Best Edition

8/6

2 Vols in one

1) MORHOF, D. G.

2) KRETZSCHMAR, C.

DANIEL GEORG MORHOF.

1731 C. Fritzsch Sc: Hamburgi.

DANIELIS GEORGII MORHOFII

POLYHISTOR,

LITERARIUS, PHILOSOPHICUS ET PRACTICUS

CUM ACCESSIONIBUS VIRORUM CLARISSIMORUM IOANNIS FRICKII ET IOHANNIS MOLLERI, FLENSBURGENSIS.

EDITIO QUARTA.

CUI

PRÆFATIONEM, NOTITIAMQUE

DIARIORVM LITTERARIORUM EUROPÆ

PRÆMISIT

IO. ALBERTUS FABRICIUS,

SS. THEOL. D. ET PROF. IN GYMNASIO HAMBURGENSI,

NUNC AUCTAM ET AD ANNUM MDCCXLVII. CONTINUATAM.

CUM PRIVILEGIO SACRÆ CÆSAREÆ MAIESTATIS.

LUBECÆ,

SUMTIBUS PETRI BOECKMANNI.

MDCC.XLVII.

BENEVOLO LECTORI

S. P.

Ut hunc tibi ſiſterem Polyhiſtora, Benevole Lector, expugnarunt amici: extorſit illum ipſa neceſſitas potius, quam ipſe meo conſilio publicæ luci deſtinavi. Duodeviginti anni ſunt, ex quo privatis ſcholis Notitiam Scriptorum, optimorum juvenum rogatu, propoſui. Quem laborem, aliis urgentibus, poſt aliquot annos reſumpſi, ita tamen, ut alia ratione commutarem & pertexerem. Non credidi quidem fore, ut illa, quæ mihi ſubita & fortuita oratione è memoria exciderant (optime enim id norunt, qui mihi tum auditores adfuerunt) ad quemquam extra diſcipulorum ſubſellia emanarent. Verum contra voluntatem meam & præter opinionem accidit, ut, quæ ego ad privatos paucorum juvenum uſus inſtitueram, non in hac ſolum Academia, ſed & alibi deſcripta per multorum manus ita impolita & inculta vagarentur: neque deeſſent, qui publicos de editione tergiverſanti typos minarentur. Quod cum intelligerem, metueremque, ne vel mutilum mancumque opus, erroribus & gloſſis peregrinæ manus præterea fœdum, in lucem meis ingratiis protruderetur, vel in aliena incude â novo quodam fabro refingeretur; eo adductus ſum, ut laborem, qui propemodum infinitus eſt, & nova ab annis incrementa capit, per partes recenſens, prælo ſubjicerem. Quod ut eo felicius procederet, effecit Vir mihi amiciſſimus, D. ACHILLES DANIEL LEOPOLDI, JCtus apud Lubecenſes nobiliſſimus, cujus hortatu conſilioque potiſſimum impulſus eſt, qui ſuis ſumptibus librum in lucem edidit. Non ignotum mihi eſt, quan-

tæ molis opus humeris meis incumbat. Oceanum enim ingressus sum, in quo portum invenire difficile est, naufragii periculum à syrtibus & scopulis imminet. Quis enim in tanta multitudine rerum & librorum omnia exhauriret? Quis non alicubi impingeret? Quis salvum ab invidia caput retraheret, ac malignitatis dentes in liberiore censura evitaret? Præterea ut palato & gustu differunt convivæ; ita judiciis diffident Lectores, neque omnium idem de rebus sensus est, hoc præsertim tempore, quo plures sunt librorum judices, quam lectores, & è lectoribus in lictores, vbique virgas & secures expedituros, multi degenerant. Deterrere etiam ab instituto posset, qui nunc in simili argumento vastum molitur opus, Bailletus, quem multa eorum, quæ jam pridem in privatis lectionibus adduxeram, occupasse non diffiteor: à me tamen hic suo loco notanda, ne quis à me scrinia ejus compilata suspicetur. Verum cum mei non esset res arbitrii, neque ab opere incepto manum retrahere mihi amplius esset integrum: telam hanc, quam semel orsus fueram, pertexui; ita tamen, ut novum plane & multis modis auctius opus prodiret. Quod etsi multo elaboratius enucleatiusque dari poterat: neque enim, quam debebam poteramque, aliis sæpe rebus distentus, impendi curam: erunt tamen in illis, utut subito calore effusis, non pauca, quæ juvare juventutis studia possunt, in quibus si non accuratissimi judicis, saltem boni judicis munere defungar. Scripta sunt hæc plane eo, quo JOACHIMUS FORTIUS libros scribi volebat, modo. Quæ hic chartis illevi, vix interdum relecta, tabellario deportanda dedi; exscripsit illa, ut a calamo venerant, Typographus. His sæpe Academica & domestica negotia, curæ familiares ex obitu carissimæ Uxoris, valetudo non semper commoda, moras injecerunt; ut jam præcipitati, jam interrupti labores rigidiori examini & ulteriori limæ locum non reliquerint. Quo factum etiam, ut non pauca vel à describentis manu, vel mea etiam festinatione σφάλματα, fortasse etiam ἁμαρτήματα μνημονικὰ, quibusdam in locis irrepserint: quæ nunc, extremam manum poscentibus nundinis, non sollicite adeo a me consignari potuerunt. Totum Opus à me in *tres Tomos* tribuetur, quorum primus Polyhistoris *Literarii*, secundus *Philosophici*, tertius *Practici* titulo appellabitur. Nunc prima pars tomi primi, atque adeo duo libri, Bibliothecarius & Methodicus in lucem prodeunt, quos ceteri suo ordine & tempore sequentur; & quidem in Polyhistore Literario liber Grammaticus, Criticus, Oratorius & Poëticus, in ceteris tomis reliquæ Philosophiæ partes. Scribendi, ut jam dixi, rationem secutus sum non anxiam & scrupulosam,

losam, judicio ad quælibet verba suspenso, sed sua quadam libertate vagam, nec certis vinculis adstrictam. Sunt, qui etiam in rebus, quæ ornari negant, doceri contentæ, singula verba periodosque ad amussim vocant, numerosa omnia & exasciata volunt, nullam, quæ Romanam civitatem non sapiat, vocem admittunt, nihil alieni Scriptoris verbis, sed suis exprimunt: ut ita libellum, tanquam omnibus numeris absolutam Pasicompsen, lectoribus suis sistant, & velut in scenam aut orchestram producant. Has Ego formas earumque spectatores non sperno, quin potius laudo, iisque assurgo: est tamen, vbi vel incomptæ Veneres & passo capillo horridulæ ipsa se negligentia commendant. Est, ubi præ fucata Phryne aliqua decoro vultu decolor

Sabina qualis, aut perusta solibus
Pernicis uxor Appuli

non displicuerit. Malim & ego in didactico argumento sermonem pulvere, sed erudito oblitum, quam cerussa & pigmentis incrustatum. Qui majorem hic à me ornatum desideraverit, horrea me hic struere meminerit, in quibus nemo marmoreas varioque opere elaboratas columnas, nemo peristylia & porticus, nemo parietes aulæis superbos, sed pro congerendis frugibus apta spatia requirat. Excursus interdum tentavi, nec a scopo alienos, neque viris doctis, ut puto, ingratos. Loca Scriptorum sæpe integra adduxi, non ut chartas implerem; sed iis subvenirem, qui libris destituuntur, & pleniorem ex ipsorum Scriptorum verbis sensum excuterent lectores: observavi, cum mea hæc relegi, nonnulla, quæ fugerem ipse vel carmen, vel orationem, scripturus. Nunc in his subitis commentationibus æstus meditantis & scribentis, addo & properantis, sæpe abripuit verbis minus, quam rebus intentum. Adeo in omnibus oculatum esse non licet; neque, ut essem, multum laboravi. Vel ipsa libri inscriptio *Manutii* censuram non effugerit, qui auctoris vocem pro scriptore usurpatam non probat. *Dubitanter* quoque ea de re censet diligentissimus castigatæ latinitatis vindex *Cellarius*, qui non nisi testis significationem admittit. Sed dubitare nos vetat Livii locus l. 2. c. 8. qui ita habet: *Apud quosdam veteres Auctores non invenio Lucretium Consulem:* ubi nullo alio, quam Scriptoris sensu, vox illa accipi potest. Hugo Grotius (at quantus Vir!) cum carmen scriberet, omnium poëtarum genium præclarus imitator exprimebat; cum historiam conderet, cum Tacito in arenam descendisse visus est. Idem tamen in Philosophorum & JCtorum scholis omnia miscuit, nec sordidis verbis minusque Latinis, sed usu scholastico receptis abstinuit,

ſtinuit, ut planius loqueretur. Porro & cum hiſtoria Scriptorum res ipſas junxi, quarum cognitionem præ ceteris juventuti utilem credidi. Nam cum multa in his eſſent, quæ ad integrorum librorum & diſſertationum argumenta deſignaveram; & vitæ ſumma brevis ſpes inchoare longas vetaret, rectius me facturum exiſtimavi, ſi in compendium hæc contraherem, quæ profutura juventuti arbitrarer, quam ſi incertæ elaborationis ſpe & me ipſum & alios fallerem, aut aliis illa, ut fieri ſolet, in prædam cederent. Ubi de exercitationibus ago, copioſior in exemplis fui, quoniam è re juventutis, cui omnis mea opera dicata eſt, fore credidi, ſi illa paulo plenius proponerem. Qua in re à peritis & æquis æſtimatoribus veniam me facile impetraturum confido. In ceteris, ſi quæ forte ſint, quæ meam fugerint diligentiam, aut in quibus, ut homines ſumus, & in re tam varia facillimum eſt, lapſus fuero, eos mihi judices velim, quos ipſi eadem in trutina poſiti non recuſent. Mihi in omni hac commentatione prora puppisque fuit juventutis Academicæ commodum, in quo mihi, hac in palæſtra conſtituto, advigilandum ſemper duxi. Quod ſi & alii hanc induſtriam meam non adſpernati fuerint, & ad ſe quoque ejus fructus redundaturos exiſtimaverint, tanquam ἕρμαιον arripiam, totumque in lucro deputabo. Unum eſt, de quo monitos eos velim, qui aliorum damnis ſuas ædificare fortunas conſueverunt, ne Bibliopolæ, viro optimo, honeſtum, quod ex impenſis in hunc librum factis ſperat, lucrum, nova impreſſione per malam fraudem intervertant. Præterquam enim, quod â flagitio non abſit, falcem in meſſem alienam mittere, ampliſſime cum facti, ſi auſus fuerit, pœnitebit, cum jam id agat, ut S. Cæſ. Maj. Privilegio adverſus hominum illorum ſe injurias muniat, damnumque avertat. Vale, benevole Lector, conatibus noſtris fave, &, ſi Deus vitam valetudinemque largitur, ceteras etiam partes ſuo tempore exſpecta.

Ad

AD
LECTOREM
NOVÆ HVIVS EDITIONIS
POLYHISTORIS MORHOFIANI,
PRÆFATIO
IO. ALBERTI FABRICII.

Multum ſemper debere me profeſſus ſum, ac profiteor libenter duumviris eruditis Germanis noſtris CASPARI BARTHIO, & DANIELI GEORGIO MORHOFIO, quorum lucubrationes evolvere me memini adoleſcentem magno cum fructu. Cum A. 1685. Lyceum frequentarem Quedlimburgenſe, moderator illius dexterrimus Samuel Schmidius in Muſeo ſuo, Barthii forte Adverſaria inſpicienda mihi dabat, quæ deinde petenti mihi cum utenda ad tempus conceſſiſſet, miratus ego in iisdem vehementer varium illum & late patentem ambitum eruditionis, illa memoriæ omnis amœna latifundia, illos receſſus ſacræ & externæ antiquitatis, illum orbem ſcientiarum, illam ſcriptorum Græcorum Latinorumque veterum & medii ævi multitudinem, principesque ingeniorum recentis memoriæ, eruditosque omnium nationum, qui in illo opere paſſim laudantur, innumerabiles. Ab iſthoc tempore, fateor, perfuſo mihi rerum pulcherrimarum, licet vix eminus ac per tranſennam proſpectarum voluptate ac deſiderio, alte in animo meo hæſit propoſitum, omnibus hoc precibus a DEO expoſcere, ac quantum poſſem dare operam, ut in virtutis inſtrumentum ac vitæ, etiam mihi daretur occaſio propius illa luſtrandi ac cognoſcendi, comparandique mihi linguarum inprimis & Logices bene ſanæ, deinde Antiquitatis & rerum omni memoria geſtarum, tum diſciplinarum utilium non pœnitendam ſcientiam, & ſcriptorum notitiam, cujus in tanto illorum numero, diverſoque genere ac pretio majorem etiam amœnitate utilitatem eſſe facile conjiciebam.

Reverſo deinde mihi in patriam meam Lipſiam, atque ſub egregiis Doctoribus, Alberto, Carpzovio, Ittigio, &, qui ſolus adhuc in vivis ſuperat, atque ut diu, precor, vivat lætus ac ſoſpes, Joanne Schmidio, ſtudia non ignaviter proſequenti, pulchre recordor novum & ingens mihi additum calcar, in lucem edito primum A. 1687. a laudato MORHOFIO Volumine primo hujus ipſius Operis, quod tertiis prælis jam recuſum Tibi, Lector Optime, offertur, & quod titulum a Solino mutuatus Auctor, potiore jure quam ſuum ille Polyhiſtorem inſcripſit. Neque vero tantum hoc lecto ſenſi admoveri mihi acriores ſtimulos induſtriæ, ut cœpta in via tanto alacrius pergerem, ſed etiam multum adjuvari eam & ad fortius eundum ſuſtineri me optimis conſiliis: cui accedebat, quod mirifice oblectaret

animum meum in illa eruditionis copia acutum & dives scribentis ingenium, stylique nativa quædam sine affectatione pulchritudo: maxime autem rationibus meis conduceret judicii vis acris cum pari æquitate, quæ utraque in Morhofio singularia fuisse omnes confitentur.

Post illud tempus cum reliquas Operis partes simili elaboratas industria a limato ejusdem stylo eruditi exspectarent, ecce tristis affertur nuncius, auctorem rebus humanis valedixisse A. 1691. 3 Kal. Aug. Hunc nuncium tunc mihi acerbissimum accidisse probe commemini, qui anno superiore recens beatum virum Kiloniæ salutaveram, & perquam humaniter ab eo fueram exceptus. Itaque desiderium tanti Doctoris, quod solum relictum mihi erat; levabam lectione ejus ingenii monumentorum, gaudebamque, in lucem proferri partem Polyhistoris alteram, postumam licet, magis tamen quam quæ postea sunt insecutæ, ultimam scriptoris manum præ se ferentem, in qua de excerptis adornandis, Oratoriis præsertim ac Poëticis, egregia consilia pulcherrimis & copiosis exemplis illustrata exhibentur: quo in ipso oportune excerpendi studio Morhofium diligentiorem fuisse, quam sunt innumeri alii etiam minime otiosi ac negligentes, illud ipsum Volumen certissime demonstrat, quanquam ipse de se pag. 5. *ego certe*, inquit, *excerptis congerendis non multum operæ me impendisse fateor, etsi aliorum diligentiam laudo, meaque in his negligentiæ succenseo, magno tamen in lucro reputaturus, si aliorum mihi opera uti concessum fuerit. Nunc ego memoria promiconda contentus scribo multa, quæ fallat quidem nonnunquam, & res suas repetenti raro respondeat, plerumque tamen, cum argumenti occasio sollicitat, ultro offerat, & quasi ex capsula depromat.*

In Voluminibus cæteris post septem libros Polyhistoris litterarii, eorumque ultimum Poëticum, qua ipsa facultate plurimum Morhofius pollebat, unde Poëtæ Gallo celeberrimo Ægidio Menagio * audit *Princeps Poëtarum Germaniæ:* proposuerat sibi deinceps Historiam litterariam in Polyhistore Philosophico, Theologico, Juridico ac Medico illustrandam nova & nemini ante eum tentata ratione, perpulchra autem atque utilissima, eratque hoc cum plausu omnium & lectorum fructu executurus, si vitæ summa brevis promissa implere longa atque egregia permisisset. Cum autem propter intercedens fatum non licuerit auctori iis, quibus parabat & quibus bene valebat opibus totum opus adornare atque instruere, ultimamque industriam & limam addere, certe tamen lectori æquo & erudito facile se probabit etiam in affecto opere artificis judicium & doctrina, atque in physico præsertim libro curiosa & locuples industria accedente etiam laudata opera clarissimorum Virorum JOANNIS MOLLERI, τȣ̃ μακαρίτȣ, atque Theologi Ulmensis eruditissimi JOANNIS FRICKII, qui in recensendo atque locupletando postumo hocce Morhofii monumento diligentiam suam collocarunt.

Ante Morhofium quadruplex via ac methodus historiam litterariam sive universam sive partes ejus tradendi atque paulo uberius explicandi in mentem eruditis venerat, una, quam Chronologicam dixeris, Lexica altera, sive alphabetica, scriptoribus recensitis per literarum ordinem: tertia realis sive classica, quæ

per

* T. 2. anti Baillet p. 71. *le premier Poëte d Allemagne.*

per rerum genera & classes eosdem enumerat: & quarta denique Geographica per linguas diversas ac nationes. Primus Morhofius quintam Criticam viam ingressus per rerum capita ac disciplinarum classes digestos scriptores examini subjicere atque ita in universalem eorum notitiam studiosos introducere instituit.

Temporum ordine servato primus historiam litterariam condere ausus est *Petrus Lambecius*, tunc adhuc noster, qui excitatus laudabili *Joannis Jacobi Frisii* Tigurini instituto Bibliothecæ Chronologicæ classicorum auctorum, libelli paucis constantis foliis editique Tiguri 1592. 4. animum appulit ad omnem rem litterariam historiamque linguarum, scientiarum & scriptorum diligentiore studio & uberiore apparatu persequendam, & a stirpe ac primis originibus per omnium sæculorum decursus deducendam in sua usque tempora. Sed simile, quo B. Morhofius noster usus est, Lambecium etiam mansisse fatum constat, longe enim & is abfuit ab opere suo toto elaborato in lucem emittendo, quanquam non tantum animo illud conceperat, sed & lineas ejusdem integri manu sollerti duxerat. Itaque A. *1659.* Hamburgi in patria hac sua, ubi Professoris Historiarum partibus in Gymnasio tunc fungebatur, suo sumtu publicavit Prodromum, quem appellat, Historiæ litterariæ, in quo liber primus in Moysis temporibus desinens, & libri secundi capita quatuor primora, quæ Cadmi Milesii ætatem non excedunt, sola integra & elaborata exhibentur. Cæterorum vero capitum duorum & triginta nihil traditur præter brevem sciagraphiam sive delineationem memorationemque præcipuarum personarum ac rerum, de quibus ad medium usque a nato unico Servatore nostro sæculum decimum septimum in singulis erat tractaturus. Hunc prodromum, cum in tabernis librariis jamdiu desideraretur, atque ipsæ etiam illæ primæ lineæ specimini elaborato operis subjunctæ minime viderentur contemnendæ esse, recudendum dedi Hamb. 1710. fol. adjunctis Lambecii ejusdem itinere litterario Cellensi, & Alexandri Ficheti S. I. Morhofio etiam ex merito laudati arcana studiorum methodo, ideaque locorum communium: nec non Wilhelmi Langii Catalogo librorum MStorum Bibliothecæ Florentinæ Mediceæ, quem ineditum e Marquardi Gudii thesauro librario nactus fueram. Telam autem adeo late patentem & à Lambecio erudite cœptam atque institutam qui idoneis subsidiis instructus deinde deduceret, historiamque litterariam ita Chronologico ordine ad nostra usque tempora universam exsequeretur, repertus hactenus est nemo.

Alphabetico ordine tanquam facili, & ad digerendum requirendumque pariter aptissimo uti cœpit, qui post Johannem Trithemium videtur primus omnium recentiore memoria ad historiam litterariam ornandam signum sustulisse, χαλκέντερος ille *Conradus Gesnerus*, Tigurinus, edita Bibliotheca Universali, sive Catalogo scriptorum locupletissimo in tribus linguis Latina, Græca & Hebraica, extantium & deperditorum, veterum & recentiorum, doctorum & indoctorum, publicatorum & in Bibliothecis latentium, Tiguri 1545. fol. una cum insecuta appendice sive supplemento A. 1555. fol. Neque Catalogi tantum vice defungitur,

aut nudis titulis librorum abſolvitur præclarum hoc opus: ſed multa paſſim de auctoribus, de ſcriptis, de ſcriptorum ingenio & ſtylo in eodem oportune notantur, quæ ab epitomatoribus præterita ſunt; unde quantopere compendia ſtudiorum ſectari malint plerique, vel hoc uno exemplo inſigni perſpicue patet, quod ne ſemel quidem Bibliothecam Geſneri recudi ab eo tempore, aut pari induſtria ulterius produci, contigerit, cum avide direpti ſint ejus breviatores continuatoresque ſuccinctiores, *Conradus Lycoſthenes* A. 1551. *Rob. Conſtantius* A. 1555. *Joſias Simlerus* A. 1574. *Jo. Jac. Friſius* A. 1583. & *Antonius Verdierius* A. 1585. in lucem editus. Sed rei litterariæ haud dubie magis interfuiſſet, non modo Geſnerianum laborem integrum magis tritum emendatumque eruditorum ſtudio, ſed & ſimili vel majori etiam diligentia ſuppletum ſubinde ac continuatum fuiſſe, ut ita plenior ad nos & accuratior ſcriptorum notitia paullatim deveniſſet, quæ nunc ante Diariorum præcipue eruditorum uſum ante hos ſexaginta annos feliciter cœptum frequentari adeo manca eſt in plerisque & hians, ut niſi in celebrioribus ſcriptoribus atque omnium communi prædicatis ſtylo ac voce, pleraque paſſim etiam doctos ac diligentes fugiant. *Jo. Jacobi Friſii* epitomen adhibuit, eique obſervationes ſuas in auctarii vicem addidit *Alphonſus Ciacconius* Hiſpanus in ſua Bibliotheca, quam circa A. 1590. cœpit adornare, cujusque partem primam, quæ ſola ſupereſt, & non procedit ultra quintam alphabeti litteram, deſinitque in Epimenide, nuper demum poſt centum quadraginta annos in lucem protulit vir doctiſſimus Franciſcus Dionyſius Camuſatus, Pariſ. 1729. fol. Pro Geſnerianæ Bibliothecæ ſupplemento haberi etiam debet *Johannis Hallervordi* Bibliotheca curioſa, Regiomonte A. 1676. 4. edita minimeque contemnenda: pro epitome ſimul atque auctario, multorum promerita laudem & præconium Bibliotheca *Georgii Matthiæ Kœnigii*, typis excuſa Altdorffii, ubi bonas literas Kœnigius docebat, A. 1678. fol. Horum omnium longe vicerat induſtriam *Chriſtophorus Hendreichius*, ſi *pandectæ* ejus *Brandenburgicæ* integræ in manus hominum veniſſent, e quibus ſolæ litteræ primores A & B viderunt lucem Berolini A. 1699. & non parvum majori folii magnitudine volumen implent. Breviarium autem Geſneri idemque ſupplementum copioſiſſimum, omnibus, quæ hactenus prodiere, longe præferendum haud dubie haberi debet *compendioſum Lexicon eruditorum* Germanice digeſtum auſpiciis illuſtris viri *Joannis Burchardi Menckenii*, cujus jam duæ exſtant editiones, & modo tertiis curis locupletiorem & accuratiorem adornandam parari intelligo ab eruditis Lipſienſibus. Sed & alia bina opera ſimilia exſpectare jubemur ex Italia atque noſtra Germania. Nam in Italia inuſitatæ vir diligentiæ *Alphonſus Laſor a Varea*, ſive qui ſub illo anagrammate deliteſcit *Raphaël Savonarola* in Orbe terrarum univerſo ſcriptorum calamis delineato, quod opus ordine litterarum digeſtum Patavii A. 1713. fol. in lucem edidit, p. 358. atque alibi promiſit *Orbem litterarium univerſum* ſimiliter ordine deſcriptum Alphabetico. E Germanis vero noſtris *Joannes Philippus Wernerus* Northeimenſis, Scholæ Oſterodanæ ad Hercyniam Rector fidem fecit ſe prælo paratum habere *Pandocheion clarorum litteris virorum*, ſive *Onomatologum*, eruditos omnis ævi, gentis, ſtatus, ordinis, ſexus: eorumque vitas, fata, ſingularia, elogia, cenſuras ordine litterarum complectentem,

2 Volum. fol. Neminem etiam fugit, in Lexicis quæ vocant hiſtoricis univerſalibus, quæ certatim ab aliquod annis conduntur linguis Gallica, Germanica, Anglica, Belgica, Italica, rationem quoque haberi eruditorum, ſed eorum fere tantum, quos fama ſuper cæteros extulit, vel qui ſcribenti præ reliquis viſi ſunt memorabiles, cæteris innumerabilibus prætervectis & omiſſis.

Aliud præterea beneficium ſtudioſis hiſtoriæ litterariæ quod imputet Geſnerus habet, item enim eſt qui non Alphabeticam modo, ſed etiam claſſicam ſive realem Bibliothecam inſtruxit primus, atque locuplete apparatu divitem, digeſtamque commodo ordine exhibuit ſub titulo Pandectarum ſive Partitionum univerſalium, Tiguri 1548. fol. Quo in opere omnium qui in priore Bibliothecæ Volumine nominantur ſcriptorum, & plurimorum inſuper aliorum lucubrationes per certas diſciplinarum & materiarum claſſes enumerantur, non titulis modo librorum memoratis, ſed capitum etiam inſcriptionibus & particularibus plurimorum argumentis. Opus totum libris XXI. diviſum eſt, quorum 1. refert ſcriptores de Grammatica & philologia digeſtos ſub titulis uno & viginti. 2. Scriptores de Dialectica. 3. de Rhetorica. 4. de Poëtica. 5. de Arithmetica. 6. de Geometria, Opticis & Catoptricis. 7. de Muſica. 8. de Aſtronomia. 9. de Aſtrologia, 10. de Divinatione cum licita, tum illicita & Magia. 11. de Geographia. 12. de Hiſtoriis 13. de diverſis artibus illiteratis. 14. de Naturali Philoſophia & Theologia Gentilium. 15. de Prima Philoſophia ſeu Metaphyſica. 16. de Morali Philoſophia. 17. de Philoſophia Oeconomica. 18. de re Politica, id eſt Civili & Militari. 19. de Jure Civili & Pontificio, & 20. de Theologia Chriſtiana, librum enim vigeſimum qui rei medicæ deſtinatus erat, licet materiam ſatis copioſam congeſtam ſibi eſſe teſtatus edere Geſnerus diſtulit, neque quicquam illius ab eo tempore, quod ſciam, vulgavit, præter enumerationem virorum illuſtrium qui rem chirurgicam vel artis uſu excoluere, in ſylloge ſcriptorum de Chirurgia Tiguri 1555 fol. p. 393-408. Præivit igitur hac quoque in parte Geſnerus omnibus, qui ex illo tempore Bibliothecas reales Theologicas vel Juridicas aut Medicas vel etiam Philoſophicas componere inſtituerunt, atque in via illa utiliſſima hiſtoriæ litterariæ illuſtrandæ facem primus prætulit, totam amplitudinem, ambitumque univerſum illius methodi nemine uno poſt Geſnerum auſo perſequi atque illuſtrare, præter meritiſſimum eo ipſo nomine de litteris *Martinum Lipenium*, dignumque, cujus Bibliothecæ accurato virorum doctorum ſtudio recenſeantur, emendatæque ſuppleantur diligenter in communes eruditorum uſus ac continuentur.

Methodum quartam tradendæ ſive illuminandæ rei litterariæ, quam dixi Geographicam, video jam olim in mentem veniſſe Herennio Philoni, Byblio Grammatico, qui Trajani ætate floruit, & cujus libros triginta περὶ πόλεων καὶ οὓς ἑκάστη αὐτῶν ἐνδόξους ἤνεγκε, *de civitatibus & quos ſingulæ claros viros protulerint*, Suidas memorat. Illud opus, & epitomen ejuſdem operis, quod eodem Suida teſte, tribus libris compoſuerat Ælius Serenus, temporum injuria pariter interiiſſe, non minus mecum dolebunt ſtudioſi, quam velim exſtare Geographiam eruditi orbis, idoneo

 appa-

apparatu dignaque cura adornatam a viro aliquo docto, cum Philippi Labbei etiam libros decem hujus argumenti quos ab Adamo ad A. C. 1501. deducere instituerat, desideremus, & pauca illa, quæ apud Strabonem ac Stephanum Byz. hoc de genere & in *Henrici Schereri* S. I. Atlante A. 1710. 4. edito tanguntur. Ipsa etiam B. D. *Joannis Andreæ Quenstadii* tunc admodum Juvenis lucubratio de Patriis illustrium Virorum, vulgata A. 1654. & A. 1691. recusa sitim accendant magis, quam restinguant. Per partes autem multi in hac persertim methodo ornanda desudarunt, & singularum nationum, linguarum, regionum, civitatum viros doctos celebrandos sibi sumsere, ut vel Italorum exemplo in conspectu thesauri litterarii Italiæ nuper demonstravi: nec dubium, quin hoc etiam in genere locus concedendus singularis B. Morhofio nostro fuisset, si quod parabat opus *de meritis Germanorum in litteras*, datum ei fuisset ante obitum absolvere & ad umbilicum perducere, qui de sua Antiquitatum etiam rerumque Germanicarum peritia singulari documentum non inficiandum dedit posteris in libro vernaculo postumo * de lingua ac poësi Germanorum. Universum autem istud argumentum de testata Germanorum in omne litterarum genus industria, & de disciplinis quibuscunque, per popularium nostrorum ingenia insigniter illustratis amplificatisque, ornandum præ cæteris sibi sumsit, & ornavit egregie commentariis pluribus, Germanico idiomate vulgatis, vir celeberrimus *Jacobus Fridericus Reimmannus*, Superintendens hodie Hildesiensis, cujus jampridem exstat ac multorum manibus teritur, quod ante aliquot annos vulgavit opus, cui titulus: ** Specimen Isagoges in Historiam litterariam universe, ac speciatim Germanorum.

Quam igitur a laudato Morhofio quintam methodum tradendæ litterariæ notitiæ præ cæteris quatuor delectam dixi Criticam, hanc ornatam ab eo primo omnium per omnes eunte rerum classes ac disciplinarum præsentibus comprehensam Voluminibus vides, cum primum prodiret, exceptam merito eruditorum plausu. Eandem Bibliopola, vir honestissimus, distractis duarum priorum exemplis, tertia hac editione iterum jam offerre studiosis hominibus instituit, cui præfationis hederam a me flagitanti, probe gnarus, quam nulla opus esset vino tam exquisiti saporis & tam probato, nihil aliud, quod darem, potui a me impetrare, quam supplementum hoc qualecunque argumenti, quod tribus tantum verbis Morhofius attingit, hoc est elenchum brevem diariorum litterariorum, à laudati viri obitu maxime per Europam frequentatorum, quem benevolo, quæso, animo accipe, Lector humane, & Vale. Scripsi Hamburgi, Anno 1731.

BRE-

* Unterricht von der deutschen Sprache und Poesie, deren Ursprung Fortgang und Lehrsätzen. Lübeck 1700. 8.

** Versuch einer Einleitung in die Historiam litterariam so wohl insgemein, als auch die Historiam litterariam der Deutschen insonderheit. Halle 1708. sqq. 8.

BREVIS
NOTITIA ALPHABETICA
EPHEMERIDUM LITERARIARUM,
ET ALIORVM QVORVNDAM SCRIPTORVM EIVSMODI DIVRNORVM, HEBDOMADARIORVM, MENSTRVORVM, ANNIVERSARIORVMQVE,

AVCTA ET AD ANNVM MDCCXLVII CONTINVATA

A

IO. IOACHIMO SCHWABIO.

*Asterisco *. additamenta notantur.*

Abriß von dem neuesten Zustande der Gelehrsamkeit, Götting. 1737, 8. usque ad ann. 1744. II Volumina.

Academiæ Naturæ Curiosorum, cujus eruditæ Medicorum quorundam Germanorum Societatis initia ad A. 1652. referre licet, *Miscellanea* sive *Ephemeridum* Medico-Physicarum decades annorum tres. Francof. 1670. seq. in 4. & primorum annorum editio secunda novis exornata figuris æneis ibid, 1684. 4. & ab A. 1701. ad 1722. decem Centuriæ observationum Augustæ Vindelicor. 1722. 4. quæ postea inscriptione *Actorum Physico-Medicorum* ab anno 1727 in præsens usque tempus continuatæ sunt. Vide & infra, *Beughem*, & *Historia literaria Medica*.

Histoire de l' *Academie Royale des sciences* (établie à Paris A. 1666.) depuis son renouvellement (A. 1699.) avec les Memoires de Mathematique & Physique, tirez des Registres de cette Academie. A. 1699. seq. Paris in 4. & Amst. in 12. LXXV jam de illa exstant volumina juxta editionem Amstelodamensem. In *Johannis Baptistæ du Hamel* historia Regiæ scientiarum Academiæ, quæ post Parisiensem editionem Lipsiæ 1700. 4. prodiit, observationes & acta exstant ab A. 1666. ad 1696. Sed in altera deinde editione Parisiensi A. 1701. accesserunt Acta ad annum usque 1700. *Fontenellius* autem præter Historiam scriptam Gallice etiam elogia Academicorum vulgavit recusa Hagæ Comitis 1731. 12. duobus Voluminibus.

Histoire de l' *Academie Royale des Inscriptions & belles lettres*, depuis son établissement (A. 1663.) avec les Memoires de litterature, tirez des registres de cette Academie depuis son renouvellement (A. 1701.) Paris 1718. 1730. 1735. 1740. 1744. 4. & Amst. 1719. 1731. 1736. 1741. 1745. 12. pluribus Voluminibus, utpote sex historiarum & viginti memoriarum, quæ in A. 1737 desinunt. Ad hæc accedunt Tomi duo elogiorum. Ab utraque harum Academiarum Regiarum diversa est celeberrima & ipsa atque ætate etiam superior, ad decus linguæ Gallicæ proferendum, suadente Richelio Cardinale, condita a Rege Ludovico XIII. A. 1635. *Academia Gallicana*,* cujus historiam ab primis initiis usque ad A. 1652. descripsit Pau-

* *l' Academie Françoise.*

Paulus Pelissonius, & novissime ad Annum 1700. continuatam dedit *Josephus Olivetus*. Paris. & Amst. 1730. 12.

Commentarii *Academiæ Scientiarum Imperialis Petropolitanæ*, Tomus I. ad A. 1726. Petropoli, typis Academiæ 1728. 4. Tomus II. ibid. 1729. 4. Tom. III. ad an. 1728 ib. 1732. Tom. IV. ad an. 1729, ib. 1735. Tom. V. ad ann. 1730 & 1731 ib. 1737. Tom. VI. ad an. 1732 & 1737. ib. 1739. Tom. VII ad ann. 1734 & 35. ibid. 1740. Tom. VIII ad an. 1736. ibid. 1741. Tom. IX. ad an. 1737. ibid. 1744.

Fama Academica, vide *Fama*.

Academische Nebenstunden, oder etlicher guten Freunde Anmerkungen von besondern zur Gelahrheit dienenden Materien. Jen. 1717 - 1720. 8. Sechs Theile.

Bibliotheca Academica. Vide Bibliotheca.

Acerra Biblica A. 1705. 8. Centuriæ XI.

Acerra Philologica, oder gründliche Nachrichten aus der Philologie, Römischen und Griechischen Antiquitäten. Halæ Sax. 1715. 8. duobus Voluminibus. Sectiones XII.

* Allerneueste *Acerra Philologica*, oder historische Discurse, Leipz. 1732. 8. I Stück.

* *Acta Academica*, præsentem Academiarum, societatum litterariarum, gymnasiorum & scholarum statum illustrantia, Lipsiæ 1733 - 1737. 4. Quinque volumina.

Acta Borussica Ecclesiastica, civilia, litteraria: oder sorgfältige Sammlung allerhand zur Geschichte des Landes Preussen gehöriger Nachrichten, Uhrkunden und Documenten. Königsberg und Leipzig 1730. 8. III voluminibus. Auctor est M. *Michael Lilienthal*.

Acta Ecclesiastica, im Predigt-Amt vorkommende Fälle. Leipz. 1729. 8.

* *Acta Historico-Ecclesiastica*, oder gesammlete Nachrichten von den neuesten Kirchengeschichten, nebst nöthigen Beylagen und kurzen theologischen Bedenken. Weimar 1734. 8. Sub auspiciis *Jo. Christophori Coleri* incoepta adhuc dirigente ejus successore *Wilh. Ernesto Bartholomæi* continuantur. Prodierunt jam an. 1747 de illis LXII partes, & II Partes Beyträge zu den Actis Historico ecclesiasticis.

Acta Eruditorum, auspiciis *Ottonis Menckenii* τȣ μακαρίτȣ Lipsiæ cœpta colligi publicarique ab A. 1682. & post illum (A. 1707. 20. Jan.) rebus humanis ereptum continuata curante filio celeberrimo *Jo. Burchardo Menckenio*. Post ejus autem obitum pari cura laborem hunc in se suscepit filius *Frid. Otto Menckenius*, & in præsens usque tempus eximium hoc diarium continuavit. Quum anno 1731 decem lustra absoluissent hæc acta, *nova* in publicum prodire cœperunt ab anno 1732. Præter singula singulis vulgata annis volumina exstant Supplementorum volumina decem, & volumina quatuor Indicum. Supplementorum vero ad nova acta sex tomos evolvere jam licuit. Primum Annum 1682. vidi Gallice editum, Hagæ 1685. 12. hoc titulo: *Ouvrages des Savans, publiez à Leipzig*.

Deutsche *Acta Eruditorum*, ab A. 1712. Lipsiæ in 8. usque ad an. 1740 continuata. Pars ultima fuit ducentesima & quadragesima, quæ XX voluminibus complecti possunt.

Fränkische *Acta Erudita & curiosa*, die Geschichte der Gelehrten in Franken. Norimbergæ ab A. 1726. usque ad 1732. XXIV Partes. 8.

* *Acta Jure Consultorum*, oder neueste Nachrichten von gelehrten Juristen Leben und Schriften und andere nützliche Beyträge zur heutigen Rechtsgelehrsamkeit. Wittenberg 1734. 8.

* *Nova Acta Jure consultorum*, oder gründliche Auszüge und unpartheyische Urtheile über die neuesten juristischen Bücher und Disputationes. Wittenb. 1738. 8.

Acta

Acta Lipsiensium Academica, oder Leipziger Universität Geschichte. A. 1723. 1724. 8. Partes XVI.

Deutsche *Acta literaria*, oder Geschichte der Gelehrten, Lipsiæ 1715. 1716. 8. Pars quinta & ultima inscribitur: Acta litteraria antiqua, oder Geschichte der Gelehrten, worinnen der Zustand der alten litteratur einzig und allein enthalten.

Acta litteraria ex MStis eruta a V. C. *Burchardo Gotthelf Struvio*, & per fasciculos edita, tomis duobus. Jen. 1703-1720. 8.

Acta literaria Sueciæ, per trimestria cura Rev. *Erici Benzelii* hodie Episcopi Gothoburgensis, aliorumque Virorum doctorum, Upsaliensibus typis vulgata ab A. 1720, ad 1724. 4. cœpta etiam recudi typis Rostochiensibus.

Acta literaria Academiæ Witebergensis A. 1720. 1722. ad 1725. 8.

Acta Medicorum Berolinensium ab A. 1717. 8. Decades III.

Acta Medica Hafniensia ab A. 1671. ad 1679. Hafniæ, 4. quinque Voluminibus.

Acta novæ Academiæ *Philexoticorum Naturæ & Artis*, a Martio Anno 1686. ad Februarium Anno 1687. Brixiæ 1687. 8. Hoc diarium quod ad calcem cujusque mensis notitiam librorum in Italia recens excusorum subjunctam habet, mors auctoris præcipui *Francisci Lanæ* experimentis Physicis ac Mathematicis celebratissimi abrupit.

Acta Philosophorum, auctore V. C. *Christoph. Augusto Heumanno*. Halæ Sax. 1715 - 1726. 8. partes XVIII. Germanice.

* *Acta Scholastica*, worinnen nebst einem gründlichen Auszuge der auserlesensten Programmatum der gegenwärtige Zustand der berühmtesten Schulen und der dahingehörigen Gelehrsamkeit entdecket wird. Eisen. 1741. Auctore M. *Jo. Gottl. Biedermanno* adhuc continuantur.

Acta Semieruditorum, kurzer Auszug 2c. zwey Fortsetzungen 1709. 8.

Acta Semi-eruditorum, Nachricht und Urtheile, 1718. 8. Zwey Theile.

* Der Deutsche Aesop bestehend in dreyhundert vier und zwanzig lehrreichen Fabeln, welche in gebundner Schreibart entworfen und als moralische Wochenblätter stückweis ausgeliefert worden. Königsb. 1742. 8.

Neubestellter Agent, 3 Functionen, jede 12. depeches. A. 1704-1707. 3 Volum. in 8. Est continuatio Diarii historico-litterarii Epistolarum more digesti, quod inscribitur: Aufgefangene Briefe ab A. 1699. ad 1703. 3. Volum. in 8. Drey Ravagen 12 Paquete. Agentis continuatio lucem vidit hoc titulo: Der allzeit fertige *Secretarius* oder Briefsteller IV Volum. in 8. ab A. 1710. ad 1721. Expeditiones XLVIII.

Theophili Alethæi gründliche Erläuterung der dunkeln Schrifft-Oerter altes und neuen Testaments: nebst einem Bericht von den besten Auslegern der heiligen Schrifft. Ab A. 1714. ad 1731. Lipsiæ 8. der vier und siebenzigste Versuch.

Almanach Bibliographique. Paris 1709. 12.

Altes und Neues aus dem Schatz theologischer Wissenschaften. Witteb. 1701. 8. & deinde continuatum sub titulo Unschuldiger Nachrichten von Alten und Neuen, XVIII Volumina & ab A. 1720. in præsens usque tempus: Fortgesetzte Sammlung von Alten und Neuen. cui appendicis loco, ab anno 1735 accesserunt Frühaufgelesene Früchte. Addendi etiam Indices ad singula decennia, & Venerandi *D. Val. Ernesti Læscheri* Annales Theologici ab A. 1701 ad 1710. & ab A. 1711. ad 1720. & ab A. 1721. ad 1730.

Altes und Neues von Sachsen und angränzenden Ländern. Dreßden 1727. 8. erstes Stück.
Altes und neues aus der gelehrten Welt. Zürich 1717. 1718. 1719. 8. XII. Theile.
Allerhand altes und neues vor die Liebhaber einer gelehrten Conversation. Hamburg 1729. 4. erstes und anderes Stück.
* *L'Ambigu* à Leipsick. 1738. 8. Dissertationes in modum Spectatoris inchoatæ, mox vero intermissæ.
Theophili Amelii sive *Petri Zornii*, Hamburgensis, in Gymnasio Carolino Sedinensi deinde Eloquentiæ & Græcæ Linguæ Professoris Regii, Erörterung der schweresten Schriftstellen Neues Testaments. Hamburg 1711. 1712. 8. Vier und zwanzig Monate. Ejusdem Erörterung der dunkelsten und schweresten Schriftstellen im *alten* Testament. Francof. 1728. 8. 2. Volum.
* *Amœnitates* historiæ ecclesiasticæ & litterariæ Francof. ab An. 1737 Auctore *Jo. Georg. Schelhornio.*
Amœnitates litterariæ, quibus variæ observationes, scripta item anecdota & rariora opuscula exhibentur. Francof. ab A. 1725. ad 1731. 8. Volumina XIV. auctore V. C. *Jo. Georgio Schelhornio.*
Amœnitates Juris Canonici, per duo semestria Jen. 1674. seq. 4. D. Jo. Strauchio auctore.
Amœnitates Patristicæ, Michaëlis Christophili erste Sammlung 1718. 8.
* *Nouveaux Amusemens* du Coeur & de l'Esprit. à Paris, 1739. 12. XIV Parties. His continuatum est diarium: *Bibliotheque de Campagne.*
* *Amusemens* de la Campagne, de la Cour, & de la Ville. Amst. 1738 - 1740 12. XII Volumina.
* *Nouveaux Amusemens* de la Campagne ou recreations historiques avec quelques Anecdotes secrettes & galantes, ib. 1743, VII Volum. 12.
D. Matthiæ Zimmermanni, Superintendentis Misnensis, *Analecta Miscella menstrua*, per menses XII. Misenæ 1684. 4.
Analecta Societatis Charitatis, ex omni meliori litterarum genere. Lipf. 1725. 4. & pars secunda 1730. 4.
Analecta Historico-litterario-curiosa, oder vermischte und gesammlete Anmerkungen. Erfurt 1720. 1721. 8.
Analecta Hassiaca, zur Heßischen Historia, Jurisprudentz und Litteratur behörige Urkunden, Abhandelungen und Nachrichten, von *Jo. Philip* Kuchenbecker, Marburg 1730. 8. Novem collectiones vidi usque ad an. 1737.
Auserlesene Anmerkungen über allerhand wichtige Materien und Schriften. Halle 1704-1708. 8. fünf Theile.
* Erlangische gelehrte Anmerkungen und Nachrichten. Erl. 1747. 8.
* Nützliche Anmerkungen über allerhand Materien aus der Theologie, Kirchen-und gelehrten Historie, wie auch aus der Critik und Litteratur, Weimar. 1734, 8. A. *Jo. Christophoro Colero* incoepta adhuc dirigente V. S. R. *Bartholomæi* ejus successore continuantur. Partes IV edidit Colerus, Bartholomæus vero jam an. 1747 XXIII partes evolvere dedit.
* Wittenbergische Anmerkungen über theologische, philosophische, historische, philologische und critische Materien, Wittenb. 1738. 8.

Zufäl-

Zufällige Anmerkungen von allerhand zum Schul-Wesen und Grundlegung der Gelahrtheit gehörigen Sachen. Berlin 1717. 8. sechs Stück.
Theologische *Annales*. Vide supra, Altes und Neues.
Annales litterarios Borusso-Brandenburgicos, Typographia Reusneriana excudendos vidi promitti Regiomonte a Calendis Julii A. 1721. ipsos necdum vidi.
Annales Academiæ Juliæ ex editis & MSS. monumentis, per semestria ab A. 1722. Helmstadii, 8.
* *Annales litterarii Mecklenburgenses*, oder Jahrregister von den Geschäfften der Gelehrten in Mecklenburg, Rost. 1722 und 1723. 8. 2 Vorstellungen. Auctores erant *Ern. Jo. Frid. Manzel* & *Phil. Frid. Hane.*
Anonymiana in auserlesenen Anmerkungen ꝛc. erster Versuch 1720. 8.
* Braunschweigische Anzeigen, Braunschw. 1745. 4. in præsens tempus continuantur.
* Hällische wöchentliche Anzeigen, Halle 1730. 4 adhuc vigent.
* Leipziger wöchentliche Anzeigen, Leipz. 1741. 4. Dissertationes morales, novis relationibus concomitatæ, mox vero interruptæ.
The British Apollo containing two thousand answers to curious questions. Lond. 1708. 1709. 1710. fol. & tertia editione 1726.
Apparatus ad historiam scientiarum & artium, Hamb. 1703. 8. auctore *Johanne Grœningio*, Wismariensi.
Apparatus litterarius, singularia, nova, anecdota, rariora depromens, studio *Societatis Colligentium*. Witeberg. 1717. 1718. 8. Collectio 1 & 2. Specimina XIX.
* Nützliche und auserlesene Arbeiten der Gelehrten im Reiche Nürnb. 1733. 8. In locum der Fränkischen Actorum eruditorum & curiosorum successit.
* Genealogischer Archivarius Leipz. 1732. 8. usque ad ann. 1739. L. partes.
* Neueröffnetes Kriegs- und Friedens-Archiv, Görlitz 1744. 8. in præsens vsque tempus auctore *Jo. Gottfr. Haymann*. a Vol. IV vero a *Jo. Henr. Spindler* continuatum. V Volumina iam exstant quorum primum inscribitur der aufmerksame Freymäurer.
* Durchlauchtiges Archiv, Leipz. 1691-1694. 8. IV Tomi.
Neueröffnete Assemblée curieuser und gelehrter Nouvellisten, Journalisten und Statisten in Europa 1717. 8. Sechs Conferences,
The Athenian Gazette, or casuistical Mercury. Lond. 1691. 1692. fol.
The Athenian Oracle. Lond. 1704. 8. tribus Voluminibus addendum supplementum quæstionum responsionumque editum itidem Anglice. Lond. 1710. 8. Quarta editio 1728. 8.
Athenian Sport, or two thousand paradoxes merrily argued to amuse and divert the age. Lond. 1707. 8.
The history of the Athenian Society. Lond. fol.
Aufgefangene Briefe. Vide supra, *Agent*.
Aufrichtige Nachrichten wider die Unschuldige Nachrichten. Halæ Sax. ab A. 1701. ad 1710. 8 partes decem auctore D. *J. Joachimo Langio*, Theologo Hallensi.
* Der Aufseher oder Vormund, Leipzig 1745. 8. Est celeberrimus ille *Guardian* anglicus a *Gottschedia* translatus, duobus voluminibus constans.
* *L'Avocat pour & contre, suite de l'Epilogeur & de Demosthene moderne* Amsterd. 1747. 8. III Vol. vide sis *le Magazin*.

Auserlesene Anmerkungen. Vide, Anmerkungen.
Ausführlicher Bericht. Vide Bericht.

* Christian-Erlanger Auszug der neuesten Weltgeschichte, Erlang. 1741. 8. Norimbergæ adhuc continuantur auctore *Grossio.*

* Gründliche Auszüge aus den neuesten theologisch, philosophisch und philologischen Disputationibus, Lipsiæ 1733. in præsens tempus usque Autore, M. *Abrahamo Kriegelio.*

* Gründliche Auszüge aus den neuesten juristischen, medicinischen, historischen, physicalischen und mathematischen Disputationen, Leipz. 1736, 4. Ab anno 1737. vero juridicis atque historicis dissertationibus solum dedicabatur, novo de medicis, physicis &c. prodeunte diario.

* Gründliche Auszüge aus medicinischen physicalischen und mathematischen Disputationen, Leipz. 1737. 4.

Monatlicher Auszug aus allerhand neu herausgegebenen nützlichen und artigen Büchern. Hanover, 1700. 1701. 1702. 8. auctore Jo. Georgio Eccardo.

Hamburgische Auszüge aus neuen Büchern und Nachrichten von allerhand zur Gelahrtheit gehörigen Sachen. Hamburg 1728. seq. 8. XVII. Theile. Auctore Jo. Georgio Hamanno.

Le Babillard, vide infra, *the tatler.*

La Bagatelle, ou discours ironiques, où l'on préte des sophismes ingenieux au vice & à l'extravagance, pour en faire mieux sentir le ridicule, Amst. 1718. 1719. 8. Auctor est *Justus Van Effen.*

Ausführlicher Bericht von allerhand neuen Büchern und andern Dingen, so zur heutigen Historia der Gelehrsamkeit gehörig. Francof. & Lipsiæ 1708. 8. Zwölf Stücke nebst einem Anhange.

* Belustigungen des Verstandes und Witzes, Leipz. 1741-1745. 8. VIII Tomi colligente *Jo. Joachimo Schwabio.*

* Neue Belustigungen des Gemüthes, Hamburg 1745. 8. Unicum tantum volumen sex partibus constans auctore *Naumanno* quodam.

* Bemühungen zur Beförderung der Critik und des guten Geschmackes, Halle 1743. 8. In præsens usque tempus auctoribus M. *Jo. Andrea Cramero*, & *Christlob Mylio*, XVI. partes.

* Die mühsame Bemerkerinn derer menschlichen Handlungen, Danz. 1736. 1737. 4. Dissertationes morales & satiricæ XX.

Cornelii a Beughem, Embricensis *Bibliographiæ eruditorum Critico-curiosæ* conspectus quinque, Amst. 1689. 1694. 1699. 1701. 1710. 12. editi, continent indices scriptorum in Diariis celebrioribus eruditis recensitorum usque ad A. 1700. Ejusdem *Gallia erudita* A. 1683. 12. vulgata indicem in Ephemerides eruditorum Parisienses: Et *Syllabus recens exploratorum* in re Medica, Physica & Chymica, Amst. 1696. 12. indicem in Miscellanea Naturæ Curiosorum Germaniæ, Galliæ, Daniæ & Belgii usque ad A. 1696.

* Der Bewunderer; in drey und funfzig Blättern abgehandelt, Hamb. 1742. 4. Auctore, *B. J. Zinkio.*

* Beyträge zur critischen Historie der deutschen Sprache Poesie und Beredsamkeit herausgegeben von einigen Mitgliedern der deutschen Gesellschaft in Leipzig, & a vigesima prima parte von einigen Liebhabern der deutschen Litteratur, Leipzig 1732. Usque ad Ann. 1744. 8. Exstant partes XXXII, quæ sub auspiciis *Jo. Christoph. Gottschedii* collectæ VIII. voluminibus complectuntur.

* Ober-

*Oberlausitzischer Beytrag zur Gelahrheit und deren Historie, Görlitz 1738. 4. Per IV. annos continuatum. IV. Volumina.

*Neue Beyträge zum Vergnügen des Verstandes und Witzes, Brem. 1744. 8. Lipsiæ colliguntur a *Car. Christiano Gaertnero* adhuc continuata Parte II. Tomi IV.

*Hamburgische Berichte von neuen gelehrten Sachen, aus einem täglichen beglaubten Briefwechsel mit in-und auswärtigen Gelehrten zur Beförderung der Wissenschaften, mit unparteyischer Feder ertheilet, Hamb. 1732. 8. in præsens usque tempus, auctore *Jo. Petro Kohlio*, qui hoc diario Novellas istas niedersächsische Nachrichten und Zeitungen continuavit.

*Hamburgische Beyträge zur Aufnahme der gelehrten Historie und der Wissenschaften, Hamb. 1740. 8. Auctores erant *M. A. Wodarch* & *Mat. Andr. Alardus*, Candidati Theol. adjuvante *Jo. Paulo Finkio* Cand. Jur. sed ultra triennium laborem non continuarunt.

*Nöthige Beyträge zu den wöchentlich in Leipzig herauskommenden neuen Zeitungen von gelehrten Sachen, Leipz. 1734-1743. VIII. Bände, a variis auctoribus, *Frid. Wilhelmo Stubnero, Georg Friedr. Richter, Wolfg. Balth. Adolph de Steinwehr* & *Georg. Frid. Baermanno.*

Bibliandri Harmonia, oder richtige Uebereinstimmung Biblischer Sprüche und Oerter 1708. 1709. 1710. 8. Drey Centurien. Vide supra *Acerra*, *Alethæus*, *Amelius*.

Synopsis Biblica, sive Ephemerides litterariæ Latinæ auctore *Paulo Manzani*, Provinciali tertii Ordinis S. Francisci. Parmæ 1692. 4. sed in herba statim suppressæ. Vide Basnagii Bellovallii historiam Operum eruditorum Gallice editam mense Novembri A. 1692. p. 124.

Abgesonderte *Bibliothec*. Halæ Sax. 1718. 1719. 8. XIII. Stück.

Bibliotheca Academica, in qua Disputationes, Orationes & Programmata A. 1718. vel primum edita vel recusa referuntur. Magdeb. 1719. 4.

* *Bibliotheca, sive acta & scripta magica*, d. i. gründliche Nachrichten und Urtheile von solchen Büchern und Handlungen, welche die Macht des Teufels in leiblichen Dingen betreffen, 1738. 8. Auctor est D. *Eberh. Dav. Hauber.*

Bibliotheque ancienne & moderne ab A. 1714. ad A. 1727. Volumina XXVIII. Amst. & Hagæ 12. auctore V. C. *Johanne Clerico.* Vide infra, *Bibl. choisie*, & *Universelle.* Cœpit etiam verti Anglice, *the ancient and modern library.*

Bibliotheque Angloise Amst. 1717. seq. 12. auctore *Michaële de la Roche* & a tomo sexto A. 1719. usque ad decimum quintum A. 1727. *Armando de la Chapelle.*

Bibliotheca antiqua, a Januario A. 1705. ad Martium A. 1705. ad Martium A. 1707. Jenæ in 4. auctore *D. Burchardo Gotthelf Struvio.* Vide & infra, Thesaurus.

* *Bibliotheque Belgique* a Julio 1731.

*Berlinische Bibliotheck, worinnen von neuen herausgekommenen Schriften und andern zur Gelahrheit gehörigen Sachen kurze Aufsätze und Nachrichten mitgetheilet werden, Berlin 1747. 8.

* *Bibliotheque Britannique*, ou Histoire des ouvrages des Savans de la Grande Bretagne, à la Haye 1733. 8. Adhuc continuatur.

Auserlesene Theologische *Bibliothec*, Lipsiæ ab A. 1724. 8. quod eximium Diarium usque ad an. 1736. continuatum a Rev. Viro *Jo. Christophoro Colero* Pastore aulico Serenissimi Principis Vinariensis, morte ejus finem vidit. Partes exstant LXXXIV, Tomi VII. quibus accessit:

cessit: Nöthiges Supplement zu der auserlesenen theologischen Bibliotheck, Leipz. 1730 1734. Partes XVI.

* Dänische Bibliotheck, oder Sammlung von alten und neuen gelehrten Sachen aus Dännemarck, Copenh. 1737. 8. Octo de illa vidimus anno 1746. partes, editore *Olao Hinrico Mollero*, Prof.

* *Bibliotheque de Campagne*, ou Amusemens de l'Esprit & du Cœur, Haye 1739. 12. XII. Voluminibus.

* *Bibliotheque choisie & amusante*, Amst. 1746. 12. Tomi II. ad nos allati.

Bibliotheque choisie de Mr. *Jean le Clerc*. Amstelod. ad A. 1703. ad 1713. 12. Volumina XXVII.

Bibliotheque choisie de Mr. *Colomies*. à la Rochelle 1682. 8. & ex auctiore edit. Amstel. 1700. quam recudi curavi inter *Pauli Colomesii* Opera, Hamb. 1709. 4.

Nouvelle Bibliotheque choisie Amst. 1714. 12. duobus Volum. Auctor *Richard Simon*, sicut etiam quatuor voluminum *Bibl. Criticæ* Gallica linguæ editæ A. 1708. & Epistolarum selectarum Gallice vulgatarum Amst. 1730. 12. quatuor Volum.

* *Bibliotheque critique*, ou Memoires pour servir à l' histoire litteraire ancienne & moderne par une Societé des Gens de lettre. à Berlin 1745. 12. mense Octobr. incoeptum.

Curieuse Bibliothec, vide infra, Monatliche Unterredungen.

Bibliotheque curieuse & instructive de divers ouvrages anciens & modernes de litterature & des arts, ouverte pour les personnes qui aiment les lettres, à Trevoux 1704. 1705. 2. Volum. 12.

Bibliotheca curiosa, Lond. 1710. 4. Vide sis Diarium, Memoirs of literature T. I. pag. 60.

Bibliotheque Françoise, Amst. ab A. 1723. 8. adhuc continuatur.

* *Bibliotheque Germanique* ou histoire litteraire de l' Allemagne, de la Suisse & des pays du Nord. Amst. ab A. 1720. Usque ad ann. 1741. Tomi L, quorum continuatio inscribebatur *Journal litteraire d' Allemagne* sed duobus Tomis absolutam sequebatur anno 1746. *Nouvelle Bibliotheque Germanique* autoribus, *J. H. Sam. Formey* & *Perard*.

* Göttingische Bibliothek, darinnen der gegenwärtige Zustand der Gelahrheit in und außerhalb Deutschland prüfend vorgestellet wird, Götting. 1746. 8.

* Hamburgische vermischte Bibliothek, Hamb. 1743. 8. Editore *J. Petro Kohlio*.

Hamburgische *Bibliotheca Historica*, Volumina sive scriptorum Historicorum centuriæ recensitæ decem, auctore B. *Johanne Hübnero*, Lipsiæ ab A. 1715. ad 1729. in 12. & 4. Germanice.

* Helvetische Bibliothek, bestehend in historischen, politischen und critischen Beyträgen zu den Geschichten des Schweizerlandes, Zürch 1736. 8.

* *Bibliotheca homiletico realis* miscellanea eademque pastoralis, Merseb. 1747. 8. XV. partes quæ adhuc continuantur.

Bibliotheque Italique, a Januario A. 1728. A. 1733. perlati ad nos tomi XVIII. Genevæ in 8.

Bibliotheca Juris publici, Jo. Jacobo Mosero auctore. Stutgard. 1729. 1730. Germanice.

* Lilienthalische Bibliothek, d. i. kurzes Verzeichniß, zulängliche Beschreibung und bescheidene Beurtheilung der vornehmsten Bücher, welche in M. Michael Lilienthals theologischen Büchervorrath befindlich sind, Königsb. 1739. 1740. 8. X. Partes sub specialiori titulo Biblisch-Exegetische Bibliothek complexæ, quas secutum est volumen IIdum seu

* Theologische Bibliothek, d. i. richtiges Verzeichniß ꝛc. Königsberg 1740. 8. X. partes, ad quas tertium accessit volumen seu

* Fortgesetzte theologische Bibliothek ꝛc. Königsb. 1742-1744. X. partes.

Bibliotheca litteraria auctore V. C. *Josepho Wasse*, Lond. 1722. 4. Vide *Bibl. Angloise* T. X, p. 501.

* *Bibliotheca Lubecensis* ab A. 1725. ad ann. 1731. Partes XII. seu Volumina tria, Lubecæ in 8. auctoribus, *Jo. Henr. a Seelen*, *Henr. Scharbau*, & *Sam. Gerh. a Mellen.*

Neu eröffnete Moralische *Bibliothec*, Lipf. 1715. 8. IX. Stück.

* Der gesammleten Moralisten Bibliothek, Görlitz 1737. 8. In præsens usque tempus XVIII. Partes

* Musikalische Bibliothek, Leipz. 1738. autore M. *Laurent. Mizlero*, III. Tomi.

Bibliotheca novorum librorum, ab Aprili A. 1697. ad Decembrem A. 1699. auctoribus *Ludolfo Kustero* & *Henrico Sike*, Amstelod. 8. tribus Voluminibus.

Bibliotheque des livres nouveaux, a mense Julio A. 1726. à Nancy, & se vend à Amsterdam.

* *Nouvelle Bibliotheque*, ou Histoire litteraire des principaux Ecrits, qui se publient. à la Haye 12. ab Octobri an. 1738. singulis mensibus prodibat, a Januario vero anni 1743. per trimestria cœpit edi. Non vero plus quam XIX. Tomos evoluere datum fuit.

Bibliothecæ novissimæ observationum & recensionum Sectiones XI. Halæ Sax. 1718-1721. 4.

Neue *Bibliothec*, oder Nachricht und Urtheile von neuen Büchern und allerhand zur Gelehrsamkeit dienenden Sachen, hundert Stück. Halle 1709-1721. 8. decem Voluminibus. Zehn Nachlesen der Neuen Bibliothec, ibid. 1717. 8.

Bibliotheca Philologico-Historico-Theologica *Bremensis* ab A. 1718. ad 1727. Bremæ, 8. Classes sive Volumina octo, in singulis classibus fasciculi sex. Institutum susceperunt *Theodorus Hasæus* & *Frid. Ad. Lampe*, quod tamen post Lampii ad Ultraiectinos abitum a Tomo V. Hasæus solus continuavit. Vide & infra, *Museum*.

Bibliothecam Photii velut ephemeridum litterariarum specimen antiquissimum laudant Viri docti, & sane notitiam ac censuram scriptorum trecentorum fere continet, licet nec compositum sit Diarii nomine, sed in gratiam fratris sui Tarasii elaboratum a Photio nondum Patriarcha, cum legationem obiret in Assyriam, ut notavi Tom. IX. Biblioth. Græcæ p. 374. seqq.

* Pohlnische Bibliothek, welche von Büchern und andern zur pohlnischen und preußischen Historie dienenden ausführliche Nachricht giebt, Danz. 1718. 8. X. Partes auctore D. *Gottfried Lengnich.*

Bibliotheque raisonnée des ouvrages des Savans de l'Europe, a Julio A. 1728. ad annum 1745 vidi volumina XXXIII. Amstelod. 8. adhuc viget.

Schwedische *Bibliothec*, Holmiæ 1728. 4. atque inde Hamburgi, auctore præclaro Viro, *Christiano Nettelblat.*

* Neue theologische Bibliothek, M. Friedrich Wilhelm Krafts, darinnen von den neuesten theologischen Büchern und Schriften Nachricht gegeben wird, Leipz. 1746. 8. Continuatur adhuc & pars VIII. jam cum eruditis communicata est.

Vermischte *Bibliothec*, Halle 1718. 1719. 8. non vidi ultra partem XXI.

* *Bibliotheca universalis*, idem cum Thesauro Bibliothecali, quem vide.

* *Bibliothéquaire moderne* à Leipſ. 1741. 8. Labor *Mauvillonii* in ipſo instituto finitus nec ultra VI. aut VII. plagulas in publicum emiſit.

Bibliotheque universelle, Amſtelod. ab Anno 1686. usque ad extremum Anni 1693. Amſtelodami tomis XXV. 12. & ex ſecunda editione 1688 - 1701. Auctores *Johannes Clericus*, & qui partem tomi XX. *Joannes Cornandus de la Crose*, & qui tomos quinque ultimos compoſuit, *Jacobus Bernhardus*. Etiam Anglice verti cœpit, *the universal historical Bibliotheque*.

Der unpartheyiſche *Bibliothecarius*, welcher die Urtheile der Gelehrten von Gelehrten entdecket, Lipſ. 1713. 8. XII. Theile, einen Band.

Jo. Cinelli *Bibliotheca volante*, ſcanzie ſive plutei XVIII. additis per Sancaſſenum pluteo XIX. & XX. de quo opere non repetam hoc loco, quæ dixi in conſpectu Theſauri Italiæ p. 203. ſeq. recenſum eſt Venetiis 1734 - 1746. 4. III. Voluminibus.

* Der Biedermann, Leipz. 1729. 4. Incœptum hoc diarium morale atque ſatiricum d. I. Maii 1727. & C. diſſertationibus continuatum ad IV. April. 1729. auctore *Jo. Christoph. Gottschedio*.

Boekſaal van Europe, a Julio A. 1692. usque ad Junium A. 1700. per *Petrum Rabum*. Atque inde *Wilhelmo Sewel* auctore ad Junium Anni 1702. & ſub titulo *tweemandeliike uittrekſels* ad Octobrem Anni 1708. 8. Vide ſis etiam *maandeliike*, & *Republik de Geleerde*.

Boekſaal der Gelerde Werelt a Januario A. 1706. ad Aprilem Anni 1708. per *J. van Gavern* & per *Wilhelmo Sewel* ſub eodem titulo A. 1705. Amſt. apud Franciſcum Halmæ & *Boekſaal* a Julio Anni 1715.

* Die Braut, Dreßd. 1740. 4. Diſſertationes morales & ſatiricæ.

* Der Brachmann, im Jahr 1740. herausgegeben. Zürch 8. Diſſertationes morales & ſatiricæ LIII. ſub auſpiciis *Jo. Geo. Altmanni*.

* Gemeinnützige Briefe, Götting. 1739. 8. Decem conſcripſit auctor *Frider. Christoph Neubur*.

* Philoſophiſche Briefe von Aletophilo, Halle 1741 - 1744. 4. XXIX. epiſtolas exaravit *Alexander Gottlieb Baumgarten*, Pr. Ph. Francof.

Umſtändliche Bücher-*Historia*, Lipſ. 1715. 8. auctore V. C. *Jo. Gottlieb Krauſe*. Non vidi partes plures, quam duas.

* Juriſtiſcher Bücherſaal, Leipz. 1737. 8. Auctore *Gottlob Aug. Jenichen*, XVI Partes, 1739.

Neuer Bücherſaal der Gelehrten Welt, LX. Oefnung, ab A. 1710. ad 1717. Lipſiæ in 8. Continuatio Diarii, ausführlicher Bericht, de quo ſupra.

* Neuer Bücherſaal der ſchönen Wiſſenſchaften und freyen Künſte, Leipz. 1745. 8. De IV. jam volumine IV exſtant partes, auctore *Jo. Christophoro Gottschedio*.

* Philoſophiſcher Bücherſaal, worinnen ſo wohl von alten, als neuen dahingehörigen Büchern eine gründliche Nachricht ertheilet wird, Leipz. 1741 - 1744, 8. Unum Volumen VIII. conſtans partibus, auctore *M. Jo. Georg. Hagero*.

* Der Bürger, Götting. 1732 und 33. 4. Diſſertationes morales & ſatiricæ XLI, auctore *Frider. Christoph. Neubur*.

Summa-

Summarische Nachrichten von Büchern, in D. Christiani Thomasii Bibliotheque. Hal. 1715. 1716. 8. XXIV. Monathe, 2 Volum.

Curieuses Bücher-Cabinet, oder Nachricht von Historischen, Staats und galanten Sachen. LXII. Th. oder Eing. Cöln 1711-1722. 8. A parte XXIV inscribitur: curieuses Bücher- und Staats-Cabinet.

Curieuses Cabinet ausländischer und anderer Merkwürdigkeiten, von *Antonio Paulini*. Francof. 1717. 1718. 8. Sechs Theile oder Eingänge.

* Eröffnetes Cabinet großer Herren, Leipzig 1733-1735. 8. XXV. Partes.

* Neueröffnetes Cabinet großer Herren, oder gegenwärtige Staats- Hof- Kriegs- und Commercien-Verfassung aller europäischen Reiche und Staten in der Welt. Leipz. 1740. 8.

* Der unparthеyische Cabinets-Courier, welcher auf seinen Reisen durch verschiedene Länder curieusen Leuten erzählet, was sich in gegenwärtiger Zeit zuträgt. Regenspurg. 1735.

Clef du Cabinet de Princes, vide infra Clef.

Geheimes Cabinet von Staats- und Liebes-Intriquen, Glück und Unglücks-Fällen vornehmer Minister, erste Oeffnung 1713. 8.

Historisches Staats- und Helden-Cabinet. Halle 1718. 8. auctore *Jo. Jacobo Schmausio.*

Kabinet der natuurlyke historien, wetenschappen, konsten en handwerken. Januar & Febr. A. 1719. Amst. 8. auctore *M. V. Ranouw*, M. D.

Curieuses Caffée-Hauß zu Venedig, bestehend in drey Wasser-Debauchen, 1698. 8.

Curieuse Geschichts-Calender. Ad exemplum *Vincentii Cornelli* Cosmographi Veneti, qui vitam resque gestas Regis magnæ Britanniæ gloriosissimi *Wilhelmi tertii*, ordine annorum dierumque digesserat, quod scriptum ex Italico versum Anglice atque inde Germanice A. 1696. Lips. 8. hoc titulo lucem vidit, qvam plura inde similia componi, edique contigit & calendariorum historicorum nomine proscribi, de rebus Leopoldi magni Imperatoris, Regum Galliæ ex domo Burbonica, Regnorum Bohemiæ, Hispaniæ, Poloniæ & Lithuaniæ, Hungariæ & Principatus Transsylvaniæ, Russici Imperii, Electorum Moguntinorum, Coloniensium ac Trevirensium, Bavariæ & Saxoniæ, Brandenburgicorumque ac Palatinorum, Principum Saxonicorum stirpis Ernestinæ, Brunsvicensium, & Luneburgensium & speciatim stirpis Gvelpherbytanæ, nec non de rebus Silesiæ, Moraviæ ac Lusatiæ, Landgraviorumque Hassiæ, fœderatarum item provinciarum Belgii; Reip. Venetæ & Helveticæ: Sed & Prophetarum res a Mose ad Johannem Baptistam, CHRISTI Apostolorumque & Evangelistarum simili methodo descriptæ prodiere: Pontificum Romanorum item, & speciatim Innocentii XI, præterea Joannis Hussi motuumque Hussiticorum & Joannis Ziskæ: tum B. Lutheri nostri & Superintendentum Dresdensium Lipsiensiumque.

* *Catalogus librorum* cum annotationibus, Lipsiæ 1736. ex Bibliopolio Frisii germanice edi coeptus continuatusque per qvinque annos. 8.

Catalogi librorum in nundinis Francofurtensibus excudi coepti sunt ab A. 1554. quod institutum utile *Georgium Willerum* bibliopolam Augustanum habet autorem, ut notauit Aubertus Miræus de scriptoribus seculi XVI. cap. CXXVII. Illud deinde imitati sunt atque etiamnum hodie imitantur Lipsienses. *Georgii Draudii* Bibliotheca classica, quæ Catalogis Francofurtensibus plurimum debet, eodem quoque notata inde est vitio laborare, quod interdum librorum titulos promissorum quidem sed nunquam editorum & exstantium nusquam, inter vulgatos & exstantes commemorat.

A Catalogue of books printed in England ſince the dreadful fire of London in 1666. Lond. 1696. fol. the fourt edition.

The Monthly Catalogue Lond. 1715. fol. ſimiles Catalogi deinde menſtruis intervallis continuati, atque hodie adhuc continuantur. Londini in 4. Vide et infra, *Monthly.*

Catalogus Diſputationum Univerſalis, &c.

Cenſura temporum, the good or ill tendencies of books, ſermons, pamphlets &c. impartially conſider'd in a dialogue between Eubulus and Sophronius. Volum. 3. Lond. 1708. 1709. 1710. 4. Vidi tertium usque ad p. 96.

Cent queſtions & reſponſes ſur differents ſujets, pour le mois de Janvier 1704. par Mr. l'Abbé *Bordelon*. Paris 12. *Memoires de Trevoux* 1705. *Mars p.* 233. *edit. Amſt.*

Der auf Ordre und Koſten ſeines Kayſers reiſende Chineſer, Leipz. 1721 - 1732. C. Partes IV. voluminibus comprehenſae autore *Dav. Faſsmanno.*

* Der vernünftige Chriſt, Hamb. 1738. 8. Diſſertationes theologicae atque morales hebdomadatim editae, quarum duplex eodem nomine exſtat opus.

Clef du Cabinet des Princes a Julio A. 1704. 8. Hoc Diarium avide lectum, ita ut ad 40000. exempla diſtracta memorentur in Hiſtoria Critica Reip. litterariæ Maſſoniana T. 12. p. 428. auctorem habet *Carolum Jordanum*. Excuſum eſt magnam partem Luxemburgii, & ab A. 1717. Pariſiis ſub titulo *ſuite de la Clef*, ou Journal Hiſtorique ſur les matieres du tems, contenant auſſi quelques nouvelles de litterature & autres remarques curieuſes. Supplementi Volumina duo, quibus priora retro tempora ad pacem usque Ryſwicenſem auctor perſequitur, prodierunt A. 1713.

Collectio Opuſculorum hiſtoriam Marchicam illuſtrantium, Berlin. 1727. 8. Germanice, 1. 2. 3. 4. St.

Collectio librorum rariorum nova, qui vel integri inſeruntur, vel accurate recenſentur. Halæ 1709. 8. faſciculi quinque.

Nova Collectio variorum ſcriptorum tam editorum quam ineditorum, rariorum etiam & recens elaboratorum, quæ omnia integra dantur. Halæ 1716. 1717. 8. faſciculi duo.

Societas litterata *Colligentium* Hiſtorico-Theologica, propoſita à D. *Eberhardo Haubero* & M. *J. Antonio Strubbergio* 1730. 8. Vide & ſupra, *Apparatus.*

* *Commercium litterarium ad rei medicæ et ſcientiæ naturalis incrementa inſtitutum.* Norimbergæ ad an. 1731. hebdomadatim in 4. vulgatum continuatumque per III annos.

* *Commercium litterarium aſtronomicum.* Norimbergæ 1734. 4. A *Michaële Adelburnero* Math. Cult. inſtitutum fuit.

* *Common ſenſe, or the Englishman's Journal.* London 1737. Diſſertationes morales et politicæ in præſens usque tempus continuatae.

Compleat library, or news for the ingenious. by R. W. M. A. Lond. 1692. 1693. 1694. in 4.

Compleat hiſtory of Europe A. 1701. 1702. vide Diarium Londinenſe, hiſtory of the works of the learned A. 1703. p. 244.

Ad congreſſus Societatis *Conantium* Hanoveræ 1699. ſeq. & Helmſtadii 1711. ſeq. celebratæ invitationes 1721. 4.

Conferences du *Jean Baptiſta Denys*. Paris 1672. - 1674. 4. & Amſt. 12. Veluti ſupplementum exhibent Ephemeridum litterariarum Pariſienſium per illos tres annos.

Vertraute Conferenz derer Einwohner im Reiche der Todten über ihre im Reiche der Lebendigen gehabte Fata und Zufälle. VI. Zuſammenkünfte. 1723. 4.

* *Correſpondance des Savans, ou nouvelles litteraires des diverſes Parties de l'Europe* à Cologne 1743. 8.

Luſtige und denkwürdige Correſpondente, 1698. 8. erſte, andere und dritte Staffetta.

The Craftsman, being a Critique on the times. Lond. 1727. 8. * Denuo An. 1731. VII. voluminibus in 12. hac inſcriptione editus: *The Craftman, containing all the Paper published under that Name from the firſt Beginning of them to the Concluſion of Mr. Oldcaſtle's Remarks.* In praeſens usqve tempus continuatur. Partes quasdam gallice verſas vidi, Amſt. 1737. 8.

Thomæ Crenii animadverſiones Philologicæ & Hiſtoricæ, Amſt. 1695-1713. 8. partes XIX. Ejusdem X. faſciculi opuſculorum ad Hiſtoriam & Philologiam ſacram ſpectantium. Roterd. 1691-1699. 8. & faſces V. Lugd. Bat. 1697. ſeq. Theſaurus librorum Philologicorum & Hiſtoricorum 1700. 8. duobus Volum. Muſeum 1699. 8. duobus Vol. Analecta 1699. 8. Diſſertationum Philologicarum Syntagmata duo, Roterd. 1699. ſq. 8. Conſilia & methodi de ſtudiis inſtituendis. Roterd. 1692. 1696. 1699. 4. tribus voluminibus.

Le Courier galant.

Critique deſintereſſée des Journaux litteraires & des ouvrages des Savans. Hagæ Com. A. 1730. & 1731. 8. tria Volumina.

* Critique du Siecle, ou lettres ſur divers ſujets par l'auteur des lettres Juives, à la Haye. 1744. 8. II. Volumina. Coeperunt quoque Berolini germanice verti et anno 1745. hebdomadatim prodierunt XIII priores litterae hac inſcriptione: Beurtheilung der Menſchen dieſer Zeit oder Briefe über verſchiedene Sachen. 8.

Critiſirender Juriſt.

Curious library for the ingenious. Lond 1690. 4.

Curieuſes Bücher-Cabinet vide *Cabinet* &c.

Remarquable Curioſa jetziger Zeit aus Oſten, Weſten, Süden, Norden. ab A. 1715. XXIV. Lieferung.

Deliciarum nomine plura ſubinde volumina edita ſub *Miſandri* nomine Germanice ſunt a B. *Jo. Samuele Adami*, Dresdenſi, Paſtore Pretſchendorfenſi, qui A. 1713. diem obiit. Deliciæ *Biblicæ* in loca Vet. & Noui Teſt. Dresd. 1690. ſeq. 8. Volumina XXVI. *Catecheticæ*, 1704. 8. *Dictorum* Dresd. 1713. 8. VI. Volum. *Epiſtolicæ* Hamb. 1711. 8. IV. Volum. *Evangelicæ* Lipſ. 8. Volum. XIV. cum Indice, & emblematicis in Evangelia Deliciis; & Deliciis Deliciarum & florilegio Evangelico-Anglicano: *Hiſtoricæ* Dresd. 1702. 8. *Paſſionales* 1707-1708. 8. V. Volum. *Pœnitentiales* 1722. 8. *Sabbaticæ*. Lipſ. 1716. 8.

Deliciæ Græco-Homileticæ 1710. 8.

Deliciæ Hebræo-Homileticæ 1705. 8. XII. Ausfertigungen.

* *Deliciæ homileticæ*, das ſind die merkwürdigſten Paſſagen aus dem, was berühmte Kirchenlehrer unſerer Zeiten bisher ſo wohl öffentlich geprediget, als auch daheim mediti ret haben, Eiſenach 1743. 8. IX Partes prodierunt iam anno 1747.

Deliciæ Iuridicæ 1702. ſeq. 8. duo Volumina.

Deliciæ Medicæ 1704. 8.

Deliciarum manipulus 1. & 2. das iſt, annehmliche und rare Diſcourſe von mancherley nützlichen und curieuſen Dingen 1703.

* Der Demokrit, Leipz. 1746. 4. Dissertationes morales & satiricæ.

* *Demosthene moderne, suite de l'Epilogeur*, à Amst. 1746. 8. II. Volumina, aut XXX pagellæ. Vide sis *le Magazin*.

* Destinata litteraria & fragmenta Lusatica, das ist, Unternehmungen der Gelehrten und gesammlete alte, auch neue zur Niederlausitzischen Historie und Gelehrsamkeit gehörige Stücke. Lübben 1738. 8.

* Der alte Deutsche, Hamb. 1730. 8. Dissertationes morales & satyricæ LII, auctore *Jo. Georgio Hamanno.*

* Der gute Deutsche, 1724. 4.

* Der reisende Deutsche, welcher Länder und Städte, Seen und Flüsse beschreibet, auch die alten und neuesten Statsbegebenheiten bekannt machet, nicht weniger solche durch allerhand nöthige, politische und genealogische, besonders aber geographische Anmerkungen erläutert. Halle 1744-1746. III. Tom.

* Der deutsche Diogenes. Danzig 1736. 4. Dissertationes morales & satyricæ LII, poetice prolatæ.

Diarium Europæum Historico-litterarium, trimestre primum. Paris 1703. 8. auctor *Jacobus Hommey*, Augustinianus.

Diarium Europæum de rebus ab A. 1657. ad. 1681. gestis Francof. tomis XLV. in 4. Germanice.

Discourse curieuser Sachsen, Hermetisch-Philosoph-Physicalisch- und Medicinischer Wissenschaften. Januar. Febr. Martius & Aprilis A. 1708. 8.

* Discurse der neuen Gesellschaft in Bern, 1721. 8.

* Discurse der Maler, vide Maler.

* Das gelehrte und galante Dreßden

Dubia vexata Historiæ Ecclesiasticæ Novi Test. Germanice erster Versuch. Zittau 1717. 8. atque continuato deinde labore usque ad A. 1720. dubia primorum quatuor sæculorum examinata, Auctore M. Christiano Gottlob Pitschmanno.

Durchlauchtiges Archiv. 4. Theile. Franckf. 1691-1694. 8.

Der meditirende und *inventieuse Eclecticus*. Jen. 1714. 8. 5. Theile.

Einleitung zur heutigen Historie, aus den täglich einlaufenden Zeitungen. Leipz. 1707-1710. 8. XXX. Stück.

* Der Einsiedler. Königsb. 1740. 8. Dissertationes morales & satyricæ CIV. II Tomi.

Juristische historische *Electa*, Jen. 1726. 8. auctore *Jo. Joachimo Müllero.*

Electa Jurispublici, oder Staats-Affairen von Europa ab A. 1709. ad 1724. 8. editore Cassandro Thucelio, sive qui sub illo latebat nomine, *Christiano Leonhardo Leucht*, & ab A. 1712. ad 1717. laudato *Jo. Joachimo Müllero*, Archivario Vinariensi. Volumina XX. quibus accessit tomus supplementorum A. 1726.

* Electa iuris theoretico-practica, bestehend in einer Sammlung unterschiedener Anmerkungen über besondere Fragen und Casus, Leipz. 1730. 8.

The Englishman, being the sequel of the Guardian. Lond. 1714. & 15. Tomi II. 12. Auctor *Richard Steele.*

Entzücken *Morforii* in die Welt gethane Reisen, 1705. 8. XII. Proben.

Ephe-

Ephemerides Eruditorum Parisienses, e Gallico versæ a Friderico Nitschio. Lipf. 1671. 8. Anni 1665. 1666. 1667. 1668. De Gallicis infra, *Journal des Savans.*

Ephemerides litterariæ Hamburgenses 1686. 4.

Ephemerides Savantes, à Hambourg 1686. 4. Ambæ statim in herba suppressæ.

Ephemerides Naturæ Curiosorum, supra *Academia.*

Ephemeridi del Mondo Novellistico, infra *fasti eruditi.*

Ephemerides SS. Patrum loca vindicantes & illustrantes à Januario ad Majum, Flensburgi 1708. 4. auctore *D. Christiano Gottlieb Kochio*, Præposito Apenradensi.

* *L'Epilogeur*, vide *le Magazin.*

* Der freymüthige Erdbürger im Jahr 1746. wöchentlich herausgegeben. 4.

* Ergötzungen der vernünftigen Seele, aus der Sittenlehre und der Gelehrsamkeit überhaupt. Leipz. 1745. 8. In lucem iam de IV Volum. IV emisit part. auctor, *Jo. Henr. Gottlob Justi.*

Deutliche Erklärungen in der heiligen Schrift ab A. 1713. 8. XIX. Vorstellungen. Auctore *D. Jo. Wilhelmo Zieroldo.*

* Erläuterungen der neuesten Weltgeschichte aus den vorhergehenden und älteren Zeiten, Hamb. 1741. 8.

* Ermunterungen zum Vergnügen des Gemüths, Hamb. 1747. 8. IV iam Partes.

l'Espion dans les Cours des Princes Chrétiens, ou memoires d'un Envoyé secret de la Porte dans les Cours de l'Europe. à Cologne 1696-1699. 12. Sex Volumina. Præter Gallicas repetitas editiones recusum hoc opus etiam est anglice Londini, et germanice Francofurti 1733. Novissime autem VII. volunine addito Hagæ Comitum 1742. 12.

Essais de litterature, pour la connoissance des livres, ab mense Julio A. 1702. ad extremum Junii A. 1703. Paris. & Hagæ Comitis in 12. Observationibus *Pelhestrii* siue Abbatis *Fayditi*, respondit auctor *Morlierius* Doctor Sorbonicus. Vide Memorias Trevoltinas anni 1704. mense Julio edit. Amst. p. 28. & A. 1705. mense Februario. *Petri Bælii* animadversiones quædam exstant in ejus Opusculis junctim nuper editis in fol. T. IV. p. 171. sqq,

Essais hebdomadaires sur plusieurs sujets importants par *Mr. Dupuy* ci-devant Secretaire au traité de Paix de Ryswick. Paris 1730. 12.

* Etwas geistlicher Gaben zum gemeinen Nutzen, das ist, Auszüge aus theils gedruckten, theils in ihren Papieren liegenden Predigten, Abdankungen, Hochzeit- und andern Reden, Langensalza 1740. 8.

* Etwas von gelehrten Rostockischen Sachen vor gute Freunde Rost. 1736. 8. ad annum 1743. usque VIII. Volumina, post ea paululum mutata inscriptione: Weitere Nachrichten von gelehrten rostockischen Sachen in præsens tempus a D. *Manzelio* et D. *Jo. Christiano Burgmanno* continuata.

* The new Evening-Post. Lond. 1739.

The evening entertainment. Lond. 1727.

Europe Savante, Volum. XII. ab Januario A. 1718. ad extremum A. 1720. Hagæ Comitis, 8.

Europäische Staats-Canzeley. Vide infra, Staats.

Europäische Geschichts-Erzählung ab A. 1655. ad 1660. Francof. 8. duobus Vol. *Martino Mayero* auctore.

Europäischer Niemand, A. 1717. 8,

The Examiner. Lond. 1711. 1712. 8. & Belgice Amst. 1721. 8.

Exercitationes subsecivæ. Francofurti ad Viadrum ab A. 1718. 8. Tomos III. vidi, varii argumenti.

Fama Academica, intimans Disputationes in Academiis Germanicis ac quibus exteris habitas. Lipsiæ 1707-1709. 4. XIV. sectiones sive Tubæ.

Europäische *Fama* von gegenwärtigem Zustande der vornehmsten Höfe. Lipsiæ ab A. 1702. 8. in præsens usque tempus, mutata tamen post partem CCCLX. paululum inscriptione die neue Europäische Fama, de qua iam partes CXLII exstant. Index iconum singulis præmissarum exstat in parte CXCII.

* Die geistliche Fama, mittheilend einige neue Nachrichten von göttlichen Erweckungen, Wegen, Führungen und Gerichten 1730. sqq. 8.

Gelehrte Fama von gegenwärtigem Zustande der gelehrten Welt, und sonderlich der deutschen Universitäten entdecket, ab A. 1711. ad 1718. Leipzig in 8. LXVI. Theile.

Fama Hermetica. A. 1714. 8. Januarius & Februarius.

Lustige Fama der närrischen Welt. Hamburg 1718. 4.

Oeconomische Fama von allerhand zu den öconomischen, Policey und Cameral-Wissenschaften gehörigen Büchern, Projecten, Bedencken ꝛc. Franckf. 1729. 8. bis 1733. das neunte Stück.

Reichs-Fama, Franckf. 1727-1734. XV. Theile. Auctore *Jo. Jacobo Mosero.*

Schwedische Fama, vom Zustande *Caroli* des XIIten, Königs in Schweden. ab A. 1711. 8. XXVI. Stück. Benderische Türckische Fama A. 1713. 8. Erste, andere, dritte Communication ꝛc.

Fasti eruditi, Parmæ A. 1706. auctore *Josepho Garuffi*, Ariminense.

Fasti eruditi della Biblioteca volante, colle *Effemeridi del Mondo Novellistico.* Foro Livii A. 1710. auctore *Joanne Peregrino Dandi.* Vide Acta Eruditor. A. 1710. pag. 178. Memoirs of literature T. 1. p. 60.

Fasti Universitatis Altdorfinæ ab A. 1717. seqq. in 8.

* Die Elisäischen Felder 4. Theile oder Gespräche 1740. 4.

The Freeholder, ou l'Anglois jaloux de sa liberté, essais politiques. Ex Anglico Lond. 1716. 8. Gallice Amst. 1727. 12.

* *The Free-Thinker* or Essays on Ignorance, Superstition, Bigotry, Enthusiasm, Craft &c. Intermix'd with several Pieces of Wit and Humour design'd to restore the deluded Part of Mankind to the Use of Reason and Common-Sense. Lond. 1718. Dissertationes CLIX. quas postea tribus voluminibus in 8. complexas sæpius recuderunt. *Ambrosius Philips* eas edidit, *Boultero, Richardo Westio*, *Gilb. Burneto*, *Henr. Stephens* et aliis adiuvantibus. Incoeptæ sunt Berolini 1754. in germanicam transferri linguam emittique per plagulas in publicum; abrumpebatur vero labor non multum progressus.

* Der Fremde, Copenh. 1745. 8. Dissertationes morales & satiricæ, auctore *Joh. Elia Schlegelio.*

* Der Freydenker, Göttingen 1736. 4. Dissertationes morales atque satiricæ, in herba suppressæ. Vltra VIIII enim non processerunt autore famoso illo D. *Jo. Ern. Philippi.*

* Der Freydenker, Danz. 1741. & 42. 4. Per duos annos hebdomadatim editæ dissertationes morales et satiricae, auctore *Waesbergo.*

* Der Freygeist. 1745. med. 8. Dissertationes morales & satiricæ LIII, auctore *Christlobio Mylio.*

* Der Freymäurer im Jahre 1738. Leipz. 8. Dissertationes morales atque satyricæ LII, quarum autorem ferunt *Jo. Joachimum Schwabium.*

* Frühaufgelesene Früchte der theologischen Sammlung von Alten und Neuen, worinnen nur die neuesten Bücher, Kirchenbegebenheiten u. s. f. vorkommen. Leipz. 1735. 8. Appendicis loco ad diarium fortgesetzte Sammlung der alten und neuen theologischen Sachen adiicitur.

* Der aufmerksame Freymäurer in und um Deutschland, so wohl im Felde, als am Hofe. Görlitz 1743. 8. VIII partes, quarum continuationem sub inscriptione Neueröffnetes Kriegs- und Friedenscabinet edidit auctor *Jo. Gottfr. Haymann.*

La Galleria di Minerva, Venet. ab A. 1696. ad 1713. fol. tomis septem. Vide, si placet, quæ dixi in *conspectu thesauri Italiæ* p. 6. seq.

Gazettæ sive diurni commentarii rerum, quæ toto Orbe geruntur, Venetiis jam sæculo decimo sexto consueti publicari, & Parisiis ab A. 1631. inde apud alias Europæ nationes quoque. *Vide eundem conspectum, statim in limine.* Atque apud Sinenses quoque frequentari illum morem notatur in tomo XVIII. sylloges, lettres edifiantes des Missions p. 434. sq.

Theophrasti Renaudoti recueil de Gazettes nouvelles & relations depuis A. 1631. 4.

Gazette des Savans, ou dépeches du Parnasse. Genev. 1694. auctore *Vincentio Minutoli.* Nouvelles de la Rep. des lettres A. 1701. T. 2. p. 162. 168.

la Gazette des Savans ab 1. Mart. 1729. ad 1. Mart. 1730. Antwerp. & inde Hagæ, 8. XXV. Num.

Gazettes raisonnées. Lettres de Mr. Bayle p. 194.

Freye Gedanken zur Verbesserung der menschlichen Gesellschaft, Frf. 1747. 8.

Freymüthige jedoch vernünftige und Gesetzmäßige Gedanken über allerhand Bücher und Fragen. Leipz. 1688. & 1689. 8. auctore *D. Christiano Thomasio.*

Freymüthige Gedanken, Leipz. 1790. 8. *Jo. Jacobo Ryffelio* auctore.

Aufrichtige und unpartheyische Gedanken über die Journale, Extracte und Monath-Schriften. Leipz. 1714-1717. 8. XXIV Stück. auctore D. *Christiano Godfrido Hofmanno.*

* Gedanken der unsichtbaren Gesellschaft, Halle 1741. 8. Dissertationes morales atque satiricæ.

* Moralische Gedanken der Stillen im Lande, erste Sammlung von 50. Stücken. Nürnb. 1743. 4.

Geheime Briefe, über notable Sachen. Drey Theile oder Cabinette, jedes in XII. Posten. ab A. 1701. ad 1704. Lipsiæ, 8.

Gelehrte Fama, vide supra, *Fama.*

Gelehrte Welt, oder ohnpartheyische Conferenzen von Ariste, Francof. & Lipf. 1700. 8. 1. und 2. Conference.

Gelehrte Zeitungen. vide Zeitungen.

Il Genio de' letterati, in Forli. 1705. seq. in 4. Auctor *Joseph Garuffi*, Ariminensis.

* Der prüfenden Gesellschaft zu Halle, welche allerhand wichtige, in alle Theile der Gelehrsamkeit einlaufende Materien zu erörtern sich angelegen seyn läßt, Proben. Halle 1738. 8. VIII. Proben, usque ad annum 1740. quo hunc laborem sub titulo paululum mutato continuarunt societatis membra.

* Der prüfenden Gesellschaft zu Halle fortgesetzte, zur Gelehrsamkeit gehörige Bemühungen, Halle 1741. 8. XII. Stücke.

* Gespräche im Reiche der Kranken. Vier Entrevues, Frankf. 1740. 4.

Geſpräche im Reiche der Weltweiſen, Halle 1721. 4. VIII. Theile im Reiche der Lebendigen. Vide infra, Unterredungen.

Geſpräche im Reiche der Todten 1718 - 1740. 4. XVI. Volumina. Ex hiſce dialogis ingenioſis lectisque avide, nonnullos Gallice vertit Valentinus Jungermann ediditque ſub titulo: *entretiens des ombres aux champs Eliſées.* Amſt. 1722. 8. Auctor fuit *David Faſsmann.*

Drey Geſpräche im Vorhofe des Reichs der Todten, 4. A. 1725. 1728.

Scherz- und ernſthafte Geſpräche im Reiche der Liebe. Zwey Entrevües, Francof. 1723. 4.

Giornale de' letterati in Roma apud Nicolaum Angelum Tinaſſum ab A. 1668. ad extremum Anni 1681. 4. Ab hoc diario a pag. 45. Anni 1675. diverſum eſt quod itidem Romæ ſed nomen auctoris *Franciſci Nazari* præferens prodiit A. 1675. 1676. 1677. 1678. 4. *a ſpeſe di Benedetto Carrara, al Pie dimarmo.*

il Giornale Veneto de' letterati a d. 15. Febr. A. 1671. ad 10. Dec. 1680. Venet. in 4.

Giornale de' letterati in Parma ab A. 1686. ad extremum Anni 1690. Parmæ in 4.

Giornale de' letterati in Ferrara A. 1688. 1689. 4.

Giornale de' letterati in Modena. A. 1692. 1693. 1696. 1697. 4.

il gran Giornale in Forli. A. 1701. 1702. 1703. 1704. fol. Rebus litterariis etiam aliæ civiles ac bellicæ ſubiiciuntur ſub titulo: *Giornale de' Novelliſti.*

* *Giornale de' letterati d' Italia*, Venetiis ab A. 1700. ad 1740. Volumina XLV. in 12.

Supplementi al giornale de' letterati d' Italia Venet. 1723. ſeq. 12. III. Volum.

Giornale de' Giornali, Venet. 4.

il gran Giornale di Europa Venet. 1725. 4. De ſingulis hiſce Italorum Diariis dicere me memini in Conſpectu theſauri Italiæ, quem Lector, ubi viſum fuerit, conſulet.

The Guardian, Lond. 1713. diſſertationes ſeu ſatiræ CLXXV, quæ Ann. 1714. 12. duobus Voluminibus comprehenſæ ſæpius recuſæ ſunt: & ex Anglico Gallice ſub titulo: *le Mentor moderne*, diſſertationes ſive ſatiræ CXLVI, quæ in Germanicam linguam ſub titulo: Der getreue Hofmeiſter, ſorgfältige Vormund und neue Mentor a *Lud. Erneſto a Faramund* A. 1725. translatæ.

Gundlingiana darinn allerhand zur Jurisprudenz, Philoſophie, Hiſtorie, Critic, Literatur und übrige Gelehrſamkeit gehörige Sachen abgehandelt werden. ab A. 1716. ad 1729. partes XLIV. Halæ Sax. in 8. Et poſt nobiliſſimum Auctorem D. Nic. Hieron. Gundlingium A. 1729. 9. Dec. defunctum, *Gundlingiana materia continuata*, ibid. 1731. 8. Erſtes, anderes und drittes Stück.

Hamburgiſche *Bibliotheca Hiſtorica*, ſupra *Bibliotheca.*

Journal de Hamburg, vide *Ephemerides & Journal.*

Freywilliges Hebopfer von allerhand in die Theologie laufenden Materien. Berolin. ab A. 1715. 8 XLVIII. Beyträge, ſeu V. Volumina. Editor erat *Io. Guſt. Reinbeck.*

* Heßiſches Hebopfer, Gießen 1734. 8. a *Jo. Jac. Rambachio* incoeptum cura Ern. Frider. Neubaueri continuatur. XL partes exſtabant an. 1747.

Merkwürdige Himmelsbegebenheiten. Nürnb. 1738. 4. Aſtronomicæ ſunt obſervationes a *Michaële Adelburnero* D. editæ.

Hiſtorie der Gelehrſamkeit unſerer Zeiten. Lipſ. 1721 - 1725. 8. XII. Stück. Auctor V. C. *Io. Chriſt. Clodius*, Profeſſor quondam linguarum Orientalium in Academia Lipſienſi.

Kurze Historie der vormahligen und gegenwärtigen Gelahrtheit der Hessen von unpartheyischer Feder entworfen. ab A. 1726. per trimestria, in 8.

Historia der Theologischen Gelehrsamkeit. A. 1721. 1722. Tubingen, 8.

Historische *Remarques* der neuesten Sachen in Europa, ab A. 1699. bis zu Ende 1706. Hamb. in 4. Auctor *Petrus Ambrosius Lehmannus*, Regis Polon. & Electoris Saxoniæ a Secretis Legationum, qui diem obiit Hamburgi, mense Octobri A. 1729.

Historische *Relationes* semestrales, Germanice editæ ab A. 1590. in 4. & per centum fere annos continuatæ. Vide Christianum Gryphium de scriptoribus sæculi XVII. p. 19.

Historie des heutigen *Seculi*, erste, andere, und dritte Periodus. 1716. 8, vide Gedanken von Journalen T. 2. p. 726.

Historische, Politische und Philosophische Kriegs- und Friedens-Gespräche in den Elisäischen Feldern, monathlich abgehandelt. A. 1683.

Historia der Weisheit und Thorheit, zusammen getragen von *Christ. Thomasio*, ICto. Halle 1693. 8. drey Theile.

Historia Sapientiæ & stultitiæ, collecta a *Christiano Thomasio.* ibid. 1693. 8. tomi tres a prioribus tribus diversi.

Historia Academiæ Paris. vide supra, *Academiæ.*

Historia litteraria Medica, sive recensio librorum, qui a membris Societatis Naturæ curiosorum editi sunt. Giessæ 1685 4. & cum continuatione, ad calcem introductionis ad Philosophiam recentem Naturalem, 1709. 4. auctore D. *Mich. Bernhardo Valentini.*

Histoire litteraire de l' Europe, contenant l' extrait des meilleurs livres, un Catalogue choisi des ouvrages nouveaux, les nouvelles les plus interessantes de la Rep. des lettres, & les pieces fugitives les plus curieuses, à la Haye, in 8. à Januario Anni 1726. ad Decembrem A. 1727. VI. Volum.

Histoire des ouvrages des Savans, a mense Septembri Anni 1687. ad extremum Anni 1709. (nisi quod A. 1707. nunquam prodiit) auctore *Basnagio Bellovallio.* Roterodam. 12. XXIV. Volumina.

Histoire Critique de la Rep. des lettres tant ancienne que moderne, ab Anno 1712. ad 1718. tomi XV. Amstelodam. 12. Auctor *Philippus Masson.*

Histoire du temps, a xv. Maj. A. 1689. ad 2. Jul. 1690. Amst. in 12. traduite de l' Anglois.

Histoire abregée de l' Europe, a Julio A. 1686. ad Decembrem A. 1688. auctore *Claudio Jordano.*

The History of the works of the learned. à Januario A. 1699. ad Martium A. 1712. Londini 4. XIII. Voluminibus. Inchoatum A. 1737. aut potius continuatio diarii *The litterary Magazine* hoc nomine est insignita, quæ in hunc diem nec cessat.

* Die durchlauchtigen Höfe in Europa, nach ihrer gegenwärtigen Beschaffenheit und Verfassung entworfen. Leipzig 1735. 8. 9. Theile.

Jahr-Register von Medicinischen Observationen A. 1680. auctore *Stephano Blancardo*, & e Belgico Latine, *Collectanea Medico-Physica*, Tobia Peucero interprete. Vide Christianum Junckerum de Ephemeridibus eruditorum p. 64.

Jetziger Zustand Europä, 1. quartal. A. 1715. 8.

Journal des Savans. Parisiis in 4. & Amst. in 12. ab A. 1666. in præsentem usque annum 1747. continuatur. Præcipuum hoc diarium eruditi Orbis coepit etiam *Latine* verti, ut supra dixi, *Ephemerides* referens, & *Anglice*, & *Italice:* sed non longius processerunt illæ interpretationes.

Nouveau Journal des Savans, dressé à *Roterdam.* A. 1694. 8. auctore *Stephano Chauvin.*

Nouveau Journal des Savans dressé à *Berlin*, eodem Chauvino, & aliis viris doctis auctoribus. Berolini 1696. 1697. 1698. 8. tribus Volum.

Journal d' Amsterdam sur toute sorte de sujets. Janvier A. 1693. & Fevrier 1694. 8. auctore *Gabriele Dartis.*

Journal de Hambourg, a mense Septembri A. 1694. ad 1696. 27. April. Hamburgi in 8. eodem *Gabriele d' Artis* auctore. Vide Bælii Epistolas p. 444. editionis primæ.

Journal universel. Amst. 1687. 12.

Journal historique, politique, critique & galant. 1719. 8.

Journal litteraire à Julio & Augusto Anni 1713. usque ad Annum 1732. Hagæ Comitis in 8. Tomi XX. cujus in locum successit:

* *Journal historique* de la republique des lettres, a Julio & Augusto anni 1732. Lugduni editum, de quo tamen tres tantum Tomos vidi, quum antecedens alio auctore, IV adhuc Tomis fuerit auctum.

* *Journal litteraire* d' Allemagne, de Suisse & du Nord. à la Haye, 1741. 8. Hac inscriptione continuabatur II Tomis *Bibliotheque germanique*, quam vero postea novo titulo, *Nouvelle Bibliotheque germanique* continuarunt *Formey* & *Perard*, ab anno 1746.

Journal litteraire, à Solevre (Paris 1705. 12.) Continuation des *Essais de litterature*, de quo scripto supra. Memoires de Trevoux 1705. p. 2278. seq.

Journal des nouveautez du chant, de Mr. Bassilly, Paris 1678.

Journal d' antiquité, diarium à Felibienio promissum, lucem non vidit, sicut nec alterum cujus p. 69. meminit Junckerus, *Journal de Copenhaguen:* nec *Journal de l' Academie à Doublin*, de quo Bælius in Novellis Reip. litterariæ 1686. p. 708.

Journal des Conversations par Mr. René Bary. Paris 1675. 4.

Journaux de Medecine, envoyez à M. l' Abbé de Roque. Paris 1682. seq. 12. & Latine per Theophilum Bonetum, infra, *Zodiacus Gallicus.*

* Obererzgebürgisches Journal, oder Sammlung von allerhand in hiesige Naturwissenschaft überhaupt, als auch andere Scientien, in die Mechanik rc. einschlagende merkwürdige Abhandlungen. 1747. 8. II. Theile auctore D. *Jo. Christiano Themel.*

Journal of the Philosophical Society of Oxford. Vide Junckerum A. 1684 p. 63.

* Der Jüngling, eine Wochenschrift, Leipzig 1747. 8.

* *Journal universel, ou memoires pour servir à l' Histoire civile, politique, ecclesiastique & litteraire.* Haye 1745. 12. A Januario huius anni in præsens usque tempus.

Deliciæ Juridicæ, supra, *Deliciæ.*

Der raisonnirende Jurist, 1714. 8. drey Stück.

Nachricht von einigen auserlesenen, größtentheils raren, alten und neuen Juristischen Büchern. Erste Lieferung, Jen. 1725. 8.

* Der

* Der curieuse Jurist, welcher seine Gedanken aus den geist- und weltlichen Rechten eröffnet. Frankfurth 1747. 8. drey Communicationen.

Kabinet, supra *Cabinet*.

Kort begryp &c. infra Monathliche Unterredungen.

* Schlesische Kriegs-Fama. Franckfurth am Mayn und Leipz. 1740. 8.

* Der Kundschafter, Braunschw. 1744. 4. Dissertationes morales & satiricæ.

* *Lettres Cabalistiques ou Correspondance philosophique historique & critique entre deux Cabalistes, divers Esprits elementaires & le Seigneur Astaroth* par l' Auteur des lettres Juives. à la Haye 1741. 8. VI. Volumina.

* *Lettres Chinoises entre un Chinois Voyageur à Paris & ses Correspondans en divers endroits* Haye 1739. V. Volumina. Auctor est Marchio d' Argens.

* *Lettres Juives ou Correspondance philosophique, historique & critique, entre un Juif voyageur à Paris & ses Correspondans en divers Endroits.* à Amsterd. 1736. 8. Epistolæ CLXXX. sex Tomi, auctore *Jo. Bapt. de Boyer*, Marchione *d' Argens*. Nova editio de 1741. aucta est XX epistolis.

Lettres sur les matieres du temps, ab A. 1688. 12.

Lettres historiques, ab A. 1692. in præsens usque tempus. 12.

Lettres serieuses & badines sur les ouvrages des Savans & sur d' autres matieres. Hagæ ab A. 1729. usque ad an. 1740. XII. Volumina in 8.

* Der Liebhaber der schönen Wissenschaften, Jena. 1747. 8.

* Der vernünftige Liebhaber in gebundener und ungebundener Schreibart abgefasset, Hamb. 1743. und 1744. 8. Dissertationes morales & satiricæ LXIII, editore *B. J. Zinkio*.

Library. Vide *Compleat*, & *young Students*.

* *The britsch Librarian*, exhibiting a compendious review or abstract of our most scarce, useful ant valuable Books in all Sciences. Lond. 1737. 8. A Januario.

* Der deutsche Locmann. Halle 1738. und 1739. 4. Fabulæ & dissertationes in illas morales atque satiricæ XXXIX, quas ænigmata vocavit autor.

* *Lipsia litterata*, vel relationes dissertationum in Academia Lipsiensi evulgatarum. Lips. 1726.

Maandliike uyttrekfels, of boekzaal der geleerden Werrelt van July 1715. 8.

Maandliiksche berigten a Julio 1721. ad Decembr. 1728. 8.

* The Gentlemans Magazine, London 1731. 8.

* Hamburgisches Magazin, oder gesammlete Schriften zum Unterricht und Vergnügen aus der Naturforschung und den angenehmen Wissenschaften überhaupt. Hamb. 1747. 8. Duæ iam prodierunt partes.

* *The litterary Magazine* or select Britilh Librarian, London 1735. & 1736. 8. quo anno titulum huius diarii mutarunt illudque inscripserunt: *History of the Works of the Learned*, quod adhuc viget.

* Die Discourse der Mahler, Zürch 1721. usque ad an. 1723. 8. Quatuor tomis comprehendebantur dissertationes XCIV. Revisæ atque auctæ vero An. 1746. duobus voluminibus prodiere centum & quinque nova hac inscriptione: Der Mahler der Sitten. Præcipui auctores fuerunt *Jo. Jac. Bodmer* & *Jo. Jac. Breitinger*.

* *Le Magazin des evenemens de tous genres passez, presens & futurs, historiques, politiques & galans.* Amsterd. 1741. 8. IV. Tomi Anno 1742. autem mense Decembr. nomen mutavit & titulo *l' Epilogueur* continuabatur usque ad 7. Jun. anni 1745. XIII. Volumina. Illum sequebatur *le Demosthene moderne* 1746, cuius in locum successit, *L' Avocat pour & contre* 1747.

* Die Matrone, Hamb. 1728 - 1730. 8. Per tres annos continuatæ dissertationes morales & satiricæ, auctore *Jo. Georg. Hamann.*

Annales litterarii Mecklenburgenses, oder Jahr-Register von denen Geschäfften der Gelehrten in Mecklenburg, auf das Jahr Christi 1721. und 1722. erste und andere Fürstellung, Rostock, 8. sammt einer Vorrede von dem Zustande des heutigen Journalisirens.

* Medical Essays and Observations. Edimburg. 1732. 4. IV. Tomi, quos in linguam quoque gallicam versos vidi.

Memoires de l' Academie Royale &c. supra *Academie.*

Memoires pour l' Histoire des Sciences & des beaux Arts par l' ordre du Duc de Maine. *à Trevoux* 12. a Januario Anni 1701. in præsens usque tempus hæ memoriæ continuantur auctoribus Jesuitis Parisiensibus. Primores ex illis anni quatuor, additis quibusdam & insertis novis capitibus recusi sunt *Amstelodami* in 8. tomis novem, quorum ultimus promittit Memorias illas continuatas usque ad finem Junii A. 1705. Sed Trevoltinæ editionis ne quidem ad Junium. Anni 1704. integrum refert Amstelodamensis editio. Definit enim in articulo XCI. Junii A. 1704. p. 1007.

Memoires Historiques & Critiques Amst. 1722. 8. Menses XII.

Memoires de litterature. Tome premier, 1. & 2. partie. à la Haye 1715. 8. par *Mr. le Sallengre.*

Memoires litteraires, Tome premier, 1. & 2. partie. S. D. L. R. G. (*Mr. Themisseul*) Tome second par *Mr. de Sallengre.* à la Haye 1716. 1717. 8.

Continuation des Memoires de litterature & d' Histoire de *Mr. de Sallengre.* à Paris (par *Mr. Desmolets,* de l' Oratoire) Tomi primi pars prima A. 1726. 12. vidi ad Tomum nonum usque, sed audio plures sive exstare sive exspectari.

Memoirs for the curious Lond. 1701. vide Novellas Reip. lit. A. 1701. p. 695.

Memoirs for the ingenious, containing several curious observations in Philosophy, Mathematick, Physick, History, Philology and other arts and sciences, in Miscellaneous letters by *J. de la Crose.* E. A. P. Lond. 1693. 4.

* *Memoires secrets* de la republique des lettres ou le Theatre de la verité par l' Auteur des lettres Juives. à Amsterd. 1737. 12. Sedecim epistolis conscriptæ sunt hæ memoriæ usque ad An. 1743. a *Jo. Baptista de Boyer* Marchione *d' Argens.*

Memoirs for the curious, containing an abstract of the most valvable things that have been published both at home and abroad in relation to arts and sciences, with the lives of the most eminent men deceas'd. Lond. 1707. 1708. 4. by several hands.

Memoirs of literature, containing a Weekly account of the state of learning, both at home and abroad. Volum. I. A. 1710. 1711. Lond. in fol. Volum. 2. & 3. Lond. 1712. 1713. in 4. & Volumen 4. desinens in Septembri A. 1714. ibid. in 4. auctore præclaro Viro *Michaële de la Roche,* cui priores etiam quinque tomos debemus Diarii, cui titulus: *Biblio-*

theque

theque Angloise, de quo supra. Hæ memoriæ auctore ipso curante A. 1722. recusæ sunt octo Voluminibus in 8.

Memoires litteraires de la grande Bretagne, par Michel de la Roche ab A. 1720. ad 1724. 12. Tomi XVI.

Memoirs of literature, containing an account of many valuable books, lettres and dissertations upon several subjects by Mich. de la Roche. Lond. 1722. 1723. 1724. in 8. octo Volum.

New memoirs of litterature, A. 1725. 1726. 1727. Lond. in 8. sex Voluminibus, eodem laudato Mich. de la Roche auctore.

Weekly memorials for the ingenious, or an account of books lately set forth in several languages, with other accounts relating to arts and sciences. Lond. 1682. 4.

Memoriæ universales litterariæ, breviarii instar omnium diariorum litterariorum A. 1699. publicandæ Parisiis, sed statim in partu suppressæ. *Hist. des ouvrages des Savans.* A. 1699. p. 264.

Memoriæ Victorii Siri reconditæ, infra *Mercurius*.

* Der Menschenfreund von Ostern 1737. bis Ostern 1739. Hamb. 4. Dissertationes morales & criticæ CIV, auctore *Jacobo Frider. Lamprecht*.

Ignatii Menssfacs neuer Monathschreiber. ab Augusto ad Decembrem, A. 1689. 8.

Menses reservati in Erklärung Biblischer Sprüche. A. 1706. 7. XII. offerten.

Menses Pietistici & anti-Pietistici. infra *Pietistici*.

Mercurius Gallo-Belgicus, variis auctoribus ab A. 1555. continuatum est ad Annum usque 1632. tomis XVIII. in 8.

* Merkmaale der Tugend und Laster. Zelle 1740, 8. Dissertationes morales et satiricæ LII.

* Merkwürdigkeiten der königlichen Bibliothek zu Dreßden ausführlich beschrieben, und mit Anmerkungen erläutert, Dreßd. 1744, u. f. 4. III Volumina, Auctore D. *Jo. Christiano Goetzio*.

* Erzgebürgische Merkwürdigkeiten, nebst Nachrichten von denen herauskommenden neuen Schriften. Freyberg. 1747. 8.

Victorii Siri, qui A. 1685. die VI. Octobris obiit, *Memorie recondite* dall' A. 1601. sino al A. 1640. octo Volum. in 4. Ejusdem Mercurius Historicus, *il Mercurio, overo historia de' correnti tempi*, tomi XV. in 4. variis excusi in locis (Genevæ, Casalii, Parisiis, Florentiæ) tomus ultimus desinit in rebus Anni 1655.

Mercure savant, Janvier & Fevrier Amst. 1684. 12. Hoc specimen nescio cujus auctoris, Petro Bælio ansam dedit, componendarum Novellarum Reip. litterariæ, de quibus infra.

Mercure Galant Parisiis ab A. 1677. 12. in præsens usque tempus continuatur. Nomen autem mutauit & inscribitur hodie *Mercure François*.

Mercure Historique & Politique, à Parme 1686.

Mercure Historique & Politique, Hagæ Comitis in 12. a Novembri A. 1687. in præsens tempus usque singulis prodit mensibus.

The Muses Mercury. Lond. 1707. 4.

Curieuser und Gemüths-ergötzender Mercurius von Philotechno. 1717. 8.

Athenian Mercury, lettres de Mr. Bayle p. 371. Vide supra, *Athenian*.

Lacedemonian Mercury. Hist. Critique de la Rep. des lettres T. 7. p. 279.

* *Mercure Suisse*, ou Recueil de Nouvelles historiques, litteraires & curieuses, à Neufchatel, 1733. 8. in præsens usque tempus

Mercurius Latino-Poëticus G. Huberi, Hafniæ 1671.

Mercurius rhythmo-Danicus menstruus Andreæ Bordingii, 1673. 4.

Mercurius Danicus menstruus Danielis Pauli. Hafniæ 1675.

Mercurius Polonicus. Monatliche Unterredungen, 1689. p. 374.

Zeitvertreibende Mercurius. Erfurt 1715. 8. erste und andre Eröffnung.

* *Sedolærende Mercurius.* Holmiæ 1730. Dissertationes morales, quarum tres Tomos vidi.

* Minerva, Götting. 1741. 8. L Stück. Auctor est *Frid. Christoph Neubur.*

le Misanthrope A. 1711. seq. & ex secunda auctiore editione, Hagæ 1726. 12. Satiræ LXXXVII, & iter Svecicum Epistolis XIV. auctore *Justo Van Effen.*

Miscellanea Academiæ Naturæ Curiosorum. Vide *Academia.*

Miscellanea Berolinensia ad incrementum Scientiarum ex scriptis *Societatis Regiæ* scientiarum exhibitis edita. Volumen *Primum* Berolini A. 1710. 4. *secundum*, sive Continuatio prima A. 1722. & *tertium*, sive Continuatio secunda, A. 1727. 4. & *quartum* A. 1734, & *quintum* Halæ 1737. & *sextum* Berolini 1741 & *septimum*, ib. 1747.

* *Miscellanea Duisburgensia* ad incrementum rei litterariae omnis præcipue vero eruditionis theologicæ. Amstelod. 1732. 8. Volumina II. Auctore *Daniele Gerdes*, T. D. et Pr.

* *Miscellanea Groningana* in Miscellaneorum Duisburgensium continuationem publicata, Duisburg. 1736. 8. In præsens vsque tempus, V iam voluminibus in lucem emissis.

Miscellanea Lipsiensia ad incrementum rei litterariæ edita cum præfatione D. Joh. Francisci Buddei, editore M. Carolo Friderico Pezoldo. Lipsiæ in 8. ab A. 1716. ad 1723. duodecim Voluminibus.

* *Miscellanea Lipsiensia* nova ad incrementum scientiarum ab his, qui sunt in colligendis eruditorum novis actis occupati per partes publicata. Lipsiæ. 1742. 8. In præsens vsque tempus vigent editore *Frid. Ottone Menkenio.* V. Voluminibus jam editis.

Miscellaneous lettres published weekly, giving an account of the works of the learned, both at home and abroad. ab Octobri A. 1694. Lond. in 4. Non vidi ultra mensem Martium Anni 1696.

The London Miscellany, being a collection of scarce and valvable pieces. Lond. 1730.

Miscellaneous observations upon authors, ancient and modern. Lond. 1730. Partes priores Germanice versas vidi, quae in latinam quoque linguam translatæ Amstelodami 1732. in 8. prodierunt & usque ad an. 1740. continuatæ X. Volumina.

* *Miscellanea di varie* operette historiche e letterarie, Venezia 1740-1744. 12. VIII. Tomi.

Miscellanea curiosa, being a collection of some of the principal phænomena in Nature, accounted for by the greatest Philosophers, of this age, together with several discourses read before the *Royal Society*, for the advancement of Physical and Mathematical knowledge. Lond. 1705. sq. in 8. tria Volumina & tertia editione 1727. 8.

Miscellanea litteraria Silesiaca, Christiani Rungii specimina IV. Olsnæ & Uratislaviæ 1712. seq. 4.

* *Miscellanea observationum* ad rem litterariam spectantium, Amstelod. 1732.

* *Miscellanea Phisico-Medico-Mathematica*, Erfurti, 1730. 4.

Mis-

Miscellanea Tigurina, edita, inedita, vetera, nova, historica &c. A. 1722. 8. erſte, andere, dritte &c. Ausgaben. Auctor *Jo. Jacobus Ulricus*.

* *Le sage Moissonneur*. Utrecht 12. A Januario anni 1741. usque ad Decembr. anni 1742.

Monathliche Unterredungen Francof. A. 1663. 12. A Januario ad Junium auctor; *Johannes Rist*, cæterorum sex *Erasmus Francisci*.

Monathliche Unterredungen einiger guten Freunde von allerhand Büchern und andern annehmlichen Geschichten. Lipsiæ a Januario Anni 1689. ad Decembrem anni 1698. 8. auctor vir celebris *Wilhelmus Ernestus Tentzelius*, qui deinde Diarium simile litterarium, sed non more dialogorum compositum edidit ibid. A. 1704. 1705. 1706. 8. sub titulo: *curieuse Bibliothec*, oder Fortsetzung der monathlichen Unterredungen. Tertii repositorii ultimus pluteus est nonus, Des dritten repositorii neuntes Fach. Primum annum dialogorum vidi etiam Belgice editum Simone de Vries interprete. *Kort begryp en't voornaemste margh van allerley onlanghs uytgekoomene boecken.* Utrecht 1703. 8.

Monathlicher Auszug, vide Auszug.

Monathliche Erzählungen von allerhand künstlichen und natürlichen Curiositäten. a mense Majo A. 1689. 8. Auctor G. W. M. D. L.

Monathliche Extracte derer biß anhero eingelaufenen Europäischen und auswärtigen relationen nebst nöthigen Anmerckungen, A. 1715. 8.

Frantzösischen Helicons Monaths-Früchte. A. 1696. 8. Auctore Talandro, sive Augusto Bosio.

Monathlicher annehmlicher Materien erstes Präsent, von den Juden und deren Ordnungen. A. 1715. 8.

Monathliche Nachrichten von gelehrten Leuten und Schriften, besonders zu Jena 1726. 8. Quatuor annos seu Tomos vidi.

Monathliche Gespräche zu Garus in der Schweiz. A. 1714. Auctor Jo. Henricus Tschudi.

Monathlicher Staats-Spiegel, Augspurg 8. ab A. 1698. ad 1709.

Monathliche Relationes von Staats-Krieges- und Friedens-Sachen. Hamb. 1684.

Monathliche Nutzspielende Lust-Fragen zu gelehrter und sonderbarer Ergötzung. Januar. & Februar. Jen. 1692. 8. Auctor Jo. Michaël Schwimmerus.

Monathliche jedoch unmaßgebliche Gedanken. Jen. 1691. 8.

The monthly Miscellany, or Temple of Muses, by Mentor. Lond. 1730.

The monthly Chronicle for the year 1728. 1729. 1730. 1731. Lond. in 4.

The monthly Catalogue of boocks, printed in England. supra, *Catalogue*.

The monthly Remembrancer. Lond. 1730.

Monumenta varia inedita variisque linguis conscripta per trimestria duodecim, edente *B. Jo. Friderico Fellero*, Secretario Vinariensi, qui rebus humanis valedixit A. 1726. 15. Febr. Trimestre primum vidit lucem Jenæ 1714. duodecimum 1718. 4.

Neue *Moralisten-Bibliothec.* supra *Bibliothec.*

* Historische Münzbelustigungen. Nürnberg 1729. 4. XVIII Tomos iam complent auctore *Jo. David Koehlero.*

* Der critische Musicus, Hamburg 1737 - 1740. 8. Dissertationes continet LXXVIII, quae singulæ

singulæ editæ tribus complectebantur tomis, postea vero reuisae multumque auctae A. 1745 in 8 forma majori Lipsiæ in uno volumine prodiere. Auctor est *Joh. Adolph Scheibe.*

* *Museum Helueticum* ad iuuandas litteras in publicos usus apertum, Tiguri 1747. Particulæ IV.

Museum Historico-Philologico-Theologicum. Bremae 1728 - 1731. II Volumina. Est hoc Museum continuatio Bibliothecæ Bremensis, de qua supra in *Bibl.* Dirigentibus *Theod. Hasio* & D. *Nic. Nonnennio.*

The Muses Mercury, supra, Mercury.

* Die vor sich und ihre Kinder sorgfältigen Mütter, Hirschberg 1733. 8. Dissertationes morales & criticæ.

Nachlese der neuen Bibliothec zu Halle. 1717. 8. Zehn Stück.

* Freywillige Nachlese bey den bisherigen gelehrten und erbaulichen Monathsschriften, Görlitz 1735. 8. Partes XIII, quæ anno 1740. generaliori titulo: Des Grafen von Zinzendorf und Pottendorf der Böhmischen und Mährischen Brüder hochwürdigen Bischofs, kleine Schriften, gesammlet in verschiedenen Nachlesen ꝛc. nebst einigen andern erbaulichen Blättern, in unum volumen sunt redactæ.

Unschuldige Nachrichten, supra, Altes und Neues.

Nachricht von einigen auserlesenen, größtentheils raren, alten und neuen Juristischen Büchern, Jena 1725. 8. erste Lieferung.

Summarische Nachricht, supra *Bibliothec* D. Christiani Thomasii.

Niedersächsische Nachrichten von gelehrten und neuen Sachen, Hamburg 1731. 8. Auctore J. Petro Kohl, P. P.

* Kurze Nachrichten von Gesellschaften, und gemeinschaftlich ausgefertigten Schriften der Gelehrten. Leipzig 1740. 1743. 8. 6. Stück. Auctore *Chr. Haymanno.*

* Neue Jenaische Nachrichten von gelehrten Schriften, Büchern, Künsten, Wissenschaften, Disputationen ꝛc. Jena 1740. 8. Idem cum novis Jenensium litterariis est diarium, latine germaniceque conscriptum.

* Allerneueste Nachrichten von juristischen Büchern, Jena 1739. 8. Autore *Gottlob Aug. Jenichen,* I. V. D. adhuc continuantur XLIII parte iam edita.

* Der deutschen Gesellschaft in Leipzig, Nachrichten und Anmerckungen, welche die Sprache, Beredsamkeit und Dichtkunst der Deutschen betreffen, Leipzig, 1739 - 1745. IV. Stücke.

* Vollständige Nachrichten von dem ordentlichen Inhalte der kleinen akademischen Schriften, welche vornehmlich in die Gottesgelahrtheit, Weltweisheit und schönen Wissenschaften einschlagen, Leipzig, 1746. 8. adhuc vigent.

* Genealogische historische Nachrichten von den allerneuesten Begebenheiten, welche sich an den Europäischen Höfen zutragen, Leipzig, 1739. 8. in præsens usque tempus, prolata jam parte CIII.

* Zuverläßige Nachrichten von dem gegenwärtigen Zustande, Veränderung und Wachsthume der Wissenschaften, Leipzig 1740. 8. In locum Actorum Eruditorum germanicorum successerunt & duce V. S. R. *Christ. Gottlieb Joechero* T. D. adhuc vigent.

* Nachrichten von den neuesten theologischen Büchern und Schriften, Jena 1742. 8. Auctore M. *Fridr. Wilh. Kraftio* ad an. 1746. continuatæ partes XL, quarum in locum inchoa-

vit

vit die neue theologische Bibliothek, licet prius diarium ab alio auctore continuetur parte XLVIII iam prolata.

* Gesammlete Nachrichten und Documente den gegenwärtigen Zustand des Herzogthums Schlesien, Königreichs Böhmen und Herzogthums Oesterreich betreffend, Görl. 1740. 8. V Tomi, quos sub generaliori titulo: Gesammletes Kriegs-und Friedens-Archiv, comprehendit auctor *Jo. Gottfr. Haymann.*

* Pommerische Nachrichten von gelehrten Sachen, Greifswald 8. Ab an. 1743. in præsens vsque tempus continuantur a M. *Jo. Carolo Dæhnert.*

* Weitere Nachrichten von gelehrten rostockischen Sachen vide Etwas rc.

* Nützliche Nachrichten von den Bemühungen der Gelehrten und andern Begebenheiten in Leipzig. 8. ab anno 1739 in præsens usque tempus quotannis eduntur a M. *Abrahamo Kriegelio.*

* Kurze Nachricht von den Büchern und deren Urhebern in der Stollischen Bibliothek 4. Jena ab an. 1733. usque ad mortem autoris XVIII Partes.

* Freymüthige Nachrichten von denen Büchern und andern zur Gelahrheit gehörigen Sachen, Zürich 4. ab anno 1744. in præsens usque tempus. Maxima pars earum, ne dicam omnes, ex aliis relationibus eruditorum publicis corrasa est.

* Kurzgefaßte historische Nachrichten zum Behuf der neuern europäischen Begebenheiten, Regenspurg. 4. in praesens usque tempus cum Nachtrag zu den wöchentlichen kurzgefaßten historischen Nachrichten.

Natur und Medicin, Kunst- und Literatur-Geschichte, Breßlau. in 4. ab A. 1717. continuatum opus utile usque ad annum 1729, quo auctor clariss. D. Joannes Kanoldus diem obiit 15. Nov. Ab eo tempore continuandum illud in se suscepit D. Buchnerus, Medicus Erfurt.

* Der fromme Naturkündiger in Versen verfasset, Danz. 1740. 4.

* Göttingische Nebenstunden, Göttingen 1737. 8.

* Helmstädtische Nebenstunden, Helmst. 1735. 8.

* Uffenheimische Nebenstunden, Uffenh. 1741 - 1747. IX. Stück, auctore *Jac. Fridr. Georgi.*

Neue *Bibliothec*, Neuer Bücher-Saal, supra *Bibliothec.* Bücher-Saal.

Neuer Schauplatz der gelehrten Welt, oder Auszüge von allerhand neuen, und zur Gelehrsamkeit gehörigen Schriften, Lipſ. 1713. 1714. 8. Sieben Stück.

Neueröffnetes *Museum*, oder allerhand dienliche Anmerkungen, nebst unpaßionirter Reflexion über Programmata berühmter Rectorum. Lipſ. 1714. 1717. 8. tria Volumina.

Neuer Unterredungen erster, anderer, dritter Monath; von P. S. Q. 1702. 8. zu Lüßen. (Halæ Sax. auctore Nic. Hieron. Gundlingio.)

Neuer Vorrath allerhand auserlesener Bücher und anderer Sachen, so zur Kirchen- und Literatur-Historia gehörig. Francof. & Lipſ. 1710. 1726. 8. Zwey Theile.

Neueste von historischen und politischen Sachen, mit hierzu dienlichen Remarquen, ab Anno 1711. 8.

Neueröffneter *Assemblée* der curieusen und gelehrten Nouvellisten, ab A. 1717. 8. erste und andere Conference.

Neueröffnete Welt, und Staats-Spiegel, infra Staats.

Neuaufgestandene *Fama* aus Ungarn und der Türkey, A. 1717. 8. Sechs Missiven.

Gelehrte Neue Zeitungen, infra Zeitungen.

* Gelehrte Neuigkeiten Schlesiens zum Vergnügen allerhand Liebhaber gesammlet, Schweidnitz 1734. 8.

* Gelehrte, aus allen Nachrichten gezogene Neuigkeiten, womit allerhand nützliche und curieuse, zur Theologie, Jurisprudenz und Politic, zur Philosophie, Philologie, Historie der Gelahrheit &c. gehörige Sachen, aus bisher noch ungedruckten Urkunden communiciret werden, Nürnb. 1737. 8.

New Memoirs of literature, supra *Memoirs*.

Newes from the Dead, or the monthly packet of true intelligence from the other world. Lond. 1715.

Niedersächsische Nachrichten, supra, Nachrichten.

Niedersächsische Neue Nachrichten, infra, Zeitungen.

* Notizie letterarie Oltramontane per uso de letterati d' Italia, Rom. 1743. 4.

Novellæ relationes Lipsienses A. 1709 - 1712. 4. ad Coloniensium exemplum a *Conrado Petro Meistero*, & post hujus fata a *Joanne Christiano Leonhardi.*

Novellen aus der gelehrten und curiösen Welt, darinnen die Qvintessenz mannigfaltiger Gelehrsamkeit &c. Francof. und Gotha ab A. 1692. ad 1697. 8. auctore *Godfrido Zennero*, Altenburgensi.

Nova litteraria maris Baltici & Septentrionis, Lubecæ a Januario Anni 1698. ad Julium A. 1708. 4.

Nova litteraria circuli Franconici, oder Fränkische Gelehrten-Historie. Nürnberg 1725. 8.

Nova litteraria Germaniæ, publicata Hamburgi a Januario Anni 1703. ad Decembrem An. 1709. 4.

Nova Giessensia, sive Observationes extemporaneæ de rebus ad eruditionem pertinentibus, in illustri Ludoviciana factæ & collectæ a mense Septembri A. 1729. cura *Jac. Friderici Mülleri*, Log. ac Metaphysicæ Professoris.

Nova litteraria Helvetica, collecta a Jo. Jacobo Scheuchzero ab A. 1701. Tiguri 8. continuata annis etiam insecutis. Non vidi tamen post Annum 1714.

* Nova Ienensium litteraria, sive relationes publicae de præsenti Academiæ Salanæ statu ejusque flore & labore. Jenæ 1740. 8. eadem sunt cum neue Jenaische Nachrichten, latine & germanice scripta.

Nova litteraria Lipsiensia, A. 1719. & 1720. 4.

Nova litteraria, quæ Latine solebant subjungi novellis relationibus de rebus eruditis, itidem ab A. 1715. vulgari Lipsiæ solitis, VI Tomi, de quibus infra, Zeitungen.

Nova litteraria Westphaliæ, Tomus I. & II. Tremoniæ 1718. seq. 8. Auctor *Reinhardus Henricus Rollius*, ex Pro-Rectore Tremoniensis Archi-Gymnasii, Professor Giessensis.

Nouveau recueil de pieces fugitives d' histoire, de literature &c. par Mr. l' Abbé *Archimbaud*. Paris 1717. 12. quatuor Volum.

Nouvelles decouvertes de l' Antiquité. Commentarios hoc titulo menstruis intervallis in lucem dare voluit vir doctus *Jacobus Sponius* A. 1690. sed consilium illud in herba suppressum.

Nouvelles decouvertes sur toutes les parties de la Medecine. Paris 1679. 1680. 1681. 12. infra, *Zodiacus*.

Nouvelles de la Rep. des lettres Amstelod. 12. a mense Martio Anni 1684. ad Februarium Anni 1687. auctore *Petro Bælio:* & a Martio Anni 1687, ad Aprilem Anni 1689. tum a Januario Anni 1699. ad Decembrem Anni 1710. nec non A. 1716. & 1717. *Jacobo Bernhardo* auctore, qui fatis concessit A. 1718. 27. April. sicut Bælius A. 1706. 28. Dec. Novellæ Bælianæ etiam recusæ exstant tomo primo opusculorum ejus miscellaneorum (*oeuvres diverses*) junctim nuper editorum tribus in fol. Voluminibus.

Nouvelles solides & choisies. Vide Bælii Epistolas Gallice editas p. 194. editionis primæ.

Nouvelles litteraires, ab A. 1715. 8. Tomus undecimus, quem vidi, desinit in A. 1720.

le Nouvelliste sans fard, ou le Gazettier sans privilege. Trajecti 1724.

le Nouvelliste du Parnasse. Paris 1731. 12.

Nye tidender om lärde og curieuse sager. Nova literaria & curiosa, Danice edita hebdomadatim ab A. 1724. in 8. in quibus etiam notitia genealogica familiarum illustrium Danicarum.

* L' Observateur, ouvrage polygraphique. à Amsterd. 1736.

* L' Observateur Hollandois, ou Memoires universels pour servir à l'histoire, à Berlin. 1744. & 45.

Observationes selectæ ad rem litterariam spectantes, variis auctoribus. Halæ Sax. ab A. 1700. ad 1707. 8. decem tomis & uno tomo supplementorum. Auctores plerosque singularum, schediasmate singulari detectos exhibet Caspar Henricus Starckius. Rostoch. 1716. 8. De simili sylloge Observationum Hallensium Germanica, supra Anmerkungen.

Observationum selectarum Tomus I. Halæ 1707. 8. auctore D. Nic. Hieron. Gundlingio, cui placuit deinde sub Otiorum Gundlingianorum titulis similes observationes publicare, de quibus suo loco.

Observationes miscellaneæ, infra Vermischte Gedanken.

* Miscellaneae Observationes criticæ novæ, Amstelod. 1740. 8. collectore *Jac. Phil. d'Orville.*

Observationes Biblicæ oder Anmerkungen über einige Oerter Heiliger Schrift, Monathlich herausgegeben, Halle 1695. 12. auctore *B. Augusto Hermanno Franckio*, Theologo Hallensi: deinde cum ejus apologiis aliisque opusculis recusæ in 8.

Observationes sacræ ad loca S. Scripturæ. Lips. 1716. seq. 8. partes 1. 2. 3. 4. *Georgio Lud. Oedero* auctore.

Observationes selectæ ad Theologiam & Hist. Ecclesiasticam spectantes, Witeb. 1706. 4. fasciculi 1. 2. 3. auctore *Jo. Casparo Loeschero.*

* *Observations sur les Ecrits modernes* à Paris 1735 - 1742. 12. XXV. Volumina autoribus *des Fontaines* & *Granet.*

Jo. Friderici Christii Noctes Academicæ, *Observationibus* ad rem litterariam miscellis & conjecturis expositæ. Halæ Magdeb. 1728. 8. Specimina tria.

Observationes anti-Pietisticæ, infra *Pietist.*

Observationes Chymico-Physico-Medicæ curiosæ, singulis mensibus continuandæ a Julio Anni 1697. Halæ Sax. auctore D. *Georgio Ernesto Stahlio.*

Der lustige *Observateur*, welcher die im Schwange gehenden Laster und Thorheiten der Menschen durchstriegelt. 1724. 4. Zwey Stück.

* *Observationi letterarie*, che possono servir di continuazione al giornale de' Letterati d'Italia Verona 1737. 8. VI. Volumina auctore, V. C. *Maffeio.*

Occasional paper. Lond. 1697. 1698. 4. number 1 - 10.

Occasional writer. A. 1727.

Offenbare Fehler der heutigen Welt, die auf Universitäten, Gymnasiis, Schulen, in allen Ständen anzutreffen. Erstes Stück.

l' Oracle consulté par les Puissances de la terre. A. 1688.

D. Nicolai Hieronymi Gundlingii *Otia*, erste, andere und dritte Auflage. Halæ Sax. 1706. 1707. 8.

Ouvrages des Savans, supra *Acta Eruditorum* & *Histoire*.

* *Parerga* sive accessiones ad omnis generis eruditionum. Gotting. 1736. 8.

Frühling, Sommer, Herbst- und Winter-*Parnass*, oder Abhandlung allezeit von XL galant gelehrten Curiositäten, meist nach jetziger Zeit neuesten Begebenheiten, per singula trimestria Annorum 1692. 1693. 1694. 1695. 1696. 1697. Francof. & Lipf. 8. auctore *Godfrido Zennero*, Altenburgensi.

Parrhasiana, ou pensees diverses sur des matieres de Critique, d' histoire, de morale & de politique par *Theodore Parrhase*. Amst. 1699. 1701. 8. duobus Volum. Sub Parrhasio illo constat latere virum clariss. *Joannem Clericum*.

Theodori Alethini *Parrhasiana*, oder freymüthige Gedanken von theologischen Büchern und Materien. Francof. 1722. 8.

Pasquini Staats-Phantasien. 1697. 8. drey Erscheinungen.

Pasquini geheime Brief-Tasche zwischen ihm und einigen Thieren gewechselter Schreiben vom Zustande der Welt. A. 1708. 1709. 1710. 8. drey Eröffnungen.

Pasquini und *Marforii* Gespräche über die Polnischen Affairen 1707. 8. Fünf Zusammenkünfte.

Fliegender Passagier. 1699. 8. XII. promenaden.

Der Patriot vom Jahre 1724. 1725. 1726. Dissertationes morales & satiricæ CLVI. Hamburgi in 4. & ex nitidiore accuratioreque editione 1728. forma majori 8. tribus Voluminibus, sæpius postea recusis & novissime 1747. Pars harum dissertationum etiam in Gallicam aliasque linguas translata, & totum opus in Belgicam. Multæ in earum imitationem prodiere pagellæ, e. g. Der aufrichtige Patriot 1725. 4. 2 Theile. Aut VII sic dicti Discursus, Der Frankfurter Patriot. 1724. 4. Der Leipziger Patriot. 1724. 4. Der Wetterauische Patriot. 1726. & alii.

The British Patriot. Lond. 1731.

Der Musicalische Patriot. Hamburg 1728. 4. auctore *Iohanne Mathesonio*.

Deutscher Pavillon der Musen. Lipf. 1725. 8. VIII. Sammlungen.

* *Le Perroquet, ou Melange de diverses pieces interessantes pour l' esprit & pour le coeur à* Francfort sur le Meyn, 1742. 8. Volumina duo.

* Der Dreßdnische Philosoph. Dreßd. 1737. 8.

* *Philanthrope, ouvrage periodique dans le gout du Spectateur Anglois.* Haye 1739. 2 Volumina. Maxima pars ex anglicis diariis *the Common sense* & *the Universal Spectator* translata.

Philosophical transactions; sive observationes Societatis Regiæ Londinensis, de rebus Physicis maxime & Mathematicis, ab Anno 1665. in praesens usque tempus continuatæ. Volumina XLIII in 4. Hiatus ab Augusto Anni 1720. ad Ianuarium A. 1721. Latina primorum Numerorum versio auctore *Johanne Sterpino* meliorque *Henrici Oldenburgeri*,

con-

continuari deinde desiit. Epitome autem Anglice edita a *Joanne Lowthorpio*, desinit in anno 1700. & altera *Benjamini Motte*, in Anno 1720. prior ternis, altera binis Voluminibus in 4. quibus alii plura addiderunt. Vidit etiam lucem Italice: *Saggi delle Transazioni Filosofiche della Societa Regia.* 1729. Vide etiam supra, *Miscellanea curiosa.*

Les pieces fugitives anciennes & modernes. Memoir. de Trevoux A. 1705. T. 2. pag. 1818.

Nouveau recueil de pieces fugitives d' histoire de literature &c. par Mr. l' Abbé *Chancey d' Archimbaud.* Paris 1717. 12. IV. Volum.

Frid. Christiani Bücheri Pietistische Monathe. Witeb. 1704. 1705. 1706. 8.

* Pierides sive Latium litteratum continens selectum elaborationum a membris societatis Latinæ exhibitarum, ad omnigenam eruditionem facientium. Halæ 1736. 8.

Bedenken über die Gesellschaft der Verschwiegenen. Ianuar. 1690. 12.

Observationes antipietisticæ. Gryphiswald. 1709. 4. manipuli V, auctore B. D. *Jo. Friderico Mayero.*

* Der Pilgrim. Königsb. 1742. & 1743. 8. Dissertationes morales & satiricæ CIV.

* Der Pilgrim, im Jahr 1743. wöchentlich herausgegeben. Liegnitz. 1743. 8. Prorsus ab antecedente differt, licet quoque CIV dissertationibus moralibus atque satiricis constet.

* *The Plain-Dealer:* being select Essays on several curious subjects, relating to Friendship, Love and Gallantry, Marriage, Morality, Mercantile Affairs, Painting, History Poetry, and other Branches of polite Litterature. Lond. 1724. Dissertationes CXVII duobus voluminibus in forma 8 majori collectæ, auctore *Wilhelmo Bondio.*

Poetische Fama von allen wichtigen Begebenheiten in der ganzen Welt 1724. 4. drey Theile.

Poetische Zeitungen über die in den wöchentlichen Gazetten enthaltene Merkwürdigkeiten. A. 1725. 8. XLII. Stück.

The political state of Great Britain, with the most material occurrences in Europe. Lond. 1714.

Politischer, oder Monathlicher Anrichter Neoferi Raymundi aus Novellanden. A. 1683. 8. a Januario ad Augustum.

In *Portugallia* metropoli Ulyssipone, Academia Regia Historiarum condita 6. Id. Decembr, A. 1720. cujus Acta ab A. 1721. edita singulis annis, Voluminibus singulis Lusitanice in fol. *Colleçgam dos documetos.* & Historia Academiæ A. 1727. 4.

* *Le Pour et Contre;* ouvrage periodique d' un gout nouveau. Dans lequel on s' explique librement sur tout ce, qui peut interesser la curiosité du Public en matiere des sciences, d' arts, de Livres, d' auteurs &c. sans prendre aucun parti & sans offenser personne, à Paris. 1733. 12. Hebdomadatim editum. XIX Volumina. Hagae repetitum est an. 1733-1739. X Voluminibus.

The Post-Angel.

The Post-boy robb'd of his mail, in 500 letters to persons of several qualities and conditions. Lond. 1682. 8. duobus Volum.

The Post-man robb'd of his mail, or the packed broken open. Lond. 1719. 8.

M. Georg Conrad Pregitzers, Diaconi Tubingensis, Merkwürdigkeiten vom Jahr 1718. 1719. 1720. 1721. Tubingen in 8.

The present state of the Rep. of letters a Ianuario 1728. usque ad annum 1734. singulis mensibus continuatum Londini in 8.

The present state of Europe, or the historical and political monthly Mercury, giving an account of all the publik and private occurrences, Civil, Ecclesiastical and Military, that are most considerable in every Court, with political reflections. Lond. 4.

* Das gelehrte Preußen, aus neuen und alten gedruckten und ungedruckten, großen und kleinen Schriften, wie auch der gelehrten Männer, welche in Preußen gebohren, oder daselbst gelebt, oder von preußischen Sachen geschrieben, Namen und Leben, wöchentlich vorgestellet. Thorn 1723. 8. Scriptum hoc hebdomadarium finito Tomo I menstruum factum cum Tomo V in trimestre mutatum est anno 1725. sed non vltra IV trimestria processit. Autor fuit *Georg Petr. Schulz* D. & Pr. Thorun.

* Erläutertes Preußen, oder auserlesene Anmerkungen über verschiedene zur preußischen Kirchen, Civil und gelehrten Historie gehörige besondere Dinge. Königsb. 1723-1727. 8. XLVIII. Partes IV Voluminibus comprehensae, auctore M. *Michaele Lilienthal.*

Projet pour donner au public en feuilles ou en petits livres par semaine, par quinzaire ou par mois, un recueil des affiches de Paris, des Provinces & des pais étrangers, extrait du 85. article des *projets litteraires* de Monsieur *du Gono.* Memoires de Trevoux, A. 1715. Decembre p. 2379.

Frühling, Sommer, Herbst und Winter-*Quartal*, A. 1703. 8. Auctore *Talandro* sive *Augusto Bose.*

la Quintessence. Genus quoddam relationum novellarum satiricarum foliis patentibus hebdomadatim vulgatarum in Belgio.

Quintessentz aus der Gelehrten Welt. Supra, Novellen.

* Der Rabbine Dresd. 1742. 8. Dissertationes ex antiquitatibus & scriptis Iudaicis ad illustrandam et confirmandam religionem christianam; auctore *Christiano Schoettgenio.*

* *Raccolta* degli opuscoli scientifici e filologici. Venezia. 1730. 12. ad nostra tempora continuatur, curante P. *Calogiera* edito iam volumine XXXII, 1746.

* Des unparteyischen Raisonneurs Sentiments. Leipz. 1732. 8.

Verzeichniß einiger rarer Bücher. Franckf. und Leipzig 1723. 8. Erstes, anderes und drittes Stück.

* Das critische Rebenmesser Halberst. 1736. 8. Auctore Georg Venzky.

Recensionum, Actorum eruditorum, aliorumque memorabilium in alma Rostochiensi Academia, Collectio I. Rostoch. 1725. 8.

* *Recherches nouvelles* & curieuses d'Histoire & de litterature. à Geneve, 1731. 8. Sex constat partibus duobus voluminibus comprehensis.

* Der Deutsche Rechtsgelehrte, Görlitz 1731. 4.

Recueil von allerhand *collectaneis* und Historien, auch moral, curieux-critic-und lustigen satyrischen Einfällen. XXVI. Hundert, nebst einem Anhange von XIV. Hundert. Verona 1719-1724. 8.

Nouveau recueil de pieces fugitives, supra, *pieces.*

* *Re-*

* *Reflexions* fur les ouvrages de litterature. à Paris 1738 - 1740. 12. XII Tomos de illis vidi, vnumquemque ex XV plagulis conftantem.

Reflexions hiftoriques politiques & Critiques fur le journal, intitulé *la Clef du Cabinet des Princes.*

Relationes Hiftoricæ per Semeftria edi Latine cœptæ A. 1684. Francofurti, auctore *B. J. Burchardo Majo.*

Relationes Hiftoricæ, Germanice vulgatæ, fupra, *Hiftoricæ.*

* *Relationes litterariae Hamburgenfes*, 4. ab anno 1747 incœptæ.

Novellæ relationes, fupra, *Novellæ.*

Zufällige *Relationen* von alten und neuen Geſchichten, Urkunden, Büchern, Münzen. Ulm 1717. 8.

Wöchentliche *Relationes* von Schwäbiſchen gelehrten Neuigkeiten. Tubing. 1721. 8.

Relationes von Gelehrten Neuigkeiten. Tubing. 1730. feq. in 8.

Relationes Reip. litterariæ five apparatus ad hiftoriam fcientiarum & artium. Tomus I. Hamb. 1702. 8. Auctor *Johannes Grœningius* Wifmarienfis, cujus etiam exftant tomi duo *Mufei facro-politici.* Wifmariæ 1723. 8.

Hiſtoriſche *Remarques*, fupra, Hiſtoriſche.

Remarquable curiofa jetziger Zeit aus Oſten, Weſten, Süden und Norden A. 1711. 1712. 8. Zwölf Lieferungen.

Remarquable curieufe Briefe, oder deutliche Beſchreibung alter und neuer merkwürdigen Begebenheiten. Lipf. 1710-1728. 8.

Republik der Geleerden a Julio A. 1710. in præfens usque tempus, Amftelod. Belgice in 8. *Jo. Ruytero* primum, Med. & Philofophiæ D. & Theologiæ Candidato, deinde aliis auctoribus. fupra, *Boekfaal.*

* Deutſche Republik der Gelehrten, worinnen die Grandes reipublicæ litterariæ, beſonders aber die zum europäiſchen Iure publico & gentium gehörigen Collectiones Hiftoricorum Actorum publicorum, diplomatum umſtändlich recenſiret und unpartheyiſch beurtheilet werden. Nürnberg. 1737. 8.

XII. Römiſch-Catholiſche Difcourfe und Geſpräche von Evangeliſch-Lutheriſchen Jubel-Jahr. Lipf. 1718. 1719. 8. auctore D. Valentino Ernefto Lœfchero.

Saggi delle Tranfazioni Filofofiche fupra, *Philofophicæ Tranfact.*

Saggi di naturali efperienze, fatte nel *Academia del Cimento.* Firenze 1667. fol.

Samenfpraken over uytgekipte booken. Amft. 1724. 8.

* Sammlung merkwürdiger Medaillen, in welcher wöchentlich ein curiöſes Gepräge, meiſtens von modernen Medaillen ausgeſucht und in Kupfer vorgeſtellt wird. Nürnberg an. 1737. in præfens usque tempus auctore *I. H. Lochnero.*

* Büdingiſche Sammlung einiger in die Kirchenhiſtorie einſchlagender ſonderlich neuerer Schriften. Leipz. 1742. 8. in præfens vsque tempus.

* Sammlung auserleſener Ueberſetzungen aus den Alten und aus den Engliſchen und Franzöſiſchen

sischen der berühmtesten Neuern nebst eigenen Abhandlungen der Uebersetzer, wöchentlich herausgegeben. Hamb. 1739. 4. XXXVIII. Num.

* Der Sammler. Götting. 1736. 8. Dissertationes morales & satiricæ XLVIII. auctore *Frider. Christoph. Neubür.*

* Sammlung philosophischer Abhandlungen und Sendschreiben, Berl. 1743. 8.

* Sammlung einiger Staatsschriften, welche nach Ableben Kaisers Carls VI zum Vorscheine gekommen, und die gegenwärtigen wichtigen Staatsangelegenheiten betreffen. Frankf. 1741. 8. 3 Bände.

* Sammlung verschiedener Briefe, Gedanken, Uebersetzungen, auch anderer kleinen Schriften und Urtheile von neuen Büchern. Bückeb. 1743. 8. VI Stück.

* Sammlung critischer, poetischer und anderer geistvollen Schriften zur Verbesserung des Urtheils u. des Witzes in den Werken der Wohlredenheit und der Poesie. Zürch 1741-44. 8. XII partes, autoribus *Jo. Jac. Bodmero*, & *Jo. Jac. Breitingero.*

* Sammlung auserlesener Materien zum Bau des Reichs Gottes. Leipz. 1731. 8. Auctor erat M. *Traugott Immanuel Jerichovius* & extant VI Volumina seu partes XLVIII, quibus ab anno 1737. adiunctæ Partes XVI seu Volumina II supplementorum.

* Leipziger Sammlungen von allerhand zum Land- und Stadt-wirthschaftlichen Policey-Finanz- und Kammerwesen dienlichen Nachrichten. Leipz. 1743, 8. in præsens usque tempus & prodierunt 1747 jam XIII partes.

* Nützliche Sammlung zum nähern Verstande des Neuen in der politischen und gelehrten Welt. Königsb. 1735. 8.

* Closterbergische Sammlung nützliche Materien zur Erbauung im wahren Christenthume. Magdeb. 1745. 8. Prodiit jam anno 1747. pars VII.

* Sammlung curieuser Nachrichten und Reflexionen über die neuesten Staats und Weltbegebenheiten. Nürnb. 1745.

* Neue Sammlung von Staatsschriften zur Erläuterung der neuesten Welt- und deutschen Reichsgeschichte nach Absterben Kaiser Carls des VII. Frankfurt. 1744. 8. XXX. Stück.

* Verbesserte Sammlung auserlesener Materien zum Bau des Reichs Gottes. Leipz. 1737. 8. in præsens vsque tempus. Laboris Jerichoviani continuatio est.

* Sammlung einiger Schriften zum Zeitvertreibe des Geschmacks. Leipz. 1747. 8. IV Stück.

* Historische Sammlung von Staatsschriften zur Erläuterung der neuesten Welt- und deutschen Reichsgeschichte unter Kaiser Carl VII Frankfurt 1747. 8. IV Bände.

Sammlung von Natur, Medicin, Kunst- und litteratur-Geschichte. supra, Natur.

* *Satura* dissertationum, orationum, epistolarum, & observationum theologico-historico-philologicarum, Tiguri, 1740. 8. IV tantum vidi partes 1743.

* Medicorum Silesiacorum *Satyrae*, quae varias observationes, casus, experimenta, tentamina ex omni Medicinae ambitu petita exhibent. Vratislav. 1736. 8.

Saxo Europæo curiosus. Lipf. 1684. Januarius & Februarius.

Neue

Neuer Schatz der Gelehrten Welt, supra, Neuer.

Schediasmata Observationum libris sex digesta & per mensium dierumque in quolibet mense numerum edita ab Henrico Stephano A. 1578. 1589. in tomo quinto Lampadis Artium Gruterianæ recusa.

* Neueröffneter Schauplatz der Welt, allwo Personen aus allerley Völkern, Standes und Geschlechts erscheinen, und sich über Staats-Hof-Kriegs und andere Begebenheiten entreteniren. Berl. 1743. 4. Autor est *David Fassmann.*

Schiffbeckische Staats, gelehrte und ordinaire Zeitungen, in 4. Nunc der Hamb. Correspondent.

Schlüssel zur heutigen Historie. 1713. seq. XVIII Eröffnungen.

* Schriften zum Vergnügen des Geistes. Hamb. 1746. 8. Prima iam parte desiit.

* Der Schutzgeist, ein moralisches und satirisches Wochenblatt. Hamb. 1746. 8. LII Dissertationes auctore *Io. Andr. Cramero.* M.

Jtzt-lebendes Schweden A. 1715. sq. XVII ouverturen.

Schwedische *Bibliothec.* supra, *Bibliothec.*

Der Schweigenden Societæt Görlitzische remarquen. Halle 1726. 8.

Der mit Staats, Friedens, Krieges, Hof, Literatur und Religions, wie auch privat affairen beschäfftigte *Secretarius.* ab A. 1710. 8. Supra, *Agent.*

* Selecta juris publici novissima, worinnen dasjenige, was an großer Herren Höfen ingleichen bey allgemeinen Reichs-und Kreis-Versammlungen, auch sonsten anmerkens-würdiges in Staats-und Reichsangelegenheiten, 2c. vorgefallen ist, ausführlich abgehandelt und mit Anmerkungen erläutert wird. Frankf. 1740. 8.

* *Selecta medica* Francofurtensia, anatomen, inprimis practicam, chirurgiam, materiam medicam, ipsamque vniversam medicinam &c. illustrantia. Frft. ad Viadr. 1737. 8. in præsens usque tempus Tomi IV.

* Singularia historico-litteraria Lusatica oder historische und gelehrte, auch andere Merkwürdigkeiten der beyden Marggrafthümer Ober und Nieder-Lausitz. Budiß. 1740. 8. XXIV Partes.

Leipziger *Socrates*, 1724. sq. 4. XLV Stück.

* Dreßdner *Socrates* 1725. & 1726. 4. Dissertationes morales XXXII, quae revisæ et emendatæ atque auctæ in 8. Lipsiæ 1732. hac inscriptione iterum prodiere. Der deutsche Socrates, d. i. aufrichtige Anzeige verschiedener nicht so wohl unbekannter, als vielmehr in Abfall gerathener Hauptwahrheiten.

The Spectator. Lond. 1712. 1713. Dissertationes Morales & Satiricæ DLV. Anglice septem Voluminibus 12. quibus octavum atque nonum accessit. Omnes hæ dissertationes etiam Germanice versæ exstant, annis 1739 & sequentibus Lipsiæ in 8. novem Voluminibus typis expressæ, & major pars Gallice Amst. 1714-1716. 12. sex Voluminibus, hoc titulo: *le Spectateur*, ou *le Socrate moderne*, où l'on voit un portrait naif des moeurs de ce Siecle.

* *The universal Spectator*, London. 1740. Germanice versæ exstant partes priores primum sub titulo: Der allgemeine Zuschauer, Zelle, 1742. 4. editæ, deinde recusæ mutata hac inscriptione: Sammlung moralischer und satirischer Schriften, Zelle 1745. 8. III Partes.

Der *Spectateur*, oder Betrachtung über die verderbten Sitten der heutigen Welt. Francof. 1722-1725. 8. Drey Theile. Ex lingua Gallica translatus.

* Der Dänische Spectator, ex lingua Danica in germanicam translatus prodiit Hamburgi 1745

le Spectateur François de Mr. Carlet de Marivaux. Paris 1723. II Volumina.

Nouveau Spectateur François. à la Haye, 1725. 12. tribus Vol. Autore *Justo van Effen.*

Spectateur inconnu.

Spectateur Suisse. A. 1726.

* *La Spectatrice.* Dissertationes morales & satiricæ XV hebdomatim vulgatæ Parisiis & postea in vnum volumen in 12, 1731 collectæ.

* Auserlesene neueste Staats-Acta von Teutschland. Berl. 1736. 8. Idem cum diario die Reichs-Fama, institutum, cujus continuationem *Moserus* in hoc diario suscepisse videtur.

Europäische Staats-Cantzeley durch Antonium Fabrum. Francof. in 8. ab A. 1697. ad 1747 8. XCI. Theile.

* Der mit historischen politischen und andern importanten Sachen beschäfftigte Staatsmann. Leipzig. 1731. 8.

Monathlicher Staats-Spiegel. Augspurg ab A. 1698. ad 1709. 8. & deinde sub titulo: Welt- und Staats-Spiegel ab A. 1710. ad 1716. über hundert Theile.

* Europäischer Staats-Secretarius, welcher die neuesten Begebenheiten unpartheyisch erzählet, und vernünftig beurtheilet. Leipz. 1734. 8. In præsens usque tempus continuatur; partes jam CXXV numeravi anno 1747.

* Neueste Staatshistorie, welche die heutigen Begebenheiten der Welt in sich fasset. Leipzig 1746. 8. XII Stücke.

* Neues europäisches Staats und Friedens-Archiv, welches alle den gegenwärtigen Krieg betreffende Vorschläge in sich hält. Frankf. 1747. 8. V Stück.

Staats-*Theatrum*, infra, *Theatrum.*

Historischer und Politischer Staats-*Mercurius* ab Anno 1702. ad 1705. 4.

Historisch-Politische Staats *Assembleen* der Curieusen Eva. XVIII assembleen. 1726.

Entdecktes Staats-Cabinet ab A. 1714. Ien 1717. 8. VIII Eröffnungen auctore B. Jo. Joachimo Mullero, Archivario Vinariensi.

Curieuses Bücher und Staats-Cabinet.

Historisches Staats- und Helden-Cabinet. supra, Cabinet.

Europäisches Staats-*Archiv.* Francof. 1706. 8.

* Staats-Relation der neuesten europäischen Nachrichten und Begebenheiten, nebst einem Anhange von herausgekommenen neuen Büchern. Regensp. 1746. 4.

The

The present state of Europe. Supra, *present.*

* *The present State of the Republick of Letters.* London. Usque ad annum 1734 singulis mensibus continuatum vidi hoc diarium ab anno 1728.

Staats *Gazettier.* 1715. 8. Zwey depechen.

Staaten von Europäischen Königreichen und Republiquen, Halle ab A. 1702. ad 1708. in 8. XL Stück. Staaten ausser Europa XV Stück. De utrisque consulenda B. Jo. Hubneri Bibliotheca Historica Centur 2. capite 100. p. 335. seq.

* Die Stillen im Lande. Vide Moralische Gedanken.

* Die vergnügten Stunden. Leipz. 1745. 8. VI Partes.

Sylloge variorum Opusculorum, Halae Svevor. 1727. seq. in 8. sex fasciculi, auctore V. C. *Frid. Jacobo Beyschlagio.*

* Symbolae litterariae, ad incrementum scientiarum omne genus a variis amicis collatae. Bremae, 1743 8. Editore *Conrado Ikenio*, S. T. D. usque in praesentem annum 1747. prodierunt Tomi III.

The tatler, ab A. 1709. ad 1711. by Isaac Bickerstaf, Esquire. Dissertationes Morales & Satiricae CCLXXI. recusae Anglice Londini 1713. 12. quatuor Voluminibus, quae Gallice etiam coepere proini sub titulo: *le Babillard*, *ou le Nouvelliste Philosophe.* Amst. 1724. 12.

A tatler revived, by Isaac Bickerstaf, Esquire. Lond. 1727.

* Die Zellischen vernünftigen Tadler, oder moralische und satirische Abhandlungen derer in dem gemeinem Leben vorfallenden Begebenheiten, wöchentlich ans Licht gestellt. Zelle 1742. 8. Dissertationes LVII morales & satyricae.

* Die vernünftigen Tadlerinnen. Dissertationes morales et satiricae CIV primum Halae, deinde Lipsiae 1725 & 1726. in 8. & ex nitidiore accuratioreque editione Hamburgi 1738. duobus voluminibus editae. Auctor fuit *Jo. Christoph Gottschedius.*

* Die vernünftigen Tadler und Tadlerinnen. Eisenach 1745. 8. Per annum hebdomadatim editae dissertationes morales & satiricae.

* Tempe Helvetica, dissertationes atque observationes theologicas, philologicas, criticas, historicas exhibens. Tigur. 1735, 8. Editore *Jo. Georg Altmanno*, VI Tomi.

Thaler collection, B. Petri Ambrosii Lehmanni. VI scatollen, Hamburg 1710. 4.

Neueröffnetes Staats, Kriegs, Friedens und Natur-Theatrum. Erfurt 1726. 4. Zwey Unterredungen.

Neueröffnetes Welt- und Staats-Theatrum, ibid. 1727. 8. Zwölf Eröffnungen.

Neueröffnetes Europäisches Staats-Theatrum. Regenspurg 1729. 8.

Theatri Europaei, XVII hactenus lucem viderunt volumina, quorum primum inde, ubi Archontologia Cosmica Jo. Lud. Gothofredi desinit, incipiens,

Volum				
Volum	I.	ab A. 1618.	ad	1628.
	II.	— 1628.	—	1632.
	III.	— 1633.	—	1638.
	IV.	— 1639.	—	1642.
	V.	— 1643.	—	1647.
	VI.	— 1647.	—	1650.
	VII.	— 1651.	—	1657.
	VIII.	— 1657.	—	1660.
	IX.	— 1660.	—	1665.
	X.	— 1665.	—	1671.
	XI.	— 1672.	—	1679.
	XII.	— 1679.	—	1686.
	XIII.	— 1687.	—	1690.
	XIV.	— 1691.	—	1695.
	XV.	— 1696.	—	1700.
	XVI.	— 1701.	—	1704.
	XVII.	— 1704.	—	1706.

Hungarisch und Venetianisches Krieges-Theatrum ab A. 1716. ad 1719. Lipsiæ in 4. mit der Nachlese. XX Vorstellungen. Omitto lubens theatra ejusmodi complura per vices temporis edita, qualia sunt: Spanisch, Italiänisch Krieges-Theatrum A. 1718. 4. Rußisch, Türkisch, und Persischen Krieges-Theatrum 1724. 8.

Theosophical Transactions, by the *Philadelphian Society.* Lond. 1697. 4. non vidi ultra numerum quintum.

* Theologia pastoralis practica, oder Sammlung nußbarer Anweisungen zur gesegneten Führung des evangelischen Lehramts. Magdeburg. 1737. 8. Usque ad ann. 1746. L partes dirigente Jo. Ad. Steinmetz, Abbate Bergensi. Continuatio hujus diarii inscribitur: Nützliche Beyträge zur Theologia pastorali practica. Magdeb. 1747. 8.

Thesaurus variæ eruditionis ex scriptoribus potissimum Sæculi XVI. & XVII. collectus. Jen. 1710. 4. Hic titulus præfixus Bibliothecæ Antiquæ C. V. Burchardi Gotthelf Struvii, de qua supra suo loco.

* Thesaurus Bibliothecalis, sive Notitia librorum veterum rariorumque omnis generis. Norimberg. 1737. 4. In præsens usque tempus.

* Die redenden Thiere über menschliche Fehler. Nürnb. 1747. 28 Gespräche.

Transactiones Philosophicæ, supra. *Philosophical Transactions.*

Usefull transactions in Philosophy and other sorts of learning, a Januario ad Septembrem A. 1709. Lond. in 8.

Trimestria monumentorum, supra, *Monumentorum.*

Twee maandliicke uyttrecksels, supra *Boecksaal*,

* Die vor sich und ihre Söhne sorgfältigen Väter, Hirschberg 1735. 8. Dissertationes morales & criticæ, auctore *Casparo Gottlieb Lindnero.* M. D.

Vergnügung müßiger Stunden 1726. 8. non vidi ultra partem XX. Auctor vir præclarus Theodorus Crusius.

Observationes Miscellaneæ oder vermischte Gedanken über allerhand theologische, politische, historische ꝛc. Materien A. 1713 - 1717. Lipsiæ in 8. XXXVI. Theile, 3. Volum. auctore Rev. *Jo. Christiano Kochio.*

Vermischte *Bibliothec*, supra, Bibliothec.

* Vermischte, die Würtembergische Staats-Rechte, auch Civil-Kirchen- gelehrte und natürliche Historie betreffende Observationes, Diplomata, und andere Pieces. Stuttgard 1724. 4. Auctor erat *Jo. Jacob Moserus.* Quia vero ejus itineribus mox interrumpebatur labor, denuo aggressus est eum anno 1729, nouo diario Erläutertes Würtemberg in 8. de quo partes II vidi.

Vernünftige Urtheile von gelehrten Leuten, und auch von alten und neuen Büchern. 1710. 8. VI Stück. Adolpho Clarmundo, sive Io. Christophoro Ridigero auctore.

Versuch einer gründlichen Erläuterung der merkwürdigsten Begebenheiten in der Natur. Halle 1723. 8. vier Stücke. Auctor *Lud. Philippus Thummigius* dignus celebris Philosophi. *Christiani Wolfii ὀπαδός,* cujus & ipsius merentur memorari, allerhand nützliche Versuche, Halle 1721. 1722. 1723. 8. drey Theile. *Et horæ subsecivæ Marburgenses*, trimestri intervallo editæ A. 1729. 1730. 8.

* Versuche in der deutschen Rede-Dicht- und Sprachkunst, zur Aufnahme derselbigen gemacht und herausgegeben von einigen Mitgliedern der vertrauten Rednergesellschaft in Thüringen. Weimar 1738 8. Duæ tantum prodierunt partes.

* Critische Versuche, zur Aufnahme der deutschen Sprache durch einige Mitglieder der deutschen Gesellschaft in Greifswalde. Greifsw. 1741. 8. Ad hoc tempus continuantur, & earum quas vidi, pars XIV ultima fuit.

* Neue Versuche nützlicher Sammlungen zur Natur- und Kunstgeschichte, sonderlich von Obersachsen, Schneeberg 1747. 8. II Stück.

* Versuche in den Werken des guten Geschmacks, Erlang. 1746. 8. VI Stück.

Vertraute Unterredungen der heiligen Alt-Väter über die Kirchen-Geschichte neuen Testaments, Berlin 1727. 1728. 4. drey Stück.

Umständliche Bücher-Historie, von Jo. Gottl. Krausen. 1. und 2. Theil. Lips. 1715. 1716. 8.

Unpartheyische Urtheile von Juridisch- und Historischen Büchern, Franckf. und Leipzig 1722. seq. 8. XII Stück. Auctore viro clariss. *Jo. Jacobo Mosero.* Idem auctor Bibliothecæ Juris publici, de qua supra, *Bibl.*

Unpartheyische Nachrichten von denen in der Christlichen, besonders in der Evangelisch-Lutherischen Kirche obschwebenden Streitigkeiten, und denen desfalls herausgegebenen Schriften, im Lande der Redlichen 1730. 8. erstes Stück.

Unpartheyischer *Bibliothecarius*, supra *Bibliothecarius*.

Unschuldige Nachrichten, supra Altes und Neues.

Monathliche Unterredungen, supra Monathliche.

Unterredungen im Reiche der Lebendigen auf Erden zwischen berühmten Theologis, Francof. 1720. 1721. 4.

Unterredungen im Reiche der Todten, supra Gespräche.

* Biblische Untersuchungsschriften, Halberst. 1737. 4. Autore *Georg. Venzky*.

* Philosophische Untersuchungen und Nachrichten von einigen Liebhabern der Wahrheit, Leipz. 1744. 8. In præsens usque tempus continuatur, auctoribus M. *Jo. Andrea Cramero*, & *Christlob. Mylio*.

Vorhof der gantzen Jurisprudentz, Braunschweig 1726-1728. 8. XIII Theile.

* Neuer Vorrath allerhand auserlesener Bücher. Rostock 1710. 2. Stücke.

Von dem Ursprung und Eigenschaften der Vorurtheile, erste und andere Eröffnung. Leipzig 1718. 8.

* Freye Urtheile und Nachrichten zum Aufnehmen der Wissenschaften und der Historie überhaupt, Hamb. ab an. 1744. in præsens usque tempus, 8.

* Unschuldige Wahrheiten, gesprächsweise abgehandelt zwischen Doxophilo und Philaletho, worinnen von allerhand theils verfallenen, theils gegenwärtig unterdruckten, theils noch unbekannten Wahrheiten, nach Anleitung der Bibel auf eine freymüthige und aufrichtige Art geredet wird. 1735-1738. 8. XIV Unterredungen. Autor est famosus *Jo. Christian Edelmann*.

Weekly memorials for the ingenious, Lond. 1683. 4.

Welt- und Staats-Spiegel, supra Staats-Spiegel.

* Der Weltbürger. Berl. 1741, 4. Dissertationes morales & satiricæ per duos annos a *Jacobo Frider. Lamprecht* continuatæ.

Welt-Urtheile von Staats, Krieges und Gelehrten Sachen. Lips. ab A. 1706-1711. 8. XX penseen.

* Der geduldige Weltweise bey dem Anblicke itziger Zeiten, wie er durch monatliche Sammlungen lächerlicher Begebenheiten, jedesmal bey dem Zuspruch seines Freundes eine gewisse Gattung der Thorheit lebhaft vorstellet und auf eine moralische doch lustige Art beurtheilet, Leipz. 1740. 8. Dissertationes LXXII.

* Das merkwürdige Wien, oder monatliche Unterredung über verschiedene daselbst befindliche Merkwürdigkeiten der Natur und Kunst. Wien, 1727. 4, Autores dicuntur *Jo. Carl Newen* & *Michael Gottlieb Hansch*.

* Greifswaldisches Wochenblatt von allerhand gelehrten und nützlichen Sachen. Greifswalde, 1743. 4. LII Blätter. Auctor fuit *Jac. Henr. Balthasar* T. D. et P.

Wöchent-

Wöchentliche Nachricht von Gelehrten Sachen. Arnstad 1719. 8.

The Works of the learnet, or an Historical account and impartial judgment of books newly printed both foreign and domestick to be published monthly by J. la Crose, a late Author of the Universal Bibliotheque. Lond. 1691. 4. non vidi ultra Februarium. A. 1692.

* Würtembergische Nebenstunden, oder allerhand nützliche Nachrichten und Anmerkungen. Stutgard 1718. 8. Vier Theile.

* Erläutertes Würtemberg. vide supra Vermischte.

* The occasional Writer. London. 1738.

The young-students library, containing extracts and abridgements of the most valuable books printed in England, and in the foreign Journals from the year 1665 to this time, to which is added a new essay upon all sorts of learning, wherein the use of the Sciences is distinctly treated on by *the Athenian Society*; also a large alphabetical table comprehending the contents of all the Athenian *Mercuries* and *Supplements* &c. A. 1691. Lond. 1692. fol.

* Preußische Zehenden allerhand geistlicher Gaben von mancherley in die Gottesgelahrheit Kirchen- und Gelehrten-Geschichte laufenden Materien, zum Dienst des Heiligthums und Verpflegung der Kinder Levi, wohlmeynend mitgetheilet, Königsberg 1740. 8. III Volumina sive XXX partes, editore M. *Michaele Lilienthal.*

Wöchentliche Post-Zeitungen von gelehrten Neuigkeiten, Lipſ. 1715. 4.

Neue Zeitungen von gelehrten Sachen, Lipsiæ in 8. a Januario Anni 1715. in præsens usque tempus continuantur non minore fructu legentium, quam voluptate, additis etiam *Novis litterariis* Latine scriptis, VI Tom. supra *Nova litteraria.*

* Altonaische gelehrte Zeitungen, 8. Ab anno 1745.
* Bayreuthische gelehrte Zeitungen.
* Franckfurthische gelehrte Zeitungen, 4. Ab anno 1736.
* Göttingische gelehrte Zeitungen, 8. Ab anno 1738.

Gelehrte Zeitungen, Francofurti, ex Gallicis, de quibus supra, *Nouvelles literaires.*

Neue Zeitungen aus der gelehrten Welt zur Beleuchtung der Historie der Gelehrsamkeit gesammlet von Bibliophilo, Zürich 1725. 8.

Zeitungs-Extract, Lipsiæ in 4 ab A. 1703.

Zeitungs-Extract mit Anmerkungen, Coburg 1715. 8.

Zeitungs-Schlüssel, Braunschweig 1725. 4. XXI. Oeffnung.

Der geprüfte Zeitungs-Geist, erste Probe, Straßburg 1717. 4.

Erbaulicher Zeitvertreib Gott ergebener Seelen im wahren Christenthum 1714. 8. drey Gelegenheiten.

* Der Zeitvertreiber, Leipz. 1745. 8. Dissertationes morales ac satiricæ LII.

* Der Zerstreuer, Götting. 1737. 8. Dissertationes morales & satiricæ XL.

D. *Jo. Wilhelmi Zierolds* deutliche Erklärungen der heiligen Schrift aus der Emphasi oder Macht der Grundsprache, Lipſ. 1713-1718. 8. XXIV. Vorstellungen.

Zodiacus Medico-Gallicus, ſive ſylloge Miſcellaneorum Medico-Phyſicorum Gallicorum recens in re Medica exploratorum, quæ Gallice ſingulis menſibus prodierunt Pariſiis A. 1679. 1680. 1981. in 12. ſub titulo; *Nouvelles decouvertes ſur toutes les parties de la Medecine*, auctore *Nicolao de Blegny* & Latine *Theophilo Boneto* interprete, Genev. 1680. ſeq. 4.

Zufällige Anmerkungen.

Zufällige Relationen, ſupra Anmerkungen, Relationen.

* Der Zuſchauer, vide ſis The Spectator.

* Die Zuſchauerin, erſtes Buch, eine moraliſche Monathsſchrift aus dem Engliſchen überſetzt, Hannover 1747. 8.

* Die deutſche Zuſchauerin, eine Fortſetzung des Hannoveriſchen Wochenblatts, ib. 8.

* Allerneueſter Zuſtand von Europa, Leipzig 1734 - 1735. XXX partes ſeu III Volumina.

* Der Zweifler, Berlin 1745. 8. Diſſertationes morales.

FINIS.

D. G. MORHOFI POLYHISTORIS TOMUS I. SIVE POLYHISTOR LITERARIUS.

LIB. I. BIBLIOTHECARIUS.

CAP. I. DE POLYMATHIA.

§. 1. *Præfatio adhortatoria ad polymathiam.* 2. *Hominis animus* πολυμαθείας *capax.* 3. *Artium liberalium omnium inter se cognatio.* 4. *Stoici mechanicas etiam eo referebant.* 5. *Hippias omnes artes callebat,* 6. *ut & J. C. Bottifanga.* 7. *Thevenotius Pandectas mechanicarum artium meditatus.* 8. *Artes liberales omnes perdiscendæ.* 9. *Universalis ad illas* εὐφυΐα *datur,* 10. *quæ adversus Bonnæum & Huartum asseritur eorumque objectionibus respondetur.* 11. *Una disciplina, cui præ ceteris immoremur, seligenda est.* 12. *Intelligentia omnes disciplinas peragrare, non autem opere ipso exercere permittit humanæ mentis angustia.* 13. *Mediocria ingenia* πολυμαθείας *studio sæpe abutuntur.* 14. Πολυμαθεῖς αὐτοδίδακτοι. 15. 16. Αὐτοδίδακτοι *plerumque novatores,* 14. *in opinionibus pervicaces,* 16. *amœnitates in disciplinis i. e. id potius, quod delectat, quam quod prodest, quærunt.* 17. Πολυμαθεῖς *iniquis calumniis impetiti.* 18. *Wouwerii Hamburgensis laus, genus,* 19. *vindicatio a plagii crimine.* 20. *Budæi pro* πολυμαθείᾳ *& philologia studium.* 21. *Cresollii insana in Melanchthonem calumnia refellitur.* 22. *Scriptores* τῆς ἐγκυκλοπαιδείας. 23. Πάνσοφοι *Academici musteí an* πολυμαθεῖς, 24. *Horum perniciosissimus furor publice merito coërcendus.*

1 Cum divinam & humanam ſapientiam omnem veterum monumentis traditam ac ad poſteros propagatam habeamus, quorum præceptis ac doctrina intellectus noſter imbutus rerum aliquam notitiam ac prudentiæ ſibi vim acquirit: in id incumbendum omnibus eſt, ut natales ejus inveſtigent altius: primos illius autores magiſtrosque, ſuis quosque ætatibus, ſua docendi ratione diſtinctos exquirant; in bibliothecis latitantes in lucem proferant: ſimilia quædam vel ad eorum ingenium, vel nova etiam a ſe excogitata ſcribant, & aliquem ſcientiarum complexum aut
2 POLYMATHIAM animo comprehendant. * Neque enim ita in arctum compingendus eſt animus noſter, ut intra unam aliquam artem ſubſiſtat. Qui enim illud faciunt, iniqui profecto judices, non perſpiciunt, quantum natura humani ingenii valeat: quæ ita agilis eſt & velox, ut ne poſſit quidem aliquid agere tantum unum, ſi Fabium audimus. Non audiendi ſunt homines imperiti, qui humano ingenio majorem, vel inutilem, & rebus gerendis adverſam πολυμάθειαν criminantur.
3 * Eſt ſcilicet quædam ſcientiarum cognatio & conciliatio, unde & ἐγκυκλοπαιδείαν vocant Græci, ut in una perfectus dici nequeat, qui ceteras non attigerit. Sellulariarum, vilium & ſordidarum artium alia ratio eſt, quibus nulla inter ſe eſt conjunctio; ex quarum ingenio liberales illæ cenſendæ non ſunt. Fabrilia qui tractat, impune ignorare ſutoriam poteſt: at in liberalibus illis conſpirant omnes, manusque jungunt. In Architecto ſuo quid requirat Vitruvius, novimus. Nulla pene diſciplina eſt, quam ille non attingi velit. In Oratoribus & Poëtis, perfectis ſcilicet, ea omnia, quæ in Architecto ſuo Vitruvius, requirunt earum diſciplinarum Magiſtri.
4 * Et has quidem ſcientias artesque omnes ita congerendas in Philoſophum ſuum judicarunt *Stoici*, ut nec mechanicarum artium rudem eſſe voluerint, ac indignum eo crediderint, ſi aliorum miniſteriis ad vitæ civilis neceſſitates uteretur. Ut enim ille
5 & dives, & Rex, & nobilis; ita & ſutor, & faber, & piſtor ſibi erat. * Cujus elegans & feſtivum ab Apulejo in HIPPIA producitur exemplum, qui præter ex-imiam artium omnium ingenuarum cognitionem omnium opificiorum erat callentiſſimus. Nam quæ ſecum habebat, omnia ſua manu confecerat, & veſtes, & calceos,
6 & annulum, & ſignaculum in gemma fabricatum. * Simile, imo majus, in JULIO CAESARE BOTTIFANGA exemplum propoſuit Erythræus *Pinacoth. II. n. 17.*, qui præter ſingularem in omnibus artibus liberalibus peritiam femoralia, thoraces, ſibi ipſe formabat ſuebatque; omni inſtrumento Muſico non canebat ſolum egregie, ſed & illa melius, quam quivis alius artifex conficiebat; penicillo pictores; acu pingendo Arachnen ipſam provocabat, ut mulierculis, quæ artem illam profitebantur, pudorem incuteret. Hos ſuo abundare ſenſu haud ægre patimur, facile virum ſapientem excuſaturi, ſi in opere fabricando corpus non fatiget, qui ingenio tamen opera-
7 tionum illarum rationes exploratas habere poteſt. * Sunt enim & Mechanicæ artes quaſi quædam naturalis ſcientiæ & diſciplinarum Mathematicarum propagines, quæ ornari, augeri earum beneficio poſſunt, omnesque ab hominibus ſapientiſſimis inventæ. Quarum accuratior hiſtoria & notitia Philoſopho non eſt indigna, magnis

& præclaris contemplationibus occasionem datura. Neque defuere, qui hunc quoque fundum sibi excolendum sumerent. Vir illustris & Itinerariis scriptis celeberrimus inter Gallos THEVENOTIVS vastum aliquod *de opificiis omnibus* Opus, velut quasdam Naturæ & artis pandectas, moliebatur. Sed fata his laboribus intercesserunt.

Veniamus ad disciplinas elegantiores: ad quas junctim excolendas natura duce incitamur, ut extremo viris pudori sit in una aliqua consenescere. Autor non ignobilis JOACH. FORTIUS RINGELBERGIUS in *Encyclopædia* sua illos in una tantum arte excellere velle judicat, quibus major corporis, quam animi cura. *Nullæ,* inquit, *fœminæ tam sunt a Musis alienæ, quæ non unam discere queant: imo picas id efficere posse intra annos viginti, quos hæc hominum monstra uni impendunt studio, arbitror.* Verissime sane ille: nam revocat ab iis studiis corporis cura, quæstus & parandarum opum studium: cui qui sunt immersi, ad hunc omnia scopum dirigunt, & illos in se igniculos extinguunt. Quam cum doctissimus vitæ Pinellianæ Scriptor *Gualdus* causam adducit, qua tam multi a solidis verisque studiis avocentur, Vincentium illum Pinellum suum, at quem virum! immensis in cœlum extollit laudibus, qui spreta omni illa nundinatione & inanibus titulis, iis se dederit totum studiis, unde immortalis illum gloria consecuta est. Illud scilicet est, quod Lactantius lib. 1. de falsa religione cap. 1. notat: *Magno & excellenti ingenio viri cum se doctrinæ penitus dedissent, quicquid laborum poterat impendi, contemptis omnibus & publicis & privatis actionibus, ad inquirendæ veritatis studium contulerunt: existimantes, multo esse præclarius divinarum humanarumque rerum investigare ac scire rationem, quam opibus aut honoribus cumulandis inhærere.* 8

Non dubium est, mediocribus etiam ingeniis hic licere esse felicibus; multorum etiam conatus in ipsa herba supprimi, vel paupertate vel invidia: sunt vero non rari, qui inter omnia illa obstacula lacertos tamen erigunt, suo quodam genio incitati, suis abrepti alis. Inest scilicet illis ὁρμὴ πρὸς πάντα μαθήματα, qualis ingenio magno convenit, & quale nobis Plato *lib. III. de republica* describit. Est animorum nostrorum, si ita loqui liceat, ὕψος, quo illi vel per naturam vel assuefactionem apti sunt multa simul complecti, abstrahere a singularibus, seque ab illo humili statu in sublimem perducere. Itaque se exerit in illo, quod ἀρχιτεκτονικὸν appellare possumus, aut ex Stoicorum disciplina τὸ ἡγεμονικὸν, regio quasi spiritu, & fulminis instar omnia penetrans, & sua quadam luce omnia perlustrans. *Istam ad universalia propensionem Græcus Topicorum Interpres, qui Alexander Aphrodisiensis vulgo habetur, in *lib. 8.* vocat εὐφυίαν ὅλως. Optime quidem, sed male illud: quod postponat propensioni ad certam disciplinam. Qua in re tamen ὁμόψηφον sibi *Huartum* habet, qui *in Scrutinio illo suo ingeniorum,* unum hominem ad unam disciplinam habere propensionem naturalem existimat: cum tamen & ratio ipsa totque exempla præclarissimorum virorum ostendant, posse dari tales, qui ad omnes artes ex æquo excolendas pari fuerint ingenio. Quod enim *Franciscus Bonnæus in Tractatu de Ratione discendi* causam hujus sententiæ illam dederit: quasi scilicet in iis, qui sint ὅλως εὐφυεῖς deficiat τὸ κριτικὸν, quod tamen plane necessarium, ne in varios errores labantur: id falsum esse demonstrari facile potest. Qui enim distinctas rerum ideas animo tenent; modo sibi subordinatas, nec confusas; illis non imminui, sed augeri τὸ κριτικὸν, necesse est, quod ex conciliatione omnium partium resultat. Major enim profecto ἀκρισίας metus est ab illis, qui 9 10

circa ὁρισμένον μάθημα versantur: qui plerumque ex illius indole, cum ceterarum rudes sint, omnia alia metiantur: ut ille apud Ciceronem Musicus, qui animæ naturam demonstraturus, Harmoniam esse dicebat, extra artis suæ limites non abiturus. Quod de Origine ille exemplum ad sententiam suam stabiliendam proponit, nihil quidem probat: cum ingenii illius e Platonismo pullulantes errores imputari τῇ φύσει nequeant. Magnum profecto discrimen est, vel Aristotele autore 1. Met. extr. inter παιδείαν, quæ est περὶ πᾶν, & inter eam, quæ καθ' ἕκαστον, quæ neutiquam confundenda est. Fit plerumque, ut ad dijudicanda multa aptos nos esse credamus, si in uno forte vel altero ingenium & industriam exercuerimus: vel si ad multa πεφυκότες aptique simus, singula nos bene tractare posse existimemus. Sed in earum rerum contemplatione ingenii indoles semper inspicienda est: quæ ubi se firmaverit, ita in illis versabitur, ut a ratione & judicio, quod ex ipsa rerum pensitatione resultat, non facile discedat.

11 Neque tamen id volo, ut qui omni incubuit disciplinarum generi, in illis omnibus simul habitet: nam & tempore & negotiis, aliisque impedimentis excludimur, ut fieri a nobis non possit. Quare occupabimus quidem totum hunc fundum animo, affectu, impetu: sed convenientissimam ejus partem quasi limitibus quibusdam circumscribemus, quam excolamus, & in qua industriam nostram exerceamus. Nam si Plutarchum περὶ παίδων ἀγωγῆς audimus, περιπλεῦσαι μὲν πολλὰς πόλεις καλὸν, ἐνοικῆσαι δὲ τῇ κρατίςῃ χρήσιμον. *Pulchrum quidem est circa multas urbes navigare, utile autem præstantissimam inhabitare.* Cui geminum est, quod habetur apud Nicolaum Damascenum in *Excerptis Peirescianis pag. 416.*, & apud Suidam in voce Νικόλαος Δαμασκηνός: *Disciplinarum orbem similem,* ille ait, *esse peregrinationi. Nam quemadmodum iis, qui longam peregrinationem susceperunt, usu venit, ut in quibusdam diversoriis prandendi causa commorentur, in aliis pernoctent, & in nonnullis quidem locis plusculos dies consistant, alia vero obiter tantum ac prætergredientes adspiciant, tandem autem reversi in suis penatibus degant: ita etiam eos, qui literis operam navant, in quibusdam brevius, in aliis immorari diutius oportere, & has quidem integras perdiscere, illas vero duntaxat delibare, tandem ad unam, tanquam ad patriam ac lares, reversos considere.*

12 Vidimus magnos Viros, qui magnos ex una scientia fructus referre potuissent, dum omnes sectantur, ne unam quidem ita assecutos, ut insignem sibi ex illa gloriam reportarint. Ut prudentius omnino faciant, qui singulis exploratis & depromtis e communi pharetra telis, ad unum aliquem scopum contendant. Excludit ipsa scientiarum vastitas hospites suos: qui nusquam habitabunt, nusquam domi erunt, si ubique habitare volent, aut levi tantum percursatione plurima attingent. Cum enim duobus illis omnes contineantur disciplinæ, *exercitio* & *intelligentia*; hæc quidem communicari cum aliis potest; sed illud, cum in opere ipso versetur, totum sibi hominem vindicabit. Intelligentia peragrare omnes disciplinas ingeniosi homines possunt: sed operari æqua ratione in omnibus, mentis humanæ angustia non permittit: cum vel excellentissima ingenia nunquam ita plures complexa sint scientias, ut non in aliquibus defecerint: quod M. Varronis, J. Cæsaris, Plinii, Origenis, Clementis Alexandrini, Hieronymi, Augustini, Pici Mirandulæ, Matthæi Aquavivii, Scaligeri, Fracastorii,

ſtorii, J. Baptiſtæ Mantuani exemplis *in doctiſſima de Encyclopædia Oratione* Tarquinius Gallucius probavit. Et hæc quidem omnia veriora erunt, ſi quis certo fine ſtudia ſua circumſcribat, ut vitæ neceſſitatibus conſulat: illis enim ex utilitate definienda ſunt omnia. Quod ſi cui beatior vivendi ſors contigit, ut ad illa reſpicere non debeat, & illa ingenii efficacitas ſit ac ἐνέργεια, ut multitudine rerum ſe non obtundat, nihil prohibet in omnes partes verſare illam animi vim liberosque ſpiritus.

Mediocribus ingeniis, neque ad tam magna natis, autor potius eſſem, ut ſecum habitent, neque ea ſequantur, quæ adſequi per imbecillitatem ſuam nequeunt. Meminerint illa, infeliciter cum Gigantibus contendere Pygmæos. Illis enim affectata πολυμάθεια plerumque in inanem & ſtultam cedere loquacitatem ſolet. De illis verum eſt illud *Benedicti Menzini Florentini*, Viri doctiſſimi, in libello de literatorum hominum invidia c. 6. *Ego*, inquit ille, *ſi de recentioribus, iisque, qui altero ab hoc ſeculo ſcriptores floruere, ſententiam feram, adfirmare auſim, illos pauciora, ſed melius; hos vero plura, ſed deterius noſſe. Et vero ſic ſe habere etiam comperi, cum congerrones novi ſcribunt tantum farragines, quas variæ literaturæ nomine cohoneſtare didicerunt. Scribunt, imo potius exſcribunt, & Phorcidum is oculus eſt, quem mutuo accipiunt, atque omnes clariſſimæ aciei eſſe credunt, quos unius tantum luminis uſus æquis viribus & diſpertito adjuvat beneficio.* Quo pertinet *Rolandi Mareſii*, Clariſſimi Viri, *in Epiſt. 46. lib. 1. & nona lib. 2.* querela, ubi multa de πολυμαθείας illo abuſu ſtolidaque oſtentatione differuntur. Cujus doctæ frugis plenæ ſunt Epiſtolæ, & de omni re literaria utiliſſima quæque tradunt.

13

Accedit, quod qui πολυμαθείας ſtudio primum ſe dederunt, ſi cerebroſiores paululum ſunt & opinioſi, non facile ad aliorum ſe conſilia in diſcendis artibus accommodant, ſed ſibi plerumque ſemitam ſapiunt. Accidit enim illis, quod plantis ſponte provenientibus, quæ in ſylveſtrem naturam abeunt, cum nulla cultura coërcentur. Quo fit, ut dum aliorum contemnunt judicia αὐτοδίδακτοι, e pervicacia erroribus patrocinium quærant. Negare equidem nolim, fuiſſe feliciſſimi adeo ingenii nonnullos, ut ſine duce viam ad ſummum eruditionis faſtigium ingreſſi ſint, quemadmodum Citharœdus ille Homericus *Odyſſ. 22. v. 347.* qui de ſe:

14

> Αὐτοδίδακτος δ' εἰμί· θεὸς δέ μοι ἐν φρεσὶν οἴμας
> Παντοίας ἐνέφυσεν.

> *Ipſe autem a me ſum doctus. Deus enim in mentibus cantilenas*
> *Omnigenas inſevit.*

Nam & Heraclitus Epheſius, narrante Plutarcho, philoſophiam omnem, inter veteres, nullo doctore percepit; idemque de Manlio Equite Plinius, de ipſo Auguſtinus gloriatur. E recentioribus Cujacio in Jurisprudentia, Budæo in humanioribus literis, Mureto in arte Oratoria, at quibus viris! ſummam ſine Præceptoris opera perfectionem obtigiſſe, referente in diſſertatione *de ſtudio literali* Gabriele Naudæo, miraculo propius eſt. De ſe ipſo narrat Jovianus Pontanus, magnus & Poëta & Philoſophus,

quod verſus facere, cœli curſum metiri, deſtitutus præceptoribus didicerit, teſtante Paganino Gaudentio in ſuo *Inſt. Acad. Tit. de Promptitudine Profeſſoria.* Guilielmum quoque Poſtellum in linguarum pene omnium cognitione, Petrum Ramum in Philoſophiæ ſtudiis, ſine Magiſtri adjumento rem omnem confeciſſe accepimus. Qui tamen & ſua quadam intemperie acti fuerunt. Tanaquil Faber *part. 1. Epiſt. 49.* in Græcis ſe *αὐτοδίδακτον* eſſe, & ex eo curtam ſibi eſſe Helleniſmi ſupellectilem queritur.

15 Hærere tamen plerumque illis *αὐτοδιδάκτοις* ſolet, in philoſophicis præcipue, inanis perſuaſio: dum veterum dogmata non ſatis aſſecuti *κυρίας δόξας*, pro Junone

16 nubem, amplectuntur. * Solet & illud his plerumque obeſſe ſtudiis, quod ſolidas integrasque diſciplinas haurire moleſtum ſibi ducentes *ἐι πολυμαθῶς*, amœnitates illarum, quod ligurientium eſt, quærere tantum conſueverunt; de quo jam ſuo tempore Plinius. Ab illo enim amœnitates ſtudiorum vocantur, quæ ornant potius illa & comunt, quam quæ ad naturam conſtitutionemque eorum pertinent. In quibus qui hærent, illud potius, quod delectat, quam quod prodeſt, in diſciplinis reſpiciunt, quæ tamen conjungenda eſſe ipſa ratio dictitat.

17 Ponamus ergo, reprehendendos eſſe, qui ſuo quodam genio ducti hæc *πολυμαθείας* ſtudia infeliciter tractant: non committendum tamen eſt, ut impune conviciis ſuis graſſentur homines barbari, inertes, ac faſtum inanemque doctrinæ ſpeciem pro vera ſolidaque ſapientia oſtentantes, in divina pulcherrimaque ſtudia eorumque cultores. Hi cum bonæ menti optimisque literis bellum indixerint, ſuæ ruditatis conſcii, non æquis oculis adſpiciunt, quos variarum rerum cognitione interiore locupletatos eſſe vident. Quare & ipſum *πολυμαθείας* nomen ipſis pro convicio eſt, pro Grammaticis raptantibus conſummatiſſimæ eruditionis Viros. Quod non facerent, ſi, qui ſub ampliſſimis iſtis titulis latitant rerum theſauri, cognitum haberent.

18 Impugnabatur his calumniis illuſtris maximique ingenii JOHANNES WOUWERIUS, qui elegantiſſimo *de Polymathia* libro & ſuam famam ultus eſt, ejusque ſtudii dignitatem aſſeruit: de quo duo monenda nobis ſunt, in quibus erratum a Viris doctis eſt. Primum eſt, quod duo confundantur ejus nominis, Antwerpianus & Hamburgenſis Polymathiæ Autor. (*a*) Andreas Schottus hunc Belgam facit in *notis ad proverbia Græca p. 68.*, ſed falſo. Lipſius in Epiſtola 8. Kal. Novembr. 1599. ad Antwerpianum illum ſcripta, utrumque probe diſtinguit: *Janus Wouwerius,* inquit, *cognominis tuus, ſi non gentilis, quam bona tecum fœderatio! Optimum par, nec vel Dii dederint magis ex uſu aut voto. Modeſtiam & probitatem in eo adoleſcente ſemper amavi, & ut vidi primum (Hamburgi id fuit, ante annos novem) una laudatum illam indolem ivi. Vivat, creſcat, & lampada a nobis, in hoc curſu jam feſſis, accipiat: me libenter & judicio tradente.* Fuit vero noſter ille Hamburgi natus, Patre Nicolao, ob perſecutiones in Religione e Belgio profugo, Antwerpiani illius, ut recte putat Lipſius, gentilis, illu-

(*a*) De neceſſaria duorum Wouweriorum Cognominum, Hamburgenſis ſcil. & Antwerpienſis, non a Schotto ſolum, ſed aliis etiam pluribus, confuſorum, Diſtinctione fuſius diſſerui in *Homonymoſcopia, Sect. II.*, c. 7., §. 142. p. 733. 734. 735. 736. 970.

illuſtri Baronum ſtirpe oriundus. Antwerpianus vero ille eſt, apud quem Lipſius Bibliothecam & ſcripta ſua teſtamento, usque dum adoleſceret heres, deponi juſſit, teſte Auberto Miræo in Elogio Lipſii. * Alterum, quod monendum duxi, eſt, de plagii ſuſpicione, qua per ſummam injuriam & invidiam oneratus vir optimus a Mauſſaco, Germanus a Gallo, eſt: qui &, cum ejusdem argumenti librum editurus eſſet, Caſaubono omnem hunc laborem ſubreptum ait: quem tamen ipſe Caſaubonus, non diſſimulaturus hanc ſibi factam injuriam, ab iſto crimine liberat. Teſtimonia illa innocentiæ ejus legas apud Cl. Thomaſium licet in præfatione repetitæ Editionis. Ex invidia profectum hoc Mauſſaci judicium Martinus Schockius *Confutatione Fab. Hamel. p. 2. c. 4.* exiſtimat. Ex ipſo autem Wouwerio multa cepiſſe, ſuppreſſo ejus nomine, Voſſium, etiam Schockius loco laudato, & Joannes Jonſius *lib. 1. de ſcript. Hiſt. Phil. 10. p. 49.* teſtatur. 19

Multa hic a nobis de vaſtitate πολυμαθείας dici poterant, verum cum illud toto libro a Wouwerio actum ſit, illuc Lectorem remittimus. Legi & ſuper hoc argumento poteſt, imo debet, GUILIELMUS BUDÆUS, Vir illuſtris, Conſiliarius regius, & libellorum ſupplicum Magiſter, in libris de *Philologia*, quos Henrico Aurelienſi & Carolo Angoliſmenſi, Regis filiis, inſcribit: ubi de ſtudii hujus amplitudine & dignitate multa agit, & inſtituto quaſi cum Rege colloquio illum hortatur, ut ſtudia hæc, Regno ſuo ſplendorem conciliatura, ornanda ſuſcipiat, viros illa profitentes præmiis afficiat, magiſtratum, honores ac ſacerdotia illis tribuat. Non deſtituit facundum ac illuſtrem Patronum, ipſumque libellorum ſupplicum Magiſtrum, Philologiæ cauſam agentem optatus ſucceſſus. Apud nullam enim nationem honoratiore loco illi fuere, quæ exempla hodieque perdurant. Excitata hinc optima fuere ſemper ingenia, quorum tam uberem meſſem nulla gens alia dedit. 20

Agit hanc inter ceteros πολυμαθείας cauſam LUDOVICUS CRESOLLIUS Jeſuita, Vir alioquin doctiſſimus, in *Gratiarum actione* pro Collegio Societatis Jeſu inſtaurato, quæ Vacationibus autumnalibus ſubnectitur; ſed ita agit, ut inſanam in Melanchthonem, ut πολυμαθείας hoſtem, calumniam ſpargat (*b*). Qua nihil inſulſius ac impudentius fingi poteſt, cum nemo inter eruditos ſit, qui Melanchthonem Germaniæ Præceptorem & verum πολυμαθείας parentem ignorare poſſit. Vocat *pag. 46. duos muſteæ factionis anteſignanos, & veluti par gladiatorum Caroloſtadium & Melanchthonem, qui primum ſpargere in circulis atque in cœtu adoleſcentum cœperint, doctrinarum cognitionem plus obeſſe, quam commodi afferre ad religionem tuendam. Ex his,* ait porro, *ut exemplum potentius foret ad perſuadendum, quam Oratio, derepente, tanquam Circeo poculo ebibito, alterum factum eſſe colonum, alterum piſtorem, ut ejusdem eſſe farinæ cognoſcerentur.* Manifeſta hæc hominis phreneſis eſt de Melanchthone, qui in luce Germaniæ, in florentiſſima Academia, cum magna nominis ſui fama & gloria vivebat, tam horribilia & riſu digna 21

(*b*) Calumniam hanc in famam Melanchthonis injuriam, ante Ludov. Creſollium a Laurentio etiam Surio, Nicol. Serario, Caſp. Ulenbergio, Florim. Ræmundo, aliisque Scriptoribus Pontificiis, ſparſam, ſolide & ex profeſſo confutavit, totiusque ſimul figmenti originem ſolerter detexit Jac. Thomaſius in Programmate peculiari, Lipſiæ A. 1678. evulgato, & A. 1693. in *Diſſertationum Academicarum* Syntagmate, Halæ Saxonum recuſo.

gna mendacia ſpargentis. Quid Melanchthoni cum Caroloſtadio, qui nunquam in partes ejus conceſſit? Quis Melanchthonem unquam piſtorem ſomniavit, niſi Creſollius cum hac ſua calumnia in piſtrinum relegandus? Id vero ſumme ſtultum eſt, quod ſubjungit: magnam hinc in plerisque Academiis ſolitudinem conſecutam, & ſcholas pene omnes textu aranearum oppletas & vacuas ſiluiſſe, cum illo tempore per Melanchthonis doctrinam vere florere ſcholæ Germaniæ cœperint.

22 Huc aliqui etiam τῆς ἐγκυκλοπαιδείας Scriptores referrent. Nam cum illi complexum ſcientiarum uno libro proponant, πολυμάθειαν vel ſolo illo titulo ſibi vindicare poſſe videbuntur. Magna illorum librorum ſeges eſt, ab Autoribus profecta, quibus, qua principia, qua ordinem, quot capita, tot ſenſus ſunt. De his in *Polyhiſtore Philoſophico* agetur pluribus. Sed & illi in vaſto, quod moliuntur, regno nimis arcte habitant, a vera πολυμαθείας gloria omnino arcendi. Quemadmodum enim eorum, qui maria & terras ſpatioſis itineribus pervagati ſunt, longe major eſt peritia, quam eorum, qui in chartis delineatas conſpexerunt: ita, qui vere πολυμαθεῖς, iis, qui non niſi ex illis ſcriptorculis ſapiunt, minime ſunt comparandi.

23 Multo minus nomen hoc merentur, qui in Academiis, peſſimo more, invento ad quæſtum & decipiendam juventutem titulo, πανσοφίαν profitentur. Πάνσοφοι illi ſunt, aliosque πανσοφίαν docere volunt, qui per tres quatuorve diſciplinas (nam mathematicæ ſcientiæ, Eloquentia, Poëſis, Hiſtoria, rerum naturalium accuratior notitia in hunc cenſum non referuntur) volatica aliqua percurſatione ſtolidos tirones circumducunt: qui ſe totum ſapientiæ Oceanum his doctoribus exhauſiſſe opinantur.

24 * Publica coërceri lege hominum ille furor deberet; quibus magiſtris ſpatentiſſima ad ignorantiam via ſternitur; omnis ſolida doctrina evertitur; in cathedras, in forum, cruda ſtudia propelluntur; pro Philoſophis jejuni & ſtrigoſi terminorum Nomenclatores; pro Mercuriis ſtipites & trunci ubique in ſeculi noſtri infamiam triumphant.

CAP. II.

DE HISTORIA LITERARIA.

§. 1. *Hiſtoriæ literariæ latior, quam Polymathiæ, vaſtitas.* 2. *Conſilia Boſii,* 3. *Baconis Verulamii de illa inſtituenda.* 4. *Chriſtophori Mylæi univerſitatis rerum hiſtoria nimis generalis & confuſa.* 5. *Petrus Lambecius Hiſtoriæ literariæ Prodromum ſcripſit.* 6. *Promittit Syntagma univerſæ Hiſtoriæ literariæ.* 7. *Ordo in librorum catalogis a Naudæo obſervatus,* 8. *Typus Syntagmatis Lambeciani, tam Philoſophici, quam Hiſtorici, recenſetur.* 9. *Ex Hiſtoria literaria ſtatus literarum perdiſci poteſt.* 10. *Secula barbara.* 11. *Philoſophi in illis acuti recentioribus facem præferunt.* 12. *Rogerus Baco.* 13. *Richardus Suiſſet.* 14. *Scaligeri de hoc teſtimonium.* 15. *παλιγγενεσία literarum.* 16. *Magnatum ſtudium & liberalitas artes & literatos excitat.* 17. *Quorum incuria hominumque prava indole res literaria pene concidit.* 18. *Dogmatum vices & periodi ex Hiſtoria literaria notandæ.* 19. *Carteſii philoſophia a priſcis Philoſophis hauſta.* 20. *Parallelismi*

liſmi ſcientiarum e ſerie temporum inſtituendi. 21. *Idem artium, ut hominum, eſt ortus & occaſus.* 22. *Arcana & inventa veterum cum recentioribus conferenda.* 23. *Alexandri Taſſoni liber diverſarum cogitationum.* 24. *Bibliothecæ omnium artium ſunt quaſi promicondæ.* 25. *Multa inventa nova etiam antiquis cognita fuere.* 26. *Magni Pegelii inventa.* 27. *quædam horum cum hodiernis conferuntur.* 28. *Hiſtoria literaria eruditorum ſtudiis commendatur.* 29. *neque enim ab ingenio quovis tractari poteſt.*

Vaſtum Polymathiæ nomen eſt, ac longe lateque extenditur, ſuis tamen ſpatiis limitibusque definitum: Latius vero patet HISTORIA LITERARIA, quæ non ipſam tantum Polymathiam, ſed & ſingularum ſcientiarum primos natales ac progreſſus ad noſtra usque tempora complectitur. Nemo eſt, qui Oceanum hunc transmiſerit; non pauci, qui littus legerunt. Hiſtoriam Philoſophicam e veteribus & recentioribus per partes aggreſſi ſunt multi; ſed omnem a natalibus ſuis Hiſtoriam literariam nemo. * Queritur de tam inſigni defectu Cl. BOSIUS *Introduct. in Notitiam Rerump. c. 30. §. 92. Rei literariæ, quæ magnam partem a religione pendet, hiſtoria juſta adhuc deſideratur. Facturusque operæ pretium eſſet, qui in unum volumen colligeret, quæ ſtudia in quibus locis maxime floreant, quique viri doctrina & ſcriptis illuſtres ſingulas provincias hoc ſeculo exornarint, atque etiamnum exornent: tum quibus præcipue locis literarum ſtudia eorumque cultores ſingulari adfectu foveantur, & magnis impenſis ſuſtententur.* Non contemnenda ſunt Hiſtoriæ literariæ illa argumenta, in quorum enarratione exerceri noſtram induſtriam cupit. Sed arctiora illa paululum ſunt, & ad pauca capita reducta, in quibus jam tum operam poſuere laudabilem nonnulli, neque multum tamen Hiſtoria locupletata eſt. 1 2

Majus animo opus conceperat maximi vir ingenii, BACO VERULAMIUS, qui inter conſilia de ampliandis ſcientiarum terminis, hujus quoque operis ideam propoſuit, *lib. 2. de Augm. Sc. cap. 4.* Absque hac Hiſtoriam mundi ſtatuæ Polyphemi eruto oculo non abſimilem facit, cum ea pars imaginis deſit, quæ ingenium & indolem perſonæ maxime referat. Hujus vero Hiſtoriæ argumenta ſunt 1. Scientiarum antiquitates ad mundi ætates & regiones collatæ. 2. Migrationes per diverſas orbis partes. 3. Declinationes. 4. Jacturæ. 5. Reſtaurationes. 6. Occaſiones inventionis ſingularum diſciplinarum. 7. Methodi, quibus tractatæ. 8. Exercitii rationes. 9. Sectæ celebres. 10. Controverſiæ circa illas earumque ortus & occaſus. 11. Laudes, convitia, quibus exceptæ. 12. Autores præcipui. 13. Libri præſtantiores. 14. Academiæ, Societates, Collegia, Scholæ, ſucceſſiones, ordines. Addit illis porro 15. aliqua de populorum ac regionum indole ad artes apta vel inepta. 16. De temporum varia fortuna artibus propitia vel adverſa. 17. De Religionum miſtura. 18. De Legum vel favore vel malitia. 19. De virorum illuſtrium patrocinio, qui vel opibus vel conſiliis artes juvarunt. Singulorum illorum, & ſi quæ alia his addi poſſunt, meram puramque hiſtoriam ſuis temporibus accurate connexam deſiderat. Hæc illa palæſtra eſt, in qua vel Hercules inveniet, quod agat. Sed facilius eſt, primas iſtius operis lineas ducere, quam ipſum 3

perficere. Quod ubi quis aggressus fuerit, tot illum obstacula circumvenient, ut exitum vix inventurus sit; utut adjumento esse possint, quæ per partes aliqui sibi tractanda proposuerunt: quorum labores non tamen vilipendendi erant a Bacone, ac fortassis tum non editi omnes fuerunt, quos tempora posteriora in lucem produxerunt.

4 Non facile dixerim, an hæc animo agitaverit olim consilia CHRISTOPHORUS MYLÆUS, cujus extant *quinque libri de scribenda universitatis rerum historia.* (*c*) In præfatione istius operis multa magnifica tibi promitti videas, & quædam his, quæ diximus, affinia. Sed longissime ab illo abest instituto; nam nihil aliud, quam Encyclopædiam continuo orationis, elegantis tamen & concinnæ, filo deductam velut in compendio proponit: nec tamen omnem illam, nec methodo illa ordinatam, quæ capi a quoquam possit. In quinque libros illam dispescit historiam, quorum 1. de Natura. 2. de Prudentia. 3. de Principatu. 4. de Sapientia. 5. de Literatura agit: Sub quibus quasi summis capitibus omnium scientiarum & artium comprehendit argumenta. Non placet ista methodus, quam ex suo Autor ingenio confinxit, ut quæ nimis generalis ac confusa, & velut per lancem saturam omnia congerit, melius per series ac ordines regularum ac principiorum deducenda.

5 Tentavit & nostra ætate circa Historiam literariam aliqua PETRUS LAMBECIUS, (*d*) cujus in lucem quoque prodiit hoc titulo liber, Hamburgi editus: *Prodromus Historiæ literariæ, qua continetur partim quidem generalis narratio, origo, incrementa, mutationes, interitus & instaurationes omnium linguarum, scientiarum, Facultatum & artium liberalium, secundum Chronologicam successionem seculorum omnis ævi; partim autem specialis recensio virorum & fœminarum illustrium.* Sed primordia istius operis procul dubio utilissimi tantum jacta sunt, quibus si opus plenum & perfectum superstruxisset, bene de re literaria mereri potuisset: quanquam tamen neque ad omnia Verulamii placita respexerit, aut illo ordine methodoque tractaturus fuisset. 6 * Promissi tamen sui memor, sub finem lib. V. Commentariorum de Bibliotheca Vindobonensi, denuo sperare nos jubet Syntagma universæ Historiæ literariæ, divisum in 40. secula ante Christum, & in 17. secula post Christum natum: quod XXIV. Commentariorum de Biblioth. Vindobon. libris loco indicis Chronologici universalis subjungendum, ac simul Prodromum antea editum innumeris locis augendum. Sed fata huic labori intercesserunt. Quanquam ea fuit librorum, quos promittebat, moles, ut spes illi inchoare longas non licuerit. Optime vero ab illo institutum hoc fuit, quod Syntagma illud magni operis de Bibliotheca Vindobonensi complementum voluerit: dimidium enim istius operis pene confecit, qui Bibliothecam justo suo ordine concinnatam, eamque non modicam, sed fere universalem habet;

(*c*) Christoph. Mylæi Libri V. prodiere Basileæ A. 1551. in fol. & denuo sub Titulo *Hermetis Academici*, curante Joh. Georgio Müllero, Noribergensi, J. U. D. & Consiliario Saxo-Coburgico, Jenæ 1624. in 8vo.

(*d*) Pet. Lambecii *Prodromus Historiæ Literariæ* Hamburg. A. 1659. in fol. est excusus.

habet; qualis ista Vindobonensis, quæ locupletissima est, & ab Autore librorum deficientium titulis aucta.

7 Vel ex solo illo ordine, quem in libris collocandis observare jubet GABRIEL NAUDÆUS in libro *de instruenda Bibliotheca* Gallice scripto, historia aliqua educi poteſt. Notari autem ista vult, ut 1. libri Facultatum & artium ponantur. 2. Veteres & novi Autores in lingua, qua scripsere, & hinc versiones omnes. 3. Qui partes scientiarum tractant. 4. Commentatores. 5. Scriptores particularium rerum. 6. Qui adversus scientias scripserunt, ut Sextus Empiricus e veteribus, & Agrippa inter recentiores. 7. Novatores in artibus. 8. Primi certarum rerum Scriptores. 9. Scriptores rerum variarum. 10. Præcipui Hæretici. 11. Collectores specialium voluminum & Autorum. 12. Celeberrimorum virorum laciniæ & fragmenta. 13. Locorum communium Scriptores, Lexicographi &c. 14. Scriptores, qui ex communi seculi genio scripsere. 15. Etiam minima, & quæ parvi aliis æstimantur. Ad has Classes redacti Autores notiones aliquas animo suggerere possunt, ad quas idea alicujus historiæ concipi possit.

8 Sed perfectior illa longeque ordinatior est series, quam in *Philosophica Bibliotheca* concinnanda sibi præfixit LAMBECIUS; cujus ille typum operi secuturo præmisit. Quem ut hic proponam, quoniam in paucorum manibus liber est, non est forte ab instituto nostro alienum. Primò enarrantur Philosophorum antiquissimorum Barbaricorum, Zoroastris, Hermetis &c. opuscula quædam & fragmenta supposititia, cum veterum & recentiorum translationibus & Commentariis. 2. Philosophorum antiquissimorum Græcorum, Jonicorum & Italicorum, qui ante Platonem & Aristotelem floruerunt, & inprimis Pythagoræ ac Pythagoræorum opuscula & fragmenta, cum veterum & recentiorum translationibus & Commentariis. 3. Philosophia Academica, Opera Platonis, editiones & translationes variæ, Interpretes, Commentatores, Græci, Latini, aliarumque linguarum, antiqui & novi. 4. Philosophia Peripatetica, Aristotelis operum editiones, translationes, Interpretes, Commentatores Græci, Latini, aliarumque linguarum, antiqui & novi. 5. Philosophia Stoica, Stoicorum Græcorum & Latinorum opera, cum variorum veterum & recentiorum translationibus & Commentariis. 6. Philosophia Pyrrhonia sive Sceptica, variis operum Sexti Empirici editionibus & eo pertinentibus variorum Autorum Commentariis comprehensa atque illustrata. 7. Philosophia Epicurea, variis veterum & recentiorum Autorum commentariis atque expositionibus illustrata. 8. Philosophiæ Eclecticæ sive Miscellaneæ varii Autores Græci & Latini. 9. Historia Philosophica, sive de origine, incremento & divisione Philosophiæ, ejusque multiplici ratione & usu apud diversos populos, ut de Vitis, Scriptis, Inventionibus & Sectis veterum & recentiorum Philosophorum, varii variorum Autorum tractatus, partim generales, partim speciales. 10. Institutiones & Syntagmata generalia Philosophiæ universæ, item Regulæ & Axiomata, nec non de studio Philosophico recte instituendo consilia varia & novæ methodi. 11. Lexica Philosophica variique verborum & rerum ad Philosophiam pertinentium indices, definitiones & expositiones ordine Alphabetico. 12. Philosophiæ Theoreticæ universalis varia

variorum Autorum Syntagmata, Enchiridia, Analyſes & ejus generis alia. 13. Logicæ Inſtitutiones generales, aliique variorum *Autorum ad Logicam pertinentes Tractatus ſpeciales. 14. Phyſicæ inſtitutiones generales, & tractatus ſpeciales ſecundum differentiam materiarum & linguarum in varias minores claſſes diſtributi: 15. Metaphyſicæ Inſtitutiones generales, & tractatus ſpeciales. 16. Philoſophiæ Practicæ univerſalis variorum Autorum Syntagmata, Enchiridia, Analyſes &c. 17. Ethicæ, Politicæ, Oeconomicæ inſtitutiones generales, & tractatus ſpeciales ſecundum differentiam materiarum & linguarum in minores claſſes diſtributi. 18. De re militari Græci & Latini Autores cum variorum translationibus, Commentariis & notis: recentiorum item Latinorum, Italorum, Hiſpanorum, Gallorum, Germanorum &c. Syntagmata univerſalia, tractatus ſpeciales, ut de jure belli, de regimine & diſciplina militari, de militia pedeſtri, equeſtri, navali, ordinationibus caſtrorum & acierum, de obſidionibus, oppugnationibus, defenſionibus urbium, Architectura militari, Pyrotechnica. 19. De re athletica antiqua & nova tractatus generales, & ſpeciales, Torneamentis, Monomachiis &c. 20. De arte equitandi & cura equorum variarum linguarum tractatus. 21. De venatione Autores Græci, Latini, ſecundum diverſa venationum genera in varias claſſes diſtributi. 22. De ſaltatione, ludo latrunculorum, alea, variisque aliis ludis, varii variarum linguarum tractatus. Sequuntur 23. Mathematici antiqui Græci, Arabes, Latini, ſecundum Alphabeti ordinem & librorum formam, editionum ætatem cum Commentariis & translationibus, varia item opuſcula illorum collectitiis Syſtematibus edita. 24. Hiſtoria Mathematica, de ortu & progreſſu diſciplinarum Mathematicarum, de Vitis, Inventionibus, Sectis veterum & recentiorum Mathematicorum, tractatus tam generales quam ſpeciales. 25. Lexica, Iſagogæ, Synopſes, Syntagmata Matheſeos generalia, axiomata, ſtudii Mathematici inſtituendi conſilia, novæ inventiones, methodi, inſtrumenta. 26. Matheſis ſpecialis, ſecundum varia Mathematicarum ſcientiarum genera ſpeciesque in varias claſſes minores diviſa & ſubdiviſa, quæ illic ordine enarrata brevitatis cauſa hic omittimus. Hi ad Philoſophiam omnes pertinent tituli. Sequuntur jam, qui ad *hiſtoriam* referuntur, magna induſtria notati. Recenſentur 1. Autores de Hiſtoriæ origine, incremento, utilitate, dignitate & diviſione: de veterum & recentiorum apud varios populos Hiſtoricorum illuſtrium Vitis & Scriptis: de ſtudio Hiſtorico ſecundum tempora, materiam & Autores ordinando: de arte Hiſtorica conſilia, regulæ & methodi. 2. Hiſtoria Geographica, comprehendens Geographos antiquos, Græcos, Latinos, ordine Chronologico ſecundum librorum formam & editionum ætatem diſpoſitos. 3. Recentiores Coſmographiæ Hiſtoricæ univerſales, ſecundum linguas diſtinctæ. 4. Recentiorum Geographiæ Hiſtoricæ Univerſalis, Atlantes, Theatra, Specula, aliaque magna Syntagmata & eorum Epitomæ & minores Iſagogæ. 5. Hydrographia Hiſtorica de orbe maritimo, inſulis, re navali. 6. Singularum Orbis partium majorum generales deſcriptiones cum ſubjunctis Chorographiis & Topographiis. 7. De arte peregrinandi varii tractatus. 8. Varia Hodœporica ſive Itineraria tam ſparſim quam junctim publico & privato nomine edita. 9. Hiſtoria temporum, ſive Chronologia, comprehendens

dens Chronologos antiquos Græcos, Latinos recentiores, ſecundum ordinem temporum, formam librorum & editionum ætatem diſpoſitos, univerſales & particulares. 10. Autores de menſura temporum, ratione anni apud varios populos, Calendaria, Ephemerides Hiſtoricæ. 11. Hiſtoria Generationum, ſive Genealogia univerſalis, particularis. 12. De notis gentilitiis naturalibus & inſignibus varii autores. 13. Variorum tractatus de iis, qui per mendacium & fraudes in alienas familias ſe inſeruerunt. Sequitur jam 13. Hiſtoria rerum geſtarum, ſive Hiſtoria proprie dicta, & quidem univerſalis tam reſpectu loci, quam reſpectu temporis, tum univerſalis reſpectu loci, ſed particularis reſpectu temporis. Quo pertinent relationes hiſtoricæ certi alicujus temporis miſcellaneæ. 14. Hiſtoriæ ſacræ Teſt. Vet. & antiquitatum Judaicarum Autores, Græci, Latini, antiqui, recentiores, ordine Chronologico poſiti, cum Commentariis eorum & translationibus. 15. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Novi Teſt. Autores, antiqui Græci, Latini, cum Commentariis &c. 16. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ univerſalis & Annalium Eccleſiaſticorum Autores diverſarum linguarum & religionum. 17. De vita Chriſti tractatus Hiſtorici univerſales & particulares, ut ſunt diſſertationes de Genealogia ipſius, tempore nativitatis, Hiſtoria Paſſionis, crucis, de linteis ſepulchralibus &c. 18. Tractatus de Antichriſto. 19. Hiſtoriæ Marianæ generales & ſpeciales Scriptores. 20. Martyrologia, Syntagmata antiqua Græca de Vitis Sanctorum ſecundum ordinem Menſium & uſum Eccleſiæ Orientalis. 21. Martyrologia & Calendaria Sanctorum antiqua Latina, ſecundum menſes & uſum Eccleſiæ Occidentalis, cum Commentariis, & translationibus. Accedunt varii Tractatus de Martyrio in genere, de Martyrum cruciatibus. 22. Vitæ Sanctorum Miſcellaneæ ab antiquis Autoribus Græcis & Latinis ſcriptæ & collectitiis quibusdam ſchematibus junctim editæ. 23. Vitæ Sanctorum miſcellaneæ & ſingulares a Græcis & Latinis ſcriptæ cum Commentariis & translationibus. 24. Autorum recentiorum Syntagmata de Vitis Sanctorum, ſecundum menſes, & Vitæ ſingulares ab iis ſcriptæ. 25. Exempla Hiſtoriæ Sacræ & Eccleſiæ miſcellanea antiquorum & recentiorum. 26. Autores antiqui & recentiores de Vitis Pontificum Romanorum. 27. Variorum tractatus ſpeciales, de electione, autoritate Pontificis, donationibus Pontificibus factis, de Joanna Papiſſa, variisque ad Hiſtoriam Pontificiam pertinentibus. 28. Hiſtoria Cardinalium variique tractatus de eorum origine, electione, ordine, officiis, autoritate, poteſtate, privilegiis. 29. Conciliorum omnium generalium & provincialium Græcorum & Latinorum acta & monumenta antiqua, a recentioribus Collectoribus junctim edita cum Commentariis, notis & translationibus. 30. Conciliorum quorundam generalium & provincialium Græcorum & Latinorum acta & monumenta ſeparatim & ſingulatim edita, cum Commentariis & translationibus ordine Chronologico diſpoſita. 31. Conciliorum omnium generalium & provincialium Iſagogæ & Synopſes. 32. Tractatus ſpeciales, de origine, autoritate Conciliorum, aliaqua varia ad Hiſtoriam Conciliorum pertinentia opuſcula. 33. Hiſtoria Antiquitatum Liturgicarum Eccleſiæ Orientalis & Occidentalis. 34. Hiſtoria Miſcellanea variarum ceremoniarum, rituum, aliarumque Antiquitatum & obſervationum Eccleſiaſticarum, ſe-

cundum differentiam materiarum in varias minores claſſes diſtributa. 35. Hiſtoria Monaſtica generalis, de vitæ monaſticæ origine, incrementis, diviſione, regulis, & propagatione usque ad noſtram ætatem. 36. Hiſtoria Monaſtica ſpecialis, ſive diverſorum ordinum Monaſticorum Hiſtoriæ ac Regulæ ſingulares ordine Chronologico diſpoſitæ. 37. Hiſtoria variorum ordinum equeſtrium generalis & ſpecialis ordine Chronologico. 38. Hiſtoria Hæreſium generalis & ſpecialis ordine Chronologico, Vitæ Hæreſiarcharum &c. 39. Autores de Scriptorum Eccleſiaſticorum vitis, ſucceſſionibus & ſcriptis generales junctim, ſpeciales ſeparatim editi. 40. Diſſertationes de Expurgatione & Prohibitione librorum, Indices expurgatorii ſpeciales.

Atque hic *τύπος* eſt, ad quem Philoſophicam ſuam & Hiſtoricam Bibliothecam diſpoſiturus erat Lambecius, in quo tamen aliqua, ſi ordinem & argumenta ſpectes, vel mutari, vel augeri poſſunt, præſertim in Hiſtoria Civili & Eccleſiaſtica; Facultatum enim Bibliotheca alibi proponitur, ac puto, ubi in rem ipſam veniſſet, multa ipſi nova *δευτέραι φροντίδες* ſuggeſſiſſent. * In hunc tamen campum immiſſis quaſi per *σύνοψιν* & velut in tabula patet Hiſtoriæ literariæ ſumma delineatio: nam & *ὕλη*, quæ potuit, integra congeritur, nec illa tamen indigeſta, ſed ſuis locis ſedibusque diſtincta, unde per prudentiam aliquam *ἀρχιτεκτονικὴν* pulcherrimum illud, quod volebat Verulamius, ſtrui ædificium poſſit. Ex ipſa illa congeſtione & repræſentatione ſimultanea naſcitur illud *περιστατικὸν* & *πραγματικὸν*, ex quo judicandi illa vis ſe exerit. Quæ ſi in perpetuum continuumque Hiſtoriæ corpus compingerentur, maximi in ſocietatem civilem & rem literariam fructus inde redundarent. Non alia ipſe Verulamius ſubſidia præſcripſit: nam materiam & copiam Hiſtoriæ ejus non tantum ab Hiſtoricis & Criticis petere, verum etiam per ſingulas annorum centurias, aut etiam minora intervalla, libros præcipuos in conſilium adhibere jubet, ut ex eorum non perlectione (id enim infinitum foret) ſed deguſtatione & obſervatione argumenti, ſtyli, methodi, genius illius temporis literarius veluti incantatione quadam a mortuis evocetur. Hujus inſtituti uſus multo maximus foret. Verulamius illud intendit, ut virorum doctorum augeatur in doctrinæ uſu & adminiſtratione ſolertia, rerumque intellectualium non minus, quam civilium motus & perturbationes, vitiaque & virtutes notari poſſint, & regimen inde optimum educi, quemadmodum ex Hiſtoriæ Civilis vel Eccleſiaſticæ diligenti inſpectione prudentia illa vel civilis vel ſacra parari poſſit.

9

10 Tam vero longe lateque ſe ejus prudentiæ utilitas diffundit, ut nulla tam ſit exigua diſciplina, cui illa non faces præferat: ne quid dicam de ipſo intellectu, qui in contemplatione *τοῦ ὅλου* magis perficitur. Videmus hic quaſi ante oculos poſitam illam per ſecula ſtudiorum ſucceſſionem. * Nam, ut de temporibus poſt Chriſtum natum dicam tantum, regnavit in Philoſophorum ſcholis Plato, ejusque Philoſophia cum Chriſtiana Religione commiſta, vel errores vel ſingulares quosdam ſenſus dogmatibus Theologicis invexit; Patres plerique huic ſcholæ addicti, duravitque ille rei literariæ & eccleſiaſticæ ſtatus, usque dum Alexander Aphrodiſienſis doctri-

doctrinam Peripateticam reſuſcitavit, quæ per ſex integra ſecula ſtetit, varie tamen ab Interpretibus interpolata, ut ſibi ipſi eſſet diſſimillima, variis etiam caſibus ac litibus agitata, de quo Launojus videri poteſt in libro de *varia Ariſtotelis fortuna.* Traxit ex ejus etiam affinitate labem aliquam Theologia, quæ Scholaſticorum commentationibus in aliam plane formam ſpeciemque mutata erat. Audiuntur paſſim virorum doctiſſimorum de his corruptelis querelæ, de quibus legi poſſunt Eraſmus paſſim, Ludovicus Vives in aureis de cauſſis corruptarum diſciplinarum libris: cujus viri diligentia ad Hiſtoriam literariam recentioris temporis conferre non pauca poſſit. Adeo ad Græcas literas & Ariſtotelis Philoſophiam tum nauſeabant omnes, ut, teſte Alexandro Nekan, libro *de naturis rerum*, Ariſtotelis libros a nemine, quam ab Antichriſto legendos & intelligendos crederent. Joann. Sarisber. lib. 1. Metalogic. cap. 2. ita de his temporibus: *Sufficiebat ad victoriam verboſus clamor, & qui undecunque aliquid inferebant, ad propoſiti perveniebant metam: Poëtæ & Hiſtoriographi habebantur infames, & ſi quis incumbebat laboribus antiquorum, notabatur, & non modo aſello Arcadiæ tardior, ſed obtuſior plumbo omnibus erat inviſus.*

11 Latitabant tamen non nunquam in Scriptoribus illis, horridi ceteroquin & inficeti ſtyli, velut in ſterquilinio quodam pretioſi uniones, quibus illi, qui e recentioribus magno ſupercilio multoque orationis fuco rerum argumenta incruſtant, ſua illa commenta ornare didicerunt. Multi delicatuli nimis & faſtidioſi, cum ſuo ingenio tantum nituntur, ex ſe ut araneæ pariunt, cum longe ſolidiora invenire in veterum illorum Commentariis poſſint. In notionum illa contemplatione, in morali ſapientia, quam præclara, ex altis eruta receſſibus, traduntur! Ipſa Mathematica ſtudia & naturalia, quæ ſollicite adeo nunc a nationalibus iſtis conceptibus purgantur, per illa ipſa principia eo usque profligarunt, ut majora naturæ arcana horum miniſterio fuerint eruta, quam nunc, cum omnes particularum particulas lynceis oculis intuemur, & naturam ipſam ad vivum reſecare nos credimus. 12 * Cujus vel unicus teſtis, inſtar multorum, erit ROGERUS BACO, vir ſubtiliſſimo ingenio divinam humanamque ſapientiam complexus; ne quid de aliis dicam, magnis itidem & celebratiſſimis iſtorum temporum nominibus. *Gabriel Naudæus* in ſua illa doctiſſima *de inſtruenda Bibliotheca* diſſertatione de nauſeabundis iſtis noſtrorum temporum ingeniis c. 4. p. 84. conqueritur, quæ fontes illos relinquunt & rivulos recentiorum ſectantur: *Sequimur*, inquit ille, *& laudamus Collegium Conimbricenſe, & Suarezium, & negligimus opera Alberti Magni, Niphi, Ægidii, Saxonis, Pomponatii, Achillini, Durandi, Zimaræ, Buccaferrei & multorum aliorum, unde omnes illi grandes & decumani, quos volvimus & verſamus libri αὐτολεξεὶ ſunt transſcripti. Æſtimamus noſtri ſeculi Medicos, Amatum, Capivaccium, Montanum, & pudori nobis ducimus, ſi Hugoni Senenſi, Gordono &c. locum in Bibliotheca concedamus, & Avicenniſtis, qui rudi lingua ſeculi vitio ſcripſere, ſed fundum tamen Medicinæ, judice Cardano, penetrarunt. Noſtri recentiores, cum non ſatis virium, ingenii, conſtantiæque habeant in iis imitandis, ſolent non nunquam illorum rationibus, ſed ad hujus ſeculi habitum reformatis, ſua incruſtare, in verborum tamen plerumque pompa & ſuperficie linguæ hærentes, decerpunt flores & ſumma cacumina captant.* Miratur ille, adeoque indigne fert, non celari tantum & compilari, ſed plane igno-

ignorari tum locupletissimis Bibliothecis, tum viris doctis, ista nomina, quorum tamen eandem, quæ Manuscriptorum solet, rationem haberi ob raritatem & utilitatem æquum esset.

13 Unius ille RICHARDI (quem alii Johannem, ipse in Additionibus ad Hist. Lud. XI. Rogerium vocat) SUISSET (quod ex Anglic. *Swinshead, os porci* corruptum) cui cognomen Calculatoris datum erat, mentionem facit: cujus Opera celeberrimis etiam Bibliothecis sunt ignota. In cœlum prope extollunt illum hominem laudibus tum Cardanus, tum Scaliger.

14 * Et hic quidem Exercitat. 324. *Virum* vocat, *qui modum ingenii humani excesserit,* & Exercitat. 340. *tam acute scripsisse judicat, ut a paucis plene ac pro meritis intelligatur. Tam docte,* inquit, *sibi ille visus est, ut cum senex legeret, quæ juvenis in literas retulisset, ubertim flevisse dicatur, sive, quod equidem puto, quia quasi recenter frueretur veteri diligentia, sive, quod paulo iniquius alii sunt interpretati, quia quæ olim scripsisset in ætate florenti, in effœta minus assequi possit intelligendo. Dignus profecto, quem neque senem senium faceret, neque naturæ lex vita privaret, nisi meliorem vitam apparasset. Hæc licentius scribo, quia viro illo maximo multa debeo: plura debiturus, si per ingenii mei imbecillitatem licuisset. Non enim leviter in ejus campo nos exercuimus.* Nos de illo in *Polyhistore Philosophico* pluribus agemus. Tam invidendo elogio, & a tanto quidem viro profecto, quis non impetu aliquo raptus omnes Bibliothecarum angulos perreptaret, omnes forulos excuteret, ut thesaurum sibi illum erueret, tot viris doctissimis ignoratum & invisum? Sed ea est vel animi socordia, vel novitatis prurigo, ut nullam eorum curam habeamus.

15 Cum floreret jam passim per Academias illa philosophandi ratio, & ad illius sensum tam Theologia quam Medicina temperaretur, reducta in lucem Jurisprudentum veterum fragmenta, eorumque doctores novam tam Theologiæ, quam Philosophiæ studio faciem circumposuerunt: ex illo enim tempore eorum studium & dignitas quanquam non statim conciderit, paulatim tamen sequentibus temporibus evilescere cœpit. Accidit tamen postea, ut partim Jurisprudentiæ beneficio, Legibus Romanis Antiquitatum simul & Historiæ Romanæ, cumque illis aliqua veteris elegantiæ cura reduceretur; partim occasione litium, quæ Theologiæ, tum publice receptæ, movebantur, & Biblia sacra legerentur, & Hebrææ ac Græcæ linguæ studia excitarentur, Patres e claustris Monachorum, ubi velut in sepulchris hactenus delituerant, in musea doctorum velut in vitam & lucem revocarentur.

16 Accessit magnum novæ huic literariæ periodo monumentum, restaurata in Occidente e Græcorum exulum, capta Constantinopoli, reliquiis Græcarum rerum notitia. Scholæ tum publicæ illa in lingua habebantur. Vertebantur in latinam Historici, Patres Latini, MS. codices e Bibliothecis promebantur, inusitata Mediceæ familiæ liberalitate, cui primos illa παλιγγενεσία literaria spiritus debet; cui accedebat Alphonsus, Rex Neapolitanus, Matthias Corvinus, Rex Hungariæ, Ludovicus XI. Rex Galliæ, de cujus in literis promovendis studio legi Gabrielis Naudæi Additio ad Historiam Ludovici XI. potest; obstetricias adhibebat manus quod labores doctorum, Bibliopolarum

polarum φιλαργυρίαν provocabat divinum Typographiæ inventum. Hinc quasi genio quodam impellente intra paucos annos e veterno excitata sunt doctorum ingenia: Philosophia partim ex ipsis Aristotelis limpidis fontibus restaurata; partim nova a Novatoribus super Empedoclis, Epicuri, Philolai, Pythagoræ, Democriti principiis exstructa: Jurisprudentia veteri splendori, per viros, antiquis illis Papinianis, Modestinis comparandos, asserta; Philologia omnis Hebræa, Græca, Latina superstitiose & ad invidiam reliquarum disciplinarum exculta; omnis denique divinarum humanarumque rerum sapientia sibi ipsi restituta. Quo beneficio utinam diu frui nobis contingat!

Sed magnatum partim imperitia, socordia & amentia; partim hominum prava indole, non nisi quæstum respicientium, culpa factum est; ut de veteri illa, veraque & solida doctrinæ gloria excidant Academiæ & Scholæ, dum illa veteris doctrinæ sensim subrepit oblivio; & ipsa tandem barbaries cum corruptissimis simul moribus & flagitiosa profanorum hominum sapientia reducitur. Quo de argumento Bœcleri elegans dissertatiuncula de fatis literariis nostri temporis legi poterit; & passim aliorum querelæ habentur. Dependet plerumque a magnatibus omnis literarum fortuna: quod Plutarchus Oratione posteriore de fortuna & virtute Alexandri eleganter Alexandri M. exemplo expressit: *Existimo,* inquit ille, *eos, qui tum fuerunt artifices, non tam ætate Alexandri, quam propter Alexandrum extitisse. Ut enim frugum copiam bona temperies ac tenuitas aëris gignit; ita artium & bonorum ingeniorum incrementa benignitas, honor, & humanitas Regis efficit; & contra Principum invidia, sordes, aut studium contendendi ista omnia extinguit & perdit.* Quos non Augusti ætas viros doctos peperit? Quos non M. Antonini Philosophi exemplo sapientia progressus fecit? nam Herodiano teste, *magnum sapientum virorum proventum ætas illa extulit.* Notat & Gabriel Naudæus in Addit. ad Hist. Lud. XI. p. 76. sub Caroli Magni, Ludovici XI. & Francisci I. auspiciis, plus, quam integris olim seculis, profecisse literas. Ubi vero vel bello vel ignaviæ se mancipant Principes, tota concidit res literaria, nullum doctis pretium statuitur, optima ingeniorum monumenta pessum eunt. Qua de re vide elegantem in Principes invectivam, Trochaico Carmine scriptam a J. Grutero, quod ille occasione Commentarii Hofmanniani in Galenum facerat. Reperitur inter Epistolas Richterianas p. 534. * Quam gratum hoc animo accidat, illas rei literariæ periodos, nexum, momenta, mutationes nosse, facile omnes intelligunt. Sed & alius Historiæ illius fructus est longe uberrimus; ut non facile specie novitatis nos fallant, quæ vel in sacris, vel in quibuscunque doctrinis, oriantur sententiarum divortia, quæve a novis Doctoribus scholæ instituuntur. Redeunt omnia humana in orbem, & cum negotiis civilibus ingenii commenta reviviscunt. Annon hoc seculo omnes veterum vel errores, vel bona etiam dogmata, novis Autoribus incrustata vidimus? Qualia nemo miratur, aut in iis pando ore hiat & stupet, qui ex Historia sectarum successiones & doctrinam habet cognitam. Plerique omnes ita animati sunt, ut cum uni se addixere Magistro, nulla aliorum dogmata attingant, & ne illa quidem Magistri sui recte perquirant. Quotus est ex Peripateticorum tribu, qui habitantem in Græcia Magistrum

17

18

quærat? Vel ex Interpretum ore pendent plerique, vel ex Doctoris jejuni miſera & compendiaria informatione hujus Philoſophiæ campum metiuntur: de Platone aliisque Ariſtotelis anteceſſoribus & ſecuri & incurioſi. * Carteſium, qui novum Philoſophiæ Syſtema hoc ſeculo coagmentavit, quam multi doctorum venerantur? & fontem tamen ignorant, unde Philoſophia illa profluxerit. Illi vero, qui Hiſtoriam philoſophicam, veterumque Philoſophorum dogmata deguſtavit, facillimum erit omnium Carteſianorum principiorum veſtigia in priſcis illis Philoſophis oſtendere. Nimirum de Philoſophis illis heri ac nudius tertius natis idem, quod olim in proverbio de Oratoribus Athenienſibus dicere poſſis: *ὄφις ἀν μὴ φάγῃ ὄφιν, μὴ γενήσεται δράκων.* Serpens, niſi devoret ſerpentem, nunquam erit draco. Niſi habeant, quos ſequantur, quos, ubi maxime diſſimulant, quaſi devorent, & in ſuccum ſanguinemque vertant, nunquam fiunt dracones, vel magna nomina & novarum ſectarum fabri

19

20 Multa præterea quaſi ex abdito ſubminiſtrat veterum recentiorumque temporum parallelisſmus ſcientiarum arcana, quorum vix ſumma rudisque notitia ad *ἀνίςορας* illos pervenit: quæ ſi exſculpi e latebris tota nequeunt, vel ſola ſuſpicione induſtriam Philoſophi juvant, & in memoriæ larario repoſita, *δευτέρας* poſteritatis *φροντίδας* feliciori ſucceſſu excitabunt. Demonſtravit elegantiſſima de Arcanis ſcientiarum diſſertatione *Eraſmus Bartholinus*, quanta ſollicitudine ſcientiarum ſacra texerint, qui ex iis gloriam quæſiverunt populi, & quam illa eviluerint propalata: enarrat rerum deperditarum jacturam integro libro *Pancirollus;* quorum omnium memoriam nobis Hiſtoria conſervat, ut reſiduas e triſti naufragio tabulas, quas tamen collegiſſe non jucundum tantum, ſed & utiliſſimum eſt.

21 Patet ex Hiſtoria literaria, eundem eſſe artium, qui hominum, qui Imperiorum eſt, genium: ortum illis, adoleſcentiam eſſe, & denique occaſum. Naſcuntur artes interdum ſubito, ſubito extinguuntur. Elegantiſſime hunc doctrinarum orbem depinxit Vellejus: *Aliis æmulatio ingenia, & nunc invidia, nunc admiratio, incitationem accendit, naturaque, quod ſummi ſtudio petitum eſt, aſcendit in ſummum, difficilisque in perfecto mora eſt, naturaliterque quod procedere non poteſt, recedit. Et ut primo ad conſequendum, quo priores ducimus, accendimur, ita, ubi præteriri aut æquari eos poſſe deſperavimus, ſtudium cum ſpe ſeneſcit, & quod aſſequi non poteſt, ſequi deſinit, & velut occupatam relinquens materiam quærit novam: præteritoque eo, in quo eminere non poſſumus, aliquid in eo nitamur, conquirimus, ſequiturque ut frequens ac mobilis tranſitus maximum perfecti operis impedimentum ſit.* De his omnibus ſingulatim agere nimis hic prolixum foret. * Multa dici notarique poſſent, ſi recentiora cum veteribus illis in theatrum & in contentionem deducamus. In hiſtoria literaria velut in ſpeculo utriusque temporis faciem ante oculos poſitam videre poſſumus. Obſervabimus, in quibus antiqui ſuperent novorum temporum ingenia, in quibus illi ab his ſuperentur. Sua eſt ſingulis ætatibus ingeniorum fœtura, ſunt artium temporarii proventus, quarum meſſem Hiſtoria velut in horreo quodam congerit, ne ſpicilegium quidem illarum rerum omiſſura. * Qui *ὡς ἐν κεφαλαίῳ* illa cognoſcere deſiderat, adeat ALEXANDRI

22

23

TAS-

TASSONI librum decimum, Voluminis istius, quod Italica lingua sub titulo *Pensieri diversi* s. diversarum cogitationum scriptum est: ubi ille omnia disciplinarum genera pervagando, illarum antiqua novaque ostendit incrementa. * Eorum autem omnium vel nulla superesset vel exigua cognitio, si libros & Bibliothecas tot thesaurorum promicondas non excusserimus. Non potuisset Plinius tam divitem nobis rerum naturalium penum relinquere, nisi in subsidium Bibliothecas Romanas adhibuisset. Non ipse Aristoteles tam diversa, in omni studiorum, in omni philosophiæ genere, nobis reliquisset, nisi a veteribus Bibliothecis adjutus, quem primum e Græcis Bibliothecam instituisse & collegisse volunt. Cui inter tot thesauros versanti, ingenio illo & judicio propemodum divino, facile erat, ditare postera secula. 24

Multum scil. conducit vel sola veterum arcanorum nomenclatura: quæ cum animo nostro objicitur, statim ad idearum talium contemplationes disponit, ut vel eadem vel alia ad eorum ἀναλογίαν velut ex semine quodam producat. * Equidem existimo, multa illarum novitatum, in quibus secula nostra triumphant, jam tum antiquitus cognita fuisse, iterumque deperdita. Infinita enim sunt, quæ ex rerum mutuis applicationibus vel per ingenium, vel per casum produci possunt. Sæpe unius seculi, imo unius anni, diversis & gentibus & hominibus eadem in mentem venire possunt artificia, quæ celata primum, vel ad alios devolvuntur possessores, vel ex ingeniorum simili quasi concentu & tacita conspiratione formantur. * Vivebat, seculo hoc ineunte MAGNUS PEGELIUS, Rostochiensis primum, hinc Helmstadiensis Academiæ Professor, cujus variorum experimentorum syllabus singulari libro prodiit hoc titulo: *Thesaurus rerum selectarum, magnarum, dignarum, utilium, suavium, pro generis humani salute oblatus.* Multa illic Autor notat ab se excogitata in omni studiorum genere, Mechanicis, Mathematicis, Naturalibus, arcana, quorum aliqua annis insequentibus magno cum apparatu & pompa in lucem edita vidimus, & in quibus hodie inveniendis laborat multorum industria. Non facile tamen dixerim, quomodo factum sit, ut a Pegelio ipso nil eorum artificiorum in effectum deductum fuerit, vel tam exigua ac pene nulla ejus apud alios mentio fiat. Fortassis & ipsi, quæ omnibus rerum novarum inventoribus, invidia & incredulitas obfuit. 25 26

Varia illic occurrunt memorabilia. Cum *p. III.* proponitur ratio Chirurgica insignis & rara homini communicans extera, quæ ipsi bona & interna multa quæ noxia avertens: cui non Chirurgiæ alicujus infusoriæ suspicio oriatur? *Pagina 125.* de navigii aërei fabrica agit: de illo *Franciscus Lana* in Prodromo *all' argente maëstra* operose egit, & ante illum quoque *Petrus Mormius* in Arcanis collegii Rosiani detectis p. 14. & 15. quædam proposuit. *Pagina 125.* de machina aliqua memorat, quam tempore quocunque quivis seu fortior, seu debilior agitare possit: simile quid in Actis Anglicis & Gallicis deprehendimus. Ibidem de ratione, qua ex vase uno liquores quotcunque diversi effundantur, habetur; ita ut quivis inde vinum, nunc rubrum, nunc candidum, nunc aquam, nunc aliud atque aliud liquoris, quodcunque velit, genus, imo, calidos & ferventes, si velit, liquores depromat. Cui vero non idem hoc artificium 27

videbitur? quo aliquis ore evomere varii generis liquores poteſt, quod a circumforaneis quibusdam, ante annos non ita multos, cum maxima omnium admiratione factum fuit. Quæ *pag. 126.* proponuntur artificia Archimedæa, quibus liquorum bonitas vel pravitas exploretur, illa noſtra ætate ſpectata fuere, & a Kirchero in *Mundo Subterraneo* exhibentur. Navigium ſubmaritimum, de quo *pag. 127.* agit, & cujus uſum prolixe recenſet, novum poſt illa tempora vel autorem vel propagatorem in Belgio invenit. Quomodo ex fundo maris & naves & res aliæ graves educi poſſint, de quo ille *pag. 137.* noſtro quoque tempore ſingularibus machinis tentatum fuit. Inſtrumentum quoque Pantographicum, de quo ille *pag. 168.* poſtea a Scheinero Mathematico ſingulari libro delineatum. Pauca illa ſunt, quæ e numero illo excerpſi: cetera pleraque inter noſtræ ætatis inventa nunc comparent, quibus recenſendis nunc ſuperſedebimus. Et fortaſſis ante Pegelium jam tum alii fuere, qui de iisdem vel ſimilibus cogitarunt.

28 Hos ac multo plures uſus præſtare poterit Hiſtoria literaria, ad quam diligentius excolendam merito eruditorum ſtudia conſpirare debebant. Multa illo in genere Joh. Gerh. Vossius præſtitit, ac plura præſtare potuiſſet, ſi, quæ affecta habuit, abſolvere potuiſſet. Noſtro tempore vel Conringio vel Bœclero labor ille demandari potuiſſet. Conringius certe jam tum inſignem ejus partem in *Antiquitatibus Academicis* abſolvit. Verſatur & in nonnullorum manibus ejusdem liber *ἀνέκδοτος de Scriptoribus;* quam tamen extemporalem ego operam crediderim. Bœclerus non attigit hoc doctrinæ genus, niſi quod exiguus ejus liber in commodum tironum de Scriptoribus prodiit, qui præter Nomenclaturam Autorum &

29 editionum nihil habet. * Ceteri, qui ad hoc argumentum acceſſerunt, non iſta ἐμπειρίᾳ literaria inſtructi, plane inepte in hoc negotio verſantur, & paupertinam eruditionem oſtentant. Quid enim efficiant, *qui aliena negotia curant, excuſſi propriis?* Suſcipi illa res debet ab ingenio non jejuno & imperito, ſed operi huic ſoli intento, ſed cujus magna ſit judicandi ſolertia, quodque e τύπῳ illo περιςατικῷ indagare rerum occultarum nexum poſſit.

CAP. III.

DE RE BIBLIOTHECARIA.

Et quidem I. de Cauſis erigendarum Bibliothecarum.

§. 1. *Bibliotheca ἔμψυχος & mortua.* 2. *Bibliothecæ nomen πολύσημον.* 3. *Bibliothecæ publicæ, privatæ.* 4. *Hæ cum delectu & ſine diſpendio rei familiaris inſtituendæ.* 5. *Aldi Manutii & Joannis Cordeſii ſtudium Bibliothecarium.* 6. 7. *Pinelli de ſtudio nummario judicium.* 8. *Bibliotheca Principum.* 9. *Ludovici Jacobi de Bibliothecis Pariſinis gloriatio.* 10. *Bibliothecarum inſtitutio maxime ad curam Principum & Magiſtratuum ſpectat.* 11. *Prima Bibliothecæ erigendæ occaſio & cauſa ab* ACTORUM PUBLICORUM CUSTODIA. 12 *Exemplo Ægyptiorum, Phœnicum, Sinenſium, probatum.* 13. *Archiva olim dicebantur Athenaica vel Athenica.* 14. *Athenæum celebre Romæ auditorium.* 15. *MSti Codices, qui ad ſtatum*

tum Reipublicæ pertinent, plurimi in Bibliotheca Vaticana, 16. *Augusta,* 17. *Mazariniana,* 18. *Puteanæa,* 19, *Pinelliana.* 20. *Secunda causa* STUDIORUM AMOR. 21. *Principes Bibliothecarii.* 22. *Ducis Brunsuicensis Augusti laus.* 23. *Privatorum* βιβλομανία *non omnino reprehendenda.* 24. *Librorum usu mulctari pœna maxima.* 25. *Tertia causa* UTILITAS PUBLICA. 26. *Bibliothecæ ad usum publicum pateant.* 27. *Viri docti magnos e MStorum præcipue lectione fructus capiunt.* 28. *Id exemplo Sirmondi & Salmasii ostenditur.* 29. 30. *Bibliotheca optima magnum ad eruditionem parandam est præsidium.* 31. *Principum vanitas in congerendis Bibliothecis etiam literatis prodest.*

Qui Historiæ literariæ penetralia perreptavit, vere quod de Longino olim dicebatur βιβλιοθήκη ἔμψυχος dici potest: quem nemo sibi titulum acquirit, nisi e mortuis Bibliothecis se ipsum Bibliothecam vivam fecerit. Utriusque Bibliothecæ quidam nexus est. Bibliotheca ἔμψυχος dici non potest, nisi qui mortuas probe excusserit. Bibliotheca vero mortua erit, cujus rectioni non præficiatur βιβλιοθήκη aliqua ἔμψυχος. Elegans ille lusus est Leonis de S. Joanne, qui scripsit Ideam Bibliothecæ viventis & mortuæ ad Henricum Memmium, cujus libri vel titulo tam præclaram Memmii Bibliothecam, quam ipsum laudabat, teste Ludovico Jacob. *Tr. de Biblioth. p.544.* 1

Ut ad BIBLIOTHECARIAM *rem* tandem accedamus, sciendum est, Bibliothecæ nomen esse πολύσημον, nam vel numerum librorum significat, vel ipsum illum locum, in quo libri ponuntur, qui & Apotheca JCtis dicitur *l. 12. §. 33. ff. de instructo vel instrumento legato.* Solent & tituli librorum, uno aliquo libro congesti, Bibliothecæ nomine salutari, quales Catalogi sunt, vel libri multarum rerum copia instructi, ut Diodori & Apollodori Bibliotheca; vel multi Autores in unum aliquod systema collecti, ut Bibliotheca Patrum. Huc referri debet, quod a Monachis, aliisque ævi infimi Scriptoribus Bibliothecæ nomine Vetus & Novum Testamentum vocetur. Ita Durandus lib. 6. Rational. c. 1. n. 27. *Bibliotheca a Græco nomen accepit, & est nomen æquivocum, scil. locus, in quo libri reponuntur, & volumen ex omnibus libris V. & N. Testamenti ab Hieronymo compositum.* Vid. du Fresne in Glossario, hac voce. Ridicula erat Calvisii Sabini e servis Bibliotheca, de quo Seneca *Epist. 27.* 2

Sed illa ad rem adeo non pertinent. Veniamus ad Bibliothecas ipsas, quales vel privatæ sunt, vel publicæ. * Illæ, quanquam in molem tantam non excrescant, ut publicæ: sunt tamen etiam inter privatos viri illustres & opulenti, qui in libris omnis generis coëmendis nullis parcunt sumtibus. Quorum βιβλομανίαν reprehendit Seneca *Ep. 2. & 45. & de Tranquill. animi c. 9.*, ridet Lucianus in libello πρὸς ἀπαίδευτον καὶ πολλὰ βιβλία ὠνέμενον, & Auson. *epigr. 43.* Sunt ita animati nonnulli, ut 3 4

- - - - - magno de flumine malint,
Quam de fonticulo tantundem sumere.

cum vastioris Bibliothecæ minor interdum usus sit, quam ejus, quæ selectis paucioribus libris constat. Quo de argumento legatur elegans Rolandi Maresii nona libri primi epistola. Ita ille eo in loco: *Ad doctrinam quidem comparandam quin lectione opus sit, nemini dubium est: sed & attenta meditatio & accurata naturæ & rerum, quæ ob oculos versantur, quotidianorumque eventuum consideratio non minoris forte est utilitatis: modo prima disciplinarum elementa hauseris, & optimos scriptores saltem degustaris: qua in re tamen multum peccari video: non satis enim apud nos meditamur, quod nihilominus facile & ubivis exercere licet: sed omne nostrum studium in libris legendis impendimus, memoriamque varia rerum supellectile ornamus, judicii nulla fere cura: & solum, quod quis dixerit, retinemus, non, quare dixerit, judicamus.* Coëmendi sunt a privatis libri, non quibus opus habent, sed potius necessarii. Pretiosi illi, magna Volumina, ad ornatum interdum Bibliothecarum potius spectantia, ad Bibliothecas publicas referendi: minutiores vero libri, rariores, singularis argumenti, qui se oculis emptorum facile

5 subducunt, præ ceteris comparandi. * Ultra privati sane sortem ALDI MANUTII junioris Bibliotheca æstimanda est, qui octoginta millia librorum Pisanæ Academiæ legasse memoratur Francisco Schotto in *Itinerario Italico lib. 2. c. 10.* Sed ille rem familiarem omnem in Bibliothecam imprudenter consumpsit. Refert enim in Pinacotheca sua Janus Nicius Erythræus, adeo modicis Aldum illum fuisse facultatibus, ut illi necessum fuerit aliquot centum aureorum ad transferendam fami-

6 liam fœnori sumere; quo ex ære alieno vix unquam liberari potuit. * JOANNI CORDESIO, Ecclesiæ Lemovicensis Canonico, magna quoque in cumulandis libris fuit cupiditas, quam tamen ita temperavit, ut in statu Ecclesiastico vivens, plus tamen non impenderet, quam accepti rationes paterentur. Genium tamen suum defraudavit sæpe, ne hac voluptate excideret. Legi de eo Gabrielis Nau-

7 dæi elogium debet, quod Bibliothecæ ejus, Parisiis editæ, præmisit. * PINELLUS quoque, ut Gualdus in ejus Vita testatur, non ferebat privatorum in coacervandis nummis, gemmis, naturæ rarioribus, insaniam, opes suas, in fortunarum suarum

8 detrimentum, exhaurientium. * Principi & nobilibus, vel centum librorum Bibliothecam sufficere posse, ad omnes artes & scientias, quantum satis est, addiscendas, ostendit MATTHÆUS VAYERUS in *Epistola* singulari *Scholæ suæ Principum,* Gallica lingua scriptæ, subjuncta, in qua de titulis rerum & legendi ratione prolixe

9 disserit. * In sola Gallia, imo in Parisina urbe sola, plus Bibliothecarum privatarum esse, quam in Germania aliisque regnis, LUDOVICUS JACOBUS dicere non veretur in tractatu suo *de Bibliothecis,* quem tamen paulo jactantius hic loqui crediderim; nam numerus illarum minor est ceterarum illarum numero, quas indiligenter tamen & segniter congessit, rudis enim illarum nomenclatura est; & aliorum fide transsumpta, cum in Gallicis Bibliothecis ornandis magno cum apparatu elogiorum & verborum, testis præterea oculatus, versetur. Sed condonandum hoc affectui in Patriam est. Multi in Gallia inter privatos sunt regiis pene opibus,

10 quibus facile est thesauros illos librarios colligere. * Sola pertinet hæc ad generosos & beatos gloria: inter quos cum familiam ducant Principes & Magistratus, illis cura hæc incumbit rei prospicere publicæ. Etenim si armamentaria exstruimus,

mus. quibus belli tempore se defendant adversus injuriam cives; si penus & promptuaria instruimus, ut vitæ necessitatibus subveniatur; quidni & Bibliothecas colligamus, quibus animos pascamus, & ad sapientiam excolamus: quemadmodum armis ad fortitudinem corpus & nervos firmamus. Ejus instituti ac consilii causæ cum & multæ sint & gravissimæ, eas hic quasi per *σύνοψιν* dispiciamus.

Ac prima quidem & antiquissima librorum colligendorum occasio fuit ab ACTORUM REIPUBLICÆ COLLECTIONE *ac* CONSERVATIONE, quæ certo quodam in loco custodiri debebant. Etenim cum publice interesset, conservari rerum gestarum memoriam, primum quidem negligentius in gente adhuc rudi, majori deinde cura in illam incubuerunt. Nam sculpturis, picturis, saxorum inscriptionibus, antiquissima illa & primæva maximeque naturali communicandi res suas via, omnia, vel denique rudibus quibusdam elogiis & hymnis ad posteros transmiserunt. Quod de Germanis nostris testatur Tacitus, quorum carminum inquisitionem diligentissimam promiserat in Germaniæ Antiquitatibus Aventinus, ut ex syllabo argumentorum Operis prodromo patet. Sed nihil pene & valde exigua eorum vestigia in Annalibus Bojaricis deprehendas, quibus uberiora sperare nos vetat Cisnerus eorum editor. * Apud Ægyptios Sacerdotibus hoc negotium dabatur, ut referrent omnia in literas. Apud Chaldæos itidem hoc fiebat, imo apud ipsos Hebræos, de quo videatur Josephus libro contra Apionem, & Mascardus *dell' arte historica trattato 1. cap. 1. & 2.* Unica certe illa apud Chinensium populum & prima cura fuit: nam referente Martino lib. 1. *Fuit & est etiamnum genti huic usitatum, ut doctissimis aliquot Philosophis Imperatoris defuncti res gestæ conscribendæ a successore mandentur: quod munus apud ipsum cum primis est honorificum, & a summis quibusque viris expetitum. Hinc Historia Sinica ita sibi semper similis continuatur, ut, quanquam ab alio sit atque alio succedentibus annis adaucta, unius tamen auctoris esse opus videatur. Prima & antiquissima historia stylo ferreo foliis incisa: postea vero chartis inscripta vel impressa typis. Lieupangus Imperator cum Ingum vicisset, referente eodem Martinio lib. 7. Siachous vir consultissimus, spretis divitiis omnibus, quæ in manu ejus erant, museum summi magistratus ingressus, inde tabulas imperii geographicas & libros, in quibus particulatim omnia provinciarum peculiaria & munitiora loca, reditus & hominum numerus accuratissime repræsentabantur, secum abstulit atque servavit. Ex his deinde Lieupangum omnem imperii statum adeo scienter edocuit, ut omnes, & praecipue Lieupangus admiraretur, unde tanta rerum ei notitia: quem proin Imperator honoribus ac divitiis auxit amplioribus, quam si civitatis unius gazam omnem solus acquisivisset, ditior e libris unius, quam milites omnes a prædiis.* Vel ex hoc illustri videmus exemplo, his præcipue scriptis, quæ ad Rempublicam pertinent, primum fuisse instructas Bibliothecas, quæ *Archivorum* nomine postea dictæ fuerunt, cum separarentur publica illa ab aliis rebus. * *Chartarium* sequioribus temporibus dictum est, ubi servabantur Epistolæ. Olim *Athenaica*, vel, ut Salmasio emendatori placet, *Athenica* dicebantur, in quibus reponebantur literaria monumenta, ut Epistolæ & Orationes Ducum Imperatorumque,

11 12 13

que, Ephemerides Principum & Senatus consulta de Principibus facta, & alia ejus generis, ut docet nos Salmasius in notis ad illa Trebellii Pollionis in triginta Tyrannis, vita Regiliani, ubi de Epistola quadam Claudii loquitur, *quam ego*, inquit, *repertam in Archivis inserendam putavi, fuit enim publica.* Atque ita emendatum ab ineptis librariis erat, cum MSti Codices pro *Archivis* habeant *Athenicis*, nam Athenica in Archiva mutasse videntur, inquit Salmasius, quibus Archiva notiora, quam A-

14 thenica; quam istius seculi vocem genuinam esse ille judicat. * Athenæum alias Romæ fuit celebre auditorium, in quo Oratores, Rhetores, Poëtæ publice recitarent, ubi videntur illa acta fuisse recondita. Unde vel Athenæis, vel Athenaicis, id est, armariis istius Athenæi, vel Athenicis legendum; quod ultimum ut genuinum probat Salmasius. Mihi equidem non displicet Athenaicis: cum hoc nomine apud Græcos multa dicantur, quæ ad Athenas pertinent, ut festa Ἀθηναϊκά, quibus poculum circumferebatur, quod παναθηναϊκὸν dicebatur. Ita & Ulpia Bibliotheca libros habebat, quibus Aureliani Imperatoris quotidiana erant perscripta, teste Vopisco in ejus Imperatoris vita. Hoc consilio olim Aristotelem Bibliothecam instituisse Conringius de Bibliothec. August. probat p. 84. & de Apellicone Teio Peripatetico ex Athenæo lib. 5. cap. 14. patet, omne illum ex civitatibus, si

15 quid esset antiquum vel reconditum, corrasisse. * Eadem & Bibliothecæ Vaticanæ fuisse initia ex Onuphrii Panvinii libello, quem de Bibliotheca Vaticana scripsit, discimus; Hilarius Papa primus, quod legerim, Bibliothecas duas Romæ juxta fontem Lateran. ædificavit, in quibus Ecclesiæ Romanæ scripta & Epistolas decretales Romanorum Pontificum, Conciliorum actiones, hæreticorum palinodias & hæreses, sanctorumque Patrum libros publico usui Christianorum conservaret: cum eo tempore libri, ob paucitatem & librariorum raritatem, difficulter admo-

16 dum invenirentur. * In Bibliotheca Augusta 200. MSti Codices de *arcanis negotiis Germaniæ & aliorum regnorum*, teste Conringio, asservantur. Ad hunc finem respexisse cum illo Chinensium imperatorum Consiliario Siachoo viros quoque illustres Reipublicæ gubernandæ admotos, e Bibliothecarum Scriptoribus discimus.

17 * Magnum earum rerum thesaurum in incomparabili illa Mazariniana fuisse notius

18 est, quam ut hic commemorari a nobis debeat. * Incredibile est, quot quantaque rerum Gallicarum arcana congesserit Petrus Puteanus, Regis Christianissimi Consiliarius, de quibus volupe est legere in vitæ ejus descriptione Nicolaum Rigaltium. Vide illum p. 50. 51. Habuit Memorialium septingenta & sexaginta quinque Volumina Puteanus, sua pleraque manu scripta. Titulos aliquot illorum recenset a pag. 64. ad p. 71. Rigaltius, qui Catalogo hæc verba subjungit: *Indicavi titulos tantum & lemmata. Qui volumina conspexerit, mirabitur talia tanta scripsisse hominem*

19 *tot amicis quotidie vacantem, & valetudinarium.* * Quam diligens eorum asservator fuerit Vincentius Pinellus, in vita ejus Gualdus refert: nam quicquid arcanorum, relationum ad statum Venetum pertinentium corradere potuit, congessit, ac per vastos libros digessit. Quod cum sciret Senatus Venetus, cum post mortem ejus libri Neapolin transportandi essent, manum MStis illis injecit, ac in Biblio-

thecæ

thecæ publicæ peculiari conclavi reposuit cum hac inscriptione: *Decerpta hæc imperio Senatus e Bibliotheca Pinelliana.* Sua enim interesse existimabant, ne illa status arcana in peregrinas manus venirent. Fuere autem CCC. Commentarii. Facit & Ludovicus Jacobus, Tr. de Biblioth. pag. 498., mentionem Jacobi Amelotii, qui magnam vim tractatuum Politicorum & Memoriarum MStarum ad statum Regni Gallici pertinentium congesserit. Hanc ob causam credo & Bibliothecæ cura iis, quibus Historiæ vel scribendæ vel legendæ munus dabatur, data est, ut de Academiis quibusdam observat Hotting. *in Biblioth. quadripartit. cap. 1. n. 1.*

Post causam, quæ ex necessitate videtur nata, ad Bibliothecas erigendas incitarunt ipse STUDIORUM mentisque excolendæ AMOR, & φιλοβιβλία, qualis in Regibus nonnullis deprædicari satis nequit. * Inprimis vero Ptolomæorum familiæ proprium id studium fuit, & aliis quoque Imperatoribus, Regibus, Principibus nostri seculi, quorum hic magnum dare catalogum poteramus. * Vel unius AUGUSTI, gloriosæ memoriæ, Brunsuicensium Ducis, singularis ac incredibilis ille ardor deprædicari satis nequit, qui dignissimum virtutis præconem nactus, τὸν πάνυ Conringium in Epistola *de Bibliotheca Augusta* ad Illustrissimum Boineburgium scripta, qua ille, nec sine ratione, supra omnes Regum Principumque similes impetus hos labores extollit. Septem enim illic argumenta recenset, quæ admiranda vocat, unde Bibliothecæ illius dignitas & Autoris simul æstimari debeat. Vere ille Bibliotheca mortuæ suæ ἔμψυχος, imo ipsa ejus anima; verusque, quod in magna laude ponendum est, Bibliothecarius. Ipse, quod mireris, tot librorum indices, spissa volumina, ut eo cognitiora haberet omnia, sua manu scripsit; ipse pulcherrima serie disposuit, quæ vel privati hominis fatigare patientiam possint. Continuos ejus pro Bibliotheca augenda labores, vigiles per omnia terrarum oculos, studia indefessa summis elata laudibus vide: neque enim illa nobis recoquenda. * Ignosci privatis debet, si hac discendi cupiditate abrepti cum rei suæ familiaris jactura hic insaniant. * Etenim si unquam, hoc cum ratione insanire est: qua multos ita abductos vidimus, ut vel genium fraudarent, quo animum his deliciis pascerent: Aliqui vel vitam sibi acerbam existimarunt, si libris sibi carendum foret, ut igne & aqua sibi interdici tolerabilius habuerint, quam librorum facere jacturam. Quod pœnæ genus non ignoravit Tiberius, qui referente Suetonio, *in Tib. cap. 61.* quibusdam, custodiæ traditis, non modo sermonis & colloquii usum, verum etiam studendi sustulit potestatem. Alphonsus Rex, teste Sylvio *in libro de dict. Alphonsi*, sola lectione recreatus e morbo convaluit. Corrasius, JCtus magni nominis, *in Epist. quæst. c. 18.* omne vitæ solamen, vivendi desiderium sibi ablaturum dicit, qui libros veteres sibi amicos adimeret. Eleganter & plane supra illius, quo scribebat, seculi genium, Lucas de Penna in Rubr. C. de navicular. *Liber est lumen cordis, speculum corporis, virtutum magister, vitiorum depulsor, corona prudentum, diadema sapientium, gloria honorum, decus eruditorum, comes itineris, domesticus amicus, collocutor & congerro tacentis, collega & consiliarius præsidentis, vas plenum sapientiæ, myrothecium eloquentiæ, hortus plenus fructibus, pratum floribus distinctum,*

20 21 22 23 24

principium intelligentiæ, memoriæ penus, mors oblivionis; vita recordationis; vocatus properat, jussus festinat, semper præsto est, nunquam non morigerus; rogatus confestim respondet; sincerus consultor, non assentatur, non loquitur ad gratiam, nemini parcens, quia neminem timet; nihil mentitur, quia nihil poscit: te nunquam fastidit, etiamsi tu illum fastidio habeas: arcana revelat, obscura illustrat, ambigua certiorat, perplexa resolvit, contra adversam fortunam defensor, secundæ moderator, opes adauget, jacturam propulsat; puteus inexhaustus, thesaurus immensus, ærarium inconsumptibile, paradisus, unde ejici non potes, nisi cum volueris: amœnitas frugifera, qua frui possis, quamdiu velis; doctor gratuitus, faciens te gnarum, si reperit ignarum. Ceterum elogiorum illorum magnam silvam vide in Richardi Bury *Philobiblio cap. 1. & 2.*

25 Præter hæc UTILITAS quoque PUBLICA est, quæ librorum collectionem suadet. Quemadmodum enim proventus & agrorum fructus congerere solemus; ita ingeniorum veluti messes in his custodire horreis debemus. Qui sunt tam stolidi populi, ut patriæ suæ fruges reditusque perire sinant, & ingeniorum opes rescindant, unde maxima genti gloria, civibus commoda? 26 * At amplas aliqui possident Bibliothecas, publicæ quoque institutæ sunt, sed non in aliorum usum. Nimirum quasi scenæ tot libri inserviunt, oculos tantum moraturi, non animos saturaturi. Cui bono thesaurus absconditus? Ergo in tinearum & blattarum gratiam tot opes impenduntur, tot libri colliguntur. Galli in eo liberales, apud quos vel privatæ Bibliothecæ ad publicos usus conceduntur. Bodleiana Oxoniensis singulis diebus patet. Quæ tamen secretiores sunt, commendatione Patronorum expugnari possunt. 27 * Manuscriptorum non adeo facile copia dari solet. Est ubi invidia illam negat; est ubi furti metus peregrinos arcet. Nullos ea in re præter Anglos difficiliores se sensisse queritur in præfatione ad Polybium Gronovius. Solet vero usus tam Manuscriptorum, quam impressorum, certis quibusdam legibus concedi, quæ Bibliothecis singulis singulares esse solent; quarum aliquæ a nonnullis notatæ sunt. Utilitatem hanc commendatum iverunt viri doctissimi. Extat Anton. Sanderi dissertatio parænetica pro instituenda Bibliotheca publica Gandavensi ad Magistratum & proceres ejusdem urbis, ubi argumentis omnibus rem agit. Quibus cautelis legibusque usus Bibliothecæ sit circumscribendus, docuit Naudæus in libro sæpius laudato, de Bibliotheca instruenda cap. 9. Fructus vero hinc redundare uberrimi ad viros doctos possunt. 28 * Non potuisset tam varia, tam vasta Opera scribere Sirmondus, nisi Petavianam Bibliothecam ad manus habuisset, & rarissimos, qui in ea servantur, MStos codices excutere potuisset, teste Ludovico Jacobi, Tr. de Biblioth. p. 552. 29 * Quantum Salmasio profuerit Bibliotheca Heidelbergensis, legas in vita Salmasiana, Epistolis ejus præfixa; Hæc enim prima tam vastæ eruditionis jecit fundamenta. Operæ pretium est verba Autoris ipsius in medium proferre: *Salmasius admissus in interiorem Jani Gruteri amicitiam, & liberrimus ei ad locupletissimam Bibliothecam patuit aditus. In eam itaque se condidit, & evolvendos partim, partim conferendos cum editis, aut si editi non essent, & majoris momenti viderentur, ad transscribendos Græcos Latinosque codices MStos se*

accin-

accinxit: Atque ea quidem pertinacia, ut non diem tantum, fed & noctem, huic curæ impenderet, & ex tribus unam femper infomnem duceret. Toto mane fere una femper cum Grutero operam hanc navabat: a meridie per aliquot horas ambulationibus fe invicem atque eruditis fermonibus recreabant, ne quod otium fine negotio abire fibi Claudius nofter permitteret. Tum iterum Salmafius ad penfum fuum, Gruterus domum reverti folitus. Quia etiam id juris in Bibliothecam jam acquifiverat Heros nofter, ut in Mufeis quoque, quos vellet codices, fecum perlegendos aut defcribendos adduceret; ita factum pauciffimis menfibus, ut eruditionem acquireret plane incredibilem, & fama nominis ejus non Germaniam tantum univerfam, fed & Belgium noftrum & Gallias pervagaretur, & pro Grutero jam Salmafius undique de dubiis ac conclamatis apud omnis generis autores locis confuleretur. Ille vero, jam tum eruditionis variæ admodum & diffufæ copiis inftructus, nunquam non pleniffime iis fatisfecit, & fupra exfpectationem quoque lautiffimis doctrinæ & polymathiæ fuæ epulis fatiavit. Superfunt tum in ipfius Mufeo, tum apud amicos maximorum virorum literæ, quibus fuper variis admodum & difficillimis locis in Stephani dictionario, Floro, Callimacho, Theocrito, Athenæo, Hefychio, aliisque graviffimis Autoribus, fententiam rogatur. * Vel unico hoc exemplo luce meridiana clarius patet, nullum effe ad meliorem eruditionem parandam præfidium, quam optimam Bibliothecam. 30

Ille quanquam femper refpici ufus debet, fæpe tamen potius in pompam & ad magnificentiam oftendendam inftituuntur Bibliothecæ. Domitianus ipfe, hoftis alias bonarum mentium & virorum fapientum, Bibliothecas tamen incendio abfumptas impenfiffime reparari curavit, exemplaribus undique petitis, miffisque Alexandriam, qui defcriberent emendarentque. Eadem caufa Cleopatram ad reparandam Bibliothecam Alexandrinam impulit. Sed ignofcendum huic morbo eft, per quem aliorum faluti profpicitur. Longe enim honeftius, fi inferviendum eft magnatibus, in Bibliothecarum inftructionibus, quam in magnificis fubftructionibus, fpectaculis, epulis, & innumeris aliis perdendarum opum inftrumentis, infanire. Quicquid hic impenditur, in reipublicæ bonum cedit, cum cetera, vel perituræ voluptati, vel inutili vanitati, cum civium detrimento impendi foleant. 31

CAP. IV.

DE MEDIIS ERIGENDARUM BIBLIOTHECARUM, DEQUE EARUM ORNATU.

§. 1. *Integræ Bibliothecæ primum pro fundamento amplioris Bibl. coëmendæ.* 2. *Tabernæ vifitandæ.* 3. *Familiaritates cum Bibliothecarum poffefforibus eorumque heredibus contrahendæ.* 4. *Catalogi excutiendi, & vitarum fcriptores, unde Operum ineditorum notitia habetur.* 5. *Pinelli mira fagacitas.* 6. *Emiffarii alendi.* 7. *Officinæ opificum, chartis & membranis utentium, perluftrandæ.* 8. 9. *Indices Librorum publici, Francofurtenfes & alii, perquirendi.* 10. *Autoritas*

publicorum munerum libris parandis subsidio est. 11. *Exemplum Richardi de Bury.* 12. *Amicitiis virorum doctorum augentur Bibliothecæ.* 13. *Ornatui Bibliothecæ detrahendum in Bibliothecæ augmentum.* 14. *Bibliothecæ e legatis ditantur.* 15. *Oxoniensis Bibliotheca legatis magnificentissimis crevit.* 16. *Theatrum Scheldonianum.* 17. *Fuggeri in Heidelbergensem liberalitas.* 18. *Veneta Cardinalis Bessarionis legato insigniter locupletata.* 19. *Luctuosi & inhonesti Bibliothecas augendi modi, per spolia bellica,* 20. *exemplo Vaticanæ, quæ Heidelbergensis,* 21. *Vindobonensis, quæ Budensis jactura creverunt,* 22. *per furta, exemplo Didaci Mendozæ Venetam compilantis.* 23. *De facto illo disquiritur.* 24. *Furta Bibliothecaria nonnullorum in usum publicum.* 25. *Typographiæ beneficio Bibliothecæ nostri temporis longe auctiores redditæ sunt.* 26. *Ornatus Bibliothecarum.* 27. *Imagines & statuæ in illis.* 28. *Optimus a charta & typis ornatus.* 29. *Chartæ & typorum ornatu Germania a Belgio & Italia superatur.* 30. *Nimius librorum nitor non arguit librorum heluones.* 31. *Librorum nitor in Bibliothecis publicis non negligendus.*

1 Vidimus de causis, ob quas Bibliothecæ institui solent: dispiciamus jam *de* MODIS, quibus ad earum exstructionem perveniri soleat. Comparantur Bibliothecæ *per emptionem*, cum vel integræ emuntur, vel singulares libri. Præstat vero integras, ut fundamentum, substernere nostræ, quam sparsos hinc illinc libros colligere. His initiis Illustrissimæ Bibliothecæ ad eam magnitudinem excreverunt. Ita Franciscus de Joyeuse ex tribus aliis, inter quas Pithæana, suam collegit & confecit, teste Ludovico Jacobi p. 524. Idem de Biblioth. Augusta testatur Conringius. E Simeonis Bosii Bibliotheca suam instauravit Cordesius.

2 * Ut vero cum lucro & commodo nostro coëmantur libri, variæ artes observari debent: nam vel vilissimæ tabernæ visitandæ interdum sunt; e quibus ipse sæpe, 3 quæ non credideram, extraxi: * Familiaritas contrahenda cum heredibus hominum doctorum, præcipue indoctis: a quibus vel libri manuscripti, vel ab ipsis 4 scripti, sed propter singulares causas suppressi, sæpe comparari possunt. * Tales libri multi notati sunt in vitis virorum illustrium, qui latitant passim apud heredes, sed in lucem raro protrahuntur, ac sæpe in rapaces aliorum manus incidunt. Ubi jam Nobilium Exercitationum Libri I. C. Scaligeri, quos Robertus Constantinus editurus erat, teste Michaële Neandro in præfatione luculenta, Græcæ Linguæ erotematibus præmissa, pag. 222? Ubi sunt libri Familiarium exercitationum, quos integros dare se posse testatur Maussacus in præfatione Commentariorum Scaligerianorum, in Historiam animalium Aristotelis ab se editorum? Ubi Opus ejus in Officia Ciceronis, quod editurum se illic promisit? Ubi sunt Originum libri CXX, quos ipse Scaliger ob molem edi posse desperavit? & plura alia, quæ illic a Maussaco recensentur. Pinellus mire in libris illis conquirendis sagax 5 fuit, de quo in vita ejus Gualdus p. 41. hæc habet: * *Ut Bibliothecam suam, quam in oculis ferebat, quotidie locupletaret, hanc sibi inter alias rationem proposuerat, ut a literatorum, qui diem nuper obiissent, heredibus librorum indices compararet, e quibus omnia ea perdisce-*

disceret, quæ sibi in Bibliothecam essent transferenda: quod tamen raro admodum accidit, cum haud æque dominis ac ipsi nota essent, quæ in cujusque Bibliotheca latitabant. In his vero perquirendis quam fuerit accuratus, declaratum volumus unico hoc exemplo. Vir Clarissimus Venetus vita functus est. Libros aliquot magni nominis MStos ille diu in deliciis habuerat, quos Pinellus divenditos redemit, & cum ejusdem Bibliothecæ reliquias bibliopola nescio quis, schedas videlicet, atque alia hujus generis coëmisset in gratiam salsamentariorum, re comperta illico hic noster nobiles illustrium virorum epistolas perire non est passus. * *Emissarios ille habebat, quorum industria ex Orci faucibus sæpe sæpius eripuit insignium virorum literales labores.* 6 * *Cribrorum, Cymbalorum & Cithararum artifices, quod non modicam vim membranarum in artificium suum absumerent, singulis saltem mensibus a suis conveniri volebat, & id optimo utplurimum eventu.* 7 Novi Viros doctos, qui magnam MStorum Codicum supellectilem eodem artificio congesserunt, exiguis nummis; qui si a peritis æstimandi, magno pretio venirent. Notum enim est, quanta MStorum Codicum sit æstimatio, de quorum caritate legi Gabr. Naudæus addit. ad Historiam Ludov. XI. p. 86. & sqq. potest. Ita Sirmondus pro 50. Imperialibus magnam copiam MStorum a bibliopego redemit, ut videre est apud Ludovicum Jacobum Tr. de Biblioth. p. 525.

Notitia esto præcipuorum per totam Europam librariorum, aut hominum, 8 qui nostri causa omnia Bibliopolia & Typographea perreptent; qua sagacitate nemo eundem Pinellum superavit, de quo hæc in vita ejus Gualdus: *Instruxerat ille præclaram hanc discendi cupiditatem, ope multorum, qui eadem voluptate afficerentur. Hos non in Italiæ Europæque urbibus modo, sed & in oppidis vicisque selegerat, quorum industria continenter uteretur, ad quos Epistolas schedulasque oportune missitaret:* catalogi omnium nationum, omnium Bibliopolarum, evolvendi & inquirendi. De la Croix du Maine a prima juventute vastissimos catalogos, ut librorum notitiam haberet, congessit, ut testatur ipse in præfatione Bibliothecæ suæ Gallicæ, & Ludovicus Jacobi pag. 673. & 674. Ita de Pinello Gualdus: *Nundinarum Francofurtensium Venetorumque Bibliopolarum librarios, quotquot erant, indices sedulo perlustrabat, & ab amicis, qua Italicis, qua Transalpinis omnia diligenter in Bibliothecæ ornamentum percunctabatur. Si quid Romæ, Florentiæ, Parisiis, Antwerpiæ, Augustæ Vindelicorum, Venetiis & alibi Pinelliana Bibliotheca dignum prodiret, non deerant, qui vix dum edita volumina & quaterniones aliquando e prælo recentes Pinello missitarent.*

Non parum etiam juvare solet illum librorum cumulandorum ardo- 9 rem, si significemus aliis nostra Bibliothecæ erigendæ consilia, præsertim, si in autoritate aliqua constituti ob munus publicum, vel officiis ac humanitate nostra multos nobis devinxerimus. * Talibus sæpe ultro offeruntur aut 10 donantur, quæ aliis magno labore pretioque constant, quod exemplo RICHARDI DE BURY probat Naudæus. * Is cum fuerit Cancella- 11 rius & Thesaurarius Angliæ, brevi temporis spatio rarissimos sibi libros collegit. Ita ipse Richardus in Philobiblio, quod appendicis loco Epistolis Philologicis Goldasti additum est, cap. 8. *Succedentibus prosperis Regiæ Majestatis consecuti*

 notitiam,

notitiam, & in ipsius acceptati familiam, facultatem suscepimus ampliorem ubilibet visitandi pro lubitu & venandi quasi saltus quosdam luculentissimos, tum privatos, tum communes, tum regularium, tum secularium librarios. Præstabatur nobis aditus facilis, Regalis favoris intuitu, ad librorum latebras libere perscrutandas; amoris quippe nostri fama volatilis jam ubique percrebuit, tantumque librorum & maxime veterum ferebamur cupiditate languescere, posse vero quemlibet per quaternos facilius, quam per pecuniam, adipisci favorem. Quam ob rem supra dicti principis autoritate suffulti possemus & obesse & prodesse, proficere & officere; vehementer tam majoribus quam pusillis affluxerunt loco eucaniorum & munerum locoque donorum & jocalium cænulenti quaterni, ac decrepiti codices nostris tam aspectibus, quam affectibus pretiosi, tunc nobilissimorum monasteriorum aperiebantur armaria, reserabantur scrinia & cistulæ solvebantur. Operæ pretium est legere, quæ illic plura habentur rei literariæ strategemata, non nitido quidem stylo, sed erudite tamen scripta. * Quo 12 spectat conversatio quotidiana cum diversarum artium professoribus, quos beneficio sibi devinxerat; *Tales*, inquit, *in nostro tirocinio commilitones elegimus: tales in thalamo collaterales habuimus; tales in itinere comites, tales in hospitio commensales: & tales penitus in omni fortuna sodales.* Pinelli quoque Bibliotheca vehementer augebatur libris, quos mittebant ii, quibuscum amicitia illi intercedebat; *Vidimus*, inquit Gualdus, *doctorum hominum plerosque, egregios dico & nominis magni, ad suam dignitatem pertinere arbitratos Museum Pinelli exornari commentario quoquam e suis.* * Facilius quo- 13 que ementur libri, si detrahatur sumptibus necessariis, qui ad ornatum librorum spectant, & si libri rariores, quales pretio immani solent vendi, non statim coëmantur, sed occasioni commodiori reserventur; ea quoque, quæ minus utilia sunt relinquantur, quod pulchre monet Naudæus pag. 112. 113.

14 Ut non sine onere ad Bibliothecas pervenimus per emptionem, ita gratius & lucrosius est *per legata & donationes* bibliothecas obtinere; quomodo multæ publicæ 15 creverunt. * Bibliotheca Oxoniensis pene tota ex legatis & donationibus amplissimis congesta est, certatim liberalitatem suam testantibus viris totius Angliæ nobilissimis, quorum memoria hoc beneficio immortalis. Consignata illa sunt omnia ab ANTONIO WOOD in *Historia & antiquitatibus Oxoniensibus*, ubi de Collegiis omnibus eorumque Bibliothecis agit, præcipue lib. 2. p. 48. & seqq. Varia illic Bibliothecæ Humphredianæ fata recenset, quæ partim compilationibus doctorum, partim occasione motuum in Religione, tota extirpata est, ut reliquiæ ejus vel in foro publico combustæ, vel bibliopegis, chirothecariis, sartoribus ad usus sordidos divenderentur. Cui tandem successit THOMÆ BODLÆI, Armigeri, splendidissima liberalitate Bibliotheca, quæ ab ipso nomen hodieque obtinet, maximis alio- 16 rum accessionibus locupletata. * Fidem vero omnem superat inusitata Archi-Episcopi Cantuariensis, GILBERTI SCHELDONI, magnificentia, qui sumptu plane regio Theatro novo, quod ab ejus nomine *Scheldonianum* dicitur, Academiam hanc 17 ornavit, cujus memorabilem Historiam ibidem lib. 2. p. 25. proponit. * Bibliothecæ Heidelbergensis pretium ab ULRICI FUGGERI liberalitate crevit: quæ cum primum ab Ottone Henrico Electore dedicata fuerit, aucta est egregie sub Fride-

Friderico quarto hujus viri acceſſionibus, ut facile libris manuſcriptis, Hebraicis, Græcis, Latinis, & quidem potiſſima ſui parte authenticis, omnem provocaret Europam, teſte Jano Grutero (is enim ſub nomine Gualteri latitat) Chronici Chronicorum Politici lib. 2. ubi Academias recenſet pag. 1257. Idem lib. 2. Chronici Eccleſiaſtici pag. 1316. *Ulricus Fuggerus, Raimundi filius, literarum literatorumque admirator unicus; qui Palatinatui præter inſignem Bibliothecam, mille aliquot voluminibus MStis Græcis, Latinis, Hebraicis ſpectatiſſimam, quindecim aureorum Rhenenſium legavit millia, inſtruendis quinque ſtudioſis.* Proceſſit hujus viri inſignis liberalitas ex inexhauſto illo ſummi arcani phyſici fundo, cujus poſſeſſorem monumenta quædam ab illo ſcripta teſtantur. * Veneta Bibliotheca legato Cardinalis Beſſarionis anno 1468. inſigniter locupletata eſt acceſſionibus Franciſci Petrarchæ & Hieron. Alexandri, Ludov. Jacob. p. 133. 18

Atque hi omnes parandorum librorum modi legitimi: luctuoſi ſunt aut inhoneſti, cum e manibus hoſtium, vel *ſpoliis*, aut *furtis* illi comparantur, e quibus non paucæ Bibliothecæ creverunt. * Ipſa Vaticana Heidelbergenſis Bibliothecæ integræ, ut fama eſt, direptione aucta eſt. Quanquam aliqui, qui in notitiam ſecretiorum Bibliothecariorum penetrarunt, negant ejus quicquam ad Bibliothecam publicam perveniſſe, ſed per Cardinalium privatas Bibliothecas fuiſſe diviſam; ac oſtendi quidem capſas clauſas, in quibus libri reconditi dicuntur, eas tamen eſſe vacuas. * Non vacat recenſere Bibliothecas, quæ bello interierunt, vel ad alios Dominos pervenerunt: ſola illa Matthiæ Hunniadis incomparabilis Bibliotheca, incomparabili univerſæ Europæ damno, partim a Turcis diſtracta, partim ad Cæſaream Vindobonenſem & Auguſtam Guelferbytanam translata luctuoſiſſimum ejus exemplum præbet: niſi forte damnum hoc ſolantur Budæ nuper recuperatæ literaria ſpolia, (*e*) de quibus publicis relationibus nunciatum fuit. Vix tamen perſuadere mihi poſſum, veterem illic Bibliothecam reſiduam; cum de ejus jactura Braſſicani Epiſtola Salviano, ab ipſo edito, præfixa abunde teſtetur. Magna exquiſitiſſimæ Bibliothecæ Pinellianæ pars in piratarum Turcicorum manus incidit, qui cum prædæ opulentioris ſpe fruſtratos ſe viderent, omnes libros mari ſubmerſerunt. 19 20 21

Ut Bibliothecæ integræ in ſpolia cedunt, ita per furta inſidiæ MStis codicibus ſtrui ſolent, qui vel plane ſubducuntur, vel mutilantur etiam a viris doctis. Quare 22

præ

(*e*) De Spoliis Literariis Budenſibus conſuli meretur Julii Pflugii, Equ. Saxonici, *Epiſtola ad Vitum Ludov. Seckendorfium, præter fata Bibliothecæ Budenſis, Librorum quoque, in ultima Urbis expugnatione repertorum, Catalogum exhibens.* Cujus, in Catalogis Nundinalibus promiſſa, cum mentionem *h. l.*, nec non *Cap. VII. §. 29.* ac *Cap. XVII. §. 34.* a Morhofio factam eſſe Autor obſervaſſet, incentivis iſtis Viri Summi animatus, Jenæ illam in 8vo, eodem, quo *Polyhiſtor* Morhofianus lucem videre cœpit, Anno 1688, edidit. Refert autem ille, Jacobum etiam Tollium, Profeſſorem Academiæ Duisburgenſis inclytum, de eadem Bibliotheca, ejusque Reliquiis, ſcriptum aliquod juris facere voluiſſe publici.

præ ceteris a rapacibus unguibus ſecretius cuſtodiri ſolent, nec facile ad eos admitti, niſi quorum explorata fides eſt. Onerat hoc crimine Didacum Mendozam, Caroli V. apud Venetos Oratorem, Schockius in *oratione quarta de libris & Bibliothecis,* cujus illic ingenioſum furtum recenſet: *Ut ornare poſſet Bibliothecam, quam animo moliebatur, legatos a Beſſarione Theſauros expilavit, & quidem tam ſubtiliter, ut jurare auſim, nunquam furem aliquem doctius furtum perpetraſſe. Ad ſuos jam redierat gratus hoſpes, antequam aut perſentiſceret Reſpublica, aut quis ex Bibliothecæ procuratoribus. Nam armaria, ex quibus MStos & membranaceos codices abſtulerat, aliis vulgaribus & ejusdem prope molis libris replevit, ne ante deprehenderetur furtum, quam ſpecioſa ejus ejurandi foret ratio.*

23 * Hæc ille, neſcio cujus autoris fide, tradit: quæ tamen apud alios legere me non memini. Neſcio, an & in nomine erratum ſit (*f*): nam Didacum ille vocat, quem alii Jacobum Hurtadum de Mendoza, qui in Beſſarionis illis MStis, Venetæ Reipublicæ donatis, deſcribendis operam ſumtusque impendit, teſte Claudio Clemente in Hiſtoria Bibliothecæ Scorialenſis; cujus hæc verba: *Græcis Exemplaribus, partim conquirendis in media Græcia, partim e Beſſarionis Cardinalis Nicæni Bibliotheca deſcribendis, operam ſumtusque impendit. Navem præterea Græcis calamo exaratis libris onuſtam a Turcarum Imperatore obtinuit: moriens legavit Regi ſuam Bibliothecam, refertam plurimis & vetuſtis illis codicibus Græcis, Latinis, Arabicis, tam impreſſis, quam Manuſcriptis.* Franciſcus tamen Schottus part. 2. Itinerarii Ital. cap. 10., Didacum Hurtadum Mendozam vocat, Cæſaris olim apud Venetos Legatum, qui nave quadam libris MStis plena Bibliothecam Scorialenſem auxit.

24 * Minus reprehendendi tamen videntur, qui publico bono interdum compilarunt Bibliothecas ab invidis celatas & ad uſum denegatas. Fecit hoc Matthias Flacius Illyricus, qui, teſte Melchiore Adami in ejus vita, diſſimulata perſona & habitu in Germania Monaſteriorum Bibliothecas perluſtravit: quos commode potuit, hiſtoricos clam abſtulit, atque iſto adminiculo librum, qui Catalogus teſtium veritatis inſcribitur, confecit.

25 Hactenus de modis, quibus congeri Bibliothecæ poſſunt, qui nunc hoc ſeculo feliciores ſunt & faciliores, quam olim fuerunt. Magnis enim impenſis pauca volumina deſcribebantur: at nunc Typographiæ beneficio vaſta volumina, & numero longe majore, modicis etiam ſumtibus, comparari poſſunt, ſi cum antiquis illis comparentur. Nam quanquam librorum in veteribus Bibliothecis ad aliquot centum millia excreſcat numerus; ſciendum tamen eſt, eorum molem cum noſtris minime eſſe comparandam, quod & in Epiſtola *de Bibliotheca Auguſta* docuit *Conringius.*

26 Ut DE ORNATU aliqua dicamus; quandoquidem & illa ad rem Bibliothecariam pertinent; notandum eſt, nimium vel loci, ubi conduntur libri, vel ipſorum libro-

(*f*) Scrupulus de Mendozæ prænomine, ab Autore motus, neminem turbabit, qui cogitaverit nomen *Jacobi* Latinum, & *Didaci* Hiſpanicum, unum idemque eſſe, uti recte jam a Celeb. Tenzelio, *in Dialogis Menſtruis Germanicis, M. Jan. A. 1689. p. 15. 16.* ad *h. l.* eſt monitum.

librorum ornatum esse supervacuum; vel quod inutiles impensæ sint, melius in ipsos libros impendendæ, vel quod speciosior ille librorum habitus non sit ad durationem & perennitatem institutus. Quod ad locum illum attinet, ubi conduntur libri, de ejus cultura & ornatu apud veteres multa Lipsius & Conringius in laudata sæpius Epistola pag. 141. & sequentibus. * Optimus ille imaginum ornatus fuit: solebant enim virorum doctorum effigies vel sculptæ, vel gypsatæ, vel pictæ in parietibus repræsentari, ut corporum simulacra in statuis & picturis, quemadmodum animorum imagines in libris, oculis observarentur: Quod vel Marci Varronis vel Asinii Pollionis inventum merito laudat Plinius l. 35. c. 2. Videri quoque ad hanc rem Edmundus Figrelius, *de statuis in Bibliothecis positis,* potest cap. 24. libri de statuis. Inest vel imagini & umbræ aliqua ingenii superstitis lux, quæ excitare spectantium oculos & animos possit: quos sumptus aliqua ex parte levant, qui hodie integra volumina talium imaginum æri incisarum in lucem dederunt. Qui vero aliis picturis ad rem literariam non pertinentibus ornatus impensas augent, inepti sunt; quod in Bibliotheca Vaticana factum videmus, in cujus picturis enarrandis & describendis Angelus Roccha & Mutius Pansa inanem operam posuere. Qui ornatissimæ externo illo cultu Bibliothecæ ideam descriptam volet, legat luculentam illam Bibliothecæ μυριοβίβλȣ, omni apparatu instructæ, expressionem apud Cresollium *Vacat. autum. libr. 1. cap. 6.*, ubi inter alia de lucernis Bibliothecariis agit. De librorum ornatu apud veteres legendus est Hermannus Hugo in libro de prima scribendi origine, & Bartholinus libro de legendis libris dissertat. 4. * Apud nos eorum elegantia vel a typo & chartis est, vel ab externo ornatu. Ac verum quidem est, amplitudinem chartarum & elegantiam typorum multum facere ad commendationem libri, quod Erasmus quoque notavit Chrysostomi edens Opera l. 28. Epist. 4. *Non parum conciliant gratiæ, & lectorem alioqui fastidiosum ceu lenocinio quodam invitant. Externa sunt ista, fateor, sed ea tum demum fatebor pro nihilo ducenda, si sordida vestis, illota facies, impexus capillus, nihil obscurant bonæ formæ gratiam, sique nihil eam commendant cultus & honesta mundities.* 27 28

In his Germania olim nostra curiosissima, quæ cum typos prima invenisset, eos dedit quam ornatissimos; cum hodie multis in locis adeo sordida excudat volumina, ut, si ad chartam spectes, sterquilinio videantur effossa; si typos, non impressa, sed atro colore oblita credas. Dedit Italia, Belgium, & nunc Gallia, venustos admodum & concinne formatos libros, quorum etiam exterior species legentis oculos oblectat. * Alioqui librorum nitor nimius possessori pudorem excusserit. Recte enim Erasmus lib. 31. ep. 29. *Non hi mihi libros amare videntur, qui eos intactos ac scriniis abditos servant, sed qui nocturna juxta ac diurna contrectatione sordidant, corrugant, conterunt, qui margines passim notulis, hisque variis, oblinunt.* * In Bibliothecis tamen publicis nitide ac a sordibus immunes servandi sunt, non tamen ita ornandi, ut videantur quasi in scenam & theatrum producti, nec ad usum quotidianum comparati. Optimus rei literariæ consultor Rol. Maresius *lib. 1. ep. 34.* vehementer nimium istum cultum improbat. *Non valde,* inquit, *afficiunt me ornamenta, nec mag-* 29 30 31

gnopere curo, ut volumina pellibus pretiosissimis & nitidissimis etiam magna ex parte unicoloribus vestiantur, aliisque rebus exornentur, quæ cornuum, umbilicorum & bullarum vice sint, quæ antiquitas usurpavit; quod equidem non culpo in opulentis & principibus viris, qui ad pompam & ostentationem omnia fere agunt. Inter Bibliothecas ornatas refert Ludovic. Jacobi Bibliothecam Domini de Longueil pag. 529. item Domini de Urfe pag. 671.

CAP. V.

DE ORDINE BIBLIOTHECARUM, DEQUE EARUM EVERSIONIBUS.

§. 1. *Nulla sine ordine Bibliotheca est, aut esse debet.* 2. *Croix de la Maine ordo improbatur, ut confusus & inconcinnus.* 3. *Mabuni inepta Bibliothecæ distinctio.* 4. 5. 6. *Hottingeri, Frisii, Pinelli methodus.* 7. *Naudæi ordo in Bibliotheca Cordesiana laudatur.* 8. *Bœcleri Bibliotheca Politica.* 9. *Fogelii ordo in Bibliotheca physica.* 10. *Bibliotheca Augusta a bono Catalogorum ordine laudatur.* 11. *Bibliothecæ Thuanæ insignis distributio.* 12. *Systema Bibliothecæ Collegii Parisiensis Soc. Jesu laudatur.* 13. *Dn. Bailleti industria singularis in Bibliotheca Lamoniana ceteris præfertur.* 14. *Angelici Aprosii Bibliotheca.* 15. 16. *Spizelii & Reiseri designatio Bibliothecæ universalis.* 17. *Idea Petri Blanchot.* 18. *Bibliotheca Principum & pauperum universalis.* 19. *Eversio Bibliothecarum a furore militari.* 20. 21. *Exempla Bibliothecæ Fuldensis, Chinensis.* 22. *A barbarie & ruditate hominum.* 23. *A superstitione.* 24. *Hinc Peruvianorum Hieroglyphica monumenta combusta.* 25. *Aliqua ex iis de Origine Americanorum conjectura.* 26. *Exempla plurium Bibliothecarum per superstitionem & motus in Religione exstirpatarum.* 27. *Magna vis Poëtarum Lyricorum a Græcis Monachis Christianis combusta.* 28. *Bibliothecæ incendio fortuito sublatæ.* 29. *Michaël Neander de Bibliothecis deperditis.* 30. *Ferretius amplum de iis librum promittit.* 31. *Julius Pflug librum de fatis Bibliothecarum molitur.* 32. *Meursii Bibliotheca Græca & Attica.*

Non juvat Thesaurus temere congestus. Nam *quid habet pulchri constructus acervus?* Non prodest libros cumulare, si illis idonee uti non possumus. Plus e cumeris modicis multi, quam e granariis alii, depromant. Rudis indigestaque moles corporum nec ad ornatum, nec ad usum est. Quo mihi cæmenta, tigni & lapides, si ex iis non struatur ædificium? Quorsum in incondita hominum turba, nisi in ordines suos divisa ad aciem recte instruatur? Series librorum ut scrupulosa nimis esse non debet, & in portiunculas exiguas divisa: sic enim memoriam non juvat, sed dissipat, cui unice tamen inservire ORDO debet; ita nec rudis & ad quamcunque designationem instituti debet. Rei, ut naturæ ipsius, 2 communem ordinem sequamur oportet. * Laboriosum nihilque profuturum opus

eſt, cum CROIX DE LA MAINE in Bibliotheca ſua ideam rerum ſecutus pluteos velut Locos quosdam communes, ſed male ordinatos, diſponit, ſub quibus velut ſub ſuis titulis libri de materia iſta ſcribentes comparent. Hujus ille conſilii ſui luculentam deſcriptionem Regi Chriſtianiſſimo obtulit epiſtola ſingulari, qua hortatur, ut Bibliothecam publicam ad eum modum inſtruat, quod exemplum privatorum Bibliothecæ ſequerentur. Hanc ille ut Bibliothecam univerſalem venditat, unde uno obtutu ſolaque inſpectione comprehendi poſſint omnia, ſingulaque rerum ſcriptarum argumenta velut in ſedibus ſuis habitent, & tanquam ex fodinis aurum, erui poſſint. Sed vehementer ille fallitur. Nam quod ille pluteorum titulos confinxit, ſuo quodam ordine digeſſit, non ad conſtitutionem artium & ſcientiarum inſtituto, quod memoriam gravat potius, quam juvat. Deinde ſpeciales illi tituli vel anguſti nimis ſunt, vel nimis ampli, ſub quibus librorum inæqualis esſet & plane deformis diſtributio. Quam enim indecorum eſſet, majores minoribus libris interſperſos, ut greges compelli ſolent, ſimul conjungi. Si vel ſolas ſeptem claſſes ſummas, ſub quibus ſpeciales tituli ponuntur, inſpicias, inepta omnia ſtatim deprehendes. Primus ordo eſt de rebus ſacris & ad illas pertinentibus. Secundus eſt de Artibus & ſcientiis. Tertius de deſcriptione Univerſi tam generali, quam particulari. Quartus de rebus, quæ pertinent ad genus humanum. Quintus de viris, qui bellica virtute inclaruerunt. Sextus de operibus divinis. Septimus de diverſis memoriis. Quo ordine nil ineptius dari poteſt. Omnes artes & ſcientiæ in unam Claſſem compinguntur, & quæ ad artes pertinent, argumenta temerario & inadæquato ordine ponuntur. Alibi ampla & univerſalia in arctum compinguntur, alibi particularia per minores titulos & exiguos quaſi lancinantur. Fuere & alii, qui ſuo quodam peculiari ſenſu libros diſtinxere. *[3] *Johannes* quidam *Mabunus*, cujus mentionem facit Naudæus, in tres claſſes Bibliothecam diviſit, ex verbis illis Davidicis: *Diſciplinam, bonitatem & ſcientiam docere*, quorum illa Moralia, iſta Theoretica, hæc Aſcetica proponeret. *[4] Diſtinguebat & *Hottingerus* aliquando Bibliothecam in ὀνοματολογικὴν Linguarum, & πραγματικὴν rerum, & ſub duabus illis claſſibus comprehendebat omnia. *[5] Eſt & *Jacobi Friſii* methodus aliqua, qui ad ordinem Alphabeticum revocat Autores, ſed tamen illos ratione artium & ſcientiarum diviſos, quem recenſet Hottingerus in Bibliotheca quadripartita *part. 1. c. 5.* *[6] Eadem ratio a *Pinello* in Bibliotheca ſua ordinanda ſervata fuit, quam Gualdus in vita *ejus p. 27.* prolixe deſcripſit. Subnectit & ſuam peculiarem Hottingerus, illis ceteris quidem longe accuratiorem, ſed ad minuta & ſpecialiſſima ſe ultra, quam par eſt, diffundentem, qualis in ordine librorum concinnando & operoſus nimis eſt, & labores inquirentis auget. Facilius enim eſt in paucis patentioribus viis aliquid inveſtigare, quam in multis diverticulis. *[7] Mea quidem ſententia ordo in libris collocandis obſervari debet, ſed non nimis anxius, & ſecundum ſeriem facultatum & artium, partesque majores illarum utcunque inſtitutus, ita tamen, ut ratio etiam habeatur magnitudinis librorum. Cujus ordinis typum ſane optimum & accommodatiſſimum dedit NAUDÆUS *in concinnatione Bibliothecæ Cordeſianæ.* Exci-

piunt

piunt ergo justo se ordine 1. Biblici Scriptores Orthodoxi, Heterodoxi, primum in folio, deinde in quarto, hinc in octavo. 2. Theologi Scholastici, Heterodoxi, itidem secundum magnitudinem librorum divisi, ut & in sequentibus classibus omnibus. 3. Bibliothecarii Scriptores. 4. Chronologi. 5. Geographi. 6. Scriptores Historiæ Ecclesiasticæ. 7. Historiæ generalis. 8. Historiæ Græcæ, Barbaræ & Orientalis. 9. Historiæ Romanæ. 10. Historiæ Italicæ. 11. Francicæ. 12. Belgicæ. 13. Germanicæ. 14. Anglicæ. 15. Hispanicæ. 16. Africanæ. 17. Americanæ. 18. Virorum illustrium vitæ. 19. Rei militaris Scriptores. 20. Juris Civilis Scriptores. 21. Concilia, Juris Canonici & Politiæ Ecclesiasticæ Scriptores. 22. Philosophi, Mathematici & Medici. 23. Politici. 24. Literatores, Oratores & Poëtæ. Ex Bibliothecæ conditione ita ille distinxit librorum titulos, qui subdivisiones aliquas pati possent, si vastior ipsa Bibliotheca esset. Quoniam Historicorum in illa copia fuit, ideo accuratior quoque earum distributio. Confer cum his ejusdem Naudæi Tractat. de instruenda Bibliotheca, cap. 7. pag. 132. Si Philosophici & Facultatum libri plures sunt, in illis ordo ille observari potest, ut Generales semper præcedant particularibus, secundum ipsum doctrinæ ordinem. Sed nollem tamen ex ista mistura deformem librorum ratione magnitudinis positum. 8 * BOECLERUS *Inst. Polit. lib. 7. cap. 4.* ordinem Bibliothecæ Politicæ instituendæ exhibet, ad cujus imitationem institui in aliis scientiis Bibliothecæ possunt. 9 * Cl. FOGELIUS parvam quidem, sed selectissimam rerum naturalium Bibliothecam, a Serenissimo Duce Hannoverano post mortem ejus comparatam, secundum materiarum ordinem, non habita magnitudinis ratione, sollicite ordinaverat; (*g*) Quam ob causam Catalogus ille commendari potest. Sed melius tamen est, si ordinem, quem ratione formæ habent, libri servent, ratione materiæ utcunque habita. Nam catalogus Bibliothecæ realis seorsim conficiendus omnia facile compensabit, quæ sunt errata. Quem si accuratum habeamus, non refert, quo ordine positi sint libri, modo ita secundum pluteos distincti, ut inveniri facile possint. 10 * Vehementer laudat Augustam Bibliothecam ob ordinem, non tam ex certo quodam positu, sed beneficio Catalogi alicujus realis, ab ipso Serenissimo Principe confecti. 11 * Elegans illa Bibliothecæ Thuanæ distributio est a Clariss. Viris, Petro & Jacobo Puteanis, ordine Alphabetico primum instituta, tum secundum scientias & artes ab Ismaële Bullialdo digesta, & Parisiis Anno 1679. a Josepho Quesnel, Bibliothecario, edita, quæ exemplum absoluti dare indicis possit: nam accuratissima serie in qualibet parte libri dispositi sunt, ita ut in Theologis, Historicis & Patribus præcipue & magnitudinis & seculorum, nationum quoque, habeatur ratio; quanquam & in ceteris idem, quoad fieri potest, ordo observatur. 12 * Mihi quidem ob eam causam accuratior videtur, quam est illud Bibliothecæ Collegii Parisiensis Societat. Jesu Systema, Parisiis, anno 1678., in quarto editum. Etsi enim

(*g*) Eundem cum Mart. Fogelio materiarum sive argumentorum ordinem, magnitudinis librorum incuriosum, in Bibliotheca Cæsarea Vindobonensi disponenda, secutus esse fertur Pet. Lambecius. Verum a successore ipsius, Dan. Nesselio, is est immutatus.

ſi enim illud pluribus titulis ſpecialibus copioſius ſit, tamen ſeries illa Bibliothecæ Thuanæ multo mihi ordinatior viſa eſt. * Superare tamen omnes induſtria DN. BAILLETI, Bibliothecarii Bibliothecæ Lamonianæ, videtur, qui judiciis de Autoribus, anno 1685. Pariſ. editis, Epiſtolam de Indice hujus Bibliothecæ priore a ſe confecto ſubjunxit, qua univerſam ordinis ſui rationem luculente exponit: Primum ordine alphabetico omnes libros digeſſit, non omiſſis etiam illis, qui in vaſtioribus voluminibus aliis commiſti continentur. Deinde in titulis ordinem Chronologicum & Geographicum obſervavit: Titulorum materias uberiores capitibus, capita paragraphis, paragraphos numeris, numeros articulis, & hos ſectionibus diſtinxit. In Titulis Regionum primo locorum Chorographiam ac Topographiam, deinde Religionem ac mores, tum Eccleſiaſticam Hiſtoriam, poſtea Heterodoxiæ hiſtoriam obſervavit. Sequuntur rerum ſecularium in Republica geſtarum, Negotiorum civilium, Statutorum Scriptores, Hiſtoria literaria, ac denique Miſcellanea. Accuratiorem in Gallicis Scriptoribus ordinem ſecutus eſt, de quo illic plura una cum aliis quibusdam monitis legi poſſunt. Jam alterum Indicem realem meditatur, quem quam accuratiſſimum procul dubio daturus Autor eſt. * Quomodo Bibliothecam ſuam ANGELICUS APROSIUS, Auguſtinianus, inſtituerit, non liquet: nam nihil ejus, quod ſciam, editum eſt. Magnifica ejus & plane invidenda elogia adferuntur a Gregorio Leti Italia regnante *part. 4. lib. 3. p. 377.* ubi plura ejus ſcripta memorabilis ſane argumenti, mihi nunquam viſa, e Soprano de Scriptoribus Liguriæ recenſentur. Scioppius illum librorum helluonem vocat in fine animadverſionis in Voſſium de Vitiis Latini ſermonis. Producit idem Leti ex Abbate Libanoro p. 379. locum, quo tomus ſecundus Bibliothecæ Aproſianæ citatur, quo multi continentur ab Hieron. Savanorola MSti libri; quam ob cauſam aliasque ſupprimi illi libri hactenus videntur. * Deſignarat & SPIZELIUS Bibliothecam quandam univerſalem, de cujus ordine ille in præfatione libri, cui titulus: *Bibliothecarum illuſtrium arcana retecta.* Addidit quoque hujus Bibliothecæ univerſalis ſpecimen. Sed ſolum ille Alphabeticum ordinem in Autoribus recenſendis ſecutus eſt; qui quidem non improbandus, ſed non ad uſum univerſalem ſatis inſtructus eſt, quod præcipue requiri ſolet, & in quo ab aliis laboratum eſt: neque adeo deſperatus ille, ut Spizelio quidem viſum eſt, labor eſt, ubi jam ab aliis hujus Operis fundamenta jacta ſunt. * ANTONIUS quoque REISERUS *Hiſtoriam literariam & librariam*, ſed patriam, meditatus eſt, (*b*) cui indicem MStorum Bibliothecæ Auguſtanæ præmiſit. Sed de deſignatione hujus Operis nihil quicquam edidit, & nunc una cum Autore ſpes illa exſpiravit. * Edidit & PETRUS BLANCHOT Pariſiis Anno 1631. *Ideam Bibliothecæ univerſalis* tribus foliis ad mapparum geo-

13 14 15 16 17

(*b*) Ant. Reiſerus non meditatus eſt Hiſtoriam Literariam & Librariam Univerſalem, ſed Civitatis tantum patriæ Auguſtanæ, ſicut ab ipſo Morhofio infra, *Cap. VII. §. 26.* recte traditur. Specimen illius eſt Catalogus Librorum, a Civibus Auguſtanis, ſive e Bibliotheca Auguſtana, Typisve Auguſtanis, editorum, quem *Indici MStorum Bibliothecæ Auguſtanæ*, Auguſtæ A. 1675. in 4to edito, Appendicis inſtar ſubjunxit.

geographicarum magnitudinem, quam hactenus videre non contigit. De Ludovici Jacobi Bibliotheca Universali infra dicetur.

18 Qui Bibliothecam universalem in compendium trahere velint, duobus tribusque libris ex aliquorum consilio illam absolverent. *Matthæus Vayerus*, ut cap. præced. 2. §. 8. diximus, centum librorum Bibliothecam Principi commendavit. At Agrippa non nisi duos commendat. Ita enim ille lib. 3, Epist. 32. *Duos tibi præcipue legendos dabo, unum Latinum Plinium, alteeum Græcum Plutarchum. Hi duo (crede mihi) præ ceteris sufficiunt ad reddendum hominem in omni scientiarum genere utraque lingua doctissimum.* Guido Patinus, vir lepidissimus simul & doctissimus, duos adjungit: ita enim in Epistolarum, Gallica lingua scriptarum, sexta: *l' Histoire de Pline est un des plus beaux livres du monde: c'est pourquoy il a esté nommé la Bibliotheque des pauvres. Si l'on met Aristote avec luy, c'est une Bibliotheque presque complete. Si l'on ajoute Plutarque & Seneque, toute la famille des bons livres y sera, pere & mere, ainé & cadet.*

19 CAUSÆ EVERTENTES *Bibliothecas* vel ex hominum *malitia*, vel ex *simplicitate* & *barbarie*, vel ex *superstitione*, vel ex *casibus fortuitis* proveniunt. Non facile credat aliquis, adeo *malitiosos* esse nonnullos, ut in Bibliothecas grassari velint. Quod fieri tamen sæpe vidimus vel ab hostium barbarie, vel militum inconsulto furore. Quot non ex antiquis Bibliothecis profanorum manibus direptæ perie-
20 runt? Quæ non in ipsa Germania nostra passim librorum strages? * Non alio fato Fuldensis monasterii amplissima veterumque librorum ad miraculum plenissima, ac totius Europæ celeberrima, ut Melchior Adamus illam in Vita Francisci Mo-
21 dii describit, periit. * Fuit inter *Chinenses* tam flagitiosæ ambitionis Tyrannus *Xius*, qui ut sibi uni & soli laudem quæreret, omnes libros Sinicos exuri jussit, ut priorum Imperatorum omnium exstinguerentur memoriæ. Hujus tamen infamis facti aliam causam prætexuit, quam scite expressit Oratione *Lisuas*, Minister ejus primarius, ut videre est apud Martinum Martini *lib. 6. pag. 239.* ubi historiam omnem recenset, & artificium, quo aliqui vetustissimorum librorum fuere servati. Anus enim quædam libros divisis paginis ad domus parietes agglutinavit, unde postea, velut Hippolyti membra, laciniæ illæ in libros collectæ, atque ita fatali flammæ ereptæ. Vidimus, & apud Romanos in libros optimos ita sævitum fuisse. Hoc scilicet Aristoteles, cum de optima politia disputat, ait proprium esse Principum, qui animi sui libidine potentia abutuntur sua: μήτε σχολὰς, μήτε ἄλλους συλλόγους ἐπιτρέπειν γίνεσθαι σχολαστικοὺς, *neque scholas, neque conventus aliquos scholasticos fieri concede-*
22 *re.* * Sæpe & *barbaries* & *ruditas* hominum evertit Bibliothecas. Quando enim gentes, nullis literis & artibus assuetæ, in libros incidunt, vel spernunt, vel ut inutilem sarcinam
23 abjiciunt; quod sæpe factum historiæ testantur. * Ex illa ruditate, si pietatis colore tincta sit, *superstitio* oritur, quæ libris ob malarum artium aut corruptelæ me-
24 tum internecioni fuit. * Ea Peruvianorum vetustissima monumenta literis Hieroglyphicis scripta, cum occuparent terras illas Hispani, quod Monachi imperiti pro charac-

racte-

racteribus Magicis haberent, perdidit, teſte *Ynca Garcillaſſo della Vega*, qui Yncarum hiſtoriam, ipſe ex Regia familia oriundus, ſcripſit. Vehementer ille horum monumentorum jacturam deplorat, unde omnis gentis hujus origo peti potuiſſet. * Ego in illam ſum opinionem adductus, ut ex Hieroglyphicorum uſu de origine totius Americanæ gentis judicari poſſe exiſtimem. Peruvianorum in America Auſtrali, Mexicanorum in Septentrionali, potentiſſima gens eſt. Utraque Hieroglyphicis literis uſa eſt. Illa ab Ægyptiis vicinioribus, olim forte in has terras delatis, illas habuit, quod cultus ſolis utrique genti communis ſimiliter confirmare videtur. Hæc vicinos Chinenſes & Japonenſes habet, qui & ipſi hodieque Hieroglyphicis literis utuntur. Ut ergo ex his orbis noſtri partibus totus ille novus orbis propagatus videatur. Accedit optimus politici regiminis utrobique ſtatus, qualis a cultioribus gentibus derivatus videtur, quodque illæ ipſæ Americanæ gentes externam originem antiqua traditione profiteantur. Quæ barbaræ & ſylveſtres illic nationes ſuperſunt, incertis ab illis ſedibus jam olim divagatas credibile eſt. Sed nos alieno loco allatam conjecturam ulterius expendendam ſeponimus. Eam ob ſuperſtitionis cauſam libri Græci Latinique ſermonis per omnem Africam ſuperſtitioſi alicujus Caliphæ juſſu aboliti, narrante Joanne Leone lib. 1. Hiſtor. Africanæ. * Quot non Religionis diſſidia Bibliothecas & libros peſſum dedere! Rem enim DEO gratam facere ſe putarunt, qui hæreticorum inſtrumenta, libros extirparent. Selectiſſima Bibliotheca Londinenſis Carmelitarum, meris MStis conſtans, a Reformatorum tumultu periit, referente Pitſeo. Idem zelus optimam Franciſcanorum Bibliothecam in Anglia, & in illa incomparabiles Rogeri Baconis libros abolevit, teſte Antonio Wood in Hiſtoria & Antiquitatibus Oxonienſis Academiæ. In Gallia periit per Reformatos Bibliotheca Abbatiæ de S. Dionyſio, ut refert Autor antiquitatum Pariſienſium, anno 1640. editarum. Rami Bibliotheca in tumultu illo Lanienæ Pariſienſis miſere diſſipata, de quo extat querela Nancelii. In Ducatu Burgundico celebris Bibliotheca Ordinis Cluniacenſis, MStis libris pleniſſima, per Calvinianos periit, teſte Lundorpio in Continuatione Hiſtoriæ Sleidani: item Petri Montaurei Bibliotheca præcipue Mathematicis Græcis, majorem partem manuſcriptis, & ipſius Montaurei ſtudio emendatis, de qua Thuan. ad ann. 1572. * Superſtitio nobis invidit pulcherrimos illos Lyricos Græcos, quorum ſingulare fatum notavit Paulus Colomeſius *in Cimeliis ſuis literariis, cap. 15.* ex Petro Alcyonio. Is enim in libro de Exilio, quem majori ex parte transſcriptum ferunt (quod obiter indicat) e M. Tullii libris de Gloria: *Audiebam puer* (ita loquitur apud Alcyonium Joannes Medices, poſtea Leo X.) *ex Demetrio Chalcondyla, Græcarum rerum peritiſſimo, Sacerdotes Græcos tanta floruiſſe autoritate apud Cæſares Byzantinos, ut integra illorum in gratiam, complura de veteribus Græcis Poëmata combuſſerint, imprimisque ea, ubi amores, turpes luſus & nequitiæ amantum continebantur, atque ita Menandri, Diphili, Apollodori; Philemonis Alexis fabellas, & Sapphus, Erynnæ, Anacreontis, Mimnermi, Bionis, Alcmanis, Alcæi carmina intercidiſſe: tum pro his ſubſtituta noſtri Nazianzeni Poëmata, quæ etſi excitant animos noſtrorum hominum ad flagrantiorem Religionis cultum, non tamen verborum Atticorum proprietatem & Græcæ linguæ ele-*

25

26

27

gan-

gantiam edocent. Turpiter quidem Sacerdotes isti in veteres Græcos malevoli fuerunt, sed integritatis, probitatis & Religionis maximum dedere testimonium. Hæc ex illo adducere prolixius visum est, cum de causa jacturæ illius non constet omnibus. * Quæ non hominum culpa, *casibus* sæpe *fortuitis*, incendiis, aquis, pessum ivere Bibliothecæ? quarum Catalogum nectere possemus, si juvet infandos renovare dolores. Recentia sunt & novissima exempla Bibliothecarum insignium, quæ incendio Londinensi perierunt, Bibliothecæ Scorialensis, in qua MStorum copia maxima, privatarum etiam, ut Cl. Thomæ Bartholini, qui jacturam ejus singulari libello de incendio Bibliothecæ suæ deploravit, damnaque tam sua, quam publica illic detexit; & novissime Hevelii, cujus tot lucubrationes & machinæ cum incomparabili rei mathematicæ damno perierunt. Recenset & Ludovicus Jacobi in libro suo de Bibliothecis, p. 606. 629. 630. 631. 664. aliquas, quæ incendio absumptæ: ne quid nunc de veteri illa Alexandrina, de Constantinopolitana, aliisque dicam, quarum in omne ævum jactura deploranda est. * Si quem juvat etiam amissorum thesaurorum infelix memoria, legat Michaëlem Neandrum, in doctissima illa Præfatione, Grammaticæ Græcæ Erotematibus præmissa, ubi inter multa alia ad rem literariam spectantia agit de Bibliothecis deperditis & noviter instructis. *Solari etiam desiderium nostrum utcunque poterit, si in lucem aliquando prodibit JOANNIS BAPTISTÆ FERRETII, qui Musam lapidariam antiquorum publicavit, *Bibliothecarum deperditarum Opus*, quod molitur, ut ex præfat. ad Lectorem in Musam lapidariam discimus. Proponit illic, ut promittit, non Bibliothecas tantum, sed & perdita Opera tam Græcorum, quam Latinorum, in quo numerus ad centum millia ascendit. * Fortassis etiam JULIUS PFLUG, quem de *fatis Bibliothecarum* librum moliri Catalogus Francofurtensis de anno 87. memorat, aliqua hujus argumenti proponet. * Meursius jam olim *Bibliothecam Græcam*, aliamque *Atticam* scripserat, (*i*) ut ille in lectionibus Theophrasteis cap. 1. & lib. de fortuna Atheniens. cap. 3. & 8., & præfatione Græciæ ludibundæ testatur; quibus Græcorum & Atheniensium scripta etiam deperdita recensuit, quæ nunquam in lucem edita Opuscula memini, neque eorum in Bibliotheca Belgica meminit Valerius Andreæ. De Bibliothecis deperditis videri etiam Spizelius potest in dissertat. præliminari Arcan. Biblioth. §. 12.

(margin numbers: 28, 29, 30, 31, 32)

CAP. VI.

DE BIBLIOTHECARIIS ET NOTITIA BIBLIOTHECARIA PARANDA.

§. 1. *Bibliothecariorum olim amplissimum munus.* 2. *Sacerdotes apud Hebræos.* 3. *Demetrius Phalereus, Alexandrinæ Bibliothecæ præfectus.* 4. *Ejus successores.* 5. *Biblio-*

(*i*) De Joh. Meursii, Senioris, *Bibliothecis, Græca & Attica*, utraque ἀνεκδότῳ, plura suggeret *Homonymoscopia* nostra, *Sect. IV. c. 3. §. 6. p. 909. 910.*

bliothecarii apud Romanos. 6. *Bibliothecarii apud Francos.* 7. 8. 9. *Cancellarii, Notarii, Secretarii, Chartophylaces.* 10. *Magiſtri Bibliothecarum & Bibliothecarii differunt in Gallia.* 11. *Cimeliothecæ, Gazophylacia nummorum addi Bibliothecis ſolent, quæ hodie Muſea vocantur.* 12. *Notitia Bibliothecaria quomodo paranda.* 13. *Notatur Verdierus, qui ſtudium Bibliothecarium improbat.* 14. *Autores de Bibliothecis.* 15. *Libri & monumenta antediluviana.* 16. *Columnæ Sethi.* 17. *Liber Enochi.* 18. *Poſtelli de eo magnificum judicium.* 19. *De ipſo omnia incerta,* 20. *Liber in Peireſcii Bibliotheca hoc titulo non eſt Enochi, ſed alterius autoris.* 21. *Ludolphi de eo judicium.* 22. *Boulduci temeraria aſſerta.* 23. *Libri antiquiores poſtdiluviani.* 24. *Pentateuchus, an & libri ante illum.* 25. *Benjaminis Tudelenſis de Bibliotheca primi & ſecundi templi traditio.* 26. *Bibliotheca Abyſſina X. mille librorum fabuloſa.* 27. *Salomonis libri abſconditi.* 28. *LXX. de Cabala commentarii Esdræ.* 29. *Bibliothecæ Rabbinicæ.* 30. *Ægyptiorum magnificæ Bibliothecæ & ſtructuræ.* 31. *Chaldæorum antiquiſſima monumenta.* 32. *De Pſeudo Beroſi antiquitatibus disquiritur.* 33. *Annius Viterbienſis, defenſus a Thoma Mazza & Fr. Macedo.* 34. *Bibliothecæ Perſarum aliarumque gentium.* 35. *Excerpta Bibliothecaria quibusvis literatis ſuadentur.* 36. *Excerpta Bibliothecarum quomodo inſtituenda.* 37. *Collectanea de Judiciis Autorum.* 38. *Laus Hieronymi Welſchii.* 39. *Ejus libri, ad rem Bibliothecariam pertinentes.*

Subnectemus aliqua de BIBLIOTHECARIIS, qui Bibliothecæ vel curam habent, vel illi opera ſua inſerviunt: quorum ampliſſima olim dignitas fuit. Deſtinabantur enim huic muneri rerum omnium interiore ſcientia præditi, qui & judicare bonos libros, & ex iſtis theſauris, velut e quibusdam horreis, in publica commoda multa depromere poterant, & ſui etiam ingenii locupletare divitias, reipublicæ feliciter impendendas. [1] * Apud *Hebræos* Sacerdotibus librorum ſacrorum cura commiſſa fuit. Erant in Synagogis ὑπηρέται, qui librum legis cuſtodiebant, & ex eo prælegebant; quod in Eccleſia Chriſtiana faciebant ἀναγνῶςαι, qui erant e Diaconorum ordine, de quibus Grotius ad Lucam cap. 4. verſ. 20. [2] * Præfuit *Alexandrinæ* Philadelphi Bibliothecæ Demetrius Phalereus, Vir doctiſſimus, Philoſophus, Orator præſtantiſſimus, Theophraſti etiam diſcipulus, (*k*) cujus hodie aureus extat περὶ ἑρμηνείας liber, qui cum male haberetur in patria: ſumma apud Athenienſes florenti gratia, ut CCCLX. ſtatuæ virtutis & meritorum ergo poſitæ ipſi fuerint, fortuna ita mutata fuit, ut in Ægyptum exulandum illi fuerit: ubi amicis Regis Ptolomæi adſcriptus Bibliothecæ curam geſſit, & omni rerum copia abundavit. Huic incomparabili Bibliothecæ ut vivus quidem præfuit, ita plures tamen admiſſi ex omnibus [3]

(*k*) An Demetrius Phalereus Bibliothecæ Alexandrinæ præfuerit, verusque Libri περὶ ἑρμηνείας ſit Autor, adhuc ſub judice lis eſt. Negant utrumque Philologi inter modernos plurimi atque ἐξοχώτατοι, quorum Indicem, & Argumenta haud contemnenda, *Homonymoſcopia* noſtra, *Sect. II. c. 3. §. 22. & 23. p. 297-303.* exhibet.

bus terris viri docti, qui illic communi victu alebantur. Præfuerunt huic muneri olim in *Ægypto* Sacerdotes. * Insecuti postea Demetrium in isto munere viri doctissimi, e quibus fuit Zenodotus Ephesius, cujus mentio fit apud Auson. *carm. 13. de Professoribus Burdigalensibus & præfat. in ludum 7. sapientum.* Callimachus Cyrenæus, Poëta inter Græcos nobilis, cujus præclarum Opus de origine & migrationibus populorum, conditoribus & legibus urbium intercidit, quique libros pene infinitos scripserat. Quemadmodum scilicet inter pecunias & thesauros versanti facile ex ipsa administratione congeruntur nummi; ita inter libros ætatem consumenti viro docto libros scribere non difficile est, cum tot ante oculos positæ segetes ad messes & spicilegia invitare videantur. Hic a Jonsio *de script. Hist. Phil lib. 1. c. 18.*, ubi seriem præfectorum Bibliothecæ Alexandrinæ recenset, omissus est. Statim enim ille Zenodoto Eratosthenem subjicit. Etiam ille Cyrenæus fuit, Callimachi discipulus, a varia doctrina πένταθλος dictus, & Philologi sibi nomen vindicavit, teste Suetonio *de illustribus Grammaticis cap. 10.* Præfuit & huic Bibliothecæ Apollonius Rhodius, vir ob Argonauticum carmen celeberrimus.

4

5 Fuere apud *Romanos*, etiam antequam Bibliothecæ struerentur, quidam actorum publicorum & legum custodes: asservabantur in æde Cereris plebiscita ab Ædilibus plebis, a Quæstoribus urbanis postea in ærario reposita. Librorum, tabularum censura committebatur Ædilibus Curulibus, Triumviris executio in libros damnatos data, Censoribus quoque arbitrium in libros erat. Duumviri a Tarquinio creati libros Sibyllinos custodiebant. Mutata Republica M. Varroni a J. Cæsare Bibliothecarum colligendarum negotium datum est, & Pompejus Macer ad ordinandas designatus. C. Julius Hyginus, ob antiquitatis notitiam Polyhistor vocatus, ab Augusto Bibliothecæ Palatinæ præfectus. Videmus ergo jam ab omni ævo doctissimis, & qui erant ὑπείροχοι ἄλλων, Bibliothecas, ingeniorum, animorum & sapientiæ thesauros, fuisse commissas. * Apud *Reges Franciæ* dignitas illa non exigua erat, quam sub Carolo M. obtinuit Gernandus. In Synodo Ticinensi Anno 876. subscribit Hilduinus, Abbas S. Dionysii & Bibliothecarius Caroli Calvi. Fuit & Ebo, Archiepiscopus Remensis, Bibliothecarius, ut patet ex Caroli C. Epistola ad Nicolaum PP. ubi ait, illum a parente, Ludovico Pio, adhuc Aquitanico rege, fuisse constitutum.

6

7 Qui in *Ecclesia Romana* Bibliothecæ præerat, teste Onuphrio Panvinio tractatu de Bibliotheca Vaticana, *Cancellarius* vocabatur; cujus ille munus describit: Bibliothecam & omnia ejus volumina accuratissime custodire; Bullas sive diplomata, vel Epistolas decretales Pontificum, scribere, & si opus erat, dictare; Acta Conciliorum & Synodalia exscribere & conservare; tandemque apud Romanam Pontificem omnia præstare, quæ sedis Apostolicæ Cancellarii nostro tempore faciunt. Erat vero olim Cancellariorum non ista dignitas, quæ postea fuit; de cujus nominis prima origine, variaque acceptione, dignitatis incremento, legendi omnino sunt Casaubonus in Flavii Vopisci Carinum loco illo: *Præfectum urbi unum ex Cancellariis suis fecit, quo fœdius nec cogitari potuit aliquid, nec dici;* Et Salmasius, qui luculentius omnia

excussit,

excussit, & in nonnullis a Casaubono dissentit. Comparari possunt, qui honestiore ex iis loco erant, cum scribis nostratibus, aut qui a secretis sunt. * Tum vero, cum Bibliothecæ præerant, *Archivariis* nostratibus similes erant: nam curæ actorum publicorum Bibliothecæ cura accessit, cum illa ab uno commode ordinari potuerit. Adeatur Onuphrius Panvinius ipso illo sæpius citato loco, ubi ait: *Conveniens visum fuit, ut is potissimum esset Papæ amanuensis, scilicet scribarum Princeps, vel a secretis, qui etiam Pontificiam Bibliothecariam, quæ tunc erat, velut Cancellaria quædam, sive, ut nunc loquimur, secretaria, tractaret: nostris vero temporibus hæc munia sunt divisa.* Idem Panvinius libro de Rebus Lateranensibus Vice-Cancellarium Ecclesiæ Romanæ ejusdem semper fuisse Bibliothecarium, & postremum, qui sanctus est utroque officio sub Bonifacio VIII, Benedicto II. & Clemente V, fuisse Papinianum, Episcopum Parmensem. Nam *Notarii* & *Secretarii* olim illi fuerunt cum Episcopis pari dignitate, de quibus Leonardus Aretinus Epist. *lib. 5. pag. 225.* ubi Secretarios honore & dignitate excellentiores Advocatis esse contendit. Post hunc ait nullum Vice-Cancellarium præfuisse Ecclesiæ Lateranensi, sed Romana curia trans Alpes in Gallias a Clemente traducta, novaque Bibliotheca Pontificia Avenione constituta, Vice-Cancellarii munus a Bibliothecario distinctum fuisse. Demum Sixtum IV. nova in Vaticano Bibliotheca constructa, officium Bibliothecarii a Sacristæ munere, cui adjunctum fuerat, distinxisse. 8

Fuere & sui Ecclesiis Cathedralibus Bibliothecarii, qui libros Ecclesiasticos custodiebant, & literas & diplomata Episcoporum describebant. Extat Valentiniani, Valentis & Gratiani AAA. constitutio *lib. 14. tit. 9. Cod. Theod. de studiis liberalibus Urbis & Romanæ & Constantinopolitanæ*, qua Bibliothecæ cura idoneis hominibus de Clero committitur. Sed fuit chartarum & publicarum literarum cura & olim & postea distincta. Qui Romæ fuerint Actorum publicorum custodes, notum est. Legendus est Bonifacius de Archivis c. 8. * Vocabantur in Ecclesia orientali *Chartophylaces*, qui & Bibliothecæ simul & Archivis præerant, de quibus legi possunt, quæ Carolus de Fresne in Glossario suo congessit. 9

Apud *Gallos* distinguebantur nomina illorum, qui Bibliothecæ præerant; sunt enim in Regia Bibliotheca *Maistres de la librarie*, & Magistri Bibliothecæ, viri, in illustri dignitate constituti, & Bibliothecarii minores, de quibus Ludovicus Jacobi, *Tr. de Biblioth., cap. 83.* videri potest. Magistri Bibliothecæ fuerunt Guilielmus Budæus, qui præterea libellorum supplicum Magister fuit, Petrus Castellanus, Petrus Montaureus, Jacobus Amiotus, Thuani, pater & filius, Hieron. Bignonius, celeberrima nomina. Apud antiquos etiam servis hæc cura demandata fuit, deque illis Pignorius in libro *de Servis p. 108. sqq.* pluribus egit. De Bibliothecarii officio multa Hottingerus in Bibliothecario quadripartito. 10

Solet quoque Bibliothecariæ curæ addi nummorum, marmorum vetustiorum & rariorum naturæ collectio, ut omnia illa, quæ ad ingenii culturam pertinent, uno loco congerantur. Quicquid enim vel rerum natura sinu suo recondit, quicquid 11

temporum & seculorum characterem exhibet, ut marmora & nummi, illud cum scientiarum arcanis, quæ libris continentur, recte conjungitur. De nummis, cimeliis, naturæ arcanis, catalogi non pauci extant. Qui naturæ rariora collegerunt, sub nomine *Museorum* illa publicarunt, quorum enarrationem universalem instituere voluit *Croix de la Maine,* teste Ludovico Jacobi, Tr. de Biblioth. p. 674. quæ, ut puto, una cum ejus Bibliotheca universali, quam moliebatur, periit. Extant integri de naturæ rarioribus libri Calceolarii, Septalii, Aldrovandi, de quibus in physicis plura. Multa talia musea notavit Ludovicus Jacobi in Tractatu de Bibliothecis, & in Itinerario suo Monconisius. Est & Italus aliquis, qui Museorum & Cimeliothecarum integram historiam promisit. Sed de his suo loco.

12 Procedimus ad Bibliothecas ipsas, quas accuratius nosse Bibliothecarius, id est literatus ac Polyhistor, debet. Cum enim omnis doctrina vel per mortuos, vel per vivos magistros, propagetur, vivi facile intereant, mortui immortales sint, nec nisi per ipsos vivos magistros habeamus, necessaria illarum cognitio est Polyhistori. *Tenenda* ergo est omnis *Historia Bibliothecaria,* quæ his præcipue absolvitur capitibus: (1) Cognitione Bibliothecarum prisci novique temporis, quæ olim extiterunt, hodieque supersunt, publicarum, privatarum. (2) Autorum, qui libros recensent,

13 collectione & collatione diligenti: * Et quidem quod ad primum attinet, præmonendum est, insanire illos, qui rei Bibliothecariæ studium vituperant & dissuadent, e quibus *Claudium Verdierum* nomino, Antonii filium, hominem propemodum insanum, qui in recensione Autorum, audaci, ridicula & stulta (nam in omnibus, etiam optimis, quærit, quæ notare possit) p. 168. misera plane, & jejuna declamatione, omnem curam Bibliothecariam, ut rem inutilem, stolidis ac ineptis rationibus damnat. Non est operæ pretium nugis illis immorari: sunt enim non sani hominis verba, sed furentis *μεμεθυσμένα ῥήματα.* Extremum dementiæ argumentum est, omnia quæ exquisitioris judicii viri aut invenerunt aut approbarunt, improbare. Ex hoc libro, ut ex ungue Leo, æstimari voluit, æstimanda ex unguiculis felis literaria

14 Sed mittamus hominem, & quod res est, agamus. * *De Bibliothecis* antiqui novique temporis in universum aliqui *scripsere*, sed ita scripsere, ut multa aliis post se commemoranda relinquerent. Sumsit sibi argumentum hoc tractandum Ludovicus Jacobi, Carmelita, cujus jam sæpius mentionem fecimus. Post illum Lomeierus, Gallesius, de quibus singulis peculiari capite judicium nostrum exponemus. Proposuerat quoque idem sibi argumentum Josephus Maria Suaresius, Vir doctissimns, cujus illa *τῶν βασιλικῶν* notitia historica extat, referente Ludovico Jacobi, Tr. *de Biblioth. c. 87. p. 613.* cum quo ille communicaturum se promiserat, quæ in Opere illo affecta habebat. Verum negotiorum mole oppressus non potuit extremam huic labori manum admovere, neque quicquam earum chartarum ad Ludovicum Jacobi pervenit.

15 Qui ab ovo Bibliothecarum historiam ordiuntur, cum ipsis mundi natalibus, cumque ipso Adamo natam librorum scribendorum originem ajunt. Certum est

jam

jam ante diluvium fuiſſe aliquam rationem conſervandæ rerum memoriæ. Nolo hic adducere, quæ de Adamicis literis ac monumentis nobis narrant Rabbini. * Columnas a Setho fuiſſe poſitas ajunt, quibus artium principia fuerint exſculpta, quarum alteram ſuo tempore in Syria ſuperſtitem fuiſſe, Joſephus autor eſt, *lib.1. Antiq. Judaic. c.4.* Quod enim ab Adamo ipſo duas tabulas confectas quidam exiſtimant, quibus ſcripſerit initia creationis, lapſum hominum & promiſſionem divinam, atque has tabulas exiſtiment, tanquam templum, fuiſſe, certi loci ſignum, in quem ſolitus eſſet convocare ſuam Eccleſiam, & ubi ſacrificia facta ſint, & recitata doctrina, illa, cum nullo autore certo dicantur, merito inter conjecturas refert Cl. Bœclerus Exercitat. in Joſeph. Antiq. Judaic. ubi de Inventoribus primis artium, quorum apud Joſephum mentio fit, disquiritur. Jam ante diluvium in respublicas coaluerunt hominum ſocietates: nam agnoverunt antediluviana imperia Chaldæi vetuſtiſſimi, & recenſentur eorum nomina a Beroſo & Apollodoro, quod fragmentum Euſebio inſeruit Scaliger. Sunt & Ægyptiorum & Arabum Monarchæ ante-diluviani, de quibus vide Rupert. Obſ. in Beſold. Synopſ. c.2. p.16. & Marsham. in Can. Chronologici προκατασκευῇ. Ac diſtinguitur totum illud tempus εἰς χρόνον ἀβασίλευτον καὶ εἰς χρόνον βασιλέων, tempus ſc. illud, quo nulli erant Reges, cum inter familias adhuc ſubſiſteret imperium, & illud, quo regnatum fuit. Non ergo veroſimile eſt, per tantum temporis ſpatium, totque annorum decurſum, ſine memoriis rerum actarum fuiſſe homines. Fuiſſe libros vel ex Juda, Enochi librum citante, diſcimus. Ideoque & libri in unum collecti fuere. 16

Quod Enochi *librum* attinet, varia ſunt incertaque omnia, quæ de eo memorant: nam quæ hodie ſuperſunt fragmenta, nemo facile genuina credet, de quibus legi poſſunt, quæ habentur apud Bangium in *Cœlo Orientis Exercit. 1.* Cun. *lib.3. de Republ. Hebr. c.1.* Druſium *in Henocho.* Dorſcheum *in diſſertatione de Prophetia Enochi.* Hackſpan. Diſp. *de Dæmonum Angelorumque nominibus.* Maderum *de ſcriptis & Bibliothecis Antediluvian.* Schotanum *in Bibliotheca Hiſt. Sacræ de prim. mund. ætat. p. 83. & ſeqq.* Heideggerum *in Hiſtoria Patriarcharum Exerc. 10.* ubi νοθεία fragmenti, quod Scaliger ad Euſebium produxit, undecim argumentis oſtenditur. Memorantur autem libri ab Enocho ſcripti diverſorum argumentorum. Eſt *Propheticus*, eſt & *Phyſicus*, quem apud Æthiopes in Regno Reginæ Sabæ extare Abyſſina lingua, teſtatur Genebrardus Chronol. p. 14. * Guilielmus Poſtellus, *in libro de Originibus, ſeu de varia & potiſſimum Orbi Latino incognita aut inconſiderata hiſtoria, in quo totius ſe Orientis myſteria proditurum minatur*, ſuper Noachi & Henochi libris, ſed ipſi non inſpectis, ex interpret. Sacerdotis Æthiopis, novas & inauditas ſententias fundat. * Non deſunt, qui mirabilem in illo ingenii vim per omnia diffuſam agnoſcant; nam Florimundus Remondus *lib.2. de Origine hæreſium c.15.* virum maximum omnium vocat, quos ſeculum noſtrum produxit; multa quoque in ejus laudes adducit Joann. Steph. Menochius in libro, Italica lingua ſcripto, cui titulus *Trattenimenti eruditi part.3. c.91.* * Refert & in Peireſcii, magni illius librorum venatoris, Vita Gaſſendus: Illi ab Ægidio Lochienſi e Capuccinorum familia ex Ægy- 17 18 19 20

pro redeunte narratum fuiſſe *de Mazapha Einock*, ſeu Prophetia Enochi, idiomate Æthiopico ſcripta, declarante ea, quæ ad finem usque ſeculi eventura ſunt, in Bibliotheca quadam Orientis latitante. Ideoque Peireſcium accenſum ejus parandi ſtudio, ut nullis parcens ſumtibus ipſum ſui faceret juris. Ejusdem libri exemplum
21 forte fuiſſe quis credat, quo uſus eſt, ſed alio interpretante, Poſtellus. * Quanquam Ludolphus, Vir celeberrimus, *in Hiſtoria ſua Æthiopica, lib. 3. c. 5.*, omnem illius libri fidem funditus evertit. Namque e Bibliotheca Cardinalis Mazarini, in quam ille e Peireſciana Bibliotheca translatus, ejus libri exordium, medium & finem per amicum exſcribi curavit, quæ nihil de Enocho, neque prædictionibus futurorum, ſed quendam Abba-Bahaila-Michaëlem autorem habuerunt, de myſteriis cœli & terræ, & de SS. Trinitate, differentem. Georgium Habeſſinum, cujus fidem in relationibus ſuis ſecutus eſt Ludolphus, Precationem Magicam vocaſſe ait, ac plane negaſſe in Æthiopia receptum; *Tanta vecordia*, inquit Ludolphus, *ſcriptus eſt, ut ſacratiſſimæ Virgini Mariæ Orationes ad filium ſuum* θεάνθρωπον *affingantur monſtrificis nominibus plenæ, quibus plus quam divinæ virtutes adſcribuntur:* quare a Judæis confictum exiſtimat. Vellem tamen, quicunque demum ſit, a viro clariſſimo in lucem protractum, ad quem forte reſpexerunt, qui phyſicum ab Enocho librum ſcriptum crediderunt: Phyſicum enim de myſteriis cœli & terræ argumentum videtur.
22 * Mireris ſane qua fronte, qua fide Boulducus Capuccinus, *lib. 1. de ſtatu Eccleſiæ ante-Moſaicæ c. 14.* pronunciare auſit: *Noa ſcripta Enochi diligenter conſervabat, ac illa repoſuit in arca diluvii non minore ſollicitudine, quam Patris Adami & quorundam aliorum oſſa, ut qui ejus, quem Deus rapuerat, oſſa, quæ ſervarentur, habere non poſſit, ſcripta tanquam ſacratiſſimum pignus ac depoſitum ſibi & poſteritati cuſtodiret, quorum lectione, vel ſolo intuitu, ad tanti autoris merita divina jugiter conſpectui præſentanda moveretur, quibus juſte irati Numinis in mortales miſericordiam facilius impetraret.*

23 Sed relinquamus ſua cuique commenta. * Poſt diluvium Pentateucho nihil antiquius eſſe plerorumque eſt ſententia, quanquam de *Abrahami* quodam *libro*, qui *Liber Creationis* inſcribatur, & fundamenta Cabalæ obſcure doceat, Judæi multa tradunt. Unde de Abrahami in Ægypto & India Scholis, ex quibus *Bramines* quaſi *Abramines* dicti, multa Poſtellus, qui, neſcio qua fide, *cap. 15. lib. cit.* pronunciat: *Apud Indos latent infiniti hiſtoriarum & librorum antediluvianorum theſauri, quos nos expectare una cum Enochianis opus eſt, antequam claritatem abſolutam rerum Moſaicarum cernamus.* Et tamen in titulo libri origines ſuas ſe ex libris Noachi & Henochi eruiſſe venditat,
24 quæ ἀντιφρητικῶς ἀντικείμενα eſſe nemo non videt. * In *Pentateucho* libri allegantur nonnulli illo, ut videtur, antiquiores, ut liber bellorum Domini Num. 21. v. 14. Liber pacti Exod. 24. v. 7. de quibus variæ adferuntur ſententiæ, quas recenſet Lomeierus, c. 2. Quod in ſceleratæ calumniæ occaſionem trahit infamis Atheiſmi propugnator, Spinoſa, in *Tractu Theologico-Politico cap. 8.* ubi pluribus argumentis contendit, Pentateuchum non eſſe a Moyſe ſcriptum, ſed ab alio Autore, qui laudat illic libros bellorum Domini & librum pacti, a Moyſe conſcriptos,

quibus

quibus reſponderunt veritatis divinæ hyperaſpiſtæ. Videmus in ſacri Codicis libris multos alios paſſim laudari, quorum memoria nunc plane ac ipſis Judæis periit, de quibus Lomeierus cap. 3. Neander Præfat. Erot. Græc. linguæ. * Meminit & Benjamin Tudelenſis *in Itinerario ſuo* Bibliothecæ librorum primi & ſecundi templi, quam extare in ripa Euphratis apud ſepulchrum Ezechielis Prophetæ ait. Fabuloſum hunc Autorem omnes habent. Sed tamen Petrus della Valle *in Itinerario ſuo* hujus ſepulchri meminit, quod adire, neſcio quibus obſtaculis impeditus, neglexit; licet de Bibliotheca nihil. * Magnifica multa de numeroſiſſima X. millium librorum Bibliotheca, apud Æthiopiæ Imperatorem, nonnullis narrantur. Sed Ludolphus in Hiſtoria ſua Æthiopica, *lib. 4. c. 1.* ſuaviter ea ſomnia ridet, qui familiari cum Gregorii Abyſſini converſatione omnia ejus regni arcana perſcrutatus eſt; pauciſſimos illic libros nominat, e quibus 1. Gloria Regum, in quo Hiſtoriæ Reginæ Sabæ aliæque plures leguntur. 2. Chronicon. 3. Liber Philoſophiæ, cujus aliquod in Æthiopia pretium eſt. 4. Scala vocabularium. Nulla vero ex illis myſteria ſperanda Ludolphus, ex inſigni hominum in philoſophia ac medicina ruditate, probat, cujus aliquot ille documenta adducit. Non equidem negaverim, omnia ignota pro magnificis ſæpe haberi, & a multis myſteria fingi, ut mirabilia dixiſſe videantur: ſed tamen & multa in abſcondito etiam ultra hominum ſuſpiciones latere, certum eſt. * *De Salomonis libris* alicubi eos extare fama eſt. Suidas in Ezechia illum librum ἰαμάτων παντὸς πάθους ſcripſiſſe perhibet. Joannes Picus, Comes Mirandulanus, teſtatur, ſcriptum eſſe a Salomone librum, cui titulus *Sapientia* ſit, non qui nunc in manibus ſit, Philonis Opus, ſed alterum Hieroſolymitana ſacratiore lingua compoſitum, in quo ipſe Salomon, naturæ rerum interpres, omnem ſe illiusmodi diſciplinam fateatur de Moſaicæ legis penetralibus accepiſſe. Salomonis *Herbarium* Arabica lingua in pauciſſimorum quorundam manibus eſſe, nonnulli volunt, unde magna in arte medica miracula patraverint. * Quanto non deſiderio multi in libros illos *LXX. Eſdræ de Cabaliſticis ſecretis* feruntur? quos alicubi tamen extare, credibile eſt. Multa ſunt in his ſcriptis Judaicis myſteria rerum naturalium ac ſecretioris Metaphyſicæ recondita, quæ imperitis hominibus, ut nugatoria, videntur. * De Rabbinicis ſcriptis legendus eſt Buxtorffius, Plantavicius, Hottingerus, & qui nondum omnibus innotuit, Julius Bartoloccius, Abbas Congregat. S. Bernard. Ord. Ciſterc. Romæ in Monaſterio S. Prudentianæ, qui edidit *Bibliothecam Rabbinicam*, Opus trium voluminum, in quo maximam partem, MSta Bibliothecæ Vaticanæ Hebraica cum Catalogo editorum librorum recenſet, & multa de ætate Autorum, genere ſcribendi & materia annotat.

25 26 27 28 29

30 Apud *Ægyptios*, quorum antiquitates non cum Græcis tantum, ſed & cum Hebræis ipſis, ultra quam per religionem permitti poterat, contendit Marshamus in doctiſſimo Canone ſuo Chronologico, jam tum ab omni ævo Bibliothecas fuiſſe, non temere aliquis negaverit. Præterquam enim, quod Joſephi teſtimonio maximam ſemper curam Actorum publicorum habuerint, quibus cura librorum ſemper conjuncta fuit, illud non obſcuro argumento eſt, quod Græcorum Philoſophi, qui præ reliquis ſapue-

ſapuerunt, ex Ægypto, a Sacerdotibus, rei literariæ ac librorum perpetuis cuſtodibus, arcaniores hauſerint ſcientias. Videndus de Ægyptiis Bibliothecis & re literaria eſt Diodorus Siculus *lib.1.* ubi de Oſmandyæ Bibliotheca & magnifica operum ſtructura, quæ non immerito Kircherum *in Turri Babel. lib 2. Sect.3. c.3.* in admirationem rapit: *Hæc ego opera*, inquit ille, *ſi paulo penitius conſidero, auſim ſancte affirmare, hoſce ſummi ingenii homines, uti nihil eos humanarum ſcientiarum latuit, ita earum ope humanis quoque operibus majora præſtitiſſe, cum vel in una fabrica efformanda omnes artes & ſcientias Phyſicam & Mathematicam conſpiraſſe videam. Quis hodie ſimile quid attentare audeat, niſi totius naturæ conſultus, niſi totius Arithmeticæ, Geometriæ, Opticæ, Aſtronomiæ, Mechanicæ, Staticæ, ceterarumque artium doctrinis eruditus!* Quod ſi ergo tanta artis perfectio in illis operibus fuit; quos non in tam ſplendido domicilio ſapientiæ theſauros latitaſſe credibile eſt? Opera enim de magiſtris & doctrina, quæ libris illis continebantur, teſtabantur.

31 Apud *Chaldæos* quoque, rerum omnium curioſiſſimos homines, magnam rei literariæ & librariæ, ac antiquiſſimorum monumentorum curam fuiſſe, certius eſt, quam ut a quoquam negari poſſit. Quæ ex illis fragmenta habemus, ceterorum

32 hiſtoricorum tempora longe antecedunt. * BEROSUS, Sacerdos Chaldæus, (cujus filiam Sibyllam, quæ poſtea Cumas venit, Juſtinus Martyr in Paræneſ. ad Græcos pag. 34. lit. E. facit; quo tamen inſigni Anachroniſmo Montacutius in Analect. Eccleſiaſt. exercit. 4. illum liberat, ab Gloſſatore inepto illa verba interjecta judicans) paulo ante principatum Alexandri Magni *libros III. rerum Chaldaico-Aſſyriacarum* ſcripſit, quem antiqui Autores paſſim laudant. Joſephus in Antiquitatibus Judaicis paſſim ejus meminit: cui pares ſunt Manetho & Metaſthenes, vel potius Megaſthenes, Ægyptiacarum, Perſicarum, aliarumque rerum ſcriptores, quorum omnium fragmenta diligenter collegit Scaliger in Opere ſuo Chronologico.

33 * Qui libri cum ab omnibus deſiderarentur: L. JOH. ANNIUS VITERBIENSIS, Ordinis prædicatorum, Anno 1437. natus, Vir linguæ Latinæ, Græcæ, Chaldaicæ, Arabicæ eruditus, & antiquitatis ſtudioſiſſimus, quibus elogiis Neander in Italia ſua eum effert, Beroſi quinque libros cum aliis quibuſdam in lucem produxit, commentariisque illuſtravit. Sed jam dudum ab eruditis adverſus hunc Annium, ut veteratorem & falſarium, conclamatum eſt, & illa producuntur argumenta, quæ elidi nulla ratione poſſunt, de quibus legendus Tilemannus *in Diſc. Philolog. de Hiſtoricorum delectu p. 76.* & Voſſius *de Hiſtoricis Græcis lib.1. cap.22.* Non deſunt tamen, qui modeſtius de hoc ſcripto ejusque autore cenſendum eſſe exiſtimant, & aliquid tamen in illo veri ſibi deprehendere videntur. (*l*) In quibus

(*l*) De Beroſo Annii notari etiam meretur judicium Thomæ Reineſii, Medici & Polyhiſtoris κριτικωτάτου, in Epiſtola, ad Joſ. Clauderum A. 1646. exarata, quam ejusdem Epiſtolis, ad ſe ſcriptis, Joh. Vorſtius præfixit, p. 1. 2. 3. obvium. Statuit *is, non omnia, quæ in Beroſo, licet Annius eum interpolaverit, hinc inde leguntur, eſſe conficta, ſed quamplurima conſentire cum profunda antiquitate: Beroſum verum & genuinum cum Anniano pariter incedere, & ab eo eſſe ſegregandum: latere in iſto ſterquilinio pretioſas gemmas, quas alibi*

quibus David Chytræus *lib. de lect. Hist.* Munſterus *lib. 5. Coſmograph. cap. 8.* qui temerarium quendam genuinis & veris Beroſi laboribus aliquid lolii immiſcuiſſe judicat, Annium vero a falſi ſuſpicione excuſat. Dionyſii quoque Gothofredi, in *præfat. Hiſtoricor. antiquor. Rom.* benignior de illis Annii Beroſianis ſententia eſt. Quæ etſi nonnullis contemnenda videntur, ac deſperatiſſima Annii cauſa plerisque habetur, acerrima tamen inter eruditos viros ante aliquot annos ſuper hoc argumento excitata contentio eſt. Nam ex oſſibus Annii ultor ſurrexit, ex eodem ſcil. ordine *Thomas Mazza,* qui Apologiam pro illo ſcripſit, quem tamen & alius Anonymus Nobilis, alio libro, ſed hactenus inedito, refutavit, ut ex Gregor. Leti *Italia regnant. part. 4. lib. 3. pag. 329.* conſtat. Quod Mazzæ ſcriptum, quanquam ſummo ſtudio quæſitum, videre nondum mihi contigit: neque magnopere æſtimandum videretur, niſi me *Macedi,* incomparabilis omni doctrinarum genere, maximoque judicio præditi Viri, de quo alibi dicturus ſum, autoritas moveret. Ille enim adverſus Nobilis Anonymi Invectivam ſingulari ſcripto Thomam Mazzam ſtrenue defendit, non alia, quam veritatis cauſa inductus, ut ex præfatione illa Macedi, quam Gregor. Leti eo in loco appoſuit, patet. *Suſcepi,* inquit, *defenſionem tum ſtudio tuendi Patris Inquiſitoris, Mazzæ, innocentiam, tum veritatem, quæ mihi ſemper cordi eſt, vindicandi.* De ipſo vero opere Mazzæ ita judicat: *Difficile aggreſſus eſt opus, quod Apologiam ſcripſit pro Annio Viterbienſi, ſui ordinis fratre, magni nominis viro, ut ejus fidem, a plerisque Autoribus in dubium vocatam, aſſereret, & ab objectis calumniis vindicaret. In quo certe mirum eſt, quantum ſtudii & operæ poſuerit, quam ſe ingenioſum & eruditum oſtendat, ut prope miraculo legentibus videatur, potuiſſe in re tam ſpinoſa floride, tam obſcura nitide, tam ſterili facunde, tam jejuna erudite ſe gerere: Quod ego opus cum legiſſem, magnopere ſum admiratus.* Eodem in loco hæc habet: *Legeram antea hunc Apologeticum, vernacula lingua ſcriptum, qui mihi vehementer placuerat, tum propter novitatem operis, tum propter ſtyli granditatem, tum propter dictionis elegantiam, tum præcipue propter copiam eruditionis, eumque judicavi omnibus numeris abſolutum.* De Nobili vero illo Anonymo ait, *illum ſæpe a ſcopo & veritate aberrare, & multa carpere & ſugillare, quæ vera tamen eſſent, nec nulla poſſent ratione impugnari.* Vix credi poteſt, quanto exarſerim illa legendi ſcripta deſiderio, rei novitate motus; neque hactenus tamen voti mei compos factus ſum. Multa certe magnifica de illo Viro nos ſperare jubet Macedus, *quem ingens præterea opus de Hiſtoria veterum Gothorum moliri,* ait, *ſic ab illo explicandam, ut non mediocrem ab illius calamo ſplendorem acceptura ſit.*

Redimus ad Bibliothecas noſtras: & quidem apud *Perſas* Bibliotheca Suſiana 34 magni nominis fuit, de qua legatur Diodor. Sic. *lib. 2. cap. 32.* De recentiore illa apud Perſas Coſrois Regis legendus eſt Schickardus *in Tarich. pag. 146.* De ceterarum gentium,

alibi fruſtra quæremus; inventurum autem eas eſſe, qui judicio valet, & omne genus Antiquitatum eſt emenſus. Addit tandem ſe in Beroſo Anniano *venerandæ Antiquitatis veſtigia, & genuini Beroſi Fragmenta, deprehendere, quibus ſua Annius, vel alius ante hunc addiderit & inſperſerit.*

gentium, Afrorum, Chinensium, Græcorum, Romanorum, antiquis ac deperditis, ac de recentioribus Bibliothecis, integris libris egerunt Autores supra memorati, etsi magna nobis spicilegia, pene dixerim messes, reliquerint. Quoniam vero de Bibliothecis singulatim agere non est nostri instituti, ideoque illa prætermittimus.

35 * Id vero, antequam hoc de re Bibliothecaria argumentum dimittamus, monemus, de notitia Bibliothecaria, singularibus excerptis Bibliothecariis paranda, omnibus, non Bibliothecariis tantum, sed quibusvis literatis, laborandum esse. Latius eorum patet utilitas, quam excerptorum specialium, quæ sub illis continentur; eorumque defectum facile sarcire possunt.

36 EXCERPTA IN RE BIBLIOTHECARIA vel uno volumine, vel diversis, institui possunt. HOTTINGERUS in Bibliothecario, *part. 1. cap. 7.* quatuor indices pro Bibliothecis fieri jubet. 1. Chronologicum, quo Autores secundum seriem seculorum distinguuntur. 2. Logicum, qui secundum materiarum, sibi subordinatarum, nexum disponendus. 3. Theologicum (nam ad Theologiam ille primario respicit), qui nominibus suis omnes Theologos cujuscunque Religionis exhibeat. 4. Grammaticum f. Alphabeticum, quem duplicem iterum esse voluit, realem & personalem, & illum quidem latiorem vel strictiorem, latiorem pro integris tractatibus, strictiorem pro tractatuum partibus. In personali non nomina simpliciter, sed & vitam, personam, actiones &c. strictim describi vult. His indicibus adjungit ulterius Topographicum, qui secundum orbis partes Autores disponit, & Syncriticum, sive Comparativum Autorum, editionum. Sed quantus ille labor futurus, quam etiam in multis non necessarius! Mihi quidem indices Hottingeriani non inutiles pro Bibliothecario, & qui commentationes Bibliothecarias parat, videntur, sed pro viro, qui alia habet agenda, nimis operosi. Quanquam enim Chronologicus index sit utilissimus, eumque ordinem præ ceteris amplexus sit Vossius in libris suis, Topographicus etiam non exigui usus sit, quo labore aliqua ex parte nos Quenstedius levavit; existimo tamen, cum propter res ipsas omnia discantur, consultius fore, si indices reales habeamus, non anxie secundum rerum seriem, sed alphabetico ordine dispositas, in quibus titulis subjiciamus suos Autores, connotatis semper variis editionibus, patria, tempore, ceterisque scitu necessariis, ubi se ultro ingerunt. Ac poterunt memoriæ etiam gratia sine magna difficultate Autores classici & historici seorsim locari notarique in iis variæ editiones, ne semper in vasto quærere acervo illos necessum sit. Hinc Criticos potius, quam Syncriticos Indices super Autores parari velim, quibus colligantur judicia de Autoribus, quæ vel in lectione apud Autores occurrunt, vel quæ inter colloquia cum viris doctis ipsi notamus. Non credat facile aliquis, quantam utilitatem res illa habitura sit.

37 * Eorum exemplum nobis præbent Judicia de Autoribus, ab Anonymo, quem tamen supra nominavimus, in Gallia instituta. Nunc quoque talia Matthiæ Zimmermanni sub prælo de Autoribus judicia esse narratur, quæ nondum vidi. Rudimentum talium excerptorum præbet Magirus in Eponymologio Critico, qui nunc auctior

auctior prodiit liber. Ex converſatione notata judicia Excerpta Scaligeriana & Thuanæa continent.

Omnium ut puto induſtriam facile ſuperare in hoc genere potuiſſet Vir nunquam ſatis laudandus, GEORGIUS HIERONYMUS WELSCHIUS, Auguſtanus Medicus, verum Germaniæ noſtræ decus, ſi præclara iſta Opera ſua in lucem edere potuiſſet. Mihi certe ingenium hujus Viri admirabile ſemper viſum eſt. Quas enim ille non diſciplinas, linguas, etiam Orientales, conatibus pene Herculeis exhauſit? Quod in illo judicium? quam ſanum & elegans? quantus humanioris literaturæ apparatus? Ego certe quoties triſtes illas e naufragio tabulas, affectorum Operum Indicem, perſpicio, toties ſane hanc eruditi orbis jacturam deploro, & nunc publice omnes, qui hujus Viri ſupellectilem literariam poſſident, obteſtor, ne quicquam illarum chartarum perire ſinant; typographos vero, ut tineis & blattis, quicquid earum ſupereſt, eripiant, neque publico bono invideant. * Habuit ille affectum Opus, ut Schrockius in vita ejus teſtatur, *Notitiam Autorum Panglottam,* quo in ſingulis linguarum generibus veteres & probatos Autores, in ceteris meliores, non tantum nominare, ſed & præſtantiores editiones indicare, & de ſcriptis ipſis judicia ferre voluit: cujus facti initium ipſi Gerh. Joh. Voſſius ſuggeſſerat, qui tale quid olim cœperat, amicisque & auditoribus diſtribuerat; a quibus ipſe acceptum plurimum deinde auxit, Græcis nempe & Latinis Orientales quoque addendo. Idem *Hiſtoriam Literariam Turcarum* ex MSto Conſtantinopolitano exhibiturus erat. Idem *Lipſii Bibliothecam, Naudæi Bibliographiam Politicam, Diſſertationem de ſtudio liberali, Lindanum de ſcriptis Medicis notis auctiores, Bibliothecam Medici eruditi, Hiſtoriam Medicorum Orientalium & Ideam Chronologiæ Medicorum* edere voluit. Sed illorum omnium ſpes cum ipſo exſpiravit.

38

39

CAP. VII.

DE MANVSCRIPTIS.

§. 1. *MStorum Codicum pretium.* 2. *Uſus eorum, qui jam typis vulgati ſunt, eximius.* 3. *Exemplo Codicis Rigaltiani Fabularum Phædri oſtenditur.* 4. *Codicum antiquitas ex characteribus deprehenditur.* 5. *Quod nondum præceptis comprehenſum.* 6. *Robortelli, Scioppii, Welſchii Ars critica.* 7. *Henr. Stephani de Criticis.* 8. *Cauſaubonus de Criticis librum affectum habuit.* 9. *Salmaſii epiſtola de notis antiquitatis in MStis Codicibus integra adducitur.* 10. *Græci Codices antiqui, quemadmodum & Latini, ſine ullo vocum interſtitio ſcripti, ſine ullo accentu.* 11. *Solo verſu, ſive periodo finiebatur oratio.* 12. *Ariſtophanes primus diſtinctiones & accentus invenit.* 13. *Quos poſtea Grammatici antiquioribus Codicibus addiderunt.* 14. *Diphtongus Æ una litera notis recentiorum MStorum.* 15. *Eraſmi in Manuſcriptis indagandis ſingularis induſtria.* 16. *Leonardi Aretini de Quintiliani MSto exultatio.* 17. *Monachi MStorum cuſtodes.* 18. *MSta in lucem protrahenda.* 19. *Poſſevini,* 20. *Labbei,* 21. *Spitzelii,*

lii, 22. *Ludovici Jacobi,* 23. *Caponi,* 24. *Welschii ea in re conatus laudantur.* 25. *Senatus Augustani singulare studium in oblatione MStorum ad editionem.* 26. *Ant. Reiseri Index MStorum Biblioth. Aug.* 27. *Hulder. Fuggeri Liberalitas.* 28. *Petr. Lambecii cura in MStis Bibliothecæ Vindobonensis.* 29. *Julius Pflug de Bibl. Budensi librum promisit.* 30. *Thomasinus, Angelicus Aprosius, Ludov. Jacobus laudantur.* 31. *Cl. Felleri utilissima opera in MStis Academiæ Lipsiensis.* 32. *Multa in illa notabilia.* 33. *MSta Orientalia.* 34. *Laur. Pignorii παραίνεσις ad libros MStos edendos.* 35. *Autores veteres, manu illustrium Criticorum notati, MStis accensentur.* 36. *Nicolai Heinsii & Gæsii Bibliothecæ a copia illorum laudantur.* 37. *Libri, e MStis primum in lucem editi, MStorum fidem habent.* 38. *Libri virorum doctorum inediti ac affecti ad MStos quoque referendi.* 39. *Varia illorum fortuna.* 40. *Quomodo indagandi.* 41. *Exempla ineditorum librorum.* 42. *Etiam imperfecti eruditorum libri in lucem protrahendi.* 43. *Martini Fogelii scripta inedita recensentur.* 44. *Andreæ Bosii opera affecta.* 45. *Epistolæ virorum doctorum MStæ inter κειμήλια Bibliothecarum.* 46. *Hottingeri, Marquardi Gudii, Bibliothecæ Noribergensis in iis coarcervandis industria.* 47. *Reinesianæ Epistolæ MStæ in Bibliotheca Bosiana.* 48. *MSta politici argumenti colligenda in Bibliothecis.* 49. *Bibliotheca Augusta & Maximiliani* zum Jungen *ab eorum copia laudatur.* 50. *MStorum copia in Bibliothecis publicis præprimis colligenda.* 51. *MSta antiquissima, utut aliqua parte vitiosa, pretium non amittunt.* 52. *Iis tanquam oraculis utimur in emendandis autoribus & mutilationibus Patrum detegendis.* 53. *Manuscriptorum nunquam editorum raritas rem sæpe inæstimabilem facit.* 54. *MStorum librorum catalogi an celandi, nec in publicum proferendi?* 55. *MStis locupletes sunt Bibliothecæ publicæ, Vaticana,* 56. *Vindobonensis,* 57. *Hispanicæ,* 58. *Anglicæ,* 59. *de quibus Christ. Arnoldi testimonium producitur,* 60. *Gallicæ Bibliothecæ non regiæ tantum, sed & privatæ.* 61. *Thuana,* 62. *Italicæ,* 63. *Augustana, Leidensis, Norimbergensis, Gottorpiensis,* 64. *cujus aliqua recensentur,* 65. *privatarum Bibliothecarum manuscripta.* 66. *Lucæ Holstenii MSta, ad Philosophiam Pythagoricam & Platonicam pertinentia, enarrantur.* 67. *Illustris Viri, MARQVARDI GVDII, laus, ejus insignis MStorum Bibliotheca, & opera ἀνέκδοτα.*

1 In Bibliothecis principem merito locum obtinent MSti CODICES, quorum
2 singularis haberi cura debet. * Postquam enim per typos vulgari cœperunt veterum Scriptorum libri, illi quidem, qui vulgati sunt, Typographiæ beneficio, pretio suo aliquatenus imminuti sunt: olim enim multo ære comparabantur veteres illi libri, Monachorum manu descripti, quibus non exiguum inde lucrum accrevit; de quo videri Naud. *Add. ad Hist. Lud. XI. p. 87.* potest. Sed suo tamen etiamnum pretio censentur, qui sunt antiquiores, ad quos velut ad oracula confugiunt, qui emendationes locorum in Autoribus quærunt. Non enim elevandus etiam illorum MStorum usus est, ut Conringio in *Epist. de Bibl. Aug. pag. 108.* visum. Semper enim in vetustis

ſtis codicibus aliquid a Criticis ſagacioribus obſervari poteſt, quod illis, qui primum ex iis libros typis promulgarunt, in mentem non venit, ut editione Fabularum Phædri mihi conſtat. * Cum enim Rigaltius ex vetuſto codice MSto has Fabulas ediderat, innumera tamen in illis menda relicta ſunt, quæ ex illo ipſo codice, qui in manus Marquardi Gudii incidit, mirabili ſolertia Vir ſummus reſtituit, modo exorari poſſit, ut limatiſſimas illas notas ſuas in publicam proferre lucem velit. (m) Scilicet ut ingenio alii aliis feliciores ſunt, ita & in ϛοχασμῷ Critico alii aliis oculatiores, qui in apicum illo ductu & flexu aliqua velut divina virgula deprehendunt, in quo fruſtra alii ſudarent. 3

Neque enim leve aliquid & exiguum quis exiſtimet, cum e veteri codice MSt. emendatur Autor. Plures ſunt in illa re nodi, quam quis forte crediderit. MStorum codicum fides ex antiquitate, antiquitas ex ipſa ejus facie, characterum ductu, flexu, magnitudine, poſitu, colligenda eſt; ne quid de mutatione, transpoſitione, omiſſione, interpoſitione literarum, abbreviatione verborum &c. dicam. Nam ut ipſe linguæ gliſcunt, ſingulisque pene ſeculis aliquid in illis mutatur; ita nec ipſa ſcribendi ratio ſibi conſtat. Hoc e Germanica, Gallica, Italica lingua patet. (n) Quanta hic in verbis, phraſi, accentu, dictione, ſcriptura, diverſitas ſucceſſu ſeculorum fuit! Stulti plane ſunt & pueriliter judicant, qui ceterarum linguarum non eadem fuiſſe fata exiſtimant. * Subſiſtit illa res hactenus in ſola ἐμπειρίᾳ, neque ad artis regulas vocata; * nam paucula illa, quæ ROBORTELLUS & SCIOPPIUS *de arte critica* ſcripſere, tumultuaria ſunt, & hujus rei fundum omnem non emetiuntur. De characteriſmis illis temporum in codicibus deprehendendis non ſatis accuratæ præceptiones habentur; cum certum tamen ſit, ita de illarum ætate judicia inſtitui poſſe, ut ex quibusdam ſignis de hominum & brutorum ætate judicare poſſumus. Qui a Monachis & Græculis fugitivis ab excidio Conſtantinopolitano lucelli gratia deſcripti, illam fidem non merentur, quam antiqui. Plura nos fortaſſis docuiſſet omnium literarum Vir, HIERONYMUS WELSCHIUS, ſi edidiſſet *Artem ſuam Criticam*, Scioppiana, ut titulus habet, breviorem, auctiorem & accuratiorem, quæ per omne Scriptorum genus & linguas omnes ſe diffundat, & *Honores Calligraphiæ*, ſive commentariolum de varietate chartarum, ſcripturarum & typorum, in quo multa rariora & vulgo incognita recenſere & revelare voluit. * Scripſerat & HENRICUS STEPHA- 4 5 6 7

(m) Viri illuſtris, Marqu. Gudii, in Phædrum Notæ, ſive Commentaria Poſthuma, in Editione Mythographi hujus noviſſima, Variorum Notis aucta, quam Pet. Burmannus Amſtelodami A. 1698. *in 8vo* evulgavit, prodierunt.

(n) Quam inter Deſiderata Literaria hic retulit Morhofius, de Scripturæ in Codicibus Seculorum diverſorum MStis diverſitate doctrinam, magna ex parte, quod Linguam imprimis Latinam attinet, ſatis accurate eſt perſecutus, & Tabulis LX, varia Scripturarum Veterum Specimina, æri inſculpta, exhibentibus, illuſtravit Joh. Mabillonius, Theologus Ord. Benedictini Gallus πολυμαθέϛατος, in *Libris VI. de Re Diplomatica*, Lutetiæ A. 1681. *in fol.* editis.

STEPHANI quædam de *Criticis*, in quibus tamen frustra illa, quæ ad artem ipsam
8 spectant, quæsiveris; * nisi fortassis hoc suppleturus fuisset CASAUBONUS, qui *Epistola XXI.* ad Bongarsium hæc scribit: *Nos de Criticis veteribus ea parata habemus, ex antiquis Hebræis, Græcis & Latinis, quæ non promit in suo de Criticis libello Stephanus.* Sed illa lucem non viderunt, cum, aliis negotiis occupatum in *Epist. 266. ad Elmenhorstium*, se de poliendo Commentario, quem de Critica scripserat, ne cogitare quidem posse, fateatur.

Sæpius ego miratus sum, adeo neminem ex omni Criticorum familia operi
9 huic manus admovisse. * Extat de hoc argumento SALMASII *epistola ad Sarravium*, inter Sarravianas illas Arausioni An. 1654. editas, p. 235. quæ aliquid plenius meliusque tradere videtur, quanquam ab illo, aliis negotiis occupato, scripta est. Rogarat illum Sarravius, ut notas antiquitatis Codicum MStorum aliquas sibi
10 panderet. * *Video,* scribit ad illum, *antiquissimos Codices Manuscriptos Latinos & Græcos, ita exaratos esse, ut nullo interstitio voces distinguantur, sed uno literarum ductu invicem cohæreant. Et hæc est summa vetustatis nota. Velim autem scire, quo ævo distingui cœptum sit, quod antea confuse habebatur. Hoc enim κριτήριον mirum in modum conduceret dijudicandæ ætati Manuscriptorum. Si quid juvare potes Tu, qui plures istiusmodi libros versavisti, quam mortalium quispiam, fer opem & insigni beneficio literas affeceris.* Ergo rescribit illi Salmasius, testis omni exceptione major, εἰς μύριοι. Nam qui ejus elevare fidem hac in re velit, hunc ego insanire dixerim. Regnabat in his studiis Salmasius, ac præcipuas eruditi orbis Bibliothecas perreptaverat, libros manuscriptos descripserat, ex iis excerpserat, ut quasi viva MStorum Bibliotheca videri posset. Quam epistolam, cum in paucorum manibus sint Sarravianæ, hic integram subjungere volui, cum magnam rei criticæ facem accendat: *Quod petis de distinctione librorum veterum, vellem tempore opportuniore eam mihi quæstionem proponere instituisses. Si otio quippe majori abundarem, neque angustis spatiis excluderer, plenius hac de re possem tibi satisfacere. Nunc quæ in mentem venient, huic chartæ absque ulla meditatione illinam. Quod ad Græca exemplaria attinet, de quibus primum hic agendum est, ante Aristophanem, qui primus προσωδίαν excogitavit & accentus invenit, nulla fuit litera-*
11 *rum distinctio, neque subdistinctio.* * *Uno ac perpetuo ductu sine ullo interstitio voces omnes exarari solebant & sententiæ etiam continuari: nisi quod, ubi perfecta fuerat, non in eadem linea alteram auspicabantur: sed principium alterius lineæ, sive versus inchoabant, Inde nata distinctio per versus, qui majores aut minores erant, prout sententia pluribus aut paucioribus verbis absolvebatur. Interdum quippe duas, interdum tres aut plures lineas singuli versus occupabant. Græci στίχους appellant. Opera autem ipsa numerabantur per versus; quorum summa in fine libri subducta notabatur. Inde πολύστιχον βιβλίον de grandi volumine dicebant. Diu duravit hæc ratio. In veteri codice Epistolarum Pauli, qui penes Puteanos est, ad finem totius scripturæ sacræ librorum στιχομετρίαν notatam invenies. Quæstiones Tusculanas in antiquissimo exemplari B. R. ita per versus distinctas reperis.*
12 * *At in eodem versu quomodo περίοδοι & κῶλα distinguerentur, Aristophanes invenit, & notas ad hæc intervalla signanda commentus est. Tres fuere: τελεία στιγμή, ὑποστιγμή*

&

& μέση. Primam proprie vocarunt DISTINCTIONEM Latini, ſecundam SUBDISTINCTIONEM, tertiam MEDIANAM. Τελεία ςιγμὴ *punctum erat, quod collocabatur in capite vel apice ultimi elementi, in quo periodus deſinebat.* ὑποςιγμὴ *in ima literæ parte ponebatur,* ἡ μέση ςιγμὴ *ad mediam partem. Totidem igitur fuere puncta; ſed pro ſitu aliter atque aliter valentia. Puncta igitur noſtra ſingularia & virgulæ, & duo puncta veteribus prorſus ignorata fuere. Punctis ſingulis tota diſtinctio & ſubdiſtinctio librorum conſtabat, tam apud Latinos, quam apud Græcos. Nam illi ab iſtis ſumſere.* Τελεία ςιγμὴ, *id eſt, punctum, in apice literæ collocatum, abſolvebat ſententiam,* ἀπαρτίζει ἀεὶ τὴν διάνοιαν; *& reſpondet plane noſtro puncto. Reliquæ duæ ſubdiſtinctiones punctis etiam ſingulis notabantur, uno ad literam mediam ultimæ dictionis, altero ad imam partem locato. Hæ oſtendebant, non integratam eſſe ſententiam, ſed adhuc manere ſuſpenſam, cum aliqua tamen differentia* τῆς μέσης ςιγμῆς *&* ὑποςιγμῆς, *quam etiam alicubi,* ὑποτελείαν ςιγμὴν *vocatam oſtendi. De* μέση *tradunt Technologi Græci,* οὐκ ἀπαρτίζειν τὴν διάνοιαν, ἀλλ ἀναπαύειν ἐν καιρῷ τὸ πνεῦμα. *De* ὑποςιγμῇ, *ſive ſubdiſtinctione notant,* οὐκ ἀπαρτίζειν *eam* τὴν διάνοιαν, *ſed oſtendere* τοῦ μέλλοντος εἰρῆσθαι ἀφιέναι ἤρεμον τοῦ πνεύματος ὡς ὀξὺ τὸ λοιπὸν ὅπερ τοῦ λόγου τηροίη. *In veteri inſcriptione Smyrneorum Arundelliani marmoris ſine ulla diſtinctione & ſubdiſtinctione, una ac perpetua ſerie dictiones omnes inter ſe cohærent: quod & in aliis antiquis Græcis inſcriptionibus paſſim invenire eſt, quæ & ſine accentibus ſcribuntur. Et certum eſt, ad hunc plane modum etiam libros ipſos ſcribi ſolitos, idque diu obſervatum poſt repertos accentus & diſtinctiones. Ab antiquariis ſecundum antiquas rationes ſcribebantur, nempe ſine accentu ullo & ſine ulla diſtinctione. * Poſtea* 13 *Grammatici, qui eos emendabant & conferebant cum antiquioribus & emendatioribus codicibus, non ſolum, ſi quid erat titubatum a librariis, corrigebant, ſed etiam accentus apponebant, & diſtinctiones. Vidi libros vetuſtiſſimos, in quibus apparebat plane, ſcripturam eſſe ab antiquiore manu, quam accentus. Nec ſecus fuit apud Latinos; quod colligere poſſumus ex vita Valerii Probi Grammatici apud Suetonium, qui de eo ita ſcribit:* Multaque exemplaria contracta emendare ac diſtinguere & adnotare curavit, huic ſoli nec alii præterea Grammatices parti deditus: *Ubi vides eos Grammaticos, qui libros autorum emendabant, etiam diſtinguere eoſdem ſolitos, id eſt, diſtinctiones apponere. Quod Græci dicunt Critici* ςίξαι. *Græcis Criticis hunc eundem fuiſſe morem poſſem probare Epigrammate Græco, quod nunc non occurrit, nec etiam quærendo eſt. Duplex, ut in pauca rem contraham, diſtinguendi ratio fuit, qua voces ſingulæ invicem ſeparabantur, & qua periodi & cola. Antiquiſſima exemplaria neutram habent, neque apud Græcos, neque apud Latinos. Tales hodie pauciſſimi reperiuntur. Nam plurimi, qui uncialibus & capitalibus literis ſcripti ſunt, voces invicem habent diſtinctas. Quoſdam tamen vidi, qui nullam ferme vocum diſtinctionem oſtendebant. Et, niſi fallor, talis eſt MScript. Livius Puteanorum. At in illis, qui rotundiore & minutiore charactere exarati reperiuntur, fere ſemper dictiones omnes diſtinctæ inter ſe apparent: ſententiæ vero abſolutæ ſolis punctis, hoc eſt* τελείαις ςιγμαῖς, *raræ in iis occurrunt ſubdiſtinctiones, quas tamen adhibere antiquitus ſolitos,*

& Ci-

& Ciceronis quidem ævo, patet ex Aſconii Pediani in Verrinas notis. Orientales, ut Hebræi, Syri & Arabes, voces diſtinguere ſoliti ſunt, quia literas habent vocum finales, alia forma, quam quibus principia & prima notata ſunt. Addo nonnulla quibus dignoſci poſ- 14 *ſit antiquitas exemplarium manu exaratorum.* * *Si quibus in libris MSS. diphthongus reperiatur Æ duabus litteris, non in unam conditis, ſed ſeparatis, expreſſa ad hunc modum AE, aut* ae, *ſcias codices illos & vetuſtos eſſe inprimis & fideli manu confectos. Si aliter effecta occurrat, aut per unam literam ex duabus conflatam, aut per unicum E, cui nota ſuppoſita ſit, hoc modo ę. qui primo modo ſcripti ſunt, paulo majorem vetuſtatem redolent: qui ſecundo, ad infimum ſeculum relegari debent. Literæ capitales non ſemper indicium habent majoris vetuſtatis. Nam & minores characteres & vere Romani, rotundiore forma expreſſi, ſæpe ſummam præ ſe ferunt ἀρχαιότητα. Sunt & literæ, quæ convocantur LONGOBARDICÆ, quarum uſus fuit circa Juſtiniani ævum, quibus libros olim vidi conſcriptos, eosque emendatiſſimos.*

Hæc ego plenius hic adducere volui, cum ad MStorum antiquitatem depre- 15 hendendam facerent. * Fuit vero illa ſingularis MStorum indagandorum cura, tempore *παλιγγενεσίας* literariæ, ut nanciſcerentur codices emendatiſſimos, e quibus Typographiæ beneficio in lucem ederent. ERASMUS in his omnem lapidem movit, qui in vetuſtis libris producendis, nec ſumptui pepercit, nec ſtudio. Quare ad Collegium Canonicorum Metenſium, qui inſtructiſſimam tum omnis generis Manuſcriptis Bibliothecam habuerunt, *lib. 10. Epiſtola* 4. ſcribit: *Quoniam ex evangelica lege jubemur ſuum quisque talentum ſic in uſum publicum conferre, ut uſuram approbet, qui ſortem credidit, ego ſtudium meum ad hoc appuli, ut vetuſtiſſimos autores aut in lucem eruam, & a blattis tineisque vindicem, aut depravatos emendem. Etenim ut gravis eſt jactura nobis, interire, quod tantis vigiliis ſummi viri prodiderunt: ita non exſtare videtur, quod extat ſic mendis undique conſpurcatum, ut nec legi poſſit, nec intelligi. Nec dubito, quin Veſtra quoque Pietas publicæ faveat utilitati, nihilque minus probet, quam canem illam præſepi incubantem, de quo eſt in Græcorum proverbiis, præſertim cum ita li-* 16 *ceat, illam utilitatem aliis communem facere, ut nobis nihil deteratur.* * Extat & LEONARDI ARETINI ad Poggium epiſtola, qua illum invitat ad libros MStos indagandos. Hic cum Quintilianum illi integrum promiſiſſet, exclamat: *O lucrum ingens! inſperatum gaudium! Ego Te, Marce Fabi, totum integrum quando aſpiciam! & quantus Tu mihi tunc eris! quem ego, quamvis lacerum crudeliter ora, manusque ambas populataque tempora, raptis auribus & truncas inhoneſto vulnere nares, tamen in deliciis habebam. Oro Te, Poggi, fac me quam cito hujus deſiderii compotem, ut ſi quid humanitus impendeat, hunc prius viderim, quam e vita diſcedam. Quintilianus Rhetoricæ pater & oratoriæ magiſter ejusmodi eſt, cum Tu illum, diuturno ac ferreo barbarorum carcere liberatum, huc miſeris, omnes Hetruriæ populi gratulatum concurrere debeant.* Hos ille triumphos agit in unius Quintiliani MSto codice, atque iſte temporum illorum ardor fuit, ut per omnes Bibliothecarum receſſus antiqui iſti 17 Autores conquirerentur, etſi non ſine magna difficultate & moleſtiis. *Nam, qui

eos

eos cuſtodiebant, Monachi, ut theſauros, ſibi ſervabant, quod non parum lucri ex eorum deſcriptione haberent; ut variis artibus ad extrahendos e clauſtris ſuis captivos opus fuerit. Videatur de his copioſe Lomeierus *Tr. de Bibliothecis cap. 9. ſect. 2.* ubi multa de libris antiquis, quomodo illi virorum doctorum induſtria in lucem protracti fuerint. Exſtant etiam de difficultate Typographorum graves virorum doctorum querelæ. Videatur Petri Victorii ad Camerarium ea de re epiſtola, quæ prima eſt libri primi Epiſtolarum, ad Germanos ſcriptarum. Non eſt tamen, quod ſuccenſeamus Monachis, quorum beneficio ſervati fuerunt Codices. Etſi enim illi barbari, & quibusdam ob male tractatos codices & moroſitatem vapulent, tamen vel ideo ignoſcendum illis eſt, quod absque eorum ſuperſtitioſa cuſtodia tot antiqui Autores peſſum iviſſent.

Utinam ad communem utilitatem conſpirarent, qui MSta poſſident, vel Principes & Respublicæ, vel privati, & vel notitiam eorum publico bono non inviderent. Multæ latitant ignoratæ ſæpe ipſis poſſeſſoribus opes, quarum obtinendarum nulla ſpes ſupereſt. Qui in Bibliothecis publicis habentur codices, illi a quibusdam ſingularibus libris notati ſunt. 18 * Laudabilem ea in re operam poſuit *Poſſevinus*, qui Catalogos MStorum Græcorum & Latinorum, ad res ſacras pertinentium, Apparatui ſacro ſubjecit: utinam & ceterorum titulos conſignaſſet. 19 * *Labbeus* ſimili ratione Novam Bibliothecam MStorum librorum, ſive ſpecimen antiquarum lectionum Latinarum & Græcarum Pariſiis A. 1653. edidit, qua Theologi non ſolum, ſed & aliarum diſciplinarum Scriptores inediti continentur. Sed ille Bibliothecam Regiam ceterasque Gallicas præcipue in hunc uſum adhibuit. 20 * Manuſcriptorum hiſtoriam, quatenus illa ex Catalogis patet, *Theophilus Spizelius* in diſſertatione præliminari, quam præmiſit ſacris Bibliothecarum illuſtrium arcanis retectis, libro Aug. Vindelic. An. 1668. edito, diligenter perſequitur. Hic oſtendit, quomodo ex omnibus Catalogis cognitis Manuſcripta Theologica, paſſim in Bibliothecis Europæ latitantia, congerenda, ejusque ſpecimen aliquod affert. Similem laborem in ceteris ſcientiis & Facultatibus promittit. Sed nec omnes Catalogos ad manum habuit, nec Bibliothecas vidit, quod neceſſarium eſt illi, qui tale Opus molitur. 21 * *Ludovicus* quoque *Jacobus*, multos in Collegiis & Cœnobiis reſtare MStos Codices, teſtatur, qui omnes perluſtrandi eſſent, & in hunc cenſum referendi. 22 * *Johannes Baptiſta Caponus*, referente Gregorio Leti, notitiam MStorum Medicorum totius Orbis, in quocunque idiomate, promiſit. 23 * Suſceperat & *Hieronymus Welſchius*, teſte Schrœckio, hunc de Manuſcriptis Medicis ex Catalogis Bibliothecarum editis & ineditis laborem; cui ille quidem manum admovit, ſed & hunc fata intercepere. 24

Laudandus inprimis *Senatus Auguſtanus*, qui Bibliothecæ ſuæ celebratiſſimæ Catalogum non edi tantum aliquoties curavit; ſed & MStos Codices, præcipue Theologicos, accurate notari juſſit, hac ratione addita, ut Codices in ea contentos, vel cum viris doctis interpretandos, vel diligentibus Typographis conferendos (modo de iis ſartis tectis ſuo tempore reſtituendis caveant) ad augenda rei literariæ commoda 25

communicaret. Edidit & eundem postea Catalogum auctiorem *David Hoschelius* jussu Marci Velseri, Reip. Augustanæ Duumviri, qui hanc ob causam ejus curari editionem voluit, ut tam, quæ in Bibliotheca hac κειμήλια, qui notæ probæ Autores, servarentur, constaret, quam quicunque Codex in rei literariæ commodum petenti εἰς χρῆσιν daretur, aliique βιβλιοτάφοι ad idem bene de literis merendi studium incitarentur, ad cujus confirmationem hæc charactere majusculo verba præfixa. *Quisquis Reipublicæ literariæ faves, sive Lector, sive Typographe, horum omnium Codicum sive interpretandi, sive conferendi, sive edendi, ita tibi futura est copia, si de iis incolumi-*
26 *bus restituendis caveris.* * Edidit postea & *Antonius Reiserus* hujus Bibliothecæ Catalogum MStorum uberiorem, nam præter Theologicos etiam aliarum scientiarum MStos Codices adjecit, ad exemplum & imitationem Bibliothecæ Manuscriptorum Labbeanæ; quem postea indicem sequeretur Historia Literaria & Libraria Augu-
27 stana. Sed & illa jam spes periit. * Neque insigni sua laude privandus *Uldar. Fuggerus* est, qui Henric. Stephani annuo stipendio aluit, ut libros Græcos ederet.

28 In Bibliothecæ Vindobonensis MStis recensendis sollicitissimus quoque fuit *Petrus Lambecius*, qui in Commentariis suis, præcipue l. 3. & 4. accuratam eorum enarrationem ubique immiscet, sed abruptum hunc laborem utilissimum fato Au-
29 toris, dolendum sane est. * Bibliothecæ Budensis MSta, quæ nupera expugnatione barbarorum unguibus erepta, indicem nuper in Francofurtensi Catalogo *Julius*
30 *Pflug* promisit. * Italicarum Bibliothecarum thesauros MStos prodidere, *Thomasinus* in variis illis Bibliothecarum, tam publicarum, quam privatarum, Catalogis, *Angelicus Aprosius de Vintimiglia* in Bibliotheca sua, quæ tamen nondum edita est, tum & alii Vitarum & Elogiorum Scriptores. De ceteris Europæ Bibliothecis, quæ
31 MStis abundant, legendus est Ludovicus Jacobus, Lomeierus & alii. * Edidit superiore anno celeberrimæ Academiæ Lipsiensis Catalogum Codicum MStorum Cl. *Fellerus*, optime hac opera de Academia non solum, sed & orbe literato meritus, qui in præfatione Catalogi singularia quædam & notabilia summatim exponit.
32 * Reperiuntur illic libri partim plane incogniti, partim perquam rari, Patres & Historici Græci. Habetur in illis *Theophili* Monachi liber *de arte colorandi ac coquendi vitra*, quem intercidisse plane nonnulli existimant, merito conferendus cum illis, qui hodie de eodem argumento scripti sunt. Latitant in illis plurimi veterum Germanorum libri Rhythmici, non immerito eodem, si non majori, a nobis pretio habendi, quo haberi solent aliarum gentium venerandæ antiquitatis rudera.
33 Nam & hic Dii habitant, & in antiquo illo habitu ingenium reconditur. * Orientalium librorum gazas, quarum aliquam partem tum Bibliothecæ Leidensis Catalogus, tum Christianus Ravius in spolio Orientis exhibet, elevare videtur Conringius in doctissima illa ad Boineburgum de *Bibl. Augusta Epistola p.111.* & sequentibus, quem tamen hic sua sententia non audiendum existimem. Necessitatem MStorum Orientalium in Theologia ostendit Hottingerus *Biblioth. quadr. p.96.* in quibus magnam habuisse notitiam Burdelotium Ludovicus Jacobus, *Tr. de Biblioth. pag. 502.*

Drurio testa-

teſtatur, quosque magno numero in ſua Bibliotheca Peireſcius habuit, & plures etiam inter barbarorum manus tenentur theſauri, quam nos credimus.

34 Hic ego hanc omnibus Bibliothecarum poſſeſſoribus mentem optem, quam habuit *Laurentius Pignorius*, Vir ingenio & ſcriptis illuſtris, qui ut ipſe in Bibliotheca ſua multos habuit MStos Codices, quos recenſet Thomaſinus, Epiſcopus Æmonienſis, in diſſertatione *de vita, Bibliotheca & Muſeo Laur. Pignorii*, ita omnibus illos obtulit, ſi quis vellet proferre in publicum: ita enim in Symbolarum Epiſtolicarum *lib. 1. Epiſt. 33.* ad Johannem Thuilium ſcribit: *Non omnino inſcite hirundines olim cygnos arguebant, propterea quod canendi artem nollent in publicum proferre, ſed pratis ſolum, fluminibus & Zephyro canerent. Occultæ Muſicæ, vetus eſt dictum, nullum eſſe alicubi commodum, cujus ego præcepti memor, ſi quid in arculis meis pluteisve latet, id omne conſilium eſt transſcribere publico bono, ut docti homines, quos editionis fortuna deſtituit, volitent aliquando per ora virûm, & poſtuma hac fama perfruantur merito jure. Utinam vero, quod ego tenuitati meæ impero, id exequantur alii copioſi & locupletes, qui Bibliothecas (niſi Bibliotaphia malimus appellare) refertiſſimas habent ineditis bonorum autorum fœtibus, eo conſilio, ut in compedibus habeant immortalia monumenta ingeniorum, donec illa ignis fortuitus redigat in favillas, vel vis major hoſtilitatis alio avertat. Hiſce nos precamur bonam mentem.*

35 MStis accenſeri poſſunt *veterum Autorum libri editi, manu virorum doctorum ac Criticorum illuſtrium notati.* Cum enim ideo in pretio ſint MSti Codices, quod illorum beneficio loca corrupta emendari poſſint, merito æſtimari debent illi libri, in quibus jam tum illæ emendationes a viris doctis ſunt inſtitutæ: ac ſi verum fateri velimus, plus ſæpe in illis utilitatis eſt, cum labore illo tædioſo inquirendi & conferendi ſublevemur, ac præterea judicium Critici accedat, qui ſuæ cenſuræ rem jam fecerit, quod potiſſimum eſt. Si enim vel Scaliger vel Salmaſius fuerit, non ſunt a tali manu ineptiæ exſpectandæ. Ac fuere in Belgio hoc conſilio uſi, ut ſibi compararent Autores, manu Scaligeri notatos, e quibus adeo profecere, ut magnam ſibi e ſcriptis Criticis famam, alieno tamen ingenio fulti, acquiſiverint: quorum ego nomina intacta relinquo. Merito ergo talibus libris idem, quod MStis ipſis pretium ſtatuitur, ac vidimus, plerumque illuſtrium Criticorum Bibliothecas eam ob cauſam, majore, quam ſperari poterat, lucro venditas. 36 * Magnus talium librorum numerus in exquiſitiſſima illa Nicolai Heinſii Bibliotheca fuit, cujus Catalogus vel ideo æſtimari viris doctis debet, quanquam & aliis optimis Scriptoribus affluat. Sunt & in Catalogo Bibliothecæ Goëſianæ, nuperrime venditæ, ejusdem generis libri non pauci.

37 Tertium a veris illis Manuſcriptis Codicibus locum occupant illi *libri, qui primum e MStis emendatis antiquioribus, a peritiſſimis Typographis, curantibus viris doctis, ſunt editi*, qui magnam proinde fidem in variis lectionibus decidendis, & emendationibus corruptorum locorum habent. In his numerantur Autores, qui Romæ ab Aldo Pio Manutio, Florentiæ a Juniis, in Galliis a Stephanis, quorum vitæ & res a Theodoro Janſenio ab Almeloveen deſcriptæ, a Sebaſtiano Gryphio, cui Scaliger libros

de Causis Latinæ linguæ dedicavit, in Germania a Frobenio, Oporino, Commelino &c. in lucem dati sunt. Nam celebrium Typographorum eadem esse notitia debet, quæ virorum doctorum. Diligentissimus in horum Typographorum notitia delineanda fuit Bailletus in Judiciis doctorum part. 1. tom. 2. ubi multa de illis occurrunt, non adeo vulgo cognita.

38 Solent & a *viris doctis scribi libri,* quibus illi per totum vitæ suæ spatium insudarunt, *qui cum Editores nancisci non potuerunt, sæpe aliis fœtus suos relinquunt,* qui suam alieno fundo famam inædificant, modo non cum muribus & blattis illis certandum, aut ad salsamentarios & myropolas relegentur. MSta recentiora vocari pos-
39 sunt. * Dici non potest, quanta bonis literis calamitas ex eo nascatur, ac sunt profecto infelices vocandi illi viri docti, qui non sibi serunt, sed aliis, ac nullos e suis laboribus fructus capiunt. Eorum aliqui jam absoluti sunt, aliqui imperfecti. Hi plerumque vel aliis in prædam cedunt, vel ut inutiles chartæ abjiciuntur. Illi nonnunquam hac fortuna fruuntur, ut Bibliothecis opulentiorum recepti, quasi in tumulo recondantur, aut altero demum seculo in lucem mittantur. Qui jam antea famam scriptis editis occuparunt, in postumis quoque illam retinent, ut aliquando Typographum ad editionem provocent, si in peritos heredes inciderint. Quanquam &, quæ præsidio fama est, interdum impedimento est: allicit enim prædones & plagiarios, vel saltem cupiditatem insani possessoris auget, ut suum sibi thesaurum sanctius servet. Habent & illi in MStis locum, & a rei Bibliothe-
40 cariæ peritis magno conquiri studio debent. * Ac publice sane interesset, si ipse Magistratus τῶν ἀνεκδότων curam in viris doctis susciperet, ut orbæ prolis: ita non interciderent & ab oblivione vindicarentur præstantissimarum rerum thesauri, & plagiarii ab illis arcerentur. Legi de illis Vitarum & Elogiorum Scriptores debent, qui plerumque cum editis inedita quoque notare solent. Excerpenda illa sunt & seorsim notanda: fieri enim interdum potest, ut in heredes eorum primos, secundos, tertios, vel casu aliquo, vel diligenti inquisitione incidamus, un-
41 de acquirere nobis illa possimus. * Integram deperditorum librorum historiam promisit Ferretus, ut supra a nobis dictum est; sed vereor, ne & ipsa olim inter deperditos libros recenseatur. Vide, quæ de postumis libris habet Bailletus in libro *de Judic. doctor. tom. 1. part. 2. cap. 9. p. 390. & sqq.* Bibliothecam pene integram sola Welschii scripta inedita & affecta conficerent. Libri Scioppiani ἀνέκδοτοι multi, atque inter illos ejus *Thesaurus, sive absolutissimi de lingua Latina Commentarii,* apud Joh. Michaëlem Pieruccium, Professorem Patavinum, latitant, neque hunc in diem lucem, cum indignatione eruditorum, vident; de quibus legendus est Gregor. Leti *Ital. regnante part. 3. pag. 325.* Magna hujus libri expectatio apud literatos est, & qui viderunt, ita commendant, ut in illo genere nil simile a quoquam scriptum illis esse videatur. Apud Carolum Dati, teste Boccone in suis Observationibus naturalibus, latitat MICHAELIS MERCATI *Theatrum Metallicum.* Hoc ille
42 velut thesaurum aliquem custodit, & orbi literato invideri Bocco indignatur. * Qui imperfecti sunt libri, neque extremam limam senserunt, & vel ruditer tantum designati,

ſignati, cum orbe tamen erudito communicandi eſſent, etiam contra Autorum morientium vota, qui ſibi ipſis interdum iniquiores ſunt, quam alii judices. Apellis tabulæ etiam imperfectæ in pretio fuere: ita virorum ingenioſorum Opera imperfecta ſuis autoribus dedecori non ſunt. Ac ſint in illis nævi, facile hos excuſat non adhibita Operi *ἀκρίβεια*, tegunt illa & quodammodo pulchriora faciunt Opera perfectiora. Videmus enim ac obſervamus in illis tacitos mentis humanæ in judicando progreſſus. Ego cum voluptate ſæpe legere ſoleo maximorum Virorum, Hugonis Grotii & Danielis Heinſii puerilia carmina, quæ initio hujus ſeculi edita, poſtea Operibus ipſis non ſunt inſerta. Quæ etſi a virilibus illis multum diſcrepant, delectat tamen florum illa luxuries, quos tam præclari fructus poſtea ſecuti ſunt.

Magnum hic texere Catalogum poſſem *librorum ineditorum*, vel *imperfectorum*, quorum memoria lectoribus ingrata non eſſet: ſed paucos tantum producam e vaſto illo numero. * Deceſſerat Hamburgi MARTINUS FOGELIUS, 43 Gymnaſii ibidem Profeſſor, Vir doctiſſimus mihique amicus, qui multa in lucem edere meditabatur, quorum jam ipſe ſpem fecerat, ſed nunc illa cum ipſo tenebris demerſa jacent, quorum tamen titulos ſaltem in lucem nunc protraham, ſi ipſos libros non licet. Notabo vero, ut ipſe, cum viveret, ad me miſit. In PHYSICIS erant: *Hiſtoria Naturalis ſelecta & hactenus præterita, cujus* 1. *pars agit de Similaribus.* 2. *de Plantis.* 3. *de Animalibus: Didactica Phyſicæ; cujus pars eſt præcipua de Experientia Phyſica: Hiſtoria Phyſicorum: Attributa corporum naturalium.* In MEDICINA: *Noſoſcopicæ Obſervationes: de Simpliciorum operationibus, cujus ἀπόσπασμα eſt, commentarius editioni paratus de Turcarum Nepenthe: Diæteticæ Obſervationes: Therapeuticæ Obſervationes: Didactica Medicinæ, cujus pars præcipua jam effecta eſt, de Experientia Medica: Hiſtoria Medicorum præterita.* In GEOGRAPHICIS: *Hiſtoria Geographorum, cujus pars* 1. *fere abſoluta eſt, de Geographicis totalibus, qui totum fere orbem terrarum deſcripſere. Hujus etiam pars eſt Hiſtoria Mapparum: Iter per Germaniam, Italiam, Galliam, Hiſpaniam & Belgium: Caſtigationes in Atlantes; item in Philippi Cluveri Compendium Geographicum: Item Compendium Geographicum, ſitu omnium locorum diſtincto auctum: Hiſtoriæ Geographicæ ſelectæ: Didactica Geographiæ.* In LOGICIS: *Præſtantia Logicæ Hamburgenſis ſupra ceteras hactenus editas, aliquot demonſtrationum Euclidearum exemplis oſtenſa: eadem præſtantia aliis argumentis aſſerta: Logicæ Obſervationes.* In DIDACTICIS: *Didactica: Didactica Didacticæ: Hiſtoria Didactica & Logica præterita: Lexicon Philoſophicum generale, editioni paratum.* In HISTORICIS, *præter jam dictas: Hiſtoria Philoſophica, cujus pars eſt, Hiſtoria Lyncea, a nemine hactenus edita, quæ duobus conſtat voluminibus: Primum continet Hiſtoriam generalem, ſecundum hiſtoriam cujuslibet Lyncei.* Hanc ipſe vidi, jam editioni deſtinatam, Opus elegans & curioſum: *Hiſtoria Mathematicorum præterita: Hiſtoria Heureticæ: Hiſtoria Philologorum: Opificiorum variorum Hiſtoria.* In GRAMMATICIS: *De Lingua Finnica Obſervationes, ad Magnum Ducem Etruriæ pridem transmiſſæ: De Germanorum litera* 𝔚. *Germanicæ Linguæ Etymoſcopia: Germani-*

manicæ Linguæ Orthographia: Latinæ Linguæ Observationes: Definitiones Grammaticæ: Etymoscopia Philosophica, qua ostenditur cognatio totius fere telluris Linguarum: Linguarum varietates.

Hæc de Fogelio sperari poterant, in singulare historiæ literariæ commodum, quorum nunc an spes ulla ad editionem supersit, vix dixerim. Sunt in illis eleganter excogitata & laboriose collecta, pleraque jam ad prælum parata.

44 * Multa quoque celeberrimus JOH. ANDREAS BOSIUS sibi edenda proposuit, quæ nunc cum ipso intercidere: eorum Catalogus ab amico ad me missus, e quo cum publicatum illum non meminerim, excerpam aliqua, lectoris notitia non indigna. (o) In his primum locum obtinent: *Emendationes & notæ in Josephum, quæ, ut puto, cum editione Josephi Anglica conjungentur.* Porro sunt: *Thesauri Politici continuatio: Varia scripta, ad historiam hujus & superioris seculi pertinentia: Georgii Syncelli & Theophanis Chronographica cum continuatione Genesii hactenus inedita, Græce & Latine cum notis Jac. Goar & J. Andr. Bosii: Nicephori Chronographia Græc. & Lat. e MStis Codicibus aucta & correcta, notisque illustrata: Nova editio Politicorum Aristotelis cum prolegomenis de comparanda prudentia civili: Vigerii libellus de Idiotismis Græcæ dictionis cum præfatione Bosii: Liber de natura & varietate historiæ, seu Introductionis in historiam universalem liber primus: Introductio in Chronologiam Historicam: Introductio in Geographiam Historicam: Accedit specimen Geographiæ Historicæ, continens descriptionem ditionum historicam in Hispania & Italia, ita adornatum, ut supplementi loco esse possit ad Geographiam Cluvero-Bunonianam: Dissertatio de Historiæ Ecclesiasticæ studio, nostro præsertim tempore diligentius colendo, cum scholiis: Dissertationes de prima librorum scribendique origine: de variis partitionibus temporis universi; de Rep. Theocratica; de Origine Imperiorum: de incrementis & decrementis imperiorum: de dignoscenda Republica: de Scriptoribus historiæ universalis: de Historia pragmatica: de variis divisionibus librorum Biblicorum: de inventione crucis Dominicæ: de vita, gestis & scriptis Moysis: de Numismatibus Hebræorum cum brevi explicatione: de Numismatibus familiarum Romanarum: de Tetracty Pythagorica: de Numismatibus Othonis aureis, argenteis, æneis. Accedit liber Chifletii de Othonibus æneis: de Pontificatu maximo Imperatorum Romanorum: Introductio in historiam rei nummariæ veteris: Adolphi Occonis Numismata cum novis additamentis: Dissertationes in Agricolam Taciti: in ejusdem principatum Galbæ: Varia observata in Scriptoribus Ecclesiasticis, Græcis & Latinis: Ratio tractandi Historicos ad usum prudentiæ & eloquentiæ civilis: Anonymi Chronicon, primum e MStis Codicibus edendum: Scholia Græca in Sophoclem adhuc inedita: Marci Pauli Veneti Itinerarium, ab edito plurimum discrepans, cum notis Bosii: Petri Heliæ Vocabularium, carmine conscriptum notisque illustratum: Orationes & Sermones Academici: Taciti, Senecæ, Plinii nova editio cum notis variorum.* An ex iis quicquam in lucem proditurum sit, incertum,

(o) Bosiana pleraque, *h. l.* recensita, vix affecta fuere, nedum perfecta, uti Successor ipsius atque hæres, Casp. Sagittarius, amicos edocuit. Vid. Tenzelii *Dialogos Menstruos Germanicos, M. Jan. A. 1689. p. 31.*

tum, niſi forte Academiæ Jenenſis Theologus & Polyhiſtor celebratiſſimus, Sagittarius, obſtetricias iis manus aliquando admoverit.

His virorum doctorum Scriptis ineditis accenſeri etiam poſſunt EPISTOLÆ, quæ ſollicite cuſtodiendæ ſunt. Continentur enim in illis plerumque arcaniora quædam rei literariæ, quæ fruſtra alibi quæras. Quoniam enim commercia iſta libere exercentur, judicia in illis ſæpe ingenua de rebus eruditorum ſcribuntur: præcipue ſi non in eum finem ſcriptæ ſint, ut typis promulgentur. * In Bibliotheca Norimbergenſi multas virorum illuſtrium MStas Epiſtolas aſſervari, autor eſt Saubertus Orat. 2. de Biblioth. Nor. *Non deſunt*, inquit, *epiſtolæ MStæ virorum longe lateque celebrium, Principum, Comitum, Baronum, Pircameri, Baumgartneri, Lutheri, Philippi maximo numero, Spalatini, Camerarii, Scheurlii, Hectoris, Pomeri, Hornburgii, Caſp. Nuzelii, Ulrici Hütteni, Georgii Pesleri, Pauli Eberi, Viti Theodori, Johannis Matthesii totis faſcibus, Cratonis, Lazari Spengleri. Andr. Oſiandri, Bezæ, Rudolphi Gvalteri, P. Meliſſi, Joh. Sturmii, Flacii Illyrici, Strigelii, Friſchlini, Fr. Raphaëlis, Carlſtadii, Joh. Agricolæ, Islebienſis, Thomæ Müntzeri, Samuelis Huberi & plurium.* Hottingerus Epiſtolarum, a Theologis ſub tempora reformationis ſcriptarum, ingens volumen habuit, ut ipſe in Bibliothecario ſuo memorat, quod ille inter maximos theſauros ſuos literarios numeravit. Vidi ipſe apud Virum illuſtrem, Marquardum Gudium, ſpiſſum talium literarum a viris doctiſſimis, & quidem eorum manu ſcriptarum, volumen, inter pretioſa ſupellectilis literariæ, quam habet ampliſſimam, cimelia referendum. Sunt in illis Lutheri, Melanchthonis, Eraſmi, ſi recte memini, 50. Caſauboni, Sarravii, Wouwerii, Manutii &c. epiſtolæ omnes ineditæ. Hujus Manutii una in illis eſt prolixa, ipſius manu ſcripta, quam Reginam epiſtolarum Manutianarum vocabat, quæ in editis non habetur. * Epiſtolarum ineditarum Reineſianarum multos quoque faſciculos in Bibliotheca ſua ſervavit Boſius (*p*); habuit eas, quas ad Bernh. Bertramum, Cancellarium in Aula Altenburg. Theologos Jenenſes ſcripſerat: Epiſtolas Reineſii & Majoris, Vorſtii, Medicorum Germanorum, Hofmanni, Sennerti, Mœbii, Volcameri, Schneideri, Schenckii, Volckii, Horſtii, tum aliorum Profeſſorum, Birnſtilii, Snellii, Lœſcheri, Friſchmuthi, Henr. Gebhardi, Grævii, Boſii, Thomaſii, Strauchii, Conringii, Slevogtii, tum aliorum virorum doctorum, Langermanni, Gueinzii, Weitzii, Parei aliorumque mutuas: in quibus multa eſſe, quibus res ornari literaria poſſit, dubium nullum eſt, & ex editis augurari poſſumus. Sed vix erit, ut in publica aliquando luce illas videamus.

Quemadmodum hæ in eruditorum uſum Epiſtolæ colligi debent: ita Scripta politica, quæ ad ſtatum Reip. pertinent, merito ad uſum publicum ſervanda, ſuumque ſibi in Bibliothecis, præcipue publicis, locum vindicant. * Magnopere commendat eorum accuratam cuſtodiam Conringius in Epiſtola de Bibliotheca Auguſta pag. 114. ac eo nomine Guelferbytanam prædicat, quod in ea magnus illorum de ſtatu Germa-

45 46 47 48 49

(*p*) Epiſtolæ Joh. Andr. Boſii & Thomæ Reineſii mutuæ, curante Joh. Andr. Schmidio, Theologo Helmſtadienſi, Jenæ A. 1700. in 12mo prodierunt.

Germanico MStorum numerus ſervetur. Excell. Dn. Rachelius *cap. extremo Introduct. ad jus publicum Germanicum*, de eadem Bibliotheca teſtatur, tantam in illa rerum Germanicarum omnis generis copiam exhiberi, quantam vix ullum Germaniæ totius Archivum. Præſertim poſtquam MSti Codices Joh. Schwartzkopfii, Cancellarii, ejus partem conſtituerunt. Eodem in loco mentionem facit Bibliothecæ Maximiliani zum Jungen, Patricii quondam & Viri Conſularis Francofurti ad Mœnum, in qua CXVI. volumina rerum Germanicarum collecta fuerint: quo theſauro præcipue motum Cardinalem Mazarinium exiſtimat, ut ſedecim mille florenos pro illa obtulerit, neque tamen pro illo pretio eam impetrare potuerit. De eorum ſcriptorum copia in Bibliotheca Puteani & Pinelli jam ſupra diximus.

50 Enumeravimus hactenus ſcripta illa, quæ MStis veris accenſeri ſolent, quorum utilitas quibusdam major eſſe videtur, quam ipſorum Manuſcriptorum. Conringius certe, ut jam ſupra diximus, non vult inter perfectiſſimæ Bibliothecæ notas haberi, ſi numero Manuſcriptorum vincat. Neque negari ſane poteſt, ex cujusque ſcopo & fine ſpectandam Bibliothecam. Privatus ſibi pro ſuo genio & indole eam format. Publica ad uſum communem inſtitui debet. Etſi vero & editi libri optimi hic abeſſe non debent, tamen & facilior eorum copia, quam MStorum eſt: & vero in eo maxime Bibliothecas publicas proſpicere privatorum indigentiæ æquum eſt, ut ſubminiſtrent illa, quæ ipſi aliunde non facile deproment. In his ergo rarioribus principem locum ſibi vendicant Manuſcripta, quæ, quo antiquiora, eo ſunt meliora, ſive jam tum typis illa vulgata ſint; ſive hactenus ἀνέκδοτα, quæ majoris pretii ſunt. Sed tamen nec illorum nullus uſus eſt, ut jam ſupra exemplo declaravimus. 51 * Etſi enim Conringius cum Toleto Fulvium Urſinum ridet, immane pretium MSto antiquiſſimo Terentii, ſed tamen alicubi vitioſe ſcripto, ſtatuentem, de quo locum e Jan. Nic. Erythræo producit: non tamen adeo abſurde hac in re ſenſit Urſinus. Quanquam enim accuratius nunc in nonnulla Terentii loca inquiſitum ſit, aliorum Codicum collatione; tamen, ſi antiquitas ſua Codici conſtat, plura e tali codice, tum, quæ ad intellectum Autoris, tum, quæ ad ſcripturam pertinent, diſci poſſunt, quæ in aliorum Codicum lectione magnam nobis lucem accendent. 52 * Multum enim in ſe reconditi habet ille antiquitatis genius, atque ubi minime credis, ex ipſis ſuis tenebris lucem aliquam ſpargit. Quod ſi levior ille quibusdam uſus videatur in Autorum emendatione; longe tamen major ille eſt, qui e MStis Patrum libris, utut jam impreſſis, in Eccleſias & Academias promanat. Nemini ignotum eſt, quorundam fraudibus id agi, ut ea in Patribus loca, quæ minus favere receptæ apud ſuos ſententiæ videntur, aut mutilentur aut corrumpantur: quo caſu magnum in MStis Codicibus præſidium qui non agnoſcit, is profecto ſtupidus atque amens eſt. Jamdudum oſtenſum a Theologis celeberrimis ac Philologis eſt, multa talia paſſim in Patribus inveniri. Extat & ſingularis *de Latrociniis in Scriptores Publicos, præcipue Patres*, L. Caſp. Lœſcheri diſſertatio, qua exempla ejus rei proferuntur: ſed longe dari uberiora poterant. Si mutilationes illæ non ſint, vel Typorum ſphalmata, quæ repetitis editionibus creſcunt, medicam a MStis manum

num requirunt. Commendat hunc uſum quoque Reiſerus in præfatione Indicis MStorum Bibl. Auguſtanæ. * Manuſcriptorum nunquam editorum uſus ex utilitate argumenti dependet, & ipſa raritas rem ſæpe inæſtimabilem faciet. Qui Livii & Taciti libros omnes, Plinii libros de bellis Germanicis, ac ſimiles Autores poſſideret, de pretioſiſſimo illo theſauro ſibi merito gratulari poſſet. Latitare adhuc in aliquo orbis angulo, non eſt forte incredibile, præſertim cum mirabilia MStorum ſæpe eſſe fata ſoleant, ut de ipſo Livii codice aliisque in diſſertatione noſtra de Patavinitate Liviana notavimus. 53

Jam ſupra monui, excutiendas eſſe omnes Bibliothecas, publicas, privatas, ut MStorum notitiam, quoad ejus fieri poteſt, uberrimam habeamus: quanquam hic obſtinatum Bibliothecarum ſilentium eſſe ſolet. Solent illa κειμήλια nonnullis ita recondi, ut vix inſpectioni locus relinquatur: neque patientur, ut quis de illis catalogus in lucem edatur, cujus quidem taciturnitatis cauſas non omnino nullas habent. Solent enim theſauri incogniti ab ipſa obſcuritate aliquod ſecuritati ſuæ præſidium petere. Qui in omnium oculis verſantur, facile prædones belli tempore alliciunt, ut triſtia ejus rei exempla ſuperſunt in Germania, ubi vel fama & ſuſpicio cum periculo conjuncta fuit. Sed tamen cui bono theſaurus abſconditus? In uſum tamen hominum illi libri congeſti ſunt, &, ut eorum notitiam nobis conquiramus, cum Bibliothecariis familiaritas contrahenda, ut ad ſecretiores Bibliothecæ receſſus nos admittant, quo artificio Salmaſius in Bibliotheca Heidelbergenſi uſus eſt, cui plurimam in Criticis cognitionem debet. 54

Inſtructiſſima, ſine dubio, omnis generis Manuſcriptis *Bibliotheca Vaticana* eſt, præſertim poſtquam Heidelbergenſis Bibliothecæ ſpolia acceſſerunt. (Si ulla unquam acceſſerunt; ſunt enim, qui de eo dubitant: neque ipſe etiam Joſeph. Scaliger magnifice adeo de illa ſentit.) Aproſius Vaticanæ Bibliothecæ & Barbarinæ MSta conſignavit, teſte Gregor. Leti Ital. regn. part. 4. p. 399.* Huic *Vindobonenſis* ſubjungi debet, præſertim poſtquam Budenſis Bibliothecæ reliquiæ in illam collatæ. Vixiſſet Lambecius, illius Bibliothecæ MSta in publicam lucem protuliſſet. * In *Hiſpanicis Bibliothecis* multa ſuperſunt MSta; ſed, ut Dracones, opibus ſuis incubant, neque tamen iis uti vel poſſunt, vel volunt. Incendio Bibliothecæ Scorialenſis plurima, ut puto, perierunt. * De *Angliæ Bibliothecis* Georg. Richterus in Epiſtola ad Arnoldum ſcribit: *Novi & expertus ſum ipſe, quales & quantos viros in re literaria, quales Bibliothecas, qualia Manuſcripta natio iſta habeat.* * Chriſtophorus vero Arnoldi ita ad Richterum (in Epiſtolis Richterianis p. 485.) ſcribit: *In Academia Cantabrigienſi Abr. Whelocus, Arab. atque Anglo-Saxon. linguæ Profeſſor & Bibliothecarius publicus, codices Manuſcriptos, cumprimis Græcos, perlubenter mihi impertit, ex eadem Bibliotheca publica aliquot Epiſcoporum Bibliothecis mirifice aucta. Hujus commendatione gratiam adeptus ſum inſpiciendi illuſtres in domo Petri, Collegio Reginæ, & Collegio Joannitico, Bibliothecas, theſauris Manuſcriptorum refertiſſimas. Obſtupui in Johannitica, cum mihi magnam ſacrorum librorum (Græco-Barbarorum copiam oſtenderent, a bene-* 55 56 57 58 59

factore quodam Anonymo, suasione Richardi Sybbes, S. Theol. Professoris, & hujus Collegii quondam Socii Senioris, A. D. 1628. dono oblatorum. Hic etiam libros Chinenses videre licet, imaginibus historicisque lineamentis pulchre distinctos; item Maimonidis Sophone Torah Voll. quatuor Venetiis in charta cœrulea impressis, ubi plurimas inspexi περικοπὰς, nefaria recutitorum manu leviter deletas. In Bibliotheca publica ipsius Academiæ Lexicon est Syro-Arabicum Manuscriptum Bar Bahlull. Omnia hoc in opere Syriaco charactere descripta sunt: nisi quod minoribus Arabica, majoribus vero Syriaca. Celebris ille apud Anglos Philologus sacer, Bedwellus, eidem Bibliothecæ Lexici Arabici volumina septem, conscripta manu sua, una cum Typographia Arabica, legavit. In

60 *Oxoniensi Bibliotheca* multa haberi Manuscripta Jamesii Catalogus testatur. * *Gallicæ Bibliothecæ*, Regiæ, privatæ, Manuscriptis variis plenissimæ, de quibus Ludovicus Jacobi legi potest.

61 * *Bibliothecæ Thuanæ* MStos Codices antiquiores, recentiores, quorum non exiguus numerus est, qui vel cum publicis nonnullis Bibliothecis certet, Josephus de Quesnel ab impressis separatos edidit.

62 * *Italicarum*, publicarum, privatarum *Bibliothecarum* Manuscripta Tomasinus, pauca tamen e vasto numero, in publicum protraxit; qui tamen indices, ut novi, multum illis profuere, qui in Italia Manuscriptos Codices indagarunt, ac feliciter isto indicio e privatis Bibliothecis sibi compararunt. Jacob. Gaddius in libro suo de Scriptoribus passim citat Manuscripta critica & poëtica, quæ in Italicis Bibliothecis habentur. Vide & Gregor. Leti *Ital. regnante part. 3. l. 4. p. 346. p. 383.*

63 * De *Augustanæ Bibliothecæ* Manuscriptis supra vidimus. *Norimbergensem Bibliothecam* Joannes Saubertus ob Manuscripta, quæ recenset, laudat, & cum ipsis Italicis contendit, peculiaribus de illa scriptis orationibus. *Leidensis Bibliothecæ* Manuscripta etiam Catalogo illius Bibliothecæ notata sunt. Sunt & in *Gottorpiensi* nostra Libri MSti, præcipue Orientales & Arabici, quibus se adjutos tum Cl. Salmasius, tum Bochartus profitentur. Eorum mentionem, ut puto, etiam Huetius facit in lepidissimo illo carmine, quo iter Suecicum describit.

64 * Sunt præterea in illis, quantum nunc schedæ mihi meæ suggerunt: *Plinii Historia Naturalis, quo usus Salmasius: Corpus Juris Civilis: Hippocratis Opera Græce. Vegetius de re militari. Martianus Capella. Virgilii & Ovidii Aliqua. Papinius Statius. Lucanus de Bello Civili. Ciceronis Rhetorica nonnulla. Salustius.* Ἥρωνος εἰσαγωγὴ τῶν γεωμετρȣμένων. *Heronis Geodæsia. Theocriti Idyllia. Cyrilli Lexicon Græcum. Macrobius in Somnium Scipionis. Boethius de Consolatione. Historia sacra Persarum, Persice & Latine. Libanii Characteres. Michaelis Glycæ Annales. Sidonii Apollinaris Epistolæ. Fragmenta veterum Mathematicorum, Græce. Persii Satyræ. Heliodori Larissæi Optica. Xenocrates de Piscibus. Vita Hesiodi, Theocriti & Oppiani, Græce. Leonii Basilii* Ναυμαχικὰ, *Græce. Pselli Expositio in Zoroastr. Oracula: Ejusdem expositio Dogmatum Chaldaicorum. Demetrii Phalerei Apophthegmata. Glycæ Orationes, Græce. Gemistius de dignitatibus & officiis regiis tempore Romanorum. Cassiodori tripartita Historia Ecclesiastica. Papiæ Glossarium. Homiliæ diversorum, quas jussu Caroli M. collegit Alcuinus. Senecæ Epistolæ. Demetrii Dialogus. Warnfridi Historia Langobardorum. Cypriani Epistolæ. Constantini Manassis Chronicon. Leonis Papæ Epistolæ. Fulgentii Mythologia.*

thologia. Alexii vita, Græce. Methodius de Mundi excidio. Chimica multa & Chronica, ad res Germanicas, Historica, ad res Holsaticas pertinentia.

Privatarum quoque *Bibliothecarum* magna est a MStis æstimatio. ISAACI VOSSII, quam ipse Hagæ-Comitis vidi ac perlustravi, Bibliotheca laudari ob multos Codices antiquissimos meretur. 65 *LUCÆ HOLSTENII Bibliotheca multa habuit 66 Græca, præcipue in Philosophia Pythagorica & Platonica, quorum pleraque in hunc diem sunt ἀνέκδοτα. (q) Eorum Indicem, quem ab amico habeo, hic subjungam. *Damascii, Philosophi Platonici, περὶ ἀρχῶν, sive de principiis quæstionum & solutionum; magnum & præclarum Opus, fol. Græce: Hermii Philosophi in Phæd. Platonis Scholiorum libri 3. Græce, fol. Eadem Hermiæ commentaria, Latine, Marsilio Ficino interprete, hactenus non edita, fol. Olympiodori Philosophi commentaria in Phæd. Platonis, qui est de immortalitate animæ, Græce fol. Platonis Compendium sive selecta, Græce fol. Procli lib. 6. de Theologia Platonis, Græce fol. Ejusdem Procli στοιχείωσις Θεολογική, sive Elementorum Platonicæ Theologiæ liber, CCXI. propositiones continens, Græce fol. Eadem Procli Elementatio Theologica, Latine, ex veteri versione Fr. Guilielmi de Morbeka, Archiepiscopi Corinthii, cum ejusdem Demonstrationibus, fol. Nicolai, Episcopi Methonensis, animadversiones in eadem Procli elementa Theologica, ne quis eorum probabilitate ad Arianismum seducatur, fol. Procli Lycii Philosophi libri 3. singulares, sive μονόβιβλος I. de decem dubitationibus circa providentiam. II. de Providentia & fato, & eo, quod in nobis, ad Theodorum Mechanicum. III. de malorum subsistentia, Latine, interprete Guilielmo de Morbeka Archiep. Corinth. fol. Procli Commentarius in Alcibiadem priorem Platonis, Græce, & in eodem volumine Olympiodori Philosophi in Alcibiadem Platonis Scholia, Græce, fol. Joann. Baptistæ Camotii in Platonis Alcibiadem Majorem Comm. libb. III., Latine, fol. Procli Commentariorum in Parmenidem Platonis Libri VII. Græce, fol. Procli in Cratylum Platonis Scholia selecta, Græce, 4to. Procli Dissertationes aliquot in Remp. Platonis, hactenus non editæ, Græce, fol. Procli vita, Autore Marino, integra, Græce, 8vo. Syrianus Platonicus in Metaphysica Aristotelis, cujus objectionibus contra Platonem & Pythagoram respondet: Græce, fol. Herenni Philosophi Metaphysica, quod est elegans Theologiæ Platonicæ compendium, Græce, fol. Nicomachi Gerasini Pythagorici Arithmetica, cum scholiis marginalibus antiquis, Græce, 4to. Joannis Grammatici Philoponi commentarius in Nicomachi Arithmeticam, Græce, fol. Jamblichi Chalcidensis de vita & doctrina Pythagoræ libri IV., quorum duos tantum priores infelicissime edidit Arcerius: Græce, fol. Jamblichi de Mystica Ægyptiorum Theologia liber, quæ est responsio ad Mammonis, sive Porphyrii eadem de re epistolam, Græce, fol. Claudii Ptolomæi liber περὶ κριτηρίου καὶ ἡγεμονικοῦ, sive de principe animi parte, qua verum falsumque dijudicamus. Albini Philosophi Introductio ad libros Platonis. Incerti Autoris Hermippus, sive de Astrologia libri II. Græce, & liber dictus Græcis Ichnolates, Græce, fol.*

(q) Multi ex Codicibus istis Lucæ Holsteinii MStis, *h. l.* enumeratis, in Bibliotheca jam Civitatis Hamburgensis, cui Professor moribundus eos legavit, Publica asservantur.

Porphyrii Philosophi & Pappi Alexandrini Commentaria in Harmonica Claudii Ptolomai, Graece, fol. Sphaerici aliquot autores veteres, Graece, scilicet Autolicus de Sphaera, qua movetur, item de ortu & occasu. Theodosius Tripolita de Habitationibus: item de diebus & noctibus, & Euclidis Phaenomena, Graece, fol. Heronis Geometrae Introductio ad Geometriam, Graece, fol. cum Anatolii, Damiani & aliorum opusculis, ad Mathematicam pertinentibus, Graece, fol. Manethonis Aegyptii Apotelesmatica libris VI. carmine Graeco, cum Introductione Maximi, 4to. Chalcidii expositio in Timaeum Platonis, exemplaria duo perantiqua, 4to. Aegidii, Cardinalis Viterbiensis, commentaria in primum librum sententiarum ad mentem Platonis, quibus universa Theologia Platonica luculenter exponitur, Latine, fol. Lexicon vetus Theologicum & Philosophicum, Graece, fol. Serapion Thmüensis, Titus Bostrensis & Photius P. C. P.nus contra Manichaeos, Graece, fol. Joannis Philadelphiensis Lydi de Mensibus liber, a Photio P. C. P.no, ut videtur, in compendium contractus. S. Methodii Patarensis Episcopi & Martyris Symposium X. Virginum, sive de Virginitate, liber. Vita S. Syncleticae, autore, ut creditur, S. Athanasio, Graece, 4to. Oppiani de Aucupio libri III. Eutemii Sophistae ecphrasi in prosam orationem transformati, Graece, fol. Simplicii Philosophi Commentarius in Epicteti Enchiridion, Graece, 4to. Evagrii Monachi diversa opuscula ascetica, Graece, fol. Fl. Arriani Nicomediensis Tactica, sive de acie militari recte instituenda liber, in quo accurate de veterum Romanorum exercitiis equestribus agitur: & ejusdem Arriani expeditio Pontica contra Alanos describitur, Graece, fol. Julii Africani Gestorum liber VII. qui est de re militari, Graece, fol. Asclepiodori Philosophi τέχνη τακτική, sive, de acie arte instruenda liber, Graece, fol. Incerti autoris de toleranda propulsandaque obsidione liber: item exempla de ordinibus militaribus, Graece, fol. Mauritii, sive Urbicii, de re militari libri XII. ex accurata IV. Codicum antiquorum collatione, Graece, fol. Incerti Autoris de re militari liber, & alius de orationibus militaribus, Graece, fol. Polyaeni Strategematum libri, Graece, fol. Phlegontis Tralliani, ut videtur, libellus de mulieribus, bellica laude illustribus Graece, 4to. Theodori Metochitae συμμίκτων, sive Miscellaneorum capita CXX. II. voll. Graece, 4to. Dionysii Periegesis cum paraphrasi incerti Autoris, Graece, 4to. Eustathii commentarius in Dionysium, Graece, 4to. Joannis Tzetzae Ante-Homerica, Homerica, & Post-Homerica, carmine Graeco, cum ejusdem Tzetzae scholiis, Graece, 4to. Orphei Hymni & Argonautica, Graece, 4to. Michaël Psellus de generatione animae in Platonis Timaeo, Graece, 4to. Ejusdem Pselli libellus de Daemonibus & generibus incantationum liber, Graece, 8to. Origenis Philosophumena, sive de variis veterum Philosophorum sectis & opinionibus liber, Graece, 4to. Moschionis Hypothecae, sive monita sententiosa, 4to. Plutarchi collectio proverbiorum, quibus Alexandrini utuntur, Graece, 4to. Philostorgii Historiae Ecclesiasticae compendium, transscriptum ex regia Scorialensi Bibliotheca, Graece, 4to. Joannis Diaconi Pediasimi declaratio aliquot difficilium locorum Cleomedis, Graece, 8to. & Latine 4to. Zenonis ac reliquorum Stoicorum Philosophiae moralis compendium, Graece, 4to. Didymus Alexandrinus & Alexander Licopolita contra Manichaeos, Graece, 4to.

67 Prodeat nunc ultimo, sed principe profecto loco nominanda Illustris & Excellentissimi Viri, MARQUARDI GUDII, Reg. Maj. Dan. Consiliarii Status,

Status, celebratissima Bibliotheca; quam si privatarum omnium ego Reginam dixero, nihil ultra veritatem aut jactantius loqui videbor. Tanta est in illa Manuscriptorum Codicum & antiquissimorum & rarissimorum copia, is selectus, ut vel cum Regiis contendere Bibliothecis possit. Sunt in illa libri Græci, Latini, nusquam in luce visi, toto orbe literato, præcipue in Italia, summo studio conquisiti, quos vel non extare amplius multi, aut jamdudum periisse crediderunt. Hos emaculatos in lucem edere non annorum aliquot, sed seculi labor esset. Cum hoc primum mihi ingredi sacrarium daretur, in Latium & Athenas veteres reductus & in ista rerum varietate totus mihi stupere videbar. Verum cum viderem, quam ipsa illa copia votis eruditorum, & labori etiam Herculeo obsistat, nullos ex ubertate ista fructus ad orbem literatum perventuros indolui, præsertim cum illustris ejus Bibliothecæ possessor negotiis civilibus oppressus vacare eruditis curis non posset. Mihi tamen loco non alieno tantæ rei commemoratio minime prætermittenda videbatur; tum quoniam publice interest, non ignorari has Holsatiæ nostræ opes; tum ut venerationem, qua singulare hoc seculi nostri decus prosequor, publice testarer, simulque illum obtestarer, ne, quæ habet in vetustis autoribus admirabili plane εὐστοχίᾳ observata, ne poëmata, quæ cum antiquis de palma contendant, ne incomparabile illud Inscriptionum Opus, tot annos illi perpolitum, luci publicæ, posteritati, suæque amplius invidere gloriæ velit.

CAP. VIII.

DE LIBRIS DAMNATIS.

§. 1. *Libri prohibiti majus desiderium excitant.* 2. *Athei.* 3. *Liber de tribus impostoribus.* 4. *Quis ejus autor, disquiritur.* 5. *Claudius Berigardus ex illo quædam excerpere videtur.* 6. *Notatur Cardanus, qui ex illo libro, aut simili, quædam in suos usus transtulit.* 7. *Bodini Dialogus de abditis rerum sublimium arcanis.* 8. *Ejus Historia prolixius proponitur.* 9. *Diecmanni super eo argumento Dissertatio laudatur.* 10. *Collegium quorundam, Venetiis super religionis negotio institutum.* 11. *Postellum nec Atheum, nec Deistam fuisse, adversus Rainaudum & alios probatur.* 12. *Heterodoxus ille tamen in multis fuit.* 13. *Galeni ἀθεότης a Casaubono vindicatur.* 14. *Familiaris multis Atheismi calumnia.* 15. *Benedicti Spinosæ pessima pro Atheismo stabiliendo scripta.* 16. *Complura minuta Atheorum scripta recensentur.* 17. *Vaninus.* 18. *Pomponatius.* 19. *Ochinus.* 20. *Campanellæ Atheismus triumphatus.* 21. *Porcius: Antonius Roccus.* 22. *Jordanus Brunus.* 23. *Judicium de autore libri, qui historiam populorum Severambes scripsit.* 24. *Libri Magici.* 25. *Multi falso crediti.* 26. *Hæreticorum libri.* 27. *Indices expurgatorii.* 28. *Libri obscœni.* 29. *Satyra Sotadica Aloysiæ Sygææ adscripta;* 30. *ejus nomen, ut & Meursii mentitum.* 31. *Aloysia Sygæa magnum feminæ pudicæ & eruditæ exemplum.* 32. *Castratores librorum veterum notantur.* 33. *Satyrici scriptores.* 34. *Regibus ipsis metuendi.* 35. *If. Casauboni Corona Regia.*

1 Quemadmodum in officinis ea, quæ rariora & pretiosiora sunt, seponere solemus, ne vel furaci manu rapiantur aut contaminentur: ita venena quoque suo loco custodiri solent, ne illa, cum incautius tractantur, nocere possint. Similiter in re literaria libri MSti, ut cimelia, asservantur, LIBRI DAMNATI peculiari censura notantur, neque omnium oculis manibusque exponuntur: quanquam fieri sæpe solet, ut, qui arctius custodiuntur libri, cupiditatem & desideria curiosorum provocent, qui majore attentione & cura malos tum libros legunt, cum obvii & a viris doctis refutati vilescerent. Nunc vero cum illi anxia diligentia in secreto tenentur, desperatæ causæ suspicio quibusdam pravis ingeniis suboriri solet.

2 Inter damnatos primo loco numerantur *Scriptores Athei*, qui doctrinam de 3 Deo, de Christo, de immortalitate animæ exstirpatum eunt. * Princeps in his liber ille famosus est *de tribus Impostoribus*. Illum Grotius nunquam scriptum esse existimat, quod ego nunc suo loco relinquo. Novi ego viros, quorum fides minime suspecta est, qui se vidisse testantur. Dicitur & in Germanicam linguam con-4 versus, impressusque in folio latitare apud scelestos Atheismi propugnatores. * Autor Religionis Medici *Bernardinum Ochinum* Autorem libri hujus habet, de cujus vita & moribus legatur Antonius Maria Gratianus, in *vita Cardinalis Commendoni, lib. 2. cap. 9.* Thomas Campanella, referente Ernstio, *Muretum* ejus Autorem habuit; Mersennus Comm. in Genesin, *Petrum Aretinum.* Videantur Vinc. Placcii *annotata* 5 *in Joh. Rhodii Autores suppositititios n. 50.* * Hunc librum legisse, & ex eo quædam excerpsisse videtur Claudius Berigardus *in Circ. Pisani, part. 3. Circ. 3. p. 230.* ubi de calumniis in Mosen agit, ad quas ita respondet: *Tot viri sancti & Christus ipse, Mosen secuti, satis eum vindicant ab hac calumnia, quicquid effutiat contra liber impius de tribus impostoribus, omnia refundens in dæmonem potentiorem, cujus ope Magi alii aliis videntur præstantiores: quo etiam refertur illud fictum a Boccatio de tribus annulis.* Fuere & Augustini tempore, qui circumferrent librum de Christi magia, de quibus Augustinus, *de consensu Evang. cap. 8.* Utinam ejus farinæ libri extarent, & legi ab omnibus possent! Certus sum, ex ipsis tela, quibus eorum calumnia juguletur, nos deprompturos.

6 Argumento certe hoc non exiguo est, extitisse similes olim libros, sive Aretinus sive Ochinus illorum Autor sit, cum Cardanus in lib. 11. de Subtilitate recitet quædam variarum sectarum pro se pugnantium argumenta, quæ ex his lacunis hausta videntur. Introducit in illo loco Pagani, Judæi, Mahumetani & Christiani ar-7 gumenta, atque ita proponit singula, ut Christianismi partes segnius agantur. * Plane illa ratione JOH. BODINUS postea librum scripsit *de sublimibus & admirandis rerum arcanis*, ubi perpetuo inter sectas & religiones dialogo instituto eadem argumenta atque eandem cramben recoxisse videtur; quod indicio est, utrumque ex iisdem fontibus sua depromsisse. Mersennus certe Commentario in Genesin Cardanum, ut Atheum, reprehendit, monetque in vetustis editionibus librorum de Subtilitate, eo in loco multa haberi, quæ postea sint in sequentibus editionibus vel omissa, vel immutata. Atque ita se rem habere e Scaligeri Exercitationibus probari pot-

ri poteſt, qui *Exercitatione 258.* pereuntem Cardanum ſecutus, hæc ejus ulcera tangit, non ſine mordaci, ut debebat, ἐπικρίσει. Arguunt præterea illa verba, quæ formulam tranſitionis conſtituunt in veteri editione: *Igitur his arbitrio victoriæ relictis &c.* quaſi dubitaret Cardanus, cui parti victoria adſignanda ſit: pro quibus verbis in poſteriori editione legitur: *Sed hæc parum Philoſophos attinent, pro quibus inſtitutus eſt ſermo:* quæ & ipſa aliquid profani ſenſus habere videntur. Sed omnia illa arguunt, diſcrepare vetera exemplaria a recentioribus.

Ut ad Bodini librum revertar, ille in ipſa olim Gallia rarus, nunc tamen etiam in Germania in quorundam Bibliothecis latitat. Levis ejus libri hactenus fuit notitia & ſubobſcura. In Grotii & Sarravii epiſtolis paſſim ejus mentio fit. Illius extat de eo judicium in *epiſtola ad Gallos 146. & in altera 170.* Hic omnem lapidem movit, ut, ſollicitante Iſaaco Voſſio, pro Regina Chriſtina exemplar aliquod obtineret. Legi loca illa in Epiſtolis ejus poſſunt, p. 322. 325. 326. 335. 350. * Nunc vero pleniorem ejus libri notitiam orbi erudito ſuppeditavit Vir reverenda dignitate & varia eruditione conſpicuus, JOHANNES DIECMANNUS, per Ducatus Bremenſem & Verdenſem Superintendens Generalis, qui in hac Kilonienſi Academia elegans hoc & eruditum diſputationis ſuæ inauguralis argumentum extare voluit: *de Naturaliſmo cum aliorum, tum maxime Joh. Bodini, ex opere ejus MSto & usque adhuc ἀνεκδότῳ de abditis rerum ſublimium arcanis.* Ille hanc εὐτυχίαν habuit, ut, quod alii tot laboribus & ſumptibus quæſiverunt, illi ultro in manus incideret. Nam duplex horum Dialogorum exemplar obtigit; quorum alterum eas antiquitatis notas habuit, ut ex primis Bodiniani operis apographis eſſe, nullus ipſe ambigat, olim ex Bibliotheca Guilielmi Laud, Archiepiſcopi Cantuarienſis, magno ære redemptum; alterum vero recentius ante XX., cum hæc ſcriberet, annos e codice Patini feſtinanti manu deſcriptum: quod tamen non raro lacunis Anglici Codicis ſupplendis, & emaculandis librarii vitiis, utiliter adhiberi potuit. Liber autem ita inſcribitur: *Colloquium Heptaplomeres de abditis rerum ſublimium arcanis.* Ἑπταπλομερὲς inſcriptum eſt, non, quod in ſeptem libros diſtributus eſſet, ut Sarravius exiſtimavit; ſed, quod ſeptem viros, Paulum Coronæum, Frid. Podamicum, Hier. Senamum, Diegum Toralbam, Ant. Curtium, Salomon. Barcaſſiam, & Octav. Fagnolam, operis inter ſe partitis, perpetuo confabulantes introduceret. Primo Pontificiorum, ſecundo Lutheranorum, tertio omnium ſectarum, quarto Naturaliſtarum, quinto Calvinianorum, ſexto Judæorum, extremo denique Muhammedanorum cauſam tutandam commiſit: qui omnes ita de fidei controverſiis συζητοῦσιν, ut Chriſtiani, ſive Pontificii, ſive Lutherani, ſive Calviniani, ſuccumbant ſemper; reliqui vero, inprimis Judæi & Naturaliſtæ triumphent. Hæc ex ipſa illa Diſſertatione adducere volui, cum accuratior ejus dari notitia nequeat.

Memorabile & hoc eſt, quod ipſe notavit ex ſcheda quadam manuſcripta, quæ Guidonem Patinum ex Gabr. Naudæo audiviſſe commemorabat, fuiſſe Venetiis quatuor homines, qui ſingulis hebdomadis inſtituendarum ſuper variis religionibus diſſertationum Philoſophicarum cauſa hic convenerint; in iis CoronæumRothomagenſem, &

8

9

10

& Guilielmum Postellum Notarii vices sustinentem, cujus chartæ postea ad manus Bodini pervenerint, & huic scripto conficiendo fuerint adhibitæ. * De Postello Henr. Stephani narrat in Introductione tractatus *de conformitate miraculorum antiquorum & novorum c. 14. p. 100.* illum publice dixisse, quod, qui bonæ religionis speciem efformare velit, eam ex tribus istis, Christiana, Judaica & Turcica, conflare debeat. Henr. Ernestius, *Observat. variar. lib. 2. c. 36.*, *Postellum* a quibusdam libri de tribus Impostoribus autorem haberi, ait. Sed summa ipsi hac imputatione injuria infertur: ego enim hunc inter Atheos vel Deistas referre nolim, quod & Theophilus Rainaudus facit, qui Deistarum parentem vocat, qui Deum unum admittere contenti cetera Christiana mysteria pro fabulis haberent. Nam omnia alia testatur liber ejus de *Nativitate Mediatoris ultima,* quem inter anonymos relatum miror apud Vinc. Placcium, cum ejus nomen in fronte libelli exstet. Hunc qui legerit, illum a Christo & Christianis mysteriis universam rerum naturam quasi suspendisse deprehendet. * Multa alioquin habet, quæ cum receptis in Ecclesia sententiis pugnant, errores quoque multos in religione: paradoxæ in illo multæ sunt doctrinæ, quarum intuitu potius ad Hæreticos & Enthusiastas, quam ad Atheos referendus videbatur. Quod de formanda religione ex Christianismo, Turcismo & Judaismo dixit, forte eo pertinet, quod multa Christianorum monumentorum λείψανα in ipso Alcorano, aliisque, qui apud Orientales & Judæos extant, libris deprehenderet. In Judæorum quoque vetustioribus libris, quos supposititios aliqui existimant, multa ille mysteria venatur, non ad infringendam, sed potius stabiliendam Religionem Christianam. Ille, quem *de Etruriæ Originibus* scripsit, liber integra capita pro veritate Religionis Christianæ inserta habet; ut mirari satis non possim, quid in mentem venerit Rainaudo, qui illum Christianæ religioni adversum faciat. Sed multa sunt in Rainaudo inepta & falsa de Scriptoribus judicia, de quo suo loco. De Postello legi amplius potest Popeliniere in libro Gallico *l'Histoire des Histoires libr. 8. p. 443.* Ego, etsi in illo aliqua damnanda & heterodoxa, aliqua superstitioni propiora, agnoscam; multa tamen acute excogitata, & profundam doctrinam spirantia, deprehendo. Facile alioquin est, apud homines imperitos & indoctos in Atheismi suspicionem vel ex levissima causa incurrere. *In Galeno quoque aliqui ἀθεότητα notarunt. Sed de his Casaubonus, *Epist 258., Galenum vocari ἄθεον miror, virum tam assiduum in sapientia DEI prædicanda. Ego illum eo maxime nomine dignum laude & æterna prædicatione semper judicavi.* * Nunc sane quotidie hanc multis inuri notam videmus ab illis, qui innoxiis sententiis, ubi licitum esse potest divortium, Atheos statim & Naturalistas crepant: qua calumnia ut nulla est atrocior; ita Christianam charitatem in his, qui temere illam admittunt, plane extinguit.

Fuere quidem tales libri inter τὰ μυστήρια τῆς ἀσεβείας & ἀνομίας publica censura relati, neque in publicum prodierunt; sed nunc libri æque mali, pene dixerim pejores, impune in publica luce comparent, & ab omnibus leguntur. * Quid est Benedicti Spinosæ libris pestilentius? & hi tamen ubique triumphant. Annon

Tracta-

Tractatus ejus *Theologico-Politicus* omnem elevat librorum ſacrorum divinam fidem? annon miracula omnia explodit & exſibilat? Ejus *Ethica* illa Atheiſmi principia tam nude exponit, quanquam ſubtiliter & argute, ut imbecillos animos facile capere poſſit: duobus enim fulcris, Religionis & providentiæ divinæ, ſublatis, univerſum cultum divinum evertit. Tollit libertatem agendi, inducta Mathematica aliqua neceſſitate: qua poſita nullam eſſe, quæ de rebus noſtris diſponat, providentiam, neceſſe eſt, omniaque mutua cauſalitate, a ſe invicem dependente agunt. Tollit præterea cauſam finalem, ut humani ingenii commentum: qua ſublata, nihil nobis amplius ſperandum metuendumve eſt. Plus ergo in illo nequitiæ & inſaniæ eſt, quam in ipſo illo de tribus Impoſtoribus libro, qui tamen non omnem divinitatem evertit. In Chriſtum Salvatorem ejusque hiſtoriam, etſi timidiuſcule, multa tamen effundit, quæ illam labefactent: quæ illi e Judaiſmo forte adhuc hæſerunt, in quo multa ejus generis ſunt, ut ex iis libris, quos ſub titulo Telorum igneorum Satanæ in lucem edidit Cl. Wagenſeilius, apparet. Non defuere tamen, qui hujus hominis inſana dogmata retuderint, Henricus Morus, Mansveldus, &, qui ceteris præferendi videntur, Blyenbergius & Pojeretus, eadem, qua ipſe triumphos ducere voluit, mathematica methodo uſi. Cuperus in arcanis Atheiſmi retectis paulum languidior eſt.

16 Hujus generis plures alii ſunt libri, ut: *Ars nihil credendi,* qui adſcribitur GOTHOFREDO a VALLE, hujus mentio fit apud Voëtium Diſp. de Atheiſmo: & alius, cui titulus, *Cymbalum mundi,* cujus itidem Voëtius mentionem facit, & autorem ejus nominat Bonaventuram de Periers. Henricus Stephani in *Tract. præparatorio ad Apol. Herod. c. 26.* Merſennus *Commentario in Geneſin p. 689.* vocat eum de Perez. Qui ipſe Merſennus ſuo illo in Geneſin Commentario omnia illa, quæ ab Atheis & Naturaliſtis proponi argumenta ſolent, ſumma diligentia, collatis etiam amicorum aliorumque virorum doctorum operis, coacervavit. Pandectas hunc librum multarum rerum curioſiſſimarum, mathematicarum, naturalium, dixeris. Extat alius liber nefarius, cui titulus: *Cur receptum ſit Evangelium*, qui Valeo tribuitur.

17 * VANINI *Dialogi* illud Atheiſmi virus ſub dialogorum forma tegunt, in quorum titulo diſertis verbis Natura Dea & Regina dicitur, quæ in privilegio Regio, quod mirum, repetuntur. *Amphitheatrum* ejus ſanum eſt, ac ſubtiliter pro animæ immortalitate diſputat. In illo, ut hoc obiter memorem, legi, quod ſibi violentam mortem ex Marte in octava collocato prædixerit: vivicomburio enim ob Atheiſmum affectus eſt.

18 * Præceptorem ille habuit *Pomponatium,* ejusdem genii hominem, ſed acutiſſimum diſputatorem, cujus extat adverſus *immortalitatem animæ liber,* ab Antonio Sirmondo ex ipſis Ariſtotelis principiis, quibus ille abuſus fuerat, refutatus. Liber ejus de *Incantationibus* multa quoque profana continet, ut ſcripta ejus omnia.

19 * OCHINI *Dialogi* præter Polygamiam, quam propugnant, nihil ex Atheiſmo trahere videntur. Arianum alii potius, quam Atheum habent.

20 * CAMPANELLA in *Atheiſmo triumphato* plures nodos texuit, quam ſolvit.

21 * PORCIUS in libro *de Mente humana,* ANTONIUS ROCCUS libro de *Immortalitate animæ* in eodem Pomponatii ludo inſtituti.

22 * JORDANUM tamen BRUNUM huic claſſi non annumerarem;

quanquam enim pluralitatem terrarum & ſolium ſtatuit in libro *de innumerabilibus, ſive de univerſo & mundis*, quod aliis quoque factum; manifeſta tamen in illo Atheiſmi veſtigia non deprehendo. Is tamen ignis ſupplicio, teſte Sorello, affectus fuit.

23 Pertinere & ad hanc Atheorum & Naturaliſtarum tribum videtur, quisquis eſt, Autor libri, qui primum Anglica, hinc Gallica, poſtremum Belgica lingua prodiit, de populis terræ auſtralis incognitæ, quos *Severambes* nominat. (r) Titulus Belgicus ita habet: *Hiſtorie der Severambes, behelzende een Beſchryving van het onbekend Zuidland.* Elegantiſſime confictus eſt liber, eaque ſpecie ut prima fronte incautis imponat. Ingenium Autori illi fuit, quem κυρίαι quædam δόξαι facile produnt. Toto vero hoc libro nihil ille aliud agit, quam ut oſtendat, unam eſſe Religionem, naturæ rerum conformem, quæ Deum ſupremum, atque ejus quaſi vices in orbe hoc inferiori repræſentantem ſolem, veneretur: quare data occaſione adverſus Trinitatem & Chriſtianiſmum diſputat. In adminiſtratione Reipublicæ Ideam quandam non contemnendam exhibet, qua, ſublato pecuniæ uſu, unde omnia in Rempublicam vitia, Cives per magnas quaſi familias diſtincti, e publico alantur & veſtiantur. Illud vero ingenium hominis in extrema parte prodit, quod ſtrategemata ſacerdotum gentis ejus, quam *Stroukaros* vocat, ad miraculorum, quæ in Pentateucho habentur, formam confinxerit: quo manifeſte patet, illum hiſtoriæ ſacræ illudere. Ceterum ille liber doctus eſt, magna cura ſcriptus.

24 Solent & inter damnatos libros MAGICI referri: qui quidem omnino atro carbone notandi ſunt, ſi pactum illud cum Dæmone ac malis angelis profiteantur.

25 * Sed multa hic ab ignorantia peccari certum eſt. Graviſſima ſæpe viris optimis injuria illata, quorum ſcripta hoc crimine in ſuſpicionem venere. De Alberto M. Trithemio, & aliis, qui non ſunt ſtultorum hominum clamores! Et hi tamen naturæ ſecretioribus adminiculis inſtructi multa vulgo miracula viſa perpetrarunt. Vidi & indolui hujus criminis reos peractos viros innocentiſſimos, qui de pulvere ſympathetico aliisque occultioribus naturæ operationibus idealibus, quales infinitæ ſunt illis ſemper pueris nunquam animadvertendæ, quædam liberius ſcripſerunt. Multos ab hoc crimine defendit peculiari libro *Gabriel Naudæus.* Nos de illis ſuo loco.

26 Damnari quoque ſacra cenſura ſolent HÆRETICORUM LIBRI, aut
27 quæ in libris heterodoxa & hæretica videntur. * Inprimis hic Romanis addicti ſacris operoſi ſunt: tot enim Indices expurgatorios & librorum prohibitorum Catalogos habent, ut ſibi ipſis obſtent tricasque nectant; nam & in ſuos animadvertunt ſine cauſa, ſi qui forte Pontificiæ poteſtatis prærogativam, aut ejus infallibilitatem leviter tangant, aut Eccleſiæ Gallicanæ libertatem tueantur, de quo præcipue Bailletus in *Judic. Doctor, tom. 2. part. 1. n. 77.* queritur: Ubi Catalogos illos, qui jam a Concilio, jam a Pontificibus, jam a Rege Hiſpaniæ aliisque, confecti ſunt, ordine recenſet. Scilicet, ut partium ſtudia ubique regnant, ita & in his rebus, in quibus

(r) *Hiſtoriæ Sevarambum* Autorem ſibi videri Iſaacum Voſſium, Morhofius amicis ſæpe eſt faſſus.

quibus non eadem omnibus mens & ſenſus eſt, prout affectu aliquo ducuntur Cenſores, decretoria aliqua ſententia pronunciatur. Ipſe tamen Bailletus non multum hac ſua opera proficere Cenſores fatetur. E noſtris errores & defectus horum Catalogorum nuper ſingulari libro detexit *Daniel Francus*, quem ſuper hoc argumento legere, operæ pretium erit.

Poſt illa, quæ adverſus fidem ſunt, merito cenſuræ ſubjiciuntur, *quæ contra bonos mores.* In his primo ſunt *obſcœna*, quæ lædere teneros animos ac veneno inficere poſſunt: quo nomine omnes illi flagitioſi libri præcipue notantur, qui ſacra Aphrodiſia impudico calamo depingunt, quales Græcia olim libros magno numero dedit, quorum tamen facilis felixque jactura eſt. * Inter obſcœnos noſtri temporis familiam ducit *Satyra Sotadica*, ALOYSIÆ SYGÆÆ adſcripta. (*s*) Peſſimus & flammis dignus liber, niſi quod elegantia latinæ linguæ ſordes ſuas ornet. * Moneo hic, nequam fuiſſe hominem, qui *Aloyſiæ Sygææ* & *Meurſio* illum librum adſcripſit: omnia illa conficta eſſe puto. Liber ille, me judice, plane novus eſt, & ab impuro homine ſcriptus, qui, ut a ſe amoliretur crimen, feminæ innocentiſſimæ & caſtiſſimæ illud impoſuit, & Meurſium hominem doctum in criminis ſocietatem perduxit. * Aloyſia Sygæa nobilis fuit femina, & illuſtri ex gente apud Hiſpanos, cujus cum ſingulari caſtitatis laude meminit Nicolaus Antonius in pulcherrimo *opere Bibliothecæ Hiſpanicæ:* ubi cum omnia diligentiſſime recenſet, ne γρῦ quidem de hoc ſcripto memorat, ut certe memorare debuiſſet, ſi extitiſſet tum libellus ille, ſeu vero ſeu falſo ejus nomine cognitus: famam enim ejus procul dubio vindicaſſet; & perquiruntur ab ipſo MSti libri omnes Autorum Hiſpanorum magna diligentia. Eruditiſſima illa fuit, ac ampliſſimum ejus elogium habet Joannes Vaſæus in *Chronico Hiſpanico cap. 9.* Andreas Reſendius in Epiſtola ad Mariam Principem ita de illa:

28 29 30 31

> *Altera Sygæa eſt, Virgo admirabilis, unam*
> *Quam natura potens ideo produxit, ut eſſet*
> *Femina, quæ maribus vitam opprobrare ſupinam*
> *Poſſet, & ignavos magno adfeciſſe rubore.*
> *Nam cum ſeptenæ vix dum trieteridis annos*
> *Computat, indefeſſa dies noctesque Latinas*
> *Volvere non ceſſat chartas, non ceſſat Achæas,*
> *Moſeaque & Solymos rimatur ſedula Vates.*
> *Quin per Achæmenios ſcopulos Arabumque ſalebras*
> *Currit inoffenſe linguarum quinque perita.*

Joannes Merulus, nobilis Toletanus, vocat ſeculi ſui Minervam. Scripſit *Epiſtolas*

(*s*) Autor *Satyræ Sotadicæ*, quæ Aloyſiæ Sigææ nomen falſo præfert, verus fuit D. Joh. Weſtrene, JCtus in Batavia Hagienſis, a Chr. Thomaſio (*in Cogitatis circa Libros Recentiores Menſtruis, Germanice A. 1688. editis, p. 586.*) literis nominis initialibus ſubobſcure indicatus, a Cl. Tenzelio autem (*in Dial. Menſtr. Germ. M. Febr. 1693. p. 166. 169.*) ex Hadr. Beverlandi Schedis, detectus. Conf. *Homonymoſcopiam* noſtram, *Sect. I. c. 2. p. 35.*

Latinas: Dialogum de differentia vitæ rusticæ & urbanæ, Poëtica quædam, de quibus nihil editum. Prolixe illa omnia recenſet Antonius, ſed de infami hoc ſcripto nec vola nec veſtigium apparet. Alfonſus Madritenſis Archidiaconus de Alcor in Palentina eccleſia, magnæ exiſtimationis fideique ſcriptor, in Hiſtoria Palentinæ urbis ſummum honorificentiſſimumque Sygææ elogium ſcripſit, quod Hiſpanica lingua producit Antonius: ubi omnes illas linguas peregrinas tam prompte ut Caſtellanam, tenuiſſe, easque expeditiſſime & loqui & ſcribere potuiſſe refert. Nupſit illa Alphonſo a Cuevas. Immature obiit, hocque illi epitaphium poſitum: *Loiſiæ Sygææ Feminæ incomparabili, cujus pudicitia cum eruditione linguarum, quæ in ea ad miraculum usque fuit, ex æquo certabat &c.* Quæ omnia ſatis arguunt, injuriam magnam optimæ feminæ illatam a nebulone illo, qui infame hoc ſcriptum illi adſcribere voluit. Sed nec de Meurſio fando auditum eſt, convertiſſe illum ex Hiſpanica lingua tale aliquod ſcriptum in Latinam. Sed ipſe ſermonis textus habitusque totus oſten-32 dit, in Latio potius, quam Hiſpania natum eſſe hunc fœtum. * Talia ut ipſa honeſtas proſcribere aut flammis addicere jubet; ita non probo moroſulos illos cenſores, qui in Latinæ linguæ Autoribus caſtrandis male ſeduli ſunt, bonosque Autores mutilant, ſi quæ in illis paulo liberiora aut parum pudica deprehenduntur: quæ in converſatione ipſa evitari non poſſunt. Arceri ab illorum quidem lectione pueri poſſunt, ſed ubi bonis moribus ſatis firmati fuerint, parum ab illis periculi eſt. Homines ſumus, atque in humana ſocietate vivimus, ubi talia quotidie occurrunt. Sed ſcholam iſtarum nequitiarum, qualis in Satyra Sotadica aperitur, nemo bonus feret. Sunt, qui Terentii Comœdias, librum optimum, juventuti e manibus excutiunt, &, neſcio quem, illi Terentium Chriſtianum ſupponunt: qui cum illo ſuo conſilio explodendi ſunt. Satis caſtus eſt Terentius, niſi, cum ex ingenio & moribus hominum quædam ipſi dicenda ſunt; quos noſſe characteres juventuti ſumme utile eſt. Ceterum omnium obſcœnorum librorum hic inire numerum nolumus. Sudet in illo ſterquilinio alius Hercules Coprophorus. Forte diligentiſſimus Priapeorum Commentator Scioppius, ſi viveret, hic ſuam Aphrodiſia Bibliotheca congerenda induſtriam exercere poſſet.

33 Sunt & *Satyrici Scriptores* in bonos mores injurii; quo nomine hic non intelligo, qui innocentes illas in vitia Satyras ſcribunt, ſed qui libellos famoſos. Non pa-34 titur noſtri inſtituti ratio, ut eorum hic indicem texamus. * Qui ſe adverſus tela & arma munire poſſunt Principes, a calami tamen inſultu ſæpe non ſunt immunes. Habent certe, quos Reges metuant, cum vivunt, Satyricos; cum fatis conceſſerunt; Hiſtoricos. Utrique acerrimi vitiorum obſervatores ſunt: qui velut Cenſores publici impune in illos ſententiam dicunt. Paſquini ſtatua ſæpe plus, quam Dodonæa, 35 fudit oracula. Quæ non in potentiſſimos Reges Satyræ ſcriptæ ſunt! * Non potuit Satyricorum manus effugere Jacobus, Britanniæ Rex, utut doctiſſimus & laudatiſſimus Princeps: cui ſub ſpecie Panegyrici Poſthumi, a Caſaubono ſcripti, cujus quaſi fragmenta inter ſchedas ejus reperta, per inſignem nequitiam, continuo myſteriſmo horrenda flagitia objiciuntur. Lepide alioquin ſcriptus liber eſt; cui titulus:

Caſau-

Casauboni Corona Regia i. e. Panegyrici cujusdam vere aurei, quem Jacobi I. Magnæ Britanniæ &c. Regi, Fidei defensori, delinearat, Fragmenta ab Euphormione inter schedas τȣ̃ μακαρίτȣ inventa, collecta, & in lucem edita: (t) Refertur in Georgii Richteri vita, Epistolis ejus præfixa pag. 21. e Colloquio cum Erycio Puteano accepisse Richterum, quod Puteanus ejus libelli autor habitus fuerit: cujus vero famam ille enixe declinans velut Apologiæ loco scriptum quoddam exhibuerit, cui nomen, Perjurium RUFFI & GIBBOSI, præfatus, quo delatorum suorum virulentiæ ac sinisteritati satis fuisse obviatum existimaverit. Sed nos de Satyris alibi plura.

CAP. IX.

DE PSEUDONYMIS, ANONYMIS, &c.

§. 1. *Causæ librorum suppositorum.* 2. *Libri, antiquis autoribus suppositi.* 3. *Antiquitates Etruscæ Prosperi.* 4. *Leonis Allatii refutatio illarum commendatur.* 5. *Ὁμώνυμοι Autores multum turbarunt.* 6. *Curtius scriptor Pseudonymus ab aliquo habitus.* 7. *Consolatio, Ciceroni a Sigonio supposita.* 8. *Hæreticis id olim familiare.* 9. *Piæ fraudes.* 10. *Sibyllini versus.* 11. *Peregrina nomina studio assumpta.* 12. *Pseudonymi libri ridiculi.* 13. *Pedanterie Cavalliere.* 14. *Faceta Joh. Donne Epistola producitur,* 15. *cum Catalogo Autorum Ridiculorum.* 16. *Pseudonymi per plagium.* 17. *Plagia, in Roberti Stephani Thesaurum L. Latinæ commissa.* 18. *Liber de jure Ecclesiastico Barbosæ ab alio scriptus fuit.* 19. *Illius, a salsamentario redempti, historia.* 20. *Villasani Carmina furtiva.* 21. *Lauri Strena e Passeratii poëmatibus desumpta.* 22. *Minutiora plagia notantur.* 23. *Scaligeri ob eam causam stomachatio.* 24. *Pseudonymi non sunt, qui causas legitimas celandi nominis habent.* 25. *Basilii Valentini Chymici nomen verumne, an fictum sit, disquiritur.* 26. *Nomina adscititia & immutata, si dolus absit, Pseudonymos non faciunt.* 27. *Anonymi libri.* 28. *Eorum indagatio commendatur.* 29. *Versionum magnus usus est.*

1 Sunt & in re literaria Falsarii, quos nosse e re literaria est, ne illi falsa specie imponant. PSEUDONYMI sunt, qui nomen mentiuntur, sive suos fœtus aliis, vel mortuis, vel vivis supponant; sive, ut lateant, aliud nomen, vel verum, vel fictum, vel suum aliter immutatum, assumant; sive quod per errorem nomina sint turbata; sive quod aliorum nominibus abolitis substituant, aut alienos fœtus non invitis Autoribus pro suis venditent. Ac primo quidem multi sunt, qui libros suos aliis supposuerunt, vel ut fidem aliquam scriptis suis conciliarent, vel sententiam suam stabilirent, vel ut vanam gloriam aliquam affectarent, aliosque fallerent. 2 * Multi circumferuntur tales *libri supposititii,* qui sub nomine antiquorum

 Histo-

(t) Satyram contra Jacobum I. Britanniæ Regem, Isaaco Casaubono affictam, recudi Halæ Saxonum A. 1693, in sua *Sapientiæ & Stultitiæ Historia,* curavit Christ. Thomasius.

Historicorum, Philosophorum, Patrum, comparent, quorum aliquem catalogum dedit Rhodius, ac notis suis illustravit Vinc. Placcius. De fragmentis illis Berosii, Manethonis, aliorumque antiquorum Historicorum, quæ in lucem edidit Annius Viterbiensis, jam supra egimus, ac plura de illis judicia Vinc. Placcius notavit in

3 Rhod. Aut. supposit. n. 18. * Antiquitates Etruscæ, quæ Prospero cuidam adscribuntur, & in quas Paganinus Gaudentius observationes scripsit, ab H. Ernstio editas, suspectæ etiam eruditis sunt, de quibus videri potest Vossius de *Historicis*

4 *Latinis lib. 1. c. 9.* * Scripsit & Leo Allatius doctissimas ad has Antiquitates annotationes, Paris. 1640. & deinde Romæ iterum excusas: quibus de notis falsitatis in adulterata scriptura etiam generatim agit, estque liber ille utilissimus ad Codicum scripturam vitiatam deprehendendam. Protulit vero Curtius Inghiramus hæc fragmenta e terra effossa primus in lucem, quem hujus suppositi figmenti parentem esse, prolixe Leo Allatius probat. Habemus Aristoteli, Platoni, Hippocrati, Galeno aliisque supposita scripta. Multa etiam Homero supposita; in quibus dignoscendis olim Criticorum versabatur industria: ac fuere, qui ex stylo, pictione, phrasi, certis quibusdam idiotismis, accuratum de autoribus judicium inire poterant, ut vel *νοθείαν* vel *γνησιότητα* decretoria sua sententia confirmarent.

5 Accedunt *nomina multis communia*, unde sæpe permutati Scriptorum tituli. (u) Aristoteles fuere plures, quorum vel triginta ac duos numeravit Jonsius. Quam facile est hic in errorem incidere, præsertim si post tot secula demum scripta in lucem protrahuntur, & pluribus ejus nominis quædam supersint monumenta. Sunt in antiqua historia 28. Pythagoræ, 20. Hippocrates, totidemque Socrates, 16. Platones, 50. Dionysii. Quo fine inter antiquos Demetrius Magnus peculiari Opere *περὶ ὁμονύμων de scriptoribus homonymis* agere voluit, quo Opere usum Laërtium putat Jonsius *l. 1. c. 2.* qui plerumque homonymos notare solet. Laudatur & eo nomine Meursius, quod diligenter homonymos recenseat. Magnam quoque occasionem falsi dederunt corrupta nomina, cognomina nominis vice usurpata, quæ deinde novo Scriptori fingendo ansam dederunt: Ellipsis nominativi, sub genitivo latentis, cum subintelligitur non modo filius, sed & pater, mater, uxor, amicus, discipulus, magister: Diversa topica nomina, diversos sæpe Scriptores ex uno facientia: de quibus singulis operose docteque egit Joannes Jonsius loco illo, quem modo laudavimus.

6 Fuit nonnemo, quod mireris, qui Q. Curtii Rufi historiam Alexandri M. a tot oculatissimis Criticis pro genuina habitam, a nemine unquam in suspicionem vel minimam vocatam, pro supposita, & ante CCC. annos ab ingenioso quodam Italo conficta habuerit. Indicium ejus fecit Guido Patinus *Epist. 27.* cujus ipsa verba, ut Gallica lingua sonant, producam: *Il disoit, que son livre n'etoit qu'un Romain, que le Latin veritablement en etoit beau: mais qu'il y avoit de grandes fautes de Geographie.*

(u) De Scriptoribus Homonymis, illorumque Nomenclatoribus, ac confusione frequenti, hujusque causis & remediis, fuse, & ex professo, actum nobis est, *in Homonymoscopia Historico-Philologico-Critica*, Hamb. A. 1697. in 8vo excusa.

phie. Il y en a une enorme entr' autres, dans le 7 Livre, lors qu' il parle de ces Scythes, qui vinrent prier Alexandre le Grand de ne point passer le Tanais, qui vient de la Moscovie Occidentale, se jetter dans le marais Meotide, separant l' Europe de l' Asie & la Scythie Europeenne de l' Asiatique. Pour prouver cette conjecture, Alexandre le Grand n' ayant pas trouvé son compte aprés avoir passé cette riviere, revint incontinent in REGIONEM SACARUM, & de là entra dans les Indes, tout cela est tres-éloigné du vray Tanais. Le même Maitre nous disoit, que l' Auteur de ce Livre etoit un savant Italien, qui le fit, il y a environ 300. ans. Que nul Ancien n' avoit cité Quinte Curce, & que c' etoit un nom supposé. Qu'il etoit là dedans parlé du fleuve Indus, du Gange, & autres parties des Indes, qui etoient inconnues à ces Anciens, qui ont vecu devant. Ptolomée, qui est le premier & le plus ancien Auteur, qui ait fait mention de la Chine sous le nom de SINE. Juvenal qui vivoit tant soit peu devant a dit: QVID SERES, QVID THRACES AGANT: & Pline parle de l' Ocean Serique, Ces SERES sont les habitans du Cathay, qui est une tres-grande Province de l' Asie dans la Tartarie au dessus de la Chine. An jam ex his argumentis confici παράδοξον illud possit, Critici viderint: nos ea de re amplius videbimus, ubi de Autoribus Linguæ Latinæ agemus. * Fuere, qui ipsi Eloquentiæ Parenti suos fœtus supposuerunt. 7 Inter eos est *Consolatio* illa, quæ Sigonium autorem habet, censuris eruditorum multum vexata. Multæ extant super hoc negotio Epistolæ in Roccoboni Historia Gymnasii Patavini. Aliqui Vianello adscribunt. Videantur notæ Placcii *in Rhodii Autor. supposit. num. 22.* Hofman. in Apol. pro Gal. l. 1. c. 16. de Hotomanno JCto, teste Scherbio refert, eum, cum offeretur illi Consolatio illa, lectis pauculis; statim indignabundum his verbis abjecisse: *Non est Ciceronis.* Adeo statim illis, qui lectioni Autoris adsueti sunt, subolet, quod non genuinum est. Scilicet ut e vestigiis judicare de feris venatores solent: ita vel e paucis versiculis verum Autorem Critici agnoscunt. Certum tamen est, hac voluptate mirifice affici nonnullos, qui sua veteribus supponunt. De hac ipsa Sigonii Consolatione Menzinus libr. de invid. erudit. c. 9. *Nec laude caruit*, inquit, *Sigonius, qui, dum Consolationem exhibet suam, illud assecutus est, ut brevi in opusculo, velut faciei lineamentis, Tullianam indolem inesse, faterentur eruditi: quin & magna illum voluptate perfusum credo, qui vivus adhuc plurimos viderit de literis bene meritos, ad illud syntagma defendendum, certamina & contentiones hilari libentique animo subeuntes.* Muretus Jos. Scaligero imposuit Epigrammate, quod ipse scripserat, pro antiquo venditato. (*x*) Hospitalii quoque Carmina a nonnullis pro antiquis accepta. (*y*)

In

(*x*) M. Ant. Mureti Imposturam, qua proprium Epigramma, velut antiquum, sibi obtruserat, Jos. Scaliger Disticho hoc ultus est aculeato, fugam ob Pæderastiæ crimen e Regno Gallico illi exprobrante:

Qui fumos rigidæ vitaverat ante Tolosæ,
Muretus, fumos vendidit ille mihi.

(*y*) Mich. Hospitalii, Cancellarii Gallici, *Satyram de Lite* Marcus Zuerius Boxhornius, tanquam Poemation Ævi Veteris, in suo *Satyricorum Antiquorum Minorum* Syntagmate, Lugd. Bat. A. 1633. in 12. excuso, edidit, & Notis illustravit.

8 In sacris & olim hæc fabula acta fuit. Nunquam defuere hæretici, qui, ut fidem erroribus suis facerent, sub antiquorum Patrum nomine sua commenta publicarunt. 9 * Ipsæ quoque piæ fraudes bonorum hominum accesserunt, qui scripta quædam antiquis nominibus incrustarunt, ut simpliciores in suas sententias pertraherent: Qui male profecto de re Christiana meriti bonam causam in suspicionem falsi adduxerunt. Versatur quadantenus in hoc argumento Joannes Dallæus, 10 qui de Pseudepigraphis Apostolicis libros tres conscripsit. * Notum est, quid versibus Sibyllinis factum sit, quibus tam præclara de Christo vaticinia continentur, quæ suppositia viri sagaces habent; etsi non desunt viri docti, qui eorum autoritatem tuentur, atque Sibyllinis illis de Christo oraculis pene eandem, quam ipsi Sacro Codici, fidem adstruunt. Multus est hoc in argumento Isaacus Vossius, cujus extat præclarus *de Sibyllinis Oraculis liber.*

11 Non desunt, qui data opera libros suos *sub aliorum nomine* exire in vulgus patiuntur, ut vel latere possint, si periculosa scriptio sit, vel aliorum judicia securius scrutari possint. De *Trajani Boccalini Relationibus* hoc aliqui affirmant: nam Cardinalem Cajetanum earum Autorem venditant, qui Trajani Boccalini nomine abusus fuerit, ne sibi fraudi esset, quod scriberet; testaturque Laurent. Crass. *Elog. Hom. literat. part. 1. pag. 160. ac pag. 162.* librum hunc mortem Boccalino paravisse: nam a quatuor armatis hominibus saccis arena repletis vulneratus est, usque dum animam efflavit. Refert & Erythr. *Pinac. III. p. 131.* J. Franciscum Perandam ejus adjutorem fuisse. Ac facile apparet e commentario Boccalini, in Tacitum Italica lingua scripto, ab ingenio humiliore illum esse profectum. Circumferuntur nunc libri, qui interiora status in Regnis quibusdam & Rebuspublicis describunt, a multis in pretio habiti, quibus nomen tantum & fortasse etiam stylum commodavit, qui in titulo libri legitur, Autor; aliis materiam suggerentibus, qui periculoso hoc labore defungi nolunt. Aliqui opulentioribus, qui scripti alicujus fama celebritatem nominis sibi parare gestiunt, ingenii sui fœtus non raro vendunt, cujus multa produci possent exempla. Sæpe fictum nomen, vel aliqua ratione immutatum, vendibiliorem & gratiorem librum facit, quam si verum nomen adscriptum esset. Quomodo *Philippi de Terra nigra Loci communes Theologici* omnium plausus abstulerunt, rejecti, cum Melanchthonis sub illo nomen agnosceretur. Odia enim, quibus Autores prosequimur, ipsius libri, utut optimi, pretium imminuunt.

12 Non dissimulandum etiam hoc loco est, *fictos* tum *autores*, tum *libros* in ignorantiæ velamentum ab Aretalogis & Thrasonibus literariis adhiberi. Aliqui, ut docti videantur, inauditos librorum titulos nominumque monstra crepant, temeraria de Autoribus judicia pronunciant, quod viris nobilibus, & qui sui opinionem apud 13 vulgum excitarunt, familiare esse consuevit. * Ineptæ hoc affectationis, quam Galli *pedantismum* vocant, specimen notat Bailletus in *Judic. Doct. tom. 1. part. 1. c. 14. p. 99.* Lepida ejus verba sunt: *On peut dire, que c'est une PEDANTERIE CAVALIERE de juger cavallierement des Livres, & de faire le procès à un Auteur dans le*

le temps même, qu'on proteste, qu'on n'est pas son juge, & qu'on n'est point connoisseur dans les matieres, qu'il a traitées, &c. *Præclare hujus indolis homines exagitavit festivissimi ingenii juvenis, *Johannes Donne,* postea Decanus Ecclesiæ Paulinæ Londinensis, qui epistolam Latinam Poëmatibus suis Anglicis inseruit, qua consilium suppeditat aulico indocto, quomodo docti specie fallere alios possit. Excerpemus ex illa aliqua, quæ valde faceta. *Quia per occupationes aulæ,* inquit, *vacare literis non licet: (nam post somnum, non nisi post decimam ex more excutiendum, post vestes, diei, loco, affectibus proprias indutas, post faciem, speculo compositam, post epulas lususque, quota pars literis, animoque excolendo relinquitur?) & tamen doctus videri non dedignaris, ut aliquando habeas, quo eleganter & apposite canes Regios, conservos tuos, possis laudare, & quamvis scire, quæ alii sciunt, non poteris, saltem scire valeas, quæ illi nesciunt: hac ex consilio meo via progrediaris: Relictis autoribus, quos vocant Classicos, Academicis & Pædagogis terendis, enitere per omnes, quibus ignorantiam secure fateri poteris, libros, aliis inventu difficiles, exquirere. Nec in colloquiis quid ex autoribus vulgò notis afferas, sed ex istis: ut ita, quæ dicis, aut tua videri possint, si nomina taceas, aut si minus digna sint, & autoritate egeant, novos autores cum reverentia tui audiant illi, qui omnia scire sibi ante visi sunt. Hunc ergo Catalogum ad usum tuum exaravi, ut his paratis libris, in omni penè scientia, si non magis, saltem aliter doctus, quam ceteri subito prosilias.* *Subjungit huic epistolæ Catalogum lepidissimum, unde hæc in gustum dabo: *Nicolai Hill Angli, de sexu & hermaphroditate dignoscenda in atomis: item de eorum anatomia & obstetricatione in partubus humatis: æmulus Moisis, ars conservandi vestimenta ultra* 40 *annos, autore Topolisso: librum Tobiæ esse canonicum: ubi ex Rabbinis & secretioribus Theologis numerantur pili caudæ ejus canis, ex quorum varia retortione & invicem conjunctione, conficiuntur literæ, ex quibus mirifica verba consistunt, autore Francisco Georgio Veneto: Pax in Hierusalem, sive Conciliatio flagrantissimi dissidii inter Rabbi Simeon Kimchi, & Onkelos, utrum caro humana ex carne suilla comesta concreta in resurrectione removebitur, annihilabitur, aut purificabitur, per illuminatissimum Doctorem Reuchlinum: Pythagoras Judæo-Christianus, numerum* 99 *&* 66 *verso folio esse eundem, per super-seraphicum Io. Picum: Joh. Harringtoni Hercules, sive de modo, quo evacuabatur a fæcibus Arca Noæ: Subsalvator, in quo illuminatus, sed parum illuminans Hugo Brougthon incredibiliter docet, linguam Hebraicam esse de essentia salutis, & sua præcepta de essentia: Manipulus quercuum, sive ars comprehendendi transcendentia, autore Raim. Secundo: Bonaventura de particula* non, *à Decalogo adimenda, & Symbolo Apostolorum adjicienda: De navigabilitate aquarum supercoelestium, & utrum ibi ac apud nos navis in firmamento in judicio sit appulsura, Jo. Dee autore: Edmundi Hobæi Eructationes pomeridianæ, sive de univocis, utpote de prærogativa Regum & Chimæris, morbo Regio, & morbo Gallico: Ars spiritualis inescandi mulieres, sive conciones subcingulares Egertoni: Cœpe advocatorum, sive ars plorandi in judiciis, per Fran. Bacon: De gurgite diametrali à Polo ad Polum, per centrum navigabile sine pixide, per Andr. Thevet.* Quis non suaviter in his ingenii festivi commentis rideat? Et certum tamen est, adeo vanos esse nonnullos, ut his larvis indoctos fallere, ac sibi nomen quomodocunque parare gestiant. Solent & librorum Tituli

14

15

Satyrici ab otiosis & acutis ingeniis confingi, qui ad hanc falsi speciem quodammodo etiam referendi sunt.

16 Pseudonymis annumerandi & illi sunt, qui *aliena sibi per plagium* attribuunt.
17 * Sunt in illis adeo impudentes quidam, ut excusso veri Autoris nomine suum reponant; quod in ROBERTI STEPHANI *Thesauro Latinæ Linguæ* factum, ad quem plagiarii, velut ad cadaver aliquod vultures, convolarunt. Toties hoc Opus sub peregrinis nominibus recusum est. Doletus subtiliore furto in aliam formam Opus redegit in Commentariis suis Latinæ Linguæ: quemadmodum & Scapula, Henrici Stephani Thesaurum Græcum in aliam formam redigens, a plagii & doli crimine non potest absolvi, etsi utilem Scholis aliqua ex parte operam præstitit. Sed omnia illa persequi exempla infinitum esset; quorum magnam partem jam tum collegit Thomasius in libro *de plagio literario*, moralitatem quoque ejus ad minutias usque pervestigans.

Cautiores illi plagiarii sunt, qui posthumis virorum doctorum scriptis insidias struunt. Sæpe enim contingit, ut præmatura illorum morte vel non edi, vel non absolvi possint eorum opera: ad quorum pabula fuci alieni qui accedunt, non sibi facta mella deprædantur. Vix credi potest, quam frequens illa fallendi ratio sit. Vidi non ita pridem ipse editum alieno nomine librum, quem vir doctissimus
18 privatis scholis olim proposuerat. * Pertinet huc, quod de BARBOSA notavit Erythræus *Pinacoth. II. num. 18.* Scripsit is *de jure Ecclesiastico universo* volumen, quod Opus magno alieno labore partum in se ille transtulit, cujus historia ita ha-
19 bet: * *Die quodam Barbosæ famulus salsa quædam muriatica in prandium coëmerat, quæ ne manus digitosque inficerent, tetroque odore imbuerent, cetarius chartis quibusdam, ut moris est, amiciebat: quem postea amictum famulus, domum reversus, cum præsente Domino ac vidente muriatica illa exuisset, quo in aquam injecta macerarentur, & in terram abjecisset, Dominus, curiosus inspiciendi, quid chartis illis contineretur, eas sustulit ac lustrare oculis coepit; viditque elegantissimi doctissimique cujusdam operis initium esse; statimque suspicatus est, id quod erat, autore, antequam potuisset illud impressum typis emittere, e vivis erepto, heredes, ignaros, quantum in eo boni esset, tanquam ineptas, nescio quas, chartas & inutiles, cetario vendidisse; & statim magnam in spem venit, autore e medio sublato, si librum illum quoquo modo nactus esset, pro suo edendo, maximam sibi ex eo gloriam posse contingere: ac percontari diligenter è famulo cœpit, in quonam macello, & à quo cetario, muriatica illa coëmisset; qui aperuit illi omnia, & simul signa & notas ostendit, quibus ad cetarii illius tabernam sine ullo errore perveniret. Abiit ille curriculo, quo mittebatur, librum invenit, cui paucæ quædam chartæ fuere detractæ; ac vili eum pretio redemit: tum subrogatis iis, quæ deerant, ac pluribus etiam aliis adjectis, imprimendum pro suo curavit. Hæc,* subjungit Erythræus, *ab homine Barbosæ amicissimo ejusque arcanorum omnium conscio accepimus.*

20 Alii ex variis Scriptoribus quædam furantur, ne statim deprehendi in furto possint, quorum maxima quidem pars est. Non possum, quin insigne hic exemplum afferam,

afferam, Thomaſio non notatum, ut multa quidem adjungi poſſent. Edidit P. STEPHANUS LAMBERTUS VILLAFANUS, Burgundo-Sequanus, e Soc. Jeſu, & in Cæſareo Madritenſi Collegio Eloquentiæ Profeſſor, *Opera Poëtica*, in quibus pleraque ex aliis optimæ notæ poëtis ſunt congeſta, ſed ita, ut per lacinias, hinc illinc petitas carmina ſua quaſi conſueret. Ex levi eorum inſpectione ſtatim apparuit illa fraus. Nam ex Auguſtini Maſcardi, elegantiſſimi Poëtæ, ſylvis, Paſſeratii poëmatibus, & Emanuelis Theſauri Inſcriptionibus pleraque compilata notavi: quod argumento eſt, etiam cetera, quorum non illa notitia nunc eſt, furto aliunde ſubrepta. In epicediis Reg. Iſabellæ Borboniæ pleraque excerpta ſunt e Maſcardi *Sylvarum lib. 3.* de Rebus triſtibus & e Deliciis Poëtarum Gallorum. Epicedia in funere Principis Hiſpaniæ, Balthaſaris Caroli, pleraque, imo omnia, e Maſcardo conſarcinata. Illud vero Epitaphium elegans, quod in Villafano p. 289. legitur, totidem verbis in Maſcardo p. 135. legitur; niſi quod unam vocem mutaverit:

> *Vix matutinum ſurgebat Cæſaris aſtrum,*
> *Lumine promittens uberiore diem:*
> *Aſt immaturam obnubit mors pallida lucem,*
> *Nec ſinit e medio vibret ut axe facem.*
> *O lucem ſine luce brevem! vix Lucifer ortus*
> *Solem præveniens Heſperus emoritur.*

Quæ *p. 286. 287.* apud Villafanum leguntur, e Paſſeratii poëmatibus, quæ in Deliciis Poëtarum Gallorum habentur, *part. 3. p. 156. & p. 171.* aliqua ex parte tranſcripta. Vafrities hujus hominis ex eo etiam apparet, quod in titulo libri impreſſionis annum non appoſuerit, quem tamen Cenſores libri produnt. Confuſo enim tempore incertum, quis vere plagiarius. Inſcriptiones in Principem ſuum ex Emanuelis Theſauri Inſcriptionibus compilavit: * In J. Bapt. Lauri, Viri docti & poetæ quoque elegantis, quem magni fecit Urbanus VIII. epiſtolis, *cent. 1. Ep. 75.* legitur totidem verbis Strena illa Paſſeratii *de Nihilo*, quæ habetur in ejuſdem poëmatibus, *part. 3. Delic. Gall. Poët. p. 31.* Quod mirum mihi ſemper viſum eſt, cum Laurus ipſe non contemnendus poëta fuerit, ut patet ex poëmate ejus *de fabricatione calcis* libris tribus ſcripto, & elogio, quod illi ſuſpendit Erythr. *Pinac. I. n. 141.* Scripſit & Theatri Romani Orcheſtram de Viris illuſtribus. * Extant Orationes cujuſdam non ignoti Jeſuitæ, quæ multam partem ex Italicis Panegyricis Emanuelis Theſauri depromptæ ſunt. Dum enim acutum dicendi genus, qui morbus quorundam eſt, nimis affectat, etiam ne ſententiolæ deſint, aliunde furatur. Extat cujuſdam *de Opinione* Oratio, quæ præcipua parte e Barlæi Oratione de Ente Rationis deſcripta eſt. Bertilii Canuti multæ ſunt in Epiſtolis e Lipſio, in Poëmatibus e Lotichio, laciniæ. Novimus & e Vincentii Fabricii Poëmatibus nobili Poëtæ Gallico aliqua acumina ſublecta. (z) Sed

21 22

(z) Autor *Orationis de Opinione*, qui plagii in Barlæum *h. l.* inſimulatur, eſt Joh. Balth. Schuppius, Theologus Hamburgenſis; Poëta autem Gallus, qui, e Vinc. Fabricii Poëmatis, aliqua ſublegiſſe perhibetur acumina, ipſe Æg. Menagius, qui de Furtis Poëtarum voluit ſcribere.

Sed illa minutiora sunt, quam ut attendi debeant. Et casu interdum talia eveniunt, quod singulari dissertatione *de furtis Poetarum* ostendere voluit Menagius. Legi etiam potest super hoc argumento Stephani Forcatuli Dialogus festivissimus, cui titulus *Prometheus, sive de raptu animorum*, ubi alienæ inventionis prædones & ine-
23 ptos imitatores reprehendit. * Male tamen habere viros doctos illæ deprædationes solent, si rerum suarum sint tenaciores. J. C. Scaliger, cum a meretricula CCC. nummis emungeretur, eique illos vindicaturo amicus judex, quem Atticum vocat, indigna sententia illuserat, stomachosiorem & acerbam in eum epistolam scripsit; quæ est inter editas 6?, qua inter alia scriptorum suorum compilationes objicit: *Quare favetis furibus, nisi quia fures? quare impudicis, nisi quia ex impudicis aliquot vestrum nati sunt? Quid vos evexit ad illud tribunal, nisi sororum impudicitia? Quid ad altiora provexit, nisi ea pecunia, quæ iisdem artibus comparata erat? Emistis magistratum, vendidistis judicia. Redde mihi Præfationes meas, dicta acuta ex infinitis epistolis &c. & ingratus esto.*

24 Non accensendi sunt Pseudonymis, *qui vel fictum, vel immutatum nomen assumunt, si forte sua interesse existiment illud celari, cum a dolo absint.* Illud plerumque faciunt, qui arcaniora scribunt, vel in rebus civilibus, vel naturalibus, vel qui novas sententias defendunt, & sibi ipsis diffidunt, judicia hominum doctorum, ut stantes post tabulam Apellis, exploraturi. In Politicis argumentis quotidie videmus larvatos in scenam procedere. In rebus naturalibus, arcanis scilicet, Chimicis præcipue, pleraque ficta habemus nomina, paucis exceptis Ut enim mysteria illa Harpocratis sigillo recondi volunt, ita eorum Scriptores, qui ἐν αἰνίγματι omnia pro-
25 ponunt, ipsi latitare, quam in publicum prodire malunt. * In his BASILIUS VALENTINUS, magnus hujus artis antistes, (ut hoc ὡς ἐν παρόδῳ moneam) quibusdam numeratur. Ego ipse quondam in illa fui sententia, ac confirmat Raschii testimonio Placcius, in *Pseudonymorum Catalogo, p. 159.* qui nec in Catalogo Benedictinorum Provinciali Erfurti, neque in Generali Romæ, nomen hoc invenerit. Raschius aliquem ex familia Johann. Tholdeni, Hessi, sub hoc nomine latitare voluisse existimavit. Sed in aliam nunc sententiam pene impellit Gudenus ipse Erfurdiensis, qui in *Histor. Erfurdiensi lib. 2. pag. 129.* ita scribit; *Eadem ætate,* sc. An. 1413. *Basilius Valentinus in Divi Petri monasterio vixit, arte medica & naturali indagatione admirabilis.* Addit quidem Gudenus, ipse ab his sacris alienior; *Insuper iis accensetur, quos in augmentum spei nominant aurum confecisse. Sic aliena dementia post secula fallit, ideo minus culpabilis, quod non nisi decipi amantes facultatibus exuat.* Verum ut iis verbis demonstrat, illum rerum, quas proponit Basilius, notitiam non habuisse; ita suffragium tamen idoneum præbet, quendam ejus nominis vixisse in Divi Petri monasterio. Librum tamen illum *de Incrementis & Decrementis metallorum,* qui Basilio Valentino vulgo tribuitur, sub cujusdam *de Solea* nomine apud amicum editum vidi, & quidem in 4to. Suspicionem hoc *de Solea* nomen mihi movit, quoniam de Tholdeno aliorum opinio est, annon forte in illo Johannis Tholdeni nomine lateat. Et sane integrum illud nomen *de Solea* in nomine *Joannes Tholdenus* occultatur: quæ vero supersunt literæ,

nullum

nullum formare prænomen possunt, atque nunc memoria mihi excidit, quale in libro illo edito fuerit. Fortassis aliud quoddam assumpsit, eo contentus, quod nomen quodcunque e suo exstruxerit.

Multo minus inter Pseudonymos referendi sunt, *qui certa quædam nomina e Collegiis*, qualia in Italia, nunc quoque in Germania plura sunt, *sortiti*. Turbat tamen illa res & nebulas lectoribus offundit, quibus cognomina incognita sunt: multi sunt a membris societatis fructiferæ scripti libri, quorum Autores sub ascititiis illis titulis ignorantur. Cui autem vacat in illos adeo anxie inquirere? Certe illi Collegiorum tituli vehementer displicuerunt Vincentio Pinello, de quo in ejus vita refertur: *Cum Patavii plures clarorum virorum cœtus cogerentur, quas Academias appellamus, Elevatorum, Occultorum, Æthereorum, nulli unquam nomen dedit, ab ambitione & theatrali quadam ostentatione procul abhorrens.* Rolandus quoque Maresius, *lib. 2. Ep. 43.* Collegia ipsa quidem laudat, sed displicent ipsi cognomina plane absurda & ridicula. Apud Græcos tamen cognomina quoque peregrina ab Autoribus usurpata videmus, quæ res historiam literariam intricatiorem reddit. Nostro tempore quoque videmus Germanica, Gallica in Latina & Græca mutata, quod molestum sæpe est, & ipsis Autoribus officit. Multum in Historia Thuana Gallicorum nominum in Latina commutatio turbat. Et in omni Historia illa res tricas & nodos nectit. 26

Procedimus ad *Anonymos libros*, qui vel autorem certum non habent, vel nullum profitentur. Copiose hic de caussis celandi nominis agit Bailletus in *Judic. Doctor. Tom. 1. part. 2. cap. 12.* qui super illo argumento legi potest. * Eorum indicem dedit Vincentius Placcius, quem supplementis porro augebit. Deckerus quoque in libello de scriptis adespotis quædam hujus argumenti tangit. Ac vellem sane majore studio in rem illam incumberent eruditi: nam utilissimus profecto labor est; non tam in recentiorum scriptis, quam vetustis. Idem, ut puto, argumentum in Commentario de *Autoribus dubiis* tractavit Vir vastissimi ingenii, Caspar Barthius, quem aliquoties ipse in Adversariis suis citat. Sed nusquam ille post mortem autoris, etsi jam absolutus, comparuit; quod argumento est, ab improba manu surreptum. De Joh. Gerh. Vossii simili libro deperdito dolet quoque Placcius, libri sui præfatione. 27 28

De Autorum versionibus quædam adderem, nisi in veterum Autorum versionibus recensendis isto labore nos sublevasset Vir πολυμαθέστατος, PETRUS DANIEL HUETIUS, cujus extat *de claris interpretibus ὁλοπόρφυρος liber*, in quo tamen erga Germanos paululum iniquior visus est. De Gallicis veterum Autorum versionibus legendi sunt Sorellus & Bailletus. Et hic quidem Latinos quoque interpretes, Italos, Hispanos, Germanos recensuit *libro de judic. Doct. Tom. 3. part. 2. tota*, qui potissima ex Huetio excerpsit. Ceterum & versionum cura eruditis esse debet. Quæ ex Orientalibus, Hebraicis, Arabicis convertuntur, peritissimos sane earum linguarum requirunt: qui cum rarissimi sint, fit inde, ut non satis sibi constent illæ ver- 29

verſiones. Plerique Orientales literas diſcunt, non ut linguam vel ſcribant, vel loquantur; ſed ut Grammatici ſint. Neque mediocris linguæ cognitio hic ſufficit, ſed accuratiſſima, & ex uſu ipſius gentis firmata. Magnum quoque in Codicis ſacri interpretatione verſiones cujuscunque linguæ uſum habent, easque ad exegeſin Theologi celeberrimi cum magno ſuo fructu adhibent. Ex collatione enim illarum ſenſus ſæpe verus elicitur vel firmatur. Earum utilitatem quoque in Hiſtoricis, & quidem Taciti interpretatione oſtendit Freinshemius in illo *ſuo ſpecimine Paraphraſeos Cornelianæ*, ubi e Gallicæ, Italicæ, Anglicæ, Germanicæ, Hiſpanicæ verſionis collatione veros Taciti ſenſus indagavit.

CAP. X.

DE LIBRIS MYSTICIS ET SECRETIS.

§. 1. *Libri myſtici quinam ſint variaque de iis judicia.* 2. *Non omnia contemnenda.* 3. *Ob incredulitatem multa ignorantur.* 4. *Libri Myſtici, Theoſophici, Prophetici & Magici.* 5. *Theurgici Gentilium libri multa ſecretioris naturæ myſteria continent.* 6. *Jamblichi de Myſteriis Ægyptiorum libri,* 7. *ex Hermetis libris congeſti.* 8. *Libri ſacri apud Ægyptios cuſtoditi.* 9. *Zoroaſtri hiſtoria & ſcripta.* 10. *Eorum aliqua Picus habuit.* 11. *Oracula Zoroaſtri.* 12. *Beroſus Annii à Poſtello defenſus.* 13. *Indi Bramines.* 14. *Orpheus & ejus ſcripta.* 15. *Etruſcorum Razi Hinul antiquiſſimam ſapientiam profeſſi.* 16. *Tarquitiani libri.* 17. *Sibyllina Oracula Romæ cuſtodita.* 18. *Sibyllina ſcripta à Noachi nuru Poſtellus deducit.* 19. *Eorum diverſitas.* 20. *Petito una Sibylla defenditur.* 21. *Druides.* 22. *Gentilium ſacra ſincera paulatim adulterata.* 23. *Hebræorum Libri Cabaliſtici.* 24. *Chriſtianorum myſtici libri.* 25. *Dionyſius Areopagita.* 26. *Theophr. Paracelſi.* 27. *Jacobi Böhmii Theologica.* 28. *De his judicia.* 29. *Prophetici libri in omnibus gentibus.* 30. *Pignora imperii ominoſa.* 31. *Vaſa cuprea Chinenſium.* 32. *Noſtradamus Gallorum Propheta & Poëta.* 33. *Varia de ipſo & ſcriptis ejus narrantur.* 34. *Speculis quidam uſum exiſtimant.* 35. *Vaticinium de Calviniſmo in Galliâ exſtirpando nunc impletum.* 36. *Multa alia de magnis revolutionibus prædixit.*

1 MYSTICOS & SECRETOS LIBROS dicimus, qui de rebus ſublimibus, arcanis, mirabilibus ſcripti, ſuos ſibi lectores poſtulant, neque omnibus ad lectionem concedi ſolent, neque ab omnibus intelligi poſſunt. Non idem omnibus eſt horum librorum guſtus: *laudantur ab his, culpantur ab illis.* Sunt, qui iſta ſcripta χρυσῦ χρυσώτερα habent. Sunt, qui inania, ſuperſtitioſa μετέωρα, & ab otioſis ingeniis, ad fucum ſimplicioribus faciendum, inventa aſpernentur. 2 * Sed media in illis via procedendum eſt. Ut enim nullus liber tam malus eſt, in quo non ſit aliquid boni; ita & in illis, qui myſteria & arcana ſe tradere venditant,

ditant, invenies aliquando, quæ vix credideris. 3 * Non negaverim equidem, multa a multis fingi, eſſe, qui aliorum credulitati imponant, & ad inanes contemplationes homines, quibus omnia ignota magnifica ſunt, abducant. Sed de omnibus eandem pronunciare ſententiam nefas eſto. Neque ita ſuſpicionibus indulgendum eſt, ut omnia ſine diſcrimine pro fabulis & mendaciis habeamus. Quin potius creſcat cum bona ſegete infelix lolium & ſteriles avenæ: veniet, quæ illa judicet, ætas & rerum magiſter uſus. Etiam hic profecto verum eſt, quod Heraclitus, Plutarcho teſte in *Coriolano,* ſolitus eſt dicere *τῶν θείων τὰ πολλὰ δὶ ἀπιστίαν μὴ γινώσκεται, multas divinas & præclaras res ab hominibus ignorari, ob eorum incredulitatem:* ac Plutarchus alibi vocat *ἀσθένειαν ἀπιστίας, morbum incredulitatis.* In eundem ſenſum quoque Theophraſtus dixit, *res mundi pulcherrimas ab arrogantia hominum ignorari, dum nihil ſtatuunt credere, niſi humana mens rationem illius perceperit.* Quod ſi Ariſtotelem I. *Metaphyſic.* audimus, ea eſt humanæ mentis imbecillitas, ut cognoſcere nequeat veritatem, eoque pacto καθόλȣ cernit ignorantiam omnium, nec vidit ἐν μέρει ſuam. In plerisque naturæ rebus plus videmus fidei quam demonſtrationi relinqui. Niſi potiſſima pars cognitionis naturalis ab Hiſtoria Naturali nobis eſſet, a Philoſophia parum noſceremus. Et tamen is hominum morbus eſt, ut res ipſas negare malint, quam ſuam ignorantiam profiteri. Quoniam vero nec milleſimam partem rerum naturalium cognoſcimus, ne quid de νοητοῖς dicam, potius credulitate, quam incredulitate hic peccandum exiſtimem, ne falſa falſitatis ſuſpicione pulcherrimarum rerum ſcientiam amittamus.

4 *Myſticorum librorum tres* quaſi conſtituere poſſumus *claſſes, Theoſophicos, Propheticos* & *Magicos.* THEOSOPHICOS nunc eos vocant, qui de rebus divinis abſtruſiora quædam docent, quales apud gentiles Theurgici dicebantur, quibus doctrina de Deo, Dæmonibus, Geniis, deque Ceremoniis, quibus illi colendi, tradebatur. Alii Magiam divinam hanc Theurgiam vocant. Hæc Metaphyſica fuit. 5 * De Gentilium religione etſi magna volumina conſcripta ſunt, tamen dicere non vereor, e tam vaſto numero paucos eſſe, qui iſtius θεογονίας & θεολογίας ethnicæ fundum recte penetrarint. Non exiſtimandum eſt, adeo ſtolidos & ineptos fuiſſe ſagaciſſimos populos, ut, quæ vulgo de eorum ſacris traduntur, eo ſenſu accipi velint, quo ſe nobis exhibent, ii præcipue, qui eorum fingendorum autores fuere. Alii ſub hoc ænigmate ſenſus latent, myſteria ſcilicet naturæ ſecretioris, quod, ut ſuſpicione attigerunt multi, ita fuit inter tot interpretes Davos, unus alterque hodie Oedipus, qui aliquid de iis prodiderit: de quibus in ſequentibus plura.

6 Theurgiæ gentilium arcana, non volaticis narrationibus ſparſa, ſed ſuis rationibus deducta, apud JAMBLICHUM in libro *de Myſteriis Ægyptiorum* operoſe propoſita ſunt: quo ad Porphyrii quæſtiones reſpondet, quem Thomas Gale Oxonii 1678. cum notis edidit. Nam Ægyptiorum doctrina in his præcipui aliquid habere videtur, unde in Græcos & ab his in Romanos multa derivata, ſed multis falſationibus incruſtata. 7 * Nil vero in hoc argumento ab ullo gentilium philoſophorum huic ſimile

ſcriptum

ſcriptum eſt, quod autor ille ſe ex Mercurii columnis, quas Pythagoras & Plato in ſuam philoſophiam tranſtulerint, ex innumeris antiquorum ſcriptis, & ex certo aliquo libro, in quem veteres totam de rebus divinis ſcientiam congeſſerint, item è Chaldæorum ac Aſſyriorum monimentis excerpſiſſe ait: ut proinde quaſi compendium Theurgiæ gentilis dici poſſit. Duos vero Mercurios celebrant Ægyptii. Primus, quem illi *Thoth* vocant, ille eſt, qui columnas reliquit, quas interpretatus eſt *Mercurius ſecundus,* quam ille interpretationem multis libris complexus eſt, ut ipſe Jamblichus docet. Notat vero Thomas Gale *ad cap. 1.* librorum illum numerum, Mercurio tributorum, ortum ex eo eſſe, quod omnia ſua inventa uni Mercurio ex communi ſapientum concluſo inſcriberent, & in columnis & adytis ſacris reponerent: ut Pythagoræi omnia ſua inventa Pythagoræ nomine inſigniebant. Ex iis Mercurii libris unus fuit, qui continebat τὰ περὶ Θεῶν, καὶ τῆς ὅλης παιδείας τῶν ἱερέων, cujus meminere Diodor. Sic. *lib. 1. c. 16.* Strabo *lib. 15.* Et eandem ob cauſam credo tot libros Hermetis ſive Mercurii nomine circumferri, quod ſua ſcripta ſub Mercurii nomine publicare maluerint: quanquam & Chriſtianorum piis fraudibus aliqua, aut certe quædam in illis laciniæ, adſcribi poſſe videntur. Opuſcula medica & aſtrologica Hermetis, in Bibliotheca Vindobonenſi exſtantia, Lambecius notavit, *lib. 6. Commentarior. part. 2.*, in quibus, *compendium medicinæ, de mathematica ſcientia, influxibus aſtrorum, de arcanis duodecim ſignorum Zodiaci, de animalibus volatilibus, quadrupedibus, aquatilibus, gemmis, ſeu lapidibus pretioſis, characteribus, ſive notis ponderum & menſurarum, de Melomantia, ſive divinatione ex membris humani corporis: Arithmomantia, ſive divinatione ex numeris.* De Hermetis Triſmegiſti vita & ſcriptis videri amplius poteſt Lambecii *prodromus hiſtoriæ literariæ c. 1. §. 6. a pag. 134. usque ad pag. 443. & Borrichius in Hermetis ſapient. c. 1. 2. & 3.*

8 * Ceterum & integras habebant Bibliothecas ſacras Ægyptii, in quibus repoſita, quæ occultari volebant; cum pœna gravi afficerent, qui aliqua ex iis in vulgus efferrent. Calaſiris, Sacerdos Ægyptius, apud Heliodorum his verbis teſtatur: *Me dicente ea, quæ ſciebam, & quæ de hoc flumine* (Nilo) *ſacris libris perſcripta, ſolis antiſtitibus cognoſcere ac legere licet.* Poſtellus in Alcorano multas veteris Ægyptiorum Theologiæ reliquias, ac plura de Chriſto ipſo teſtimonia, quam in Judæorum libris, agnoſcit. Videri alioquin ſuper multis doctiſſimus Sapientiæ Ægyptiorum vindex, Borrichius, poteſt.

9 Inter antiquiſſimos in hoc genere Gentilium Scriptores ZOROASTER recenſetur. Ejus hiſtoriam ex Albufeda aliisque collegit Edoardus Pocockius, ubi inter alia nominatur ejus liber, quo religionis præcepta Magis tradiderit, ac XII. voluminibus conſtiterit, quorum ſingula corium taurinum integrum implerent. Scripſit de *pretioſis lapidibus libros V. de aſtrorum effectis ex eorum inſpectione prædicandis ac judicandis unum; de Agricultura V. Plin. lib. 30. cap. 1.* ait, vicies centena millia verſuum a Zoroaſtre condita, quæ indicibus explanavit Hermippus, qui de Deorum ſacris, cultu & ritibus egerint, item περὶ φύσεως, quos Suidas ait fuiſſe quatuor; qui longum ipſius ſcriptorum enumerat Catalogum. Pythagoræ iſtos prælegiſſe Zabratum, memorat Porphyrius, qui

qui Zabratus Pythagoram edocuerit, τίνες αἱ τῶν ὅλων ἀρχαί. *Horum librorum aliquot Joannes Picus habuit, qui ipſe ita ad Ficinum ſcribit: *Chaldaici hi libri ſunt, ſi libri ſunt, non theſauri. Audi inſcriptiones. Patris Ezræ, Zoroaſtri & Melchior, Magorum oracula. In quibus & illa quoque, quæ apud Græcos mendoſa & mutila, integra & abſoluta leguntur. Eſt in illa oracula Chaldæorum ſapientum brevis quidem & ſalebroſa, ſed plena myſteriis, interpretatio. Eſt itidem & libellus de dogmatis Chaldaicæ Theologiæ, ac in illum Perſarum, Græcorum, Chaldæorumque divina & locupletiſſima enarratio.* Hos Ficinus poſt obitum Pici inter ejus ſcriptorum reliquias comperit, ſed adeo depravate exaratos, ut vix ab ipſo Pico legi poſſent. *Syrianus Magnus libros X. in Logia ſive Oracula Zoroaſtri ſcripſit. Notavit Thomas Gale *ad c. 2. ſect. 1.* libri Jamblichiani: magnam eſſe convenientiam inter hæc & ea, quæ tradebant Ægyptiorum ſapientes ex libris Mercurialibus; nec non inter ea, quæ fuiſſe Zabiorum placita & ſcripta, prodit Maimonides Doctoris l. 3. ubi hos a Magis propagatos fuiſſe notat. Legi de hoc Zoroaſtre ejusque ſcriptis amplius poteſt Otto Heurnius in Barbaricæ Philoſophiæ antiquitatibus *l. 1. Chaldaico p. 28. & in lib. 2. Indico cap. 1.* Ubi Oracula Zoroaſtri recenſet, quæ Ludovicus Tiletanus cum Plethonis Gemiſti commentariis *Pariſiis*, ac poſtea Franciſcus Patricius auctiora ex Proclo, Hermia, Simplicio, Damaſcio, Syneſio, Olympiodoro, Nicephoro, *Anno 1591. Ferrariæ*, in nova de Univerſis Philoſophia edidit, ſapientiæ divinæ pleniſſima. Adeo enim iis, quæ ſacris literis tradita ſunt, conſonant, ut Johannes Jeſſenius a Jeſſen ab Abrahamo illum edoctum exiſtimet; qui quaſi compendio quodam hanc Zoroaſtri Philoſophiam tradidit libro, quem *Zoroaſter* inſcribit, Witteb. A. 1593. edito. Videndus de illo eſt Girald. *de Poët. Dial. 2. p. 59.* Ex horum familia procul dubio fuere, qui ad adorandum Chriſtum venere. Verum de Chaldæorum antiquitatibus exigua nobis ſupereſt notitia, niſi quis ad Beroſiana illa fragmenta confugere velit, quæ plurimi ſuppoſititia habent, etſi illis ſui quoque defenſores, ut ſupra vidimus, & *Poſtell. libr. de Etruriæ origine*, eadem vera agnoſcat; neque ab Annio Viterbienſi demum confiсta; quod in Germania & Gallia extiterint, antequam in manus Annii inciderint: qui & apologiam pro illo ad Petrum Franciſcum Giambularium, Canonicum D. Laurentii, & Academicum Florentinum, autorem libri de priſca Etruſcæ linguæ origine, ſcripſit, quam & Operi ſubjungit; ubi ex ipſa Armenia allatum hunc librum, & a Georgio, Apoſtolicæ profeſſionis homine, Latinum Annio datum fuiſſe ait: quæ velim nobis paulo accuratiora aliisque documentis firmata dediſſet: hactenus enim nil illorum innotuit. De Ægyptiorum Theologia, Philoſophia, Hieroglyphicis, Otto Heurnius quoque nonnulla eodem libro adduxit.

11 · 12

Indorum, & in his Philoſophorum Braminum, quaſi Abraminum, ab Abrahamo oriundorum, ut Poſtellus judicat, Theologia & Philoſophia ab illis Chaldæorum dogmatibus non multum diverſa fuit. Sed nulli de iis ſuperſunt libri, niſi exigua Palladii relatio, & nos infra de his plura dicemus. *Orpheus, Thracius, antiquiſſimæ ſapientiæ dogmata tradidit, e quo Græci Aſtrologiam acceperunt, ut teſtatur Lucianus

13 · 14

cianus *in Dialogo de Aſtrologia.* Illum ajunt primum Deorum initia, univerſamque Theologiam, recluſiſſe, nefariorum facinorum expiationes ac plurima morborum remedia docuiſſe. Scripſiſſe dicitur *de elementorum transmutatione, de rerum naturalium amoris efficacia, de Gigantum cum Jove pugna, de raptu & luctu Proſerpinæ, de erroribus Cereris, de laboribus Herculis, de ritibus ſacrorum Idæorum & Corybantum, de gemmis, de occultis oraculorum reſponſis, de Veneris & Minervæ ſacrificiis, de Ægyptiorum luctu ob mortem Oſiridis, illorumque luſtrationibus, de vaticiniis, de auſpiciis, de fibrarum ſitu, de ſomniorum interpretatione eorumque averruncatione, de expiatione inferorum, de ratione & motu aſtrorum;* quæ tamen omnia perierunt. Nam, quæ ejus nomine etiam olim circumlata, forte ex reliquiis ejus ab aliis concinnata, unde & Ariſtoteles non Orphei, ſed Orphica ſcripta vocavit. Qui & Ciceroni liber, Orphei titulo, tribuitur, ſine dubio fictus eſt. Vide de illo, aliisque ejus nominis, plura apud Gyrald. *Dial. 2. de Poëtis Latinis, p. m. 52. & ſeqq.*

15 Quæ veteris Theologiæ in Europam ac primum in Italiam venerunt, ceteris omnium gentium ſacris præferenda eſſent, ſi veritate niterentur, quæ Poſtellus, libro *de Etruriæ Originibus*, magno apparatu propoſuit. Noam enim in Italiam primum veniſſe, ibique Orbis antediluviani ſacra, ritus & ſcientias reſtauraſſe, ait. Fuiſſe autem illi, ut apud omnes populos, popularem inſtitutionem, & inter ſapientiæ alumnos ſecretiorem quandam & ab uſu vulgarium remotiſſimam, a qua vis prædictionum, magiæ & divinioris ſapientiæ pendebat. Ab eo, ait, conſtitutos illos *Razi Hinuos* (quod nomen Halicarnaſſeus conſervavit) id eſt, ut interpretatur, ſecretorum propagatores, qui ſint iidem, qui *Etruſci* ſeu *Eturi Tuſci*, quorum idem officium fuerit, quod Etruriæ ſacerdotibus Cicero adſcribit. Ii præerant inſtituendæ juventuti, principum potiſſimum, ii habebant ſcientiam ſecretiorem evocandorum geniorum, alligandorumque prodigiorum & ſignorum cœleſtium interpretandorum, quam ſcientiam noſtro deſiderari ſeculo ait. De quibus omnibus multa illic nova, & quæ παράδοξα plurimis habebuntur, ſed tamen non inepte deducta, legi

16 poſſunt. * Laudantur & ab Ammiano Marcellino *lib. 25. c. 2.* Tarquitiani libri, inque iis titulus *de rebus divinis.* Nam Plinio & Macrobio *in lib. 3. Sat. c. 7.* teſtibus, TARQUITIUS libros tres *de Etruſca diſciplina, & Oſtentarium Tuſcum* conſcripſit: ut

17 inde appareat, plures ejus generis libros fuiſſe. * An ex Noachi diſciplina Sibyl-

18 lina illa Romæ cuſtodita carmina fluxerint, non eſt adeo certum. * Poſtellus in libro *de Originibus, ſive de varia, & potiſſimum orbi Latino ad hanc diem incognita aut inconſiderata, hiſtoria cap. 16.* Sibyllinam doctrinam ortum habuiſſe credit a femina principe totius orientis, proxima ſanguine ipſi Noacho. Primam ille Sibyllam facit *Nimrodi uxorem, dictam Sabbathen ſive Sembethen, nurum Noachi, unde totus Oriens acceperit ſacra, donec ſenſim ſanctitate & enthuſiaſmis pleræque Græci ſermonis peritæ feminæ eandem tradiderint Græcis, & demum Latinis; ita, ut principio publicati nominis Romæ, id eſt, ſub Regibus, delata ſint magna volumina, quæ tantæ fuiſſe veritatis comperta ſunt, ut illis inconſultis nihil publicæ functionis ſuſciperetur.* Earum Sibyllarum complures fuiſſe

omnium

omnium est sententia, quas ab illa prima institutas fuisse, sed incerta fide, refert Postellus. *Certissimum est,* inquit ille, *fuisse innumeras in universo, sed scripta eo fuere communiora. Quis enim non admiretur illas Alirunas Francorum, Gothorum & totius Septentrionis, quæ tanta erant non solum prædicendi, sed evocandi potentia, ut non solum clare de futuris prædicerent, sed spirituales substantias cujuscunque generis ita cogerent, ut in quacunque forma se repræsentare omnium oculis adigerent. Ejusdem generis fuere vates & sacræ virgines ubivis gentium, tam in vera religione optime primum ab uxore Noachi & filiabus nuribusque & posteris instituti, ad divinæ sapientiæ laudem, quam in iisdem religionibus sensim depravatis & a diabolo corruptis.* Verum de numero illarum Sibyllarum nunquam satis inter eruditos convenit, neque de origine quicquam certi est. Quæ enim Postellus hic quasi ex Apollinis tripode pronuntiat, nulla certa fide nituntur. Isaacus Vossius, qui *de oraculis Sibyllinis* doctissimam commentationem scripsit, nihil de numero & origine certi habet; saltem oracula Sibyllina fuisse, quibus clarissima de Christo vaticinia continentur, probat; quæ a Judæis ex Prophetarum suorum oraculis sub nomine fatidicarum mulierum, quarum apud gentes magna esset autoritas, congesta fuerint. * Ceterum magna illorum *Sibyllinorum scriptorum* fuit *diversitas.* Quæ Tarquinii regis temporibus in usu apud Romanos fuerunt, absumpta fuisse incendio Capitolino constat; postea ex Erythris & aliis Asiæ urbibus (ubi quædam Sibyllina servabantur) illa utcunque congesta, a prioribus tamen diversa. Quæ vero nunc supersunt Sibyllina, ea a Christianis interpolata, dubium nullum est. * In iis tamen tam variis Sibyllinis monumentis, quicquid fluctuent alii, Petrus Petitus peculiari de Sibylla libro, non nisi unam fuisse statuit, a qua omnis illa fama, omnia illa oracula, remotis suppostitiis, promanarint; quæ a variis locis, ubi illa vixerit, varium nomen sortita fuerit. * *Druidum,* qui apud Celtas & Germanos Theologi & Philosophi fuerunt, etiam cum antiquis illis conveniunt dogmata, qui tamen nihil scriptura eorum, quæ docebant, comprehendi voluerunt. Illorum etiam Pythagoras discipulus fuit. * Verum dubium nullum est, illa gentilis Theologiæ initio quidem satis sincera, tractu temporis fuisse variis superstitionibus & damnandis ritibus incrustata. Cum enim Sacerdotes inter se secretiores haberent Magiæ disciplinas, populum falso cultu in diversa actum non cohibuerunt tantum, sed & ultro permiserunt, ne in sacra illa abscondita involarent. Paulatim & ipsi Sacerdotes in deteriora prolapsi, occultas Diabolo insidias struente, a via regia, imo divina, deviarunt. Jamblichianus ille liber, quem supra laudavi, etsi multa habet sublimia, quæque ex sinceris fontibus hausta videntur; tamen quæ de Dæmonum cultu & conciliatione habet, illa ab iis segreganda sunt. Illud vero memorabile est, quod *sectione V. cap. 22.* unum ait esse perfectissimum cultum, in quo uno omnes simul colamus essentias & principatus: hunc sero admodum advenire ait, & oppido paucis; ac bene nobiscum agi, si in vitæ occasu contingat. Alibi disertis verbis ait, non opus nos habere Geniorum amicitia, si unum illum Deum summum, qui omnibus imperat, amicum habeamus.

19 20 21 22

Hebræorum Theosophici libri, quos illi CABALÆ nomine vocarunt, longe plu- 23

rimi fuerunt, quorum Esdras ultra 70. collegit, non nisi ſapientibus legendos. Hos Joann. Picus ſe habuiſſe ait, unde concluſiones illas Cabaliſticas ſuas excerpſit. Neſcio, an ex illis libris ſit, vel alius quiſpiam, quo ſe Poſtellus uſum profitetur. Ita enim ille libro *de Etruriæ Origine p. 82. Apud Hebræos ſic fuit uſitatum interpretationis genus, ut altiſſimis referta myſteriis non niſi ore in aures transfunderentur diſcipuli, quamdiu res eorum floruerunt; paulo poſt in unum volumen, quod ad manus noſtras pervenit, ſecreta illa diſciplina, quam eo quod recipiatur auditu, & non lectione, Cabalam vocarunt, ſummum genus ſapientiæ divinæ.* Circumfertur & apud Judæos, Abrahami Patriarchæ, cui tribuitur, liber *Sepher jetzira*, id eſt, *Liber formationis*. Bartoloccius, qui Romæ Bibliothecam magnam Rabbinicam edidit, ex illo ait, quotquot de Cabala ſcripſerunt, tanquam ex turbido fonte bibiſſe, & hauſiſſe totam illam tam ſublimem & reconditam Judæorum Theologiam, quam myſticam vocant, & de qua mira jactitant. Editus eſt ille cum notis Rittangelii: extant & aliorum in illum Rabbinorum commentarii, ac clavis in illum librum a *Schephtel Horwitz*, Pragenſi Judæo, edita, ſub titulo *Schepha Tal, abundantia Roris;* neque in hunc ſolum librum, ſed in *Torah, Tikkunim & Pardes rimmonim*, qui libri fundamentum univerſæ Cabalæ continent, Hanov. 1612. Extat & *Maajen hachochma, Fons ſapientiæ*, liber antiquiſſimus, Amſtelod. 4. 1651. editus. Legendi de Cabaliſticis Libri III. Reuchlini, & illi omnes, quos aliquot voluminibus in folio J. Piſtorius Baſileæ 1587. edidit. Conferri quoque Henrici Mori Cabala Philoſophica poteſt, cujus examen Sam. Andr. ſcripſit.

24 Chriſtianorum jam a primis temporibus myſtici quidam in Theoſophia libri 25 fuerunt. * Principem in his locum ſibi vendicant decantata illa DIONYSII AREOPAGITÆ Opera *de Hierarchia Eccleſiaſtica, de divinis nominibus, de Theologia myſtica*, quem S. Pauli diſcipulum eſſe volunt, multoque rationum conquiſitarum apparatu, & genuinum, defendit Petr. Halloix in *vita S. Dionyſii, & quæſtionibus de vita & operibus ejus*. Nos illam aliis litem dirimendam relinquimus. Liber vero ille, a quocunque demum ſcriptus ſit, rerum divinarum profundiſſimis meditationibus plenus eſt. Fuere omni tempore, qui hujus generis libros ſcripſere; nullum vero eo- 26 rum ſcriptorum feracius eſt, quam hoc & ſuperius ſeculum. * Inter illos numerari præ alis debet Vir ſummi ingenii & maximorum meritorum, THEOPHRASTUS PARACELSUS, qui & magnam rei Medicæ & Phyſicæ facem prætulit. Nam uti plerumque ſecretioris naturæ & Theologiæ conjunctæ rationes iſtis ſcriptoribus fuere; ita data occaſione in Theologicas diſſertationes dilabitur. Fuere vero poſt mortem pleraque ejus ab aliis edita, quæ, ſi ipſe vivus edidiſſet, fortaſſe alio habitu ſe exhibuiſſent. Quare nec omnia illa, quæ e ſchedis ejus publicarunt alii, a moroſis Cenſoribus ad vivum reſecanda ſunt. Plures etiam ab illo in Theologicis libri ſunt poſthumi, quam in Medicis & Phyſicis editi ſunt. Nam in Bibliotheca Iſaaci Voſſii pene in omnes No- 27 vi Fœderis libros commentarios prolixos, ab eo ſcriptos, inveni. * Similis generis 28 ſcriptor noſtra ætate JACOBUS BÖHMIUS fuit, Philoſophus Teutonicus dictus. * Mirabile profecto viro huic, utut plebejo, ingenium fuit, & ſingulari animi impulſu agita-

agitatum. Inepte suspiciosi sunt, qui Pontificii cujusdam technas subfuisse scriptis ejus crediderunt. Ab uno homine & quidem ab ipso profecta omnia, arguunt idem styli tenor, eadem in omnibus rerum conformitas. Si exceperis nonnulla, quæ *μυστικώτερα* & intricatiora videntur, in plurimis Pythagoræa dogmata *λείψανον χρυσοῦ γένους* spirare videtur. Ejus Psychologiam in linguam Latinam convertit, notisque illustravit Joh. Angelius Werdenhagen, JCtus. Henricus quoque Morus judicium de illo mitius, quam asperiores nonnulli Censores, tulit. Pietatem viri istius nemo hactenus in dubium vocavit. Scripta illa ab homine literarum omnium rudi adornari potuisse, pene prodigio similis res est. (*aa*)

29 PROPHETICOS libros dico, qui rerumpubl. mutationes variosque casus prædicunt, quales in præcipuis Rebuspublicis quidam servari solent. Sunt enim homines, qui vel ex artis Astrologicæ arcanis, vel singulari ingenii impulsu, talia prædicere solent. 30 * Custodiuntur quædam imperii pignora, e quibus conjici futura solent. De Urim & Thumim apud Hebræos e sacris constat. Apud Romanos erant libri Sibyllini, & illi Etrusci aruspices; 31 * apud Chinenses vasa cuprea novem, pro numero provinciarum, tremore suo varios Reip. casus significantia, de quibus Martinus Martin. *lib. 2. Sin. Historiæ pag. 50.* Cui similia sunt duodecim vasa pro totidem anni mensium numero; quorum unumquodque aliquo pulvere oppletum, ejus indolis, ut sub finem mensis, vasi suo attributi, in ipsa luminarium conjunctione sponte sua in nihilum vanescerent. Ex motu ejus pulveris de futura totius anni tempestate vaticinabantur, de quo Mart. Martin. lib. 1. Sed talia persequi infinitum esset. 32 * In Gallia celebre nomen MICH. NOSTRADAMI est, cujus mirabiles fuere non de Gallia tantum, sed ceterorum quoque regnorum fatis prædictiones, quæ sub forma tetrastichorum editæ. Scripsit autem illas Anno 1555. Nominat in illis monachum, qui Henricum III. & carnificem, qui Momorancium sub Ludovico XIII. percussurus sit: quæ vix ulla arte divinatrice indagari possunt, & intelligentiæ alicujus afflatum requirere videntur. De incendio Londinensi, de Regis Caroli I. supplicio in illis quoque vaticinatus est. 33 * Multæ fuerunt virorum doctorum super eo disputationes: quidam eum pro impostore, quidam pro mago habuerunt. Aliqui virtutem in illo propheticam deprehendere sibi visi sunt. J. C. Scaliger acerbas quasdam in Hipponacteis suis invectivas in eum scripsit, cum antea ipsi amicus esset: qua de causa incertum: nam prædictionum ejus veritas magnum illi apud Principes nomen acquisivit, quæ tanta esse videtur, ut ne Diabolum quidem ea prædicere potuisse crediderim. Quod si ille e naturalibus signis hæc capere potuisset; quid vetet Nostradamum

(*aa*) Judicium Morhofii de Jac. Böhmio, ejusque Scriptis, mitius atque honorificum, quod illius Fautores & Asseclæ, Frid. Brecklingius (*in Anti-Calovio*), M. Andr. Stübelius (*in Appendice Judicii Vernaculi de Scepticismo Speneriano Aug. Pfeifferi p. 157.*), aliique, certatim Adversariis opposuere, partim impugnat, partim commodius explicare nititur, Erasmus Francisci, in den gebrochnen Spott = und Lästerpfeilen Joh. Matthæi (ed. A. 1692.) p. 427-431.

num ex iisdem scire potuisse? Fuisse enim probum piumque virum, omnes fatentur. De la Croix du Maine in Bibliotheca sua Gallica, Joannem Auratum, Poëtam non vulgarem, ejus prognostica notis illustrasse testatur, eaque fide, quasi ab ipso Nostradami genio afflatus fuerit. De illo legi potest Petrus Petitus *lib. 3. de Sibyll. cap. 9.* Ubi plura de ejus rebus narrat vulgo parum cognita, omnia tamen excerpta ex Apologia Anonymi, qui Gallica lingua scripsit librum, cui titulus: *Eclaircissement des veritables Quatrains de Maistre Nostradamy, Docteur & Professeur en Medecine &c.* Hic §. 6. recenset varia ab illo prædicta, quæ a solo humano arbitrio dependent, & proinde non nisi ad divinam quandam inspirationem referri posse judicat. Multa a Typographis lucripetis ipsi supposita fuisse narrat, quæ occasionem calumniæ dederunt, cum destitueret ea eventus. Majores habuit, Astrologiæ & prædictionibus omnes addictos. Astrologia autem dixit se uti tantum pro medio excitandi impetus illos vaticinandi, qui ipsi in Astrologicis speculationibus supervenirent. Scripsit multa alia medica, & in linguam Gallicam multa convertit. Medicinam sine Astrologiæ cognitione parum prodesse judicavit. Infinita de illo narrari, ait Anonymus, quæ cum incerto teste dicantur, ille omiserit. Miram ille historiam narrat, quam a viro nobili, Florinvilla, ejusque conjuge comperit. Cum apud eum esset aliquando Nostradamus, deambulantibus occurrunt duo porcelli, candidus alter, alter niger. Animi gratia interrogat Nostradamum Florinvilla, quid fieret illis; ille statim: nigro, inquit, vescemur nos: album lupus vorabit. Florinvilla, ut prædictionem eluderet, secreto album porcellum pro cœna curandum mandat. Paret coquus, sed dum præparat cibum, lupæ catulus domesticus, absente coquo, porcellum adrodit. Ideoque coquus nigrum illi succedaneum dat, ac in mensa apponit. Ita eventus prædictionem Nostradami comprobavit. Autor ille in hoc specimine suo primo de rebus Henrici II. tantum agit. In præfatione ejus hæc præcipue tractat. 1. Quæ vera sint Autoris tetrasticha. 2. Qua de re prædictiones agant. 3. Unde incipiant. 4. Quousque se extendant. 5. De origine eorum, qui irrepserint in hæc tetrasticha, & quomodo corrigendi. 6. Qua ratione clavis & intelligentia tetrastichorum indaganda sit. 7. De ordine, quo processurus sit. Promisit autem 20. tales libros, qui in hunc usque diem tamen non sunt editi. Quinque secuturis voluminibus acturum se de rebus Galliæ sub Regibus Henr. II. sequentibus promisit, 8. & 9. de rebus Italiæ. 10. De negotiis Imperii & Regum Septentrionalium. 11. De Hispaniæ & Lusitaniæ Regibus. 12. De rebus, ad Oceani accolas pertinentibus, & de regno Angliæ, de quo multa notabilia prædicit autor. 13. De rebus Orientis, Turcis, Græcis, Persis. 14. De Africa & Æthiopia. 15. De miraculosis Regis Franciæ progressibus in propaganda per Orientem fide Christiana. 16. De Antichristi machinationibus adversus imperium Christianum Gallorum in Hierosolymis. 17. De iis, quæ post annum 1655. per Europam accident, usque ad destructionem Romæ per decem Reges, Antichristi vasallos. 18. De 7. primis centuriis, cum explicatione reliquorum tetrastichorum, & paraphrasi epistolæ ejus ad Cæsarem filium. 19. De Explicatione centuriæ 8. 9. 10. cum paraphrasi epistolæ ad Henr. II., quæ continent clavem rerum futurarum post nativitatem Regis

Lud.

Lud. XIV. 20. de aliis scriptis propheticis, versibus Sibyllinis, qui tangunt res 14. & 15. libri: tabulis Imperatoris Leonis, prophetiis Merlini & Paracelsi. Possent hi libri quasi Pandectæ quidam rerum futurarum videri, si in lucem ederentur. Sed nec ipsa Nostradami tetrasticha integra habemus. Novissima editio An. 1668. Amstelodami in 12. a Waesbergiis edita. Centuriæ in illis tantum XII. sed non omnes integræ. Multa in scriniis Regiis de iis celari audio. Ex mille vero tetrastichis & supra, quæ ille reliquit, nullum esse, Anonymus ait, quod non duas aut tres prædictiones veras contineat, rerum in Oriente & Occidente gestarum, per omnia regna omnesque gentes. Allegat Anonymus *Tetrast. 2. Cent. 13.*, quo agat de magno Opere Philosophorum, prædicitque magnum Theologum, quem vocat *verbum divinum* vertendo Græcam vocem in Latinam, illud perfecturum; cum tamen ipse manus nunquam huic operi admoverit. Sed illa centuria in editione Amstelodamensi non comparet. * Fuit, qui narravit, speculis quibusdam Astrologicis Nostradamum ad has prædictiones usum. Nam, qui arcaniora Physica & Astrologica cognita habent, ajunt e metallis, tanquam Planetis terrestribus, eadem configuratione, qua Planetæ in Thematibus Natalitiis ponuntur, sub certis constellationibus specula fieri posse, in quibus futura cernantur. Talia specula non pro hominibus tantum, sed & nationibus, urbibus, seculis, ut illi ajunt, fabricari possunt. Sed de iis in vita ejus nulla vel suspicio apparet. * Id quoque memorabile est, quod hoc in loco minime prætereundum. Adduxit Vir Cl. Borrichius in *Dissert. sua IV. de Poëtis*, Anno circiter 8 . scripta, e Nostradamo duo vaticinia, quorum alterum proximis annis impletum est, *Hodie*, inquit, *in Narbonensi Gallia & Provincia nil frequentius occentatur auribus, quam Nostradami vaticinia, quæ &, cum ad tumulum nominatissimi vatis Salone adstarem, pleno ore laudavit monstrator sacrificulus. Ego optarim, duo ejus fulmina vana esse; quorum alterum Calvinianis minatur, & hoc est:*

34

35

> En grande citò, qui n'a pain, qu'a dimy,
> Encor un couple saint Barthelemy.

alterum Septentrioni:

> Beaucoup, Beaucoup avant telles menées,
> Ceux d'orient par la vertu Lunaire,
> L'an mil Sept cens, feront grands emmenées
> Subjugans presque le coing Aquilonaire.

Cum hæc scriberet Borrichius, nulla de Calvinianismi exstirpatione suspicio erat. Sed proximi anni veritatem hujus oraculi abunde confirmarunt. Ac concepta jam sanguinaria, ut quidam narrarunt, in Calvinianos fuerat sententia, quæ postea ita immutata, ut quavis cæde esset atrocior. Quid de altero futurum sit, Deus novit. * Multa ille in epist. ad Henr. II. prædicit, magnasque imperiorum revolutiones usque ad septimum millenarium, ubi universalis in Ecclesia & omnibus regnis pax futura sit. Multa de amplificatione Imperii Gallici, ejusque victoriis in Oriente. Habet his

36

his ſimilia Poſtellus in libro *de vera configuratione ſignorum cæleſtium*, ubi ex illis imperium orbis Galliæ ſuæ promittit. Multa etiam in Germania talia de futuris prognoſtica ſecreto aſſervantur, de quibus hic non eſt dicendi locus.

CAP. XI.

DE LIBRIS PHYSICIS SECRETIORIBUS PRÆCIPUE CHEMICIS.

§. 1. *Metaphyſica veterum.* 2. *De Campanellæ Metaphyſicis.* 3. *Cuſani, Agrippæ, Ficini, Pici.* 4. *Scalichii ſcripta.* 5. *Libri de Magnetiſmis, Sympathiis, Antipathiis.* 6. *Liber Kyranidum, Hermeti adſcriptus.* 7. *Vera hujus libri inſcriptio,* 8. *& antiquitas.* 9. *Liber mutilatus.* 10. *Democriti χειρόκμητα* 11. *Petri Arlenſis de Scudalupis liber ejusque clavis.* 12. *Quædam ex illo arcana proponuntur.* 13. *Maxveldii Medicina Magnetica.* 14. *Wirdigii Medicina ſpirituum.* 15. *Paracelſi Manuſcripta in Bibliotheca Scorialenſi Chemica.* 16. *Chemiæ ſcientia.* 17. *Mythologia veterum ad Chemicam artem pertinet.* 18. *Vetuſti ejus Autores Græci, valde laceri & mutili.* 19. *Codex Altenburgenſis, a Reineſio emendatus.* 20. *Reineſii de iis judicium.* 21. *Stephanus Alexandrinus.* 22. *Heliodori poëma.* 2[illegible]. *Pappus Alexandrinus.* 24. *Quis Heliodorus?* 25. *Theophraſtus, Hierotheus, Archelaus, Pelagius.* 26. *Zoſimus.* 27. *Oſtanis fragmentum.* 28. 29. *De eo disquiritur.* 30. 31. *Democriti liber antiquitatem ſapit.* 32. *De Democrito inſignis e Cedreno locus.* 33. *Quid ſit ἐννεαγράμματον.* 34. *Democritæa, an genuina, an ſuppoſititia?* 35. 36. 37. *Epiſtolæ, a Syneſio ſcriptæ, γνησιότης defenditur.* 38. *Dubia circa Zoſimi ſcripta, a Reineſio mota.* 39. *Ad ea reſpondetur.* 40. *Zoſimus Chriſtianus ab hiſtoriarum ſcriptore diverſus.* 41. *Diſſenſus ab ipſo Photio & Lambecio.* 42. *Anonymi liber de teſtimonio pro Chriſtiana religione ex Ethnicis ſcriptoribus laudatur.* 43. *Zoſimus adverſus Reineſium defenditur.* 44. *Manuelis memorabile ſomnium, quod ad artem Chimicam referendum.* 45. *In Zoſimi ſcriptis quædam diverſitas.* 46. *Olympiodorus, Commentator Zoſimi, ejusque ætas.* 47. 48. *Labbei & Lambecii dubia.* 49. *Cleopatræ ſcripta Chimica,* 50. *& Epiſtolæ a Scioppio Priapejis adjunctæ.* 51. *Pſellus,* 52. 53. *Pſeudonyma & Anonyma ſcripta recenſentur.* 54. *Leo Allatius Corpus Chimicorum edere voluit.* 55. *Querela Borrichii votumque noſtrum.* 56. *Chimica ſcripta plurima ἀνέκδοτα.* 57. *Aliquot autores recentiores Rabbinici & alii.*

1 Venio ad libros, quos MAGICOS appellavi, non eos, qui de Dæmoniacis artibus ſcripti ſunt, de quibus alio loco dicetur; ſed, qui de Magia naturali, & arcanas naturæ operationes tradunt. His quaſi viam ſternunt Cabaliſtici autores, de quibus ſupra egi: nam amice conſpirant, mutuasque operas præſtant. Meta-

2 phyſica illa veterum fuit, quæ hodie tota in terminorum doctrinam abiit. * Hanc tamen ad mentem veterum quodammodo inſtituere mihi viſus eſt Campanella, qui in vaſto

vaſto opere multa de mundis, de ſeculis, de ordinibus mentalibus, de ſigillis & ideis, de vita divinitus comparanda, de actionibus mundorum ſecundum ſeriem & collationem illorum, de gradibus poteſtatum & poſſibilium, de amore, ſapientia & poteſtate, omnium rerum affectionibus, de maximo & minimo, de paſſionibus rerum ratione materiæ & formæ, de mutationibus earum & transformationibus, de propenſionibus corporum vel ad Syſtematis unionem, vel ad certos ſitus in corpore, (*Robertus Boylius libro de ſyſtematicis corporum affectionibus ſimilia animo concepiſſe videtur*) de configurationibus rerum & infinitis aliis agit: quæ mihi accuratius conſideranti materiam profundiſſimis ſpeculationibus ſubminiſtrare apta videntur. Non quidem omnia illa ſimpliciter probaverim; ſed ſunt profecto in illis cogitata, quæ certe ſummam ingenii vim arguunt. Illis jungi poteſt liber ejus *de ſenſu rerum*, ubi libro extremo Magiæ fundamenta jacere videtur. * Multi ſunt a multis ad hunc ſcopum 3 libri conſcripti. Nicolai Cardinalis de Cuſa opera plena ſunt reconditorum ſenſuum. Cornelius Agrippa in libris, *de occulta Philoſophia*, ad Trithemium Abbatem ſcriptis, ſi quædam ſuperſtitioſa abſint, multa ad hanc rem ſubminiſtrat. Marſilii Ficini ſcripta, ut pene omnium Platonicorum, hæc argumenta tangunt. Joannis & Joannis Franciſci Picorum opera tota in abſtruſis occupantur. * PAULUS de SCALA 4 ſive SCALICHIUS, qui e priſca Scaligeræ gentis familia originem ſuam venditabat, atque Genealogiam Scaligeræ gentis ſcripſit, (quanquam illi controverſia ab adverſariis de eo mota eſt,) hujus generis varia edidit. Olim ille Ferdinando Cæſari a ſacrificio Miſſæ fuit, poſt in Boruſſia, profeſſionem Evangelicæ religionis ſimulans, intimis Principis Alberti conſiliis admotus fuit, ubi res novas moliens alios e Principis gratia deturbavit ipſe iterum deturbatus: quare ad Pontificiorum partes rediens tandem Gedani mortuus fuit, de quo legi poteſt Boiſſardus in *Iconibus virorum illuſtrium, part. 3. imag. 9.* & Hartknoch. *in Hiſt. Boruſſ. part. 2. c. 2.* Edidit ille *Encyclopædiam, ſive orbem diſciplinarum, tam ſacrarum, quam profanarum, quem Epiſtemona inſcripſit, Anno 1559. Baſileæ impreſſum,* cum noſtrarum ille partium eſſet; cui adduntur *Theſes Myſticæ Philoſophiæ: Eulogus, ſeu de anima ſeparata ejusque paſſione, Concluſiones in omni ſcientiarum genere 1553. olim Bononiæ, hinc Romæ propoſitæ, quas 21. annorum juvenis ſcripſerat: revolutionem alphabetariam, ſive perfectiſſimam ad omne genus ſcientiarum methodum: encomium Scientiarum,* & multa alia adverſus Romanam Eccleſiam. Sed Anno 1571. in aliud quaſi Syſtema hæc omnia, quibus Eccleſiæ Romanæ ſe commendavit, compegit. In Epiſtemone Catholico, ut tum appellavit, omnium ſcientiarum omnisque Philoſophiæ, Orphicæ, Pythagoricæ, Platonicæ &c. brevem deſcriptionem pollicetur. De myſteriis myſticæ Philoſophiæ & variis involucris, ænigmatibus, Hebræorum, Chaldæorum, Ægyptiorum, Perſarum, Arabum, Græcorum & Latinorum, de anima ſeparata, de rerum ſympathia & antipathia, ſe acturum promittit. Scripſit & *libros ſeptem de rerum cauſis & ſucceſſibus, & de ſecretiore quadam methodo, qua everſiones omnium regnorum univerſi orbis, & futurorum ſeries erui poſſint; item Epiſtolam, qua omnes abditæ artes & ſcientiæ perſtringuntur, & perfectiſſima ratio prophetandi, & miracula operandi traditur.*

5 In occultis naturæ operibus, quæ in *Magnetismis*, *Sympathiis*, & *Antipathiis* consistunt, arcani sunt quorundam libri. Ex antiquioribus est liber ille, Hermeti adscriptus, cujus meminit Barthius *Adversar. l. ii. c. 17.* Hunc Gerhardus Medicus, quem Johannes Trithemius Gerardum Fulginatem, Raphaël Volaterranus Gerardum Suclonetam, Gesnerus & Simlerus Gerardum Cremonensem vocat, ante quadringentos propemodum annos e Græco in linguam Latinam convertit, cui titulus: *Liber physicalium virtutum, compassionum & certationum, collectus ex libris duobus, experientia, videlicet Kyranidarum, Kyranni Regis Persarum, & ex libro Harpocrationis Alexandrini ad propriam filiam.* Addit, pleraque ejus libri, qui Kyranni illius fuerat, esse Hermetis Trismegisti, & Syriacis characteribus sculptum fuisse in columna ferrea. 6 * Græcus libri titulus a Gaulmino *notis ad Theodorum Prodromum, c. 15.* producitur: Βίβλος Κοίρανος φυσικῶν συμπαθειῶν καὶ δυσπαθειῶν λαοῖς. σύνταγμα Κοιράνε βασιλέως Περσῶν. 7 * Liber Latinus MStus extat in Bibliotheca Paulina Academiæ Lipsiensis, quem, referente Fellero, in præfat. Catalogi MStorum Lipsiensium, illustrissima Dn. Eleonora, Hassiæ Landgravia, Henr. Ellenbergero, Med. D. Anno 1609. dono dederat, quemque Rivinus ab Ellenbergeri filio acceptum Paulinæ intulit, & Lipsiæ An. 1637. excudi fecit. Hanc ego non vidi editionem, sed aliam, quæ Francofurti Anno 1681. in 12. &, ut titulus habet, iterata vice e membranis Latinis edita est. Nulla illic prioris editionis mentio, quæ vel ignoratur, vel dissimulatur. Quod ad Græcum codicem attinet, forte idem ille est, quem in Vaticana περὶ φυσικῶν δυνάμεων extare, e Pamelio Barthius ait. In eo tamen & Gerhardus Cremonensis & Barthius ipse falluntur: ille, quod A. C. 1168. Constantinopoli ex Arabica & Persica in linguam Græcam conversam ait: hic, quod a Græculo quodam Monacho compilatore congestam existimat, qui, ut fidem aliquam libro conciliaret, nomina Arabum, Ægyptiorum Persarumque accersiverit, Regemque Kyrannum Opusculo autorem dederit. 8 * Verum longe antiquiorem esse librum Græcum, ex eo patet, quod Olympiodorus, scriptor Chymicus, cujus ætatem ultra Constantini M. tempora producit in Vindic. Hermet. Borrichius in commentario suo super Zosimi scripta chymica, Hermetem ἐν τῇ Κυράνιδι βίβλῳ, ac Zosimus, ipso Olympiodoro antiquior *l. 9. de Chymia ad Theosebiam*, Hermetem in Physicis, qui idem liber est, alleget. Titulus libri quid sibi velit, non satis vel Græcus, vel Latinus interpres, cepit. Nullus enim vel *Kyranides*, vel *Kyrannus* Rex fuit, a quo liber ille scriptus. Verum, quod Reinesius in variis lectionibus suis alicubi satis demonstrat, Κοίρανις vox, quam ex Arabico, vel Persico, retinuit interpres Græcus, nihil aliud significat, quam *collectionem* συλλογὴν, σύνταγμα. Quoniam enim Persæ & Arabes ex suorum aliorumque Philosophorum magia hæc collegerunt, *Curanon* vocarunt: quemadmodum & Alcoranus, qui recentioribus Græcis κοιράνιον dicitur, nihil aliud significat, quam collectionem præceptionum divinarum. 9 * Vehementer vero dubito, an Latina illa versio integra ex omni parte sit: multa enim in illis vel omissa, vel mutata suspicor. Nam ut ex Gaulmini notis in Theodorum Prodromum,

eo

eo loco, quem ſupra nominavi, apparet, hymnus ille, quem ſingulis herbis ſubjicit, quisquis eſt ſcriptor vel collector, quo illius vires, numinisque, cui ſacra eſt, celebrat, hic plane non invenitur. Quod ex veterum illo ritu promanat, quorum mos fuit in colligendis herbis hymnum in laudem illarum, vel numinis, cui ſacræ erant, recitare. Ἐνθεσιῶντες μαινόμενοι καὶ παιανίζοντες herbas colligebant: quod de Druidibus, viſcum quercinum colligentibus, etiam memoratur. De illis Andreas & Pamphilus, antiquiſſimi Medici, Gaulmino notante, librum ſcripſerunt. Ἱερὰς Θεῶν βοτανὰς Galenus vocat. Gaulminos tales aliquos hymnos ſe editurum promiſit. Sed neque illi editi, neque hic in libro illo, Hermeti tributo, comparent. Multa quoque Barthius loco citato illo contineri narrat, quæ in edito non inveni. * Hujus generis quoque illa Democriti χειρόκμητα, vel quicunque alius titulus fuit, cenſenda ſunt, de quibus prolixe Salmaſius in Solinum & Borrichius. 10

Eſt inter recentiores PETRI ARLENSIS de SCUDALUPIS Opus de *ſympathia ſeptem metallorum, ſeptem lapidum & ſeptem planetarum*, Madriti primum, hinc Romæ in folio, ſub initium hujus ſeculi editum: quo ſingularia continentur ſecreta, a filio per incogitantiam publicata; qui poſtea exemplaria omnia coëmiſſe dicitur, ut nullum jam amplius compareat. Eſt quidem in Gallia illud recuſum minori forma, ſed totum mutilum, nulliusque pretii. Exiit tamen Pariſiis P. Conſtantii Albini Villanovenſis *Magia Aſtrologica, ſive clavis Sympathiæ ſeptem Metallorum, ſeptem ſelectorum lapidum ad Planetas, pro majore illius elucidatione editum, Anno 1611. in 8.* Sed ſine arca ipſa clavis illa nulli uſui eſt. Qui legerunt, affirmarunt mihi, tot tantaque libro illo contineri, ut omni auro ſit præſtantior. * Inter cetera unum ſuccurrit, quod ille in eo legerat, de vitro e cineribus cadaverum ſtrangulatorum certique mineralis conflando, cui lotium ægri immiſſum affectas corporis partes in ipſa urina oſtendat. Aliud ex eo libro adduxit Joh. Petr. Faber in ſuo *Palladio Chymico cap. 5.* de certo pulvere tormentario. Ejus hæc verba ſunt. *Vidi aurum natura ipſa incombuſtibile in pulverem pulvere ipſo tormentario ſeu bellico combuſtibiliorem redactum, ſpiritu ſulphureo combuſtibili, terra ipſius auri fœta, quo nefanda ſcelera committi poſſunt, in hominum inevitabile malum: terræ motus prægrandes effici queunt, quo domus, imo civitas integra, etſi populoſa ſit, ſusque deque ſubverti poſſint. Arcanum certe pulveris bellici inventi multo pejus & crudelius, cujus proclamatorem in ſuperiorem mundum beatum iri non exiſtimo, tanquam inexhauſti malorum fontis demonſtratorem. Unde hic Harpocratis ſilentium commendatum habere licet.* Et hunc quidem ego pulverem pyrium Sympatheticum eſſe exiſtimo, qui in remoto etiam loco poſitus altero ſimilis generis accenſo ſimul accendatur. Multa alia ſparſim a nonnullis ſcripta, qualia in *Theatro Sympathetico*, Norimbergæ edito, comparent, ſed nullis certis fundamentis inædificata. * Nuper Guilhelmi Maxvelli, Scoti Scriptoris, in lucem a Clariſſ. Georg. Franco edita eſt *Medicina Magnetica*, cujus pars Theoretica non male de iis rebus philoſophatur, præcipue vero Aphoriſmi, libro ſecundo adjecti, interiorem cognitionem arguunt. Liber III. Practicus, ſine quo ceteri ſteriles & inanes, nondum 11 12 13

 editus

14 editus est: quem multi anxie efflagitant. * Commendari & in hoc genere Viri Cl. quondam Collegæ mei honoratissimi, Sebastiani Wirdigii *Medicina Spi-*
15 *rituum*, potest. Sed de his in *Polyhistore Physico* plenius agemus. * Multa, & quidem longe plura, quam edita sunt, a Paracelso scripta sunt, quæ hinc illinc a curiosioribus asservantur. Meminit in *Exercitationibus suis, nuper editis*, Clariss. Wagenseilius Manuscripti alicujus Paracelsici, quod illi in Bibliotheca Scorialensi monstravit Bibliothecarius, unde ille arcanum illud Steganographicum, e sanguine humano parandum, descripsit: cujus ope amici, toto orbe sejuncti, omnia animi sensa plene planeque invicem communicare possunt. Sed ille liber cum ceteris forte in cineres nupero incendio redactus est.

16 De *Chemiæ* SCRIPTORIBUS, quandoquidem Chemiæ scientia quasi solum aliquod omnibus occultioribus operationibus naturæ substernit, nunc aliqua adnectenda videbantur: de quibus cum singulari olim dissertatione egerimus, nunc paucula ὡς ἐν παρόδῳ tangemus. (*bb*) Sunt, qui totam hanc artem ideo suspectam habent, quod vel nulli sint antiqui Autores, vel plerique Pseudonymi. Fuit illa jam ab antiquissimo tempore per sapientes, non tam scriptis, quam viva informatione, propagata, & ipsius rei sublimitas facile a nominis sui professione
17 autores excusat. * Tota illa gentilium *Mythologia* hunc sibi scopum præfixum habet, quod a Viris doctissimis, Michaële Mejero in Arcanis arcanissimis, Blasio Vigenerio in Commentario in Philostrati tabulas, Joh. Petr. Fabro in Panchimico ostensum est. Commendat Nicolaus Antonius, Autor Bibliothecæ Hispanicæ, eo in genere Johannis Baptistæ Suarez de Salazar Gaditani Mythistoricum Astronomicum, sive de Mythologia terrestri & cœlesti librum, quo arcana omnia Physiologiæ mysteria confictis numinum appellationibus olim apud Ethnicos adumbrata revelavit. Sed imperfectum illud Opus relictum est. Nuper vero egregium ejus specimen Jacobus Tollius, elegantis Vir ingenii omniumque literarum, in Fortuitis suis Criticis dedit: qui si pleniorem illam Mythologiæ explicationem adornaverit, omnes illi concedant necesse est, quo pleniorem ad
18 physicam experientiam eruditionem affert. * Falsum est, deesse huic arti *antiquos autores*. Nam pro Hermetis aliorumque scriptis ita militavit Borrichius, ut superior ex illa pugna discesserit. Supersunt GRÆCI quidam AUTORES περὶ χρυσοποιΐας, quorum Salmasius aliquoties in suis *in Solinum exercitationibus* mentionem facit, & Casaubonus ad Baron. *Annal. Exc. 1. c. 10.* de quibus aliqua hic notabimus. Extat Codex ille in Bibliotheca Regia, unde sua excerpsit Salmasius. Delrius *tom. 1. disq. Magic. c. 5. p. 1. sect. 1.* in Bibliotheca Fontis belli haberi testatur. Dicitur & Johannes Dee, qui *Monada Hieroglyphicam* scripsit, Democriti Physica habuisse, cum scholiis

(*bb*) Conferri merentur, quæ Sententiæ Morhofianæ, de Chymia Secretiori sub Fabularum Ethnicarum involucris abscondita, *h. l.* propositæ opposuit Celeb. Tenzelius, *in Dial. Menstr. Germ M. Jan. A. 1689, p. 45. 46. 47.*

scholiis Synesii, Pelagii, & Stephani Manuscriptis. Gesnerus in Italia alicubi latere tradit. * Est & Codex Altenburgensis, quem illustriss. Dux Saxoniæ, Johannes Wilhelmus b. m. e. Cod. Bibl. Augustanæ fecit describi Anno 1623. quem Thomas Reinesius perlustravit, suaque manu emendavit, mutila in illis notavit, addita de ipsis Autoribus dissertatione; cujus mihi ab amico copia facta est. Iidem quoque Autores in Bibliotheca Vindobonensi reperiuntur, quos operose recenset Lambecius, *Comment. de hac Biblioth. lib. 6. part. 2. p. 168. & sqq.* cum quibusdam ex iis excerptis. Dignus ille Criticis, sed tamen argumenti istius non ignaris, profecto labor est, in quo illi ingenii nervos intendant potius, quam in aliis. Tanta rei sublimitas dignitasque est, ut non superficiaria opera impendenda sit. Conferendi hic essent omnium Bibliothecarum Codices: nam multa in Autoribus illis per dolum sunt mutilata, vitiose descripta. Desunt in Altenburgensi Codice, quæ de unionibus magnis, e minutis conficiendi, ex Parisiensi citat Salmasius, qui & vitiosissime sæpe scriptus medicam Reinesii manum omnibus in paginis sensit, etsi non cum cura illi perlectus. Ita ipse in præfatiuncula, libro præfixa: *Emendationes, quas hic marginibus illitas vides, e cursoria quidem lectione natæ sunt, sed quarum rationes reddere cuivis possum: elueremque etiam reliqua ψευδογϱαφήματα, si id nunc agerem; neque enim adeo desperata res esset: quanquam, si conferre liceret codicem alium, multo facilius in via intrita progredi esset. Sunt hic, quæ πῖνον aliquem antiquitatis redolent; sunt & ineptorum infimæ Græciæ magistellorum aliqua; sed quæ tamen ab illis, qui se Chymiatros ceu aliis medicis multo præstantiores appellari volunt, & e furnis miracula curationum promittunt, scil. quod e vera arte & solida cognitione ejus non sunt instructi, non debebant ignorari.* * De scriptis istis ita judicat Reinesius, primum per aliquos monachos aliosque eruditos in Alexandria, & hinc in Constantinopoli, in unum quoddam Systema congesta, unde in Italiam & Regiam Bibliothecam eo tempore pervenerint, quo exules Constantinopolitani in Italia recepti: ubi multa alia hactenus ignota de Græcis Autoribus primum innotescere Occidenti cœperunt. Autores ipsi, Reinesio judice, partim Ethnici, partim Christiani fuerunt, qui Athenis circa annum Christi 400. & deinceps vixerunt Alexandriæ, quæ Philosophorum nutrix præ ipsis Athenis fuit, ut Camerarius in vita Synesii probat. Magno enim studio huic arti sub Imperatore Diocletiano, in Ægypto & Persia, tum Judæi, tum Christiani, tum Ethnici incubuerunt, ut ex Suida notum est. * Stephani Alexandrini, qui universalis Philosophus vocatus ac sub Heraclio vixit, cui ipse aliqua inscripsit, primus hic liber est, πεϱὶ τῆς μεγάλης καὶ ἱεϱᾶς τέχνης, Cardan. *l. 17. de var. rer.* in Bibliotheca Diegi Hurtadi de Mendoza, Orat. Cæsarei, extitisse ait. Christianus fuit. Verum esse hujus libri autorem, confirmat Salmasius *in Solin p. 1097.* Scripsit πϱάξεις, quas hodie Processus vocamus, novem. * Post illum Heliodori nomen legitur, cujus extat Jambus ad Theodosium Imperatorem, quem tamen minime genuinum agnoscit Reinesius. *Sunt,* inquit, *ineptissimi Græculi, qui inter ducentesimum annum vixit, nihilque aliud egit, quam quod Stephani scriptum de eadem arte oratione soluta ligavit.* Heliodorum, Hermiæ filium, Alexandria oriundum, Reinesius Chymicæ artis non ignarum

19 20 21 22

 facit,

facit, qui cum fratre ſuo, Ammonio Proclo in diſciplinam datus eſt, neque vero alienum exiſtimat, illum Theodoſio M. quædam hujus generis inſcripſiſſe, qui & ipſe huic arti addictus fuerit, quoniam & Eugenius, qui plurimum gratia apud Imperatorem valuit, qua tamen poſtea excidit, arti huic operam dedit, ſub cujus
23 nomine aliqua operatio Chymica in codice illo Altenburgenſi f. 190. extat. * Vixit & Pappus Alexandrinus Philoſophus & Mathematicus ſub hoc Imperatore, Reineſio judice, cujus operatio Chymica ibidem fol. 189. reperitur, quem tamen alium facit Lambecius, ea ratione motus, quod Pappus Stephanum Alexandrinum allegat,
24 qui ſub Heraclio vixit. * Carminum vero horum autorem plane non agnoſcit Heliodorum Reineſius, quia non illam ſpirant, ſed infimæ ætatis barbariem, ubi verſibus, quos politicos vocant, multa talia ſcribebantur. Hunc quoque Chriſtianum eſſe apparet, cum alter Ethnicus fuerit. Fuit & illo vetuſtior Heliodorus Æthiopicorum ſcriptor Chriſtianus, Emeſæ in Phœnicia natus, hujus artis non omnino ignarus, ut ex ſcripto illo patet, ubi plurima occurrunt, quæ occultos habere ſenſus videntur, quod abolere etiam cum jactura Epiſcopatus noluit. Ut fortaſſis illo nomine abuſus fuerit ille, quisquis fuit, Poëtaſter. Sed tamen eundem illum Carminum fabrum facit Lambecius: cui calculum adjicere meum ob antea adductas rationes non poſſum. Refert quidem Lexici Hiſtorici Univerſalis compilator, Hofmannus, e Cedreno, obtuliſſe Heliodorum Theodoſio M. librum de arte auri faciendi; ſed fruſtra locus ille in Cedreno a me hactenus quæſitus. Ac ſi vel maxime exſtaret, de quo dubito, non tantæ fidei Cedrenus eſt Scriptor, paulum futilior, & longe junior, ut ſua autoritate confirmare poſſit. Fluctuat & in Helio-
25 dori ætate definienda & in ipſis illis Autoribus Voſſius. * Ejusdem commatis Reineſio habentur illa, quæ ſequuntur in Codice Altenburgenſi, carmina Theophraſti, Hierothei, Archelai, de divina & ſacra arte, omnia ex Stephano transſcripta. Dixerit quis, Archelai veteris Philoſophi aut Oratoris iſtius nomine ſe ornaſſe, qui περὶ τῶν θαυμασίων ſcripſit Antigono Hiſt. Mir. c. 96. & 23. citati; quem ille Ægyptium fuiſſe & Ptolomæo miraculoſa quædam per epigrammata narraſſe ait. De Hierotheo in eodem libro alia extat brevis commentatiuncula, characteribus Chymicis ſcripta, in proſa, quam Lambecius adſcribit Hierotheo Monacho, cujus Iſagoge quædam in Scalam Paradiſi in Bibl. Vindobonenſi extat: nam alterum Hierotheum Philoſophum Platonicum, Dionyſii Areopagitæ Præceptorem eſſe, veroſimile non ſit. Pelagii, cujus ejusdem argumenti ſchediaſma ſubjicitur, nomen & tempus incertum. Duos ejus nominis reperio. Anaſtaſius Bibliothecarius *in Hiſtoria ſua Eccleſiaſtica* circa A. C. 366. quendam Pelagium, Laodiceæ Epiſcopum Orthodoxum nominat. Cedrenus *in Compendio Hiſtoriarum. p. 354. edit. Pariſ. in Corp. Hiſt. Byzantin.* Pelagium Patricium laudat, quem Zeno interfecit, virum θαυμαστὸν καὶ περὶ ποίησιν ἐπῶν ἀξιόλογον. Nam hiſtoriam Auguſti Cæſaris verſibus ſcripſit,
26 & Homero-centra, atque multa alia. * Interfecit & idem Zeno cum hoc Pelagio Zoſimum, ex quo quis conjecerit, eundem eſſe Chemicum illum Zoſimum, cujus opuſcula in eodem Codice habentur. Sed Rhetor hic eſt Gazæus, cum alter ille longe antiquior ſit, qui quorundam, Zoſimo adſcriptorum, opuſculorum

Chemi-

Chemicorum autor est, etsi non omnium. Quædam enim ex illis Zosimianis juniorem ætatem loquuntur, ut observat Reinesius: Ideoque vel alium eorum cognominem autorem, vel veteri supposita esse oportet. Sed de Zosimo illo postea plura. Incerta ergo de Pelagio omnia sunt.

Quod in codice Altenburgensi habetur, *fragmentum Ostanis* Philosophi ad Petasium de eadem divina arte, supposititium Lambecio & Reinesio videtur, si Ostanem primum Magum, aut Ostanem secundum, eo intelligere velimus. * Tertium ergo quendam nobis Ostanem fingit Reinesius, cum Ostanis nomen omnibus Magis Persarum commune factum Scaliger fateatur: qui circa A. C. 300. in Ægypto vixerit, alterius etiam Democriti, non Abderitæ istius, præceptorem. * Nam Democritum ab Ostane edoctum, etiam antiqui Scriptores testantur. Ad hanc sententiam ipsum impellit primum, quod tempore Regis Persici Saporis, qui A. C. 270. imperavit, in Persiam iverit Democritus, artis addiscendæ causa, quod ex Synesio aliisque locis hujus Codicis probare vult; cum tamen illic nullius Regis, sed philosophi Sophar mentio fiat, cujus cum Rege Sapore confundendi causam nullam video: deinde quod tamen Græca illa tum Ostanis, tum Democriti antiquiorem indolem, quam cetera ejus libri, spirent, licet ad ætatem Democriti Abderitæ non ascendant. Eadem est Salmasii sententia, qui *comm. in Solin. pag. 1162.* ita: *Democritus quamvis subdititius sit, antiquum tamen esse oportet; quippe quem citari videam Synesio, Stephano, ac Zosimo, scriptoribus Chymicis, ac inter principes & veteres artis illius autores laudari.* Hæc, ut verum fatear, pro Democrito & Ostane vindicando, magis militare videntur. Nam, si simili licentia in aliis Autoribus uti velimus, novos Amphitruones & Sosias in scena critica formabimus. * Esto vero, non esse hæc Græca Ostanis tempore scripta, potuerunt illa longo tempore post in Græcam linguam esse conversa; ac forte illa ultima verba, unde non ab antiquo Ostane, sed a Christiano aliquo scriptum hoc fragmentum conjiciebat Reinesius, quibus *gloria Deo & Filio & Spiritui Sancto* acclamatur, Christiani cujusdam manu prioribus pietatis causa adjecta. Recte vero Reinesius Scaligerum reprehendit, qui Ostanem Democriti Mystagogum ex eo neget, quod Ostanem Xerxes in Græciam comitem, (de quo *Plin. lib. 30. c. 1.*) noscere per ætatem non potuerit, cum ex Herodoto Laërtius testetur, Xerxem in Græciam transeuntem cum exercitu apud Democriti Patrem divertisse. Ceterum ad Persas victores illam in Ægypto custoditam Smaragdi tabulam, quæ ignoratam universi orbis concordiam descripsit, & maximam Magiæ partem absolvit, transiisse, queritur Gaulminus, præfatione ad Theodorum Prodromum: cum Græcorum Medici divam Medicinam plebi prostituerent, cujus interiora olim Reges & Sacerdotes sibi vindicabant.

27 28 29 30

Sequuntur Ostanis fragmentum in codice illo *Democriti Physica & mystica* seu arcana, Reinesio, ut vidimus, pro supposititiis habita. Nolo hic post Roscium saltare: nam, quæ Reinesius hic pro νοθεία affert argumenta, quæ omnia cum plurimis aliis a Conringio, in libro de Hermetica medicina, allata sunt, a doctissimo Borrichio ingeniosissimis rationibus in Vindicatione Hermetis eliduntur. In scriptorum Democriti

31

mocriti titulis colligendis sollicitissimi fuere Borrichius d. l., & in sua *Historia Philosophica* Abr. Gravius *lib. 3. cap. 1.*, qui illic legatur. * Memorabilis præterea ille locus e Cedreni *Comp. Hist. pag. 121. Ed. Paris.* adduci Democrito meretur, qui ex antiquioribus Scriptoribus omnia accepit, si quis forte de Cedreno cavillari velit. Τότε καὶ Δημόκριτος ἐγνωρίζετο φιλόσοφος, ὃς ἐδίδασκε πρὸ τοῖς ἄλλοις, ὅτι δεῖ τὸν φιλοσοφεῖν ἐθέλοντα, πάντων ἀπέχεσθαι κακῶν, σωφροσύνην ἀσκεῖν, καὶ πάντα ὀρθῶς νοεῖν καὶ πράττειν, καὶ ὅτως ἔστι τὸ ἐννεαγράμματον μαθεῖν. καὶ ὅτως (φησὶν) ὄψει τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, τὸν ἀπαθῆ, παθητὸν νεοφανῆ. Vertit ita Xylander: *ea ætate Democritus innotuit, Philosophus: qui præter alia docuit, eum, qui velit philosophari, debere omnibus abstinere vitiis, temperantiæ studere, omnia recte agere & facere: ita demum licere cognitione eorum, quæ novem literis notata sunt, potiri. Sic (inquit) videbis filium Dei verbum, omnis perpessionis expers, quod ipsum denuo perpessionibus obnoxium apparuit.* Hic verba illa ὅτως ἔστι τὸ ἐννεαγράμματον μαθεῖν, quæ περιφράζει Xylander, aliquid mystici continere videntur, ut postrema illa de filio Dei, denuo perpessionibus obnoxio, vel a Cedreno, vel aliunde, assuta videntur: quod inter Democriti dogmata fuisse nemo credit, nisi per mirabilem vel προφητείαν, vel πρόληψιν. * Alludit vero nomen illud ἐννεαγράμματον ad illud naturale corpus, quod, quanquam metaphorico sensu, caput χρυσοποιίας habetur, versibus Sibyllinis expressum: quorum initum est, ἐννεαγράμματ' ἔχω, τετρασύλλαβόν εἰμι. νόει με. &c. *Novem literas habeo, quatuor syllabas: intellige me.* &c. Sunt autem sex versus, & habentur *lib. 2. Carm. Sibyll. p. 171. editi Obsopœi.* Aymarus Ranconetus non male exposuit de Arsenico. Norunt enim artis ejus vel tirones, quam venerabile Arsenici, neque sine causa, apud Chymicos nomen sit, sed suo tamen sensu. De hoc τετρασυλλάβῳ ἐννεαγραμμάτῳ egit quoque Olympiodorus, *fol. 167. Cod. Alt.* & Stephanus Philosophus in πράξει V., qui vocat τῆς σοφωτάτης ἐννοίας τὸ πρόβλημα, & super hoc ænigmate longam commentationem instituit.

* Discrepat Græcum exemplar in multis a Latina versione Dominici Pizimentii: multa etiam in Græco trajecta & mutilata. Historiola, quam Democritus ipse de se narrat, quomodo Magistrum suum jam mortuum consuluerit, in Græco Codice non suo, ac valde alieno loco, posita est, ut quasi adsuta videatur. In Latina versione plane omissa est. In lectione verborum Græcorum magna est discrepantia iis in fragmentis, quæ passim adducit Lambecius, ut vel inde pateat, multum hic laboris istis esse relictum, qui hos Autores forte aliquando emendaturi sint: & quid de Latina versione judicandum? quæ in his variationibus lectionum sibi constare non potest. Lambecius in illam inclinare sententiam videtur, ut ea, quæ hic Democrito adscribuntur, ejus esse generis dicere malit, quæ a Diogene Laërtio hic nuncupantur τὰ ἐκ τῶν Δημοκρίτου διασκευασμένα, ex Democriti libris composita. * Non contemnendum tamen & hoc ad γνησιότητα probandam argumentum est, quod Zosimo & Synesio aliqua ex his citentur, quem cur Pseudo-Synesium vocet Reinesius, non video: nam Salmasio ille genuinus habetur, cui & testimonium ejus pro antiquitate Democritæi scripti non improbatur: ait enim Synesius, Democritum

Democritum in Persiam profectum esse, ut ab Ostane artem edoceretur: quæ & apud Eusebium in Chronico leguntur, Scaligero suspecta visa; quasi a Panodoro Monacho aut Syncello conficta. Cum tamen, ut recte respondet Borrichius, etiam Eusebius ea de Democrito legere potuerit, quæ ante illum Seneca, & Zosimus, & Synesius, qui Eusebio non sunt posteriores. * Quæ enim idonea ratio afferri potest, 36 quod hæ præcipue laciniæ de Democrito aliisque Chymicis assutæ sint Chronico Eusebiano, cum tamen Zosimus, quem antiquissimum Scriptorem Chymicorum Conringius habet, & Synesius de illis scribant? qui Synesius etiam Zosimo ipsi ex eo præferendus Borrichio videtur, quod inscripserit Synesius Scholia sua Dioscoro, magno Sacerdoti Serapidos, florente adhuc Serapidos in Ægypto cultu, quod fuit ante Theodosium primum, qui Serapidos fanum evertit.

Sed & ipsis illis Synesii Scholis, frivolis ductus, ut ego existimo, argumentis, 37 litem movit Reinesius. Quidni enim Synesius, quem annos aliquot juniorem facit Episcopus Cyrenæus, autor horum scholiorum sit? Primo enim puerilis ille, quem vocat, error de Ostane Democrito, quique illi præcipuum νοθείας argumentum facit, ne error quidem est, neque in dubium vocari debet ob argumenta, tam a Borrichio, quam a me hic adducta. Deinde telum imbelle sine ictu est, cum ita colligit: In toto Opere Synesii, neque in Epistola 57. qua omnem vitæ historiam, genus, familiam, variosque casus describit, ulla fit mentio vel Dioscori, vel hujus artis: ergo falsum est, ejus scripti autorem esse Synesium. Quasi vero, qui illa sacra tractant, nomen suum omnes furno redeuntes lacuque scire gestiant. Videmus in Villanovani scriptis medicis, in Alberti M. operibus, Chymica omnia ab editoribus secludi, quod stultis quibusdam hominibus etiam ad νοθείαν horum scriptorum magnum argumentum est, cum tamen nihil certius sit, ab ipsis esse scripta, sed, dum vixerunt, dissimulata. Ita enim plerumque fieri solet, ut viventes autores illa celent, nec, nisi paucis quibusdam amicis, scribant: quæ post mortem editores, ne scilicet contagium aliquot cetera, ab iis scripta, trahant, omittunt, vel etiam ut μυστικώτερα seponunt. Non desunt tamen aliqua hujus artis vestigia in Epistolis Synesii, ut in epistola 142. ad Herculeanum, cui quædam propalata Philosophiæ mysteria exprobrat. Extat & in Gallica & nuper in Germanica lingua, tractatus, nomen Synesii Abbatis præpositum habens, quique e Cæsarea Bibliotheca editus fuerit. Sed Lambecius nullum alium Abbatem, quam hunc Episcopum, novit, ac præterea ille tractatus plane alius videtur. Epistola vero ad Dioscorum a nondum Christiano scripta videtur, quod ex inscriptione colligit Lambecius.

De *Zosimi scriptis Chemicis*, quæ non Salmasius, ac ne ipse quidem Conringius 38 in dubium vocat, Reinesius tamen scrupulos aliquos injecit. Dicit, non omnes illi libros adscribi posse, quia in illis mentio quorundam simplicium fiat, quæ veteribus Græcis ignota, & a Persis & Arabibus demum inventa, ut Βελιλὲν, Νατήφ, Θένακαρ, Τοδία, Τάλκ, Χάλκ &c. Unde colligit, demum post Persarum & Arabum tempora, 900. annis circiter a nato Christo, cum Græci artem perditam a Persis & Arabibus reducere in Græciam vellent, hos libros esse scriptos: quod si attendisset

Salmaſius, caput illud περὶ ποιήσεως χαλκοῦ ξανθοῦ, quod in Codice Altenburgenſi 39 βαφὴ τοῦ Ἰνδικοῦ σιδήρου inſcribitur, Zoſimo non adſcripſiſſet. * Verum unde novit Reineſius, illa ſimplicium nomina Græcis fuiſſe ignota ante hæc tempora? Metallica illa pleraque nomina ſunt, de quibus Græcorum Medici vulgares parum ſolliciti: Unde novit, a Perſis & Arabibus illa eſſe profecta? In ſtudiis peregrinis peregrinæ etiam voces frequentari ſolent. Quomodo tempus perditæ & recuperatæ apud Græcos artis definiet? Quomodo caput unum ex toto libro alii autori adſcriberet Salmaſius? Nam quod illic allegatur Zoſimi nomen, non inſolitum in illis libris eſt, quorum celari autores ſolent. Ne quid dicam de gloſſis marginalibus, quæ in textum ipſum librariorum culpa tranſire ſolent. Majoris momenti objectio illa eſt, quod capitulo hujus libri, quod βαφὴ σμαράγδου inſcribitur, ac Zoſimo Salmaſius tribuit, Arabici & Muhammedici Philoſophi σοφοὶ Ἰσμαηλιτῶν laudentur: unde appareat, non veteris Zoſimi, ſed junioris alicujus Opus eſſe: Cum Saraceni primum A. C. 640. Ægyptum ſubjugarint, ac per Caliphas ſuos 600. annis ſub imperio tenuerint, urbemque opulentam Alcair circa A. C. 970. ædificarint. Hi Medicinam, Aſtronomiam, Chymiam, poſtquam Perſicas opes omnes in ſe derivarunt, multis impenſis, magnaque induſtria excoluerunt: præcipue illi potentiſſimi Dynaſtæ, *Almanſor, Hazon, Raſchydus, Alaminus, & Almaimon*, ipſi doctiſſimi, quique doctos viros e Judæis, Chriſtianis, omnibusque gentibus evocarunt, Græcorumque libros præcipuos in Arabicam linguam converti curarunt: ut florerent tum in Ægypto omnes doctrinæ, cum craſſiſſima barbaries Græciam, Italiam, Galliam, Germaniam obſideret. Neque tamen tunc perdita apud Græcos Chymica ſtudia, ut forte Reineſius exiſtimat, fuerunt: ſed, quod in Germania, Italia, Gallia vidimus, ſub ipſa barbarie clanculum illa diſſeminata. Neque enim ex eo, quod ſcriptores deficiunt, artis interitus inferri debet, quæ ab antiquiſſimis temporibus, non ſcriptis, ſed potius per inſtitutionem vivi præceptoris, propagata fuit. Latuerunt illa in monaſteriis apud Chriſtianos ſtudia, unde, ſi qua in publicum prodierunt ſcripta, ut ſane non pauca etiamnum ex iis ſuperſunt, ob barbariem & impolitiam dictionis contempta fuerunt. Verum, ut ad objectionem Reineſianam revertamur, non illa adeo firmo talo ſtat, quin elidi poſſit. Illud Iſmaëlitarum nomen non tum demum, ſed dudum ante illa tempora, uſurpatum; nam & Hieronymus in vita Malchi Iſmaëlitarum Arabum meminit. Et vero de Arabum veterum peritia in ſecretis doctrinis res notiſſima eſt. Fuiſſeque apud illos Magorum nomen prius, quam apud Perſas auditum, Conringius *de Antiq. Acad. in Suppl. 5.* teſtatur. Unde vero certiſſimis documentis oſtendet Reineſius, ſcriptorem hos tantum Ægyptios Sophos, non alios intellexiſſe? Cum ergo in conjecturis tantum vis argumenti ſubſiſtat, nil facit ad infringendam hujus ſcripti γνησιότητα. Neque poſſunt ſpeciales illi Zoſimi, qui de variis metallicis agunt, tractatus adeo diſcerpi, ut variis autoribus aſſignentur. Ideo enim vel maxime Oecumenici nomen obtinuit, quod ad varios artis hujus receſſus ſe diffuderit: quemadmodum ille titulus primum Hermeti, deinde Johanni Sacerdoti, tum Democrito, & Stephano ab Anonymo, in libro de ratione dealbandi, tribuitur.

Fuit

Fuit ergo horum librorum scriptor Zosimus, ex Reinesii sententia, Comes & Exadvocatus Fisci, & Historicus, qui Theodosiorum tempore vixit; ut Borrichius vero opinatur, ætatem Constantini M. longe superat. Reinesii vero sententia vel ex eo rejicienda est, quod historiæ scriptor Ethnicus, hic vero Christianus sit, quem antea Philosophum Alexandrinum dixerat, quem a ceteris ejus nominis distinguere Suidas videtur. Et Pelagius, qui Zosimum citat, vocat τὸν ἀρχαῖον Ζώσιμον. Magnam hic disputationi de Christianismo Zosimi ansam præbet Photius, qui Cod. 98. in recensione Historiæ Zosimi, illum paganorum religionem secutum ait; & in recensione codicis 170. librorum sc. 15. quibus proponuntur ab Anonymo testimonia de Christiana religione e gentium scriptis, eum Autorem ἀπὸ τῶν χημευτικῶν Ζωσίμȣ λόγων (*e frigidis Zosimi libris, vertit Andreas Schottus*) multa desumsisse ait. Hic vero intelliguntur nulli alii Zosimi libri, quam χημευτικοὶ λόγοι, Chymici sermones: de quibus Suidas. Male enim vertit illa Schottus, quæ non intellexit, & vitiosa apud Photium lectio est. * Ex eo tamen apparet, Zosimum τῶν χημευτικῶν autorem & historiarum pro uno eodemque Photio habitum esse: nisi forte & ille in eo erraverit. Lambecius, ut hæc conciliet, ait, Platonicis Philosophis, χρυσοποιΐας arti deditis, in multis convenisse cum Christianis. Sed ista frigida conciliatio dubium omne non tollit. Ego tamen in illa persevero sententia, ut hunc Zosimum Chymicum Alexandrinum a Thebano Panopolita distinguendum existimem. * Anonymum vero illum, cujus codicem recensuit Photius, eo quoque Chymicæ arti addictum fuisse existimaverim, & hujus ductu præcipue ad illa de Christiana e Gentilibus religione testimonia colligenda impulsum fuisse: quæ Photius, ut hujus rei omnino ignarus, pro fabulis & superstitiosis habuit. Nam & hodie sunt, qui τύπον rerum divinarum in his naturæ mysteriis quærunt. Fuere in his libris, Photio memorante, testimonia locaque integrorum etiam librorum, non modo Græca, verum etiam Persica, Thracica, Ægyptia, Babylonica, Chaldaica, quin & Italica, ex iis, qui apud singulas harum gentium doctrina clari haberentur. Qui liber, si hodie extaret, cum magno rei Christianæ fructu legeretur. * Ille tamen Zosimus, quicunque tandem fuerit, quod in ipso reprehendit Reinesius, superstitionibus Ægyptiacis & Platonicis speculationibus supra modum fuit deditus, & multa prophetica in Sacro Codice loca ad miseram hanc artem, ut vocat Reinesius, applicuit. Sed illa nunc quidem excutienda non sumam; neque quivis idoneus, ut opinor, de iis judex erit, quæ superstitiones & fabulæ, quæ vero pro mysteriis habenda; cum externa species in his rebus minus exercitatum facile fallat; Reinesius tamen miseram artem vocat, quam divinam & sanctam omnes, quotquot sunt veri ejus possessores, dicunt: quæque si illa, quæ dicuntur, præstiterit, (nam omnium gentium historicam fidem labefactare extremæ impudentiæ res esset) illo titulo merito appellanda est. Quare non tam superstitionis, quam absconditæ pietatis argumentum est eorum, qui arcanis rerum naturalium, quasi typis

40 41 42 43

quibusdam, rerum divinarum myſteria adumbrari ſentiunt: quod multis ad Chriſtianiſmi ſacra amplectenda profuit. Deinde non ignotum eſt, perpetuum myſticæ Theologiæ cum arcaniori ſcientia naturali ab ejus doctoribus ſtatui conſenſum: quod omnia ſcripta Cabaliſtica loquuntur: ut Zoſimus non adeo eam ob cauſam reprehendi debeat.

44 * Qua occaſione venit in mentem memorabilis illius *ſomnii Manuelis*, quod *lib. 3. Hiſtoriæ Johann. Cantacuzen. c. 81.* legitur, ubi per variorum animalium apparitionem & dictorum e Propheta Eſaia ad illa applicationem, nihil aliud, quam varia Operis philoſophici φαινόμενα ſignificantur, quod iis, qui in lectione illorum librorum exercitati ſunt, facile judicatu erit. Gretſerus vero commentator, ut facile credo, obſcura ſibi hæc eſſe omnia, neque, quo tendant, perſpicere poſſe, fatetur;

45 * Occurrunt in hoc Zoſimo noſtro quædam etiam memorabilia, quæ ὡς ἐν παρόδῳ hic etiam monet Reineſius, quod antiqui Prophetæ Chemmis, unde ars ipſa dicta eſt, mentionem faciat, quod Codicem Ebræum non a multis, ſed ab uno interprete in Græcam & vulgarem Ægyptiacam linguam translatum dicat, de quo nihil apud alios dicitur, niſi forte locum e Philonis libro de Vita Moiſis huc pertrahas, qui de feſto die, a Judæis & Ethnicis in memoriam Verſionis Bibliorum Græcæ celebrato, aliqua memorat. Scriptorum ejus tituli plures apud Photium in Cod. 170. & in his ipſis libris citantur. Legi & de Zoſimi ſcriptis Borrichius in libro ſæpius laudato poteſt. In codice hoc Altenburgenſi aliter quidam librorum tituli formantur, quam in codice Pariſienſi. Et in ipſo illo codice aliter illi citantur. Eſt & inter Zoſimi ſcripta liber περὶ ὀργάνων καὶ καμίνων, cum iconibus adjectis, quarum aliquas Borrichius exhibuit.

46 In Zoſimi ſcripta *Olympiodorus* commentatus eſt, cujus liber etiam in codice Altenburgenſi habetur; in cujus tamen ætate definienda magna ſententiarum varietas eſt. Salmaſius hunc extremis Græciæ temporibus vixiſſe ait, quem ex eo refellit Reineſius, quia nullam Stephani, ſcriptoris anno 620. florentis, ſed Zoſimi & Syneſii, qui proxime illum præceſſerint, mentionem faciat, more illorum ſcriptorum, qui in arte ſua anteceſſores ſemper in ore habent. Reineſius & Lambecius, uti & Conringius, Olympiodorum Thebanum Hiſtoricum, & Olympiodorum Philoſophum Alexandrinum, pro uno eodemque agnoſcunt. Plane in eo demonſtrando operoſus eſt Lambecius. Suidas de Olympiodoro Philoſopho Alexandrino memorat, ad quem audiendum Proclus Lycus ſe contulerit. Peripateticus ille fuit, ſed tamen & in Platonis libros commentatus eſt. De Olympiodoro, qui rerum civilium ſtudio ſe addixit, & libros Hiſtoriarum ſcripſit, Photius Cod. 80. quem Thebanum facit & profeſſione Poëtam, ubi per nomen Poëtæ Reineſius & Lambecius Chymicum intelligunt: illum enim Poëtæ nomen hoc tempore notabat, & ποιήσεις dicebantur operationes Chymicæ. Quod tamen, ut incertum argumentum, rejecit Borrichius. Hiſtoriam ille ſuam ab Honorii Rom. Imperat. Conſulatu ſeptimo, & Theodoſii ſecundo, ad id tempus, quo Valentinianus Romanus Imperator declaratus (nempe ab A. C. 407. ad A. C. 425.) deduxit. Idem Photius codice 214. de Olympiodoro agit, cui Hierocles librum de Providentia & Fato inſcripſerit. Illic profeſſione Philoſophum, philoſophiæ non vulgaris amatorem

vocat,

vocat, quem veluti Censorem constituerit Hierocles, non civilis sapientiae omnino rudem, qui legationibus Romanis clarus, ac barbaras gentes Romano imperio adjunxerit; unde maximos sibi magistratus acquisiverit. Quibus postremis verbis Photium ad Historiarum libros Olympiodori, Photio Cod. 80. recensitos, respicere, non absurda conjectura existimat Lambecius; cum & tempora ipsa respondeant, & ipse Olympiodorus illic se legatum ad Hunnos missum scribat. Verum plane alia in sententia est Borrichius, qui Philosophum Alexandrinum Chemicum alium a Thebano illo facit. Illum esse Christianum ait; hunc Ethnicum; nam gentili religioni addictum vocat Photius; sed Chymicum illum Christianum esse, loco ex ejus scriptis adducto, probat Borrichius: quem ante Constantini M. tempora vixisse, non contemnendis suspicionibus ostendit.

Nihil ergo certi definiri potest, quo tempore vixerit Olympiodorus. Certum tamen est, non vixisse extremis Graeciae temporibus, quod volebat Salmasius: post Zosimum tamen, Chymicum scilicet illum. * Nam, quod attinet ad illum locum, quem Philippus Labbeus, notis ad Eclogas Photii de Olympiodoro, quae Corpori Historiae Byzantinae insertae sunt, e Zosimi historiarum libro 5. profert, quo Zosimus Olympiodori historiam citat, is satis bene expediri potest. Locus ita habet, Leunclavio interprete: *Hinc ad Ravennam (ea metropolis est Flaminiae, prisca sane civitas, colonia Thessalorum, Rhene dicta, quod eam aquae ab omni parte circumfluant; non autem propterea, velut Olympiodorus ille Thebanus ait, quod Remus, Romuli frater, hujus urbis conditor fuerit; hoc enim Quadrato relinquere debuerat, qui de hac urbe in historia Imperatoris Marci id commemoravit) ad Ravennam igitur hanc &c.* Non probo Lambecii sententiam, qui non solvit hunc nodum, sed Alexandri gladio secat. Operose enim probare nititur, totam hanc parenthesin scholion esse anonymi cujusdam Grammatici, ideoque delendum. Non opus, me quidem judice, tanto apparatu erat, & frustra hic in simpulo fluctus movet Lambecius. Quare enim Zosimus Olympiodorum testem vocare non possit, qui eodem tempore vixerit & scripserit? Nam sane Olympiodori librum legere vivus Zosimus potuit, atque ex eo quaedam adducere; quod ab aliis saepe factum vidimus. 47 48

Quae *Cleopatrae* tribuuntur, ars auri faciendi, aenigmaticis characteribus scripta, & de ponderibus & mensuris excerpta, incertae fidei visa sunt: cetera libri hujus postremi e Geoponicorum veterum libro descripta: extremum ejus schediasmatis a recentiori aliquo Graeculo assutum, ut ostendunt voculae illae μόδιος, κέμελος, quas vetus Graecia ignorat. Stephanus tamen Cleopatrae cum Ostane colloquium adducit: quae per temporum rationem consistere non possunt; nisi forte quemvis alium ejus nominis, quam Ostanem, vel primum, vel secundum, fingamus, aut forte Ostanes secundus arte sua tam longaevum se fecerit. Extat tamen in Regia Bibliotheca Paris. liber Comarii Philosophi Sacerdotis, qui docuit Cleopatram divinam artem. De quo nihil omnino dicere possumus, genuinus, an suppositititus liber sit. * Similis farinae sunt, quas e Bibliotheca Goldasti in insigne Priapejorum suorum 49 50

ornamentum, digniſſimum ſane hac patella operculum, Scioppius producit; Cleopatræ, Antonii, & Q. Sorani Medici epiſtolæ mutuæ, quibus de libidine Cleopatræ, eaque per artem medicam frenanda, agitur. Franciſcus Philelphus *lib. 6. Epiſt. ad Philippum Medicum,* easdem ſubinnuere epiſtolas videtur, cum ſcribit: *Memini, cum nuper eſſes Mediolani, vidiſſe apud te vetuſtiſſimum quendam codicem, qui Medicorum plurium ſcripta complecteretur, ut Cornelii Celſi, & utriusque Sorani, & Apulei & Democriti, & quarundam etiam mulierum.* Extat & Heraclii Imperatoris epiſtola, *qua ad Sophoclem, vel Saphoclum Philoſophum ſcribit pro expoſitione libri inventi ad caput Cleopatræ Reginæ in ſuo ſepulchro.* Hæc enim elegans eſt Epiſtolæ inſcriptio, ab homine barbaro fortasſis addita; ac reſpondet illi Sophocles Sophiſta, characteres occultæ ſcripturæ interpretans de fœcunditate paranda; niſi fefellerit Heraclium Chemicos Characteres de rebus vulgaribus exponens; modo vera ſint, quæ in epiſtola illa ſcribuntur. Habet & Moriſotus *Cent. 1. Epiſt. 34.* illas epiſtolas, qui tamen alias hic affert explicationes. Antonii epiſtolæ adeo nihil ætatis illius ſapiunt: Commendat tamen Scioppius, neque invidere tam egregium κειμήλιον viris doctis voluit, *Fictitiorum licet ſint illa,* ait, *autorum, multum tamen facere ad veterum quorundam loca intelligenda, Petronii, Martialis & aliorum, domi doctus, didici.* Ille ſcilicet magiſter didicit, diſcant jam *virtutem ex illo pueri verumque laborem.*

51 Extat in codice Altenburgenſi amplius *Michaëlis Pſelli,* notiſſimi Philoſophi, qui A. C. 1080. vixit, *epiſtola* ad Patriarcham Xiphilinum de eodem argumento, quæ in Latinam linguam converſa extat. Fuit vir doctiſſimus Pſellus, ejusque multa ſunt ἀνέκδοτα, notavitque in Bibliothecis paſſim latitantia Poſſevinus. Illum reconditis artibus fuiſſe deditum, arguit liber ejus de Dæmonibus, quem cum commentario doctiſſimo edidit Gaulminus.

52 * Sunt porro in codice Altenb. Agathodæmonis & Hermetis Triſmegiſti fragmenta, Philippi cujusdam tinctura æris Perſici, quem Lambecius exiſtimat Chryſoſtomi presbyterum, Moyſis Prophetæ & Legislatoris Judæorum ſcriptum ſuppoſititium. Non enim negari poteſt, impoſturas etiam in hoc argumento fuiſſe, ut autores celebres & antiqui ſcriptis lucri cauſa præponerentur: Quod, notante Reineſio, tum frequentatum maxime fuit, cum inter Reges Ægypti, Alexandriæ & Pergami, ſtudium & æmulatio conquirendorum librorum maxime ferveret. Cum enim antiquorum ſcripta præ aliis expeterentur, eorum nominibus librarii abuſi fuerunt, ut eo carius venderent: quod & Galenus ſibi vivo accidiſſe conqueritur.

53 *Anonymi* plures ſunt tum in codice Altenburgenſi, tum Vindobonenſi & Pariſienſi, ut, de aqua divina dealbationis Anonymi Chriſtiani experimenta Chymica; Anonymi Chriſtiani varia capita Chymica: Anonymi capita duo de aqua divina. Anonymi Chriſtiani Myſteria Chymica: Anonymi veteris arcana duo Chymica: Anonymi varia ſecreta Chymica: Anonymi Chriſtiani liber Chymicus ad Sergium de aqua divina. Ubi notandum eſt, nulla ſcripta magis eſſe mutilata, quam quæ de divina aqua agunt, cum illa inter μυστικώτατα hujus artis ſit. In Pariſienſi codice, quæ notavit Labbeus in Nova Bibliotheca MSto-

rum

rum librorum, hæc ſunt. In codice Altenburgenſi non exſtantia ſunt: Comarii de Lap. Phil. ad Cleopatram: Orphei fragmenta quædam: Coſmæ Hieromonachi de Chryſopœia: Nicephori Blemmidæ de auro conficiendo: Petri Theodorici de methodo alchymiæ: Joannis Archiſacerdotis liber; Sopharis in Perſide Tractatus; Platonis, Ariſtotelis, Porphyrii, Claudiani, Sergii libelli. * Eos libros omnes edere in animo habuit Leo Allatius, una cum ſuis ea de re tractatulis, referente Labbeo, votumque hoc addente: *Utinam tandem aliquando, tam ſæpe promiſſus, tamdiu exſpectatus, nobiliſſimus tanti viri fœtus faventem ſentiat alicubi Lucinam!* Lexicon quoque Chymicum codici Altenburgenſi additur, ſed recentius, ante 270. circiter annos ſcriptum, in quo multa corrupta & confuſa. Sed de his omnibus ſcriptis ita Labbeus part. 4. MStorum, p. 129. *Eorum operum pleraque perierunt, nonnulla adhuc cum blattis tineisque in ſitu ac pulvere luctantur in veteribus membranis Francicarum Italicarumque Bibliothecarum, quemadmodum de Pariſienſibus ipſi nos oculati teſtes ſumus.* Hoc eſt, quod Heraclitus & Theophraſtus dixerunt, per ἀπιςίαν, arrogantiam & contemptum multas res præclaras ignorari. * Annon ſatius eſſet, his potius naturæ theſauris operam impendere, quam rebus frivolis? Juſta hæc eſt Borrichii querela: *Si mediam partem illius temporis, quod Solino impendit Salmaſius, ſcriptori in pluribus fabuloſo, ut quo ſine jactura inſigni carere res literaria potuit, impendiſſet reſtituendis emendandisque Chemicis antiquis Græcis; ſi Scioppius bonas horas Priapejis corrigendis inſumptas; ſi alii otium, quod in nequitiis Martialis Petroniique expiſcandis collocavere, huc vertiſſent, jam Græca illa Chemicorum dictio venuſta & a maculis libera facie orbem eruditorum illuſtraret.* Vellem ego hunc laborem nunc ſuſciperet ipſe πολυμαθέςατος Borrichius, vel, qui nuper præclaro aliquo ſpecimine prælusit, Jacobus Tollius, non varia tantum doctrina, ſed & ipſis Chemiæ experimentis ſpectatus. (*cc*) 54 55

Longum ac propemodum infinitum eſſet, ſi ejus generis Scriptores recentiores hic recenſeremus. De multis in diſſertatione peculiari egi, quæ ſuper hoc argumento legi poteſt. Vidi apud amicum ultra 1500. Autores veteres & recentiores. Extant in Bibliotheca Iſaaci Voſſii multa ejus argumenti. In Bibliotheca Cæſarea libri Chymici a Lullio ſcripti ἀνέκδοτοι ultra C. latitant. Rogeri Baconis in Bibliothecis Franciſcanis per Angliam multi ἀνέκδοτοι Chymici & mathematici, teſte Antonio Wood *in Hiſt. Acad. Oxon.* incomparabili naturalis ſcientiæ damno perierunt. * Rabbinorum antiquorum magnum in his rebus ſtudium fuit, quorum præclara monumenta Illuſtris Cabalæ denudatæ editor, vir in omni non civili tantum doctrina, quam non in umbra, ſed in luce ipſa conſiliis & actionibus profitetur; ſed & humaniori & ſolidiſſima rerum naturalium ſcientia ſubactus & exercitatiſſimus nuper publicavit. Venit & ad manus meas, Collegæ honoratiſſimi, I. L. Hannemanni, beneficio, *Mezahab* Epiſtola *de variis* 56 57

(*cc*) Poëtarum Græcorum Chymicorum Editionem, & Ol. Borrichius (narrante Thoma Bartholino *in Diſſ. de Medicis Poëtis p. 103.*) & Jac. Tollius (*teſtibus Pet. Bælii Novellis Reip. Liter. M. Nov. A. 1688. p. 1279.*) eſt molitus, neuter autem, ob fata immatura, in lucem proferre potuit.

variis auri generibus, ex ſenſu artis ſcripta. (*dd*) Imaginum Hieroglyphicarum, per varia Orbis Europæi monaſteria, templa, magna eſt copia. Et quis hæc omnia aliquot pagellis percenſeat? Erit fortaſſis plenior alibi de his dicendi locus.

CAP. XII.

DE EO,

QVOD IN DISCIPLINIS DIVINUM EST, EXCURSUS.

§. 1. *Occaſio hujus excurſus.* 2. *In Methodo ipſa diſcendi aliquid θεῖον.* 3. *Singularis ars ὠκυμαθείας, ab Agrippa propoſita.* 4. *Periodi artium & inventorum.* 5. *Τὸ θεῖον in literis,* 6. *nominibus.* 7. *Linguarum concentus.* 8. *Linguæ peregrinæ hominum, ſpiritu obſeſſorum.* 9. *Τὸ θεῖον oratorium.* 10. *Singularis impetus.* 11. *Exemplum Franciſcani.* 12. *Furor Poëtarum.* 13. *Poëtæ illiterati & extemporalis memorabilia exempla.* 14. *Divinum in Muſica & Poëſi.* 15. 16. *Τὸ θεῖον in Philoſophia, Phyſicis.* 17. *Ad res viliſſimas cæcutimus.* 1. *Principium aliquod in natura ἄγνωστον.* 19. *Τὸ θεῖον in Numeris.* 20. 21. *Vaticinatio per numerum Septenarium.* 22. *Θεῖον in Geometria.* 23. *Optica.* 24. *In ſingulis diſciplinis quædam θαυμαστά.* 25. *Dei reſervata.* 6. *Prænotio futurorum.* 27. *Arcanum Phyſicum, & cognitio temporum.* 28. *Τὸ θεῖον in Medicina, Medicis & morbis.* 29. *Τὸ θεῖον in Moralibus.* 30. *Virtus Heroica.* 31. *Impulſus divini.* 32. *Τὸ θεῖον in Politicis, in Rebuspublicis.* 33. *Fata imperiorum.* 34. *Principum miracula.* 35. *Dei directio circa eorum actiones, varioſque caſus.* 36. *Τὸ θεῖον Geographicum in detegendis regionibus.* 37. *Τὸ θεῖον Hiſtoriæ.* 38. *Providentiæ divinæ ſpeculum.*

Cum

(*dd*) Circa *Mezahabi* ætatem, nimius Chymiæ Amor (uti *P. II. Iſagoges ad Hiſtor. Cimbr. c. 5. §. 2. p. 96.* jam eſt monitum) Morhofio impoſuit. Scriptor enim iſte *Epiſtolæ de Auro Potabili* ψευδώνυμος, larvam Nominis Proprii *Mezahab* (& Cognomini ſuo affinis, & Argumento Epiſtolæ, ſi Etymon ſpectes Hebræum, congrui) e Gen. XXXVI. 39. mutuatus, non Rabbinus fuit Antiquus, ſed Medicus noſtræ ætatis Judæus, *Benjamin Muſſaphia*, Med. D. & Practicus Hamburgenſis, Glückſtadienſis atque Amſtelodamenſis, A. 1674. æt. 69. defunctus. Is Epiſtolam hanc Hebræo-Latinam (qua Veteribus Hebræis, ævique ſequioris Rabbinis, Auri Potabilis cognitionem, & Chymiæ arcanioris peritiam, e S. Lit. aliisque gentis ſuæ monumentis, aſſerere conatur), ſeorſim initio, ſub larva iſta, deinde autem, vero nomine præfixo, una cum *Sententiis Sacro-Medicis, ex toto V. T. collectis*, Hamburgi A. 1640. in 8vo edidit. Solus Textus ejusdem Latinus, prolixo & verboſo Joh. Lud. Hannemanni oneratus Commentario, hujus *Ovo*, quod vocat, *Hermetico-Paracelſico-Triſmegiſto*, ſive *Tractatui de Auro*, Francof. A. 1694. *in 8vo* excuſo, eſt præfixus, adjecta etiam Appendice pro Loco hoc Morhofiano Apolegetica, ſed tali, quæ nihil ſolidi affert, ac proinde, in re præſertim adeo manifeſta, reſponſum haud meretur.

Cum hæc scriberemus de Philosophiæ mysteriis, celebrabamus ejus diei in Ecclesia anniversaria sacra, quo supremus omnis sapientiæ dispensator, optimus maximus artium Magister Spiritus S. ut semper per totum terrarum orbem opes suas disseminavit, ita tunc visibili specie universas in Apostolos effudit. Unde in sacram hanc meditationem abrepti sumus: ut nulla est, quæ non ex hoc fonte inexhausto promanat scientia, ita nullam esse ex toto disciplinarum orbe, quæ non divinum illum characterem circumferat. Quare τὸ θεῖον, quod in disciplinis est, ἀκρόαμα hoc loco non indignum, hic proponemus. (*ee*) Nemo paulum sagacior est, cui illud non suboleat; qui non suspicione saltem & conjectura aliqua attingat. Scilicet, ut vulpes in fabulis, scientias tractamus. Illa pultem, vitro inclusam, cum ligurire non posset, superficiem tamen lambit. Pellucet illud, quod in scientiis divinum est: sed quoniam in superficie semper hæremus; quoniam inani illo ac vitreo opinionum splendore nos oblectamus, nunquam pectus saturamus, nunquam ad fundum rerum penetrare possumus. Nimis immersi sumus nobis ipsis & turbæ opinionum variarum. Quod si animum paululum in se revocaremus, Deoque permitteremus, & simplicissimos naturæ intueremur progressus, expeditior esset ad veritatem via, & divinæ menti nostram arctius jungeremus. 1

In ipso illo τῆς ἐπιστήμης τρόπῳ, in rerum apprehensione, quæ non divina sæpe animadvertimus vestigia! Sunt, qui fulminea ingenii vi omnia perrumpunt, quorum animus in specula positus uno quasi intuitu omnia simul comprehendit: quasi non sensuum ministerio, non Syllogismorum apparatu ad intelligendas res indigerent, sed geniorum instar omnia pervaderent quasi & absorberent. Ita quæ tardius assequuntur alii, longisque præceptionibus circumducti, illi quasi volatu uno transmittunt, omniaque præcipere ipsi videntur. Vidimus ad certas disciplinas quosdam quasi divinitus incitatos, ea in his confecisse spatia, ut in prodigium illa res traheretur. Fuere ad varias artes liberales, mechanicas, statuariam, graphicam, poësin, mathesin, chirurgiam, quasi a natura facti: ut nullis usi doctoribus, ipsi alias simplices, plebeji rustici, non raro etiam oculorum ac linguæ usu destituti, ipsos in illis rebus artifices superarent. Quin & vaticinandi quibusdam instinctum adeo efficacem fuisse accepimus, ut mera oracula fundere viderentur: quæ omnia potestatem humana majorem & τὸ θεῖον in ipsa etiam discendi methodo declarant. * Testatur quidem alicubi Cornelius Agrippa: *esse artem quandam, sed paucissimis cognitam, ita informandi, exornandi & illustrandi fidelem & purum hominis animum, ut ex ignorantiæ tenebris repente ad sapientiæ & doctrinarum lumen evehatur: e contrario vero aliam facultatem immundos atque incredulos, reconditis quibusdam arcanis, eodem sapientiæ & doctrinarum dono rursus exuendi, & pristinæ suæ ignorantiæ restituendi.* Quam si ille 2 3

(*ee*) Παρέκβασις hæc de τῷ Θείῳ in Scientiis singulis, Festo Pentecostes A. 1687, Kilonii, peculiari Programmate Academico, publico nomine conscripto, ab Autore est proposita, & inde, verbis iisdem, huc translata.

ille alios artem docere potuisset, magnus ille nobis Apollo fuisset. Nos eam rectius ab ipso illo artium omnium Parente Pansopho, Sancto Spiritu, qui super Apostolorum capita se effudit, veri illo Duce ὠκυμαθεῖς & θεοδίδακτοι, didicerimus.

4 * Cui non deprehenduntur certæ in artibus inventis periodi & revolutiones? Nostra secula divinum Typographiæ beneficium habuerunt, quod ab omni ævo fatali quodam sigillo absconditum fuit. Illa pulveris pyrii ars quoque nunc in lucem prodiit, quasi orbis extremo incendio præluderet.

5 Veniamus ad ipsas *artes & scientias*, & quid in illis θεῖον videri possit, rimemur. Considеamus primum in puerorum subselliis, atque inter ipsos ἀναλφαβήτους nos teneamus, ibique literas syllabasque aucupemur. Magnum in his miraculum est. Quot habemus artes, disciplinas, volumina, ex paucis his elementis nata omnia videmus. Est præterea philosophia quædam Alphabetaria, quæ non pueros, sed magnos profecto doctores exerceat. Notas literarum, singulis gentibus familiares, videamus, scribendi rationem modumque perpendamus; & primas illis animi, indolis, ideas impressas deprehendemus. Ac optandum sane esset, omnium populorum nobis characteres fuisse servatos: ita vel ex eorum collatione mutua multa abstrusa investigaremus. Quemadmodum ex punctis, lineis, circulis omnis producitur quantitas, atque ipsa corporum habitudo in iis fundatur: ita ex his characteribus, eorum simplicitate, positu, ductu, animi quædam indoles, e convenientia quædam quasi migrationes elucent. Prima mentis porta verbum & scriptura est, qua se in aurium oculorumque sensus ingerit. In ipsis literis divinum quid latere vel ex eo agnoscimus, quod accessione literæ *He* Abramo divina virtus inspirata

6 videbatur. * Quanta sunt in nomine Tetragrammato mysteria! quæ integris libris non evolvunt Cabalistæ. Multa de sacris nominibus Judæi nobis narrant, quibus mirificam illi potentiam tribuunt. Ipse Dei Filius, æternus ille λόγος, verbi nomine vocatur, de quo Reuchlinus mira e Cabalisticis libris nos docet. Quanta Cabalæ illius literariæ mysteria sint, ii norunt, qui sacris illis sunt initiati: quibus magna volumina quidam impleverunt. Longa est Jamblichi in libro *de mysteriis Ægyptiorum, sect.* 7. *c.* 4. *&* 5. de divinis nominibus, eorum significationibus, disputatio. Mentionem facit Jacobus Sponius in accuratissimo suo *Itinerario lib.* 2. *pag.* 53. cujusdam Ægyptii *Check-Bouni*, qui *de Virtute verbi divini & humani* mirabilem librum scripserit, in quo per varias linearum vocumque figuras, perque literarum μετάθεσιν multa curiosa deducat. Sunt, qui e nominibus & literarum numeris ita vaticinantur, ut raro fallant. Notarunt nonnulli infaustorum nominum impositione fortunam hominum labefactari, eorum immutatione quoque immutari. Quidam e tetricis nominibus, quos reos criminis suspicati sunt, tales quæstione instituta deprehenderunt. Ne quid de iis dicamus, qui verbis morbos curant, *Salutatores* dicti. Quæ omnia cum ad superstitionem spectare videantur, procul ab his sa-

7 cris abesse jubemus. * Mirabilis est ille linguarum diversarum concentus, per quas sparsa primæ linguæ vestigia, ut θεῖον aliquid, non vana hariolatione venari possu-

8 mus. * Vidimus spiritu aliquo agitatos ignotas sibi linguas loqui: quod, quanquam Huartus ad singulare temperamentum; alii ad morbum melancholicum;

Pom-

Pomponatius, ne quid potentiæ ultra naturam debere videatur, more suo, in libro *de Incantat.* ad siderum influxus refert; absurda tamen illa & παράδοξα sunt, cum impurus ille & κακόζηλος Spiritus in illis hominibus agat, quod in Apostolis Spiritus Sanctus, qui omnibus linguis τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ deprædicabant. In illis aliquid δαιμόνιον, ut in his θεῖον fuit.

E *Grammaticorum* Ludo ad *Oratores* transeamus. Quis non in illis aliquid divini agnoscat? Neque enim artem hanc e Sophistarum palæstris natam existimemus. Majus quid in illa elucet, erectum, gloriosum, quod ipsos animos expugnet, præclarumque rebus divinis suppeditet instrumentum. Non sunt e Magistris hominibus æstimandæ artes: divinæ illæ sunt, æternæ, atque ex eodem fonte derivatæ, unde olim in Apostolorum animos effundebantur: etsi hæ omnibus numeris absolutæ. Præcepta, quæ a Magistris successu seculorum congesta sunt, veritati & naturæ conformia, hos natales loquuntur. Quare ad divinos usus adhibeamus, quæ divina sunt, & quæ e veritatis quasi utero obstetricias manus admoventes Magistri in lucem protulere. * Verum illud eloquentiæ ὕψος in spiritu & impetu est. Agnovit hoc e gentilibus Philosophis Seneca, qui in libro de tranquillitate cap. ult. *Non potest grande aliquid & supra ceteros loqui, nisi mota mens. Cum vulgaria & solita contemsit, instinctuque sacro surrexit excelsior; tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali. Non potest sublime quicquam & in arduo positum contingere, quam diu apud se est. Desciscat oportet a solito, & efferatur, & mordeat frenos, & rectorem rapiat suum, eoque ferat, quo per se timuisset ascendere.* Hoc est illud in oratione, quod Aristides vocat τὸ πῦρ: λόγων αὐτὴ πηγὴ μία, τὸ ὡς ἀληθῶς ἱερὸν καὶ θεῖον πῦρ, τὸ ἐκ Διός ἐστιν. Hippocrates, cui Deus ipse τὸ θερμὸν ἀθάνατον, illud, quod in homine ἡγεμονικὸν est, vocat τὸ θερλότατον καὶ ἰσχυρότατον πῦρ. Cicero sic Latine exprimit: *Nulla me ingenii, sed magna vis animi inflammat, ut me ipse non teneam.* Istud in Joanne θερμὸν, istud Θεῖον πῦρ antiqui Theologi observarunt: quibus ille υἱὸς βροντῆς, βροντόφωνος & βροντόπαις, ob incomparabilem & sublimem eloquentiam, dictus fuit. Ex hoc impetu visi sunt Oratores, citra ullam meditationem, ad dicendum prosilire, in extremis periculis, in Reipublicæ necessitatibus. Vidimus Oratores sacros, divino quasi spiritu ductos, extemporali eloquentia plus præstitisse, quam elaboratis orationibus alios. * Talem nobis Franciscanum illum Erasmus *lib. 14. Epist. 15.* depingit, cujus memorabile exemplum ab omnibus legi meretur. *Rogatus,* inquit Erasmus, *a me familiariter, quibus modis præpararet animum suum iturus ad concionandum: Respondit, se solitum in manus sumere Paulum, & in ejus lectione tam diu commorari, donec sentiret incalescere pectus. Illic hærebat addens igneas ad Deum preces, donec admoneretur esse tempus incipiendi. Nonnunquam septies concionabatur uno die, nec unquam illi deerat sermonis eruditi copia.* Dignissima lectu est tota hæc de illo viro Epistola, quæ ideam prudentis piique Theologi in ejus vita depingit. Miraculum aliquod istius temporis dixeris.

9 10 11

Poëtas qui non humana, sed Deorum lingua, loqui dixit, aliquid homine majus in illis agnovit: scilicet τὸ θεῖον, quod adeo in his studiis dominatur, ut sine ἐνθουσια-

12

σμῷ illa jaceant frigeantque: quare & Vates dicuntur, ſeque ipſos ἐνθουσιαζομένους profitentur. Quis non de furore Poëtarum tam apud Poëtas ipſos, quam alios legit? Sed illum divinum nominabat Plato, ſuntque, qui peculiaribus ea de re libris agunt. Divinus ille maxime furor, cum in hymnos divinos fertur. Plato in Dialogo, qui inſcribitur Ἴων ſive περὶ Ἰλιάδος, Poëſin omnem ab inſpiratione eſſe contendit. ὁ θεὸς, inquit, αὐτός ἐστιν ὁ λέγων, διὰ τούτων δὲ φθέγγεται πρὸς ἡμᾶς. *Deus ipſe eſt, qui per illos loquitur, & nos inclamat.* Et ibidem: ἐν τούτῳ γὰρ δὲ μάλιστα δοκεῖ ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι ἡμῖν, ἵνα μὴ διστάζωμεν, ὅτι οὐκ ἀνθρώπινά ἐστι. *In hoc maxime Deus oſtendiſſe videtur, nobis diſputandum non eſſe, quia divina potius, quam humana ſint hæc poëmata.* Hoc, inquit, Deus eo indicare voluit, cum de induſtria per ineptiſſimum poëtam pulcherrimam cecinit melodiam. Quare non inepte hic Plato annulorum magnetis contactu cohærentium exemplo hunc, a divino ſpiritu per alios

13 poëtas propagatum, afflatum nobis ob oculos poſuit. * Memorabile in homine ruſtico Italo exemplum ætas noſtra tulit, qui nullis præceptis imbutus, cum legeret Torquati Taſſi carmina, quaſi ſpiritu quodam afflatus elegantiſſima ſine mora fudit carmina, quæ vel ipſos artifices in pudorem conjicerent. *Joannes Dominicus Perus* ille vocabatur, qui nullis promiſſis, utut ampliſſimis, a Principibus permoveri potuit, ut ruſticis ſordibus relictis in aulas & urbes concederet: beneficiis tamen plurimis affectus a multis fuit. Vivis illum coloribus J. N. Erythræus deſcribit *Pinacothec. II. n. 27.* Vidit Patavina cathedra ante non multos annos Fr. Macedum, Virum omnibus doctrinis & ſcientiis conſummatum, ex tempore de argumentis propoſitis Latina recitantem Carmina, eaque elegantiſſima, atque omni apparatu poë-

14 tico inſtructa: quæ cultiſſimi alii Poëtæ longa meditatione vix extunderent. *Poëſi affinis eſt *Muſica*, quæ ſonos moderatur, affectus incutit, incuſſos mulcet, animosque, quo vult, rapit. Eſt ſane in ſonis aliquid θεῖον, ut ad illorum contemperationem, mirabilem ſane & myſteriis plenam, totius univerſi menſuram veteres Philoſophi inierint: quos ubi numeris ſuis Poëta ſcite & recte illigaverit, pene ad Orphica miracula patranda aptum dixeris. De divino illo, quod in Muſica eſt, præclare Jamblich. *Libr. de Myſteriis Ægypt. ſect. 3. c. 9.* philoſophatur.

15 *Philoſophia*, quæ in contemplatione rerum conſiſtit, eo ipſo nomine divini quid inferre videtur: quid enim eſt θεωρεῖν, niſi a ſenſibilibus animum ad τὰ ἀόρατα ad-

16 ducere? * Hic principem locum naturalis philoſophia tenet; in qua omnia a ſublimiore principio arceſſenda ſunt, quam vulgo fit. Pecora ſunt & fungi, qui in naturæ operibus ubique præſentem DEI manum non ſentiunt. Stupida eſt atque iners natura, ſi ab illo diſceſſerit. Nullo vinculo illa continetur, niſi ille nodos ſtrinxerit. Quod cum agnoſcerent gentium Philoſophi & Poëtæ, qui *Jovis omnia plena* ajebant; quis credat, nunc reperiri homines, qui rectore deſtitutam ſibi ipſi hanc machinam permittant? Plus eſt miraculorum in natura, quam vulgo credimus.

17 Quo oculos vertimus, quo pedem movemus, in illa incurrimus. * Vel in minimo inſecto divinam manum deprehendimus. Omnis illa corporum membrorumque com-

compositio, illa universi omniumque animalium admirabilis fabrica, intelligentiam & mentem operatricem arguit. Providentia ex omnibus elucet. Vel talpam videas: omnia in illa ad suos usus comparata, oculi, aures, ungues, membra omnia. Quod cum perpenderet Cardanus, mire alioquin misereque in illis, *quæ Spiritus sunt*, fluctuans, ac talpa ipsa interdum cæcior, hic tamen vel a talpa oculos visumque recipit, cum in hunc quasi ἐνθεσιασμὸν prorumpit: *Palam est igitur, naturam in cunctis sollicitam mirum in modum fuisse, nec obiter, sed ex sententia, omnia prævidisse, hominesque, quibus hoc beneficium Deus largitus est, ut causam rerum primam inveniant, participes esse illius primæ naturæ: neque alterius esse generis naturam, quæ hæc constituit, ab illorum mente, qui causam eorum, cur ita facta sint, plene assequi potuerunt.* Felices igitur merito vocat Virgilius, qui rerum cognoscere causas potuerunt. Sed quot illorum sunt, qui cognoscunt? In nebulis toti versamur. Cum Athenienses verum Dei cultum ignorarent, τῷ ἀγνώςῳ θεῷ aram posuere. * Nil temere nos dicemus, si omnia ignorare nos dicamus. Expedire in ipsis principiis nihil possumus, nisi ad ἄγνωςον aliquod & incognitum refugiamus. Rident Lyncei nostri eos, qui ad Qualitates occultas confugiunt. O boni! nescitis, quam vos in ipsis demonstratiunculis vestris nihil sciatis? At vero, dicitis, in ipsis minutiis naturam recognoscimus, in particulas oblongas, ramosas, globosas resolvimus: nihil oculos nostros, perspicillis armatos, effugiet. Sed nihilo tamen sapientiores per vos facti sumus. Quamdiu rerum mistiones ignoramus, nihil omnino novimus. Propiora illa potius prensanda sunt, quam remotiora. In illis habitat natura, moratur, palpatur: In his dispersa est, & a sensibus recedit. Ita plerumque comparatus est hominum animus: *Transfugit in medio posita & fugientia captat.* Si culta aliqua & elaborata cui offeratur oratio, isque in illa artificium indagaturus sit; quis propius scopum feriret? illene, qui literas & syllabas numeraret; an vero, qui in partes suas, quibus proxime componitur, in enthymemata, in schemata, dissolveret? nullum est in rerum natura φαινόμενον, quod expedire feliciter possumus. Vertamus in omnes partes, secemus in particulas, plus, quam κυμινοπρίςαι, hærebimus semper, & tandem in incognito aliquo nobis subsistendum erit. Quod cum videret Henricus Morus, Philosophus Anglus, principium aliquod Hylarchicum commentus est; alii alia κρησφύγετα quæsiverunt. Ac sane θεῖον hic aliquod subest, verum illud ἡγεμονικὸν, quod impellit, movet, dirigit, jungit, format corpora: quo ignorato, omnia nobis ignorari necesse est. Videamus admirabilem illam rerum γένεσιν. Omnia mysteriis plena sunt. Ipsa illa rerum semina divina manu in puncto aliquo & centro obsignata videntur, unde quasi ex nihili utero procedunt corpora. Nam quod in semine ἐνεργητικὸν est, non nisi intelligentia comprehenditur: cetera, quæ oculis videmus, manibusque palpamus, parum ad corporis compositionem conferunt. In vegetabilibus, ubi e punctulo frutex germinare incipit, cetera concidunt atque, ut rejectanea, separantur. Quæ in formanda porro corporis machina est naturæ solertia? qui progressus? Quos ubi attenta mente respexerimus, attoniti manus sæpe tollemus, & mirabilem in operibus suis Deum deprædicabimus.

18

mus. Vidit hoc, qui tamen omnia in fortuitis posuit, & suis ratiunculis explorare tentavit, cum hos, quasi ἐνθουσιασμῷ abreptus, versus funderet;

> *Multa tegit sacro involucro natura, nec ullis*
> *Fas est scire quidem mortalibus omnia; multa*
> *Admirare modo, nec non venerare, nec illa*
> *Inquires, quæ sunt arcanis proxima: namque*
> *In manibus quæ sunt, hæc nos vix scire putandum est.*
> *Est procul a nobis adeo præsentia veri.*

Nihil nunc de iis dicemus, qui corporum μεταμορφώσεις, qui infinitas propemodum multiplicationes instituunt; quod in metallis a naturæ mystis factum est; nihil de corporum magnetismis & sympatheticis affectionibus, quæ innumeræ in natura sunt, unde omnis illa magia oritur. Sed arcanior illa scientia, in omnibus pene gentibus, a sapientioribus quibusdam custodita est, ne in vulgus efferretur. Huc omnis illa Mythologia, omnia Ægyptiorum Hieroglyphica, tendunt. His enim involucris divini illi thesauri teguntur.

19 In *Mathematicis* porro scientiis quid non divini est? Hic numerorum doctrina primum se offert, tota merito divina vocanda. Quantæ, quam arcanæ numerorum potestates sint, ne in hunc quidem diem satis cognitum est. Quod cum bene nosset Pythagoras, non invenit commodiorem rationem, qua Philosophiæ suæ secreta celaret, & intelligentibus tamen omnia panderet, quam si numeris suis, quos formales recte dixeris, absconderet. Cum enim numeri nominantur, non intelliguntur nisi naturæ occultæ proportiones, progressus, operationes, revolutiones, a Deo ipso definitæ. Quomodo non difficile admodum est omnia divinæ humanæque sapientiæ mysteria illis adumbrare. Non credat quis temere fieri, sonos septenario, numeros novenario absolvi; atque hinc per easdem ἀνακυκλώσεις in centenariis & millenariis reduci. Illic abstrusarum rerum typi latent, atque iis quasi præfigurantur. In quibus, velut in tenebris, palpitant, qui tamen quasi per nebulas vident, Autores, quorum de numerorum mysteriis integra extant volumina. Ἱστορούμενα tantum illa sunt, non φιλοσοφούμενα. Radix & quasi pater omnium numerorum monas est. Prima ex illa surgit dyas, quæ per triada quasi in consonantiam & unitatem reducitur. Hinc illa Τετρακτὺς, per quam, ut rem sacram, non sine causa jurabant Pythagoræi. Quinarius iisdem τροφὸς, item γάμος dicitur, quod ex binario & ternario, quasi ex femina & mare, conflatus sit. Divinus aliis dicitur. Hinc illa πέμπτη φύσις Aristoteli, imo & Platoni & Platonicis celebrata.
20 Alii πέμπτον στοιχεῖον, πέμπτον κόσμον, σχῆμα πέμπτον, ἄριστον στοιχεῖον appellant. * Se-
21 ptenarium omnium μυστικώτατον esse nemo nescit. * Mirabile est, quod de ejus virtute Fluddius in libro de *Microcosmi historia tr.1. sect.1. lib.1.* consignavit: *Ego*, inquit, *hominem doctissimum novi, qui virtute hujus numeri septenarii, cujusdam quasi oraculi adsistentia, quæstiones dubias atque ancipites resolvere non dubitavit, atque etiam de occultis,*
22 *tam præsentibus, quam futuris, quodammodo divinare pollicitus est.* * De *Geometria* idem nobis

nobis dicendum est; nam & numerorum rationes lineæ & corpora sequuntur. Quare & Plato Deo dignum opus habuit, quem ille ajebat perpetuo γεωμετρεῖν. Circuli & trianguli arcana ne nunc quidem omnia exhausta. Quas non cruces mathematicis illa circuli quadratura figit! Et tamen illam rerum hæc universitas quotidie nobis ob oculos ponit. Nimirum ut Deus summus omnium rerum Architectus est, qui numero, pondere & mensura omnia fecit: ita illud ἀρχιτεκτονικὸν rebus inseruit, quod iisdem progressibus, eadem motus successione, semper operatur. Hoc perpetuum illud movens, perpetuumque mobile est: in quo inveniendo quam sudant Mathematici! * *Optica*, quæ radium metitur, in ipsa quidem luce tota occupatur. 23 Sed quamquam illa oculis omnium patet, quamquam ejus beneficio omnia apprehendimus, ejus tamen naturam, nemo tam oculatus est, qui vere indaget. Annon miraculo propius, & propemodum divinum est, per unum punctum omnium rerum ideas cum coloribus ipsis transmitti. Nihil de speculis & telescopiis dicemus, quæ omnia etiam remotissima exhibeant: sunt enim qui dari illa posse existimant: nihil de iis Baptistæ Portæ speculis, quæ recta linea in infinitum urant. * Nam etsi 24 impugnant illa multi, rationibus quidem non contemnendis: tamen ut sunt in omnibus propemodum disciplinis quædam θαυμαστά, quæ non capiunt omnes, neque scire interest; ita & hic fortassis aliqua sibi summus ille Magister reservavit. * Habet Deus quædam, ut ita dicamus, reservata, ad quæ non admittuntur, nisi 25 pauci illi, quos *ardens evexit ad æthera virtus.* * Sunt in ilis præcipua: futurorum 26 prænotio, sive illa a siderum configurationibus, sive aliunde deducatur: * Summi 27 arcani physici cognitio, ac temporum accuratæ rationes, quas ille antiquus dierum ac Pater temporum, arcano consilio, hominibus voluit esse absconditas; etsi sunt nonnunquam, qui παρακύψαι in illa, illo connivente, arcana conati sunt. Versamur in magna illa Dei familia, infantes alii & pueri; alii maturiore in ætate constituti: ubi illis nonnulla scire inutile non solum, sed & periculosum est; hi vero in domestici regiminis societatem nonnunquam admittuntur, ita tamen, ut occultæ rerum dispensationes ad solum Patremfamilias spectent. Ille e singulis scientiis aliquod δαίδαλμα, τέχνημα, magisterium sibi seposuit, quo beat interdum filios, cum cetera illa etiam τοῖς ἔξω concedat.

Qui *Medicam* artem profitentur, quotidie illud sibi Θεῖον propositum ha- 28 bent. Sive enim corporis structuram oculis rimantur; nihil in illa est, quod non opificis sapientiam loquatur: sive cum morbis illis res est; tot sunt illorum formæ & figuræ, tot in illorum caussis recessus, ut sæpe illis in τῷ θείῳ subsistendum: quod & Hippocrates vidit, & integro libro *Hieron. Jordanus* exposuit. Testantur hoc prodigiosæ, quas aliqui congesserunt, Historiæ, & super quibus Mericus Casaubonus in libro, Anglica lingua scripto, *de credulitate & incredulitate in rebus naturalibus, moralibus & civilibus* multa, ipse tamen ὀλιγόπιστος, disquirit. Est in ipsis remediis θεῖον aliquid, quibus, utut efficacissimis, sæpe manum injiciunt fata. Quædam ab imperita & plebeia manu exhibita ultra fidem operantur. Vilia sæpe & contempta gravissimos & lethales morbos avertunt. Est ubi cœli siderumque influxus vires, medicamenti auget, suspendit, tollit,

tollit. In medico quoque ipso τὸ θεῖον singularis quædam felicitas adjuncta testatur. Est in mediocriter doctis illa in indagandis morbis remediisque applicandis εὐστοχία, quæ doctissimos interdum destituit. Sunt qui medica vi pollent in morbis per tactum curandis. Quod cum Regibus Galliæ & Angliæ hereditarium credatur munus, fuit tamen in Anglia *Valentinus Greatreak,* qui idem felici successu fecit, ut sunt de ea re multorum fide dignorum hominum perscripta testimonia. Ne quid de viris dicamus, qui precibus a Deo salutem ægrotorum impetrarunt.

29 Procedimus ad *Moralem* & *Civilem* doctrinam: quæ quanquam in negotiis, ab arbitrio hominum pendentibus, consistere videntur, inque eorum principiis nunc adeo fluctuant nonnulli, ut pleraque εὐρίπιστα illis sint, quæ sancta omnibus esse debebant; sunt tamen in illis æterna, divina, inconcussa, ad quæ hominum actiones ordinandæ sunt, vel si illæ evagantur, in ordinem rediguntur, aut eo diriguntur, potentiore manu, quo divina tendit providentia. Quoniam vero non nisi agendo

30 virtutes nobis paramus, in ipsa illa actione τὸ θεῖον se maxime ostendit. * Virtus, quæ Heroica dicitur, divino impulsu excitatur: ac fato sæpe fieri solet, ut ad res magnas gerendas, ad regna firmanda, hostes subigendos, divinitus animentur ho-

31 mines, incredibilia viribusque humanis majora tentantes. * Hinc illæ apud Historicos, cum memorabilia facta describunt, voces: *Deo quodam assidue incitante: quodam quasi instinctu Deorum concitatus fecit: οὐκ ἄνευ θεοῦ, non sine Deo.* Ipsas in nobis inclinationes, quas sentimus, bono aliquo genio nobis incussas credere possumus: quare nec obniti illis debemus, sed illorum ductum sequi. Eleganter in hanc rem Plutarchus in vita Coriolani: *Homerus in arduis inusitatisque rebus, & ad quas impetu quodam animi ac furore quasi divino opus est, Deum proponit: non qui consilium nostrum tollat, sed moveat, neque impetus animo indat, sed visa & imaginationes objiciat, quæ impetuum duces sint: atque ita sane non involuntariam efficit actionem, sed voluntati initium præbet, eamque spe & confidentia confirmat. Aut enim omnino excludendus est ab omni principio causaque actionum nostrarum Deus: aut quisnam tandem alius sit modus, quo hominum ille actiones adjuvet? non enim corpora nostra effingit, manusque ad id, quod facto opus est, aut pedes applicat: sed eam animi partem, quæ ad agendum est diligendumque nata, principiis quibusdam & visis, cogitationibusque objectis excitat, aut contra avertit & inhibet.* Has in Socrate occultas propensiones, quas ille in rerum agendarum consilium adhibuit, genium illum, de quo multa Plato aliique nobis narrant, fuisse, Cartesius *part. 1, ep. 15.* existimat. Quæ non male dicerentur, nisi ipsa apud Platonem Socratis verba, quibus vocem emisisse Dæmonium significat, aliud testentur. Quod & Strozzius Cigogna, vel potius Thomas Garzonius (is enim verus autor est) in *Magiæ Theatro part. 1. l. 2. c. 2.* adversus illos affert, qui dæmonium Socratis de mente ejus

32 interpretantur. * In Rebuspublicis illæ Politicis celebratæ ἀνακυκλώσεις ab uno ad unum redeunt, pulcherrima hujus universi & naturæ imagine: quod in Republ. Romana eleganter demonstravit Machiavellus. Eas mutationum causas rationibus Musicis & Mathematicis Plato *lib. 8. de LL.* deducit.

* Quicquid in civilibus negotiis etiam moliuntur δωδεκαμήχανοι, & verſuti homi- 33
nes; intercedit eorum conſiliis, ubi minime exiſtimes, Deus, & ad ſuum arbitrium
omnia componit. Non eſt, quod hic ancilia, ampullas, ſecures, palladia cœlitus
lapſa, vaſa Chinenſium æneæ Reip. mutationes tinnitu, nullo externo motu incuſſo,
prodentia, in divinitatis probandæ ſubſidium vocemus. De Geniis tutelaribus,
præſagiis, prodigiis, oſtentis, non omnia vana ſunt Hiſtoricorum documenta, qui-
bus divini aliquid ſubeſſe res ipſa loquitur. In auſpicio Regio quæ non myſteria
quæſivit Bœclerus! De annulo ex auro, quod Chriſto Magi obtulerunt, fabrefa-
facto, qui inter antiqua domus Auſtriacæ cimelia fuit, Lambecius *Comm. de Bibl. Vin-
dobonenſi Tom. 1. part. 1. lib. 1. pag. 25.* prodidit, quod tempore belli inſolito fulgore vi-
ctoriam portendere viſus ſit: qua de re ſententiam cuique liberam eſſe volumus.
* Miracula Principum, qui deſperato corporis vitio laborantes ſanitati reſtituerunt, 34
an vera, an ficta, narrant hiſtorici: quibus etſi fraudes nonnunquam immiſtæ; ta-
men vel affectata illa a Principibus divina ἀξιώματα illius θεοῦ opinionem abeſſe a
Republica non debere declarant. Legimus rem Romanam in præcipitio ſtantem,
fatorum manu ab interitu ſæpe revocatam; quoniam orbis imperium Romæ deſti-
nabatur: cui Romulus, vel arcano conſilio, vel magica arte, ut quibusdam credi-
tur, prælufit, cum in meditullio urbis foſſam, cui mundi nomen, faciendam curaret,
inque eam a peregrinis particulam terræ patriæ injiciendam imperaret. * Quo- 35
ties ab extremo periculo Reges divino quaſi monitu revocati! victoriæ tempeſta-
tum & procellarum ſubſidio obtentæ! Genii ipſi in hoſtes pugnare viſi ſunt! qui-
bus in rebus qui nullas fato partes tribuit, næ is ad omnes rerum ſenſus obſurduit,
aut omnem bonam mentem ejuravit. Infinita cumulare ex omnium temporum
gentiumque annalibus poteramus, ſi nunc rem illam ageremus. Utinam vir re-
rum Civilium peritiſſimus, Bœclerus, qui *Theatrum Fati* ſcribere voluit, librum il-
lum abſolviſſet, magnam huic argumento facem accenſam videremus. In cauſis
judicandis ſingularis Principum nonnullorum εὐστοχία, quæ vel ſapientiſſimorum
JCtorum peritiam antevertit, θεῖον juridicum nobis ob oculos ponit. Ne quid de
divinis in omni gente, etiam barbara, judiciis hic dicamus, quibus explorari reo-
rum, deficientibus teſtimoniis, vel innocentia, vel culpa conſuevit. * In terrarum 36
ac regionum cognitione, quod θεῖον geographicum vocabimus, illud deprehendi-
mus: certis temporum periodis, ac fatali quadam lege earum notitiam mortalibus
recludi, atque iterum inſuperabiles navigantibus obices poni, ut vel improbo labo-
re fruſtra quærant. Antequam Hiſpani in Americam Peruvianam venirent, audi-
ta e fodinis ad barbaros operarios vox fuit, quæ intactos pro peregrino populo
theſauros relinquere juſſit. Viſæ e loginquo terræ quædam, repellentibus ſemper
ventis, adiri non poſſunt. Quædam etiam, ſi fides itinerariis habenda eſt, dete-
ctæ, oculos hominum fugere videntur. * Illius in rebus civilibus θεοῦ ſtatua Mer- 37
curialis eſt, & filum quaſi Ariadnæum præbet *Hiſtoria.* Pulchre S. Auguſtinus lib.
de vera religione cap. 25. *Quoniam divina Providentia non ſolum ſingulis hominibus qua-
ſi privatim, ſed univerſo generi humano tanquam publice, conſulit: quid cum ſingulis agatur,
Deus ſcit, atque ipſi, cum quibus agitur, ſciunt; quid autem agatur in genere humano, per*

Historiam commendari voluit & Prophetiam. Verum, de quo non sine causa Conringius *lib. de Civ. prudent. cap. 14.* queritur: *perquam pauci historici illam diviniorem causam justa commemoratione prosequi solent: quidam de industria hoc videntur agere, ut excutiant lectorum animis τῦ θεῖυ curam: quod tamen Machiavellus, minime omnium ceteroquin religiosus, advertere potuerit.* * Sed nos tandem manum de hac tabula, ad illum DEI digitum, qui flammeis characteribus sapientiam suam Apostolorum animis inscripsit, intendimus. Inde nos ardentissimis precibus θεῖον illud, sine quo ἐντελέχεια sua deest scientiis, arcessemus. *Sedibus æthereis Spiritus ille venit,* qui nos ducet in omnem veritatem & per orbium cœlestium ἐγκυκλοπαιδείαν aliquando circumducet. Ille nos Philosophos faciet, sapientiam, quæ hominibus stultitia est, professos: Mathematicos, qui longitudinem, latitudinem, altitudinem amoris divini metiantur: Politicos, qui πολίτευμα suum in cœlis quærant: Grammaticos & Oratores, qui aliquando ῥήματα ἄῤῥητα intelligant: Poëtas & Musicos, qui τρισάγιον suum cum omnibus beatarum mentium choris insonare nunquam desistant.

38

CAP. XIII.

DE COLLEGIIS SECRETIS.

§. 1. *Continuatio ad præcedentia.* 2. *In gentibus moratioribus collegia occulta fuere.* 3. *Prima in Ægypto talia collegia.* 4. *Illic literæ Hieroglyphicæ, Fabulæ.* 5. *Mensa Isiaca.* 6. *Orpheus ex Ægypto in Græciam occultiorem doctrinam intulit.* 7. *Lapponum incantationes, an sylvas & feras moveant?* 8. *Qui de Orphei doctrina egerint?* 9. *Sacra Eleusinia.* 10. *Eumolpidarum Collegium.* 11. *Leges hujus collegii.* 12. *Samothracum collegium.* 13. *Collegium Magorum in Persia.* 14. *Zoroaster.* 15. *Ejus nomen.* 16. *Collegium Brachmanum apud Indos.* 17. *Apollonii Thyanæi cum illis conversatio.* 18. 19. *Honorifica de illo testimonia.* 20. *Photii præceps de Philostrato judicium.* 21. *An dolia ventorum & imbrium apud Brachmanes fabulosa sint, neque ulla arte fieri possint.* 22. *Tempestates per naturalia media an induci possint.* 23. *Exemplis & rationibus affirmatur.* 24. *Tempestates superstitiosis artibus discussæ.* 25. *Translatio corporum an naturali modo possibilis.* 26. *Mira de fulgidissimo lapide Bononiensi historia.* 27. *Recentiores de Brachmanibus Scriptores.* 28. *Collegium Gymnosophistarum,* 29. *Pythagoræorum,* 30. *Arabum,* 31. *Maurorum.* 32. *Collegium Druidum a Meiero male omissum.* 33. *Illorum doctrina.* 34. *Collegium Fraternitatis Roseæ Crucis.* 35. *Collegii Rosiani historia.* 36. *Rosii arcana recensentur.* 37. *Arcana majora.* 38. *Motus perpetuus rectus.* 39. *Circularis, igneus, aëreus, aqueus, terreus.* 40. *Ars transmutatoria* (1.) *citra gradum aureum.* 41. (2) *Seminaria.* 42. (3) *Projectiva.* 43. *Medicina universalis varia.* 44. *Arcana varia naturalia.* 45. *Arcana Mathematica.* 46. *Motus terreus describitur.* 47. *Machina cœlestis per se mobilis.* 48. *Arcana circa rem rusticam.*

49. *Ar-*

49. Arca Piſcis. *50. Varia mechanica.* *51. Occulta collegia naturæ arcanis indagandis occupata.*

Poſt Bibliothecas & libros *de* COLLEGIIS & MUSEIS quædam diſſertabimus. Illa enim Bibliothecis celebrioribus plerumque juncta fuere. Cui bono horrea & meſſes ſine colonis? Collegia Bibliothecis indigent. Hæ quoque ſine lectoribus inutiles. Fuere in omnibus gentibus moratioribus publici virorum ſapientum conventus, qui in commune de rebus naturalibus, artibus, omnique ſtudiorum genere, conferrent. Ac quoniam in doctrinis quædam ad popularem uſum referenda, quædam etiam ſecretiora ſunt, non omnibus, ob eorum abuſum aliasque rationes, propalanda, ideoque & *publica* & *ſecreta* quædam *Collegia* fuere. De his primum dicemus. 1

Secretior Philoſophia in nationibus plerisque moratioribus ſuas ſibi res habuit, magnaque ſollicitudine hinc profanum vulgus arcebatur: quare ænigmatibus, fabulis, hieroglyphicis, Deorum nominibus tota involuta eſt, unde poſtea idololatria ad populum derivata, qui rerum ſacrarum non intelligens in ſuperficie hærebat. 2
* MICHAEL MEIERUS, Holſatus, Vir doctiſſimus, in Tractatu Apologetico pro Fratribus Roſeæ Crucis, c. 5. variarum nationum Collegia ſecreta recenſet, inque his primum locum merito *Ægyptiis* tribuit: hic enim omnium fabularum patria fuit, quibus Græci *ἀεὶ παῖδες*, ut pueri nucibus luſitantes, ſe delectabant; nucleum vero pauci invenerunt. Major vero hic antiquioribus Collegiis reverentia, ubi in naturæ ſecreta magis inquiſitum eſt, quam in recentioribus illis. Quanquam tamen & illi de iis rebus ſolliciti fuerunt. Antiquiſſima illa fuere, quibus Moiſes ad omnem ſapientiam imbutus fuit. Celeberrimum & antiquiſſimum collegium fuit *Thebis*, ubi Strabo obſervat, Sacerdotes plurimum vacaſſe Aſtronomiæ & Philoſophiæ. Habuit & *Memphis* collegium. Qui in his rei literariæ præerant, vocabantur *Ἱερογραμματεῖς*, qui & libros Mercurii interpretabantur, & Hieroglyphicas literas, Coſmographiam, Geographiam, res cœleſtes. De his Sacerdotibus legendus eſt Clemens Alexandrinus *Strom. l. 6.* Chæremon apud Porphyr. *l. 4. de abſtinentia* ait, *τὸ μὲν κατ᾽ ἀλήθειαν φιλοσοφεῖν ἔν τε προφήταις ἦ καὶ ἱεροστολισταῖς καὶ Ἱερογραμματεῦσι.* 3
* De occultis Ægyptiorum doctrinæ, ſub fabulis & hieroglyphicis reconditæ, legendus eſt libro citato Meierus, & in altero de arcanis arcaniſſimis. 4
* Illa *Menſæ Iſiacæ* ſymbola aliaque hieroglyphica ſatis teſtantur de occultis ſenſibus, etſi, qui hactenus immanibus libris indagare voluerunt, operæ pretium non fecerunt. De Privilegiis Collegii Sacerdotum Diodorus Siculus & ex eo præcipue Otto Heurnius in Chaldaico ſuo p. 42. & ſqq. De variis Ægyptiorum doctrinis earumque perfectione legendus Borrichius in Vindic. Hermetis: ubi illa plena manu feruntur. 5

Ex Ægypto *Orpheus* myſteria in Græciam intulit, ut Diodorus Sic. *lib. 4.* teſtatur: *Orpheus in Ægyptum profectus multa ibi didicit, ita ut tam initiationibus &* 6

Theologia, quam Poëſi & Melodia eſſet Græcorum præſtantiſſimus. Idem *lib. 1.* refert, quod ex Ægypto aſportarit pleroſque myſteriorum ritus, & Orgia Bacchi, & Mythologiam de inferis. Et, ut ex ipſo Diodoro diſcimus, initia Oſiridis eadem ſunt, quæ Bacchi; & Iſidis ſimillima ſunt iſtis Cereris, nominibus tantum differentibus.
7 * Circa Orphei operationes magicas, quæ de illo circumferuntur, in ferarum & arborum tractu per cantum, mihi incidit, quod apud Balbin. *in Miſcellaneis Hiſtoricis regni Bohemiæ l. 13. c. 12. §. 3.* legi, Jacobum Typotium, dum in Finlandia verſaretur, comperiſſe: incantationibus Lapponum feras cicurari, terram & arbuſta moveri, rerum naturam univerſam percelli. Quæ quidem de Lapponibus in hujus gentis hiſtoria legere me non memini: etſi non negem, multas eſſe apud hanc gentem
8 etiam Magiæ Orientalis reliquias. * De Orphei antiquiſſima Philoſophia & Theologia Johannes Franciſcus Grandis, Vir eruditiſſimus, integrum tractatum conſcripſit, quo accuratiſſime veterum illam doctrinam complexum ſe eſſe dicit: Franciſcum Patricium & Auguſtinum Steuchum primoribus tantum labris deguſtaſſe ait, in Præfatione Diſſertationum ſuarum Philologicarum. Sed librum il-
9 lum non editum fuiſſe ſuſpicor: Hactenus enim videre non licuit. * Verum & ante Orphei adventum in Græciam fuere coloniæ Ægyptiorum in Græcos deductæ. Venit Athenas Erichtheus, Ægyptius, quem regem fecerunt Athenienſes ob frugum copiam famis tempore illatam. Atque ab illo *Eleuſinia ſacra* inſtituta, in honorem Cereris, ut illa apud Ægyptios in honorem Iſidis, quæ non differre
10 ritibus, ait Diodorus Siculus *lib. 1. c. 29.* * Nam, referente Pauſania in *Arcad.* cum Eumolpus Thrax Eleuſiniis auxilia attulit contra Erichtheum, pax tandem inita, ut Eumolpus ſacra faceret Cereri & Proſerpinæ. Hinc Eumolpidæ poſtea ſacrorum præſides fuere. Sed Androtion Scholiaſtes *in Sophocl. Oedip.* ſcripſit. Eumolpum tertium primum myſteria obiviſſe & fuiſſe antiſtitem; cui tamen contrarium tradit Homerus & marmor antiquum a Marshamo in *Can. Chron. Ægypt. p. 252. & p. 261.* productum. Hoc illud EUMOLPIDARUM celeberrimum COLLEGIUM; de cujus Myſteriis Clem. Alexandr. *Strom. l. 5.* Naturæ arcana hic doceri, teſtatur Seneca, *Nat. quæſtion. lib. 7. c. 31. Eleuſis ſervat, quod oſtendat reviſentibus. Rerum natura ſacra ſua non ſimul tradit.* & Epiſt. 90. *Hæc ejus initiamenta ſunt, per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium Deorum templum, mundus iſte, reſeratur: cujus vera ſimulacra veraſque facies cernendas mentibus protulit.* Nam ad ſpectacula tam magna hebes viſus eſt. Multa per autores ſparſa de hujus Collegii ſacris in unum collegit Marshamus, libro laudato, *pag. 259. & multis ſequentibus.* Unde facile apparet intelligenti-
11 bus, quænam hic naturæ myſteria recondantur. * *Leges hujus collegii* complexus eſt loc. cit. Michael Meierus. 1. Ut ſingulis annis certo die conventus fieret initiatorum. 2. Ut Eumolpidæ ſemper ibi ſacerdotes haberentur & ſacrorum præſides. 3. Ut caſtiſſimæ vitæ, vitiis immaculatæ reciperentur in ſocietatem illam, tam feminæ, quam viri. Hinc nec Imperatores poſtea initiari volentes admiſſi ſunt, ſi vitiis eſſent contaminati. 4. Ut perpetuo ſilentio arcana ibi celebrata involverentur, juramentis præſtitis. Hinc nihil in orbe ſecretius, quam Eleuſinia ſacra habitum fuit. 5. Ut die conventus ſacro quatuor figuræ pro ceremoniis portarentur,

nempe;

nempe; Dei creatoris ab Antiſtite Hierophante; Solis a facifero; Lunæ a miniſtro ad aram, & Mercurii a præcone ſacrorum. Habuit autem Antiſtes Eumolpida auream clavem, linguæ adaptatam, ſilentii notam. E quatuor figuris & ex cantilena illa allegorica, de Dracone, Tauri parente, & Tauro, Draconis parente, aliisque, quæ hic prolixe adducit Mejerus, facile de arcanis ipſis inſtitui conjectura intelligentibus poteſt.

12 Nominatur inter ſacra illa collegia a Meiero quoque SAMOTHRACUM COLLEGIUM, qui Cabirorum Deorum myſteriis celeberrimi fuerunt, de quibus Diodorus Sic. *lib.5.* qui ipſum Cadmum Samothraciam appuliſſe refert, & perceptis myſteriis uxorem duxiſſe Harmoniam, Jaſonis ſororem. Initiati ex illis credebantur Deos habere in periculis præſentiſſimos, & ipſos fieri ſanctiores & juſtiores. Ideo Heroës veteres & Semidei illuſtriſſimi ritibus iſtis imbuti ſunt, Jaſon, Caſtor & Pollux, Hercules, Orpheus. Tarquinus, Demarathi Corinthii filius, Samothraciis religionibus myſtice imbutus eſt, teſte Macrobio Saturnal. l. 3. c. 4. *Cabiros*, ut Meierus hoc explicat, abſtruſum ſonat, & *Sathrax* ſeu *Samothrax* Deum incognitum apud Hebræos. Deorum nomina, quos initiatis nominare nefas erat, hæc fuere. Axioerus, Axioerus, Axiocerſa, Axiocerſus. Axioerus autem Ceres, Axiocerſa Proſerpina, Axiocerſus Pluto dicebatur; quibus quartus addebatur, Caſmilus, qui Mercurius erat: quæ omnia, quomodo ad ſacrum opus applicari debeant, oſtendit Meierus.

13 COLLEGIUM MAGORUM in Perſia per omnem antiquitatem celebratiſſimum eſt. Ab illis Magiæ nomen omnis occulta ſapientia adepta eſt: ad quam cognoſcendam Pythagoras, Empedocles, Plato & alii navigarunt; quam reverſi, ut Plin. lib. 30. ait, in arcanis habuere. 14 * Ejus autor Zoroaſter habetur, de quo jam antea ejusque ſcriptis aliqua dicta ſunt. 15 * De Zoroaſtri nomine eleganter Menagius in Laërtii procemium commentatur. Significat Aſtrorum contemplatorem. *Eſter* enim Perſis ſignificat aſtrum; *Schur* Hebræis eſt contemplari: unde Zoroaſter componitur. Illud vero Perſarum *Eſter* nihil aliud eſt, quam Germanorum, Belgarum, Anglorum, *Stern, Sterr, Starr.* Diogenes Laërtius ἀστροθύτην aſtrorum ſacrificulum interpretatus eſt; Bochartus *Geograph. ſacr. lib. 4. c. 1.* ingenioſe ἀστροθεάτην legendum eſſe ſuſpicatur. Illa doctrina poſtea ſemper apud Perſas viguit, potiſſimumque Aſſyrios, qui Chaldæi dicuntur, quorum Babyloniæ per multa ſecula collegium fuit, cum quibus Apollonius quoque Thyanæus converſatus fuit.

16 Fuit & apud Indos BRACHMANUM COLLEGIUM toto orbe decantatiſſimum. De Brachmanibus, vel Braminibus, quos ab Abrahamo deducit Poſtellus, ſupra plura diximus. Eos occultæ doctrinæ cuſtodes fuiſſe, omnia, quæ de illis dicuntur, declarant. In his, quanquam multa fabuloſa habentur, non ſunt tamen omnia illa mendaciis accenſenda. Ita fieri in rebus arcanis ſolet, ut, quæ ignota ſunt, multis additamentis a credulis exaggerentur, a contemptoribus aliis commentis ultra fidem in riſum vertantur. In his media via ſemper tenenda ſapientioribus

 eſt;

est: semper cogitandum, multa esse naturæ arcana, quæ vel sapientissimis incredi-
17 bilia videbuntur. * Sola illa *Apollonii Thyanæi vita*, quam Philostratus reliquit, multa nobis mirabilia de his Indiæ sapientibus tradidit. Quæ etsi sciam, a Gabriele Naudæo in *Apologia hominum, Magiæ insimulatorum*, pro confictis haberi, neque adeo in omnibus ab illo dissentiam, non satis tamen ab illo probari putaverim, in invi-
18 diam Salvatori nostro conflandam hæc excogitata. * Supersunt Patrum ipsorum testimonia, qui honorifice de Apollonio sentiunt; & e simili olim schola venisse primos illos Christi cultores novimus, occulto impulsu motos, & tanti mysterii, si fas ita loqui est, conscios. Quod si aliqui calumniatores his similibusque exemplis abusi fuerunt, ad divinam Christi majestatem imminuendam, id ad illorum potius malitiam, quam ad innocentes referendum est. Mirifice in Apollonii laudes effunditur Flavius Vopiscus *in vita Divi Aureliani cap. 24.* ubi de apparitione Apollonii, Aureliano civitatem Thyanam eversuro facta, narrat: vocat eum celeberrimæ famæ autoritatisque sapientem, veterem philosophum, amicum verum Deorum, subjicitque hæc suæ narrationi: *Hæc ego a gravioribus viris comperi, & in Ulpiæ bibliotheca libris relegi, & pro majestate Apollonii magis credidi. Quid enim illo viro sanctius, venerabilius, antiquius, diviniusque inter homines fuit? mortuis vitam reddidit: ille multa ultra homines & fecit & dixit: quæ qui velit nosse, Græcos legat libros, qui de ejus vita conscripti sunt. Ipse autem, si vita suppetat, atque ipsius viri favori usquequaque placuerit, breviter saltem tanta viri facta in literas mittam: non, quo illius viri gesta munere mei sermonis indigeant; sed ut ea, quæ miranda sunt, omnium voce prædicentur.* De Alexandro Severo Lampridius memorat, illum in larario privato coluisse sanctiores animas, Christum,
19 Abrahamum, Orphea, Apollonium. * Photius vitam ejus, a Philostrato descriptam, recenset *Cod. 44.* ut & uberius *Cod. 241.* Philostratus ipse moratam ipsi vitam tribuit. Mirificum, ait, fuisse contemptorem divitiarum, ut & suas ipse possessiones germano fratri aliisque sponte concesserit, & a nemine potentiorum pecunias acceperit, quantumvis illi multa merenti obtruderent. Negat Philostratus, fuisse præstigiatorem, sed per vitæ puritatem & per philosophiam omnia dicit præstitisse.
20 * Ridet vero, ut absurda, Photius, quæ de Indis Philosophis narrat Philostratus: dolia apud istos plena imbrium & ventorum, quibus datum sit regionem compluere in imbrium penuria, iterumque discussis imbribus siccare, dum alternis aquam ventumque e doliis suppeditent. *His similia*, ait Photius, *demen-*
21 *tiæ plena & alia plurima prodigiose confingit.* * Sed mallem ego in istis suspendisset judicium Photius, cui nulla quidem suspicio occultiorum naturæ operationum fuit. Qui in his nullum gustum habent, facile omnia pro præsti-
22 giis & imposturis habent. * Ego quidem temere falsitatis arguere nolim, quæ hic tradit Philostratus. Non est adeo absurdum, dari posse naturas summe humidas, summeque flatulentas, quæ fortassis arte secretiore chemica ita præparari possint, ut fermentum aliquod magnæ massæ elementari præstare queant. Atque hæ aliquo subjecto naturali concludi possunt, aliis quibusdam appositis eliciendæ. Multæ latent in corporibus affectiones mirabiles, quæ non nisi
23 per συζυγίαν inde educuntur. * Acus ferrea se ad septentrionem convertit; sed

tum

tum demum, si magnete illinatur: quod, etsi tritum est, est tamen admirabile, nec ullo humano ingenio indagandum. Quas non effervescentias salium & sulphurum mistiones parant? An non nitri sulphurisque conjunctione excitari immanes concussiones & plus, quam tempestates possunt? Hæc suo tempore Photius non credidisset. Videmus conclusos lacus, mineralibus sine dubio turgidos, si lapide injecto moveantur, fermentatione momentanea in vapores, hos in imbres, tonitrua, ventos resolvi. Nilo circa solstitium æstivum nubecula tenuis nitrosa roscida incumbit, ut Chambræus observat, quæ æstuare totum & per omnes agros diffluere facit. De fluvio Bohemiæ Wodolanka observat Balbinus *in Miscellaneis Historicis regni Bohemiæ lib. 1. c. 28.* rusticos, quoties sideratio aliqua agris siccitatem invexerit, aquam hanc haurire certatim, ac in fontes & puteos suos, qui exaruissent, infundere; certamque eo pacto sperare pluviam, nec spe falli. Addit judicium suum Balbinus: *Possunt obcœcatæ ariditate fontium venæ quodammodo reparari, possunt halitus & humida quædam effluvia concitari, possunt aqueo magnetismo nubes attrahi.* Quodsi ergo spiritosa quædam talis substantia in natura latitat, ut illa exempla innuunt, quid vetat, illam vase per artificium concludere, & fermenti instar in aërem immittere? quemadmodum ex tenui nubecula, quæ monti *Tafelberg* dicto in Promontorio bonæ spei imminet, & ob exiguitatem & similitudinem *oculus tauri* dici solet, in fermentum & insanas tempestates totius aëris vicinia conjicitur. Narravit mihi amicus, Italum ab Hungaro quodam edoctum procellas, cum vellet, excitasse. De Empedocle etiam memoratur, illum magia naturali adeo polluisse, ut ventos, quoties vellet, excitaret salubres, dispelleret pestilentes. Memorabile est, quod de vorticibus illis aëris ex mari provenientibus memoratur, illos cultro in crucem secto diffindi posse, sed additis sacris ex Joannis Evangelio verbis, qui abusus tamen insignis est. Testatur hoc Thevenotius in *Itinerarii sui parte 2. lib. 4. c. 3.* Stephanus Lusignanus in descriptione Cypri memorat, a Famagusta interitum hoc modo quosdam Batavos avertisse. De eo Helmontius in Tractatu, qui inscribitur *Blas meteorum.* * Henricus Mundt in libro *de aëre vitali cap. 13.* alia superstitione tempestates compressas narrat. *Porro, quod in pluribus locis uno tempore visus sit Apollonius; in memoriam mihi revocant Trithemii Abbatis, magni in arte Chemica mystæ, verba, qui in quodam scripto Germanico expresse testatur, beneficio arcani summi Physici, sed in cœlestem plane naturam redacti, fieri illam translationem corporum posse: * ubi simul mirabilis istius lapidis, quem ego arte factum & hunc ipsum fuisse suspicor, historia animo obversatur, Regi Galliæ Henrico II. per ignotum aliquem Barbarum oblati. Illam quidem narrat Thuanus, in prima illa editione minori Parisina *part. 1. lib. 5. pag. 453.* reperitur & in Francofurtensi prima in fol. alteraque octavæ formæ *lib. 6. pag. ibi 217. hic. 286.* sed in ceteris editionibus verba illa, nescio quam ob causam, sublata. Pipinus, ad cujus testimonium provocat Thuanus, de eo ita ad Mizaldum scribit: *Nuper ex India Orientali Regi nostro allatum hic vidimus lapidem, lumine & fulgore mirabiliter coruscantem; quique totus veluti ardens & incensus incredibili lucis splendore præfulget micatque. Is jactis quoquo versus*

24 25 26

sus radiis ambientem circumquaque aërem luce, nullis oculis fere tolerabili, latissime complet. Est etiam, (quod bene notari velim,) terræ impatientissimus, si cooperiri coneris, sua sponte & vi, facto impetu, confestim evolat in sublime. Contineri vero includive loco nullo angusto nulla potest hominum arte, sed ampla liberaque loca duntaxat amare videtur. Summa in eo puritas, summus nitor: nulla sorde aut labe coinquinatur. Figuræ species nulla ei certa, sed inconstans & momento commutabilis: cumque sit aspectu longe pulcherrimus, contrectari sese tamen non sinit, & si diutius adnitaris, vel obstinatius agas, incommodum affert: sicuti multi suo non levi malo, me præsente, sunt experti. Quod si quid fortassis ex eo enixius conando adimitur, aut detrahitur: nam durus admodum non est; fit, dictu mirum, nihilo minor. Hæc Pipinus, quæ miranda sunt; & si rem accuratius pensitare velimus, nulli subjecto in natura rectius, quam summo huic arcano, conveniunt. Dixit Barbarus, ad plurimas res summe esse utilem, quod tamen non, nisi ingenti pretio, manifestare voluit. Inprimis illa evolatio in sublime memorabilis est, & hoc translationis arcanum, si quod in natura est, continere videtur. Quod beneficio sagittæ aureæ Abaridis Pythagoras idem effecerit, in historia vitæ ejus refertur. In perpetuo mobili inveniendo multæ sunt Chymicorum curæ, quo invento non admodum difficilis illa corporum translatio foret, ut Johan. Wilkins *in Magia sua Mathematica lib. 2. c. 9.* quoque colligit. * Sed nos missis illis, quæ suavibus somniis simillima nonnullis videbuntur, ad Brachmanes nostros redimus: quorum antiquitus ut multa fama fuit, ita nostro tempore plane eviluit. Palladii de iis relatio, quam cum Ambrosii & Anonymi cujusdam ex Bibliotheca Regia in lucem edidit Edoardus Bissæus Londin. 1665. nihil adeo memorabile continet, nec Abrahami Rogeri Janua aperta ad Gentilismum occultum, primum Belgica, nunc Germanica lingua, cum notis Christophori Arnoldi, edita: ubi monstrosis & ineptis fabulis referta omnia, nisi quod interdum veteris Philosophiæ scintillæ perluceant. Veterum Brachamanum doctrinæ, & de quibus illi cum Apollonio colloquia instituerunt, aqua auri, lapis Pantaurea, Gryphi aurum effodientes, Phœnix, & similia alia, satis per se produnt, quid intelligi his velint.

27

28 Collegium Gymnosophistarum quoque arcanum in Æthiopia fuit, qui ultra Memnonis regionem in eminentiore colle habitabant. Etiam hos adiit Apollonius, cum illis de rerum natura & arcanis disputans, quibus tamen Indos potiores in omni philosophiæ genere habuit. Cetera, quæ forte fuere Collegia, Ægyptiis tamen & Persis vel Chaldæis suam doctrinam debent: ab Ægyptiis enim propagata omnia fuere. * Collegium Pythagoræorum in magna Græcia, sive Italia ulteriore, fuit, de cujus Philosophia in hunc usque diem non omnia satis explorata. Quantum tamen ex reliquiis ejus constat, collegit Jamblichus in *libro de vita Pythagoræ,* cujus aliquos libros, sed vitiose, edidit Arcerius; plures libri in Bibliotheca Holsteniana restabant, ut supra memoravimus: Omnium, si recte memini, plenam & emendatam editionem, cumque notis, pollicitus est Thomas Gale. Illud Pythagoræ aureum femur, silentium quinquennale, mysteria singularia hic latuisse ostendunt. Verum de

29

illis

illis plura dicemus in *Polyhistore Philosophico*; quæ nunc prætermittimus. * COLLEGIA ARABUM, quæ antiquitus fuerint, non satis constat. Illud ex confessione Fratrum Roseæ Crucis constat, civitatem apud Arabes *Damear* fuisse, solis sapientibus habitatam; a quibus primus autor Fraternitatis Roseæ Crucis honorifice acceptus fuerit. * Ibidem quoque COLLEGII MAURORUM, quod Fessæ est, mentio fit, ubi diligentissima instituatur arcanorum naturæ indagatio. Legi de eo potest Joannes Leo Africanus in descriptione Africæ: cujus & de scriptoribus Arabicis manuscriptus liber est, unde aliqua excerpsit Hottingerus in Bibliothecar. quadripartito. 30 31

Quæ modo enumeravimus secretiora collegia, etiam a Michaële Meiero in libro supra notato recensentur; miror tamen, ab eo prætermissum DRUIDUM COLLEGIUM, quod ad Germanos propius pertinet, & ceteros etiam, si Postellum audimus, antiquitate vincit. * Non hic rem omnem proponemus, sed potiora ad Dissertationem *de Germanorum meritis literariis* referemus. Illud tantum dicturi sumus, ejusdem generis fuisse doctrinas, quas docuerunt Druides, & quas veteres Ægyptii, Magi, Chaldæi. Pari certe cum illis ætate sunt, si non majori. Postello sane judice *libr. de Etrur. Origine p. 233.* Druidarum doctrina in toto Occidente floruit, ante ullam inter Babylonios ac Græcos publicam literarum memoriam. Multa hanc antiquitatem confirmare videntur, de quibus in dicta dissertatione plenius. Fuere Druides Celtarum, quibus tam Galli, quam Germani continebantur, Philosophi, unde quasi coloniæ etiam in alias gentes missæ. Capita ejus Philosophiæ eadem, quæ veterum collegiorum, fuerunt, Theologia & Philosophia occultior. Theologia illis consistebat in rerum divinarum contemplatione, & in voluntatis divinæ interpretatione, per varia signa, cœlestia, aërea. Diodorus Siculus *lib. 5. cap. 31.* vocat illos θεολόγους καὶ τῆς θείας φύσεως ἐμπείρους, *Theologos & divinæ naturæ conscios.* Sacer illis cultus purissimus fuit sub dio, nullum illis vel templum, vel idolum, animæ immortales habebantur: atque ex eorum schola fluxisse videtur, quod de Marcomannis ait Appianus in Celticis, habuisse illos spem resurrectionis. Pietatis quoque indicium est, summum apud eos pœnæ genus fuisse, sacris interdicere. Naturæ secretioris fuit illis cognitio, unde Plinius Hist. nat. *lib. 30. cap. 1.* eos vocat Vates Medicosque. Ammianus Marcellinus *lib. 15.* summa & sublimia naturæ pandere ait: Mela *lib. 3. cap. 1.* motuum cœli ac siderum peritos ait. Aquam statuerunt omnium rerum principium. Hinc eam sponsæ in nuptiis sponsis tradebant. Aurea ipsis erant gestamina, collo torques, manibus & brachiis murenulæ. Viscum e quercu prognatum summa religione colligebant, non sine sacrificiis & hymnis, qui mos vetustissimus. Ac præterea symbolica illa magni operis philosophici effigies est, cujus illos fuisse conscios, vel ex eo colligas, quod doctrinam suam literis comprehendi vetuerunt, ne in vulgus efferretur. In omnibus enim Collegiis Harpocratis sigillo arcana eorum doctrina obsignata fuit. Dogmata eorum e variis Historicis collegit Otto Heurnius in Antiquitatibus Philosophiæ Barbaricæ *lib. 2. cap. 33.* Fortassis & Janus Cæcilius Frey in libro, cui titulus *Philosophia Druidum*, qui in 8. Paris. 1646. prodiit, historiam eorum plenius proposuit, quem tamen videre hactenus non licuit. 32 33

34 Fuere non priscis tantum seculis collegia talia occulta; sed & superiori seculo de FRATERNITATE ROSEÆ CRUCIS fama percrebuit. Editi sunt de illorum dogmatibus & doctrina Theologica libelli Germanica lingua, qui multum strepitus ubique excitarunt. Fuere, qui totam rem pro impostura habuere, aliqui scriptis Apologeticis in lucem missis defenderunt. Literæ a multis ad illos scriptæ, publicisque typis impressæ, sub spe arcani alicujus indagandi. In Germania Vir doctissimus Michaël Meierus causam illorum publico scripto egit, cui titulus: *Silentium post clamores, h. e. Tractatus Apologeticus, quo causæ non solum clamorum, seu Revelationum Fraternitatis Germanicæ de R. C. sed & silentii, seu non redditæ ad singulorum vota responsionis, una cum malevolorum refutatione, traduntur & demonstrantur.* Ubi multa etiam historica de hac societate occurrunt. Scripsit & Robertus Fluddius defensionem hujus societatis, & Johannes Heidon Anglica lingua varios de Fratrum Roseæ crucis doctrina tractatus edidit, inter quos hoc titulo unus est: *Infallibilia axiomata Fratrum Roseæ Crucis, cognoscendi præterita, præsentia & futura.* Non agitur hoc libro, nisi de mirabili vi & potestate numerorum, quibus evocentur genii, & alia occulta in natura perficiantur. Sed pleraque ex illis sunt e scriptoribus de mysteriis numerorum congesta.

35 Anno hujus seculi trigesimo fama quoque COLLEGII cujusdam ROSIANI, per quendam *Petrum Mormium* divulgata, libello Lugd. Batav. impresso, cui titulus: *Arcana totius naturæ secretissima, nec hactenus unquam detecta, a Collegio Rosiano in lucem produntur, opera Petri Mormii.* Occasionem hujus libelli & notitiam Collegii hujus in libello ipso tradit Autor: Collegium hoc institutum fuit circa Delphinatus confinia a viro quodam ROSIO, cui se parem ingenio sub sole nec vidisse, nec audivisse, ait Mormius, qui ex Hispania in Galliam rediens, quanquam sacræ Theologiæ Doctor Philosophiæque publicus Professor, nec obscura prosapia oriundus, obscuro hujus Collegii rumore incitatus, ad locum illum pertendit, supplexque senem ROSIUM rogavit, ut se societati suæ adscribere dignaretur. Sed frustra: Collegium enim ejus cum tribus tantum constaret discipulis, viris nobilissimis, noluit quarto arcana

36 sua revelare, eique extero. * Exoravit tandem Mormius, ut, si non ut discipulum, saltem ut famulum se susciperet, quod tandem impetravit, atque illo tempore multa ex eo arcana didicit. Concesserat quoque illi Rosius, ut in utilitatem provinciarum fœderatarum converteret; quare Hagam concessit, ac illustrissimis Ordinibus multa proposuit, a quibus non auditus, pecunia interim deficiente, arcanorum titulos publico hoc libello divulgavit, si quis esset e Magnatibus aut Ordinibus, qui autori

37 sumptus ad experimenta facienda suppeditaret. * *Tria* sunt *arcana* majora Rosii, quibus homo nil majus desiderare posset, videlicet *motus perpetuus, ars transmutatoria,*

38 *medicina universalis.* * *Motus perpetuus* aut est rectus, aut circularis, aut compositus ex ambobus. Motum perpetuum rectum, etsi per septuaginta annos illi insudaverit, Rosius non perfecit, forte quod noluerit Deus, judicio Mormii, hominem mortalem in arca, etiam decem hominum millia continente, sine ullo labore ascendere supra corpus lunæ, solem stellasque fixas, ac quatuor plus minus spatio dierum ab oriente ad occasum pervolare, aut utrumque polum mundi permeare, & velocius ave rapi-

rapidissime volante in contrarios ventos pervehi: quo motu recto homo quatuor dierum spatio utrosque permeare polos possit. Nam, cum in illo vacuo nulla detur corporis objectio, quæ cursum retardet: tanta talem arcam velocitate ferri posse existimat, qua flammulas æthereas æstate serena rapi videmus. Hoc suo conatu quanquam excidit Rosius, ut sane ipsa ratio vix admittere videtur; artem tamen ipsam celavit, secundum quam procedere debet, qui tali arcæ fabricandæ operam dare vellet; ne fortasse aliquis, ipso ingenio felicior, ea mediante efficeret, quod hactenus ipse non potuit, qui omne genus hominum per universum orbem torquere, leges juraque immutare aut evertere posset: quale malum quoque a suo invento metuit Franciscus Lana in libro Italico, cui titulus: *Prodromo all' arte maestra cap. 6.* quo per globos cupreos, aëre evacuato, naviculam velis & remis instructam in altum tolli posse existimat, inductus falso quodam de aëris & aquæ analogica gravitate præjudicio; cujus inventi possibilitatem tamen ingeniosissimus Sturmius concedere visus est. Motus ex recto & circulari compositus, quo tamen in altitudinem tantum montium tolli posset homo, Rosio negatus fuit. * Motum tamen perpetuum circularem quadruplicem Rosius invenit, qui corpora annexa moveat lateraliter aut circulariter, non tamen eis tollat gravitatem: ut 1. motum igneum, quo fax accensa, ac rotæ imposita, se ipsam, & rotam, & omne impositum, movet. 2. Motum aëreum, per molendinum veliferum, quo vel intra domesticos parietes, aër se ipsum exagitans, etsi clausus, rotas trahat & circumagat, æterno ordine: quo uti possunt, qui terras submersas aquis siccari, aut agros fertilitatis gratia aquis rigare, aut frumentum molere volent. 3. Motum aqueum, quo aqua ascendens & descendens non solum seipsam sursum refert, sed & corpora annexa circumducit. 4. Motum terreum, quem ceteris excellentiorem docet Mormius, quo naves in mari grandes & onustæ in contraios ventos cogi possint, tanta celeritate, ut triremes ventis secundis cursu longe prævertant, nulla hominis opera, dummodo gubernaculo regantur. Ejusdem quoque in curribus super terram usus est. *Secundum arcanum Rosianum est *ars transmutatoria,* & quidem I. *citra gradum aureum,* ubi est 1. transmutatio metallorum primi gradus, sub quo tria, mercurius, stibium, bismutum; & secundi, sub quo plumbum, stannum, ferrum; & tertii, sub quo chalybs, cuprum, argentum: quas artes Rosius Mormium non docuit. 2. Mercurium coagulare trium horarum spatio in metallum nobilissimum, colore inferius quidem auro, sed accedens ei tamen, pondere æquali, ignibus resistens, malleabile atque ductile: ex quo aurum perfectissimum postmodum, aquis fortibus mediantibus, Rosius dividit. 3. Stibium in regulum mutare, etiam sine sale petræ, ita, ut quadrantis horæ spatio tertia pars reguli ex una libra dividatur. 4. Ex ferro chalybem facere; ita, ut per singulas hebdomadas decem mille libræ ferri in optimum chalybem convertantur, unius viri opera, qui uno die omnes necessarias exstruit fornaces, trium florenorum expensis, ac pretio quatuor florenorum cum dimidio mille pondo vertit. 5. Ex cupro non exiguam quantitatem optimi argenti sale quodam examinato producere. * II. *Ars transmutatoria seminaria* est. 1. Seminaria imperfecti metalli in perfectius, quæ inutilis est, soli serviens curiositati. 2. Seminaria perfectioris in imperfectius, tam citra gradum aureum, quam intra, e. g. si semi-

39

40

41

netur aurum, vegetabile factum, seu elevatum arte spagirica, in naturam seminis solaris, convertit terram, seu metallum inferius, terram factum, per decoctionem spagiricam, in quam seminatum est, in suam naturam auream. 3. Seminaria ejusdem in seipsum, ut, cum sol, factus vegetabilis, seminatur in solem, aut imbibitur sole, ut augeatur virtus ejus a decimo gradu fortitudinis seminariæ ad centesimum: ita, ut granum unum, quod prius pollebat potestate tantum in unicum granum terræ, jam polleat, potentius factum, in decem. Ad hanc seminariam tria requirit: terram, semen, vinculum, seu instrumentum, quo terra impinguatur, ut sit pingue pabulum semini seminando, & semen virtutem accipiat vegetandi. De his tribus arcana tenet Rosius. 1. De vinculo & Mercurio, sex hebdomadarum tempore minimis expensis dividit tria elementa: quorum primum aëreum, quo nil dulcius; secundum terreum summe amarum, quo nil amarius; tertium aqueum, quo nil insipidius: ut mirum sit, corpus unum tam discrepantibus componi corporibus, quæ paucis hebdomadibus iterum fiunt unum, dum dicta dulcedo, quæ spiritus est philosophorum, & amaritudo, quæ anima, in corpus insipidum regredientes, ipsum potentius animant, quam antea: ut sicut antea unum erant, jam redeant in unum. Hunc spiritum & animam vocat Mormius rorem Maji, acetum philosophorum, lac virginis, succum lunariæ; his solvi, ait, corpora in suam materiam primam, ut fiant metalla pulvis impalpabilis sine igne flammeo. v. g. dum sol ita solvitur, ut fiat ignibile violentius pulvere sulphureo. 3. De semine hoc arcanum est, quod ex eodem pulvere, conficiatur ipsum. * III. *Transmutatoria projectiva* est plenior & perfectior, cum in momento faciat, quod seminaria temporis successu; differt a seminaria, quod hæc transmutat per modum vegetationis, veluti dum semen frumenti transmutat terram, aquam, aërem in se: projectiva vero transmutat vel per vim medicam, si agatur de perfectiori metallo in imperfectius projiciendo; vel per vim infectivam si contra agatur. Quodsi metallum perfectum projiciatur in imperfectius, sanat illius lepram & morbum, & facit illud perfectius, id est, magis sanum. Facit & aliam Transmutatoriam projectivam, cum unum aliquod projicitur in semetipsum. * Tertium arcanum est *Medicina Universalis*. Cujus tres gradus facit. 1. Eam, quæ universaliter omnes curat morbos, 2. quæ ab omnibus eis tuetur, 3. quæ vitam longam efficit. E singulis tres aliæ oriuntur. Prima, quæ morbos ex traduce profligat, secunda, quæ morbos animi: tertia, quæ morbos corporis. Præservans vel perditas vires reparat, vel ab animi & corporis ægritudinibus servat. Prorogans vitam vel producit eam, quæ senectutem præcedit, vel vitam profert in plura secula, vel in æternum: quam ultimam prorsus ignoravit Rosius: in ceteris vero omnibus mire profecit. Adduxi hæc plenius, ac ipsis Autoris verbis; cum non in omnium manibus ille libellus sit, &, ut eo rectius de singulis judicium institui possit. Mihi quidem cum præstantioribus ac præcipuis magistris conferenti illa de Transmutatoria arte philosophemata in multis nova & a via alia λεωφόρῳ ac regia aberrare videntur; qua de re peritiorum esto judicium. Ego tamen, ut rem paucis cognitam, minime hoc in loco prætermittendam duxi.

Sequun-

Sequuntur jam *arcana minora*, e quibus præcipua hic memorabimus. Poſſunt Roſiani ex omnibus corporibus lapideis, minerabilibus, vegetabilibus, elicere tria elementa, id eſt, corpora; quorum unum reſpondet terræ, alterum aquæ, tertium aëri: ex illis ternis ſingulis ulterius alia terna, ut fiant jam novem; & ex illis novenis ſingulis alia terna, ut fiant viginti ſeptem: miro ordine, arteque nova, quæ ſingula etiam ſuis maxime differentibus proprietatibus conſtant, ut v. g. ex roſa viginti ſeptem corpora diſtincta ſeparentur, quo evidentiſſime trinitatem elementorum probare volunt: elementum enim ignis, quod vocant, nihil differe ajunt ab aëreo, quam quod ſit ſpecies ejus, aër ſc. magis excultus: qui nihilominus in ventre ſuo tria iterum diviſibilia contineat elementa. Solvunt antimonium totum in aquam fontanam & clariſſimam, quæ leviter vomitum ciet & alvum movet; flores ex eo faciunt ſingulari methodo copioſiſſimos; amuleta contra peſtem & quævis contagia, ſomnum conciliantia. Arcana habent adverſus mortem violentam: unum defendit ab aquis, quo uti poſſunt tempore naufragii: a ſubmerſione enim cuſtodit. De tali arcano etiam Pegelius in ſuo ſupra citato libro mentionem facit: alterum ab armis ſecurum præſtat, lorica ſcil. ſingulari modo fabricata, quæ vel ſclopeti ictum repellit: tertium adverſus famem eſt; ſi quod ſupereſt ſeminis vel leguminis, mature ſeminetur in terram etiam intra parietes domeſticos, cujus vis vegetandi in decuplum augeatur, unde tamen pro extrema neceſſitate præſidium ſit. Poſſunt & ligna, paleas, ſtramina, ad concoctionem apta reddere, ut pultes ex iis confectæ ſufficienter nutriant. Eodem libro p. 58. agitur quoque de arborum foliis, oſſibus, lana, cornibus ita parandis, ut eis nutriri quodvis animal queat. Quod convenire cum illo Papiniano invento videtur, quo oſſa ſingulari coctione, in clauſo inſtrumento, intra exiguum tempus in gelatinam reſolvuntur, de quo ſingularis in Anglia liber prodiit. In ſalis communis defectu ſalem, qui continebatur in ſanguine humano, arte ſpagirica reparatum in ſuam priſtinam naturam redigunt: quod pauciſſimo labore, commodo autem maximo, effici poſſit. Oleum talci conficiunt, quod vehementer commendat Mormius, ut medicinam univerſalem, tam intus, quam extus, ut ſpatio trium horarum ex libra talci quinque uncias olei eliciant. Commendat autem Mormius præ talco Veneto, quod vino ardenti non cedat, illud, quod reperitur in Aquitania. 44

Pergit Mormius ad *arcana Mathematica;* ubi primo motum perpetuum terreum, cujus antea mentionem fecerat, deſcribit, quem hic apponam: * Lamina longior decuplo, quam lata, plumbea, tenuiſſima, ſtylo transverſo, in formam novaculæ acutæ, pro axe, transfixa in duarum rotularum circumferentiam, pendula conſtituatur; ut minimo tactu agitari valeat; brachium ejus, tam ſupernum, quam infernum, in duas partes æquales notatum, excipiat in medio laminulam tenuem, longam digitum, itidem transverſam: ſic tamen ut dexterum latus laminæ muniatur una, ſiniſtrum altera. Illis ex oppoſito in extremis brachiorum ſimiles eodemque ordine affigantur aliæ. Item decuplices quatuor fabricentur arcus; ita, ut arcus ſimplex alligetur medio funi alterius; & ipſe alter alteri priori; ut ex decem arcubus fiat unicus. Unusquis- 45 46

quisque horum figatur affabre e regione alicujus dictarum laminularum digitalium: hinc fit, ut lamina suspensa agitata semel, infringens in duos eorundem arcuum, supernum & infernum, eadem & majori violentia refringatur in alios arcus oppositos. Quapropter & ab eisdem remissa velocitate eadem redit ad arcus, a quibus discesserat; & ab eis excepta, uti prius, vicissitudine æterna reciprocatur in exitus & reditus nunquam quieturos. Hinc binas fabricas addit, quarum prima est ballista, quæ non minori virtute projicit globum ferreum, quam tormentum bellicum. Ita autem eam instituit. Fiat magna ballista, more communi, cui loco sagittæ aptetur alia ballista minor, & huic eodem modo alia minor, toties multiplicando ballistas, quoties ejus duplicare vim ejaculatoriam voles. Sic vero instituantur, ut, cum major laxata est, confestim, dum ejaculata minor procurrit, clavo obvio itidem laxetur; & sic de sequentibus; globus vero insideat ultimæ; fit igitur, ut velocitas harum omnium ballistarum, in unum ex multis coiens, in globum unita supra fidem eum deturbet in remota. * Secunda machina planetarum cursus ceterosque mundi effectus imitatur: qualem Drebelius quidem invenit per lampadem ardentem arcæ inclusam, cui insidebat globus. Sed Rosius per funem pendulum repræsentavit omnes cœlorum motus, pluvias, tonitrua, ventos, & ipsam cœlorum musicam, innumerabiles denique mugitus, sibilos, vagitus, clangores, latratus, nemine tangente aut juvante. * Plura hinc sunt circa rem rusticam, hortensem, campestrem &c. arcana. In singulis sunt alienarum qualitatum insertiones, transformationes. In qualitatis alienæ insertione, observavit Rosius, plantas vel ambræ, vel zibetæ, vel cujuscunque rei, odore ita imbui posse, ut tota herba semper illum odorem spiret, & pro vero mosco &c. in usum venire possit. Cum hæc experiretur, sequentium paradoxorum veritatem probatam invenit, quorum primum: omne vegetans nec ex aqua nec terra, nec aëre sumit sui incrementi materiam, & per consequens, elementa non sunt elementa rerum. Secundum: omnis res, quatenus talis natura, est indivisibilis: ergo, quando res crescit, in se ipsam repetitur, & ejus perire nil aliud est, quam istius repetitionis annihilatio. Tertium: ex nihilo fit aliquid: cum omnia, quæ fiunt, ex nihilo fiant. Hoc infertur ex præcedentibus. Ad hujus rei confirmationem vidisse se, ait Mormius, semina plantarum projecta in vacuum quoddam, in quo nec aër, nec aqua, nec terra, a quibus augeri potuerint, longe lateque radices circumvolvere, adolescere, frondere, florere & sementurire. Nisi suis oculis vidisset, nunquam talia se credidisse ait. In exemplum adducit J. Bapt. Portam, *Mag. nat. lib. 4. cap. 19.* (quem autorem veridicum se in multis probasse ait), qui docet, farinam triticeam portentoso proventu in infinitum excrescere, observatis paucis, quæ nullam evidentem crescendi materiam suppeditant. * Proponuntur alia de aggeribus & vallibus dissipandis, de terræ ejaculatione ad fossas implendas, de messibus opimis ex agris exhaustis & sterilibus sine fimo vulgari & alia cultura producendis, de organis aquam sursum levantibus, de singulari quadam machina, quæ *Arca piscis* vocatur, quia sub aquis non secus ac piscis natat, sursum, deorsum, dextrorsum, & prout vult, qui regit eam. Hanc ita describit Mormius: Hæc cursu insequi potest

47 48 49

quam-

quamvis navem, etiam secundo vento pulsam; maris abyssos lustrare, indeque corallia, perlas, aurum, naves mersas, quærere & exportare: & pro magnitudine sua centum & mille viros deportare. Idem Mormius illic ait, se aquis mersum ambulare posse, quocunque placuerit, meta posita, & in charta sub gurgite scribere, quicquid volet, & de fundo extrahere, quod injicitur, & tormentum pulvere nitroso gravidum succendere, & tandem siccum emergere. * Ad ligna dividenda Rosius serram invenit, quæ minori fastidio & labore plus efficit uno die, quam quælibet alia diebus sex. Ad saxa dividenda machinam invenit, qua quæque saxa sub aquis latitantia, in quæ naves alliduntur, brevissimo tempore dissiliant. Invenit instrumentum, quod camino impositum fumum omnem de loco sursum trahit, & una veru carnibus assandis onustum optime volvit, beneficio ignis, qui a se ipso movetur sursum: item furnum portatilem, qui sola lampade supposita breviori tempore carnes durissimas percoquit, magno lignorum, laboris & temporis compendio: cujus & usus insignis in destillationibus est. Agit porro de linguis breviore methodo docendis, de quo nos alio loco. Hæc sunt illa collegii Rosiani arcana, in quibus recensendis forte prolixior, quam par erat, fui. Putavi tamen, non ingrata lectoribus fore ob insignem rerum & artium varietatem; quarum vel titulos nosse, Historiæ naturalis cultoribus jucundum non solum, sed & fructuosum est. * Ego vel in hunc diem latitare per orbem variis in locis talia occulta collegia crediderim, ut olim singulares ordines in arcanorum naturæ memoriam sunt instituti, quorum omne studium in abditis naturæ caussis indagandis versatur, de quibus hoc loco plura non dicemus. Felices animæ, quæ divino beneficio ad hæc arcana admissæ! quod & Seneca agnoscit, qui lib. 6. Nat. quæst. *Magni*, inquit, *animi res fuit, Naturæ latebras dimovere, & in Deorum secreta descendere.* Nos jam ad cetera transimus.

50

51

CAP. XIV.

DE ALIIS ERUDITORUM SOCIETATIBUS.

§. 1. *Museorum cura ad Principes pertinet.* 2. *Hebræorum Scholæ.* 3. *Synagogæ.* 4. *Græcorum Musea.* 5. *Prytanea.* 6. *Museum Alexandrinum.* 7. *Honores eorum, qui Museo Alexandrino recipiebantur.* 8. *Omnis generis literati in illo.* 9. *Canonicorum collegia.* 10. *Universitates.* 11. *Quare in Academiis exigui sint rerum naturalium progressus.* 12. 13. *Judicium Verulamii & Tschirnhausii.* 14. *Academiæ Italicæ.* 15. *Quando institutæ.* 16. *Academia Humoristarum.* 17. *Mancini elogium.* 18. *Lynceorum.* 19. *Cæsii elogium.* 20. *Origo hujus Academiæ.* 21. *Doctrinæ in illa propositæ.* 22. *Aliæ Academiæ Romanæ.* 23. *Venetæ Academiæ.* 24. *Veneta & Vinitiana differt.* 25. *Incogniti.* 26. 27. *Plures Academici Veneti & Patavini enarrantur.* 28. *Academia Furfurariorum Florentina.* 29. *Strozzæ elogium.* 30. *Academiæ plures Florentinæ.* 31. *Academia*

mia Otioſorum. 32. *Manſi elogium.* 33. *Academiæ Neapolitanæ.* 34. *Plures Academiæ recenſentur.* 35. *Academia della Leſina.* 36. *Scriptum della Leſina ridiculum.* 37. *Inepti Academicorum tituli reprehenſi.* 38. *Earum Academiarum utilitas.* 39. *Fata.* 40. *Forma & inſtitutio.* 41. *Academie Françoiſe, Pariſiis a Richelio inſtituta.* 42. *Plures Academiæ Pariſinæ recenſentur.* 43. *Fructus pro augendis ſcientiis, cur ex illis exiguus?* 44. *Societas Regia Anglica.* 45. *Abrahami Cowlei Idea collegii experimentalis.* 46. *Collegium Pſychoſophicum.* 47. *Hieroſophicum.* 48. *Samaritanum.* 49. *Tſchirnhauſii pro inſtituendo Collegio indagandæ veritatis conſilium.*

1 Ubique gentium ſua fuere ſtudiis quaſi emporia, Muſea, Collegia, ubi convenirent eruditi, deque variis rebus literariis inter ſe conferrent, unde divinarum humanarumque rerum ſcientia in populos mitteretur, ac in Reipublicæ utilitatem præclara ingenia educarentur. Fuit illa Principum jam ab omni ævo cura, eſſeque in omne ævum debet, ut artes liberales foveant, earum doctoribus & cultoribus omni ope conſilioque ſubveniant, cœtus virorum doctorum publicos cogant. Hæc ſunt vera illa opera πολυχρόνια in longum tempus duratura, qualia eſſe volebat Ariſtoteles munificentiæ opera. Eumenius Rhetor in Panegyrico recte vocat talia Collegia ac Gymnaſia *templa Imperatoriarum Gloriarum:* in eo enim vere Deum imitantur Principes, cum bonorum fontes populis ſuis recludunt. Ab illis, ſi ipſi boni, docti, pii, virorum eruditorum amantes ſunt, naſcitur illa ſeculorum felicitas, excoluntur artes humano generi utiles: ipſique immortales erunt, cum inſtrumenta immortalitatis tuentur. In hunc usque diem fruimur maximorum Heroum, Caroli Magni, Fridericorum, beneficiis; neque ulla unquam ætas illorum memoriam obliterabit. Durat illa literarum & Collegiorum per Italiam, Galliam, Germaniam, reſtauratoribus gloria, quorum munificentia fructus ad omnem poſteritatem propagantur. Hi ſunt illi portus, in quos ſe referunt fluctibus negotiorum agitati, nunquam minus otioſi, quam cum ſic otioſi.

2 Antiquiſſima illa Collegiorum cura eſt, & cum ipſa humanitate nata. In *Hebræorum* politia a Prophetis *ſcholæ* ſunt divino inſtinctu conſtitutæ. Illæ quadraginta & octo urbes, domicilio ac uſui Levitarum conceſſæ, *Numeror. c.35. & Joſ. c.21.* ſcholæ fuere populi Iſraëlitici, in quibus juventutem diligenter educatam, ex eo colligi poteſt, quod Nabuchodonoſor e captivis filiis Iſraëlis deligi jubet pueros, omni ſapientia eruditos. Erat Hieroſolymæ in monte Sion nobiliſſimum Gymnaſium, a primis Regibus magnifice ornatum. Chryſoſtomus illud vocat διδασκαλεῖον τῆς γῆς, *ſcholam communem orbis terrarum,* quæ diu floruit, usque dum ſuperſtitionibus gentium ejus gloria contaminaretur. In hiſtoria Regum mentio fit ſcholæ, quam aperuit Heli Sacerdos, cujus diſciplina primogeniti Deo conſecrati erudiebantur. Schola Samuelis Prophetæ in Galgala, Ramatha, Najoth. Schola Heliſei formata ab Helia.

3 *Synagogæ apud Judæos, poſt labefactatam diſciplinam Levitarum inſtitutæ, quibus præerant Phariſæi & Scribæ, in varias ſectas diſtincti, in quibus

quibus Paulus Apoſtolus ad pedes Gamalielis profecit. Erant in illis Synagogis quoque Bibliothecæ, ad earum uſum paratæ. Videatur Lomeierus, *libro de Bibliothecis cap. 3.*

In *Græcia*, ut omnium artium quaſi patria erat, ita *varia* in honorem artium & virorum literatorum *Muſea* inſtituta. Ipſæ Athenæ apud *Athenæum lib. V. cap. 2.* τὸ τῆς ἑλλάδος μουσεῖον, Græciæ Muſeum dicitur. Fuit & Athenis Μουσεῖον, teſte *Pauſan. in Att. & Lacon.* de quo videatur Meurſius *Athen. Att. II. 9.* Trœzene itidem erat Muſeum, teſte *Pauſania in Corinth.* Stagiris, teſte Plin. *Hiſt. Nat. l. 16. cap. 32.* De Muſeo Helicone egit Amphion, teſte *Athenæo lib. XIV. cap. 6.* Magno ſcil. in honore apud Græcos erant non ſolum viri docti, ſed & bene de Republica meriti. * Hi in Prytaneis publico victu alebantur, quod præcipuum quidem Athenis fuit, ſed & in ceteris omnibus Græcorum urbibus *Prytanea* fuerunt. Habebant Tarentini, Corinthii, Rhodii, Mileſii, Tenedii, Argivi, Thaſii, Ereſii, Mitylenæi, Cyziceni, Elei, Naxii, Epheſii, Naucratitæ, ſua Prytanea. In his Veſta culta fuit, perpetuique ignes magna religione cuſtoditi, cujus occulta quædam ratio fuit. Sed Athenarum fama fecit, ut ejus urbis prytaneum cetera omnia ſplendore ſuo obfuſcaret. Vide de his Prytaneis Caſaub. Animadverſion. in Athenæum, *lib. 15. cap. 19.* 4 5

Præ ceteris omnibus toto orbe ſuo tempore celeberrimum fuit *Muſeum Alexandrinum.* Deſcribit illud Strabo lib. 17. *Pars Baſilicarum ſive ædificiorum regiorum eſt Muſeum, quod ambulacrum & exedram habet, magnamque inſuper domum, in qua cœnaculum eſt ſive convictorium iis commune, qui ad Muſeum pertinent, & literis humanioribus operam navant. Hoc collegium publicas pecunias habet, & ſacerdotem, qui Muſeo præeſt, olim a Regibus, nunc a Cæſare, conſtitutum.* Floruiſſe hoc Muſeum jam tum Ptolomæi Philadelphi tempore, docet Athenæus *lib. 5. cap. 8.* * Non leve erat hoc honore dignum haberi: nam inter equeſtres dignitates referebatur, ait Philoſtratus *lib. 1. de Sophiſtis* in Dionyſio. *Adrianus Dionyſium Satrapam deſignavit, non humilium gentium, ſed inter viros ordinis equeſtris cenſeri voluit & eos, qui in Muſeo alebantur. Muſeum autem erat Menſa Ægyptia, quæ ex omni terrarum orbe celeberrimos quosque convocabat.* Illorum honorum præcipua quaſi capita fuere δωρεαὶ καὶ δῶρα. Ita in Adriano Tyrio Philoſtratus: *Marcus,* inquit, *Imperator Sophiſtam Adrianum miratus eum magnis affecit* δωρεαῖς καὶ δώροις. Tum ſubjungit: *Voco autem* δωρεὰς, *publici victus honorarium, prærogativas, immunitates, Pontificatus & cetera, quæ viros illuſtrant:* Δῶρα *vero aurum, argentum, equos, mancipia, & quæcunque divitiarum nomine cenſentur.* Quibus addere poſſumus liberam & immunem terra marique vehiculationem, quam donavit Polemoni Trajanus Imperator, ut in ejus vita habet Philoſtratus. Ipſi illi maximi Imperatores Sophiſtarum auditorium præſentia ſua & muneribus cohoneſtabant. Pompejus, teſte Plutarch. in ejus vita, cum Rhodum veniſſet, ſingulis Sophiſtis talentum largitus eſt. Ad Hermogenem, 15. annos natum, facundia celebrem, Marcus Imperator ſumma cupiditate acceſſit; & ut Suidas ait, δωρεὰς λαμπρὰς ἔδωκεν. * Erant vero omnis 6 7 8

generis viri docti in Museo Alexandrino, Rhetores, Mathematici, Poëtæ, Philosophi. De Philosophis est illud apud Athenæum *lib. 1. cap. 19.* scomma: *Timon Philiasius Sillographus Museum caveam dixit, irridens Philosophos, qui ibi alebantur, & tanquam aves maximi pretii, inclusæ reti saginabantur.*

Permulti pascuntur in Ægypto populosa.
Pugnantes libris ac semper digladiantes
Musarum in cavea.

Ut de verbis rixari nunquam cessent. De hoc Museo ejusque viris illustribus scripsit Aristonicus, teste Strabone lib. 1. Scripsit & Callimachus Μȣσεῖον, teste Suida. Erat inter honoris titulos, *Alexandrinos* dici, qui alia gente erant oriundi. Qui enim Alexandriæ literas docuerant, vel jus civitatis erant adepti, Alexandrini dicebantur. Vide plura ejus appellationis exempla apud Jonsium, *Histor. Phil. l. 1. c. 2.* Multa hic de Byzantino, Antiocheno, Berytensi &c. Collegiis dici possent, quæ consulto
9 omittimus. * Vetustissima *Canonicorum collegia,* nihil nisi scholæ fuerunt, & in hunc finem institutæ, ut arguunt, quæ hodieque mutato & profanato eorum usu supersunt, officiorum nomina.

10 Successerunt, mutato per Carolum Magnum publico statu, omnique re sacra & literaria restaurata, Academiæ, de quarum origine, juribus, multa dici possent. Sed occupavit illud argumentum Conringius in præclaro *de Antiquitatibus Academicis* libro. Moliebatur etiam Leo Allatius opus *de totius orbis Academiis,* sed illud vel affectum tantum, vel ἀνέκδοτον est. Scripsit & Joh. Bapt. Alberti tractatum Italica lingua: *Discorso dell' origine delle Academie publiche & private,* teste Ghilino *in Theatr. Ho-*
11 *minum literator. vol. 2. p. 137.* quem tamen non vidi. * In his etsi universa doctrina & rerum humanarum divinarumque scientia proponitur, nam in illum finem sunt institutæ, ac *Universitatum* nomen sunt adeptæ; parum tamen hactenus in rerum na-
12 turalium studiis ac mathematicis effectum est: * cujus rei causam Franciscus Baco Verulamius indagat *in Cogitatis & Visis suis de inventione naturæ,* sive *Inventione rerum & operum: Cogitavit & illud,* inquit, *in moribus & institutis Academiarum, Collegiorum & similium Conventuum, quæ ad doctorum hominum sedes & operas mutuas destinata sunt, omnia progressui scientiarum in ulterius adversa inveniri. Frequentiam enim multo maximam professoriam primo, ac subinde meritoriam esse. Lectiones autem & exercitia ita disposita, ut aliud a consuetis non facile cuiquam in mentem veniat cogitare. Sin autem alicui inquisitionis & judicii libertate uti contigerit, is se in magna sollicitudine versari statim sentiet. Sin & hoc toleraverit, tamen in capessenda fortuna industriam hanc & magnanimitatem sibi non levi impedimento fore experietur. Studia enim hominum in ejusmodi locis in quorundam Autorum scripta velut relegata esse: a quibus, si quis dissentiat, aut controversiam moveat, continuo ut homo turbidus & rerum novarum cupidus corripitur: cum tamen, (si quis verus æstimator sit) magnum discrimen inter rerum civilium ac artium administrationem reperiatur. In artibus autem & scientiis, tanquam in metallifodinis omnia novis operibus & ulteriobus progres-*
13 *sibus strepere debent.* * Eadem est querela Ehrenfriedi Waltheri von Tschirnhaus

haus in eleganti libro, cui titulus: *Medicina mentis & corporis*, *lib.* 1. *part.* 3. qui in cauſas inquirens, quare in indaganda veritate adeo exigui ſint progreſſus, præcipue in Academiis, eandem adducit, quod plerique homines non ſui animi inclinationes & ductus ſequantur, præcipue illi, qui in Collegiis vivunt. Ita enim ille: *Qui ſuas inclinationes ſecuti ſunt, vel ex inſtituto, vel fortuna ſic diſponente, magni certe viri ſunt habiti, mundoque exhibuere ſingularia. Hæc, qui magnorum virorum vitas perlegerit, optime firmata inveniet: cum contra tot Academiæ, tot annorum abſumpto tempore, & tot collegia virorum, ſtudiis quam enixiſſime incumbentium, pauciſſima tantum nobis, aliorum plerumque inventa, alio ordine, aut commentariis illuſtrata, ad diſcentium uſum diſpoſita tradiderint; nihil autem, quod cum inventis illuſtriſſimorum virorum comparetur, ne dicam æquipolleat, multo minus palmam præripiat. Certe hujus rei ratio non eſt alia, quam quod plerique proprias inclinationes ob neceſſariam vitæ ſuſtentationem vix potuerunt ſequi, utut optarint maxime, vel, quod una cum ſtudiis certo adſtricti fuerunt vitæ generi, ad quod unice propter temporis penuriam coacti fuerunt attendere; aut quod ad ſtudia attinet, ea tantum tractare coacti ſunt, quæ ipſorum genio directe adverſabantur. Quod adeo verum eſt, ut ex altera parte viderim homines admodum rudes, qui ſemper propriam animi inclinationem ab ineunte ætate ſecuti ſunt, eo perfectionis evaſiſſe, ut, quod oculis inſpicerent, id manibus feliciter efficere ſcirent; licet fuerint deſtituti ſpeciali magiſtri manuductione, non ſine omnium hæc non attendentium miratione.*

14 Hos defectus ut evitarent, in Collegia liberiora viri docti coivere, opes & ſubſidia ſuppeditantibus viris Principibus & Magnatibus, præcipue in Italia. Magnus illic pro omni genere ſtudiorum, Collegiorum & Academiarum, quas vocant, numerus, inque præcipuis Italiæ urbibus, quæ, ut certo fine fuere inſtitutæ, ita variis titulis nominibuſque inſignitæ fuerunt. Sunt vero ex his quædam celebriores, quædam Autoribus ſuis ſuperfuerunt; quædam cum ipſis, & ante ipſos, exſtinctæ. Nos Academiarum Academicorumque nomina hic, quoad notitia eorum haberi poteſt, congeremus, quam partim Gregorio Leti, in *Italiæ regnantis part.* 3. *lib.* 1. partim Joanni Ferro in *Theatro Emblematum*, Italica lingua ſcripto, debemus. * Si 15 Conringium in *Antiquitat. Academ. ſupplemento* 1. audimus, primo omnium in Italia Romæ videtur *Academiæ* vox reducta in uſum Paulo II. Pontifice, ita tamen, ut non ſignificaret ſcholam ipſam, ſed collegium illo tempore Romæ commorantium, & priſcæ doctrinæ collapſæ reſtitutionem aliquam inſtituentium; probatque hoc, loco ex Bartholomæo Platina in vita hujus Pontificis adducto, ubi memoratur, Paulum hæreticos eos pronunciaſſe, qui nomen Academiæ, vel ſerio vel joco, deinceps commemorarent. Sed poſt illa tempora & frequentius & gratius talium Academiarum nomen fuit: de quibus nunc agemus.

16 Romæ (ut ab illa incipiamus) celebres Academiæ fuerunt, 1. HUMORISTARUM, quorum Symbolum eſt, decidens e nubibus pluvia, cum hoc lemmate: *Redit agmine*

17 *dulci.* * Autor hujus Academiæ Paulus Mancinus fuit, ex ſtirpe Romana veteri ac nobili proſapia creatus. Originem nominis in Hiſtoria Academiæ Francicæ ſub initium ejus Dn. de Peliſſon recenſet, & Galliſius in *Converſations de l' Academie de Bourdelot*, Diſcurſu illo, qui appendicis loco additur. De Mancino Erythræus *Pinacoth. I. num. 13. Humoriſtarum Academiam inſtituit præſtantiſſimis hominum ingeniis refertam, cujus nominis fama brevi totam Italiam pervaſit, atque Alpes conſcendens & maria transmittens, apud omnes eas nationes permanavit, ubi aliquis bonis literis honos habetur, adeo ut hodie apud doctos viros nihil fere ſit Academia illa celebrius. Ad hanc Academiam inſtituendam impulit Mancinum Gaſpar Salvianus, homo ad amicitias & familiaritates eruditorum factus.* Hujus characterem graphice depinxit Erythræus Pinacoth. I. num. 14. *Huic ab ineunte ætate nihil fuit antiquius, quam univerſos notitia comprehendere, ſingulorum genus, patriam, opes, divitias, virtutes ac vitia, noſſe, quam plurimos uſu amicitiaque ſibi conjungere, quos ita junctos haberet, opera, conſilio, labore juvare, cum eis communicare, quod habebat; adeo ut, cum pro nonnullis eorum interceſſiſſet, pene ad egeſtatem redacta ſit; ſed maxime eorum familiaritates appetebat, qui ingenii, eruditionis, doctrinæ, aut artificii cujuspiam fama præſtarent; hos colere, diligere, tueri obſequio, horum ſtudia, utilitates & commoda ſuis anteponere. Neque alterius cujuspiam opera uſus eſt Paulus Mancinus ad Academiam Humoriſtarum congregandam, niſi illius. Nam quod erat apud omnes eruditos viros gratia & amore, non fuit illi magnopere elaborandum, quo unumquemque illorum in illum cœtum attraheret, &, quoties conventus ille honeſtiſſimus cogendus erat, ſolus ille ſingulos adire, hortari, rogare, ut venirent, quæque domi tanquam in umbra commentati eſſent, foras educerent, & in eam clariorum hominum lucem conſpectumque proferrent; adeuntibus obviam ire, ſalutem impertiri, locum in ſubſelliis tribuere.* De hoc Paulo Mancino legi amplius poteſt Erythræus, *lib. 5. epiſt. 6.* Hujus Humoriſtarum Academiæ princeps ſuo tempore factus eſt Joh. Bapt. Marinus, Poëta Italus celebratiſſimus. Vide Erythræum, *Pinacoth. I. num.* 16. Fuit & in eadem Academia princeps Auguſtinus Maſcardus, Urbani VIII. cubicularius, Poëta inſignis,

18 teſte Erythr. *Pinac. III. num.* 36. * Fuit 2. Romæ celebris LYNCEORUM Academia, ut Erythræus refert, ab Angelo Cæſio, Federici filio, Duce Aquæ Spartæ Romano inſtituta, cujus merito plenior hic hiſtoria proponi debet, quo illa ceteris omnibus Italiæ Academiis majorem promerita famam eſt. Lynceorum ſibi nomen a Symbolo Lyncis ſumſerunt, ut perſpicacitatem in

19 operibus naturæ eo titulo innuerent. * Hujus Cæſii characteriſmum Erythræus nobis depingit Pinacoth. III. num. 23. *Mathematicas præ aliis diſciplinas coluit, in eisque, qua erat ingenii ſublimitate atque acumine, progreſſus maximos fecit, ut videre licet ex libris, quos edidit; & in Geometricis ac Mechanicis pleraque a nemine excogitata invenit. Præſtantiſſimum etiam ingenium contulit ad rerum philoſophicarum ſcientiam, in quibus ſummus evaſit. Ex quo excellenti ſtudio omnia egregia illa opera emanarunt, quæ cum ſumma ſingularis ejusdem ingenii admiratione leguntur. Primum, volumen illud ingens, quod Naturæ theatrum inſcribitur, unde Apiarium etiam*

ſuum

ſuum depromſit: Tum liber de cœlo, in quo ex ſanctorum Patrum ſententia probare contendit, cœlum eſſe fluidum, non autem ſolidum, ut univerſa Philoſophorum ſchola defendit: deinde prodigioſorum omnium Phyſica expoſitio, pluribus libris comprehenſa; tum cœleſtis natura, non minus multis libris expoſita; tabulæ etiam Philoſophicæ, in quibus omnium vis & natura plantarum, Mexicanarum quoque, luculenta oratione narratur. His additur Metallophytum, Urbano VIII. & Card. Barberino dicatum; Phyſica Matheſis, & univerſale rationis ſpeculum; ubi ſcientiarum ars omnium copioſe tractatur. Neque his tantum, quantumvis latiſſimis, doctrinarum finibus ſe illa vis ingenii continuit, ſed tantum flumen, extra ripas diffluens, in alias etiam diſciplinas & ad eam Philoſophiam, quæ eſt de vita & moribus, exiit, atque Moralia, Paradoxa, Monita, & his ſimilia quam plura, in vulgus emiſit. Ad ſui aliorumque exercitationem publicam domi ſuæ Academiam inſtituit, quam Lynceorum nomine appellavit; in qua & ipſe, quoad vixit, principatum obtinuit. Autor erat Academicis ſuis, ut aliquid ſcriberent; cujus autoritas eo majus apud eos pondus habebat, quod ſuum ad illam exemplum accedebat, qui nullum ſcribendi finem faciebat. Ac, ne ad ea, quæ docte eruditeque compoſuiſſent, in lucem edenda, ſumtuum faciendorum metu deterrerentur, pecuniam ipſe de ſuo largiebatur. Cujus honeſtiſſimæ glorioſiſſimæque liberalitatis exemplum ſi viri principes imitarentur, non tam multis egregiis ac doctis operibus egeremus, quæ nunc, autorum inopia, in aliquem pauperculæ domus angulum rejecta, pulvere obruta ſituque corrupta, in magnum bonarum artium detrimentum, eruditorum manibus eripiuntur: præterea eum illi ſuæ liberalitatis fructum ferrent, quo nullus, neque major, neque præſtantior, expectari poteſt ab iis, qui nihil eſſe in vita magnopere expetendum, niſi laudem & honeſtatem, exiſtimant; videlicet, ut nomen ipſorum clarum & æternum apud poſteros eſſet. Quid multis opus eſt? Eo Angeli Cæſii, in operibus eruditorum typis mandandis, liberalis ac regius progreſſus eſt animus, ut nulli neque ſumtui, neque labori pepercerit, quo Nardi Antonii Recchi novæ Hiſpaniæ rerum medicarum liber, qui antea latitabat, in hominum conſpectum exiret. Nam & ſumtus ad id neceſſarios præbuit, ac doctiſſimis ſuis Lynceorumque ſuorum commentariis illuſtravit atque auxit. Laudata eſt viri hujus principis eruditio, ac mentis acies, qua rerum omnium vim & naturam inſpexit, a Jo. Baptiſta Porta, in præfatione libri, quem de diſtillatione conſcripſit. Hæc de Principe illo Erythræus. * Verum ſi Auguſtinum Favoritum in Vita Virginii Cæſarini, quæ Poëmatibus ſeptem virorum illuſtrium additur, audimus, non Angelus Cæſius, ſed Federicus, hujus Academiæ Autor fuit; ita enim Favoritus: *Hæc Academia Lynceorum autorem habuit Federicum Principem Cæſium, literarum amatorem potius, quam peritum; manſitque tamdiu, quamdiu vixit autor ſuus, qui illam quaſi ſatam a ſe arborem omni officio induſtriaque colebat. Verum eo mortuo, cum Academici nullas haberent certas ſedes, nec ceterarum Academiarum morem ſequerentur, ſtatis diebus in unum conveniendi: ſed unico nominis ſplendore, & annuli myſterio, omnis eorum diſciplina contineretur, brevi Lynceorum memoria ita exſtincta eſt, ut eorum ad ætatem hanc noſtram vix tenuis aura pervenerit.* Incertum ergo e tam diverſis ſententiis, cui Academiæ hujus origo, patrine, an filio, tribuenda. * Fuit vero hujus Academiæ inſtitutum, eodem Favo-

20 21

rito teſte, inuſitata rerum eventa, quæ terris, quæ cœlo acciderent, in diſputationem vocare, cauſas ſedulo indagare, & eorum obſervationibus aliisque experimentis veterem omnem Philoſophiam, Ariſtotelicam inprimis, evertere. Præcipue Chymica omnia excolebant, quibus convelli doctrinam Ariſtotelis putabant: quod Virginium feciſſe, ſedulo huic operi intentum, autor eſt Favoritus. Præclari ex hac Academia viri orti: Galilæus a Galilæis, Fabius Columna, ac plures alii, quorum hiſtoriam pleno opere, ſed inedito, deduxit Martinus Fogelius, cujus ſupra mentionem fecimus. * Plura fuere in eadem urbe collegia: Academiam ORDINATORUM Cardinalis Detus in ſuis ædibus fundandam curavit, in qua eruditis exercitationibus accedebat ſuaviſſimus vocum & chordarum cantus. In illa magnam ſibi famam Octavius Tronſarellus acquiſivit; ſed in magnam cum Margarita Scarrochia, poëtria nobili, contentionem venit ſuper ſymbolo hujus Academiæ, quod erat, ſalinum plenum ſalis, cum hoc dicto: *a Sole;* de qua liticula legi poteſt Erythræus *Pinacoth. III. num. 36.* Plures Romæ memorantur Academiæ, a J. Ferro, *Delficorum*, *Incitatorum*, *Intricatorum*, *Partheniorum*, *Renovatorum*, *Uniformium;* a Gregorio Leti *Phantaſticorum*, de quibus omnibus, quæ dicam, non habeo.

22

23 In Venetorum urbe multæ inſtitutæ fuere Academiæ: ubi primum occurrunt Academia VENETA & VINITIANA κατ᾽ ἐξοχὴν ita dictæ, *quæ voces non unum idemque ſignificant. Teſtis Joh. Ferrus Theatr. d'Impreſe part. 1. cap. 31. *Ne creda il Lettore eſſere la medeſima la Veneta e la Vinitiana. Percioche ſe bene queſte due voci in altro ſignificando ſono ſinonime e ſignificano l' iſteſſo, qui però preſe in ſignificatione d' Academia fanno diverſità: poiche la Veneta hà per corpo una Paliſicata à modo di quelle che ſi fanno in Vinegia, quando ſi vuol fabricare col motto.* Hinc attollere moles, *& la Vinitiana ha la fama col verſo:* Coſi dal baſſo me ne volo al cielo. * Fuit illic Academia INCOGNITORUM, quam inſtituiſſe dicitur Joh. Franciſcus Loredanus, Senator Venetus, variis ſcriptis celebratiſſimus. Ejusdem Academiæ Collega fuit Angelicus Aproſius Vintimilienſis Auguſtinianus, cujus multi ſunt elegantiſſimi, plerique tamen ἀνέκδοτοι libri, quorum catalogum recenſet Gregor. Leti *Ital. regnant. part. 4. l. 3. a p. 358. ad p. 410.* ubi & multa in illum cumulat elogia. Ejus viri *Athenas Italicas*, *Bibliothecam Aproſianam*, ita exſpectant viri docti, ut deſiderium amplius non ferant. Horum Academicorum vitæ ſunt peculiari libro Italico congeſtæ, cui titulus: *Le glorie de gli Incogniti, overe gli huomini illuſtri dell' Academia del Signori Incogniti di Venetia. Venet. 1647. in 4to.* cujus tamen libri verus autor ignoratur. Sunt, qui Loredanum ipſum autorem volunt, ut Philippus Labbe in Bibliotheca Bibliothecarum: quod merito in dubium vocat Placcius libro de Anonym. ſcriptoribus, cum ii, qui vitam ejus ſcripſerunt, ac libros recenſuerunt, nullam ejus mentionem faciant, neque veroſimile ſit, ipſum ſui Panegyriſten futurum Loredanum. * Fuerunt porro in illa urbe Academici: *Allettati*, *Approvati*, *Corteſi*, *della calza*, *disgiunti*, *Diſingannati*, *Fileleuteri*, *Immaturi*, *Intricati*, *Maritimi*, *Securi*, *Aſſecurati*, *Svegliati*, *Peregrini*, *Diſcordanti*, *Inſtancabili*, *Guſſoni*, *Acceſi.* * Patavii illuſtris primum Academia eſt, cujus

24 25 26 27

cujus hiſtoriam Riccobonus ſingulari libro deſcripſit. Hinc ſunt Academici ÆTHEREI a Scipione Gonzaga inſtituti, cujus elogium vide apud Erythræum *Pinacoth. II. n. 11.* ANIMOSI ab Aſcanio Martinengo Abbate inſtituti, de quibus exſtant duæ doctæ orationes Antonii Riccoboni, quarum prima eſt *de primordiis Academiæ Animoſorum*, altera *de inſigni eorum*; illa octava, hæc nona *in Volumine primo Orationum Riccoboni* Petavii editarum. Fuerunt illic *Anhelantes* ſive *Aſpirantes, Orditi, Incogniti, Conſtantes, Elevati, Immaturi, Inflammati, Ricoverati, Sitientes, Sperantes, Affectuoſi, Hoploſophiſti, Delii, Rinaſcenti, Stabili.*

Florentiæ FURFURARIORUM ſ. DELLA CRUSCA Academiæ fama orbi literato innotuit, eruditiſſimis ex ea ſocietate libris. Nomen & ſymbolum a furfure ideo datum, quod diſputationibus ſuis farinam puriorem, animorum cibum, a furfuribus, erroribus ſcilicet, ſecernerent. Præcipue vero ad puritatem linguæ Italicæ illa inſtituta fuit. Prodiit ex illa *Vocabularium Italicum della Cruſca*, cui ſimile hactenus nulla vulgarium linguarum habet. Collegium hoc deſcribit Monconiſius in Itinerario part. 1. p. 125. *Elle eſt* (inquit) *toute pleine de diviſes faiſant alluſion au mot & chasque eſcolier prend un nom auſſis reſpondant au ſujet. Les ſieges ſont faits en hottes où l'ou porte le pain, le doſſier en pêles dont on remüe le bled, les chaiſes en façon de grandes cuves d'oſcer ou paille, où l'on tient le bled, les couſſins des chaiſes des Princes, ſont de ſatin gris en forme de ſacs, & l'on met les flambeaux dans des eſtuis; qui ſemblent des ſacs de farine.* * Academia Florentiæ quoque fuit in Joh. Baptiſtæ Strozzæ ædibus, qui omnes ſuas opes in literas impendit, quod ut illuſtre exemplum prædicat Erythræus *Pinacoth. II. num. 2.* ac merito hic commemorari debet. *Præclara,* inquit, *adoleſcentum ingenia, quæ natura ad omnes egregias artes tanquam inchoaverat atque dolaverat, excipiebat, ut expoliret atque perficeret. Erat ille Philoſophicis ac Theologicis doctrinis inſtructus, Græcis ac Latinis literis doctus, poëticæ facultatis ita peritus, ut non eum æqualibus ſuis ſolum, ſed cum majoribus etiam natu poëtis, compararetur. Has ille diſciplinas, in inſtituendo docendoque prudentiſſimus, juventutem edocebat, & quotidianis domi ſuæ diſputationibus exercebat, ac ſæpius, quod umbratili illa inſtitutione didicerat, in pulverem & ſolem cogebat educere: cujus rei magnam illi facultatem dabat inſignis Academia, quæ ſuis in ædibus, magno literatorum omnium, qui eſſent Florentiæ, concurſu celebrabatur. Quæ vero ingenia fortunæ culpa, ne emergerent, oppreſſa cernebat, ſuis ipſe opibus ac facultatibus, quibus erat affluens, ſublevabat; libros, veſtem, cibos, habitationem, omniaque ad neceſſarium uſum illis præbendo.* Hæc de præclaro hoc viro Erythræus, qui in exemplum omnibus opulentis proponi debet. Nomen vero ejus Academiæ non prodidit Erythræus. * Fuere illic APATHISTÆ, quorum ſocius fuit Joh. Nardius: *Ætherei, Ineguali, Peregrini, Immobili, Infocati, Alterati, Rinovati.*

28 29 30

Neapoli Academici OTIOSI a Joh. Baptiſta Manſo Villæ marchione inſtituti, qui generis ſplendore & artium ſtudiis clariſſimus ſummam laudem in eo ponebat, ut honeſtis adoleſcentibus ſe ducem præberet, quem proinde cum Strozza comparat Erythræus, 31

32 thræus, *Pinacoth. III. num.* 13. ita tamen, ut hunc longe præferat. * *Strozzæ institutio, teste illo, iis tantum disciplinis continebatur, quæ animum adolescentis quadam humanitate expoliunt; at Mansi in juventute erudienda industria multo progressa est longius: etenim non solum iis excultos disciplinis efficiebat, quas diximus, eos, qui se ipsi commiserant, verum etiam aliis prope centum artibus instructos ornatosque reddebat; equos frenis regere, sibi dicto audientes facere, in gyrum compellere, in cursus cogere; tum ad ludendum arma suscipere, ut ludicra illa armorum tractatione edocti, discerent, quemadmodum iis uti deberent, cum ea ad pugnandum essent sumpturi, tum, saltare, citharizare, ad chordarum sonum psallere, atque ea omnia facere, quæ sine reprehensione a viri nobilis persona abesse non possunt: & ideo præcipuus fuit autor, Neapoli collegium Nobilium instituendi, ubi adolescentes nobiles iis studiis operam darent, quibus eos æquum erat impertiri: præterea, in eadem urbe, Otiosorum Academiæ una cum aliquot aliis initium dedit.* Erat præterea vita integer, voluptatum & illecebrarum fugiens, humilis, officiosus. Quibusdam ad rem attentior visus est, sed honesto tamen fine: nam heredem omnium bonorum suorum Seminarium Nobilium reliquit, ac quantum in se fuit, cavit, ne inopia quis a studiis avocaretur. De hac Otiosorum Academia legendus & Crass. *Elog.*
33 *Hominum literatorum part.* 1. *p.* 310. * Fuere hic *Ardentes, Errantes, Sirenes, Intronati, Assetati, Suegliati.*

34 Fuere & ceteris Italiæ partibus suæ Academiæ. SENÆ; *Accesi, Auvalorati, Cortesi, Desidiosi, Intronati, Travagliati.* VERONÆ: *Constantes, Olympici, Refloridi, Temperati, Filarmonici.* RAVENNÆ: *Excitati, Informes.* BONONIÆ: *Indomiti, Nobiles, Obtusi, de la Notte, Gelati, Sonnachiosi.* FERRARIÆ: *Intrepidi, Elevati.* In aliis Italiæ locis: *Illustres, Uniti, Invaghiti, Occulti, della Penna, Solliciti, Freddi, Addormentati, Innominati, Adagiati, Offuscati, Caliginosi, Insensati, Ostinati, Raffrontati, Casenati, Immobili, Assorditi, Filoponi, Nascosti, Affilati, Aggiustati, Agitati, Arisophi, Auvolti, Concordi, Confusi, Cospiranti, della Chiave, Estravaganti, Fenici, Filareti, Filomati, Filomeli, Gjoviali, Grandi, Hortolani, Illuminati, Incitati, Industriosi, Ingenui, Intenti, Partenii, Pianigiani, Puliti, Secreti, Racchiusi, Riposti, Rischiarati, Risvegliati, Rozzi, Sabei, Schiumati, Sicuri, Spensierati, Sventani, Trapassati, Transformati, Unanimi, Uniformi, Uranii.* Instituit quoque Mediolani Academiam, exquisitissima Bibliotheca Ambrosiana instructam Cardinalis Fridericus Borromeus, de qua Stephan. Menoch. *Trattenement*
35 *erudite part.* 3. *cap.* 5. * Refert etiam inter Italiæ & quidem Florentinas Academias Johann. Ferr. *Theatr. d'Imprese part.* 2. *p.* 444. Academiam della *Lesina*, sive *subula;* non dixerim, an vere, an per jocum, an per errorem: neque enim ex verbis ejus
36 hoc colligi potest. * Prodiit alioquin apud Italos elegans & facetus liber, cui titulus: *la famosissima compagnia della Lesina*, ubi proponuntur varii modi, quibus quis per sordidam parsimoniam ditescere possit, instrumento hoc pro insigni Euclionibus applicato, quo familiari etiam sermone tales notare solemus. Illic quasi Collegium aliquod fingitur: dantur certa præcepta pro novitiis & initiandis, instituuntur consultationes super hoc argumento. In linguam Gallicam liber ille conver-

converſus, ac Pariſ. 1618. in 12. editus; una cum altero, cui titulus, *la Contra-Leſine, ou Compagnie de la marmite graſſe,* addita comœdia, *les Nopces d'Antileſine,* ubi præcepta prioribus contraria de munificentia exercenda habentur. Nihil ſane lepidius fingi poteſt. * Ridiculum alioquin pro vera Academia inſigne, etſi æque inepta nomina & ſymbola multi ſibi ſumſerunt. Multa eſt Johann. Ferri *Theatr. d'impreſe part. 1. c. 22.* circa horum ſymbolorum convenientiam vel inconvenientiam oſtendendam induſtria. Sollicite enim intentiones Academicorum diſtinguit. Sumuntur enim ab actione, paſſione, principio, conditione, imperfectione, perfectione, fine, loco, affectu, exercitio. Disquirit ulterius, quomodo inſignia & cognomina Academicorum ſub generali quodam conceptu inſtituenda, ut quivis ſocius ſibi inſigne & nomen ſumere poſſit, quod ſub generali contineatur. Nam habent & ſua ſinguli ſocii nomina & inſignia. Verum illæ difficiles nugæ videntur, & ſapientioribus in riſum illa cognomina ceſſere. Pinellum certe, Patavii viventem, ut jam ſupra diximus, deterruerunt, ne cuiquam nomen Academiæ daret, qui ab omni oſtentatione & pompa erat alieniſſimus. * Rolandus quoque Mareſius *lib. 2. ep. 43.* cum conſilium Academiarum Italicarum probat maxime, ac Capellanum laudat, quod Cardinali Richelio autor fuerit ad ſimilia Collegia in Gallia inſtruenda, titulos tamen illos, ut ineptos, rejicit. *Nihil,* inquit, *in iis mihi diſplicet, præter cognomina plane abſurda & ridicula, quæ ſibi aſſumunt Itali; quod cur faciant, prorſus ignoro: ſed utilitas ex eo manifeſta eſt, primum, quod declamando, & orationes habendo, veterum Sophiſtarum morem renovant, varia, unde libet, argumenta deſumentes, quæ pro viribus ingenii tractent. Qua exercitatione ad dicendum ſe comparant, & eloquentiam non parum alunt: deinde Poëtarum ſuorum aliorumque ſcriptorum opera ſevera lance examinant, & quid in iis laudandum, quid vituperandum, collatis ſententiis judicant. Quod ad bene de literis judicandum plurimum confert. Sed incomparabile commodum in eo eſt, quod illuc ſcripta ſua in medium afferunt, ea omnium examini ſubjiciunt, quæ quisque libere reprehendendi jus habet. Hæc vero emendatio eſt optima, tot eruditorum virorum judicio facta: ex qua etiam conſequuntur, ut poſtea emendatius ſcribant. Nec vero quis hæc tanquam parva contemnat, quod in lingua vulgari fiant. Quamvis enim Latina eruditorum lingua exiſtimetur, tamen ipſi eruditi, patrii quisque ſermonis non minimam curam habere; ſed in eo ſcriptis elegantibus amplificando & exornando, multam operam ponere debent, Romanorum exemplo & æmulatione, qui, licet ſermo Græcus uberior eſſet, tamen linguam ſuam, ut inferiorem, deſpectui non habuerunt; ſed locupletiorem & comtiorem omni ope efficere contenderunt. Quanquam, quid prohibet ejusmodi cœtus etiam ab eruditis viris, qui Latine tantum ſcribunt, inſtitui? Imo, ſi inſtituantur, utiliſſimum fore arbitror ſaltem ad operum emendationem, quæ aliquando præcipitata editione, tanquam nullum amicum doctum habeant, cujus conſilio utantur, inemendata emittunt.*

37

38

De iſtis Italiæ Collegiis porro tenendum eſt, idem eorum, quod vocabulorum ait Horatius, fatum eſſe: 39

Multa renaſcuntur, quæ jam cecidere, cadentque
Quæ nunc ſunt in honore.

40 Bononiæ e 24. Academiis non nisi tres hodie supersunt. * Academicorum numerus alibi certus, alibi pro arbitrio. Sunt, in quibus non admittuntur, nisi Nobiles, electiones instituuntur suffragiis secretis. Admittuntur Cardinales, & exteri quoque interdum invitantur, qui meritis illustres. Quælibet Academia Directorem habet, principemque suum, simulque Protectorem, qui vel fundator ejus est, vel ex illius familia. Locus certus solet assignari pro conventibus, vel in ædibus fundatorum, vel alibi. Etiam matronæ larvatæ interdum accedunt: nam & illæ in poësi se exercent, scripsitque Laurentius Legatus Museum Poëtriarum cum Iconibus, teste Gregor. Leti, *Ital. regn. part. 3. lib. 2. p. 185.* Admittuntur auditores accepta certa tessera. Unus Academicus in multis Academiis admitti potest. Suntque, qui vel 15. Academiarum membra sunt, solentque viri doctrina insignes ad hos honores invitari: quo enim doctiores socii sunt, eo majoris famæ est Academia.

41 Excitarunt hæc Italorum exempla etiam Gallos, ut & ipsi Academias erigerent. Capellanus Richelio earum autor fuit. Ipso ergo dirigente instituta est hoc titulo: *Academie Françoise.* Ceteri enim tituli, qui aliis placuerant, *l'Academie des beaux esprits, l'Academie de l'Eloquence, l'Academie Eminente*, per allusionem ad Cardinalitiam Richelii dignitatem, a Richelio ipso rejecti sunt. Displicuit illa titulorum affectatio, quæ Italis familiaris est, quod & innuit, qui ejus Academiæ historiam scripsit, Dn. de Pelisson. Ita enim de hoc titulo: *Au choix de ce nom, qui n'a rien ni de superbe, ni d'etrange, elle à temoigné peut-ètre moins de galanterie; mais peut-ètre aussi plus de jugement & plus de solidité que les academies de delà les monts, qui se sont piquées d'en prendre ou de mysterieux, ou d'ambitieux, ou de bisarres, tels quon les prendroit en un carrousel, ou en une mascarade: comme si ces exercices d'esprit estoient plûtôt des debauches & des jeux, que des occupations serieuses.* Laudat proinde Academiam Florentinam, quæ ceteris omnibus antiquior est ac simplex, quod sine ulla affectatione nomen assumpserit. Idem autor eodem in loco promittit, se aliquando de Italiæ Academiis earumque cognominibus scripturum. De illo quoque Gabriel Naudæus, quem ille citat in Dialogo suo, de Mascurat agere videtur. In hac vero Gallicæ Academiæ historia habetur 1. Origo ejus. 2. Literæ ad Richelium pro impetranda protectione cum διατυπώσει Academiæ. 3. Privilegium Regium. 4. Statuta, dies, locus, forma, conventus. 5. Institutio ipsa & quæ post illam contigerunt. 6. Memorabilia quædam, quæ circa hoc negotium evenerunt. 7. Academicorum singulorum historia. Præ ceteris in hac societate definitum fuit, ut elegantia & nitor Gallicæ linguæ illustraretur. Cui fini Lexicon ad exemplum Vocabularii della Crusca conficiendum proponebatur. Ideam ejus Lexici adornavit Capellanus, quæ habetur *p. 98.* ejus libri. Vaugelas & Faret huic labori destinati; sed cum tarde res illa procederet, uti sane non est ille anni unius, sed plurium labor (Vocabularium enim della Crusca quadragesimo demum anno absolutum est) sæpe incitatus est a Richelio Vaugelas, cui pensio eam ob caussam certa constituta fuit. Aliquando Richelius eum his verbis compellavit, *Mon-*

sieur

ſieur, vous n'oublierez pas du moins dans le Dictionaire le mot de Penſion; cui argute ſtatim reſpondit Vaugelas; *Non Monſeigneur, & moins encore celuy de reconnoiſſance.* Sed irritus poſtea ille labor fuit, neque unquam lucem aſpexit. Multæ ſuper Comœdia Cid in illa velitationes inſtitutæ: editum eſt ſingulari libro de illa ab hac Academia judicium, ab aliis iterum impugnatum. Non defuere etiam in optimum hoc Academiæ conſilium malevolorum Satyræ. Inter alios Abbas de S. Germain, qui omnia Richelii conſilia reprehendit, publice eam impugnavit. Scripta quoque adverſus illam Comœdia eſt, de quibus omnibus legi poteſt Autor ille p. 46. * Plures & ante & poſt illa tempora Pariſiis conventus eruditorum inſtituti 42 ſunt, quibus de variis rebus actum eſt, de moralibus, civilibus, naturalibus. Sed ea diſſertationibus meris tantum abſolvebantur. Hujus generis eſt illa Academia *de Primaudaye, & Recueil General des queſtions traitées en conferences du Bureau d'Addreſſe, ſur toutes ſortes de matieres, par les plus beaux eſprits de ce temps*, qui liber An. 1660. editus. Celebrantur hodieque tales conventus, quibus de variis rebus phyſiologicis, philologicis &c. diſſeritur. Quæ ſub Directore Bourdelotio acta ſunt, a Galleſio ſunt edita ſub titulo. *Converſations de l' Academie de Monſieur l' Abbé Bourdelot, contenant diverſes recherches, obſervations, experiences & raiſonnemens de Phyſique, Medecine, Chymie & Mathematique. Pariſ.* 1673. *in* 12. Addit pro appendice diſſertationem, quæ quaſi Præfationis loco eſſe poſſit, qua agit de origine Academiarum, earum utilitate, ac ſpeciatim de Academiis Pariſienſibus. Sunt Pariſiis Academiæ pro ſcientiis, (*ff*) artibus, omnis generis argumentis, ſunt publicæ, ſunt privatæ; ſunt, quæ multis; ſunt, quæ paucis ſociis conſtant. Rex e doctiſſimis totius gentis aliquam conſtituit, qua de rebus Phyſicis, Medicis, Chymicis, Mathematicis agitur: Secretarius ejus Galleſius. Laudatur alia primi Præſidis ea diſſertatione, alia, quæ titulo Delphini inſignita eſt; ſed quæ nunc diſſipata: cui viri præſtantiſſimi interfuerunt, vehementerque Galleſius eam ſublatam dolet, conſiliumque perfectæ Rhetorices, quod ex illo Collegio ſperabatur, interverſum. Laudantur illi apud Juſtellum, virum doctiſſimum, apud Thuanum, Dn. de Brach, Dn. Marion, Patinum, Turnierum, Rohautium, Dn. de Laubnay, Dn. Denis, Dn. de Fontenay, conventus. Quid in ſingulis laudari debeat, prolixe illic legi poteſt. Præ ceteris tamen omnibus Bourdelotianam Acade-

 miam

(*ff*) De Academia Scientiarum Regia Pariſienſi conſulenda omnino eſt Joh. Baptiſtæ du Hamel, Socii ejus & antehac Secretarii, Hiſtoria illius Latina, in qua Libris IV. præter ipſius Academiæ Originem & progreſſus ab An. 1666. ad 1697. variasque Diſſertationes, & Obſervationes, 30. Annis factas, quamplurima Inventa & Experimenta Phyſica & Mathematica in certum Ordinem digeruntur, ſatiſque accurate exponuntur. Prodiit ea Pariſiis An. 1698. & Lipſiæ An. 1700. *in 4to*, & in Tertia Editione, Pariſiis An. 1701. excuſa, Libris Quinto & Sexto, Annorum 1697. 1698. 1699. & 1700. Geſta complectentibus, auctior comparuit. Continuare illam, quotannis, ſed Gallico Idiomate, juſſu Regio, cœpit Dn. de Fontenelles, modernus Academiæ Secretarius, cujus Penſa Annorum 1699. & 1700. Pariſiis An. 1702. & 1703. *in 4to* lucem jam viderunt publicam.

miam commendat, cujus inſtituta, argumenta, de quibus diſſeritur, omniaque, quæ illuc pertinent, magna diligentia recenſet. Cadomi quoque præter Univerſitatem celebrem, duas Academias commemorat Galleſius, quarum altera Phyſica & Mathematica tractat, a Rege ipſo inſtituta; altera humaniora. Hæc a Dn. de Brieux curata fuit; illius, jam ante Regiam confirmationem, ab Hueto, Delphini Informatore, Viro celeberrimo, fundamenta jacta ſunt.

43 Magnus ex his Collegiis ſperatus ſemper fuit pro augendis ſcientiis fructus, quod quidem verum eſt; neque enim credi poteſt, quis ex ſermonibus ultro citroque habitis, & ex converſatione erudita fructus redundet. Verum, quoniam non minus auſpiciis res illa agitur, ſed omnia in commune conferuntur, ex ipſa tamen illa collatione σύγχυσις quædam oritur, quæ magis implicat opiniones & judicia de rebus: ne quid dicam de diſputationibus, quæ per ſe veritati indagandæ obſiſtunt. Equidem non nego, magnam lucem in veritate exploranda ſuboriri poſſe illi, qui profundo ingenio eoque perſpicace & ἀρχιτεκτονικῷ præditus eſt, ſi multorum ille cogitata & experimenta ſolus audiat, illa ad judicii normam exigat, atque ex illis concluſiones ſibi formet. Ille per ἀναλογισμὸν & combinationem rerum & experimentorum ad illa pervenit ingenii ſui ςοχασμῷ, in quibus alii ſtupebunt. Officit enim in Collegiis illa multitudo ſententiarum uniformi conceptui, neque ad certam adeo metam dirigi poteſt, niſi forte id ſagaciorum auditorum vel lectorum ſingulari tacitoque judicio relinquatur; qui ſibi ſolis ſapient, neque in publicum illa conferent. Nunquam, ubi communibus ſuffragiis res agetur, aliquid boni ſolidique extundetur, unius viri non cerebroſi ac opinatoris aut pervicacis ingenium quaſi lumine quodam omnia pervadet.

44 Quare aliter rem in Phyſiologiæ & Matheſeos ſtudiis inſtituerunt Angli, qui novam Societatem pro excolenda Philoſophia naturali inſtituerunt auſpiciis Regiis, certis quibuſdam rationibus & legibus, quæ apud Thomam Spraat in Hiſtoria ejus Societatis Regiæ habentur, Anglica & Gallica lingua edita. Jamdudum talis Collegii ideam aliquam dederat Baco Verulamius, in elegantiſſima illa fabula novi Atlantis, ac hiſtoriæ naturalis certam methodum in novo Organo aliisque ſuis libris præſcripſerat. Origo Societatis ejus ex eo eſt, quod in Academia Oxonienſi primum viri quidam ingenioſi privatum aliquod experimentale ſtudium ſuſceperunt; inter quos fuere Sethus Wardus, Boylius, Wilckins, Chriſtophorus & Matthæus Wrenii, Walliſius, Williſius &c. viri ingenio & ſcriptis omnes celebres. Illa cum veniret ad Gallos fama, ipſi Academiam Pariſienſem, quæ in linguæ Gallicæ culturam inſtituta erat, ad ſtudium rerum naturalium transtulerunt. Oxonio Londinum rerum naturalium ſtudium deductum eſt, cum viris iſtis Londinum abeuntibus, ad quorum numerum acceſſio facta a multis Londinenſibus, tam Proceribus, quam Philoſophis & Medicis, uſque dum Regiis auſpiciis illa Societas Ann. 1660. excitata eſt, teſte diplomate Regio, quod privilegia, inſignia, ſceptra, ſigillum iis tribuit.

45 * Antequam illa omnia adornabantur, prodiit ſcriptum aliquod ab Abrahamo

hamo Covvleo, Poëta inſigni, & in ceteris Philoſophiæ & Medicinæ partibus inſigniter erudito, quo ſuppeditabat conſilia pro Philoſophia Experimentali propaganda: (Reperitur inter poëmata ejus Anglica, p. 43.) Bene hic quidem omnia comparata habebantur: ſed quoniam is ſumtus nimios impendi volebat in ſingulos Officiales, eorumque numerum nimis auxerat; præterea onus informationis illis impoſuerat, inconveniens illis videbatur ejus conſilium ſequi. Neque enim certos reditus habet illa Societas, niſi aliqua donaria ex liberalitate Procerum, & quæ a ſingulis ſociis, cum primum recipiuntur, & deinde in ſingulas hebdomadas conferuntur. Quare dubito, an illa deſignatio Officialium & Impenſarum, quam dedit in *Gammarologia ſua cap. 3.* Sachſius ſatis ſibi conſtet. Ex illo tempore certatim aliæ nationes in eadem ſtudia conſpirarunt, Florentini, Germani, Dani &c. de quibus in *Polyhiſtore Phyſico* pluribus agetur.

Multorum etiam extant de variis Collegiis conſilia. * Collegium Pſychoſophicum propoſuit ſingulari libro *de Pſychoſophia* Johannes Joachimus Becherus, ad commodam & tranquillam vitam agendam. * Collegium Hieroſophicum Spizelius *in ſuo Felice Literato* pro pia & beata vita delineavit. * Academiam Univerſalem Philadelphicam ſeu Collegium Samaritanorum pro officiis charitatis erga pauperes & afflictos præſtandis adornare voluit Juſtinianus Traulöu, in quod conſilium annotationes quaſdam paratas habuit Hieronymus Welſchius. * Ad veritatis in Philoſophia naturali & Matheſi inquiſitionem ut multa Ehrenfried Walther von Tſchirnhaus proponit, ita Collegium aliquod pro indaganda veritate ſingulari modo inſtituendum ſuadet, in *Medicina mentis part. 2. p. 203.* quem huc ex illo adducam. *Si quinquaginta pluresve curioſorum veritatis amatorum, inita concordia contribuerent, haud magni ſingulis eorum annuatim conſtaret, ut tantum conferant, quantum ſufficeret, ut quis, qui ſibi habitum ſeu facilitatem acquirendi veritatem, nova & nova ſemper inveniendi comparavit, plus brevi tempore præſtet, quam multis ſeculis alii: proſtant quippe doctorum Virorum exempla, qui a nemine adjuti tanta etiam proprio marte ediderunt ſpecimina, quanta de noſtris anteceſſoribus fruſtra per multa retro ſecula huc uſque fuerunt ſperata. Atque ita alii vitæ ſuæ negotia poſſent proſequi, & ſibi absque labore veritatem acquirere, ac ſumma frui voluptate, qua mens in ejus acquiſitione afficitur. Quo vero hoc negotium facilius procedat, poſſet lege ſancita in hoc collegio caveri, ut, ſi aliquod ejus ſocietatis membrum absque liberis & conſanguineis ad ſtudia aptis e vivis exceſſerit, definita hereditatis portio cederet bonarum artium cultoribus, pro ſocietatis arbitrio diſtribuenda. Hujusmodi plura poſſent conſtitui utiliſſima: adde, quod deſiderium illud ſciendi doctorum noſtri temporis non mediocre ob tot ſingularia hoc ævo detecta in ſuſpicionem adducit, fore, ut eorum plurimi, quia otio veritatem per ſe ipſos inveſtigandi carent, id munus iis ſint neceſſario delaturi, quos ſcient aliquid hac in re poſſe facere, haud ita a quovis alio præſtandum, tandemque ad hæc hisque ſimilia ſalutaria conſilia, acti ſciendi ardore, confugere cogentur. Si autem hac quoque ſpe fruſtraremur, non deſunt ſapienti, ſiquidem tale quid appeteret, tot aliæ viæ ſatis opum ad iſthæc neceſſariarum colligendi, etiam ab ignorantibus, ſi placet, & vulgi turba. Veluti ſi is, qui primus Teleſcopia*

46 47 48 49

scopia invenit, operam dedisset, ut in celeberrima urbe, in qua multi habitant novitatis avidi, cuivis objecta e longinquo per telescopium conspecta, sub tam sensibili apparere specie, celato artificio, ostendisset, idque vili accepto a singulis pretio, haud difficulter ingentes hoc invento pecuniæ summas potuisset lucrari. Sic haud difficile foret artis inveniendi perito plurima comminisci, quæ, tecto artificio, magis admiranda apparerent, quam omnia ea, quibus multa sæpe lucrari videmus. Ita variis insuper modis (quos de industria subticeo, cum viro ingenioso, si ad ea se velit applicare, nequeant esse ignota) majorem opum copiam per alios possent colligere, quam ad eorum institutum requireretur. Plura hic de Collegiis variorum Ordinum sacrorum & similibus cumulari possunt. Sed illa nunc extra institutum nostrum sunt.

CAP. XIV.

DE CONVERSATIONE ERUDITA.

§. 1. *Doctrina de conversatione in re civili & literaria utilis.* 2. *Ejus quædam disciplina datur;* 3. *hactenus non exculta:* 4. 5. *Homiletice Erudita Autoris.* 6. *Ejus lineamenta prima ex Aristot. Rhetor. II.* 7. *Notitia sui præmitti debet.* 8. 9. 10. 11. *Ingeniosorum multæ παρεκβάσεις recensentur.* 12. *Ambitiosi.* 13. *Contentiosi.* 14. *Nugatores.* 15. *Fuci, Crabrones, Apes.* 16. *Notitia aliorum ratione temperamenti, ætatis, fortunæ, gentis, conditionis, virtutum, morum, affectuum &c. considerata.* 17. *Regulæ in conversatione eruditorum, I. ratione opinionis excitandæ:* 18. (1) *Honestatem vultu, verbis, facto exprime.* 19. (2) *Eruditi famam aucupare, & esto.* 20. *Eremitæ literarii.* 21. (3) *Viros magnos venerare, mortuos & vivos.* 22. *Ciampoli insania.* 23. *Principes eruditos honore prosequamur.* 24. (4) *Ostentator modestus esto.* 25. *Ridicula δοξομανίας exempla.* 26. (5) *Defectus tuos absconde.* 27. 28. *Declaratur e Verulamio & Ficheto,* 29. (6) *Arcana tibi serva.* 30. (7) *Cave contemni.* 31. *II. proponuntur Regulæ ratione impedimentorum, in conversatione tollendorum:* 32. *quarum generalissima est: Ne sis molestus.* 33. *Reg.* (1) *Ut homo est, ita morem geras.* 34. *Declaratur exemplis.* 35. (2) *Obsequiosus esto.* 36. *Disputaces & contentiosi intolerabiles.* 37. *Exempla horum.* 38. (3) *Affabilis esto.* 39. *Tristes & morosi a conversatione alieni.* 40. *H. Cardani ridicula exceptio peregrini.* 41. *Exempla humanitatis in Pinello, Grutero & Budæo.* 42. (4) *Garrulus ne esto.* 43. *Ridiculum garruli exemplum.* 44. (5) *Curiosior, quam decet, ne esto.* 45. (6) *In judicando præceps ne esto.* 46. *Modus conversandi.* 47. *Conversatio magnum informationis subsidium.* 48. *Barbosæ conversatio cum Bibliopolis.* 49. *Colloquia Literatorum.* 50. *Perturbationes studio excitatæ interdum utiles.* 51. *Pinelli modus indagandi inclinationes hominum.* 52. 53. *Ejusdem & Pauli Sarpii modus notandi e colloquiis observata.* 54. *Peregrinatoribus magna e Collo-*

Colloquio doctorum utilitas. 55. *Certum interrogandi artificium etiam arcana detegit.* 56. *Critice Socratica.* 57. *Converſatio per epiſtolas.* 58. 59. *Pinelli & Maliabecci ſtudium ea in re laudatur.* 60. *Finis Homiletices Eruditæ, ſcientia & fama.*

MUſea & Collegia, de quibus ſuperiore capite egimus, eam ob cauſam inſtitui ſolent, ut ex converſatione eruditorum mutua res literaria augmentum capiat. Converſandi ergo ratio quædam habenda eſt, quæ ut in omni hominum ſocietate, ita & literatorum illa, omnia moderatur, & ut in rebus civilibus indigentiam, ita in doctrinis ignorantiam noſtram ſolatur. * Operæ ſane pretium fecerit, optimeque de orbe erudito mereretur, qui artem converſandi cum hominibus ad certas regulas revocaret, & in quoddam ſuis vinculis connexum ſyſtema compingeret. * Hactenus enim inter deſiderata referendus eſt ille labor. Etſi enim habemus, qui de officiis ſcripſere, tamen non tam late patet illa tractatio, & ad juſtitiam actionum tantum refertur, non vel ad utile, vel ad decorum. In his converſandi ars conſiſtit, prudentiæque civili ad latus jungi debet, quæ ſine illa rudis futura eſt ac ingrata, & nonnunquam fine ſuo fruſtrabitur. * Sed illa in ſolo ϛοχασμῷ conſiſtere plerisque creditur, ac infinite vagari, ut in ordinem redigi non poſſit: qui tamen errare mihi videntur: cum ipſa negotia civilia accurate ſatis præceptis comprehendi poſſint. Quam diligentiſſime hic excutiendum τὸ φυσικὸν & ἠθικὸν morum ac affectuum, in quibus omnis rerum cardo verſatur, ex quorum affectionibus, ad perſonas, negotia, loca, tempora applicatis, illæ concluſiones formandæ ſunt. In conſilium adhibendi Phyſiognomici Scriptores, Porta, Camillus Baldus *in Phyſiognomica Ariſtotelis*, libro *de propenſionibus hominum*, libro Italico *de Converſatione*, Scipio Claramontius *de conjectandis latentibus animi affectionibus*, & plures alii, qui vel incertis, vel fugitivis diſſertationibus de hoc argumento ſcripſere: ita feliciori pede hac in re progredi poſſemus, & tandem artem, certis conſtantem principiis, hinc efformare. Quæ cum ſæpe mecum perpenderem, non inglorium aut inutile opus credidi, ſi quis, quæ in in univerſum de converſatione dicuntur, ad rem literariam applicet; in qua poſt meditationem noſtram omne punctum fert converſatio, quæ & ipſa novis meditationibus viam ſternit. Pro mente excolenda laboramus; illi ut bene ſit, etſi divina gratia & nobis ipſis præcipue indigeamus; tamen aliorum etiam opera requiritur, ut ſapere recte poſſimus; quemadmodum ad corpus hoc ſuſtentandum ope & auxilio aliorum carere non poſſumus. * Quare titulo HOMILETICES ERUDITÆ librum mihi ſcribendum aliquando propoſui. Verum cum ſpes mihi inchoare longas in hac varietate & multitudine rerum, quibus diſtringor, atque lubrica hac mea valetudine, non liceat; integri libri materiam in paucas pagellas contraham, ſi fortaſſis illa ſtudioſa juventus, cui omnis meus labor ſervit, ſibi profutura arbitretur.

1 2 3 4 5

6 Primum quaſi ſolum omni huic contemplationi ſubſternendum eſt, quod ſummus rerum civilium Magiſter, Ariſtoteles, libro ſecundo Rhetoricorum nos docuit, qui Ora-

Oratorem civilem formaturus ea ipſi præcepta in moribus & affectibus hominum explorandis dedit, ut non autoribus ſuis tantum, ſed omnibus, cum quibus converſatur, placere, eorumque, quod in ſocietate civili potiſſimum eſt, gratiam ſibi conciliare poſſit. Inprimenda ergo ſunt animo penitus, & altis quaſi radicibus defigi debent, illa de moribus & affectibus axiomata: quæ quaſi *ῥιζώματα* ſunt, unde omnis hæc tractatio velut in ramos ſuos diſpeſcitur. Elegantiſſimam in ſumma brevitate horum axiomatum *διατύπωσιν* dedit Vir Cl. Vincentius Placcius in Excerpto ſuo Rhetorico de Inventione Affectuoſæ probationis Oratoriæ; cujus ille pleniorem *ἐξεργασίαν* pollicitus eſt. Addi his poſſunt Theophraſti characteres, & quicquid in Hiſtoricis, Comicis, Satyricis *χαρακτηριστικὸν* eſt, & ad mores vel affectus pertinet. Præterea & ii, qui vitas eruditorum ſcripſerunt, ſedulo legendi, quæque in illis occurrunt exempla, cum his præceptis conferenda ſunt. Quorum aliqua in ſuo Felice literato aliisque ſcriptis collegit Spitzelius. Cui jungi poſſunt, quæ de Infelicitate literatorum Tollius, Valerianus, Canonherrius ſcripſerunt. Nam ex converſatione non recte inſtituta omnis illa eruditorum infelicitas oritur, ut proinde ex alieno periculo præcepta & regulas, ut ſæpe fieri ſolet, nobis ipſis formare poſſimus.

7 Ut aliquam hujus HOMILETICES ERUDITÆ delineationem demus, prima ac præcipua in notitia ſui opera poni debet. Nunquam cum aliis recte converſabitur, qui ſeipſum non ſatis exploraverit: quod, ut difficultatis pleniſſimum eſt; ita, ne hac in parte nos ipſos fallamus, omni ſtudio providendum eſt. Omnis inter duos minimum converſatio vertitur, quorum alter ita comparatus eſſe debet, ut gratiæ aliorum capax eſſe poſſit; ne quid ſit, quod animos avertat, ſed quod alliciat, & in favorem noſtrum rapere videatur. Quare non ſolum virtutibus omnibus inſtructus eſſe debet, qui familiaritatem virorum doctorum quærit; ſed illos naturæ in ſe inſtinctus ita temperabit, ut nemini moleſtus, omnibus ſuavis deprehendatur. Omnes ergo ingeniorum morbos & defectus illum prius exploratos habere oportet, ne ſua culpa impingat; & ſicubi in aliis deprehendat, moderatius ferat, iisque bonis obviam ire rationibus in ſe ipſo diſcat. Ingeniorum, ut vultuum, variæ ſunt figuræ, quæ, niſi frenis coërceantur, ac judicii cenſura in ordines redigantur, in ſylveſtrem naturam abeunt, ut arbores ſibi relictæ, ſi cultura nulla acceſſerit. Hic vero in ſeipſos deſcendere debent omnes, ſeque ipſos explorare, ex Stoicorum ſententia, quali genio utantur. Præcipuum hic in ſui ignorantia erratum eſt, ſi ingenii noſtri vires vel defectus non recte expendamus, ſi nimia noſtri fiducia viribus majora aut incongrua affectemus, ſi non in certo vitæ inſtituto acquieſcamus.

8 Eſt ſane quidem magna ingenii vis, ſi ſingulares quosdam inſtinctus, quos natura nobis inſeminavit, ſequamur. Illa quibusdam intelligentiæ amplitudo eſt, ut nihil tam excelſum & eximium ſit, quo non pertingat. Sed rara admodum in illa felicitate conſtantia eſt: nam vel male ſubductas vitæ rationes habent, vel in ſcopulum aliquem ex improviſo impingent ingenioſi homines, qui illos fortunis omnibus

ever-

evertet, aut per totam vitam miſeros reddet. Quare niſi prudentia ad clavum ingenii ſedeat, μετέωρα omnia erunt & evanida. * Aliqui, qui ineptæ Polymathiæ morbo laborant, in ſylvas & in horrida tesqua dilapſi, ſemper in labyrinthis hærebunt, nunquam in viam λεωφόρον, nunquam ad metam pervenient, ſimiles illis, qui ingurgitando negotium quidem ventriculo faceſſunt, nihil vero in ſuccum ſanguinemque convertunt. * Aliqui ad abſtruſa & recondita feruntur magno quidem conatu, ſed robore impari, in quibus poſtea fatiſcunt & hebetantur. * Alii nimis vaſta moliuntur, de quibus illud Horatianum dixeris: *Conantur tenues grandia, cœlum ipſum ſtultitia petunt*, cum vel ipſo animi, vel fortunæ pondere in terram deprimantur, aut Phaëtontæo ſupplicio inſanas ſpes luant. * Nulla eſt tetrior ingenii peſtis, quam ſi philautia vitioſa inficiatur. Illa in omnes vertigines & ſcopulos abripiet, ac ipſum exitium ſtruet. Etſi enim honeſta ſui fiducia non improbanda eſt, neque ſine illa quicquam præclari ſuſcipi poteſt; tamen eſſe in illa modus debet, & ne infinite vagetur, coërcenda eſt. Eo nonnullorum excreſcit e fiducia nimia ambitio, ut ſiniſtro aliorum judicio in extremam incidant inſaniam: quod Barlæo accidit, qui ob prælatum ſibi Spanhemium in maniam incidit, ſeque ipſum in puteo ſuffocavit, quod de eo Sorbierius refert *epiſt. 64.* extatque apud Duportum *Muſarum Subſecivarum lib. 1.* de eo epigramma. Spectat & huc Vincentii Gramignæ exemplum, qui ex pudore & verecundia, quod ad difficile argumentum non reſpondiſſet, totius triennii ſilentium ſibi ipſi indixit, teſte Erythræo, *Pinacoth. I num. 44.* * Infeliciſſima ſemper ingenia exiſtimavi, quæ ſibi ſolis ſapere volunt, atque omnia antiqua, tot ſeculorum & ſapientum ſuffragiis probata, e ſedibus ſuis convellunt: quæ quidem ſtrepitus movent, ſed perennes famæ plauſus non referunt; quemadmodum cometæ oculos quidem omnium in ſe convertunt, ſed poſt aliquot dies vel menſes corporum ſuorum lumen abſumunt. Illis accenſeas, qui non niſi per aliorum contemptum emergere laborant, cum magna nomina impugnant, atque ex Heroſtratæis conatibus palmam ſibi acquirunt. * Quidam ita animati ſunt, ut non Junonem, ſed nubem, amplecti malint, quorum ſtudium omne non in diſciplinas ipſas earumque verum ἔργον, ſed in περίεργα fertur. Quicquid illi vel in maxime ſeriis rebus ſuſcipiunt, omne ludicrum & ineptum eſt, & vel in ſubtiles, vel eruditas, vel difficiles nugas reſolvitur. Qui Hiſtoriæ ſtudium colunt, cum maximus ex ea in rem civilem fructus redundet, in inanes quasdam rituum obſervatiunculas dilabuntur. Qui Phyſica tractant, pro utiliſſimis & præſtantiſſimis doctrinis, in florum, concharum ſimiliumque rerum inanes ſpeculationes abripiuntur: quorum Anthomaniam & Conchomaniam ridet Welſchius *Hecatoſth. I. Obſ. 84.* reduviam potius, quam caput curantium. Sunt quædam in ſingulis diſciplinis ineptiæ, ac, ut ita dicam, præſtigiæ, quibus vaniſſima capi ingenia ſolent, cordatis prudentibusque viris ſemper exploſæ. Sed qui illis delectantur, doctiſſimi Fabulatoris dictum audiant: *Niſi utile eſt, quod facimus, ſtulta eſt gloria.* Quot ſunt, qui incerta omnia ſequuntur! cum, ſi in uno ſolo habitarent, omnium ferre ſuffragia potuiſſent. Nunc vero, ſi non omnibus ridendos ſe præbent, mediocrem aliquam vel tenuem doctrinam ridicula pompa oſtentant.

9 10 11 12 13 14

15 * Non incommode omne ſtudiis incumbentium genus cum tribus comparaveris, fucis, crabronibus, apibus. Fuci ſunt homines ignava opera, philoſopha ſententia, compilatores vel doloſi vel inepti, vani ſcientiarum oſtentatores, agyrtæ, aretalogi. Crabrones ſunt feroculi illi, qui ut docti videantur, aliis inſultant; cumque prodeſſe nulla re poſſint, ſtrepitu tantum moleſti ſunt. Apes ſunt, qui illud doctrinæ & ſapientiæ mel e variis floribus congerunt, & bonæ famæ fragrantia orbem eruditum implent. Hic ſe ergo ipſum quis examinet, an inter fucos & crabrones, an vero inter apes locum ſibi eſſe velit.

16 Notitiam ſui notitia aliorum ſequitur; nam qui ſe ipſum recte exploraverit, & ad Lydium lapidem virtutum & decori examinaverit, rectius de aliis judicare poterit. 1. Conſiderari ergo illi eruditi, cum quibus converſari cupimus, debent, ratione temperamenti, ſunt enim melancholici, ſanguinei, bilioſi, phlegmatici. 2. Ratione ætatis, ut juvenes, ſenes. 3. Ratione ſexus, ut viri, virgines, feminæ. 4. Ratione fortunæ, ut divites, nobiles, potentes, ſcriptis clari, pauperes, miſeri, exules, inventores novarum rerum, ſecretorum poſſeſſores. 5. Ratione gentis & patriæ, ut Galli, Itali, Germani, Septentrionales &c. 6. Ratione conditionis, ſtatus, officiorum, ut Eruditi, Principes, in autoritate poſiti, Heroës, Literarii, Politici, Aulici, Academici, Milites, Privati, Mercatores, Eremitæ literarii & ſolitarii, Sacri Ordinis homines, Monachi, ICti, Advocati, Medici, Philoſophi, ὁμότεχνοι, Peregrini, Cives. 7. Ratione virtutum, vitiorumque his oppoſitorum, morum, item affectuum; ubi Ariſtotelis illa tria capita ſpectari debet: *Qui, erga quos, quibus ex cauſis.* Spectabimus hic religioſos, atheos, ſuperſtioſos, hypocritas, ambitioſos, magnificos, ſuperbos, maledicos, contemptores, adverſarios, feroces & ingenii tyrannici, luxurioſos, voluptuarios, affabiles, urbanos, moroſos, triſtes, avaros, liberales, veraces, mendaces, doloſos, aſſentatores, ſeveros, crudeles, injuſtos, invidos, calumniatores, imprudentes, intempeſtivos, garrulos, inconſtantes, moleſtos, credulos, ſuſpicioſos, diffidentes, temerarios, vindictæ cupidos, meticuloſos, obſtinatos, puſillanimes, curioſos, extemporales, ἐνεργητικὲς, quos activos dicere ſolemus, induſtrios, incurioſos, laborioſos, beneficos, hoſpitales, gratos, ingratos, querulos, manſuetos, ebrioſos, cavillatores, κενοδόξες, gloriatores, modeſtos, occupatos, iracundos, φιλονείκες, varios, mirabiles, admirantes omnia, inſociabiles, gloriæ contemptores, ruſtice verecundos, in diem viventes, tergiverſatores, σκοτεινὲς, perplexos ſubtilitatum affectatores, & ſi qui præterea ſunt: quorum ſingulorum ingenia ad converſandi rationem expendenda. Poſſunt enim illi mores & affectus conſiderari, vel ut per ſe tales, vel cum reſpectu ad perſonarum conditionem, unde certum quaſi temperamentum omnis converſationis eſt. Sed nos hic ſumma tantum rerum veſtigia ſequimur, & quoniam exhaurire argumentum hoc totum non licet, paucis tantum axiomatibus præcipua complectemur.

17 Summum hoc in omni converſatione tenendum eſt, ut aliquam de nobis opinionem excitemus, & nemini moleſti ſimus: quorum alterum animos erga nos inclinat, alterum impedimenta tollit; unde tandem favor & amor conſequitur, cujus exci-

excitandi varii quoque alias modi sunt generales, qui ad omnem, non solius eruditi, conversationem pertinent, & hic quasi præsupponi debent. Ut opinionem aliorum de nobis excitemus, hæc præcepta observanda sunt. * I. HONESTATEM VULTU, VERBIS, FACTO, EXPRIME. Nihil magis allicit animos, quam bona mens, quæ per se virtute sua, quasi quodam magnetismo, trahitur. Qui versuti sunt, callidi simulatores, tricatores, litium seminatores, quorum vitæ genus in istis rebus versatur, quæ multum fallaciæ conjunctum habent, eos suspectos plerumque habemus, cum semper ab aliis insidias metuamus. Præterea homines omnes ad fucum & ad speciem compositi, ad quæstum intenti, pessimæ vitæ & morum, abalienant a se omnium bonorum hominum animos; quibus accensendi sunt Athei, qui cum Deum non venerantur, nihil in humanis sanctum habebunt, atque ab omni conversatione merito removendi sunt. Pietas vero & honestas contra mirifice hominum favorem excitant, & amplissima sæpe beneficia etiam ab ignotis extorquent. Qui magnorum arcanorum possessores sunt, ad familiaritatem non admittent, nisi homines probos. Amabunt tales discipulos Præceptores, promptioresque illi in erudiendis bonis erunt, quam in distortis & pravis ingeniis. Quis non laudat illam in Salmasio generositatem, qui vel amplissimi stipendii spe adduci non potuit, ut Richelii historiam scriberet, quod ipsi multa essent adversus animi sententiam & in veritatis præjudicium scribenda, de quo apud Patin. *Epist.* 2. Honestas illa non ex factis tantum, sed ex ipso etiam vultu, gestu & verbis elucere debet: ex his enim statim de animo judicatur. Non possumus nisi cum fastidio excipere illos homines, quos σοβαρὸς, ὑψηλὸς, μετεώρους, ὑψαύχενας, ὑποτιάζοντας Græci appellant. Autor est Ælian. *l.* 3. *var. hist.* Platonem cavillationem & irrisionem quandam in vultu Aristotelis notasse, unde ad impudentiam natum censuit. Eam vultus honestatem vel ab oratore suo Rhetores requirunt, Cic. l. 2. de Orat. *Ad conciliandam benevolentiam hæc adjuvant in Oratore, lenitas vocis, vultus, pudoris significatio, verborum comitas.* In Pompejo Plutarchus laudat τὴν ὄψιν οὐ μετρίως συνδημαγωγοῦσαν καὶ προεντυγχάνουσαν αὐτοῦ τῆς φωνῆς, *vultum non mediocriter gratiosum, quique tacitis nescio quibus illecebris hominum studia benevolentiamque pelliceret, atque adeo præveniret ejus orationem.* Chrysostomus de S. Meletio loquens τρυφὴ ἦν μεγίστη τὸ τῆς ἁγίας ὄψεως ἀπολαύειν ἐκείνης. *Erat summa voluptas frui illo sancto vultu.* Vidimus nonnunquam solo aspectu persuasisse Oratores: habitat enim in vultu animus, qui, si bonus ac honestus est, radios ex ipsa illa vultus compositione spargit, qui se aliorum animis ingerunt. Quidni ergo in conversatione erudita idem fieri possit, ubi mutuis modestisque colloquiis animi ipsi inter se coëunt & miscentur. *Omnis enim*, ut Cic. de Orat. l. 3. ait, *motus animi suum quendam a natura vultum habet, & sonum, & gestum: totumque corpus hominis, & ejus omnis vultus, omnesque voces, ut nervi in fidibus, ita sonant, ut a motu animi quoque sunt pulsæ.*

II. Axioma nobis sit: ERUDITI FAMAM AUCUPARE, ET ESTO. Qui eruditorum amicitiam ambit, ipse eruditus esse debet: quemadmodum enim, ut Græco

 proverbio

proverbio dicitur, τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμηκι δὲ μύρμηξ, ita quoque ſunt eruditis commercia & conſortia, quæ non niſi vario doctrinæ ſapientiæque coagulo coaleſcunt. Non ſufficit inanis aliqua eruditionis ſpecies, quibus imperitis quidem imponi poteſt, viris prudentibus & doctis non item. Ipſa quoque eruditio theſauro abſcondito ſimilis; quæ niſi in publicum proferatur, ut aliis quoque de eru-
20 ditione noſtra conſtet, nos ipſi ab eruditorum orbe quaſi diviſi vivemus. * Ac ſunt nonnunquam homines, qui vel ſui diffidentia vel generoſitate quadam nimiaque fiducia & aliorum contemptu, ſeceſſus quosdam amant, ut ſibi ſapere poſſint; vana aliqua philautia inducti id faciant, ſive quod ad arcanorum ſapientiam admiſſi cetera vulgaria aſpernentur: quos ego Eremitas literatos dicere ſoleo, qui cum ſe ipſos ab omni hominum vel eruditorum ſocietate ſejungent, ad converſationem eruditam animum nunquam applicabunt, neque aliis, qui amicitiam eorum ambiunt, facile aures dabunt; niſi forte iisdem moribus ſint, & ad easdem artes & ſcientias eodem inſtinctu ferantur. Ut ergo conſtet eſſe te eruditum, vel ſpecimine aliquo, quod alii tibi potius extorqueant, quam tu aliis obtrudas, vel erudito colloquio oſtende. Sæpe uno arguto & eleganti epigrammate plus famæ quidam ſibi pararunt, quam vaſtis alii libris, in quibus multum laboris, parum ingenii eſt & judicii.

21 III. Præceptum eſt: VIROS MAGNOS ET DOCTRINA ILLUSTRES VENERARE. Non de vivis tantum, ſed & de mortuis hoc dictum puta. Infeliciſſimi ingenii ſignum eſt, ſi quis viros totius orbis eruditi & multorum ſeculorum ſuffragio probatos ſuo judicio de famæ poſſeſſione deturbare velit. Sunt, qui, ut famam aliquam aucupentur, magnis & illuſtribus viris bellum indicant, Gigantum fraterculi, vel potius Pygmæi. Averſabuntur omnes hominem talem, licet interdum eruditionem non damnent, perpetuaque infamiæ macula etiam poſt fata illos comitabitur. Præterea non magnæ tantum arrogantiæ ac malitiæ hoc ſignum eſt, ſed & inſcitiæ: ſolent enim plerumque tales homines præcipiti aliquo judicio ferri, cum accurate non legerint & expenderint omnia. Multos vidi, qui juventa audaces impugnarunt homines illuſtres, quos poſtea, etiam meliora monitos, mutare
22 ſententiam puduit. * Erat his moribus JOANN. CIAMPOLUS Florentinus, quem Erythræus *Pinacoth. II. n. 19.* deſcribit, qui cum ab ineunte ætate magnus eſſet æſtimator ſui ipſius, & contemptor aliorum; cum multam ſibi invidiam pararet ob nimiam loquendi libertatem; ob intimas atque apertas cum iis amicitias, quorum voluntates ab iis, quorum ipſe tempori inſervire debeat, alienæ exiſtimabantur; & ob mimicam ſcurrilitatem, qua aliorum vultus moresque exprimeret; mortuis quoque & tot ſeculorum plauſu æſtimatis viris acerbe inſultavit. *Virgilium & Petrarcham eo nomine felices appellabat, quod tot ſeculis principes Poëtarum habiti eſſent, cum nihil in eis niſi humile atque vulgare inveniretur, nec comparandi quidem eſſent ad eos, qui ſua ætate florerent. Die quodam cum per urbem rheda veheretur una cum Gaudentio Paganino, aliisque eruditis hominibus, occaſione arrepta, cœpit ita in Virgilium & Horatium invehere, ut diceret, nemini unquam iniquius Poëtæ nomen fuiſſe comparatum, quam illis; etenim nullo eſſe homines ingenio, nulla*

nulla eruditione, nullis literis, &, quod rem attinet, nulla inventione, ſed puerorum ſimiles, qui tum primum in ſcholis verſus facere diſcerent: contra ſe divino quodam munere omnes poëtæ numeros fuiſſe adeptum, in quo omnes eæ virtutes conſpicerentur, quarum alii eſſent expertes: Quod cum Paganinus ferre non poſſet, ſtomachans e rheda ſe ejecit, neque deinde auſus eſt eo, ubi ipſe eſſet, accedere. Plures ejus viri, utut alias ingenioſi, ſed obſtinati, tumidi & affectatoris, ineptias illic recenſet Erythræus. Teſtis tamen idem eſt, paulum ante ſuum e vita diſceſſum totam ſuæ ſententiæ rationem mutaſſe, eosque Poëtas in veterem dignitatis locum, unde opinione ſua deturbaverat, repoſuiſſe. Solet enim idem hujus indolis hominibus fatum eſſe, quod Phrygibus, qui ſero demum ſapiunt, per totam vitam ἀεὶ παῖδες, qui non niſi μετεώροις & inanibus rebus ac ineptis delectantur. Quod ſi idem faciant in vivis, pro fœnore inimicitias omnium reportabunt. Omnes ad viri talis conſpectum, velut ad rabidi canis occurſum, horrebunt, & cane pejus & angue vitabunt. Novi virum egregie doctum, ſed in omnes pene hujus ſeculi illuſtres viros maledicentiſſimum: quam ob cauſam nemo illum reſpicit, neque amicitiam ejus ambit. Nam cum nemini parcat, easdem ab illo injurias omnes metuunt. Præterea inſcitiæ ac imprudentiæ opinionem excitat: cum enim reprehendi aliquem vident, qui omnium judicio in cœlum extollitur, prudentiores hominem indoctum habebunt, qui id fecerit. Ut enim de pictore, ſculptore, fictore niſi artifex judicare; ita niſi ſapiens perſpicere non poteſt ſapientem. Inſipiens ergo, indoctus & homo malus eſt, qui bonos & doctos reprehendit. * Quod ſi ad doctrinam inſignem illuſtris quoque dignitas acceſſerit, major illis reverentia debetur, quo magis illi fortunas doctorum augere poſſunt. Principes eruditi enim, ſiquidem vere eruditione excellant, aut prudentes ſint, ὁμοτέχνας ſemper amabunt, eosque, ut ſuæ laudis præcones, venerabuntur. Qui eruditioni ſuæ diffidunt, alios, qui ſe ingenio & eruditione ſuperant, odiſſe ſolent, ut Nero Poëtas ſui temporis. Verum Urbanus VIII. & Alexander VII. Pontifices, Poëtæ ipſi præſtantiſſimi, ad optima munera viros ingenioſos & Poëtas vocarunt, ac cum ipſis familiariter converſati ſunt. Legimus in præfatione Epiſtolarum Patini, Magnates Patino aureum nummum (*Loüis d'or*) obtuliſſe, ſingulis vicibus orbiculo ſupponendum, quoties ille cibum una capere vellet: quam ille tamen conditionem faſtus aulici impatiens reſpuit. 23

IV. Axioma hoc eſt: OSTENTATOR MODESTVS ESTO. Quemadmodum ſuperbia & faſtus nos ab aliis ſejungit, ut conſortium noſtrum fugiant, ita cum nimis abjecte de nobis ſentimus, per noſtram negligentiam aliis quoque negligimur. Quare non adeo improbanda eſt decora oſtentatio, ſed quæ ab omni jactantia, ab ineptiis remota ac plena modeſtia ſit. Quod ſi famam expertus faventem fueris, eamque fueris promeritus, non tuo tantum, ſed & virorum bonorum judicio, ſecundum Horatii ſententiam, *quæſitam meritis ſume ſuperbiam.* Eſt enim quædam honeſta philautia, quæ in ſui fiducia conſiſtit. Magna vero famæ in alliciendis animis prærogativa eſt: quare famam non tantum honeſte aucupari debet, ut præcepto primo di- 24

mis, oſtentatio, quam ut in Mutiano laudavit Tacitus, & ab illo requiritur, ita & erudito quædam ſui oſtentatio neceſſaria erit. Egregia plane ſunt, quæ de omni etiam virtutis oſtentatione agit Verulamius *l. 8. de Augm. ſcient. c. 2.* etiam nobis hoc in loco profutura; quæ illic legi poſſunt. * Abeſſe

25 vero omnis faſtus & ineptiæ debent, ne vel odioſi fiamus vel ridiculi. Faſtum talem cum aſperitate conjunctum in Mottæo Vayero deprehendit Patinus, qui de eo epiſt. 15. *autant Stoique qu' homme du monde, homme qui veut être loué & ne loüe jamais perſonne, fantaſque & capricieux, & ſoupçonné d' un vice d' eſprit dont etoient atteints Diagoras & Protagoras.* Ineptam illam δοξομανίαν aliquot exemplis nobis Erythræus, optimus characterum in viris literatis obſervator, depinxit. In eorum genere qui eſſe primi omnium rerum volunt, nec ſunt, BELMONTES CAGNOLUS fuit, de quo ille *Pinacoth. I. n. 8.* ridiculam plane hiſtoriam recenſet. *Homo gloriarum pleniſſimus ſibi perſuadebat, in toto orbe terrarum celebratum ſuum nomen eſſe; ac ſi literatus quiſpiam ipſi advenienti continuo non aſſurrexiſſet, elatus iracundia, hiſce hominem verbis accipiebat: Itane? Abbas Cagnolus everſæ Aquilejæ & tantorum carminum autor, tuam potuit notitiam effugere? non ſit veroſimile. Et quo tempore Cardinalis a Balneo aulæ ludus erat, cum die quodam in Humoriſtarum cœtum ſe intuliſſet, & amatoria quædam carmina ab alio, ut ipſe dicebat, confecta, qui in ejus diſciplina educatus eſſet, ſenex candidiſſimus recitaſſet, omnium in ſe riſus excitavit. Quamobrem ille inflammatus ira: quid ridetis, inquit, inſani? ego ſum ille Abbas Cagnolus, omnium, qui ſunt ex hoc numero, multo antiquiſſimus, quique ex dirutæ Aquilejæ poëmate tantam mihi gloriam famamque collegi, ut nullus in terra vivat, cujus nomen ſit apud omnes illuſtrius & clarius. Quibus auditis omnes ita voces, ita palmarum intentus, ſibilos profuderunt, ut ad eos compeſcendos nihil Auguſtini Maſcardi, qui tum Academiam Princeps regebat, juſſus atque autoritas plane valeret.* Ridicula plane & miſera fuit JACOBI CLAVERI δοξομανία, quam idem Erythræus Pinacoth. I. n. 3. deſcribit: *Suo tempore ſacris initiatus, mittebatur quotannis feriis eſurialibus in aliquem pagum, divinarum rerum interpres; atque etiam excipiendarum confeſſionum provinciam accepit; quæ res illi conjungendæ cum multis amicitiæ cauſa fuit, utque cupiditatem laudis & gloriæ, qua æſtuabat, expleret. Nam tribunal, unde confeſſiones excipiebat, oſtiolo templi propinquum habebat, qua diſcipulis a ſcholis redeuntibus transeundum neceſſario erat; ibi tanquam in ſtatione manebat, & quemcunque adoleſcentem ingenio præſtare audiviſſet, humaniſſimis verbis excipiebat, laudibus efferebat, ſuam illi operam pollicebatur, ac poſtea in cellulam deductum juglande, melle condita, reficiebat: quibus blanditiis eo hominem adducebat, ut promitteret, ſe ejus laudes, quas ipſe ſigillatim enarrabat, vel proſa oratione vel carmine, celebraturum, ac per hanc rationem a multis, qui poſtea in literis clari & magni extiterunt, non inelegantes verſus ſuam in laudem expreſſit: nec minus audacter poëtarum hujus ac ſuperioris ævi principes eſt aggreſſus, videlicet Annibalem Carum, Torquatum Taſſum, Benedictum Varchium, Julium Cæſarem Stellam, Porphyrium Felicianum; quorum ſcripta in ipſum carmina leguntur, hæc ille poſtea in duo volumina collecta edidit, quorum alterum Latina, alterum Hetruſca*

truſca

truſca poëmatia continet; & utrisque præfixa eſt ejus vita, oppido ridicula. At voluit homo cupidus laudis vivens gloriola ſua frui: quibus rebus perfecerat, ut tota urbe celebratum ſuum nomen eſſet. Induxit etiam, neſcio quem, Religioſæ ejusdem familiæ rerum geſtarum ſcriptorem, ut ſuæ ipſam hiſtoriæ ſummis laudibus ornatum inſereret. Longe ſubtilior illorum δοξομανία eſt, qui gloriam de ſpreta gloria aucupari ſolent, de quo Antonin. Imperat. τῶν εἰς ἑαυτὸν. lib. 12. §. 27. ὁ γὰρ ὑπὸ ἀτυφίᾳ τύφος τυφόμενος πάντων χαλεπώτατος, *faſtus de faſtus contemptu inflatus omnium eſt maxime intolerabilis;* ubi præclaras Gatakeri notas vide. Omnis ab oſtentatione & laudis cupidine affectatio abeſſe debet, quæ in erudito omnia corrumpit. In verbis, factis, ſcriptis, converſatione & ubique ſe exercere ſolet: quam ut effugiat, omni prudentia providendum eſt. Vir eruditus erat Alexander Burgius, ſed unum illi objiciebatur vitium, referente Erythræo *Pinac. I. n. 67.* quod nimis eruditi famam affectaret: nam obvios in via amicos ſententia aliqua, aut verbis, ex Ciceronis epiſtolis deſumptis, ſalvere jubebat: unde apud eos, qui eum non noſſent, pædagogi ſpeciem non poterat effugere. De hoc affectationis vitio, quod Gallis *pedanterie* dicitur, multa erudite Autor artis cogitandi in Diſc. primo: Recenſet nonnullos hujus vitii in eruditis characteriſmos Bailletus in libro *de Judiciis doctorum, tom. 1. part. 1. §. 2.* De variis in paranda fama artibus & præſtigiis extat elegans Johann. Comirii Oratio, Poëmatibus ejus annexa, quæ hoc noſtrum axioma mirifice illuſtrabit.

V. Axioma eſt: DEFECTUS TUOS ABSCONDE. 26
Ut oſtentare in tempore virtutes, ita defectus ſuos occultare, viri prudentis eſt. Ut ille Politicus omnium optimus eſt, qui imprudentiæ ſuæ errores tegere novit; ita ille vir eruditus præ ceteris habebitur, qui defectus ſuos callidius celare novit. * Tres defectuum latebras, ut vocat, Verulamius conſtituit: quarum prima illi eſt 27 *Cautio*, quando iis rebus abſtinemus, quibus pares non ſumus, cum audaces ſe omnibus rebus ingerant, ac prudentiorum riſui ſe exponant. Secunda eſt *Prætextus*, cum defectibus noſtris benigna aliqua interpretatione viam ſternimus, quaſi aliunde provenientibus, aut alio tendentibus. Tertia *Confidentia*, cum illa contemnimus, quæ ipſi aſſequi non poſſumus: ut mercatores, qui ſuas merces, licet ignobiliores, extollunt, aliarum pretium imminuunt. Singula hæc, ab illo prudentiſſime obſervata, etiam in re literaria atque converſatione erudita uſum inſignem habent, quæ ſatis per ſe ſine ulteriori elucidatione intelligi poſſunt. * Idem in *arcana ſua ſtudio-* 28 *rum methodo cap. 14.* diligentiſſime inculcavit Alexander Fichetus, qui inter alia ſtudiorum myſteria etiam hoc proponit: *Defectus majori ſtudio tacendi ſunt. Etſi enim faſces præ modeſtia ſummittendi ſunt, prodenda tamen non ſunt apud alios, quæ videntur nocitura; notitiam enim defectuum illico fama malum velociſſimum centum ſpargit linguis; ac ut ſunt ita comparati a natura mortales, ut aliorum ſic malis & inopia gaudeant, ut curioſitate geſtiunt ea cognoſcendi, magna famam credulitate excipiunt, magnaque deſpicientia notatos proſequuntur & contemptu. Neque ergo memoriæ defectus, nec difficultas componendi nec ſtudendi moleſtia, nec capitis aut oculorum imbecillitas, nec ingenii tenuitas in medium eſt proferenda.*

Qui

Qui non habet facultatem Orationis extemporaneæ, quam in Oratore exigit Quintilianus, ille converſatione crebra debet abſtinere, aut domo paratus efferre in medium materias, quod etiam illi præſtant; qui pedanea in cœtibus valent eloquentia; ſatius tamen eſt, ut pulpito & roſtris contenti ſint, ne decreſcant, ſeque ipſis minores eſſe videantur. Ceterum nunquam in publicum prodeat diſputaturus, peroraturus, aut aliud quidpiam præſtiturus, niſi paratus eximie, & ad concitandam admirationem inſtructiſſimus. Vel unica minus ornata minusque compta diſputatio hominem capite minuit & fama: omnium autem maxime elaborata ſit oportet, quæ prima eſt, quia ab ea ſucceſſus & opinio pendet. Conſequitur ergo ex his, quoniam opinionem bonam imminuit defectuum imprudens revelatio, illam converſationi impedimento eſſe, ac proin ſedulo viro docto evitandam.

29 VI. Axioma eſt: ARCANA STUDIORUM TUORUM TIBI SERVA. Etiam hoc ad prudentiam in converſatione literatorum neceſſarium maxime eſt. Majori admirationi ſunt, quorum modi & cauſæ ignorantur. In omnibus negotiis, commerciis, artibus, aliqua arcana ſunt & recondita, quæ ſibi ſervant, qui iſta tractant: propalatis enim illis evileſcit illorum pretium, & ſimul vel lucrum, vel honos, vel quodcunque illis commodum decedit. Quare ſi tibi ſingulares in aliqua ſcientia profectus ſint, & occulta quadam arte parati, quam alii ignorent, eveniet, ut ea manifeſtata levem rem æſtiment, qui antea mirati ſunt, cum ſe eadem id efficere ratione poſſe credant. Huc pertinet illud Alexandri Ficheti præceptum in arcan. method. cap. 10. *Magna arte fama ſuſtinenda, ſervandumque arcanum ſilentiariorum ope Geniorum: Nam etſi ſpecimen eruditionis ſemper ſit dandum in publico, remota ambitione præſtitaque humanitate, illud tamen, quo præſtas aliis, aperiendum non eſt, ne coronam tibi tuam præripiant, tuisque graculorum more plumis ſe conveſtiant: ſit tamen aliquid, quo emineas; ſi aliquid, quod ſuggeras & proferas inauditum, parce & modeſte, ne prodigas tua, tuisque te ſpolies: ſat eſt, ſi agnoſcant ex ungue Leonem. De Hebraicis, Arabicis, de Jurisprudentia, Medicina, Hiſtoria, & aliis arcanis, ſalis modo inſperſis, quanta lateant, ſuſpicentur. Tu vero & laudibus & argutis interrogationibus, & blanditiis erue arcana eorum, ſi potes: ſapientiæ genus eſt hoc genus doli boni. Huc etiam pertinet arcanum illud maximum, ne cuiquam adverſaria, notas & dictata tua pervolvenda permittas: ne cuiquam dixeris, quo ſtudeas modo, qua dicas aut conſcribas arte, quos habeas arcanos libros. Nam ea, quæ latent, ſuſpicione ſemper & curioſitate inſita mortalibus majoris fiunt. Vidi ego virum doctum, habitum contemptui, quia feneſtris apertis ſcribebat, habendum alioquin in pretio & admiratione maxima, ſi ſtudendi modum arcani majeſtate obvelaſſet.* Hæc Fichetus, & me quidem judice recte, præcipit: nam quod de ſcriptis celandis ait, veriſſimum eſt, ac novi ego hac ratione viris doctis multos laborum ſuorum periiſſe fructus, cum alii eorum ſylvas pro lubitu cæderent, atque ex parata materia, quæ vellent, ædificarent. Quam enim facile eſt, in varias rem figuras convertere? ut eorum videatur, quod aliis manifeſta fraude ſubductum eſt. In ſcientiis ipſis aut earum methodo arcana diſſimulata majorem laudem conciliant.

Quæ

Quæ non Mnemonices beneficio prodigiosa præstita sunt tam apud veteres, quam apud recentiores? quæ admirationi omnibus fuere, antequam illa ars propalata: nunc vero post manifestata ejus artis arcana, æstimatio quoque ejus rei periit.

VII. Axioma est: CAVE CONTEMNI. Generalissimum hoc est præceptum, quod priora continet, & si quæ alia sunt, quæ superioribus non comprehenduntur. Qui enim opinionem de se excitaturus est, is omnia illa fugere debet, quæ in contemptum adducere possunt. Contemptibiles autem nos reddunt omnia illa vitia, quæ in oculos incurrunt; sive illa ab anima, sive a corpore, sive a fortuna, aut ipsa conversatione oriantur. Qui intellectu peccant & ideo contemni solent, sunt homines simplices & stulti: reperiuntur enim etiam in eruditis, qui non in ipsa rerum luce & actione versantur, cetera non indocti multi homines imprudentes & simplices, qualis ille fuit Marcellus Marchesius, apud Erythræum *Pinac. I. n. 69.* Cui nauta quidam de campanis e templo Franciscanorum furto sublatis imposuerat. Ubi tamen id notandum, homines simplices usui interdum sagacioribus esse in rebus curandis, quibus ipsi operam commodare nolunt. Contemptum etiam provocant illi, qui omnia admirantur, in sermone affectatores imprudentes, rerum suarum imperiti, homines in nugis occupati, voluptuarii, ridicule ambitiosi, rustice verecundi, audaces & temerarii, homines gloriosi, assentatores, superciliose graves, in diem viventes, & his similes, de quibus videatur ulterius Vinc. Placcius *Excerpto II. Rhetor. Tit. 2. §. 6.* Plura hominum eruditorum ob stultitiam contemptorum, exempla vide apud Erythræum *Pinacoth. II. n. 65.* in Fortunato Scaccho, & eadem *Pinacoth. n. 45.* in Antonia Maraffa & *ibid. n. 4.* in Francisco Balduccio. Ubi jam ergo hæc præcepta sedulo observaverimus, facile per conversationem nobis amicos parabimus: qui multis quoque aliis modis parari possunt, quos in libro supra laudato notavit Placcius. Ita *Tit. 2. §. 20. num. 2.* describuntur personæ jucundæ & delectabiles, *ibid. §. 16. num. 2.* Personæ venerabiles. *Ibid. §. 14.* de benevolentia paranda canones proponuntur, qui optime ad præsens applicari negotium possunt. 30

Ad alterum caput procedimus, quo impedimenta opinionis de nobis excitandæ removemus, * cujus summa hæc est: NE SIS, VEL VERBIS VEL FACTIS, MOLESTUS. Molestiæ vero cum multæ possint esse causæ, quas enucleate satis proposuit Vinc. Placcius *Excerpt. I. Rhetor. Tit. 14.* nos illa præcipue nostro scopo applicabimus. * I. Canon sit: UT HOMO EST, ITA MOREM GERAS. Explorandi sunt omnium animi, cum quibus conversari cupimus, ne illis dissimilitudine morum molesti simus, sed nostros ad eorum genium temperemus. Quemadmodum in sonis non concinunt chordæ, nisi certis proportionibus sint temperatæ; ita & in animis fieri solet. Nihil dici, nihil fieri debet, ex quo offendatur, quisquis ille sit, cum quo conversationem quærimus. Id vero artis est, ut modesta quadam & circumspecta colloquendi ratione animum tuis moribus adversum paulatim inclines. Recte præcepit Velamius; animum occasionibus & oportunitatibus obsequi debere. Ingenium ver- 31 32 33

34 ſatile, ut politico ita & erudito, eſſe debet. * Si cum ambitioſo & ſuperbo homine tibi res eſt, acerbis reprehenſionibus in furorem conjicies, ſed meliore ſermonis circumductione paulatim ejus animum compones. Memorabile eſt illud Socratis exemplum, qui Glauconem juvenem tumidum, ad civitatis regimen aſpirantem, multis argumentis & tricis & interrogationibus eo tandem redegit, ut ſuam in illa re imperitiam agnoſceret: deſcribitur a Xenophonte *lib. 3. Memorab. pag. 133.* & a Schradero *Comm. in Ariſt. Rhet. lib. 1. cap. 4.* ut inſigne artificii Oratorii ſpecimen proponitur. Cum Politico & quidem in rebus civilium negotiorum converſaberis; alia ſumenda perſona eſt. Hic ἀλωπηκίζειν πρὸς ἀλώπηκας interdum opus eſt: ceremoniis & ritibus indulgendum, de quibus alii ſolliciti non ſunt. Elegantia enim moris civilis & aulici, de qua Böclerus ſingularem diſſertationem ſcripſit, hic omne fert punctum. Quomodo cum invidis agendum, id eleganti libello nos docet Benedictus Menzinus Florentinus libro de literatorum hominum invidia. Præclarum extat Budæi exemplum in ejus vita, a Ludovico Regio ſcripta, quomodo is cum adverſario ſuo Leonardo Portio aliiſque rem ſuam inſtituerit. Ferocium hominum mores utcunque ferendi, ac illi ſibi ipſis relinquendi ſunt. Erit, cum ſui illos mores ulciſcentur. Habent & populi ſuos mores, ad quos peregrinus ſe componere debet, ſi illorum velit gratiam aucupari. Ita Italorum & Gallorum eruditorum mores proponit Gregor. Leti in *Italia regnant. part. 3. lib. 3. p. 228. & ſeqq.* quorum diſcrepantiam obſervare eruditus converſator debet. Galli non adeo omnia ad animum admittunt, & faciles in amicitiis ſunt, ducente illos civilitate quadam & libertate naturali, ſine ceremoniarum affectatione. Itali vero ad amicitiam tardiores, arctiorem ineunt amicitiam. Galli ex levi occaſione eam ſolvunt, facile reſumpturi. Itali tardius ab illa diſcedunt, ita ut vel nunquam, vel ſero & raro, ad eam redeant. Infinita propemodum ſunt, quæ notari ad hoc axioma poſſint: ac inprimis vir eruditus ſibi hoc commendatum habeat, ut commendavit ſane quam maxime Verulamius libro ſupra citato. *Intereſt inprimis*, inquit, *honoris literarum, ut homines iſti pragmatici ſciant, eruditionem haudquaquam aviculæ, qualis eſt alauda, ſimilem eſſe, quæ in ſublime ferri & cantillando ſe oblectare ſoleat, at nihil aliud: quin imo ex accipitris potius genere eſſe, ut qui in alto volare, ac ſubinde, cum viſum fuerit, deſcendere, & prædam rapere novit.*

35 II. Præceptum eſt: OBSEQVIOSUS ESTO. Obſequium ſemper amicos parit. Pulchre deſcribit hominem obſequioſum Terentius *Andria Act. I. Sc. 1. v. 35.* Ho-
36 mo commodus ille alias dicitur. * Reſpuit converſatio omnes, qui ſunt contentioſo & diſputaci ingenio, & qui cenſuram ſibi in alios ſumunt. Pulchre Quintilianus lib. II. cap. 1. *Habet mens noſtra ſublime quiddam & erectum & impatiens ſuperioris ideoque abjectos aut ſubmittentes ſe libenter allevamus, quia hoc facere tanquam majores videmur, & quoties diſceſſit æmulatio, ſuccedit humanitas. At qui ſe ſupra modum extollit, premere ac deſpicere creditur, nec tam ſe majorem, quam minores cæteros facere.* Quam ſit in rebus civilibus neceſſarium obſequium minorum erga majores, & quidnam illa arte obſequii effici poſſit, pulchre docet Böclerus *diſſert. polit. 3.* Inſtitutionibus politicis addita, & *commentar. ad lib. I. Annal. Taciti ad cap. 2. annotat. 11.*

Fichetus

Fichetus inter arcana ſua etiam hoc proponit cap. 10. *Adſit comitas & ingenuitas, blanda conciliatrix animorum, quæ tamen vulneri non pateat, neque latus nudet aliorum ſimulationi & calliditati, horum peſti temporum venenoque converſationis. Sit ſilentium ſermone potius, niſi de ignorantiæ ſuſpicione periclitemur. Sit in audiendo patiens animus, auris benevola, laus liberaliſſima; nec vultu aut nutu lædatur amicitia, quæ etiam pietate condiri debet. Moroſa non ſit, neque contentioſa converſatio, ſed blanda veritati aſſentiens: moleſtiſſimi ſunt enim odioſiſſimiquè mortalium, qui contradicunt ſemper, ut Ariſtoteles eſt effatus.* * Hanc in Petavio diſputacitatem damnat Patinus epiſt. 2. quem moleſtum, maledicum & mordacem hominem vocat, qui nunquam ſcripſerit, niſi alium refutaturus. Campanellæ cum Theologo diſputatio acrior omne malum accerſivit, ut prolixe recenſet Erythræus *Pinacoth. I. n. 21.* Abſit a literatis omnis ferocia, quæ Muſas earumque cultores non decet. Singulare hujus ferociæ exemplum in Thoma Dempſtero fuit, cujus mores graphice Erythræus *Pinacoth. I. num. 9.* deſcribit. Sunt etiam in eruditorum genere, qui metui malint, quam amari. Adverſus hos feroces, opinioſos, moroſos, diſputatores, qui contendet, ex inſanis plerumque inſaniores reddet. Sed ſunt tamen & in illis, qui cedendo aſperiores fiunt; ubi animos & lacertos illis objeceris, miteſcunt. 37

III. Præceptum eſt: AFFABILIS ESTO. Nihil magis animos allicit, quam ſi quis ſe omnibus placidum exhibuerit. Qui in Græcis epigrammatis Θηροζυγοκαμψιμέτωπος appellatur, h. e. *feræ & flexijugæ frontis,* ut Themiſtius Orat. 9. Procopium deſcribit, ἀεὶ συγκεκυφὼς, ἀεὶ συνεφὴς ἐφελκόμενης τὰς ὀφρῦς, *demiſſo ſemper in terram vultu, ſemper tetricus, & contractum ſupercilium habens,* is ut ab omni converſatione, ita ab erudita, removendus. * Sunt tamen interdum homines, præſertim profundis ſpeculationibus immerſi, Theologi ſeveriores, Pædagogi; moroſiores & ſuperclioſi. Quidam etſi per ſe triſtioris ingenii, adſcititiam tamen humanitatem in converſatione habent. Quidam triſtiores videntur, quam re vera ſunt, quod de Vincentio Gramigna notat Erythræus Pinacoth. I. n. 44. *Triſtitia atque ſeveritas, quam præ ſe ferebat in vultu, dabat iis, qui non eſſent experti, occaſionem ſuſpicandi, eum eſſe amicum minus ſuavem & commodum; ſed expertis nihil eo videbatur humanius & jucundius: atque amicitias, quas ſemel cum aliquo ſuſceperat, quippe quas non lucrum, non ambitio, non vitiorum ſocietas conciliaverat, ſed virtutis amor ſtudiumque conjunxerat, usque ad extremum ſpiritum integras illibatasque conſervavit.* * Singulare moroſitatis, imo ſtultitiæ, exemplum Cardanus dedit; de quo Hilarius Pyrckhamerius *in libro de ratione peregrinandi* refert, cum illum ſalutandi gratia adiret, interrogatum ab illo fuiſſe, num pecuniam afferret; cum ille ſe præter neceſſarios ad iter nummos quicquam attuliſſe negaret, reſpondit Cardanus; ſe non curare tranſalpinos, niſi nummos adferrent. Ex eo tempore, inquit ille, non Cardanum amplius, ſed Κερδᾶινον, vocabam. Sed condonandum hujus hominis ingenio quicquam fuit, qui, utut doctiſſimus, multa tamen alia ſtultitiæ ſuæ ſpecimina dedit. * Summa contra fuit Pinelli humanitas, qua ille viros doctos excepit: ita enim vitæ ejus ſcriptor Gualdus de illo: *Moris ipſius fuit, omnes, qui eum venerant ſalutatum, ad infimos usque ſcalarum* 38 39 40 41

gradus comitari, domesticos utlibet atque familiares. Irascebatur quippe ineptis quibusdam, qui nescio cujus existimationis magis, quam amicorum rationem habentes, sanctissimum amicitiæ nomen inani verborum gesticulationumque observatione polluunt. Addi huic debet Jani Gruteri exemplum, cujus singularis humanitas atque hospitalitas a Balthasare Venatore, in Panegyrico illi scripto, omnibus in exemplum proponitur. De Budæi facilitate, qui ne injurias quidem ad animum admisit, videndus est Ludovicus Regius in ejus vita.

42 IV. Præceptum est: GARRULUS NE ESTO. Quam gravis in conversatione garrulitas sit, Horatius *Satyra lib. 1. secunda* festissime depinxit. Molestissima est viro docto temporis jactura, quod cum sine fructu
43 sibi per garruli alicujus ineptias perire videt, indigne illud feret. * Adscribam hic hominis garrulitate, quamvis non indocta, molesti imaginem ex *Pinacotheca Erythræi prima, num. 158.* Erat is Angelus Angelotus ita loquax, ut, quibuscum una esset, nullam sermonis partem relinqueret. *Imitabatur*, inquit Erythræus, *homo Camers veteres Græculos; nam quocunque in loco, quoscunque inter homines, sive cum uno sive cum pluribus versaretur, sciscitabatur ab eis, qua de re vellent audire; neque fas erat illis recusare, quin rem aliquam in percunctando ponerent, de qua argutissime disputaret: & ubi quempiam in via convenerat, quem inter & ipsum vel levis saltem aliqua notitia intercederet, se illi invito atque aliud agenti comitem addebat, ac vim prope imponebat, ut aliquid ab ipso percontaretur, de quo maxime vellet audire; neque antea divelli ejus a latere poterat, quam inchoatam disputationem perorasset conclusissetque: atque olim me admodum adolescentem, quem semel cum amico colloquentem suo videret, atque eadem opera, ut mos est urbanorum, salutaverat, cum feriis Bacchanalibus solum euntem aspexisset, est audacter aggressus, atque, o te, inquit, volebam, ut vales? quid agis? quo is? Ego, neque quid agam, respondi, nec, quo me conferam, scio: nam cum pigeret otiosum domi manere, ejeci me foras, ut saltem oculos hominibus personatis, tota debacchantibus urbe, delectarem, ac molestas ab animo cogitationes ejicerem; neque decretum aliquem locum habeo, quo me præsertim ire expediat. O te felicem, inquit ille, auspicato domo foras pedem extulisti; non poteras, si totam urbem perreptasses, oportuniorem hominem invenire, suavibus alloquiis, atque eruditis disputationibus, omnem tuo ab animo molestiam abstergeret. Sed quoniam advenienti mihi ad sinistram sors eum obtulerat, id quod ego non animadverteram, advolavit illico ad dexteram, atque, demus primum, ait, operam, ne merito in sermones hominum vituperationemque veniamus; nam quos de nobis sermones dabimus, quos populo risus præbebimus, si me, te tanto ætate majorem, &, quod refert, tanto literis doctrinaque superiorem, tecum in via ad lævam incedentem adspexerit? age vero, mihi quæstiunculam, de qua tuo arbitratu loquar, impone; sed illud quære, quod sit amœnum, lepidum, jucundum, Bacchoque dignum, cui sunt hodie Dionysia. Ego, qui in eas me tricas devenisse conspicerem, unde quemadmodum expedirer, non inveniebam, demitto auriculas, & quo aliquid responderem, Dic, ajo, de amore, ex Platone præsertim, quem tibi præ ceteris Philosophis audio esse in amore atque deliciis. O sapiens, inquit ille, postulatum, & ætatula ista, quam obtines, dignum: nam fit verosimile, tibi, ut ceteris adolescentibus, amorem in corde versari, tuumque*

que animum apud aliquam lepidam, venuſtam, tuique ſimilem adoleſcentulam, cupidinis clavo defixum hærere; agedum, Amor ſit noſtri ſermonis materia, ſed ille purus, defæcatus, nobilis, mellisque fœcundiſſimus, ad quam faciem cupio eſſe eum, quo ardes, non ille impurus, inhoneſtus, quique amarum ad ſatietatem usque aggerit. Ac cœpit primum definitionibus explicare, quid eſſet amor; tum cauſas enumeravit, unde amor ortum haberet, quos vel conferebat in aſtrum, cujus imperio, ut Plato voluit, duo ſubjicerentur, vel ad ſtatum cœli ſiderumque revocabat, in quo illi nati eſſent, vel ſimilitudini geniorum aſſignabat, vel ad eandem temperationem corporum aut morum convenientiam, aut ad formarum ſimile in utrisque exemplar referebat, deinde alia non parum multa ſubjiciebat, plena illa quidem doctrina, & quadam prope admirabili varietate rerum ac copia, ſed quæ mihi, tum in variis nugis occupato, odium & faſtidium crearent. Neque is tantum garrulitate moleſtus, ſed in ædes per beneficium admiſſus, ut ipſi gratuita eſſet habitatio, non niſi per lites aut per vim ejici potuit: quam ille hiſtoriam prolixe ibidem deſcribit.

V. Præceptum eſt: CURIOSIOR, QVAM DECET, NE ESTO. 44
Oderunt nimis curioſos viri prudentes, obeſt quoque converſationi, & fructu, quem ex illa percipere poteramus, nos defraudat. Quo enim curioſius quis omnia inquirit, eo magis animi ſenſa celat alter, qui ſibi inſidias ſtrui videt. Occultis hoc rationibus, non apertis, agendum eſt. Deſcribit hoc hominum genus Phædrus lib. 2. fab. 5.

Eſt Ardelionum quædam Romæ natio,
Trepide concurſans, occupata in otio,
Gratis anhelans, multa agendo nil agens,
Sibi moleſta & aliis odioſiſſima.

VI. Præceptum: IN JUDICANDO PRÆCEPS NE ESTO. 45
Quam multi in hunc ſcopulum impingunt! Cenſura nihil odioſius eſt, qua maxime, etiam cum non putamus, offendimus. Si quæ ſunt inter viros doctos lites, rectius faciet, qui in neutram partem inclinet, aut omnibus denique rerum momentis bene perpenſis, judicium aliquod modeſte & dubitanter interponat. Accidit ſæpe, ut liberum ac temerarium de re aliqua vel homine judicium injuriam ſuam alius interpretetur. Etiam a laudatione quorundam nobis temperabimus; & a reprehenſione, niſi accurate nobis de ejus judicio conſtet, cujus converſationem quærimus. Atque hæc de altero capite dicta ſunto. Verum rerum magiſter uſus plura nobis ſuppeditabit.

Procedimus nunc ad Converſandi modum, qua ratione ſcilicet converſatio inſtituenda. Converſamur vero cum præſentibus per colloquia, cum abſentibus per epiſtolas. * Nihil vero ad informationem commodius eſt, quam frequens cum viris doctis converſatio, quæ eſt diſciplina omnium optima, & in ſenſus magis incurrit, quam tædioſa illa per lectiones & meditationes via. Conſilium illud præclarum 46 47

rum Ficheti eſt in arcana ſtudiorum methodo cap. 3. *Compendium ſcientiæ unicum eſt Vir aliquis eruditus ad unguem, quem ſubinde conſulas ut magiſtrum, qui viam velit compendioſam, quam ſero invenit, ut ait Seneca, tibi demonſtrare, pretioſos indicare libros, fontes aperire: ſed rarus eſt, qui hoc velit, quia plena faſtidii opera eſt; aut qui poſſit, magnis enim impenſis fit. Certe ſi quem offenderemus hujusmodi meliore metallo formatum myſtam, qui fores templi clauſas aperire velit, næ paucis menſium flexibus multorum annorum ſpatia conſiceremus. Hoc de maximis arcanis eſt unum. Hunc tu hominem de meridie vel accenſa face quære & perveſtiga; hunc eme vel aureo mundo, ſi potes.* Veriſſime hæc Fichetus; nam, ut demonſtrat Campanella *Metaphyſ. part. 3. lib. 17. cap. 1.* homines eam conſequuntur vitam, quam per educationem habent; & oſtendit Tſchirnhauſius in *Medicina mentis part. 2. pag. 79. & ſeqq.* per converſationem in omni vitæ genere plura diſci, quam per lectionem librorum. Lectio tamen librorum non inutilis, ſi non habemus, cum quo converſemur. Ideoque vel ſola illa cum Bibliopolis & Bibliothecariis converſatio inſignem nobis uſum præſtabit. 48 * Narrat Erythræus *Pinacoth. II. n. 18.* quam Auguſtino Barboſæ converſatio cum Bibliopolis utilis fuerit ad vaſtos libros ſcribendos, cum nullos ipſe haberet. Clenardus quoque præclarum in Informatione Grammatica per converſationem ſpecimen dedit, de quo *libro ſecundo* plura. Ac propoſuit Montaighe olim conſilium, quomodo civitas aliqua eruditorum inſtitui poſſit, ubi ſolo uſu & converſatione lingua Latina addiſceretur.

49 Colloquia & *συζητήσεις* literatorum ad ſcientiam multum conferunt. Ac poſſunt illæ per interrogationes bene ordinatas ita inſtitui, ut arcana interdum explorentur. Verulamius hic prudens temperamentum & mediocritatem quandam præſcribit, in libertate ſermonis & in taciturnitate. Frequentius libertatem uſurpabimus, at, cum res poſtulat, ſilentium: libertas ſiquidem in ſermone etiam alios invitat & provocat, ut pari libertate erga nos utantur; ut taciturnitas fidem conciliat efficitque, ut velint homines ſecreta ſua apud nos tanquam in ſinu deponere. 50 * Nonnunquam præter libertatem opportuna quædam importunitas aliqua extorquet, ſi nimirum vel contentione noſtra, vel ſimulatione & fictione, perturbationem in alterius animo moveamus. *Ipſa teſtatur experientia,* inquit Verulamius, *paucos admodum reperiri, qui erga arcana ſua tam fidi ſint, quin interdum ex iracundia, interdum ex jactantia, interdum ex intima erga amicum benevolentia, interdum ex animi imbecillitate, qui ſe mole cogitationum onerari amplius non ſuſtineat, interdum denique ex alio quopiam affectu intimas animi cogitationes revelent & communicent. Ac ante omnia ſinus animi excutit, ſi ſimulatio ſimulationem impulerit, juxta adagium illud Hiſpanorum: Dic mendacium & erues veritatem.* 51 * Ille toties nobis laudatus Vincentius Pinellus ſingularem habuit modum indagandi hominum inclinationes ex variatione narrationis. *Si quid novi accidiſſet,* refert Gualdus, *rei ſeriem amabat ab omnibus, quotquot eum inviſebant, cognoſcere, quaſi tum primum inaudiviſſet. Afficiebatur enim varietate illa narrationis, quam ipſe callidus verborum æſtimator in ſermonis autore, cui amoris odiive cauſæ adeſſent, deprehendebat. Neque hoc ſine fructu. Eruebat namque latitantem*

ſæpe-

ſæpenumero veritatem, eventuſque cauſas acu, ſolerti ſcil. ratione, tangebat. Eodem conſilio rumorum, ſi qui percrebuiſſent, autores inveſtigare conſueverat, quod hac ratione diſquirere ſe poſſe conſideret, verine an falſi quidquam continerent. * Idem Pinellus, ne fructus, 52 quos ex amicorum congreſſu perceperat, ulla abriperet oblivio, cum illi abiiſſent, ſecedebat in cubiculum interius, ubi, quæ præclara in colloquendo animadverterat, in commentarium manu ſua referebat. Imo & cum amici adeſſent, nunquam non illi ad manus fuit calamaria theca, ut ſumma rerum, quæ placuiſſent, capita, ne exciderent, annotaret. * Idem de Paulo Sarpio refert Fulgentius, qui vitam 53 ejus ſcripſit p. 86. edit. Gallicæ. *Quand il ſe trouvoit avec un homme eminent en quelque ſcience ou art particulier; il l'interrogeoit de tous les points d' icelles avec tant de douceur, qu' il apprenoit tout ce qu' il en ſçavoit, ſans pourtant, que ce rare perſonnage ſe trouvaſt importuné de ſes demandes, ny qu' il ſe pleigniſt de ſon trop de curioſité.* Quantum ex illa cum literatis converſatione utilitatis redundet, exaggerat *epiſtola ad Nicol. Heinſium 43. lib. 1.* Mareſius. * Illic de peregrinatorum ex his colloquiis com- 54 modo pluribus agit, atque Heinſio eo nomine gratulatur. *Morem,* ita ſcribit, *illum veſtrum valde comprobo, qui Belgis omnibus & Germanis communis eſt, per cultiores Europæ regiones peregrinandi, priusquam certo in loco pedem figatis, officioque aliquo, vel grata matrimonii compede vos illigetis. Nam præter externarum linguarum notitiam, & prudentiam, quæ ex illo per varias provincias diſcurſu acquiruntur, aliud etiam commodum vos φιλομαθεῖς conſequimini: doctos nimirum viros, qui ubicunque degunt, ſalutando, cum illis amicitiam contrahendo, eorumque conſuetudine & colloquio fruendo, ex quo nonnunquam plus utilitatis hauritur, quam ex librorum lectione. Qua in re tu tibi non defuiſti: ſed quicquid eſt apud nos hominum eruditorum, dum in Italiam is rediſque, videre, alloqui, quin & eorum benevolentiam conciliare, cura tibi fuit non poſtrema. Cui commodo aliud addendum eſt, vobis quodam modo peculiare, ſcilicet Bibliothecarum excuſſio, librorumque rariorum, præſertim vero manuſcriptorum ſedula conquiſitio: fatendum eſt enim, vos & Germanos indefeſſo præ ceteris labore in literarum ſtudiis verſari, & in emendandis reſtituendiſque ope veterum codicum bonis autoribus diligentem operam inſumere; quo nomine omnium ubique ſtudioſorum gratiam demeremini.* Quanti ex colloquio in peregrinatione fructus capiantur, docuit Monconiſius, in cujus Itinerario multa habentur in re naturali, mathematica & aliis, elegantiſſima obſervata. In rerum ſane naturalium cognitione multum illa converſatio lucis accendet, cum ex plurium colloquiis, per artem, quam vocant combinatoriam, elicere multa poſſimus: Athenis olim & Romæ hujusmodi συζητήσεις frequentabantur, ut ex Gellio & Plutarcho conſtat. Refert Petrus Crinitus Politianum, Savanorolam, Picum Mirandulam & alios celebres viros, qui Florentiæ tum degebant, hujusmodi συζητήσεις frequentaſſe. * Scipio quoque Claramontius in libro *de conjectandis latentibus animi affecti-* 55 *bus libr. 9. c. 8. §. 5.* de vi interrogationum in ſecretis extundendis agit, qua arte quoque judices utuntur. Ita Chremes apud Terentium repetita interrogatione Menedemum inclinavit ad cauſam ærumnæ ſuæ aperiendam. Sunt aliqui interrogandi arte adeo excellentes, ut reos interrogationibus ad confitendum adigant, quod

quod Tranquillus Ambrosius *de processu informativo libr. 1. cap. 2. n. 5.* testatur. Illa vetus per interogationes disputandi ratio fuit, quibus ita teneri & constringi potuit adversarius, ut nullo ψευδοθύρῳ elabi potuerit. Ac tradit Aristoteles VIII. Topicorum Dialecticam nos docere πῶς δεῖ ἐρωτᾶν. Laudabat hanc in Laurentio suo interrogandi solertiam Athenæus lib. 1. οὐκ ἀβασανίστως οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος τὰς ζητήσεις ποιούμενος, ἀλλ᾽ ὡς ἔνι μάλιστα μετὰ κριτικῆς τινος καὶ Σωκρατικῆς ἐπιστήμης, ὡς πάντας θαυμάζειν τῶν ζητήσεων τὴν τήρησιν. *Neque viles neque abjectas sane quæstiones objiciens, aut quæcunque accidissent, sed quemadmodum maxime convenit cum critica quadam & Socratica scientia, ita, ut omnes quæstionum illarum seriem admirarentur.* 56 * Critica Socratica hic ab Athenæo appellatur, quæ in argutis interrogationibus consistebat. Quare & Demetrius Phalereus genus orationis vocat εἶδος Σωκρατικὸν, quod esset per interrogationes conceptum. Hujus Critices specimen in Glaucone Socrates dedit, de quo supra §. 34. diximus. De hac Critice multa se in libro de Critica dicturum promisit Casaub. *Animad. in Athenæum lib. 1. cap. 2. p. 5.* qui tamen lucem non vidit. Quicquid ergo ex his colloquiis nobis notatum fuerit, id ad usus nostros seponendum, quod magnorum ausuum esse rudimentum potest. Nata illinc sunt Scaligeriana, Perroniana, Thuanæa, Colomesii illa opuscula literaria, Ultrajecti apud Petr. Elzevirium An. 1669. edita; quibus adjicitur libellus Gallico sermone, cui titulus: *Recueil de particularités*, in quibus multa de eruditis familiariter a Vossio aliisque suppeditata, laudato semper autore, vir ille effutivit, quæ insignis sane temeritas fuit. Multa tamen in his sunt mendacia, quale illud de Casparo Barthio horrendum, qui concubinam suam Rheno suffocaverit, quod ejus cum Scriverio amores deprehenderit, & plurima alia.

57 Cum absentibus conversamur per epistolas. Illa homines conversatio sola ingenii similitudine conjungit, cum se nunquam viderint, quo affectus sæpe plus, quam præsentium conversatione incendi solet. Tegit epistola & celat omnes illos defectus, qui forte in moribus aut forma colloquentis apparent; solus hic animus loquitur, seque nudum exhibet. Fuit Scaligero & Casaubono, Heroibus literariis, frequentissimum literarum commercium, neque tamen unquam se viderunt. Narrat Patinus *Epist. 136.* Casaubonum sæpius iter Batavum meditatum, jamque ducentos aureos huic itineri destinasse; verum semper impedimenta quædam objecta fuisse. Scaliger illum sæpe exspectavit, atque hæc ad illum scribit: *Tui erit arbitrii in media hyeme venire, quam loculento foco expugnabimus, qui nunquam deficiet in cubiculo, quod tibi adornabo: quod tamen nullum præter te ornamentum habebit.* 58 * Diligentissimus in hoc commercio literarum fuit Pinellus, cujus insigne studium, quod exemplo omnibus esse possit, illius autoris verbis qui vitam ejus scripsit, apponam: *Instruxerat ille præclaram hanc discendi cupiditatem ope multorum, qui eadem voluptate afficerentur. Hos non in Italiæ Europæque urbibus modo, sed & in oppidis vicisque selegerat, quorum industria continenter uteretur, ad quos epistolas schedulasve oportune missitaret. Illud*

sane

sane in Pinello mirandum, quanam ratione ipsi per imbecillam valetudinem liceret tot rerum meminisse, tot negotiis sufficere. Et vero hanc ille sibi præter cæteras methodum præscripserat, ut perlectis amicorum literis earum capita compendiaria via in codicem referret. Hunc sibi proponebat responsurus sepositis epistolis, in quarum mox tergo adnotabat nomen ejus, qui scripsisset, annum, diem, locum, & negotiorum indiculum. Harum fasciculos singulis hebdomadis in cistulas transferebat. Ad literas cum demum responderat, selectas in manipulos cogi, annorum, mensium, septimanarum, dierum habita ratione digeri, & in unum secludi imperabat. Consueverat insuper tabulas sibi quasdam conficere, in quas referret ea omnia, quæ ipse ab amicis, quæ ipsi ab eo vicissim postularent; descriptisque summis negotiorum petentiumque nominibus, uno intuitu discernebat, quid actum esset, quid agendum restaret: ac confecta nomina inducebat, postquam rescripta cum codice contulisset. * Nostro tempore Antonius Maliabeccus foris multis per totum orbem literatum virorum doctorum amicitiis innotuit; domi ex omni gente virorum doctorum concursus est: de cujus insigni humanitate, admirabili eruditione Gregor. Leti *Ital. regnant. part. 3. libr. 4. pag. 423.* * Insignis est ex omni illa conversatione, vel per colloquia vel per literas, omni ex parte utilitas, atque adeo hic de fine conversationis eruditæ tractatio suscipi possit. Ille vero duplex est; nam vel scientiam solam, vel famam, venamur. Qui scientia sola contentus est, minori apparatu indiget; qui famam etiam ambit, quædam τεχνήματα in subsidium vocat. Etsi veram virtutem, &, quæ illa fundatur, conversationem fama ultro sequitur. Multis sola cum eruditis conversatio ad famam prodest, quemadmodum Pompejo Garigliano, de quo hæc Erythræus Pinacoth. I. n. 39. *Dicebat sæpe in Academia Humoristarum, more suo, ex tempore, summa Academicorum aliorumque frequentia: inde emanavit ejus nominis fama in totam civitatem. Nemo erat Cardinalis, nemo vir princeps, nemo paulum literarum cupidior, quin eum videre cuperet, alloqui, adire, quin domum suam invitaret.* Adeo amplissimum virtutis præmium ipsa virtus, & sua sapientiam & doctrinam fama semper comitatur.

59

60

CAP. XVI.

DE SCRIPTORIBUS AD REM LIBRARIAM ET HISTORIAM LITERARIAM PERTINENTIBUS.

§. 1. *Transitus ad Autorum enarrationem.* 2. *Ejus occasio.* 3. *Vogleri Introductio in notitiam Autorum.* 4. *V. Placcius ejus supplementum promisit.* 5. *H. Conringii Opuscula.* 6. *MStum de eruditionis a C. N. propagatione & de Scriptoribus.* 7. *Bartholini comm. de libris legendis.* 8. *Autor Gallicus Anonymus de cognitione bonorum librorum.* 9. *Censura ejus.* 10. *Periculosa de Autoribus judicia.* 11. 12. *Benjaminis Prioli aliorumque conatus audaciores.* 13. *Photii Bibliotheca μυριόβιβλος.*

14. Varia de ea judicia. 15. Bibliothecæ hujus scribendæ occasio. 16. Ejusdem Photii Nomocanon. 17. Glossarium MStum. 18. Jacobus Gaddius 19. libro de Scriptoribus non-Ecclesiasticis majora viribus audet. 20. Labbei de eo judicium. 21. Antonii Possevini Bibliotheca selecta. 22. & Apparatus sacer. 23. Claudii Verdierii Censio Autorum stulta & temeraria. 24. In patrem suum ille maledicus. 25. Scioppii censura adversus illum. 26. Leo Allatius ex illo multa cepit libro de Erroribus magnorum Virorum in dicendo. 27. Recensentur aliqua judiciorum stultorum de Virgilio præcipue & Horatio specimina. 28. Theophili Raynaudi Erotemata de bonis ac malis libris. 29. Bailleti 30. & Patini de eo judicia. 31. Patinus illum male Conringio præfert. 32. Scriptores Ephemeridum literariarum. 33. Autoris consilium. 34. Anglorum; 35. Gallorum Ephemerides. 36. Tanaq. Fabri Censura Ephemeridum Gallicarum. 37. Dionysii Medici Memoriæ & Gallesii continuatio Ephemeridum. 38. Romanæ, Florentinæ, Ephemerides. 39. Nazarii laus. 40. Venetæ Ephemerides. 41. Acta Philosophica Germanorum & Danorum. 42. Acta Eruditorum Lipsiensia laudantur. 43. Menckenii & Carpzovii encomia. 44. Mercurii librarii. 45. Cornelii a Beughem Indices. 46. P. Bælii Excerpta Reip. Literariæ. 47. Mercure sçavant. 48. Bibliotheca Universalis Historica. 49. Ephemerides Parmenses; 50. Hamburgenses. 51. Georgii Richteri Crises Melanchthonianæ commendantur. 52. Elogia Thuanæa, 53. cum notis Antonii Teissieri. 54. Tobiæ Magiri Eponymologium criticum. 55. Bailleti judicia doctorum de præcipuis libris laudantur. 56. Ejus de judicio ferendo cautiones. 57. Excerpta Scaligeriana & Perroniana. 58. Prima Scaligeriana. 59. Quibus autoribus congesta & digesta. 60. Excerpta Perroniana. 61. Judicia & sermones doctorum familiares, invitis autoribus, non temere edendi. 62. Collectio dicteriorum Ciceronis a Quintiliano. 63. 64. Melanchthonianorum dictorum a Camerario & Sibero reprehensa. 65. Trajani Boccalini. 66. Adami Eberti, Relationes e Parnasso. 67. Danielis Bartoli Character hominis literati. 68. Theophili Spizelii libri. 69. Franc. Ridderi historia eruditionis. 70. Vinc. Placcii de Anonymis, 71. Deckeri de scriptis adespotis liber. 72. Conringii liber de Antiquitatibus Academicis laudatur. 73. Historiam Universalem Academicam inter desiderata ponit Autor. 74. Du Boulay Historia Academiæ Parisiensis. 75. Antonii Wood Academiæ Oxoniensis Historia, 76. commendatur ad Philosophiæ & Theologiæ Scholasticæ historiam. 77. Lambecii Commentarii de Bibliotheca Vindobonensi. 78. Gabr. Naudæi Additio ad Historiam Ludovici XI. 79. Typographia Germanis a Naudæo vindicata.

1 Quæ hactenus dissertavimus, quasi vestibula & aditus ad totam hanc tractationem faciunt. Nunc ad AUTORES ipsos perveniemus, quorum recensionem non magno apparatu & pompa instituemus; sed præcipua quædam de iis monebimus, quæ τῆς πολυμαθείας studiosis inprimis profutura existimamus. Neque enim Nomenclatoris hic partibus fungimur, qui & vitas, & tempora, & li-

& libros Autorum justa serie recenseat, quo labore alii defunguntur; sed ad solum nos usum respicimus, quem in cognitione rerum sibi præfixum habere bonarum literarum cultores debent. * Cum primum scholis privatis illa proponeremus, pleraque, quæ in sequentibus de Autoribus dicimus, ex memoria, sine ullo libro, commentario aut operosa meditatione, nobis deprompta sunt, ut optime norunt, qui tum illis interfuere. Non displicuit ille viris eruditis, utut extemporalis, labor, qui ejus editionem sæpissime ursere, & nunc quidem juventutis præcipue commodo illa publici juris facimus; interjectis nonnullis, quæ sub manu, cum illa concinnaremus, nata sunt. Præcipuos igitur tantum Autores enumerabimus, neglectis illis, qui levioris momenti visi sunt. Qui enim omnem scriptorculorum istorum saburram colligere velit, Heliogabalum imitari videretur, qui, ut Romæ vastitatem ostenderet, omnes e tota urbe aranearum telas coacervari jussit. Amplissimum certe negotium per tam vasta Autorum spatia diffundi: prudentiæ præterea res est, ex illo numero seligere optimos. Viæ denique compendium est, pro illis, qui hæc studiorum spatia decurrunt, ut Hodegetas inveniant, qui digitum intendant. Nos jam primum de Autoribus, qui ad rem librariam & literariam in genere consideratam pertinent, agemus. Præmittemus vero Autores compendiarios: nam ut compendia nobis faciamus, prodest aliorum compendia nosse; & quidem primo loco hic ponemus 2

VALENTINUM HENRICUM VOGLERUM, Professorem Medicum Helmstadiensem, cujus extat *universalis in notitiam cujusque generis bonorum Scriptorum Introductio*, Helmstadii An. 1670. in 4. edita. (*gg*) Vir fuit ille doctissimus, & vastum hoc argumentum ὡς ἐν τύπῳ proposuit. Rudimentum ergo non spernendum est, & quasi ichnographia magni operis. Generatim agit de modis, quibus Scriptorum notitia possit acquiri, & omnes inde Autores illos recenset, qui de Scriptoribus certarum disciplinarum, nationum, summariam recensionem instituerunt. Sed multa tamen in illo desideres. Nam in generali illa Synopsi non omnia complexus est, quæ dici poterant. *Ejus supplementum meditatur VINCENTIUS PLACCIUS, Gymnasii Hamburgensis Professor, vir clarissimus. * Id quoque e Voglero discimus e cap. 5. istius libri, extare HERMANNI CONRINGII Opus eruditum *de universa eruditionis a nato Christo propagatione*, ejusdemque *de Scriptoribus* commentarium privatis lectionibus ab illo conceptum, qui multorum commoda adjuturus esset, eo judice, si lucem viderit. * Verum compendiarius plane libellus ejus est, quem vidi, *de eruditionis propagatione*, commentariolus Chronologicus, in quo per singula secula quinque illa capita proponit. 1. De Scriptoribus Ecclesiasticis & Judaicis. 2. De 3 4 5 6

 Scripto-

(*gg*) Voglerianæ *Introductionis* primæ, quæ h. l. commendatur, & An. 1670. prodiit, editioni, præferendæ sunt duæ posteriores, Helmstadii An. 1691. & 1700. in *4to* excusæ, ob luculentas, quæ his accesserunt, Viri Summi, Henr. Meibomii Junioris, tum Præfationes, tum Notas & Accessiones. Quæ & ipsæ in tertia editione, post Meibomii obitum, filii patrissantis, Herm. Dieterici, cura, Anno 1700. publicata, auctiores sunt, quam in secunda.

Scriptoribus Philoſophicis. 3. De Jurisconſultis. 4. De Medicis. 5. De Hiſtoricis, Oratoribus & Poëtis: quem ego quidem extemporalibus ipſi diſſertationibus natum ſuſpicor, multis acceſſionibus augendum, ut eſt ipſe Vogleri liber longe locupletior. Verum de Scriptoribus commentarium nullum hactenus vidi.

7 THOMAS BARTHOLINUS alterum ab illo locum occupet, magni Vir nominis, non inter Medicos tantum, ſed inter Polyhiſtoras & Philologos. Is ſub extremam ætatem Bibliothecæ Academicæ Hafnienſi admotus occaſionem nactus eſt, Commentarium *de libris legendis* ſcribendi, editum Hafniæ A. 1676. in 8vo, Diſſertationibus ſeptem. Parvæ quidem molis liber eſt, ſed in quo quaſi conſtipata ſunt utiliſſima de libris monita & notitiæ ad multas diſciplinas utiles. Diſſertatione *prima* multa habet de Academiæ & Bibliothecarum Hafnienſium incrementis: *ſecunda* de Autoribus ſuppoſititiis, anonymis, plagiariis, de autorum patria & ætate, ſingularum nationum & autorum genio, vitis autorum: *tertia*, de linguis Scriptorum, Scriptoribus Mileſiorum & verſionibus: *quarta*, de ſcribendi ratione veteri & nova, MStis antiquis Romanis, Danicis, Islandicis, Editionum meliorum notis, Typographis, voluminum forma: *quinta*, de titulis librorum, variis librorum argumentis, methodis &c. *ſexta*, de lectione librorum, de arte mnemonica, de Excerptis inſtituendis, Indicibus variis, Lexicis: *ſeptima*, de electione librorum, & judicio circa Scriptores, notis & ſiglis &c. Opus tamen hunc librum lecturo aliqua Autorum notitia: nuda enim nomina velut per lancem ſaturam congeſta tirones facile morantur. Prodeat tertio loco

8 AUTOR GALLICUS ANONYMUS, *de la connoiſſance des bons livres, ou examen de pluſieurs Auteurs.* Liber ille ſine autoris nomine prodiit in 12mo Amſtelodami 1672. * Magnifica multa promittit titulus, cum pompa & apparatu inſtitutus; ſed exigua ſunt, quæ in illo libro tractantur, & in cenſuram quorundam Autorum Gallicorum deſinunt; cui fini deſtinatus ille liber videtur, eamque ob cauſam nomen autoris omiſſum, ut invidiam a ſe declinaret. Prolixus eſt in judiciis de fabulis & Romantiis Gallorum: quæ potiſſimam libri partem occupant. Regulæ, quas ponit de bonis Autoribus cognoſcendis, admodum ſunt generales. Judicium ille de libris inſtituendum dicit, ratione autorum, tituli, argumenti: eaque occaſione de quibusdam Gallicis Scriptoribus, eorumque virtutibus & vitiis agit, de Comœdiis, de Poëſi Gallica, de eloquentia Gallicana in ſtylo ſoluto & ligato. Quibus totus ille liber abſolvitur, atque ita in urceum exit, cum amphoram titulus promiſerit. Quare recte de eo judicat Bailletus in Judic. Doctor. tom. 2. part. 1. p. 169. *cet ouvrage n' a point augmenté l' eſtime, qui le Public a conçüe de ſon habilitè, ce ne ſont que des diſcours vagues, dans lesquels il ſemble battre l' air, ſans ſçavoir à quoy ſ' en tenir.* Autorem hujus ſcripti nominant *Memoriæ Gallicæ*, a Dionyſio Medico ſcriptæ, *Sorellum*, qui Bibliothecam Gallicam ſcripſit, de quo in ſequentibus; veroſimile videtur. Videor enim mihi in utroque ſcripto parem judicandi ſolertiam deprehendere, & ipſe liber ſtatim in initio mentionem Bibliothecæ Gallicæ facit.

9 (margin)

10 Præmiſſis Autoribus illis, qui generatim de judicio circa libros inſtituendo agunt

agunt, ad ipſos illos procedimus, qui judicia de Autoribus ſcripſerunt. Hic quidem ex antiquioribus occurrunt Cicero, Dionyſius Halicarnaſſeus, Qvintilianus, Longinus, qui data occaſione Autorum veterum nomina recenſent, deque iis judicant. Periculoſæ plenum opus aleæ ſuſcipiunt, Quintiliano judice, qui de Autoribus judicia in publicum edunt, quod & Rolando Mareſio *lib. 1. ep. 41.* viſum eſt. Meminit illic Eraſmi, qui in Ciceroniano de ſui & ſuperioris ævi Scriptoribus judicia dedit, non ſine ſumma ſui invidia: item Juſti Lipſii, qui Bembum aliosque ſevero examine expendit. Hoc denique ejus de his cenſuris judicium eſt: *Omni certe laude hoc proſequendum eſt, modo cum modeſtia fiat & in pridem functis, ſine odio & gratia: quorum cauſæ procul habentur, cum de iis judicatur, quos videre, quibusque proinde invidere non licuit. Sed id in juſto opere & ex profeſſo facere, fortaſſe nimis invidioſum ſit: nimirum ſummorum virorum quaſi cenſorem agere. Tantum epiſtolis aut Criticis operibus illas cenſuras admiſceri vellem. Quanquam ejusmodi judicia ſic, ut dixi, exercita non tam cenſuræ, quam laudationes dici debent: quibus, quid in unoquoque egregium videatur ac laudabile, ingenue adnotatur, obiter vero tantum, ſi quid aliquando iidem peccaverint.* * BENJAMIN PRIOLUS, qui *Hiſtoriam Gallicam ab exceſſu Ludovici XIII.* ſcripſit, in appendice iſtius libri promiſit *judicia de Scriptoribus Græcis & Latinis.* Verum quæ judicia exſpectanda ab homine, qui ipſe exiguo judicio præditus, in ampliſſimo ſuo argumento inepte verſatur? Nihil eſt enim iſta hiſtoria, ſi dictionem, ſi argumentum videas, quod placere doctis poſſit. Ridicula plane illa operi ſubjuncta epiſtola vel excuſatoria, vel defenſoria. Quam ſtulta illa Lipſiani ſtyli affectatio: ac paſſim occurrunt e Lipſii Politicis ac aliunde conſuti centones. * De JOHANNE BAPTISTA-CAPONO refert Gregor. Leti *Ital. regn. part. 3. lib. 2. p. 97.* moliri illum libros XII. *de erroribus clarorum Scriptorum Latinorum, & alios de erroribus clarorum Scriptorum Tuſcorum*, ſed poſt mortem demum edendos. Refert & Bailletus *de Judic. doctorum, tom. 7. part. 1. p. 172.* eſſe a Dn. *Deſpreaux Boileau* judicia de Viris doctis conſcripta, quæ tamen hactenus non vidi. Idem eodem loco, *pag. 293.* mentionem cujusdam ſocietatis facit *le port Royal*, quæ variorum librorum cenſuram, ſed audaciorem, inſtituerit, de qua hactenus nil mihi conſtat. Inter illos cenſores, qui aliquam ætatis prærogativam habent, ponendus nobis primus eſt

11 12

PHOTIUS, Patriarcha Conſtantinopolitanus. Hujus Viri magna fuit eruditio. Vixit ſeculo poſt Chriſtum natum nono. Ejus extat *Bibliotheca μυριόβιβλος*, ſive lectorum a Photio librorum recenſio; ſed non ſuperſunt, niſi 279. codices, quos recenſuit. Caſaubonus tamen epiſt. 164. meminit, MStum integrum extare apud Henricum Stephani. Habentur in hoc Opere Excerpta ex Autoribus illuſtria, inter quæ ſunt multa deperditorum autorum fragmenta. Adjicit quoque judicium de Autoribus, quod genus ſcribendi primus ille ſuo tempore inſtituiſſe videtur. In Latinam linguam converſum eſt hoc Opus ab Andrea Schotto, editumque Auguſtæ Vindelicorum 1606. in fol. Græcus Textus ſolus cum Emendationibus Höſchelii 1607. prodierat, ſuaſu Marci Velſeri; Græce vero ac Latine excuſum fuit Genevæ apud

13

Paulum Stephanum An. 1611. tum deinde Rotomagi. Utraque editio in folio.
14 * Fuiſſe Virum hunc ſuo tempore doctiſſimum, nemo Hiſtoriarum peritus ignorat: quanquam ab Henrico Spondano, aliisque Pontificiis Scriptoribus, ut homo ſacrarum literarum rudis traducatur, quod ab invidia profectum eſt. Antonius Poſſevinus in Bibliotheca ſua ſelecta lib. 5. cap. 16. contemtim de Photio judicat: *de Bibliotheca Photii, quam multi, & ii etiam perdocti, aut Græcam aut Latinam optarunt, nolim quenquam admodum angi;* & in Apparatu Sacro, ſub voce Photii, multos in illo errores notat. Notum enim eſt ex Hiſtoria Eccleſiaſtica, quæ tum lites fuerint inter Eccleſiam Orientalem & Occidentalem agitatæ. Quoties librum illum legimus, toties inſignes periiſſe libros, quorum ille argumenta recenſet, dolemus. Honorifice de hoc libro ſentit Lipſius *Cent. 5. Miſc. Epiſt. 89.* Heinſ. *prolegom. in Ariſtarch. ſacr.* Voſſ. *l. 2. Hiſt. Græc. cap. 25.* Calixtus in *apparatu Theologico*, immenſæ quidem lectionis & variæ eruditionis virum vocat, ſed vitæ minus probatæ. Multa in ejus laudem Schottus *in præfatione*, ubi Photium Hermogenis Ideas
15 in Critice Autorum ſequi ait. * Occaſio hujus Bibliothecæ ſcribendæ hæc fuit: dum in Aſſyria legationis munere fungeretur pro Baſilio, Taraſius amicus ejus per literas a Photio petiit, ut, quæ ſubſecivis horis legeret, ſecum communicaret: quare in hunc Commentarium omnia illa, quæ legit, retulit, & ad amicum ſuum transmiſit. De Photio vide Elogium apud Capaccium *lib. 2. Elogior. p. 330.* Editus quoque ab illo Photio eſt liber adverſus tyrannidem Pontificis Romani. Hujus Viri utinam omnia haberemus, multa nobis ſupereſſent vetuſtorum Autorum
16 Fragmenta. * Extat tamen præter hanc Bibliothecam ſcriptus *Nomocanon;* cum notis Theodori Balſamonis, & Johannis Zonaræ, editus a Jacobo Gothofredo & Bevereggio in Synodico illo magno. Extant & *Epiſtolæ* ejus cum verſione & notis
17 Richardi Montacutii. * Scripſit quoque *Gloſſarium Græcum*, quod hactenus MStum eſt, latetque in Bibliotheca Viri illuſtris Marquardi Gudii, cujus editionem multi hactenus fruſtra urſerunt. Eſt & alterum MStum in Bibliotheca Oxonienſi, cujus editionem moliuntur illic Viri docti. Magno commodo foret hoc Gloſſarium literatoribus & Hiſtoricis; multa enim ex Autoribus deperditis depromſit, quorum laciniæ etiam venerationi eſſe debent. Quod ad notitiam ſingularem hujus Viri attinet, legantur Andreæ Schotti in Bibliothecam ejus Prolegomena. Aliqua etiam ſummatim recitat de Hiſtoria ejus Böclerus, in libro *de rebus ſeculi noni & decimi, ſub Ludovico II. p. 157.* Verum Gloſſarii illius nulla apud eos fit mentio. Hactenus enim non niſi duo illa cognita ſunt exemplaria. Subjungo Photio, velut ejus ſimiam,

18 JACOBUM GADDIUM, Florentinum, Virum Nobiliſſimum, e Familia illuſtri
19 Italica. * Is Opus edidit *de Scriptoribus non-Eccleſiaſticis*, Tomis duobus comprehenſum, ſed qui non uno tempore, nec integri, prodierunt. Tomus enim primus Florentiæ 1648. in fol. editus; Tomus II. a litera L. ad literam S. Lugduni A. 1649. eadem forma editus, unde difficulter illi libri junctim poſſunt comparari. Magnificus librorum illorum titulus eſt, ut ſolent plerumque eſſe verborum prodigi, qui rerum

ſunt

ſunt parci. Judicia interponit de Autoribus ſæpe temeraria & futilia, ne quid de maledicentia ejus dicam, qua viros doctiſſimos ſæpe impugnat, præcipue Germanos; ipſi quoque Photio non parcit, in quo taxat nimiam Plutarchi recenſionem, cum illud ſtudio fecerit autor ille. Quæ enim non ſunt in Plutarcho notatu digna? in quibus prolixitatem ejus nunc quidem damnari ineptum eſt: nam ſi periiſſet ille Autor, ut multi alii, nemo non ipſi egiſſet magnas gratias. * Abbas Ghilinus *in Theatro ſuo hominum literatorum*, invidenda illi Elogia ſuſpendit: ſed Philippus Labbæus rectius de eo format judicium, vocando Sciolum Florentinum in libro ejus *de Scriptoribus Eccleſiaſticis p. 878.* qui de rebus ſibi penitus ignotis judicium, quo fere ſemper caruit, ferre voluit; in quisquiliis undequaque corradendis operoſum: qui, quot verba habeat, tot propemodum mendacia. Idem integrum librum de Gaddianis aberrationibus ſe ſcripturum promiſerat. Scripſit Gaddius pene Bibliothecam librorum in vario doctrinæ genere, ut ſolent homines, quo ineptiores ſunt, eo magis eſſe πολύγραφοι, qui chartis illinunt, quicquid in buccam venit. Ejus Opera recenſet Gregorius Leti, *Ital. regn. part. 3. lib. 4.* Occurrunt tamen in his nonnulla ſæpe e MStis notata, aliaque curioſiora ſuperſtitioſa diligentia congeſta, quæ inter tot alias ineptias ad uſus noſtros ſeponere poſſumus: ut nullus liber tam malus eſt, in quo non ſit aliquid boni. Fuiſſe aliquando mente captum, Gregor. Leti refert. Extat &

20

ANTONII POSSEVINI, e Societ. Jeſu, *Bibliotheca ſelecta & Apparatus ſacer:* cujus Viri non eſt æqua apud doctos æſtimatio. Sunt, qui illum in cœlum ferunt laudibus; ſunt, qui illum compilatorem, non multæ curæ & judicii habent. Bibliotheca ſelecta 18. libris conſtat. Multa hic pertinentia ad rationem ſtudiorum, & rei literariæ in univerſum, interponit judicia, in quibus multa reprehendit Jacobus Gaddius: ſed non magni faciendum eſt ejus judicium, ut qui ſæpiſſime ineptus Autorum cenſor eſt. Verum tamen eſt, vagis & longe quæſitis excurſibus fatigare illum lectores. Sixti Senenſis Bibliothecam ſanctam paſſim vellicat, quæ tamen viris doctiſſimis in pretio eſt; de quo nos alio loco. * *Apparatus* ejus *ſacer* majore in pretio nonnullis habetur, multaque habet de Scriptoribus veteribus & novis judicia, ex aliorum ſæpe ſenſu formata. Utiliſſimum tamen ille laborem ſuſcepit, in quo aliqua condonari debent. Bailletus ſuadet, ut correctio errorum ab aliquo viro docto ſuſcipiatur. Annectit Catalogos MStorum, quæ ad res Eccleſiaſticas pertinent, magno ſtudio ex omnibus eruditi orbis Bibliothecis conquiſitos; cui ſi ſimiles in ceteris diſciplinis collectiones haberemus, magno profecto uſui eſſet. Judicia ejus de Machiavello magnam ipſius oſcitantiam & imprudentiam arguunt, ut oſtendit in Præfatione Principis Machiavellici Conringius. Ultima editio Bibliothecæ ſelectæ prodiit An. 1607. Coloniæ, in folio. Apparatus ſacer ibidem 1608. Referendus itaque hic autor eſt ad Scriptores rei literariæ Criticos, qualis Photius eſt, &, qui e recentioribus, Photii methodum ſequuntur Ephemeridum Scriptores. Inter illos Criticos nomen quoque, ſed invita plane Minerva, profiteri voluit

25

30

CLAU-

23 CLAUDIUS VERDIERIUS, filius Antonii Verdierii, cujus extat *supplementum in Bibliothecam Gesneri*, & plurima alia lingua Gallica. Is librum scripsit exiguum magnifico hoc Titulo: *Censio autorum omnium veterum & recentiorum.* Quis non de locuplete penu hujus Pantosophistæ præclara omnia, & tanti promissoris hiatu digna, sibi sponderet? Sed misere ille corvos deludit hiantes: nam ubi censuram suam exercet, manifestum hominis phrenesin facile deprehendas. Vel ex ipsa libelli fronte non falsa metoposcopia conjeceris hominis dementiam, qui triginta circiter foliis tam vastum argumentum exhaurire voluit. 24 * Si non aliunde, vel ex eo colligas insaniam, quod ipsi parenti suo, viro docto, in laudes filii sui tam prolixo, non parcat. Nam in Bibliotheca sua Gallica Antonius Verdierius Pater *sub voce Claudii* filii sui varia carmina Gallica etiam cum elogio recenset, & ille tamen ingratus & maledicus filius de Patre suo pag. 171. ita: *Erravit fortasse Antonius Verdierius pater meus, qui Gesnerum secutus Bibliothecæ supplementum fecit &c.* Porro de eo: *Laboris hac in re inesse satis, quamvis industriæ parum, nemo est, qui neget.* 25 * Adversus illum censuram scripsit Caspar Scioppius, qui & ipse certare cum aliis potest maledicentia; non vero seorsim excusus libellus ille, sed additur libro, cui titulus: *Catulli casta carmina*, selecta a Raphaële Eglino Iconio; cum ejusdem Vindiciis adversus Josephum Scaligerum. Editus est liber Francofurti A. 1606. in 12mo. 26 * Nescio tamen, qui factum sit, ut Leo Allatius disceptatione sua *de Erroribus magnorum virorum in dicendo*, Romæ 1636. edita, non exiguas ex hujus Verdierii censione lacinias in hunc suum libellum transtulerit, laudato interdum, sed dissimulanter, autore, interdum præterito. Nam certe majori judicio ingenioque Leo Allatius erat, quam ut e misera ista Verdierii censione judicia illa emendicaret. 27 * Si quis aliqua ejus stultitiæ specimina velit, dabimus illa in gustum: statim in initio operis, 18. paginis multa sunt inepta de Grammaticis veteribus judicia. Pag. 43. *Romans* Gallorum ex voce Gallica *Normans* stulta plane derivatione deducit. Pag. 50. & sqq. in Virgilio reprehendit voces barbaras, quodque utatur phrasi non Latina, ut Æn. 3. cum Poëta ait: *Anchisen facio certum*; cum dicere debuisset: facio certiorem. *Sceleratum* quoque *frigus, & sceleratas faces* more Mantuano dixisse Virgilium, unde in eo deprehensa sit Mantuanitas. O acumen omni pistillo obtusius! Quam ridiculum est ejus de Horatio judicium p. 57. quod in Hexametris duriusculus sit, & versus plurimum inexulte per monosyllaba desinere faciat, quo nihil sit absurdius, quod de poëtica arte multa præcipiat, quæ ipse non observet; quod Satyras suas Sermonum appellatione minus idonea depresserit: Satyram enim ea gravitate & majestate, qua concionator in pulpito adversus hominum vitia, prorumpere debere; cum sermo familiaris quædam loquela sit. Non novit bonus ille vir genium Satyræ, quem nemo unquam felicius Horatio expressit, ac de industria hoc illi Carminis genus quæsitum; neque aliam Satyris esse indolem, quam quæ ridendo & familiari sermone verum dicat, non gravitate concionatoria, quæ cum Satyrarum Scriptoribus stultissime componitur. Ejusdem commatis est, quod pag. 100. artem omnem oratoriam, ut generi humano perniciosam, damnat, pag. 103. & 104. præclaros illos Aristotelis Rhetoricorum libros cavillatur. Nihil dicam de insana ejus in Leges &

JCtos censura a p. 110. usque ad p. 132. Verum de eo judicium quoque tulit Bailletus *de Judic. Doctor. tom. 1. pag. 2. & pag. 517.*

THEOPHILUS RAYNAUDUS, Vir multæ lectionis & scriptionis, 28 Jesuita: nam omnes ejus libri 20. tomos in fol. complent, qui ante aliquot annos junctim editi in Gallia, testibus Ephemeridum Scriptoribus. Is librum inter alios scripsit, cui titulus: *Erotemata de malis ac bonis libris, deque justa aut injusta eorum conditione*, editum in 4to, Lugduni A. 1653. quod argumentum ipsi integrum volumen parere potuit, quanquam non aliter, nisi morali ratione, tractaverit. Magna scilicet horum hominum sollicitudo est de admittendis sive tollendis & expurgandis libris. Multæ in hoc Opere ab ipso afferuntur minutæ quæstiones, unde parum fructus pro literaria notitia, nisi quod obiter nonnulla inspergat. Verum scilicet hic Horatianum illud est:

Cum flueret lutulentus, erat, quod tollere velles.

Eandem materiam ante ipsum tractavit Gabriel Puhtherbeus, cujus extat liber *Theotimi* titulo, seu, *de tollendis & expurgandis malis libris, Parisiis* An. 1549. in 8vo editus. Sed noster ille plenius tractat hoc argumentum. Instituit certas librorum classes, ut Hæreticorum, Atheorum, Magicorum, Superstitiosorum, Obscœnorum, Infamium, Supposititiorum, Furtivorum. De singulis multa habet, quæ disquirat. Sed ille, dum sua in alios libertate censendi utitur, ipse in censuram Ecclesiasticam incurrit, atque in Indicem illum Prohibitorum quædam ejus Opera relata sunt. * Et 29 fuit sane intolerabilis illa audacia, qua referente Bailleto in *Judic. Doctor. tom. 1. part. 1. cap. 13. pag. 102.* censuram libertinam & impiam in Symbolum Apostolorum scripsit, aliosque in religionem Christianam injurios plane libros: quare inter illos, quos Gallica voce *Chicaneurs* dicimus, refert. * Guido Patinus magnis illum elogiis or- 30 nat. In epistola 92. vocat illum hominem prodigiosæ scientiæ, qui omnia norit: nunquam se, ait, aperire ejus libros, quin aliquid ex eo discat. *Epistola 122.* Rainaudum cum Martino Schoockio & Hermanno Conringio confert, ita tamen, ut utrumque a Rainaudo eruditione vinci contendat. * Qua in re Viri ejus 31 judicium minime amplecti possum. Longe enim profundior eruditio, & limatius in Conringio, quam in Rainaudo, judicium. Quod qui discernere non novit, næ is vel parum judicandi solertia valet, vel partium studio ducitur. Parum quoque apte cum Schoockio confertur Conrigius, in hac triga principe loco nominandus.

Referendi huc quoque sunt SCRIPTORES EPHEMERIDUM 32 LITERARIARUM in variis nationibus, quatenus non nudos tantum nomenclatores, sed & Enarratores & judices se exhibent. (*hh*) * Jam XX. propemodum 33 anni sunt, cum consilium nonnemini suppeditarem, ut singulis saltem mensibus, (ut

(*hh*) Ephemeridum Literariarum, solis, quæ decennio proximo lucem videre cœperunt, recentissimis exceptis, omnium Historiam fusius, diligentia satis curiosa, persecutus est Christ. Junckerus, Dresdensis, Gymnasii jam Schleusingensis Conrector, peculiari, quod Lipsiæ A. 1692. *in 12.* edidit, & Continuatione, ad hæc usque tempora pertexenda, auctius nuper promisit, Schediasmate.

(ut in rebus politicis fieri solet) varias de rebus literariis ex tota Europa conquisitas relationes publicaret, usus eorum opera, quibus magnum est cum viris celebribus literarum commercium: quod non ad libros tantum, sed & ad omnia cogitata & inventa aliasque historias literarias extendi vellem. * Ac factum nunc est, ut singulari quodam impulsu animi eruditorum in hoc rei literariæ studium acti fuerint. Sed scopos sibi diversos proposuerunt. Angli enim ad res Physicas se totos converterunt, nova experimenta & Autores Philosophiæ naturalis enarrando, cui fini apud illos instituta fuit *Societas Regia,* cujus auspiciis Henricus Oldenburg, ejus Secretarius, in publicam lucem protulit, quæ illa in Societate proponebantur. Eorum pars in Latinam linguam conversa est: promiserat & ipse Autor integram versionem, cujus nunc laboribus fata intercesserunt; illam telam nunc pertexit Hoockius. * Galli non intra naturæ fines se continent, sed latius evagantur; omnis enim generis Autores novos recensent. * Primus e Gallia illam operam sumpsit Hedovillius, cujus liberiora judicia bilem moverunt eruditis, ut Tanaquil Faber singularem librum scripserit adversus illos Ephemeridum Scriptores, cui Titulus *Journal du Journal, ou censure de la censure*, in quo salse exagitat novos illos Criticos. Quare circumspecte magis rem suam instituerunt, & judicio omni abstinuerunt, sola recensione contenti. * Postea res illa ad Dominum Gallesium, ad Abbatem Roquium, ad Dominum Dionysium, Regium Medicum, delata est, quorum labores uno fasciculo comprehensi sunt sub titulo *Journals des sçavans* prodierunt. Recusi illi libri in Belgio fuerunt; sed accessisse hic quædam a falsaria manu, queruntur Galli. Quæ ab aliis notata in his Ephemeridibus fuerunt, legi possunt apud Baillet. libro toties laudato, *tom. 2. pag. 57. & sqq.* Pars aliqua istarum Ephemeridum in linguam Latinam conversa est a Nitschio. * Cœperunt quoque Itali Gallicas convertere in suam linguam, & ipsi Gallorum exemplo tales scribere Ephemerides, & quidem Florentini se exercuerunt præcipue in Physicis & Mathematicis. De libris apud illos nihil habetur. Sed ii jamdudum laborem hunc abruperunt; * Romæ vero FRANCISCUS NAZARIUS, Vir doctissimus, eandem quoque palæstram ingressus est, de quo multa præclara scribunt Autores, qui ejus librum legerunt. Prodiit vero etiam ille sub Titulo: *Giornali de Letterati.* Raro tales libri ad nos perveniunt. Caspar Bartholinus in Præfatione libri sui de Tibiis veterum hoc illis elogium suspendit: *Francisci Nazarii Ephemerides tantam librorum cujuscunque scientiæ & linguæ varietatem, tamque distinctam notitiam complectuntur, ut singularia eorundem, quæ ipse laboriose solus perstringit, clarius & solidius ab ipsis seorsim Autoribus haberi nequeant.* Ex illis Ephemeridibus multa transscribunt Galli, nonnunquam etiam Angli. * Veneti quoque Ephemerides tales instituerunt: sed & hæ cum Romanis jam diem suum obierunt. * Harum nationum exemplo incitati etiam Germani & Dani, acta quædam Philosophica & Medica instituerunt, sed intra Physicæ & Medicinæ limites se continent. * An. 1682. in Academia Lipsiensi viri aliquot docti laudabili consilio negotium hoc susceperunt, ut *Acta Eruditorum* publicarent, quibus non libros solum in omni doctrinæ genere, ex omni gente, novos

recen-

recenſerent, ſed & inventa nova phyſica & mathematica undique conquiſita proponerent. Optime illa res hactenus cum eruditi orbis applauſu ſucceſſit, eſtque ejus rei fructus longe maximus. Ego certe Germaniæ atque illuſtri huic Academiæ de illo conſilio gratulor, quod exteris quoque, quibus noſtra raro ad palatum ſunt, nunc placere incipit, ut jam in Gallicam quoque linguam acta illa convertantur. * In ordinem illa redigit vir non literarum tantum fama, ſed & ſingulari in his induſtria ſpectatiſſimus OTTO MENCKENIUS, manum jungentibus aliis inclutæ Academiæ Profeſſoribus, præcipueque Viro omni eruditionis apparatu inſtructiſſimo, Dn. CARPZOVIO, urbis Senatore ampliſſimo. * Nolo hic dicere de Mercuriis librariis, qui ſingulis menſibus in Anglia, ſingulis ſemeſtribus in Belgio, prodeunt; quem morem etiam Galli imitantur, qui ſingulis Ephemeridibus Catalogos aliquos librorum ſubnectunt, quibus continentur digna indigna relatu. * Neque illud ſilentio hoc loco prætereundum eſt, Batavum quendam CORNELIUM a BEUGHEM pollicitum eſſe *Univerſale* aliquod *ex omnibus Ephemeridum Scriptoribus Compendium,* (*ii*) quo continebuntur & nova inventa, & libri varii generis: quod ubi prodierit, judicium de illo labore formari poterit; qui profecto non a jejuno ac proletario ingenio, ſed a viro rerum omnium, quæ ibi tractantur, perito, ſuſcipi debet. Specimen aliquod ejus rei in libro dedit, cui titulus: *la France ſçavante, Gallia erudita,* Amſtelodami 1633. in 12. impreſſo. Sed nec ille vel titulo, vel exſpectationi aliorum, labor ſatisfecit: titulos tantum Ephemeridum, non materiarum ſpecialium ponens, quod ſecundum tres claſſes, temporis, alphabeticæ ſeriei, & generalium materiarum diſtinxit. Vide de illo Bailleti judicium loc. cit. Scripſit de Phyſicis, Medicis, Hiſtoricis ac Politicis libris Catalogos, ſed qui ab anno 50. ad noſtra tempora prodierunt, de quibus ſequenti capite. * Plures hinc ad eadem rei literariæ augendæ conſilia dilapſi ſunt: nam Roterodami vir Clariſſimus PETRUS BÆLIUS, Hiſtoriarum ac Philoſophiæ Profeſſor, edidit Gallica lingua librum, cui titulus: *Nouvelles de la Republique des Lettres,* quem Latina lingua ita ipſe effert: *Excerpta Reipublicæ Literariæ.* * Magno illa ſtudio ac induſtria congeſta fuerunt; ſed ſine aliqua cenſendi audacia: qua laborat, qui antea ejusdem generis librum ſcripſerat cum titulo: *le Mercure Sçavant*, cujus duo tantum vel tres menſes prodierunt, quique cum illis Bælii Excerptis vendi ſolet. * Nunc quoque Amſtelodami ne hac quoque gloria excideret urbs celeberrima, viri eruditi novum genus Ephemeridum inſtituerunt, ſub titulo *Bibliothecæ Univerſalis Hiſto-*

43 44 45 46 47 48

Z 2

(*ii*) Univerſale illud ex omnibus Ephemeridum Scriptoribus modernis Compendium ſive Indices Librorum & Inventorum, de quibus in iſtis eſt actum, Generales, publicæ jam luci ſtitit Corn. a Beÿghem, Bibliopola & Senator in Cliviæ Ducatu Embricenſis, ob induſtriam laborioſam, & bene de Hiſtoria Literaria Recentiori merendi ſtudium, laude ſua haud defraudandus: librorum quidem in quatuor *Apparatus* ſui *ad Hiſtoriam Literariam Noviſſimam Conſpectibus*, Amſtelodami Anno 1689. 1694. 1699. & 1701. *in* 12. editis, Inventorum vero in *Syllabo recens in Re Medica, Phyſica & Chymica, exploratorum*, ibidem Anno 1696. excuſo. Verum ſolos tantum titulos nomenclatoris inſtar, recitat, neque ſic tamen ab omni errore immunis.

Historicæ. *Universalem* vocant, quod quoscunque libros, cujusque gentis, disciplinæ & linguæ recensent; Historicam, quod sola narratione contenti omni judicio abstinent. Acta Lipsiensium ejus præcipuum autorem alias incognitum nominant,
49 *Johannem Clericum.* * In iisdem quoque Actis Lipsiensium, Mense Jan. Ann. 1687. *Ephemerides Eruditorum Parmenses*, exhibentur, e quibus excerpta quædam speciminis loco proponuntur. Nuper admodum prodierunt quoque Ephemerides, quæ
50 Politicam & Literariam historiam conjungunt. * Hamburgi quoque a curiosioribus ejus loci viris doctis nuper institutæ *Ephemerides Literariæ* in ipso ortu suo suppressæ, a quibus illud memorabile præ ceteris omnibus visum est, quod Londino nunciabatur, experimentum de liquore *αὐτοκινήτῳ*, seu de aqua vorticosa, quæ se ipsam in gyrum torquet, a R. B. Societati Regiæ expositum, occasionem maximis suppeditare meditationibus possit, multumque arcani recondere videtur.

51 Egimus de iis, qui id sibi proposuerunt, ut judicia de autoribus scriberent. Sunt, qui nonnunquam judicia de Autoribus scriptis suis immiscent, e quibus alii excerpsere. E scriptis Melanchthonis GEORGIUS RICHTERUS, Sacerdos Gorlicensis, collectionem talium judiciorum instituit, libro Islebiæ 159-. in 8. edito, cui titulus: *Crises Melanchthonianæ de eligendis optimis quibusque in omni disciplinarum genere autoribus.* Erat suo tempore Melanchthon communis Germaniæ Præceptor, ejusque doctrinæ longe lateque disseminabantur. Quare quæ in illius scriptis de Autoribus bonis habentur judicia, magni usui esse discentibus poterunt: nam non solum de Oratoribus, Poëtis, Historicis, sed & omnium quoque disciplinarum Scriptoribus sana & solida hic colliguntur judicia, tironibus non solum, sed & doctoribus ipsis profutura. Venerabile merito Melanchthonis omnibus eruditis nomen esse debet, in quo uno viro plus doctrinæ & sapientiæ fuit, quam in toto sciolorum, multa & magna crepantium, grege.

52 Habentur in THUANI historia, ducente ita temporum ac annorum serie, varia de viris doctis judicia & elogia, quæ in unum aliquod volumen cum ceteris memorabilibus Gerhardus von Stöcken in *Thuano suo enucleato* collegit. Illa quoque de viris doctis judicia seorsim sub titulo *Elogiorum Thuanæorum* Londini 1671. in 8. edita. Multum illis tribui debet ob singularem hujus viri candorem, qui procul ab
53 omni partium studio fuit, & perspicacissimam ejus in judicando solertiam. * Novissime hæc judicia in Gallicam linguam convertit Teissierus, suaque additamenta adjecit, quibus de vitis virorum doctorum multa monentur, & aliorum etiam de scriptis judicia, e variis hujus generis Autoribus, colliguntur. Editus est liber ille duobus tomis in 12. Genevæ An. 1683. sed idoneis indicibus destitutus.

54 TOBIÆ MAGIRI, Professoris Francofurtani, Viri docti, extat quoque *Eponymologium Criticum*, ut vocat, quo habentur Elogia & Censuræ Virorum celebrium e variis Autoribus collectæ. Tenuis primum is labor erat, & quasi rudimentum quoddam, Polymnemoni ejus, libro optimo, præmissum, postea seorsim in 4to editum auctumve Francof. A. 1644. Novissime, Anno scilicet 1687. cura Christiani Wilhelmi Eybenii

Eybenii duplo, quam ante, auctius in lucem missus est. Hoc quasi Indice uti possumus, ad quem plura ejus generis, quæ sparsim apud viros doctos legimus, judicia conferri possunt: sed separanda sunt Encomiastica a veris judiciis.

55 Talia cum apud omnes Autores de viris doctis judicia magno studio collegisset ANDR. BAILLETUS, Bibliothecæ Lamonianæ Præfectus, in vastum aliquod Opus labor ille ipsi succrevit: nam aliquot jam Tomi prodierunt Operis istius, cujus titulus: *Jugemens des sçavans sur les principaux ouvrages des Auteurs.* Tres primum Tomi Paris. 1685. in 12. prodiere, & nunc quartus de Poëtis accessit, cujus quinque sunt partes, An. 1686. editus. Omnium ille, qui hactenus de hoc argumento prodiere, absolutissimus dici Commentarius potest: nam non aliorum tantum judicia Vir doctissimus magno studio congessit; sed sua quoque passim immiscuit, in quibus multa sunt egregia. Multæ quoque de Autoribus, Gallis præcipue, illic habentur notitiæ, quas frustra alibi quæsiveris. 56 * Totus ille primus Tomus in præliminaribus occupatur, ubi de instituto suo & omni ratione judicandi multa & utilia & erudita proponit. Hic de libertate, necessitate censendi, de virtutibus boni judicis literarii, judicandi solertia, scientia, perspicacitate, modestia; de vitiis in judicando, præcipitantia, affectatione sive Pedantismo, (ut vocat,) cavillatione (*chicanerie*) malignitate, amore & odio, philautia, agitur, in quibus singulis ad specialia descendit. Agit deinde de præjudiciis librorum ab antiquitate, a charactere sacro vel profano, a dignitate Autoris, ab autoritate ejus, a titulis honorum, (quos singulatim recenset,) ab inclinationibus Autoris, a natione & patria: ubi de singulis gentibus, atque inter alios de Germanis, de quibus sinisterius judicat. Quam enim invidiosum hoc! *les Allemans sont tousjours Allemans.* Quasi non & apud ceteras gentes homines inepti essent, neque apud Germanos viri docti. Sed de his in Germanos convitiis alio loco plenius a me dicetur. Agitur porro de præjudiciis, ab Autoris temperamento & moribus, ab ætate, a præcipitantia & lenitudine, a titulis libri, ubi multos veteres & recentiores in censuram, aliquando tamen asperiorem, vocat; a circumstantiis, pretio & raritate, frequenti editione, remuneratione librorum. Immiscentur variæ dissertationes de libris posthumis, anonymis, vastitate & exilitate librorum, de compendiis, de Polygraphis: quæ omnia multum ad variam doctrinam conducunt. Recenset hinc Typographos, Criticos, Historicos, Interpretes, Grammaticos, & tandem Poëtas magno multoque apparatu. Sed in his adjumento illi fuere integri, qui de Poëtis prodierunt, a Gyraldo, Vossio, Crasso, Borrichio &c. libri; in quibus nos ita procedemus, ut, quæ aliis dicta sunt, suis Autoribus relinquamus, & digitum tantum in illa intendamus: ea vero, quæ a nobis ipsis notata sunt, diligentius proponamus. Ubi ceteri prioribus Tomi accesserint, in magnam molem excrescet liber: sed tamen ob summam utilitatem commendari præ ceteris omnibus debet; etsi Autor, qua est modestia, ipse tantum pro rudimento perfecti Operis haberi velit.

57 Enarravimus judicia de viris doctis, ab aliis collecta, subjungemus his judicia

Virorum doctorum illis sublecta: inter quæ referri debent *Excerpta Scaligeriana & Perroniana.* Libelli hi prodierunt e Bibliotheca Isaaci Vossii: fuerunt vero illa olim consignata a fratribus Puteanis, cum in Belgio apud Scaligerum viverent, in bonos viros ac integras nationes sæpe injuriosa. Multa illic sunt congesta de libris & viris doctis judicia, per ordinem Alphabeticum disposita, digna atque indigna relatu, nonnunquam maledica & falsa: quæ postea descripsit Claudius Sarravius, curiæ Parisiensis Senator. Neque enim dubito, illis quicquam accessisse a maligna manu. Multa tamen illic habentur ad rem literariam

58 Historiamque ejus temporis noscendam utilia. * Postquam primum edita fuerunt hæc Scaligeriana Hagæ Comitis An. 1666. in 8vo, Gröningæ postea in lucem venerunt alia Scaligeriana, An. 1669. in 12. quæ prima vocantur, cum præfatione Tanaquilis Fabri, & ex ejusdem Bibliotheca: omnia vero Latina linguá afferuntur, cum altera illa intermista sint multis Gallicis Dissertationibus, prout ex ore loquentis exciderunt. Multa illic conqueritur de misero suo statu Faber, historiamque primorum Scaligerianorum hanc recenset: *Sex septemve menses sunt, ex quo Fr. Sigonius Jurisconsultus apud Augustoritenses celeberrimus, hæc Scaligeriana manu descripta ad Bibliopolam misit, ut ederentur & publicarentur. Rogavit porro, ut inspicerem: inspexi; & quædam sane ad ea parabam scribere, quæ non omnibus fortasse nata sunt; sed totum id consilii, ut abjicerem, multa fecere. Cur autem Prima vocaverim (nam hunc eis titulum feci) ubi libellum legeris, facile intelliges; scilicet altera illa Scaligeriana, quæ abhinc duobus tribusve annis prodiere, recentiora sunt. Doctrina autem in his tanta est interdum, tamque recondita, ut, qui meliorum literarum studiosi sunt, nullam satis magnam CL. Sigonio gratiam referre possint, qui nec operæ suæ pepercit, nec sumptibus, ut schedas & adversaria Vertuniani sibi compararet & describeret.* Gröningensi editioni adduntur altera, ut vocantur, Scaligeriana,

59 quæ prius prodierant; sed illa in non paucis interpolata. * Plenior horum Scaligerianorum historia habetur apud Guid. Patin. *Epist.* 154. qui non a Puteanis Fratribus, sed a quodam Vassano hæc consignata tradit: quam hic integram Gallicis, ut ibi habetur, verbis apponam: *J' en ai céans un manuscrit. C' est un Livre fort curieux, mais un peu dangereux. Je le fis transcrire il y a 30. ans sur l' orignal que m' en prêterent Messieurs du Puy, qui étoient mes bons Amis & de fort honnêtes-gens. Voici de la maniére que le Livre a été fait. Un jeune homme qui n' avoit pas 20. ans, nommé Jean de Vassan, de Champagne, Huguenot, qui avoit étudié à Geneve, prit à Paris des Lettres de recommendation du Grand Casaubon pour Joseph Scaliger, & s'en alla en Hollande. Ce Jean de Vassan étoit néveu de Mrs. Pithou grands amis de Scaliger, qui étoit visité toutes les semaines par toute sorte de gens savans. Jean de Vassan écutoit tout ce que disoit Scaliger & l' ecrivoit. Delà vint ce Livre qui est aujourdhui dans la Bibliothéque du Roi. Jean de Vassan étant de retour de son voyage, fut fait ministre, puis par le moien du Cardinal du Perron & d' une bonne pension, se fit Catholique, mais la pension n' allant pas bien, il se fit Moine Feüillan, & avant que*

60 *d' y aller fit présent de ce manuscrit à Mr. du Poy.* * *Perroniana* per eosdem fratres Puteanos, vel per eundem forte Vassanum, e Cardinalis Perronii quotidianis ser-

monibus

monibus congesta sunt, in quibus nonnulla ejusdem argumenti, quæ melius inter se cohærent, ut Scaligeriana. Sunt in illis multa eximia, etsi de Cardinali Perronio contemptim judicet Patin. epist. 10. Eadem a Cl. Sarravio descripta edita Genevæ apud Petr. Colomesium Ann. 1666. Sunt & per eosdem fratres Puteanos Thuanæa quædam Excerpta consignata, sed minoris momenti; in quibus nulla de Autoribus judicia, sed mera Historica occurrunt. Ad hoc exemplum memini ab amico meo fuisse consignata Conringiana judicia, quæ ille ex familiari cum ipso conversatione notaverat. * Male profecto de virorum illustrium fama merentur, qui omnia eorum dicta factaque sine ullo delectu in publicum protrudunt: ut fecit Colomesius in Opusculis suis literariis; ubi habentur quædam relationes Gallicæ de variis doctorum rebus & institutis secretioribus, minime propalandæ. * Quintilianus jam olim *lib. 6. c.3.* eos reprehendebat, qui de jocis Ciceronis tres libros collegerant, inque iis quædam frigidiuscula retulerant, quæ tantum virum non decebant. *Utinam,* inquit, *Quintus & libertus ejus, Tyro, aut alius, quisquis fuit, qui hos hac de re libros edidit, parcius dictorum numero indulsissent, & plus judicii in eligendis, quam in congerendis studii, adhibuissent: minus objectus calumniantibus foret.* * Ita Adamus Siberus *in epistolis p. 475.* indigne fert, Manlium quendam omnes sermones Melanchthonis congessisse, quos vel in mensa, vel in schola, vel in via effutivit: cum delectus ei fuisset habendus optimorum. * Idem conqueritur in vita Melanchthonis Camerarius: *de iis, qui etiam dicta & sermones quotidianos atque familiares ipsius collegerunt, & ausi sunt cum suis Commentationibus divulgare, quid dicam? Isti vero neque studio, neque judicio, neque omnino consideratione aliqua congerentes, quæ ne audiissent ipsi quidem, sed ex aliis fortuito cognovissent, stolida sua temeritate sese quidem infamarunt inprimis; sed & Philippi Melanchthonis nomini maculæ aliquid asperserunt, & multorum bonorum virorum futilem atque nugatoriam, vel indecoram quoque & indignam mentionem inculcantes, indignationem illa offensione concitarunt. Verum in hujus seculi impudente licentia hoc scilicet ad alia innumerabilia mala apponendum, & dandum est insulsæ hominum vanitati, & existimationis seu lucelli quoque aucupio, cum permittantur fiantque impune alia, cum flagitiosiora, tum sceleratiora.* Idem de Lutheri sermonibus judicium esto, quos illo invito & nesciente ediderunt nonulli. * Fuere quoque, qui Satyrica quadam ratione judicia de viris doctis eorumque actionibus proposuere, ut TRAJANUS BOCCALINUS in *Relationibus suis e Parnasso;* quem tamen verum autorem multi non habent, ut supra vidimus. * Hunc imitatus est ADAMUS EBERTUS, cujus extant L. *Relationes e Parnasso,* Hamburgi 1683. in 8vo editæ, ubi de rebus literatis & civilibus nonnulla per fictas illas narratiunculas proponuntur.

61 62 63 64 65 66

DANIEL BARTOLUS, Italus, Vir ingeniosissimus, varios libellos scripsit Italica lingua, cultu orationis pene nimios. Inter illos est liber de Literatis, eorumque virtutibus, & vitiis, qui in Germanicam linguam quoque translatus est. Conversus est etiam in Linguam latinam, cum hoc titulo: *Character hominis literati.* Multa in illo arguta sunt de scriptis Satyricis obscœnis, plagiis &c. sed ad eloquentiam magis, quam ad Historiam spectant: nam belli elegantisque ingenii lusus circa

67

ca singula capita apud illum habentur. Scripsit & alios libros, quorum in eloquentia Ecclesiastica usus est, de quibus infra plura. * De eodem argumento THEOPHILUS SPIZELIUS egit: aliquot enim libros de virtutibus & vitiis eruditorum scripsit, quos undique e vitarum Scriptoribus & Encomiasticis collegit. Tituli sunt: *Literatus, felix & infelix.* * Similiter quoque FRANCISCUS RIDDERUS scripsit Historiam de Eruditione, scriptione, libris, & Bibliothecis; sed non nisi mera illa Collectanea sunt undique congesta.

68

69

70 VINCENTIUS PLACCIUS *de Scriptoribus Anonymis & Pseudonymis* egit; (*kk*) optimum fuit consilium Viri doctissimi, cum hoc sibi eligeret argumentum, quod ante eum nemo occupaverat. Extabat tenuis quædam scheda FRIDER. GAISLERI *de mutatione nominis,* cujus posterior pars agit de scriptis Anonymis, sed parum est pro hujus argumenti vastitate. Suscepit idem consilium jamdudum Bibliothecarius Bibliothecæ Oxoniensis THOMAS HIDE, a quo tamen nihil hactenus in lucem editum est. Nemo igitur operæ pretium fecit, præter Placcium; quanquam, ut ipse non diffitetur, festinatus ille labor sit & imperfectus, nam ipse nunc Supplementum altero tanto majus promisit. Augeri sane ille labor multis modis potest, & magnum habet in tota Historia literaria fructum. Multa latent sub larva falsi Autoris volumina, quorum interdum tenuis notitia est. Admittuntur enim quandoque libri in lucem, quorum Autores longe alii sunt. * Referendus quoque hic est JOH. DECKHERI liber *de scriptis adespotis,* jam tertium An. 1686. Amsterodami editus.

71

72 Ad Historiam literariam pertinent & illi, qui de Academiis scripsere. Hic primo loco merito poni debet HERMANNUS CONRINGIUS, Vir πολυμαθέστατος, qui, ut jam supra indicavi, *de Antiquitatibus Academicis,* librum singularem scripsit. Ejus postrema editio multa habet additamenta, quæ pene altero tanto superant priorem editionem. Liber est doctus, & in hoc argumento pene unicus: nam, qui alias in hoc negotio versati sunt, jejunam tantum operam præstiterunt, & in generalioribus occupati, aut in iis, quæ ad jura Academica spectant, præcipua tamen Historica, primasque origines ne attigerunt quidem. Hornius quidem in dissertationum suarum Historicarum & politicarum 31. agit de Academiarum per occidentem instauratione: sed levia illa sunt & superficiaria. Conringius quoque ipse in specialioribus deficit: Histo-

(*kk*) Vinc. Placcii δευτέρου de Scriptoribus Anonymis & Pseudonymis Detectis φροντίδες, quæ in volumen ingens, labore ipsius improbo, & amicorum symbolis, excreverunt, prælo paratæ apud JCtum πολυμαθέστατον, Gerhardum a Mastricht, Reip. Bremensis Syndicum, cui Autor moribundus eas commendavit, delitescunt, & a Bibliopola, boni rei Literariæ publicæ studioso, in lucem protrahi desiderant. Institutum Operis, 5000. circiter Autoribus larvam detracturi, exponit *Invitatio* Autoris *ad Ant. Magliabechium, aliosque Eruditos, super Symbolis ad illud conferendis, Amica,* Libro *de Arte Excerpendi,* Hamburgi A. 1689. in 8vo edito, subjuncta. Non parum etiam Argumentum hoc illustravit Adr. Bailleti Tr. Gallicus, Parisiis A. 1690. in 12. publicatus: *Auteurs Deguisez sous des Noms Etrangers, empruntez, supposez, feints à plaisir, chiffrez, renversez, retournez, ou changez d'une langue en une autre.*

Historia enim ſpecialior Academiarum ab aliquo deducenda hactenus deſideratur: nam, quanquam Franciſcus Junius Müddendorpius de Academiis Germaniæ, alii de Academiis ſpecialibus, e. g. de Pariſienſi, Oxonienſi, Patavina, ſingularibus libris egerint; quanquam & Gregorius Leti de Academiis *Italiæ in Italia ſua regn.* non modica inſpergat, revera tamen omnis ille labor mancus eſt & ſterilis. * Optandum eſſet, ut hanc operam ſibi depoſceret vir prudens & doctus, & quemadmodum Conringius generalia Academiarum, ita ſpecialiora tum e variis de hoc argumento Scriptoribus, tum ex ſua experientia concinnaret. Et ſane, quemadmodum olim Ariſtoteles Rerump. hiſtoriam contexuit; quidni ſimili ratione liceret Academiarum, quæ ſunt literatorum Reſp. Hiſtoriam tum e Politicis, tum ex Hiſtoria literaria, principia contexere? Præclarum ſane hoc & illuſtre argumentum, de quo nemini hactenus in mentem quicquam incidit; cui operi tamen exædificando multa poſſint ſuppeditari hinc illinc ſubſidia, modo quis prudentiam & peritiam huic rei commodet. De his Academiarum juribus & privilegiis in univerſum Autor quidam Hiſpanus ſcripſit vaſtum Volumen. * De Academiis Galliæ, ac ſpeciatim de Pariſienſi quidem *Cæſar Egaſſius du Boulay* hiſtoriam ſcripſit, Bailleto *tom. 2. pag. 170.* nominatam, ſex ſpiſſis in folio Voluminibus, mihi vero nunquam viſam. Ita vero de iis judicat Autor ille, multa quidem in illis haberi impertinentia, ſed utiliſſimum eſſe librum ad notitiam ſcriptorum, quæ publicarunt viri docti in Gallia; exterorum quoque, qui in hac Academia vixerunt. Multa quoque illic memorabilia coacervari ait, quæ alibi fruſtra quærantur. De Belgii Academiis ſingulares etiam libri conſcripti ſunt, lingua & Latina & vernacula, quorum tituli in Catalogo Thuanæo videri poſſunt. Edmundus Richerius, vir inter Gallos doctiſſimus, *de optimo Academiarum ſtatu* librum elegantem ſcripſit, in 8vo Pariſiis An. 1603. editum. Ex his ſimilibusque Autoribus confici idoneum corpus poſſit. 73 74

ANTONIUS WOOD, Anglus, ſcripſit *Hiſtoriam & Antiquitates Univerſitatis Oxonienſis.* Liber editus eſt in folio 1674. Oxoniæ. * Qui, cum diligentiſſime recenſet antiquiſſimæ Academiæ Oxonienſis originem & progreſſum, operoſus eſt in Theologiæ & Philoſophiæ Scholaſticæ hiſtoria percenſenda. Cum enim in antiquiſſima Academia Pariſienſi hæc caput extulerit, indeque in Academias Britannicas propagata, ejus hic hiſtoria plenius proponitur. Magni itaque uſus ad hunc ſcopum liber ille eſt, ex quo præterea cognoſcas Academiarum tum temporis in Europa ſtatum, quæ ad Pariſienſis Britannicarumque Academiarum formam inſtitutæ videntur. Inſignis ex illo notitia haberi poteſt virorum doctorum, qui vel in hac Academia vixerunt, vel ex illa prodierunt, quorum alias notitia haberi non poteſt. Magna potuiſſet Conringii libro ex hoc Opere acceſſio fieri; ſed ille librum iſto tempore nondum impreſſum ad hos uſus applicare non potuit. Poteſt & his addi Bœclerus in Commentario *de Seculi 9. & 10. rebus*, qui ſub ſingulis Imperatoribus breviſſime recenſet ſtatum literarium. 75 76

PETRUS LAMBECIUS, Vir doctus & Polyhiſtor clariſſimus, Ham- 77

burgensis olim Gymnasii Rector, postea consiliarius & Bibliothecarius Imperatoris, ad Historiam literariam non parum subsidii attulit; de quo jam supra multa diximus. *Prodromum* ille quidem *Historiæ literariæ* scripsit, sed vel ex titulo ipso apparet, non nisi partem ab ipso tractari: neque enim sufficiebat vir unus tam immenso operi, cujus concinnatio non unum aut alterum annum, sed totam fere hominis vitam, requirit, ideoque post primam illam Prodromi editionem nihil ulterius edidit: sed ad *Bibliothecæ Vindobonensis historiam*, & *Catalogos* scribendos, vastos & laboriosos, accessit; cujus Operis magna jam tum prodierunt Volumina, docta quidem & operosa, sed multis illuc non pertinentibus rebus referta, cum in excursus abit Autor, non quidem inutiles & indoctos, sed alii loco & tempori opportuniores. Rectissime de eo iudicat Bailletus *Tom. 2. p. 250.* Autorem hunc vastos illos Commentarios in arctius contrahere spatium potuisse, si maiorem sumptuum, quam magnificentiæ rationem habere voluisset. Non displicet tamen eius consilii ratio, quod manum Historiæ literariæ ultimam imponere noluerit, quam completo Bibliothecæ Vindobonensis Catalogo. Sed ipse spe sua excidit, cum fata tam longinquo Operi intercesserint.

78 GABRIEL NAUDÆUS, Gallus, Vir doctissimus, Bibliothecarius Cardinalis Mazarini, inter Scriptores Historiæ literariæ recensendus, cujus extant scripta, magno ingenio & doctrina elaborata. Is Gallica lingua librum scripsit, cui titulus: *Addition à l'Histoire de Louys XI.* Parisiis editum 1630. in 8vo, oppido rarum, quo continetur præcipua pars Historiæ literariæ illorum temporum, non per Galliam solum; sed & per alias Europæ partes. Vocat *Additionem*, quoniam illic per-

79 tractat partem, a reliquis Historicis intactam. * Incidit autem hujus Regis historia in illa tempora, quibus incepit παλιγγενεσία literarum per totam Europam: occasione illa disquirit in originem artis Typographicæ, candideque Germanis vindicat divinam artem, quam Batavi sibi tribuere voluere per summam erga Germanos invidiam; quorum argumenta illic refutat: legendus est *cap.* 7. Frustra itaque est *Boxhornius* cum omnibus suis argumentis, qui peculiarem *de artis Typographicæ origine* librum pro Batavis suis scripsit. Idem Vir clarissimus *Bibliographiam Politicam* scripsit; ubi de Politicis Scriptoribus judicat; aliumque, cui titulus *Mascurat*, ubi de iis scriptis judicat, quæ sub Cardinale Mazarino edita sunt.

CAP. XVII.

DE SCRIPTORIBUS BIBLIOTHECARIIS.

§. 1. *Scriptores Bibliothecarii* 2. *vel de methodo Bibliothecæ instituendæ agunt, vel historiam Bibliothecarum proponunt.* 3. *Richardi Buri Philobiblion.* 4. *Bessarionis epistola.* 5. *Gabr. Naudæi dissertatio de instruenda Bibliotheca.* 6. *Hottingeri Bibliothecarius quadripartitus.* 7. *Ejus Indices librarii.* 8. *Claudii Clementis Museum.* 9. *Justi Lipsii de Bibliothecis Syntagma.* 10. *Ludovici Jacobi Tracta-*

Tractatus de Bibliothecis. 11. *Judicia de illo;* 12. *Gallicæ Bibliothecæ non ceterarum nationum Bibliothecis præferendæ.* 13. *Ludovici Jacobi plures libri Bibliothecarii recensentur.* 14. *Lomeier de Bibliothecis,* 15. *in vetustis diligentior, quam in recentioribus.* 16. *Ludovicus Jacobus indiligentia notatur.* 17. *Jodocus a Dudinck.* 18. 25. *Mutius Pansa.* 19. *Gallesii Tractatus de Bibliothecis exiguus.* 20. *Spizelii Dissertatio de re Bibliothecaria.* 21. *Cardonæ.* 22. *Puteani.* 23. *Majoragii, Heinsii de Bibliothecis scripta.* 24. *sqq. Bibliotheca Vaticana.* 25. *Mutius Pansa.* 26. *Angelus Rocha.* 27. *Zoilus Ardelio de Bibliotheca Vaticana.* 28. *Vindobonensis Bibliotheca a Lambecio descripta.* 29. *Bibliotheca Oxoniensis.* 30. 31. *Catalogus ejus a Jamesio & Hidano scriptus.* 32. *Quid in hoc desiderandum.* 33. *Anglicæ Bibliothecæ ceteræ.* 34. *Bibliotheca Guelferbytana ab H. Conringio laudata.* 35. *Bibliothecæ Regiæ Gallicæ nova & plenissima descriptio laudatur.* 36. *Qui de variis Bibliothecis sparsim egerunt.* 37. *Collegii Parisiensis Societ. Jesu Bibliotheca laudatur.*

Cum supra *cap. 3. de Re Bibliothecaria* egerimus, ac plurima ejus argumenti tetigerimus; nunc hoc loco SCRIPTORES BIBLIOTHECARIOS recensebimus: nam, quoniam Bibliothecæ locupletis ordinata cognitio non parum facit ad Historiam literariam cognoscendam; non immerito Scriptores Bibliothecarios iis, qui ad Historiam literariam pertinent, subjungimus. * Quidam ex illis Scriptoribus vel de methodo instituendæ Bibliothecæ agunt, vel Historiam Bibliothecarum, seu universalem seu particularem, proponunt. De illis primum agemus, etsi jam tum cap. 3. eorum quoque mentionem fecerimus. 1 2

RICHARDUS a BURI, Episcopus Dunelmensis, & Eduardi III. Anglorum Regis, Cancellarius, & Thesaurarius Regni, librum scripsit, cui titulum fecit; *Philobiblion*, qui rarissimus est, & in paucorum manibus versatur (*ll*), in quo ille rem Bibliothecariam commendat, & modos ostendit, quibus adornari Bibliotheca possit. Seorsum ille editus non facile comparet in Bibliothecis; sed iteravit editionem ejus Melchior Goldastus, addiditque *Centurias Epistolarum Philologicarum*, quas ille collectas junctim edidit Francofurti in 8vo, An. 1610. quibus multa continentur notabilia. * Additur quoque Bessarionis, Patriarchæ Constantinopolitani, & Cardinalis Tusculani *Epistola*, ad Principem Senatumque Venetorum missa An. 1469. qua Bibliothecam suam omnis generis libris instructissimam eidem Senatui defert ac donat. Richardi vero illius liber, etsi dictio genium istorum temporum sapit, tamen eleganter scriptus est, ac multa proponit rei Bibliothecariæ arcana. 3 4

GABRIELE NAUDÆO nemo vixit suo tempore ἐμπειρίας Bibliothecariæ peritior; cujus extat libellus ad Præsidem Memmium, scriptus hoc titulo: *Advis pour* 5

 dresser

(*ll*) Recusum est Richardi de Buri *Philobiblion*, cum eadem Centuria Epistolarum Philologicarum, a Melch. Goldasto collectarum, Unica (nec enim plures, ut Morhofius opinatur, edidit), Lipsiæ An. 1674. in 8vo.

dresser une Bibliotheque. Multa ſunt in hoc tenui libello notabilia, tum quod ad ere-ctionem; tum quod ad conſervationem Bibliothecæ attinet. Richardum de Buri ſæpiſſime in exemplum proponit. Multa illic de officio Bibliothecariorum, quali-tate librorum, & ſimilia, quæ recentiores quidam de hoc argumento Scriptores ſtrenue exſcribunt. Prolixus in ejus laudes eſt Mareſius *lib. 2. Epiſt. 32.*

6 JOHANNES HENRICUS HOTTINGERUS, Theologus Reformato-rum πολυμαθέστατος, Orientali literatura præcipue celebris, librum ſcripſit titulo *Bibliothecarii quadripartiti.* Quatuor partes hujus Operis fecit: prima agit de Bibli-othecarum inſtructione, officio Bibliothecarii, aliisque nonnullis, quæ ſpectant ad modum contexendi Catalogos Bibliothecarios, quorum potiſſima pars excerpta ex Naudæi ſcripto ſupra dicto. Notanda ſunt inprimis, quæ de Locis Communibus Bibliothecariis inſtruendis proponit. Ita enim Bibliothecam ſuam inſtitui jubet, ut ipſe ejus ordo poſſit eſſe inſtar Locorum Communium. Illic varias recenſet vari-orum Autorum methodos, quibus tandem ſuam addit ἐπίκρισιν p. 79. Quæ omnia ſic ſatis bona ſunt, niſi quod ordo nimium laborioſus videatur, & in ipſa Topothe-ſia libraria difficulter ſemper obſervari poſſit. 7 * Præſtat itaque, ſi Bibliothecæ ea ferme methodo, qua utuntur Collegii Jeſuitici Pariſienſis Patres, in Syſtemate Bi-bliothecæ ab illis edito, aut qualis habetur in Catalogo Bibliothecæ Thuanæ, diſpo-ſitæ bonos Indices ſubjeceris. De ejus *Indicibus librariis* plura diximus *cap. 6.* quo le-ctorem remittimus. Reliquis tribus partibus ſcripta Theologorum ſecundum cer-tas claſſes diſponit, quæ omnia utiliter & cum fructu legent Theologiæ Studioſi. Utilis quoque eſſe poteſt in prima ejus libri parte cap. 3. Bibliotheca Anglorum The-ologica contracta.

8 CLAUDIUS CLEMENS, Jeſuita, ſcripſit librum, cui titulus eſt: *Muſeum ſ. Inſtructio Bibliothecæ, tam publicæ, quam privatæ.* Editus eſt Lugduni An. 1636. in 4to. Multa coacervat hic Autor ad hoc argumentum: eſt in alienis potius occupatus & generalibus, in externis, quæ ſpectant ad ornatum Bibliothecæ, in picturis & ſimi-libus. Scilicet ille phaleras tantum, non Pegaſum ipſum curat: recte de illo Baille-tus tom. 2. p. 273. *Il y a quelque erudition, mais il y a trop de babil & trop de ce que nous appellons fatras & ſ' il avoit eu plus de jugement, il auroit renfermé tout ce qu' il y a de bon dans cet ouvrage, en un fort petit livre.* Additur quoque deſcriptio Bibliothecæ Hiſpanicæ Scorialenſis, & ad ſtudia lectionemque librorum parænefis.

9 JUSTI LIPSII primo loco debebat fieri mentio, ſed quoniam in re Bibliothe-caria potius ungues & reduviam curat, quam caput, vel plane etiam omitti poterat, & ad Scriptores antiquarios rejici. (†) Scripſit *Syntagma de Bibliothecis*, in quo de riti-bus

(†) Syntagma Libellorum & commentationum de Bibliothecis atque Archivis, a Joh. Joach. Madero Helmſtadii Anno 1666. in 4to publicatum, præter Editoris de Scriptis & Bibliothecis Antediluvianis Præfationem, Juſti Lipſii de Bibliothecis Syntagma, Fulvii Urſini, Guid.

bus variis & antiquitatibus circa rem Bibliothecariam agitur. Hunc librum poſtea una cum aliis ejusdem argumenti excerptis antiquariis edidit Maderus, præmiſſa de antediluvianis Bibliothecis Diſſertatione. Eundem Lipſii librum cum inſigni auctario editurus erat maximi nominis Medicus, Hieronymus Welſchius, ut teſtatur in ejus vita Schröckius. Sed hujus & multorum aliorum ſpes præmatura hujus viri morte intercidit.

LUDOVICUS JACOBUS primus eſt, quantum memini, qui de Bibliothecis, 10 antiqui novique temporis, aliquid ſcripſit. Fuit Carmelita: Gallica lingua librum, Pariſiis Ann. 1644. editum, ſcripſit, cui titulus: *Traité de plus belles Bibliotheques publiques & particulieres, qui ont eſté, & qui ſont à preſent dans le monde*, id eſt, *Tractatio de optimis Bibliothecis, publicis, privatis, quæ fuerunt, hodieque ſuperſunt in orbe.* * Magnam hic rem agi credideris: ſed ſi, quod res eſt, dicendum, amphoram titu- 11 lus inſtituit, liber exit in urceum. Quod ad veteres attinet Bibliothecas, plura ab aliis jam tum dicta ſunt; in novis recenſendis ultra notitias, quas e paucis Autoribus hauſit, nihil novi affert. In Italicis Thomaſini, in Anglicis Pitſei, in Belgicis Sanderi, in Germanicis Melchioris Adami vineta cædit. Qui Autores, ſi Thomaſinum & Sanderum excipias, ἐν παρέργῳ illa attingunt, & caſu in eorum mentionem incidunt. Nam, qui e Melchioris Adami Vitis omnem rei Bibliothecariæ Germanicæ notitiam metitur, ut facit Ludovicus Jacobus, e turri Archivos judicat. * Ex 12 qua rerum peregrinarum incuria vel deſpicientia natum hoc ipſi judicium eſt, plures Bibliothecas in una Lutetiæ urbe, quam in Anglia, Hiſpania ac Germania integra reperiri. Scilicet & hic verum eſt, quod veteri verbo dicitur: τῆς Πατρίδος καπνὸς λαμπρότερος τοῦ παρ' ἄλλοις πυρός. Neque tamen Patriæ ſuæ Bibliothecas illa, qua poterat, diligentia recenſet, quanquam majorem illis curam impenderit. Joſephus Scaliger in Excerptis refert, ſuo tempore 80. perfectas Pariſiis fuiſſe Bibliothecas, cum Londini tantum 12. fuerint. Memorat de eo Bailletus *tom. 2. p. 273.* quod parum diligentiæ & judicii in Opere hoc adhibuerit; multa incerta aliorum

Guid. Pancirolli, Bartholom. Chaſſanæi, Franc. Patricii, Mich. Neandri & Jac. Phil. Thomaſini de iisdem, Laur. autem Pignorii de Servis Veterum Bibliothecariis, & Emundi Figrelii de Statuis Doctorum, Ἀποσπασμάτια, Balth. Bonifacii Lib. de Archivis, Franc. Schotti, Onuphr. Panvinii & Ant. Cicarellæ de Biblioth. Vaticana, Balth. Corderii & Alex. Barvoetii de Scorialenſi, ac Joh. Alex. Braſſicani de Budenſi, Schediaſmata, uno faſce complectitur. Secundæ illius editioni, a Joh. Andr. Schmidio, Theologo Acad. Juliæ πολυμαθεστάτῳ, Helmſtadii Anno 1702. cum Præfat. ſua, publicatæ, Herm. Conringii de Bibliotheca Auguſta Guelpherbytana Diſſertatio acceſſit Epiſtolica. Hanc, curante eodem Polyhiſtore, ulteriorem etiam Collectionis hujus pollicito continuationem, Anno 1703. ſecuta eſt *Nova de Bibliothecis Acceſſio*, Syntagmati Maderiano adjuncta, in qua Rich. de Buri Philobiblion, Gabr. Naudæi & Theoph. Spizelii de Bibliothecis Diatribæ, & Chriſtoph. Heidmanni de Bibliothec. Acad. Juliæ Vetuſtiori, Herm. ab Hardt de Nova ejusdem Rudolphea, Caſp. Sagittarii de Jenenſi, ac Jul. Pflugii de Budenſi, Commentationes, lucem denuo junctim aſpexerunt publicam.

fide credulus ipse adducat. Inde factum, ut numerum Bibliothecarum auxerit, quas ille pro locupletibus venditat, quæ vix inter mediocres locum inveniunt. Bibliothecam S. Victoris ille ob MStorum copiam in cœlum extollit laudibus; sed Scaliger in Excerptis quicquam in illa boni esse negat, neque sine causa Rabelesium satyrico illam sale defricuisse. Sed dici tamen in ejus defensionem potest, quod ipse in præfatione ad lectorem Autor pro imperfecto Opere habeat. Condonandum affectui ejus in patriam est, quod Parisinas Bibliothecas ceterarum gentium vincere existimet. Etsi enim illic locupletes illæ sunt, comparari tamen cum tot nationum Bibliothecis nequeunt, ubi non fungi & verveces habitant. Laudat tamen ejus curiositatem Bailletus, ibid. *p. 98.* & accuratoria ab illo sperare nos potuisse ait, si super-

13 vixisset. * Edidit Idem *Bibliothecam Pontificiam*, in cujus prima parte agit de libris, quos Pontifices scripsere; altera de iis, qui vitas & elogia Pontificum scripsere. *Bibliothecam* quoque *Cardinalitiam* & *Carmeliticam* promisit, eodem modo instructam: quæ an lucem viderint, non constat. Idem *Bibliothecam Feminarum*, quæ literis & libris inclaruerunt, an absolverit, incertum. Extat quidem in illum librum inter Epigrammata Naudæi aliquod, quod *pag. 53.* legitur; sed fortassis illud in librum, vel affectum vel ineditum, scriptum est. Præmitti huic solet libro Naudæi *dissertatio de Bibliotheca instruenda*; quam ob causam factum est, ut totum de Bibliothecis librum Naudæo adscripserit Lambecius, *Comment. de Bibl. Vindob. lib. 1. p. 115.* qui tum optimi amici fuerunt, ut ex vita Naudæi, Epistolis ejus præfixa, patet.

14 Post illum *de Bibliothecis* in universum singularem librum publicavit, jam secundum editum, JOHANNES LOMEIER, Ecclesiæ Deutechomiensis Pastor, Vir doctus quidem, sed cui tamen non iste ad manum fuit apparatus, quo opus erat de hoc tam vasto argumento aliqua scripturo; quod ille limatius ornatiusque nobis, quam Carmelita ille, dedisset, si sylvam Operi educendo instructiorem habuisset. Nam & in summa illius percursatione etiam curam quandam & ἀγχίνοιαν ostendit, ne Ludovici quidem Jacobi subsidiis adjutus, cujus ille librum apud Bibliopolas Amstelodamenses & Francofurtenses frustra quæsitum, nusquam reperire potuit, ut ipse testatur. In vetustioribus accura-

15 tior est Lomeierus, Gallus vero ille indiligentior. * At vero in recentioribus recensendis parcior est Lomeierus: quanquam interdum aliqua, quæ Galli isti-

16 us manum fugerunt, & illic apparent. * Gallus ille, ut in Bibliothecis, qua publicis, qua privatis, recensendis diligentior est, illis præcipue, quæ in Collegiis Monachorum latitant, multas tamen, tam publicas quam privatas, prætermisit, easque celebratissimas, e quibus nunc tantum viciniores nomino, Augustam illam *Wolferbytanam, Slesvicensem* nostram, & *Hamburgensem*, quæ profecto inter tot alias recenseri debebant: ne quid de remotioribus dicam, & de privatis. Quanquam enim hæ non sunt perpetuæ; nam vel ad alios possessores transeunt, vel venditionibus distrahuntur, earum tamen notitia propter ipsos libros habenda est. Gallus, ut indiligentiam suam in Germanis Bibliothecis excusare possit, ad fontes sibi nobisque incognitos ablegat. *Non dubito*, inquit pag. 226. *plures esse easque bonas in Germania Bibliothecas,*

thecas, verum cum illarum nulla mihi hactenus notitia sit, remitto lectorem ad librum Jodoci Dudingii de Bibliothecis: qui, cum ad manus meas hactenus non pervenerit, ad rei Bibliothecariæ cognitionem nullum nobis usum præbere potest. Et ille tamen in hac rerum suarum tenuitate & angustia, Germaniæ, Hispaniæ, Belgiique opes contemnere audet præ Galliæ suæ thesauris. * Illum vero Jodocum a Duding non nisi a Catalogis & in- 17 dicibus novi, frustra a me hactenus, utut maxima diligentia, quæsitum. Fuit vero iste JODOCUS a DUDINCK, Canonicus Resensis, & Pastor Vinensis ad Rhenum, cujus liber Coloniæ apud Jodocum Kalckofen, An. 1643. in 8. magnifico sane titulo prodiit: *Palatium Apollinis & Palladis, sive, Designatio præcipuarum Bibliothecarum mundi, veteris novique seculi.* Non habuit ipsum, neque vidit Labbeus, qui in Bibliotheca Bibliothecarum p. 109. e Valerii Andreæ Bibliotheca Belgica libri titulum cum aliis ejus Autoris recenset. Ne mentionem quidem ejus facit Lomeierus, ut vel ex eo, ignotum ipsi hujus viri fuisse nomen, appareat. Testatur vero Bailletus *tom.2. pag.272.* dedisse illum Dudingium ideam Bibliothecarum præcipuarum superficiariam, ut vel ex eo appareat, non visum fuisse Jacobo librum, ad cujus pleniores opes nos ille ablegat. * Addi superioribus potest MUTIUS 18 PANSA in libro Italice scripto de *Bibliotheca Vaticana* Ann. 1590. Romæ in 4to edito, qui suo in argumento hospes alibi semper vagatur, & reliquarum gentium librariam & literariam rem recenset, neutri horum, quos recensui, quantum ego quidem animadvertere potui, cognitus.

GALLESIUS, Autor Gallicus, An. 1680. librum edidit, cui titulus: 19 *Traité de plus belles Bibliotheques du monde.* Magnos ille titulus strepitus facit; sed pro thesauris carbones. Exiguus liber est, novem scilicet foliis constans in 12. Pleraque exscripsit e Lomeiero, quem vix nominat: quo in judicio ὁμόψηφον mihi video Bailletum, qui errores quoque Lomeieri retinuisse notat. Ludovici Jacobi nomen in illo non deprehendi. Historia de impressis primis libris jejuna est & tenuis, ac longe plenior apud Naudæum in Additione ad historiam Ludovici XI. Epistola ejus de instituenda Bibliotheca nihil novi habet, quod non plenius Naudæi dissertatio proponat. In Parisiensium Bibliothecarum recensione forte aliqua nova habet.

THEOPHILI SPIZELII extat liber, cui titulus: *Sacra Bibliothecarum* 20 *illustrium arcana detecta:* editus Augustæ Vindelicorum 1668. in 8vo. De hujus consilio alibi plura dico: hoc loco tantum ejus mentio fit, quia Dissertationem præliminarem libro suo præmisit, qua in universum de Bibliothecis agit, quæ continet notabiliora quædam, ex supra memoratis Autoribus excerpta; quibus addidit nonnulla, quæ ipse vel in peregrinationibus observavit, vel alias notavit.

Ex Nicolai Antonii Bibliotheca Hispanica discimus: JOHANNEM BAPTI- 21 STAM CARDONAM, Valentinum, multiplici divinarum & humanarum rerum prudentia celebrem, in Patribus ope Manuscriptorum restituendis occupatum, libellum *de Regia Sancti Laurentii Bibliotheca* scripsisse, ubi consilium cogendi omnis generis utiles

utiles libros, & per idoneos miniſtros fructuoſe callideque cuſtodiendi proponit; cui adnexa ſunt quædam *de Bibliothecis* ex Fulvio Urſino, *deque Vaticana* ex Onuphrii ſchedis: qui libellus junctus eſt *de expurgandis hæreticorum propriis nominibus, & de Dipthycis*, Commentariolis, qui omnes ſimul editi Tarraconæ 1587. apud Philipp. Mey
22 in 4to. * Scripſit & ERICUS PUTEANUS librum *de uſu Bibliothecæ*, & quidem ſpeciatim Bibliothecæ *Ambroſinæ*, Mediol. in 8vo 1606. editum, aliumque, cui titulus: *Auſpicia Bibliothecæ Lovanienſis* An. 1639. in 4to. De Petri Blanchot idea Bibliothe-
23 cæ Univerſalis jam ſupra diximus. * Habentur apud *Majoragium* & *Heinſium* Orationes hujus argumenti. Extat & hujus generis Epiſtola a P. Bertio ſcripta, & Catalogo Leidenſi addita.

Subjicimus generalibus illis de Bibliothecis Scriptoribus ſpeciales aliquos, qui
24 ſcilicet ſingularium Bibliothecarum Hiſtoriam ſcripſerunt. * Inter Bibliothecas Chriſtiani orbis principatum obtinet VATICANA, cujus Hiſtoria a Scriptoribus aliquot tradita eſt; ſed ſecretiora ejus & MSti Codices nunquam patuerunt. Joſephus Scaliger, tum in Epiſtola ad Gruterum ſcripta, tum in Excerptis illis, quæ fratres Puteani congeſſerunt, non magnopere æſtimat Bibliothecam Vaticanam, illique præfert Florentinam & Pariſinam Regiam; qua de re plenius agit Conringius in *Biblioth. Aug. pag. 37. 38. 39.* Illius opes creviſſe dicuntur e ſpoliis Bibliothecæ Electoralis Palatinæ: ſed alii hoc in dubium vocant, qui exiſtimant, inter Cardinales quosdam direpta fuiſſe arcaniora ejus Bibliothecæ.

25 MUTIUS PANSA, cujus jam ſupra mentionem fecimus, Italica lingua librum ſcripſit, cui titulus: *Ragionamenti della Libraria Vaticana*, quo in libro agitur de Origine & Renovatione Bibliothecæ Vaticanæ: ubi & vetus illa fabula recoquitur de Bibliothecæ primordiis a D. Petro inſtitutis, quam operoſe refutavit Conringius in libro de Bibliotheca Auguſta. Quod ad ipſam Bibliothecam attinet, parum ab Autore illo adfertur, quod memoratu dignum: nam in Digreſſionibus totus eſt, quæ plane ad hoc argumentum non pertinebant. Immiſcet multa de picturis hujus Bibliothecæ, de literis & Alphabetis, de literarum artium-
26 que Autoribus, de Bibliothecis aliarum gentium; quibus non erat hic opus. * Qui ejusdem Bibliothecæ Hiſtoriam ſcripſit, ANGELUS ROCHA, cujus extat ea de re Commentarius, Romæ Ann. 1591. in 4to editus, eodem modo procedit, totus in excurſibus & diſſertationibus, ad rem, quam tractat, non pertinentibus.
27 * Quis vero ille ſit ZOILVS ARDELIO, cujus meminit Janus Nicius Erythræus in *Pinacoth. I. n. 133.* dicere non poſſum: nam nomen illud fictum eſt, & teſtatur Erythræus, ipſum ſcripſiſſe *de Bibliotheca Vaticana*, ceterum hominem fuiſſe maledicum & nequam. Operæ pretium profecto fuerit, legere hujus hominis characterem; qui doctus quidem fuit, ſed ob ſummum faſtum & maledicentiam, cujus illic ridicula ſpecimina narrantur, omnibus inviſus. Adeo parum ornant literæ, niſi virtutibus ipſæ ornentur. Referri hoc exemplum ad *caput noſtrum 15. de Converſatione erudita* poteſt.

28 Alterum a Vaticana locum merito VINDOBONENSIS BIBLIOTHECA tenet, cujus

cujus magna olim fama fuit; & major nunc excitata eſt a LAMBECIO, laborioſis de illa Bibliotheca Commentariis. Nam ipſe pene Bibliothecam de Bibliotheca ſcripſit, ac jam tum prodiit, ſi recte memini, Tomus vel 8. vel 9. & vix ad mediam ejus partem pervenit, cum fata ipſius laboribus injecerunt manus. Quousque hactenus Lambecius pervenerit, compendio recitat Spizelius in *Diſſertatione præliminari Sacr. Bibl. arcan.* §.13. Prolixus nimis eſt in Digresſionibus, in Delineationibus rerum ſupervacanearum, in alienis multis ingerendis; quæ, ut molem, ita pretium libri citra neceſſitatem augent. Ceterum de MStis Codicibus multorum Autorum longa illic eſt diſquiſitio, quæ prodeſſe interdum poſſunt ad notitias Autorum; interdum lectorem ultra, quam par eſt, fatigant.

29 BIBLIOTHECA OXONIENSIS, ſive BODLEANA, a primo ejus fundatore ita dicta, magni nominis eſt, & merito quidem, libris qua impreſſis, qua MStis opulenta. Ejus Hiſtoria cum aliis nonnullis hujus Academiæ Bibliothecis tradita eſt ab Antonio Wood *lib. 2. de Hiſtoria & Antiquitatibus Bibliothecæ Oxonienſis, p. 45.* 30 * Ejus Catalogum dedit *Thomas Jameſius* geminum, alterum ſecundum ſeriem Bibliothecæ, alterum ſecundum ſeriem rerum diſpoſitum. Sed magnis poſtea acceſſionibus locupletata, ultra veteres ſuos indices excrevit; nam præter alias Seldeniana Bibliotheca, Orientalibus ſcriptis & Manuſcriptis referta, addita eſt. * Quare novus nunc A. 1674. prodiit Catalogus in folio a *Thoma Hide*, Bibliothecario, confectus, novem annorum Opus; 31 * ſed in illo nulli habentur MSti Codices, 32 & præterea Catalogus tantum ſecundum ſeriem Autorum, non ſecundum ſeriem materiarum, formatus, ut erat vetus ille Jameſii. Reſtaret itaque altera hæc pars Indicis materialis, qui mole æquaret priorem illum Catalogum; ſed tamen magni uſus eſſet. Recte judicat Bailletus in Præfatione Indicis Bibliothecæ Lamonianæ: *Illa ipſa, quæ Thomæ Hidano arriſit, methodus, ut ad ſtudiorum utilitatem minus neceſſaria, ita nec ſola debuit adeſſe, ſed poſterior, cui priorem argumentorum ſive rerum ordinem, utpote longe utiliorem, præmitti oportere, nemo non intelliget: plerique enim mortalium ad rerum ſtudia animum adjungere ſolent, ad Autorum vix unus & alter.* Quare in confectione Indicis Bibliothecæ Lamonianæ potius ad argumenta ipſa, quam ad Autores reſpexiſſe ſe, ait Bailletus. MSti Codices Bibliothecæ Oxonienſis numero pene æquare dicuntur impreſſos; an illorum Catalogus aliquando edendus ſit, incertum eſt. (*mm*) De forma hujus Indicis plura habet Thomas Hide Præfatione hujus Catalogi. De ſingularibus ac memorabilibus hujus Bibliothecæ legatur Monconiſius *in Itinerario, part. 2. pag. 51.* 33 * Londinenſem Regiam ego olim ipſe vidi, ſed quæ & tum & olim negligentius habita. Vide Arnoldi ad Richterum

(*mm*) MStorum Bibliothecæ Bodlejanæ Oxonienſis omnium notitiam ſuggerit pleniſſimam Edv. Bernhardi, Profeſſoris Scholæ iſtius Inclyti, *Catalogus Librorum MStorum Academiarum Oxonienſis & Cantabrigienſis & celebrium per Angliam Hyberniamque Bibliothecarum, cum Indice Alphabetico*, Tomus II. (quorum Prior ſola Oxonienſia recenſet) Oxoniæ A. 1697. in fol. editus, Opus eximium, & vix cuiquam in iſto Scriptionis genere ſecundum.

terum epiſtolam, inter Richterianas *pag. 483.* Scaliger in Excerptis ſuis vehementer laudat omnes Anglicas Bibliothecas a MStorum copia; præſertim in Hiſtoria; ſed eorum negligentiam accuſat, qui, cum Catalogos publicarint, decies tamen iis plura omiſerint: imo qui nunquam excudant bonos libros veteres, ſed tantum vulgares. Quanquam nunc illi in vetuſtis Autoribus edendis cum Gallis aliisque gentibus certare velle videntur.

34 BIBLIOTHECÆ GVELFERBYTANÆ Hiſtoriam ſingulari libro perſecutus eſt HERMANNUS CONRINGIUS, ad illuſtrem Boineburgium ſcripto, ſub titulo *Bibliothecæ Auguſtæ.* Scripſerat ad Auguſtum Ducem Boineburgius, petieratque editionem Catalogi, & ad hoc negotium Hermannum Conringium depoſcebat. Hac occaſione inductus libellum hunc ad ipſum miſit Conringius, in quo oſtendit Bibliothecæ illius Singularia, ad ſeptem ejus, ut vocat, admiranda, de quibus legi ipſe poteſt. Bis mille in ea adſervantur MSti Codices, & centena ſedecim millia aliorum Voluminum. Illi e ruderibus Bibliothecæ Budenſis collecti. Multa admiſcentur ad rem Bibliothecariam in univerſum pertinentia, tam vetera, quam recentiora.

35 Sperare nos Bailletus *tom. 2. p. 251.* jubet pleniorem aliquam Regiæ Bibliothecæ Hiſtoriam, quæ e Bibliotheca Medicea in Galliam translata primum crevit, de quo Conring. *Biblioth. Auguſt. pag. 24.* Primum enim novus Catalogus MStorum Codicum conficietur, longe Labbeano plenior & accuratior, atque ſingulorum exactum rigidumque examen Criticum inſtituetur. Addentur brevia eorum ſummaria, cum recenſione hiſtorica de cujuscunque MSti Codicis fortuna & conditione. Spondet ille maximum ex hoc labore fructum, cum nullus hactenus illi ſimilis labor ulla in gente viſus fuerit, ſive magnitudinem Operis, ſive excellentiam ejus ſpectemus. Quod cum ab uno perfici Opus non poſſit, duodecim vel tredecim viris, doctrina & judicio ſingulari præditis, totum committetur negotium, ut illi partitis inter ſe operis agant. In tria illi diſpeſcentur Collegia, quorum unum in Manuſcriptis Hebraicis aliisque Orientalibus; alterum in MStis Græcis, tertium in MStis Latinis verſabitur. Scilicet ille verus eſt aliquo Hercule Muſageta ac maximo Rege dignus labor.

36 Bibliothecarum aliarum publicarum integræ non prodierunt, quod ſciam, Hiſtoriæ, niſi quod a ſcriptoribus alia tractantibus ὡς ἐν παρόδῳ inſpergantur aliqua, quæ ad Hiſtoriam hujus vel illius Bibliothecæ pertinent. Ita de Bibliotheca Vaticana in *Itinerario ſuo parte ſecunda, capite 10.* agit Franciſcus Schottus. Eſt & Onuphrii Panvinii de eadem Bibliotheca Fragmentum. Item Antonii Cicarellæ de eadem Bibliotheca deſcriptio, quæ habetur in vita Sixti V. hiſtoriæ Platinæ ſubnexa, editionis Colonienſis 1662. De Bibliotheca Regia Hiſpanica S. Laurentii extant Balthaſaris Corderi Epiſtolæ duæ, præfixæ Cyrilli Alexandrini Homiliis XIX. in Jeremiam Prophetam, Antverpiæ editis A. 1648. Eſt & Claudii Clementis ejusdem Bibliothecæ deſcriptio, addita ejusdem Muſeo in 4to, A. 1635. edito Lugduni. Extat ejusdem Bibliothecæ Catalogus ſcriptorum ineditorum, & Manuſcriptorum Alexandri Barvoëtii: qui

qui cum rarior ſit, Labbeus in Novæ ſuæ MStorum Bibliothecæ ſupplemento tertio inſeruit, cum aliarum Bibliothecarum Catalogis Manuſcriptis. Recudi quoque Maderus cum ceteris curavit Bibliothecæ ipſius ſtructuram, ac omnia ornamenta graphice deſcribit Monconiſius *Itinerarii ſui part. 3. p. 46.* De libris tenuiter judicat Scaliger in Excerptis, *pag. 61.* Videri quoque de ea poteſt Spizelius *in Diſſertatione præliminari Sacr. Biblioth. Arcan. §. 14. & Conring. Bibl. Aug. pag. 140.* Alexandri Braſſicani de Regia Budenſi Bibliotheca MStis locupletiſſima, miſere a Turcis direpta, extat Epiſtola, præfixa Salviano, ab ipſo edito. Sed nupera Budæ recuperatione aliquæ ejus reliquiæ receptæ, quarum Catalogum Pflugius promiſit. De Bibliotheca Florentina Monconiſius *Itinerar. part. 2. p. 480.* Idem *ibid. pag. 443.* de Bibliotheca Vaticana, & *pag. 291.* de Bibliotheca Electoris Palatini, ubi de cimeliis & nummis, qui in iſta Bibliotheca aſſerventur. Bibliotheca Medicea a Sigiſmundo Regali, a Sylverio Florentino & Petro Franciſco Minozzio Epigrammatibus celebrata, quæ Lugduni prodierunt 1673. Privatarum Bibliothecarum Hiſtoriæ, quod ſciam, non extant: referas forte huc Epiſtolam Naudæi, quam ſcripſit, dehortatoriam, de non diſtrahenda Bibliotheca Mazariniana, cujus ſingularia recenſet Conring. *Bibl. Aug. pag. 118.* * Extat Collegii Pariſienſis Societatis Jeſu Bibliothecæ Syſtema, quo traditur Bibliothecæ ejus Hiſtoria, Ortus, & Incrementum; eſt diſpoſitio elegantiſſima, ut ideæ loco eſſe poſſit Bibliothecam aliquam adornaturo, vel Hiſtoriam literariam ὡς ἐν τύπῳ & per Synopſin conſideranti. Certe ſola Bibliotheca illum in modum diſpoſita Locorum Communium inſtar eſſe poſſit. Quem in uſum Bailletus quoque commendat, *tom. 2. p. 275.* qui illic Garnierum ejus Syſtematis Autorem vocat. 37

CAP. XVIII.

DE CATALOGORUM SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Catalogorum notitia neceſſaria.* 2. *Variæ Catalogorum formæ.* 3. *Philippus Labbeus* 4. *& Teiſſierus Indices Catalogorum ſcripſerunt.* 5. *Conradi Geſneri Bibliotheca & Pandectæ laudantur.* 6. *Adverſus acriorem quorundam cenſuram defenditur.* 7. *Æquior de eo cenſura Jonſii & Bailleti.* 8. *Scaliger illum magni fecit,* 9. *ut & Thuanus.* 10. *Varia ejus librorum compendia & ſupplementa recenſentur.* 11. *Michaëlis Neandri Pandectæ & Præfatio.* 12. *Bolduani Catalogus Hiſtoricus præ ceteris laudatur.* 12. 13. *Ejus, ut & Draudii, labores imperfecti.* 14. *Methodus Draudii laudatur.* 15. *Königii Bibliotheca non præſtat, quæ titulus promittit.* 16. *Martini Lipenii Bibliothecæ reales omnium Facultatum.* 17. *Quenſtedtii Dialogus de patriis illuſtrium virorum.* 18. *Gallorum curæ in libris ſuæ gentis conſignandis.* 19. *Claud. Fauchet.* 20. *Dn. de Caſa nova.* 21. *Antonius Verdierus.* 22. *Crucimanius.* 23. *Hic a prima juventute Hiſtoriæ Bibliothecariæ Gallicæ ſe totum impendit.* 24. *Andr. du Cheſne ſ. Quercetani Catalogus ſcriptorum Galliæ Hiſtoricorum & Typographicorum.* 25. *Sorelli Bibliothe-*

ca Gallica. 26. *Ludovicus Jacobus Universalem Bibliothecam Gallicam moliebatur.* 27. *Labbei Chiliades Historico-Chronographicæ.* 28. *Italorum imperfecta in Scriptoribus suis recensendis opera.* 29. *Historia Lynceorum Fogelii.* 30. *Gregor. Leti de Scriptoribus Italis collectanea.* 31. *Hispanorum Scriptorum Catalogi.* 32. *Nicolai Antonii insignia de gente sua merita prædicantur,* 33. *ceterisque in exemplum proponuntur.* 34. *Batavorum negligentia notatur.* 35. *Scriptores quidam, Sanderus,* 36. *Desselius,* 37. *Swertius,* 38. 39. *Meursius, Miræus, recensentur.* 40. *Mercurii Officinales Waesbergiani.* 41. *Anglorum magna in his negligentia.* 42. *Balei, Pitsei, Leighi,* 43. *Lilii,* 44. *Woodii imperfectus labor.* 45. *Dempsteri Scotorum Scriptorum recensio.* 46. *Albertus Bartholinus Danicorum Scriptorum Catalogum dedit.* 47. *Joannis Molleri Cimbria literata laudatur.* 48. *Johannis Schefferi Suecia literata.* 49. *Staravolscius de Polonorum scriptis.* 50. *Germanæ gentis Historia literaria desideratur.* 51. *Melchioris Adami,* 52. *Wittenii, Spizelii labores, de vitis Germanorum.* 53. *Bibliothecarum Scriptores respectu certi ordinis.* 54. *Bibliotheca Ordinis Jesuitici* 55. *& Cisterciensis laudatur.* 56. *Joh. Caramuelis Lobkowitz opera.* 57. *Certi nominis Scriptores a multis collecti.* 58. *Spachii Nomenclator Philosophicus.* 59. *Vossii indefessa in autorum recensionibus opera.* 60. *Supplementa Vossiana a variis scripta.* 61. *Scripta scientiarum Mathematicarum,* 62. *Scriptores librorum Theologicorum,* 63. *Juridicorum,* 64. *Thurmanni,* 65. *Cornelii a Beughem labores promissi.* 66. *Medicorum Scriptorum Catalogi.* 67. *Varii Bibliothecarum publicarum* 69. 70. *& privatarum indices recensentur.* 68. *Laurentii Legati scripta ἀνέκδοτα.* 71. *Catalogi Officinales.* 72. *Scriptorum certi temporis.* 73. *Catalogi Miscelli.* 74. *Cinelli Bibliotheca Volante.* 75. *Mercurii literarii.*

1 Post Bibliothecarios Scriptores veniunt CATALOGORUM SCRIPTORES, quorum accuratior notitia ita necessaria est Polyhistori, ut mapparum Geographicarum cognitio peregrinaturo. De eorum utilitate & jucunditate multa Conringius sub initium epistolæ de *Bibliotheca Augusta* disserit, quibus hoc argumentum præcipue illustratur: & Spizelius *Diss. præliminari Sacr. Biblioth.* 2 *§. 11. 12. 13.* * Disponi vero solent Catalogi vel secundum personas, vel secundum materiarum ordinem. Utrique vel sunt perpetui, qui omnes omnium disciplinarum Autores indicant; vel temporales, qui certi alicujus temporis Autores tradunt. Perpetui vel sunt universales, quales modo diximus, omnium scilicet scientiarum & temporum; vel particulares, respectu vel nationum certarum, vel ordinum, vel scientiarum, vel Bibliothecarum, earumque vel publicarum, vel privatarum, quæ vel spectant ad viros doctos, vel sunt officinales, vel respectum certi nominis habent &c. Scriptores temporarii scribunt de certi temporis libris, vel ordine aliquo, vel sine illo.

3 Vestibulum ante ipsum nobis hic quasi Hodegeta & Janus Patulcius excubat PHILIPPUS LABBEUS, Vir, qui in texendis Catalogis totam pene vitam consumpsit. Is

Is *Bibliothecam Bibliothecarum*, cujus ideam ad calcem novæ Bibliothecæ Manuſcriptorum adjecerat, ſcripſit, librum olim rarum, Pariſiis 1664. in 8vo editum, deinde auctiorem Rotomagi, noviſſime Anno 1682. Lipſiæ in 12. recuſum, editione quarta, ut titulus habet, juxta exemplar Rotomagenſe. Vocat autem *Bibliothecam Bibliothecarum*, quod recenſeat omnes Autores, qui Catalogos Catalogorum ediderunt, & de Bibliothecis, Vitis & Elogiis ſcripſerunt. Adjecit Bibliothecam nummariam & Mantiſſam antiquariæ ſupellectilis, quæ continet Autores antiquarios & nummarios. Huic poſtremæ editioni additus eſt Seldeni liber exiguus de nummis. Primum Autores omnes confuſe ponit, hinc ſubjicit Indices diſtinctiores ea ſerie; Primus repræſentat Autores ſecundum artes & ſcientias diſpoſitos: Secundus Autores, qui de libris per nationes diſtributis ſcripſere: Tertius enumerat Bibliothecas ſodalitatum & collegiorum: Quartus Miſcellaneos de variis argumentis: Quintus Scriptores de homonymis: Sextus Polygraphos enumerat: Septimus recenſet nomina & cognomina Bibliopolarum & Typographorum: Octavus agit de Bibliothecis ſecundum varia cognomina. Adduntur Indices Nominum & Cognominum. Imperfectus ille labor eſt, & augeri multis modis poteſt. Illum altero tanto auctiorem ſe editurum Vincentius Placcius jamdudum promiſit. * Nunc vero *Antonius Teiſſierus*, idem ſcilicet, qui Elogia Thuanæa cum commentario edidit, auctiorem hunc librum dedit ſub titulo Catalogi Autorum, qui librorum Catalogos, Indices, Bibliothecas, Elogia, Vitas, Orationes funebres, ſcriptis conſignarunt, Genevæ An. 1686. in 4to impreſſum, cui ſequenti anno aliud auctarium acceſſit. Ille vero, cum Labbeus Autores plus, quam 800. non recenſeat, Autores plus, quam 2050. & Vitarum & Orationum funebrium Scriptores 1200. enumeravit: patriam & profeſſionem, ubi Labbeus omiſerat, addidit; ac duos præterea Indices, omiſſis tantum injuriis, quibus ille optimis Autoribus inſultat. 4

CONRADUS GESNERUS inter univerſales & perpetuos Catalogorum Scriptores principatum obtinet, Vir maximis ſuis laboribus optime de Rep. literaria meritus. Fuit enim & vertendo & colligendo omnium diligentiſſimus. * Injurii ſunt & ingrati in bonum virum exteri quidam, qui ejus ſcripta paſſim traducunt ut non ſatis accurata, & ſolo labore, nullo vero ingenio, ſpectanda. Quod familiare ſolet eſſe in Germanos convitium omnium exterorum; qui, ſi non haberent a Germanis congeſtas rei literariæ opes, anguſtius certe ſecum habitarent. *Adeo* (quæ Voſſii præfat. in Theolog. Gentil. querela eſt) *laudis nihil ſperandum, quocunque etiam judicio adhibito, propter ambitioſulos iſtos in ſtrenua inertia & ingenii & facundiæ laudem ſolis ſibi vindicantes, aliis relinquentes duntaxat laboris gloriam, cum Arcadico, ut loquuntur, pecore communis.* Etiam Gaddius, tenuis & jejunus Scriptor, minutam diligentiam in illo reprehendit, qui ipſe montes parturiendo non niſi mures parit. Rolandus quoque Mareſius in Epiſtolis ſuis Philologicis, Opere docto, Geſnerum alicubi, ut Locorum Communium Scriptorem, exagitat, cum Geſnerus & Geſnero ſimiles inter eos ſint, qui ſylvas ſerunt, ut habeant alii, quas cædant & excidant. Non nego quidem, nævos ineſſe & errores ejus Autoris ſcriptis, ſed illos facile abſorbet improbus 5 6

 labor

7 labor ac inſignis ejus utilitas. * Æquius de viro iſto Jonſius *Hiſtor. Philoſ. lib. 3. cap. 20.* & Bailletus *tom. 2. pag. 15.* judicant. Conſiderandum enim, quot quantisque laboribus unus vir diſtrictus fuerit, Phyſicis, Medicis, Philologicis; quanta ſeculi iſtius ob meliorum editionum defectum imperfectio. Quin potius tota ipſi poſteritas ob ſumma illa & Herculea in re literaria merita obſtricta eſt. Infinita propemodum ſunt & incredibilia, quæ vir ille nondum L. annos natus, cum moreretur, in omni ſtudiorum genere perfecit. Unus pene Bibliothecam ſcripſit. 8 * Quam honorificum Jul. Cæſaris Scaligeri de Geſnero fuerit judicium, ex iis literis Sylvii, J. C. filii, Scaligeri colligas, quæ in *Siberianis Epiſtolis pag. 459.* habentur, quibus ille Geſneri amicitiam ambit, eumque rogat, ut ſuo teſtimonio paternorum ſcriptorum ſplendorem gloriamque augeat. *Tuam*, ſcribit ille, *autoritatem tanti facio, ut nullius amicitiam magis petam, alium magis colam neminem.* 9 * Addi his poteſt præclarum candidiſſimi Scriptoris Thuani elogium *Hiſtor. lib. 38.* qui mortem ejus omnibus ſeculis deplorandam, ob inſignia in univerſam rem literariam merita, vocat; prætereaque incredibilem ardorem in rei literariæ ſtudio juvando deprædicat: qui ſub extremum vitæ ſpiritum e lectulo ſurrexerit, ut, quæ vivus publicare non poterat, poſt mortem ſuam edenda deſignaret. 10 * Edidit ille *Bibliothecam*, *ſive Catalogum Univerſalem*, Tiguri apud Froſchoverum An. 1545. in folio, ſecundum Alphabetum & nomina Autorum. Illum Catalogum in epitomen redactum, aliis vero Autoribus locupletatum, edidit *Joſias Simlerus*, apud eundem Froſchoverum bis editum. Ante Simlerum quoque *Conradus Lycoſthenes* in Compendium traxerat, quod mancum omnino eſt, & exigui uſus; neque enim notat vel formam librorum, vel locum & annum editionis, vel nomen Typographorum, quod in Catalogorum concinnatione neceſſarium eſt. Hinc editus eſt cum majori auctario, ſed Operis Geſneriani Compendio, per *Johannem Jacobum Friſium*, Tiguri An. 1583. Scripſerat & auctarium aliquod, ſed breve ANTONIUS VERDIERIUS, Bibliothecæ Gallicæ Scriptor, quo continentur Autores, quos præteriit Gesnerus, quique poſt ejus tempora editi, cum Bibliotheca Conſtantinopolitana. In hunc notulas MStas BONAVENTURÆ VULCANI apud amicum quendam meum extare novi. (*nn*) Jam olim quoque Geſnerus eundem hunc ſuum Catalogum ſecundum ordinem artium & ſcientiarum diſpoſuerat: qui liber majori uſui eſt, & Locorum Communium inſtar eſſe poteſt. Qui itaque rei literariæ & librariæ cognitionem perfectam habere cupit, binos illos libros habeat, alterum illum ſecundum Alphabetum perſonarum diſpoſitum, a *Johanne Jacobo Friſio* editum A. 1583. & alterum ab ipſo Geſnero ſub titulo *Pandectarum* publicatum A. 1548. quem in compendium quoque redegit Friſius. ROBERTUS etiam CONSTANTINUS *Indicem* fecit *ſuper Bibliothecam & Pandectas Geſneri*: *Guilielmus Canterus* fecit *notas ſuper Bibliothecam Geſneri*, per Simlerum contractam. JOH. HALLERVORDI *Bibliotheca curioſa* nihil

(*nn*) Notarum Bonav. Vulcanii in Verdierii Supplem. Biblioth. Geſnerianæ poſſeſſor fuit Vir illuſtris, Marqu. Gudius.

nihil aliud, quam ſupplementum Geſneri eſt, huncque titulum in Typographi gratiam aſſumpſit.

MICHAEL NEANDER, Vir doctiſſimus, & communis Germaniæ Præceptor, Philippo Melanchtoni coævus, qui multa tum in linguis, tum in artibus ſcripſit, in Catalogo lucubrationum ſuarum, Erotematibus linguæ Græcæ addito, promiſit *Pandectas variorum Autorum & Scriptorum*, quod Opus ab illo editum non eſt. Ipſe argumentum illorum hoc recenſet: *Referuntur primo Bibliothecæ inſigniores ac inſtructiores; quæ ab initio in mundo fuerunt, & ſi quæ adhuc hodie maxime celebratæ ſunt, omneque genus ſcriptorum publicatorum, ac in Bibliothecis etiamnum ubicunque terrarum latentium, temporis etiam injuria deperditorum: eorum etiam, quorum vel nomina ſolummodo apud veteres reperiuntur. Horum omnium ſcripta ac libri referuntur ſecundum materias ac argumenta, quæ tractarunt ſecundum artes, ſcientias, profeſſiones ac facultates: indicato etiam tempore, quando floruerint: ſimul etiam, quando & ubi locorum cujusque ſcripta ſint excuſa: numero quoque chartarum in plerisque indicato, quo facilius de pretio fiat judicium: cenſuris etiam doctorum virorum additis, ut ſciatur, quo loco cujusque ſcripta ſint habenda, omnibus ordine ſuoque loco poſitis ac diſtributis, ut in quacunque arte ac quacunque materia ſcriptorem requiras, mox quæſito loco pro uno innumeros reperias, ut adhibitio judicio potiorem, ac quem ſeu ipſe maxime probes, ſeu aliis præcipue probatum fuiſſe intelligas, poſtea deligas.* Vel ex illa recenſione apparet, quam præclaro Opere, quod ipſo Geſneriano præſtantius fuiſſet, exciderimus. Rudimentum tamen ejus videtur doctiſſima illa & prolixa Præfatio, editioni Erotematum Græcæ linguæ poſteriori præmiſſa, ubi per Synopſin & perpetuam diſſertationem omnium artium & ſcientiarum Scriptores, qua antiquos, qua ſui temporis, recenſet. *In hoc enim*, ut ipſe Autor in titulo promittit, *tum multa alia copioſe dicuntur, tum præcipue narratio copioſa ac longa inſtituitur de Bibliothecis vetuſtis, temporum varia injuria vaſtatis & conſumtis: de libris deperditis innumeris ac optimis, in omnibus linguis, artibus, diſciplinis ac facultatibus. Commemorantur etiam Bibliothecæ; hac etiamnum ætate rara librorum MStorum ſuppellectile in variis orbis terræ locis inſtructæ, ac hoc nomine celebratæ: cum indicatione autorum & librorum præcipuorum Græcorum & Latinorum, veterum ac recentium, extantium adhuc & publicatorum, diſtributis ſingulis optimo ordine ſecundum linguarum, artium, diſciplinarum ac facultatum genera: ubi de autore & argumento & orationis genere, ac quo loco quilibet autor habendus ſit; plerumque adoleſcentes admonentur.* Edita ſunt hæc Erotemata Baſileæ 1565. in 8. Invenies illic nonnunquam judicia memoratu digna.

11

Poſt Geſnerum non adeo feliciter hanc telam pertexuere nonnulli. PAULUS BOLDEANUS, Paſtor aliquis Pomeranus, *Bibliothecam librorum, ſuo tempore editorum*, confecit; ſed deſtitutus ad illam rem neceſſariis ſubſidiis, habitans quoque loco incommodo, & ad notitiam librorum ſibi parandam non ſatis apto, e Catalogis Francofurtenſibus excerpſit, qui nonnunquam mendaces, & nonniſi titulos oſtentant. Præ ceteris tamen eminet ejus Autoris *Bibliotheca Hiſtorica*, bono ordine digeſta, cujus ordinis & digeſtionis ratio ab ipſo Autore in Præfatione prolixe pro-

12

proponitur. Rudimentum non ſane ſpernendum notitiæ Hiſtoricæ præbere poterit, quod ſuppleri e Bibliothecæ Thuanæ & Cordeſianæ Catalogo poteſt, de quibus infra dicetur.

13 Ejusdem commatis Autor GEORGIUS DRAUDIUS eſt cenſendus, cujus extat *Bibliotheca claſſica per omnes Facultates*, itidem e Catalogis Francofurtenſibus congeſta. Solum ille nomenclatorem, & ne quidem fide dignum, agit, in quo reperias nonnulla plane falſa; libros, qui nunquam editi, & in ipſo conceptu parturientis cerebri ſuffocati. Inepti ſunt, qui librorum Catalogos ſcribunt e Catalogis. Oculata hic fides & judicium præſens requiritur.

14 * Laudanda tamen methodus eſt, qua utitur: quam ob cauſam majori eſſe uſui poteſt, quam ceteri Indices, etſi accuratius inſtituti.

15 GEORG. MATTHIÆ KONIGII *Bibliotheca Vetus & Recens* edita eſt Norimbergæ ab Enteris in folio, An. 1678. Non facile memini, majori apparatu venditatum eſſe ullum librum, quam hunc; quia, ut titulus præfert, totius orbis literati opes, ab ipſis incunabulis ad noſtra usque tempora, pollicetur. Sed totus ille liber exigua plane induſtria congeſtus, e Catalogis variis undiquaque & undique corraſus. Hiſtoria, quæ breviter annectitur, nonnunquam de viris doctis falſa eſt: libri affinguntur quibusdam, de quibus nunquam forte illi cogitarunt: omnia manca ſunt & mutila. Nam de viris celeberrimis, qui hodie vivunt, vel nuper deſierunt vivere, leviora quædam ſcripta referuntur, præteritis dignioribus.

16 MARTINUS LIPENIUS, Scholæ Lubecenſis Conrector, ſcriptis quibusdam in lucem editis clarus, *Catalogos librorum in Jurisprudentia, Medicina, Theologia, Philoſophia*, congeſſit, ſecundum materias diſtinctos, quod a multis hactenus deſideratum. Libri omnes per intervalla in folio editi, typoque grandiore, unde moles & pretium quidem librorum augetur, ſed commoditas notandi prætermiſſa relinquitur. Reliquis tamen præſtare Bibliotheca Philoſophica & Theologica videntur. Indices Autorum Alphabetici adjecti. Utiliſſimus labor eſſet, ſi omnes Autores, veteres & novos, ſecundum materiarum titulos accurate diſpoſitos haberemus. Sed fieri vix poteſt, ut in iſtis argumentis omnibus abſolutum numeris haberi Opus poſſit: nam δευτέραι φροντίδες novique labores ſemper hic locum inveniunt.

17 Hæc de Scriptoribus univerſalium Catalogorum dicta ſunto. * Veniamus nunc ad Scriptores Catalogorum particularium; inter quos primum locum tribuamus iis, qui certæ alicujus nationis Autores & libros recenſent. Sunt vero inter illos nonnulli, qui perſonis contenti omittunt ſcriptorum accuratam enarrationem, inter quos eſt JOHANNES ANDREAS QVENSTEDT, cujus extat *Dialogus de patriis illuſtrium virorum*, omnium ordinum ac facultatum, qui ab initio mundi per univerſum terrarum orbem usque ad annum 1660. claruere. Non contemnendus liber eſt, quanquam non ſatis plenus, nec in recenſendis ſcriptis accuratus. Errores Geographicos aliosque in illo notat Bailletus *tom. 2. pag. 25.*

Incipie-

Incipiemus a *Gallis,* quæ gens, ut præ ceteris ad oſtentationem facta eſt, non 18 omiſit hanc quoque nominis ſui gloriam, exemplo Græcorum & Romanorum, apud quos non defuerunt, qui gentis ſuæ Scriptorum elogia editis libris celebrarint. Valde enim ad exiſtimationem nationis pertinet ingenii gloria, quæ libris & inventis æſtimatur, ut patriæ ſpecimina victoriis & factorum hiſtoriis. * Provincialium 19 Poëtarum Gallorum Hiſtoriam CLAUDIUS FAUCHETUS, Vir illuſtris, recenſuit peculiari libro. Nam poëtica gloria præ ceteris nationibus, pene in ipſa barbarie, excelluerunt Galli; unde didicerunt & exemplum ſumpſerunt Itali. Certe apud Gallos ſingulares ludi poëtici fuerunt inſtituti, quibus ipſe Rex præſidebat, & victores in hoc certamine coronabat. * Horum ludorum memoriam ex ipſis Anti- 20 quitatis ruderibus produxit DOMINUS DE CASA NOVA, Vir illuſtris & doctiſſimus, cujus extat ſingularis de hoc argumento liber, in 4to editus: de quibus pluribus etiam egimus in Diſſertatione *noſtra de Germanica Poëſi, capite de Gallorum Poëſi.* Franciſcus Petrarcha, argutiſſimus Italorum Poëta, multum Provincialibus iſtis debet. * Hujus Faucheti Hiſtoriam ſuo libro inſeruit ANTONIUS VERDIE- 21 RIUS, Claudii Verdierii, de quo nos ſupra, pater. Summa hic cura recenſentur libri, Gallico non ſolum idiomate ſcripti, ſed & Latino a Gallis: quanquam parcior in his fuerit, & diligentiorem tractationem labor ille requirat. Editus eſt ille liber, titulo *Bibliothecæ,* Gallica lingua, Lugduni Anno 1585. in folio. Præfatio libri plenius conſilium ejus exponit. Eſt omnino in pretio habendus; quanquam Bailletus multos in illo defectus notet.

FRANCISCUS CRUDÆUS CRUCIMANIUS, ut illum Nico- 22 laus Antonius vocat, ſive SIEUR DE LA CROIX DU MAINE, idem argumentum tractavit poſt Verdierium, cui tamen nihil ſe debere profitetur. Habuit quidem in animo hic Autor Vaſtum Opus Bibliothecæ univerſalis condere, ut patet ex Epiſtola ad Regem ſcripta, qua ideam proponit perfectæ alicujus Bibliothecæ, per pluteos ſuos inſtar Locorum Communium diſponendæ; ſed methodus ejus eſt plane ἀμέθοδος, neque certa ſcientiarum capita ſequitur: titulos enim varie inter ſe miſcet. Habuit quoque affectos alios libros Bibliothecarios de Gallicis Scriptoribus aliisque; ſed qui nunquam ſunt editi, & poſt mortem ejus diſtracti fuerunt, teſte Ludovico Jacobi in Tractatu ſuo de Bibliothecis; ubi de Bibliothecis Gallicis agit. Fuit vero inter duos illos controverſia, de ſublectis ſibi per plagium notatis ſuis: nam uno pene eodemque tempore libri illi prodierunt. Crucimanius tantum Gallicos recenſet iſto libro, qui eodem titulo editus Pariſ. in fol. 1584. Latinos peculiari libro reſervaverat, qui tamen nunquam editus. * Memorabile omnino eſt, quod ipſe de ſe Crucima- 23 nius in Præfat. Bibliothecæ Gallicæ. *Je diray que dès l'an de mon âge dix-ſeptiesme, ſçavoir eſt, en l'an de ſalut 1569. eſtant envoyé en l'Univerſité de Paris, pour faire profit aux lettres, j'eſtois ſi curieux d'avoir toutes ſortes de livres, non ſeulement en Grec, Latin & autres langues, & ſur tout en François, qu'en fin l'amas que j'en fais eſtoit ſi grand, que le Catalogue d'iceux ſe monſtroit tenir plus d'un juſte volume. De façon qu'il me prit*

dès-lors une envie de mettre à part les Grecs & les Latins, & d'un autre coſté les François, ou Autheurs qui avoyent eſcrit en noſtre langue, ſans parler des Italiens, Eſpagnols & autres. Alibi dicit, ſe Commentariorum ſeptingenta vel octingenta Volumina anno ætatis 27. in omni genere ſcientiarum collegiſſe. Promittit quoque librum Gallica lingua, cui titulus: *La Recherche des Bibliotheques ou Cabinets les plus renommez de France avec la declaration des livres rares, medailles, portraits, Statues ou effigies, pierreries, ou autres gentileſſes, ou gentilles curioſitez, qui ſe voyent ès maiſons des Princes & autres, qui font amas de telles magnificences.* Sed nihil poſt mortem ejus eorum apparuiſſe, teſtis eſt Lud. Jacob. p. 675. quæ forte deſtructa & diſſipata fuere.

24 ANDREAS DU CHESNE, ſive QVERCETANUS, ſcripſit Gallica lingua *Bibliothecam Autorum,* qui ſcripſerunt Hiſtoriam & Topographiam Franciæ ſecundum ordinem temporum & materiarum. Editus eſt ille liber in 8vo, Pariſiis A. 1627. & ſi recte memini, poſt illud tempus auctior in lucem venit. Sed apud illum nihil invenias præter Gallicos Autores, & quidem Hiſtoricos & Geographos: poterit tamen inſervire Hiſtoriam Gallicam ſecundum tempora & Autores noſſe cupientibus.

25 CLAUD. SORELLUS, Hiſtoriographus Regius, Vir doctus, cujus extant multi libelli ab ipſo editi, Gallica omnes lingua, ut *Scientia Univerſalis,* de qua infra dicemus, & alius liber *de perfectione hominis,* qui in linguam Germanicam converſus eſt a Barone de Stubenberg: ſcripſit librum, cui titulus: *La Bibliotheque Françoiſe,* quo comprehendit Autores, qui Gallica lingua ſcripſerunt, aut e Latina & Græca in Gallicam linguam verterunt varios Autores. Sed eorum, qui lingua Latina ſcripſerunt, nulla hic mentio, nec omnium, qui lingua Gallica. Præcipue illos tantum Scriptores recenſet, qui agunt de Eloquentia, Philoſophia morali, Poëtas, Oratores, Grammaticos & Hiſtoricos Gallicos. Ita autem verſatur in illorum Autorum recenſione, ut judicia ſua paſſim interponat. Habuit vero ille in animo, ut ex Bailleto *tom. 2. pag. 168.* patet, Encyclopædiam aliquam ex Gallicis tantum Autoribus concinnatam dare, cum ſine Græcæ Latinæque linguæ ſubſidiis ad perfectam rerum cognitionem pervenire nos poſſe crediderit, quod vanum ejus merito conſilium Bailletus vocat. Ejus characterem deſcribit Patinus *epiſtola 45.* ubi multa ejus ſcripta recenſet, & pene 20. habere inedita volumina narrat.

26 * Ceterum, qui inter Gallos de omnibus Autoribus ſcripſit, nemo hactenus repertus eſt. In animo hoc habuit Ludovicus Jacobus, uti diximus, qui vaſtum Opus quatuor in folio Voluminum meditatus eſt; quorum duo eos, qui Latina lingua, cetera, qui Gallica ſcripſerant, comprehendere debebant. Ille vero Titulus Operis: *La Bibliotheque univerſelle de tous les Autheurs de France, qui ont eſcrits en quelque ſorte de ſciences & de langues,* quod ille An. 1638. inchoaverat. Jam vero eo mortuo, quid huic Operi factum ſit, non conſtat. Edidit ille quidem ſingulis annis, ab Anno 43, niſi fallor, incipiens, libros Pariſiis editos, ſub titulo *Bibliographiæ Pariſinæ,* & finit A. 1662. quo ſcripſit *Bibliothecam Gallicam univerſalem,* id eſt, Catalogum omnium librorum per univerſum Galliæ regnum

ab

ab anno 50 excuſorum. (*oo*) Videatur Labbeus *in Bibl. Bibliothecarum.* Sed nulla illic talis Bibliothecæ, quam promiſit, & quæ vere ita vocari poterat, mentio fit. Extat & quarundam regionum apud Gallos, virorumque in illis illuſtrium, enarratio. De quibuſdam Bailletus *tom. 2. p. 184.* * Habuit quoque in animo *Univerſale aliquod Opus* PHILIPPUS LABBEUS, homo ad Lexica & Catalogos conficiendos a natura factus, teſtaturque de illo Nicolaus Antonius in Præfatione Bibliothecæ Hiſpanicæ his verbis: *Vixiſſet hujusmodi natus laboribus Labbeus, haberemus abſolutiſſimam hujus gentis ad miraculum doctæ, e Chiliadibus Hiſtorico-Chronographicis notitiam.* Quod ſi continuus Scriptorum illorum Catalogus dari poſſit, non dubito, illum mole ſuperaturum ceteros omnes. Ut enim ingenioſa gens eſt, & ſcribax, ita magna, ut puto, illorum Autorum apud illos meſſis erit. 27

Gallos excipiant *Itali;* magna apud illos virorum doctorum ſemper copia, tum præcipue, cum evigilarent iterum ex profundo multorum ſeculorum lethargo. Multæ apud illos a præcipuis viris inſtitutæ Academiæ & Collegia, de quibus ſupra *cap. 14.* Singulis Collegiis certæ erant leges. Scribuntur a ſingulis membris libri, quorum omnium Hiſtoriam ſi haberemus, non parum prodeſſet ad rem literariam. * Solam *Lynceorum hiſtoriam* adornabat MARTINUS FOGELIUS, Profeſſor Hamburgenſis, Vir doctiſſimus; ſed ille immatura morte abreptus ineditum Opus reliquit. Multi e Collegiis illis prodierunt egregii libri, quorum exigua, & plane nulla, apud nos eſt notitia. Extant nihilominus particulares ſingularium urbium Bibliothecæ & Catalogi, qui ſi conferantur omnes, integrum fortaſſis aliquod corpus conſtituere poſſint. Nolo in illis recenſendis prolixus eſſe, præſertim cum Labbeus in ſua *Bibliotheca Bibliothecarum,* & Teiſſierus plurimos jam tum recenſuerint, ubi illorum nomina & librorum tituli legi poſſunt: nam ſingularia, quæ in illis moneamus, non habemus. Videndus quoque de iis eſt Bailletus *Tom. II. a pag. 138. ad pag. 146.* ubi nonnulla virorum doctorum de iis judicia habentur. * Facit & Academiarum illarum & Academicorum mentionem GREGORIVS LETVS, *in 3. part. Italiæ ſuæ regnantis,* non quidem perfectam plane & abſolutam, ſed tamen, quod ad noſtra tempora ſpectat, ſic ſatis accuratam: Ipſe vero, ut videtur, potius aliunde doctus, quam ſua experientia omnia ſcribit, ac pleraque excerpit e notitiis privatis. Neque enim omnia Italiæ loca ea, qua fieri debebat, cura indagavit, in quibuſdam locupletior, in pleriſque ſtrictior & parcior. Prodeſſe tamen extero poteſt labor ille, utut imperfectus, Italiam ſtudiorum gratia adituro. Nam in Autorum, qui hodie vivunt, nominibus recenſendis ſatis diligens eſt. Mallem illum omnes illas notitias & memorias, unde ipſe hauſerat, notaſſe. 28 29 30

Veniemus ad *Hiſpanos,* apud quos olim exigua fuit ſcribendorum librorum cura, niſi quod ANDREAS SCHOTTVS in libro *de Bibliothecis & claris Hiſpaniæ viris,* 31

Cc 2 Franco-

(*oo*) Ludov. Jacobus Bibliographias annorum ſingulorum, partim Pariſinas, partim Gallicas Univerſales, edere quidem cœpit quotannis Anno 1643. ſed ad annum tantum 1653. (non 1662.) continuavit.

Francofurti in 4to, An. 1608. edito; & VALERIUS ANDREAS TAXANDER in *Catalogo clarorum Hispaniæ Scriptorum*, Moguntiæ An. 1607. in 4to edito, aliquam in illo argumento operam posuerunt, sed minus accuratam. De illis videatur Bail-
32 letus *tom. 2. pag. 150. 151. 152.* * Post illos tandem prodiit NICOLAUS ANTONIUS, Hispalensis, JCtus, Ordinis S. Jacobi Eques, Canonicus, Regiorum negotiorum in urbe & curia Romana Procurator generalis. Is maximis laboribus congessit, tum e Catalogorum universalium Scriptoribus, tum e gentis suæ nomenclatoribus, qui tamen perpauci sunt & plane non accurati, Bibliothecam, cui titulum facit. *Bibliotheca Hispana, sive, Hispanorum, qui usquam unquamve, sive Latino, sive populari, sive alia quavis lingua scripto aliquid consignarunt, notitia, his, quæ præcesserunt, locupletior & certior, brevia elogia, editorum atque ineditorum librorum Catalogum duabus partibus continens, quarum hæc ordine quidem rei posterior, conceptu vero prior, duobus Tomis de his agit, qui post annum secularem 1500. usque ad præsentem diem floruere;* prodiit Romæ, Anno 1672. in folio. (*pp*) Præmissa est luculentissima Præfatio, quæ agit de toto hoc colligendi Autores negotio, exponit sua & aliorum consilia, & quasi per lancem saturam recenset magna diligentia Autores omnium nationum Bibliothecarios. Liber ille omnes, quotquot sunt hujus argumenti, Scriptores accuratione & diligentia vincit; nam & elogia addit, & libros editos adsignato tempore & loco, una cum ineditis, sollicite recenset. Multa enim in illo libro invenias maxime memorabilia, ex ipsis Bibliothecarum recessibus producta. Adjecit Indices, pulcherrimo ordine, secundum disciplinas congestos. Primus est Index Cognominum. II. Patriarum. III. Ordinum Ecclesiasticorum. IV. Munerum Ecclesiasticorum. V. Munerum Se-
33 cularium. VI. Materiarum, qui ceteris amplior, & in XXIII. Classes dividitur. * Liber ille Ideam subministrare potest omnibus in aliis simile quippiam tentaturis. Antiquiores Hispaniæ Scriptores peculiari libro reservavit.

34 Dolendum est, adeo incuriosos esse in rerum suarum notitia *Batavos*, cum apud illos plurima lucem videant, tam Latina, quam Belgica lingua scripta, quorum Ca-
35 talogum locupletiorem texi, interesset publice. * ANT. SANDERUS *de Scriptoribus Flandriæ* 3. libros, *de Scriptoribus Gandavensibus* alios tres, duos *de Brugensibus* scripsit. Idem *de MStis* quoque egit. Elogia uberiora virorum doctorum sunt in *Flan-*
36 *dria ejus illustrata*, vasto Opere. * VALERII ANDREÆ DESSELII *Bibliotheca* ceteris omnibus in hoc genere Scriptoribus præferenda est, etsi in multis deficit;
37 * ac FRANCISCUS SWERTIUS in *Athenis suis Belgicis*, quædam sibi subrepta queritur: qui hoc suo libro de Academiis & Bibliothecis Belgii agit. Sed
38 Valerii Andreæ liber multo accuratior est. * JOH. MEURSIUS eodem titulo *Athena-*

(*pp*) Nicol. Antonii *Bibliotheca Hispana Vetus* Romæ Anno 1696. in fol. curante Josepho d' Aghirre, Cardinali Hispano, itidem jam prodiit. In Tomos divisa est duos, quorum Priore Scriptores, qui ab Augusti Imperio ad A. C. Millesimum, posteriore autem, qui ab A. C. 1000. ad 1500. floruerunt, fuse, industria simul & judicii accuratione incomparabili, celebrantur.

Athenarum Batavarum usus solam Academiam Leidensem describit, ejusque Professorum elogia & Opera recenset. * AUBERTUS MIRÆUS, Panegyristes potius, quam Bibliothecarius Scriptor, in solis elogiis hæret: quare & *Elogiorum Belgicorum* titulo liber ejus prodiit. Valerius Andreas in Præfat. Bibliothecæ suæ duos alios librorum Belgicorum consignatores nominat. Sed imperfecti eorum labores industria Valerii Andreæ obliterantur. * Nunc quidem prodeunt *Mercurii* aliqui *Officinales* librorum, singulis semestribus, non in Belgio tantum, sed & alibi, editorum, curantibus Waesbergiis, quorum diligentia merito laudanda est, non enim nudos tantum titulos, sed & argumenta simul exhibent. Sed sera est illorum opera, & a paucis tantum annis inchoata. 39 40

Anglica gens Batavis longe fuit negligentior in consignandis ingeniorum monumentis; nihil enim ab illis prodiit, quod mereatur nominari, cum tamen sint extentque pene innumera ingeniosissimæ gentis in omnibus doctrinis scripta, prodeantque quotidie, tam Latina, quam vernacula lingua, plura. * Quod ad vetera attinet, præter JOH. BALEUM, cujus extant *Centuriæ Virorum illustrium Anglicorum;* & compilatorem ejus JOH. PITSEUM, qui de simili argumento & de iisdem Autoribus scripsit, pleraque describendo & interpolando; & quendam EDUARDUM LEIGH, qui populari lingua *de recentioribus Autoribus* aliqua scripsit; neminem habemus, nisi paucula illa velimus his addere, quæ in Actis Philosophicis habentur. Sed ea tantum Physica sunt & Mathematica. Baleum plerique non bona fide in recensione sua versatum judicant. In Pitseo compilatore multi notantur errores: Burtonus in *Græcæ linguæ historia p. 55.* impudentem plagiarium nominat. * Quæ GEORGIUS LILIUS *elogia Anglica*, scripsit, exigua sunt, & memoratu vix digna. Fuit ille filius Guilhelmi Lilii, qui teste Burtono p. 56. ut Græcis literis commodius operam daret, in Rhodo insula quinque annos degit. Prodeunt & singulis mensibus *Mercurii Officinales*, qui defectu aliorum colligi & notari possunt. Extat etiam Catalogus librorum, qui incendio Londinensi perierunt, ex quo hunc defectum utcunque resarcire possumus. * Subsidio etiam esse potest ANTONIUS WOOD, qui in *Historia Oxoniensi* commemorat libros a Professoribus Oxoniensibus, omnibusque hujus Academiæ alumnis, qui postea ad celebritatem nominis pervenerunt, editos. Catalogus quoque Oxoniensis Bibliothecæ jungi his potest: sed nulla tamen in omnibus est plena & ordinata Autorum Anglicorum recensio. * Qui doctorum Scoticæ gentis historiam descripsit in *Historia Ecclesiastica Scotiæ* THOMAS DEMPSTERUS, non satis bona fide ea in re versari existimatur a multis, quorum judicia collegit Bailletus *tom. 2. pag. 188.* Et sane hominem fuisse præferocis & perversi animi, ex iis apparet, quæ de ipso narrat Erythræus *Pinacoth. I. num. 9.* 41 42 43 44 45

Danorum scripta, sed per Catalogum tantum digesta, breviter consignavit ALBERTUS BARTHOLINUS, cui auctarium accessit a THOMA fratre. Rudes sunt illi labores, qui per Catalogos tantum ordinati sunt. Melius mererentur de pu- 46

blico, qui ſecundum ſeculorum ſeriem omnia conſignarent, & accuratam ſimul Proſopographiam ederent. (*qq*)

47 Nunc quoque *Holſatorum, Hamburgenſium* & *Lubecenſium* Scriptorum hiſtoriam laudabili profecto conatu molitur JOANNES MOLLERUS, Flensburgenſis; cujus Operis deſignatio habetur in *Cimbriæ literatæ prodromo*, qui An. 1687. Sleswigæ editus eſt. Opus autem ipſi in 4. partes dividetur. I. Serie Chronologica exhibebit elogia fuſiora Scriptorum indigenarum. II. Elogia Scriptorum exterorum, qui apud Cimbros inclaruerunt. III. Alphabetico ordine recenſebit Scriptores minorum meritorum. IV. Aliquot ſectionibus complectetur 1. Scriptores anonymos & pſeudonymos, 2. viros doctos, ſed nullis libris editis claros, ceteris tamen nihilo inferiores, 3. indicem exterorum, muneribus publicis non admotorum, quorum monumentis Hiſtoria Cimbrica eſt illuſtrata. Præmittet V. Prolegomena, quibus continebuntur tum Scriptores Hiſtoriæ particularis literariæ, ſingularum totius orbis nationum, ordine Geographico, quorum jam numerus octuplo ſuperat Labbeanum & Voglerianum, tum Cimbrorum in rem literariam merita inſignia ὡς ἐν συνόψει adumbrata. Subjiciuntur VI. Indices, ex quibus primus Alphabetico; ſecundus vero Chronologico ordine nomina Scriptorum ſiſtet; tertius Typographicus ſuis ſingulis tum Cimbriæ locis, tum regionibus exteris ſingulos viros doctos aſſignabit; quartus Tacticus Autores ratione munerum & ſcientiarum diſtinguet: quintus Realis, ſub materiarum claſſes ſcripta Cimbrorum revocabit, non generalibus tantum titulis contentus, ſed & partes ſcientiarum complexus: ſextus memorabilia quævis continebit. Ea vero ἀκριβείᾳ, fide, induſtria, in hoc Opere verſabitur, ut ceteris in hoc genere Scriptoribus palmam facile prærepturus ſit.

48 *Sueci* quoque nuper ſuas opes in publicum produxerunt, quorum ſcripta hactenus ignorata fuerunt. Fuerunt tamen apud illos nonnulla edita, quæ magnam ſane laudem merentur. Prodiit Anno 1680. Holmiæ JOHANNIS SCHEFFERI *Suecia literata*, (*qq*) ſive de ſcriptis & Scriptoribus gentis Suecicæ liber, cui accedit Appendix de Scriptoribus Finnicæ gentis, Opus poſthumum: ſed facile apparet, Autoris ultimam manum operi non acceſſiſſe. Novi enim Suecos, qui ipſi hunc vilipendunt laborem. Quæ præmittitur ad Lectorem Præfatio, affert non pauca, quæ ad notitiam rei literariæ Suecanæ pertinent, queriturque de iniquitate

49 hujus loci in libris coëmendis & imprimendis. * SIMON STARAVOLSCIUS quoque *illuſtrium Polonorum Centuriam* edidit.

50 Utinam in *Germana* gente eſſet, qui hoc patriæ ſuæ pietatis officium præſtaret, colligeretque accuratam Scriptorum & Autorum ſuæ gentis hiſtoriam; certe numero

(*qq*) Alb. Bartholini *Librum de Scriptis Danorum*, a ſe plurimis in locis emendatum atque auctum, & Joh. Schefferi *Sueciam Literatam*, cum Hypomnematis ſuis in utrumque Scriptorem Hiſtorico-Criticis prolixioribus, & Prolegomenis de Gentium Borealium in Literas Meritis, Hiſtoriæque Literariæ & Eccleſiaſticæ Scriptoribus, junctim denuo publicavit Jo. Mollerus, Flensburgo-Cimber, Scholæ Patriæ Rector, *in Bibliotheca Septentrionis Eruditi*, Lipſiæ Anno 1669. *in 8vo* edita.

mero vinceremus omnes, non æque dicam pretio. Scribunt enim multi, imo vomunt libros; quibus ut excuteretur e manu calamus, publica autoritate provideri deberet. Hinc contemptus noſtræ gentis apud gentes naſutiores, qui tamen, ſi rem accuratius penſitaveris, multum Germanorum diligentiæ debent. Id certe vel ipſe livor fatebitur, absque Germanis vix tantos in re literaria progreſſus facturas ceteras nationes, quæ Germanos quadantenus Pædagogos nactæ ſunt: quod aliquando oſtendam Diſſertatione ſingulari *de meritis Germanorum in rem literariam.* Superſunt multi libri, tam Latina, quam vernacula lingua ſcripti, qui in pretio haberi merentur; qui ſi notarentur accuratius, non parum hoc tum ad gloriam, tum ad utilitatem faceret. * Cœpit quidem MELCHIOR ADAMI aliqua *de vitis Theologorum, JCtorum, Medicorum & Philoſophorum* commentari, qui in noſtra gente aliquod tamen operæ pretium fecit; quanquam longe a perfecta Hiſtoria abſit: in elogiis prolixior eſt, in ſcriptorum recenſione non adeo accuratus. * Eandem telam continuavit HENNINGUS WITTE, Gymnaſii Rigenſis Profeſſor celeberrimus, Vir doctus & amicus noſter, qui e Programmatibus Academicis elogia & ſcripta collegit; addidit & exterorum nonnullorum *Vitas*, laudabili quidem opera. Sed vix uni homini tam vaſtum argumentum exhaurire licet, quod adeo operoſum eſt, & literarum commercia pene infinita poſtulat. Nunc ille *Diarium Biographicum* inſtituit, *(rr)* in quo Scriptores ſeculi XVII. præcipui conciſe deſcripti. Poſtea REISERUS *(ss)* Theologorum aliquot & Philologorum e noſtratibus *Vitas* & *ſcripta* recenſuit.

51 52

Vidimus de Bibliothecarum Scriptoribus ſecundum nationes conſideratis; locum ab his occupent, qui agunt de Bibliothecarum Scriptoribus reſpectu certi ordinis. Eorum poſſet vaſtus Catalogus texi; ſed nolumus operoſi eſſe, cum jam tum illos recenſuerit Philippus Labbeus in Bibliotheca Bibliothecarum, Indice tertio, & Teiſſierius. Legendus eſt Bailletus *tom. 2. a pag. 118. ad pag. 138.* * Præ ceteris omnibus laudanda eſt *ordinis Jeſuitici Bibliotheca*, quæ plene & copioſe ſcripta eſt poſt Petrum Ribadeneira, a Philippo Alegambe Bruxellenſi, quæ edita eſt Antverpiæ in folio, Anno 1653. Prodiit denuo auctior illa Bibliotheca *Nathanaëlis Sotwelli* opera, Anno 1676. Romæ: plura de illo libro ſingularia notavit Bailletus, quæ hic non repetam. * Com-

53 54

(rr) Henn. Wittenii *Diarii Biographici Seculi XVII*, Scriptores illius, annorum & dierum emortualium ordine, ſed ſæpius, quoad Scripta imprimis, parum accurate, recenſentis, Tomus I, ab A. 1600. ad 1688, perductus Gedani A. 1688, Tomus autem II. prioris παραλειπόμενα & Continuationem ad A. 1690. exhibens, Rigæ A. 1691. in 4to prodiit. Tertium Autor addere conſtituerat, telam eandem ad finem usque Seculi pertexturum, ſed promiſſis, morte immatura d. 22. Jan. A. 1696. extinctus, ſtare non potuit.

(ss) Theologorum atque Philologorum Lutheranorum Quinquaginta Imagines æri inſculptas, Vitas & Scripta, exhibuit, non Ant. Reiſerus, ſed Theophilus Spizelius, Eccleſiaſtes Auguſtanus, in *Templo Honoris*, quod Auguſtæ A. 1673. in 4to prodiit, *Reſerato.* Subjuncta tamen illi eſt Reiſeri, Gymnaſii tunc patrii Auguſtani Rectoris, & Theologi deinde Hamburgenſis, Epiſtola ad Spizelium erudita, Obſervationes quasdam de Theologis ac Philologis iisdem ſelectiores, in libro ipſo prætermiſſas, illi communicans.

55 * Commendari quoque debet *Bibliotheca Scriptorum ſacri ordinis Ciſtercienſis*, a Carolo de Viſch adornata, cujus editio ſecunda plenior Coloniæ Agrippinæ 1656. in 4to 56 prodiit. * In hac memorabilis omnino eſt illa *Johannis Caramuelis Lobkowiz* Operum, tam editorum, quam ineditorum, recenſio, ab ipſo Autore conſignata, & hic inſerta a pag. 178. ad p. 200. ubi multa occurrunt notatu digniſſima. Incredibile eſt, quantum Autor ille librorum ſcripſerit unus in omni ſcientiarum genere: in quibus ſecretiora etiam quædam, & vulgo non animadverſa, & ſingularia quædam cogitata continentur. De ceteris legi Bailletus poteſt.

57 Certi nominis Scriptores, neſcio qua minuta diligentia, in unum corpus collecti a multis. In Græcorum Hiſtoria tum *Johannes Meurſius*, tum *Leo Allatius* diligentes fuerunt. Ille de Alypiis, Antigonis, Ariſtoxenis, Philoſtratis, Ptolomæis, Pythagoris ſcripſit: hic de Simeonibus, Pſellis, Philonibus, Nicetis, Methodiis, & Georgiis: qui ultimus liber in corpore Byzantinæ Hiſtoriæ Georgio Acropolitæ additur, continetque multa memorabilia de libris, ab iis autoribus ſcriptis, qui nomen Georgii habuere. Non pauca habet ille liber ad notitiam hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, præcipue Orientalis, pertinentia. Ita de claris Jacobis ſcripſit Ludovicus Jacobi: de claris Philippus Labbeus: de claris Theophilis Theophilus Rainaudus: de claris Antoniis Sanderus.

58 Inter Catalogorum particularium Scriptores recenſendi & hi ſunt, qui de Scriptoribus, reſpectu ad ſcientias habito, ſcripſerunt. Inter eos primo loco numerabimus ISRAELEM SPACHIUM. Ejus extat *Nomenclator Scriptorum Philoſophicorum atque Philologicorum*, quo habetur ſuccincta recenſio eorum, qui Philoſophiam, omnesque ejus partes, quovis tempore aut idiomate usque ad annum 1597. deſcripſerunt & illuſtrarunt, methodo ſecundum locos communes ipſius Philoſophiæ inſtituta, cum duplici Indice, uno rerum, altero Autorum, collectus & digeſtus. Laudanda eſt Viri hujus induſtria, quam in ſequentibus temporibus adhibuit nemo. Ordo ſecundum Philoſophiæ partes commodus eſt, & magni uſus. Idem Autor ſcripſit & *Nomenclatorem Medicum*, ſimili ratione digeſtum; qui rudimentum præbuit illis, qui poſtea majores & de re Medica Catalogos ſcripſerunt.

59 GERHARDI JOHANNIS VOSSII indefeſſa diligentia in his argumentis præferri omnibus debet. Extant ejus Opera *de Hiſtoricis Græcis & Latinis*, nunc mendoſe recuſa, quem diligenter exſcripſit *Martinus Zeilerus*, qui ſecundum Alphabeti ordinem Autores diſpoſuit, & aliqua de re-60 centioribus Hiſtoricis addidit. * *Supplementa Voſſiana* ſcripſit BERNHARD. a MALLINCROT, qui prætermiſſos a Voſſio Hiſtoricos Græcos ſingulari diſſertatione adjecit: ſed in altera editione Voſſii pleraque, quæ notaverat Mallincrotius, addita fuerunt. Scripſit & ſupplementum Hallervordius, & noviſſime Chriſtophorus Sandius, libello in Batavia edito in 12. Reineſius quoque ſupplementa ad Hiſtoricos Græcos molitus eſt, ut tradit Rupertus *in Epiſtolis Richterianis, pag. 424.* Teſtis quoque eſt Sarravius *in Epiſtolis pag. 267.* Ludovicum

Jacobi

Jacobi tale supplementum scripsisse: nam in epistola ad Isaacum Vossium scribit, se ipsi partem eorum transmisisse, & nunc reliqua, quæ ad Historicos Græcos spectent, transmittere, librum enim ad umbilicum vergere: sed nihil eorum publice comparuit. * Idem Vossius *de Poëtis Græcis & Latinis* libellum edidit, sed ad recentiores se non demittit; editus est Amstelodami Anno 1654. in 4to. Poëtas recentiorum temporum Gyraldus Dialogis duobus persecutus est. De scientiis Mathematicis ac Autoribus veteribus & recentioribus idem Vossius scripsit. Voluit scribere de scientiis & artibus, cujus ἀποσπασμάτιον est liber de 4. artibus popularibus. Quæ ut omnia doctissima sunt, ita optandum fuisset, ultimam iis accessisse manum. Non pauca prætervidit: recentiorum illi & exoticorum cura parcior, quæ vero ab illo scripta memorantur, sollicite satis examinantur. 61

Astrologorum Elenchum specialem & secundum Chronologiam institutum dedit Ricciolus in Almagesto suo novo. * Qui perfectas singularum Facultatum & scientiarum Bibliothecas & Catalogos scripserint, non habemus: quanquam multi quidpiam tentarint pene in omnibus disciplinarum generibus. Quod ad Theologiam attinet, sunt quidam, qui Theologorum Scholasticorum ac Moralium nomina consignarunt; quidam, qui Interpretum Scripturæ; aliqui generatim de rerum Theologicarum Scriptoribus egerunt, tum e Pontificiis, tum e nostris & Reformatis. *Possevinus & Molanus* e Pontificiis *Theologicam Bibliothecam* scripserunt, & præterea nonnulli alii. E Reformatis *Voëtius,* qui multa immiscet falsa; libri non recte citati; interdum affingitur multis, quod ab ipsis scriptum non est; nomina pervertuntur. E Nostris, qui scripserint, vix memini, præter *Bolduanum* & *Draudium:* in quibus tamen id laudandum est, quod tam in Theologicis, quam in Philosophicis, secundum locos materiarum collectanea sua instituerint. Nunc accessit illis *Lipenii* Bibliotheca Realis Theologica. *Calixti* Apparatus magna rei Theologicæ jactura in ipso pene initio defecit. Ideam Bibliothecæ Theologicæ secundum seriem Autorum commode dispescere docuit *Hottingerus* in Bibliothecario suo quadripartito, ubi Autores in ordinem redigit, & potiores in ordine illo recenset. 62

JCtorum libros qui in ordinem redegerit accuratum, ab ipsa Jurisprudentiæ παλιγγενεσίᾳ nullum habemus. Sunt quidem, qui Vitas nonnullorum descripserunt, & libros quoque recensent, ut *Baldus, Rutilius, Pancirollus, Fichardus, Bechtholdus,* qui secundum materias juris Autores disposuit, quibus ultimo *Martini Lipenii* Bibl. Juridica Realis accessit; sed nondum satisfactum est huic negotio. * *Bibliothecam universalem Juridicam* molitur CASPARUS THURMANNUS, qui multa cum cura & industria hoc in argumento versatus est: nam secundum materias & partes Juris generaliores eam instruet: Bibliothecam processualem, criminalem, testamentariam, contractuum &c. singularibus voluminibus comprehendet, in quibus ordinem rerum sequetur. Qui, si aliquando prodierit, liber omnium superabit labores. * Promisit & CORNELIUS a BEUGHEM *Bibliothecam Universalem Juridicam,* sed recentiorum Scriptorum, cujus ille specimen dedit, publicata hoc anno *Bibliographia* 63 64 65

Juridica & Politica, qua continentur JCti & Politici, qui ab anno 51. usque ad annum 78. in omnibus linguis ſcripſerunt. Prodiit Amſtelodami A. 1678. in 12. diſpoſitus eſt ſecundum Autores liber; hunc ille laborem per ſequentia tempora continuabit, & aliqua parte juvabitur res Bibliothecaria hujus Viri ſtudio, ſi aliquando in lucem producet, quos editioni ſe paratos habere libros ſcribit. Habebimus ab illo Bibliographiam Univerſalem omnium Facultatum & artium; Bibliothecam Belgicam omnium Scriptorum, qui unquam prodierunt in Belgio; Bibliothecam materiarum univerſalem; Bibliothecam Mathematicam, Hiſtoricam, & Chronologicam orbis imperantis & literati, præterea plurima alia. Videatur Syllabus, libro ejus præfixus.

66 Medicorum Scriptorum itidem accuratum Catalogum non habemus. *De Vitis antiquorum Medicorum* in animo habebat ſcribere Clariſſimus Vir, *Johannes Heinricus Meibomius*, & eandem telam texere dicitur *Ægidius Menagius*. Meibomii liber apud filium ejus, Profeſſorem Helmſtadienſem, Virum Clariſſimum, latet, qui de hoc Opere, ſi recte memini, publicavit epiſtolam. (tt) Eſt & in Italia quidam *Johannes Baptiſta Caponus*, qui *Hiſtoriam Medicam univerſalem* præ manibus habere dicitur, referente Gregorio Leto. Hujus Hiſtoriæ Univerſalis libros quinque molitur, quorum primus eſt de veteri Medicina; ſecundus de recentiori Medicinæ uſu apud omnes nationes; tertius de ſectis; quartus de Medicis; quintus de Bibliotheca Medica cum notitia Manuſcriptorum totius orbis in quocunque idiomate. Verum vix hominis unius induſtria iſti labori ſufficere videtur. Quod ad veterem Medicinam attinet, *Conringius* in Introductione ſua Medica ſtrenue partes ſuas exſecutus eſt, quam ſupplemento ſuo auxit nunc Cl. *Schelhammerus*. Sed nos hic non tam de hiſtoria, quam de Catalogis librorum ſolliciti ſumus. Eorum aliquos dederunt *Iſraël Spachius, Brunsfelſius, Schenckius, Robertus Conſtantinus, Paſchalis Gallus*, & poſt illos *van der Linde*, Profeſſor Leidenſis, qui omnium anteceſſorum labores in unum corpus congeſſit, additis ſuis augmentis. Diſpoſitus autem liber eſt ſecundum Autores, ſuntque multi in eo errores & defectus, quorum aliquos notat Voglerus *Introductione in notitiam ſcriptorum pag.* 42. 43. 44. qui cum Autoribus prioribus, Schenckio, Conſtantino & aliis, multis in locis ipſum contulit, & non ſatis accuratum invenit. Poſt illum ſecundum materias diſponit Catalogum *Lipenius*; ſed magna ſeges reſtat recentiorum Scriptorum, quorum nulla in illo libro mentio. Scripſit & Cornelius a Beughem Catalogum noviſſimorum Scriptorum Phyſicorum & Medicorum, ſub titulo *Bibliographiæ Phyſico-Medicæ*, quæ anno 80. prodiit in 12. De ceteris, qui ratione ſcientiarum

(tt) Henr. Meibomii Junioris *Epiſtola* ad Georg. Hier. Welſchium *de Hiſtoria Medicorum ſcribenda*, qua paterni Operis faciem & Methodum adumbrat, ſimulque ceteros iſtius argumenti Scriptores recenſet, Helmſtadii A. 1669. in 4to eſt edita. Joh. Antonidæ a Linden, Prof. Medici Leidenſis, *Libri II. de Scriptis Medicis*, in noviſſima Editione a Georg. Abr. Merclino, Poliatro Noribergenſi, continuati, & dimidia pene parte amplificati, ſub *Lindenii Renovati* Titulo, Noribergæ An. 1686. *in 4to* prodierunt.

rum habita Catalogos ſcripſere, plura habentur apud Bailletum *tom. II. a pag. 189. ad pag. 237.* & nos ſuo de illis loco plura commentabimur.

Catalogi Bibliothecarum publicarum aliquot publicati ſunt, ut *Bibliothecæ Oxonienſis*, de qua ſupra. In Belgio quoque prodierunt Bibliothecarum quarundam Catalogi, ut *Ultrajectinæ*, qui in folio editus eſt, & *Lugdunenſis*, qui in quarto; quales vix haberi poſſunt in Bibliopoliis. In hoc MSta Orientalia enumerantur. In Germania extat *Catalogus Bavaricæ & Auguſtanæ*, qui rariores ſunt. Catalogi Auguſtanæ Bibliothecæ non niſi centum exemplaria impreſſa ſunt. In illa Bibliotheca latent multi MSti Codices, adhuc inediti, quorum non pauci prodierunt, curante *Marco Velſero,* ejus Reip. Duumviro, cujus magna apud eruditos eſt celebritas. De his & Bavaricis Monachii ac Ingolſtadii Bibliothecis videatur Bailletus *tom. 2. pag. 243. 244. 245.* De Vindobonenſi Bibliotheca Lambecius non Catalogos, ſed Commentarios ſcripſit. Guelferbytanus Catalogus ut ederetur, urſit olim Boineburgius, ſed fruſtra; cujus cauſas tradit Conringius in *Epiſtola de Bibliotheca Auguſta*, ubi multa de Catalogis Bibliothecæ ipſius Principis manu, ſingulari plane cura & induſtria, conſcriptis. Non memini plures unquam prodiiſſe publicarum Bibliothecarum Catalogos. Prodierunt quidem Excerpta Catalogorum de MStis Codicibus, a Bibliothecariis vel aliis Autoribus publicata. Habemus a Thomaſino editos Catalogos MStorum, qui reperiuntur in Bibliothecis Patavinis, tam publicis, quam privatis. Quales Catalogi utinam plures ederentur per omnes provincias & regiones! mire enim proſunt ad MStos Codices indagandos, qui alias facile pereunt in privatorum Bibliothecis, ſi illæ diſtrahuntur, vel ad alios poſſeſſores indoctos perveniunt; unde ſæpe ad bibliopegos & ſalſamentarios deferuntur. Hafnienſium Bibliothecarum ortus & incrementa recenſet Thom. Bartholinus in *diſſertationum de libris legendis prima, p. 16. 17. 18. 19. 20.* Bibliothecæ Mediceæ Florentinæ Catalogus ab Henrico Ernſtio Amſterodami A. 1641. in 8. publicatus. De ceteris nos ſupra plura diximus. * Scriptores Catalogorum de viris doctis Italicis habet Gregor. Leti *Ital. regnant. part. 4. p. 195.* Parte 3. ubi Laurentii Legati libros recenſet, notat ejus Autoris *Lyceum Herculis, ſive ſcriptores Cremonenſes:* item *librum de Pictoribus, Sculptoribus & Cælatoribus Cremonenſibus:* ejusdem *Athenæum Poëtarum* tom. 4. & *Muſeum Poëtriarum* cum Iconibus; qui tamen omnes ἀνέκδοτοι.

67

68

Hæc de publicis Bibliothecis earumque Catalogis in hac ſummaria recenſione ſufficiant. * Venimus ad Bibliothecas privatas: earum Catalogi plures ſunt, quam ut recenſeri poſſint, neque omnes ad manus meas pervenerunt: ex iis tamen celebriores primum enarrabo, reliquos quaſi per lancem ſaturam exhibiturus. Præcipuus inter illos eſt *Catalogus Bibliothecæ Cordeſianæ*, quam inſtituerat *Johannes Cordeſius*, Canonicus Eccleſiæ Lemovicenſis, qui omnes ſuas opes, & quicquid corradere poterat, in Bibliothecam hanc impenderat, vir doctiſſimus & humaniſſimus; cujus plenius elogium deſcripſit Gabriel Naudæus, qui Bibliothecæ hujus Catalogum ipſe confecit, & accurato ordine digeſſit Autores, ſecundum materias & formam librorum

69

illos dispescens. Præcipue hic commendari Catalogus debet ob insignem Historicorum, præsertim exoticorum, copiam, quorum rarior apud nos est notitia; editus est Parisiis in 4to, An. 1643. Hinc commendo *Catalogum Bibliothecæ Thuanæ*, cujus jam supra cap. 5. num. 11. facta mentio est; & mirifice mihi placet ordo: non enim contentus summis tantum capitibus Autor sub specialibus titulis locavit Autores, ut statim occurrant, qui de eodem argumento scripserunt, quod Locorum Communium instar esse potest: & hujus ideam, notante Baillero, Draudio debet. Additi quoque sunt MSti Codices, tam antiqui, quam recentiores. Qua diligentia Bibliotheca hæc composita sit, Præfatio ejus libri docebit. Addendus quoque melioribus Catalogis est *Raphaëlis Tricheti du Fresne Bibliothecæ Catalogus Paris. 1662. in 4to* editus, ob librorum raritatem & selectum præcipue commendandus. Observavi in illo Catalogo Scriptores, frustra in aliis quæsitos. Sed infinita sunt in illo menda Typographica. Theologorum, JCtorum, Medicorum parcior hic numerus, sed in omni historia, antiquitate, varia literatura, rebus naturalibus, libris, quorum nomina nunquam pene audita, instructissimus ille est, libri interdum non convenienté loco positi. Bibliothecæ ipsa Regiæ accessit pretio 24000. librarum Gallicarum vendita, postquam ab alio 33000. libras oblatas vidua recusavisset. Anni impressionis diligenter notati magnum habent in libris ipsis eorumque variis editionibus conferendis usum. Qui vitam Pinelli scripsit Gualdus, diligentissimum iteratarum editionum examinatorem eum fuisse prodidit.

70 Qui jam sequuntur Catalogi, sine ordine nobis recensebuntur. Plerique illorum formati sunt de Bibliothecis, quæ publice per auctionem distractæ sunt; eorum magnus est numerus, seligendi tamen sunt meliores de Bibliothecis, quas possederunt Viri celebres, *Scaliger, Salmasius, Heinsius* & alii, si haberi possunt. Ex inspectione enim talis Catalogi statim patet Viri industria & judicium in bonorum Autorum selectu instituendo. Deinde vel eam ob causam asservandi sunt Catalogi isti, ut sciamus, ubi lateant Autores, quos viri illi manu sua notarint. Sæpe enim notulæ optimis Autoribus a viris istis in margine adjectæ, multum lucis ad Autorum sensum adferunt. Hinc in Batavia tales libri Scaligeri, Salmasii, aut alterius viri docti manu notati, magno pretio coëmuntur. In Amstelodamensi Bibliotheca habentur *Baronii Annales*, manu *Davidis Blondelli* notati, quos Resp. illa magnis sumptibus emit; quæ notæ, si recte memini, nuper sunt publicatæ. Vidi ipse olim in Bibliopolio Sansonii Geographiam sacram Capelli cum ejusdem Blondelli notis MStis. *Bibliothecæ Scriverianæ* Catalogus, qui Amstelodami An. 1663. in 4. prodiit, exquisitissimus est: constat enim selectissimis omnium Facultatum & artium Autoribus. *Scavenianæ Bibliothecæ* Catalogus, (*uu*) qui Hafniæ prodiit, itidem commendandus est; ut & *Mule-*

(*uu*) Scavenianæ Bibliothecæ Catalogus perperam hic vocatur Index Regiæ Hafniensis, a Pet. Scavenio, JCto, illi præfecto, concinnatus, & Hafniæ A. 1665. in 4to excusus. Georg. Calixti Bibliothecæ nullus prodiit Catalogus, sed Index tantum Scriptorum ejus propriorum, a filio

Mulenianæ. Scaveniana Bibliotheca Regiæ acceſſit, Muleniana Academicæ: hujus Catalogum cum Præfatione & Oratione edidit Bartholinus, Hafniæ 1670. ubi multos Catalogos recenſet. Optimi Autores Græcæ & Latinæ linguæ, optimæque ejus editiones habentur in Catalogo *Pauli Junii*, qui publicatus eſt Lugduni Batav. 1670. Commendo ideo hunc Catalogum, quod tantum Autoribus illis conſtet, & paucos alios admiſtos habeat. Si qui Chymicorum, Theoſophicorum, Myſticorum, imo & Fanaticorum quoque Scriptorum acervum velit, is inveniet in Catalogo librorum *Serrarii & Bahuſii*, qui prodiit Amſtelodami 1670. Non vacat nunc omnes recenſere Catalogos. In ſola Batavia pene integram Catalogorum Bibliothecam reperies, quos omnes coacervare, ſuperſtitioſa eſſet diligentia & crambe millies cocta. Ad id tamen prodeſt Catalogorum multitudo, ut in vaſta aliqua ſylva deprehendantur nonnunquam aliqua, quæ vel in inſtructiſſimis Bibliothecis non habentur. An. 1682. *Nicolai Heinſii Bibliothecæ Catalogus* prodiit, viris doctis in pretio habendus, ob exquiſitos, qui illic recenſentur, libros, tam editos, quam ineditos & MStos, ac manibus Scaligeri, Salmaſii aliorumque Criticorum notatos: cui jungi poteſt *Bibliothecæ Goëſianæ Catalogus*, Anno 1687. Leidæ editus; in quo non rariorum tantum librorum, ſed & magnus nummorum apparatus eſt. Notari quoque poſſunt & comparari, ubi incideris in illos, *Calixti, Reineccii, Pavvii, Gothofredi JCti* &c. Catalogi. *Adriani Pavven Catalogus* Hagæ Comitis Anno 1654. & ibidem Anno 1656. editus: in quo multitudo librorum cum ſelectu certat.

71 Etiam Catalogi Officinales non ſpernendi, ut *Catalogus Bibliopolii Elzeviriani*, qui Amſtelodami prodiit Anno 1681. in quo multi exotici autores. Sunt & ab aliis Typographis & Bibliopolis alii publicati Catalogi, in quibus recenſendis non ero prolixus. Ii quoque, qui libros impreſſerunt, typographi certos conſignare librorum, a ſe editorum, Catalogos ſolent. Extant Catalogi librorum, qui a prelo *Manuciorum, Stephanorum, Plantinorum, Morelli, Cramoiſii* &c. prodierunt.

72 Sunt præterea, qui certi temporis Bibliothecas ſcripſerunt, quo referendus eſt Leo Allatius *in Apibus urbanis*, libro, quo deſcribit viros eruditos, Romæ tempore Urbani VIII. viventes, & eorum ſcripta recenſet. Pertinent & huc Ephemeridum Scriptores apud varias nationes, de quibus ſupra diximus. Sunt, qui ſuorum librorum Catalogos ſcripſerunt ut *Campanella, Gaddius, Cardanus aliique.*

73 Sunt, qui laborem ſuſceperunt colligendi libros quoſcunque rariores, ſine tempore certo & ordine, prout ſe inter peregrinandum vel in Bibliothecis obtulerunt.

74 * Aliud inſtitutum fuit Johannis Cinelli, qui ex conſilio Viri illuſtris Magliabechi congerere cœpit libellos & ſchedas ſingulares, in quibus nonnulla rariora continentur, varii argumenti, quorum facilis alias jactura eſt. Ejus ſpecimen unum prodiit Florentiæ 1677. in 8vo. ſub titulo *Della Bibliotheca Volante*, qui titulus ingenioſus eſt,

lio Helmſtadii Anno 1658. in 4to publicatus. Hunc, in Mulenianæ Bibliothecæ Indice Catalogis Bibliothecarum immiſtum, Morhofius, illum ſecutus, incaute iisdem accenſet.

per quem intelligit minutos & hinc illinc errantes libros. Continuavit illum laborem ſequentibus temporibus Cinellus. Non eſt ſpernenda hæc opera, nec nullius uſus: ſæpe enim excidunt e memoria eruditorum, pereuntque vulgo non animadverſa. Velim tamen de contentis & ſummariis librorum accuratius egiſſet. Retulit & illic nonnullas diſputationes de materiis rarioribus in Germaniæ Academiis 75 ſcriptas. * Referri huc quoque debent Catalogi Francofurtenſes ſemeſtres, ſed qui multis imaginariis titulis referti; Mercurii Anglorum, Gallorum & Belgarum menſtrui. Quod optimum certe inventum eſt ad librorum notitiam parandam; tales ego Mercurios inſtitui velim in præcipuis Europæ urbibus & Academiis, in quibus libri non tantum editi recenſeantur, ſed omnia nova, vel inventa vel cogitata, in re literaria: Eorum enim collectio vehementer prodeſſet ad omnis doctrinæ incrementum.

CAP. XIX.

DE VITARUM SCRIPTORIBUS.

1. *A vitarum Scriptoribus magna in hiſtoria literaria utilitas.* 2. *Ne minima quidem hic omittenda.* 3. *Quod adverſus Mareſium aſſeritur.* 4. *Peregrinationes doctorum diligenter notandæ.* 5. *Character animi e minimis cognoſcitur.* 6. *Joachimi Camerarii diligentia in vita Melanchthonis laudatur.* 7. *Tria in literatorum vitis conſideranda.* 8. *Exemplo Philiberti de la Mare oſtenditur, ne omina quidem & ſomnia eſſe negligenda.* 9. *Memorabilis de Quarræo hiſtoria.* 10. *Vitarum Scriptores antiqui recenſentur.* 11. *Vitæ virorum Reipubl. negotiis admotorum multum conferunt ad prudentiam civilem.* 12. *Eorum aliquæ recenſentur.* 13. *Vitas ſuas qui ipſi ſcripſerint.* 14. *Commentarii, Memoires.* 15. *Scriptores vitarum veterum.* 16. *Biographos recentiores qui enarraverint.* 17. *Vita Peireſcii a Gaſſendo.* 18. *Tychonis Brahæi &c. ab eodem.* 19. *J. Vincentii Pinelli a Gualdo.* 20. *Recuſa cum adjectis vitis Budæi, Hugonis Grotii & aliorum.* 21. 23. *Pauli Sarpii a Fulgentio ſcripta* 22. 23. *ad rem literariam multum conferunt.* 24. *De Pauli Sarpii eruditione & prudentia multa narrantur.* 25. *Ejusd. literæ Italica lingua ſcriptæ.* 26. *Vita Petri Puteani a Rigaltio ſcripta multa habet ad rem literariam & civilem profutura.* 27. *Actorum publicorum collectanea.* 28. *Vita Ducis Valentini ſpeculum fraudum politicarum & artium Machiavellicarum.* 29. *Malorum hominum vitas explorare prodeſt.* 30. *Vita Henrici VII. a Verulamio ſcripta* 31. *ad prudentiam civilem commendatur.* 32. 34. *Vita Melanchthonis a Camerario pleniſſime & eleganter conſignata eſt.* 33. *Melanchthonis encomium.* 35. *Camerarii Narratio de Eobano Heſſo.* 36. *Reuchlini laudes.* 37. *Ejus Vita a Johanne Henrico Majo ſcripta.* 38. *Lotichii Poëtæ Vita laudatur.* 39. *Poëtarum Germanorum princeps.* 40. *Judicia de illo.* 41. *Ejus vaticinium poëticum de expugnatione Magdeburgenſi.* 42. *Forſtneri Elogium a Böclero ſcriptum.* 43. *Ameloti de Huſſaye indigna in illum cenſura.* 44. *Singularis de Thoma Campanella*

nella & Forstnero historia producitur. 45. *Wallensteinii,* 46. *Bembi, Contareni Vita.* 47. *Gratiani liber de vita Commendoni & casibus virorum illustrium.* 48. *Scriptores vitarum singularium.* 49. *Boissardi Vitæ & Icones.* 50. *Hanckii,* 51. *Imperialis,* 52. *Crassi,* 53. *Gualdi,* 54. *Ghilini,* 55. *Theveti,* 56. *Bullarti,* 57. *Massoni,* 58. *Capaccii in hoc genere scripta.* 59. *Qui de feminis doctis scripserunt.* 60. *Erythræi Pinacotheca* 61. *adversus Maresii calumnias defenditur.* 62. *Sammarthanorum Elogia.* 63. *Maresii de illis judicia.* 64. *Patini Elogia Virorum Gallicorum promissa.* 65. *Vita JCtorum.* 66. *Betrandi, Pancirolli & aliorum scripta de vita JCtorum.* 67. *Leickheri opera in iis colligendis laudatur.* 68. *Pelissonii Recensio Doctorum Academiæ Gallicæ.* 69. *Architectorum, Pictorum Vitæ colligendæ.* 70. *Georgii Vasari de iis liber.* 71. *Descriptio ejusmodi pluribus gentibus neglecta.* 72. *Francisci Junii liber ἀνέκδοτος de iis.* 73. *Carolus Dati idem sibi proposuit.*

1 Præcipuam Historiæ literariæ partem VITARUM SCRIPTORES constituunt: cum enim duplex proficiendi in literis via sit, altera per præcepta, altera per exempla; hæc posterior priori præferenda omnino est, quo magis ipse usus in rem præsentem deducit. Prout enim incidimus in Vitam vel Philosophi, vel JCti, vel Medici, vel Politici; ita multa discimus, quæ ad scientias illas spectant, e τύπῳ illo περιπατικῷ, singularia, de quibus nunquam cogitarunt, qui præcepta tantum proponunt. Ex illis arcana quædam colligi possunt, quæ non scientiam tantum, sed & prudentiam hominis literati augent. Ut enim in vita civili, ita quoque in vita hominis literati, prudentia quadam opus est in omni negotio. Conversationis sane eruditæ ratio e vitis virorum doctorum formari quam maxime potest: 2 * Quam ob causam ego vitas virorum doctorum & illustrium, qui vel ad literas vel ad Rempublicam adhibentur, non superficiaria aliqua & jejuna opera, sed quam plenissime, describi velim, ut vel ipsa μικρολογία in his mihi placeat. Nam vel ex minimis rerum circumstantiis aliqua, quæ in usum tuum erunt, capies. 3 * Non placet sententia Maresii, qui *lib. 2. Epist. 5.* in Historicis minimorum recensionem indulget, in vitarum scriptione illam damnat: qua in re totus ab illo dissentio. Ille quidem Suetonii & Nepotis exempla obtendit; at illi compendia tantum rerum sectantur, & ab iis distinguendi, qui unius vitam describunt. Ipsa enim methodi ratio requirit majorem in unius vitæ scriptione diligentiam, quam in plurium veluti conglobatione: & vel Attici Vita ostendit Nepos, quid summaria aliqua percursatione locupletior ac copiosior narratio præstet. Non probat ille, si quis Ducis alicujus vitam scribendam suscipiat, & universam rerum illius tempore gestarum, quibus ex parte tantum interfuerit, historiam admisceat. Germanam vero eodem libro *Epist. 25.* gentem laboriosissimam, ut per contemptum vocat, reprehendit, quod in ejusmodi elogiis multi sint, & in ea materia, ut in aliis fere, περίεργοι. *Ex his quidam eorum,* inquit, *parentes referunt, diem, & aliquando horam, qua nati sunt, & talia, quæ in Regibus solum & in viris maxime illustribus requiruntur.* Quasi scilicet virorum

virorum celebrium conditio idem non mereatur, & quæ ille prætermittenda judicat, etiam inter memorabilia referri non debeant. Cum enim, qui panegyricos virorum illustrium scribunt, vel ex artis præscripto non parentes tantum & nativitatem, sed & majores, ac omne id, si memorabile est, quod vitam antecessit, oratione complecti debeant; annon ineptum est, eos, qui vitam alicujus singulatim recensent, quorum longe uberior tractandi ratio esse debet, præterire ipsa vitæ auspicia? 4 * Idem *Epistola* 44. ejusdem libri eandem cantilenam canit: *Si is*, inquit, *de quo scribunt, peregrinationem aliquam susceperit: omne illud ita singulatim describunt; & quos quoque loco convenerit, quosque cum quoque sermones habuerit, cum fastidio legentium commemorant: cum præcipua tantum, quæ in vita contigerunt, referre sufficiat, & quales hominis fuerint mores, qualia scripta.* Cui vitio etiam obnoxios esse ait *plerosque, qui vitas Ducum rebus gestis illustrium hodie scribunt.* Ita ille suo ex ingenio judicat, qui Atticismi etiam in dictione affectator, in rebus quoque ipsis sterilitatem amare videtur. Sed ego, tantum abest, ut cum illo reprehendam hos Vitarum Scriptores, ut laude potius dignos æstimem, qui eam negotio, quod tractant, præstare diligentiam volunt, quam quilibet paulo prudentior ab illis requirat. Quid enim? an vitio vertam illi, qui viri eruditi vitam describit, si peregrinationes ejus & cum viris doctis instituta colloquia recenseat? unde plus sapientiæ ac utilitatis lectori, quam ex quavis alia narratione, accesserit. Ego, si omiserit, ne excusandum quidem existimaverim. 5 * In vitis vero Ducum ac virorum, rerum civilium administrationi admotorum, eo sollicitius omnia recensenda sunt, quo magis e minimis sæpe circumstantiis inopinata quædam consilia & eventus emergunt. Sed nec illa tantum, quæ præcipua alicui videantur; sed περίεργα minime prætereunda esse existimo, si quid in illis notatu non indignum videatur. Nam levia illa, quæ *Junius Cordus* in Vitis Imperatorum commemorare solitus est; quoties processerint, quando cibos variaverint, quando vestem mutaverint, ac in ipso Julius Capitolinus reprehendit, nemo cordatus Scriptor temere notabit. Plutarchus optimus Vitarum Scriptor in Alexandro suo non semper clarissimas quasque res, virtutes vel vitia repræsentanda ait, sed exiguum subinde factum dictumque & jocum aliquem, qui citius specimen edat morum, quam funestissima prælia. *Concedendum nobis est*, inquit ille, *animi indicia ut scrutemur, ac cujusque per hæc informemus vitam: aliis molem rerum & certamina permittamus.* Augustin. Mascard. de arte historica tract. I. c. 3. in eadem sententia est. *Quoniam*, inquit ille, *indoles & inclinationes naturæ cognoscuntur e rebus minutissimis, e responsione inopinata, ex actione aliqua, quæ aliis parum ad rem pertinere videatur, ex operationibus quotidianis & ordinariis, non hoc indecens Vitarum Scriptor existimet, si accuratam eorum rationem habeat; præcipue in sanctorum historia, respiciendo ad factum non solum, sed & ad modum, tempus, occasionem aliasque circumstantias.* Quæ, si in Sanctorum rebus e Mascardi sententia attendenda sunt, in Vita Ducis, Principis, Ministri Regii, præ ceteris observanda sunt, cum in iis vere τὸ πραγματικὸν lateat. Ego certe, eam ob causam magni facio Vitam Peirescii, a Gassendo scriptam, quo in omnes

partes

partes excurrat & se diffundat, quam noster ille forte in eo μικρολογίαν damnavit. [6] * Laudandus est JOACHIMUS CAMERARIUS, Heros eruditus inter Germanos, quod in vita Melanchthonis ne quidem somnia ejus notabilia, ac minima quædam præsagia, ostenta, omina omiserit. Etsi enim levia hæc habiturus nonnemo sit, tamen non sunt dissimulanda illa providentiæ divinæ specimina, quæ viris bonis & doctis in vita sæpe occurrunt; ad quæ respicere omnino debet, qui vitæ historiam scribit: ac optarim ego, exemplorum talium messem extare quam uberrimam. [7] * Tria ego in omnibus literatorum vitis consideranda esse existimo, 1. illud, quod ad scientias sive doctrinas pertinet, vel θεωρητικὸν vel πρακτικὸν, in quo ego ne cogitata quidem eorum prætermiserim. 2. Quod ad mores & conversationem. 3. Quod ad totum illum vitæ cursum, quatenus ille divina manu regitur: quæ pars vitæ minime contemnenda est, aut leviter tractanda, ac mirifice lectores afficit. [8] * Cum PHILIBERTUS DE LA MARE, Senator Divionensis, vitam *Jacobi Guionii* describeret, non indignum sua narratione existimavit, quod non Guionio ipsi, sed *Quarræo* Collegæ monitum, nescio cujus genii, nocturnum acciderat. [9] * Quam cum mihi historiam recitarit vir Clarissimus, *Petrus Axenius*, Amicus noster optimus, antea mihi non observatam, qui in commentario suo doctissimo in Phædri fabulas ad illustrandam libri 4. fabulam 23. de Simonide per Castorem & Pollucem a ruina ædium servato adduxerat, huc apponere, ut rem memoratu dignissimam, volui. *Sed me locus admonet, ne rem inauditam hactenus, & ideo seculorum omnium memoria dignissimam prætercam; quam, etsi haud pertinere videatur ad Guionios, non abs re tamen hoc loco referre mihi visum est: seu, quia conscius illius fuit ac interpres Jacobus Guionius; seu, quod vix apud posteros fidem inveniet, nisi testium omni exceptione majorum, & illius inter alios, cui illa contigit, testimoniis & subscriptionibus probata fuisset; ea tamen fuit: Fœderatorum factione plus justo in Burgundia valente Regiarum partium Præsides ac Senatores Semurium, primarium Mandutiorum oppidum Regis nomine jus dicturi secesserant, cum Divione non liceret; ac inter eos Joannes Quarræus, qui feliciter miscuerat ornamenta togæ artibus belli: Is IV. Calendas Augusti MDXCIV. circa secundam diei horam matutinam sibi visus est motu subito expergefieri, & verba quædam ignota pronunciare, cum famulo propius decumbenti surgere, & lampadem accendere jusso præcepit, ut eademmet verba, quæ, ne sibi elaberentur, dentibus quasi retinere videbatur, scripto consignaret in hunc modum:* Oug aposondes ton endon distiguion. *Quod famulus confestim exsecutus est, neutro eorum, Græcane illa essent, an Arabica, aut alia, sciente. Quarræus quidem, quamvis abunde iis artibus excultus, quæ Viro Senatorio conveniunt, in suis Professionum tabulis, ex quibus hæc historia a me excerpta est, scribit ingenue, se Græci sermonis plane fuisse inscium. Summo demum mane pergens in Senatum Quarræus Jacobo Guionio, quicum illi consuetudo intercedebat, obvius fit, & vix salutatum rogat, ut ille verba, quæ ex sola eorum asperitate Græca esse conjectabat, interpretari vellet; quæ a Guionio lecta, Græca statim esse deprehendit, sed minime ex Homero excerpta, quod putavit novus quidam Philosophus; hæc*

autem ratione describenda: οὐκ ἀπώσοντες τῶν ἔνδον δυστυχίων. *Quibus & interpretationem addidit verbis totidem:* Non repulsuri, quod intus infortunium. *Horum vero cum diu sensum simul perpendissent, & si quid tristius in iis lateret, deprehendere conati fuissent, autor fuit Quarræo Guionius, ut, quia jam ex illa domo, quam Semurii incolebat, migrare constituerat, quod illius fœtori recurrentem iterum iterumque cœliacum dolorem, quem passus fuerat, tribueret, non longiorem in illa moram traheret. Sed longe gravius exitium illa verba portendebant: siquidem post dies octo, cum Quarræus Reipublicæ causa Flaviniacum, Regiarum partium oppidum, perrexisset, domus illa a fundamentis convulsa de nocte repente concidit, fatalique, nec penitus imprævisa Guionio ruina suos incolas oppressit: cujus rei historiam eleganti carmine (ut audio) Guionius postea cecinit, quo tam charum Regi & Reipublicæ caput jure merito e tanta clade ereptum fuisse sibi & bonis omnibus gratulabatur, minime omissa, ut decuit, Socratis & Bruti geniorum mentione.* Memorabilis hæc sane historia est, quæ, etsi ad Guionii personam non pertineret, occasione tamen a Guionio data inductus, minime prætermittendam existimavit Philibertus de la Mare: atque exemplo aliis fuit, quomodo in hoc argumento sit versandum. De Guidone Patino refert, qui epistolas Gallicas edidit, in præfatione earum, adeo illum in vitis eruditorum sagacem fuisse, ut ne minima quidem inexplorata reliquerit.

10 Fuere jam tum apud antiquos, qui in hoc genere laudabilem operam posuere; quorum pauci ad nostra tempora pervenerunt. Philosophorum vitas aliqui, aliqui dogmata, aliqui cum vitis simul dogmata scripsere: ac fuere plures sæpe, qui unius Philosophi Historiam tradidere. Ita Gellius *Noct. Atticar. lib. 14. cap. 3.* multos nominat, qui de Xenophontis Platonisque vita & moribus exquisitissime scripserunt. Justinus Martyr in Παραινέσει Scriptores Pythagoricæ Vitæ & Historiæ citat. Philo Byblius Grammaticus triginta libros περὶ πόλεων καὶ οὓς ἑκάστη αὐτῶν ἐνδόξους ἤνεγκε, *de urbibus, & quos earum quæque celebres genuerit,* teste Suida, de quo Jonsius *Histor. Philos. lib. 3. cap. 7.* qui si hodie extarent, illo judice, multis jam rixis de patria virorum illustrium facile remedium foret. Plures e veteribus Biographis, tam Græcis, quam Latinis, recenset Vossius in *Arte Historica cap. 7. pag. 40.* & Wouwerius *Polymath. c. 12.* qui omnes temporum injuria interierunt. De Agatharchide, an Biographis accensendus sit, videatur Jonsius, *lib. 2. cap. 12.* Qui Biographi Philosophici supersint, notum omnibus est. Habemus Diogenem Laërtium, Eunapium, Hesychium, Illustrium, de quibus in *Polyhistore Philosophico* plura. Imperatorum, Cæsarum, Principum in Republica Virorum Vitas recensuerunt ex antiquis Plutarchus, Cornelius

11 Nepos, Suetonius, Hist. Aug. Scriptores. * Cum ergo Historia nihil aliud sit, quam Philosophia exemplis utens, vitæ vero descriptio singularis historia sit, quæ unius hominis actiones in Republica describit, ideo accuratius instituenda est, quod τύπον illum πρακτικὸν, qui ex ipsis rerum circumstantiis emergit, evidentius ob oculos ponat; ac simul nexum rerum, quæ ab uno illustri viro, si is inter præcipuos sit, gestæ sunt, apertius demonstrat. Tales ergo Scriptores necesse est πραγματικοὺς vel

πραγμα-

πραγματομαθεῖς esse, qui usum rerum magnum habent, quique φιλοσοφεῖν πραγματικῶς didicerunt; qua de re tam multa præcipit in præfatione sua Polybius, in quam legi aureus ille Casauboni Commentarius potest. Est præterea prudentiæ non levis argumentum in iis Scriptoribus, qui ex aliorum hominum vita, quid ex usu præsenti sit, ostendunt, aliosque officii sui admonent. Præclare Böclerus *in Commentar. ad Cornel. Nepotem* medium illud iter vocat, quo inter potentiorum ambitiones media licet via pergere, nec abrupta per suavitatem incessendi, qua accenditur dominandi cupido; nec declivi per adulationem & silentium, quo Reip. studium negligitur: *Obvia,* inquit, *morum similitudine, dum alios legunt, sibi occurrunt ipsi, & in censura exterorum, nec opinantes, sua judicari facta intelligunt: nec timenda est indignatio. Vident enim vera narrari, non ludi fabularum colore: neque odio hic locus; sciunt enim ex officio Historici fieri, quod demimus: solus pudor superest, & tacita conscientiæ admonitio, quæ ut non semper ab incepto revocat audacia consilia; ita cautione nonnunquam temperat.* Hæc Böclerus recte quidem: sed incidunt interdum tempora, ubi hujusmodi institutum Scriptori odium & obtrectationem & vel exitium parit, ut Tacitus in *Vita Agricolæ c. 1. 2.* testatur. Scilicet schola quædam civilis prudentiæ proponitur in ejus, cujus vitam describimus, exemplo, ut nulla dari plenior informatio possit. * Quid non in *Vita Attici*, a Nepote scripta, civilis prudentiæ latitat, qui privatus quidem fuit, sed multum potuit in Republica? quo consilio militi suo diligenter legendos suadet Naudæus *lib. 2. de studio militari, p. 510.* eos Biographos, qui Ducum & Imperatorum bellicorum vitas scriptis consignarunt. Ex *Agricolæ Vita,* a Tacito scripta, quid non discat vir rebus civilibus vel bellicis admotus: si *Vitam Agrippæ* vel *Mæcenatis* haberemus ab Historico veteri consignatam, utilissimum esset ad studium civile: nunc eorum res gestas hinc illinc sparsim collegerunt Böclerus in commentationibus de Mæcenate, & Agrippa. *J. Cæsarem,* quem Suetonius nobis in Vita sua expressit, Zevecotius eleganti commentario illustravit, & Stephanus Ambrosius Schiappalaria in Vita Cæsaris Italica lingua scripta, Antverp. 1578. in 4to edita, pulcherrime & uberrime suo seculo ob oculos posuit, quid juvent aut obsint in Republ. cives potentes & locupletes, & obstinati. Quot non habemus inter recentiores Vitarum Scriptores, unde multa disci Politico possunt? *Ex Vita Catharinæ Medicæ,* quam multa ad res Gallicas pertinentia notari possunt? *Vita Villaregii* a Pastorio in linguam Latinam conversa Ministro Principis proderit. Multi sunt inter Gallos Biographi, de quibus legendus in Bibliotheca Gallica Sorellus. Sunt & antiquorum a recentioribus vitæ scriptæ: qui ex fragmentis corpus aliquod historiæ, sed imperfectæ neque satis connexæ, concinnant: qui Philologi potius, quam veri Politici & Historici, partibus funguntur. Qui Ciceronis Historiam scripserunt, Corradus, Fabricius, aliique, ad intelligenda Ciceronis scripta utilem operam instituerunt. * Sunt, qui ipsi suæ vitæ Historiam texuerunt: nam, Tacito teste, in Vita Agric. cap. 1. apud Romanos *plerique suam ipsi vitam narrare fiduciam potius morum, quam arrogantiam arbitrati sunt. Nec id Rutilio & Scauro citra fidem & obtrectationi fuit.*

12 13

Nostro tempore Thuanus, magnæ vir autoritatis, candidissimus Historicus, de
14 sua vita historiam scripsit, in qua multa, quæ ad statum publicum pertinent: * Ac referendi eo sunt libri Commentariorum (*Memoires* Galli vocant) quos viri negotiis publicis admoti de rebus suis gestis, quales olim Cæsar, nostro tempore Galli mul-
15 ti, scripserunt; in quibus enarrandis diligentissimus est Sorellus. * Sunt & alii, qui non tam ad civilem prudentiæ usum, quam ad Historiam ipsam respiciunt: quales sunt, qui in Familiis veterum Romanorum enarrandis operam posuere, laudabilem illam quidem, sed quæ ad rem nostram non facit. Historiæ illi antiquæ magnam lucem accendunt; cujus generis Scriptores cum cura & censura sua enarravit Rupertus in literis ad Albert. Richterum, quæ habentur in *Epistolis Richterianis a pag. 465. ad pag. 470.* Elogiorum quoque Scriptores proprie huc non pertinent: alia enim ratione rem suam instituunt. Quomodo hi a Vitarum Scriptoribus differant,
16 pluribus ostendit Mascardus *de arte historica, tract. 5. p. 528. 529.* * Nos jam ad Biographos recentiores accedimus, quorum vastissima sylva est. Tot enim sunt Vitarum Scriptores, ut integram pene efficere Bibliothecam possint: quorum Indicem congessit Labbeus *in Bibliotheca Bibliothecarum*, uberiorem dedit *Teissierius*; optimo ordine digestæ illæ sunt in *Indice Bibliothecæ Thuanæ.* Magnum hoc ad solidiorem doctrinam arcanum est, Biographos bene habere cognitos, unde non in re literaria tantum, sed & civili optima formari prudentia potest. Nos ex ista sylva aliquas, quæ majori esse usui possunt, decerpemus.

17 Primo hic loco a nobis ponetur VITA PEIRESCII a GASSENDO scripta. Magna diligentia conscriptus est liber iste, continetque varia memorabilia antiquaria, Philologica, Physica, Politica, quasi per cumulum congesta. Dum enim persequitur omnes viri istius labores, occasione ista ad multa curiosa, ab illo vel inventa vel notata, dilabitur. Plane in hoc labore exercuit ingenium suum Gassendus, & dum varia Philosophemata proponit & judicia, pulcherrimis subinde contemplationibus totam viri hujus Historiam illustrat, & sub illa rei literariæ tum temporis in Gallia statum. Optandum esset, ut simili diligentia illustrium virorum memorabilia consignarentur, quod fieri non potest, nisi ab amicis & familiaribus, vel nisi ipsi Autores vivi rerum suarum Commentarios scripserint, ut fecit Thuanus & alii nonnulli, vel saltem lineamenta ejus duxerint, unde perfectum deducere Opus viri ha-
18 rum rerum periti possint. * Idem Gassendus etiam *Tychonis Brahæi, Peurbachii, Regiomontani*, & *Copernici vitas* descripsit, in quibus multa singularia ad rem Mathematicam & Astronomicam spectantia.

19 JOHANNIS VINCENTII PINELLI VITA scripta est per *Paulum Gualdum*, Patricium Vicetinum. Fuit vero Pinellus Patricius Genuensis, vir maximi nominis, Philologus, Polyhistor eximius, magnorum in literas & literatos meritorum, quos fovit, ornavit, ope consilioque juvit. Continentur in ejus vitæ descriptione multa memorabilia & rara. Magnam habuit vir ille supellectilem antiquariam, ut propemodum factus fuerit ad rem librariam & literariam. Multa

sunt

ſunt in illo libro arcana de parandis libris & MStis. Multa habuit vir ille inſtrumenta publica & collectanea, quæ ad ſtatum Venetorum ſpectabant. Quare poſt mortem Pinelli (nam vivebat Patavii) Senatus Venetus manum injecit MStis Politicis, arcana ſtatus ſui continentibus, Bibliothecæque ſuæ publicæ addixit, ne in manus peregrinas devenirent. * Prodiit Vita hæc Auguſtæ Vindelicorum in 4to A. 1607. 20 poſtea recuſa eſt in Anglia, curante *Guilielmo Bathesio*, inter ceteras virorum aliquot illuſtrium Vitas, *pag. 314.* Quod Opus Londini prodiit Anno 1681. & præter Pinelli hanc Vitam, *Budæi, Hugonis Grotii, Pithœi, Camdeni, Walæi, Petavii, Sirmondi, Petri Molinæi, Henrici Valesii, Jacobi Uſſerii Armachani* aliorumque continet.

VITA PAULI SARPII a Patre *Fulgentio* ſcripta hic nominari meretur. Quan- 21 tus vir *Paulus Sarpius* fuerit, non ignotum eſſe poteſt illis, qui interiorem rei literariæ notitiam habent. * Fuit ille ſacri ordinis homo, Monachus, Minorita, (*xx*) 22 ſed ſummi ingenii. Ejus extat *Hiſtoria Concilii Tridentini*, magna prudentia & ingenuitate ſcripta, ſub nomine *Suavis Polani*, quam inter abſolutiſſima hiſtoriæ ſpecimina numerat Guido Patinus *Epiſt. 170.* Totum Reip. Venetæ ſtatum moderatus fuit conſiliis ſuis. Vindicavit jura ejus adverſus Pontificem, qua de cauſa ſumme invisus fuit Pontificiis, & in mortem ejus aliquoties conſpiratum; ut ſicariorum manibus per vim vix extorqueretur. Illum enim omnibus hæreticis pejorem habuerunt, ut qui arcanorum Pontificii ſtatus proditor erat. Spargebatur de ipſo fama, quod abitum ad Reformatos meditaretur, quæ non omnino de nihilo eſt: ſcio enim ſupereſſe epiſtolas manu ejus ſcriptas, ad Iſaacum Caſaubonum, quibus ſollicitat ipſum de gratia Regis Angliæ ſibi concilianda; ſi forte illic fortuna iniquior ipſum abigeret. * Vita ejus conſcripta eſt *Italica* lingua, poſtea in linguam Gallicam con- 23 verſa prodiit Lugduni Bat. in 12. Ann. 1661. ſub titulo *La vie du Pere Paul.* Multa ſunt in hac deſcriptione memorabilia ad omnem rem literariam: habuit enim excellentiſſimum ingenium, quod per omnes ſcientias, artes, & linguas ſe diffuderat. * Promptus erat conſilio, animo ſemper præſens, extrema vitæ pericula ſumma 24 generoſitate contemnens, &, ut breviter dicam, ſui temporis Phœnix. Multa enim ille in Phyſicis & Mathematicis demonſtravit extemporali pene ſolertia, quæ deſperata aliis videbantur. Celebratam apud Medicos circulationem primus ille ante Harvei tempora oſtendit, quod cum objiceret Bartholinus Anglis, ægre admodum tulerunt, ejus inventionis gloriam dubiam ſibi reddi. Sed dolendum eſt, omnes illius viri chartas periiſſe, ac diſtractas poſt mortem ejus fuiſſe: nihil enim horum ſerio ſcripſit, & data opera; ſed quaſi aliud agendo, cum vacatio eſſet a publicis negotiis. Illa omnia prolixius recenſentur in hoc libello, ac notanda ſunt, ut videamus, quam multæ & vulgo ignoratæ opes lateant ſæpe in ingeniis, quorum vix notitia publica eſt. Quo magis illorum induſtria incitanda eſt, qui in peregrinationibus ſuis ad talium virorum amicitias admittuntur, ut omnibus artibus e ſcriniis illorum extrahere conentur, quicquid forte illic deliteſcit. Qualia multa ſunt per Italiam Galliamque ingenia, de quibus nulla ad nos defertur notitia.

(*xx*) Paulus Sarpius non fuit Minorita, ſed Ordinis Servitarum Monachus.

25 * Prodierunt Ann. 1673. ejus quædam literæ Italica lingua ſcriptæ, propoſito Veronæ ficto, ut patet, nomine; quibus continentur intimiora illa Politica ſuperiorum temporum in aula Cæſarea, Pontificia, & Veneta, quibus immiſcentur nonnunquam quædam literata.

26 VITA PETRI PUTEANI a RIGALTIO ſcripta, multa habet præclara. Magna fuit Puteanorum olim celebritas. Illi ſunt, per quos Excerpta Scaligeriana congeſta ſunt. Petrus Puteanus fuit Regi Galliæ a Conſiliis & Bibliothecis. Qui ejus Vitam deſcripſit Rigaltius, ad multa reſpexit, tum quæ ad rem literariam ſpectant, tum quæ ad res Civiles; quanquam intimioribus adeo conſiliis admotus ille non fuerit. Non fuit tamen facile illo peritior Juris publici Gallicani aliorumque 27 Statuum. * Præcipue magna ejus cura fuit in colligendis actis publicis. Gallica ſola quinquaginta vaſtis libris collegit, quorum titulos hic recenſet Rigaltius, unde exemplum capere Politicus poſſit, quid ipſi agendum ſit in ſcriptis talibus colligendis. Si quis enim illo modo diſpoſita habeat Imperii Romani Principum jura, quantum ille theſaurum poſſideret! Mature itaque, atque adeo ab ipſa juventute inſtituendi ſunt tales libri Politices Studioſo, in quos vel acta ipſa referat, vel ſi haberi non poſſunt, ex ipſis potiora excerpat. Pinellus, de quo ſupra mentionem fecimus, Status Veneti arcana penetravit: Puteanus noſter Gallicana. Ita omnium aliorum ſtatuum res & jura exquiri poſſunt, ſi quis cum cura illud agat. Ille labor præcipue in Germanis Conringium exercuit, quibus ille initiis, vel ipſo non diffitente, tantam ſibi experientiam & prudentiam conciliavit. Recuſa eſt hujus Vitæ hiſtoria, inveniturque inter ceteros Vitarum Scriptores, a Batheſio collectos p. 660.

28 VITA DUCIS VALENTINI deſcripta eſt a *Thomaſo Thomaſi* lingua Italica, editaque Anno 1655. Claramontii in 4to. Panditur hic ſcelerum & nequitiarum officina: continentur enim in hoc libro omnes illæ fraudes & artes, quibus uſus eſt *Cæſar Borgias*, Dux Valentinus, Alexandri VI. Pontificis patris nequior filius, homo aſtutiſſimus & tyrannicus, ad imperium Galliæ Ciſalpinæ ſibi parandum, quo tamen ille conſilio excidit, fatis obſtantibus. Hujus Principis ideam Machiavellus deſcripſit. Liber enim ejus de Principe eo fine ſcriptus, ut hoc exemplo illum depingeret omnibuſque ob oculos poneret. Prodiit & in Gallicam linguam converſus ille liber ante novem annos, editus in Batavis in 12. Inſpicere & in malorum hominum vitas, tanquam in ſpeculum, poſſumus: non ut diſcamus ab illis fraudes; ſed ut evitare illas ſciamus, ne plane ſimus in technis illis hoſpites. Videas hic machinationes machinationibus, dolos dolis oppoſitos, & varie inter ſe miſtos pro ſcopo obtinendo. Hoc legenti jucundum erit, characteres cauſarum & ingeniorum noſſe, unde regulas ſibi quiſque ſuas pro prudentia formare poterit, & vitæ rationes ſubducere, qui in aula conſiliis præeſt, & aliorum evertere dolos, qui res novas moliuntur, & tyrannidem 29 affectant. * Sunt quidam, qui malorum hominum vitas non putant ſcribendas, eoque nomine reprehendunt Tacitum, quod narrando facta malorum Principum parum abſit a docente: cum bonorum exempla non ſolum cognitione boni nos inſtruant,

ſed

ſed etiam ad imitandum excitent. Verum cum major hominum pars mala ſit, etiam eorum ingenium noſſe debent boni.

VITAM HENRICI VII, REGIS ANGLIÆ, a Bacone Verulamio ſcriptam, priori ſubjungimus. Ut enim peſſimi tyranni vitam deſcriptam dedimus ſub perſona Cæſaris Borgiæ, ita optimi Principis hiſtoriam πολιτικωτάτῳ libro complexus eſt Verulamius; quam ideo ſcribendam ſuſcepit, ut reſponderet calumniatoribus ſuis, qui ſcholæ illum & contemplationibus aptiorem exiſtimabant, quam rebus gerendis, ac ut ſingularem etiam his peritiam oſtenderet. * Plenum hoc omnis civilis & architectonicæ artis opus; quo interiora tum regni ipſius Angliæ, tum omnis in univerſum prudentiæ continentur. Invenies hic pacis & belli artes, in praxin ipſam deductas: nam e typo illo περιςατικῷ plus intelligitur, quam ex infinitis præceptis. Maximi facit hunc librum paſſim in ſcriptis ſuis Bœclerus, omnibusque commendat, ut ſane commendari hi libri omnibus debent, in quibus quisque deſcribitur, qualis in imperio fuerit, & qualis interior ac familiarior vita. Nam τὸ ἠθικὸν & τὸ πολιτικὸν hic utrumque ſpectandum eſt. 30 31

VITA PHILIPPI MELANCHTHONIS ſcripta a *Joachimo Camerario* in re Eccleſiaſtica & literaria non exigui momenti eſt. * Quantus vir fuerit Philippus Melanchthon, nemo ignorat; pluris ſane æſtimandus, quam vulgo fit. Primus ille in Germania diſciplinarum omnium & purioris Theologiæ cum Luthero reſtitutor, nullum eruditionis genus intactum reliquit, ut in ſingulis habitare, non peregrinari, videretur. Nervos in illo & impetum requirunt nonnulli, ſed tamen nec illud extra laudem eſt. Ut enim habuit ingenium compoſitum & moderatum, & ab affectatione omni alienum; ita talem ſe quoque in omnibus vitæ actionibus & ſcriptis exhibuit. Stylus ipſi purus & limpidus, nonnunquam humilis, nonnunquam aſſurgens: plena tamen ingenii & prudentiæ omnia. * Ejus viri vitam deſcripſit *Joachimus Camerarius*, vir ſuo tempore doctiſſimus, & intimioribus literis præ omnibus in Germania excultus. Multa diſces ex illo, quæ pertinent ad ſtatum literarium & eccleſiaſticum: omni enim ſcenæ, quæ tum adornabatur, vel præfuit vel interfuit Melanchthon, nomen omnibus Germanis merito venerabile. His addi poſſunt aliorum Theologorum Proteſtantium vitæ, tum, qui ſingulatim prodiere, tum quæ ex iis excerpſit Melchior Adami, e quibus ſic inter ſe junctis multa addiſci poſſunt, quæ ad ſtatum Eccleſiæ Proteſtantium pertinent, ut Melanchthonis Hiſtoria multa continet Hiſtoriæ literariæ. Ejus judicia de optimis Autoribus, Patribus, Oratoribus, Poëtis, ex omnibus ejus ſcriptis collegit uno volumine Georgius Richterus: ſub titulo: *Criſes Melanchthonianæ*, de quo ſupra diximus. * Ejus Camerarii *Narratio* extat *de Eobano Heſſo*, qui fuit ſuo tempore inter Poëtas præcipuus; de compluribus aliis ejus ætatis doctis & eruditis viris aliqua memorat. Adjectæ ſunt Epiſtolæ Camerarii & Eobani Heſſi mutuæ, omnes eruditæ, & rebus literariis refertæ. 32 33 34 35

Ad res illorum temporum ſacras & literarias plenius noſcendas omnino JOHANNIS REUCHLINI Phorcenſis Legg. D. qui ſe Capnionem vocabat, quique Melanchthonis Præceptor fuit, VITA pertinet. Ille enim, excitatis Hebraicis & Græcis literis 36

adver-

adversus rabiosam Monachorum pertinaciam & Judæorum quorundam perfidiam januam aperire elegantioribus & purioribus studiis visus est. Ab hoc quasi aurora eruditionis illucescere cœpit, unde potius a luce Phosphorus, quam a fumo Capnio 37 dicendus. * Ejus vitam Georgius Pflugerus, Joannes Murmelius, Paulus Merula, scripsisse dicuntur Teissiero, quos tamen non vidi. Strictim enarravit Melchior Adami: sed nunc plenissimam & uberrimam dedit *Joannes Henricus Majus*, itidem Phorcensis, & in Gymnasio Durlacensi Profess. P. & in templo primario Pastor: qui primum Orationem Inauguralem de eo habuit, sed postea prolixis & utilissimis notis illustravit, optime de cive suo bonisque literis meritus. Editus est liber Durlaci Anno 1687. in 8. ac multa memorabilia continet.

38 VITA PETRI LOTICHII SECUNDI per Johannem Hagium scripta, non 39 pauca erudita continet. * Fuit Phœnix Poëtarum Germaniæ Lotichius, omnibus 40 exteris si non superior, certe æqualis. * Hujus tamen vel ipsis Germanis pene ignotum nomen est: exteri nullam ejus mentionem faciunt. J. C. Scaliger, cum censuram Poëtarum Germanorum instituit in Hypercritico suo, ne verbulum quidem de hoc nostro, qui tamen omnibus ceteris erat anteferendus. Mira in illo suavitas & concinnitas carminis, & vix imitabilis, ut mihi superare interdum ipsum Ovidium, ac Virgilianam in Eclogis suavitatem unus exprimere videatur. Multa habet vita ejus memorabilia, quæ ipsi per Italiam Galliamque peregrinanti obtigerunt: multæ in illa de viris doctis notitiæ. Dolendum, immaturo fato & in ipso flore ætatis, anno scilicet 32. obiisse e philtri reliquiis, quod ipsi in Italia propinatum fuit. Solus inter Batavos Heinsius tam candidus fuit, ut æstimaret ipsius ingenium *lib. 2. Eleg. 2.* quam in obitum Taubmanni scripserat. Ita enim ille non minus honorifice, quam vere:

Hic sedet & priscos Lotichius ardet amores.
Hoc nullum majus gens tua nomen habet.
Nec negat hoc Naso, lateri cui proximus hæret,
Nec negat hoc Nemesi nunc quoque junctus amans.
Nec negat hoc Veneris puer & Cythereia mater,
In terris alium vix habitura parem.

Non satis pro dignitate viri judicavit Thuanus, qui illi Eobanum Hessum præponit; quo ille non solum, sed & omnibus ceteris est superior: quod ostendit cognatus ejus, JOHANNES PETRUS LOTICHIUS *in Promulside Critica*, sive Censura super Poëtis novantiquis, Francofurti Anno 1645. edita: ubi multis argumentis ostendit, non Eobano tantum Hesso, sed & ceteris omnibus superiorem esse Lotichium Secundum. Qua in re, etsi nihil a vero alienum dixit, non deerunt tamen, qui vel immodestiam, vel affectum ejus nimium, hic reprehendant. Videndum etiam est Lipsii de Loti-41 chio elogium, quod legitur *tom. 2. operum p. 74. lit. B.* * Illud singulare in hoc viro & propemodum divinum est, ac plus quam Poëticum ἐνθουσιασμὸν arguit, quod in *Elegia 4. lib. 2.* ad Joachimum Camerarium scripta tristissima obsidionis & expugnationis Magdeburgensis fata integro seculo prædixerit. Res omnino notatu digna, ac

Elegia

Elegia illa pulcherrima est. Hæc ille aurea carmina, quod mireris, inter armorum strepitus ipse miles scribebat.

42 CHRISTOPHORI FORSTNERI VITAM, vel potius Elogium, scripsit Bœclerus. Dignus certe tanto viro Panegyristes. Nam non tantum in elegantissimis suis in Tacitum Commentariis, quantus vir fuerit, ostendit; sed & in luce ipsa atque actione prudentiam suam declaravit. 43 * Maligne de tanto viro judicat AMELOT DE HUSSAYE in judiciis *de Taciti Commentatoribus*, quæ Moralibus suis præmisit, cum dicit, familiari illo in Germanos convicio, Forstneri Commentarium nihil esse, nisi Locos Communes, exempla male sæpe adduci, neque quicquam conferre ad Politicam. Longe sanius Bœcleri de eo judicium est, peritioris in isto negotio arbitri, quam est iste Amelotius. 44 * Ex hac ejus Vita unum hoc memorabile de Thoma Campanella hic adducam. *Non prætereundum est*, inquit Bœclerus, *quod in Italia, cum Campanellam inviseret, ei usu venit. Tenebatur ille in custodia, nec ad videndum nisi custodibus arbitris quisquam admittebatur. Plures una accesserant, & de more ævi libellos colligendis illustribus nominibus destinatos Campanellæ in cubiculo tradi jusserant. Postquam inscripserat is, quæ voluit, admissos contemplatus, sine hæsitatione Forstnerum nunquam antea visum nomine compellavit, manuque prehensum de futuris honoribus & quibusdam aliis eventibus edocuit. Extitit fides prædictis: sive ex liberali & multarum bonarum rerum indice facie feliciter conjecturam facere contigit; sive veterem de divinatione prudentum sententiam, ad hoc quoque præsagiorum genus, monitu exemploque Cardani referre, fas est. Quanquam tutius est in his facta scire, causam ignorare.*

45 WALLENSTEINII a GUALDO scripta lingua Italica, & postea in Latinam conversa a Josua Arndio, ejusque notis politicis illustrata, multa continet præter historiam, quæ ad officium Ducis bellici pertinent. 46 * BEMBI Cardinalis & CONTARENI VITA a JOHANNE CASA scripta, præter singularem Latinæ linguæ nitorem, qua ejus monumenta Latina commendantur, multa ad rem literariam & civilem pertinentia tradit. 47 * ANTONII MARIÆ GRATIANI libri de Casibus Virorum illustrium & de Vita Commendoni ad res civiles commendari debent, quorum singularis etiam in lingua Latina nitor est.

48 Multa possent de Vitis singularibus, quas Autores certi scripsere, dici; sed omnes illas recensere & operosum nimis esset & supervacuum: sufficiet potiores aliquas notasse. Si quis nomina aliorum, qui Vitas scripserunt, nosse velit, adeat Bibliothecam Thuanam, Cordesianam, & Theissierii Indicem. Sequuntur jam illi, qui vitas multorum autorum scripserunt, uno volumine comprehensas, plerumque in Elogiis subsistunt, & raro ad specialia descendunt. 49 * Habemus collectas a JOH. JACOBO BOISSARDO *Vitas Virorum illustrium* cum iconibus, qui liber editus est quatuor partibus Francof. A. 1597. Imagines adjecit *Theodorus de Bry*. Breviter omnia & satis nervose inde excerpsit *Melchior Adami*, ut carere, quantum ad Germanos, hoc Boissardo possint, qui Melchioris Adami Vitas habent; nisi quis iconibus delectetur, quæ tamen plane non sunt ad vivum factæ.

50 MARTINUS HANCKIUS ſcripſit libros duos *de Romanarum rerum Scriptoribus, tam veteribus, quam novis;* atque ita ordinavit, ut primo vitam recenſeat, ſecundo ſcripta, tertio judicia variorum Autorum. Idem *de Byzantinarum rerum Scriptoribus* librum eadem methodo confecit, Lipſiæ editum Ann. 1677. Multa quidem debet Voſſio; ſed labor tamen non inutilis eſt, cum ſic ordinate procedat, & varia tamen alia miſceat. Indices adjecti ſecundum ſeriem temporum & nominum.

51 JOHANNES IMPERIALIS ſcripſit *Muſeum Hiſtoricum & Phyſicum,* ſive *Elogia Virorum literis illuſtrium* in 4to Venetiis apud Juntas 1640. impreſſa. Bonus ille liber eſt: multa continet de viris doctis memorabilia, quorum elogia non ſolum deſcripſit, ſed & ſingularia ſæpe immiſcet. Alioquin Elogiorum Scriptores non tam plenam fidem merentur, quam Vitarum Scriptores: aliquid hic interdum affectibus datur; ſed ſi citra partium ſtudium ſcripta ſint, breviter & velut in typo characterem viri literati ob oculum ponunt.

52 LAVRENTIUS CRASSUS ſcripſit *Elogia hominum literatorum* Italica lingua in 4to. Editus ille liber Venetiis eſt, duabus partibus 1668. in 4to. Continetque varios per orbem terrarum literatos, de quibus ille interdum nonnulla refert, quæ alibi non facile invenias. Neſcio tamen, an ſincera omnia fide: credo enim multa illum ex aliorum relationibus hauſiſſe. Recenſet ille libros Autorum editos ac ineditos, & nonnulla de utrisque judicia ſæpius inſperſit. Notat etiam, ubi inveniri poſſint MSti quorundam Autorum labores; quod utile multis modis eſſe poteſt. De Scaligerianis & Salmaſianis ſcriptis multi illic nominantur inediti, de quibus nullam apud alios mentionem fieri vidi. Non pauca ex hoc Autore didici, quæ faciant ad hiſtoriam virorum doctorum. Adjunctæ etiam ſunt imagines. Scripſit idem Italica lingua *Hiſtoriam Poëtarum Græcorum,* & qui in Græca lingua carmina ſcripſere: quæ in folio edita eſt Neapoli 1678. Alius Nicolaus Craſſus Venetorum Patriciorum Elogia ſcripſiſſe perhibetur.

53 GALEAZIUS GUALDUS PRIORATUS ſcripſit lingua Italica librum, cui titulus *Scena d'huomini illuſtri d'Italia:* qui editus eſt Venetiis 1659. in 4to. quo continentur varii viri illuſtres ex Italica gente, & doctrina & fortibus factis celebres: hos enim viris doctis miſcet.

54 HIERONYMUS GHILINUS ſcripſit *Theatrum hominum literatorum* Italica lingua, quod Venet. Ann. 1647. in 4. editum eſt; ac pene eodem modo ac forma, qua Laur. Craſſus ſuos Viros doctos deſcripſit, libros editos ac ineditos diligenter recenſet. Hujus rei magnus uſus eſt in notitia exoticorum Autorum, qui rariores ſunt apud nos.

55 ANDREAS THEVETUS ſcripſit *Imagines & Vitas Virorum illuſtrium Gallorum** in fol. Pariſ. An. 1648. Gallica lingua. Longe plenior eſt illic narratio, quam apud ceteros Autores Gallos, qui Vitas popularium ſuorum deſcripſerunt: quorum omnium
56 Elenchum vide apud Sorellum in *Bibliotheca Gallica pag. 150.* ubi & judicia de iis. * Simili ratione ISAACUS BULLART librum ſcripſit Gallica lingua, magnifico titulo:

titulo: *Academia Scientiarum*, qua Vitæ, Elogia, Historica & Imagines hominum illustrium, qui aliquot a seculis inclaruerunt, continentur. Liber editus est Amstelodami in folio An. 1683. duobus Voluminibus.

57 JOHANNES PAPIRIUS MASSONIUS in Senatu Parisiensi & in regia Advocatus, edidit Paris. 1656. in 8. *Elogia* sua, inscripta Petro Segviero, Franciæ Cancellario. Partes duas elogiorum fecit: prima Regum, Ducum & Heroum Vitas recenset; altera Virorum eruditorum, sed quos Gallia protulit; breviter omnia, nec sine panegyricis coloribus. Invenies tamen nonnunquam, quæ ad rem seu notitiam literariam prodesse possunt.

58 JULIUS CÆSAR CAPACCIUS scripsit *Elogia illustrium mulierum ac virorum* in 4to Neapoli 1608. 59 * Ne mulierum quidem laudes celari debent, quas & olim habuimus, & nunc habemus doctissimas. Non invidiosum viris esset, has sibi adjungi Veneres. Habuimus Philosophas, Poëtrias. Ante aliquot annos in Academia Patavina publicam Facultatis Philosophicæ lauream reportavit cujusdam Procuratoris S. Marci filia *Elena Cornara Piscopia*; de illa habetur in Ephemeridibus Gallicis, & apud Gregorium Letum *in Italia regnant. part. 4. lib. 1. p. 43. & sqq.* In Theologia eandem petitura erat, nisi obstitisset Cleri autoritas; indignum enim credebant, mulieri docendi in Ecclesia munus conferri, cum sacris literis hoc repugnet. Consilium hoc in animo habuit Capaccius, ut feminarum quoque illustrium memoriam celebraret; quod nostro tempore fecit *Thomasius*: cujus extant de eruditione feminarum aliquot dissertationes, Lipsiæ habitæ. Vir doctissimus, *Otho Sperlingius* integrum in Mulierum doctarum gratiam Opus molitur, a primis temporibus ad nostra usque productum. *Capaccius* gentis suæ feminas recensuit & viros. *J. B. Fregosus* scripsit de Feminis, qui doctrina excelluerunt, teste Ghilino *part. 1. Theatr. p. 96. Vincentius Placcius* de scriptis & Scriptoribus juvenilibus ac muliebribus librum promisit.

60 JANI NICII ERYTHRÆI fictum nomen est; verum, Johannes Victorius Rossius, sive Johannes Vincentius de Rubris. Magnæ dignitatis vir in aula Romana *Pinacothecas Virorum illustrium* scripsit in 8. quæ nomen quidem Coloniæ præferunt; sed in Batavis impressæ sunt An. 1643. & 1645. Exquisitus Latinæ linguæ nitor in hoc Opere est. Multa memorabilia habet circa rationes vivendi & studendi viris eruditis singulares. Multa de eorum controversiis & disputationibus, artibus, technis, libris; quæ omnia illic magna cum utilitate & voluptate legi possunt. Ut enim erat Vir & doctus & prudens, ita multa observat in vitis doctorum virorum, quæ non observarunt alii. 61 * De illo videtur loqui Maresius *Ep. 27. lib. 2. Nuper Italus tres libros de viris illustribus edidit, ferme omnibus Italis, qui his 50. annis vixerunt. Inter hos vix quinque sunt in literis Latinis tolerabiles.* Sed maligna hæc censura est: est enim optimus labor, &, quod potissimum est, characteres ἠθικὸς virorum doctorum magna cura proponit. Quod si omnes æque fama celebres non sunt, tamen & vulgo ignoratos nosse interest, in quibus plus interdum sapientiæ, quam in aliis, latitat.

62 SCÆVOLÆ seu GAUCHERII SAMMARTHANI & ABELII illius filii

 extant

extant *Elogia*, *Vitæ* & alia Opera edita in 4. Parif. Ann. 1633. Fuere Viri eruditiſſimi, judicio ſolido, & ab omni adulatione remoti. Verum Oratoris potius, quam Hiſtorici partibus funguntur. Nihil enim de ſcriptis illorum habent, quod tamen potiſſimum hic erat. Characteres & lineamenta potius ducunt. Scævola ob Poëmata ſua Virgilianum aliquid ſpirantia notiſſimus eruditis. Quidam illum omnibus ſui ſeculi Poëtis præferunt. Varia de iis & Abelii Sammarthani Poëmatibus judi-
63 cia collegit Bailletus *part. 3. tom. 4. de Poëtis p. 166. & ſqq.* * De his Elogiis ita Mareſius lib. 2. Epiſt. 25. *Noſtrorum vitas Sammarthanus ſcripſit verſu, quam proſa, melior, cujus ſoluta oratio etiam poëſin redolet. Eæ fere ſunt uniuſmodi, & in doctorum Catalogum multos e Senatu & alios refert: qui multa ſcripta reliquerunt, quique alioquin non magni fuerunt in literis nominis.* Laudat eo loco Michaëlem Marolium Villa Lupenſem Abbatem, qui Vitas ſcribendas ſuſceperit, de quo nihil hactenus vi-
64 dit. * Promiſit & Guido Patinus Epiſt. 133. ad imitationem Sammarthani, Elogia Gallica: *J' ay autrefois ramaſſé rien de mémoires pour faire des Eloges Latins des François illuſtres en Science, à l' imitation de Mr. Scevola de Ste. Marthe, à quoi je pourrai travailler l' Hiver prochain pendant les ſoirées, mais le nombre des malades me fait peur, c' eſt ce qui fait que je n' oſe le promettre abſolument.* Et in fine Epiſtolæ hæc habet: *Si Dieu me fait la grace d' en venir là, je ferai mes éloges plus beaux, plus curieux, & plus hiſtoriques que ceux de Monſieur de Sainte Marthe, auſquels ils ne céderont que pour l' expreſſion. Je n' y mettrai que d'honnêtes gens & dont le mérite ſera la dignité.*

65 VITÆ JURECONSULTORUM non ſunt plene tractatæ. Si veterum haberemus Vitas diligenter deſcriptas, multum hinc lucis accederet Juriſprudentiæ: imprimis ſi Commentationes illorum ad leges cum cura recenſerentur, quantum de iis haberi poſſit e fragmentis JCtorum, quæ in Pandectis habentur, & ex Oratori-
66 bus & Hiſtoricis. * Si non omnibus numeris abſolutum, ſaltem non inutilem præſtitit laborem JOHANNES BERTRANDUS, Præſes Toloſanus, cujus extant *de Juriſperitis libri duo,* Lugduni Batav. recuſi An. 1675. in 8vo. Promiſit plenius *de JCtis veteribus* Opus Vir doctiſſimus, ÆGIDIUS MENAGIUS, ut videre eſt in Præfatione illa, quam præmiſit amœnitatibus Juris civilis, quæ nunc auctiores editæ ſunt. Quod ſi illud Opus ad finem perducturus ſit, gratulabimur orbi erudito. Cura circa recentiores JCtos quorundam exigua eſt, ut *Joh. Fichardi, Rutilii, & Guidonis Pancirolli,* qui poſtremus diligentius rem ſuam inſtituit. Ejus de claris legum interpretibus libri quatuor prodierunt Venetiis in 4to An. 1637. & denuo ibidem An. 1655. *Germanorum JCtorum Vitas* uſque ad ſua tempora dedit MELCHIOR ADAMI. *Speciales quorundam JCtorum Vitas* deſcripſerunt CUIACIUS & BALDUINUS: quanquam hic *Antonio Matthæi* ut plagiarius vapulat; nam elogio Maſſonii indignatur,
67 qui ipſum Cujacio comparaverat. Sed de his plura alio loco. * Nuper adeo laudabile conſilium ſuſcepit FRIDERICUS JACOBUS LEICKHERUS, qui Lipſiæ An. 1686. *Decadem Vitarum integrarum,* non in Compendium contractarum, edidit, ut *N. Boërii, A. Auguſtini, F. Hotomanni, B. Briſſonii, Pithœi, G. Budæi, A. Goveani, Cujacii, J. Bertrandi,*

trandi, G. Pancirolli, quæ a viris doctis ſcriptæ, & ab illo notis eruditis illuſtratæ ſunt. Promiſit, plures ſe ita junctim editurum, quo non Juriſconſultos tantum, ſed viros doctos omnes, ſibi obſtringet. In Theologorum quoque, Medicorum & Philoſophorum Vitis nihil perfectum & abſolutum eſt.

Enarravit quoque PAULUS PELISSONIUS vitas eorum & ſcripta, qui 68 Academiæ Gallicæ interfuerunt, de qua ſingularem ille librum ſcripſit, ſupra nobis memoratum. De hujus Academiæ conſiliis & cenſendi ratione multa monet Bailletus *Tom. II. p. 163. 164. 165.* Idem cujuſdam *du Sauſſay* Epiſcopi mentionem facit, qui collectionem Scriptorum Myſticorum, qui primo ſeculo vixerunt, inſtituerit. Vocat multæ lectionis virum, ſed ſimpliciorem & exigui judicii. Eodem loco *pag. 171.* recenſentur *Lanovii Hiſtoria Collegii Navarræi.* Bonciario delata fuit provincia ſcribendi de Viris illuſtribus Peruſinis, teſte *Eryth. Pinacoth. I. pag. 99.* Anglorum, Virorum tam illuſtrium quam doctorum, aliquot Vitas deſcripſit WILLIAM WINSTANLEUS libro, cui titulus: *England's Worthies.* Proponuntur hic Vitæ a Conſtantino M. uſque ad mortem Cromwelli. Liber Anglica lingua editus eſt Londini Anno 1660. in 8vo.

Non omittendi quoque ſunt inſignes artifices, Statuarii, Pictores, Muſici, Ar- 69 chitecti, quorum Vitæ etiam notandæ ſunt. Diſputatur quidem a nonnullis, an eorum Vitæ ſcribi mereantur, præcipue a Patricio *dialogo de Hiſtoria octavo.* Sed recte contrariam ſententiam defendit Voſſius de *arte hiſtorica Cap. 17.* * GEORGIUS 70 VASARUS, tam penna, quam penicillo celebris, ſcripſit Italica lingua tomis aliquot *Vitas pictorum & ſtatuariorum, & architectorum illuſtrium:* qui liber editus eſt Florentiæ apud Juntas An. 1568. in 4to. De illo videatur Ghilin. *Theatr. part. 2. p. 117.* Adeo ſolliciti etiam Itali fuerunt, ut excellentium artificum Vitas deſcriptione dignas judicarint: quod utinam aliis quoque gentibus perſuaderi poſſet. * Facit 71 enim hoc ad conſervationem ipſarum artium & inventorum ſingularium. Habent enim plerumque ſinguli artifices aliqua, quæ ipſorum ingenio debentur: quæ ſi cum delectu & bona fide notarentur, magnum in vita civili uſum haberent. Ne quid dicam de commodis, quæ inde ad Mathematica & Phyſica ſtudia perveniunt. Turpe eſt, Germanos noſtros non eſſe ea de re ſollicitos, inter quos magna eſt artificum induſtriorum & ſolertiſſimorum copia, quorum ipſa ſæpe cum Autoribus pereunt inventa. De Pictoribus quibuſdam in Germanica lingua memoriæ quædam apud Sandratum extant: ſed infinita alia poſſent colligi. * Ingens aliquod 72 corpus & Syſtema, quo omnium pictorum, veterum & recentiorum, Vitas comprehendit, moliebatur FRANCISCUS JUNIUS, qui olim ipſe *de pictura* librum edidit. Oſtendit mihi ipſi, cum eſſem in Batavis, librum a ſe ſcriptum, ſatis copioſum & vaſtum; qui an unquam edendus ſit, ambigo: Typographum enim, qui ſumptus erogare vellet, invenire non potuit. (*yy*) Nunc forte vivere deſiit Vir ille

 tum

(*yy*) Franc. Junii Labor iſte de Pictoribus una cum Libris ejus III. de Picturæ auctoribus, Roterodami

73 tum temporis octogenarius. * Nostra ætate Carolus Dati scripsit *Vitas Pictorum Antiquorum*, Florent. editas Anno 1667. in 4to.

CAP. XX.

DE FRUCTU OMNIS HISTORIÆ BIBLIOTHECARIÆ.

§§. 1. Transitio. 2. Magna Historiæ Bibliothecariæ utilitas. 3. Hinc universalis aliqua scientia speranda. 4. Consilia ejus adornandæ proponuntur. 5. Quirini Kulmanni 6. & aliorum promissi labores. 7. Librorum ineditorum investigatio publice utilis. 8. Eorum multi veris autoribus per plagium surrepti. 9. Catalogi omnium autorum conficiendi methodus. 10. Inventorum & experimentorum commemoratio. 11. Ejusdem utilitas. 12. Nova Machina Urinatoria, cujus ope per aquas ambulare possumus. 13. Ea jam tum a Pegelio, 14. & Petro Mormio publice proposita. 15. Magna ex inventorum historia utilitas. 16. Inventorum scriptores ex antiquis. 17. Beccheri liber Germanicus, cui titulus Stulta Sapientia, & Sapiens Stultitia laudatur. 18. Itineraria Monconisii, Thevenotii, Ogerii laudantur. 19. Et Epistolarum nonnulli Scriptores. 20. Ex Patini Epistola inventum singulare pro calefaciendis conclavibus producitur. 21. Joannis Pellii consilium pro scientia Mathematica universali adornanda. 22. Idem fieri in ceteris disciplinis potest. 23. Summa inde eventura utilitas. 24. Placcio aliqui in hoc argumento libri promissi.

1 Percensuimus hactenus Autores Bibliothecarios, qui vel de Bibliothecis in universum, vel de Bibliothecis singularum Facultatum ac omni re literaria egerunt; ita tamen, ut non omnes minutias persecuti simus, indicium tamen dederimus, unde illæ petendæ: nunc dicemus aliquid de fructu hujus laboris, ne 2 quis existimet, intra solam nomenclaturam rem illam consistere. * Monuimus jam in ingressu Operis, quantum momenti sit in Historia literaria, & quam difficile sit illius fundum emetiri, quam difficultatem utilitas infinita solari poterit; quare fuerunt non pauci, qui conatus quosdam ad rem illam attulerunt, sed irritos hactenus & spe sua destitutos. Non vero adeo desperata res esset, si certo ordine & probe dispertitis 3 operis institueretur. * Fuerunt, qui universales scientias methodo secreta & singulari excogitarunt, cum crederent, se summas omnium rerum rationes animo complecti posse, atque ita universali quodam typo omnis doctrinæ abdita se comprehensuros.

Roterodami Anno 1694. in fol. sub hoc prodiit Titulo: *De Pictura Veterum Libri III. tot in locis emendati, & tam multis Accessionibus aucti, ut plane novi possint videri. Accessit Catalogus adhuc ineditus Architectorum, Mechanicorum, sed præcipue Pictorum, Statuariorum, Cælatorum, Tornatorum, aliorumque Artificum, & operum, quæ fecerunt, secundum seriem Literarum digestus.* Debetur hæc editio Viro Celeberrimo, Joh. Georg. Grævio, qui Vitam etiam Junii præfixit.

ſuros. Sed ſteriles fuiſſe hos labores jamdudum compertum eſt: ſola perfectæ omnium rerum cognitioni viam ſternit Bibliothecaria notitia; quæ, quamdiu non eſt tota exculta, non ſperari poterit perfecta & univerſalis omnium ſeculorum & artium doctrina. At vero rem infinitam poſtulas, dixerit aliquis: imo non eſt infinita, & ſatis commode finibus ſuis coërcebitur, modo in promptu ſint ſubſidia ad illam rem idonea. [4] * Sunt vero ad illa ſumptus neceſſarii a Magnatibus ſubminiſtrandi, quod palmarium in hoc negotio eſt; privatorum enim ſortem & conditionem conatus illi excedunt: deinde doctorum ad eundem ſcopum conſpirantium æqualis propenſio, unius prudentis & docti viri auſpiciis ordinata; qui ſi laborem illum per diſciplinas diſtinctum ſuſceperint; a pluribus aliquot annorum curſu facilius hoc expedietur negotium, quam ab uno homine integro ſeculo.

Seligantur ergo homines ſinguli in arte ſua & diſciplina, quam profitentur, excellentiſſimi, qui laborem hunc aggrediantur. Diſtinguantur primum diſciplinæ notionales a realibus: in illis intricatior proficiendi ratio eſt, ob multitudinem ſectarum & opinionum, non tamen omnino impoſſibilis: in realibus diſciplinis, ut Phyſica & Matheſi, quæque illis ſubordinantur, promptius procedere poſſumus; in ſingulis vero peculiares quædam rationes ineundæ ſunt, ſecundum quas inſtitui hæc tractatio debeat. [5] * Fuit ante aliquot annos QVIRINUS KULMANNUS, juvenis ingenio non deſtitutus, qui in *Prodromo ſuo quinquennii mirabilis*, & in Epiſtolis *de arte magna ſciendi*, ſeu *de combinatoria*, magno apparatu promiſit artes magnas, ut vocat, artem nempe magnam eloquentiæ ſolutæ & ligatæ, artem magnam ſciendi, artem magnam ſcribendi, linguas diſcendi, commentandi, Critices & multa alia: quæ ille, quaſi divino ſpiritu edoctus, proponere hominibus voluit, ut eſſent prodigiorum ac miraculorum inſtar. Verum hactenus præter titulos non vidimus: & fuit ille homo, utut ingenioſus, neſcio quibus fanaticis opinionibus imbutus, quæ infringunt omnem hujus doctrinæ apparatum. Erat vero illa non tam ſpeculatione inani, quam lectione diligenti & attenta veterum ac recentiorum ſcriptorum autorum abſolvenda: quam viam homo ille ſpernit in ſolis ingenii, alioquin non vulgaris, commentis ſubſiſtens. Pleraque enim illa, quæ ut nova ac divinitus quaſi inſpirata venditat, vel ab aliis jam tum deſignata fuere, vel ex re ipſa facile ſe produnt. [6] * Fuerunt & alii, ut *Lullius, Paulus Scalichius*, qui ſingulares rationes commenti ſunt novæ ac univerſalis doctrinæ. Sed, cum vetera omnia ſpreverint, non potuerunt recto ordine incedere. Commentitia enim omnia fuerunt, & illi *αὐτοδίδακτοι*, de quibus *lib. 2.* plura.

[7] Ut itaque rectiore via incedatur, conficiatur Catalogus omnium Autorum in ſingulis diſciplinis, atque ille exhibeat Synopſin omnium librorum ejus diſciplinæ, qui vel jam publicati ſunt, vel adhuc MSti in Bibliothecis deliteſcunt. De MStis publica Magiſtratus cura indagandis jam *ſupra cap. 7.* dixi, & nunc denuo moneo: [8] * multæ enim ſunt de ſurreptis per plagium ineditis libris virorum doctorum querelæ. Legatur de hoc argumento Rittershuſii ad Richterum Epiſtola, quæ habetur in Richterianis p. 204. *Equidem mirari ſatis non potui,* ille ait, *tam apud veteres Græcos & La-*

& Latinos, quam superioris seculi, viros magni nominis aliena scripta tota transscripsisse, & sine ulla immutatione aut mentione autorum pro suis edidisse. Bodinus lectiones Turnebi in Oppianum pro suis vulgavit. Quid Scioppius Giphanio harpagarit, notum est doctis. Hoc non æque omnibus, Davidem Origanum Mathematicum libros Georgii Rollenhagii de Prognostico Calendariorum & Nativitatum pro suis edidisse. Arnoldus Clapmarius hoc nomine accusatur ab Eberhardo a Wethe. Optimi Piccarti nostri p. m. scripta in furaces hujusmodi manus incidisse, nemini hic ignoratur: ut nec illud, ejus lectiones in Tragœd. Senecæ hanc ipsam ob causam publicam lucem fugere.

9 * Iidem Autores secundum tempora, & ordinem annorum, quibus Opera eorum primum excusa, dispescantur; tertio Catalogus exhibeatur ipsorum Operum, Catalogus secundum ordinem annorum, atque in singulis summaria & lemmata non capitum tantum, sed & eorum, quæ in capitibus continentur, annotentur. Tales Catalogi si instituantur, exempli gratia in Physicis, primum Autores veteres secundum ordinem & seriem annorum essent numerandi: si illorum integra extent Opera, ea in compendium contrahenda brevissimum; si fragmenta, illa etiam suo loco ponenda.

10 * Hinc ad generalem Physicam progressus fieri deberet, & secundum ordinem rerum notandæ essent variorum Autorum sententiæ: qui veteres consentiunt cum recentioribus, ad unum ordinem referendi. In speciali Physica notari ista deberent singula, quæ ad praxin ipsam sunt deducta, quæque in natura ipsa ita inveniuntur, notatis semper Autoribus & annis, quibus singuli vel libri, vel inventa lucem viderunt: quæ si accurate sint omnia notata, atque indices plene omnia repræsentent, magna inde nascetur utilitas. Statim enim patebit, quid cuique vel veterum vel recentiorum circa principia physica in mentem venerit, sive nova constituendo, sive vetera illustrando.

11 Hinc statim pateret, si nova dogmata ab aliquo protrudantur in publicum, an illa recocta sint, vel per plagium alicui surrepta, vel nova quadam ratione interpolata. Specialia quoque inventa una innotescerent, sique illa simul proponerentur, ex illo analogismo homini solerti plura inveniendi subministraretur occasio: dici enim non potest, quanta sit conceptuum fertilitas. Sola enim commemoratio illorum experimentorum, & perpetua e principiis deductio similia moliendi, & ex iisdem principiis deducendi, occasionem suppeditat.

12 * Fuere nunc, cum hæc scribo, qui machinæ alicujus inventionem proposuere, quam non unus tantum homo, sed integri exercitus, sine pontibus impune per aquas ambulare, gladiis pugnare, ignes & tela jaculari possent. Publicis relationibus in omnium notitiam res illa venit, ferebaturque Cl. Dn. WAGENSEILIUS hujus inventi artifex, de quo tamen alii ante ipsum jam dudum cogitarunt. Quod clarissimo huic Viro forte ignotum: neque enim illius inventum in dubium voco, & possunt pluribus eadem sæpe in mentem incidere.

13 * Idem tamen, quod nemo animadvertit, jam sub hujus seculi initium Principibus & Rebuspublicis, inter cetera sua arcana obtulit MAGNUS PEGELIUS, cujus jam supra mentionem fecimus. Ex enarratione autem circumstantiarum utrinque collatarum idem patet esse inventum. Unde manifesto exemplo videre possumus, quam multa in seculis prioribus

per

per ſocordiam hominum neglecta, quæ alio tempore iterum in conſpectum producuntur. Ita vero apud Pegelium verba habent p. 126. *Quomodo in Naufragio quocunque ſubmerſionis ſeu interitus diſcrimen omne ſemper & ubique certo vitare liceat. Qui item ſine ſanitatis ſeu valetudinis aut alio notabili corporis incommodo, adeoque ſine aquarum, fluctuum, procellarum, pluviarum, frigoris pernicioſo aliquo impedimento ſeu noxa ibidem interea dormire, jacere, ſedere, ſtare, cibum capere, & quocunque velis, te ipſum promovere ſeu viam dirigere valeas. Res etiam tuas, quæ mole ſeu quantitate non nimia fuerint, vel ex his, quæ tibi cariora ſunt, una tecum ſalvare poteris: imo hominem, quem velis, alium vel plures etiam, ſi ſic efformaveris, absque ullo ullius hinc incommodo, ſimul tibi cohærentes gratos & ſuaves ſic ſocios, tibique vitam ſuam & quicquid una ſalvarint debentes, æque liberabis. Præterea medio hoc eodem, quocunque etiam extra naufragium, pro rerum tuarum firma & tuta conſervatione, & pro quiete noctu & alias & in navi & in curru & domi uti & frui licebit, ſeu conjunctim toto ſimul, ſeu parte illius una, duabus vel quotcunque volueris. Hæc omnia & ſingula omnino ſunt & perdurantia & ſumptuum faciliorum. Alias ſi capite ſeu ore ſolo aquarum immunis eſſe cupis, media occurrunt exigua & levia.* Illa Anno 1604. ſcribebat Pegelius, ſurdis narrans fabulas, neque quisquam ad illius oblata arcana, ut fieri plerumque ſolet, reſpexit.

14 Anno 1630. PETRUS MORMIUS in *arcanis Collegii Roſiani detectis p. 42.* Ordinibus Belgicis ſimile inventum, quod tamen minoris videtur effectus eſſe, quam ſuperius illud, obtulit. Ita vero illic: *Arcanum mortem arcens violentam triplex eſt: unum defendit ab aquis, alterum ab armis, a fame tertium. Primum horum non eſt tantæ difficultatis, quin poſſit excogitari etiam ab obtuſo & præpingui ingenio: at quia non eſt apud incolas hujus patriæ uſitatum, ubi tot diſcrimina mortis ab aquis graſſantur, maritimis tempeſtatibus, aliisque fortuitis caſibus, judicavimus, nobis indecorum haud fore, ſi illud publico uſui communicandum offerremus. Facillime inſtrumentum hoc & portari & admoveri poteſt; quo quisque mare aditurus muniri debebat; ut, ſi tempeſtas, vel nox obſcura inter ſcopulos, aut aliud periculum a nave ſubmergenda, aut ab hoſtibus perfringenda ingruat, eo munitus mergi in gurgitem nequeat; ſed ſaltem fluitando ſuper aquis animam Deo commendandi tempus ſuperſit; aut venti vel manuum remigantium beneficio atque pedum circa littus aliquod ferri queat, aut amica nave excipi, aut alio quopiam fortunato eventu ſervari.*

15 Magna profecto hæc eſt Principum & opulentorum hominum ignavia, qui pulcherrima inventa, ſola avaritia ducti, perire ſinunt; cum tamen, ſi vel maxime illa non ſuccederent, comparari tamen quolibet pretio & in publicos uſus reponi deberent. Haberent forte ſecula futura, quod ſibi elaborarent, ſi noſtrorum ſtupor illa non caperet. In tam multis unum experimentum multis congerendis opibus forte inſerviret, & impenſas largiſſimo fœnore reſarciret. Quam multi in res voluptuarias & vanas exhauriuntur theſauri, unde mera in Rempublicam & cives damna redundant, cum modicis ſumptibus immenſæ parari utilitates poſſint. Non exiguum profecto hoc Reipublicæ arcanum eſſet, ſi quis Princeps vel aliqua Respublica, cer-

tos pro novis inventorum præmiis reditus conſtitueret, quod & ingenia excitaret, & magno fructu Rempublicam bearet. Quanta hujus, de quo agimus, inventi utilitas ſit, quis non videt? ſed nemo tamen hactenus, quod ſciam, inventus eſt, qui inventorem allicere aliquo præmio velit. Denique & hoc utile erit, invento-
16 rum Hiſtoriam conſignare, quod olim multi fecerunt: * nam de inventis ſcripſere ex antiquis Scamon, Cydippus Mantinenſis, Antiphanes, Ariſtodemus, Ariſtoteles, Philoſtephanus, Strato peripateticus, Heraclides Ponticus, Ephorus, Theophraſtus, Philochorus &c. de quibus *Jonſ. Hiſtor. Philoſ. lib.1. cap.12.*

17 Hoc JOHANNIS JOACHIMI BECCHERI conſilium fuit, qui in libello Germanico variorum inventorum Hiſtoriam recenſuit. Titulus eſt *Stulta Sapientia, & Sapiens Stultitia:* duas ergo libri partes facit, quarum prima, cui Stultæ Sapientiæ titulus, ea continet noſtri temporis inventa, quæ ſtulta viſa omnibus fuere, & feliciter tamen ſucceſſerunt: altera pars, cui Sapientis Stultitiæ titulus, de illis inventis agit, quæ magno molimine & conſilio excogitata, in irritum ceciderunt. Elegans liber eſt, multaque ſcitu digna continet, alioſque invitare poteſt, ut ſimi-
18 lem inventorum recenſum inſtituant. * Nunquam expeditior ad illa perveniendi via eſt, quam in peregrinationibus. Si quis ergo in itineribus diligenter obſervationes inſtituat, eas aliquando editurus, is bene profecto de re literaria merebitur. Supra laudavi MONCONISIUM, cui addi poteſt THEVENOTIUS, qui multa apud varias gentes vel mechanica vel naturalia inventa conſignavit. Laudandus quoque hac in re CAROLUS OGERIUS eſt, cujus extat Iter Danicum, Suecicum & Polonicum, quod ille Legato Memmio additus Secretarius dictione Latina nitida deſcripſit. Habentur illic variarum rerum civilium, naturalium, fortuitarum, lepidæ narrationes, quæ legentem mirifice delectant. Plerumque & illi, qui ſuam ſcripſere vitam, ſilentio præterire non ſolent, quæ illi memorabilia in vi-
19 ta obſervarunt. * Ex epiſtolis nonnunquam talia colligi poſſunt, præcipue talibus, quæ Phyſici ſunt argumenti, quales Bartholinus, Licetus, Sorbierius, ſcripſe-
20 re. Nonnunquam etiam in aliis talia deprehendas. * Ita in Guidonis Patini Epiſtola 153. recenſetur inventum Itali cujuſdam pro componenda ex terra quadam compoſita maſſa inflammabili, citra tamen odorem & fumum, qua calefieri quaſi in momento conclave aliquod poſſit. Verba ipſa adducere ab hoc loco alienum non eſt. *Il y a ici un Italien qui dit avoir été mandé exprés pour un certain ſecret, qui eſt d'une terre compoſée qui echauffe incontinent une chambre, ſans odeur & ſans fumée. Pluſieurs ont été nommés pour en voir l'epreuve, dont il y a eu deux Medecins, ſavoir Monſieur Matthieu & moi, Mr. Blondel, Guenaut, Brayer & Moriſſet s'y ſont auſſi trouvés. Nous avons ſigné que ces boules de terre faiſoient un feu beau & clair ſans fumée & ſans aucune mauvaiſe odeur. Il nous dit qu'il en donnera un cent pour 10. ſous. Chaque boule eſt plus groſſe qu'une bale de tripot.* Hæc & ſimilia colligenda omni ſtudio ſunt, inſigni aliquando uſui futura.

21 In Mathematicis idem conſilium dari poteſt, & dedit jampridem, JOH. PELLIUS,

LIUS, Anglus, in ſua *Matheſeos idea*, epiſtola ſcilicet de meliorando ſtudio Mathematico, quæ reperitur in Collectionum Philoſophicarum Anglicarum quinta, quæ Anno 1682. prodiit. Conſilia illic ſuppeditat, quomodo Pandectæ univerſales Mathematicæ confici poſſint, quibus colligantur ex Mathematicis libris & inventis, quæ ante nos fuere; & veluti conſectaria inde deducantur, citatis ſub finem cujusque periodi aut propoſitionis Autoribus antiquiſſimis ſequentibusque; omnibus nota inuſta, ubi vel in furto deprehenſi fuerint, vel mutuati ſuppreſſo autoris nomine fuerint, vel aliorum inventa ſibi audacter arrogaverint. His Pandectis ita concinnatis pateret omnibus, quantum ordinis, ſoliditatis & perſpicuitatis ſingulis ineſſet, quid artifex artifici præſtaret. Magno porro lucro cederet notitia Autorum in unum conſpectum producta, neque anxia eſſet circa libros inquiſitione opus: tolleretur quoque inordinata illorum lectio: quicquid peccatur diverſis methodis, confuſionibus, tautologiis, paralogiſmis, id ſimul omne pateret, & conſtaret omnibus, in quos lapides offendere quis poſſit. Verum enim eſt, quod Autor ille ait, etiam paralogiſmorum debere eſſe notitiam, & errorum, qui a Viris celeberrimis non ſolum, ſed & hominibus ineptis & indoctis commiſſi ſunt. Nam & ex eorum notitia veritatis patet via, & plus interdum ex illo, quod paradoxon videtur, diſcitur, quam ex ipſis præceptis, veraque illa & accurata methodo. Fiet enim ita, ut errores ipſi vitemus, & quid ex uſu noſtro reque ipſa ſit, rectius percipiamus. Id non in Mathematicis tantum, ſed etiam omni adeo doctrina prodeſt. * In ceteris diſciplinis idem præſtari poſſe, quod in Phyſicis & Mathematicis, dubium nullum eſt, modo res ita inſtituatur, ut veterum recentiorumque Autorum accurata inter ſe conſtituatur σύγκρισις: quod ut fiat, primum Autores omnes diligenter notari, tum excerpta accurata ſecundum ordinem capitum diſciplinæ inſtitui debent: in iis vero excerptis ordo ille adhibendus, ut omnes opiniones veterum recentiorumque Autorum quaſi per indicem notentur, præcipua & palmaria argumenta illis ſubjiciantur. * Qui labor, ſi per aliquot annos continuetur, eo tandem rem redigere poterimus, ut ſingularum diſciplinarum perfectiſſima Syſtemata habeamus, quæ in unum corpus compingi deinde poſſint, atque ita mirifice augeri poſſit res literaria cum maximo, tam docentium, quam diſcentium, emolumento: imo auſim ego vel dato pignore certare, ſi curæ iſti ſerio inſiſterent Magnates, ſumptusque & Bibliothecas ſuppeditarent, viros deinde doctos, & ſuis ſingulos laboribus aptos huic negotio præficerent, vel uno decennio rem omnem in ſingulis diſciplinis abſolvi poſſe. Quod ſi fieret, unus liber in ſingulis diſciplinis pro Bibliotheca eſſet, ceſſarentque omnia illa impedimenta, quæ naſcuntur e confuſa tot Autorum lectione. * Forte aliquid hujus rei molitur PLACCIUS, qui in librorum ſuorum Catalogo promiſit *Hiſtoriæ literariæ Compendium Univerſale*, migrationes artium & ſcientiarum varias ſummatim exhibens. Idem de ratione ſtatus Reip. literariæ hodiernæ, corruptela atque remediis illius, librum, & varia in Verulamii egregios de augmentis ſcientiarum libros augmenta, promiſit.

22 23 24

CAP. XXI.

DE LOCORUM COMMUNIUM SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Bibliothecarum notitia instar Locorum Communium est.* 2. *Bibliotheca Thuana Locorum Communium ideam proponit.* 3. *Dassiliandri & Johannis Ray peregrinantium diligentia in notandis viris doctis eorumque scriptis.* 4. *Locorum Communium studium nonnullis male contemnitur.* 5. *Maresii* 6. *& Sorelli iniquior censura refellitur.* 7. *In Locis Communibus concinnandis aliquis etiam judicio locus est.* 8. *Ipsorum Autorum interitus a Locorum Communium Scriptoribus quibusdam creditur.* 9. *Constantini Porphyrogenneta excerpta.* 10. *Defectus e nimio Locorum Communium studio.* 11. *Modus in illis colligendis tenendus.* 12. *Illi per amanuenses colligendi.* 13. *Virorum doctorum παρεκβάσεις non contemnendæ sunt.* 14. *Salmasii Opus in Solinum laudatur.* 15. *Quidam data opera in unum argumentum omnes Locos Communes exhauriunt. Eo nomine notatur Causinus in Aula sancta, & Cornelius a Lapide.* 16. *Martinengi glossa in cap. 1. Genes.* 17. *Rossellii Comm. in Pimandrum.* 18. *Mersenni Commentarius in Genesin.* 19. *Veteres magnam excerptorum curam habuerunt.* 20. *Referuntur antiquorum excerptorum compilatores.* 21. *Medii & recentiores excerptorum Scriptores.* 22. *Vincentii Specula.* 23. *Zwingeri & Beyerlingii Theatra Vitæ humanæ.* 24. *Polyanthearum Scriptores.* 25. *Langius,* 26. *Gruterus.* 27. *Magirus ceteris præfertur.* 28. *J. B. Bernardi Seminarium Philosophiæ Platonicæ & Aristotelicæ.* 29. *G. J. Vossii liber de Idololatria & Physiologia laudatur.* 30. *Voëtii Disputationes selectæ.* 31. *Disputationes & dissertationes argumenti rarioris diligenter colligendæ.* 32. *Tassoni Pensieri diversi.* 33. *Idem Carnificis panegyristes.* 34. *Bonifacii Historia Ludicra.* 35. *Pontani Attica Bellaria* 36. *& Progymnasmata.* 37. *Ravisii Officina.* 38. *Laurentii Polymathia.* 39. *Welschii Ideæ antiquitatum.* 40. *Ejusdem opera affecta.* 41. *Jac. Gothofredi Corpus Antiquitatum Juridicarum.* 42. *Galleotti Martii de doctrina promiscua liber.* 43. *Ejusdem alter de rebus vulgo incognitis deperditus.* 44. *Sorbieri Epistolæ.* 45. *Casparis Dornavii Amphitheatrum.* 46. *Bisciolæ Horæ succisivæ.* 47. *Majoli Dies Caniculares.* 48. *Locorum Communium Scriptores titulis adscititiis luxuriant.* 49. *Menochii Trattenimenti Eruditi.* 50. *Cœlii Rhodigini Antiquæ lectiones.* 51. *Pancirolli libri Memorabilium.* 52. *Watsoni Supplementum.* 53. *Ejusdem Unio sapientiæ.* 54. *Conradi Lycosthenis Apophthegmata.* 55. *Erasmi Apophthegmata.* 56. *Lycosthenis Similia.* 57. *Ejusdem Auctaria in Officinam Ravisii.* 58. *Idem facetias Brusonii edidit.* 59. *Emblematum Collectanea.* 60. *Giovanni Ferro Theatre d'Imprese.* 61. *Philippi Picinelli Mundus Symbolicus.* 62. *Adagiorum Scriptores.* 63. *Adagia a gnomis differunt.* 64. *Welschii Opus Adagiorum panglottum.* 65. *Kuhlmanni Opus Adagiorum Universale.* 66. *Adagialium Collectio utilis.*

67. *Erasmi*

67. Erasmi Opus de Adagiis, 68. defenditur adversus Rhodiginum, 69. & Verdierum. 70. Jani Gruteri Florilegium Ethico-Politicum. 71. Bibliotheca Exulum. 72. Berlucii Adagia selecta. 73. Josephii Langii Adagia, 74. in certos locos distributa. 75. Jac. Duporti Gnomologia Homeri. 76. Bogani Homerus Hebraizon. 77. Michaëlis Neandri LL. CC. 78. Philosophici Græci, 79. Aristologia Pindarica Euripidis. 80. LL. CC. Philosophici Latini, 81. Rottmari 82. & Barlandi Proverbia Virgiliana. 83. Acute dicta veterum Poëtarum, nullius momenti. 84. Hayneccii medulla Terentiana, Tulliana. 85. Adagia Græcorum, Zenodoti, Diogeniani, Suidæ. 86. Adagia in aliam linguam an transferri possint? 87. Apostolii proverbia. 88. Adagiorum sacrorum Scriptores. 89. Hebraica Plantavitii, Drusii & Buxtorfii. 90. Vorstii Adagia Græca N. Testamenti. 91. Zehneri Adagia sacra, 92. similitudines, 93. & paralipomena. 94. Detrii 95. & Novarini Adagia sacra. 96. Italica adagia. 97. Angeli Monosini liber de Italica lingua & adagiis laudatur. 98. Julii Varini Schola vulgi. 99. Optima adagii disponendi methodus. 100. Alii adagiographi Itali recensentur. 101. Gallicorum adagiorum Scriptores pauci. 102. Belgica adagia, 103. Hispanica Nunnesii, 104. Mal Lara. 105. Commentarius in adagia Medica Hispanica de Rieros. 106. Anglicorum adagiorum Scriptores. 107. Jac. Howel. 108. Dictionarium Powels. 109. Sermones ex adagiis concinnati. 110. Germanicorum Adagiorum Scriptores, Franck, Agricola, Friderici, Henischius, Eyering, Lehmannus, Tappius, Winckler. 111. Langstons Poëseos Græcæ Medulla. 112. Draxii Bibliotheca Scholastica. 113. Plures Proverbiorum Scriptores recensentur. 114. Freigii Ciceronianus. 115. Rivii Loci Communes Philosophici. 116. Schielen, 117. Zimmermanni, 118. Ficheti, 119. 120. Benzii & aliorum Loci Communes.

Inter præcipuos Historiæ Bibliothecariæ fructus est, quod jam supra diximus, ut habeamus quasi universales quosdam Locos Communes: atque ita optimæ & a præstantissimis Autoribus congestæ Bibliothecæ instructæ sunt, ut Locorum Communium quasi imaginem quandam exhibeant. * Quales jam supra Bibliothecas plures commendavimus, atque inter illas præcipue Thuanam illam. Fuit in illa ingens MStorum indubiæ vetustatis copia, & in magna Autorum sylva operosus selectus, ad cujus solam librorum compactionem viginti millia scutatorum nummorum & amplius consumpta sunt. Collecta hæc Bibliotheca est Scaligeri, Casauboni, Puteanorum fratrum, Salmasii, Grotii, Sammarthanorum fratrum, Sirmondi consilio. In peregrinationibus suis Thuanus apud omnes gentes Bibliopolarum angulos excussit, ut optimos secum libros adduceret, quod a Josepho Quesnel in præfatione hujus Indicis prolixius recensetur. Id enim in peregrinationibus eruditus præcipue attendere debet, ut viros doctos eorumque Opera inquirat. * Ita *Theophilus Dassiliander* in Commentario suo Itinerario an. 1585. edito urbes Italiæ non describit tantum, sed & viros doctos eorumque Opera recenset. Ita *Johannes Ray* in Itinere per Germaniam, Italiam, Galliam, cujus historia Londini

An. 1673. Anglica lingua edita eſt, præter Obſervationes Topographicas, Morales & Phyſiologicas, quicquid ad viros doctos, rem literariam, ſcripta doctorum pertinet, diligentiſſime recenſuit. * Quoniam ergo ipſæ Bibliothecæ Locos Communes præſtant, ideoque & LOCORUM COMMUNIUM SCRIPTORES ac COLLECTORES Bibliothecariis a nobis accenſebuntur. Sunt enim variæ doctrinæ quaſi promi-condi, neque tam contentim habendi, ut vulgo a ſciolis quibuſdam habentur; qui, niſi ipſi ex aliorum Locis Communibus profeciſſent, arcte profecto ſecum habitarent.

4

5 Sunt inter Gallos aliqui, qui omne illud Locorum Communium ſtudium ad ignavos homines ablegandum putant, e quibus *Mareſius lib. 1. Epiſtola 2.* alto ſupercilio nonnullos e Germanis deſpicit. Hos enim illic tangit, etſi non nominet, Plinium illis opponens, qui non ingentia Volumina ex variis Autorum locis conſuta dederit, ſed qui de univerſa rerum natura ſcribere aggreſſus rem omnem, quæ prope infinita videbatur, paucis libris & ordine præclaro complexus ſit: cum ex recentibus quidam minimas ejuſdem Hiſtoriæ Naturalis partes tot ſint Voluminibus perſecuti. *Nimirum,* inquit ille, *Plinius autorum, quos ſequitur, verba, non niſi raro, idque breviter, cum opus eſt, adducit: ſed ab illis deſumptæ materiæ ſtylum tantum ſuum accommodat, & opus quaſi ſuo Marte, non hians neque interruptum, conficit. Longe aliter iſti: quam plurimos ſiquidem & prolixos locos in libros ſuos conferre ſtudent: plerumque etiam gravibus rebus, quæ minutias omnes reſpuunt, ſpinoſas & importunas Criticæ diſquiſitiones, & Grammaticas, ſi Deo placet, quiſquilias inſpergunt: a quibus ſplendida materies refugit, & non aliter contaminatur, ac Arretinæ violant cryſtallina teſtæ.* Sed futilis hæc profecto moroſi Cenſoris querela eſt: alia eſt Plinii ſcriptio, alia eorum, qui Locorum Communium collectanea congerunt. Plinius Hiſtoriam Naturalem continuo filo deductam ſibi propoſuerat; ſed ceteri illi Locorum Communium ſcriptores, ſi quidem partibus ſuis recte fungi vellent, diligentius, & ut rei fides ex relatione accurata conſtare poſſit, omnia conquirere, & lectori judicanda relinquere debebant. Quod ſi feciſſet quoque Plinius, non laboraret in multis ejus fides.

6 Stulta eſt verborum parſimonia, ubi rerum quæritur evidentia. * Nimis in Locorum Communium Scriptores iniquus eſt *Sorellus* libro *de Cognitione bonorum librorum cap. 2. p. 61.* minime idoneus arbiter, Huarti quandam ſententiam adverſus illos pronuncians. Ille ſcilicet in Examine ingeniorum publica lege coërcendos putabat homines, magis memoria, quam judicio pollentes, ne illi libros ſcribant: quales ipſe locorum Communium Scriptores interpretatur. * Quaſi ſcilicet nullo illis in libris congerendis judicio opus ſit; cum in ſelectu tamen rerum illud maxime requiratur, ac interdum eodem judicio præditus eſſe debeat, qui pro uſu aliorum quædam ſeligit, quam qui ipſe ſelectis utitur. Prævenit enim aliorum induſtriam, & quaſi ideam omnium animo præcipit, qui materiam tot rerum argumentis miniſtrat.

7

8 Parata & alia in Locorum Communium Scriptores calumnia eſt. Ajunt aliqui, eorum culpa tot bonos nobis periiſſe Autores: ſive enim diffuſi Autores in compendium trahantur, pro uſu vel publico vel privato; ſive centones conſarcinentur

tur

tur ex pluribus; ſive pro arbitrio in codicem ſingularem aliqua memorabilia excerpantur; illa ἀποσπασμάτια in lucem interdum mittuntur, cum paulatim e memoria hominum dilabuntur vera illa & genuina Opera. De ſingulis illis egit Lomeierus *libro de Bibliothecis cap. 8.* circa finem, & plenius illa exemplis illuſtravit Bailletus *de Judiciis doctorum tom. 1. part. 2. cap. 11. a pag. 449. ad pag. 469.* 9 * *Conſtantinus Porphyrogenneta* ex Autorum multorum ſcriptis Politicis & Phyſicis in certas claſſes, quæ maxime utilia, colligenda curavit, ut de re omni in promptu eſſent exempla, e quibus paucula aliqua Peireſcius ſervavit, cujus beneficio in publicum illa edita ſunt. Quas ſi eclogas omnes haberemus, utiliſſima multa ex Autoribus excerpta ſupereſſent, quæ nunc cum ipſis Autoribus interierunt. Præſtat ſaltem aliqua nobis antiquorum Autorum relinqui fragmenta, quæ tamen horum Collectorum induſtria ſervantur, quam ut omnis illorum pereat memoria.

10 Negari id quidem nequit, eſſe quendam etiam Locorum Communium abuſum. Nam quo quis Locos Communes magis inſtructos habet, eo minus chartæ parcit, omnia corradit, conſcribit, ut magnum librum, magnum malum, pariat. Quo nomine Germani ſæpe exteris ridentur, qui in omnes crimen illud conſueta ſibi maledicentia diffundunt. Plurimos ſane nominare poſſem, qui eo modo libros conſcripſerunt, qui quidem gloriæ parum inveniunt apud eruditos, idque præmii loco conſequuntur, ut exſcribi ſine plagii ſuſpicione poſſint; & eatenus commendandi ſunt, quatenus illorum inſania frui prudentior aliquis poſſit. Scribunt illi, non quod ſcribi debet, ſed quod poteſt; imo quod nec debet, nec poteſt. Si ad uſum transferre velint ſtudia, plerumque hic talia ingenia deprehendas, qualia deſcribit Gabriel Naudæus in *Syntagmate de ſtudio liberali,* ſub initium. 11 * Quare multi viri prudentes omne ſtudium, quod in Locos Communes impenditur, ut bonæ mentis & judicii corruptelam damnant, quorum tamen ſententia probari mihi nunquam potuit. Separandus enim uſus ab abuſu eſt. Eſt etiam modus in illa re tenendus, ac parcius in illo colligendi labore verſandum eſſe ſuaſerim, ne labore inſano judicii vis atteratur. Rectius aliquis fecerit, ſi ſæpius ad exercitium & uſum, cui fini omnia congeruntur, transferat, quam ſi magnas inter opes inops eis uti ignoret. 12 * Quare, quicquid inter legendum ſine incommodo tuo breviterque tanquam per lemma (diffuſas enim deſcriptiones nihili facio) notare potes, notes velim: vel ſi opibus non deſtituaris, amanuenſes alas non ineruditos, quibus rem illam committas; ſed, qui tuo judicio in colligendo utantur. Id Salmaſius aliique viri præſtantiſſimi fecerunt.

13 Evenit tamen nonnunquam, ut & viri eruditi & principe inter literatos loco, in Locos illos Communes uberius ſe diffundant, vaſtisque digreſſionibus ſcripta ſua extendant: quibus ego ignoſcendum omnino arbitror, quod utilitas ſumma eam, ſi qua eſt, culpam rependat. Multum intereſt inter indoctorum hominum & doctorum παρεκβάσεις. Hi enim ſemper utilia promunt; & lectoribus ſuis commodant, etiam cum extra oleas vagantur. 14 * Quam ob cauſam vaſtum illud *Salmaſii in Solinum* Opus,

Opus, quod ego Oceanum eruditionis Philologicæ vocare ſoleo, mirifice mihi placet: non, quod non multis abſtinere potuiſſe in illo Commentario, ac per leges methodi debuiſſe Salmaſium judicem; ſed, quod ex locuplete penu, velut ex horreo quodam, liberali manu tot tantasque opes promat, magno uſui omnibus futuras. Magnus enim in illo ſcripto theſaurus & velut aurifodina latet, atque unice pene nunc profuit illi, qui vaſtum Lexicon Philologicum nuper concinnavit, relatis ad litera-
15 rum claſſes commentationibus, quæ primum ad Solini verba alligatæ erant. * Reprehendit Guido Patinus *Epiſt. 17.* hanc in *Cauſſino* & *Cornelio a Lapide* ſcribendi rationem, qui omnia cum pulviſculo converrant, & in unum librum conſtipent. Cujus hæc verba: *Celui de la Cour ſainte eſt veritablement plein de rapſodies & principalement au 3. & 4. Tome. Ce fut l'avarice du Libraire qui preſſa ce bon Pere d'augmenter le nombre de ces volumes, afin de gagner davantage, & neanmoins le bon homme étoit épuiſé, Il avoit mis tout ce qu'il ſavoit de bon dans les deux premieres Tomes. Un autre Jeſuite nommé Cornelius à Lapide en a fait de même. Il a commenté presque toute la Bible en 12. Tomes: mais il a mis plus d'erudition dans ſes deux premiers ſur les livres de Moiſe & ſur les Epitres de S. Paul, qu'il n'y en a dans les dix autres. Il eſt d'un homme Savant comme d'un ſac; quelque*
16 *plein qu'il ſoit il s'epuiſe, & enfin demeure vuide, à force d'en tirer.* * Eodem modo in unum librum omnia conſtiparunt *Aſcanius Martinengius* gloſſa magna in cap. 1. Gen.
17 ubi pene omnia, quæ ad totam rerum naturam pertinent, congeſſit; * ſimiliter *Roſſelius* Commentario in Hermetis Triſmegiſti Pimandrum, omnes diſciplinas ine-
18 pte conſarcinavit. * *Marſennus* quoque comment. in Geneſ. ſylvam variarum rerum, ſed eruditam, complexus eſt.

Nos jam ad enarrationem illorum Autorum, qui collectanea & Locos
19 Communes ſcripſere, procedimus. * Fuere ejus generis Scriptores apud antiquos non pauci, qui in certo genere collectanea quædam ſcripſere; etſi uni-
20 verſalia ab illis non habeamus. * Hujus exempla in utroque Plinio, Gellio aliisque habemus, & argumento ſunt librorum excerptorum apud veteres nomina. Huc ſpectant libri commentarii, ita dicti a commentando, quod in memoriam nobis revocent, quæ lecta ſunt; Straboni Hypomnemata dicti. Gellius etiam memorias & conjectanea, quod multa in unum aggerantur, vocari teſtatur. Quæ JCti digeſta vocant, Loci Communes ſunt. Habent & Græci ſuas χρηστομαθείας, de quibus Mauſſacus in præloquio notarum ad Harpocrationis Lexicon, quod nomen Bœclerus excerptis ſuis Terentianis impoſuit, ἐκλογάς, quas Latini electa vocant. Tales ſunt Stobæi Eclogæ, Electorum librum Plinium ſcripſiſſe accepimus, de quibus libris fuſius agunt Hermannus Hugo *libro de prima ſcribendi origine cap. 31.* & Clariſſ. Schefferus *libro de Stylo cap. 12.* Græci excerpta epigrammatum Ἀνθολογίας nomine appellabant, de quorum Autoribus, colligendi modo multa doctiſſimus Vavaſſor *Libro de epigrammatibus, cap. 16.* commen-
21 tatur. * Nunc ad recentiores Scriptores deſcendemus, e quibus generaliores illos ſeligemus: nam omnium, qui quacunque in arte & diſciplina collectanea ſcripſerunt, ratio nunc haberi nequit; habebitur, cum ad diſciplinas illas pervenerimus. Fuere

jam

jam tum barbaro illo seculo ante παλιγγενεσίαν literarum nonnulli, qui in omni genere collectanea scripserunt, sed cellarum fœtores spirantia. Hinc tot illorum sunt specula, repertoria, quodlibeta, deflorationes, quæ vel ipso nomine suo produnt elegantias suas, de quibus non est ut solliciti nunc simus.

22 VINCENTIUS BELLOVACENSIS EPISCOPUS primus e luto aliquantulum emersit. Fuit ille ordinis Dominicani, natione Burgundus. Ejus extant quatuor specula, videlicet Doctrinale, Naturale, Morale & Historiale. Vasti illi libri sunt, & non contemnenda diligentia congesti; sed ubique perlucet illius seculi ruditas. Sub Doctrinali Speculo comprehendit dogmata Metaphysica, Logica, Theologica: sub Speculo Naturali comprehendit Physica & Mathematica: totum pene Plinium exscripsit, & omnes Autores Geoponicos: in Speculo Historiali incipit historias ab initio mundi, usque ad annum Christi 1244. quas alius usque ad annum 1444. continuavit. Atque hæc causa esse videtur, quod Vindingius in Additionibus illis ad Dekeri librum de Scriptoribus Anonymis putat, hoc Speculum Historiale totum ab alio quodam Vincentio esse confectum. Ejus in historia non magna fides est; nota enim est Monachorum in illo genere industria. Est tamen nonnunquam, ubi in sterquilinio hoc auri aliquid apparet. Habuere illi nonnunquam libros, aut descripsere, qui ad nostras manus non pervenerunt. In Speculo Morali habentur omnes illæ materiæ, quæ ad philosophiam moralem & civilem spectant. Variæ quæstiones circa hoc negotium, quasi per lancem saturam, e Scholasticis congestæ, aliquo tamen ordine: sed de omnibus illis libris hoc pronunciandum, quod Horatius de cujusdam Poëtæ carminibus:

Cum flueret lutulentus, erat quod tollere velles.

Profuerunt tamen hi labores illis, qui postea libros ejus generis ediderunt.

23 THEATRUM VITÆ HUMANÆ THEOD. ZWINGERI & LAUR. BEIERLINGII vasta exhibent Volumina, per omnes rerum titulos deducta, magis tamen ad eloquentiam, quam philosophiam instructa: quæ enim ad scientias pertinent, modico apparatu proponuntur, materiæ morales & civiles, quarum usus in eloquentia præcipuus est, majori cura sunt congestæ. Melius faciunt, qui excerpta ad disciplinas, qua disciplinas, spectantia sejungunt, quarum singulis singularem ego librum destinari vellem. Zwingeri Theatrum Vitæ humanæ aliquoties editum est, cujus ille primus autor non fuit, nam a Conrado Lycosthene, Viro erudito, ab apophthegmatum & similium collectaneis celebri, initia sua accepit. Inprimis molesta est tam anxia & sollicita rerum divisio, quæ nescio quam μικϱολογίαν sapit, in hoc Scriptorum genere inutilem; distrahit enim animum & oculos inquirentis. Sub eodem titulo a Beyerlingio Antverpiæ liber ille prodiit, sed accommodatiore ordine alphabetico, & longe auctior. Ille itaque posterior labor præferendus est Zwingeri laboribus.

24 Theatris illis vitæ humanæ subjungendi sunt POLYANTHEARUM SCRIPTORES, quorum usus præcipuus est in eloquentia & in Dissertationibus scribendis. Continent enim gnomas, apophthegmata, similia, exempla: 25 * secundum quem ordi-

ordinem Polyantheam ſuam congeſſit JOSEPHUS LANGIUS, cujus extat ſub illo titulo liber, in folio editus, non quidem inutilis, ſed ordine illo non ſatis ad uſum
26 accommodatus. * Hunc laborem poſtea continuavit JANUS GRUTERUS, Vir in colligendo diligentiſſimus, ut teſtantur tot ejus libri: ſequitur eandem methodum, qua uſus eſt Langius; ſuperat vero mole Langii librum, qui gravatur nimis exſcriptione integrarum pene Orationum, quibus integra folia complentur, quod tamen in Catalogis τῶν γνωμικῶν fieri non debebat. Utriusque libri extat Epito-
27 me in uſum tyronum. * Illos vero utriusque labores longe ſuperavit TOBIAS MAGIRUS, cujus extat liber ſimilis ſub titulo *Polymnemonis,* elegans & concinnus, ac pulcherrimo ordine digeſtus, qui per ſe aptus ſit enthymemata ſubminiſtrare Orationem aut Diſſertationem aliquam ſcripturo. Magno ſane tædio ac labore ſublevat ille quærentes, dum ſub ſpecialibus titulis adferuntur ſententiæ ejusdem argumenti. Quo labore ſuo pene videtur aliqua ex parte præſtitiſſe, quod volebat *Schraderus,* qui peculiarem Theſium & Enthymematum Rhetoricorum librum conficiendum ſuadet, cui conficiendo vel ſupplendo mirifice prodeſſe poteſt. Id dolendum eſt, non adjecta fuiſſe poſtremæ editioni auctaria illa, quæ Autor ille, dum viveret, libro ſuo adjecerat. Noluerunt ſcilicet Bibliopolæ ære illo redimere, quod poſtulabant hæredes, atque ita in lucem ediderunt nulla addita ſyllaba.

28 JOH. BAPTISTA BERNARDUS ſcripſit *Seminarium totius Philoſophiæ Ariſtotelicæ & Platonicæ,* editum Lugd. an. 1599. in fol. Si titulo illius libri fides habenda eſt, opus eſt admirabile, quod Philoſophorum Græcorum, Latinorum, Arabum, quæſtiones, concluſiones, ſententiasque omnes integras & abſolutas, perſpicua methodo congeſtas, complectitur. Non quidem præſtat, quod promittit titulus; eſt tamen non contemnendi uſus liber in evolvendis ſententiis Philoſophorum, tam Peripateticorum quam Platonicorum, atque adeo indicis potius alicujus vicem tenet, & de aliqua re ſcripturo ſubſidia ſuppeditat, Judicio tamen illum oportet uti ſuo, qui ejus opera utitur, neque temere illi ſoli fidere ſine collatione ipſorum locorum. Namque in ſententiarum congeſtione ſæpe nimius eſt & tautologus, ſæpe etiam deficit. Laudandus tamen liber eſt, quod nullus ipſi ſimilis ſcriptus eſt, ideoque in pretio habendus. Et mihi quidem videtur liber ille non ex lectione ipſorum Autorum, quod fieri debebat, ſed ex eorum indicibus compaginatus.

29 GERHARDI JOHANNIS VOSSII liber *de Idololatria & Phyſiologia Chriſtiana* inter Locorum Communium Scriptores laudari debet. Penus hic panditur variarum rerum, ut LL. CC. titulo inſigniri omnino debeat, non tamen temere ſcriptorum, ſed optimo judicio digeſtorum, quos ſua induſtria ex rerum univerſitate collegerit. Nam cum de idololatria inſcribit, videtur argumentum huic libro quæſiviſſe, ne ſub collectaneorum titulo nomen ejus viluſceret. Quod certe ad phyſica illa attinet, illa non alia occaſione ipſi nata, nec diffitetur in Præfatione operis. Quare noctium Leidenſium titulo inſignire voluit exemplo A Gellii, quod tamen conſilium poſtea mutavit, atque ſuo de Idololatria operi velut appendicem adjecit, quæſito utcunque

con-

connexionis argumento. Liber eſt profecto totus aureus, & magno apparatu rerum refertus. Theologiæ Gentilis primordia quanquam jecerit Gyraldus, & alii ante ipſum, ipſe tamen longe locupletiora & accuratiora dedit illa omnia, ſuo interpoſito ubique judicio. Utinam poſtremam ejus partem de rebus naturalibus ita elaboraſſet, certe complexum totius univerſi liber iſte ſiſteret. De hoc libro ita Grotius judicat; Alios quidem titulos plus, quam præſtat, promittere; hunc vero librum plus præſtare, quam titulus promittit. Pene idem habuiſſe conſilium videtur hujus libri argumento, quod habuit *Commentario ſuo in Solinum Salmaſius*, in quem omnes ſuos Locos Communes exhauſit. Eſt enim ille Commentarius de omnium rerum nomenclatura Criticus. Optima editio prodiit Amſtelodami 1668. in fol. Simile argumentum tractant, quod ad phyſica illa attinet, rerum naturalium Scriptores, ut *Geſnerus* in omni animalium genere, & *Aldrovandus*, qui poſt Geſnerum ampliore theatro illa omnia propoſuit, quanquam plura ex ipſo Geſnero ceperit; ne quid dicam de aliis, qui in re metallica, gemmaria ſimilibuſque ſcripſerunt, de quibus ſuo loco.

GISBERTUS VOETIUS *in Diſputationibus ſelectis* inter Locorum Communium Scriptores referri potius debet, quam inter Dogmaticos accuratos. Ut enim Vir fuit multæ lectionis potius, quam judicii, ita magno ſtudio cumulavit Autores in doctrina, quam proponit. Habentur vero varia in iſtis libris Theologica, Phyſica, Moralia, Civilia, Hiſtorica: quo nomine prodeſſe ad omne ſtudiorum genus poſſunt. Selegit materias non vulgares, Autorumque locos diligenter congeſſit. Notandi ſcil. ſunt tales Autores, qui velint, nolint, largiuntur de ſuo citra aliquod plagii crimen: ſimiles quippe iis, qui aurifodinas oſtendunt, quæ deinde ab aliis occupatæ juſtos efficiunt & bonæ fidei poſſeſſores. Quanquam enim, qui paulo peritior eſt illarum rerum, facile ſubolfacere poſſit, quibus indiciis profecerint aliqui, objici tamen illis crimen non poteſt, quod in communes fontes facile ſit unicuique incidere. * Atque hic in univerſum de omnibus Diſputationibus & Diſſertationibus monere velim, eas diligenter collectas Locorum Communium vicem præſtare poſſe: ſolent enim plerumque Autores earum in omnibus congerendis, quæ quacunque ratione ad argumentum pertinent, eſſe operoſi, & maxime ſingularia congerere. Seligendæ vero ſunt, quæ de argumentis rarioribus ſcriptæ ſunt: quarum vaſtum numerum, ſi quis agat, facile quis congerat; ac velim eas accuratius notari, quod conſilium Cinelli fuit in Bibliotheca volante. In juriſprudentia multæ ſunt exquiſitiſſimorum argumentorum Diſputationes, quæ prodeſſe JCtis variis in rebus poſſunt.

ALEANDER TASSONUS mirabilis ingenii homo fuit, Italus, ſingularem ex eo laudem quærens, quod optima ſcripta veterum ac recentiorum communi omnium ſeculorum & hominum judicio approbata, moleſtiſſima & invidioſa cenſura vexaret, ſemper in illis quærens, quod carperet & reprehenderet, & nodum nonnunquam in ſcirpo. Scripſit Italica lingua librum, cui titulus: *Penſieri diverſi*, i. e. variæ cogitationes, in quo multa notabilia & vexata problemata proponuntur, Phyſica, Moralia, Civilia, Hiſtorica, quorum rationem indagat. Dignus liber lectu eſt.

Prodiit Venet. An. 1646. in 4to. Credo vero hunc librum natum esse primum Autori ex Excerptis. Non immunis ab illius cavillis fuit *Homerus* e veteribus, cujus ineptias 500. sententiis voluit ostendere; non *Franciscus Petrarcha* e recentioribus, quem integro libro castigavit, ab aliis vicissim convitiis, ut par erat, exceptus. In-
33 tegras in Italia Academias scriptis contumeliosis provocavit. * Ut ostenderet ingenium ad paradoxa natum, edito libello carnificis se panegyristen præstitit, quo aliquorum risum, aliquorum indignationem incurrit, in aliquam certe infamiæ partem ipse venit. Eristicorum ejus scriptorum Catalogus habetur apud Leonem Allatium in apibus urbanis, unde desumptus præfigitur huic libro. Inter illos libros præcipue nominari debet, quem de *historia Ecclesiastica* scripsit, in qua passim Baronii Annales examinat, & eorum fidem labefactat.

34 BALTHASAR BONIFACIUS *Historiam ludicram* edidit. Vir ille pene infinita scripsit, ut solus Bibliothecam facere possit, diffusæ lectionis, nec tamen nullo judicio. Scriptorum ejus Catalogus habetur in ultimo capite Historiæ ludicræ. Ipsa vero Historia ludicra varia habet ex historiis collectanea, & quidem selecta, de quibus non facile cogitarint alii. Occurrunt non pauca ex naturalibus, ac multa subministrantur de argumentis selectis aliquid dicturo. Prodiit Bruxell. anno 1656. in 4to.

35 JACOBUS PONTANUS, Jesuita doctus, *Attica bellaria*, ut vocat, scripsit, i. e. varia collectanea historiarum, rituum, salium, facetiarum, in quibus multa occurrunt notatu digna, quanquam argumenta tamen vulgaria interdum immiscentur. Po-
36 strema editio prodiit Francof. 1644. in 8. * Idem *Progymnasmata* in lucem edidit, in quibus per rationem colloquiorum, varia proponit in usum linguam Latinam addiscere cupientium, ac eorum, qui antiquitatum aliarumque rerum notitiam sibi parare velint. Simili modo per colloquiorum *formam* alii collectanea varia dedere; ut *Torquemada* in Hexaemero suo, *Erasmus Francisci, Harsdorfferus* in variis scriptis, *Martinus Zeilerus* in Dialogis suis Germanicis.

37 JOHANNIS RAVISII *Officina* liber utilissimus est ad omnem doctrinam. Nam exempla vera, fabulosa sub titulis suis collegit; sed breviter admodum, ne nimia mole Opus gravaretur. Ad carmen scribendum non parum conducit, ubi exempla fabulosa utramque paginam faciunt. Horum autem magna ac bene digesta ibi farrago est, & ita compendiose instituta, ut carere illo non possint, qui exercitia oratoria & poëtica tractant. Exiguo illo libro felicius uti possumus, quam diffusis Zwingeri & Beierlingii libris. Ipsa illa officina dudum non amplius comparuit in officinis librariis. Ejus epitome aliquoties impressa est. Prodiit Genevæ 1626. in 8vo. Hoc libro tanquam Locis Communibus in hoc genere uti quis potest, adjectis vel in margine, vel munda charta interposita, quæ illic non notantur.

38 JOSEPHUS LAURENTIUS, Lucensis, scripsit *Polymathiam*, sive variæ antiquæ eruditionis libros sex, quos ille voluit esse tanquam Pandectas antiquitatum, tam Romanarum, quam aliarum. Placet sane consilium istius viri: quanquam imperfectum Opus, & infinitis modis possit ampliari. Editus primum est in 4to liber, sed

postea

postea plenior in fol. prodiit Lugduni A. 1666. Collectanea illa instituta sunt sub forma Dissertationum de materiis antiquariis, viris doctis, tam in, quam extra Italiam, inscriptarum: editio illa in 4to præfationes habet præmissas, in quibus molesta κακοζηλία semper Lipsianizat, quas omisit in sequenti editione, quæ loco illarum rebus auctior est. Præter collectanea nihil præstat ille Autor; rara judicii apparet vis; quintus & sextus liber per indices & lemmata varias antiquitates congerit; adjectis Autoribus, qui de iis fusius tractarunt. Atque hic hactenus intra conatus substitit Autor, quos si perficere aliquis velit aut possit, quo ille bono mactaret rem literariam! Hactenus enim mutila & inania sunt omnia, & ipsum illud Rosino-Dempsterianum corpus, quod in hoc genere tamen unicum pene est. * Habuit, cum 39 viveret, tale Opus in animo GEORG. HIERON. WELSCHIUS, Medicus Augustanus, mirabilis doctrinæ Vir, elegantis ingenii & judicii, & linguarum pene omnium Orientalium & Europæarum peritissimus, cujus ille specimina dedit insignia libris in lucem editis, de quo nos supra plura diximus. Opera ejus per omnes propemodum disciplinas diffusa, Historica, Medica, Physica fuere singularia. * Dolen- 40 dum est, intercidisse morte ejus præclara consilia, quæ nunc æstimare plenius e scriptis jam tum editis possumus, in quibus omnia eleganti sermone scripta, nihil jejunum, & quod Locos Communes sapiat, aut eo filo contextum, quo texere sua plerumque solent, qui nunc scribunt in Germania, qui tamen apud plebem doctorum ut lumina & sidera habentur. Operis illius, quod *Ideam antiquitatum* inscribere volebat, mentionem facit, qui ejus vitam descripsit *Lucas Schrökius*, sub titulo *Memoriæ Welschianæ p. 71. & 72.* Si quis hoc in genere doctrinæ apparatum aliquem instituere velit, ille mature ineunte ætate librum Excerptorum Antiquariorum conficiat, & per meros indices & lemmata excerpat adjectis Autoribus. Quod si quis constanti opera continuaverit, magnum sibi thesaurum comparare poterit, unde successu temporis Opus aliquod universale prodire possit. * *Corpus antiquitatum juridicarum* 41 olim in animo habuit JACOBUS GOTHOFREDUS, Jctus consummatissimus, & nostrorum temporum Cujacius; sed præter ideam hujus Operis nihil vidimus.

GALEOTTUS MARTIUS, Philosophus & Medicus Italus, scripsit librum 42 de *doctrina promiscua* elegantem Francof. editum in 12. An. 1602. Exiguus liber est, sed continet multa memorabilia, Medica, Physica, Philologica, Mathematica. * Do- 43 lendum est, intercidisse libros ejus tres de *rebus vulgo incognitis*, quos Matthiæ, Hungarorum Regi, inscripserat, a cujus Bibliothecario Brassicano cum excudendos accepisset Oporinus Typographus, ab Italo quodam furtim subrepti sunt, teste Neandro in præfatione illa, quam de re Bibliothecaria agentem præmisit Græcæ linguæ Erotematibus pag. 219.

SAMUEL SORBIERIUS Historiographus Regis Galliæ, Vir variæ doctrinæ, 44 Gallica lingua *epistolas* scripsit varii argumenti, in quibus occurrunt Philologica, Philosophica, Mathematica, Medica, Historica, Poëtica, ad varios Galliæ viros doctos perscripta. Multos habemus Autores, qui in epistolis collectanea scribunt: ad evitandum

tandum enim Locorum Communium titulum, talem aliquam formam libri commi-nifcuntur Autores, ut tamen cum aliquo apparatu videantur tradere collectanea fua. Multa habentur in illis, quæ fpectant ad Hiftoriam literariam recentiorum tempo-rum. Ceterum de epiftolarum Scriptoribus, funt enim longe plures, qui fub hoc titulo collectanea congefferunt, integro capite agemus. Liber ille prodiit Parifiis an. 1660. in 4to. Plura ab illo viro prodierunt, de quibus fuo loco dicendi erit occafio.

45 CASPAR DORNAVIUS, Philofophus & Medicus, diligens fuit in nugis, fed eruditis. Alias quidem, Catullo dicente, *turpe eft, difficiles habere nugas*, fed pul-chrum eft habere doctas. Collegit ille ridicula rerum encomia, tam e veteribus, quam e recentioribus Autoribus, Græca, Latina, Germanica. Editus liber ille eft Hanoviæ an. 1619. in fol. hoc titulo: *Amphitheatrum Sapientiæ Socraticæ Joco-feriæ.* Multa illic habentur, quæ ad honeftam animi relaxationem faciunt, & cum volupta-te legi poffunt. Scilicet juvant etiam mimi in eruditorum theatro: mallem tamen omififfet quædam fcurrilia Germanica. Ejus exemplo in Batavis prodierunt talium argumentorum Scriptores, uno volumine collecti.

46 LÆLIUS BISCIOLA Hifpanus fuit. (zz) Scripfit *horarum fuccifivarum* duo vo-lumina in fol. quæ edita funt Ingolftadii, typis Adami Sartorii an. 1611. Varia con-tinet ille liber Naturalia, Moralia, Hiftorica; typis mendofe exfcriptus eft; plera-que ex Plinio & ejus compilatoribus, Solino & Vincentio, defumpta. Incidunt ta-men nonnunquam, quæ notari merentur. Referendus eft ad Locorum Communi-um Scriptores gregarios: nam non ifta judicii vis & induftria e collectaneis illis re-lucet, quæ adhiberi poterat & debebat. Multos tales habemus libros, qui cramben eandem centies recoquunt, & de charta in papyrum fcribunt: E quibus omnibus fi unum aliquod conficiatur cum judicio volumen, per me quidem fcriptorculorum illorum *πᾶν ἀπώλοιτο γένος.*

47 SIMON MAJOLUS fcripfit *Dies caniculares*, ut vitaret Locorum Communi-

48 um fimplicitatem. * Mire ingeniofi funt Autores in titulis Locorum Communium excogitandis, per omnia fcientiarum genera: quemadmodum Poftillarum Scripto-res, quorum facile quis integrum Lexicon confecerit. Ita CASPAR DE REIES li-brum infcripfit *Campum Elyfium jucundarum quæftionum*, cum collectanea tantum varia contineat; LAUR. RAMIREZ DE PRADO librum mifcelli argumenti Philologici in-fcripfit *Pentecontarchum, five, quinquaginta militum ductorem, ftipendiis Ramirezii de Prado conductum, cujus aufpiciis varia in omni literarum ditione monftra profligentur, abdita pan-dantur, latebræ ac tenebræ perveftigentur & illuftrentur*; quo nil ftultius excogitari poteft. Quia 50. libro capita funt, ideo pentecontarchum infcribit. Sunt au-tem omnia Philologica, non quidem indocta, (nam Sanctium aliqui Autorem vo-lunt) fed titulus, credo, ab ipfo Autore additus, Thrafonifmum Hifpanicum fapit. Nofter Majolus per modum Dialogi tractat argumenta, in quæ fe diffundit. Olim aliquot

(zz) Lælius Bifciola, Jefuita, non fuit Hifpanus (uti *h. l.* traditur,) fed Mutinenfis Italus. V. Nathan. Sothwelli *Biblioth. Jefuiticam. p.* 537.

aliquot tomis in 4to editus erat ille liber, noviſſima editio Francofurti in fol. prodiit tomis II. Totus liber eſt quaſi cinnus rerum variarum, filo tamen meliore textus, quam Lælii Biſciolæ liber.

49 JOH. STEPHANUS MENOCHIUS edidit Italica lingua, tomis ſex, *varia Collectanea, Hiſtorica, Phyſica, Sacra, Moralia.* Primum Volumen ſub ficto nomine Johannis Coronæ prodierat Romæ in 4to. An. 1646. Titulus eſt, *le Stuore,* ad imitationem Stromatum Clementis Alexandrini conceptus. Alter tomus ibidem A. 1648. prodiit; uti & ſequentes annis ſequentibus ſub titulo *Trattenimenti Eruditi.* Selectiora ſunt, quæ in his libris habentur, pene eo modo adornata, quo *Philippus Camerarius* horas ſuas ſuccifivas adornavit, & *Petrus Mexias* varias ſuas lectiones, qui liber ex Hiſpanica lingua nunc in Germanicam converſus eſt: quales adhuc plures habentur, quos recenſere omnes non patitur inſtituti noſtri ratio. Sufficiat præcipuos enumeraſſe. Cum ad diſciplinas peculiares ventum eſt, non obliviſcemur illorum, qui ſuæ diſciplinæ Locos Communes ſcripſere.

50 LUDOVICUS CÆLIUS RHODIGINUS vir fuit doctiſſimus, rerum naturalium & humanioris doctrinæ peritiſſimus, &, quod non parum ad laudes ejus facit, J. Cæſaris Scaligeri Præceptor. Extat ejus liber *lectionum antiquarum* titulo, quo continentur multa memorabilia, tam in naturali Philoſophia, quam in Medicina, præcipue vero in humaniori doctrina. Eſt inter præcipuos Bibliothecarum theſauros, & vario modo utilis: quæ enim per totam ille vitam collegit, vel obſervavit, in hunc unum librum videntur congeſta, ut non immerito *Cornu copiæ* vocari debeat. Extremam editionem procuravit Beckenſteinius, Bibliopola. Prodiit vero Francof. & Lipſiæ An. 1666. in folio.

51 GUIDO PANCIROLLUS *Memorabilium* libros duos ſcripſit, quorum prior deperditarum, poſterior noviter inventarum rerum eſt. Eos notis illuſtravit Henricus Salmuht. Multa continentur in illis memorabilia. 52 * Eorum ſupplementum ſcripſit MICHAEL WATSONUS, Collega quondam noſter in hac Academia, in libro, cui Titulus: *Theatrum variarum rerum, exhibens Excerpta & Annotota in libb. de rebus memorabilibus,* Bremæ 1663. in 8vo editum. Illic in proœmio varia referuntur, quæ ad hiſtoriam hujus libri pertinent, & ad res, quæ illo libro continentur. 53 * Scripſit & Watſonus alium librum, cui titulus: *Unio Sapientiæ,* Bremæ An. 1658. in 12. editum, quo habetur Synopſis totius Philoſophiæ. Eſt & ille inter Locorum Communium Scriptores referendus; nam coacervat potius memorabilia ſingularum diſciplinarum, quam dogmatica methodo procedit.

54 CONRADUS LYCOSTHENES vir fuit magnæ diligentiæ in variis Locis Communibus digerendis, quibus pene immortuus fuit. Operi ejus poſthumo, ut dixi, manus injecit *Zvvingerus,* & ſub titulo *Theatri vitæ humanæ* publicavit, quibusdam de ſuis additis. Congeſſit Lycoſthenes ſub titulis *Apophthegmata Virorum illuſtrium & ſapientum,* qui profecto utiliſſimus labor eſt, optandumque, ut aliquis ſolidum corpus conficeret ex omnibus illis Scriptoribus, quorum permultos in omnibus habemus nationibus,

tionibus, Germanis, Belgis, Gallis, Hiſpanis, quod non eſt hujus loci: plerique autem ſic ſcripſerunt, ut ſecundum perſonas diſponerent, non ſecundum locos, vel
55 nullo plane ordine congererent. * Præclarus eſt liber *Eraſmi*, qui *Apophthegmata* collegit ſecundum perſonas diſpoſita, adjecto aliquo indice tum locorum gnomicorum, tum characterum, qui reperiuntur in apophthegmatibus; quem librum Pontificii per invidiam tribuerant Paulo Manutio, eraſo Eraſmi nomine. Ille enim Autor legitur in editione Colonienſi, quæ An. 1666. in 12. prodiit. Lycoſthenis
56 autem Collectanea copioſiora ſunt, & ſub titulis ordinatius poſita. * Idem *Similia* optima methodo digeſſit ſub Locorum Communium titulis, quæ edita poſtea ſunt a Zwingero, una cum addita præfatione de methodo Similium inveniendorum. Liber utilis eſſe poteſt ad Orationes, tam civiles, quam ſacras: ac operæ pretium eſſet plurima talia colligere, quæ quaſi ſemina ſunt argutarum inventionum. Primum metaphoræ ſunt, deinde ſimilia, quæ quaſi metaphorarum evolutiones. Hinc naſcitur ſæpe toti alicui, vel carmini vel orationi, inventio: quarum rerum ſi magnam ſylvam collegimus, dici non poteſt, quantum hoc ſit ad ornatum omnem
57 in eloquentia ſubſidium. * Idem, ut hoc obiter memorem, *Raviſii* Officinam auxit, & in ordinem commodiorem redegit, quod Opus editum eſt An. 1552 in 4to.
58 cujus altera deinde editio prodiit in 8vo. * Idem iſte *Lucii Domitii Bruſonii* Facetiarum & Exemplorum libros in lucem produxit. Italus ille fuit, qui ſub hoc titulo aliqua collegit, quæ faceta videri poterant, ſed tamen pauca: prodiit Baſileæ in 4. A. 1559.

59 Refero huc quoque EMBLEMATUM COLLECTORES; ſunt enim & illi, qui Similium Locos Communes nobis ſuppeditant: nihil enim aliud eſt Emblema, quam, quod pictura repræſentatur, ſimile. Cum enim Simile conſtet duabus partibus, *προτάσει* & *ἀποδόσει*; ita pictura exhibet *πρότασιν*, lemma autem argutum, quod ipſi imponitur, *ἀπόδοσιν*. De ratione Emblematum conficiendorum Autores infra nominabimus, neque hic omnes emblematum Scriptores nominare animus eſt, quorum vaſta ſylva eſt; illos tamen recenſebimus, qui in unum aliquod corpus Emblemata collegerunt: quibus qui recte uti norit, multum ſubſidii inde accipiet ad poëmatum inventiones, imo ad quamcunque Orationem, præcipue ſacram. Non, quod velim, Orationes ſacras ſemper incruſtari apparatu hoc quaſi theatrico, ut fecerunt nonnulli, qui integras Poſtillas emblematicas ſcripſerunt; aut, qui omnia orationis membra picturis illis emblematicis exornant: hoc enim, neſcio quomodo, videtur affectatum & comicum. Melius erit, ſi illis utamur, tanquam Similibus, quæ apta ſunt parare argutas inventiones, cum in meditationes ſacras ſuper aliquot argumenta incidi-
60 mus. * E talibus Scriptoribus nominandus eſt GIOVANNI FERRO, qui omnes Italorum *de Emblematibus* labores uno volumine congeſſit, adjectis quorundam Emblematum iconibus: procedit autem ſecundum ordinem rerum. Prodiit ille liber Venetiis An. 1623. in fol. ſub titulo: *Teatro d'Impreſe.* Illud vero utiliſſimum eſt in hoc libro, quod indices varios adjecerit, quibus tanquam Locis Communibus uti poſſumus. Primus eſt omnium Emblematum cum imaginibus & lemmatibus: primum ponitur imago, res ſcilicet, quæ depicta eſt, & illi ſubjiciuntur

omnia

omnia lemmata quacunque ratione, per totum librum, huic ſubjecto applicata; ideoque ſtatim videre licet, quo in tertio illa inter ſe conveniant. Alter index, qui ſubjicitur, eſt locorum, ſub quibus ponenda ſunt Emblemata, ſecundum ordinem alphabeticum diſpoſitorum, & ſub illis titulis, vel virtutum, vel vitiorum, vel aliarum rerum. Primo ponuntur lemmata, lemmatibus ſubjicitur imago, unde ſtatim patet uno intuitu, quæ qualesque imagines ac ſimilia uni alicui loco quadrent. Si jam in Oratione ſacra in talem Locum Communem incidas, quaſi ſylva quædam dabitur Similium, quæ novis conceptibus (ut omnis analogiſmus fœcundus eſt) anſam præbere poſſunt, qualia Similia conglobata mirifice ornant Orationem ſacram. Legi poteſt præfatio, huic Indici præmiſſa ab Autore. Addidit deinde tertium Indicem ſolorum lemmatum, ſecundum alphabetum diſpoſitorum: adjecta ſingula lemmata ſubjecto ipſi, qui Index in inveniendis lemmatibus Emblematum uſui eſſe poteſt. Quæ, ut argute ſonent, nervoſe proponantur, meditationem ſæpe longam requirunt; valde enim facit ad Emblematum venuſtatem. Quarto adjecit Indicem Autorum, qui certis Emblematibus uſi fuerunt, tanquam charactere quodam gentilitio. Quinto addidit Indicem generaliſſimum, tam Rerum omnium, quam Emblematum & Perſonarum. Altera pars ejus libri, vel potius novus aliquis liber, qui inſcribitur *Umbræ apparentes*, ab eodem Autore eſt. Continuat idem argumentum, in quo multa de uſu Emblematum. * Hunc laborem hujus Autoris, quanquam utiliſſimum, ſuperat tamen alius, Italica lingua ad exemplum ejus ſcriptus, qui nunc in linguam Latinam converſus eſt. Ejus Autor eſt Abbas PHILIPPUS PICINELLUS. Liber itidem Italicus prodiit Venetiis An. 1678. in fol. Latina verſio Coloniæ A. 1681. iterumque A. 1687. curante *Auguſtino Erath.* Singulare hoc habetur in illo Autore, quod Emblematum plerorumque lemmata, e quibus illa Poëtis deducta ſint, oſtendat. Solent enim lemmata a Poëtis deſumi ſub hemiſtichii alicujus ſpecie. Elegantiſſimus liber, & maxime utilis, atque alteri illi præferendus: omnium autem rerum claſſes ordine perſequitur, quam ob cauſam *Mundum ſymbolicum* vocat Autor. Indices adjiciuntur quatuor copioſiſſimi, Lemmatum, Applicationum, rerum notabilium, & locorum S. Scripturæ. Continentur vero hic non ſolum Johannis Ferri, ſed multorum aliorum, Emblemata, quorum index præfigitur. 61

Quandoquidem ſupra de Similium Collectoribus diximus, nunc non erit incommodum etiam de ADAGIORUM SCRIPTORIBUS dicere. Eſt enim ille labor perneceſſarius & maximi uſus. Non eſt hujus loci de Adagiorum natura & requiſitis dicere: id enim plerique præmittunt Scriptores Adagiorum ſuorum collectioni. *At verum eſt, multa vocari Adagia, quæ non ſunt, ſed gnomæ, ſententiæ breves: contra vero longe plura latitare apud Poëtas, Comicos præcipue & Satyricos, quæ vel Adagia, vel Adagiorum loco eſſe poſſunt. Horum abſolutum corpus hactenus nullum habemus. *Promiſerat is, quem ſupra laudavi, WELSCHIUS *Opus Adagiorum Panglottum*, quod cum ipſo intercidit. * QVIRINUS KUHLMANNUS promiſerat in *Prodromo quinquennii ſui mirabilis*, ut vocat, tale aliquod *Adagiorum corpus uni-* 62 63 64 65

verſale; ſed illa fortaſſis in fumum cum aliis ejus promiſſis abiere. Meo conſilio ſi ſtandum hic eſſet, nollem adeo ſollicite diſtingui adagia a ceteris ſententiis argutis: ratione enim uſus & finis conveniunt. 66 * Suaſerim ego, ut quis ab ineunte ætate Locos Communes conficiat Adagialium, quo referat non tam adagia, quam illa παϱοιμιώδη adagialia, quæ inveniuntur in Poëtis, Comicis, Satyricis, ſcriptis eriſticis, quod hactenus nemo fecit. Quanti vero uſus res illa ſit, deprehendent, qui ſtylum aliquando operi eleganti admoturi ſunt. Qui promptuarium habent iſtis collectaneis refertum, illis quaſi ſub manu creſcent raræ inventiones, argutæ meditationes, & ſimilia.

67 ERASMUS ROTERODAMUS primus fuit inter Adagiorum Collectores, quod opus ipſi ſuo tempore profecto fuit difficillimum: nam credo, illum plus laboris operæque huic ſcripto impendiſſe, quam multis aliis. 68 * Liticulam illi aliquando movit *Cælius Rhodiginus,* quaſi ſurripuerit ſibi aliqua circa Adagia meditata; ſed non habet, quo jactet ſe Rhodiginus, quod guttula una vel altera hunc fontem auxerit: paucula enim ſunt, quæ in Opere ipſius *antiquarum lectionum* habentur de quibuſdam Adagiis. 69 * Etiam *Verdierius* nugaciſſimus ille veterum & recentiorum cenſor p. 158. ungues ſuos in hoc opere figit, cui ſimilem ille ne paginam quidem ſcribere poterat. Multæ ſunt Operis ejus editiones, Frobeniana eſt emendatiſſima. Edidit & Henricus Stephani e typographeo ſuo. Nova editio omnium eſt corruptiſſima, licet ceteris locupletior: nam adjecta ſunt Eraſmi Chiliadibus Cognati, Junii & aliorum Autorum Adagia. Liber eſt, quo nemo carere poteſt Latinæ linguæ paululum ſtudioſior. Sufficere tamen tyroni epitome ejus poteſt, & in Germania & Amſtelodami nitidior edita. In qua præterea laudandum eſt, quod Adagia ſuis ſub titulis ponantur, quod non fit in magno Opere, ubi index ſupplet locorum communium titulos.

70 JANI GRUTERI *Florilegium Ethico-politicum* aliquot tomis multarum gentium Adagia complectitur. Colliguntur in hoc libro ſine ordine breves ſententiæ, & Adagia Græcorum, Latinorum, Germanorum, Italorum, Belgarum, Hiſpanorum, Gallorum, Anglorum: ſed confuſum chaos eſt, & plane non ad uſum: eſſet vero maxime, ſi ſub titulos redigerentur. Uti tamen hoc libro vel ſic poſſumus, & ſi tantum temporis ipſi impendere velimus, redigere poſſumus in ordinem. Sed multa hic habentur, quæ vix argutæ ſententiæ laudem merentur: nam effata omnia, vel moralia vel civilia, in Adagiorum cenſum venire non debent. Notulas aliquas breves adjecit, ubi ſententiarum ſenſus obſcurior, præſertim in Publii Mimi ſententiis, quæ omnium ſunt argutiſſimæ. 71 * Neque gnomæ & jambi, quos ipſe confecit, ſunt contemnendi, qui & in *Polyanthea* ejus leguntur, & ſeorſim in libro, cui titulus *Bibliotheca Exulum,* habentur. Tres ejus libri partes conſtituuntur. Editus eſt Francofurti 1610. in 8vo.

72 JOH. ANTONIUS BERLUCIUS *Adagia ſelecta* An. 1632. edidit in 8vo, cum eleganti præfatione, in qua exhibetur methodus uſurpandi, imitandi ac inveniendi Adagia. Continentur in illo libro Adagia Græca, Latina, tum & hemiſtichia ada-

gialia, apud Poëtas occurrentia; ſed nimium brevis eſt in colligendis iis: multa enim obſcuriora ſunt, quam ut ſic ſtatim intelligi poſſint. Sed ab illis forte ad Eraſmi Chiliades remitti poſſumus: tituli ſunt magna cura diſpoſiti, quod optimum in hoc libro eſt. Ceterum omnia illa referuntur Adagia & Adagialia ſine Autore & teſte, quod fieri tamen non debebat: niſi enim apud Autores rectum eorum uſum inquirere poſſimus, fruſtraneus ille labor eſt, deinde dubius ſemper quis hæret, an verum ſit Adagium, quove ſenſu uſurpandum. Multa quoque afferuntur, quæ Adagiorum nomine non digna ſunt: liber interim non contemnendus, cujus telam ſi quis pertexat, atque illa, in quibus deficit, ſuppleat, præclarum ille Opus concinnare poſſit.

Collegit & Eraſmi Adagia, aliasque ſententias proverbiales, Græcas, Latinas, 73 Germanicas ſub certis Locorum Communium titulis JOSEPHUS LANGIUS, quæ Argentorati Anno 1596. in 8vo impreſſa ſunt. *Loci vero illi concepti ſunt 74 ſecundum ſeriem illam, quam Sturmius olim excogitavit, & in compendio ſuo Latinæ linguæ ac Theſauro Elocutionis Græcæ ſecutus eſt *Joannes Benzius*. Quorum locorum inſignis ſane uſus eſt, ſi illa methodus in omnibus adhibeatur. Proponitur animo idea rerum inter ſe connexarum. Sed Adagia, cum ad varias actiones ſpeciales referri ſoleant, iſtis generalibus titulis non poſſunt omnia comprehendi. Subjungendi itaque generalibus illis titulis ſunt ſpecialiores, ut fecit quidem Langius: ſed illi pauciores ſunt, longeque plures requiruntur.

Dixi ſupra, hemiſtichia aut verſus integros Poëtarum Adagiis æquiparari. Si quis iis commode utatur, magnam elegantiam conciliat ſermoni, inprimis Epiſtolis, ac iſti dicendi generi, quod numero & periodis non moroſe nimis adſtringitur: nam in oratione ſeria vel nullus, vel rarus earum uſus. *Eſt vero *Homerus* 75 omnium Poëtarum Pater & Princeps, adeoque Adagia aliqua ex illo collecta venuſtiora præ ceteris ſunt. Edidit itaque JACOBUS DUPORTUS, Cantabrigienſis, Græcæ linguæ in Academia illa Profeſſor, *Gnomologiam Homeri*, Cantabrigiæ An. 1660. in 4to. Illo in libro ſub titulis certis collegit ſententias Homericas, quarum aliquæ Adagiorum titulum merentur; aliquæ tantum ſententiarum nomen. Laudabilis quoque ille labor eſt eam ob cauſam, quod duplicem paralleliſmum adjecerit, unum e locis S. Scripturæ, quibus Gnomæ Homericæ vel affines, vel non abſimiles, alterum e gentilibus Scriptoribus, Poëtis, Oratoribus: addidit paſſim Notas Criticas. Subjecit triplicem Indicem, ſententiarum, locorum Scripturæ, & vocabulorum, ideoque non ſolum in eloquentiæ uſum, ſed & ad exeſin commendari labor ille poteſt. *Quo argumento ſe ZACHARIAS BOGANUS, 76 Anglus, exhibere voluit. cujus extat *Homerus Hebraizon*, quo in libro collegit phraſeos Homericæ textusque Hebraici & Græci in S. Codice paralleliſmos. * Imi- 77 tatus videtur MICHAELEM NEANDRUM Duportus in hoc Opere, cujus extant ſuper varios Poëtas Græcos *Excerpta ſententioſa*, non ſcholarum tantum bono publicata, ſed & viris uſui futura. *Habemus ab illo *Locos Communes* 78 *Philoſophicos Græcos*, Lipſiæ 1588. a diſcipulo ejus, Johanne Vollando, editos, in quibus ſententiæ & verſus ad moralem doctrinam pertinentes habentur;

79 * item *Aristologiam Pindaricam*, *Aristologiam Euripidis*, *aliorumque Poëtarum Græcorum.* Certe viro illo nemo diligentior in informanda optimis præceptis juventute, cui
80 multum tum temporis debuit Germania nostra. * Idem quoque Locos Communes Philosophicos Latinos sub titulo: *Ethice vetus & sapiens veterum Latinorum Sapientum & Poëtarum* An. 1585. edidit, quibus adjiciuntur Versus proverbiales Leonini & Germanorum sapientum sententiæ proverbiales.

81 Quod in Homero fecit Duportus, id ante illum in *Virgilio* fecerat VALENTINUS ROTMARUS, quanquam dissimili ingenio & judicio, addo & labore; nam imperfectum Opus est, & longe plura nobis dare poterat. Scripsit *Centurias V. & Decurias tres versuum proverbialium.* Liber editus est Ingolstadii ann. 1570. in 8vo. qui raro reperitur: sed tamen sperni non debet, cum ad ejus exemplum institui plura talia possint. Aliqua ex illo excerpsit RUDOLPHUS GOCLENIUS in *praxi artium generalium*, ubi agit de analysi affectionum troporum, & ex Eclogis Virgi-
82 lianis Rotmariana Adagialia in hunc locum conjecit. * Idem quoque in Virgilio BARLANDUS fecit; cujus extant *Versus proverbiales*, Basil. A. 1539. in 8. editi. Spachius in *Nomenclatore Philosophico* quoque nominat HIERONYMI CLOCII *Versus proverbiales ex Virgilio*, Cremonæ apud Vincentium Conctum 1562. in 8. editos, quos ego non vidi. Si quis in *Juvenalem* & *Horatium* similem laborem suscepturus esset, vel omnes eorum Versus adagiales sub titulos redigere vellet, quod neminem hactenus fecisse memini, Promptuarium aliquod hoc in genere habituri essemus. Sed pauci sunt, qui Veneres illas intelligunt. Qui Flores Poëtarum collegerunt, non pertinent ad hanc classem; nam illi simplices sententias & descriptiones tantum exhibent.

83 Prodiit & liber cum illo titulo: *Acute dicta omnium veterum Poëtarum,* Parisiis An. 1664. in 12. cujus Autor non adjicitur, nisi forte PHILIPPI BRIETII sit, cujus *Syntagma de Poëtis,* miserum certe & jejunum, præfigitur. Magnificum aliquid spirat titulus: nam, ut frons libri promittit, Opus editum est ad usum Sereniss. Ducis Gvisii: sed tenuis labor est, &, ut vere dicam, ineptus, quamquam titulus faciles emptores allicere posset. Certe, cum nucleos deberet colligere, non nisi cortices collegit, & præterea ex omnibus Poëtis paucissima, quæ nec gnomæ sunt, nec adagia,
84 nec phrases, nec descriptiones. Totus inanis supervacuusque labor est. * HAYNECCII *Medulla Terentiana, Tulliana*, sententias tantum continet. Ita CHRISTOPH. DIBUADIUS *flores & sententiose dicta e Senecæ Tragœdiis* collegit.

85 *Adagia Græcorum* e Zenobio seu Zenodoto, Diogeniano & Suidæ collectaneis partim edita, partim Latine reddita, publicavit ANDR. SCHOTTUS, Antverpianus, e Societate Jesu, quæ edita sunt Antverpiæ an. 1612. in 4to: liber est optimus & rarus, omnino noscendus elegantioris literaturæ studiosis: collecta sunt non secundum Locos Communes, sed secundum initiales literas Adagiorum, Notas eruditas adjecit Schottus, quibus partim obscuriora, quæ non satis ab Autoribus explicata, exposuit, partim locis parallelis illustravit: pleraque certe illorum jam tum in chiliadas suas re-
86 tulit Erasmus, sed suavius est & utilius ex ipsis fontibus haurire. * Ac reperiuntur tamen

tamen multa ab Erasmo non notata, forte quod non attenderet, vel quod civitate Latina nondum donata; neque enim omnium gentium Adagia omnibus conveniunt; sed est quidam lepor linguæ, quædam occasio inveniendi Adagia, non statim aliis nationibus cognita. Usus omnium magister est; quanquam tamen per *συμβολισμὸν* ceterarum gentium effici formarique in alia lingua Adagia possunt. Sed delectu & judicio hic opus est. Imo si Adagiorum loco non erunt, vel simile aliquod aut argutam phrasin suppeditabunt. Adjiciuntur proverbiis illis Græca proverbia metrica, quorum loca in margine notavit Schottus, & Parallelismis, tum Græcis, tum Latinis, illustravit. Adjecti sunt Indices locupletes, tam Latinus, quam Græcus. * MICHAELIS APOSTOLII *Proverbia Græco-Latina* a Petro Pantino cum notis ejusdem & aliorum in 4to Lugd. Batav. An. 1619. & in 8vo antea Basileæ Anno 1538. edita. 87

Adagiorum sacrorum Scriptores segregari a plebejis & civilibus debent; pleraque enim illorum ita sunt comparata, ut communis illa oratio respuat & profanum aliquod sonent, si profano sermone temerentur; latitant ita permulta in Codice V. & N. Testamenti, nondum digne satis excussa. * *Hebraica Adagia* collegerunt PLANTAVITIUS, DRUSIUS, & BUXTORFFIUS, qui e Rabbinis sub titulis illa collegit, arguta profecto & in quibus multum est sapientiæ reconditæ. * *De Adagiis N. Testamenti* Diatriben scripsit JOH. VORSTIUS, quæ edita est Coloniæ Brandenburgicæ in 4to an. 1686. Latitant in scriptis Patrum antiquioribus insignia Adagia, quorum collectio utilissima est: sed pauci sunt, qui in hoc genere suam exercuerunt industriam. * E nostratibus Theologis JOACHIMUS ZEHNERUS *Adagiorum sacrorum Centurias V.* scripsit, quas ex universo Bibliorum Codice collegit. Editus est liber Lipsiæ in 4to, An. 1601. Adagia illa parallelismis illustravit, tum Patrum, tum gentilium quoque Scriptorum, quæ prodesse magnopere possunt ad orationes sacras. * Scripsit & *Similitudines Biblicas*, quæ Adagiis accenseri optime possunt, & ad eundem usum transferri. * Ultimo loco scripsit *Similitudinum Biblicarum παραλειπόμενα*, pro ratione materiarum convenientium in Locos Communes digesta. Addidit deinde Indicem, quo disponit Similia secundum Scripturam, quæ prodierunt Lipsiæ anno 1604. in 4to. * Scripsit & *Adagia sacra* MARTINUS DELRIO Hispanus, Autor satis notus e Disquisitionibus suis magicis aliisque scriptis. * Habentur vero illic Adagia e Patribus excerpta; sed imperfectus ille labor est, quem quidem *Aloysius Novarinus* ampliorem suscepit, publicato ejusdem argumenti libro, qui tomum ultimum constituit Lectionum suarum. Prodierunt Novarini etiam scripta duobus tomis in folio, quibus multa continentur curiosa ex antiquitate sacra collecta, imprimis quod ad ritus nuptiales sacros & hostias eucharisticas attinet. 88 89 90 91 92 93 94 95

Non negligendæ sunt vernaculæ exterarum gentium deliciæ. * Habet Italica lingua miras Veneres, omniumque argutissima est in explicandis animi sensibus; quod docent tum poëmata, tum dissertationes, ab illa natione scriptæ, apud quam quasi in legem abiit, ut non nisi argute efferant animi sensa; in quibus ita versantur, ut fastidium excitent nimia argutiarum copia. * Quod ad proverbia illorum 96 96

attinet, primo loco recensebo ANGELI MONOSINII *florem Italicæ linguæ* libris 9. comprehensum: in quorum quinque prioribus agit de congruentia Florentini sermonis cum Græco Romanoque, ubi præter phrasin & Syntaxin plus mille proverbia conferuntur & explicantur. Prima itaque pars illius libri Adagiorum est *συγκριτικὴ* comparativa, quæ demonstrat, quæ Adagia Italis cum Græcis & Latinis sint communia. In ultimis 4. recenset peculiaria & propria Adagia, tresque illorum chiliades. Addidit Indices Adagiorum & rerum notabilium uberrimos; sed locos communes vel titulos non adjecit. Elegans est & doctus liber, editus Venetiis An. 1604. in 4to. Prodiit, si recte memini, altera ejus locupletior editio.

98 JULIUS VARINUS edidit elegantem librum, cui titulus: *Scuola del Volgo*, qui editus est Veronæ An. 1642. in 12. Habentur in illo libello proverbia Italica, secundum actiones humanas disposita, quibus simul per connexionem aliquam prudentia quædam moralis & civilis ex istis Adagiis efflorescens inculcata, quam ego methodum omnibus proverbiis applicatam vellem. * Cum enim illa nascantur ex actionibus hominum, earumque circumstantiis, e quibus has sententias velut universalia colligit populus, elegantissime eo referuntur. Ideoque elegans titulus est, quem Autor præposuit huic libro, quod vocet illum *Scholam vulgi*: nam vulgi hæc sapientia est, ejusdemque schola non solum, sed & sapientum. Nam de his quoque interdum verum est: *Vox Populi, Vox Dei.* Non ineleganter Draxe in Præfat. Bibliothec. suæ scholasticæ: *Veteris Philosophiæ reliquias nobis prægustandas propinant, sunt ingenii cotes, dotes, & indices: sunt vitæ ordinandæ norma & amussis: vitia humana non tam salse & scite, quam cum autoritate quadam exagitant: sunt memoriæ subsidia & promptuaria: declamaturis & subito dicturis amplum & aptum e re nata sermonis apparatum auditoribus accommodatum subministrant: orationem nostram allegorice, ironice, metaphorice, & hyperbolice enunciatis voculis decorant & exornant.* * Est & alius quispiam ORLANDUS PESQUETUS, qui *proverbia Italica* congessit ordine alphabetico, & in thesauro Gruteri habetur; sed ceteri illi præferendi. Mentio etiam fit, si recte memini, in postremis Ephemeridibus Gallicis novi cujusdam Autoris, qui proverbia Italica congesserit, cujus mihi nunc nomen excidit. Alii nominant *Thomasii Buoni* Proverbia Italica, Venet. in 8. 1604. & 1606. duobus tomis edita, quæ non vidi.

(margin: 99, 100)

101 *Gallicorum Adagiorum* Scriptores pauci sunt, quantum ego quidem memini: Bibliotheca certe Thuana, quæ illos memorare deberet, paucos habet de hoc argumento Scriptores, quem tamen ex gente sua collegisse, verosimile est, quos nancisci potuit. Solum illic habentur proverbia Gallica a *Joh. Ægidio Nuceriensi* edita, & liber quidam proverbiorum Gallicorum sine autore. Eorum aliqua collegit Gruterus, & Florilegio suo adjecit. Extant quædam de proverbiis Gallicis dissertationes, a quodam *Fleury de Belingen* Hagæ Comitis Anno 1653. editæ, hoc titulo: *Essais des Proverbes & autres questions curieuses proposés & exposés en forme de Dialogue.* Gallus aliquis *le Duc* scripsit librum: *Proverbes en Rimes, ou rimes en proverbes*, Paris. 12. 1665.

Belgica

Belgica Adagia collegit singulari libello SAMUEL BRUN: inprimis autem illa, quæ metrica sunt. Habentur & apud Gruterum alii autores; sed parcior fuit in illis colligendis gens illa. * *Hispanica* FERDINANDUS NUNNEZ, Professor Eloquentiæ & Græcæ linguæ in Academia Salamanticensi collegit. * Addidit JUAN DE MAL LARA Proverbiorum Hispanicorum Centurias X. cum titulo: *La Filosofia vulgar*, ubi proverbiorum explicationem prolixam subjungit. (aaa) Editus est liber. An. 1621. in 4to. * Scripsit & alius JUAN SOROPAN DE RIEROS librum Medicum, e proverbiis Hispanicis concinnatum, ubi proverbia Medica examinat & commentario illustrat. Titulus libri est: *Medicina Espannola contenida en proverbios vulgares enn ra lengua.* Singularis ille proverbiorum usus est, qui nemini alias in mentem venit, quo in artis medicæ doctrinam illa adhibentur. Est vero elegans liber, ac multa habet ad eam rem pulchre aptata adagia. Aliquot adagia Hispanica in rhythmos Belgicos convertit *Constantinus Hugenius*, quæ inter poemata Belgica reperiuntur. 102 103 104 105

Anglica Adagia variis Autoribus collecta sunt, primum a CAMBDENO in *Reliquiis Antiquitatum Britannicarum*, Anglica lingua scriptis, (vocantur *Romains*). Post illum alii quidam Autores non satis cogniti. * Tandem JACOBUS HOVVEL *παροιμιογραφίαν Anglicam* edidit, ceteris omnibus locupletiorem. Ex omnibus postea quidam anonymus I. R. instituit collectionem Anglicorum proverbiorum, hac methodo, ut primum ponat sententias proverbiales, ordine Alphabetico dispositas, deinde phrases proverbiales, tunc similia proverbialia, tum rhythmos proverbiales, quos sequuntur proverbia rustica, & tandem proverbia singulis in Anglia regionibus vernacula. Si quis attente illa perlegerit, tum Italicorum & Gallicorum magnam convenientiam cum Germanicis Adagiis animadvertet. Liber editus est Cantabrigiæ An. 1670. in 8vo. * Extat inter Anglos cujusdam POVVELS *Dictionarium Anglico-Italico-Gallicum* in fol. Adjiciuntur illi Dictionario *proverbia Anglica, Gallica & Italica*, non exigua cura congesta. * Eorum peritiam ut ostendat Autor, Epistolas aliquas & Oratiunculas ex meris proverbiis in tribus his linguis concinnavit, quod in Latina lingua fecit ingenii ostentandi gratia FAUSTUS ANDRELINUS, cujus *epistolæ proverbiales* Helmstadii recusæ An. 1662. secundum exemplar Coloniense, quod An. 1509. prodiit. Quod & in Germanica lingua tentavit integra aliqua Comœdia, (cujus tamen exemplum ab Italo sumserat) Harstorfferus in parte 2. seiner Gespräch-Spiele in fine. 106 107 108 109

Germanicorum Adagiorum Scriptores aliquos etiam habemus: inter illos sunt SEBASTIANUS FRANCK, Autor variis in Germanica lingua scriptis historicis notissimus, cujus *Adagia* prodierunt Francof. An. 1541. in 8vo non utique contemnenda. Edidit postea AGRICOLA *proverbia Germanica* cum explicatione, & FRIDERICUS PETRI singulari libro cui tit: Der Teutschen Weißheit, qui ceteris omnibus locupletior videtur, verum omnes sine ordine instituunt: Hamburgi prodiit An. 1605. Prodiit & a GEOR- 110

(aaa) Proverbia XXI, Hispanica Rhythmis Germanicis expressit ipse Morhofius, sub finem Poëmatum suorum Germanicorum. p. 467-471.

a GEORGIO HENISCHIO *Thesaurus linguæ Germanicæ*, quem Lexici instar esse voluit, in quo sub singulis vocibus Adagia diligenter notavit. Verum non fuit absolutus ille liber; pervenit enim tantum usque ad literam H. Collegit Proverbia Germanica tribus tomis, adjecta explicatione rhythmica EUCHARIUS EYERING, Islebiæ in 8vo An. 1601. edita. Titulus libri est *Copia Proverbiorum.* Habentur in illo selecta proverbia, notatu digna: licet explicatio rhythmica ad modum rudis poëseos germanicæ sit instituta. Sed tamen & in illa multa sunt non adeo inepta. Ex his Autoribus, adjectis quibusdam aliis, collegit postea CHRISTOPHORUS LEHMANNUS *Privilegium suum Politicum*, cujus extant tres partes in 12. editæ An. 1643. Multa illic habentur arguta; quæ quoniam sub titulis sunt disposita, interdum argutos conceptus epigrammatibus præbere possunt. Exemplo suo hoc demonstravit *Kindermannus* in aliquo carmine nuptiali, & *Joh. Heywood* Anglica lingua 300. Epigrammata super 300. Proverbia scripsit. Schuppius aliquo loco librum hunc adeo commendat, ut post S. Biblia illum legi velit. Collationem Latinorum Adagiorum cum Germanicis instituit singulari libro TAPPIUS, qui labor non contemnendus. Ante aliquot annos PAULUS WINCKLER, Consiliarius Brandenburgicus, tres Chiliades Sententiarum Germanicarum adagialium collegit, sub titulo: gute Gedancken, Gorlitzii An. 1685. in 12. editas, quæ sunt elegantes & argutæ.

111 Mentio supra facta est de Versibus sententiosis & adagialibus, eos colligi unum in volumen interest. Non ita pridem JOHANNES LANGSTON in lucem edidit *Poëseos Græcæ Medullam*, Londini ann. 1676. in 8vo quo collegit secundum Alphabeti literas initiales versus Græcos, vel Adagii aliquid vel gnomas habentes, & eum quidem in finem, ut memoriæ mandari possit a tironibus, pene eodem modo, quo *Seidelius* portulam suam Græcæ linguæ edidit: melior autem hic selectus est. Idem jam antea ediderat similem in Latina lingua laborem, sub titulo: *Lusus Poëtici Latino-Anglicani*, qui postea auctior prodiit: de quo, cum hactenus non viderim, judicare haud possum.

112 * Alius Londini 1616. in 8vo. liber prodiit sub titulo: *Bibliothecæ Scholasticæ* instructissimæ per THOMAM DRAXE congestus, & Principi regio Carolo inscriptus; ubi Latina, Græca, Gallica, Anglica Adagia & Versus sub titulis aptis reponuntur. Utilis quidem ille liber est, verum longe plenior dari apparatus poterat, ideam tamen aliqua similia tentaturo subministrabit.

113 Atque hæc dicta sufficiant de Proverbiorum Scriptoribus, quorum adhuc alii sunt, quos non nominavi, ac data opera omisi. Adjici etiam his possunt *Proverbiorum Arabicorum* Centuriæ II. cum interpretatione Latina & scholiis *Josephi Scaligeri*, & *Thomæ Erpenii*, quorum locupletissima editio prodiit in 8vo. Lugd. Batav. ann. 1623. Edidit quoque *Andreas Tscherningius*, Professor Poëseos in Academia Rostochiensi, ex Erpeniana editione proverbia Arabica, quæ in Germanicam linguam convertit, scholiis quibusdam adjectis. Edita quoque est *Persicorum Proverbiorum* centuria, collecta & versione notisque illustrata a *Levino Warnero*, Lugd. Batav. in 4to. ann. 1644. Recensentur ab aliis Parœmiographi, quos videre mihi non contigit. Erasmus *lib. 17. epist.*

epist. 3. de omnibus Adagiorum Scriptoribus ſui temporis agit. Iſrael Spachius nominat *Hub. Suſannæi* proverbiorum Ciceronianorum Connubium, qui error eſt, & a Martino Lipenio quoque transſumptus: non enim de proverbiis, ſed adverbiis liber ille agit. Laudantur quibusdam *Ferrei collectanea proverbiorum,* Colon. 1612. *Fungeri Proverbiorum Farrago* Lugd. Batav. in 8vo 1585. & 1595. *Germbergii Proverbiorum Centuriæ XV.* Baſil. 8vo. 1583. *Gerſchovii Centuria Locmannica* Proverbiorum Arabicorum, Diſtichis Latinis expreſſorum, Gryphisw. 8vo. 1635. *Henrici Stephani* Proverbia Epigrammatica, vel Epigrammata proverbialia. Scripſit & *Aloyſ. Cynthius* de Origine vulgarium Proverbiorum, Venet. 1526. Eſt *Jac. Mejeri* Hortulus Adagiorum, Baſil. 12. 1677. & plura alia a Lipenio diligenter congeſta: quæ cum non viderim, nihil de illis pronuncio. *Seiboldi Adagia Latino-Germanica* multa habent lutulenta & plebeja.

JOH. THOMÆ FREIGII *Ciceronianus,* Baſileæ ann. 1669. editus, etiam inter Locorum Communium Scriptores referendus eſt, cujus liber hoc titulo prodiit, uſui eloquentiæ inſerviens. Concinnavit ille e ſcriptis Ciceronis quaſi Encyclopædiam aliquam, omnia verbis Ciceronis apte inter ſe connexis exprimens; in ordine inſtituendo, ut ſolent Ramiſtæ, ſatis diligens, cujus ille typum & ſchematiſmum præmiſit. Ad Deum vero & hominem omnia retulit: hominis locos divīdit ſecundum partes, cauſas, adjuncta. Sub adjunctis comprehendit omnes artes virtutesque. De rebus moralibus & civilibus diſſertaturo Loci Ciceroniani ſtatim patent, quibus exornari oratio, vel rerum argumentis vel verborum delectu poteſt. Nunquam enim pene oratio ſcribitur, quin vel tota, vel quadam ſui parte in Loco aliquo Communi verſetur: atque ſic proderit Oratori liber ille, quemadmodum ſacro Oratori prodeſſe poſſunt libri de virtutibus & vitiis ſcripti, ut *Peraldi ſumma virtutum & vitiorum, Creſollii Anthologia de ſelectis piorum hominum virtutibus,* de quibus infra dicendi locus erit, cum ad Eloquentiæ ſacræ Scriptores perventum. Idem Thomas Freigius in iſto libro ſuo p. 508. Uberiores Locos Communes promiſit. *Hæc,* inquit, *hactenus ex Ciceronis monumentis, locorum communium demonſtratio fuit: vix juſta unius aut alterius menſis meditatione ſic nobis conſcripta, memoria locos ex aliis alios ſuppeditante. Equidem pleniores illos juſtioresque locos mentis quadam deſignatione jam delineatos, ex omnibus omnium temporum ſcriptoribus, poëtis, hiſtoricis, philoſophis, oratoribus, medicis, jureconſultis, theologis congeſtos, aliquando plenius editurum me confido. Ubi enim melius aut vitæ humanæ utilius hoc literarum otium, quamdiu mihi eo uti licet, collocabo? Interim ejus majoris operis ac laboris ſpecimen hic noſter Ciceronianus eſto, qui, qualia cetera futura ſint, æſtimanda benevolis lectoribus relinquat.* Sed nihil ex illis, quod ego memini, lucem vidit, magnopere in multis profuturum. Eodem modo e Poëtis moralis doctrinæ locos communes *Henricus Stephani* congeſſit. 114

Edidit & JOHANNES RIVIUS Athendorienſis *Locos Communes Philoſophicos,* quorum tomus tantum primus Glauchæ, ſuburbio Salinarum Saxonicarum Ann. 1580. in fol. editus eſt; qui quanquam liber utiliſſimus eſt, continet enim multa ſingularia, ad Grammatices, Dialectices & Rhetorices cognitionem: generaliſſima ta- 115

men illa διατύπωσις est per tabulas, ut vulgo vocant, analyticas. Ideoque ad Encyclopaediarum Scriptores potius, quam ad Locorum Communium Scriptores re-
116 ferendus est: proponuntur enim integrae illic disciplinae. * Est J. G. SCHIELEN *Bibliotheca enucleata*, sive Aurifodina artium & scientarum, Ulmae an. 1679. in 4to magnifico hoc titulo edita, in qua tamen per merum Indicem citra summariam rerum commemorationem varia coacervantur, quae usui interdum esse possunt.
117 * Sunt ZIMMERMANNI *Analecta*, in quibus varia philologica & critica colligun-
118 tur. * Generalem aliquam Locorum Communium ideam sic satis commode instructam, non tamen omnino sterilem, sed Autoribus & materiis utcunque differtam, subjecit ALEXANDER FICHETUS *Arcanae studiorum methodo* Lugduni an.
119 1649. editae, de qua nos supra. * JOHANNES BENZIUS solos tantum titulos Locorum Communium comparandae rerum & exemplorum copiae accommodatorum edidit, bona ratione ex Sturmii doctrina dispositos, quam Sturmius e Mylaei de scribenda rerum universitatis historia cepisse nonnullis creditur; de qua nos
120 libro sequenti plura. * Sunt in Theologicis, Moralibus, Historicis, Politicis, varia promptuaria, adversaria, ut Canisiii, Hondorffii, Dinothi & aliorum. In Gallica lingua multi libri sub titulo Collectaneorum (*Recueil*) & discursuum prodierunt, ut *Montaigne* & plurium aliorum, de quibus *Sorellus* in Bibliotheca Gallica legatur. Nos illa hic omittimus, & quoniam plerique ad certas disciplinas pertinent, data occasione de iis dicemus.

CAP. XXII.

DE EODEM ARGUMENTO ET DE POLYGRAPHIS.

§. 1. *Locorum communium Scriptores plures recensentur.* 2. *Antoninus Imperator.* 3. *Proclus in χρηστομαθεία Poetica.* 4. *Macrobius,* 5. *Plutarchus, Athenaeus,* 6. *Seneca,* 7. *Licetus, Parrhasius, Pignorius, &c.* 8. *Referuntur varia Mellificia, Promptuaria &c.* 9. *Indicum Scriptores.* 10. *Qui allegationibus multis utuntur.* 11. *Quo abusu JCti potissimum notantur.* 12. *Petrarchae de his judicium.* 13. *Alii circa allegationes abusus notantur.* 14. *Erasmus, Melanchthon, Gesnerus, à Scaligero male, ut Locorum Communium Scriptores sugillantur.* 15. *Cardanus Gesnerum reprehendit.* 16. *De Vadiano iniquum judicium Vossianum.* 17. 18. *De Montano & Voetio judicia.* 19. *Consilium de colligendo in unum librum, quicquid eximii in aliis omnibus sparsim reperitur.* 20. *Cartesii de eo judicium.* 21. *Polygraphi.* 22. *Oligographi vel Bradygraphi.* 23. *Multorum seculorum labores ab uno Polygrapho in Compendium trahi solent.* 24. *Exempla in Aristotele, Hippocrate, Galeno Theophrasto, Plinio, Varrone.* 25. *Librorum fata ex imperiis pendent.* 26. *Etiam ab ingeniorum diversitate.* 27. *Varii scientiarum gradus ratione*

hominum & seculorum a Cardano ingeniose deducti. 28. *Polygraphi multi apud veteres & recentiores.* 29. *Cardanus Polygraphus.* 30. *Scaligeri de Polygraphis judicium.* 31. *Campanella.* 32. *Caramuel, Polygraphi.* 33. *Joach. Fortii consilium de multis libris scribendis.* 34. 35. *De Henrico Stephani Polygrapho judicium Vavassoris.* 36. *Maresii querela de vitiis Polygraphorum.* 37. *Francisci Macedo incomparabile ingenium.* 38. *Fuit πολυγραφώτατος.* 39. *Elogia ejus invidenda.* 40. *Opera & vasta & multa recensentur.* 41. *Collectores librorum in historiis & disciplinis.*

Multa superiore capite de *Locorum Communium Scriptoribus* diximus, sed longe plura restant, quam ut paucis pagellis illa enarrari possint. * In antiquis ut multi sunt, ita *Antoninus* quoque Imperator eo referendus est, in libris *τῶν εἰς ἑαυτὸν*, sive, de vita sua ad se ipsum, quos excerptorum nomine vocat Barthius *Adversar. lib. 51. cap. 16. & lib. 1. cap. 11.* ac uberioribus collectaneis illustravit Thomas Gatakerus, ut moralium sententiarum thesaurus esse possit. * *Procli χρηστομαθεία poëtica* ad hanc quoque classem pertinet, quam edidit Schottus Hanoviæ 1615. in 4to. * Fuere vel per dialogos instituta talia Collectanea, quod fecisse videmus Macrobium in Saturn. libris, * vel methodo erotematica, ut *Plutarchus* in quæstionibus convivalibus, *Athenæus* in Deipnosophistis; * vel per epistolas, ut fecit *Seneca*, cujus Epistolæ non sunt nisi sententiæ congestæ, * ac multi e recentioribus, qui quæsita per epistolam scripserunt, ut *Fortunius Licetus*, cujus extant multi hoc titulo libri, *Janus Parrhasius, Laurentius Pignorius.* * Et quis recenseat omnia nostro tempore Mellificia, Promptuaria, Calligraphias, Æraria, Apparatus, Parnassos, Scintillas, Flavissas, Flores, Florilegia, Miscellanea, Semestria, Otia, Promulsides, Conjectanea, Varias Lectiones, Observationes, Dies Caniculares, Sylvas, Adversaria, Singularia, Præcidanea, Analecta, Dies geniales (quo titulo Alexander ab Alexandro optimum librum edidit, a Tiraquello commentario illustratum,) Stricturas, Exercitationes, Florum Sparsiones, Spicilegia, Memorabilia, Benedicta, Laudabilia, Cinnos, Politias literarias, quo titulo Angelus Decembrius librum edidit, homo doctior, quam eloquentior, quod Barthii *Adversar. lib. 1. c. 2.* judicium est. 1 2 3 4 5 6 7 8

Referendi etiam huc INDICUM SCRIPTORES sunt, qui & ipsi Locorum Communium Scriptores, nisi quod titulos solos ponunt, & lectores ad libros ipsos remittunt; quales sunt in Codice sacro omnium linguarum, ut vocantur, Concordantiæ; in Jurisprudentia Brederodii & Bertachini repertoria, Doringii Bibliotheca, qui tamen ne primam quidem Alphabeti literam absolvit; in Medicina Antonii Musæ Index super Galenum; in Philosophicis is, quem supra laudavi, Bernhardus. 9

Omnes denique illi SCRIPTORES huc pertinent, qui *digressionibus, allegationibus crebris* in scriptis suis utuntur: quanquam ii inepte plerumque rem suam instituant. * In iis male plerumque audiunt JCti, qui notissima quæque infinitis testimoniis confirmant. Ridebat hunc morem Paulus Sarpius: videatur Fulgentius in ejus Vita p. 151. Gall. edit. * Quidam in vanam ac inutilem pompam istis allegationibus 10 11 12

 paginas

paginas complent, quod in Thoma Messanensi reprehendit Franciscus Petrarcha singulari epistola, quæ inter epistolas Philologicas a Goldasto collectas prima est: *Animadverti*, scribit ad illum, *te in scriptis tuis omni studio, ut appareas, niti. Hinc illi discursus per ignota volumina, ut ex singulis aliquid decerpens rebus tuis interseras. Plaudunt tibi discipuli, & omniscium vocant, innumerabilium autorum nominibus attoniti, quasi omnium, quorum titulos tenes, etiam notitiam sis adeptus. Docti autem facile discernunt, quid cujusque proprium, quid alienum sit: & rursus, quid mutuum, quid precarium, quid furtivum, quid e medio haustum, quid a prætereunte delibatum. Memoriam ostentare puerilis est gloria; viro, ut ait Seneca, captare flosculos turpe est: quippe quem fructu deceat gaudere, non floribus. Tu vero in hac ætatis parte venerabilis, & in tua professione clarissimus, imo, ut non semper pungam, sed interdum ungam, solus sine exemplo nostri temporis earum, quibus es deditus, literarum princeps, nescio quo juvenili animo, dimissis finibus tuis, in alienis pratis otiosus & vagans, inclinata jam die, interlegendis flosculis tempus teris. Placet ignota tentare, ubi sæpe viam non inveniens aut vageris, aut corruas: placet illorum sequi vestigia, qui scientiam quasi mercimonium aliquod ante fores explicant, cum interim vacua domus sit. Certe tuum est, ad id potius niti, ut sis aliquid plus, quam videris. Operosa semper & periculosa jactantia est. Adde quod, cum magnus videri voles, innumerabilia incident, quæ te non modo veram ad mensuram redigent, sed infra etiam contrahent.*

13 Huc illi quoque pertinent, qui *Autores deperditos citant*, suppressis iis, unde hauserunt, hac ambitione ducti, ut ipsi postea pro veris Autoribus laudentur: de quo artificio Thomasius *lib. de plagio §. 260. & §. 573.* eodem a Petrarcha sale defricandi. Defendit tamen eos Thomasius, qui multos eosque sæpe minutos Autores allegant, qui ex aliis deprompserunt sua, quam ipsos fontes, qui forte non sunt ad manus. Vide eum *libro de plagio §. 173.* Et hoc vel ideo debere fieri ille putat, ne in plagii suspicionem incidamus: etsi non desunt e Scholasticis & Melanchthonis schola, qui hanc inter se κοινωνίαν habuere, ut citra plagii crimen verba, sententias, mutuo transscriberent, inque usum suum verterent, qua de re idem videatur *eodem libro* §. 192. 193. 194. Obtinuit & in allegationibus multorum morbus, qui ipsi quosvis Autores, modo ignotos, etiam cum elogiis nominant; ac sunt alii, qui misere ambiunt aliorum in scriptis magna de se elogia. Hos notat Menzius in libro de literatorum hominum invidia cap. 8. cujus hic verba apponemus: *Cum curiositate non bona laborent invidi, altera quoque addatur nota, gloriæ scilicet enormis quædam cupido; literatorum enim plerosque is intus alit spiritus, & eo feruntur, quo ducit, imo jubet, ambitio. Hinc speciosis librorum titulis eruditissimos legimus, & doctissimos, quibus nec puerorum fabellas, aut si quid levius est, intelligendum concesseris. Atque illud sedulo curant alieno in scripto, cum ipsi interim desides sedeant, & falso gaudeant testimonio. Nec longe diverso, & quidem ridendo, utuntur artificio, qui obnixe & illud curant, ut in aliorum monumentis nomen suum grandioribus deformatum literis inspiciant omnes, & majoris auxilio characteris tacitum non prætermittant. Exiliunt itaque gaudio, & pene desipiunt;*

piunt; atque eos tantummodo libros non oderunt, qui ejusmodi adulationis ſtigmate notentur; alios omnes, qui de illis ne verbum quidem fecerunt, utpote inſulſos & illepidos, damnandos prorſus & abjiciendos pronunciant. Hunc igitur morem, qui nuper apud noſtros inolevit, probare vix poſſum, cum, nulla habita perſonarum ratione, eos promiſcue doctos inter & eruditos inſcribi video, qui bonas artes vix à limine ſalutarunt. Dijudicandum enim eſt, quo quis encomio dignus, imo tacendum potius, quam ridiculæ adulationis nota ſubeunda.

Negari non poteſt, hoc allegandi cacoëthes a Germanis plus, quam neceſſe eſt, frequentari, unde ſiniſtra exterorum de iis judicia. Hinc Scaliger in Excerptis a Fabro editis p. 80. ubi de Eraſmo, Melanchthone, Gesnero judicia fert, ita de iis: *Hi tamen tres ſimul componendi magni locorum collectores fuerunt potius, quam ſuum aliquod in medium proferentes; quod vitium cum omnibus Germanis familiare habent. Duos tantum excipio, Georgium Agricolam & Beatum Rhenanum.* Hæc illic, ſed manifeſta maledicentia in bonos viros, jactantur. De Eraſmo improba hæc calumnia eſt, nec minus de Melanchthone & Gesnero. Non reprehendendi ſunt, quod Locos Communes ſcribere voluerunt rei literariæ juvandæ gratia, quorum tum temporis, cum renaſcerentur literæ, magnus erat uſus. Et gratiæ illis agendæ erant. Id vero Germanorum eſſe fatum ſolet, ut eorum opera & induſtria exteri feliciter utantur, quod ut diſſimulare tutius poſſint, convitiis & contemptu eam a ſe ſuſpicionem amoliri conantur. Ceterum Eraſmi divinum judicium tot ſcripta loquuntur, nec ipſa invidia diffitebitur. Ipſe quoque Scaliger alibi adverſus patris ſui acerbiſſimas invectivas Eraſmum tuetur. Sunt & Melanchthonis & Gesneri ſcripta maturo ſatis judicio & ſtylo rei accommodato adornata, de quibus jam ſupra diximus. 14

* In Gesnero Cardanus *lib. 10. Paralipomenon in Hiſtoria Lapid. & Metallor. p. 525.* reprehendit quidem, quod Plinio nimium addictus quædam falſa ſuis admiſcuerit, rejectis Georgii Agricolæ verioribus ſententiis; ſed magnis tamen elogiis ornat. *Cogor,* inquit, *aliquid dicere adverſus præſtantiſſimum virum & amiciſſimum, ſimulque de bonis literis & de me bene meritum; quam invitus, Dii norunt.* Videmus hic, quam diſcrepent interdum hominum judicia: ipſe enim Scaliger alibi de tribus illis honorifice judicat. 15

* Non diſſimile exemplum eſt de Vadiano; quem inter omnes Germanos pene unicum commendat Scaliger in alteris Scaligerianis ſub titulo: *Les Allemans.* Sed de hujus commentariis ſuper Melam Iſaacus Voſſius dicit, quod rus & ſtivam oleant: quod ruſticum judicium ille, qui notas alteris Scaligerianis adjecit, merito reprehendit. 16

* Ita Montani diſſertationes laudibus effert Mareſius *lib. Epiſt. 30.* contemnit Malebranche *lib. 2. de inquirenda Veritate cap. 5.* ut inter ſtultos & vanos (*les pedans*) numeret: qui quidem, ut Diogenes Platonis faſtum alio faſtu, ita Montani vanitatem & arrogantiam alia vanitate calcare videtur. 17

* In Voetio Sarravius *in Epiſt. pag. 158.* ut & nos ſupra, tumultuarium ſcribendi modum notat: *nonnulla iſtius Viri,* inquit, *olim legeram, in quibus ſatis multa congerere per πολυαναγνωσίαν videbatur; ſed parvo aut nullo judicio congeſta.* 18

19 Jam præcedente Capite aliqua de Locis Communibus per certos *Anagnostas* colligendis monueram, ac sane magna ejus rei utilitas esset. Ipsi Anagnostæ multum in studiis eos juvant, quo sunt audita lectis jucundiora & tenacius hærent: qua de re Scaliger *Exerc. 308.* Et hæc quidem collectanea in historicis, politicis, moralibus magnum usum habebunt, non æque in Philosophicis, quantum ad do-
20 ctrinas & conclusiones; nisi forte ad historiam respexeris. * Quam ob causam probare neque ego consilium illud possum, quod Cartesio non nemo proponebat, de quo habetur in *Epistolarum ejus parte 2. Epist. 100;* consilio scilicet de colligendo in unum librum, quicquid eximii in aliis omnibus sparsim reperitur. Ea de re verum ille judicium interponit: *Vereor*, inquit, *ut possibile hoc sit consilium: nam præterquam, quod sæpe difficillimum est de alienis scriptis judicare, & utilia ex illis desumere, relictis inutilibus, veritates in libris huc atque illuc sparsæ tam inconnexæ sunt, & ab invicem independentes, ut plus industriæ & ingenii requiri putarem ad illas in corpus unum concinna proportione & ordine juxta consilium autoris componendas, quam ad tale corpus propria arte fabricandum: non quod propterea sint spernenda aliena, siquidem utilia reperiantur; sed nequaquam puto, tempus præcipue adhibendum esse illis colligendis. Denique si quispiam scientiarum fundamento investigando par esset, is esset culpandus, si vitam tereret in illorum particulis per Bibliothecarum angulos latentibus disquirendis: qui vero ad hunc tantum laborem idonei fuerint, neque scient sagaciter eligere, neque electa sapienter disponere.* Reprehendit eum porro, quod religionem cum scientiis misceat, & quod ex his conficere velit scientiam aliquam universalem, quam possint adolescentes ante vicesimum quartum ætatis annum intelligere & addiscere. Recte hæc a Cartesio cogitata improbantur: nam quod in Politicis Lipsius e Centonibus ac variis Autorum sententiis doctrinam *de principatu* congesserit, & in artis & præceptorum formam redegerit, non tam ex Autoribus ea præcepta & regulas collegit, quam antea sibi cognita his velut emblematibus illustrare voluit. Atque in his felicius illa tentari possunt, quam in ceteris scientiis.

21 Ad Locorum Communium Scriptores referri quoque debent Polygraphi; nam & hi, cum in multa se diffundant, multa ipsi ex aliis coacervant, ut soli Biblio-
22 thecam scribant. Non idem eruditis sensus est. * Aliqui annos integros trahunt in libris scribendis, & in eorum expolitione pene vitam omnem impendunt: aliis una nocte, velut fungi, nascuntur libri. Utrinque peccatur: nam & nimia cura sæpe obest perfectioni Operis; est, ubi impetus pulchriora cogitata extundit, cum illi, qui manum de tabula tollere nesciunt, nimia diligentia rem perdant. Media est inter præcipitantiam & procrastinationem via. Quidam cunctatores sunt & lentuli, quidam celeres & fulminei: utrique, prout ingenium hominum est, rem vel perdunt vel restituunt. Judicii effectus est cunctatio, & qui magna moliuntur, cunctari solent. Sunt tamen & torpida ingenia & testudinea, qui tardo gressu eo procedunt, quo aquilæ uno volatu. De utrisque operose egit Bailletus libro *de Judiciis doctorum, tom. 1. part. 2. c. 11.* ac multa tam ex antiquis, quam recentioribus produxit exempla. Nos illos

illos Oligographos vel Bradygraphos mittimus, & de Polygraphis, tanquam qui ad Bibliothecarios Scriptores propius accedunt, pauca monebimus. * Scribendorum librorum nullum esse finem jam tum sapientissimus Salomon dicebat; ac est revera res infinita: ut enim cogitationibus hominum nullus statui finis potest, ita nec libris, qui cogitationum partus sunt: quibus lectores tandem deerunt, redeuntibus semper novis, qui ad temporis sui genium accommodatiores sunt, & antiquorum luminibus officiunt. Ita, quod prudenter notavit Cardanus *Paralipomenon lib. 1, cap. 13.* fieri solet, ut singulis temporibus collectis in unum multorum laboribus unus pro multis legatur, in cujus scriptis omnium præcedentium sententiæ & splendidius comprehendantur, ut seculo magis florido & a viro sapientiore descriptæ. * Ita Hippocrates majorum suorum scripta collegit, ita Aristoteles & Galenus. Reliquum Aristotelis collegit Theophrastus; Plinius Romanorum & Græcorum scita coacervavit; antea felicius multo, sed prolixiori sermone, tentatum a Marco Varrone. Et hi denique superstites sunt, quos æquare non licet ingenio aut felicitate seu ornatu. * In Historia præsentia non necessaria multis habentur, obsoleta spernuntur mutatis locis, nominibus, moribus. Prima ætas historiarum est in imperio nascente rudis & fabulosa; secunda, dum viget & fluctuat imperium, atque tum historiæ vigent. Ubi deciderit, & senescit imperium, linguæ mutantur, & historiæ & scripta senescunt. Poëtica ob figuras & numerum diutius durant, præsertim in lingua elegante. Mathematica, quia ad rerum usum pertinent, ac simul jucunda sunt, & sub sensum cadunt, durabiliora sunt, semperque per gentes & secula, instigante usu & necessitate, resuscitantur. Quæ vero e naturalibus & medicis disputationi subjacent, ut ambiguæ fidei, ita non ab omnibus æstimantur, aut diu in pretio sunt. Hinc est, quod tam multa Philosophorum & ipsius Aristotelis scripta periere. Ciceronis opera cum linguæ Latinæ cultu efflorescere cœperunt, sique illa decidet, ea quoque intercident.

23 24 25

Accedit ingeniorum diversitas, eorum vel sublimitas vel humilitas, unde sua quoque fata libri habent, si temporum & hominum simul conditio expendatur. * Extat elegans Cardani Observatio *lib. 2. Paralipom. cap. 5.* quod hominum cognitio circulo quodam redeat, nec longius progrediatur. Humana cognitio, seu ad unumquemque, seu ad gentem unam, seu ætatem, seu ad universum genus referatur, non in infinitum procedit, sed nec longius digreditur ab inscitia, aut, ut honestius loquar, a primis principiis: unde Philosophi decepti sunt late, aut nugantur, si non erraverint. Omnes gentes & secula & ætates circa suam sapientiam aut eruditionem revolvuntur, & iidem etiam homines. Parum autem distat hæc sapientia a cognitione principiorum, & eorum, quæ sensu acquisita sunt. Neque enim tota humana natura longius recedit, etiamsi non impediretur calamitatibus, quia non potest ulterius procedere, quam singuli homines: qui etsi adjuti longa plurium seculorum seriei sapientia, non tamen sine prioribus posteriora intelligere possunt; quæ dum colligunt, meditantur, mors obrepit: & ob id quasi nescientibus nobis, quæritur homo spectatæ fidei ac sapientiæ, cui credere possumus, ut posterius intellecta pro principiis habere liceat,

26 27

liceat, atque ulterius discendo progredi. Ob hæc felici seculo natus illi Aristoteles dicitur, cum eam doctrinam amplexus sit, quæ inter sapientiam mediam & exactam humanam reposita sit. Hic ergo diagramma octo circulorum ob oculos ponit Cardanus. Centrum eorum est omnium istorum, quæ intelligi possunt, ignorantia, qualis in infantibus ac belluis. Qui hoc ambit circulus, est cognitio principiorum, velut a septimo anno ad quartum decimum. Secundus circulus est eruditionis juxta ætatem, a quarto ad vigesimum primum. Tertius circulus est eruditorum simpliciter; quartus est sapientum regionis suæ: quintus sapientum seculi sui: sextus sapientum simpliciter: septimus sapientissimorum, in quorum ordine ille posuit Hippocratem, Aristotelem, Theophrastum, Plotinum, Euclidem, Archimedem, Apollonium &c. Octavus est divinorum; cujus excessus est juxta rationem centri in circulo: unde qui habuerit in primo, parum melior erit sapientissimo: si quis autem in ultimo erit, velut immortalis; quod forsan vix contingere potest. Quælibet tamen hujusmodi melior est absolutissima sapientia humana. Quærunt tamen homines fructum excessus sui circuli, & ob id manent adhuc monumenta clarissimorum virorum: non ergo infinitum est hoc nostrum humanum scire, ut a centro ignorantiæ recedit, sed in se ipsum circulo revolvitur & maxime juxta mundi ætates. Id quod quasi demonstratione aliqua ingeniosus & εὐφαντασίωτος Cardanus ob oculos ponere voluit. Alibi *libro 16. Paralipom. cap. 1.* tria hominum illustrium genera constituit, qui ex actionibus præclaris famam sibi acquirunt. Sunt vero illi immodici, fortunati, sapientes: qui iterum vel bifariam vel trifariam jungi possunt, atque ex horum conjunctione omnem illustrium hominum differentiam fingit exemplis ubique adductis. Ex his, quæ diximus, apparet, omnes illos, qui maxime sunt πολύγραφοι, atque omnia complecti animo volunt, nihil ad perfectionem scientiæ humanæ conferre posse; sed, cum omnia in orbem redeant, suis finibus subsistere, & ad ipsos carceres relabi.

28 Fuisse multos inter veteres polygraphos ex historia discimus; sed & ex errore titulorum multi Autoribus adscripti, quos illi non scripserunt, ut notat Jonsius in *Hist. Philos. lib. 1. cap. 2. p. 17.* Idem *lib. 2. cap. 8.* de Stoicis nonnullis Philosophis aliisque agit, quorum multi vastique extiderunt libri. Magnum eorum Catalogum texuit Bailletus loco supra citato. In his sunt Interpretes Sacri Codicis, librorum Juris, apud quos pene in legem abiit se mutuo exscribere, & molem augere librorum. Agit hic de Trismegisti libris, quos 36529. nonnulli numerant, de Callimacho Cyrenæo, Aristarcho, Zenone, Epicuro, Chrysippo, Theophrasto, Didymo, Servio Sulpicio, Varrone, Galeno, Esdra, S. Augustino, Alberto Magno, Thoma, Raimundo Lullio, Wiclefo, Alphonso Tostato, Johanne ab Indagine, Paracelso, Luthero, Zwinglio, Melanchthone, Calvino, Bulingero, Musculo, Rudolpho Gualtero, Moyse Amiraldo, Salmerone, Bellarmino, Cardinale de Lugo, Gretsero, Schotto, Suaresio, Vasquez, Lorino, Cornelio a Lapide, Sanchez, Hazarto, Nirembergio, Petavio, Theophilo Raynaudo, Labbeo, Escobaro, Kirchero, Antonio Diana, Petro d'Alva & Astorga, Caramuele, Josepho Pellizero de Salas, Lope de Vega, Baronio, Raynaldo, Ughello,

Carda-

Cardano, Aldrovando, Liceto, Bartolo, Cujacio, Fabro, Barbosa, Farinaceo, Vincentio Mariniero, & quibusdam aliis, de quibus ille singularia quædamm memorat.

CARDANUS inter polygraphos a Bailleto numeratur, & merito: nam ipse 29 inter illos numerari gaudet. Etenim *Paralipomenon lib.2.* diserte ait: *Atque hac parte hisque duobus satis felix tum editis jam 126. libris, conscriptis aliis pene 200. & 60. prope autores jam de nobis in suis libris mentionem faciunt.* Quæ, cum puerili quadam ambitione ab illo dicantur, mirum non est, a Scaligero illum ob πολυγραφίας affectationem exagitari, præsertim, cum & in libris de Subtilitate dixerit: *Generaliter quis non habendus est in pretio in aliqua arte, qui non multum scripserit, præterquam in Poësi & Mathematicis;* quæ vellicat Scaliger *Exerc. 341.* ac adversus illum sustinet, temeritate atque inscitia compelli nos ad multa scribendum. *Sed ille iniquior in Cardanum est, 30 quæque in contemptum ejus Operum adducit, meras calumnias spirant. Fuit Cardanus sane magni ingenii homo, ac in pretio habendus est, quicquid etiam Scaligero videatur. Etsi enim non pauca in illo sunt, quæ nescio quas ineptias sapere videntur, multa tamen in illo sunt egregia atque admiratione omnino digna.

THOMAS CAMPANELLA, quem a Bailleto omissum miror, inter præcipuos 31 nostri temporis polygraphos etiam numerandus est. Portentum ingenii fuit, & omnes fere disciplinas ad sensum suum reformavit. Quæ edidit ipse, non multa quidem sunt, etsi satis illa operosa & spissa volumina. Ineditorum longe major numerus est, ut ipse de libris suis librum scripserit, ubi illorum historiam recenset. Plura de illo in *Polyhistore Philosophico.* *CARAMUELIS a LOBKOWITZ ut 32 multi, ita singularis ingenii sunt labores, de quibus peculiaris Index ab ipso Autore editus est, additusque Bibliothecæ Ordinis Cisterciensis, quam Carolus de Visch publicavit: verum plurimi sunt inediti. *Etiam JOACHIMUS FORTIUS RINGELBERGIUS, Vir inexhaustæ diligentiæ, ut inter polygraphos compareret, 33 omnem operam impendit. Notatu digna sunt, quæ ex ejus libro de ratione studiorum narrat Melchior Adami in ejus vita. *Fuit ipsi in animo, si vita daretur mediocriter longa, opuscula conscribere millena, quorum corpori universo inde titulus esset Chilias. Nullum perfecit librum, nisi, dum a typographo excuderetur: in quo hunc observavit modum: Ante omnia animo concipiebat totum corpus operis futuri; deinde in tabula lignea maximæ amplitudinis rubrica titulos solum capitum delineabat. Circumspiciebat hic diligenter, num cuncta bene cohærerent: ubi res visa exigere, alios auferebat, alios addebat, mutabat, transponebat. Titulorum capita, dum excogitatio recens esset, rudi oratione leviter singula in singulis chartis depingebat: quos ordine ponebat in tabula, ubi titulos prius collocarat. Hos postremo magnis scribebat typis, quo libri ordo universus aspectu uno posset comprehendi. Tum singulis diebus capita aliquot ad prælum absolvebat: primum illis leviter descriptis aliquid addendo vel adimendo, deinde decore, suaviter, numerose omnia eloquendo.* *Inter polygraphos 34 censeri etiam HENRICUS STEPHANI potest, Vir, si quis alius, ad juvandas bonas literas promptissimus. *Sed in illo, quod multorum polygraphorum 35 vitium esse solet, μικρολογίαν & multarum rerum inutilium constipationem

damnat Vavassor in libro de Epigrammate cap. 17. *Ex Petro Puteano,* narrat ille, *accepi quondam, Jac. Aug. Thuanum & sæpe Stephano & vehementer autorem fuisse, ut libros edere veterum pergeret sane, quoad vellet, & quamdiu susceptæ operæ non pœniteret; scribere ipse libros desineret prorsus: ista ratione multo rei literariæ magis profuturum, magis sibi: quod illi consilium, ut audio, dederat antea Petrus Pithœus, vir eruditus in primis valdeque prudens. Sed quæ causa utrique hominem sic admonendi? Non una, opinor: quod facilis quidem & solutus in scribendo, sed parum castigatus esset; quod ad minuta & frivola laberetur sæpe & adhæresceret; nimium præcipiens, nimium emendans; omnia loqueretur de omnibus, assidue de se; cum scriptorem præterire multa, & reticere, & dissimulare oporteat, de rebus vero suis verbum facere nullum, nisi neces-*
36 *sario, sit pars aliqua non tantum modestiæ, sed etiam prudentiæ.* * Eadem quoque de vitiis polygraphorum querela est Maresii *libr. 2. epist. 9.* ubi e polygraphiæ insano studio in hæc & similia Scriptores abire vitia judicat, ut rarum omnino sit, si quis in πολυγραφίᾳ rationem judicii & prudentiæ habeat.

37 Reperiuntur tamen nonnunquam (neque enim negari potest) Heroës quidam literarii, ut appellare sane possumus, qui quasi in Oceanos librorum & scientiarum se diffundere possunt, sine aliqua ἀκρισίας nota, & cum omnium etiam doctorum stupore & applausu. Non possum hic præterire maximi profecto viri & plane θαυμαστȣ̃, P. FRANCISCI a S. AUGUSTINO MACEDO, Lusitani, olim membri Soc. Jesu, postea Minoritæ, Lectoris Jubilati, Publici Professoris Patavini, insignia Opera. Non adeo in vulgus nota est viri hujus historia, nec a quoquam plenius, quam
38 Gregorio Leti in Italia regnante, parte 3. & 4. tradita: * Quare hoc loco, ubi de polygraphis agimus, inter singularia ævi nostri miracula recenseri omnino hoc exemplum debet. Ita de eo parte 3. lib. 3. Leti: *E un ingegno trascendentissimo, è mostroso, e senza di alcun dubbio uno maggiori Letterati che sien viventi. In Roma l' anno* 1658. *per tre interi giorni tenne publiche Conclusioni di quasi tutto lo Scibile, e l' istesso qualche tempo doppo, fece perotto in Venetia. Discorre all' improviso dottissimamente sopra di qualsivoglia materia, si in prosa come in versi Latini, ed hà dato in luce fino ad hora piu di quaranta suoi Libri, molti de' quali sono anche in foglio. Hà poco meno di ottanta anni, ed in una età cosi grave, continuamente, ò studia, ò scrive. E pure, vergogna del nostro Seculo, quando morrà, si potrà di lui dire quello che esso medesimo scrisse à carte* 12. *del dottissimo Abate Ilarione Raneati. Et tamen, tantus hic vir domesticis duntaxat insignitus honoribus occubuit, & Monastico indutus habitu sepelitur.* Cumulat inde
39 plura elogia, quæ hic præterimus. * Pag. 209. adducit Patr. Archangeli de Parma testimonium, quo nihil admirabilius, quam quod de poëmate extemporali plane portento simile scripsit, atque ita habet: *Interrogarunt & probarunt hominem innumeris quæsitis & argumentis Doctores ac Magistri omnium ordinum, quibus ipse ad votum respondit, ac si præmeditata omnia habuisset, tanta felicitate, ut nunquam titubarit, nunquam dubitarit, nunquam hæserit, nunquam cunctatus fuerit. Imo sæpe accidit, ut arguentibus, quæ objiciebant, aut obliviscentibus, aut male recitantibus, ipse dicenda submini-*

subministraret & corrigeret: Inter quos fuit unus, qui S. Scripturæ locum male citarat; & alter, cui locus Virgilii memoria exciderat; & tertius, qui nonnullos autores suspectos pro sua sententia allegaverat. Primo igitur testimonium S. Scripturæ correxit: secundo versus Virgilii suggessit: tertio subtraxit suspectos autores, & idoneos subministravit. Jam vero actio novissima de carmine extemporali admirabilis visa est omnibus. Is fuit enthusiasmus hominis, ut plus, quam duo millia versuum repente effuderit, & argumenta sibi proposita extemporali carmine reddiderit: inter quæ fuerunt duo, Gigantomachia & Furor Medeæ filios occidentis. Hæc ille vix audita suscepit, & versibus ornavit ingenti plausu & admiratione. Fassi sunt omnes, nunquam se simile quidquam vel vidisse, vel audisse: nec sibi persuadere potuisse, unum hominem tot tamque diversa genera scientiarum complexurum fuisse. Mirati & acumen, & eruditionem, & eloquentiam, & venæ poëticæ ubertatem. Terminavit actionem Epigrammate in laudem urbis Venetiarum pari omnino illi celeberrimo, ab insigni Poëta Jacobo Sannazario composito: Quod, quia excellens habitum fuit, in Bibliotheca Publica S. Marci Autoris manu scriptum affigi jussum, & præterea ad usum communem typis mandatum. Itaque eum virum dignum Senatus judicavit, qui civitate Veneta donaretur, & cui cathedra Patavina, quæ tunc vacabat, liberali stipendio præter consuetudinem aucto assignaretur. Depingi vero eum suis sumptibus curavit Illustriss. ac Excellentiss. Dominus Antonius Grimanus, tunc Orator ad summum Pontificem destinatus, & hodie apud ipsum Legatus. Sed pictura opus non erat ei, cujus fama futura erit immortalis. Quis non cum stupore legat, quæ alii cum stupore audierunt. * Neque sane levia & vulgaria ejus carmina fuere, qualia quis ab homine Scholasticis, Philosophicis tricis immerso exspectaret, sed excelsa, sublimia, erecta; dictione, inventione & acumine admirabili: quale illud est, quod in Reginam Christinam ab illo scriptum habeo. Elegans in Helenam Piscopiam, virginem doctam, Epigramma extat apud eundem Leti *part.* 4. *lib.* 1. *pag.* 71. & inscriptio argutissima in Bibliothecam Baptistæ Nanni *pag. III.* Operum ejus Catalogus integer neque apud Nicolaum Antonium, neque apud Alegambium extat. Ipse vero Catalogum ad Magliabechium scripsit, quem hic e Gregorio Leti *part.* 4. *lib.* 5. apponam, ut & ingenii summi & inexhaustorum laborum hic specimen sit. Scripsit in Societate Jesu constitutus *Apotheosin S. Francisci Xaverii Epico carmine, Olisipone anno* 1621. *Apotheosin S. Elisabethæ Reginæ Lusitaniæ Epico carmine, Conimbricæ anno* 1624. *Theses Rhetoricas in unum volumen conjectas, Madriti anno* 1628. *Epitomen Chronologiæ ab orbe condito ad Christum natum anno* 1634. *Artem Poëticam justo volumine. Hæc non vidit lucem. Elegias VII. Has in libris non numero. Typis mandatæ sunt Lugduni anno* 1626. *Vitam Domini D. Ludovici de Ataide, Lingua Hispanica in* 4. *Madriti anno* 1633. *Historiam recentium Martyrum Japonensium, eadem lingua in* 4. *Madriti anno* 1632. *In* ordine S. Francisci hi ab illo libri prodierunt: *Apologeticus pro Lusitania vindicata, Paris. anno* 1641. *in* 4. *Jus succedendi in Regnum Lusitaniæ cum Historia Lusitaniæ literatæ, & Schemate Genealogico Competitorum de Regno Lusitaniæ, Paris. eodem anno*

in fol. Elogia Gallorum, Aquis Sextiis eodem anno 1641. *in* 4. *Deſcriptio Villæ Juquii, & Sanctæ Baumes, i. e. Speluncæ S. Magdalenæ, Aquis Sextiis eodem anno* 1641. *verſibus in* 8. *Panegyricus Urbano VIII. Apes Barbarinæ, Lyra Barbarina. Roma Vetus & Nova, carmine Heroico in unum volumen conjecta, Romæ anno* 1642. *in* 4. *Honor vindicatus, Rupellæ anno* 1642. *in* 8. *Philippica Portugeſa Hiſpanice, Oliſipone* 1643. *in fol. Propugnaculum Luſitano Gallicum Pariſ. anno* 1646. *in fol. Laurus Harcourtica, Pariſiis anno* 1647. *in* 4. *Cortina Auguſtini Pariſ. anno* 1648. *in* 4. *Teſſera Pontificia pro dignitate & autoritate Papæ, Londini anno* 1652. *in* 4. *Controverſia Eccleſiaſtica inter fratres Minores, Londini* 1653. *in* 8. *Lituus Luſitanicus contra Tubam Anglicanam, Londini* 1652. *in* 4. *Mens divinitus inſpirata Pontifici Innocentio X. ſuper quinque Propoſitiones Janſenii, Londini* 1654. *in* 4to. *Scrinium Auguſtini, Londin.* 1654. *in* 4. *Domus Sadica, id eſt, Familia Nobilium Luſitanorum cum eorum geſtis deſcripta Londini anno* 1654. *in fol. Roſæ Alexandrinæ, id eſt, Electio Pontificis Alexandri VII. cum Panegyrico & Poëmatis omnis generis, Romæ anno* 1655. *in* 4. *Pallas Togata, id eſt, Regina Sueciæ ad fidem converſa, Romæ anno* 1656. *in* 4. *Encyclopædia, Romæ an.* 1657. *in fol. Vita S. Jo. de Matha, & Felicis de Valois, Fundatorum Ordinis Redemptorum SS. Trinitatis, Romæ anno* 1660. *in* 8. *De Clavibus Petri, Romæ anno* 1660. *in fol. Archigymnaſii Romanæ Sapientiæ Deſcriptio, Romæ* 1661. *in* 8. *Theatrum Meteorologicum, Romæ* 1660. *in* 12. *Diatriba de Adventu S. Jacobi in Hiſpaniam, Romæ an.* 1662. *in* 8. *Controverſiæ ſelectæ, Romæ an.* 1663. *in* 12. *Scholæ Theologicæ Poſitivæ, Romæ an.* 1664. *in fol. Aſſertor Romanus, ſive Vindiciæ Romani Pontificis, & Pontificatus, Romæ an.* 1666. *in fol. Vitæ Thereſiæ & Sanciæ Reginarum Luſitanarum, Romæ an.* 1667. *in* 8. *Concentus Euchologicus Ven.* 1668. *in fol. Vita S. Turibii Archiepiſcopi Limani, Venetiis* 1668. *in* 4. *Pictura Veneta, Venetiis* 1669. *in* 4. *Collationes S. Thomæ & Scoti ad* 2. *Sententiarum, Patavii in fol. Azymus Euchariſticus, Veronæ an.* 1673. *in* 8. *Diſquiſitio Eccleſiaſtica ſuper Azymo Euchariſtico, Veronæ* 1673. *in* 4. *Commentationes duæ Polemicæ pro S. Auguſtino &c. Veronæ* 1674. *in* 4. *Reſponſio ad Notas Critici, Veronæ an.* 1674. *in* 4. *Myrothecium ex documentis Moralibus, Patavii* 1675. *in* 4. Libri, qui perierunt: *Hiſtoria expeditionis Braſilicæ ad Bahiam recuperandam, an.* 1625. *in* 4. *Liber de generibus & differentiis ſtyli, tum Rhetorici, tum Poëtici, tum Hiſtorici, tum Epiſtolaris, Conimbricæ* 1626. *in* 8. *Vita Pii Viri Domini Joannis Laici Jeſuitæ, tum Latine, tum Luſitanice in* 8. *Scientia Rhetorica, Madriti ſcripta in fol. caſu amiſſa. Scientia Poëtica, Opus accuratiſſimum, Madriti in fol. Æmulorum fraude interverſa. Bella Hiſpanorum cum Gallis, lingua Hiſpanica, Madriti in* 4. *Invenietur apud Ducem de Villa hermoſa. Deſcriptio Poëtica Heroico carmine Palatii Madritenſis ruſticani. Reperietur in Bibliotheca Comitis de Olivares* 3. *millia verſuum Epicorum. Adverſaria collecta ex omnibus operibus S. Auguſtini. Ingens tomus. Hunc Guardianus mei ordinis, quod erat interpunctus, & ex chartis ſolutis male compoſitus, putans eſſe aliquod opus inutile, combuſſit, magno meo dolore, & aliqua, opinor, doctrinæ Auguſtinianæ jactura. Vita S. Roſæ Limenſis Dominicanæ, quæ prima omnium*

ſcripta

ſcripta fuit, ſervatur ad Mineru. Romæ in 4. Libri confecti & in lucem edendi: *Hiſtoria de Bello Luſitanico, dudum, ex quo fui in Angliam miſſus, interrupta; cujus libri duo, ad ideam Titi Livii ſunt confecti; & meam adhuc exſpectat perfectricem manum. Liber de Conciliis univerſalibus, & particularibus in fol. Liber Apologeticus contra Caronem & Valſium, Romanæ Eccleſiæ Adverſarios in 4. Calamitas erudita in 4. Diatriba de Opinione probabili in 4. Lucerna Macedi in 8. Diſſertatio de validitate Matrimonii Ethnicorum, præſertim Tunchinenſium Barbarorum in 4. Traductio Ludovici Camonii Principis Poëtarum Luſitaniæ in Latinam linguam Heroico item carmine, Opus magni laboris & accurationis, in 4. Continet Myriadem ferme verſuum, totidem Poëtæ verſibus reſpondentium. Subdit prælo tertium tomum Collationum in 3. Sentent. S. Thomæ & Scoti. Habet præ manibus librum inſcriptum, Proſper redivivus contra Narratorem* (hoc eſt, contra Patrem Noris). *Urget alium, cujus titulus eſt: Accipiter, ſive Sparaverius, Rafrerii plumis veſtitus, deplumatus, & viginti quinque errorum convictus* (Rafrerii per anagramma Ferrarii). Subjungit huic ſuo catalogo illa: *erit, qui velit noſſe opera vaga & ſolitaria. Hæc, quod ſunt plurima, ægre numerari poſſunt, & ægrius inveniri. Verum obiter attingam. Panegyricos dixi quinquaginta tres. Orationes Latinas habui ſexaginta. Laudationes, ſive Funebres Orationes, triginta duas. Poëmata Epica recitavi publice quadraginta octo. Elegias compoſui centum viginti tres. Epitaphia centum quindecim. Epiſtolas dedicatorias ducentas duodecim. Familiares ſeptingentas. Poëmata Epica juſta bis mille ſexcenta. Elegias quingentas. Odas centum decem. Epigrammata, & id genus alia plusquam tria millia. Comœdias Latinas quatuor. Satyram unam Hiſpanice. Carmina, quantum recolendo præterita conſequi poſſum, omnis generis, quæ ſcripſi, ac ex tempore fudi, ea opinor centum & quinquaginta myriades poſſe conficere. Tandem animadverto, de multis me quæſtionibus fuiſſe conſultum: earum Reſponſa, quæ ſunt diſperſa, ſi colligantur, ingentem Tomum efficient.* Accenſet alios Gregor. Leti *Panegirico ſagro, del Serafico Patre San Franceſco, Diſcorſo Academico, qual goda con più diletto la Rappreſentatione Comica ò Tragica, ò miſſu di un Palco; ſe un Cieco che ſenta, ò un Sordo che veda. In Padoua per il Cadorino 1676. in 4. L' Academico Umoriſta Romano, Ricourato Padouano,* & nonnulla alia.

41 Accenſendi ſunt & Locorum Communium & Bibliothecariis Scriptoribus illi, qui minutos, vel unius vel multorum Autorum labores in Volumina colligunt, ne illi intereant, ſed publico bono ſerventur. Recte ergo etiam illos Bibliothecarios vocabimus, cum multa Volumina colligendo Bibliothecam faciant, & Bibliothecis inſerviant. Ita in libris ſacris habemus Bibliothecas Patrum, Biblia Critica: in Jurisprudentia Oceanum Juris, ſeu Tractatum Tractatuum. In Hiſtoricis medii ævi in Volumnia colligendis, quam diligentes fuere Goldaſtus, Freherus, Lindebrogius, Schardius, Urſtiſius, Reuberus, Piſtorius, Reineccius, Meibomius, cujus nepos novum nunc corpus promittit, Bongarſius, Pithœus. Laurentius Strauſſius in Theatro Sympathetico multos, qui de Sympathia & Antipathia rerum ſcripſere, congeſſit. Gruterus in Face Critica omnes Scriptores Criticos ſuorum & præcedentium tempo-

rum collegit, sub nomine Rhanutii Gheri Poetas Gallos & Germanos. Elzevirii & Blauii in Rebuspublicis & Atlantibus edendis operosi fuere. Hortlederus, Lundorpius scripta, ad res Germanorum pertinentia, Voluminibus certis complexi sunt. Sunt, qui Concilia & Synodos, universales ac particulares, Historicos Hispaniæ, Galliæ, earumque gentium, in unum corpus compegerunt. Habemus Theatra Chymica, artem auriferam, in quibus Chymici Scriptores continentur. De quibus singulis nunc non est dicendi locus.

CAP. XXIII.

DE
EPISTOLARUM SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Epistolarum Scriptores ad rem & historiam literariam multum conferunt.* 2. *Hi quid à Biographis differant.* 3. *Magna est in commercio epistolari jucunditas.* 4. *Difficultates in scribendis Epistolis ex Erasmo producuntur.* 5. *Cum Responsoriis edendæ.* 6. *Epistolæ secundum seriem temporum ordinandæ.* 7. *Lacunæ in illis indagandæ,* 8. *Indices addendi.* 9. *Doctorum hominum literæ in unum corpus colligendæ.* 10. *Rolandi Maresii Epistolæ Philologicæ laudantur.* 11. *Græcorum Autorum Epistolæ.* 12. *Ciceronis Epistolæ ad eloquentiam & cognitionem status Romani maximopere commendantur.* 13. *Illarum præstantia defenditur.* 14. *Ciceroniani κακόζηλοι ab Erasmo aliisque notati.* 15. *Erasmus inclementius Ciceronem tractavit.* 16. *Jul. Cæs. Scaligeri Declamationes adversus illum.* 17. *Sed & illæ in Erasmum injuriæ.* 18. *Multi fuere inepti Ciceronis Censores.* 19. *Ejus Epistolæ ad Atticum ob prudentiam politicam laudandæ.* 20. *Plinii Epistolæ à quibusdam Ciceronianis male præferuntur.* 21. *Michaelis Neandri Elogium de illis.* 22. *Seneca Locorum Comm. Scriptor.* 23. *Ejus & Pliniorum latinitas impugnata.* 24. *Patrum quorundam Epistolæ.* 25. *Sidonii Apollinaris Epistolæ ob historiam commendandæ.* 26. *Cassiodori Epistolæ.* 27. *Petrarchæ,* 28. *Gasparini,* 29. *Aretini, Philelphorum &c. Epistolæ.* 30. *Angeli Politiani Epistolæ.* 31. *Magnum Barthii de eo elogium.* 32. *Diversum Manutii judicium.* 33. *Hermolai Barbari epistolæ.* 34. *Scaligeri,* 35. *Erasmi,* 36. *Scioppii,* 37. *Floridi Sabini, Pauli Cortesii, Capaccii de Politiano judicia.* 38. *Petr. Bembi, Joh. Casæ aliorumque Italorum Epistolæ.* 39. *Rudolphi Agricolæ,* 40. *Marsilii Ficini,* 41. *Joh. Pici Mirandulani,* 42. *Thomæ Mori Epistolæ.* 43. *Epistolarum obscurorum virorum autor Uldaricus Huttenus.* 44. *Erasmi Epistolarum Opus commendatur.* 45. *De stylo ejus judicia.* 46. *De stylo Barthii & Grotii judicium.* 47. *Comparatur stylus Erasmi cum stylo Budæano.* 48. *Multa in illo Historica sacra & civilia.* 49. *Vincentii Fabricii,* 50. *& aliorum de his Epistolis elogia.* 51. *Melanchthonis Epistolæ earumque variæ partes.* 52. *Statum illorum temporum in sacris exhibent.* 53. *Stylus Melanchthonis.* 54. *Camerarii Epistolæ laudantur.* 55. *Aonii Palearii Epistolæ ad indolem Ciceronis scriptæ.* 56. *Goldasti Epistolæ Philologicæ.* 57. *De*

Manutii

Manutii Epistolis varia elogia & judicia. 58. *Quid Muretus de Italis in universum senserit.* 59. *Bunelli Epistolæ.* 60. *Mureti Epistolæ.* 61. *De iis judicium Erythræi & Scaligeri.* 62. *Rogeri Aschami Epistolæ.* 63. *Joh. Sturmii elogium.* 64. *Bonciarii,* 65. *Reinesii Epistolæ.* 66. *Christiani Daumii Lexicon vocum medii ævi.* 67. *Casauboni Epistolæ.* 68. *Earum dictio.* 69. *Compositio varia aliam indolem stylo largitur.* 70. *Julii Cæs. Scaligeri.* 71. *Josephi Scaligeri Epistolæ ab ipso, & Gallicæ ad hunc scriptæ commendantur.*

EPISTOLARUM SCRIPTORES ad Bibliothecarios omnino referendi sunt: ex illis enim multa hauriri possunt, quæ ad omnem rem & Historiam literariam pertinent, ubi a Vitarum Scriptoribus discesserimus. 1 * Biographi multa exponunt Scriptorum consilia & arcana: elogiorum quoque Scriptores: quanquam hi in laudem proniores sunt, ut Sammarthani, Crassus, Ghilinus aliique, de quibus supra; quibus addi possunt Monumenta illustrium virorum & elogia Trajecti ad Rhenum a Zylio publicata, ac picturis Tobiæ Fendtii illustrata ann. 1671. in fol. Sed omnes illi testimonium de aliis perhibent: in epistolis vero sui characterem ipse Autor depingit. Quod si enim e colloquiis eruditorum proficimus, etiam ex epistolis, quæ colloquia absentium sunt, magni ad nos fructus redundabunt; præsertim cum secretiora in illis tractari soleant. 2 * Historia vel civilis vel literaria præteritorum temporum nobis jucunda erit, quam ex epistolis virorum illustrium nobis eo plenius ob oculos ponere possumus, quo evidentior est in illis typus rerum & personarum practicus, unde perspicaci aliqua solertia multa eruent, qui Historiæ illorum temporum non sunt omnino ignari. 3 Commendat hoc Vincentius Fabricius epistola, quæ est inter eas, quæ cum ceteris ejus Poëmatibus novissime prodierunt, secunda: *Quem non delectent,* inquit, *familiares isti, & quasi a præsentibus habiti virorum magnorum sermones: quorum imago est Epistola? quantum ibi jocorum: quantum etiam querelarum; &, quatenus per ludum inter amicos licet, conviciorum? Annon te felicem crederes, si licuisset annos aliquot conversari cum Politianis, Manutiis, Erasmis, Caseliis, Scaligeris, Lipsiis, Muretis; eorum mores, vitam, etiam cum in lætis rebus, cum in tristibus essent, cum serio aut per remissionem agerent aliquid vel scriberent, inspicere? Jam vero talium Epistolæ cum omnibus te conjungunt quodam, & dulcissimo contubernio.* Hæc quidem recte Vincentius. * Sed varia sunt in Epistolarum Scriptoribus consideranda; variæ ipsis Scriptoribus difficultates in Epistolis edendis proponuntur, de quibus nemo plenius, quam Erasmus in Epistola 1. unde hic adducemus nonulla: 4 *Ad Epistolas scribendas fortasse non ita valde videri poteram ineptus; verum alioqui multæ res erant, quæ me ab hoc genere deterrebant. Primum, si epistolæ carent veris affectibus, neque vitam ipsam hominis repræsentant, jam Epistolæ nomen non merentur: quales sunt Senecæ ad Lucilium, atque adeo inter eas, quas olim scripsit Plato, quasque ad Apostolorum (ut apparet) imitationem scripserunt Cyprianus,*

Basilius,

Baſilius, Hieronymus, Auguſtinus, perpaucæ ſunt, quas libros rectius appellaris, quam Epiſtolas. Porro, quos nobis reliquit, neſcio quis Bruti nomine, nomine Phalaridis, nomine Senecæ & Pauli, quid aliud cenſeri poſſunt, quam declamatiunculæ? Verum autem illud Epiſtolarum genus, quod mores, quod fortunam, quod affectus, quod publicum ſimul & privatum temporis ſtatum, velut in tabula repræſentat, cujus generis fere ſunt Epiſtolæ Ciceronis, Plinii, & inter recentiores Æneæ Pii, aliquanto plus habet periculi, quam hiſtoria rerum nuper geſtarum; periculoſæ (ut inquit Flaccus) plenum opus aleæ. Proinde, ſi quid edendum ſit in hoc genere, nulli velim autor eſſe, ut ipſe vivus edat, ſed tyroni cuipiam hoc det negotii. Quanquam hic in edendis patroni ſui monumentis plus ſtudii, quam judicii creditur adhibuiſſe. Sive laudes, ſive vituperes aliquem, non deerunt, qui offendantur. Ut ne commemorem eſſe quosdam, qui ne laudari quidem ſuſtineant libris editis: ſive, quod dedignentur a quovis nominari, ſive quod vereantur, ne cui veniant in ſuſpicionem φιλοκολακίας. *Quo magis admiror divum Bernardum Epiſtolas ſuas evulgaſſe, in quibus tot nomina carbone notantur. Nunc ſi quis Jacobitæ aut Carmelitæ meminerit, vel ſuppreſſo nomine, niſi multa cum honoris præfatione, res videtur digna lapidatione. Jam & illud eſt incommodi, quod, ut ſunt res mortalium, ex amiciſſimis nonnunquam redduntur inimiciſſimi: & contra, ut & illos laudatos, & hos doleas attactos. Poſtremo ne famæ quidem Autoris ſatis conſulitur, quod plerique ex una quapiam Epiſtola totum æſtimant hominis ingenium, cum aliquoties ſcribamus uvidi, nonnunquam dormitantes; interim laſſi, interim etiam ægroti, aut aliud agentes, nonnunquam alieno ſtomacho, frequenter ad ejus, cui ſcribimus, vel captum, vel judicium, orationis habitum attemperantes. Unde fit, ut imperitis veniamus in ſuſpicionem inconſtantiæ, cum ea varietas, ætati, affectui, perſonis & rebus in diverſum mutatis, ſit imputanda. Hæc cum alium, quamlibet felicem, ab edendis epiſtolis merito deterreant, me tamen illud peculiariter dehortabatur, quod, cum mihi ſemper fortuna non ſolum humilis fuerit, verum etiam conſtanter iniqua, neque is vitæ tenor, ut eam velim aut poſſim ab omni crimine vindicare, non erat, cur vellem utriusque multa veſtigia ſupereſſe. Atque hæc ratio fortaſſis & illos moveret, ad quos ſcribimus, qui, quod per literas velut in ſinum effutiunt amiculi, nolint omnibus prodi; cum ſint, qui nati Gratiis iratis nihil non interpretentur in pejorem partem. Sæpenumero fit, ut, quod in convivio aut inter candidos homunculos dictum gratiam habet, ſi idem loco non ſuo dicatur, atroces excitet tragœdias. Hac quidem de cauſa pauciores admiſcuimus ex his, quibus reſpondemus, & tamen aliquot adjecimus, præſertim eruditorum: partim, quod me piguerit laboris, quem Angelus Politianus fere ſumit, in repetendo argumento Epiſtolæ, cui reſcribit; partim quod, ut addas argumentum, tamen aliquid lucis ac vitæ videtur deeſſe, ni prius legas eam, ad quam reſpondetur.* Hæc ex Eraſmo prolixius adducere placuit. 5 * Illud tamen ego velim, in Epiſtolarum Scriptoribus ſemper reſponſorias adjungi: ita rectius de omnibus judicaremus. 6 * Velim & tempora Epiſtolarum ſollicite adnotari. Quæ duo non ſine cauſa deſiderat in Epiſtolographis Thomaſius præfatione illa, quam Boxhornii Epiſtolis a ſe recuſis præmiſit. Quare laudanda eſt Manutii, Siberi, in ordinandis Ciceronis epiſtolis opera, unde multum lucis hiſtoriæ accedit. Idem Johannes Aurifaber in Lutheri, Joachimus Camerarius in Me-

in Melanchthonis Epiſtolis fecit. Commendat eo quoque nomine Boxhornianas Thomaſius. * Reperiuntur & in nonnullis Epiſtolis lacunæ vel ænigmatica & peregrina nomina, quorum in Scaligerianis & Caſaubonianis Epiſtolis clavem dedit Colomeſius, opuſculis ſuis literariis adjectam: qualia in Philippi Melanchthonis Epiſtolis paſſim quoque reperiuntur. Sed talia facile e frequenti lectione detegi poſſunt, quod de ſe ait Vincentius Fabricius Epiſtola modo laudata: unde Thomaſius quoque loco citato adduxit: *Memini me non indiligenter legiſſe antehac, quæ extant, eruditorum literas, nec vero nunc, quoties otium ad eam rem fert, intermitto. Unde tantum, præter alia, profeci, ut nihil fere occulte in Lipſii, Scaligeri, Baudii, talium epiſtolis notetur, nullus carpatur, (nomen enim nunquam fere, ut ſcis, exprimitur) quem ego non, quis fuerit, vel divinem, vel ſciam.* * Illud denique magnopere reprehendendum eſt in plerisque Epiſtolarum Scriptoribus, nullum illis adjici Indicem, qui de potiſſimis literarum contentis docere poſſit. Pauci admodum Epiſtolarum libri ſunt, qui hoc nomine commendari poſſunt Eraſmi, Richteri, Boxhornii, (edit. Lipſ.) * Illud quoque ego ſuaſerim, ſi quis hanc operam ſumere velit, ut eruditorum literas, hinc illinc in ſcriniis nonnullorum latitantes, perquirat, atque in unum corpus compingat, alioquin, niſi hoc fiat, perituras. Næ is optime de re literaria mereretur. Nos jam Epiſtoliographos recenſebimus, potiſſimum eos, quorum ad hiſtoriam literariam uſus eſt. Primo ergo loco nobis nominabuntur

7

8

9

ROLANDI MARESII *Epiſtolæ Philologicæ.* Quoniam enim ille in Epiſtolis ſuis de rebus agit, quæ ad rem & Hiſtoriam literariam pertinent, merito primo loco nobis ponitur. Gallus fuit ille, Vir doctus, cujus extant duo libri Epiſtolarum Philologicarum, ad varios, tum in Gallia tum extra Galliam, Viros ſcriptarum: ſingulæ epiſtolæ continent argumentum aliquod de ratione ſtudiorum inſtituenda. Jam enim de Grammaticis Scriptoribus, jam de Poëtis, jam de Loc. Comm. Collectoribus, de Verſionibus, de Jurisprudentia, Theologia Scholaſtica, Antiquariis eloquentiæ ſingularibus, Hiſtoricis agit. In ſingulis multa habentur de Viris doctis judicia. Prima editio primi libri prodiit Pariſiis ann. 1650. in 12. Altera prodiit poſt mortem Autoris auctior: nam Launoius & Valeſii fratres omnes Epiſtolas in ordinem collegerunt, & ſingulis breviaria ſua præfixerunt, in duos libros diſpeſcendo. Prodiit Pariſiis in 8. Ejus Elogium habet Petrus Hallæus, quod adjunctum legitur Vitæ Henrici Valeſii, ubi ſimul habentur Epiſtolæ Mareſianæ ad Valeſios ſcriptæ. Noviſſime ann. 1687. Cl. Rechenbergius Lipſiæ & Francofurti recudi fecit. Rationes hujus ſui libri reddit *Epiſtol. 1. lib. 2.* Idem *Epiſt. 19. lib. 1.* de eo agit, cur Epiſtolæ noſtrorum ab Epiſtolis veterum tantopere differant degenerentque, cujus hanc rationem dat, nos non ſecundum artem & ἀνάλυσιν Dialecticam procedere, quod Cicero aliique faciebant; ii præterea inter publica negotia ſtudia tamen ſua non omittebant, ſed ſemper aliquid ſcribebant. De Epiſtolarum variis generibus idem *lib. 1. Epiſt. 1.*

10

E Græcis Aldus olim Venetiis duobus tomis *Autorum 177. Epiſtolas* excudit SOCRATIS, ANTISTHENIS, ARISTIPPI, XENOPHONTIS, ÆSCHINIS,

11

PHILONIS, PHÆDRI & aliorum Socraticorum Epiſtolas edidit Leo Allatius. Cujacius *Epiſtolas Græcas* uno Volumine collegit cum interpretatione Latina: qua verſione nullam futiliorem habet Barthius *Adverſ. lib. 40. c. 19.* putatque illam Cujacio affingi. De ARISTÆNETI *Epiſtolis*, earumque interprete vide Barthium *Advers. lib. 45. cap. 6.* De vero earum autore idem disquirit *lib. 55. cap. 8.* LIBANII 40. ſunt editæ Cracoviæ: quasdam ineditas Epiſtolas Holſtenius miſit Lambecio, multaque de Ariſtæneto habet in iis Epiſtolis, quas ad ſe ſcriptas Commentariis ſuis de Bibliotheca Vindobonenſi inſeruit Lambecius. Inter recentiores habemus Budæi *Epiſtolas Atticas*, ſingulari venuſtate ſcriptas. 12 * Inter Latinos principem locum CICERO, diſertiſſimus ille Romuli nepotum, tenet, cujus habemus *Epiſtolas ad Familiares, ad Atticum, ad Q. Fratrem, Brutum,* tum civili ſapientia pleniſſimas, tum ad amuſſim genuinæ Eloquentiæ factas: e quibus eas, quæ ad Atticum miſſæ ſunt, Viri doctiſſimi rectius *familiares* fuiſſe nominandas cenſent, cum earum pleræque videantur genere ſermonis abrupto & extemporali ſcriptæ. CASELIUS *Libello de Ludo Literario recte aperiendo* in tironum gratiam familiares epiſtolas deligendas ſuadet ex omnibus Ciceronis Epiſtolis, quæ familiari filo ac epiſtolis proprio ſcriptæ ſunt. 13 * Nam certe Epiſtolæ ad Familiares, ut Ludovicus Vives putat, non eo ſermonis genere conſcriptæ ſunt, quo domi utebatur Cicero; in multis ſunt lectiſſima argumenta, ſelectis etiam verbis tractata: ſcribuntur ad Reip. Romanæ viros principes: ac indicat facile ipſe numerus ac periodorum menſura curam illam, quæ non adeo reperitur in Epiſtolis ad Atticum, ubi multa ſunt abrupta & hiantia. *De præſtantia Epiſtolarum Ciceronis* ſingularem Diſſertationem JAC. PONTANUS ſcripſit, qua Ciceronis eloquentiam contra novatores nonnullos, Eraſmum, Politianum & Belgam quendam Anonymum, defendit, monſtratque, quam in omni epiſtolarum genere, quod adeo multiplex & varium eſt, unice triumphet Cicero. Nam & rebus accommodare argumenta, argumentis elocutionem, elocutioni numeros & decentem illam copiam novit; ut, qui ſimile præſtiterit, e tota antiquitate inveniatur nemo, ipſo Seneca teſte: *Compoſitio Ciceronis una eſt; pedem ſervat curata, lenta & ſine infamia mollis.* Sed ipſe in ſtylo interdum varius eſt: ſcripſit enim nonnulla juvenis, quæ ſenex improbavit; cujus exempla affert Sebaſtianus Corradus in *Quæſtura ſua*, libro elegantiſſimo, in quo tota Ciceronis vita refertur. De *vario Epiſtolarum Ciceronianarum genere* commentarium Henricus Stephani edidit laborioſum, nec indoctum. 14 * ERASMUS, adverſus quem diſſerit Pontanus in laudata diſſertatione, junior adhuc quædam ſcripſit, non tam contra Ciceronem, quam contra malos Ciceronis imitatores in Dialogo, cui *Ciceroniani* nomen fecit. Non potuit enim ferre homo perſpicaciſſimus, Longolium aliosque ſe efferre Ciceronianorum nomine, quaſi illi ſoli Latine loqui ſcirent, reliqui omnes barbaro ore creparent, cum illi vim imitationis Ciceronianæ neutiquam intelligerent, Centonum potius fartores, quam veri imitatores; quorum fœtus, ut judicat vir doctus, Ciceroni, non ut homo homini, ſed ut ſimia, ſimilis eſſet. 15 * Sed fervore diſputationis abreptus quædam licentius in Ciceronem dixit, quorum tamen poſtea pœnituit.

nituit. Nam ipse non semel temeritatem suam accusat. * Causa tamen nulla erat, 16 quæ commovere JULIUM CÆSAREM SCALIGERUM ad tam acerbas *Declamationes* potuerit, quas *Eloquentiæ Romanæ Vindices* appellat, in quibus miris modis lacerat Erasmum. * Sed & ipsum postea suæ acerbitatis pœnituit, quam invidendo elogio 17 in mortem ipsius conscripto expiavit; &, filio ejus teste, in Excerptis Scaligerianis suppressæ sunt illæ Orationes, aliaque, quæ contra Erasmum scripserat pater. * Sed vetus ille error est, quod olim Quintilianus de Scholasticis dicebat: *Neminem inter illos fuisse, qui non sibi persuaderet, se ante Ciceronem numerari debere.* Id & 18 hodie hominibus nonnullis accidit, Scholasticis præcipue, parum in usu dicendi exercitatis. Viri etiam docti, ingeniosi, si aliam viam ingressi fuerint, ut sunt hominum ingenia varia, facile abripiunt in suum errorem alios; qui, cum gloria sua capiantur, non obloquuntur aliorum judicio. LIPSIUS quoque Ciceronem magnificis laudibus evehit, passim tamen in Ciceronis imitatores declamat. Non injuria itaque Franciscus Vavassor *lib. de Epigr. p. 163.* Robertum Constantinum reprehendit, qui in Lexico suo Græco-Latino Budæi Epistolas ad lectionem commendat, ac Justum Lipsium, quod in epistolis Angelum Politianum Ciceroni & Plinio socium adjungere voluit. De variis *Epistolarum Ciceronianarum Commentatoribus* legi potest SPACHIUS in *Nomenclatore Philosophico.* Legi etiam potest *Oratio* MURETI *XVI. lib. 2.* qua Vir ipse eloquentissimus ostendit Epistolarum Ciceronianarum præstantiam. * Ciceronis Epistolæ ad Atticum ob prudentiam politicam inprimis commendari 19 debent: statum enim Reipublicæ, qualis tum erat, describunt; ita, ut quemadmodum Cornelius Nepos ait, eas qui legat, non multum illorum temporum Historiam desideret. E Ciceronis Epistolis extemporalem se facundiam nactum fatetur Hermannus Buschius, teste Freinshemio, *Orat. 4. p. m. 46.* De Ciceronis Epistolis extat Sidonii judicium ambiguum, quod examinatum vide a Barthio *Adversf. lib. 47. cap. 9.*

Post Ciceronem in Latina lingua PLINII JUNIORIS *Epistolæ* adeo nonnullis 20 placuerunt, ut vel ipsi Ciceroni anteponant: in quo tamen errare illos certum est. Recte de illo Ludovicus Vives: *Plinius succinctus & festivus, facetus & acutus, & frequens concinnis sententiis, doctis atque acutis ingeniis mirifice est aptus, qui scholasticas inter se mittunt epistolas & umbraticas, quibus oportet plus ornatus & condimenti adjungi, quando rebus non perinde nituntur.* Nam certe non elucet in illis tanta rerum varietas, tantus orationis splendor, qui in Ciceronis Epistolis, de rebus gravioribus ad viros principes scriptis. Sed nostro tempore adeo delectavit dictio Pliniana nonnullos, ut normam illam dicendi sibi proponant: a plerorumque enim scriptis exulat ille numerus ac justa illa sermonis copia, quam in Cicerone deprehendimus; argutiæ vero, breves periodi, numerus non valde quæsitus, sententiis hinc inde & dicteriis Græcis & Latinis conspersa ac pene obruta dictio delectant. Etenim cum Epistolæ ad Familiares & viros eruditos de rebus scholasticis scriberentur, non adeo fortassis absurda erat hæc styli affectatio; quæ tamen in vitium incurrit, si ad viros graves principesve in re seria & deliberanda argumentis hoc modo scripseris. * Mire

prolixus in ejus laudes eſt Michaël Neander in præfatione Erotematum ſuorum p. m. 241. *Plinius,* ſcribens, *in Epiſtolis ſuis ita petit & commendat, ut extorqueat: ita gratias agit, ut referat: ita offert, ut largiatur: qua modeſtia laudat? quo ardore invehitur? quibus rationibus ſe alterumve purgat & tuetur? quam feſtive, quam vere gratulatur? quam breviter, quam lucide narrat? quam apte, quam lepide jocatur? flentem, ſi lamentatur, videas, unaque collacrymabis; movet nemo benignius, nullus hortatur blandius: quæ omnia vir emunctus, acutus, acer, ea verborum puritate, varietate, compoſitione veſtivit, iis luminibus, ſententiis, ſalibus adſperſit, ut nihil terſius, floridius, concinnius, nitidius, ſucculentius, acutius aut dici aut excogitari poſſe videatur.*

22 SENECA in *Epiſtolis* Locos Communes ſcripſit: ejus enim Epiſtolæ nihil aliud ſunt, quam farrago variarum ſententiarum, in unitatem argumenti redactarum. Tota Philoſophia moralis Stoica quaſi per lancem ſaturam in iis exhibetur: quam, cum comprehendere non poterat Seneca juſto aliquo Syſtemate, aut unius libri argumento, in Epiſtolas conjecit vagi argumenti materias, quia ſic commodius illa proponi poterant. Nihil eſt ejus ſcriptis argutius & ſententioſius; quæ ego volvenda & revolvenda ſuaſerim, ut promptitudinem habeamus variarum rerum & argumentorum in moralibus & civilibus; addo & in ſacris ad populum O-

23 rationibus, quibus illa mirifice ſubvenire poſſunt. * Ad orationis corpus formandum legi non debent: nam ſic inſtituta orationis forma extra hoc argumentum laudari non poteſt. Eraſmus in Seneca ſordidas voces reprehendit, ſed defenditur a Buchnero *lib. de Com. dic. ratione cap. 15.* Sanctius quoque in *Minerva lib. 3.* latinitatem Senecæ multis in locis claudicare ait, qui tamen eo deteriorem in latinitate utrumque Plinium facit.

24 TERTULLIANUS multum Africitatis habet, judice Ludovico Vive: Aſper enim eſt, & verbis monſtroſus. CYPRIANUS mollior aliquanto, quanquam ejus gentilis, uti & AUGUSTINUS; ſed minus terſus ac comtus. HIERONYMUS ardens & vehemens, ut videatur ſemper ad judices dicere cauſa capitali. AMBROSIUS lenior & placidior. SYMMACHUS ſui ſeculi pene Cicero habitus eſt; ſed mirum quantum diſtet ab Arpinate iſto. Ejus Epiſtolæ editæ ſunt ex recenſione

25 Lectii & Jureti. Extant & in eundem Scioppii Obſervationes. * SIDONIUS APOLLINARIS Giraldo Gallicum & Barbaricum aliquid redolere videtur *Dialogo 5. de Poëtis,* quem tamen Barthius poſt Claudianum pro optimo Poëta habet, ipſe non ſatis accuratus eorum cenſor. Epiſtolas ſcripſit ſtylo obſcuro & perplexo, multum trahentes ab infectione illorum temporum, in quas tamen extant Commentarii doctiſſimi Savaronis & Sirmondi. Ceterum in Carmine, quod & obſervavit Vives de tradendis diſciplinis, non adeo deprehenditur orationis ſcabrities, quam in proſa: numerus enim illam vel operit vel ſuſtinet. De hoc ſimilibusque Autoribus recte judicat Mareſius lib. 2. ep. 1. *Sidonius, quanquam ſcabri, & moleſti ſermonis affectator, ob multa, quæ epiſtolis inſerit, ſuorum temporum acta nusquam alibi invenienda, ſatis in pretio eſt. Quantumvis enim barbari ſcriptores, quorum libri viventibus ipſis propter verborum ſqualorem, vel quod aliud vitium, fortaſſe negligebantur, ſi hiſtoriam ſuorum*

tempo-

temporum scripserint, vel quid historicum suis scriptis admiscuerint, postea tamen recipiuntur. Historia enim quoquo modo scripta delectat, & licet insulse scriptam, tamen quoniam notitiam temporum habere desideramus, & nos quidquam, quod usquam gestum sit, latere dolemus, ambabus ulnis amplectimur. * CASSIODORUS Gothica stribligine totus plenus est: qui omnes elegantiæ studioso ab imitatione excludendi sunt. 26

Post illa tempora magno intervallo, velut stella inter densissimas tenebras, emicuit FRANCISCUS PETRARCHA, qui tamen multum trahit ex rubigine ac situ temporum suorum. * Multo post primus in Italia aliquid Latine balbutire cœpit GASPARINUS, cujus Epistolas Ludovicus Vives laudat, quod in seculo doctorum primæ. * Huic succedunt LEONHARDUS BRUNUS ARETINUS, parum etiam cultus, & PHILEPHI duo, pater & filius, sententiis inanes & subfrigidi, POGGIUS, quem garrulum & nugatorem vocat Lud. Vives, *Æneas Pius II. Pontifex, Silvius, Campanus, Sabellicus, Pomponius Lætus,* de quibus judicia vide Ludovici Vivis Instit. Epist. Ceterum Leonhardus Aretinus *lib. 8. Epist. Basil. 1535.* in 8. editis, singularia argumenta Philologica & Historica comprehendit, quæ pertinent ad statum illorum temporum. Nam non pauca occurrunt de artibus aulæ Romanæ; ut lib. 3. Epistolam habet de infelici statu Romanæ curiæ; item de artibus, quibus oporteat uti illos, qui Episcopatus ambiunt a Pontifice Romano, & plura alia. Notissimus alioquin ille Autor est: fuit enim & ille inter primos resuscitatores literarum in Italia, ac multa ex Autoribus Græcis in linguam Latinam convertit. 27 28 29

ANGELUS POLITIANUS, quem Scaliger in Excerptis dicebat primum sui temporis caput extulisse in literis, Ludovico Vivi acumine & festivitate amabilis, nisi quod laudis nimia cupiditate supra Epistolæ limites assurgit. Ludit ille non raro, & lascivit; multis est in materia minuta sui ostentator; & dum selectas quasdam voculas quærit, circumducit lectorem pluribus, tum verbis tum sensis, orationem onerans, quam erat opus. Quod judicium Ludovico Vivi Claudius Verdierus in *Censione sua pag. 156.* sublegit. * Magnus est Politiani Panegyristes Barthius *Adversf. lib. 47. cap. 5. Inter ea,* inquit, *ingenia, quæ restaurandis literis cum favente fato præfuerunt, vel cum primis, nescio etiam an nullo pari semper ego æstimavi Angelum Politianum: tanta in eo viro dexteritas, quocunque literarum se verteret, fuit, ut nec nunc satis admirari dotes incomparabiles possit, licet nonnunquam tanto Heroi iniquior, posteritas. Nec admiratus ego solum hunc hominem semper sum, sed quæ ejus in scribendo singulares Gratiæ sunt, amavi etiam, affectu sane tenero; Quare minus etiam patienter tuli sordida pædagogorum judicia, qui ne quid minus in hoc, quam aliis scriptis divinitati jam consensu docti orbis transscriptis, sapere videantur, nescio quas vernilitatis notas inusserunt, vel inurere certe conati sunt, longe doctissimis ejus monumentis.* Idem lib. 19. Adversf. cap. 17. de eo: *Stylus latinitate Romanos ipsos adit, Atticas Athenas, si ita fari licet, Græcitate. Inventionum vero acumine, lectionis varietate, judicii dexteritate, singularis illius hominis felicitas fuit, eaque quo rarior in utroque genere orationis pari laude cui contingere solet, eo in isto gratior. Adde, quod pueritia incidit in seculum* 30 31

 lum

lum Sophistis dominantibus plusquam barbarum, quorum dogmata etiam tamen ita calluit, ut non minimum laborasse dicatur ad elegantiam Latinam traducendis. His velut cumulus accedit in vulgari quoque Italorum nunc Idiomate rotunditas suavissima, qua plures etiam nulli alii rei studentes longe post se reliquit. Etiam Maresio *lib. 2. capit. 1.* Politianus valde politus & elegans videtur. * Quam ab his diversum Manutii judicium! qui se cum Politianis & Erasmis misere errantem in viam reductum a Bunello ait, ob hoc judicium reprehensus a Maresio *lib. 2. epist. 4.* qui cum istis viris errare mavult, quam cum Bunello & Manutio sapere, quorum Epistolæ rerum sint inopes, verbis canoræ. Sed non desunt, quæ & huic responderi possunt, de quo alio loco plura. * HERMOLAUS BARBARUS, cujus *Epistolæ*, Politianis Epistolis mistæ, durus esse videtur, qui quoddam styli genus affectavit ex obsoletis & recentibus vocabulis mistum. * Utrumque multis laudibus effert Germanus Brixius Epistola ad Erasmum, quæ est inter Erasmianas libri quarti octava. Scaliger ipse in primis illis excerptis, a Fabro editis, ait, se tribus inter omnes literarum suscitatores invidisse, Gazæ, Angelo Politiano & Pico Mirandulano. Politianum Poëtam excellentem vocat, & in omnibus aliis, præterquam in Epistolis, quarum stylum imitari nolit, nimis elatum & oratorium, sed potius Cæsaris, Cassii, Planci, Bruti & aliorum apud Ciceronem, maxime vero Mutii & Cincinnæ & Plinii secundi, qui tamen non sit superioribus conferendus, uti nec Cicero, qui non simplici stylo sæpissime utatur. * Erasmus *lib. 12. epist. 7.* in Zasio laudat Politianicam Venerem ac delicias, cujus viri ingenio semper ita sit delectatus, & nullo æque, in quo summa sit eloquentia. * Reprehendit & Scioppius in lib. *de Rhetoricarum Exercitationum generibus pag. 25.* in Politiano, aliquem κοινισμὸν, quod scil. utatur verbis e variæ ætatis Scriptoribus dissimillimis petitis. Ita enim: *Ab hoc vitio non satis Politianus cavet, etsi id eum ingentibus virtutibus aliis redimere fatendum est.* Atque hoc vitium ille omnes Transalpinos affectare nimis licenter ait, qui non tam judicii & elegantiæ, quam variæ eruditionis laudem ferant. Excipit tamen e Germanis *Rudolphum Agricolam, Joh. Rivium, Anton. Schorum, Franciscum Fabricium:* ex Gallis *Muretum, Hotomannum* &c. Ex Britannis *Thomam Morum, Buchananum*, quem ille omnibus Italis præfert. * Floridus Sabinus *pag. 10. Apolog.* Politiani Epistolas Plinianis præfert. Paulus Cortesius Ep. de imitatione in Politiano reprehendit, quod nullum imitetur, atque ita vitiosam & dissimilem scriptionem instituat. De Politiano videatur & Capaccius *Elog. lib. 2. pag. 350.*

PETRUS BEMBUS Italus, si credimus Joh. Casæ in Vita ejus, ab illo scripta, ad verum Romani sermonis genium aliquid scribere cœpit. Jacebat tum Cicero, & Autores illi ætatis aureæ. Solus ille illorum pretium reduxit, atque Ciceronianum quid stylo expressit. Præter enim Politianum, quem Joh. Casa minus dulcem ac minus elegantem vocat, nemo erat, etiam ex illis, quos nominavimus, laude aliqua styli dignus. Magnifaciendus itaque is Autor est ob honorificum adeo testimonium Joh. Casæ, qui Romanæ linguæ peritissimus fuit, ut hodieque ejus scripta, utut pauca, magni

æstimentur

æstimentur Italis. De Longolio, Casa, Bembo, Sadoleto, Lazaro Bonamico, Romulo Amusæo Muretus agit *volum. 2. oratione 16.* deque iis judicat. Legendus de Bembo Capaccius *Elog. part. 2. p. 263.* De Sadoleto idem *ibid. pag. 265.* De Victorii Epistolis *ibid. p. 267.* Cujus Epistolas utut Latinas, ob nimias tamen ambages non probat Scaliger. Joh. Sturmius lib. Acad. ad Lipp. ita de Italis: *Bembus & Sadoletus scribere maluerunt Latine, quam loqui. Et quanquam Sadoletus facilior, quam Bembus; tamen Bembus plus voluisse, Sadoletus non plus potuisse videbatur.* * RUDOLPHUS AGRICOLA, 39 Vir doctissimus, paucas scripsit *Epistolas*, quæ Operi ejus inseruntur, non illas quidem indoctas, sed Ludovici Vivis judicio in multis emendandas. Nam si ipse sua emendasset, maximis quoque Veterum potuisset comparari. * MARSILII FICI- 40 NI *Epistolæ* rudi stylo de rebus philosophicis agunt. * JOHANNIS PICI MI- 41 RANDULÆ *Epistolæ* non destituuntur flore eloquentiæ purioris Latinæ, quarum aliquæ tenera ætate scriptæ, aliquæ provectiore, refertæ rebus mysticis, ut erat ille sui temporis prodigium. Eas epistolas Christophorus Cellarius Cizæ ann. 1682. recudi fecit, notulis quibusdam atque indice adjectis. * THOMAS MORUS, ma- 42 gnæ Vir autoritatis ac magnæ eruditionis, *Epistolas* aliquas scripsit, quæ inter Opera ejus reperiuntur, non quidem adeo accurate ad genium Linguæ Latinæ scriptæ, sed, quæ tamen laudem nitidi sermonis affectabant, eo præsertim tempore, quo superata barbarie, nova lux literarum effulgere cœpit. Tum exagitati fuere Scriptores barbari, ac perpetua inter illos & eruditos bella, quorum felicissimus propugnator fuit Erasmus Roterodamus. * Barbarorum hominum stribliginem eleganter de- 43 pinxit ULDARICUS HUTTENUS, Eques Nobiliss. in *Epistolis obscurorum Virorum*: is enim verus earum Autor est; de quibus Erasmus *lib. 22. ep. 31.* lepidissimas narrat fabulas; quam scilicet illæ primum magno a Monachis plausu fuerint exceptæ, tanquam in honorem Monachorum scriptæ.

ERASMI *Epistolis* nihil est suavius & acutius. * Latinitas in illis non mala; 44 non quidem talis, quam ad imitandum aliquis proponere sibi debeat, (hic enim an- 45 tiqui Scriptores omne ferunt punctum) sed nativa, extemporalis & interdum aliquem ex rebus colorem trahens, quod accidit interdum Scriptoribus doctissimis, Grotio, Salmasio ac aliis. Illi enim autores, prout res sunt, quas tractant, prout in Autores scribunt, a quorum lectione recentiores discedunt, stylum suum formare solent. Id enim velim notet hic aliquis, viros doctos, qui multos Autores legunt, cum cura eos emendant, aut multam Scriptoribus philosophicis impendunt operam, vel medii ævi Autores diligentius legunt, plerumque ab illis aliquid vitii trahere, nec accurate adeo scribere, quam eos, qui unum, & quidem optimum, Ciceronem scilicet sibi imitandum proponunt. Quemadmodum, quibus cum variis gentibus commercium est, lingua nonnunquam inclinari solet, ita & hic fieri consuevit cum Scriptoribus barbaris, vel non accurate Latinis, familiarius conversantibus. * Eam causam existimo, quod 46 Barthius, diligentissimus medii ævi Scriptor, Lector & Emendator, nihil tam in soluta, quam in ligata oratione scripserint, quod elaboratum esset. Grotius quoque, ut ipse in

in præfat. Poëmatum ſuorum fatetur, in ſtylo varius eſt. Jam enim Virgilianum aliquid, jam Statianum aut Claudianæum aliquod Carmen ſcribit. In proſa vehementer etiam variat. In libris Philoſophicis interdum barbariſmos admittit, & Philoſophorum Scholaſticorum lingua loquitur. In Hiſtoria Tacitum non infeliciter exprimit; in Epiſtolis Plinium. Salmaſio nonnunquam σόλοικα exciderunt. * Ipſe quoque Eraſmus ſtylum ſuum excuſare mavult, quam prædicare, ut in *epiſt. 20. lib. 24.* ubi Budæana præ ſuis extollit, doctus modeſtia, in quo longe aliter ego ſentio. Quam enim Budæana dictio ab Eraſmiana differat, nemo rectius oſtendit, quam Longolius in Epiſtola quadam, quam Ludovicus Regius in Vita Budæi adducit. Vide & in Eraſmi *lib. 1. ep. 11. & 12.* Scaliger in Excerptis ſuis Budæum ait nihil niſi imitando ſcribere potuiſſe, ſemperque Locos Communes Phraſium conſuluiſſe, cum quippiam ſcriberet. Joh. Sturmius in libro Academico ad Philippum Lipp. Eraſmum quoque Budæo præfert, atque ita de Eraſmo: *Eraſmus copia & varietate contentus Italorum ſpernebat in ſcribendo ſollicitudinem.* * Ceterum Eraſmi Epiſtolæ propter rei literariæ multiplicem cognitionem legendæ, & velut ad Locos Communes redigendæ ſunt. Vaſtum hoc Opus eſt variarum ejus Epiſtolarum, non quidem omnium; nam multæ etiamnum ineditæ ſunt, & earum multæ MStæ in Bibliotheca Gudiana aſſervantur. Ipſe Eraſmus *lib. 27. Epiſt. 42.* non diffitetur, multas ſibi eſſe Epiſtolas ex tempore ſcriptas & dictatas, quarum nullum ille exemplum ſervaverat; doletque multas ex illis in vulgus emanaſſe. Cornu copiæ merito dixeris variarum rerum. Continentur in illo libro arcana Status Civilis, Eccleſiaſtici, Literarii illorum temporum, faceta nonnunquam & jocoſa, ut ipſe fuit ingenio mire feſtivo, e. g. cum morem oſculandi in Britannia deſcribit *lib. 5. ep. 10.* & jurgium ancillæ cum hera *lib. 5. ep. 6.* Editio Epiſtolarum illarum Frobeniana editione Londinenſi & ceteris longe melior eſt & correctior: multis enim mendis hæc poſtrema ſcatet, quanquam aliqua parte locupletior. Index huic Operi ſubjectus utiliſſimus eſt. Lites in Theologorum palæſtris tum ventilatas, & quicquid ad illarum Hiſtoriam pertinet, illic deprehendes. Quanquam Eraſmus ſe medium ſemper geſſerit, ſtudium tamen partium non raro deprehendes. Magna fuit ejus Viri veneratio, & merito quidem; ingenium excellens, vaſtum, diffuſum, fœcundum, acre, promptum, ad omnia paratum, in decus & miraculum ſeculi natum. Triumphare duobus his civibus Batavia poteſt, *Eraſmo* & *Grotio,* quibus pares poſtera ſecula non facile datura ſunt. * De his Eraſmi Epiſtolis ita Vincentius Fabricius epiſt. 2. *Unius Eraſmi epiſtolas cum lego, præter quandam renaſcentium diſciplinarum quaſi hiſtoriam, inprimis legentem tenent, quas circa exortum purioris doctrinæ ſcripſit. Quippe qui medius & neutrius partis, nihil gratiæ (quis enim in Epiſtola ad amicum?) nihil det odio, quid autem in iſtis ſibi placeat, in illis diſpliceat, generoſo candore exponat. In quibus tamen nihil magis, quam ſingularem viri verſutiam, qui hos ita ſibi demereri potuit, ut illos non offenderet, mirari ego ſoleo.* * Multa in Eraſmi laudem Baudius *lib. 2. Epiſt. 27.* Multa Germanus Brixius in

Eraſmi

Erasmi Epistolis *lib. 4. epist. 8.* Editio ultima prodiit Londini ann. 1642. in fol. cum Melanchthonis, Thom. Mori & Ludovici Vivis Epistolis.

MELANCHTHONIS *Epistolas* illis subjungimus. Jam supra in laudem istius viri multa dicta sunt, cum de Vita ejus ageremus. Faciunt vero ejus Epistolæ non parum ad statum rei Literariæ & Ecclesiasticæ. * Ut candidum illi viro pectus fuit; ita sine fuco & ornatu scribit in Epistolis, in quibus nonnunquam multas deprehendes ejus querelas de turbato Ecclesiæ statu, de pravis & seditiosis quorundam consiliis Theologorum, multa quoque suppressis nominibus & per ænigmata scribit. Ejus Epistolæ prodierunt in fol. & dehinc sparsim alia quædam Volumina Epistolarum ad Joach. Camerarium & alios scriptarum; in quibus tam candidus, ut nec necessitates suas domesticas dissimulet. Diversis temporibus eas ediderunt Manlius, Peucerus, Pezelius, Saubertus, & Anonymus quidam partem earum sextam, ut vocat, Lugd. Batav. Ann. 1647. Optat vero Thomasius *in præfatione Boxhornianarum Epistolarum,* ut quis in ordinatum corpus illas congerere velit: qui sane labor utilissimus foret. Non dubito, plures adhuc Melanchthonis latitare epistolas: vir enim in isto negotio positus plures procul dubio scripsit; quæ, ut omnes edantur, rei Theologicæ & Literariæ interest. * Stylus in eo planus, liquidus, nec suis destitutus elegantiis: quanquam non impetus ille ac fervor sit, qualis in Erasmianis, non tamen ideo culpandus; animi enim est character sermo, & ex illo idem in dictionem transfertur, huic ingenio domesticam & vernaculam. Ut enim ipse animus moratus est, ita vel ἤθη passim elucent, vel ex sententia, affectus vehementiores. Unde non falluntur, qui singulare aliquod divinationis epistolaris genus commenti sunt, tum ex ipso charactere sermonis, tum literarum, quod argumentum singulari libro tractavit *Camillus Baldus.* 51 52 53

JOACHIMI CAMERARII *Epistolæ* elegantissimæ sunt. Fuit ille illustre Germanorum nomen, ac superioris seculi Phœnix, cujus elogia conglobata videas a Thomasio in *Præfatione 75. laudibus Joach. Camerarii.* Tot tantaque in lucem edidit scripta limatissima, ut inter Germaniæ Heroas literarios merito referendus sit. Hujus extat Libellus novus, Epistolas virorum doctorum ad se & alios suasque continens, ab ipso vivo editus Lipsiæ An. 1568. in 8. Promiserat in præfatione plures doctorum Epistolas, quas collecturus undique erat. Vehementer enim commendandum, & hujus viri exemplo etiam nunc a nobis faciendum esset. Post mortem ejus prodierunt Francof. Ann. 1583. libri 6. Epistolarum familiarium venustarum & delicatularum; quæ, ut sunt eleganti stylo scriptæ, ita multa continent rerum literariarum illius temporis. Hinc Anno 1595. ibidem quinque libri posteriores Epistolarum a filiis editi. Fuere ipsi commercia literaria cum plerisque totius Europæ viris eruditis, de negotiis talibus scriptæ, quibus delectantur literati. 54

Vixit circa id tempus AONIUS PALEARIUS, cujus editæ sunt *Orationes & Epistolæ,* quæ feliciter adeo exprimunt Ciceronem, tum qua dictionem, tum qua numeros, ut dubitem, an præferendus illi aliquis sit. Prima editio *Basil.* 55

in 8vo prodiit, altera *Bremæ*, quam procuravit Matthias Martinius in usum Scholæ Bremensis. (*bbb*) Paucis, quod miror, etiam viris doctis & acerrimis latinitatis censoribus cognitus iste Autor fuit; sed meretur profecto inter præcipuos numerari. Hic mihi quis discrimen imitationis videat: nam longe aliter sonat, quod Palearius scribit, quam Longolius & alii inepti Ciceronis imitatores. De Longolio videatur judicium Ludov. Vivis in Instit. sua Epistolica. *Nimia cura imitationis*, inquit ille, *bonam naturam corrumpit: Verba habet Ciceroniana mira religionisne, an superstitionis obser-*
56 *vatione &c.* * MELCHIORIS GOLDASTI *Epistolas Philologicas* jam supra memoravimus. Nunc, cum de Epistolis agimus, censeri etiam inter illarum Scriptores debet. Non vero scripsit ipse Epistolas, sed collegit tantum a viris doctis sui temporis scriptas, varii argumenti, sed philologici: centuria integra est, prodiitque Francof. ann. 1610. Operæ pretium faceret, qui talem laborem continuaret.

57 PAULUS MANUTIUS magnam assecutus est in exprimendo stylo Ciceroniano felicitatem, cujus *Epistolæ* magna diligentia ac cura conscriptæ sunt, atque, ut Scioppius nobis narrat, tanto labore, ut menses aliquot uni epistolæ interdum impenderit. Scilicet, quem antea laudaverat, quod nemo, qui sanus sit, ad puritatis & elegantiæ Latinæ summam quicquam Manutio defuisse dixerit; mox tamen colaphum illi impingens, ex nimia illa cura factum esse judicat, ut Manutii Epistolis, quamvis elegantissimis, nequaquam ea sit gratia, quæ hominem, nisi valde otiosum, ad iteratam lectionem invitet. Purissimus sane Autor est, ac pene unicus e recentioribus, quem ego Ciceroni jungi posse arbitror. Quod Scioppius dicit, tædium lectionis repetitæ inde oriri, si quid veri judicat, ex illo forte est, quod plerumque de negotiis familiaribus scribat. Sed nos hic de rebus non solliciti, dictionis præstantiam commendamus. Aliquot ejus Epistolarum editiones sunt, quas recenset examinatque Thomasius in præfatione novissimæ editionis Lipsiensis, cui, si verum fateri velimus, non multum diligentiæ accessit. Extant adhuc aliquæ ejus Epistolæ ineditæ apud viros doctos, atque unam ejus bene longam servat *Cl. Gudius*, ipsius Manutii manu scriptam, quam ipse Epistolarum Manutii Reginam vocare solet. Muretus se Manutio minorem fatetur, & Maresius Muretum eo majorem facit. Scaliger certe in Excerptis illis primis, a Tanaq. Fabro editis, neminem magis Romane loqui ait. Capaccius *lib. 2. Elogiorum*, bonæ latinitatis amatorem nominat, qui tamen a splendido & magnifico Orationis genere abesse visus sit, dum ab humili Episto-
58 larum stylo non discessit. * Muretus cum in *Orat. 16. Volum. 2.* omnes Italos, inque his Johannem Casam in scribendo omnium politissimum maximeque limatum, & ab omnibus ineptiis remotissimum, Manutium, Virum in scribendis Latinis Epistolis singulari lepore ac venustate præditum laudasset, ita tamen de iis in universum judicat: *Et tamen in tanto ardore animorum, tanta ingeniorum contentione atque æmulatione, tantis præpositis præmiis, nemo adhuc extitit, cui simpliciter & sine ulla exceptione ea laus tribui possit, ut bene*

(bbb) Novissima ac nitidissima, imo novis etiam Accessionibus locupletata, Orationum, Epistolarum ac Poëmatum Aonii Palearii editio prodiit Amstelod. A. 1695 in 8vo.

bene Latine scripsisse dicatur. De Casa & Manutio ita judicat: *Hi quemadmodum illud consecuti sunt, ut hæc laus vere ac merito propria Italiæ haberetur, eique ceteræ omnes nationes scribendi elegantia facile cederent: ita illud negari non potest, multos nævos multasque maculas, quod bona omnium venia dictum sit, illorum omnium scriptis aspersas esse, quæ planum faciant, illos vidisse quidem, quid optimum esset, & viam, quæ ad illud ferret, ingressos longe processisse: sed longe tamen ab eo, quo intendebant, substitisse.* Octavianus Ferrarius in libro de Sermonibus Exotericis *pag. 42. Edit. Venet.* magno Manutium elogio ornat. Vocat eum *virum acerrimi & elegantissimi judicii, qui Romanæ laudem eloquentiæ nobis ita vestiat hoc tempore, ut priscos illius autores, quorum habentur in honore scripta, partim exæquet, partim vincat orationis genere ipso flexibili, nitido, & sine satietate dulci.* * Manutii 59 Epistolis jungi solent BUNELLI *Epistolæ* in editione illa Parisiensi, quam Henricus Stephani edidit. Sunt & seorsim editæ. Ejus exemplo Manutius Epistolas suas scripsit, ut ipse fatetur. Nam mirus in illis est Latini sermonis nitor.

MURETI *Epistolæ* plus vigoris & spiritus habere videntur. Neque enim 60 sollicita adeo imitatione scriptæ apparent, ut Manutianæ, quæ dejicere quodammodo & supprimere animum videntur. Cum enim in formulas & phrases intenti sumus (in his scilicet mire fœcundus Manutius est, atque ex earum variatione continua prima, ut ipse fatetur, eloquentiæ fundamenta jecit,) minor rerum cura est, unde efflorescere sua sponte nativa quædam, & argumento magis conveniens, facundia solet. Multa in Mureti Epistolis occurrunt ad rem literariam pertinentia. * De Mureto Erythræus *Pinacoth. I. num. 5.* ut ipse peritissimus artifex, vere judi- 61 cat: *Quis nostra ætate sermonis genere usus est, adeo gravitatis, doctrinæ prudentiæque referto, & in quo præterea omnes verborum, omnes sententiarum illigentur lepores, præter hunc? quis magis Latine, pure, dilucide suaviterque locutus est unquam, &, quod refert, qui oris pressu & suavitate appellandarum literarum se magis hujus civem urbis, non peregrinum, significaret?* Scaliger in Excerptis laudat, ut numeri ac periodorum singularem artificem.

ROGERUS ASCHAMUS, Anglus, Reginæ Elisabethæ fuit a Latinis Epi- 62 stolis, cujus *Epistolas* Thuanus elegantissime scriptas judicat. Pene unus e gente Anglica est, cujus stylus veterem latinitatem sapit. Cum Joh. Sturmio singularem coluit amicitiam; cujus exemplo erectus, elegans dicendi genus sectatus est. * Ac 63 fuit ipse Sturmius Vir eruditissimus, non Rhetor tantum optimus, sed & qui feliciter stylo exprimeret veteres Autores minime fucato, ac puro, cujus & Epistolæ in pretio haberi merentur. Epistolæ ejus prodierunt Hanoviæ in 12. ann. 1610. Idem & Anglica lingua libellum *de informanda juventute scripsit.*

M. ANTONIUS BONCIARIUS Perusinus, Academicus Insensatus atque Mu- 64 reti discipulus fuit, e cujus disciplina profectus totum vitæ tempus in instituenda juventute consumpsit, cujus ille specimen in patre dedit; qui, cum annos septem & quadraginta natus, uxore amissa, se Societati Jesu vellet adjungere, ne ob Latinæ linguæ

ignorantiam repelleretur, brevi temporis ſpatio ab illo Latinis literis imbutus eſt. Edidit ille *Epiſtolas* elegantes & terſas, aliquoties recuſas. Editio ſecunda Marpurgi Cattorum Ann. 1604. prodiit. In Epiſtola Dominici Paſſionæi, quæ, *p. 396.* editionis hujus habetur, narratur omnis illa methodus, qua in parente informando uſus eſt Bonciarius.

65 THOMAS REINESIUS, Medicus & Conſul Altenburgenſis, tam in ſua arte, quam in omni literatura fuit doctiſſimus, & ſcriptis editis omnibus ſatis notus. Ejus extant variæ *Epiſtolæ* in 4. editæ, una cum reſponſoriis inter Hoffmannum, Chriſtophorum Adamum Rupertum, Chriſtianum Daumium, viros doctiſſimos & celeberrimos: (*ccc*) plures extiterunt ineditæ in Bibliotheca Boſiana, quas ille ad viros doctos per Galliam, Italiam & Germaniam ſcripſerat. Ejus Epiſtolæ ad Hoffmannum & Rupertum editæ ſunt Lipſiæ anno 1660. & in illis ad Hoffmannum multa habentur de re Medica & Phyſica philologemata: in iis, quæ ad Rupertum, multa, quæ pertinent ad interiorem Hiſtoriam Romanam, ad familiarum Romanarum genealogiam, & ſimilia: in iis denique, quæ ad Chriſtianum Daumium, multa ſunt, quæ ad Latinitatem medii ævi pertinent, & ad Autores vulgo incognitos. 66 * Nam CHRISTIANUS DAUMIUS jam a multis annis hoc volvit ſaxum, ut conficiat aliquod *Lexicon copioſum*, quod exhibeat voces Latinæ linguæ corruptas & medii ævi. Omnium ille labores ſuperabit in hoc argumento. Eſt & diligentiæ ſpecimen ſordes collegiſſe, ut ſecuriores eſſe poſſimus de elegantiis. Magnum Reineſianarum Epiſtolarum ad ſe ſcriptarum Volumen in Bibliotheca ſua ſervat illuſtris *Dn. Gudius*. Quod ad ſtylum attinet, familiaris iſte, argutus, ſententioſus, compoſitioni non adeo ſtudens, aut anxie affectans Tullianam grandiloquentiam.

67 CASAUBONI *Epiſtolæ* ultima editione prodierunt, curante Grævio, ut prima earum editio prodiit opera Gronovii; ſed poſtrema longe auctior eſt in 4to. edita 68 ex officina Beckenſteiniana, Francofurti. (*ddd*) * Multa ſunt in illo libro ſingularia, quæ tam ad Hiſtoriam literariam, quam civilem illius temporis pertinent: ſtylus familiaribus ſcatens elegantiis & argutiis; Græcæ linguæ flores, adagia ubique appa- 69 rent. * Compoſitio quidem Ciceroniana non eſt, neque, ut ipſe fatetur, ſe multum cruciavit in verborum delectu; ſed tamen miram omnia elegantiam ſpirant. Etenim compoſitio interdum omnem ſermonis faciem commutat, cujus exemplum habemus in *Camerario*, de cujus ſtylo Philipp. Melanchthon *lib. 4. epiſt. 206.* ita judicat:

(*ccc*) Exſtant etiam Thomæ Reineſii Epiſtolæ ad Joh. Vorſtium Philologico-Theologicæ, Coloniæ ad Suevum Anno 1667. ad Neſteros, patrem ac filium, Archiatros Saxonicos, Medicæ, Lipſ. Anno 1670. in 4to, & ad Joh. Andr. Boſium Critico-Philologicæ, cum Boſianis ad ipſum, a Joh. Andr. Schmidio Jenæ Anno 1700. in 12. publicatæ.

(*ddd*) Novam Epiſtolarum Iſaaci Caſauboni Editionem, Græviana etiam auctiorem, una cum Vitis illius, filiique Merici, prolixioribus, iſti jungendis, ante annos jam plures, expectari a ſe, in Epiſtolis ad me diverſis, juſſit Vir Doctiſſ. Theod. Janſonius ab Almeloveen, Med. D. & Acad. Hardervicenæ Profeſſor.

cat: quod, cum antea Ciceronis verbis & phraſibus uteretur, compoſitionem vero periodorum aliam haberet, poſtea, cum etiam hanc ad Ciceronis normam inſtitueret, ſeipſum quaſi ſuperarit. Qui græcis formulis in ſcribendis Epiſtolis delectantur, multas tum ex Caſauboni, tum ex Reineſii Epiſtolis colligere poſſunt. Recenſentur hic quoque ſæpe arcana quorundam eruditorum, quorum nomina non ſunt edita, quæ detexit aliqua ex parte Colomeſius in *Clave Epiſtolarum Scaligeri & Caſauboni*, quæ addita eſt opuſculis ejus literariis. Non tamen ille omnia notavit. Rittershuſius in Epiſtola ad Richterum ſcribit, ſe plures habere Caſauboni Epiſtolas, p. 201. *Ipſe jamdudum conſilium cepi colligendi magni Caſauboni literas, ad Germanos ſcriptas, εἰς ἓν σῶμα ἤγουν σύνταγμα, quarum eſſe tantum numerum ſcis, ut juſtum corpus queant efficere.* Ab eo, credo, impetravit plurimas Gronovius, quas editioni ſuæ adjecit. Extat ad Richterum ejus de illa re Epiſtola. Ejus Epiſtolas Richterus quadam ad Gronovium Epiſtola Romæ combuſtas nunciat p. 240. Latitant & in Bibliotheca Gudiana multæ Caſauboni Epiſtolæ.

JUL. CÆSARIS SCALIGERI *Epiſtolæ*, ut omnia, ſummo ingenio & judicio ſcriptæ. Totus nervoſus eſt & rerum plenus, vehemens ipſi ingenium, audax, acre, judicium penetrans; nonnunquam etiam cavillatorium, ut ſolent viri etiam ſummi aliqua in re labi. Adverſus Cardanum & Eraſmum virulentum ſcribendi genus inſtituit; nonnunquam in illos ſumme injurius: ſed hæc nunc extra inſtitutum noſtrum. Ejus extant *Epiſtolæ* & *Orationes*, in quibus multa continentur, quæ in Hiſtoria literaria tunc temporis agitabantur: multa ex illis diſcas, quæ ad ipſius conditionem & vitæ genus pertinent, multa de ejus libris, ſtudiis: amarulentæ illic multæ & rixoſæ ad alios Epiſtolæ, quibus beneficia ſua exprobrat. Duplex illarum Epiſtolarum, vel potius triplex editio eſt; una Toloſæ prodiit in 4. cum Orationibus adverſus Eraſmi Ciceronianum: altera editio in 8vo prodiit Lugd. Batav. alia editio Hanoviæ ann. 1612. in 12. ubi plures, quam in ceteris editionibus habentur epiſtolæ. Adjectæ ſunt Orationes elegantiſſimæ ab illo conſcriptæ, quæ non habentur in ceteris editionibus, ut Oratio in luctu filii, magnorum affectuum plena: item Oratio, qua parentat illis, qui in bello Turcico ad Viennam ceciderunt; fragmentum de laudibus anſeris, & luculenta de verbo *Inepti* Oratio; qua tota oratione illud agit, ut demonſtret Latinæ linguæ aptitudinem in rebus efferendis præ Græca: plena eſt optimis Obſervationibus. Sunt & ejus duæ epiſtolæ a Joach. Morſio Leidæ anno 1619. in 4to editæ, quæ non extant inter ceteras Epiſtolas. 70

Non minor parente filius JOSEPHUS SCALIGER, cujus & extant *Epiſtolæ.* Ejus Viri maxima ſunt in rem literariam merita, qui velut pater quidam literarum per univerſam Europam ſalutandus eſt. Ex ejus ludo prodierunt, quos Batavia habuit, Viri illuſtres. Ejus Epiſtolæ eruditione omnigena pleniſſimæ ſunt; præter dictionem enim terſam & argutam proponuntur illic Philologica, Medica, Mathematica, Chronologica, & quæ ad Orientalem literaturam pertinent: judicia multa de Viris doctis, de libris, quæ legere, quæ excerpere debent harum rerum curioſi. Ejus Epiſtolarum 71

stolarum aliqua παραλειπόμενα in 12. a *Jac Revio*, si recte memini, publicata sunt. Sunt & Epistolae Gallica lingua ad Scaligerum scriptae. Liber ille rarissimus, atque multa continet singularia de libris & Viris eruditis: editus autem est post mortem Scaligeri a JAC. REVIO, Hardevici ann. 1624. in 8vo, hoc titulo: *Epistres Françoises des personnages illustres & doctes a Monsf. Joseph. Just. della Scola.* Habentur hic explicationes multorum locorum in Autoribus classicis, consultatur cum Scaligero de rebus plurimis. Si hae Epistolae conferantur cum ceteris, facient ad intelligentiam plurimarum rerum, quae obscurae alias videbuntur. Ceterum & intelligendis difficilioribus Epistolarum Latinorum locis proderit *Clavis Colomesiana*, de qua superius diximus.

CAP. XXIV.

CONTINUATIO PRIORIS ARGUMENTI.

1. *Continuatio.* 2. *Claud. Sarravii Epistolæ laudantur.* 3. *Earum supplementa cum multis aliis ejus Viri Epistolis latitant in Bibliotheca Gudiana.* 4. *In ineditis multa habentur de liticulis eruditorum.* 5. *Latini Latinii Epistolæ.* 6. *Fortunius Licetus polygraphus.* 7. *Summus hic Aristotelis Encomiastes.* 8. *Ejus quæsita per Epistolam.* 9. *Erythræi Epistolæ.* 10. *Naudæi* 11. *& Reinesii diversa de illo judicia.* 12. *Contra Reinesium defenditur ab Autore.* 13. *Salmasii Epistolæ.* 14. *Paucæ earum sunt editæ.* 15. *Morisotti Epistolæ lutulentæ.* 16. *In Bartholini Epistolis Physicæ & Philologicæ Observationes.* 17. *Epistolarum pretium plerumque neglectum.* 18. *Eobani Hessi Epistolæ.* 19. *Pauli Sarpii Epistolæ.* 20. *Iniquum de illo Cardinalis Perronii judicium.* 21. *Hugonis Grotii Opus Epistolicum πολιτικώτατον.* 22. *Quo stylo sint conscriptæ.* 23. *Qui ex illo fructus haberi possint.* 24. *Balzaci Literæ selectæ Gallicæ,* 25. *Latinæ.* 26. *Howelii iniquius de Gallicis & Balzacianis literis judicium.* 27. *Gallica grandiloquentia.* 28. *Diversa judicia de eloquentia Balzaci.* 29. *Lis Poëtica de præstantia Vini & Cerevisiæ inter Guietum & Grotium.* 30. *Pignorii Symbolæ Epistolicæ.* 31. *Cartesii Epistolæ.* 32. *Conringii σύνταγμα Epistolicum e præfationibus congestum.* 33. *Puteani Pompa Prosphonetica.* 34. *Collectiones Dedicatoriarum suadentur.* 35. *Sturmii Prolegomena.* 36. *Tanaquilis Fabri Epistolæ.* 37. *Emendantur in illis Autorum loca.* 38. *Fabri audacia.* 39. *Ejusd. liber de unione religionum.* 40. *Calamitates domesticæ.* 41. *Caselii Epistolæ sparsim editæ.* 42. *Ejus elogium.* 43. *Operum ejus Collectio a multis instituta.* 44. *Ejus epistolæ ad viros Principes.* 45. *Epistolarum ineditarum a Dransfeldio volumen procuratum.* 46. *Epistolæ ineditæ in Bibliotheca Gudiana.* 47. *Josephi Scaligeri elogium de Caselio.* 48. *Petri Martyris Angleri Epistolæ Politicæ.* 49. *Aliæ a Puteano collectæ.* 50. *Item Foxii & Ossati &c. laudantur.* 51. *Stylus Epistolarum Civilium.* 52. *Naudæi.* 53. *Sepulvedæ.* 54. 56. *Barlæi Epistolæ.* 55. *De hujus Poësi judicia.* 57. 69. *Petri Gruteri κακοζηλία Lipsiana.* 58. *Fr. Mar-*

Fr. Martini facetæ Epiſtolæ. 59. *Lauri Epiſtolæ,* 60. *Poëmata, & cetera ſcripta.* 61. *Strena de Nihilo Paſſeratio ſubrepta.* 62. *Ejus liber de annulo pronubo B. Mariæ virginis.* 63. *Lipſii ſtylus.* 64. *De Lipſii Epiſtolis Mareſii* 65. *& Nicolai Heinſii judicia.* 66. *De imitatione ſtyli Lipſiani judicium Autoris.* 67. *Bertilius Canutus,* 68. *Puteanus,* 69. *Petrus Gruterus,* 70. *Cœlius imitatores Lipſiani.* 71. *Centuriæ V. Epiſtolarum Lipſianarum novarum e Gudiana Bibliotheca edi poſſunt.* 72. *Zeileri Epiſtolæ Germanicæ ad LL. CC. Scriptores referendæ.* 73. *Coppini,* 74. *Philalthæi,* 75. *Laurentii Epiſtolæ.* 76. *Wouweri Epiſtolæ* 77. *magnis auctariis e Bibliotheca Gudiana amplificari poſſunt.* 78. *Lindenbrogii in Wouwerium maledicentia.* 79. *Plagii accuſat ob Tractat. de umbra, Jano Guilielmo ſubreptum.* 80. *Miltoni Epiſtolæ familiares.* 81. *Ejus ſolœciſmi,* 82. *poëmata Anglica ſine rhythmis.* 83. *Schickhardi & Berneggeri Epiſtolæ mutuæ mathematicæ.* 84. *Georgii Richteri Epiſtolæ adverſus Patinum defenduntur.* 85. *Quædam rariora earum argumenta recenſentur.* 86. *Baudii Epiſtolæ,* 87. *quo ſtylo ſcriptæ.* 88. *Baudii amores,* 89. *a Petro Scriverio deſcripti.* 90. *Bongarſii & Lingelheimi Epiſtolæ.* 91. *Jacobi Vectiani Epiſtolæ.* 92. *Italici libri raro ex Italia exportantur.* 93. *Joh. Nic. Saulii Carregæ,* 94. *Henckelii,* 95. *Boxhornii,* 96. *Patini Epiſtolæ.* 97. *Jacobi Howeli Epiſtolæ Anglicæ* 98. *cornu copiæ variarum rerum exhibent.* 99. *Buchneri,* 100. *Calvini,* 101. *Theologorum Remonſtrantium,* 102. *Martini Ruari,* 103. *Chriſtiani Liberii Epiſtolæ.* 104. *Le Secretaire Critique du Sieur B. P. dit du Jonquier.* 105. *Varii Epiſtoliographi recenſentur, Calcagninus,* 106. *Sacratus,* 107. *Rycquius,* 108. *Cæſonius,* 109. *Ferrarius,* 110. *Cabeliavius,* 111. *Ramus, Becmannus, Omphalius,* 112. *Perpinianus,* 113. *Languetus,* 114. *Fabricius,* 115. *Heinſius,* 116. *Turnerus, Robortellus, Siberus,* 117. *Feminæ etiam, Olympia Fulvia Morata,* 118. *Weſtonia Laura,* 119. *Aloiſia Sigæa.* 120. *Principum Luneburgenſium & Joh. Val. Andreæ literaria commercia.* 121. *Collectores variarum Epiſtolarum, Michaël Brutus, Melchior Junius.* 122. *Epiſtolæ Indicæ & Japponicæ.* 123. *Nienhoffii Itinerarium Chinenſe ex his Epiſtolis excerptum.* 124. *Epiſtolæ Italicæ ab Aldo Manutio,* 125. *a Bartholomæo Zuchi,* 126. *Antonio Buleſone collectæ.* 127. *Aloyſii Groti cæci Epiſtolæ Italicæ,* 128. *Johannis Donnæ Anglicæ.* 129. *Medicæ variorum Epiſtolæ.* 130. *Epiſtolæ Eccleſiaſticæ antiquorum.* 131. *item de negotiis ſocietatis Jeſu.* 132. *Peregrinatorum Epiſtolæ Busbequii,* 133. *Sorbieri.* 134. *Politicæ Perezii,* 135. *Pasquierii,* 136. *Viglii Zwichemii ab Aytta.* 137. *Petri de Vineis.*

Vaſtius hoc eſt, quod ſuſcepimus, argumentum, quam ut una tractatione abſolvi poſſit. Tantus enim Epiſtoliographorum eſt numerus, ut, ſi omnes recenſere animus ſit, voluminis integri, non aliquot paginarum, res ſit. Neque inſtituti noſtri eſt, omnia cum pulviſculo hic congerere: præcipuos ex illis tantum enumeramus, inprimisque illos, qui Hiſtoriæ literariæ inſerviunt: quam telam, 1

telam, quandoquidem ſemel orſi ſumus, nunc eo, quo cœpimus, filo continuabimus. Prodeat itaque nunc poſt ſuperiores, a nobis enumeratos,

2 CLAUDIUS SARRAVIUS, Senator Pariſienſis, genere & doctrina vir illuſtris, magnam habuit cum eruditis ſui temporis familiaritatem: hinc frequens ipſi Epiſtolarum cum ipſis commercium ſuper varii generis argumentis. Miſcentur illic Hiſtorica, Philoſophica, Philologica, Theologica, neque ulla illic epiſtola eſt, quæ rerum ſterilis ſit, & ſola mutua civilitate abſolvatur. Judicia illic habentur de viris doctis, de editionibus librorum, de locis Autorum corruptis, & plura alia; neque ſtylo inculto, ſed eleganti plane & terſo. Imprimis id laudandum eſt, quod plerumque ſubjiciantur virorum doctorum reſponſoriæ: quod non ita fit in aliis, quodque deſideravit vir Clariſſ. Thomaſius in *Præfat. Epiſtolarum Boxhornii.* Obſervatur etiam accurate ordo temporis, quod non ita in aliis. Viri autem, a quibus ad Sarravium, & ad quos Sarravius ſcribit, longe ſunt celeberrimi, Salmaſius, Grotius, (quorum plures illic reperiuntur), Heinſii, Alexander Morus, Gronovius, Blondellus, Voſſii, quanta nomina! Ut duo memorem notabilia e magno illorum numero; unum eſt, quod de Bodini Dialogo habet aliquot in locis, cujus jam ſupra facta eſt mentio; alterum de fragmento ex Anaſtaſio Bibliothecario, de Johanna Papiſſa. Liber modicus eſt in 8vo editus ann. 1654, Arau-

3 ſione in Gallia. * In editis multæ ſunt lacunæ, quibus habebantur nonnulla, quæ tunc temporis non poterant publicari. Illa nunc omnia e Bibliotheca Gudiana ſuppleri poterunt: poteritque vir illuſtris tertia parte auctiores dare has epiſtolas.

4 * In illis occurrunt multa de literatis arcana, quæ non niſi in aurem dici poterant; multa de Heinſio, ejusque controverſia cum Salmaſio habentur. Heinſium vocat doctorem nonoſyllabum; pleræque ad Salmaſium ſcriptæ. Gallicæ Latinis miſtæ. Ut aliqua memorem: Tenuiter de Zuerio Boxhornio judicat, quem multa ſcribere ait, at parum conſiderate, adducendo Autorum loca, ſibi non ſatis perpenſa. Theodoreti editionem a Sirmondo procuratam imperfectam vocat, quod 16. vel 17. libros, qui ſunt Theodoreti, & Athanaſio vulgo adſcribuntur, verum ſub nomine Theodoreti a Photio citantur, omiſerit. Grotii de Salmaſii libris de Uſuris ac Mutuo judicia recenſentur; ac inter alia damnat Salmaſii ſententiam Grotius, qua *rem alienam teſtamento relinqui poſſe* negaverat. Multa hic de eruditorum liticulis, ſtudiis, judicia. Optime mereretur de literatis vir illuſtris, ſi epiſtolas impreſſas cum ſupplementis recudi, atque ineditas addi curaret. (*eee*)

5 LATINUS LATINIUS Viterbienſis, vir doctiſſimus, magni apud Pontificios nominis, cujus elogium videas apud Lipſium *Cent. 2. Miſcell. Epiſtolarum 39. & 75.* magnæ peritiæ in Conciliorum hiſtoriis & in Canonibus veteris Eccleſiæ. Scripſit *Epiſto-*

(eee) Claudii Sarravii, & Amicorum, Epiſtolæ 275. e voto Morhofii, ſuppletis lacunis, auctiores e Biblioth. Gudiana jam prodierunt, adjectæ Gudii ipſius, & Amicorum ad eum, aliorumque Virorum Doctorum, Epiſtolis, a Gudio conquiſitis, in Editione, quam Pet. Burmannus, Joh. Georg. Grævii Auſpiciis, A, 1697. in 4to maj. curavit. Ultrajectina.

Epistolas multas tum Cardinalium, tum ipsius Pontificis nomine, cui ab Epistolis fuit; in quibus multa sunt, quæ pertinent ad statum Ecclesiasticum & Civilem, multa quoque de Autoribus judicia, & locorum quorundam emendationes. Editus liber est Romæ ann. 1639. in 4to. Post mortem ejus ante annos aliquot prodiit ejusdem Autoris *Sylloge* aliqua *variarum Observationum,* in varios Autores sacros & profanos, Poëtas, Conciliorum & Canonum Scriptores, quæ publicata e schediasmatibus ejus Romæ, sub titulo *Bibliothecæ,* in fol.

FORTUNII LICETI, Medici & Philosophi Patavini extant multi libri magna mole congesti & scripti. Jure optimo inter Polygraphos hic numerandus, quo fit, ut non usque adeo selecta semper scribat. Laudari tamen ob variam eruditionem meretur, quam in Medicis, Philosophicis, & Philologicis habuit. * Totus Aristotelicus ad superstitionem usque, quod vel ex eo patet: nam sententiam de via lactea ut meteoro defendens maluit in gratiam Aristotelis duplicem fingere *γαλαξίαν,* unam æthercam, alteram sublunarem adversus omnem rationem & veritatem, ne ulla in re falsus videri posset Aristoteles. Ejus extat quoque liber cum titulo: de *pietate Aristotelis adversus Deum & homines,* totus in laudem Aristotelis scriptus, & vel æternam ipsi salutem pollicetur. * Misit ille in lucem *quæsita per epistolam* sex, septem, in 4. spissis Voluminibus, quibus tractantur argumenta Medica, Philosophica, Philologica, de quibus ipsum consuluerant viri eruditi. Sed tamen & inter Locorum Communium Scriptores tueri nomen suum potest. Janus Parrhasius Philologus ante Licetum simili titulo de argumentis Philologicis scripserat. Ejus extant *quæsita per Epistolam* in Thesauro seu Face Critica Gruteri. 7 8 9

JANI NICII ERYTHRÆI, cujus jam supra toties mentio facta est, elegantes exstant *Epistolæ*, stylo cultissimo scriptæ, rebusque refertæ, quæ ad historiam illorum temporum pertinent. Multa ex illis discas, quid Romæ, quid in Italia tota rerum gestum sit; qui viri literati vixerint, quid præclari in lucem ediderint: de quibus judicia hinc illinc interspersit. Nemo hoc tempore Ciceronem magis æquavit, & auream illam Romanorum Scriptorum eloquentiam, quam vir ille: quare & ratione styli & rerum legi potest. Ejus Epistolæ editæ sunt Coloniæ Ubiorum, (vel potius Amsterodami; locus enim falsus) ann. 1645. in 8vo. * Ejus dictionem vehementer extollit Gabriel Naudæus *epist. 93.* Ita enim ad illum scribit: *quæcunque prosa & versa oratione scribis, ita me capiunt & delectant omnia, ut præ te uno veteres meæ deliciæ Bembi & Politiani videantur mihi illiberales esse & infaceti.* * Iniquius est Reinesii de illo viro judicium, qui *epist. 66.* ad Rupertum, ut ex loco illo apparet, sibi habet ἐμόψηφον. Ita enim: *Nicii Romani, quæ prodiere, omnia nunc habeo, & lego; judicium in eo desidero & ipse; itemque majorem Græcæ literaturæ cognitionem, a qua imparatior est. Ejus epistolis delector ideo, quod res urbanas & doctos hac ætate homines ex iis possim cognoscere. Videtur hoc solum quæsisse isto scribendi genere, ut quantum Latina lingua valeat, experiretur. In Vitis multa memorabilia observo in Exemplis τὸ ἐπίφορον εἰς μυθάρια suæ superstitioni accommoda.* * Velim illa judicii παραρράματα detexisset Reinesius, 10 11 12 13

quæ ego, nisi forte in Exemplorum libro, non deprehendo. Sed ea ipse excusat. Græcæ linguæ imperitiam ubi prodat Nicius, non inveni, Latine enim scripta sunt omnia. Si ita grassari judiciis velimus, essent forte & in Reinesianis scriptis, quæ ad censuram vocari possent.

13 SALMASII *Epistolæ* prodierunt post mortem istius viri, doctrina varia plenæ, ut fuit ille vir diffusæ lectionis & ingenii; sed paucæ illæ sunt, quarum ego

14 longe plures ab illo scriptas esse existimo. * In tanta enim celebritate hominum viventi pene quotidianum fuit Epistolarum commercium, quarum αὐτοσχεδιάσματα ipsi perierunt, & in angulo apud viros doctos sparsim latent. Ut enim extemporalis fuit in omni lectione sua, omniaque, prout semel conceperat, in typographiam miserat, ita vix credibile est, Epistolas illum descripsisse: dolendum tamen est, intercidisse illas, in quibus fortasse multa fuerunt, quæ prodesse orbi literato potuerint. Apud Sarravium non paucæ ejus Epistolæ leguntur, quas in Opere illo Epistolarum non deprehendas. Reperiuntur & in Bibliotheca Gudiana nonnullæ.

15 CLAUDIUS MORISOTTUS, vir doctus apud Gallos, scripsit *Epistolas* varii argumenti. Ejus Opus est, quod inscribitur *Orbis Maritimus*, sed, quod profecto spei & voto virorum eruditorum non respondet. Multa illic debuisset agere de commerciis maritimis, de bellis maritimis, & similibus argumentis, de quibus pauca admodum & satis jejuna. Ejus Epistolæ varia continent Philologica; sed triti & obvii argumenti. Tituli & capita Epistolarum nonnunquam magnifici aliquid minantur; sed tamen accidit illis, quod Horatius ait:

turpiter atrum
Desinit in piscem mulier formosa superne.

Nonnunquam inepta aliqua declamatiuncula totam Epistolam absolvit. Nonnulla etiam Carmina sua & Elegias adjecit, ut singulares in tædioso & prolixo opere delicias; sed quibus parum inest delicati, modo sordibus & vitiis prosodicis immunes essent. Editæ sunt in 4to. Scripsit etiam *libros Fastorum Christianorum*, ad exemplum Ovidii, sed nihil est in illis poëtici spiritus.

16 THOMAS BARTHOLINUS *Epistolarum Centurias* aliquot edidit, tum quas ipse ad alios scripsit, tum quas alii ad ipsum scripserunt: in quibus agitur de argumentis Medicis, Physicis & Philologicis. Bene meritus est vir ille de omni doctrinæ genere, nec in ipsa senectute sua desiit bene mereri, nec Epistolas suas bo-

17 no publico invidit: * quod ejus institutum utinam & sequerentur viri docti; multa enim ex Epistolarum commercio disci possunt, quæ tamen plerumque negligenter habentur a viris doctis; tum, quod sibi nota scribant & familiaria, & facilem illorum jacturam habent, cum tamen illa omnia pretium ab annis capiant, & apud posteritatem demum illo, quo merentur, numero habeantur. Quod si quis in Epistolas tales incidere possit, cum distrahuntur Bibliothecæ virorum doctorum, is tanquam thesaurum comparet: plerumque enim spernuntur ut leviora.

18 EOBANI HESSI *Epistolæ* sperni non debent. Fuit ille suo tempore Poëta magni

magni nominis, magnis virorum doctorum familiaritatibus implicitus. Illius epistolæ a *Joach. Camerario* collectæ, vel ideo in pretio habendæ, quod tanti viri nomen præferant: nam ad illum pleræque scriptæ faceti quidem argumenti plerumque; sed tamen in quibus multa etiam reperiantur notatu dignissima. Ejus libri jam supra a nobis facta est mentio in *Cap. de Vitar. Scriptor.* descriptio quippe vitæ ejus præmissa est his epistolis. Prodiit liber Norimbergæ ann. 1553. in 8vo.

PAULI SARPII *Epistolæ* jam supra a nobis commendatæ, cum ageremus *de Vitarum Scriptoribus.* Sunt vero illæ Italica lingua scriptæ, quæ anno 1673. in 12. demum publicatæ sunt; in quibus omnia pene sunt politici argumenti. Nam fere de omnibus Europæ rebus, ut tum erant, judicia instituit: inprimis de Statu Veneto, Pontificio & reliquorum Italiæ Principum. * Ineptum est & malignum Cardinalis Perronii de eo judicium in Excerptis illis suis; qui de illo ita: *Je ne remarquay rien d'eminent en cet homme; il a un bon jugement & bon sens, mais de grand sçavoir point, je ne vis rien que de commun, & un peu plus que Moine.* Adversus solem hoc loqui est. Qui norunt, quantas, qualesque res gesserit Sarpius, quibus ille doctrinis excelluerit, illi non supra Monachum, sed & supra Cardinalem, ac ipsum hunc Perronium, sapuisse largientur. 19 20

HUGONIS GROTII *Epistolæ* a viro maximo profectæ summo in pretio esse omnibus debent. Tot certe tantaque vir ille scripsit, ut seculi nostri Phœnix merito dicendus sit. Paucæ ejus epistolæ editæ primum fuerunt, quarum ipsum tamen magnum scripsisse numerum verosimile est, tanta negotiorum civilium mole, in tanto eruditionis apparatu. Ejus epistolæ ad Gallos aliquoties editæ, ultimaque editio Lipsiæ prodiit curante Gessenio anno 1674. in 12. in qua id laudandum, quod Indicem iis adjecerit, quem ego omnibus epistolis adjectum vellem: nam & utilissimus est, & multo labore levat legentes. Nunc tandem *Opus vastum Epistolarum Grotianarum* prodiit, quod hactenus in Bibliothecis virorum illustrium delituerat, quodque Isaacus Gruterus a Blauio jam dudum typis destinatum testatur in quadam super Opera nonnulla Verulamii Latina præfatione. Continentur in illis varia, ut fuit ipsi ingenium ad omnia natum, Politica, Ecclesiastica, Theologica, Juridica, Philologica, judicia de libris. *Nec deest illi orationis cultus, quanquam stylus ipsi interdum ex argumento sordes aliquas trahat, & se ad hominum, quibus scribit, indolem componat. Reperiuntur enim interdum epistolæ simplici plane humilique dictione scriptæ, ac sine ulla morosa meditatione. Sed cum rem aliquam unice agit, nemo ipso vel dulcior est Poëta, vel elegantior Orator, aut nervosior Historiographus. Adeo ubique vir ille domi est, & velut in fundo suo dominatur. Quam in Politicis epistolis ingenio rerum attemperare calamum debeat earum Scriptor, ille novit, qui in hoc negotio versatur; ubi verborum cura superstitiosa quidem non est, sed debent illa ad rei expressionem singulari ratione esse accommodata; quod Erythræus *Pinacoth. III. n. 27.* in Francisco Visdomino notavit. In his Grotii epistolis multa sunt, quæ Statum universæ Europæ suo tempore denudant, quæ aliunde difficulter petuntur. 21 22

23 * Recte ergo, qui præfationem ad Lectorem scripsit, de his Epistolis judicat: *Ut Theologica, Philologica, & quæ ad Historiam Ecclesiasticam, ac Jurisprudentiam pertinent, missa faciamus, non pauca hinc hauriri poterint ad illustrationem hujus nostri seculi historiæ mire conducentia. Dum enim magno Sueciæ Cancellario Axelio Oxenstiernæ res in Gallia gestas refert, multa suppeditat, ex quibus de Galliæ tum temporis consiliis artibusque ac conatibus Cardinalis Richelii, certius aliquando ferri poterit judicium, quam ex iis, qui ejus ævi historiam data opera scripserunt. Uti enim ex Ciceronis epistolis multa discimus, quæ frustra in temporum illorum Historicis requiramus, quippe quibus multa ignota fuerant, quæ Ciceroni patuerunt, qui & Virorum in Rep. Romana Principum facta, dicta, suspiciones, suaque ipsius cogitata sine fuco aperit: ita ex Grotianis Epistolis, quæ inter Suecos & Gallos agitata sint, quæ post sparium acta, utriusque gentis artes, timores, peccata, tutius sæpe cognoscemus, quam ex scriptis, quæ eo animo edita sunt, ut honori alterutrius Gentis consuleretur. In historiis cavent plerumque scriptores eorum partibus officere, inter quos vivunt, eorum peccata dissimulant, hostium vero commissa augent, & vividis coloribus pingunt. At in Epistolis candidius agitur, libere notantur, qui aliquid vituperio dignum admiserunt, laudatur virtus, ubicunque reperiatur. Præterea hic multa occurrent, quæ solent negligi ab historiarum scriptoribus, at sine quibus de Principum rebus gestis vix satis tuto judicari potest. Notum est nimirum, Legatos ad Principes, a quibus sunt missi, vel ad eorum Ministros, teneri, quam sæpissime possunt, Commentarios rerum, quæ aguntur ac dicuntur in Aulis, in quibus versantur, mittere, etiamsi nihil habeant, quod scribant, præter rumores: quia ex rumoribus istis sæpe, quid sint acturi hostes, aut etiam, quod aliquando minoris non est momenti, quid de rebus judicent Principes, & ad quas inclinent partes, optime colligitur. Imperite ii judicant de ejusmodi Commentariis Legatorum, qui eos contemnunt, quod falsos rumores in iis annotatos aliquando deprehendant. Inter artes politicas, quibus ducuntur populi, terrentur hostes, animi alliciuntur vel alieniores fiunt, rumores esse caute atque in tempore sparsos, ii demum ignorant, qui sunt omnium historiarum, imo vitæ communis, ignari. Itaque & talia nosci, & historicorum & omnium eorum, qui historiam amant, multum interest; id autem aliunde resciri nequit, quam ex Epistolis eo ipso tempore scriptis, quo evanidi rumores spargebantur.* Vere hæc de Opere illo Epistolico prædicant, qui ediderunt; qui si Indicem rerum quoque adjecissent, optime sane de nobis meriti fuissent: nunc in illo vasto Opere multa latent, quæ non nisi magno labore erui possunt. Sunt tamen & secundum temporum seriem Epistolæ dispositæ, quod ad historiam magnopere conducit. Putaverim ego sane plures etiamnum editas esse viri hujus Epistolas: ac vidi ego non paucas in Bibliotheca Gudiana, quas ego in illo Opere extare non credo.

24 JOH. LUDOVIC. BALZACI *Literæ selectæ*, Gallico sermone scriptæ, Amstelodami apud Elzevirios editæ ann. 1656. in 12. Apud populares suos varia expertus est judicia ob novum aliquod dictionis genus in Gallico sermone: est enim argutus, floridus, metaphoris aliquantulum indulgens; quæ scribendi ratio quibusdam, qui castiga-

castigatiores videri volebant, displicuit. Nam Satyræ adversus illum scriptæ & integri libri, quos ipse tamen valide satis excepit & retulit. * *Latinas Epistolas* scripsit, 25 quæ raræ sunt, in quibus singularis quidam linguæ Latinæ nitor, & Gallica quædam facundia, optime ad sermonis Latini genium applicata. In Gallicis epistolis habentur singularia de rebus literariis & Autoribus judicia. * Non has tantum, 26 sed & aliorum Gallorum, Epistolas perstringit JACOB. HOWELIUS *in literis suis familiaribus*, Anglica lingua scriptis; nam epistola I. dicit, vicinos suos transmarinos, vernacula lingua scribentes, stylo uti marcido, qui similis sit corpori carnoso sine junctura & arteriis. Vocat eorum expressiones hecticas & meris verbis flatulentas, aranearum telas, quæ non stringant Lectores. Elegantissime sonant Anglica verba: *Others there are among our next transmarin neighbours Eastward who write in their own language, but their stile is so soft ano easia, that their Letters maybe said to be like bodies of loose flesh Without sinews, they have neitheir Joynts of art, nor arter es in them; they have a Kind of simpering ant lanck hectic expressions made up off a bombast of words and finical affected complements only: Icannot wel away with such sleay stuff, with such cobwebcompositions, where there is nostrength of matter, nothing forthe Reader to carry away with him, that may inlarge the notions off his soul: One shal hardly find an apothegm, example, simile or any thing of Philosophy, History, or solid Knowledge, os as much as one new created phrase, in a hundred of them; and to draw any observations out of them, Were as if one went about to distil cream out of froth; Insomuch that it may be said of them, whad was said of the Eccho, That she is a meer sound, and nothting else.* De Balzaci literis ita judicat: *I return you your Balzac, by this bearer, and when I found those Letters, wherein he is so familiar with his King so flat, and those so Richelieu, so peff d' vvith prophane hyperboles, and larded up aud dovvn dovvn vvith such grofs flatteries, vvith others besides vvhich he sends as Urinals up aud dovvn the vvorld to lork into his vvater, for discovery of the crazy condition of his boydy. I forbore him further.* Verum gentili illi odio paululum hic indulgere nobis videtur bonus Howelius. Quæ enim ille in literis requirit, ad literas, qua literas, proprie non pertinent, ac possunt vel sine his elegantes scribi literæ. Quis enim apophthegmata, exempla, similia, in epistolis, qua talibus, quærat? Neque enim Declamatores sunt Epistoliographi. Ac vereor, ne Galli Anglis, ac ipsi Howelio, qui prodigi in his & similibus sunt, affectationem, etsi ingeniosam, exprobrent. * Illæ epistolæ, quas junior edidit, turgent metaphoris, & aliquid 27 Asiatici sonant. Maturiore ætate temperavit sibi paululum, & quod tumidum antea videbatur, in mollius dicendi genus commutavit. Si quid ego judico, Gallicæ illius eloquentiæ, vel potius grandiloquentiæ, quam genti illi familiarem in Sulpitio Severo, Eucherio aliqui, in Budæo Erasmus, notavit, specimen in illo quoque observare mihi videor. * Magna interim partium studia fuerunt in Gal- 28 lia adversus hujus viri eloquentiam, aliis ut novam integris libris damnantibus; aliis ut perfectissimi sermonis exemplum imitantibus. Historiam omnem ejus rei prolixa dissertatione complexus est Sorellus in Bibliotheca Gallica. * In Balzaci episto- 29

lis notari merentur, quæ habet de lite inter Guietum & Grotium ſuper præſtantia vini & cereviſiæ p. 313. Franciſci Guieti ruſticum epigramma pro vino adverſus Batavos cereviſiæ potores illic legatur. Grotii vero Phaleucus pro cereviſia inter poëmata ejus reperitur.

30 LAURENTII PIGNORII *Symbolæ Epiſtolicæ* plenæ ſunt bonæ frugis. L. Pignorius, Profeſſor Patavinus, varia in lucem miſit docta & laborioſa. Is Symbolarum Epiſtolicarum librum primum edidit Patavii ann. 1629. *in 8vo*, quem plures non ſunt ſecuti; in quibus varii argumenti multa cumulantur, præcipue vero antiquaria. Multa illic ſunt, quæ ad Jurisprudentiam & Hiſtoriam pertinent. Elucidantur Autorum varia loca, explicantur Inſcriptiones veteres. Optimus eſt pro Criticis & Antiquariis liber.

31 RENATI CARTESII *Epiſtolæ* pleræque Phyſici argumenti ſunt. Novæ Philoſophiæ autor fuit Carteſius, quæ tamen non ita nova eſt, ut non apud antiquos ejus dogmata appareant, ut per ſingula capita facile demonſtrari poſſet. Fuit, qui illa ex Moſe deducere voluit, primis ſcilicet Geneſeos capitibus, quod ipſi Carteſio ne quidem per ſomnium in mentem veniſſe opinor. Ejus hypotheſes vix per ſe ſunt intelligibiles, niſi illuſtrentur viva doctrina. Mathematicas certe corporum affectiones, & quicquid ab iis operationum dependet in natura, ut ſunt permultæ, nemo profundius & exquiſitius demonſtravit, quam Carteſius. Poſt mortem ejus editæ ſunt epiſtolæ in 4to, Lugd. Batav. quæ ad viros doctos ſcriptæ ſunt ſuper dubiis Philoſophiæ ſuæ locis. Nullo itaque ex Commentario melius intelligi poteſt doctrina Carteſiana, quam ex iſto, quem præbent epiſtolæ. Multa illic proponuntur rariora naturæ φαινόμενα, in quibus explicandis illic ſuum exercuit ingenium. Gallica etiam lingua plures ſcriptæ.

32 HERM. CONRINGII *Epiſtolæ* prodierunt Helmſtadii *in 4to*, junctim editæ, quæ prius ſparſim editæ fuerunt, & librorum frontiſpiciis præfixæ. (*fff*) Ejus enim viri celebritate commoti multi, qui monumenta ingenii publicarunt, ipſius operam ſollicitaverunt in præfationibus Operibus ſuis præmittendis; eas in unum corpus redegit, quo continentur multa Theologica, Hiſtorica, Phyſica, Politica, Philologica,
33 prout argumenta librorum ſe ipſi obtulerunt. * Adjecit quoque librorum ſuorum præfationes, quod olim quoque fecit ERICIUS PUTEANUS, qui e Præfationibus & Dedicationibus librorum, quos ipſe confecerat, peculiare Syntagma collegit, ſub titulo, *Pompæ Prosphoneticæ*, uſui forte futurum ſingulari illis, qui dedicatorias epiſtolas ſcri-
34 bunt. * Conſilium non adeo ſpernendum, ſi quis corpus aliquod ſelectiorum Dedicationum ex variis Autoribus collectum conficeret. Solent enim in iis cumulari floridi

(*fff*) Herm. Conringii Epiſtolis addenda ſunt duo illarum, ad Ferd. Fürſtenbergium, Epiſc. Monaſterienſem, & Steph. Baluzium Syntagmata poſthuma, ob variam Eruditionem, Antiquariam imprimis & Hiſtoricam commendanda, quæ, cum Utriuſque Reſponſoriis, Helmſtadii Anno 1694. in 4to, edidit Caſp. Cörberus, Eloqu. in Acad. Julia Profeſſor, plurium ad eruditos alios, quæ has ſint ſecuturæ, ſpem ſimul injiciens.

floridi ſtyli argumenta, enthymemata encomiaſtica, quorum præcipuus Orationibus Panegyricis uſus eſt; ne quid dicam de uſu illo in argumentis librorum quaſi ſummaria notitia cognoſcendis. * Eo modo JOHANNIS STURMII quoque Præfationes ſub titulo *Prolegomenorum* in unum corpus collectæ ſunt, Tigurique editæ, in quibus, ut editor Toxites recte ſentit, ſunt multarum artium rerumque optimarum inſignes loci, quarum uſus non minori cum utilitate, quam judicio explicatur. Hic de Dialecticis, de via intelligendi Platonis Dialogos, de imitando Cicerone, contentione inter Eraſmum & Longolium orta, de verborum ἀναλύσει ac delectu, de lectione Ciceronis, de Demoſthenis atque Æſchinis diſcrimine, de dicendi artibus, de Hiſtoriæ utilitate, multa proponuntur. 35

TANAQVILIS FABRI *Epiſtolæ* Philologici argumenti ſunt. Vir doctiſſimus fuit, Philologus, Græcarum literarum peritiſſimus, velocis, ſed & audacioris ingenii, Salmurienſis Academiæ Profeſſor. * Multa ex ingenio ſuo in Autoribus repoſuit, etſi MStis libris deſtitutus; quæ tamen ipſi temeritas nonnunquam feliciter ceſſit ingenii ſolertia ſæpe percipienti, quod alii magno labore in MStis requirunt. * Non ſemel tamen aliis ob audaciam ſuam vapulat Scriptoribus: nam corrigit ſæpe pro lubitu mendoſa loca, *deſtruit, ædificat, mutat quadrata rotundis.* Multa ſuarum conjecturarum complexus eſt his Epiſtolis, quarum libri duo ſunt, quibus Autorum veterum loca adverſus omnium ſententias explicat, ob feſtivitatem ingenii & acumen magno in pretio habendus. Aliquem Epiſtolarum illarum locum, ubi Livium reprehendit, ut qui quondam Latinæ linguæ vocem non ſatis intellexiſſet, ſugillarunt Ephemeridum Scriptores Gallici, qui tamen ab ipſo probe depexi libro quodam Gallico, cui titulus: *Journal du Journal.* * Scripſit, ut hoc obiter memorem, *de Religionum Unione* librum Gallica lingua, quo nec Pontificiis nec Reformatis placuit; illorum vitia in nuditate ſua ſiſtens, horum vero invidiam incurrens, quod jungere gryphes equis laboraret: qui liber & in Belgicam linguam converſus eſt. * Ceterum magnæ fuerunt iſtius viri calamitates domeſticæ, de quibus ſæpe conqueritur: filiam doctam habuit, quæ hodie libros ſcribit in gratiam Delphini; quæ & ipſa dicitur imitari Patrem. Edidit quoque prima Scaligeriana, quibus præfationem præmittit, in qua de fatis ſuis queritur. De hoc viro Patin. Epiſt. 77. legatur. 36 37 38 39 40

JOH. CASELII *Epiſtolæ* inter Germaniæ noſtræ κειμήλια literaria, ut omnia iſtius viri, merito referendæ. * Lumen ille Germaniæ fuit, Græce & Latine doctiſſimus, Orator, Philoſophus & omnium literarum vir, Roſtochienſis primum Academiæ, hinc Helmſtadienſis, Profeſſor, ſuo exemplo, conſiliis, præceptis totam tum temporis Germaniam pene informavit; a Principibus in conſilia, tam literaria quam civilia, adhibitus. Huic Helmſtadienſis Academia illos progreſſus debet, quos in ſolidioribus & elegantioribus ſtudiis fecit. Ex ejus enim ſchola prodierunt viri doctiſſimi, ad genium antiquitatis & veræ ſapientiæ formati. * Ejus Opera utinam haberemus omnia uno Volumine comprehenſa. Jam diu laboratum id fuit Sereniſſimis Ducibus Luneburgicis, ut omnia ejus Opera prodirent undecunque collecta, ſed 41 42 43

hactenus res non præſtita fuit. Habuit in animo olim *Henricus Ernſtius* Opus Caſelianum conſtituere, qui Indicem ſcriptorum ejus imprimi curavit, cui tamen multa deſunt. Beatus quoque noſter *Sperlingius* idem conſilium agitavit, in cujus Bibliotheca pleraque ejus ſcripta aſſervata fuerunt. Magno illum elogio Grotius in epiſtola ad Gallos 154. ornat. * Præcipuæ autem ejus Epiſtolæ editæ ad viros Principes, in quibus multa de iſtorum temporum ſtatu civili & literario, multa de viris doctis judicia. Illa tunc temporis Principum cura erat, quæ nunc (nam iſta ſeculi noſtri perverſitas eſt) ad Pædagogos ablegatur. Editus ille liber Helmſtadii ann. 1619, curante Fuchtio. Editæ & aliæ quædam ejus ſunt Epiſtolæ, Vagetio curante, Hamburgi, & iterum aliæ ejusdem ad Victorium cum ejus reſponſoriis, quæ aliquoties editæ ſunt, in Victorii autem Epiſtolis omiſſæ, quod, ut Bœclerus queritur, tantum decus Germaniæ aliqui inviderent. * Nunc vero Anno 1687. *Opus Epiſtolicum Caſelianum* per JUSTUM a DRANSFELD, Pædagogii Gœttingenſis Rectorem, Francofurti editum eſt, exhibens Epiſtolas ad Principes nobiles, viros celebres, propinquos, cives ac familiares, quæ in Fuchtiana & Vagetiana Editione non comparent, ac in XVI. libros ex ipſius Autoris Adverſariis & MStis tributum. Præmittitur Conringii ad illum Epiſtola, in qua de reliquis ſcriptis Caſelianis nonnulla narrantur, isque Autor ad cetera quoque, quæ collegit, edenda impellitur: quod ut facere velit, etiam nos obteſtamur. * Eſt & in ſcriniis Gudianis integra Epiſtolarum Caſelianarum centuria, hactenus non editarum, niſi forte in nova illa collectione Dransfeldiana quædam ex iis habentur. Caſelii 37. Epiſtolæ repeiiuntur in volumine Epiſtolarum *αὐτογραφῶν* Blocii, de quo Lambecius *lib. 1. de Bibliotheca Vindobonenſi p. 55.* in quo multæ aliæ ſunt *Gruteri, Camerarii, Giphanii, Rittershuſii, Sturmii &c.* Epiſtolæ. * Magnificum ſtylo Caſelii elogium tribuit Joſ. Scaliger lib. 3. Ep. 270. *Multi,* inquit, *Latine, pauci Romane loquuntur: & ſi qui forte Romane; at raro illum Ciceroniani ſeculi genium aſſequuntur. Qui hunc leporem in tua oratione non agnoſcit* (ſcribit ad Caſelium) *is quid ſit Latine ſcribere, neſcit. Quid de verſiculis tuis dicam? Qui quantum ab omni fuco & ambitione remoti ſunt, tantum Romanæ illius priſcæ ſimplicitatis & amœnitatis habent Catullianæ.* De Caſelii Epiſtolis legi poteſt Epiſtola Vincentii Fabricii 7. ad Henr. Vagetium.

48 PETRI MARTYRIS ANGLERI, Mediolanenſis, *Epiſtolæ* Politici argumenti ſunt. Fuit ille Protonotarius Apoſtolicus & prior Archiepiſcopus Granadenſis, & Regi Hiſpaniæ a rerum Indicarum conſiliis. Editæ ſunt in fol. an. 1630. & Amſtelodami in fol. an. 1670. apud Elzevirios, cum Epiſtolis Ferdinandi de Pulgar. Totum Opus politicum eſt, & Theſauri inſtar, continet enim arcaniora ſtatus conſilia, tam Germanica quam Gallica & Hiſpanica; multa quoque, quæ ad res Indicas & commercia pertinent: quæ etiam cauſa fuit, quod Elzevirii recuderent librum tam utilem. Magnifaciendæ ſunt Epiſtolæ talis argumenti, quæ mirifice proſunt ad notitiam Rerumpublicarum. Vehementer illas commendat Boſius *Introductione in notitiam Rerump. cap. 5. §. 11.* qui tamen, quod miror, hujus Martyris mentionem non facit.

Politi-

* *Politicas* tales *Epistolas* magna cura inquisivit PETRUS PUTEANUS, & ejusdem 49 laboris socios habuit *Peirescium, Antonium Lomenium,* e quibus integrorum Voluminum Bibliothecam, amplius quadringenta, confecit (connumeratis præter Epistolas aliis instructionibus & memoriis.) Illa quadraginta librarum millibus empta Regio Archivo inserta sunt. * Ejusdem Viri cura servatæ sunt epistolæ *Foxii* & *Ossati,* de 50 quibus ita judicat Rigaltius in *vita Petri Puteani,* post Pauli Sarpii Tridentinam Historiam nihil extare, unde queant Aulæ Romanæ artes pernosci clarius & certius. Collegit & ille multas Scaligeri Epistolas hactenus ineditas, & Peirescii Epistolarum Volumina duo grandia, quibus continentur ad naturalis Historiæ totiusque literaturæ notitiam Observationes elegantissimæ, teste eodem Rigaltio *in ejus vita pag. 50.* Ut obiter hæc memoremus, extant Politici argumenti Epistolæ Æneæ Sylvii, Forstneri de negotio Pacificationis Osnabrugensis. * In his Epistolis non tam do- 51 ctrina multa, quam rerum usus requiritur, ut de Lanfranco Margotio Erythræus *Pinacoth. I. n. 71.* testatur, qui sine multis literis in scribendis Epistolis longe doctissimorum hominum industriæ anteivit. Etenim rem, de qua scribendum esset, *videbat acute, explicabat dilucide, sententias adhibebat illustres, quæque non tam haberent venustatem, quam dignitatem & pondus. Verba erant non illa quidem elegantissimo sermone, sed quæ rem maxime explicarent. Omnia scribendi genera noverat, eoque utebatur, quod cum ejus, cui scriberet, eorumque, ad quos scribebatur, personis congrueret.* Quæ de Epistolis Grotianis magnam quoque partem dici possunt.

GABRIEL NAUDÆUS *Epistolas* aliquas scripsit. Doctissimus Vir fuit, 52 & magnæ ἐμπειρίας Bibliothecariæ, ipse Bibliothecarius Cardinalis Mazarini, & postmodum Reginæ Christinae, olim Cardinalium Francisci a Balneo & Franc. Barbarini. Epistolae post mortem ejus editae Genevae ann. 1667. in quibus extat rerum literariarum sui temporis non exigua notitia. Multa ejus sunt de Viris doctis judicia, in quo tamen partium studiis interdum aliquid tribuit. Vide Epistolam ejus 65. in qua Fortunium Licetum pene in cœlum extollit laudibus, & reliquis suorum temporum Philosophis praeponit, amore Peripateticismi ductus. Ceterum rariora aliqua ab ejus eruditione quis exspectaverit, quam illic habentur.

JOHANNIS GENESII SEPULVEDÆ *Epistolæ* multa continent me- 53 morabilia. Fuit ille Cordubensis, Caroli V. Historiographus, Graece & Latine doctissimus, cujus sunt praeclara in rem literariam merita. Latine vertit Aristotelem & Alexandrum Aphrodisaeum in libros Metaphysicorum. Genus orationis ipsi fusum, tractum, & cum lenitate quadam profluens. Fuerunt ipsi cum Erasmo quaedam liticulae: scripsit Epistolarum libros 7. in quibus multa varii argumenti, Theologici, Philosophici, Philologici, Historici, Mathematici. Habentur judicia de Autoribus. Editae sunt illae cum ceteris ejus Autoris Operibus Coloniae Agrippinae Anno 1602. in 4to.

CASP. BARLÆI *Epistolæ* facetiis & salibus persperfae multa istius temporis 54 notabilia saepe memorant. * Fuit Barlaeus Philosophus & Poëta praestantissimus, 55 quanquam a Batavis ipsis non magni aestimatus; ingenium fœcundissimum & festi-

vissimum habuit, in Elegia, Scazonte & Phaleucis mire suavis & argutus, in Epico carmine luxuria nimia pene molestus: quam ejus loquacitatem contemptim habuere Heinsius aliique castigatiores Poëtæ. Id certe verum est, in delectu verborum non multum se cruciasse, sed primos impetus plerumque esse secutum & ingenii sui ubertatem. Misero fato periit, puteo submersus; an sponte an casu, in-
56 certum. De morte ejus jam supra diximus. * Ejus extant Epistolæ, quas non adeo ob dictionem legi velim, quam ob argutias & urbanitatem: facetiarum plenissimus est, ubique jocis circumfluens; ac incidunt nonnunquam, quæ ad Histo-
57 riam literariam sui temporis, præcipue in Batavia, pertinent. * Lepida inter alias Epistola est 71. quam ad *Petrum Gruterum*, Ludimagistrum, scripsit, hominem in stylo κακόζηλον & antiquarium, ubi per mimesin perpetuam eum cum stylo suo exagitat. Est vero Gruterus etiam inter simias Lipsianas; sed qui præter κακοζηλίαν Lipsianam mire ineptus est in frigidis allusionibus & verbis antiquatis.

58 FRANCISCI MARTINI *Epistolæ* Barlæanis jungi possunt; idem enim plane character in illis est, & pene festivitate superat Barlæum. Fuit Concionator Epensis; editæ sunt Hardervici anno 1653. in 12. Dictio non contemnenda, nitida plane & florida; elegantes in illa occurrunt joci, ut de rebus vulgaribus, ita ingenio illis superiore concepti. Recensentur interdum aliqua inter Professores Leidenses frigufcula, & aliqua de eorum scriptis judicia.

59 JOH. BAPT. LAURUS, Urbani VIII. Cubicularius, vir doctus, inter alia scripta *Epistolarum Centurias 2.* edidit, quæ Coloniæ Agripp. ann. 1624. in 8. impressæ. Continentur in illo libro multa, ad Historiam literariam sui temporis pertinentia. Dictio in illo mediocris: magnum certe illi elogium suspendit Erythræus *Pinacoth. I. n. 141.* magni habitus fuit a Pontifice Urbano VIII, qui in deligendis ingeniis magnam curam adhibuit. Edidit Autor ille, teste eodem Erythræo, *Theatri Romani Orchestram*, in qua de viris illustribus, Romæ versantibus, agit, quam
60 nondum vidi. * Edita sunt ab illo poëmata, & inter illa unum, quod inscribitur de *fabricatione calcis*, ingeniosum, quod cum *Sylvis* ejus prodiit. Habentur quoque illic *lib. 2. Ægyptiados*, quibus agit *de Mariæ in Ægyptum fuga.* Adjiciuntur *Epigramma-*
61 *ta* non spernenda. * Reperitur inter Epistolas ejus *p. 174.* & inter Sylvas *lib. 3.* Strena in Calendas Januarias, qua *Nihil* donat Amico in Epistolis ejus, de quo Carmine, quid judicare debeam, non habeo; totidem enim verbis in Passeratii Strenis legitur, in quibus multa alia habentur Carmina ejusdem commatis. De illo nos jam supra *cap. 9. §. 21.* quædam diximus. Et mirum sane est, in Sylvis Poëmatum Lauri idem Carmen poni. Laurum e Passeratio id habuisse, tempus & omnia ar-
62 guunt. * Idem Autor *de annulo pronubo D. Mariæ Virginis* scripsit, in quo mirabiles historiæ de annuli istius miraculis, qui cæcis visum restituerit, quo temere tacto ab homine profano digitus exaruerit, cujus gossypium circumpositum tangentis temere manus adusserit, & infinita alia suis autoribus relinquenda.

63 De JUSTI LIPSII *Epistolis* dici hic multa possunt. Considerari illæ vel ratio-

ne

ne dictionis, vel ratione rerum possunt. Vehementer senex a iuvene discrepat. Cum enim in juventute sua Ciceronianam dictionem sequeretur, maturioribus annis pene novum eloquentiæ genus sibi finxit, in quo argutiæ, adagia, hemistichia, græcæ sententiæ, quorum in familiaribus inter eruditos epistolis usus esse potest; tales enim epistolas illa ornant, in ceteris locum non habent, ubi enthymematibus agendum, & sermo πεπλασμένος requiritur. * Maresius *lib. 1. ep. 7.* Sermonem poëticum in illo agnoscit, qui Statium referat sibi pro summo Poëta habitum, cujus scriptio valde sit adstricta, & crebra parenthesi interrupta. Idem ibid. *ep. 49. ad Heinsium* in illo reprehendit antiquorum verborum nimium usum, audaciam in scribendo, dictionem parenthesibus & interrogatiunculis interruptam. * Respondet illi N. Heinsius: *Non desunt Lipsio suæ Veneres. Habet nescio quid, quo lectorem trahat, & quod prorsus improbare non possis. Ut non tam illi succenseam, quam ineptissimis mortalibus, qui imitandum sibi illum proponunt, idque tam præpostere, ut vitia ejus exprimant plerumque, virtutes non assequantur. Imitatus neminem Lipsius, ac proinde nemini imitandus. Memoriam ego tanti Viri sancte veneror. Nec negarim tamen, magna illi ex parte labem eam deberi, quam tu Belgis nostris non immerito adscribis. Quod nisi ὁ θαυμάσιος Scaliger juventuti nostræ pessum eunti salubribus succurrisset monitis, in Lipsii locum a Curatoribus hujus Academiæ opportune subrogatus, futurum vix erat, ut tantam tot præclarorum ingeniorum, quæ annis quinquaginta proximis in Batavia nostra eluxerunt, messem mirarentur exteri. Nec labes tamen illa solos Belgas & Germanos, sed etiam vestros, infecisse videri potest.* Magnam partem de illo vera sunt, quae in Excerptis Scaligerianis dicuntur. Henricus Stephani Latinitatem Lipsii singulari libro notavit. * Neque unquam ego suaserim, ut, antequam aliquis robur in stylo acquisiverit, inexercitatus adhuc Lipsianæ lectioni adsuescat, aut ejus flosculos in usus suos excerpat. Qui illum imitati sunt, infeliciter rem suam gesserunt: nam vel exscripserunt nonnulla, ac sententias quasdam compilarunt, vel plane inepti fiunt, dum dictionem ejus exprimere tentant, per se non laudabilem. * BERTILIUS CANUTUS in suis *Epistolis* omnem in imitatione Lipsiana gloriam quæsivit, ut vel in ipso libri titulo illam jactet; sed ille periodos Lipsianas tantum congerit, & lacinias ex illo consuit: * ERYCIUS PUTEANUS, Lipsii successor, felicior quidem ejus imitator fuit, ac evitavit quidem abruptam illam brevitatem, tot sententiarum hiatus & præcipitia, frequentatas interrogatiunculas, alliterationes exiles & similia, quæ Lipsio familiaria vitia sunt: sed, dum illa vitavit, in vitium περισσολογίας & ταυτολογίας incidit. Cum enim brevitatem affectaret, id effecit, ut tribus quatuorve periodis absolveret, quæ Cicero una periodo mediocri absolvere potuisset. Scripsit Puteanus aliquot Centurias, quae vivo illo editæ sunt, earumque plena editio Francof. 1663. prodiit. Post mortem ejus epistolarum apparatus posthumus, in 7. Centurias distributus, Lovanii Ann. 1663. editus est. * PETRUS GRUTERUS, cujus supra mentionem fecimus, λιψιανίζειν in *Epistolis* suis voluit, cui a Barlæo illusum est. * Longe eo ineptior est, qui Lipsium imitatus, COELIUS in sua *Institutione Epistolica*, κακοζηλίαν Lipsianam docet, ipse vehementer ridiculus. De his

64 65 66 67 68 69 70

71 Simiis Lipsianis lege præfationem Thomasii in Epistolas Manutii. * LIPSII plures supersunt *Epistolæ ineditæ*, quæ in Chiliade illa non habentur. Jam tum Meursius, Boxhornius aliique sparsim quasdam edidere. Testatur Monconisius in *Itinerario suo part. 2. pag. 150.* Hugenium omnes habere literas Lipsii ad se scriptas, ac Sorbierius in literis suis alicubi refert, Christianum Hugenium ostendisse sibi aliquot Volumina Epistolarum, a viris doctis ad Lipsium scriptarum. Vir illustris, Marq. Gudius tot habet ejus ineditas, ut Chiliada jam editam quinque augere Centuriis possit.

72 MARTINI ZEILERI *Epistolæ Germanicæ* ad Locorum Communium Scriptores potius referendæ sunt. Vir ille fuit Πολύγραφος nostro seculo, non indoctus, certe rerum multarum compilator. Scripsit autem plura Germanica lingua, quam Latina. Solum illud, cujus supra memini, de Geographis & Historicis, Latina lingua prodiit, e libris Vossianis maximam partem compilatum. Ut lingua Germanica varia Itineraria scripsit, quibus multa memorabilia continentur, ita sub Dialogorum & Epistolarum habitu complexus est varia argumenta naturalia, moralia, civilia, historica. Scripsit ultra sexcentas Epistolas, quæ junctim prodierunt in 4to, anno 1657. Ulmæ.

73 AQUILINUS COPPINUS, Eloquentiæ Professor in Ticiniensi Gymnasio, *Epistolarum libros 6.* scripsit, in quibus occurrunt non pauca de viris doctis in Italia judicia, multa quoque rerum naturalium, quæ ipsi in diversis Italiæ itineribus obvenerunt. Elegans inter alia est descriptio illa *lib. 1. p. 29.* itineris Taurinensis. Inter alia hic meminit, sibi visam in montibus illis multorum gigantum mortuum efferentium imaginem, adeo expressam phantasmate quodam vel nube, ut nullus pictor imitari illam potuisset. Quod, an simile fuerit *Morgana φαινομένῳ*, an vero ita ipsi visum per sensuum aliquam fallaciam, nunc non disquiram. Ille alioquin in nubibus his speculandis mire ingeniosus & verbosus est. Editæ sunt epistolæ illæ Mediolani ann. 1613. in 8vo.

74 LUCILLII PHILALTHÆI *Epistolæ* scriptæ sunt ad varios in Italia viros doctos diversi argumenti. Continentur in illis multa illorum temporum a viris doctis acta & edita. Fuit vero ille Medicinæ Professor; juvenisque has Epistolas scripsit, editas Papiæ ann. 1564.

75 JOSEPHI LAURENTII jam supra mentionem fecimus, ubi de polymathia ejus egimus. Ejus extant *Epistolarum Centuriæ 2.* editæ Lucæ anno 1638. Stylus in illis κακόζηλος: nam & ille Autor inter Simias Lipsianas. Apparent nonnunquam stricturæ aliquæ ingenii, quæ tamen iterum ineptiis deturpantur. Scriptæ vero sunt ad viros illorum temporum celeberrimos; & in eis interdum aliquid latet, quod notatu dignum sit. Judicia in illo multa de viris doctis & Operibus eorum; quibus tamen fides haberi non potest, cum Panegyristen potius, quam sincerum Censorem agat.

76 JOHANNES WOUWERIUS, Vir doctissimus, e Brabantia oriundus illustri e familia, tandem in Holsatiam venit, magnis admotus muneribus, Consiliarius Principis

cipis

cipis & Præfectus Gottorpiensis, cujus extant varia scripta, inter quæ præcipuum est *de Polymathia.* Ejus *Epistolæ* editæ sunt Hamburgi anno 1608. *(ggg) in 8vo,* cum *Syntagmate de Græca & Latina Bibliorum interpretatione.* Variæ hic institutæ sunt de multis rebus literariis consultationes & judicia: nam multa, quæ agitabantur illo tempore inter viros literatos, his in Epistolis recensentur. Scriptæ illæ sunt ad illustres ejus temporis Viros, Scaligerum, Meursium, Heinsium, Gruterum, Scriverium & plures alios, cum quibus non nisi erudita tractari poterant. * Epistolas 77 ejus multas ineditas servat illustris Gudius: latitant & aliquæ inter MSta Bibliothecæ Hamburgensis. * FRIDER. LINDENBROGIUM tamen nescio quomodo is semper infensum habuit: supersunt enim Lindenbrogii tum in Bibliotheca Hamburgensi, tum in Gudiana, Epistolæ, quibus illi acerbe insultat. Vocat illum hominem cum latrante nomine (a baubando.) * Multa in illo plagia notat, ac in aliqua 79 Epistola hæc de illo habet, ejus *de Umbra* Tractatum inter plagia recensens: *Quem novissime edidit librum tenebricosum umbratilis ille, inter doctissimi optimique viri Jani Gulielmi schedas repertum ajunt: in quo id tamen præstitit, quod aliam illi vestem induit, & suo more turpavit. Nam & carmina, quæ passim intermixta, non adulteri hujus fuerunt, sed Scholæ Schleswicensis Rectoris, viri eruditi & probi, qui etiam nunc vivit, & id aperte fatetur.* Epistola hæc scripta est Hamburgi ann. 1613. Gravis hæc in illum Virum injuria est, & nescio quid acerbitatis sapit. In aliis Epistolis passim in eum invehitur, ac plura ejus plagia notat. Nos lites illas in medio relinquimus. De *Polymathia* ejus, per plagium Casaubono subrepta, supra diximus. Idem Lindenbrogius, ut ex Epistola illa apparet, Vitam ejus integro scripto divulgare in animo habuit, quæ certe in laudem ejus minime concepta videtur. Ceteroquin Vitam ejus Clariss. Dn. *Adamus Olearius* peculiari oratione descripsit.

JOH. MILTONI *Epistolæ Familiares* extant libello exiguo. *(hhh)* Non ignobi- 80 lis fuit Autor Miltonus, quod e scripto Anti-Salmasiano constat, quem ille exagitarat, argutiis & salibus causam commendans, a Salmasio non iis, quibus poterat, argumentis defensam. * Id singulare in illo notari potest, frequentem illum esse in 81 Solœcismis & Barbarismis Salmasio objiciendis, cum tamen & ipse sit σόλοικος sæpe & barbarus, ut quadret hic illud Juvenalis, Sat. II.

Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.

(ggg) Epistolarum Joh. Wouwerii Centuriæ II. Hamburgi, non An. 1608. (licet hunc exempla quædam Titulo indicent, quæ Morhofio Sphalmate isto Typographico imposuere,) sed 1618. sexennio post Autoris, A. 1612. defuncti, obitum a Geverhardo Elmenhorstio sunt editæ, Centuriam etiam Tertiam in præfatione pollicito. In Bibliotheca Hamburgensi plures ducentis supersunt, omnes αὐτόγραφοι, & ad solum Sebastianum a Bergem, JCtum ac Urbis istius Consulem, exaratæ.

(hhh) Joh. Miltoni Epistolæ etiam extant Politicæ, publico Parlamenti, sive Senatus Anglicani (cui a Secretis fuit,) nomine scriptæ, & a Joh. Georgio Pritio Lipsiæ An. 1690. in 12. denuo recensitæ, quæ lectionem, ob stylum pariter atque Argumenta, merentur.

Ejus commatis sunt illa in præfatione: *Tuis Grammatistis te vapulandum propino, &* pag. 11. *populus assentitus est,* & pag. 142. *res nostras hallucinante.* Sed talia viris doctis interdum præter intentionem excidunt, qualia in Scaligero & Casaubono non pauca notavit Scioppius, delicatus illarum sordium collector, qui ingens domi sterquilinium talium Observationum habuit, quod publicare voluit cum titulo Herculis

82 κοπροφόρε. * Quicquid tamen ejus sit, ostendunt Miltoni scripta virum vel in ipsa juventute: quæ enim ille adolescens scripsit carmina Latina, una cum Anglicis edita, ætatem illam longe superant, qua ille vir scripsit poëmata Anglica, sed sine rhythmis, quos, ut pestes carminum vernaculorum, abesse volebat, quale illud 13. libris constans, *the paradise lost.* Plena ingenii & acuminis sunt, sed insuavia tamen videntur ob rhythmi defectum; quem ego abesse a tali carminum genere non posse existimo, quicquid etiam illi, & Italis nonnullis, & nuper Isaaco Vossio in libro *de poëmatum cantu,* videatur. Epistolæ ejus paucæ sunt, in quibus tamen non pauca de Autoribus veteribus, recentioribus, domesticis, exteris judicia, quæ legere & nosse operæ pretium est. Editæ sunt Londini an. 1647. in 8.

83 WILHELMI SCHICKARDI & MATTHIÆ BERNEGGERI *Epistolæ* mutuæ hoc in loco præteriri non debent. Præclari Viri ambo fuerunt: magna Schikardi rerum Hebraicarum & Antiquitatum Judaicarum peritia, literis his propemodum immersi & innutriti. Testantur illud doctissima ejus scripta *de jure Regio Hebræorum,* quod nunc Commentario Carpzoviano prodiit; & alii ejus libri, exteris omnes magno in pretio habiti. Salmasius certe in defensione causæ Anglicanæ multa ex ejus fontibus hausit, quod & Bœclero in primo Musei sui specimine notatum est. Quis *Berneggerus* fuerit, notum omnibus est e Commentariis in Historicos optimos. Uterque Mathematicis studiis impense deditus fuit, ideoque Epistolæ illæ, quæ publicatæ sunt Argentorati ann. 1673. in 12., pleraque Mathematici argumenti continent: Peirescii de Schickardo subnectitur judicium huic libello.

84 GEORGII RICHTERI *Epistolæ* plane non sunt illo loco habendæ, quo habet Patin. *Epist.* 106. Maledicum est & falsum, quod de illis ait: *J'ai vû les Epitres de Richterus, il y a quelques bonnes choses, quelques-unes de mediocres, & tout l'ouvrage est assez mal fagoté.* Non facile memini pleniores bonæ frugis Epistolas, quam hæ sunt. Fuit Richterus JCtus, Consiliarius Reip. Norimbergensis, ac Academiæ Altorfinæ Procancellarius, Vir undequaque doctissimus, ut patet e paucis illis schediasmatibus, quæ edidit: neque enim ob molem negotiorum in tam ampla civitate vacare totus literis potuit. Magni habitus a Batavis, Gallis & Anglis, quod testantur literæ ad ipsum scriptæ. Ipsi Heinsius dissertationem inscripsit *de servis natura,* quæ adjicitur Orationibus Heinsianis, in qua agitur de eo, *an JCti Philosophis contrarientur, quando illi servos natura esse negant, Aristoteles autem aliquos natura servos statuit.* Ejus epistolæ selectiores editæ sunt uno volumine in 4to. Norimbergæ ann. 1662. Ubi habentur non ipsius solum, sed & illorum, quæ ad ipsum scriptæ epistolæ, plenæ argumentis Theologicis, Juridicis, Politicis, Medicis, Philosophicis, Historicis, Geographicis,

phicis, Philologicis, Criticis. * Quod titulus promittit, præſtat liber uberrime: 85 Sunt enim multa notatu digniſſima, quæ ad Hiſtoriam literariam noviſſimi temporis pertinent, in illis data occaſione notata. Multa ſane diſci ex illis poſſunt: addita ſunt præterea literarum quarundam ſpicilegia, a Profeſſoribus Altorfinis, Hoffmanno, Ruperto, Rittershuſio, Dinnero, (*habuit enim Academia hæc viros ſemper inſignes,*) & aliis viris doctis ſcripta. Sunt hic aliquot *Gruteri Epiſtolæ*, in quibus multa notabilia: eſt prolixa Epiſtola *Chriſtophori Arnoldi* ad Georg. Richterum p. 496. & ſqq. ubi multa egregia habentur de Originibus Germanicæ linguæ. Additur Index rerum & argumentorum in ſingulis Epiſtolis: judicium de Barclai Argenide prolixe habetur p. 783. ubi tota illius fabulæ compages examinatur. Habetur elegans *Carmen Gruteri* trochaicum in Galenum Caſp. Hoffmanni, editioni quidem paratum & ſummis curis & moleſtiis elaboratum, ſed hactenus, quæ invidia noſtrorum temporum eſt, nondum editum, non ſine magno rei Medicæ & Philologicæ damno: fuit enim Hoffmannus vir longe doctiſſimus, Medicus, Philologus conſummatiſſimus. Reperitur illud carmen p. 534. & ſqq. quo graphice depingit *Magnatum deſidiam in procurandis optimis artibus.* Videas & illic p. 539. miſerum Gruteri ſtatum.

DOMIN. BAUDII *Epiſtolæ* etiam in tironum manibus ſunt. Nemini ignotus Baudius, ſalibus & facetiis ubique diffluens. Vir fuit doctiſſimus, Poëta inprimis in Jambis feliciſſimus. * Dictio ejus, ſi judicium Scaligeri in Excerptis Puteanæis audimus, ſapit phraſin Neroniani temporis. Eſt enim in illo quidam flos ſermonis ad poëtiſmum aliquantum accedens, & colorem aliquem e Plauti argutiis trahens, qui ipſi Scriptor familiaris fuit, quem imitaretur, & ita imitatus eſt, ut non eſſet κακόζηλος. Epiſtolare enim argumentum inprimis inter familiares non reſpuit jocos & ſales. * Vir fuit meliore fortuna dignus, ſi ipſe faber ejus eſſe potuiſſet. Habuit familiaria vitia, quæ vehementer ipſi obſtiterunt ad altiora tendenti, Venerem & Bacchum; amoribus enim paulo plus, quam licebat per honeſtatem & ordinem, deditus fuit: quod occaſionem dedit eleganti illi *Centoni Virgiliano,* quem Dan. Heinſius in ipſum diſſimulato nomine ſcripſit, qui reperitur inter poëmata ejus p. 426. * Acceſſit poſtea, vel in famam vel in infamiam Baudii, quod Petrus Scriverius ederet librum cum titulo: *Dominici Baudii Amores*, in quo ille congeſſit omnes, quæ de hoc argumento habentur in Baudio, epiſtolas; adjectis aliis ſimilis argumenti, non omiſſo etiam Centone illo Heinſiano, cui Dom. Baudii nomen ipſi præſcripſit, quod diſſimularat in poëmatibus ſuis Heinſius. Omnia in illo libro lepida, grata futura iis, quos trahit illa voluptas; amatoribus ſcilicet, ſed eruditis. Nec mirum eſt, delectatum fuiſſe hoc labore P. Scriverium, qui & ipſe totus ad has delicias compoſitus fuit, ſi fides habenda eſt illis, quæ narrat Colomeſius in Opuſculis ſuis; illic enim mirabilis hiſtoria de illo habetur p. 101. quam illic vide.

86 87 88 89

JACOBI BONGARSII & GEORGII MICH. LINGELSHEIMII *Epiſtolæ* 90 editæ ſunt Argentor. an. 1660. in 12. Erat Bongarſius vir ſuo tempore magni nominis, ſub Henrico IV. negotiis publicis ſæpe admotus, præcipue in legationibus ad

Germa-

Germaniæ Principes. In iis tamen negotiis multa ſcripſit erudita, & quidem juvenis notas doctiſſimas in Juſtinum; ſenex publicavit ingens volumen *Geſtorum Dei per Francos.* Poſt mortem ejus editæ fuerunt tum hæ Latinæ epiſtolæ, tum aliæ Gallica lingua, quæ nuper admodum Pariſiis lucem viderunt. Lingelsheimius itidem, vir in publica dignitate conſtitutus, & ad Helvetios Legatus, olim Bongarſio ab epiſtolis, literas Bongarſianas una cum ſuis publicavit: fuit enim inter illos commercium literarum mutuum. Habentur in his multa, quæ pertinent ad ſtatum Germaniæ ſuperiorum temporum, ad aulas Principum, tum temporis inteſtinis malis turbatiſſimas; habentur & de rebus literariis notitiæ non contemnendæ.

91 JACOBI VECTIANI Itali *Epiſtolæ* ad varios viros doctos, Italos præcipue, ſcriptæ. Scripſere & ad ipſum multi literas, in quibus non pauca reperias rerum Romanarum & Italicarum, tam in literis, quam in ſtatu civili. Quis ille fuerit, aut cujus conditionis, dicere non poſſum, cum liber ille, qui ad manus meas pervenit, & titulo & præfatione careat: neque locus impreſſionis conſtat. Rarum tamen Autorem eſſe oportet, cum nusquam invenerim in Indicibus & Catalogis. Notandus itaque, ſi forte ad manus aliquando veniat.

92 * Ac ſunt ſane multi tales libri, qui in Italia editi in lucem a membris Societatum & Collegiorum, quæ illic plurima ſunt, ſed nunquam ex Italia exportantur. Vidi ego interdum Autores & Commentatores cultiſſimos in veteres Autores, quos ego nunquam nanciſci potui, quacunque etiam diligentia quæſitos. In hoc Autore noſtro multa obſervavi Italorum ſcripta paſſim laudata, de quibus nec vola nec veſtigium apud nos apparet.

93 JOH. NICOLAI SAULII CARREGÆ *libri 3. Epiſtolarum* editi ſunt Genuæ anno 1603. & inſcripti Joh. Vincentio Imperiali, de cujus Muſeo ſupra mentionem fecimus *in Vitarum Scriptoribus.* Editi ſunt poſtea alii libri 3. an. 1619. quos tamen non vidi. Tractantur hic ſingularia nonnunquam argumenta, in quibus totæ verſantur Epiſtolæ: magis enim ad eloquentiam oſtentandam ſcripſit Autor ille, quam negotiorum cauſa, ideoque non adeo multa ex illo diſci poſſunt de rebus, quæ ad Hiſtoriam literariam pertinent. Luculenta illa eſt *lib. 2. p. 129.* qua reprehendit populares ſuos, qui lingua Hetruſca, quam Latina ſcribere malunt. Manutius aliquas ad ipſum ſcripſit epiſtolas, in quibus illum laudat a nitore ſtyli, ut laudari revera debet.

94 BALTHAS. HENCKELII *Epiſtolæ carcerales* raræ ſunt, quas ſemel tantum vidi. Prodierunt Holmiæ ann. 1640. in 8. Fuit Henckelius Suecicus Conſiliarius & negotiorum Geſtor per Germaniam, durante bello Germanico-Suecico. Inciderat is in manus Pontificiorum & Jeſuitarum, qui illum carcere incluſum diu tenuerunt. Epiſtolæ ejus varia habent Suecorum conſilia, Jeſuitarum machinationes, & arcaniora quædam iſtius belli, quæ alibi expreſſa non facile inveneris: ſtylus non contemnendus.

95 M. ZUERII BOXHORNII *Epiſtolæ* non carent venuſtate, quanquam pleræque familiares & extemporales. Sarravii enim judicium, quod ſupra adduximus, paulo aſperius in illum eſt. Occurrunt multa in illis Philologica argumenta. Sunt vero

omnes

omnes poſthumæ. Poëmata, quæ adjiciuntur, acumine & elegantia non deſtituuntur. Recudi illas curavit Thomaſius cum luculenta præfatione.

GUIDONIS PATINI, Medici Regii, *Epiſtolæ Gallicæ ſelectæ* Pariſ. 1685. in 12. editæ ſunt. Non fuit temere, qui audaciora & liberiora de libris & viris publicis, privatis, doctis, indoctis, judicia conſignaret. Non putarim illum editioni vivum deſtinaſſe has epiſtolas: nam poſt mortem ejus editæ ſunt. Perpetua hic in Chymicos & Pharmacopolas cavilla. De negotiis ſtatus & religionis, de rebus ſacris ſumma *παῤῥησίᾳ* judicatur. Ne quid de facetiis dicam, quibus condiuntur epiſtolæ. Infinita in illis obſervari poſſunt, quorum maximus in Hiſtoria literaria non ſolum, ſed & medica & civili, uſus eſt. 96

Non debent hic quoque omitti JACOBI HOWEL, Equitis Angli & Secretarii Regii *Epiſtolæ familiares,* Anglica lingua ſcriptæ. Publicata earum quarta editio eſt Londini in 8. 1673. hoc titulo: *Epiſtolæ Ho-Elianæ, familiar lettres domeſtic and forren Hiſtorical, political, philoſophical.* 97 * Mixta hic ſunt negotiis civilibus literaria, magnaque illa rariſſimarum rerum varietas mirifice legentem delectat. 98 Agitur hic de rebus Anglicis, Gallicis, Italicis, Germanicis, Hiſpanicis, Belgicis, Danicis, Suecicis, unde multa ad hiſtoriam eorum temporum obſervari poſſunt. Inſperguntur nonnumquam Poëtici ſales & facetiæ. Phyſica & medica non omittuntur. De rebus literariis disquiritur. Hiſtoriæ rariores narrantur. Characteres & lineamenta virorum illuſtrium & doctorum, tam in Anglia, quam in aliis locis, ab illo proponuntur. Elucet denique ex ſtylo varia & elegans eruditio. Ut pauca recenſeamus: docta eſt illa de Linguis totius orbis diſſertatio, *Volum. 2. epiſtolis 56. 57. 58. 59. 60. 61.* propoſita. Quam memorabilis eſt illa *Vol. 3. Sect. 6. ep. 9.* hiſtoria de columbæ in Johannis Oxenhami omniumque ex ejus familia morientium agone apparitione, *Vol. 4. ep. 30.* recenſet Epitaphium Principis Britannici, in America ante 600. annos ſepulti. *Vol. 3. ep. 9.* prolixe agit de habitatoribus orbium cœleſtium, *Ep. 22.* agit de vaticiniis Noſtradami & ſimilibus. Illud quoque notabile eſt, quod *Vol. 1. ſect. 5. ep. 5.* obſervat inſignem ſimilitudinem vultuum Nobilitatis Holſaticæ & Anglicæ, unde colonias hinc in Angliam iviſſe auguratur. Infinita propemodum hic occurrunt obſervatione digniſſima. Quare operæ pretium faceret, qui has epiſtolas in Linguam vel Latinam vel Germanicam converteret.

AUGUSTI BUCHNERI *Epiſtolæ* tomis 2. prodierunt Dreſdæ ann. 1679. & 80. in 8vo. 99 Erat vir ille ad omnem nitorem literarum factus, Orator optimus & Poëta certe inter Germanos ſuo tempore princeps. Bene meriti fuerunt de orbe literato, qui has ejus epiſtolas publicarunt, in quibus multa ſunt de rebus literariis judicia. Emendatur nonnunquam aliquid in Autoribus: ſtylus elegans, quanquam conciſus. Formata tamen ipſi e Cicerone dictio eſt: quantum vero ad *τὸ περιοδικὸν* attinet, ab illo diverſa. Quantus ille Ciceronis æſtimator fuerit, videas ex epiſtola illa luculentiſſima, quæ eſt *partis 2. 32.* ad *Schneiderum,* Ducis Holſatiæ Conſiliarium, qui ipſius conſilium rogaverat de Curtio, an ſcilicet illius ſtylus ad elo-

quentiam Romanam sufficere posset. Sed totus in aliam partem inclinat Buchnerus, qui Curtii declamatoriam indolem multum abesse judicat a puritate nitoris Romani. Solum itaque Ciceronem illic ad omne scribendi genus, epistolare, oratorium, historicum unice commendat. Ne quid dicam de variis rebus & judiciis, quæ habet de Autoribus, tam veteribus quam recentioribus. Inprimis elegans est illa scripti cujusdam Czarncoviani refutatio, quæ habetur *part. 2. ep. 129.*

100 Inter Theologos JOH. CALVINUS *Epistolas* nitidissimas scripsit. Extant illæ seorsim editæ Lausannæ ann. 1576. in quibus continentur multa ad statum religionis illorum temporum pertinentia. Stylus in illo non contemnendus: id enim operam dabat Calvinus, ut castigate scriberet. Sunt vero tales epistolæ magnifaciendæ; & jam supra monuimus, Hottingerum instar thesauri habuisse epistolas Theologorum, quarum ille magnum volumen congesserat. 101 * Habemus ita quoque epistolas Theologorum, inprimis Remonstrantium, quæ in Belgio editæ sunt. (iii) 102 * MARTINI RUARI Dithmarsi (kkk) *Epistolæ,* viri quidem doctissimi, sed Sociniani, in Batavia editæ sunt in 8vo; in quibus multa habentur, quæ ad historiam Socinianismi pertinent. Multæ illic sunt ad Grotium epistolæ, quæ ipsum Socinianismi suspectum faciunt: multæ etiam ad alios Theologos, quas illi forte abesse inde velint. Erat vero ille vir doctus, Græcæ Latinæque linguæ scientissimus, ac præterea omnium illarum controversiarum, quæ Socinianis intercedunt cum Orthodoxis, præ aliis gnarus, disputator acutus, cui accedebat notitia antiquitatum sacrarum. Primus certe fuisse creditur, qui Grotium in partes Socinianorum traxerit, ut vel inde ingenium hujus viri conjicere possimus, cui tantus vir potuerit succumbere. Misere tamen vixit, & paterna in Holsatia hæreditate excidit, ob religionem legibus Imperii vetitam. 103 * Similis mihi commatis videntur nescio cujus CHRISTIANI LIBERII *Epistolæ,* quas nuper editas deprehendi: nam, quantum ex superficiaria lectione patet, itidem Socinianus videtur. Nomen, ut quilibet videt, fictum est; sed tamen acumen ingenii cum Ruaro non comparandum. Quod si idem ille est, qui nuper de scribendis, legendis & æstimandis libris exercitationem Paræneticam scripsit, satis arguit ipse liber, minoris ingenii esse. Inseruit quædam in illo libello de plagio literario & Thrasonismo Theologorum, aliisque hodiernæ μισοβιβλίας causis.

104 LE SECRETAIRE CRITIQVE DU SIEUR, B. P. *dit du Jonquier,* in scenam

(iii) Epistolæ Remonstrantium (Jac. Arminii, Joh. Utenbogardi, Conr. Vorstii, Hug. Grotii, Gerh. Joh. Vossii, Sim. Episcopii, Casp. Barlæi, & aliorum) Ecclesiasticæ ac Theologicæ bis sunt editæ, primum quidem a Phil. Limburgio & Christ. Hartsoekero, Theologis Arminianis, Amstelod. Anno 1660. in 4to (quæ editio prior, in Idioma etiam Belgicum transfusa, ibidem A. 1662. in 8vo prodiit), deinde autem, longe emendatiores, & plusquam 300. Epistolis auctiores, a solo Limburgio, Amstelod. 1684. in fol. Hæc posterior editio, 645. in universum complectens Epistolas, merito suo Historiæ Ecclesiasticæ atque Literariæ Studiosis, non minus quam ipsis Theologis, ob multiplicem usum, est commendatissima.

(kkk) Mart. Ruarus non Dithmarsus fuit, sed Crempa, Stormariæ oppido, Holsatus.

nam etiam Epiſtoliographorum, ut mimus, prodeat. Autor ille has Epiſtolas Criticas ſcripſit, ut inſultaret vitiis eruditorum. Multa hic habentur arguta & ſatyrica de literatis, de libris, & de perverſa ſtudendi methodo, quæ legiſſe delectat & prodeſt. Habent ſcilicet omnes pene eruditi & omnes pene artes aliquid, in quo deliciari amant. Eſt amabilis quædam in multis etiam artibus inſania ac intemperantia, Cenſoribus eruditis nunquam non notata, majori cum fructu ſtudiis utilioribus impendenda, quam ille ſale Satyrico defricat. Præcipue Medicos & Chymicos exagitat. Prodiit ille libellus Amſterod. 1680. in 12.

Vaſtiſſimus Epiſtolographorum numerus eſt, quos recenſere omnes non posſumus. 105 * CÆLII CALCAGNINI *Epiſtolæ* doctiſſimæ & optime ſcriptæ. 106 PAUSACRATUS, Canonicus Ferrarienſis, ſcripſit *libros 6. Epiſtolarum*, Ferrariæ impreſſos, de quibus Joachimi Camerarii extat judicium, quod is ſua manu ad exemplum ſuum adſcripſit: *Conſanguineus fuit, ſororis filius Sadoleti, hic Autor, a quo ad hoc elaboratum ſcribendi genus fuit adſuefactus: cujus exemplum utinam noſtri quoque homines ſequerentur.* * JUSTUS RYCQVIUS *Epiſtolarum* duas Centurias ſcripſit, quibus continentur multa Philologici argumenti. 107 De Epiſtoliographis ævi ſequioris agit Barthius *Adverſar. lib. 9. cap. 19.* Idem de Salesburienſis Epiſtolis, *Adverſar. lib. 13. cap. 12.* * DOMINICI CÆSONII *Epiſtolarum ſelectarum* centuriæ 5. Bonon. An. 1623. editæ non plane contemnendæ; ſed neſcio qua affectatione laborant, ac leviculas verborum alluſiones quærunt, cujus exemplum *ep. 19. Cent. 3.* 108 * OCTAVIUS FERRARIUS, humaniorum literarum Profeſſor in Academia Patavina, *Epiſtolas* quasdam ſcripſit, Proluſionibus ejus additas, qui compoſitioni non adeo ſtudere videtur. 109 * In CABELLIAVII Literis reperias quoque nonnunquam, quæ tollere velis. 110 * P. RAMI *Epiſtolæ* nonnulla illorum temporum hiſtorica tangunt, & in CHRISTIANI BECMANNI *Epiſtolis* notatu digna occurrunt. 111 JACOBI OMPHALII paucæ ſunt ad familiares *Epiſtolæ*, quas ſubjecit libro ſuo de elocutionis imitatione & apparatu. * PERPINIANI optimi Oratoris *Epiſtolæ* collectæ ſunt, ac nuper cum Vavaſſoris Poëmatibus editæ, quibus multa de locis Rhetoricæ communibus, deque erudienda in Græcis Latinisque literis juventute habentur. 112 * LANGUETI, (*lll*) cujus elogium ampliſſimum habet Thuanus, *Epiſtolæ* multa habent rerum civilium ſui temporis. 113 * In VINCENTII FABRICII *Epiſtolis* nativa quædam elegantia eſt, quam ejus quoque elaboratiſſima Carmina oſtendunt. 114 * NICOLAI HEINSII multæ procul dubio erunt *Epiſtolæ* ineditæ, ſed paucæ ejus in Theatro Cometico Lubienitzii exhibentur. 115 * TOB. TURNERI *Epiſtolæ* aliquem antiquæ dictionis genium habent. 116 FR. ROBORTELLI *Epiſtolæ* de rebus philologicis nonnulla habent. SI-

(*lll*) Huberti Langueti, Conſiliarii & Legati Saxonici, Volumen ingens Epiſtolarum, de rebus ævi ſui, ſive Seculi XVIti declinantis, Hiſtorico-Politicarum, ad Auguſtum, Saxoniæ Electorem, ejusque Miniſtros interioris admiſſionis, Secretiorum, ſub titulo *Hiſtoriæ Arcanæ Seculi XVI*, Halæ Saxonum A. 1699. in 4to a Joh. Petro Ludovico, Profeſſore Halenſi, ex Archivo, ni fallor, Electorali, eſt publicatum.

BERI *Epistolæ* elegantes & non pauca ad rem literariam pertinentia notant. Inprimis illa observanda, quæ in Henrici Decimatoris Sylva reprehendit. * Veniunt & in hunc censum feminæ eruditæ: OLYMPIÆ FULVIÆ MORATÆ, cujus præclarum est apud Thuanum encomium, *Cœlii Curionis* Epistolis mistæ, non sunt omnino eloquentiæ Latinæ gloria privandæ. * Habemus & ELISABETHÆ JOHANNÆ WESTONIÆ *Epistolas.* LAURÆ BRIXIANÆ *Epistolas* edidit Patavii Jac. Phil. Thomasinus. * Supersunt & ALOISIÆ SIGÆÆ *Epistolæ MStæ,* Nicolao Antonio teste. Hispanorum Autorum, qui vulgo ignoti sunt, varias *Epistolas* peculiari indice notavit Nicolaus Antonius *p. 600. Biblioth. Hispanæ.* Epistolarum, quibus Itinera Indica & Æthiopica describuntur, Autores Hispanicos idem *pag. 631.* eodem loco recenset. * Etiam Principum *Epistolæ* de rebus eruditis laudari hic merentur, quales Luneburg. Principum dedit *Joh. Val. Andreas in Selenianis Augustalibus.*

117 118 119 120

121 Non desunt miscellarum EPISTOLARUM COLLECTANEA a variis instituta, ac optandum esset, ut plures haberemus, qui hanc operam orbi literato navarent. Extant *Epistolæ Principum, Rerumpublicarum & sapientum Virorum,* simul editæ Venetiis apud Jordanum Zilettum an. 1575. Extat & aliud quoddam Volumen, quod JOH. MICHAEL BRUTUS collegit, quo habentur potissimum Philologica: sunt & editæ *Epistolæ clarorum Virorum* Lugduni in 8vo typis Elzevirianis, ann. 1617. Iisdem Elzeviriis curantibus prodierunt *Principum & illustrium Virorum Epistolæ,* Amstelodam. ann. 1644. quo continentur Epistolæ, quæ inveniuntur in Historicis Græcis & Latinis. Ante illos quoque MELCHIOR JUNIUS singulare Volumen talium Epistolarum collegerat. * Editæ sunt *Epistolæ Indicæ & Japponicæ* a Patribus Soc. Jesu, Lovanii ann. 1570. quibus continentur variæ relationes de rebus naturalibus, commerciis Indicis, negotio Religionis per Jesuitas promoto, & plurima alia memorabilia; e quibus multa excerpserunt, qui postea Itineraria illa Chinensia & Japponica conscripserunt. * *Itinerarium* certe *Chinense Nienhoffii,* quod Latina, Belgica & Germanica lingua prodiit, pene omnia capit ex his Epistolis, Trigautii expeditione Sinensi, aliisque ejus argumenti Scriptoribus, addito tantum suo Itinerario. * Sunt & *variæ literæ Italica lingua ad viros illustres scriptæ.* Epistolæ illæ collectæ sunt ab ALDO MANUTIO tribus tomis in 8vo. Habentur in illo variæ *Pauli Manutii & ad Manutium* scriptæ Epistolæ, & longe plures *illustrium Italorum,* qui tum temporis præcipuum inter Italos nomen habuerunt. Nolo illorum Catalogum hic texere. Sunt vero illæ rebus illorum temporum literariis refertæ, quarum notitia homini erudito prodesse multis modis potest. Est & civilium rerum interdum aliqua illic notitia. Stylus Italicus pro ratione illorum temporum cultus. Nimirum sunt tales Autores magno in pretio habendi: quædam in illis nonnunquam deprehendas, quæ frustra alibi quæsiveris. Commendat talia ipsa raritas. Prodiit ille liber apud Aldum Venetiis, ann. 1554. in 8vo.

122 123 124

125 * Editæ sunt & Italica lingua literæ ex optimis Scriptoribus collectæ a BARTHOLOMÆO ZUCCHI Academico Insensato Perusino, Venetiis 1606. in 4to sub titulo: *L' Idea del Segretario.* Verum hæ in Eloquentiæ tantum

tum

tum uſum collectæ ſunt ſub titulis variorum generum Epiſtolarum, commendatoriarum, gratulatoriarum, petitoriarum &c. * Congeſtæ etiam editæque Puteolis 126 ſunt in 12. ann. 1685. *Literæ Hiſtoricæ, Politicæ* & eruditæ variorum Autorum ab ANTONIO BULEFONE, Bibliopola Puteolano, de quibus agitur in *Actis Lipſienſibus* ann. 1686. Menſ. Decemb. p. 610. Promiſit & Lambecius Comm. de Biblioth. Vindob. lib. I. ſub finem, *Syntagma Epiſtolarum clarorum Virorum.*

Solent & in exoticis linguis elegantes ſcribi literæ, quarum & ad eloquentiam 127 uſus eſt: In quibus merito recenſeri debent acutiſſimi autoris ALOYSII GROTI *Epiſtolæ*, qui vocatur *Cieco d' Adria*, Venet. 1601. in 4to editæ. Notiſſimus ille apud Italos eſt, qui quanquam oculorum uſu privatus, in utraque oratione elegantiſſime ſcripſit: quod præter ejus Epiſtolas *Orationes* quoque & *Carmina* teſtantur. * In 128 Anglicis JOHANNES DONNE, Decanus Eccleſiæ Paulinæ, Poëmatibus Anglicis & Sermonibus ſacris celebris, *Epiſtolas* Anglica lingua ſcripſit, Londini editas 1651. in 4to, quæ elegantiſſimæ & argutiſſimæ ſunt. Sed illi Scriptores huc proprie non pertinent.

Qui certa argumenta Epiſtolis accommodarunt, longe ſunt plurimi, ac jam ſupra eorum Scriptorum aliquos ſparſim recenſuimus. * *Medicas Epiſtolas* ſcripſerunt 129 J. CÆSAR BENEDICTUS, LANGIUS, HORSTIUS, ROSSÆUS, MATTHIOLUS aliique. * De Epiſtolis Eccleſiaſticis antiquorum egit FRANCISCUS BERNARDI- 130 NUS, FERRARIUS libro *de Antiquo Eccleſiaſticarum Epiſtolarum Genere*, qui liber Helmſtadii a Mejero recuſus, Ann. 1678. * P. OLIVÆ, Generalis in Soc. Jeſu ordine, 131 extant Epiſtolarum tomi aliquot, *de negotiis Soc. Jeſu*, quorum prior Romæ in 4to, Bononiæ in 8. 1668. prodiit, poſterior Venetiis 1683. in 4to. Integra eſt Epiſtolarum chilias, ac maximopere commendatur in Actis Lipſienſibus Anno 83. Menſ. April. & Auguſt. * MONCONISIUS & DELLA VALLE *Epiſtolis Itineraria* ſcripſe- 132 runt. Habemus & BUSBEQUII *Epiſtolas.* Peregrinatorum eruditorum Epiſtolæ magnam utilitatem in re literaria præſtant; nam συλλήβδην repræſentant ea, quæ ſero, vel nunquam in hominum notitiam veniunt. * Laudanda in his eſt SORBIERI 133 diligentia, qui in *Relatione itineris Anglici*, Gallica lingua ſcripta, multa de eruditis Angliæ libris, inventis, memorabilia notavit, ſed liberiore cenſura in Anglorum invidiam incurrit: adverſus illum enim ſingularem librum THOMAS SPRAAT ſcripſit lingua Anglica ſub Epiſtolæ forma ad Dn. Wren. Titulus eſt: *Obſervations upon Sorbiers voyage.* * ANTONIUS PEREZIUS *Hiſpanicas Epiſtolas* ſcripſit, omnes Politici 134 argumenti. * In Gallica lingua PASQUIERII *Epiſtolæ* ſcriptæ, quibus tumultus Pari- 135 ſienſes deſcribuntur. Sunt & alii Autores, quos vide apud Sorellum. * VIGLII 136 ZWICHEMI *ab* AYTTA *Epiſtolæ Politicæ & Hiſtoricæ* ad Joachimum Hopperum ſcriptæ, & Leovardiæ an. 1661. editæ, multa rerum Friſicarum habent. * Sunt & PE- 137 TRI *de* VINEIS *libb. 6. Epiſtolarum Hiſtorico-Politicarum* Ambergæ 1609. editi.

CAP. XXV.

DE EPISTOLIS INEDITIS ERUDITORUM.

§. 1. *Ineditarum Epistolarum præ ceteris ratio habenda est:* 2. *præcipue familiarium.* 3. *Tria Epistolarum genera, officiosæ, negotiosæ & familiares.* 4. *Syntagmata talium literarum conficienda.* 5. *Joh. Pistorii,* 6. *& Pauli Cypræi Epistolæ MStæ.* 7. *Epistolæ a Zacharia Lundio, & ad ipsum,* 8. *& Virorum celebrium ad Meursium scriptæ.* 9. *Quorum Virorum nomina recensentur.* 10. *Friderici Lindenbrogii Epistolæ MStæ.* 11. *Fellerus & Daumius editionem Epistolarum nonnullarum promiserunt.* 12. *Harduici Smidenstädtii Epistolæ.* 13. *Ejusdem Loci Comm. Oratorii,* 14. *& Tractatus de imitatione Ciceroniana.* 15. *Magnus Epistolarum ineditarum thesaurus in Bibliotheca Gudiana.* 16. *Epistolæ Germanorum & Belgarum apud illum* αὐτόγραφοι *superstites recensentur.* 17. *Lepida historiola de Latino Hegingensi ex Epistola Melanchthoniana.* 18. *Systema integrum novum Melanchthonianarum Epistolarum ad bis mille confici potest.* 19. 20. *Gallorum Epistolia* αὐτόγραφα *recensentur.* 20. *Comitis Avauxii singularis erga Gronovium liberalitas & humanitas.* 21. *Ex Italorum autographis Epistolis recensentur complurium Epistolæ Alciati,* 22. *Cæsaris Trivulcii.* 22. 23. *Locus Plinii ex ea illustratus.* 24. *Augusti Valdi Epistolæ.* 25. *Ejus in Plinium notæ militari furore perierunt.* 26. *Nizolii ad Majoragium Epistola reprehensoria.* 27. *Majoragii in Nizolium libri Reprehensionum.* 28. *Sebast. Corradi.* 29. *Calcagnini.* 30. *Macigni, Majoragii Epistolæ.* 31. *Ejus duæ Orationes, olim e Bibliotheca Gudiana editæ, quæ in Orationum volumine non inveniuntur.* 32. *Commentarius ejusdem in Virgilii Georgica MStus.* 33. *Pyrrhi Ligorii,* 34. *Bernardi Baldi,* 35. *Thomæ Phædri,* 36. *Cardani, Palearii, Cælii Rhodigini,* 37. *Jani Parrhasii,* 38. *Francisci Ciceræi &c. Epistolæ.* 39. *Pauli Manutii elegans Epistola,* 40. *cujus scribendæ occasio refertur,* 41. *& quia inter ceteras ejus non comparet, hic adjicitur.*

1 Egimus hactenus de Epistoliographis, ac præcipuos eorum enumeravimus, qui in lucem miserunt Epistolas suas. Sed INEDITARUM EPISTOLARUM, quæ hinc illinc in Bibliothecis latitant, major nobis cura esse debet. 2 * Quoniam enim illæ divulgatæ typis non sunt, multa hic abscondi ad Historiam literariam pertinentia credibile est, præcipue si maxime familiares literæ sint. 3 * Sunt enim Epistolæ varii generis: quædam officiosæ tantum, & in sola civilitate subsistunt; earum non est, nisi in eloquentia usus. Neque illæ ad nos hoc loco pertinent, etsi illarum Scriptores hic miscuerimus, ne postea alio loco multa repetenda essent. Sunt, quæ de negotiis domesticis & vulgaribus agunt; quarum exiguus hic nobis usus est. Civilia negotia, relationes historicæ ad civiles usus pertinent. Maxime vero hic prodesse possunt literæ secretæ & familiares, quas vel vivi Autores edi inter ceteras noluerunt, vel quæ in scriniis virorum doctorum delitescentes, non eo fine scriptæ sunt, ut publicarentur. In his enim plurima latent rei literariæ arcana.

* Illas

* Illas præcipue indagare debemus in Virorum illustrium Bibliothecis, atque inde 4 conficere Syntagma: quod si ab omnibus pari industria institueretur, bono id publico foret. Saltem in publicis Bibliothecis ad tempus custodiri tales chartæ deberent, ne intercidérent: nam crescit illis cum tempore pretium, & ab antiquitate major erit æstimatio; ac impune tum in lucem mitti poterunt, postquam invidiæ locus amplius non est.

Multa quoque discere e talibus epistolis interdum possumus ad Historiam patriæ pertinentia, quorum nulla in publicis monumentis superest memoria. * Com- 5 municavit mecum vir Clarissimus & amicissimus PETRUS AXENIUS *Epistolas Latinas* superiore seculo in Holsatia ad JOHANNEM PISTRIUM, Præpositum Eyderstætensem, & ab eodem scriptas, quibus non pauca habentur historica de statu provinciæ Civili & Ecclesiastico. * Venerunt ad manus BALTHASARIS HELDI, 6 amici nostri optimi, & diligentissimi veterum monumentorum indagatoris, PAULI CYPRÆI *Epistolæ MSta*, quibus multa de patriæ rebus memorantur. * Ejus quo- 7 que indicio mihi innotuit, superesse apud Secretarium & Archivarium Regium DN. MOTHIUM *Epistolas* multas a ZACHARIA LUNDIO, viro docto & insigni Poëta, & ad eundem scriptas: * Item magnum volumen epistolarum, a viris Ce- 8 leberrimis ad JOH. MEURSIUM Seniorem scriptarum, quod ex Bibliotheca Seelfeldiana ab eodem Lundio descriptum; nec ille, ut audio, Orbi erudito invidebit, si erunt, qui typis promulgare velint. * Nomina eorum, qui has literas 9 scripserunt, mecum communicavit *Johannes Mœllerus, Flensburgensis*, qui totum volumen 730. epistolas continere testatur, & omnigenæ eruditionis Thesaurum, ac rei literariæ quoddam Archivum in literis ad me datis vocat. Continentur vero hic Epistolæ *Adolphi Vorstii, Alph. Miniati, Andr. Riveti, Andr. Schotti, Ant. Fayi, Balth. Bonifacii, Balthas. Lydii, Ben. Aub. Maurerii, Bonav. Vulcanii, Car. Paschalii, Casp. Barthii, Casp. Bartholini, Casp. Er. Brochmanni, Casp. Hofmanni, Gevartii, Christ. Frisii, Ravii, Thomæi, Christoph. Coleri, Bulæi, Chr. Sig. Donaueri, Corn. Pynaskeri, Corn. van der Myle, Conr. Rittersh. Cyr. Herdesiani, Dan. Heinsii, Dav. Hæschelii, Dion. Gothofredi, Domin. Molini, Erycii Puteani, Everh. Vorstii, Eustath. Swartii, Franc. Dousæ, Frid. Lindenbrogii, Taubmanni, Georgii Episcopi Cantuar. Georg. Lud. Frobenii, Georg. Mich. Lingelshemii, Georg. Remi, Georg. Queccii, Gerh. Joh. Vossii, Geverh. Elmenhorstii, Guilh. Coddæi, Hadr. van der Burchii, Herib. Rosweydii, Henr. Ernstii, Henr. Spelmanni, Hug. Grotii, Jac. Aug. Thuani, Jac. Bongarsii, Gilloti, Gruteri, Lectii, Monavii, Jani Gruteri, Rutgersii, Joh. Bapt. Lauri, Joh. Bedecheri, Joh. Brantii, Joh. Cabeliavii, Joh. Cluveri, Joh. Drusii, J. F. Gronovii, Joh. Georg. Herwarti, Joh. Heurnii. Joh. Loccenii, Joh. Kirchmanni, Joh. Lydii, Joh. Phil. Parei, Joh. Polyandri, Joh. Ravii, Joh. Wowerii Hamb. Joh. Wowerii Antw. Joh. Utenbogardi, Jos. Scaligeri, Isaaci Casauboni, Justi Lipsii, Lamb. van der Burchii, Lamp. Alardi, Lucæ Holstenii, Ludov. Contareni, Marci Velseri, Marquardi Freheri, Mart. Lydii, Maxim. Urientii, Melch. Goldasti, Metroph. Critopuli, Mich. Piccarti, Nic. Fabr. Peirescii, Nic. Rigaltii, Ol. Wormii, Olig. Rosækranzii, Otton. Heurnii, Pauli Merulæ,*

Pauli

Pauli Petavii, P. Sarpii, Patritii Junii, Pet. Bertii, Pet. Castellani, Pet. Cunæi, Pet. Denaisii, P. Gruteri, Pet. Pantini, Pet. Scriverii, Phil. Jac. Maussaci, Reg. Brederodii, Sixt. Arceri, Steph. Joh. Stephanii, Theod. Canteri, Theod. Dousæ, Ubb. Emmii, Vinc. Marmerii.

10 * FRIDERICI LINDENBROGII, cujus jam superiori capite mentio facta est, *Epistolæ MStæ* ad aliquot Centurias in viri Illustris & Excellentissimi Domini REINOLDI BLUMII, in aula Electorali Palatina quondam Præsidis & Cancellarii, Bibliotheca latitant, ut a Filio ejus *Arnoldo Blumio*, Illustriss. Comitis, Domini CHRISTIANI DETHLEFI RANTZOVII Ephoro dignissimo, Amico & Convictore meo honoratissimo, narratum est: quibus ego publicam lucem optarem, si exorari posset vir Excellentissimus, ut illas prælo subjiceret. Nam ex ceteris Lindenbrogianis, quæ in Bibliotheca Hamburgensi latitant, patet, multa in illis haberi, notitia Orbis literati non indigna. Jam quædam superiori capite ex illis adduxi de plagiis Wouwerianis: ac communicavit nuper mecum (ut ὡς ἐν παρόδῳ memorem) de eodem argumento nonnulla *Joh. Möllerus*, qui ex epistola ejus ad *Pet. Puteanum* die 23. Jul. an. 1618. scripta, hæc de *Wouvverio* excerpsit: *Amo te ob communicatas Wouvverii literas: Quamvis tanti non erat, tabellarium iis portandis onerasse, quarum lectione nemo quisquam vel doctior vel melior redditur: sed nec aliud fere quicquam ex iis discitur, præter hominis vanissimi futile ingenium & mores, ad ambitionem ac arrogantiæ typhum factos. Nam de eruditione nunc dicere supersedeo, quæ sane parum supra vulgum erat, adeo ut, ni illam alienis coloribus, velut Æsopi cornicula plumis, ornasset, sæpe nuda destituta fuisset; Velut in Italia contigit, cum Carmen ab illo in laudes horti cujusdam Nobilis Florentini exigeretur: Miratique sunt docti, qua ratione factum esset, ut qui paulo ante ob versionem Psalmi Davidici cujusdam, valde eleganter atque concinne numeris comprehensi, summum Pontificem in admirationem rapuerat, ejus nunc vena adeo exaruisset, ut ne Hexastichon quidem satis dignum, horti parietibus quod adscriberetur, extrudere potuerit. Sed ignorabant boni illi viri, hujus hunc nostrum autorem esse, illius vero Carminis Baudium. Hanc ille artem norat, aliena exscribere & interpolare, schema illis novum inducere, & sic pro suis venditare. Idcirco non magis credas, librum, quem expetis de Cognitione Veterum Novi Orbis illius fuisse, quam certo tibi persuadere potes, quos de Bibliorum Interpretibus composuit, Casauboni & Gelasini esse. Nihil enim in Hebraicis intelligebat, imo ne autores quidem legerat, quos laudat. Geographiæ autem plane ignarus erat. Itaque aut vanidica jactantia fumum amicis vendidit, aut si quid hujus argumenti penes sese habuit, id absque dubio in Italia nactus fuit, ubi totos menses Jac. Mazzonii aliorumque virorum doctorum variis Observationibus describendis impendit, uti Aurelius Blondus Florentiæ mihi narravit. Non minus vera de aliis ejus Syntagmatibus referre possem, quæ tibi quoque & fratribus tuis in partem notissima sunt, ad quos scis, quid de colligendis transmittendisque Marcilii viri doctissimi commentariis scribere solebat.*

11 Narravit, nescio quis, etiam Cl. FELLERUM ad editionem paratas habere multorum *Virorum celebrium Epistolas*. Scribit & ad me amicus, CHRISTIANUM DAUMIUM, Virum doctissimum, *Epistolarum* a Camerario,

merario, Barthio, Reineſio, Caſaubono, Heinſio ſcriptarum, unam propediem *Centuriam* editurum.

Invenimus paſſim in vitarum Scriptoribus notatas virorum doctorum epiſtolas ineditas, quæ cum blattis & tineis pugnant, quas nemo reſpicit, aut in lucem educere laborat. Ita in Elogio HARTVICI SMIDENSTÆDTI, Oratoris & Poëtæ in Academia Helmſtadienſi, apud Boiſſardum *in Iconibus Virorum Illuſtrium, part. 3. p. 88.* memoratur, quod prematur in Bibliotheca ejus relicta præſtans *volumen Epiſtolarum illuſtrium & Scholaſticarum.* Fuiſſe virum illum doctiſſimum, ex elogio Henrici Meibomii patet, aliisque ejus ſcriptis ineditis. * Nam & eodem loco refertur, premi in ejus Bibliotheca *Opus abſolutiſſimum, in quo totam Cyclopædiam ita in Locos Communes digeſſerit, omniumque ſcientiarum rerumque capita & tractationem ita diſpoſuerit, ut futuro Oratori, ſive cuiquam etiam ex tempore dicturo, veluti locupletiſſima Eloquentiæ Bibliotheca, quovis loco & tempore in promptu, atque in infinitum expedita eſſe queat.* Male profecto agunt, qui publico uſui talia ſcripta invident. Nam in eloquentiæ apparatu vehementer laboramus; neque hactenus fuit, qui Locos Communes idoneos in lucem dederit. Quod ſi hujus operis ſupereſt hodie memoria, id agere deberent viri eruditi, ut ab interitu hoc ſcriptum vindicaretur, & in publicum uſum protraheretur. * Ejus quoque *de Imitatione Ciceroniana* Tractatus editus, qui exquiſitiſſimus ibidem vocatur, nunquam mihi viſus eſt. Inter Opera Autorum, a Melchiore Adami, Laur. Craſſo, Ghilino aliisque notata, multæ reperiuntur ineditæ epiſtolæ, quarum omnium recenſere Catalogum nunc non poſſumus. 12 13 14

Non poſſum, quin hic quaſi in publico theatro orbi literato magnum illum *Epiſtolarum Theſaurum*, quem in incomparabili ſua Bibliotheca ſervat Illuſtris MARQVARDUS GUDIUS proponam. (*mmm*) Integra ille volumina facile complebit epiſtolarum, ab omnium gentium viris doctis ſcriptarum, quorum αὐτόγραφα ſingulari felicitate in ejus manus inciderunt. Dixi præcedente capite, integras illum habere Centurias, Wouwerianarum, Caſelianarum, Sarravianarum, Eraſmianarum, Caſaubonianarum, Lipſianarum. Ex his Lipſianis conficere poteſt, ad Germanos Centuriam unam, aliam ad Gallos, tres ad Batavos. * Habet e Germanis & Belgis αὐτόγραφα epiſtolarum *Barthii, Baudii, Calixti, Cabeliavii, Chriſtophori Coleri, Dilherri, Elmenhorſtii, Gebhardi, Gruteri, Gronovii, Hœſchelii, Heinſii, Hofmanni, Laurenbergii, Meurſii, Piccarti, Remi, Rhodomanni, Rittershuſii, Ruari, Rutgerſii, Sizmanni, Taubmanni, Velſeri, Calviſii, Foppii & Leonis ab Aizema, Starckii, Bauhini, Beati Rhenani, Bœcleri,* 15 16

(mmm) Multæ jam ex Epiſtolis Eruditorum, quas Vir Illuſtris, Marqu. Gudius, aſſervabat ἀνεκδότοις lucem aſpexerunt publicam, in Appendice ſatis vaſta, pauculis ipſius Gudii, Amicorumque ad illum, Epiſtolis, Ultrajecti A. 1697. in 4to excuſis, a Pet. Burmanno, editore, auſpiciis Gravianis, adjecta. Plures tamen, ni fallor, edendæ ſuperſunt.

Bœcleri, Tychonis Brahei, Joachimi Camerarii, senioris & junioris, Theodori Canteri, Julii Pflugii, Cluverii, Ubbonis Emmii, Flemmingii, Casparis Gevartii, Huberti Giphanii, Melchioris Goldasti, Hug. Grotii, Lucæ Holstenii, Joannis Secundi, Athanasii Kircheri, Joh. Kirchmanni (quarum magna copia est,) *Johann. Kirstenii, Friderici Lindenbrogii, Lingelsheimii, Lutheri, Mallincrotii,* (cujus extat epistola prolixa, qua inter Erasmi & Jesuitarum merita comparationem instituit) *Meursii, Joachimi Morsii, Ludovici Nonnii, Johannis Oporini,*
17 *Johann. Rhodii, Joannis Rivii, Heriberti Rosweidi, Isaaci Vossii, Jungermanni.* * Est in illis lepida ad *Joachimum Rungium* Calend. Febr. A. 1560. manu *Melanchthonis* scripta epistola, qua bella de *Latino Hegingensi* narratur fabula: cum Gallicus Legatus coram Maximiliano in Conventu Constantiensi luculentam haberet Orationem, Maximiliani filius, Philippus, ad Fridericum Saxoniæ Ducem dixit: *Friderice, hic Vir est eloquens.* Tum Comes Hohenzollerensis horrendo sono inquit: *Domine Legate, vos debetis iterum venire post carnis privium.* Displicuit sonus & stentorea vox Philippo, qui ad Fridericum inquit: *Quale est hoc Latinum?* facete tum a se derivat Fridericus responsionem in Gregorium Lamparterum, Cancellarium Wurtenbergicum; is interrogatus ait, *Vos Principes scitote, hoc Latinum esse Hegingense.* Ubi, inquit Philippus, hoc discitur? Oppidum est, respondet Cancellarius, hujus Comitis *Hegingen,* ubi lineæ telæ horridissimæ texuntur; ibi & hoc Comitis Latinum textum est. Abiit ex illo tempore hoc in proverbium, & *Hegingense Latinum* pro barbaro & solœco sermone Latino usurpatum est, ac sæpe in aliis epistolis hoc joco utitur Philippus.
18 * Melanchthonianarum epistolarum, tam editarum quam ineditarum, bis mille ad Collectionem Londinensem ex hoc illustri promptuario adjici possunt. Observavi etiam inter illos *Salvii,* Legati Suecici celeberrimi, literas ad Medicum Judæum de Castro, quibus illum rogat, ut librum de tribus impostoribus quovis pretio sibi comparet.

19 E Gallorum autographis epistolis primum locum merentur *Comitis* Avau-
20 xii, Legati Regii, *Epistolæ.* * Magnus erat ille literarum ac literatorum Patronus. qui pro dedicatione Livii Gronovio mille imperiales donavit. Hoc de illo memorabile narratur: cum is Daventriam transiret, pedes ad Gronovium, tum ibi eloquentiam docentem, ac nihil tale expectantem, ivit; cujus inusitatam comitatem cum miraretur Gronovius, ita ad illum Legatus: *Tu eam artem doces, quam ego exerceo.* Sunt porro *Bongarsii, Bourdelotii, Chanuti,* (ejus, qui vitam Cartesii scripsit, & librum Memoriarum) *Stephani Claverii, Colladonii, Frontonis Ducæi, Sebastiani Gryphii, Ludovic. Jacobi, Caroli Labbei, Pelisonii, Perraultii, Salmasii, Josephi Scaligeri,* Epistolæ.

21 Ex Italis Andreæ Alciati manu XXX. scriptæ *Epistolæ* sunt, quibus multa ha-
22 bentur singularia. * Est Cæsaris Trivultii ad Pomp. fratrem elegans epistola, qua Observatio aliqua proponitur circa locum *Plinii, lib. 36. c. 5. de statua Laocoontis & liberorum ejus a Dracone interfectorum.* Inventa vero fuit illa statua in ruinis

ruinis Titi Imperatoris, a cive, qui pro 700. nummis aureis vendere noluit Nobili Romano, a Pontifice postea vindicatam. Hanc statuam cum liberis & serpentibus Plinius ex uno lapide factam esse prodidit. Sed ille de ea ita in hac epistola: *statuam ipsam, quam Plinius cum liberis ex uno lapide factam prodidit, Johannes Christophorus, Romanus, & Michaël Angelus, Florentinus, in urbe Roma primi nominis statuarii, negant ex uno lapide confectam: ostendunt compagines plus minus quatuor, sed eas tam occulto loco conjunctas, tam apposite ferruminatas circumlitasque, ut non nisi ab ejus artificii peritissimis id facile intelligi possit. Quare aut Plinium deceptum affirmant, aut alios voluisse decipere, ut opus fieret admirabilius. Neque enim tres statuas magnitudinis justæ tot tamque mirabilibus Draconum nexibus complexas in uno tantum lapide ullis instrumentis potuisse formari. Magna est Plinii autoritas, & nostri artifices suis nituntur rationibus; nec vetus est verbum contemnendum, felices fore artes, si de iis soli artifices judicarent. Sadoletus raro judicio non minus eleganter Laocoontem cum liberis calamo descripsit, quam illos ipsi opifices celo expoliverunt.* * Elegans hæc est ex illa Epistola ad locum Plinii Observatio, celeberrimorum artificum judicio firmata. Nam de *Michaële Angelo de Bona rota*, cujus Vita vasto volumine descripta est, constat, adeo illum artis suæ peritum fuisse, ut Veneris statuam in terram a se defossam pro antiqua vendiderit. * Sunt in illis AUGUSTI VALDI *Epistolæ*, viri doctissimi, cujus pluribus fama innotuisset, si Notæ ejus in Plinium, magna cura scriptæ, in lucem missæ fuissent. * Nam ut de eo Pierius Valerianus libro de *Infelicitate literatorum. I. p.* 44. ipse cum suo Plinio a militibus Hispanis Germanisque Romam aggressis, misere cruciatus interiit. *Non minus*, ait, *crudeliter occubuit Augustus Valdus, Patavinus civis, qui Romæ per tot annos bonas literas tantis ab eo vigiliis, sudoribus, & peregrinationibus acquisitas professus erat, qui non solum voce, verum etiam scriptis eruditionem omnifariam ab interitu vindicabat; quam autem miserabili mortis genere vitam finiit! Incidit enim in Romanam cladem, Hispanorum illam & Germanorum prædonum sævitiam acerbissimam, cujus ante oculos direpta domo, in vinculis habitus, pretiosissimam librorum supellectilem, laboresque illos suos, quos præsertim in Plinium elucubrarat, coram dilacerari, & in usum culinæ incendi conspexit, & in eo mœrore omnibus aliis incommodis conflictatus, propter arrogantem eorum crudelitatem, quibus nihil unquam fuit improbius, dum modicæ fortunæ vir insatiabilem barbarorum sitim tributis explere nequit, qui omne senectutis suæ viaticum jam excusserant, e loculis, post cruciatus varios fame demum consumptus perhibetur.* * Extat inter MARII NIZOLII nonnullas prolixa *Epistola*, manu ejus scripta, sed erudita, ad Majoragium, qua ipsum reprehendit ob *Antiparadoxa*, quæ adversus Ciceronis Paradoxa scripserat. Comminatoria illa est Nizolii epistola, qua ipsi acerbam refutationem minatur, nisi ab his suis in Ciceronem invectivis absistat & παλινῳδίαν cantet. Sciendum est, Calcagninum adversus Ciceronem scripsisse Disquisitiones in ejus Officia. Ciceronem vero Majoragius defendit, eam ob causam vehementer a Nizolio laudatus. * Postea vero, cum ipse Majoragius Antiparadoxa adversus eundem scriberet, acerbissimam ad illum Epistolam, quam

[Margin: 23, 24, 25, 26, 27]

modo nominavimus, ſcripſit Nizolius; qua irritatus Majoragius *duos libros Re-*
28 *prehenſionum* adverſus Nizolium edidit, ſatis dentatos. * Cui liti tandem interceſſit SEBASTIANUS CORRADUS, Vir politiſſimæ latinitatis, cujus illic quoque reperitur *Epiſtola αὐτόγραφος*, qua conciliationem inter illos tentat. Sunt & plu-
29 res ejuſdem Autoris. * CALCAGNINI, viri ſummi, cujus alioquin XVI. extant libri Epiſtolarum Criticarum & familiarium, etiam illic habentur *Epiſtolæ ineditæ.*
30 * Ad illum habetur ibidem quoque MATTHÆI MACIGNI, Veneti, *Epiſtola reſponſoria*, qui Macignus in ſcientiis Mathematicis excellentiſſimus fuit, multos vetuſtorum Græcorum Mathematicorum MStos Codices habuit, quorum quam multi hodieque in Bibliotheca Gudiana comparent. MAJORAGII quoque non
31 paucæ ibi inveniuntur *Epiſtolæ* terſæ, ut omnia ejus viri, & elegantes; * editæque jam olim ex ipſius Bibliotheca ejuſdem nitidiſſimæ Orationes duæ, altera de *laudibus auri*, qua Eccleſiaſticorum vitia ſalſe traducuntur; altera *Apologetica contra Gaudentium Merulam*, in qua plurimæ ejus vitioſæ lectiones notantur & caſtigantur. Hæ inter veteres Autoris ſchedas Mediolani primum repertæ; &
32 Ultrajecti Anno 1666. in 4to typis deſcriptæ. * Latet & ibidem *MStus* Majo-
33 ragii *in Virgilii Georgica Commentarius.* * PYRRHI LIGORII, Neapolitani, ibidem ſunt *Epiſtolæ*, viri doctiſſimi, a quo XXIV. vaſta antiquitatum Volumina inedita
34 ſupereſſe perhibentur. * BERNARDI BALDI, ejus ſcilicet, qui in Vitruvium notas & Lexicon ſcripſit, illic vidi *Epiſtolas*. Ejus in Catalogis vidi quoque notatas Epiſtolas, in quibus cum aliarum artium præcepta, tum philoſophiæ, illu-
35 ſtrare contendit, Mediolani 8. 1558. editas: ſed librum ipſum non vidi. * Non deſunt THOMÆ PHÆDRI *Epiſtolæ*, quem Pierius de *Literat. Infelic. lib. 1. p. 47.* vocat affluentiſſimum eloquentiæ flumen, quo non alius ſuo tempore clarior, neque vehementior fuit, Romanæ cathedræ decus & ornamentum: ſed qui mi-
36 ſerabili fato interiit, ut ibi prolixe deſcribit Pierius: * HIERONYMI CARDANI *Epiſtolæ* ſunt, quæ in Operibus ejus non comparent, etiam AONII PALEARII, eloquentiſſimi viri, *aliquæ*, quarum nullum in editis veſtigium eſt. COE-
37 LII RHODIGINI ad Eraſmum *Epiſtolæ* habentur. * Inter JANI PARRHASII *Epiſtolas* una eſt, qua de arcanis familiæ, inceſtis cognatæ cujuſdam amoribus ſcribit ad Laſcarem, quem rogat, ut a Pontifice veniam earum nuptiarum impetret. Scribit autem literas Latinas, quibus Græca verba, & nonnunquam
38 periodos immiſcet, ne ſecreta ſcilicet proderentur. * FR. CICERÆI illic quoque *Epiſtolæ* ſunt, item BEMBI, LAZARI BONAMICI, ROMULI AMUSÆI, quorum magna ſuo tempore in Latinis literis gloria fuit: horum enim cura & induſtria res literaria crevit; eorum exemplis, & præceptionibus præcipue ad eloquentiæ ſtudia incitati ſunt, qui poſtea ad hæc animum applicuerunt. Sunt OCTAVII PLATI, M. ANTONII REGINENSIS ad Majoragium, BENEDICTI THEOCRENI ad P. Juvium Epiſtolæ; DOMINICI MOLINI ad Meurſium: BALTHASARIS BONIFACII etiam *Epiſtolæ* ſunt; ſi illæ hoc loco dignæ & his principibus miſcendæ videntur: fluit enim lutulentus illi ſermo, etſi rerum co-

pia

pia non destituatur. * PAULI MANUTII cum plures sint, una est longa, & valde 39 elegans ad *Cratonem a Crafftheim,* Medicum Cæsareum, scripta, cum Roma discessum pararet, plena querelarum. * Vocatus ille Romam erat, ut illic Curæ Typographi- 40 cæ præesset in editionibus SS. Patrum procurandis, cui rei argentei typi destinati erant, & stipendia adsignata. Verum, cum res illæ non ex voto procederent, & in rei familiaris angustiam eam ob causam veniret Manutius, Crato a Crafftheim illi Cæsareæ munificentiæ subsidia obtulit: ad quæ splendida promissa erectus Manutius, elegantissimam hanc & suavissimam epistolam eucharisticam scripsit, qua vix elegantior in toto Opere reperitur: nam meras Charites spirat, omnesque animi recessus effundit. Scriptam autem a Manutio hanc eo tempore fuisse epistolam, ex epistola 5. *libri 9.* ad eundem Cratonem scripta probari potest; his enim verbis finit epistolam: *Ad illam superiorem epistolam, Romæ scriptam pluribus verbis, exspecto, quid respondeas.* Hæc vero scripta erat Venetiis. X. Kalend. Nov. Anno 1570. Sed altera illa inedita scripta est Romæ Idibus Juniis ejusdem anni, unde apparet, eandem illam esse, quam Manutius extremis illis verbis designat. * Non erit hoc, ut puto, 41 Lectoribus ingratum, si illam ipsam epistolam, in Manutii epistolis ob certas forte causas omissam, quam mecum vir Excellentissimus communicavit, appendicis loco huic Capiti, atque toti libro primo Bibliothecario, qui in argumento de epistolarum Scriptoribus finitur, subnectam, purpuramque hanc panno nostro assuam.

PAULI MANUTII EPISTOLA

lib. IX. Epistolarum ejus post epistolam IV. inserenda.

Paulus Manutius, Aldi filius, JOHANNI CRATONI S. D. Viennam.

Nihil minus placet, quam ut, nulla proposita re, nulla certa sententia, ad te scribam. Occurrit enim mihi tua dignitas, occurrit autoritas; cogito, quam tibi personam tua virtus imponat, quæ te premant onera, quæ negotia distrahant: nimirum, cum tuæ scientiæ tuoque consilio salus & incolumitas commissa sit ejus Imperatoris, qui multa regna, multas provincias imperio, omnes virtutes animo complectitur, gravissimam Christianæ Reip. partem sustines. Cur igitur ita sim ineptus, atque adeo tam adversus communibus commodis, ut inani te literarum genere interpellem; & quem salutares illæ curæ detinent fixæ & locatæ pro publica Majestate tuenda, ad privatæ rei

cogitationem ac studium vocem? Verum tamen, quia nec res ipsa, ut ego interpretor, privatim ad me unum pertinet, sed aliqua ex parte cum publica utilitate conjungitur, & ex tuis literis velle te mea causa multum, ex omnium sermone, posse plurimum intelligo, male prorsus mereri videar de studiis meis, ac de me ipso, nisi opportunitatem istam nactus amoris officiique tui, agam tecum de statu meo, quantum res ipsa postulat, & quantum mihi per humanitatem tuam licet, per quam licere video plurimum. Etsi enim jaceo, nec recenti, nec levi, sed inveterato jam difficilique morbo; tamen si Tu, tantus Vir, ad me erigendum ac recreandum accingeris; si istam scientiam, istam artem adhibes, quæ sæpe bonis viris in calamitate opem ac salutem attulit, cur dubitem, quin voluntatem atque industriam meam felicitas illa utrique nostrum pariter exoptata, consequatur? Quod si secus acciderit, suum tamen humanitas tua fructum non amittet: ego enim, quod volueris conatusque sis, in tua laude ponam; quod non perfeceris, ad meam fortasse culpam, vel ut æquius de me ipso sentiam, ad meam certe fortunam transferam. Nam & præclarus artifex perfectam animo speciem intuens, cum ipse nihil in arte possit, opus tamen imperfectum subjectæ materiæ vitio relinquit. Nec tamen is ego sum, cujus animum immoderata quædam opum honorumve cupiditas angat. Habeo magnam gratiam naturæ meæ, quæ me ad hanc insaniam nunquam impulit, majorem etiam iis viris, quorum præceptis eruditus ad hanc diem ita vixi, itaque posthac, ut spero, vivam, ut neque summa cupiam, nec summa adeptis invideam. Sed quia virtus, licet a se ipsa pendeat, externa tamen quædam non recusat, propterea mediocritatem earum rerum, quæ fortunæ bona quidam vocant, nunquam contempsi, elaboravi etiam, ut consequerer: & plane me consecutum credidi, cum decem abhinc annis Romam veni. Quis enim aliter crederet, cum a Pontifice maximo vocarer, cum hic vigere dicerentur, ac semper antea viguissent artes illæ, quibus ab ineunte ætate meum studium dederam: cum ipsum denique nomen urbis Romæ nihil tenue, nihil angustum, sed ampla & magna polliceri omnia videretur? Hoc loco non faciam, ut aut de meis ipse meritis detraham, quod certe non debeo, non enim commisi, ut meam in re mandata diligentiam, operam, fidem requirere quisquam jure possit, aut alios carpam, quod ab institutis meis longissime distat; tantum dicam, & id ipsum invitus: Nescio, quo fato, mihi fontes aruisse, qui profluere solebant; benignitatem, quæ antea patebat, ita clausam in me esse, non modo, ut nihil ejusmodi, in quo vel copia vel splendor inesset, sed ne mediocritas illa quidem, quæ repellit incommoda, quæ honestatem ex parte saltem aliqua tuetur, mihi adhuc obtigerit. Ac vide tamen æquitatem animi mei: rei domesticæ jacturam, quæcunque est, facile fero; libenter dissimulo, do operam, ut obliviscar; quod antiquam colere frugalitatem, quod illam parvo contentam, omnium laudandarum artium parentem altricemque, disciplinam retinere cogar, non irascor; & hanc ipsam fore crederem liberis meis non contemnendam hæreditatem; At multa desunt: Ego deesse mihi quidquam nego, abesse multa confiteor,

quæ

quæ tamen ipsa, ni fallor, ejusmodi sunt, ut si large suppetant, nihilo fiam melior, si absint penitus, aut si minima sint, sicuti sunt, nihilo deterior, Ergo, quod ad hanc jacturam attinet, tranquillo satis animo sum: illa me dies noctesque vexat, illa mihi penitus insidet hæretque cura, quod, si quem studia mea fructum ferre, si quid posteris industria mea prodesse poterit, id periisse totum ac perire quotidie magis intelligo. Hæc sunt mea detrimenta, optime Crato; atque utinam mea tantum essent, ferrem facilius, & quoquo modo quasi foverem ac mollirem dolores meos. Nunc quod publico tamdiu commodo defuerim, quod jacere studia mea per annos decem, quod ingenium languere sim passus, quod denique fundamentis adolescentiæ præclare jactis, ætas gravior exspectationi non responderit, id cum recordor, pene totus ipse mihi displiceo: & quanquam culpa vacem; me tamen culpa non libero, sed quasi communis causæ desertorem accuso. Una relinquitur in amore tuo consolatio: etsi nihil præstares aliud, hoc ipso tamen consolaris, quod ægritudini meæ sociam se adjungat ægritudo tua, & dum tu æque doles atque ego, id efficis, ut ego non æque doleam atque soleo. Sed illa pars literarum tuarum, in qua de Maximiliani Imperatoris admodum propensa ad liberales disciplinas voluntate significas, & addis, opem ab eo si petam, fore, ne frustra petam, ea vero pars animo meo tanquam labanti quiddam, quod consisteret, instillavit. Aliis alia cara sunt: non eodem sensu, non eodem omnes ingenio natura finxit: ego, quarum rerum illecebris capiuntur multi, ita plerasque non amo, ut averser penitus ac fugiam. Literis pascor, his voluptatem nullam præfero, ac ne confero quidem; harum consuetudine nihil suavius experior, nihil dulcius. Et quemadmodum, si solem e mundo Deus auferat, statim in hoc orbis terræ communi domicilio summus horror, summa sequatur incommoditas; sic adempto mihi literarum usu, plena tenebris omnia, plena molestiis, otium injucundum, negotium perdifficile videtur. O mi Crato! O mi, inquam, suavissime Crato! (jam enim audeo, tua fretus facilitate, familiariter ac plane blande tecum agere) Tune is es, qui mihi me ipsum longo intervallo restituas? qui has aliquando tenebras tuo lumine expellas? cujus munere excolantur, & rursus florere incipiant studia mea? Confer huc, obsecro, opes tuas, quas intelligo esse maximas, ingenii, prudentiæ, autoritatis. Digna prorsus tuis officiis, digna tuo patrocinio causa est: nam si pro literis agitur, cur humilis & obscura videatur? Si apud Imperat. sapientissimum, veræ solidæque gloriæ cupidum; cur difficilis aut dubia? Merces autem recte factorum nulla præstantior aut uberior, quam ut usuram vitæ quam brevissimam æterna nominis memoria compenset, posterisque tradita, literarum beneficio, pulcherrimæ virtutis effigies amorem conciliet, laudandi voluntatem commoveat, imitandi studium excitet. Præclarum ducitur quam plurimis imperare mortalibus, gentes nationesque subigere, dare leges, jura præscribere; hæc magna videntur, & expetenda inprimis; sed hæc ipsa sæpe motus temporum labefactat, sæpe vis hominum convellit, sæpe ad alienam fortuna potestatem transfert: urbes & oppida intereunt: vestigia vix apparent: nomina simul interire, & cum aspectu memoriam quoque tolli scriptorum virtus & industria non est passa. Decet igitur, cum tu Maximilianum vehementer ames, cum illius gloriæ maxime servias, id curare te inprimis, quod & maximum est amoris argumentum, & ad ejus gloriam maxime pertinet. Bonis enim viris, quorum excludi numero me non arbitror, & ita doctrinarum in studio versantibus, non ut sibi tantum vivant, privata delectatione conten-

contenti, sed ut ingenii monumenta relinquere, & posteritati patere suam industriam velint, quæ mihi semper studiorum ratio probata vehementer est, iis tu si otium das, &, qua vales apud Imperatorem gratia, conficias; vide, quot bona consequantur. Ipsum Imp. ornabis immortali gloria, probitati & virtuti amissam prope dignitatem restitues, fueris tu quoque magna laude; quanquam Te quidem hoc spectare non oportet, (ad eam enim laudem, quam adeptus jam es, propemodum accedere nihil potest) sed tamen frueris eorum amore & observantia, quos tibi tua merita, tua benignitas adjunxerit. Equidem, si hoc per Te assequar, ut ex turbulento negotii genere emersus, ad tranquillitatem perveniam, & quod reliquum vitæ contigerit, in optato literarum portu, interpellatore nullo, vacuus omni cura degam, nulla res erit tanta, quam non & me tibi debere confitear, & libenter tua causa suscipiam. Istam quidem virtutem, quæ me a molestissimis occupationibus ad suavissimam quietem & aptissima naturæ meæ studia traduxerit, feram in oculis assidue, colam animo semper, fortasse etiam futuris gentibus ignotam esse non sinam, Vale. Romæ, Id. Jun.

M. D. LXX.

FINIS LIBRI PRIMI.

POLY-

POLYHISTORIS LITERARII
LIB. II.
METHODICUS.

CAP. I.
DE DELECTU INGENIORUM.

§. 1. *Transitio ad librum secundum.* 2. *Ingeniorum delectus habendus.* 3. *Magistratuum hic cura desideratur.* 4. *Animorum notitia maxima scientia.* 5. *Sui cognitio difficilis.* 6. *An detur ars sapientes gignendi liberos?* 7. *Ingeniorum vis ex corporis temperamento.* 8. *Huarti & Quilleti consilia recensentur.* 9. *Ingenia, qualiacunque sint, excolenda.* 10. Ἐυφυΐα, ἐυμαθία, 11. *Ingenium.* 12. Ἐυφυΐα *theoretica & practica.* 13. *Quæ distinctio defenditur.* 14. *Quatuor Stoicorum personæ, quibus homines induuntur.* 15. *Hoc ipsum ad præsens negotium accommodatur.* 16. Ἐυμαθία *in quibus consistat.* 17. *Ingenia quædam sine disciplina summa.* 18. *Rara tamen sunt.* 19. *Judicii & imaginationis ratio in ingeniis habenda.* 20. *Judicium theoreticum & practicum.* 21. *Imaginationis descriptio.* 22. *Ejus operatio.* 23. *Ad imaginationem Eloquentia & Poësis præcipue referri solent.* 24. *Orator & Poëta* ἐυφαντασίωτος. 25. *Excellentissimi illi, qui Phantasmata sua judicio moderantur.* 26. *Virgilius hac parte prævalet Ovidio & aliis Poëtis.* 27. *Idem in Panegyristis, Causidicis & Historicis requiritur.* 28. *Rejicitur sententia Huarti, qui imaginationem & intellectum sibi contrariari statuit.* 29. *Falsum est, eos, qui linguis, calligraphia, eloquentia excellunt, intellectu singulari destitui.* 30. *Pueri Grammaticæ artis capaces non sunt.* 31. *Notantur Grammaticarum tricarum architecti.* 32. *Quidam absque Grammaticis præceptis Latinam linguam percalluerunt.* 33. *An pueri illi intellectu singulari præditi, qui Grammatices præcepta non satis capiunt?* 34. *Poëtæ & oratores ad omnia apti.* 35. 36. *De eorum singulari aptitudine ad Jurisprudentiæ studia, Goësii, Tuldeni & Grotii sententia.* 37. *An Concionatores eximii singulari intellectu destituantur?* 38. *Phantasiæ usus frenandus.* 39 *Phantasia pollent ingenia inventiva.* 40. *Illa* Φοςτικα. 41. *Hetruscis quare capriciosa dicantur.* 42. *Ingeniorum quinque formæ.* 43. *AGILIA, ad res arduas non satis apta.* 44. *TARDA, quæ ad solida studia magis*

apta. 45. *Exempla horum recensentur.* 46. *Sunt hæc illis præstantiora.* 47. *ACUTA ET MEDIOCRIA, ET ÆQVALI QVADAM RATIONE MISTA,* 48. *ac tandem HEROICA,* 49. *Ingenia secundum metalla æstimata.* 50. *Signa ingeniorum accurate dignoscenda.* 51. *Sex præstantis ingenii signa e Tuldeno.* 52. *Quæ ad quatuor partes revocantur.* 53. *Ingeniorum varii affectus & defectus.* 54. *Hinc pari ratione diversa ingenia haud tractanda.*

1 Postquam libro primo de re Bibliothecaria & Literaria, deque Scriptoribus illis, qui ad eam pertinent, generatim egimus, nunc secundo hoc libro de METHODO in doctrinis instituenda acturi sumus. Quemadmodum scilicet, qui ædificium aliquod parant, primum res operi necessarias comportant, hinc ideam sibi aliquam præfigunt, quam in exstruenda domo sequantur; ita in libris ac literis non veluti in rudi ac indigesta mole versandum est. Nam quanquam illa substerni menti nostræ operatrici, velut chaos aliquod, debet, tamen certa ratione omnia tractanda ac digerenda sunt, & methodus aliqua nobis præfigenda est, quam sequamur. 2 *Quoniam vero statuario non sufficit ad artem, officinam habere omni genere instrumentorum apparatissimam, nisi materiam, in qua operationem instituit, habilem nactus fuerit; neque enim e quovis ligno, ut in proverbio dicitur, fit Mercurius: ideoque primum DE INGENIIS EORUMQVE DELECTU instituendo solliciti erimus. 3 * Nam magno hoc literis totique Reipublicæ damno est, nullam hic plane esse Magistratus curam; cum in eo Reipublicæ maxime felicitas sita sit.

4 Felices vocabant eos Stoici, qui nossent, quo genio uterentur, ac εὐδαίμονες dicebantur, quibus bonus obtigerat Genius. Verum cum ea solertia pauci sunt, ut suum deprehendere ipsi ingenium possint; nam certe aliquid vulgari ingenio majus est illi, quo pauci fruuntur, qui se ipsum satis explorare possit, ac plerumque comparatione ad alios instituta, bonique Præceptoris ope id addiscitur. 5 * Nobis enim obsistit φιλαυτία, & insita quædam de rebus nostris opinio, quæ mentis illud lumen in nobis non raro extinguit. Aliorum ergo consilia & judicia incorrupta sequi oportet, dandaque opera nobis est, ut aliorum ingenia animi nostri ἀκριβείᾳ (quod facilius est) discernere discamus, ac videamus, quænam quibus doctrinis aptiora ingenia a natura ipsa formata sint. 6 * Non defuerunt, quod mireris, qui singularis sapientiæ humanæ rem habuerint, *sapientes gignere liberos;* ut de Democrito narratur, divinum ille & cœleste pharmacum invenisse, quod fortunatos & sapientes homines efficeret. Quid Democritus hoc suo pharmaco intellexerit, altioris indaginis est. Qui de liberis consilio quodam & arte gignendis præcepta scripsere, quasi Promethei instar novos sibi homines e meliore limo fabricaturi, illi ultra naturæ opificem sapere, ac fata ipsa in ordinem redigere mihi velle videntur; 7 * Nam, quanquam quidem negari nequit, magnam inesse animis e corporis temperamento vim, ac Galenus singulari libro, *quod mores temperamentum corporis sequantur*, id propugnat; corpus enim ex alimento crassiori compactum plerumque spiritus stupidiores in liberos a se

genitos

genitos transmittit; magna quoque ingeniorum e mundi plagis, loco nativitatis, educationis, nutritione ipsa varietas est; tamen extrinsecus pleraque accidunt, & a sublimiori principio animarum origo arcessenda est.

Igneus est illis vigor, & cœlestis origo,

atque ex humili casa & sordido rure sublimia ingenia prodierunt, multaque testantur exempla,

Magnos posse viros, & magna exempla daturos
Vervecum in patria crassoque sub aëre nasci.

* Quare frustra est cum omnibus suis artificiis HUARTUS, Hispanus, qui in *Scrutinio ingeniorum* modum tradit, quo parentes generare possint filios sapientes, ac tali præditos ingenio, quale id requirunt literarum studia. Hunc præcipue Autorem secutus mihi videtur is, qui se *Calvidium Lætum* appellat, cujus genuinum nomen est CLAUDE QUILLET, unde hoc per anagramma formatum est, ut nos docet Bailletus *libr. de Judic. doctorum tom. 4. part. 5. de Poëtis, num. 1511.* Ille, qui Abbas fuit, scripsit poëma non inelegans, cui titulus: *Callipædia,* sive *de pulchræ prolis habendæ ratione.* Poëma in libros 4. dispescitur, quorum primo de sponsorum ad pulchram prolem deligendorum conditionibus; secundo de legibus in concubitu servandis, astrologicis cautelis; tertio de cura prægnantum, viribus imaginationis; quarto de promiscuis ad pulchritudinem parandam præceptis agitur. Sed, ut recte judicat Bailletus, plus, quam decet Abbatem, & ultra, quam honestas patitur, argumento huic indulsit Autor: magis enim in illa arte se Abbas, quam Laicorum exercitatissimus se profecisse ostendit, ut vel ipsi se naturæ magistrum præbuerit. Dictio quoque non satis castigata, & vulgaria pleraque in carmine, longeque a Sammarthani judicio absunt, qui de *Pædotrophia* poëma libris tribus distinctum scripsit, sed elegans, in quo genium poëticum Virgiliano proximum agnoscas. 8

Verum mittamus illos animarum fabros, atque illud mirabilis παιδείας genus: & potius, cum exspectare alia non possimus, quam 9

Qualia nunc hominum producit corpora tellus,

ita quoque, quales invenimus in pueris *partes divinæ mentis & haustus æthereos,* præceptis & doctrinis, ut fundum aliquem, excolamus. Atque hic primum illa ingeniorum varietas nobis consideranda est, de qua non immerito illud dixeris: *Quot capita, tot sensus.* Nam ut infinita propemodum vultuum, ita animorum, diversitas esse videtur. * Neque nostrum hic institutum est, omnes animorum characteres persequi: illam tantum animi facultatem indagabimus, quæ ad disciplinas discendas apta est, sive εὐφυΐαν appellemus, sive εὐμαθίαν. Sed illud latius patet nomen, & ad omnes quoque virtutes morales & actionem se extendit; hoc vero propius ad nostrum sensum pertinet; in cognitione enim versatur: quanquam nec εὐφυΐα ab εὐμαθίᾳ sejungi debeat, ac boni mores cum omni disciplina conjungendi. De εὐφυΐᾳ pulchre Aristoteles 3. Nic. 5. §. 41. & 42. *Appetitionem finis nemo sibi suo arbitratu optare potest; sed ita natum unumquemque esse oportet, ut quasi lumen mentis habeat, quo &* 10

judicare recte, & id, quod vere bonum est, sumere atque optare possit. Ille item bene informatus est a natura, cui hoc illius beneficio bene constitutum est: eo quod maxima sit ac pulcherrima isthæc res, quamque ab alio neque consequi neque discere aliquis possit: sed talem obtineat quisque, qualis ipsi a natura data est, adeoque quod ipsum illud, bene & pulchre a natura factam compositamque esse hanc partem, sit perfecta & vera naturæ bonitas. Quod Aristoteles de naturæ bonitate ad mores & virtutes apta dicit, idem

11 in quacunque doctrina præsupponimus. * Nisi enim quis εὐφυὴς sit, & ingenium commodum habeat, frustra omnia erunt: Ingenium requirimus, quæ vox ab aliquibus pro ipsa εὐφυΐα accipitur: quanquam in eo Piccolomineus dissentit, cum ingenium de omni ingenio, quocunque se habeat modo, dicatur; εὐφυΐα vero de bo-

12 no tantum intelligatur. * Alexander Aphrodis. duplicem constituit εὐφυΐαν, *theoreticam* alteram, alteram *practicam;* atque ex suo hoc sensu Aristotelem in variis

13 locis interpretatur. * Quam distinctionem, etsi sunt, qui impugnant, res tamen ipsa loquitur, eam summe esse necessariam, atque in ingeniis se statim ostendere. Ut ego quidem existimem, jam tum in ipsis παιδαγωγείαις primordiis probe hæc esse perpendenda, atque ex illis propensionibus omnem futuræ doctrinæ mensuram ineundam. Ex eo enim fines studiorum ponendi sunt; ac infelices omnino erunt, qui ab hoc scopo, quem natura illis præfixit, dilabuntur.

14 Scite admodum ex Stoicorum mente a Cicerone *lib. 1. de Officiis* quatuor constituuntur personæ, quibus homines induuntur. Duæ ab ipsa natura; una communis, qua sumus omnes & rationis participes & præcellentes bestiis, altera propria, quæ ipsa est indoles cujusque privata. Tertia fortuna est, quam casus aliquis, vel tempus, vel nascendi conditio imponit, ut si quis sit Rex, nobilis, dives: quarta est, quam nobismet ipsis judicio nostro accommodamus, ut si vel ad Philosophiam, vel jus Civile, vel Eloquentiam nos applicamus. Quæ omnes, cum in unam

15 personam coalescunt, ita se gerere quisque debet, ut nihil in singulis peccet. * Ex illis quatuor personis secunda, quam propriam dicunt, illa est, quam hic consideramus; nam tertia & quarta huic demum superveniunt, quamvis persona illa secunda ex illarum coalitione alia quadam ratione temperetur. Nam εὐφυΐα illa vel εὐμαθία generalis, quæ in homine est, quandam ab his limitationem capit: aliter enim illa dirigenda est in Rege & nobili, quam in privato, alia quoque ratione instituenda est, cum ad certum scopum studia nostra tendunt. Et tertiæ quidem personæ certi præterea Characteres morum inhærent, qui mature in illa ducendi sunt, & ad εὐφυΐαν accommodandi; quales Historiæ penicillo quam optime exprimuntur, & ex his quasi præfigurari a bonis Doctoribus debent. Lineamenta illa generalia *lib. 2. Rhetoricorum* Aristoteles duxit; sed e lectione Historicorum, Satyricorum, Comicorum, atque ex ipsa observatione vitæ longe notari plura possunt. De quibus nos in sequentibus plura.

16 Εὐμαθία his tribus absolvi videtur, 1. *Celeritate apprehendendi,* 2. *Sagacitate,* 3. *Memoria;* adeo ut qui tria illa conjuncta habeant, ad discendum sint aptissimi. Sed tamen nec omnes illæ partes omnibus insunt ingeniis. Quosdam destituit memoria,

ria, cum & apprehensione & sagacitate valeant. Quidam memoria præcellunt, sed in apprehendendo tardi sunt, neque sagacitate multum pollent. * Sunt, qui ab artibus & doctrina averso animo sunt, quibus tamen ingenii gloria deneganda non est: nam, etsi per regulas & præcepta illis non fulciatur ingenium, suo tamen quodam instinctu ad magna procedit. Testatur id Cicero in Orat. pro Archia: *Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuisse, & sine doctrina naturæ ipsius habitu prope divino per se ipsos & moderatos & graves extitisse fateor: & illud adjungo, sæpius ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina, quam sine natura valuisse doctrinam.* * Quæ etsi quidem interdum occurrant exempla, tamen non omnes ita comparati sunt, ut soli naturæ relinqui possint, ideoque εὐμαθία in illis adjuvari informatione alicujus magistri debet. 17 18

Intellectus hominis præcipue rectitudine judicii & imaginationis æstimari solet. Illud actum mentis notat, quo illa inter res discernit, atque plures inter se ideas componit, vel affirmando & eligendo, vel negando & rejiciendo. Utriusque in singulis disciplinis habenda ratio est, sed ita, ut in quibusdam imaginatio primas, secundas judicium teneat; in quibusdam contrario se hæc modo habeant. Sine judicio certe omnis inanis phantasia & imaginatio est, nullaque omnino ars & scientia recte vel discitur, vel exercetur: nam ab illo quasi in ordinem rediguntur phantasmata. * Judicium hoc, si circa disciplinas intellectu eminentes versetur, judicium Theoreticum voces licet, vel Aristotelica voce εὐσυνεσίαν; nam & illis maxime judicio locus est: si ad actionem refertur, prudentiæ nomen invenit, qua senes præ ceteris, ut multitudine eventuum eorumque collatione exercitati, excellunt. * Imaginatio illa actus mentis est, cum sese ad phantasma quoddam seu vestigium, cerebro impressum, applicat, super quibus simulacris intellectus deinde ratiocinatur; qualis a sensibus plerumque impressio oritur. * Imaginatione ad inferiora delabitur mens, & ex speculatione Phantasmatum universalia colligit, cum intellectus rationes puras, ac nullis coloribus vestitas, res divinas spiritualesque comprehendit. Potentia hac imaginante, ut rerum imagines, ita & similitudinem earum concipimus. * Quare ad omne genus disciplinarum, in quibus imaginatio regnat, extenditur. Inter eas principatum tenet Oratoria & Poësis. Præcipua elocutionis vis in imaginatione consistit: ut enim voces ipsæ & sententiæ sunt imagines rerum; ita ipsarum inter se sunt imagines in metaphoris, tropis, similibus, allegoriis, figuris Rhetoricis, ceterisque sermonis ornamentis. Ipsa illa ἤθη & πάθη ubique hic regnant, quibus perpetua est characterum & actionum expressio, adeo ut, quod pictor suis, id Orator & Poëta suis quasi coloribus exprimat. * Quare ex monitu Quintiliani & Orator & Poëta debet esse εὐφαντασίωτος, *qui sibi res, voces, actus secundum verum optime fingat.* * Habet & illa suos gradus imaginatio, neque in omnibus æquali se modo habet. Quidam celerius imaginantur, & velociori ex imaginatione disciplina auditores imbuunt; ut de iis, qui translatis bene utuntur, loquitur Aristoteles. Nam cum ingenii solertia se phantasmatibus miscet, in omnes partes se imaginatio extendit, atque ex se ipsa parit plura, nectens e simula- 19 20 21 22 23 24 25

cris ſimulacra, illaque ſibi quaſi ſubordinans, ut copia ipſa ſæpe laborent, qui tali phantaſia pollent; quales ad Poëſin ſunt aptiſſimi, ut hac ſua facultate ſæpe abutan-
26 tur, ſi rationem & judicium non ſequuntur. * Quo nomine Ovidius quibuſdam notatur, qui laxiores phantaſiæ habenas data opera ſæpe mittit: neque enim ignoravit ſua vitia, ſed amavit; cum Virgilus ita phantaſiæ indulgeat, ne quid nimis: ſummum enim ubique judicium apparet. Non deerat etiam Virgilio ille impetus, & concipiendi celeritas, neque eam neglectui habebat; ut nunquam habere debent, qui laudabile aliquid ſcripturi ſunt: ſed poſterioribus cogitationibus ita expoliebat,
27 ut de 50. verſibus, uno calore profuſis, vix decem retineret. * Oratores, Declamatores, Panegyriſtæ, Satyrici, Cauſidici, omneſque, qui ſimulatione quadam opus habent, imaginatione præſtare aliis debent; ita tamen, ne extra orbitam illa feratur: ſic vel ſtultitiæ, vel tandem amentiæ, propior futura eſt. Hiſtorici, etſi in deſcriptionibus, orationibus, phantaſiæ indulgent, in ipſa tamen Hiſtoria ſecundum optimi judicii normam inſtituere omnia debent.

28 Non poſſum hic laudare Huarti ſententiam, qui imaginativam & intellectum ita ſibi contrariari exiſtimat, ut, qui imaginativa prævalet, intellectu valere non poſſit; nam plane aliter ego colligo: cum enim omnis noſtra cognitio procedat a ſenſibus, atque tantum ſciamus, quantum illis nobis demonſtratum ſit; ſequitur hinc, eum, qui in concipiendis rerum imaginibus felix & fœcundus eſt, eo magis quoque intellectu valere, cum ille, his quaſi fundatus, in varios ſe cogitationum orbes diſpergat, ſiquidem organa ipſa non ſunt vitiata, omniaque recte ſe habent. Occultis illæ inter ſe nexibus facultates junguntur, neque altera alterius operam facile deſtituit: Imaginatio quaſi viam ſternit, & cuniculos agit, quibus ſe non ingerere non poteſt intellectus, eadem promtitudine hunc quaſi typum & indicem ſuum ſecuturus.
29 * Quare falſæ ſunt illæ opiniones, eos, qui Latinam linguam egregie noverint, vel Calligraphia vel Poëtica excellant, inhabiles eſſe ad ſpeculativas ſcientias: quas abunde refutatas vide ab Antonio Poſſevino *lib. 1. de Cultura ingeniorum, cap. 15. 16. 17. 18.* Nam ſane in Grammaticis & Linguis judicio plurima relicta ſunt, neque phantaſiæ tantum hæc res & memoriæ eſt. Ego quidem ſic exiſtimo, eandem eſſe Grammatices difficultatem, quæ eſt vel Metaphyſices & Logices, atque adeo ineptos illos
30 eſſe, qui illius minutiis puerorum ingenia torqueant. * Nunquam ego tam felicis quenquam puerum ingenii fuiſſe arbitror, qui Grammatices artem illa ætate apprehendere potuerit: nam uſus & maturior ætas, quæ ad philoſophiam apta eſt, illa de-
31 mum docebit. * Quo magis miror eſſe homines, qui tricas tricis augent, ac novas Grammaticas Philoſophicas comminiſcuntur, quibus expeditius, ſi Diis placet, in-
32 formentur pueri. * Ipſe Grammaticæ Philoſophicæ faber *Scioppius* ſtatim in initio Grammaticæ ſuæ fatetur, ſe nullam didiciſſe Grammaticam Latinam, ſed poſt nominum verborumque Declinationes memoriæ mandatas ex quotidiano Latine loquendi uſu & lectione Autorum, ſex menſium intervallo, Latinæ linguæ intelligentiam conſecutum. Idem de *Covvlæo*, Anglorum Poëta egregio, teſtatur in ejus Vita,

Operibus

Operibus Poëticis Cowlæi præmissa, Thomas Spraat, nulla ratione inculcari ipsi potuisse præcepta Grammatices & Prosodiæ, cum tamen in soluta & in ligata oratione optime, etiam prima ætate, scriberet. * Male tamen colligit Huartus, puer 33 si in Grammaticis non proficiat, esse hoc argumentum boni intellectus; quia in imaginativa & memoria debili eo præstantior intelligendi vis sit: non enim hæc idonea ratio est; sed quia intellectus puerilis nondum capax est disciplinæ Philosophicæ per modum Systematis ordinatæ. Quoniam vero in lingua ipsa & Poësi sine artis præceptis proficit, præclari hoc intellectus documentum, cujus se aliquando vis in aliis disciplinis exeret: * Id enim certum est, multisque exemplis 34 constat, poëtica & oratoria facultate præ ceteris insignes omnibus studiis ad miraculum usque fuisse aptissimos. * Incidit hic, quod in viri clariss. W. Goësii Præ- 35 fatione in Rei Agrariæ Autores, quos ille notis illustravit, legere memini. Ita vero ille: *Cum rogabar, ne favere vellem multæ eruditionis Candidato, quod & Poëta & Criticus esset, non adeo me res ea non deterruit, ut exinde propensiori in eum, quam antea, ferrer studio. Atque is ad eam, quam exoptabat, dignitatem promotus vel solus documento esse posset, quam vani sint, qui tam stultis præjudiciis hæc damnant & proscribunt.* * Diodorus 36 quoque Tuldenus, JCtus egregius, in aureo illo, quem de *Cognitione sui* libro scripsit, *lib. 3. c. 1.* ita de Oratore: *Quamvis jurisprudentia altiorem spiret prudentiam, quam eloquentia; verus tamen Orator non ingenii tantum vi, sed & scientiæ amplitudine Legulejum antecellit.* Grotius quoque in epistola 179. ad Gallos: *Jurisconsulti munus,* ait, *virum magnum non faciet, nisi eloquentia accedat, cujus & præcepta & exercitatio magnam diligentiam exigunt: præsertim cum, ut veteres nos docent, orbem quendam disciplinæ ea res in se complectatur.* * Quare nec illud simpliciter probaverim, quod Huartus statuit, *Con-* 37 *cionatores eximios raro singulari intellectu præditos:* Etsi enim in multis, quos vulgus præstantissimos judicat, hoc contingit: ii tamen, qui veræ eloquentiæ rationes sequuntur, non destituuntur singulari rerum intelligentia. Non enim eloquentis titulum merebitur, qui intelligentiæ suæ documenta etiam in ipsa Oratione non ostendat; neque hæc sejungi possunt. Et sane illi, quos antiquis nostrisque temporibus eloquentia præ ceteris excelluisse vidimus, incomparabili intellectu præditi fuerunt, ejusque multa specimina dederunt. Vel unus Cicero absolutissimum in hoc genere exemplum dabit: nam si judicium ea de re ferendum est, non οἱ τυχόντες, sed præstantissimi in istis doctrinis producendi sunt. * Id tamen negari 38 non debet, magnos accidere ingeniis ob phantasiæ exorbitantiam abusus; quæ nisi judicii freno coërceatur, in omnes se disciplinas diffundit. Tractari tamen hæc ingenia ita a prudentioribus debent, ut, remotis inanibus, illa quæ solida sunt, in illis exquirantur. * Plerumque enim ingenia phantasia uberiore peccantia 39 aliquid sapientiæ recondunt, quæ in usum cedere publicum possit: qualia sunt, quæ ad inventionem variarum rerum naturæ quodam instinctu feruntur. * Quæ, etsi in speculationes inanes sæpe abripiuntur, & φορτικὰ esse solent, 40 atque ut Huarti verbo hac in re utar, *capriciosa;* indulgendum tamen illis paululum a prudentioribus est, ne fructu illo careamus, qui vel e volaticis

illorum

illorum cogitationibus haberi potest. Ac verum profecto est in hominibus illis, quorum ingenia dementiæ aliquam speciem præ se ferre videbantur, latuisse non-
41 nunquam quædam, quæ in iis non quæsivisses, arcana. * *Ingenia inventiva*, inquit Huartus, *Hetrusca lingua capriciosa appellantur, ob similitudinem, quam in eundo investigandoque cum capris habent.* Atque hæc aliis ingeniis jungenda ille suadet. *Ut providi bonique pastores magno ovium gregi quandoque dodecadem caprarum solent adjungere, quæ breviore via ac gradu promtiore ad nova quædam pascua, & ad gramen nec dum tritum depastumve oves conducant: haud secus convenit esse inter literatos quædam hujusmodi caprea velut ingenia, quæ ovili aliorum intellectui nova naturæ secreta ac contemplationes nondum ante cognitas atque exploratas pandant, quibus exerceantur.*

42 Patet ex illis, quæ diximus, pro varia judicii, phantasiæ, affectuum temperie, varias esse ingeniorum formas, quæ probe examinandæ sunt. Nos illas ad quin-
43 que reducimus. * Ac primo quidem loco a nobis ponuntur *Celeria, excitata & agilia ingenia*, qualia ab imaginationis promptitudine nasci solent; de quibus jam multa diximus. In vulgi oculos illa incurrunt, atque ab iis præcipue æstimari solent. Non deest illis acumen & extemporalis oratio, sed quæ aures potius impleat, quam pectus saturet. Joci illis in promptu & sales: sed, cum res seria agitur, cum argumenta in medium proferenda de Republica salutari consilio gubernanda, omnis illa subtilitas ingenii retunditur, & velocitas illa ob inconstantiam nulli usui est. Solent tali ingenio plerumque esse præditi, quos *præcoces* appellamus: nam rara est in illis constantia, nisi singulari ratione & divinitus excitatum ingenium sit. In illis nihil æstimandum, nisi quod primum omnium excidit, id enim ingenium redolet. Si labor & cura accesserit, omnia corrumpentur & in ni-
44 hilum redigentur. * His ex adverso opponuntur *Tarda ingenia*, quæ quidem non celeriter comprehendunt, sed judicio pertinaci rebus immorantur, atque adeo assiduitate sua, præcipue si quædam illis sagacitas juncta sit, istorum celeritatem sæpe antevertunt: nam plures ex maturitate justa fructus colligunt. Et illa quidem ad Rempublicam regendam peridonea ingenia sunt: omnia enim in statu suo conservare potius, quam res novas moliri laborant; ceterum in rebus novis ex-
45 cogitandis segniores sunt. * Vidi ingenia, quæ stupida quis credidisset, sed subito postea quasi e veterno quodam evigilantia omnium in se oculos converterunt: nam quasi ex cella promtuaria, quæ ante per silentium collegerant, depromere & summa judicii vi rerum intima penetrare videbantur. Ex hoc genere inter antiquos Demosthenes, Virgilius, Thomas Aquinas fuere: atque hic posterior eam ob causam *Bovis* nomine appellatus fuit. Solent illi profunda disciplinarum omnium penetrare, in civilibus solida instructi esse prudentia. In sermone semper hæsitant, ut oratio illis non fluere, sed stillare, videatur. Extemporales non sunt in inveniendo, sed ubi rem attente contemplantur, ad fundum omnia perspiciunt. Verba illorum plena sensuum sunt & emphatica. Quicquid agunt, serio agunt; atque ubi assiduitas vel exercitatio accesserint, in omni doctrina palmam ferent.

Mode-

Modeſtiam ſemper præ ſe ferunt; nunquam φορτικοὶ & ſupercilioſi. Unde Huartus recte ingenii excellentiſſimi notas retulit, *ſi natura humilis ſit, ſi ſua non æſtimet.* Hinc fit, ut, qui latitant eruditi, plus interdum ſapientiæ recondant, quam qui illam in publica luce jactant. * Tot mihi exemplis hujus rei veritas conſtat, ut ego in puero malim aliquam tarditatem, quam celeres & præcipites animi motus: Hos enim ab illis ſuperari ſemper obſervavi. Quare & Aſtrologi, ſi qua illis fides eſt, Mercurii, qui ingeniorum director habetur, & agilitatem illis parare creditur, feliciſſimum poſitum non adeo laudant, cum Saturni bene locati tarditas profunditatem intellectus largiatur. Quod ſi cum corporibus mentes comparare fas eſt, hi de natura fixi participant, cum illi ad volatilium indolem accedant. Quo magis autem illa, quæ fixa ſunt, conſtantia ſunt & ἐνεργητικά, ita & plus roboris tales animi habent. 46

Medio inter hæc ingenia loco ſunt duæ eorum formæ, quarum altera *ex utraque illa forma miſta,* altera *aliquid præter hæc excellentius habere videtur.* Nam cum agilia ingenia naturæ magis inſtinctu agant, tarda arte & labore proficiant, illa temperata ita ex utraque illa indole ſunt, ut exiguo labore multa præſtent, cum ingenita vis in illis arte major ſit. Ad quasvis illa ſcientias apta ſunt, ſed tamen ultra mediocritatem non aſſurgent. In his vero & ingenii præſtantia ac agilitas cum labore maximo conjunguntur, ac natura cum arte æqualiter certat: quare inter ordinaria ingenia principatum tenent. * His denique *quintam* aliquam *formam* omnium præſtantiſſimam addiderim, quæ, ut inter elementa, quaſi quintæ alicujus eſſentiæ loco ſit: qua notabuntur illi ſeculorum Phœnices, *Heroës, divino quodam inſtinctu* ad omnium rerum cognitionem, ad novarum artium inventionem animati. Tales fuere artium & diſciplinarum inventores, imperiorum Statores, Imperatores, Eccleſiæ reformatores ſimilesque, quales vix multi uno ſeculo naſcuntur. * Comirius in eleganti oratione *de arte parandæ famæ,* Platonem ut puto ea in re ſecutus, hominum ingenia cum metallis comparat. Sunt in illis plumbea, ſunt aurea, ſunt vitrea, ſunt e variis metallis miſta, quorum ſingulorum ille artes & rationes in fama paranda recenſet. His ego adderem illa plusquam aurea, quæ etiam plumbeos homines ſua virtute & luce in aureos mutare poſſint. 47 48 49

Pro variis his claſſibus facile a quovis ſigna vel præſtantium vel ſtupidorum ingeniorum colligi poſſunt, in quibus tamen nihil temere definiendum: ſæpe enim, quæ tarda videntur, ſucceſſu temporis, pro mutatione temperamenti in meliorem ſtatum immutabuntur, ut non paucis exemplis conſtat eorum, qui ex morbo ſingularem ingenii felicitatem conſecuti ſunt: ſæpe quoque certo naturæ impulſu ad peculiares quasdam artes feruntur, in quibus ſupra fidem proficiant, cum in ceteris plane deſipiant, ut multis exemplis Huartus probavit *lib. 1. c. 3.* Sæpe a ſtudiis & lectione abhorrere quosdam videmus, qui tamen ſibi relicti plus præſtent ſolius naturæ beneficio. * Sex præſtantis ingenii ſigna Diodorus Tuldenus, JCtus doctiſſimus, in præclaro illo *de Cognitione ſui* Opere *lib. 3. cap. 3.* poſuit, quæ hic notabimus: I. eſt juſtus ad res ſublimes inſtinctus, ut cum in Philoſophia ad Dei & Naturæ contempla- 50 51

tionem feruntur, a cavillatiunculis & tricis abhorrent: in historia ad factorum illustria documenta respiciunt, non ad ritus vel fabulas, aut otiosas philologias: uno verbo, quæ nolunt difficiles habere nugas. II. est ubertas claritasque principiorum, cum ad illa potius, quam auctoritates feruntur. III. felicitas in conjectura, quando ingenium tenuissima cura adjutum extendit & dilatat se ipsum, quod partim ad docilitatem, partim ad imitationem pertinet: cum quo conjungi potest illud, quod IVto loco posuit: sagacitas conjectantium dextre rerum eventuumque proximas causas. V. est celeriter unum ex alio colligere & apte connectere. VI. est facile & apte imagines concipere. 52 *Hæc Tuldenus signa constituit, quæ tamen ad illas quatur τῆς εὐμαθείας partes a veteribus traditas μνήμην, μίμησιν, ἀγχίνοιαν καὶ ὀξύτητα revocari possunt. 53 * Sed longe plura in ingeniorum delectu consideranda sunt. Sui sunt singulis affectus, sui defectus, in quibus prudenter dijudicandis præcipua magistri cura esse debet; quod non tam præceptis & regulis, quam ipso usu discitur. Multa de his Autor Anglicus disseruit in libello *of the different Wits of men, i. e. diversis hominum ingeniis.* 54 * Quare in informatione ad singula illa perito doctori attendendum est: & consequitur hinc, diversæ indolis ingenia ab uno magistro pari ratione tractari non posse, quæ tamen una vulgo disciplina conjungi solent. Unde fit, ut tardiores in Scholis publicis sint studiorum progressus, quam in privatis, ubi ab homine & doctrina & prudentia, tam communi quam didactica, instructo, quod profecto non leve aliquid & exiguum est, longe felicior ingeniorum cultura exercetur. Sed de his in sequentibus plura.

CAP. II.

DE OFFICINIS BONARUM MENTIUM.

§. 1. *Educatio Juventutis præcipua Magistratus cura.* 2. *Ægyptii, Spartani, eo nomine laudantur.* 3. 5. *Magistratuum incuria notatur.* 4. *Chinensium hac in re industria.* 5. *Ludimagistri officium non vilipendendum.* 6. 7. *Seligendi ad id munus peritia & bono judicio præditi.* 8. *Scholasticum munus cur optimi quique defugiant.* 9. *Impp. Valentiniani, Valentis & Gratiani de Academicæ juventutis disciplina constitutio.* 10. *Ad horum imitationem excitantur Magistratus.* 11. *Præcepta Παιδαγωγίας a vetustis Philosophis scripta.* 12. 13. *Melanchthon & Erasmus præcipui literarum & Scholarum emendatores.* 14. *Westphali primos elegantiorum literarum ludos instituerunt, opera Rudolphi Agricolæ & Langii.* 15. *Hinc illæ in Belgium & Germaniam disseminatæ.* 16. *Alexander Hegius laudatur.* 17. *Elogium Westphalæ Nationis.* 18. *Autores de Scholis instituendis.* 19. *Inter eos præcipuum locum merito tenet Joannes Sturmius.* 20. *Male ab ejus methodo Scholæ Germanicæ abierunt.* 21. *Enarrantur ejus Scripta Scholastica,* 22. *& ab iis recessisse Scholas dolet Autor.* 23. *Sunt illa scripta ab Henrico Strobandio in unum volumen collecta,* 24. *seqq. Volumina III. Institutionis literatæ laudantur.* 24. 25. 26. *Eorum recensio generalis.* 27. *Dissertationes Belgicæ de studiorum ratione.* 28. *Schrevelii*

velii Palæmon. 29. *Guilielmi Mechovii Hermathene.* 30. *Emundi Richerii Obstetrix animorum.* 31. *Mollnari Syllecta Scholastica.* 32. *Joannis Henrici Heideggeri Opuscula de ratione Studiorum.* 33. *Et de corruptelis studiorum dispiciendum est.* 34. *Ludovici Vivis de tradendis disciplinis earumque corruptelis libri.* 35. *Vogleri dissertationes de ingeniorum delectu & hodiernis studiorum corruptelis laudantur.* 36. *Cura de tollendis hisce obstaculis.*

Delectu ingeniorum bene instituto, excolenda illa probe sunt: nam ut terra etiam inhabilis cultura perfici potest, ita & ingenia animique facultates certis quibusdam subsidiis ornari & adjuvari possunt, ejusque rei cura ad eos, qui Reipublicæ præsunt, pertinet, neque perfunctorie, ut nunc fit, res illa agi debet. Neque enim ad Parentes tantum, quanquam præcipue quidem ad illos, sed & ad Magistratus educationis cura referri debet; quique boni Legislatoris munere olim functi sunt, juventutis educandæ rationem etiam habuerunt. * Apud Ægyptios & Spartanos, præ ceteris gentibus, formandis puerorum animis multum operæ impendebatur. Illi in Principibus erudiendis, & ad mores, quales voluerunt, componendis, diligentissimi fuere: hi, cum ad militiam Rempublicam instituissent, iis moribus & studiis Pueritiam & Juventutem imbuerunt, quibus ad Patriæ defensionem & rem strenue gerendam opus esset. * Sed de moribus populi per disciplinam publicam formandis nemo nunc cogitat; & hæc cura ad solos parentes remitti solet; cum publice tamen & ad diuturnitatem & ad ordinationem Reipublicæ intersit, bene moratos esse cives. * Soli Chinenses hic præ ceteris gentibus nunc sapiunt, qui præcipuam morum curam habent. * In artibus quoque & scientiis addiscendis non ea Magistratus industria est, qualem esse conveniebat, & Reipublicæ intererat. Nulla est publica ingeniorum & studiorum censura, & si qua est, exigua est, & hominibus incuriosis ac indoctis sæpe permittitur. Qua de re justissima querela est illustris viri Seckendorffii de *Statu Christianismi libr. 3. cap. 9. §. 3.* qui & pietatis morumque studia a linguis sejungenda, & majore cura tractanda recte existimat. * Neque tamen nulla hic prudentia opus est in ingeniis dijudicandis, in admovendis informationi hominibus idoneis, in doctrinis ordinandis, in defectibus corrigendis. * Pro vili officio habetur pueritiam moderari; deliguntur ad hoc opus homines nulla propemodum peritia & nullo judicio præditi, cum ad primam etiam puerorum informationem eximio judicio opus sit. Sub talibus enim magistris & melius proficiunt pueri, & sibi profutura discunt: sub imperitis & fatuis vero animus statim prima illa tinctura corrumpitur, quo nihil est perniciosius; ut deinde vel per totam vitam imperiti maneant, vel majore opera dediscenda illis sint, si dedisci possunt, quæ in juventute perperam didicerunt. Videmus, sub unius præstantis viri disciplina paucis annis eo progredi pueros, quo nunquam alias forte pervenissent, ut provocare etiam viros possint. * Nemo præterea est, qui muneri Scholastico admoveri cupiat, ob contemptum, qui illud vitæ genus comitatur, & ob exiguum stipendium; cum & luculenta illis constituenda sint præmia,

1 2 3 4 5 6 7 8

& honore etiam afficiendi. E Scholis poſtea mali mores protruduntur in Academias, qui illic in ſumma libertate ferociam ſumunt. Doctrinæ olim male inſtitutæ hic ſub optimis etiam doctoribus raro corriguntur. Hinc in Republica & Eccleſia malitia & ignorantia triumphabit. * Memorabilis eſt *Imperatorum, Valentiniani Valentis & Gratiani, l. 1. Cod. Theod. de Studiis liberalibus Urbis Romæ & Conſtantinopolis* Conſtitutio, luculento ab H. Conringio Commentario illuſtrata; ex qua apparet, cura Imperatoria dignum fuiſſe habitum negotium, ut juventus ſtudiis idoneis informaretur, neque malos mores inferret in Rempublicam. Quare, quicunque ad urbem diſcendi cupiditate veniebant, jubebantur ad Magiſtrum Cenſus provincialium judicum, quibus copia erat danda veniundi, ejuſmodi literas proferre, ut oppida & natales, & merita expreſſa tenerentur: deinde primo ſtatim introitu profiteri illa ſtudia, quibus incubituri eſſent. Jubebantur Cenſuales inquirere in hoſpitia eorum, tum adventantium tum commorantium, ut ſcirent, num Studioſus illis ſtudiis vacaret, quæ ſectaturum ſe promiſerat; adeoque perpetuo Cenſualium judicio committebatur totum hoc ſtudiorum ad reditum in patriam tempus, quod ad XX. ætatis annum definitum erat. Iidem Cenſuales providere debebant, ut ſinguli eorum tales ſe in conventibus præberent, quales eſſe debent, qui turpem inhoneſtamque famam & conſociationes, quæ criminibus ſunt proximæ, fugiendas æſtimarint: ne ſpectacula frequentius adirent, aut vulgi intempeſtiva convivia appeterent. Illud vero duriuſculum erat, (quod ab Impp. frequentiora juvenilis petulantiæ exempla forte extorſerunt) eos, qui non ita in urbe ſe geſſerunt, quemadmodum liberalium rerum dignitas poſcat, publice verberibus afficiendos, ſtatimque navigio ſuperpoſitos abjiciendos urbe domumque remittendos. Additur porro huic Conſtitutioni clauſula, qua ſe ſollicitiſſimos hoc in negotio oſtendunt Impp. *Verum ne hæc perfunctorie fortaſſe curentur, præcelſa Sinceritas tua officium cenſuale commoneat, ut per ſingulos menſes, qui vel unde veniant, quive ſint, pro ratione temporis ad Africam vel ad ceteras provincias remittendi, brevibus comprehendat.* * Utinam has curas nunc imitarentur Principes atque Magiſtratus, atque in unum hoc opus ſedulo incumberent, optime illi de genere humano atque de omni poſteritate mererentur. Si honeſta doctoribus illi conſtituerent ſtipendia, in mores juventutis pravos ſevere animadverterent, præmiis ad virtutes & ſtudia allicerent, induſtrios & ingenioſos honoribus ornarent, egeſtate preſſa ingenia ſtipendiis ſublevarent, novis & ſalutaribus inventis favore & opibus ſuis ſubvenirent; rectius illi Reipublicæ providerent, eamque in omne ævum ſtabilirent.

9, 10 (margin)

11 In præceptis bonæ παιδαγωγίας ſuppeditandis jam tum ab antiquis Autoribus laboratum eſt. Si Laërtio in vitis Philoſophorum fides habenda eſt, Ariſtochius περὶ χολῶν ſex libros compoſuit, tum & Cleomenes Παιδαγωγικὸν ſcripſit. Ipſe quoque Pythagoras παιδευτικὸν ſcripſiſſe dicitur, & Ariſtoteles, Theophraſtus, Ariſtippus περὶ παιδείας, tum & Plato & Chryſippus: quæ omnia temporum injuria perierunt. Supereſt e veteribus aureolus Plutarchi περὶ παίδων ἀγωγῆς libellus, quo

quo utilissima de hoc negotio præcepta continentur. * Superiori seculo, cum re- 12 florescere inciperent literæ, multi fuere e viris doctis, qui hac quoque parte laboranti Reipublicæ consiliis succurrerunt: in quibus præcipue *Melanchthon* & *Erasmus* mihi nominandi, quorum ille communis Germaniæ Præceptor de omnibus per Germaniam Scholis bene meritus fuit, tum quod de instituendis illis præcepta daret, tum quod omnes disciplinas recenseret, & in luculentum ordinem redigeret, in ipsis quoque optimis latinitatis Autoribus enucleandis multum temporis insumeret: unde hodieque supersunt tot in Ciceronis Epistolas, Orationes, Virgilium aliosque Autores notulæ non profecto contemnendæ, & in quibus multum eruditionis latet, quas ex ore ejus nonnulli exceperunt. * Erasmus utilissimos quoque de instituenda juventute libellos edidit. 13 * Sed tamen & ante hos Duumviros in Germania, & quidem apud Westphalos, quibus illa præcipue laus debetur, bonarum literarum & linguarum celebres ludi fuere instituti, cum exemplo suo incitaret ex Italia in rura Westphala deducens Musas *Rudolphus Agricola*, & hæc consilia *Rudolphus Langen*, Eques Westphalus doctissimus, urgeret. 14 * Tum in urbe Monasteriensi ludi elegantiorum literarum, barbaris illis magistris repudiatis, instituti, statimque per totam Westphaliam plures apertæ fuerunt Scholæ, quibus formata ingenia: hinc per totam Germaniam bonas doctrinas disseminarunt. 15 * Daventriæ tum versabatur *Alexander Hegius*, homo Westphalus, Langii quondam condiscipulus: e cujus disciplina magnus ille Erasmus prodiit, & ad Belgas æque ac Germanos bonæ artes propagatæ sunt. 16 * Scilicet ut ab hac quondam gente Germanicæ virtutis gloria adversus Romanos asserta fuit, cum illorum victricia arma non sine insigni clade repellerent; ita primi humaniorum literarum tropæa in Germania erexere. 17 Majoribus postea passibus & animis hæc stadia decurrerunt in Germania viri docti, ut vel cum ipsis Italis de principatu contenderent, & magna cum cura in Scholis recte adornandis certatim a viris doctis laboratum fuit.

Non enumerabo hic omnes, quotquot de Scholis earumque institutione hoc 18 tempore scripserunt. Multi enim sunt multorum libelli & dissertationes de hoc argumento *Camerarii, Chytræi, Neandri, Burenii, Maphæi Vegii, Vitruvii, Roscii, Vergerii, Mosellani, Frischlini, Bilstenii, Alstedii* & aliorum. * Inter eos omnes merito principe 19 loco nominandus est JOANNES STURMIUS, Argentoratensis Academiæ Professor, cujus extant varia de Oeconomia Scholarum scripta: ejusque consilia Scholastica non Germaniæ tantum urbes, sed peregrinæ secutæ sunt. * A cujus methodo utinam 20 non abiissent Scholæ Germanicæ, substitutis variis obscurorum hominum compendiis: ita verum linguæ Latinæ nitorem non corrupissent, nec a Regia via aberrassent. Nunc cum quilibet barbarus & incultus sub ingenii aliqua & compendii specie novas sibi rationes docendi discendique condit, protruduntur primum in Academias, hinc in Rempublicam, homines & orationis & rationis usu non satis instructi; unde certissima aliquando barbaries exspectanda. * Scripsit suo tempore Sturmius li- 21 brum de *literarum ludis recte aperiendis*, quo de ordinibus & progressionibus studio-

 rum,

rum, de horis, ratione docendi, de resolvendis orationibus, de interpretationibus Autorum, publicis lectionibus, privatis studiis, exercitiis scholasticis, multa habentur. Scripsit *Epistolarum Classicarum* libros tres, quos *Classicos* ideo vocat, quia ad Classium Scholasticarum Argentoratensium præfectos eos dedit, quibus rationem in singulas illas informandi adolescentiam præscribit. Illic quasi *ἀνακεφαλαίωσις*, designatio & partitio operum habetur, quam ille in superiori libro *ὡς ἐν τύπῳ* delineaverat. Diligenter illa legere debent, qui Scholis præsunt; multa enim ex illis discent, quæ ad *ἐμπειρίαν* Scholasticam pertinent. Scripsit *Epistolarum Academicarum* librum ad Scholarchas, & singularum disciplinarum Professores, quibus de universa in Academiis docendi ratione agit. Scripsit *Scholæ Lavinganæ Oeconomiam* ad Philippum Ludovicum & Joannem, Comites Palatinos Rheni, Illustrissimi Principis Wolffgangi Filios. Agitur hic de officiis singulorum Præceptorum, de legibus Scholæ, de lectionibus per curias & classes instituendis: ex quo veluti typo Scholæ instituendæ idea peti potest. Scripsit de *Educatione Principis* libellum ad Illustrissimum Principem Guilielmum, Ducem Juliacensium, & de Nobilium puerorum informatione librum, titulo *Nobilitatis Literatæ* ad Werteros fratres. De *Exercitationibus Rhetoricis* librum Academicum ad Philippum, Comitem Lippiarum, scripsit; item alium *de amissa dicendi ratione*, & quomodo ea recuperanda sit, ac de *Linguæ Latinæ resolvendæ ratione*, quibus præclara habentur ad linguæ Latinæ facultatem parandam præcepta, variaque afferuntur consilia de copia rerum & verborum obtinenda.

22 * Sæpe ego miratus sum, quare a tam salutaribus consiliis recesserint, quæ hoc seculo institutæ sunt, Scholæ; cum nemo quidpiam sanius rectiusque docere eo in genere possit, quam docuit Sturmius: in cujus scriptis, quæ apud recentiores Scriptores habentur, egregia pene omnia delitescunt. Scripsit ille varios ad eloquentiam omnem recte excolendam egregios libros, ut de *Imitatione*, *Elocutione*; scripsit *commentarios in Aristotelem, Hermogenem & Ciceronis libros*, & plurima alia.

23 * Sed illi, quos modo enumeravi, libri, quoniam ad rem Scholasticam & Juventutis accuratam informationem propius pertinent, uno Volumine collecti sunt, & Torunii Borussorum editi Anno 1586. curante *Henrico Strobandio*, Consule & Scholarcha Torunensi, viro literato, deque literis bene merito; qui in suæ non tantum Scholæ sed & in omnium usum, hæc scripta Sturmiana suis sumptibus, laudabili profecto exemplo, recudi fecit, ut in Inscriptione hujus Operis Joanni Sturmio facta Rector & Pro-Rector ac Collegæ Scholæ Torunensis testantur, qui & præfationem ad Lectorem addiderunt de scholis & libris Sturmianis, qui illo Volumine continentur, quod illi *Institutionis Literatæ Tomum primum*, & a Sturmii nomine Sturmianum inscripserunt.

24 * Subjecerunt Scholæ Argentinensis, sive Epistolarum Joannis Sturmii Classicarum & Academicarum *σχηματισμὸς* a *Joanne Ludovico Havenreutero* confectos, quibus quasi quædam omnium librorum Sturmianorum *ἀνακεφαλαίωσις* continetur. Hinc & alios, qui de Scholarum instituendarum, docendi discendique ratione scripserunt, invitarunt, ut sua ad editionem transmitterent.

25 * Quare sequenti anno prodiit, hoc ipso Strobandio curante,

Institutionis

Institutionis Literatæ Tomus secundus, cum præfatione amplissima ejusdem Scholæ Torunensis, qua agitur de Ministris Ecclesiæ, cur Scholas, politias atque œconomias sibi commendatas habere debeant, quæque illis officia præstare teneantur. Hoc Tomo continentur Actus tres Academiæ Argentoratensis, 1. Classicorum, 2. Baccalaureorum, 3. Magistrorum, sub Melchiore Junio habiti. Et in primo illo Actu de ratione examinandi & visitandi Scholas inferiores agitur: adjiciuntur lectiones tum in Academia, tum in Scholis institutæ, cum Orationibus nonnullis. Cetera ad ritus & solennia Academica in gradibus conferendis potius pertinent, quam ad rem Scholasticam. Habentur in illo Tomo porro Introductio novæ Scholæ Altorffinæ Norimbergensium, exposita aliquot doctorum Virorum Orationibus; Augustani Gymnasii ad D. Annæ constitutio ac docendi discendique ratio ab *Hieronymo Wolffio* delineata; & ejusdem Autoris de expedita utriusque linguæ, vel privato studio discendæ ratione, & aliæ quædam commonefactiones. His additur ejusdem *Wolffii* de Augustani Gymnasii instauratione deliberatio, & Somnium de expedita in bonis Autoribus interpretandis progressione. Sequitur *Joannis Rivii* de ratione docendi libellus, & Ludi literarii Magdeburgensis ordo, leges ac statuta, autore *Godescalco Prætorio*. * Addiderunt sequenti Anno 1588. 26 *Tomum tertium*, cum præfatione de Magistratus Politici titulis & officiis in reliqua tria vitæ genera conferendis. Continentur illo docta variorum scripta: *Jodoci Willichi* consilium de formando studio in quolibet artium & sacrarum & prophanarum genere, duobus commentariis distinctum; quorum prior de Verborum, posterior de Rerum copia agit: Harmonia de ratione Institutionis Scholasticæ a *Joanne Garcæo* conscripta, in usum Ludi literarii Brandenburgensis in Marchia: Institutio Joannis Friderici, Ducis Pomeraniæ, scripta per *Philippum Melanchthonem*: Ratio studendi generalis *Pauli Eberi*: *Victorini Strigelii* de ratione docendi καθόλικα θεωρήματα: *Petri Vincentii* disciplina & doctrina Gymnasii Gorlicensis: Curriculum hibernum studiorum Scholae Gorlicensis; Oratio *Laurentii Ludovici* de ratione docendi discendique puerilia Grammatices elementa, quae Methodicae appellatione continentur; Ratio administrandi Scholas triviales, proposita a *Friderico Widebramo*, *Joanne Stœsselio*, *Maximiliano Morlino*, *Martino Miro*, *Laur. Lindemanno*, *Luca Tangel*, Visitatoribus Ecclesiarum & Scholarum in Ducatu juniorum Principum Saxoniae: ordo studiorum, qualem sibi Adolescentes, qui ad Academias accesserunt, vel jamjam accessuri sunt, praescribi expetere soleant, autore *M. Stephano Prætorio*: Σκιαγραφία Scholae trivialis recte aperiendae, conscripta pro Gymnasio Jutrebocensi, & edita a *M. Joanne Grunio*, Norimbergensi, ejus Gymnasii Rectore: Scholae Cremsensis in Austria descripta formula, edita a *Joanne Matthæo*, Theologo & Professore Wittenbergensi; paedagogii illustris Gandershemii inauguratio, constitutio, classes, leges: de optima studiorum ratione in omnium studiorum genere Methodus, autore *Leopoldo Dickio* JCto: *ejusdem* Christianae & Civilis vitae Compendium. Promiserunt iidem *quartum Tomum*; sed ille, quantum mihi constat, nunquam prodiit. * Fuere quidem in Belgio variae dissertationes *de studiorum ratione in singulis disciplinis* 27

nis editæ, duobus in 12. libris, in quorum altero Hugonis Grotii; altero Johannis Gerhardi Voſſii Diſſertatio primas tenet. Ille ex officina Elzeviriorum Amſtelodami Anno 1643., hic Trajecti ad Rhenum Anno 1658. prodiit. Verum illi de Scholarum œconomia in univerſum non agunt, ſed de ſingulis tantum diſciplinis: quanquam & hi ad Autores iſtos referendi; partem enim eorum conſtituunt. Iis vero enarrandis nunc ſuperſedebimus. Erit de iis commodior in ſequentibus dicendi locus.

De Scholis earumque inſtitutione qui generatim egerunt, præter eos, quos modo enumeravi, non adeo multi ſunt. Ex illis, quod e re ſua erit, petere poterunt, qui bonarum mentium officinas inſtituent. 28 * Laudari tamen etiam meretur SCHREVELII *Palæmon*, ſive *Diatribæ Scholaſticæ*, continentes tum quæ ad laudem & commendationem Scholarum ſpectant, tum quæ ad εὐταξίαν earum & œconomiam. Agit hic de Natura, Educatione & diſciplina: de tribus, quæ ſub diſciplinam cadunt, corpore, appetitu, ratione: de iis, quæ tum reſpiciunt appetitum, tum rationem: de Inſtitutione publica & privata: de officio boni Præceptoris: de officio diſcipulorum: de Inſtitutione gratuita & mercenaria: de diſciplina Scholaſtica: de præconiis literariis ſeu ſcholaſticis. Ad ipſam vero docendi rationem non deſcendit. 29 * Extat viri doctiſſimi, & Amici, dum viveret, optimi GVILIELMI MECHOVII *Hermathenæ*, elegans liber de recta inſtitutione juventutis Scholaſticæ, Francofurti 1673. editus, quo graviſſima & ſalutaria de illis rebus monita habet, maximo illis, qui Scholis ordinandis præſunt, uſui futura. Multa hic copioſe & accurate diſquirit de officiis Magiſtratus, Inſpectoris, Parentum, Præceptoris, Diſcipulorum; de præceptis diſciplinarum eorumque uſu, de Exercitatione, Auditione, Lectione & Interpretatione, Colloquio, Scriptione, Verſione, Imitatione, Exercitatione proprio Marte inſtituenda, Paraphraſi, Amplificatione, Variatione, Exercitiis Oratoriis, Meditatione, Ediſcendis, Retractatione, Collatione, Emendatione, Repetitione & Interrogatione, Concertatione Juventutis, Studio excerpendi, Loco ſtudiis apto, Tempore diſcendi, Ante-Scholanis, qui Scholas nondum frequentant, Amphithalamio Encycliorum, Palatio Humanitatis, Legibus Juventutis, præmiis & pœnis Scholaſticis, morbis Scholarum, Bibliotheca literaria, Exercitiis corporis: 30 * Quæ omnia ad Methodum & rationem docendi pertinent, de qua ſpeciatim nos dicturi ſumus: quanquam & huc omnes illi Autores pertinent; e quorum tamen numero unum, qui pene inſtar omnium eſt, præterire hic non poſſum, EMUNDUM RICHERIUM in doctiſſimo libro, cui titulum *obſtetricis animorum* fecit, qui Ambergæ 1608. in 12. editus eſt, ac uberrime de omnibus illis, quæ ad informandam juventutem pertinent, agit. 31 * Collegit & ALBERTUS MOLLNAR varios ea de re tractatus ſub titulo *Syllectorum Scholaſticorum*, Heidelbergæ 1621. editorum; 32 * uti & JOANN. HENRICUS HEIDEGGERUS, Tiguri Anno 1670. De Studiis inſtituendis ſeorſim ſcripta plurima ſunt, nondum in volumina collecta, ut *Hegendorphini, Fungeri, Oſiandri, Freigii, Nathan. Chytræi* &c. quæ ego voluminibus certis colligenda ſuaſerim.

33 Ad hanc claſſem referendi quoque illi Scriptores ſunt, qui de defectibus in infor-

informanda juventute, & corruptelis ſtudiorum, agunt. Ut enim ad ſanitatem intereſt, non ſanitatis tantum regulas præſcribere, ſed & morbos omnes noſſe & avertere; ita & hic corruptelis ſtudiornm cognitis rectius de ipſis doctrinis judicabimus. * Hac in re laudabilem operam præſtitit LUDOVICUS VIVES, qui non ſolum *de tradendis diſciplinis*, ſed & *de cauſis corruptarum diſciplinarum* aureolos plane ſcripſit libellos, plenos bonæ frugis ac diligentiſſime omnibus doctis legendos. * In eodem argumento verſatur VALENTINUS HENRICUS VOGLERUS, qui doctiſſimas *de delectu ingeniorum & hodiernis ſtudiorum corruptelis* diſſertationes ſcripſit, in quibus de cauſis agit, quæ profectus ſtudiorum in Scholaſtica & Academica informatione morantur. * Digniſſima hæc conſideratione res eſt, omnibusque, qui Reipublicæ curam habent, providendum, ut, ſublatis his obſtaculis, majores in mente excolenda & in ſtudiis progreſſus faciamus.

34 35 36

CAP. III.

DE FACULTATUM ANIMI SUBSIDIIS.

§ 1. *Facultates animi certis quibusdam adminiculis excitari debent.* 2. *Quæ excitatio male communiter negligitur.* 3. *Exemplo corporis & corporearum actionum.* 4. *Per aſſuefactionem inſolita in motibus,* 5. *affectibus,* 6. *appetitu fieri poſſunt.* 7. *Qua ratione voluntati, affectibus, appetitui frena injicienda.* 8. *Exercitatio recte ordinata præcipuum in facultatibus animi augendis ſubſidium.* 9. *Ejus quædam prudentia eſt.* 10. *Per eam varia in Scholis Sophiſtarum ad oſtentationem ſpecimina inſtituta.* 11. *Memoriæ narrativæ præprimis adſueſcendum.* 12. *Eraſmi Bartholini Diſſertatio de Conſuetudine laudatur.* 13. *Per aſſuefactionem & exercitationem crebram orta ars, qua a nativitate ſurdi, ac per conſequens muti, ad loquendum inſtitui poſſunt.* 14. *Walliſii ſpecimen.* 15. *Holderi, Sibſcotæ ea de re liber.* 16. *De illa arte Rudolphi Agricolæ teſtimonium.* 17. *Exemplum in Sabaudiæ quodam Principe.* 18. *Aliud e Digbæo prolatum.* 19. *Quidam ſola natura duce loquentes intellexere.* 20. *Ejus exempla.* 21. *Bonneti liber Hiſpanicus de hoc argumento laudatur.* 22. *Quis ille fuerit?* 23. *Petrus Pontius hujus artis inventor;* 24. *quod multis teſtimoniis probatur.* 25. *Nicolaus Antonius Emanuelem Ramireſium de Carrion artis hujus inventorem conſtituere videtur,* 26. *a ſe ipſo diſſentiens.* 27. *Refellitur ejus opinio de Ramireſio iſto.* 28. *Helmontius filius aliqua de hac arte ſcripſit.* 29. *Specimen hac in re a Walliſio datum.* 30. 32. *Bonneti methodus recenſetur.* 31. *De arte pronunciandi qui ſcripſerint.* 33. *Autores de hoc argumento ad ſingularem in negotiis civilibus uſum uno volumine colligendi.* 34. *Ariſtotelis, Scaligeri & Molinæi contraria ſententia refellitur.*

1 Quemadmodum ad fruges e terra producendas ſubſidiis quibusdam, tam naturalibus quam artificialibus, indigemus; ita ad ſcientias addiſcendas adminiculis quibusdam opus eſt. Ut ager fructus ferat, excitanda illa naturæ vis eſt, quæ terræ fœcunditatem augeat; ita ut mens in rerum apprehenſione & dijudicatione expeditior ſit, illæ animæ facultates, quibus illa intelligit & 2 dijudicat, erigendæ rectis quibusdam rationibus & acuendæ ſunt. * Videmus, educatione juvenum animos ita formari poſſe, ut labores tolerent, a voluptatibus abſtineant: ſed ad animi facultates firmandas & augendas, ut quis recte meditetur, ut in inveniendis rebus celer ſit, ut memoria & judicio polleat, pauciſſimi præcepta ſuppeditant; cum id fieri tamen multis modis poſſit. Nam vel ſolo exercitio rectaque applicatione illas augeri poſſe quotidie videmus: quemadmodum, qui ſcopum ferire diſcunt, continuo uſu propius accedunt, roburque lacertorum intendunt. Solet quidem vulgato verbo dici, *quemlibet eſſe fortunæ ſuæ fabrum;* ſed longe hoc rectius de ingenio dicetur, *quemlibet eſſe ingenii ſui fabrum*: magis enim in poteſtate hominis eſt flectere, in quamcunque velit partem, ingenium, & qui forte ſunt ejus defectus emendare, ut appetitus & affectus ſuos domare quis conſtanter perpetuaque voluntate poteſt.

3 Quod ſi corpore noſtra videamus, ad miraculum illa per conſuetudinem & 4 exercitationem quotidianam in motus inſolitos impelli poſſunt: quod in funambulis patet, qui ſuper fune extenſo ſine ullo metu ambulant, ſaltant, in gyros ſe torquent, de turribus delabuntur, ad quæ hiant & ſtupent earum rerum ignari, & 5 in iis inexercitati. * In doloribus perferendis videmus quosdam adſuefactione ſtipitibus & truncis ſimiles, ut Spartanorum quondam pueri adverſus omnes dolores obſtinati erant, qui ad ſanguinem, imo ad necem, cædebantur, neque voce tamen ulla aliquem ſenſum oſtendebant. Novimus vel ipſum aëris uſum, ſine quo vivere alii non poſſunt, diuturna conſuetudine ad bene longum tempus inhiberi poſſe, quod in urinatoribus videmus. Quidam rebus ignitis verſandis ha- 6 biles manus fecere. * Sunt, qui abſtinentia a cibis inediam ad aliquot annos tolerarunt: qui ingurgitatione crebra helluones tricongii fiunt; continua voracitate ita proficiunt, ut vel ſoli, quod decem hominibus ſufficiat, una cœna abſumant: qui frigora intenſiſſima, qui ſitim ad ſtuporem usque perferre poſſint. Cumque hæ fieri in corporibus mutationes poſſint, non ſecreta quadam, ſed maxime naturali ratione, quis non multo magis animos variarum figurationum capaces crediderit? modo ſibi ipſis non diffidant homines, atque ea ſe præſtare poſſe credant, quæ alios præſtare vident, atque illud ſibi præfigant, quod labor improbus omnia 7 vincat. * Voluntati noſtræ, affectibus, appetitui noſtro leges vel ipſi ponimus, vel alii illis ponunt: nam vel religione, vel opinione valida, ſive illa ex inſtitutione, ſive illa perſuaſione oriatur, vel exemplo ſimili, quod illuſtre ſit, & in oculos incurrat, vel affectu contrario frena illis injicimus; ſive vere hoc fiat, ſive ſimulate. Illud Philoſophia moralis urget: hoc vero in civili converſatione fieri videmus: ſunt enim, qui voluntatem ſuam adeo tegere poſſunt, ut ne exigua quidem ejus nota vix ullo vultus charactere deprehendi poſſit. Ut ergo ſimili ratione

tione facultates intellectus in nobis ad expeditiorem apprehensionem & usum formentur, nobis laborandum est.

In his mediis exercitatio recte ordinata præcipuum sibi locum vindicat. Ex 8 ea enim habitus formatur. * Est vero & in illa prudentia quædam observanda, 9 ut attemperetur ingeniis & finibus, ac recto ordine instituatur. Per gradus illa suos ducenda est & partes, nonnunquam oblique, & per quandam, ut ita dicam, consequentiam: est enim, ubi exercitatio plena ac perpetua magis turbat & impedit, quam promovet, studia; quare interdum quibusdam adminiculis illi subveniendum est. Ac primo quidem, ut omnia recte fiant, opera danda est; hinc ut prompte & expedite & cum quadam alacritate ac animi jucunditate. * Fuerunt in ve- 10 terum Sophistarum Scholis, qui in utramque partem de omni argumento dicere potuerunt, quod non nisi continuo exercitio factum est. Sunt, qui frequenti usu omnia in ridiculos sensus detorquent. Quantum memoriæ, vel exercitatione vel peculiari aliqua arte, succurratur, notum est, & de eo nos infra plura. * Multum 11 prodest ad res magnas & negotia gerenda, si quis mature adsuescat memoriæ narrativæ, ut cum circumstantiis temporum, personarum, locorum, omnia memoret & describat, & quæ ab aliis narrantur, ex lectione vel auditione in summam aliquam contrahat. * Incredibilis exercitationis & consuetudinis vis, per quam non in edu- 12 catione tantum, sed & in quibuscunque aliis rebus stupenda fieri possunt, de quo legatur doctissima illa *Erasmi Bartholini* Dissertatio, quæ est inter *quæstiones* ejus *Academicas* nona.

Quanta exercitationis recte ordinatæ vis sit, vel ex eo patet, quod in illo, qui 13 ob naturalem surditatem vocis & linguæ usum non habet, adeo intendi vis imaginativa & apprehensiva possit, ut e motu labiorum, quem visu observat, literas, e literis verba incredibili celeritate intelligat, & ad illa respondere sciat; quod arte singulari & certis præceptis a quibusdam cum stupore audientium effectum est. Dixi alibi ea de re prolixius, sed nec loco hoc prætermittendum id videbatur, quoniam vel solo illo exemplo mirifica phantasiæ & ingenii vis arte adjuta ostendi potest. * Suscepta fuit ab Anglis quibusdam illa mutorum institutio, ejusque speci- 14 men *Wallisius* dedit; cujus extat prolixa ea de re epistola ad *Dn. Boilium* scripta, in *Actis Philosophicis Anglicis*, Num. 61. * Fuerunt & alii inter Anglos, qui integris ea de re 15 libris egerunt: HOLDERUS in libro *de Elementis loquendi*, cui additur Tractatio *de Informatione muti & surdi:* (liber editus est Anglica lingua Londin. 1669.) GEORG. SIBSCOTA in libro Anglico, cui titulus: *Deaf and Dumb mans Discourse, or concerning those, Who are born Deaf and Dumb*, edito Lond. 1670. cum additione libri *de ratione loquelæ creaturarum inanimatarum.* * Non recens natam illam artem e Rudolpho 16 Agricola conjicere possumus, qui *lib. 9. de Invent. cap. ult.* vidisse se testatur surdum a primis vitæ annis, &, quod consequens est, mutum; didicisse tamen, ut quæcunque scriberet, aliquis intelligeret, & ipse quoque, tanquam loqui sciret, omnia mentis suæ cogitata perscribere posset. Quod etsi in dubium vocare videtur Ludov. Vives *lib. 2. de anima, cap. de discendi ratione*, nullam tamen ejus causam habuit,

præsertim cum fide dignus testis & αὐτόπτης fuerit Agricola; nunc vero tot experimentis res illa probata est: 17 * Nam non in Anglia tantum Holderus & Wallisius experimenta instituerunt, sed & in Sabaudiæ quodam Principe ingeniosissimus Comes *Emanuel Thesaurus* specimen aliquod exhibuit: 18 * ac meminit Digbæus tract. *de natura corporum cap. 28.* Sacerdotis cujusdam Hispani, qui fratrem natu minorem Comitis stabuli Castellæ, a nativitate surdum, improbo labore ita erudiverit, ut modo lumen non abesset, aut tergum non obverteretur, e motu oris, labiorum aliarumque partium, perfecte intelligere voces loquentium, ad interrogata respondere, vocabulorum vel in incognita sibi lingua sonum & accentum accurate ad alterius pronunciationem reddere potuerit; nisi quod tonum vocis eundem servare non poterat. 19 * Refert & Schottus in *Physica Curiosa lib. 3. cap. 33.* novisse se in Sicilia quendam e Soc. Jesu, qui surdus erat penitus, & tamen promptissime de quavis re tam cum suis, quam cum exteris egerit, tametsi nullum perciperet verbum, dummodo labiorum motum loquentium videret. Atque id non tam per disciplinam, quam instinctu naturæ bonitateque ingenii factum est. 20 * Nam & alius P. Layman singulari quodam casu surdus factus, ut illic testatur, assidua oris loquentium observatione didicit visu percipere, quod non poterat auditu. Refert & Zwingerus in *Physiol. Med. cap. 25.* Jacobum Oecolampadium, cum Sacerdos Basileæ esset, inter alios habuisse auditorem plebejum, sed surdum, qui tamen verba illius intellexerit ex eo, quod intentis & inconnivis illum oculis intueretur. Quoniam ergo naturam & ingenii indolem hic præstare talia videmus, quidni certis quibusdam regulis adjuvari natura posset? 21 * Librum in hac arte dudum, ante, quam Angli ea de re cogitarunt, scripsit aliquis JOHANNES PAULUS BONNETUS, ediditque Madriti in 4. Anno 1620. ac Regi ipsi inscripsit. Titulus est: *Reduction de las letras y arte para ensenar a ablar los mudos*, i. e. *Reductio literarum & ars informandi mutos.* Non dubitat huic Autori inventionem hujus artis adscribere Caramuel in *apparatu suo philosophico lib. 1. disp. 2. n. 16.* qui epigramma quoddam in eam artem illic scripsit. 22 * De Autore vero, quem Sacerdotem, credo per errorem, Digbæus vocat, non satis certa omnia: nam ipse se *Barletservant* vocat. Quid autem muneris hoc sit, Nicolaus Antonius in *Bibliotheca sua Hispana* sub hujus viri nomine docet: *Joonnes Paulus Bonet Arragonius Regi nostro a munere quodam, quod Burgundiæ domus vocabulo BARLETSERVANT apud nos audit, & a tormentariæ rei ministerio* (entratenido cerca de la persona del General de la Artilleria) *magnoque Castellæ Connestabili a secretis.* 23 * Ante tamen Bonnetum PETRUS PONTIUS, Benedictinus Monachus, hanc artem exercuit, ut constat e Valesio *lib. de Sacr. Philos. cap. 3: Petrus Pontius*, inquit ille, *Monachus S. Benedicti, Amicus meus, natos surdos docebat loqui, non alia arte, quam docens primum scribere, res ipsas digito indicando, quæ characteribus illis significarentur; deinde ad motus linguæ, qui characteribus responderent, provocando.* Unde patet, pro informationis hujus fundamento scripturam fuisse adhibitam, quod in exemplo sui temporis etiam notarat Rudolphus Agricola. 24 * Meminit & ejusdem artis in Hispania inventæ Stephanus Roderic. Castrensis *Comm.*

in libr. Hippocratis de Aliment. Sect. 2. p. 247. ut mirer, Franciscum Lanam in *Prodromo all' arte maestra c. 4.* negare, quicquam de arte ista præceptis traditum, ut solus ille ac primus ea de re forte videatur cogitasse; ac aliqua præcepta, sed quæ exigua sunt & nullius momenti, suppeditasse. Pontius vero ille, quantum scitur, nihil edidit, ac videtur Bonnetus illam Pontii, qui ætate Valesii Anno 1590. vixit, artem hactenus occultatam, suo tempore Anno 1620. publicasse. Ita enim Nicolaus Antonius loco supra citato: *Nempe mira hæc res, ut multi verba efferrent, in artem ivit apud nos egregia industria viri perspicacissimi Petri Pontii, Benedictini Monachi, quam videtur Bonetus publicasse.* Idem de eo testatur Nicolaus Antonius sub nomine Petri Pontii, ubi præterea Fr. Joannis de Castanniza Benedictini testimonium ex Historia de Vita S. Benedicti adducit, qui & ipse Dn. Gasparum de Gurrea, filium Gubernatoris Arragoniæ, discipulum ejus, hujus rei testem affert. Legi quoque de eo potest Ambrosius Morales *in descriptione Hispaniæ fol. 38.* qui testatur, eum loqui docuisse fratres duos & sororem Castellæ Connestabilis, de quorum altero, Petro a Velasco nuncupato, mirum esse ait, quæ & quanta intra vigesimum ætatis annum, ad quam vixit ætatem, didicerit, quoniam ultra vernaculam suam linguam locutus fuerit, scripseritque Latinam fere absque solœcismo, quandoque & eleganter, tum etiam Græcos characteres scripserit. Adducit & Morales schedulam manu illius scriptam, qua respondet roganti per manualia signa de arte ista & forma, quam sibi adeo utilem expertus fuerat. Ex iis, quæ adduximus, patet, Digbæum, cum Sacerdotis meminit, qui librum talem scripserit, Pontium intellexisse, cum ars ab illo profecta fuerit, quæ a Bonneto est publicata. * Hic vero iterum turbat 25 Nicolaus Antonius, qui immemor eorum, quæ de Petro Pontio dixerat, Emanuelem Ramiresium de Carrion, Prieguensi Marchioni Hispanorum Magnati a secretis & a cura formandi eloquii, quia mutus natus erat, Inventorem vel Doctorem hujus artis facit. Ita enim de illo: *Hic apud nos artem invenit, aut certe solus exercuit ætate sua literas & aliqualem usum docendi mutos, quod quidem in eodem Marchione, atque item in D. Ludovico a Velasco, Fraxini Marchione, Connestabilis Castellæ fratre, & in aliis præstitit.* * Hoc vero ante de Petro Pontio dixerat, tum Nicolaus Antonius, tum 26 Ambrosius Morales, quod Petrum de Velasco fratrem Castellæ Connestabilis superiore seculo in loquendo informaverit, cum Emanuel Ramirez de Carrion hoc seculo vixerit, & post Bonnetum, qui Anno 1620. librum suum edidit, librum Hispanica lingua primum 1622. hinc 1629. publicavit cum hoc titulo: *Maravillas de naturaleza, en que se contienen dos mil secretos de cosas naturales.* Plane hæc inter se non conveniunt, neque expediri a me hic nodus potest. Ab isto sane Ramiresio scriptum fuisse de arte illa librum, non meminit Nicolaus Antonius, & tamen quasi subdubitans vel inventorem, vel certe solum hujus artis sua ætate Magistrum constituit; quæ manifeste cum ceteris pugnant. * Imo vero expressis verbis 27 legitur in judicio illo, quod Antonius Perez, Abbas Benedictinus, Bonneti libro præfigit, Petrum Pontium, Monachum Benedictinum, principium huic arti dedisse. Quare omnino illa, quæ de inventione Ramiresii ait, falsa sunt. * Nostro 28

 quoque

quoque tempore Helmontius Filius in *Alphabeto suo vero Naturali Hebraico* quandam de surdi & muti in linguis informatione dissertationem instituit; sed horum auto-
29 rum mentionem nullam fecit. * Testis est quoque Monconisius *in Itinerario suo Anglico p. 50.* se apud Wallisium vidisse nobilem Anglum mutum & surdum, qui Doctore illo tantum in legendo profecerit, ut librum Anglicum expedite legeret, atque jam tum alterum hoc exhibuisse specimen Wallisium, qui præterea exiguam illi differentiam in pronunciatione τȣ B & τȣ P ostenderit, exilem scilicet nasi mo-
30 tum, cum litera B pronunciatur. * Bonnetus ad certam artem regulas revocavit: nam in primo libro agit de literarum natura & varia apud varias gentes pronuncia-
31 tione, quæ erudita sunt. * Sed tamen & ante illum de hoc argumento egerat Hieronymus Fabricius ab Aquapendente libro *de locutione ac ejus instrumentis*, Scaliger in libro *de caussis Latinæ linguæ:* post illum Mallincrotius *tractatu de libris*, & Petrus Montanus in singulari libro Belgico, sed erudito, *de arte pronunciandi*, quo neminem hactenus accuratiorem vidi. Mihi quoque aliquando *de philosophia Alphabetaria*
32 quædam scribere propositum fuit. * Libro secundo ad rem ipsam propius accedit, ac ostendit, quomodo mutus figuram & pronunciationem literariam per manualem demonstrationem & motum oris ac labiorum doceri possit: hinc procedit ad reliquas Grammaticæ partes, & orationis constructionem integram. Aliqua eti-
33 am de cifris & lingua Græca adjecit. * Ego omnino suaderem, ut non Hispanicus tantum ille liber, sed & ceteri, qui in Anglica lingua scripti sunt in Latinam linguam conversi uno volumine colligerentur; non in mutorum tantum usum, sed & illorum, qui in aulis Principum, foro, atque adeo in omni vitæ genere versantes, mussitantes etiam intelligere velint, atque secreta e longinquo rimari colloquia;
34 cujus rei quantus usus esse possit, facile quivis intelligit. * Nos insigne hoc exemplum, quo exercitationis crebræ vis in intellectu augendo confirmatur, omittere noluimus, quo falsitas sententiæ Aristotelis ostendatur, qui libr. *de Hist. Animal. 4. c. 9.* surdos natos vocem quidem emittere ait, sed sermonem nullum: cui accedit etiam Scaliger in commentario, cum ait: *Arte & voluntate fit sermo, itaque docemur: Surdi autem non docentur, ideo non loquuntur.* In Aristotelis quoque verbis argutatur, quod vocem emittere dicat. Male quoque Molinæus *Physic. lib. 8. c. 24.* judicat: *Cæcus natus potest per auditum erudiri; at quicunque est surdus a nativitate, est mutus & plane indisciplinabilis.* Et Aristoteles primo Metaphysicorum auditum disciplinæ sensum vocat, cum per visum, atque ut ita loquar, intuitive procedere posse videamus.

CAP. IV.

DE SUBSIDIIS DIRIGENDI JUDICII.

§. 1. *Judicium ac memoria præcipuæ ingenii partes.* 2. *Memoriæ summa necessitas & utilitas.* 3. *Attamen memoria sine judicio manca & mutila.* 4. *Judicium summam*

mam omnibus diſciplinis manum imponit. 5. *In judicio dirigendo præcipuum ſtudium adhibendum eſt.* 6. *Logica dirigendo judicio ſubſidia miniſtrat.* 7. *Illius uſum multi parum curant.* 8. *Illius uſus latius patet, quam vulgo creditur.* 9. *Logica eſt clavis reliquarum ſcientiarum.* 10. *Verulamius quatuor artes Logicæ ſubordinat.* 11. *Quarum poſteriores e prioribus fluunt.* 12. *Quibus & Didactica eſt addenda.* 13. *Ars inventiva artium, & examinis ſeu judicii principia ſua e Logica deducit.* 14. *Quæ ex parte hactenus neglecta.* 15. *Generalis inveniendi & ratiocinandi regula traditur.* 16. *Pueri in prima ætate rerum ordinata cognitione imbuendi.* 17. *Bœcleri ea de re ſententia:* 18. *Batei Janua.* 19. *Comenii Janua ad informandam juventutem non recte adhibetur.* 20. *Ad periodorum cognitionem pueri mature ducendi.* 21. *Scioppii Mercurius bilinguis.* 22. *Schola latinitatis Gothæ edita.* 23. *Bœcleri deſiderium.* 24. *Autores, qui de Polymathia ſcripſere, ad hanc rem inepti.* 25. *Mechovii propoſitum.* 26. *Mylæi univerſitatis Hiſtoria.* 27. *Διατύπωσις generalis rerum.* 28. *Comenii orbis ſenſualium pictus.* 29. *Quædam in illo deſiderantur.* 30. *Sturmii & Joh. Benzii Loci.* 31. *H. Weitzii Via regia ad linguam Latinam.* 32. *Joh. Joachimi Beccheri Novum Organum laudatur.* 33. *Ejus uſus in inventione ac meditatione.* 34. *Beccheri Methodus didactica.* 35. *Ejus methodi pars I. & II. edita.* 36. *Tertia lucem non vidit.* 37. *De eodem Becchero judicium.* 38. *Schola Naturæ, Artis & Actionum humanarum, quomodo inſtituenda.* 39. *Quid per ſcholas iſtas intelligatur.* 40. *Beccheri Theatrum Naturæ & Artis.* 41. *Theatrum tale Principis ſumtibus inſtruendum magno foret uſui.* 42. *Methodus Mechanica practica.* 43. *Exercitationes Theatricæ in juventute non omittendæ.* 44. *De Comenii Ludis Comicis quid ſentiendum.* 45. *Verulamii de Theatrica actione judicium.*

DUæ ſunt præcipuæ ingenii, ut ita dicam, partes, *judicium* & *memoria.* *Hæc quidem plurimum æſtimatur, nec immerito, quod in omnibus diſciplinis maximus ejus uſus ſit: tot enim in ſingulis ſunt præcepta, tot variæ res memoria comprehendendæ, ſine quibus nihil omnino effici poteſt. Philoſophus univerſam rerum naturam, tot corporum, tot artium nomenclaturas & regulas animo tenere debet; Theologus Veteris Novique Codicis libros, ac Patrum decreta; JCtus leges ac reſponſa veterum prudentum; Medicus herbarum, morborum, medicamentorum nomina in promptu habere debet: *Quæ omnia & multa & magna eſſe quidem fateor; verum niſi illa eximii judicii vis comitatur, nulli humano generi uſui illa omnia erunt. *Primum quidem memoria inſtruenda eſt variis in omni diſciplina præceptis: ut ad uſum illa transferamus, judicio opus eſt. Quamdiu in Scholis jura legesque diſcimus, memoriæ illa res eſt; in foro ac per uſum accedit judicium. Morborum nomina & medicinas multi accurate ſatis cognoſcunt ope memoriæ, judicio multis annis & caſibus ſubacto Medici demum fiunt. *Præcipuum ergo ſtudium in JUDICIO DIRIGENDO adhiberi debet, videndumque, quæ ad illud firmandum SUBSIDIA advocari poſſint.

1 2 3 4 5

Perlu-

6 Perluſtremus omnem illum Philoſophiæ orbem, inveniemus illic diſciplinam, quæ rationem ipſam in ordinem redigit, Logices vel Dialectices nomine ſalutatam. Quod ſi ergo verum eſt, in illis, quæ rationis ſunt, occupari hanc diſciplinam; præcipuam illam rationis partem, quæ in judicio conſiſtit, omnia illa comprehendere debet, ac inſtrumenta omni ſcientiarum generi apta fabricare. Quare & merito ὄργανον & τρόπος ἐπιστήμης appellatur, & quanta fieri poteſt cura, non leviter ac perfunctorie diſciplina illa excolenda eſt.

7 * Verum, ſi quod res eſt, dicendum eſt, plerique ita in his ſtudiis verſantur, ut, cui fini inventa ſint, parum curent. Nam contenti rerum & notionum ſummis generibus & Syllogiſmorum tenui artificio, parum de uſu ipſo ſolliciti ſunt: ut

Si quis emat citharas, emptas comportet in unum
Nec ſtudio citharæ, nec Muſæ deditus ulli.

8 * Cum enim ad uſum pertineat tota hæc diſciplina, atque ideo inſtrumentum vocetur, longe major ejus uſus eſt, latiusque ſe diffundit, quam multi opinantur: ut proinde in contemplatione hujus inſtrumenti ſubſiſtere ineptum ſit, niſi & ipſi applicemus rebus, quibus applicari poteſt ac debet.

9 Quem uſum cum multi viderent, ac a Philoſophis vulgo negligi animadverterent, reperti fuerunt, qui ſingulares aliquas artes Inventivas, combinatorias, commenti ſunt, qui cum his conſiliis ſuis reprehendendi nullatenus ſunt, niſi quod a Logices diſciplina illa ſua inventa ſejuncta velint, quæ ex hoc tamen fonte unice oriuntur. Recte quidem Verulamius *libr. de Augm. Scientiarum V. cap. 1. Rationales ſcientiæ reliquarum omnium claves ſunt. Et quemadmodum manus inſtrumentum inſtrumentorum, anima forma formarum; ita & illæ artes artium ponendæ ſunt. Neque ſolum dirigunt, ſed & roborant; ſicut ſagittandi uſus & habitus non tantum facit, ut melius quis collineet, ſed ut arcum tendat fortiorem.*

10 * Artium Logicarum quatuor Verulamius facit, diviſas ex finibus ſuis, in quos tendunt. Id enim agit homo in Rationalibus, ut aut inveniat, quod quæſiverit, aut judicet, quod invenerit, aut retineat, quod judicaverit, aut tradat, quod retinuerit: totidem ergo artes conſtituit. Artem *Inquiſitionis* ſeu *Inventionis*; artem *Examinis*, ſeu *judicii*; artem *Cuſtodiæ*, ſive *memoriæ*; & artem *Elocutionis, ſive traditionis.*

11 * Sed hæ poſteriores quaſi per conſequentiam aliquam e prioribus procedunt, quatenus nimirum judicium conducit ad memoriam: nam & memoria per ſe ineſſe multis poteſt, & ſine his adminiculis excoli; elocutio, etſi ſuis quibusdam præceptis contineatur, tamen referri etiam ad Logicam debet, quatenus bene ordinatis conceptibus formæ argumentorum, ſchematiſmi & verba ipſa ſubſerviunt.

12 * Addenda his eſt Didactica, aliqua doctrinæ de Methodo propago, quæ ſuo quodam peculiari modo & ſecundum ſua principia conſideranda eſt.

13 Inter has artes, quas vocat Verulamius rationales, artem inventivam, quatenus

ad

ad artem refertur, desiderari ait: *Inventiva*, inquit, *ars est, altera artium & scientiarum, altera argumentorum & sermonum:* hanc esse obviam ait, illam a nemine excultam. * Non nego quidem, sed id factum nescio per quam hominum illa studia tractantium socordiam; quanquam & non pauci etiam barbara illa ætate fuerint, quibus his similia, quæ Verulamius proponit, in mentem venerunt. Ac sane principia eadem Dialectica ad tales conclusiones formandas deducere posse, quilibet videt. Deinde & ars illa judicii & directionis sive examinis, qua de experimentorum ratione agitur, ex iisdem principiis promanat. Quanquam enim Verulamius speciales quosdam modos enarrat, quibus tale examen institui possit, possunt tamen omnes illi e doctrina causarum atque e Locis Dialecticis deduci, quod Topica illa particularia, quæ vocat, sive Articuli Inquisitionis satis ostendunt: in omnibus enim illis experimentorum inventionibus occulta quædam argumentandi ratio reconditur, ex aliquo Locorum Dialecticorum deprompta; qua de re pluribus nunc agere non possumus. 14

Generalis in meditando ac inveniendo & in omni ratiocinationis actu regula est, quam & Spinosa in tractatu *de Emendatione Intellectus* posuit, ut rerum differentias, convenientias & oppugnantias recte colligamus, quo ideas nobis claras & distinctas formemus, & ex earum progressu, qui ab exiguis principiis ad majora se axiomata & conclusiones dilatat, quicquid argumento nostro conveniens est, deducamus. * Quare non male faciunt, qui jam in prima ætate pueros rerum cognitione bene ordinata imbuendos judicant, ut rerum universitatis ideæ illorum animis obversentur. * Præter alios præcipit hoc vir Clarissimus Bœclerus in *Dissertatione MSta de Studiis*, quæ amici opera ad manus meas pervenit, sed imperfecta, & intercedente viri Clarissimi obitu non absoluta. Ita ille: *nunc illud monebimus, mature seu post vulgares & primas literas perceptas dandam esse operam, ut ingenia ipsam rerum universitatem, quo fieri commodissime potest modo, cognitam & in obvio conspectu positam habeant. In hoc enim consilio facile omnes convenire & congruere videmus; quanquam viam ingrediantur non unam. Dolendum sane est, non esse in hunc diem libellum, huic proposito idonea ratione inservientem. Annisi sunt complures viri eruditi Dialogis rem conficere; quibus ut alias suus non denegatur usus; ita ad hunc finem nondum profecerunt. Illud autem per se intelligitur, in libris, quibus universitas rerum quæritur, rationem verborum & linguæ eatenus habendam esse, ut e.g. in Latinis non nisi Latina & autoritatem habentia, & sic in aliis linguis, adhibeantur.* * Hæc Bœclerus, qui ea occasione de Janua Comenii judicium suum interponit, atque ejus loco commendat *Batei Januam*, duodecim centuriis auctam. 15 16 17 18

De *Comenii Janua* habendum est, illam plane e Scholis illis, ubi Latinitatis genuinæ, ut æquum est, cura habetur, eliminandam. Nam ut rerum aliqua notitia ex illa haberi possit; tamen exigua illa est, nec satis convenienti ordine, quod præcipuum ea in re est, proposita, & vocibus ac phrasibus barbaris passim scatens, quæ corrumpere bonam juventutis Latinitatem possint: quicquid etiam Apologia pro suæ Januæ Latinitate scripta contendat Comenius; nam & ipsa altera Apologia indigeret. 19

20 * Ne quid nunc dicam de eo, ad Latinitatem tales libros plane commendari non posse, quorum per mera axiomata proponuntur, in quibus nulla est periodica consequentia suis particulis connexa, cui mature adsuescere pueri debent. Ut eum in finem Sturmius sententias ex Autoribus secundum ordinem & quantitatem periodorum collegerit, quas ubi legerit didiceritque puer, & numeri & consecutionis idea in animó hærebit; quod magno postea ad numerose scribendum subsidio erit; nam talia e veteribus disci Autoribus consultius est, qui concinniorem vocum
21 positum & accuratius aurium judicium habuere. * Exhibuit etiam Scioppius *Mercurium bilinguem*, de cujus methodo ille in præfatione Grammaticæ & Mercu-
22 rii sui plenius agit. * Commendare etiam Bœclerus *Scholam Latinitatis Gothæ editam* in hunc usum videtur; quæ, ut ille ait, *universitatem rerum cordato quodam judi-*
23 *cio ac contextu complectatur.* * Sed pleniorem tamen ille laborem & accuratiorem desiderat, suadetque, ut e centonibus Ciceronianis tale Opus conficiatur, in memoriam sibi fortassis non revocans, quod Freigius in Ciceroniano suo aliqua ex par-
24 te effectum hoc dederit. * Garzoni tamen liber, cui Titulus: *Piaza universale*, qui ex Italico in Germanicum sermonem conversus est, & alii Miscelli Scriptores, *Alexander ab Alexandro, Cœlius Rhodiginus*, ad hos usus non referendi; quemadmodum nec *Polydorus Virgilius libro de Inventoribus rerum*, quod Lambecio visum est.
25 * De defectu Institutionis in rerum cognitione etiam Mechovius in *Hermathene* sua conqueritur *tract. 3. cap. 4.* *Nescio, an deesse hic querar juventuti libellum de rerum natura, in quo ex optimis scriptoribus nonnihil de mundo, de cœlo, de elementis & de ceteris rebus, quantum ad hanc ætatem satis foret, conscripta tenerentur, ne plane instar hospitis ac peregrini in hac patria sua tempus transigeret. Mihi id sæpius in animo fuit, κοσμοπολίτας meos consulere, sed hora erit, ac tempus nec opinanti elabitur.* Unde tale aliquod Opusculum in animo habuisse virum doctissimum conjecerim, quale e centonibus veterum Scriptorum concinnandum suadebat Bœclerus, & quale ille specimen Ethicum in Parænetice sua, optimo
26 sane consilio, dedit. * Non venit etiam Bœclero in mentem *Christophorus Mylæus*, qui Universitatis historiam non contemnendo ordine & opera in lucem edidit.

27 Verum illa omnia majori apparatu instituuntur, quam in illa ætate necesse est. Sufficit generalis illa rerum *διατύπωσις*, per sola vocabula ac phrases argumento convenientes determinanda: cetera enim supplere docendo doctus magister potest:
28 * Quo consilio Comenius, quanquam Latinitate non satis castigata, prudentia tamen didactica minime destitutus, ut patet e vastis ab illo conscriptis Voluminibus, illum *Orbem suum sensualium pictum*, ut in ipsa inscriptione βαρβαρίζει, edidit. Res minime contemnenda: nam sic per imagines res ipsa oculis sistitur, & vocabula ac verba
29 eo pertinentia eadem opera discuntur. * Sed mallem ego elegantioribus picturis talem libellum illustrari, atque omnia nitidius & accuratiori ordine ob oculos poni. Ordo enim præcipue hic attendendus, ponenda omnia connexa, affinia, contraria sub eadem serie, ut ea conjunctim memoriæ infigantur. Ita animo inhærebunt simul fontes

fontes illi, unde vel argumenta inveniri, vel sententiæ amplificari possint, eritque hoc quasi universale pro copia rerum & verborum instrumentum. * Hoc in animo olim habuit *Sturmius*, ejusque discipulus *Joh. Benzius*, qui omnem Latinitatem locis LXXVI. complexi sunt; secundum quem ordinem primo vocabula memoriæ imprimebant pueri, collectanea phrasium instituebant adultiores, ut in Latina & Græca lingua peculiaribus libris *Joannes Benzius* ostendit. Poterant & sententiæ ac theses, vel politicæ vel ethicæ, sub titulis eodem modo ordinatis colligi. Ita ad omnem palæstram dicendi differendique instructus fieret, qui huic viæ insisteret. Nam in methodo nihil magis turbat, quam varietas, ac constantia facit, ut firmiores omnia radices agant. * Huc quoque respexit H. WEIZIUS, qui aliquot foliis *Viam Regiam ad linguam Latinam Hafniæ Anno 1661.* edidit. In cap. 1. de rebus agit, quas secundum classes suas, serie non male ordinata, divisit. Cap. 2. agit de modis rerum, quo omnia in ordinem redigit, quæ ad qualitatum, relationum &c. classes pertinent. Cap. 3. agit de motibus rerum, ubi actiones, passiones, durationes earum dispescit. Cap. 4. agit de actionibus hominis per certa objecta, diversos status, circumstantias variatis. Cap. 5. de modis motuum, actionum & passionum. Cap. 6. de circumstantiis rerum motus aut quietis. Cap. 7. de cohærentiis rerum & actionum. Cap. 8. de multiplicatione rerum & verborum. Atque sic ille sub 500. generalibus titulis omnem vocabulorum, quibus res & actiones continentur, seriem non ineleganti ordine disposuit: quibus uti poterunt, qui vel meditantur aliquid, vel phraseologiam colligent, aut similia instituunt. 30 31

Simile consilium JOH. JOACHIMUS BECCHERUS *in Novo Organo pro verborum copia in quavis materia expedite acquirenda* proposuit, Latina Germanicaque lingua nunc edito; in quo pars 1. rerum actiones & passiones, seu verba continet: pars 2. rerum prædicata & qualitates, seu adjectiva: pars 3. actionum & qualitatum circumstantias & modos, seu adverbia, præpositiones, conjunctiones & interjectiones: pars 4. habet sermonis subjecta, seu substantias. Singulas partes secundum 15. titulos generales physicos pro generalissima partium combinatione disponit. 1. Substantiam. 2. Qualitatem. 3. Quantitatem. 4. Locum. 5. Tempus. 6. Gustum. 7. Odorem. 8. Visum. 9. Auditum. 10. Tactum. 11. Potentiam agendi. 12. Voluntatem. 13. Rationem. 14. Virtutem & vitium. 15. Theologica & qualitates promiscuas. Singulos titulos iterum dividit, atque hac ratione Systema integrum omnium vocum, in lingua occurrentium, philosophica quadam ratione ordinatum exstruit; * Quod non copiæ tantum verborum, sed & meditationi ac inventioni rerum inservire potest. Est enim inventio nil aliud, quam ut meditando conjungamus, quæ cum re conveniunt; sejungamus, quod repugnat: qui analogismus licet hic in vocibus disjunctis consistat, operatio intellectus & ratiocinatio facile sociabit, quæ de se prædicare vel simplici vel arguta & enthymematica oratione possunt. Ac profecto non omnino vana sunt, quæ ipse Autor in præfatione de hoc suo Organo prædicat: *Ut ad secundarium hujus Organi usum veniam, qui revera primarius est, & ipsum ἔργον dici posset, immensum* 32 33

menſum illum eſſe ſcias, & ita comparatum, ut infallibili articulatione & conſequentia te ad tertiam connexionem deducat, quæ pariter in omnium rerum cogitationumque humanarum ſtructuris locum obtinet, & ex cujus vero, claro & diſtincto intellectu totum humanæ ſapientiæ lumen exurgit. 34 * Propoſuerat ſibi Beccherus tribus libris ſuccurrere juventutis informationi, & hoc ſuum conſilium prolixe enarrat in *Methodo ſua didactica & appendice ejus*, libris Germanica lingua editis. 35 * Prima parte Methodi practicæ continebatur vocabulorum a primitivis ordinata deductio: cujus laboris etiam alios jam ante ſocios habuit. Pars ſecunda illo, quod jam recenſemus, continetur Organo, habetque vocabula omnia ſub illis, quos enarravimus, concordantiarum titulis, ſecundum ſignificationes ſuas poſita. 36 * Tertia pars ab illo promiſſa, ſed nunquam in lucem edita, dediſſet nobis concordantiarum titulos de ſubjectis prædicatos, iiſdemque alligatos & combinatos. Ita enim ipſe: *In tertia parte combinabuntur notiones, prædicabunt omnes partes orationis & ſignificationum tituli de ſe invicem: ita, ut omnium ſubjectorum naturam per quindecim titulos, e. g. quæ dura, quæ levia, quæ alba, quæ ſonora omnia ſint &c. in quo corpora conveniant, in quo averſentur, ſcias, ita totam phyſicam practicam & omnes comparationes proprias habebis; ex quibus omnes definitiones & hypotheſes omnium ſcientiarum fluunt.* Sed hujus partis tertiæ defectum nunc utcunque ſupplet pars ſecunda, quæ, ut diximus, ad hos uſus ab homine mediocriter ingenioſo commode adhiberi poteſt. 37 * Fuit illi viro verſatile ingenium, quod in omnia ſe diffunderet, ac ſingulari perſpicacitate comprehenderet. Ideoque virorum doctorum conſideratione digna ſunt, quæ ille in Methodo ſua Didactica propoſuit; in qua multa reperiuntur, ſummo in re literaria uſui futura. Plura etiam nos docuiſſet, ſi *Methodus* ejus *Gnoſtica de acuenda ratione & formando judicio,* quam promiſit, in lucem prodiiſſet. Sed de ejus Methodo Didactica nos infra plura dicemus: nunc tantum de Novo ejus Organo verba fecimus, quatenus illud directioni intellectus in apprehenſione, collatione, illatione rerum, inſervire poſſit. Neque enim hactenus habemus, qui prædicata omnia accuratiore ordine digeſſerit; ac profecto dolendum, tertia illa parte, qua applicationem prædicatorum ad ſubjecta docet, per ejus obitum nos fuiſſe fraudatos. Et ceteri illi libri, ut *Polyhiſtor Jonſtoni, Pexfelderi apparatus*, omneſque Nomenclatores & Januæ hunc uſum nobis non præſtant, quorum defectus accurate ille in Methodo ſua denudavit. Multa quoque in Orbe iſto Picto Comenii non ſine ratione improbat, etſi imaginum ille uſus, qui ipſi non placet, non omnino eſt improbandus.

38 Sæpe ego in votis habui, ut *Schola* quædam *Naturæ, Artis* & *Actionum humanarum* publica in juventute inſtituatur. 39 * Per *Scholam Naturæ* intellectam velim Syſtema aliquod corporum naturalium bene ordinatum, ubi per vivam corporum demonſtrationem & vocabula melius memoriæ inhærerent, & ideæ de rebus intellectui ſiſterentur. Nulla enim efficacior ars mnemonica eſt, quam cum in rem præſentem veniunt diſcipuli. Per *Scholam Artis* intelligo omnia opificum & artificum inſtrumenta, quæ certis quibuſdam receptaculis omnia aſſervarentur, & pueris explica-

explicarentur. * Ac poſtea in easdem cogitationes dilapſum quoque Beccherum 40 deprehendi, qui in Methodo ſua Didactica part. 2. circa finem Ideam aliquam *Theatri Naturæ & Artis* propoſuit, atque in epilogo Appendicis ſuæ inter alia talis Theatri inſtitutionem promiſit. Sed ampliſſima illa promiſſa irrita fuere, neque talia privatorum ſumptibus effici poſſunt. * Id vero certum eſt, ſi Princeps aliquis 41 tale Theatrum inſtrueret, aut in Academiis, quemadmodum Bibliothecæ publicæ, inveniretur, major confluxus Studioſorum has impenſas facile reſarciret: Immenſos enim fructus illa res præſtaret, multiſque laboribus, moleſtiis & impenſis ſtudioſam juventutem ſublevaret. Alios quoque etiam illiteratos curioſiores alliceret, unde multis acceſſionibus tale Theatrum augeri poſſit, & tota rerum univerſitas in unam domum compacta ſpectatoribus exhiberi. * Sed in mechanicis artibus con- 42 ſultius fortaſſis eſſet ipſos adire opifices. Cum enim inſtrumentorum natura ex uſu ipſo rectius diſcatur, ipſa illa applicationis αὐτοψία plus informabit. Promiſerat & Beccherus *Methodum Mechanicam practicam,* qua ope decem Axiomatum Mechanicorum omnium opificiorum praxin docere velit, & brevi quidem tempore; ita ut accuratius ipſis opificibus ſciant, ac intra anni tempus multas artes mechanicas ſimul diſcant Studioſi; de quibus tamen nihil comparuit. Et talis Theatri intuitu improbabat Comenii Orbem Pictum Beccherus, qui tamen theatri hujus defectu ſuum quoque uſum habet.

Atque hæc Schola Natuæ & Artis intellectui perficiendo in ſcientiis & appre- 43 henſione ac dijudicatione inſerviret. *Actionum humanarum Schola* ad prudentiam formandam ſubſidia ſubminiſtraret, eaque per actiones theatricas inſtituenda. Moroſi enim ſunt & inepti homines, qui juventutem ab his exercitiis arcent, aut omnem Theatri uſum, cultioribus gentibus familiarem, e Republica tollunt. Ut in Republica Comœdia ſchola populi eſt; ita in ſcholaſtica juventute Schola actionum per theatricas actiones proponi poteſt. Longe firmius hærent in animo exempla virtutum per actionum ſimulacra propoſita, atque illa ipſa actio characterum moralium & civilium lineamenta in animis teneræ juventutis ducet, ne poſtea in converſatione ſtipites ſint, aut in alium ſibi orbem delati videantur. Poſſet in his ordo quidam obſervari, ut quæ Philoſophiæ moralis & civilis præceptis velut theoretice exhibentur, ex hiſtoria per actiones exemplares in theatro proponantur. * Co- 44 menius Philoſophorum hiſtoriam hac ratione diſcipulis inculcari volebat: qui & pro ſpecimine Diogenem Cynicum in theatrum produxit. Idem quoque Januam ſuam in ludos Comicos communicavit, merito hoc ſuo conſilio exploſus a Becchero: nam in rerum apprehenſione ſimplex & bene ordinata doctrina requiritur, ad quam Comœdia, quæ non niſi actiones repræſentare apta eſt, nihil plane per ſe conferre poteſt. Quare prudentes Scholarchæ inter operas Scholaſticas exercitationes illas theatricas non tantum non improbarunt, ſed ipſi præceperunt. * Ipſe 45 quoque Verulamius, vir autoritate ſua & ſapientia Πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων, cum in libro de Augmentis ſcientiarum, de arte Pædagogica agit, actionem illam theatralem *lib. 8. cap. 4.* vehementer commendat.

CAP. V.

DE ARTE LULLIANA SIMILIBUSQUE INVENTIS.

§. 1. *Continuationis series.* 2. *Cardani ars Inventiva ex Logica petita.* 3. *Aristoteles usum Categoriarum primus ostendit.* 4. *Raimundi Lullii studia.* 5. *Lullianæ artis inventio.* 6. *An ex Arabico libro illa descripta?* 7. *Petri Montui testimonium examinatur.* 8. *Verulamius eam artem contemnit.* 9. *Berneggeri,* 10. *Keckermanni,* 11. *Hamelii,* 12. *Sorelli judicium.* 13. *Quænam arti isti objiciantur.* 14. *Autor artis hujus olim contemtor nunc mitius de ea judicat.* 15. *Potest ea in quibusdam emendari.* 16. *Respondetur ad objecta.* 17. *In quibus ars hæc versetur.* 18. *Artis abusus non tollit usum genuinum.* 19. *Artem negligere magna quandoque ars est.* 20. *Loci Oratorii non raro Oratorem monent.* 21. *Suo exemplo id probat Autor.* 22. *Cardani monitum de inventione.* 23. *Typus artis Lullianæ recensetur.* 24. *Consistit in circulis varie inter se conversis.* 25. *Autores, qui eam defenderunt ac Commentariis illustrarunt, recensentur, Alstedius,* 26. *Joh. de Riera,* 27. *Bernhardus de Lavinheta,* 28. *Paulus Scalichius,* 29. *Jordanus Brunus,* 30. *Petrus Gregorius Tholosanus,* 31. *Cornelius Agrippa,* 32. *Julius Pacius,* 33. *Claudius Clemens,* 34. *Sebastianus Izquierdo,* 35. *Petrus Hieronymus Sanchez de Lizaraco,* 36. *Aug. Nunnez Delgadillo, Petrus de Gvevarra,* 37. *Jaimus Januarius, Franciscus Marzal, Petrus Cirvelo,* 38. *Nicolaus de Hauteville, Ivo Capuccinus,* 39. *Cornelius Gemma, Ægidius Moncurtius, Joh. Henricus Bisterfeldius, Petrus Morestellus, Christ. Kriegsmannus,* 40. *Joh. Henricus Alstedius,* 41. *Athanasius Kircherus,* 42. *Defectus Lullianæ artis ab illo notati.* 43. *Caspar Knittelius.* 44. *Variæ praxes ab illo propositæ.* 45. *Ejusdem Analogica.* 46. *Emanuelis Thesauri Index categoricus.* 47. *Defectus septem artis Lullianæ notati.* 48. *Ars Lulliana a Kirchero emendata perfectior.* 49. *Knittelii tabula combinatoria ejusque usus.* 50. *Ejusd. variæ artes & arcana.* 51. *Jani Cæcilii Frey Via ad artes.* 52. *Uldarici Staudigl Logica Practica.* 53. *Lulliana prædicata quomodo ad prædicamenta reduci possint.* 54. *Jordani Bruni Artificium perorandi commendatum.* 55. *Alstedii consilium de copia rerum & verborum.* 56. *Pluribus recensetur.* 57. *Nova Eloquentiæ methodus Anonymi.* 58. *l'Oeuvre des Oeuvres de Jean Belot.* 59. *Vinc. Placcii Excerpta Rhetorica.* 60. *Ejus de inventione oratoria judicium.* 61. *Leibnizii Dissertatio de arte combinatoria laudatur & recensetur.* 62. *Breissaci rota pro consilio militari.* 63. *Quirini Kuhlmanni ingenium jactabundum.* 64. *Portentosæ artes & libri a Kuhlmanno beneficio artis suæ novæ Combinatoriæ elaborandi recensentur.* 65. *Idem Pandectarum juris civilis methodum artificiosam, subtilem, promittit.* 66. *Ejusd. de Kircheri Arte Combinatoria judicium.* 67. *it. de arca artium Kircheriana.* 68. *Magna de rotis suis Combinatoriis*

natoriis jactat. 69. *Arcanum Steganographicum rejicit.* 70. *sqq. Lexicon universale harmonicum; & alia plura promittit.* 78. *De illis omnibus quid tandem judicandum sit.* 79. *Lullianos terminos ut sibi quis familiares reddat, non dissuadetur.* 80. *Francisci Pomey artificia Inventionum.* 81. *Alexandri Ficheti Consilium de arte Lulliana.* 82. *Quando illa utiliter adhibenda.*

Diximus superiori capite multa de Logices ad judicium dirigendum subsidio, quodque ex ejus fontibus quidam generalem rerum διατύπωσιν pro usu tali moliti fuerint. Produximus e Verulamio, quæ ille de arte inventiva, tum argumentorum tum artium ipsarum, veræ Logices propagine, sed hactenus desiderata, proposuit; * de qua tamen jam tum Cardanum animo quædam agitasse accepimus: nam *Fr. Bonnæus* in præfatione Tractatus *de ratione docendi* hæc habet: *Non me fugit, Cardanum de artis cujuspiam inventione, quam ille Logicam appellabat, gloriatum sæpius fuisse, qua possent omnes artes jam inventæ addisci, ac nondum inventæ excogitari.* Ubi hæc jactet Cardanus, equidem non memini. In libro unico *de Secretis cap. 9.* ubi plurimos secretorum libros recenset, secundum librum eorum agere ait de specialibus modis libros conficiendi, & de propria cujusque disciplinæ Logica. *Confectus est,* inquit, *hic a me & vocatur Dialectica.* Ea, sed admodum brevis, extat in tomo I. Operum a Naudæo editorum. Agit hic quidem de inventionibus artium, & quidem ad ductum Galeni, qui de eodem argumento aliqua scripsit; sed exigua illa sunt. De libris conficiendis pauca quædam monet. Ostendit etiim, quomodo e Logica orta sit ratio profitendi extemporanea, cujus exemplum ostendit in textuum Hippocratis explicatione, gloriaturque, se hoc munus non solum recte, sed & cum non parva admiratione præstitisse. Concludit denique, nullam disciplinam esse, quæ non ex communibus Dialectices præceptis tota possit resolvi, & quod multa ejus beneficio indagari secreta possint. *Liquet,* inquit, *ab hoc libro* (Dialecticam intelligit) *neque pauciora neque minus insignia responsa petere licere, quam a præstanti aliquo Dæmone. Nam homines ex sensibus, speciebus cognoscunt: Dæmones ex concursu generalium affectuum, ut quod hoc tempore, loco, conditione, qualitate, ætate, temperatura, moribus, hæc contingunt, quæ nulli alii evenire poterunt. Unde fœcunda eorum cognitio. Sic & ex hac arte ad speciales substantias & individuas vocatas, tum effectus & eventus descendere licebit.* Conjungi cum hoc ejus libro Tractatus ejus *de Inventione* potest, qui in tom. 10. habetur. 1 2

Ad meditandi, differendi, amplificandi, usum jamdudum quidam aliqua excogitarunt, quæ e Logicorum fontibus hausta; etsi ut novas aliqui artes proposuerunt. Fallor, an ipse Aristoteles occasionem illis inventis dederit, cum Rhetoricor. *lib. 2. cap. 7. §. 11.* agit de amplificandi beneficio, cum ita ait: καὶ περὶ ἁπάσας τὰς κατηγορίας σκεπτέον. ἡ γὰρ χάρις ἐστιν, ἢ ὅτι τοδὶ, ἢ τοσονδὶ, πότε, ἢ τοιονδὶ ἢ πȣ. *Ac perlustrandæ sunt animo omnes categoriæ: Spectatur enim beneficium re ipsa, magnitudine, qualitate, tempore, loco.* Ex prædicamentorum enim fontibus illa διατύπωσις depromi- 3

promitur. Quare non tam ipſius *Emanuelis Theſauri*, in libro ſuo Italica lingua ſcripto *Canocchiale Ariſtotèlico, ſeu de ingenioſa elocutione*, inventum eſt tantopere illi deprædicatus Index Categoricus, quam ipſius Ariſtotelis. De hoc prædicamentorum uſu videatur Sturmius in libro *de reſolvenda lingua Latina*, Jodocus Willichius *libro de copia verborum & rerum*, Winckelmannus in *Horto & arbore Philoſophica* pag. 135. Sed de hoc Prædicamentorum uſu in ſequentibus plura.

4 Videbat hos defectus in indagatione rerum vir ſuo tempore ingenioſiſſimus variiſque occultioribus ſcientiis magnum nomen promeritus RAIMUNDUS LULLIUS, e nobili apud Majoricanos familia oriundus: cumque philoſophica ſtudia eo tempore non adeo eſſent exculta, ac in Latina Græcaque lingua mera barbaries regnaret, magnam tamen ille rem auſus eſt, cum hæc conſilia animo agitaret, quæ 5 nemini iſto tempore facile in mentem veniſſent; * nam in eremum, ut ipſe ait, ſeceſſit, ut eo melius his ſpeculationibus vacaret, divinam etiam revelationem, ut pre- 6 tium rei conciliaret, jactans. * Quæ etſi conficta videntur, non induci tamen poſſum, ut credam, quæ e Petri Montui libro de *unius legis autoritate lib. 5. cap. 5.* adducit Gabriel Naudæus in *Apologia Hominum Magiæ inſimulatorum cap. 14.* ex Arabe Abezebron manifeſto plagio omnia cepiſſe Lullium: nam Naudæus in Lullium eo in 7 loco præter rationem iniquior eſt, ac alia manifeſto falſa de illo refert. * Quid vero Petrum Montuum, ut hæc ſcriberet, impulerit, ignoro. Nam hujus ſententiæ rationes nullas adductas video, neque unius viri fide recipi illa poſſunt, qui forte Arabica non legit vel intellexit, vel plane talia confinxit; cum & ipſe Lullium 8 totamque illam artem contemptui habeat. * Acerbior quoque in Lullium ejusque artem Verulamii cenſura eſt, qui *de Augm. Scientiar. lib. 6. cap. 2.* circa finem, vocat *Methodum Impoſturæ*, quæ quibusdam ardelionibus procul dubio acceptiſſima fuerit. *Methodus*, inquit ille, *ſcientiæ alicujus guttulas aſpergit, ut quis ſciolus ſpecie nonnulla eruditionis ad oſtentationem poſſit abuti. Talis typocoſmia nihil aliud fuerit, quam vocabulorum artis cujusque maſſa & acervus ad hoc, ut, qui voces artis habeant in promptu, etiam artes ipſas perdidiciſſe exiſtimentur. Hujus generis collectanea officinam referunt veteramentariam, ubi* 9 *præſegmina multa reperiuntur, ſed nihil, quod alicujus ſit pretii.* * Extat & prolixa in illam artem Berneggeri declamatio, Oratione *de parandæ doctrinæ modis illegitimis*, quæ 10 eſt inter Orationes ejus ſecunda. * Parum quoque honorifice de eo judicat Keckermannus in *Præcognitis Logicis Tractat. 2.* ubi de variis ſuæ & ſuperiorum ætatum Scriptoribus Logices judicat, unde pleraque illa, quæ adverſus eam artem dixerat Berneggerus, αὐτολεξεὶ, quod in viro doctiſſimo miratus ſum, deſcripſit. 11 * Hamelius in *lib. 3. de mente humana cap. 2. §. 3.* idem in illis locis Lullianis vitium agnoſcit, quod in Dialecticis; quod fontes nimis generales præbeant, in quos qui animum intendat, non corpori proſpicere, ex Fabri judicio, ait, ſed 12 abrupta quædam, ut forte ad manum venere, jaculari. * Sorellus in libro *de perfectione hominis tractat. 4.* multa de hac arte, cujus ille ſummam recenſet, ſed ſimul demonſtrare laborat, mancam eam eſſe & mutilam, neque illa, quæ ſibi propo-

proposuit, exhauriri omnia. * Quod si omnium istorum, quæ adversus illam artem dicuntur, summam colligas, ad hæc capita facile reducuntur. 1. Quod omnium scientiarum principia misceantur, quæ ad illam generalitatem non possunt reduci. 2. Quod loci communissimi sint, quorum non sit adæquatus in dicendo usus; cum in qualibet oratione ea rem conficiant, quæ e propioribus argumentis petuntur. 3. Quod ordo non sit accuratus, & in multis ille concinnior dari possit. 13

Primum quidem non nego, fuisse & me inter illos quondam, qui hanc artem contempserunt, ac pro levi & futili commento habuerunt. Verum cum postea non spernendum ejus usum animadverterem, multosque, qui Lullianam artem insectantur, de aliqua arte inventiva generali tamen sollicitos viderem, atque adeo non tam rem ipsam, quam Lullium, contemnere, honestius de illa arte mihi judicandum duxi. Præsertim cum viri magni nominis, ac Philosophiæ etiam Peripateticæ addicti, non solum summe commendarent, sed etiam Commentariis uberrimis illustrarent. * Ac primum quidem non contendam cum aliquo super eo, an non forte in quibusdam emendari illa Lulliana commenta possint, & accuratiore ordine deduci: neque barbarum ejus dicendi genus negabo: non enim in elegantioribus literis illi ultra ætatem suam sapere licuit. Quare & Scioppius libro de stylo historico illum vocat *lutulentum & ineptum Scriptorem, sed tamen portentosi acuminis.* * Sed illa nunc seponenda sunt, neque, ubi de rebus ipsis agitur, attendenda. Ea vero, quæ adversus rem totam afferuntur, minime ejus momenti sunt, ut illius inventi rationes evertant: nam principia scientiarum in unum quasi chaos confundi, inepta querela est; quod fieri oportet, cum tale aliquod ὄργανον generale quæritur. Neque confunduntur illa; sed suis generalibus terminis satis distinguuntur. Atque ita fieri sane debet, si ad praxin descendit Logica, atque suum instrumentum ceteris scientiis applicabit. Non enim instrumentum a sua materia divelli potest. Quare & nuper recentior aliquis Scriptor sub *Logices Practicæ* titulo hanc artem proposuit. * Tota hæc ars versatur in Subjectorum & Prædicatorum connexione. Ut vero subjecta per omnes disciplinas, ita & prædicata per illas vagari debent. Interim tamen suas sibi res salvas habent ceteræ disciplinæ, quæ suis quasi tribubus distinctæ, οἰκεῖα retinent principia. Neque is hujus artis scopus est, quem nonnulli, ac fortasse ipse Lullius, inepte jactat, quasi una illa Encyclopædia omnium sit, illisque rejectis una hæc instar omnium esse possit: præcipuus enim artis hujus usus in dicendo se exerit. * Esto & hoc, inepte in illius artis applicatione versari nonnullos, qui communissimis & forte fortuna oblatis utuntur, quod Hamelius aliique objiciunt, atque ita temerariam aliquam loquacitatem, non veram eloquentiam formari; tamen nec hoc genuinum ejus artis usum tollit. Quemadmodum neque Locorum Dialecticorum usus rejiciendus est, quod illis aliqui non recte uti norint. Ipsa illa Enthymemata Rhetorica Aristotelis, quæ maxime οἰκεῖα sunt, & magno numero ab illo proponuntur, nisi incidant in bene subactum judicium, quod delectum in illis instituere novit, in futilem aliquam loquacitatem cedent. Artifex vero ea, quæ rebus insunt, quæque ὑπάρχοντα causæ sunt, minime 14 15 16 17 18

negligenda sibi & quam plenissime proponenda existimat. Iis nugatoribus, qui ad extemporalem loquacitatem bonis præceptis abutuntur, bonam mentem pre-
19 cor. De cetero non aliter hæc doctrina comparata est, ac multæ aliæ. * Multa sunt, quæ ad artis regulas revocari posse, dubium nullum est: si tamen arti nimis inhæreas, insuavia omnia fient, & nonnunquam inepta. Argutiarum aliqua ars est; sed si secundum illam semper dirigantur, frigidus interdum videberis. Habet aliquid naturæ impetus impervestigabile, quod nescio quomodo ad regulas alligari se non patitur; ipsum tamen, etiamsi non observaveris, ad artis regulas quam optime factum deprehendetur. Sed natura ipsa quasi omni arte superior per exempla & specimina sua arti regulas subministrat. Prolixus est in hoc demonstrando Autor *artis cogitandi part. 3. cap. 17.* qui tamen ea re ad locorum vel Dialecticorum vel Lullianorum inutilitatem probandam abusus est. Etsi enim non semper ad tales locos recurrant Oratores, etsi quidam etiam inepte iis utantur; tamen in illis eloquentiæ perfectio efficit, ut non attendant; hi inscitia
20 sua artis autoritatem non evertunt. * Esto, non cogitare Oratorem de his locis, quemadmodum illi, qui ambulant, non solliciti sunt, quomodo motus in articulis excitetur: est tamen sæpe, ubi locus Oratorem monet, si forte alicubi hæreat, ut in Bibliotheca plures secundum ordinem rerum dispositi Scriptores suggerunt, quæ sine hoc subsidio in mentem non venissent. Sed judicii boni est seligere ex
21 illo acervo, quæ sunt optima. * Sæpe hoc mihi evenit vel carmen vel orationem scribenti, ut dum ὑπάρχοντα ejus animo perpendo, infinita propemodum per omnes κατηγοριῶν & generalium attributorum classes eunti sub manu nascantur, unde paucissima in usus meos excerpo: plerumque tamen sine operosa cogitatione mentisque deductione illa mihi succurrunt, suntque in iis optima, quæ prima, & ingenii prævenientis στοχασμῷ citra notabilem locorum ἀναγωγὴν suggeruntur.
22 * Unde verum deprehendo, quod Cardanus libro *de Inventione* dicebat, inventionem potentia esse infinitam, actu finitam. Nam subsistendum in aliquo præcipuo est, ne infinite mens nostra vagetur, quod interdum statim illa occupat, interdum anxia indagine quærit ac investigat.

23 Typus hujus artis in eo consistit: Primum duos circulos subjectorum ponit Lullius, majorem & minorem. Ille continens & immobilis dicitur domicilium substantiarum, & generalia hæc subjecta ordinat, 1. *Deum.* 2. *Angelum.* 3. *Cœlum.* 4. *Hominem.* 5. *Imaginativum.* 6. *Sensitivum.* 7. *Vegetativum.* 8. *Elementativum.* 9. *Instrumentativum.* Subjectum instrumentativum consideratur vel naturaliter, vel moraliter. Naturaliter consideratum habet in se novem prædicamenta accidentis: unde efficitur alter circulus subjectorum, minor contentus & interdum mobilis, sedes accidentium, in quo 1. *Quantitas.* 2. *Qualitas.* 3. *Relatio.* 4. *Actio.* 5. *Passio.* 6. *Habitus.* 7. *Situs.* 8. *Tempus.* 9. *Locus.* Instrumentum moraliter consideratum, prout conjunctum est vel cum virtute vel cum vitio, novem numerat virtutes totidemque vitia. His terminis πάντα νοητὰ καὶ ὄντα subsunt. Hos subjectorum circulos excipiunt circuli Prædicatorum. Prædicata vero vel sunt absoluta, vel respectiva. Illa sunt

ſunt 1. *Bonitas.* 2. *Magnitudo.* 3. *Duratio.* 4. *Poteſtas.* 5. *Appetitus.* 6. *Virtus.* 7. *Veritas.* 8. *Gloria.* Habet vero hic circulus in pleno triangulum, in quo reſident termini generaliores, *Eſſentia, Unitas, Perfectio.* Illis prædicatis generalibus ſpecialia longo ordine, tam cognata, quam repugnantia ſubſterni poſſunt, quæ leguntur apud Petrum Gregor. *lib.* 3. *Syntax. artis mirabilis,* & Alſtedium, *in clave artis Lullianæ.* Reſpectiva prædicata ſunt, 1. *Differentia.* 2. *Oppoſitio.* 3. *Concordantia.* 4. *Principium.* 5. *Medium.* 6. *Finis.* 7. *Majoritas.* 8. *Minoritas.* 9. *Æqualitas.* Quæ & ipſa ſpeciales terminos continent, quorum non contemnendus in amplificationibus uſus eſt, qua de re ſuo loco. Additur circulus compoſitus ex quæſtionum formis, quarum beneficio ſubjecta prædicatis ſuis copulantur, ut formari ex iis concluſiones poſſint, ſuntque hæ 1. *Utrum,* referens ſe ad Poſſibile. 2. *Quid,* ad Quidditatem. 3. *De quo,* ad materialitatem. 4. *Quare* ad Cauſalitatem. 5. *Quantum* ad Quantitatem. 6. *Quale* ad Qualitatem. 7. *Quando* ad Tempus. 8. *Ubi* ad Localitatem. 9. *Cum quo*, ad inſtrumentum vel modum. * Atque ex his circulis varie per rotas inter ſe converſis omnia illa, quæ vel diſputando vel dicendo quærimus, eruuntur: ut in ipſis illis Autoribus, qui artem Lullianam Commentariis illuſtrarunt, prolixius legi poteſt. Lullius ipſe ſcripſit *Artem brevem & magnam Inventivam, Demonſtrativam, Artem mixtionis principiorum,* librum *de Auditu Cabaliſtico, Arborem ſcientiæ.* 24

Non defuerunt inter Philoſophos, qui artem illam ambabus, quod ajunt, manibus amplexi fuerunt, operoſoſque in eam Commentarios ſcripſerunt, non pauci tamen ut rem anxiæ & obſcuræ diligentiæ damnarunt: e quibus Keckermannus ſupra nobis nominatus fuit, quem diligentiſſime refutavit Alſtedius in *Clave Artis Lullianæ cap.* 4. *Extat & JOH. DE RIEKA Tractatus, in quo reſpondet omnibus, quæ hucuſque objecta ſunt doctrinæ Raimundi. Artis Lullianæ uſum per omnia diſciplinarum genera, Logicam, Rhetoricam, Phyſicam, Mathematicam, Mechanicam, Medicinam, Metaphyſicam, Theologiam, Ethicam, Juriſprudentiam, barbara quidem dictione pro ſui ſeculi genio, ſed magna tamen cura, nec ſpernendo ingenii acumine, oſtendit. * BERNHARDUS DE LAVINHETA, cujus Opera, rejectis illis, quæ ipſi aliena a ſcopo hoc videbantur, Coloniæ Anno 1612. recudi fecit Joh. Henricus Alſtedius. Varie autem a multis & interpolata & illuſtrata ſunt illa Lulliana. * PAULUS SCALICHIUS DE LIKA Comes Hunnorum S. Theol. Doctor, ac poſtea Electoris Brandenburgici primarius Conſiliarius, inter cetera Opera *Epiſtemonis Catholici libros* edidit: ubi libro 12. agit *de revolutione Alphabetaria ſive perfectiſſima ad omne genus ſcientiarum methodo;* hanc quoque Lullianam doctrinam explicare laborat, ſed plus intricare videtur, dum Cabaliſticis ſubtilitatibus miſcet, in terminis etiam reducibilibus eorumque oppoſitis diſcrepare a Lullio aliiſque videtur. * JORDANUS BRUNUS Nolanus, vir ingenioſus, ut ex ejus libro de *Univerſo & Mundis* patet, & meliore fato dignus, aliqua ad hujus artis dilucidationem ſcripſit; quæ inter eſt ejus liber de *progreſſu & lampade venatoria Logicorum* Anno 1587. editus, & alius de *Specierum ſcrutinio & Lampade Combinatoria Lullii Doctoris Eremitæ omniſcii prope-* 25 26 27 28 29

modumque divini, Pragæ 1588. editus: in cujus præfatione promittit, se propediem sub titulo *Lampadis Cabalisticæ* aliquid permagni momenti in lucem producturum, quod vir ille divinus sub inscriptionibus Auditus Cabalistici & Septemplicis arboris
30 occuluerit & obsignarit: quod, an lucem viderit, ignoro. * PETRUS GREGORIUS THOLOSANUS JCtus & Academiæ Pontimussanæ Professor, *Syntaxin artis mirabilis* ad Lullii methodum quidem scripsit, sed de arte ipsa nihil apud illum habe-
31 tur. * CORNELIUS AGRIPPA *Commentarios* uberrimos in eam artem scripsit, ita tamen, ut magis intricare videatur, & in libro *de vanitate scientiarum* eodem cum ce-
32 teris omnibus loco habeat. * JUL. PACIUS, optimus ille Organi Aristotelici editor, libris quatuor artem Lullianam emendavit, qui Valentiæ Anno 1618. in 8. editi
33 sunt. * CLAUDIUS CLEMENS, Burgundus, *Prodromum Scientiarum Artiumque liberalium scripsit, ad Peripateticæ Scholæ & Cabalisticæ doctrinæ* (ut titulus habet) *purissimos fontes revocatum, Venetiis Anno 1651.* editum, qui tamen eo in libro intra Logicæ se terminos tenet. An illum Prodromum alii sint secuti, ignoro. Sed hac ratione tri-
34 carum nullus finis erit, si scholasticæ minutiæ cum Lullianis illis misceantur. * SEBASTIANUS IZQUIERDO *Pharum* quoque *Scientiarum*, vastum librum, edidit, in quo artis hujus campum latissimum ostendit, in quo *de combinatione* aliqua addidit,
35 quæ ingenio non destituuntur. * Ex Hispanis Anno 1613. & 1619. Turiasone in 4to edidit PETRVS HIERONYMVS SANCHEZ DE LIZARACO, Arragonius, Decanus & Canonicus Ecclesiæ Turiasonensis *Methodum generalem & admirabilem, ad omnes scientias facilius & citius addiscendas, in qua Raimundi Lullii ars brevis explicatur, & multis exemplis variisque quæstionibus ad praxin, quod nunquam factum* legitur (sic enim titulus habet) *apertissime reducitur.* Idem, teste Nicolao Antonio, *Artem magnam* similiter *explicatam*, aliosque plus, quam triginta diversarum rerum tractatus, prælo, quod propriis sumptibus domi instruxerat, propediem subjecturus erat, nisi mors
36 editioni curæque intercessisset. * Hispanica lingua de hac arte scripserunt *Augustinus Nunnez Delgadillo, Petrus de Gvevara*, & *Joannes Arce de Herrera* Apologiam pro
37 Raimundo scripsit. * *Jaimus Januarius* superiore seculo *Artem Artium Raimundi, & Franciscus Marzal Artem generalem illustratam, Petrus Cirvelo itidem Artem Raimundi* scripserunt. Raimundi Lullii libri ipsi cum Jordani Bruni, Agrippæ & Valerii de Va-
38 leriis *illustrationibus* junctim editi Argentorati in 8. 1617. * Gallica lingua hanc artem quoque proposuit *Nicolaus de Hautcville* libro, cui titulus: *Art de discourir*, Paris. in 12. Anno 1666. Extat & *Ivonis Capuccini*, Parisiensis, *Digestum Sapientiæ* tomis 3.
39 in folio. * Ab aliis laudatos libros, *Cornelii Gemmæ Cyclognomica* tribus tomis Antv. 1659. edita; *Ægidii Moncurtii* Typum omnium scientiarum in 8. Lugd. 1591. editum; *Bisterfeldii* Phosphorum Catholicum seu Epitomen artis meditandi; *Petri Morestalli* Encyclopædiam ad Artem magnam Lullii, Lugd. in 8. 1646. editam; *Christ. Kriegsmanni* Pantosophiæ sacro-prophanæ, a Raymundo Lullio in artem redactæ, ab ipso elimatæ ac locupletatæ Tabulam, Spiræ in 8. 1671. editam; nec vidi, nec legi.
40 * *Alstedii* Clavem Artis Lullianæ & veræ Logices, Argent. 1610. in 8. editam, jam supra nominavi, qui magnus Lullii hyperaspistes est. Idem quoque *Criticum* scri-

psit

pſit de *Harmonia Philoſophiæ Ariſtotelico Lullianæ & Rameæ*; Herbornæ in 8. 1610. editum. * Saltavit & in hoc theatro ATHANASIVS KIRCHERVS, centum ille doctor artium, *qui artem magnam ſciendi ſeu combinatoriam* ſcripſit, Amſtelodami 1669. in fol. editam. Opere hoc artem illam Lullianam reconcinnare voluit, quæ & inde *Kirchero-Lulliana* dicitur. * Defectus aliquos in illo emendare, noviſque exemplis illuſtrare laborat, multa alia extemporalis eloquentiæ & poëſeos parandæ τεχνήματα venditans; qua de re etiam alii ante illum cogitarunt. Raro enim in via ab aliis non trita ambulat: ſed hæc inepta ſunt, & ad futilem ac inanem pompam commenta, de quibus nos ſuo loco. * Compendium aliquod artis Lullio-Kircherianæ CASPAR KNITTELIVS e Soc. Jeſu propoſuit in libro, cui titulus: *Via Regia ad omnes ſcientias & artes, h. e. Ars Univerſalis ſcientiarum omnium artiumque arcana facilius penetrandi.* Liber Pragæ editus in 8. Anno 1682. & Anno 87. recuſus. Multa in illo libro promittuntur ſingularia arcana. * Primum de arte combinatoria agit, monſtratque, quoties inter ſe numeri, literæ, res, propoſitiones combinari, & ipſarum combinationum combinationes inveniri poſſint: quod ille inventionis artificioſæ in ſcientiis humanis unicum inſtrumentum vocat. Hac arte omnes figuras earumque modos in Logica, omnes primarum qualitatum combinationes in phyſicis inventas ait. Eo beneficio Kircherus *Muſarithmicam ſuam*, qua quilibet Muſicæ imperitus ad componendi notitiam pervenire poſſit; item *Polygraphicam Univerſalem*, qua quis uno tantum idiomate inſtructus cum omnibus totius orbis nationibus literarum commercium inſtituere poſſit; tum *Arcam mathematicam*, qua imperitus ad quævis recondita mathematica reſpondere poſſit; deinde *Artificium linguarum*, *palmari arcula incluſum*, in quo omnes totius mundi linguæ ad unam reducuntur; nec non *Artificium rhetoricum & poëticum*, quo quiſque etiam Oratoriæ & Proſodiæ rudis orationem & Carmina ex tempore ſcribere poſſit, & plurima alia, inveniſſe dicitur. Verum, quod ad linguarum artificium attinet, hujus inventi primus *Beccherus* autor fuit, qui ante Kircherum *Characterographiam Univerſalem* ſcripſit, ac artificium illud poëticum aliquis *Webbius*, Anglus, dudum ante Kircherum expoſuit; de quo nos ſuo loco. * Agit porro de arte Analogica, quæ ſane non ſpernendum uſum habet. Comprehenditur illa vero arte ea intellectus operatio, qua, quod Subjecto convenit uni, per analogiam tribuitur alteri, ac fundamentum omni inventioni argutæ ſubminiſtrat. Izquierdo Translationem vocat. Ejus uſus magnus in artibus ac experimentis inveniendis eſt; quod & Verulamius multis exemplis in *Novo ſuo Organo* & libro *de augmentis ſcientiarum* notavit. * Pro uſu poëtico & oratorio in meditando & argutiis adhiberi commodiſſime præcepta Emanuelis Theſauri poſſunt, ejuſque Index Categoricus. Agit de Hebræorum Cabala, ac Pythagoræorum prædicamentis, quæ ut obſcura ac inutilia rejecit. * Hinc de Categoriarum ſeu Prædicamentorum & Locorum Dialecticorum uſu agit, & ad artem Lullianam procedit, cujus defectus VII. notat 1. quod per unam literam plura ſignificet Lullius

41 42 43 44 45 46 47

(quod ego illum, nec fine ratione, confulto feciffe autumo) 2. quod memoria excellentiffima illa vix teneri poffint. 3. quod impoffibile fit, in hac arte quidpiam præftare, nifi quis jam ante in fcientiis verfatus fit. (Et hoc ego non pro defectu habeo, fed pro neceffario requifito præfuppono, ut ipfe Autor in fequentibus p. 90. præfupponit: ad difputandi enim & dicendi finem illæ artes primario inventæ funt) 4. quod ars Lulliana non demonftret, quot fint combinationes feu conjunctiones poffibiles ex terminis datis; (quod ut fupervacuum ego confulto prætermififfe puto) 5. quod non agat de quaternariis ac de quinariis combinandis. 6. quod non rejiciat combinationes inutiles. 7. quod ftylus Lullii barbarus. * Tandem Artem Lullianam a Kirchero emendatam ut perfectiorem proponit. Illa vero confiftit in eo emendatio, quod nova comminifcatur Alphabeta, aliis literarum formis alioque ordine, quæ mihi res exigua videtur. Deinde terminos enumerat, ad prædicata tam abfoluta quam refpectiva, reducibiles: fed ad certum numerum non reduxit; quod tamen ante ipfum fecit *Petrus Gregorius Tholofanus*, qui fub unaquaque litera & cognata & repugnantia collocavit. Differit porro Knittelius de hujus artis ufu, qui major fit in libris fcribendis, quam in argumentatione fubita invenienda, quæ multam exercitationem requirat; in probandis & oppugnandis quibufcunque propofitionibus quarumcunque fcientiarum. * Subjungit Tabulam Combinatoriam, in qua per artem combinatoriam principia tam abfoluta quam refpectiva Lulliano-Kircheriana ita difponuntur, ut ea, quicquid in humanarum divinarumque rerum fcientia lateat abfconditum, erui poffit. Ejus ufum per definitiones, divifiones, probationes, oppugnationes deducit, variifque exemplis, Theologicis, Juridicis, Medicis, Mathematicis, Chymicis, Metaphyficis, Politicis, Moralibus, Rhetoricis, Poëticis, Mechanicis illuftrat. * Addit ultimo varias praxes & arcana, ut vocat, quomodo de quacunque re propofita ftatim librum concipere & in capita dividere, de quacunque re ex tempore differere, argumentari, librum facile memoria retinere, de quocunque themate orationem formare, orationem mentalem per horam, dies & feptimanas protrahere, rem quamcumque defcribere, per apologos & fabulas proponere, Emblemata & Hieroglyphica invenire, cum Grammaticis primordiis philofophiæ naturalis & moralis myfteria addifcere, ingeniofe ex libris furari, de quacunque re hiftorias expedite fcribere, adverfaria de quacunque re facere, majorem librum expedite in compendium redigere, Locos Communes, tum pro differendo, tum pro memorando, quocunque propofito themate in corpore noftro velut ftigmata circumferre, de quacunque materia confilia dare, omnes argutias ad unam regulam reducere, affumptum thema in infinitum multiplicare, ex falfo rem demonftrare, quidlibet per quidlibet probare, poffimus. * Quædam ex illis arcanis jam tum JANUS CÆCILIUS FREY in *Via ad fcientias, linguas, fermones extemporaneos nova & expeditiffima*, libro Parifiis primo edito, & Jenæ ac Arnftadiæ recufo Anno 1674. docuit, qui & titulum libro Knitteliano commodaffe videtur. Ejus tamen mentionem a Knittelio factam non memini. * Superiore An. 1686. quidam UDALRICUS STAUDIGL, Benedictinus, Romæ edidit *Logicam Practicam*, quam & Nobilium Logicam vocat, feu omnium fcientia-

48 49 50 51 52

ſcientiarum ac artium organum univerſale, cui in multis cum Knittelio convenit: nam & de arte combinatoria & arte Analogica agit, & præterea multa immiſcet, quæ etiam a Knittelio adducuntur. Partes duas hujus ſuæ Logicæ facit, primam Theoreticam, alteram Practicam. In prima de prædicabilibus, prædicamentis, eorumque tabulis & diviſionibus; item de enunciationibus & ſyllogiſmo agit. Parte altera agit 1. de Quæſtionibus, 2. de Methodo, 3. de Terminis Reducibilibus ad ſua prædicamenta, 4. de Dialectica, 5. de arte Analogica, quam explicatius Knittelio proponere videtur: conſiderat enim Analogiam per comparationem Subſtantiæ ad Subſtantiam, Subſtantiæ ad accidens, Accidentis ad Accidens. 6. de arte Combinatoria. In eo tamen differt hic a Knittelio, quod pleraque, quæ Knittelius ad Locos Lullianos, ille ad uſitata illa Prædicamenta deducat, atque ſecundum eorum ordinem praxes ſuas inſtituat: quod feliciter ſane illi ſuccedit, & ſupra nos ex ipſius Ariſtotelis conſilio commendavimus, & ſuo loco pluribus eorum uſum oſtendemus. * Ac poſſunt ſane omnia illa prædicata Lulliana ad prædicamenta reduci, niſi quod in iis prædicamentis, ut in Qualitate, Actione & Relatione, quorum uſus in diſſertando latius patet, ſpecialiores tituli ponantur; qui ſi per ſubdiviſiones generalibus titulis ſuis ſubordinentur, eodem res redit. 53

Artem hanc Lullianam, quatenus ad Rhetoricam refertur, operoſius, etſi obſcuriuſcule perſecutus eſt, ac nova quædam amplificandæ orationis alphabeta invenit, JORDANUS BRUNUS ingenioſo certe neque ſpernendo conatu, cujus non exiguus eſſe uſus poſſit. Prodiit liber hoc titulo: *Artificium perorandi* traditum a Jordano Bruno, Nolano Italo. * Edidit Alſtedius Francofurti Ann. 1612. qui in *Conſilio ſuo de copia rerum & verborum*, quod cum *Sadileti* (Alſtedii) *omnium Facultatum & Studiorum Cenſura* Argentorati Ann. 1664. prodiit; ubi de orationis variatione per Alphabeta Lulliana agit; Schematiſmum quoque Alphabetorum Jordani Bruni cum aliquot exemplis proponit. * Primum ille loca Enthymematum ad certa genera applicata ex Ariſtotele aliisque Rhetoribus, ſed novo quodam modo interpolata, proponit. Parte ſecunda de copia verborum agit, illiusque artificium per ſex Alphabeta tradit. *Primum continet terminos generales* ſub locis 26. diſpoſitos, quorſum omnia propemodum referri poſſunt, quæ dici de re aliqua ſolent. *Secundum eſt Alphabetum Indumentorum*, quæ vocat Autor, quod non ſpectant ad orationis materiam, ſed tantum ad externam formam. *Tertium eſt modorum*, qui ſunt velut colores, quibus indumenta imbui & exornari poſſunt. Atque iſta duo Alphabeta, ſecundum & tertium, combinantur. *Quartum eſt Complicationis*, quod certa quadam tabula combinatoria proponit, quæ notis per longitudinem & latitudinem ductis omnem variandi rationem ob oculos ponit: Alſtedius ſe hanc variationis meſſem ſæpe attonitum adſpicere ait. Subjungit hic duo *Alphabeta Practica*, quorum *primum* ſecundum ſuos locos & titulos contineat formulas oratorias, *alterum* contineat terminos accidentales, ut notas interjectionis, ſubjunctionis, graduationis, relationis, differentiæ, continuationis, quæ ex prædicatis Lullii abſolutis & reſpectivis ſuppleri poſſunt. * Et hæc quidem 54 55 56 57

quidem Rhetorica praxis non est spernenda profecto, ac multum habet usum, & *nova eloquentiæ methodo, Rhetoricam Aristotelicam & Lullianam complectenti, simulque scientiarum generale seminarium aperienti* (ita enim titulus habet) *ab Anonymo Parisiis Ann. 1663. in 12. editæ* præferenda videtur: nam hic tantum præcepta Lulliana recoquuntur leviter mutata, & quasi in συνόψει exhibentur, ipsa vero praxis & applicatio ad artem Rhetoricam omittitur. * Fuit & Gallus aliquis JEAN BELOT, qui in libro, cui titulus: *l'Oeuvre des Oeuvres ou le plus parfaict des Sciences Steganographiques, Paulines, Armedelles & Lullistes*, Lugduni An. 1654. in 8. edito, Dialecticum & Rhetoricum artificium secundum artem Lullianam, alia quadam ratione interpolatam, cum mirificis elogiis proposuit. Ejus beneficio ille orationes, conciones, citius quam pyrum vulpes comest, confici, confici, imo ex tempore haberi posse, gloriatur. * Ceterum argumentorum & enthymematum omnium, quibus ad disserendum uti possumus, fontes & locos felicissime atque uberrime digessit Vir Clariss. VINCENTIUS PLACCIUS in *Excerptis illis Rhetoricarum Accessionum*, integre olim edendarum, una perpetuaque διατυπώσει delineans, quicquid vel e locis Dialecticis ad Oratorem pertinet, vel Loci Communes & proprii Rhetorici Aristotelis, ac denique ipsa illa rerum series ac ingenium illi suggesserunt: ut profecto merito gloriari possit, nihil apud ceteros inventionum fabros, quantum ad argumenta, novi esse, quod non suis illis axiomatibus contineatur: * Et recte sane judicat, cum ait, *ad scientias non tam multitudinem quæstionum aut probationum, quam soliditatem definitionum, accuratiorum divisionum & membrorum singulorum suis essentialibus & propriis attributis insigniendorum subordinationem justam requiri*: *e tanto vero numero inventorum* (ut latitant multa) *utilia seligere summæ difficultatis rem fore, nisi peculiari arte utilia ab inutilibus secernantur.*

58

59

60

61 Sollicitum ea res quoque habuit virum ingeniosissimum & præ ceteris omnibus tam intricato negotio parem GOTHOFREDUM GUILIELMUM LEIBNIZIUM, qui in dissertatione *de arte combinatoria* Lipf. Ann. 1666. in 4to edita, subtilissimas de hac arte observationes instituit. De arte Lulliana judicat p. 33. quod tota ejus methodus potius dirigatur ad artem ex tempore disserendi, quam plenam de re data scientiam consequendi. Defectus multos illic tum in terminorum numero, nominibus, combinationibus, ostendit; quorum medelam frustra a Kirchero speravit. Titulos subjectorum recte ordinatos ait. Laudat Joh. Henrici Bisterfeldi *Phosphorum Catholicum*, supra nobis memoratum; doletque ingeniosi viri *Joh. Hospiniani* Steinani Prof. Organi Basileensis, quem promiserat Libellum *de inveniendi & judicandi facultatibus*, in quo emendationem doctrinæ Topicæ paraverat, locosque recensuerat 180. maximas 2796. insigni rei Logicæ damno interiisse. In arte combinatoria ejusque novis regulis ac præceptis inveniendis multum laborat, usumque complicationum ac transpositionum per universum scientiarum orbem ostendit: nova quoque Artis Meditandi seu Logicæ Inventionis semina spargit. Nam in modis figurisque Syllogismi indagandis, discernendis, miram ille solertiam adhibuit. Inter alia quoque in Beccheri

Poly-

Polygraphias artificio, ſupra nobis memorato, defectus notavit; hocque quondam ab Hiſpano illo, cujus meminit Digbæus *cap.28. n.8. de Nat. Cap.* & Caſpar Schottus in *Technica Curioſa lib.*7. conſilium fuiſſe agitatum ait: qua de re tamen apud Digbæum nihil extat. * Elegans quoque eſt illud Dn. de Breiſſac inventum, quod ex Harsdœrfferi *Supplementis Schwenterianis part. 2. ſect. 10. prop. 25.* recenſet, qui omnia, quæ in re bellica attendere bonus imperator debet, ita complexus eſt, ut novem rotis ex papyro concentricis & ſe invicem circumdantibus, promota quacunque leviter rota, nova quæſtio novaque complexio prodeat. 62

Multa nova, mirabilia, ſtupenda nobis inventa promiſerat QVIRINUS KUHLMANNUS, Juvenis ingenioſus, ſed ἐνθȣσιαζόμενος, & neſcio quo impetu agitatus, mirificus rerum ſuarum præco: quæ e longe accuratiore, quam vel Lulliana, vel Kircheriana, methodo, ac divinitus inſpirata, profluxiſſe venditat: & extant quoque *peculiares* ejus *ad Kircherum de nova illa arte combinatoria Epiſtolæ.* De Lullio tamen magnifice ille ſentit. *Legimus,* inquit, *Lullium & relegimus, Lulliumque in ipſo Lullio, raro in Lulliſtis legimus. Nec mirabamur, tam paucos Lullium vix ac ne vix quidem cepiſſe, multos etiam ſanctiſſimum hominem ſeverioribus obeliſcis pupugiſſe, quia illius lectionem interpretationemque ſine afflatu lumineque divino fuere aggreſſi.* * Ceterum in illis Epiſtolis mirifica jactat, ac in *Prodromo Quinquennii ſui mirabilis* hos librorum titulos enarrat, e quibus ſunt: *Ars magna eloquentiæ ſolutæ & ligatæ,* univerſali methodo ad omnes Europæ populos directa, quæ *capitis* loco Kircherianæ Combinatoriæ poſſet inſervire; in qua innumerabilis & prope infinita verborum copia per luſum ingenii comparatur, ut quilibet de quavis re vel extemporalia carmina poſſit fundere, vel copioſe, ornate, prompte ad ſtuporem usque differere: *Ars magna ſciendi,* in qua methodo plane admiranda omnes ſcientiæ proponuntur, ut aliquis hoc unico ſcripto confiſus de omnibus rebus differere poſſit; quod ſcriptum Artis Lullio-Kircherianæ *pedes* eſſe poſſet, & pro materia habebit Theologiam, Jurisprudentiam, Medicinam, Philoſophiam, Philologiam cum artibus Mechanicis: *Ars magna ſcribendi,* qua via docebitur ſcientias augendi, & methodus facilis librorum, inanium exceſſum, utilium defectum cognoſcendi, illum vitandi, hunc emendandi, tanta perfectione, ut nullus mortalium librum edere poſſet, quem non iſta ars ſcribendi comprehenderet; nec ullus hominum tam inſulſo judicio præditus ſit, qui hac inſtitutione libros doctos, novos, utiles, omni rerum ſcientia plenos, leviſſima opera edere non poſſet: *Ars magna linguas diſcendi,* qua feliciſſima inſtituendi methodus in Tomis duobus docebitur: *Ars magna commentandi,* ſive commentarius, omnibus Criticis palmam gloriæ præripiens; & ad omne genus ſcriptorum Romanorum perfectiſſimus; quod unicum opus tot mille Criticos Philologosque ad unitatem reducet: *Ars magna Critices,* viam accuratam oſtendens de omnibus omnis generis Scriptoribus judicium formandi & firmandi: *Ars magna, ſeu Harmonia Adagiorum* omnium populorum, Ebræorum, Arabum, Græcorum, Latinorum, Anglorum, Italorum, Hiſpanorum, Gallorum, Belgarum, Germanorum &c. univerſali methodo ad gloriam uſum- 63 64

que omnium gentium eruta: *Ars magna Historiæ specialis Hominis*, Status Politici, Ecclesiastici, Oeconomici Regnatoris. Tomus I. debet continere totius vitæ, h. e. ingressi, progressi, egressi Synopsin, arte universali elaboratam, omniumque vitarum & rerum gestarum suarum Scriptores & imagines Cæsarum, Regum, Electorum, Ducum, Principum, Pontificum, Cardinalium, Comitum, Baronum, Nobilium, togata sagataque historia illustrium, omnium populorum Europæorum, antiquorum, neotericorum, mortuorum, viventium, ordine Alphabetico concinnatorum, cum tot specialibus indicibus, quot populi, si indices Ethico-Politico-Chronologicos excipias. In hoc autem Opere omnes Historici ad unitatem reducuntur. Tomus II. possidere debet compendium Eruditorum Europæorum, h. e. omnium Theologorum, JCtorum, Medicorum, Philosophorum, Philologorum, scriptis Græcis, Latinis, Germanicis, Italicis, Gallicis, Hispanicis, Belgicis, Anglicis, Hebraicis, &c, illustrium, antiquorum, neotericorum, orthodoxorum, mortuorum, viventium vitam, accurata brevitate narratam, libros & nominatos & judicatos, ordine etiam Alphabetico. Indices adduntur juxta materias librorum, ut uno quasi oculo unusquisque perspici possit, qua de materia quilibet scripserit. Mirandum etiam hoc est, quod alii magnis Voluminibus descripserunt, hoc unico indice longe perfectius hic absolvitur, & ad unitatem reducuntur Scriptores quales quales. Tomus III. enarrat nomina, inventa, Scriptores Artificum Opificumque, in universa historia scriptisque eruditi orbis notorum, neotericorum, antiquorum, omnium populorum, inventis egregiis ad generis humani salutem clarorum, methodo ante dicta. Promittit porro *Bibliothecam Bibliothecarum*, cui cedent omnes Bibliothecæ terrarum, cum omnes in unico Volumine comprehenduntur. Nam Scriptores Theologici, Juridici, Medici, Philosophici, Philologici omnium linguarum, gentium, populorum ex ingenti sua multitudine ad unitatem deperditam virtute methodi universalis reducuntur, generali dispositione: nec de Opere illo (inquit Autor hic) perficiendo desperassem, tanta judicii acrimonia a Deo instructus, nisi Omnipotens consummatione seculi laborem absumeret. Revocamus enim omne scibile ad corpus suum, singulis scientiis proprium, quod universali artificio tam concinne est conceptum, ut cunctos disciplinæ suæ Scriptores possideat, solis indicibus, nedum ipso opere, scriptoribus optimis præstans. Instruitur simul ex corporibus singularum scientiarum specialibus *corpus universale*, iterumque ex istis *corpus corporum Universalissimum.* Addit ad hujus libri commendationem: *Nullus nostratium esset tantæ lectionis Philologus, Philosophus, Medicus, JCtus, Theologus, qui denegare auderet, quod innumera in hoc Corpore Corporum sibi ignorata non legisset; nec aliquod legisset antea, cujus copia hic deesset. Et quanquam Corpus Corporum omnium eruditorum diligentiam provocaret, tantæ tamen facilitatis esset, ut adolescentis judicii industriæque mediocris captus illud capit.* 65 * In Epistola I. ad Kircherum sub manu se habere dicit *Corpus Juris Civilis Romani*, cui restituet Pandectarum methodum, per tot secula deperditam, artificiosam, subtilem, simplicem, leges maxime illustrantem, & infinitas rixas exortas finientem. 66 * In Epistola altera ad Kircherum ejus artem com-

combinatoriam imperfectionis arguit: *Si oretenus tecum agere possem de arte tua Combinatoria, ad oculum ostenderem, quæ tu nondum credis, in ea Lullianæ doctrinæ contraria, imperfecta, nimis operosa, simulque tui amore paucis innuerem methodum facilem simplicemque, in qua si Combinatorium tuum volumen scripsisses, opera longe minore & artem disputatoriam, quam te præcipue intendisse perspicio, generalissime absolvisses, & alienæ industriæ mille volumina disputatoria ejusdem magnitudinis ex tua digesta materia elaboranda reliquisses, inventoris laude in millenis his operibus te manente. Nam cum arte magna universali ita comparatum est, ut cum numeris. Sicuti enim ab unitate omnis numerus profluit, ipsaque omnium finis iterum existit; sic ab arte methodica centrali omnes ceteræ artes pendent, & iterum in matrem suam se filiæ resolvunt.* * De Arca Artium Kircheriana non ineptum fert judicium: *Video, te cistam confecisse, in varia receptacula distinctam, in qua omnium scientiarum rationes universales & demonstrativæ ad respondendum exhibentur. Verissimum est, puerum, impuberem, idiotamque cistæ tuæ assuetum, posse ex ista ad tot quæstiones respondere, ad quot responsiones suggeruntur. Hæc inventio prorsus ejusdem est notæ, cujus illa, qua Gallus quidam Parisiis Arithmeticam in una rota 37. circulis constante docuit, & Germanus quidam ad 6441. quæstiones de distantia urbium inter se, una tabula juxta modum Pythagoreum respondit. Fateris enim ipse, hanc tuam methodum eodem modo, quo Polygraphia & Musurgia tua, constare, in quibus eandem inventionem deprehendo. Sed lusus est ingeniosus, Ingeniose Kirchere, non methodus, prima fronte aliquid promittens, in recessu nihil solvens. Sine cista enim puer nihil potest respondere, & in cista nihil præter verba intelligit; tot profert, quot audit, sine intellectu, ad instar psittaci; & de illo jure dicitur, quod Lacon de Philomela: Sunt verba, prætereaque nihil. Datur autem methodus tam facilis, tam simplex, tam expedita, cujus ope pueri, impuberes, idiotæ via facillima in eruditos evadunt, h. e. in scientes, nunquam autem ingenio destituti in prudentes & sapientes.* * Multa passim *de Rotis* suis *Combinatoriis* jactat, quibus ordinatis unus homo millies mille, imo millies millies mille scribas vincat, qui tamen primarius rotarum scopus non est, sed grandior longe restat: nempe notitia providentiæ æternæ, orbisque terrarum motus. * De Arcano Steganographico Kircheri & Beccheri ita judicat: *Omnes suo voto exciderunt, linguarum harmoniam naturalem minime attendentes, maximamque confusionem in linguas introducentes. Scias, vir sagacissime, linguæ universali omne Alphabetum linguarum ex asse contrariari, ejusdemque farinæ esse proverbiales linguarumque propriissimas formulas. His de causis omnes Steganographi, Alphabeti ordinem servantes, proverbialesque dictiones novo artificio superare nescientes, littus arant, universali simplicique harmonia amissa.* * Hanc artificialem linguam, naturalem, universalem in *Lexico Universali Harmonico & Corpore Adagiorum Harmonico* se traditurum promittit. * In Rhetoricis inaudita nobis narrat: *Non pauca artificia Rhetorica deprehendi, a quibus tanta rerum copia dicens impletur, ut singulis diebus ex tempore Orationem realem, singulis diebus Solis propriam habere, & per aliquot mille annos, imo in infinitum sic posset*

67 68 69 70 71

 continua-

continuare. Artificium Poëticum Kircherianum, quod ille artificio Latinitatis Trithemiano ſuppar exiſtimat, ego jam ſupra ab Anglo Webbio propoſitum demon-
72 ſtravi, recte contemnit: nam *in nullis ſe ſpeciem, in omnibus rem quærere* ait. * De Rhetorica ſua variatione in Prodromo ait: *O Tulli, Tulli: nullus Roſcius geſtibus ſuis tecum certare auſus fuiſſet, ſi hanc varietatem ſermonis calluiſſes: non auſus fuiſſet, ſi modo unicum noſtrum Pinacem Naturalem ſeu Phyſicum tentaſſes.* Unde patet, eadem ſcilicet via, fortaſſe tamen accuratiori, qua Emanuel Theſaurus, eum uſum eſſe, indice ſcil. Categorico. De hac ſua arte amplius ait: *Artem magnam noſtram dicendi ſeu combinatoriam auſpicamur, qua ad Eloquentiæ cognitionem brevi adquirendam methodus oſtenditur; quod uti inventum novum eſt, ita quoque ejus ſubſidio inſtructus quilibet, de quavis re propoſita, infinitis pene verborum combinationibus diſſerere poterit. Kircheri Ars magna ſciendi eſt Ars Artium; noſtra Ars magna Dicendi Porta illius eſt. Quod viatori eſt Herma, ſcribæ calamus, Geometræ circulus, infanti ſerperaſtra; id toti Encyclopædiæ Polypædiæque circulo verborum Combinatio ſive Ars noſtra Dicendi. Video illam (niſi fallor) cum Veſpaſiano exclamare: ego Nilus ſum,*
73 *haurite.* * Promittit Artem Apophthemagicam, *in qua methodus quædam mirabilis ex Apophthegmatibus Imperatorum, Regum, Electorum, Principum, Comitum, Nobilium, & omnis generis ordinum Eruditorum eruenda, cujus ope homo Germanicæ*
74 *linguæ ſolum peritus, de omni ſcibili copioſe poſſit diſſerere:* * Artem Tragicam, *quæ XII. Tragœdias contineat, præcipuam Romanorum, Græcorum, Germanorum, Gallorum, Italorum, Anglorum, imo Ebræorum &c. antiquitatem Ethicam Politicamque Aulicopracticam concludens; Græcos, Latinos, Belgicos, Italicos Gallicosque Poëtas Tragicos Germanorum lingua exprimens: in qua ſimul Tragica artificia, é centro Tragœdiæ in-*
75 *venta, nunquam viſa monſtrentur.* * Artem Comicam, *quæ XII. Comœdias poſſideat, omnium gentium amœnitates, virtutes, deliciasque docens, quæ Comœdiam veram Ger-*
76 *manicam admiranda methodo prima erit monſtratura.* * Artem magnam Poëticam, Verſificatoriam, Rhythmicam, *in qua porta ad Germanicam triplicem Poëſin aperienda, multa millia carminum genera docenda, epitheta plusquam 100000. Poëtica, virtute inventorum novorum Artis alphabetorum eruenda; verbo: in paucis quibusdam tabellis methodus demonſtranda tantæ perfectitudinis, ut Teutonica lingua cum omnibus aliis non de copia ſolum, ſed de ipſo principatu elaborationis poſſit contendere*
77 *facillime.* * Prætereo clavem ejus Æternitatis, Æviternitatis, Temporis, Tractatum de Homine Microcoſmo, de Homine Deo, Homine Diabolo, Reſurrectione e Natura demonſtrata; Tractatum de illuſtribus ſeculi hujus Centumviris, Artem magnam Antiquitatis, omnes antiquitates omnium urbium, gentium, populorum univerſali methodo continentem: Tacitum Politicum, Theoretico-Practicum, nova, ſtupenda, inaudita methodo deſcriptum, cujus Tomus prior monita, poſterior exempla
78 contineat. * An crediderit aliquis, unum hominem & quidem juvenem tot laboribus parem, ſi cetera omnia ſibi ſatis conſtarent? Hactenus præter titulos illos nil videmus, qui ingenium quidem oſtendunt; ſed an eventus promiſſis reſpondere

potuerit,

potuerit, ambigo. Multa ſunt illic, quæ etiam aliis in mentem venerunt, ac humano etiam ingenio ſibi relicto præſtari poſſunt, quæ tamen ille quaſi divinitus inſpirata venditat. In arte illa Combinatoria & artificio Rhetorico an aliorum labores ſuperarit, vix dixerim. Eosdem tamen fontes adire debuit, ac verum eſt de illis infinitis variationibus, plurimas illarum inanes eſſe, ac ad temerariam loquacitatem potius, quam ad veram eloquentiam ducere, niſi quis optimo conſilio & judicio moderetur, quod nullis comprehendi tabulis, etiam accuratiſſimis, & ἐκ Διὸς δέλτων excerptis poteſt; ſed ſuo quodam arcano ductu optima quæque & aptiſſima præcipit, ac argumento ſuo applicat. Quamcunque denique in partem verſes omnem illam artem Lullianam & Combinatoriam, nihil eſt, niſi Logices quædam propago, qua continetur ars differendi, ſeu inquirendi ac reſpondendi de rebus omnibus, quæ & Gaſſendi ſententia eſt in libro de *Logicæ Origine & varietate cap. 8.* ubi omnem illam doctrinam Lullianam per compendium proponit, ac nihil in illa agnoſcit, quod non etiam Logicæ tribui poſſit. * Verum cum uſus ille ſit multo maximus, & ad inventionem & verborum & rerum hodegetæ inſtar eſſe poſſit, non diſſuaſerim, ut familiares ſibi terminos Lullianos quis reddat: non ut operoſas ſecundum illam ſeriem diſſertationes data opera inſtituat, ſed ut in memoriam ſibi revocet, ſi qua non ſtatim occurrant: quemadmodum in Bucelleni *officina Epithetorum,* vocabulorum ſylva, ſub pedibus Poëticis ordinata, non commodas tantum voces, ſed & novas interdum per tacitam mentis combinationem meditationes ſuppeditat. * Ex iisdem Analogiæ & artis Combinatoriæ fontibus procedit illud *Fr. Pomey* artificium in *Candidato ſuo Rhetorices,* quo ex forte fortuna objectis ac ſubſtantivis & adjectivis, laudem, vituperium ſignificantibus, & medio modo ſe habentibus, argumenta educit. 79 80

Hoc quoque monitum non ſpernendum eſt ALEXANDRI FICHETI, qui in *arcana Studiorum methodo* cap. 5. hæc habet: *Utere etiam Lulliano ſecreto; omnia de omnibus dicito, communem locum habeto, quem mutato nomine omnibus ut cothurnum tragicum aptes. Naturæ & Artis & Politicæ partes omnes ut ſpeculum habe præ oculis, & materiæ, de qua differendum eſt, adſcribe illa omnia. Ita fiet, ut locupletiſſima redundet oratio. Ita Oratores Græci in Panegyricis Deiparæ, crucis, jejunii & rerum aliarum elogia, definitiones conglobatas coacervant, cœlum, ſolem, lunam, aſtra, Paradiſum, ignem, aërem, pluviam, manna, fontem, mare, terram, gemmam, aurum, arborem, phœnicem, Reginam, aulam, thronum, ſceptrum, coronam, ducem, vexillum, aciem caſtrorum, arma, victoriam, theſaurum &c. vocitantes: percurrunt ætates, puerorum, virorum, ſenum; ſtatus Regum, Sacerdotum, militum &c. provincias enumerant. Ita Juſtitiam in cœlo, in terris, & ubique rimabatur orator Auſpicalibus curiæ feriis. Ita Piſeus in ſuis concionibus aliquid ex ſingulis diſciplinis & linguis in prata ſua ut rivos aquarum & ſalientes derivat. De qualibet virtute dicere licebit ea omnia, quæ ſupra dicta ſunt, eſſe fontem bonorum, Reginam rerum, Solem orbis terrarum, virorum robur, ornamentum matronarum. De Rege dices eadem, Deum, Dei Vicarium in terris, baſim & columnam ſtatus, caput, oculos & cor imperii &c. Sic enim etiam percurruntur* 81

partes humani corporis & templorum, aræ, sacra, victimæ, &c. Varietate tamen erit utendum ut larva, ne ars pateat oculis: loci interni & externi, argumenta, refutationes, motus adhibendi erunt, & figuræ; eaque industria magnum dicturis viæ compendium erit complanatum: Cyprianus & Tertullianus oratione de patientia locos omnes percurrunt oratorios, efformantque in animis dicendi modum optimum. Præter has serva tibi arcanam artem, quam nulli pandas æmulo: vendita & extolle more mysteriorum merces tuas; eas tamen ne vende, sed absconde & secretum prodere noli. Hæc Fichetus, qui Oratori, præsertim sacro, non malum hic consilium suppeditat. * Incredibile enim est, quanta incidere meditationum ac rerum varietas possit, si quis in Themate sacro & verbis Textus præcipue metaphoricis per artem illam analogicam procedat, quod felicissime sæpe a nobis tentatum est. Illud vero in his artibus quis dictum sibi velit, nullum earum usum fore, nisi sufficienti disciplinarum notitia instructus quis prius fuerit, & prompta Latinæ linguæ facultate; quod & Alstedius in clave sua monuit his verbis: *nil emolumenti ad te redibit ex hac arte, nisi jam ante sis paulo versatus in studio linguæ Latinæ. Verba ex Lullio non addisces, sed modum disserendi. Diligenter igitur excole linguam Latinam, ut eleganti paraphrasi & periphrasi possis tegere barbariem terminorum Lullianorum.*

CAP. VI.

DE MEMORIÆ SUBSIDIIS.

§. 1. *Memoriæ in omni vitæ genere usus eximius.* 2. *Illa vel est naturalis vel artificialis.* 3. *Memoriæ singularis exempla in Mazonio, puero Cantabrigiensi.* 4. *Phantasia admirabilis in puero Italo.* 5. *Ut & in infante 6. annorum.* 6. *Memoriæ artificialis primi natales à Græcis arcessendi sunt.* 7. *An Cicero illa usus fuerit.* 8. *Talis memoriæ exempla memorabilia recensentur.* 9. *Insigne ejus exemplum refertur in puero Corsico.* 10. *Id quod ad Dæmonis suggestionem refert Voëtius.* 11. *Mnemonica Artis Lullianæ propago.* 12. *Jordani Bruni in hac arte libri obscuri & ænigmatici.* 13. *De libro, clavis magna dicto, judicium.* 14. *Obscuritas principiorum artis hujus,* 15. *E libris Jordani Bruni monstratur, maximè e tractatu de arte memoriæ.* 17. *Hujus partis primæ exemplum.* 18. 19. *Pars secunda recensetur. it.* 20. *pars tertia. it.* 21. *recensetur liber ejus de compositione imaginum, ubi novis tricis omnia permiscentur.* 22. *Joannes Belot.* 23. *Ars hæc olim non nisi vivis præceptoribus tradita, ut tanto magis celaretur.* 24. *Rosselii liber.* 25. *sqq. Julii Camilli theatrum,* 26. 30. *Sturmii,* 27. 32. *Marafioti de eo judicia.* 28. *Summis laudibus effert illud theatrum Riccius.* 29. *quod contrà Lilius Gyraldus aspernatur.* 31. *multa cura in theatro struendo adhibita, nec tamen perfici potuit.* 33. *Petri Ravennatis, Rombergii, Ludovici Dulcis, Laurentii Gulielmi, Matheoli Perusini, Monlei, Bavelini, Alberti, Meyssoneri, Menzingeri libri.* 34. *Alstedii hac de arte scripta.* 35. *de Azevedo, Gesvaldi libri.* 36. *Hujus Cornucopiæ.*

copiæ. 37. *Pegelii artificium.* 38. *Schenckelii ars Mnemonica.* 39. *à Ravellino,* 40. *Curiot interpolata.* 41. *Joannis Austriaci, Marafioti, Spangenbergii,* 42. *Autoris Anonymi,* 43. *Adamii Bruxii libri.* 44. *In quo consistat ars Mnemonica.* 45. *Variæ variorum methodi recensentur.* 46. *Schenckelii novem lectiones hujus artis.* 47. 49. *In Philosophicis disciplinis rarior ejus usus.* 48. *Winckelmanni Logica Mnemonica improbatur.* 50. *Königii Mnemonica Geographica per aleæ lusum rejicitur.* 51. *In iis, quæ ad phantasiam potius, quam ad judicium pertinent, ars hæc etiam in disciplinis Philosophicis adhibetur.* 52. *In Codicis sacri,* 55. 56. *librorum juris,* 57. *Medicina.* 58. 59. *historia & in ipsa universali historia Mnemonices usus.* 53. 55. 60. *Joh. Bunonis,* 54. 60. *Winckelmanni,* 56. *ac aliorum in hoc genere labores.* 60. *Dieterici* 61. *& Heinlii Specimina Historico-Mnemonica.* 62. *Usus in linguis addiscendis contra Beccherum adstruitur.* 63. *Henrici Schævii imagines pro Hebræa & Græca lingua.* 64. *Ejusdem vocabularium mnemonicum in lingua Latina.* 65. *Schickhardi & Wasmuthi Lexica Mnemonica pro Hebræa lingua.* 66. *Idem in aliis linguis fieri potest.* 67. *Rogeri Baconi triduana in linguis informatio.* 68. *De qua plura refert & judicat Anton. Wood.* 69. *Usus in orationibus recitandis.* 70. *Mnemonica non solum per imagines, sed & alia artificia expediri potest.* 71. *Expeditissime fit numerorum per verba & literas.* 72. *quod per exempla monstratur.* 73. *Qua inventione se jactat Winckelmann.* 74. *Varia artificia in Orationibus extemporalibus.* 75. *Quorum ratio exponitur à Jan. Cæcil. Frey.* 76. *Aliud subsidium in casu necessitatis refertur.* 77. *Mnemonica Notaria Marcelli in Chronologicis,* 78. 80. *ejusque opera inedita.* 79. *Uppendorffii Schematismus Geographicus.* 81. *Ars notaria quid sit.* 82. *Tironis liber de signis.* 83. *Ars signorum & Character universalis Dalgarni,* 81. *Caramuelis.* 84. *Frischii,* 85. *Beccheri & Kircheri.* 86. *Wilkinsii.* 87. *Ars Tachygraphica.* 88. *Chartiludia Mnemonica.* 89. *De iis judicia Berneggeri.* 90. *Autoris.* 91. *Sorelli.* 92. *Caramuelis informatio compendiaria in linguis,* 93. 95. *& ars Mnemonica.* 94. *Berneggeri de tali informatione judicium.* 96. *Moderatus Mnemonices usus laudatur.* 97. *Memoria naturalis exercitatione crebra acuitur.* 98. *Sinistra quorundam de hac arte judicia.* 99. *De Berneggeri orationibus judicium.*

Memoriæ quanta in disciplinarum apprehensione vis sit, quantus in omni vitæ genere usus, nemo ignorat: illa enim promiconda omnis scientiæ est, ac nisi illa bene constituta sit, materiamque judicio subministret, quam subigat, dispenset, ordinet, sterilia omnia erunt & inania, cæteræque animi dotes claudicabunt. Qui civilibus ac divinis studiis, qui etiam naturalibus animum applicuere, memoria opus habent, ut totum illud disciplinarum vastissimarum latifundium animo comprehendant. * Illa vero duplex est, *naturalis* alia, alia *artificialis.* Quibusdam naturæ beneficio ea ad miraculum & stuporem promptissima obtigit: cujus exempla multa, tam vetusta quam recentiora, a multis sunt notata. * E recentioribus [1] [2] [3]

ribus memoratu digniſſimum exemplum Mazonii eſt, cujus laudes in Latinii *Epiſtolis part. 2.* a Camillo Palæotto exaggerantur: quanquam dubitat, utrum per naturam, an per artem, talis illi memoria obtigerit. *Quis eſt*, ſcribit ille in Epiſtola ad Latinium, *qui vel Etruſci poëtæ Dantis vel Eurentis, quem vocant, Orlandi non pagellas modo, ſed libros integros, memoriter repetentem audiat, non ſummopere admiretur, illique primas ea in re non tribuat? idem is quoque facit in Virgilio, idem in Lucretio, idem aliis in graviſſimis Latinis ſcriptoribus atque Poëtis, quorum nomen fere nunquam audivi. Ubinam igitur quæſo ſunt, qui hæc audeant, aut ab aliis audiant?* 4 * Ejusdem rei teſtis eſt Erythræus Pinacoth. I. n. 38. *Ad omnia*, inquit ille, *quæ ponerentur in percontando, homo abundanti doctrina copioſe reſpondebat ex tempore, Gorgiæ Leontini more, non eadem elatione animi, qua ille; qui princeps ex omnibus, ut traditur, auſus eſt in conventu poſcere, qua de re quisque vellet audire, ſed ingenio ſtudioque majore. Nullam enim rem defendit, quam non probarit; nullam oppugnavit, quam non everterit. Neque id incredibile videri debet in eo, cui nihil uspiam conſignatum eſt literis, quod non legiſſet; nihil legiſſet, quod comprehenſum memoria non contineret, unde tanquam ex promptuario aliquo, cum eſſet opus, ſingula proferret, & ſuo quæque loco collocaret. Quamobrem fiebat, ut in diſputationibus, cum autoritatibus decertandum eſſet, integras ex ſanctorum Patrum, Platonis, Ariſtotelis, aliorumque doctorum hominum libris, paginas ita memoriter referret, ut ne unam quidam ſyllabam peccaret.* Videmus in pueris interdum ſtupendæ memoriæ quaſi præludia, ut in illo quadrimo Cantabrigienſi puero, de quo Arnoldus ad Richterum in Epiſtolis Richterianis pag. 496. ſcribit: *Cantabrigiæ in Collegio Reginæ quadrimum & vidi & audivi puerum, lotricis paupërculæ filium, qui confabulantium cum eo ſtudioſorum opera centena aliquot vocabula Græca & caſuum formationes prompta voce & alacri recitabat, breviores quasdam locutiones facile conſtruebat.* 5 * Simile exemplum in infante prodigioſæ phantaſiæ narrat *Monconiſius in Itinerario Italiæ* pag. 482. Sex ille annos natus, qui nec legere nec ſcribere noverat, difficillimas Arithmeticæ artis regulas reſolvere, etiam radicem quadratam & cubicam in ipſo, quo illi proponebantur, momento extrahere poterat. Quod adeo prodigioſum a multis habitum fuit, ut in ſpiritus familiaris ſuſpicionem nonnullis venerit.

6 Memoriæ naturali juvandæ artificialis inventa eſt, ac, quantum conſtat, a Græcis primi ejus artis natales arceſſendi ſunt. Simonides, Hippias, Metrodus, Theodeſtes, eam excoluere, ejusque veſtigia apud Tullium quoque videmus, qua ille feliciſſime in Orationibus habendis uſus eſt. 7 * Prolixe de arte ea *lib. 3. ad Herenn. & lib. 2. de Orat.* agitur; meminitque aliorum fide Jacobus Lectius, JCtus cultiſſimus, in Oratione *de Memoria*, quæ eſt inter ejus Orationes uno volumine editas octava, extare apud Florentinos Ciceronis Opus, *de memoria artificiali* inſcriptum, quod ipſi tamen fabuloſum videtur. Exempla eorum, qui beneficio hujus artis prodigioſa memoriæ ſpecimina exhibuerint, a teſtibus fide dignis narrantur. 8 * *Carneades* omnia, quæ legit, volumina, memoriter recitare potuit. Idem in verſibus, quos ſemel audivit,

audivit, fecit *Theodectes.* *Julius Cæsar* legere, audire, quaternas de rebus maximis epistolas dictare, quintam ipse scribere, ac si calamum poneret, septenas pariter dictitare solitus fuit. *Seneca* 2000. nomina semel audita e memoria reddere potuit. D. Augustinus *de Anima & ejus Orig. lib.* 4. *cap.* 7. insignem refert de quodam suo amico *Simplicio* historiam, qui quoscunque Virgilii versus interrogatus recitare potuit, ac integras Ciceronis Orationes. Amicus quidam Francisci Petrarchæ omnium, quæ legit & audivit, ita memor fuit, ut tempus & locum, quo illa legerit, vel audiverit, post multos annos significare potuerit. *Joannes Picus Mirandula* audita semel a recitante carmina & directo & retrogrado ordine recitare potuit. Bernardus Lavinheta refert, se quendam JCtum docuisse hanc artem, qua una nocte omnes rubricas decretalium memoriæ mandaverit. * Id vero omnem fidem superat, quod de juvene quodam Corsico refert testis fide dignissimus & πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων Muretus *Variar. Lection. lib.* 3. *cap.* 1. cui cum magnam vocabulorum copiam, significantium, nihil significantium, barbarorum, non cohærentium, Muretus proposuisset, ut ille dictando, puer, qui illa excipiebat, scribendo fessi essent, juvenis vero unus alacer ac recens assidue plura, & vel 36000. posceret; ὁ δαιμόνιος ἐκεῖνος (hoc elogio illum ornat Muretus) fixo in terram vultu plane omnia eodem ordine, nusquam prope insistens, nusquam hæsitans, auditoribus stupentibus, reddidit: deinde ab ultimo incipiens sursum versus pervenit ad primum; rursus ita ut primum, tertium, quintum, ac sic deinceps omnia diceret, & quo quisque voluerat ordine, sine ullo errore omnia referret; atque hæc ita animo hæserunt, ut vel post annum ea recitare potuerit. Eam artem Franciscus Molinus Patricius Venetus ab eo didicit, qui intra sex septem dies nomina amplius quinquaginta sine ulla difficultate, aut eodem, aut quocunque alio libuisset, ordine recitavit. Addit Muretus: *hæc ego vix auderem literis prodere, mendacii suspicionem verens, nisi res adhuc esset recens, & Nicolaum Lippomannum, Petri Alexandri filium, Lazarum Mocenicum, Francisci filium, Georgium Contarenum, Laurentii filium, Patricios Venetos optimos & nobilissimos adolescentes, aliosque præterea innumerabiles ejus rei testes haberem: a quibus, si mentirer, vanitatem meam coargui nollem.* * Voëtio plane non adstipulor, qui hæc ad Dæmonis suggestionem refert. 9 10

Quandoquidem ergo tot testibus & speciminibus ars illa nitatur, minime illa spernenda videtur, quicquid etiam alii, qui eam non intelligunt, judicent. * Habetur illa artis Lullianæ quasi propago quædam, atque iisdem superstructa principiis creditur. Nam cum ordinem rerum præsupponat memoria, ars vero Lulliana de rebus omnibus ad certos ordines & classes redigendis sollicita sit, ea quasi per se ex iis consequi videtur, nisi quod alius applicandi modus forte adhibetur. Ipse Lullius expressis verbis hoc innuit, suntque qui vel puerum septennem ea methodo per omnia scientiarum adyta se circumducturum cum felicissimo successu promittunt, & quædam ejus rei laudari exempla solent: verum tantis nebulis omnem illam artem, quatenus ex Lullio deducitur, involvunt ejus magistri, ut nec Oedi- 11

12 pus ipse conjectando assequi possit. * JORDANUS BRUNUS, summi ac profundi ingenii Vir, peculiaribus libris multa de hac arte promittit. Edidit enim libros tres Francofurti An. 1591. in 8. *de Imaginum, Signorum, & Idearum compositione, ad omnia inventionum, dispositionum & memoriæ genera;* & Parisiis An. 1582. librum *de Umbris Idearum,* implicantibus artem quærendi, inveniendi, judicandi, ordinandi & applicandi ad internam scripturam, & non vulgares per memoriam operationes ex-
13 plicatis. * Refert vero in illis se ad alium librum, *Clavem* quam vocat *magnam,* qua omnis inveniendi ratio contineatur; quæ an edita sit, ignoro. Sed forte & illa Clavis, si edita est, alia clave indigere videbitur; nam ita de ea ipse Jordanus ait: *qui ex Clavi magna poterit elicere, eliciat: non enim omnibus dabitur adire hanc Corinthum.* Ille vero se hanc artem ad summum perduxisse gradum venditat; *nobis,* inquit, *ita successisse præsuminus, ut quicquid ab antiquioribus hac de re fuit consideratum, præceptum & ordinatum (quatenus per eorum scripta, quæ ad nostras devenere manus, extat explicatum) non sit conveniens pars inventionis nostræ, quæ est inventio supra modum prægnans, cui appropriatus est liber Clavis magnæ.* Rationem addit: *nobis cum datum est illam invenisse & perfecisse, nec locis materialibus (verificatis seu per sensus exteriores) ultra non indiguimus, nec ordini locorum memorandorum ordinem adstrinximus; sed puro phantasiæ architecto innixi, ordini rerum memorandarum locorum ordinem adligavimus.* Idem in arte memoriæ, libro de Umbris addita, pag. 10. *Committe communia communibus: minus communia minus communibus; propria propriis; proprioribus atque propriissimis propriora atque propriissima. Hic habes considerandi locum, quo non modo ab omni oblivionis formidine exemptus fias; verum quoque ad perfectiores effigiandi & inscribendi usus, item in ordinando & methodum methodorum inveniendo promptior atque securior efficiaris. Et habes istud modo suo in radicibus primis Clavis magnæ.* Idem pag. 33. ibid. de Clave sua: *Modorum quoque, quibus termini adjiciuntur, plurimi & innumeri tibi occurrere poterunt, dummodo fueris in agitatione Clavis magnæ peritus: illa quippe fons est omnium inventionum.*

14 Quod ad principia attinet, ea obscurissimis quibusdam notionibus ita involvuntur, ut meris in tenebris versari videatur, qui in illis methodi lucem quærit: pleraque enim allegorica, ac typici termini sunt, unde per longinquam hariolationem mens autoris indagari debet, cum tamen nexus in illis nullus deprehendi possit ob defectum eorum, quæ viam apprehensioni & combinationi sternant, ordinem turbatum, & occultatas convenientiæ rationes. Quare in libro de Compos. Imaginum 2. c. 20. ita de se ait: *Nos quamvis non ita scribamus, ut ab omnibus & per omnia intelligi velimus, vel possimus etiam, nullus tamen est, cui (si attenta fide & fideli aderit attentione) juxta sufficientiam cujuscunque, in qua versatus est, disciplinæ plurimum juvare*
15 *& aliqua placere forte non possimus.* * Triplex ille *Ens* constituit, *Metaphysicum, Physicum, Logicum.* In divinis seu metaphysicis est Idea; in naturalibus forma sive vestigium Idearum; in postnaturalibus ratio, quæ in primam atque secundam intentionem distinguitur, quam ille Idearum umbram appellat. In his umbris triginta intentiones quærit libro de Umbris Idearum, ac rotam constituit 30. elementis & signis

ſignis in circumferentia notatam, cujus centrum eſt terra, umbram conicam ſpargens. Hinc progreditur ad triginta Idearum conceptus, primo ſimpliciter, ſecundo cum intentionibus umbrarum complexe concipiendis. Illis ſubjungit rotam idealium intentionum, iisdem elementis ac ſignis notatam, cujus centrum eſt ſol. Pauciſſima verba addit de complexione, quæ fit concurſu primæ rotæ cum ſecunda. *Oportebit,* ait, *volentem per ſe ipſum artem generalem ad habitus intellectus, voluntatis & memoriæ captare (licet eam in præſentiarum ad memoriæ perceptionem contrahamus) primo callere elementarium primum cum ſuis ſignificationibus: ſecundo ſecundum: tertio ſecundum deducere per primum. Prima duo nos præſtitimus: tertium ipſius induſtriæ committimus.* * Illis ſubnectit Artem memoriæ, qua applicatio & intentionis univerſalis contractio contineatur. * Verum illa axiomatibus proponitur adeo obſcuris, ut ænigmata omnia eſſe videantur. Parte I. Axiomate XII. allegat librum Clavis magnæ, in quo habeantur duodecim Indumentorum ſubjecta; Species, Formæ, Simulacra, Imagines, Spectra, Exemplaria, Indicia, Signa, Notæ, Characteres & Sigilla; ſed duodecimum omittit: in quibus omnibus parum ego diſcriminis deprehendo. * Parte II., agit de ſubjectis; ubi primum ſubjectum ex principiis Clavis magnæ conſtituit phantaſticum chaos, quod ſe habere videatur tanquam nubes ab externis impulſa ventis, quæ pro impulſuum differentiis atque rationibus, infinitas omnesque ſubire valeat ſpecierum figuras; ita tamen, ut immaterialia ſubjecta non admittantur, de quibus ſe in *arte artium & facultate facultatum* acturum promittit. Agit porro de varietate ſubjectorum, eorum extenſione, diſtantia (conſtipatio enim & confuſio fugienda, ut in omni ſcriptura & ſignatura non literæ ſuper literas, non ſigilla ſuper ſigilla apponi debent) de ſubjectorum repetita excurſione, quomodo ex conſuetudine habitus acquiratur; ut quemadmodum legentes & cytharizantes de literis & tactu chordarum non cogitant; ita ſine magna animi intentione e characteribus illi impreſſis; qui artem hanc callent, memorare poſſint. Inveniſſe enim, ait, viam committendi ſingulis quibuscunque ſubjectis integros quosque terminos retinendos, & majora longeque plura, ut ex arcanis magnæ Clavis videri poſſit. Conſiderat in ſubjectis affectivitatem, facultatem ſcilicet afficiendi cum aliqua varietate, quæ vel ab externa vel interna cauſa venit, quæ per appoſititia ſubjecta exprimenda ſit. Agit deinde de Adjectis, per quæ intelligit ea, quæ ſunt ſubjecto ſive phyſico, ſive technico, ſive phantaſtico appoſita, ad aliquid per ſolertem cogitationis apparatum præſentando, effigiando, notando, vel indicando, ad picturæ ſcripturæque ſimilitudinem exprimendam vel ſignificandam. Figuram hic, ſine tamen typo, deſignat verbis obſcuriſſimis, de qua tamen miracula nos exſpectare jubet: *Excellentiſſima pleraque alia per hanc figuram pertractari poſſunt: ſed minime hic locus eſt. Hoc unum dixerim, quod ſi attentius eam contemplabere cum rationibus hic explicitis, artem figurativam talem poteris adipiſci, qualis non ſolum memoriæ, ſed & ceteris omnibus animæ potentiis, mirum in modum ſubveniendo conferet.* Illa adjecta ulterius explicat, & per decem categorias deducit. * Succedit de Organo tractatio, qua modum exponit, quo anima utitur in recolligendis ſuis ideis, habetque multa abſtruſa φιλοσοφέμενα, ad actum imaginationis & me-

16 17 18 19

moriæ declarandum: ubi hoc notabile proponit, quod mora longior non faciat ad rei apprehenſionem, ſed formæ activitas; quæ, quo celerior eſt, eo magis apprehendere faciat rem ſibi objectam. * Tertia parte conſiderat operandi formam, ubi ſuam præ antiquis praxin extollit. Duplicem autem habet praxin, verborum & rerum, quam per varias rotas mobiles ac immobiles proponit; quas nemo, ut nec ipſe diffitetur, ſuo ductu intelligere poterit, niſi a vivo præceptore doctus. Mire tamen hoc invento ſibi plaudit. * Ex altero illo de Compoſitione Imaginum libro nulla huic inferri lux poteſt: nam novis illic tricis omnia permiſcentur. In prima ejus parte agit de Subjectorum variationibus, conditionibus, quibus ſubjecta parantur ac diſponuntur: de atriis diverſorum generum atque campis. Atria habet, ſecundum ordinem 24. literarum, viginti quatuor, (quæ alii loca appellant) ſingula atriorum nomina ab alphabeti litera in ordine incipiunt: ut Altare, Baſilica, Carcer, Domus, Equuleus, Fons, Gladius &c. Habet duodecim Adcinentium Cubilia: habet 15. campos. Parte ſecunda enarrat imagines duodecim principum, qui rerum omnium ſecundi mediique ſunt effectores. Tertia parte tractat de triginta ſigillis. Verum hæc omnia labyrintho ſimillima videntur, unde ſine Ariadnes filo te nunquam extricaveris; ſummo enim ſtudio vir ille omnia implicuit & involvit; nos tamen recenſere quædam ex iis, etiam non ſatis intellecta, voluimus, ſi qui ſint, qui hæc μετέωρα captare, & in ſenſum ac ordinem redigere velint: qui ſi ſi erui ex collatione librorum horum poſſet, improbus certe labor, nec tamen inutilis, ſubeundus eſſet. * Proponit & JOHANNES BELOT, Gallicus Autor, cujus in ſuperiore capite mentionem fecimus, *artem* ex Lullio *memorativam:* ſed & illa eſt manca & mutila, neque recte ſecundum certa principia ordinata videtur, quemadmodum Mnemonica illa Bruniana: ſatis enim patent ejus generaliſſima principia, ſed quæ ex iis deducit, miris inter ſe nodis contorquentur.

Sed mittemus viam hanc confragoſam & aſperam, quam alii planiorem nec iſtis terminorum ſentibus & ſcrupis obſitam, nobis ſternunt. Diu hæc ars non niſi vivis præceptoribus tradita, nec certis comprehenſa regulis fuit, ne ſcilicet divulgato arcano illa vileſceret; vel ita involuta fuit, ut nullus inde fructus ad lectores promanaret. Non ignorarunt illam e Scholaſticis multi. D. Thomas ea uſus fuit. Sed plerique eam celarunt. Superiore ſeculo exeunte multi hujus artis præcepta in publicum ediderunt. * Extat COSMI ROSSELII *Theſaurus artificioſæ memoriæ*, Venetiis A. 1574. in 4to editus. Præcipua vero ejus tractatio verſatur in Locorum diſtributione, figuris rerum, applicatione figurarum ad memoranda, & memorandorum ad figuras. Locorum ſcilicet ſollicita debet eſſe disquiſitio, in quibus aſſumendis magna autorum eſt variatio; aliqui naturales, aliqui artificiales præferunt. Metrodorus ex antiquis in iis ſignis, per quæ ſol permeat, trecentos ſexaginta locos poſuit, e quibus munimenta memoriæ quærantur, & rerum imagines animis hominum inferantur. * JULIUS CAMILLUS non ad artem reminiſcendi ſolum, ſed & generalem uſum locos univer-

univerſales commentus eſt. * Mentionem artis ejus reminiſcendi facit *Hieronymus Maraſiotus* in ſuo *de arte Reminiſcentiæ* libro ſtatim ſub initium. *Joannes Sturmius* in libro *de linguæ Latinæ reſolvendæ ratione* de locis, in quos eam reſolveret, ſollicitus cap. 1. de hoc Julio Camillo narrat, quod primus cœperit ſolvere linguam Latinam, eamque dividere partibus ipſius hominis: putavit enim, ſe in homine poſſe invenire omnem ordinem univerſitatis; & in dividendo homine diſſolvere & dividere poſſe omnem copiam & varietatem vocabulorum: in hominis oſſibus ſiquidem natura inveniatur terræ; in ſanguine natura caloris & ignis; in ſpiritu aër; in urina aqua &c. Poſtea tamen ipſe hanc rationem improbavit, & *theatrum* inſtituit, quo univerſitas naturæ poſſit videri, digeri, diſtingui, cumulari. * Theatrum illud diviſit ſeptem Planetis. In Planetis obſervavit uniuscujusque proprietates, quod & feciſſe Jordanum Brunum in libro de *Compoſitionibus imaginum* videmus. Editus vero eſt liber illius de hac re lingua Italica, ut Sturmius loco citato teſtatur. * Immenſæ illius laudes ſunt apud Riccium in *præfatione Apparatus Latinæ locutionis*, qui ſuos defectus ſuppleri poſſe credidit hoc theatro, quod tum non editum erat. *Id a Julio Camillo*, inquit, *Viro in hac una præcipiendi facultate facile principe cumulate abſolutum exſpectare licebit, qui in ſuo theatro ita ad ſua capita, vel unumquodque, quod homini in mentem dicere venire poſſit, ex ordine digeſtum habet, ut inde vel infanti Latina oratio, in calamum ſcribenti, quam uberrime confluere poſſit. Quod quidem divinum opus, ne aliquo maligno fato nobis intercipiatur (nam aliquot annos ad regiam voluntatem nobis proferri, æquo animo perferri poteſt) ſummis precibus a Diis immortalibus contendendum eſt.* * Sed tamen totum hoc divinum opus Lilius Gyraldus *Dialog. 2. de Poëtis noſtri temporis* contra Riccii judicium aſpernari audet: *Fuit*, inquit ille, *Julius Camillus Forojulienſis Polyhiſtor, qui in diſciplinis novas quasdam methodos ſe inveniſſe gloriabatur, ut theatrum illud ſuum, quo miraculoſe concluſas diſciplinas prædicabat, ad oſtentationem & quæſtum potius, quam ad erudiendos credulos adoleſcentes: unde non modo ab amicis, ſed & a principibus viris grandem pecuniam interdum extorquebat.* Quare tacite pungit Riccium, virum alioquin Latine doctiſſimum, qui in epitaphio ipſi ſcripto vocavit *virum ad omnia ſcientiarum omnium ſenſa mirifice eruenda, & ſcientias ipſas in ſuum ordinem apte conſtituendas naturæ mire factum, de Latinis literis inprimis optime meritum;* cum tamen carmina ejus invitis Muſis & Minerva compoſita Gyraldus, & recte quidem, judicet; * Sturmius vero optimi judicii in lingua Latina Camillum fuiſſe fateatur. * In hoc Opere verſatus ille fuit annos quadraginta, nec profecit; nam tanquam myſterium quoddam celavit, ac tandem ab amicis ejus, non ab ipſo, hæc edita eſt theatrica ratio. Illam exponere aliquatenus ipſe Camillus in Carmine ad Petrum Bembum videtur, quod in *delitiis Poëtarum Italorum* reperitur. Totam ſibi diſplicuiſſe ait Sturmius, qui ſatius putabat eſſe ſequi ordinem naturæ, aliosque locos commentus eſt, ad quos ille linguæ Latinæ phraſes referret. * Verum Julius Camillus ad artem memoriæ ſimul reſpexit, ut expreſſe teſtatur Maraſiotus. *Julius Camillus*, inquit, *ſuæ arti reminiſcendi*

26 27 28 29 30 31 32

locum quærens, delectabilem illam omnibus curiosis intellectibus theatri sui ideam reperit, quam pro universali loco memoriæ habens particularibus distinxit mediis, variisque Deorum imaginibus exornavit, ut eo promptior memoria fieret, quo distinctior sit locorum & imaginum apparentia.

33 Non est exiguus eorum numerus, qui hanc artem præceptis suis illustrarunt: nam præter memoratos sunt PETRUS RAVENNAS, qui scripsit librum hoc titulo: *Phœnix seu introductio ad artificiosam memoriam comparandam.* Vincent. 4. 1600. & Colon. 8. 1608. editum. ROMBERGIUS *in Congestorio artificiosæ memoriæ,* cujus doctrinam *Ludovicus Dulcis* sub forma Dialogi Italica lingua Venetiis in 8. 1562. edidit. *Laurentius Gulielmus, Matheolus Perusinus, Franciscus Monleus* in libris de arte Rhetorica, FRANC. MARTINUS RAVELIN *in Arte Memoriæ* exemplis aucta, Franc. in 8. 1615. edita. JOAN. MICH. ALBERTI *in libro de omnibus ingeniis augendæ memoriæ,* Bonon. 4. 1591. edito. MEYSSONERUS *in Pentagono Philosophico-Medico, sive Arte novæ reminiscentiæ.* Lugd. 4. 1639. edita. MENTZINGERUS *in præceptis de naturali memoria confirmanda,* Argent. 1568. editis. 34 * JOH. HENRICUS ALSTEDIUS tot artium & disciplinarum faber hanc quoque partem intactam non reliquit. Scripsit enim *Theatrum Scholasticum,* in quo cum aliis proponitur *Gymnasium Mnemonicum* de perfectione memoriæ & reminiscentiæ, Herbornæ in 8. 1610. editum. Scripsit & *Systema Mnemonicum,* Francof. 8. 1610. *Trigas Canonicas,* quarum 1. est Artis Mnemologicæ Explicatio, Francof. 8. 1611. editas. 35 * Extat Hispanica lingua scriptus liber D. JOANNIS VELASQUEZ de AZEVEDO *Fenix de Minerva y arte de Memoria que ensenna sin maëstro a prender y retiner,* Madrit An. 1620. 4. Italica lingua Patavii editus est F. PHILIPPI GESVALDI liber, cum titulo *Plutosofia,* qui plenius illam artem proponit, & eorum, qui ante se de hac arte scripserunt, methodum examinat. 36 * Idem in Lectione IX. ubi agit de locis per Circulationem, qua intelligitur color Rhetoricus, singularem *artem & methodum de multiplicandis conceptibus,* sub titulo *Cornucopiæ* promisit, quæ convenire cum totis illis combinatoriis Lullianis videtur. 37 * Promiserat & MAGNUS PEGELIUS, supra nobis laudatus, in illo suo Thesauro rerum selectarum pag. 115. *Efformationem perquam pusillam, quam dum certo modo apud te recondis, reddere sive repetere & sic meminisse potes summas rerum, quas seu legis, seu audis, seu animo intentus concipis, sic ut sine mora interjecta ulla e vestigio, vel quando velis & quidem ordine eodem tum &, ut velis, inverso seu retrogardo ordine easdem repetere valeas, etiamsi dicta rerum capita centena vel plura, eaque vel similia, vel utcunque diversa, suo ordine, quocunque oblata fuerint.* Quod an a ceteris Mnemonices doctoribus intactum fuerit artificium, dicere equidem non possum. 38 * Prodierunt Lipsiæ & Francof. 1678. in 8. *variorum de arte memoriæ tractatus selecti,* quibus perspicua methodo doctrina illa traditur. In iis primo loco habetur *Gazophylacium artis memoriæ,* illustratum per LAMBERTUM SCHENCKELIUM DUSILVIUM: quod sub *Martini Sommeri* nomine Venetiis editum est. Et iste quidem Schenckelius artem hanc passim magno cum successu nec sine insigni suo lucro exercuit.

cuit. Edidit quidem nonnulla, verum omiſſione vocalium literarum præcipua artificia obſcuravit, quæ tamen ab oculatis deprehendi facile potuerunt. Et extat. *Arn. Backhuſii* quædam ſuper illa Clavicula. * Eam quoque artem Schenckelianam 39 *Fr. Martinus Ravellinus* explicatiorem dedit, cujus jam ſupra mentionem fecimus, eſtque & illa Collectioni Lipſienſi addita. Sunt & libelli exigui, titulo *Schenckelii detecti & redivivi*, editi, quibus Methodus & Praxis Schenckeliana oſtenditur. * Hanc Schenckelianam methodum, ſed multis acceſſionibus auctam, Gallica lingua 40 propoſuit *Adrian. le Cuirot*, ſub titulo, *Magazin des ſciences;* Parif. 1623. in 12. editam. Ejusdem *Schenckelii Methodus de Latina lingua intra 6. menſes docenda*, edita eſt Argent. in 8. An. 1609. * Continentur in collectione illa Lipſienſi porro JOHANNIS AUSTRIACI, tum & HIERONYNI MARAFIOTI libri optime ordinati, JOHANNIS SPANGENBERGII *Erotemata* etiam illic habentur, minime contemnenda, qui melioris intelligentiæ gratia in hanc methodum ſimpliciorem artem redegit. * Cæteris tamen omnibus, quos modo enumeravi, præferendus videtur 42 perſpicuitate & methodo Anonymus ſcriptor in libro, cui titulus: *ars memoriæ localis, plenius & luculentius expoſitæ, quam antehac nunquam, una cum applicatione ejusdem ad ſingulas diſciplinas & facultates*, Lipſiæ 1620. in 8vo edita, qui in Academia Lipſienſi hanc artem docuit, ut ex præfatione apparet, in qua Terrentium in eadem arte magiſtrum laudat, alterum ævi noſtri Simonidem, quem Academia Lipſienſis non ſemel cum ſtupore audiverit, aliena, quantum vellet quis, recitantem ut ſua. Adhibet in quibusdam locis notas & characteres græcos, ac verba trajecta; ſed facile illa detegi poſſunt: & adjecta eſt quædam pro eorum explicatione clavicula. Ingenua ejus confeſſio hæc eſt: *neminem tam ineptum eſſe debere, ut ex hac arte ſibi ſperet omnis ſcibilis notitiam: quod artis quidem reſpectu non impoſſibile eſſe judicat; ſed vel negligentiam noſtram, vel occaſionem, vel vitæ brevitatem impedimento eſſe, quo minus ad omnium rerum cognitionem pervenire queamus; ſufficere, hac arte ſibi comparare poſſe diſciplinarum neceſſariarum abſolutiſſimam notitiam, non neceſſariarum ſuperficiariam.* * Non parum lucis huic arti attulit ADAMUS BRUXIUS *in Simonide ſuo redivivo*, ſeu *Arte memoriæ & oblivionis*, Lipſ. An. 1640. in 4to edita, tabulis comprehenſa. Nam omnia figuranda, voces, ſententias, tempora ad certum ordinem revocat, certasque ſingulis quaſi per indicem imagines adſignat, magno uſui futuras, qui ad praxin hujus artis ſe applicabunt. Subjecit *Nomenclatorem Mnemonicum*, quem externa ſpecie puerilem, magno tamen uſui futurum dicit. Sed diſſimulavit ejus uſum, quem paulo ſagacior facile deprehendet. 41 43

Tota artis hujus ratio in eo conſiſtit, ut locorum, rerum formandarum, imaginum, conexionis, certa & bene ordinata methodus obſervetur. * In Locis 44 45 diſpeſcendis magna ſollicitudine verſantur multi. Loci ſunt vel naturales, vel artificiales, de quibus eorumque conditionibus Roſcellius, Ludovicus Dulcis multa tradiderunt; ſed ſcrupuloſa admodum, neque magno uſui futura; in quibus examinandis operoſus eſt *Philippus Geſvaldus*, qui, me quidem judice, omnium accuratiſſime

rariſſime hanc doctrinam perſequitur. Multa enim contra Roſcellium & alios de Locorum delectu non ſine ratione diſputat: locos imaginarios plane rejecit, Locorum etiam naturalium parciorem eſſe uſum vult, ſed artificiales omnibus præfert. Multa hic de ſenſibilitate, immobilitate, invariabilitate, diſtinctione, numero, diverſitate, lumine, quantitate, diſtantia, ſucceſſione, ſolitudine, altitudine, ſitu, ſignatione numerica, proportione locorum, ordine motus, perſonis immobilibus in locis, de locis numerabilibus, locis directis & transverſis, locis alternatis, locis in progreſſu, & regreſſu, locis per circulationem disquirit, de quibus aliis ne cogitatum quidem vidi. Multa quoque habet de Imaginibus, earumque collatione, rebusque per imagines collocandis. *Johannis Auſtriaci* quoque in iis laudanda eſt diligentia.
46 * *Schenckelius* novem lectionibus univerſam artem includebat. Prima erat in vocabulis apprehendendis, ſecunda in ſententiis memoriæ mandandis: tertia in librorum ac orationum ſummariis argumentis recenſendis: quarta in vocabulorum non intellectorum apprehenſione: quinta in Oratione memoriter recitanda, & ab auditore memoria excipienda: ſexta in diſputatione & Syllogiſmis proponendis: ſeptima in collocatione librorum, citatione autorum, dictatione & ſcriptione diverſarum literarum: octava applicatione artis ad omnes facultates: nona & ultima in regulis circa hanc artem in univerſum obſervandis. Sed omnia plenius ab Anonymo ſupra laudato explicantur.

47 De arte omni Mnemonica ita ego judico, in iis diſciplinis, in quibus e bene ordinatis & connexis principiis omnia deducuntur, ſupervacuum eſſe ejus uſum: qui enim hic imaginibus juvare velit memoriam, duplici onerabit conceptu, cum ſimplex cognitio e recte deductis principiis proveniens, per ipſum illum ordinem memoriæ ſe ingerat. Per imagines autem verus rerum nexus confun-
48 ditur, ac quaſi nebulis quibusdam involvitur. * Quare nullatenus probo *Stanislai Mink von Weinsheun*, vel, qui ſub illo nomine latet, *Winkelmanni* inſtitutum, qui *Logicam Mnemonicam ſive memorativam* conſcripſit Halæ Saxonum Anno 1659. in 12. editam. Cum enim judicii vim potiſſimum talis diſciplina requirat, neque ideo a pueris apprehendi ſatis poſſit, ejus per phantaſiam novis imaginibus im-
49 prægnatam turbabuntur circuli. * Idem de Metaphyſica, Phyſica, Ethica, Politica dico. Studia Mathematica, quoniam in figuris jam tum verſantur, ſtultum eſſet novis onerare imaginibus: nam figuræ ipſæ in ſenſus incurrunt, &
50 imaginem intellectui ſiſtunt. * Ineptum itaque eſt conſilium *Kœnigii*, qui *Geographiam* & quidem *Mathematicam* per aleæ luſum pueris proponendam ſuaſit, edito eum in uſum cum operoſis figuris libro, quem Imperatori magno apparatu inſcripſit. Ipſæ illæ chartæ Geographicæ coloribus ſuis diſtinctæ Mnemonicum artificium oculis exhibent, in quibus pueros ſeptennes ita exercitatos vidi, ut objecta charta nominibus nuda, qualem *Joannes Strubius* in hunc finem edidit, ſine ulla hæſitatione loca urbium & regionum digitis ſignarent. De illis generalioribus imaginibus, quibus Europa virgini, draconi volanti, Africa leoni, Italia pedi &c. comparari ſolet, nunc non dicam: nam illæ phantaſiam juvant in regionum

finibus

finibus imprimendis, ut ſtellæ in cœlo per certas quasdam imagines ſignari ſolent. Neque de nominibus urbium dicam, quæ per imaginum figuras memoriæ commodius inſigi poſſunt. * Ceterum ad omnia, quæ in diſciplinis occurrunt, quatenus in facto conſiſtunt, vel ad memoriam & phantaſiam potius, quam ad judicium, referuntur, utiliter adhiberi imagines mnemonicæ poſſunt. 51

Sic in facultatibus, quas vocant, Theologia, Jurisprudentia, Medicina, illæ non ſpernendæ ſunt. Cum enim Theologus in ſacro Codice præcipue occupetur, ad Hiſtoriam ſacram & argumenta capitum memoriæ imprimenda non parum conferent ſubſidia Mnemonica; * Cujus ſpecimen eximium oſtendit his ſtudiis celebratiſſimus JOHANNES BUNO libro Germanica lingua edito, Anno 1680. ſub titulo: Bilder-Bibel. * Ante illum WINCKELMANNUS generali aliqua tabula ideam Veteris Novique Teſtamenti complexus eſt, libello Germanico, Bremæ Anno 1679. edito, cui titulus Sontags-Arbeit. In illis tamen tabulis, præcipue Bunonianis, forte nimiam imaginum conſtipationem & exilitatem improbaveris. * Sed labore improbo, non in his tantum, ſed & in aliis, vir optimus defunctus eſt. In Jurisprudentia enim, ubi pleraque conſtant autoritate librorum juris, ſimilem ille laborem ſuſcepit, quo per omnes juris Civilis, Canonici & Feudalis libros non ſolum titulos & eorum nexum, ſed & ſingularum legum & paragraphorum argumenta per imagines magna & ſollicitiſſima cura expreſſit. * Antea quoque Anonymus aliquis *Introductionem Mnemonicam,* cujus beneficio rubricæ Inſtitutionum & Pandectarum corporis Juris Civilis ſpatio breviſſimi temporis memoriæ mandari poſſint, ſed ſine loco impreſſionis & tempore addito, publicavit. Imagines hic ſatis eleganter depictæ & bene ordinatæ, ſed ad ſolos ille titulos tantum reſpexit, non habita numerorum ratione. Alius quoque NICOLAUS BULACHERUS Lipſiæ tabulas Inſtitutionum ſummarias additis imaginibus mnemonicis edidit. Sed & ille imperfectus labor eſt. * In Medicina etiam ad Nomenclaturam ſimplicium prodeſſe Ars Mnemonica poſſet. In Hiſtoricis præcipue uſus ejus artis ſe exerit. Habemus in illis Tabulas de IV. Monarchiis, varie interpolatas & recoctas. Quæ enim primum ſine Autore circumferebantur, ab *Henrico Schævio, Winckelmanno, Bunone* reformatæ fuere. * *Winckelmanni* extat *Cæſareologia* cum Tabula Mnemonica, qua Cæſarum nomina & tempora exhibentur. * *Buno* multa de rebus geſtis adjecit, per omnes Monarchias & regna, addita prolixa explicatione. Idem *Hiſtoriæ Univerſalis Ideam Mnemonicam* alio labore per millenarios & ſecula deductam in juventutis uſum edidit, connotatis iis, quæ ad revolutiones & mutationes imperiorum & regnorum pertinent; qui labor profecto laudem ſuam meretur. Uſus vero hic eſt locis naturalibus, non caſtris. Quæ cum in omnium manibus ſint, illis immorari nolumus. * Extat in hiſtoria artis Mnemonicæ ſpecimen, a *Johanne Theodoro Dieterico,* puero, undecimum agente annum, exhibitum, qui Hiſtorico-Chronologicam ſeriem a Julio Cæſare usque ad regimen Ferdinandi III. memoriter in publico conſeſſu recitavit, ductu *Winckelmanni,* quod editum eſt Gieſſæ Haſſorum Anno 1653. 52 53 54 55 56 57 58 59 60

1653. Aliud ſpecimen hujus artis e Schola *Bunonis* exhibitum narrat *Frommannus*
61 *de Faſcinatione lib.3. part.4. ſect.1. cap.4.* * Tale ſpecimen Hiſtoricum a conditu orbis usque ad excilionem Hieroſolymorum, per Titum Veſpaſianum factam, in Academia Roſtochienſi *Johannes Heinl*, Holmia Suecus, beneficio hujus artis, & ductu *Caſpari Cloſen*, qui & in præfat. ejus ſpeciminis laudat *Petri Laurenbergii* inſtitutiones Mnemonicas nondum editas, dedit, quod editum eſt Roſtochii Anno 1660.

62 In Linguis addiſcendis non contemnenda ſunt Mnemonica ſubſidia. Beccherus quidem in Methodo ſua didactica nullam hic Mnemonices rationem habet, ac laborem Bunonis aſpernatur: putat enim, radicibus cognitis derivata facili negotio addiſci poſſe, ſi literas initiales & terminationes quis in ordinem redigat. Syntaxin quoque levi negotio in compendium reduci poſſe. Quod aliqua quidem ex parte verum eſt. Neque ego in Syntaxi, quæ ex naturali quadam combinatione dependet, aut in derivatis, magnopere Mnemonica artificia quæſiverim. Sed in radicibus tamen cujuscunque linguæ ediſcendis illa uſui eſſe poſſunt.
63 * Hebraicarum Radicum & Græcorum primitivorum ſeriem bene inventis & ordinatis imaginibus olim *Henricus Schævius*, meus quondam Præceptor, vir ingenioſiſſimus, deduxit, quas etiamnum poſſidet *Ægidius Neudorffius*, Scholæ Heidenſis
64 in Dithmarſia Rector, vetus e condiſcipulatu amicus. * Idem Schævius in lingua Latina *Vocabularium mnemonicum* edidit, characteribus rubris nigris & mixtis diſtinctum pro trium generum cognitione. Alii aliis artificiis mnemonicis extra
65 imagines feliciter uſi ſunt. * Ita *Schickhardus* in Horologio Hebraico artificio alluſionum uſus eſt, ac Collega noſter honoratiſſimus, *Matthias Wasmuthus*, Hebraicarum radicum Lexicon perpetuis alluſionibus ex aliis linguis adornavit, quibus
66 tirones cum optimo ſucceſſu eas apprehendunt. * Idem in aliis Græca ac Latina lingua fieri poteſt; & notavi ego voces e Germanica & vulgaribus linguis adeo Græcis & Latinis eſſe affines, ut facillimo negotio ex earum ſimilitudine addiſci poſſint. Quæ res non ludicrum tantum, ſed & maxime ſerium uſum habet: nam illa affinitas e ſecretis, atque maxime philoſophicis ac naturalibus, cau-
67 ſis orta eſt; de quo alio loco plura. * Incidit hic, quod *Antonius Wood* in Hiſtoria & Antiquitatibus Univerſitatis Oxonienſis *lib.1. ad Ann. 1292.* memorat e MSto libro conſummatiſſimi ſuo tempore philoſophi *Rogeri Baconi*, quo Joannem Londinenſem, diſcipulum ſuum, Clementi IV. commendat, qui hæc de ſe ipſo narrat, quod, *ex quo Alphabetum didicerit, annos quadraginta in ſcientiis linguisque acquirendis poſuerit, totoque illo tempore, exceptis duobus quibusdam annis, & labores infinitos exantlaverit, & impenſas tamen haud minores fecerit: poſſet tamen quadrante vel ad ſummum dimidio anni virum ſedulum & literarum tenacem tota ſua eruditione imbuere; modo ipſi tabulas aliquot analyticas conficere liceret: quas diſcipulus ille ſuus & in initio ſequeretur, & ſubinde conſuleret. Imo in dubio non ponebat, quin aſſiduæ diligentiæ viro præmonſtraret, qua ratione vel trium dierum ſpatio tam perfectam linguæ Hebraicæ cognitionem nanciſceretur, ut exacte comprehenderet,*

quidquid ſancti Patres virique olim ſapientes in dilucidando ſacro Textu ſcripſerint, * Ad- 68
dit Antonius Wood: *adeo non Horologii Hebræi primus inventor Schickhardus. Porro autem & quicquid ad ſacrum eundem textum emendandum pertinet, ſe promiſit oſtenſurum. Quin etiam ſpopondit, tres tantum ſe dies depoſcere ad aliquem in lingua Græca ſic erudiendum, ut quæcunque non tantum de materia Theologica, ſed & Philoſophica conſcripta ſunt, clare innoteſcant. Profitetur inſuper, unica ſe hebdomada Geometriam, altera vero Arithmeticam penitus aperturum.* De iis promiſſis vero Autor ita judicat: *hæc an viis vulgaribus præſtiturus eſſet, an vero methodo Trithemiana, hoc eſt, Steganographia & Polygraphia, neque mihi ſatis conſtat, neque ipſe explicat Baconus.* Forte & in hoc Baconus ad artem Mnemonicam reſpicit, quæ iſto tempore inter myſteria cuſtodiebatur. Quomodo linguæ vulgares facili via per Latinam addiſci poſſint, monſtrat Winckelmannus in *Proteo ſuo,* Oldenburg. 1657. lingua Germanica edito, pag. 121.

In Orationibus, quæ ad Principes & ad populum habentur, magno illa ars 69
uſui eſt. Sive enim memoriter a nobis aliqua recitanda ſunt, adjumento erit in iis retinendis; ſive reſpondendum ad illa ſit, quæ alii propoſuerunt, etiam hic illa locis & imaginibus ſuis, veluti quibusdam characteribus, ſuccurret: quam ob cauſam Oratori Eccleſiaſtico & Civili vehementer prodeſſe poterit. Et ſane obtineri poteſt continuo exercitio, ut in hac arte exercenda adeo promptus quis ſit, ut perinde ipſi ſit, an legat orationem, an e characteribus ac imaginibus animo impreſſis recitet. Quod in lectione literæ præſtant de verbis, hoc in recitatione imagines præſtant de ſenſibus: una enim imagine integra periodus comprehendi poteſt. Ergo quo quis felicior ac promptior in imaginibus concipiendis de re memoranda erit, (quod exercitio modico facile ab homine, qui εὐφαντασίωτος eſt, impetrari poteſt) eo expeditius ſine ulla hæſitatione, quaſi ex charta legeret, recitabit.

Sunt præter imagines & loca, quæ aliquam curam & moleſtiam requirunt, 70
alii quædam artificia Mnemonica non ſane contemnenda: neque enim refert, utrum imaginibus, an aliis characteribus, connexio illa rerum concipiatur. * Expeditiſ- 71
ſima eſt numerorum per literas exprimendorum ratio, quæ literæ verbo aliquo memoriali comprehendi poſſunt, quod connexionem cum re, cujus reminiſcentia quæritur, habeat; quod inventum centum boum mactatione dignum vocat Winckelmannus in *ſuo Horto & Arbore Philoſophiæ* pag. 118. * Ita in Hiſtoricis ſolent an- 72
ni mundi vel æræ Chriſtianæ, vel ætatis Imperatorum, certo aliquo verbo memoriali exprimi, quod valde commodum eſt. Ea ratione *Henricus Schævius* per appoſinem verborum memorialium Titulos Digeſtorum & Codicis eorumque numerum memoriæ imprimit: ego illud in Inſtitutionum & Decretalium titulis tentavi. Quis enim, cum audit titulum *Locati conducti,* non facile reminiſcatur vocis *Paſcha?* quia a Paſchatis tempore illi contractus iniri ſolent. Et hic PS ſignificat numerum libri, litera C numerum tituli. Titulo de termino moto jungitur vox SyNCoPe.

 Syn-

Syncope de medio tollit, ita & lapis, qui terminum notat, de medio tollitur, & in illa voce literæ SN significant librum, literæ CP titulum. * Hac
73 inventione adeo se felicem prædicat Winckelmannus, ut in hæc verba erumpat: *Maxime a te peto, ut si hoc omnium scientiarum secretum intellexeris, perpetuo serves occultum, nec mysterium tam mirandum transfundas in indignos. Porci enim non sunt unionibus exornandi, nec pretiosis onerandi margaritis.* Remittit quoque ad *Relationes suas ex Parnasso, de Arte Reminiscentiæ*, Giessæ in 12. Anno 1661. editas, ubi plura de usu Alphabeti numerici habet. Aliam quoque & expeditiorem per literas numerandi rationem idem pag. 220. *Horti sui philosophici* proponit, de qua ita ille: *Modum habeo, quo numerum omnem sufficienter & literis paucis consignare potero & scribere; latent in singulis passibus plura mysteria, ut quanto ex his majora inveneris, tanto restent ampliora invenienda. Via paratur tibi incipienti, in qua proficienti non est difficile successu temporis invenire multa rara & maxima.* Non explicat vero ille, ad quos præterea usus numeri illi literarii applicari possint, quod forte sibi secretum servavit: Nisi forte etiam res illis numeris per hypothesin aliquam notatæ revocari simul in memoriam possint; quod forte in circulis illis Lullianis Subjectorum, Prædicatorum, Quæstionum, quæ novenario numero, ut numeri ipsi, comprehenduntur, observari posset. In lectione librorum, si paginas aut capita memoriæ imprimere velis, forte etiam usus illorum esse poterit. *Johannes Buno* in variis
74 quoque libris suis Mnemonicis feliciter talibus literis usus est. * In extemporali Oratione memoriter recitanda literis & vocibus quasi signis & characteribus uti docet *Janus Cæcilius Frey* in Via ad Scientias. cap. 1. *Sume,* inquit, *tibi versus aliquos, aut orationem novissimam; v. g. versus Virgilii*: Arma virumque cano &c. *vel aliquem psalmum notissimum, aut orationem Dominicam* Pater noster &c. *Jam igitur prima periodus incipiat a primo vocabulo* Pater; *secunda periodus a vocabulo* noster; *tertia a vocabulo* qui es; *quarta a voce* in cœlis *& sic deinceps. Oportet autem tales voces materiæ, de qua dicturus es, applicare, similitudine aliqua aut dissimilitudine instituta, v. g. sit loquendum de Pythagora, ita fieri potest:* Pater *omnis sapientiæ humanæ & divinæ meritissimo jure censendus est Aristoteles.* Noster *Orbis nostraque monumenta, nostrique auctores hujus rei & veritatis amplum ubique dant testimonium, & referre facile foret.* Qui es *inter Græcos eloquentissimus æstimatus Demosthenes, Isocrates, & tu, Marce Tulli, qui es disertissimus Romuli nepotum, annon ubique id fatemini?* In cœlis *non tot micant stellæ, quot honorificis testimoniis de Pythagora libri sunt referti. Quo facto impossibile est, humanitus loquendo, memoriam fallere, quamvis in longissima oratione. Imo brevissimo momento repeti potest longissima quamvis oratio.* Cap. 2. proponit literalem & syllabicam memoriam: *Vocabulum aliquod finge, aut potius vocabulum notum accipe, cujus literæ aut syllabæ tibi repræsentent primas literas aut primas syllabas materiæ, quam proferre tibi constitutum est; v. g. sit mihi loquendum de* Alexandro, Romulo, Mercurio, Orpheo, *sumam hoc vocabulum* armo. *Ergo A significat Alexandrum, R. Romulum, & sic deinceps; vel sit mihi laquendum de* Argonautis, *de* Mari, *sumam hoc vocabulum,* Arma. *Itaque prima syllaba refert vocabulum primum, secunda secundum.* Idem
75 quoque a Schenckelio & aliis Mnemonicis Scriptoribus notatum vidi. * Quod

part.

part. II. cap. 9. Jan. Cæcil. Frey proponit, præter reminiscentiam verborum, inventionis rationem exponit: nam quia perpetuus rerum analogismus est, ideo e certis cujusdam versus verbis meditata sua perpetua applicatione depromet ad dicendum plane imparatus. Ut de mente autoris constet, locum totum apponam: *Præceptum hoc apprime utile concionatoribus, Advocatis aut aliis, quibus ex tempore aliqua habenda oratio, non præmeditatis: & quo præcepto habitus admirabilis est jam regnanti summo Pontifici Religiosus quidam, a quo coram collegio Cardinalium concionaturus, in ipsa cathedra, petiit ut thema daret concionis; quo dato, ex tempore omnibus admirantibus concionatus est. Præceptum autem hoc est per duo instrumenta dialectica, scilicet similitudinem & dissimilitudinem omnium rerum. Omnes enim res aliis sunt similes & dissimiles propter analogiam. Itaque de quacunque re sive termino simplici sive propositione, discurrendum est, accipe aliquem versum notum, v. g. Arma virumque cano, Trojæ qui primus ab oris &c. Jam sit mihi discurrendum de Deo, de femina, de diabolo, de literis; statim, præsertim si aliquis habet aliquam cognitionem rerum, sese offerunt similia, v. g.* per arma, *gravia bella ferme sunt pro Religione & Deo. Item maximorum bellorum causæ fuerunt mulieres, ut Helena & Penelope &c. Jam similitudo est inter virum & Deum. Servire enim Deo regnare est. Jam de feminis constat; vinum enim & mulieres faciunt apostatare sapientes viros. Per* cano, *Musica, hymni Deo gratissimi. De femina, Sirenes quot & quales deceperunt? Per* Trojæ, *Respublicas & regna Deus aufert; delet pro libitu, ut Trojam, Babylonem. De femina, Helena, ruina Trojæ: Penelope Procorum &c. Et sic ordine per omnia licet disserere de omnibus. Debent autem similitudines istæ considerari, quod Vetus Testamentum nil aliud sit, quam similitudo & figura Novi: & hodie sunt, qui totum Plinium in morali suunt. In hoc tota ars fuit Advocati illius* ALARI: *& hodie ferme omnes conciones in istis consistunt.* * Novi, qui hoc artificio utantur, ut periodos periodis semper connectant, transitum commodum suppeditante ultima periodi voce, sive illa subjecti sive prædicati vicem subeat. Quoniam enim nulla vox est, quæ non alia vel suo ambitu comprehendat, vel ab alio comprehendatur, sub notione generis, speciei, totius, partis, causæ, adjuncti &c. aut alio quodam modo affinitatem, similitudinem ac dissimilitudinem cum aliis habeat, facile ab aliquo verborum promptu coagmentari periodi periodis possunt, atque ita qualecunque orationis filum texi, modo id attendat talis Declamator, ut, quoad fieri possit, enthymematicis transitionibus utatur, quæ ratiocinationis aliquam speciem præ se ferant. Sed illa inter præstigias artis oratoriæ referenda, neque a viro cordato adhibenda, nisi aliquo necessitatis casu. 76

Signis & characteribus quidam etiam feliciter utuntur in conceptibus exprimendis loco imaginum; cujus rei exemplum elegans nuper dedit in Chronologicis *Marcellus*, Parlamenti Parisiensis Advocatus. Edidit ille libellum exiguum, Amstelodami 1686. recusum, sed in quo multæ tamen historicæ notitiæ per signa exponantur. Titulus est: *Tablettes Chronologiques;* in quibus a 77

nativitate Christi ad nostra tempora per seriem seculorum Chronologia deducitur; ita ut quælibet pagina seculum absolvat, eademque secundum regna lineis distributa sit, cum numero annorum regiminis. Ab altera parte nomina secundum Alphabeti seriem posita, signis quibusdam notata sunt, quæ mortem naturalem vel violentam, potentiam, tyrannidem, imperii novi constitutionem, sapientiam, crudelitatem, fortitudinem, mollitiem, eruditionem &c. indicant; quæ omnia uno quasi intuitu patent. Eodem modo *Tabulas ille Chronologicas Ecclesiasticas* edidit Amsterodami Anno 87. recusas in 8. quibus ille notis, quarum numerus ultra 40. excurrit, significat valorem Conciliorum, eorum rejectionem, dignitates Cardinalitias, Archiepiscopatus &c. Fundatores Ordinum, Religiosos, Interpretes Scripturæ, Hæreticos, Prædicatores, Casuistas, Juris Canonici Scriptores, Historicos, Philosophos, Mathematicos, Oratores, Poëtas, Scriptores dubios &c. ut ita paucis pagellis multa omnino hoc Compendio comprehendat. Scriptæ

78 sunt illæ Tabulæ lingua Gallica. * Promisit & alia, quæ ad artis Mnemonicæ specimina referri possunt, *Tabulas scilicet Cosmographicas*, continentes descriptio-

79 nem exactam omnium mundi partium, cum particularibus illarum. * Aliquam hujus consilii partem jam tum ante executus est *Johannes Uppendorffius* in *Schematismo suo Geographico*, Rigæ edito, in quo certis signis sedes Impp. Regum, Electorum, Ducum, Archiepiscopatus, Academiæ, Parlamenta, Urbes imperiales, Han-

80 seaticæ, Emporia &c. notantur. * Promisit idem *Mundum Arithmeticum, in quo triplex humano commodum proponitur.* 1. *Literarum & vocum sua cuilibet auxiliante patria lingua terrarum ubique facilis & enucleata communio.* (De illo invento jam tum Beccherus & Kircherus cogitarunt.) 2. *Ordo censendi populos, exercitus, imo regna, quantumvis numerosissima, brevi tempore.* 3. *Citatæ per aëra decursiones, ab antiquis frustra vel levi commodo pro signis duntaxat militaribus tentatæ, nunc classiariorum ignium, tintinnabulorum & ceterorum id genus opera pro quolibet jussu, tam politico quam militari, perfectæ.* Scribet Tractatum de *similitudinibus, ex quibus efficiuntur notitiæ rerum. Quid sit illud, quo meminimus, & quam habeat vim? Literarios Prodromos, sive jucundissimam memoriæ vel judicii, tam in pueris quam in adolescentibus, præparationem, lusibus & exercitiis juxta mentem D. Hieronymi in epistola ad Lætam viduam illustratam. Opus cum machinis.* Gallica lingua promisit libros: *Amphitheatrum Principum, in quo per machinas informatio magnatum proponitur:* Tractatum *de notis & figuris, qui reducuntur in quinarium, & quibus modo breviori, distinctiori, quam per literas, repræsentari possunt omnes cogitationes, etiam arcanæ & abstractæ.* Ubi in lucem illa mittentur, judi-

81 cari de illis poterit. * Talia artificia etiamsi ad artem Mnemonicam referenda, tamen peculiari nomine *ars Notaria* vel *Notatoria* dici solet, qua per notas breves multa significantur. Apud Sinenses viget illa ars, qua verba & sensus uno aliquo charactere exprimuntur. Talem *Notariam artem* promisit *Caramuel a Lobkowitz.*

82 * Romanis quoque talis in usu ars fuit, qui per sigla sua dicentis verba assequi

83 poterant, extatque *Tironis* de signis illis liber. * Apud Anglos GEORGIUS DALGARN *Artem Signorum* scripsit, Londini An. 1661. editam, in qua characterem uni-

univerſalem, ſive linguam Philoſophicam, fundavit, qua homines diverſiſſimorum idiomatum, ſpatio duarum ſeptimanarum omnia animi ſui ſenſa non minus intelligibiliter, ſive ſcribendo ſive loquendo, cum aliis communicare poſſint: præterea etiam juvenes Philoſophiæ principia & veram Logicæ praxin citius & facilius multo imbibere, quam ex vulgaribus Philoſophorum ſcriptis. Adjecit & Lexicon Grammatico-Philoſophicum una in tabula repræſentatum, quo Methodo Prædicamentali omnes res exhibentur cum adjectis vocibus & ſignis confictis. * Cum hac intentione convenire videtur *Ludovicéa illa Lingua*, quam auſpiciis Potentiſſimi Galliæ Regis, Ludovici XIV. moliebatur JOACHIMUS FRISICHIUS, Gymnaſii Rigenſis Profeſſor, cujus ideam aliquot ille foliis Thorunii Anno 1681. edidit. Principia, ut ipſe in titulo habet, e Theologia, Matheſi, ceteraque Philoſophia, nec non arte mnemonica ſunt petita, & in claſſes Entium diſtributa, non modo linguarum jam exiſtentium voces in ſua formalitate eſſentiali aut accidentali, proximaque cum rebus convenientia & differentia dijudicantur; ſed & nova lingua naturalis, rationalis, univerſalis & quaſi primæva omniumque facillima concinnatur. Sed huic labori fata interceſſere. * Commune aliquod in omni lingua literarum commercium per numeros inſtituit *Beccherus in ſuo charactere pro notitia linguarum univerſali* Francof. Anno 1661. edito, *& Kircherus in ſua Polygraphia.* * Multum huic ſtudio laboris quoque impendit JOHANNES WILCKINS in vaſto libro, quem de *Reali Charactere & Philoſophica lingua* Londini Anno 1668. in folio edidit. Magna ille cura rerum claſſes diſtribuit. Qua ratione etiam illis prodeſſe poterit, qui rerum illa ordinatione inventioni aliquod ſubſidium ex analogiſmo petunt. * Pertinent & ad hanc claſſem, *qui artem Tachygraphicam vel Brachygraphicam* docuerunt, de qua aliquot libri apud Anglos & Belgas prodiere. 84 85 86 87

Solent & a quibusdam commendari pro memoriæ ſubſidio certa *Chartiludia.* * Meminit Berneggerus *Orat. 2. de parandæ doctrinæ modis illegitimis* ſupra laudata, alicujus *Chartiludii Logici*, ante centum annos ſuo tempore confecti. *Hujus farinæ,* inquit, *videri queat Monachi cujusdam, Ordinis Minorum, Thomæ Murneri, Argentoratenſis, Doctoris Theologiæ, chartiludium, ſcriptum annis abhinc centum, & quod excurrit: cujus ope intra ſpatium unius menſis etiam indoctos ac rudes artis Logicæ ad miraculum usque peritos effeciſſe ſe jactat, ut ſuſpicio ſuboriretur, aliquid magicarum artium interveniſſe. Pollicitus etiam eſt, ſe daturum quatuor libros Inſtitutionum Juſtinianearum in ſimilem chartularum luſoriarum formam redactos. Quo præclaro munere an Studioſos Juris beaverit, mihi non conſtat; nec enim vidi. Logicum chartiludium, ſtoliditatem artis vaniſſimæ deteſtatus.* Recte hac quidem in re Berneggerus judicat. * Ineptus talium mechanicorum inventorum in diſciplinis uſus eſt, præſertim in Logicis. Nullus enim rerum nexus eſt. In ſententiis vel vocabulis aliquibus addiſcendis, pueris forte utilia eſſe poterunt. Ergo non demum a Gallis hæc chartiludia noſtro tempore inventa, qualia ego *Geographica* vidi. * Illi enim hæc pro informatione Principum commendarunt, a quibus recte diſſentit Sorellus 88 89 90 91

tellus in Scientia sua Universali Gallice scripta tractat, ultimo illius libri, cujus verba hic apponam: *On peut dire le mesme de quelques Methodes que l'on a trouvées pour reduire la Cosmographie, la Geographie, la Chronologie & l'Histoire, mesmes la Logique & autres Disciplines, en des jeux de Cartes. Si l'on se servoit seulement d'abord de ces sortes d'inventions, on ne servit qu'embrouiller l'esprit des enfans; Lors que l'on voudroit apres les instruire tout de bon, ils croiroient tousjours jouer, & parleroient plustost de Jeu que de Science. On ne sauroit aussi apprendre beaucoup de choses par une maniere si contrainte, dautant qu'une Carte ne peut porter qu'un nom, & quelques qualitez sans rien approfondir davantage; D'ailleurs, il semble indigne de la majesté des Sciences de les traitter si bassement. Que si la methode en est estimée ingenieuse, & si elle sert de recreation ceux qui ont reçeu d'autre part une instruction plus forte, il ne faut point esperer que ce soit de la fraye erudition procede.*

92 Multa quoque memoriæ subsidia promisit JOANNES CARAMUEL LOBKOWITZ, mirificarum disciplinarum Architectus. Nam in Catalogo operum suorum, quem ipse publicavit, quique in *Bibliotheca Scriptorum ordinis Cistercienfis* reperitur pag. 179. ubi Grammaticam suam Latinam nominat, ait: *Puto formam totius Linguæ Latinæ a clari ingenii juvene posse hora intelligi, & mense addisci, si istæ novæ institutiones admittantur. Puto materiam felicius acquirendam, si etiam ante tradetur.* 93 * *Tradatur prius lingua materna ex arte & regulis, quam unusquisque addiscere posse videtur una hebdomade; & si hanc semel alte percalleat, poterit quodcunque aliud idioma acquirere uno aut altero mense.* Hæc ille quidem magno hiatu promittit, & supra Rogerus Baco non nisi triduum postulaverat. 94 * Sed Berneggerus in laudata oratione fallacem hujus rei eventum notavit: *Non ita multis abhinc annis talem quendam subitæ doctrinæ magistrum in hac urbe vixisse nostis, qui ut posset jejunæ supplicium vitæ tolerare, famemque solari suam, ausus est Græcæ linguæ unius alteriusque septimanæ spatio parandæ notitiam pacto certo pretio promittere. Et invenit ille quidem aliquot adolescentes credulos, peneque dixero stultos, qui se ei dederunt in disciplinam & exploraturi, quid ferat hic dignum tanto promissor hiatu; quos postea tamen emunctis loculis, veluti corvos hiantes, egregie delusit, &, cum carnem peterent, ne carnis quidem umbram ostendit.* 95 * Idem tamen Caramuel de arte memoriæ ita judicat eo in loco, quo novam se memoriæ artem traditurum promittit: *Puto artem memoriæ altera indigere memoria; interim quid alii dixerunt & docuerunt, examino & methodum commodissimam trado, qua possit juvari memoria.*

96 Ut tandem hanc de Memoriæ subsidiis tractationem concludamus, tenendum est, in rebus, quæ ad memoriam proprie pertinent, historiis, factis, lectione librorum, orationum recitatione, insignem posse esse hujus artis usum (quam ob causam non inepte suadet *Schefferus in Graphice pag. 23.* pueros in pingendo mature erudiendos;), in disciplinis vero firmiorem ab ipso rerum nexu & ordine memoriam exspectandam. 97 * Denique non desunt, qui etiam naturali memoriæ plus virium accedere quotidiana exercitatione posse existimant, quemadmodum e palæstra semper habi-

habitiores pugiles recedunt, & continuo uſu etiam membra novum robur acquirunt; præſertim ſi non obruatur confuſa multorum lectione, quæ nulla certa poſt ſe ducit veſtigia, & firmiora & altius imprimenda, ſi eædem ſemper ducuntur eodem tenore in diſciplinis lineæ. Extat ea de re parænefis umbratica in *Paganini Gaudentii Inſtar Academic. pag. 129.* cum epigrammate de Lulliana Memoriæ arte contemnenda. * Legi & in illo argumento poteſt illa jam ſupra nobis memorata JACOBI LECTII, JCti doctiſſimi, *de memoria Oratio,* qui etſi non hanc artem aſpernatur, tamen in ea plus oſtentationis, quam frugis, eſſe judicat: qua in ſententia plane illi ὁμόψηφος eſt in Oratione citata *Berneggerus,* ut ipſa ejus verba transſcribat, ſcriniorum ejus hac quidem in parte compilator. * Sed ille has forſan extemporales, & inter negotia deproperatas, Orationes typis non deſtinavit. Nam filius illas poſt mortem viri citra controverſiam doctiſſimi, & qui magnum, dum viveret, Germaniæ ornamentum fuit, edidit. 98 99

CAP. VII.

DE METHODIS VARIIS.

§. 1. *Methodus eſt genuina Logices propago.* 2. *vel generatim vel ſpeciatim accipitur.* 3. *quid ſit.* 4. *Oweni-Guntheri Tractatus de Methodo laudantur;* 5. *qui poſt Ariſtotelem,* 6. *& Galenum eam doctrinam propoſuit.* 7. *Methodi utilitas.* 8. *Methodus univerſalis.* 9. *Particularis.* 10. *Hac obſervata nullis opus eſt gnoſtologiis. &c.* 11. *Erhardi Weigelii Analyſis Ariſtotelica ex Euclide reſtituta laudatur.* 12. *In illa novaturire quibusdam dicitur.* 13. *Ariſtotelis interpretes in hac arte tradendi ſegnes.* 14. *Ariſtotelis Analyticam male impugnat Nizolius.* 15. *Adverſus quem diſputatur.* 16. *Nizolii cum Majoragio contentio.* 17. *Ramus in Methodo Ariſtotelica novator.* 18. *Verulamii de illo judicium.* 19. *Ejus perpetuas dichotomias carpit.* 20. *Ramus multa debet Agricolæ & Ludovico Vivi.* 21. *Ejus methodum refutavit Digbæus.* 22. *Carteſii doctrina de Methodo.* 23. *Ab Autore artis cogitandi in compendium redacta.* 24. *Peripatericorum in tractanda methodo incuria.* 25. *Autor Medicinæ mentis in hac doctrina laudatur.* 26. *Ejus liber recenſetur.* 27. *Autor is mathematicis ſtudiis ſe totum applicuit.* 28. *Algebræ ſtudio primus in has cogitationes incidit.* 29. *Summa ejus doctrinæ capita recenſentur.* 30. 33. *Artis inveniendi præcepta generalia.* 31. *Definitiones,* 34. *Axiomata, Theoremata quomodo formari debeant.* 33. *Imaginabilium, Mathematicorum, & Phyſicorum certæ claſſes, quorum rationes indagandæ.* 35. 37. 38. 41. *Impedimenta ſex indagandæ veritatis.* 36. *ſqq. quorum remedia ſimul docentur.* 39. *Baudelotii de Dairval liber de uſu Peregrinationum.* 40. *Muſeum Italicum Joannis Mabillon & Michaëlis Germain laudantur.* 43. *Methodus veritates incognitas indagandi.* 44. *Artis inveniendi ſpecialiora præcepta nondum edita.* 45. *Verulamii de Methodo cogitata.*

46. Variæ Methodi distinctiones. 47. quæ parum utilitatis promittunt. 48. Methodus Exoterica & Acroamatica. 49. Pythagorica Methodus per numeros. 50. a Theodoto Osio restaurata. 51. Chinensium methodus philosophandi per lineas, 52. quæ ex ipsis Confucii fontibus recensetur. 53. Eorum mirum acumen. 54. Philosophia eorum mysteria habet non omnibus intelligenda. 55. Methodus Cabalistica, 56. a multis delineata. 57. a Scalichio recocta. 58. Qua methodo multi egregie profecerunt. 59. Quatenus conveniat cum arte Lulliana. 60. Renaudotii Specimina. 61. Budæi judicium de talibus methodis. 62. Scaligeri desiderium de barbarorum doctrina discenda. 63. Autores recentiores Cabalistici. 64. 66. Roberti Fluddii scripta. 65. & philosophandi ratio. 67. Methodi particulares. 68. Non nisi unam agnoscit Autor Medicinæ mentis. 69. quod re ipsa refellitur. 70. Autores, qui ἐγκυκλοπαιδείαν scripserunt. 71. Sorelli scientia universalis. 72. Martianus Capella. 73. Euphues. 74. Alstedius. 75. Judicium de ejus ἐγκυκλοπαιδείᾳ. 76. In Artibus Mechanicis ejus diligentia. 77. ut & Thevenoti, 78. Velschii. 79. Alstedii ἐγκυκλοπαιδεία Biblica. 80. Velschii Pædia in Cyclisco. 81. J. Fortii Ringelbergii Encyclopædia. 82. Ejus vitæ mirabilis conditio. 83. Antonius Zara. 84. Vossii opus artium. 85. Havemanni Methodus. 86. Claude Fleury. 87. 88. 89. 90. Autores, qui de Methodo studiorum scripsere, recensentur. 91. quid de illis statuendum sit. 92. Leichneri Apodictica Scholarum reformandarum ratio. 93. Baco Verulamius. 94. Bayeri Lux mentium. 95. Velschii Somnium Vindiciani. 96. Leibnitzii Methodus Jurisprudentiæ. 97. Anonymi desideria literaria. 98. Thomæ Broun Pseudodoxia Epidemica. 99. Schookii judicium de Methodistis. 100. Universalis Methodus vix speranda. 101. Quædam data opera occultantur. 102. Sermones Exoterici & Acroamatici. 103. Octaviani Ferrarii liber de sermonibus Exotericis. 104. Παιδεία quæ. 105. Ἐγκύκλια μαθήματα. 106. Ἀκρίβεια mathematica in omnibus observari nequit. 107. Qua tamen quidam felicissime in scriptis suis usi sunt.

1 De Methodo ipsa, genuina illa ac primaria Logices propagine, dici etiam hic quædam debebant: quoniam enim *Methodici* titulo totus ille liber inscribitur, de methodo præcipue hic agi debere ratio ipsa dictitat. 2 * De methodo itaque agi potest, quatenus generatim ea vox accipitur, atque universam illam inveniendi demonstrandique rationem significat; & quatenus illa omnibus applicari disciplinis ac meditationibus nostris potest; cujus propaginem esse diximus omnes illas artes, quas Inventivarum titulo aliqui salutant. 3 * Est vero *Methodus nihil aliud, quam Ordo, quo ex principiis ac nobis cognitis deducuntur incognita; sive id in ipsis scientiis sive in Syllogismis fiat.* 4 * Owenus Guntherus, Philosophiæ Aristotelicæ quondam in Academia Julia Professor, vir doctissimus, & cui multa se debere ait in præcognitis suis Logicis Keckermannus, *Methodorum tractatus duos* scripsit, *continentes totius artis Logicæ medullam, facultatem omnium scientiarum ac demonstrationum principia inveniendi, dijudicandique rationem,*

nem, Helmstadii 1586. in 8. editos: qui mihi in hoc genere ita semper placuerunt, ut parum a novatoribus hac in re novi præstitum existimem, nisi quod applicatione ad Mathematica ac Physica exempla negotium hoc optime illustrarint. * Hæc est illa, quæ libris τῶν Ἀναλυτικῶν Aristotelis doctrinæ continetur; 5 quorum duæ partes sunt. Priores duo Analyticorum libri docent ratiocinationis formas construere: Posteriores duo libri παιδείαν seu eruditionem complectuntur indagandi dijudicandique materias in singulis disciplinis. * Hanc scilicet 6 partem Logices εὑρετικὴν & κριτικὴν ab usu non modo populari remotam, sed multis etiam parum erudite usurpatam, suis Methodorum libris illustrare conatus est Guntherus, junctis illis, quæ apud Platonem & Galenum (cujus extat de optimo genere docendi liber) occurrunt. * De hac methodo Plato in Phædro 7 & passim pluribus agit, eamque ut divinum inventum commendat: est enim intellectui, tam theoretico quam practico, instrumentum paratissimum, ut & acute intelligamus, & recte agamus; quare & per habitum organicum methodum definivit Guntherus. * Ille vero habitus methodicus vel in integra scientia 8 tractanda, vel in aliqua ejus parte, exercetur. Methodum Universalem διδασκαλίαν vocavit Galenus, a quo tamen dissentit Guntherus: nam διδασκαλία ad unam aliquam tantum disciplinam pertinet; methodus autem est communis quædam scientiarum norma, nulli propriæ mancipata disciplinæ: cum non singularum disciplinarum ἐπίστητα cognoscat, sed ipsas scientias, quarum singulæ sua ἐπίστητα perspiciunt, dijudicet examinetque. * Methodi particulares pro 9 ratione duorum summorum generum, Substantiæ & Accidentis, duo habent instrumenta, definitionem & demonstrationem. * Quibus patet, nullis nos 10 opus habere vel Gnostologiis, vel Hexologiis & Intelligentiis, quas mustei illi disciplinarum fabri nobis extuderunt: nam sola Logices & methodi doctrina illud absolvitur, quod ad disciplinas ordinandas pertinet. * Hujus 11 doctrinæ summum usum cum perpenderet ERHARDUS WEIGELIUS, Matheseos Professor in Academia Jenensi celebratissimus, vir ob egregia & singularia in arte sua inventa summam laudem promeritus, atque demonstrandi artem e Mathematicis principiis quasi e fundo aliquo peti debere recte judicaret, *Analysin Aristotelicam ex Euclide restitutam* scripsit, quæ *genuinum sciendi modum & nativam restauratæ philosophiæ faciem per omnes disciplinas ichnographice depingeret;* editaque est Jenæ Anno 1658. * Eruditionem ille eximiam in do- 12 ctissimo hoc Opere ostendit, non omnibus quidem forte probatus, quod in aliquibus vel rebus, vel terminis nonnullis novaturire videatur; sed ingenium tamen & ἀκρίβειαν non vulgarem in Commentario illo deprehendas. * Hujus sui consilii rationes prolixius in Inscriptione libri ostendit, cum in 13 tot Aristotelis Interpretibus & Scholasticis nihil plane inveniret, quod pulcherrimum ipsius opus Ἀναλυτικῶν recte explicaret, eorumque verum usum demonstraret. *Deprehendebam homines istos,* inquit, *tota die non nisi de mente Præceptoris, consiliorumque ipsius sensu ad ravim usque & nauseam decertare: alios hoc, alios istud suppeditare consilii: omnes tandem, veræ quippe & priscæ Architectonicæ (quam*

obscuris aliquantum regulis, observatione & resolutione Mathematicarum, quas ipsis videre non contigit, fundatis, Praeceptor tradiderat) ignaros in solis liminibus & superliminaribus conclavium haerere, eaque, nescio quo ruinae metu, labore non necessario quidem, immenso tamen & tantum non Herculeo, statuminare operose satagentes: tectorio insuper gypsoque quam pulcherrime incrustantes: illigatisque emblematibus, quam fieri posset, elegantissime convestientes, tempus omne consumere: substructionibus interim intimioribus ob instaurationis & cultus defectum omnimode corruentibus. Quos quidem hominum istorum errores, ut primum diu & diligenter attendens, ex mera verae & priscae Architectonicae, quam a Mathematicis discendam Aristoteles non nesciebat, ignorantia; indeque regulis Aristotelicis non intellectis, sed pro placito uniuscujusque perversissime explicatis, ortum suum traxisse & originem deprehendi; ex eo nihil in optatis magis habui, quam videre tandem aliquando, qui omnimodam Philosophici istius aedificii ruinam praeventurus, Aristotelicam illam Architectonicam, hactenus satis perversam, e Mathematicarum machinarum inspectione & resolutione, quibus tota nititur, restitueret, modumque postea, collapsam fere pretiosissimam structuram ab interitu vindicandi, exinde ostenderet.

14 Et hæc quidem, quæ de Methodo ac demonſtrandi ratione ab Ariſtotele dicta ſunt, ſatis ſibi conſtant, ut mirer, quomodo NIZOLIUS in libris *de rerum Principiis & vera ratione philoſophandi* omnem demonſtrandi rationem, ab Ariſtotele luculenter adeo traditam, de medio tollere conatus fuerit. Extat enim *libro quarto cap. 3.* de falſa demonſtratione & ſcientia Pſeudophiloſophorum, & ſimul de

15 inutili falſoque poſteriorum Analyticorum libro. * Adverſus illum peculiari opera ſe diſputaturum promiſit vir ingenioſiſſimus *Leibnizius in præfatione*, quam iteratæ libri Nizoliani editioni præmiſit. Quanta illa ſunt παράδοξα, quum univerſalia in rerum natura negat? quibus ſublatis, demonſtrationis etiam magnam partem tolli neceſſum eſt. Quis ferret Logicam diſciplinam Oratoriæ, Metaphy-

16 ſicam Phyſicæ ſubordinari? quas ſeparandas eſſe ratio ipſa dictitat. * Verum ille ſtudio partium abreptus multa diſputavit adverſus ipſam veritatis rationem, per occaſionem litis cum Majoragio inſtitutæ. Cum enim Majoragius adverſus Ciceronem quædam ſcripſiſſet, Nizolium prolixam, ſed acerbam, ad ipſum epiſtolam ſcripſit, quam in Bibliotheca Gudiana MStam, ſervari ſupra dixi. Ergo Majoragius *duos Reprehenſionum libros* in Nizolium ſcripſit, qui hos de vera philoſophandi ratione Nizolio extorſerunt. Maluit Nizolius elegantiorem aliquam philoſophandi rationem, abjectis terminis philoſophicis ac barbaris, qui-

17 bus tamen major ſubeſt rerum expreſſio. * Et fuit in multis Nizolio ὁμόψηφος RAMUS, magnus in re Dialectica non tantum, ſed & in omni Philoſophiæ parte, Novator: novam etenim, ut in ſingulis diſciplinis, ita univer-

18 ſam methodum inſtituit, * de quo tamen ita judicat Verulamius de Augm. Scientiar. lib. 6. cap. 2. *Methodus veluti ſcientiarum architectura eſt. Atque hac in parte melius meruit Ramus, in optimis illis regulis* (καθόλε πρῶτον, κατὰ παντὸς, κατ' αὐτὸ, &c.) *renovandis, quam in unica ſua Methodo & Dichotomiis obtrudendis.*

Verun-

Veruntamen, nescio quo fato, fit, ut humanis (sicut sæpius fingunt Poëtæ) rebus pretiosissimis semper adhibeantur perniciosissimi quique custodes. Certe conatus Rami, circa illam propositionum lineam, conjecit eum in epitomas & scientiarum vada, auspicato & felicis cujusdam genii ductu processerit oportet, qui Axiomata scientiarum Convertibilia facere attentaverit, & non simul ea reddiderit Circularia, aut in semet recurrentia. Conatum nihilo secius Rami in hac parte utilem fuisse non inficiamur. Ergo tamen, quæ bona in Ramo habentur, ab Aristotele potius transscripta, Verulamio judice, quam ab ipso excogitata sunt. * Methodum quoque Ramæam perpetuis dichotomiis incedentem carpit ibidem in initio capitis Verulamius: *de unica Methodo & Dichotomiis nil attinet dicere: fuit enim nubecula quædam doctrinæ, quæ cito transit: res certe simul & levis & scientiis damnosissima. Etenim hujusmodi homines, cum methodi suæ legibus res torqueant, & quæcunque in dichotomias illas non apte cadunt, aut omittant, aut præter naturam inflectant, hoc efficiunt, ut quasi nuclei & grana scientiarum exiliant, ipsi aridas tantum & desertas siliquas stringant. Itaque inania compendia parit hoc genus methodi, solida scientiarum destruit.* * De Ramo & Ramæorum doctrina legi Caselius potest in suo Νέῳ & *Prodidascalo.* Ceterum ille jam tum Agricolæ & Ludovico Vivi suorum philosophematum originem in multis debuit, de quo nos alio loco plura. * Methodum refutavit duobus libris *Everh. Digbæus* Lond. 8. Ann. 1580. editis: qui & *Theoriam Analyticam, viam ad Monarchiam scientiarum monstrantem* Londin. in 4. Anno 1579. edidit. 19 20 21

Doctrinam de Methodo peculiari quadam cura sibi explicandam sumpsit CARTESIUS, vir ad Philosophiam animo acerrimo instructus. Totam hanc artem ad quatuor Regulas vocavit, quæ tamen, si verum fateri velimus, Aristotelis jam tum præceptis continentur. * In compendium traxit *Autor Artis Cogitandi* parte quarta. Methodum duplicem facit: vel enim veritatem inquirit, estque Analysis, sive Methodus resolutionis, quæ dici poterat methodus inventionis: vel inventam docet, & est Synthesis, sive methodus compositionis, quæ & appellari potest methodus doctrinæ tradendæ. Integrum corpus scientiæ raro analytice tradi ait, cum Analysis in usu tantum sit ad quæstiones solvendas. Atque hic varia quæstionum exempla proponit, monstraturus, quomodo in his procedendum: quorum maximam partem excerpsit e schedis MStis Cartesianis, quas a *Dn. Clerceliero* habuerant. Multa tum e mathematicis tum e physicis adducit pro illustratione hujus doctrinæ, quæ ibi cum fructu legi possunt. * Nam ceteri Autores Peripatetici, qui de methodo tractarunt, parci admodum sunt in exemplis distincte proponendis. Quoniam enim plerique ex illis mathematicæ artis & solidioris physicæ, & præcipue ἐμπειρίας naturalis rudes fuere, quæ firmiorem ἀποδείξεων fundum huic doctrinæ substernunt, mirum videri non debet, si mutilam illam & in multis erroneam dederint. Ceterum nihil pene novi ab illis, qui tamen nova se dixisse putant, dictum est, quod non commoda deductione e principiis Aristotelicis arcessi possit. 22 23 24

25 Nuperrime eandem doctrinam TSCHIRNHAUSIUS, Academiæ Scientiarum Parisiensis membrum, via, quoad fieri poterat, expedita & accurata proposuit, nisi quod veterum præcepta plane seponat, suumque omnino ductum sequatur: cujus tamen Regulæ Generales & cum Cartesianis & cum ipsis Aristotelicis, quas Guntherus expressit, in multis conveniunt. Libri titulus est: *Medicina mentis, sive tentamen genuinæ Logicæ, in qua disseritur de Methodo detegendi incognitas veritates.* Editus vero est Amstelodami 1687. ac Regi Galliæ inscriptus.
26 * Prima parte agit de causis, quæ nos in varios errores deducunt; quid proprie nos delectet & quam variæ sint circa illa, quæ delectant, deceptiones; quod sit omnium constantissima delectatio veritatis detectio, atque hujus via per nos ipsos indagari possit. Parte secunda artis inveniendi generalia præcepta proponit, quibus adjuti nunquam in falsa incidamus, sed potius veritatem semper certo assequamur; adeo, ut hisce mediis absque illo errore ulterius progredi possimus, continuo & quantum nobis libuerit, semper nova detegendo, si modo adsit animus & satis temporis nobis supersit ad nosmet ipsos ad id studium applicandos, idque exiguo labore. Excludit hic primo cognitionem illam, qualis ex Locis Communibus, arte Lulliana, Prædicamentis, Locis Topicis, Florilegiis, de re aliqua in pompam potius & admirationem ignorantium hauriri & proponi solet: qua nihil solidæ veritatis indagabitur, sed millies ab aliis dicta recoquentur, variis etiam
27 dubiis & controversiis incerta. * Cum ergo solos Mathematicos nullas fovere controversias videret, aut eas, si quæ exurgerent, statim componi hoc indicio judicabat, hos solos exoptatam methodum attigisse. Illis ergo studiis se applicuit, ut videret, unum idem mutatis mutandis in aliis possit obtineri; quod
28 ipsi felicissime successit. * Algebram igitur primum adiit, de qua ita: *cum ego, quam veteres Algebram, recentiores vero Analysin speciosam vocant, mihi comparassem, magna mea delectatione observabam, & quod ibi promittitur, non falso jactari, & revera plus in ea præstari, quam antehac ulla spe conceperam. Licet vero statim non potuerim perspicere, quomodo idem in omnibus aliis scientiis possit effici; quia tamen me hactenus præstantior latebat methodus, in hac ingenium meum colendo vehementer fui occupatus. Ubi eo denique progressus eram, ut quendam adverterem habitum, tam in solvendis iis difficultatibus ab aliis mihi propositis, quam præcipue in iis, quas mihi ipse formaveram, intimius secretam hujus methodi naturam perlustrando notavi, quicquid ignotum est eadem prorsus ratione non solum
29 in Mathematicis, sed & in omnibus aliis scientiis, posse detegi.* * Primo ergo ponit certitudinis humanæ fundamentum illa, in quibus præcipue intellectus operatio manifestatur; nimirum quæ a mente nostra statim sine contradictione (a cujus studio remotissimum jubet esse veritatis indagatorem) concipi possunt, e. g. Totum parte sua majus esse, in circulo omnes radios absolute esse æquales &c. unde infinitæ aliæ veritates educi possunt, ac vice versa sequitur, ea, quæ concipi non possunt, falsa esse. Sed in fundamento illo recte ponendo, ne ab imaginatione decipiamur, præcipit: multa enim tantum imaginatione percipi ait, quorum tamen conceptus certus dari non possit, ut in sonis, coloribus, aqua, aëre, metallis &c. Quare duo criteria discernendi intellectus & imaginationis commen-

mendat. 1. Multa experientia & frequenti utriusque differentiam indagare, quod tamen difficile admodum eſt, nec a quolibet præſtari poteſt. 2. Ut æqualitatem intelligendi reſpiciamus: nam quæ vere concipimus, ea etiam aliis, ut nobiſcum concipere poſſint, explicare poſſumus, ut in demonſtrationibus Mathematicis fieri videmus, quas omnes æque bene intelligunt; cum ea, quæ imaginatione percipiamus, variis varie, non æqualiter, percipiantur. Neceſſe proinde erit ſigna dari, quibus certiores fiamus, utrum rem concipiamus, an imaginemur: nam ex confuſione duarum facultatum illarum maximi naſcuntur errores. Format deinde ſibi ipſi varias objectiones, quibus impugnari illa ſua veritatis criteria poſſunt, ad quas operoſe ac erudite reſpondet. * Hinc disquirit, qua quis ratione ſemper absque errore poſſit progredi nova continuo detegendo: ubi primo omnes poſſibiles conceptus, quos mentem obſervare poſſe videmus, nobis magno acquirendos ſtudio ſuadet: ex iis definitiones primum fabricandas docet, e definitionibus proprietates educit, quæ appellat Axiomata: ex definitionibus inter ſe omnibus modis junctis veritates derivatas exſtruit, quas Theoremata vocat. * Definitiones a nobis formari poſſe demonſtrat, & ut definitio aliqua bona ſit, primum rei, quæ concipitur, formationis modum, quam generationem vocat, conſiderare nos jubet, atque ex ea definitionem adornare. * Quod ut eo promptius fiat, tres Regulas generales ponit; quarum *prima* eſt de rebus cogitatione ad ſua ſumma genera deducendis, cum quibus cuncta entia diverſam naturam, h. e. nihil commune ac diverſam generationem habere obſervantur vel concipiuntur. * Conſtituit autem tria cogitationum genera circa Imaginabilia, Mathematica, Phyſica, ad quas claſſes omnia entia reduci poſſint. *Secunda* regula eſt: omnibus ad ultima genere reductis obſervandum eſſe, vel ratione vel experientia, quæ in quolibet genere ea ſint, quæ omnibus ſingularibus concipiendis ſemper adſint. *Tertia* regula eſt: omnes conceptus formatos ſic eſſe ordinatos, ut ſibi ſuccedant juxta numerum, quo plura poſſibilia ſeu elementa ſuccedere expoſcunt. Prima elementa Imaginabilium, quæ ſenſu percipiuntur, conſtituit fluida & dura, Rationalium puncta, rectas atque curvas, Realium, materiam, motum & quietem, ſine quibus nihil amplius concipi poſſit. * Hinc ad Axiomata & Theoremata fabricanda procedit, ac magnam exemplorum e Geometricis petitorum copiam ſubjungit, quibus præcepta ac regulas ſuas illuſtrat, adjectis nonnullis phyſicis demonſtrationibus de Montibus ardentibus, quæ ex eodem fonte promanant, quam methodum ex Algebra primum deductam vehemennter extollit. *Hæc eſt*, inquit, *nec ulla alia exiſtit methodus, quæ omnes, qui Algebræ ſtudent, utuntur, & cujus ope talia ſolvuntur problemata, quæ cuivis humano ingenio indiſſolubilia primo intuitu videntur: propoſito enim problemate, res integra quaſi jam inventa ob oculos ponitur, ut ita clare appareat, quænam res hic ſibi invicem conjungantur: harum naturæ ſeu definitiones vel jam notæ ſunt, vel re ipſa exhibentur; deinde unaquæque diverſarum naturarum ſeorſim expenditur, & per diverſam æquationem ſimpliciſſimis, quantum fieri poteſt, characteribus exprimitur: tandem ſingulæ*

30 31 32 33 34

gulæ harum æquationum varie inter se tamdiu comparantur seu junguntur, donec unica inde oriatur æquatio, cui hæ naturæ quæ ante diversis æquationibus exprimebantur, inclusæ, hoc est, omnes simul junctæ sint, & quæ proinde clare ostendit; quo pacto proposita quæstio sit solvenda. De hac Algebra speciosa *Cartesius, Beaumontius, Vieta,* 35 *Schootenius* pluribus agunt. * Hinc procedit ad illam tractationem, qua ratione veritatis acquisitio exiguo labore perficiatur: quod ut fiat, omnia impedimenta primum removet, in quibus *primum* locum tenent errores, in quorum originem inquirit, ac quædam ejus rei in imaginabilibus, rationalibus, ac realibus enumerat. In realibus subtilissimos errores vocat, quando cum realibus Imaginabilia confunduntur, quod in principiis naturæ ponendis a subtilissimis nostri temporis Philosophis factum; atque inde varias enatas sectas, & multa dominari etiamnum præ-36 judicia ostendit; * Quorum remedium quærit 1. in accurata operationum intellectus ab imaginationis operationibus distinctione. 2. In eo, ut intellectus in veritate investiganda adjuvetur ab imaginatione directa a bona indagandæ veritatis methodo. Insigne enim, & supra quam credi potest, utile adjumentum in indaganda veritate intellectui adferre ait imaginationem bene gubernatam. Adjumentum autem hoc esse 1. a vocibus. 2. a characteribus. 3. a motu. 4. ab externis experimentis. Hoc modo imaginationem hostem intellectus, & noxiam ei, conciliari posse contendit, ut imposterum ad eundem possit collineare scopum. 37 * *Secundum* impedimentum est, quod, quæ cognita sunt, non magnifaciamus, nec attente meditemur; cujus remedia quoque proponit. *Tertium* impedimentum illi est, quod nimis ad utilitatem alicujus notitiæ respiciamus; contentos enim nos eo solo esse jubet, quod novam quandam veritatem detexerimus: nisi enim ita faceremus, viam ad utilissima quæque nobis occlusuros. Præclaris hic exemplis demonstrat exiguam naturæ potentiam, quæ in abstractione sua parum utilis videtur, in progressu & applicatione infiniti usus esse, quod pateat magnetis, vitri, nitri & sulphuris usu, quorum subjectorum varia applicatione stupendæ operationes successu temporis sint productæ. Quis enim credidisset, sola aciculæ magneticæ directione ad Septentrionem multorum aureorum milliones lucrari, orbem novum detegi potuisse? Ac talia infinita excogitari e levissimis & con-38 temtis vulgo experimentis posse certum est. * *Quartum* impedimentum indispositionem nostri facit, qua non semper apti sumus ad veritatem inquirendam; cujus varia remedia recenset. *Quintum* impedimentum illi est eruendarum veritatum nimis longa series; cui remedium e partitione operis bonoque ordine & numero quærit. Ejus exempla recenset, & elegantissima dissertatione ostendit, quomodo imaginatio extendi possit, ut uno folio comprehendere possimus integro libro materiam præbitura. Imaginationem vero extendi conversatione cum doctis, & colloquiis mutuis, ubi tum omnia, quæ inciderunt, statim consignanda sunt; lectione eorum, quæ in illo genere scripta sunt a viris do-39 ctis. * Et sane quantum conversationi tum cum viris doctis, tum peregrinis, tribuendum sit, *superiore libro singulari capite* diximus, & singulari libro gallice scripto de *l'utilitè des voyages Baudelotius de Dairval,* Paris. A. 1686. edito prolixe

prolixe declarat: ubi de uſu & commodis peregrinationis in antiquitatum indagandarum ſtudio multa diſſerit, ac exempla varia novarum in iis obſervationum congerit. * Eandem operam in variis literariis monumentis per Italiam conquirendis impenderunt *Joannes Mabillon & Michaël Germain*, Presbyteri, qui illa libro ſingulari, cui titulum *Muſei Italici*, Pariſ. Ann. 1687. editi, fecerunt, collegerunt. Hinc in formatione prudentis magiſtri, quomodo imaginatio noſtra ab ipſa pueritia augeatur, copioſa & erudita diſſertatione exponit; qua de re in ſequentibus plura. * *Sextum* impedimentum ponit, quod commoditate ſæpe deſtituamur ad effectum deducendi ea, quæ ad executionem in veritatis acquiſitione requiruntur, certis vitæ negotiis adſtricti. * Cui remedium hoc opponit, ut ſemper noſtram in ſtudiis inclinationem ſequamur, ita quicquid aggrediemur, facillimum fore, ac multa nos effecturos ait. * Parte tertia de methodo detegendi incognitas veritates agit, quam inſtituit 1. reſpectu noſtri, ſi noſtras inclinationes, ut jam ante dixit, ſequamur. 2. reſpectu ſcientiarum, quarum cognitio magis neceſſaria eſt, quam aliarum, quibus magis delectamur; ut ſtudia mathematica, quorum cognitione ad methodum diſcendam magis indigemus, licet aliis magis delectemur: hæc enim viam omnibus ceteris ſternunt. 3. reſpectu ſcientiæ, quæ ſummam delectationem omnibus afferret, modo ipſis eſſet nota. Per quam Phyſicam intelligit, quam vocat ſcientiam univerſi accurata mathematicorum methodo a priori demonſtratam, & evidentiſſimis experientiis ipſam imaginationem convincentibus a poſteriori roboratam. * Ita librum hunc ſuum concludit, & ſpecialiora de arte inveniendi præcepta promittit, quæ ut in lucem vir ingenioſiſſimus proferat, vehementer optamus. 40 41 42 43 44

In doctrina de methodo multa quoque magnus ſcientiarum amplificator Baco Verulamius inveniſſe ſibi nova viſus eſt; ſed non ſatis illa diſtincta atque ad bene ordinatas regulas revocata Quare obſcura pleraque ſunt, & planiorem explicationem requirunt. * Diſtinguit ille *lib. 6. de augm. Scient. cap. 2.* Methodum in initiativam & magiſtralem: illam dicit, quæ ipſa ſcientiarum myſteria recludat & denudet; altera illi eſt, quæ uti iis docet, & ulteriorem progreſſum ſibi propoſitum habet, atque telam a priori traditam pertexendam docet. Vocat eam Traditionem Lampadis, ſive Methodum ad filios, quam eleganter his verbis deſcribit: *Artibus idem uſu venit, quod plantis: ſi planta aliqua uti in animo habeas, de radice quid fiat, nil refert; ſi vero transferre cupias in aliud ſolum, tutius eſt radicibus uti, quam ſurculis. Sic traditio (quæ nunc in uſu eſt) exhibet plane tanquam truncos (pulchros illos quidem) ſcientiarum, ſed tamen absque radicibus, fabro lignario certe commodos, at plantatori inutiles. Quod ſi, diſciplinæ ut creſcant, tibi cordi ſit, de truncis minus ſis ſollicitus; ad id curam adhibe, ut radices illæſæ etiam cum aliquantulo terræ adhærentis extrahantur. Cujus quidem generis traditionis, Methodus Mathematicorum in eo ſubjecto ſimilitudinem quandam habet; generatim autem non video quid aut in uſu ſit, aut quid quis inquiſitioni ejus dederit operam; proinde etiam inter deſiderata numeravimus.* Diſcrimen porro facit inter Traditionem per Aphoriſmos & Methodi- 45 46

cam. Illam laudat, quæ multa ſæpe in receſſu habeat: Aphoriſmi enim ex medullis & interioribus ſcientiarum conficiuntur, & magnam notitiam præſupponunt; nam abſcinditur illuſtratio & excurſio, deductio, connexio, varietas, exemplorum deſcriptio practicæ. Traditio Methodica ſæpe ſpecimen artis oſtendit; ſed ſi ſolvantur, ſegregentur & denudentur pleraque, ad nihilum recident. Narrat aliud methodi diſcrimen, cum ſcientiæ traduntur per aſſertiones adjectis probationibus, aut per quæſtiones una cum determinationibus. Diſtinguit inter methodum univerſalem & particularem, ſubjectæ materiæ, quæ tractatur, accommodam. Nam ut Topicas particulares ad inveniendum excogitavit Verulamius, ita methodos particulares ad tradendum adhiberi vult. *Videmus enim*, inquit, *nimium generalia (niſi deducantur) parum informare; quin potius hominum practicorum ludibrio ſcientias exponere, cum nihilo magis ad Practicam faciant, quam Chorographia Ortelii uni-*
47 *verſalis ad viam monſtrandam, quæ Londino ducit Eboracum.* * Hæc quaſi nova quædam de methodo proponit Verulamius, quæ ab aliis notata non fuerunt. Verum in iis non video, quid magnopere adjuvare vel docentes vel diſcentes poſſint: nihil enim hic ex ſtabilibus ſolidisque principiis deductum eſt.

48 Illud e veterum inſtituto commode notavit, eſſe quandam Methodum Exotericam & Acroamaticam, ut illi libros ſcripſerint alios Exotericos, alios Acroamaticos. Acroamatica Methodus ſive Ænigmatica veteribus in uſu fuit, cum ſecretiora ſelectis autoribus proponerent. Illa Pythagoræ, illa veterum Cabaliſtarum, informandi ratio fuit, qui per numeros ac ſymbola occultarum ſcientiarum myſte-
49 ria tradebant. * Quod Pythagoras numeris multas occultas doctrinas complexus fuerit, nunc eo minus dubitabimus, cum videamus hodie numerorum figuratorum beneficio intricatiſſima problemata ſolvi poſſe. Nihil enim refert, quibus
50 notis animi ſenſa explicentur, an literis, an aliis quibusdam characteribus. * Et fuit ſane, teſte *Ghilino* in *Theatro hominum literatorum* pag. 219. THEODOTUS OSIUS, qui librum ſcripſit, cui titulus: *Meditationes Rhythmicæ in duas partes diſtinctæ, quarum una theoreticam, altera practicam facultatis ſciendi per numeros, ſive reſtitutam Pythagoræorum doctrinam pollicetur;* qui an editus liber nunc ſit, ignoro: nam ex præfatione libri ejusdem Autoris, qui inſcribitur *Novarum opinionum & ſententiarum Sylva,* quo multa continentur nova de rebus nonnullis & abſtruſiora cogitata, apparet, tum, cum liber ille ederetur, nondum fuiſſe publicatum In iſto vero libro aliqua hujus commatis ſæpe habentur, ut in capite 61. Autoris iſtius ſenſum & doctrinam Typographus in illa præfatione ad Lectorem pluribus expoſuit: *Obſervabit lector, eum in his ſcrutiniis non uſum ſcholaſticis argumentis, neque vulgaribus ratiociniis, attamen nec etiam ſimpliciter opinatum fuiſſe, neque ex ſolo mentis diſcurrentis impulſu ſenſiſſe, ſed mathematicis aliquando, & ſæpe metaphyſicis argutiis, quæ melius ad demonſtrationes impellunt, ſi bene a ſenſibilibus abſtractæ transferuntur ad intellectualia ſua. Ad quæ dedit animum diuturnum ferme & longi temporis ſtudium, quo indulgens applicuit naturæ & proprietati numerorum abſtractorum a corporibus, & qui ſolo intellectu percipiuntur.*

Quorum

Quorum doctrinam habemus professos fuisse Pythagoræos, at non posteris tradidisse, sive exaltatione famæ suæ, sive potius veneratione doctrinæ, quam tanquam super humanitatem excellentem ab aliis humanitatis studiis censerent separandam. Quod tamen de hac rimatus autor scripturis consignavit, nondum prodiit in lucem; unde cum aliqua ab ipsa eruta legantur in hoc libro pro fulcro aliquot sensuum suorum, poterit lector vel eis fidem impartiri, vel prætereire, judiciove suo probare reprobareve, dum unicuique homini quodlibet sibi opinari licet.

Ab hac Pythagoræorum philosophandi ratione non aliena illa Chinensium videtur, qui per lineas certo modo figuratas non physica tantum, sed & moralia, politica & omnium superstitiosarum artium principia, complexi sunt, certa & immota aliqua serie, in numeris tamen & proportionibus fundata. Proposuit illa MARTINUS MARTINIUS in *Historia Sinensi libro 1.* & nunc ex ipsis Confucii fontibus eam doctrinam in Europa jussu Regis Galliæ quatuor Societatis Jesu Patres Ann. 1687. publicarunt. Videatur *Confucii istius Proœmialis declaratio. Part. 1. paragraph. 6.* * Omnium rerum duplex materiale constituunt; Perfectum, quod notant linea longa continua; Imperfectum, quod linea interrupta exprimitur, quæ ex Chao proveniunt, (agnosce hic formam & materiam.) Hæc principiorum quasi duo maria in alia duo minora divisa cum eadem secretione perfecti & imperfecti, quæ quasi quatuor elementa sunt. Ex his porro octo pari modo divisa extitere, octo abiere in sedecim, illa in 32. hæc in 64. & tandem in multa minuta quasi fluentia rivulosque, servata semper primæ divisionisque atque secretionis norma. Illa duo principia, quatuor imagines ex duobus principiis natæ; octo figuræ ex quatuor imaginibus promanantes; 64. figuræ, quibus liber mutationum comprehenditur, illic in tabula exhibentur, adjectis nominibus subjectorum naturalium. In his figuris ac lineis ad Philosophicum sensum explicandis, mirum est, quam solertes sint Chinensium philosophi. Moralis illa atque politica explicatio Confucii, quam illic adducunt hujus libri concinnatores, plena profecto pulcherrimorum sensuum est, quæ perpetua serie ex illarum ductu ac nexu evolvitur. Imaginibus illi & numeris Πυθαγορίζειν ante ipsum Pythagoram videntur. Mirum certe videri possit, quomodo in illas speculationes primi devenerint Chinenses; nam Confucius, qui annos 551. ante Christum natum vixit, hæc ex antiquissimis Autoribus se consignasse scribit. In omni pene gente talia observes, cum rerum causas indagant, præcipue in Orientalibus, quibus omnis Philosophia ænigmatica est. Indagatione scilicet ducuntur ad nescio quæ abstracta, quæ vel per numeros vel figuras utcunque exprimunt. Cum enim videat mens humana, quædam esse illis corporeis altiora, ac potestates quasdam hæc inferiora sub se continentes, nihilque in natura norit magis abstractum a rebus, Spirituum vero nullam habeat notionem, ad numeros & figuras dilabitur, easque vel ut causas, vel ut signa quædam rerum archetypa pro veris causis venditat. In quibus omnibus non quidem adeo certi quid deprehendimus, ut pectus saturare possimus, aut aliqua super hoc fundamento exstruere; sed arguunt tamen illud, ferri natura sua animos ad generales

51 52

quosdam conceptus & naturas rerum ſpirituales ſeu æternas; quas etſi explicare conceptibus idoneis non poſſunt, ſufficit tamen, eorum conceptuum umbras quaſi inhærere menti. * Laudari certe ex eo Chinenſium ingenia debent, qui dudum ante Pythagoram & Platonem neſcio quid illi Philoſophiæ ſimile animo ſpeculati ſunt. Pythagoræi enim & Platonici ab Ægyptiis, ut puto, edocti, ad efficientem cauſam potiſſimum reſpiciunt, & Phyſicam quandam Metaphyſicam, ut Verulamius vocat, profeſſi ſunt. Si vero accuratius rem penſitaverimus, non videntur hæc temeraria aliqua ratione, ſed ſummo conſilio, a principibus Chinenſium philoſophis excogitata. Vix enim in umbraticis illis conceptibus rectus obſervari ordo poſſet, ni clariores ideæ illos primum produxiſſent, ut pro ſignis & notis inſervirent iis, qui ad occultam hanc Philoſophiam admittendi aliquando erant.

53

54 * Occultiorem autem fuiſſe illis in phyſicis doctrinam, qualem Ægyptii olim profeſſi ſunt, ac mille fabulis involverunt, ut tot viri doctiſſimi & nuper Cl. Tollius luce meridiana clarius oſtenderunt, totus ille iſtius philoſophiæ nexus oſtendit, in cujus explicatione mire ſe torquent, qui ad omnia alia dilabuntur, interpretes. Si enim illud univerſale principium, quod illi *Li* appellant, & de quo tam intricata illi proponunt, recte penſitaveris, nil in illo aliud notatum obſervabis, quam illud univerſæ naturæ πρῶτον ἐνεργητικὸν, quod omnia miſta ſolvit, vinculisque ſuis ligat; de quo tot miracula prædicant occultioris Phyſicæ magiſtri. Conferatur procemialis declaratio *partis ſecundæ paragraph. 1.* libri citati, & miraberis, quam hæc cum Chymicorum doctrina conveniant. Illorum ſenſum non ceperunt, qui illa interpretati ſunt. Eſt illud Chinenſium *Li* nihil aliud, quam illa Cabaliſtarum linea viridis, quæ ubique gyrat. Fuiſſe vero apud illos Chemiæ ſcientiam vetuſtiſſimam notius eſt, quam ut in dubium vocari debeat.

55 Ad Ænigmaticam illam Methodum Cabaliſtarum Hebræorum doctrina referenda eſt, de qua nos *lib. 1. cap. 10.* De tali Methodo univerſali Cabaliſtica, qua *Picus Mirandula* uſus ſit, & ad faſtigium ſcientiarum omnium pervenerit, multa quoque mirifica narrat *Fichetus* libro de arcana ſtudiorum methodo pag. 27. *Hujus myſterii*, inquit, *ea vis eſt, quam in Cabala triginta & quinquaginta portis intelligentiæ ex arcanis Hebræorum eruit Reuchlinus, ut ſcientiam rerum omnium & mundum doctrinarum univerſum quaſi viva in tabella depictum ſubjiciat oculis, ordine plane admirabili. Denique continet omnia, & ſingula, ſingulaque ut omnia & omnia ut ſingula ad amuſſim explicat, efformatque illum, quem deſideramus, hominem, ex omnibus conflatum compoſitumque diſciplinis.* An ad illam methodum quoque reſpexerit Agrippa, an ſubtiliorem & diviniorem velit, & quæ ex afflatu doctos formare poſſit, de qua nos *lib. 1. cap. 12. §. 3.* aliis conjiciendum relinquo. * De Cabala veteri notiſſimi ſunt præter ipſos Hebræos, *Reuchlini, Joannis Pici, Hackſpanii, Buxtorffii, Hottingeri,* aliorumque labores. *Gaffarellus* Indicem Codicum MStorum Cabaliſticorum, quibus uſus eſt Picus, edidit Pariſ. 1651. * Hujus Hebraicæ methodi reliquias ſe dare venditat PAULUS SCALICHIUS in *Epiſtemonis Catholici*

56

57

libro

libro 12. qui inſcribitur: de *Revolutione Alphabetaria, ſive perfectiſſima ad omne genus ſcientiarum methodo,* quam ante 12. annos ad Carolum Auſtriæ Archiducem ſcripſerat, ſed alia plane ratione inſtitutam, ut conferenti patebit: etſi hanc poſteriorem ſuam ipſe, ut perſpicaciorem priori præferat in recentiori illa editione; in qua perpetuo dialogo omnia tractat, cum in priori per capita procedat, ac pluribus exemplis ſuam doctrinam illuſtret. * Hanc ille artem miris modis illic extollit: 58 laudat ibi Petrum Daguinum Mediatum, virum tota Italia celebratiſſimum, qui 37. ætatis anno, cum vix prima hauſiſſet literarum elementa, ſeptem tantum menſibus huic artificio incumbens, omnibus doctiſſimis viris miraculo habitus ſit; Jacobum Januarium, qui cum ſeptem egiſſet luſtra a literis penitus alienus, in tantum hac arte profecerit, ut nulli doctorum hominum ſit poſtponendus. Laudat Ferdinandum Cordubam Hiſpanum, Raimundum de Sabunde, Jacobum Fabrum Stapulenſem, Carolum Bovillum, qui omnes hac arte profecerint; Andream, Petrum, Jacobum, Fratres Canterios, qui unica cum ſorore primi adhuc decennes in omni diſciplinarum genere egregie diſſeruere; e quibus alter Cornelii Agrippæ præceptor fuerit, cujus eruditionem nemo ignorat. * Hanc artem 59 corrupiſſe ille ait *Raimundum Lullium,* ab Hebræis acceptam: quod ſi verum eſt, fortaſſis non de nihilo eſt, quod ab Arabibus eam deſcripſiſſe quidam opinati ſunt, qua de re ſupra diximus. Hujus artis corruptæ Lullianæ imitatores omnes fuiſſe dicit, excepto Pico Mirandulano & Capnione Phorcenſi, ex quorum monumentis ſe illam reſtauraturum promittit. *Niſi quisquam,* inquit, *inde jecerit fundamenta, fruſta illa Lulliana diſpoſitione laborabit; quam & nos ad Hebraicam veritatem dum eniteremur ante luſtra tria reducere: ſicut etiam publicis typis Oporini excuſa proſtat: parum plus effecimus, quam vel Lullius ipſe, vel Agrippa. Reliqui enim ut Lavinheta & his ſimiles nedum barbari vocibus, ſed re ipſa quoque ſunt: licet ſua ætate ſummæ admirationi fuerint, & aliquid in ſpeciem præſtiterint;* ſed quod ad ſolidam eruditionem pertinet, nihil in illis ingeniis deprehendes. * Hujus artis procul dubio præceptis aliquis 60 *Theophraſtus Renaudotius,* Medicinæ Doctor in Gallia pueros inſtituit, ut intra annum & in Latina lingua & in artibus liberalibus ad omnium interrogata reſponderent, cujus rei hiſtoria exiguo libello cum ipſo examinis actu ac ſubſcriptione teſtium Anno 1636. publicata eſt. * De hac, utut ſecreta, ſciendi & diſſerendi 61 methodo, ſive Lulliana, ſive Cabaliſtica reformata, ego tamen illud Budæi libro de Philologia fol. 63. dixerim: *artis ad naturam eſt quædam imitatio, non æquiparatio. Sunt enim longe uberiores venæ naturæ atque capaciores, quam loculatæ illæ ſedes artificis inventionis, magisque eſt ars naturæ felicis & beatæ accurata adjutrix ad delectum, ſi quid hac in re mei judicii eſt, quam ad copiam prolixa, ſuppeditatrix & magnifica.* Excutiant illa Hebræorum ſacra, qui eas literas rectius intelligunt; certe plura in Cabalæ miſteriis latent, quam ſola illa Scalichio adeo celebrata methodus: rerum enim occultarum in iis theſauri ſunt, unde in ceterarum gentium fundos tot rivi defluxerunt. In Orientalibus ſupereſſe in hunc usque diem plurima abſtruſæ ſapientiæ momenta, non ego dubitarim. * Ad illa forte 62

 reſpe-

respexit *J. Cæs. Scaliger*, cum *in Hipponacte suo* pag. 403. querelam illam de suis studiis instituit:

> *Plus pœnitet me temporis, quod impendi*
> *In Grammatistas & leves locutores,*
> *Vanas poëtarum atque perditas nugas,*
> *Quam barbarorum quæ leguntur in libris.*
> *Hæc est mearum tota summa summarum,*
> *Stultum ac supinum, plumbeique delirii,*
> *Rebus relictis consenescere in verbis.*

63 Hujus Cabalisticæ doctrinæ recentiores Scriptores aliquot in folio voluminibus collecti sunt; in quibus est *Ricii de Agricultura cœlesti*, *Francisci Georgii Harmonia mundi*, quibus multa e natura sonorum ad Philosophiam & Theologiam applicantur. Sed de iis verum est, quod Verulamius ait loco supra citato. *Hoc Acroamaticum sive Ænigmaticum docendi genus posterioribus temporibus dehonestatum est a plurimis, qui eo tanquam lumine ambiguo & fallaci abusi sunt ad merces suas adulterinas extrudendas. Intentio autem ejus videtur, ut traditionis involucro vulgus, profanum licet, a secretis scientiarum summoveretur, atque illi tantum admitterentur, qui per manus Magistrorum parabolarum interpretationem nacti sint, aut proprii ingenii acumine & subtilitate intra velum penetrare possint.* Quandam ex Cabala Theo-philosophica mistam doctrinam profitentur, quæ e Paracelsi, Weigelii, Guthmanni, Bœhmii, Fratrum Roseæ Crucis schola scripta prodierunt. 64 * Est his quoque annumerandus ROBERTUS FLUDDIUS, Anglus, mirabilis ingenii homo: multa enim e Cabalistis, ex numerorum doctrina, Tetragrammati admirabili potestate, atque sacris literis, ad rem naturalem applicat, & sui sensus quoddam Systema Physicum ex illis conficit. 65 * In mathematicis multa egregia invenit, in quibus admodum operosus fuit: nulla enim Matheseos pars est, quam ille non attigerit in libris suis, Mechanices peritissimus, superstitiosas etiam artes diligenter excoluit, quarum hyperaspistes est, quas ipse etiam exercuit per omnia divinationum genera. E thermoscopio, seu vitro, ut vocat, Calendario omnium phænomenorum naturalium rationes, & totius mundi constitutionem, explicare laborat; quod instrumentum ex ipso Moyse deducere vult, aitque se invenisse illud in Codice quodam, ante 500. annos scripto, graphice delineatum. Spiritum huic vitro inclusum illi, qui mundi magna machina concluditur, proportione respondere ait. Quare & omnes circulos cœlestes & plagas in illo præfigurat. Ex eo quoque de natura morborum judicat: hominem enim ut microcosmum cum macrocosmo & hoc instrumento, ac spiritum vitro inclusum cum spiritu corporis nostri comparat. Hieroglyphicum morborum corporis & animi typum eo in instrumento ob oculos ponit: similiter & urinarum borealium & australium scalam in eo repræsentat, uroscopiam convertens in uranoscopiam. Quare mirabiles morborum definitiones extruit in libro suo de *essentia Morbi.* Morbi autem illi inter meteora referuntur, atque a ventis (quos Spiritus & Angelos facit) or-

tum

tum habere tradit. Quam ſuam ſententiam ut ſtabiliat, SS. literarum, Galeni & Hippocratis autoritate ſæpe abutitur. Ratione itaque totius macrocoſmi morbos dividit in empyreos, æthereos, elementares, in plaga ſeptentrionali procreatos, tenebroſos ex plaga occidentali ortos, præternaturales, æſtuoſos, ad plagam meridionalem ſpectantes. Cauſas morborum pleraſque externas facit, a ſeminario meteororum & a victus ratione. Tu mihi vide lepidum illud ſanitatis munimentum, quod *libr. 4. Myſter. Morbor.* extruit, ubi & dæmones morborum architectos una cum ipſis morbis depingit; quibus adjunguntur etiam Angeli ἀλεξίκακοι, omnes nominibus ſuis appellati. * Scripſit etiam librum, cui titulus: *utriuſque Coſmi, majoris & minoris, Metaphyſica, Phyſica & Technica*, ubi poſitis ob oculos ſchematibus ipſum opus creationis demonſtrare laborat. Multa quoque de Muſica mundana e Monochordi contemplatione philoſophatur. De quibus omnibus alibi plura. 66

Sed mittamus illam methodum, quæ admirationi potius excitandæ, quam veritati inquirendæ inſervit, ac procedamus ad methodos particulares ſcientiarum, in quibus non convenire poſſe earum doctores, mirum non eſt, cum in univerſali non conveniant: qua ſemel recte ſtabilita, non multum erat de particularibus laborandum. * Certe Autor Medicinæ Mentis ut rem inutilem habet ipſarum ſcientiarum & methodorum multiplicationem; cujus hæc verba part. 2. p. 23. *Veri Philoſophi Philoſophia ſive unicum ſtudium eſt ars inveniendi. Si hæc, de quibus modo ſum locutus, animadvertiſſent, ſimul vidiſſent non tot dari diſciplinas, quot ipſi profitendo enumerant, ſed tantummodo unicam, unde omnia, quæ ſciri datum eſt, derivantur; quæ eſt ars ſæpius memorata, inveniendi per nos ipſos. Hanc qui ſibi comparavit, omnes alias bonas ſcientias una cum ea ſibi acquiſivit, aut ea abſque alterius adjumento ſemper ſibi acquirendi potentiam habet: quin omnes utiles ſcientiæ, quæ ab aliis præter hanc ſtatuuntur, non niſi hujus artis ſpecimina ſunt. Ab hac ſcientia vulgares philoſophi longius remoti ſunt, quam vulgus exiſtimat. Qui de ſcientiarum vanitate ſcripſerunt, non in eo errarunt, quod iſtorum philoſophorum ſcientias ad catalogum vanarum ſive inutilium relegarunt, ſed in eo, quod ex mera ignorantia (uti perfacile quis videbit, modo eos autores vel paululum perluſtraverit) omnes omnium philoſophorum ſcientias ſine ullo diſcrimine eadem cenſura notarunt.* * Verum tantum abeſt, ut convenientia in methodis particularibus ſit, ac eadem via omnes incedant, ut pene ſinguli ſibi ſemitam ſapiant, & quot capita, pene tot ſenſus ſint, magno argumento, etiam illa ab Ariſtotele tradita analytica parum inſtructos eſſe pleroſque. Non eſt hujus loci, omnes illos recenſere Autores, qui diverſa in diſciplinis methodo uſi ſunt; de eo enim in *Polyhiſtore Philoſophico* plenius agetur. * Quidam Encyclopædiam uno complexu & ſub una quaſi ſcientia generali tradiderunt, ut fecit SORELLUS in libro Gallica lingua ſcripto, cui titulum Scientiæ univerſalis (*Science univerſelle*) fecit. * Sub generali & corporalium & ſpiritualium rerum diviſione omnem philoſophiam comprehendit. In quatuor tomos dividit. In *primo* agit de Terra, Aqua, Aëre, Cœlo & Aſtris: *ſecundo* de Meteoris, Lapidibus, Metallis, 67 68 69 70 71

Metallis, Plantis, Animalibus, Anima hominis, Angelis & DEO: *tertio* de uſu, melioratione, perfectione & imitatione rerum in mundo: *quarto* de uſu idearum, quæ producunt ſcientias & artes, de linguis, ſcriptura, numeris. Addidit his refutationem errorum vulgarium tractatumque, in quo examen Encyclopædiarum inſtituit, ſuique conſilii rationes in concinnatione hujus ſcientiæ univerſalis exponit. Verum præcipuos aliquos tantum recenſet, ac non paucos omittit. Sciagraphiam ac rationem ſui Operis in fine Bibliothecæ Gallicæ tradit. Ceterum & alia, quæ pro ſubſidiis ſcientiæ univerſalis inſervire poſſunt, in tractatu Gallico de *perfectione hominis*, quem in Germanicam linguam Baro de Stubenberg convertit, Norribergæ An. 1660. editum. * Sunt, qui ſub ſchemate fabulæ amatoriæ univerſam philoſophiam tractant, quod fecit *Martianus Capella libro de nuptiis Philologiæ & Mercurii & ſeptem artibus liberalibus*, in quem autorem Grotius annos 14. natus ſcripſit. * Non multum diſſimilis argumenti eſt fabula illa, ab Anglo quodam inventa, & in linguam Belgicam translata, ac Amſterodami 1668. edita. Titulus eſt: *De vermaakelcke Hiſtorie Zee en landt-Reyze van Euphues, ofte een Ontleedinge des Vernufts.* Proponitur hic ſub ſpecie Hiſtoriæ fictæ ratio converſandi ac educatio nobilitatis eruditæ methoduſque ſtudiorum inſtituendorum. Voluerunt illi Autores utile dulci miſcere; cumque præcepta nuda ſeveritate ſua ingrata ſint, hac nova ſpecie veſtita illa magis forte arridebunt. Verum ut illa Sorelliana methodus hiſtorica, ita hæc Poëtica & comica eſt. * Scientias & diſciplinas particulari methodo tractatas uno volumine congeſſit JOH. HENRICUS ALSTEDIUS. * Operoſa fuit illius viri diligentia, non tantum in conſuetis diſciplinis in compendium redigendis; ſed etiam in novis inveniendis. Valde enim largus eſt in titulis novarum artium, quos effinxit interdum, ut nova res videretur, quæ in aliis diſciplinis jam tum pertractata erat, pertractari & debebat. Nam ſi quis de partibus omnium diſciplinarum ſingulares diſciplinas conficere velit, ut faciunt ejus exemplo nunc multi, non dividere accurate & methodice, ſed diſcerpere diſciplinas videretur. In uno objecto multa nova formalia conſiderari poſſunt, neque ſtatim nova inde diſciplina formanda eſt. Atque hinc factum eſt, ut, cum Alſtedius nimiam diligentiam affectaret, negligentior fieret. *Gatakerus in præfatione Cinni ſui* parum magnifice de hoc Opere ſentit. Neque ego ſuaſerim inde quis Philoſophiam diſcat: ſuam enim quandam methodum ſequitur a publica & uſitata diverſam, & uni diſciplinæ detrahit ſæpe, ut eo locupletiorem diſciplinarum orbem habeat. Hinc quas ſucci plenas habere poterat, reddit ſua curatura junceas. * In nonnullis tamen laudanda ejus eſt diligentia, qui primus tentavit artes mechanicas ad ſua redigere principia, & ſub forma diſciplinæ proponere; non plene quidem, prout rei conditio poſtulabat: ſed laudabile tamen erat prima ejus rei lineamenta duxiſſe; quæ an recte ducta ſint, nunc quidem non diſputo. Solet per canones procedere. Iſtarum vero artium principia more mathematico eſſent proponenda. Sunt enim mathematicæ propagines; ac optandum eſſet, ut aliquis emunctioris naris Philoſophus, Phyſicus præcipue ac Mathematicus, hoc argumentum ſibi ſumeret tractandum;

Marginal numbers: 72, 73, 74, 75, 76

dum; præter enim ſpeculationem non pauci inde fructus redundarent in Rempublicam. * *Thevenotius* illud in animo habuit, qui ad hoc opus perficiendum 77 omnes ſuper hoc argumento ſcriptos libros conquiſivit, ut ſuperiore libro jam tum diximus, Architecturæ Navalis ſpecimen præclarum dedit *Witſenius*, qui vaſtum de ea arte volumen Belgica lingua ſcripſit. * *Velſchius* quoque *digreſſiones* 78 *autumnales in officinas variorum Artificum*, quibus nonnulla arcana illorum minusque cognita enarrantur, promiſerat. * Ut ad Alſtedium redeamus fœcundum 79 encyclopædias ſcriptorem, idem quoque *Encyclopædiam Biblicam* ſcripſit ſub titulo: *Triumphi Biblici*, in quo omnium diſciplinarum Syſtema e Sacra Scriptura concinnat. Qua ratione ego e libris Juris, aut ex Hippocrate & Galeno ſimilem Encyclopædiam conficere velim. * Velſchius quoque *Pædiam in Cycliſco* occaſione Ency- 80 clopædiæ Alſtedianæ meditatus fuit, cujus conſilium *Schrœckius* in ejus vita fuſius exponit: *Proficuum maxime reputavit, ſi quis ejusmodi inſtitutum, reſectis inutilibus omnibus, & prolixis exſcriptionibus omiſſis, proſequeretur, Orbique literato aliquando non latius diffuſam ἐν κύκλῳ παιδείαν repræſentaret, ſed nervoſius contractam atque exaſciatam exhiberet παιδείαν ἐν κυκλίσκῳ, non tam nove, quam modeſte inſcriptam. Hinc ipſe multa etiam hac de re meditari cœpit. Aliquando igitur hanc daturus erat, conſilium in longe minori opere multo majus Alſtediano ſibi fuiſſe, ipſo opere demonſtraturus. Nec enim artes populares omittere animus erat, nec inſtitutiones Grammatices omnium linguarum, maxime orientalium, Pangrammatices nomine eas complectens; Pantechnices quoque nomine artes omnino omnes comprehenſurus, cum iſtarum omnium commoda, arcana & ἐγχειρήσεις, quantum poterat, explorare conatus fuerit. Quibus etiam Emporeticen, Alſtedio neglectam, aliasque ſimiles, Politices non minus, quam Oeconomices ſoboles ac ſocias adjungere conſtituerat; non minus etiam Stratioticen ejusque partes, & ſimiles quasdam alias. Sed Opus hoc imperfectum reliquit.* *Keckermanni* Encyclopædia majori ἀκριβείᾳ ſcripta eſt. * JOACHIMUS FORTIUS 81 RINGELBERGIUS exiguo quodam libro Encyclopædiam complexus eſt, nec operoſa methodo, ſed potius ἐν συνόψει omnia propoſuit. Ingenium tamen illa ſapiunt. Mathematicis ſtudiis fuit addictus: nam tres libros Aſtrologicarum Inſtitutionum ſcripſit. Terſam perſpicuamque dictionem ſectatur. Laudavit illum Eraſmus ſingulari quodam epigrammate. * Mirabilis vitæ ejus conditio 82 fuit. Primum enim in aula Maximiliani pictorem, cælatorem ac calligraphum egit. Anno decimo ſeptimo Lovanii linguæ Latinæ elementa diſcere cœpit, ac brevi multum profecit. Quæ ille in Encyclopædia ſua de diſciplinis attingit, pauca ſunt, ſed occurrunt tamen in illa brevitate obſervatu digna. Suave illi dicendi genus eſt, neque terminorum ſcabritie involutum. Vitam ſuam ipſe deſcripſit in libro de ratione ſtudii, qui *Cyclopædiæ* ejus Baſil. Ann. 1541. in 8vo editæ annexus eſt; ac plurima rei literariæ ſuppeditat non ſpernenda conſilia; etſi in nonnullis ea ridicula ac non imitanda, omnia ejus Opera edita ſunt apud Sebaſtianum Gryphium, cum Encomiaſtica Hyperii oratione. Hunc librum ita amavit Thomas Erpenius, teſte *Voſſio de ſcientiis Mathematicis cap. 36. ſ. 10.* ut recudi

curaret Lugduni: huic enim libro ille adscribebat, se istos in literis fecisse progressus. 83 * Aliqui generatim tantum agunt de omnibus disciplinis, earum natura, constitutione, ut fecit ANTONIUS ZARA in sua *Ingeniorum & scientiarum Anatome.* 84 * Tale fuit fortassis Opus, quod meditabatur VOSSIUS, quodque in libro de *Theologia Gentili lib. 6. cap. 8.* ipse citat eo titulo: *opus artium, & Constitutio omnium artium & scientiarum;* quod vel ineditum hactenus est, vel imperfectum ab Autore relictum. Ἀποσπασμάτιον ejus videtur liber *de quatuor artibus popularibus, Philologia & scientiis Mathematicis.*

85 Ad hanc classem quoque pertinent illi Scriptores, qui consilia in singulis disciplinis addiscendis suppeditarunt. Fecit id HAVEMANNUS *in Methodo* 86 sua, Hamburgi Ann. 1673. edita: * CLAUDE FLEURY in libro Gallice scripto, cui titulus: *Traité du Choix & la methode des etudes,* i. e. de selectu & 87 methodo studiorum, Bruxellis Ann. 1687. edito. * Ceterum Autorum, qui consilia & methodos pro instituendis studiis, vel generatim vel speciatim, scripsere, vastus est numerus, quorum aliqui singularibus Voluminibus collecti, de quibus *hoc libro cap. 2.* egimus. Prodiere in Belgio quoque aliquot Voluminibus tales Dissertationes. Amsterodami Ann. 1645. prodiit libellus, ubi congeruntur *H. Grotii Epistola de hoc argumento ad Benjaminum Maurerium; Gabrielis Naudæi Bibliographia Politica & Syntagma de studio liberali; Clapmarii Nobilis Adolescentis Triennium; Coleri de ordinando studio politico Epistola; Additamentum ex Joh. Caselii* Νέῳ; *Jacobi Focani Dissertatio de Studiis; Joachimi Fortii de ratione studii liber: Erasmi Roterodami Tractatus ejusdem argumenti; Casparis Barclai Methodus studiorum præscripta Ducibus Megapolensibus; Ejusdem Methodus Morum, præscripta Ducibus Luneburgensibus; Thomæ Campanellæ de libris propriis & recta ratione studendi Syntagma; Leonardus Aretinus de studio & literis; Scioppii Consultationes de Scholarum & studiorum ratione; prudentiæ & eloquentiæ parandæ modis; Ludovici Crocii Instructio de ratione studii Theologici; Joannis Loccenii de studio Juris Dissertatiuncula epistolica, cum excerpto ex Epistola Hugonis Grotii; Johannis Heurnii de studio Medicinæ bene instituendo Dissertatio; M. Hortensii Dissertatio de studiis Mathematicis recte instituendis; Sebastiani Foxii Morselii de studii philosophici ratione Epistola; Petri Angeli Bargæi, quo ordine scriptorum historiæ Romanæ monumenta sint legenda, libellus; Joannis Caselii Epistola de studio liberalis doctrinæ decente equestri loco natos, de peregrinatione nobili, de oratione civili perspicua; Scioppii Diatribe de compendiosa & facili linguam Hebræam condiscendi ratione; Joannis Alberti Bannii Dissertatio epistolica de Musicæ natura, origine, pro-* 88 *gressu & denique studio bene instituendo.* * Prodiit alter talium scriptorum tomus Trajecti ad Rhenum Ann. 1658. in quo habentur *Gerh. Joh. Vossii Dissertatio bipartita, cujus pars prior agit, quibus disciplinis perfecta constat eruditio, altera, quomodo variæ disciplinæ optime addiscuntur; ejusdem Introductio in Chronologiam; ejusdem Appendix de Imperiis, quæ potissimum in historiis celebrantur; ejusdem de ratione universam legendi Historiam Dissertatio; ejusdem de imitatione oratoria & poëtica;*

Lipsii

Lipsii de ratione legendi Historiam Epistola, de recitatione in conventu publico & privato, de notis & notariis veterum, institutio epistolica de distinctione & interpunctione, de bibliothecis libelli; Hermanni Vulteji de studio juris; Ægidii Mommerii de ratione legendi discendique jura; Jacobi Acontii de investigandarum tradendarumque artium ac scientiarum methodo; Johannis Hoornbeckii brevis institutio studii Theologici; Henrici Morreise Dissertatio de Manuductione Studiosi juris per Academiam & Rempublicam; Joannis de Raei Dissertatio de subsidiis, gradibus ac vitiis notitiæ vulgaris in naturæ contemplatione & officio Philosophi circa eandem; Regula Vitæ Sapientis, Harmonicæ, tranquillæ, actuosæ, negotiis obrutæ, liberaliter otiosæ, peregrinantis denique. * Sunt & Dissertationes aliorum in hoc tomo, quæ jam in Amstelodamensi habentur, quibus denuo recensendis supersedeo. Collegit & Heideggerus hujus generis libellos nonnullos, libro Tiguri Ann. 1670. edito; in quo *Henrici Bullingeri de ratione studiorum; J. Jacobi Breitingeri Hypomnemata subitanea; Francisci Junii F. F. Parænesis; Henrici Bullingeri Institutio pro peregrinaturis.* Cetera, quæ hic habentur, ab aliis jam in censum relata sunt. * Verum longe plures illis addi possunt, e quibus præcipui, prout memoriæ illi succurrunt, a me consignabuntur. *Amphilochii Epistola græca de studiis recte formandis, cum notis Joach. Zehneri; Alstedii Cynosura Studiosorum; Caselii Academicus,* Νέος, *Propoliticus, Rhetor, & plures alii; Arndius de studio linguæ Latinæ; Ruperti Methodus studii Philologici; Mitternachts Pædia; Pomarii Consiliarius Scholasticus; Hyperius de ratione studii Theologici; L. Kepleri Methodus conciliandarum sectarum Medicarum; Veridici de Justiniano Ratio corporis juris reconcinnandi; Leibnizii Methodus nova Jurisprudentiæ; Scheurlii Statua Mercurialis; Budæus de studio literarum commode instituendo; Blœmertii de Nobilis Institutione; Joach. Pastorii Palæstra Nobilium; Schefferus de Nobilium informatione; Blumii Orator reformatus de Eloquentiæ in Scholis restauratione; Bœcleri Manuductio ad autores classicos, Germanica lingua; Bonnæus de ratione discendi; Burenii de statu Scholæ philosophicæ in Academia Rostochiensi; Bodini Methodus Historiarum; Reineccii Methodus legendi Historicos; Henelii Statua Mercurialis ad Jurisprudentiam; Hobokenius de Politices studio; Kilembergii statua Mercurialis Theologica; Goclenii Praxis Artium generalis; Latomi de trium linguarum & studii Theologici ratione; Puteanus de Collegio trilingui; Nunnesius de studio Philosophico; Osiander de studiis instituendis; Puteani Methodus literarum; Frischlini Methodus institutionis puerilis; Dresserus de ordine discendi; Ernstii Methodus docendi juris; Fabricii Meditationes circa scientiarum ideam atque principia; Freigii Pædagogus; Fungerus de puerorum disciplina; Gallucii Oratio de doctrinæ fuco; Ausonius de studiis, cum commentario Minois; Mureti Institutio puerilis; Philippi Cattieri Exercitationes de studiis; Gribaldi Methodus studendi in jure; Academicus Somnians Lepidi Philalethæ Sannionis Utopiensis Satyra in perversam studendi methodum An. 1659. in 12. edita; Misonis Erythræi Ludicra & Satyrica, quæ ad studia literarum atque literatos maxime spectant, excitandis ingeniis, erudiendæ juventuti, Salisburgi Ann. 1687. in 12. edita. Rolandus Maresius in suis Epistolis, ac præcipue lib. 2. ep. 30. Cornucopiæ quoddam talium consiliorum exhibet. Promisit etiam Ferretus, qui Musam Lapidariam scripsit, tales epistolas consultationibus literariis refertas.* Infinita hic adduci possent ejus generis. Sed de iis

89

90

91 ſuo loco plura, cum ad ipſas diſciplinas perventum eſt. * Hic quoque illud verum eſt, multos eſſe conſiliarios & parum conſilii, atque a pluribus coquis raro ad palatum cibos apparari. In tot viis difficile eſt veram invenire ſemitam, dum
92 ſuo quisque ſenſu abundat. * Propoſuerat ante multos annos vir doctus, ac Profeſſor in Academia Erffurtenſi clariſſimus, *Eckhardus Leichnerus de Apodictica Scholarum reformatione* conſilia, ſingulari eam in rem edito libro. Sed nihil tamen ef-
93 fectum eſt. * Huc quoque pertinent, qui argumenta ſcientiarum varia propoſuerunt; in quibus primum locum merito occupat magnus ille *Baco Verulamius,* qui inter Anglos primus ſignum ſuſtulit ad amplificandos ſcientiarum terminos; cujus poſtea veſtigia ſecuti ſunt, & hodie quoque ſequuntur, tot in Anglia viri docti, qui in Phyſices & Matheſeos ſtudio illuſtrando omni conatu conſpirant.
94 * Ex mente Verulamii quædam in ſua Univerſali Methodo inſtituere voluit *Johannes Bayerus* libro, cui titulus; *Filum Labyrinthi vel Cynoſura, ſive Lux mentium univerſalis, cognoſcendis, expendendis & communicandis univerſis rebus accenſa,* Caſſoviæ in Hungaria 1663. edito. Verum obſcurat potius Verulamii ſenſus omnemque philoſo-
95 phiam, quam ut lumen aliquod accendat. * *Velſchius* etiam noſter multa talia in animo habuit: cujus extat *Somnium Vindiciani ſive Deſiderata Medicinæ*, Auguſtæ Vindelicorum An. 1676. edita, ubi multa proponuntur, quibus non Medicinam tantum, ſed & omnem rem literariam augere voluit. Magna ſane ejus obitu jactura
96 facta eſt. * *Leibnizius in ſua Jurisprudentiæ Methodo* conſilia, quibus augeri diſciplinæ
97 poſſint, ſuppeditavit. * Eſt & *Anonymus*, qui libellum *deſideriis literariis* plenum
98 publicavit. * Qui de erroribus & defectibus in doctrinis agunt, etiam huc referendi: ad viam enim ipſam iter ſternunt, qui de via deflectere docent. Ut ſunt, qui de corruptis artibus, quemadmodum *Vives,* egerunt; aut de erroribus vulgi ſcripſerunt, ut *Thomas Broun* in ſua *Pſeudodoxia Epidemica,* quo titulo ille librum Anglica lingua ſcripſit, in Belgicam linguam converſum hoc titulo: *van de allgemeene dwaelingen des volcks;* ſed nunc ille auctior Anglica lingua prodiit. Multa ſunt in illo libro notatu digniſſima. Aliqui per Lexica univerſam philoſophiam tradunt, Hippolyti lacera potius membra, quam integrum corpus, exhibituri, ad quæ ſedibus ſuis reſtituenda Æſculapio aliquo opus ſit.

99 Inter tot tamen methodos ſemper nova deſideratur methodus. Adeo nunquam nobis ſatisfacimus; ac juſta ſane eſt *Martini Schockii* in præfatione libri *de Scepticiſmo* querela: *Non inficias eundum, multos occurrere viros egregios, quos fatendum eſt, in ordinanda ſive univerſali, ſive particulari methodo, plurima cum ratione monuiſſe; quæ ſi obſervarentur, & labor compendioſior redderetur, nec periculum foret a variis erroribus, quos veritatis inſignibus velatos, vix ipſi ſenes exuere poſſint, quod a teneris eos imbiberint, diuque in ſinu ſuo quam arctiſſime foverint; ſed dum adverſa fronte inter ſe concurrunt, & unusquisque ex aſſe ſuæ methodo, licet aliorum quoque obſervationibus ſubſtructæ, omnem laudem & gloriam vindicare contendit, ultra methodum vix proceditur, diſciplinæque non ſolum ſperato deſtituuntur ornamento, ſed ipſi quoque diſcipuli in veſtibulo ſolo detinentur. Laudare poſſem ultra viginti viros celeberrimos, qui intra ſeculum varia evulgarunt ſcripta,* *aut*

aut de perficiendis disciplinis, aut de augmento earundem; qui tamen parum aut nihil in unaquaque disciplina pro illius perfectione præstiterunt. * Et sane fieri vix posse videtur, 100 ut ea in re convenire possint sapientes: nam ex quo sapientia præceptis tradi cœpit, studio quædam obscurata sunt, ne paterent omnibus arcana; neque etiamnum utile est, omnia in vulgus ferri scientiarum mysteria. * Quare nec consultum 101 est, nec fieri poterit, ut una aliqua clara & distincta methodo omnia proponantur. * Ex hac diversa docendi ratione diversi libri apud veteres orti sunt, quo- 102 rum aliqui exoterici, mathematici, hypomnematici & usuales: aliqui exoterici, acroamatici. Lectiones exotericæ publice instituebantur: acroamaticæ paucis eisque dignis auditoribus habebantur. * Videndus est de illa re *Octavianus Ferrarius* 103 *in libro de Sermonibus Exotericis*, ac in libro de *Disciplina Encyclio:* quos e Bibliotheca Goldasti Francofurti recudi fecit Goclenius Ann. 1606, cui præfixa est elegans *Goldasti* epistola *de Cryptica veterum Philosophorum disciplina.* * Multa hic de παιδεία 104 Ferrarius, quam ille singularem vult esse vel facultatem vel habitum, qua quis recte de rebus omnibusque scientiis judicat. Definit enim per experientiam; atque ille παιδείαν habere dicitur, qui in rerum tractatione diutina exercitatus collecta ad usum principia scientiis atque artibus cunctis suppeditat, simulque illa esse cognoscit, ac analytica scientia instructo velut minister ejus offert. Verum in illis de παιδεία & disciplina Encyclio a Ferrario dissentit Goldastus: * neque enim 105 per disciplinam Encyclion ἐγκυκλοπαιδείαν intelligit Goldastus, qui περὶ ἐγκυκλοπαιδείας singularem librum moliebatur, in quo probare voluit, ἐγκύκλια veteribus μαθήματα proprie dicta, quibus primum etiam pueri informabantur: mathematicæ enim artes populares erant, atque iis primum instituebantur ingenui pueri, neque ad acroamaticos sermones admittebantur, qui in his rudes erant. Quod quidem in nostris Scholis quoque fieri deberet: illæ enim quasi ansæ Philosophiæ sunt, ac mirifice acuunt ingenium. Non potest etiam eam ob causam Methodus aliqua universalis institui, quod omnium rerum, imaginabilium præsertim, accurata non possit dari scientia, ac multa in problematica incertitudine subsistant, etiam in naturalibus. * Quare si vel maxime velis mathematica incedere ἀκρίβεια, non 106 licebit in omnibus. Hac ergo parte succumbimus, ac fit sæpe, ut illa methodi ἀκρίβεια confisi temere de rebus, quas non apprehendimus, judicemus, eaque ut ficta & falsa repudiemus. * *Borellus* in libro *de motu animalium* aliisque scriptis 107 felicissime mathematica methodo in veritates inquisivit. Etiam *Spinosa* hujus methodi fuco *Ethicam* suam *profanam* incrustavit, cui eadem methodo a *Blienburgio* responsum est.

CAP. VIII.

DE
VARIIS IN DOCTRINA PARANDA COMPENDIIS.

§. 1. Methodorum ſcriptores quidam recenſentur, & quidem Ariſtotelici. 2. Scherbius, Neldelius, Zeidlerus. 3. Alii via mathematica incedunt. 4. 7. de quibus judicium 5. Thomæ Angli Euclides Metaphyſicus. 6. Malebranchii liber de inquirenda veritate. 8. Hobbeſius in plerisque cum Ariſtotelis doctrina conſentit. 9. Compendia & præcepta quædam ſtudiorum e Ficheto & Fortio propoſita. 10. Noſſe facultates omnes, unam profiteri. 11. Certum ſibi ſcopum præfigi debere. 12. Incertus Ficheti ſcopus non eſt ſcopus. 13. Triplex ſcopus a Fortio conſtituitur. 14. Amandos eſſe labores, luxum contemnendum. 15. Opes contemnendas. 16. Affectandas laudes. 17. Peritiam legendo, audiendo, docendo, ſcribendo comparandam. 18. Solitariam lectionem improbat Fortius. 19. Peritia per Anagnoſtas paranda. 20. Lectionis præcepta e Bacone Verulamio 21. & e Ficheto. 22. In libris vaſtis ſufficit ſummariorum lectio, quæ capitibus præmitti ſolent. 23. Libri dogmatici ſummo cum ſtudio legendi. 24. Periti doctrinarum Profeſſores audiendi & percontationibus crebris utendum. 25. Vivæ vocis magna commoda. 26. In prælectionibus publicis minus aſſiduum ſuum Tironem vult eſſe Fortius, ſed minus recte. 27. Docendi occaſiones ſemper quærendæ. 28. Quomodo docendum. 29. Quæ ejus utilitas. 30. Præcepta in ſcribendo obſervanda, e Fortio & Ficheto. 31. Remedia pro tædio pellendo. 36. 37. Peregrinationes. 32. 33. ſqq. Fortii conſilia quædam παράδοξα. 38. Cultus eloquentiæ in ſcribendo adhibendus. 39. Extemporales impetus non negligendi. 36. 40. ſqq. Exercitia corporis aliaque conſilia παράδοξα Fortii. 43. de quibus ipſe Fortius judicium profert. 34. 44. Conſilia ſtudiorum variant ratione perſonarum & finium. 45. Piccolomini liber de inſtitutione hominis nobilis. 47. ſeq. it. libri ejusdem argumenti. 50. Nimia feſtinatio in ſtudiis vitanda. 51. Petavii Oratio in hoc argumento commendatur. 52. Sorellus eandem feſtinationem damnat. 53. 55. Præcocium ingeniorum exempla recenſentur. 54. Raro illa felicia, 56. & prudentibus viris merito ſuſpecta. 57. Ingenia talia lente tractanda, nec obruenda. 58. Feliciores ὀψιμαθεῖς.

1 De methodo ſuperiore capite egimus, de qua multa dicenda ſupereſſent. Multos de ea recte ordinanda ſollicitiſſimos vidimus, ſed nemo tamen hactenus ad illorum monita reſpexit. Qui Ariſtotelis doctrinam ſequuntur, ita eam amplexantur, ut neminem ex alia tribu vel hiſcere adverſus illam

2 patiantur: * Quam præter illos, quos ſupra enumeravimus, Altorffini quondam, & in his *Scherbius* in variis ſcriptis, præcipue *Diſſertatione adverſus Ramiſtas;* apud Lipſien-

Lipſienſes *Neldelius* libro *de Uſu organi Ariſtotelis*; & hodie quoque Regiomontani, & ex illis *Zeidlerus* ſingulari libro, cui titulus, *Analyſis Poſterior, ſive de variis ſciendi generibus & mediis eo perveniendi, Regiomonti An. 1675. edito,* plane ad mentem Magiſtri ſui expoſuerunt. * Qui via Mathematica incedunt; ita ſuo ſenſu ducuntur, ut Ariſtotelicam illam in conſilium admittere nolint; cum tamen id potius agendum, ut utraque methodus, quæ convenire debent, ſi quid veri habent, in conſonantiam reducatur. Sed utrobique forte peccatur. * Hi, qui mathematica via unice incedunt, ad ſenſuum evidentiam omnia redigunt & mechanicam quandam certititudinem, cui ita indulgent, ut in iis, quæ ſenſibus nulla ratione ſubjacent, ne latum quidem unguem ab illa ſibi diſcedendum exiſtiment, ſimiles, ut opinor, illis, qui rerum menſuras confundunt. Imponit tamen hæc ſpecies ſæpe incautis imaginaria quadam certitudine; & *fallit pede regula varo,* ut in Ethices illo Fabro videmus. * Qui ſimilem methodum in rebus notionalibus & ſpiritualibus ſequitur *Thomas Anglus,* ex Albiis Eaſt Saxonum, libro, cui titulus: *Euclides Metaphyſicus,* Londini An. 1658. edito, vix ſua omnibus probaverit, etſi in præfatione ejus libri de triumphata Principiorum Sapientiæ ignorantia tropæa ſe moliri jactet. * Noviſſime quoque *Malebranchius* in libris de *inquirenda veritate* prolixe mathematicam hanc methodum commendat, ac operoſe ſatis Carteſianam de methodo doctrinam cum Ariſtotelica confert; nam parte ſecunda lib. 6. ubi Carteſianas regulas propoſuerat, aliquot capitibus demonſtrare laborat, *Ariſtotelem in Phyſicis ſuis nihil demonſtraſſe, cum nullam harum Regularum partem obſervarit.* Ipſe quoque Arithmeticam & Algebram duas conſtituit ſcientias, quæ ſint fundamenta ceterarum omnium. *Non credam,* inquit, *eſſe quicquam utile, quodque accurate ab hominibus ſciri poſſit, ad cujus cognitionem Arithmeticæ & Algebræ ope pervenire non poſſint.* Sed de eo alii viderint. * Ego certe miror, qui factum, ut Lyncei iſti homines ſua iſta methodo velut divina aliqua virgula ſecreta veterum, nemini in dubium vocanda, non penetraverint; cum tamen veteres illi Philoſophi ſuis ſuffulti principiis, quæ in analogiſmis potius & conjecturis interdum ſubſiſtebant, tam prodigioſa extuderint, in quibus hodieque ſtupemus, ac vel ignorantiam noſtram profitemur, vel, quia nihil ſcire ſine hac methodo nos poſſe credimus, iſta pervicacia armati pro mendaciis ac fabulis habemus. * Hobbeſius tamen in ſua Computatione ſeu Logica cap. 6. methodum illam mathematicam omnibus non convenire judicat, & in pleriſque cum Ariſtotelis doctrina conſentit.

3 4 5 6 7 8

Subjungo nunc, quæ aliqui ſpeciatim conſilia in ſtudiis ac doctrinis diſcendis tradidere, quæ hic quoque referri debent. Qualia præcepta etſi magno numero dari poſſunt, & inprimis e Vitis virorum doctorum formari: nam ut regulæ exempla producunt, ita ab exemplis regulæ peti poſſunt: etſi quoque in *libro primo*, ubi *de converſatione erudita* agimus, non pauca adduximus, & ex ipſo ſtudiorum ſcopo conſilia variant; tamen illa, quæ nunc occurrunt, præcipue ex *J. Fortio Ringelbergio & Alexandro Ficheto,* quorum ille in libro *de ratione ſtudiorum,* hic *in arcana* 9

ſtudio-

10 *ſtudiorum methodo.* quædam notavit, apponemus. * Primum Ficheti præceptum eſt: *Noſſe Facultates omnes, unam profiteri:* vir enim eruditus, qui ex omnibus artibus exiſtit, nulla in re hoſpes eſſe debet. Uni tamen & propriæ incumbendum eſt Facultati; de reliquis, quod in rem noſtram facit, delibandum. Qui ſimul & intempeſtive adoriuntur omnia, Ardeliones vocantur, riſuque & ſibilo excipiuntur: qui propoſitum mutant, quotidie tirones ſunt, nunquam magiſtri. *Summus non erit,* inquit Fortius, *qui non ex unaquaque diſciplina decerpſerit, quod ad ſcopum ſuum conferat. Id citra laborem effeceris, ſi nihil attigeris, niſi locos com-*
11 *munes; de quibus, cum dabitur occaſio, libellum conſcribemus.* * Secundum, quod primo loco J. Fortio ponitur, eſt: *Certum ſibi ſcopum præfigi debere.* Nam pauci complectuntur animo bonarum artium curricula omnia: amici hic in conſilium adhibendi, ingenium noſtrum explorandum, quid valeant humeri, quid ferre recuſent: periti Magiſtri conſulendi ſunt: difficultas, diuturnitas ſtudiorum expendenda: humaniorum literarum & philoſophiæ loci communes, & claſſi-
12 corum autorum lectio nunquam omittenda. * Incertus ſcopus, quem Fichetus hic nominat, non eſt ſcopus; atque ut ad illum nulla linea tendit, ita nulla
13 conſilia pro illo ſuppeditari poſſunt. * Triplicem ſcopum conſtituit Fortius. Nam vel in tertiis, vel in ſecundis, vel in primis conſiſtere cupimus. Erecta ingenia ſemper ſibi ſummum locum præfigunt. *Humilis, pavidi & abjecti eſt animi,* inquit Fortius, *mediocrem eſſe velle. Equidem me in mille partes diſcerpi malim (dis-*
14 *peream ſi ſecus loquor ac ſentio) quam remittere animum ad ſumma evadendi.* * Tertium eſt J. Fortii: *Amandos ſemper labores & contemni luxum debere.* Non poteſt eſſe magnum, quod ſine pulvere & ſudore continget; neque unquam deſpe-
15 randum. * Idem Fortius inter regulas ſuas etiam hanc ponit: *Opes debere contemni: nihil enim videtur,* inquit, *accommodatius, nihil magis neceſſarium penuria, cujus beneficio omnes artes inventæ ſunt: equidem eo ingenio ſum, ſemper fui & ſemper ero, ut ſummam inopiam, quam ſummas opes malim. Metuerem enim, ne pernicioſa eſca mentem occuparet meam.* Sed hoc inter cetera ejus paradoxa referendum.
16 * Quartum eſt: *Affectandas eſſe ſtudioſo laudes.* Nihil enim poteſt eruditio ſine laudum cupiditate; laudum cupiditas ſine eruditione. Alterum alterius præſidio
17 ſemper innititur. * Quintum eſt: *Peritia comparetur legendo, audiendo, docen-*
18 *do, ſcribendo.* In ſingulis multa ſpecialia obſervanda. * Solitariam lectionem omnino damnat Fortius: *Ea maximum,* inquit, *faſtidium affert & vehementer obtundit ingenii vires. Si autorem legere libeat, cum alio id fieri velim. Mirabile enim ex alterius præſentia oritur judicium. Adeo ut ſi adſit quiſpiam tanquam apertis oculis res ipſas introſpicere te; ſi nemo, ſomniare duntaxat exiſtimes. Adhæc cum proferenda ſunt ſtudia, caligant in luce & omnia nova offendunt, ut qui ſoli didicerunt, quod inter multos faciendum*
19 *eſt.* * Fichetus hic inter arcana divitibus commendat, ut aliorum oculis legant, alienis manibus ſcribant, alienis ſtudiis proficiant, Anagnoſtas habeant, qui Autores indicent, compendio referant verbo vel ſcripto, quicquid eſt in optimis libris ſcitu dignum, auditu jucundum, æſtimatione pretioſum. *Hac arte,* inquit, *quamplurimi hodie paucis*

nummis

nummis & sportulis exhauriunt omnes virorum doctissimorum Bibliothecas. Paupertas eruditissima divitum auro sustentata; studet illis, scribit illis, suas illis refundit opes inæstimabili fœnore, & majori eos solatio remuneratur, maxime cum gratis pro optimatibus elaborat lucubrationes, quod Religiosorum eruditorum est negotium perpetuum. Hic modus affinis est Regum felicitati, qui ad mensam inter epularum illecebras pascuntur esca doctrinarum, & in ipsa lectuli quiete, auditione rerum optimarum acquiescunt. Hanc etiam industriam magna ex parte imitantur, qui collata cum aliis studiorum opera spolia dividunt militiæ: juvant enim sese mutuo eruditi, & doctus doctum acuit, commilitique jura tuenda putat. Simili arte nundinantur ingressum Bibliothecarum alii, librariorum officinas frequentes adeunt, indices eorum percurrunt, & Gesneri & aliorum Dictionariûm scriptorum: scruta librorum scrutantur & coëmunt. Bibliothecas hominum doctorum licitantur. De Papyrii Massoni Musæo quanta & quam pretiosa venierint, scio. Hæ sunt lucrosissimæ omnium nundinæ, nostra maxime tempestate, cum apud Bibliopolas summa est veterum eruditorumque autorum inopia, omnibus lucro inhiantibus, & vulgares duntaxat libros, qui usu teruntur & consuetudine quotidiana, excudentibus. * Baco Verulamius Sermone fideli 48. illa non con- 20 temnenda præcepta suppeditat. *Temporis nimium in lectione & studiis terere, speciosa quædam socordia est; iisdem ad ornatum mollius abuti affectatio mera est, quæ se ipsam prodit. Libros non legas animo contradicendi & disputationum prœliis concertandi; neque rursus omnia pro concessis accipiendi, aut in verba autoris jurandi; neque denique in sermonibus te venditandi; sed ut addiscas, ponderes, & judicio tuo aliquatenus utaris. Sunt libri, quos leviter tantum degustare convenit; sunt quos deglutire, cursimque legere oportet; sunt denique, sed pauci admodum, quos ruminare & digerere par est, hoc est, libri quidam per partes tantum inspiciendi; alii perlegendi quidem, sed non multum temporis in iisdem evolvendis insumendum; alii autem pauci diligenter evolvendi, & adhibita attentione singulari. Invenies etiam libros haud paucos, quos per alios & vicaria opera legere sufficiat, eorumque compendia tantum desumere. Verum hoc fieri nolim, præterquam in argumentis humilioribus, & autoribus minoris pretii. Lectio copiosum reddit & bene instructum; Disputationes & colloquia promptum & facilem; scriptio autem & Notarum collectio perlecta in animo imprimit, & altius figit. Itaque si quis in notando segnis sit aut fastidiosus, memoria illi opus est bona: si Colloquiis se non exerceat, requiritur ei ingenium promptum; sin in legendo parcus sit, hoc solum relinquitur, ut artificio quodam utatur, quo videatur ea scire, quæ nescit. Historiarum lectio prudentes efficit; Poetarum ingeniosos, artes Mathematicæ subtilitatem donant; Naturalis Philosophia judicium profundum parit; Moralis gravitatem quandam morum conciliat; Dialectica & Rhetorica pugnacem reddunt & ad contentiones alacrem; abeunt (ut ait ille) studia in mores. Quin & vix occurrit in intellectu impedimentum aliquod insitum, aut naturale, quod non studio quopiam idoneo emendari & edolari possit.* * Ad lectionis commodum hæc Fi- 21 cheti præcepta inserviunt. *Multum legamus, non multa. Festinemus lente: obrui-*

tur enim memoria multitudine, festinatione judicium ingeniumque corrumpitur. Convivas imitemur oportet, qui cibis non ingurgitant sese, quos non concoquerent, sed sedata fame & lento dente vescuntur, eaque mensura & modo, ut digerere & in succum suum demutare queant dapes illatas. Valebit hoc, si ea legamus, in quibus magna attentione opus: utpote disciplinarum scriptores, quorum argumenta connexa
22 sunt, qui fundamenti loco substernendi ceteris sunt. * Alioquin in libris vastis, quales scribere JCti solent, Historicis & similis generis summariorum lectio, quæ præmitti capitibus solent, sufficiet. Multa enim in illis sunt aliena, quæ sine dis-
23 pendio prætermitti possunt. * Pertinet ad tales quoque libros dogmaticos & cum cultu scriptos hoc præceptum Ficheti: *Non est interrumpenda lectio notis exscribendis, sed ad finem a capite ad calcem pertexenda atque regustanda denuo, ut ars dicendi judiciumque combibatur, tum notæ per otium signis positis indicatæ excerpentur. Bis & ter quod pulchrum est, imo libri præcipui terendi & præ manibus habendi sunt semper: eam ob rem ille ut Amasium suum circumferebat Homerum semper, Hesiodum alius, hic Tullii familiares Epistolas. Quare in omnibus fontes quærendi sunt, qui enim fontes invenit, multum & multa legit, cum principiis insint omnia: qui rivulis irretitur, licet multis, legendo multa parum aut nihil legit; mea æterna erunt, ajebat ille apud Valerium Maximum, tua horaria. Fontes autem dicuntur autores scientiarum, & in facultatibus principes: Rivuli interpretes, Analecta, Murileguli, Minorum gentium libri. Fons eloquentiæ Cicero, Historiæ Livius, Poëseos Homerus, & magna ingenia fontibus capiuntur, mediocria rivulis.* De illis quoque libris verum hoc est Ficheti præceptum: *sic legendi libri, quasi non simus amplius lecturi, sic hauriendæ in scholis sententiæ, quasi repetituri non simus: sic de fonte aureo & torrente hauriendum, quasi deinceps haurire non liceat. Ita fiet, ut accuratissime studia obeamus: etsi enim nonnulla crebro retractanda sint, quæ in usum veniunt occupationum, omnia tamen repetenda non sunt.* Accidit sæpe, ut quædam studia Genio nostro adversentur, quibus tamen necessario vacandum est. In his utiliter suadet Baco Verulamius sermone fideli 36. *In studiis quicquid a natura alienum repereris, stata tempora tibi præfigas ad ejusdem exercitationes & meditationes. Sin autem cum Genio tuo convenerit, de statis horis ne sis sollicitus: cogitationes enim tuæ sponte illuc convolabunt, prout negotia & cetera studia permittent.*

24 In audiendo & percontando diligentissimum vult esse suum tironem Fortius. *Accedant,* inquit, *ad Professorem, interrogent libere, sed paucis quæstionem absolvant: nam mora viris doctis semper infesta est. Si is dedignabitur respondere, currendum ad alios. Nihil refert, quisnam ille sit, cujus ope opes nostræ augeantur.* Fioravantus in libro Italica lingua scripto *Dello Specchio di scientia universale lib. 3. cap. 20.* ad discenda omnia hoc secretum, quod ipse summum habet, præscribit, ut Virorum doctorum conversationem quæramus, atque in omnibus negativam sententiam arripiamus, ita hac occasione a viris doctis elici omnem doctrinam sine nostro labore posse. Quod tamen non ubique, nec apud omnes bene procedit. Plerumque contradictionibus

nibus offenditur animus. Quare nisi certa moderatione id fiat, non probaverim. * Fichetus docet cap. 10. audiendos sæpe esse viros doctos, de pulpito 25 dicentes. *Uno*, inquit, *momento temporis effundunt in sinum nostrum, quod longissimo plurimorum annorum labore coacervarunt, atque hoc nullo nostro labore magnaque cum animi nostri voluptate contingit. Velint, nolint, cum videri docti appetant, sua prodant arcana omnia necessum est, quæ etiam necessitas, ut Tantali saxum, nobis incumbit: itaque mutui fures doctrinarum sumus, dum audimus & spectamus invicem: sunt enim oculi & aures scientiarum omnium administri & proxenetæ. Est & aliud commodum in lucro reponendum maximo, quod ex hominum eruditæ lectionis ore audiuntur autorum citationes ignotorum, & discuntur pretiosa rerum reconditarum nomina. Idem judicium de consuetudine & conversatione doctissimorum esto. Eadem enim ab illis elicia familiaritate & arte blandissime suffuraberis, eadem disces & forte docebis. Mutua enim hæc est inter eruditos & ingenuos opera, nam callidi nostra furantur, & sua non depromunt, absit supercilium vincendique studium ab hujusmodi familiaritate, adsit discendi docendique benevola modestia, quam in Nepotiano dilaudat Hieronymus, quamque in veterum libris exploratam habemus atque perspectam.* * In audiendis prælectionibus 26 publicis non usque adeo assiduum suum vult esse tironem Fortius, meo quidem judicio minus recte: nam si Doctores in illa arte excellunt, quam profitentur, viva voce plus docebunt, quam e multis libris capias. * In docendo 27 maximum profectus præsidium, nec immerito, collocat Fortius: *Simul atque* (inquit) *in literarum judicio promoveris nonnihil, enitere, ut per totum diem, si fieri possit, doceas; ea doce, quæ noveris, si non omnia nosti. Sedulo curandum, ut vel prece vel pretio habeas unum, cui ea, quæ velis, possis recitare. Si pro horis singulis exiguam pecuniam dederis auditori, atque hoc modo quatuor aut quinque aureos expenderis, tantum comperies te profecisse tum in literis, tum in forma docendi, ut vel palam ea audeas profiteri.* * Porro nunquam docendi munus etiam ab imparato omittendum suadet: 28 *Relicta ostentandi libidine quoquo modo affectum te esse senseris, sive per totam noctem vigilaris, sive altior cogitatio te impedierit, ad exercitium velut ad messem currito.* In prælegendo omnem superstitionem vitandam suadet. Si quis locus occurrat obscurus, eum intactum potius relinquere suadet. Nam e prælectione magis fructum, quam gloriam quærendam esse judicat. Sæpe mihi, ut hoc meo firmem exemplo, cum ad docendum maxime imparatus accessi, in extemporali prælectione necessitas ipsa extudit, quæ longa meditatione non incidissent. A docendo omnem abesse vult invidiam. *Si literatus me invisat*, inquit, *non occultabo ea, quæ assidua peperit consuetudo: verum ultro ipsa prodam tradamque alteri ferrum, quo me superare possit, si velit. Sic enim aliis indicando sæpe studii modum ipse meliorem semper inveniam, quem exercitatio illa suggeret docenti.* Quod Fortii consilium non erga omnes æque laudandum: dissimulanda enim aliqua erga illos esse, qui ingenuitate nostra abuti volent, ipsæ communis prudentiæ regulæ dictabunt. In docendo omnes cavillationes & sophismata abesse jubet, quæ chartarum lusibus comparat, in quibus omnia

29 ficta ſunt. * Suadet porro, ut etiam pueri ea, quæ didicere, ſtatim doceant alios, propoſito ſingulis menſibus aut præmio aut honore aliquo illi, qui viciſſet; quod in declamando ſuaſerat Fabius. Sic enim uberiorem relaturos fructum, & juventuti rectius conſultum fore exiſtimat. Novi ego, qui in numeroſa prole rem optimo cum ſucceſſu ita inſtituerunt, ut natu majores minores ſemper docerent; qua mutua æmulatione excitati fratres feliciter in ſtudiis progreſſi ſunt. Fichetus quoque inter arcana ſua etiam τὴν διδασκαλίαν commendat. *Ad comparandam,* inquit, *ſolidam doctrinam via tritiſſima certiſſimaque eſt docere. Signum enim ſcientis eſt poſſe docere, imo & gradus ad ſcientiam firmiſſimus.* Fortius magni faciebat hoc docendi exercitium: *Hoc exercitio miram tibi rerum copiam comparaveris. Ubi decies rem eandem docueris, plus te ſenties profeciſſe, quam ſi fugiens lucem magno te domi labore confeciſſes. Per ſingulos dies duodecim docere horis ſolebam; præterque ipſas ſemel interim declamare, vel de Deo, vel de mundo, aut thematibus aliis exercitationis cauſa. Nonnulli inſanire me vociferabantur, ſed utinam ſic ab ineunte ætate contigiſſet inſanire. Tanti ego facultatem iſtam facio, ut malim judicium adoleſcentis, qui perpetuo docuiſſet, etiam res humillimas, quam ejus, qui ſolitaria domi lectione autores optimos perlegiſſet. Multa ſæpe legi, ſed menſis unius intercapedo memoriam ita deleverat omnem, ut vix dum ſcirem, quos legiſſem. At quæ alios docui, ea tam mihi perſpecta ſunt, quam corporis membra ipſa. Ea non aliter, quam ſolis ſplendorem ante oculos hærere ſentio. Horum cognitionem firmam eſſe, certam eſſe, frugemque proferre ampliſſimam, experimento comperi. Horum memoriam vix morte credam extingui poſſe. Quoties me* (idem in Annotationibus ait) *inſanum vocarunt, cum per integrum menſem quotidie docerem ab ortu ſolis ad occaſum? quoties dixerunt fieri non poſſe, quin ante finem menſis inter labores exſpirarem? fatigor quidem, id non nego, etiam pene usque ad ſpiritus defectionem; ſed fatigatio ea dulcis eſt.*

30 In ſcribendo tum Fortius, tum Fichetus utilia præcepta ſuppeditarunt. Ille ſcribendo omnem operam impendere jubet, cetera omnia floccipendere: *Ubi perveneris ad provectiora, puta te tantum profeciſſe, quantum quotidie ſcripſeris. Etiam ſi natura facundus es, dedita opera loquaris incompoſite. Nam fere fit, ut, qui loquuntur accurate, minus erudite ſcribant. Dum enim rerum illarum voluptate afficiuntur, imperfectiores oportet ſint in altero. Nemo pari cura res duas unquam tractaverit. Nulla prælectio mihi tanti eſt, ut cogitationis aliquid illi velim tribuere. Id namque me a ſcopo meo averteret. Ea ſolum profero, quæ primum veniunt in mentem, quæ exercitatio longa mihi comparavit. Et ſi loquendum eſſet cum viris ſummis, etiam in cœtu maximo, ne verbum quidem unum præmeditarer, tam libens inepte, quam apte ſententiam exprimerem. Quod ſi res majorem curam poſtularet, talem rem, talem cœtum, veluti peſtem, fugerem, ac ſtili amorem continerem in pectore. Certe neminem unquam vidi* (*niſi me memoria fallat*) *docte ſcribentem, cui valde in promptu fuit col-*
31 *loquendi diſſerendique ratio.* * In ſcribendo tædium hac ratione evitare docet: *Statue ac vove voluntate firma, te eo die non cœnaturum, quo non tot paginas, non tot verſus,*

verſus, ut decreveras, ſcripſeris. Quod ſi acciderit delinquere, tu tibi ignoſcere noli, volo, cœna careas. Abſtinere a cibo non parum quandoque ad corporis valetudinem facit, & alacriorem reddit animum. * Si librum editurus es, hoc conſilium ſuppeditat. *Dic chalcographis, parent ſeſe, librum te dare velle excudendum, etiamſi ne paginam quidem paraveris. Tum facile totam voluminis ſpeciem animo concipere, inde ſingulas parteis leviter in comœdiarum argumenti modum deſcribere, denique quotidie, quantum illis ſatis erit, abſolvere poteris. Cum ſic inceperis aliquid, perficere debes, velis, nolis. Id ego in omnibus pene libris feci, ac etiam in iſto.* Quod conſilium autoris non ſane in omnibus, quæ ſcribimus, placeret. Quædam levi negotio etiam ab otioſis ſcribi poſſunt; quædam attentiorem meditationem requirunt, qualia ſunt dogmatica, in quibus certa principia ponenda, & e principiis multa deducenda ſunt. Ac ipſe Fortius non tanquam præceptum, ſed tanquam conſilium commendat: nam in ſequentibus ita: *Non diſplicet editionem premi, quo commendatior liber exeat. Mora tamen aliquid habet incommodi. Hominem facit tranquillum, deſidem, otioſum, ignavum, ſomnolentum. Et neſcio quam adferat ſuperſtitionem, dum diſſimulat quædam, dum rogari vult, ut librum emittat. Quare animus, qui graſſari velit, nuſquam patiens moræ ſit.* Sæpe etiam accidit, ut ipſe notavit Fortius, quod ad ſtylum aptiores ſimus, ac omnia nobis ſponte profluant; ſæpe non niſi labore atque longa cogitatione quicquam poſſumus comparare. Unde aliqui minus recte colligunt, non eſſe ejusdem Autoris, quæ non pari cura perſcripta ſunt. * Idem ne noctis quidem tempus a ſcribendo vacuum eſſe vult: *Noctu ad manum tabulas ceratas vel lapideas habe, aut membranas, quas oſſibus aduſtis in uſum eum præparant. In his ſomno intermiſſo notare poteris, quæ libebit ac luce diurna melioribus typis reſcribere. Easdem tecum circumfer ſemper, ut cum in mentem aut venuſta verborum connexio, aut rerum obſervatio ulla inciderit, ſcribere ipſam in iis queas. Bonam partem libri hujus in tenebris ſcripſi, quando ſomnus me ob calculi dolorem reliquerat, idque cum Sol adverſa nobis figeret veſtigia nocte vagante in medio cœlo.* Quod Fortius hic præcipit, jamdudum, antequam Fortiana illa legerem, feci. Multa ego carmina in tenebris, cum ſomnus me deſtitueret, palimpſeſto illevi, quæ inſequenti die elaboravi. Diligenter notari quoque vult Fortius, quod per ſingulos dies profeceris, ejusque ſuadet ephemeridas inſtituendas. * In his tamen omnibus pro ratione ætatis ac ingeniorum temperies quædam adhibenda eſt. *Ratio in his habenda eſt,* ut præcipit Fichetus, *nationum & ætatum: alia Gallis, alia Italis, Hiſpanis, Germanis ſunt ingenia; aliæ juvenum & ſenum vires, alia pericula. Alii diutius ſtudendo, meditandoque perdurare poſſunt, alii non item: temperamentum quoque expendendum. Bilioſi alacriores promptioresque ſunt; ſed difficilius & laborioſius ſtudent. Pituita qui concreti ſunt, tardiores ſunt, at non ita fatigantur. Melancholici obſtinatiores laborando habentur. Sanguinei medii ſunt. Illorum omnium caloribus æſtivis pomeridianis periculoſa eſt contentio. Eſt quædam in ſtudiis literarum ingluvies & avaritia, quæ nocet animo, non concoquenti, ſicut cibus avidius ingeſtus ſtomacho. Ne*

32

33

34

mihi sis Helluo librorum, sed Amicus. Modus ergo adhibendus est; qui rebus omnibus est salutaris. Illi enim diutius & felicius student, qui valent diutius. Valent autem illi diutius, qui studiis moderantur sapientius; qui autem effrænata sciendi cupiditate procurrunt immoderate, auferrique se sinunt, in ipso limine corruunt, ut Claudii cantherius,
35 *fractis momento corporis & animi viribus.* * Temporis quoque ratio habenda. *Illud nempe, quod est ab otio, a recreatione diuturniore, a deambulatione & corporis exercitatione ludicra proximum, maxime opportunum est. Dici enim vix potest, quantos animus, corporis motu concitatus, impetus habeat, ait Plinus Junior, quantove cursu*
36 *calamus fluat, otii intercapedine recreatus.* * Ut gratiora illa studiorum intervalla sint, duo remedia præscribit Fortius: *Alterum ut bene nutrias corpus, ambules, ludas, conviveris, corpus vino impleas, ac aliis modis recrees mentem. Idcirco nonnulli ante concionem integros vini cantharos spiritu uno exhauriunt. Alterum, ut multum dormias. Incredibile enim, quantum lucis, quantum alacritatis, res ea adferat animo.* In hunc finem subinde quoque locum mutandum esse suadet Fortius: *Mea sententia senis fere mensibus aut singulis annis urbem quæres aliam. Curas omnes, quæ hunc impedire morem possint, abdicabis. Equidem infelicissimos voco, semperque vocabo, dies illos, quibus usquam ultra mensem desederim. Quod si profecturos metus inanis periculorum terreat, cum Cæsare dicant: nunc te, Fortuna, sequamur. Peregrinatio præcipue confert ad exercitationem. Postquam enim in una urbe continua lectione eos, qui te audiunt, fatigaveris, transire licebit in aliam, ubi rursus novos habiturus sis. Sunt præterea res complures, tum in campis, quos peragramus, tum in civitatibus, ad quas venimus, quæ nos impellunt ad altiora. Nam animus & varietate mire excitatur, & sæpenumero rerum conspectu novarum permotus efficit ea, quæ domi nunquam agitasset.* Quod tamen consilium omnibus placere ad omnem studiorum rationem non poterit. Est enim, ubi continuæ locorum mutationes studia potius turbant,
37 quam juvant. * Cui jungendum etiam hoc παράδοξον est de libris, quos secum vehere debeat Studiosus: *Qui alium petere locum decrevit, & longam ingredi viam, libros secum conferat solum, in quibus diligenter res aliquas notaverit. Quod si in volumine duæ tantum tresve paginæ notatæ sint, eas e libro eximat, reliquum vendat. Nec sit adeo sordidus, ut exigua jactura rei conatum remoretur. Cogitet semper, si ad summa pervenerit, non defuturas opes. Superiore anno Basileam profecturus e novo opere Plinii secundum librum a me notatum excidebam, ut mecum ferrem. Amicus interveniens me mentis esse parum sanæ opinabatur. Sic tractavi libros complures, semperque faciam, cum id postularit occasio. Tametsi mihi essent novi codices Ciceronis, Platonis, Demosthenis, grandi comparati ære, omnes tamen paginas erumperem, in quibus scitu dignum aliquid scripsissem, quando esset proficiscendum.* Et hac quidem
38 ratione vere Excerpta adornarent studiosi: quæ mihi tamen displiceret. * Quibus animus non est, ut scribant, suadet Fortius, ut polite loqui discant: *Discant hi, quemadmodum res omnes memorare eleganter possint. Illorum tamen gloria,* inquit, *a nostra laude distat, quantum momentum ab æternitate.* Præcipue vero in scriptione eloquen-

eloquentiæ curam adhiberi vult: *Adhæc do operam*, inquit, *ut numerorum gratia ſit, ſive concentus cohæreat, aut per omnes periodi partes, ſi terſius quicquam ſcribere coner, aut ſaltem in fine. Ubi oratio deſinet, quæreo ſpondæos, trochæos, epitritos quartos, παιῶνας ſecundos, tertiosve; ſed per viciſſitudinem. Poſtrema cura eſt, ne multi ſint fines ſententiarum, qui pedes eosdem habeant. Inſuave enim quiddam, periodos tres ſeu quatuor eundem habere παιῶνα, epitritum, aut alium quempiam orationis exitum. In petum concentu omnem propemodum elegantiam pono. Sed maxima hic varietas exquiritur. Quocirca majorem multo tum laudem tum occaſionem oſtentandæ doctrinæ conſequeris, ſi ita occulto nexu orationem vinxeris, quam ſi ſcripſeris carmen. Illic namque varietatem, qua ipſa inprimis natura gaudet; heic unum duntaxat florum genus proferre potes. Numeros equidem vitam vocaverim orationis; quod haud obſcure apparebit, ſi ſententiam numeroſam ſolveris iisdem ſervatis ac transpoſitis verbis. Quippe quæ ante efficax erat, ea ſoluta ridicula videbitur. Quamobrem in omni opere prima curarum eſſe debet, ut res ſive membra cohæreant; proxima, ut verba ſeu modulatio numerorum. In libris excudendis*, inquit ille, *cum ſpecioſum aliquem vocum contextum, aut verba duo ornata invenio, lætitia exulto majore, quam ſi aureum reperiſſem. Tum mirus ſplendor pectus illuſtrat, hac ἀμβροσίᾳ vivimus, hoc dulci gaudio mens tranquilla fruitur. Ea mihi ſententia eſt, atque uti ſpero, ad vitæ exitum permanebit, ut pro ſingulis vocibus nitidis, ſignificantibus, appoſitis, ſingulos recipere aureos nolim, etiam ſi ſumma me premeret inopia. Malo dictionem eſſe decoram, aut voces duas commiſſas apte, aut ſplendide dictum aliquid in opuſculis meis, quam aureum in manibus.* * In ſcribendo duplicem quoque modum tradebat Quintilianus: aut enim profunduntur impetu ſubito omnia, ut occurrunt, ac deinde ſecernuntur & limantur accurata diligentia; qui modus eſt eorum, qui prompto & celeri ſunt ingenio; nam alioqui, dum moratur mens in elaborando, cogitationes optimæ prætervolant: aut nihil chartæ committitur, niſi diu expenſum; quæ ratio moroſior eſt ac tardiorum ingeniorum. In his prior illa ratio mihi placet, quam ego plerumque ſequi ſoleo. Quæ ſubito ingenii calore inciderunt, quæcunque illa demum fuerint; ſive argumenta ſive ornamenta rerum, in carminibus hemiſtichia, ſine modo ac ordine, modo ad rem faciant, diligenter chartis conſignare ſoleo. Hinc commodiori tempore elaboratio eas meditationes perficit, quæ niſi notatæ primum fuiſſent, periiſſent omnes, e quibus δεύτεραι φροντίδες plura animo ſuggerunt. * Ad conſervationem ſanitatis, quo eo melius ſtudiis vacare poſſis, παραδοξότερα quædam Fortii conſilia ſunt; e quibus illud de exercendo corpore: *Longa quies enervat corpus, & calculum parit; ideo præcepere, ut ſtudioſi quandoque æreum globum manu agitent, torqueantque ad fatigationem. Verum hoc exercitium nonnihil aufert temporis. Modum igitur alium excogitavi. In veſtibus interioribus aliquando conſuo plumbum diſſectum in minutas lamias tanti ponderis, ut utraque manu univerſam levare molem vix poſſim. Has induo mane, has robur corporis commode ſuſtentat. Caveo tamen, ne inferior ſpinæ pars plus æquo prematur. Id facio ad octo fere dies, donec æſtu laboris nimium membra accenduntur. Sed pondus dictum ſenſim augetur ac minuitur:*

39

40

Repen-

Repentina namque mutatio lædere non parum naturam solet. Milonem sequor, qui quotidie vitulum ferre solitus, tandem gestavit taurum. Hac ratione tempore eodem
41 *& scribo & firmo valetudinem.* * Ne nimio somno indulgeat, saxa seu ligna per transversum lateri supponit. Ea namque principio non senties, & post horas aliquot duritie magis, quam prius, premente membra sponte excitaberis.
42 * Illud quoque in conversatione morosum nunc videri possit, cum temporis parsimoniam hac ratione habendam scribit: *si qui ad te accesserint, qui res vanas, quæ nihil ad artes facere videntur, proferant; fuge repente ad studia tua. Satius est, ut illi tuam mirentur impudentiam, quam tibi pereat tempus. Illud enim unus aut alter, hoc tota sentiat posterias. Quot volumina possent scribi intra horas illas, quæ per annum pereunt?* cui simile illud est: *accitus ad convivium, ubi fore putabis eos, quorum audire nugas deberes, ne accedas. Satius esset corporis membrum*
43 *amittere, quam cogitationem per horas duas tam inanibus fabulis impediri.* * Hæc vir ille pluraque alia in discendo docendoque compendia suppeditavit, de quibus ipse ita judicavit: *scio me scripsisse in hoc libro multa, quæ otiosorum hominum fabulas non effugient: nec me scripsisse pœnitet. Nam parvipendo judicium eorum, quibus diversum institutum est, hoc est, qui decreverunt lente omnia aggredi, quæ ad mentis decorem faciunt, ac vigilantius quærere, quæ ad corpus pertinent.* Pleraque ex illis non sunt spernenda, e quibus, quæ commoda videbuntur, in usum nostrum vertemus.

44 Magnus hic nobis panderetur campus, si doctrinæ & methodi consilia pro ratione personarum, & scopo eorum, qui studiis incumbunt, expendere vellemus. Si quis reipublicæ aliquando habenas tractabit, is ad suum finem omnia diriget, ac cuilibet sua facile prudentia dictabit, quos intra limites continere se debeat. Secerni hic debent τὰ ὑπάρχοντα a supervacuis, rerum momenta ab ornatu & cultu, & hujus in pompam & decorem sui ostentationem multa assumi debent. Sapienter Baco Verulamius sermone fideli 52. *Non volitabit alicujus fama per ora virûm, neque bene alata erit sine plumis alicujus ostentationis: in actionibus magnis ingenia jactabunda vivacius negotia impellunt. In Ducibus & viris militaribus gloriosum esse non inutile est, Jactantia instar vernicis videtur esse, quæ ligna non solum splendere facit, verum et-*
45 *iam durare.* * In hunc scopum integri a multis libri scripti sunt, e quibus nominabo nunc *Alexandri Piccolomini* librum Italica lingua, *della Institutione di tutta la vita de l'Huomo nato nobile & in Citta libera,* in gratiam Alexandri Colombini scriptum, & loco muneris Lustrici donatum, editumque Venet. An. 1552. in 8. Hic e Peripatetica & Platonica Philosophia traduntur omnia, quæ in Moralibus, Politicis, Oeconomicis ad felicitatem viri nobilis faciunt: de exercitiis quoque corporis recte instituendis instituitur dissertatio, deque ceteris disciplinis omnibus, quatenus illis uti Juvenes nobiles debent. A tertio ad quartum ætatis annum in matris sinu puerum nobilem bonis moribus, pietate & linguæ rudimentis imbui jubet, a quinto ad decimum institutione grammatica & humanioribus literis; a decimo

ad

ad decimum quartum Dialectica, Rhetorica, Poëtica, Pictura, exercitiis muſicis & corporis informari vult, meo quidem judicio immature nimis. Non enim illa ætas Dialectices & Rhetorices capax eſt. Poſt annum decimum quartum ad mathematica ſtudia nobilem ſuum ablegat, quorum vel ante Rhetoricam & Dialecticam puerile ingenium capax eſſe poteſt. Hinc illi totum illum Ethices & Politices campum aperit. * Verum in iis ad ingenia reſpiciendum eſt: neque enim, 46 ut non omnis fert omnia tellus, ita quodlibet ingenium, qua quis requirat ætate, his vel illis ſtudiis aptum eſt. * Conferri cum his Piccolominianis poſſunt, quæ 47 *Bloemertius* in libro de Nobilis informatione, *Paſtorius* in palæſtra Nobilium, & *Schefferus* in libello de Informatione Nobilis, conſilia ſuppeditarunt; de quibus *capite de Pædagogia regia* pluribus agemus. * Ducis belli ſtudia alia ratione debent eſſe 48 comparata. In his utiliſſima conſilia ſubminiſtrat *Gabriel Naudæus*, cujus extat eruditiſſimum Syntagma de *ſtudio militari*, Romæ in 4to An. 1637. editum, & Illuſtriſſimo Juveni Ludovico ex Comitibus Guidiis a Balneo inſcriptum. Nullam ſcientiarum partem, quæ quidem prodeſſe Duci militari poterat, intactam in accuratiſſimo Opere reliquit; pulcherrimis præterea digreſſionibus commentationem hanc ornans. * Diriguntur etiam ad uſum Eccleſiaſticum ac Academicum ſtudia. 49 In ſingulis ratio peculiaris habenda eſt: præferendæ enim hic diſciplinæ huic ſcopo inſervientes ceteris. In feminis quoque aliam ſtudiorum rationem quæſiverim, quam in viris, ſi forte & illæ ſtudiis animum excolere vellent.

In omni tamen ſtudiorum genere velocitas & nimia feſtinatio vitanda eſt, 50 quicquid etiam quibusdam volaticis ingeniis videatur. Canes feſtinantes, ut in veteri verbo eſt, cœcos pariunt catulos, nihilque ſolidi in ſcientiis diſci poteſt, ubi omnia ſuperficiaria opera tractantur. Niſi forte quis ad pompam uti ſtudiorum quorundam ſimulacris malit, ut ſolent quidam genere nobiles, qui ad ſumma in Republica munia gerenda non ſatis apti, ſolis titulorum phaleris exiſtimationem apud plebem ſuſtentant. * Legenda eſt ſuper hoc argumento elegans, omni- 51 bus eloquentiæ luminibus picta, *Dionyſii Petavii* de diſcendi ratione, oratio, quæ inter ceteras ejus nona eſt, ubi Craſſi dictum lib. 3. de Oratore: *Niſi quod quisque cito potuerit, nunquam omnino poſſe perdiſcere*, ſolidiſſimis optimisque rationibus refutat. Omnem ergo ille præcipitatam diſcendi rationem, ut ſtudiorum peſtem, a bonarum mentium officinis eliminat. Stultum enim eſſe oſtendit, cum in corporis illis exercitiis non niſi diuturnitate temporis ac multo uſu proficiamus, in literarum ſtudiis, ac operoſiſſima eloquentiæ doctrina, ſubito nos velle uno quaſi ſpiritu haurire omnia, cui totam vitam optimi quoque Oratores impenderunt. * *Sorellus* itidem in ſcientia ſua Univerſali circa finem ſingulari capite de 52 magna & perfecta methodo agit; ubi omnem illam docendi rationem, quæ exiguo tempore fit, damnat, enumeratque varia exempla talis inſtitutionis, quæ male ceſſerunt. Ac ſane rariſſime adeo felicibus eſſe ingeniis licet, ut exiguo tempore, ac prima ſtatim ætate, multa magnaque comprehendant. * Fuere interdum 53 ſingulari quodam fato ad res magnas deſtinati, qui mature admirabilia in literis ſpe-

ſpecimina dederunt. (*a*) Talia in *Torquato Taſſo, Mazonio,* exempla recenſet Erythræus. Noſtro ſeculo *Grotium* & *Heinſium* habuimus, in ipſa puerili ætate & libris & carminibus editis celebres. Prodigio ſimilia ſunt, quæ de *Marta Marchina*, virgine Neapolitana, pene infante, memorat *Erythræus, Pinac. III. n.75*, quæ a nemine, niſi fortaſſis divinitus, edocta egregie Græcam, Latinam & Hebraicam linguam noverat, tum Philoſophicis, Philologicis ac liberalibus omnibus diſciplinis non leviter erat, ſed literate perita; deinde Epigrammata Græca, ſed Latina imprimis, eleganter arguteque concluſa fundebat ex tempore. Singulare quoque *de Jacobo Martino Modoneſio* exemplum ibi memoratur, qui ſeptennis puer a *Joh. Bapt. Mezetto* Servita omnibus ſcientiis imbutus, adverſus omnes accurate diſputare po-

54 tuit. * Sed infelix hujus rei eventus fuit, teſtaturque *Athanaſius Kircherus in Epiſtola ad Quirinum Kuhlmannum,* Modoneſium illum ab omni poſtea ingenio deſtitutum, ſtupidumque & nulli rei aptum fuiſſe. Quod & *Jacobo Marchiſetto* Piſaurenſi contigit, qui tredecim annos natus totam Ariſtotelis Philoſophiam complexus eſt, ut omnes in examen provocare auſus ſit, poſtea illam admirabilem ingenii vim amiſit; epiſtolis tamen ſcribendis a Pontifice admotus: de quo videatur *Erythræus Pinacoth. I. n.72.* * De omnibus Romanis ingeniis judicat Favoritus in Virginii Cæſarini vita, quæ inter Poëmata ſeptem illuſtrium Poëtarum habetur, illa prima ætate ſtatim ſapere, ſed raro eſſe vitalia, ac a vigore illa concidere. Multa ejus generis exempla collegit *Balthaſar Bonifacius in Hiſtoria ludicra lib. 19. c. 10.* qui ta-

55 lia etiam apud veteres non rara fuiſſe oſtendit. * Recentiora multa exempla collegit *Colomeſius* in notis ad Quintiliani Inſtitutiones, quæ in *Opuſculis* ejus *literariis* habentur, *procemio lib. 6.* ad illa verba, quibus filii ſui decennis, jam præclara ingenii ſpecimina edentis, obitum deplorat, *non floſculus fuit, ut prior, ſed jam decimum ætatis ingreſſus annum deformatos fructus oſtenderat.* In his ſunt *Plinius Junior*, qui decimo quarto anno Tragœdiam Græcam ſcripſit; *Avicenna,* qui decennis literas humaniores calluiſſe, & totam Encyclopædiam ante annum ætatis decimum octavum abſolviſſe dicitur; *Philippus Beroaldus*, qui adhuc puer Servii in Virgilium errores proſecutus eſt; *Ludovicus Stella* quindecim annorum adoleſcens, qui Aureliæ Lucianum, Ariſtophanem, Theodori Gazæ Grammaticam frequentiſſimo auditorio explicuit, cujus memoria a Joachimo Fortio literarum monumentis eſt conſignata; *Nicolaus Borbonius,* qui Ferrariam carmen ſcripſit anno decimo quarto; *Stephanus Boëtianus,* qui de ſervitute voluntaria anno decimo ſexto ſcripſit; *Aldus Manutius,* Pauli filius, qui anno decimo quarto commentarium de Orthographia ſcripſit; *Clau-*

(*a*) Ingeniorum præcocium Hiſtoriam diligentiſſime omnium Gallico ſermone eſt perſecutus Adr. Bailetus, Biblioth. Lamonianæ Præfectus, in Tractatu, Pariſiis A. 1688. in 12. edito, *des Enfans devenus celebres par leurs études, ou par leurs écrits;* cui Appendix etiam peculiaris περὶ τῶν ὀψιμαθῶν (*les Eſprits tardives*) eſt adjecta. Utriusque (Libri pariter atque Appendicis) Supplementum promittit Sebaſt. Kortholtus, Poëſeos Profeſſor Kilonienſis.

Claudius Salmasius, qui Nilium & Barlaamum de primatu Papæ recensuit ac emendavit nondum quatuordecim annos natus, (cujus laboris ne senem quidem pœnituit) & anno ætatis decimo quinto Florum cum notis edidit. Plura exempla recensent Tiraquellus in *Opere de nobilitate & Jure primogenitorum pag. 435. 448.* Leo Allatius in *Apibus Urbanis pag. 144. & seqq.* * Sed prudentibus viris semper prodigiosa illa præcocium ingeniorum maturitas suspecta; quæ succo tandem suo destituta extinguitur. Quintilianus eodem, quem supra laudavimus, loco filii sui exemplo testatur, quod observatum sit *celerius occidere festinatam maturitatem, & esse nescio quam, quæ spes tantas decerpat, invidiam, ne videlicet ultra, quam homini datum est, nostra provehantur.* Ipse Aristoteles in Rhetoricis ex vetere Poëta reprehendere videtur magistros nimis anxios & sedulos, qui pueros nituntur triduo Philosophos efficere. * Ego cum ingeniis istis præcocibus lente festinandum, neque obruenda doctrinæ mole, suaderem, etiamsi illi sustinendæ pares forte viderentur. Et sane, quod Erythræus quoque *Pinacoth. III. n. 36.* notat, sæpe acerrimis ingeniis deest idonea informatio ac opes ad doctrinam parandam necessariæ. Nec desunt, qui Magistrorum etiam industriam vincant, ac per ludum & jocum plus præstent, quam summa alii diligentia; quale exemplum in Carolo a Serva notavit *Erythræus Pinacoth. I. n. 88.* * Ex adverso fuere ὀψιμαθεῖς, qui ceteris omnibus superiores summam ac immortalem gloriam sunt consecuti, ut *Jul. C. Scaliger ac Isaacus Casaubonus*, qui sera sua studia cum Danielis Heinsii præmaturis confert *Epistola 198.* felicitatem Danielis Heinsii adolescentis, cum ad Casaubonum literas has scriberet, prædicans. *Sane,* inquit, *cum ea ætate essem, qua te nunc esse ex magni Scaligeri literis conjicio, bonorum autorum nomina paucis admodum exceptis, ne fando quidem audiveram unquam.* Legimus senes ipsos feliciores sæpe pueris progressus in studiis fecisse. Exemplum ejus rei dedit *Bonciarius*, qui patrem suum, septimum & quadragesimum annum agentem, hominem illiteratum, nisi quod legere scribereque sciret, semestri spatio linguam Latinam docuit, ut in ordinem Patrum Societatis Jesu sacerdotis munere functurus cooptaretur, ad quam sine linguæ Latinæ peritia, nullus ipsi accessus fuisset. Methodum, qua usus est, describit *Dominicus Passionæus Epistola ad Scipionem Barnabæum*, quæ inter Bonciarii epistolas reperitur pag. 396. Videatur & *Erithræus Pinacoth. I. n. 53.*

56

57

58

CAP. IX.

DE

METHODO IN LINGVIS, LATINA PRÆCIPUE ET GRÆCA, DISCENDIS TENENDA.

§. 1. *Linguæ, scientiarum vehicula, ante omnia addiscendæ.* 2. *sqq. Lingua Latina an e conversatione & usu disci possit?* 3. *Roberti Gentilis, pueri septennis, exemplum,* 4. *qui anno ætatis undecimo lectiones Virgilianas edidit.* 5. *Ejus liber de methodo brevi.*

brevi. 6. *Sermo Latinus per colloquia non satis purus obtinetur.* 7. *Italorum superstitiosa in loquendo abstinentia,* 8. *& in scribendo industria.* 9. *quæ morosa industria reprobatur.* 10. *Montanus a prima infantia linguam Latinam ex usu didicit.* 11. *Memorabile exemplum pueri quadrimi,* 12. 17. *seqq. ejusque historia prolixius recensetur,* 13. 18. *cum commodis hujus novæ methodi.* 14. 16. *& incommodis vulgaris illius.* 15. *Multa, nondum inventa, difficilia; inventa facillima videntur.* 19. *Respondetur contrariis.* 20. *Grammatices præcepta non minus difficilia, quam ulla alia scientia.* 21. *Methodus hæc nova cogitanda relinquitur.* 22. *Civitas aliqua Latina an institui possit?* 23. *quod affirmatur.* 24. *ejusque institutio præscribitur.* 25. *Obstantibus respondetur.* 26. *Magni Pegelii consilium de Schola pro linguis erigenda.* 27. *An naturali dispositione ad repentinam linguarum notitiam detur aditus.* 28. *Historia e Mottæo Vayero de Gallo aliquo, qui dormiens linguas omnes loquebatur, quarum ipse erat ignarissimus.* 29. *Via per institutionem brevis esse debet.* 30. *Ficheti consilium.* 31. *Beccheri compendium.* 32. *Autoris Medicinæ Mentis consilium pro linguis addiscendis affertur.* 33. *Beccheri Compendia Grammatica,* 34. *Kuhlmanni,* 35. *Rosii methodus a Mormio proposita.* 36. *Schenckelii liber.* 37. 38. *Tuningii & Grunandi exemplum de lingua Latina intra sex menses discenda.* 39. *Sorelli iniquum judicium de Montani informatione,* 40. *quod refellitur.* 41. *Methodus le Maire, qui Hebræam, Græcam & Latinam puerum octennem eodem tempore docuit,* 42. *qua via incesserit.* 43. *Sorello eam improbanti occurritur.* 44. *Tanaquilis Fabri methodus, qua filium suum a* 10. *ad* 14. *annum in Græca & Latina lingua informavit,* 45. *Calligraphia an puer necessario instruendus,* 46. *Illa methodus per aliquot paginas late recensetur.* 47. *Homeri lectio cur puerili ætati præ ceteris conveniat,* 48. *comica studia pueris non negligenda,* 49. *Virgilius cur Homero sit difficilior,* 50. *Livii Historia pro pueris difficilior.* 51. *Tanaqu. Fabri filia doctissima.* 52. *filius* 14. *annorum autoribus optimis legendis occupatus.* 53. *seqq. censura methodi a Tan. Fabro in informando adhibitæ.* 55. *Poëtarum lectio suadetur.* 56. *Periodica connexio pueris ante omnia inculcanda,* 57. *Gnomæ morales.* 58. *Stylus sedulo formandus,* 59. *Plauti fabulæ a puero nondum legendæ.*

1 Prima, quæ disci debent, linguæ sunt, scientiarum vehicula, in quibus multum temporis consumimus, antequam eo perfectionis perveniamus, ut nostro Marte quicquam agere possimus. Vernaculæ sine magno negotio addisci possunt, modo parentes, præceptores, famuli, & alii, cum quibus conversamur, incor-
2 rupte loquantur. * Quod si Græca ac Latina lingua ea etiamnum methodo addisci possent, non tanto nunc apparatu opus esset, citiusque ad ipsas disciplinas transire possemus. Quam ob causam in eam cogitationem multi venerunt, ut linguam Latinam e conversatione cum Latine loquentibus potius, quam e Grammaticis
3 præceptis & lectione, addiscendam suaserint. * Ejus experimentum in filio *Roberto* pater

pater *Albericus Gentilis* cepit, qui septennis puer Latine, Gallice, Angliceque locutus dicitur; quod pater illum non nisi Latino, mater Gallico, qui ei proprius erat, & Anglicano sermone (Oxonii enim vivebat) familia reliqua uteretur. * Nondum octavum attigit annum, cum Virgilium illi pater prælegeret; ut patet ex Commentariis, quos *lectionum Virgilianarum* titulo filius sub ingressu undecimi anni edidit. Ut felicior ergo fuerit Tanaq. Fabri filio, de quo postea dicemus, qui 14. demum anno Græcæ ac Latinæ linguæ autores optime intelligere potuit. * Vidi ab ipso illo *Roberto* titulum libri Anglica lingua scripti super hoc argumento, in Bibliothecæ Oxoniensis catalogo extantis, qui ita habet: *Roberti Gentilis le chemin abregé or à Methode for attaining of sciences in a schort time,* i. e. *Via brevis, sive Methodus brevi tempore discendi scientias, Londin. 1654. in 8vo.* Sed hactenus librum ipsum videre mihi non licuit. Et fateor sane, patris tam docti colloquiis proficere quadantenus in lingua Latina potuisse puerum. * Ceterum colloquia cum iis, qui linguam Latinam accuratissime loqui nequeunt, magis turbant sermonem Latinum, quam juvant; * ut & Itali nonnulli de industria sermonibus Latinis, etiam cum viris doctis, abstinendum existiment, ne dictio aliquid ex idiotismo trahat, quem in colloquiis viri etiam docti vix evitant, licet eleganter alias scribant. * Quam ob causam Scioppius Manutio insultat, qui quadrimestre tempus in una epistola scribenda exegerit. Ac vidi sane viri alicujus celebris (nec gentem nunc nec nomen viri memorabo) *αὐτόγραφον* epistolæ in Bibliotheca Gudiana, qui mirabili & anxia diligentia eam scripserat: nam 4. vel 5. chartæ folia in forma majore compegerat, singulis paginis tres quatuorve ad summum periodos inscripserat, spatio interlineari amplissimo; singulis pene verbis & phrasibus variationes superscripserat, atque ipsa loca, unde illæ desumptæ, notaverat; neque illas tantum, sed & positus & juncturas verborum, adverbiorum, epithetorum, synonymorum e Nizoliano Lexico adjecerat; numero quoque & pedibus clausularum connotatis. Hanc ille rationem in singulis periodis ad finem usque tenuerat, atque in hoc labore 4. menses exegerat. Inceperat enim (quod manu sua annotaverat) corrigere has literas die 6. Aprilis, finierat Kal. Augusti, Anno 1596. * Non probarim ego morosam adeo & scrupulosam diligentiam; etsi hoc exemplo ostendi possit, quanta accuratione usi sint viri docti in sermone Latino & puro acquirendo. Sed ita potissima vitæ pars in sola linguæ Latinæ cognitione elaberetur.

4 5 6 7 8 9

Non omittenda hic videbantur memorabilia eorum exempla, qui a prima infantia solo usu & colloquio mirabilem loquendi Latine promptitudinem nacti fuerunt. In his est *Montanus*, vir apud Gallos celebratissimus, qui in dissertationibus (*Essays*) quas Gallica lingua scripsit, *lib. 1. cap. 25.* suo hoc exemplo probat. Verba ejus in Latinum conversa ita habent: *Pater meus in disciplinam me dedit Germano homini in Gallica lingua rudi, sed in Latina versatissimo, cujus ille operam amplissimo stipendio conduxit. Hærebam illi semper in amplexibus, aderantque alii etiam pueri linguæ Latinæ non ignari. Nihil in ædibus nisi Latinum audiebatur; non mater,* 10

non famuli nisi Latinis verbis, quæ e conversatione ceperant, ad me præsentem utebantur: unde & mater & famuli tantum in lingua Latina profecere, ut mea verba intelligerent, & in rebus quotidianis mecum sermones breviores instituere possent. Sex annos natus eram, cum de Gallica lingua nil amplius, quam de Persica aut Arabica scirem, atque ita sine Grammatica, sine præceptis, & plagosa institutione Latinam linguam didici, ut tantum scirem, quantum ipsi in illa lingua Pædagogi, qui me miscere suis discipulis non poterant. Nam cum ceteris discipulis thema daretur in linguam Latinam convertendum, mihi dabatur Latinum, barbarismis & solœcismis defœdatum, quod ego in elegantiorem sermonem converterem. Nicolaus Gruchius, qui de Comitiis Romanorum scripsit, Gulielmus Gerentus, qui commentatus est in Aristotelem, Buchananus Poëta Scotus, Antonius Muretus, præceptores mei domestici, sæpe ad me dicebant, me lingua Latina in prima ætate puerili adeo prompte locutum, ut mecum confabulari vix auderent. Buchananus de Institutione puerorum se aliquid scripturum susceperat, qua in re meo potissimum exemplo uti se velle significabat.

11 Aliud exemplum ante hos 19. annos Parisiis Regi ipsi propositum fuit, quod fidem superare videtur; sed tamen tot testibus confirmatum dubitare de rei veritate nos non sinit. Erat infans 4. annorum, qui adeo expedite loquebatur Latinam linguam, ut Regi omnibusque prodigio propemodum fuerit. Illam intra duos annos, ex quo a matris uberibus primum amotus fuit, apprehenderat. Nullum committebat errorem vel in flexione, vel in Syntaxi, adeo ut quosdam de industria solœcizantes correxerit. Cum aliqui dicerent: *Ubi ibis a prandio?* ille emendavit: *Quo ibis.* Aliis dicentibus, *conscendere in equo;* ille regessit: *con-*
12 *scendere in equum.* * Ejus historiæ relatio, cum ratione istius informationis, singulari libello Gallica lingua tradita est, atque ex ea in Anglicam conversa prodiit Londini Ann. 1669. hoc titulo: *An Examen of the Way of teaching the latin tongue to little children by use alone, London. 1669. in 12.* Operæ pretium profecto est, ejus libri summam hoc in loco recensere, cum libellus ille forte in paucorum manibus sit. Pater hujus infantis duos habuit amicos, Latine accurate doctos, quibus in hac informatione usus est, quorum præcipua cura fuit, ut, quæ cum puero fabularentur, selecta essent, tum qua voces, tum qua argumenta, eosque reprehenderent, qui minus recte loquerentur; adeo ut non tam promiscua collocutio, quam methodus colloquendi, illi intellectum habiliorem redderet, quam alias est in pueris ejus ætatis; poterat enim puer apte de rebus plurimis judicare, atque eandem rem variatis verbis & phrasibus efferre. Cum aliqui illum, qui equis præest, *Agasonem* vocarent, ille *Equisonem* substituit. Hanc informandi methodum Autor ejus libelli, quicunque ille est, antiquam & infallibilem esse ostendit, mira-
13 turque non imitari hoc exemplum etiam alios. * Omnes vernaculas, & exoticas linguas usu continuo ad summam perfectionem perducimus, quare & lingua Latina idem fieri posse recte existimat, neque ad hanc requiri ingenia ceteris excellentiora, sed judicium etiam e conversatione cum magistris Latine loquentibus acui. Duo huic similia exempla adducit puerorum eodem modo informatorum, in quibus nihil

nihil puerile deprehenſum fuit, exceptis motibus & geſticulationibus, quæ ab illa ætate ſeparari nequeunt. * Præterea metus ille, quo cohibentur in ludis pue- 14
ri, & impedita illa naturæ libertas multum detrahunt ſolertiæ naturali, quæ hac ratione magis excitatur. * Multa quidem dubia circa hanc rem moveri poſſe 15
fatetur Autor; verum multa ille ait difficilia videri, quæ nondum inventa ſunt; inventa vero facillima videri, quod exemplo Typographiæ, acus magneticæ, & circulationis ſanguinis probat. Linguæ Latinæ autem tantam eſſe utilitatem, ut quævis difficultates ſuperandæ ſint, quo hunc finem tam cito aſſequamur. * Pro- 16
lixe oſtendit e defectibus communis illius methodi in lingua Latina diſcenda, in qua tantum temporis verbis impendendum, quo ad diſciplinas ipſas expeditius iri poſſit, utilitates hujus viæ brevioris. Primum, inquit, a 6 vel 7 anno ad 17 vel 18 in collegio detinetur puer, intra quod tempus quot ambagibus circumducitur? diſcendæ omnes inflexiones, accidentia vocum, connexio ſententiarum, diſtinguendæ ſignificationes, proprietates, Syntaxeos regulæ: quæ omnia tædioſiſſima pueris ſunt, & pœnas ſcholaſticas provocant, quibus efferatur animus, & ad odium literarum inducitur. Hic Declinationum, Conjugationum, perſonarum, articulorum, Heteroclitorum, Conſtructionum perplexitates notandæ ſunt, quibus velut equuleis & fidiculis torquetur illorum animus. Qui in ſcribendo, vertendo, phraſeologiis, exercitiis Rhetoricis labores ſuſcipiendi? poſſet compendium per lectiones quidem inſtitui, ut non ſit opus prolixitate illa regularum; ſed in loquendo & ſcribendo deficiet, atque tum ad priorem viam recurrendum eſt. Quod ſi ad Philoſophicas diſciplinas admoventur, pene nitorem linguæ Latinæ dediſcunt. Ideoque exigua quædam & imperfecta ſummo labore & impenſis in ſcholis diſcuntur, ne quid de temporis irreparabili jactura dicamus; cum altera illa methodo omnia ſimul comprehendi poſſint. * Accuratius ergo in illam no- 17
vam methodum inquirit. Infans 22. menſium erat, cum primum informationi illi traderetur. Pauca illa vocabula vernacula, quæ a nutrice & matre hæſerant, ſtatim oblivioni tradita fuere. Iisdem magiſtris alius datus 31. menſium, qui mula jam vernacula loquebatur, intra 2. vel 3. hebdomadas omnia abolita, eorumque loco tantum de Latina lingua intra menſem hauſerat, quantum de vernacula antea ſciret. Ex iis pueris major natu ceterorum quaſi magiſter eſt. Famuli quoque tantum de lingua Latina ſciunt, quantum opus eſt ad quotidiana illa exprimenda. Atque ita Latinam præ vernacula didicerunt: quam methodum Quintilianus quoque Romanos ſecutos teſtatur, qui primum Græca, tum Latina lingua pueros informarunt. Facile autem poſſe pueros plures linguas ſimul ſine confuſione diſcere; quod exemplo Conſtantinopolitanorum & Brabantorum probat, conſtatque e ſuperiore exemplo Roberti Gentilis. Quare & pueri jam vernaculam loquentes e converſatione cum Latine loquentibus facilius, quam per præcepta, Latinam diſcere poſſunt. Hanc viam facillimam eſſe oſtendit Autor cap. 6. Quoniam enim de diſcenda lingua ne cogitant quidem, ideoque eo facilius diſcunt, & expeditius ludis jocisque illa inculcatur, ſumma cum jucunditate, citra Orbilii alicujus plagas, procul ab omni metu & dolore, qui affectus puero-

puerorum animos dejiciunt, & ſerviles reddunt ex ingenuis, neque pravorum affectuum, iræ, indignationis ſemina inſperguntur; quæ cum magiſtrorum ferulis implantari ſolent. Nunquam enim pœnæ in pueros ſtatui debent, niſi ob actiones honeſtati & juſtitiæ repugnantes; quam ob cauſam eo attentiores in converſatione tam innoxia & humaniſſima erunt pueri. Neque opus eſt, nobis ipſis neceſſitatem caſtigandi hac via imponere ob negligentiam, cujus pœnæ in communi methodo interdum vix evitari poſſunt. Seligenda ſunt in colloquiis non ſeria tantum, ſed & maxime ludicra, in quibus nil agunt vulgares Scholæ. Argumenta quoque de artibus, de hiſtoriis variisque rebus immiſcenda ſunt, in quæ quotidiano ſermone non facile deducimur. Atque hinc occaſiones de induſtria captandæ & ſapienti conſilio dirigendæ. Cap. 7. agit de brevitate hujus methodi, qua intra novem annorum ſpatium pleraque diſci poſſint, particularibus artium & ſcientiarum exceptis, cum vulgari via ne unam quidem Latinam linguam eo temporis ſpatio diſcamus. Per uſum ergo, ut cap. 8. fuſius deducit, accuratior, quam per præcepta & regulas cognitio habetur, conſtructiones, proprietates verborum ſimul apprehenduntur; copia, promptitudo loquendi acquiritur, quam vix tota vita vulgari illa nobis paramus. Major quoque linguæ ipſius extenſio eſt: nam plura in familiari colloquio incidunt, de quibus ſilent libri & Scholæ. Ad lectionem quoque longe paratior accedet, ut itaque e lectione poſtea ſupplere poſſit, quæ in converſatione defecerunt. Puer ex illis nova methodo inſtitutis ſexto ætatis anno Phædri fabulas intellexit, quas alii vix duodecimo intelligerent. Quare omne illud tempus, quod alii Grammaticæ impendunt & verſionibus, ille impendere lectioni poteſt, Autores omnes quatuor annis citius leget, decem annis citius intelliget, & duplo longius tempus illis, quam alii faciunt, qui ſero ad bonos Autores accedunt, inſumere poterit. Fieri denique non poteſt, quin habitus ille a prima nativitate per 8. & 9. annos continuatus alterum ſuperet, qui a 14. & 15. anno incipit, & per tres quatuorve annos tantum continuatur, & acceſſione Rhetorices & Philoſophiæ vel interrumpitur, vel conſtringitur. Quod ſi vero illis loquendi Latine neceſſitatem impones, crucem illis figere videberis; inviti enim ad loquelam Latinam adigentur, eamque multis ſolœciſmis corrumpent, ut itaque omne hoc ſcholaſticum exercitium non linguæ, ſed ſcriptioni, inſervire videatur. 18 * Hujus utilitatis ſecundum hanc novam methodum hæc porro conſectaria educit. I. Profeſſionis ſelectum inſtituendum: capacitas enim filiorum, inclinationes ex ipſa illa matura repræſentatione artium & principiorum rectius dijudicantur, tum a parentibus, tum ab ipſis filiis, unde magna in ſocietatem civilem commoda promanant. Artes denique ipſæ melius excolentur, ſi illæ a non invitis ſuſcipiantur, & facile ad ſummam perfectionem deduci poſſunt. II. Bonorum morum perfectionem. Illa enim e matura illa per lectionem bonorum Autorum & artium informatione ſperanda, cum ceteroquin vel ineptiis vel voluptatibus tempus tranſigatur, ſi extra parentum conſuetudinem alibi illi educentur. Hæc enim informatio parentum inſpectioni & obedientiæ illos magis adſtringet, neque facile contagium e converſatione malorum in prima pueritia trahent.

In

In firmiore ætate positi, & rectiore habitu adversus malitiam armati ipsi pravos mores faciles emendabunt.

Non omittit idem Autor incommoda, quæ comitari hanc methodum videntur sed quæ leviuscula sunt. 1. Quod matres a consuetudine filiorum per aliquot annos removeantur. 2. Quod peregrinam linguam rectius norint ipsa vernacula. 3. Quod tempus a 7. usque ad 16. annum vacuum sterile ac otiosum videatur. Sed facile illa removet obstacula Autor. Primum vix attendendum est. Quæ enim mater duorum annorum jactura nolit totius vitæ commoda redimere? Secundum facile tollitur: nam vernacula lingua, postquam Latinam didicerit puer, se ipsam non advertendo ingerit. Tertium plane ridiculum est. Quæ enim causa otiosum intra illud tempus esse jubeat puerum? quot sunt Autores, Historici, Oratores, Poëtæ, in quibus legendis occupabitur ejus industria. Mathematicæ multæ artes etiam in illa pueritia recte addisci possent, ac aliæ etiam scientiæ, qua de re fuse Autor noster agit cap. 11. * Ostendit enim, Grammatices præcepta, quæ primum proponi solent, æque difficilia esse, quam ullam aliam vel artem vel scientiam. Qua ille sententia plane non fallitur. Abstractiones in Grammaticis æque sunt, ut in Metaphysicis. Infinitivum importat abstractionem ab omnibus personis. Modi, Casus etiam sub abstractione & quasi in idea aliqua intelligendi. Regula aliqua Syntaxeos plus difficultatis interdum habet, quam Theorema Mathematicum. Genealogiæ Principum eadem facilitate addiscuntur, quam derivationes nominum. Porro sunt & Mechanicæ artes, quarum principia nosse valde acuit puerorum ingenium, quarum demonstrationes jam supra inter consilia acuendi ingenii proposui. Neque enim inepte Socrates judicavit, cum solos artifices & mechanicos, ut Hortulanos, Textores, Statuarios, Pictores, Pistores, Piscatores, Tinctores &c. veram rerum cognitionem habere dixit: hi enim homines Philosophiæ fundamenta jaciunt.

19 20

Illa ex autore hoc anonymo copiosius adducere volui. Res enim attenta consideratione ac imitatione digna est. Ac velim ipse Autor esse iis, qui de emendanda juventutis informatione curas suscipiunt, ut serio de hac methodo cogitent. * Non inepte Autor ille Regi Galliæ suadet, ut talem aliquam Civitatem Latinam instituat, qua sola conversatione Latinam linguam doceantur pueri; fore hanc curam tanto Rege dignam, atque inter cetera magna opera forte primo loco ponendam, & facili negotio opus hoc conficiendum. * Ego sane ipsi plane adstipulor, & credo, intra 20. annos extrui talem societatem posse, qua omnes etiam opifices Latine loquantur. * Seligantur ad hoc opus 6. vel 7. homines, accuratam linguæ Latinæ notitiam habentes, in quibus tamen si quid forte desideraveris, lectio autorum facile postea emendabit leves defectus; illi hac methodo informent pauperum hominum liberos utriusque sexus aliquo numero. Hi postea lingua Latina firmati opificium aliquod discant, qui locum huic exercitio destinatum incolant; ita fiet, ut brevi tempore talis societas adornetur. * Facile quivis

21 22 23 24 25

vis intelliget, sumptus hos immensa utilitate ita resarciri posse, ut maximo etiam lucro esse queant. Posset & a privatis locupletioribus, qui magnam sæpe pecuniæ vim in ludicra & voluptuaria impendunt, collatis impensis res illa institui. Posset & Græca, & quævis alia, lingua una cum Latina eadem ratione addisci: Non enim confunduntur pueri pluribus linguis, ut jam ante aliquot exemplis ostensum est. Fortassis Scholarum pretium quibusdam vilescere videretur. Sed quid tum postea? Illæ pro artibus & disciplinis satis, quod agant, habebunt. Sed vix erunt, qui ad hæc consilia respiciant: ac miror sane Regem Galliæ, qui quam facillime hæc effecta daret, ea de re non cogitasse, præsertim cum tam luculento exemplo incitaretur.

26 Non facile dixerim, an huc forte etiam respexerit *Magnus Pegelius*, cujus sæpe mentionem fecimus, qui in *Thesauro rerum selectarum* statim in principio novam Scholarum institutionem proponit. Ejus designationem hic adducere non inconveniens erit. *Schola sive docendi & discendi ratio puerilis, qua juniores inprimis & alii quicunque, etiam adultiores, linguas quascunque, Latinam, Græcam, Hebraicam, & quasvis alias, hodie in mundo usurpatas, seu populares & vernaculas, imo binas vel ternas simul, &, quantum rerum humanarum fert conditio, integre addiscunt; sic, ut linguis hujusmodi & audita & lecta mox & plene percipiant, & quicquid obvenerit seu conceptum fuerit, expedite eloquantur. Id quod communiter hactenus, præsertim in Græca & Hebræa lingua, cum aliis, tum ipsis etiam hæc docentibus, & in hisce consenescentibus denegatum fuit; qui quasi scribendo tantum hinc inde hæc compilant, & sic fœtum aliquem undique tandem efformant. Qua item ratione rerum omnis generis, in Philosophicis & Politicis occurrentium, optimarum & selectarum, earum præsertim, quæ usui communi sine futilibus & phantasticis figmentis sunt accommodæ, & scientia, & prudentia, & usus acquiritur. Idque cum linguis, sive dum de rebus hisce sermo confertur, eodem plane & modo & tempore. Insuper hinc vita communis, affectio & animus hominis, & interea dum sic discit & deinceps, suavior, moderatior, & ad omnia quæcunque obeunda habilior & excitatior redditur. Præterea ad perspicuam, claram & expeditam rerum undecunque occurrentium Enunciationem, ad Affabilitatem & ad corporis totius & vultus convenientes, & rebus quibuscunque ex proposito accommodatos, gestus & mores, quotidiana auditione, intuitu & usu proprio discentes perducuntur. Quin etiam præter verba in sese ipsa, & in sese compositiones eorum seu locutiones sive phrases, rerum quoque undecunque cognitarum seu oblatarum justam conceptionem seu apprehensionem, sive recordationem & convenientem applicationem, seu ad se distributionem, sive ut res aptæ ordine suo & debito animo occurrant, & hinc extemporali oratione proferantur (idem de scriptione, ut par est, accipe) suppeditat, adeoque hoc modo propositionum plurium & sic orationis totius conformationem elargitur. Et hæc quidem, ut cetera omnia, sine præscriptionibus & regulis seu Grammaticis seu Dialecticis seu Rhetoricis perhibitis ullis, sine perniciosa, & contra orationis & veritatis finem fictitia extensione, circumductione, affectatione, pompa, fuco &c. ex naturali & rebus qui-*

busvis dato accommodato usu certo & insigni, omnia tam magnatibus, quam inferioribus quibuscunque, ex voto convenientia. Ex quibus etiam quot numero sunt, iique indolis præclaræ, & ad summa adeoque ad omnia quasi nati, qui Latinam, & hinc ea quoque, quæ hanc comitantur, non sine gravamine & hinc inde quandoque desiderio & affectione discunt: idque ex maceratione dicta, quam ingenia eximia multa non ferunt. Et hoc totum tempore brevi & sine molestia, adeoque cum docentium pristinorum etiam, si sic vere velint, & discentium singulari delectatione, & varia subinde recreatione, ex singulari hic primum aperto, monstrato & convicto usu, & mediis hinc natis & hic præscriptis consimilibus; sine ullis Grammaticis aut aliis hujusmodi ab autoribus & scriptoribus effictis, peregrinis, coactis, molestis, moratoriis hucusque introductis regulis, præceptis, hinc inde circumductionibus & solitariis quasi tormentis. Unde simul judicii & rationis communis usu posthabito, singularis quædam imaginatio, persuasio & animi phantasia exoritur. Modus quoque singularis & perinde facilis, quo legere bene & scribere commode tirones & alii discunt: item ut ex ipsa lectione seu mox ex literarum aspectu linguam quamcunque vel ex usu præsente, vel, ut cupis, veterum hactenus latente more, pronunciare & consimiliter consuescant. Quomodo & syllabarum quarumcunque quantitas dicta, etiam earum, quæ regulis vel autoritate tantum patent, ex ipsa & pronunciatione & scriptione mox & per sese cognoscitur. Qua prolatione non adhibita & exaudita, quantitas quoque talis in vanum hactenus usurpata fuit. Uti alias etiam, & quomodocunque eadem momenti est minoris. Possunt item suo quodam hinc modo alii quicunque homines, linguam aliquam ignorantes, cujuscunque ætatis fuerint, quibus ministri vel unici seu hominis cujusvis linguam talem ignotam cum alia vernacula seu cognita una quacunque promte eloquentis conversatio assidua vel crebra contingere potest: etiam extra hunc scholasticum conventum, & apud suos & ubique terrarum, & inter negotia, linguam quamcunque sine omni impedimento & molestia, tantum ex aliquo alias parvi æstimato, attamen singulari usu, & jam prima vice discendo inchoare, & tempore exiguo intellectum & usum mediocriter inibi acquirere, & sic vitæ prioris neglectum parte non contemnenda restituere. Unde & urbes quædam, eæque inprimis alias minus potentes, incolis, ædificiis, mercimoniis, quæstu & alimentis augmentum capere, & celebritatem acquirere poterunt. Imo & hinc hominum congregatio & cohabitatio, adeoque urbis novæ & Reipub. primordia constitui & sensim perfici valebunt. Magis minusve, ut plura & perfectiora media oblata & in surpata seu impensa fuerint. Additur hisce contrariorum pro larva veterana undecunque conquisitorum demonstrativa, item refutatio. Licet ex veritate seu re ipsa tradita & in se præsertim confirmata, fucus pristinus quoque se ipsum omnino detegat & palpandum offerat.

Proposuimus hactenus linguarum cognitionem via conversationis parandam; 27 cui jam subnectimus alteram illam institutionis viam; neque enim credibile est, via aliqua extraordinaria derepente alicui linguæ intelligentiam oriri posse, nisi modo forte miraculoso, qualem nemo sibi nunc facile promittere poterit. Nisi forte etiam naturali aliqua dispositione ad linguarum notitiam repentinam aliquos ferri posse credamus, quod de quibusdam maniacis affirmare non veretur

Huartus, qui linguam incognitam neque antea notam loquuntur, cujus ille exempla aliqua, & *Pomponatius* in libro *de incantationibus* adducit, qui astrorum dispositionem hic quoque in subsidium vocat. * Non possum hoc loco præterire insigne ac memorabile exemplum hominis Galli, cujus mentionem facit *Mottæus Vayerus tomo 2. Operum Gallicorum, epist. 61. p. 657.* qui quacunque lingua interrogatus, eadem in somnis respondere potuit, cum præter Gallicam non nisi rudem Italicæ & Hispanicæ notitiam haberet. Vocabatur is *le Fevre*, habitabatque Rotomagi. Vino adusto aut Hippocratico plenus felicior in linguis per somnum loquendis fuit, quam alias. Fuit qui illum appellavit Candanensi lingua, cui eadem ille respondit. Alius Anglico sermone aggressus est, & eodem respondere audivit. Fuit qui Tupinambarum voces, quas in itinerario legerat, recitabat, cum ille peregrinas voces regereret, quas adstans forte nauta Tupinambicas esse intellexit. Recitavit aliqua Græca verba ex oratione Dominica, Thema natalitium. Præfecto navis in somno clara voce designavit prædixitque morte violenta obiturum, quod caput Algol in ascendente haberet, qui & postea duello periit. Vigilans ille dormire videbatur, nam obtusi aliquid & stupidi præ se ferebat, cum dormiens multo alacrior ac vigilantior videretur. Cum evigilaret, nihil de actis suis reminisci poterat, nisi quod ex intenso capitis dolore ipse judicaret, multis se quæstionibus & responsionibus vexatum fuisse. Monstrosum hoc omnino videtur ac altioris indaginis. Sollicitissimus illo loco in causis hujus rei indagandis est Vayerus. Sed non solvit omnes nodos, neque nos hic iis recensendis immorabimur.

28

29 Ad viam Institutionis in Linguis procedimus. Eam oportet esse quam brevissimam. Non enim probo illos, qui multitudine Regularum & Exceptionum onerant animos juveniles. * Verum ego deprehendo, quod Fichetus in Arcana sua Methodo cap. 12. monere voluit: *Unum admoneo in linguis perdiscendis, quas eruditas vocamus, Hebraicis, Arabicis, Græcis, omissis tricis minutarum observationum, tribus lectionibus tradenda legendi, declinandi atque conjugandi principia; quartam, rationem investigandi Thematis ac Radicis: tum ad legendos & interpretandos autores progrediendum & componendum; hoc probavi in viris ingeniosis: pueri diuturniore paulo indigent labore & studio. Vernaculæ porro linguæ, Italica, Hispanica, Germanica, Anglica, usu & similitudine cum Latina & Gallica percipiuntur, & lectione ac versionibus, ut vocant, columnis hinc inde oppositis. Quanti porro sit linguarum peritia, pretio ipsarum scientiarum pensitandum est & fama doctrinæ.* Plerique nunc ita linguas tractant, non ut linguam doceant, sed ut Grammaticos faciant, quæ res omnium absurdissima est.

30

31 * Beccherus in suo *Opere didactico* magnum se compendium docuisse nos existimat, quod via derivationis pueros magnam vocabulorum copiam discere posse ostenderit; cum ego tamen hoc, ut supervacuum, seponendum esse existimem. Hoc labore annos ille transigit. Hæc sua sponte in legendis Autoribus occurrent citra ullam memoriæ fatigationem. Pauca sunt vocabula, quorum usus in

sermo-

ſermone civili eſt, cetera quis curet? Artium ſcilicet & Opificiorum vocabula, quæ in ipſa Roma vix omnes noverunt. Varie in addiſcendis linguis peccatur: quidam nimium ſuperſtitioſi & operoſi ſunt in regulis & præceptis; quidam exiguo tempore addiſci poſſe volunt. E quibus tamen hi ceteris tolerabilius peccant. * Autor Medicinæ mentis *part. 2. p. 192.* recte de linguis addiſcendis judicat. Etſi ea, quæ de compoſitione ſermonis dicit, cum moderatione quadam intelligenda ſint; e quo locum paulo prolixiorem adducam, cum hoc argumentum optime illuſtret. *Tres dantur in qualibet lingua perfectionis gradus. Horum primus eſt linguam tantum intelligere, non item loqui poſſe, id quod in quavis lingua omnium facillime contingit. Etenim videmus peregrinantes incolas ejus regionis, quam adeunt, multo citius poſſe intelligere, quam eos alloqui. Secundus eſt præter intelligentiam loquentium aut librorum omnia etiam ordinaria ſine hæſitatione poſſe eloqui, & hic gradus priore eſt difficilior. Tertius eſt difficillimus, ut eadem lingua de quavis materia exacte & quodcunque libuerit, diſſerere, ſcriptumque poſſit componere. Cum itaque ſemper a facillimis ſit exordiendum, non ſatis quis poterit mirari, quare contra manifeſtam rationem vulgo a re difficillima, hoc eſt, ab ultimo gradu in puerorum inſtitutione initium fiat. Eſt autem hujus rei ratio in promptu: quia omnes conſuetudine ducimur, non ſana ratione, & commiſſos in hac re errores, utut quis palparit, vix tamen emendarit. Præceptor quippe hac ratione ſuperſedere multo labore poteſt, nec aliud facit, quam ut exercitia Latine reddenda diſcipulo proponat, reliquum quod eſt temporis ipſe in otio tranſigit, ſudante interim diſcipulo ſibi ſoli relicto, ſeſeque in omnem miſere torquente formam; ubi e contrario ſecundum methodum a me hic tradendam diſcipulo parum, præceptori multum, imo omnis fere incumbat labor: qua methodo ſi vulgares uterentur pædagogi, non tam multos ſimul diſcipulos, ut jam fit, præ nimio labore poſſent informare. Veruntamen quia in his ad puerorum utilitatem tantum eſt reſpiciendum, ultimi autem duo gradus ſeu utilitates in tradenda quavis lingua, videlicet ut ſciamus aut ore aut ſcripto omnia animi ſenſa cum aliis communicare, multo difficilius acquiruntur, nec tantum ſemper, quantum primus gradus, habent uſum, imo ſi vel maxime eos tibi reddideris familiares, temporis tamen tractu, ni exercitium quaſi continuum adſit, abeunt in oblivionem. Acquiritur vero multo facilius primus gradus ſeu utilitas bonos intelligendi autores, continuum ſemper habet uſum, nec adeo oblivioni eſt obnoxius; quin & hoc acquiſito gradu, reliqui duo multo etiam faciliori negotio obtineri poterunt. Neminem ſane credo exiſtimare, me hic ſanæ rationi contraria tradere, licet conſuetudini quam maxime adverſetur, me primum ſolum hic amplecti gradum. Si vero non alius tibi fuerit ſcopus, quam ut puer autores e. g. Latinos quosvis diſcat intelligere, eo eum licebit hac, quam traditurus ſum, methodo adeo facile pervenire, ac tam brevi, ut, licet a decimo aut duodecimo ætatis anno demum fecerit diſcendi initium, id non impediturum ſit, quo minus ſat adhuc temporis ſuperſit ad æque magnos deinceps, ac quivis alius, qui vulgari ducitur via, progreſſus faciendos in ſtudiis, nec dicam majores. Etenim hic non erit neceſſe, ut puer multas Grammatices regulas magno labore ediſcat tædioſiſſimas, & ne quidem bene intellectas, ullamque ſyntaxin, quæ tam ſubito oblivioni ac memoriæ traditur; nec quoque, ſi ita placet, neceſſe erit,*

32

ut ulla vocabula technica, quæ monstra pueris videntur, in rationem veniant: sed sola hic post necessariam lectionem requiretur declinatio & conjugatio cum verborum copia. Ne vero hic denuo multas fingas difficultates, hæ declinationes & conjugationes juxta ordinem tradi solitum a puero, ut vulgo fit, memoriæ non sunt mandandæ, sed primo, tantum scriptura consignandæ, tum plurima vocabula, ad se in illa scriptura exercendum, sæpe secundum hunc ordinem varianda erunt; si denique satis tibi in hisce exercitatus videbitur, extra ordinem varie interrogando discipulum, & quidem vernacule, efficiendum est, ut tandem latine absque una hæsitatione respondere sciat, aut vice versa, si tu Latine quæsiveris, ipse vernacule respondeat: id quod breviori, ac quis opinatus fuerit, tempore obtinetur. Sono enim sæpe audito, quia sic per responsionem certi in nostra imaginatione motus frequenter se invicem subsequuntur, puero adeo, continuata aliquantulum hac repetitione, facilia evadunt, ut, in ipso præter attentionem rogato, isti fere motus tandem excitentur, & ita levissimo negotio respondere sciat. Sed hoc ipsum, si magna ideo facilitate, majori certe quam vulgo utilitate efficitur; quandoquidem vocabulorum variationes non occurrunt in libris secundum ordinem regularum Grammatices; unde fit, ut pueri grammatico ordini assueti soleant hic hærere; id quod in hac nostra methodo non accidit, qua, turbato quomodo libet ordine, æque prompte respondere didicerint. Verum hæc levia sunt. Maxima tibi forte videbitur difficultas, unde haurienda sit vocabulorum copia? forte ex Lexico, Janua quadam linguarum, similibusque libris? verum, quia multa hic sæpe discuntur vocabula, quæ tam parum ex usu sunt, ut, priusquam aliquando in autorum lectione occurrunt, eorum aliquoties potuerimus oblivisci, colliges facile, hæc magno tædio, exiguoque e contrario fructu perdisci. Dices forte, quia is, qui multæ fuerit lectionis, suspicari facile potest, an aliquod occurrens vocabulum multi fuerit usus nec ne; indicem idcirco multorum vocabulorum ei fore tali percurrendum cautela, ut puero ediscenda seligat vocabula, quæ judicarit frequentioris esse usus, reliquis posthabitis. Consilium utique bonum, quod etiam, si sequentia addideris, suum poterit habere usum: quin ausim spondere, tam pauca numero tunc collectum iri vocabula, ad multos autores intelligendos sufficientia, ut si primum hæc alicui narraveris, vix tibi hac in re fidem sit adhibiturus. Verum hic communicabo una cum tota procedendi methodo, quod magis profuerit, ut puer quosvis Autores Latinos brevi intelligere discat. Sumatur liber, quem aut puer jam tum satis in vernacula lingua cognoverit, aut talia continuerit, quibus eum quam maxime delectari sciveris; in hujus libri qualibet parte explicanda operam dabis, ut omnia in eo occurrentia vocabula, te continuo rogante, ipso autem respondente, memoriæ mandet: secundo, jubeas eadem vocabula omnia ipsum declinare vel conjugare, extra ordinem, ut supra docui, ipsum indesinenter interrogando: tertio, his peractis, ipsi ipsum explices textum. Non video, quid hic obstet, quin, si vel stupidissimus fuerit, longe minori opus habeat labore ad interpretationem Latinorum autorum addiscendam, quam si aliquid ex vernaculo in Latinum transferat sermonem, vel, ut fieri vulgo solet, componat. Quanto autem hæc omnia successu, si sæpe diu continuentur, quantaque porro fiant utilitate, facile tibi apparebit, quia, hæc ita continuando per totos autorum tractatus plurima vocabula sæpissime repetuntur. Continuato aliquantisper hoc negotio, sensus etiam trium quatuorve vocabulorum detectus faciet, ut reliquorum

sensum

sensum facile divinet. Si tandem multum hoc continuetur exercitium, quæ ratio loquendi apud Latinos sit consueta, quæve inusitata, quidque bonam sapiat latinitatem & quid non, multaque ejusmodi alia, vel ex ipso phrasium audito sono levi negotio dijudicabitur. Memini equidem, me vidisse puerum annorum circiter decem, qui duorum annorum spatio omnes Latinos autores vulgatos bene intelligendi sibi habitum compararat, tantum inde, quod varios autores interpretandi consuetudinem sibi habuit commendatam: quanquam, ut hoc efficeret, multa ipsi erant imprimenda haudquaquam necessaria. Quid itaque hic sperandum sit, ipse judicaveris. Ubi autem eum eo perduxeris, ut libros vulgares Latinos absque ulla difficultate capiat, nec non, secundum ea, quæ supra dicta sunt, ardorem in ipso excitaveris varios evolvendi libros, eos ipsi exhibendo, ostendet tibi luculenter experientia, quam incredibiles brevi in linguæ notitia progressus sit facturus; adeo ut, siquidem e re sua fuerit, ac postulaverit necessitas, ut sibi acquirat reliquos duos gradus circa profectionem in ea lingua, facili quoque conatu eo pertingere queat; tum demum fuerit operæ pretium bonam, si placuerit, Grammaticam nec non aliquem in Latina lingua exercitatissimum adhibere, quocum de rebus variis frequenter & docte sermones habeat, arreptoque calamo de rebus diversimode se scribendo exercere; aliaque compluria exercitia: hæc ille sibi acquiret minore difficultate, quam alii in scholis, sed æquali perfectione. Hæc ergo ad bene intelligendum, quæ adminicula, ut imaginatio circa veri & falsi notiones quam latissime extendatur, quo difficultatem habeat minorem, sufficiant.

* Proponit etiam *Beccherus* quædam Grammatices & Syntaxeos compendia, quæ Praxi Didacticæ suæ subnectit; ubi sub typis Declinationum & Conjugationum regularium & irregularium, regularum variarum molestiam evitat; qua de re etiam Autor Medicinæ Mentis loco citato. * *Quirinus Kuhlmannus* quoque inter summa sua arcana divinitus inspirata methodum hanc novam Grammaticam refert, quæ plane cum Beccheriana convenit. Ita enim ille in Epistola de arte Combinatoria pag. 22. *Si puerum docerem Grammaticam, uno opere cum Declinationibus Conjugationibusque docerem illum casuum, numerorum, temporum, personarum applicationem simplicissimam ad omnia, hactenus maximos viros latentem.* Sed non latere etiam alios admirabile hoc secretum, sex annis ante hanc Epistolam Kuhlmanni editam Beccherus in Methodo sua didactica ostendit. * *Mormius* quoque in Arcanis Collegi sui Rosiani singularem in linguarum cognitione informationem memorat p. 68. *Rosius, Doctor noster, condolens ærumnis & impensis, quas faciunt parentes, qui filios suos Latinis literis imbuendos tradunt; sudoribus item, quibus juvenes pluribus annis anhelant, unicæ linguæ hujus gratia, tum & adultis, qui propter diuturnitatem & difficultatem a tanto gentium vinculo arcentur; excogitavit methodum familiarissimam & facilem, qua ad summum anni spatio Latinam linguam intelligere & eloqui quilibet possit, cujuscunque sit status, ætatis & conditionis. Imo si quis diligentius incumbat, mense sexto re desiderata potietur. Regulæ ad id sunt faciles intellectu, & ita nobiles, ut etiam linguæ cujuslibet vernaculæ rationes & proprietates edoceant. Nostri vero discipuli cum aliis, qui vulgari methodo dant operam, disputando congredi amant;*

33 34 35

qui

qui cum hanc methodum ignorent, nostri vero norint utramque, ut nil perfectius desiderari queat, ad singula illi obmutescunt. Hac etiam methodo omnes aliæ linguæ doceri possent, si nobis vacaret eam illis accommodare. Regulæ enim illæ ex natura omnium linguarum & proportione secreta, qua omnes inter se conferuntur, sunt erutæ. De hoc arcano librum conscripsimus, cum tabulis, rem ad oculos demonstrantibus, quem amici in lucem edi sæpius petunt: verum hæc temporum malignitas periculum est ne solidam literarum culturam minus digne sit habitura. * De lingua Latina intra sex menses docenda *Schenckelius* ille Mnemonices Magister singularem librum scripsit. * Extat quoque *Jani Rutgersii* Epigramma inter Poëmata ejus in Gerhardum Tuningium, qui sex mensibus accuratissime linguam Latinam didicerit, unoque triennio totum studiorum cursum absolverit. * Geinandi quoque pueri singulare exemplum est, de quo Grotius in Poëmatibus, pag. 196.

Linguas in ipsis doctus incunabulis
Quas poscit usus, exuisti infantiam,
Reptasti ad artes inde properatus puer,
Et imbibisti, quicquid est sapientiæ,
Cum lacte primo.

Invidendum est elogium, quod ipsi tribuit p. 184, atque his verbis concludit:

Inferiora tuis Epinicia sume tropæis,
Nam qui digna dares, ipse, sed unus, eras,
Artifices nasci tecum non possumus omnes:
Hoc est Naturæ se superantis opus.

39 * SORELLUS libro de *Scientia Universali,* capite de *perfecta methodo tom. 4. p. 539.* non multum favet methodis illis, quibus infantes celerem Latinæ linguæ cognitionem acquirunt, etsi non negat, compendia quædam adhiberi posse. Quare Montani illam informationem elevare videtur, quod ipse Montanus non multum se ex ea fructum habuisse queratur, loco supra citato: quodque linguæ vernaculæ usus plus ad vitam civilem conferat. Methodum illam porro ait potius Ludimagistro formando inservire, quam homini eleganti, & ad vitæ civilis usum admovendo. * Sed frivolum hoc esse judicium quis non videt? nam quod Montanus postea in Collegiis corruptam sibi latinitatem primam puriorem queritur, hominum indoctorum colloquiis factum est. Quod si prudens illa manuductio Parentis semper adfuisset, & conversatio hominum literatorum, aut ipse in legendis Autoribus sedulus fuisset, non amisisset illam elegantiorem latinitatem: fuere & alii, qui plures eodem tempore linguas docere voluerunt, per subsidium unius linguæ generalis, cui quasi inædificarent ceteras,

ceteras, cujus rei autorem nominat aliquem *des Vallées*. Sed parum ait hoc consilio effectum fuisse. * Fuit & alius *le Maire*, qui re ipsa præstitit, quod alter ille pro- 41 miserat. Informavit enim infantem octo vel novem annorum, ut Hebraicam, Græcam & Latinam mediocriter sciret. Poterat enim vertere in eas linguas themata proposita, & libros oblatos in vulgarem linguam transferre. * Processit 42 autem illa methodo, ut simul cum lectione Autorum præcepta Grammaticæ traderet, præmia proponendo pro certo vocabulorum numero, quæ e lectione memoriæ infixerat. * Improbat hanc docendi linguas methodum sine ulla ratione 43 Sorellus. Est enim illa primæ illi, quæ per consuetudinem & conversationem instituitur, similis, & post illam præcipuo loco habenda. Quod enim objicit Sorellus, facile oblivioni tradi posse, quæ hac ratione docentur, nullius momenti est. De eo viderint, qui informationi præsunt; viderit ipse puer, & continuo exercitio facultatem illam alat & sustentet. Deinde, quod ad ceteras artes & scientias quasi stupidus visus sit puer, ut idem objicit, non tam methodo huic, quam inhabilitati peculiari tribuendum est. Nulla enim causa in illa methodo est, quæ talem effectum producere possit. Voluit ille ludum aperire, sed non paucioribus, quam 50. discipulis, quorum singuli mille libras Gallicas pro Minervali darent; vel paucioribus etiam, si pretium, quod pro 50. posceret, solverent. Verum cum nemo inventus sit, qui summam illam impendere voluerit, irriti hi conatus fuere.

Illustre exemplum similis pene informationis in lingua Græca & Latina, ac 44 in præcipuis ejus linguæ Autoribus prælegendis dedit *Tanaquil Faber*, qui filium suum ab anno 10. ad 14. quo ille immatura morte sibi ereptus, utraque lingua plene expolivit, ut cum viris certare posset. Edidit Gallica lingua hanc methodum suam exiguo libello, cui titulus: *Methode pour commencer les humanités Grecques & Latines à Saumur 1672. in 12.* Ipse in epistola ad illustrissimum Virum de *Morangy* Consiliar. Regium de hac sua methodo testatur. *Hoc certe liquido affirmem, intra pauculorum annorum spatium ita institui & informari posse, ut, qui via pervulgata deducti fuerint, puerulos dicas, illos autem viros esse, & ad splendorem literarum natos dejeres.* Eo magis autem prodesse hæc methodus aliis poterit, cum non inanem ideam Autor ille exhibuerit, sed ipsa illa praxi deduxerit, ut eo major fides historiam recitanti, quam consilium suppeditanti, haberi debeat. Scripserat ille jam Anno 1652. ad *Claudium Sarravium* epistolam, qua de pueris humanioribus literis imbuendis agit, quæ Operi Epistolarum Sarraviano additur; sed tum, cum ille hæc scriberet, ejus experimentum nondum in filio fecerat, quanquam in Autorum prælectione specimen amicis dederat nondum προπαιδεία necessaria instructis. Qua de causa magna hujus sui consilii fiducia scribit: *Tam id equidem scio perfici posse, quam me scio vivere.* Optimam in linguis & rebus ipsis informationem in accurata veterum Autorum lectione collocat. Dum enim alii altius hoc negotium repetentes πλατωνικώτερα θεωροῦσιν, dum delectum ingeniorum haberi vellent a principibus, qui non sunt ea sapientia instructi, aut veterum temporum mores & disciplinam reduci, aut novos quosdam cœlo

lapſos Doctores dari, tempus & ætas labitur, atque iis ſtudiis tenera ingenia mancipari queritur, quibus inſulſa barbaries hominum animis implantatur. Sed absque veterum Autorum lectione Faber ſuos malit liberos opiliones eſſe & merum rus, quam iis dare literis operam, quas hodie doceri videmus. In Autorum ergo lectione prima & linguæ utriusque & philoſophiæ veſtigia ponerē jubet, Methodum vero, quam præſcribit, paucorum ait hominum eſſe & eorum præcipue, qui opibus idoneis inſtructi. Conduci peritorum Magiſtrorum operam; & in Scholas forte induci autoritate Magiſtratus talem methodum poſſe exiſtimat. * Hanc methodum conſilio viri alicujus illuſtris publico hoc libello expoſuit Faber, unde nos pleraque excerpta hic dabimus, cum non ſit in omnium manibus, isque non exiguo multis eſſe uſui poſſit.

45

Primum filium ſuum ante decimum ætatis annum non niſi legendo & pingendis literis dare operam voluit; neque calligraphiam multum quæſivit, quoniam illa, ſi a teneris ingeniis affectatur, ſollicitos magis quam incitatos oſtendat, neglectior vero ſcriptura plus ardoris & phantaſiæ arguat; quo quidem judicio ab Huarto diſcedit, qui calligraphiam ad vim imaginationis nimiam referebat, quam ille a puero abeſſe volebat. Ante ſextum annum fruſtraneam in ſcribendo operam impendi judicat; primum, ut legat accurate, curandum eſt. * Decimo anno (Pater autem duodecimo demum anno rudimentis ſtudiorum admotus eſt) Latinæ linguæ elementa ingreſſus eſt, ſtatimque cum Latinis nominibus Græca quoque legere incepit, quem laborem per quinque dies continuavit, ob illas, quas vocant, in Græca lingua abbreviaturas. Eum in finem illi magnum Alphabetum Roberti Stephani dedit, unde ſingulis diebus paginam deſcripſit, ac poſtea, cum ab hac opera ceſſaret, ſingulis tum hebdomadibus, quæ ſemel didicerat, repetiit. In Latina lingua ita rem inſtituit. Deſcripſit illi primum Nomina, Pronomina, Verba, Præpoſitiones, & magnum numerum Adverbiorum, una cum eorum ſignificationibus, charta grandiuſcula in 4to complicata. Et ſic ille omnes Grammatices libellos adornari vellet, cum imaginativam puerorum vim & memoriam adjuvent. Paradigmata quoque non in alteram lineam, ſi fieri poſſit, trahi volebat. Quare & Autorum editiones majuſculas, grandiore typo impreſſas, minutis illis præfert, ſeque ex illis citius centum, quam ex his ſexaginta, verſus memoriæ mandare eodem temporis ſpatio potuiſſe teſtatur.

46

Ante nomina ipſa clare & accurate explicabat rationem Generis, Caſus, Numeri & Declinationis, quæ repetenda ipſi crebro fuere, ita tamen, ut paucis verbis ad interrogata reſponderet. Damnat enim magiſtrorum morem, qui multa ac inordinata loquacitate aures & animos puerorum obtundunt. Idem in Pronominibus & Verbis fecit, atque ei ſedulo inculcavit, ſi primum verbum accurate ſciret, etiam reliqua intra 5. dies non ignoraturum, quod & res ipſa comprobavit. Ne vero, dum Verba tractat, memoriam fugiant Nomina, ſingulis diebus illa, cum cubitum it, ac lecto ſurgit, repetenda. Ex omnibus vero Orationis partibus mobilibus nulla difficilior eſt, quam Verbum. Ideoque diutius ſe in his, quam in Nominibus tenere voluit,

luit, usque dum accurate ad has quæstiunculas responderet: quid est *audire?* quid Gallice significat? *audire,* an non pluribus locis reperitur? quid *amatum iri* &c. In singulis Conjugationibus tria paradigmata dari vult, ut Activum *amo*, Passivum *amor*, Deponens *contemplor*. Nam deponentia quodammodo turbabunt, antequam continuo exercitio usum & differentiam deprehendat. Et hoc quidem modo plus effici una hebdomade posse, Faber ait, quam ab aliis quatuor mensibus.

Mense uno & dimidio exacto, singulis diebus tres quatuorve lineas Latina lingua exhibuit, e. g. *Neque enim datum est cuilibet homini, imperare cupiditatibus suis, & virtutum Christianarum exempla constanter sequi.* Ex his bene instructus respondet: *Datum est,* est præteritum passivum neutrum; *cuilibet* est dativus singularis pronominis compositi; & sic in ceteris: in Verbis numeros, tempora, modos; in nominibus casus nominavit, etsi Syntaxeos nondum peritus. Objicit hic sibi Faber, puerum, qui vocum significationem non nosset, in flexionibus illarum hæsitaturum: cui vero ille experientiam contrariam opponit: hic enim non agi ait, nisi de terminationibus Nominum & Verborum, quod accurate memoria comprehensurus sit puer, si recte interrogationes durante illo Declinationum & Conjugationum cursu instituantur. Ejusdem rei se in Græca lingua periculum ait fecisse: cum enim eam doceret aliquando adolescentem, perfecte illam didicisse, licet significationem ignoraverit; quæsitum enim, utrum nomen, an verbum; cujus casus nomen; cujus modi, temporis, verbum sit, in nullo errasse. Idem in Hebræa, Italica, Hispanica & omnibus linguis fieri posse, neque quenquam linguarum informationem hactenus recte instituisse existimat.

Interea ne tædium, ut aliquando fieri solet, suboriretur puero, fabulas de Diis Deabusque gentilium narravit, totaque hebdomade in his narratiunculis detinuit; quæ ita oblectarunt pueri animum, ut quatuor integras horas de die interdum impenderit: quas postridie mane repetens firmiter memoriæ inhæsisse Pater comperit: quoniam enim ludicra in his multa sunt, ea per se tenacius hæserunt, ut postea Æneida, Metamorphosium libros, & Iliada perlegenti illa denuo explicanda non fuerint.

In Conjugationibus satis exercitato doctrinam Præteritorum e Grammatica altera Vossii, quæ in magine significationes cujusque verbi cum casu, quem regit, adscriptas habet, proposuit. Omisit hic composita, exceptis iis, quorum significatio remotior erat; quod multum temporis & laboris imminuit. Paululum ultra mensem durabat hoc exercitium, & interrogabat puerum simul de regimine Verborum, cum de Præteritis & Supinis illum interrogaret, magno sane emolumento: nam ea ratione ne advertens quidem prolixam & difficilem Grammatices partem didicit, Syntaxin scilicet, quæ vehementer fatigare solet puerorum animos. Quare nec tempus illi peculiare destinavit. Et quoniam magna verborum copia in lingua Latina est, quorum significatio cum Gallica lingua convenit, in his leviter, in ceteris accuratius versatus est. Quo consilio numerum Verborum

quarta parte, magno informationis compendio, imminuit. Præterea ſingulis diebus, cum cubitum iret, has interrogatiunculas ſuas repetiit: quod ille vehementer ad memoriam exercendam omniaque firmius illi imprimenda commendat. Miſcebat illis laudes & blandimenta, quæ animum pueri erigebant, ut ad quævis ſubeunda promptiſſimus eſſet.

His Grammaticæ rudimentis noluit praxin & ipſam compoſitionem ſubjungere. Abſurdum enim exiſtimat a compoſitione initium in lingua addiſcenda facere. Cum enim tres gradus linguæ conſtituat, primum intelligere, ſecundum componere, tertium loqui, quos gradus etiam natura ipſa ſervet; eam nos ſequi debere exiſtimat. Quemadmodum enim ad ædificium exſtruendum materia indigemus, ſine qua nec ipſe Archimedes quicquam effecerit: ita verbis eorumque ſenſu nos primum vult eſſe inſtructos. Ad lectionem ergo puerum ſuum ducit, proponendo ipſi librum, cujus dictio & facilis & perſpicua ſit, materia hiſtorica vel fabuloſa. Ubi uſus illum paululum firmaverit, in vernaculam linguam convertere jubet, quam primum ipſi magiſter ſuppeditet puram & ſimplicem, ſine ullis circumlocutionibus, quæ pueri intellectum turbant. Initium hic factum parvis lineis, quæ ſingulis diebus augebantur; talique progreſſu plus præſtabatur tribus menſibus, quam tribus annis vulgari via; quod ſua experientia didiciſſe Faber fatetur.

Seligi ergo vult primo librum, cujus conſtructio ſit facilis, minime implicata & figurata, voces & meditationes non abſtruſæ, argumenta fabuloſa vel hiſtorica. Moralibus enim meditationibus fatigari pueros, neque illis delectari exiſtimat. Phædri fabulas difficiliores pro tironibus habet. Quoniam vero non ſit talis hiſtoricus, qui reſpondeat primo puerorum captui, duo vel tria capita hiſtorica e *S. Johanne* ſecundum verſionem vulgatam, quæ ſumme ſimplex eſt, ut omnis Syrorum & ceterorum Orientalium ſtilus, atque ideo huic ſcopo maxime conveniens, delegit: cum præterea notitiam argumenti e lectione quatuor Evangeliſtarum in Gallica lingua haberet. Quæ ſingulis diebus lecta fuerunt (fuere autem paucisſima) accurate fuerunt explicata, & veſpertino ac matutino tempore repetita, ſingulisque novis lectionibus initium ab illa, quæ præceſſerat, captum fuit. Ita intra quindecim dies, ſingulis diebus duas minutas in duodecimo paginas prælegendo, tria capita abſolvit.

Hæc inter, ut ad ulteriorem Autorum cognitionem puerum manuduceret, mappas illi Geographicas explicuit, ſine quibus Hiſtorici intelligi non poſſunt. Hic primum docuit ſitum partium principalium, plagarum & ventorum nomina in lingua Latina, hinc partes Europæ antiquæ, nihil de urbibus, fluviis & montibus monens. Monſtravit promontoria, ſinus, freta & ſimilia. Monſtravit poſtea partes Europæ antiquæ ſecundum quatuor plagas. Quærebat de ſitu Hiſpaniæ, Galliæ, Germaniæ, Italiæ. Ubi erraverat, in mappa errores oſtendebat: qui labor adeo bene ſucceſſit, ut in charta inani notare ſitus locorum potuerit. Europæ ſubjungebat Aſiam & Africam notando tantum loca generaliora.

Poſtea

Postea Eutropium legendum dedit; & primum quidem exiguam Epistolam ad Imperatorem Valentem, & primam libri periodum: quæ, etsi initio difficiliora visa sunt, iterata lectione & vespertina ac matutina repetitione firmas in animo radices egerunt. Interposuit his rudem cognitionem mapparum Italiæ, Græciæ & Siciliæ; ut sciret tantum præcipuos populos, urbes, fontes, montes &c. Sed repetita Eutropii lectione monstravit Hetruriam & Latium antiquum Ortelii & circuitum maris Mediterranei, ab Aegypto ad Pontum Euxinum &c. Quæ tenuis cognitio Geographica vehementer postea profuit Historicos, Homerum, Virgilium explicanti. Hoc institutum, ut sane æquum est, mirifice Faber commendat.

Eutropio subjunxit Aurelii Victoris libellum de libris illustribus, ejusdem cum Eutropio argumenti, sed styli cultioris; quem exiguo tempore absolvit. Commendat ejus usum Faber pro adolescentibus, sed seriem temporum a magistro vult ostendi, quo quisque tempore vixerit. Laudat sententiam Scaligeri, qui minutos illos Historicos plus utilitatis ad historiam Reipublicæ, quam majores illos, afferre judicavit. Hinc Justinum aggressus est, qui valde placuit puero ob magnam eventuum varietatem & novitatem argumenti; in quo ille tres de die paginas editionis Elzevirianæ absolvit, præteritis locis difficilioribus e. g. de antiquitate Scytharum & Aegyptiorum, de Sicilia, orationem Mithridatis, quæ postea tamen reassumpsit. Adhibitæ fuere semper in subsidium mappæ Geographicæ. Hanc Justini lectionem ter magna cum voluptate absolvit.

His hactenus ita absolutis, ad Græcam linguam accessit, cujus Grammaticam eadem ratione, ut antea Latinam, concepit. Habebantur in illa tantum paradigmata simplicia Nominum & Verborum, & copia Adverbiorum usitatorum cum numeris; qui primo omnium in lingua aliqua addisci debent: quod & antea in lingua Latina factum. His enim non recte apprehensis, semper in Versionibus ad Dictionaria cum magno dispendio temporis recurrendum est. Addidit exiguum diagramma Præpositionum, cum earum regimine & significationibus communioribus, ceteris ad usum ipsum rejectis: quam Præpositionum doctrinam eo diligentius in lingua Græca, quam Latina excolendam vult Faber, quod majoris in ea usus sit. Solet enim verbum ex hac vel illa Præpositione compositum tres diversos interdum regere casus, & diversas habere significationes. Hoc diagramma spatio sex horarum didicit, sed ne oblivisceretur, quotidie repetendum fuit. Docuit hinc Nomina, Pronomina, & primum Verbum viva voce, ac relegendo repetere jussit, usque dum perfecte sciret. Ad primæ Conjugationis normam & ceteras flectere docuit, ita, ut singulis diebus novam proponeret, ad primam applicando, & per cognitionem, quam de figurativis habebat, exercendo. Atque ita methodo facillima sex conjugationes ad unam reduci posse ostendebat. Hinc processit ad Verba circumflexa, quæ non alia ratione conjugari monstravit, quam ultimum illud Verbum. Excepto enim Indicativo in quovis modo, non habere nisi unum tempus, quod contractionem recipiat. Quod ut verum esse ostenderet, conjugare jussit verbum φιλέω

ſine contractione, & applicare ad verbum τύπτω: quod optime, etſi primum quibusdam in locis hæreret, ſucceſſit. Sollicitiſſimus fuit in explicanda proprietate novem *mutarum*, quæ ſuis converſionibus & mutationibus omne in Etymologia & Conjugatione Græcæ linguæ punctum ferunt. Ad hæc quoniam pauci attendant, hinc fieri judicat Faber tam paucos eſſe, qui genium admirabilis hujus linguæ recte intelligant. Multum etiam in augmentis puerum ſuum exercuit.

Reſtabant jam Verba in *Mi*, quæ negotium faceſſere videbantur, neque ſine cauſa. Hanc terminationem, ut plures alias, e Scythica lingua deſcendere obſervat Faber; cujus rei veritas e Scholiaſtis, qui ſuperſint, pateat. Ille hæc Verba a ſexta Conjugatione deſcendere oſtendit, quodque Perfectum, Plusquamperfectum, Aoriſtus primus & Futurum eadem ratione conjugentur. Tria ergo tempora reſtant in Indicativo, ſcilicet Præſens, Imperfectum & Aoriſtus ſecundus. Jam Imperfectum & Aoriſtus ſecundus eandem terminationem & flexionem habent. De tribus temporibus non niſi duo ſuperſunt, quæ facilis ſunt Conjugationis, præterquam quod Aoriſti paſſivi Verborum Barytonorum omnem illam difficultatem tollant. Probat hoc exemplo verbi τίθημι; non enim niſi figurativam vel terminationem cujuscunque Aoriſti reſpicere nos jubet. Quando enim Aoriſt. 2. Paſſiv. ita conjugatur, ἐτύπην, ἐτύπης, ἐτύπη, annon eadem ratione in primo verbo Anomalo, Aoriſtus 2. Indicativ. conjugatur ἔθην, ἔθης, ἔθη; & in ſecundo verbo ἔστην, ἔστης, ἔστη; & in tertio ἔδων, ἔδως, ἔδω. Nulla hic mutatio niſi figurativæ. In quarto ἔφυν, ἔφυς, ἔφυ eadem ratio conjugationis eſt, quæ in primo; niſi quod figurativa quartæ Conjugationis appareat loco figurativæ primi Verbi. Quæ cum non ita diſtincte & ſecundum analogiam vulgo doceantur, fruſtra hæc memoriæ inculcari queritur Faber. Cum hæc memoria firmiter teneret filius, in diverſis reduplicationis generibus exercuit; veſpertino ac matutino tempore verba in *Mi* & contracta, omnemque Grammaticam repetiit, quæ adeo ad unguem norat omnia, ut ſæpe inter luſus cantillando illa profunderet. Oblectabat ſe puer ſono linguæ Græcæ, quem ille ſuaviorem in hac, quam in Latina lingua jam tum ea ætate ſentiebat. Quod pueri judicium miratus Pater, confirmavit ejus ſententiam. Non eſt, inquit ille, in Græca lingua vel *ſtrat*, vel *crat*, vel *quit*, vel *brant*, vel *trant*, vel *mit*, vel *put*, vel *git*, quæ terminationes in verbis Latinis occurrunt. Hoc quoque utiliter inſtituit Faber, ut filius omnia genera Verborum ſine augmentis conjugaret, quo mature diſceret, non eſſe illa ad Verbi tempora noſcenda neceſſaria: ſufficere enim hanc notitiam, qualis ſit figurativa Futuri & Præteriti. Fecit vero hoc eam ob cauſam, quod Poëtæ augmenta plerumque rejiciant, quorum lectio morari poſtea potuiſſet puerum, Verba ipſi nova fuiſſent viſa, ni ſatis mature Conjugatione tali huic rei adſueviſſet. Hinc olim Græcis Verbis augmenta defuiſſe Faber exiſtimat.

Magno ducebatur deſiderio legendi puer Græcos Autores. Pater, ut exploraret ejus profectus, librum Græcum impreſſum oſtendit, cujus ne unicam quidem vocem

vocem intellexit, nisi quod ad has interrogationes: *Estne hoc nomen, verbum? quis casus? quod tempus?* mediocriter respondit. Interea Ovidii Metamorphoseon librum, ut fabulis recrearet, ostendit, seque prælecturum promisit; postquam Græcum S. Matthæi Evangelium inceperit. Qua spe ille animatus, in Græcis lectionibus diligentiorem se præstitit. Pater primum pauca proposuit, ac Verba difficiliora ad marginem notare jussit, statimque Metamorphoses incepit, quarum liber primus & secundus difficiliores ob argumenti gravitatem illi visi sunt. Sed, cum ad illa, quæ captui ejus accommodatiora erant, accederet, adeo lectione Metamorphoseon delectari visus est, ut illis absolutis, novos sibi Metamorphoseon libros posceret. Cui Pater: faciemus ex uno repetendo duos, quod ipsi statim placuit. Interim Matthæum & Marcum in Græca lingua levi opera percurrit, simul Latinæ linguæ fundamenta repetens. Hæc lectio Evangelistarum adeo bene cessit puero, ut, cum non difficilis visa sit, ad alia alacrior redderetur. A Verborum conjugationibus repetendis nunquam tamen cessavit, adeo ut tædium puero e frequenti repetitione rerum, quas optime nosset, suboriretur. Postea S. Lucam, & S. Johannem opinione celerius absolvit.

Hic absolutis, Dialectorum doctrinam proposuit, ita ut ad duas reduceret, Jonicam & Doricam: cum plerumque horrere hanc doctrinam soleant tirones ob prolixitatem. Sed facilem illam fore promittit, si quis recte rem instituat: ceteris enim Grammaticis rudimentis cognitis, non multum hanc doctrinam pueros turbaturam judicat. Ut hoc filio ob oculos poneret, declinare jussit Nomina Græca secundum duas Dialectos, & ad marginem Nominis notavit casus dialecti capaces. Idem in Verbis fecit; atque hoc exercitium per sex dies repetendo semper continuavit, nam totum hoc Dialectorum negotium pro nuda repetitione habet; quæ varietas non tam molesta, quam grata puero visa est. Satietatem in omni informatione fugiendam jubet Faber, atque hoc magnum arcanum commendat, ut varietate tædium fallamus.

Dum his intentus erat puer, aliquas Æsopi fabulas Græcas interposuit, repetitis semper Dialectis; quarum praxin ut ostenderet, duo exigua poëmata Græca, alterum de pugna murium & ranarum, alterum de Leandri amoribus, explicuit. Fabulas & historias modo, quam potuit, ridiculo exposuit, ut ei firmius in memoria hærerent. In Mappa Hellespontum ac urbes Sestum & Abydum ostendit, ac interea Metamorphoseon libros levi percursatione iterum absolvit. Postea Homeri Iliada puero non sine Autoris elogio, quod semper fecit, proposuit. * Hic Faber *παράδοξον*, sed rem observatione dignissimam, commendat, Homeri lectionem puerili ætati præ ceteris convenire. Provocat ad suam experientiam & virorum illustrium exempla. Ipse anno ætatis 14. Homerum legere incepit, cum anno duodecimo primum Musæ nomen declinare incepisset. Josephus Scaliger studium Græcæ linguæ in Homero & tribus Tragicis Poëtis incepit. Idem fecere antiqui Græci: se tamen ideo a Novo Testamento initium fecisse ait, quod Communis Grammaticæ lineamenta primum sibi ducenda videbantur, antequam ad Poëtas accederet, quæ in antiquis cum materno lacte imbibebantur. Rationes, quare Homerum vel Historicis vel 47

Ora-

Oratoribus præferat, has affert: proſaicos ſermonum circuitus vaſtiores eſſe pro pueris, multas eſſe in illis inverſiones, trajectiones, hyperbata, verba a ſuo regimine nimis remota, adeo ut, quanquam pueri omnem periodi compoſitionem intelligant, hic tamen ſe expedire nequeant. Multa quidem in Homero ſublimia, ſed compoſitionem facilem ac perſpicuam, & rationem ejus concipiendi maxime naturæ conformem. His addit alias rationes, non minoris momenti, 1. quod Homerus quaſi Commentarii inſtar ſit pro omnibus Poëtis, Oratoribus, Philoſophis, Epicuro excepto, 2. quod ex illo verum particularum uſum, unde elegantiſſima Helleniſmi pars dependet, diſcere poſſimus, in quibus regnat Homerus; niſi forte Herodotum illi jungere velimus. Ejus rei rationem diſcere nos jubet e Rhetore Caſſio Longino. Præterea puer citius verſus Homeri 50. memoria tenebit, quam 15. lineas elegantis orationis Proſaicæ. Ac ſi verſus bene memoriæ mandaverit, non facile animo illi excident: menſuræ enim & numerorum ratio voces ſemper in memoriam revocabit, quæ ſine labore inſigni puerorum animis ultro ſe ingerit. *Ego,* inquit Faber, *una hora citius 100. verſus Homeri memoria comprehendam ſine hæſitatione, quam ſex majores periodos Ciceronis, quin alicubi impingam.* Hanc Homeri Iliada usque ad 12. librum continuavit, ac interea, ne exercitium Latinum deeſſet, Saluſtium explicuit, in quo primo bellum Jugurthinum præ Catilinario, nec ſine cauſa, placuit.

Duodecimo Iliados libro abſoluto ſatietas puerum ejus ceperat; ideoque ſtatim pater: quieſcat ille per quinque hebdomadas, poſtea ejus nova cupido inceſſet; ac Phædri fabulas prælegit magna cum pueri voluptate. Vehementer delactabatur legatione canum ceterisque fabulis. Et hoc Phædro quaſi viam illi ſternere voluit ad Terentium; cum in tota Latinitate non ſit Autor, qui cum Terentio comparari rectius poſſit, quam Phædrus. Ne Græcam linguam negligeret, primam Ariſtophanis Comœdiam, locis quibusdam omiſſis, expoſuit. * Hujus
48 lectionis magnam voluptatem cepit puer, ut ſemper illam repoſceret, cumque in ea eſſet, ſibi in theatro inter hiſtriones verſari videretur. Comœdiæ, ludiones, hiſtriones mirifice acuunt puerorum ingenium, multasque ideas amœnas phantaſiæ ſiſtunt. Non tollendæ a ſtudiis ſunt amœnitates, alioquin ipſe eorum amor peribit.

Jam libros Æneidos Virgilianæ illi oſtendit, argumenta ſingulorum librorum ſtrictim prius enarrans, & in mappa Geographica Æneæ iter oſtendens. Adjunxit etiam mappam Italiæ antiquæ, repetiitque Eutropium & Victorem usque ad Tiberium, quoniam nominum multorum 6. Æneidos mentio recurrit. Quæ cum quaſi per ludum jocumque fierent, & Ariſtophanis Fabula Plutus abſoluta, Fabulam Nubes
49 incepit, omnemque Theatri veteris faciem illi ante oculos poſuit. * Hinc ad Virgilii Æneida acceſſit, quæ puero longe difficilior Iliade viſa eſt; nam verſus Homerici fluere ipſi naturali quadam facilitate præ Virgilianis videbantur. Quod pueri judicium pater miratus, exhortabatur tamen illum ad lectionem Virgilianæ Æneidos, cujus verſus duriores tantum ob duritiem lingæ Latinæ viderentur. In prælectione ipſa ſe notaturum loca promiſit, quæ magis minusve placerent, unde poſtea

ipſe

ipse judicium formaret, quare Virgilius difficilior videretur. Post lectam Aristophanis Comœdiam Nomina & Verba Græca secundum Dialectos repetiit: qua repetitione semper opus esse ait, ne memoria excidant, quæ semel didicimus. Interea Iliada Homeri ad librum vigesimum sine ulla notabili difficultate continuavit.

Varietatis gratia Terentii Fabulas his subjunxit, omissis Prologis, qui difficiliores sunt; & paulisper sepositis Græcis Autoribus, ut adeo brevi temporis spatio absolverit Terentium & Amphitruonem Plauti: ex qua una Comœdia plus se voluptatis, quam ex omnibus Terentii, accepisse ajebat. Brevem quoque Chronologiam a Trojæ expugnatione ad finem Imperii Tiberiani in ejus usum delineavit, unde quæstiunculas minutas ad Eutropium & Justinum ipse formavit, paterque illi proposuit: e. g. *Quot anni intercedunt inter Darium & pugnam Marathoniam, usque ad natum Christum? quot a pugna navali Salaminia ad Alexandrum? quot ab Epaminonda ad Jul. Cæsarem?* Præ ceteris memoriam illi fixam esse voluit in sexta Oympiade & Urbe condita, primo, secundo, tertio bello Punico, tribus magnis bellis Civilibus, Nativitate Christi. Proposuit seriem Regum Persicorum & Ægyptiorum, cujus magnum in Historia usum esse ait.

Voluit his subnectere Livii Historiam, quem in finem illi ostendit Chartam urbis Romæ, a Pyrrho Ligorio delineatam; sed autorem hunc difficiliorem pro pueris deprehendit: periodos enim habere longiores, quam ut duabus absolvi respirationibus possint; quarum se non exiguum numerum notasse ait, & gigantes præ ceteris periodis nominat. Quare post absolutum tertium primæ decadis librum, hoc Autore relicto, ad Iliada Homeri se recepit, quam puer expeditissime sine ulla remora intelligere potuit. In tota hac informandi ratione facetias & ridicula quædam inspersit, quod optimum ille deprehendit, pro tædio evitando, animo alacri conservando, & memoria firmanda. Verum, cum in eo esset, ut Iliada repeteret, & quatuor ultimos Æneidos libros, qui faciliores visi sunt, absolveret, immaturo obitu circa finem anni 14. patri ereptus elegantissimus puer fuit; * cujus jacturam filia, quam reliquit T. Faber doctissima, Commentariis in bonos Autores editis celebris, supplevit. Pater vero hoc filio affectus sui & præclaræ indolis monumentum extare voluit, quod exemplo etiam aliis esse possit. * Ac sane memorabile est, puerum 14. annorum bis absolvisse Iliada, Æneida Virgilii, Terentium, Metamorphoses Ovidii, Salustium, primam Comœdiam Plauti, primam & secundam Aristophanis, tres primos libros Livii, præter Eutropium, Aurelium Victorem, Justinum, Fabulas Æsopi, quinque libros Novi Testamenti. Quid non his fundamentis superstrui potuisset usque ad annum ætatis vigesimum? quare miseram bonæ juventutis sortem deplorat Faber, quæ ineptorum magistrorum culpa plerumque perditur, bestias potius quam homines disciplina sua efficientium. Primum Magistrum requirit doctum; neque id tantum, sed & qui paterno affectu amet discipulum, omniaque accurate exigat, procul ab omni fastu, tædio, iracun-

50 51 52

dia, quæ omnia corrumpunt, remotus, non plagosus, non molestus, sed patientissimus, & humanitate pueros & quasi quibusdam deliciis in officio retinens.

Mihi ab hoc loco non alienum visum est, si insigne hoc specimen, quod feliciter in rem ipsam deductum est, fusius hic exponerem: nam qui consilia scholastica alias suppeditant, magno se offerunt numero. Sed intra ideam plerique sub-
53 sistunt. Hic vivo exemplo plus docetur. * Non miror, præstare hoc in puero decenni patrem potuisse, & credo sane, vel citius hoc fieri potuisse. Bene successit illa informatio, quia pater fuit, qui serio atque ex animo omnia egit, qui ipsum urgere continuis exhortationibus potuit, qualem operam a conductis magistris nunquam exspectes. Unus fuit, atque in unum omnem suam industriam conver-
54 tit. * In methodo nihil magnopere desidero, nisi quod omnem ab hac ætate praxin in componendo sermone cessare voluit, cujus leve exercitium, & velut προγύμνασμα, tam in prosa, quam in ligata, instituendum arbitror. Pro lectione prima vulgatæ versionis Latinæ Biblicæ ego elegissem minuta quædam Colloquia, qualia a multis scripta habemus: est enim Vulgatæ dictio quodammodo a genio
55 emendatæ latinitatis alienior. * Poëtarum lectionem ceteris Autoribus præferendam non improbo, quin potius multis ex causis suadeo, præcipue quod animus sublimiore quodam spiritu excitetur, & numeroso dicendi generi mature ad-
56 suescat, & concinnitati sermonis hæc lectio viam sternat. * Velim tamen a sermone soluto enthymematico & periodico non omnino arceri tironem. Non parum in illo situm est, ut mature consecutionem periodicam per particulas causales, conditionales, exceptivas, adversativas &c. cognoscat. In quem usum breviores Epistolas Ciceronis, & maxime familiares selegit *Sturmius*, item sententias secundum diversitatem periodorum ordinatas. Alia est sermonis in Historia ordinatio, qui
57 perpetua narratione, & quasi per membra fusius decurrit. * Neque ego gnomas morales breves & alicujus momenti in hoc primo studiorum curriculo damnaverim. Hærent animo earum rerum ideæ, etsi non satis illa ætate intellectæ. Deinde pro Justino, quanquam in historia elegans compendium præstat, malim alium aureæ ætatis Scriptorem, Cornelium Nepotem. Sat mature historia disci-
58 tur. * Ad styli formationem major opera insumenda est. Habet illa Romana aureæ ætatis dictio aliquid singulare in vocum delectu, positu, concinnitate, significatione phrasium, cum alii Autores a Romana illa puritate multum discedant. Et me quidem judice præstat e lectione optimæ dictionis prima ducere lineamenta sermonis, quam e variarum ætatum mistura pravo illum succo imbuere, non facile postea eluendo. Hærent animo ac recurrunt primi illi Autorum circuitus, formulæ, particularum nexus, ac postea non animadvertentibus se ingerunt. Faber vero, ut videtur, literatorem potius e filio, quam Oratorem ad puræ antiquitatis gustum, formare voluit. Ac videmus sane plerisque Criticis, quo doctiores illi sunt, inesse peculiarem aliquam dictionis ideam, quam non e genio Classicorum Autorum, sed eorum, in quorum lectione frequentes sunt, vel a quorum lectione recentes venerunt, ipsi sibi formant. Nimirum si in Eloquentia formanda, quod fieri

prima debet ætate, a Cicerone paucisque aliis discesseris, turbabuntur omnia. * Quare nec Plauti fabulas miscerem cum ceteris illa ætate, quod fecit Faber, etsi 59 puero illæ præ Terentianis placuere, cum a civili & usitato sermone longius discedat ejus dictio, neque pueri satis distinguere Comici ac ridiculi sermonis ideam norint, quam præ ceteris affectavit Plautus; ne quid de Archaismis & confictis phrasibus dicam. Quanquam enim optimæ notæ latinitas in illo sit, magno tamen cum judicio, cujus capax tenera ætas nondum est, legi debet. Si sermonem purum & aureum velis, omne subæratum removeas necesse est, usque dum maturioris ætatis usuque firmatæ judicio sequiorum ætatum scripta secure tractari possint. Præterea labore continuo tenerum pueri ingenium nimis obrutum videtur, quod ipsi exitio fuisse crediderim. Etsi enim omnia per ludum jocumque agantur, tamen cum semper in cogitationibus imperatis detinetur animus puerilis, labefactare teneros spiritus illa assiduitas cum violentia quadam conjuncta videtur; qui ex intervallo, quo sibi relinquuntur, majores impetus resumunt.

CAP. X.

DE CURRICULO SCHOLASTICO.

§. I. *In privata institutione nonnunquam felicior via,* 2. *in scholis publicis securior illa est.* 3. *Præcocium ingeniorum, privata informatione educatorum, scopuli.* 4. *Philautia scilicet,* 5. *& voluptates.* 6. *Cur communi potius via cum aliis incedendum sit.* 7. *Scholasticæ informationi magna cura a magistratu debet impendi.* 8. *Defectus in illo.* 9. *Maxime in ingeniorum censura.* 10. *Curriculi scholastici tempora varia.* 11. *Ramus nimis angustum constituit.* 12. *Michaëlis Neandri consilium enarratur,* 13. *& de eo judicium interponitur.* 14. 16. *Jeremiæ Hölzlini Hexaëtia scholica recensentur,* 15. *& in uno male sentire ostenditur;* 17. *ejus consilium privatæ informationi aptius videtur.* 18. 20. *Sturmii Methodus scholastica proponitur & laudatur.* 19. *Breves & argutas styli sententias is recte improbat.* 21. *Ejusdem Sturmii epistolæ classicæ plenius hanc deducunt.* 22. *Cum qua conspirat Caseliana,* 23. *quæ methodus proponitur,* 24. *qua Logices studium ad Academias rejicitur.* 25. *Nicod. Frischlini consilium 6 annos præscribit.* 26. *Caspar Scioppius quatuor.* 27. *id quod, præsertim in pueris, vix procedit.* 28. *Wolffgangi Ratichii methodus non omnino improbanda,* 29. *quæ recensetur,* 30. *& contra objectiones defenditur.* 31. *Latinitas & Januis ac Portulis male formatur,* 32. *quæ nec emendatæ in scholis admittendæ sunt.* 33: *Vogelii Ephemerides linguæ Latinæ rejiciuntur.* 34. *Clenardi singularis quædam methodus exponitur.* 35. *festiva ejus docendi ratio describitur.* 35. 36. *ejusd. epistolæ utilissimæ.* 37. *Ad grammaticam informationem prudentia opus est.* 38. *Rhenii labores scholastici utiles.* 39. *Beccheri methodus in puerorum informatione prima non suadenda.* 40. *Consultius medium indicatur.* 41. *Wendelini institutum.* 42. *Beccheriana praxis insufficiens.*

ciens. 43. *Mechovii curriculum scholasticum laudatur.* 44. *Antescholanorum informatio.* 45. *Scholasticorum institutio.* 46. *Lenta ad Academias festinatio suadetur.* 47. *Uberior docendi methodus e libris desuper scriptis investiganda.* 48. *Monita quædam compendio proponuntur.*

1 In privata institutione felicius quidem citiusque omnia procedunt ad præcocem aliquam maturitatem; quemadmodum arbores, quas singulari cura ab aëris injuria custodire ac curare cultura nostra solemus, ceteras, quæ e communi fun-
2 do succum trahunt, tempore vincunt. * Sed securior in scholis bene institutis via est, in quibus etsi tardiores sint progressus, firmiora tamen illic ponuntur vestigia, & cum ipso judicio practico, quod cum annis accrescit, quasi solidatur do-
3 ctrina. * Rara est præcocium ingeniorum felicitas, geminique scopuli sunt, ad quos naufragium facere solent, capitales scilicet animi corporisque pestes: illa phi-
4 lautia; hæc voluptates. * Debet cupidine laudis accendi animus puerilis; sed oritur hinc quædam primum ambitio, quæ extinguenda non est, nisi a cursu ipso revocare properantes velimus. Sed succedit hinc contemptus aliorum, quos infra se positos vident, & vana quædam persuasio, qua se plus præstare posse, quam per ætatem licet, existimant. Linguis, historiis, scientiis ad miraculum excoli multi possunt, judicio tamen practico, quod demum ab annis & usu venit, destituuntur. Hinc fit, ut sibi sapere contenti seniorum monita negligant, neque
5 fructum ex conversatione erudita, qui maximus est, reportent. * Ab altera parte voluptatum stimuli illos sollicitant, ad quas eo ingeniosiores, quo doctiores sunt, unde facile in ignaviam & socordiam prolapsi, a pristina illa virtute degenerare videntur, ut a testudinibus sæpe ipsæ aquilæ vincantur. Qui in his vel per naturæ ductum modum tenere norunt, aut prudentis magistri monita sequuntur, illi ad maxima eluctari possunt.

6 Verum cum paucorum tantum, quos æquus amavit Jupiter, illa fortuna sit, communi potius via ad studia cum aliis contendamus. Nam & in societate puerili & juvenili semina quædam sparguntur officiorum civilium, quorum in Republica olim usus erit. Quis non hic præcepta suppeditavit? Quis non novam aliquam methodum confinxit? Aut potius in devia abduxit: nam non tam multis
7 ducibus, quam peritis & prudentibus, hic utendum est. * Quemadmodum vero, ut Respublicæ perennes sint, vel prudente Legislatore formari debent, vel salutaribus legibus conservari; ita in Schola instituenda optimis peritissimisque Censoribus opus est. Non sufficit, idoneos admovere juventuti Magistros, sed constitui debent, qui totius rei scholasticæ curam habeant, idonei Ephori; in quibus
8 plerumque peccatur: * Solet enim hæc cura Sacri Ordinis viris demandari, qui non omnes æque iis sunt doctrinis exculti, ut de re scholastica recte statuere possint. Etsi enim pietatis præcipua quidem ratio habenda est, tamen & linguæ, &
9 artes, quæ in Scholis tractari debent, non minori cura excolendæ sunt. * De Censura ingeniorum nihil dicam: vix enim a nostri seculi moribus impetrari illa potest:

est: quanquam multæ sunt virorum gravissimorum de hoc defectu querelæ, multorum desideriis illud quæratur. Videatur Calixtus Oratione *de recta juventutis institutione & Præceptorum officio*, Mechovius *Hermath. cap. 1. tract. 3. n. 13.* Legi quoque ea de re potest Jeremias Höltzlin, Holsatus, (*b*) doctissimus ille Apollonii Commentator, in eleganti dissertatione, cui titulus *Hexaëtica Scholica*, Dortmündæ Ann. 1625. impressa, ubi curam hanc Republica dignam esse ostendit, & emendationem Scholarum serio optat.

Curriculum Scholasticum non æquis intervallis definitur. Ac sunt sane ejus laxiores & ampliores termini constituendi, quoniam ingeniorum non est æqualis conditio. Tempora ergo ita ponenda sunt, ut tardiora ingenia cum ceteris eodem stadio ad metam pertingere possint. Sunt, qui nimis ampla spatia; sunt, qui brevia nimis & angusta præscribunt. * RAMUS, Freigio teste, Philosophiam cum Eloquentia ita conjungendam censuit, ut, cum puerum septimo anno acceperit, anno decimo quinto ætatis perfectus Philosophus sit, & jam aptus ad Rempublicam: quod nec privata nec publica informatione effici potest. Etsi enim id scientiis addiscendis tempus sufficere videatur in ingenio excellentiore, non erit tamen ad Rempublicam & publicam functionem aptus, judicio practico, quod in illam ætatem non cadit, destitutus, nisi forte in speciem & pompam aliqua suscipiantur. Quod si enim moralis & civilis doctrinæ non est idoneus auditor juvenis, e sententia Aristotelis, quomodo ille in vita exercebit? 10 11

MICHAEL NEANDER, vir doctissimus, & multæ in informanda juventute ἐμπειρίας, Germanica lingua *consilium de informanda juventute* edidit, Islebii Anno 1583. in octavo editum, in quo ille monstrat, quomodo puer a sexto ætatis anno ad 18. pietate, lingua Latina, Græca, Hebraica, Artibus & universa Philosophia institui possit. A sexto anno usque ad initium noni puerum exerceri vult legendo in utraque lingua, Germanica & Latina: cui usui adhibendum suadet Compendium Grammaticæ Philippi, ut simul cum literis ejus libri usum familiarem sibi faciat. Anno nono ad Compendium Grammatices & regularum ac exemplorum explicationem manuduci, in vocabulis sententiisque brevibus de virtutibus & moribus, dictis scripturæ, ediscendis exerceri vult, interjectis aliquot pro Musica & Calligraphia horis. Decimo anno Melanchthonis Grammaticam parvam una cum Syntaxi puero explicat, in Declinationibus, Conjugationibus, formationibus, casuum, temporum, per continuas interrogationes ac responsiones exercet, expositionem locutionum Latinarum & formularum orditur, quas e Cicerone, Plauto & Terentio in hunc usum collegit, quibus erudita lingua Latina, adeoque omnia argumenta, de 12

 quibus

(*b*) Jeremias Höltzlinus (qui Alumnorum initio in Acad. Altorfina Noricorum fuit Ephorus, hinc Gymn. Ambergensis Conrector, Hammonensis autem, & Scholæ postea in Batavia Brielanæ, Rector, tandem vero Linguæ Græcæ Professioni Leidæ An. 1632. admotus, illic An. 1641. decessit) patriam agnovit, non Holsatiam, uti *h. l.* traditur, sed Civitatem Noribergensem. V. Ant. Thysii *Or. Fun.* illi habitam, Franc. Martinii *Epistolas p. 31.* & Wittenii *T. I. Diar. Biogr. ad An. 1641.*

quibus in communi hominum vita sermo institui solet, non spernendo invento continentur, ac seorsim a Neandro editæ sunt: atque ex iis, ubi memoriæ mandavit, Themata pro versione proponit. E Grammatica & Nomenclatore repetitiones crebras instituit, & hanc telam undecimo quoque anno pertexit: Duodecimo anno Autores Latinos, Ciceronem, Terentium, Virgilium, Ovidium illi exponit, hinc phrasium sententiarumque excerpta colligere jubet, & ad Prosodiam & versus scribendos manuducit. Tribus sequentibus annis Græcæ linguæ rudimenta & Autores prioribus jungit, eadem fere methodo procedendo, ut in lingua Latina: cui fini etiam locutiones Græcas eodem quoque ordine, secundum tria causarum genera, ut in lingua Latina, collegit, aliumque libellum de re poëtica Græcorum, ad exercitationes poëticas in Græca lingua instituendas edidit. Anno 16. Hebrææ linguæ rudimenta superioribus addit, & demum 17. & 18. anno per Dialectices, Rhetorices, Physices, Chronologiæ, Ethices, Geographiæ compendia circumducit, at-

13 que ita ad Academias illum suum discipulum ablegat. * Qua in methodo tempora, quæ studio Grammatico impenduntur, nimis protrahuntur, antequam ad lectionem Autorum admittatur puer; nam ex usu & lectione suppleri defectus Grammatices majori cum fructu possunt. Deinde in exercitationibus Rhetoricis parcior est, quam velim: cui plus ego temporis impendendum existimaverim.

14 JEREMIAS HOLTZLIN, cujus supra mentio facta est, curriculum paululum angustius discipulo suo definivit, sex scilicet annos, a septimo ætatis anno usque ad decimum tertium, unde & *Hexactia Scholica* inscripsit. Ac quoniam tota informatio tribus actibus continetur, quorum primo via ad Grammaticam munitur; secundo ipsa Grammatica cum orationis illius Autoribus traditur; tertio his Græci sermonis, nec non Dialecticæ & Rhetorices studium adjungitur; idcirco de his ipsis ordine agit, præmittens tres quasi canones generales, quorum primus est, In tradendis artibus progressum esse instituendum a facilioribus & notioribus, ita ut semper priora posterioribus facem præferant: Secundus est, Plus diligentiæ & temporis conferendum ad finem, quam ad ea, quæ ad finem: Tertius, Cum finis sit mensura eorum, quæ ad finem, quicquid ad eum non pertinet, omittendum esse. Posterius vero cum priore comparatum semper finis rationem induere, atque ita non solum artes totas alias aliis esse ὑπηρετικὰς, ut tradidit Aristoteles, sed artium etiam partes alias aliis inservire, & proinde alias quodammodo ὑπηρετεῖν, alias ἀρχιτεκτονικὰς esse. Primum ergo hic diligentiam in syllabis recte colligendis impendi, ac simul ad pingendas literas pueros manuduci vult: Calligraphiam enim vehementer laudat. Grammaticam succinctam & semitariam adhibendam primum judicat, & abstinendum a Grammaticis definitionibus & regulis intricatioribus, quarum sensum non capiunt pueri; rem ipsam quam simplicissime proponendam; Latina, quæ non intelligant pueri, non discenda, nec ipsa quidem præcepta Grammatica, nec Syntaxin, cujus regulæ per numeros distinctæ. Versionis materiam ex probato Autore pro exemplo regulis applicandam suadet.

His

His jam præmunitis ad ipsam Grammaticam, qui secundus totius πραγματείας actus est, progreditur: in qua tamen nimis scrupulosum tironem suum esse vetat; ita ut ex usu potius & lectione sibi Grammaticas observationes formet, quam e Grammaticis Autores explicet. *Utile*, inquit, *est, sibi Grammaticam coagmentare hunc in modum. Prima illa rudimenta jam apprehensa in libro hos ad usus quæsito per intervalla & late diducantur: tituli exceptionum, heteroclisiarum, ellipseon, figurarum, ordinibus a magistro monstratis disponantur, & postea depromptis ex autore ad declarandum sumpto exemplis compleantur. Quod ubi fiet, multo minore cum tædio ars ista a quocunque non tam discetur, quam invenietur, & perbrevi temporis spatio res Grammatica felicius parabitur, & firmius tenebitur; ejusque fructus cumulatior ipso in opere capietur. Nec adeo referet omnia ibi exempla, aut aliqua reponat: quod e nonnullis positis reliqua facile possint æstimari.* Phraseologias ab aliis concinnatas non multum ad usum puerorum commendat, utut bonas, & a viris doctis congestas. Cum enim formulæ & phrases illic infinitæ ponantur, quæ tamen plerumque κατά τι dicuntur, & consideratione seu σχέσει certa; non posse a pueris earum usum dijudicari. Quare phrases & formulas ex iis, quos legit, Autoribus colligendas potius suadet, quam ut alieno labore collectis utatur. * In quibus Autoribus Plautum Ciceroni prætulisse miror, nam Rami erroribus etiam hac in re male adstipulatur, ac plane inepte judicat, cum Ciceronis quam Plauti scripta faciliore cum latinitatis jactura aboleri posse existimat. Neque enim latinitas tam e vocabulis, quorum amplior seges in Plauto est, quam ex decente illo & civili cultu censenda. Cum hoc labore aliquid Ovidiani carminis jungendum esse existimat. * Tertio actu, qui Græcæ linguæ & Dialectices Rhetoricesque cognitione illi absolvitur, similiter Græcam Grammaticam rudem & inchoatam primum requirit, quam altera excipit postea plenior. Eam duplicem quoque ille habet, unam prosaicam, alteram metricam. Illa communem linguam tradet; hæc dialectos, quibus poetæ utuntur, de quibus multa immiscet erudita: fuit enim Græcæ literaturæ peritissimus, ut Commentario in Apollonium ostendit. Quæ de Dialecticis porro apud illum habentur, Rami Scholam sapiunt, cujus ille partibus addictior fuit. In Rhetoricis variationem per figuras & Aphthoniana progymnasmata commendat; atque ita discipulum suum anno decimo tertio ad ἐγκυκλοπαιδείαν totam aliasque scientias ablegat. 15 16

Verum præstat, ut jam ante dixi, in Scholis publicis non tam breve spatium præstituere, quo pertingere omnes scopum sibi præfixum possint: nam Hölrzlini consilium privatæ, quam publicæ informationi, aptius videtur. * In tota hac Scholarum Oeconomia adornanda miram industriam, ut jam supra diximus, JOHANNES STURMIUS ostendit, cujus consiliis pleræque per Germaniam Scholæ institutæ. Scripsit is primo librum de *Ludo literario recte aperiendo*, quo generatim de re scholastica egit, & in certos ordines labores scholasticos distinguit. Incipit a postremo ordine, qui ipsi nonus est. Ad illum sub quintum sextumve annum duci jubet puerulum, ut legere scribereque discat, breviore Catechismo, flexionibus nominum & 17 18

ver-

verborum exerceatur, & breviores Ciceronis Epiſtolas, ad Terentiam & Tironem, exponere incipiat. Quod uno anno melioris ingenii puerum abſolvere poſſe exiſtimat: de quo tamen ego dubitaverim. In ordine octavo, anno ſcilicet ſeptimo, primis ſex menſibus tradit duabus quotidie horis Grammaticam breviorem, & reliquum temporis duas itidem horas, Eclogis Virgilii & Epiſtolis Ciceronis tribuit. Diſſolvere jubet Epiſtolas, flectere ac variare verba ſingula, eaque rurſus conjungere. Rationem conſtruendæ orationis in poſteriores ſex menſes differt, jungendo Epiſtolas Ciceronis & Virgilii Eclogas, ut alternatim hæ tractentur, & quatuor horæ lectionibus de die impendantur. Proponere tum Magiſtrum jubet ſententias Germanica lingua, quas puer formis Latinis commutet: carminum quoque modulationem, ſed exercitio potius quam regulis, ſuſcipiendam ſuadet. In ſeptimo ordine anno octavo & ſingula prioris anni acta ſemper repetenda, & verſuum modos & ſyllabarum quantitates perdiſcendas monet; cui una de die hora ſuffecerit. Ciceronis libris *de Amicitia & ſenectute* aliam horam tribuit, Tertiam Æneidi Virgilianæ, vel Catullianis & Tibullianis carminibus caſtioribus in hunc uſum ſelectis. Quartam horam ſtylo, propoſitis ex explicatis Ciceronis locis thematibus, & verſibus in ordinem redigendis aſſignat. Interim & memoriam exercere, & ſemel memoriæ mandata repetere jubet. Atque ita tribus annis conſequi poſſe putat puerum, ut Latinæ atque dilucidæ orationis præcepta teneat. In ſexto ordine, anno ſcilicet nono vel decimo præcepta primum in memoriam revocanda, quam tradenda nova. Hic horam unam deſtinat Æneidos & Catullianorum Horatianorumque carminum lectioni; ſecundam explicationi inſignium locorum communium, argumentationum, periodorum bene ordinatarum, figuratorum exemplorum, e Cicerone depromptorum, quæ memoriæ etiam mandanda,
19 & ad imitationem proponenda, tribuit. * Nam breves illas & argutas ſententias ideo damnat, quod memoriam vaſtent, aciem ſtyli diſtrahant, ſæpeque illæ ine-
20 pte ſcriptis interponantur. Quod ſapienter ſane ab illo monitum eſt. * Ex Terentio poſtea & Plauto, interpoſita his Cæſaris hiſtoria, qui quotidiani ſermonis verbis hiſtoriam conſcribere maluit, quædam proponit. Tertia hora iterare jubet, & ad ſtylum accommodare, quod eſt utilius; ſive in proſa, ſive in carmine hoc fiat. Quartam horam emendationi compoſitionis tribuit. In Ordine quinto, Anno vel 10. vel 11. ſex primis menſibus ſemel quotidie ex Græcæ linguæ præceptis Grammaticis quid proponere jubet: ſequentibus tribus menſibus paucas facilesque Æſopi fabellas Græcas; & poſtremo trimeſtri Demoſthenis Orationes Olynthiacas. Secunda hora in Officiis Ciceronis, ſi priores libri ſunt ſuperiore anno abſoluti, verſabitur. Tertia vel Georgica Virgilii, vel Oratio aliqua Ciceronis explicabitur. Quarta ſcripturæ & compoſitioni relinquitur, ita tamen, ut libri de ornamentis orationis ſcripti, quæ e Ciceronis libris Rhetoricis ſunt petenda, conjungantur. De Elocutione enim prius, quam de inventione laborandum. Verborum copia tum comparanda, & ſententiarum formulæ cumulandæ. In ordine quarto anno vel 11. vel 12. informationis quinto horis duabus alternatim cum Cicerone Demoſthenem, cum Virgilio Homerum jungit. Tertiam primis ſex menſibus Gram-

maticæ

maticæ Græcæ impendit. Quarta cum ſtyli exercitiis præcepta Herenniana & partitiones Ciceronis jungit. Neque ſine ratione Ciceronis libros ceteris compendiariis libellis præfert. Addit illis Saluſtium & Plautum, ubi tempus ſupererit. Atque hic prolixe de ratione reſolvendi orationes, & colligendis phraſibus agit; qua de re ſingularem quoque librum conſcripſit, & nos alibi plenius. Interſerit etiam quædam de commentationibus, quibus adſueſcere pueros mature vult. Argumentum illis ad narrandum, aut probandum, aut amplificandum proponit, ſpatium dat, eadem hora, qua docendum erat, ad cogitandum, ut, quod antea ſcriptum adferre conſueverant, id jam meditatione atque cogitatione comprehenſum pronuncient. Quod exercitium ſane præclarum eſt, & promptitudinem aliquam in dicendo & cogitando efficit, magno poſtea uſui futurum, ubi ad rem ipſam & negotia vitæ civilis ventum eſt. In Ordine tertio, Anno vel 12. vel 13. præcepta Rhetoricæ Dialecticis jungenda ſuadet, Ciceronis Topica & Ariſtotelis Dialectica, Demoſthenis & Æſchinis adverſarias orationes explicandas; Commentationes continuandas, & partes integras, ſumpto ad cogitandum tempore, oratione Latina memoriter dilatanda, tum ſcilicet, cum domo reverſi fuerint. Ad Livium etiam nunc progredi in Hiſtoriis vult. In Ordine ſecundo, Anno 13. vel 14. Demoſthenis orationem pro Cteſiphonte explicari, dialectica præcepta ex Ariſtotele continuari, eademque hora dialogum e Platone & Cicerone velut in exemplum proponi ſuadet. Partitionibus Oratoriis ſcribendo & commentando inſiſtendum, & ad firmius judicium omnia exigenda. In Ordine primo, anno ſcilicet 14. vel 15. viam ad primas artes maximasque diſciplinas aperit adoleſcentibus, repetitis tamen prioribus, atque ſic bene præparatos ad Academica ſtudia transmittit. * Explicatius ſingula poſtea deducit in *Epiſtolis illis Claſſicis*, quas ad ſingulorum Ordinum vel Curiarum præfectos ſcripſit, additis tum novis præceptionibus, tum exemplis. Multa hic de ordine, in vocabulis diſcendis ſervando, de volumine ſententiarum, per periodos digeſtarum, de Ephemeridibus faciendis, de modo explicandi epiſtolas Ciceronis, de formulis ſententiarum pro ſtylo exercendo, de carminum, exemplorum volumine, & pluribus aliis utilia monentur. Praxin ulteriorem in *Schola Laringana exhibet.* Quæ omnia egregia ſunt, optimoque conſilio inſtituta. 21

Sturmianis conſiliis merito accenſeri debent Caſeliana. Nam in variis ſcriptis rem ſcholaſticam Caſelius, qua potuit diligentia, emendandam ornandamque ſuſcepit. Extat ejus libellus ſimilis cum Sturmiano tituli *de ludo literario recte aperiendo*, in quo pleraque cum Sturmianis conveniunt, niſi quod Sturmius majori ἀκριβείᾳ in operarum ſcholaſticarum partionibus uſus ſit. * Primum in infantibus pronunciationem literarum & calligraphiam majori, quam fieri ſolet, cura tractandam ſuadet. Grammaticam ille ſimplicem, quæ in ſolis nominum & verborum inflexionibus & exiguis regulis ſyntacticis conſiſtat, requirit, cetera ab uſu & lectione diſcenda ſuadet, adhibitis tum in conſilium uberioribus commentariis Grammaticis. Interpretationem planam & perſpicuam præſcribit, ſermone Germanico Latino, 22 23

pro puerorum capacitate, citra commentariorum prolixitatem, quos tamen veteres & novos perſpectos Magiſter ipſe habeat. In interpretatione moralia immiſceri vult, ut eorum idea animis teneris mature hæreat; quam ad rem Terentium ac præcipue Horatium laudat. A Cicerone prima ſermonis lineamenta potius, quam a quopiam alio ducenda præcipit, a loquendo tamen abſtinere tirones jubet, ne purum ſermonem corrumpant. Sermones quosdam & Dialogos, ſed ductu præceptoris, Latina lingua inſtituendos; Declamationes intempeſtivas fugiendas ſuadet. Carminum modulatio ex uſu potius & lectione, quam præceptis operoſis, illo judice, diſcitur. Ad Græcam linguam hinc tironem ſuum vocat, electione potius, quam præceptis multis, hauriendam. Scriptionem non ſuadet, ob magiſtrorum imperitiam & nullum ejus linguæ uſum publicum: tanti enim non eſſe, ut quis impuro ſermone Græco ſcribere diſcat, cum de puro deſperandum ſit.

24* Hebræam ad Academias rejicit, Logices & Dialectices præcepta vel ad Academias differt, vel ſumma tantum eorum rudimenta proponi vult. Neque enim in hoc ſuo ludo Diſputatores vel Sophiſtas formabit diſcipulos, neque vitio hoc magiſtris vertendum eſſe judicat, ſi non magnam Logices ſcientiam habeant, quæ maturius judicium requirat. Eventurum, ut vel, quæ prima jacta ſunt in his fundamenta, hinc in Academiis ſint adjicienda, & majore moleſtia dediſcenda, vel nunc humanitatis ſtudia ſegnius tractentur. In Rhetoricis compendia primum proponit, & ex Aphthonii progymnaſmatibus aliquid. In Muſicis exerceri pueros vult; in Mathematicis quoque quibusdam, ut Arithmetica & Geometria, prima ſtatim ætate, etiam lingua Germanica, ſi haberi poſſit, qui pueros illa doceat. Nam his ſtudiis quoque apud veteres pueri exercebantur.

25 Eſt & Nicodemi Frischlini conſilium non ſpernendum de ratione inſtituendi puerum ab anno ætatis ſexto & ſeptimo ad annum usque decimum quartum; ita ut præter duas aut tres maternas linguas etiam Latinam diſcat recte loqui & ſcribere, Græcam vero mediocriter intelligere: inſuperque rudimenta Dialecticæ & Rhetoricæ ad uſum ſcribendi conferre, & primo quidem anno puerum docet, ut recte literas legat & pingat; ſecundo initia Etymologiæ, & e ſuo Nomenclatore uſitatiora nomina non ſolum inflectere, ſed etiam intelligere, & præcipuas loquendi formulas docet, ſimulque ad Syntaxin præparat. Tertio & quarto anno reliqua Etymologiæ præcepta & præcipuas regulas Syntaxeos, una cum Declinationibus & Conjugationibus Græcis ſimplicioribus tradit, uſum quoque mediocrem Latinæ linguæ e Dialogis ſacris & ſelectioribus epiſtolis Ciceronis comparandum docet. Quinto anno reliqua præcepta Latinæ, & præcipua Græcæ Syntaxeos (quæ conjungi ſemper ob affinitatem vult) tradit, una cum reliquis Declinationibus & Conjugationibus Græcis, & ex breviſſimis Proſodiæ regulis carmen retexere docet, & inſuper ex Cicerone & Terentio laudabile ſcriptum conficere. Sexto anno præter exercitationem Græcæ & Latinæ linguæ ad rudimenta Dialecticæ & Rhetoricæ manuducit, & ad perfectam iſtarum artium cognitionem præparat. Quæ Friſchliana informandi ratio cum Höltzlini methodo quodam-

quodammodo convenire videtur, qui & ipſe ſex annis ſcholaſtica abſolvit ſtudia.

Minori annorum numero CASPAR SCIOPPIUS contentus eſt. Is enim in 26 *Conſult. 3. de Scholar. & Studiorum ratione* quatuor tantum annos requirit, quibus non modo Latinam linguam probe intelligant, & cum Grammaticæ regulis, tum doctorum conſuetudini congruenter Latine ſcribant, ſed etiam Logicam, Rhetoricam, Phyſicam, Metaphyſicam, hoc amplius autem Ethicæ & Politicæ elementa addiſcant; ſic, ut idonei ſint, qui Profeſſoribus Academicis, Philoſophiam, Theologiam, Jurisprudentiam & Medicinam docentibus, multo, quam alii, melius & fructuoſius operam dare poſſint. * Verum iſta in homine provectioris ætatis 27 vel ſaltem adoleſcente effici quodammodo poſſe non negaverim; in pueris, quorum ingenium iis ſtudiis aptum non eſt, ut fieri poſſit, vix conceſſerim. Ut enim in linguis forte compendia quædam cum pueris inſtitui poſſint, in ſcientiis vero maturiore judicio opus eſt; præſertim in Ethicis & Politicis, quorum idoneos auditores eſſe juvenes negavit Ariſtoteles.

In lingua Latina addiſcenda compendioſiorem ſibi viam inveniſſe viſus eſt 28 WOLFFGANGUS RATICHIUS, quæ non contemnenda quidem videtur, modo ejus peritiæ & patientiæ Præceptorem quis nanciſci poſſit, quam ille requirit. * Primum vernaculam aliquam linguam præſupponit, qua animi ſui ſenſa commo- 29 de exprimere puer poſſit, hinc in lingua Latina puerum informaturus literas docet tum ſcriptione, tum viva voce, earumque poteſtatem explicat, pronunciationemque exprimit, earum poſtea connexionem & Syllabiſationem tum viva voce, tum ſcripto oſtendit: quibus peractis, ſtatim in manum Autorem idoneum ſumit, ſed unicum, e. g. Terentii Comœdias. Ab initio 4. vel 5. lectionibus voce tardiſſima & quaſi ſemifracta diſcipulo præit, qui oculis & animo præeuntem ſequitur, atque ita inconcinna pronunciatio ſilentio devitatur, donec crebra Præceptoris iteratione concinna reddatur. Nam Præceptore abſente omnis privata repetitio diſcenti interdicta eſt. Poſtmodum ipſa prælectio hac methodo procedit, ut 1. ſumma futuræ lectionis luculenter lingua notiori proponatur. 2. Lectio ſequatur diſtincta & perſpicua, probe obſervatis commatis & punctis. 3. Expoſitio ſeu interpretatio ipſius textus. 4. Textus relectio & repetita interpretatio. Terentii ſex ſunt Comœdiæ: ſingulis hebdomadibus unam Præceptor abſolvit, ſingulis diebus, imo ſingulis unius diei horis Actum totum, ut fabulæ tractatus cohæreat, & intellectui ſiſtatur. Præceptor primo legit periodum integram, deinde commata iſtius periodi denuo legit, & Germanice interpretatur, ad ſenſum ſolum, non ad conſtructionem reſpiciens, atque ita ad finem Actus. Quæ prima Terentii prælectio nihil aliud præſtat, quam ut diſcipulus 1. Latine legere diſcat, 2. ſummam & ſenſum totius Autoris imbibat. Atque ita ſex hebdomadibus totus Terentius abſolvitur, bis terve in una hora uno Actu repetito, & die Saturni, pluribus horis, tota Comœdia. Nihil vero hactenus de Grammatica diſcipulus audivit. Alteris ſex hebdomadibus Terentius denuo ab initio ad finem eodem modo

exponitur; ſed circa finem matutinæ aſſumit Præceptor libellum Paradigmatum, & primo ad Conjugationes ſe confert, prælegit Conjugationem primam activam, una cum interpretatione ſingularum perſonarum ſæpiſſime, ſequentibus diebus ceteras Conjugationes, depromptis ex Autore exemplis, quæ ſimiliter flectit, addita ſingulis Germanica ſignificatione. Tum paſſivæ Conjugationes prælegun tur ea cautela, ut paſſiva non ex analogia formentur, ſed e ſolo Autore petantur. Hinc prælegit paradigmata Declinationum per intervalla ſecundum earum ordinem, exempla ex Autore adduntur ad ſingulas Declinationes, prout ſe obtulerint, citra interpretationem caſuum Germanicam. Interim ad finem tendentibus hebdomadibus, diſcipulos tentat Præceptor, num in Conjugationibus & Declinationibus prompti ſint? reſpondebit vero diſcipulus omnia e libro. Tertia vice aliis ſex hebdomadibus, dum Terentium repetit eodem modo horis matutinis, pomeridianis Grammaticam proponit, exemplis ex Autore deſumptis, ita tamen, ut ad Syntaxin nondum accedat. Dehinc applicationem præceptorum Grammaticæ hoc modo inſtituit. Hora prima diei ſcenam unam Terentii integram exponit, ſparſim faciliora nomina & verba explicat. In ceteris horis ſcena examinatur accuratius, quoad Verba ſolum, diductis exemplis per Verbi accidentia: ubi diſcipuli ipſi libros Grammaticos una cum Præceptore inſpiciunt. Altera die ſequens ſcena hoc modo examinatur, quoad Nomina obſervato ordine Subſtantivorum & Adjectivorum. Tertia die Pronomina, inde Adverbia &c. cum ſuis accidentibus, ut Grammatici vocant. Hinc Præceptor incipit conjungere Verba & Nomina, & integras phraſes ex Autore deducit per Conjugationes, Subſtantiva cum Subſtantivis, Adjectiva cum Subſtantivis &c. ut, *Facio illi injuriam, facis illi injuriam, facit illi injuriam &c.* idque exercitium per aliquot hebdomadas continuatur. Hac ratione Comœdia una intra menſem circiter abſolvitur, ut hora matutina Autoris textus exponatur, in ceteris Grammatica potiſſimum tractentur. In tali exercitio Declinandi & Conjugandi detinet diſcipulum usque ad quartum menſem, a tempore tertium inchoati Terentii, ſeu inchoatæ Grammaticæ in ceteris quoque Comœdiis. Tum ad genuinam vocum ſignificationem, ſpeciem & figuram deducitur, ad Præterita & Supina &c. exceptiones in Grammaticis. Poſtquam jam Etymologiam univerſam cum præcipuis exceptionibus tenet, ad Syntaxin accedit, quæ ipſi jam quaſi ſponte fluit e copia vocum, phraſium, ſcientia flectendi, conjugandi, declinandi, derivandi, componendi. Tum jubetur ipſe diſcipulus Terentium legere & interpretari, auſcultante Præceptore & monente, ſi quid erraverit; tum e Latina in Germanicam transferre, atque ita totum in ſuccum & ſanguinem convertere. Quod intra anni ſpatium commode effici poſſe, Autor ille teſtatur.

30 Sed erunt fortaſſis, qui leve quid exiſtimabunt, intra anni tempus eo usque in Latina lingua progredi: præſertim cum Scioppius in *Præfat. Grammaticæ Philoſophicæ* tantum poſt Nominum Verborumque declinationes memoriæ mandatas, ſe e quotidiana Latine loquentium conſuetudine, ſex menſium intervallo profeciſſe dicat,

dicat, ut, quicquid uſus ejus ætatis poſceret, enunciaverit; cum hi Terentiani auditores Latine tamen loqui toto anno non didicerint. Qui hoc objiciunt, meminerint, plus eſſe in quotidianis colloquiis ad linguam diſcendam efficaciæ, quam in quacunque informatione alia: ſecundas tamen a prima hac maximeque naturali methodo tenet illa, quæ e lectione Autorum procedit. Et in Ratichiana tamen illa methodo, primis illis lineamentis bene e Terentio ductis, juncta ſimul arte Grammatica, facillimus deinde ad cetera progreſſus fuit. * Illi certe longe præferenda eſt, quæ vel e Janua Comenii, Patrum Hibernorum, Mercurio Scioppii, Portulis, Atriis ſimile quid promittit. Nihil ſolidi e ſcopis illis diſſolutis diſcitur, in quibus nulla eſt compoſitio, plena barbariſmis omnia. Sermoni ſtudendum eſt, qui non meris enunciationibus, ſed nexu periodico decurrere debet: qui, etſi a puero primum non capitur, per conſuetudinem tamen animo auribusque inhæret. E ſermone ergo ſimplici quidem, ſed recte ſuis particulis juncto, potius nomina verbaque diſcenda ſunt, ſi illa ſic nuda pueris proponere nolumus, quod prima ætate ſufficere poſſit. * Quacunque ergo ratione emendentur vel *Comenii* vel *alterius Januæ* (nam in illius Janua multa talia emendari voluit Vir Cl. & amicus noſter optimus *J. P. Titius*) non poſſum a me impetrare, ut earum uſum in Scholis probare poſſim. Quorſum enim opus, ad lacunas confugere, cum puriſſimos habeamus fontes? Si vocabulorum res agitur, illorum cognitio vel ultro e lectione nobis occurret, ut non ſit magnopere de iis laborandum. Denique ut vel culinæ, vel opificiorum gratia iſta farragine pueros maceremus, nulla nos neceſſitas jubet. Talium rarus in ſermone civili uſus eſt. Legatur tamen ea de re Vir Clariſſ. *J. P. Titius in Diſſertatione de Adminiculis Linguæ Latinæ prima*, ubi Hiſtoria libellorum didacticorum Comenii plenior proponitur, & operoſe de eorum uſu & correctione agitur. * Nihilo meliores illis Januis ſunt *Ephemerides linguæ Latinæ ab* EZECHIELE VOGELIO, Pædagogii Göttingenſis Con-Rectore, ſcriptæ, quibus unius anni ſpatio, duabus ſingulorum dierum profeſtorum horis, totam linguam Latinam, omniaque ejus vocabula docere vult. Conſtant vero Ephemerides variis ſententiis, vel confictis, vel a veteribus Autoribus petitis, ſecundum dierum & alphabeti ordinem, obſervata neſcio qua inepta alliteratione in vocibus. Has memoriæ mandare pueros jubet, ex iis Grammaticam & Syntaxin diſci, themata Latine ſcribendi conformari, ex iis colloquia inſtitui vult. Verum non opus eſt, ut labori inutili immoremur. Legatur prolixa earum Ephemeridum didactica, Lipſ. Anno 1621. edita.

31 32 33

Simile quidpiam Ephemeridibus illis ante ipſum commentus videtur CLENARDUS, ad cujus ego imitationem Vogelium inſtituiſſe ſuas exiſtimo, ſed longe diſſimili profecto ingenii acumine, induſtria & judicio. Ille pueros analphabetos, poſtquam primo literas oſtendit, & publica voce pronunciavit, omnia docet, minutis dialogis, ſed Latina Lingua factis, quibus Grammatica, & quæcunque alia quotidiana, argumenta comprehendit, ſententias etiam & adagia, ſecundum Alphabetum ordinata, vocis alicujus occaſione, quæ legat ſemper relegatque puer.

34

Ille tamen, quod mireris, ipse Grammatica rudimenta non nisi Latina lingua proponit, unde quotidiano isto sono & Grammaticam, & linguam ipsam discunt 35 pueri. * Instituit ille aliquando ludum talem Braccaræ, quem ipse festive, ut valde facetæ sunt omnes ejus Epistolæ, describit. Non, puto, ingratum Lectoribus erit, si quædam de illis, sunt enim rariores hæ Epistolæ, adducam. Ita vero ille *lib. 2.* sub finem prolixæ illius & elegantissimæ Epistolæ, quam ad Christianos de professione Arabica militiaque constituenda adversus Mahometum scripsit: *Periculum facturus de ingenio puerorum, civium aliquot liberos publico dono docere cœpi, tam expertes linguæ Latinæ, ut ante eum diem ne literam quidem audissent. Et prima statim hora, cum res jam vulgata fuisset, concurrebant complurimi, commoti, ut fit, novitate, adeo, ut, crescente indies multitudine, locus auditores non caperet. Nulla enim ætas novo Gymnasio desiderabatur, & omne genus mortalium confluebat. Non deerant, qui vix annum quintum agerent, non sacerdotes, non servi etiam Æthiopes, & quidem natu grandes. Quin & parentes una ludum frequentabant cum filiis, nec minus præceptori morem gerebant, quam obedientes discipuli. Cumque solus versarer in tam disparibus ingeniis, & apud rudes ne verbulum quidem sonarem nisi Latinum, sic sensim assiduo usu processit negotium, ut intra paucos menses, & loquentem satis omnes intelligerent, & minimi etiam utcunque Latine balbutirent, cum vix nossent Alphabetum. Neque enim tenellam ætatem eo trahebam, quod aliquid haberet molestiæ, nec per antiphrasin interpretabar ludum, sed revera ludebam in Scholis. Erant mihi servuli tres; quos supra nominavi, non sane periti Grammaticæ, verum domestica consuetudine tantum consecuti, ut me perciperent, quicquid dicerem, & contra Latine responderent, licet identidem peccantes in Priscianum. Hos in ludum productos dialogos agere jussi, spectantibus discipulis, & cum eis multis de rebus sermonem miscebam, attentissimo auditorio, adeo miraculi loco fuit, quod Æthiopes loquerentur Latine. Heus Dento, inquam, salta: mox unum atque alterum edebat saltum, ridentibus spectatoribus. Tu Nigrine, repe nobis per pavimentum: sine mora quadrupedem agebat, magis etiam in cachinnos solutis, quotquot aderant. Carbo jussus currere cursum statim expediebat. Sic & alia multa non tam voce docebam, quam gestu, ut per jocum vocabula puerorum animos subirent; minimaque cura fuit, ut initio canones objicerem Grammaticos, rem non satis amœnam: sed omnem adhibebam artem, ut quemadmodum mercatores in variis regionibus usu perdiscunt idiomata, sic in tanta frequentia omnibus in locis streperent voces Latinæ. Quin & illud piaculum erat, primis diebus quippiam scribere, sed oculis in præceptorem intentis, aures assuescebant audiendis vocibus. Et si quando sese offerret vel sententia, vel adagium, pauculis verbis comprehensum, per discipulos in orbem ibat, & tota Schola jactabatur, velut manus manum fricat, me interim rem gestu declarante. Nam & hoc decretum erat, non solenni pompa docere, & aliquid meditatum afferre; sed, quicquid obiter ac primum occurrebat, de eo fabulabar. Si quem conspicerem insigni naso, ridendo & contrectando naso fungebar docentis officio, & obiter mungebat Dento nares. Inde jussi adferre candelam, &, tu Nigrine, inquam, munge candelam: quam si imprudens extingueret, irato vultu objurgantis speciem præbebam, & simul videbant, quid esset*

eſſet candelam accendere, quid extinguere: hinc labimur ad ſevum, & candelas ſevaceas, inde ad cereum, ceram, ellychnium, & cetera quæ oculis arbitrari poterant, ut utar verbo Gelliano. Dum ſic nugamur, & quamvis ſermocinandi anſam temere raperemus, ſæpenumero ſine omni tædio tres horæ nobis imprudentibus abibant, cum ſumma puerorum voluptate. Quibus factum eſt, ut a parentibus pueri contineri non poſſent, quin ſummo diluculo pergerent ad Scholas, velut geſtientes audire præceptorem: adeo ut horam quandoque unam anteverterent, & noctu nihil aliud ſomniarent, quam comœdias noſtras ſcholaſticas. Poſtquam ſermo Latinus familiarior factus, tandem inſtillavit Grammaticam, nominumque Declinationes majuſculis characteribus in parietibus ſuspendit; e quibus, qui noſſent ſcribere, deſcriberent, diligenter cavens, ne cuiquam codex typis excuſus eſſet, ut eo accuratius memoriæ imprimerent. * Deficit hic quidem Epiſtola, & editor Cluſius notat, morte præventum non abſolviſſe: verum tota illa praxis Grammatica prolixe ſatis recenſetur eodem libro ſecundo, *Epiſtola prolixa ad Joannem Vaſeum ſcripta pag. 187.* Edit. Hanovianæ. Declinationes & Conjugationes docet, antequam vel terminationes nominum & verborum, vel caſus & tempora nominat; quæ poſtea eo firmius inhærent. Nihil de Paſſivis & Deponentibus agit, niſi omnibus activis Conjugationibus abſolutis. Procedunt hæc omnia per dialogos, quibus quotidiana Grammaticis miſcentur. Sententiis potius ex bonis Autoribus, quam aliis exemplis, illuſtrari vult: quod conſilium feliciter executus eſt in Grammatica ſua Latina *Cl. Bütnerus.* Verum ea plenius ex ipſa Epiſtola haurientur, quæ profecto lectu digna eſt; ac vidi in Catalogis vel hanc Clenardi Epiſtolam, vel aliam de hoc argumento diſſertationem ſeorſim editam. 36 * Certum eſt, eſſe quandam in illa re ἐμπειρίαν, & quandam etiam in ipſa praxi Grammaticæ informationis prudentiam, ad quam non omnes apti ſunt. Quare non ſpernendi ſunt Autores, qui in his minutiis laborarunt; quales quidem multos habemus: ſed non omnes thyrſigeri Bacchi ſunt, omnes laurigeri Phœbi. 37 * Superiorum temporum memoria JOHANNES RHENIUS variis libellis non male de re Scholaſtica meritus fuit, cujus *Pædagogia ſeu Methodus Inſtitutionis puerilis* conſilia non pauca exhibet. 38

39 Qui novam methodum, de qua nos quoque ſupra, excogitavit JOH. JOACHIMUS BECCHERUS, ab iſto invento ſuo non tam amplos ſperare fructus poteſt. Etſi enim ingenium illi non deeſt, & ad linguæ notitiam grammaticam, ac diſſertationes extemporales inſtituendas, non inutilis labor eſt, Latine tamen, nec Grammatice ſolum, ſed & eleganter, dicere ſcribereque cupientibus parum proderit. Non juvat ſola verborum & rerum copia, niſi adſit prudentia, quæ delectum inſtituere doceat, quod ex iſta vocabulorum farragine, utut belle ordinata, non facile diſci poteſt, niſi mature ex Autoribus idoneis illam facultatem hauriamus. Quin potius dato pignore certare auſim, puerum methodo Beccheriana informatum, totum ſiccum & enervum in omni compoſitione ſua fore, plusque ex illo invento utilitatis ad viros vel juvenes jam tum omni genere ſcholaſticarum exercitationum ſubactos perventurum, quam pueros

pueros hac primum arte erudiendos. Vocabula per derivationem & terminationes disci citius posse, uti Beccherus vult, nemo quidem negaverit. Sed ego potius Oratorem, quam Grammaticum formare malim. * Consultius ergo erit, Vocabula sub locis generalibus, quales *Benzius* præscribit, disposita secundum cognationem, differentiam, contrarietatem, adjuncta &c. puerum discere, magno postea usui in amplificatione futura, ubi quædam scribenda sunt: ductu tamen antiqui Autoris. * Etsi enim hunc usum in phrasibus bonis, alphabetico ordine congestis, quærat MARC. FRID. WENDELINUS in memoria Rudolphi filii, neque ejus causæ nullæ sint; tamen a boni Autoris verbis bene ordinatis solidiora ejus rei ponuntur fundamenta. Ex ipsis tamen vocabulis & phrasibus facilius ego rem illam, quam e clavibus & januis confici posse, Wendelino libens concesserim. Neque male judicat Wendelinus, cum ait: *Vocabulorum sylvam citius ego totam memoriæ & ingenii mediocris adolescentulo me impressurum puto singulari quodam puerili, & pene ridiculo, memoriæ adminiculo* (quod velim prodidisset), *quam clavis integræ partem mediam assiduo soloque interpretationis labore. Ausim deposito pignore cum quovis contendere, & hoc addo, vocabulorum notitiam è Lexico paratam longè certiorem & expeditiorem fore altera, quam assidua clavis dederit interpretatio.* * Et nihil sane Beccheriana Praxis Anni secundi & tertii in opere isto tironem juvabit, conjuncturum isto suo artificio nomina & verba, quæ Latinæ linguæ indoli refragantur: quod e sola & assidua Autorum antiquorum lectione & imitatione demum observandum est; ne quid de numero & concinno positu dicam, qui aliunde, quam ex iisdem fontibus, disci non potest.

Amplius studiis Scholasticis spatium indulsit vir, dum viveret, harum rerum peritissimus optimusque Mercuriorum sculptor, MECHOVIUS. Nam in doctissima sua *Hermathena tractat. 3. cap. 2. 3. 4. 5.* hoc argumentum copiosissime tractavit, ut nil quicquam addi posse videatur. Primos ille septem annos Antescholanis concedit, qui intra contubernium parentum educati nondum ad publicas scholas accedunt; Scholasticis totos 14. annos, ut itaque ante annum 21. e Scholis non exeant, suæ sententiæ suffragantem laudans Sturmium, qui tamen anno 15. scholastica studia absolvit, & altero loco sub illo annorum numero Academia forte studia comprehendit. * In Antescholanorum informatione veterum mores a nostris discrepant; quibus, cum in linguis non multum laborandum, statim ad rerum cognitionem convertere se potuerunt. De his multa Quintilianus, qui ne infantiam quidem ipsam cessare a literis vult. Nostri in formanda voce, legendo, scribendo, primis pietatis rudimentis, vocabulis Donati, quæ vocant, tirociniis tempus hoc consumunt, quibus recte quidem Mechovius Tabulas Geographicas jungi posse existimat. Vossius Historiam sacram & civilem per imagines illis quoque inculcari suadet. * In Scholasticis primum septennium in παιδεία τῶν ἐγκυκλίων & in ταῖς λογικαῖς τέχναις, alterum in humanitatis, Dialecticæ studio ac initiis Philosophiæ transigi vult. Hic primum de Grammaticæ informationis ratione tenenda, de exercitiis Grammaticis, de Græcæ linguæ

linguæ rudimentis, Muſica, Geographia, Poëtica, Hiſtoria univerſali, Chronologia, quantum ſatis eſt, poſteribus annis diſcenda præcipit. In altero ſeptennio Grammaticæ elegantioris cultum, Terentii & Epiſtolarum Ciceronis lectionem, exercitia tam Latina quam Græca ex Autoribus optimis, Latinis & Græcis, Poëtarum non lectionem ſolum, ſed & imitationem accuratiorem, per varias metaphraſes aliaque exercitia, Eloquentiæ themata ad orationum Ciceronis ductum adornanda, Hiſtoriæ plenioris ſtudium, Mathematicarum diſciplinarum elementa, denique Dialecticam compendiariam commendat; atque ſic e ludo ſuo emancipatum Academiæ tradit. * Quam bene cum Republica ageretur, ſi lentis illis modeſtisque gradibus primum ad Academias, & ab illis ad cathedras, tribunalia & ſubſellia procederemus. Sed volatica hodie omnia ſunt & ſuperficiaria, cum plurima pars juvenum ſolam oſtentare ſpeciem, quam ſolidam præſtare eruditionem, malit; Quo fit, ut propediem barbaries omnia occupet, & ubique improbitas & ignorantia triumphet. 46

Si quis in his rebus paululum curioſior eſt, is ceteros, qui ſuper hoc argumento ſcripti ſunt, libros adeat, diligenterque, in quibus conveniant vel diſcrepent, notet. Sua enim cuique inventa & cogitata ſunt: quæ inter ſe comparata, utilitatem non exiguam afferent. Legi poſſunt, quæ aliquot tomis cum Sturmianis illis junctim prodierunt, aliique ſeorſim editi, de quibus jam ſupra plura diximus. Hic de ſtudiorum non ſolum, ſed & morum regimine, de legibus ſcholaſticæ ſocietatis, pluribusque aliis explicate agitur, quæ ab inſtituto noſtro ſunt aliena. Eorum quaſi compendium Mechovius in libro ſupra laudato exhibet. * Nos ſumma quædam hujus tractationis capiti velut in compendio ſub finem proponemus, quæ in ſcholaſtica informatione commodius inſtituenda attendi merentur. 1. Compendia lectionis & ſcriptionis uno labore conjungenda, ut utilia, cum legimus, ſimul ſcribamus. 2. Grammaticæ rudimenta breviſſime proponenda. Ea Emund. Richerius in *Obſtetric. Animorum c. 3. n. 8.* ſex menſium ſpatio a pueris percipi poſſe affirmat, qui & *Grammaticam Obſtetriceam* ſcripſit, cujus tantum titulum in Catalogis hactenus legi, ipſam vero non vidi. Grammaticæ Philoſophicæ, (quicquid Scioppius magno hiatu de illis promittat) a Scholis omnino proſcribendæ. 3. Latinæ linguæ Græca ſtatim in primordiis jungenda, quod facili negotio fieri poteſt, & in hunc finem unam pro utraque lingua Grammaticam Cl. Dn. Bütnerus ſcripturus eſt. 4. In tenerrima ætate Mathematicarum quarundam diſciplinarum prima lineamenta magna utilitate duci poſſunt, ut Arithmetices, Geometriæ, Picturæ, Geographiæ. 5. Abſit ab omni propoſito præcipitantia. Quæ hic peccantur, ea multo temporis diſpendio poſtea luuntur. Multa citius ad ſcopum perveniſſent, ſi tardius incedere voluiſſent. 6. Quamprimum orationis ſolutæ exiguam facultatem habuerit puer, Poëtas legat, carmina memoriæ mandet: magnum hoc ad ingenii exaltationem, ad concinnitatem in ſermone omni ſoluto adjumentum eſt. 7. Sententiæ partim periodicæ, partim breves & acutæ, ſecundum virtutum capita memoriæ mandentur, uti & dicta præcipua biblica ſecundum locorum ordinem. 8. Omnia nova merito debent eſſe ſuſpecta: varietas 47 48

confusionem, simplicitas constantiam studiorum parit. 9. Qui sublimes scientias pueris proponunt, ante solidam linguarum cognitionem, cum ratione ipsa insaniunt, illosque insanire docent. Qui in Scholis incipiunt fieri magistri, in Academiis denuo fiunt pueri, & postea ad omnes res inepti. 10. Locutionem, Declamationes extemporales, ut pestem puræ latinitatis, fugiant: Illa tamen cum peritis, & qui emendare e vestigio errores velint, institui potest. 11. Qui pro antiquis Autoribus recentiores vel religionis vel alius causæ prætentu substituunt, intempestiva pietate puerorum studia corrumpunt: quo nomine religiosulos & semidoctos Scholarum Inspectores Jacobus Martini reprehendit. Legendus super hoc argumento præ ceteris Mechovius in Antiph. 12. Qui Disputationes tironum instituunt, eos Caselius facete acies gruum & pygmæorum instruere, minusque sapere, quam qui historiam somniorum conscribere jubent, judicat; Hofmannus, Medicus Altorffinus, ludum impudentiæ vocat, in quo ad duritiem frontis erudiantur adolescentes. 13. Præceptores etiam in prima infantia optimi deligantur: non eruditi solum, sed & optimo judicio practico præditi, cujus prima lineamenta impressa per totam vitam discipulum comitabuntur, plusque exiguo tempore sub magistro tali proficiet puer, quam cum a stulto homine, utut non indocto, pravos mores induet, tota vita vix exuendos. Plura hic de Exercitationibus Scholasticis dici possent: sed illa suo loco reservamus.

CAP. XI.

DE CURRICULO ACADEMICO.

§. 1. 5. seq. Academiam accessurus doctrinam moresque idoneos afferat. 2. Censuræ morum Academicorum à nonnullis acerbior instituitur. 3. Iis respondetur. 4. Lineamenta in prima officina male ducta, vix in altera rectius formantur. 6. Quod iis remedium. 7. Scholastica studia in Academiis non deserenda, sed perficienda. 8. Cujus rei utilitas indicatur 9. Græcæ Latinæque linguæ studium summe necessarium, 10. pene in Academiis elanguit. 11. Eloquentia fere negligitur. 12. Logica doctrina præ ceteris commendatur. 13. Analyticæ & Hermeneuticæ utilitas. 14. Ars hermeneutica nondum satis exculta. 15. Disputationes tironum non permittendæ. 16. Caselii sententia. 17. Arithmetica & Geometria diligenter excolendæ. 18. Historicæ cognitionis utilitas. 19. Hæc studia, utpote fundamenta, præprimis tractanda. 20. Pansophiæ titulo instituta compendia ad solidam doctrinam noxia. 21. Crudis studiis imbuti maximo cum damno Ecclesiis & Rebuspp. præficiuntur. 22. Honorum Academicorum gradus in indignos collati. 23. Studiis παρασκευαστικοῖς imbutus expeditius in reliquis progreditur. 24. Juvenes docendo se ipsos informant. 25. Non cuivis tamen permittendum, ut doceat. 26. Φιλονικία in Academiis noxia 27. & omni ratione prohibenda. 28. Peripateticæ philosophiæ termini merito moveri prohibentur.

E Scholis

E Scholis in Academias tironem nostrum, velut in alterum orbem, deducimus. Misere jam cum illo agitur, nisi doctrinam illo ordine dignam moresque idoneos afferat. Hic enim prima & ingenii & judicii ipsi experimenta capienda, quibus ubi succubuerit, & fortuna & salus ejus periclitabitur. * Non desunt, qui integris libris malos, qui in Academiis vigent, juvenum mores acerbius insectantur. * Horum ego censuram equidem non reprehendo: sunt enim eorum querelæ verissimæ, & quotidiana experientia confirmantur. Verum meminerint tamen illi, non generari in Academia pravos mores, sed propagari. Si in puerorum recta educatione domi officium facerent Parentes, in Republica Magistratus, in Scholis Magistri; non esset forte, quare Academias accusaremus. * Nunc vero, cum e prima officina, tum qua eruditionem tum qua mores, mala lineamenta ducta sunt, an sperari potest, ut ex altera illa officina novi & rectius formati Mercurii prodeant? præsertim cum libertas, quam durioribus coërcere legibus non licet, nec expedit, plenius aliquod bonæ mentis arbitrium requirat. Valet hic, si usquam, illud Lucretii:

1 2 3 4

> *- - - in fabrica si falsa est regula prima,*
> *Normaque si fallax rectis regionibus exit,*
> *Et libella aliqua si ex parte claudicat hilum:*
> *Omnia mendose fieri, atque obstipa necessum est,*
> *Prava, cubantia, prona, supina atque absona tecta,*
> *Jam ruere ut quædam videantur velle, ruantque*
> *Prodita judiciis fallacibus omnia primis.*

Multo rectius ergo sibi suisque consulunt, qui vel domi suæ sub bono magistro, vel in Scholis publicis bene institutis ad eos ætatis annos adolescentes detinent, ut & eruditione & judicio firmati, non facile vel pravis malorum suggestionibus vel sua ignavia se abduci patiantur. Nisi forte iis sint opibus instructi Parentes, ut prudentis ephori uti opera possint. Quo ii, qui excellentioris ingenii sunt (ii enim ad lapsus proni) maxime indigere videntur. 5

Adeat ergo Academiam Adolescens, sed tum demum, ubi studium Scholasticum feliciter emensus fuerit. Nisi enim hæc studia in Academiam intulerit, rudis hinc stipesque redibit, quibuscunque etiam phaleris titulisque ornatus. Nam sane, qui 6

> *Olim truncus erat ficulnus, inutile lignum,*

nunc non repente fiet Mercurius. * Et vero ipsa studia scholastica ne nunc quidem seponere debet, sed summa perficere diligentia, cum iis per totam vitam præsidiis quocunque in genere niti possit. Nemo enim unquam fuit, quem his studiis operam dedisse pœnituerit; plures fuere, qui neglectum eorum nimis sero doluerunt. * Ac videmus sane omnes illos, qui philosophiæ humanitatisque studia in Facultates intulerunt, maximos fecisse in iis progressus atque primas occupasse, cum eorum rudes ne quidem in tertiis subsisterent. Est quoque per se stultum 7 8

ad metam tendere ſine via, quam illa ſtudia currenti ſubſternunt: neque quicquam ſani verique vel in Jurisprudentia, vel in Medicina, addo & in Theologia, quatenus rationi ſubjicitur, ſciri poteſt, niſi ex iis fontibus, e quibus illi rivi defluunt, hauriamus.

9 Primum quidem Græcæ Latinæque linguæ diligentior cultura, ſine quibus muta ac elinguis pene eſt omnis doctrina, cum primo anno inſtitui in Academiis deberet, nemo eſt, vel pauciſſimi, qui ad eas reſpiciant. Et his tamen fulcris niti, 10 his quaſi pedibus ingredi, plus dicam, his alis volare debemus. * Querebatur jam ſuo tempore *Johannes Caſelius*, magnus in ſolida doctrina ſuo tempore Hercules, de hac in Academiis ſocordia & negligentia: nam in eleganti illo libello, qui Νέος καὶ Προδιδάσκαλος ab illo inſcribitur, narrat, quomodo ſe Juvene in Wittebergenſi Academia *Vitus Vinſemius, Georgius Cracovius, Philippus Melanchthon;* in Lipſienſi *Joachimus Camerarius, Gregorius Bersmannus* Hiſtoricos ac Poëtas Græcos magna ingenii ubertate interpretati fuerint. Viveret ille & veniret nunc in Germaniæ Academias, & in Græca lingua pleroſque obmutuiſſe, in Latina balbutire, ſe-11 culine dicam an magiſtrorum vitio, deprehenderet. * Donarem Græcam; ſed in Latina lingua & eloquentia tantam paſſim regnare ignorantiam, quis non indignetur? & vero omnis illa Eloquentiæ facultas ſaltem ex Latinis Autoribus, ſi Græcos faſtidias, haurienda eſt. Quid enim vel Germanica lingua loquetur Orator ſacer? quid in ſubſelliis Senator? in aulis Legatus? niſi eloquentiæ lineamenta ex optimo magiſtro diſertiſſimo illo Romuli nepotum duxerit. Conſultus aliquando, qua via ad eloquentiam ſacram iretur; rectius reſpondi, ſi quis Ciceronis Orationes legeret relegeretque ſæpius: illi me albis dentibus riſerunt, ut indigna & abſurda locutum; Sed viri docti ſatis intelligunt, quid ego ſenſerim: non poſſe ſcilicet artificia etiam in Oratione ſacra melius, quam e ſummo in eloquentia magiſtro diſci. Nunc vero, ut quisque ſibi ſapit, ita ſibi loquitur, non Auditori; qui, ut in Satyra Horatiana Druſonis debitor,

Porrecto jugulo hiſtorias captivus ut audit.

Quod alumno ſuo nutricula vovet, *& ſapere & fari recte, quæ ſentiat,* id alu-12 mno quoque Academico noſtro nos voveamus. * Quomodo fari recte debeat vidimus: nunc etiam ut ſapere diſcat monemus. Ad ſapientiam vero omnem viam ſternit τῶν λογικῶν doctrina, quæ τρόπος ἐπιστήμης dicitur & ὄργανον, ſine qua minus efficere poſſumus, quam ſine malleo & incude faber ferrarius, ſine amuſſi & norma architectus, ſine ſerra & dolabra ſcriniarius, ſine penicillo pictor. Ideo ſcilicet in Academiis vivimus, ideo ſtudiis incumbimus, ut rationem excolamus: & rationis tamen ac ratiocinationis artem plerique aſpernantur: quo quid ſtultius fingi poſſit non video. Fundum bene ſubactum volumus, ſemina illi inſpergemus, neque vomere & aratro, neque marculo uſuri. Nil ſciri in ſcientiis ſolidi poteſt, niſi hac duce, digitumque intendente. Hæc illa divina virgula eſt, quæ theſauros ſcientiarum indagat; hac bolide profundum doctrinæ Oceanum exploramus: hac acu magnetica incognitas ἐγκυκλοπαιδείας terras venamur.

Late

Late patet divinæ hujus ſcientiæ uſus; neque categoriarum numero, vel nuda ſyllogiſmorum fabrica tantum definitur. Sine illa enervis omnis oratio, veritatis lux in opaco eſt, ſcientiarum definitiones claudicant, methodus omnis a via regia aberrat. Sæpius ſupra dixi, & nunc repetens iterum iterumque monebo, non eſſe ſuperficiariam huic diſciplinæ operam impendendam. * Neque ſententiæ 13 meæ refragabitur, qui perpendet, quanta Analyticæ, quanta Hermeneuticæ utilitas ſit, quæ geminæ Logicæ propagines per omnem diſciplinarum fundum graſſantur, & individuæ ſcientiis omnibus comites adhærent; in quibus hodieque, quæ deſiderent, docti habent. * Nam ars Hermeneutica, quam ſingulari libro 14 ſe deducturum promiſerat *Conringius*, & ante illum *Caſelius* in libro ſupra laudato, nondum exculta eſt. Neuter vero promiſſa ſua explevit. Caſelius in Νέῳ ſuo quidem ſe teſtatur jam dudum ΕΡΜΗΝΕΥΤΗΝ ſuum animo deſignaſſe, ac debere juventæ, qui alios erudiet, alios confirmabit. Sed ejus nec vola nec veſtigium in Catalogis Operum Caſelianorum vel editorum vel ineditorum reperitur.

Ne vero quis exiſtimet, dum Logicam adeo Tironi Academico commendo, 15 me illum in Cathedras novum Sophiſtam detrudere, qui perverſo nunc in Academiis more, prius de rebus diſputationes miſeras & jejunas inſtituat, quarum ille ignariſſimus eſt. Peſtis illa juventutis eſt, & tamen ille mos nunc ita invaluit, ut ſuum officium facere non credantur Doctores, niſi diſputatiunculis nugatoriis omnia ſubſellia perſtrepant. Sunt, qui loco lectionum, quibus principia ipſa explicari debebant, diſputationes inſtituant inter tirones, ridiculo profecto ac inutili conſilio. * Qui mihi fidem non habebunt, habeant Caſelio, præclaro his 16 in rebus judici. Ita ille in ſuo Νέῳ καὶ Προδιδασκάλῳ: *Hoc ſtudium divinum* (Logicum intelligit) *magna diligentia colendum judico; nec minus vero privatim, quam publice: ſed diſputationes tironum non minus mihi ridiculæ ſunt, quam inſtructa acies gruum & Pygmæorum, de qua Poëtæ fabulantur; ac male novitiis conſulunt, qui eos in acie diſputationum collocant, quaſi egregia facinora deſignaturos, qui nec clypeum tenere, nec haſtam vibrare, ac ne pedibus quidem firmiter conſiſtere valeant; quin ii diſputationum ſpectatores, diſputantium auditores fruſtra fere, opinor, ſint. Ut ſine materia & inſtrumento ne tuguriolum ædifices, ita ſine doctrina & certo de rebus conferendi modo eruditum ſermonem nullum inſtituas, atque inſtitutum ab aliis ne quidem ſatis intelligas. Non eſt enim, ut vel in ſutoria puer momento magiſtrum æquet: nec hic ferat illum ſibi obloquentem in arte tam vili: quin dicto ſibi audientem eſſe jubet; interrogandi fortè ei poteſtatem faciat, ſi humanior ſit. In paulo honeſtioribus diu docent, diu exercent alumnos; nec iis judicii partes infimas permittunt. Sunt profecto adoleſcentum opiniones nihil aliud, quam vigilantium ſomnia. Res enim ipſas nec oculis nec animo viderunt; mens in ea ætate imbecilla, uſus rerum nullus. Hoc igitur efficitur, ut ab initio de rebus non cognitis, nulla explorata ratione controvertentes, ad veritatem nunquam perveniant; ſed vel ſemper, quicquid ſit, de quo agitur, animo hæreant, & a quovis facile huc illuc, non jam rationibus, ſed verborum flabellis, impellantur, aut opiniones, vel ab aliis acceptas, vel a ſe excogitatas, ita mordicus teneant, ut nullis rationibus, quantumvis certis & evidentibus, ab iis ſe dimoveri patiantur, ſed valeant etiam volubilitate*

linguæ tueri. Dum enim non tacent, etiamſi ad rem nihil dicant, ſe ſuperiores eſſe & ipſi exiſtimant, & habent ſui ſimiles, qui aſſentiantur.

17 Debet & inter ſtudia παρασκευαςικὰ ſuus mathematicis nonnullis diſciplinis locus aſſignari, præcipue Arithmeticæ & Geometriæ, quæ ingenium ita acuunt, ut cos ferrum: Logicæ doctrinæ vel ideo ſubſidio eſt, quod ars demonſtrandi nullis aliis exemplis quam geometricis plenius declarari atque ob oculos poni poſſit. Animum quoque in rebus apprehendendis certiore via ducit, ut non facile ad falſa declinet. Sunt enim in multis rebus neſcio quomodo ἀπαίδευτοι & ἀναίτιοι, qui plane ἀγεωμέτρητοι ſunt, ut pueriles ſæpe errores & cuivis palpabiles prodant. Quantam hæc ſtudia efficaciam in ingeniis excitandis habeant, teſtatur Caſelius in libro modo laudato: *vidi,* inquit, *quos ſtupidos diceres, tanquam e profunda voragine emerſiſſe, præſidio Geometriæ.* Numeris quantum tribuerint veteres, nemini incognitum eſt, & eo in loco pluribus perſequitur Caſelius.

18 Hiſtoriæ tanta ad omnem doctrinam utilitas eſt, ut ſine illa nihil plane effici poſſit. Ejus plenior cognitio habenda eſt, non tantum illius, quæ Politicæ fundamenta ſubſternit, ſed & illius, quæ ad Theologiam, & ad omnes ſcientias manuducit. Hiſtoriæ omnia pene debemus, quæ ſciri poſſunt: nam qui ἱςορέμενα cujuscunque doctrinæ accurate novit, plus omnibus in illa magiſtris ſapit. Ea de re pluribus egimus *lib.1.* ubi *de fructu Hiſtoriæ literariæ* diſſeruimus. 19 * In his ſe diſciplinis exerceant juvenes, his illi ſtudiis incumbant, atque ita incumbant, ut ex earum fontibus non tanquam canes e Nilo hauſiſſe videantur. Et illæ quidem omnibus, ad quodcunque ſe vitæ genus verterint, exhauriendæ ſunt. Qui Theologiæ, qui Jurisprudentiæ, qui Medicinæ operam daturi ſunt, præter hæc, in Metaphyſicis, Ethicis & Politicis, Phyſicis, non levi induſtria verſari debent; ſunt enim illæ, quaſi radices, e quibus ceteræ propullulant, ac in ramos fructusque diffunduntur. Eſt vero in illa palæſtra aliquot annos ſudandum, donec firmo latere lacertisque validis in majori te theatro athletam ſiſtere poſſis.

20 Non poſſum probare illum, qui paſſim in Academiis viget, morem, quo tres quatuorve diſciplinæ intra anni tempus levi aliqua percurſatione abſolvuntur, ſpecioſo *Panſophiæ* titulo. In quibus ſuſcepta tumultuaria opera ſufficere videtur ad Facultates, ad quas illico tranſitus fit. Et hi quidem omnino præmeditati ad eas accedere ſibi videntur, ſatis ſe jam Philoſophiæ præſidiis inſtructos rati, cum aliquot in ſingulis diſciplinis vocabula memoria comprehenderint. 21 * Nam ſunt, qui & hanc operam nimis ſibi moleſtam aſpernantur, & ſtatim ſupervacaneo hoc ac inutili ſtudio relicto ad metam properant, ne quid temporis ſibi pereat, vel cathedram ſacram vel Reipublicæ ſubſellia occupaturis. Quo fit, ut, cum imperiti vel ſemidocti ubique primas teneant, vere doctis ac prudentibus vix in tertiis ſubſiſtere liceat, aut illi æternum exulare jubeantur. Quid hinc Scholis, quid Eccleſiis, quid Aulis expectandum ſit, facile prudentes intel-

intelligunt; nam barbaries tandem, exclusa in perpetuum vera sapientia dominabitur.

22 Paulatim etiam in hos mores publica & regia via itur, dum honorum gradus, quondam adeo sancte habiti, & in eos tantum collati, quos ardens ad æthera virtus evexerat, nunc quibusvis, qui vix prioribus labris degustarunt doctrinam, quam profitentur, ut has ostentent ad populum phaleras, suspenduntur. De Gallicarum Academiarum moribus vide, quæ Menagius scribat epistola illa, quam Amœnitatibus suis Juris præmisit: *Bene hodie,* inquit ille, *cum Jurisprudentia ageretur, si ejus studio triennium, ut ætate Cujacii, impenderetur. Sed, ô tempora! o mores! non triennium, non trimestre tempus, vix triduum ei impenditur. Citatis equis uno die urbem Aureliam petunt Juris Candidati: altero, Licentiatus, quod vocant, ibi gradum sumunt: tertio, Juris Consulti Lutetiam redeunt; ut, quod joco olim de se Marcus Tullius, triduo se Juris consultos profiteri serio velle videantur: Advocati quarto die fiunt: quinto, venia ætatis à principe impetrata, (qua indulgentia nihil perniciosius esse contendo) Judices sine legitimo examine facti, de fortunis, de vitis hominum judicant. Reipublicæ tam noxium morem à Petro Seguerio, Franciæ Cancellario, Guillelmo Lamonione Senatus Principe, Dionysio Talonio, Achille Harlæo, Hieronymo Bignonio, Regiis Triumviris, pro eo, quo in Rempublicam flagrant, amore, brevi emendatum iri speramus, quotquot sumus, qui notitiam boni & æqui profitemur. Imo æmendare jam cœperunt; Audio enim Principis decreto & consulto Senatus statutum nuper fuisse, ne quis inposterum ad Licentiatus gradum, sine quo nemo Advocatus fieri potest, certe non debet, pervenire possit: nisi qui annum integrum in Academia celebri Juris studio posuerit: utque nemo, nisi qui quadriennium in foro versatus, voce aut scripto juverit Clientes, (est enim Ordo Advocatorum seminarium omnium Magistratuum) Judicum consortio adjungatur.*

23 Bene fecerit Tiro noster, si alia ac securiori via incesserit, si studia illa παρασκευαστικὰ majore diligentia tractaverit: in quibus & ipsis sæpe inveniet, quod vitæ civili magis idoneum reddat, & expeditius ad gloriam, honores, nominisque immortalitatem iter sternat: ad Facultates vero se applicans dimidium facti, qui tam bene cœperit habebit; cumque alii in luto pulvereque repent, hi alis per sublime ferri videbuntur. De Doctorum officiis hic solliciti non erimus. Si præficiuntur muneri Professorio viri omni doctrina instructi, omnibusque eo nomine spectati satis, illi videbunt, ne quid detrimenti capiat res literaria. Quæ sint in Academiis professiones constituendæ, quid in singulis publice privatimque docendum, de eo prolixe egit Joannes Sturmius *in Epistolis suis Academicis,* quas Classicis suis subjunxit. Sed in illis & locorum & auditorum ratio habenda est.

24 Non parum & hoc in Academiis viventi proderit, quod & Fortius Ringelbergius præcipit, ut, qui aliquos in disciplina progressus fecerit, alios suorum commilitonum hac parte philosophiæ minus exercitatorum, erudiat, numerato etiam pretio, ut habeat, quibus prælegere possit. Oratores, Historicos, Poëtas, (Caselii idem

idem hoc consilium est) vicissim legant, ita ut qui quo die interpretis munus gerat, 25 meditatus accedat, ceteri ejus diligentia erudiantur. * Sapienter tamen idem addit: *Hic adolescentulos moneo, ut non temere, nec de æqualium puerili suasu aut insusurratione, sed de consilio docti viri audiant, quem audituri cunque sunt. Si qui ab iis, quæ publice docentur, abhorrentia, sive cum iis pugnantia promittunt; ad eos ne se applicent, ac perplexis & insulsis opinionibus, quam veritate imbui, & apud imperitos videri, quam esse, docti malint. Hoc enim agunt Sophistæ, ut ex inanibus doctrinæ umbris & sapientes videan-* 26 *tur, & compendiis suis consulant.* * Id vero eo diligentius cavendum est, quo proniores in φιλονικίαν esse juvenes solent, qui sola novitatis specie inducti nubem pro Junone sæpe amplectuntur. Quanta e talium magistrorum, quanta e studiosorum φιλονικία mala in Ecclesiam, Rempublicam totamque rem literariam incommoda promanarint sæpe, dici vix potest. Vide *Voglerum in Dissertatione de* 27 *studiorum hodiernis corruptelis.* * Quare mihi potius placeret, salutaribus legibus huic obviam ire licentiæ, omnemque illam novaturiendi libidinem ense resecare, ne pars sincera in eundem pruritum trahatur. Convenit enim doctoribus prudentibus, ut omnes in partes vigiles oculos circumferant, ne quid stolidioris vel pestiferæ doctrinæ serpat ac paulatim animos inficiat; neque Magistratus hic ces- 28 sare officium debet. * Non male suis rebus quædam Academiæ consuluerunt, quæ veteres Peripateticæ Philosophiæ terminos movere prudenti instituto prohibuerunt. Quod etsi quibusdam asperum nimis & durum videtur, qui libertatem philosophicam semper crepant, sciant tamen illi, publicam philosophandi formam necessario tenendam esse, quæ in præcipuis partibus ita ab Aristotele adaptata est in Logicis, Ethicis, Politicis, Rhetoricis, ut non facile emendari possit. Ne quidem in Physicis principiis ejus doctrinam publicam repudiandam existimem, supplendam, tamen novis illis inventis, cumque iis quodammodo conformandam: quod feliciter a nonnullis tentatum est.

CAP. XII.

DE PÆDAGOGIA REGIA.

§. 1. *Methodus Principis informandi à vulgari differt.* 2. *In quem finem Principis studia dirigenda.* 3. *In principe etiam doctrina requiritur.* 4. *Autores, qui de principum institutione scripserunt.* 5. *Mores præ ceteris in principe spectari debent.* 6. *Ipsi etiam in puerili ætate virtutes instillandæ.* 7. *Consilium Autoris Anonymi Galli.* 8. *Ephori prudentes seligendi.* 9. *Ingenia principum considerandæ.* 10. *Linguæ ex usu & conversatione discendæ.* 11. *An linguæ & scientiæ simul discendæ.* 12. *Grammaticis minutiis non est macerandus Princeps.* 13. *Ab Autorum interpretatione abesse quoque debent Grammaticorum tricæ.* 14. *Fabulæ Æsopicæ, sententiæ, adagia politici usus proponenda.* 15. *Styli exercitium in moralibus & historicis occupetur.* 16. *Historici prælegendi.* 17. *Politica*

litica ex illis diligenter notanda. 18. *Difficiliora prætereunda.* 19. *Historia patria iis jungenda.* 20. *Sententiæ Politicæ Lipsianæ commendantur.* 21. *Chronologia.* 22. *Methodus in disciplinis Theoreticis per compendia instituenda.* 23. *Quod si velit, per ampliora spatia duci potest.* 24. *Inter mathematica potissimum militaria & navalia inculcanda.* 25. *In Physicis è Museis & Gazophylaciis informandus.* 26. *Naturalium secretorum scientia Principem maxime ornat,* 27. *imo ad prudentiam civilem facem accendit.* 28. *In Practicis disciplinis quæ ratio tenenda.* 29. *Nec Poëtarum, Comicorum lectio Principi negligenda.* 30. *Theologia, in quantum ad fidem necessaria, addiscenda.* 31. *Subsidia à conversatione,* 32. *Anagnostis.* 33. *Bibliothecis.* 34. *Nobilium Pædagagia operosior esse debet, quam Principum,* 35. *nec milites literarum expertes esse decet.*

A Communi didactica sejungenda est illa, quæ cum Principibus instituitur. Nam, cum illi, qui studiis operam dant, singuli certos sibi fines propositos habeant, ita in Principibus maxime ille spectandus, qui studia omnia eo dirigere debent, ut populo suo bene imperent, ut suam non solum salutem, sed & populi curent & attendant. * Cum ergo privati eas studiorum partes sectantur, quibus sibi bene sit, & se in statu privato felices fore existimant, Principes ἀρχιτεκτονικὸν illud, quod in sapientia omni est, & ἡγεμονικὸν sibi servare debent, quo illi omnia, etiam civium studia, in Reipublicæ bonum ordinent. * Ideoque ita omnibus imbutus esse literis debet Princeps, ut non quidem ad omnes minutias descendat, ut illi faciunt, qui hæc in Republica particularia tractanda suscipiunt; sed generatim tamen atque universe de iis judicare, & ex sapientiorum ingenio illa ordinare possit. Inepti sunt & stolidi, qui infra Principis dignitatem esse existimant, linguis & disciplinis applicare animum; ii enim non Principes se formare meminerunt. Si qui sunt in Republica cives ceteris & doctiores & moratiores, ut esse sane debent; nam incondita turba regitur a prudentioribus; omnium & prudentissimum, & si fieri potest, doctissimum esse Principem, qui ceteris etiam doctioribus & melioribus imperet, necesse est: si non in minutissimis doctrinarum partibus, saltem in eo, quod ad ἡγεμονικὸν propius pertinet. Graviter in illorum opinionem invehitur, qui a Principibus abesse omnem doctrinam volunt, Caselius in ea epistola, quam Cyri pædiæ Xenophontis subjunxit. 1 2 3

Magnus est eorum numerus, qui de Principe instituendo scripserunt, tam inter veteres, quam inter recentiores, quorum plerique mutuo se exscribunt. Xenophontis Cyri pædia nemini ignota est, & Plutarchi libelli de eo argumento. E recentioribus multi sunt, qui dum de institutione Principum agerent, omnia pene Philosophiæ moralis & civilis præcepta in eo argumento exhauserunt. Conradi Heresbachii extat liber *de educandis erudiendisque principum liberis, Francof. ad Mœn. 1592.* editus; quem *Joannes Sturmius* in libello *de Educatione principis* ad Illustrissimum Principem Guilielmum, Ducem Juliacensem scripto a pietate, prudentia, do- 4

ctrina commendat. Erat vero illi Principi a Conſiliis Heresbachius. MARCI ANTONII *de Principum doctrina* extant libri novem, ſub forma dialogi ſcripti, Francofurti, recenſente Zacharia Palthemio, Anno 1603. editi. ERASMI *quoque* ROTERODAMI ea de re extat *epiſtola: Caſelii* etiam *Oratio* Xenophontis Cyri pædiæ a ſe editæ addita. Sunt porro HIER. CAGNOLI liber *de recta Principis Inſtitutione*, Colon. 1577. in octavo editus; FARNESII *Diphtera Jovis*, ſeu *de antiqua principis gloria & inſtitutione* libri tres, Mediolani Ann. 1607. in 4. editi: HEROALDUS *de Inſtitutione Principis*, Pariſ. Anno 1617. MARNIXII de eodem argumento libellus: LEONIS BACOVII *Delphinus* ſeu *de prima Principis inſtitutione*, Pariſ. 1671. in 4to editi. Eſt & Regum Principumque Inſtitutio ab incerto autore Gentis Sueticæ, ante ſecula non nulla Svetico ſermone conſcripta, quam ex mandato Illuſtriſſimi Regii Cancellarii Comitis Magni Gabrielis de la Gardie in ſermonem Latinum convertit, notisque acceſſoriis illuſtravit Johannes Schefferus, ediditque Holmiæ Svecorum Ann. 1669. in folio. Plerique tamen & pene omnes ad mores potius hic, quam ad doctrinam, reſpiciunt, de qua nos hoc loco potius ſumus ſolliciti.

5 Negari id quidem nequit, eſſe in Principum diſciplina præ ceteris omnibus mores & officia conſideranda, & judicium practicum omni cura excolendum: Hoc enim illi, qui imperio præeſt, præcipue exercendum. Debet tamen & intellectus perfici bonis literis, quarum uſus & exiſtimatio in Republica a Principis judicio practico dependere debet. 6 * Earum cognitio præcedere in ætate Principis puerili debet; ut ſemper fieri æquum eſt. Major tamen in virtutum lineamentis mature ducendis etiam hic diligentia impendi debet & poteſt: Etſi enim privatæ ſortis homines talia ad maturiorem ætatem referunt, Principes tamen, qui in juventute ſæpe Reipublicæ clavo admoventur, earum ſimulacra animo infixa habere debent; qui quanquam per ætatem abſolutam moralium cognitionem habere vix poſſint, eorum tamen ſemina e converſatione Virorum ſapientum in tenerrima etiam ætate non infeliciter ſparguntur. 7 * Operoſus eſt in ejus rei declaratione Anonymus quidam Gallus, qui elegantem ſcripſit hoc titulo librum, Amſtelodami apud Danielem Elzevirium Ann. 1679. in 8. editum, *de l' education des enfans & particulierement de celle des princes où il eſt montré de quelle importance ſont les ſept premieres anneés de la vie.* Toto libro nihil aliud agit, quam ut monſtret, quomodo ſingulæ virtutes implantari animis tenellis poſſint, præſertim iis, qui opera ſapientum uti poſſunt; quod felicius in principibus, quam in privatæ ſortis hominibus, fieri poteſt. In illa enim ætate, ait, exiguo labore ſpiritus imbecilles flecti poſſe, vel per metum levis pœnæ, vel per ſpem exiguæ & innocuæ voluptatis. Pudor, metus, curioſitas, credulitas quatuor illi anſæ ſunt, quibus animi ipſorum tenelli prenſari, & ad certum finem duci poſſint. De ſingulis ille multa utilia præcepit, quæ velim ego Principum informatoribus vel informatricibus (nam & graves matronæ in illa ætate plus viris poſſunt) eſſe commendatiſſima.

8 Ut ad doctrinam veniamus, eam ego Principis dignitati & genio attemperandam omnino ſvaſerim. Præcipua hic cura eſt in viro & doctrina & virtutibus

etiam

etiam civilibus ornatiſſimo, teneræ Principum ætati præficiendo: niſi forte alium informationi, alium moribus Parentes præfectum velint. Sed tamen & in illo, qui ſtudiis præeſt, omnia illa morum requiſita abeſſe minime debent: amice enim illa conſpirant, & mutuas ſibi operas tradunt. Characterem talis Ephori optime deſcribit *Joannes Schefferus* in libello de *Generoſi nobilisque informatione literaria.* * Diligentiſſime hic diſcernenda ſunt Principum ingenia, ſintne φορτικά, tardiora vel obſtinata. Singulorum indoli attemperandæ ſunt doctrinæ methodi. Pernicia enim & agilia ſummaria cognitione per intervalla ſine moroſa aſſiduitate informanda & velut in curſu per luſum jocumque propellenda ſunt; tardiora & moderatiora planiore via per doctrinarum adyta circumduci poſſunt, ita tamen, ut tædium omne evitetur. 9

Primum eſt linguarum ſtudium. Hic ſi velint Principes, cum deeſſe illis opes & ſubſidia non poſſint, compendioſiore via, quam privatæ ſortis homines procedere poſſunt. Converſatio & colloquia crebra hic facile, quam velint linguam quam commodiſſime illis inſtillaverint. *Equidem,* inquit J. Paſtorius in Palæſtra Nobilium cap. 2. *quod de collegiis, in quibus domeſtici omnes non alia lingua, quam Latina uterentur, & ego alibi, & alii ante me monuere, id a nemine citius, quam a nobilibus* (quanto magis a Principibus?) *dari poſſet effectui: quippe qui facillime omnium ſumptum eum facere ac ſuſtinere queant. Et miror de tali inſtituto in locis ad rem eam oportunis non cogitari diligentius, neque inter tot viros magnificos & ad pia alioquin opera propenſos, reperiri aliquos, qui tale velut Latium extra Italiam fundare, ſi non pro vulgo, ſaltem pro nobilibus pueris aggrediantur.* Diſſeruimus ea de re ſupra *Cap. 9.* e mente Gallici autoris prolixius. Nunc vero ubi illa deſunt ſubſidia, vulgari via etiam Principibus incedendum eſt: qua vix tamen tantum proficient, ut vel loqui vel ſcribere expedite Latinam linguam poſſint. Neque ego id valde requiram, cum & temporis multum hic impendendum ſit, & Principi ſufficere poſſit, ſi linguam accurate intelligat, quod multa Autorum lectione impetrari facile poteſt. Nam ſtyli exercitio, ut quis emendate ſcribat, triplo majus tempus impendi debet, quam ſi ſola linguæ intelligentia quis eſſe contentus velit. 10

Fortaſſis & hic audiendos quis exiſtimet, qui linguam & ſcientiam ſimul diſci volunt, quo ſibi invento plaudere præ aliis *Comenius* viſus eſt: Compendia enim, ſi usquam, in Principibus ſectari volent, non per multas ambages circumducendis. Verum Comeniana illa methodus non præſtat, quæ illa magno hiatu promittit. Mallem ego in nudis nominibus & verbis, ſecundum ordinem rerum diſpoſitis, quamcunque διατύπωσιν, qualem Beccherus inſtituit, quam iſtam Comenianam farraginem: etſi illo conſilio parum in tenera illa ætate proficeretur. * Nugantur, qui per chartularum luſum vel bella grammaticalia regularum Syntacticarum uſum efformari poſſe credunt, nam laborem potius duplicant, animosque novis imaginibus onerant. Non alia, quam per uſum, lectionem, & colloquia, compendia linguæ etiam hic haberi poſſunt. Grammaticis enim præceptis qui macerare Principem velit, 11 12

alias in tenera ista ætate inutilibus, næ is delirus esset: neque enim Grammaticus e Principe formandus est, satis & absque minutiis regularum, etiam ipsa in lingua doctum & disertum. Linguæ vulgares, Gallica, Italica, per lusum jocumque sola disci conversatione Magistrorum possunt.

13 In Autorum lectione ac interpretatione, sed eorum, qui Principi conveniunt, multum poni diligentiæ debet. Procul hinc esse debent Grammaticorum & Criticorum tricæ. Ne in puerili quidem ætate negligenda sunt, quæ virtutem prudentiamque augere possunt. 14 * Seligendæ e. g. sunt fabellæ Æsopicæ, Apologi civilis usus, quales multi sunt, eorumque usus in vita civili declarandus. Jungi possunt Adagia πολιτικώτερα, Emblemata, Symbola, Sententiæ breves & acutæ, quorum omnium exempla quædam collegit, & velut in gustum dedit Joachimus Pastorius in sua *Palæstra Nobilium cap. 5. 6.* 15 * Si styli exercitium placuerit, moralia, civilia argumenta & historica, quibus πρακτικὸν aliquid subsit, seligenda. Si epistolas malis, fingantur occasiones scribendi super negotio aliquo morali vel civili. Continua earum rerum tractatio, accedente splendore illo externo, animos puerorum etiam in sublimem quendam statum extollit, ut ideas sibi earum rerum formare incipiant, quæ in humiliore fortuna constitutis, & angustia rerum pressis, non facile etiam per operosa præcepta se ingerunt. 16 * Historici omne punctum ferant, præcipue illi, qui Principum ac Imperatorum vitas scripsere, ac Reipublicæ Romanæ originem & progressum. 17 * In his Præceptoris industria omnes se in partes versabit, ut illud, quod vere πολιτικὸν est, ex iis exprimat, Principique instillet. 18 * Si quæ non satis plana videntur & obscura, neque valde ad rem pertinent, ea præterire secure potest. *Memini*, inquit Sturmius, *me hoc consilium dedisse meis, ut in hujusmodi scopulis facerent, quod boni aratores in semente & messe faciunt, qui spineta & radices arborum altas, & saxa prærupta, arando & metendo prætereunt, si impensa fructum superet: sic etiam illi notent ea loca, quæ utiliter in præsenti cognosci non possint. Veruntamen ut illi, quæ cum emolumento possunt, saxa evertunt, & truncatas arbores effodiunt, & spinas evellunt; sic etiam illis operæ pretium esset in iis sententiis subsistere, quæ intelligi possunt, etiamsi sint difficiles, & si absque iis lumen ceterorum obscuretur.* Monstravit Böclerus in peculiari dissertatione, cui titulus: *Historia Schola Principum,* quanta ejus doctrinæ utilitas sit. 19 * His demum Historiæ patriæ accuratior notitia subjungi deberet, omnisque domestici status rationes & arcana, accrescente ingenio & judicio, explicatius proponi. Romani quondam etiam in Senatum pueros induxerunt, ut quasi in rem præsentem venirent, & ipsam rerum civilium scenam intuerentur. 20 * Politicorum præceptis, nisi generalissimis, macerari illum nolim. Firmius hæret, jucundiorque est, quæ in Historia invenitur verius, quam discitur, civilis prudentia. Non displicebunt etiam hic sententiæ, e bonis Autoribus excerptæ, & ordine systematico nexæ, quales dedit in aureo Politices suæ Opere Lipsius, in quod, ut hoc ὡς ἐν παρόδῳ memorem, Böcleri utilissimas notas e privatis ejus prælectionibus collectas, publico Orbis Literati bono non invidebit Illustrissimi Comitis RANZOVII Consiliarius,

Nobiliss.

Nobiliſſ. Dn. Friſius, qui ſuo conſilio prima latinitatis lineamenta a juniore Comite Friderico b. m. feliciter ex iis ſententiis ducta teſtatur, ut has poſtea ſententias firmiter memoriæ infixas habuerit. * Chronologia Hiſtoriæ brevior adnecti debet, 21 eaque duplex, quarum altera ſub titulis ſeculorum & annorum præcipuas Rerumpubl. mutationes ſignet; altera ſub titulo Rerumpublicarum annos mutationum notet. Quibus jungi quoque Geographicarum tabularum explanatio debet.

In ſcientiis & diſciplinis non omnia cum pulviſculo converrenda ſunt. Neque enim ad minutias ſingulas, in quibus Profeſſores earum ſatis, quod agant, habent, deſcendendum eſt. Seligenda ſunt compendia breviora, quale fortaſſis non ſpernendum eſt, quod *Joachimus Fortius Ringelbergius* dedit: nam mira brevitate multa complexus eſt, nec ſordido ſermone: continuus enim ille ſermo hic magis arriſerit, quam ſchematiſmi tabularum, quibus res minutatim diſcerpuntur. * Quod 23 ſi vero ingenio præditi ſint Principes, eamque adhibere diligentiam velint, circumducantur per ampliora ſcientiarum ſpatia. Neque enim dedecori illis erit ad fundum usque haurire omnia, modo in uno ſtudio immodici intemperantesque non fuerint. Abſtruſior eruditio non obtundit civilem prudentiam, ut multi exiſtimant. Ac fuere olim & noſtro tempore Principes eruditiſſimi, qui feliciſſime imperarunt: fuere, qui pro uſu Principum ſingulas pene diſciplinas in compendium traxerint, ut *Mottæus Vayerus* & *Philippus Labbeus*, quorum extant, Geographia, Logica, Rhetorica, Phyſica &c. Principum, de quibus viderint, quibus ea conferendi otium eſt. * Mathematicas diſciplinas ita tractari velim, ut nullius rudis ſit; militarem vero accuratius intelligat, & navalem: magnus enim earum uſus in Republica eſt. * Phyſicam potius ex ipſa natura, quam e libris, diſcat. Si Muſea & 25 Gazophylacia rariorum naturalium, naturali ſerie ordinatorum, illi exhibeantur, ſi domus illi Salomonia, qualem optabat *Verulamius in ſua Atlantide*, exſtrui poſſit, ut ille rariora naturæ & artis contemplari queat, hic ſub unum conſpectum reduci poſſet tota rerum natura; Qua de re etiam nos ſupra diximus. * Nihil magis 26 ornat Principem, addo & venerabilem facit, quam iſta ſtudia, præſertim, ſi & naturæ quædam ſecreta teneat. Ea olim Regum cura fuit, qui arcaniſſima naturæ ſibi ſervarunt, neque in vulgus elabi paſſi ſunt. De Chinenſium Regibus notum eſt, quam illi Aſtrologiæ cognitionem affectent, quaſi & Rex, qui inſigni orbis parti præeſt, conſcius quoque univerſi iſtius regiminis eſſe debeat. Taceo de utilitatibus, quæ ex iſtis ſtudiis in Rempublicam ratione redituum e commerciis, ex opificiis, e fodinis & ſimilibus promanant. * Poteſt & ipſa naturalium rerum 27 cognitio ad prudentiam civilem facem accendere, ſi earum imagines ad politicam transferantur; quod ſagaci doctori facillimum erit. Ejus pulcherrimam ideam ſubminiſtravit *Joach. Paſtorius libri ſæpius laudati cap. 26.* & totum illud agit in ſua Philoſophia Chinenſium celebratiſſimus Philoſophus Confucius, quæ nunc Regis Galliæ juſſu in lucem edita eſt. Elegantiſſima plane illa ſunt & perpetua allegoria Phyſica Principia civili doctrinæ hic accommodantur, ut jam ſupra quoque diximus.

28 In Practicis habitare totus debet. Moralis philoſophia potius per exempla, quam ſubtilia præcepta inculcanda eſt: nam qui illam ſub caſtelli ſpecie repræſentavit, inque eo munimenta ſingula virtutum nomine ſignavit, contrario vitiorum caſtello oppugnata, neſcio quam ſcenicam doctrinæ ſpeciem oſtendere voluit, quæ mihi ſane probari non poteſt. Videatur de ea *Sorellus in ſcientia Univerſali Tom. 4. cap. ultimo.* In Politicis Loci Communes, qui apud hiſtoricos occurrunt illuſtriores, qualesque notavit Paſtorius *cap. 15.* proponi, vel ad exercitia Rhetorica, ſi eo usque deſcendere velit Princeps, vel ad lectiones poſſunt. Nam excerpta 29 minutiora Principi non conveniunt. * Lectionem Poëtarum, Comicorum, Tragicorum, Satyricorum, Principi quoque commendat Caſelius. In his vitæ omnis character ob oculos ponitur, & plenior quædam vel Ethica vel Politica, quam in Chryſippi & Crantoris præceptis, continetur. Corporis exercitia, quia ad rem 30 literariam non pertinent, mittimus. Illa non ſegniter Principi tractanda. * Quæ ad Theologiam pertinent, ita ſunt exhibenda, ut, quantum illi ſatis ad ſalutem, fidem ac civilem directionem ſit, norit. Recte enim Caſelius: *ut exquiſita linguæ ratio ad Grammaticum, ut Cauſæ forenſes ad Jurisconſultum: ita quæ in Eccleſia moventur* 31 *de religione, ad Collegia Sacerdotum referenda ſunt.* * Denique in tot viris doctis, quorum conſortio pro lubitu uti poteſt, ſcientias vivas habet Princeps. Horum ex converſatione plus, quam multa lectione, diſcitur. Non parum etiam hoc juvabit, ſi ejusdem diſciplinæ ſocios excellentis ingenii pueros habeat, quorum exemplo ille incitetur, ac ſimul erudiatur.

32 Multa præterea Principibus ſubſidia ſunt ad ſcientias & bonas artes, modo ipſi intelligant, & opibus ſuis parare ſibi longe meliores theſauros non omittant. Poſſunt illi Anagnoſtas alere, quorum oculis legant, quorum manibus excerpant, 33 quorum ore quotidie ſine moleſtia ſua & labore erudiantur. * Quantum denique commodi capient e Bibliotheca, quam ſapientis viri conſilio adornare poſſunt inſtructiſſimam? hic intra muſeum ſuum compingere poſſunt omnem orbis doctrinam, & quid ſingulis ſeculis in literis omnibusque diſciplinis præſtitum ſit, recognoſcere. Qui per hæc ſubſellia Principem circumduxerit magiſter, plus illum brevi tempore docuerit, quam multis annis e quotidianis capere lectionibus poſſit. Verum in illis eſt, &, ſi quis recte uti noverit, ampliſſimum compendium, quod & brevitate ſua placere, & vaſtitate ſaturare pectus poſſit. Recte Schefferus in libello de Informatione Nobilis p. 24. *Scire*, inquit, *unde quid peti debeat, cum inquirendum eſt, ejusque ratio perſpicienda, eſt pene dimidium ipſius didiciſſe.* Imo plus, quam dimidium & totum ego dixerim: nam cum felicitatis ejus participes eſſe nequeant tenuioris conditionis homines, illis, quæ a magiſtris didicere, contenti eſſe debent, & hi, qui Bibliothecarum fontes adire poſſunt, ab ipſis magiſtrorum magiſtris omnium ſeculorum diſciplinam haurire poſſunt.

34 Qui e Nobilium ordine literis operam dant, ſiquidem ex illis ſe commendare Principi & Reip. velint, ultra privatorum diligentiam procedere debent. Etſi enim in

in Principe modica interdum doctrina sufficere videtur, horum tamen industria supplere debet, quod illic deficit. Cum privati iis se disciplinis mancipant, quibus vitam sustentent, hi complecti omnes debent, ut de iis judicare saltem possint, cum idonei sint muneribus homines præficiendi. Juris scientia accuratior in illis requiritur, quam in Principe quis non adeo desideraverit. Architectonicam denique, Politices scientiam totam in usus suos verterint necesse est. Et hæc tamen studia, quibus Reip. prodesse possunt, intra nobile illud triennium facile absolvent, quod illis Joannes Sturmius in libro *de Nobilitate literata* ad Werteros fratres præscripsit. Ac mihi sane Principum subselliis dignus videbitur, quique in Reip. gubernaculis secundas teneat, si hoc ille curriculum bene confecerit. Ab illis sejungendi sunt omnes, qui studiis in speciem & pompam abutuntur, & si inter imperitos docti tueri nomen possint, satis se officio suo functos existimant; quales ad summa in Republica munera sustinenda inepti sunt. * Ne milites quidem carere literarum 35 præsidiis velim; Mathematicis enim ac Historicis studiis militaris peritia vere perficitur, de quo doctissimus *Naudæus* in libro de *Studio militari* omnino legendus est.

CAP. XIII.

DE EXERCITATIONIBUS IN SOLUTA ORATIONE INSTITUENDIS.

§. 1. *Exercitatio ad scriptionem necessaria est.* 2. *Compositio sermonis Latini non differenda ad maturiorem ætatem.* 3. *Quinam ex eo defectus oriantur.* 4. *Exercitia per gradus in pueris instituenda.* 5. *Periodica junctura statim pueris inculcanda.* 6. *Versionis reciprocæ utilitas.* 7. *Themata versionum per imitationem puerilem primum e Cicerone & Terentio depromenda.* 8. *Edisci etiam classici Autores nonnulli debent.* 9. *Böcleri consilium pro instituenda pueritia expenditur.* 10. *Exercitationes ab illo institutæ non probantur.* 11. *Autorum varii generis & ætatis mistura stylum turbat.* 12. *Themata Historica & Epistolaria primum suppeditanda pro formanda utraque periodo, narratoria & Enthymematica.* 13. *Imitationis maximus usus & præcipuus.* 14. 16. *Qui de ea scripserint.* 15. *Sturmius ceteris præfertur.* 17. *Aschamus exemplorum copiam in imitatione docenda desideravit.* 18. *Ejusdem Aschami liber, titulo: Præceptor, Anglica lingua scriptus, laudatur.* 19. *J. C. Scaligeri opus de Exemplis Eloquentiæ.* 20. *Rapini Comparationes.* 21. *Smidenstäts Observationes Oratoriæ.* 22. *Nostra exempla quare addita sint.* 23. *Non contemnenda talia, & ut minutiæ scholasticæ rejicienda.* 24. *Studium imitationis male plerumque negligitur.* 25. *Imitationis ratio, qua in re consistat.* 26. *Manutiana imitatio.* 27. *Contra Aschamum defenditur.* 28. *Ex consilio Hermogenis per χωρισμὸν & πρόσληψιν instituenda.* 29. *Variationes per figuras Rhetoricas.*

Parum

1 Parum consiliis omnibus efficitur, nisi ad rem ipsam accedamus, & fabricando fabri fieri discamus. Exercitatio omne in stylo punctum feret. Nisi manum admoveamus operi, mentem in partes omnes versemus, & ad certum quoddam exemplar sermonem nostrum exigamus, nunquam vel ad mediocre loquendi genus perveniemus. Quemadmodum pictores primum rudia lineamenta signant, & imagines ante oculos habent, quas intueantur, & earum ductu suas formant, hinc corpora ipsa sibi delineanda proponunt, ac coloribus ornant; ita orationi post prima illa Grammatices lineamenta plenior quidam habitus ex optimo aliquo Autore circumponendus. 2 * Non desunt, qui omnem compositionem sermonis Latini in puero damnant, & ad maturiores annos seponunt; quibus ego nunquam assentire potui: 3 * Eveniet enim, ut, quod primis annis neglexere, sero discant, & vel viri titubent. Cum enim jam tum accurate Autores intelligunt discipuli, nescio quæ socordia & ignavia imitationem corrumpit. Nam altera parte tarditas quædam detinet & fastidium ex mora illa, quam intellectus in compositione habere debet, cui gratior accedit e lectione novorum Autorum oblectatio; altera parte, dum rigor exigentis magistri abest, remissio quædam obstat. Ac novi sane Viros in omnium Autorum lectione, in disciplinis omnibus versatissimos, cum ad scriptionem ventum est, asperos, hiulcos, omnique elegantia destitutos. Adeo etiam in compositione a teneris assuescere multum est. 4 * Frustra hic aliqui imbecille puerorum judicium causantur, compositionem, quæ sine judicio institui nequeat, natura ipsa intelligentia posteriorem esse. Nam sane non statim ad Epistolas vel Orationes scribendas accedimus. Per gradus procedendum est. Primum per simplices propositiones Regulis Syntacticis accommodandas, ut in Tirocinio suo fecit Rhenius. Ubi lectione firmatus puer est, quis tam stupidus esset, ut non unam alteramque periodum suis membris & particulis nexam capere possit, præsertim si e phrasibus Epistolæ Ciceronianæ simplicioris formetur. 5 * Nam periodicam illam juncturam etiam pueris, quam primum fieri potest, inculcandam cum Sturmio ob eximium ejus usum suaserim. Et hinc sane fieri existimo, quod e multis etiam doctissimorum Virorum scriptis absit vera vocum & periodorum concinnitas, quoniam nulla illi rei cura mature satis impenditur. Hæret vero in teneris animis illa a prudente ac perito doctore sæpius ostensa atque repetita concinnitas.

6 Primum tamen inter hæc exercitamenta locum tenet versio e Latina in vulgarem linguam, atque ubi maturius judicium est, reciproco labore in Latinam linguam repetita conversio. Præterquam enim, quod in memoriam ipsa Autoris verba revocat, diversitatem utriusque linguæ evidentius ob oculos ponit, & ad concinnum verborum positum Romanis atque Latinis auribus familiarem manu ducit. Sed tamen aliquo judicio opus hic est, ac difficilior labor ille est, quam si periodos aliquas Germanicas in Latinam linguam tiro converterit. 7 * Versionem Thematis Germanici in Latinam ego pro lubitu non instituendam suaserim. Non probo illos, qui Historias quascunque vertendas proponunt, inter quos est, qui universalem aliquam

historiam,

hiſtoriam, per certas pericopas diſtinctam, phraſibus in margine adjectis, huic fini publicavit. Nunquam aliquod Thema detur, niſi quod e quadam Ciceronis epiſtola, vel Terentii ſcena, per imitationem confictum. Imitatio illa prima puerilis vel Epiſtolam vel Hiſtoriolam fingat, e phraſibus Ciceronianis vel Terentianis totam concinnatam: cujus exempla ſuppeditavit Schorus in aureolo ſuo libello de *Methodo docendæ diſcendæque Latinæ & Græcæ linguæ;* cujus veſtigia Magiſtrum noſtrum ſequi velim; eo enim modo phraſes in uſum converti primum debent. * Suadet Mareſius *Epiſtola Philologica 29. lib. 2.* ediſcendos Autores Claſſicos nonnullos, Terentium, aliqua Ciceronis. *Nam,* inquit, *ſi exempli cauſa quinque aut ſex Ciceronis libros firmiter in mente habeant, nullibi in eo deinceps hærebunt: raroque quid in Latinis ſcriptoribus occurret, quod non intelligant; nec forte quicquam erit, quod Latino ſermone pure & eleganter exprimere non poſſint.* De quo poſtremo tamen, ſi uſus & exercitium non acceſſerit, ego dubitaverim. Autor eſt Sturmius in libro de *Exercitationibus Rhetoricis,* ut Ciceronis Orationes per diſcipulos dividantur, publice e cathedra memoriter recitentur. Ita aliquos memoria comprehenſuros, aliquos ex ipſa recitatione & continua auditione fructum ex omnibus illis Orationibus habituros. 8

Scripſit poſt multos alios, quos ſupra laudavimus, Germanica lingua conſilium de Inſtitutione puerorum vir nunquam ſatis laudatus, & maximum Germaniæ noſtræ decus, BOECLERUS, quod editum eſt Argentorati Ann. 1679. in 12. & ſequente anno 1680. alius liber ibidem editus eſt, cum titulo: *Minervæ Tirocinium, ſive Praxis Bœclerianæ Inſtitutionis.* Multi in his libellis de Autorum explicatione, interpretatione, Regulis Grammaticis, elegantiis, deteguntur vulgarium Magiſtrorum errores. Comeniana quoque ſub examen vocantur, ac merito e Scholis relegantur. * Verum in ſtyli exercitiis ipſi aſſentire non poſſum. Quæ ille vult ex Hiſtoria deſumi, collatis ſemper ejusdem hiſtoriæ apud ceteros Autores, Hiſtoricos, Oratores, Poëtas, aurei, argentei, ænei ſeculi parallelis, quæ tiro noſter legat, & e quibus orationem variet. * Ego vero malim puriſſimos, & nulla ſeculi ſui labe infectos, ut nihil de varia orationis forma dicam, in uſum adhiberi; ne quid e poſteriorum temporum ſcoreis purioris latinitatis auro adhæreat: cur enim tot Autores miſceret puer? an ad orationis copiam? ea aliunde, quam ex illa Autorum miſtura purior haberi poteſt, & potius ex uno, quam e multis quærenda. An forte ob hiſtoriæ notitiam? illa vero hic non valde attendenda videtur. Minuta enim omnia ſunt & diſcerpta. Neque velim ego in prima ætate Hiſtoriam cum Latinitatis diſpendio diſci, cujus potior tunc ratio habenda eſt. Nam 9 10 11

Quo ſemel eſt imbuta recens, ſervabit odorem
Teſta diu,

neque ulla arte poſtea eluentur ſordes, quas ſemel oratio contraxit. Non dicam de varietate numeri, periodorum, poſitu verborum, quæ & ratione Autorum,

characteris & ætatum vehementer diſcrepant; in qua poſitus tiro, quid ſequi, quid fugere debeat, omnino ignorat, & inæqualem ſtylum, aſperum, confragoſum formabit. Quantum in dictione ipſa diſcriminis ſit, facile diſcerni poteſt, ſi quis inter ſe contulerit. Lege apud Virgilium hiſtoriam de Trojæ ἁλώσει. Huic ſi quis Petronii, non multum ætate minoris, de eadem hiſtoria jambos jungi atque in unum chaos confundi imitatione poſſe exiſtimaverit, næ ille vehementer falletur: etſi non deerit forte, cui Petroniana ſatis pulchra & minime contemnenda videbuntur. Sed aliter judicabit, cui naris non obeſa eſt, ſi legerit, quæ doctiſſima illa cenſione ſua in iis notavit elegantis ingenii Vir, Jacobus Tollius, *Cap. 3. Fortuitorum Criticorum.*

12 Argumenta ergo pro Thematibus ſeligi velim, non ex ſcientiis & Hiſtoricis, ut vult Sorellus; niſi forte imitatio quædam e Ciceronis libris Philoſophicis, aut e Cæſaris ac Nepotis hiſtoriis inſtituatur, ſed præcipue ex Epiſtolis Ciceronis ſimiles fingendo, ita tamen, ut & Themata Hiſtorica vel potius narratoria eis jungi velim. Diſcat formare Tiro periodum, qualis in narratione adhiberi ſolet, & Enthymematicam, quali in Epiſtola & Oratione utimur: hæc enim præcipua ſunt, in quibus dictio exercenda; decurrit enim vel per narrationes Oratio, ut in ſtylo Hiſtorico; vel per enthymemata, ut in Epiſtola & in elaborata Oratione. Habet illa narrantis dictio ſuos quoſdam particularum nexus, membrorum locationem & proportionem, ſermonem pendulum, a reliqua oratione diſtinctum. Oratoria per particulas illativas, conditionales, exceptivas, adverſativas ſemper in orbem redit, & magis ſe ſucci plenam & copioſam oſtendit. Utriusque dictionis exemplar in antiquis Autoribus quærendum.

13 Omne ergo punctum, me quidem judice, in exercitatione omni Rhetorica feret IMITATIO, ſive illa *Puerilis* ſit, ſive *Virilis & Oratoria.* Quicquid ſapimus, quicquid diſcimus, quicquid agimus, omne ab imitatione eſt, & excellens ſibi archetypum proponit. Quidni ergo & in Oratione formanda eadem methodo ducamur? 14 * De Imitatione multa ſunt Rhetorum præcepta, ſed nondum idoneis exemplis omnia exhauſta. E veteribus *Dion. Halicarnaſſæus* præclara de imitione Hiſtorica ſcripſit, pollicitus etiam quædam de Oratoria & Demoſthenica, quæ per injuriam temporis interciderunt. 15 * Sed inter recentiores nemo eſt JOHANNI STURMIO, peritiſſimo Rhetori, præferendus. Multa ille variis in libris: *Exercitationibus Rhetorices: De amiſſa ratione diſcendi: Nobilitate literata, totoque libro de hoc argumento* docet, quæ aurea & egregia tota ſunt, omnibusque eloquentiæ cultoribus nocturna diurnaque manu verſanda. 16 * Ex Italis, ſed illo longe inferiores, multi hoc argumentum ſibi quoque tractandum ſumſerunt, e quibus præ ceteris *Bartholomæus Riccius* eminet. Sunt alioquin *Cœlii Calcagnini, Gilberti Cognati, Foxii, Gyraldi, Joh. Pici Mirandulani, Petri Bembi, Jacobi Omphalii, Joannis Sambuci, Gerardi Joannis Voſſii,* de eodem argumento libri: de Terentiana imitatione *Michaël Ferrerus;* de Ciceroniana *Stephanus Doletus, Henricus Farneſius; Andreas Schottus in Tullianis Quæſtionibus, Chriſtophorus*

phorus Mylæus, Laur. Palmurenus, & noſtro tempore *Cl. Sagittarius* ſcripſerunt. Sed noſtri inſtituti ratio non patitur, ut hic præcepta cumulemus, quorum copia forte laboramus. * Plus in exemplis eſt, ſine quibus omnia languent, nihilque profici- 17 mus. Quam ob cauſam ROGERUS ASCHAMUS, Reginæ Eliſabethæ a ſecretis, magnus Sturmii amicus, & pene ſolus in gente Angla Ciceroniani guſtus, in Epiſtola ad Sturmium, quæ inter Mareſianas appendices *pag. 589.* habetur, de exemplorum defectu in omni illa præceptorum ſylva conqueritur; qui locus, ut hic legatur, dignus eſt. *Docere perſpicue & perfecte, qua ratione Cicero vel Demoſthenem vel Platonem imitatur, ſingularis, fateor, doctrinæ, ſummi judicii & raræ laudis exiſtit. Sed hæc laus adhuc præceptionis tota propria eſt. Aliud volo; plus requiro. Opifex nobis & Architectus opus eſt, qui ſeparata conjungere, rudia perpolire, & totum opus conſtruere artificioſa ratione noverit. Et illud, mea certe opinione, hoc modo. Hinc Demoſthenis locum, illinc Ciceronis produci cupio. Tum, digito Artificis, me primum duci volo ad ea, quæ in utroque ſunt aut eadem aut ſimillima: Deinde, quæ ſunt in hoc addita, & quo conſilio, tum, quæ ſunt commutata, & quo, ac quam vario artificio, ſed id in verborum delectu ſive in ſententiarum forma, ſive in membrorum circumductione, ſive in argumentorum ratione conſiſtat. Nec uno aut altero exemplo contentus ero. Numeris multa, genere varia, ex Platone, ex Iſocrate, ex Demoſthene, & ex Ariſtotele in libris Rhetoricis, exempla expeto. Patior præceptorem parcum eſſe in præceptorum traditione, modo liberalem ſe & largum in exemplorum non ſolum productione, quod laboris eſt & diligentiæ, verum etiam tractatione, quod eſt doctrinæ & judicii, oſtendat. Horum volumen, illorum paginam ipſam requiro. Nec mihi moleſtum erit, ſi eadem via & ratione Cæſarem cum Xenophonte, Saluſtium cum Thucydide, Livium cum Polybio, Virgilium cum Homero, Horatium cum Pindaro, & Senecam etiam cum Sophocle & Euripide conjungat: niſi forſan ſatius erit facere, quod hi prudenter faciunt, qui perfecte ſcribere volunt: hærent enim hi, & defigunt ſe totos in uno, & eo perfectiſſimo exemplo, nec ſe vel diſtrahi ad varia, vel deduci ad deteriora exempla libenter patiuntur. Tamen ſi carmen pangere vellem, nihil Virgilio divinius, nihil Horatio doctius, nihil poſſum proponere. Sed ad dicendi facultatem ipſum Ciceronem, ſi non ſolum, certe potiſſimum volo. Et dari mihi exemplum cupio, Ciceronem Imitatorem, non Imitatorem Ciceronis. Equidem amplector unice Ciceronis imitationem; ſed eam dico & primam ordine, & præcipuam dignitate, qua Cicero ipſe Græcos, non qua Lactantius olim, Omphalius nuper, aut qua multo felicius quidam Itali, Galli, Luſitani & Angli Ciceronem ſunt ſecuti. Nam quisquis fuerit non ſolum diligens, ſed etiam cum peritus doctrina, tum prudens judicio obſervator, quibus veſtigiis inſtitit, & quos gradus facit ipſe Cicero, dum Græcos ſequitur, aſſequitur aut præcurrit, & ſcienter animadvertit, quibus in locis, & qua ratione hic noſter ipſis Græcis plerumque par, ſæpiſſime ſuperior evadit, is demum tuto & recta via ad imitandum ipſum Ciceronem perveniet. Qui enim intelligenter videt, quomodo Cicero ſecutus eſt alios, perſpiciet ille longe feliciſſime, quomodo ipſe Cicero ſit ſequendus.* Hæc ad Sturmium tum Aſchamus ſcripſerat, ſed nondum editus erat integer Sturmii de Imitatione liber, in quo ille magnam undique exemplorum farraginem congerit. * Fortaſſis & ipſe in libro, Anglica lingua ſcripto, pluri- 18

 bus

bus exemplis illam de Imitatione doctrinam persecutus est. Titulus libri ita habet in Catalogo Bibliothecæ Oxoniensis mihi lectus (nam librum ipsum non vidi) *The Schoolmaster, or the plaan Way of teaching children to understand the Latin tongue. Lond. 1571.* Ille vero a Sturmio subsidia exspectat pro hoc libro suo. Ita enim scribit in supra laudata Epistola: *Mitte igitur, & quam primum mitte, ut Præceptor meus, qui nunc est fere nudus & plane deformis, istinc aliquem elegantiorem mutuans amictum,*
19 *nonnihil cultius vestitus, & inde superbior factus, in lucem audacius prodeat.* * Superesset nobis *Opus de Exemplis Eloquentiæ* J. C. Scaligeri, in quo ille Autores Latinos cum Græcis contulit, quodque ipsi a Pædagogio Petrocorio subreptum est; ut ipse Scaliger in Epistola ad Boëtium libro commentarii in Histor. Animal. Aristotelis præ-
20 fixa, queritur; minus nunc in illa re laboraremus. * Nisi forte quis nunc *Rupinum* in *Comparationibus suis* aliqua ex parte hoc confecisse existimet. Sed ille ge-
21 nerali quadam censione contentus, ad singularia non adeo descendit. * Memini & videre me in nescio quo librorum Catalogo notatas HARTVIGI SMIDENSTAETHI *Observationes Oratorias ad Ciceronis dilatatam copiam refertas, & exemplis adjectis imitationi in dicendi usum utrumque notatas, Helmstadii Ann. 1594. in 4. editas;* sed librum ipsum non vidi. Autor ille magni suo tempore nominis, & ab
22 Henrico Meibomio eleganti encomiastico carmine ornatus. * Quam exemplorum utilitatem cum & ipse viderem, pro juventutis studiis eorum aliquam farraginem huic capiti subjungere volui: quæ, etsi non vetera, sed mea sunt, neque ego ut omnibus numeris absoluta vendito (sunt enim quædam ex illis data occasione sine operosa meditatione, ac interdum extemporali labore, a me ad calamum dictata) non erit tamen, ut puto, tironibus inutilis opera, quibus potissimum toto hoc
23 opere meo inservire volui. * Quod si forte erunt, qui has minutias contemnendas existimaverint, illi sciant, nihil minutum aut leve esse, quod cum juventutis commodo conjunctum est. Erasmus (at quantus vir!) qui cavillatorum voculas, ob scholasticos labores μικρόλογον vocantium, effugere non potuit, illorum judicium vilipendebat. Ego quoque utilitatem, quæcunque etiam sit, omni pompæ vanæque gloriæ præferendam, ac illam præcipue sectandam mihi proposui.
24 * Sæpe ego vicem juventutis dolere soleo, quæ in his primordiis destitui a magistris solet. In Scholis rari sunt præceptores, qui veram imitandi rationem ipsi didicerunt. In Academia plerumque illa studia spernuntur, tum a Studiosis, qui ad alia properantes studia illa, ut minutiora, fastidiunt. Non raro etiam ipsi Doctores talia despicatui habent. Cum Autores linguæ Latinæ eduntur, variæ lectiones, rituum antiquorum observationes, emendationes vocum utramque implent paginam. Pulchra hæc quidem omnia, neque reprehendenda, si illud μηδὲν ἄγαν observetur. Sed orationis & carminis artificium, imitationes veterum, in quibus ego præcipuam Critices partem consistere puto, nemo respicit, plerique alto supercilio, ut res scholasticas & ad pueros ablegandas, aspernantur. Sturmii, Erythræi aliorumque utilissimi in Ciceronis Orationes Commentarii vel ignorantur vel contemnuntur. Quo fit, ut pauci e Criticis veram Romani genii eloquentiam in oratione exprimant. Nam & glossematibus interspersum, & diversarum

ætatum

ætatum phrasi commistum, & tum doctrina ipsa, tum ejus mensura varium & inæqualem stylum in plerisque deprehendes.

Consistit imitandi ratio non in eo, ut consuantur passim e Cicerone sententiæ, quod Itali nonnulli κακόζηλοι fecere; sed ut similitudine aliqua omnis Autoris dictionem, formam, phrasin, sententiam, numeros exprimas; quæ non nisi a perfecto Oratore demum præstari possunt. Nobis hic suffecerit, si dictionem aliqua ratione expresserimus. * Primum inter imitandi exercitia hoc nobis est, si periodos dilatatione membrorum & variatione sententiarum, figurarum quoque adjectione, in aliam formam compegerimus; quam imitandi rationem Manutius secutus, eos in oratione Latina progessus fecit, ut ab hac una exercitatione omnem sibi eloquentiam profluxisse fateatur. Ita vero ille lib. 1. ep. 4. *Exquisitas sententias de Cicerone excerptas, aut de Terentio, tacitus in animo versabam, eas ornabam verbis quam poteram lectissimis, ut quasi vestitu orationis mutato, cum eædem essent, aliæ tamen viderentur. Erat non dissimilis in verborum figuris commentatio. Si quas notaveram illustriores, ad alias scientias ita traducebam, ut interdum eandem locutionem ad res prope innumerabiles accommodans, quasi ex una cera plures imagines, nec tamen ejusdem generis, effingerem. In hac exercitatione quantum esset, utinam aut mature cognovissem, aut sero cognitum avideque arreptum vis occupationum non extorsisset. Equidem, si quis me neget in scribendo quicquam esse, non pugnabo: sed si quid sum, ab hac una esse contendam.* * Non video causam, quare Aschamus eam Manutii rationem in Epistola supra laudata insectetur; hac enim ratione Imitatio institui præcipue debet: ac sane juvenis, qui hac via ductus fuerit, ad ceteras quoque orationis virtutes exprimendas non ineptus invenietur. Neque sane in multorum præceptorum subtilitate illa res consistit; continua exercitatio, quæ periti doctoris auspiciis instituitur, omnia efficiet. Non nego quidem, neque negaverit forte ipse Manutius, plura esse in imitatione attendenda, verum non omnia simul disci possunt, sed per gradus eundum. Primum certa signare vestigia discimus; hinc quomodo decore eamus; postea quomodo saltemus. Si quis ad Manutii sensum variare primum sententias didicit, cetera accrescente judicio & continuata lectione ultro sequentur. * Inter veteres Hermogenes hunc modum præscripsit, ut 1. per χωρισμὸν sive separationem, 2. per πρόσληψιν seu assumptionem procedamus. Per χωρισμὸν periodum in aliquot sententias dividemus, has sententias deinde per πρόσληψιν augebimus. Unaquæque sententia constat subjecto & prædicato: subjectum est vel totum vel pars, vel genus, vel species; ex assumptione ergo generis augebimus speciem, totius partem, & vice versa. Prædicatum vel actionem vel passionem notat. Actio habet causas vel efficientes, vel instrumentales, vel adjuncta, vel effecta. Passio itidem suos modos & circumstantias. Amplificari ergo tota Oratio varie potest ex assumptione generis ad speciem, totius ad partem, finiti ad infinitum, confusi ad distinctum, antecedentis ad consequens, e propositionum conditionalium, comparatarum, crypticarum, in plures simplices resolutione &c. de quibus singulis plenius *lib. V.* dicetur. Horum exempla non pauca *Cap. sequenti* adducuntur plane eo

25 26 27 28

modo inſtituta, ut volebat Manutius, & Quintilianus *lib.16. cap.5.* ut item Hermogenes, & ex Hermogene Sturmius præſcripſit. 29 * Quoniam etiam ſententiarum variæ figurationes ſunt & σχηματισμοὶ, ideo ſententiam Ciceronianam per illas figuras, quales Emanuel Theſaurus, ordinem rerum ſecutus, in Opere ſuo *de ingenioſa elocutione cap.5. pag.190.* deſignavit, expreſſam dedimus: quem ordinem nunc ſequi maluimus, etiamſi nec ille usque adeo placeat, neque a quoquam hactenus recte ſint e mentis apprehenſione & motibus, unde deduci debent, deductæ. Adjicimus & enthymematicæ dilatationis exemplum, quæ a prioribus parum differt, niſi quod Rhetorum artificia preſſius ſequatur. Plures alias Exercitationis ſpecies *Schefferus in Gymnaſio Styli* enumeravit, quas vel ad Rhetoricam tractationem remittimus, vel hic etiam prætereundas duximus, utpote quæ ex hoc fonte deriventur. De Commentatione, neceſſaria quoque exercitatione, jam ſupra diximus.

CAP. XIV.

EXEMPLA IMITATIONUM.

§. 1. *Exempla imitationum apponuntur.* 2. *Et quidem dilatationis periodicæ Imum ex ep. Cic. II. lib.5. ad Fam. periodo prima.* 3. *quæ in propoſitiones reſolvitur,* 4. *& deducitur.* 5. *II. ex ep. 4. lib.6. ad Fam. per. ult.* 6. *quæ reſolvitur,* 7. *& deducitur.* 8. *III. ex epiſt.21. lib.10. Fam. in fin.* 9. 10. *quæ reſolvitur & deducitur.* 10. 11. 12. 13. *ex epiſt. 29. lib. 10. init. quæ reſolvitur & deducitur.* 14. *V. formulæ ex ep. 17. lib.12. Fam.* 15. *quæ decies variatur.* 16. *VI. formulæ ex ep.8. lib.1, Fam.* 17. *per 77. figuras oratorias variatæ.* 18. *VII. ep.17. lib.11.* 19. *quæ per periodos amplificatur.* 20. *VIII. dilatationis periodicæ ex ep.3. lib.10. Fam.* 21. 22. *IX. it. X. imitationis compendioſæ.* 23. *XI. dilatationis enthymematicæ, ex ep.3. lib.13. Fam.* 24. *cujus argumenta recenſentur,* 25. *& dilatatio ſubnectitur.* 26. *ſuadetur exercitium ligatam orationem in ſermonem ſolutum convertendi,* 27. *cujus exemplum XII. datur ex epiſt. 9. lib. 1. Horatii.*

1 Quoniam *ſuperiore capite §. 22.* EXEMPLA quædam IMITATIONUM nos daturos promiſimus, ideo illa hic apponere voluimus, quæ vel diſcipulis, vel etiam Magiſtris ſpeciminis loco eſſe poſſint, quo in illa palæſtra modo exerceri debeant. Ego certe, quoties privatis illa exercitia Scholis inſtitui, magnum ex iis fructum deprehendi.

2 Exemplum dilatationis periodicæ I. ex periodo 1. Ep. 2. lib. 5. Fam. Cic.

Grata tibi eſſe officia mea non miror: cognovi enim te gratiſſimum omnium: idque nunquam deſtiti prædicare, nec enim tu mihi gratiam modo habuiſti, verum

rum etiam cumulatissime retulisti. Quamobrem reliquis tuis rebus omnibus pari me studio erga te & eadem voluntate cognosces. * Resolvitur in has propositiones. 1. Grata tibi fuerunt officia mea. 2. Id ego non miror. 3. Es enim homo gratus. 4. Quod multis rebus cognovi. 5. Illud semper prædicavi. 6. Non enim tantum gratiam habuisti. 7. Sed & retulisti. 8. Invenies me eundem erga te. 9. In officiis atque rebus omnibus. 3

Deductio. 1. *Tam effusa in me tua est humanitas, longeque excelsior, quam in te mea, ut omnia, quæ a me proficiscuntur officia, utut parva sint & exigua, non modo verbis in majus extollas, sed omni genere officiorum non exæquare tantum, sed omni opera superare contendas.* 4

2. *Tu quidem illud solenne tuum servas, qui, quos induisti a tenera ætate ab optimis Doctoribus mores, ita semper excoluisti, ut nunquam ab illis desciseres: quominus mirum mihi visum est nunc, cum plane non exspectarem, & nulla mea in te tanti essent merita, tantum gratiarum reponi.*

3. *Tantum apud te grati animi fidelis memoria valet, ut vitam tibi ipsam acerbam putes, ipsi pietate, comitate, fide studiisque omnibus erga amicos, notos, ignotos illustraveris.*

4. *Annales quosdam virtutum rerumque tuarum texere mihi viderer, si, quæ tu dedisti grati animi documenta maxima, percensere numerando velim: nam profecto infinitum hoc esset, neque exigua posset epistola comprehendi.*

5. *Nulla mihi dies abit, quin ob oculos illa mihi versentur, in animis hæreant; idque beneficiorum tuorum memoria efficit, ut cum te in oculis etiam absentem feram, illa mihi semper in ore sint & sermonibus, & erga omnes illa deprædicem & extollam.*

6. *Longe tu semper abfuisti ab illorum moribus, qui cum opere ipso strigosi sunt & parci, verbis tamen copiosi gratias, quas reipsa non præstant, lingua semper circumferunt, vel etiam mussitant illas & silentio sepultas conservant.*

7. *Tantum vero abest, ut in amicorum officiis quicquam tibi existimes dissimulandum, ut potius non verbis tantum illa omnia mirifice omnes & augeas, sed pro plumbeis & æneis beneficiis plusquam Diomedæa permutatione aurea reponas.*

8. *Quæ tua tam præclara & aurea beneficia si ferrea fronte exciperem, homo essem omnium ignarissimus & ingratissimus. Ego vero illa non solum libere agnosco & deprædico, sed &, quoad ejus fieri potest, paria paribus respondebo.*

9. *Quare ne minimam quidem causam & occasionem prætermittam, qua tibi inserviam, omnemque vel officii umbram & speciem, quæ mihi ostenditur, arripiam: imo omnia, quæ in potestate mea sunt, & me ipsum cum omnibus, quæ a me proficisci possunt, officiis, studiis, beneficiis tibi tradam,*

Exemplum II. ex periodo ultima Epistolæ 4. libri 6. Fam. 5

Verba sic habent; ego, quæ te velle, quæque ad te & ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo: quæ cum faciam, benevolentiam tuam erga

6 erga me imitabor, merita non aſſequar. * Periodus hæc in ſequentes propoſitiones reſolvi poteſt. 1. Ego omnia ſtudioſe diligenterque curabo. 2. Quæ te velle intellexero. 3. Quæ ad te & tuos pertinere arbitrabor. 4. Quod cum facio, parum tamen mihi feciſſe videor. 5. Nam benevolentiam tuam tantum imitor. 6. Merita non aſſequor.

7 Deductio 1. *Cum tot obſidearis negotiis, ut earum te pene moles opprimat, me autem ſtrenua nunc exerceat inertia, nihil tam grave arduumque mihi erit, quod tua cauſa non confecturus ſim, qui otia negotiaque mea tuis utilitatibus poſtpono.*

2. *Quicquid enim tu voles, legis mihi inſtar erit, qui omnes tuos nutus obſervo: quicquid me rogabis, imperatum mihi exiſtimabo: quicquid juſſeris, velut ex Apollinis tripode prolatum oraculum venerabor.*

3. *Nihil erit, quod ego in tuam gratiam non ſuſcepturus ſum: nullæ me revocabunt moleſtiæ,* - - neque fervidus æſtus Dimoveat ſtudio, neque hiems, ignis, mare, ferrum: Nil obſtet mihi, *dummodo tuis commodis inſerviam, & ex mea opera tu aliquem fructum perſentiſcas.*

4. *Quæ etſi omni conatu agam, etſi Herculeos tibi labores impendam, tanti tamen illi mihi non erunt, ut illis virtuti tuæ ſatisfactum exiſtimem.*

5. *Quoties enim tuum intueor exemplum (ejus autem ſpecies quotidie mihi ob oculos verſatur) toties in me omnem illam facultatem exſtinguit; ut, dum te in officiorum certamine ſuperior eſſe laboro, vix paribus aſſequi paſſibus præeuntem poſſim.*

6. *Quare te potius a tergo ſequar, tuisque veſtigiis inſiſtam, cui umbra hæc Amici circumducenda eſt: beneficiorum enim tuorum luce mea exigua officia ita abſorbentur, ut non niſi vel umbris vel obſcuris coloribus illuſtrari a me poſſint.*

8 Exemplum III. ex fine Epiſt. 21. lib. 10. ad Fam.

Verba Autoris ſunt: Meam dignitatem commendatam habeas rogo. Concupiſcere me nihil oportet: habeo te & amantiſſimum mei, & quod optavi, ſummæ autoritatis. Tu videris, quantum & quando tuum munus apud me velis eſſe.

9 * Reſolvuntur hæc in has propoſitiones: 1. Meam dignitatem tibi commendatam habeas, rogo. 2. Nihil ego nimium deſidero. 3. Tu es mei amantiſſimus. 4. Tu es ſummæ autoritatis. 5. Quod ego ſemper optavi. 6. Quantum mihi inſervire poſſis & quando. 7. Hoc tuæ prudentiæ committo.

10 Deductio I. (1.) *Ea inter nos ſemper viguit, quæ ab ineuntibus annis excrevit amicitia, ut ſubruſtici pudoris ſit, ſi in te rogando cunctari velim. Meam enim dignitatem cum tibi commendatum ivero, tu timidiuſculum me & in amicitia nimium verecundum reprehendere jure poſſis.*

(2) *Id tamen nunc facio; & quoniam mos ita rogandi eſt, te rogo, ut, quæ ad honorem ac fortunam meam tuendam pertinent, tibi curæ cordique eſſe patiaris.*

II. (1) *Non ego ex illis ſum, qui & multa & vehementer deſiderant, ut facere*

pueri

pueri & mulierculæ ſolent, qui rerum obtinendarum cupiditate ita flagrant, ut nullum ſibi modum finemque ſtatuant.

(2) *Ego vero ita cupio, ut non inſaniam; neque quicquam ambitioſius facere conſuevi, ut voti mei compos fiam; nihil a te, quàm quod communia amicitiæ jura poſtulant, requiro.*

III. (1) *Jam dudum illam tibi legem ipſi dixiſti, ut in amore non ſolum amicis reſpondeas, ſed etiam deſideria illorum antevertas.*

(2) *Etſi enim multi ſunt, quibus ego utor familiariter; etſi non deſunt, qui officia mihi ſua & ſtudia non ſine pompa & apparatu obtrudunt; nemo tamen unus eſt, qui te affectu vincat, adeo omnibus tu palmam præripis, ut de principatu certamen quoddam iniiſſe videaris.*

IV. (1) *Nec tantum inane amicitiæ nomen mihi oſtendis, ſed magnum illi autoritas tua robur circumponit; quacum illa munita eſt, omnia mea cauſa perrumpit obſtacula, ut nihil in fortunis negotiisque meis curandis impervium & inexpugnabile eſſe videatur.*

(2) *Pendet ab ore & conſiliis tuis Senatus, omnes te venerantur & ſuſpiciunt; officiis te ſibi conciliant, ut in omnium, ſuperiorum, mediorum, inferiorum animis regnum aliquod tibi exſtruxeris.*

V. (1) *Quam in poſſeſſionem cum te ipſum jam dudum virtute, prudentia, affabilitate miſeris, ita evenit, & eveniſſe gaudeo, ut ſemper animo meo præcepi.*

(2) *Quæ ut diuturna tibi ſint propriaque bona, eo nunc magis omnibus votis exopto, quo majores ex illis amicitiæ fructus perſentiſco.*

VI. (1) *Itaque tui arbitrii res erit (tibi enim me totum & trado & debeo) quid velis poſſisve in me meisque fortunis augendis, quam ego ut voluntate & propenſione mihi addictum, ita facultate ſua omnia exhauſturum confido.*

(2) *Nulla in re tibi moleſtus ero, neque tempora modosque præfigam; quod importuni facere flagitatores ſolent; a quorum ego moribus plane abhorreo.*

VII. (1) *Ego modeſtia tibi mea probari malo, quam obtundendo injucundus videri; ut gratiam favoremque tuum, ne in faſtidium degeneret, integrum conſervem.*

(2) *Meum eſt providere, ne imprudentia mea prudentiam tuam, quam in rebus meis ſemper oſtendiſti, intervertam, plus enim tu mihi ſapis atque proſpicis, quam ego ipſe intelligo aut a me poterat exſpectari.*

Exemplum IV. ex initio Epiſt. 29. lib. 10. ad Fam. 11

De meo ſtudio erga ſalutem & incolumitatem tuam, credo te cognoſcere ex literis tuorum, quibus me cumulatiſſime ſatisfeciſſe certo ſcio: nec his concedo, quanquam ſunt ſingulari in te benevolentia, ut te ſalvum malint, quam ego. * Reſolvitur in has propoſitiones. 1. Vehementer faveo ſaluti incolumitatique 12 tuæ. 2. Id cognoſces ex literis amicorum. 3. Illi contenti erunt meis erga te offi-

ciis. 4. Illi quidem vehementer tibi favent. 5. Sed ego operam dabo, ut illos studiis meis vincam.

13 Deductio 1. *Adeo mihi salus tua semper cordi fuit, ut in rebus atque negotiis tuis curandis hanc mihi legem dixerim, ne qua in re vel segnis vel minus officiosus viderer.*

2. *Quæ cum mea quotidiana studia fuerint, semper enim tu in animo hæsisti, semper tua mihi imago ob oculos versari visa est, non defuisse existimo quotidianos observatores, amicos tuos, qui hæc ad te accurate perscriberent.*

3. *Ideoque vel illorum testimonio vincam, qui de officiis meis testari possunt; atque, ut puto, etiam volent; nam & illorum utilitatibus non modo non defui, sed & omnino eorum causa, quæ potui, feci; tam officiis operosus, quam opere officiosus.*

4. *Certum est, te illos habere tibi amicos, quos meritis reddidisti tibi obnoxios, quis enim tam vecordis esset animi, quis adeo bonæ mentis bonique sensus expers, ut beneficia sibi præstita non agnoscat, ea apud alios commemoret, atque suis compensare allaboret.*

5. (1) *Verum sint illi amici tui; prædicent illi te, atque in cœlum efferant: officiis te prosequantur, colant, observent; ut illi te unum sibi vindicent, non patiar, nam descendam cum illis in pulchrum de principatu inter amicos tuos certamen; qui (quæ Dei Termini formula fuit) nemini concedo.* (2) *Non ego quidem fidem illorum in dubium voco: quam enim verbis promittunt, credere nolle summa esset diffidentia. Ego tamen re ipsa præstabo verborum parcum quidem, sed opere effusum, ut majores meos in salute tua curanda conatus, quam illorum, deprehendas.*

14

Exemplum V.

Formula Ciceronis hæc est ex epist. 17. lib. 12. F. Grata vehementer est memoria nostri tua, quam literis significasti; quam ut conserves, non quod de tua constantia dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo.

15 *Variatio* 1. Nihil est nostri memoria jucundius, quam literæ tuæ nuper mihi declararunt; illam ut propriam perpetuamque esse velis, penitus te rogo, non quod de voluntate constantiaque tua dubitandum mihi esse existimem, sed quia solenne illud nostrum in Epistolis servandum est.

Variatio 2. Invaluit illa increbuitque scribendi consuetudo, ut amicis nostri memoriam ubique cantemus: hunc itaque morem potius secutus, a te contendo, ut, qui fuisti, noster esse velis; non ut fidem tuam ac amorem, quem literis tuis mihi repræsentatum esse gaudeo, inexploratum aut incognitum mihi credam.

Variatio 3. Multum te ob literas tuas amo, quibus te nominis mei cupidissimum studiosissimumque cognovi: hunc ut animum mihi serves, a te majorem in modum peto; non quod te tam volaticum mobilemque in affectibus esse existimem, sed quoniam ille mos est, ut mutuis verborum lenociniis, qui literas scribunt, se invitent.

Variatio 4. Eo libentius tuas complexus ſum literas, quo illæ in memoria noſtri pleniores uberioresque fuere. Huic amori tuo ut conſtantiam adderes, rogarem, ſi ullam in te inconſtantiam diſſimilitudinemque rerum & conſiliorum unquam deprehenderem. Hanc cum de te vel cogitaſſe piaculum foret, quo verborum tamen pompæ ſatisfiat, ut me porro ames, rogatum volo.

Variatio 5. Magna affectus tui vis ex epiſtola tua elucet; multa illic eſt noſtri memoria, ut nihil fieri potuerit honoratius, nihil mihi acciderit jucundius. Non levi fortaſſis te affecerim injuria, ſi rogarim, ut in iſto amore perſeveres: levitatem enim in te amantiſſimo mei viro accuſari viderer. Rogo te tamen, atque ideo rogo, ne quicquam ab amore conſueto alienum admiſiſſe videar.

Variatio 6. Mirificam e literis tuis accepi voluptatem, quod in memoria tua penitus nomen noſtrum inſediſſe intelligam. Nihil igitur tota cogitatione mea vehementiusque optaverim, quam ut, qualem te hactenus oſtendiſti, ſemper nobis præſtes, & amori noſtro inſeneſcas. Quo etſi te arguere, ut vagum inſtabilemque videar, tu tamen benignius amicorum vota interpretaberis, qui in iſto literarum commercio ambitioſius in officiis ſe provocare conſueverunt.

Variatio 7. O nos felices, qui literis tuis non ſolum honorati, ſed ſtudiis officiisque tuis ornati ſumus! quod ſi ad hunc officiorum cumulum perennitas acceſſerit, omnia a te habebo: ſed parum circumſpecte habiturum me dico, qui jamdudum in pleniſſimam animi tui poſſeſſionem miſſus, nunquam, niſi temeritatis te accuſem, inde ejici poſſim. Dabis tamen veniam, ſi ex more literarum iterumque te, ut in amore perſeveres, rogaverim. Paulo enim meticuloſior & λογοδαίδαλος amor eſſe ſolet.

Variatio 8. Si quid rerum mearum gratum mihi unquam fuit, ut ἔπαινος ἥδυϛον ἄκεσμα eſſe ſolet, nihil ſane magis me movit, quam honorifica iſta noſtri memoria, quæ in literis tuis paginam utramque facit. Quid mihi optabilius, quid ſuavius, quam ut firmiſſimam hanc habeam tuam benevolentiam. Rogarem te, ut hanc mihi ſerves, niſi levitatis ſuſpicione tam præclaram opinionem tuam ferirem. Quoniam vero vulgo ita fieri ſolet, ut, qui officiis certant, etiam verborum prodigi eſſe ſoleant, te, ut favere mihi porro velis, non rogo ſolum, verum etiam obſecro.

Variatio 9. Vide, quanta in te ſit ſuavitas, qui non literas tantum humaniſſimas mihi dediſti, ſed tot laudibus præterea ignobile nomen noſtrum cumulas, ut mihi nunc ipſi placere incipiam, poſtquam apud te tam gratioſum me eſſe intelligo. Serva mihi hunc animum ſartum integrumque, vir maxime. Sed parum ego catus orator ad te venio, qui, cum ita rogo, læſæ amicitiæ reus videri poteram, dum ſuſpicioni levitatis aut inconſtantiæ locum apud me reliquum eſſe oſtendo. Eris tu, vel non rogatus, noſter. Neque tamen has preces noſtras, ſi te rogavero, in ſiniſtram partem rapies: facio enim, quod ii, qui amicitias ambiunt, facere ſolent, ut precibus verbisque obtundant, ſtudiisque omnibus amorem eblandiantur.

Variatio 10. Non mediocrem animo voluptatem cepi, cum tuas legi, tot amicitiæ tuæ cumulatus documentis. Quam his favoris tui tropæis triumpho? Rogarem

te denuo, ne hunc favorem noſtri ulla obliterari oblivione ſinas, neque te aliorum inſuſurrationes mihi auferant, ſi propenſiſſimam voluntatem tuam ulla diffidentis ſpecie tentare fas videretur. Scio, me memorem monere & currenti calcar addere; nam vel ſuſpiciones meas tuis officiis vinces: oro tamen, ut amare nos pergas, potius ut officioſo meo pudori conſulam, quam ut fidem tuam ulla ſuſpicione aſpergam.

16 Exemplum VI. Variatio Formulæ per Figuras.

Formula Ciceronis hæc eſt ep. 8. lib. 1. ad Familiares: Tu velim tibi ita perſuadeas, nullam rem eſſe vel minimam, quæ ad te pertineat, quæ mihi non charior ſit, quam meæ res omnes.

1. *Eſt Cognitio.* Quod rerum tuarum major mihi cura ſit, quam mearum, id tibi puto certis ſpeciminibus eſſe cognitiſſimum. Dubitare certe te nunquam ſinam.

2. *Ignoratio.* Quanti tibi mea fides ſit, ignoro equidem. Eam mihi eſſe ſcias velim, ut vehementius de ſalute tua laborem, quam mea.

3. *Oſtenſio.* En dextram cum hoc calamo! en fidem cum hoc animo, qui non tam ſuus, quam tuus! & quem nullæ tangunt curæ, niſi tuæ.

4. *Narratio.* Quid alii de fide ſua tibi narrent aut jactent, parum tu ad animum revoca. Id ſcio, ſurdis ſæpe narrari fabulas, cum amicorum fidem imploramus. At hæc ego tibi narro, non fabulas, ſed amici oracula: nihil mihi amicitia tua eſſe jucundius, qui fortunas tuas inter meas reputo: ſalute tua meam contineri exiſtimo, cujus ego majorem, quam meæ ipſius, rationem ſum habiturus.

5. *Didaſcalia.* Qui nihil neſcis, id unum a me docebere, vel reclamantibus Philoſophorum Scholis, ne numero quidem differre amicos, ac nos præcipue; cum te in mei velut poſſeſſionem dudum vocaverim. Quicquid tu volueris, id ita volo, ut nec mea voluiſſe cupidius; quicquid juſſeris, ita exequar, ut nec mea exequi promptius poſſim.

6. *Affirmatio.* Crede mihi, nihil eſt, quod tua cauſa non velim. Vel me ipſum, ſi juſſeris, odero, ut amem tua.

7. *Negatio.* Nunquam fiet, ut a meo animo tuus vel latum unguem dimoveatur. Pereant, qui inter nos divortium volunt. An unquam per me deſertæ jacuerunt res tuæ? nunquam. Citius mihi oculos, os, manus negaverim, quam ut illos ad nutus tuos cæcutire, hoc ad juſſa tua obmuteſcere, has tibi compreſſas atque deſides eſſe patiar, qui tuo ſpiritu magis vivo, quam meo; tuis oculis magis mihi proſpicio, quam meis; tuo ab ore pendeo; tuis manibus fulcior atque ſuſtentor.

8. *Ironia.* Qui ſuis utilitatibus ducuntur, ſuis in rebus gerendis, opibus corradendis, centimani Briarei in aliorum auxiliis vix Scævolæ, eos amicos appelles, iis committas, ſi quid recte curatum velis. Sint procul a nobis iſtæ virtutum & amicitiæ peſtes! a me nihil eorum metues. Patet tibi cum animo fides, hominis magis tibi, quam ſibi obnoxii, magis tuis rebus, quam ſuis rebus invigilantis.

9. Re-

9. *Reticentia.* De rebus tuis angeris? Me vide; in me recipio. Sapienti ſatis.

10. *Præteritio.* Non dicam jam, quanta in me tua ſemper fuerint merita: vivunt tamen illa, ob oculos verſantur, manibus palpantur, aures vellicant, animo inſident, ut mearum citius rerum, adeoque mei ipſius, quam tui tuarumque rerum, me capiat oblivio.

11. *Jusjurandum.* Ne vivam, niſi vivo tuus. Hos ego oculos tango, quibus te fero. Hanc ego dextram teſtor, fidei meæ pignus, nihil me omiſſurum diligentiæ, in rebus, quæ ad te pertinent, vel cum diſpendio mearum, recte curandis.

12. *Teſtatio.* Quid tui cauſa fecerim, tuæ magis deprædicant, quam teſtantur literæ. Quid porro facturus ſim, faxo, ut re potius ipſa, quam meo tibi teſtimonio conſtet. Ubi enim in rem præſentem venero, ita ad ea, quæ ſunt e re tua, animum advertam, ac ſi nullo in momento res meas ſim poſiturus.

13. *Animadverſio ſeu Epitaſis.* Accedam ad res tuas curandas. Nam meæ ſunt: meæ ſunt, quia tuæ. Tu amicum me habeas, ſed inertem, ſed ſuarum rerum ſatagentem, ſed amici rebus ſecurum? Adeone tua tibi vel diffidentia vel modeſtia imponit, ut fidei amici nihil committas, nullum humeris onus ejus imponas?

14. *Parentheſis.* Si me amas, (amas autem, quam qui maxime) non committes, ut ab alio (alii enim alia magis & ſua, quam tua curabunt) res tuæ curentur; qui non ut alias (nihil enim inter amicos alienum eſt) ſed ut meas, & plus quam meas, planeque ut tuas curabo.

15. *Correctio.* Tantum mihi non eſt a rebus meis otii, aliena ut curem; ſed curo tamen tua. Imo hæc non ſunt aliena, ſed mea. Sed ego illa curo, plus quam mea, quo tu plus oculis iſtis ac me ipſo mihi charior.

16. *Repetitio.* Quoties tuas mihi literas mittis, toties præconis cujusdam voces audire videor, qui mihi ſuum *hoc age*, inculcet. *Hoc* ſcilicet *age*, non quod tuum eſt, ſed amici tui negotium. Quod ideo magis tuum eſt, quia non eſt tuum, ſed amici negotium.

17. *Admiratio.* Papæ quam tu mirabilis homo! novum hoc mihi monſtrum eſt; nova in amico, in familiari, verecundia, tam intempeſtiva modeſtia. Non audes in me rejicere tua negotia, cui nihil magis eſt in votis, quam tua ut impleat vota, & in tuis ſua.

18. *Exclamatio.* O fortunatum illum felicemque diem, quo negotiorum tuorum me facis participem. Jam demum te vere amo, quia te me amare video, ut fidei meæ aliquod ſpecimen requiras, quam ita tibi totam cum animo ipſo addico, ut nec ipſe in aliquam ejus partem admitti velim.

19. *Exaggeratio.* Quis credat, tanti tibi nomen meum eſſe, ut negotio tuo arduo conficiendo homuncionem hunc præficere non dedigneris. Ego vero tanti beneficii memor, omnem ei rei curam, operam, diligentiam, nervos, vires, vitam ſpiritumque ipſum impendam.

20. *Extenuatio.* Res tuas bene ut curem, rogas. Quam hoc rogare ridiculum est. Hominem tui amantissimum studiosissimumque, qui qua polles autoritate, imperare potes, quo flagras amore, debes. Jube, impera, tuus sum, mancupii tibi jure acquisitus; quanquam & tuæ mihi preces, quemadmodum magnatum, sunt imperia. Nunc cum me rogas, currentem incitas; qui, tui ut maximam habeo reverentiam, ita majorem rerum tuarum curam gero, quam mearum.

21. *Memoratio.* Memorem mones, amice. Et nunc hærent mihi in animo tua jussa, ac, dum ipse mei memor ero, hærebunt. Citius enim mei ipsius, quam tui tuarumve rerum, quas diligentissime curabo, mihi oblivio obrepet.

22. *Præsagitio.* Quæ mihi in mandatis dedisti, ea, qua debeo, fide exsequor: & jam nescio, quid mihi animus præsagit boni, ut quamprimum ad vota tua, imo supra illa, expediantur. In me, quod accredas mihi velim, mora non erit ulla: id enim prædico tibi, habiturum te quidem aliquos, qui res tuas ea, qua suas, diligentia, neminem, qui majori quam suis impendit, curaturus sit.

23. *Dubitatio.* Tene audiam potius, an me, dubito. Tu rebus tuis recte curandis me præficere vel non vis, vel non audes. Ego vero volo, & si me audis, tibi, ut mihi, quæ vis, imperes, impero. Res enim tuas diligentius, quam meas, curabo. Amici non sumus, si tu, an imperes ego, an faciam, dubitemus. Neque tu fidem meam in dubium, scio, vocabis, nec tuam ego fiduciam.

24. *Inquisitio.* Nunc ego quæro abs te, quare alii potius, quam mihi res tuas curandas commiseris: quando me vel infidum vel negligentem in rebus tuis inveneris, qui plerumque a meis, quam a tuis, sum omissior. Justas certe conquerendi adversus te causas habeo. Actio constituetur. Tu mihi & reus & judex eris, nisi te ipsum condemnaveris, cave ne te condemnem. Centum enim epistolarum numerum solves, antequam te absolvam.

25. *Interrogatio.* Ain vero? Non te mihi gravem fore tuis negotiis? An hæ amico, an te, an me dignæ voces sunt? qua tu mihi fronte id occinis? quo animo? an mea tibi fides suspecta? an tua ego unquam segnius curavi? an meæ sunt tot occupationes, ut tuis excludar? fuitne semper major apud me in tuis, quam in meis rebus, sollicitudo? quis obsequio, officiis, industria promtior? responde, si vir es; defende te, si amicus.

26. *Responsio.* Visne ut in me negotii hujus moles recumbat? En Atlantem, qui ferat animo intrepido, nec latere infirmo. Vis hominem industrium, diligentem? En tibi, qui tua omnia ita geret, gubernabit, ut nihil a te ipso amplius expectes.

27. *Interpretatio.* Amicus tuus sum, id est, res tua. Utere illa, prout libet: verbo innue, occultos interpretabor sensus. Optimus amicus amici interpres est, i. e. omnia quæ vult, ille volet alter. Manus alter alteri commodabit; ora, animos, res amici curabit, plus quam suas.

28. *Occupatio.* Ergone nullum fuit e tot negotiis, quæ inter amicos quasi dividis, cui me admoveres. Jam scio, iterum veterem mihi cantilenam occines: Tot nego-

negotiis circumſideris, ac pene opprimeris, ac nova quæris. Nolo tua facilitate abuti, nolo publicis detrahi, quæ meis impendis, tempora. Tu vero aufer mihi iſtas excuſatiunculas. Non ita aulæ ſervio, ut inſervire amicis vel nolim, vel non poſſim. Totas citius dies, omnes, quæ ſuperſunt, horas, omnia momenta aulæ & mihi eripiam, ut tibi tuisque rebus impendam. Aulam denique res ſuas ſibi habere malim, quam, ut a tuarum mihi rerum cura ſit diſcedendum.

29. *Fictio.* Quod rerum tuarum curam mihi imponis, gaudeo: committe huic homini omnia. Finge ex tuo ingenio promtum, alacrem, officioſum. Argum me finge, qui centenis oculis invigilet. Briareum finge, qui centum manus ad opus tuum adferat: non fallam ſpes tuas & vota, mea etiam vota meumque genium fraudaturus, ut tua impleam deſideria, tuæ me accommodem voluntati. Finge denique novam aliquam mei in Te μεταμόρφωσιν: ſic idem tecum & plus, quam tu ipſe, & cupiam & exequar.

30. *Imaginatio.* Jam videor mihi te videre moroſum, meditabundum, circumſpicientem omnes angulos, circumcurſitantem omnes plateas, prenſantem amicos, quos in negotio tuo expediendo conſulas. Ad me non reſpicis. Quin dic, quid velis. Illud mihi Pythagoreum: αὐτὸς ἔφα, tibi erit αὐτὸς ἐποίησε. Ni enim ego, quicquid tu dixeris, ita effectum dederim, ut ipſe non poſſis accuratius, omnem apud te fidem decoxero.

31. *Expreſſio.* Ego tuas res non curem? plus quam meas. Si Jovis quadrigas inſcenderis; aut Diogenis accenderis lucernam, parem in alio fidem fruſtra quæras. Manibus pedibusque ſaxum hoc tuum volvo. Si mihi centum linguæ eſſent, centies hæc tibi inculcarem; nihil eſſe, quod non tui cauſa cupiam. Si centimanus eſſem Briareus, vel centies effecta darem, quæ ſemel tu facta cupis.

32. *Proſopopœia.* Si charta hæc conſiliorum meorum particeps loqui tecum poſſet, quæ vellem, candorem tibi noſtrum vel ipſo colore ſuo confeſſa deſideria noſtra panderet, quibus in obſequia tua rapimur. Si ipſa fides hæc ſcriberet, me, puto, rebus tuis unice commendaret.

33. *Apoſtrophe.* Agite ergo. Ite literæ noſtræ ad virum noſtri amantiſſimum. Ite atque hæc ei in aurem: heus tu, ſi quid curatum velis, huic homini curandum da.

34. *Ratiocinatio.* Nulla mei tibi cura eſt. Quid ita? rogas? quia nullam mihi vis eſſe tui tuarumque rerum curam. Ego vero rogo te non ſolum: ſed & pro jure meo contendo, ut in earum partem me admittas. Debes enim, quia amicus: velle debes, quia fidei meæ certus. Ejus, puto, non pauca habes ſpecimina. Quid enim? Annon ſemper ita curavi res tuas, ut nec tu ipſe diligentius?

35. *Concluſio.* Amicus meus es. Ergo fac, ut te videam, non nomine, ſed opere ipſo talem. Feci, inquies, juvi, quibus potui, re, opera, conſilio. Sed tuo bono, mutuus amicorum amor eſt. Ergo & reciproca ſunt officia. Niſi enim reſpon-

ſpondere officiis me velis (cupio certe, quam qui maxime) cum omnia mei cauſa agis, nihil agis, ac ipſo beneficio es ingratus.

36. *Epiphonema.* Cum in omnibus & conſilia & operam tuam requiro, ita omnia agis mea, ut nec ipſe diligentiam meam requiram. Ego vero cum tui cauſa omnia agere velim, ne minima quidem in re noſtrum deſideras officium. Iſta quidem vis, aut, ut mollius dicam, fraus eſt. Heu quam eſt miſerum, ita vivere, ut, ſi vel maxime nolis, vivas tamen ingratus! quam eſt hoc in amicitia ambitioſum! addo, quam callidum! ut ſolus bene mereri videaris, amici excludere officia.

37. *Compendium.* Nihil eſt, quod tibi tuarumque rerum commodo impendere nolim: nihil adeo mihi dulce eſt & ſuavè, quorum ego jacturam non facere malim, quam ut tuæ amicitiæ per negligentiam meam vim inferam. Plenum tibi in operas, res, conſilia, fortunas, ſalutem, vitam denique meam, jus transſcribo, atque ut paucis multa dicam, tibi toti me totum.

38. *Perplexitas.* Quid agam? hinc animum timor diſtrahit: hinc amor: illinc mea etiam commoda. Hujus ego Jovis in me fulmina temere concitare nolim. Te ut iratum mihi habeam! ſancta amicitiæ lex prohibet. Commoda mea ut negligam! amici, uxor, liberi intercedunt. Quid velim ego nolimve, neſcio. At certe tui cauſa vel cum ſalutis meæ diſpendio velle omnia debeo.

39. *Approbatio.* Hem iſtud eſt amicum eſſe! O factum bene! Beaſti me tuis literis, quibus rerum tuarum curam mihi imponis. Jam te amicum eſſe ſentio, tuque me eum eſſe, faxo ſentias, cui ſtatutum eſt omnia ferre atque pati, quam ut in te aut in fortunas tuas iniquius aliquid conſtituatur.

40. *Imperium.* Hoc tibi edico, ſeveritate plus quam prætoria, ne cuiquam alii, quam mihi res tuas commendes. Eam tibi legem jus amicitiæ ponit, ſanctum, inviolabile; ut parendi mihi neceſſitatem impoſuit, plus in rebus tuis, meis laboraturo.

41. *Admonitio.* Quidvis impera. Dictum factum. Viſne, curem res tuas? meæ erunt.

Unum illud repetens, iterumque iterumque monebo,

ne mihi magis, quam tibi ipſi diffidas.

42. *Obſequium.* Non ero, ut ille in fabula ad mandata claudus, cæcus, mutus, mancus, debilis. Quæ enim apud Maronem ventorum Deus, mihi tibi liceat, non fumos vel ventos vendenti.

Tuus eſt, o Amice, quid optes,
Explorare labor, mihi juſſa capeſſere fas eſt.

43. *Blanditiæ.* Nunc amo te, anime mi, ocelle jucundiſſime, cum in negotiorum tuorum conſortium me admittis, qui tuis immori malim, quam meis immorari.

44. *Salutatio.* Salvete mihi vel centies, quæ ſalvum mihi nunciaſtis amicum noſtrique memorem: ut vos exoſculor! ut lego lubens! nihil enim iſta memoria

moria mihi accidit ſuavius: præſertim, cum ea obſequiis officiisque mutuis fovetur. Quæcunque etiam juſſa feratis, ferte, mea ſemper reportaturæ obſequia.

45. *Apprecatio.* Dii te ament, amicorum optime, pro amore in me tuo. Jam enim (quod bonum fauſtumque tibi mihique ſit) totum expedivi negotium: tam bene proceſſiſſe primum hujus amicitiæ ſpecimen, tui cauſa gaudeo, mei cauſa triumpho, qui omnia moliturus ſum, ne pœnitere te amicitiæ meæ poſſit.

46. *Veneratio.* Graviſſimum eſt, quod fidei meæ commiſiſti, negotium, ac periculoſæ plenum opus aleæ: videbo tamen, ut illis difficultatibus te eripiam, nulla etiam ſupplicia formidaturus. Deum veneror, ne tam præclaram bene de te merendi occaſionem mihi e manibus elabi ſinam.

47. *Abominatio.* O factum male! Annon pluris tibi ſum quam homo ille mercenarius, cujus tu fidei res tam arduas commiſiſti? Aufer lucellum illi, & abierit fides, quæ non excedit loculorum amplitudinem. Certiora a me, quam ab illo homine, rei tuæ præſidia expectare potuiſſes, debuiſſes. Ut tuas enim erigerem res, vel meas paterer deſertas.

48. *Objurgatio.* Verberavi te hactenus cogitationis tacito duntaxat convitio, nunc te palam objurgo, Euclionem temporum, prædonem literarium, helluonem librorum, amicitiæ deſertorem, cauſæ tuæ proditorem: qui in tam arduo tuo negotio non tantum tibi otii ſumis, ut amico res tuas commendes, qui certe diligentius quam ſuas, aut tu ipſe tuas, geſturus eſſet. Dicam ego hanc tuam vel ſocordiam, vel ſuperbiam, vel aſtutiam? nam certe vel ſalutis tuæ curam abjeciſti, vel me huic rei ineptum exiſtimas, vel denique hoc tam pertinaci ſilentio artes quasdam, quibus diſſui amicitia ſolet, alere mihi videris. Vel mores tuos muta, vel amici nomen abjice.

49. *Irriſio.* Vis ſcire, quid agam? albis, quod ajunt, dentibus te rideo, qui dignum abſtuliſti diffidentiæ tuæ præmium: cum amicum haberes, cui ſecure crederes omnia, quæſiviſti alios, quorum vel malitia, vel negligentia res in ſummum diſcrimen tuæ deductæ. Nunc, cum nemini obtrudi poſſunt, ad me itur.

Diſce fidem noſtram, monite, & non temnere Amicos.

I nunc, & impone illis negotia, qui tam pulchre tibi imponunt.

50. *Execratio.* Male ſit morbo illi, qui me hactenus rebus & meis & tuis ſubtraxit. Nunc poſtquam ille a me receſſit, ad me redeo, & ad te, & ad tua negotia, quantus ſum, omni fide, officio, ſervitio, tuus.

51. *Optatio.* En erit unquam

Ille dies, mihi cum liceat tua noſcere juſſa!

Totos ego menſes compreſſis manibus ſedeo, totos ego annos expecto, nec quicquam in literis tuis comparet, in quo fidem periclitari velis, quam tibi propriam perpetuamque ſpondet amicus.

52. *Vocatio.* Ubi jam ſunt illi Aretalogi, philoſopha ſua ſententia, ignava opera? jam veniant, & viros ſe præſtent, verbis adeo ſplendidi. Nunc illi delite-

ſcunt, nec quisquam eorum domi eſt. Tu, ſi ſapis, veteribus amicis, quorum tibi ſpectata fides eſt, utere. Inter eos me habes ſemper tuum, & ὄργανον ἔμψυχον. In tua ſum poteſtate, & quæ de tuis in mea eſſe vis, in tua eſſe non deſinent.

53. *Votum.* Si quid habes, in quo amici fidem requiris; en! tuus ſum; ad aram enim fidei me tibi nunc ſiſto. Tibi victimam me voveo: tibi me totum omniaque mea conſecro.

54. *Obſecratio.* Non deſinam te fatigare precibus, ut mea tandem utaris amicitia, niſi ipſe habeas inutilem: qua ne me afficias injuria, tibi ſupplico. Quanquam vulgus, ut vetus habet verbum, amicitias utilitate probet; vinculo tamen aliquo amicitiæ illæ contineri debent, ne collabaſcant.

55. *Commendatio.* Qui multos commendare tibi ſoleo, nova apud te commendatione ipſe egere mihi videor. Adeo enim oblitus mei es, ut operam noſtram nulla in re deſiderare videaris; cum nullis libentius quam tuis rebus curam intendam.

56. *Conceſſio.* Scribe modo: tuis ego deſideriis ſubſcribam. Nihil ita meæ poteſtatis erit, ut non ipſe velim tuæ. Omnibus, quibus potero, officiis tibi commodaturus.

57. *Gratiarum Actio.* Gratias tibi ago, quod magno me beaveris beneficio. Quod enim majus contingere amico beneficium poſſit, quam ad officia beneficiaque invitari? utinam eorum aliquam partem implere poſſem, quæ ad Te ornandum pertinent.

58. *Recuſatio.* Odi aulicos illos verborum apparatus, quibus adverſus amicum uteris. Annon noſti Græcum illud: ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ. Nolo blanditias, juſſa volo; quæ, quo ſeveriora, eo mihi blandiora: quo tu me minus rogas, eo promptiora tibi mea erunt officia.

59. *Exultatio.* Cum mea diligentia effectum tibi viderem, quod tu efflagitabas cupidiſſime, exultare lætitia & triumphare gaudio cœpi. Et hunc ego a negotiis tuis fructum primus capio, primum hoc mihi quod ſit gaudium, tuum vero ſecundum. Quam effectui meo prærogativam non invidebis, ut, qui ſtudio ac efficiendi deſiderio me ipſum & induſtriam præveni, tua quoque gaudia prævenirem.

60. *Jactantia.* Nunc ego de rebus tuis bene a me geſtis gaudeo: hanc enim mihi gloriolam in hoc amicitiæ certamine vindico; nulli fide, diligentia conceſſurus. Tu modo cave, ne tua vel diffidentia vel ſocordia gloriæ huic noſtræ quicquam detrahatur; quam ita cuſtodire cupio, ut, ſi idem mecum velis, res tuæ jaceant nunquam.

61. *Gratulatio.* Jam licet acclamem tibi *feliciter* & mihi, de feliciter expedito negotio; nec potes tam tibi ipſi, aut alii tibi ita gratulari, ut ego mihi gratulor, atque in ſinu de hac felicitate tua, quæ & mea eſt, gaudeo. Nihil enim mihi gratius unquam accidet, quam ſi per meam operam grati aliquid tibi accidere poſſit.

62. *Plauſus.* Plaude, jam peracta tua eſt fabula. Ego Roſcius in hac ſcena perſonam tuam perbelle tractavi. Succeſſit e voto res. Quid vis amplius? tibi plaudo,

& mihi

& mihi plaudo
Ipſe domi, ſimulac numos contemplor in arca,
quos tibi induſtria mea extorſit. Plura tui cauſa, ſi velles, vellem.

63. *Ejulatio.* Heu mihi! Adeone me a bona fortuna derelictum, ut tui cauſa efficere nihil valeam, qui velim omnia. Non equidem omnia poſſumus omnes, in aulis præſertim, in quibus ab unius Jovis nutu pendent omnia. Sed & hic interdum Semideis & Diis Tutelaribus & Satyris aliquid licet.

64. *Exprobratio.* Satisne tibi cauſæ eſſe ingrato putas, quod omne inter nos amicitiæ commercium ſublatum velis. Nam certe amicitiam ſuſtuliſſe mihi videris, qui fomenta ejus tollis, ac iſta mutuorum officiorum ſolatia. Quænam hæc ſatietas eſt? Quod faſtidium te a nobis abalienavit? Omnes alii etiam, quos non ſatis noſti, a Te habent, quod agant; ego nihil, qui & animo tibi ſum conjunctiſſimus, & rerum tuarum gerendarum cupidiſſimus.

65. *Pœnitentia.* Jam pene promiſſorum meorum me pœnitet, cum tam ſegniter res tuæ mihi procedant; non mea quidem, ſed unius moratoris culpa. Hæc mihi pene quotidiana ſunt ſupplicia. Ipſa itaque neceſſitas mihi manum injecit. Ubi removero hæc obſtacula, ita res expeditas dabo, ut nec me pœnitere laboris, & hujus ipſius tædii poſſit, nec te meæ amicitiæ.

66. *Spes.* Bene te ſperare jubeo: in portu enim tua cauſa navigat, jamque ad optatum finem res omnes ſpectant. Jam gaudeo impletas Tibi eſſe a me ſpes tuas, quas de me conceperis. Atque ut ita ſemper ſperes, rogo. Ego illud operam dabo, ne ſpes tuas fides noſtra deſtituat.

67. *Deſperatio.* Quanta ſpe decidi; actum de amicitia noſtra eſt! animam agit, niſi tu ſuccurras. Ne quid enim diſſimulem, non mediocriter animi angor, quod ab alio quam a me, cujus tamen fidei olim credebas omnia, negotia tua velis curari. Ego vero ad inſaniam cupio. Tu vide, ne hoc mœrore & deſiderio contabeſcam. Jam iſtæ res meæ mihi ſordent, ipſe mihi diſpliceo, cum diſplicere tibi ſtudia mea video.

68. *Timor.* Metue, o bone, quem non metuis. Habemus interdum amicos, qui blandi ſunt oris, amari vero pectoris. Ego profecto non parum tibi tuæque cauſæ metuo, qui parum adeo tibi ipſi metuis. Mira alacritate omnia obſervo, omnia etiam tuta timens. Notæ enim mihi ſunt hominum inſidiæ. Atqui ita, ſpero, lento & ſuſpenſo gradu ipſam cauſæ arcem invadam.

69. *Verecundia.* Pudore confectus pene ſum, cum a rerum tuarum cura excluſum me eſſe ſentio, quem unum atque unicum amicum appellare toties conſueviſti; qui tuis rebus eam ſemper adhibuit diligentiam, quam non adhiberet vel ſuis vel aliorum negotiis. Nunc itaque verecundia deterritus, pluribus te verbis non rogabo, ut quicquam mihi oneris imponas: metuo enim, ne ſi repulſam feram, ſecundo pudori animus ipſe ſuccumbat.

70. *Audacia.* Magnum in me facinus tui cauſa ſuſcepi: jacta jam eſt alea.

Atque utinam videre posses, quo vultu, qua confidentia, quibus cervicibus, quo spiritu, negotia tua subeam. Nulli cedere paratus, nec ipsos equuleos formidaturus, ut rem tuam tibi conficiam, quæ meis omnibus meaque salute mihi est charior.

71. *Impudentia.* Jam ergo os ferreum & perfrictam tibi frontem opponam, qui nullis moveri precibus potes. Ingeram me negotiis tuis vel te invito. Velis, nolis, morem te mihi gerere oportet, homini, qui eadem, qua hæc a te audacia petit, (animos enim addit amicitia) effecta daturus est. Si me importunius hæc flagitare miraberis, cogita non erubescere amici literas.

72. *Excandescentia.* Totus in fermento sum, neque cui succenseam scio. Non mihi: nihil enim eorum, quæ ad rerum tuarum curam spectant, e manibus dimitto. Indignor tamen, ac propemodum ringor, me nihil adeo promovere. An itaque cum fato meo expostulem? Sed & hoc stultum est, & homine prudenti indignum tibi videbitur. Ego potius impatienti desiderio tempus illud, quo tua mihi vota implere liceat, expectabo.

73. *Minæ.* Quæ (malum!) ista cunctatio? Hæc tua mihi verba aures circumsonant: væ illi, qui has mihi moras nectit, & cujus ego culpa istam apud te suspicionem incurro: si non fecero ignavo huic homini mala aliquo pacto, me esse dicito ignavissimum. Habebis etiam in me vel Fabium aliquem, qui cunctando etiam res tuas sit restituturus.

74. *Nemesis.* Non ergo impune tibi abiit ista nunc injuria. Jam par ego pari. Tu me a tuis exclusisti negotiis, ego te a meis. Jam disce imposterum, suo pretio amici æstimare fidem.

75. *Miseratio.* Miseret me tui, qui adeo cum difficultatibus rerum tuarum conflictaris, nec ex iis eluctari angustiis potes. Ergone amici tui ita tibi excidit memoria, ut in earum partem eum admittere nolis, qui ea fide tua curat, ut fidelius non possit sua?

76. *Confessio.* Nullæ mihi magis curæ, quam res tuæ, sunt. Ea enim me, fateor, ambitione teneri, ut inter amicos tuos, & qui plurimum tui causa cupiunt, principatum quendam affectem.

77. *Deprecatio.* Parce, precor, o Amice: satis pœnarum jam luimus. Citius enim aqua & igni mihi interdixeris, quam officiorum communioni, quæ ex amicitia oritur; sine qua vel ipsa mihi vita acerba est.

Certum est in sylvis inter spelæa ferarum
Malle pati,

quam iis carere utilitatibus, quas tua mihi parit amicitia, quæque in eo præcipue consistunt, si tibi ulla ratione utilis esse obsequio ac opera mea possim. Qua in re omnem pono diligentiam.

18 Exemplum VII. exhibet Imitationem quandam Epistolæ 17. lib. 11.

1. *Cum tot tantisque beneficiis a Te cumulatus sim, neque adhuc ad manus se dederit*

derit occasio, qua dignam meritis tuis gratiam referrem, pudor me, neque, ut arbitror, reprehendendus, deterret, ne novis tibi molestisque literis aures obtundam.

2. *Quibus me beneficiis ornarit, quibus laudibus cohonestarit Agapetus, tibi non est incognitum: omnes certe ut virum bonum integrumque mirabili benevolentia prosequuntur.*

3. *Hic vacuam Senatoriam dignitatem ambit; quo in proposito, si quis auram illi aliquam afflare poterit, id effecerit, ut in portu salus ejus navigatura sit, ipseque summum hoc beneficium interpretabitur.*

4. *Jam ante perpensum & exploratum habeo, neminem fore ex amplissimo vestro ordine, qui plus ad illum juvandum facultatis, ad ornandum autoritatis, ad negotium conficiendum voluntatis, allaturus sit, quam Tu, qui in Senatu regnas, omniumque consiliorum princeps es & architectus; atque præterea hominem ita complectoris, ut vel sponte ceteris, qui valde petituriunt, prensatoribus anteponas.*

5. *Ideoque de manu, ut ajunt, in manum tibi trado hominem, rogoque, ut eum, quibus potes modis, ornes ac tuearis: qua ex re magnam perpetuamque voluptatem me capturum, scias velim.*

6. *Præterea non mihi tantum id gratum, sed & Reip. rationibus accommodatum esse non ignoras, neque tibi quicquam majori fructui gloriæque esse poterit, quam, si de una, quod ajunt, fidelia duos parietes dealbaveris: commodi publici servantissimus, & amicorum non incuriosus. Vale!*

Amplificatio prioris exempli. 19

Periodus I.

1. Tantis ego a Te beneficiis ornatus auctusque sum, ut nulla mihi dies eorum memoriam exstinguere possit, nullo quantocunque officio vel partem tuorum meritorum assequi me posse confidam.

2. Nam quanquam diu multumque in omnes occasiones intentus, omnibus votis quæsiverim, qua in re parem, non dicam, gratiam tibi referrem, sed gratum saltem animum & beneficii memorem ostenderem; de spe tamen illa conatuque adhuc sum depulsus.

3. Itaque tot meritis tuis obrutus, tot nominibus tibi obstrictus, verecunde dubitanterque tibi scribo, cum grave sit viro prudenti, novum nomen facere, qui in veteri pene conturbet.

4. Perfricabo tamen frontem, neque nunc humanitate tua abuti grave mihi erit, postquam semel verecundiæ fines sum transgressus.

II.

1. Non, ut arbitror, animo tuo excidit, cui nihil mearum rerum ignotum est, & cujus in sinu omnia deponere consuevi: quibus me beneficiis ornarit Agapetus, quibus præsidiis, consiliis, opibus, cum fortunæ iniquitate colluctanti subvenerit, quam fidenti animo partes ille meas semper susceperit.

2. Accedit commune omnium hominum suffragium, qui ut integritate spectatum, civilis officii non ignarum, notæque & expertæ fidei hominem, in cœlum laudibus extollunt, omnibusque in exemplum proponunt.

III.

1. Senatoris locum fato affinis tui non ita pridem vacuum cum multi affectent, nemo unus, me quidem judice, est præter Agapetum, qui in locum demortui surrogari mereatur.

2. In amplissimum hunc ordinem ut cooptetur ille, cupiditate ardet incredibili; etsi nihil ambitiosius more prensatorum facturus sit, qui satis in virtute sua præsidii ad Spartam illam ornandam se habere existimet; nisi forte futuri sint, qui modestiam ejus suam putarint occasionem.

3. Quare amicis illi opus est, qui dextram porrigant, qui suis nervis rem agant, suis consiliis viam muniant, ut totum ex sententia ejus negotium conficiatur.

4. Quod nisi fiat, ne ille cum omni solertia sua jaceat vereor, & nunc quidem illa sine exitu deliberatio futura sit.

5. Qua in re si juvare ipsum, ut sane potes, volueris, omni observantia, omnibusque officiis te prosequetur, & ut parem referre grariam possit, omni conatu enitetur.

IV.

1. Nam si per ordinem vestrum oculos circumfero, singulorumque rationes, & consilia perpendo, Tu solus eris, qui & me & illius cogitationes officiis vicerit, atque adeo omne desiderium nostrum exhauserit.

2. Novi enim tuum ingenium, qui, quicquid facere statuisti, prolixe cumulateque facis, proque amicis omni contentione tibi dimicandum existimas.

3. Multum præterea in Senatu nomen tuum est, qui omnia prudentia tua gubernas & moderaris, ut gravius futurum sit verbum tuum ad illam rem unum, quam aliorum sexcenta;

4. Nec metus nobis ullus erit, ne æmulorum auferant consilia: amas enim hominem, atque ita amas, ut omnia, dummodo cupiditati illius satisfacias, sis postpositurus.

V.

1. Quare, etsi in hoc negotio apud Te, virum prudentissimum, proficere possumus suadendo, gratia tamen nunc contendimus & rogando, ut Agapeti nostri causam omnem suscipias, & ad eam voluntatem, qua ipsi cupis, mea quoque commendatione tantus cumulus accedat, quantum me abs te amari mihi perspectum exploratumque est.

2. Sic enim tibi persuadeas velim, si ex nostra sententia rem confeceris, omnium tuorum officiorum, quæ & multa & magna sunt, unum hoc optimum maximumque me existimaturum.

VI.

VI.

1. Verum de me, ut tibi videbitur; tacita enim hæc relinquam; tametsi officium necessitudinis minime videtur repudiandum.

2. Neque enim in Reip. negotiis amicitiæ jura vel plane abjicienda vel dissimulanda sunt: neque omnino peccabimus, si utriusque rationes, cum a decoro & honestate non discedunt, cum doli utilitatisque nostræ abest suspicio, conjunctas habeamus.

3. Magni vero hoc ad Remp. interest, si ad gravissima consilia hoc præcipue tempore accesserit, & amplissimo ordini adjungatur homo non opibus tantum & amicitiis florens, sed peritia & usu rerum insigni ad omnia instructus, ut qui in quascunque partes versatus semper τετράγωνος sibique similis existat.

4. Non dissimulabo & illud, quam ob privatas rationes te in eo esse consilio expediat, qui publicam utilitatem, cum oportunissima se tibi jam occasio præbeat, in tuum commodum convertes.

5. Magnus quoque ad honorem gloriamque tuam cumulus accedet, quem omnes Reipublicæ bono invigilantem, de salute civium sollicitissimum, in oculis ferent, & in cœlum laudibus extollent.

6. Quare e manibus tibi tam splendidam occasionem labi non patieris: in quamcunque enim partem agitaveris negotium, omnes viri, amici boni, addo & Senatoris numeros implebis. Senatus in te fidem & honestatem, Agapetus noster favorem, ego amorem, omnes in Te officium studiumque prædicabimus.

Exemplum VIII. ex epist. 3. lib. 10. ad Famil.

1. Etsi rarus ad nos hospes venit Agapetus, ita tamen attemperate hodie venit, ut quasi Deus e machina advolasse videretur. Magnæ mihi voluptati fuit, variis de rebus miscuisse sermones, qui ne momentum quidem horæ perire mihi passus sum, quo non ab ore ejus penderim. Erat enim vel eam ob causam jucundior hæc confabulatio, quod consilia, animum, mores atque adeo vultum mihi tuum in suavissimis sermonibus suis quodammodo repræsentaret: nam vel ex oculis ejus legere poteram, quæ literis committere non es ausus.

2. Mirifice ille mihi tuam in re bellica peritiam singularem prædicavit, quæ quotidie magis enitescit, & nunc majoribus quasi theatris proponitur. Nihil dicam de justitia tua, qua provinciam tuam gubernas, sagacissimus consiliorum omnium moderator, in qua ille efferenda copiosus & frequens fuit. In rebus vero gerendis neminem te consideratiorem, & ad omnia momenta circumspectissimum, & præsenti animo esse affirmabat. Accedunt virtutibus tuis tam variis tot rerum experimentis spectatis mira consuetudinis suavitas, facillimi mores, aditus molles, minime triste ingenium, quo quasi coagulo & vinculo familiaritates contrahuntur & retinentur. Quæ ut ille in cœlum extollebat laudibus, ita e conversatione frequenti mihi non ignota, adhæc commemorabat mihi inusitatam tuam liberalitatem, qui non, ut quidam solent, inanibus te promissis amicos tuos tractare sed reipsa juvare dicebat, tum demum, ubi omne ad rem auxilium emortuum est, vel sola oratione beneficus. Libenter

benter amplector tales amicos, apud quos si nomen nostrum in gratia sit, in cœlo mihi versari videor.

3. Quod vinculum, quæ res deest nostræ conjunctioni? nam a pueris & a majoribus vetustus amor, consuetudo, studia paria, excreverunt, & quantum memoria præterita repetere possum, mutuis semper officiis parentes, filii, affines, cognati, certavimus. Te jam inde a puero delegi, quem amarem, quem in sinu foverem, omnibusque deliciis provocarem, & coaluit cum ipsis annis nostra familiaritas; ut ab ætate, ita a virtute quotidiana sumens incrementa, cum studio meo, tum judicio tuo confirmata.

4. Hinc est, quod mirabiliter tibi favemus, te tua virtute frui cupimus, dignitatis tuæ amplificatores. Cujus eo majorem rationem habere debemus, quo arctior mei tuique honoris est conjunctio, ut de salute mea sollicitus mihi esse videar, cum in tua laboro.

5. Vide vero, quantum tibi decoris, quantum dignitatis adjunxeris, qui summis ornatus honoribus in illud ascendisti fastigium, quo abjecti aliorum animi non pertingunt. Ipsa tibi virtus hanc gloriæ viam patefecit, illa facem prætulit, illa signum sustulit, illa solida honoribus tuis fundamenta subjecit. Comitata vero res tuas est inusitata quædam felicitas, & quædam commoditas, prosperitasque vitæ. Nam cum omnibus opibus circumflueres, facile molestias omnes avertisti, contentiones malevolorum superasti, ut nullæ jam amplius tempestates tibi sint metuendæ. Atque illa omnia consecutus primo ætatis tuæ gradu, eaque adolescens ornamenta habuisti, quæ viri demum magnis laboribus molitionibusque vel eblandiri solent, vel extorquere. Expugnasti æmulorum machinationes, quas vel ingenii tui acie prævisas summovisti, vel animi tui constantia oppressisti.

6. Nihil equidem cognitione complecti possum, quod tuæ dignitati accedere possit, nisi unum illud, quo per omnium annalium memoriam triumphare poteris, ac immortalem tibi lauream suspendere. Vides misera hæc & calamitosa Reip. tempora, quibus jam aliquot procellis submersa pene fuit. Illi te totum impende, ruituram & propemodum jacentem erige, libertatem exstinctam in vitam revoca, cives sibi ipsis redde, consiliis, ope, omnibus illis præsidiis, quæ vel prudentia tibi suggessit, vel fortuna commodavit. Nam si quis mihi rerum illarum sensus est, hanc ego palæstram nulli, nisi tibi, designare possum, in qua ingenii robur exerceas. Hanc viam ut ineas, ipsa te Reip. luctuosa facies invitare videtur: ipse suadeo, hortor, impello, vel socius, vel minister consiliorum tuorum futurus; ne sit, quo mihi diffidas. Cujus tantum abest ut causam vel suspicionem habeas, ut de nullius hominis amore certior esse possis: qui, ut tua causa omnia cupio & volo, ita Reip. causa, cum in tuam incidit, cupere & velle debeo: ut itaque causam communem habere videamur.

7. Solet tibi etiamnum, ut puto, in mentem venire illius temporis (neque enim ulla te præteritarum rerum cepit oblivio) cum occultæ quædam de te jactarentur voculæ, ad temporum genium & indolem composuisse te mores animique sen-

tentiam,

tentiam, & timidiorem in nutibus aliorum obſervandis fuiſſe: ac pene mihi perſuaſum fuiſſet, quod populi rumore ſpargebatur, niſi Te animumque tuum & mores rectius noviſſem, ut rumorem hunc, qui jam per ſe raucus factus eſt, contemnendum arbitrer. Multa ſæpe ſilentio transmittimus & diſſimulamus, autoritate & potentia æmulorum territi ac ſuppreſſi, cum alia omnia intus ſentiamus, neque in publicum conſilia noſtra proferamus, ne quid diſſenſione noſtra & immaturo conatu turbetur, quod idoneo tempore prolatum rem felicius ad exitum perducet. Idem te feciſſe nulla dubitandi cauſa eſt, præſertim cum poſteriorum temporum eventis mihi conſtet, non fuiſſe illum animi tui ſenſum, quem frons, vultus, verba atque externa illa ſpecies tua, præ ſe ferebat.

8. Quandoquidem vero facta nunc eſt aliqua rerum commutatio, nihilque jam obſtat, quo minus publicæ tuæ voces audiantur, illaque in luce omnium proponantur, quæ muſſitanda tibi antea fuerunt, nunc, vel me non monente, quæ tua prudentia eſt, intelligis, quid tuorum ſit nervorum, quidve tua autoritate accedere rebus noſtris momenti poſſit. Qui aliorum vereri judicia antea debebas, & timidiuſcule in nonnullorum voluntatibus hærebas, nunc non ſingula digitis dimetiri opus habes, cum tuum ad arbitrium ceteri libentiſſime omnia conferant, diſſenſionesque malevolorum obmuteſcant. Exſpectat te celſiſſima dignitatis ſedes, qui ad conſulatum propediem vocaberis. Vivis in illa ætate, quæ vires, nervos, efficacitatem, animum vigilem & ad omnia momenta circumſpectum commodare rebus gerendis poteſt. Tanta præterea ſunt in te naturæ & doctrinæ præſidia, tanta virtutis ornamenta, ut nemo lingua, nemo manu promtior in ſenatu habeatur, & ad eloquentiam tuam Reſpublica tota quaſi attonita videatur. Circumſpice Senatum omnem, & quam habemus Reipublicæ ſpeciem, animis oculisque verſa, nemo eſt, qui ruenti libertati lacertos lateraque ſupponat: unus ſolus inventus es, in cujus prudentia poſitas omnes noſtras ſpes habemus.

9. Quare niſi in te ipſum velis eſſe injurius, tuamque dignitatem vilipendere, quæ ut recte factorum comes a viris bonis repudianda non eſt, & cujus amor honeſtis ingenitus animis eſſe ſolet: illa tibi cura nunc unice ſuſcipienda eſt, ut gloria tibi cumulatior veniat, omniumque annalium memoria celebretur.

10. Ac ſane, ſi quid ego recte judico, nulla tibi firmiora eſſe poſſunt ad famam parandam ſubſidia, hoc tempore, quo Reſp. undique tempeſtatibus obſeſſa præſens exſpectat naufragium, quam ſi tu peritus gubernator a ſcopulis, ſyrtibus in quietum libertatis portum deduxeris.

11. Scribo hæc ad Te, ſed verecunde & dubitanter: vehementer enim animi pendebam, utrum has ad te literas darem, an has cogitationes meas in obſcuritate & ſilentio reponerem. Sed vicit tandem atque expugnavit titubantem animum amor, quem Reip. quem tibi ipſi debeo: cujus geminis incitatus ſtimulis, nihil habeo, quod excuſem. Neque enim, qua es humanitate, in ſiniſtram partem interpretaberis, quæ bono a me animo ſcripta vel res ipſa teſtari poteſt. Tantum autem abeſt, ut pædagogiam in te exercere animum induxerim, quaſi meo tibi conſilio demum diſcendum, quid ex re tua ſit, ut a te ſapientiæ prudentiæque moni-

ta ipſe exſpectem, tuæque ſententiæ (neque enim diverſa a me ſentire potes) ſubſcribam.

12. In eodem prudentiæ civilis ludo inſtituti ſumus, atque eo uterque conſilia noſtra dirigimus, ut ſalus populi ſuprema Reip. lex, ejusque gloria & libertas integra ſit & illibata. Finem itaque ſcribendi faciam, ne, quæ epiſtola mihi ſcribi cœpta eſt, in librum exire videatur.

13. Tu vero ita exiſtimes velim, ſolo amore, non inani aliqua in rebus civilibus σοφιστεία me inductum hæc ſcribere. Interea perſuaſiſſimum habe, nullam in animum altius curam deſcenſuram, quam quæ in ſalutem dignitatemque tuam impenditur. Quantum enim me ipſum diligo, tantum in te adhibeo diligentiæ, qui pro amici rebus tanquam meis, omni, non modo contentione, ſed & dimicatione, elaborabo.

21 Exemplum IX. ex Epiſtola 74. lib. 13. Cic. ad Fam.

Non puto te fugere, quæ & præſens tecum egerim, & per literas de Lucii Oppii familiaris mei & L. Egnatii negotiis. Et novi ſane tuum in me amorem & obſervantiam, ut non facile crediderim, te rerum mearum & amicorum oblivisci velle, niſi & mei ipſius obliviſcaris. Ne vero ipſe & literis in te parcior, & in cauſis amicorum ſegnior videri poſſim, iterum de amicorum ſalute ago per literas; quorum tu cauſam agas, etiam atque etiam rogo; cavebisque, quantum in te erit, ne mihi iterata hac commendatione acta ſint agenda. De L. Egnatii negotiis inprimis velim cogites: noſti enim, quanti hominem amem, quanta ſit noſtra familiaritas; ut vel eo ſolo, ſi me ames, ad deſideria mea implenda poſſis debeasque permoveri. Puta, eundem eſſe eum, qui petit, & eum, pro quo petit: nec tam illi tu hoc officium crede, quam mihi, exhibiturum; qui in re mea non magis laborarem, dum laboro in re amici, quæ etiam eſt e re mea. Fac ergo, ne inter ſolos nos diſpereat amor noſter & illaudato perimatur ſilentio, quod profecto fiet, niſi etiam aliis amoris noſtri conſtantia ſummusque animorum conſenſus innoteſcat. Sit ergo L. Egnatius quoque inter illos, qui e facili tuo aſſenſu cognoſcat, quanti tu me æſtimes: ne ille dubitet, ſe a me æſtimari. Triplicem itaque amicitiam uno quaſi ſolidabis & conſervabis officio, tuam erga me, meam erga te, tuam atque meam erga L. Egnatium. Vide, ne tam ſplendidam bene merendi occaſionem prætermittas; quod te vehementer rogo.

22 Exemplum X. ex epiſt. 75. lib. ejusdem.

Perſcripſi ante hos octo dies ad te de negotio amici, quod multis tibi nominibus ivi commendatum: quamvis propter ſilentium hactenus tuum vix, quid ſperare habeam, conſtet. Peccare in amicitiam noſtram quodammodo viderer, ſi bis peterem a te, qui vel ad nutum ſolebas eſſe promptus. Cum vero ſciam, tantis te diſtineri implicarique negotiis, ut facile non quidem amicitiæ officia, ſed illorum maturatio-

turationem, memoriæ poſſint ſubripere, iterum mitto has meas, quæ aurem tibi vellicent; præſertim cum C. Aviani Flacci amor me ad ſcribendum adegerit, cujus cauſa nihil non tentaverim, & mehercule debeo. Quod ſi in memoriam hæc tibi revocare attinet, quæ neſcire te recens tempus non ſinit, noſti quid præſens ego non ſolum tecum egerim, ſed & quam tu mihi humaniſſime reſponderis. Nec poteram facile credere, abiiſſe tibi ex animo argumentum Epiſtolæ, quam de eo accurate ſcripſeram. Sed putavi tamen, me ejus commodis non vigilaturum, ſi aliquam ſcribendi occaſionem præmitterem, frequentiam literarum vocans in ſubſidium commendationis. Non poteram deeſſe amico, cujus preces mihi ſunt imperia: quamvis in ſuſpicionem me a te adduci poſſe videar, quaſi in dubium vocem eam, quam ſemper hactenus tam erga me, quam erga alios, exhibuiſti, conſtantiam. Ignoſcat tamen, ſi deſideriis amici occupatus, vehementius flagitem: quæ & ſemper æquiſſima eſſe credidi, & tibi non ingrata.

Exemplum XI. Dilatationis enthymematicæ ex Ep. 3. lib. 13. ad Fam. 23

In hac multa enthymemata & argumenta coarctantur, ob quæ commendari debeat Fuſius Memmio. Epiſtola ita habet: *A. Fuſium, unum ex meis intimis, obſervantiſſimum ſtudioſiſſimumque noſtri, eruditum hominem & ſumma humanitate tuaque amicitia digniſſimum, velim ita tractes, ut mihi coram recepiſti. Tam mihi gratum id erit, quam quod gratiſſimum. Ipſum præterea ſummo officio & ſumma obſervantia tibi in perpetuum devinxeris.*

24 Habet illa Epiſtola octo argumenta, duo a perſona Ciceronis, duo a perſona Fuſii, quatuor a perſona Memmii deſumpta. Illa ſi ſingula Syllogiſtica forma proponantur, magnus apparatus argumentorum naſcetur: ſi per ſuas partes, quas Rhetores tradunt, dilatetur, longe major apparatus erit. *Primum* argumentum eſt, quod ſit unus ex initimis Ciceronis. Hinc talis Syllogiſmus: quicunque ex intimis meis eſt, illum præ ceteris debeo commendare. Atqui Fuſius &c. E. Majori propoſitioni poteſt addi alia ratio; nam amicorum commoda ſunt mutua. Minori addatur ratio per comparationem: nemo eſt inter amicos meos, cui plus fidam. Illuſtretur alia ſimilitudine vel proverbio. Concluſio hic omitti poteſt, & ceteris omnibus argumentis ſubjici. *Alterum* argumentum eſt: qui ſtudioſiſſimus noſtri eſt, debet commendari, &c. Majoris ratio eſt: amor enim amorem provocat. Minoris: nullum officium, quod amicus amico præſtare potuit, prætermiſit. Addi poteſt illuſtrationis loco enumeratio. *Tertium* a perſona Fuſii; qui eruditus eſt, debet commendari. Majoris ratio eſt: eruditio enim omnium bonorum complexum habet, & per ſe jucunda eſt & honor illi debetur. Minoris ratio addi poteſt, quia omnibus eruditis ſe talem probavit. *Quartum* eſt: qui ſumme humanus eſt, commendari meretur. Majoris ratio hæc: humanitas enim vinculum eſt, quo homines inter ſe colligantur. Minoris: quod plurimos viros inſignes ſibi hac ratione devinxerit. Sequuntur argumenta a perſona Memmii. *Quintum* eſt: qui amicitia tua dignus eſt, ille debet tibi commendari. Ratio Maj. delectum enim inter amicos habes. Min.

Virtutes enim in illo ſunt, quæ tibi in pretio, honeſtas & fides. *Sextum* eſt: qui promiſit, ſe amicum ſuſcepturum, ille ſervare debet. Majoris ratio; nam in eo verſatur boni viri & amici fides. Min: noſti, quid nuper inter nos de illo actum fuerit. *Septimum* argumentum: quodcunque gratum amico amicus eſſe novit, præſtare debet. Atqui Memmium ſibi Fuſium habere commendatum, gratum eſt Ciceroni amico, E. Majoris ratio hæc eſt à contrario: Si ignotos nobis conciliamus quacunque re, multo magis amicorum benevolentia conſervanda eſt. Minoris ratio: niſi id gratum eſſet, non tam operoſe tantoque ſtudio id a te contenderem. *Octavum* argumentum: qui novum amicum ſibi parare poteſt, occaſionem non debet præmittere. Majoris ratio: aucto amicorum numero, fortunas noſtras augemus; nihil eſt ad vitam ſuaviter ducendam commodius: oblata occaſio arripienda eſt. Illuſtretur ſimili: nemo theſaurum ſibi ſponte oblatum reſpuit. Minoris ratio: ipſe ambit; ego illi me proxenetam fore pollicitus fui. Nos exemplum dilatationis ex hac epiſtola proponemus.

25 *Etſi non temere amicorum negotia turbare ſoleo, nunc tamen hanc mihi epiſtolam imperavit amor, quem virorum optimo, uni ex meis intimis, debeo, qui me parario tuam ſe exorare poſſe amicitiam ſperat. Et ſunt ſane multa, quæ me inducunt, ut hoc ipſi officium denegandum non eſſe exiſtimem. Nam cum mea cauſa ipſi cupio, tum tua; neque ipſius virtus contemptim habenda eſt, quæ vel majoribus theatris proponenda videbatur. Ac primo quidem ipſo intimo amico fruor, quales tenerrime amare ſolemus, inter quos præ ceteris mutua illa florere debent officia. Unus inter omnes amicos meos eſt, quem conſiliorum ſocium omnique cogitatione conjunctum habeo. Ac noſti, etiam inter amicos valere, quod vulgato verbo dicitur: multos eſſe laurigeros, paucos Phœbos: multos thyrſigeros, paucos Bacchos. Multos quidem habui & nunc habeo, qui mecum loquuntur ſuaviſſime, quotidianas apud me ſalutes deponunt, verbis magnifici, lingua factioſi, inertes opera: neminem unquam, qui majori me obſervatione coluit, pluſque beneficiorum in me cumulavit. Cui ſane niſi memorem animum præſtitero (provocat enim amorem amor, & trahuntur beneficia beneficiis) ingratum me hominem ac inofficioſum omnes, tuque ipſe, cum tibi illa non ſint incognita, dixeris. Verum non meo ſolum nomine ejusque in me meritis veſtram metiri amicitiam volo. Satis in ipſo virtutum eſt, quibus omnium hominum ſibi favorem facile attraxerit. Nihil ipſo fieri poteſt eruditius. Literis omnibus artibusque eſt inſtructus, quibus & per ſe honos debetur, & omnium honorum complexus ac conſociatio continetur. Omnibus ſane viris doctis dudum ſe talem probavit, qualem mea tibi commendatione ornatum propono. Si ſuavitatem noſſes hominis ſummamque humanitatem (quo nullum efficacius in hominum conciliatione vinculum eſt) nullam ad cuſtodienda vitæ civilis munia præſidium paratius, rueres in amplexus hominis, qui omnes ſibi cives officiis, obſequiis, ſtudiis mirifice devinxit. Amabis itaque hunc hominem, quem amore dignum ſuæ virtutes declarant, quem tuæ ſibi conciliare laborent. Si enim conſilia tua ſequi vis in delectu, quem inter amicos conſtituere ſoles, nemo erit tuis moribus accommodatior, & te ipſum tuasque virtutes, & quicquid tibi charum amplumque eſt, ſummam denique honeſtatem & fidem, qua nihil acceptius in amicitia eſt, in ipſo deprehendes. Meminiſti ipſe, quos inter nos ſermones de illo miſcuerimus; quæ tu ipſe mihi polli-*

pollicitus fueris. Nihil vero tu etiam primoribus labris polliceri ſoles, quin promiſſo fidem ſubdas. Neque inter illos es, qui amicorum de amicis ſpernere judicia ſolent: tuorum etiam voluntati obſequi honeſtas interdum jubet, ſi illi non honeſta tantum, ſed & utilia ſuaſerint. Non ignoras, quam in prenſandis ignotorum hominum amicitiis ſeduli eſſe aliqui ſoleant & ambitioſi. Quo minus dubito, æque te ſollicitum fore, cum in mea conſervanda, tum in illius, qui favorem tuum ambit, benevolentia arripienda, ut ille in tua ſibi gratia paranda ſummopere laborat. Niſi enim hoc mihi gratum eſſet, niſi ille tanto amicitiæ tuæ deſiderio flagraret; non ego tam operoſe id a te contenderem, nec ille tam ſollicite & quaſi cum convicio commendationem ſui flagitaret. Denique ſi nihil te movet, illud moveat, quod amicum tibi novum paras, etiam antiquis illis antiquiorem tibi futurum. Noſti vero, quam amicorum acceſſionibus fortunas etiam noſtras augere ſoleamus, quam nihil ſit ad vitam ſuaviter ducendam commodius, ſi amicis, quaſi fulcris quibusdam & præſidiis, res noſtras muniamus. Quo te beatum fore minime dubito, ſi occaſionem, quæ tibi me parario offertur, ut theſaurum, divina virgula oblatum, accipere non detrectaveris.

Exemplum XII. quo e ligato in ſermonem ſolutum convertitur Epiſtola. 26

Eſt & hoc dignum tirone exercitium, ut poëticam orationem vinculis ſolvat, & ad orationis liberæ habitum efformet. Facillime hoc fit in Epiſtolis Horatianis, quæ verſu quidem ſcriptæ, ita tamen, ut ſermonibus videantur propiores. Si enim periodos aliter formes, atque illa immutes, quæ quodammodo numerum & dictionem poëticam ſapiunt, nullo negotio elegantem Epiſtolam in ſoluta lingua conficies: cui uſui accommodatius erit, ſi aliquando formulas ex Cicerone parallelas congeras, quibus ſenſum eorum, quæ in Ciceronis Epiſtolis occurrunt, eleganter varies. Idem quoque tentare poteris in Ovidianis Epiſtolis, quæ plus habent poëtici, formularum tamen elegantia etiam cum Cicerone certant: quem paralleliſmum notavit *Henricus Stephani in Diſſert. de Vario Epiſtolarum genere.* Ac poſſunt tales formulæ ex Epiſtolis poëticis inter reliqua etiam colligi, uſui futuræ illi, qui cum judicio & delectu illis utetur. In Horatianis Epiſtolis præire nobis poteſt Lubinus, qui perpetuam paraphraſin in Horatii Poëmata edidit. Sed is, quia ſenſus verborum inveſtigat, multaque circumſcribere opus habet, quoniam paraphraſis eſt, & commentarii vice fungitur, non eam habet ſermonis compoſitionem, quæ convenit Epiſtolæ. * Nos exemplum proponemus *ex Epiſt. 9. lib. 1.* quæ eſt commendatoria, ſed quæ mira brevitate omnia iſta comprehendit enthymemata, quæ poterant afferri ad aliquem commendandum, quem potius coacti, quam ſponte, commendamus. 27

Quanti tu me facias, Claudi Nero, Septimius unus intelligit. Vehementer enim rogavit, precibusque ſuis quaſi coëgit, ut commendare ſe tibi ac tradere vellem, hominem nec ingenio tuo, nec domo tua, qui optimos eligere ſoles, indignum. Nam quoniam me propiori tibi junctum amicitia cenſet, facile quid apud te efficere valeam, ac me ipſo qui-

dem novit accuratius. Multa quidem causabar; sed cum verendum mihi esset, ne data me opera extenuare amicitiam nostram putaret, tui favoris meæque potentiæ dissimulatorem, aut utilitatum amici incuriosum, ut sequi meas rectius possem, atque ita apud amicum in culpam incurrerem; perfricare frontem apud te malui, urbanorum more hominum, per impudentiam extorquens a te, quod modestia vel non poteram, vel non audebam. Quod si apud te violatæ modestiæ, amici causa, reus non tamen vituperor, rogatum te peramanter velim, ut in domesticorum tuorum numerum hominem bonum tibique, ut spero, ad omnia obsequia promptissimum recipere ne dedigneris.

CAP. XV.

SYLLOGE EXEMPLORUM,

Strictiore imitatione ex Epistolis Ciceronis, quas Melchior Junius secundum omnia genera collegit, expressorum.

§. 1. *Exempla imitationis strictioris ex Epistolis Ciceronianis, & quidem commendatoria.* 2. *cum alia ejus argumenti.* 3. *eadem variata.* 4. 5. *duæ aliæ ejus argumenti.* 6. 7. *cum responsoriis.* 8. 9. *petitoria.* 10. *eadem variata.* 11. *cum responsoria.* 12. *adhortatoria.* 13. *& responsoria.* 14. 15. *suasoria cum responsione.* 16. 17. *consultatoria cum respons.* 18. 19. *officiosa cum respons.* 20. 21. *conciliatoria cum respons.* 22. *consolatoria.* 23. *eadem amplius deducta.* 24. 25. *alia cum responsione.* 26. *gratulatoria.* 27. 28. 29. *eadem variata cum respons.* 30. 31. *eucharistica cum respons.* 32. *laudatoria.* 33. *reprehensoria.* 34. 35. *expostulatoria cum respons.* 36. 37. *querula cum respons.* 38. 39. *nunciatoria cum respons.* 40. *Imitatio quomodo instituenda.* 41. *est triplex.* 42. *puerilis imitationis ratio.* 43. *phrasium collectio.* 44. *earumque connexio juncto exemplo.*

1 Epistola Commendatoria ex Epist. 9. lib. 6.

Nihil potest Agapeto nostro fieri jucundius, nihil nostri amantius. Quare ab ineunte ætate illum omnibus horis in oculis fero, complexu teneo, non ipsius tantum, sed & patris favore officiisque ad hominem illum arctius mihi jungendum incitatus. Mira in illo est eloquentiæ vis; abundat præterea doctrinæ incredibili varietate & copia; ut non tam mea commendatione, quam suis niti virtutibus possit, ac animis non irrepere tantum, sed & blanditiis studiisque suis rapere posse videatur. Nihil ergo attinet, argumenta circumspicere

cere ſolicitius, quibus favore tuo dignum eſſe oſtendam. Plenam, ut puto, apud te merebitur fidem noſtra de illo homine, non opinio, ſed exiſtimatio: cui accedit impoſita mihi quædam neceſſitas, ut ipſi bene cupere debeam, & res ejus, quoad fieri poteſt, ornare, ac ſalutem ejus tueri. Idem tibi apud omnes animus & eadem voluntas, qui amore tuo ſemper complecti ſoles notæ & expertæ fidei homines, artibus variis inſtructos, & ad Reip. munia tractanda adhibere. Quo magis etiam hunc Agapetum noſtrum inter clientes tuos numerabis, qui non ſuis ſolum moribus ſuiſque virtutibus commendatur, ſed noſtro præterea ſuffragio adjutus, apud te aliquo numero & loco haberi meretur. Curabis igitur hoc negotium, non ut alienum, ſed ut meum, itaque tuum, quoniam ut mihi te cupere non ignoro, ita ejus hominis cauſa omnia, quæ potes, (potes autem omnia) te velle confido. De tuis omnibus officiis id mihi gratiſſimum fore credas velim, cui officia mea ſtudiaque ad omnes bene merendi occaſiones intenta, ipſeque me, quantus quantus ſum, & omnia mea obſequia commendo. Vale.

Alia commendatoria ex Epiſtola 16. lib. II. Cic. ad Famil. 2

Adeo te quidem impeditum tenent civilia officia, perpetuisque clientum incurſationibus, ſtudiis, ſermonibusque obſideris, ut non niſi per cuniculos obrepere tibi auſit hæc Epiſtola. Quare negotium hoc dedi fratri meo, ut molles aditus & mollia fandi tempora obſervans, attemperate tibi traderet has literas. Quemadmodum enim ſalutatores crebri & importuni obturbare ſolent; ita Epiſtolæ, non loco redditæ, vires, oculos, voluntatemque hominum occupatorum violant. Si vero ab rebus tuis graviſſimis tantum eſt otii tibi, ut Epiſtolam hanc legere non dedigneris, ſi frater meus te nunc inficientem & vacuum deprehendit, facile me animum tuum expugnaturum confido. Agapetus noſter ſacro ordini initiari cupit, & Spartam Sacerdotis ambit; in ejus conſuetudinem me penitus immerſi, non blanditiis aſſentationibusque illectus, ſed virtute, doctrina, optimisque moribus. Quare illum in familiariſſimis meis eſſe volui, ac multos jam eo utor annos. Nihil ergo mirum, ſi ejus cauſa & cupio & volo, quem exiſtimationis meæ ſtudioſiſſimum cupidiſſimumque eſſe ſcio. Illud etiam me non parum commovet, quod homo ad omnia officia factus, difficillimo plane rerum noſtrarum ſtatu, eis ſibi me beneficiis obſtrinxit, ut, niſi apud me grati animi & fidelis memoria ſupereſſet, ἀχαριστίας mihi crimen ſubeundum ſit, quod ego toto animo deteſtor & abhorreo. Quæ, cum in civium noſtrorum ſermonibus ac mentibus hæreant, an unquam ex animo meo diſcedat illorum memoria? ita ergo exiſtimes velim, me petere munus ſacrum. Quanquam enim Agapetum noſtrum virtus ſua commendat, & divinæ humanæque ſcientiæ cognitio profundior, tamen, quaſi hæc non ita eſſent, meo potiſſimum impulſu, hoc negotium gerendum ſuſcepi; ut ſi fortaſſe ipſi non eſt, a mea procuratione aliquod cauſæ æquisſimæ accedat momentum. Firmiter enim mihi perſuadeo, habituras apud te aliquid ponderis preces meas: quanquam ratum penſumque nihil habes, niſi quod juſtum

justum sanctumque est. Id tamen magis nunc curabis, cum a me tibi commendari videas: quem ut inter amicos tuos repones, ita desideria explere, quoad poteris, non gravaberis. Quoniam ergo in senatu & populo regnas, operam dabis, ut illorum plurimos Agapeto nostro conficias. Loquaciores, quam velim, sunt literæ meæ; ut solent esse, quæ in desideria & affectus se diffundunt. Finem igitur scribendi faciam, ubi hoc unum tibi ingessero, de innumerabilibus tuis in me officiis nullum mihi unquam fore gratius. Vale.

Eadem variata.

3 Cum tu semper sis occupatissimus, diesque omnes & horas in Reip. negotia impendas, in Reipublicæ commoda peccare videbor, si te gravioribus intentum rebus literis meis avocare ausus fuerim. Ideo in mandatis illi dedi, qui has tibi traditurus est literas, ne te ex improviso aggrediatur, sed mollia fandi tempora dispiciat, quibus te & alloquatur, & literas legendas exhibeat. Si enim recte te novi, non committes, ut conqueri de studiis officiisque tuis amici possint, qui totus ad officia factus, nulla in re illorum desideriis deesse soles. Non fallar ergo spe & opinione mea, si literas meas attente perlegeris, atque omnia illa, quæ a te peto, facillime impetraturum me confido. Spartam Sacerdotis ambit atque petit noster. Habes rem totam, quæ me ad scribendum impulit, cujus mihi causæ nec leves, nec paucæ sunt. Non ignoras ipse, quam sanctum amici nomen sit, cujus causa cupere velleque omnia debemus, quæ quidem nostræ facultatis sunt. Fuit mihi vero cum hoc homine atque per longum usum quasi inveterata amicitia atque familiaritas, ut injuriam ille gravem interpretari possit, si in re, quæ maxime ad illum pertinet, destituerem. Conversatio mihi cum illo pene quotidiana est, qua ita oblector, ut omne mihi tempus acerbum existimem, quod sine illo transigendum est. Non attinet nunc memorare, quam ille in rebus meis curandis, ornandis ac juvandis, fuerit sollicitus, ut beneficiis ejus obstrictus, atque illi propemodum obnoxius vivam. Quæ me causa præ ceteris omnibus impellit, ut, quibus possum officiis, ipsi voluntatem meam declarem, ne tantorum beneficiorum memoriam plane exuisse videar, ac ingratorum hominum numero, qui recte de rebus judicant, me adscribant. Tu ergo Tibi non rem ipsam tantum, non Agapetum nostrum, sed & me ipsum Tibi propone, quasi ipse Spartam illam ambirem, teque ut mei causa sollicitus sis, rogarem. Nam, quanquam Agapetus noster aliena commendatione non indiget, iis ornatus virtutibus, quæ omnium facile ferire oculos possunt, quæque a nemine ignorantur; tamen, ut nunc sunt tempora, quibus ipsa quoque probitas Patrono indiget, ego omnem rem auspiciis meis agendam esse decrevi. Quod si ergo meus Tibi amor cordi est, de quo ego quoque minime dubitandum esse existimo, illum nunc erga me affectum ostende, ut desiderio Agapeti per tuum & auxilium & consilium satisfiat. Quod si te ea in re difficilem non præbueris, omnemque tuam industriam, fidem, curam in hoc negotio recte curando impenderis,

deris non Agapetum tantum æternum tibi devincies; ſed & illam, quæ inter nos eſt, amicitiam novo quaſi fulcimento firmabis.

Alia commendatoria, ex Epiſt. 17. lib. 13. qua Principi erudito Studioſus ad munus Scholaſticum ab Academia commendatur. 4

Philomuſum optimæ indolis, præclaræ ſpei, ſingularis induſtriæ juvenem, ſinu noſtro fovimus, atque omni opera noſtra, monitis, conſiliis, præceptis ita percoluimus & expolivimus, ut neque nos laboris noſtri, neque illum pœnitere fructuum poſſit, quos ex converſatione ac familiaritate noſtra percepit. Quare e multis, quos Academia hæc alit, civibus unum hunc deſignavimus, quem amore noſtro complecteremur, & conſiliis commendationeque noſtra ornaremus. Itaque cum ſpes illum teneret, fore, ut & apud Te, Princeps Sereniſſime, aliquo numero eſſet, ſi nobis in pretio fuiſſe intelligeres, ſinceris virtutum in officina noſtra educatarum teſtibus, ad Te viam affectavit, & Tua motus clementia & ſuo ductus conſilio, quod ipſi probatur maxime; cum nobis non diſplicere intelligeret; qui ita ipſi cupimus, ut rem literariam in patria ab ipſius eruditione ornari magis cupiamus. Non ergo ſollicitius argumenta circumſpiciamus, quæ apud Te in gratiam illum ponant, cum ipſum per tot annos ſpectata probitas & eruditio oſtendat omnibus, neque Virtus ejus tam ſit obſcura, ut noſtra illa declaratione demum illuceſcat. Non ipſi hederam ſuſpendimus, non laudibus illum cumulamus, quod aſſentatorum eſt, aut qui gratiam aliquam blanditiis ſuis aucupari volunt: ſed, quod virorum bonorum eſt, & a nobis requiri poterat, vitæ eruditionisque luculentiſſimum ipſi teſtimonium perhibemus: quo plus apud Te, prudentiſſimum rerum æſtimatorem, perficiet, quam elogiorum emendicatis lenociniis. Cupit ille palæſtræ Scholaſticæ admoveri, non impar huic congreſſui Achilles: imo ſi rem recte putare velimus, πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων ſuam ipſe cauſam aget ſuis virtutibus. Quam nos de eo opinionem habemus, quod judicium, his literis teſtamur. Non ille majora viribus affectat, magna in illo ingenii vis, lacertos affert & latera, jam pridem ad hoc ſtudiorum genus præparata. Tu vero, Princeps maxime, pro ingenii tui perſpicacitate ſumma ita hæc definies, ut non tam noſtro, quam tuo ſtetiſſe judicio videaris: qui, quod in Principe rarum eſt, penetrare iſta animi tui ſolertia potes. Cui ſi ille cauſam ſuam probaverit (probaturum autem auguramur) nullam ille vel rigidiſſimi cenſoris de ſe ſententiam ſubterfugiet.

Alia commendatoria ex lib. 2. Epiſtola 6. 5

Nondum conſtante fama atque omnium ſermone celebratum erat, te iter tuum ad urbem directurum, cum negotium villico dedi, ut has ad te perferret literas: ſed tamen, cum propius te abeſſe ab urbe non incertis rumoribus ſpargeretur, comper-

tum vero haberem, dudum te commovisse Asia, tantæ mihi molis res illa visa est, ut præmature factum dici non posset, si literæ ad te mitterentur, quas primo quoque tempore mitti rei necessitas efflagitabat, & ipse vehementer cupiebam. Quod si mea in te studia ac officia eo loco numeroque habentur, quo tu semper habes; soles enim summis ad cœlum efferre laudibus, quæ ego vix humi repere contendo, pudentius a te, si quæ magna negotia deposcenda essent, aliquid per literas flagitarem. Perinde commode enim accidit illis, ac non parum sollicitos habet, qui eos, ad quos scribunt, a se beneficiis affectos existimant. Armatæ enim illæ preces sunt, & qui ita petunt, vim potius inferre modestiæ ac pudori alterius, quam precario, & leniter, & bonis verbis petere videntur. Nam remunerationem officiorum exspectant, & merita meritis compensari volunt. Quoniam vero beneficia in me tua nemini sunt obscura, adeoque in ipsa luce in oculis omnium versantur, estque liberalis ingenii, illi, cui accepta multa fers, ferre plura, non habui ambiguum, a te per literas contendere, in quo omnia experiri necessitas quædam cogit. Maxime quidem illustria atque insignia tua sunt merita, quibus a te devinctus ornatusque immoderata quadam profusione sum: quo enim non studio magnificentiæ prolaberis supra sortis tuæ mensuram? sic tamen mea fert opinio, superari me beneficiis tuis, utut innumerabilibus, utut amplissimis, non posse, humerosque nostros oneri tuo ferendo pares futuros. Sed non parum certe facultate mea confisus, omnia favoris tui argumenta in me cumulari patior, quorum velut semina voluntas mea concipiat, largiore aliquando proventu refundenda. Quocunque me animo & cogitatione converto, Reipublicæ nostræ mecum commentor statum: & quoniam instat consulatus mutatio, in eam deductus sum cogitationem, neminem dignius, quam Milonem, Remp. sustinere posse. Existimo enim, nullam meam operam esse tantam, quæ ipsi non debeat impendi, aliquam etiam pietatis rationem habendam esse. Nemo unus est, qui vehementius de eo laboret, aut honori ejus inserviat magis, quam ego; neque unquam mihi pensi quicquam erit, quam si toto pectore ad illum ornandum incumbere possim. Magni enim tum ad decus, tum ad fortunas meas, interest. Hujus tamen totius negotii conditor, ut intelligo, esse poteris, modo id præstare in animum induxeris. Quoniam enim unus illa potes, in te omnes nostras spes habemus; neque quenquam ministrum, socium, adjutorem habebimus. Multa se nobis dant ad manum argumenta, quæ quasi prora sunt & puppis spei nostræ obtinendæ. Firmissima benevolentia bonorum hominum muniti sumus, in quorum animos influxit, me ex Tribunatu illi januam quasi patefaciente; ut spero, te habere cognitum. Non desunt nobis benignitates plebis, in quam ille se pene totum profudit, benigno alloquio, comitate, invitando, beneficiisque, quos poterat, sibi conciliando. Habet juvenes genere nobiles, ingenio promptos, gratia florentissimos, sibi devinctos. In omni enim officiorum genere eminet ac præfulget in ipso decori ac honesti dignitas. Adest ipsi præter aliorum parata mea quoque suffragatio: nec deerunt forte, qui autoritatem meam sequentur. Quanquam enim ipse habeo exiguam efficiendi facultatem; tamen, quia optima at-

que

que æquissima suadeo, & publicæ rationes postulant, ut quædam necessitas rei sit imposita, credo omnes libenter sententiam meam amplexuros. Deest consiliorum nostrorum architectus quidam & machinator, quem te designavimus, in quo quasi prærogativam suffragiorum omnem esse existimavimus. Nemo unus est, qui tecum æquari conferrique possit, ut in te quasi corpus unum & consilium totius Senatus esse videatur. Quod si memoria hæc referenda gratia jucunda est, si me bonum, sapientem, & civilis officii non ignarum, atque ex eo dignum judicas, apud quem beneficium ponas, justam rem & facile oratam a te esse volo, ut hac me sollicitudine liberes, hujus gloriæ cupidum foveas atque sustentes, & conspiratione consensuque tuo ad eum decorandum incumbas. De ipso amico affirmate tibi promitto, si ad ejus amicitiam aggregare te dignatus fueris, non temere habiturum, in quo major eniteat virtus, modestia, æquitas, altitudo animi, quique honoris tui studiosior cupidiorque futurus sit. In me vero non parum honorum cumulaveris, ut tum demum cognitissimum habiturus sim, eundem te fuisse in laude mea prorogeanda & extendenda, qui fueris in salute conservanda. Ego nisi testatum tibi scivissem, cum has ad te literas darem, quam maximis beneficii vinculis obstrictus Miloni sim, quam mihi omnes machinæ sint adhibendæ, quam mihi præfulcienda atque præmunienda sint amico studia, quam omni opera, cura, diligentia in hoc incumbendum sit; crebrioribus te literis appellassem. Nunc tibi negotium omne & totum hunc hominem trado de manu in manum, omniaque, quæ nobis chara atque ampla sunt, in fidem & patrocinium tuum collata volo. Unum hoc tibi declaro, si a tua virtute perfectum hoc sit negotium, majoribus beneficii vinculis tibi, quam Miloni, obstrictus ero. Non enim mihi tam incolumitas mea ac salutis conservatio cordi est, quam me referendæ gratiæ voluntas delectat; cujus mihi grata æstimatio animo residet. Cujus ut voti compos fiam, tu ex omnibus unus facile præstabis. Vale.

Responsoria ad commendatoriam Studiosi ex Ep. II. lib. 5. 6

Mirificus tu semper officiorum meorum præco es, atque in ipsis ornandis adeo effusus, ut jam placere mihi ista incipiant, postquam tua interpretatione studioque semper fiunt ampliora. Itaque nihil miror, pro nuperrimo beneficio meo, quantulum illud etiam est, tantum mihi gratiarum reponi. Gratissimum enim te semper fuisse comperi, eamque animi virtutem, quam tu cumulatissime semper præstitisti, quibus possum, laudibus efferre non desistam. Ferream mihi frontem oportet esse, nisi amoris illius stimulis moverer, animumque in te pronum summisque studiis propensum ostenderem. Quod ut faciam, nullam patiar elabi e manibus occasionem, omnes ipse circumspiciam. Quare τῶν ἀμφοῖν amplexus fui, quod mihi suppeditasti bene de amico tuo merendi documentum. Vix degustaveram literas tuas, ac statim misi ad hominem, si quid esset, qua in re commodare ipsi possem, nihil me omissurum in rebus ipsius & negotiis tractandis; sed omnem industriam, omnes animi vires impensurum. Quare ad ipsum scribas velim, moneasque, ut ille mihi

adsit frequens salutator, sollicitet, interpellet, nullamque rem adeo gravem existimet, quam ego non ipsius causa confecturus sim, si virium illa mearum sit & facultatis. Voluntatem certe meam semper sibi habebit obnoxiam: neque enim mihi quicquam gratius esse poterit, quam si (quod vulgari verbo ajunt) de una fidelia duos possim dealbare parietes, uno scilicet officio & novum parare, & veterem confirmare amicum. Vale.

7 Responsoria ad Commendatoriam, sub primarii Senatoris persona, modeste se excusantis, quod in petitione magistratus juvare illum nequeat, ex Ep. 2. lib. 10. ad Famil.

Male sit morbo illi, qui me lecto affixum tenuit, prohibuitque, ne in Senatum venirem, cum tua ageretur causa: cui ego me totum impendere ut voluerim, ita non licuisse, ægre fero: neque tam male habuit ipse morbus meus, quam quod segnior nunc in amici negotiis tractandis videor. Neque sane res vel me præsente omnino confecta fuisset: scis enim, quam suspectæ æmulis voces meæ, quam illi mea judicia non tacite tantum convellant, ac libidine quadam in transversum rapti, vim veritatis negligant; modo in alia omnia abeant, & ægre mihi faciant, cujus honestior videri poterat oratio. Nemo secum reputat, quid tua vel aliorum virtus mereatur; vel favoribus omnia patent vel nummis; virtus omnis post favorem & nummos est. Et religio mihi forte fuisset, tot hominum perverse sentientium judicio te exponere; a quibus si repulsus fuisses, existimationi tuæ labes meo jumento adducta fuisset. Vitio itaque mihi non vertes, si in tua re expediunda omnia adjecerim consilia, vel ad publica consilia vocatus. Si quæ res sunt privatæ, quibus operam meam destinasti, impera quidvis, in tua me potestate fore confirmo. Neque in publicis tibi unquam deero, modo ipse non turbem negotium, cujus conficiendi securior per alios via est: ad tuam enim utilitatem omnia refero, eoque consilia mea dirigo, ne saluti tuæ obsistant, cum tu profutura existimas, de mea vel dignitate vel commodo parum sollicitus. Rectius itaque, me judice, facies, si cogitationem omnem de Sparta hac obtinenda abjeceris, & in aliam, quæ ultro tibi offertur, animum tuum converteris. Vale.

8 Petitoria, qua a Patrono commendationem petimus ad Principem, pro Sparta aliqua obtinenda, ex Ep. 30. lib. 7.

Ut nullam diem sine linea abire Apelles volebat; ita tu nullum sine literis perscriptis tabellarium. Multæ inter nos magnæque intercedunt officiorum rationes, quas nunquam adeo accurate subduxeris, quin potissima in acceptis meis referre sit necesse: quibus ego solvendis si par non sum, addico me tibi ex ære tuo mancipium, quo utaris fruarisque, prout commodum tibi visum fuerit. Tui enim beneficii res est, quod aliquo loco sumus, quod in luce hominum sermonibusque ver-

versamur. Quod placere viris doctis, & quidem eorum principibus possumus, a tua autoritate procedit. Quando ergo nos semel reddidisti tibi obnoxios, adde superioribus tuis beneficiis unum hoc maximumque, ut tua commendatione innotescamus Viro illi magno, quem omnes suspiciunt, admirantur, in cœlum evehunt laudibus, si qua tibi ulla homuncionis hujus cura est. Hac me ambitione laborare non diffiteor, ut Viro illi placere incredibiliter cupiam. Quæ si in me non reprehendenda est penitus, tu facies commendatione tua, ut voto hoc nostro fruamur, qui & apud illum in gratiam me ponere potes, & quod ab amico sperare licet, cupis. Nullum mihi beneficio tuo majus obtingere potest, gratulabimurque nobis, si per te impetraverimus, quod tam anxie a nobis quæsitum est. Dabimus vicissim operam, ne in ingratum hominem tot merita tua collata esse videantur.

Alia petitoria, ex Epist. 20. lib. 15. qua quis Amicum, per Galliam & Italiam peregrinantem, petit, ut sæpius scribat. 9

Etsi juxta cum ignarissimis scio, quo in loco te deprehensuræ sint meæ literæ, jam κοσμοπολίτην, totoque cœlo, totque terris a me disjunctum, dedi tamen Agapeto nostro, ut non illas tantum tibi afferret, sed & librum, quem nuper in lucem misimus. Quod si ergo ipsi tam felici esse licet, ut in te incidat, habe hoc amoris nostri monumentum, lege, cense, & quid tibi super hoc argumento videbitur, rescribe. Tuas enim literas, ut diuturnam explere sitim cupiens, exspecto, quas cum tu promiseris frequentissimas, adeo malum nunc nomen es, ut totus obmutescas. Sunt vero causæ & graves & multæ, quæ te potius ad scribendum lacessant, quam me, qui excusatus ero, si frequentius etiam scribenti tardius respondeam. Nusquam tu certo loco consistis, atque eo, quorsum te impellunt vel repentina vota & desideria, vel occasiones temporum & locorum, itinera tua dirigis; cum hic ego patriæ, domui, imo parietibus affixus & libris, exspectare semper possim, unde tuæ ad me advolent literæ. Quod si hoc tibi contemnendum videtur, tantine apud te patriæ amor est & cognatorum tuorum, ut eorum memoria tibi obversetur animo, ut aurem vellicet; de quibus omnibus certior fieri non nisi literis meis potes? accedunt denique tua negotia, quæ fidei meæ commendasti: de iis certe explorare te convenit, utrum feliciter curentur, an segnius expediantur, si molestum tibi est, novis exterarum rerum deliciis animum earum cupidissimum pascere. Quod facere tamen solent amici, tam exiguo certe officio non difficiles futuri, ut necessariorum integram sibi amicitiam conservent. Illud movere te quoque poterat, nos tui studiosissimos tuæ salutis causa angi, ne te forte aliqua, ut fieri solet in itinere, pericula circumveniant, aut ex incommodis cœli peregrini valetudo tua aliquid detrimenti capiat. Qua ut nos sollicitudine liberes, tibi omnino danda est opera. Quare si nos amas, scribe, & ita scribe, ut literas a te habeamus non jejunas ac strigosas, sed frequentissimas, & rerum novarum plenissimas: quas si preces nostras aspernaris, etiam cum convicio pro jure meo & necessitudine nostra efflagito.

10 Eadem Epiſtola variata.

Quæ ego nuper edidi Schediaſmata, ad te jam recta tendunt, ipſa in via, antequam Lutetiam devenies, deprehenſura, quod non crediderim, nimis feſtines. Nactus hominem idoneum, cui recte dare poteram, volui te quoque participem rerum mearum facere, ſi quid in illis eſſet, quod tibi non ingratum, vel quo alios mihi conciliare amicos poſſes. Fateor enim, hac me duci gloria, ut tenentur plerique, qui in literario hoc pulvere deſudant, ut innoteſcere cupiam Viris doctis, quod fieri nunc te parario poteſt, qui in Galliis, velut in patentiſſimo totius orbis literati theatro nunc verſaris; ſed illa rerum mearum cura levior eſt, quam ut earum gratia te interpellem: majus eſt, quod nunc excruciat ſollicitumque habet, tui ſcilicet deſiderium, cujus igniculi tantum abeſt ut abſentia tua ſint exſtincti, ut potius in flammas erumpant, tuique memorem ſemper animum conſumant, niſi literis tuis ſubinde refocilletur: quas frequentiores ad me ut mittas, peto. Multæ etenim cauſæ ſunt, quæ ad ſcribendum te impellere debent, meque excuſent, ſi paulatim ab hoc officio ſim remiſſior. Tu itinera ſemper lenta & minuta conficis, incertumque eſt, in iſta percurſatione terrarum, ubi literæ te meæ ſint deprehenſuræ. Ne itaque inanis mihi labor ſumendus ſit, rectius facies, ſi de rerum tuarum ſtatu me feceris certiorem, quocunque in loco vixeris. Neque enim fallere poſſunt tabellarii, ac tenet me mira rerum novarum cupiditas, cum tibi quotidie ſe offerant, tam in re civili, quam in literaria, quæ ſcire mea interſit. Sunt præterea multa alia, quæ domi tibi præſtare poſſum officia, quibus cum ego occupor, ita urgeor, ut parum mihi ad literas ſcribendas temporis ſuperſit; quod deeſſe tibi in iſtis peregrinationibus nequit. Quid enim facilius, quid honeſtius, quam otia ſua amicis impendere, quæ ne quidem laborioſa tibi eſſe poſſunt, etiam cum integros epiſtolarum libros ad me miſeris. Ut enim indefeſſo nunquam deeſt diſcendi argumentum, ita ſcribendi occaſio nunquam poteſt eſſe injucunda. Nunc hæc primo ex te cupio cognoſcere, quid novi moliatur Rex Galliæ, quorſum fulmina ſua miſſurus ſit ille Jupiter. Nos enim, qui procul ab hoc Jove ſumus, non procul ſumus ab ejus fulmine. Tu certe, qui propior es, minus pertimeſcis. Quod ſi quæ alia ſunt, quæ ad Remp. pertinent, ſcribe, ut, quo ſtatu nos ſimus, quid metuere, quid ſperare habeamus, exiſtimare poſſimus. Tuæ mihi literæ erunt pro oraculis, & in illorum fide acquieſcam. Vale, tuumque amorem nobis integrum conſerva.

11 Reſponſoria ad petitoriam amici, qui opem noſtram atque auxilium imploraverat in lite de honore ſuo cum aliquo ſuſcepta, ex Ep. 6. lib. II.

Venit ad nos Agapetus noſter, homo diligentiſſimus tuique ſtudioſiſſimus ac tuas mihi literas obtulit, quibus negotium tuum forenſe mihi commendas, opemque meam ea in re ſollicitas. Arripui ego hanc bene merendi de te occaſionem amba-

ambabus, quod ajunt, manibus. Neque enim quicquam gratius accidere poteſt, quam ſi rebus tuis utilem præſtare operam poſſum; quas ita ad me pertinere perſuadeas tibi velim, quam ſi meum in illis commodum unice verſetur. Ideoque cum cauſas haberem & graves & multas, ne in Senatum venirem, cum tua cauſa diſceptaretur: ſcis enim, quæ mihi cum nonnullis adverſaria ſit: tamen mutavi conſilium, cum tua cauſa quidvis me cupere & debere fas eſſet, ne per meam abſentiam tuæ exiſtimationi periculum aliquod excitaretur, ſi in lite tua dirimenda aliquid temere cupideque a nonnullis decerneretur. Noſti enim, quanta ſit animorum immoderatio apud homines, qui vel jura ſibi eſſe nata negant, vel eorum rudes ſunt & ignari; quo hominum genere nihil eſt injuſtius. Mature ergo, & veluti Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς conſiliis quorundam interveni, tuisque partibus adjunxi homines prudentiſſimos tuique amantes: quorum ſolertia factum eſt, ut in cauſa hac ſuperior eſſes. Verum nolo hæc tibi in os ingerere, aut mea prædicare beneficia: ipſe, qui literas tuas reddidit Agapetus, cum viderit, quæ tua cauſa egerim, omnia narrabit. Neque deerunt alii tibi amici, qui hæc ad te perſcribant. Illud exploratum habeas velim, me totum in tua poteſtate eſſe, omniaque facere, & porro facturum, quæ ad decus & fortunas tuas augendas pertinere intellexero. Quo ſtudio, etſi plures tibi habes addictos, id tamen operam dabo, ut ſummum & dignitatis & gratiæ inter amicos tuos tenere gradum poſſim. Vale.

Adhortatoria, qua aliquis ex Ordinibus Status Belgici Collegam hortatur ad Remp. maſcule defendendam, ex Ep. 3. lib. 10. cujus fuſior amplificatio cap. 14. n. 20. data eſt. 12

Nullæ me magis recreant deliciæ, quam tuæ literæ; quæ rarius ad nos veniunt, cum mitti ſubinde ſoleant. Forſitan in luto hærent cum ſuis tabellariis, quo viæ omnes nunc pene intercluduntur; vel naufragio terreſtri perierunt, immiſſo omnibus campis Neptuno. Quare me vehementer tua cauſa ſollicitum opportune refocillarunt ſermones, quos cum Arnoldo ad nos revertente de te habui, & plurimos & pergratos. Prædicabamus uterque virtutes tuas, quibus nihil poteſt fieri præclarius; prudentiam per omnia rerum momenta diffuſam, ſuavitatem tuam incredibilem, quæ tamen a graviſſimis moribus non deflecteret, quodque omnium mihi gratiſſimum eſt, amicitiam tuam jam ab ineunte ætate tot experimentis ſpectatam, tot teſtibus confirmatam. Quibus de cauſis niſi tibi cuperem, bipedum eſſem perditiſſimus, ab omni bona mente honeſtatisque ſtudio derelictus. Amor ergo meus impulit, ut ad te ſcriberem; & quoniam omnia ſumma tum opibus, tum prudentia in Rep. complecteris, animum tibi meum declarare volui, cum ipſe tibi & per te Reipubl. bene proſpectum vellem. Sic enim exiſtimo, neque me fallet, ut arbitror, opinio, eodem abs te animo, quo abs me profecta ſunt, accipi debere, neque ob ſummam virtutem æquitatemque tuam vel ſuſpicari ſiniſtram mentem posſum. Vides, quid afflictæ patriæ tempora requirant, quæ illi ſpes, quæ res, quam

miſeræ

miſeræ ſint, quem illa velut e machina Deum exſpectet. Tu vero vivis publico bono, in te ora convertunt omnes, in te velut in anchora ſacra confidunt; nec puto, falli illos opinione ſua, modo tu præſtes, ne ſpe ſua dejiciantur. Noſti optime, quid hactenus in tuam virtutem injurii rnmuſculorum ſparſerint nebulones nonnulli, quaſi ſcilicet negligentius ſalutem publicam tractaveris, parumque penſi habueris, an ſtaret caderetve Resp. Illis ego os, quoties tulit occaſio, obturavi; neque perſuadere mihi poſſum, in re vel minima fuiſſe abs te peccatum, qui animum habes ad temporum & fortunæ fulmina jamdudum obfirmatum; aut ſi quicquam remiſſius egiſti, ſervaſſe te puto vires integras & latera Reip. ruinam minitanti, alio tempore magis profutura. Nunc ergo cum in illum ſtatum res noſtræ ſint deductæ, ut ſpei vix locus relictus ſit, foris nos vellicante Gallo, domi inſidias ſtruentibus Catilinis, animum tuum extende, exprome iſtorum conſiliorum theſauros, atque in id curam cogitationemque impende, qua arte averti a Rep. extrema poſſint pericula. Hæc tibi, ut eſt ad Reip. ſalutem honeſtiſſima, ita unica ad tuam gloriam, via. Niſi publico amore ductus hæc ſcriberem, vix excuſari poſſet mea audacia. Nunc vero cum his ſtimulis agitatum me ipſe ſentire poſſis, da operam, ut iidem a tuo ingenio profecti te fortius incendant ſtimuli; quo dignitatem, quæ per ſe ſumma eſt, tam præclara occaſione ad poſteros, & ultra omnia ſecula extollas. Vale.

13 Reſponſoria ad priorem epiſtolam, ex Ep. 4. lib. 10.

Ita plane eſt, ut ſcribis; viæ omnes intercluſæ ſunt, neque quisquam ad vos excurrere tabellarius per has viarum moleſtias poteſt, quo factum eſt, ut ſileat inter nos literarum commercium, quod nullo tempore mihi tecum poteſt eſſe ingratum. Nihil enim profecto eſt, quod tui cauſa ſubire nolim: patent tibi mea officia, totus ego tuus ſum, & in tui amorem tot me impellunt cauſæ, ut vel ſine literis tuis nominis tui memoria mihi ſemper in animo hæreat, imo plane ob oculos merita tua verſentur. De mea itaque fide ne dubites, rogo, qui in te colendo patriam mihi conſtituerim ſanctitatem: parebo tuis conſiliis, quæ ut ſunt prudentiæ pleniſſima, ita affectum tuum omnibus numeris abſolutum teſtantur. In utroque te admiror, qui, ut amorem mihi tuum declarares, prudentiſſimo conſilio ſubveniſti; ut prudentiam oſtenderes, bonæ voluntatis quaſi nuntio atque interprete uſus fuiſti. A me ipſo, imo a bona mente abirem, ſi tuis ego monitis locum non relinquerem; ideoque vel ſola voluntatis tuæ declaratio animum nutantem confirmaret. At vero nihil dubito, nulla in re hæreo, eodem ſpes votaque mea collineant, quo tu reſpiciendum eſſe putaſti. Quid autem eſſet, cujus gratia ab hoc propoſito me paterer dimoveri? dudum ego tot fortunæ beneficiis mactatus, cujus ego favorem ambiam? cujus lucri ſpes me illiciat? qui cum ſemper mihi honorem propoſitum habuerim, unum hoc bonæ famæ beneficium rebus meis addi poſſe ſperem. Quicquid itaque meis movere potero viribus, id ut Reip. bono fiat, omnem operam curamque impendam. Scis, quanta ſit ſenſuum & animorum noſtrorum conſpiratio: nam vel abſentem videre

mihi

mihi videor, ac audire ſalutaria inſtillantem præcepta, quæ quidem adeo tenaciter animo meo inſident, ut in tuis totus habitare conſiliis videar. Inſanæ plebis rumuſculos, non eſt, ut cures; non norunt illi, quid intus geratur, & ſecundum ſpeciem rerum judicant, earum vero abditas cauſas non perrumpunt. Videbis aliquando, me rem omnem ita geſſiſſe, ut non ſit, de quo reprehendere me jure poſſis. Ego certe nihil impenſius cupio, quam ut tibi Viriſque bonis mea placeant ſtudia; placebunt autem, ſi Reip. illa ſunt ſalutaria, & mihi ipſi non ingloria, qui poſt Reip. bona meo & amicorum honori ſecundas tribui. Vale.

Suaſoria ad aliquem Reip. cauſa abſentem, ut reditum in patriam maturet, Epiſt. 10. lib. 4. 14

Quandoquidem apud nos ſilent omnia, dum ubique regnat armorum ſtrepitus, atque adeo omnibus bonis hominibus obturatum os eſt, quas a me literis exſpectes, niſi miſeriarum plenas, & quotidianæ calamitatis commemoratione querulas? Sed ne has quidem opus eſſet ſcribere, cum propediem oculatum te hujus ſcenæ ſpectatorem fore inaudivimus. Quoniam vero ad te noſter proficiſcitur Theophilus, non ſine literis meis dimittere volui, ut has tanquam monitrices haberes, quæ de reditu in patriam maturando injicere cogitationes poſſent. Nemo in tota urbe eſt, qui deſiderium tui amplius ferat: implorat opem tuam ipſa Reſp. atque ipſa hæc Senatus ſubſellia alta voce te inclamare videntur. Venies ergo, ſi me amas, ſi Rempublicam, ſi patriam non odiſti, quæ tuo nunc indiget conſilio: neque obices tibi poni ab amicis potius patieris aut a negotiis non adeo neceſſariis; plura ſunt domi cuſtodienda, quam foris recuperanda. Non deſunt forte hic, qui oculos tuos non ferunt, qui tamen abſentiam in ſuum vertunt commodum. Non eſt, ut illorum ſuſpicionibus & cavillationibus movearis. Tu potius id age, quod agendum tibi eſſe, ipſa honeſtas, ipſa officii ratio clamitat. Quod ſi & rei familiaris curam non abjeciſti omnem, etiam illa te movere poterit, & domum pertrahere. Ego certe mearum partium eſſe ratus ſum, ut tibi ſtatum noſtrum proponerem, ut conſilia ipſe cum nobis capias, quid afflictis his temporibus nobis omnibus ſit agendum. Vale itaque, & ſi potes, advola.

Reſponſoria ad Suaſoriam de reditu, ex Ep. 4. lib. 11. 15

Fruſtra ſim, ſi, quod alii facere ſolent, fucatis verborum lenociniis tua in me officia collaudem: faciant, qui per cuniculos & blandimenta favorem tuum ambiunt. Res ipſa certe loquitur, quo me amore ſemper complexus fueris, quæ propria tibi perpetuaque fuerint adverſus me ſtudia. Imo, ſi recte te novi, ingrata auribus tuis accidit illa beneficiorum tuorum commemoratio: quæ etſi ſunt cumulatiſſima, & mihi quotidie ante oculos verſantur, tu tamen tegi illa mavis, quam in publicum produci. Oſtendiſti ſane non ita pridem ſingularem in me monendo affectum, pro ſalute mea excubans, etiam cum ipſe non animadverto, & negotiis peregrinis

immergor. Suades reditum in patriam iis argumentis, a quibus discrepare mea consilia neutiquam poterunt. Certe si aliter sentirem, reprimere me tua admonitio deberet; si dubitarem, hortatio impellere. Tu scilicet unus es, qui mihi cupiat, unice inter tot meos propinquos & necessarios, qui vix ad animum admittunt mea negotia, suisque potius commodis intenti, a me meisque fortunis oculos dejiciunt. Rata profecto illa fidei & benevolentiæ exempla sunt, eoque gratiore animo recolenda. Nihil itaque cunctatus, arripui monitu tuo itineris consilia, & quam primum cœlo ficciore viæ complanabuntur, hinc discedam, propediem, ut spero, vos firmos valentesque visurus. Me interim, usque dum veniam, meritorum ac virtutum tuarum pascet memoria; quas, ut animo meo propositas semper habeo, ita tacitus nunc quidem veneror; sed dabitur, quod spero, aliquando occasio, qua affectum tibi meum fortunæ felicitatisque tuæ sitientissimum declarem.

16 Consultatoria, qua consilium damus amico, quid tempore belli in summa rerum perturbatione faciendum: ex Epist. 14. lib. 14. Cic. ad Famil.

Tot tantisque documentis animus tibi constat meus, ut nulla in re dubitare de fide ac amore meo possis; neque enim mihi tam ipsa salus cordi est, quam mihi est vestra, hoc præcipue tempore, quo summa vobis imminent atque extrema pericula. Increbescit de adventante exercitu fama, eaque vobis non obscure minatur. Ac vereor sane, ne superveniat vobis illa tempestas, velut ex improviso fulmina in caput vestrum excussura: circumspicietis, si sapitis, effugia, ut elabi aliquo commode possitis; nisi intercludant vos atque circumveniant, quod vereor, difficultates, quales metuere omnes possimus. Quo in statu res vestræ sint, ipsi, ut opinor, non ignoratis, & hostis fortasse melius, quam vos ipsi, novit. Facile enim vel e sinu vestro vobis fieri possunt insidiæ, jugulum libertatis vestræ petituræ. Quam gravia illa pericula viris honestis sint futura, facile vos ipsi intelligitis. Quis enim modus adsit hostili furori, per omnia impune grassanti, atque internecionem ipsam intentanti? in ipso vestigio capienda vobis non solum sunt consilia, sed & in effectum deducenda. Si quid mearum opum rerumque est, quibus indigetis, nihil in me patiar desiderari. Quod si mature effugere hanc procellam animus est, mecum esse bellissime potestis, & securo in loco spectare strepitus & turbas ferocientis militis. Sin locum tenere & exspectare fortunam vestram animus, id operam date, ut illum præsentem semper habeatis, & ad quoscunque casus obfirmatum. Erunt, qui consilio suo etiam vos juvent, cognati mei, habetis etiam sortis vestræ socios, viros graves, omnique rerum palæstra exercitatos: ad hos respicite, & quomodocunque res ceciderint, virtutem constantiamque vobis dignam ostendite. Vale.

Reſponſoria ad Conſultatoriam, ex Epiſt. 2. lib. 4. 17

Ut nunquam mihi tuæ literæ ſunt ingratæ, ita difficillimo hoc tempore, ut diuturnam explere ſitim cupienti, venerunt. Verebar enim, ne rebus tuis jam fluctuantibus animo concideres, & quid conſilii tibi capiendum ſit, ignorares. Dum de his cogitamus, mutuosque cum amicis ſermones cædimus, tanquam lupus in fabula venit epiſtola tua, quæ te in his difficultatibus lupum tenere auribus nunciabat. A me itaque conſilium expetis? ſed quod? nam & me ipſa mens in his turbis deſtituit, atque omnia etiam pejora veretur. Certe vel cum gladiatoribus in arena illud capere vix licet: major enim & propior vis mali eſt, quam ut locum relinquat humanæ prudentiæ. Quod enim illis contingit, qui medio in mari ac immani & ſubita procella deprehenſi, non velum mature complicare aut ventis ſubducere poſſunt, non clavum alio flectere; ſed irruente aquarum & turbinum impetu in naufragium præcipitantur: idem nobis in hac calamitate evenire videmus. Sola itaque in Deo & in animo forti ſpes poſita erit; vel ſi in fuga præſidium eſſe poteſt, e veſtigio vobis diſcedendum eſt & evolandum in loca vicina & munita. Quod etſi ſine magna bonorum jactura non fit, tamen nihili hæc habenda ſunt, & in lucro deputandum, ſi vitam, ſi ſalutem, ſi conjugem liberosque ſalvos exportare poſſis. Noli itaque moras nectere, ſed id primum tibi nunc eſſe puta, abire in tempore. Si quid officiis meis, conſiliis, opibus, re denique ipſa juvare potero, id ab amico exſpectes velim. Vale.

Officioſa ex Epiſtola 29. lib. 10. Cic. ad Famil. 18

Cum de fortunæ tuæ iniquitate ad me perlatum eſſet, Amice ſuaviſſime, ita tuo ego malo percuſſus fui, ut meo non potuerim magis moveri. Sumpſi itaque in manus calamum, & has amoris mei teſtes literas ad te exaravi, quibus animum tuæ ſalutis cupidiſſimum tibi declararem, & me non ſecundis tantum rebus tuis; ſed & adverſis, & pene everſis, amicum oſtenderem. Nihil mihi erit tam carum e fortunæ beneficiis, quin partiri illud cum amico in extrema neceſſitate velim: depromentur tuæ ſaluti omnia, erogabuntur pecuniæ, quot quantasque juſſeris; quicquid literis, officiis, ſtudiis denique meis, commendatione apud alios amicos, efficere potero, id in tui gratiam a me fiet omnino. Nam etſi non deſunt, qui de officiorum gloria mecum contendunt: habuiſti enim (an nunc habeas, ipſe noveris) amicos & plurimos & neceſſitate tibi conjunctos; me tamen hac laborare laudabili ambitione credas velim, ut in iis appetam principatum, neque a quoquam me vinci patiar, ad utriusque fortunæ vultus idem ſemper & τετράγωνος. Quam animi conſtantiam ſi exſpectare etiam ab aliis potes, ut ſolent pauci admodum eſſe fortunæ iniquioris comites; in hac tamen calamitate felicem te prædicabo, qui, opibus ereptis, quas largior fortunæ manus tribuerat, in amicorum præſidio nunc potes confidere, & in ſinu eorum conquieſcere. Me certe quam cumulatiſſime amici partes impleturum, neque unquam a veteri illo animo, quem adverſus te tuosque habui, diſceſſurum promitto. Vale.

19 Responsoria ad Officiosam, ex lib. 10. Epist. 11.

Obruor tuorum officiorum cumulo, ut, quid primum postremumve laudem, non inveniam. Singulis enim me reddidisti tibi obnoxium, atque ita tuum, ut & possessione & usu tibi videar mancipandus. Falleris, si gratias a me exspectas; tanta enim tua sunt beneficia, ut me elinguem reddant, & in eorum cogitatione tantum, cum verba mihi hæreant, defixum. Quid enim ad beneficium tuum hoc addi potest? cum enim a me fugerent amici, trepidarent omnes, qui mihi erant conjunctissimi, tu solus te saluti meæ impendisti, & cum timide in medium consulerent nonnulli, tu tamen in me juvando principatum tenuisti. De fortunis, de vita, de dignitate mea decernendum erat, iis tuo beneficio fruor intactis atque intemeratis. Intervenisti enim, ut e machina Deus, eo tempore, quo minime exspectabam, eo loco, quo tua autoritas unico mihi fuit præsidio. Quæ si mecum reputo omnia, parum ego fecisse videbor, si vel vitam ipsam pro te profudero. Nihil est meorum officiorum, quanta etiam illa sint, quibus ullam meritorum tuorum partem mihi videar assecutus. De eo sane animi angor, vivendum atque moriendum mihi esse ingrato. Tu vero, quæ tua benignitas est, animum hunc potius nostrum respicies, quam ullam bene de te merendi facultatem, divini in eo Numinis bonitatem imitatus, cum ita omnes virtutibus tuis supergrediaris, ut tenuibus etiam officiis solaque virtutum tuarum memoria & prædicatione tibi satisfactum putes. Vale.

20 Conciliatoria, ex Epist. 17. lib. 6. Cic. ad Famil.

Nulla mihi dies abit, quin de te cogitem: ita animum meum occupasti nominis tui memoria, ut tum demum suaviter me vivere putem, si tua mihi obversetur imago, ut summe humani, ita summe docti hominis, & paterna etiam necessitudine mihi conjuncti. Sed ego propioribus malo causis tuam ambire amicitiam & favorem, quam longinquis illis, & quæ mihi cum pluribus esse possunt communes. Scilicet ut præstantissima forma per se allicit amatores, & sui venerationem incutit omnibus, ita pulcherrima illa virtutum tuarum imago facile in animo meo quotidianas illas formas delet; certe non tam efficaciter illæ me movent. Accedo itaque ad te, quasi Herculis cujusdam Gallici catenis raptus, atque tuis me tibi compedibus obstrictum sisto, te tuaque consilia, quo me traxeris, secuturum. Quod si & illam, quæ tibi cum parente intercessit, conjunctionem aliquo habere loco velis, etiam hæc te causa impellet, ut & filium in ejusdem amicitiæ hæreditatem admittas. Hac itaque fretus fiducia te mihi patronum delegi, imo in te colendo patriam mihi constitui sanctitatem: tibi res meas dirigendas ornandasque trado; tibi, ut studia mea consiliis juves, ut cursum exitumque illorum designes, supplico. Qua in animi fluctuatione si tu tanquam beneficum sidus mihi affulseris, portum ac metam votorum meorum mihi videor assecutus. Ac videor mihi videre tempus, quo in hoc virtutis & bonarum artium certamine, te hortatore, triumphos agam. Totus interim ego

ego tuus ero, & ſi quid ab homuncione hoc proficiſci officiorum poteſt, tuo nomini tuæque gloriæ omne conſecrabitur. Vale.

Reſponſoria ad Conciliatoriam, Epiſt. 18. lib. 6. 21

Mirifice gratulatus mihi fui, cum tuas legerem literas, de acceſſione amici, qui mea, qualia etiam ſunt, provocare officia voluit. Non eſt, crede mihi, tam gratum, inſigni aliquo augeri theſauro, quam ſi amicum inveniam novum. Sed quid dico novum? cum inter veteres cenſeri mereatur, cujus a parente ad nos quaſi per manus tradita familiaritas eſt. Enimvero commode tu mihi in memoriam revocas paternam illam neceſſitudinem, qua me nunc etiam poſt fata parentis obſtrictum eſſe ſentio, ut in amicitiam tuam ſponte me immergere velim, ſi tu in mea arripienda eſſes ſegnior. Excute itaque omnem animo trepidationem, & qualem ipſe me eſſe vis, talem habe, meisque officiis arbitratu tuo utere, ſi qua in re tibi illa profutura eſſe exiſtimes. Verum ut tu largior es facultatis meæ interpres (meo enim me pede metior, & quam parum in iis rebus poſſim, quarum expetis a me conſilia, novi optime,) ita tamen operam dabo, ne te ſpes illa fruſtretur; ſaltem aliquo officiorum proventu, ſi tam fœcundam tibi meſſem promittere non poſſum. Rogo te interim, ut hunc mihi animum conſerves, & amorem illum, cujus igniculos reſuſcitaſti, nullo tempore exſtingui patiaris. Vale.

Conſolatoria in adverſa fortuna atque exilio, ex Ep. 18. lib. 5. Cic. ad Famil. 22

Si quis unquam ex amicorum calamitatibus doloris mihi ſenſus fuit coortus, eſt ſane maximus, quem ex incommodo tuo, quod a peſſimorum hominum inſidiis tibi illatum eſt, perſentiſco. Quare cum hoc malo te quaſi ſubito fulmine conſternatum exiſtimarem, mearum eſſe partium duxi, ut vel literis meis erigerem animum tuum, &, ſi poſſem, re ipſa juvarem; etſi ipſe eo loco ſum, ut aliorum indigere potius conſolatione videar, quem amicorum ſuorum calamitates æque ſuæ affligunt. Verum ut virtutis & ſapientiæ præſidia in omnibus meis caſibus rubor animo meo ſubjecerunt, ita tu quoque nunc locum illis relinques, & ad hæc fortunæ tela te Achillem quaſi πάνοπλον oſtendes, vel Antæi inſtar e caſu ipſo novas vires reſumes. Quid enim eſt, quod te angere magnopere poſſit? qui meminiſſe potes & ſane debes, hominem te eſſe natum, eaque conditione vivere, ut fortunæ vicisſitudines, quas in hac vita ſuſtinemns, ſubterfugere non posſis. Imo, ſi recte rem putare velis, non eſt, quod fortunæ magnopere ſuccenſeas, quæ plura in te bona largisſima manu cumulavit, ut leviore hoc malo illorum redimere invidiam poſſe videaris. Cum enim plerumque aliorum exemplo vel felices nos faciamus, vel infelices (nam felicitate illa, quam animo ſuo posſidet ſapiens, nemo eſt contentus) ab utraque parte ejusdem vitæ fortunæque homines circumſpice: & te præ ceteris illis ornatum commodis videbis, qualia ne votis quidem ſuis homines tibi ſimiles promittere ſibi potuerunt. Florent illa virtutum

tutum tuarum præmia, & ita quidem florent, ut fructus earum nulla tibi invidia eripiat, nulla temporum calamitas intervertat. Hac itaque parte securus, si jacturam tuam bonorum tuorum cumulo appenderis, ut illis supra omnes te constitutum, ita hac omnibus te inferiorem esse deprehendes. Percense enim modo animo, quot quantæque strages nobilissimorum hominum in Republica fuerint, quam illi vita, fama, salute, fortunis omnibus eversi, ne minimam quidem, si vita ipsis salva est, spem sibi reliquam sentiant. Rempublicam ipsam vide, nihil profecto est in illa, quod tenere bonos homines tuique similes possit; omnia flagitiis & sceleribus sunt oppressa; animam agit libertas, judicia & leges corrumpuntur; ipsa denique Salus morientem civitatem servare non potest. Quid ergo est, quod te hic teneat? an quod cadaveri ejus velis immori, & communi cum vectoribus ejusdem navis perire naufragio? Itaque felicem te, qui ex illorum hominum consortio abis, non tam ab ipsis relegatus, quam ipsos a te, quod Diogenes faciebat, relegans. Vivere igitur tibi potes, & ad te bonamque mentem redire, postquam ab illis discesseris. Venies & ad nos tui amantissimos, omnibusque officiis, omni necessitudine conjunctos; quorum hospitiis, amplexibus, animis gratissimus hospes excipieris; quorum quotidiana colloquia facile omnem, quam animo concepisti, ægritudinem tibi abstergent. Denique & solari in hac calamitate te possunt honesta hominum judicia, qui injuriam tibi factam norunt non solum, sed & suis sententiis damnarunt. Ne quid de iis dicam, qui solam potentioris tui hostis autoritatem secuti, eam, quam ore protulerunt, sententiam toto animo & pectore execrantur, eam publice contrariaque sententia damnaturi, si, quod vere sentiunt, impune etiam in judicio efferre possint. Quare ne te vel relinquere alios, vel desertum ab amicis putes, quorum ut aliqui clam tibi favent, ita multi palam tuas partes sequuntur; me habebis, quem semper habuisti, omni officio, ope, operaque tuum, qui te semper & observet & colat & diligat. Vale.

23 Eadem Epistola amplius deducta.

Quemadmodum aliorum morbis difficulter medentur, qui ipsi totius corporis doloribus oppressi sunt; ita parum mihi considerate agere videor, qui te erigere afflictum & excitare abjectum cupio, cui ipsi optandum erat mali sui levamentum. Acerbissimum enim dolorem hausi ex tuo incommodo, tuique causa intimis sensibus angor. Tu tamen mihi ita hæres in medullis, ita te fero oculis, ut, quicquid est in pectore meo reliquum consilii & opis, id omne tibi cupiam impendi. Singulari itaque studio a te contendo, ut te ipsum adhorteris & indures, ac dolori tuo manum injicias, ne ille te virum, & quidem sapientem virum, prosternat. Nosti vetus illud, homines nos esse, & nihil humani a nobis alienum. Quod si te parum consolatur, vide in quo motu temporum, quanta in conversione rerum & perturbatione versemur, qui non modo succum omnem & sanguinem amisimus, sed etiam colorem & speciem pristinam civitatis. Quæ si recte apud animum reputaveris, moderatiore animo malum tuum feres, & molestias parvas ac leves facilesque toleranter experieris. Plura vir-

virtutis & induſtriæ ornamenta in te ſunt: elucet vel ceteris exinctis ſola tua ſanctitas & prudentia: habes, quæ quidem in homine dicuntur bona, parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias. His tuis tam excellentibus bonis gaudere jure potes, quæ in unum collata ſunt. Et nunc te mordet, unico & leviſſimo bono fraudari, & in tanta rerum omnium ſpoliatione levi aliqua deminutione multari. Quod quantaque tuo labore quæſita & collecta ſunt? quæ tua virtute perfecta? quibus tu ornamentis præſidiisque redundas? ut vel in invidia atque odio apud nobiliſſimos homines tui novi hominis virtus & induſtria videatur. Cum illi vel in ipſo gloriæ portu naufragium fecerint, tu exiguam accepiſti injuriam & pene nullam, qui hanc rei familiaris lacunam facile explebis. Tua reſpicis quidem mala, & tantum privata: nec vides, quæ nobis imminent, publica. Quanta rerum noſtrarum varietas atroci hoc & difficili Reip. tempore! ut nemo propemodum conjectando aſſequi poſſit, qui curſus rerum, qui exitus futurus ſit. Quam invalidum eſt legum auxilium? quo prolapſa illarum ſanctionibus cuſtodita diſciplina? Rogantur novæ, rumpentur rogatæ; judiciis iniquis exſorbetur ſanguis civium; quos non iniquæ litium procellæ pervertunt, quibus ſæpe ab his in majores plagas incidendum eſt? his tam malis temporibus & moribus, annon ſecundas atque prolixas ejus res dicemus, qui minimo cum damno ex illa Rep. evolaverit. Tu vero, qui & ipſe præſidia tibi genueris, optimos liberos, fortunarum tuarum participes: qui nos plurimosque alios ad tuam amicitiam aggregaviſti, omnes amore ac officiis flagrantiſſimos, qui conſuetudine quotidiana, familiaritate, aditu, congreſſione noſtra fruaris, ſeria jocoſque nobiſcum celebres, his opibus quaſi per ludum & per negligentiam hunc caſum tuum ſuſtentabis. Noſti ipſe, quam ſint multi, iique optimi viri, qui judicium de te latum, non cogitationis tantum tacito convicio verberent, ſed & magna vocis libertate perſtringant. Ac noſti, quæ ſit quorundam animi infractio & demiſſio ſimili nutu ac renutu unius potentioris hominis voto reſpondentium: quanta fuerit in hac ipſa tua cauſa honeſtorum hominum dubitatio, hæſitatio, tractusque verborum. In quæ omnia ubi conſiderationem intenderis, non turbulente, ſed ſilentio ferre has plagas debes. Me quidem certe tuarum actionum, ſententiarum, voluntatum, rerum denique omnium ſocium comitemque habebis, & illud profecto, mihi te neque cariorem neque jucundiorem quenquam eſſe, cognoſces.

Alia Conſolatoria ex Epiſt. 14. lib. 5. 24

Nihil ad me literarum hactenus datum fuiſſe miror equidem, cum te frequentem in hoc officio invenerimus ſemper; niſi forte in muſeum tuum te abdidiſti, atque ibi Muſis vacans, aliquid literis mandas, quod nomini tuo immortalitatem pariat, & doctis ſit in pretio. Quod ſi ita eſt, vehementer laudo conſilium, quod his fontibus exſtinguere dolorem tuum velis, quos ſapientia ipſa tibi propinat. Sin, quod vereor, doloris te vehementia ab hominum conſuetudine avocat, luctui tuo quaſi immoriturum, ex lege familiaritatis noſtræ acerbam in te ſententiam pronuncio, ut qui magna

te,

te, magna alios, injuria afficias, cum te Reipublicæ, cum te amicorum utilitatibus ſubtrahis; quibus, niſi fallor, plus debemus, quam ut nos ipſos inutiliter affligamus. Ego vero non ſolum ſapientiam, ſed & prudentiam tuam, hic teſtem voco, an cauſa tibi ſit idonea, ob quam angaris animo, teque perpetuis lacrymis & doloribus excrucies. Tu ſcilicet, qui abdita philoſophorum arcana perrupiſti, non ſenties, non intelliges, quod quilibet in populo; atque te ipſum vivus videnſque conficies? quam aliqui in te pertinaciam; qui gravius quid dicent, furorem interpretabuntur. Quis enim ad te fructus, quæ utilitas ex hoc mœrore promanat? an, quod morbos in caput tuum laceſſis? an, quod fata tua præcipias ipſe & præcipites? an, quod tu intra parietes compreſſis ſedes manibus, lacrymis & vigiliis te maceras, gemitibus & ſuſpiriis omnem vitalem ſuccum exhauris, reipublicæ cavetur, ne detrimentum capiat? an amicis conſulitur, ſpem atque præſidia in te ponentibus? an denique tibi ipſi ex ægritudine ſalus, e dolore gaudium, e ſollicitudine quies, e deſperatione ſpes exſpectanda? O vero te miſerum! imo bis miſerum, qui ipſum te vis eſſe miſerum, & ipſas miſeriarum tuarum cauſas adeo perdite amas. Scilicet ut tu diſpellas, novam, quemadmodum Cæcias, malorum nubem attrahis: & erat tamen prudentis animi, omnes illos evitare ſcopulos, quibus naufragium tuæ ſalutis ſis facturus. Quare, ſi rationes non admittis, & has ſurdo narramus fabulas, ſaltem nos audi tui amantiſſimos; quos dolor tuus ita affligit, ut ſuo non poſſint vehementius affligi: vel precibus noſtris te expugnari patere, ut ad conſuetudinem noſtram te recipere, atque ex illa lenire dolorem, velis. Non equidem te his præceptionibus meis velut in ordinem redigere laboro, aut pædagogiam aliquam in te exercebo. Si tibi ſtudia noſtra ingrata fuerint, quantum tamen in me eſt, monere te volui, atque a quotidiano luctu avertere: duo enim ſunt, quæ me in diverſam partem trahunt; quorum alterum hoc eſt, ut rationibus noſtris tuam voluntatem adjungas; alterum, ut nulla re tibi moleſtus eſſe velim. Vale.

25 Reſponſoria ad Conſolatoriam ex Ep. 15. lib. 5.

Nihil niſi amorem tuæ ſpirant literæ: adeo, ut in fronte animum geris, ita in his affectum tuum prolixe exponis: de quo mihi gratulor quidem, ſed ut ad animum admittam, a me vix impetrare poſſum, iſtis doloribus afflictus, ut nulla mei erigendi ſpes ſupereſſe videatur; tuque qui amici quidem partes agis, planeque tuas, fruſtra omnino labores. Quid enim in hac calamitate, quæ ſubito nec opinantem oppreſſit, in qua nec conſilii locus eſt, nec ſpei, faciendum exiſtimas? ad amicos ut fugiam, ſuades? ſed quos? quam enim rarum hoc miſeris nomen eſt! Neque enim neſcire potes indolem hominum, qui rebus noſtris ſecundis ſecundos ſe oſtendunt, adverſis ſe avertunt, & quaſi contagio quodam infectos fugiunt. Pauci fuerunt, & tu forte ſolus, qui malis noſtris indoluiſſe viſus es, eo majoris mihi nunc æſtimandus, quo te promptiorem propioremque mihi in his anguſtiis oſtendis. Unum hoc eſt, quod animum mihi proſtratum refocillat, tuque mihi totus theatrum es in urbem fugienti, in qua inter turbas & negotia forenſia multa quidem, quæ turbant, nihil, quod delectare poſſit.

posſit, deprehendo. Accedit temporum ſumma iniquitas, quæ, cum virtute noſtra ſtare poteramus, ſuo quodam turbine in caſum rapiunt, & communi ruina involvunt. Omnia enim ſunt indies graviora & acerbiora exſpectanda. Ad literas me ablegas & ſtudia, ut in iis conſeneſcam, & in earum ſinu has moleſtias deponam. Magnifica quidem hæc & honeſta eſt oratio. Sed vellem ego hic te videre Hectorem & Achillem, qui tam forti animo ſit, ut hoc præſidio munitus, ferre hos inſultus æquo animo poſſit. Vellem, qui os philoſophum ſonas, etiam pectus hoc nobis præſtare poſſis; qui homines ſumus, & miſeriarum ſenſum exuere non poſſumus. Nam ut illam e Stoa ſapientiam profiteamur, a nobis non impetramus, cujus magiſtri ſua ipſi doctrina in ruborem dati in mediis ſuppliciis atque in equuleo ipſo ſe felices gloriantur. Omnes ſcilicet extra neceſſitatis tela conſtituti mirifice animoſi ſunt, & generoſum illud pectus oſtentant, trepidaturi, ubi calamitatum moles oppreſſerit. Suſtineo tamen me, ut poſſum, ſtudiorum conſuetudine, ut, cum ab aliis contemplationibus animus avocatur, paulatim memoriam malorum deponat. Quare ut frequentiora nobis ſint & quotidiana illa ſubſidia, te mihi præſentem velim, ut mutuis confabulationibus ſegniorem ad arripienda hæc levamenta animum excitem, & minus me miſerum eſſe credam, quo magis cogitationum frequentia animum meum obtundo, & ad malorum ſenſum callum illi obduco. Venies itaque ad nos dudum deſideratus hoſpes; imo in hoc ludo ad conſtantiam patientiamque novus quaſi doctor, cujus ab ore & præceptis pendeam, & illa, quæ nunc animum meum excruciant, dediſcam. Vale.

Gratulatoria de Conſulatu, ex Epiſt. 8. lib. 15. 26

Etſi, quæ a te veniunt literæ, ſemper mihi ſunt exoptatiſſimæ, nuper tamen me mirifice delectarunt, & magnam mihi lætitiam attulerunt, quod ſummis te in Rep. honoribus ornatum eſſe intelligam. Quoniam itaque etiam ad meam utilitatem pertinere exiſtimo, ſi qua nova ſalutis dignitatiſque tuæ lux effulſerit, affectus gaudii in hanc epiſtolam erupit, qua tibi de honoribus tuis gratularer, quos proprios perpetuoſque tibi & Reip. ſalutares eſſe volo. Ingratiſſimus eſſem omnium, niſi & me iſtius tui gaudii ſenſus percuteret, quem ego in oculis tuli ſemper, in quo ego colendo patriam conſtitui ſanctitatem: cujus ego beneficiis propemodum obrutus vivo, ut nullam meritorum partem mihi videar aſſecutus, ſi vel vitam pro ſalute tua profudero. Accedit parentis tui voluntas in me propenſiſſima, qui in me ornando, & adverſus omnes fortunæ inſultus tuendo, nullam unquam occaſionem prætermiſit. Quæ cum animo reputo, totum me vobis debitorem profiteor, &, quoad ſpiritum duxero, profitebor. Quare cum hæc mihi quaſi hæreditaria a vobis bona ſint & perpetua, ineptus ego ſim, qui officioſis vos precibus obtundam, & ad nova officia invitem. Quod enim ſemper feciſti, ne nunc quidem, iſtis honoribus auctus, facere intermittes; qui non es inter illos, qui ad fortunæ ſecundioris vultus frontem ſuam fingunt, & in inferiore loco poſitos deſpiciunt. Imo, ſi te recte novi, ea animi tui honeſtas, ea generoſitas eſt, ut honores tui vel eo no-

mine tibi gratiores existant, quod novam bene merendi de amicis occasionem na-ctus, me quoque & ornandum & juvandum animo promptissimo susceptururus sis. Vale.

27 Eadem Epistola variata.

Etsi quotidiana mihi de te est cogitatio, nihilque rebus tuis gratius; majore tamen non facile lætitia elatus fui, quam cum primum in Rep. locum nuper tibi oblatum rumore publico intelligerem. Quare statim exarsit mihi animus, & aurem amor ipse vellicavit, ut ad te scriberem, & eum, quem in sinu meo foveo, affectum, quia coram non licet, eminus & per epistolam declararem. Neque enim aliter fieri æquum erat, præsertim, cum te amarim semper, & nunc etiam in illa honoris accessione te mihi omni officiorum genere, observantia, studio prosequendum existimem. Non excidit animo superiorum temporum memoria, cum ego adversa cum fortuna conflictatus, tuam tanquam Herculis alicujus opem sensi, qui mihi præsidio esset, & ab omni injuria defenderet: nam de secundis meis rebus non dicam, quibus etiam alii promptos facilesque amicos habuere. Accedunt a Patre tuo tot tantaque beneficia, quorum etiam nomine ego tibi obstrictus sum, atque æternum me tibi obnoxium profitebor. Totum me ergo tibi trado, tuis tuorumque vinculis tibi obligatum; neque quoad vivam, ab isto quasi mancipii jure, quod tibi in me acquisitum est, discedam. Nunc tantum a te etiam atque etiam contendo, ne in illo honoris fastigio constitutus, me clientem tuum averseris: sed majorem in me ornando tuendoque operam ostendas, quo major tibi bene de me merendi occasio nunc subministratur.

28 Responsoria ad gratulatoriam de dignitate recuperata, ex Epist. 14. lib. 4.

Venerunt ad me literæ tuæ humanitatis tuæ amorisque plenissimæ, quibus de honoribus in me collatis gratulabaris, omniaque fausta & felicia apprecatus, iis me laudibus ornasti, quas ego si agnoscerem, nimis de me magnifice sentirem. Ego vero voluntatis tuæ in me declarationem omni elogio potiorem habeo, cum amici partes impleas; nam cetera etiam assentatoribus tecum poterunt esse communia; a quorum specie tantum tu abes, ut tibi in laudibus meis largiori credere malim, quam te in aliquod fucatæ amicitiæ crimen adducere. Gratias itaque tibi ago, quales ab amico exspectaveris; animo quidem prompto, sed non satis sereno, si ad horum temporum difficultatem respexerim. Dubitare enim profecto possis, utrum consolandi argumentis animum sub onere labantem erigere, an gratulationibus, velut magnum aliquod bonum adepto, applaudere æquius videatur. Quæ enim in publicis his calamitatibus animo quies, dignitati autoritas, fortunæ constantia exspectanda? ubi omnia ad casum spectant, & nulli quidem sunt, qui ruentem hanc molem sustentant, tibicines, nulla securitatis publicæ præsidia, omnia insidiis, dolis circumveniuntur. Itaque gaudio parum afficior, quod metus iste temperat, qui

Spem

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Dabo tamen operam, ut mihi adversus fortunæ insultus præsidia circumponam, ut dignitatem hanc, qua possum arte & virtute, sustentem. Ego vero tuum, quo me prosecutus es, officium agnosco, atque eo nomine me obstrictum tibi sentio: & si quid hoc tempore studio operaque mea prodesse tibi potero, nihil earum rerum omittam, quæ ad te juvandum ornandumque pertinere videbuntur. Vale.

Responsio ad gratulatoriam de novis nuptiis, ex eadem Epistola. 29

Intervenit nuptiis meis, velut capra ad festum, tua epistola, qua amores meos feliciter evenire vis, votisque uberrimis prosequeris. Itaque feliciores fortioresque amores meos esse necesse est, tui accessione amoris votisque munitos. Nam certe parum hoc tempore in amoribus gratum est, quo nihil nisi cædes, rapinas, bella, calamitas publica ostendit. Quam jucundos ergo Veneris amplexus putas, cum mala nos undique incurrunt. Scilicet nunc res domestica curanda est & firmanda, cum Resp. ruinam minatur. Novus ego ad hanc navem vector accessi, quam tempestates undique circumsistunt, cui in proximo est naufragium. Hæc cum animo meo revolvo, pene est, ut ipse meam damnem stultitiam, meque in publico malo delicias sectaturum, &, ne solus peream, uxorem tanquam alteram fato victimam oblaturum. Verum sumere ex ipsa audacia animos oportet, & ferream non solum frontem, sed & cataphractum pectus seculo ostendere; cui etiam hæc est *una salus misero nullam sperare salutem.* Ego amori tuo totum me trado, tuo hoc officio fatorum acerbitatem solaturus; meis autem studiis, obsequiis, officiis omnibus, voluntatem in te propensissimam testaturus. Vale.

Eucharistica, ad aliquem, qui commendatos a nobis benigne tractaverat, ex Ep. 12. lib. 13. 30

Cum multa sunt argumenta, quibus propensissimam tuam erga me voluntatem collegi; tum illud præcipue est, quod Agapetum nostrum, quem tibi literis meis commendaveram, omni officiorum genere es prosecutus. Neque enim is solum mirifice humanitatem tum laudat; sed & alii commemorant, quibus & tu & ille usus est familiariter. Quanta vero ipse voluptate perfusus fuerim, non satis literis exprimere possum; cum hominem illum ob virtutem & optimos mores tenerrime amem, atque ita amem, ut e necessariis meis vix aliquem ardentius amare possim. Nolo hic beneficiis tuis, quæ in ipso mihi præstita sunt, novos e verborum & gratiarum pigmentis colores quærere, ne quid auribus dare & blanditiis quibusdam assentari tibi videar; id tantum te rogo, ut affectu isto, quo ipsum amplecti cœpisti, porro amplecti velis; non quod dubitem, te hoc, me non rogante, facturum; sed quod ita rogare moris sit; & ego amico, quacunque re possim, gratificari velim,

ſi non re ipſa, ſaltem verbis, officiis & omni genere humanitatis. Nulla res magis vel me, vel illum, tibi reddere poterit obnoxium, exiguæ quidem facultatis, ſed maximæ optimæque voluntatis homines, ad imperia, imo ad nutus tuos advolaturos.

31 Reſponſoria ad gratiarum-actoriam, ex Epiſt. 19. lib. 10. ſub perſona Patroni ad Studioſum.

Adeo ſunt exigua mea in te beneficia, ut magnificam illam gratiarum actionem non mereantur; tamen, quando ita voluiſti, ut extaret hæc voluntatis tuæ erga me declaratio; vel ideo gratum mihi hoc tuum fuit officium, quod amoris tui non esſet evidentius argumentum. Acceſſit novum huic affectui tuo argumentum, ea, quam nomini meo inſcripſiſti, diſſertatione, docta ſane & eleganti: qua ut ingenii tui promptitudinem oſtendiſti, ita & aliis ſignificare voluiſti, quanti me faceres, & quo loco haberes. Quare meæ potius partes ſunt, ut gratias tibi largiore manu metiar, novisque officiis, cum vetera nomina jamdudum tibi expuncta, obnoxius tibi fiam. Id ſane operam dabo, ut nihil in me patiar deſiderari eorum, quæ ad te juvandum ornandumque pertinere videbuntur. Fallam interim otia mea tuæ Diſſertationis asſidua lectione, atque ita fallam, ut plus ab illa ingenio meo contemplationis relinquatur. Quandoquidem igitur tam bene tibi tempora in ſtudiis poſita apparet, omnes tuos nervos, ſpiritus, operam diligentiamque omnem in hæc impendes, ut digna laborum tuorum præmia aliquando reportes, & Reipublicæ adminiſtrandæ promtiorem aliquando manum adhibere posſis. Vale.

32 Laudatoria ex Epiſt. 15. lib. 11.

Nihil me magis hoc tempore delectat, quam quod tuis nonnunquam literis animum paſco, quæ nuper oportunæ venerunt, & quid in literis nunc moliaris novi, ſignificarunt. Quid ego hic in te laudem? an officium? an propenſam in me voluntatem? an divinum tuum ingenium, quod tot novas erudito orbi delicias extundit? an denique ipſos illos ingenii fœtus, asſiduo labore perpolitos, quos, ut Phidiæ ſignum, ſtatim, ubi aſpexerint, probant viri docti? quare nihil jam amplius, quod ſcribam, eſt, niſi ut currenti ſtimulos novos addam, teque horter, ut orbem eruditum porro ſcriptis tuis doctisſimis beare velis; quos ita avide exſpectant omnes, ut qui diuturnam explere ſitim cupiunt. Vale & nos ama.

33 Reprehenſoria ex Epiſt. 17. lib. 16. Cic. ad Famil.

Vix oculis meis credere potui, cum in tua, quam mihi inſcripſeras, diſſertatione aliqua offenderem, quæ non e tuo promptuario, ſed aliunde, deſumpta videbantur. Laudo quidem officium, atque eo me nomine tibi obſtrictum eſſe profiteor; verum, ut dicam, quod res eſt, non placuerunt mihi plumæ illæ, quibus te corniculam Æſopicam oſtendiſti: ideoque non parum tibi ſuccenſeo, qui in partem hujus

prædæ

prædæ me quoque vocare voluisti, cum nominis mei titulum non tuo, sed alieno, fundo præfigis. Et nosti vero, liberales non esse, qui de alieno largiuntur: quid vero putas ad hæc dicturos, ubi viderint, homines doctiores, & in literis bene exercitatos, qui hic nasum rhinocerotis habent, & vel e longinquo Caci raptoris vestigia odorantur? quare te etiam atque etiam hortor, ut, si qua tibi supersunt hujus scripti exemplaria, in publicum evolare non sinas, ne dedecus tuum, quocunque illæ tandem chartæ pervenerint, circumferant. Non succensebis amico bene monenti, ut qui tuum honorem ad se quoque pertinere putat, eoque labefactato, ut sua quadam injuria afficitur. Tu interim & studia tua omniaque negotia ita tractes velim, ne quid valetudo tua detrimenti capiat. Vale.

Expostulatoria ex Epist. 5. lib. 5. Cic. ad Famil. 34

Etsi nihil ad te literarum dare constitueram, a quo bene longo tempore nihil ad me perscriptum fuit, precibus tamen Agapeti nostri permotus fui, ut literas has ad te mitterem, ejusque negotium tibi commendarem: si fortassis, cum non mea, sed aliorum causa, scribo, aliquas a te literas exsculpere possim, quarum adeo parcus es: nescio, utrum scribendi tædio, an mei odio. Illud certe vix crediderim, cum quotidianum te in literis ad alios scribendis esse sciam; in dandis recipiendisque salutationibus solennem; etiam, cum nihil opus est, pollicentem, imo obtrudentem officia. Hoc itaque potius videtur, simultatibus te, nescio quibus, inductum, abalienasse a me animum. Accepi enim, nescio quibus rumusculis occultis, te famam meam lacessere conviciis, & quibus potes artibus, luminibus meis obstruere. Quod, ut improbum non solum est & hominis parum officiosi, ita ἀχαριστίας quoque notam tibi inurit. Quid? an jam adeo priorum temporum oblitus es? cum a meo consilio, ore, præceptis, penderes totus, eaque haberes ad studia adjumenta, absque quibus si fuisset, nunc non haberes tela, quæ in me jaceres, meo mihi exitio excitatus. Quod si harum rerum memoriam deposuisti, saltem id animo reputa, ut hæc omnia non essent, qua fronte ausus sis lacessere senem juvenis, præceptorem discipulus, civem civis. Quam insignis impudentiæ notam si non agnoscis, frons tibi omnis periit, & cum fronte bona mens, quarum mutua esse solet conspiratio. Has ut devorarem & concoquerem injurias, a me impetrare non potui, neque certe silere ad illas debui, ne mussitando cresceret injuria. Reliquum ergo est, ut rescindam potius, quam dissuam amicitiam, semper, ut video, insidias mihi structuram. Ut tamen satisfacerem roganti amico, causam ejus tibi commendare volui, ut si non amicitia mea inductus, saltem honestate impulsus id facias, quod æquitatis ratio & bonæ leges abs te requirunt. Vale.

Responsoria ad expostulatoriam, ex Ep. 28. lib. 7. 35

Scripsisti ad me literas; quid dico literas? quot verba, tot convicia: nihil enim ad illam acerbitatem addi potest, qua me non innocentem modo, sed & bene de

de te merentem, excipere non es veritus. Enimvero mitius tractari debebam, & ea æquitatis lege, quam tu tibi ipsi simili in casu dixeris. Quis enim probet, damnari aliquem inauditum? læsæ amicitiæ sententiam pronunciari in hominem, qui se nunquam vel dicto vel facto gravem fuisse, meminisse potest? Rogari prius debebam, neque tam facile aures falsis rumoribus fuissent accommodandæ; quibus qui duci se patitur, impingit, ubi minime cogitat. Si tu hic esses, tantum abest, ut reprehenderes levitatem vel perfidiam, ut potius industriam & fidem & studia mea laudares, quæ tibi etiam ignoranti & non advertenti sancte a me custodita fuerunt. Ejus rei documentum non contemnendum est, quod, cum famam tuam roderent clandestini hostes, ego solus te defendendum susceperim, tacentibus illis, quos tu primicerios tuos salutas. Etsi vero de te querendi causæ sunt & justæ & graves, homini tam atroci injuria affecto, eam tamen ad animum nunc admittere nolui, vel hoc ipso amicitiæ meæ constantiam testaturus, quæ te etiam vacillante persistat, & tibi etiam renuncianti & repugnanti fidem suam sartam tectam integraque officia conservet. Cum enim sciam, animi vehementiam semper esse cum amicitia conjunctam, & quo flagrantior ea sit, eo magis suspicionibus & rumusculis esse obnoxiam, in benigniorem partem ego animum tuum interpretabor, atque id ipsum vehementiæ amoris adscribam, quod inconsulto illo calore peccatum est. Quo magis me spes illa tenet, fore, ut sopito hoc frigusculo, ad ferventiora redituri simus officia. Nosti enim vetus illud Comici: *amantium ira amoris est redintegratio.* Quare etiam atque etiam te rogo, ut hanc animo tuo suspicionem ejicias, ne tibi ab illis, qui divortium inter nos volunt, imponi patiaris. Altioribus fixa radicibus nostra consuetudo est, quam ut levibus illis susurris & volaticis conjectiunculis exstirpetur. Ero semper, quem habuisti, amicus tetragonus; neque ab officio meo dejiciam oculos, si tu veri amici partes non deposueris. Vale.

36 Querula, ex Epist. 16. lib. 14. Cic. ad Famil.

Scribo ad te literas; non quod causas scribendi habeam, sed ne literarum illud commercium, quod inter nos mutuum est, rumpere primus, aut officiorum cursum sufflaminare videar. Familiarius itaque, ut solent amici, inter nos confabulemur de rebus, quæ quidem ad te parum pertinere videntur, nisi forte amici etiam negotia tibi non negligenda esse duxeris. Non ignoras, quantis a me beneficiis ornatus sit Agapetus noster, quam illi ope, consilio, studio operaque profuerim semper; & ille tamen animum suum, quem mihi toties professus est obnoxium, ita exuit, ut, conversa in hostilitatem amicitia, hostium meorum partibus se adjunxerit, & multa nefaria consilia machinatus fuerit. Ne quid de conviciis dicam, quæ in me effudit, & quorum ego commemoratione tibi molestiam creare, mihi dolorem refricare, nolo. Hæc tamen in sinum tuum effundere volui, tum ut meo exemplo cautior diffidere amicis discas, tum ut in hoc malo levamen aliquod tuo consilio præstes. Non soleo facile vel de fortuna mea, vel amicis, conqueri, mea sorte meoque fato contentus;

tentus: verum tanta est hujus injuriæ indignitas, ut animum meum exulceratum nihil mitigare possit. Cui enim jam fidas? cui animum tuum committas? si, quos in animo atque in oculis ferebas, amici fidem omnem suam decoxerint. Ad te itaque confugio, quem præsenti in me animo semper fuisse novi, ejurata Agapeti amicitia; tibique omnia mea studia, & quicquid unquam mihi dulce est, consecrabo. Vale.

Responsoria ad Querulam, ex Ep. 25. lib. 7. 37

Nihil est, quod magis animum recreat difficillimis his temporibus, quam tuarum suavitas literarum: quæ, ut officiis sunt plenissimæ, ut rerum, quæ geruntur, memoriam mihi exhibent; ita nullo non tempore possunt mihi esse gratæ. Utinam his paribus officiis respondere possem: sed nihil est, quod tua notitia dignum sit. Celare te tamen, amicum, non possum, quæ mihi nuper cum Agapeto contentio orta sit, quem ex amico mihi inimicum reddidi, quod pecuniam reposcerem, quam ipsi mutuo dederam. Nam cum tricas e tricis necteret, diesque solutioni constitutos semper falleret, pulsandus tandem actione apud judicem mihi fuit, ne ære meo exciderem eo tempore, quo maxima me urgebat necessitas, & a me solvenda erat summa pecuniæ non exigua. Rupto itaque amicitiæ nostræ vinculo, calumniis & conviciis incessit non immeritum tantum, sed & bene hactenus de ipso merentem. Vides quæ ab amicis exspectandæ sint gratiæ. Quos enim beneficiis tibi reddidisti obstrictos, eosdem tibi inimicos & hostes paras. Neque sane ipsi vitio verterem has in solvendo debito tricas, si ipsum egestate pressum in angustias aliquas redactum iri nossem: nam florere ipsum opibus & pecunia, exploratissimum habeo; ut itaque fraudulentus ejus animus ubique perluceat. Quare cum videam, malo consilio ipsum exuisse amici animum, & omni se adversus me armasse nequitia, dignis hominem hunc excipiam modis, atque ita tractabo, ut & mihi satis domi consilii adversus homines scelestos esse sentiat. Has apud te querelas depromere atque in sinum tuum effundere volui; si fortassis, quæ autoritas tua est, argumentis expugnare animum hunc fraudulentum possis, & bonis verbis eo inducere, ne turpem hanc maculam nomini suo inuri patiatur. Fortassis enim, si amici non habet, sui tamen rationem habiturus est. Vale.

Nunciatoria de adventu ex Epist. 23. lib. 9. 38

Cum multæ solent esse scribendi causæ, tum præcipue una novitatis princeps & palmaria multis est; quod in amicorum literis narrationes rerum novarum potius quam alia argumenta, respiciant. Quæ vero exspectes ab amico vetere, nisi vetera, mores antiquos, priscam fidem, quæ apud novaturientes amicos raro esse solet. Hac parte tibi spectari maxime cupio; & nisi me omnia fallunt, tot annis jam spectatus fui; & nihil tu forte ipse hoc novi anni tempore, quo mala nostra tot quotidie nova nascuntur, a vetere amico exspectaveris. Illud tamen novi narro tibi, me intra octo proximos dies iter ad vos meditari, quod εὐαγγέλιον tibi fore, minime dubito.

Jam

Jam enim videre mihi videor, qua fronte excepturus sis, quo ore, quibus amplexibus hominem tui amantissimum. Integram hebdomadem destinavi tuis colloquiis. Vivemus itaque una, confabulabimur, non tam cibis corpus, quam deliciis literariis animum, refocillaturi. Placuit enim maturare iter, quod in vernum tempus differre cogitaveram, cum te pedibus laborare intelligerem; si fortassis dulci illo Musarum balsamo, e confabulationibus nostris stillante, mitigari doloris tui acerbitas possit. Exspecta itaque hospitem, & cum ipso facetias omnes, jocos, veneres, lepores. Nam Saturnalia apud te agere, & urbanitates meas deponere constitui. Tu interim omnem operam dabis, ut pedes paulatim tibi officium facere discant, ac animo præsentiore esse possis. Vale.

39 ## Responsoria ad nunciatoriam de adventu ex lib. 16. Epist. 12.

Magnopere me tuæ exhilararunt literæ, variis molestiis & ægritudinibus ex temporum nostrorum difficultate conflictantem: Oportune enim adventum tuum mihi significabant; quod mihi tam gratum fuit ἐυαγγέλιον,

Quale sopor fessis in gramine; quale per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.

Sed nolim tamen, ut mei causa te in valetudinis periculum conjicias atroci hac hyeme, quæ & exstinxit multos per sævitiam frigoris, & ad gravissimos morbos fomitem subministravit. Sed tamen & ab instituto tuo revocare te nolo, ne videar renuere hospitem jucundissimum, cujus ego saluti ut consultum cupiam, amor impellit, qui in varias partes nunc discinditur. Idem enim & jungi tecum, & a te disjungi cupit. Quod si vincere hujus tempestatis sævitiam idoneo vestium apparatu potes: si valetudinis constantia permiserit; tantum abest, ut dissuadere tibi iter velim, ut & alas tibi aptari, & Cyllaros & Pegasos currui tuo jungi cupiam, quo ad nos advoles potius, quam adrepas. Vide itaque, ne in via diutius hæreas, sed alternata corporis recreatione frigoris vim infringas. Sat cito ad nos veneris, si firmus valensque veneris. Reviviscent tuo aspectu Musæ nostræ, quæ jam totæ obmutuerunt & obtorpuerunt, novos a te spiritus resumpturi. Animus certe noster, qui prostratus est & jacet penitus, tuis ita erigetur colloquiis, ut molestiarum & tædiorum memoriam saltem illo, quo nobis ades, tempore, sit depositurus. Interim quotidie pueri mei ante portas erunt, ut tuum mihi adventum nuncient.

40 *Hæc sunt, quæ in juventutis usum hic producere volui,* ut his exemplis viam sibi sternerent. Ut ad eum modum imitatio instituatur, apparatu aliquo & copia verborum opus est. Non enim hic tam Ciceronis verba & periodi, quam ipsa enthymemata, attenduntur. 41 * Triplex ergo imitatio est: 1. *pucrilis,* qua e phrasibus Autoris Classici sermo compingitur. 2. *Amplificatoria,* qua periodi ex Autore Classico in multas diffunduntur, eodem argumento retento. 3. *Oratoria,* qua variato argumen-

gumento eadem enthymemata aliis verbis ac periodis efferuntur. Ejus exempla in hac Sylloge exhibentur. * In prima illa multum curæ induſtriæque inſumendum eſt. Etſi enim puerilis illa dicitur, virum tamen maturo judicio requirit, qui dextra applicatione phraſes omnes in bene compoſitum ſermonem compingere norit; qualis ſub epiſtolæ forma quam commodiſſime inſtitui poteſt. Ego ante multos annos pro uſu iſto omnes Terentianas elegantias, quæ in Comœdiis ejus habentur, epiſtolis complexus fui, quibus in exercenda juventute feliciter quidam uſi ſunt. Sed perierunt mihi chartæ, ab aliquo ſubreptæ. Neque ſane indignus viro docto labor eſſet, ac optime de juventute mereretur, ſi quis talia Themata Epiſtolaria concinnaret: neque tamen nullum ingenium & judicium in eo requiritur. Hæc lingua Germanica proponi poſſent, ut in Latinam convertant. * Ad eundem modum olim ego e phraſium libellis epiſtolas pro tali uſu concinnavi. Verum cum Phraſes illæ ſolutæ & vagæ ſint, neque verborum curſu connexæ, non habebunt illum ex eo labore fructum pueri, quem e verbis ac phraſibus recte ordinatis habere poſſunt. * Ejus tamen exemplum hic apponam epiſtolam exprobratoriam, e phraſibus illis extantioribus, quæ in primis ſeptem foliis Medullæ Latinitatis Wendelini habentur, concinnatam: *Quanquam* abalienandus *tibi plane* jure amicorum *videar, volens tamen ego nunquam* ab *eo* jure abii, *vel abibo.* Abhorret *&* *animus* *&* *auris tua* a nobis; *ſed fac tamen, ne* abhorreat a fide *&* a vero: Tantum *enim* abeſt, *ut ego aliquid amicitia tua indignum admiſerim*, ut potius abſit *ab hoc omnis mea* culpa *&* *nunquam me* abduci *ad hoc crimen paſſus ſim, vel leviſſimis malevolorum hominum rumuſculis. Et qui tu* abis ad iſtas ineptias *&* *ſuſpiciones illas*, ab recenti memoria *præſentiſſimi amoris, quem paucis* abhinc diebus a me tibi exhibitum *eſſe ignorare non potes, dum* a me *integram illam ſummam* perſolvi, *quam* a te *debueras. Jam &* in mores *tuos* abit *alter ille tuus, qui neſcio quid mali de me ſuſpicatur, &* *quædam mei cauſa tentavit; ſed cui* non *tam* impune abibunt *omnia. Adeo parum literarum* ab eo vidi, *ut, qui* paucorum dierum iter ab illo abſum, *longe gentium abeſſe videar. Hoc ego quidem audacter affirmo, quandoquidem illi plurimum* abeſt de exacta prudentia, *multum illi* (abſit verbo invidia) *ad amicitiam noſtram contuliſſe. Nunc quidem ingratiſſimus ille* ſe ex conſpectu meo abdit, *&* *plane illi* animus abeſt, *me vel coram, vel per literas, compellandi. Nec tu* a levitate *ejus multum* aberraſſe *videris. Aut redite uterque ad frugem, &* *bonam mentem, aut valete, &* *res veſtras vobis habete.* Eodem modo particularum A, AB, AD uſum e foro Romano, & Turſellini de particulis libro, prolixa aliqua & certi argumenti epiſtola oſtendi. Sed in iſtis aliquid inviti & ſubornati eſſe, nec evitari poſſe, quivis facile videt.

42

43

44

CAP. XVI.

DE

EXERCITATIONIBUS IN ORATIONE LIGATA INSTITUENDIS.

§. 1. *Diſcrimen ligatæ orationis & ſolutæ.* 2. *quorum in ligata oratione ratio habenda ſit.* 3. *Habent ſingula carminum genera ſpecialem ſuam rationem.* 4. *Præceptis poëticis*

non nimis immorandum. 5. *Usus hic omnia docet.* 6. *Commentarii in poëticam Aristotelis prolixi plus turbant, quam juvant.* 7. *Imitatio anima poëseos.* 8. *Imitatio duplex.* 9. *Altera in poëmate ad rerum & actionum naturam exprimendo;* 10. *altera in poëmatis scriptione.* 11. *De ultima hic agimus.* 12. *quomodo ista instituenda.* 13. *Prima exercitatio est Metaphrasis:* 14. *altera imitatio per dilatationem, variationem, & contractionem similium locorum.* 15. *Virgilius quos Poëtas imitatus sit.* 16. *Reliqui Virgilium imitantur.* 17. *Exemplum elegans Virgilianæ imitationis e Catullo,* 18. *quæ per singulas partes ostenditur.* 19. *Catullum tamen Virgilius elegantia superavit.* 20. *Aliud exemplum Horatianæ imitationis e Virgilio in Epod. 2. de laudibus vitæ rusticæ.* 21. *Plenior ejus imitatio in paraphrasi Jacobi Wallii.* 22. *Ostenduntur fontes dilatationis poëticæ.* 23. *Ejusdem ep. Odæ Metaphrasis nostra Elegiaca.* 24. *sqq. & alia quædam Metaphrascon nostrarum exempla.* 29. *Imitationis crebra utilitas.* 30. *In inventionibus sit imitatio cauta.* 31. *Exempla Epigrammatum, alterius e Mureti quodam a Niendalio,* 32. *alterius e Martiali a nobis per eandem imitationis rationem dilatati.* 33. *Descriptiones dilatatæ.* 34. *Exemplum ex Ovidio.* 35. *Praxis conscribendi carminis per sententias & lemmata, figuris, expolitionibus ornanda.* 36. *Hac methodo alicujus Poëtæ carmen est resolvendum & imitandum.* 37. *Habent & antiqui Poëtæ suos nævos,* 38. *qui adeo morose haud examinandi.* 39. *Ecloga I. Virgilii in suas sententias & ornamenta resoluta.* 40. *Carmen II. lib. 1. Sylvarum Statii de Equo Domitiani resolutum.* 41. *De Ovidii poëmatibus judicium.* 42. *Horatii Odæ a Parthenio resolutæ.* 43. *Odæ Cominianæ ad Ducem Condæum de Lactis usu διατύπωσις exhibetur.*

1 Habitus Orationis ligatæ a soluta in omnibus diversus est, dictione, compositione, periodo, numeris, inventione. 2 * Habenda est Epithetorum, ceterorumque ornamentorum, comparationum, exemplorum, fabularum, iconographiarum, ratio. 3 * Et in ipsis Poëmatibus suo singulari quodam genio singula carminum genera constant, tam ratione dictionis, quam ratione numeri & periodi. In Hexametro carmine alia ratio & compositio est Eclogæ, alia Satyræ, alia Heroici generis sive Epopœiæ. Et in ipsa Epopœia quantum a Virgilio, poëtarum Heroicorum principe, differunt Statius, Claudianus, Lucanus. Habet suas Elegia, suas Epigramma, elegantias: de quibus multa dici possunt, & suo loco dicentur. Sed nos nunc hoc loco tantum progymnasmata illa poëtica producemus, rationem monstraturi, qua se in optimo ac divino plane studio tyrones exerceant.

4 Quandoquidem vero is, qui carmen scripturus est, apparatu aliquo opus habet, præsupponimus hic prima rudimenta prosodiæ, mediocrem linguæ Latinæ cultum. *Institutiones poëticas* non pauci scripsere, in quibus tamen cum judicio versandum est, ne ingenium vel præceptorum subtilitate extenuemus, vel eorum mole obruamus:

Utra-

Utraque ratione obtunditur ingenium, & ad exercitium ineptum redditur; & novi ego plures, qui in arte hac excelluerunt, lectione potius Poëtarum & exercitio eo pervenisse, quo prolixis præceptis tardius pervenitur. * Præcipuum in illo negotium versatur, si quis, præsuppositis Rhetoricæ & Prosodiæ adminiculis, id quod in carmine ejusque generibus artificium latet, multa observatione didicerit: quod peritus Magister longe expeditius exemplo præstabit, quam multis præceptis. * E veteribus Aristoteles est, ut Philosophiæ omnis, ita hujus quoque magister: sed dolendum, ejus *de Poëtica librum* non pervenisse ad nos integrum: quæ illic habentur, ad Dramaticam poësin tantum pertinent, utpote quæ cum Epica seu Heroica principem locum obtinet: consistit enim in imitatione actionum. Reliqua Poëmatia breviora sua quædam singularia præcepta habent, quæ fundamentum tamen in illa prima habent. Quamvis enim Colossus Rhodius majori apparatu & accuratiore συμμετρίᾳ partium spectatur; tamen & minora sigilla sua proportione gaudent; estque etiam in minuto carmine sua quædam imitatio, tum morum, tum affectuum, aliarumque rerum, quæ sunt cum actionibus hominis connexæ. In Aristotelis Poëticam Commentatores habemus bene multos, e quibus Heinsium nostro usui seponerem. Ceteri Commentatores non tam Poëtæ, quam Rhetores, in carmine scribendo sunt, id est, nimia & anxia Aristotelicorum præceptorum explicatione animos lectorum fatigant. 5 6

Imitatio universæ Poëseos quasi anima est. * Consideratur autem illa duplici ratione: primum, quatenus illa ad exemplum rerum & actionum instituenda est; secundo, quatenus ad exemplum alicujus Poëtæ componi debet. * Priori modo considerata versatur ἐν τῷ φυσικῷ & ἠθικῷ actionum exprimendo; * posteriori modo ad generales illas imitationis, tam oratoriæ quam poëticæ, leges dirigitur, quæ in ipso poëtandi exercitio consistit. Primus imitandi modus proponit perfectissimam imitandi ideam, in ipsa rerum natura formatam; alter præceptoris & poëmatis vetusti exemplo agere nos jubet. * De hoc itaque posteriore modo tantum agemus: ille enim præmitti debet, cujus beneficio primum illum & præcipuum imitandi modum obtinemus. * Non debet vero hæc imitatio ita institui, ut versus hinc illinc e Poëtis congestos, quasi per centonem quendam, consuamus. Illud enim non est imitari, sed furari; nisi quis ingenii causa data opera tales centones e Poëtis conficiat, ut fecit Ausonius in *centone suo Nuptiali*, & Dan. Heinsius in *aliquo centone, in Baudium* conscripto; quales & collegit singulari libro *Henr. Meibomius*. Si quis vero tales versus undique compingat, & sic se Imitatorem præstet, a plagii crimine liberari non potest. Imitationem puerilem, quæ in concinnatione phrasium & versuum, prima compositione consistit, nunc seponimus: nihil enim illa artis habet. Quæ cum artificio instituitur, eosdem fontes agnoscit, quos Oratoria. * Primum hic exercitium est Metaphrasis, carminis ex uno genere in aliud traductio; sed cum libertate aliqua evagandi. Tales Metaphrases aliquot Odarum Horatianarum in Elegias concinnavit ediditque *Henricus Meibomius*, ac nos infra aliquot earum exempla dabimus. * Plenior illa imitatio non aliter instituitur, quam Oratoria, 7 8 9 10 11 12 13 14

per χωρισμὸν & per πρόσληψιν; qua de re jam supra diximus. Χωρισμὸς est, cum una periodus in plures secatur. Πρόσληψις sive Assumtio dicitur, cum assumuntur ad genus species, ad totum partes, ad actionem causæ & circumstantiæ, ad distinctum indistincta, ad definitum indefinita, & vice versa. Si quis illa duo bene cum judicio usurpare norit in oratione, qua soluta, qua ligata, bonus imitator erit, & talis quidem, ut deprehendi vix possit. Harum imitationum omnia exempla congerenda sunt, inprimis ex antiquis: nam antiqui eadem via processerunt. * Virgilius in Eclogis Theocritum imitatus est, in Georgicis Hesiodum, in libris Æneidos Homerum, imo ipsos illos Latinos, qui ante se scripserant, Ennium, Lucretium, Catullum: quos omnes tamen ita imitatus est, ut omnes superaret. Imitationes Græcas singulari libro congessit Fulvius Ursinus, & eleganti commentario Germanus Valens Guellius, qui Antverpiæ in fol. prodiit, ubi diligenter notat loca e Græcis transsumpta. * Ut Virgilius antiquiores, ita Virgilium recentiores imitati sunt. Ceteri enim omnes, Horatius, Statius, Claudianus, Virgilium imitantur, ita tamen, ut, quod Virgilius fecerat, non superent Autorem suum, sed longe ab ipso superentur. Quod *Alexander Rossæus in Virgilio suo Triumphante* aliquatenus ob oculos posuit.

15

16

17 Illustre Virgilianæ imitationis exemplum est in loco illo *libro IV. Æneidos a versu* 305. ubi interjectis aliquot dialogismis locum apud Catullum de Ariadna a Theseo deserta, qui invenitur in *Epithalamio Pelei & Thetidos*, omnem transtulit, ita ut Enthymemata, sententias & figuras, ordinem quoque, verba & periodos mutaret. Querela Didonis ab Ænea desertæ plane conveniebat cum hoc argumento; & eleganter eam imitationem delineavit *Bartholomæus Riccius lib. II. de Imitat. pag. 42. sqq.*

18 * Ariadna apud Catull. statim ab effectu iracundiæ incipit, v. 132.

> *Siccine me patriis abductam, perfide, ab oris,*
> *Perfide, deserto liquisti in littore, Theseu!*

Respondet versus Virgilianus 305. 306. Ariadne huic indignationi insistit, v. 135. ad 140. Virgilius paucioribus versibus idem objicit Æneæ v. 307. 308. Addit autem Dido argumentum a periculo. Virgilius v. 9. 10. addit argumentum a loco incerto, quo perventurus sit v. 311. 312. 313. Quæ argumenta a Catullo omissa sunt, quoniam non conveniebant. Dido apud Virgil. rursus se ad preces & lacrymas convertit & cum Ariadna pactos Hymenæos objicit, Dido per eos ipsos Æneam rogat, ac horum voluptate eum artificiose tentat. Meritum quoque objicit, quæ pleraque apud Catullum; quanquam non illo ordine, v. 314. 315. Sequitur apud Catull. Locus communis de perfidia virorum, v. 141. ad 146. quem locum communem brevi sententia complexus est Virgilus loco alio, v. 373. Nusquam tuta fides &c. Post perfidiam objectam ingratum suum accusat, & nominatim præstita officia exprobrat Catull. v. 147. ad 157. Id quoque Virgilius expressit, v. 373. ad 375. Ariadna fratris mortem, quam amatoris se maluisse dicit, ac pro tanta in eum fide relictam se esse feris avibusque dilacerandam queritur: Dido Nomadum Regum Libyeæ ac Tyriæ gentis in se odium, deinde pudicitiæ violatum nomen, postremo mortem ipsam objicit v. 320. ad 323. Apud Catullum

lum Ariadna Theseo objicit crudeles natales v. 152. ad 155. idem imitatur Virgilius v. 365. 366. 367. Hactenus per negationem processit Virgilius, cum Catullus per interrogationes. Jam etiam interrogationibus utitur Virgilius v. 368. 369. 370. Apud Catullum Ariadne conqueritur, suum jam longe fugam arripuisse, v. 165. 166. Idem facit apud Virg. Dido, v. 582. 583. Apud Catull. Ariadne optat nunquam advenisse Thesea. v. 167. ad 172. Dido id ipsum imitatur v. 657. 658. Catullus Ariadnam desperabundam inducit v. 172. ad 183. Didonem etiam Virgilius v. 534. ad 547. Catullus tandem Ariadnam ad diras & execrationes perducit, v. 184. ad 197. Hunc locum Virgilius copiosissime ac splendidissime imitatus est, Apostrophen faciens ad Solem & Hecaten.

Patet ex illis, quæ adduximus, qualis Virgilio in imitando fuerit ratio. Adeo presso enim pede secutus est Catullum, ut harum literarum imperitum esse oporteat, qui hæc non sentiat. Mutavit interim ordinem, quem Catullus observavit, & dialogismis cum Anna sorore interjectis fusius traxit orationem Didonis. In historia quoque recensenda longior est Virgilius; sed ita ille expressit Catullum, ut, qui Catulliana post hæc Virgiliana leget, jam non inveniat, quod ipsi magnopere placeat. Ille enim adjectione figurarum vivacium, argumentorum patheticorum, dictione quoque ipsa, quæ horridior paulum est apud Catullum, adeo omnes numeros absolvit, ut vix ab humano ingenio aliquid addi posse videatur. 19

Aliud illustre imitationis exemplum, quo Horatius Virgilium expresſit, notavit *Bernardinus Parthenius* in eleganti libro Italica lingua scripto *Del-la Imitatione Poëtica lib. 1. pag. 18. seqq.* ubi monstrat, quomodo Horatius jam dilatarit, jam contraxerit Virgilii locum *Georg. II. libro extremo in Epod. 2. de laudibus vitæ rusticæ.* Quod exemplum idem Autor repetiit in elegantisſimo *Commentario suo super Horatium,* illo loco, quo nemo accuratius ostendit artificium Poëticum. Initium plane idem est. Virgilius:

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas!

Horatius: *Beatus ille, qui procul negotiis &c.*

Virgilius significaturus, solutos esse omni cupiditate, omni ambitione, omni metu & periculo, agricolas, sic scripsit:

\- - - *quibus ipsa procul discordibus armis*
Fundit humo facilem victum justissima tellus.

& inferius:

Illum non populi fasces, non purpura Regum
Flexit, & infidos agitans discordia fratres, &c.

His addantur illa:

\- - - - - - *nec ferrea jura,*
Insanumque forum aut populi tabularia vidit.

Sollicitent alii remis freta cæca, ruantque
In ferrum, penetrent aulas & limina regum.

Hos verſus brevius ita extulit Horatius:

Non excitatur claſſico miles truci,
Nec horret iratum mare,
Forumque vitat, & ſuperba civium
Potentiorum limina.

Sequitur apud Horatium:

Ergo aut adulta vitium propagine, usque:
Aut tondet infirmas oves.

Locus hic amplior eſt, quam Virgilii, eoque felicior. Virgilius unicum tantum artificium ruſtici meminit, cum dicitur illi:

Agricola incurvo terram molitus aratro.

Horatius dilatatione hic uſus eſt per enumerationem. Sequitur apud Horat.

Vel tum decorum mitibus pomis caput
Autumnus arvis extulit,
Ut gaudet inſitiva decerpens pyra
Certantem & uvam purpuræ.

Virgilius ſic:

Et varios ponit fœtus autumnus, & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.

Quod Virgilius contraxerat, Horatius ad ſpecies deduxit. Pergit Horatius:

Qua muneretur te, Priape, & te pater
Sylvane, tutor finium

quod prius ita Virgilius dixerat:

Fortunatus & ille, Deos qui novit agreſtes,
Panaque, Sylvanumque ſenem, Nymphasque ſorores.

Virgilius porro:

Speluncæ, vivique lacus, aut frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque ſub arbore ſomni.

Illa verba eleganter Horatius illuſtravit dilatatione ſententiarum & membrorum:

Libet jacere, modo ſub antiqua ilice, usque
Somnos quod invitet leves.

Virgil. *Venit hiems, teritur Sicyonia bacca trapetis.*
Vid. Horat. illo loco: *Aut cum tonantis annus hibernus Jovis.*
& quæ ſequuntur, usque ad illa verba: *Jucunda captant præmia.*
Confer illa cum loco Virgilii, ubi deſcribit opera hiberna ruſticorum:

Sed tamen & quernas glandes tum ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta,
Tum gruibus pedicas & retia ponere cervis,
Auritosque ſequi lepores, tum figere damas &c.

Apud

Apud Virgil. hæc porro habentur:

Interea pendent dulces circum oscula nati.
Casta pudicitiam servat domus.

Hæc splendidissime dilatavit Horat. his versibus:

Quod si pudica mulier in partem juvet, &c.

Reperiuntur in Virgil. & illi versus:

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus & frater. Additque postea:
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

Quo respexit Horat. in secundo illo versu suo:

Ut prisca gens mortalium.

Si quis jam conferat paraphrases illas soluti sermonis hujus loci apud *Frischlinum*, cujus extant in Virgilium paraphrases; & *Lubinum*, cujus extant in Horat. paraphrases, videbit varietatem dilatationum. * Nos hic aliud exemplum paraphraseos poëticæ ejusdem Odæ Horatianæ dabimus, quæ insignis admodum est, ex *Jac. Wallii*, Poëtæ nitidissimi, Poëmatibus, ex qua patebit mira illa fœcunditas locorum ex adjunctis, genere & specie, ex toto & partibus, quibus præ ceteris utuntur Poëtæ, ut multis exemplis demonstravit *Bern. Parthenius* in libro suo *de imitatione Poëtica.* Primus versus apud Horat. est: 21

Beatus ille, qui procul negotiis
Ut prisca gens mortalium.

Vide, quam eleganter primum illum versum Wallius ampliavit ex loco generis & speciei, adjectis poëtismis. Secundum autem versum in parenthesi positum, rejicit ad alium locum. Sic vero ille:

Felix sorte sua, quem non ignava sequentem
Otia rus patrium dulci complectitur umbra.

E 2 commatibus facit 2 periodos, additione prædicatorum,

Longe illi curæ insomnes comitumque laborum
Invisæ facies, quæ multa & magna moventem
Huc celerem atque illuc rapiant, perque ardua versent.

Horatius: Paterna rura bobus exercet suis.

Dilatat hæc verba Wallius per ἐξεργασίαν & descriptionem ex adjunctis, & per divisionem verborum, & additionem novorum prædicatorum.

Ipse sibi semper vacat, aggrediturque, quod instat,
Arvaque, quæ quondam proavi non magna tenebant,
Exercet, patiens operum, armentoque quotannis
Sortitus subolem, fortissima corpora, tauros
Inde legit, quos dehinc domitos assuescere cogat
Servitio, & terram impresso proscindere aratro,
Solutus omni fœnore.

Dila-

Dilatat hæc verba Wallius per partitionem illarum rerum, quæ ad fœnus spectant, & per comparationem cum fœnore rustico.

> *Non pretio nummos redimit pretiove redemptos*
> *Occupat & fœnus tabulis subducit avaris;*
> *Fœnus amat, quod sponte sua justissima tellus*
> *Et gravidæ pecudes & messis reddit & arbor.*

Nunc adjicit dilatationem secundi versus per exergasiam & descriptionem ex adjunctis, & dilatationem periodicam.

> *Sic olim, ut perhibent, cum fraudum ignara vigeret*
> *Simplicitas, neque fastus adhuc aurique cupido*
> *Improba criminibus nomen posuisset honestum,*
> *Innocuæ vixere animæ, parvoque beatæ.*
>
> Nec excitatur classico miles truci.

Hæc Wallius dilatat per augmentum sententiarum, addita figura comparationis, dilatatione periodica & descriptione ex adjunctis:

> *Quid refert, alius thalamo sublimis eburno,*
> *Ille thoro, cui sponda salix aut fissile robur,*
> *Componat caput? heic mulcet reficitque jacentem*
> *Alta quies lecto non abrumpenda saligno.*
> *Quippe ubi nec primæ nec seræ tempora noctis*
> *Distinguunt litui, rumpuntque silentia cantu.*
>
> Nec horret iratum mare.

Wallius hæc iterum periodice dilatat, subjectum & prædicatum novis adjunctis illustrando, additis ex loco causarum sideribus, tempestatem cientibus.

> *Non si discordes miscent freta fervida venti,*
> *Æquoreos horret fremitus, humilisque pavensque*
> *Numina conclamat, ne quid nimbosus Orion,*
> *Ne quid atrox peccet Boreas, laceræque carinæ*
> *Addat opus pelago.*
>
> Forumque vitat.

Prolixe hæc verba dilatat Wallius per enumerationem rerum forensium:

> \- - - *Vitat fora, vitat & æstus*
> *Undantis populi: nec quid tabularia, nec quid*
> *Jura ferant, meminit. Non illum aurora morantem,*
> *Quæ se non alibi, primumque ostendit Eoum*
> *Pulchrior, ad lites clamosaque jurgia cogit:*
> *Nec jam defessus longas evolvere causas*
> *Orando ingratos queritur se condere soles.*
>
> \- - & superba civium
> Potentiorum limina.

Wal-

Wallius hæc dilatat 1. per fig. Permiſſionis & comparationem aulicorum, quorum officia prolixe ab adjunctis deſcribit, & comparat cum ſcopulis marinis.

Sollicitent votis alii invidioſa potentum
Arbitria: obſideant aditus, atque alta ſuperbis
Atria porticibus, certatimque oſcula pugnent
Præripere, & primas Dominis jam mane recenti
Dicere blanditias. Hæc ille Capharea ſaxa,
Has prudens metuit Symplegades, & ſibi faſces
Ac trabeas ſinit emeritum exorare clientem,
Semotus longe populo & & civilibus undis.

Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos.

Wallius hæc dilatat præmittendo generales ſententias & confuſas: unde procedit ad diſtinctam de laboribus circa vites, quam dilatatione circumſtantiarum & adjunctorum deſcribit:

Ergo illum aprici colles campique feraces
Curarum expertem accipiunt. Hic imperat arvis
Ipſe ſuis, terrasque docet parere volentes,
Nec regum, ſua regna videns, ſuſpirat honores.
Nunc vites ſerit, & verni cum palmitis ætas
Prima viret, tenerum virgis furcaque bicorni
Tollit humo: dein & validi propagine fœtus
Populeas late ſtirpes ulmosque maritat.

Aut in reducta valle mugientium
Proſpectat errantes greges.

Wallius hæc dilatat per διάλυσιν verborum in integras ſententias converſorum:

Nunc illum procul umbroſa ſub fronde morantur
Seceſſus pulchri nemorum, vallesque reductæ
Faunorum domus. Hic pingues errare juvencas
Proſpectat: longe reſonant mugitibus agri
Paſcuaque & noti gregibus ſitientibus amnes

Inutilesque falce remos amputans
Feliciores inſerit.

Mire hæc dilatat & exornat Wallius ex loco adjunctorum & conſequentium in varia membra illa partiendo & elegantibus metaphoris illuſtrando.

Venerit inſitio; juvat hunc, juvat arboris illum
Felicis fruticem peregrino includere ligno:
Finduntur nodi; reſecantur, inutile pondus,
Silveſtres rami: ramus felicior alter

Inſeritur: ſurgunt udo nova germina ligno;
Mirantur platani malos; mirantur & ulmi
Ignotas glandes; & non gentilibus ornus
Stat curvata pyris, nec ſeſe agnoſcit in illis.

Aut preſſa puris mella condit amphoris,
Aut tondet infirmas oves.

Dilatat hæc Wallius per ſimplicem exergaſiam, additione quarundam circumſtantiarum:

Nunc apibus fœtis cellas diſtentaque melle
Horrea rimatus populat, puriſque recondit
Aurea dona cadis: nunc mollis vellera lanæ
Infirmo pecori frondente ſub ilice tondet.

Vel cum decorum mitibus pomis caput
Autumnus arvis extulit,
Ut gaudet inſitiva decerpens pyra
Certantem & uvam purpuræ.

Dilatat hæc Wall. ſententiarum augmento, epithetis & periphraſtica dictione poëtica.

Inde, ubi formoſum pomis & mitibus uvis
Frugifer autumnus flavis caput extulit arvis,
Quam juvat, hic atque hic, ut ſe malusve pyrusve
Obtulit, & pomis oculos dextramque legentis
Prima vocat, fœtu gravidos adducere ramos,
Felices ramos, quos ipſe inoleſcere nuper
Et genus invitis docuit committere truncis:
Quam juvat & plenis pendentem vitibus uvam
Carpere, certantem Tyrios anteire rubores.

Qua muneretur te Priape, & te pater
Sylvane, tutor finium.

Late hæc explicat Wallius, addendo ſententias ætiologicas, & numerando officia ruſtica, quæ beneficio Numinum ruſticorum bene ceſſerunt. Deſcribit & ritum ipſum.

Dum tibi, quod fruges & munera divitis horti
Servaris, furum cuſtos aviumque Priape,
Primitias fert in calathis, falcique ſalignæ
Pampineam circum intexit, ſua vota, coronam,
Teque vocat, Sylvane pater: tibi pinguia culta
Tuta refert, tibi depulſos à meſſibus apros
Et morſus pecorum, averſumque à palmite caprum.

Libet jacere modo ſub antiqua ilice,
Modo in tenaci gramine.

Dila-

Dilatat hæc multiplicando ſententias & periodos, incipiens figura occupationis, cui reſpondet. Deſcribit æſtum Solis a conjunctis Solis ſideribus, addendo epitheta ſua & adjuncta nova cumulando.

Forte aliquis Soles, dum nulla hic porticus Arcton
Excipit & Boream, ſub iniqui ſidere cancri
Ardentes metuat. Sed enim niſi nuda per agros
Corpora meſſorum ſudore fluentia cernas,
Ignores prope, quid rapidi vis ignea Phœbi,
Quid Leo, quid Cepheus ſitiensque canicula poſſit.
Nunc juvat æſtivos ortus vitare ſub alta
Ilice, nunc viridi ſubmittere corpus in herba,
Quæ ripæ & ripis natæ frondentibus umbræ
Æſtibus & medio ſuadent decedere Soli.

Labuntur altis interim ripis aquæ,
Queruntur in ſilvis aves,
Fontesque lymphis obſtrepunt manantibus,
Somnos quod invitet leves.

Hæc ſimplici converſione metrica & membrorum multiplicatione dilatat.

Interea gelidi fugiunt per gramina rivi,
Arboribusque vagantur aves: nemus omne querelis
Perſonat, irriguo qua fons argenteus agro
Labitur attritos inter levis unda lapillos
Obſtrepit, & dulces invitat murmure ſomnos.

Aut cum tonantis annus hybernus Jovis
Imbres nivesque comparat:
Aut trudit acres hinc & hinc multa cane
Apros in obſtantes plagas.

Hæc mirifice explanat per prolixam venationis διατύπωσιν, cui mixtæ deſcriptiones elegantiſſimæ ex adjunctis apri & canum, coloribus Virgilianis illuſtratæ: enumerantur antecedentia, conjuncta & conſequentia venationis; quæ cum non attigerit Horatius, magna cum voluptate leguntur.

At cum jam pluvia & nivibus canaque pruina
Frigidus hibernum contriſtat Iuppiter annum,
Quæ non aucupiis, quæ non venatibus illic
Gaudia proveniant? altis de montibus actus
Fertur aper, fruſtra ille animos ſetasque comantes
Arrigit, & ſpumis albet ferventibus ora,
Fulmineumque genus, non certi cedere, quanquam
Nunc hos obliquo, nunc illos diſſipat ictu.

Tantus amor prædæ est, & ſævi gloria morſus,
Nec minus & curſu juvenes jaculisque fatigant
Setigerum; hortantur ſeſe & latrantibus addunt
Cum clamore animos; dum tandem in retia trudant
Frendentem & teretes nodos differre parantem;
Accurrit victor, ſplendentique ilia ferro
Transadigit: lato ſequitur de vulnere ſanguis,
Procumbitque ferox, & adhuc in morte minax ſus.

Aut amite levi rara tendit retia
Turdis edacibus dolos.

Amplificat hæc verba Wallius per deſcriptionem hujus venationis uberiorem: Inſtrumenta enim, & quæ cum illis conjuncta ſunt, ad extenſionem ſententiarum, adducit.

Forſitan & tutas placeat levioribus ire
In prædas ſtudiis: venit hinc quoque grata voluptas,
Ex facili capienda: plagas & retia levi
Diſtendit furca, turdosque invitat edaces
Callidus & ſparſis incautos fallit olivis.

Pavidumque leporem, & advenam laqueo gruem
Jucunda captat præmia.
Quis non malarum, quas amor curas habet,
Hæc inter obliviſcitur?

Extendit illa Wallius per ἐξεργασίαν poëticam, & enumerationem curarum, quas ſimpliciter & indiſtincte hic ponit Horatius.

Aut pavidum ſequitur leporem, laqueoque tenaci
Strymoniam captat volucrem, jucunda laboris
Præmia. Quis non hæc inter, quotcunque malorum
Secum amor infelix trahit, invidiamque metumque
Et ſpes ambiguas, & quas pudor ipſe repulſas
Ingeminat curas, & nunquam longa fruenti
Gaudia, nubiferis tradit diffundere ventis?

Quod ſi pudica mulier in partem juvans
Domum atque dulces liberos,
Sabina qualis aut peruſta Solibus
Pernicis uxor Appuli;
Sacrum vetuſtis exſtruat lignis focum,
Laſſi ſub adventum viri:
Claudensque textis cratibus lætum pecus,
Diſtenta ſiccet ubera:

Et

Et horna dulci vina promens dolio,
Dapes inemptas apparet.

Hæc Wallius per simplicem conversionem metricam, uno vel altero epitheto addito, dilatat:

Quid si contigerit priscis quoque moribus uxor,
Quæ castum servet thalamum, quæ remque domùmque
In partem juvet, & dulces educere natos?
Qualis erat Tatio quondam regnante Sabina,
Duratas callosa manus, aut Appula mater
Sole rubens. Quid si posito cum fessus aratro
Vir redit, illa focum lignis & cortice sicco
Exstruat, ac lento textis de vimine septis
Includat lætum pecus & turgentia siccet
Ubera? Si, quanquam calices & pocula ponat
Fagina, vina ferat, quæ dulci condita levit
Ipsa cado, mensisque dapes apponat inemptas
Delicias faciles.

Non me Lucrina juverint conchylia
Magisque rhombus aut scari.
Si quos Eois intonata fluctibus
Hyems ad hoc vertat mare.

Dilatat hæc Wallius per figuram Permissionis & additionem epithetorum aliorumque verborum, vel actiones vel adjuncta significantium.

- - - Non me tùm regia, non me
Regum epulæ teneant, per me conchylia testis
Tuta suis saxo maneant affixa Lucrino;
Per me securus Calabro natet æquore rhombus,
Et sine fraude scarus depastas ruminet herbas.
Si quem forte procul fluctu tumefactus Eoo
Adria jactatum nostris acceperit undis,
Aut Tyrrhena fremens ad littora verterit Eurus.

Non Afra avis descendat in ventrem meum,
Non attagen Ionicus
Jucundior, quam lecta de pinguissimis
Oliva ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis, & gravi
Malvæ salubres corpori,
Vel agna festis cæsa terminalibus,
Vel hœdus ereptus lupo.

Dilatat hæc Wallius per immutationem membrorum, additionem verborum, epithetorum, descriptionem Terminalium, sed succinctam:

Non mihi tum Libyæ, non mollis Ionia pictas
Mittat aves: tantum glauco mihi Palladis arbor
Canescat fœtu, pinguesque ministret olivas,
Obvia me lapathi prato gaudentis aperto
Herba juvet, malvæque leves gravibusque salubres
Corporibus, vel quæ lactens cadit hostia festo,
Termine sancte, tuo, cum te vicinia supplex
Defixum colit, & serto frondente coronat;
Aut mea, quod satis est, hilaret convivia cano
Præda excussa lupo, villis stillantibus, hœdus.

Has inter epulas ut juvat pastas oves
Videre properantes domum!

Dilatantur hæc per descriptionem ex adjunctis.

Ut juvat has epulas inter spectare bidentes
Cum sese e pastu referunt! ut cruribus ægre
Ubera circumeunt! ut multo lacte gravatæ
Ad mulctram injussæ veniunt, gaudentque levari

Videre fessos vomerem inversum boves
Collo trahentes languido.

Dilatat per simplicem conversionem metricam & immutationem verborum.

Ut juvat ex agro reduces spectare juvencos
Longorum fessos operum & grave robur aratri
Vomere suspenso attrita cervice trahentes.

Positosque vernas, ditis examen domus,
Circum renidentes Lares.

Iterum hæc dilatat simplici conversione metrica.

Ut juvat & vernas numerosæ examina villæ
Lucentes ignes circum lætosque penates
Aspicere agresti curantes corpora mensa.

Hæc ubi locutus fœnerator Alphius
Jamjam futurus rusticus,
Omnem relegit Idibus pecuniam,
Quærit Calendis ponere.

Elegan-

Eleganter hæc dilatat Wall. descriptionibus luculentis, enumeratione partium & adjunctorum (1) circa fœnus, omnemque rem collybisticam. (2) circa agriculturam, variaque ejus officia & instrumenta.

Dixerat hæc dives positis in fœnore nummis
Alphius, atque aliud meditans, & totus in illo
Damnabat tabulas, loculos damnabat & aurum
Innocui ruris sero intellecta voluptas.
Una est ante oculos, una suspirat in illa.
Nunc placet arvorum cultus, nunc cultus habendo
Impensus pecori: subeunt modo fervida pleno
Musta lacu, modo qui pomis exuberat annus,
Et modo delectant saltus venatibus apti:
Omnia persuadent curas mutare priores,
Jamque empturus agros exacta relegerat æra
Idibus. At (victrix adeo natura recurrit)
Hæc eadem lucro servat ponitque Calendis,
Protinus agrorum oblitus vitæque beatæ.

Atque hoc illustre est exemplum paraphraseos poëticæ. * Ex quo patet 22 mira fœcunditas locorum, quæ sunt e conjunctis, adjunctis, antecedentibus, consequentibus, toto, partibus, genere & speciebus, indefiniti & definiti. Quibus omnibus si quis jungat phrasin elegantem poëticam, metaphoras vivaces, poëtismos, fabularum allusiones, nunquam in talibus argumentis sterilis deprehendetur. Et hoc sibi exercitium continuum quis velit, si in carmine proficere velit; imo & ad solutam orationem labor iste proderit, modo quis differentiam poëticæ & oratoriæ dictionis probe observet. Plura sunt exempla apud eundem Auctorem tam nitidarum paraphrasium. Reperiuntur & apud *Car. de la Rue*, Poëtam Gallum, inter *Idyllia* ejus paraphrases plane his similes, ac elegantissimæ omnino, quales in exemplum poni debent Poëtices tironibus.

Subjungemus huic paraphrasi longiori strictiorem nostram, qua eandem in 23 Elegiam transfudimus.

Felix, o nimium felix, quicunque relicta
Urbe procul curis tempora liber agit;
Quique vetustorum læto de more Quiritum
Exercet bobus rura paterna suis.
Qui sibi non magnas injusto fœnore quærit
Ipse, nec immenso fœnore limat opes.
Non illi dulces rumpent fera classica somnos,
Incutient nullos tympana rauca metus.
Non ligno vitam committet nauta doloso,
Non flebit raptas naufragus, orbus, opes.

Ille

Ille fori strepitus, tricas & jurga vitat.
Patriciæ appendix nec stat, & umbra domus.
Ille vel attondet vitim, fingitque putando:
Cui tenerum fulcit populus alba latus.
Ille ex arboribus ramos sine lege fluentes
Amputat, & ramos inserit ille novos.
Jam videt erranteis subducta in valle juvencas,
Atque suum gaudet non numerare pecus:
Jam legit äerii mellis cœlestia dona,
Queis sibi non-emptas condiat ille dapes;
Aut sævo ut nudos à frigore protegat artus,
Mollia lanigeræ vellera tondet ovis,
Aut ubi maturis præcinctus tempora pomis
Autumnus gravidis jam caput abdit agris;
Lætus adoptivis carpit nova munera ramis,
Inque manus cupidas pensilis uva venit.
Uva venit, Tyrio quæ non concesserit ostro,
Hellespontiaco munus itura Deo,
Hæc nisi Sylvano gratus donaria servet,
In patrii fines quod vigilavit agri.
Ille modo antiquæ recubat sub tegmine fagi,
Et modo gramineo sternitur ille toro.
Interea placidis strepuerunt fontibus undæ:
Plurima per sylvas carmina fundit avis.
Hæ querulo mentes mulcentque foventque susurro,
Et faciles somnos garrula suadet avis.
Hinc ubi jam nivibus piger horret & imbribus annus
Et resides stringit frigore Caurus aquas.
Jam populatorem per sylvas excipit aprum,
Seu malit positis illaqueare plagis;
Aut turdis levi rara amite retia tendit,
(Hos bonus ille dolos insidiasque struit.)
Aut abit in lepores felix prædator inermes,
Aut mensis captat præmia grata grues.
Non illum duræ frigufcula conjugis angunt;
Non animum curæ, quas amor abdit, edunt.
Ille suæ queritur sylvis & fontibus iras
Conjugis & mala dat cuncta ferenda notis.
Quod si casta domum bene quæ curaverit uxor,
Quæ famulos, socii, quæ sacra jura tori:
Appula ceu rapidis excocta à Solibus uxor,
Quale decus duro, fusca Sabina viro,

Ligna

Ligna focis ſubdat claro lucentibus igne,
Solamen feſſo, cum redit ille, viro.
Et lætum includens lento de vimine textis
Cratibus exoneret ſedula lacte pecus:
Hornaque vina cado dulciſſima munera promens,
Ponat, quos dederant rura benigna, cibos.
Non Lucrina mihi placeant conchylia, rhombi,
Non venient menſis fercula lauta ſcari.
Si quos, Eois cum ſeſe fluctibus effert,
Ad mare Tyrrhenum turbida vertat hiems.
Non ego barbaricis implevero viſcera ferclis,
Et peregrina meam paſcat Orexin avis.
Felices oleæ ſi detur carpere fructus,
Et ſuccos baccis elicuiſſe novos:
Si doceant molles ventrem miteſcere malvæ,
Si lapathum menſis prata dedere meis.
Me juvet eſca, lupi raptus de faucibus hœdus,
Agnaque, quæ feſto, Termine, cæſa tuo.
Interea reduces, epulis dum paſcitur illis,
Ubera balatu plena queruntur oves.
Et tardos inverſa ſequuntur aratra juvencos,
Pabula cum laſſi notaque tecta petunt.
Ruſtica lucentes famulantum turba coronat,
Appendix regni non inhonora, focos.
Alphius hæc reputans, felicia prædicat arva
Præque ſuis grati fœnora ruris amat.
Jamque ſuburbanos urbi præponit agellos,
Hos ut emat, relegens Idibus æra novis.
Illa ſed exſtinguunt venientes vota calendæ,
Alphius ad tabulas, lucraque nota redit.

Huic Metaphraſi noſtræ alia Metaphraſium noſtrarum ſubjiciemus exempla, 24

Ex Horatii Oda I. lib. I.

Mæcenas, priſco qui Regum ſanguine natus,
Præſidium Muſis dulce decusque meis.
Sunt, queis pulverei rident certamina Circi,
Ut virides palmas, munera pulchra ferant,
Hunc ſi Romulidæ multis inſignibus ornent,
Non paſcant tituli, & nomina vana juvent.
Illum fœcundis ſi meſſibus horrea rumpant,
Et patrios nitido vomere findat agros.

Quicquid agas, studiis nunquam dimoveris istis.
Attalicas quanquam sis dare promptus opes,
Navibus ut vasti pavidus secet æquora ponti,
Committens dubiis lucra ferenda notis:
Per mare velivolum placida cum navigat aura,
Tum sibi mercator plaudit opesque parat.
Sed cum tempestas, se toto turbida cœlo
Explicat, inque undis fracta carina natat,
Tædia cum subeunt vitæ non vana prioris,
Quæsitus pelago spernit & odit opes,
Rura beata vocat, felices rure colonos;
Si dederis illi littus, arare velit.
Cumque silent venti, discussaque nubila cœlo,
Mox quassas reficit sedulus ille rates,
Fortunæ veteres animo censusque recurrunt,
Et miser esse nequit, pauperiemque pati.
Est, qui nec veteris contemnit pocula vini,
Atque dies multos sæpe bibendo trahit:
Seu viridi patulæ sedeat sub tegmine fagi,
Seu penes irriguas ille recumbat aquas.
Multos castra juvant, & cœci prælia Martis,
Arma, enses, litui, tympana, pila, tubæ;
Bella illis animos & cædes pectora pascunt,
Queis matres teneræ, queis doluere nurus.
Pervolitat sylvas venator & horrida tesqua,
Non inhibent noctes, frigora, turbo, nives.
Seu ille æripedi cava tendat retia cervo:
Seu populatorem sternat anhelus aprum.
Me miscent superis doctorum præmia lauris.
Et nemora & nymphæ me Satyrique juvant.
His ego commistus vulgi commercia sperno,
Dum mihi Castalidum sacra foresque patent.
Si mihi se faciles Clio, Polyhymnia præbent,
Argutæque dabunt carpere fila lyræ.
Si tu me Lyricis Mæcenas vatibus addis;
Tunc ego me regem, tunc vocitabo Jovem.

25

Ex Od. XXII. lib. I.

Cui pietas cordi est, qui crimine liber ab omni
Vivit, & est recti justitiæque tenax;

Non sicas metuet, non vincula, tela, catastas;
Non qua se salvum casside præstet, eget.
Seu adeat positos calidis sub solibus Indos,
Seu per Barbaricas transeat ille plagas.
Nam mihi dum sylvam nuper percurro Sabinam,
Otia dum sector, dum Lalagenque cano;
Occurrit lupus, & tamen hic me fugit inermem,
Cui clypeum probitas, cui dabat arma fides:
Quale nec in sylvis tellus alit Appula monstrum,
Monstrorum genitrix, quale nec Afra dedit.
Excipiat rigido tellus subjecta Bootæ,
Quam Sole aversam nix glaciesve tegit.
Mittar ad exustos vicinis solibus agros,
Lætus ego Lalagen semper amabo meam.

Ex Od. XIV. Lib. II. 26

Posthume, præcipiti labuntur tempora cursu,
Nec pietas magis his injicit ulla moram,
Non si Plutonem tauris placare trecentis,
Non auri dare si multa talenta velis:
Exores rigidum: nos Styx atra hauriet omnes,
Quicunque hic annos ducimus atque dies,
Imperitet populis, terram proscindat aratro,
Conduntur tumulo sarcula, sceptra, pari.
Ut late quatiat magnus sua sceptra Tyrannus;
Hæc quoque falce sua mors furibunda metet.
Mœnibus & telis sit Rex, sit milite tutus,
Hunc ex insidiis mors galeata petet.
Frustra vesanis tergum subduxerit armis,
Qui procul à belli fulmine cautus agit;
Frustra pestiferis autumnus territat auris;
Frustra est, qui timida Nerea mente fugit.
Omnibus est adeunda palus Acherontis opaci,
Et Plutonia nos regna domusque vocant.
Grata tibi tellus linquenda torique pudici,
Non conjux posthac basia læta feret.
Quos colis, ex hortis cupressus odora sequetur,
Funeris appendix sola futura tui.
Quæ tu centenis servaras clavibus, hæres
Dignior expanso gutture vina bibet.

27 Ex Od. II. lib. I. Carm.

Optima Leuconoë ne sit tibi discere cura,
Quem tibi Dii finem, quem dederintque mihi:
Vivere num Priami liceat, vel Nestoris annos,
An extrema tibi nunc oriatur hiems.
Ne tu Chaldææ quæras oracula sortis,
Ne tu fatidicas inspice stulta rotas.
Oblectes animum, nec dulcia vina relinquas,
Deliciis ventrem pasce animumque novis.
Nam quoque dum loquimur, nos invita fugerit ætas,
Ne tibi sit curæ crastina, sera dies.

28 Ex Od. II. lib. II. Carm. Horat.

Euclio si fueris, si munificentia desit,
Nullus ab argento splendor honosque tuo est.
Munificus vivet longos Proculejus in annos,
In fratres cunctas qui pius hausit opes.
Latius & regnes, auri si nulla cupido est;
Si non immodicas quæris anhelus opes;
Quam si tu Lybicas conjungas Gadibus oras
Subsit & arbitrio Pœnus uterque tuo.
Ipse sibi indulgens paulatim augebitur hydrops,
Ni fugiat morbi causa, nec ipse fugit.
Dissidet à populo virtus magnumque Phraaten,
Felicem solio cum sedet, esse vetat.
Hæc vulgi plausus & inania schemata temnit;
Non illi phaleræ, non placuere togæ.
Hæc fasces, regnum diademaque deferet uni,
Qui magnas magno pectore spernit opes.

29 Hæ imitationes, ut in majoribus carminibus, ita & in carminum partibus locum habent, & in carminum variis generibus. Ita ex Oda facies Elegiam, ex Elegia Odam, ex brevi aliquo sententioso carmine integram vel Odam, vel Elegiam. Ut si forte ex Catonis Distichis brevibus Odas morales conficias, vel Elegias per χωρισμὸν & πρόσληψιν dilatatis sententiis. Quale exercitii genus continuum & quotidianum esse debet illi, qui ad aliquam in carmine gloriam adspirat. Ubi imitationibus multis te exercueris, jam liberiori uti calamo poteris in Odis & Elegiis, sumendo theses, quas ductu quidem argumentorum Oratoriorum tractabis, sed modo tamen poëtico & singulari quodam ornatu, quem semper carmen præ oratione soluta requirit; de quo postea dicemus. 30 * Procedit illa imitatio etiam in ipsis inventionibus; ubi tamen cum modestia & judicio versandum est, ne quid aliis

aliis sublegere videamur. Possunt enim inventiones ex aliis facile excogitari, manuducente nos quadam vel metaphora, vel sententia.

Exemplum talis imitationis in Epigrammate invenias apud *Laurentium Niendalium* in Poëmatibus suis. Scripserat Muretus in Poëmatibus suis juvenilibus hoc Epigramma:

Sutor es & pistor, lanius, lenoque coquusque
Mercatorque bonus, causidicusque bonus.
Te tamen in tota non est mendicior urbe,
Nec quem paupertas arctius ægra premat.
Dic agedum, qui fit (num res est mira, Corelli,)
Cum tot res facias, rem facere ut nequeas.

Retinuit Niendalius, dissimulato tamen autore, inventionem & vim acuminis; sed antecedens seu protasin hujus Epigrammatis Niendalius per πρόσληψιν multarum specierum dilatat, ut pene nimius illa in re sit.

Nosti blandisona Philerge canna,
Incautas trahere in plagas volucres:
Nosti squammigeros aculeatis
Hamis fallere, cassibusque pisces.
Nosti pinsere, navigare nosti;
Nosti pingere, literasque nosti.
Nosti, quod nova nupta cum marito
Novit, cum thalamum subit pudicum:
Nosti, quod meretrix torum relinquens,
Vino pelliculam replere adusto.
Nosti cudere, sarcinare nosti;
Nosti suaviloquum sonare carmen;
Nosti suavisonos ferire nervos.
Nosti ducere, præcinente chorda,
Motus ad numerum lyræ canentis;
Nosti texere tela sportulasque,
Et pellucida flare vitra nosti.
Nosti concoquere optimum metallum,
Nosti concoquere optimum Falernum.
Nosti, cum moritur vel hic vel ille,
Præconis vice unus indicare.
Mentiri quoque, si quid illud artis,
Unus præ reliquis, Philerge, nosti.
Es custos ovium boumque custos,
Es tonsor bonus, & malus Machaon,

Mercator bonus es, bonusque sutor,
Patronus bonus es, bonusque tutor.
Et totis agis hoc & hoc diebus.
Si desit, quod agas, Philerge, nebis.
In toto tamen oppido, Philerge;
Non mendacior ullus est Philergo;
Nemo pauperior, Philerge, quam tu,
Quid dicam? Magis hoc magisque miror.
Cum tot res facias, Philerge, semper,
Rem tamen facias, Philerge, nunquam.

32 Eadem ratione, si quis Epigramma illud breve Martialis: *Omnia Castor emis: Sic fiet, ut omnia vendas,* in Epigramma circumscriptum mutare velit, hoc modo instituet, ut Antecedens: *Omnia Castor emis,* per figuram enumerationis dilatarit:

Quid non Castor emis? talenta fundis,
Ut possis tibi comparare fundos,
Villas, prædia, vineas & hortos.
Percursas fora, nundinas, tabernas.
Et merces Tyriasque Cypriasque,
Et quod venerat ultimis ab Indis,
Præsenti licitaris usque nummo:
Mercaris tabulas, specilla, gemmas,
Sculpta Phidiaco sigilla cælo,
Pocla murrhina, vina digna poclis,
Aulæa Attalico superba cultu.
Nil tibi satis est: sed hinc ubi omnes
Exhausti loculosque zonulasque,
Quid nunc Castor ages? inepte Castor?
Emisti omnia, Castor, empta vendes.

Ita Consequens, in quo acumen consistit, eleganter Antecedens prolixius deductum terminabit, dum lectoris animus, per ambages illas suspensus, inexspectato brevi acumine vehementer delectatur.

33 Inter exercitia Metaphrasium ac Paraphrasium, aliarumque imitationum referri possunt etiam descriptiones variæ, Temporum, Locorum, ut Veris, Æstatis, Sylvarum, Montium, Iconographiæ; item comparationes, quæ inter ornamenta carminum sunt. Hic ad ductum veterum se exerceat tyro, jam contrahendo, jam

34 dilatando. * Sic apud Ovid. *lib. 1. Fastor. à vers. 152. ad v. 156.* describitur Ver. Id imitatione per 12. versus ita extendes.

Hæc est, quæ variis de floribus induit æstas:
Incipiunt menses ire diesque novi,

Pro-

Protrudit gemmas vitis rediviva tumenteis,
Spondens Lenæi munera magna Patris
Arboribus redeunt, volucrum solatia, frondes,
Quas rigidi excussit tristior aura Jovis;
Fœcundos nunc Terra sinus Naturaque solvit,
Et teneris sese frugibus ornat ager.
Tum lætus fervet genialibus ignibus aër,
Plurima quem variis cantibus implet avis,
Hinc agni saliunt, saliunt per prata juvenci,
Et pullis misti rure vagantur equi.

Ex illis, quæ prolixe adduximus, facile patet, quæ in conscribendo carmine praxis institui possit. Prout jam igitur varia carminum genera sunt, ita varie instituenda inventio, dispositio & elocutio. Integri Poëmatis Epici dispositio eleganter a *Mambruno in Epopœia,* & *Masenio in Palæstra Eloquentiæ ligatæ* præfigurata est; qui de eo legi possunt. Nos huic rei hic immorandum non putamus, cum nemo facile integra poëmata scripturus sit. Quare in minora illa carmina potius industriam nostram convertemus. Et in Heroico genere habemus primo Eclogas, deinde carmina encomiastica, minora; in varias occasiones concepta. Quod ad Eclogas attinet, etiam illæ super certo argumento generis Demonstrativi scriptæ. Nam vel gratulamur in illis, vel dolemus, vel simile quidpiam facimus, interveniente Dialogismo, qui pro ratione personarum colloquentium institui debet. Argumenta vero in illis debent esse humilia, rustica, pastoritia & per allegorias tales ad argumentum princeps applicata. Id tamen probe notandum est, formulas colloquentium poëticas singulari studio notari debere. Qua in re præire possunt illæ Locorum Communium dialogisticorum ideæ, quas suppeditavit *Starckius,* Isagogæ suæ Epistolicæ adjectas. Quæ autem subsunt sententiæ, quasi per lemmata notari possunt. Illa lemmata amplificantur poëticis formulis, comparationibus, descriptionibus, &c. Ita tamen, ut pro ratione poëmatis in omnibus servetur modus. 35

In reliquis carminibus eodem more procedes. In his argumentorum Rhetoricorum loci sunt manifestiores, ut in equo Domitiani, quem Statius laudat, & in pluribus aliis. Plerumque enim Demonstrativo generi subjiciuntur Eucharistica, Soteria, Epinicia, Propemtica, Valedictoria, Salutatoria, Prosphonetica &c. in quibus unde argumenta primaria desumantur, Rhetorici libri suppeditant. In his delectus instituendus est, & argumenta vestienda ornatu poëtico. Si quis autem carmen cujuscunque generis scribere velit, hanc sequatur methodum, ut, ubi necessaria argumenta circumspexerit, totum illum sermonem nudum & enthymematicum, resolvat in sententias breves, seu lemmata, quarum sententiarum in prolixiore carmine forte 20. vel 30. erunt. Has sententias enthymematice vel syllogistice se exhibentes, connectat certis quibusdam figuris, formulis, Poëtis usitatis: amplificet, illustret

ſtret vel per expolitiones, vel per aſſumtiones, finiti ad infinitum, partium ad totum, ſpecierum ad genus, diſtincti ad confuſum, cauſarum ad effecta, adjunctorum ad ſubjecta & vice verſa: vel per comparationes & exempla fabuloſa. Huic methodo ſi quis inſiſtat, facili negotio carmen concinnabit. Hac methodo, quam ipſi antiqui Rhetores ſuppeditarunt, plerumque ipſe uſus fui; & vidi poſtea eandem inſtitutam a *Bernh. Parthenio* in Comment. Horatiano, ubi per omnes odas Horatianas oſtendit primo ſententias carminis, & deinde ornamenta Rhetorica & Poëtica.

36 Ut carmen ea ratione ſcribere diſcas, exemplum tibi præfigas alterius cujusdam Poëtæ, vel antiqui, vel recentioris, notesque, qua ratione ille in ſcribendo carmine verſatus fuerit. Reſolve in ſententias, atque illis ſententiis ornamenta ſubjice: ita ſtatim prodibit carminis artificium, & facile animadvertes ingenium Poëtæ. Ubi hiant illa, neque ſatis ſibi reſpondent, ut fit in indoctorum hominum carminibus, contemnere tale carmen potes. 37 * Sed habent tamen antiqui etiam & optimæ notæ Poëtæ ſuas παρεκβάσεις & digreſſiones, quæ ita interdum a propoſito diſcedunt, ut non revertantur: qui tamen eam ob cauſam reprehendendi non ſunt. 38 * Non enim adeo moroſe ad Rhetorices leges Poëtarum libertas adſtringitur. Sed tamen & in ipſis Epiſodiis quædam eſt concinnitas & quoddam, ut ita dicam, temperamentum poëticum, quod facile hanc ἀμεθοδείαν excuſat. Et eſt in minoribus poëmatibus major interdum Epiſodiorum licentia, quam in majoribus. Quoniam majora poëmata perfectius aliquod ſyſtema habent, quam minora; & in perfectiore ſyſtemate, ſi quid excedat, facilius obſervetur, quam in minori aliquo carmine. Quemadmodum in homine perfectæ ſtaturæ defectus magis in oculos incurrunt, quam in nano aut pygmæo: ideoque Epiſodia majori modeſtia in illo carminis genere adhibenda ſunt. Ut illa res clarior ſit, exempla quædam ſubjiciemus.

39 Laudaturus erat Auguſtum Virgilius ob agrum, bello amiſſum, ejus beneficio redditum. Ergo duos de ſorte ſua colloquentes inducit. E quibus infelicior ſic orditur. *Melib. Tu Tityre in ſecuro lætoque otio vivis.* (Illuſtratur exergaſia & adjunctis otioſorum hominum ruſticorum, & συγκρίσει ſuæ ſortis) *Tit. Hæc ego otia Principi debeo.* (Illuſtratur perpetua allegoria & applicatione rituum ſacrificii ad cultum Principis. Gratiarum actio per ritus illos ſacros, quibus Dii coluntur, explicatur.) *Melib. Non invideo. Ego vero deteriore loco ſum, cujus triſtia ego omnia habui.* Amplificatur per hypotypoſin ſuæ ſortis, quæ conſiſtit in damno agrorum & pecorum. Adjiciuntur omnia per enumerationem. Id enim familiare ruſticis & ſimplicibus hominibus eſſe ſolet. Quis eſt ille Deus, qui tot otia tibi fecit ſimpliciter: quo tranſitus fit ad cetera) *Tit. Roma præclariſſima urbs eſt.* (Non directe reſpondetur ſtatim ad quæſtionem, & narratio quaſi e longinquo incipit. Laudatur Roma per comparationes ruſticas & per figuram correctionis & contentionis cum Mantua) *Mel. Quid in Romam?* (per ſimplicem quæſtionem.) *Tit. Spes libertatis me eo vocavit, quam ſperare alibi non licebat, etſi plurima ejus cauſa tentavi* (Tres

ſenten-

ſententiæ amplificantur 1. per Chronographiam & enumerationem circumſtantiarum, enumerantur enim ruſtica opera; quæ libertatis gratia fecerant.) *Mel. Mirabar ego, cum tui deſiderium hic omnes teneret.* (Illuſtratur hoc deſiderium per enumerationem votorum, & per figuram imaginis. *Tit. Eundum mihi illic fuit &c. Vidi illic juvenem &c. Ille libertatem, ille agros reddidit.* (Prima ſententia amplificatur per interrogationem & reſponſionem, & per illuſtrem Metaphoram, a cultu divino petitam. Secunda iterum illuſtratur de aliquo adjuncto & Metaphora, a cultu divino petita. Tertia illuſtratur per ἐξεργασίαν, a rebus & operibus ruſticis petitam.) *Melib. Contentus eſſe potes hac fortuna! etſi inculta omnia. Tuam illic felicitatem exſpectes.* (Tres ſententiæ iterum illuſtrantur. Prima ſimpliciter proponitur. Secunda per deſcriptionem illuſtratur. Tertia itidem per deſcriptionem & per enumerationem deliciarum ruſticarum.) *Tit. Nunquam memoria excidet hoc beneficium.* (Illuſtratur per figuram τȣ̃ ἀδυνάτȣ.) *Melib. Mihi deſperandum eſt, Abeundum hinc mihi nunquam redituro. Alius hæc occupabit.* (Tres ſententiæ illuſtrantur. Prima per enumerationem locorum, ſecunda per ἀπορίαν ſub forma quæſtionis propoſitam, tertia per quæſtiones abruptas & exclamationes, per figuras, ironias. Inſere nunc Melib. &c. per Apoſtrophen ad capellas ſuas.) *Tit. Mane mecum hac nocte. Habeo poma. Jam veſperaſcit.* (Illuſtrantur hæ ſententiæ per deſcriptionem ulteriorem ex adjunctis & Chronographiam.)

Secundum exemplum, e *Statii Carm. ii. Lib. i. Sylv.* quod eſt encomiaſticum in *Eqvum Domitiani.* 40

Equum hunc Poëta laudat 1. *a cauſa efficiente.* Unde hæc moles in forum pervenit? amplificatur per enumerationem variorum operum, quæ ſub figura dubitationis & interrogationis proponitur: an e cœlo venit? an e ſiculis caminis? an manu Palladis perfectum, per contentionem cum aliis operibus: ubi notentur formulæ connectendi: nunc, age fama prior miretur &c. Hunc non cepiſſet; ipſe nec Æneas &c. Adde quod ille nocens. Martem non amplior portat. Nec veris majora putes: adduntur variæ exergaſiæ & aliquæ hypotypoſes, ſed breviores. Laudat 2. hunc equum *ab adjuncto circumſtantiarum,* & loci, & a quatuor poſitionibus. Hinc limina pandit Tiberius; cum quo Domitianum comparat, ita ut hunc illi præferat & tu mitior illo. A latere Julia templa. Hinc regia Pauli. A tergo templum concordiæ. Amplificantur hæc expolitionibus & proſopographiis brevioribus. Connexio membri: par operi ſedes. Laudat 3. *ab adjuncto proprio,* equite ſcilicet, quem deſcribit per partes. (1) *a facie & capite.* Ipſe autem puero celſum caput & tribuit capiti ſtatuæ, quæ alias ipſi imperatori tribuenda. (2) *à manibus,* ubi deſcribuntur adjuncta manus, imago ſcilicet Palladis. (3) *à pectore & latere gladioque ad latus pendente,* quem comparat cum gladio Orionis. Ubi ſemper ſtatuæ tribuit, quæ attribuenda perſonæ. Laudat 4. *equum à forma externa.* Amplificatur per *deſcriptionem partium, & ab effectu vel accidentalibus* conſequentibus, contentione cum aliis inſtituta. At ſoni-

pes &c. Perpetuæ hic sunt Metaphoræ κατ' ἐνέργειαν. Tribuuntur enim statuæ, quæ tribuenda alias animali. Laudat 5. *à subjecto*, scil. solo; amplificat variis fictionibus & hypotyposibus ac comparationibus cum aliis fundamentis, quæ majora opera portant. Laudat 6. *à celeritate* operis perfecti, per fictionem genii quasi cooperantis, & descriptionem istius laboris per adjuncta. Connexio: nec longæ traxere moræ. 7. *Ornat Prosopopœia* totum hoc carmen. Introducit enim loci custodem statuam & equitem alloquentem. Consideratur hic triplicis temporis circumstantia; (1) *Præsentis.* Ipse loci custos extulit caput, & hæc infit. Amplificantur hæ sententiæ per πρόσληψιν variarum circumstantiarum & variarum actionum. (2) *Præteriti temporis:* si te nostra tulissent secula. Amplificatur autem comparatione dissimilium. Comparat enim hunc equum cum equo Alexandri M. Descriptiones ornant sententias. (3) *Futuri temporis.* Opus hoc perpetuum erit. Amplificat hoc per enumerationem earum rerum, quæ aliquid destruere solent, & quidem per ἄρσιν: non hyemes, non ventos, non fulmina horret, non æstatem. Amplificat deinde per θέσιν, certabit cum Roma de perpetuitate. Ornat itidem per fictionem novam Deorum & fratrum cœlo labentium, quæ huic imagini miscebant oscula. 8. *Claudit voto per Apostrophen* ad ipsum Domitianum. Amplificat hoc comparatione & inductione artificum, quæ ipsum vel fingere vel pingere vellent, aut quæ ipsi templa erigere cuperent. Vive diu, & nostræ pietatis cultus non sperne, per Exergasias & Periphrases.

His exemplis insistere possumus in ceteris quoque carminum generibus. 41 Nam & Elegiæ & Odæ eodem modo ordinari possunt. * Quod si quis jam Ovidii Elegias, inprimis Heroidum Epistolas præ manibus sumat, & in suas sententias atque ornamenta resolvat, statim artificium deprehendet, quod in illis summum est. Ovidius enim, ut erat cultissimo ingenio, ita nihil quicquam omisit in ornando carmine, Elegia præsertim; adeo, ut quibusdam nimius videretur, qui declamatorias in illo argutias notarunt. Sed non est, ut illorum judicia moremur.

42 In Lyrico carmine eandem rationem sequi possumus. Nam, si Horatium nobis præfigamus, singulas Odas eadem methodo resolvit *Parthenius.* Si enim e. g. primam Odam resolveris, his sententiis continetur: quidam agonibus Olympicis student: quidam agriculturæ operam impendunt: quidam navigationibus & mercaturæ student: quidam voluptuariam vitam sequuntur: aliqui militia, alii venationibus se exercent. Ego vero poëtica studia amo, quæ me celebrem reddent. Singulæ sententiæ ornantur variis descriptionibus, Metaphoris poëticis, Epithetis insignibus, assumtionibus ad adjunctis, enumerationibus partium; atque ita tota hujus Odæ compages absolvitur, ac videtur Horatius totam hanc Odam per imitationem desumpsisse a Virgilio, cujus sunt hi versus lib. 2. Georg.

Sollicitant alii remis freta cæca &c.

Exemplum

Exemplum nobis erit elegans illa Oda, quæ reperitur apud *Cominium*, Poëtam Gallum, ad Principem Condæum, lacte victitantem. Hac Oda Poëta elegantissimus Principi gratulatur de lactis cibo, illudque consilium laudat; variisque exemplis, fabulosis præcipue, ostendit, lac esse Heroum cibum. Pulcherrimæ in illo sunt descriptiones & ornamenta e fabulis: comprehendi potest his sententiis. 1. Ne pudeat lacte vesci (per amplificationem a contrario & exergasiam.) 43

Ne sit pudori lacte regales mero
Mutare, Borboni, dapes;
Luxu & remoto, pellere innocentibus
Sitim famemque poculis.

2. Ille fuit cibus aurei seculi, (dilatatur per descriptionem prolixiorem a variis adjunctis, quæ respondent simplici cibo ab effectis.)

Haud alius olim, Rege Saturno, cibus
Heroas aluit, & Deos:
Cum pura adhuc, recensque ab autoris manu
Natura nesciret dolum:
Rivisque latice candido manantibus
Curam & labores mergeret.
Tunc illa lacti concolor proles suo,
Agitabat ævum lætius,
Nec quid senectus, quidve lautitiæ comes
Foret podagra, noverat;

3. Tunc Jupiter ubera capellæ junxit, eamque cœlo transtulit (per Phraseologiam elegantiorem.)

Tunc & capellæ plena siccantem ubera
Tellus adoravit Jovem:
Qui, ne sibi unquam tam bonus deesset liquor,
Nutricem Olympo transtulit.

4. Apollo pastor factus, ut lacte vesceretur (per Phraseologiam & *αἰτιολογίαν*.)

Apollo dulci rore cum cuperet frui,
Servavit Admeti boves:
Mammasque crebro suxit, ambrosiæ ut vetus
Abstergeret fastidium.

5. Hercules lac bibens cœlo viam lacteam fudit, (per Phraseologiam & descriptionem viæ lacteæ breviorem.)

Hoc ipse madidus nectare Alcmenæ puer
Nova fecit orbi sidera:

Quot ab ore guttæ, dum bibit, defluxerunt;
Tot iere per cœlum faces.

6. Qui lacte vescuntur, fortes sunt. Transitus fit per prolepsin, dilatatur per Phraseologiam ex effectis synonymicam.)

Languere inerti, ne tamen crede otio,
Queis molle placuit poculum
Lac auget animos. Inde magnorum venit
Effector operum spiritus,
Puroque bilis igne, cognata & ferens
Superas ad arces pectora
Æthereus ardor.

7. Constat hoc exemplo Herculis, Davidis (per descriptiones prosographicas & amplificationes actionum a circumstantiis.)

sic feros idem Hercules
Lactantis in matris sinu
Elisit angues: seque consiliis Deum
Patrioque deberi polo
Jam tum probavit. Sed quid exemplis fidem
De fabulosis quærimus?
Ephratæus ille pastor, immanes manu
Cui lusus ursos frangere;
Cui sæpe presso gutture horrendum fremens
Succubuit in sylvis leo;
Virtutis unde robur indomitæ hauserat,
Et cor pavere nescium?
Per sola patrios rura sectantem greges
Succo fovebat vivido,
Expers aratri vitula, & infestis lupos
Lacessere audax cornibus,
Hinc funda victrix, & Palæstinus caput
Suo ense truncatus gigas:

8. Tua facta testantur, a lacte magnos tibi triumphos excitatos. (Hic se totum effundit Poëta, & per enumerationem prælia & res gestas Ducis Condæi recenset additis descriptionibus præliorum a variis adjunctis. Adduntur epitheta Hyperbolica. Comparatio cum leonis catulo.

Tibi ipse testes, Borboni, an lac Martios
Restinguat ignes pectore.
Dicat Batavo mutuam in cladem & probrum
Male fœderatus Celtiber;

Epulisque

Epulisque opimis frustra, & ardenti mero
Germanus iram suscitans.
Valles Senesi strage cumularunt sua,
Vinoque rubrum & sanguine
Auxere Sabim. Pinguia obscœnas adhuc
Pascunt volucres corpora.
Seu cum Lybissæ matris expressum bibit
Mamma furorem turgida.
In Bella catulus fertur, & sævos boum
Tristique custodum nece
Exercet ungues.

9. Tibi bibito lacte, vigor redit. (Simpliciter,)

efficaci poculo
Ad arma sic vigor redit,
Nova & juventus.

10. Nuperi triumphi te juvenem ostenderunt. (per brevem descriptionem.)

Te quidem nuper tribus
Cum vidit auctum laureis,
Hostesque trepido fugere cogentem gradu,
Alsatia juvenem credidit.

11. Nunc tuo exemplo lac Heroum cibum facis (per Synonymiam phrasium.)

Nunc ergo dum te rore vitali fovet,
Viresque fessas recreat;
Lacte vicissim reddis antiquum decus,
Meritosque honores asseris.
Nam jure dici meruit Heroum cibus:
Quando ipse fecisti tuum.

12. Jam Galli omnes lac vino præferent. (per Synonymiam phrasium, & allusiones ad nomen & insignia.)

Jam Gallus omnis, nomini fovens suo,
Præ delicato nectare
Fastidiosus dispuet suetas dapes,
Spretique dona Liberi.
Jam rursus imbre lota divino, novum
Trahent nitorem lilia.

13. Felix

13. Felix illa juvenca, quæ liquorem hunc regali alumno fundit. (Hic singulari artificio Poëta Apostrophen facit ad juvencam, comparando illam cum Io, & spondendo illi sidera, quæ omnia Poëtismum sapiunt. Talia enim mirifice ornant carmen, & colores poëticos addunt. Descriptiones breviores illustrant sententias.)

At tu liquores quæ gravi nunquam ubere
Summittere almos desinis,
Juvenca felix! si potest quicquam meum
Spondere carmen, & potest;
Non fabulosas clara Grajûm versibus
Io tibi se præferet:
Ex homine quanquam facta bos, Dea ex bove
Templo remugit aureo;
Populosque blanda voce poscentes opem
Oraculis conterruit.
Dicere quondam nobiles inter feras
Tenere Olympi pascua:
Vernosque cornu ducere aurato dies,
Tauri marita lucidi.
Interea olentes perge regali memor
Herbas alumno carpere:
Præstesque Francis, lactea ut serus via
Condæus ad superos eat.

His sententiis elegans illa Oda comprehendi potest. Quæ ad ornatum pertinent seorsim observentur: elegantes phrases, significantia epitheta, variationes pulchræ. Vel unum lactis nomen sæpe περιφράζει. Jam enim vocat pocula innocentia, laticem candidum, bonum liquorem, dulcem rorem, nectar, molle poculum, succum vividum, rorem vitalem, delicatum nectar, imbrem divinum, liquores almos. Metaphoræ illustriores, fictiones, comparationes notari itidem debent. Quod si in reliquis Poëmatibus majoribus concinnandis eadem ratione usus fueris, facili negotio ad carmen scribendum te præparabis. Exemplis enim aliorum nos ipsos instruimus.

POLY-

POLYHISTORIS LITERARII
LIB. III.
ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΟΣ.

CAP. I.
DE EXCERPENDI RATIONE.

§. 1. *Excerpendi necessitas.* 2. *Illa male a nonnullis impugnatur.* 3. *Exempla Platonis & Thami Ægyptiorum Regis.* 4. *Sacchini liber de ratione libros legendi laudatur.* 5. *Ob abusum aliquem non tollendus excerpendi usus.* 6. *Excerpendi omissio viris doctis deplorata.* 7. *Excerpendi utilitas.* 8. *Autores aliquot de Excerpendi ratione recensentur.* 9. *Drexelius.* 10. *Philomusus.* 11. *Sturmius, Benzius.* 12. *Fogelius in Lexico Homonymorum,* 13. *Udenius,* 14. *Schraderus,* 15. *Keckermannus, Bonnæus.* 16. *Excerpta usui & scopo nostro accommodanda.* 17. *Vincentii Placcii liber de arte Excerpendi laudatur.* 18. *Ejus machina scrinii literati.* 19. *Modus in Excerpendo non usque adeo operosus esse debet.* 20. *Excerpta minus necessaria per amanuenses potius instituenda.* 21. *Autor excerpendi studium neglectum dolet.* 22. *Adversaria de omnibus rebus, quæ legimus, videmus, audimus, cogitamus, paranda.* 23. *Sarpii,* 24. *Welschii,* 25. *Tschirnhausii ea methodus.* 26. *Sacchini libri gemini Excerptorum.* 27. *Adversariorum magnus usus.*

Postquam superiori libro, cui Methodici titulum fecimus, multa de methodo in studiis diximus, huic librum tertium, quem ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΟΝ inscripsimus, nunc subjungimus, qui cum eo connexus videtur, in quo de Ratione Excerpendi, tum in Eloquentia, tum in disciplinis, agemus: In illa enim quasi quædam præparatio ad doctrinam consistit. Ut qui domum exstructurus est, lignis & lapidibus opus habet: ita qui egregium aliquid in quocunque doctrinæ genere conatur, silvam prius congerere debet ad opus suum idoneam. 1

Quor-

Quorſum enim multa legere proderit, niſi cum fructu legantur, & in uſus noſtrs, velut in horrea quædam, ſeponantur? quemadmodum ſcilicet bonus Pater familias promptuaria habet, e quibus familiam ſuſtentat; Ita vir doctus ſuas quasdam opes congerit, quibus bonam mentem alat, ac famam ſibi excitet. * Nolo hic de neceſſitate excerpendi multa præfari: ſunt enim, qui de eo copioſe ſatis disputant adverſus illos, qui excerpendi ſtudium ut ſupervacaneum & moleſtum rejiciunt, minime hac in re audiendos. Non deſunt, qui, quod de literarum inventione in univerſum judicarunt, etiam ad excerpendi rationem applicent. * Plato jam tum in Phædro diſputavit, plus detrimenti adferre ſapientiæ libros, quam præſidii. Nam cum literarum inventor *Theuth* Ægyptiorum Regi Thamo inventum illud memoriæ & ſapientiæ remedium eſſe prædicaret, Regem contra dixiſſe narrat, potius oblivionem allaturas propter negligentiam recordandi. *Quippe qui*, inquit, *externis confiſi literarum monumentis res ipſas intus animo non revolvent: quamobrem non memoriæ, ſed monitionis remedium inveniſti: Sapientiæ quoque opinionem potius, quam veritatem diſcipulis tradis. Nam cum multa absque Præceptoris doctrina perlegerint, multarum rerum periti vulgo, cum ignari ſint, videbuntur. Conſuetudine quoque moleſtiores erunt, utpote qui non ſapientia ipſa ſint præditi, ſed opinione ſapientiæ ſubornati.* * Et hæc tria incommoda nunc quoque, inventa Typographia, Sacchinus in eleganti libro *de ratione libros legendi cum profectu cap. 10.* paſſim in re literaria dominari judicat. *Plerique omnes*, inquit, *ut quicquid in adverſaria retulerunt, omiſſa cura ſunt, ſegnique animo tanquam ipſi jam tenerent, quod commiſere membranis: ac non potius ea re ſcrinia illorum quam ingenia docta videri poſſent. Quin etiam cum doctrina ex eo bonorum ſit genere, quæ nec amitti nec auferri poſſunt, nihil proclivius factu eſt, quam ut ejusmodi commentaria igne, aquis, furto, ab tineis & blattis aliisque caſibus pereant.* * Hæc quidem non omnino falſo dicuntur, ſed quia non ſolum Excerpta, ſed omnem rem literariam & librorum uſum tollunt, qui ita judicant, potius ad majorem utilitatem ea in re reſpiciendum eſt, quam ad eos, qui hominum inventis per ſocordiam ſuam non recte utuntur.

Fateor multos etiam ſine excerptis Viros non doctos ſolum, ſed & ferme inſignes fuiſſe; quos tamen in juventute negligentiores fuiſſe, in ſera ætate impenſe pœnituit. Johannes Sturmius, qui in libro de linguæ Latinæ reſolvendæ ratione adeo operoſe colligendi modum, in phraſeologia deſcribit, de ſe ipſo ait: *Sed ego non feci, & dolet me non feciſſe, atque utinam monitus fuiſſem a Præceptoribus, ut hoc facerem, utilior vobis eſſe poſſem hoc tempore, quam ſum.* Idem vel in ſenectute ad hunc excerpendi laborem paratum ipſe ait, omiſſis gravioribus, ſi ſocios ejus laboris nanciſci poſſit. Quare juventutem magnopere hortatur, ut mature iſti operi ſe accingant. *Quod nos*, inquit, *ſenes tota noſtra ætate aſſecuti non ſumus: vos pauciſſimorum annorum labore, & labore facillimo, vobis comparabitis.* Caſaubonus quoque in *Epiſtola 309.* ea de re queritur: *Dolet mihi, quod multa legerim in noſtra bibliotheca, quæ jam pridem in adverſaria mea non retuli.* * Excerpendi ſtudium ex adverſo multa ſunt, quæ ſuadent. Provocat enim legentium attentionem excer-

pendi

pendi industria; ipsa illa scriptio intelligentiam juvat, &, quod præcipuum est, certissimæ hoc oblivionis remedium est.

De Excerpendi ratione non pauci scripsere, tam generatim, quam speciatim, 8 de quibus dicas, illis pene, quot capita, tot esse sensus. * Notissimus est DREXELII liber, cui titulus: *Aurifodina artium & scientiarum*, in quo multa proponit 9 excerpendi consilia, sed quæ multis non placuerunt, ob eorum multitudinem & distractionem. Pleríque omnes, qui de methodo studiorum agunt, aliquid de excerpendi ratione immiscent; quorum omnia consilia enumerare quid attinet? Generatim aliqua FRANCISCUS SACCHINUS in libro supra-laudato tradit. * Extat cu- 10 jusdam PHILOMUSI e Soc. Jesu libellus, cui titulus: *Industria excerpendi brevis, facilis, amœna, a multis impedimentis, quibus adhuc tenebatur, exsoluta, Constantiæ Ann. 1684. editus.* Ille geminos libros facit Locorum & Adversariorum, atque adeo omnia cujuscunque farinæ miscet; quod mihi omnino displicet. Cur enim Phraseologica, Sententiosa, Oratoria, Physica, misceantur, atque in unum cumulum confundantur? quam molestum erit, in isto singula acervo quærere? neque enim compendium illa methodus præstat; sed potius turbat. Quibus arctæ res in eruditione sunt, illi de singulis pauca congerunt. Quibus vero magnæ opes sunt, illi, nisi per suas sedes distincta singula habeant, non in bene ordinata penu, sed in chao quodam, versantur. * Alii ordinem rerum in verbis & rebus sectantur, 11 alii eo ordine, quo, quicquid illis occurrit, in commentarios suos referunt, qui tamen indices bene dispositos illi subjiciunt. Ordinem rerum secutus est Sturmius, & ex ejus consilio *Benzius*, suntque eorum διατυπώσεις ea de re editæ; quæ fateor insignem utilitatem in amplificando & in argumentis præstant, dum omnia inter se connexa, quasi sub unum obtutum cadunt. Sed tamen & molesta sunt vacua illa chartarum spatia, quæ evitari non possunt. * Commendavit & nuper ad me- 12 thodum generalem Locorum Communium *Martini Fogelii* Lexicon Homonymorum, qui illud edidit, Cl. *Joannes Vagetius*, optime de Viro optimo meritus & meriturus, si cetera ejus inedita in lucem protraheret. * Scripsit & ante aliquot annos UDE- 13 NIUS Germanica lingua librum, cui titulus: *Excerpendi ratio nova, Northusæ Anno 1681. in 4.* editum: qui tamen præcipue ad Locos Communes in orationibus sacris concinnandis consilia suppeditat, non utique spernenda: sequitur enim viri Clarissimi *Chr. Schraderi* methodum. * Ille commentario in Rhet. Aristot. de excerpen- 14 di ratione quædam se editurum pollicitus est, & circumferuntur quædam ejus de hoc argumento privatis Scholis proposita, quæ ante obitum, ut audio, optimus senex perfecit, ut typis promulgari possint. Ceterum minime eam probat methodum, qua uno in libro omnia confunduntur. * Scripsit & KECKERMANNUS de Locis Com- 15 munibus faciendis *Consilium Logicum.* Legi etiam BONNÆUS libro *de Ratione discendi p. 129.* potest, qui facit Locos communes *1. Theorematicos,* qui secundum ordinem disciplinarum instituuntur *2. Historicos,* ubi sunt Prosopographici, Topographici, Mythologici, rituales, rerum gestarum, loci morales exemplorum. *3. Lo-*

16 *eos glossematicos* pro linguis. Sed iis recensendis non immorabimur. * Nos potius rationem, quæ nobis commodissima in plerisque disciplinis videbitur, hic proponemus. Qui eis utetur in quantum suo scopo commodum videbitur, sibi applicabit: quilibet enim e fine sibi proposito, ut omnium studiorum methodum, ita excerpendi rationem metiri debet. Quemadmodum enim non eadem vel vestis vel domus mensura omnibus convenit, sed secundum vitæ conditionem, fortunarum amplitudinem vel tenuitatem, adornari solet; ita Excerptorum plane dis-
17 par ratio & forma est. * Edidit superiori anno Vir Clarissimus, VINCENTIUS PLACCIUS *de arte excerpendi* librum singularem, quo ille summa diligentia omnes, qui de hoc argumento scripsere, Autores, omnes excerpendi formas & modos, singulorumque commoda, incommoda & præcepta, recenset. Multa hic de Excerpendi ratione per Lemmata, per Schedas, de Excerptis Methodicis, Alphabeticis, commentariis, Adversariis, Socialibus, de libris Excerptorum laxiori compage
18 ordinandis. * Proponit & *sectione X.* peculiare cujusdam Anonymi *Scrinii literati* inventum, a se vero multis modis emendatum, cujus ope quam commodissime institui cujuscunque generis excerpta possint. Prolixe illam machinam ejusque apparatum illic descripsit, additis iconibus & exemplis; quæ singula legere in libro isto possunt rerum illarum curiosi, atque inde suo usui accommodare. Non enim eandem omnibus convenire Excerpendi rationem, non eadem Excerpta, ipse agno-
19 scit vir clarissimus *libri sui cap. I. §. 9.* * Nos de Excerptorum forma usque adeo hic solliciti non sumus, quin potius existimamus, eum, cui thesaurum & opes colligendi facultas non defuerit, loculos facile inventurum, quibus reponat. Ita enim instituere excerpta tyronem meum velim, ut non multum sibi negotii anxia & scrupulosa diligentia facessat, potius vero ad utilitatem rerum, quam methodi subtilitatem, respiciat. Parum refert, quo loco, quo ordine arma quis posita habeat, modo in promptu sint, cum ad pugnam ventum est. Et accidit plerumque, ut, quemadmodum illi, qui in nummis opibusque congerendis nimis sunt studiosi, raro iis recte uti norint, ita qui Excerptis nimis insudant, omniaque illis scrinia plena habent, cum quid in medium proferendum est, jejuni & steriles evadant, ac ingenio suo, quod sui nunquam juris & arbitrii est, semper diffidant.
20 * Quare ego excerpendi laborem, qui & tædiosus est, ac ingenium fatigat, in rebus non admodum necessariis per amanuenses institui malim; nam & hic jucundius, e consilio Martialis erit, si & in literis nobis sit *Res non parta labore, sed relicta*
21 vel per homines nostros nostris auspiciis nobis acquisita. * Ego certe Excerptis congerendis non multum operæ me impendisse fateor, etsi aliorum diligentiam laudo, meæque in his negligentiæ succenseo, magno tamen in lucro reputaturus, si aliorum mihi opera uti concessum fuerit. Nunc ego memoria promiconda contentus scribo multa, quæ fallat quidem nonnunquam, & res suas repetenti raro respondeat, plerumque tamen, cum argumenti occasio sollicitat, ultro offerat, & quasi ex capsula depromat. Sed nos ad excerpendi rationem redimus.

Utilissi-

Utilissimum est, non tantum sub Locis Excerpta dirigere, sed & Adversaria 22 quædam conficere, in quibus congeramus, quicquid unquam cogitatum a nobis est, in lectione Autorum, aut in quotidiana meditatione: deinde quicquid vel vidimus, aut ab aliis nobis narratum est. Non credat quis, quot ex illo fructus redundare possint. * Fecit id Vir maximus, PAULUS SARPIUS: quarum no- 23 tarum integra restare volumina testatur in ejus via *Fulgentius p. 134. 135. 136. edit. Gallic.* Illis nihil acutius & eruditius fingi posse ait. * Idem fecit & πολυμαθέστατος, ille WELSCHIUS, ut in Vita ejus refert *Schröckius p. 61. n. 27.* * Ex his 24 25 cogitatis velut ideis quibusdam integri postea libri gignuntur; Id quoque experientia sua testatur Tschirnhaus. in Medicina part. p. 2. 176. *Quia raro ob tot hujus vitæ impedimenta est possibile, ut semper sat temporis habeamus rem quandam accurata, ut decet, methodo tractandi, utilissimum, quod hic facere possumus, est, ut, si bonæ nobis cogitationes suggerantur, (id quod non raro præter spem in media cum aliis conversatione, dum ne quidem de veritatis acquisitione cogitamus, accidet) singulis eas diebus, eoque, quo in eas incidimus, ordine conscribamus. Hoc ego dum feci, observavi, me sic brevi tempore sat multas observationes, quæ mihi fundamento fuerunt ad multa ex iis utilia derivanda, sic congessisse, quæ alias memoria dubio procul excidissent; quin non potui relegendo recordari, me eorum, quæ consignaveram, cogitationes unquam habuisse.*

Idem quoque suasit SACCHINUS in *libr. supr. laudato cap. 3.* ut gemini libri 26 conficiantur, alter Adversariorum generalis, quo, ut lectio quodque subministrat, omnia colligenda sunt; alter secundum ordinem titulorum congestus. Quemadmodum negotiatores geminos habent libros, pusillum unum, alterum grandem: illum adversaria aut ephemeridem, hunc calendarium & codicem dixeris. In eum singulorum dierum rationes accepti expensive tumultuarie referunt, nempe serie illa, quam obtulit usus: in hunc transferunt inde disponuntque certa in loca, quæ conservata volunt. Hujus sui instituti rationem hanc habet: *Priorem librum, inquit, confici volo, in quem continentur, ut occurrunt, quæ ex quopiam opere seliguntur, notentur, quia magna est oblectatio, atque opportunitas, si uno quasi contuitu, quæ in uno quopiam libro sunt egregia recognoscas. Id autem fieri non poterit, si in ordinem, non lectionis, sed rerum, excerpta dispenses: Sparsa enim erunt in plurima capita, quæ magnum insulsumque negotium sit singula perscrutari. Deinde ille contuitus, quo consequenter excerpta recognoscuntur, operis totius memoriam refricat. Præterea multa offeruntur legenti egregia, quæ certum in caput nullo modo, aut ægre, possis referre: quæ tamen in adversariis nullo labore consignabuntur, nec magno opere, cum voluntas feret, invenientur. Itaque prior hic labor id genus adversaria conficiendi mea sententia multum voluptatis habet, multumque commoditatis: neque ullius tædii declinandus est metu: Altera autem opera disponendi in sua loca, & capita, quæ ad eandem rem faciunt, manifestum pretium habet: Namque sub titulo (exempli gratia) Amicitiæ, Prudentiæ, Timoris, ac rerum hujusmodi, tam multa brevi videbis coacervata ex operibus, quæ legeris, ut ipsemet mireris.* Hæc ille, cujus minime spernenda consilia sunt, idemque *Sturmius* in libro de linguæ Latinæ resolvendæ ratione

27 probat. * Et ſane, quod ad Adverſaria attinet, ea magis, quam ceteri Excerptorum libri, ſunt neceſſaria. Novi enim Viros doctos, præclarorum autores librorum, qui nullis aliis libris, quam temere congeſtis Adverſariis uſi fuerunt, quæ ſemper ſecum etiam in itineribus habuerunt, & in iis obvia quæque ſtatim conſignarunt.

CAP. II.

DE EXCERPTIS PHRASEOLOGICIS.

§. 1. *Excerptis Verborum cura præcipua impendenda.* 2. *In oratione tria attendenda, ut ſit pura, ornata, copioſa.* 3. *Excerpta ſecundum hanc diſtinctionem inſtitui debent.* 4. *Willichii methodus colligendi ſecundum ordinem categoriarum.* 5. *Quibus difficultatibus prematur.* 6. *Exemplum excerptorum Willichianorum.* 7. *Sturmii methodus illi præfertur.* 8. *Julii Camilli conſilium de Locis inutile.* 9. *Loca quatuor generaliſſima excerptorum.* 10. *Excerpta non ab uno, ſed a multis eadem methodo inſtituenda.* 11. *Locorum Sturmianorum & Lullianorum aliqua convenientia.* 12. *Lulliani loci Ficheto laudati.* 13. *Beccheri excerpendi inſtitutum.* 14. 15. *Benzius, Sturmii conſilia ſecutus, in Græcis & Latinis vocibus laudatur.* 16. *Ejus diſpoſitio locorum in Latinis.* 17. *Magnum copiæ ſubſidium a Methodo Sturmiana.* 18. *Particularum ſeparata Excerpta & Rhetorica.* 19. *Rhetorica collectanea.* 20. *Encyclopædia Philologica Placcii laudatur.* 21. *Diviſis operis diverſarum rerum phraſes a diverſis colligendæ.* 22. *Donii Hermathene laudatur,* 23. *quanquam in illa omnium coacervatio incommoda ſit.* 24. *Suadetur index & ordo alphabeticus.* 25. *Schönslederi & Benzii collectanea conjungenda.* 26. *Accurata titulorum diviſio non parum ſæpe incommodi habet.* 27. *Præſtat quandoque titulos ſuo arbitrio diſponere.* 28. *Baſilii Fabri Sorani phraſeologicæ collectiones laudantur.* 29. *Unus potius autor excerpendus & familiaris reddendus eſt.* 30. *Tituli in Fabri collectis non ſatis accurati.* 31. *Præ aliis Schönslederi apparatus commendatur.* 32. *Quintiliani ſententia reprehenditur,* 33. *& objectis reſpondetur.* 34. *Jul. Pollucis diligentia laudatur.* 35. *Vocum delectus origo eſt eloquentiæ.*

1 Prima Excerptorum cura in oratione verſatur, quorum eo major habenda ratio eſt, quo magis nitidæ orationis cultus viro docto neceſſarius eſt. Multa enim ſunt & varia & minuta, ad quæ attendere debent, qui orationis nitori ſtudent, ſingularibusque obſervationibus, quæ & judicio & longo uſu demum inſtituuntur, addiſci debent: cum excerpta rerum & ſcientiarum faciliori negotio, vel ex methodo ſingularum diſciplinarum, vel noſtro arbitrio, adornari poſ-
2 ſint. * Sunt vero in Oratione tria, ad quæ reſpicere debemus; primum ut *pura,*
3 deinde ut *ornata,* hinc ut *copioſa* ſit. * Puritas ergo dictionis primum locum occu-

occupabit. Hanc ut obtineamus, variis opus erit Excerptis, Grammaticis & Lexicis. Suadet VIVES libro *de Adolescentum institutione* confectionem talium librorum, sed non distincte satis eo in argumento versatur. * Proposuit JODOCUS 4 WILLICHIUS in libro *de verborum copia comparanda* modum, quo nomina sub titulis communibus colligenda sint, exemplis de veste, toga, horto, vinea, in medium allatis. Nam sub Titulo *vestis* primum omnes phrases, quæ huic subjecto conveniunt, recenset, subjungi vult deinde derivata & composita. Hinc ad species vestium, ex natione, ex colore, a materia, descendit. Deinde ad vestes, ratione formæ consideratas, procedit, & sic in ceteris. Sed ille modus a vulgata Lexicorum ratione non differt, nisi quod classibus suis singula distinguuntur, quod non æque illi faciunt. Hinc vero verba pro categoriarum ordine disponere docet, qua de re ipsum audire juvat: *Prima ratio hæc esto, quam docendi gratia prædicamentalem appellare visum est. Et sicut locupletiores arcas cistulis aut marsupiis refertas in promptu retinent, ut ex horum singulis alia atque alia numismata aut depromant aut recondant: Ita studiosi adolescentuli vel in dicendo vel in scribendo, cum usus poscet, locos suos in manibus teneant, quos ex prædicamentis certius petent, quam aliunde, cum sint omnium rerum & vocabulorum, quæ istarum signa sunt, veluti promptuaria, & certa spatia sic designent, ut sub singulis plerisque locis justum intervallum intersit, & eum servabunt ordinem. Primo adsit ejus nativa significatio seorsum posita. Deinde formulæ dicendi substituantur ea diligentia, ut verba nunc cum nominibus constructa puris, nunc cum impuris, hoc est, quibus præpositio aut adverbium, aut dictio una aliqua accessit, integra subnotentur, juxta cum Autoris libro, pagina & interdum versu: postea idem faciendum est in translata significatione, & hanc subinde variare nemo addubitabit: utrobique autem derivata & composita juxta cum agnatis & synonymis adscribenda sunt.* * Subjungit hinc abacum substantiarum, sed methodo non 5 bene satis ordinata. Neque illa disponendi ratio omnia colligenda ita comprehendet, ut facile postea inveniantur, nisi longinquis subdivisionibus tituli deducantur; unde labor inquirendi augebitur, & in collocando tyro per varia notionum genera distrahetur. Quod si sub titulis istis generalissimis omnia sine discrimine ponantur, quam in vasta ille sylva errabit! * Rectius hæc intelligentur, si exem- 6 plo aliquo Willichii hæc sententia illustretur. Assumit ille duas ex *Oratione Ciceronis pro Archia* periodos resolvendas. In prima ita rem instituit: *Ingenium est in Substantia.* Phrasis: si quid in me est ingenii; item: sentio, quam exiguum sit ingenium. *Exercitatio est in Actione.* Phrasis: si qua sit exercitatio dicendi, Item: In exercitatione dicendi me non inficior mediocriter esse versatum. *Ratio est in Qualitate;* phrasis: si hujusce rei ratio profecta sit. Item: si ea ab optimarum artium studiis & disciplina profecta sit. Item: ab eadem ratione nunquam abhorruit. *Tempus in Quando;* phrasis: ab exercitatione nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse. *Fructus in Qualitate;* Phrasis: eorum omnium fructum vel inprimis Licinius a me repetere prope suo jure debet. *Repetere in Actione est;* phrasis: repetere ab aliquo fructum jure suo. Satis vel ex unica hac periodo consilii ejus ratio patet, sed nemo non videt, hanc colligendi rationem molestam & tædiosam

 futu-

futuram, nisi aliis classibus & distinctionibus multitudini verborum, sub adeo paucis titulis locandorum, subveniatur. Exemplum ejus plenius suppeditare possit Emanuelis Thesauri Index Categoricus, de quo & *libro 2.* actum est & *infra* pluribus agetur. 7 * Expeditiorem vero viam optimus ille dicendi magister, STURMIUS, ingressus est. Nam vigesimo post anno in Academia Argentinensi *linguæ Latinæ resolvendæ methodum* tradidit, quam Joannes Lobartus, Borussus, postea in lucem Argentorati Anno 1581. edidit. Ipse tamen ante annos 36. cum Argentinam primum venerat, in libro de *amissa dicendi ratione lib. 1. cap. 11.* hujus methodi mentionem fecerat, & specimine aliquo e Ciceronis oratione Quintiana, sed rudiori & imperfecto, usum ejus ostenderat. Ut ego suspicer, Jodocum Willichium, qui anno 1550. librum suum de rerum & verborum copia comparanda edidit, hoc exemplo incitatum fuisse. 8 * Sturmium vero JULIUS CAMILLUS, de quo *libro secundo c. 6. §. 25. seqq.* a nobis dictum est, excitaverat. Ejus vero consilia quia magis acuta erant, quam fructuosa, rejecit Sturmius, & rerum ordinem secutus commodius rem omnem proposuit. 9 * Invenit itaque quatnor loca generalissima, 1. τὰ θεῖα. 2. τὰ φυσικά. 3. τὰ τεχνικά. 4. τὰ ἀνθρώπινα. Singula subdividit naturali sua serie & ordine, quem Dialectica suppeditat, ita ut ordinem prædicamentorum in iis attendat, saltem quinque priorum. Quantitas, qualitas, relatio, actio potissimum circumstantiis res omnes definiunt. 10 * Talia excerpta suadet Sturmius a multis instituenda uno tempore. Si enim doctiores acciperent singulos auctores & singulas orationes, & eas resolverent diversas, non easdem, insignem ille copiam integro biennio comportari posse existimat. 11 * Habet illa methodus aliquid Lullianæ arti simile, quæ omnem universitatis rerum notitiam una connexione proponi vult, usui futuram, ut in disserendo & philosophando, ita & in colligendo. 12 * ALEXANDER FICHETUS certe, cujus *libro secundo* mentionem fecimus in *arcana sua Studiorum methodo in appendic. capitis* 3. Lullianis insistere locis jubet, ac Ideam locorum communium, quam methodo suæ subjunxit, ad has rationes ordinavit. Insigni hanc methodum præterea elogio ornat. *Hujus mysterii,* inquit, *ea vis est quam in Kabala triginta & quinquaginta portis intelligentiæ ex Arcanis Hebræorum eruit Reuchlinus, ut scientiam rerum omnium & mundum doctrinarum universum, quasi viva in tabella depictum, subjiciat oculis ordine plane admirabili: denique continet omnia & singula, singulaque ut omnia, & omnia ut singula ad amussim explicat, efformatque illum, quem desideramus, hominem, ex omnibus conflatum compositum disciplinis, quem Orator optabat, quem Tacitus indicat, quem describit Quintilianus.* Ac certe verum est, quadantenus convenire Lulliana hæc loca, quæ illis tamen, ut ego puto, accuratiora; cum prædicata distinctiore ordine proponant. 13 * BECCHERUS quoque in novo suo organo id egit, ut titulis generalissimis verba omnia disponeret, usui in collectione & amplificatione futura, de quo *lib. 2. c. 4. n. 32.* 14 * Sturmii consilia, quod ego sciam, nemo secutus est, aut eum in se laborem suscepit, præter JOANNEM BENZIUM, qui discipulus Sturmii fuit, ejusque luculentum specimen dedit in *Thesauro Elocutionis Oratoriæ Græco-Latino*

Basi-

Basileæ Ann. 1581. in *folio* edito, quo præstantissimos Græciæ Oratores resolvit: quod sane opus omnibus in Græca eloquentia collectaneis præferendum est. * Idem quoque in Latina lingua simile quid tentavit, sed compendium tantum ab illo habemus, vel sic tamen magno usui futurum. Quem si ille laborem ad exemplum Græcæ linguæ instituisset, adductis integris auctorum sententiis, & apposito loco, haberemus profecto in illo genere Opus elaboratissimum. Nunc rudimento illo contenti simus, quod Argentorati Anno 1596. sub titulo *compendii Thesauri Latinitatis puræ* in 8. prodiit. * Loci omnes LXXVI. sunt, sub quibus ille totam linguam Latinam, ut ante linguam Græcam, disposuit, vocabula quoque simplicia eo ordine pueris ediscenda antea in lucem miserat. Ipsos quoque locos, nudos scilicet titulos, in usum excerpta colligentium Argentorati Anno 1588. in 12. edidit. In singulis locis ita rem instituit, ut primo ponat nomina Substantiva cum Synonymis, tam simplicibus quam metaphoricis, his subjungat adjuncta sive epitheta, quæ pleraque ad prædicamentum quantitatis vel qualitatis pertinent: hæc excipiunt Actiones, quæ phrases continent. Hinc sequuntur Personæ cum Synonymis: hinc adverbia; quibus singulis sua quoque subjiciuntur Adjuncta & Actiones. Hinc eodem modo procedit ad cognata, affinia, contraria. In Thesauro Græco præter hæc addit σύνθετα sive conjuncta, & sententias, quas παραδείγματα vocat. Exemplo esto *Locus* 47. *Fortitudinis.* Hic primo loco est substantivum cum Synonymis. *Fortitudo, Virtus, Animus, Magnanimitas, Strenuitas, Vires, Robur, Nervi.* Subjiciuntur Adjuncta & Actiones. Hinc sequitur persona cum Synonymis, *Fortis, Vir, Virilis, Animosus, Magnanimus, Fidens, Strenuus, Vehemens, Acer, Alacer, Magnus, Altus, Celsus, Excelsus, Erectus, Validus, Robustus, Nervosus.* Subjiciuntur & hic Adjuncta & Actiones. Sequuntur jam porro *Audacia, Ignavia, Securitas, Periculum, Otium, Labor, Celeritas, Tarditas, Patientia, Impatientia, Constantia, Pertinacia, Inconstantia* cum Synonymis, Personis, Verbis, Adverbiis, singulaque cum Adjunctis & Actionibus, ut si de Fortitudine quid dicendum sit, tam phrases quam sententiæ mirifice variari possint, ut amplificationibus propemodum infinitis quasi via sternatur. Quis enim tam stupidus esset, qui, cum præ oculis omnia, quæ rei insunt, habeat, ex illa sylva ligna usibus suis apta non comportet? * Et sane ad hunc usum potissimum respexit Sturmius. *Valeant*, inquit ille, *libri de copia rerum & verborum, valeant Onomastici, valeant Thesauri linguæ Latinæ & Græcæ: nullo loco erunt, si cum hac ratione comparabuntur, & si hæc ratio, quæ sola copiam ostendit, & viam præmonstrat orationis copiosæ conficiendæ, a vobis perficitur. Hoc si feceritis* (alio loco ait) *eumque laborem continuaveritis annum unum & alterum, & decem communicaverint operas suas inter se, videbitis quantam copiam, quantam lucem vobis hæc ratio sit allatura, non solum in rebus intelligendis, verum etiam in differendo de quacunque re proposita. Hic enim locis distributis & completis, quotiescunque vobis dicendum erit, oratio vos non deficiet, & quæ Aristoteles habuit prædicabilia, id est, applicabilia, vos habebitis applicata, quæ Aristoteles habuit vacua, vos rebus & verbis habebitis*

con-

15 16 17

condensata. Qui plenius horum Excerptorum ſpecimen velit, ille adeat ipſum illum de linguæ Latinæ reſolvendæ ratione librum, ubi initium orationis Tullianæ pro domo ſua reſolvit, & exemplo vocabuli VIS rationem adornandi unius loci
18 oſtendit. * Idem tamen etiam Particularum locos ſeorſim faciendos ſuadet, eorumque inſignem utilitatem ex recenſione Patriculæ CUM, TUM, quæ in illo libro habentur accuratiſſima, oſtendit. Sed de particularum uſu & ſenſu eorum inveſtigando alibi plenius a nobis agetur: eſt enim hæc linguæ Latinæ pars mi-
19 nime, prout fieri debebat, exculta. * Rhetorica quoque collectanea ſeparata ab illis habet, quæ quamvis ad τὰ τεχνικὰ referri poſſint, utilius tamen erit, illa a generalioribus illis diſtinguere, ne nimia mole excreſcat ille liber, & accuratiora ſint,
20 quæ ſeorſim inſtituuntur hac in re Excerpta. * Poſſent & cetera omnia τεχνικὰ huc referri, & tota illa Placcii Encyclopædia Phraſeologica, qua ſecundum ordinem ſcientiarum locutiones proprias & Latinas ex bonis Autoribus excerptas circa quamlibet materiam exhibebit, Autoribus ubique nominatis. Eam promiſit vir eruditus & ad rei literariæ bonum multa & præclara moliens, neque fallitur, cum ait in Hiſtoria Excerptorum, opus utiliſſimum & tam vendibile futurum, ut, ſi fami aut lucro ſcriberet, aliud nullum ſibi præ manibus capiendum cenſeat:
21 quod ut facere velit, eum rogo. * Conſilia illic quoque ſuppeditat, quibus tale Opus quam abſolutiſſimum dari poſſet, ſi diviſis operis alius rei veſtiariæ phraſes e *Ferrario* & *Rubenio*, alius rem culinariam ex *Apicio*, alius militaria ex *Lipſio* &c. excerperet. Notum eſt, in ædium partibus hoc feciſſe Grapaldum. Bartholomæus Riccius quoque obſervationes locutionum *de Re Ruſtica* congeſſerat, quæ ipſi incendio perierunt. Johannes Starckius quoque *Technologiam Phraſeologicam* pol-
22 licitus eſt, quæ lucem non vidit. * Scioppius quoque in auctario Grammatices philoſophicæ *Joh. B. Donii Hermathenas XX. libros*, quibus ipſa rerum deſcriptio cum vocibus & phraſibus continentur, laudat, eique Principum munificentiam optat.
23 * Sed habet illa omnium uno in libro coacervatio quædam incommoda, etiam in optimo ordine, & præſtat technica illa ſejungi, ut eo paratiora ad manum ſint. Neque enim ſemper vacat iſtam titulorum ſeriem recenſere animo, juvenibus cer-
24 te & minus exercitatis illa res ſæpe cum difficultate erit conjuncta. * Ego vero omnibus votis optarem, ut Sturmiana iſta methodo quam pleniſſimum tale Opus elaboretur, in phraſeologia præcipue magno uſui futurum, ita tamen, ut inquirendi difficultas indice adjecto alphabetico ſublevetur: Habet enim & alphabeti-
25 cus ordo ſuos uſus. * Nunc quando ſperare tale Opus vix licet, utamur in Latina lingua Benzii compendio, SCHÖNSLEDERI *Apparatum*, librum utiliſſimum, illi jungamus. Ita quæ apud Schönslederum per literas Alphabeti disjecta ſunt, cognata, affinia, Synonyma, Benziano illo rerum indice quaſi e latibulis ſuis educentur, eoque facilior labor erit, ſi Benzianis vocabulis numeri paginarum, qui in
26 Schönsléderi Apparatu male omiſſi, & a nobis reponendi ſunt, adjiciantur. * Mallem ego tali Opere univerſali a viro docto & ſagaci ordinato uti, quam tironibus autor eſſe, ut illa ratione excerpta inſtituant, non parum tædii & difficultatis

in

in titulis inveniendis & recte locandis vocibus habitura; præsertim cum & alia attendenda sint in oratione & ad Excerpta sua referenda, quæ non commode ad Sturmianos locos reduci possunt; Quo intuiti sunt, qui ordinem non adeo sollicite quærendum volunt, viri summi & qui in literis magna præstiterunt. * Sæpe, 27 quæ nostro instinctu quocunque ordine collegimus, plus non juvant, quam quæ aliorum consilio colligenda suscepimus. Quamdiu adest ille, qui methodum colligendi dirigit, omnia expedita erunt: sed ubi suo arbitrio relinquentur tirones, sæpius hærebunt & in convenientibus titulis inveniendis vehementer laborabunt. Quando enim omnes illæ notiones ab initiis & primis ac remotis sedibus arcessuntur, tenet illa cogitatio animos anxieque circumducit. Quare præstat interdum titulos, quos res ipsa suppeditat, sine ullo ordine ponere, qui accuratius sæpe formabuntur, cum ex rei sensu formantur, quam ubi longa reductione ad prima illa sua elementa revocantur. Quemadmodum in ipsa corporum *ἀναλύσει* inutilis est & supervacanea opera, si ad illa *ςοιχεῖα* prima reducere omnia velimus, plus vero utilitatis habet ad proxima illa, quæ rem componunt, respicere: ita & in oratione fieri æquum est. Quare mihi semper placuit methodus illa, ut tituli ex occasione inter legendum obvii ponantur, facile per indicem postea in ordinem redigendi. * Collectio vero ea forma institui potest, qua usus est BASILIUS FABER Soranus *in Locis Observationum ex Epistolis familiaribus Ciceronis, qui Lipsiæ Ann. 1576. editi sunt*, & in libello *de Synonymia Terentii ibid. Anno 1562.* edito. * Fecit vero certo consilio, ut ex uno potius Autore, sedula lectione trito, quam ex multis temere lectis excerperet. Sic enim unum familiarem effici Autorem judicat, cum ceteri, qui ex omnibus aliquid mutuantur & describunt, ab omnibus simul avocent; unius vero Autoris familiari & assidua lectione orationis virtutes, ab Autore de industria occultatas, sæpe deprehendi, & quidem recte, putat. Præterea fixam & immotam quis regulam habebit, ad quam in omni imitatione respiciat. Idem Lipsius in *Instit. Epistol. cap. 12.* observandum autumat, qui Phrases seorsim poni vult, Tullii solas, Plauti & Terentii solas, Historicorum solas: cum tamen ipse in usu ad hæc non attendat, sed omnia misceat. * Sed tamen & in titulis ponendis non satis accuratus est Basilius, ac Lexica excerpta Phraseologicis miscet. Cur enim sub titulo *Abhorrendi* ponam ista: *Abhorrent à communibus præceptis. Cum ab ea sententia Pompejus valde abhorreret: Abhorrebam ab urbe relinquenda?* quæ rectius ad titulos *Nolle, dissentire,* referentur. Ita: *Incredibile gaudium nobis objicitur,* non ad titulum *objiciendi,* sed ad titulum *gaudii* pertinet; nisi forte ad Lexica excertpa referre velis. Quare istud Terentianum: *quæ si non astu providentur, me atque herum pessundabunt,* sub titulo *Pessundare* ponitur, nec potius ad titulum *periculi* refertur? nam ad magnum, quod instat periculum, sensus verborum respicit, qui semper in illis excerptis attendendus est: vis enim sententiæ, non significatio verbi, quæritur. * TITIUS in *Manuductione ad Excerpendum n. 18. & 21.* Schönslederi Apparatum, Comenii Lexicon Latino-Latinum, aut Calvisii Thesaurum pro duce assumit, cujus vestigiis insistere jubet eum, qui Phrases colliget: tum ne labor in colligendis iis, quæ alii notarunt, inutiliter in-

28

29

30

31

ſumatur; tum ut via ipſi certa ſit, qua ducatur. Ego præ ceteris omnibus Schönslederi Apparatum, ut jam antea feci, commendo, optimo delectu adornatum, ſed qui augeri multis modis poſſet, tum ex aliis ejusdem generis Scriptoribus, Baſilio Fabro, Pareo, (cujus in calligraphia etſi multa bona ſunt, incondita tamen titulorum & Autorum variæ ætatis farragine obnubilantur) tum novis collectaneis, qualia ſolertibus Scholarum Rectoribus quotidiano labore, cum Autores Claſſicos ju-
32 ventuti prælegunt, coacervari facili negotio poſſunt. * Non audiendus ergo eſt Quintilianus, præclarus alias eloquentiæ Magiſter, cum *lib. 10. c. 1.* omnem illam Synonymorum colligendorum rationem damnare videtur. *Equidem ſcio,* inquit, *quosdam collecta, quæ idem ſignificarent, vocabula ſolitos ediſcere, quo facilius & occurreret unum ex pluribus, & cum eſſent uſi aliquo, ſi breve intra ſpatium rurſus deſideraretur, effugiendæ repetitionis gratia ſumerent aliud, quo idem intelligi poſſet. Quod cum eſt puerile, & cujusdam infelicis operæ, tum etiam utile parum: turbam enim modo congregat, ex qua ſine diſcrimine occupet proximum quodque. Nobis autem copia cum judicio paranda eſt: vim orandi, non circulatoriam volubilitatem, ſpectantibus. Id autem conſequemur optima legendo & audiendo.* Hæc illo loco Quintilianus parum conſiderate ſcribit. Nam cum antea dixiſſet, verba aliis alia eſſe magis propria, aut magis ornata, aut plus efficientia, aut melius ſonantia, quæ nota non ſolum eſſe omnia debeant, ſed in promptu atque in conſpectu, ut facilis ex his ſit optimorum electio: quomodo electionem illam inſtituet Orator, niſi collegerit & in numerato
33 habuerit? quomodo in numerato habebit, niſi conſignaverit, vel edidicerit? * Dixeris, ultro ſe ingerent lectione multa frequentata. Sed quid vetat uſu percepta memoriæ cauſa congerere? in memoria certe hærere debent; modo cum delectu & judicio adhibeantur, quod præ cæteris requirit Quintilianus. Vernacula erat ac domi naſcebatur illis oratio. Quid tum? etiam in notiſſima nobis lingua, illuſtres formulæ, verba ſonantia, non ſemper memoriæ ſuccurrunt, ut ego Italis, Gallis in ſuis; nobis in Germanica lingua omnino quædam notanda exiſtimem: ut Græci oratores ipſi verba hiſtorica, politica, oratoria, poëtica, diligen-
34 ter notarunt, quorum vel fragmenta vel indicia nobis ſuperſunt. * Certe Pollucius magna diligentia fuit in ordinandis & non ſolum ſecundum varios locos diſponendis vocibus, qua in re aliquid Sturmiano conſilio ſimile eſt, ſed in ſynonymis & affinibus congerendis, cujus rationem ipſe addit (1) ὡς ὑπαλλύττειν δύνασθαι, ut ſubalternantia aut transmutata in orationis habitu variando habeamus (2) καὶ οἷς ἕκαστα ἂν δηλωθείη, ut ſint ſcilicet δηλωτικὰ & explanatoria, quibus in periphraſibus
35 & circumductionibus utamur. * Ac ſane, ſi vocum delectus origo eloquentiæ eſt, delectum illum cum cura & collectione quadam inſtitui debere ipſa res loquitur.

CAP.

CAP. III.
DE EXCERPTIS SINGULORUM VERBORUM, ET OBSERVATORIIS.

§. 1. *Excerpta circa verba ſingula inſtituenda.* 2. *De copia tamen verborum magis oratori laborandum eſt.* 3. *Thomaſii Excerptorum Methodus.* 4. *Liber Lexicus, quid contineat.* 5. *Indicum concinnandorum moleſtia non eſt iſta, quæ Ficheto videtur.* 6. *Anxia iſta diſtinctio libri Lexici haud eſt neceſſaria.* 7. *Liber obſervationum quomodo inſtituendus.* 8. *Barbararum civilium vocum collectanea inſtituenda.* 9. *Germanicarum vocum Excerpta.* 10. *In delectu vocum quæ notanda.* 11. *Non omnia confundenda, ſed mere latina à mere criticis & philologicis ſeparanda.* 12. *Gloſſemata Quintiliani.* 13. *Aliorum obſervationes noſtris jungendæ.* 14. *Particularum collectanea.* 15. *Placcii Methodus in Vocabulorum obſervationibus laudatur.* 16. *Ordo Excerptorum Thomaſianorum in obſervationibus recenſetur.* 17. *Non elegantiæ tantum, ſed & ſimplices loquendi formæ, notandæ.* 18. *Formularum collectio in excerptis oratoriis docetur.*

De *Phraſibus colligendis* multa ſuperiori capite diximus. Sed in Phraſibus ſolis illa cura excerpendi non ſubſiſtit. Plura ſunt circa verba conſideranda, quæ hanc excerpendi induſtriam requirant. Ut oratio culta ſit, etiam ſimplicium verborum debet eſſe nitor, cultus, puritas. Nihil in illis debet eſſe peregrinum, ſolœcum, barbarum. Quare hæc primo loco cura nobis ſuſcipienda fuiſſet, niſi Lexica aliqua ex parte ea nos ſublevarent. * Ego de copia verborum prius mihi agendum duxi, cum de illa magis Oratori laborandum ſit, quam de ſimplicibus verbis, quæ ad Grammaticos & Criticos magis pertinere videntur, & quæ ille ſupponit. Videbimus Virorum doctorum aliqua conſilia. * Extat *Cl.* THOMASII *in Erotematibus Rhetoricis* conſilium de Locis communibus, in eloquentia faciendis. Tres ille libros Excerptorum facit, 1. *Librum Lexicum.* 2. *Obſervatorium.* 3. *Formularum.* Sed nos, quæ ex his ad oratoria pertinent, nunc ſeponemus. * In *Libro Lexico* ſub ſingulis vocum titulis ordine fortuito colligi vult, I. voces raras, ſingulares, ignotas, alioque & elegantiori quidem ſenſu uſurpatas; quod conſilium jam olim quoque Quintilianus *lib. 1. cap. 12.* ſuppeditavit: *Id quod inter prima rudimenta non inutile eſt demonſtrare, quot quæque verba modis intelligenda ſint. Circa gloſſemata etiam, id eſt, voces minus uſitatas non ultima ejus profeſſionis eſt diligentia.* Ita Statilius olim integro libro ſingularia Ciceronis collegit. II. Flexiones vocum, ſi in nominibus rarum aliquem caſum, aut in verbis præteritum, ſupinum aut participium rarius inveneris. III. Phraſes, ubi eorum differentiam a Germaniſmo notari vult. IV. Epitheta, quibus & Adjectiva & Adverbia comprehendit. V. Appoſita, quo nomine non ſynonyma tantum, ſed & cognata & affinia, quæ verbis copulata inveniuntur, complectitur. VI. Oppoſita, quor-

1 2 3 4

quorſum etiam refert particulas, quæ ſe excipere ſolent, aut reſpectum aliquem inter ſe habent. VII. Differentias a vocabulis affinibus: quæ ut internoſcantur, porro ſingulis præfigi certas quasdam notas jubet. Quæ quidem omnia bene habent, & notari ſic primum poſſunt; poſtea vero ſub ſuis titulis communibus inter phraſes locari: illic enim melius inveniuntur, ac uſui ſunt. Ac pleraque illorum jam tum iſto ordine in ſuo Apparatu diſpoſuit Schönslederus, quibus adjici iſta poſſunt ex Autoribus, qui ſingulatim iſta omnia tractant, ac in lectione Autorum notata. Nihil tamen prohibet geminos habere locos communes, tam ſecundum voces ſingulas, quam titulos rerum diſpoſitos: interdum enim his, in-
5 terdum illis promptius utemur. * Phraſes itidem ſub titulis collocandas ſuadet Thomaſius, ſeriem amplexus, qua utitur in elegantiis ſuis Calviſius: quanquam ego etiam hic fortuitam locationem malim, facile dehinc indicis ſubſidio in ordinem redigendam. Non enim Ficheti judicium me terret, qui rerum ordinem præferens Indicem plenum tædii & faſtidii opus, & laborem Pſyches intricatiſſimum pronunciat. *Nam cum notæ*, ait, *quæ ad eandem rem pertinent, unoque in loco paratæ & ad manum eſſe deberent, ſparſæ ſint ut Oſiridis membra, locis mille, mille notandi ſunt numeri, paginæ adeundæ mille, quæ res ad reſtim redigit.* Non ſane tanti eſt iſta diffi-
6 cultas, quam ille his coloribus depingit. * Poſſunt & multa eorum, quæ ſeorſim a Thomaſio notantur, ut Epitheta, Appoſita, Oppoſita &c. ad titulos phraſium transferri, ut non ſit neceſſe tam anxie & operoſe illa diſtinguere; præſertim
7 cum jam tot Autores viam hanc ſtraverint. * In obſervationibus vocum ego ſelectum aliquem inſtitui malim, ut disjungantur Civilia, Oratoria, Poëtica, Singularia, id eſt, quæ ſemel tantum dicuntur, Dubia ob varias lectiones, Comica, qualia ſunt Plautina plurima, nequaquam in ſeria oratione uſurpanda. Sunt & Germa-
8 niſmi vel ex Vorſtio vel e lectione ipſa notandi. * In Civilibus conſulendum eſt *Opus formularum Briſſonii*, ac Indices illi Freinshemiani & Böcleriani in Hiſtoricos confecti. Sæpius enim apud illos alia ſignificatione voces accipiuntur, quam fieri vulgo ſolet. Novi Virum prudentem, qui voces & phraſes barbaras civiles, in ſcriptis publicis barbari ſeculi, & iis, quæ nunc a Viris in Republica viventibus ſcribuntur, occurrentes, qualia ſunt Acta publica, Capitulationes, Transacta, quorum aliqua Goldaſtus & alii collegerunt, excerpſit, tum ut ipſe intelligeret eorum ſenſus, ac ad eorum genium, ſi opus eſt, loqui poſſet: multum
9 enim ea in re conſuetudini indulgendum. * Idem labor ſuſcipiendus eſt illi, qui in Germanica lingua civilem eloquentiam affectat. Colligendæ enim illi ſunt e Receſſibus Imperii, Actis Lundorpii, Epiſtolis publicis, aliisque ſcriptis, phraſes, formulæ, particulæ &c. quæ frequentius tibi occurrunt, & civilis uſus ſunt. Nec credat facile aliquis, quam ſit hoc adjumento futurum rerum negotia tractanti. Id ut faciamus, ſuadet etiam *Schraderus* Commentar. in libr. 3. Ariſtote-
10 lis. De Poëticis poſtea dicemus. * Multa ad delectum vocum pertinentia *Buchnerus in libro de commutata ratione dicendi* habet. Imprimis vero hic notari debent 1. Vocum propriæ acceptiones, 2. variæ ſignificationes, 3. translationes, quas poſteriores, ſi quis velit, ab his ſejungere & ad Synonymorum loca transferre

ferre potest. * In his excerptis liberum unicuique esse potest pro fine & scopo suo, si quis ea, quæ ad Latinitatem qua talem pertinent, ab iis, quæ mere Critica & Philologica videntur, separare velit. Nam ad eloquentiam utilius est, si illa, quæ puræ Latinitati inserviunt, seorsim habeantur, ne laborem inquirentis gravent. * Philologica vero & Critica Excerpta, quæ proprie γλωσσήματα vocare videtur Quintilianus, multa habent observata de peregrinis, etiam de corruptis vocibus, barbarismis, etymologiis, quæ si cum illis conjunguntur, mire omnia confundentur. * Fundus horum Excerptorum est 1. in optimis classicisque Autoribus, quicquid ipsi observavimus aliique viri docti, illuc pertinet. Modus autem observandi præscribitur quam optime a *Schoro in præfatione phrasium Ciceronianarum.* 2. Pertinent huc commentarii Criticorum, e quibus seligendi sunt, qui ad aureæ vel argenteæ ætatis Scriptores notas scripserunt, & ad genuinum vocum usum præ ceteris respiciunt. Quicquid enim illi jam tum observarunt, velut in lucro deputandum est. Itaque illa tantum notentur quam brevissime ac velut per indicem ad ipsos Autores remittendo, si ipsos Autores habeamus. Observata singularum vocum & phrasium, si ipsi peculiares libros huic negotio destinare nolimus, poni possunt ad Lexici alicujus marginem, aut Grammatici perfecti operis, quale Vossianum est. Ita & aliorum & nostra observata juncta habebimus. * De particulis seorsim etiam collectanea instituenda essent. Nam, quamvis intermisceat quædam Thomasius titulis suis communibus; plura tamen possunt de iis notari. 11 12 13 14

Non contemnendus est modus ille, quo doctissimus Placcius in vocum rariorum collectione usus est. Nam ut *ex Historia Excerptorum ejus,* libro de arte excerpendi annexa, discimus, vocabula, quæ in Calepino habentur, Anagnosten sibi prælegere jussit, omissis testimoniis, iis, quæ si rariora videbantur, plumbagine subductis, illa in chartis per plicaturam infractis exscribenda curavit, spatio relicto, quo notarentur a Calepino omissa. Hæc iterum, cum labor cresceret, per indicem contraxit, signis additis, quæ voces antiquatas, novatas, poëticas, Græcas, barbaras, suspectas, notatas aliis partim & vindicatas, alioque discrimine notabili, observatu præ aliis dignas, qua separatas, qua constructas, frustra apud alios Lexicographos quæsitas, secernerent. Parvo illo semper ad manum posito codicillo felicissime se usum profitetur. Primum enim vastorum voluminum mole tractanda supersedere potuit, deinde ob coadunationem vocum rariorum, uno intuitu, semotis allegatis sese conspectui exhibentium, promptior earum inventio fuit: quod certe imitatione dignum compendium est. 15

Secundus Excerptorum liber Thomasio *Observatorius* dicitur. Quanquam enim & illa, quæ in priori occurrunt, observationum nomine appellari possint, ac appellentur etiam ab aliis, maluit tamen ita distinguere. Ea, quæ hic sub titulis locantur, duplicis sunt generis. Pertinent enim vel ad copiam verborum, vel ad collocationem eorundem. Copiam verborum ad septem fontes revocat, 1. Synonymiam, 2. Commutationem, 3. Æquipollentiam, 4. Dilatationem, 5. Tropos, 6. Figu- 16

ras dictionis, 7. Figuras sententiæ. Ad priores quatuor refert variationem, dilatationem, extensionem, absorptionem, una cum figuris Grammaticis. Variationis plurima sunt genera, quæ recensentur studiosissime ab Erasmo, ad cujus exemplum similia notari possunt. Vult autem hic non quælibet, sed illustriora notari, ac ea præcipue, in quibus Germanica nostra lingua dissidet a Latina, e. g. cum Latini pluralem adhibent, nos singularem; cum illi Conjunctivo utuntur, nos Indicativo, & contra &c. Dilatatio fit per Epitheta & verba, quæ extensioni inserviunt, ut, volo, possum, do, eo, facio, ac similia, e. g. velle aliquem mulctatum, pro mulctare; dare expeditum, pro expedire &c. Absorptio est, cum fit mutatio constructionis, aut modi finiti in infinitum, aut participium vel Gerundium particulam aliquam abolevit; ubi illa absorptionum exempla præcipue notanda, quæ in lingua Germanica sunt aliena. Cum quibus tamen non confundendæ sunt Ellipses & Pleonasmi, quorum itidem exempla sunt notanda. Ad collocationem verborum refertur divulsio; cum voces, quas ordo naturalis conjungi postulabat, aliis interpositis dirimuntur. Interpositio est, quando vox una vel altera interponitur, aut integrum comma, vel etiam quasi Periodus, quorsum & Parentheses referendæ: Antepositio, cum vox, quæ sequi debebat, antecedit: Postpositio, cum contra. Pertinent & huc particulæ, verba, nomina, periodos incipientia ac finientia, vel connectentia, quæ diligenter notanda: quorum quantus usus sit, nemo facile credet, nisi qui exercitio didicerit. Notari etiam seorsim possunt particulæ vel verba, membra Orationis, Historiæ, Epistolæ inchoantia, quæ vehementer juvant ipsum scribendi exercitium. Ceterum cum multa pars horum omnium collecta ab elegantiarum Scriptoribus ac Grammaticis observatoribus, legere illa potes, quæ ab aliis jam notata sunt, & in unum aliquod corpus congerere, iisque deinde addere, quæ tua lectione observaveris. [17] * Recte etiam monet Thomasius, non elegantias tantum illas, sed & formas loquendi simplices esse notandas. Non enim semper elegantiis est locus, estque ubi fastidium pariant, nimis frequenter adhibitæ. Idem Sturmius suadet, non marmora tantum, sed et lapides & lateres ad orationis structuram comportandos. [18] * Formulas nos ad Excerpta Oratoria rejecimus.

CAP. IV.

EXEMPLA EXCERPTORUM LEXICORUM ET OBSERVATORIORUM.

§. 1. *Excerpta lexica & Observatoria etiam Græcis in usu: Adducuntur exempla Phrynichii Strabii,* 2. *Epitersis,* 3. *Hegesinacis, Parmenionis, Galeni, Lavinii.* 4. *Talia e commentatoribus circumspecte colligenda.* 5. *Exempla quædam nostra libri lexici, Primum de voce Insanus, Insania, Insanire.* 6. *Ejus variæ significationes.* 7. *Possunt & ad librum phraseologicum referri.* 8. *utilius tamen in libro lexico notantur.* 9. *Loca integra autorum in iis Excerptis non mutilata notan-*

notanda. 10. *Improbatur eam ob causam Wendelini Medulla Latinitatis.* 11. *Secundum exemplum de voce corpus.* 12. *Hujus variæ significationes.* 13. *Verba civilia.* 14. *Singularia.* 15. *Dubia vel falsa.* 16. *Comica.* 17. *Lectio Plautina judicium requirit.* 18. *Potissimi solutæ orationis.* 19. *Germanismi laudabiles.* 20. *Ii temere non affectandi.* 21. *Germanismi vitiosi.* 22. *Dilatationes & Extensiones.* 23. *Parentheses.* 24. *Connexiones Periodorum.* 25. *Connexiones Historicæ notandæ.* 26. *Voces sonantiores & polysyllabicæ notandæ.* 27. *Minores formulæ phrasibus accenseri possunt.* 28. *Plures classes excerptorum observatoriorum dantur.* 29. *Johannis Rivii Excerpta in verbis recensentur.* 30. *Titii Diatriba de arte numerandi laudatur.* 31. Σολοικοφανῆ *veterum Autorum ad Excerpta observatoria pertinent.* 32. *Boni Autores non secundum Grammaticorum regulas, sed hæ secundum illos judicandæ sunt.*

Proposui Thomasii methodum, a qua non magnopere dissentio, nisi quod in libro Lexico distinctius verba proponi velim. Ac fuit illa excerpendi methodus admodum vetusta, ut discimus ex Photio, qui meminit cujusdam *Phrynichii Strabii*, qui de verbis oratoriis, historicis, vulgaribus, libros 37. scripsit, quorum titulus: Σοφιστικὴ παρασκευὴ h. e. Apparatus Oratorius. Et exstat adhuc aliqua Epitome ejus, a Petro Nunnesio in lucem edita. * De verbis Comicis ac Tragicis *Epiterses* Grammaticus scripsit, ut liquet ex Stephano de Urbibus. * De Poeticis *Hegesinax* Alexandrinus, ut ex Athenæo discimus. De Historicis *Parmenio* Byzantius. *Galenus* nominum πολιτικῶν libros quinque scripsit. De verbis sordidis scripsit *Publius Lavinius*, ut patet ex Gellio *lib. 20. cap. 10.* Plures Autores veteres enumerat Schefferus *libro de Stylo cap. 11. §. 12.* * Colligi talia multa possunt e Commentatoribus, in Autores, quorum studium laborem nostrum levabit. Sed circumspecte tamen etiam in his versandum: nam & illi nonnunquam labuntur. 1 2 3 4

Ut exemplum aliquod adducamus, ad librum Lexicum referas hæc de voce *Insanus, Insania, Insanire.* * Voces illæ apud veteres singulari significatione interdum accipiuntur. Primo pro vehementia omni & excellentia in re seu bona, seu mala, ut: Plaut. Trinumm. Act. 3. Scen. 2. *Insanum malum* i. e. magnum. Bacchid. Act. 4. Sc. 5. *Insanum magnum negotium.* Mostell. Act. 3. Sc. 4. *Insanum bona porticus;* Ausonius de Crœso: *dives insanum in modum.* Hinc Casaubonus ad Athenæum *lib. 13. cap. 5.* docet, Veteres, cum aliquid vehementer extollerent, solitos tanquam exclamantes orationi suæ vocem μανία inserere: unde manarunt illæ locutiones μανικὸν ὅσον μέγα i. e. *insanum magnum*, Virgilius *turbines insanos* vocat, & fluctus. Quin & ipsi Hebræi hac loquendi formula utuntur. Nam vox הלל significat 1. insanire, 2. laudare, 3. splendere, 4. jactare, 5. insano impetu agitari: quæ significationes in eo conveniunt, quod cum vehementia quadam conjunctæ sunt, vid. *Jerem. 46. v. 9.* Græcis etiam frequens admodum est: illi enim magnum amorem & studium voce μανίας exprimunt. Ita δοξομανὴς gloriæ cupidus, ἡλιομανὴς cicadæ epitheton, Χρυσομα- 5 6

τομανής, ἱππομανία ſtudium equeſtre, *ὁπλομανία* ſtudium militare. Ad copiam etiam & luxuriem illis transfertur, ut ſunt voces, *παρπομανής, ξυλομανέω.* Ita apud Latinos Plinius *lib. 16. v. 27.* vites inſanas vocat, id eſt inſolitæ fertilitatis. Hinc ſingularibus plane ſignificationibus ad alia transfertur. Cicero pro magnificis in ædificando ſumptibus voce illa utitur, pro Milone col. 777. B. *Inſanæ ſubſtructiones.* Autor ad Herenn. lib. 4. col. 71. G. *Tametſi in Tuſculano quidem cœpi inſanire & in iisdem fundamentis ædificare.* Ad Quint. Fratrem lib. 3. ep. 1. *Ea villa, quæ nunc eſt, tanquam Philoſophia videtur eſſe, quæ objurget ceterarum villarum inſaniam.* Huc pertinet illud Plinii lib. 18. c. 5. *Optimum eſt aliena inſania frui,* i. e. ſumptuoſa ædificia, ab aliis magnis ſumptibus & laboribus exſtructa, exiguo pretio ſibi comparare, eaque inhabitare. Falſus itaque eſt Eraſmus, qui eundem horum verborum ſenſum exiſtimat, qui eſt verſiculi illius vulgati.

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

Si quis enim cetera antecedentia & ſequentia inſpiciat, facile verum hunc eſſe ſenſum videbit. Accipitur etiam vox *Inſanire* de quocunque immoderato ſumptu, Plaut. Milit. Glorioſ. Act. 3. Sc. 1. v. 159. *Quid opus hoſpes ſumptu tanto noſtri gratia? inſanivisti hercule.* Huc referendum quoque illud Virgilii Eclog. 3. *Inſanire libet quoniam Tibi,* i. e. Sponſionem facere ſumptuoſam. Et illud Terentii Phorm. Act. 4. Sc. 4. verſ. 37. *At primo homo inſanibat,* id eſt, incredibile pretium poſcebat.

Patet vel ex unico hoc exemplo, quomodo congeri obſervationes ſingularium 7 ſignificationum in libro Lexico debeant. * Quanquam etiam iſtæ acceptiones omnes ad librum phraſeologicum ſub titulis ſuis poſſint reponi, e. g. ſub titulo *ædificandi:* Cœpi inſanire in Tuſculano. Inſanæ ſubſtructiones. Sub titulo *Habitandi vel Commodi?* Inſania aliena frui. Sub titulo *ſumptuum:* quid opus fuit hoc ſumptu noſtri gratia? Inſanivisti hercule. Sub titulo *laudandi:* Inſanum bona porticus (quanquam hæc magis Comica, quam Oratoria phraſis eſt). Sub titulo *laboris* vel *negotii:* Inſanum magnum molior negotium. Sub titulo *pretii* vel *æſtimationis:* Primo homo inſanibat, i. e. incredibile pretium poſcebat. Atque ſic notata magis uſui 8 in ſcribendo eſſe poſſunt. * Utiliſſimum tamen eſt etiam ſeorſim in libro Lexico notare, cum mire hoc faciat ad loca ſimilia in Autoribus explicanda, ad quod prodeſſe liber phraſeologicus ſub titulis digeſtus non poteſt. Debent etiam ipſa verba ſingula rariora ſub titulis phraſeologicis notioribus conſignari: quod facit *Schönslederus in apparatu eloquentiæ,* & ſuadet etiam *Titius in Manud. ad Excerpendum.* * Loca 9 etiam integra tam hic, quam in aliis libris excerptoriis, notanda ſunt: ex appoſitis enim judicium de vero ſenſu ferendum eſt, patetque ex eo, phraſin, alia occaſione 10 dictam, probam & laudabilem, ad aliam translatam ineptam fieri. * Quam ob cauſam reprehendendi ſunt Autores, qui phraſes ita nude congerunt, ut fecit *Wendelinus* in Medulla Latinitatis. Cui viæ ſi ſemper inſtiteris, quæ ſic colliges, plenioris alicujus Lexici vicem præſtare poterunt. Nunquam tamen obſervationibus ipſis ita fidem habeas, ut loca ipſa Autorum non conferas.

* Si-

* Simile Exemplum eſt, quod ad hanc claſſem pertinet, etiam illud, quod 11 Jodocus Willichius libro *de verborum copia comparanda cap. 15.* affert de Voce *Corpus*, quod proprie eſt maſſa ex artubus, oſſibus, nervis &c. conſtans, aut aliqua mole rei corporeæ. Cic. 2. de Oratore: *Corpus ſine loco intelligi non poteſt.* * Corpus pro carne. 12 Cicero: *Et vires & Corpus amiſi.* Idem 2. de Nat. Deorum, *oſſa* vocat *ſubjuncta Corpori*, i. e. carni. Conjunctim dicitur ap. Martialem: *Inque omni nusquam corpore corpus erat.* Apud Ciceronem *corpus defenſionis* per translationem dicitur. Lucretius lib. 2. mare ſalſum *Neptuni corpus acerbum* vocat. Idem: *Condenſa Corpora lapidum.* Idem ventos *cæca corpora* vocat. Accipitur pro opere ſcripto. Cic. *A principio conjurationis usque ad reditum noſtrum videtur mihi modicum quoddam corpus confici poſſe:* pro tribu & turba populari. Livius: *ſui corporis Regem creare volebant.* Cajus *Collegiorum corpus* dixit. Cicero *contemperationem corporum* dicit. Cic. ad Attic. *ad corpus ejus acciperet.* Addimus his illa. Corpus pro *homine ipſo*, quemadmodum & *σῶμα* apud Græcos. Notat Voſſ. *Inſt. Orat. lib. 4. p. m. 141.* Vid. Magius *lib. 1. Miſc. cap. 12.* Radulph. Fornerius *lib. 2. Rer. quotidian. c. 26.* Huc pertinet Anglica illa loquendi ratio *No-body; ſom-body, nullum corpus, aliquod corpus:* id eſt: *Nemo, aliquis.* Solent & *Servi* ita vocari. Epiphanius in Ancyroto. *δεσπότης ὀγδοήκοντα σωμάτων.* Herus octoginta corporum. Atque hoc nomen credo cum *pecoribus* commune habuiſſe, quæ & corpora vocabantur. Aperte habetur in *l. ſi ſervus 21. §. Et ideo ait. 2. ff. de Evictionibus & dupli ſtipulationibus.* Vide & Caſaub. *cap. 10. lib. 5. Animadverſionem in Athenæum* & inprimis Mauſſacum in *notis ad Harpocrationem p. 125.* Gatakerum in *diſſertatione de Novi Inſtrumenti ſtylo cap. 10. p. 104.* Corporati inter Studioſos qui dicantur in *l. 1. Cod. Theod. de ſtud. liberal. urb. Rom.* videatur Conring. in *Diſſert. ad illam legem p. 49. 50.* Infinita talia notari poſſunt, & nunc aliqua ex parte Hofmannus in *Lexico ſuo Univerſali Philologico* hujus laboris rudimenta poſuit, in quo ego accuratiorem Autorum deſignationem, unde illa deprompta fuerunt, requiro.

Eodem modo colligantur ſeorſim, vel ſaltem notis diſtinguantur 1. *Verba* 13 *Civilia.* Civilis ſenſus eſt, cum apud Curtium dicitur. *Avare ac ſuperbe imperare.* Phraſis enim hæc de Tyrannico regimine intelligenda eſt. *Suis vel alienis auſpiciis rem gerere*, quid ſit, is ſciet, qui novit apud hiſtoricos *auſpicii* voce intelligi adminiſtrationem atque executionem, cum ſumma poteſtate conjunctam, de qua videri poteſt integra diſſertatio Böcleri de Auſpicio Regio. *Paulatim inſurgere* apud Tacitum *lib. 1. Annal. Cap. 2.* eleganter explicat Böclerus in Commentario ad illum locum *num. 8. & 9.* & Heinſius in laude Aſini. Cum apud Curtium dicitur *Perſarum imperium magis concuti quam affligi*, notabis per concuſſionem ſignificari converſionem Reip. vel mutationem ſtatus, per afflictionem, everſionem & interitum. Atque hæc omnia notanda bene ſunt, ut de civilibus rebus loquentibus civiles phraſes, quibus paſſim utuntur hiſtorici, non deſint. * 2. *Singularia.* Quo referas e. g. iſta. 14 *Vacuefacere* ap. Nepotem; *Leno* pro Legato apud Juſtinum, lib. 1. *Lætatio* pro Lætitia

titia ap. Cæſarem *Noctuabundus, Sylva vindicata, Muginari, Puniri* aliquem pro ulciſci. *Rauduſculum,* id eſt, pecuniola, æs enim veteribus Raudum vocabatur. *Tagax, mulieroſcus; dieticula,* al. legunt: *diecula,* & complura alia, quæ ap. Ciceronem occurrunt, & colligi poſſunt e Frobenii penu Tulliano. *Adoptatiſſimus* pro Exoptatiſſimus (ita legunt MSS. Gothofrediana editio habet optatiſſimus, qua voce Ciceronis filius utitur *l. 16. epiſt. fam. cp. 21.*) Huc refer etiam, quod ibidem habet: *omnia velles mihi ſucceſſa,* quod Henricus Stephanus in Pſeudo-Ciceroniano ne Latinum quidem credit, quanquam alii defendant. Vide *Taubm. ad Plauti Pſeudolum Prolog. verſ. 3. Voſſ. de Analogia lib. 4. cap. 13. Dextella* pro dextra *Cic. ad Attic. lib. 14. epiſt. 23. Calculo, onis,* pro Calcutatore. His & ſimilibus vel plane non, vel parcius utendum. Plura eorum ſingularium e variis Autoribus dedit Balbinus in *Veroſimil. humanior.*
15 *diſciplinar cap. 3. & in Notis ad hæc Veroſimilia.* * *Dubia vel falſa ob varias lectiones.* Quorſum referas *Præmiari,* Suet. Tito: cap. 7. *Nundinari præmiarique ſoliti.* Hic vocem præmiari quidam exponunt, præmia largiri, alii præmia accipere. Alii legunt prædari. Rectius itaque abſtinetur hac voce. Ita Bembus utitur voce *multiſſimus,* quod putaret apud Ciceronem ita legi. At legitur in correctioribus exemplaribus: *Ex multis meis miſeriis* non *multiſſimis.* *Adhibere fidem* pro credere vulgo in uſu eſt, & nititur autoritate loci corrupti ap. Ciceronem de Divinatione lib. 2. Rectiora enim exempla habent: *Fides eſt habenda,* non adhibenda. *Delenitio* ap. Ciceron. 2. offic. legitur. Sed emendatiores Codices habent Delectatio. *Dememiniſſe* multi dicunt pro oblivisci, decepti corrupto loco apud Martialem lib. 2. epigr. 59. *Ipſe jubet mortis dememiniſſe Deus,* ubi rectius legitur *Te meminiſſe.* Apud Plautum legitur Act. 1. Sc. 1. Amphitr. *fugam in ſe convertitur.* Dubia hic lectio eſt, ut phra-
16 ſis ſecure tdhiberi nequeat. * 4. *Comica.* Qualia infinita apud Plautum occurrunt, quæ ſeorſim ponenda ſunt, cum ſint ad ſeriam & civilem orationem inepta, niſi forte in epiſtolis familiaribus, dialogis, ſatyris, aliiſque ſcriptis ludicris, ea joci
17 gratia inſpergas; quanquam & hic judicio opus ſit. * Subactum itaque judicium requirit lectio Plautina, ut mirer, in lectione autorum Plautum prætuliſſe Terentio Scioppium in epiſtola de *compendioſa linguæ Latinæ exactius cognoſcendæ ratione*, quæ additur tractatui ejus de arte Critica. Quod ſi in exemplum proponamus *Act. 1. ſc. 1. Amphitr.* ſtatim videbimus, quam multæ ibi occurrant ſerviles argutiolæ, inaniter nonnunquam confictæ, nec temere imitandæ. Quot enim hic occurrunt phraſes, quibus verberatio deſcribitur, nunquam ſic in alia oratione uſurpandæ. *Advenientem hoſpitio pugnæ accepturus eſt. Pugnis facit hodie ut dormiam. Pugnos edere* pro vapulare. Sic in Rudente Act. 3. Sc. 4. *Jam tibi meſſis in ore fiet mergis pugneis.* Pœnulo Act. 1. Sc. 3. *majorem partem in ore habitas meo.* In eadem ſcena Amphitruonis. *Homines quatuor in ſoporem collocaſti. Is me interpolabit meumque os finget denuo. Qui pugnis os exoſſas hominibus. Faciam ego hodie Te ſuperbum.* Nec uſurpaverim ego temere alias phraſes, quæ ibi occurrunt v. g. *penetrare ſe in fugam. Pallium alicui detexere. Adveniſti audaciæ columen conſutis dolis. Optime optimo optimam operam des. Nequiter ferire malam mala diſcit manus. Vulcanum in cornu concluſum geris.*

Quæ

Quæ omnia neſcio quid frigidiuſculi acuminis habent. Comicam Plauti & Terentii Latinitatem nuper ſingulari libro collegit in libro, cui titulus *Hortus Comicus*, Bartholdus Feind, Hamburg. 1688. edito, titulis per claſſes rerum diviſis. Sed vellem hic Comica a pura Latinitate fuiſſe ſejuncta. * 5. *Poëtiſmi in ſoluta Oratione occurrentes.* Sic e. g. plane poëticum eſt apud Tacitum lib. 2. Annal. *Sceninus promptum vagina pugionem vetuſtate obtuſum increpans, aſperari ſaxo, & mucronem ardeſcere juſſit.* Livius dicit alicubi: *pugna ſeneſcit.* Sic frequenter ap. Tacitum occurrit: *Occultus odii, turbidus conſilii; Cuncta corporum &c.* Apud Florum multa talia habentur. 18

* 6. *Germaniſmi laudabiles.* Quales ſunt, *Accredere alicui, Adjurare alicui. Non poſſum ad nummos pervenire. Veſtis bene ſedet. Febrim nanciſci. Morbum nanciſci. Magnum ſe facere. Facere ſe hilarem: Pro felici aliquem aſpicere* &c. de quibus plena manu Vorſtius. Sed magna hic cautione opus eſt, ne mala junctura phraſes illæ vitientur. 19

* Quod ſi quis integram vel epiſtolam vel orationem e meris Germaniſmis, utut laudabilibus, concinnet, vix crediderim Latinis auribus illum ſe probaturum: Etſi enim phraſes per ſe bonæ eſſent, affectatione tamen illa gratia orationi periret. 20

* 7. *Germaniſmi vitioſi.* Quorum integram ſylvam ſuppeditant Babariſmorum notatores: Voſſius *de Vitiis ſermonis*, Vorſtius de *Latinitate merito ſuſpecta*, Borrichius, *in Cogitationibus de linguæ Latinæ ætatibus*, Cellarius in *Antibarbaro* & *Curis poſterioribus.* 21

* 8. *Dilatationes & Extenſiones*, e. g. *Faxo acceptum* pro accipiam ap. Plaut. Cic. 1. off. c. 9. *Non patiar te deſertum*, pro: non deſeram. Id. ad Attic. lib. 1. ep. 5. *Non committam poſthac, ut accuſare me de negligentia poſſis*, pro: non accuſabis. Plaut. *docte illam perdoctam dabo.* Terent. *Exornatum dabo.* Seneca Tragicus; *Demerſas dabo.* Cicero: *Cupiditates domitas habere.* Plautus: *Carens fui*, pro Carui Cic. in Orat. *Eſt, ut ſcis, his verbis loquens Socrates.* Cic. de Divinat. libr. 1. *Faciendum videtur, ut diligenter etiam atque etiam argumenta cum argumentis comparemus*, pro Comparanda ſunt. Pertinent huc etiam extenſiones per particulas ab, ad, de, in; ut: *Fulgor ab auro, ſi mihi ſecundæ res de amore meo eſſent*, pro amoris mei. *Adeone vobis videmur eſſe idonei*, in *quibus ſic illudatis.* Trium verborum *Eſſe, Facere, Habere*, ut magnam extenſionem in Latina lingua eſſe docet Riccius in Apparatu Elocutionis Latinæ, ſub voce *Eſſe*; ita varie in Dilatationibus illa adhibentur: quibus *Dare, Mittere, Ponere* & alia nonnulla addi poſſunt. Magnus ſane earum dilatationum uſus eſt in copia orationi concilianda, in qua *Plagiaſmi* magnam partem obtinent, de quibus pluribus infra agemus. 22

* 9. *Parentheſes.* Quarum magna interdum elegantia eſt in Oratione tam ſoluta quam ligata. In Orationibus non pauca paſſim occurrunt. In Poëtis quo magis elegantiæ illic habent, eodiligentius notandæ. Tales e. g. ſunt. *Ignoſcite faſſo. Sic credidit alma vetuſtas, Sæpe (recordor enim.) Quis poſſet credere? Sic me mea fata trahebant. Parentheſis* octo verſuum eſt ap. Virg. 12. Æn. De artificio hujus Poëſeos vide Scaligerum libr. 5. c. 3. libri de arte Poëtica. *Si mens non læva fuiſſet. Quis talia fando temperet a lachrymis. Quod minime reris. Res eſt non parva. Ut potius reor & potius Dii numina firment. Qui Te feliciter attulit Eurus (Eurus enim attulerat) ſi qua eſt modo corporis umbra. Inſanire libet quoniam Tibi. Liceat concedere veris. Ne me incuſes. Si quis modus* 23

Nobi.

s

24 *Nobis meminisse relictum.* * 10. *Connexiones Periodorum.* Ita notabilia Periodorum principia hæc sunt, ut inter legendum occurrerunt consignata, quæ in meliorem ordinem digeri possunt; etsi sic coacervata promptius se usui nostro ingerunt. *Occurrit ex alio aliud. Neque inficior. Nec sum ignarus. Non deprehendo illorum sollicitudinem. Nondum commemoravi. Non alienum erat hoc loco. Ac primo quidem illud prætereundum haud est. Jam vero magnæ circumspectionis opus est. Sed satius esset hæc silere, nisi ex se calamitates magnæ loquerentur. Dubito autem hic an-an-Oportunum erat hoc loco. Non poterant ista satis occupare industriam tuam. Neque vero tantum de hoc, sed & de illo. Quanquam nescio magisne-an. Ita habeo & animum induco meum, Illud etiam me commovebat. At enim aridam orationem non sequitur affectus delectationis. Atque adeo mihi concedendum est magis quod. Ad illecebras ætatis accedebat etiam forma. Quid illud quanti tandem faciendum putatis? Et quisquis est, qui putat. Nisi Orpheum audire præstat. Mihi quidem neque fas videtur. Quanquam ego mihi sic persuadeo. Sed de his audietis in Locis. Longum est ire per singula. Mitto jam. Non credat hoc quisquam. Præterea accedit. Præcipuum. Proximum. Adhæc. Huc pertinet. Huic geminum est. Quid? quod. Quin etiam. Nam ad illud quod attinet, si--si--si postremo.* Hæc & multa alia colligi possunt, si velis, distincte, ratione membrorum Orationis, ut fecit Hugues, aut sub certis Particulis, quibus illæ formulæ respondent, ut fecit Elias Major in *libro de varianda oratione*, & multum adferent
25 ad orationem elaborandam adjumenti. * Inprimis utile erit *connexiones Historicas* notasse, quibus vel ab uno membro ad aliud, vel ab historia ad historiam, vel a Circumstantia ad Circumstantiam pervenitur. Eæ enim multum sæpe negotii
26 facessunt. * Voces numerosiores, sonantiores, grandiores, polysyllabicæ seorsim collectæ ac sub pedibus suis dispositæ inservire numero oratorio formando possunt. Hunc colligendi modum vehementer suadet Scioppius in Epistola Consultatoria de Stud. *Illud non possum, quin diligenter animis Studiosorum instillem, ut in lectione Ciceronis studiose cum vim verborum simplicium investigent, eruant, erutasque in librum observationum referant: tum compositionem & numeros à Cicerone, tanquam*
27 *perfectissimo Oratore, frequentatos observent.* * *De Formulis* agetur, ubi ad Oratorios Locos communes pervenero. Minores vero formulæ accenseri phrasibus possunt. Ita *e. g.* in Heautontim. I, 1. *vers. 4. 5. & 6.* formula est, quæ refertur ad Titul. monendi. *Vers. 9. & 10.* formula est expostulandi, quibus vel inter phrases locus potest assignari.

28 Hæc quasi speciminis loco adduximus, quæ de verbis in excerptis observatoriis notari possunt. Neque enim decem illas classes tantum quis esse existimet. Longe plura occurrunt, quæ seorsim colligi merentur; ut ostendere præ aliis voluit Johannes Rivius Athendoriensis in libro *Locorum Communium Philosophicorum*, cu-
29 jus mentionem *lib. 1. c. 21. §. 115.* fecimus. * Primum enim Locos vocum *primæ impositionis*, ut vocat, dedit, quibus comprehendit simplicia rerum per classes certas deductarum vocabula, & quidem e sola Herodoti historia, illum enim quasi in

in exemplum & ideam Univerſalem Locorum ſuorum Philoſophicorum propoſuit, Græcasque loquendi rationes, immiſtis interdum Latinis, ex eo Auctore collegit. Typus ille generalis habetur pag. 102. eſtque ad modum Sturmianarum claſſium, ſed diverſa tamen methodo inſtitutus. Hinc procedit ad vocabula *ſecundæ impoſitionis*, quibus illi primæ impoſitionis quaſi quibusdam notionibus Grammaticis cohibentur. Eorum locos 31. fecit: ut τὰ γενικὰ καὶ εἰδικὰ, Generalia & ſpecialia. Idem multa diverſum ſignificantia, Agnomina, Cognomina, Denominata, Gemini nominis, πολυώνυμα, Comparativa, Superlativa, Poſſeſſiva, Diminutiva, Gentilia, Localia, Comprehenſiva, Partitiva, Relativa, Χρονικὰ ea ſcilicet, quæ tempus ſignificant, Arithmetica ſive Numeralia, &c. Quorum multa ſeorſum poni non merentur, ſed addi phraſeologicis Excerptis poſſunt, aliqua vero locum omnino in libro Obſervatorio merentur, ut illa, quæ ad numeros exprimendos pertinent: * Quorum colligendorum utilitatem ſingulari Diatriba *de Arte numerandi numerosque Romano more efferendi* per ſimplices numeros, Decadas, Hecatontadas, Chiliadas, Cl. Titius oſtendit. Neque ſane cuivis in promptu erit illa numeros exprimendi facultas, ſed accurata & multa ex Autoribus claſſicis obſervatione paranda erit: neque adeo diſtincti e Gronovii libro *de pecunia vetere* aut aliis haberi poſſunt. Et præterea utiliſſimum idem Vir doctiſſimus laborem impendit in re pecuniaria veterum cum noſtrorum temporum moneta comparanda, geminarum tabularum Schematiſmo in lucem edito. Sed hæc & multa alia in Titulis iſtis Rivianis ad τὰ τεχνικὰ generatim conſiderata referri poſſunt. Non exiguum tamen hinc fructum referet, qui Titulorum ſpecialium διατυπώσεις in Autore ipſo recognoſcet. His ſubjungit Locos 35. Exegeticæ Grammaticæ maxime proprios; ſequuntur deinde conjuncta vocabula & περὶ τῆς τῶν φράσεων εὐπορίας, Loci XX. quorum quidem uſus aliquis in Grammatica arte, in Phraſeologicis excerptis, qua talibus, nullus eſt: hic enim titulos requirimus e viſceribus rerum, non e Grammaticis technicisque notionibus, depromptos. Quæ de Periodis ſequuntur, ad Rhetoricam potius, quam ad Grammaticam pertinent. Loci Syntaxeos variæ ad obſervatorium quidem librum referri poſſunt: ſed in illis, quæ obvia, nec rariora ſunt, ſupervacanea colligendi opera eſt: ac notari talia ad accuratioris Grammatici opus poſſunt. * Inter illos tamen Rivianos Titulos ille: Σολοικοφανῆ *veterum:* locum in obſervatorio libro meretur. Qualia multa in Auctoribus claſſicis, in Digeſtis e veterum JCtorum libris excerptis, reperiuntur: e quibus nonnulla congeſſit *Anton. Matthæi in Collegio Fundamentorum juris Diſp. 12. corollar.* ut vere σόλοικα judicans, quæ tamen ſatis Latina & exemplis optimorum Autorum probari poſſunt: ut inepte vapulare illis Priſcianum exiſtimet; * neque enim Grammaticorum regulis boni ſubjici Autores debent, ſed ex illis Regulæ formari, vel Regulis exceptiones poni.

30 31 32

CAP. IV.

DE EXCERPTIS CRITICIS, EXEGETICIS, ANTIQVARIIS.

§. 1. *Excerpta Critica & Exegetica ad Autorum explicationem pertinent.* 2. *Critica à Grammaticis differunt.* 3. *Excerpta critica variarum Lectionum.* 4. *Exegetica Excerpta quomodo instituenda?* 5. *Commendatur pro usu commentationis.* 6. *Indices Autorum, qui libris subjiciuntur, utilissimi.* 7. *Quibus deficientibus, excerptorum libri conficiendi.* 8. *Indices in Face Critica Gruteri* 9. *Qui tamen in pluribus istius tomis desiderantur.* 10. *Usus talium Excerptorum in Legibus Romanis,* 11. *In Codice Bibliorum.* 12. *Biblia Critica, quidque in iis desideretur.* 13. *In scriptis Hippocratis & Galeni, Hofmanni officinalia.* 14. *J. C. Scaligeri & Bodæi a Stapel commentarius in Theophrastum.* 15. *Salmasii Hyle Iatrica.* 16. *Welschius laudatur.* 17. *Excerpta Antiquaria quare Criticis jungi possint.* 18. *Quid contineant.* 19. *Quomodo instituenda.* 20. *Josephi Laurentii Polymathia.* 21. *Censura Maresii circa intemperiem quorundam Criticorum.*

1 Ad hanc classem referuntur quoque *Critica & Exegetica* Excerpta, etsi enim non ad Orationem ipsam pertinent, pertinent tamen ad Autorum explicationem, unde oratio formatur, iisque inservire possunt, qui commentaria in Autores parant, aut dissertationes super argumento aliquo philologico scribunt. 2 * *Critica* a Grammaticis differunt: nam etsi supra mentionem fecimus Glossematum & Collectaneorum Lexicorum, diversa tamen hæc ab illis sunt, & instituuntur ad sensus Autorum investigandos, quæ ego vocarim ad distinctionem ceterorum Excerpta *Critica & Exegetica.* 3 * Adornari autem illa hoc modo possunt: Sensus accuratos in Autoribus quærimus, vel e variarum lectionum investigatione, vel ex ipso verborum sensu. Quod ad varias lectiones attinet, illæ e MStis codicibus consignari, vel ad margines librorum possunt, vel libris separatis secundum Autorum paginas dispositis; nam ex collatione illarum ad veros sensus Locorum Autoris pervenimus.

4 *Exegetica Excerpta* ita adornanda sunt: adscribenda sunt ad margines Autorum loca Autorum, qui explicant illa verba; vel separatus adornari liber potest secundum ordinem librorum Autoris; 5 * Illa Excerpta si a prima juventute instituantur, nunquam deesse poterit materia in Autores commentaturo, vel lectiones super illos instituturo. Habemus tot libros adversariorum, observationum, quibus varia Autorum loca explicantur: illa omnia referri ad has, velut sedes suas, possunt. Illustrantur nonnunquam data occasione in aliorum commentariis Autorum loca; etiam hæc referri illuc possunt. Non credat aliquis, quanto usui talia Ex-

cerpta sint. Sic quoties occurrit aliquid ad Virgilium, illud ad marginem Virgilianorum Operum scribatur: ita fiat & in aliis. * Subsidio hic esse possunt indices Autorum vel laudatorum, vel emendatorum, qui subjungi solent libris Criticis. * Hi si in omnes Autores essent, & accurate satis conscripti, supersedere hoc colligendi labore poteramus. Verum cum in plurimis illi deficiant, ac tumultuarie sint conscripti, nec loca Autorum statim conspicua sint, rectius ipsi tales Excerptorum libros conficiemus. * Reperiuntur quidem indices in Tomum 3. & 4. *Facis Criticæ Gruterianæ*, in quibus accurate notata sunt Autorum loca ac verba ipsa, addito semper Autore, ubi explicatio invenienda; * sed in reliquis Tomis labor ille desideratur, qui tamen in tali Opere, & quod ad illos usus concinnatum est, summe esset necessarius; eum enim in finem Gruterus hos libros junctim edi curaverat. * Eodem modo in Legibus Romanis vel in Sacro Codice Excerpta Exegetica quis conficere poterit, magno futura usui, si labor cum ætate & annis creverit. Nam in explicatione Legum Romanarum vehementer vacillamus; essetque talium Excerptorum ad explicationem legum maximus usus, ipsis etiam JCtis non observatus. Plerique enim ex illis parum de interpretatione genuina Legum Romanarum solliciti, ad auream praxin omnia conferunt: in qua solida legum interpretatio, quæ ex his subsidiis petenda est, pro Scholasticis tricis & inutili labore habetur. Illud tamen certum est, infinita restare in his agenda, quæ talium Excerptorum beneficio confici possunt, ut nunquam defutura sit materia JCto, si novas Commentationes scribere in Leges velit, & quidem eruditas: cum vulgares illi Commentatores non nisi crambem coctam centies recoquere soleant. * Quis eorum Excerptorum in Theologicis usus, quilibet sane facile intelligit. * Hinc sane *Biblia Critica* ortum suum trahunt, in quibus illud fortassis desiderandum est, quod nimis concise omnia tractentur, & Autorum loca non satis accurate notentur. Ex his tamen magnum usum in Theologiam inferri, stupidus certe esset, qui negaverit. * Neque adeo in Medicis talium Excerptorum usus contemnendus est. Etsi enim non tam autoritatibus, quam rationibus, illa constent, est tamen, ubi Hippocratis & Galeni verba aliam aliamque interpretationem admittunt: est ubi in nominibus morborum, in nominibus materiæ medicæ, magnus Philologiæ usus est, quem aliqua ex parte demonstrarunt *Hoffmannus* in variis suis Lectionibus Medicis, in Officinalibus suis. * *Jul. Cæs. Scaliger* in Commentario in Theophrastum de Plantis; *Bodæus a Stapel* alio in eundem Autorem Commentario; * *Salmasius* Commentario in Polyhistoria Solini, qui & ipse Opus vastum de materia medica præ manibus habuit, cujus prolegomena jampridem edita. Nunc vero ipsum Opus de *Synonymis & Homonymis & Hyles Iatricæ* inter appendices Polyhistoris Soliniani nuper recusi curante Lantino prodiit, quo ille mirifice Medicorum labores juvat, non Latina solum & Græca, sed & Orientali Nomenclatura rerum & lectione instructissimus. * Multa in his præstare potuisset *Hieron. Velschius*, Vir ut in medicina, ita & in Græca & Orientali literatura, consummatæ eruditionis.

6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16

Jungi

17 Jungi his possunt *Excerpta Antiquaria.* Quanquam enim illa ad Historicos videntur pertinere, nolim tamen misceri cum illis. Cum enim Historica vel ad Civilem usum congeruntur, vel ut accuratior ipsa historia habeatur, nimis prolixum
18 & tædiosum esset, in isto cumulo ista quærere. * Continent vero Excerpta An-
19 tiquaria ritus variarum gentium circa res certas. * Jam vero methodus illa colligendi varia esse potest: vel enim respicimus ritus illos, secundum solennia actionum humanarum institutos, atque sic ordo talis adhibendus esset, qualis in Antiquitatibus Rosini & Dempsteri. Sed præstat potius sequi ordinem rerum, illisque collectaneis deinde subnectere indicem rituum, secundum varias in Republ. actiones dispositorum. Placet itaque mihi, nuda hic consignari lemmata rituum, adjectis Autoribus, qui de illis agunt: nam exscribere nimis prolixum esset. Velim deinde lemmata illa numerari, appositis in fronte numeris, si forte unum lemma ad plures titulos pertineat, ut non opus sit, integrum exscribi, sed tantum paginam
20 alterius tituli & lemmatis numerum poni. * *Josephus Laurentius in Polymathia sua* libros & indices tales confecit secundum Alphabeti seriem, sed non ille ordo observatus est, qui debebat, & paucula illa tantum sunt; possuntque longe plura illis addi. Deinde neque lemmata sunt numerata, neque sub titulis diversis repetita.
21 * In his omnibus tamen, si ad usum transferantur, modus tenendus est a Viris doctis, ne in Maresii censuram lib. 2. epist. 44. incurrant. Ita vero ille: *Nec plurimorum hujus ævi eruditorum morem æmulari convenit, qui toti sunt in apicibus syllabarum examinandis, vocibusque appendendis, & in Criticis quisquiliis & in Grammaticis: nec in ullius libri licet accurata editione unquam acquiescunt, sed semper hærent: aliunde etiam nimii in antiquorum ritibus usque ad minutias & extremam anxietatem enucleandis & observandis; quorum pleraque talia sunt, ut ea ignorare Quintilianus fortasse inter Grammatici virtutes habiturus fuerit, & longe majora ac potiora in libris quærere, nec circa voces resque minimi ponderis & inutiles consenescere oporteat.*

CAP. IV.

DE EXCERPTIS ORNATÆ ORATIONIS.

§. 1. *Excerpta ad ornatam dictionem pertinentia.* 2. *Phraseologia ex Scriptoribus seculi aurei struenda.* 3. *Ornatus orationis unde petendus.* 4. *Phrases simplices & Expressiones differunt.* 5. *Exempla afferuntur.* 6. *Expressiones etiam ex autoribus dijudicandæ.* 7. *Ad eas accedat non nimis mature tiro.* 8. *Librorum phraseologicorum defectus hac in re notatur.* 9. *Johann. MerryWeather in Anglis suis nimiam expressionum curam damnat.* 10. *Quæ causa malæ & impuræ latinitatis.* 11. *Elegantiarum collectio & usus difficilis.* 12. *Anonymi Galli liber: La maniere de bien penser &c. laudatur.* 13. *Cujus nævi elegantissimis meditationibus pensantur.* 14. *In elegantiis maxime judicio opus est.* 15. *Primum inter expressiones locum habent Translata.* 16. *Horum abusus cavendus.*

vendus. 17. *Robortelli in iis colligendis consilium.* 18. *Mosellani Adagialium collectio periit.* 19. *Robortelli judicium de diversitate Translatorum aureæ & sequiorum ætatum.* 20. *Metaphoris quænam accenseantur.* 21. *Consilium de notandis translatis in Schönsledero.* 22. *Expressiones etiam e recentioribus colligi possunt.* 23. *Joh. Michaëlis Bruti laus.* 24. *Adagiorum collectio huc pertinet.* 25. *Tituli quomodo formandi.* 26. *Quæ ad istiusmodi collectanea referenda.* 27. *Adagialia e Poëtis Græcis, Latinis.* 28. *Balandus, Rotmarus laudati.* 29. *Adagialia quædam ex Eclog. 1. Virgilii afferuntur.* 30. *Horatii sermones laudantur.* 31. *Caselii de iis judicium.* 32. *Adagialia quædam ex Sat. 1. adducuntur.* 33. *Eorum collectio magni usus.* 34. *Ut & metaphorarum collectio.*

Cum de iis, quæ ad puram dictionem pertinent, Excerptis, *quinque prioribus capitibus* egerimus, jam ad ea venimus, quæ ad ORNATAM DICTIONEM referri possunt. * In Oratione omni primum ad proprietatem, hinc ad cultum respicimus; proprietas consistit in phraseologia pura seculi aurei: Nam ex ejus seculi Scriptoribus phraseologia exstruenda est, inde corpus orationis formandum. * Inde cultus & ornatus additur, qui non tam ex ipsa lingua, quam conceptibus quibusdam argutis & analogismo rerum, nascitur & phrasi superimponitur, sed tamen & ille suos quosdam limites agnoscit, quos rei & characterum natura illi circumponit, & quandam etiam cum genio linguæ convenientiam habet. * Non habemus commodam in Latina lingua vocem, qua exprimamus, nisi forte Græca, non adeo apta, voce Emphases, vel Latina Expressiones dixeris. Hæ vero a phrasibus ipsis probe sunt distinguendæ, neque permittendum pueris, qui nondum firmato judicio sunt, ut iis temere utantur. Quod nisi observetur, putida & affectata oratio cum ætate in habitum ibit. * Sic e. g. phrasi pura dico *magnas in illo opere moras ducit.* Expressio est: *dum molitur, dum comitur, annus est.* Item: *plusquam Ulyssæis erroribus in hoc opere circumducitur.* Item: *testudineo gradu ad metam procedit.* Phrasis est: *rumor cessavit:* Expressio: *Rumor raucus factus est.* Phrasis est: *Securus jam sum:* Expressio: *his tempestatibus prope solus sum in portu. In alteram aurem dormio. Aliorum naufragia ex terra intueor. Omnibus machinis inexpugnabilis sum. Extra teli jactum sumus. Res est in vado salutis. In portu navigo. Subducere jam navim possum in pulvinarium.* * In his semper ad res ipsas, semper ad Autores respiciendum est, & ad genium linguæ, si aliunde, non ex classicis Autoribus inferantur: si denique Comici vel Satyrici characteris Expressiones sint; qualia non discernunt tyrones nullo usu exercitati. * Separanda autem illa statim sunt, ut ea mature cognoscere discat tyro, nisi forte jam tum in usum communem cesserint; tum enim eodem jure cum ceteris phrasibus, quæ civilis usus sunt, censentur. * Vulgarium, quos habemus, librorum Phraseologicorum ille defectus est, quod puras phrases cum Expressionibus misceant; deinde nec vocum phrasiumque propriæ significationes, aut particularum usus, accurate exhibentur, quas in numerato habere oportet primaque ex iis, ut in pingendo tirones solent, linea-

1 2 3 4 5 6 7 8

menta ducere, antequam elegantiarum colores adhibeamus: nam Expreſſiones magnam partem ex ingenio dependent, niſi quas forte Autorum uſus magis familiares fecerit. 9 * Scripſit JOHANNES MERRYWEATHER, Religionis Medici Translator, Anglica lingua diſſertatiunculam, cui titulus: *Directions for the latin longue* Londini 1681. impreſſam, in eo nobiſcum conſentiens, populareſque ſuos reprehendens, qui nihil eleganter dictum exiſtiment, niſi quod poëticis oratoriisque coloribus pictum ſit; 10 * Unde fiat, raros admodum in gente ſua eſſe genuinæ Latinitatis ſcriptores. Quod ingenuum ejus de ſua gente judicium laudandum eſt, præ illis, qui, & Ciceroni & Virgilio æquales Oratores & Poëtas venditant. 11 * Talium elegantiarum collectanea & cenſuram inſtituere difficile eſt: difficillimum 12 recte iis uti, quod ſummum judicium requirit. * Fuit inter Gallos ſuperiore anno Anonymus quidam, qui librum ſcripſit, ejus tituli: *La maniere de bien penſer dans les Ouvrages d'eſprit,* elegantem ſane & doctum, quo ille argutias & expreſſiones quasdam tam veterum quam recentiorum ſcriptorum congerit, cenſuramque eorum 13 inſtituit: qua in re profecto maxima Critices pars conſiſtit. * Nam licet ſint in ipſo illo Cenſore, quæ cenſuram quandam mereantur; quadam enim πατριδομανίᾳ laborat: condonari tamen illi talia in iſta elegantiſſimarum meditationum copia æquum eſt. Id tantum miror, eum, cum haberet inter antiquos, præcipue Hermogenem in libro *de Ideis,* qui uberrimos harum elegantiarum fontes recluderent, 14 ſuo potius ingenio niti voluiſſe. * Neque ſane ita hæc a phantaſiæ libertate dependent, ut nihil certi in illis conſtitui poſſit; ſed maximus judicii in phantaſia dirigenda labor eſt, ne illa ultra limites feratur. Caute ſatis ab Ariſtotele, Longino & aliis τὰ ὑψηλὰ & μετέωρα, frigida & humida, diſtinguuntur, in quæ vitia incidunt expreſſiones non recte formatæ.

15 Primum inter ornamenta locum ſibi vindicant Translata. Metaphora enim, præſertim ſi illa latitudine accipiatur vox, qua uſus eſt Ariſtoteles, fons eſt omnis culturæ & ornatus, imo omnis argutæ inventionis, quæ in rerum analogiſmo conſiſtit. In Translatis magna vis eſt Orationis exaltandæ & ad varias ideas formandæ. 16 * Ab ejus vero uſu mollis, urbana, acuta, ſublimis, 17 gravis eſt oratio; ab abuſu puerilis, inepta, frigida. * Conſilium hoc colligendi Translata ſuppeditat Robortellus Comm. in Ariſtot. Poëtica p. 264. *Noſtra hac ætate* (inquit) *putarim nil utilius eſſe, quam ex veterum libris, qui dicendi laude floruerunt, omnes translationis formas modosque colligere, ac animo ita complecti, ut ſuis aliquis utatur, quando opus fuerit: periculum enim eſt, ſi ex ſe confingat, ne diſparem habeant* 18 *analogiam, ne duriores ſint, ne minus cognitæ, ne inuſitatæ.* * Hoc aliquando Petrus Moſellanus in animo habuit, de quo Melchior Adami in Vita ejus: *Erat Moſellanus Metaphorarum obſervantiſſimus, earumque e Cicerone aliisque optimis ſcriptoribus magnum acervum collectorum inſtar Adagiorum Eraſmi editurus opus, ſi annos aliquot* 19 *ſupervixiſſet.* Sed periit hoc Opus non exiguo rei literariæ damno. * Nam ut in vocum vero & proprio uſu autoritas omne punctum fert, ita nonnunquam in Translatis, quod Robortellus quoque loco ſupra laudato notavit: *Quod ſi Ciceronianas*

nas translationes (inquit ille) *& eorum qui eadem ætate vixerunt, conferas cum illis, qui postea ſcripſere, jam labefactata ac corrupta Romanorum lingua ob infuſam peregrinitatem, videas multum diſcrepare, magisque capiere illis quam his: Venuſtæ illæ ſunt, pares ac convenientes rebus, notæ, aptæ ac ſuaves, remque ob oculos ponunt, quaſi præſentem intuearis: hæ horridæ, obſoletæ, & a rebus ignotis ductæ, diſpares.* Scilicet qui optime judicio in vocum delectu uſi fuere e præceptis eloquentiæ & indole ſeculi optima, ii eodem in Translatis ſine controverſa uſi ſunt. De Flori Translatis & Argutiis vide quid judicet Grævius in Præfatione Commentarii in illum ſcripti. Vide & noſtram *Diſſert. de Patavinitate Liviana cap. 7.*

Metaphoris accenſeri debent omnes illæ vel rerum vel actionum argutæ expreſſiones, quæ apud antiquos tum Oratores & Hiſtoricos, tum Poëtas habentur, quibus & addi illa a recentioribus excogitata poſſunt, non utique ſpernenda. Etſi enim hic primæ partes merito antiquis tribuuntur: tamen in ſecundis ab his omnino etiam recentiores conſiſtunt. Nam quanquam in his aliqua autoritatis & uſus, præcipua tamen rerum ipſarum ratio habenda eſt. * Cum neminem habemus, qui e veteribus Autoribus Translata collegerit, ut compendium aliquod ſequatur Tiro, in Schönslederi Apparatu lineolis varii coloris illa ſubducat, ut in oculos legentis illa incurrant. Sic e. g. ſub titulo *acquirendi* ſubducas lineola. *Aliquid nummulorum expreſſeris. Videt ſe nihil poſſe ab eo abradere. Quibus allegationibus eam ſibi legationem expugnavit.* Sub titulo *Accipiendi* ſubduces; *Ex eo auro quod exterebratum eſſet. Decerpſimus LXXX. HS.* Doletus in commentariis Latinæ linguæ notata diligenter congeſſit, ſed non ſub titulos redacta. 20 21

E recentioribus Autoribus quoque talia colligi poſſunt. Sunt in Lipſii, Baudii, Barlæi aliorumque Epiſtolis, in Satyricis ſcriptoribus & ſimilibus, multa ejus generis, quæ obſervari merentur. * Johannis Michaelis Bruti Epiſtolæ elegantiſſimæ, quas *lib. 1. c. 23. & 24.* neſcio qua incuria omiſimus, multas tales expreſſiones tam Enthymematicas, qua morales, qua affectuoſas, quam argutas habent. Quis enim illa non inter elegantias tales ſeponat (cum e. g. *lib. 4. epiſtolar. p. 155.* ita epiſtolam concludit: *Quod recta hinc ad Te non avolo, videor mihi Prometheus neſcio quis, non prout ille olim Caucaſi rupibus, ſed pertinaci deſiderio, quod me dies noctesque peredit, crudeli tabe tui videndi complectendique affixus.* Illis enim verbis expreſſio deſiderii, ad cujus titulum etiam referenda, proponitur. Ita cum alibi *pag. 162.* hæc verba habentur: *Non geſtare clitellas equum generoſæ indolis, non clitellarium conſpici aureis phaleris ornatum: non præfici pecori venaticum canem, non ſagacem, cujus ſit in venatione certior uſus &c.* hæc ad titulum: *Digna vel indigna dignis vel indignis tributa* referenda ſunt: Infinita ſunt, quæ e variis Autoribus pro hoc inſtituto colligi poſſunt. 22 23

Pertinent huc porro *Adagia* & παροιμιώδη, quæ vel jungi prioribus, vel ſeorſim colligi poſſunt. De Adagiis eorumque ſcriptoribus prolixe *lib. 1. cap. 21.* egi. 24

25 * Sub certis titulis simplicibus Adagia collecta habemus, ut Erasmiana illa, quæ & Langius separato libello ad locos Sturmianos vel Benzianos redegit. Verum tituli illi non sufficiunt. Solet enim in Adagio aliquo & subjectum & prædicatum involvi, adeoque integra sententia exhiberi, quæ sub generalissimo titulo subjecti diffuse nimis quæritur, nisi velimus unum idemque Adagium sub duplicem, imo interdum triplicem, titulum referre. Nam vel ad subjectum enunciationis vel ad prædicatum referendum est, vel ad tertium aliquem conceptum, qui e connexione subjecti & prædicati oritur. Ne itaque in vasta sylva quærere necessum sit, quod ad scopum nostrum facit, præstat titulos vel lemmata sententiosa formare, quæ integram sententiam exhibeant, vel subjectum potest per additionem alicujus 26 adjectivi ad certum aliquem & plenum sensum restringi. * Ad hæc itaque Collectanea referenda sunt. 1. Omnia Adagia e veteribus Autoribus. 2. Omnia Adagialia & παροιμιώδη ex omnibus Autoribus cujuscunque ætatis & linguæ, præcipue tamen Græcæ & Latinæ, quanquam & ceteræ linguæ maximam submini- 27 strent talium copiam, quæ sine ullo ordine collegerunt varii Autores. * 3. Omnia hemistichia vel versus Græci & Latini, qui argutum sensum habent: qualia infinita sunt apud Poëtas Græcos & Latinos, præcipue apud Satyricos & Comicos, quorum usus in his omnibus longe est maximus, & qui sæpe de rebus conceptus 28 formant, quos frustra apud alios quæsiveris. * Exemplum ejus suppeditare potest *Barlandus & Rotmarus* in Centuriis Proverbiorum Virgilianorum, e quibus aliqua excerpsit Goclenius in *Praxi Artium Generalium p. 64.*

29 E Virgilio, ut exemplis quibusdam consilia nostra illustremus, multa elegantissime ad varia applicari possunt; sive versus integros & cæsus sermoni, sive sensum eorum inseramus. Sic e. g. ex Ecl. 1. *Namque erit ille mihi semper Deus*, ad tit. *Patroni, laudandi, gratias agendi*, referri potest. *Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos*, referri potest ad titulum *comparationi disparium:* sive: *Minima cum magnis comparata.* Quo referri etiam possunt illa: *Tantum alias inter caput extulit urbes, Quantum lenta solent inter viburna cupressi.* Idem ad titulum: *prærogativæ* vel *excellentiæ* referri potest. *Ipsæ Te Tityre pinus, Ipsi Te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant* vel serio vel Ironice usurpari potest de præsentia alicujus desiderata, vel necessaria vel supervacanea. *Non licebat tam præsentes alibi cognoscere Divos*, id est, non habebam alibi fortunam adeo faventem: referendum ad titulum *fortunæ, favoris Principum.* *Nec mala vicini pecoris contagia lædent* referendum ad titulum *conversationis malæ.* *En queis consevimus agros* referendum ad titulum: *Labores irriti.*

30 Horatio nihil hoc in genere præstantius est, qui ut omnes vitæ rationes in Satyris suis complexus est, ita flosculos suppeditat, quibus mirum in modum ornare sermonem nostrum possumus. Ego certe Satyras ejus omnes memoriæ mandari velim, tum in vita ipsa, tum in sermone usui futuras. Elegantissima omnia sunt, dictio nitida, &, si numeros tollas, sermoni soluto apta. Urbanitas in eo mira, sales candidi, ex abdito erutæ sententiæ, argutiæ non coactæ, meræ Charites, omni

omni occaſioni aptæ. Summum in illo viro ingenium fuit, nec immerito Auguſto & Mæcenati in deliciis, cujus genium ſatyricum nemo ex antiquis, nemo e recentioribus, ulla imitatione aſſecutus eſt. * Vide, quæ in ejus laudes ſcribat Caſelius in Νεῶ ſuo, eum vitæ magiſtrum commendans. *Affirmare non dubitem*, inquit ille, *qui in hoc Poëta multum operæ poſuerit, eumque ita perdidicerit, ut ejus verſus non in ore natos aut extemporaneos, ut putatur non memoria teneat (nec vero non ſunt, qui hoc præſtiterint,) ſed probe intellectos ad uſus vitæ transferat, hunc poſſe rebus ſuis ſuorumque recte in omnibus aliquid boni conſilii invenire; nec minus idem patriæ recte conſulat, præſertim ſi & ad hiſtoriam ſe conferat, ſpectans id, quod potiſſimum oſtendimus.* 31

Exempla quædam hic afferemus, quæ locum in Excerptis noſtris merentur. Lib. 1. Sat. 1. agit de μεμψιμοιρίᾳ, e qua illa notari poſſunt. *Cetera de genere hoc (adeo ſunt multa) loquacem Delaſſare valent Fabium*, referri ad titulum *prolixitatis* poteſt. *Si quis Deus, En ego, dicat, jam faciam quod vultis* poteſt referri ad titulum: *quid ſi ita fiat?* vel *Poſito*. *Quid cauſæ eſt merito quin illis Jupiter ambas Iratus buccas inflet:* referri poterit ad titulum: *Principum odia*. *Ridentem dicere verum Quid vetat?* Titulus: *e jocis ſeria*. *Ut pueris olim dant cruſtula blandi Doctores, elementa velint ut diſcere prima;* titulus: *blanditiæ utiles*. *Ore trahit quodcunque poteſt, atque addit acervo*, poterit eleganter applicari ad hominem δωρόφαγον, rapacem & avarum ſubſtituendo voci *Ori* vocem *Ungue*. *Non usquam prorepit & illis utitur ante &c.* Hi verſus eleganter applicari poſſunt ad hominem diligentem & in ſtudiis conſtantem, ſi leviter ſic immutaveris: 32

Non usquam prorepis & illis uteris ante
Quæſitis ſapiens: nam te neque fervidus æſtus
Dimoveat ſtudiis, neque hyems, ignis, mare, ferrum,
Nil obſtat tibi, dum ne ſit te doctior alter.

Quid juvat immenſum te argenti pondus & auri &c. poteſt per ſimilitudinem referri ad Tit. *Eruditio occulta*. Poteſt etiam applicari ad *Locorum communium collectores* opere ipſo ignavos. *Quid habet pulchri conſtructus acervus?* poteſt referri ad malos ſcriptores, nonniſi Locos communes accumulantes, exiguo judicio præditos; Titulus: *collectio inutilis*. *Cur tua plus laudes cumeris granaria noſtris?* elegans adagiale, quo contemnenti noſtram inopiam reſpondere poſſumus. Poteſt referri ad titulum αὐταρκείας. *Quia tanti, quantum habeas, ſis*, poteſt referri ad titulum *divitiarum & autoritatis*. *Quid facies illi? jubeas miſerum eſſe libenter, Quatenus id facit*, referri poteſt ad titulum *contemnendi* vel *permittendi*. Permitte illum ſuo ingenio vivere. *Populus me ſibilat, at mihi plaudo*, ſolitarie accepta propoſitio referri poteſt ad hominem arrogantem, qui judicium populi de ſe contemnit. *Tu tanquam parcere ſacris Cogeris aut pictis tanquam gaudere tabellis*, poteſt referri ad titulum *inutilis parſimoniæ*, ſive: *non uti rebus ad uſum deſtinatis*. Applicari poterit ad ſenem effœtum, qui juvenculam uxorem duxit. *Horum Semper ego optarim*

pauperri-

pauperrimus esse bonorum, refertur ad titulum, *contemnendi ut bonum inutile. Infelix operam perdas, ut si quis asellum in campo doceat parentem currere frenis*, potest referri ad varia. 1. *ad titulum frustranei laboris.* 2. ad titulum: *institutio infelix. Est inter Tanaim quiddam socerumque Viselli*, referri potest ad titulos *differentiæ, diversitatis, medii. Nemon', ut avarus Se probet ac potius laudet diversa sequentes?* potest referri ad titulum *Philautiæ: Exacto contentus tempore vitæ Cedat, uti conviva satur*, potest referri ad titu-
33 lum: *Mors senis.* * Infinita talia ex Horatio, Virgilio, Terentio, Plauto, Juvenali &c. colligi possunt, magno usui ad omne orationis genus futura, præcipue ad acrimoniam styli, ad varias meditationes, &, si quis credere velit, etiam in sacris: mater
34 enim omnis acutæ inventionis Metaphora est. * In quorum collectione ego industriam diligentemque esse tironem meum velim, qui magnum suo tempore ex ea re fructum persentiscet.

CAP. VII.

DE EXCERPTIS COPIOSÆ ORATIONIS.

§. 1. *Excerpta copiosæ orationis, quæ præcipue Oratoria vocanda.* 2. *In iis ad tria attendendum est, nempe ad τὸ πεπλασμένον, Συςηματικὸν & Ενθυμηματικὸν.* 3. *πεπλασμένον in quo consistat.* 4. *De excerptis amplificatoriis pauci egerunt.* 5. *Autoris ad Herennium consilium pro copiosa oratione.* 6. *Verborum Synonymia simplex.* 7. *Aristidis de Synonymia consilium.* 8. *Ea petitur e phraseologicis libris.* 9. *Exempla synonymicæ amplificationis.* 10. *Verborum communium usus in dilatationibus.* 11. *Prædicata Lulliana.* 12. *Sunt absoluta vel respectiva.* 13. *Exempla proponuntur.* 14. *Eodem modo & integræ sententiæ variantur.* 15. *In expressionibus affectuum differunt formulæ & figuræ,* 16. *ut & in expressionibus actuum intellectus.* 17. *Verba ista generalia diligenter notanda.* 18. *Referri possunt ad generalissimos titulos,* 19. *seqq. qui recensentur.* 20. *Verba Essendi, Affirmandi, Negandi.* 21. *Dubitandi.* 22. *Volendi, Nolendi.* 23. *Affectuum.* 24. Πλαγιασμὸς, Περιϐολαὶ, Προςλήψεις. 25. *Exempla* Πλαγιασμῶν *ex oratione pro M. Marcello.* 26. *Figurarum.* 27. *Sententiarum amplificatarum, collectanea,* 28. *De Meifarti mellificio oratorio judicium.* 29. *Sententiarum amplificatarum usus.* 30. *Excerpta ex oratione pro M. Marcello.*

1 Vidimus de *Excerptis puræ & ornatæ orationis:* venimus ad *copiosum*, & ad *Ex-*
2 *cerpta*, quæ præcipue dicuntur *oratoria.* * In iis ad tria attendendum est, 1. ad τὸ πεπλασμένον. 2. ad τὸ συςηματικὸν. 3. ad τὸ ἐνθυμηματικὸν. In
3 quibus singulis excerpta sua quadam ratione ordinanda sunt. * Τὸ πεπλασμένον orationis consistit præcipue in decenter copiosa ac figurata oratione. Copia orationis vel a verborum & sententiarum circumductione est, vel a men-

sura

ſura periodica. * Primum itaque de EXCERPTIS AMPLIFICATORIIS agemus, in quibus pauci hactenus induſtriam ſuam exercuerunt. Multi ſunt, qui de copia verborum ac Dilatatione & Amplificatione ſcripſerunt, inter quos Eraſmus & Ludovicus Regius ſingularibus libris egerunt, & nos ſuo loco, ſed de Excerptis formandis nemo diſtincti aliquid docuit. Nos *lib. 2. cap. 13. & cap. 14.* tum præceptis tum exemplis oſtendimus, quomodo ſententiæ per aſſumtiones ſint amplificandæ. * Eandem methodum *Autor ad Herennium col. 67. 68.* ubi de expoſitionibus agit, præſcripſit, diſerteque ait; quod *multo maxime per eam exerceamur ad eloquentiæ facultatem.* Bene itaque fecerimus, ſi talium Expolitionum vel Amplificationum, quæ apud optimos Oratores occurrunt, Excerpta inſtituerimus. Nos ex Oratione Ciceronis pro Marcello talium Excerptorum ſpecimen oſtendemus. 4 5

Omnis Amplificatio conſiſtit in dilatatione, tum verborum tum ſententiarum, & primum ſimplex eſt ſynonymia. * Diſerte Ariſtides in libro *de Dictione Civili,* quem e Græca in Latinam linguam convertit notisque illuſtravit *Laurentius Normannus,* Vir doctiſſimus, hoc præcepit, cum ita ait: *Ratione elocutionis fit circumductio, nempe ſi vocabula idem valentia adhibeantur. Sciendum vero, quæ ſignificatu conveniunt, quædam conſecutione mutua jungi, quædam contra quam conſentaneum fuerat.* * Verborum idem ſignificantium farrago e phraſeologicis libris peti debet, tum ex obſervatione crebra. * Ita cum Cicero hic dicit N. 2. *Dolebam, & vehementer angebar,* inter ſynonyma referri debet. Ita N. 6to, *laudes extenuare verbis, easque detrahere.* No. 4to, *merito atque optimo jure;* & plura alia in hac Oratione occurrentia. Ita N. 6. *fortuna ſibi vindicat & pene omne ducit ſuum.* Neque ſimpliciter hæc Synonymia, ſed & κατ' ἀπόφασιν, ſive per negationem inſtitui ſolet, ut ſtatim in prima periodo hujus Orationis: *Diuturni ſilentii finem hodiernus dies attulit; idemque initium dicendi.* * Si a ſimplicibus verbis & phraſibus diſceſſerimus, veniendum eſt ad *communia verba.* quæ quaſi genericam aliquam naturam habent, quibus uti poſſumus in dilatatione verborum & ſententiarum, per periphraſes, deſcriptiones & ſimilia. * Vocamus autem Communia verba, quæ non terminantur in aliquod ſubjectum, qualia verba communia poſſent ſub titulis Lullianis ad τὰ πρακτὰ præcipue accommodatis comprehendi. * Suntque illa *prædicata communia* tam abſoluta, quam reſpectiva. *Abſoluta* ſunt bonitas, magnitudo, duratio, poteſtas, cognitio ſeu ſapientia, appetitus, virtus, veritas, gloria. *Reſpectiva* ſunt differentia, concordia, oppoſitio ſeu contrarietas, proprium, medium, finis, majoritas, minoritas, æqualitas, & quæ ſingulis opponuntur. * Sub ſingulis comprehenduntur plura vocabula generalia, atque illa vocabula generalia magnam ſub ſe iterum continent ſylvam nominum, verborum & adverbiorum. e. g. hic in Oratione N. 12. habetur: *Clementiæ tuæ judicio conſervati ſumus.* Satis fuiſſet: Clementia tua conſervati ſumus, vel, judicio tuo conſervati ſumus; ſed jungit Cicero verbum commune cum ſingulari. Judicium enim latius patet, quam clementia. Ita N. 10. *Etſi aliqua* 6 7 8 9 10 11 12 13

culpæ

culpa tenemur erroris hujus; ſatis erat dixiſſe: etſi errore humano tenemur. Ita N. 4. *Tantum apud me grati animi fidelis memoria valuit;* cum ſufficeret: tantum apud me gratus animus valuit. Ita N. 24. *Si ad humanos caſus accedat ſceleris conſenſio;* ſuffeciſſet: ſi ad humanos caſus accedat ſcelus. Et tales non verborum tantum, ſed etiam ſententiarum & formularum amplificationes infinitæ occurrunt, a vocibus illis communibus aſſumptæ. Sic in primo exemplo vox *Judicium* eſt communis, referenda ad titulum *Cognitionis,* poteſtatis. In exemplo ſecundo vox *culpa* referenda ad titulum *malitiæ* bonitati appoſitæ. In tertio exemplo vox *memoria* referenda ad titulum generalem *cognitionis.* In quarto vox *Conſenſio* referenda ad titulum generalem prædicati Reſpectivi *Concordiæ;* & talia infinita occurrunt.

14 * Sententiæ integræ eodem modo per communes voces variari poſſunt; quæ voces etſi e terminis illis generaliſſimis inveniri facile poſſunt, & applicatione ad illos terminos, eorumque contraria eo magis ampliari, præcipue tamen referuntur vel ad actus intellectus, vel ad motus animi. Proveniunt itaque a facultate intelligente tum formulæ, tum figuræ, quæ eam ob cauſam figuræ ſententiarum vel τῆς διανοίας dicuntur, vel a motu animi, & itidem hinc oriuntur formulæ vel figuræ, quæ figuræ affectuum dicuntur. Formulæ in illo conſiſtunt, quod dicam, *me ſcire, intelligere, opinari* &c. Figuræ tales ſunt, quæ ſcientiam & ſententiam per ſe gignunt; nam omnes illæ figuræ ſententiarum docent aliquid diſtinctius auditores de re, quam proponimus; ut figura diſtributionis enumerando vel ſpecies, vel partes, magis dilucidam facit orationem, intelligentiorem reddit auditorem.

15 * In formulis & figuris motuum ſollicite diſtinguuntur formulæ & figuræ ab Hermogene, ejusque diligentiſſimo Commentatore *Sturmio lib. 1. de Univerſa ratione Elocutionis Rhetoricæ c. 24.* Nam cum orator verba motuum præmittit, ut cum dicit, *ſe mirari, ſe terreri,* remiſſior ille motus eſt, & vix nomen figuræ meretur. Cum autem affectus ipſis verbis exprimitur, & nihil præmittitur, tum vera figura eſt: animus enim ipſe ideam hujus affectus verbis imprimit. Ita in Exordio Orationis pro Milone Cicero dicit, ſe terreri; quod mollius & remiſſius eſt, quam ſi terrorem vultu, geſtu, trepidatione & oratione ipſa exprimat. Quod ſi itaque verba talia motuum in ſententiis præmittantur, πλαγιασμὸς eſt, & obliquatio: ſi integris periodis prologus contineatur, aliquid figuræ ſapit, etſi non ſit ipſa figura.

16 * Similiter accidit in expreſſionibus actuum intellectus, quæ varios ſuos gradus habet. Nam cum dico, *me aliquid ſcire, opinari, æſtimare, mirari &c.* non tam figuram illud facit, quam formulam. Si vero affectum illum admirationis exprimam ipſo ſenſu, *Papæ! quanta enormitas eſt, quantum prodigium!* Ipſa figura admirationis ſub ratione exclamationis proponitur.

17 * His verbis generalibus, quæ exprimunt vel intellectum, vel affectum, vel aliquid, quod illo pertinet, frequenter utitur Orator ad amplificandam & dilatandam Orationem, quæ proinde diligenter notari debent, & ad terminos ſuos generales reduci, quos terminos hic quaſi per indicem dabimus, ut velut Alphabetum quoddam ſint, quo tanquam elementis quibusdam dilatetur Oratio, his formulis adjectitiis ubique ſuffulta.

Gene-

Generaliſſimi Tituli, ad quos omnes communes voces ac formulæ referri 18 poſſunt, ſunt Verba 1. *affirmandi & negandi,* 2. *volendi & nolendi &* 3. *laudandi & vituperandi,* 4. *ſuadendi & diſſuadendi.* Quibus contineri omnia illa poſſunt, quæ quomodocunque ad tria cauſarum genera referuntur. Nam generis judicialis communia verba accuſare & defendere ad laudare & vituperare reduci poſſunt. Pleraque, quæ in dicendo occurrunt, vel in rebus, vel in facto, vel in faciendo verſantur. * Voces & formulæ, quibus affirmamus, varie formantur. 1. *Per* 19 *verba, quæ ſimpliciter ad aſſeverationem pertinent, ut:* ſtatuo, judico, ſic cenſeo, credo, ſic ſtatui ſemper, ſic mihi perſuaſum eſt, ſic ſentio, & ita ſentio, & ſæpe diſſerui, adducor, ut putem, illud affirmo, confirmo, etiam illud adjungo, idem ego contendo, non dubito, non vereor, non eſt verendum, certum eſt, luce clarius eſt, non dubium eſt, nulla dubitatio eſt, in dubium non venit, non ambigitur, nemo negat, negari non poteſt, nemo ignorat, poteſtis recordari, ſic perſpicio, cui perſpicuum non ſit? fateor, non inficior, exploratiſſimum habeo, narro tibi, teſtor. Cic. I. 1. De Orat. *Adeſt fere nemo, quin acutius atque acrius vitia in dicente quam recta videat,* h. e. omnes vident. Id lib. 1. fam. 3. *nemo eſt, quin cogitet, quam ſit metuendus victor iratus,* h. e. omnes ſcimus. Verrin. 3. *Neminem veſtrum ignorare arbitror, judices, hunc ſermonem vulgi atque hanc opinionem populi Romani fuiſſe,* i. e. Vos ſcitis. Verrin. 4. *Me dies, vox, latera deficiunt, ſi hoc nunc vociferari velim, miſerum indignumque apud eos diem feſtum* eſſe, i. e. miſer apud eos dies feſtus eſt. Duplicantur in his πλαγιασμοὶ. His ex adverſo contraria poni poſſunt. 2. *Per verba ſimplicis eſſentiæ vel conditionatæ,* ut evidens eſt, manifeſtum eſt, patet, fieri non poteſt, contingit, neceſſarium eſt, facile & difficile, ſunt illa ejusmodi, ut &c. qualia præſupponunt aſſeverationem, vel dubitationem, vel negationem. 3. *Per verba, quæ intellectum vel proprie, vel metaphorice inferunt,* e. g. Cognoſco, intelligo, experior, perſpicio, ſentio, judico, hoc ego te doceo, ſubodoror, prædico, præſagio, prævideo. Vide vocabula ſub termino Lulliano Cognitionis. * Com- 20 prehenduntur ſub illis contrariæ voces, diſſentire, diſplicet, neſcire, juxta cum ignariſſimis ſcio, neſcio quo pacto &c. 4. *Per verba opinandi,* puto, credo, exiſtimo, duco, arbitror, opinor, videtur; qualis πλαγιασμὸς Rhetoribus ἐνδόξασ dicitur. 5. *Per verba ἐπικρίσεως,* e. g. rectum, juſtum, æquum, honeſtum, utile, neceſſe, dulce, odioſum, moleſtum, acerbum, indignum, miſerum, ridiculum eſt, ſatis eſt, parum eſt, nimium eſt, magni intereſt, ſtultitia eſt me illi vitio vertere, placet, non oportet. Quæ actiones pleræque judicantur a qualitatibus bonis vel malis, ideoque verba bonitatis Lulliana hic applicari poſſunt. 6. *Per verba συγκρίσεως* ſeu comparationis, ſuperlationis, e. g. ſupra quam credi poteſt, ultra hominum fidem. 7. *Per verba illativa & concludentia,* e. g. Sic ego colligo, ſic fert ratio mea, &c. 8. *Per verba teſtimonii,* e. g. ajunt, dicunt, perhibent, auditum eſt; fama, rumor eſt; in proverbio eſt, creditur, veteres comprobant autores, Dialectici perſuadent, per manus traditum eſt, audivimus ex majoribus, multi prodiderunt, multi ſunt autores, placet Philoſophis hoc, majores natu dicere audivi, annales refertos habemus, le-

gimus in annalibus, eſt in monumentis literarum, relatum eſt apud Hiſtoricos, Plato definit, declaravit &c. Ex his conraria facile formari poſſunt. 21 * Dubitandi verba quaſi intermedia ſunt e. g. dubito, non eſt veroſimile, non liquet &c. 22 * Verba volendi exprimuntur 1. *per phraſes generatim voluntatem ſignificantes*, e. g. probo, placet, hæc mea mens eſt, hic ſenſus, ita mecum conſtitui, deliberatum eſt, hæc dudum deſignavi, inſtructa ad illam rem omnia, tentare, eligere, repudiare, cunctari, feſtinare. 2. *per generalia verba faciendi & fiendi*, quoniam facta ad voluntatem referuntur, e. g. Soleo mirari, non eſt meæ conſuetudinis rationem reddere, faciam profecto, non committam ut, &c. non repugnabo, non refragabor. 3. *per verba poteſtatis;* quo referri poſſunt ceteræ voces, ſub hoc prædicato Lulliano contentæ, e. g. In tua poteſtate eſt, nihil impedit, nihil prohibet, nihil vetat; tuarum virium, tuorum nervorum res eſt, *quæ res in civitate multum poſſunt, hæ contra nos faciunt; eſt in tua poteſtate, ut ille in me ſatis ſibi præſidii eſſe putet.* Cic. 4. *per verba cauſæ efficientis, impulſivæ, finalis.* Quoniam enim omnis oratio verſatur in aliquo facto vel faciendo ideoque e cauſis verba communia multa deſumi poſſunt, e. g. Ideo hoc factum eſt; omnem operam impendit, ut hoc ageret: ideoque omnes phraſeologiæ diligentiæ, procurandi, laboris, induſtriæ, conatus, omnesque voces, quæ actionem generalem exprimunt, huc pertinent. Cic. 5. fam. 1. *Summa tua autoritas fecit, meumque de tua ſingulari virtute judicium, ut magni mea intereſſe putarem, & res eas, quas geſſiſſem, tibi notas eſſe, & non ignorari a Te;* i. e. res geſtas tibi notas facere volui. 5. *per verba affectuum:* ea enim ad actiones referri debent. 23 * Volumus facienda vel ſimpliciter, vel cum affectu. Facta affectu vel exaggeramus, vel elevamus. His verbis vel morata, vel pathetica fit oratio; prout formulæ vel affectum vel virtutem exprimentis admiſcentur. Quando verba affectuum proponuntur ſententiis, ea Hermogenes inter exempla προσλήψεως ſeu aſſumptionis numerat. Formulæ a virtutibus & vitiis deſumptæ moratam reddunt orationem, ſi illis per aſſumptionem ſententiæ amplificantur. Ideoque verba, quæ ſubjiciuntur prædicato Lulliano Bonitatis & Virtutis, hic convenient. Poſſunt & ceteri omnes πλαγιασμοὶ Lullianis prædicatis in amplificatione ſententiarum jungi. Exaggeratio poteſt inſtitui per verba magnitudinis & virtutis, quæ apud Lullium habentur. *Laudandi & vituperandi* communes voces & formulæ e prædicatis Lullianis pro rei, de qua dicitur, natura, derivari poſſunt. E loco enim adjunctorum, unde omnis laudandi & vituperandi ratio dependet, ſunt deſumpta. *Suadendi & diſſuadendi* formulæ per omnem ſermonem generis deliberativi ſunt diſperſæ.

24 Solet talis amplificatio per πλαγιασμὸν convenire cum περιβολῇ. Sententiæ enim e rectis mutantur in circumductas ſive compoſitas per πλαγιασμὸν, περιβολὴν & πρόσληψιν. Πλαγιασμὸς conſiſtit in illa obliquatione per verba & formulas; περιβολὴ fit καθ' ὑπόθεσιν, vel per conditionalem ſententiam inſertam vel præmiſſam, e. g. *Si quid in me eſt eloquentiæ, ejus vel inprimis fructum Licinius repetere debet.* Recta eſt ſententia: eloquentiæ meæ fructum a me repetere Licinius debet; vel κατ' ἀπόφασιν, per negationem contrarii, e. g. *Qui profecto, ſi nihil ad percipiendam co-*

lendam-

lendamque virtutem literis adjuvaretur, nunquam se ad earum studium contulissent. Pro quo dixeris: literæ valent ad virtutem. Tertio per propositionem relativam, e. g. *Quia tua voluntas ea videbatur esse, ut prorsus, nisi confirmato corpore, nolles navigare;* pro eo diceres: nolebas navigare, sed hoc exemplum æque potest ad πλαγιασμὸν referri. Ita Cic. pro Archia: *nunc insidet quædam in optimo virtus, quæ dies noctesque animum gloriæ stimulis concitat;* pro eo quis diceret: Virtus concitat. Sed potest hoc exemplum æque ad πλαγιασμὸν referri, & quidem ad titulum existentiæ. Insidet in optimo virtus. Verba enim existentiæ sub se continent omnia verba generalia, vel existentiam, vel inhærentiam, vel præsentiam, aut simile quid significantia. Πρόσληψις multos habet modos, ut jam supra dictum est.

Nos jam ad Orationem pro M. Marcello nos convertemus, & quicquid in ea πλαγιασμῶν & προσλήψεων, in usum eloquentiæ Studiosorum notabimus, ut ad hoc exemplum observata & excerpta amplificatoria sua instituant. Totis duabus primis periodis nihil aliud continetur, quam hæc sententia; Hodie de restituto Marcello dicere debeo. Tota itaque periodus prima est quasi παρασκευαστικὴ & nihil aliud quam πλαγιασμὸν per integram periodum deductum continet: quare ad formulam asseverandi vel dicendi pertinet. Cetera expolitionibus ornantur & figuris, de quibus postea. Verba etiam illa: *tacitus nullo modo præterire possum,* pertinent ad formulas affirmandi, dicendi, asseverandi. Potest etiam hæc formula, quæ formula simul connectendi est, referri ad variationem particulæ *etiam. Conservatam ac restitutam puto,* pro, restituta est, πλαγιασμὸς est, & ad verba opinandi refertur. Formula hæc referenda ad verba affectuum & ἐπικρίσεως. *Dolebam & vehementer angebar, cum viderem, virum constitutum in ea fortuna,* pro fortuna ejus erat afflicta. *Nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari* me &c. *quod Marcellus a me inique distractus fuit:* Formula referenda ad verba ἐπικρίσεως. *Intellectum est mihi quidem in multis, & maxime in me ipso, sed paulo ante in omnibus,* πλαγιασμὸς, qui referendus ad verba intellectus & sensus (notetur hic obiter variatio conjunctionis copulativæ, *& maxime in me, sed paulo ante in omnibus. Ille quidem fructum omnis vitæ cepit, cum* &c. Videri poterat quasi πρόσληψις effectus aut πλαγιασμὸς verbi generalis *esse* vel *fieri, aut factum esse.* Nam e. g. ita dicere possum: *ille fructum omnis vitæ anteactæ hodierno die maximum cepit, cum honores illos consecutus est,* pro: ille honores hodie consecutus est; estque talis generalis forma *essendi vel fiendi,* reflexa ad titulum generalem *bonitatis & magnitudinis. Est vero fortunatus ille* &c. Referenda hæc formula est ad verba: *Esse vel existentiæ, ad circumstantiam temporis relata;* Simpliciter enim dicere poterat: Marcellus maximo beneficio a te affectus est. Nota iterum variationem Conjunctionis Copulativæ, per Comparationem: *cujus ex salute non minor pene ad omnes, quam ad illum ventura sit, lætitia, pervenerit. Quod ei quidem merito ac jure optimo contigit.* Hæc periodus separatim ponitur, sed partim refertur ad præcedentem, partim connexionem præstat propositioni secuturæ: ideoque vel ad formulas πλαγιασμῶν, vel ad formu-

las connectendi referri potest. Si ut πλαγιασμὸς consideratur, referenda est ad formulam *esse vel fieri, factum esse,* h. m. *Quod ei merito atque optimo jure contigit, ut hoc beneficio afficeretur.* Quæ sequuntur periodi aliquot, hanc propositionem continet: *laus restituti Marcelli ceteras Cæsares laudes superat.* Tota hæc periodus: *nullius tantum est flumen ingenii* &c. adhiberi potest, cum dicimus de rebus magnis vel absolute vel comparate. Absolute: *nullius tantum flumen est ingenii, qui enarrare res tuas possit,* pro: res gestæ tuæ sunt maximæ. Comparato sensu ita adhibetur, ut primum amplissime laudentur, quæ minora visa sunt, ut eo ampliora sint, quæ sequantur. Referatur ad formulas *asseverandi,* & separatim illa: *tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam laudem esse ampliorem* i. e. nulla laus major est. *Soleo sæpe ante oculos ponere idque libenter crebris usurpare sermonibus.* Mirabilis hic πλαγιασμὸς est ad rem magnam significandam; & referenda hæc formula est ad verba *intelligendi & cogitandi.* *Quæ quidem ego, nisi ita magna esse fatear &c. amens sim.* Pertinet hæc formula ad formulas *asseverandi,* reflexa ad titulum generalem *magnitudinis.* Duplex quasi πλαγιασμὸς esse videtur; primus: *fateor esse magna,* pro, sunt magna; secundus: *nisi magna esse fatear, amens sim.* Est πλαγιασμὸς περιβολῇ auctus. Additur tertio *Hyperbole: ut ea vix cujusquam mens aut cogitatio capere possit.* Elegans exemplum in rebus magnis exaggerandis. Potest etiam integra hæc formula ad verba Syncritica referri; tota enim hæc formula comparationem auget, cum simplex sententia: hæc facta tua omnium facta superant, vel, factum tuum priora tua superat. *Nam bellicas laudes* &c. Periodus hæc nihil aliud dicit, quam bellicæ laudes non sunt propriæ Imperatorum. Hæc sententia dilatatur vel πλαγιασμῷ vel assumptione, præmittendo verba generaliora; quæ resolvuntur in formulam generalem negandi. Nam si ita formes sententiam: *negant quidam laudes bellicas esse proprias Imperatorum:* Formula illa negandi per Expolitiones exprimitur: *solent extenuare verbis, easque detrahere ducibus.* *Totum hoc &c. est inquam tuum:* ad titulum asseverandi per iterationem verborum refertur. *Domuisti gentes:* Amplificatio sententiæ per πρόσληψιν adjunctorum & circumstantiarum, ut in superiori periodo per πρόσληψιν partium. *Quæ ad naturam & conditionem, ut vinci possent, habebant,* pro, vinci poterant. Referendus ille πλαγιασμὸς est ad verba generalia *esse,* sive simpliciter, sive per conditionem. *Nulla est tanta vis* &c. Vere magna & ampla est hæc periodus, & crescit antithetis, expolitionibus crebris. Notetur subjectum totius periodi, quod in meris infinitivis consistit, præmitti, & prædicatum postponi per resumptionem subjecti; cujus formula: *hæc qui faciat.* Ita enim instructa periodus numerosior est, quam si ita concepta fuisset: qui animum vincit, iracundiam cohibet, non ille cum summis viris comparandus, sed &c. Ita enim traheretur sensus, & membrum nimis cresceret. Referenda est hæc quoque formula ad verbum generale *faciendi, vincere, cohibere, temperare, extollere, amplificare: hæc qui faciat.* Estque hic, quod bene notandum, πλαγιασμοῦ postpositi exemplum. Deinde duplex est πλαγιασμὸς: posterior enim formula ad verba *Epicritica*

ea pertinet. *Non ego eum cum summis viris* &c. Poteſt & eadem formula referri ad verba *Syncritica:* eſt enim formula comparandi per ὑπερβολήν. Ita hic comparat, ut ponat extra omnem comparationem, quæ ſumma eit exaggerationis nota. Duæ hæ periodi ſequentes nihil aliud in ſe continent, quam hanc ſententiam: qui ſe ipſum vincit, major eſt omnibus, hæc ſententia per χωρισμόν, per exaggerationes & αὐξήσεις in plures periodos diſtrahitur. *Quo ſtudio incendimur?* ita vel ſimpliciter, vel per interrogationem poſſumus dicere; quo ſtudio incendimur, cum tua legimus. Referri poteſt ad verba generalia *affectuum,* & in ſpecie *amoris, deſiderii,* i. e. ac ſi diceremus: res tuas geſtas libenter legimus. *Gratias agere geſtiunt:* πλαγιασμὸς per verbum generale affectus. *Cum lacrymas viderem, omnium memoria pectus meum effodit,* pro, tactus ſum commiſeratione Marcellorum, quibus tu dignitatem reſtituiſti. Etſi hic enthymema latet, referri tamen poteſt ad formulas generales affectuum, & quidem commiſerationis. Eſt etiam hoc exemplum περιβολῆς per enunciationem relativam. *Hunc tu igitur diem antepones;* poſſunt hæc verba etiam inter formulas referri, ſi ſubintelligantur, quæ hic ſunt præmiſſa. Ita enim inſtitui ſermo poteſt: *hunc tu diem* &c. *jure antepones,* *quo hoc beneficio nos affeciſti* i. e. magno beneficio nos affeciſti. Referri poteſt ad verba ἐπικρίσεως vel συγκρίσεως & ſuperlationis. *Vereor hoc* &c. Referri hæc formula poteſt ad verba generalia *intelligendi, dicendi & affirmandi,* reflexa ad titulum *magnitudinis,* & accommodatur rei magnæ, de qua dicturi ſumus. *Atque hoc quam late pateat, attendite:* eſt quaſi πρόσληψις pollicitationis, quando aliquis ſe aliquid magni probaturum promittit: poteſt etiam ad verba generalia *intelligendi* referri, etſi accedat figura ἐπιστροφή, prout ſi diceret: hoc judicium multa complectitur. Nam ſi quis vocem *Attendite* per Synonyma amplificaret, rectius hujus formulæ uſus pateret. *Jam vero animis veſtris putate, atque ante oculos vobis ponite, quam late judicium pateat,* pro: late judicium patet. *Judicavit a plerisque ſuſceptum,* pro: abſolvit a crimine perduellionis. Vox itaque *judicavit* inter πλαγιασμοὺς referri debet. Referenda eſt hæc formula ad verba ἐπικρίσεως. Πρόσληψις eſt cauſarum, qua amplificat ſententiam. De pace agendum eſſe exiſtimavi &c. Tota periodus nihil loquitur, niſi hæc verba: ego pacem ſemper ſectatus ſum, quam ille circumloquitur per verba generalia *opinandi,* & in contrariam partem flectendo ſententiam per generalia verba *affectuum,* ſcilicet *doloris,* & verba *negandi.* Formula illa referri poteſt ad verba generalia *perſuadendi,* vel etiam *aſſeverandi, notum eſt, manifeſtum eſt, Tantum apud me grati animi memoria valuit, ut nihil illi denegandum arbitrarer.* Eſt etiam formula morata. Sententia enim: nihil ipſi denegavi, amplificatur e loco gratitudinis. Poſſunt enim & tales formulæ e virtutum locis amplificatæ ſeorſum colligi. *Quod quidem meum conſilium minime obſcurum fuit.* Hæc verba, etſi hic ſententiam complent, tamen reflectunt ad ſuperiora, & poteſt illa formula adhiberi, cum aliquid aſſeveramus; & referri ſub titulos, *manifeſtum eſt,* h. m. *Meum conſilium minime obſcurum fuit, cum illa res inter nos diſceptaretur.* *Ex quo nemo* &c. Tota hæc periodus

riodus hanc ſententiam habet: Cæſar voluit pacis autores conſervare; eſtque in hac ſententia quadruplex πλαγιασμὸς; 1. ex verbis ἐπικρίσεως. 2. ex verbis dubitandi. 3. ex verbis voluntatis. 4. iterum ex verbis ἐπικρίσεως. Eſtque hæc ſententia ſub modo *concluſionis* ſeu *illationis* concepta. 1. *ex quo nemo erit tam injuſtus rerum æſtimator.* 2. *qui dubitet.* 3. *quæ Cæſaris voluntas fuerit.* 4. *cum pacis autores conſervandos cenſuerit.* *Atque id minus mirum fortaſſe tum, cum eſſet incertus exitus.* Eſt formula periphraſtica particulæ præſertim, minus mirum, fortaſſe cum. Eſt itidem formula connectendi generalior. Poteſt etiam inter πλαγιασμὲς referri ſub verbo generali *fiendi* vel *facere:* atque id minus mirum fortaſſe tunc accidit, cum eſſet &c. *Is profecto declarat, ſe maluiſſe,* pro: is voluit vincere. Πλαγιασμὸς referendus ad verba generalia *Voluntatis,* eſtque duplex. 1. declarat, ſe voluiſſe vincere. 2. verbum *Velle* per comparationem contrarii variatur h. m. *ſe maluiſſe non dimicare, quam vincere.* Ut obiter ſignificem, quod omittatur altera particularum comparativarum, quæ abſconditur in voce *Maluiſſe.* Dici enim alias potuiſſet, ſe voluiſſe non tam dimicare, quam vincere. *Quoties ego eum, & quando cum dolore vidi extimeſcentem?* πλαγιασμὸς duplicatus cum περιβολῇ & figura exclamationis. Is enim ſenſus eſt: Marcellus ferocitatem victoriæ extimeſcebat. Additur πάθος doloris. Referendus itaque hic πλαγιασμὸς eſt ad generalia verba *ſenſuum,* aut ad verba *affectuum,* doloris. *Vidimus* &c. Sententia hæc eſt: bellum finitum fuit, & in urbe pax fuit. Amplificat per πλαγιασμὸν verbi *videndi,* & ἐξεργασίαν phraſium. *Ut dubitare debeat nemo, quin multos, ſi fieri poſſet, Cæſar ab inferis excitaret.* 1. Eſt πλαγιασμὸς, ad verba dubitandi referendus. 2. Elegans deinde formula hic latet, referenda ad verba συγκρίσεως; & talis quidem, quæ involvit voces ſuperlationis, quibus ipſa ὑπερβολῆς figura additur. Exprimitur autem hic ſumma clementia. Imitari poſſis in multis aliis rebus. Sic ſi hominem miſericordem velis depingere. *Adeo efflictim amat miſeros, ut dubitare debeat nemo, quin multos, ſi fieri poſſit, ultimis ſuppliciis deſtinatos eriperet, nocentesque abſolveret, quam ut innocentes damnaret.* Præterea hæc formula in multas alias figuras converti poteſt. *Alterius vero* &c. In his verbis 1. eſt notanda ſingularis trajectio vocum, quæ recto ordine ita locari debuiſſent: nihi amplius dicam, quam nimis iracundam fuiſſe victoriam alterius partis, id quod omnes verebamur. Cicero vero ita maluit, & propoſuit verba: alterius vero partis, ut ſenſus efficacia major eſſet, & commodior cum prioribus nexus. Duplex hic eſt πλαγιασμὸς, 1. per generale verbum *dicendi,* 2. per generale verbum *metuendi:* eſtque præterea περιβολὴ per particulas relativas, cum figura præteritionis: nihil amplius dicam, quam id, quod omnes verebamur. *Cogitandum eſſe dicebant:* πλαγιασμὸς eſt, & quidem duplex, referendus ad verba *opinandi* & dicendi. *Quare gaude* &c. Tres periodi nullam aliam in ſe habent ſententiam, quam: Gratulamur tibi; per figuras & multos πλαγιασμὲς & περιβολὰς ita ornata, ut in exemplum ſimilium formularum eſſe poſſit. πλαγιασμὸς eſt ex verbis *affectuum* reflexis ad titulum *bonitatis.*

Quare

Quare gaude isto tuo tam excellenti bono: alter πλαγιασμὸς *est, & simul* περιβολή. *Cetera cum tua recordabere &c. felicitati tuæ congratulabere.* Referenda est formula ad verba generalia *sciendi*, vel *intelligendi.* Tertius πλαγιασμὸς & περιβολή est: *de nobis quoties cogitabis, toties* &c. Referenda hæc verba sunt ad formulam *cogitandi.* Titulus ille bonitatis augetur ex caussis efficientibus hujus beneficii. Quoniam enim hæ periodi sola in gratulatione consistant, gratulatio autem fiat de bono aliquo obtento, ut hic ex laude Clementiæ: & vero bonitatis ac felicitatis multæ sint cum causæ, tum partes, non commodius amplificabitur, quam ex iis vel causis, vel partibus, quæ generali illo bonitatis titulo continentur. Primo enim ponit generalem illum titulum boni: *quare gaude isto tam excellenti bono.* Amplificat partim per effecta, cum enumerat illa, fortunam, gloriam, naturam, mores, fructum, jucunditatem, virtutem, felicitatem; (quæ duo sibi hic opponuntur ad amplificationem rei ex comparatione contrariorum) liberalitatem, sapientiam; & hæc omnia considerat, tum ratione ipsius beneficii, tum ratione illorum, quos beneficio affecit, ita tamen, ut omnia in autorem retorqueantur. Potest etiam tota hæc formula referri ad formulam *gratias agendi.* Notetur elegans variatio particulæ *potius. Etsi persæpe virtuti, tamen plerumque felicitati,* i. e. potius felicitati tuæ congratulabere. Potest etiam tota hæc formula: *Cetera cum tua recordabere,* usque *congratulabere,* referri ad verba *syncritica* & formulas comparationum. Ad eadem verba *syncritica* referenda hæc est formula: *quæ non modo summa bona, sed nimirum audebo vel sola dicere:* ad verba superlationis, *supra quam credi potest.* Est etiam πλαγιασμὸς: quæ *audeo dicere,* pro: quæ sunt. Notetur etiam hic positus particularum: *non modo, sed nimirum.* Alias enim dici solet: non modo sed, &c. *Noli ergo in conservandis bonis defatigari.* 1. πλαγιασμὸς hic est, ad verba generalia *faciendi* referendus. 2. est formula *dissuadendi;* noli defatigari. *Sed quisnam est iste tam demens?* πλαγιασμὸς ille est, etsi omittantur, quæ sequi debent. Integra enim sententia hæc est: nemo hoc patrare ausit. Potest referri ad verba *asseverandi* & *negandi.* Utraque enim ratione considerari potest formula. Immiscetur πάθος. Idem πλαγιασμὸς est in verbis seqnentibus: *non est credibilis tantus in ullo furor. An, si tui nihil cogitant sceleris, cavendum est?* per interrogationem & περιβολὴν format simplicem enunciationem. Non inimici tui facient, περιβολή est: *si tui nihil cogitant sceleris,* πλαγιασμὸς: *Cavendum est, ne quid inimici,* referendus est ad verba *metuendi. Cum in animis hominum,* &c. περιβολή est, formata e verbis generalibus, *occultum est. Nam quis est?* periodus elegans est, constans πλαγιασμῷ, expolitionibus & assumptionibus illustrata. Expolitiones sunt *rudis, nihil de salute cogitans, qui non intelligat.* Assumptiones sunt adjuncta illa, vel potius species illæ, cum 1. ponit res in genere. 2. assumit Remp. hinc salutem communem & privatam. Recta sententia hæc est: omnium salus in te uno posita est. Referendus est iste πλαγιασμὸς ad formulas *asseverandi* vel voces *sciendi & intelligendi. De te dies noctesque cogitans extimesco.* Est & ille πλαγιασμὸς potius περιβολή, fundata πλαγιασμῷ: nam par-

participium cogitans involvit particulam conditionem vel caussalem: cum cogito. Recta sententia hæc est: ego tantum doleo, te immortalem non esse. Referenda est hæc formula vel ad verba *intellectus, cogitandi;* vel si vocem doleo & extimesco respicimus, ad voces *affectus, quem Deum, etsi cupiat, opitulari Reipubl. credamus?* Referenda hæc formula est ad titulum Impossibilitatis, vel ad verba *syncritica*, sub titulo superlationis. *Omnia sunt tibi excitanda, Cæsar.* Sententia hæc est: resp. tibi iterum erigenda est. Quam illo variat per πρόσληψιν partium, in quibus Resp. consistit. *Non fuit recusandum, quin* &c. elegans est πλαγιασμός. Referendus est ad formulas *asseverandi*, vel ad vocem generalem *sciendi.* Sententia recta hæc est: multa in bello civili turbantur. *Nam tuam vocem invitus audivi.* Formula est referenda ad vocem generalem improbandi. Recta sententia hæc est: non laudanda tua vox est. *Si ita vis.* Formula hæc ita posita notanda est, & non ἐπιπλήξεις illæ, si ita vis, si ita placet, quasi blandiendi gratia adjectæ, quibus utimur, quando cum majoribus nobis res est, quibus adversari nolimus. Formula illa: *addo etiam si placet,* & variatio conjunctionis copulativæ ET. *Quare omitte quæso istam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam.* Formula *dissuadendi* & *dehortandi; neque noli nostro periculo sapiens esse.* *Sæpe venit ad aures meas, te dicere,* pro: dicis. πλαγιασμός est, referendus ad verba *sensuum, audiendi: scilicet.* *Tum id audirem, si tibi soli viveres.* πλαγιασμός est & περιβολή. Recta sententia est: non credo. πλαγιασμός consistit in verbis: *tum id audirem.* περιβολή in illis: *si tibi soli viveres.* Res tuæ gestæ complexæ sunt. Vox *Complecti* est inter illas, quibus Cicero ad sensus abundantiam exprimendam utitur, ut sunt multæ aliæ in lectione autorum notandæ. Cum enim illæ vi vocis amplitudinem aliquam significent, inter voces etiam communes referri possunt. *Tantum abes a perfectione,* pro: nondum fundamenta jecisti. 1. Notetur hic periphrasis particulæ *nondum:* tantum abes a perfectione, ut. 2. πλαγιασμός etiam est, referendus ad verba vel *asseverandi*, vel *negandi*, vel etiam essendi & *sciendi.* Si specialiorem titulum velis ad verba *perfectionis* vel etiam *imperfectionis.* Potest etiam referri ad formulam *improbandi* aut *dissuadendi* h. m. *Tantum abes a cogitationum tuarum eventu optato, ut fundamenta consiliorum nondum jeceris.* *Gloriæ te esse avidissimum, quamvis sis sapiens, non negabis:* pro: gloriæ cupidus es. πλαγιασμός est, auctus vel περιβολῇ, vel ἐπεμβολῇ, referendus ad verba *ajendi* vel *negandi.* ἐπεμβολή vel περιβολή est: *quamvis sis sapiens.* *Quicquid enim est.* Per γνώμην effertur, quæ est formula, referenda ad verba *syncritica* seu *superlationis.* *Quod si rerum tuarum immortalium hic exitus futurus sit, ut relinqueres,* πλαγιασμός est, referendus ad verba generalia *essendi, accidit, contingit* idem est, *Vide quæso,* ne. Tota hæc periodus nihil aliud in se continet, quam rectam hanc sententiam: Resp. in hoc statu relicta, non tantam tibi gloriam pariet. Est itaque quasi περιβολή: *quod si rerum tuarum immortalium* &c. formata per particulas conditionales. Deinde illa quoque verba: *Vide, ne ista divina virtus admirationis plus sit habitura, quam gloriæ,* πλαγιασμόν habent ex comparatione; assumi-

aſſumitur enim alius effectus ad effectum gloriæ. Utraque enim tam admiratio quam gloria eſt effectus virtutis. Referri quoque poteſt hæc formula ad verba *Syncritica*, & quidem ad talem titulum: *ſimplices ſententiæ per comparationem amplificatæ. Hæc igitur tibi reliqua pars eſt, hic reſtat actui, in hoc elaborandum eſt, ut* Remp. conſtituas. Elegans eſt πλαγιασμὸς, expolitione auctus, referendus ad verba *faciendi* vel *agendi:* & hoc quoque notandum eſt, quod ſit ſub forma *aſſeverandi* prolatus: quo reſpectu etiam ad formulas *aſſeverandi* referri poteſt, & ad formulas hortandi & ſuadendi. Quoniam enim hortatio & ſuaſio faciendum aliquid præſupponit, ideoque verba *faciendi* generalia, eorumque periphraſes & ſynonyma, ut: laborare; curam, diligentiam adhibere; induſtrium, ſolicitum, anxium eſſe, & ſimilia, maxime huc pertinent: quæ ut augeantur ſenſu, verba affectuum illis jungi poſſunt. *Tum te ſi voles, ſatis diu vixiſſe dicito.* Iterum hoc exemplum πλαγιασμȣ̃ eſt referendum ad verbum *affirmandi. Quid eſt enim hoc ipſum: quod cum venerit.* πλαγιασμὸς, quo exprimitur ſolum futurum tempus. Etſi enim hic ſenſu quodammodo diverſo uſurpetur, tamen in imitatione poteſt pro πλαγιασμῷ accipi, e. g. *Quid eſt enim omnino hoc ipſum, quod cum venerit, ſtatim in aſpectu ipſo extinguetur?* ejus recta ſententia hæc eſt: res illa non erit diuturna. Referendus hic eſt πλαγιασμὸς ad verba generalia *eſſendi*, proponitur autem ſub forma interrogandi. Nam & tales formulæ, quæ indumenta orationis dixeris, probe ſunt notandæ. Nam talium indumentorum, ut voco, variæ occurrunt formæ, quibus in variandis ſententiis uti poſſumus; poſſuntque omnes illæ formulæ verborum generalium ſub certo quodam tali indumento proferri, ut multa applicatione quaſi quibusdam numeris in ſe ductis, ſingulæ ſententiæ ſingulis modis amplificari, vel potius variari poſſint. Ad vitandam enim Orationis nauſeam iſta indumentorum varietas conducit; qua de re alio loco plura. *Nec vero hæc tua vita ducenda eſt* &c. Pertinet hic πλαγιασμὸς ad verba affirmandi. Tota hæc periodus nihil aliud continet, quam hanc ſententiam: niſi Remp. conſerves, incerta erit tua gloria. Illuſtratur per ἐξεργασίαν. Sententia quoque hæc proponitur ſub modo *aſſeverandi*, per iterationes verborum. *Huic inſervias, hic te oſtentes oportet.* Referenda eſt ad formulas *ſuadendi* & hortandi. *Obſtupeſcent poſteri.* Elegans exemplum προσλήψεως; aſſumuntur enim partes ad totum declarandum, quod una hac ſententia continetur: mirabuntur poſteri res geſtas tuas. *Erit inter eos* &c. Hujus periodi ſententia hæc eſt: rerum tuarum fama incerta erit apud poſteros. Quæ ſententia etiam ſuperiori periodo continetur, meriſque expoſitionibus dilatatur. Illa enim verba: *vagabitur modo nomen longe atque late: ſedem quidem ſtabilem & domicilium certum non habebit;* nihil circumloquuntur, quam incertitudinem. Uno enim verbo hæc poterat exprimere. Πλαγιασμὸς eſt in illis verbis: *erit inter illos, qui naſcentur, magna diſſenſio, cum alii* &c. Referendus ad verba generalia *conſenſus vel diſſenſus*, vel etiam *dubitandi.* Referri quoque poteſt ad formulam *dubitandi*, cum ſcilicet res plures proponuntur, quas Cicero per διαίρεσιν proponit. Illa quoque verba: *alii fortaſſe aliquid requirent*, itidem πλαγιασμὸν, in

ſe continent, ac referenda ſunt ad verba generalia *deſiderii*, e. g. Illud magnopere requirunt eruditi homines, ut ingenii tui monumenta in publicum proferas &c. *Servi igitur iis etiam judicibus*, pro: ratio quoque habenda eſt poſterorum. Poteſt referri ad verba generalia *Curandi*, & præterea exhibet formulam *hortandi*. *Et quidem haud ſcio, an incorruptius, quam nos.* Eſt periphraſis particulæ *forſitan*. *Et*, & rurſus, &, notetur uſus Conjunctionis Copulativæ. *Id autem etiamſi tunc ad te] non pertinet.* Formula periphraſtica eſt, qua exprimitur particula *præterea*. Eſt quoque πλαγιασμὸς: *pertinet ad te, eſſe te talem* ut, i. e. debes ſequi gloriam, ideoque ad verba generalia *faciendi* vel etiam *debendi* referri poteſt. Eſt & *hortandi* vel *ſuadendi* formula. *Diverſæ voluntates:* Exemplum προσλήψεως eſt. Aſſumuntur enim adjuncta & ſpecies ad ſententiam unam exprimendam, quæ eſt hæc: Diſſentiebant inter ſe cives. *Reſtat, ut unum velint, qui modo habent.* Exemplum eſt περιβολῆς, per particulas conditionales. Poteſt etiam inter πλαγιασμὸς referri, ſi e. g. ita proponas ſententiam, quaſi non modo tantum habeat ſapientiæ, ſed & ſanitatis, ut tam imprudenti conſilio ſuum adjungat. *Quare omnes te & hortamur & obſecramus:* Formula hortandi. Omnes idem ſentiunt. Poteſt referri inter formulas πλαγιασμȣ̃, & referri ad verba *ſentiendi*, uti & illa, quæ ſequuntur: *ex omnium precibus & lacrymis ſentire potuiſti, quam gratum tuum nobis fuerit beneficium.* Adduntur hic verba affectus. *Sed quia non eſt:* plena eſt hæc periodus πλαγιασμοῖς. Ejus ſententia hæc eſt: ego pro omnibus loquor. *Quod fieri intelligo: lætari omnes ſentio*, pro: omnes lætantur. *Cum id ſollicitudine, cura, labore, tamdiu præſtiterim.* Etſi hic non illo ſenſu verba capiantur, tamen ad πλαγιασμὸν referri illa formula poteſt, & quidem ad verba generalia *laborandi* h. m. Sollicitudine, cura labore hoc præſtiti, ut tandem res illa ad optatum finem perduceretur.

Et hæc quidem exempla Plagiaſmorum & Aſſumtionum pleraque fuere, quæ in hac Oratione occurrunt. Unde patet, nihil eſſe in Oratione circumducta frequentius, quo illa dilatatur. Hæc exempla, ſi ex omnibus Ciceronis Operibus fuerint notata, incredibile eſt, quantus ex illis cumultus effici poſſit. Referri vero illa exempla non tantum ad verba communia, ſed & ad illa, quæ verbis communibus comprehenduntur, poſſunt: & vix aliter, quam ſententiarum titulis exprimi poſſunt, & nos in ſequentibus ſententiarum amplificatarum ex hac ipſa oratione indicem dabimus. Occurrunt tales πλαγιασμοὶ præcipue in Orationibus, ubi numeroſior debet eſſe oratio & magis periodica. In ceteris non ſunt adeo frequentes: in Epiſtolis ad Atticum rara illa ſunt exempla, cum in illis nihil ſcripſerit Cicero, quod circumductum illud & περιβεβλημένον dicendi genus ſapiat. Quare & in illis, qui brevi dicendi genere utuntur, tales formulæ non apparent, ut in Tacito, Seneca & Plinio. Multa hic ſunt, quæ ad titulum vel abſolute vel comparate laudandi referri poſſunt. * Occurrunt etiam aliæ ad amplificationem imprimis pertinentes figuræ, quæ ſeorſim notari poſſunt, & ſermonem πεπλασμένον ex ornamentis conſtituunt. Colligi autem talia vel ſub titulis figurarum, vel ſub titulis rerum poſſunt.

36

Ex g-

Exaggerationes in ſpecie ita dictæ, quarum locus eſt in demonſtrativo genere, hic frequentes ſunt, & paſſim per totam Orationem occurrunt, & conſiſtunt in figuris, quæ ſpeciatim rem ampliorem faciunt. Ita e. g. in Oratione n. 21. per ἐπίθεσιν augetur Oratio: ad *graviſſimam querelam & atrociſſimam ſuſpicionem.* Omnia enim adjectiva intendendi, ut: maximus, optimus, ſummus, eximius, egregius, ſingularis, admirabilis, incredibilis, divinus, præclarus, inuſitatus, inauditus, innumerabilis &c. ad hanc figuram pertinent. Item voces: tot, talis, tantus; & adverbia intendendi: valde, vehementer, unice, maxime, egregie, etiam atque etiam, majorem in modum, miris modis, miris exemplis, immane quantum, mirum quantum, nimium quantum, huc referenda. Pertinent & ex oppoſito particulæ minuendi. Nam & in extenuando poteſt etiam quædam eſſe exaggeratio; item illa adjectiva & adverbia, quæ per λιτότητα intendunt, ut: non modicum, non exiguum, & ſimilia. Exaggeratio fit per βεβαίωσιν & juramentum, ut in hac Oratione n. 10. *Parietes, medius fidius, gratias tibi agere geſtiunt.* Magna pars Exaggerationis in conglobatione verborum & ſententiarum conſiſtit. Conſiſtit vero conglobatio ex enumeratione, eſtque conglobatio, coacervatio vehemens vocum, res diverſas ſignificantium, ut congeries ſimplex Synonymorum coacervatio. Talis conglobatio occurrit hic num. 29. *Obſtupeſcent poſteri certe imperia & provincias &c.* Exaggeratio per reticentiam non parum auget Orationem, cum certe ex eo, quod ſilemus, ejus quantitas concluditur. Differt a præteritione, quæ leviora ſe omittere fingit. Fit illa per ἀποδίωξιν, cum aliquid rejicimus & removemus; vel cum vehementius de re loqui parcimus, ut in hac Oratione n. 17. *Alterius vero partis nihil amplius hic dicam, cruentam futuram fuiſſe victoriam* &c. Eſt etiam quædam Exaggeratio, quæ fit per adumbrationem: quæ vocatur, cum ex affectu vel conſequente rei magnitudo tacite concludenda relinquitur. Talis eſt, quæ occurrit hic n. 14. *Tantum apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut* &c. Exaggeratio quædam fit per comparationem ϛοχαϛικὴν, quando ſcilicet ex majore poſito minus conjicitur, & ex minori poſito majus. Fit vero ϛοχασμὸς vel in verbis, vel in integra ſententia. Ex majore conjicitur minus in illo exemplo n. 24. *Si vero ad humanos caſus &c.* Solet etiam majus per ἀδύνατον deſignari in integra ſententia, ut hic n. 17. *Ut dubitare debeat nemo, quin multos C. Cæſar ab inferis excitaret, ſi poſſet: quoniam ex eadem acie conſervat, quos poteſt.* Ex minori conjicitur majus in illis Ciceronis verbis n. 17. *Vidimus tuam victoriam, præliorum exitu terminatam, gladium vagina vacuum in urbe non vidimus.* Paucula hæc Figurarum colligendarum exempla adduximus, quæ ad laudem facti in Demonſtrativo genere pertinent. In ceteris figuris ſimili modo rem inſtituamus colligendo e Ciceronis Oratione figuras & ſchemata, quomodo illa partibus Orationis, ejusque argumentis reſpondent: Ille enim ſcopus ſemper reſpiciendus eſt.

27 Nunc ad Sententias amplificatas procedimus, quarum ego collectionem ſingularem ſuadeo. Nam etſi illi tituli πλαγιασμῶν & προσλήψεων varietatem nobis exhibeant, quam imitari poſſimus, tamen ſcopus ille, quo tendit ſententia amplificata, etiam reſpici debet, & ex eo tituli formari. Cicero in Orationis III. Catili-

nariæ exordio ſententiam illam: *Rempublicam conſervavi,* magnifica & ſonora periodo hoc modo amplificavit, ut Reipublicæ vocem quaſi in partes tribueret, per enumerationem commatibus interciſam, ut eo numeroſior & concinnior eſſet periodus, & epithetis ornatam: conſervandi vero actionem e loco cauſarum efficientium, adjuvantium, adjunctorum, illuſtraret, eleganti metaphora & quaſi imagine, cum fauces fati vocat, adjecta. Inſinuat vero periodus in principio, non membris ſed inciſis ampla, ex recenſione cauſarum, adjunctorum, ac periculorum & beneficiorum ob oculos conſtituta magnitudine amoris in patriam affectum, qui pleniorem quendam ſpiritum & hiatum requirebat. Quid enim hac periodo ſonorum magis excogitari poſſet? *Rempublicam, Quirites, vitamque omnium veſtrum, bona, fortunas, conjuges, liberosque veſtros, atque hoc domicilium clariſſimi Imperii, fortunatiſſimam pulcherrimamque urbem, hodierno die, Deorum immortalium ſummo erga vos amore, laboribus, conſiliis periculisque meis, flamma atque ferro, ac pene ex faucibus fati ereptam, & vobis conſervatam atque reſtitutam videtis.* Similiter Catilinaria IVta pericula ſua exaggerans, & πάθος commiſerationis in auditoribus movens, in ſe vero ἦθος amoris erga patriam oſtendens, hanc ſententiam: *ego nullo in loco tutus ſum,* per μεϱισμὸν locorum publicorum, ad perſonam Conſulis relatorum & ſingulorum reſpectu ſecuritatis periculo oppoſitæ deſcriptionem dilatat: *Ego ſum ille Conſul, P. C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur; non campus, Conſularibus auſpiciis conſecratus; non curia, ſummum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique hæc ſedes honoris unquam vacua mortis periculo atque inſidiis fuit.* In his, etſi πλαγιασμοὶ & πϱοσλήψεις notari poſſunt, tamen tituli ſententiarum ſeorſim poni debent ſuo ordine; neque opus eſt, ut labor ille deſcribendi duplicetur; ſigna tantum poni poſſunt, quæ remittant ad numeros & paginas. Ita hæc ſententia: *Rempublicam conſervavi,* ad vocem conſervandi & ad vocem Reipublicæ referatur. Altera: *nullo in loco tutus ſum,* referatur ad titulum generaliorem Securitatis publicæ. Nam generalem titulum ſemper ego præmitti velim. Talium ſententiarum amplificatarum pauca exempla collegit *Nicaſius Baxius* in *Medulla Eloquentiæ,* quæ hic Kilonii cum mea præfa-
28 tione de omni in Eloquentia excerpendi ratione edita eſt. (*a*) * Congeſſiſſe e recentioribus his quodammodo ſimilia *Meiſartus in Mellificio ſuo Oratorio* videtur: unde non tam mella, quam lutum ſæpe legunt tirones: verum ſine diſcrimine, nec eo ordine, quem deſideramus, nec ad illum uſum. Denique e lacunis maximam partem haurit, quod felicius e fonte ipſo ac rivulis limpidioribus hauriri pote-
29 rat. * His ſententiis amplificatis ita utemur, ut ad illarum exemplum reſpiciamus, aliaque expreſſione imitemur. Nam qui ex his velut centonibus orationem conſuunt, eorum prima tirocinia non quidem culpaverim: ſed quibus maturum in oratione

(*a*) *Medullæ Eloquentiæ* Nicaſii Baxii Editio Noviſſima, ab ipſo Morhofio curata, & *Præfatione de omni in Eloquentiæ excerpendi ratione* aucta, Kilonii A. 1685. *in 8vo* prodiit.

oratione judicium est, ita has temperabunt formulas, ut eosdem quidem sensus retineant, verba tamen ipsa non describant, ac ordinem interdum invertant; recto tamen in omnibus adhibito judicio.

Ex Oratione pro M. Marcello hæc excerpemus. 1. *Hodie mihi verba facienda sunt.* Diuturni silentii,--more dicendi. 2. *De re magna dicturus sum.* Tantam mansuetudinem,--præterire possum. 3. *Fortunam adversam amici ægre fero.* Dolebam enim--distracto. 4. *Dignus est beneficio.* Est fortunatus ille--præstantior. 5. *Res magnas gessisti.* Nullius tantum est flumen,--amens sim. (Tribus enim periodis nihil aliud, quam hoc dicitur.) 6. *Res tuæ cum cæteris conferri non possunt.* Soleo sæpe ante,--victoriis illustratæ sunt. 7. *Bellicæ laudes minores sunt.* Nam bellicas laudes--ducit suum. 8. *Laus hæc tibi propria est.* At vero hujus gloriæ C. Cæsar,--propriam fatetur. 9. *Victor es multorum populorum.* Domuisti gentes immanitate--abundantes. 10. *Se ipsum vincere maxima victoria est.* Domuisti gentes,--simillimum Deo judico. 11. *Gloria tua summa est.* Itaque Cai Cæsar--conticescet. 12. *Dignus laudibus es.* Te vero, quem præsentem intuemur,--complectemur. 13. *Hæc tua maxima laus est.* Hunc tu igitur diem,--tantum afferat laudibus. 14. *Vicisti te ipsum.* Et cæteras quidem omnes--victis remisisti. 15. *Restituit adversarium libertati.* Nam cum M. Marcellum,--bellum esse susceptum. 16. *Pacis consilia semper ego sectatus sum.* Quo quidem in bello,--armorum fuerunt. 17. *Amici infortunati partes cum meo periculo amplexus sum.* Hominem sum secutus--voluntarium. 18. *Victor clementissimus fuisti.* Vidimus tuam Victoriam,--conservat, quos potest. 19. *Ferocia hostium describitur* n. 7. 18. Alterius vero partis,--contulisse. 20. *Gratulamur tibi de tanto beneficio.* Quare gaude tuo isto,--congratulabere. 21. *Laus tua maxima est.* De novis, quos in Republica,--commodata esse videantur. 22. *Conserva bonos viros.* Noli quæso in conservandis,--senserunt. 23. *Tua vita omnium vita continetur.* Quis est omnium tam ignarus--pendere omnium. 24. *Omnium salus in te uno sita est.* Equidem de te dies noctesque,--in unius anima consistere. 25. *Vellem te esse immortalem.* Equidem de te,--anima consistere. 26. *Malo geminato non facile medemur.* Si vero ad humanos casus,--opitulari posse credamus. (Imitabimur alio modo e. g. Si ad hostium exterorum ferociam rebellionis etiam accedat insidiarum consensio, quem Deum, etiamsi cupiat, Reip. opitulari credamus.) 27. *Reipublicæ consulendum est.* Omnia tibi sunt excitanda,--legibus vincienda sunt. (Possumus hanc formulam ad quodcunque negotium, in quo diligentia & industria opus est, applicare, si per μεϱισμὸν singulas ejus rei circumstantias adducamus.) 28. *Bellum multas calamitates secum trahit.* Non fuit recusandum,--fieri prohibuisset. 29. *Tuo consilio vive.* Quare omitte quæso,--sapiens esse. 30. *Gloria tua nondum perfecta est.* Nunc cum omnium salutem--jeceris. 31. *Gloria non vixisti satis.* Idem. 32. *Plus ultra tentandum est.* Parumne igitur, inquies,--cum est aliquid amplius. 33. *Gloria tua imperfecta est.* Quod si rerum tuarum--quam gloriæ. (Hanc postremam formulam per imitationem applicare ad multa possumus. Ita e. g. de studiis di-

cere possis. Vide, quæso, ne pulcherrima tua studia admirationis plus quam fructus sint habitura. (Potest hæc posterior formula etiam referri ad formulas hortandi vel dehortandi.) 34. *Respublica servanda est.* Hæc igitur tibi reliqua,--vixisse dicito. 35. *Respublica composita satis diu vixisti.* Hæc ergo-vixisse dicito. 36. *Nihil diuturnum est.* Quid est enim omnino hoc ipsum diu,--futura sit. 37. *Illa tua vita est, quæ est immortalis.* Iste tuus animus nunquam,--quæ laudet, exspectat. 38. *Gloria tua infecta est.* Vita quidem tua, quæ miretur, multa habet; nunc etiam, quæ laudet, exspectat. (Idem est, quod antea: virtus tua admirationis plus habet, quam gloriæ.) 39. *Posteri mirabuntur res gestas tuas*, vel, *celebris eris*, Obstupescent posteri,--legentes. (Potest hæc sententia ad alia negotia applicari, e. g. Obstupescent posteri certe virtutes, lucubrationes, ingenii monumenta, æstum, fervorem, pugnas in re literaria, inumerabiles, de barbarie victorias & triumphos.) 40. *Fama tua incerta est.* Vagabitur modo nomen tuum,--salute patriæ restrinxeris. 41. *Discrepant multi inter se sententiis.* Diversæ voluntates--quid liceret. 42. *Unus nobis Dux erit.* Jam omnis fracta dissensio armis,--salvi esse non possumus. 43. *Nos te defendemus*, Omnes tibi,--pollicentur. 44. *Interpres aliorum sum.* Sed quia non est,--fieri intelligunt. 45. *Magna mea fuit diligentia.* Quod autem summe benevolentiæ,--præstare debeo.

CAP. VIII.

DE EXCERPTIS ORATORIIS SYSTEMATICIS.

§. 1. *Τὸ Συςηματικὸν Orationis in formulis consistit.* 2. *Formulæ primo sunt communes & generalissimæ.* 3. *Formulæ ad tria causarum genera,* 4. *& ad specialia cujusque generis relatæ.* 5. *Connexiones minores periodorum.* 6. *Starckii Loci communes Epistolici, Dialogici.* 7. 11. *Melchioris Junii Resolutio Orationum Ciceronis in Formulis colligendis laudatur.* 8. *Exordiorum Formulas Cicero,* 9. *& alii Oratores habuerunt.* 10. 12. 13. *Exempla formularum ex Oratione pro M. Marcello.* 14. *Connexiones Periodicæ minores.* 15. *Harum non exigua utilitas.* 16. *Connexiones varii sunt generis.* 17. *Particularum Periodicarum usus non est in Carmine.* 18. *Connexiones Reales.* 19. *Connexionum minorum exempla ex Oratione pro M. Marcello.* 20. *Collectanea Periodorum.* 21. *Cicero Periodorum talia collectanea habuit.*

1 Excerpta, quæ ad *τὸ συςηματικὸν* Orationis pertinent, complectuntur formulas, tam majores quam minores, quibus illa connectitur, vel de membris ad membra transitus fit. Formulæ ligamentum præbent orationi, & quasi vinculum aliquod præstant, quo partes inter se cohærent. Ut enim in corpore membra

bra suis quibusdam tendinibus & nervis ligantur, ita his formulis partes orationis, tam majores quam minores. * Si quis librum e formulis singularem conficere 2 velit, disponere illum debet secundum causarum genera; quibus praemittendae sunt formulae communes seu generalissimae, quae omni orationi citra considerationem alicujus causae applicari possunt. Sunt enim generalia quaedam in orationibus & in Orationum omnium partibus, quae seorsim sunt notanda, & non nisi crebra lectione, annotatione & usu, disci possunt. * Tertio subjungendae sunt formulae, 3 quae ad certa causarum genera pertinent, & in iis causarum generibus occurrunt subordinata quaedam, quae seorsim singula colligi debent. Ita in genere Deliberativo multae occurrunt Orationum species, quae ad genus Deliberativum reducuntur. Enthymemata tamen e locis generis Deliberativi capiunt, ut sunt adhortationes, dehortationes, petitiones &c. Omnes enim circa τὸ faciendum versantur, ideoque necessario generis Deliberativi argumenta assumunt. * Sed insunt singu- 4 lis illis Orationum speciebus suae quaedam formulae peculiares, quae distingui a ceteris debent, ut hac nostra Oratione, quae ad genus Demonstrativum referenda, quia est gratiarum actio, & singularem aliquem characterem delineat. Qui etsi locis generis Demonstrativi utatur; versatur enim in laude facti; tamen illa figura Orationis, quam gratiarum actio ipsi circumponit, peculiares habet quasdam formulas, & singulares quosdam argumentandi & amplificandi modos, a ceteris distinctos. Quae proinde omnia quam diligentissime notari debent. * Mino- 5 res formulae connectendi periodicae, sive illae per particulas sive per formulas instituantur, diligenter quoque notandae sunt, &, ut puto, separatim colligendae, de quibus supra *cap.* 4. diximus. * Promiserat *Starckius* olim tales Locos commu- 6 nes, quemadmodum conceperat *Epistolicos* & *Dialogicos*; sed isti lucem non viderunt. * Talium Locorum Communium rudimentum subministrare poterit *Mel-* 7 *chior Junius in Resolutione Orat. Cic.* nam e lectione Orationum concinnari debent. * Ac videmus etiam, ipsum Ciceronem talibus formularum collectaneis fuisse 8 usum: aperte enim de se ipso scribit, se codicem habuisse, quo collegerit varias Exordiorum formulas; ut, cum Orationi scribendae accingeretur, inde, quae in suum essent usum, depromeret. * Testatur etiam Quintilianus, causarum pa- 9 tronos tales in promptu habuisse formulas, quibus illi ut Delphico quodam gladio uterentur, non immerito idcirco ab illo reprehensi, non qui his subsidiis, sed qui inepte uterentur, & in locis Communibus subsisterent, cum specialiora argumenta requirerentur. * In hac Oratione ad formulas generales refera- 10 tur: *Exordium formandi post diuturnum silentium.* Ad Exordia Generis Demonstrativi referas hanc formulam; *formulae Exordiorum in re magna, beneficio, victoria &c. laudandis.* *Amplificandi beneficium aut factum in illo exordio.* Primo per figuram incrementi: Tantem mansuetudinem &c. n. 1. 2. ab adjunctis n. 2. & 3. *Amplificandi beneficium in gratiarum actione ab adjunctis*, a personis reliquisque circumstantiis. 1. 2. 3. 4. * Vide *Junium in resolutione Orationis Ciceronis* p. 34. qui 11 liber optime in subsidium pro colligendis formulis vocabitur. * *Attentionem* 12

parandi

parandi in Exordiis Generis Demonstrativi: de re magna dicturus sum. Nullius tantum eſt flumen ingenii &c. *Docilitatem parandi, ex Enumeratione* cauſarum, partium, adjunctorum n. 2. & 3. *Benevolentiam captandi apud illum, quem laudamus, & quem antea offendimus.* * Exord. Orationis pro M. Marcello. *Proponendi formulæ per remotionem & comparationem.* Nullius tantum flumen &c. usque, conſecutus eſt. *Formulæ Propoſitionis in Demonſtrativo genere: per translationem laudis generalis ad ſpecialem.* Nullius tantum flumen, usque, conſecutus eſt. *Formulæ præparandi aditum ad Confirmationem. In Demonſtrativo genere* cum perſonam laudamus e loco totius per comparationem & remotionem, n. 5. Soleo ſæpe ante oculos ponere, usque, victoriis illuſtratæ ſunt &c. *Formulæ comparate laudandi. Ad declinandum odium & invidiam primo immodice laudando, antequam extenuemus* n. 5. *Secundo per figuram Objectionis & quandam quaſi Proſopopœiam, cum odioſa potius aliis, quam nobis, affingimus* n. 6. Nam bellicas laudes &c. *Formula concludendi Enthymema:* per γνώμην, ſub finem n. 7. Nunquam temeritas, usque, admittitur. *Reaſſumendi primarium Enthymema:* n. 9. itaque C. Cæſar, n. 11. &c. *Concludendi Enthymema: per Apoſtrophen & Proſopopœiam,* n. 10. Te vero quem &c. *Transeundi ad Enthymema ab Enthymemate:* per πάθος miſericordiæ. Equidem cum C. Marcell. &c. *Laudandi beneficium: per translationem ſingularis ſtatus ad univerſalem* n. 10. 11. *Concludendi gratulationem:* n. 11. Hunc tu igitur diem, usque, antepones. *Proponendi Enthym. per Paradoxon:* & ceteros quidem omnes &c. n. 12. *Attentionem in medio Orationis excitandi per Paradoxon:* vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu poſſit, atque ipſe cogitans ſentio. *Epiplexis,* τȢ παραδόξȢ, Αὔξησις τȢ παραδόξȢ: ipſam victoriam viciſſe videris &c. *Formulæ digrediendi:* atque hoc Caji Cæſaris judicium quam late pateat, attendite. *Digreſſiones in laudibus eorum, quos offendimus, quando nos excuſamus,* n. 12. 13. *Purgationis formulæ,* quæ ad Genus Judiciale quoque referri poſſunt, n. 13. *Purgatio per* μετάςασιν *ſive remotionem criminis* n. 14. Neque unquam &c. *Purgare ſe ita, ut adverſarium invitum in noſtras partes pertrahamus:* Cicero purgaturus ſe Cæſari, quod ipſius partibus infenſus fuerit, ita reſpondet, ut Cæſarem ſibi, tanquam pacis autori, maxime favere judicet, cum etiam hoſtes ſuos, ut pacem faceret, in curiam induxerit. n. 13. 14. *Amplificandi beneficium: a Contrario.* Cicero amplificaturus victoriam Cæſaris contendit cum ferocia Pompejanorum, ſi vicerint, n. 16. 17. *Concludendi argumenta: per Proſopopœiam vel provocationem ad Deos,* n. 18. Ut mihi videantur Dii immortales &c. Pertinent & huc verba illa n. 17. cum Cic. Cæſari divinam clementiam attribuit his verbis: ut dubitare nemo debeat, multos Cæſar, usque quos poteſt. *Concludendi gratulationem: per Apoſtrophen affectuoſam,* n. 19. Quare gaude, usque, videantur. *Reaſſumere in Concluſione purgationem:* n. 20. Noli igitur in conſervandis, usque, cenſerent. *Tranſeundi ad Confutationem:* n. 21. Nunc vero venio ad graviſſimam querelam. *Refutandi alicujus ſuſpicionem: per inſinuationem ita ut non offendas,* 1. *ſuſpicionem non contemnendo.* Quam etſi ſpero falſam eſſe, nunquam tamen verbis extenuabo n. 21. 2. *Laudando prudentiam ſuſpicantis.* Tua cautio noſtra

noſtra cautio eſt n. 21. vid. n. 23. 3. *Declaratione publici periculi,* ſi in alterutro peccandum ſit, malim videri nimis timidus, quam parum prudens, n. 22. *Reſpondendi negando: per Interrogationem,* n. 22. 23. *per Dilemma,* n. 22. *Concedere objecta, ut validiore ratione reſpondeas:* n. 23. Sed tamen cum in animis hominum tantæ latebræ ſint. *Reſpondendi ad Objectionem: ut graviorem facias, quo gratiori reſponſioni locus eſſe poſſit,* n. 23. *Elidendi Objectionem: per inflexionem ad aliam partem* n. 23. Equidem de te dies noctesque cogitans &c. Cicero ſcil. auget ſuſpicionem, 1. ut oſtendat majorem curam pro vita Cæſaris. Denique ita reſpondet, ut non tam ſuſpicionem Cæſaris, quam alios caſus metuat: quod cum facit, oſtendit, ſe ſollicitum pro ſalute Cæſaris, & occaſionem quærit, ut eum exhortetur ad componendam Rempublicam. *Adhortatione finire Refutationem:* n. 24. Itaque Cai Cæſar. n. 28. Hæc igitur, &c. n. 30. circa finem, n. 33. Quare omnes te, qui hæc ſalva eſſe, &c. *Transeundi ad novum membrum: per vicinitatem rei, & per ſententias παρασκευαστικὰς* n. 25. 26. Quæ quidem, usque audivi. Ceteræ periodi, quæ antecedunt, omnes quaſi viam ſternunt alteri parti Refutationis, qua Cic. Cæſaris quoddam dictum confutat. *Confutandi alicujus dictum. Ita ne offendas.* Itaque tuam præclariſſimam & ſapientiſſimam vocem invitus audivi. Quare omitte &c. Noli noſtro periculo ſapiens eſſe. Sæpe venit ad aures meas &c. *Reſpondendi: per limitationem:* n. 26. Itaque illam tuam, usque, patriæ certe parum. n. 26. Credo, ſed tum id audirem, ſi tibi ſoli viveres. *Tranſeundi ab uno membro Confutationis ad aliud; per interrogationem.* Quid ſi iſtud ne gloriæ quidem tuæ ſatis eſt? n. 26. circa finem. Quid eſt enim omnino hoc ipſum diu? n. 29. *Refutandi, per quæſtiones & reſponſiones breves.* Parumne igitur? inquies, relinquemus, n. 27. per Objectiones, n. 27. per inficiationem. Tota Confutationis prima pars n. 23. *Formulæ concludendi Orationem: ſed unde eſt orſa, in eodem terminetur oratio, n. 34. Concludendi Orationem, nomine multorum habitam,* n. 34. Sed quia non eſt adſtantibus omnibus neceſſe dicere &c. ſentio. *Cauſas dicendi in fine Orationis allegare:* n. 35. Quod autem ſummæ benevolentiæ eſt &c. præſtare debeo. *Concludendi Orationem Euchariſticam: Formula gratiarum actoria.* Itaque C. Cæſar, ſic tibi gratias ago, usque ad finem.

14 Connexiones Periodicæ minores majoris pene momenti ſunt, quam ceteræ & pene omnes conſiſtunt in variatione particularum, quæ particulæ vel ſunt cauſales, vel conditionales, vel argumentativæ, vel illativæ, quales præcipue locum in Oratione Enthymematica habent, ut particulæ ordinis & temporis & continuitatis in narratione & hiſtoria. 15 * Earum particularum variatio vehementer prodeſt ad variationem periodicam. Qui ergo tales particulas vel aliis Synonymis vel formulis idem ſignificantibus variare novit, non contemnendum habet orationis connectendæ artificium, in quo ſæpe ſolliciti ſunt, qui Orationes ſcribunt. De iis quanquam jam cap. 4. egi, hic tamen ea repetere ductu Orationis Tullianæ pro M. Marcello volui. 16 * Diſtinguendi hic quoque ſunt characteres; nam aliæ connexiones poëticæ, aliæ orationis contentioſæ, aliæ narrationum & hiſtoricæ, in

17 quibus omnibus adhibere oportet accuratum judicium. * Poëma plane dedecent connexiones periodicæ, per quas in orbem volvitur oratio, ut: *Qunndoquidem, Etſi, Tametſi, Veruntamen, Siquidem, Verum enim vero,* & plures aliæ; quales particulæ omnes pertinent ad oratoriam rotundandam periodum, nec occurrunt in carmine: plerumque enim membratim illic procedit Oratio, & per commata trahitur ſine aliquo notabili in orbem reditu; etſi Virgilius magis periodicus ſit, quam ceteri,
18 ita tamen, ut ultra decorum poëticum non eat. * Neque ſolum connexiones verbales, quæ conſiſtunt in particulis & formulis, ſed reales, quæ vicinitate rerum obtinentur, notandæ ſunt. Ut enim perpetuus eſt rerum inter ſe analogiſmus, ita nihil adeo inter ſe diverſum eſt, quin certa quadam ratione jungi poſſit. Quare diligenter illæ notari debent. Non crediderim autem opus eſſe, ut ſub certis ti-
19 tulis colligantur: ſufficiet ſi illæ in cumulum comportentur. * Ex hac itaque Oratione, quæ excerpi merentur, notabimus. Non enim omnia exempla parallela & æquali ratione inſtituta notari debent. Nam cum frequentiſſimæ ſint e cauſalibus particulis connexiones, ineptum eſſet, quoties occurrunt illæ particulæ, notare periodorum initia, ſed tum demum notabuntur, ſi periphraſtica aliqua formula particula cauſalis varietur. Idem quoque in ceteris particulis fieri debet. *Intellectum eſt enim mihi quidem in multis. Ille quidem fructum omnis vitæ cepit, &c. Ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio ſit laus &c. Eſt vero fortunatus ille. Quod ei quidem merito atque optimo jure contigit. Soleo ſæpe ante oculos ponere. Quæ quidem ego niſi fatear. Et certe in armis multum juvat. At vero hujus gloriæ ſocium habes neminem. Itaque Cai Cæſar, tuæ laudes celebrabuntur illæ quidem. Equidem cum Marcelli viri optimi lacrymas video. Et ceteros quidem omnes viceras. Vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi poſſit. Atque hoc Cæſaris judicium quam late pateat, audire. Quo quidem in bello &c. Quod quidem meum conſilium &c. Ex quo nemo erit tam injuſtus rerum æſtimator, qui dubitet. Atque id minus mirum fortaſſe tum &c. Atque hujus quidem rei Marcelli ſum teſtis. Quoties ego illum, & quando cum colore vidi? Quo gratior tua libertas debet eſſe: Quo* hic eſt particula illativa, & videtur omitti præpoſitio *Ex:* ante enim ponebatur *ex quo. Alterius vero partis nihil amplius dicam, quam id, quod omnes verebamur* (obſerva hic ſingularem illam vocum trajectionem.) *Quæ quidem nunc tibi curanda ſunt. Itaque illam tuam vocem invitus audivi. Sæpe venit ad aures meas. Nunc cum res tuæ complexæ ſint, tantum abeſt &c. Hic tamen modum definies. Quid enim eſt omnino hoc ipſum? Id etiamſi tunc ad te non pertinebit, nunc certe pertinere &c. Niſi te ſalvo, ſalvi eſſe non poſſumus. Itaque Cæſar ſic tibi gratias*
20 *ago, &c.* * Ad Orationis τὸ πεπλασμένον etiam Periodorum obſervationes pertinent. In his quoque collectanea inſtitui poſſunt ratione partium Orationis, ratione enthymematum, affectuum, figurarum, ubi illæ longiores, bre-
21 viores, ἐπεμβολαῖς multis refertæ. * Ciceronem talia periodorum habuiſſe collectanea vel ex ejus Oratore ad M. Brutum diſcere poſſumus, ubi multas ex Orationibus ſuis ad Græcorum Oratorum, Iſocratis, Gorgiæ, exemplum

formatas

formatas periodos recenset, ac sollicitam in illis verborum ac membrorum locationem ostendit. Sed illa sibi quisque pro lubitu formet, vel sub titulis argumentorum docentium, conciliantium & moventium, disponat.

CAP. IX.

DE EXCERPTIS ORATORIIS ENTHYMEMATICIS.

§. 1. *Ad τὸ Ενθυμηματικὸν pertinent Loci communes Thesium.* 2. *Collectio Thesium instituenda secundum causarum genera.* 3. *Quæ non in civilibus solum, sed & in sacris orationibus proficua.* 4. *Baconis Verulamii Consilium Thesium & Antithesium colligendarum.* 5. 6. *Quænam sunt singulorum generum theses.* 7. *Exemplum horum locorum peti potest ex Melchior. Jun. resolut. orat. Cicer.* 8. *Generis judicialis usus hodiernus.* 9. *Theses vel nudæ colligi possunt vel una cum Enthymematibus.* 10. *Axiomata Aristotelis generalia.* 11. *Exemplum ex Oratione Ciceronis pro L. Muræna, qua tractatur Locus communis: Jurisprudentia postponenda est eloquentiæ & rei militari.* 12. *Thesis contraria ex oratione pro Cæcinna adducitur.* 13. *Cui consona est Aonii Palearii oratio elegans.* 14. *Theses morales ex Seneca & aliis petendæ.* 15. *Locorum communium collectio ex Oratione pro M. Marcello.* 16. 19. *Loci morum quomodo instituendi.* 17. *Argumenta sunt vel logica, vel ethica, vel pathetica.* 18. *Hæc quandoque vel unico epitheto exprimantur.* 20. *Schraderus praxin excerptorum moralium docet.* 21. *Magiri Polymnemon laudatur.* 22. *Characteres hominum congerendi.* 23. *Qua methodo sint distinguendi.* 24. *Potissimum e Comicis & Satyricis notandi.* 25. *Theophrasti liber de characteribus laudatur.* 26. *Exemplum e Fabula Terentiana Adelphis.* 27. *Comœdia, Satyra & Historia magis characteres illos exprimit, quam præcepta Moralia.* 28. 29. *Grotii & Lutheri judicium de Comœdiis Terentii.* 30. *E fabulis quoque characteres eruuntur.* 31. *Nathanis Chytræi characteres Terentiani ἀνέκδοτοι.* 32. *Loci Affectuum.* 33. *quomodo isti disponendi.* 34. *Exemplo illustrantur.* 35. *Chambræus, Cartesius, Willisius, Placcius commendantur.* 36. *Loci Exemplorum.* 37. *Excerpta formularum Dialogisticarum.* 38. *Excerpta Epistolica.* 39. *Materialia & Formalia.* 40. *Melchioris Junii Scholæ Rhetoricæ laudantur.* 41. *Excerpta Epistolica etiam e Gallis, Italis, aliarumque gentium Epistoliographis, institui possunt.* 42. *Collectanea formularum epistolicarum.* 43. *E quibus Autoribus illæ colligendæ.* 44. *Ruperti Excerpta Epistolica ubi & quomodo adhibenda.* 45. *Erasmi Roterodami Formulæ Epistolares.* 46. *Stephani collatio formularum Ciceronianarum & Ovidianarum.* 47. *Clarckii Formulæ rejiciuntur, Schraderi, Titii, Schönslederi Excerpta rerum desiderantur.*

1 Ad τὸ ἐνθυμηματικὸν pertinent primo Loci Communes Thesium, id est, rerum omnium, quæ quomodcunque ad orationes pertinent, aut oratione 2 proponi solent cujuscunque generis. * Institui vero illa Collectio Thesium secundum causarum genera potest. Cum enim objectum Rhetoricis sit quæstio quælibet, præsertim civilis, illa vero duplex sit, infinita & finita: infinita vero Thesis dicatur, finita hypothesis; & ab illa ad hanc plerumque progrediatur Orator, atque ex thesi argumenta desumat ad hypothesin suam probandam: consequens est, quo quis in thesibus eorumque argumentis versatior sit, eo 3 majorem inventionis copiam habiturum. * Ideoque mature talium Thesium Excerpta instituantur, quæ non in civilibus solum, sed etiam Ecclesiastici argumenti, Orationibus suam utilitatem exserent. Nam iidem fontes sunt, sive ad virtutes civiles, sive ad sacras respiciamus: nisi quod illud discrimen observari debet, ut in thesibus civilibus enthymemata e prudentia morali & civili deprompta colliga-4 mus; in sacris & illa & inartificialia argumenta e dictis Scripturæ petita. * Vidit jam hujus rei utilitatem *Baco Verulamius* in libro suo de *Augmentis Scientiarum*, ubi specimen aliquod talium thesium & antithesium proponit. Idem negotium 5 etiam *Schraderus in Commentario Rhetoric. Aristotelic.* commendat. * In Demonstrativo genere colligamus ea, quæ vel laudantur, vel vituperantur, vel simpliciter, vel comparate. Fundus earum rerum sit in omnibus Orationibus vel Dissertationibus, quæ quomodocunque aliquid laudant, vel reprehendunt. Possunt & in 6 subsidium vocari Poëtæ: nam & ex iis mutuari potest Orator. * In genere Deliberativo colligi possunt Theses ad consultationem pertinentes. Ideoque hic excutienda sunt illa themata, quæ apud Oratores & Historicos ventilantur: Sin-7 gulis illis subjici argumenta possunt. * Exemplum horum Locorum communium quadam ex parte subministrare potest *Melchior Junius in Resolut. Orat. Cic.* ubi secundum tria causarum genera Orationes Ciceronis disponit, & secundum partes oratorias omnes ejusdem generis orationes examinat: sed ille ex solo Cicerone sua tantum congessit, & partes orationis in fronte posuit, secundum quas 8 colligit argumenta illa Ciceroniana. * In genere Judiciali, cujus exiguus est usus, aliquis tamen in argumentis affinibus, ut si expostulationes, exprobrationes &c. instituendæ sint, colligemus varia genera criminum, de quibus institui exprobrationes vel accusationes solent: & notabimus sub illis varia argumenta, quæ ad illa probanda adhiberi solent. Locos etiam defensionum colligere possumus, quorum magnus apud Ciceronem cumulus est. Nunc quidem illorum non adeo magnus est usus, cum eloquentia forensis desierit, JCti vero & Advocati non tam per eloquentiæ subsidia, quam per disputationes forenses, omnia proponant. In Ecclesiasticis non contemnendus hujus generis usus est, cum vitia taxamus, & vitiosos homines oratione nostra redarguimus; tum enim communia illa argumenta, quæ Oratori civili prosunt, facili negotio in sacra converti possunt. Omnis enim illa doctrina statuum, qui in hoc genere occurrunt, mirifice inservire huic scopo potest.

Si

Si quis itaque velit has theses congerere, ut compendium laboris & tempo- 9
ris faciat, nudas theses potest colligere, & quasi per indicem addere Autores, sine enumeratione Enthymematum: si vero velit, etiam illa poterit adjicere; eo distinctior & utilior labor ille futurus est. Quanquam & intelligentibus facile erit revolvere Autores, & tunc, cum opus est, apud ipsos breviter Enthymemata recensere. * Nos exemplo aliquo ostendemus, quomodo thesis sit notanda, & En- 10
thymemata simul secundum Aristotelem apponenda. Quod non semper ita facere necessum est, cum axiomata Aristotelis sint generalia; Enthymemata autem, quæ ad rem aliquam probandam afferantur, sint specialia. Ut itaque inutilis videatur cumulatio, si quis generalia axiomata cum specialibus simul ponere velit. Nam hæc generalia axiomata Aristotelica tanquam literæ & syllabæ præsupponendæ sunt illi, qui sermonem aliquem scripturus est. * Ex Oratione Ciceronis pro 11
L. M. Muræna notetur hæc Thesis sub titulo Jurisprudentiæ: *Jurisprudentia postponenda est eloquentiæ, & rei militaris scientiæ.* Hanc thesin ut Cic. probet, primo jurisprudentiam contemnit e locis illis, quibus aliquid elevatur. Hi loci reperiuntur apud *Arist. lib. 1. Rhetor. c. 9.* ubi loci Demonstrativi generis occurrunt. Debent vero hic intelligi loci contrarii: nam Aristoteles directos posuit. Postquam itaque primo thesis posita est, subjiciantur Enthymemata; Jurisprudentiæ dignitas non est tanta 1. quod in rebus minutis versetur, *ex loco Aristotelico lib. 1. c. 9. 33. n. 25. & quæ eximia sunt.* 2. quod omnibus nota minus sint in pretio, *Aristot. lib. 2. c. 9. n. 26. quæ uni sunt propria.* 3. Quæ avaritiæ vel ambitionis gratia novantur, sæpe ad libidinem hominum, ea parum æstimanda. *Ex loco contrario ejusdem capitis §. 3.* 4. Quod in ea multa sint deparavata & corrupta, ideoque ejus ars contemnenda: *ex loco contrario lib. 1. cap. 7. §. 43. n. 40. Stabiliora infirmioribus sunt meliora.* 5. Quia jurisprudentia τὸ ῥητὸν potius respicit, quam æquitatem. *Arist. c. 13. §. 65. n. 4.* Sequuntur argumenta, quæ utilem esse negant jurisprudentiam ad gratiam parandam, *ex loco Aristotelis Contrario lib. 1. c. 9. §. 26.* Hinc sequitur argumentum a facilitate, *e loco Aristot. lib. 1. cap. 7. n. 19. Difficilius est faciliori;* jurisprudentia vero facilis. Quod ostendit Cic. quatuor specialibus argumentis. 1. quod jus omnes sciant. 2. quod præceptis minime obscuris contineatur. 3. quod ab homine vehementer occupato disci possit. 4. quod neque jus scriptum vel non scriptum sit difficile, e loco speciei. Jam sequuntur argumenta comparantia, quæ ostendunt, jurisprudentiam postponendam eloquentiæ & arti militari. Enthymema primum petitur *ex Aristot. lib. 1. Rhet. c. 7. n. 43. Quod plures expetunt, melius est eo, quod pauciores:* plures vero expetunt eloquentiam, quam jurisprudentiam: illam vero quoniam propter difficultatem assequi nequeant, ad Jurisprudentiam deveniunt. Enthymema secundum est *ex Aristotele ibid. n. 5. Quæ majus aliquod bonum efficiunt, meliora sunt:* Eloquentia autem majora commoda affert, quam jurisprudentia: quæ per enumerationem explicat Cicero. Enthymema tertium petitum est *ex eodem loco n. 9. & 10. Quod minus altero indiget, melius est eo, quod indiget; & quod sine altero potest esse, melius est eo, quod sine eo non esse potest.* Eloquentia sine

jurisprudentia esse potest, jurisprudentia vero non sine eloquentia, quia responsa & decreta JCtorum firma esse nequeunt, nisi Oratoris defensio adsit, & illa ipsa quoque eloquentia opus habent, ut confirmentur; imo plane interdum enerventur. Quartum Enthymema est *e n. 15. ejusdem cap. Quod majoris principium est, melius est eo, quod minoris est principium &c.* Rei militaris peritia & Eloquentia homines ad summas dignitates evehunt; quod non facit Jurisprudentia. Enthymema quintum *ex eodem capite est, n. 39. Diuturniora meliora sunt brevioribus;* Eloquentiæ usus diutius, quam Jurisprudentia, durat, quæ prolixe deducit Cicero. Sextum Enthymema *ex eodem capite est, n. 3. & 68. Meliora sunt, quibus positis alterum sequitur. Bonum & utile est Reipublicæ, quod conservet statum.* Propter rem militarem, non jurisprudentiam, Roma omnium princeps est facta, ideoque jurisprudentiæ præferri debet.

12 Atque ita Locus hic Communis tractatus est a Cicerone. * Si quis jam contrariam thesin velit, is notet locum contrarium Ciceronis ex Oratione pro Cæcinna, ubi ille prolixe de Jure & JCtis agit. Affert primo quatuor argumenta, quibus dilemmate eleganter respondet, quæ omnia ex illo notari possunt. Addit postea 7. Enthymemata positiva, quibus dignitatem & utilitatem Juris & JCtorum asserit. Enthymema primum est petitum ex *eodem cap. 7. n. 68. Bonum & utile est, quod conservat Reip. statum.* Est enim Jurisprudentia vinculum, non modo judiciorum, verum etiam utilitatis & vitæ communis, & leges fundamentum Reipublicæ præstant. Secundum argumentum consistit in dilemmate: si propter juris interpretes jus civile contemnendum, aut illi periti sunt aut imperiti; si periti, qui non obtemperant, jus ipsum labefactant: si imperiti, qui illos vituperat, non jus civile, verum homines vituperat. Tertium Enthymema *ex cap. 7. n. 5. Quæ magnum aliquod bonum efficiunt,* &c. Per juris civilis scientiam suum cuique tribuitur, rerum dominia distinguuntur. Quartum Enthymema petitum est *ex eodem cap. n. 40. Stabiliora infirmioribus sunt præferenda.* Jus civile nec gratia inflecti, nec perfringi potentia, nec pecunia adulterari, nec alia ratione corrumpi potest: ut comparatione & exemplis ostendit. Quintum *ex n. 63. Quod ad multa est utile &c. it. ex n. 10. Quod vim habet prohibendi aut tollendi ea, quæ bonis adversantur.* Sine jure civili nemo sibi hæreditates salvas promittere poterit: jus enim a violentia & injuriis munit. Sextum ex iisdem locis est, & pene declaratio tantum superioris Enthymematis: major hæreditas unicuique a jure civili in bonis, quam a parentibus ipsis, venit. Potest tamen *referri ad n. 11. cap. 7. Quod principium alterius est, melius est eo, quod non est principium.* Septimum est *n. 22. Quo privari majus malum est.* Jus amissum plurimum nocet in Republica, ergo jus & leges magno in pretio habendæ.

13 * Si quis priori loco Ciceronis contra Jurisprudentiam locum directe oppositum velit, is legat *Aonii Palearii Orationem,* plane Tulliano genio scriptam, quam ille in *L. Murænam Ciceronianæ contrariam* scripsit.

Seligi

Seligi tales Loci Communes multi e Cicerone possunt ac aliis, quæ ostendant, 14 quomodo ad hypothesin suam probandam thesi possit uti Orator. Possunt his addi theses quæcunque morales, licet non omnino accurate tractatæ per Enthymemata, sed vel exemplis tantum & similitudinibus, qualia invenias plurima in Senecæ scriptis, in quæstionibus ethicis & politicis, a variis autoribus tractatis; præcipue e Melchiore Junio singulari Quæstionum Politicarum libro. * Ex Oratio- 15 ne pro M. Marcello has theses seu Locos communes colligere possumus: I. Generalis thesis totius orationis hæc est: *Gratiæ sunt agendæ ob restitutionis beneficium.* Quod variis probatur argumentis, tam docentibus, quam amplificantibus. Conferantur cum hac oratione Oratio ad Quirites post reditum, Oratio ad Senatum post reditum, quibus idem locus traditur, & unde argumenta depromi possunt. Minores sententias, quæ Enthymematibus non deductæ sunt, præterimus, quales passim implicantur formulis: argumenta tamen ethica in se continent, e. g. In summa potestate rerum omnium modus tenendus. Qui in eadem causa, etiam in eadem fortuna esse debent. II. *Clementia major est virtus, quam fortitudo militaris, & major ex hac, quam ex illa gloria,* num. 2. 6. 7. 8. & sqq. III. *Clementia propria nobis est,* n. 7. IV. *Victoriæ suæ modum tenere summa virtus est,* n. 8. 9. 10. V. *Qui errorem suum fatentur, atque inviti in illum inciderunt, venia digni,* n. 13. VI. *Qui privato officio in offensam potentioris incidit, ei hoc in culpam imputari non debet.* VII. *Qui pacem in bello civili suadet, nulli culpæ est obnoxius.* VIII. *Videtur placidus præferendus esse parti ferociori: nisi meliores partes sequatur,* n. 16. 17. 18. IX. *Insidiæ non sunt timendæ illis, qui publico beneficio venerabiles sunt,* n. 21. 22. X. *Eorum, qui Reip. præsunt, vita & salus multa sollicitudine debet defendi,* n. 23. 24. XI. *Non complebit victoriæ suæ gloriam, qui laceratam Remp. non erigit,* n. 25. XII. *Qui Reip. natus est, & vivit, nunquam satis sibi vixit,* n. 26. XIII. *Vita principis & viri primarii in Rep. non annorum, sed meritorum, ratione definienda est,* n. 27. 28. XIV. *Diu non vixit, qui non gessit res perpetuas, & in omne ævum duraturas,* n. 28. 29. XV. *Sola virtutis bellicæ fama non parit tantum gloriam, quantam Reip. restauratio,* n. 30. XVI. *Ingrati cives sunt, qui bello civili composito animum rebellem retinent,* n. 31. 32.

Secundo instituendus est *Codex morum* seu *characterum,* in quo colligentur illæ 16 sententiæ, quæ idoneæ sunt, subministrare argumenta Ethica. * Notum enim 17 est, tria esse argumentorum genera, *Logica, Ethica* & *Pathetica.* Logica sive probantia vel docentia, afferuntur ad rem probandam, quorum copia colligi potest in *Codice Thesium:* Morata & Pathetica per totam orationem sunt diffusa, & maximam orationi conciliant gratiam. Nulla enim pene formula, nulla oratio familiaris, quæ non iis utatur: quibus quo magis referta est Oratio, eo illa vivacior & illustrior est. * Implicantur vero illa argumenta nonnunquam verbis, ut una 18 sæpe voce ac epitheto contineantur: neque enim opus est, magno cum apparatu illa proponere. Infinita talia occurrunt, non in Oratoribus tantum, sed & Poëtis, præcipue apud Comicos; qui, ut speculum vitæ humanæ omnium animis repræsentant, ita pleni sunt talibus sententiis, quæ ex abdito eruuntur, atque iterum aliis argumentis

19 mentis applicari possunt. * Fundamentum horum Excerptorum ponendum est in *Aristotele lib. 2. Rhetor. c. 12. 13. 14. 17.* quibus ille hominum mores describit secundum varios status. Hæc itaque omnia, & quæ hic occurrunt axiomata, pro titulis usurpanda; quibus titulis deinde subjungendæ sunt sententiæ vel similes,
20 vel specialiores. * Praxin illorum Excerptorum instituendorum dilucide satis ob
21 oculos posuit *Schraderus Comment. lib. 2. Rhet. I. 10. p. 371.* * Inter Gnomologos non habemus, qui tali methodo Collectanea sua instituerit. Solus Magiri liber, qui *Polymnemon* inscribitur, aliqua ex parte prodesse nobis potest, & ex illo non exigua sylva propositionum moralium exsculpi: nam summaria omnium illarum sententiarum, quas adducit, in frontispicio ponit, unde per Synopsin haberi
22 omnium sententiarum similium usus potest. * Schraderus primum ponere jubet generalia axiomata, quæ ad omnes homines ex æquo pertinent. Hæc in genere notanda sunt. Specialia referenda sunt ad homines certi status & conditionis: ideoque generales tituli ponendi sunt divitum, nobilium, plebejorum, senum &c. Possunt etiam referri mores affectuosorum & iratorum, amantium &c. si quis in codice affectuum characteres affectuum ponere nolit. Pertinent etiam huc characteres nationum, quales passim occurrunt apud Historicos, & quorum ideam
23 dedit Barclajus. * Si quis accuratam hic distinctionem velit, quod tamen non adeo necessarium est, posset homines in certas classes distribuere. In prima classe continerentur homines, generatim considerati, quæ de ipsorum moribus prædicari possunt. In secunda classe homines, ratione sexus distincti, ut viri & feminæ. In tertia classe homines, ratione ætatis divisi, ut pueri, adolescentes, juvenes, senes. In quarta classe considerantur variæ hominum societates. 1. Societas conjugalis. Pertinebunt huc characteres conjugum, viduorum, virginum &c. 2. Societas herilis: quo pertinent characteres dominorum, famulorum, servorum & eorum, qui sub his titulis generalibus continebuntur. 3. Societas patria, ubi parentum & liberorum characteres. Deinde homines ratione ipsius civitatis considerati, varios subeunt characterismos, vel ut imperantes, vel ut parentes. In Imperantibus sunt Reges, vel absoluti, vel limitati, tyranni, optimates, oligarchici, tribunitii magistratus, vel democratici. In civibus sunt pro varietate illorum varii characterismi, potentium, nobilium, religiosorum, eruditorum, militum, opificum, rusticorum; tum ratione munerum, quæ gerunt in Republica, ut: Jurisperiti, Censores, vectigalium exactores, Quæstores, & si quæ porro occurrunt genera: quibus omnibus suus est locus tribuendus, ac notandum, si quid de illis memorabile in Historicis
24 vel Poëtis occurrat, quod χαρακτηρισμὸν aliquem sapiat. * Nusquam vero luculentiora exempla sunt, quam in Comœdia & Satyra, quæ humanæ vitæ imaginem repræsentat. Quid enim plenius & præstantius est, quam locus ille apud Horatium *lib. 1. Satyr. 9.* ubi garruli hominis & molesti mores describit? nam ad generales hominum classes etiam pertinent homines ratione virtutum & vitiorum considerati, ut; superbi, avari, liberales, magnifici, ostentatores, inepte
25 seduli, assentatores, cavillatores &c. * De quibus multa *Theophrastus in suis*

Chara-

Characteribus, cujus liber una cum doctiſſimi *Caſauboni Commentario* magno colligendi onere nos ſublevabit, ſi, quæ in Autore & Commentatore habentur, in ſuos locos redigantur.

26 Sumamus e. g. e Comœdiis Terentii illam, quæ Adelphi inſcribitur, & educamus e quibusdam ejus ſcenis axiomata, tum ad affectus, tum ad mores ſpectantia, unde methodus & uſus horum Excerptorum patebit. Act. 1. Scen. 1. introducitur Micio ſenex: ſtatim in primis verſibus elucet affectus ille, quem στοργὴν Græci dicunt, parentum ſcilicet in liberos; ideoque inter characteres hujus affectus referendum eſt axioma: *Vehemens & acerba parentum ſollicitudo eſt de liberorum ſalute.* Si ad codicem morum referre velis, referre poteris ad parentum titulum. *Ex verſ. 5.* hoc educas axioma: *Multum diſcriminis eſt inter ſuſpiciones uxoris zelotypæ de abſente marito, & cogitationes parentum de abſentibus liberis:* hi enim pericula & res adverſas; illi gaudia & voluptates abſentium ſibi imaginantur. Referri poteſt in codice affectuum, ad titulum στοργῆς; in codice Morum ad titulum, *Liberi & Parentes, Uxor & maritus.* Poteſt etiam in codice Affectuum referri ad titulum *Zelotypias.* Ad verſum 10. notandum eſt hoc axioma in codice Morum ſub titulo Senum: *Senes ſunt in minimis rebus anxii* & προφοβητικοί. In codice Affectuum poteſt etiam referri ad titulum Amoris. E verſ. 14. referatur ad titulum στοργῆς in codice Affectuum, & quidem ad illum titulum: *Erga quos? Liberi & quicunque in cura ſunt aliorum, chariores ſunt parentibus & curatoribus, quam ipſi ſunt ſibi.* E verſ. 16. ſeqq. ad codicem Morum ſub titulo Fratrum referatur: *Magna ſæpe inter fratres naturæ, ingeniorum, voluptatum, morum & ſtudiorum eſt diſſimilitudo,* ut fratres illi Micio & Demea: de quibus Cic. in Catone & Horat. lib. 2. Epiſt. ult. Ex v. 16. ad codicem Morum referatur titulus *Urbani* & *Ruſtici: Vita urbana clementes & placidos facit, ruſtica duros & incultos.* Ex v. 19. ad titulum *Parſimoniæ* referatur: *Parce vivere & laborare virtutis eſt; ſed ſi id ſemper fiat, reprehenſione non caret.* E v. 24. ad cod. Mor. ſub tit. Parentes: *Ut amentur a filiis parentes, amabiles ſunto.* Ex v. 25. ad eundem titulum referatur: *Parentes filiis dent neceſſaria, quod eſt liberalitatis: prætermittant delicta tolerabilia, quod eſt lenitatis.* Ex v. 7. ad tit. Filiorum referatur: *Filii liberaliter educati candorem & animum apertum habent, dura educatio fraudulentos & ſimulatores facit.* Ex v. 28. ad eundem titulum referatur: *Liberi, qui patrem fallere audent, alios tanto magis fallent.* Ex v. 30. ad eundem titulum referatur: *Pudore & liberalitate rectius tenentur liberi, quam metu.* Ex v. 33. ad eund. titul. *Filiorum delicta imputantur parentibus, ut quæ ex mala educatione orta.* Ex v. 35. 36. notetur *character parentum indulgentium,* qui quævis delicta filiorum quodam colore excuſant. Ex v. 37. notetur hic *character hominis commodi:* Hominis commodi & elegantis eſt, non pertinaciter defendere ſententiam. Ex v. 8. notetur hic *character imperantium:* In imperiis, quæ amicitia adjunguntur, poteſt eſſe gravis & laudabilis diſciplina. Ex v. 39. ad eundem titulum Imperantium referatur: *Nulla violenta imperia diuturna.* Ex v. 40. ad titulum Metus in codice Affectuum referatur, & quidem ad tit. *Qui? Qui malo coactus officium facit, in metu eſt, & dum in metu eſt, bonus eſt; ubi metus*

cessat, ad ingenium redit. Nam ut Mimus ait: malus, ubi bonum se simulat, est pessimus: & licet vi cogatur, tamen omnia simulate & fraudulenter agit. Ex v. 43. ad affectum amoris & benevolentiæ, sub tit. *Qui?* referri potest: *quos benevolentia nobis adjungimus, ultro & ex animo parent.* Ex v. 47. notetur character dominorum & patrum: *Domini per metum servos in obsequio retinent: parentes per amorem & gratiam.* Ex v. 51. Notetur ad Cod. morum character hominum morosorum: *morosi semper ad jurgia proni sunt,* ut Demea Terentianus. Ad titulum Liberorum referatur: *Liberi non emendantur jurgiis & verberibus.*

Hæc igitur ad exemplum sint, si quis e reliquis similia colligere velit, ac possunt eorum colligi infinita. 27 * Nam Comœdia, Satyra, Historia, perpetuum quasi theatrum exhibent actionum in vita civili. Historia recenset res vere gestas; Comœdia argumentum vel verum, vel fictum, velut rem gestam in theatrum producit: satyra malas hominum actiones, quæ adversus bonos mores institutæ sunt, quasi per ludum jocumque reprehendit. In his plus latet characteris virtutum, vitiorum, officiorum, quam in omnibus Philosophiæ Moralis præceptis. Omnis ex his ars noscendi homines, cum iis conversandi, exsculpitur, quam cum præsupponat Orator (Scire enim debet ille, cum quibus sibi agendum) longe felicius pleniusque, quam e Chrysippo & Crantore, sibi philosophiam practicam formabit. 28 * Quod cum probe nosset Vir summi judicii & πολιτικώτατος GROTIUS, Terentii fabulas legens, cum eam ob causam reprehenderetur ab aliquo, quasi rem se indignam faceret, respondit illi: *alia legimus in his pueri, alia viri.* 29 * Ipse LUTHERUS noster, ut refert in præfatione libelli de Synonymia Terentii *Basilius Faber,* tanta voluptate Terentii fabulas evolvit, ut a negotiis vacuus duorum mensium spatio bis percurrerit integrum exemplar, atque in ejus lectione deprehensus dixit: *perspicere se demum familiari Terentii lectione, quid artificii in eo autore inesset.* 30 * Ne fabulas quidem ipsas hic excipimus, estque eo in genere Phædri Fabulis nihil elegantius. Ut enim ex historia elucet typus rei gestæ, atque ex illo typo characteres hominum, vel virtutum, vel vitiorum: ita e fabula velut quodam simulachro ficto rei gerendæ, ut gestæ, typus & character proponitur. 31 * In animo habebat NATHAN CHYTRAEUS, omnes Terentii Comœdias, notatis morum & affectuum characterismis in lucem edere. Qui profecto labor fuisset longe utilissimus: sed solam ille fabulam Adelphos speciminis loco edidit, unde & nos supra nonnullos canones excerpsimus. Memini fuisse, qui pro Thematibus in Latinam linguam vertendis discipulis sermones Germanicos proposuere, perpetuo contextu e Comœdiis Plauti & Terentii, eorumque characteribus formatos, insigni cum juventutis fructu.

32 Ut Codex Morum, ita *Codex affectuum* quoque instituendus est. Argumenta enim Pathetica pro movendo auditore inserenda sunt Orationibus omnibus, præcipue iis, quæ in singulari aliquo affectu versantur. Doctrinam hanc de Affectibus plenissime tractavit *Aristot. Rhetor. 2. a cap. 1. ad 11.* Ubi legendus est diligentissimus ejus

Commen-

Commentator Schraderus. * Diſponendus itaque hic eſt liber ſecundum affe-33 ctus, qui titulos generaliſſimos repræſentant. Sub ſingulis affectibus ſpeciales tituli ponantur. 1. *Qui?* 2. *Ob quæ?* 3. *Adverſus quos?* Adjici his quartus titulus poteſt: *Character.* Primum enim noſcendus eſt affectus ex charactere ſuo. Secundo cognoſci debet, qui ſoleant in tales affectus eſſe proni, ut ſciamus, quibus perſonis quos affectus tribuamus, vel ex noſtro, vel ex aliorum ingenio. Tertio, quibus de cauſis. Hinc patet, quo in loco Orator enthymematibus affectuoſis uti debeat. Nam e. g. ſi iram provocet contemtus, conſtat ex illa cauſa, hoc affectu utendum eſſe. Quarto, erga quos affectus tales induamus, ut ſciat Orator, an enthymematibus talibus uti poſſit apud ſuos auditores, an ſint illi homines, qui iſtis enthymematibus moveri poſſint. Ubi in ſubſidium ſumi poteſt codex morum: alii enim aliis pro conditione fortunæ & munerum in hos illosve affectus ſunt proniores. Poſſunt & in his affectibus plures numerari, quos omiſit Ariſtoteles & recenſet Schraderus *Comment. in cap. 1. lib. 2. p. 207.* * e. g. Si quis titu-34 lum velit facere; *Ira,* ſubjiciat primum *characteres* hos, 1. quod ſit inſaniæ quædam ſpecies. 2. Affectionum peſſima. 3. Dulcis. 4. Vehemens. 5. Loquax. 6. Maledica. 7. Præceps. 8. Rabioſa in omnes. 9. Inimica rationis, & inops conſilii. 10. Fluctuabunda. 11. Occultari neſcia. 12. Sui immemor. 13. Decoris oblita. 14. Monentibus refractaria. 15. In ſe ipſam ſæviens. 16. Cum vi externa conjuncta. Sub his titulis ſpecialibus ponantur ſententiæ, ſimilitudines, emblemata, adagia, exempla, omniaque, quæ characterem illum illuſtrant, ut poſuit hic nonnulla *Magirus* in *Polymnemone.* Hinc ſequitur titulus: *qui ſoleant iraſci.* Recenſentur apud Ariſtotelem non pauci ex illo numero. Illa axiomata pro titulis ponantur, & ſubjiciantur illis axiomatibus ſententiæ breves præcipue & argutæ, quales occurrunt in *P. Mimi* Gnomis, & iis, quas collegit *Gruterus.* Novi etiam poſſunt canones adjici, vel ex ſolis illis collectaneis Magiri: nam canones illi Ariſtotelici generaliores ſunt, quibus plura ſpecialia poſſunt ſubjungi. Ita iraſcuntur facile homines felices, & in autoritate poſiti, potentes, molles, ſenes, infantes, feminæ, ebrii, eruditi, occupati, inſani iraſcuntur omnibus. Hinc ſubnectenda eſt claſſis illa: quibus de cauſis? in his princeps eſt primo contemptus, ad quam pleræque etiam cauſæ referri poſſunt. Secundo inimicitia, quæ referri etiam ad priorem poteſt. Tertia claſſis: quibus iraſci ſoleamus, multos habet canones, & quidem viginti apud Ariſtotelem; quibus addi plures poſſunt: & in hac claſſe ſimul involvuntur cauſæ ſpeciales. Suppleri hic etiam ex Magiro nonnulla poſſunt: contrarii quoque canones non in hac ſolum claſſe, ſed in aliis ponuntur. Ita ad claſſem cauſæ referri debet, iraſci nos non debere ob res leviculas & in poteſtate noſtra non poſitas, ex claſſe tertia, rebus mutis & irrationalibus nos non debere iraſci, non potentioribus, non furioſis, non tam perſonis, quam ipſis vitiis, imo ipſi iræ, hoſtibus publicis, qualis ira fortitudinis comes eſt. * Conferri poſſunt, qui de affectibus ſcripſerunt, *Cham-*35 *bræus* in libro Gallice ſcripto *de Characteribus paſſionum animi, Carteſius, Williſius* & *Vinc. Placcii* elegantiſſimum Compendium *de affectibus in Acceſſionibus ejus* Rhetoricis. * Quarto *Codex Exemplorum* inſtituendus eſt: Magnam enim exempla 36

vim habent in Oratione. Exempla autem illa plenius proponi debent, quam in vulgaribus Locorum Communium libris.

37 Inter Oratoria Excerpta etiam illa numerari debent, quæ de Dialogis & Epistolis instituuntur. In quibus etsi simplicior dictio est, cultu tamen & illa suo non destituitur. Quod ad *Dialogos* attinet, præcipuum hic est connectendi methodus, quæ consistit in formulis mutuæ sermocinationis, quales colligi debent e Comicis & Dialogorum Scriptoribus. Ideoque tales formularum tituli concinnandi sunt, quales neminem hactenus concepisse memini. In animo quidem habuit *Starckius:* nam in appendice Formularium Epistolarum promisit tales formularum Locos Communes, qui vero in lucem hactenus non prodiere. Solus ille titulorum syllabus, quanquam mancus & imperfectus, libello ejus de Stylo subjunctus est; sub quibus formulæ dialogisticæ e Dialogis Ciceronis, e Plauti & Terentii Comœdiis, item aliis quibusdam recentioribus, qui Dialogos scripsere, colligi possunt. Ita felicior erit Dialogorum concinnatio, de quorum conficiendorum ratione *Carolus Sigonius* singulari libro egit.

38 Dialogos excipiunt *Epistolæ*, in quibus dictio simplicior est, etsi in his nonnunquam pro re nata stylus exaltari potest, si ad viros illustres scribamus, & argu-
39 mentum epistolæ ita efflagitet, ut in Dedicatoriis, Gratulatoriis. * Collectanea in his duplicis generis formari possunt, materialia scilicet & formalia. Debent itaque sub titulis Generum Epistolicorum, ut Petitoriarum, Suasoriarum, Adhortatoriarum &c. colligi ex Autoribus argumenta, super quibus tales Epistolæ scriptæ sunt: qualia Collectanea ex Epistolis Ciceronianis jam tum instituit Buchnerus; quibus tamen nos jungere possumus alias ex bonis autoribus, tam veteribus, quam
40 recentioribus Epistolis. * Subjicere etiam possumus Collectanea argumentorum & Enthymematum, quæ in singulis Epistolis, tum Ciceronis, tum aliorum adhibentur, ita tamen, ut per indicem tantum excerpamus. Qua in re viam præivit Melchior Junius *in Scholis Rhetoricis* de conficiendis Epistolis; qui liber magni ad Epistolas contexendas usus est. Si enim e. g. Consolatoriam scripturus es, invenies illic omnia argumenta, quæ in hoc genere usurpari possunt, collecta; notatis semper locis, ubi illa in Ciceronis Epistolis occurrunt. Ita scripturus Epistolam, & simili argumento usurus ex tot Enthymematum exemplis, unum idemque sensu exprimentibus, facile imitationis beneficio tua quodammodo omnia propones, amputando, ampliando, condensando, prout commodum tibi videbitur. Atque ita primum ego informari juvenes in epistolicis exercitiis ve-
41 lim, ubi prima Rhetorices tirocinia posuere. * Neque ex solo Cicerone talia Collectanea institui possunt, sed ex aliis etiam Scriptoribus, tum veteribus, tum recentioribus, tam Latinis, quam Exoticis. Nam & in Gallica & Italica lingua sunt Autores, omnibus ad eloquentiam deliciis instructi: & in his Collectaneis non tantum ad verba, sed & ad sensus respicimus.

42 *Materialibus Collectaneis* subjicienda sunt *Formalia.* Sub istis autem comprehendo omne illud, quod ad formulas pertinet: quod præcipuum pene in

Epi-

Epiſtola eſt, adeo ut interdum ſolæ formulæ literas abſolvant, ſi ſint Salutatoriæ, neque in certo aliquo genere verſentur. Et illæ quidem formulæ vel ad nexum partium in Epiſtolis referendæ, ut ſunt formulæ Exordiendi, Connectendi, Transeundi ab argumento ad argumentum, & ſimiles; vel habent in ſe argumenta Ethica & Pathetica, quibus præcipua illa & Logica argumenta quaſi inveſtire ſolemus. Eorum Collectaneorum rationem accuratam inſtituit STARCKIUS *in Theſauro ſuo Epiſtolarum;* ubi omne illud, quod ad formulas pertinet, ſub certis ſuis titulis generalibus & ſpecialibus repoſitum eſt. Quibus etiam aliqui tituli addi poſſunt, qui forte in Epiſtolis occurrunt, ſed pauci illi erunt: nam ſatis uberem ille apparatum ſuppeditavit. * Formulas tamen longe plures vel ſolus Cicero ſuppeditabit: 43 nam multas Starckius prætervidit. E recentioribus Scriptoribus, qui caſtam ſatis Latinitatem ſervant, ut Manutio, Paleario, Bunello, Bruto, Balzaco, aliisque Autoribus, etiam Gallicis, longe plura colligi poſſunt. * Poſſunt & addi quæ Ruper- 44 tus in Mercurio ſuo Epiſtolari e Scaligero, Caſaubono, Wouwerio aliisque collegit, etſi illa non ſunt cum prioribus comparanda: nitidior enim in illis dictio Latina eſt. Quanquam & hic non tam ſemper ad dictionem, quam ad ſenſus & argumenta reſpicere ſolemus. Verum cum illæ Epiſtolæ pleræque ſint familiares, ac dictione utantur faceta, acuta, qua delectantur inprimis eruditi, cum judicio formulis illis uti quis debet. * Collegit & ERASMUS ROTERODAMUS in libro *de* 45 *ratione ſcribendarum Epiſtolarum* ſub ſingulis generibus quasdam ſylvas, ut vocat, formularum & exemplorum; ſed pauca, & ſine ordine, nec memoratis autoribus. * HENR. STEPHANI in *Diſſertatione de variis generibus Epiſtolarum Ciceronis,* quædam 46 etiam de formulis cujuslibet generis notavit; ſed, ut mos fert ejus, confuſa ſunt omnia. Legi tamen poſſunt, quæ affert. Σύγκρισιν enim quandam inſtituit inter formulas Ciceronis, & Ciceronianas cum Ovidianis confert, e. g. in argumento conſolatorio ex libris Triſtium. * Clarckii Formulæ epiſtolares parum bonæ 47 frugis habent, ac multæ illarum neſcio quibus e lacunis hauſtæ.

Atque hæc de Excerptis Oratoriis dicta ſunto. * Vellem exirent tandem in 48 publicum, quæ Schraderus, J. P. Titius, & Schönslederus promiſerunt de Excerptis rerum! Ita plenior luculentiorque illi rei cura impendi poſſet, & oratoria etiam Excerpta lucem hinc aliquam acciperent. Schraderianus liber de Excerptis editioni, ut audio, paratus eſt. Titii poſthuma promiſit Patre dignus Filius Fridericus Daniel Titius. De Schönsledero vix quicquam ſperandum exiſtimo.

CAP. X.

DE EXCERPTIS POETICIS.

§. 1. *Apparatus poëticus ab Oratorio diverſus.* 2. *Latinitas Poëtica.* 3. *Lexicon Translatorum poëticorum colligendum.* 4. *Cui index rerum ſubjiciendus.* 5. *Metaphoras tales collegit Petrus ab Area Baudoza.* 6. *Ariſtotelis & Fr. Robortelli,*

7. it. Sturmii 8. Baldæi, 9. Buchneri de Metaphoris poëticis Testimonia. 10. Riccii opus de locutionibus poëticis incendio periit. 11. Rivolæ Sylva Translatorum Poëticorum. 12. Dieterici λεξίδιον poëticum. 13. Latini ejusmodi lexici idea promittitur. 14. Henrici Schævii Lexicon Statianum ac universale poëticum ad Mythologiam morte ejus periit. 15. e lexico isto Statiano exemplum de Hercule adducitur. 16. Phraseologiam poëticam qui scripserint. 17. Formularum Poëticarum collectanea. 18. Ornamentorum, Comparationum, Exemplorum sylloge. 19. Excerpta Idolographica & Prosopographica. 20. 21. De his qui scripserint. 22. Idolographia veterum. 23. Topographiæ poëticæ. 24. Collectanea quæ Poëtis cum Rhetoribus communia. 25. Indices rerum a Poëtis laudatarum, vituperatarum & descriptarum. 26. Farnabii index poëticus. 27. Ab iconologiis & topographiis differunt descriptiones minores. 28. 35. In generibus tribus caussarum differunt Rhetorum enthymemata a poëticis, quoad modum proponendi. 29. 34. Orationum & Figurarum poëticarum collectio, inprimis morum & affectuum, 30. in quibus exprimendis Virgilius artifex est, postque eum Ovidius. 31. Poëtæ oratorum etiam apparatu uti possunt. 32. Exemplum e Virgilio. 33. 35. Plura exempla habet Laurent. le Brun in eloquentia sua poëtica. 36. Loci Communes Inventionum. 37. Qua ratione illi concinnandi. 38. Eorum utilitas. 39. Hyle inventionum poëticarum nostra. 40. Artificiorum a numero & periodis, callentissimus Virgilius. 41. Qui artes illas notarint. 42. Connexionum Sylloge instituenda. 43. Deckenii observationes Poëticæ laudantur, 44. & recensentur. 45. Quænam in illis desiderentur. 46. Sejugatio, figura illustris. 47. Vechneri libellus de figuris commendatur.

1 Ut in oratione soluta opus est apparatu quodam, ita quoque in Carmine, Nam & hic verborum, sententiarum, amplificationum, ornamentorum, Excerpta 2 facienda sunt. A verbis itaque poëticis incipiendum est. * Habent Carmina suam, ut ita dicam, peculiarem linguam, imo & Grammaticam: occurrunt hic verba, phrases, constructiones, figuræ, nullo modo Oratori usurpandæ. Quare recte fecit *Jacobus Masenius*, qui in *Palæstra sua lib. 2. c. 12.* singularem dissertationem posuit de Syntaxi phraseos poëticæ ejusque copia, qui eo de argumento legendus est. Videantur & *Fr. Robortellus in libro de artificio dicendi cap. de poëtico serm. disput. 1.* Ceterum verba quædam & voces in se spectatæ, sunt poëticæ, solisque Poëtis relinquendæ, quod facile observabis, si Carmen aliquod in prosam convertas. Est & alia membrorum & periodi structura, etsi præcepta tamen structu-3 ræ Oratoriæ pro fundamento habeat. * Deinde Translata sunt peculiaria, in quibus colligendis magna opera insumenda est Poëseos cultori. Confici itaque Lexicon aliquod potest, & verba secundum ordinem Alphabeti locari, quibus omnes illæ Metaphoræ poëticæ, quarum pleræque sunt κατ' ἐνέργειαν, per quas ἐμψυχία 4 quædam sive animatio rei paratur, colligantur. * Ubi Lexicon tale perfectum est, potest

poteſt illi ſubjici index rerum, de quibus dicuntur talia vel Epitheta vel prædicata. Theſaurum habebis, ſi ex omnibus Poëtis tale Opus collegeris. * Quasdam Metaphorarum poëticarum, ſed paucas, collegit *Petrus ab Area Baudoza in ſuis Poëticæ Elocutionis Formulis, quæ editæ ſunt Lugd. Anno 1590. in 12.* & ante illud tempus ſub nomine *Fundani.* Verum non ille ordo eſt, ut legenti ſtatim occurrat. * Hujus noſtri conſilii multos magnosque autores habemus. Ac primo quidem ipſe Ariſtoteles libro de Poëtica prolixe oſtendit, quis Translatorum uſus: quod exemplis elegantibus in Commentario ſuo declarat *Fr. Robortellus p. 262.263.* inter alia e Ciceronis libro *de Orat. 3.* locum adducens, qui improbat eorum exercitationem, qui Ennii narrationem conabantur aliis verbis exprimere. Cum enim ille optima verba translata occupaſſet, illi deterioribus exprimebant. Quare obſervat Robortellus; ſi quis Virgilii verſum lib. 4. Æneid. *Vulnus alit venis & cæco carpitur igni,* propriis verbis expreſſerit ita: *Affectionem amoris interiorem paulatim auget, & occulto conſumitur amore:* totam languere ac humilem fieri orationem. * Sturmius in libro de linguæ Latinæ reſolvendæ ratione, optimus in hac re magiſter, ita cap. 4. *Poëtæ habent raras quasdum metaphoras, differentes ab Oratorum metaphoris: Cujus diſcriminis ignoratio facit ſcriptores noſtri temporis impuros. Qui putat, quamvis metaphoram apud quemvis ſcriptorem eſſe bonam, is errat, & nunquam pure ſcribet. Oportet oratorias ſeparare a poëticis: Oratores habent metaphoras quaſi nativas quasdam; Poëtæ ſuas etiam quasdam nativas habent, ſed ſunt contra naturam Oratorum.* Teſtis eſt *Erythræus Pinac. II. n. 14.* de Maffejo nitidiſſimo Scriptore: omnia Latina verba collegiſſe, ac pro ratione temporum, quibus inventa vel uſu recepta eſſent, diſtribuiſſe, tum quæque verba hiſtoricis, quæ poëtis, quæque oratoribus eſſent aptiora, notaſſe. * *Baldæus,* Poëta ingenioſiſſimus Germanus, in elegantiſſima illa *Diſſertatione ſua de Studio Poëtico: ſunt varii loquendi modi. Qui cuique carminis generi conveniant, naſuti ſtatim odorantur. Aliter rem Hiſtoricus vel Orator effert, aliter Poëta, in ipſa poëſi aliter Elegiacus, aliter Satyricus, a ſe remoti invicem plerumque non tam ſono diſtantium verborum, quam ſtructura totius artificii & fluctuantis ſpiritus, qui molem agitans ſenſa vitamque inſinuat.* Et in eadem diſſertatione Horatium multa verba in Satyris uſurpare ait, quæ in Lyricis nunquam poſiturus erat. * De Metaphoris Poëticis earumque diſcrimine & abuſu legendus etiam *Buchnerus libro de Commut. dic. rat. cap. 2. ſect. 5. §. 13.* * Eam latinitatis poëticæ rationem ſingulari libro oſtendere voluit *Bartholomæus Riccius,* vir doctiſſimus, bene de eloquentia meritus. Nam in præfatione iſtius libri, quem *Apparatum Latinæ Locutionis* inſcribit, a ſe perfectum illud fuiſſe opus teſtatur, quod ipſi incendio periit. * Translatorum Poëticorum in Italica lingua Collectanea, *Proſpero Mandoſio* in Bibliotheca Romana teſte p. 173. molitus eſt *Clemens Rivola:* cum hoc enim elogio recenſet: *la Selva de Translati Poëtici opera aſſai voluminoſa & nobile.* Sed morte præventus abſolvere non potuit. * Vidit quoque ſeparandum a ſermone ſoluto Poëtiſmum, etiam in Græca lingua *Johannes Cunradus Dietericus,* qui in *Specillo Chreſtomathiæ Græcæ,* ubi multa ut de Græca lingua, ita de omni didactica præclara habentur, λεξίδιον poëticum

(margin numbers: 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12)

13 ticum Græcum se daturum promittit. * Nos, quoniam in Latina lingua nemo hactenus fuit, qui hanc operam in se susceperit, ideam alicujus Lexici, quo translata poëtica contineantur, huic capiti subjiciemus. Quæ vestigia si & alii sequantur, nostra rudimenta perfecturi, non male de re literaria merebuntur.

14 Non inutilis etiam hic labor est, imo vero ad Poëtarum explicationem & usum in epithetis & periphrasibus vehementer commendandus, si quis omnia, quæ occurrunt in Poëtis Mythologica, Prosopographica, nomina Heroum, Deorum, urbium, regionum, patronymica, epitheta, singulari Lexico ex omnibus poëtis formando comprehendat. Id in animo habebat *Henricus Schævius*, meus quondam Præceptor, qui ipse tale Lexicon Statianum congesserat, editioni jam tum cum Paraphrasi Statiana paratum, nisi immatura viri mors hoc consilium abrupisset. E ceteris quoque Poëtis, ubi discipulorum opera eodem modo Lexica congessisset, inter quos mihi Senecæ Tragœdiæ obtigerant, tandem universale aliquod Lexicon poëticum edere in animo habebat. Quanti hoc usus foret, ii intelligunt, qui in 15 illis sæpe hærent, cum Poëtas explicant. * Supersunt mihi Statiani istius Lexici quædam laciniæ, unde in exemplum, quæ de Hercule illinc habentur, adducam. Numeri adjecti versus notant, qui citra librorum distinctionem a capite ad calcem per omnia Statii opera numerati sunt. Primum habet Historica. 2. Periphrases. 3. Denominata.

HERCULES *filius Jovis, ex Alcmena uxore Amphitruonis; unde & Amphitryoniades dicitur, factorum magnitudine celeberrimus. 6709. 6888. Juno illi infesta varia pericula concinnavit, 146. 1611. Usa est ministerio Eurysthei Regis Argivorum, qui fatale jus in ipsum habuit. 1587. Numerantur præcipue duodecim ejus labores, 915. In cunis duos serpentes a Junone immissos exanimavit. 840. 1612. Leonem Nemeæum jugulavit & ejus exuviis pro veste usus est. 2827. 4262. Aprum Erymantium occidit, 10178. Poma Hesperidum a vigili Dracone asservata reportavit, 1723. Hydram Lernæam interfecit, 1594. Diomedem crudelem Thraciæ Regem equis suis laniandum objecit, 1595. Busyridem cruentum Ægypti Regem ad aras mactavit, 1596. Clavam, arcum & sagittas gravissimas gestat, 1615. 1599. A Molorcho benefice hospitio exceptus fuit, 1593. In monte Oeta se combussit, & Deus factus est, 1571. Apud Tirynthios cultus est. Hinc dicitur Tirynthius, 1565. 1689. Colitur & in Nemea Sylva, item Tiburi & apud Argivos passim, 1587. Templum ei reparavit Pollius, quod prolixe describitur a vers. 1565. Fuit frater Bacchi, 1605. Amavit Hylam puerum, 647. Cum Age Nympha Arcadica concubuit, 1604. Thesbii quinquaginta filias omnes eadem nocte constupravit, 1607. Columnas suas erexit ad fretum Gaditanum, quod inde Herculeum dicitur, 1747. 2596. Hercules epitrapezius, effigies ejus sub poculo collocata prolixe describitur a vers. 2770. Hinc vocantur Herculei labores, 146. Herculeus alumnus, i. e. Hylas, 647. Herculei Hortatus, 1678. Herculea gymnas, 6168. Herculeus Pæan, 6219. Herculeæ vires, 8139. Herculea moles, 8497. Herculei lacerti, 8551. Herculeus Hæmon, 9902. Herculeæ noctes, i.e. Trinox, quam Jupiter ejus generationi insumpsit, 8795. Ternox Herculea, 13102.*

Hercu-

Herculea mater, i. e. Alcmena 12179. Herculeus Agylleus 1351. 1368. Herculeæ sagittæ 1365. Herculei nepotes 1354.

Patet ex his, nihil esse hoc labore utilius. Plerumque enim in illis Poëtarum locis hæremus, neque sensus illorum satis percipimus. Talia inprimis apud Statium multa occurrunt, & apud alios Poëtas. E. g. *Geticus Maritus, pro Vulcano: Geticus Vates pro Orpheo: Geticum plectrum pro ejusdem Orphei lyra: Getica ornus pro arboribus per ejus lyram commotis: Getici amores, i. e. Orithyæ, quam Boreas rapuit ab Ilysso, Thraciæ fluvio. Geticæ volucres, i. e. Philomela & Progne. Arcadicus galerus, i. e. pileus Mercurii, qui Arcas est. Actææ faces, i. e. quæ in sacris Cereris vel Palladis præferuntur. Actæi imbres, i. e. feraces. Ausonia toga, i. e. pacatus Italiæ status. Centaurica semina de Equis. Cilicum ver, i. e. odores suavissimi. Coryciæ comæ, i. e. crocus. Cyclopum labores, pro validis & firmis. Cyniphii campi, i. e. Africani. Cyrrhæus hiatus, i. e. antra & umbræ Parnassi. Dananeius Augur, i. e. Amphiaraus Argivus. Danacius volucer, i. e. Perseus, Bisthonius ensis, propter Martem, qui ibi templum habebat* &c. Quæ si omnia in unum volumen ex omnibus poëtis collecta sint, magnum hinc ad rem poëticam commodum esset: sed nunc forte nemo hunc laborem susscepturus est. 15

* Phraseologiam poëticam non inepte concinnavit *Nomesseus* in *Parnasso suo* Poëtico, adductis integris Poëtarum locis. Concisas & excerptas phrases ac periphrases dedit *Bacherius* in *Flavissis Poëticis*, aliquoties recusis. Qui liber ideo utilissimus est, quod nominum propriorum, gentium & regionum, comparationum Indices peculiares subjiciantur. Omnia sunt ex probatis autoribus desumpta, locis etiam nonnunquam additis; cum *Weinrichius in Ærario suo* pleraque e lacunis hauriat recentiorum Poëtarum. 16

Ut nominum & phrasium, ita & Formularum ac Sententiarum Collectanea institui possunt, quarum usus maximus est in integris carminibus, quæ in aliquam molem excrescunt. Nam quemadmodum in Epistolis *Jo. Starckius* singulares quasdam Formulas collegit, easdem etiam daturus in Oratoriis: ita & in Poëticis illa dari possunt, ac promiserat quoque ipse Starckius. Attendendum hic est sedulo in carminum, præcipue Virgilianorum, lectione, quibus formulis membris membra connectat, a narratione ad narrationem transiens. Exiguum earum typum exhibuit *Georg. Fabricius lib. 2. de Re Poëtica.* Possunt & nonnullæ formulæ Epistolares Starckio notatæ, etiam & in Poëticis habere locum, quarum exemplum habemus in Epistolis Heroidum Ovidii, absoluto omnis elegantiæ Romanæ Opere. Tales e. g. sunt. *Non possum eloqui: ne longum faciam: ut verum fatear: semper, nunquam, prius moriar: exprobrare jactantiam: irriti conatus, irriti sermones* &c. 17

Huc referri etiam debent illa Collectanea Ornamentorum, quæ in variis consistunt. 1. Comparationibus. Sunt enim Comparationes Poëtis, inprimis Heroicis familiares, ac mirifice ornant carmen. Cum enim Poëta pictorem imitetur, qui coloribus suis & luminibus ita rem ob oculos sistit, ut vivam oculis obversari credas: ita Poëta comparationibus mirifice rem ornat. Harum collectio diligenter instituenda 18

tuenda est, non e Latinis Poëtis solum, sed & Græcis, Italicis, Germanicis. Hic enim patet, quam Poëta Poëtam imitetur. Virgilius Græcos; Virgilium ceteri imitati sunt, & ita quidem, ut, cum in simili re versantur, tamen Virgilio maxime sint dissimiles. Harum comparationum librum integrum concinnatum edidit *Trognæsius Antv. Ann. 1610.* ubi sub titulis rerum comparatarum Comparationes ipsas congessit; quæ multis augeri modis possent. Exigua Comparationum exempla dedit *Georg. Fabricius.* Indices talium Comparationum breviores habet *Masenius in Palæstra* sua, & *Bacherius in Flavissis.* Infinitus talium numerus congeri potest, magno futurus usui, si non integris comparationibus instituendis, saltem in exaltanda per metaphoram phrasi. Metaphora enim est comparatio contracta; & comparatio metaphora per suos similitudinis terminos explicata. Quod de Comparationibus dixi, idem in exemplorum collectione faciendum. Illis enim Poëtæ frequenter utuntur, fabulosis tamen potius & fictis, quam veris. Eorum Indicem dedit Masenius in Palæstra: uberiora Collectanea Ravisius in officina, sed Poëticæ Illustrationes his addendæ sunt. Id enim præcipue quæritur. Nam apud Masenium & Ravisium nuda tantum exempla sine expressione poëtica recensentur. De Comparationibus Poëticis videatur *Buchnerus de Com. dic. rat. lib. 2. c. 8.*

19 Pertinent huc quoque Loci Communes idolographici & prosopographici. Solent enim Poëtæ, ut jam dixi, pictores imitari, ideoque virtutes & vitia ut personas introducunt, vel certis quibusdam rebus, vel personis, orationem affingunt; quæ propterea diligenter notanda sunt, ut habeamus exemplum, ad quod nostra inventa exigamus. Habemus idolographias Furiarum, Invidiæ, Somni, Musarum, Virtutum, quas passim apud Poëtas reperias. 20 * Singularem de his idolographiis librum scripsit CÆSAR RIPA, qui pene in omnes linguas conversus est, & nunc quoque in linguam Germanicam. Verum tamen ejus libri autorem *Jan. Nicius Erythræus* nominat *Johannem Zaratinum Castellivium,* Pinacoth. I. n. 27. Prodiit epitome quædam Germanica sub titulo *Iconologiæ Poëticæ.* Multa quoque illius libri transtulit *Harsdörfferus* in libro Germanico de arte poëtica titulo *Infundibuli* edito, part. 2. & 3. sub titulis rerum, quas describit Phrasibus Poëticis. 21 * Post Cæsarem Ripam aliosque totum illud negotium idolopœias ad artis leges examinavit MASENIUS *in Speculo imaginum veritatis occultæ,* quo in libro fontes monstravit, ex quibus variarum rerum idolopœiæ deducendæ. Notavit quoque errores in arte idolographica a *Cæsare Ripa, Boccho* aliisque commissos. 22 * Veterum idolographica ex hieroglyphicis PIERIUS VALERIANUS collegit, cui primæ hic deferendæ, ut qui antiquitatis interiora rimatus est. Sed & Masenius, quæ huc pertinent, ex hoc excerpsit. 23 * Referri etiam hic possunt fictæ Topographiæ, quæ passim apud Poëtas inveniuntur, qualis est e. g. apud Ovid. *Regia Solis, regia Somni, Invidiæ, apud Joh. Secundum regia reginæ pecuniæ.*

24 Vidimus Collectanea, quæ ad poëma scribendum per se pertinent; subjicimus illis Collectanea, quæ ipsis cum Rhetoribus sunt communia. 25 * Quoniam

niam itaque res vel laudantur, vel vituperantur, vel ſuadentur, vel diſſuadentur, vel accuſantur, vel defenduntur, vel ſimpliciter tantum deſcribuntur; ideoque ſub titulis materiarum notari poteſt, quicquid apud omnes generis Poëtas Græcos, Latinos, Gallos, Germanos &c. inveneris; ſed per indicem tantum: non enim ſuaſerim, ut exſcribas. * Sciagraphiam talium Locorum Communium dedit FARNABIUS *in Indice Poëtico;* ſed tenuis tantum ille labor eſt, ac augeri multis modis poteſt. Summa enim ille tantum veſtigia legit, & vaga lectione quædam obſervavit. Exempla talia collegit *Laurentius le Brun in Eloquentia ſua Poëtica lib.* 7. ubi de characteribus Epidicticis. * Ab his tamen ſejungendæ ſunt Deſcriptiones minores, quando paucis verſibus vel rem aliquam, vel tempus, vel locum deſcribimus. Hæc enim potius referenda ſunt ad Phraſeologica. In his Deſcriptionibus ut multus eſt Virgilius, ita & parcus. Nam duobus vel tribus verſibus, ſed verbis emphaticis, omnia abſolvit. Legi poteſt de genio Deſcriptionum Virgilianarum *Buſſiers in præfatione Scanderbegi ſui.* * Quæ ad genus Deliberativum & Judiciale pertinent oratiunculæ, conſultationes, exprobrationes, querelæ, & ſimilia, etſi eadem habeant Rhetorum enthymemata, tamen ſeorſim ea poni conſultum eſt. Habent enim Poëtæ, quo differant ab Oratoribus proponendi modo. Tales oratiunculæ, epiſtolæ, frequentes occurrunt apud Virgilium reliquosque Poëtas Epicos, Ovidium in Epiſtolis Heroidum. Nam Satyricos aliorſum remitto, quod plane in alio poëmatis genere verſantur. Etſi enim eorum argumenta vel in genere Demonſtrativo, quatenus vituperium continent; vel Judiciali, quatenus aliquid accuſant, verſantur; alia tamen verſandi ratio eſt. Satyricus enim genius ridendo magis verum dicit, quam ſeria oratione. Ideoque & phraſis Satyricorum ſejungenda eſt a reliqua phraſi poëtica: quemadmodum nec Comica phraſis omnis in ſeria oratione poteſt adhiberi. Diſtinguendæ enim ſunt perſonæ, res & tempora. * Quemadmodum apud Oratores, ita & apud Poëtas morum & affectuum Collectanea ſunt inſtituenda. Cum enim omnis poëſeos vis in imitatione actionum conſiſtat, actiones vero vel mores vel affectus exprimant, utrumque Poëtæ familiare eſſe debet. Sive enim Epicum carmen ſcribat, ſive Tragœdiam, ſive Elegiam, ſeu de bono aliquo gratuletur, de malo dolorem teſtetur, Satyramve ſcribat, omni loco & tempore morum & affectuum, ipſi ratio habenda eſt. Perpendi itaque canones Ariſtotelici, & horum ductu notandi ex Poëtis ſub his titulis illi characteres morum & affectuum, qui apud Poëtas occurrunt. * Vel ſolus Virgilius mirus in iis artifex uberrimam eorum meſſem dat. Si quis enim inter Poëtas enthymematicus eſt, Virgilius eſt, qui ſumma ratione & judicio ſcribit omnia, in quo mire vacillant ceteri Poëtæ. Ovidius poſt Virgilium ceteris omnibus præferendus eſt. Nam in Epiſtolis Heroidum, in libris Triſtium, mira eſt affectuum & morum repræſentatio, adeo ut nonnulli in eo damnent declinatorias argutias, quod nimium immoretur argumento ſuo, & manum de tabula tollere neſciat, novis ſubinde argutiis, ultra quam par eſt, rem ornans: qua in re nemo ſibi præter unum Virgilium temperat, qui illam, quæ in tacendo conſiſtit, eloquentiam optime didicit. Non enim plus dicit, quam debet, quæ maxima omnis eloquentiæ virtus eſt. Ubertate tamen

26 27 28 29 30

 illa

illa vehementer auribus blanditur Ovidius, & ſolet elegantia, etiam nimia, vel doctis interdum placere. Affectuum certe & morum tanta apud illum copia eſt, ut locupletare præ ceteris locos noſtros poſſit. Cetera quoque Enthymemata, quæ in Locis quibuscunque Rhetoricis ad bonum & malum pertinent, etiam hic notari poſſunt & debent. Verſantur enim carmina in omnibus cauſarum generibus, & quoniam illa vel bonum vel malum pro fine habent, ſive quod laudetur, ſive vituperetur, ſive ſuadeatur, ſive diſſuadeatur, ſeu accuſetur, ſeu defendatur, eadem argumenta hic obtinebunt. Id tantum notandum, qua ratione ab Oratore hic Poëta differat, & quomodo ille Enthymemata ſua proponat.

31 Etiam ex Oratoribus quædam in ſuum uſum transferre Poëtæ poſſunt. Ut a Poëtis ſpiritus ſublimitatem & affectus ſumunt Oratores, atque ideo illis poëtas commendant Grammatici, certe Quintilianus initium omnis inſtitutionis puerilis a poëtis ſumendum ſuadet; Ita poëtæ etiam ab Oratoribus multa mutuari poſſunt, atque debere illud facere judicat *Vavaſſor libro de Epigr. cap. 14. p. 159.* a Quintiliani ſententia, ſed ſine cauſa alienior. ** Nicolaus Borbonius, præclarus Virgilii imitator, dicere ſolitus fuit, ſummo ſibi uſui ſemper fuiſſe in ſcribendis verſibus Ciceronem. Quod mihi tum profecto* (inquit) *mirum dictu ac ferme incredibile viſum eſſet, niſi meminiſſem adoleſcentem me, ac potius puerum, deprehendiſſe non pauca, quæ Virgilius de Cicerone ſumpſiſſet. Atque hoc ipſum longo poſt intervallo animadverti obſervatum a Macrobio, & proditum ſcriptis etiam tunc, cum nihil eſſet neceſſe. Quippe cum ageret de iis, quæ Virgilius prioribus ſurripuiſſet poëtis, non autem ſcriptoribus orationis ſolutæ.* Nec Tullio, inquit, compilando, dummodo undique ornamenta ſibi conferret, abſtinuit. *Nam & ſententiam hanc,* o fama ingens, ingentior armis, *eſſe Tulli totam vult, neque falſo vult: & verſum hunc* Proximus huic, longo ſed proximus intervallo, *conceptum totidem verbis a Tullio antea, & ex ejus de Claris Oratoribus libro depromptum. Nuda iſta & unica vox Virgiliana,* recubans, *nonne minus eſt aliquid minusque poëtam ac poëſin redolens, quam Tullianum illud,* Epicuri philoſophia, quæ in hortulis quieſcat ſuis, recubans molliter & delicate? *Dicitur ſine dubio a Cicerone multo nitidius ac lætius,* platanus ad opacandum locum patulis diffuſa ramis, *quam a Virgilio,* patulæ fagi tegmen, *ad umbraculum ſignificandum profertur. Nec video, quamobrem plurima ejusdem Oratoris ab agitato mari, a ventis, a procellis, a turbinibus petita, ulli cedant tempeſtati Virgilianæ. Et alia ſexcenta ſunt, ex quibus planum fiat, quantum quoquo modo adjuvent inter ſe orationis utriusque ſcriptoribus: Itaque ſibi mutuas operas tradant, ut utiles ſint poëtæ Oratoribus, poëtis Oratores neceſſarii.*

32

33 Hæc ſi diligenter notaverimus, in imitando deinde erimus promptiores. Huic fini inſerviunt Loci illi Communes, quos in *Eloquentia ſua Poëtica* propoſuit Laur. *le* Brun, qui farraginem exemplorum dedit e Locis Dialecticis declaratorum. Enthymematum vero oratoriorum nihil hic apparet, quorum in ratiocinando uſus præcipue conſiſtit, ut illorum in amplificando. De Affectibus idem *lib. 6. Eloq. Poët. part. 1.* exempla propoſuit. Etiam Ethopœiæ & Pathopoeiæ, oratio-

orationes ſcilicet, quæ apud Poëtas occurrunt, ut Didonis morituræ apud Virgilium & ſimiles huc pertinent. * Huic fini etiam inſerviet figurarum poëticarum 34 Collectio, inprimis affectuoſarum, quæ mirifice poëma ornant. Cum enim etiam apud Oratores figuræ Orationem quaſi vivificent, multo magis in Carmine facient; ideoque & illarum, ut omnium metaphorarum frequentior hic uſus eſt. * Quoniam vero genius poëticus ab Oratorio diverſus eſt, ideoque expedit illas 35 notaſſe, quæ ſingularem interdum carmini pariunt elegantiam. Suntque inter illas aliæ, quæ Epicum; aliæ, quæ Elegiacum carmen magis ornant, magna cum induſtria & delectu notandæ. Habent Lyrica carmina, Phaleuci, Anacreontes, Scazontes, quaſdam ſibi peculiares, ut numeros, ita figuras, quæ ſingularem unicuique generi elegantiam circumponunt. Collegit quoque exempla figurarum *Laurentius le Brun part. 2. Eloq. Poët.*

Poſſunt & peculiares Loci communes Inventionum inſtitui pro uſu noſtro 36 attemperandi, quibus illa Enthymemata, quæ in ſingulis occurrunt, ſubjici poſſunt, una cum argutiis reliquisque artificiis, quæ in illis apud Poëtas exemplis occurrunt. * Quoniam enim vulgo induſtria poëtica noſtra occupatur in Epithala- 37 miis, Epicediis, Gratulationibus &c. ſcribendis, ſub talibus titulis colligi inventionum genera, e. g. in Demonſtrativo genere inter titulos generales erit *Epithalamium.* Sequantur ſub illo titulo ſpeciales ex circumſtantiis negotii evoluti. Ita ex circumſtantia perſonæ conficias titulos: *Epithalamium Theologi, JCti. Medici, Mathematici, Philoſophi, Mercatoris &c.* Ex circumſtantia temporis: *Epithalamium in nuptias tempore æſtatis, veris, hiemis, autumni, nundinarum &c. celebratas.* Ceteræ circumſtantiæ alia aliaque ſuppeditabunt, uſui tibi in inventione futura. Nam breviora carmina non ſemper per integra Enthymemata procedunt, ſed arguta aliqua vel alluſione vel illatione abſolvuntur. Hæc etſi ingenium facile per ſe præſtet in ingenioſis, tamen, ſi exempla multa collecta habueris, novæ ſemper cogitationes & inventiones ſub manu creſcent: quæ ita formandæ ſunt, ne exſcriptum carmen videatur, & facile eſt novo aliquo colore rem incruſtare. Quicquid itaque apud Latinos, Germanos, Italos, Hiſpanos, eleganter excogitatum inveneris, his titulis accommodari poteſt. * Ac incidunt interdum aliqua, quæ tu ipſe in- 38 ventioni novæ accommodare poſſis, de quibus non cogitarunt Autores, quos legis. Præterea ex magna illa farragine, quæ uno intuitu tibi ob oculos ſiſtitur, facile aliquid decerpas, quod ad rem præſentem faciat, vel varia miſcendo, vel nova ad eorum ſpeciem excogitando. Labor ille vehementer proderit illi, cujus in inveniendo phantaſia tardior eſt: ingenioſo vero novam dabit occaſionem ad rem & argumentum ſuum ornandum. * Ut hac etiam parte juventuti lucem accenda- 39 mus, ſubnectam huic capiti *cap. 12. Hylen aliquam inventionum,* ſed per indicem tantum e variis Poëtis meo ductu ab aliis congeſtam, qua qui uti velit, Autores ipſos ad manum habere debet; ſi quis Autores ipſos non habet per brevia lemmata ſummam inventionis exprimere poterit. Compendioſum etiam illi erit, qui Autores ipſos habet, ſi forte perlegere integra Carmina nolit.

40 Solent Carminibus suæ esse a numeris Veneres & certa quædam artificia, quæ mirifice ornant versum; quales apud Virgilium, mirum numeri poëtici observatorem, frequenter occurrunt, e.g. cum versus terminantur monosyllabis, ut: *procumbit humi bos: nascetur ridiculus mus.* vel cum spondei multi adhibentur, ut: *media agmina circumspexit: Illi inter sese magna vi brachia tollunt.* Aut cum Dactyli & Spondæi ita miscentur, ut rei naturam exprimant, ut cum de turri ruente ait: *Convellimus altis Sedibus impulimusque ea lapsa repente ruinam Cum sonitu trahit.* Talia infinita apud Virgilium habentur, quæ homo in iis non exercitatus contemnat, doctus vero & 41 prudens admiretur. * Ac sunt, qui magnam eorum farraginem notarunt, *Jacobus Pontanus Instit. Poëtic. lib. 2. c. 8. seqq. Joh. Jovianus Pontanus in Dialogo, qui inscribitur Actius. Jac. Ludovicus Strebœus in lib. de Electione verborum c. 9. & alibi. Laur. le Brun in Eloq. Poët. lib. 4. Jul. Cæs. Scaliger in Hypercritico suo* omnibus pene paginis; nonnunquam etiam *Alex. Rossæus in Virgilio suo Triumphante. Nic. Erythræus in Præliminaribus Virgilianis,* cujus labores ceteros, quos in Virgilium meditatus est, lucem non adspexisse dolendum est. Promisit enim *Schema Patheticum Virgilianæ Poëseos: Librum de alliteratione seu syllabarum allusione;* de quibus Sylburgius in præfatione editionis Virgilianæ.

42 Connexiones poëticæ etiam hic non sunt prætermittendæ, quæ Excerptis Formularum vel addi possunt, vel ab his sejungi. Magnus earum connexionum usus est in prolixo carmine, ubi nihil magis interdum cruciat, quam membris membra connectere. Sunt autem Connexiones illæ vel membrorum majorum vel minorum: fiunt vel per particulas, vel per formulas. Occurrunt illæ in singulis periodis, cum cola colis junguntur.

43 Hæc ego scripseram, cum ex Actis eruditorum Lipsiensibus innotuit de DECKENII *observationibus Poëticis* Antwerpiæ Anno 1688. in lucem missis, (*b*) quas plane ad gustum meum esse ex ipsa argumentorum libri recensione observavi. Quare cum nusquam in officinis appareret liber ille frustra a me quæsitus, ad manus tandem meas pervenit, ultro illum mittente, qua est humanitate, viro mihi amicissimo & celeberrimo *Joachimo Fellero.* Statim ut inspexi, gratissima fuit illa cogitationum nostrarum convenientia: videbam enim ab illo Autore plenius esse proposita nonnulla, quæ ego dudum & mente designaveram, & discipu- 44 lis meis privata informatione tradideram, & nunc his chartis notavi. * Parte prima congessit ea, quæ ad Amplificationem Poëticam pertinent, Distributiones, enumerationes, descriptiones, egressiones, comparationes, inductiones, Synonyma, Periphrases, Invocationes, narrationes, Sermocinationes, Figuras, Fictiones, carminum artificia, ut Epithalamiorum, Genethliacorum &c. Sub quibus singu- 45 lis certa Inventionum lemmata ponit. * Hæc quanquam optime comparata sint omnia,

(*b*) Johannis Dekeni, Jesuitæ, *Observationes Poëticas, Exemplis illustratas,* Morhofius itidem, ad Exemplar Anni 1688. Antwerpiense, triennio post, Anno scilicet Emortuali 1691. Kilonii *in 8vo,* adjecta Præfatione sua, curavit recudi.

omnia, confusa tamen ornamenta rebus ipsis & τῷ ἐνθυμηματικῷ & ad generalem amplificationis Poëticæ titulum relata displicet. Pars secunda proponit characteres Affectuum, satis quidem copiose, quæ tamen multis augeri modis possint: quod si enim solos Ovidii Tristium libros percurras, longe plures ex eo solo Tristitiæ characteres ego olim notavi, quam notavit Deckenius. Nullos quoque morum characteres observavi, qui omnino characteribus affectuum jungendi sunt. Parte tertia ea proponit, quæ delectabile reddunt poëma, acuminum fontes, in quibus ducem Masenium habuit. Parte quarta Ornamenta poëtica complectitur, in his numerat figuras, quarum exempla adducit, sed insignes quasdam omisit, inter quas est *Sejugatio*, nemini, quod sciam, quam *Danieli Vechnero* in libello de Figuris notata. * Est vero illustris illa & maxime conspicua, ut in Ovidiano illo: 46

Demophoon ventis & vela & verba dedisti:
Vela queror reditu, verba carere fide.

Ita nos in quodam carmine:

Fulmina sic agiles servant, sic flumina, motus:
Fluctibus hæc, flammis illa vibrata suis.

Illustria quoque ejus exempla e Ciceronis Orationibus notavit Vechnerus. Refert quoque ad ornamenta formulas & particulas poëticas ad certos titulos redactas; qui utilissimus omnino labor est, tum & modos loquendi singulares & alia nonnulla. Hunc ego libellum omnibus, qui artis poëticæ studio ducuntur, præ ceteris omnibus commendo, & ut pluribus usui esse possit, recudi velim.

CAP. XI.

IDEA LEXICI POETICI PRO TRANSLATIS.

Promissa cap. præced. §. 13.

A.

1. *Accendere.* Infandum *accendere* bellum, *Virgilius Æneid.* 12. *Idem lib.* 7. belloque animos *accendit* agrestes. *Id. lib.* 8. quos justus in hostem Fert dolor, & merita *accendit* Mezentius ira. *Id. lib.* 10. Nunc prece nunc dictis virtutem *accendit* amaris. Sol dicitur *accendere* diem, *Claud. de Consulatu Mallii.* Ante vetant, quam maturis *accenderit* annis Ignibus, *accenderit, i. e. accensus fuerit. Gratius Cyneget.*

2. *Acclinis. Claud. in Probin. Consulat.* arbore fultus *acclines* humeros, vid. Barth. ibi in Commentar.

3. *Acclinatus. Statius* 4. *Sylvar.* 4. occidit horror Æquoris & terris maria *acclinata* quiescunt.

4. *Adorare. Sarbievius lib.* 1. *od.* 3. de ramis arborum dicit. Pangææ gaudent brachia frondium Longe tetendisse, & procul obvios Currus *adorare.*

5. *Adve-*

5. *Advena.* *Claud. 6. Conf. Honor.* Certis ubi legibus *advena* Nereus Æstuat: loquitur de maris fluxu & refluxu prope ostium fluvii.

6. *Ædificare corpora* de saltatoribus & funambulis. *Claud. Conf. Mallii*, qui sese jaculantur in auras. *Corporaque ædificant* celeri crescentia nexus.

7. *Æmulus.* *Claud. 6. Conf. Honor.* littora lunaribus *æmula* damnis, i. e. ad motum lunæ fluxum & refluxum maris patientia. *Æmulus* orbis dicitur Luna ratione Solis. *Claud. Conf. Probini.* Cum fratre retruso *Æmulus* adversis flagraverit ignibus orbis.

8. *Æs vetustum*, i. e. imagines majorum. *Claud. Probin. Conf.* licet *ære vetusto* Floreat.

9. *Afflare*, *afflari* de tenui halitu dicitur. *Virgil.* de homine defuncto: *afflatus* vicino sole refugit. *Stat. l. 9. Theb.* de fulmine: Fulminis haud citius radiis *afflata* cupressus Combibit infestas &c. *Idem* de odore: Ogygii si quando *afflavit* Iachi Dulcis odor. *Claud. 1. de Raptu Proserp.* *afflataque* curru sidera Tænario.

10. *Allabi* pro accedere. *Virg. 6. Æneid. 2.* Et tandem Euboicis Cumarum *allabitur* oris.

11. *Alterna* Tethys, i. e. fluens & refluens. *Claud. 3. Conf. Hon.* Tethyos *alternæ* refluas calcavit arenas.

12. *Ambitiosus.* *Ambitiosa* colus, quæ intertexto auro fila trahit dicitur *Claud. 4. Conf. Honor.* Quæ tantum potuit digitis mollire rigorem *Ambitiosa* colus. *Inc.* nimis *ambitiosa* rubeti progenies, i. e. rosa.

13. *Amare.* *Horat. I. od. 25.* Janua limen *amat.*

14. *Amicare* pro connectere. *Sarbiev. I. od. 4.* Et super collo tyrias *amicet* Fibula lanas.

15. *Angustare* pro cingere. *Stat. l. 4.* Rabidi cum colla minantia monstri angeret & tumidos animam *angustaret* in artus. *Id. l. 12.* At procul ingenti Neptuneus Agmina Theseus *Angustat* clypeo. *Claud. 6. Conf. Honor.* viridique *angustat* Jaspide pectus. *Id. Conf. Probin.* qua fine sub uno *Angustant* aditum curvis anfractibus Alpes.

16. *Anhelus.* *Silius Ital.* turbinem *anhelum* vocat. *Claud. R. Prof.* Vorticibus Phlegeton perlustrat *anhelis.*

17. *Animosus* de velis dicitur. *Sarb. I. od. 4.* Et repentinis *animosa* trudunt Carbasa ventis. Ita pilam, vel turbinem agitatum *animosum* dixeris.

18. *Animæ* pro ipsis hominibus inprimis heroibus apud Poëtas usurpantur. Ita *animæ* mori dicuntur, vel interfici. *vid. Barth. comm. in 1. Theb. v. 660.*

19. *Animari.* *Claud. Nupt. Honor.* Mavortia signa rubescunt Floribus & subitis *animantur* frondibus hastæ.

20. *Arista* pro anno. *Virgil.* post aliquot mea regna videns mirabor *Aristas.* *Claud. 4. Conf. Hon.* nec dum decimas emensus *aristas* Aggrederis metuenda viris.

21. *Armare* pro munire, instruere, addere. *Virgil. lib. 9. Æneid.* Ungere tela manu ferrumque *armare* veneno. *Id. lib. 10.* Vulnera dirigere & calamos *armare* veneno. *Claud. lib. 1. de Rapt. Prof.* ceu turbine rauco Cum gravis *armatur* Boreas. *Ibid.* Coge tuis *armata* dolis. *Id. 3. Rapt.* cui fundit ab antris Æolus *armatas* hyemes. *Id. 6. Conf. Honor.* Chaldæa mago seu carmina ritu *Armavere* Deos. *Id. Conf. Probin.* pulcherque severo *Armatur* terrore pudor. *Venant. lib. 1. de vita Martini:* *armant* flamina flammas. *Nos* alicubi: lento Zephyros *armare* veneno.

22. *As-*

22. *Assiduus.* *Assidui honores*, i. e. non interrupti altero alterum velut adsidente. *Claud. Conf. Mall.* Tam celer *assiduos* explevit cursos honores.

23. *Attonitus.* *Claud. in Conf. Mal. Attonitas* sermo qui duceret aures. *Senec. Herc. Fur.* Illum populi favor *attonitum* Fluctusque magis mobile vulgus Aura tumidum volvit inani. *Attonitum ignem* vocat *Martialis*, quo Scævola urebat manum, *lib. 8. Epigr. 33. attonito* regnat in igne manus.

24. *Audax.* Remi *audaces*, *Claud. 3. Conf. Hon. audax* mamma de habitu Heroidum ad prælia euntium. *Claud. Conf. Probin. Audacem* retegit mammam.

25. *Audire* pro obsequi, de rebus inanimatis. *Virg. Georg. 1.* non *audit* currus habenas. *Ovid. Metamorph. V.* de mille sagittis Unam sepofuit, sed qua nec acutior ulla, Nec minus incerta est, nec quæ magis *audiat* arcum. Hinc surdos arcus Stat. vocat l. 10. qui non obsequuntur *Claud. Conf. Mall.* Desidis aurigæ non *audit* verbera currus.

26. *Aura.* *Virgil. l. 6.* Discolor unde auri per ramos *aura* refulsit.

27. *Aureus* pro pulcher. *Horat. Od. 5. l. 1.* Qui nunc te fruitur credulus *aurea*, i. e. pulchra.

28. *Auritæ* dicuntur arbores Orphei testudinem secutæ, *Horat. l. 1. od. 12.*

29. *Aurora* pro populis auroræ. *Claud. Stilic. 1.* totam pater undique secum Moverat *Auroram.*

B.

30. *Blandus* pro eo, quod non nocet. *Claud. Rapt. P. 1. blandique* leones Summisere jubar. *Id. 4. Conf. Hon.* fulvamque impune pererrans Ægida tractasti *blandos* interrirus angues. *Ibid.* irent *blandæ* sub vincula tigres. *Id. Conf. Probin. blando* testetur gaudia fluctu. *Sidonius:* Lambebant teneros incendia *blanda* capillos.

C.

31. *Calcare.* *Claud. 3. Conf. Hon.* Tethyos alternæ refluas *calcavit* arenas. *Id. 6. Conf. Hon.* heu terra sinistris Auguriis *calcata* mihi. *Ibid.* patulum prospectans Narnia campum Regali *calcatur* equo. *Idem. Conf. Mall.* de excelso monte; & rauca tonitrua *calcat.*

32. *Calcatus.* *Claud. 6. Conf. Hon.* Meque minabatur *calcato* obsidere vallo.

33. *Cataphracta* Poma vocat *Cowleus* nuces castaneas.

34. *Celare.* Sol *celare* diem & promere dicitur. *Horat.* Alme Sol curru nitido diem qui promis & *celas* aliusque & idem Nasceris.

35. *Cervix* pro forti & elato animo. *Claud. Nupt. Honor.* petulans *alta cervice* juvenca. *Id. in Rufin. 1.* Cumque fide pietas alta *cervice* vagantur. *De Tauro Stat. 2. Theb. cervixque* recepto Sanguine magna redit.

36. *Circumflexus*, i. e. in se rediens. *Claud. 6. Conf. Honor. Circumflexa* rapit centenus secula Consul.

37. *Circumfluus*, i. e. vehementer abundans. *Catullus:* Et ille nunc superbus & *circumfluens* Perambulabit omnium cubilia. *Claud. Conf. Probin.* mens *circumflua* luxu.

38. *Citius*, i. e. ante *Hor. I. 13.* Suprema *citius* solvet amor die, i. e. ante diem supremam.

39. *Clemens.* *Claud. 3. Conf. Hon.* Veneris *clementes* pervolat auras. *Clementem* clivum

clivum vocat, qui molliter elatus *Rapin. de Hort. lib. 3.* Ipse reclinato *clementis* ab aggere clivi Ordinibus longis lapsuros digere fontes.

40. *Cognatus.* *Stat. 1. Theb.* Unde graves iræ *cognata* in mœnia Baccho. *Ibid.* nec enim velocius ullas Itque reditque vias *cognataque* tartara mavult.

41. *Collum* rebus inanimatis applicatum. *Claud. 6. Conf. Honor. Colla* triumphati proculcat Honorius Istri.

42. *Colligere.* *Claud. 3. Conf. Honor.* gentesque remotas *Colligit* auroræ, i. e. peregrinatur in Oriente.

43. *Combibere.* *Stat.* Fulminis haud aliter radiis afflata cupressus *Combibit* ingestas & stirpe & vertice flammas. *Claud. 6. Conf. Honor.* vestis radiato murice solem *Combibit.*

44. *Comere.* *Claud. 6. Conf. Hon.* vestesque & cingula *comit* Sæpe manu. *Petr. Maur. Hymn. in B. Bened.* Sancta te *compsit* puerum senectus.

45. *Concolor* effosso auro dicitur Fossor Metallicus. *Stat.* Pallidus fossor redit erutoque *concolor* auro. *Sil. Ital.* effosso *concolor* auro.

46. *Confessus.* *Claud. 6. Conf. Hon.* vultusque palam *confessa* coruscos. *Claud. Conf. Mall.* Lene fluit Nilus, sed cunctis amnibus exstat Utilior, nullas *confessus* murmure vires.

47. *Conscius* de rebus inanimatis. *Claud. Conf. Probin. conscia* tunc sonuit rupes, scil. ad adventum Deæ. *Lucan. Lib. 1.* Et gens si qua jacet nascenti *conscia* Nilo.

48. *Consumere.* *Stat. 1. Theb.* Spes anxia mentem extrahit & longo *consumit* gaudia voto. *Id. 2. Theb.* in absentem *consumit* prælia fratrem, i. e. animo meditatur pugnas nil profuturas. *Claud. Conf. Mall. Consumant* totos spectacula montes.

49. *Contemnere.* *Claud. 4. Conf. Hon.* de Equo Castoris Cyllaro. Servitetque tuis *contempto* Castore frenis Cyllarus.

50. *Convenire.* *Claud. 6. Conf. Hon.* Tua te benefacta morantem *conveniunt.*

51. *Copia oris*, i. e. eloquentia. *Claud. Conf. Mall.* Et tantas *oris copia* vincit opes. *Copia narium Horat.* pro odoribus.

52. *Coquere* pro fovere. *Stat. 2. Theb.* trucem secreta *coquebat* Invidiam.

53. *Cor longævum* pro prudentia. *Claud. Conf. Probin.* Ignea longævo frenatur *corde* juventus.

54. *Coronare* pro cingere. *Stat. 2. Theb.* clausaque nemus statione *coronant.* *Virg. lib. 9.* Objiciunt equites sese ad divortia nota Hinc atque hinc, omnemque aditum custode *coronant.* *Sarbiev. l. 1. od. 3.* laurigeris tibi thyrsis *coronatus* Cytheron.

55. *Cornu* pro quavis copia interdum a Poëtis usurpari solet. *Stat. 2. Theb.* de somno dicit, illos *cornu* perfuderat omni, sed & *cornu* peculiariter somno adtributum, vid. Barth. ibi in Comm.

56. *Crinis* pro siderum radiis. *Claud. 4. Conf. Hon.* Stella *crine* retuso languida.

57. *Crudus*, i. e. immaturus, recens. *Horat. lib. 3. od. 11.* Nuptiarum expers & adhuc protervo *Cruda* marito. *Stat. 2. Theb.* Et si *crudus* amor. *Claud. 3. Conf. Hon.* Et *cruda* teneras exercuit indole vires.

58. *Culpa* pro amissione virginitatis ap. *Stat. 2. Theb.* primæque modestia *culpæ* Confundit vultus. *Virgil. de Didone.* Huic uni forsan poteram succumbere *culpæ.*

59. *Cun-*

59. *Cunctari* ſigna cœleſtia dicuntur illi, qui magno tenentur deſiderio. *Stat.* 1. *Theb.* Longum ſignis *cunctantibus* annum Stare gemit.
60. *Currere* de rubore ſenſim genas inficiente, *Virgil.* 12. *Æn. v.* 65. cui plurimus ignem Subjecit rubor, & calefacta per ora *cucurrit.* *Id. Æn.* 5. *v.* 250. Victori chlamydem auratam, quam plurima circum Purpura Mæandro duplici Melibœa *cucurrit.* *Ovid. Ep.* 5. *Heroid. v.* 37. gelidusque *cucurrit,* Ut mihi narraſti, dura per oſſa tremor. *Stat.* τὸ ambire per currere exponit: ſed falſa *cucurrit* Infula per crines.

D.

61. *Damnum* pro decremento *Lunæ, Claud.* 6. *Conſ. Honor.* nudataque littora fluctu Deſerit Oceani lunaribus æmula *damnis.* *Hor.* IV. *od.* 7. *Damna* tamen celeres reparant cœleſtia lunæ.
62. *Damnari* dicitur Luna eclipſin patiens. *Claud. de Conſ. Mall.* quæ linea Phœben *Damnet* & excluſo pallentem fratre relinquat.
63. *Decentior* aër, i. e. magis ſerenus. *Claud.* 6. *Conſ. Honor.* Ipſe favens votis ſolitoque *decentior* aër.
64. *Decreſcere* dicitur locus ex viſu recedens in itinere. Totaque *decreſcit* refugo Trinacria viſu.
65. *Dedocere & dediſcere.* *Hor. l.* 2. *od.* 2. numero beatorum Eximit virtus populumque falſis *Dedocet* uti Vocibus. vid. Docere. *Stat.* 2. *Theb.* moneo regnorum gaudia temet *Dedoceas.* *Lucan. lib.* 1. longoque togæ tranquillior uſu *Dedidicit* jam pace ducem. *Sulpit. Lupercus:* ſævaque *dediſcet* prælia torvus aper. *Claud. præfat. de R. P.* Cordaque languentem *dedidicere* metum.
66. *Dedignatus, vid. Indignatus.*
67. *Deprenſus, deprendi,* Voces uſitatæ Poëtis in re nautica. *Lucret. lib.* 6. Et quæcunque in eo tum ſunt *deprenſa* tumultu Navigia. *Virgil. Æn.* IV. *Deprenſis* olim ſtatio fideliſſima nautis & *lib.* 5. Argolicoque mari *deprenſus.* *Catull.* minuta magno *Deprenſa* navis in mari veſaniente vento. *Stat.* 1. *Theb.* Ac velut hyberno *deprenſus* navita ponto.
68. *Deprendere,* eſt rem obſcuram detegere *Claud.* 3. *Conſ. Hon.* arcanos Nili *deprendite* fontes.
69. *Deſcendere* pro decreſcere. *Stat.* 1. *Theb.* de Bobus: Ardua nodoſos cervix *deſcendit* in armos. Ita *nos in Amorib. Cimbr.* de Oloribus: Ardua queis patulas cervix *deſcendit* in alas.
70. *Deſidere* dicuntur campi, cum avis evolat. Ita de Ganymede ab aquila rapto *Stat.* 1. *Theb.* Gargara *deſidunt* ſurgenti & Troja recedit.
71. *Deſpumare.* *Claud. Conſ. Probin.* quantas per Lydia culta *deſpumat* rutilas dives Pactolus arenas.
72. *Detergere,* i. e. purificare *Claud. Conſ. Mall.* de Juſtitia: tu prima hominem ſylveſtribus antris Elicis, & fœdo *detergis* ſecula victu.
73. *Deterſus.* *Claud.* 6. *Conſ. Hon.* Principis & Solis radiis *deterſa* removit Nubila.
74. *Devexior dies,* i. e. occaſus, *Cl. de Conſ. Mall.* quodcunque rubeſcit Occaſu, quodcunque dies *devexior* ambit.
75. *Dies* varie uſurpatur *Statio,* quæ tamen omnia imitanda non ſuaſerim. Ita 1. *Theb.* eſt Sacra *dies* animi, pro con-

conſcientia: *projicere diem*, i. e. oculos eruere: longumque in ſecula digne Promeriture *diem*, i. e. ævum, & lib. 1. *Sylv.* ſtabit dum terra polusque, dum Romana *dies*. *Id. lib.* 1. *Theb.* effuſa ſub omni Terra atque unda *die*, i. e. ſub ortu, meridie & occaſu. *Id.* 2. *Theb.* ſqualentem *diem* dicit pro tempeſtate peſtifera. *In Eloqu. Poët. Brun. part.* 1. *p.* 204. de flore protuberante: reſerato captat amicum Ore *diem*.

76. *Diffundere* pro hilarem facere. *Ovid. lib.* 4. *Met.* generoſi munere Bacchi *Diffudere* animos. *Stat.* 2. *Th. diffuderat* Argos Exſpectata dies. *Stat. l.* 4. *Sylv.* ſacro *diffuſus* nectare vultus Dux Superum.

77. *Diſcriminare*. *Claud. Conſ. Prob.* nodus, qui ſublevat enſem Album puniceo pectus *diſcriminat* oſtro.

78. *Diſcere*. *Virg. Diſcit* mentiri lana colores. Ap. Græcos diſcere pro ſolere ponitur, ut in illo Empedoclis verſu Αἶψα δὲ θνητὰ φύοντο τὰ πρὶν μάθον ἀθανατ᾽ ἔιναι. Hic τὸ μάθον poſitum pro εἰώθεισαν. Et ſtatim facta ſunt mortalia, quæ didicerant eſſe (i. e. erant, vel *ſolebant* eſſe) immortalia. vid. Caſaubon. in Athen. lib. 10. c. 6. p. 452. n. 30.

79. *Ditare* de fluvio dictum *Claud. de Conſ. Mall.* Maria quæ famulus *ditavit* Hydaſpes. *Id.* 3. *Conſ. Honor.* quas *ditat* Orontes.

80. *Diteſcere*. *Claud. Conſ. Mall.* de arena gladiatoria: largo *diteſcat* arena ſanguine.

81. *Docere* pro permittere, *Claud.* 3. *de Raptu:* Inſolitisque *docet* galeam miteſcere ſertis. Ita & vox *jubet* uſurpatur. *Id.* 3. *Conſ. Honor.* ſubmiſſus adorat Eridanus blandosque *jubet* miteſcere fluctus.

82. *Doctus* Epitheton omnibus rebus Muſicis applicatur. *Claud. Conſ. Mall. docti* riſerunt floribus amnes, i. e. Muſarum. Ita *docti* montes, laurus &c. *Claud. Conſ. Probin.* & polliee *docto* jam parat auratas trabeas.

83. *Doloſus*. Ignes ſuppoſiti cineri *doloſo*, *Hor. lib.* II. *c. od.* 1.

84. *Domare*. *Stat.* 2. *Theb.* de Thracibus ait: lacte novo *domuiſſe* cruorem. In eundem ſenſum indomitum vinum dicitur. *Lucan. lib.* 10. *indomitum* Meroë cogens ſpumare Falernum. *Id. ibid.* Fortunam virtute *domas*. *Id. Sylv. lib.* 2. *cap.* 4. qui pectore magno ſpemque metumque *domas*. *Id.* 1. *Theb. perdomitam* ſaxo Cererem vocat panem. *Claud. Conſ. Probin.* Virtutibus ille Fortunam *domuit*.

85. *Dubitandum* lumen pro caliginoſo. *Rutilius:* Sic *dubitanda* ſolet gracili vaneſcere cornu Defeſſisque oculis Luna reperta latet. *Claud.* 4. *Conſ. Hon.* Viſa etiam Stella die *dubitanda* nihil nec crine retuſo Languida. *Dubii* flatus vel venti, *Claud.* Incertam Lunam vocat *Virgil. Æn.* 6. Lucem malignam *ibid.*

86. *Ducere* vox de Fatis proprie uſurpari videtur. Ita Jupiter ap. *Stat.* 1. *Theb.* certo reliqua ordine *ducam*. *Ibid.* ævo *ducente*, i. e. implente oracula.

87. *Dulcis*. Genæ *dulces Claud. Conſ. Prob.* dicuntur pulchræ, juveniles *Hor.* *Dulce* ridentem Lalagen amabo *Dulce* canentem. Epitheton *dulcis* non Elegiacis tantum poëtis, ſed omnibus commune, de quo Balzac. Entretien. 36. p. 352. & 353.

E.

88. *Ebrius amnis* de fonte artificiali vini *Claud. Conſ. Probin.* jam profluat *ebrius amnis*

amnis Mutatis in vina vadis. *Ebria vestigia* dicuntur hominum ebriorum *Claud.* *Ebria* Mæonio fulcit vestigia thyrso.

89. *Ebur* pro lyra *Claud.* Pollice festino nobile duxit *ebur.* Pro ædilitio honore *Hor. I. Ep. 6. v. 53.* eripietque curule, Cui volet, importunus *ebur*, Buchn. p. 77.

90. *Edomitus.* Tua per *edomitos* ut Salamandra focos. *Saut. Ann. Sacr. Poët. part. 2. p. 33.*

91. *Effeminare*, pro deterius, mollius aliquid reddere. *Claud. I. in Eutrop.* de Eunucho Eutropo: trabeata per urbes Ostentatur anus titulumque *effeminat* anni.

92. *Emeritus* Phœbus pro occidente. *Stat. 1. Theb. Emeriti* confinia Phœbi, i. e. plaga occidentalis. *Biderman. Epigr. III, 79.* de foco perpetuo lucente: & nusquam *emerito* ligna parata foco. *Ego in Epigr. in Conjug. Vetulæ & juvenis.* Illam fulcire *emeriti* pedes recusant.

93. *Equitare* de Ventis. *Hor. l. 4. Od. 4.* Per Siculas *equitavit* undas. Vid. Voss. Inst. Orat. lib. 4. p. 107. audax illa translatio, cui extra lyricum carmen ego locum dare nolim.

94. *Errare* de auroræ radiis *Claud. de R. P. 11. Errantes* ludunt per cærula flammæ.

95. *Evinctus Virg. Eclog. 7.* Puniceo stabis suras *evincta* cothurno. *Id. lib. 5. Æn.* Puniceis ibant *evincti* tempora tæniis. *Ibid.* Consequitur viridi Mnestheus *evinctus* oliva. *Id.* Ipse caput tonsæ ramis *evinctus* olivæ. *Stat. Theb. 1.* famulumque *evincta* pudica Fronde manus. *Claud. Stil. 1.* roseisque *evincta* coronis Certantes Asiæ tædas Europa levaret. Unde patet, familiare id Poëtis verbum ea in re esse.

96. *Exarmare. Boët. 1. Cons. c. 4. Exarmaveris* impotentis iram.

97. *Exasperare*, i. e. opus cælatum facere. *Cl. 3. Cons. Hon.* Brontes innumeris *exasperat* ægida signis.

98. *Exclamare* pro sonitum edere. *Juven. Sat. 6. v. 421.* Dominæ femur *exclamare* coëgit. Sed hæc audax & Satyrica est metaphora.

99. *Excusare* eleganter a Poëtis adhibetur. Ita de Nilo *Claud.* quod *excuset* raros fœcundis fluctibus imbres *Stat. 2. Theb.* Virgineas libare comas primosque solebant *Excusare* toros, dicit de puellis recens nuptis, quæ Palladi comas libare solebant.

100. *Exertus:* epitheton eorum, qui ad pugnas parati sunt. *Virgil. lib. 11.* medias inter cædes exultat Amazon Unum *exerta* latus pugnæ. *Valer. Flacc. lib. 2.* Et Dolus & Rabies & Lethi major imago Visa truces *exerta* manus. *Stat. 1. Theb.* de pugna Polynicis & Tydei: tum vero erectus uterque *Exertare* humeros. *Claud. Cons. Prob.* niveos *exerta* lacertos. *Prudentius:* nuda humeros, intonsa comas, *exerta* lacertos. *Sidonius:* sederat *exerto* bellatrix pectore Roma. *Idem: & exertam* tetigerunt cornua mammam.

101. *Exspuere. Senec. Troad. v. 1068.* ubi hanc anilis *exspuam* lethi moram? reprehenditur hæc translatio a Buchn. de commut. dicendi Ratione pag. 42.

F.

102. *Faber, Fabricator. Lucret.* Nam dolor & morbus lethi *fabricator* uterque est. Magis apposite Virgilius. quam Lucret. *doli fabricator* Epeus. II. *Æn.*

103. *Famulus:* epitheton pro subjectus. *Claud.*

Claud. 3. Conſ. Honor. famulis Gangen palleſcere ripis. *Id. 4. Conſ. Hon.* Ipſe tibi *famulas* præberet Pegaſus alas. *Id. de Conſ. Mall.* & condita Pellæ Mœnia, quæ *famulas* quondam ditavit Hydaſpes. *Conſ. Probin. Id.* Sic nobis Scythicus *famuletur* Araxes. *Id. Stil. 1.* Cum procerum juſſis *famulantia* cernimus arma.

104. *Fatigare. Stat. 2. Theb.* Superos in vota *fatigant. Valer. Flacc.* mœſtaque *fatigat* Voce Jovem.

105. *Favere* de agro aptiore. *Claud. Conſ. Mall.* quæ gleba *faveret* Frugibus.

106. *Fax. Stat. 1. Ach. fax* vibrata medullis In vultus atque ora redit.

107. *Felix. Claud. Conſ. Mall.* Quis *felix* oleæ tractus, i. e. magis aptus ad olearum proventum, *felicia* poma, i. e. mala aurea *Cowleus: felices* auræ, pro ſuavibus odoribus.

108. *Ferire,* de rebus variis. *Claud. Conſ. Probin.* immenſaque cornus in haſtam Porrigitur, tremulisque *ferit* ſplendoribus Hebrum. vid. ictus, impulſus. *Id. Stilic. 1.* Cum ſemine jacto Terrigenæ galea matrem naſcente *ferirent:* loquitur de fratribus Cadmæis e terra prodeuntibus.

109. *Ferreus* pro torvo & rigido, applicatur rebus infernalibus quoque, ut Rex *ferrugineus Stat. 1. Theb.* de Furia, ſedet intus abactis *Ferrea* lux oculis: & de Cerbero *2. Theb. Ferrea* tergemino domuiſſet lumina ſomno.

110. *Ferrugineus* epitheton rerum infernalium. Ita *Virgil.* Cymbam Charontis *ferrugineam* vocat. Ita *ferrugineam* frontem Strigi adſcribit *Stat. 1. Theb.* De infernali nemore. *2. Theb. Stat.* Et *ferrugineum* nemus adſtupet. *Claudian.* de Ditis veſtimento: Tunc *ferrugineo* lacrymas deterſit amictu. Nox etiam & omne nocti concolor eo epitheto effertur. *Virg.* de Eclipſi Solis: cum caput obſcura nitidum *ferrugine* texit. *Ferrugineum* colorem Nonius *cæruleum* exponit. *Et Stat.* Pythonem *cæruleum* monſtrum vocat. *1. Theb. Auſon. Epiſt. 24.* Livor ubi ille tuus *ferrugineumque* venenum.

111. *Feſſus. Feſſa* viſcera vocat *Claudian.* quæ jam amplius ad partum idonea non ſunt, *de Rapt. Proſ. l. 1. Feſſaque* poſt primos hæſerunt viſcera partus.

112. *Fidus* de eo, quod non lædit. *Ita Claud. Conſ. Mall.* de igne joculari. *Fida* per innocuas errant incendia turres.

113. *Fidem ſervare* nivibus Ætna dicitur ap. *Claud. R. P. 1.* quod non ab ignibus ejus liquefieret: quare fumum *fidelem* vocat eodem reſpectu: fumoque *fideli* Lambit contiguas innoxia flamma pruinas. *Fideles venti* dicuntur, quod ſuſpiria deferant ad amicas. *Fidelis ager* etiam in proſa Ciceroni agnoſcitur, lib. 16. ad fam. epiſt. 17.

114. *Flagellare* de crinibus humeros motu pulſantibus, de ramorum colliſione.

115. *Flagrare. Flagrantes arenæ* dicuntur, quibus auri ramenta immiſcentur. *Cl. 4. Conſ. Hon.* Quis divitis algæ Germina *flagrantes* inter quæſivit arenas?

116. *Florere* de lumine & de gemmis, quemadmodum de *floribus* ardere & incendi dicitur. *Stat. 1. Theb.* de atriis cœli: radiant majore ſereno Culmina & arcano *florentes* lumine poſtes. *Id. lib. 2.* arcano *florentes* igne ſmaragdi. *Lucret.*

Lib. IV. Bina lucernarum *florentia* lumina flammis. *Stat. 1. Theb.* de genis pubescentibus: Æternum *florere* genas. De exercitu *Claud. 3. Conf. Honor.* *Floret* cristatis exercitus undique turmis. Alii legunt, fervet, quod mihi non adeo probatur. *Claud. Conf. Probin.* Licet ære vetusto *floreat*, i. e. imaginibus majorum. *Id. 1. Stilic.* & viridi *floreret* milite sulcus: loquitur de fratribus Cadmæis. *Id. de Baccho.* crinali *florens* hedera: ita *nos* de infulato, *floret* purpurea caput tiara.

117. *Flos* de prima lanugine. *Virgil. lib. 7. Æn.* Tum mihi prima genas vestibat *flore* juventa. Ita Græci ἀπὸ τῦ ἄνθυς barbam nominant ἀνθορεῶνα. Sic a *Platone* dicti ἀνθῦντες ἐν ὥρᾳ, qui incipiunt pubertatem. Ita *Nonnus lib. 25.* στάχυν ἥβης *spicam* juventutis dixit. *Pacuv.* Nunc primum opacat *flore* lanugo genas. ubi *Flora* alii legunt. vide *Scal. in Fest.* Sic *Claud. 6. Conf. Honor.* Conspicuas cum *flore* genas. *Ibid.* generum *florente* juventa. *Id. Conf. Probin.* Ante genas dulces quam *flos* juvenilis inumbret. *Id. 2. Stilic.* purpureo primæ signatus *flore* juventæ. *Lucan. lib. 6.* Illa genæ *florem* primævo corpore vulsit. *Calpurnius Ecl. 2.* quoties mollissima tango Ora manu, primique sequor vestigia *floris*, i. e. lanuginis. *Sammonicus Serenus:* & gaudet rapto nudari *flore* pilorum.

Flores dicuntur absolute ornamenta dicendi *Claud. Conf. Mall.* Grajorum obscuras Romanis *floribus* artes irradias. *Panegyrico in Serenam* Carmina dicit *flores*, quos neque frigoribus Boreas, nec Sirius urit Æstibus, æterno sed veris honore rubentes. Sidera dicuntur *flores*, & flores sidera apud Poëtas. Ita *Manil.* Tunc conferta licet cœli fulgentia templa Cernere seminibus densis totisque micare *Floribus.* Vid. Buchner. de Comm. dic. ratione pag. 25. & Menag. Observ. in Malherb. poëmata p. 546.

118. *Fœdare.* *Claud. 6. Conf. Hon.* Quamvis assiduo noctem *fœdaverat* imbre.

119. *Fœdus* absolute pro nuptiis. *Stat. 2. Theb.* nec plura tuus despexerat Oeneus *Fœdera.*

120. *Formidatum.* *formidatum* clypei lumen *Claud. Conf. Probin.* Et *formidato* clypeus Titana lacessit Lumine.

121. *Frangere* vel *frangi*, pro curvari. *Ita Stat. 2. Theb.* Interiore sinu *frangentia* littora curvat Tænaros.

122. *Fragiles* aquæ, i. e. glacies. *Ovid. lib. 3. Trist.* *fragiles* effodiuntur aquæ.

123. *Frenari*, Venti *frenantur* & undæ Cl.

124. *Frui.* *Frui pœna, suppliciis* dicitur, quem delectant cruciatus sontium *Cl. Conf. Mallii:* qui *fruitur* pœna, ferus est. Id. *lib. 1. Rufin.* Crudelibus ante Suppliciis *fruitur.* Ita *Martial. lib. 8. Epigr. 30.* Mutium Scævolam suapte pœna frui dicit, cum urit manum suam: adspicis ut teneat flammas pœnaque *fruatur* Fortis.

125. *Fulgur* de re quavis splendida. *Claud. 3. Conf. Honor.* galeæ nec triste timentem *Fulgur.* *Idem 3. de Rapt.* Cristæ placato *fulgure* vernant, quibus scilicet flores inserti. Ita *Balde* vocat eleganter ahenæ *fulgura* barbæ.

126. *Fulmen* dentibus aprinis tribuitur. *Ovid. Fulmen* ab ore venit. *Stat. 2. Theb.* Erectus setis aduncæ *fulmine* malæ.

127. *Ful-*

127. *Fulmineus Claud. 6. Conſ. Hon.* Barbara *fulmineo* ſecuit tentoria curſu. *Id Conſ. Mall.* Obvia *fulminei* properent ad vulnera pardi, i. e. veloces. *Id. Conſ. Probin. fulmineis* impellens viribus hoſtem. *Id. Stil. 1. fulmineum* perſtrinxit iter.

128. *Fultus* pro comitatus *Claud. 4. Conſ. Hon.* duplici *fultus* conſorte redibat. Pro confiſus, *Claud. 6. Conſ. Hon.* ſolio *fultus* genitoris eburno. Eodem modo vox *ſubnixus* uſurpatur. *Claud. l. 1. de Rapt. Proſ.* Ipſe rudi *fultus* ſolio.

129. *Furari. Virg. Æn. 5.* Pone caput, feſſosque oculos *furare* labori. *Nos* in carmine aliquo: Qui ſciat obliquis *furari* vela procellis.

130. *Furere* de aſtris peſtilentibus. *Cowleus:* non aeris agri Circumfuſa lues cœlumque *furentiaque* aſtra, de immoderato affectu, lætitia &c. *Horat. II, od. 7.* Dulce mihi *furere* eſt amico.

131. *Furiæ* de fluctibus dicuntur, *Claud. 3. Conſul. Hon.* transnare ſonoras Torrentum *furias*. *Stat. l. 4. Sylv. 6. v. 84.* honeſtas *furias* vocat fidem Saguntinorum in Romanos, qui maluerunt ſe ac ſua perdere, quam deſciſcere a ſociis. Verſa in rabiem fide *Florus* ait *l. 2. c. 6.* qui huic pro interpretatione eſt.

132. *Furtivus* pro occultus. *Rapin. l. 3. de Hort. furtivo* lubrica lapſu Unda.

133. *Fuſus humo,* i. e. porrectus, jacens. *Stat. 1. Theb. Idem: effuſa* ſub omni Terra atque unda die, i. e. orbis totus ab oriente in occidentem extenſus.

G.

134. *Gaviſus. Claud. Conſ. Probin. Dominum gaviſa* coronat Terra ſuum.

135. *Gemere,* pro ſono aliquo ingrato, gemitui ſimili *Claud. 3. Conſ. Hon.* Ignifluisque *gemit* Lipare fumoſa cavernis. Quicquid *gemit* unda Ionia, terram intelligit, *Claud. Conſ. Mall.*

136. *Gemitum maris* dixit *Florus* de navibus, reprehenſus a Buchn. de comm. dic. rat. p. 28. Frigidus enim Florus in metaphoris eſt, vide eundem Buchner. ibid. p. 197. Videatur Grævii præfatio in Florum a ſe editum.

137. *Glaucus* inter epitheta Deorum marinorum, & fluvialium. *Claud. Conſ. Prob.* de Tiberino: Illi *glauca* nitent hirſuto vultu.

138. *Gliſco,* Sanie *gliſcit* cutis. *Stat. 1. Theb.*

139. *Glomerare* de rebus in orbem actis vel condenſatis. *Virgil.* de apibus: magnum miſtæ *glomerantur* in orbem. *Idem:* Quam multæ *glomerantur* aves, *Silius Ital. lib. 3.* nives vocat adverſo *glomeratas* turbine. *Lucan. lib. 6. glomerataque* pubes. In ſua converſis præceps ruit agmina frenis. De Ætna *Claud. Rapt. P. I.* quæ tanta cavernas Vis *glomeret?*

140. *Gravatus nube* dicitur dies nebuloſus. *Claud. R. P. 1. de Ætna.* piceaque *gravatum* Fœda nube diem.

H.

141. *Habenæ* pro regimine. *Virg. Æn. 6.* claſſique immiſit *habenas*. *Claud. Conſ. Prob. Sol,* qui flammiferis mundum complexus *habenis*.

142. *Haurire* de velociſſimo itinere uſurpatur. Ut enim alias *carpere viam* eſt modicis ire paſſibus; ita haurire eſt magno impetu magnam viæ partem implere: quemadmodum urnæ magnam aquæ vim uno tractu ſolent capere. *Stat. de Polynice 1. Theb.* Incertusque viæ per nigra

nigra silentia vastum *Haurit* iter. Rectius hoc de nave vel homine natante diceretur. *Virg. Georg.* 4. medium Sol igneus orbem *Hauserat.* *Haurire* pro occupare. *Virg. Georg.* 3. Exultantiaque *haurit* Corda pavor pulsans. *Lucret. lib.* 5. *haurire latus* pro penetrare: Ac latera & ventres *hauribant* subter equorum. *Virg. lib.* 10. *Æn.* Per tunicam squalentem auro latus *haurit* apertum. *Lucret. lib.* 6. de vi venti: Arbusta avolvens radicibus *haurit* ab imis. *Lucan. lib.* 10. de amore dicit: Quis tibi vesani veniam non donet amoris Antoni, durum cum Cæsaris *hauserit* ignis Pectus. *Stat.* 2. *Theb.* de Equo Neptuni: prior *haurit* arenas Ungula, postremi solvuntur in æquora pisces. *Id. Ibid.* singultibus arctum *Exhaurit* thoraca dolor. *Claud.* 4. *Conf. Hon.* terramque & stagna propinqui *Haurirent* radii. *& Conf. Mall.* nitidis quisquis te (Justitiam) sensibus *haurit.* Apud *Ciceronem est: mandata exhaurire,* i. e. perficere tota.

143. *Honestus* perpetuum Poëtarum epitheton. *Virgil. de Baccho.* Circum caput egit *honestum.* Eodem modo *Horat. II. Carm.* 1. Audire magnos jam videor duces, *Non indecoro* pulvere sordidos. *Stat.* 2. *Theb.* tunc ora rigantur *honestis* Imbribus, id est, Lacrymis virginem decentibus. *Honestæ furiæ* quæ dicantur Statio, vid. Tit. Furiæ.

144. *Honor* dicitur omne id, quod pretium rei conciliat, vel eam ornat. *Ita sylvarum honores Virgilio* dicuntur folia. Apud *Stat. Calydonis honos* de apro dicitur, *Stat. l.* 10. hi sertis, hi veris *honore* soluto Accumulant artus. *Claud.* 6. *Conf. Hon. de Eridano:* Non illi madidum vulgaris arundine crinem Velat *honos.* *Id. Ibid.* læta sub imagine pugnæ Armorum innocuos paci largitur *honores:* describit hic choreas armatas, quas vocat armorum innocuos honores. *Id. Paneg. Serenæ:* Floribus æterno quos veris *honore* rubentes Fons Aganippæa Permessidos educat unda.

145. *Horrere* de pilis erectis dicitur. *Statius* 2. *Theb. de Tigride: Horruit* in maculas, id est, maculosos pilos.

146. *Hospes* novæ auræ, de eo, qui altius evolat, dicitur *Sarbievio lib.* 1. *od.* 3. Ibis sub pedibus pigras Urbes relicturusque gentes Attonitæ novus *hospes auræ. Claud.* 4. *Conf. Honor. de nova stella:* alieni temporis *hospes* Ignis *Hospes* honor, i. e. peregrinus. *Claud.* 6. *Conf. Honor.* quem non aliena per arva imbuit *hospes honor.*

147. *Hyems* pro tempestate. *Stat. l.* 5. ferream *hyemem* dicit telorum tempestatem. Instamus jactu telorum, *ferrea* nimbis certat *hyems.*

I.

148. *Jactantior,* i. e. majori magnificentia. *Stat.* Et septem gemino *jactantior* æthera pulset Roma jugo. *Claud.* 4. *Conf. Honor.* & nota fruitur *jactantior* aula.

149. *Ictus.* *Stat. th.* 1. vario strepit *icta* tumultu Regia.

150. *Jejunia* pro inopia. *Lucan. l.* 4. *v.* 332. Undæ *jejunia* dixit, pro aquæ inopia & siti, reprehensus a Buchn. de Comm. dic. rat. p. 190.

151. *Ignescunt* spumis equorum frena. *Claud.* 2. *Ruf.* spumis *ignescere* frena. *Stat. lib.* 6. spumisque & sanguine ferrum *Uritur.* *Claud.*

Claud. 4. Conf. Hon. Ignescunt patulæ nares: de equo dicitur.

152. De *Igne* omnia dicunt veteres Poëtæ, quæ vivo animali conveniunt. Dicitur mori, vivere, nasci, extinguere, bibere, edere, trepidare, nictare, vorare, dormire, sopire, excitari, lambere, ali, pasci, nutriri &c. Vid. exempla congerentem Barth. comm. in 1. Theb. p. 174. *Ignis* dicitur fulgor gemmarum. *Stat. 2. Theb.* arcano florentes *igne* smaragdos. *Claud. 4. Conf. Honor.* fulgor Iberus Temperat *arcanis* Hyacinthi cærula *flammis*. *Id. ibid.* quis miscuit *ignes* Sidonii rubrique maris. *Id. 2. de laud. Stilic.* Et vario lapidum distinctas *igne* coronas. *Id. 6. Conf. Hon.* acies stupet *igne* metalli. Pro *amore Idem, laud. Stilic. 1. ignesque* mariti Vincit cura Patris.

153. *Illabi* usitatissima Poëtis vox: eleganter dicitur de influxu siderum & de Diis. *Claud. 3. de Rapt. de Iride.* Illa colorato Zephyris *illapsa* volatu.

154. *Illaudatus.* Busiris *illaudatus Virgilio* dicitur. Inepte hoc in Virgilio reprehendit stultissimus Censor Verdierius in Censione antiquorum Autorum p. 50.

155. *Imago jocosa*, i. e. Echo. *Horat. I. od. 12.* cujus recinet *jocosa* Nomen *imago? Id. od. 20. lib. 1.* ut paterni Fluminis ripæ, simul & *jocosa* Redderet laudes tibi Vaticani Montis *imago*. Male reprehenditur a Scaligero hic Horatius.

156. *Imbellis*, est, bello contrarius. Ita *imbellis oliva Valer. Flacco* dicitur, *Horatio imbellis cithara*, quæ pacis laudes canit. *Imbelles epulæ ap. Claud. 3. Consul. Honor. dicuntur*, quibus catulus leonis nondum prædæ aptus vescitur. Jam negat *imbelles epulas* & rupe relicta Gætulo comes ire patri.

157. *Imber* vox ad multa transfertur. *Virg. Æn. 12.* Tempestas telorum ac ferreus ingruit *imber:* ad *Ennii* imitationem *lib. 8. Annal.* Hastati spargunt hastas, fit *ferreus imber*. *Nonn. lib. 22.* ὀμβρὸς ὀϊστῶν *imber sagittarum*, *Stat.* Ducat nubila Juppiter per orbem, Et latis pluvias minetur agris, Dum nostri Jovis hi ferantur *imbres*. *Idem 1. Theb.* vocat *putres sanguineo imbre genas*, quæ sanguine ex vulneribus stillante maculatæ erant. *Claud. Conf. Probin.* Sed largior *imbre* Sueverat innumeras hominum ditare catervas. *Ib.* denso currentia munera *nimbo*.

158. *Immori velis* ventus eleganter dicitur, quando definit tempestas. *Stat. 1. Theb.* ventis ut decertata residunt Æquora, laxatisque diu tamen aura superstes *Immoritur velis*.

159. *Impellere, impulsus.* *Stat. Achill. 1.* fax vibrata medullis In vultus atque ora redit lucemque genarum Tingit, & *impulsam* tenui sudore pererrat. *Id. 2. Theb.* Ipse etiam gaudens nemorosa per avia sanas *Impulerat* matres Baccho meliore Cythæron. Vid. *ferire, ictus*. *Claud. Conf. Prob.* Collesque canoris Plausibus *impulsi* septena voce resultant. *Id. de Rapt. Prof. II. Impulit* Ionios præmisso lumine fluctus Nondum pura dies,

160. *Implere patrias galeas*, i. e. pace, robore & ætate accrescente. *Claud. 4. Conf. Hon.* Jam *patrias imples galeas*, jam cornus avita Tentatur. *Stat. lib. 8.* de filio Regis Parth. Sumere tunc arcus ipsumque onerare videtur Patris equum, visusque sibi nec sceptra capaci Sustentare manu, nec adhuc *implere*

implere tiaram. *Idem lib. 9.* silvestria cujus Nondum tela procax arcumque *implere* valebas.

161. *Improbus* pro immodicus, ut *improbus labor, apud Virgil. Valer. Flaccus lib. 6. improba* barbaricæ procurrunt tegmina plantæ, i. e. calcei modum pedis excedentes, non purpurei, ut quidam volunt: nam ap. *Senecam improbi coloris* lacernæ, non purpureæ tantum intelligendæ sunt; sed quæ purpura præstantiore & colore magis saturo tinctæ sunt. *Idem improba arva* alibi vocat invidendæ fertilitatis. Plura de ea voce vide ap. Gronov. de Sestert. lib. 4. c. 8. p. 688. & 689. *Martial. l. 3. Improba* nec prosunt jam satureja tibi.

162. *Inane*, i. e. inanimatum. *Stat. 1. Theb. Inane vulgus*, h. e. Manes, vid. Vacuus.

163. *Incendere & incendi* variis rebus attribuitur a Poëtis. Prata dicuntur *incendi* coloribus de contagio pestifero. *Stat. 1. Thebaid.* superjecto nebularum *incendit* amictu, ad exprimendam celeritatem contagii.

164. *Incertus.* Quale per *incertam lunam* sub luce maligna Est iter in sylvis, *Virg. Æn. 6. dubiam* alii dicunt.

165. *Incestare* Poëtis usurpatur pro pollutione quacunque. Ita *Virgil. lib. 6.* totamque *incestat* funere classem. *Stat. 5. Silv.* quas *incestavimus* aras, *Id. 2. Theb.* Illas ut summo vidit Pater almus olympo *Incestare* diem trepidumque Hyperionis orbem Suffundi maculis. *Claud. Cons. Mall.* non Latios *incestant* nomina fastos.

166. *Inclementia. Claud. Rapt. Pros. 1.* de Plutone: Diræ riget *inclementia* formæ.

167. *Indigena. Claud. Rapt. P. 1.* de Ætna: nunc vomit *indigenas* nimbos, i. e. ex se ortos.

168. *Indignari*, i. e. recusare, detrectare. *Claud. 4. Cons. Honor.* de Pegaso: melioraque pondere passus Bellerophontæas *indignaretur* habenas. *Id. Cons. Probin.* Plaustro jam rara intermicat Arctos *Indignata* tegi, scil. a Luna lucente. *Id. 1. Rapt. P.* hinc *dedignata* teneri Concutit objectum rabies Tyrrhena Pelorum *Stat. 9. Theb.* cujus cum mollia signa Militiamque trucem sexum *indignata* frequento. *Id. lib. 8.* accipit ille preces, *indignatusque* moveri. *Id. lib. 10.* quorum post funera mœsti Vitam *indignantur*. *ibid.* insignemque animam mucrone corusco *Dedignantem* artus pridem &c.

Indignatus, Virg. 8. Æn. Pontem *indignatus* Araxes. Ita *unda indignata* terris dicitur, *Stat. 1. Theb. indignata* sequi torquentem cornua Mithram. *Id. 2. Theb.* non *indignati* miserum dixisse parentem Oedipodem. *Indignans* pro invito. *Claud. 4. Cons. Honor.* patrio mentem furatus Olympo Continuit claustris, *indignantemque* revinxit. *Id. 6. Cons. Honor.* atque indignantes in jura redegerat Arctos.

169. *Induere* pro aliam formam acquirere, vel etiam alios mores assumere. *Virgil.* cum se nux plurima sylvis *induit* in florem. *Stat. Sylv. 1.* Nec tantum *induerint* satis nova secula *crimen*. *Id. Theb. 8.* Cornipedes flammantur in hostem Corpora ceu mixti Dominis, irasque sedentem *Induerint*. *Claud. 4. Cons. Hon.* Auspiciis iterum sese regalibus annus *Induit*. *Id. 3. Cons. Honor. Indue* mente Patrem. *Id. Cons. Probin.* cum floribus

ribus æquora vernis Bosphorus *indueret*. *Lucan. lib.* 7. nunquam tanto se vulture cœlum *Induit*. *Homer. Odyss.* 13. & 19. ὄρος καταειμένον ὕλῃ mons *indutus* sylva. Pari modo usus *Plin. Paneg. Trajani*. Ægyptus tantis segetibus *induebatur*. *Symmachus ep.* 52. *lib.* 1. rosas humo *exuit*.

170. *Inermis Orion* dicitur cum dubia luce fulget. *Claud. Cons. Probin.*

171. *Iners vulgus Averni*, i. e. manes apud Claudian.

172. *Infamis*, perpetuum Poëtarum epitheton rei, quæ ob causas aliquas in reprehensionem & odium incurrit, Ita *infames scopuli Horat.* ob crebra naufragia, *Infames aquæ* ob suffocationem multorum. *Infames Scyrone* Petræ *Stat.* 1. *Theb.* ob latrocinia a Scyrone patrata. *Claud. Bell. Gildon.* insanos *infamat* navita montes. Eodem modo *illaudatus*, *inglorius*.

173. *Infelix* pro tristi, inauspicato, damnato. *Claudian.* 4. *Cons. Honor.* Non *infelices* tabulæ.

174. *Inflammare. Claud. Stilic.* 1. pretio manus *inflammata*, i. e. donis corrupta.

175. *Infundi* pro applicari. *Ovid. Ep.* 2. *v.* 93. de amplexu: colloque *infusus* amantis.

176. *Inglorius* epitheton, quod Poëtis frequenter usurpatur. *Ita Stat. lib.* 9. *Ingloria cassis* dicitur cristis orbata. Eodem modo per στέρησιν multa concipiuntur Poëtarum epitheta. Ita *ap. Virgil. illaudatus Busiris*, *inamabilis Styx*, ita *indecorus*, quæ suis locis vide *Macrob. Sat. l.* 6. *c.* 7. Non *indecoro pulvere* sordidos, *Horat. l. II. od.* 1.

177. *Ingratus* de agro, *Mart. l.* 10. *Epigr.* 47. Non *ingratus ager*, focus perennis.

178. *Inhorrescere*. Singularis gratiæ vox apud Poëtas, suavem concussionem cum leni sibilo denotans. *Virg. Georg.* 1. de aristis: spicea jam campis cum messis *inhorruit*. *Id. Æn.* 3. *Inhorruit unda* tenebris. *Horat. I. od.* 13. seu mobilibus veris *inhorruit* Adventus foliis *Stat.* 1. *Theb.* de Mercurio volante: tenuique exceptus *inhorruit* aura. *Claud. Cons. Probin. inhorruit* atrum Majestate *nemus*.

179. *Iniquus. Virg. lib.* 7. *Æn.* plaga *solis iniqui*, h. e. Zona torrida.

180. *Injussus*, i. e. sponte, *Virg.* 1. *Georg. Injussa* virescunt Gramina.

181. *Innocuus* pro illæsus. *Virg. lib.* 10. & sedere carinæ Omnes *innocuæ*: ubi *Servius*, *innocuus* primo est, cui non nocetur, *Claud.* 4. *Cons. Honor.* subita cum luce comarum *Innocuus* flagraret apex. *Id. Cons. Mall.* de igne joculari. Fida *per innocuas* errent incendia *turres*.

182. *Insidi astris* dicitur mons editus. *Stat.* 2. *Theb.* Stat sublimis apex, ventosque imbresque serenus Despicit, & tantum fessis *insiditur astris*.

183. *Interficere* pro perdere, *Virg.* 4. *Georg.* Fer stabulis inimicum ignem, atque *interfice* messes.

184. *Invalidum venenum. Claud. Cons. Mallii.* Laceris morientes crinibus hydri Lambunt *invalido* furiarum vincla *veneno*.

185. *Inumbrare* de prima lanugine eleganter dicitur. *Claud. Cons. Probin.* Ante genas dulces quam flos juvenilis inumbret.

186. *Ira fulvi Leonis*, dicitur Sydus Leonis ad

ad rubrum colorem accedens. Ita *Claud. Conf. Probin.* dicit, quod luna lucente *fulvi leonis ira* pereat. *Id. Rapt. P. 1.* Despicit Ionias protentis rupibus *iras*, i. e. tempestates.

Irata terræ unda dicitur, quod fluctibus suis alluit. *Stat. 2. Theb. irataque terræ* Curva Palæmonio secluditur *unda* Lechæo.

Iratus dicitur Draco textilis exercitui prælatus & a vento actus. *Claud. 3. Conf. Hon. Iratus* stimulante noto. *Irati vultus Lunæ* dicuntur, cum rubet. *Claud. 4. Conf. Honor.* Decolor *iratos* attollat Cynthia *vultus.*

187. *Irradiare* de floribus, quibus aliquid ornatur. *Claud. Conf. Mall.* Romanis *floribus* arces *Irradias.*

188. *Jubar* Serenitatem Solis passim apud Poëtas notat. *vid. Barth. in 1. Theb. v. 343.*

189. *Jupiter* pro tempestate *Virg. Georg. 2.* Et jam maturis metuendus *Jupiter* uvis. *Hor. lib. 1. Od. 22.* Quod latus mundi nebulæ *malusque Jupiter* urget. *Juvenal. Sat. 5.* fremeret sæva cum grandine *vernus Jupiter. Stat. 2. Theb.* per imbres Fulminibus mixtos intempestumque *Tonantem. Id. 10. Theb.* Sic ubi nocturnum tonitru *malus* æthera frangit *Jupiter. Claud. 1. in Eutrop.* nimboque minacem Sanguineo rubuisse *Jovem.*

190. *Jussus. Plin. Cæcil.* de cera *lib. 7. Ep. 9.* Ut laus est Ceræ, mollis facilisque sequatur. Si doctos digitos *jussaque* fiat opus.

191. *Juvari* dicuntur flumina a sanguine cæsorum hominum. *Claud. 3. Conf. Hon.* frigidus amnis Mutatis fumavit aquis turbaque cadentum Staret, ni rapidus *juvisset flumina* sanguis.

192. *Juvenescere* de opere exstructo. *Claud. 6. Conf. Honor.* cinctosque coëgit Septem continuo montes *juvenescere* muro.

193. *Juventus* de animalibus etiam dicitur: ita *pennata juventus* de apibus apud *Sautel. Juvenile* pro magno, violento. *Stat. lib. 1. Sylv. Carm. 4.* & subiti præceps *juvenile* pericli. Ita Græci νεανικὸς pro violento & magno. V. Buchner. de C. D. R. p. 305. Galli quoque eo modo loquuntur. Malherbe *mes jeunes desirs.* Vid. Menagii observat. in Malherbe p. 390.

L.

194. *Labi* dicuntur cœlites. *Virgil. Æn. 3.* Ac subitæ horrifico *lapsu* de montibus adsunt Harpyiæ. *Stat. 2. Theb.* supero si cardine *lapsa* Pallas &c. *Lapsus* pro volatu, *Valer. Flacc. lib. 1.* Accepere Deæ celerique per aëra *lapsu* Diversas petiere vias. *Idem:* Ecce autem molli Zephyros descendere *lapsu* Adspiciunt. *Stat. Sylv. lib. 1.* tua turba relicto *Labetur cœlo. Lucret. Lib. 6.* de fulmine: & celeri ferme pergunt se fulmina *lapsu. Claud. Conf. Probin. lapsu* protinus uno, Quem poscunt, tetigere locum, vid. *allabi. Id. Rapt. P. 2.* serpentibus Triptolemi lapsum adscribit: *lapsuque* sereno erecti. *Labi* quoque de stellis usurpatur. *Virgil.* Vos, quæ *labentem* ducitis annum Sidera.

195. *Labor* apud Poëtas de virtute bellica signate dicitur. *Virgil.* Disce puer virtutem ex me *verumque laborem.* Fortunam ex aliis. *Valer. Flacc. l. 8. Argon.* Concipit optatum decus extremumque *laborem* Æsonides. *Claud. laud. Stil. 1.* An gelidam Thracen decertatosque *labores,* Hebro teste, canam. *Id. 1. in Eutrop.* in mercem veniunt Cilices, Judæa,

 Sophe-

Sophene, Romanusque *labor*, Pompejanique triumphi. De *liberis* dicitur *uteri labor apud Claud. 1. de Rapt. Prof.* tibi gaudia nostri Sanguinis, & caros *uteri* commendo *labores*.

196. *Lacesso.* *Virgil. l. 6.* æraque fulgent Sole *lacessita* i. e. repercussa. *Horat.* quicunque Bithyna, *Lacessit* Carpathium pelagus carina, vid. sollicitare, *Claud. Rapt. P. 1. de Ætna,* motibus astra *lacessit*. *Id. Conf. Probin.* Et formidato Clypeus Titana *lacessit* Lumine. vide Tentare.

197. *Lætare* generale Poëtarum epitheton, cum describunt rem jucundam, gratam, acceptam, uti vice versa epitheton *tristis* omnia contraria significat. *Gratius Cynegetico: Lætas* venantibus artes, i. e. acceptas. *Sil. Italicus, lib. 1.* At Pœni succensi ira turbataque luctu Et sævis gens *læta* ruunt. *Valer. Flaccus l. 1.* Instat fama viri virtusque haud *læta* tyranno. *Stat. 2. Theb.* Exulibus quanquam patriaque fugatis Nondum *læta* Venus. *Ibid.* te *lætum* descendere regno justius fuit, i. e. non invitum, vid. Gavisus. *Ap. Claud. Pluto ad Jovem:* cum te *lætissimus* ornet Signifer. *Idem Epithal. Palladii:* quæ *lætissimus* urbi *Sanguis* erat. *Virg.* Quid faciat *lætas* segetes.

198. *Lævus* pro inauspicato, tristi. Ita *Virg. de Sirio: lævo* contristat *lumine* cœlum. *Stat. 1. Theb. de peste:* quis ab æthere *lævus Ignis*.

199. *Lambere.* Eleganter *Virgil.* de Ætna ignivomo: Attollitque globos flammarum & sidera *lambit*, *Æn. 3. Horat. I. od. 22.* de levi tactu: quæ loca fabulosus *Lambit* Hydaspes. *Claud. Conf. Probin.* de Bello Apollinem excipiente: tunc insula notos *Lambit* amica pedes. Verum elegantius de *aquis & ventis* dicitur, quam de *terra:* est enim in iis quidam motus, quo quasi lambere videntur, qui non est in terra. *Sarbiev. l. 1. od. 7.* Quod vexant hodie noti, Cras *lambent* hilares æquor Etesiæ.

200. *Lascivi* vocantur *lembi* ad ludum instructi. *Claud. Conf. Mall. Lascivi* subito confligant æquore *lembi*.

Lascivire dicitur *galea* sertis coronata. *Claud. 2. Rapt. P.* Ferratus *lascivit* apex horrorque recessit Martius.

201. *Lassus mons* dicitur, qui jam ad planitiem inclinat. *Stat. 1. Theb.* quam molle sedens in plana Cytheron Porrigitur *lassumque* inclinat ad æthera *montem*. De sanguine. *Stat. l. 2. v. 669.* Membra negant *lassusque* ferit præcordia *sanguis*.

202. *Late* particula Poëtis usitata. *Virgil.* loca nocte silentia *late*. Vide plurima in Indice Erythræi.

203. *Latrare* dicuntur *maria Cl. Rapt. 1.* Hinc *latras* Getula Thetys.

Latrans pro cane; *laniger* pro ariete; *auritus* pro lepore; *hinniens* pro equo: Vide Buchn. de C. D. R. p. 79.

204. *Laxare.* *Claud. Conf. Probin.* trepidas *laxaverat* Alpes Augustus.

205. *Levantes res* dicuntur prospera fortuna. *Claud. Conf. Prob.* nunquamque *levantibus* alte Intumuit rebus.

206. *Libra animi cunctantis*, i. e. prudentia rerum momenta librans. *Claud. Stil. 1. v. 75.* vide Barth.

207. *Luctari.* *Virg. Cum* venti posuere omnisque repente resedit Flatus, & in lento *luctantur* marmore tonsæ. *Monconus carm. in Gass. de lucerna:* pinguique natans luctatur olivo Fomes.

208. *Lu-*

208. *Ludere* de luce & radiis auroræ. *Cl. de R. P. 2.* errantes *ludunt* per cærula flammæ. *Germ.* vocem ſpielen eodem modo uſurpant.

209. *Lumen:* formidatum clypei lumen. *Claud. Conſ. Probin.* Et *formidato* clypeus Titana laceſſit *lumine.*

210. *Lunare* curvare eſt. *Lunatam frontem* vocat *Claud. Rapt. Proſ. 1.* cornua gerentem. Nec non *lunatæ* curvavit germina *frontis.*

211. *Lux. Stat. l. 6. Theb.* Qualis Biſtoniis clypeus Mavortis in arvis *Luce mala* Pangæa furit. *Id. lib. 12.* campumque trucem *lux cuſpidis* implet. *Id. Achill. 1.* fax vibrata medullis In vultus atque ora redit *lucemque genarum* Tingit, & impulſam tenui ſudore pererrat.

M.

212. *Madidum aurum* dicitur, quod e Tago & Bæti depromitur. *Claud. Conſ. Mall.* qui ſplendida potat ſtagna Tagi *madidoque* intus conſpergitur *auro.*

213. *Magiſter, Magiſtra,* pro epithetis interdum adhibentur. Ita lucem magiſtram dicit *Claud. præfat. 3. Conſ. Hon.* ad quam aquila pullorum ſuorum indolem explorat: Conſulit ardentes radios & *luce magiſtra* Notarum vires ingeniumque probat.

214. *Malignus* de re quavis periculoſa. *Virg. lib. 11.* Anguſtæque ferunt fauces *aditusque maligni. Id. lib. 6.* Quale per incertam ſylvam ſub *luce maligna* Eſt iter. Ibi per *lucem malignam* intelligit *dubiam,* cui credi non poteſt. Ita *fatuos ignes* poſſes *lucem malignam* vocare. *Martial. lib. 12. Epigr. 56.* Nec ſint baſia multa nec *maligna,* i. e. quæ dente impreſſo fiunt. vel laſciva. *Stat. 1. Theb.* de vadis periculoſis: jam jamque aut ſaxa *malignis* Exſpectat ſubmerſa *vadis. Id. 2. Theb.* gemini procul Urbe *malignis Faucibus* urgentur colles. *Id. Silv. 4. 3.* Sorbebatque rotas *maligna tellus Phæd. maligna ſedes.*

215. *Malus. Mala lux clypei* dicitur *Stat. Theb. 6.* vid. *Lux.*

216. *Manſurus* pro æternus. *Claud. 4. Conſ. Honor.* Hinc natis *manſura* fides. *Id. de Conſ. Mall.* Publica *manſuris* teſtantur *vocibus* æra.

217. *Marmor* vocatur mare placidum. *Virg.* Cum venti poſuere, omnisque repente reſedit Flatus, & in *lento* luctantur *marmore* tonſæ.

218. *Melior. Claud. 3. Conſ. Honor. melioris* ſecla metalli, i. e. aurea. *Id. 4. Conſ. Honor.* rediit *meliore magiſtro,* Machina concentusque poli. *Ibid. de Pegaſo: melioraque pondera* paſſus Bellerophontæas indignaretur habenas *Baccho meliore, Statius luto meliore.*

219. *Memor. Horat.* Cadum Marſi *memorem* duelli.

220. *Mendax fundus Horat. III. Carmin. 1.* Non verberatæ grandine vineæ *Fundusque mendax.* Eadem metaphora dicit *III. od. 16.* & ſegetis *certa fides* meæ. *Fidelis ager Cic. Ep. 17. l. 16. ad Fam. ad Tyronem.*

221. *Mentiri* de re picta, ſculpta, texta. *Sidonius de Dracone textili exercitui prælato:* patulo *mentitur* hiatu Iratam pictura famem. *De eod. Claudian. 3. Conſulat. Honor.* multusque tumet per nubila ſerpens Iratus ſtimulante noto, vivitque receptis flatibus, & vario *mentitur ſibila* tractu. *Mentiri* pro *fallere.* Claud.

Claud. 4. Conf. Hon. quam felix arcus certique petitor Vulneris, & jussum *mentiri* nescius *ictum*. *Id. Conf. Probin.* sed perfida tantum Augusto geminisque *fidem mentita* tyrannis: loquitur de Alpibus, qui Eugenium ejusque magistrum quidem admiserunt, non transmiserunt. Et *Stil. 1.* Et Gir notissimus amnis Æthiopum simili *mentitus* gurgite Nilum. *Ino.* de flore protuberante: ocius emergit viridem *mentita smaragdum* Gemma solo.

222. *Messis* dicuntur *fratres Cadmæi*. *Cl. Stilic. 1.* Dircæis qualis in arvis *Messis* cum proprio mox bellatura colono.

223. *Metalli melioris secula*, i. e. aurea. *Claud. Conf. Hon. Id. Conf. Mallii:* ductos video mores *meliore metallo*.

224. *Minari.* Virg. Geminique *minantur* in cœlum scopuli *Stat. de Orione:* Magnus quanto mucrone *minatur* Noctibus hybernis & sidera terret Orion. Id. lib. 4. rabidi cum colla *minantia* monstri Augent. Id. Ducat nubila Jupiter per orbem, Et latis pluvias *minetur* agris *Flumina minari* dicuntur *diluvia*. *Claud. Conf. Mall.* Torrentes immane fremant lapsisque *minentur* Pontibus. *Id. Conf. Prob.* pariterque *minantes* Ardua turrigeræ surgunt in culmina ripæ. *Id. Stil. 1.* Contraque *minantia fata* Pervigil. *Minax unda Horat. l. 1. od. 12.*

225. *Mitescere* dicitur *galea*, quæ sertis coronatur. *Claud. 3. de Rapt.* Insolitisque docet *galeam mitescere* sertis.

Mitis flamma, quæ non lædit. *Sil. lib. 16.* Crispamque involvere visa est *Mitis flamma* comam.

226. *Moderari* de cingulo dicit *Sarbiev. 1. od. 4.* Gemmea vestem *moderare zona*. *Modestus* de flamma non lædente. *Ignis modestus Sautel:* Dumque pias reprimit *miranda modestia* flammas.

227. *Molle* pro tenui. *Virgil.* Tunc agri pingues tunc & *mollissima vina*. *Calpurn. Eclog. 2.* quoties *mollissima* tango *Ora* manu, i. e. lanugine destituta. *Mollis* epitheton fluviorum. *Virgil.* ibat jam *mollior* undis *Euphrates*. Menagius Observ. in Malh. p. 395.

Mollire. *Claud. 4. Conf. Hon.* Quæ tantum digitis potuit *mollire* rigorem Ambitiosa colus? loquitur de tapetibus acu pictis. *Id. Conf. Mall.* duras sulcis *mollire* novales, i. e. arare. *Id. Conf. Probin.* Nam neque cæsariem crinali stringere cultu Colla, nec ornatu patitur *mollire* retorto.

228. *Mordax.* Quid rosa purpureos *spinæ mordacis* amictus Ostentare juvat?

Mordere. *Claud. Conf. Probin.* Laxumque coërcens *Mordens* gemma sinum, i. e. quasi fibula connectit.

229. *Mori* de rebus inanimatis *Claud. Conf. Probin.* de arundine: Quam neque fas Zephyris frangi nec Sole perustam Æstivo candore *mori*.

230 *Movere secum vel animo*, i. e. deliberare *Virgil.* Multa *movens* magno curarum fluctuat æstu. *Stat. 2. Theb.* quæ sint generis adscita repertis Fata *movet*.

N.

231. *Natare lumina* dicuntur in agone mortis vel somno. *Virg. Georg. IV.* iterum crudelia retro Fata vocant, conditque *natantia lumina* somnus. *Natare umbra* dicitur, quæ vespertino tempore ponto incubat. *Stat. 2. Theb.* Ast ubi prona dies longo super æquora fines Exigit, atque ingens medio *natat umbra* profundo. *Stat. 1. Achillid.* niveo

natat

natat ignis in ore Purpureus fulvoque nitet coma gratior aura: duriusculum est, quod hic de rubore dicitur, nec satis exprimit vox *nitere.*

232. *Nescire* pro *nolle, non posse.* *Stat. 9. Theb.* Liber amat campus, & *nescit* in antra reverti.

233. *Nihil* pro *penitus non Stat. lib. 9.* More *nihil* Grajo. *Id. lib. 7.* Monitus iramque parentis Ede *nihil* parcens. *Ibid.* quippe *nihil* grassata fames. *Id. lib. 3. Th.* extremam *nihil* horrescentia mortem Pectora. *Id. lib. 2. Theb.* capto postquam *nihil* obstat amori Pœna. *Id. 1. Sylv.* Vestes *nihil* tectæ. *Claud. de Cons. Mall.* *Nil* opis externæ cupiens.

234. *Nimbus.* *Nimbi Cilicum* pro balsamis. *Martial. lib. 1. epigr. 3.* Et *Cilices nimbis* hic maduere suis. *Claudian. 2. Rufin. pulveris* extolli *nimbos.* *Id. Cons. Prob.* denso currentia munera *nimbo.* *De telis Stat. lib. 5. Theb.* Instamus jactu telorum & ferrea *nimbis* Certat hyems. *Lucan. lib. 4. telorum nimbo* peritura. *Id. alibi:* crebroque simillima *nimbo* Trans ripam validi torsêrunt tela lacerti. *Claud. 1. Stil.* Non equitum *nimbos* Latiis obsistere pilis.

235. *Nimius.* *Claud. Stil. 1.* Et quos interior *nimio* plaga *Sole* relegat: describit Zonam torridam, quæ credebatur inhabitabilis.

236. *Nitidi sensus,* i. e. defœcatus intellectus. *Claud. Cons. Mall. nitidis* quisquis te (justitiam) *sensibus* haurit.

237. *Nives Capitis Horat. IV. od. 13. Carm.* pro canitie dixit, reprehensus ideo Quintiliano. lib. 8. Instit. Orat. sed defensus a Vossio Inst. Orat. lib. 4. p. 101.

238. *Nocens.* *Claud. 3. Cons. Hon.* flammamque *nocentem* Gradivi, i. e. sidus Martis.

239. *Nubes.* Varie hac voce utuntur Poëtæ. *Stat. 2. Theb.* absolute pro *curis & cogitationibus* posuit: talem sub pulvere *nubem* Consilio volvens. *Aus. nubem veterni* dicit. *Valer. Flacc. l. 3. nubem meri* vocat ebrietatem. Ita *nubes telorum, jaculorum, arenæ, pulveris* dicitur frequentissime Poëtis, & omnem confusam copiam denotat. Ita *Sil. lib. 9. telorum nubem* & *lib. 2.* telorum *nubibus.* *Lucan. l. 2.* cœca telorum in *nube.* *Claud. Bell. Get.* *Nubes timoris* placet. *Id. Cons. Probin.* nec ignota rapiet sub *nube* vetustas. *Id. Stil. 1.* quod *nube soporis* Immunes oculi. *Hom. 4. Il.* νέφος πεζῶν *nubem peditum* appellat.

O.

240. *Oblivisci* de re inanimata. *Virg. Georg. 2.* Pomaque ingenerant succos *oblita* priores. *Colum.* Ambrosios præbent succos *oblita* nocendi.

241. *Obluctata* polo sidera *Cl. Cons. Mall.*

242. *Obstetrix.* *Brun. Eloq. Poët. part. 1. p. 104.* Huc Zephyris celeres, huc *obstetricibus auris* Dum ridet tellus.

243. *Obtexere.* *Claud. Stilic 1.* Jaculis *obtexitur* æther. *Virg. 11. Æn.* cœlumque *obtexitur* umbra.

244. *Obtundere.* *Claud. Cons. Mall.* Clementia tristes *Obtundit* gladios.

245. *Occurrere cœlo* pro erigi. *Stat. 1. Theb. de monte*, qua plurimus arce Cythæron *Occurrit cœlo.*

246. *Opacus* pro cœcus: *Stat. 2. Theb. opacos* Tiresiæ vultus.

247. *Opifex* dicitur *timor*, qui in causa fuit, quod exstruerentur mœnia. *Claud. 6. Cons. Hon.* Profecitque *opifex* decori timor.

248. *Opulentia linguæ*, i. e. eloquentia. *Cl. de Consulatu Mallii.*

249. *Os* de flore. *Inc.* Referato captat amicum *Ore* diem. *Nos labella* alibi diximus.

P.

250. *Pallere. Virgil. pallentes* ruminat *herbas. Id. Eclog. 3.* Diffusos hedera vestit *pallente* corymbos. *Gaudia pallere* dicuntur post superata magna pericula. *Stat. 1. Theb.* Magnaque post lacrymas etiamnum *gaudia pallent. Claud. Conf. Probin. Pallentes* herbis *thalamos* vocat Tiberini thalamos musco obsitos.

Pallor. Auroræ dicitur *Statio*, cum diluculum incipit. *2. Theb. lib.* Utque toris primo complexa jacebat *Auroræ pallore* virum.

251. *Parturio. Horat.* Notus neque *parturit* imbres. *Claud. Conf. Mall. Parturit* innumeros angusto pectore mundos.

252. *Pater* pro *paterno affectu. Claud. 3. Conf. Honor.* Indue mente *Patrem. Id. 4. Conf. Honor.* quantus in ore *Pater* radiat, i. e. Patris effigies. Pater etiam usurpatur pro *patrimonio Alberto ab Ines, od. 19.* Alter penates, alter & integrum In poculorum naufragio *patrem* Immersit.

253. *Pati. Claud. 4. Conf. Honor. de Pegaso:* Ipse tibi famulas præberet Pegasus alas Portaretque libens, melioraque pondera *passus* Bellerophontæas indignaretur habenas.

254. *Pauper* pro *raro. Virg. Æn. 12. Pauperibus* caulem foliis.

255. *Pendere Virgilio capræ* dicuntur, quæ pascuntur in montibus. *Stat. 2. Theb.* is *pendere* dicitur, qui in montis clivo ambulat: hinc arcto scopuloso in limite *pendens. Stat. ibid.* quoque de ætate illa, quæ ad senium inclinat, usurpat: magna cui sobria curis *Pendebat* somno jam deteriore senectus. *De currente Parthenopæo Stat. lib. 6.* Raraque non fracto vestigia pulvere *pendent.* Hinc *Pendula vestigia* dicit *Claud. Conf. Mall.* quæ in aëre facit funambulus: *Pendula* librato figit *vestigia* saltu. *Id. Conf. Probin.* His neque per dubium *pendet* fortuna pavorem. (Mallem ego hic *favorem*, legeret.) *Avienus de navigante:* Incerto *penderet* sæpe profundo; non adeo eleganter, ut ego puto.

256. *Perfidus. Perfida examina apum* vocat *Claud. 6. Conf. Honor.* quæ alvearia migrarunt; solitæque oblita latebræ *Perfida* deplorat vacuis *examina* ceris.

257. *Perfundere. Stat. de Fama 2. Theb.* totis *perfundit* mœnia *pennis.*

258. *Personæ* ponuntur pro *ipsis officiis, ut ap. Claud. Conf. Mall.* An tibi continuis crevit fiducia castris, Totaque jam *vatis pectora* miles habet? i. e. an militare studium *poëtica studia* expulit?

259. *Piger orbis*, i. e. Arctous. *Claud. 4. Conf. Honor. pigra palus.*

260. *Pigritia* pro honesto otio. *Martial. l. 13. Epigr. 4.* Tu das ingenuæ jus mihi *pigritiæ.*

261. *Pingere* pro exornare. *Virg. Eclog. 2. v. 50.* Mollea luteola *pingit* vaccinia caltha: cujus versus elegantiam singularem examinat Buchn. de Comm. Dic. Rat. p. 46.

262. *Pius* frequentissimum Poëtis epitheton. *Virg. Pius* Æneas. *Stat. 1. Theb. de Virgine:* Mira decore *pio. Claud. 3. Conf. Hon.* Velaretque *pios* communis laurea *currus.* i. e. currus triumphales. *Id. 4. Conf. Honor.* Splendebatque *pio* complexus pignora *curru. Id. 6. Conf. Honor.* Circum membra rotat doctus purganda sacerdos, *Rore pio* spargens. *Ibid.* mediumque per hostem Flammatas *virtute pia. Id. de*

Conf.

Conf. Mall. æthereos ſignantem in pulvere currus, quos *pia* ſollicito deprendit pollice *Memphis.*

Avienus: pia volvuntur *cornua* Nili. *Paulinus piam columbam* vocat. *Sautel. pias flammas* vocat, quæ non lædunt: dumque *pias* reprimit miranda modeſtia flammas.

263. *Placatus.* Criſtæ *placato fulgore* vernant. *Claud. 3. de Raptu Proſerp.*

264. *Pleiades* imbrium effectrices pro ipſis imbribus. *Valer. Flacc. l. 5.* Qualiter ex alta cum Jupiter arce coruſcat *Plejades* ille movens miſtumque ſonoribus imbrem. *Stat. 1. Theb.* Et plaga lucida cœli *Pleiadum* Boreæque & hiulci fulminis expers. Qui per *Pleiades* alia hic intelligunt interpretes, nugantur ad unum omnes.

265. *Plurimus.* Ea voce ſæpe utuntur Poëtæ in re longa, edita, prolixa. *Stat. 1. Theb. de monte:* qua *plurimus* arce *Cythæron* Occurrit Cœlo.

266. *Pondus* pro illo, qui equo inſidet. *Claud. 4. Conſ. Honor. de Pegaſo:* melioraque *pondere* paſſus. *Stat. Sylv. I. 1.* Biſtonius portat ſonipes magnoque ſuperbit *Pondere.*

267. *Populari. Claud. Rapt. P. 1. de vento:* Putrida multivagis *populatur* flatibus antra. Ita *de amore: populatur flamma* medullas, ovium *populari vellera.*

268. *Populus aſtrorum: Capella,* ſed frigide, v. Buchn. p. 198.

269. *Porrigere* ſe dicuntur *montes.*

270. *Præcipitant curæ. Virgil. lib. II.* Sociis dare tempus humandis. *Præcipitant curæ. Stat. Theb. 1.* Sed ſi *præcipitant* miſerum cognoſcere *curæ.*

271. *Prædari.* Apes dicuntur *prædari roſas.* Suam volucris *prædata* ſenectam Phœnix.

272. *Procumbere* dicitur, quod in planum porrigitur. *Claud. Conſ. Probin.* Eſt in Romuleo *procumbens* inſula Tibri. Vid. *ſedere, porrigi, projectus.*

273. *Prodigus. Claud. Conſ. Mallii,* ferturque nocendi *Prodigus.*

274. *Proſlare Deum,* i. e. Bacchum; eſt crapulam edormire. *Stat. 2. Theb.* Serta inter vacuosque mero crateras anhelum *Proſlabant* ſub luce *Deum.* Sed hoc Statii genium ſapit.

275. *Profundus. Profundus Jupiter: profunda Juno,* i. e. infera.

276. *Projectus,* i. e. per planitiem extenſus. *Valer. Flaccus de Nilo:* ſeptem *projectus* in amnes. Mallem ego *porrectus.*

277. *Promittere ſe: Claud. 6. Conſ. Honor.* atque omne futurum Te Romæ, ſeſeque *tibi promittit* in ævum.

278. *Propinare pro* tradere *vel* præbere. Ea metaphora paſſim utuntur nonnulli in oratione tam ſoluta quam ligata, non attendentes phraſin illam Terentii *in Eunuch. V. 9. 57.* Hunc comedendum vobis & deridendum *propino,* e perſona Paraſiti æſtimari debere, qui ad artem ſuam inſtituta alluſione riſus captandi gratia propinandi verbo utitur: ne quid de eo dicam, legi in quibusdam MStis præbeo, non propino. Sed tamen, & alteram quidam MSti Codices tuentur. Non ſatis commode itaque Jacobus Balde in Urania victrice ſua, in tertia epiſtola: Tanquam ſi præſens cœlo delapſa ſereno, Ora *propinaſſet,* ſidereasque genas. Non eſt locus metaphoræ in hoc verbo, quatenus ſimplicem traditionem notat, ſed vel in ſenſu ridiculo, ad perſonam Paraſiti relato, ut apud Terentium; vel

in sensu analogo: si eluvies *propinare* agris humores, aut Ganymeden *propinare* terris imbres, vel simile quid dixeris.

279. *Pudicæ frondes* dicuntur rami laurei, propter Daphnen in laurum mutatam. *Stat. 1. Theb. ros pudicus* aquæ Castaliæ dicitur, quia virgines Musæ illa lavantur: seu *rore pudico* Castaliæ flavos amor est tibi mergere crines.

280. *Pulcher* generale epitheton Poëtarum, quando rem aliquam laudant. *Claud. Conf. Probin. pulcerque* severo Armatur terrore pudor.

281. *Purus. Pura dies*, i. e. nocte non immista. *Claud. de Rapt. P. II.* Impulit Ionios præmisso lumine fluctus Nondum *pura dies*, i. e. crepera.

Q.

282. *Quærere* pro desiderare. *Ovidius de Erisichthone:* Inque epulis epulas *quærit*. *Stat. 2. Theb.* jamque & sua *quærere* regna.

R.

283. *Rapiunt* cœlum venti, de ventis inter se confligentibus. *Stat. 1. Theb.* dum cœlum sibi quisque *rapit*.

284. *Raucus.* Omnis sonus ingratus eo epitheto Poëtis exprimitur. *Stat. 1. Theb. de tempestate:* venturaque *rauco Ore* minatur hyems. *Id. 2. Theb. rauca tonitrua. Rauci rivi* dicuntur a *Claud. Conf. Probin. Cic. rumor raucus* factus est.

285. *Rebellis*, i. e. quietus. *Claud. Rapt. Prof. 1. de Encelado: Cervice rebelli* In dextrum lævumque latus.

286. *Recursare* de memoria rerum præteritarum apud Poëtas usurpatur. *Virgil. Æn. 1.* sub noctem cura *recursat*. *Id. lib. 4. Æn.* Multa Viri virtus animo multusque *recursat* Gentis honos. *it. lib. 12.* Et mihi curæ Sæpe tuo dulci tristes ex ore *recursent*.

287. *Redire* pro recolligi. *Stat. 1. Theb.* de anguibus per extrema sibi connexis: Cærulei *redeunt* in pectore nodi.

288. *Regnare* de manu Scævolæ flammas perferente *Martialis lib. 8. Epigr. 33.* Adspicis, ut teneat flammas, pœnaque fruatur Fortis, & attonito *regnet* in igne manus. De Sirio dicit *Stat. 1. Theb.* in totum *regnaret* Sirius annum. *Claud. Conf. Probin.* tacitam Luna *regnante* per Arcton, i. e. magis splendente.

289. *Relegare* pro inhabitabilem facere. *Claud. Stilic. 1.* Et quæ interior nimio plaga Sole *relegat:* describit zonam torridam.

290. *Relinqui* dicitur *Lucifer* disparentibus ceteris stellis ob auroram vicinam. *Luc. lib. 1.* ut ignes Solis Lucifero fugiebant astra *relicto*.

291. *Res. Rerum* pulcherrima Roma *Virgil. Georg. lib. 2.* Et *Æn. lib. 7.* nunc maxima *rerum* Roma colit. *Ovid. 1. art. amand.* Ergo erit illa dies, qua tu pulcherrime *rerum*, Quattuor in niveis aureus ibis equis. Ita *Claud. Conf. Probin.* dic maxima *rerum*, Romam intelligit.

292. *Ridere Virg.* omnia nunc *rident*. *Claud. Conf. Mall.* docti *riserunt* floribus amnes. *Id. Conf. Probin.* Oraque *ridenti* lanugine vestiat ætas.

293. *Rubigo* absolute pro desidia. *Claud. Conf. Mall.* infectum longi *rubigine ruris Ad tua signa vocas.*

294. *Rudis* pro inornato, *Virgil. lib. 9.* ille *rudem* nodis ac cortice crudo Intorquet

summis

ſummis adnixus viribus haſtam. *Rudis Luna* pro nova. *Claud. 6. Conſ. Hon. Lunamque rudem* madefecerat Auſter. *Rudes venæ* pro intactis. Quantum ſtagna Tagi *rudibus* ſtillantia *venis* Effluxere ducis.

S.

295. *Sacer.* Frequentiſſimum Poëtis epitheton. *Sacræ iræ* ap. *Stat. 1. Theb.* de ira expoſtulantis cum Phœbo: *ſacras* ita vocibus aſperat iras.

296. *Sævus* Bacchi *odor* de vino dicitur *Stat. 2. Theb.* quod ad rixas Thraces incitat. Ogygii ſi quando afflavit Iacchi *Sævus odor.*

297. *Saucius* pro eo, qui verbis læditur vel paſſionibus animi turbatur. *Stat. 1. Theb.* Juno his *ſaucia* dictis. Transfertur ad res inanimatas. *Ita Horat. I. od. 24.* dicit *malum* celeri *ſaucium* Africo. *Claud. lib. 2. in Eutrop.* valuit pro vulnere terror, Implevitque vicem jaculi, vitamque nocentem Integer & ſola formidine *ſaucius* efflat. *Id. 4. Conſ. Honor.* quo *ſaucia* vento Decolor iratos attollat Cynthia vultus, i. e. Luna rubens indicio ventoſæ tempeſtatis. *Id. Conſ. Probin.* ubi deſcribit Romam curru per nubes vehentem: Curſuque rotarum *Saucia* dividuis clareſcunt *nubila* ſulcis.

298. *Scintillare* de gemmis, floribus, purpura, dicitur.

299. *Scrutari* mucrone latebras animæ, i. e. interficere. *Stat. 1. Theb.* atque imas animæ mucrone coruſco *Scrutatur latebras. Claud. 4. Conſ. Hon.* calidi *ſcrutatus ſtagna* profundi. *Id. de Rapt. P. 1.* de vento ſubterraneo: *ſcrutatur iter.*

300. *Secare profundum,* i. e. navigare. *Claud.* inventa *ſecuit* primus qui nave *profundum.*

301. *Secundus. Secundum jus. Stat. 1. Theb. Juriſque ſecundi* Ambitus impatiens. *Claud. Conſ. Probin.* ſed prima ſede relicta Anthemiis, de *jure* licet certare *ſecundo.*

302. *Sedere* pro in planitiem porrigi, *Stat. 1. Theb. de monte:* qui molle *ſedens* in plana Cytheron Porrigitur, *ſedens Lactuca* dicitur, quia humilis, *Mart. l. 10.* In quibus eſt *lactuca ſedens* & ſectile porrum.

303. *Seditio. Severus in Ætna:* læta theatri *Seditione. Sarbiev. Vocalem ſeditionem* dixit. Buchn. de Commut. Dic. Rat. p. 199.

304. *Seges* de copia. *Virgil. lib. 7.* ferro ancipiti decernunt atraque longe Horreſcit ſtrictis *ſeges* enſibus. *Cl. 3. Conſ. Honor.* nudique *ſeges Mavortia* ferri Ingeminat ſplendore diem. *Seges aëna* vocantur æreæ fiſtulæ in organo Muſico veterum. *Cl. Conſ. Mall.* Et qui magna levi detrudens murmura tactu Innumeras voces *ſegetis* moderatus *ahenæ* Intonat erranti digito, penituſque trabali Vecte laborantes in carmine concitat undas.

305. *Semina* pro ſtellis. *Manil. lib. 5. Buchn. de Comm. dic. rat. p. 26.*

306. *Senecta* pro antiquitate. *Claud. Conſ. Mall.* Cecropiæ relegis ſecreta *Senectæ,* i. e. antiquitatis Græcæ.

Senium pro reverentia. Firmatur *ſenium* juris, priſcamque reſumunt Canitiem leges, *Claud. 4. Conſ. Honor.*

307. *Sequi, Claud. Conſ. Probin.* prolem fata *ſequuntur, Stat.* & vocem fata *ſequuntur.* Sequi pro *flexibilem eſſe. Sic Plin. Cæcil. lib. 7. Epiſt. 9.* de cera, quæ ad arbitrium flexilis eſt: Ut laus eſt Ceræ mollis faciliſque *ſequatur* Si doctos digitos juſſaque fiat opus.

308. *Serpere. Claud. 4. Conſ. Hon.* Per tua lanugo cum *ſerpere* cœperit ora.

309. *Servire. Claud. 4. Conf. Hon. de Cyllaro,* *Serviretque* tuis contempto Castore frenis Cyllarus. *Claud. Stilic. 1.* placidi *serviunt* legibus enses.

310. *Sidus* pro *fato* videtur accipi ap. *Stat. 2. Theb.* fraudes sine *sidere* cœptæ, *Germani:* Er hat kein Stern noch Glück. *Sidereus gener. Claud. Conf. Mallii.*

311. *Silentes* dicuntur Manes. *Vulgus silentum Stat. 1. Theb. silentem populum* dicit infera.

312. *Sobrius* de igne non urente. *Sobrius* apposita procul abstinet *ignis* ab esca. *Sautel. in epigr. de Aguete:* ita *modestus ignis,* pia flamma.

313. *Solari* frequenter Poëtis usurpatur. *Horat. II. od. 5.* nunc fluviis gravem *solantis* æstum. *Id. II. Sat. 6.* me sylva cavusque Tutus ab insidiis tenui *solabitur* ervo. *Stat. 2. Theb. solanturque* timorem. *Ibid.* tenerumque dolorem conjugis amplexu *solatur. Stat. lib. 4. Sylv.* nos otia vitæ *Solamur* cantu. *Claud. Conf. Mall.* pluviis *solabitur* æstum.

314. *Sodalis. Horat. I. od. 25.* Aridas frondes hyemis *sodali* Dedicet *Hebro.* Ita *lib. III. od. 18.* cratera vocat Veneris *sodalem.*

315. *Sollicitare. Tibullus Eleg. 7. l. 1.* Et teneram ferro *sollicitavit* humum. *Claud. de Rapt. P. præf.* Et rudibus remis *sollicitavit* aquas. Falsus autem hic est Barthius, qui putat hic metaphoram esse ab inanimatis ad animata. Est enim *sollicitare* proprie loco movere.

316. *Splendida spuma* Tagi, i. e. aurum.

317. *Squalere* dicitur Poëtis, quod densitate & nova aliqua facie horrorem incutere videtur. Ita *Virg. 10. Æn. loricam* vocat *squalentem auro* propter copiam densitatemque auri in squamarum speciem intexti. Vide Gell. l. 2. c. 6. & Henr. Steph. Disc. Critic. Macrob. l. 6. c. 7. *Stat. 1. Theb.* per *squalentem diem* intelligit tempestatem nebulis pestiferis obsitam. *Sil.* Cæruleus maculis auro *squalentibus* anguis. *Claud. 4. Conf. Honor.* Libyæ *squalentis* arenas Audebit superare pedes. *Id. 6. Conf. Honor.* Neglecto *squalent* senio. *Id. Conf. Probin.* Filaque concreto cogit *squalere* metallo. *Id. de Rapt. Pros. 1. squalent* immania fœdo Sceptra situ.

318. *Stare* dicitur *annus* ob desiderium alicujus. *Stat. 1. Theb.* longum signis cunctantibus *annum Stare* gemit. *Stare* dicitur *fluvius* ob copiam cadaverum. *Cl. 3. Conf. Honor.* frigidus amnis Mutatis fumavit aquis turbaque cadentum *Staret,* ni rapidus jussisset flumina sanguis. *Stare* dicitur quoque *fluvius glacie concretus. Claud. 3. Conf. Hon. stantemque* rota sulcavimus Istrum.

319. *Subire* usitatum Poëtis, inprimis *Statio. Claud. Conf. Mall.* Jam clavum totamque *subit* torquere carinam, i. e. incipit. *Claud. ibid. subit* ille loquentem Talibus, i. e. respondet.

320. *Sudare,* i. e. elaborare. *Sudata* marito *fibula, Claud.* vid. Buchn. p. 71.

321. *Sulcus* de nubibus per lineas ductis. *Claud. Conf. Probin.* dividuis clarescunt nubila *sulcis.*

322. *Superbus* Virgilio pro *nobili & glorioso* dicitur *lib. 1. Æn.* Conjugio Anchise Veneris dignate *superbo.* Ita *vox ferox, contumax, ferus,* laudabili sensu accipiuntur. vid. Buchn. de Comm. D. R. p. 194. 195.

323. *Surdus* pro eo, quod non obsequitur; etiam de rebus inanimatis. *Stat. lib. 10.* & *surdos* expedit arcus, i. e. quos attrahere

here nequit. Sed hoc genium Statianum sapit.

T.

324. *Tacitus.* *Tacita arctos* dicitur, vel propter incolarum raritatem, vel propter frigus, aut continuas noctes. *Claud. Conf. Probin.* *tacitam* Luna regnante per *Arcton.*

325. *Tegmen.* *Tegmen fagi Eclog. 1. Virgil.* dicit. Ita *tegmen cœli Lucret.* Vide de eo Alb. Gentilem in Lectionibus Virgilian. statim ab initio, ubi refutat quosdam vocem hanc carpentes.

326. *Temperare arva* dicitur *fluvius. Claud. Conf. Probin.* Oebaliæ qui *temperat arva* Galesus.

327. *Tempestas* varie apud Poëtas accipitur, & notat copiam aliquam tumultuariam & violentam. *Virgil. Æn. 12.* it toto turbida cœlo *Tempestas telorum*, ac ferreus ingruit imber. *Id. de strage lib. 7.* Quanta per Idæos sævis effusa Mycenis *Tempestas* ierit campos. Quæ hic *La Cerda* de terrestri tempestate commentatur, nihil ad rem faciunt. *Virgil. lib. 11. v. 423.* Sunt illis sua funera parque per omnes *Tempestas.* Observat hic *La Cerda*, vocem *tempestatis* in re belli a Poëtis poni; sed ad alia quoque passim video transferri. Ita *fermentationem vini* posses *tempestatem* dicere. *Tempestas* barathrumque macelli. *Horat.* *Tempestas comessationis*, vid. Inst. Orat. Voss. lib. 4. p. 103. *Claud. 3. Conf. Honor.* Optatas audire tubas campique cruenta *Tempestate* frui: ubi telorum & ensium insultus, & cadaverum frequentiam per *cruentam tempestatem* intelligit. Ita ap. eundem est *tempestas pretiosa Tagi*, i. e. magna vis auri. *Id. Conf. Mallii:* nullaque mutati *tempestas* proditur oris, i. e. impotens quidam affectus. *Baron. in Sylv. metr. 11.* de organo hydraulico Musico: blanditurque *diserta* canoro *Tempestas* numero; *Miscell. nostra p. 65.* Te non *tempestas calicum* Obruet. *Ibid. 44.* *Tempestas facunda* sonat per pulpita: de eloquentia dicitur. *Vener. nostr. p. 17.* Hinc *pia tempestas oculorum* spargitur, i. e. lacrymæ. Item in *Amoribus Cimbricis:* dum gemina votorum fervet in aula *tempestas.*

328. *Tendere.* *Claud. Conf. Probin.* non anxia mentem Spes agit, & longo *tendit* præcordia voto.

329. *Tener.* *Claud. Conf. Mall.* *teneri* primordia mundi.

330. *Tentare.* *Claud. Conf. Probin.* & nulla sub tempestate timentes Solstitio Meroën, bruma *tentabimus* Istrum.

331. *Ter* Poëtis pro aliquoties usurpatur. *Virg. Ter* revoluta toro est.

332. *Terere* pro quovis tactu. *Claud. Conf. Probin. de fluvio Liri:* Flavæque *terens* querceta Maricæ Liris.

333. *Terrere, Territare.* *Stat. 3. Theb.* de globo flammæ: volat ignea moles Sæva Dei mandata ferens, cœlumque trisulca *Territat* omne coma. *Id.* Magnus quanto mucrone minatur Noctibus hibernis & sidera *terret* Orion. *Id. Th. 6.* Qualis Bistoniis clypeus Mavortis in arvis Luce Mala Pangæa ferit Solemque refulgens *Territat.*

334. *Torvus* pro severus, gravis. *Claud. 3. Conf. Hon.* Aspera complecti *torvum* post prælia *patrem.* *Id. 4. Conf. Honor.* quam *torva voluptas* Frontis, & augusti majestas grata pudoris!

335. *Trahi* dicitur *quies* multis curis interrupta.

rupta. *Stat. 1. Theb.* Inachio tenuis sub pectore Regi *Tracta quies.*

336. *Tristis* perpetuum apud Poëtas rerum infernalium, inauspicatarum & ingratarum, epitheton. *Ovid. 1. de art. am.* Nec male odorati sit *tristis* anhelitus oris. Hinc *contristare*, pro maligno aliquo halitu afflare. *Virg. de Sirio:* lævo *contristat* lumine cœlum. *Id. Æn. 6. de Styge: tristique* palus innabilis *unda. Stat. 1. Theb. de Tisiphone: Tristibus* exiluit *ripis. Ibidem* fluvium infernalem Cocyton *inamœnum vocat. Id. 3. Theb. armaque* in auro *tristia. Claud. 3. Cons. Honor.* galeæ nec *triste* timentem *fulgur. Id. Cons. Mall.* clementia *tristes* Obtundit *gladios. Ibid. tristem* figat crinita Cometen.

337. *Trux. Claud. Stil. 1.* lucosque vetusta Religione *truces.*

338. *Tumidus* pro maturo. *Tumere* pro maturum esse. *Stat. 2. Theb. tumida* jam virginitate. *Id. Achill. 1.* Virginitas matura toris annique *tumentes. Claud. Epith. Pallad.* matura *tumescit* virginitas.

339. *Tumultus. Claud. laud. Stil. 1.* varios vocum *tumultus* dicit de variis linguis.

340. *Tundere. Catull.* Longum ubi resonans Eoûm *Tunditur* unda scil. littus. *Claud. Cons. Mall.* quicquid Tyrrhena tunditur unda, quid gemit Ionia.

341. *Turba* catachrestice de rebus inanimatis. Vid. *Buchn. de Comm. D. R. p. 198. 199.*

342. *Tutus* pro cautus & vice versa, *Buchn. p. 6. de Comm. dic. rat.* Mens male *tuta* i. e. sana, *Horat.*

V.

343. *Vacuus* perpetuum inferorum epitheton, qui ibi non nisi vacuæ umbræ. *Inane* vulgus propterea Manes vocat *Statius. Vacuus Lunæ orbis* dicitur, quando non plenus *Saut. p. 24.* Cynthia jam decies *vacuum* reparaverat *orbem.*

344. *Vectigalis* epitheton Poëtis familiare pro eo, quod officii gratia alicui præstatur, vel quod alicui quasi proprium & subjectum est, ut *vectigalibus votis* gratari Domino, *vectigalibus undis* plaudit Oceanus Victori &c.

345. *Venter. Virg. 4. Georg.* totusque per herbam Cresceret in *ventrem* cucumis. *Prop. l. 4.* tumidoque cucurbita *ventre.*

346. *Verberare* pro quolibet contactu & motu *Lucret.* pontum ponto *verberari* dicit. *Stat. 1. Theb. de Tisiphone:* hæc vivo manus aëra *verberat* hydro. *Q. Cicero l. 16. ad fam. ep. 26. Verberavi* te cogitationis tacito duntaxat convitio. Et sequenti epistola *id.* Mirificam mihi *verberationem* cessationis epistola tua dedisti. *Verbera Claud. Stil. 1.* Exiguo clavi flexu declinat aquarum *Verbera.*

347. *Verrere* de lento & longo tractu, ut cum Cometen dico verrere cœlum, astra.

348. *Vernare* de genarum lanugine *Mart. lib. 2.* cum tibi *vernarent* dubia lanugine malæ. De galea floribus coronata *Claudian. 3. Rapt.* Cristæ placato fulgure *vernant. Claud. 4. Cons. Honor.* lanugine nondum *vernabant* vultus. *Prudentius* de Theodosii filiis, dominos *vernantes* flore juventæ. *Claud. Stil. 1. Senium vernans* dicit vegetum & robustum.

349. *Vestire. Lucret.* Juventas Incipit & molli *vestit* lanugine malas. Hinc *vestis* pro *barba* ap. *Lucret.* Impubem molli pubescere *veste. Virgil. 8. Æneid.* tum mihi prima genas *vestibat* flore juventa. *Id. Georg. 2. de terra:* quæque suo viridi semper se gramine *vestit. Martial. lib. 10.*

Epig. 51. Ridet ager, *vestitur humus, vestitur & arbos.* *Senec. Herc. Oet.* Nondum teneras *vestite* genas. *Claud. Conf. Probin.* Oraque ridenti lanugine *vestiat* ætas. *Idem. vestitos* gramine campos. *Auson.* jugum vindemia *vestit.* Vid. *induere.* Ita vox *investis* de imberbi dicitur. Vid. Lexic. *Claud. Rapt. Prof. 1.* de Cerere curru suo vecta & subnascente per iter segete: *Vestit iter* comitata seges.

350. *Vetare. Stat. 2. Theb. de Sole:* ac ipsi radios *vetat* esse sorori i. e. Obfuscat.

351. *Veteranus juvenis. Sidonius:* Emerito splendet juvenis *veteranus* in auro.

352. *Violare.* Vox eleganter a Poëtis usurpatur, cum significare volunt rei splendidæ alicujus vel sacræ obfuscationem vel abusum, aut quamvis rei puræ tincturam. Ita *Stat. 1. Theb.* de aureis patinis, quarum splendor pingui cibo quasi adulteratur, pulchre dicit *aurum violare cibis:* quæ locutio inepte improbatur eo in loco Barthio, cum ad Virgilii aliorumque Poëtarum imitationem facta sit. Sic *Virgil. Æn. 12. v. 67. ebur* dicit *violatum ostro,* ad *Homeri* imitat. qui *μιαίνειν* usurpat. *Stat. Achill. 1.* Lactea Massagetæ veluti cum pocula fuscant Sanguine Puniceo, vel *ebur corrumpitur ostro. Juvenal.* vocem *violandi* rei præstantiori applicat, qui de Jovis statua aurea dicit: hanc rebus Latiis curam præstare solebat Fictilis, & nullo *violatus* Jupiter auro. Puto *violatum auro* dici, quod aurum furtis & sceleribus paretur, inquit *Lubinus* hic. At *ego violare* hic existimo idem significare, quod *profanare;* est enim vox inter sacra etiam. Ita *Virgil. 2. Æn. v. 189.* Nam si vestra manus *violasset dona Minervæ.* Ap. *Claudian. in Rufin.* Alecto dicit: jam cupio Stygiis invadere nubibus astra Et *flatu violare diem.* *Id. Rapt. P. 1.* de Cerere lacrymante: *violavit* oborto Rore genas. *Nos in amoribus Cimbricis* de genis rubore intermistis, genarum Lilia *Sidonio* placide *violaverat ostro.*

353. *Viridis* epitheton rerum marinarum. *Claudian. 3. Conf. Honor. virides* Neptunus in alga Nutrit *equos.* *Stat. 1. Theb.* Ite *Deæ virides,* i. e. Nymphæ. *Virides* etiam *Pardi* vocantur ob maculas *Claud. 3. Stilic.* Tum *virides Pardos* & cetera colligit Austri Prodigia. *Id. Consul. Mall.* Cum forte leænæ, Nobiliorem uterum *viridis* corrupit adulter.

354. *Virere. Ovidius de Athen.* Ingeniisque opibusque & festa *pace virentes.* *Sil. Ital. lib. 15.* Pars credunt torvos Patrui *revirescere* vultus. *Claud. Conf. Prob.* Per fasces numerantur avi semperque renata Nobilitate *virent.* *Ibid.* prima cum parte *viresceret* ævi.

355. *Vivere* dicuntur *signa* singulari ingenio expressa, uti & *spirare.* Ita *Stat. Theb. 1. vivum aurum* vocat artificium signorum. *Conf. 4. Hon.* picturatumque metallis *Vivit* opus. *Vivere fontes* dicuntur, quos loqui & oracula promulgare tradunt Poëtæ. Vid. Barth. ad v. 32. Claud. de 6. Consulatu Honorii.

Vivus. Viva pocula, i. e. quæ puram aquam propinant. Balde in Lyric.

356. *Umbra* pro prima lanugine. *Stat. 4. Thebaid.* Dum roseis venit *umbra* genis Hinc *Claud. Conf. Prob.* genas cum flos juvenilis *inumbrat,* pro colore & sophismate politico. *Claud. Stilic. 1.* scelerique profano Fallax legitimam regni prætenderat *umbram.*

357. *Unda* pro multitudine populi. *Virg.* Mane salutantum totis vomit ædibus *undam.* *Stat. 2. Theb.* foribus cum immissa superbis *Unda* fremit *vulgi.* *Claud. 6. Conf. Honor.* *Undare* videres Ima viris.

Id. Conſul. Probin. populis *undare* penates. *Undare* de ſermone. *Claud. Conſul. Mall.* Mox *undare* foro victrix opulentia linguæ.

358. *Volvere ſecum vel volutare* pro cogitare uſurpatur.

359. *Vomere* pro emittere. *Virgil.* de ædibus homines emittentibus: mane ſalutantum totis *vomit* ædibus undam. *Claud. 4. Conſul. Honor.* Danubii totæ *vomerent* cum prælia ripæ. *Id. Conſ. Prob.* Præceps illa manus fluvios ſuperabat Iberos Aurea dona *vomens*. *Perſ.* Diſpoſitæ pinguem nebulam *vomuere* lucernæ. *Buchn. de Commut. dic. rat. p. 40.* reprehendit *Varronem*, qui dixit de nubibus, aquam *vomentes* inferam mortalibus, & ejus verbi in ſatyra locum eſſe putat. Si tamen is ad *Virgilii* exemplum reſpexiſſet, credo, aliter ſenſiſſet. *Longinus* περὶ ὕψους c. 2. reprehendit Poëtam, qui ait, πρὸς οὐρανὸν ἐξεμεῖν, in cœlum *vomere*. *Tanaquil. Faber in notis* turpem & fœdam locutionem vocat; mihi tamen aliter videtur, quia in monte ignes & lapides ejaculante facile locum invenit. Imo vox illa Latinis non æque turpis erat. vid. *Macrob. lib. 6. cap. 6.* Januas, quibus egrediebantur in Spectaculis, vocabant *vomitoria*. Vid. *Taubman.* ad illud *Virg. Georg. 2.* Mane ſalutantum totis *vomit* ædibus undam. *Id. Æneid. 5.* Stupa *vomens* tardum fumum. *Id. Æneid. 7.* de Caco: atros ore *vomens* ignes. *Id. lib. 9.* de vulnerato Sulmone, dicit: *vomens* calidum de pectore flumen. *Id. lib. 11.* ſanguinis ille *vomens* rivos cadit. Eodem ſenſu *eructare* accipitur. *Id. lib. 8.* Cacum in tenebris incendia vana *vomentem* dicit. *Id. eodem libro*, galeam vocat terribilem criſtis flammasque *vomentem*. *Ibid.* de imagine Augusti in clipeo Æneæ: geminas cui tempora flammas Læta *vomunt*. Unde patet, errare illos, qui turpem hanc vocem exiſtimant, & e metaphoris poëticis ejiciunt.

360. *Urgere* verbum quod obſcœnum ſenſum honeſte exprimit. *Horat. lib. 1. od. 5.* Quis multa gracilis te puer in roſa Perfuſus liquidis *urget* odoribus.

361. *Vulnus* pro telo. *Buchn. de Comm. dic. rat. p. 72.*

INDEX RERUM
DE QUIBUS DICUNTUR TRANSLATA.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

L.

M.

N.

O.

T.

V.

CAP. XII.

HYLE INVENTIONUM POETICARUM.

§. 1. *Inventionum poëticarum hyle promissa exhibetur.* 2. *Epicheremata Hermogenis.* 3. *unde desumantur.* 4. *Ἐϱγασίαι vel epenthymemata Hermogenis.* 5. *Fr. Robortellus lib. de artificio dicendi.* 6. *Inventio gratulatoria de dignitatibus collatis.* 7. *quæ varia est.* 8. *prout variæ sunt dignitates.* 9. *id quod deducitur e locis πεϱιστατικοῖς, juxta versic: Quis, quid, ubi &c.* 10. *Symbola dignitatum confe-*

conferendarum. 11. *Gratulatio de Doctoratu.* 12. *in quacunque facultate.* 13. 15. *instituitur juxta versiculum citatum.* 14. *ex argumento disputationis inauguralis.* 16. *Gratulatio de Rectoratu Academico.* 17. *in quacunque facultate.* 18. *Subsidia ab insignibus Rectoratus.* 19. *Gratulatio de novo anno.* 20. *Inventio a strenis afferendis.* 21. *Gratulatio de natali.* 22. *de victoriis.* 23. *Exempla gratulationum de dignitatibus.* 24. *de natali primo.* 25. *de natali anniversario.* 26. *de novo anno.* 27. *de victoria.* 28. *miscella gratulatoria.* 29. *Inventionis epithalamiis cum exemplis generalibus.* 30. *Exempla specialia a nomine sponsorum.* 31. *a personis matrimonium ineuntibus.* 32. *a tempore.* 33. *ab occasione amoris.* 34. *ab adjunctis.* 35. *a genere carminis.* 36. *miscella.* 37. *Inventiones in epicediis.* 38. *exempla generalia.* 39. *specialia a nomine.* 40. *a persona.* 41. *a loco & tempore.* 42. *a genere mortis.* 43. *ab argumentis patheticis & consolatoriis.* 44. *a moralibus.* 45. *a ritibus & antiquitatibus.* 46. *a forma carminis.* 47. *miscellanea.* 48. *Exempla carminis soterii.* 49. *eucharistici.* 50. *propemptici.* 51. *gratulatorii de adventu.* 52. *dedicatorii.* 53. *encomiastici personarum.* 54. *variarum rerum.* 55. *in imagines.* 56. *Sylloge variarum invectivarum & satyrarum.*

Promisi *Cap. 10. §. 39.* Inventionum poëticarum aliquam ὕλην in juventutis usum, id nunc facturus quasi Speciminis loco præmittam pleniora quædam exempla. * Sunt vero hic etiam, ut Hermogenes vocat, Epicheremata, quorum κεφάλαιον seu propositio certa esse debet. * Illa Epicheremata docente eodem Hermogene, desumuntur e locis περιςατικοῖς, προσώπȣ, πράγματος, τόπȣ, χρόνȣ, τρόπȣ αἰτίας, quæ ille Enthymemata vocat, ac vulgato illo versu: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando,* continentur. * Εργασία ac deductio ipsa, quæ Hermogeni consistit in Exemplo & collatione seu παραβολῇ, ex iisdem locis sumitur, sicut res postulat: atque hæ probationes in illa Εργασία collocatæ Hermogeni vocantur Epenthymemata. * Quæ singula fusius proponit *Fr. Robortellus libro de artificio dicendi,* capite, quo de methodo perquirendi artificii in Scriptis Poëtarum antiquorum agit, p. 29. & 30. * Monstrabimus ergo, quomodo in locis illis περιςατικοῖς inventio poëtica formari possit, exemplo gratulatorii carminis, & quidem primo de dignitatibus collatis. 1 2 3 4 5 6

Varia hic est inventio pro varietate dignitatum, quæ conferuntur, quarum omnium accurata delineatio propter rerum multitudinem dari nequit. * Dignitates sunt vel sacræ, vel civiles, vel militares, vel scholasticæ, vel summæ vel inferiores. Sacræ sunt Episcopatus, Archiepiscopatus &c. Civiles, Regnum, Ducatus, præfecturæ &c. Militares etiam variæ. Porro ratione temporis sunt dignitates perpetuæ vel ambulatoriæ, vel transmittuntur ad hæredes, vel ad vitæ tempus durant, ut Consulatus, Legationis dignitas &c. Aliæ sunt successivæ, aliæ electivæ. Singulæ species pro sua conditione proprias quasdam inventiones parare possunt, quæ ad certa capita vo- 7 8

9 cari nequeunt. * Nos utemur hic locis περιςατικοῖς, qui vulgato verſiculo comprehenduntur, *Quis, quid, ubi* &c. Τὸ *quis* comprehendit laudem perſonæ, cui dignitas defertur, vel a qua defertur, quod ſi is Princeps ſit, in promptu ſunt loci communes apud Poëtas Panegyricos, veteres, & recentiores, Claudianum, Barlæum &c. Τὸ *quid* continet laudes ipſius dignitatis, ubi de magnitudine ejus, de majeſtate & præeminentia, multa dici poſſunt. Τὸ *ubi* loci circumſtantiam, ſi ea deferatur in ſolenni loco, in templis, ſub dio, quod quibusdam locis fit, coram altari, in urbe aliqua præcipua. Hic Poëta varias habebit occaſiones fingendi allocutiones, ad Deum, ad genium loci &c. Item deſcriptiones Topographicas, in quibus ſtudioſiores præ Oratoribus ſunt Poëtæ. Τὸ *quibus auxiliis* involvit concomitantes & impulſivas cauſas, inter quas referri poſſunt electio & ſucceſſio. Si electio, dicas, illum virtute ſua meruiſſe dignitatem, non emendicatis ſuffragiis, caſu, dolo, fraude, quod concordia fuerint omnium ſuffragia. Si ſucceſſio, dicas, hæreditarias eſſe in illo virtutes, &, data occaſione, commendetur ſucceſſionis jus, quod illuſtrari poterit variis comparationibus a natura animalium, arborum, agrorum petitis. Anteceſſor quoque poterit laudari, ita tamen, ut ſucceſſor præferatur. Si qua fuerint ſingularia omina vel divina auſpicia, ad hanc quoque claſſem pertinebunt, ac licet Poëtæ libere nonnunquam iſta fingere, ſed videat, ne alia fingat, quam quæ ſunt poëtica: Hiſtorica enim fingere ſalva veritatis lege non licet. Τὸ *cur* cauſam finalem notat, quæ ſalus eſt publica, Reip. legitima vel in toto vel in parte adminiſtratio, jurium conſervatio, gentis & imperii incrementum, ſacrorum cura, tribunalium & juſtitiæ incorrupta adminiſtratio, literarum, Academiarum, Scholarum, rei militaris cura &c. de quibus Magiſtratus vel Principis alicujus officiis, tam in pace quam in bello, plenum Claudianus exemplum præbet in laude Stiliconis, aliisque Panegyricis carminibus, uti & Barlæus. Τὸ *quomodo* involvit varios ritus, in ipſa dignitatis collatione obſervari ſolitos, quo pertinent preces, unctiones, inveſtituræ, infulæ, pallia, faſces, coronæ, laurus, ſceptra, claves, gladii, annuli, poma aurea, & ſi quæ alia ſunt auſpicii Regii, vel Ducalium, vel Epiſcopalium, & aliarum dignitatum ſymbola, ad quæ variæ alluſiones formari poſ-

10 ſunt. * Hinc in ſubſidium vocari poſſunt, qui de ſymbolis illis ſcripſerunt. Generatim de plerisque agit *Böclerus in Diſput. de Auſpicio Regio, Sylveſter Petra ſancta de teſſeris gentilitiis, de ſceptro Berneggerus, de infulis Epiſcopalibus pileo &c. Solerius. De annulis Licetus, Kirchmannus.* Potes etiam huc referre ſymbola proverbialia vel gnomica Regum & Principum, quæ colligit Reusnerus. Poteris etiam ad ritus veteres & aliarum gentium mores, data occaſione, alludere. Τὸ *quando* tempus notat. Hic conſidera, quo anno, die, menſe fiat, & ſi quod memorabile antiquitus geſtum ſit: perpende etiam, an in pacato ſtatu, an in turbulento ſit respublica, an præſenti tempore memorabile aliquid in republica geratur &c.

11 In GRATULATIONE de DOCTORATU eodem modo procedes. Ad Τὸ *quis* pertinent inventiones, quæ a nomine, patria, gente, familia, aliisque, quibus fungitur officiis, peti poſſunt. Si ſit Conſiliarius, Advocatus, Sacerdos, Ar-

chiater

chiater &c. Si ægrotus, abſens, præſens &c. e. g. *in Sparmannum Archiatrum Chriſtinæ Reginæ,* Boxhornius in poëmat. p. 24. *de fratribus geminis eodem tempore promotis,* idem p. 6. *ad Patrem, cum filiorum quartus promoveretur,* id. p. 27. *ad patriam Hagam: de aliquo in Juriſconſultorum ordinem cooptato,* idem p. 30. *ad aliquem in patriam redeuntem, poſtquam laurea medica decoratus fuerat.* Bannin p. 69. *ad urbem Alcmariam, cum quidam J. U. D. renunciaretur,* p. 185. Ad Tò *quid* pertinet ipſe gradus, qui confertur, ubi in genere formari poſſunt Loci communes de dignitatibus, quod ſint virtutum præmia, ubi comparare potes Studia cum certaminibus athletarum, eorumque præmiis, ludis olympicis &c. De titulis virtute & Studiis digniſſimis eorum inſignibus: poſſet etiam, ſi videretur, invectiva inſtitui in indignos graduum captatores, merito de gradu dejiciendos. * Quod attinet ad gradus ſingularum facultatum, digredi potes in laudes Theologiæ. *Vide carmen de Theologo perfectiſſimo Franciſci Vavaſſoris in Parnaſſo Societatis Jeſu p. 62.* Si in Jurisprudentia tractetur locus communis de ejus laudibus, deſcribatur Juriſconſulti, Advocati, Conſiliarii, officium. *Vide characterem cauſarum Patroni in gratulatione Doctorali ad Johannem a Dans apud Boxhornium p. 14.* & in ſimili gratulatione *carmen de officio boni Advocati apud Niendalium in poëmatibus p. 84.* Si in Medicina; ſuppeditare Locos communes poſſunt *Satyræ Medicæ Jacobi Balden.* Si in Philoſophia, ampliſſimus per ſingulas diſciplinas campus patet. * Tò *ubi* notat locum, qui eſt celebris aliqua Academia, templum, collegium: poſſunt ad locum allocutiones formari. Ita *Leidam alloquitur Boxhornius in creatione Doctoris p. 7.* Tò *quibus auxiliis* notat cauſas ſocias & concomitantia, ut ſi ſub celebri Præſide inſtituatur promotio. *Exemplum vide apud Niendalium p. 60.* ſi Principis ſumptibus fiat, ſi ſolus, vel cum aliis, ejusdem vel diverſarum facultatum, promoveatur, ſi nuptias eodem tempore celebret, ubi variæ inventiones ratione variarum facultatum inſtitui poſſunt. Poſſunt & fingi Veneris, Aſtrææ, Euſebiæ, Pallados &c. certamina. *Vide ap. Boxhornium p. 14. & 15. in quendam proxime poſt nuptias Doctorem juris renunciatum.* * Ex argumento diſputationis inauguralis inventiones deſumentur, e. g. in *quendam poſt diſputationem de lue venerea Doctorem medicinæ creatum,* vide Boxhornium *p. 48. Laus febris, quum Johannes Regius poſt habitam de febri diſputationem medicorum ordini insereretur.* Vide eundem p. 11. *in quendam poſt publicam de angina diſputationem Doctorem medicinæ creatum,* vide eundem p. 18. *in quendam poſt diſputationem de hæredum inſtitutione earumque querela Doctorem creatum,* vide eundem p. 26. *in quendam poſt diſputationem de nuptiis Jureconſultorum ordini inſcriptum, p. 41.* Poteſt etiam ad Patrem dirigi gratulatio, cujus ſumptibus inſtituitur ſolennitas, vide Boxhornium p. 27. *In quendam poſt honores obtentos matrimonium ineuntem,* miſcellanea noſtra poëtica p. 75. Poſſunt etiam allocutiones fingi ad Aſtræam, Apollinem, Muſas, e. g. *allocutio ad Themidem in creatione Doctoris juris,* Boxhornius p. 40. ad philoſophiam in creatione Magiſtri; *in quendam poſt diſputationem medicam de luxatione membrorum Doctorem medicinæ creatum.* Vide primitias Parnaſſi noſtras. Ad

12 13 14

Arminium, quum post disputationem de dysenteria medicinæ Doctor crearetur, Bannin. p. 88.
15 *ad alium post disputationem de angina Doctorem Medic. creatum* id. pag. 175. * Ad Tò *Cur* refertur causa finalis, quæ est in Theologia fidei defensio contra Hæreticos &c. In Jurisprudentia justitiæ administratio: in Medicina salus hominum, a qua pendet salus publica: in Philosophia veritas in contemplatione, beatitudo in actione. Hæc singula fusius deduci & applicari possunt. Tò *Quomodo* continet ritus in promotione adhiberi solitos, quales sunt infula, annulus, amplexus, liber clausus & apertus, faces ardentes. Si singuli ritus ad singulas facultates applicentur, varias pro re nata inventiones formabis. Vid. exemplum in Miscellaneis nostris pag. 48. *in pileum.* Tò *quando* tempus notat, si forte conferantur honores vel in juventute, vel media ætate, vel die natali, anno ætatis Climacterico, si tempore belli, pestis &c. e. g. *in quendam sub egressum canicularum feriarum Licentiæ gradum adeptum* Boxhorn. p. 77. *in Medicum medio bellorum tumultu creatum, p. 23. in quendam prima juventute Doctorem juris creatum, p. 53.*

16 In GRATULATIONE de RECTORATU ACADEMICO præcipue inventionis deduci possunt, *a personis, earumque conditione.* Hæ in genere sunt literati. Hic dies, quomodo Musis cum Imperio conveniat, non esse Tyrannicum sed virginale & placidum: non jam inter steriles tantum Parnassi arenas dominari Apollinem: non jam amplius boves pascere, sed selectissimos juvenes, (aut sic applica: Apollo olim boves pavit, Tu nunc curabis, ne ille leonibus, ursis, lupis imperet; tua Circæis poculis, quæ in feras mutant, abduces) Musas latius impe-
17 rium habere, quam Reges, quæ ipsis dominantur Regibus. * Si Theologus est, per fictionem poëticam induces Pietatem leges imperio ejus præscribentem, quod eo perfectius erit, quo perfectior est virtus illa, quæ in illo imperat. Dic imperium ejus Hierarchiam, sed innoxiam, quod contra Gigantes θεομάχους militet. Si Jurisconsultus, induces Astræam, Themidos oraculum in Helicone: novum aliquod judicium instituendum, in quo non Paris Veneri, sed Phœbus Minervæ palmam tribuat; tribue illi Pallada armatam Clypeo & hasta, eandemque pacifica olea decoram: dic illum docere omnes, quomodo suum cuique tribuant, & sibi ipsi. Si Medicus est, dic: Apollinem illum esse, qui & Musarum & sanitatis præses sit; tollere illum debere morbos Musis pestiferos ac noxios, per distributionem allegoricam, *Vid. carmen nostrum in Rectoratum Marchii in primitiis Parnassi.* Si Philosophus est, & quidem primo Metaphysicus, monstra, quemadmodum illi imperium conveniat in Musas, qui dominatur ceteris disciplinis: monebis, ut abstrahat omnes a malitia, & nihil concrescere sinat vitiorum, curet, ut omnes sint uni (ex Pythagoræ præcepto) veri, boni &c. Si Physicus, dic illum secundum naturæ leges imperaturum; dic, totam hanc rerum naturam nihil aliud esse, quam magnum Imperium, ad cujus exemplum ille imperaturus sit. Apollinem & novem Musas nihil aliud esse, quam decem orbes cœlestes: hic monstra Planetarum & orbium cœlestium cum Musis convenientiam. (*Videantur Platonici*) Si Poëta, ostende Helicona, Pindum &c. Etiam in his montibus inveniet

niet auri fodinas, his Caſtaliis fontibus rigabit Muſarum agros, ut varii generis germina felicius creſcant, cedri, lauri, viles etiam alni. Si Ethicus, omnes in illo die virtutes imperare, & mediocritati aſſvetum, etiam hic medium facile obtenturum. Etiam hic pro ſummo fine eſſe beatitudinem. Si Politicus; dic hoc imperium quandam eſſe rempublicam, ubi Philoſophus imperet, & Philoſophi obediant, Rectorem a Rege non differre, (*huc refer ea, quæ de regno ſapientis in philoſophia Stoica diſſeruntur*) vigere hic ſocietates, excluſa tamen conjugali, quæ inter virgines Muſas non admittitur, ut quæ non corporis ſed mentis tantum partus ſuſcipiant. Nullos hic eſſe ſervos, ſed omnes liberos (*Vid. Lipſii manuductionem ad Philoſophiam Stoicam*) ſuam Regi hic eſſe majeſtatem, ſua regalia, ſua Muſis eſſe vectigalia, ſuas nundinas, ſuos vaſallos, ſua feuda, quibus inveſtiantur, Doctores, Licentiati, Magiſtri, ut Comites, Barones, Nobiles: etiam hic eſſe equites ſed Pegaſeos, bella etiam geri, ſed cum barbarie & ignorantia, ſed in Muſarum area, non in arena gladiatoria. Poſſes hic formare acclamationes ad imitationem veterum. Si Mathematicus eſt, dic, illum omne tuliſſe punctum, totum eſſe teretem & rotundum, quemadmodum virum bonum deſcribit Horatius; effecturum illum, ut imperium ſuum ſit quaſi quidam circulus, in quo extrema a centro ſeu medio virtutis æqualiter diſtent: Dic illum omnium rerum menſuram initurum, æqualia inæqualibus, paria paribus miſturum. Si Orator & Poëta, dic illum inſtar Herculis Gallici eloquentiæ catenis omnes ſibi devincturum. * Poſſunt ſecundo *ab inſignibus inventiones* duci, qualia ſunt ſceptra, purpura, aureæ claves. Hic ſubſidia ſuppeditabunt, *Berneggerus in Oratione quadam de ſceptro, Bœclerus de auſpicio Regio, Idem in Apollinis ſceptro ad Comitem Guſtavum de la Gardie, Rectorem Upſaliæ creatum, Ericus Puteanus in purpura Auſtriaca ad Principem Ferdinandum, ubi purpuræ qualitates confert cum Cardinalitia dignitate.* Tertio a *tempore* inventio petetur, ſi forte dies feſtus ſit, aut quodam memorabili facto inſignis. Ratione temporis, cum ſemeſtris dignitas ſit, poſſit comparari cum dictatura Romanorum &c. 18

In GRATULATIONIBUS de NOVO ANNO partes poſſunt conſtitui quatuor, e quibus, quod commodum erit, adhiberi poteſt, *primo* gratulamur de exantlato anno, ubi conſiderabis circumſtantias varias, an annus fuerit Climactericus, an Periodicus aliquis vel ſimilis, an dies novi anni in natalem ejus incidat, cui gratularis. An annus inter morbos vel alias fortunæ difficultates ſit exactus, (tum enim in ſubſidium vocabis ideam carminis Soterii) an peregre, an domi; tum dices ſolis laborem eum imitatum eſſe, cumque eo domum rediiſſe: An in bello vel pace. Ratione perſonæ variari etiam poſſunt argumenta gratulatoria, ſi Princeps ſit, dicas illum cum Conſulibus Romanis annum pandere & faſtos, conferre ſeculo felicitatem. Si Theologus vel Sacerdos, dicas, ad illum non pertinere tempora ſed æternitatem, vel potius veteres annos & mores antiquos, non nova ſecula. Si Conſiliarius, Jureconſultus, gratuleris illi de præterito anno, ex quo ſibi ipſi formaverit vel præviderit prudentia futurum annum & ceteros: comparabis illum cum Jano bicipiti; Si 19

Medicus, mille illi ſalutes & de morbis triumphos precare. Si Philoſophus, dic illum ſupra annos eſſe, ipſis dominari aſtris, ipſique tempori, cui ipſe orbes ſuos præſcribat, quod numeris ſuis includat: Si dives ſit, precare crumenis & arcis ejus Janum Patulcium & Cluſium, qui juſto tempore largiatur & recondat. Poſſumus *ſecundo ad varios ritus* tam veteres quam recentiores alludere, de quo nos alibi copioſe diximus. Poſſumus *tertio gratias agere pro præſtitis beneficiis*, ubi ineatur perſonarum ratio: Subſidia hic petes ex idea carminis Euchariſtici. * Poſſumus *quarto ſtrenas afferre* vel veras vel fictitias. Hæ ad morem veterum dari poſſunt, argute ad illas applicatione facta: vel fictione aliqua poëtica excogitari, prout perſonæ, cui illæ offeruntur, conveniunt. Et ea quidem ratione Paſſeratius varias obtulit Memmio ſtrenas, auram, nugas, columbam, olivam, morum, ficum, palmam, pſittacum, laurum, roſam, olorem &c. quæ tamen mihi non adeo probantur, quoniam indiſtincte nullo habitu convenientiæ diſcrimine offeruntur. Vid. *primitias Parnaſſi noſtras*, ubi varias omnium facultatum Profeſſoribus ſtrenas exhibemus. Ita Theologo vel ſacerdoti poſſes offerre claves Jani, Sphæram cœleſtem cum omnibus circulis & aſtris, quod continua allegoria rei præſenti applicare poſſes; Juriſconſulto libram, gladium, faſces, fortunæ rotam; Medico coronam quernam, civicam, pro ſervata ſalute civium, ſerpentem exuvias exuentem, Phœnicem; Chymico Jovem lapidem; Philoſopho circulum, quo ipſe annus & tota rerum univerſitas notatur, dolium Diogenis, ſaxum Siſyphi, rotam Ixionis: Metaphyſico nihil, omnia, rem, Chimæras, univerſum, unum, verum, bonum. Phyſico, flores ex hortis, atomos, ſemper vivum, ſimilesque herbas; Laurum e ſylvis, aurum e fodinis, uniones e mari, ovum, quod omnium rerum principium facit Orpheus; Mathematico annum ipſum & ſecula, puncta, pyramides; Oratori fulmina, mella, Caryotas, Thurſos, bona verba; Poëtæ Pegaſum, fontes Caſtalios, laurum. Ethico centrum. Politico horologium; Patrifamilias opera & dies. Poſſent etiam in forma emblematis efferri. Sed talia infinita excogitari poſſunt, ac ſolent mire in talibus ſagaces eſſe Oratores ſacri, qui Strenas pro concione largiuntur. Videatur *Stegmannus* in *Chriſtognoſia ſua*, ſub titulo *Chriſti Strenophori.* Videndum tamen, ne in nugas prolabamur, ut facile fieri poteſt, ſi nimis in talibus operoſi ſimus. Debet enim modus eſſe in rebus. Poſſumus *quinto* varia ἤθη & πάθη immiſcere, vota pro incolumitate & felicitate ejus, cui gratulamur.

21 In GRATULATIONE de NATALI inventio ducetur *primo* a *perſonis*, ubi ſunt Majores, Parentes, de quibus loci Rhetorici conſulantur. *Secundo* a *tempore*, quod anteceſſit partum, ubi oracula, auguria. *Tertio* a *partu ipſo*, ejusque adjunctis, quæ ſunt apparatus varii, baſia, cantilenæ ad cunas, dies feſtus, anni tempus, ver fœcundum, ſolſtitium vegetum, autumnus gravidus, hyems genialis. Ornamenta poëtica addantur, de partu mirabili e ſpuma maris, cerebro, femore, Jovis, Chao: de educatione, a columbis, a capra Amalthæa: allocutiones ad ſtellas, auroram, patriam Lucinam, bonam Deam &c. Quarto ab ἤθεσι *ſeu votis* ad infantem

tem, ad parentes, de familiæ incremento. Si masculus, gratulare de hærede felicitatis ac indolis patriæ, de bellica virtute, de studiis, si fœmineus, pulchritudinem, ingenium Matris in illo commenda. In *anniversario natali* inventiones a laude personarum additis ornamentis poëticis omne punctum ferent.

In EPINICIIS sive *gratulatione* de *victoriis* convenient primo *loci personales*, laus scilicet victoris ex adjunctis huic argumento aptis, quæ sunt quatuor illæ virtutes Imperatoriæ a Cicerone in Oratione pro L. Manil. notatæ. Secundo *loci, quibus factum laudatur*, omniaque illa Enthymemata apud Aristotelem de honesto & pulchro. Tertio *loci communes, difficile, impossibile*, & quæ sub his continentur. Quarto *loci octo amplificatorii* apud Aristotelem. In his omnibus latent specialia illa, gravitas facti propter firmitatem munimentorum, aliaque impedimenta objecta, fatum, auguria, hostium ferocitas, patriæ salus, libertas publica, gloria post mortem superstes, vota omnium pro longævitate. Possunt addi varia ornamenta Topographica, pathographica, descriptiones e locis adjunctorum, pugnarum, periculi. Possunt addi comparationes & exempla more Poëtarum. 22

SYLLOGE EXEMPLORUM.

I. In GRATULATIONE de DIGNITATIBUS. Gratulatio de Præfectura equestri & maritima, *Delitiæ poët. Scot. tomo 1. p. 71.* de Inauguratione Jacobi Regis, *p. 251. & 275.* Ludovici XIII. *p. 339.* In coronatione Reginæ *tomo 2. p. 71.* Jacobi *tomo 6. p. 227. & 245.* De tribus Regnis unitis ad eundem. *p. 279.* De Episcopatu *Wallius p. 41.* Senatui populoque sub Episcopo pacem optat, *p. 49.* Ad Marcellum in prima pueritia legioni patriæ præfectum *p. 91.* De Episcopatu post amplissimos honores, *allusio ad gentilitiam tesseram, quercum & leonem, pag. 197.* In duos Episcopos simul consecratos, *Wallius p. 318.* In inaugurationem Episcopi *Hoschius p. 34.* ad Belgium cum Marchio militiam regiam administrare inciperet *p. 53.* In inaugurationem Episcopi, *p. 66.* gratulatio de dignitate senatoria ipsis Jan. Cal. *Neuhusius pag. 90.* De Consulatu *p. 203.* gratulatio ad Ferdinandum, *Parnassus societatis Jesu, p. 559.* Maximilianus Bavariæ Dux Cæsari Bononiam restituit, *tomo 2. p. 157.* In novam purpuram Cardinalis, *p. 563. Vid. plurima exempla in poëmatibus Barlæanis.* Ad *gratulationem de Doctoratu & Rectoratu* pertinent illa, ad Philosophiæ Professorem & creatum Medicinæ Doctorem Daniel Heinsius *p. 118.* Ad Castorem & Pollucem geminos fratres, quum uterque Licentiam in utroque Jure reportaret, *p. 397.* Ad Martinium juris Doctorem creatum, *p. 398.* ad Regem Sueciæ; cum JCtorum Ordini aliquis insertus esset, *p. 399.* Ad Thysii Filium, J. D. creatum, *p. 400.* Ode ad Gernandum 13. ætatis anno Philosophiæ Magistrum creatum *p. 502.* De Rectoratu *Scoti tomo 1. p. 332. it. tomo 2. p. 224.* Ad Leonem Belgicum domi militiæque vulneribus & morbis affectum, cum aliquis, cui Leo inter signa erat, Medicus crearetur, *Wallius p. 416.* In J. D. creatum *Bannin. L. 2. Elegia 10.* ad urbem Hornam, cum ejus civis Medicinæ Doctor fieret, *p. 61.* in quendam die suo natali J. Doctorem creatum *p. 62.* In promotionem juris, *p. 90, 98, 168, 189, 184.* In honorem Doctoralem Vossii *Barlæus pag. 108.* 23

Ad Dorislaum ex pædagogo D. J. creatum, *p. 290.* In quendam D. J. creatum, *Baudius p. 107.* ad quendam Philoſophiæ Profeſſorem, *p. 110. p. 115.* Ad Epiſcopium Magiſtrum creatum, *p. 430.* In Metaphyſicæ Profeſſorem Medicinæ Doctorem creatum, *p. 447.* in quoſdam D. J. creatos, *p. 523, 534.* In laurum Philoſophico-Medicam. Sententia Apollinis *Placcii poëmata pag. 236.* Gratulatio de Doctoratu juris *Neuhuſius p. 199, 219, 244, 245, 252, 301, 333, 337, 397.* De gradu Medico *p. 215, 247, 304, 399.* De gradu in Philoſophicis, *p. 207.* De Rectoratu ſcholaſtico *p. 396.* Ad Academiam Regiomontanam Magiſtros creantem *Paſtorius p. 91.* In D. J. creatum *Nicolaus Heinſius pag. 193.* In quendam Medicorum ordini inſertum *p. 196.* In duos fratres D. J. creatos, *p. 272. it. p. 277.* De Theologiæ Doctoratu *p. 278.* In Rectoratum Academic. Cunæi *Barlæus.*

24 II. In GRATULATIONE de NATALI PRIMO. Vide tria genethliaca carmina variis inventionibus elaborata apud *Jacobum Balde*, tomo 2. Poëmatum, (1) carmen in filium Comiti de Tylli natum. (2) Comiti Palatino Philippo Wihelmo nomine totius collegii ſcriptum. (3) in Filiolam eidem Principi ipſo feſto trium Regum natam, ſub perſona trium Gratiarum. Tertio carmini ab ipſo Autore artificium ſubnectitur. De filiolo primogenito Marchionis Montoſerii *Zevecotius p. 37.* Fons bellaqueus Delphini natalibus baptiſmate ſacer, Idyllion *Scoti p. 282.* Epigramma ad Patrem baptiſmate ſuſcipientem filium. Comparatio cum Achille, Stygia unda tincto, *p. 286.* Genethliacon Ducis Andium tertio partu geniti. Comparantur tres filii Geryoni *p. 286.* Ducis Aurelienſis ad Regem Patrem, *p. 306.* Oda qua celebrantur Principis Scoto Britanni natales *tomo 2. p. 98.* de nata filia prima vice *p. 382.* ad ejusdem uxorem de partus difficultate, *ibidem.* Ad Gulielmum Comitis Swartzburgenſis filium ex themate natalitio concinnatum, *Wallius p. 76.* In infantem Principis Arauſiorum natum poſt victam Hiſpanorum claſſem, *Barlæus L. 2. Heroicorum p. 350.* in natum Galliarum Delphinum eadem die & hora, qua Amſteledamo diſceſſit Avia Maria de Medicis *ibid. p. 356.* in Delphinum Galliarum *in Delic. poët. Gallor. Paſſerat. p. 108. tomo 3.* Genethliacum nobilis pueri *p. 344.* In Delphinum Regis Galliarum *Nicolaus Heinſius p. 205.* Vid. eundem *L. 4. Elegia 4.* Genethliacon Jacobi IV. Regis Scotorum, *Buchananus p. 309.* In natalem Delphini Galliarum, *Baudius p. 633.* Carmen conſtans ex meris Chronoſtichis in cunas filioli nati ad natalitia Chriſtianæ ſalutis, *Neuhuſius p. 26.* Cunæ Auriacæ in nat. Princ. Arauſ. *Hugenius in momentis deſultoriis p. 5.* Genethliacon Delphini *Laur. le Brün Eloq. poët. T. 2. p. 488.* baptiſmus Dominici Prioli. Infantis crepundia & cunabula *Bonifac. L. 9. Muſarum carmine 61. & ſeqq.* Marinæ Mauræ puerperium *ibid. carmine 64.* ad Patrem gratulatio pro nato filio, *ibid. carmine 79.* Ad patrem Bernhardum de filiolo Polo Nano, nato, dum Pater civitati Bellonæ præſideret, comparat cum Hercule *ib. carmine 103.* Genethliacon ab ominibus inventione petita, *lib. 10. carmine 138.* Miraculoſo Galliarum Delphino *Stratenus in Venere Selanda p. 58.* Ad eundem Genethliacon *id. pag. 165.* Nova Gallia Delphinum ſalutat *Laurentius le Brün opuſculis ſelectis p. 486.* Nænia pro puero ad ſomnum provocandum: Nænia nutricis: Næniæ aliæ nugatoriæ, *Jovianus*

Ponta-

Pontanus lib. 2. de amore conjugali a p. 3351. ad p. 3358. Ad Lucinam parturiente Piccolominea Sannazarius *L. 1. Elegiarum: p. 97.* de partu Nisææ *id. lib. 1. Epigr. p. 147.* in filiolam natam Hugenio post quartam prolem masculam *Barlæus p. 494.* Genethliacon epicum *Delic. poët. Ital. T. 1. fol. 213.* infantis Tuscani *fol. 351.* filii Gonzagæ oda *T. 2. fol. 222.* Amstela exsultans super Galliarum Delphino *Keuchenius p. 122.* ad JCtum, cui uxor primo partu gemini sexus progeniem peperisset *p. 130.* in Principem die Lunæ natum *Bruno Mengelmoes p. 279.* in Principem Auriacum sexto conventu die Solis nona vespertina denatum, & filium ejus posthumum mox natum, *id. p. 280.* Omen Genethliacon, ad serenis. Principem *Albertus ab Ines oda 63.* Ad uxorem suam, cum esset gravida *Daniel Heins. p. 382.* In filiolum primogenitum Hugenii *p. 393.* Allusiones aliquot in nepotulum Cornelii & Martini natum Petteni ad mare in hospitio publico, cum de munimentis maritimis comitia agerentur *Neuhusius p. 104.* In natalem Delphini vigesimo post connubium anno nati, *Pastorius parte 1. Sylvarum p. 68.* in natalem Principis Polonorum *p. 68.* Ad quendam cum ei uxor in mari filium peperisset, *p. 117.* Choreæ (*Ballet*) in natalem Fridericæ Amaliæ principis Danicæ a Vito Beringo scriptæ.

GRATULATIONES de NATALI ANNIVERSARIO. Ad Fulgentium Stephani natalem in Januario celebrantem, Zevecotius *lib. 1. Elegia 2.* in natalem amicæ *p. 142.* Ad Jacobum VI. Angliæ Regem, *Scoti T. 1. p. 13. p. 221. p. 301.* comparat cum sole. Mensis Julii fatalia, quo natus, maritatus & ad honores promotus fuit, *T. II. p. 489.* In natalem Dionysii Vossii Prosopopœia Uranies ad natum quondam puerum. *Bannin. L. 2. Eclog. 8.* in annum suum 60. exactum *Galli T. 3. p. 723.* Genethl. Rosinæ Melissæ. Ad nomen alluditur *p. 716.* De Climacterico magno *p. 714.* In natalem Ovidii ab eo proximum, qui natalis Minervæ est, *Daniel Heinsius L. 2. El. 9.* in natalem Josephi Scaligeri oda, *p. 504.* in natalem diem, sextum Februarii Electori Brandenburgico ejusque filio eundem, Carmen nostrum. In Cosmi Medicæi natalem X. *Nicolaus Heins. l. 2. El. 2.* in filium primogenitum Ludovici XIV. *L. 4. El. 4.* in natalem Reginæ Christinæ *p. 146.* In natalem Kinschotii *pag. 267.* in natalem annum Josephi Scaligeri, qui tanto æstu nobilitatus fuit, ut plerisque calidioribus locis vineæ fuerint exustæ, tria epigrammata Rutgersii *Nic. Heins. p. 133.* Ad Boxhornium Vincentius Fabricius de utriusque natali, qui in eundem annum & diem incidit. *Fabric. p. 126.* in natalem Nic. Heins. *id. p. 193.* in natalem patris sui *Grotius p. 209.* in Pascha anni 1612. natalem suum 30. *idem p. 223.* in natalem 31. *p. 238.* in natalem senis, *p. 251.* in natalem parentis sui *Nic. Heins. l. 1. El. 5.* Elegia de natali suo Lotichius *l. 2. El. 8.* in natalem Vincentii Fabricii El. Nic. Heins. *Fabric. p. 218.* in natalem amicæ suæ *Winsemius in amoribus p. 272.* In natalem suum jambus, *Hugenius p. 323.* Ad Episcopum Taurisinum in natalitiis Christi, quibus & Flaccus natus perhibetur, editum, *Bonifacius l. 8. Mus. Carm. 55. & 56.* In festo die Divi Sannazarii Martyris sibi natali, *Sannazarius l. 2. Eleg. p. 189.* in natalem amici *id. p. 131.* in natali Altilii Vatis *id. lib. 1. Epig. p. 156.* Ad Slusenium tertio post Phlebotomiam die natalia celebrantem. *Keuchenius*

nius in Muſ. Juvenil. p.88. in decimum Auguſti diem natalem ſuum, alludit ad ſidus virginis *p.139.* in aliquem feſto purificationis Mariæ natum *Bruno Mengelm. p.306.* Genethliac. Belgicum in Principem Arauſionenſem duodecennem. Pro munere donat horologium & alphabetum principale, *id. p.372.* Ad aliquem eodem ſecum anno, die, hora, ſidereque natum, *Biſſelius in delic. æſtat. p.372.* In Caroli V. natalem *Johannes Secundus p.103.* In natalem Douzæ Lipſii elegia, *Douzæ poëmata pag. 665.* in quendam, cum ipſo natali die periculum evaderet *Miſcellanea Genethliaca.* Proſopopœia Pariſienſis Academiæ Regis filiæ ſub natalem principis natalibus reſtituta *Scoti T.1. p.272.* ad urbem Gandavum, in qua Carolus V. natus eſt *Becanus p.75.* In quendam ipſo natali die D. J. creatum *Bannin. p. 62.* Ad Arnoldum van der Walle in cunis adhuc vagientem, cum ei olivam pacis in ſpem olim colendæ poëſeos mitteret, *Wallius p.225.* Genethliacorum vanitates irridet, *Caldenbach. l.1. oda 23.* Genealogia Naſſoviorum, *Grotius p.28.* Ad puerum ſuum in die natali Virgilii, *Lotichius p.143.* Carmen de excellentia ſexus fœminini *Hugenius p.46.47.* Carmen Euchariſt. pro Genethl. *Bonifacius l.9. Muſ. Carm. 65.* Puerperium turturis jocoſerium, *Gudberlethius in poëmatibus a p.25. ad p.42.* ad S. Ignatium, ut Regi Ludovico ſobolem impetret, *Joninus l.1. oda 10.* Ad maciem in die natali *Balde l.1. oda 54.* Irridet Genethliacos *id. l.2. od. 24.* In vaticinium infelix de partu Loſiæ *Barlæus T.2. p.455.* In natalem 800. urbis Siricææ *Bruno T.1. p.39.* in falſum de nato princ. rumorem *p. 279.* Generoſa liberæ gentis Genethlia *Albertus ab Ines oda 4.* Juſtum Lipſium in die natali ad geniale epulum invitat *Douza poëm. p.654.* Vide Genethl. varia *Antonii Chanuti* in virginem Mariam variis inventionibus exornata *in Parnaſſ. ſoc. Jeſu. T.2. a p.190.* quæ mutata applicatione ad Principum nativitates referri poſſunt.

26 III. GRATULATIONES de NOVO ANNO. Vid. Paſſeratii ſtrenas integro libro. *Conſtantinum Hugenium in poëmat. Belgic. p. 300, 659, 1069. Parnaſſ. ſoc. Jeſu T.1. p.533.* Baſia pro ſtrenis data *Scoti T.1. p.55.* Strena ad Regem Britanniæ *ibidem p.83.* Strena ad Pro-Regem ex Anagrammatiſmo *p.280.* Flores pro ſtrenis *T.2. p.333.* Epigramma de Jano bicipite *p.474.* In Cal. Jan. *p.383.* Strena retrograda, *p.384.* Strena ad Galatham *Bannin. in poëmat. Belgicis p.145.* Opitius carmen German. in Cal. Jan. *Sylvis poëtic. pag. 22. & 28.* Jacobi Catzen Cantilenæ in novum annum in *Hofgedachten p. 79. & ſeqq.* Hugenii Strena ad quatuor filios *in moment. deſult. p.50.* ejusdem epigramma in Schurmannæ Studium novum novi anni tempore *Ib. p.369.* Ad eandem *p.379. & 376. Taubmannus in Melodæſia p.1, 42, 44, 65, 229, 369, 370, 371, 456.* Strena ad Pontificem anno 1666. Inventio ex numero Romano anni. *Nic. Heinſ. in carm. adoptiv. p. 93. V. Nathan. Chytræum in faſtis ſacris.* Gratulationes in Cal. Jan. plurimas habet *Neubuſius p.1, 2, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 23, 24, 29, 32, 41, 43, 47, 51, 52, 61, 70, 71, 72, 75, 79, 83.* In quendam ipſis Cal. Jan. in Senatorum ordinem electum, *p.190. id. p.216, 217.* Ad diſcipulos *pag.254.* Ad parentem *p.274.359.* &c. Carmen ſeculare in Cal. Jan. *Balde Lyr. lib.3. p.187.* Barbiton pro Strena *id. Sylv. lib.5. oda 7. p.130.* Salutatio ad pontificem centone Virgiliano Ital. *T.1. fol.334.* Strena qua gratias agit pro beneficiis,

beneficiis, *Bruno p. 42. parte 1.* Strena ad amicam *id. p. 14. p. 123.* Ad Conſulem *p. 292. parte 2. Id. p. 294.* Alphabetum Chriſtianum pro Strena *p. 219. parte 2. Sidronii Hoſchii* fauſti anni apprecatio ad Leopoldum *p. 85.* Vota Belgarum ad eundem *p. 87.* Vota ex Victoriis Belgicis *p. 89.* pro incolumitate princ. *p. 90.* pro rebus in Germania geſtis *p. 94.* ex aſcititiis inſignibus *p. 98.* ex honeſta animi relaxatione *p. 102.* ex venatione *p. 103.* ex aucupio *p. 105.* ex arte Muſica, *p. 107.* ex picturis *p. 108.* ex hiſtoria, philoſophia & poëſi, *p. 110.* ex virtutibus *p. 113.* &c. Carmina pro ſtrena miſſa ad princ. *Boisſardus p. III. Flemming. Epigramm. lat. Epigr. 23, 27.* in novum annum in Moſcovia celebratum *l. 9. Epigr. 26.* Strena ad Pontificem *Bonaventura, Baronius in Heroicis p. 39, 40.* querela de temporis fuga in Cal. Jan. *Vinc. Fabric. p. 135.* Allocutio ad ſe ipſum *p. 141.* Querela, quod longam potius vitam quam bonam precemur. *Id. p. 146.* In ſigillum aureum pro ſtrena datum *Menagii poëm. p. 55.* Strena ad fratres Hugenios. Inventio e 12. Zodiaci ſignis *Barlæus T. 2. p. 211.* De pareliis Lutetiæ viſis anno 1539. finiente, Carolo V. Cæſare, Cal. Jan. anno 1540. urbem ingreſſuro epigr. *Adeodati Sebæ (Theodori Bezæ)* ipſi Imperatori oblatum *Galli parte 3. p. 692.* Ejusdem Xenium Poëticum ad duos Poëtas *ibid. p. 594.* In Cal. Jan. ad Fuſcum. *Sannazarius l. 2. El. p. 121.* humanæ vitæ fuga *Joninus l. 4. p. 145. Buchananus l. 3. epigr.* varias ſtrenas diſtribuit Regi, Reginæ, diſcipulis, Epiſcopo indocto, aliisque Principibus & Matronis *a p. 352. ad 357.* Strena ad Comitem Gordonium *Jonſtonus Epigr. p. 419. & 420.* Strena ad Cubicularii Regii Conjugem *p. 428.* ad Regem, qua recenſitis muneribus, quæ dare poſſet, nihil Regi dari dicit, cujus non pretioſius exſpectet *ἀντίδωρον p. 229.* querela annuli a Gordonio ad ſe miſſi Cal. Jan. *p. 354.* De variis ad Cal. Jan. & ſtrenas pertinentibus *V. Owenum l. 1. Epigr. 62, 96, 142, 164, Lib. [illegible]. Ep. 71. l. 1. Ep. 19. L. 2. Ep. 4. L. 3. Ep. 16.* Oraculum Julii Mazarini Cal. Jan. *Balzac. p. 18.* vota modeſta Cal. Jan. Epigr. *Scoti p. 128.* Muſca Jano oblata, *p. 249.* De Cal. Jan. Epigr. *Scoti p. 432.* Theocrene pro Hippocrene ad Scotorum Regem *p. 141. T. 2. p. 120.* Xenium ad parentem *p. 180.* Meditatio de tempore in Cal. Jan. *Flemming. poëm. German. l. 1. Sylv. p. 32. L. 1. oda 5. Poëmata German. V. ap. Tſcherningium in Vere p. 17, 20, 192. In prodromo æſtatis p. 20. Salomonem von Golau in Epigr. Germ. Chil. 1. Cent. 9. Ep. 11. Chil. 2. Cent. 2. Ep. 4, 27, 28. Ib. Cent. 15. Ep. 83, 84, 86, 90. Cent. 10. Ep. 31. Chil. 3. Cent. 5. Ep. 38, 98. Chil. 2. Cent. 2. Ep. 3.*

IV. GRATULATIONES de VICTORIA. *Ad Regem Galliæ* poſt pugnam in Alpibus *Balzac p. 9.* ad eundem *El. p. 10.* Ecloga Alcon in victoriam Princ. Auriaci *Banning. p. 120.* In eandem ejusdem Panegyricus *p. 111.* ad fortiſſimum Principem poſt urbem expugnatam *Balz. p. 23.* Oſtenda capta, *Scoti T. 1. p. 125.* Regis poſt confecta bella proſopopœia *Scoti p. 274.* Poſt bella unio Ecloga *p. 428.* Deditio arcis ad Regem *p. 151.* De profligata Hiſpanorum claſſe, *p. 534.* ad Archiducem Auſtriæ cum expugnata Dünkerka Flandriam ab armis Gallicis liberaſſet, *Wallius p. 19.* Victoria Cæſaris per Metaphraſin odæ 22. *l. 1.* Horatii *pag. 155.* Oliva pacis ad orbem Chriſtianum id. *L. 3. El. 1. Vid. & ſeqq. Eleg. usque ad 7. affinis argumenti.* Ad Davidem de leonis & urſi cæde *Becanus p. 17.* De victoria ad Nordlingam, *pag. 83.* 27

De Moſa hoſti erepta *Hoſchius p. 68.* Briſacum capta ſeu Panegyris, Saxoniæ Duci dicta, *Barlæus p. 107.* Epinicium in captam claſſem Mexicanam *id. p. 292.* Veſalia capta, *p. 213.* Olinda capta, *p. 242. V. plura exempla ib. pag. 252, 260, 278, 284, 307, 329.* Ad Principem Auriacum poſt expugnatam Hiſpaniarum Claſſem, *Banning. L. 1. ſylv. Carm. 1.* In expugnatam Hiſpaniarum claſſem, *p. 39.* Leucatha triumphans libri duo *Parnaſſ. ſoc. Jeſu T. 1. p. 410.* ad Meracum obſidione liberatam *p. 497.* In Regis Galliarum expeditionem, *p. 517.* Ludovici XII. Panegyric. *T. 2. p. 649. it. p. 652.* gratulatio ad Monckium de liberata Britannia *Nic. Heinſ. p. 82.* In victoriam Lotharingicam Ludovici XIV. *p. 207.* de Breda expugnata *in adoptivis p. 51.*

28 V. MISCELLA GRATULATORIA. Excuſatio ſilentii in gratulando, *Balz. p. 36.* ad Regem, qui ereptus fuerat periculo incendiariorum *Scoti T. 1. pag. 435.* ad quendam Muſicum *Wallius p. 200.* ad militum Tribunum Carthuſiano ordine initiatum, *pag. 217.* ad Xaverium Militiæ ſuæ inſignia in Indiam inferentem, *Wallius pag. 305.* Ad quoſdam, ſoc. Jeſu ingreſſos, *p. 334, 350, 365.* Ad quendam cum Joſepho Sacellum dedicaret, *Becanus pag. 7.* Ad Gulielmum cum templi primum lapidem poneret, *pag. 97.* Ad Ploſium in ordinem equeſtrem cooptatum, *Banning. pag. 159.* ad quendam Legatum ad Angliæ Reginam, *Baudius pag. 97.* Gratulatio de Syndicatu *Placcius p. 122.* Gratulatio ad quendam manibus hoſtium elapſum, *Neubuſius pag. 39.* de Quæſtoratu, *pag. 174.* de Secretariatu *pag. 176.* de Diſputatione juridica, *p. 177.* ad aliquem artem cum marte commutantem, *p. 242.* in diſputantem de cœlo *pag. 263. &c.* Ad emeritum Douzam *Grotius pag. 176.* Urbani Octavi Pontificis triumphalis pompa *Parnaſſ. ſoc. Jeſu T. 2. p. 139.* Pompa Regia Regis Galliæ *T. 2. pag. 642.* Gratulationes in orationes habitas *Nic. Heinſ. p. 201.* ad quendam de principatu Romuli diſputantem *p. 233.* In diſputationem juridicam *p. 268.* ad Curatorem Academiæ electum, *pag. 73.*

29 IN EPITHALAMIIS Inventiones ducuntur I. *a perſonis*, ubi loci Rhetorum excutiendi. Conſiderentur adjuncta perſonarum, Nomina, amoris occaſio, vel vera, vel ficta. Vera, ut pulchritudo, virtus, ſponſi vel ſponſæ, fatum. Ad fictiones pertinent Veneris & Cupidinis conſilia & machinationes, qualia multa in Poëtis & amorum Scriptoribus inveniuntur. (Vid. hortos Veneris Blyenburgii, in quibus congeruntur varii Loci Communes ejuſmodi rerum ex omnibus Poëtis) Profeſſio ſponſi, unde perpetuæ alluſiones formari poſſunt, affectus mutui, ſtudia, deſideria, inter præſentes & abſentes, ſi ſponſa ægre expugnata fuerit, ſi literæ multæ ſcriptæ ſint. Hic varia fingi poſſunt, prout ipſe ingenioſus amoris affectus eſt, cujus Characterographia tam apud Pathologicos Scriptores, quam apud Poëtas perquiratur, ſalutationes, carmina miſſa, inſomnia, excubiæ ad amicæ fores, convivia &c. II. Inventiones peti poſſunt *ab adjunctis* vel circumſtantiis. Hic Loci Communes de amoris ſuavitate, vehementia, potentia, conjugii laudibus, locum inveniunt. *Vid. Barlæi dialogi nuptial. & Jacobi Lydii ſermones convivales, quæ adduntur facibus ejus Auguſtis:* Item deſcriptiones feſtivitatis nuptialis cum antecedentibus & conſequentibus, & thalami ab ornatu, colloquiis ante & poſt thalami conſcenſum, cujus generis multa ap. *Joh. Jov. Pontanum*

libris

libris 3. amorum conjugalium. Antiquitates quoque huc referri poſſunt, ad quas eruditæ alluſiones inſtitui ſolent, de quibus antiquarii Scriptores. *Vid. Aloyſii Novarini Tomum Electorum ſacrorum, qui inſcribitur Aquæ nuptiales.* A *tempore* inventiones etiam peti poſſunt, ſi ver, æſtas, autumnus, hyems ſit; dies feſtus, caniculares, Bacchanalia, December, Saturnalia, nundinæ, dies lunæ, ſolis, veneris &c. III. Ab *ἤθεσι ſeu affectibus mollioribus* multa duci poſſunt. Pertinent huc omnia vera, ficta, vota pro felicitate, & fœcunditate, varii loci morales de amore. IV. A *forma Carminis* inventio peti poteſt, ſi illud vel Epicum vel Anacreonticum, vel dithyrambus, vel cento, vel Ecloga, ita tamen, ut ceteri etiam loci innectantur. Elegans exemplum eſt Epithalamii apud *Statium in nuptias Stellæ & Violantillæ*, in quo pene omne quicquid eſt Enthymematum & ornamentorum quaſi coacervari videtur.

30 Subjiciemus exempla ſpecialium inventionum, quaſi per lancem ſaturam collecta, & quidem I. A NOMINE *ſponſorum & inſignibus:* Carmen Belgicum in nuptias cujusdam Kœnigii *Bruno p. 198. & 199.* Inventio e nomine Petri *Taubmannus in Melodæſia p. 642.* e nomine Zimmermanni *idem p. 257.* In nuptias ſponſæ Barbaræ. *idem p. 235.* E nomine Mariæ, ubi de dulcore amoris *p. 243.* In nuptias Margaritæ von Hengſt & Sponſi Türcken Carmen Belgicum *Brunonis p. 65.* Vid. ſimile apud eundem *p. 82.* In nuptias cujusdam Luciæ, *idem p. 259.* Leo Liliger & Leæna Rofifera. Inventio ex teſſera Gentilitia, *Bonifacius in Muſis l. 5. p. 235.* In nuptias Chriſtiani & Chriſtinæ *Hoffmanni in epigr. p. 198.* In nuptias Gailii & Sandiæ. Inv. Gailius practicus in thoro, ut ille JCtus in foro, anchora amoris in arena figenda. *Id. p. 200.* In Pruſſum, ſponſam Pruſſiam ducentem, *Id. p. 168.* Vide Carmina noſtra in *Libro venerum:* Carmen Pancratium in nuptias Pancratii, Venerem piſcatricem, oleariam, fontanam &c.

31 II. A CIRCUMSTANTIA *Perſonarum matrimonium ineuntium.* An virgines viduis ſint præferendæ? *Eleg. Henr. Meibomii.* Deformes pulchris eſſe præferendas *Fabricius L. 2. Eleg. 5.* Pulchras deformibus eſſe præferendas *ibid. Eleg. 8.* Puellas ſimplices prudentibus eſſe præferendas *ibid. Eleg. 9.* Prudentes ſimplicibus &c. *ibid. eleg. 10.* In nuptias alicujus cereviſiarii, qui Oenopolæ filiam ducebat. Sine Cerere & Libero friget Venus *Hofm. p. 199.* In nupt. Typographi. Prælum amoris *idem p. 180. Epithalamium in eruditum ſcripturus multas inventiones applicare poterit ex Heinſii ad Jacobum Primerium epiſtola, qua agitur: An & qualis viro literato uxor ſit ducenda?* Venus Cimbrica ſeu in nuptiis Chriſtiani IV. Daniæ Regis *Barlæus l. 1. Heroic. p. 75.* Venus Britannica *id. l. 2. Heroic. p. 290.* In nupt. Ennonis *id. p. 321.* In nuptias Hofdii, Poëtæ Batavi, ſecundum ſponſi *id. p. 46.* amatorem Regi ſimilem eſſe, *Vinc. Fabric. el. 3. l. 2.* Amatorem mancipio & captivo eſſe ſimilem *ibid. l. 4.* In aliquem ſponſum Eccleſiaſten. *Zuber. poëm. part. 1. p. 14.* Epithalamium in Notarium. Inventio ex officio & nomine *Henr. Bruno Mengelmoës p. 46.* In nupt. Anton. Matthæi JCti *Boxhorn. Poëm. p. 3.* In nuptias Jacobi VI. Scotorum Regis & Annæ Danorum Regis filiæ in Dania celebratas, Georgio Scotiæ Mareſchallo Regis ſui

vices

vices obeunte *Scoti T.2.p.333.* In nupt. Arminii Theologi & Medici: *Banning. p.60,* Epithalam. In Calendrinum ſacerdotem, *Hugen. in moment. deſult. p.290.* In Philoſophi nuptias: Philoſophus eget uxore, claudit: tendimus huc omnes, thalamum properamus ad unum, *Hofm. p.172.* Huc etiam ille Locus Communis pertinet, uxorem ſtudiorum & actionum finem eſſe *id. pag.196.* Chamæleon grammaticale ludicrum, *Gudberlethius p.102.* Epithalam. in Vexilliferum. Invent. a re militari ad rem uxoriam applicata *Henr. Bruno p. 220.* Epithalam. in nuptias peregrinatoris. Invent. a peregrinationibus Sponſi petita, *Id. p. 217.* Epithalam. in JCtum, Invent. proceſſus juridicus in judicio Veneris. Carmen Belgic. *id. p.209.* In nuptias JCti. Invent. ex officio *id. p.161.* In nuptias principis Mecklenburgici *Nic. Heinſ. pag. 156. nov. edit.* Epithalam. ſenatoris, *Grotius pag.90.* conſtat variis fictionibus. Epithal. Conſiliarii, deſcribitur hic Veneris Regia & Amorum ſtudia circa nuptias, *Grotius pag.102.* In nupt. Principis Arauſionenſ. *id. pag.112.* Epithal. in nuptias Joh. Bourellii, qui commendatur a variis peregrinationibus, *Id. pag.109.* In viduam, antea viro militari junctam, *Bruno pag.267.* Carmen Belgicum in Triglandium ſacerdotem. Invent. a ſanctitate conjugii, *id. pag.349.* Carmen Belgicum in nuptias Vidui & Viduæ. *id. pag.351.* Venus Batava *Barlæus Heroic. pag.363.* conſtat fictionibus & laude viri nobilis. Epithal. in nupt. Conſtant. Hugenii equitis, & Principi Auriaco a ſecretis *id. pag.385.* Amor ſapiens in nupt. Graſii, tota inventio eſt de ſapientia amoris, poſſunt applicari nupt. Philoſophi *id. pag.510.* In nuptias Conſulis *Barlæus pag.549.* Venus Conſularis in *noſtro Venerum Libro.* In nupt. Redii Equitis, rerum Indicarum Præfecti *Barlæus pag. 434.* Epith. in Principem Naſſovium, *Banning. pag.123.* Epith. in comitem, *Wallius pag. 204.* Epith. in Jacobum Pelitium J. D. Inv. a peregrinationibus, *Barlæus T. 2. pag.74.* in nupt. Mylii militis. Inv. a re militari ad Venerem applicata, *id. pag.135.* in nupt. Pickeri, inv. a peregrinationibus Indicis deſumta, *id. pag. 140.* in nupt. Hemskerckii JCti & Poëtæ *id. pag. 141.* in nupt. Cullinii JCti. Applicantur libri juris & proceſſus ad rem veneream, *id. p.145.* In nupt. Grotenhuſen JCti, eadem inventio *p.145.* In nuptias Boy Advocati & Poëtæ eadem invent. *p.147.* In nupt. Polii J. U. L. ead. inv. ſed aliis admiſta. Tractatur Locus Communis de conjugii dignitate *p.148.* In nupt. Gronovii, Hiſtoriarum Profeſſoris; comparat uxorem ejus cum toto mundo *p.149.* poteſt hæc inventio applicari ad Phyſicum vel Medicum. In nupt. Matth. Voſſii Hiſtoriographi &c. Comparat ejus officia cum officio mariti *p.151.* In nupt. Helmontii J. D. inventio a re juridica *p.154.* In nupt. Jonckeri, comparat bellum Martis cum bello Veneris, ſponſamque cum toto orbe *p.156.* In nupt. Antonii Matthæi JCti, inventio a re Juridica *p.179.* In nupt. Arminii Medici, inventio e rebus ſex Hippocratis, inter quas etiam Venus. Applicat rem medicam rei uxoriæ *p.184.* in nupt. Corn Blau Mathematici & Typographi *p.203.* In nupt. ſecundas ſenis Theologi *p.212.* In nupt. Fratrum duas ſorores ducentium, alluditur ad geminum conjugium *p. 223.* In nupt. Utenbogardi quæſtoris, alludit ad officium *pag. 246.* In thalamum Joh. Fontani, Medici, *Boxhorn. p.99.* In nupt. Sponſi Batavi & ſponſæ Anglæ. Amor Batavis jungit toto diverſos

versos orbe Britannos *id. p. 60.* Epith. In Hosdium Poëtam, Plempius in quisquiliis *p. 96.* in Thal. Joh. Fontani Medici *id. p. 99.* in nupt. Christiani Cassii, inv. a negotiis Aulicorum, *Vinc. Fabritius p. 99.* In nuptiis Lateri JCti *id. p. 188.* In nupt. officialis aulici Belg. *Henr. Bruno p. 40.* In Mart. Brassium Poëtam laureatum *Taubm. Melod. p. 266.* In nupt. Corn. Mylii JCti, inv. ab officio, *Baud. p. 411.* In nupt. Niporti JCti & Secretarii, ab officio adduntur fictiones & prosopopœiæ Veneris, *Nyendalius p. 23.* Epithal. in Regem Galliarum Henricum IV. & Mariam Medices. Inv. a laude utriusque Principis, allocutione facta ad solem diei hujus præsidem *Baud. p. 96.* In nupt. Mathematici & Mechanici, a professione *Flemming. p. 158.* Phaleuci an conveniant nuptiis Principum, *Taubm. p. 22.* In nupt. Medici filii & sponsæ Medici filiæ *id. p. 233.*

32 III. A TEMPORIS CIRCUMSTANTIA. In nupt. circa ipsum solstitium celebratas, *Vid. Veneres nostras.* In nupt. die Martis celebratas *Boxhorn. poëmat. p. 51.* In nupt. die Jovis celebratas, *Vid. venerem Joviam in libro nostro Venerum.* In nupt. Gregorii die celebratas. Vigilantia amoris *Hofman. p. 181.* Hyemem amatori maxime aptam esse, *Fabricius L. 2. El. 1.* Æstatem amatoribus aptam esse. *id. eleg. 2.* Epithalam. inventio a tempore verno, *Bruno p. 61.* In nupt. Bambeckii inv. a verno tempore, cujus attributa & effectus cum rei venereæ attributis comparat *Barl. p. 199.* In nupt. Appelbœm, inv. a verno tempore, alludit & ad ejus officium *p. 267.* In nupt. Jacobi Pergens, a verno tempore, *p. 350.* Carm. in nupt. a Schagen, in quo singula disticha annum celebrati matrimonii indicant *Baud. p. 649.* Paul Flemmings carm. German. verno tempori applicatum *p. 149.* In nupt. hyeme & tempore belli celebratas *Flemming. p. 162.*

33 IV. AB OCCASIONE amoris. Epithalamium in nuptias Theodori Boulii & Gertrudæ Bouliæ, inventio petita est ex fab. de origine Conjugii, *Banningius l. 2. eleg. 1.* In nupt. Petri Boor Secretarii uxorem de rure ducentis. Inv. præfert sponsam e rure urbanis, *Barl. p. 183.* Ad Joh. Vesalium Epith. occasione ejus, quod dixerat, se novum hortum conducturum, *Taubm. in Melod. p. 256.* introducitur colloquium socrus & sponsæ *id. p. 235.*

34 V. AB ADJUNCTIS, *descript. scilicet nuptiarum, amoris rituum &c.* In secundas nupt. Hosdii *Hugen. in moment. desultor. p. 8.* In nupt. secundas de Brederode *p. 139.* Dissuadet secundas nupt. 6. Epigr. *id. p. 146.* In tertias nupt. Redekeri, *Vid. Veneres nostras.* Ad amicum secundas nupt. suadentem, *Hugen. moment. desult. p. 347.* Soliloquium amantis sponsi ad sponsam & ad noctem primam, *id. p. 186.* In nupt. Birckmanni, Inventio: quod uxor sit omnium actionum & studiorum finis, *Hoffman. p. 169.* Domum ductio sponsæ, repetitur versus intercalaris: ducite rite domum mea carmina ducite sponsam, *Henr. Bruno p. 217.* op eene Brüet op de lüet speelende *id. p. 165.* Henr. Bruno describit festive actum amoris in JCtum *p. 217.* In nupt. Hosdii Poëtæ Batavi secundum sponsi, *Barlæus p. 469.* Epithalamii in nupt. peregrinatoris Inventio a peregrinationibus sponsi petita, *Bruno. p. 239.* Dithyrambus Trochaicus Gudberletii *p. 133.* In Consiliarium viduum, & sponsam viduam. Epithalamium in Gronovii nuptias, allocutio ad noctem, quæ describitur a variis amœnitatibus amorum, *Nic.*

Heinf. p. 282. In ægrotum ſponſum *Henr. Bruno p. 24.* Domum ductio Mariæ van der Dühn, deſcribitur ipſa deductio, & adduntur vota pro prole, *Grotius p. 99.* Divas invitat ad nuptias & feſtivitatem earum deſcribit *Bruno p. 202.* Epithal. quo eleganter deſcribitur amoris actus, *Bruno p. 187. it. 191. it. 193. it. 196.* In nupt, ſecundas *Barl. p. 520.* In nuptias Kerckhofii ſponſam Anglicam ducentis. Inv. potiſſima eſt, quod amor etiam placere poſſit peregrinus *id. p. 526.* In nupt. ſecundas *id. p. 541.* In nupt. Boyenburgii ſecundum ſponſi, *id. p. 427.* De immani lecto Metellani ad ornatisſimam ejus conjugem, *Scoti T. 2. p. 386.* Epith. in Grafii ſecundas nupt. tractat de necesſitate & utilitate conjugii *Barlæus p. 143.* In nupt. Van der Hagen, deſcribit apparatum amoris ejusque ſuavitatem & necesſitatem, *id. p. 268.* In nupt. Jac. Pergens, deſcribit ſuavitatem amoris & exemplum totius naturæ amantis allegat, *id. p. 350.* In nupt. Helmontii. Inv. a deſcriptione nupt. & commendatione conjugii, *p. 356.* In diem anniverſarium nuptiarum Hofdii *p. 364.* In nupt. Gronovii. Non eſſe cœcum amorem, *Boxhorn. p. 64.* Carmen nuptiale, quod tibicinem alloquitur, eique præſcribit varios chorearum modos, *Joh. Jov. Pont. lib. amorum conjug. p. 3314.* Heſperum alloquitur, *p. 3316.* Uxorem lecto ſurgentem alloquitur *p. 3318.* Elegiam alloquitur, conjugali amori adſit *p. 3309.* animum ſuum alloquitur, *p. 3326.* In nupt, Giphartii & Ravenſtenii. Supplicium ſumitur de ſponſa, plectitur corpore, quæ ore rea eſt, *Bruno p. 178.* In nupt. Petri Fabri ſecundum ſponſi, *Taubm. in Melodæſia, p. 246.* Epithal. in Hofmannum, a laude ſponſæ, *p. 278.* In Joh. Specknerum, deſcribit eleganter geſtus amantium. *p. 282.* In nupt. Aberti a Scagen, deſcribit eleganter & feſtive congreſſum nuptialem, & addit Epitaph. virginitati *Baud. p. 646. & 649.* In nupt. Kirchmanni, deſcribit ib. congreſſum nuptial. partim, ejusque invent. ducit ab opere ejus de Funer. Rom. *p. 650.* In nupt. Henrici IV. Reg. Gall. ad veſperum citius ſolito irruentem *Baud. p. 622.* Liefländiſche Schnee-Gräfinn, quo carm. deſcribitur eleganter feſtivitas nuptialis una cum actis thalami, *Flemming p. 163.* Deſcribit eleganter ſuavitatem amoris *id. p. 352.* In nupt. Henr. Tſerlingii, laudat amorem comparatione facta cum tota rerum natura, *id. p. 355.* Pleraque Flemmingii carmina ex iſta inventione petita. Actio furti contra ſponſam, ut reſtituat cor raptum, *Taubm. Melod. p. 285.* Deſcribit ſoliloquia ſponſorum *p. 243.* Gevartii hymenæus pacifer, Vid. Columeſium in opuſculis *p. 101.*

35 VI. A FORMA SEU GENERE CARMINIS. Carmen pancrat. in nupt. Pancrat. *Vid. veneres noſtras.* Cantio nuptialis ex Latinis & Belgicis verſibus mixta *Bruno p. 202.* Parodia nupt. ex omnibus metris Boëthianis conflata. *Id. p. 205.* Dithyrambus Trochicus in nuptias Conſiliarii vidui & ſponſæ viduæ *Gudberletius p. 133.* Carmen in Anacreonticum Taubmanni, columbæ nuptiales, In *Melodæſia p. 129.* Carmen Belgicum, cujus omnes verſus in unum rhythmum terminatur, *Bruno p. 165.* Philandri ad Neæram Enthuſiaſmus, *Gudberletius p. 90.* Feſcennina carmina in nupt. Fontani *Plempius in quisquiliis p. 102.* Feſcennina in thorum Dimeni *p. 104.* In nupt Bontii *p. 106.* Thyrſis. Lyrico-Bucolicum *Coldenbachius lib. 3. Lyricorum carmine 19.* In nupt. Ele-

Electoris Brandenburgici, quod Phaleuci conveniant nuptiis principum *Taubm. p. 227.* Cento nuptialis Ausonii.

VII. MISCELLA. Μισόγαμος satyra, *Hugenius in mom. desultor. p. 287.* Varias inventiones non ex certo fonte desumtas, sed quicquid in buccam venit, quocunque modo, festive tamen ad nupt. applicavit *Jan van der Veen a p. 202. usque 335.* Odae nuptiales ad virgines hospites, *Bruno p. 167.* Hymnus ad virgines hospites, *Bruno p. 167. p. 63.* in discessum filiae Regis Britanniarum nuptae Principi Palatino *Grotius p. 221.* Melidoriae amores laudat *Scoti p. 127.* Laus amicae *ibid. p. 149. p. 177. T. 2. p. 479. Vid. Banning. p. 8. p. 16. p. 18.* Ubi agit de laudibus Fulviae suae, invectiva in nimium puellarum cultum *Joh. Jov. Pontanus, p. 3336.* Excusat se, quod pro centum Phaleucis 40 scribat in nuptias *Taubm. Melodæs. p. 272.* Numerat Phaleucos suos quos scribit in nupt. *id. p. 232.* Excusatio, quod carmen scribere nequeat *p. 233.* Excusatio carminis & querela, quod sibi inventio desit *p. 253. Vid. Pierii Winsemii amores.* Elegans epigr. nupt. est ap. *Martialem l. 4. Epigr. 33.* Ubi tractatur Locus Comm. de aequalitate nuptias contrahentium. 36

IN EPICEDIIS inventiones ducuntur I. a *laude Personarum.* Consulantur loci Rhetorum. II. πάθεσιν *sive querelis,* ubi varii affectus excitentur & variis figuris res ornetur. Praecipue hic considerantur jactura publica vel privata e morte, spei eversio, si immatura aetate decesserit, proponatur desiderium nostrum, inducantur prosopopœiae valedicentis mundo, laboribus, conjugi, liberis, amicis, aspirantis ad cœlestia, contemnentis mortem. Usui hic esse poterit *Dan. Heins. elegantissimum poëma de contemtu mortis.* Solent alii expostulare cum fatis & Diis, in morbos, pedem, bella, invectivas formare, res inanimatas ad luctum convocare, quod ineptum interdum est. Possunt augeri affectus e circumstantiis, a genere mortis & a personae conditione desumtis, si morbo vehementi decubuerit, si bello, undis perierit, si puer, senex, maritus, eruditus, Princeps, miles &c. perierit. III. *a consolationibus.* Hic conveniunt omnes illi Loci Communes de fragilitate humana, de mortis necessitate &c. Vid. *Nesselii meditationes novissimorum; de la Serre varia scripta,* quod jactura in haeredibus & liberis resarciri possit, quod Christiano homine indignum sit, lugere beatos, quod luctu nihil proficiamus, fato esse acquiescendum: quod tumultibus mundi eripiamur, quod mala non sint cumulanda: quod cœlesti gaudio fruatur defunctus. IV. *a ritibus & antiquitatibus,* ad quas alludere saepe solemus. *De ritibus funeral. Kirchmannus amplissime scripsit.* V. *a forma carminis,* quod est vel Elegiacum rei funebri inprimis aptum; illud praecipue quod numero & periodo Graecis usitata, & Catullo familiari scribitur, & quali utitur *Heins. in Monobiblo suo.* Jambus, quo plerumque usus est *Baudius,* qui integrum librum Jamborum funeral. scripsit: ἐπιμικτον, quod nullo constat certo genere, sed vario metro compingitur, quale in uxoris suae obitum fecit *Dan. Heins. p. 123.* Solent & epigrammate sive inscriptione Epicedia comprehendi, de quo *Masenius in arte argutiarum,* & *Boldonus in Epigraphice* sua. * Exempla Epicediorum multa sunt in Statio *L. 1. sylv. carm. 1.* Epitaphium in Glauciam puerum Atedii Melioris *L. 2. sylv. carm. 8.* consolatio ad Flavium Ursum de amissione pueri *l. 3. sylv.* 37 38

carm.3. Lacrymæ Hetrusci in morte parentis *L.5. sylv. carm.1.* In uxorem pietas *L.5. carm.3.* Epicedium in patrem *L.5. carm.5.* Epicedium in filium suum vide apud *Sidronium Hoschium.* Elegiacum præstantissimum novem elegiis, quibus cursum vitæ humanæ cum mari comparat, Vid. *Laurentium le Brün T.2. eloquentiæ poëtic. p.505.* Ubi plurima exempla habet Epitaphiorum & inscriptionum *usque ad p. 586.* Varia exempla inventionum in unum virum doctum invenias in Epicediis, quæ vitæ Puteani adduntur a Rigaltio scriptæ.

39 Exempla specialium inventionum hæc sunt. I. A NOMINE. In Hospitalii obitum, in exilio mortui *Galli p. 91. T.3.* In Firmini Durii obitum. Firmus & durus Studiis: hinc firmum illi nomen post fata durat, *p.158.* in obitum Gohonii cognomento solitarii, in vita solitarius, post mortem volitat per populi ora, cui quondam solitudo grata, nunc ad plures abiit, *p.161.* De insignibus Farnesianis, (liliis) ejusdem tumulo incisis *p.215.* Francisci Prothei tumulo. Hominem fuisse in vita vertumno similem *p. 429.* In obitum felicis Poloni *Philomathus p.52.* Fortunati *Pontanus p.3389.* Junii Juniani Maji *p.3399. Puellæ Rosciæ 3394.* Joh. Oecolampadii lampas in æde sacra *Hoffm. p.680.* In obitum Musculi, *p.681.* In obitum Hyperii nomen e superis ductum *p.683.* in obitum Ursini Theologi. Inv. Ursus defendit agnos contra lupos *p.684.* In obitum Secretarii Renard carmen Belgicum *p.330.* In obitum Posthumii *Itali Fol. 230.* In obitum Cartesii Physici *Hugenius p.379.* alludit ad nomen Renati. In obitum Fabri *Taubm. p.311.* In nupt. cum Anna quadam, Anna fuit nunc Anna perenna erit, *p.386.* In obitum Brandii Camerarii ad nomen alluditur *Hoffmannus p.153.* In obitum Maji ultimo Februarii *Guinisius p.253.* In obitum Gallæ sterilis *Pontanus p.3420.*

40 II. A. PERSONA *ratione professionis vel ætatis, vel conditionis.* Praschii elegans elegia in obitum Patris. In tumulum Phrynes meretricis *Zuberus p.57.* In tumulum Lauterbachii Poëtæ *id. p.27.* In obitum Gustavi M. *Balzak p. 18.* ad Franciæ Cancellarium de obitu fortissimi sui generi *id. p.18.* In obitum Menardi Poëtæ elegantissimi, Inv. Deos ipsos Mercurium Phœbum deprecatos esse mortem ejus *id. p.54.* in obitum Nymphæ præstantissimæ virginis, quam laudat a poësi, eloquentia, Musica, *id. p.64.* Inv. non jam habere Numina, cujus ore canant, cujus animum inspirent, olim quidem Apollinis oraculum desiisse, nunc vero ipsum Phœbum & Musas mori, *id. p.66.* In Borbonium Græcæ linguæ Professorem, Sacerdotem, Oratorem, Poëtam, *id. p. 106.* Ad eundem inter cœlites agentem. Inv. quam Tibi jam dulce est mendacia Græcorum, & artem Tuam inter cœlitum carmina contemnere *p. 107.* Amyntas de Thyrside heu jam non suo, id est, in funus juvenis fortissimi & amici sui *p. 111.* In obitum Thomæ Rhædi a doctrina varia, prudentia, peregrinationibus, laudati *Scoti T.1. p.51.* In funere Raphaëlis Thorii Medici & Poëtæ præstantissimi *Scoti p.61.* Epicedium illustris puellulæ, quæ a variis dotibus laudabatur, *p. 109.* In Principis Aurelianens. in pueritia mortui obitum, *p. 117.* Veneris lacrymæ super morte Adon. potest applicari in obitum puelli *p. 178.* Epitaphium Petri Ronsardi, *Poëtæ Galli p.279.* in obitum Nobilissimæ Matronæ Bassompieriæ, de laude illustris fœminæ cum fictionibus intermixtis *p. 375.* Epicedium Thomæ Kreigii Poëtæ,

JCti

JCti &c. ad filium *p. 330.* Davidis Blackii profectio in patriam cœlestem *T. 2. p. 81.* In obitum amici, quem laudat ab eximiis dotibus *T. 2. p. 104.* Epitaphium Roberti Rollocii Pastoris, *p. 114.* Tumulus Joh. Metallani Scotiæ Cancellarii *p. 116.* In conjuges simul febre mortuos *p. 148. Vid. Miscell. nostra p. 72.* Epitaphium fratris *Scoti p. 255.* Tumulus Camilli, Comparatio cum Camillo Romano *p. 382.* Epitaphium Glennusii dum pacis conditiones proponeret mortui *p. 384.* Epitaphium Matronæ *p. 386.* Cardinalis Lotharingiæ, Sepulta hic est belli fax, cui aqua inspergenda *p. 387.* Epitaphium Henrici IV. Galliar. Regis circa tempus nuptiarum mortui *p. 386.* Elisabetæ Henriettæ, Laudatur a pulchritudine *p. 487.* Kinneri tumulus *p. 488.* in obitum van der Haagen, Poëtam illum carminibus immortalem factum *pag. 489.* Lessus in obitum summæ spei Princ. Jacobi VI. *p. 544.* in Manes Medici & Philosophi. Inv. Totius orbis volumen ita didicit, ut jam extra orbem feratur *p. 549.* Epitaphium Scaligero ut Regio sanguine orto *Dan. Heins. p. 53.* eidem ut temporis emendatori, *p. 54.* eidem ut linguarum omnium perito, & antiquæ Astrologiæ illustratori *p. 55.* Manes Lipsiani *p. 62.* ad Lipsium post scriptum postremum ejus, Lovanium, mortuum *p. 66.* In obitum Memmii Consiliarii *Galli p. 3. p. 79. p. 87. 92. & sq.* De Thuani obitu ad Fratrem *p. 97. 98.* in equitem fortissimum, *p. 101.* in Nobilissimam Matronam, sed sterilem, *p. 102.* Ronsardi Poëtæ Epicedium *p. 108. & sq.* In obitum Aurati Poëtæ & interpretis Regii *p. 105.* causarum Patroni tumulus. *p. 145.* Epitaphium JCti *p. 146.* Equitis tumulus *p. 147.* (Jam capta in urbe victor cadit, Civis Romani tumulus *ibid.* in Turnebi obitum *Galli p. 149. 202.* Epitaphium a marito uxori positum *p. 157.* Epitaphium Amiralii Galliarum *p. 163.* Epitaphium Maritæ statim post nuptias mortuæ, *p. 165.* in Manes Puteani *ibid.* Epitaph. illustris fœminæ, laus a virtutibus *p. 196.* in mortem Galliarum Regis *ibid.* Poëtæ Nænia Pentasyllabica *p. 105.* Tumulus Claudiæ conjugis Regiæ. Claudia facta est Jovis Conjux, *p. 240.* Epitaph. magni Medici *p. 242.* In obitum Matris Regiæ *p. 242.* In tumulum militis *p. 256.* In duos conjuges uno tumulo compostos *p. 258.* Epitaph. summi Navarchæ, qui terra atque mari floruit astra tenet *p. 261.* Epicedium in senem *p. 349.* Ad manes Ronsardi Poëtæ *p. 463.* Tumulus Præsidis Alealmi *p. 456.* Lacrymæ ad bustum Patris *p. 366.* &c. in obitum Perusii Poëtæ Tragici *p. 470.* Memoria Thuani Consiliarii. (a munere laudatur comparatione facta cum Medicina) *p. 472.* Castanii equitis Epiced. a *p. 504. ad 512.* In Thuani obitum (describitur vita *p. 519.*) In ejusdem obitum prima juventute mortui *p. 522.* In obitum Jani Dousæ prima ætate in peregrinatione exstincti *p. 515. ad 532.* Epitaph. Dousæ Patris *p. 532.* Epiced. in Justi Lips. obitum *p. 538.* Advocati Epitaph. raptus est ad tribunal Rhadamanti *p. 593.* Epitaph. Budæi *JCti* (Inops mortuus non est, qui cœlo animum, terræ corpus reddidit, nobis monumenta ingenii) *p. 593.* In mortem Francisci, & duorum ejus liberorum *p. 597.* Francisci I. Francorum Regis tumulus *p. 658.* Francisci Galliarum Delphini tumulus *p. 659.* Caroli Francisci Gallorum Regis filii tumulus, *p. 660.* in obitum Pro-Regis *p. 660.* in obitu trium Galliæ Regum Secretarii *p. 663.* In obit. immat. Casimiri Comit. Palat. *p. 666.* Epitaph. Patri positum *p. 680.*

p. 680. Epitaph. matri ante 15. annos se puero exstinctæ positum *p. 668.* In obit. Parui, Senat. Parif. *p. 669.* sororis charissimæ *p. 669.* Stellæ curiæ præsidis *p. 670.* Eobani Hessii Poëtæ *ibid.* Porti Cretensii *p. 671.* duorum conjugum uno eodemque die exstinctorum *p. 671.* Poëtæ Obesi *p. 673.* Mathematici in ipso ætatis flore mortui *p. 674.* Sambuci Poëtæ *p. 675.* virginis lectissimæ *p. 673.* Lamonii juvenis admirabilis, *p. 676.* Martini Lutheri & Philippi Melanchthonis *p. 678. & 679.* Bullingii candidissimi viri. (Cur fleamus mortuum, qui vivit aliis & sibi) *p. 680.* duorum amicorum *p. 681.* Gwaltheri filii unici, *p. 682.* amici Alcoini *p. 686.* Zwingeri (terra cœlum capit) *p. 687.* Epitaph. Monadii Medici *ibid.* in ejusdem obitum trium linguarum periti *p. 808.* in obitum amici *ibid.* Medici *p. 689.* Pythæi JCti *a p. 829. ad 836.* Henrici III. Galliæ & Poloniæ Regis *p. 877.* Prevotii *p. 1075.* Francisci I. Regis *p. 1080.* Albæ spinæ *p. 116.* Borbonii *p. 1680.* Ronsardi catarrhis & vigiliis exstincti *p. 1120.* Epitaph. Francisci I. *p. 1130.* Consiliarii Regii *p. 1131.* in obit. amicæ *p. 1135.* Crucii Militis fortissimi *p. 1134.* Boneri Marte & arte clari, *p. 1136.* Brixii Poëtæ (Gallia deplorat Poëtam suum, qui cives suos sæpius deplorabat) *p. 1144.* Jacobi Regis *Scoti T. 1. p. 480.* Virginis Metellanæ præmatura morte exstinctæ (virtutes numeravit Parca non annos) *p. 603.* In tumulum duorum Conjugum, *p. 609.* In obit. Ducis Lennovii (non hæc unius Viri mors, sed publica clades est) *p. 612.* Quinquennis puellæ, *p. 615.* Annæ puerperæ, (comparat illam cum Phœnice) *p. 616.* Comitis Moraviæ (a variis dotibus laudatur) *Jonstonus p. 355.* Boccii vatis *p. 418.* Maritæ Jonstonæ, *p. 400.* Nobilissimæ Heroinæ *p. 413.* Ecclesiastæ *p. 425.* Mercatoris *p. 426.* Epithalamium in cœnobio desponsæ (possit inservire Epicedio in sponsam) *Wallius p. 251.* Idyllion Thestylis in puellam rusticam in ipso religioso Divæ virginis cultu exspirantem, *Becanus p. 10.* In Hoschii obitum Idyllion & aliquot elegiæ, præmissæ *poëmat. Hoschii a p. 1. ad 12.* Epitaphium in Metaphysicum *Banning. p. 166.* In obitum Botanici singularis *p. 181.* in Banningicam cognatam *p. 185.* In tumulum elegantis puellæ, *p. 191.* Panegyricus Gustavi Adolphi *Barlæus p. 45. it. Wintsemius.* Manes Bavari *Barlæus p. 91.* Gallia plorans *p. 159.* in funus Princ. Mauritii *p. 181.* In obitum Rutgersii Legati (laus a doctrina & variis virtutibus,) *p. 376.* In obitum Schnellii *p. 410.* Mariæ de Jonge inter primos Mariti amplexus exstinctæ, *p. 479.* cujusdam post sponsalia exstincti, *p. 401.* alicujus prælio adversus Turcam cæsi, *p. 536.* Episcopii Theologi *p. 545.* Consulis *p. 533.* Erpeni Professoris Orientalium, *p. 76. T. 2.* Pauwii Anatomici (Prosopopœia mortis) *p. 79.* Histor. Professoris *p. 139.* Consulis *p. 175.* Juvenis *p. 209.* Syndici, *p. 211.* Realii Equitis domi forisque non uno munere functi, *p. 221.* Mylii, *p. 222.* recens maritæ *p. 261.* Vorstii Medici, *p. 184.* Præfecti Dongriæ orientalis *p. 316.* Manes Molini Senatoris Veneti (Neptunus introducitur. Venetiæ urna Molini, purpura, Adria &c.) *a p. 319. ad 325.* In obitum Joh. Isaaci Pontani, *p. 366.* Advocati *p. 383.* Nobilissimæ Dominæ *p. 387.* filiolæ triduo post matrem mortuæ *p. 390.* Jacchæi Philosophi (in Te multa secula moriuntur) *p. 418.* Uxoris suæ *p. 486.* Principis Mauritii, *p. 474.* Parentis sui *p. 479.* Patrui *ibid. & p. 480.* Casimiri

miri Gubernatoris Frisiæ *p. 559.* In obitum Grotii, *p. 574.* Exclamatio in fun. divitis, cum sepeliretur *Balde in lyricis p. 68.* de aliquo quinquies viduo *id. p. 70.* Ara in memoriam defunctorum conjugum posita *p. 81.* In obit. Kelleri Rectoris *p. 26.* Genofeva mortem sponsum suum nominare solita (inserviet Epicedio in sponsam) *pag. 134.* In fun. Princ. Bavariae filii *p. 387.* Matris *p. 299.* Cancellarii Aulici *p. 357.* Fratris *Sarbievius. lib. 3. oda 24.* In fun. Palatini filii immature defuncti, *ibid. oda 26.* ad quendam conjugi justa persolventem, *lib. 4. oda 30.* In obit. JCti Professoris *Niendalius p. 37.* Ducis militaris, *p. 154.* scitissimæ infantulæ *p. 155.* Ecclesiastae *p. 162.* Scotani Professoris Theologiae & Sacerdotis (Telluris hospes vivit ætheris cibis) *p. 186.* Epitaph. Jacobi VI. Regis Scotorum, *Buchananus p. 339.* Reginæ Scotorum 16. anno aetatis exstinctae, *p. 340.* Valli doctissimi, (lux ejus vel in tenebris micat) *p. 341.* Praesidis *p. 342.* Fontani Poëtae & Causidici *ibid.* Orbonii adolescentis summae spei, *p. 34.* Juvenis generosi *p. 344.* Stuarti Pro-Regis Scotiae *p. 345.* Celebris viri *p. 346.* In obitum Catzii, *Bruno Mengelmoës p. 163.* in obit. Vossii *Boxhorn,* (tacet ævi facundia, quae hoc ore locuta est) *p. 204.* Consulis *p. 223.* JCti & Syndici (Vectigal & debitum naturae solvit) *p. 331.* Typographi, *p. 332.* suavissimae infantis, *p. 333.* Virginis, *p. 336.* Pharmacopœi sub insignibus aurei annuli habitantis *p. 366.* Medici, *Delic. Poëtarum Italorum fol. 16.* Columelli *fol. 95.* Poëtae & Logici *fol. 98.* Politiani, Poëtae & Philologi *fol. 174.* Beroaldi Philol. *fol. 176.* Puellae *ibid.* Cardinalis a *fol. 185. ad fol. 195.* Medici & Poëtae *fol. 262.* Critici *fol. 285.* Coqui *fol. 35.* Pictoris, *fol. 336.* Puellae post nativitatem statim mortuae *fol. 337.* adolescentis armorum & literarum laude insignis *fol. 341.* Guisii Ducis oda *fol. 364.* Infantis *fol. 366.* Sylviae pulcherrimae fœminae dialogismus *fol. 367.* Medici *T. 2. fol. 42.* Sponsae *fol. 105.* Puellae, *f. 106.* uxoris *fol. 125.* pictoris *f. 129.* Epitaphia aliquot insignium Philologorum *fol. 175. & 176,* in obitum illustris Viri & fœminae *fol. 212.* Leuciae pulcherrimae *fol. 254.* Conjugis *fol. 252.* illustris Matronae, *f. 256.* Theologi *Fabritius p. 148.* Parentat dulcissimae suae Phyllidi *p. 178.* in obit. uxoris Dan. Heins. *p. 106.* elegantis puelli *p. 149.* Cornel. Vossiae *a p. 155. ad p. 162.* Principis Sophiae Hedewigis oda *Gutberletius p. 199.* Advocati & Scabini Scholarchae *p. 242.* Ecclesiastae, *p. 254.* JCti *p. 258.* Infantulae notae *p. 250.* Patris *Joh. Secundus p. 176.* Cancellarii Caroli V. (comparat illum cum Mercurio) *p. 182.* Caesaris filiae, *p. 182.* puellae castae *p. 183.* Viri doctissimi *p. 184.* Musici *p. 185.* Matronae clarissimae prosopopœia *p. 186.* formosi juvenis *p. 188.* fratris *p. 189.* uxoris *p. 190.* Patris *ibid.* adolescentis JCti *p. 191.* Reginae Angliæ a Rege repudiatae *a p. 201. ad p. 210.* Equitis Sidnei *Baud. p. 195.* Ducis militum febri exstincti *p. 208.* Matronæ *p. 210.* filiolae post partum exstinctæ, *p. 223.* Philippi Hispaniarum Regis *p. 224.* Lipsii *p. 230.* Professoris Theologi *a p. 232. ad 247.* Filii Regis Britanniae *p. 250.* Theologi *p. 270.* fratris *p. 527.* Fortissimi Herois *p. 640.* In Manes auriacos *Hugen. in mom. desultor. p. 65.* Epitaph. Musici elegantissimi interfecti *p. 55.* in sepulchrum Gustavi Regis Sueciae *p. 86.* in obit. Infantis Hispaniae, *p. 86.* Filioli Barlæi *p. 101.* Historiographi *ibid.* Realii Indiae Expraefecti, philosophiæ magneticae peritissimi, *p. 198.* Bernhardi Saxonis *p. 145.* Syndici in patria mortui *p. 155.* Baronis de Gent. *p. 156.* pictoris præstan-

præstantissimi *p. 159.* Mylii Senatoris *p. 161.* In Mercatorem Atlantis scriptorem (terra huic levis sit, qui omnem terram ut Atlas gessit,) *p. 166.* in obit. Viri fortissimi *p. 179.* fratris designati *p. 187.* Medici & pictoris (fecit homines immortales, & vetuit mori) *p. 197.* Matronæ ditissimæ *p. 199.* Ecclesiastæ (vita cum via comparatur) *p. 307.* Pueri quinquennis *p. 309.* illustris feminæ *p. 319.* Urbani Pontificis poëtæ *p. 333.* Senatoris Medici *p. 359.* Theologi *p. 367.* Salmasii *p. 389.* Dan. Heinsii *p. 395.* Principis Saxoniæ *Taubm. p. 143.* Præceptoris sui *a p. 288. ad p. 298.* Equitis Saxonici, *p. 298.* Clarissimæ matronæ *p. 306.* Juris Candidati *p. 308.* Sturmii Eloquentiæ Professoris *p. 325.* Theologi *p. 383.* Mathematici *p. 352.* Sacerdotis *p. 385.* recens nuptæ *p. 386.* Conjugis decies parentis, *p. 416.* Consiliarii *p. 451.* In obit. varias fortunæ vices experti Bellisarii, *Baron. p. 66.* Caroli V. *p. 67.* Alexandri Cardinalis de monte alto (Alexander par fit Cynico & mons altus tegitur exigua spelunca) *p. 68.* Cardinalis (mors pallida erubescit de rapta purpura) *ibid.* Marchionis Canetti *p. 61.* Poëtæ suavissimi (miratur, cur illi nemo Epitaphium scripserit. Quia vocalis Poëta abiit, omnes literæ fiunt mutæ & liquidæ) *p. 70.* Infantis Hispaniarum *p. 71.* Theologi Junii *Grotius p. 187.* Infantis *p. 194.* Lipsii *p. 211.* & *250.* Theologi Bezæ, *p. 114.* Arminii Theologi (tractatur Locus Communis de hæreticis & schismatibus) *p. 121.* Uxoris Martinii *p. 235.* Merulæ *p. 256.* Inter bellica tempora mortui *p. 257.* Scaligeri, *p. 260.* puellæ formosissimæ *Lotichius l. 3. El. 3.* Viri docti *El. 7.* Mycilli Poëtæ *l. 4. El. 2.* Melanch. *El. 4.* Equitis Franci *el. 5.* Fratris *p. 136.* JCti *p. 146.* amici, *p. 141.* Crucigeri viri docti, *p. 232.* sanctissimi Viri *p. 238.* Rubenii Philologi *Nic. Heins. p. 72.* viri docti *p. 78.* sororis suæ & viri illustris *p. 107.* Puteani viri incomparabilis Scazon. *p. 183.* optimi viri & summi Theologi, *p. 191.* Petri Scriverii Philologi *p. 203.* Medici, cum post ejus mortem pestis augeretur *p. 232.* Erpenii Orient. Literarum Professoris, *p. 333.* Clusii clarissimi viri *p. 336.* & *337.* In funus immaturum viri clarissimi *p. 352.* Gonzaga Victor a morte superatus (applicari potest in obit. Theologi) *Guinisius p. 116.* In obit. Maji ultimo Februarii die (nolite hoc anno ver sperare, nam hyberno tempore Majus obit) *Guinisius p. 253.* Ducissæ *p. 254.* Thomæ Aquinatis sepulchrum gloriosum, *Parnass. Soc. Jesu, T. 1. p. 538.* Stephonii Sacerdotis & Poëtæ *idem p. 166. T. 2.* Elogium funerale Trompio & Salmasio scriptum, (comparantur studia cum militia) *Hofmann. p. 163.* Ad Henr. Nicolai de improviso sponsi obitu, *p. 172.* Circulus mortalitatis in obitum Braunii (alludit ad omnes figuras Mathemat.) *p. 191.* & *192.* Nobilis Genevensis *Philomathus* (Pontifex Alexander VII.) *In Musis juvenil. p. 18.* Mariæ Medices Mantuæ Ducis, *p. 57.* Viri doctissimi senis *p. 67.* Manes Juniani in obitum Medici Junii *Janus Douza a p. 459. ad p. 475.* filii sui *a p. 478. ad 492.* Walerandi variis legationibus & muneribus ap. Regem defuncti, *p. 294.* Amici *p. 495.* Præsidis Curiæ *p. 498.* Poëtæ Critici *p. 138.* JCti *p. 331.* Comitis Ducis militiæ equitum præfecti *Jo. Jov. Pontanus p. 3375.* Puellæ sub nomine amatoris *p. 3378.* Prosopopœia puellæ, *p. 3379.* Ad sepulchrum fratris querela *p. 3380.* tumulus Nobilis *p. 3381.* Eremitæ viatoris Prosopopœia *p. 3338.* In obit. Viri literatissimi *ibid.* Marulli Poëtæ, *p. 3382.* Episcopi & Poëtæ *p. 3384.* Oratoris ac Philosophi *ibid.*

ibid. Genii Proſopopœia in obitum Poëtæ *ibid.* Parentum Proſopopœia in obit. Puellæ *p.3385.* In obitum Villici *p.3386.* puellæ defunctæ, *ibid.* Aſtrologi *p.3387.* Matronæ caſtiſſimæ *ibid.* Muſici celebris, *p.3388.* Equitis *ibid.* juvenis eruditi *pag. 3389.* Juvenis fortiſſimi & formoſiſſimi, *p.3390.* Muſici inſignis, *ibid.* Grammatici *p.3391.* Fabularum ſcriptoris *ibid.* Proſopopœia Matris in obitum infantuli, *p.3392.* Matronæ pauperculæ, ſed pudicæ, *ibid.* Proſopopœia Urnæ e tumulo *p.3393.* in obitum Roſæ puellæ ante diem mortuæ *ibid.* Candidæ virginis *p.3395.* Viridellæ *ibid.* Pruinæ puellæ *p.3396.* Sulpitianæ *ibid.* Eumolpæ ſervæ *p.3397.* Patris querela de obitu filii *p.3400.* In obit. puellæ, matris, aviæ maternæ, materteræ, aviæ paternæ *p.3402.* Moroſæ fœminæ *p.3404.* Puellæ male ſepultæ *p.3406.* Trium Grammaticorum *ibid.* Poëtæ, Patris, ſororis, &c. *p.3408.* Uxoris *p.3012.* Matronæ fœcundiſſimæ *p.3413.* ancillæ *ibid.* infantuli dies quinquaginta nati *p.3415.* puellæ naufragæ, Matronæ Conjugis Pictoris per proſopopœiam ad Maritum *p.3416. & 19.* parum pudicæ, literati Adoleſcentis, infantuli innominati *p.3420.* Infantuli bis mortui & nunquam editi (ex utero cæſi) *p.3425.* puellæ formoſiſſimæ, *p.3427.* ſui ipſius *p.3430.* Epicedium Tragici Poëtæ. *Menagius p.25.* Saraceni Viri docti *p.86.* Poëtæ facetiſſ. *p.793.* Poëtæ teneri. *p.101.* in obit. feminæ a quarto puerperio *Flemming. ep. l.5. p.123.* Medici, *ibid. Cap.5.* Pii & frugalis Eccleſiaſtæ *carm. 6.* tumulus novercæ, *carm. 8. & 9.* Matronæ poſt nupt. mortuæ *11.* Muſici. *12.* Medici. *13.* Mercatoris docti *16.* Rectoris ſcholæ *18.* pueri belli *21.* puellæ nobilis *22.* Tyllii *26.* puellæ *27.* Buchanani *28.* Sacerdotis *30.* Duarum Virginum una morte abreptarum *42.* Taubmanni *47.* inter hyacinthos tumulati *48.* Oweni *53.* &c. &c. Epitaph. ſibi vivo *L.6. Carm.1.* paſſim in hoc Vid. plura exempla.

41 III. A LOCI ET TEMPORIS *circumſtantia.* Alcimedontis Romani tumulus, qui obiit in Quirinali paucis ante diebus, quam urbs ab exercitu Cæſareano caperetur, *Balzac. p.28. & 30.* Epitaph. Roberti Junii poſt reditum in patriam mortui *Scoti p.22.* Cygnea cantio in fun. Sandovii poſt reditum in patriam mortui, *Vid. noſtrum librum funerum p.31.* In duo Scoticæ gentis lumina ad ſeptentriones & meridiem nuper exſtincta *Scoti p.121.* Epitaph. Lyndeſii extra patriam mortui, *p.122. T.2.* De Lipſio inter bella civilia mortuo *Heinſ. p.65.* in calend. Novembr. Pythæo emortuales & natales, *Galli T.3. p.164.* In Timoleontis Briſaci obitum a Vere, *p.116.* In obit. Juvenis ex Italia & Gallia redeuntis *Banning. p.162.* In obit. Ploſii in Gallia extincti, *Barlæus p.235.* Henricus Ploos ab Amſtel. in flore ætatis per Galliam peregrinantis, rebus humanis erepti *Niendalius p.50.* Filii Regis Angliæ, cujus ſingula diſticha tempus involvunt, *Baudius pag.261.* Ducis Guiſici, Regis Franciſci &c. Chronoſticha varia *a p. 482. ad 486.* Winshemii circa vernum tempus mortui, *p.315.* In puellam initio Maji nuptam, fine mortuam, *Pontanus pag. 3380.*

42 IV. A GENERE MORTIS vel *ejus variis cauſis.* In Bergerium a pede ſecto mortuum, *Zuberus p.82. Vid. Miſcellan. noſtra in Exequ. Dehnſii.* In obitum fortiſſimi juvenis Marchionis Piſanii pro patria occumbentis ad matrem, (Non potuiſſe

filium splendidius implere vota parentis) *Balzac. p.30.* Euryalus Rupellensis, qui in certamine navali contra Regium exercitum fortissime dimicans, tandem viribus exhaustis, alieno & suo sanguine respersus, nec victor, nec victus in mare cecidit, *idem p.51.* in juvenem ipso prælio exstinctum, *p.111.* Epitaphium Moravi carcere & aqua intercute exstincti *Scoti p.72.* In obit. Ducis Buccinganii a Philtono cultro exstincti, *p.74.* Tumulus præclaræ virginis inter Choreas exstinctæ, *p.128.* Epitaph. in Ducem Hispanum, qui urbem, sparsis nucibus, occuparat, & glande plumbea, transfixis faucibus, interiit, *p.273.* In fratrem suum cœlibem, naufragio exstinctum (quia uxorem non habuit, Thetis illum generum accepit) *p.373.* Epitaph. Stuartæ, illustris feminæ, in carcere mortuæ (cum aula illi carcerem dederat, Jupiter pro illo suam aulam) *p.376.* Epigr. ad noviss. Galliæ Martyres, *p.108. & sqq.* Ad Carolum, Gallorum Tyrannum, sanguinis inusitato fluxu pereuntem (quem sanguinem biberas, non poteras concoquere) *Scoti T.2. p.112.* In mortem Mariæ, Scotorum Reginæ, decollatæ, *p.112.* Paulatus cum duobus Brickmaldiis in eodem lecto contrucidatis, *p.110.* In classis Iberæ & Ducis Guisii interitum, *p.133.* De peste grassante nænia, *p.372.* Lacrymæ in obitu Sethoni *pag.504.* in obit. Comitis Brisiaci in prælio suo pro patria mortui, *Galli p.154.* Epitaph. Pro-Reg. Belgii globulo plumbeo transfixi *p.155.* In aquis mersum (Nihil isto tumulo mollius, jacet enim in Veneris cunis) *p.157.* De eodem Venetiis nato, & in mari mortuo (in æquore natus, in aquis animam reddidit) *p.157.* & aliud *p.158.* De animali occiso prope insigne Ensis regii *p.204.* Tumulus Mariæ Golottæ in juventute exstinctæ *p.424.* in tumulum a rivale occisi *p.456.* In Tumulum Guinæi, inter prælia mortui (prævidit Jupiter novam Gigantomachiam, ut ergo cœli defensor esset, eum vocavit) *p.452.* Epiced. Castanii in prima juventute prælio exstincti *p.105.* Epiced. Castanii Equitis *p.504.* Stephani Doleti exustio. Musæ voluerunt rogum fonte Castalio exstinguere, Jupiter autem prohibuit, & cœlo velut Herculem e flamma recepit *pag.596.* In Garnerium, aquis exstinctum, *p.656.* In Borbonium Ducem in arca obtruncatum, *p.660.* In obit. Lud. Borbonii, in bello transfosso equo inter prælia occisi, *pag. 661.* In Culingium equis dilaceratum, (cui patria tumulum denegavit, illi tota natura, ipsaque patria parente & anima sua destituta sit cadaver) *p.661.* In eundem, everso corpore in cruce suspensum, *pag. 662.* ad ejus uxorem super hoc obitu *ibid.* In obit. Cunegundis gemellorum partu mortuæ, *pag. 676. Vid. miscell. nostra pag. 71.* In obit. infantulæ simul natæ & mortuæ *pag.677.* in parricid. advers. Henr. IV, tentatum *p. 718.* In parricidam gravissimo sed justissimo supplicio affectum, *pag.719.* In amantes, a viro simul confossos *pag. 118.* In Robertum Junium hydrope exstinctum, (Qui fontes Castalios siccaverat, aquis jugulatur) *Scoti T. 1. p. 604.* In mortem violentam, *p. 613.* In supplicio affectos, *p. 684.* Elegiæ in mortem duorum militum Hispanorum, quorum alter hostili telo, alter amore commilitonis cæsi complexu ad Rupellam occubuit, *Hoschius pag. 123. ad 142.* In Claudium & Rudolphum, Aquæviras martyres, *Wallius pag. 322.* angitur propter rumorem de mersa aquis amica, *Banning. l. 1. & 13.* ad Isam fluvium, cum in eo submersus esset Frider. Henr. Reg. Bohem. filius primogenitus *p. 44.* In obit. Herois ictu lapidis in obsidio-

obsidione exstincti, *Barlæus p.10. T.2.* in extractionem fœtus per uncum *p.447.* In necem Ducis Friedlandiae *p.454.* Epitaph. Domini van Duden, in eodem loco mortui, quem ipse occupaverat, *p.199.* Inclyta mors in pugna Lycia Pappenheimii, *Balde Lyr. p.24.* de funesto Wallensteinii exitu *pag.109.* In obit. crucis seu Crucei Abbatis in cruce exstincti, *Buchananus p.341.* Episcopi Epitaph. suspendio exstincti Vituperatorium, *p.34.* In maritum flammis exstinctum & maritum αὐτόχειρα *Itali f.175.* Epitaph. Tabellarii in itinere occisi, *Joh. Secundus pag.193.* Epitaph. Thomae Mori decollati, (Dialogus inter hospitem, & civem, & in ejusdem mortem naenia) *pag. 196. ad 201.* In obit. Constantiss. Martyris Angeli Merulae jambus, *Baudius pag.204.* In obit. infortunatiss. Ducis Bironii Franciae Mareschalli decollati *a pag.485. ad 489.* Vid. ibi plura Epitaphia in Principes, violenta morte exstinctos. Epitaph. Musici interfecti *Hugen. Mom. desult. p. 65.* in tumulum convitiatoris, qui accusationem publicam ex officio intentaturus obmutuit, & mox animi aegritudine obiit, 6. Epigr. *p.85. & 86.* In mortem scelesti, a plebe discerpti mox a patrato immani facinore *p.136.* In Pro-Regem Hiberniae securi interfectum *p.157.* In mortem pulcherr. Matronae sub ponte Londinensi submersae Epigr. *pag. 175. &c.* Epitaph. infantis in utero matris suffocati *p.178.* Epitaph. Thuani criminis rei, quod a se improbatum in gratiam amicorum celaverat *p.180.* In ejusdem mortem imperitia carnificis lanienae similem *p.181.* In mortem Cinckmartii Galliæ Hippocomiae praefecti, *ibid.* In mortem Marchionis propugnaculi minis obruti, *p.144.* In obit. Archiepiscopi, capite truncati, (Hoc capitis schismate Ecclesia in duas partes scinditur) *p.345.* In obit. infantis festinato occasu exstincti *Banning. p.70.* Epitaph. Pungii pro patria morientis, (Hoc, pro quo jacuit, nunc jacet ille solo) *Grotius 239.* In Marchionem Pisanium, praelio Nordlingano fortiter dimicando, occumbentem, *Nic. Heins. p.253.* Manibus Colonii Lugduni peste exstincti *pag.338.* In obit. Bensoti Praefecti sclopeto transverberati carmina 6. *Janus Douza a pag. 478. ad 483.* Centurionis ictu tormenti extincti *p.479.* Claudii Puteani Senatoris ap. Gallos regii supplicio exstincti, *p.500.* in obit. Colvii comment. in Apuleji asinum ictu mulae mortui, *pag.138.* Tumulus puellae ripa oppressae. *Pontanus pag.3396.* Nymphae a rusticis caesae *pag.3398.* In adulterio occisae *pag.3405.* Ducis militiae a securis ictu mortui *Flemmingus lib.5. Ep.24.* Pappenheimii *ibid.* comitum ab Indis interfectorum *p.51.* virginis parietis mole obrutae *pag. 79.*

AB AFFECTUM MOVENTIBUS *πάθεσιν & argumentis Consolatoriis.* 43
Consolatur aliquem de excessu amici *Zuber p.23.* Consolatur aliquem ob obit. uxoris *p.45. it. p.49.* Consolatur aliquem super morte filioli *p.33.* Prosopopœia Alcimedontis morientis pridie ante occupationem urbis Romae *Balzac. p.29.* Ad Melibœum Nisam cœlo receptam intemperantius lugentem (Funde potius rosas & thura, quam lacrymas, quas non sitiunt Numina) *id. p.53.* Ad Georgium Strachanum popularis sui obitum undatim lachrymantem *Scoti p.141.* Margaretae Macchiae Matris super immatura & tristi morte IV. filiorum lachrymae *p.364.* Brickmaldus ad supplicium tractus primo Tyrannum, deinde proceres ac tandem Christum alloquitur *T.2.*

p. 110. Epitaph. Alex. Artuthneti (Defleo in te privata & publica incommoda. Tuis vero commodis gratulor) *p. 120.* Querela in obitum Scaligeri *Heinsius p. 56.* Threnus elegia Catulliana in eundem *p. 58.* Luctus Memmii Patris super obitu filii *Galli T. 3. p. 80.* Ad Rapinum super filii morte: (Quem genuisti patriæ, impendis patriæ) *p. 165.* Ad eundem super morte alterius filii (sat bene, pro patria qui cecidere, jacent.) *Ibid.* Egenors voces in funere Farnesii *p. 215.* ad Macrinum in morte Patris consolatio *p. 471.* Ad Puteanos fratres de morte Patris *p. 512. ad 519.* Elegia ad Episcopum fratris sui obitum deflentem, *Scoti T. 1. p. 528.* Ad Ducem Bulloniæ filiam deflentem, *Jonstonus p. 312.* Ad se ipsum cum Sidronius Hoschius amicorum & Poëtarum maximus e vivis excesserat, *Wallius p. 116.* Ad patrem de obitu Fratris *Banning p. 101.* In obit. præmat. Dionysii Vossii ad Patrem *id. p. 130.* De Hortensio lugente obitum Schickardi *Banning. p. 166.* Ad Corn van der Mylen de obitu filii consolatio *Barlæus T. 2. p. 113.* in fun. consolatio Stoica, *Balde Lyr. p. 45.* ad Patrem super obitum filii, *p. 239.* Consolatur aliquis de obitu fratris & Patris, *Sarbievius L. 3. od. 24. 25.* Consolatio Mariti de obitu uxoris, *Bruno p. 330.* prosopopœia Pici Mirandulani, *Itali T. 1. f. 65.* ad Bembum in filii obitum oda Pindarica *f. 134.* ad manes Poëtæ *f. 242.* In obit. Tunii Elegia consolatoria ad fratrem *T. 2. fol. 29.* Ad manes amici *T. 2. f. 147.* ad Gonzagam de obitu uxoris *f. 223.* ad vice-Comitem in Maximillæ uxoris obitum oda, *f. 226.* Amatoris lacrymæ ad tumulum sponsæ *f. 283.* Ad Carolum Sabaudiæ Princ. de obitu matris, *f. 257.* prosopopœia Mariti in obit. conjugis *Gudberlethius p. 136.* Prosopopœia pie defuncti Parodia ad Horatium *L. 2. od. 2. p. 253.* In obitum Patris querela, *Secundus p. 176.* alloquium moribundi ad amicos Jambus, *p. 202.* Prosopopœia Puteani moribundi ad uxorem jambus *Baudius p. 212.* Prosopopœia filiorum ad matrem Elisabetham, *p. 216.* Prosopopœia Mariti in morte conjugis *p. 222.* Consolatio ad matrem super mortem infantis *Hugen. p. 148.* ad amicum de insperata fratris morte consolatoria *Albertus ab Ines od. 45.* Consolatoria oratio versibus intermixta in obit. fratris sui ad Patrem *Grotius a p. 329. ad 337.* ad Regem de obitu matris, (Non fac, ut tibi Regi dominetur mœror Tyrannus) *Guinisius p. 254.* ad Maximum Patrem filii natu minimi obitum lugentem, *Hofmann. Ep. pag. 167.* conqueritur de obitu amici desideratissimi *Philomathus od. pag. 25.*

44 VI. MORALIA sive LOCI COMMUNES. Mortem vitari non posse *Wallius p. 125.* Carmen de termino vitæ *Barlæus p. 181.* Choreæ mortuales, *Balde Lyr. p. 104.* De æternitate *p. 140.* Omnia divina providentia gubernari *p. 203.* Heliotropion seu mens hominis ad Deum versa *p. 277.* Carmen votivum pro εὐθανασίας *p. 278.* Corona Regia tegumentum humanæ miseriæ. *p. 302.* in quendam poëmata sua de vanitate mundi inter negotia poscentem, *p. 213.* autor de sepulchro sibi prospicit, supervacuam Epitaphiorum curam irridet *p. 230.* Hymnus spirantis ad cœlestem patriam, *p. 231.* Meditatio mortis ex interitu arborum, *p. 279.* adspirat ad cœlestem patriam, *Sarbievius L. 1. od. 19.* Excessus e rebus humanis *L. 2. od. 5.* sepulchra & tumulus sibi Regum Scholam esse, *l. 2. od. 29.* omnia humana caduca esse & incerta

l. 3.

l. 3. od. 12. Optatum genus mortis, *Itali f. 275.* Cujusmodi tumulum post vitam cupiat *f. 276.* in deliberatam mortem, *Secundus p. 125.* Cupio dissolvi, & esse cum Christo, *Baudius p. 53.* Humanæ vitæ fuga, *Joninus Lyr. l. 4. od. 30.* Quod mors sit pallida, & callida, frigida, & rigida, *Baronius p. 133.* Fuga humanæ gloriolæ *od. p. 161.* suspiria ad cœlestem paradisum *p. 224.* Elegia de humanæ mortalitatis miseriis *p. 237.* Stoicus Christianus, mortem non esse timendam, *Albertus ab Ines od. 2.* Miserum esse, qui nunquam fuit miser, *od. 14.* Rerum humanarum vicissitudines, *Nic. Heins. p. 76.* Cœlestes deliciæ elegia, *Guinisius p. 139.* varia moralia Epicediis inservientia habet *Balde* in libro *de vanitate mundi.* Sepulchralis urna pro fonte in atriis Romanorum, *Philomathus p. 54. 55.* Vid. Dan. Heins. libro de contemtu mortis.

VII. A RITIBUS ET ANTIQUITATIBUS. Allocutio ad manes Hieronymi Wolffii *Zuber. p. 10. parte 1. poëm.* Veneris lacrymæ super mortem Adonidos *Scoti p. 178.* Epitaph. Metellani Scotiæ Consiliarii. Inv. a diluvio & pluviis continuis mortem ejus præcedentibus *p. 267.* In defectum lunæ, qui supremam Scaligeri noctem præcesserat, *Heins. p. 52.* Epitaph. Budæi a pluviis & diluviis continuis, Galli *p. 593.* Mausoleum Arausiorum Principis, *Barlæus p. 96.* De more ungendorum cadaverum *Balde p. 123.* In infantis morte matris Auriacæ luctus aëre tempestuoso, *Hug. p. 148.* In obit. Schillingi a variis ritibus tumulandi, *Taubm. p. 320.* In obit. Clusii inter flores tumulati, *Nic. Heins. p. 335. & 387.* De pluvia in Magii obitu, *Guinisius p. 253.* Viatoris Prosopopœia in obit. Ducissæ Calabriæ *Joh. Jov. Pont. 3377.* Puellæ in florem versæ 3398. Matris ad filiæ tumulum varia dona *p. 3401.* 45

VIII. A FORMA CARMINIS. Amici obitus sub Pastoris Jolæ persona defletur *Balzac. p. 101.* Ecloga Daphnis in obitum Principis *Scoti p. 101.* Idyllium nostrum Adonis in obitum Principis Meclenburgici. Ecloga Philomela in mortem Amaryllidos pulcherrimæ puellæ *Scoti p. 418.* Ecloga altera ejusdem argumenti *p. 420.* Ἀποθέωσις Liddelii Philosophi & Medici *T. 2. p. 550.* Jacobi Augusti Thuani ἀποθέωσις *Heins. p. 38.* Scaligeri ἀποθέωσις *p. 49.* Thyrsis ecloga in obitum ejusdem *p. 59.* Francisci Lotharingi tumulus. Colloquium inter hospitem & sacerdotem *Galli T. 3. p. 14.* Epitaph. in se ipsum *p. 171.* Poëtæ nænia pentasyllabica *p. 205.* Ἐπίμικτον in obitum Gesneri *p. 677.* Ecloga Alexis in obit. Henrici Bellagi *p. 818.* Epimicton in fun. nobiliss. Poëtæ *Balde Lyr. p. 139.* Ecloga Alcon in obit. præmaturum juvenis Itali *T. 1. f. 61.* In obit. Cardinalis ἐπίμικτον *fol. 91.* Eclogæ tres in obitum Bembi Cardinalis *fol. 178. ad 184.* ἐπίμικτον in mortem uxoris dilectissimæ *Hugen. in mom. desult. p. 36.* in obit. fratris ἐπίμικτον *Grotius p. 188.* Dialogus inter viatorem genium & sacerdotem in obitum Civium Hidruntinorum *Pontanus 3376.* Colloquium inter viatorem & genium *p. 3381.* 46

IX. MISCELLANEA. Ad Jacobum Regem ægrotantem, cum Cometa apparuit ante mortem Reginæ, *Scoti T. 1. p. 70.* in rumorem de cæde Regis Jacobi, *id. p. 70.* Epitaph. quod sibi ipsi scripserat, *Galli T. 3. p. 110.* Cor Henrici III. a Monacho occisi *p. 144.* In Passeris interitum *p. 159.* in lacrymas & versus Henr. III. su- 47

per cædem Gaſtii *p. 160.* In Cor Caroli Saldanæ a conjuge ſepultum 3. Epigr. *p. 166.* Brutus moriens *p. 189.* Tumulus hominis furacis, abſumto patrimonio mortui, *pag. 442.* Ad Maculum Pomponium, cum falſo diceretur in Alpibus occubuiſſe *Galli p. 594.* Ad Chloridem falſo nunciata morte Pomponii *p. 608.* De Pſittaco ſpecie quadam mœroris Domino ægrotante mortuo *p. 689.* Epitaph. Acantulæ *p. 690.* Epitaph. in obeſum (ampliſſimus vir hic jacet) *p. 691.* Κενοτάφιον Theſaurarii ſuſpenſi *ibid.* in obit. Præſidis palo affixi. (Qui male ſederat judex, male ſtat poſt mortem) *ibid.* In obitum Mureti (Nulla dignius in urbe quam Roma mori debebat) Cinædus, *ibid.* de ignobili Arverno in ſepulchro nobili poſito *p. 1146.* Epitaph. trium ſimiarum *Scoti T. 1. p. 609.* Eudemiæ umbra ſcribit ad Eudemium, *Jonſtonus poëm. p. 320.* ad Ludovicum de Rohmen commune ſibi & conjugi defunctæ ſepulchrum erigentem *Wallius p. 208.* cauſas dat, quare ob peſtilentiam non diſcedat *Barlæus p. 62. T. 2.* in anatomiam Spigelii, *p. 153.* Diræ Franciſci Petrarchæ in tumuli ſui violatorem *pag. 317.* in Cleopatræ obitum, *Itali T. 1. fol. 64.* Epitaph. Canis. *ibid. fol. 82.* Tumulus canis *fol. 197.* Catuli *fol. 213.* Tumulus Epicurei *fol. 334.* Tumulus Barbatillæ catellæ *fol. 347.* In catellum virginis Urſulæ mortuum *od. T. 2. fol. 148. & ſeqq.* Epitaph. Penelopes meretriculæ *fol. 258.* Manes turturis. Luſus Saturnalitius, *Gudberletius p. 2.* In mortem ſenis cujusdam Pædagogi *Joh. Secundus p. 189.* ad Berſum Jano Douzæ parentantem Jamb. *Baudius p. 197.* Epitaph. vetulæ uxoris viri non ſenis *Hugen. pag. 95.* in Principis infantem mortuum gypſo efformatum, *p. 147.* Epitaph. Mulieris prodigæ. *p. 183.* exſtincti crapula *p. 188.* in Cippo fratris tumulo a vidua impoſito, p. 194. Catella veneno caſu ſumto interempta, *Hugen. p. 387.* Epitaph. Lepuſculi *Taubm. p. 357.* excuſat ſe, quod non ſcribat elegiam in morte amici, *p. 385.* Epitaph. canicula leunculi *p. 497.* oda de peſtilentia, *Joninus in Lyr. lib. 1. od. 16. & 17.* Vid. Samſonis, Belliſarii, Caroli V. Hannibalis, Lucretiæ, epitaph. ap. *Baronium in metris Miſcell., a. p. 66. ad p. 73.* Impiæ & informis vetulæ epitaph. *pag. 72.* Simonides Poëta mortuum ſepelit. *p. 97.* in effig. Scaligeri paulo ante mortem expreſſam, *Grotius p. 262.* Elegia de ſe ægrotante, *Lotichius l. 1. & 6.* cujus bonam partem deſcripſit *Bertilius Canutus in eleg. p. 71.* De Lojola, cujus in ſepulchro viſa ſunt ſidera, *Guiniſius p. 289.* Epitaph. ſepulchro inciſum, *Philomatus pag. 112.* Inſcriptio ſepulchralis Rhythmica *p. 139.* Alia inſcriptio Rhythmica *pag. 142.* Inſcriptio *p. 142.* Epitaph. Adonidis ex Græco redditum *Janus Douza p. 521.* Tumulus moroſæ fœminæ *Pontanus p. 342.* Certeri hominis furaciſſimi *p. 3404.* Mendici *p. 3405.* hominis bibaciſſimi *p. 3406.* Ruſtici *p. 3420.* Inertiſſimi nani, Ichthyophagi, Pegaſi, aviculæ Sturni, Vocis motoriæ, Meretriculæ *p. 3420. ad 25.* Achillis ſepulchrum, *Bonifacius in Muſis p. 22.* Herculis & Alexandri *p. 26. & p. 31.* Inferiæ Cleopatræ ad tumulum M. Antonii *p. 47.* In mortem Caballi, Parodia ad paſſerem Catulli, *Menagius p. 62.* Mauſolea Regum Perſarum, *Flemming. l. 6. c. 15.* Imperatoris Ferdinandi *p. 38.*

48 Subjiciemus his minora quædam carminum genera, non adeo frequentis uſus, ut *Soteria, Euchariſtica, propemptica, valedictoria, & ſalutatoria, Epibateria, dedicatoria,* quæ ſingula ad demonſtrativum genus pertinent, ac præcipua Enthymemata a

laude

laude vel personarum vel factorum capiunt. Exemplum *Soteria* est apud *Statium lib. 1. Sylv. carm. 4. Pro Rutilio Gallo.* Elegantissimum quoque exemplum est in itinerario Gallico Monconisii, ubi Gassendo gratulatur de valetudine recuperata. Exstat Barlæi gratulatio ad Hugenium febri liberatum *Heroic. p. 396.* Ad Cardinalem Mazarinum gravissimo morbo liberatum, *Balzac. p. 17.* Morbus Scarronis *id. p. 57.* Corydon ad autumnum, cum Phœbum suum ea anni tempestate ægrum videret, *Scoti p. 113.* ad Lud. Duræum Medicum, ut febris quartanæ ægritudine se levet, *T. 2. p. 147.* ad Matrem misericordiæ, cum Sidronius Hoschius in gravi morbo carmen illi vovisset, si convalesceret, *Wallius p. 37.* ad Aloysium Lauenbach, sanguinem vomentem, *id. p. 253.* ad eundem, cum a gravi morbo nondum liberatus se ad literas dedisset, *p. 263.* Votum Matri misericordiæ, cum a lethali morbo literatus esset, *Hoschius p. 29.* pro valetudine alicujus votum *p. 79.*

49 *Eucharistici carminis* exemplum est ap. *Statium lib. 4. Sylv. carm. 2.* Apud Barlæum est eucharisticon pro torque aureo a Britanniæ Rege oblatum. Ad Bernerum pro muneribus missis, *Zuberus parte 1. p. 43.* ad Martam Ingolstadiensem pro corona natali die ad se missa, *p. 90.* ad Cancellarium, *Balzac. p. 34.* gratiarum actio, cum in privatum cubiculum admitteretur, *Scoti T. 1. p. 66.* expostulatio cum Jacobo Rege, quod munus non accepit *p. 71.* Corydonis carmen Eucharisticum *id. p. 69.* armilla a Melidoria donata *p. 115.* Eucharisticon pro domo, in qua habitabat *T. 2. p. 361.* gratias agit pro carmine in se conscripto, *p. 503.* ad senatum annua præmia juventuti erogantem, *Wallius p. 91.* Eucharisticon ad Antonium de Burgundia, cum emblemata in lucem daret, *p. 353.* Antonio, cum annua præmia juventuti donaret, *Hoschius p. 61.*

50 In *Propemptico*, quo iter alicui gratulamur, inventiones ducuntur vel a tempore, vel a loco, vel a conditione personæ iter facturæ. In tempore adjuncta ejus considerabuntur, num æstivum, hyemale, commodum, incommodum. Locus est vel is, a quo fit discessus, qui consideratur cum relatione ad personam. Convenient hic loci Rhetorum in laudibus locorum. Similiter locus, ad quem tendit, describatur ex iisdem locis, & a desiderio amicorum expectantium. Locus, per quem quis tendit, vel mare est, vel terra, si prius, allocutiones fingantur ad Deos marinos, ventos, tempestates, nautas, navem ipsam. Si posterius, optamus illi Pegasum, aquilam Ganymedis, injurias aëris deprecamur. In Conditione personæ est, quod vel munus publicum sustineat, ut Legatus, ubi excursus fieri possunt in Principem mittentem, expeditionem ipsam, virtutes Legati, spem Patriæ. Si Dux est exercitus, Locus communis de bello feliciter gerendo conveniet: si literatus, multa de studiis, de ingenio fingere possumus. Ἤθη & πάθη ubique misceri possunt, contestatio doloris, desideria amicorum, vota pro felici reditu. Exemplum est ap. Barlæum ad commensalem, cum Britanniam adiret. In discessum Poëtæ (Phœbus e nubibus abiit,) *Zuber. parte 1. p. 12.* ad amicum navigaturum, *Zevecotius p. 46.* ad amicam Coloniam proficiscentem *id. p. 61.* ad amicam navigaturam, *Fabricius p. 71.* ad Regem Jacobum VI. Angliam peten-

petentem *Scoti T.1. p.40.* ad Daniæ Regem, cum ex Anglia ſolveret *ibid. p.117.* aliud Propempticon *p. 137.* ad Jacobum VI. Scotia diſcedentem, *p. 241.* Propempticon Legati ad Regem Britanniæ, *p. 281.* deſiderium Patriæ ad Regem abeuntem *p.372.* ad Regis e Scotia diſceſſum, *T.2. p.470.* Propempticum Charitum Abredonenſium ad Regem *p.566.* e Belgio in Indiam abeunti *Wallius p. 102.* Ad eundem Idyllion Amyntas *p.166.* ad amicam navigantem *Banning. p.15.* ad quendam de peſtis ſeceſſu *id. p.20.* In abitum Boulii Phaleucium *id. Hendecaſyll.7.* ad Walæum in Galliam diſcedentem *p. 137.* ad Balium in peregrinas oras diſcedentem *ibid. p.161.* in abitum Martini, *p.189.* Valedicit Regi Britanniæ *Scoti p.266. T. 1.* in quendam, cum e Belgio in Germaniam revocaretur, *Hoſchius p. 70.* In ſuum ad urbem Venetam appulſum *Scoti p.268.* ad nobiles duos fratres, qui Sileſiam repetebant, *Barlæus Heroic. pag. 392.* ad equitem, cum Haga Leidam repetebat, *ibid. pag. 445.* ad Jacob. van der Burg *p.533.*

51 Ad *Epibateria ſive gratulationes de adventu* iſta pertinent. Hylas redux, *Balzac. p.55.* Nympha hoſpes, *id.p.64.* ad Regem Jacobum Parthenam urbem ingredientem, *Scoti p. 18.* Ecloga 1. Amaryllis cum Rege Jacobo in Scotiam reduce, *ibid. p.33.* Amaryllis exſultans ad Regem ingredientem urbem *p.36.* Ad Daniæ Regem Angliam ingredientem *p.88.* Ad Regem Scotiam reviſentem, *p.374.* Patriæ ſub Amaryllis nomine gratulatio de reditu ex Anglia ad Jacobum Stuartum Scotiæ Pro-Regem, *T.2.p.163.* ad Regem in Scotiam redeuntem *p.233.* ad Reginæ Angliæ Oratorem Pictavium ingredientem *p.351.* De Scotiæ procerum reditu ab exilio *p.365.* de pompa introitus in urbem Regis Jacobi *p.519.* in reditum Regis in Scotiam *p.500.* ad Gandavillanum oppidum Regi Catholico reſtitutum primo ingredientem, *Wallius p.240.* ad Florentium, cum in navi a Batavis captus ſuæ provinciæ redderetur, *p. 327.* ad Belgium de Ferdinandi gubernatoris navigatione *Becanus p.79.* ad eundem de mora illi in Italia injecta, *id. p.81.* ad Philippum Regem *p.86.* Gandavenſis urbis in ejus adventu gratulatio *p.89.* ad Ferdinandum, cum primum in Belgium veniret. *Hoſchius p. 44.* adventus Reginæ Britanniæ, *Barlæus p.155.* Mauritius redux *p.335.* in adventum Principis ſub veſperam poſt ſuperatam Grollam, *pag. 343.* De eodem Principe ad Iſalam *ibid.* in adventu amicæ, *Banning. l.1. eleg.12.* In adventum nobilis Poloni in Academiam Leidenſem, *Banning.p.49.* Expoſtulat cum amico, quod diutius, quam convenerat, abfuerit, *id. p.77.* Ad quendam poſt Medicinæ gradum in patriam redeuntem, *id. p.96.* ad Principem Auriacum, expugnata Hiſpanorum claſſe, reducem, *id. l.1. ſylv. carm.1.* ad cognatum e Gallia & Anglia reducem, *p. 158.* ad quendam, ut, deſinente peſtilentia, in urbem revertatur, *pag. 177.* ad quendam, qui Golium de cœli aſpectu conſulturus erat, quando in urbem rediturus ſit, *id. ibid.* In quendam ex Italia, Gallia, Sicilia reducem *p.190.* De Pareliis Lutetiæ viſis anno 1539. finiente, Carolo V. Cæſare Calend. Jan. urbem ingreſſuro Epigramma Theodori Bezæ, *Galli parte 3. pag. 692.*

52 Ad *Dedicatoria* pertinent hæc. Ad Urſinum Poëtam ſibi non viſum, cui carmina offert, *Zuberus poëm. parte 1. p. 30.* Dedicatio carminum ad alios, *id. p.34. 36. 63.*

36, 63, 76, 78, 83, 94, 99. ad Christinam Reginam, cum quædam opuscula illi mitteret, *Balzac. p. 25.* ad Comitem *p. 27.* De Poësi amatoria ad Patrem Februarium *id. p. 134.* Lusus rustici dedicati Consiliario Regio *id. p. 137.* Dedicatio hymnorum ad Regem, *Scoti T. 1. p. 142.* Dedicatio Eclogarum ad Regem *p. 417.* carmen de anatome, *T. 2. p. 36.* dedicatio sacri carminis ad Regem *p. 84.* ad Scævolam *p. 385.* ad ordines Hollandiæ cum illis carmina emblematica offerrentur, *Wallius p. 71.* dedicatio carminum ad Pontificem *p. 187.* ad Arnoldum van der Valle adhuc in cunis vagientem, cum ei olivam pacis in spem colendæ olim poëseos mitteret, *id. p. 225.* ad Claudium Comitem, dum Ferdinando Theses quasdam dedicaret, *Becanus p. 99.* Dedicatio hymni in Christum *Barlæus p. 1.* aliæ dedicationes *p. 28. 46. 49.* Mittit ad Barlæum carmina sua, *Banning. p. 73.* Ad Nyendalium, cum carmina sua bellica illi traderet *ibid. pag. 86.* Disputationes Ethicas dedicat Heinsio *p. 126.* Ad legatos Principis Holsatiæ in Persiam, cum ei dedicaret aliquid *id. p. 140.* Laurentio Reali carmina mittit *p. 169.* referantur huc dedicationes singulorum librorum in Martiali.

53 Subjungimus hisce *encomiastica personarum & variarum rerum*, quæ apud varios Poëtas inveniuntur. Panegyricos in Imperatores, Principes, Duces, Viros Literatos, Consiliarios &c. Vid. ap. Claud. & Barlæum passim. Ad Regem Christianissimum *Balzac. p. 10.* Ad Claudium Memmium Regis Galliæ Legatum *id. pag. 19.* Ad invictissimum Heroa Ludovicum Borbonium *id. p. 12.* Laus Gavini Consiliarii *id. p. 26. & 27.* Olor Gallicus ad Principem Henricum *id. p. 31.* Ad Antonium præsulem *id. p. 107.* Pompa Regia Ludovici XIII. *Petavii Panegyr. XI. Parnass. Soc. Jes. p. 642.* Panegyricus in Pontificem Urbanum VIII. in quo ejus poëmata potissimum laudantur, *id. p. 639.* Panegyrici de Ludovici XIII. rebus ad Rupellam gestis *p. 649. & 652.* Vid. ibid. plura. Petavii Panegyr. sacros. Laus Caroli Britanniæ Principis *Barlæus ap. Scotos p. 78.* Jacobi I. *p. 83. T. 1. ibid.* Princip. Henrici *p. 91.* Comitis Roberti Cœcilii *p. 104.* Panegyricus ad Regem *ibid. p. 302.* Scoti Cancellarii Directoris *p. 304.* Panegyricus Jacobi I. *p. 318.* Regis Galliæ Ludovici XIII. *p. 338.* Elisabethæ Angliæ Reginæ *p. 431.* Vid. Jonstoni Heroës *ibid. T. 2. pag. 118. & 119.* Ad Jacobum VI. Regem & Poëtam *T. 2. p. 142.* De Catharina Medicea *p. 381.* Laus Nasonis *p. 488.* Laus Jacobi Regis *p. 509.* Ad Carolum IV. Lotharingiæ Ducem *Wallius poëm p. 67.* Laus Heinsii *Banningius L. 1. El. 3.* Boxhornii *id. p. 20.* Catsii *p. 53.* Vossii ab insigni eruditione *p. 46.* Barlæi *p. 50. & 73.* Salmasii *p. 70.* Heinsii *p. 126.* Laus duorum fratrum, *p. 171.* Consulis Foresti *p. 72.* Graswinkelii causarum Patroni *p. 172.* Gronovii *p. 176.* Annæ Schurmanniæ *p. 176.* Mestertii *p. 183.* Declamatoris eximii *Balzac. p. 89.* Elegantissimi Poëtæ, sed aulici infortunatissimi *id. p. 62.* Poëtarum Scotorum *Isaacus Gruterus in carm. Encomiast. editioni Poëtarum Scotorum præfixo.* Viri duri ac honesti, *Scoti p. 73.* puellæ Aurelianæ *p. 72.* Medicinæ Doctoris *p. 219.* Cohortium Scoticarum Dictatoris *p. 296.* Viri constantis *p. 304.* Daphnidos Poëtæ Encomium sub Ecloga repræsentatum *p. 421.* Cœliæ *T. 2. p. 114.* Estheræ Anglæ bellæ pictricis *id. p. 119.* Guldenstein hospitis sui *p. 139.* Tychonis Astrologi *p. 142.* Puellæ, cui nomen Barbara *p. 174.* Vid. Carmen

Barlæi in uxorem suam ejusdem nominis *l. 2.* Eleg. *p. 88.* Joh. Gordinii *Scoti p. 174.* Rhodenburgii, Taubmannianæ Cathedræ Successoris *p. 260.* Laudes fœminarum pulchrarum, amicorum, amasiorum &c. *Vid. magnam copiam in libro Blyenburgii, quem inscribit* Veneres Blyenburgicas, *in quo colligit varias materias de amoribus, illasque sub certis titulis congessit. Vid. ibid. titulum de epithalamiis & de amoribus. Adolphus a Dans l. 3.* de laudibus Elisabethæ. Vid. panegyrin heroicam Caroli V. ap. Masenium in palæstr. *p. 214.*

54 *Variarum rerum laudes.* Laus capri *Balzac. p. 130.* Equus Domitiani *Statius L. 1. Sylv. c. 1.* Laus Rosæ *Scoti p. 181.* Violæ *p. 183.* Lilii *p. 185.* Croci *p. 186.* Hyacinthi *p. 187.* Papaveris *pag. 190.* Lavendulæ *p. 192.* Nardi *p. 193.* Thymbræ *p. 194.* Lini *p. 197.* Iridis *p. 199.* Fœniculi *p. 201.* Hastæ *p. 202.* Ensis *p. 206.* Cassidis *p. 207.* Fluvii Mosellæ *apud Ausonium.* Montis Ætnæ *ap. Corn. Severum.* Villæ Tyburtinæ Manlii Vopisci *apud Statium L. 1. sylv. c. 3.* Balnei Claudii Hetrusci *id. L. 1. carm. 5.* Calendarum Decembrium saturnalium *ibid. Carm. 6.* Calend. Maji simul vernum tempus eleganter describitur, & laudatur, *Buchananus p. 282.* Villæ Surrentinæ Pollii Felicis, *Statius L. 2. carm. 2.* Psittaci *ibid. Carm. 4.* Leonis mansueti *ibid. Carm. 5.* Herculis Surrentini *ib. l. 3. c. 1.* Consulatus Germanici *id. l. 4. c. 1.* viæ Domitianæ *id. l. 4. carm. 3.* Herculis Epitrapezii *id. l. 4. Carm. 6.* Laus Bruxellæ *Zevecotius el. 10. lib. 2.* Laus invidiæ *Caldenbach. Lyr. 2. c. 2.* Balneorum Dianæ *Balzac. p. 90.* vitæ rusticæ *id. p. 138, & 140.* Genius novæ Basilicæ ad venalia mercimonia exstructæ, *Scoti p. 129.* In fontem juventæ ap. Thaduanos, *Scoti p. 373.* Laureæ Poëtarum coronæ *p. 31.* Laus Musei *p. 105.* Hymnus in Hygeam. *p. 107.* & *Balde in præfat. satyr. Medicarum.* laus historiæ, *Scoti p. 114.* Pacis sanctæ *p. 119.* Encomium domus Ledintonæ, *p. 167.* Laus artis typographicæ & pyxidos nauticæ, *Scoti p. 350.* Sacellum Musis & Musicæ dedicatum *p. 350.* Laus monarchiæ *p. 383.* Rusticæ vitæ *μετάφρασις* Epodi secundæ Horatianæ, *Wallius in poëmat. p. 163.* Literatum Philomathi otium celebrat *id. p. 190.* Laus antiquitatis *id. p. 259.* In cultissimam elegiam *Hoschii id. p. 232.* In Lyram Sarbievii *id. p. 333.* Poëtas vitæ Magistros esse, *id. p. 347.* Belgium Musarum sedem esse *id. p. 369.* ad Petrum Classenium lucubratiunculam de rebus creditis evulgantem, *id. p. 375.* Laus absynthii pro absynthio in monte D. virginis retinendo *id. p. 88.* Elegia de regno a Christina deposito *Becanus carm. 1.* In opera Theologica posthuma Leschii, *Hoschius p. 37.* Ad Montmorenum Idyllia sua edentem *id. p. 41.* In Viserii opus medicum Antidotarium *id. p. 59.* Laus Theriacæ, *Banning. 55.* Encomium Torvitatis, *Jac. Balde.* Disputationis de morbis capitis *Banning. p. 91.* In Burgersdici Institutiones logicas *id. p. 135.* In Boxhornii quæstiones Romanas, *p. 142.* De Scriverii commentario Venatico *p. 147.* in ædes splendidas Matenæsii *p. 156.* In theatrum urbium Hollandiæ Boxhornii *p. 163. & 164.* In Vossiorum annales *id. 165.* In Elisam Dansii *id. pag. 167.* Laudat poëmata Rutgersii *id. p. 175.* In orationem Boxhornii de majestate eloq. Romanæ *id. p. 177.* In Delmenhorstii Etymologicon, *id. p. 183.* In Screvelii Carmen de peste, cum illa paulo post cessaret, *id. p. 181.* Laus Patavii *Lotichius l. 3. Eleg. 4.* Laudat

dat oblectationes ruris *ibid. eleg. 8.* laudat monumenta in agro Nemausensi. *id 2. lib. eleg. 20.* Allocutio ad rempublicam Venetam, *Barlæus in heroic. p. 97.* In spectacula exhibita Amstelodami ad adventum Mariæ de Medicis &c. *id. p. 153. & 157.* artis gladiatoriæ laus *id. p. 457.* in physicam Jachæi *id. eleg. p. 127.* In Metaphysicam Jachæi *id. p. 128.* in nummos argenteos, Cæsarum imaginem exhibentes, *id. p. 123.* In partem australem Hollandiæ aquis submersam *id. p. 121.*

55 *Encomiastica in Imagines.* Vid. l. 1. Epigr. Naudæi, quo continentur variæ illustrium Heroum imagines. Vid. Adolphi a Dans peculiarem librum, quem inscribit *Imagines.* In effigiem Caroli V. a Constantino Hugenio metallo donatam, *Barlæus in eleg. p. 121.* in effigiem Richelii, *id. in her. p. 173.* in effigiem Elisabethæ Bohemiæ Regis, Friderici Palatini Comitis, filiæ *ibid. pag. 178.* In effigiem deformis Camillæ, *Scoti p. 177.* Elegia ad pictorem, quomodo velit pingi Glycinnam suam, *Scoti pag. 143. T. 2.* Banningii elegia ejusdem argumenti *p. 28.* In imaginem Glycinnæ, *Scoti T. 2. p. 178.* in Homeri effigiem *p. 179.* In imaginem Epici Poëtæ *Menagius p. 81.* In effigiem Heracliti, Ciceronis, Virgilii, Catonis, Platonis, Aristotelis, Pythagoræ, *ibid. p. 179.* In effigiem matronæ singularis exempli *Balzac. p. 52.* In effigiem feminæ, quæ se ipsam depinxerat, *id. p. 53.* de Diana ad Pictorem *id. p. 89.* in effigiem Flavii Domitiani Cæsaris, *id. p. 128.* imago Aloysiæ, *Barlæus inter Scotos p. 135. & 136.* in effigiem Tychonis Astrologi. *Scoti T. 2. p. 142.* In effigiem Ducis Brunsuicensis Augusti *Vid. epigr. nostra selecta, pag. 1.* In effigiem Principis Cimbriæ, Friderici, item Cæsaris Leopoldi &c. *Vid. primitias nostras Parnassi.* In effigiem Mauritii Theologi *vid. miscell. nostra poëtic. p. 31.* In imaginem Poëtæ elegantissimi, *Menagius p. 76.* item *p. 77.* in imaginem Christinæ *p. 79. & 82.* In imaginem virginis, *Menagius p. 87.* In imaginem Brunonis Carthusianorum Parentis *p. 86.* In imaginem Historici *p. 93.* In imaginem Cardinalis Mazarini *p. 94.* In suam imaginem, quam amico mittit, *p. 95.* In effigiem Rosillæ defunctæ, *Janus Douza p. 238.* In effigiem Johannis Secundi *pag. 237.* Vid. epigrammata multa in effigies *ap. Barl. miscell. l. 2.*

56 *Sylloge variarum invectivarum & satyrarum.* Inter recentiores Satyricos nemo Jac. Balde melior. Scripsit is Satyras medicas, Satyram de eclipsi solis, contra Tabacum, contra pingues & macilentos, in podagricos, de vanitate mundi &c. Vid. Sulpitiæ Satyram de corrupto reipublicæ statu cum notis Boxhornii & Val. Catonis Diras, cum notis Arnoldi. Apud Gallos prodiit Liber var Satyr. Le Cabinet satyrique anno 1666. Le Parnasse satyrique du Sieur Teophile 1660. Jani Gulielmi Laurenbergii & Rachelii Satyræ Germanicæ. Apud Belgas Vid. Jost van de Vondels Heckeldicht. Nebulo Nebulonum per Petrum Baardt, Haerlem anno 1634. Vid. Masenii Satyr. 1. in avarum, in nimiam opum cupiditatem Sat. 2. in imperitum Controvers. Scriptorem, Sat. 3. In superbum Sat. 4. Vid. Buchanani fratres fraterrimos in Franciscanos scriptum. Vid. Heinsii Scazontem in Scioppium *p. 75.* In barbaros quosdam, qui sub verorum JCtorum & Medicorum nomine bonas literas allatrant, *p. 73.* in Maledicum quendam Pædagogum sibi soli eloquentiam vindicantem, *p. 98.*

p.98. Consilium Collegii medici Parisiensis de mania Hypermori Medicastri pro Buchanano scriptum, *Jonstonus p.185.* Onopardus furens, *Jonstonus p.193.* Tumulus Onopardi *p.207.* in rabulas duos, Patrem & filium, *p.242.* De furoribus Brentotyphæis *p.300.* Baudii jambi in Scioppium, *p.169.* In Pseudo-Celtam *p.170.* In tres Juris perversores, *pag.171.* In famosum rabulam, a quo indignis modis circumventus erat *p.172. & 173.* Adversus insignem falsarium *id. p.178.* In duo Gallicani nominis opprobria *p.180.* In Typhæum *id. p.184.* In quendam sine nomine fragmentum Satyræ *p.192.* Nicol. Heinsii Scazon in Alastorem in Salmasium, ut videtur, scriptus *pag.165. noviss. edit.* Ejusdem Lusus Saturnalitius in Corn. Cossum & Francisc. Santram Poëtastros *pag.187.* Menagii Gargilius seu Metamorphosis Gargilii Macronis Parasitosophistæ in Psittacum, *Menagius poëmat. pag.3.* in epulo parasitico *p.93.* ubi præterea vita Gargilii Mamurræ continetur. Caroli Feramusii Hemera Macrini Parasito Grammatici ad Celsum epulum Parasiticum *pag.3.* Indignatio in Gargilium Anagrammatistam *Menagius pag.68.* In Macronium nothum *id. pag.56.* Prosopopœia Gargilii ad se ipsum *id. pag.57.* in Hermogenem avarum *id. p.52.* In Albemanni libellum de morte, quem cordi suo dedicaverat *pag.58.* In Cottam scriptum quoddam *id. p.89. & 90.* In malum medicum Hermogenem *pag.90.* In Sabellum pædagogum *p.70.* in Lupam mulierem deformem *pag.98.* Amator decrepitus ad Cupidinem *Menagius pag.100.* Indignatio in Theonem Ludimagistrum ExJesuitam laudatorem ineptissimum Cardinalis Faletæ *epul. paras. p.310.* In quendam semigrammaticum viri doctissimi scripta chartarum cacatarum convitio traducentem *vid. miscellanea nostra p.88.* In cujusdam carmen eucharisticum ex Secundi carmine exscriptum *ibid. p.91.* in osculum ab anu illatum, *p.44.* Lubini Satyræ tres in male doctos Academiarum pestes, *Rostochii 1618.* In invidum *Zevecotius l.3. eleg.17.* miseria seculi *id. p.167.* In Sycophantam genere & moribus infamem, *id. p.178.* In Mopsalum, qui sibi adolescentiam objecerat, *Fabricius p.182.* In formosam virginem deformi marito nubentem *id. p.184.* Diræ in Catarrhum *Gudberlethius p.82.* Diræ in culices Mydenses *Barlæus miscell. L.1. pag.360.* ad Zoilum & Momum, *Gudberlethius p.85.* De hypercritico Galeso ad Menagium *Balzac. p.48.* De non optimo Poëta, quem per humanitatem summam laudaverat *id. p.67.* Orbilius satyra *p.67. & 68.* In Grammaticum Genefatem *p.71.* Ad Marc. Licinium de vita Mamurræ *id. p.72.* Crudelis umbra. Hosti mortuo non esse fidendum *id. p.77.* ad Metellum de Bosco Roberto Poëtastro & Criticastro *id. p.73. ad 76.* in senem ægrotum amantem *id. p.80.* In Galathei insaniam *p.81. ad 83.* De temeritate novæ & profanæ Criticæ *p.100.* Balzac. in Amyntæ audaciam *id. p.121.* in Tiberium Cæsarem *id. p.123.* ad eundem in morbo mortem sæpe optantem *id. p.124.* De libertatis spe post mortem Tiberii *p.124.* Indignatio in Poëtas Neronianorum temporum *id. p.125.* Ridendæ lacrymæ ad Franciscum Mariam Fulvium in obitum Poëtastri *p.130.* Philomela ingratum canens *p.133.* Valedicit, aulæ, *Scoti p.61.* in Camillam deformem puellam, *iidem p.118, 119, 122, 129, & 130.* Ad Camillæ matrem pulchram de deformi filia, *p.130.* In Vappam circulatorem, *pag.139, 141.* in quendam

incondito & obſcuro verſu Oſtendam captam deſcribentem *pag.126. & 127.* in quendam cauſidicum cognomine Regem *p.433.* in Quindecim viros litem ſibi protrahentes, *ibid.* Deteſtatio conſpirationis de perdenda pulvere pyrio tota aula *pag. 433.* expiatio *p.434.* In Jeſuiticum pulveris pyrii conatum, *T. 2. p. 200.* Diræ in febrim, *p.106.* Fibra Thuſca cum catulis, *p.111.* Ad Carolum Galliarum Tyrannum ſanguinis inuſitato fluxu pereuntem *pag. 132.* ad Venetos de Papa *ibid.* in Myſtomaſtyga *p.117.* in pediculoſum Grammatiſtam *p.117.* In Italum ſororem ſuam inviſo Scoto obtrudentem *p.137.* in Philippum Hiſpaniæ Regem tria epigramm. *p.138.* in rebelles, qui Ducem Parmenſem ſecuti ſunt, alluſio ad nomen *ibid.* in aulicum quendam mandato Regis ex aula diſcedentem, *p.140.* In cuculum quendam Cauſidicum *p.141. & 142.* in corruptum Senatorem, nummus *νόμος p.174.* In gallum cuculum (accreſcit Domino, quod alieno fundo inſeritur) *p. 175.* In Gyllam laſcivam *p.177.* Echo in meretricem *p.176.* in Janum Virbium *p.177.* Apologia contra Theonis cujusdam nomen ſuum occultantis calumnias & contumelias *p.337.* de bello civili ad juventutem Gallicam *p.376.* De Dardano mercatore annonam exurente *p.387.* In Chriſtianorum carnificem, *ibid.* Diræ in Bajulum, qui urnam fregerat, *Wallius pag. 262.* in Pædagogum *ἄτιμον* Parodia ad Catulli Phaſelum *carm. illuſtr. Poët. Ital. T. 2. p.351.* In Hermogenem peſſimum Poëtam *p.351.* in Planum impoſtorem *pag.352.* in Virianum Pſeudo-Poëtam *p.354.* in ſciolos quoſdam *p.365.* In Franciſcanum quendam, *p.372.* in Theodorum Bezam & Buchananum *p.373.* In Jeſuitas Comœdia ſub nomine Lojolæ edita Londini anno 1648. In Ducem de Alba, *Janus Douza, poëm. pag.127. & ſeq.* In Morum *p.129.* In invidum *Zuberus parte 1. poëm. p. 7.* in hominem inconſtantem *id. p.31.* in quendam unum ſcriptum pluribus dedicantem *p.19.* In naſutum *id. p.20.* in quendam gloriantem de amicitiis Magnatum, *p. 24. & 25.* In verborum aucupem, *ibid.* In Cachecticum, quem toties inviſens domi non offenderat, *id. p.28.* in Vulpionem *ibid.* in Poëtam ineptum laureatum *p.29.* in Willium ſibi minantem *id. p.31.* in Quinquillum Medicum nunquam ſanantem *id. p.31.* in Patrem Lenonem & filiam Meretricem, *ibid.* in quendam primarium *pag.34.* In Rontam, non niſi mortuos Poëtas æſtimantem, *p.35.* In Philobiblum poſt mortem ſuam ſcripta editioni deſtinantem *idem p.34.* in Bibianum ſemper ſe invitantem & nunquam domi inventum *pag.50.* in collegium Patrum Viennenſium (Parodia ex l. 12. Mart. Ep. 95.) *pag.51.* in quendam fœdam uxorem ducentem, *pag.55.* In Philoſophum ſuperbum, *ibid.* in peſſimum nebulonem *pag.56.* In quendam generis fungini poëtam *id. p.61.* In Lipſio-Maſtyges *id. pag.65.* In quendam nulla ſibi munera pro carminibus mittentem *p.67.* In Luſcavii immanes Ronchos, *id. p.68.* In Trollum ſtultum alieni artificii exiſtimatorem *p.78.* in parcius convivium Torgæ *pag.78.* in pappulum omniſcium, *p.80.* in Epiſtrum ſeu nimis credulum *id. p.82.* In Ramiſtas *p.84.* In parvum *pag.94.* In honores indignis collatos, *pag.96. & 97.* In Ariſtomachum de vino ſcribentem *p.105.* In Strigonum epigrammata ſua poſcentem *p.87.* in quendam Georgium ebrium *p.89.* in Latruſcum invidum *p.51.* in quendam, paupertatem ſibi objicientem *p.87.* In Quarculum *pag.97.* in Querlini uxorem ſemper pedentem, *p. 87.*

p.87. In Pignantiam ebriam Maritum deplorantem *p.88.* In Matthæum Bonficinium, hominem simplicem, *p.95.* in Mergum *p.96.* In Grungrasianam Maritum verberantem *id. p. 47.* in Crispum *p.60.* in Diglossium *ibid.* In quendam, qui se Dominum vocarit *p.61.* in priscam virginem, *p.20.* In Picem & Cantorem eadem utentes uxore *p.12.* In Sixtum laude data indignum *p.15.* in vitam aulicam *p.58. & 59.* In quendam nulli credentem *p.68.* in scripta Poëtica sorti suæ exitiosa *id.p.36.* In girgillum *p.37.* in Plandum allatrantem *p.78.* In quendam qui schomnia pronunciabat pro somnia *p.29.* In fusculam *p.36.* In locum ubi vivit *p.60.* Aërosophum *p.76.* In Cardopum *ibid.* In Austrasipiam, *Balzac. p.13.* in puerum præcipitem *p.14.* In lubicrum omnia vendentem *Zuberus p.87.* In lurcum, se ejus favorem nihil æstimare *p.96.* objurgatorium in se ipsum de credulitate sua, *Jul. Cæsar. Scalig. poëm.47.* In judices, qui ancillam, arcas effringentem, absolverant, *id. p.33.* In suam Arthritidem *p.48.* In invidum quendam Medicum *p.49.* In barbariem sui temporis, *p.46.* In larvatos Græcarum literarum sectatores *p.34.* *Vid. Jul. Cæs. Scalig. L. 2. Poëmat.* quem inscribit *Nemesin.* in Medicum, *id. pag.101.* *Vid.3. Libr. Scalig. Teretismata,* in quo Satyræ inveniuntur. In Calvi impuritatem, *id.p.611.* Vid. ejusdem Atam. In calvum & mulum suum *pag. 616.* In monstrum invidentissimum, *p.614.* In multitudinem furum sui temporis *pag. 619.* De Pædagogorum colluvie, qui medicinam primoribus labris temere profitentur, *p.607.* In quendam Noctuinum, qui fugit ignis supplicium *p. 381.* In Noctuini perfidiam *p.173.* Diræ in Lycorium. *ibid.* In Sedulium, *ibid.* in quendam Caciatrum, qui fuerat Carthusianus *p.397.* Ad Striges *p.382.* In Doletum *p.401.* In Strumam, *p.418. & 419.* *Vid. tot. libr. XIII. partis I, variis Satyris plenum.* in quandam Rosomacham cuculatam *p.192. part. 2.* In quendam Medicum & Legulejum *p.194.* In Calvum, *pag. 179. idem.* In anum nubere parantem *Barlæus L.2. Eleg. p.81.* Diræ Francisci Petrarchæ in tumuli sui violatorem improbum, *id. l.1. Miscell. p.317.*

CAP. XIII.

DE EXCERPTIS AD DISCIPLINAS ET FACULTATES PERTINENTIBUS.

§. 1. *Excerpta disciplinarum secundum cujusque ordinem instituenda.* 2. *Excerpta Physica.* 3. *In Physica speciali utilissimus per indicem excerpendi modus.* 4. *Et Medico utilis futurus.* 5. *Cogitata notanda.* 6. *Velschii Philomathetica.* 7. *& Axiologa antiquorum.* 8. *Capponi cogitationes.* 9. *Bernhardus in thesauro Rhetorico per indicem excerpta congessit.* 10. *Mathematica excerpta.* 11. *quomodo ad usum Physicum dirigenda.* 12. *& quomodo instituenda.* 13. *Velschii sermones fideles.* 14. *Loci communes Morum.* 15. *Characteres hominum in vita civili utiliter notantur.* 16. *Loci communes Politici duplices, Methodici & axiomatici.*

17. *Ex-*

17. *Excerpta axiomatica ex Historicis præcipue petenda.* 18. *qualia a Constantino Porphyrogenneta olim collecta potissimam partem perierunt.* 19. *Ista excerpta quomodo disponenda.* 20. *Weisii ad hæc manuductio.* 21. *Excerpta historica.* 22. *Excerpta notitiarum politicarum.* 23. *quomodo ordinanda.* 24. *Conringii consilium.* 25. *Excerpta memorialia.* 26. *horum utilitas summa.* 27. *Excerpta specialissima.* 28. *rituum in conventibus & actis publicis.* 29. *it. commerciorum.* 30. *Excerpta Juris publici.* 31. *Loci communes Historici,* 32. *Theologici, Exegetici,* 33. *Dogmatici, Controversiarum,* 34. *Oratorii sacri.* 35. *In Jurisprudentia itidem Exegetici, Dogmatici,* 36. *Practici.* 37. *Autores practici juris qui dicantur.* 38. *Collectanea Medica.* 39. *An in illis exegetica alicujus usus.* 40. *Secundum materiam medicam instituenda,* 41. *Botanica,* 42. *Chymica.* 43. *Collectanea in mineralibus quomodo construenda.* 44. *In his magna cautela opus.* 45. *Collectanea de rebus animalibus.* 46. *Autores materiam hanc tractantes.* 47. *Practica morborum ac subjectorum ratione adornanda.* 48. *Simplicia, εὐπόριστα diligenter notanda.* 49. *Historiæ felicium curationum a plebejis institutarum.* 50. *Sympathetica & superstitiosa non omnino negligenda.* 51. *Circumstantiæ loci, corporum, climatum & aliæ diligenter notandæ.* 52. *Collectanea Medica ratione subjectorum.* 53. *Pantothecæ singularis Machinæ ad colligendum & excerpendum inventæ descriptio e Bodini Dialogo inedito de abditis rerum sublimium arcanis.*

EXCERPTA DISCIPLINARUM non possunt commodius institui, quam secundum disciplinarum ordinem, quanquam & promiscuus placere possit, si indice accurato labor inquirendi sublevetur. Sed tamen ordo iste eo proderit, ut connexa se simul oculis sistant. Excerpta illa magno usui esse possunt in disciplinis ipsis. * Et quidem, quod ad *Physicam* attinet, secundum duplicem partem generalem & specialem instituenda illa excerpta sunt. In parte generali colligantur sub suis titulis Philosophorum placita & sectarum diversæ sententiæ circa principia. Deinde subjiciantur, quæ sunt apud omnes disputata in utramque partem, e quibusvis Philosophis tam Græcis quam Latinis, veteribus & recentioribus. In parte speciali diffusior est colligendi ratio. Tota enim historia naturalis huc refertur. * Per indicem itaque sub singulis Physicæ specialis titulis, tum ex historia naturali veterum, Aristotelis, Plinii, Æliani, Solini; tum recentiorum, ut Vossii, Salmasii aliorumque, qui observationes, experimenta, diaria & similia scripserunt, omnia congerantur. Incredibile est, quam quis thesaurum suum locupletare possit, si mature huic ordini & studio insistat. * Medico eo utilior futurus est ille labor, quod Specialium illa cognitio magis ad artem illam pertineat, qui animalium plantarumque historiam seorsim ponere debet: accuratius enim circa hæc argumenta illi versandum est. Possunt eodem modo, ut in parte generali, illic notari varii Autores, variæ sententiæ, & in utramque partem disputatæ. Argumenta autem illa

1 2 3 4

illa ſtrictim poni debent, non diffuſe. Qui id ſedulo fecerit, illi nunquam vel disputandi vel commentandi occaſio deſutura eſt. 5 * In his præcipue locum habet 6 illa cogitationum noſtrarum in Adverſariis conſignatio, de qua ſupra dixi. * Eo modo conſcripſit doctiſſimus VELSCHIUS *Philomathetica ſua:* nam ut Schrœckius in ejus Vita teſtatur, *ſine ullo ordine, ut in mentem veniebant, conjecit omnia, quæ alicujus momenti aut conſiderationis videbantur, tam ad Naturæ cognitionem, quam ad Medicinæ uſum, ac quamvis aliarum artium incrementum. Unde Syllabi centenarii ſeptem enati, quos octavo Ægyptiorum adauxit. Ut vero hoc ſimpliciſſime enumeravit; ita breviſſimis expoſitionibus additis, quid ſibi videretur, edixit, hanc ſolam ob cauſam, ut aliorum judicia venari poſſet, & ſubtiliora ingenia excitaret, qui maturis deliberationibus experimenta caperent, & rempubl. literariam ditarent. Poſtquam enim vidiſſet, ſocietatem Regiam in Anglia id jamdudum agere, & ſecutos mox Gallos, deinde Italos, & nunc quoque Germanos, ſuas quoque Cogitationes eandem ob cauſam proferre* 7 *conſtituerat.* * Subjuncturus etiam illis erat, ut in præfat. Hecacoſtheæ ipſe memorat, *Axiologa* antiquorum, *ut tanquam incognita & plerisque neglecta ceu nova reducantur, quorum plena Chilias deſignata eſt, ex Hippocrate, Ariſtotele, Theophraſto, Galeno, Plinio, Athenæo, Græcis Medicis, editis & ineditis, Ebuſina & Arabibus ceterisque Orientalibus & Latinis deſumta: quæ omnia omiſſis ſpeculationibus ad ſolam praxin ſive experientiam direxit.* Sed hos theſauros cum ceteris ejus ineditis acerba tanti Viri 8 mors nobis eripuit. * Etiam CAPPONUS *Cogitationum de rebus naturalibus*, ut menti irrepſerant, e calamo præcipitatarum libros tres ſcripſit, teſte *Gregorio Leti* 9 *Ital. regn. part. 3. lib. 2. p. 90.* * Et talia quoque in Rhetoricis & Poëticis inſtitui poſſunt, ſi ad diſciplinam potius & commentationem, quam ad praxin reſpiciamus. Talium excerptorum ſpecimen in Rhetoricis dedit BERNHARDUS *in Theſauro ſuo Rhetorico* ſuperiori ſeculo in Italia edito, qui ex omnibus veteribus & recentioribus Rhetoribus per indicem excerpta ad artem pertinentia congeſſit.

Excerpta talia inſtitui in omnibus diſciplinis poſſunt, ubi ipſa diſciplinarum 10 methodus ordinem oſtendet. * In *Mathematicis*, quorum maxima utilitas eſt, præter diſciplinaria Excerpta etiam miſcellanea inſtitui poſſunt, quoniam diſciplinæ illæ latiſſime ſe diffundunt. Quicquid itaque problematum, variorum artificiorum mechanicorum, vel ab aliis inventum legitur, vel per analogiam a nobis poteſt inveniri, illud ſub titulis claſſibusque rerum, quas Phyſica ſubminiſtrat, congeri poteſt, 11 atque ita pro diverſo fine diverſa methodo adornari excerpta illa poſſunt. * Quemadmodum enim Phyſica & Matheſis mutuas ſibi operas tradunt, ita conjungi illa excerpta poſſunt, eſtque pene nulla pars Phyſices, quin Mathematica aliqua ſpecula- 12 tione vel experimento adjuvetur. * Quod ſi quis ad illuſtrationem Theorematum Mathematicorum ſpecialia experimenta mechanica pro exemplis adducere velit, tum pro titulis ipſis concipiantur theoremata mathematica, & pro exemplis ſubjiciantur experimenta rerum naturalium mechanica, quæ ex hoc principio mathematico fluunt,

fluunt. Conducit hoc ad scientiæ perfectionem, cum ex ipsis fundamentis eruuntur rerum affectiones. Qui ad seculi nostri genium philosophari in rebus naturalibus velit, excerptis utatur tali modo institutis, & experietur, quam hoc sibi profuturum sit. Est sane & in Excerpendo quædam ἐμπειρία, quæ ex ipsa Virorum doctorum praxi discenda est. * Editurus erat πολυμαθέστατος VELSCHIUS *Sermones fideles de modo legendi & Excerpendi:* nam ut Schrœckius testatur, relicta de hac materia Drexelii laboriosa & tædiosa diligentia sedulo observavit, quo pacto ad tantas eruditionis opes viri docti pervenissent. 13

In *practicis* disciplinis eadem colligendi ratio est, si disciplinas ipsas earumque professionem & explicationem spectemus, si vero usum in vita civili, aut ad alias disciplinas, alia institui excerptorum ratio debet. Quatenus moralis philosophia usum habet in civili conversatione, quatenus Oratori accommodatur, varia sunt excerpta. In conversatione ac vita civili utilis est doctrina de hominum moribus. * Ideoque characteres hominum ratione ætatum, statuum, notari debent: quales etiam esse usui possunt in Rhetoricis, de quibus supra diximus. Usum characterum in re civili ostendit *Bœclerus* in *Characteribus suis Velleanis, & Brochmannus in Ethica sua historica.* Sed illa Characterum ratio ad personas pertinet: non potius hic rem ipsam spectamus variasque vitæ statuum, affectuum, virtuosorum & vitiosorum conditiones. Talia excerpta sub titulis classibusque Virtutum & vitiorum colligi possunt, ut fecit quadam ex parte *Mechovius in Parænetice* sua & *Magirus in Polymnemone.* 14 15

Politica Excerpta primum methodo disciplinæ institui possunt, ad usum commentationis & disquisitionem controversiarum. Secundo methodo axiomatica instituuntur, quatenus ad usum practicum referuntur, habentque pro fundo non tam generalia Politices præcepta, quam Historicos, præcipue pragmaticos. * Quoniam enim in enarratione rerum gestarum typus aliquis civilis & practicus e rerum circumstantiis elucet, ideoque quam optime ex illis talia colligenda. * Fuerunt jam olim, qui consilium hoc suo probarunt exemplo: nam CONSTANTINUS PORPHYROGENNETA, Leonis Philosophi filius, suo tempore ex Historiis quasi flores in unum corpus collegit, & in 53. partes digessit, singulos locos duobus libris comprehendens, e quibus non nisi duo libri ad nos pervenerunt; alter videlicet *de Legationibus a Fulvio Ursino & Davide Hœschelio* editus, alter *de Virtute, & Vitio:* quos *Nic. Peirescius* ære suo redemit, ac Græce Latineque *Henricus Valesius* edidit. Reliqui libri omnes desiderantur: qui si inveniri alicubi possent, non exiguum prudentiæ civili & historiæ lumen afferrent. Multa etiam illic habentur e libris deperditis Historicorum, frustra nunc quærimus: nam in iis, utut paucis, quæ servavit nobis Peirescius, occurrunt aliqua e libris Polybii deperditis excerpta. * Excerpta illa institui possunt per axiomata ex historiis & earum circumstantiis contrahenda: unicuique axiomati numerus addendus: locus ex historico apponendus: Spatium aliquod seu intervallum relinquendum, ut possint parallela exempla ex aliis Historicis vel Ob- 16 17 18 19

ſervationibus addi. Si quod axioma ad titulos diverſos referri poteſt, ſub altero ponatur, ſub altero per numeros citetur. Quod ſi Loci communes integri apud Obſervatores & Commentatores politicos tractentur, ſola Autorum loca notari poſſunt. Quod ſi ex omnibus Commentatoribus tales Locos communes inſtructos haberemus, via præſtructa eſſet illis, qui de charta in papyrum ſcribunt, & cum e. g. in locum Flori incidunt, omnia exempla parallela, quæ aliquis fortaſſis Commentator in Saluſtium aliumque Autorem congeſſit, diſſimulato Autore, deſcribunt, quod alius iterum faciet, cum in ſimilem alterius Autoris locum incidet.

20 * Scripſit CL. WEISIUS *Manuductionem ad Locos Communes Politicos*, qui pene in eadem nobiſcum ſententia eſt. Indicem is addit locorum Politicorum, ſub quibus tituli ſpeciales diſponi poſſint. Sed puto magis ſpecialem hic eſſe operam impen-

21 dendam, imprimis in axiomatibus collocandis. * Quod ſi in Hiſtoricis interpretandis operam quis ponere velit, Locos communes exegeticos in illos exſtruere poteſt, eo modo, quo ſupra diximus apponendo ſemper ad Hiſtorici locum, locum Commentatoris, ubi nota quædam politica habetur.

22 Sunt & alii Loci communes Politico-Hiſtorici, quos inſcribere *Excerpta Notitiarum Politicarum* poſſumus. Notitiæ autem vocabulo notari apud Autores ſolet cognitio Politico-Hiſtorica uniuscujusque imperii, ut habemus Notitiam imperii Orientalis & Occidentalis, Notitiam domus Auguſtæ ſimilesque libros. Hanc viam nobis monſtravit Ariſtoteles *lib. 1. Rhet. c. 8.* ubi ſuadet, ut quisque mores gen-

23 tium ſibi reddat familiares. * Loci itaque communes ita ordinandi ſunt, ut ponantur tituli generales imperiorum. His ſubjiciantur ſpeciales e. g. forma regiminis, populorum origo, migrationes, leges, judicia, proventus & commercia, utilitates publicæ, finis & ſcopus. His enim capitibus præcipue omnia conſtant in Republica. Sub ſingulis notentur 1. quæ ex veteri Hiſtoria habentur, 2. quæ ex recentioribus Hiſtoricis aut Itinerariis peti poſſunt, 3. quæ experientia noſtra vel aliena conſtant 4. e relationibus publicis, in quibus tamen delectus inſtituendus eſt, ne falſa pro veris accipiamus, 5. prudentum hominum judicia, 6. noſtræ etiam

24 conjecturæ. * Talia *Adverſaria* concinnari jubet CONRINGIUS in *Prolegomenis Collegii ſui Rerumpublicarum*, quibus ſe ab adoleſcentia ipſa uſum fuiſſe fatetur, unde ipſi magna illa rerum politicarum notitia ſuccrevit. In quibus autem rebus proprie conſiſtat notitia alicujus imperii, ibidem ſecundum omnes cauſas definit. Legendus quoque eſt Bœcleri liber *Hiſtoria Schola Principum.*

25 Eſt & alius quidam colligendi modus, ſed viris in negotiis ipſis verſantibus convenientior, cum ſibi ipſi Obſervationum ſuarum excerpta & commentaria privata inſtituunt: *Weiſius* hanc excerpendi methodum Heroicam vocat. Continentur vero in illis libris vel res ab ipſis geſtæ, quales ſunt Memoriæ (*les memoires*) Gallicorum ſcriptorum, vel quæ noſtro tempore illic ab aliis geſta deprehendimus. Talem librum conficiendum ſuaſit *Franc. Joſeph. Burrhus* Regi Daniæ in *Inſtructione* illa ſua *Politica*

26 lingua Italica ſcripta, quæ inter opuſcula ejus Genevæ edita habetur. * Quod ſi

quis

quis hac methodo ſemper uſus fuerit, vulgaria illa Politices præcepta adjecerit, facile illi erit, divinatorem de rebus politicis agere, conſilia Principibus impertiri, cujus prudentiæ ſpecimina paſſim a viris politicis exhibentur.

Poſſunt & nonnunquam *excerpta ſpecialiſſima* pro inſtituto & ſcopo noſtro concinnari, ut ſi quis aulæ alicujus omniumque miniſtrorum a ſummo ad imum mores, virtutes, affectus, inclinationes, utilitates, quas in amicitia ejus habere poſſit hic vel ille ſtatus, cujus ille miniſtrum agit, qui illa notat. Hujusmodi obſervationum exemplum præbet illa relatio PHILAGATHI SECURI *de Notabili aula Romana*, qua ille Pontificis omniumque Cardinalium mores, inclinationes & favorem erga Statum Venetum examinat. * Sic faciat quis rituum & morum civilium excerpta, quid obtineat in conventibus actibusque publicis, quorum ſæpe uſus eſt viro civili in negotiis tractandis occupato. Ejus ſpecimen quoddam dedit CL. WAGENSEILIUS in Collectaneis quibusdam MStis de *Ritibus civilibus*, quæ nunc, credo invito autore, in lucem prodierunt. Ita, ſi quis in uſum ſuum materiam de legationibus excolere velit, huic fini excerpta illi inſtituere magnopere proderit, qui aliquando iſto officio defungetur. Ejus ſpecimen nobis dedit VICQUEFORTIUS *in libro de Legato*, nunc e Gallica in linguam Germanicam converſo. * Sic Commerciorum excerpta ſpecialiſſima conficiet ex omnibus tam Politicis quam Hiſtoricis, qui hoc præ ceteris argumentum ſibi perquirendum ſumit, ad commerciorum conſilia aliquando vocandus. Quo pertinent omnia publica acta, quorum non pauca collegit MARQUARDUS in libro de *Jure Mercatorum* & pulcherrima illa lineamenta, quæ WERLHOFIUS *in erudita Diſſertatione de Commerciis* duxit.

27 28 29

Ad Excerpta politica referenda etiam ſunt *Excerpta juris publici.* Horum ideam nemo melius dedit quam BOECLERUS *in Notitia Romani imperii* & in *Excerptis illuſtrium Controverſiarum* non ita pridem editis, quod argumentum ſpeciale eſt. Ipſius Limnæi vaſta Opera non ſunt niſi mera collectanea. Ordo a Bœclero inſtitutus præ ceteris placet.

30

Quæ de Politicis excerptis diximus, illa ad alia etiam applicari poſſunt. Ideoque nihil amplius reſtat in Philoſophicis diſciplinis, de quo moneri quædam ratione excerpendi poſſunt. Multa occurrunt in ſingulis diſciplinis ſpecialia, de quibus excerpta pro ſingulari aliquo uſu formari poſſunt, ut ſi quis forte librum ſpecialis argumenti ſcribere velit, tunc congerenda omnia ſub ſpecialibus titulis capitum, e quibus tota illa tractatio ordinabitur.

Loci Communes Hiſtorici vel ſecundum regnorum ac populorum ſeriem inſtitui poſſunt, vel ſecundum numerum annorum & ſeculorum, vel ſecundum ſeriem rerum. Primus modus parum differt a Locis communibus politicis, de quibus ſupra diximus. Secundum ordinem ſeculorum inſtitui illi poſſunt pro uſu chronologico. Ac poſſunt omnia tabulis quibusdam & laterculis comprehendi, primo pro Rebuspublicis illuſtrioribus, quarum tituli in fronte cujusvis laterculi ponantur, & illis mutationes ſecundum ſeriem ſeculorum ſubjiciantur: Secundo pro ſeculis, quibus vice verſa ſubjici Rerum-

31

 publi-

publicarum mutationes poſſunt. Si quis Chronologica excerpta ſecundum rerum capita diſpoſita velit, uti poterit Chronologia Alſtediana, quæ eleganti methodo diſpoſita eſt. Titulos, qui illic deficiunt, facile ſupplere poterit, nova notata Alſtedianis addere, & errores ab Alſtedio commiſſos corrigere.

32 Venimus ad Facultates, quas vocant. In *ſtudio Theologico* pro vario ſcopo inſtitui *excerpta* poſſunt. Quemadmodum in Philologicis & Philoſophicis Locos communes *Exegeticos* adornandos eſſe dixi, ita & hic notentur explicationes locorum ſcripturæ vel Philologicæ vel Dialecticæ, vel ex ipſa etiam Theologica doctrina deſumptæ. Illa omnia vel diſtingui vel miſceri poſſunt pro lubitu. In *Criticis* exemplo ſuo præivit POLUS, in quibus collectaneis non pauca tamen multi deſiderant. DORSCHEI *Biblia numerata* poſt mortem ejus edita omnia miſcent, Philologica, Critica, Dogmatica, Practica, ſed omnia ſunt per indicem tantum notata. Fortaſſis non ſpernendus labor eſſet, ſi quis Dogmatica & Practica cum cura colligeret. Talia inſtitui collectanea e Theologis Practicis Anglis optabat Verulamius. Similis pene labor CROWÆI, qui *indicem* edidit *Scriptorum Exegeticorum in libros & loca Scripturæ*, ſed ille ad minuta & ſpecialia non deſcendit. Ad talia Excerpta conficienda indices illi locorum Scripturæ S. qui libris adjungi ſolent, viam quodammodo ſternunt. Sed e lectione ipſa accuratius omnia notabuntur.

33 Loci communes *Dogmatici*, qui proprio nomine Loci Communes Theologici dici ſolent, colligendi ſeorſim ſunt. Quibus etiam, ſi ita viſum fuerit, miſceri controverſiæ poſſunt. Ordinem ipſum Theologiæ Syſtema ſuppeditat. Autorum, qui Locos communes ſcripſerunt, explicationes quaſi per lemmata poni poſſunt. Qui ſingulari libro vel unum locum integrum vel ejus partem explicuerunt, hi diligenter notandi. Commodum & hoc eſt, ut in omnibus diſciplinis, ita etiam in Theologia, ſecundum materiam diſpoſitos habere Scriptores controverſiarum. Si quis illas præ ceteris excutere velit ſtudioſius, ſingulari libro deſtinari poſſunt, ne in uno cumulentur omnia. Poſſunt pro ſingulis ſectis adornari libri, ſi quis in illis operoſior eſſe velit, in quibus ordo alius non eſt, quam locorum controverſorum. Suaſerim in excerptis Locorum communium Theologicorum, ſi ſingularibus libris colligantur *controverſiarum* excerpta, ponenda tantum eſſe ſumma controverſiarum capita, & remittendum ad excerpta controverſiarum. Si quis hiſtoriam potius quam dogmata ipſa reſpiciat, ſecundum titulos ſectarum & ſeculorum adornare excerpta poſſit. In omnibus enim uſus & ſcopus reſpiciendus eſt. De cetero cum in Facultatum ſtudio multa occurrant ſpecialiſſima, tum ratione muneris, tum ratione ipſius doctrinæ: alium enim ſibi ſcopum habet propoſitum Eccleſiaſtes, alium Doctor vel Profeſſor Theologiæ; ita pro vario illo fine & ſcopo etiam in ſpecialisſimis argumentis colligenda quædam ſunt. Accidit interdum, ut de caſibus conſcientiæ conſulantur Theologi: Quapropter etiam illa in re inſtitui promptuaria poſſunt, collectanea ſcilicet caſuum ex Autoribus, qui de his argumentis ſcripſere, ut ſunt ſane multi, tum Scholaſtici Theologi, tum noſtrates.

34 Ad Theologica excerpta etiam referri poſſunt *Oratoria ſacra*; quorum fundus

dus est Scriptura Sacra, Patres aliique Scriptores Homiletici. Quoniam vero oratio sacra præter argumenta fidem facientia, quæ ipsi cum Rhetorica civili sunt communia, in exegesi & διδάξει versatur, usui esse possunt illa excerpta, quæ *Textualia* vocamus, secundum libros Biblicos adornata. Possunt & ipsi Loci communes Theologici, tituli virtutum sacrarum, & quæcunque argumenta pro titulis poni, & sub iis utilia per indicem colligi, ut fecit in *Repertorio suo Cl. Wittenius.* De cetero Oratoria excerpta, de quibus supra diximus, etiam his accommodari possunt & debent.

35 *Excerpta in Jurisprudentia* pene simili modo institui possunt. Primo *exegetica* formanda sunt ad Leges, illa colligenda e JCtis non solum, sed & e Philologis, qui vel super leges speciales scripsere, vel qui in Miscellaneis suis nonnunquam leges explicant, vel illustrant, vel in iis aliquid emendant. Notari etiam potest, quicquid ad historiam ejus pertinet. Atque illa pertinent ad verbalem legum sensum. Quæ ad explicationem & doctrinam ipsam referuntur, quanquam sub titulis certis aliaque colligi forma possunt; non inconsultum tamen erit, si etiam quasi per indicem ad leges apponantur: in explicationibus enim legum magnus eorum usus est, si quis illa semper in promptu habeat. Notari etiam simul possunt leges, quæ contrariæ videntur, ac Autores per indicem designari, ubi illæ conciliantur. Si quis velit perfectos Locos communes adornare, colligat illos secundum methodum Pandectarum reducendo ac Digestorum titulos etiam ceterorum librorum titulos, exemplo Schotani in Examine Juridico. Possent etiam e jure Canonico, Feudali, Statutario, suis convenientia locis adjungi. Si quis excerpta pro nobis in jure argumentis colligere velit; alium sequi ordinem debet. Nam sub titulis materiarum colliget, quæ vel in libris Juris vel in Jureconsultis inveniet. Multa enim consideratione Jurisconsulti digna, de quibus vix peculiaria in Jure loca occurrunt. Quo in labore si quis sedulus fuerit, facile de selectis argumentis quædam scribet. Et sunt, quibus librorum indices in instructa bibliotheca officium hoc præstant. Sed de iis omnibus aliquando copiosius alio loco agam.

36 Loci communes *Practici* in Jure formandi e scriptoribus practicis. Tituli horum excerptorum formari possunt secundum titulos Pandectarum, vel secundum materias juridicas. Specialissimos titulos facere possunt leges; sub legibus notentur casus singulares. Subjiciantur Autores, qui tales casus decidunt. Formentur illa excerpta, quantum fieri potest, per lemmata. Exemplum talium Locorum communium suppeditat Index practicus super opera Carpzovii. Jam vero si quis ex omnibus Autoribus practicis, qui interdum incidenter aliquos casus proponunt ac solvunt, tam veteribus Bartolo, Baldo, Jasone &c. quam recentioribus, illa omnia colligat, quæ illuc pertinent, mature sibi acquiret cognitionem talium rerum, quæ utilissima per omnem vitam futura est, si quis vel de Jure responsurus sit, vel causam aliquam ut Patronus aget. Ita enim nunc Jurisprudentia comparata est, ut plus saepe valeant praejudicia & doctorum sententiae, quam ipsae leges. Quare si quis casum in terminis, ut loquuntur, pro se allegare possit, is non parum in judicio proficiet. Quod si quis JCtum vel Judicem aliquando acturus sit, is mature satis sibi de talibus excerptis pro-

 spiciat.

37 spiciat. * Fundus horum collectaneorum in practicis Autoribus est: Sunt vero omnes illi practici, qui de actionibus, processibus scripsere, item de præsumptionibus, probationibus, testibus, omnibusque illis, quæ ad processum pertinent: deinde qui consilia, decisiones, sententias receptas tradidere, item qui de omnibus materiis Juris agunt, non tam ut leges explicent, quam ut observationem earum in praxi ostendant, quales sunt multi, Itali præsertim & Hispani, qui libros operosos scripsere, præcipue de argumentis practicis. Bibliothecam aliquam præstat liber ille, qui vocatur *Oceanus Juris*, multis constans voluminibus, quo continentur particulares illi tractatus veterum Autorum Bartoli, Baldi, Jasonis, Accursii, Decii &c. Ex omnibus illis si quis tales locos confecerit, mirifice his in rebus proficiet, non qua scientiam solum, sed & qua lucrum & opes. Talia enim excerpta meræ sunt aurifodinæ, neque gratis conficiuntur.

38 Pergimus ad Collectanea *Medica*, atque hic e Physicis patet, de quibus supra 39 egimus, quomodo illa construenda sint. * Non est hic *exegeticis* collectaneis adeo opus, cum non tam autoritate, quam ratione & experientia, studium medicum constat. Interim si quis Academiæ labores suos destinavit, aut libris scribendis operam dabit, illi non inutilis labor futurus est, si ad Hippocratis libros notet (1) Commentatores (2) loca, quæ tam a Medicis quam a Philologis illustrantur (3) experimenta in morbis ipsis vel ab aliis vel ab ipso probata, e variis observationum practicarum libris. Idem in Galeno fieri posset; sed opera ejus nimis sunt diffusa, quam ut tam vasto Oceano quis se credat. Si *Hoffmanni* commentarii prodiissent in lucem, uno illo possemus esse contenti.

40 Possunt & collectanea secundum materias institui, quod aliqui fecerunt. Pro *physiologica* cognitione, secundum classes rerum naturalium & Physicam specialem 41 ordinanda illa sunt. Sed misceri uno omnia libro non possunt. * In *Botanicis* peculiaria institui debent. 1. Herbarum in natura, quæ Herbaria viva appellantur. 2. Historica & Medica de iis, magno futura usui, quæ apud Herbarios veteres & recentiores, Theophrastum, Dioscoridem, Plinium, Tabernæmontanum, Simonem Pauli, aliosque notata sunt, illa per indicem tantum colligantur. BENJAMIN PRIOLUS in *Appendice historiæ suæ Gallicæ* promisit tractatum *de universa re plantaria*, sed præter titulum adhuc nil vidimus, & dubito an unquam proditurus sit. Certe multæ magnæque disputationes circa rem herbariam sunt. Conferendi *Scaliger*, *Bodæus a Stapel* in Theophrastum, *Salmasius* in Solinum, & in Hyle Iatrica. Addendus etiam est *Hoffmanni Tractatus de Officinalibus*.

42 Subjungi illis collectaneis etiam possunt *Chymicæ* operationes, & quidem singulis herbis ex *Angelo Sala* aliisque Scriptoribus recentioribus, e *Conradi Gesneri Euonymo*, & colloquiis ac communicationibus cum Chymicis. Usitatas & officinales præparationes jamdudum collegit *Schrœderus in Pharmacopœia*, in quam extant *Hoffmanni* commentarii. *Zwelfferus* in Pharmacopœia sua, & qui pleraque ex illo cepit 43 *Feburius* Gallus, ac plures alii. * Ut in Botanicis, ita & in *Mineralibus* institui

colle-

collectanea possunt. Tituli formandi secundum classes Mineralium. Subjicienda illis sunt, (1) præparationes rudiores in fodinis ex Agricola, Erikero, Lohneissen &c. (2) præparationes officinales communes, e libris Pharmaceuticis, quos modo nominavimus. (3) secretiores præparationes e communicationibus privatis notandæ. Conjici in hunc librum omnia possunt audita, visa, cogitata. Exierunt hodie in lucem talia collectanea, historiæ laboratoriorum, & nuper quædam invitis Autoribus subrepta ac publicis typis promulgata. In his præcipuum locum merentur, quibus viva manus accessit, & quorum fides in dubium vocari non potest. Solent enim hic multi promissis esse divites, multas operationum vias ostendere, quas ipsi non ivere, a quibus sibi quisque caveat: inprimis si ad metallica tendant, quorum integram Chiliada *Johann. Joach. Becherus* edidit. Sed ab illis sibi quis temperet, nisi opum & temporis irreparabilem facere jacturam velit. Multa enim sunt ab impostoribus & agyrtis conficta: in multis etiam, quæ bono fundamento nituntur, ἐγχειρήσεις quædam celantur. * De rebus *Animalibus* collectanea quoque singularia institui possunt, in quibus notentur (1) physiologica vel circa genesin illorum seu ortum, vel circa anatomen e vastis commentariis Gesneri & Aldrovandi per indicem: e ceteris Scriptoribus, observationibus anatomicis similibusque, qualia nunc plurima in Diariis & Ephemeridibus eruditorum occurrunt, majori cum cura: Illa enim accuratius hoc in argumento versantur. (2) Colligendæ sunt Medicæ præparationes ad varios morbos ex animalibus animaliumque partibus. * Rudem ejus laboris ideam dedit GUILIELMUS VAN DEN BOSCH, *in Historia animalium Medica Bruxellis Ann. 1639. edita.* Multa talia collegit HABDARRAHMANUS Ægyptius in libro de *proprietatibus ac virtutibus Medicis Animalium, Plantarum ac Gemmarum,* quem ex Arabico latinitate donavit Abrahamus Echellensis Parisiis e MSto codice Cardinalis Mazarini An. 1648. editum. Sed multa in illo vana sunt & superstitiosa. E similibus excerptis natum videtur, & aliquod eorum specimen præbet, *Kœnigii Regnum Vegetabile, Animale & Minerale.* 44 45 46

In *Praxi Medica* aliter res instituenda est. Nam hic ad illum finem omnia referenda sunt, ut morbis recte medeatur Medicus. Cetera enim, quæ consistunt in præparationibus & operationibus, ad theoriam sunt referenda: pertinent enim tantum ad cognitionem subjectorum, licet aliqua operatio accedat. Sed in praxi medica omnia applicantur ægrotis: ideoque & ratione morborum, imo & ratione subjectorum & individuorum, collectanea talia instituenda. Ratione morborum ita illa ordinanda sunt, ut ponantur morborum tituli. Subjiciantur illis characterismi, causæ, signa diagnostica, notetur in quibus illa fefellerint interdum, quod vel ab aliis vel nostra praxi observatum est. Subjiciantur remedia, vel methodica vel specifica, imprimis simplicia. Et hic quidem, quod ad simplicia attinet, magnam curam impendendam existimo Medico, ut simplicium vires in singulis morbis probe notet, quorum singularem usum & prærogativam doctissima παραινέσει docuit R. Boilius, quæ additur Dissertationi ejus de Specificorum remediorum cum corpusculari philosophia concordia. * Inprimis notanda sunt medicamenta εὐπόριστα, domestica, rustica. Plus interdum 47 48

illis

illis efficitur, quam multis pretiosisque compositis. Unde fit, ut empirici & plebeji homines desperatis sæpe morbis medeantur, quibus non possunt mederi Medici omni sua arte instructi. * Memorat *Agricola Observationibus in Poppi Chymiam*, fuisse rusticum in superiore Germania, qui felicissime Cancrum curaverit, quod nulli poterant vel Medici vel Chirurgi. Et ille tamen succo unius herbæ id effecit, quam in sylva Hercinia legerat, Medicisque monstraverat, sed omnibus ignotam. Fioravantus in *Coron. Med. lib. 2. cap. 16.* recitat historiam de desperata urinæ suppressione a vetula pulvere ignotæ herbæ curata, quam nullis medicamentis tollere potuerunt Medici. Novi, qui dysenteriam, icterum curarint felicissime, frustra id tentantibus Medicis. Talibus experimentis insidiæ struendæ sunt a Medico, & quacunque fieri potest arte, quocunque pretio comparanda. His principiis primum crevit medicina, quibus si accedat usus & judicium Medici in principiis artis suæ probe subacti, rectius ille applicabit, quam plebeji homines, qui causas rerum non æque scrutantur. Præterea magno illa res adjumento est Medico in loco aliquo certo praxin instituturo: statim enim novit vel commoda illius vulgaris Medicinæ, vel errores. Notavit *Thomas Bartholinus* diligenter Medicinam Danorum domesticam, & singulari illam libro complexus est. Praxin quoque utilissimam instituendam plantis indigenis docet Olaus Borrichius *libro de usu plantarum indigenarum.* Quod si facerent etiam ceterarum nationum Medici, & quidem eadem fide & diligentia, non parum augeretur res Medica.

50 Ego nec *sympathetica* illa, imo nec *superstitiosa*, quibus vulgus uti solet, prætereunda censeo. Etsi enim in illis ineptiæ nonnunquam miscentur, prudens tamen Medicus facile, quid in illis vel veri vel vani sit, facile existimabit, ubi ad judicii Lydium lapidem omnia revocaverit. Latitant sæpe in rusticorum & vetularum observatiunculis, quæ non credas, magnisque contemplationibus occasionem dare possint. Talia multa in *Theatro Sympathetico* Norimbergæ edito, in Maxveldii *Medicina Magnetica*, occurrunt; cujus libri mentionem *lib. 1. Polyhist. nostri cap. 11. §. 13.* fecimus. Ille quidem a Medico Heidelbergensi Cl. Francio Ann. 1678. editus est; sed parte practica mutilus, ut ipse MStum accepit: sed deprehendi postea, eundem pene librum in paucis discrepantem a quodam *Samuele Boultono* Anglica lingua Anno 1656. editum. Sed tamen & ille autor, quisquis est, fatetur, non omnia sua esse, sed aliunde, & ut ille suspicatur, a quodam Chymico D. Everardo transsumpta.

51 Diligenter in talibus Excerptis notandæ sunt circumstantiæ personarum, quibus adhibentur vel adhibita sunt remedia. Loci, Cibi variatio corpus ipsum variant. Evenit interdum, ut quibusdam prosint medicamenta, minime vero aliis: Obstat enim singularis corporis dispositio, quod vel e purgantibus manifestum est, quæ apud aliquos vim suam plane perdunt, & in emetica vel diaphoretica degenerant. Pro variatione etiam Climatum remedia variant, quod vulgo parum consideratur a Medicis. Hinc fit, ut, cum principia Medicinæ a Græcis sint tradita & remedia morborum, Medici, qui sub frigido climate curationes instituunt, alios interdum effectus sentiant. Præterea herbæ originariæ alicujus loci majorem sæpe vim habent, quam transplantatæ, imo interdum plane

plane aliam. Homines, qui continuo vini potu utuntur, aliam adminiſtrationem medicam requirunt, quam qui aquæ, lacti, cereviſiæ & craſſioribus cibis adſueti ſunt. Omnis enim corporis ſanguis, ſucci & humores, e varietate ciborum & potus alterantur, atque inde ingenio ipſi omnibusque morbis ſua indoles eſt. Omnes illas circumſtantias attendere Medicus debet. Poteſt quidem aliorum etiam colligere obſervationes & formulas; ſed illis non usque adeo ſecure inſiſtet, cum ipſi, qui obſervationes Medicas ſcribunt, non ſint ſemper adeo diligentes in notandis circumſtantiis. In conſiliis Medicis interdum illæ operoſius excutiuntur quam eſt neceſſe. * Poſſunt & Collectanea inſtitui ratione ſubjectorum, quæ neceſſaria ego eſſe Medico puto ad cognoſcendam hominum naturam. Eſt enim ſingulis ſubjectis ſua quædam ἰδιοσυγκρασία, quæ etiam per ætates mutari ſolet, quam diligenter notare debent Medici, qui e felici curatione gloriam & lucrum ſperant. Sane in hac arte dies diem docet, & prioris diſcipulus poſterior dies. Qui antea, etſi ceu digitos unguesque ſuos omnia Medicorum ſcripta noverat, hiſtoricam tantum cognitionem habuit, nunc judicii etiam regulas ſequi debet. Sub titulis itaque perſonarum notandum eſt, quibus morbis aliquis laboraverit, qua ætate, qua conſtitutione, & ſimilia. Ita felicius procedere poteſt Medicus in aliis morbis, qui forte ſubjectum illud occupabunt. 52

Ad finem hæc perduxeram, cum ſingulari caſu mihi ab Amico Bodini ineditus hactenus Dialogus de *abditis rerum ſublimium arcanis* (cujus ſupra *lib. 1. c. 8. §. 7.* mentio facta eſt) offerretur. Quem cum perlegerem, ipſo illo primo libro, quo occaſionem Dialogi illius Bodinus exponit, Coronæi Pantothecam deſcriptam vidi, qua ille univerſam rerum naturam omnemque ejus ſupellectilem & inſtrumentum mirabili ſolertia collegerat, ac omnia, quæ legerat & audiverat, velut in promptuarium aliquod contulerat. Statim hic in mentem mihi venit Scrinium literatum Cl. Placcii, cui illa Pantotheca quodammodo ſimilis videbatur, niſi quod rerum naturalium collectioni potius deſtinata ad iſtud Naturæ & Artis Theatrum Beccherianum, (de quo *lib. 2. cap. 4. §. 40.*) quodammodo accederet. Quoniam vero etiam ad excerpendum & colligendum machina illa inſtituta fuit, operæ pretium me facturum exiſtimavi, ſi e libro rariſſimo omnem ejus, ut illic legitur, delineationem proponam. Ita vero hæc habet: *Illud optimum, quod Coronæi domus cum infinita librorum ac veterum monumentorum varietate & copia, tum etiam inſtrumentorum, ſive ad Muſicam, ſive ad omnes artes Mathematicas, refertiſſima eſſet; nihil tamen mihi rarius viſum eſt, quam* Pantotheca *quadrata ſex pedum, diviſio cujusque pedis in ſex Apothecas quadratas, numerum ex quadrato XXXVI. in ſe ducto conficiebat capſulas mille ducentas nonaginta ſex. Senarium autem ſelegerat, quod is numerus ſolus inter digitos perfectus eſſet, ac latiſſime in univerſa natura pateret, non modo ad plurium animantium ætates, quæ hoc numero terminantur, verum etiam, quod in tota natura ſex tantum corpora ſint perfecta, ſex tantum colores ſimplices, ſex ſapores ſimplices, ſex harmonici concentus, ſex tantum metalla ſimplicia, ſex locorum ſitus, ſex etiam ſenſus cum ſenſu communi. Pantothecam ex olea, id eſt, ex incorruptibili prope materia fabricari juſſerat, mundi univerſitate* 53

ejusque supellectilem & omne instrumentum contineret: principio imagines octo & quadraginta inerrantium siderum, Planetarum, Cometarum, similiumque impressionum, elementorum elementarium corporum, lapidum, metallorum, fossilium, stirpium, animantium, quæcunque nancisci poterat, ordine quæque suo, aptaverat. Et quoniam stirpium ac insectorum omnium forma exigua pantotheca nec contineri, nec haberi propter raritatem poterant, pictura vel scriptura vel genere quæque suo capsulis denotabantur, ut Caper, Rhinoceros, Cobras Indicus, hisque similia: Cetera vel inferri curaverat, vel illata coëmerat. Seorsum autem stirpes integras aut radices grandioribus chartis habebat contentas, sic tamen ut particulam stirpium & animantium capsulæ quæque continerent, eo tamen ordine, ut extrema primis, media utrisque, omnia omnibus, apta serie cohærerent; Quippe terram inter & lapides argillam & cretam utriusque naturæ media collocarat, inter aquam & adamantes Crystallum, inter lapides & metalla Pyrgiten sive marcasitarum genus, inter lapides & plantas Corallium, inter animantes & stirpes ea, quæ Zoophyta dicuntur, inter animantes aquatiles ac terrestres amphibia, inter aquatilia & volatilia pisces volatiles milvum inquam & loliginem, inter volatilia terrestriaque bruta vespertilionem. Sic autem compleverat Pantothecam, ut sex coloribus simplicibus capsulæ distinguerentur, ad memoriam firmiorem, & adversa luce ita collocarat, ut omnia facile prospicerentur, neque enim ad angulos rectos dirigebatur, ne quid e capsulis excideret; nec rursus in plano jacebat, quo minus lucis reciperet: Sed hypotenusæ modo innixa parieti species omnes eminus intuenti reducto velo proderet, ut temporis diuturnitate singula sæpius legendo fideli memoriæ commendarentur. Et quidem in eo tantum profecerat Coronæus, ut omnes loculorum species animo comprehensas haberet, quæ utilitas non modo in iis, quæ Pantotheca continebantur, sed etiam in rebus omnibus, quas audiret & legeret, se ostentabat. Neque enim scribendo vel legendo tempus terebat, ne tantundem de valetudine detraheret, sed audiendo, disserendo, meditando, judicii vim acerrimam sibi compararat. Et cum cibum caperet, aderat Anagnostes, qui tantisper aliquid legeret, dum fames ac sitis commodius jucundiusque expleretur. Hæc est illa Pantothecæ descriptio, quam Coronæus primus ex illis Collocutoribus, cujus in ædibus ceteri convenerant, ita instructam habuit. Prodigio pene simile est, exiguo hoc spatio totam Naturæ œconomiam potuisse concludi. Ego eam ob causam hic producere ejus machinæ delineationem volui, ut de ea Viri docti arbitrentur.

FINIS LIBRI TERTII.

POLY-

POLYHISTORIS LITERARII

LIB. IV.

GRAMMATICUS.

CAP. I.

DE LINGVIS ET SCRIPTURA.

§. 1. *Grammatices Vindiciæ, contra ejus Contemptores.* 2. *Ejus Divisio & Partes.* 3. *Hominum præ Brutis circa Sermonis Usum Prærogativa, frustra a Scriptoribus quibusdam Priscis ac Modernis (Plutarcho, Sex. Empirico, Porphyrio, Hier. Rorario, Is. Vossio, &c.) Brutis partim Rationem, partim Sermonem, vindicare ausis, extenuata.* 4. *Primus Sermonis ac Linguarum ortus a Deo, non autem Casu, aut Consensu Hominum Fortuito, cum Diod. Siculo, Greg. Nysseno & Rich. Simone, derivandus.* 5. *Autores, qui Literas, & earum pronunciationem, Physice consideraruut, Pet. Montanus, Cordemoy, Joh. Wallisius, Wilh. Holderus, &c.* 6. *De arte natu Surdos & Mutos Linguas & Artes docendi Paralipomena quædam.* 7. *Ars per nutum ac Digitos Conceptus Mentis exprimendi, a Joh. Bulwero tradita.* 8. *Scripturæ Præstantia ac Necessitas.* 9. *Literarum Ortus a Deo, juxta Judæos. Inventæ illæ, juxta Paganos, vel ab Assyriis, vel a Taauto sive Hermete Ægyptio, vel a Cadmo. Scriptores de Literis, Jos. Scaliger, Herm. Hugo, Guilh. Postellus, Car. Cæs. Baudelot, Claud. Molinettus, &c.* 10. *Literarum Cœlestium, Angelicarum, Adamicarum, Henochearum, & ejusdem furfuris aliarum, Hyperaspistæ recensiti, ac Thomæ Bangii exemplo, explosi; Autores item, qui Alphabeta varia collegerunt, enumerati.* 11. *Ars e Scriptura de Hominum ingenio divinandi, a Camillo Baldo tradita.*

Succedat nunc, perductis ad finem BIBLIOTHECARIO & METHODICO *Polyhistoris Literarii* LIBRIS, queis de EXCERPTIS quoque LIBRUM adjungere visum est, jure suo, quod illi olim nos assignasse meminimus, LIBER GRAMMATICUS. Ita nimirum decet, ut postquam generatim fontes 1

tes literariæ πολυϊσορίας monstravimus, singulas nunc ejus partes justo ordine percurramus.

Dum vero *Grammaticam* nominamus, non sane multum præjudicatas nonnullorum opiniones morabimur, quibus omne id sordidum atque vile est, quod e Grammatica proficisci audiunt: arte nimirum, quæ, prout ipsi judicant, vix aliud quid præter puerile τὸ ἀναγινώσκειν καὶ τὸ γράφειν edoceat: hinc objectum toties quasi convitii loco Scaligeris, Casaubonis, Salmasiis, aliisque viris magnis nomen *Grammaticorum:* quod tamen non illi minus, quam nasutiores quilibet laudi potius, tantum abest ut ignominiæ, duxere. Tolle enim Grammaticam & frustra te senties conari, quicquid uspiam feliciter in literis peragendum sumsisti. Enimvero prolixe de usu & præstantia hujus artis differere nostri nunc instituti non est: factum id jamdudum ab aliis, e quibus unum nunc *Joh. Wouwerium* Polymath. c. XIX. nominamus, & a nemine, qui sapere optat, in dubium temere vocabitur. Unum hoc monere sufficiat, falli, qui Grammaticen nihil præter lectionem jejunam, rudemve scriptionem docere persuasi sunt, cum hæ præliminaria solum artis absolvant: ipsa interim proprie in intellectu, scriptorum prompta expositione, & in recte loquendi scribendique ratione consistat. τὸ γε μὲν γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν γραμματικῆς τῆς ἀτελεςέρας; ait Philo Judæus lib. περὶ τῆς εἰς τὰ προπαιδεύματα συνόδου: τῆς δὲ τελειοτέρας, ἀνάπτυξις τῶν παρὰ ποιηταῖς τε καὶ συγγραφεῦσιν. *Legere quidem scribereve Grammaticæ imperfectioris est, perfectioris vero, evolvere, quæ apud Poëtas & Scriptores occurrunt.*

2 Circa *divisionem Grammaticæ* variæ veterum opiniones sunt, quas studiose Joh. Wouwerius Polymathiæ c. 8. & Phil. Jac. Maussacus in Dissertatione Critica Notis in Harpocrationem præmissa collegerunt: posterior tamen, uti perpetuus Wouwerii insectator est, ita eum in hac etiam de divisione Grammaticæ controversia passim carpit. Communiter suam artem in τεχνικὴν seu μεθοδικὴν, quæ rationem recte loquendi edocet; ἐξηγητικὴν, quam auctorum enarrationem transfert Quintilianus; & κριτικὴν, seu judicium, Grammaticorum filii dividunt. Ipse tamen Quintilianus Grammaticen in duas tantum partes distribuit, tertiam utrique immixtam ratus, Instit. l. 1. c. 4. Nobis peculiari *de Critice* libro agere constitutum est. De Grammatice nunc exordiamur; &, cum τεχνικὴ, prima pars ejus, de linguis & scriptura inprimis agat, generatim ante omnia de iis dispiciendum est.

3 Linguæ usum una cum ratione homini a prima sui creatione innatum eo minus a quamplurimis dubitatum semper fuit, quo illustrius istud donum est, quod hominem a brutis animantibus, queis nec ratiocinium competit, neque sermo, secernit. Fuere quidem olim æque ac recentioribus ævis, *qui & his rationem tribuere non dubitarent:* PLUTARCHUS peculiarem librum sub dialogi forma scripsit περὶ τοῦ τὰ ἄλογα λόγῳ χρῆσθαι: T. II. Opp. p. 965. (quanquam Franc. Vavassor *de Ludicra Dictione p. 215.* illum Dialogum falso ab homine parum ad sententiam Operis attento inscriptum putat,) qua in opinione non ablusisse illum a veterum philosophorum placitis

citis præter dogma μετεμψυχώσεως SEXTUS quoque EMPIRICUS fidem facit, qui Lib. II. de Philoſophia, Opp. p. 272. non ſolum ab Empedocle brutis æque & plantis, rationem diſerte attributam fatetur, ſed & probabiliter id aſſeri omnino cenſet: εἰ γὰρ inquit, πάρεστιν αὐτοῖς ὁ προφορικὸς λόγος, ἀνάγκη καὶ τὸν ἐνδιάθετον αὐτοῖς παρεῖναι, δίχα γὰρ τούτου ἀνυπόστατός ἐστιν ὁ προφορικός. *Nam ſi eſt eis quæ profertur oratio, neceſſe eſt etiam, eis ineſſe internam rationem: nam ſine ea non poteſt conſiſtere, quæ profertur, oratio.* Et PORPHYRIUS libro περὶ ἀποχῆς hoc uno inprimis argumento ad abſterrendos ab eſu brutorum homines nixus apparet, quod parem illa nobiſcum rationem habeant: cui ſententiæ Philo etiam & Maimonides Judæi accedunt: ſuperiore autem ſeculo HIERON. RORARIUS, Exlegatus Pontificius, novus æque & ingenioſus hyperaſpiſtes acceſſit, qui duobus libris, mole quidem exiguis, ſed non ſermonis nitore minus, quam ingenio, commendandis, demonſtrare anniſus eſt: *quod animalia bruta ratione melius utantur homine.* Edidit opuſculum iſtud, quod manu Auctoris ſcriptum Romæ nactus erat, primus Gabr. Naudæus, Puteanis fratribus nuncupatum Pariſ. 1645. recuſum poſtea Amſtelodami 1666. in 12.. Porphyrius vero, ſicut ad evehendam brutorum animantium dignitatem exæquandamque hominibus nihil non tentat: ita colloqui etiam illa inter ſe, certoque ſermonis genere ſua ſibi mutuo cogitata aperire, probatum it: quod idem ut confeſſum arripere Sextum Empiricum modo vidimus: & de Apollonio Thyanæo Philoſtratus ejus vitæ ſcriptor refert, illum paſſeres colloquutos intellexiſſe: ſic & Lucretius ait:

- - - Varii ſenſus animalia cogunt,
Multa tamen cum ſint, varias emittere voces.

His & aliis ὁμόψηφος e recentioribus Is. VOSSIUS lib. de Viribus Rythmi p. 66. non dubitat, *animalium, quæ vulgo bruta creduntur, meliorem quam noſtram hac in parte vocare conditionem, utpote, quæ promtius & forſan felicius ſenſus & cogitationes ſuas ſine interprete ſignificent, quam ulli queant mortales: præſertim, ſi peregrino utantur ſermone.* Verum hæc partim aperte falſa ſunt; *nec omnino quiſquam,* uti recte Lactantius *de Ira Dei c. 7. modo qui ſapiens videri velit, rationale animal cum mutis & irrationalibus coæquaverit:* partim, ſi aliqua ſui ratione vera ſint, nequaquam tamen ratio, ſed ſolers quædam ſagacitas, non ſermo vox eorundem, ſed cognatum aliquod ſermonis humani eſt: *Dignoſcant invicem ſe vocibus, &, cum iraſcuntur, edant ſonum jurgio ſimilem: cum ſe ex intervallo vident, gratulandi officium declarent voce, quæ, licet nobis incondita videatur, ipſis tamen verba ſit: demum in omni affectu certas vocis notas exprimant, quibus habitum mentis oſtendant;* quæ omnia admittit loco cit. Lactantius; ſemper tamen effato ejus veriſſimo *proprius homini ſermo eſt, in illis quædam ſimilitudo ſermonis:* hominum ſane converſationi neutiquam comparanda, cum hæc & rationem pro fundamento habeat, & diſtincte ſingula animi cogitata eloquatur.

4 Videbatur hæc hominis prærogativa tanti, ut multis gentilium a Deo orta crederetur: cui quidem opinioni Chriſtiani eo lubentius acceſſere, quo certius e

Scripturis Deum cum Adamo collocutum, hunc brutis nomina imposuisse, Evam cum serpente sermones miscuisse sciverant: quæ & alia argumenta, ut e multis unum nominemus, Brianus Waltonus *Prolegom. I. in Biblia Polygl.* deducit. Non omnes tamen uno modo gentiles de his senserunt: potius Diodoro Siculo *l. 1. Biblioth. Histor. p. 8.* & Vitruvio *lib. II. de Architectura c. 1.* homines primitus more bestiarum voces inarticulatas & confusas protulisse videntur, donec per timorem congregati, sensimque sibi mutuo assuefacti voces flectendo, & de rebus singulis verba quoque apta fingendo notam sibi omnium interpretationem fecerint. Diodorum sibi explodendum sumsit Eusebius *Præp. Evang. lib. I. c. 7.* Nihilo tamen secius repertus jam antiquis temporibus inter Christianos doctores Gregorius Nyssenus est, qui *Orat. XII. contra Eunomium* Deo indignum existimaret in Grammaticorum quasi censum deprimi, & linguam homines edocuisse credi: ipsummet potius hominem auctorem sui sermonis extitisse eodem fere, quo Diodorus, modo ratiocinatur. Nysseni sententiam avide arripit, & expositam pluribus tuetur, Scriptor recens & celebris Rich. Simonius *Hist. Crit. Vet. Test. lib. 1. c. 14. & 15. lib. III. c. 21.* qui, non multiplicanda præter rem miracula Dei ratus, cum ratione religionem, quoadusque fieri possit, mavult conciliari. Videri tamen poterunt, quæ Simonio opponit Joh. Clericus, Autor libri, qui sub titulo *Sentiments de quelques Theologiens de Hollande sur l'Hist. Crit.* lucem aspexit, epist. XIX. p. 122.

5 Quandoquidem vero prima linguarum rudimenta literæ sunt: *Primordia Grammaticæ artis,* ait Isidorus Orig. lib. I. c. 3. *literæ communes existunt, quas librarii & calculatores sequuntur: quarum disciplina velut quædam Grammaticæ artis infantia est:* ita recta earundem pronuntiatio, & ad ipsa organa accommodatio physice quoque considerari potest. Pauci tamen thema istud tractarunt. Præcipuus est PETRUS MONTANUS, Delphensis Ecclesiastes, qui Belgica lingua librum scripsit, cui titulus: *Bericht van eene niewe Konst, genant de Sprakkonst.* Delph. 1635. in 4. in quo literarum, vocalium & diphthongorum sonos, earumque formationem, satis, ut mihi quidem videtur, accurate examinat. Certe magna diligentia & cura naturam literarum & pronuntiationum in linguis explicuit, ac nemo fuit, qui ipsum hoc quidem in argumento superarit. De eadem materia secundum Cartesiana principia agit Scriptor Gallus, CORDEMOY, in libro, quem inscripsit: *Discours Physique de la Parole:* in quo non solum de ratione soni in literis, sed & quomodo verba prolata in spiritus animales operentur, & persuadere possint, multa eleganter disseruntur: dignum certe judicavit librum Societas Regia Anglicana, quem in linguam suam converteret. Ex Anglis ipsismet hanc materiam de vocum flexione tangit JOH. WALLISIUS *in Prolegomenis suæ Grammaticæ Angl.* quæ nihil aliud sunt, quam Dissertatio de natura literarum & pronuntiatione. Cum vero Actorum Soc. Regiæ Scriptor, hujus mentionem faciens, ante Wallisium, ait, neminem hunc sibi laborem sumsisse; in eo fallitur: nam *Hier. Fabricius ab Aquapendente* idem argumentum tractaverat in Operibus suis: tum ille, quem supra nominavi, *P. Montanus,* & præterea alii nonnulli. Wallisium secutus alius quidam Theol. Doctor, idemque membrum Socie-

Societatis Regiæ, WILLIAM HOLDER, 1669. in 8. in librum de elementis loquelæ vernaculo idiomate Londini publicavit: *Elements of Speech: or an essay of enquiry into the natural production of lettres,* quo in libro pluſcula notaſſe mihi videor vel e Montano deſcripta, vel certe ὁμόψηφα. Quid in libro de Ortu Sermonis egerit *Mericus Casaubonus*, ignoro, cum nunquam librum eum, quantacunque diligentia quæſitum, videre licuerit. Neque prodiit unquam, quantum ſcio, *Ægidii Menagii* de Linguis liber generalis & amplus: quem in præfatione ſuarum Originum Gall. promiſit. Non pauca vero huc ſpectantia hauriri poſſunt e BERN. MALLINCROT, viri doctiſſimi, *de Natura & Uſu Literarum tractatu*, Monaſterii 1638. in 4. edito: nec non e GERH. JOH. VOSSII *de arte Grammatica lib. I.*

6 Ex accurata iſthac obſervatione motus organorum factum eſt, ut certis regulis a monacho quodam Hiſpano, PETRO PONTIO, ars comprehenſa ſit, qua ſurdum natu, & hinc mutum, etiam ſolo viſu mediante eousque tandem produxit, ut & loqueretur ipſe, & ab aliis quacunque lingua prolata recitare potuerit ac intelligere, etiamſi lingua ex informatione ſibi ſolum cognita loquerentur: qua de re cum jam *lib. methodico c.3.* prolixe ſatis egerimus, non eſt, cur hic denuo actum agamus. Id tamen addimus: *Emanueli Ramirerio de Carrion*, de quo perturbate nonnulla poſuiſſe Nic. Antonium monebamus, non Velaſcium Fraxini Marchionem, ſed alium tamen illuſtrem diſcipulum obtigiſſe; nimirum e Sabaudorum Principum ſtemmate Emanuelem Philibertum, Carignani Ducem, qui hodieque ſupereſt, & trium quatuorve linguarum peritiam, Carrionio manuducente, eam nactus, ut quamvis non loquatur: hoc enim deeſt: ſcribat tamen promte & intelligat. Recentiſſima omnium artis hujus exempla ſunt, quæ apud Belgas impigro labore ſuo JOH. CONR. AMMANN, Scaphuſa Helvetius, Med. D. dedit. Aliquot enim ille ſurdas loqui edocuit, & teſtem ejus rei *Surdum Loquentem*, Amſtelod. 1692. Latino idiomate editum, Petro Kolardo, cujus filium ita informaverat, nuncupavit: quinimo tam certam ſe reddidiſſe ſuam artem confidit, ut in epiſtola nuncupatoria promittere auſit: *Surdum non fore, modo ſana ipſi mens conſtet, nec lingua ſit impedita, nec ætas immatura, qui ſe præceptore, bimeſtri ſpatio non expedite ſit locuturus.* Quoque magis propriam eſſe Ammanni eam methodum agnoſcas, ſancte teſtatur in præfatione, ſibi, antequam ipſe excogitarit, ne veſtigium ejus apud ullum auctorem occurriſſe. Ceterum, cum ſolo viſu verba loquentium ſurdi aſſequantur, fit, ut etiam voce maxime ſubmiſſa loquentes, vel potius ſibilantes intelligant: quod idem Auctor de ſuis diſcipulis teſtatur.

7 Et hæc quidem prima exprimendorum conceptuum noſtrorum maxime naturalis via eſt, quæ per linguam fit. Eſt &, quæ nutu digitiſve, quam amantium eſſe linguam Ovidius, amorum magiſter, docet, inſtituitur. Ejus artem aliquam tradidit Anglus quidam, JOH. BULWER, e quo excerpta nonnulla apud Harsdœrfferum in ſeinem Geſpräch ſpiel und im deutſchen Secretario reperias.

8 Longe vero illuſtrior eſt, aptiorque ſua cogitata aliis communicandi modus, per

per ſcripturam, quam ſermonis imaginem eſſe ſymbolumque res ipſa clamat. Sane enim, ſi præſentes ſermone humano maxime affici & edoceri quam aptiſſime ſolent; eſt tamen, ubi ſcriptura vim loquelæ exſuperat, atque vivo ſermoni ſermo pictus præfertur. Scriptura nempe ad abſentes loquimur, & remotos longa locorum temporumque intercapedine, æque ac ſi nobiſcum viverent, compellamus: hac hiſtorias temporum conſignamus, quæ, ſi per oralem ſolum traditionem propagentur, incredidile dictu, quantum fabularum pro veris breve tempus attrahat, & renitentibus fruſtra poſteris obtrudat: imo evaneſcit prorſus rerum, licet egregie geſtarum memoria, ni literæ & ſcriptura in ſubſidium advocentur. Ita cum ſcientiis quoque comparatum. Non hodie de tot magnorum olim virorum nominibus, nedum dogmatibus ſupereſſet quicquam, ſi ſcripturæ beneficio careremus, quod unum tot illuſtres antiquorum labores excolendis uberius animis noſtris datos ſervavit. Furere profecto magis, quam humano more loqui cenſentur merito, qui ſcripturam & literas rei humanæ peſtem vocant, e noſtro ſodalitio exterminandam. Quanto ſanius viri ſapientes ſummis illam in cœlum laudibus extulerunt, & originem ejus inveſtigantes DIs acceptum tantum beneficium referebant.

9 Et quidem, ſi Judæos audias, *Deus* extra dubium *literarum inventor* eſt, quippe qui ante conditum mundum Legem literis igneis nigris dorſo ignis candidi inſcriptum penes ſe habuit. Ita quidem nugantur hi. Plinius Hiſtor. Nat. lib. VII. c. 56., de *literarum* ortu verba faciens, *æternum* earundem *uſum* pronunciat: quod effatum multis diſceptationibus anſam dedit: ſine dubio autem ita accipiendum eſt, ut una cum hominibus, quorum ortum neſcit Plinius, ortas arbitretur. Dum vero ibidem *ex Aſſyria* literas in orbem manaſſe credit; latet in eo veſtigium veritatis, cum Aſſyriam primo ſtatim tempore ab hominibus cultam (ſi non omnino Paradiſus ibi fuit) dubium nullum ſit. Alii *ex Ægypto* potius primitias literarum arceſſunt, quod non ſolum Gellius a Plinio adductus facit, ſed dudum ante Gellium idem Diodorus Siculus docuit, & Philo Biblius in procemio ad Sanchoniathonem, cujus hæc verbu ſunt: *τῶν ὑφ᾽ ἥλιον γεγονότων πρῶτός ἐςι τάαυτος ὁ τῶν γραμμάτων εὕρεσιν ἐπινοήσας, καὶ τῆς τῶν ὑπομνημάτων γραφῆς κατάρξας:* apud Euſebium Præp. Evang. l. 1. c. 9: hunc vero Taautum Ægyptia voce eundem eſſe, quem Græci ἑρμῆν (Latini Mercurium) vocant, Philo mox addit. Græci ceteri communiter ferme *Cadmo* literarum inventionem tribuunt, & e *Phœnicia* ad *Iones* illas perveniſſe tradunt: hinc Jonicæ literæ Herodoto omnium antiquiſſimæ. Legi ea de re præcipue Joſephi Scaligeri erudititiſſima diſſertatio meretur, quam *de Literis Jonicis* ad illuſtrandum Euſebii locum ſcriptam ſuis animadverſionibus Euſebianis p. 110. ſqq. inſeruit: ut & Bocharti Geographiæ Sac. P. II. lib. I. c. 20. quod totum huic materiæ impendit. Multum quoque ſtudii & doctrinæ HERMANNUS HUGO, Jeſuita, in pulcro *de Ratione ſcribendi apud veteres* libro oſtendit: prodiit ille liber Antwerp. 1617. in 8. ex officina Plantiniana: multa ibi habentur de characteribus variis variorum generum: de re notaria veterum Græcorum & Romanorum, & ſimilia, quæ apud ipſum Auctorem videri

poſſunt

possunt. Juvabit quoque lectorem GUIL. POSTELLUS *de Phœnicum literis;* seu *de prisco Latinæ & Græcæ linguæ charactere, ejusque antiquitate, origine & usu,* Paris. 1552. in 8. nec non GERH. J. VOSSIUS *de Arte Grammatica* l. 1. c. 9. & 10. CAROLUS CÆSAR BAUDELOTIUS *de* DAIRVAL libro Gallico *de l'utilité des Voyages, & de l'avantage, que la recherche des antiquitez procure aux sçavans,* Paris. 1686. in 12. cujus P. II. postquam de variis linguis, Chaldæa, Phœnicia, Punica &c. earumque characteribus prolixe actum est; Græcas etiam & Latinas literas Auctor per ætates certas distinguit, deque uncialibus, capitalibus, quadratis & minusculis literarum elementis erudite disquirit. Referri quoque huc poterit P. CLAUDII MOLINETTI Historia *de Fatis Literarum Romanarum,* inserta Ephemeridibus Eruditorum Gallicis A. 1684. in qua non prius Auctor ad Latinas literas transit, quam omnium originem ab ultima inde antiquitate repetiisset, hinc mutationes varias & fortunam elementorum Rom. eleganti commentariolo exponit.

Qui e S. Scriptura fundamenta dirimendæ litis istius quærunt, ii partim in *cœlo* stellis efformatas esse literas sibi persuadent, eamque Scripturam vocant *Angelicam;* quos inter eminet (*a*) JAC. GAFFARELLUS in tractatu Gallico quem *Curiositez Inouies Curiosa inaudita, de Sculptura Talismanica Persarum, horoscopo Patriarcharum, & lectura Stellarum,* inscripsit, ediditque Paris. 1637. Latine versa postmodum & recusa Hamb. 1676. Merito autem Gaffarellum, Judæis ipsis, e quibus ista mutuo petiit, ineptiorem, rejicit & confutat late *Thom. Bangius* Cœli Orientis Exerc. II. Habet & formas literarum Angelicarum aliaque de iis varia Athan. Kircherus T. II. Oedipi Ægyptiaci. Alii *Adamo* donum scripturæ acceptum ferri debere arbitrantur. 10

(a) Jac. Gaffarelli, Galli, Th. & J. Can. Doctoris, Protonotarii Apostolici, Prioris D. Catharinæ ac D. Aumelii Commendatoris perpetui, Ludovicique XIII. Regis Galliæ, Theologi, consiliarii & Eleemosynarii, Viri eximiæ, in Literatura imprimis Orientali, Eruditionis, *Curiositates inauditæ* Gallice prodierunt Parisiis Ann. 1629. ac 1630. Rhotomagi Ann. 1631. & 1650. ac sine Loci mentione Ann. 1637. in 8vo (Vid. Michaelis *Præfat.* & Labbei *Biblioth. Bibliothecarum p. m. 597.*) Anglicam illarum Versionem dedit Edmundus Chilmead, Glocestriensis, Ædis Christi apud Oxonienses Sacellanus, teste Henn. Wittenio *T. I. Diar. Biogr. Sec. XVII. ad An. 1653.* Latinam autem figuris, Notis Eruditis, indicibusque, illustratam, M. Greg. Michaëlis, Rostochiensis, Præpositus tunc in Cimbria Flensburgensis, & Comitatus postea Oldenburgici Superintendens, Hamburgi A. 1676. in 8vo. Ob Vanitates Chaldæorum & Astrologorum profanas, aliasque Opiniones Paradoxas, audacius in hoc Scripto defensas, Autor Censuram Sorbonæ Parisiensis incurrit, ejusque Jussu, d. 4. Oct. An. 1629. retractationem illius αὐτόχειρι conscripsit, a Claudio Sorello suo contra idem Tractatui *des Talesmaines, ou Figures, faites sous certaines Constellations,* Parisiis An. 1636. & 1640. in 8vo edito (Labbeo l. c. p. 586. 597. teste,) subjunctam. Nugas de Literatura Cœlesti eruditas Thom. Bangius, in *Cœlo Orientis,* Hafniæ Ann. 1657. edito, *Exerc. II. Qu. VIII. pag. 140 - 208.* discussit, Hyperaspisten nihilominus Gaffarellus nactus est Jac. Gaufridum Tauroentium, Gallum, cujus *Parecbasis pro curiositatibus* his Eucomastica, Parmæ An. 1634. in 4to excusa, a Labbeo l. c. p. 597. allegatur.

tur. In his *Suidas* uti ceteras artes omnino omnes, ita literas etiam ab Adamo profectas non dubitat: immemor tamen sui alibi, nunc Setho, nunc Abrahamo, nunc Cadmo & Phœnicibus earum inventionem tribuit. Adamo inventum id aliquot rationibus Theod. Bibliander adstruxit in libro de communi ratione linguarum. Et quo minus de veritate asserti illius dubitaretur, reperti complures sunt, qui formas literarum Adamicarum e vetustis marmoribus eruerent. Ita *Laurent. Schraderus* illas e columna Vaticana descriptas Memorandis Italiæ, 1592. Helmstadiæ a se editis, una cum 23. alphabetis, ut vocant, aliis, inseruit; 24. inventores literarum in universum credens: atque adeo duplo plures, quam Joh. Matthæus Lunensis, in Tract. de Rerum Inventoribus, ab Augustino Justiniano Paris. 1520. edito, in quo 12. linguarum inventores narrantur. Ceterum rudis nimium figura literarum apud Schraderum est, & longe nitidior character, qui in *Aurea Virga*, i. e. 70. alphabetis a Jac. Bonaventura Hephurno, Scoto, S. Francisci monacho, Romæ 1616. nitide editis, reperitur: ut & in *Tabellis Alphabetariis* variorum characterum variis gentibus usurpatorum Francof. 1596. per Joh. Theodorum & Joh. Israël de Bry æri affabre incisis. Videas in his libris, & ex iisdem in Bangio, alphabeta Adamicum, Henocheum, Noachicum, vetus Assyrium, Mercurianum, Isiacum, aliaque hujus generis plura. Defendunt præterea characteres illos Adamicos Angelus Roccha in Commentario Bibliothecæ Vaticanæ: Claud. Duretus in Historia de Linguis Universi inferius memoranda, Theseus Ambrosius in Appendice Introductionis in Chaldaicam, Syriacam, Armenicam & x alias linguas, Papiæ 1539. excusæ. Quibus omnibus se opponit, adductis atque confutatis eorum rationibus, *Thomas Bangius* in Cœlo Orientis Exerc. I. & II. (qui liber An. 1661. sub titulo *Exercitationum de Ortu & Progressu Literarum* denuo excusus est). Nemo tamen usque adeo παράδοξος, in erudiendis Graphices ab Adamo inventæ principiis, est ac JOH. PETRUS ERICUS, Isenacensis, qui in libro suo, quem *Renatum e mysterio Principium Philologicum* inscripsit, ediditque Patav. 1686. in 8. Adamum inducit cum nomina animalibus, secundum sonum cujusque, seu sonorum voces, imponeret, a volatilium concentu vocales, a terrestrium strepitu consonantes semivocales, a mutis natatilibus mutas mutuatum, postea ex animalium rugitu & grunnitu loquelæ elementa composuisse, eaque intelligibilia reddidisse: v. Act. Erud. Lips. A. 1686. pag. 328. seq. Verum, missis hisce paradoxis, nunc ad Bangium revertimur. Credit is, dedisse forsan originem literarum inventioni Adamum; sed ita, ut magis cœperit formare a posteris suis expolitas, quam ut integer certorum elementorum ordo ab illo fluxisse credi queat. Ita reliquos, qui literarum inventores dicuntur, certos suarum quemque gentium characteres excogitasse forsan, non vero statim propterea scripturæ repertores dici mereri. (*b*) Henochum revera scripsisse librum extra dubitationis aleam ponit, qua in re Brianum Waltonum sibi consentientem

(*b*) De libro Henochi, Columnisque Sethianis, conferri merentur Joh. Henr. Ursini Exercitationes de Zoroastre Bactriano, Hermete Trismegisto, Sanchoniathone Phœnicio, eorumque Scriptis, &

tientem habet Proleg. Bibl. II. dissentientem vero Rich. Simonium, cui prophetia Henochi nonnisi e traditione Judæ Apostolo fuisse nota videtur. Nec desunt, quibus columnæ Sethianæ, quarum unam suo adhuc tempore stetisse Josephus l. 1. Antiq. c. 3. auctor est, suspectæ admodum, si non penitus fabulosæ, videntur. Et quis, in tanta rerum ultima antiquitatis caligine, certi quid absque hæsitatione proferre ausit? Interim non tamen dubitandum videtur, quin haud procul ab origine generis humani scripturæ inventum arcessendum sit. Conferri præter auctores, qui de Lingua & Scriptura agunt, & superius recensiti sunt, meretur quoque *Caramuel*, qui in Apparatu Philosophico multa, quæ illuc spectant, habet. De Literarum Dimensionibus tractatum scripsit *Geofry*.

Ceterum, ut in verbis ore prolatis, ita & in literis manu exaratis physicum aliquid, quod de ingenio ac moribus hominum testetur, latet: ita, ut ars quædam prognostica inde formata sit. Rabbinos aliquos ea de re cogitasse legi: & est inter Italos *Camillus Baldus*, Bononiensis, Philosophiæ olim in academia patria Professor, qui *de Divinatione Epistolari* librum Italica lingua scripsit, translatum postea in Latinam, & editum Bononiæ 1664. in 4.

CAP. II.

DE VARIIS SCRIPTURÆ MODIS.

§. 1. Literæ sive Figuræ Hieroglyphicæ Ægyptiorum, de quibus Horus Apollo, Nic. Causinus, Joh. Pierius Valerianus, Ath. Kircherus, Laur. Pignorius, aliique, scripsere. 2. Æthiopum, Scytharum, Sinensium, Peruvianorum. 3. Græcorum & Latinorum Notæ Cryptographicæ & Tachygraphicæ, harumque Inventores, & varii de iisdem Scriptores. 4. Notæ Tyronis, Senecæ, Cypriani, Joh. Pici, & aliorum. Joh. Trithemii Polygraphia, a Gustavo Seleno in Cryptographia illustrata. Alii Tachygraphiæ, Steganographiæ, & opposita huic Artis Decifratoriæ, Scriptores recentiores. 5. De Charactere sive Scriptura Universali, Linguis omnibus communi, & Linguæ Universali inserviente, Conatus & Scripta Georg. Dahl-

aliis contra Mosaicæ Scripturæ Antiquitatem afferri solitis, Familiares, cum Christoph. Arnoldi Spicilegio Noribergæ A. 1661. in 8vo. excusæ. In quibus is, suæ de scriptis Mosaicis omnium antiquissimis ὑποθέσει δουλεύων, & hæc, & alia Monumenta literaria, quæ Mosis ævum superare creduntur, omnia, tanquam fabulosa & ὑποβολιμαῖα, rejicit atque explodit. Adde Joh. Joach. Maderi Diss. de Scriptis & Bibliothecis Antediluvianis, Tractatuum de Bibliothecis Variorum Syntagmati, Helmstadii A. 1666. a se recensito, Præfationis instar, præfixam, Joh. Drusii Librum de Henocho, ejusque Scripto, peculiarem, Franequeræ A. 1615. in 4to excusum, & plerosque tum Historiæ Librorum Biblicorum Scriptores, tum in Epistolam Judæ (cujus Versu 14. Henochi Prophetia allegatur) Commentatores.

Dahlgarni, Joh Wilkinsii, Galli Anonymi, Ath. Kircheri, J. Joach. Beccheri, de quibus, uti & Andr. Mülleri Clave Sinica, sobrium fertur Judicium. 6. Typographiæ Inventio, Germanos inter & Batavos controversa, Germanis, Gallorum complurium suffragiis allegatis, vindicatur, Scriptores hujus Argumenti recensentur, Discrimen Typographiæ Europaæ, & hac antiquioris Sinensium, ex If. Vossio ostenditur, abusus Artis nobilissimæ deplorantur, & Typographi potiores Eruditi recensentur.

1 Scripturæ licet maximus & incomparabilis usus sit, id unum tamen adhuc deesse videbatur, quod lente nimis rem suam peragat, & longis calami tractuum ambagibus id eloquatur, quod multo breviori spatio lingua dicit. Accedebat, quod quicquid per eam semel literis mandatum est, promiscue statim cuivis patesceret, cum res non omnes omnium oculis exponendæ olim judicarentur. Nati exinde partim arcani atque sacri, partim usui ταχυγράφων inservientes varii scriptionum modi sunt, queis per compendia longus sermo abstrusis quibusdam notis aut imaginibus inclusus contineretur.

Ægyptii, sapiens olim & ob id notissima toto orbe gens, cum in vulgus nollet inventa sua spargi, literas hieroglyphicas, ceu symbola rerum, excogitavit; quæ suo se nomine statim, quam sancte fuerint in intimis templorum adytis custodita, produnt. Ab Hermete inventa gloriabantur, & non solum extraneos ad ea difficillime admittebant, (quod exemplum Pythagoræ ostendit, qui, circumcisus licet, & a Polycrate viro potentissimo commendatiis literis instructus, ægre tamen admissus est) sed & paucis ex ipsorummet sacerdotum ordine latentia figurarum mysteria pandebant. Successu temporum non secreta tantum, quæ recondi in delubris voluerant, verum alia quoque characteribus istiusmodi notabant; cippos maxime, quorum nonnulli supersunt adhuc. Varii vero auctores in eruendis abstrusarum figurarum significationibus desudarunt. Ex antiquis restat Orus sive Horus Apollo, quem *Horapollinem* nonnulli vocant, auctoritate scilicet Photii atque Suidæ nixi; quos falli tamen, & *Horum* Ægyptium ab *Horo* seu *Horapolline* Græco Grammatico diversum, probabiliter contendit Causinus. Scripsit *Horus* iste *Niliacus* (ita enim vocatur, non a flumine, sed ab urbe Ægypti Nilo, de qua Hecatæus apud Stephanum) *Hieroglyphica* Ægyptiaco sermone: Græce ea vertit Philippus nescio quis recentioris ætatis Græcus. Græca Latine transtulit, ediditque Basil. 1518. Bernardinus Trebatius, Vicentinus. Novam versionem publicavit Parif. 1551. in 8. Joh. Mercerus; alia editio Romæ excusa est ex Merceri aliisque versionibus conflata 1605. in 12. sed cum gravibus eam erroribus scatere deprehendisset Causinus, errores expunxit, notas & observationes addidit, subjunctis insuper ex Clemente Alex. & Epiphanio, quæ huc pertinebant atque Polyhistorem Symbolicum, libris XII. constantem, adjecit: totumque librum *de Symbolica Ægyptiorum Sapientia* inscriptum publicavit Parif. 1618. Coloniæ postmodum 1631. in 8. recusum. Jam ante vero quam Causini editio prodiisset, Græce Horapollinis

linisHieroglyphica correcta & ſuppletaDavidHœſchelius 1605. in 4. edi curavit Auguſtæ Vind. E recentioribus laudem meret JOH. PIERIUS VALERIANUS, cujus *Hieroglyphica, ſeu de ſacris Ægyptiorum aliarumque gentium literis Commentarii* Lugduni 1610. editi, & inde multoties in Germania recuſi, Italice etiam Venetiis 1625. typis exſcripti, in omnium manibus ſunt. Secutus hunc celebris ATHANAS. KIRCHERUS, vaſtiori adhuc molimine iſta myſteria aggreſſus, varia ejus ſtudii monumenta reliquit. *Oedipum Ægyptiacum,* cujus pars una *Theatrum Hieroglyphicum* ſiſtit, Romæ 1654. *Obeliſcum Pamphilium,* ſeu interpretationem novam Obeliſci hieroglyphici, quem Innocentius X, P. R., erexit. ibid. 1650. *Obeliſci Ægyptiaci,* inter rudera Minervæ effoſſi *interpretationem* Hieroglyphicam Romæ itidem 1666. & alia forſan, quæ huc pertinent. Uti vero non male hoc ſuo ſtudio meruit de re literaria Kircherus, ita num ſemper vera etiam ſuis ſuſpicionibus aſſecutus ſit, dubitandi locus ſupereſt. Certe Oedipum ejus ſpernit Iſaacus Voſſius, & amicos Kircheri nolle ab ipſo ſcriptum ait: *Caſtigat. ad Objecta Hornii c. XII. p. 338.* Ita Pariſiis eum aliquando ludibrium jocantibus nonnullis, & neſcio quam informem ſtatuam, pro cippo afferentibus, debuiſſe legi. Pertinent ceteroquin huc *Laur. Pignorii Menſa Iſiaca;* ſeu vetuſtiſſimæ tabulæ æneæ, ſacris Ægyptiorum ſimulacris cælatæ, explicatio; quæ Venetiis 1605. & Amſtelod. 1670. lucem publicam aſpexit, nec non *Mich. Meyeri Arcana Ægyptiorum & Græcorum Hieroglyphica,* ſine loco & anno impresſionis in 4. edita.

2 Non vero Ægyptii ſolum, ſed *Æthiopes* etiam atque *Scythæ,* hieroglyphicis characteribus uſi deprehenduntur, ut e Pherecyde Syro apud Clementem, & e Diodoro Siculo, bene Cauſinus animadvertit. Hinc eo facilius ad Sinas & Japones, a Sinenſibus ad Peruvianos, penetrare potuerunt; nec opus eſt, ut cum Kirchero neſcio quas Ægyptiorum ad Sinas colonias ſomniemus, quas merito ut intempeſtive admodum adſtructas ridet l. c. Voſſius. Vide quæ de literis Sinenſium *Spizelius in libro de Re Literaria eorundem* collegit, & *Kircherus Oedipi T. III. Diatr. I.*

3 *Græci & Latini,* quanquam hieroglyphicis abſtinebant, habuerunt tamen σημεῖα ſua ſeu notas, quibus vel ad occulte, vel ad breviter ſcribendum, uſi ſunt. *Notarios* Latini, Græci ταχυγράφες, σημειογράφες notis ac σημείοις vocabant, queis cura ſcribendarum compendiariis characteribus rerum commiſſa erat: quique adeo frequenter in publicis æque & privatis negotiis adhibebantur, ut nihil crebrius apud Auctores, quam illorum mentio occurrat. Ita laudant hanc artem e veteribus Plutarchus, Dio, Suetonius, Seneca, Martialis, Auſonius, Hieronymus, Iſidorus, Suidas, alii, quorum loca paſſim a recentioribus allegata videre eſt. Sed, ut omnium rerum eſſe etiam quidam abuſus poteſt, ita hæc inprimis *ars notaria* fraudibus multis, ſcriptorumque corruptioni, patuit, præſertim, ubi, inoleſcente jam barbarie, genuina notarum interpretatio expiravit: qua re motus publica lege vetuit Imp. Juſtinianus *per ſignorum captiones & compendioſa ænigmata codicis ſui textum conſcribi.* INVENTORES *artis illius* varii a variis perhibentur. Lipſius libenter Græcis gloriam

daret, & nominatim Xenophonti, motus auctoritate Diogenis Laërtii. Salmuthus, in Not. ad Pancirollum, ex Æliano Myrmecidem Milesium, & Callicratidem Lacedæmonium celebres ea arte fuisse tradit. Latini tamen ad se trahunt: quorum alii Ciceroni ipsimet & Mæcenati, alii libertis eorundem literionibus, gloriam inventarum istiusmodi notarum adscribunt. Peculiarem de *Notis Romanorum librum* Sertorius Ursatus, Patavinus, scripsit, qui 1672. Patavii in fol. excusus est. Valerii Probi *de Siglis*, seu *de interpretandis Romanorum literis*, librum e MSS. quam plurimis altero pene tanto auctum, notisque illustratum, Soræ 1647. in 4. Henr. Ernstius publicavit. (*c*) Diligentem quoque, in clandestina scribendi ratione docenda, operam Rob. Valturius *lib. VII. de Re Militari* cap. 17. (prodiit ille liber Veronæ 1483. fol.) longe vero majorem ac diligentiorem, Henr. Salmutho judice, Joh. Bapt. Portà, in IV. libris *de Furtivis literarum notis*, (Mompelgardi An. 1593. in 8vo excusis) & lib. XVI. Magiæ Naturalis. Verum nec ipse Salmuthus cum Pancirollo debita sua laude fraudandus est, qui studiose admodum rem hanc exponit, Nov. Repert. Tit. XIV. Conferatur præterea elegans Lipsii *epistola cent. I. ad Belgas, ep. 27.* Petri Bembi Cardin. *epistola ad Julium II. P. R. lib. V. ep. 8.* WOUWERII *Polymathia c. VI.* Vossii de *Arte Gramm. lib. I. c. 41.* & Becmanni *Notitia Orbis c. IX. p. 391.*

4 Extant adhuc *Notæ M. Tullii Tyronis*, liberti Ciceronis, quas ille ad signandas voces excogitavit, mistis, quas *Ann. Seneca* parens, Lipsio judice, addidit, quasque *Cyprianus*, Trithemio referente, earum insuper vocum notis auxit, quæ ad usum Christianorum necessariæ fuerant. Rarissimæ jam ævo Trithemii erant, qui, cum forte fortuna illas ex Abbatiæ cujusdam bibliotheca an. 1497. vili pretio a monachis rerum imperitis emisset, multum sibimet in sua Polygraphia gratulatus est. Nostro autem ævo Janus Gruterus, e duobus Codicibus, suo uno, altero Joh. Pistorii, Notas Tyronis & Senecæ, cum Cyprianicis una immistis, edidit, Corpori Inscriptionum adjectas. Neque vero dubitat in præfatione Gruterus, forte notas has usus alicujus, & glossarii quasi locum expleturas in libris, qui meris istiusmodi notis conscripti hic illic forsan in bibliothecis lateant: qualis ille codex est, quem e Dacia Julio II. missum, & Hygini de Syderibus commentariorum portionem comprehendentem, Bembus l. c. refert: aliusque Curtii codex Bongarsianus, cui sub finem, & variis ad marginem locis, notas istiusmodi illitas ipse Gruterus narrat. Imprimis vero memoratu dignum *Psalterium* notis istiusmodi descriptum, & Argentorati servatum, cujus historiam,

(*c*) Ante Ernstianam Editionem, alia Lugduno-Batava Libelli M. Valerii Probi *de Notis Romanorum interpretandis* Ann. 1600. (non 1504. ut in Joh. Alb. Fabricii *Append. Biblioth. Lat. p. 85.* perperam legitur,) apud Andream Clouequium, in 8vo. prodiit. Editor fuit Frid. Lindebrogius, JCtus Hamburg. πολυμαθέστατος, qui (Teste Typographi Præfatione) & Probum ipsum, & Magnonis, Archiepiscopi Senonensis, Carolo M. coævi, Collectionem Notarum Juridicarum, Carolo inscriptam, Petrique Diaconi, & aliorum Anonymorum Explicationes Veterum Notarum, Probo subjunctas, cum Codicibus diversis contulit & emendavit, Magnonem primus edidit, & Observationes aliquot suas sub finem adjecit.

ſtoriam, lepidam ſimul, his verbis Trithemius c. l. exponit. *Biennio poſt* (nempe ab acquiſito Notarum Tyronis codice, adeoque ann. 1499.) *eques Argentinam in cauſis ordinis mei aſcendi, admiſſusque per Joh. Keiſersbergium, inſignem loci concionatorem, in bibliothecam majoris Eccleſiæ, Pſalterium reperi totum hiſce Tullii & Cypriani notis exaratum, aureisque capitellis decentiſſime ſcriptum. Superſcriptio autem ab ignaro myſterii talis fuerat extrinſecus poſita:* Pſalterium in Armenica Lingua. *Ego doctorem adhibui, falſitatem oſtendi, ita reſcribendum admonui;* Pſalterium notis Ciceronis deſcriptum: *quod fecerit, nec ne, incertum habeo, quoniam ad eam bibliothecam poſtea non ſum reverſus.* Pertinent quoque huc Notæ Mathematicæ, Aſtronomicæ, Chymicæ, Iatricæ, quas, in Scriptoribus Mediæ & Infimæ Græcitatis repertas, e Codicibus MSS. eruit, & cum explicatione Gloſſario ſuo Græco annexuit, *Carolus du Freſne.* Diſtinguenda tamen a ſe invicem ſunt σημεῖα notariorum, celeri ſolum ſcriptioni inſervientia, & notæ, quæ ad κρυπτογραφίαν ſpectant. Illorum rationem uti vix quisquam reſtituet: quoniam, niſi quis a pueritia artem illam ſtudioſe didicerit, ægre rem difficillimam aſſequetur: ita ſuaſerim tamen Studioſis, ut ad celeriter exſcribendum notas proprias, & quidem quamplurimas, ſibi conſtituant, ſicut legimus *Joh. Picum Mirandulanum* proprias ſibi notas conſtituisſe, quibus libros ſuos conſcripſerit, qui propterea, ut in Vita Patrui Joh. Franc. Picus teſtatur, a nemine poſt ejus obitum legi potuerunt. Harum vero artem *Joh. Trithemius* in Polygraphia ſua tradere aggreſſus eſt. Uſus earum antiquiſſimus deprehenditur: ut enim Scytalam Lacedæmoniorum taceamus a Gellio lib. XVII. c. 9. Noct. Attic. fuſe ſatis deſcriptam: nec Cæſaris etiam, nec Auguſti arcanos ſcribendi modos, quos Suetonius, detegit, memoremus: nihil aliud ſuis notis primum Cicero voluit, quam occulte ſcribere; ita enim l. 13. ad Atticum: *Et quod ad te de decem legatis ſcripſi, parum intellexti credo: quia διὰ σημείων ſcripſeram.* Talis occultæ ſcriptionis, uti diximus, ars illa eſt, quam tradere, ſuis tamen myſteriis involutam, voluit Trithemius Abbas: quæ evolvit poſtea ſcripto in ejus PolygraphiamCommentario Illuſtriſſimus GUSTAVUS SELENUS, i. e. Auguſtus Brunſuic. Dux, edita in fol. Lunæb. 1624. *Cryptographia,* Jam ante Selenum tractarunt idem argumentum Abr. Colornus in *Scotographia Italica,* Dan. Schwenterus in *Stenographia aucta,* Caſp. Schottus in *Schola Steganographica.* & paſſim apud Magiæ Naturalis Scriptores ſingularia hujusmodi artificia monſtrantur. Nuſpiam tamen æque floruit illa & celeris & occultæ ſcripturæ ars, ſtudiove majore culta eſt, quam apud *Anglos,* qui, cum veterum notas, celeritati ſcribentium conſulentes, non amplius reſtare vidiſſent, novas ipſi notas commenti ſunt, librisque peculiaribus expoſuerunt: quales ſunt Thomæ Willis Manuductor artis Steganographicæ: *The Schoolmaſter in the art of Steganography.* Lond. 1647. Thomæ Schelton *Tachygraphy or Schortwriting.* Joh. Wilkius *Mercury, or the Swift Meſſenger,* aliique a Becmanno Hiſt. Orbis *c. 9. p. 391.* laudati. Quibus addi Belga etiam Scriptor, J. S. S. Verbi Div. Miniſter, poteſt, qui *artem brachygraphicam* certis quibusdam regulis eſt complexus, & diſtincte admodum tradidit. Lugd. Bat. 1666. 8vo.

Germa-

Germanice quoque postea, sub *Tachygraphiæ* Titulo, editam. Nec minor apud Anglos Cryptographiæ in bellis præcipue civilibus erat usus, modo per ciphras, modo per notas alias facta scriptione: cui tamen multum obfuit opposita illi *Decifratoria*, quam vocant, *ars*, quæ ex characterum ductu, frequentia & nexu inter se eorum sensa occulta investigat, si Alphabetum quidem sit ordinarium, & characteres linguam cognitam exprimant. (Multum imprimis valuit illa arte superstes hodieque vir celeberrimus, & in scientiis Mathematicis plane incomparabilis, *Joh. Wallisius*, cujus manu scriptam vidimus, seu potius enodatam Legati cujusdam Gallici ad Polonos, March. Bethunensis, Epistolam, meris numeris adeo abstruse scriptam, ut inextricabiles videantur labyrinthi, e quibus tamen vir doctus se miro artificio expedit.) Editus quoque hanc in rem Gallicus quidam liber est. *L'interpretation des chiffres, tirée de l'Italien du S. Ant. Maria Caspi, Secretaire du Grand Duc de Toscane, augmentée & accommodée particulierement à l'usage des langues Françoise & Espagnole. Paris.* 1641. in 8. Memini mecum quondam communicatum ab Aurato Equite Scoto quodam artificium Steganographicum, ipsi magno pretio comparatum, quod decifrationi obnoxium non esset. Id vero postea in Thavmaturgo Schotti, vel Physico, vel Mathematico, publicatum inveni. De Cryptographia recentiorum Græcorum Leo Allatius epistolam ad Car. Moronum scripsit.

5 Nondum tamen in his occultarum scriptionum inventis, doctorum quorundam solers ingenium acquievit. Amplius progressi beneficio characterum istiusmodi universalem linguam moliti sunt, ita nimirum, ut pictos in charta characteres unaquæque gens patria lingua legere reddereque possit. Est qui hoc saxum inprimis magno conatu volvit Anglus scriptor, GEORG. DAHLGARNUS, cujus hic liber splendido admodum titulo in lucem prodiit: *Ars Signorum: vulgo, character universalis & lingua philosophica, qua poterunt homines diversissimorum idiomatum spatio duarum septimanarum omnia animi sui sensa non minus intelligibiliter, sive scribendo, sive loquendo, mutuo communicare, quam linguis propriis vernaculis. Præterea hinc etiam poterunt juvenes Philosophiæ principia, & veram Logicæ praxin, citius & facilius multo imbibere, quam ex vulgaribus Philosophorum scriptis.* Londini 1661. in 8. Sed scriptum hoc eruditionem affectatam & pædagogeum nimis olere judicat Becmannus. Præter vero Dahlgarnium JOH. WILKINS, membrum Societatis Regiæ & postea Episcopus Cestriensis, aliam Philosophicam quandam linguam invenit & characterem, e figuris Mathematicis concinnatum: Liber Anglica lingua scriptus prodiit Lond. 1668. in fol. hoc titulo: *An Essay towards a real character, and a Philosophical language.* Admodum vero operosus est in rebus naturalibus & arte factis sub suas classes redigendis, quæ opera in illo laudanda est. Inest enim signis rerum, ut sunt voces, eadem divisio, quæ rebus ipsis: inest porro ipsis vocibus certus quidam & inseparabilis character, e quo dijudicari tota lingua potest, & pene mathematica demonstratione significationes deduci: ille character latet in solis terminationibus, quæ quasi formam largiuntur vocabulis, ut certæ quædam consonantes materiam ipsi voci, radices

ces ſcilicet, quæ plerumque ex aliis linguis ſunt transſumtæ. Commendari utique meretur Wilkinſius, quod linguarum fundamenta philoſophica haud ſane levi opera fuerit perſecutus. Similem laborem linguæ alicujus Philoſophicæ in animo habuit olim Gallus ille, cujus *Carteſius P. I. Ep. III.* ad Merſennum ſcribens meminit. Expoſuerat Merſennus Carteſio iſtud viri inſtitutum, ejusque de illo judicium popoſcerat: quapropter Carteſius rem omnem ſolidiſſime examinat determinatque, quoad procedi poſſit in hoc negotio. Linguam putat inveniri poſſe commodiorem & breviorem; Grammaticam quoque faciliorem, & communiſſimos aliquot characteres, ſecundum quos intelligi poſſint omnium linguarum ſenſus; ſed ulterius procedere non audet. Nam, quod Gallus ille jactabat, per hanc artem ſuam, linguæque ſuæ cognitionem, ceteras omnes, & dialectos illarum, cognoſci poſſe, id plane falſum putat Carteſius, & in oſtentationem argumenti confictum. ATHANAS. KIRCHERUS & JOH. JOACH. BECCHERUS artem commenti ſunt, qua notis numerorum, ſecundum ordinem diſpoſitorum, univerſalem in quacunque lingua ſenſum exprimere quis poſſit & ſcribere, legere, & ſine interprete intelligere. Kircheri liber ſub titulo *Artis Polygraphicæ* Romæ 1665. fol. in vulgus exiit: Beccheri liber inſcribitur: *Character pro notitia linguarum univerſali: inventum ſteganographicum hactenus inauditum*, Francof. 1668. Beccherus ille vir fuit non contemnendi ingenii, ſed varii, & in multa diſtracti. Multa animo concepit pro augendis ſcientiis, multa quoque ipſe invenit diſciplinarum ſubſidia; & in Mathematicis Chymicisque quædam ſingularia. Ita & in Didacticis nonnulla monuit viros doctos, pro quibus illi gratiæ debentur: atque hoc ipſo libro ſuo, cujus uſus revera aliquis eſt, gloriam meruit, quod primus laborem eum ſuſceperit. Nam Dahlgarnus, Wilkinſius & Kircherus, poſt Beccherum ſcripſere; videturque is nonnullis in locis indicare, ſe viam Kirchero ſtraviſſe: quod & verum exiſtimo; quanquam alia Kircherus via incedat: facile enim eſt conſilio ſemel detecto, novam formam ſuperinducere. Neque vero propterea contemnendum Kircheri artificium eſt; plane ad eum modum excogitatum, quem ſuggeſſerat Ep. 109. P. 1. Carteſius: nec inutile illud conſilium, modo non operoſa negotia expedienda ſint: tunc enim labor moleſtus fiet. De dictionis elegantia hic fruſtra laborabitur; talis enim epiſtola non concinnius ſcribetur, quam Latina oratio a Latinæ linguæ ignaro conſcribenda; de quo invento gloriatur Kircherus, ſed tanquam arcanum ſibi ſervat. Meminit ejus in libro ſuo de Arte Combinatoria. Similiter docet, in Arte ſua Muſica, cantilenam conficere beneficio cujusdam inſtrumenti illum, qui Harmonicæ artis ignarus eſt. Verum in his inventis plus eſt ſubtilitatis, quam utilitatis: parum ſane eſt, componere aliquot verba ſecundum ordinem ab alio inſtitutum. Non hic hominis, ſed pſittaci, labor eſt. Utut enim oratio grammatice compoſita ſit; utut cantilena nihil peccet adverſus harmoniam; ingenium tamen, judiciumque ἡγεμονικὸν, quod rem totam conficit, abeſt. Inveniri autem talia facile poterunt ad imitationem aliorum: dudum enim in iſtiusmodi cogitationes venerunt viri aliquot eruditi. Ceterum idem fere, quem Beccherus tenuit, modus eſt Caramuelis in Ap-

paratu Philosophico *p. 128.* ubi de literis Sinicis agit. Pertinet quoque huc promissum *Andr. Mülleri* Greiffenhagii, Præpositi olim Berolinensis, qui in *Clave* sua *Sinica*, tanto promissa strepitu, ope characterum Chinensium (quorum lectionem facile, & facilius quam ullius alius scripturæ, expediendam in se susceperat,) mulierculas etiam & pueros, intra paucos dies, se docturum spopondit, ut nihil non integrorum contextuum, ex quibuslibet libris, aliisque congrue scriptis chartis, non Sinice quidem, sed Latine vel Germanice, vel Anglice, vel Gallice, vel Belgice, vel alias, legant. Verum & Clavis Sinica, & quicquid una cum ea promissum est, in fumum abiit, foco nimirum ab ipsomet Auctore moribundo injecta. Et sane, qui linguam universalem moliuntur, in vanum omnes videntur laborare: nam lingua ab uno homine conficta, utut speciosa & in rationibus philosophicis fundata, nullum habet usum, nisi impetrari consensus possit. Imo & in characteribus excogitandis nemo hactenus ita felix fuit, ut ab aliis receptos suos viderit. Possibilem interea scripturam istiusmodi universalem esse, recte Becmannus judicat, l. sæpius cit. idque liquere ait: *I. ex characteribus Chymicis, Astronomicis, Musicis, Arithmeticis, &c. qui ab omnibus Europæis æque intelliguntur, licet diversis pro varietate linguarum verbis expressi. II. Ex Chinensium charactere, quem Chinenses, Coreani, Japonii, Tonchinenses & Conchinienses æque intelligunt, licet communi sermone non participent. III. Quia gentes, licet verbis discrepent, conceptu rerum tamen consentiunt: si igitur & charactere consenserint, qui res & conceptus, non autem verba, designet, non dubium est, quin, quod scribitur eo, omnes æque intellecturæ sint.*

6 Arti Scriptoriæ respondet *Typographia*, a Germanis inventa, quicquid contradicant Batavi, quorum causam Marcus Zuerius Boxhornius Differt. singulari egit, Lugdun. Batav. An. 1640. in 4. edita, sed quos injuste ejus inventionem sibi vendicare luculentis demonstrat argumentis Gabr. Naudæus, in Additionibus ad Historiam Ludovici XI. Gallice scriptis, cap. 7. Paris. 1630. in 8. Idem agit singulari libro Bernh. a Mallincrot de ortu & progressu artis Typographicæ, Colon. Agr. 1640. in 4. Neque invident Germanis eam gloriam Cl. Molinettus in sua de Fatis Literarum Historia, supra jam a nobis laudata, qui, e præfatione Epistolarum Hieronymi, Romæ 1467. impressarum, producit quædam, ut Germanos, non Belgas sanctæ, quam vocat, artis inventores probet. JOH. DE LA CAILLE, typographus & bibliopola Parisinus, qui suæ arti illustrandæ integrum librum 1689. in 4. vernaculo sermone dedit, inscripsitque: *Histoire de l'Imprimerie & de la Librairie:* æque ac Molinettus, Joh. Guttenbergium, Argentoratensem, (non Laur. Custerum, neque Joh. Mentelium, quod aliis eruditorum videtur) primum typographiæ inventorem tradit. Ut jam taceamus *Adr. Bailletum*, qui T. II. P. I. suorum Judiciorum (*Jugemens de Scavans*) Germanis eandem laudatissimam artem acceptam fert, quanquam ejus expolitionem aliis nationibus tribui debere mox addat: & *Joh. Mabillonium*, qui T. I. Musæi Italici, ex Joh. Aleriensis epistola ad Paulum II. probat, Conradum & Arnoldum Germanos primos artem typographicam Romam invexisse: expleto sic Cardinalis Nic. Cusani voto, qui

id,

id, referente Molinetto, unice semper optarat. (*d*) Certe omnibus elogiis atque panegyricis digna illa ars est, quam præfiguratam in Apocalypsi credidit MICH. STIFELIUS, celeberrimus sui temporis Arithmeticus, sub specie equi, cui insidebat ille,

 cui

(*d*) De Typographiæ Historia, præter allegatos *h. l.* Autores, consuli merentur: 1. Matthæi Judicis (qui unus fuit e Centuriatoribus Magdeburgensibus) *Liber de Typographiæ inventione, & de prælorum legitima Inspectione*, Haffniæ An. 1566. in 8vo editus; 2. Andr. Rivini, Professoris Lipsiensis, Panegyrica Declamatio, qua artis Typographicæ Initia, Progressus, Nobilitas & Utilitas summa, celebrantur, Scopuli Abusionum devitandi indicantur, atque ipsa Germanis suis Autoribus, ab Exterorum Criminibus, & suorum quoque Falsariorum Injuriis vindicatur, Lipsiæ An. 1640. habita, &, cum Notis Parallelis, in 4to excusa; 3. Henr. Salmuthi, Syndici Ambergensis, Commentarius ad Guil. Pancirolli Rerum Memorabilium, Deperditarum, vel recens inventarum, Partis II. Tit. XII. & Appendix peculiaris, sub finem Partis II. (*pag. 310. 311. 312. Edit. Francof. An. 1646.*) adjecta; 4. Andreæ Chevillier, Doctoris & Bibliothecarii Sorbonici, *L'Origine de l'Imprimerie de Paris; Dissertation Historique & Critique divisée en quatre parties*, Paris 1695. in 4to, ut defectus, in Joh. Caillii Scripto ejusdem argumenti, *h. l.* memorato obvii, supplerentur, publicata. Qui uti Germanorum Causam contra Batavos, eorumque Patronos, Boxhornium (h. l. allegatum,) Hadr. Junium (*Cap. 17. Bataviæ*) & Pet. Scriverium (in Comm. peculiar. quem laudat, ac simul Elegos ejus Scazontesque, pro Harlemensibus scriptos, recitat Gotfr. Hegenitius in *Itinerario Frisio-Hollandico, pag. 89-97.*) itidem mascule agunt, ita dolendum, inter ipsos Germanos, de Artis hujus inventione, dissidium ab Argentinensibus esse excitatum, qui non contenti Civi eam suo, Johanni Guttenbergio, Typographo Moguntino, omnium ferme tribui consensu, ut ipsi etiam Urbi suæ eandem, Moguntiæ ereptam, vindicarent, Joh. Mentelium, primum ejus Typographum, in Guttenbergii locum substituere non dubitarunt. Vid. hanc in rem D. Joh. Schmidii, Theologi Argentinensis, Sermonem Sacrum Eucharisticum de Typographia, Argentorati An. 1440. inventa, Vernaculum, cum adjuncta Joh. Henr. Bœcleri Or. seculari de Typographiæ, Argentorati inventæ divinitate & fatis (inter Orationes etiam Bœclerianas, *num. XI. pag. 323-344.* obvia,) illic An. 1641. in 4to excusum, & Jac. Mentelii, Profess. Medici Parisiensis (qui ab Argentinensi illo Mentelio genus suum derivabat,) Parænesin ad Bernh. a Mallincrot, de vera Typographiæ Origine, Parisiis An. 1650. in 4to editam. Verum solide, & istis Argentinensium Patronis, & Henr. Salmutho, inventionis gloriam soli Johanni Fausto vindicanti, Guttenbergium autem ab ea excludenti, haud ita pridem est responsum a Viro Celeb. Wilh. Ern. Tenzelio, Ducum Saxoniæ Historico im Discours **von Erfindung der löblichen Buchdruckerkunst in Deutschland, bey Gelegenheit ihres anscheinenden dritten Jubel-Jahrs entworffen**, qui Gothæ Thuringorum An. 1700. in 12mo prodiit. Librorum, primo post Inventionem Semiseculo, ad A. usque *Æræ* Chr. 1500. Artis hujus beneficio, Juris factorum publici, Catalogos exhibuerunt, e Bibliotheca Noribergensi Joh. Saubertus Senior, in illius Historia (Norib. 1643. in 12.) e Regia Parisiensi Phil. Labbeus, in Novæ Bibliothecæ Librorum MSStorum, sive Speciminis Antiquarum lectionum quadripartiti, Parisiis An. 1653. in 4to editi, Supplemento IX. ex Augustana vero Publica Ant. Reiserus, in peculiari Indicis Codicum il-

cui nomen erat, *Verbum Dei.* In libro illo Germanica ligua edito, sub titulo: Eine sehr wunderbarliche Wörterrechnung samt einigen Merkzahlen Danielis und der Offenbarung Johannis 1553. Regiomonti. Operosissime auctor numeros Propheticos per literas Latinas explicans mirabiles inde sensus elicit, quibus ipse mysterii vim inesse persuasus est. Neque sane absque labore & ingenio illa perfici potuere. Ceterum est, quæ ut alias artes plures, ita typographiam quoque multis, antequam Europæis innotuisset, seculis a se usurpatam jactat, Asiatica Serum sive Sinarum gens. Certe mille & quingentis annis eam apud illos esse antiquiorem Is. Vossius capite de Artibus & Scientiis Sinarum, quod est Variar. Obs. XIV., refert. Neque vero cum nostra eadem omnino est. *Seres*, ait Vossius, *non uti apud nos fieri solet, singulos suos characteres separatis exprimunt formis: hoc enim apud illos commode fieri non potest, propter immensam characterum multitudinem: sed singulas pagellas singulis insculpunt tabellis ligneis, haud multum absimili ratione, ac apud nos imagines æri aut ligno insculpuntur, quæ postea committuntur prælo. Hoc pacto efficiunt, ut vili pretio, minimo labore, & brevissimo tempore, quorumvis librorum editionem absolvant.* Dispar igitur apud utrosque artificium: Europæorum sine dubio longe majus magisque ingeniosum, quicquid contradicat Vossius: quanquam Sinense forsan facilius fortunæ lusus evitet, & laboriosum multo minus sit. *Siquidem non multa, uti nos, simul excudunt exemplaria, sed, si emptor accesserit, sumtis tabellis, iisque atramento suo librario tinctis, & interposita singulis tabellis chartæ fascia, centum vel plures aliquando pedes longa, unius vel duarum horarum spatio perficiunt editionem voluminis, quod, exemtis tabellis, ita complanatas habet oras, quantam vix habeant nostri, qui cultris circumciduntur, libri.* Hæc iterum Vossius ingens Serum admirator: qui hac una ratione optime typographorum jacturæ consuli posse putat; cum nostri nimiis impensis haud raro bona omnia perdant, vana spe & inanibus promissis confisi. Addit insuper, imitatos complures compendiosam Sinensium typographiam, frustra tamen fuisse, quod seu atramenti, sive chartæ minus bibulæ, culpa factum sit. Posset forte concinnius minutis linguarum Europæarum characteribus, quæ ligno affabre insculpi vix possunt, culpa tribui. Sed quicquid demum ejus sit, non sane tam e re orbis literati est, ut compendiose, quam ut emendate, libri publicis typis exscribantur: cum contra videas nihil minus vulgo in officinis typographicis attendi. Conquestus jam olim de illa typographorum, sive ignorantia, seu avaritia, Henr. Stephanus in epistola ad quosdam amicos est, quam suæ de Vitis Stephanorum Dissertationi Theod. Almelovenius subjecit: longe gravius adhuc in Querimonia Artis Typographicæ, ibidem reperiunda stomachatus. Nempe correctioni typorum adhiberi viros, qui vix tria verba Latina, totidemque Græca, norint; & his nobilissimos quoque utrius-

que

lius MSStorum, Augustæ A. 1675. in 4to impressi, Appendice. Recentissimus omnium, idemque plenissimus, sed haud satis accuratus, est, quem ex indice Labbeano, aliisque, congessit, & sub *Incunabulorum Typographiæ* titulo, Amstelod. An. 1688. in 12. edidit, Corn. a Beughem, Bibliopola Embricensis.

que linguæ Scriptores committi: hoc vero nihil aliud esse, quam furiosis gladios in manus tradere, multa cum indignatione scribit Stephanus. Quid diceret, si hodie nostras officinas intraret? Longe aliter in domo patris Roberti Stephani, quem unum omnibus fere omnium ætatum typographis anteponas, res agebatur. Decemviratum is quendam literarium domi habuit, ex omnibus pene nationibus conflatum: horum præcipui correctorio munere fungebantur; ipse tamen revidit omnia, proprio & accurato studio libris a se editis consulturus: imitatus nimirum, sed & longo intervallo supergressus, Aldum, &, qui ante Aldum, vel eodem cum illo tempore, emendandis typis manum admoverant Marcum Musurum, Janum Lascarem, Demetrium Chalcocondylam, aliosque viros istorum temporum summos. Uti vero hæc ad institutum nostrum nonnisi indirecte spectant, ita recensendis eruditis typographis non immorabimur. (*e*) Satis nota sunt nomina Jodoci Badii Ascensii; Mich. Vascosani; Sebast. Gryphii; Adr. Turnebi; Mamerti Patissonii; Guilielmi & Claudii Federici Morellorum; Andr. Wecheli, Christoph. Plantini, Johannis & Balth. Moretorum, trium Manutiorum, Franc. Raphelengii, Hub. Golzii, Andr. Turrisani, qui socer Aldi fuit, & Federici, Andr. Filii, Philippi & Bernardi Juntarum, Dan. Bombergi: Joh. Frobenii, Joh. Oporini, Joh. Amersbachii, Hier. Commelini, aliorumque recentiorum, (ut sunt Cramoisii, Petiti, apud Anglos theatrum Scheldonianum; apud Batavos Elzevirii, Blavii &c.) qui nostros typographos penitus in ruborem dant: & utinam ita darent, ut de emendatione solliciti imitandos, ut Batavi sibi antiquos sumerent. Alia illorum querela est, qui tot futiles & nullius pretii libros obtrudi mundo per typographos indignantur; certe neutiquam spernendi. Neque vero quis propterea damnandam artem egregiam censuerit: cum nihil tam bonum sit, cui non vitio hominum mali quid admisceatur. Legi ea de re meretur *Nicolaus Francus*, elegantis ingenii homo, sed qui ob Satyras tandem furcæ supplicio periit, in tractatu Italo *Utile e Danno delle Stampe.*

CAP. III.

DE LINGUA UNIVERSALI ET PRIMÆVA, ALIAQUE DE LINGUIS GENERALIORA.

§. 1. *An lingua olim Universalis exstiterit, & an ea fuerit Hebræa, Franc. Merc. Helmontii Delineatio Alphabeti Naturalis Hebraici explosa.* 2. *Joh. Webbius Chinensem primævam fuisse statuit, de cujus genio complura afferuntur.* 3. *Georg. Stiernhelmius & Ol. Rudbeckius Suecicam, Cl. Salmasius, M. Z. Boxhornius &* Phil.

(*e*) Typographos Eruditos, *h. l.* enumeratos, aliosque plures, paulo fusius celebrat Bernh. a Mallincrot, Decanus Monasteriensis, *in Diss. de Artis Typographicæ Ortu & Progressu, cap. 14. 15. 16., p. 91-106.*

Phil. Cluverius, hujus, aliarumque modernarum, Matrem, Scythicam ſive Celticam. At Boboritzii de Slavonica Liber commendatur. 4. *In aſſerendo Belgicæ, ſive Cimbricæ, Primatu Conatus Abr. Mylii laude, Joh. autem Goropii Becani & Adr. Schrieckii riſu & exſibilatione digni.* 5. *Jac. Hugonis abſurdi pro Latina, & in Romæ Italiæque Originibus veſtigandis, Labores, ſimilesque Joh. Pet. Erici, in primævæ Dignitate Linguæ Græcæ vindicanda.* 6. *De Beſnierii Jeſuitæ Reunione, quam vocat, Linguarum per Latinam, & Conatibus Variorum in Lingua univerſali excogitanda fruſtraneis, judicatur.* 7. *Scriptores de Linguarum Natura & Attributis, in genere: Henr. Schævius, Ath. Kircherus, Ol. Borrichius.* 8. *Scriptores de Linguarum Harmonia, Thom. Hayne, Guilh. Lamplugh, Chriſt. Nirmuthanus, Georg. Cruciger,* 9. *Conr. Geſnerus, Sigism. Gelenius, Mer. Caſaubonus, Steph. Skinnerus.* 10. *Scriptores Hiſtoriæ linguarum, Claud. Duretus, Edv. Brerewod, Theod. Bibliander, Joſ. Scaliger, &c.*

1 Quemadmodum in ſuperiori capite Auctores nonnullos recenſuimus, qui characterem univerſalem ad intelligendas omnes totius univerſi linguas commenti ſunt: ita eorundem nonnulli partim, partim & alii quidam, cogitare cœperunt, annon aliqua analogia vocum ratione ſoni cum re ſignificata naturalis ſit, unde lingua naturalis vel extiterit olim, vel inveſtigari etiamnum denuo poſſit. Olim quidem univerſalem iſtiusmodi linguam extitiſſe apud veteres adeo conſtanter creditum eſt, ut, obſervante Bocharto *Geograph. S. P. I. l. I. c. XV.* Euſebius & Joſephus & cum his gentiles etiam Scriptores, Sibylla & Abydenus, pro certo tradiderint: quin & Plato tam perſuaſus ea de re erat, ut brutis quoque communem fuiſſe linguam illam fabularetur. Sed quænam tamen fuerit ea lingua, non una omnium mens eſt, aliis Hebræam, aliis veterem aliam, aliis demum novam aliquam ex omnibus collectam, pro univerſali lingua venditantibus. *De Hebraicæ linguæ primatu* controverſiam inter Philologos tantis conatibus agitatam non movebo. Notum eſt, multos magni nominis viros Hebræam, qua ſcripti S. Codicis V. T. libri ſunt, primam omnium aſſerere atque univerſalem; e quibus Bochartum & Buxtorffios nominaſſe ſat eſt. Longius adhuc progreſſus Franc. Mercurius Helmontius in *Libello*, quem *Alphabeti vere naturalis Hebraici delineationem* inſcripſit, Annoque 1657. Sulzbaci in 12mo edidit, demonſtrare annifus eſt, Hebræam linguam adeo eſſe naturalem, ut characteres ejus hominibus velut connati ſint: & hæc ſomnia ſua ut evidentius ob oculos poneret, delineationem quaſi anatomicam exhibet figurarum, quas organa loquelæ deſtinata faciunt, cum ſonus alicujus literæ effertur; eamque figuram cum characteribus Hebraicis convenire vult. Verum & libellus ipſe miris ineptiis, ac plus quam Cabbaliſticis nugis refertus eſt, & imagines, quas inciſas æri adjecit, jure dicas *ægroti veteris meditantis ſomnia myſtæ.* Neque vero viciſſim deſunt, quibus omne id diſplicet, quod de Hebræa lingua aſſeritur, & interiiſſe prorſus lingua prima hominis, eademque univerſalis, exiſtimatur, ita ut nonniſi tenues reliquiæ, hinc illinc e linguis

ſuper-

ſuperſtitibus hauriendæ, ſuperſint. Gregorius Nyſſenus in ea, quam ſupra allegavi, Or. XII. adverſus Eunomium, Hebræam linguam demum in Ægypto ſingulari miraculo Dei natam, parum ſane veriſimiliter, credit: hinc & a Simonio deſertus. Jos. Scaliger *Epiſt. 362. ad Steph. Ubertum* Phœniciam potius appellandam cenſet linguam, quam Hebræam vulgo vocamus, quippe quam Abrahamus (transeuphratenſis dictus) a Phœnicibus didicerit: hos vero nativum linguæ primigeniæ florem atque nitorem etiam tum propter rarum exterarum gentium appulſum ad eos tractus (antequam Sidonii Tyriique maris imperium obtinerent, non exploratos) ſervaſſe integrum, Scaliger conjectat; cum in regione Aſſyriæ, in qua nata primi hominis lingua eſt, ob innumera gentium commercia, crebrasque imperiorum mutationes, florem iſtum diu retinere non potuiſſet. Falluntur itaque, qui hanc Scaligeri epiſtolam a vulgari opinione diſſidere, & Hebrææ, qua ſcriptus eſt S. Codex, linguæ primigeniam vetuſtatem dubiam reddere ſuſpicantur. Grotium vero, Capellum, aliosque plures viros doctos, id facere e Philologorum ſacrorum libris abunde patet; queis litem iſtam dirimendam relinquimus.

2 Dum vero ad alios pergimus ſimilis controverſiæ tractatores; primo ſe nobis Johannes Webbe offert, Anglus homo, qui edito peculiari libro, Anglica lingua ſcripto, *Sinenſium linguæ* primam antiquitatem adſtructum ivit: *Hiſtorical Eſſay, that the Language of China is the primitive language, Lond.* 1669. in 8. Argumenta ejus præcipua ſunt, quod terra illa fuerit inhabitata ante exſtructionem turris Babylonicæ: & quod ejus incolæ linguam ſuam, ſimpliciſſimam longe, ſemper pertinaciſſime ſervarint, peregrinis gentibus non immixti. Atque id verum omnino eſt; ſunt enim nonnulla ſingularia ejus linguæ, quæ in aliis non deprehendas: tota enim lingua muſica eſt, & ex accentu vario ſignificationes ſuas ſæpe accipit una aliqua vox; quæ ratio eſt, quod ſit omnium difficillima. An vero hinc ſequatur, omnium eſſe primam, aliis judicandum permitto. Certe prima hujus gentis exordia, æque ac ceterarum, fabulis permixta ſunt, ut itaque argumentum illinc peti non poſſit. Poteſt & innata quædam genti alicui ad certum ſonum inclinatio ita corrumpere linguam ex aliis deductam, ut ægre ejus origo appareat. Gutturales & naſales literæ dominantur in hac lingua (ut hoc obiter addamus), & ſecundum illarum pronuntiationem tota etiam lingua inflectenda eſt. Totam ejus fabricam Andr. Müllerus, ipſe quamvis imperitus illius, demonſtrare ac docere alios voluit, uti ſupra monitum jam eſt: ediditque *Inventum Brandeburgicum* atque *Propoſitionem ad Clavem ſuam Sinicam*; quo libello e Kirchero aliisque extraxit nonnulla, quæ ad eam linguam ſpectant.

3 *Suedicæ* ſeu *Scythicæ* potius antiquæ linguæ, (quam cum Suedica eandem facit) primævam antiquitatem aſſertum ibat Georgius Stiernhielm, nobilis Suecus, vir in patria antiquitate verſatiſſimus. Meditabatur ille, ſi diutius vixiſſet, *Runam Sueticam*, magnum lexicon univerſale, quo demonſtrare ſibi propoſuerat, linguam Scythicam omnium eſſe primam, reliquasque linguas ex hac una ortas, atque hujus eſſe dialectos. Equidem de toto opere judicium ferri non poteſt, cum nihil auctor

publi-

publicarit, niſi ſynopſin quandam capitum, ideam magni operis proponentem, quam prout in manus meas venerat, ob argumenti dignitatem, & memoriam auctoris, totam meo *de lingua Germanica* commentario inſerendam curavi: nec vero ipſum Opus abſolutum eſt; neque etiam ſchedæ hujus argumenti poſt Stiernhelmii mortem inventæ digeri a quoquam potuere: poteſt tamen ex ejus Gloſſario Ulphila-Gothico quod prodiit, & ad Gothicæ linguæ illuſtrationem non parum facit, multum ejus peritiæ hauriri. (*f*) Plura de hoc Auctore loco allegato videri poſſunt: ubi & OLAUM RUDBECKIUM, Virum clariſſimum laudamus, qui in *Atlantica* ſua, &, quod iſtam ſecutum eſt, *Lexico*, (*g*) antiquitates Sueo-Gothicæ linguæ & gentis ſummo ſtudio perſecutus eſt: ſuperaſſe etiam cenſendus Stiernhelmium: cujus *diſſertationem de Linguarum Origine*, aliamque *de Scandia, antiquorum Gothorum ſede, contra Cluverium,* prodiiſſe ex aliorum allegatione comperimus. Quæ Sueticæ proxime accedit Linguam *Runicam* variis ſcriptis OLAUS WORMIUS illuſtravit: editis *Monumentis Danicis*, & *Literatura Runica*, (*h*) *una cum Lexico ejus linguæ*, adjecta quoque *diſſertatione de priſca Danorum Poëſi: Hafn.* 1651. in fol. Verum Sueci controverſiam illi movent, ac ſi plurima a Sueco quodam, Joh. Buræo, habuerit, quæ ad ejus libri ſtructuram pertinent. Magna enim eſt apud Suecos copia lapidum ſepulchralium, quibus illi characteres inſcripti ſunt; in quibus interpretandis & in lucem protrahendis diligen-

(*f*) Runæ Georg. Stiernhelmii Sueticæ Synopſin verbotenus Tractatui ſuo de Lingua & Poëſi Germanica Vernaculo, Kilonii A. 1682. edito, *P. I. c. 1. p. 11-18.* Morhofius noſter inſeruit. Gloſſarium Ulphilano-Gothicum ejusdem Autoris ab eo cum ipſa Ulphilæ Verſione IV. Evangeliorum Gothica, Holmiæ An. 1671. in 4. eſt editum, Diſſ. autem de linguarum Origine eidem Ulphilæ Editioni, Præfationis inſtar, præfixa. Anti-Cluverius, ſeu Tractatus, Gentis Gothicæ Originem, & antiquiſſimam in Scandia Sedem, contra Phil. Cluverii Germaniam Antiquam vindicans, tum adjecta Diſſ. de Hyperboreis, poſt mortem demum Stiernhelmii Autoris, Holmiæ A. 1685. in 8vo prodiit, & *in Actis Erud. Lipſ. M. Jan. A. 1686. p. 32. 33.* fuſius eſt recenſitus. De his aliisque Viri illius Eruditi Laboribus, editis atque ineditis, V. Joh. Schefferi *Sueciam Literatam p. 178. 179. 180.* & noſtra ad illam *Hypomnemata* (in quibus etiam Hypotheſin ejus, & Aſſeclarum, de Lingua Suecica muſteam paucis notavimus) *p. 401-404.*

(*g*) *Lexicon*, quod Olao Rudbeckio *h. l.* Morhofius, ſive interpolator Laborum ejus tribuit, *Linguæ veteris Scytho Scandicæ*, ab eo quidem Upſaliæ A. 1691. eſt editum, ſed Autorem agnoſcit alium, Olaum, ſc. Verelium, Linguæ Gothicæ in Acad. Upſalienſi Profeſſorem, de quo, uti & ipſo Rudbeckio *Atlanticæ*, Operis (cujus jam tres Tomi prodiere) decantatiſſimi, Autore Inclyto, nec non utriusque nimio in gentem ac Linguam ſuam affectu, *Hypomnemata* noſtra *ad Scheff. p. 408-410. 413-423.* de Collegio autem antiquitatum in Suecia Regio Prolegomena, univerſæ *Septentrionis Eruditi Bibliothecæ* a nobis præmiſſa, §. 38. 53. poſſunt conſuli.

(*h*) Quid de Suecorum contra Ol. Wormii de Literatura Runica labores, in quos multa e Joh. Buræi ſui Scriptis ſimilis Argumenti translata eſſe cum Rudbeckio opinantur, Criminationibus ſit judicandum, *in Hypomn. ad Scheff. p. 375.* expoſuimus.

diligentiſſima Sueca natio eſt: cui fini peculiare etiam Collegium Antiquitatum & linguarum ſeptentrionalium apud illos inſtitutum eſt. Sane multa adhuc latere circa Scythicam magnam linguam, ejusque propagines Gothicam, Suecicam, Germanicam, eruenda, Viri doctiſſimi dudum agnovere. *Salmaſius in Helleniſtica P. II. c. 2. p. 366.* Græculorum inanem in jactitanda antiquitate faſtum retundens, *Nulla,* inquit, *Europæ fere gens, nec Aſiæ, quin a Septentrione promanaverit. Inde propagines profectæ populorum, quibus Europæ Aſiæque pleræque partes conſitæ fuerunt. Scythia igitur, quæ ad ſeptentrionem omnes ferme gentes evomuit cum ſuis linguis, quæ Europam & Aſiam inundarunt. Ut autem vaſtiſſima illa Scytharum regio fuit, & late porrecta ad Orientem & Occidentem, verſus Meridiem eructando varias hinc in Europa, inde in Aſia, produxit gentes.* Idem alibi prærogativam linguæ Germanicæ præ Græca & Latina paſſim, quod antiquitatem attinet, concedit, a doctiſſimo Joh. Elichmanno ſuo, ut videtur, multis rationibus, linguarumque oſtenſis cognationibus, perſuaſus. Hinc illi Σκύθης, Γέτης & Γότθος idem eſt: homonymi quoque Δάοι, Δάαι, Δάσαι, Δάκοι, & poſtremo Dani, exiſtimantur. Eodem tempore MARC. ZUER. BOXHORNIUS ſimile quid de lingua Scythica in animo habens, quale Salmaſio in mentem venerat, antiquitatem ejus & primatum integris libris aſſerere moliebatur. Verum immortuus labori eſt; comparuitque poſt ejus obitum imperfectus *Originum Gallicarum* liber, cui additum fuit *Lexicon antiquæ Linguæ Britannicæ, Britannico-Latinum:* editus eſt Amſtelod. 1654. in 4. & habet utique multa præclara magni Operis initia: repetuntur ibi etiam, quæ libellis peculiaribus antea editis ſeorſim Boxhornius tractaverat: ut in libello de Dea Nehalenia, cujus ſimulacrum aliquo in loco effoſſum nonnullorum quæſtionibus de vetuſtate linguæ antiquæ Scythicæ anſam dedit. Edidit præterea *diſſertatiunculam de Græcorum, Romanorum & Germanorum linguis, earumque ſymphonia,* Mallincrotio, Harsdœrffero & Buchnero, inſcriptam, quæ addita eſt Grammaticæ Regiæ, quæ pro Regina Sueciæ, Chriſtina, a Johanne Matthia, Epiſc. Strengnenſi, edita eſt Lugd. Bat. 1650. in 12. ſed ſyllabus ille vocabulorum harmonicus occurrit & in Originibus Gallicis. Gallicas autem Origines librum illum Boxhornius vocavit ob Celtas, antiquos Galliæ populos, e Scytharum propagine oriundos; & quorum ramus cum lingua in Belgium quoque penetravit. Scripſit de convenientia priſci Gallorum ſermonis cum Phœnicum lingua Caput, vir omnes fere alios in hoc eruditionis genere ſupergreſſus, SAMUEL BOCHARTUS, Geographiæ ſuæ Sacræ P. II. l. 1. inſertum, p. 42. in quo e nominibus Deorum, dignitatum, officiorum, rerum bellicarum, veſtium, animalium, plantarum, Geographicis tandem chorographicisque vocabulis, iſtam cognationem magno vaſtæ doctrinæ apparatu oſtendit, ſimul data occaſione vocum Anglicarum, Germanicarum, Suecicarum, analogiam addens. Multum quoque illi Celticæ linguæ PHIL. CLUVERIUS tribuit *German. Antiq.* lib. I. eamque per maximam Europæ partem, Hiſpaniam nempe, Germaniam, Galliam, inſulaſque Britannicas & Illyricum, longe lateque diffuſam fuiſſe, integris aliquot prolixis capitibus demonſtrare nititur. Quod dum refert *Lambecius l. 1. Biblioth. Vindob. p. 92.* ſimul ſe de illa re ex profeſſo in Prolegomenis Annalium Auſtriacorum acturum ſpon-

det: neque solum, quæ ex Tacito aliisque auctoribus colligi loca possint, sedulo congesturum, verum &, quæ a Cluverio, ut & a Wolfg. Lazio de Migr. Gent. l. IV. a Conr. Gesnero in Mithridate, aliisque recentioribus auctoribus, eo de argumento scripta sint, accurate examinaturum. Uti vero spes omnis de justo Lambecii Opere cum tot aliis penitus dudum decollavit: ita contenti simus oportet Auctore, quem ipse in antecessum laudat, ut ad hanc materiam solide pertractandam plurimum profuturum: nimirum ADAMI BOHORICI *Arcticis Horulis succisivis de Latino-Carniolana literatura, ad Latinæ linguæ analogiam accommodata; Witteb. 1584. in 8.* editis: hoc enim libello, tanquam linguæ Slavonicæ Grammatica, non tantum Moscoviticæ, Rutenicæ, Polonicæ, Bohemicæ & Lusaticæ linguæ cum Dalmatica & Croatica cognationem indicari memorat: sed & ipsam orthographiam, tam Cyrillicam seu Moscoviticam (qua, præter Janizaros Bosnenses, Ruteni atque Moscovitæ utuntur), quam Glagoviticam seu Croaticam synopticis aliquot tabellis comprehendi.

4 Enimvero, ne nimis evager, nunc in orbitam redeundum est, &, quicquid de antiquitate linguæ Scythicæ Celticæve dictum hactenus fuit, cum ABRAHAMO MYLIO, viro doctissimo, ita intelligendum, ut Hebrææ cedat. Habemus viri hujus *de Linguæ Belgicæ cum aliis linguis communitate* librum magna cura elaboratum, editumque *Lugd. Bat. 1612.* in 4. in quo de antiquitate linguæ istius, ejus convenientia cum Latina, Græca, Persica; deque illius convenientiæ causis: tum de linguæ Belgicæ origine, & latissima per nationes quamplurimas diffusione, erudite & cum judicio agit: argumentisque, ut mihi quidem videtur, solidis, linguæ illius prærogativam præ Latina & Græca sufficientissime demonstrat. Editi præterea sunt aliquot istius Auctoris libri posthumi *de Migratione populorum, & Origine Animalium;* sed imperfecti in 12. Non ita sobrie eruditeve rem pertractarunt JOH. GOROPIUS BECANUS; & ADRIANUS SCHRIECKIUS, Rodornius. De illo Scaliger dicebat, mirari se, esse homines, qui quicquid somniarent, pro oraculis haberi vellent. Et sane haud immerito. Namque is novam plane atque inauditam hactenus, simul tamen & ridiculam omnino sententiam nugacemque, protulit de primatu linguæ Cimbricæ (ita enim Belgicam suam vocat), a qua & Hebræam, & linguas omnes ceteras, defluxisse existimat. Fateor, aliquis huic viro fuit in illo argumento sensus: nam antiquitas istius linguæ, ut omnis Germanicæ, Græca & Latina superior est: sed in rationibus & in causis hujus sui argumenti deducendis enthusiasta plane & fanaticus est. Mirabiles ac ridendæ occurrunt apud ipsum ineptiæ, sæpe ultra cabalisticas Rabbinorum subtilitates argutæ: cujus exemplum est, cum de vocibus Mann & Nam philosophatur, quasi scilicet in ipso hominis nomine Cimbrico æterni quoque τȢ λόγȢ nomen sit reconditum: sed infinita apud illum sunt talia, quæ admiratores aliquos, plures derisores, inveniunt. Non negari tamen potest, primum illum venisse in has cogitationes non omni sui parte absurdas: ac habentur apud illum argumenta pro antiquitate linguæ Germanicæ non contemnenda. Sed ineptias viri non probo; qualis illa est;

cum

cum ex alphabeto suo Hebraico, e Cimbrica tamen lingua constipato, concinnat cujusdam orationis genus, qua Deo commendat præceptor suos discipulos. Hisce talibus argutiis ille totos libros implet; queis si quis indulgere velit, omnium linguarum cognationem facile ostendet, & omnium inter se vocum affinitatem demonstrabit. Si enim licitum est, pro lubitu voces contrahere, divellere, ac analogismos & composita fingere, ex albo atrum, & ex atro album efficiemus. Libri, quos edidit eam in rem Becanus, vasti in folio sunt, impressique Antwerpiæ omnes 1569. & 1580. *Origines Antwerpianæ: Hieroglyphica, Hermathene, Vertumnus, Gallica, Francica, Hispanica, Indo-Scythica:* Videatur de iis judicium *Scaligeri ad Velserum Epist. 146.* & Justi Lipsii Epist. 44. Centur. III. ad Belgas. Goropio Becano aliquanto sanior est, quem comitem supra illi addebamus, ADR. SCHRIECKIUS. Is Hebræam quidem linguam primigeniam agnoscit, & in Becanum aliter sentientem invehitur: sed ipse nescio quam cerebrinam linguam Hebræam comminiscitur, cujus cum Celtica, ut prima ejus propagine, convenientiam ineptis allusionibus, quæ Becanianis nihil stultitia concedunt, passim jactat: ex Celtica vero illa omnium linguarum, populorum ac nationum, primordia deducit. Scripsit *Originum Celticarum libros XXIII. Ypris Flandriæ editos 1614. in fol.* in quibus, si originationes ineptas segreges, bona multa sunt: Post Origines *Monitoria* concinnavit *prima & secunda, ibid. 1615.* luci exposita.

Major adhuc longe insania est JACOBI HUGONIS, Belgæ Insulensis, qui librum scripsit ultra omnia Becaniana & Schrieckiana deliria absurdum, cui titulum fecit magni apparatus & pompæ: *Vera historia Romana, seu Origines Italiæ ac Romæ, ad hunc diem ignotæ.* (*i*) At vero μετὰ πολλῆς φαντασίας in hoc famæ theatrum irruens istud Horatianum, si quis alius, lectoribus occinendum meret: *Spectatum admissi risum teneatis amici.* Quantum enim est in titulo venditare originem Latii, Italiæ, Romæ, ante hanc diem ignotam, e tenebris longæ vetustatis in lucem productam: quasi primordia Europæ & Latii primævi Annales demonstrarit? cum interim nihil aliud agat, quam quod Latinam linguam facit Japheticam & generales aliquas sibi syllabas fingit, unde phrenetica quadam licentia voces Hebræas, Græcas, Latinasque deducit; ut mirum sit, in tantas ineptias hominem sanæ mentis incidere potuisse: multa ibi de Japheti in Italiam adventu, multa de Æneæ ac Trojanorum appulsu in typum facit. Verum ipse titulus, & imagines Operi præfixæ, ostendunt argumenti absurditatem. Nihilominus, ut eo illustrius esset scriptum, ipsimet Pontifici Rom., Alexandro VII. nuncupatum, Romæ A. 1655. in fol. prodiit. Bene tamen Censores addiderunt, rerum, quæ in illo libro tractantur, fidem penes ipsum Auctorem esse debere. Non felicior in asserendo Græcæ linguæ radicali

Aaa aa 2 primatu

(*i*) Jac. Hugonis Etymologias ineptissimas, Nugasque reliquas Historico-Typicas, quas *non sani esse hominis non sanus juret Orestes,* fusius recensuit, &, prout par erat, explosit, Eberh. Rud. Rohtius, Gymnasii patrii Ulmensis Professor, in Diss. peculiari de Bello Trojano, illi opposita, ac Jenæ A. 1672. edita. Conf. de iisdem Matth. Zimmermanni *Analecta Menstrua M. I. num. 34. p. 41. 42. 43.*

primatu fuit JOH. PET. ERICUS, cujus jam supra mentio aliqua injecta est, in *Principio Philologico.* (*k*) Quis enim ferat hominem Mosis nomen ἀπὸ τῦ μόσχυ deducentem: quasi, ob tuberculos in fronte prominentes, sic dictus sit; & hinc occasionem captarit Aaron, in Mosis absentia, vitulum erigendi? Quis Adamum quasi ἀδημον, peregrinantem atque e Paradiso exulem, vocatum: Cainum ab ἀκεανὸς, leguminum genere Deo oblato, dictum, etiam somnians sibi imaginari queat? Interim sibi multum placet Auctor, & grandi Opere *de omnium vocabulorum Europæorum originibus* idem se demonstraturum minatur.

6 Aliam, sed prudentiorem viam, in eligenda præ cæteris Latina lingua trivit BESNIERIUS quidam, Jesuita Gallus, qui vernacula sua lingua tractatum scripsit, cui titulus: *La reunion des langues: ou l' art de les apprendre tous par une seule 1647.* in 12. Duxit in hoc opusculo lineamenta quædam magni Operis, quo, prout sub una lingua omnes disci possint, monstrare moliebatur. Elegit vero Latinam linguam pro regula omnium reliquarum: principia posuit solum generalissima, specialiora secum retinuit; quæ si secundum sua principia adornare vellet, perfectissimam habere deberet omnium gentium æque & linguarum notitiam, quæ an in unum hominem cadere possit, judicent alii. Ego certe, uti regulas ejus & principia spernenda non duco, sed satis ingeniose excogitata existimo; ita tamen an res perfici possit ipso exercitio, de eo dubitare ausim. Possunt utique principia mutationum in linguis ratione dialectorum, ratione temporum, ratione vocalium & consonantium, denique ratione organorum, quasi in idea proponi, & proposita dudum ab aliis sunt: ast vero ad individua & ad praxin ipsam descendere hoc opus, hic labor est. Præterea vix credo, linguam Latinam huic negotio aptam esse, ut quæ omnium linguarum una cum Græca artificiosissima est, & a naturali via recedit. Facilis vero redderetur hac ratione, si quidem Besnierii aliusve similis conatus procederet, via ad universalem linguam, cujus reductionem aliquando futuram *Phil. Cluverius in Germania antiqua* sperat: & de qua sua exponit desideria J. AMOSUS COMENIUS in *Via Lucis:* ubi de universalibus libris, universali schola & universali lingua, multa habentur. Promisit & PETRUS BORELLUS in Catalogo operum edendorum, quem addidit *libro de Antiquitatibus Gallicis,* Gallice Paris. 1667. in 4. scripto, *tractatum de Lingua universali:* a quo tamen, si e ceteris ejus scriptis augurari licet, non admodum præclara possunt sperari.

7 Ægre, ut jam semel monuimus, a quoquam homine tale quid expectari potest: frustranei potius sunt conatus omnes. Non vero eorum æque, qui vel generaliter

(*k*) Plures ineptias Philologicas Joh. Petri Erici, Isenacensis Thuringi, Ling. & Geogr. Prof. Patavini, dum de Primo Signorum, Punctorum, Literarum, Numerorum ac Linguarum, ortu, tum de vocum omnium Europæarum, imo & Hebræarum, aliarumque, e Græciæ Originibus, ex *Principio* ejus *Philologico e Mysterio renato*, Majoris operis prodromo Patavii A. 1686. in 8vo edito, excerptas, exemplisque plane ridiculis illustratas, invenies *in Actis Erud. Lipsiensibus, Mens. Jul. A. 1686. p. 327-330.*

liter de linguis agunt, earumque naturam examinant: vel historiam earundem exponunt: vel harmoniam. HENR. SCHÆVIUS, Vir doctissimus, Professor quondam Gymnasii Stetinensis, primus ex iis, qui de linguis generatim egere, prodeat: Scripsit nimirum *Dissertationes Philologicas de origine linguarum & quibusdam earum attributis; Stetin. in 4.* qui liber rarior est, cum pauca ejus exemplaria excusa sint. Decem vero dissertationes de hoc argumento sunt, selectæ omnes, & cum cura expensæ. Erat enim Vir ingeniosissimus, & in his rebus accurate doctus. Dissertationibus Schævianis brevem addimus dissertatiunculam, sed doctam & argutam, viri eruditissimi OLAI BORRICHII, Medici Hafniensis, *de causis diversitatis linguarum*, Hafn. in 4. 1675. editam: in qua de causis linguarum ex ipsa earundem natura, ex conformatione organorum, & natura gentium, judicat. Non æque felix ATHAN. KIRCHERUS operosum pro more suo de hoc argumento librum conscripsit, inscripsitque *Turrim Babel*, in fol. 1679. plenum iconibus: sed in quo parum invenias, quod ad rem ipsam pertinet. Nam historia linguarum satis tenuiter tractatur, cum tractari hoc loco quam copiosissime deberet. De lingua Germanica, ut hoc exempli loco proferam, non satis sincerum fert judicium, & raro vias novas aperit, ubi non habuit antecessores.

THOMAS HAYNE, Oxoniensis Anglus, scripsit *de Linguarum Harmonia*, seu de lingua in genere, & de variarum linguarum cognatione, dissertationes, Lond. 1648. in 8. editas: quo ille libello per propositiones certas argumentum hoc tractat, & principia nonnunquam ponit, secundum quæ instituenda sit illa linguarum inter se cognatio, derivatio, mutatio, in quarum causis inveniendis admodum diligens ille Auctor est. Consilium ejus est, lexicon aliquod harmonicum universale instituere, cujus adornandi præcepta tradit, illudque commendat in pleniorem linguæ Hebraicæ cognitionem, quippe cui primatum absque ulla hæsitatione defert. Non damno viri institutum, cujus utilitates multas ipse recenset: inprimis usui est in originationibus correctioribus. Verum quod ad pleniorem linguæ Hebraicæ cognitionem talem operam requirat, in eo videtur aliquantulum suæ opinioni indulgere. Testatur inter alia idem Vir doctus, asservari in Bibliotheca Oxoniensi MSS. Opus *Guilielmi Lamplugh*, Angli, quo vocabula Latina, Græca, Anglica, cum Hebraicis vocibus conferantur. Scripsit ante Haynium tale *Dictionarium Harmonicum*, Francof. 1625. fol. impressum CHRISTIANUS NIRMUTHANUS, in quo harmoniam linguæ Latinæ cum Græca, Gallica & Italica, ostendit, & in præfatione operis utilissimas regulas subministrat de mutatione & permutatione literarum. Simile institutum tenuit GEORGIUS CRUCIGER, qui *Harmoniam Græcæ, Latinæ & Germanicæ linguæ* edidit, vocibus per tabularum schematismos dispositis, quod molem libri vehementer auget. Editus est ille liber Francof. 1616. fol. eam solum ob causam scriptus, ut ostenderet Auctor, linguas illas ab Hebræa derivari: quod ut efficiat, mire torquet tum Hebræas, tum aliarum linguarum voces.

9 Longe minor, quoad molem libri, *Mithridates*, CONR. GESNERI est, in quo de differentiis linguarum agit, tum veterum, tum earum, quæ hodie apud nationes diversas in toto terrarum orbe in usu sunt. Nimirum ut in omni studiorum genere se exseruit Viri hujus diligentia, ita in hoc quoque doctrinam suam & industriam ostendit. Libellus exiguus est, & pauca solum de illo argumento delibat, cum nimis vastum sit de differentiis omnium linguarum differere: est tamen elegans variarum observationum eam in rem factarum, quasi tot nucleorum, collectio. Editio prima prodiit Tiguri 1555. in 8. post id tempus auctior variis exemplis, & quibusdam notis, in lucem emissa per Casp. Waserum. Gesnero alium addimus æque celebrem superioris seculi Virum, SIGISMUNDUM GELENIUM, qui præter alia, queis innotuit orbi erudito, *Lexicon*, ut vocat, *Symphonicum*, Basil. 1537. in 4. edi curavit, in quo vocabulorum Latinorum, Germanicorum, Slavonicorum, cum Græcis concentum, labore sane utili, ostendit: operæque pretium est, tales vocum parallelismos instituere, quippe quod ad illarum originationes non parum conducit. Maxime vero commendari meret labor Gelenii ob linguam Slavonicam, cui multa insunt Græcæ & Latinæ affinia, prout Lambecius quoque loco supra citato annotavit. Ut vero triumviratum virorum eruditissimorum in hac palæstra occupatorum compleam, MERICUM CASAUBONUM, Isaaci F. præcedentibus duobus adjungo. Is *commentationem de IV. linguis*, Hebraica, Græca, Latina & Saxonica, orsus, *primam ejus partem edidit de lingua Hebræa & Saxonica Lond. 1650. in 8.* Multa ibi sunt elegantia atque curiosa: multa quæ ad historiam utriusque linguæ pertinent: monstratur & Saxonicæ cum Græca cognatio perpetuo quodam vocabulario deducta. Errat tamen Auctor doctissimus, cum e Græca Saxonicam linguam deducendam putat: lingua enim illa vetus Anglica Saxonum Germanica genuina est: hæc vero prima Scythicæ soboles, quæ originem Græcæ & Latinæ dedit: qua de re supra jam actum est. Taceo nunc STEPH. SKINNERI *Etymologicon Anglicanæ linguæ*, Londin. 1671. fol. publicatum, in quo Auctor XII. linguarum, maxime septentrionalium & occidentalium, parallelismum instituit: sed qui, licet magna de hoc suo labore polliceatur, nihil minus quam veras Anglicanarum vocum etymologias atque adeo scopum suum assecutus est.

10 Ab harmonia linguarum ad earundem Historiam progredior: quam superficiarie solum attigisse Kircherum modo dixi. Prolixius atque data opera idem argumentum aggressus CLAUDIUS DURET in libro Gallico, quem inscripsit *Thresor de l' Histoire des langues de cet univers:* Coloniæ 1613. in 4. impresso: de originibus, perfectione, mutatione, conversionibus & excidiis linguarum omnium se acturum promisit: & ea quidem diligentia linguas omnes, quarum historiam pertexit, in titulo enarravit, ut nec animalium nec avium linguas omiserit. Utilissima vero ex variis Auctoribus ea, quæ ad linguas spectant, uniuscujusque gentis collectanea sunt. Exhibentur & alphabeta varia, quæ tamen, an satis genuina sint, ambigo. Ceterum diligentia in eo Dureti libro laudanda; neminem enim novi,

qui

qui parem industriam huic argumento adhibuerit: quanquam non desint, qui per compendium aliquid tentarint, ut EDU. BREREWOODUS *in Scrutinio Linguarum & Religionum* Francof. 1659. in 12. THEODORUS BIBLIANDER in libro *de ratione communi omnium Linguarum & literarum:* Tiguri 1548. edito in 4. Conferri etiam meretur JOS. SCALIGER, tum in Dissertatione *de Jonum literis*, & epistola ad Steph. Ubertum, supra laudatis, tum in Diatriba *de Europæorum linguis*, quæ inter Opuscula Scaligeriana, a Casaubono Paris. 1610. edita, comparet: brevissima illa, & quam binæ aliæ, æque breves similisque argumenti, sequuntur: nempe *de Hodiernis Francorum linguis*, *& de Literarum Pronunciatione.* Istud mirum, quod in prima diatriba Scaliger quatuor Europæ matrices, ut ille vocat, majores, quæ per omnia inter se discrepent, vocat Græcam, Latinam, Germanicam, Slavonicam, cum & prior & posterior biga multum cognationis inter se habeant. Scaligero addendi *Joh. Christoph. Becmannus* in Historia Orbis P. I. c. 9. *Christoph. Crinesius* in Discursu de Confusione Linguarum, Norib. 1629. vulgato: *Jo. Henr. Hottingerus* in Smegmate Orientali. *Jo. Henr. Heideggerus*, Exercit XVI. de linguis & literis Patriarcharum, Amstel. 1667. in 4. *Brianus Waltonus* in Differt. de Linguis Orientalibus, Davent. 1658. in 12. *Chr. Besoldus* in tractatu de Natura Populorum, & Linguarum ortu ac immutatione, Tubingæ 1623. in 4. *Henr. Kippingius* in Exercitationibus Sacris, aliique plures. De linguis exoticis, earumque origine & mutatione docte Wasius in præfatione Lexici sui Anglicani differit: & inprimis eleganter succincteque, circa Britannorum & Gallorum linguas veteres ac hodiernas, idem argumentum tractat Joh. Wallisius in docta suæ Grammaticæ præfatione.

CAP. IV.

DE LINGVIS VULGARIBUS EUROPÆIS.

§. 1. *Multiplex peritiæ Linguarum Exoticarum Utilitas.* 2. *Πολυγλωττία singularis Theod. Bibliandri, Bernh. Baldi, Jos. Scaligeri, & aliorum, miraculosa autem Liburni peste laborantis, & Galli dormientis.* 3. *Linguæ Germanicæ præ aliis prærogativa, & Scriptores, qui supersunt, Vetustiores, Parænetici a Goldasto editi, Willeramus, Otfridus Weissenburgensis, Ulphilas, aliique Gothici & Anglo-Saxonici superstites.* 4. *Culturæ ejus incubuere jam olim Otfridus & ipse Carolus M. Grammaticæ Vernaculæ Scriptor, post Literarum vero παλιγγενεσίαν Joh. Camerarius a Dalburg, Andr. Althammerus & Jod. Willichius, quorum Conatus e Græca eam derivandi improbatur.* 5. *Mart. Lutherus, in Lib. de Nominibus Germanorum propriis, de quo complura afferuntur, & Conr. Gesnerus, opus de iisdem peculiare molitus.* 6. *Recentiores alii, Origines ejus in Græca itidem perperam vestigantes, & Joh. Claubergius, illis hac in re cordatior.* 7. *J. G. Schottelius, Joh. Clajus, G. P. Harsdörfferus, Joh. Vorstius.* 8. *Lexica*

&

& Glossaria Germanica Corn. Kiliani & Georg. Henischii edita, Marq. Freheri, Franc. Pithœi, Frid. Lindebrogii & Joh. Bernh. Zinzerlingi, affecta. 9. *Glossariorum Exoticorum Scriptores, qui Germanicæ etiam Linguæ illustrandæ inserviunt, enumerantur.* 10. *Linguæ Gallicæ, & studii, quod ejus Culturæ impenditur, laudes. Immodici ejus obelo notantur Encomistæ, inprimis Ant. Verdier, &, qui Latinæ matri eam prætulit, Joh. Lobourerius, a Slusio & Is. Vossio confutatus.* 11. *Gallorum Scriptores Etymologici, Joh. Picardus, Henr. Stephanus & Joach. Perionius, e Græca Linguam suam perperam derivantes, & a Jos. Scaligero ac Casp. Barthio, Germanicæ Vindice, merito explosi, Joh. Is. Pontanus.* 12. *M. Z. Boxhornius, Car. du Fresne, Æg. Menagius, aliique e Menagii Præf. enumerati.* 13. *De Menagii & Vaugelasii Observationibus Grammaticis in L. Gall. Ant. Fureterii & Acad. Franciæ Lexici illius, & Scriptoribus ejusdem Criticis, sæpe ineptientibus.* 14. *Jac. Hovvelius Linguam Gallicam e Britannica, Joh. Henr. Ottius e Germanica, derivat.* 15. *De Grammaticis Gallicis, Scriptorum Gallicæ Vernaculorum multitudine & Nomenclatoribus, jactantiaque, Vitio illis familiari.* 16. *Italicæ Linguæ Genius; Dictionarium ejus ab Academia della Crusca editum. Pauli Benii, in illa Græcæ Latinæque præferenda, stulta Jactantia, Hier. Rorarii Popularis verbis castigata.* 17. *Originum ejus Scriptores, Æg. Menagius & Oct. Ferrarius, Franc. Alunni, Bened. Floretti & Aug. Mascardi, in illam merita. Scriptorum ejusdem Vernaculorum Nomenclatores.* 18. *Lingua Hispanicæ, e Gothica & Latina mixtæ, Genius, Originum ejus Illustratores, Scriptorumque Laudes.* 19. *Linguæ Anglicæ Commendatio, & e Saxonica, aliis permista, ortus. Scriptores de illa Historici, Etymologici, Grammatici, Lexicographi. Poëtæ ejusdem potiores, horumque Vindices adversus Gallos.*

1 Postquam ita de generalibus, quæ linguas & scripturam attinent, dictum est: ad ipsas nunc linguas speciatim pedem promovere congruum existimamus. Ubi quidem ab iis, quæ vulgares ac vivæ sunt, auspicabimur: de *Europæis* primo, tum & de *Asiaticis*, nonnihil dicturi.

Equidem utilitatem peritiæ linguarum exoticarum plurimam in quovis studiorum genere nemo temere negabit, nisi qui tot libris egregiis orbem literatum in maximum sui detrimentum carere æquo animo patietur: atque adeo simul culturam animi, magna sui parte hinc hauriendam, somnolenta nasutaque ignavia contemnet. Certe non a politico homine solum, quod omnes largiuntur, istarum cognitio requiritur, sed & a Polyhistore, cui ob tantam librorum omnis generis farraginem linguæ utique tenendæ sunt. Quantum Philologo prosint, ostendit *Freinshemius* in comparatione versionum in quatuor priores libros Annalium Taciti, annexa *Specimini Paraphraseos Cornelianæ.* Theologo autem, in conferendis variis S. Scripturæ versionibus; in legendis meletematibus aliorum; in excolendo Historiæ Ecclesiasticæ studio, adeo non inutiles linguæ sunt; ut potius omnes ejus conatus mire juvent: quod plurimis magnorum virorum exemplis constat. Neque vero, ut omnes istas linguas loquatur Polyhistor opus est: dummodo intelligat scripta: alias enim major longe diligentia requi-

requiritur, otiumque, quod aliis ſtudiis rectius poterat impendi. Ut autem linguas multas intelligas, res adeo difficilis non eſt, cum ſint pleræque inter ſe cognatæ, & e Germanica Latinaque imprimis miſtæ.

Superiore ſeculo THEODORUS BIBLIANDER, Helvetius, *Vir* (judice Mich. Neandro) *magnus ſive doctrinam, ſeu linguarum multiplicium ſcientiam, ſive literas ſpectes, ſive plurimarum rerum cognitionem conſideres,* adeo callens plurium linguarum erat, ut, in Comment. de Ratione Communi omnium linguarum & literarum, de ſe ipſe ſcribat: *conſecutum ſe gratia Dei O. M., cujus dono totum id adſcribit, facultatem aliquam ſcribendi aut loquendi, aut certe judicandi de iis linguis, quæ totum terrarum orbem longe lateque poſſident.* Vid. Neandri epiſtola dedic. Erotematum L. Hebr. p. 10. ſq. Helvetio Italus ſuccedat inſigni linguarum variarum peritia clarus, BERNHARDINUS BALDUS, quem Erythræus, in Pinacotheca I. p. 7. refert, præter Latinam atque Græcam, Hetruſcamque vernaculam, adeo exacte Germanicam, Gallicam, Hiſpanicam & Illyricam, calluiſſe, ut eas non aliter, ac ſi vernacula quæque fuiſſet, loqueretur: non minus in Hebrææ, Chaldaicæ, Arabicæque cognitione pares paucos, ſuperiorem forte neminem, habuiſſe: inveſtigaſſe præterea veterem Siculorum atque Narbonenſium linguam, & ea rhythmos plures juvenem compoſuiſſe: quin & Hetruſcam veterem, ante tot ſecula ſepultam, aſſecutum tamen e perpaucis æneis tabulis, quæ ab Eugubino Senatu aſſervantur, non ſine magna admiratione, teſtatur. Eadem linguarum ope inprimis etiam ad ſummum illud & ſtupendum eruditionis cacumen aſcenderunt Scaligeri, Salmaſius, Bochartus, aliique nonnulli. Prorſus autem ſingulare, atque ob id ipſum memorabile, eſt hominis cujusdam Liburni peſte laborantis exemplum; quem, Narſete Italiæ Exarcha, Fulgoſus refert, in domo Valeriani, Romæ, cum putaretur pene mortuus, ſtatim ad ſe reverſum vocato domino illi nunciaſſe, vere ſe in cœlo fuiſſe, ibique intellexiſſe, quot & qui ex domo peſte morituri eſſent, iisque nominatis affirmaſſe dominum ſuperviсturum. Et, ut fides dictis haberetur, oſtendiſſe ſe omnes linguas callere: atque ea ipſa hora cum domino Græce locutum, aliarum quoque linguarum cum his, qui earum notitiam habebant, periculum feciſſe, cum ante ſolam Romanam didiciſſet. Et ubi biduum ita vixiſſet, correptum denuo, & in rabiem prope verſum obiiſſe, ſecutosque illum, quos nominaverat, domino ſuperſtite. Hæc ex Fulgoſo repetit, cauſasque naturales ejus rei indagat, licet non ſatis aſſequatur, Joh. Marcus Marci, in Philoſophia Veteri reſtituta, P. III. p. 274. Simile exemplum ex Mottæo Vayero, *in libro noſtro Method. c. 9.* relatum fuit de Gallo, qui dormiens omnes, etiam Indicas linguas loquebatur, quas vigilans omnino neſcivit. 2

Age vero, ut propius accedamus, prodeat nunc e linguis primo loco GERMANICA, cujus tanta eſt antiquitas, ut certare cum Græca & Latina poſſit; ceteras vero, Italicam, Gallicam, Hiſpanicam, longe nobilitate antecedat. Et dolendum quidem eſt, adeo ſegniter linguam vernaculam a Germanis tractari, ut in tot 3

Scriptorum numero vix aliqui ſint, qui origines intelligant. Inter vetuſta Germanicæ linguæ monumenta numerandi ſunt *Parænetici veteres*, a *Melch. Goldaſto editi*, *Inſulis 1604.* in 4. *Tam bene* nimirum (judice Conringio in præfat. ad Tacitum de Mor. Germ. quæ inter epiſtolas ab ipſo relata eſt. p. 42.) *editis antiquis Germaniæ monumentis, de patria meritus, ille vir eſt; ut absque dubio Athenienſes illum in Prytanæo aluiſſent, ſi in illud ævum incidiſſet.* Non adeo æquus Goldaſto Scaliger eſt, qui laudat equidem veterum verborum Germanicorum apparatum, ſeque ex Paræneticis ab illo editis dictionarium quoddam earum vocum in ſuum privatum uſum concinnaſſe memorat; mallet tamen, loco paræneticorum, quorum pretium nihili æſtimat, vetera inſtrumenta publicaſſet Goldaſtus: e quibus nempe de nobilium familiis diſci ſemper aliquid potuiſſet. *Vid. Excerpta Scaligeriana p. 95. & 154.* Pertinent inſuper ad antiquam Teutonum linguam libri aliquot ſacri: qualis eſt Willerami, Monachi Fuldenſis: Paraphraſis Cantici Canticorum, quam Paulus Merula Lugdun. Batav. 1598. in 8. edidit, e codice tamen mendoſiſſimo, miſereque interpolato, quod e Lambecio patet, qui Tom. II. Biblioth. Vindobon. p. 765. genuinum operis Willerami exemplar, ipſiusque auctoris ævo ſcriptum, non ſolum aſſervari in Cæſarea Bibliotheca luculentus teſtis eſt, ſed & amplum paraphraſeos ſpeciem una exhibet: notas vero in illam paraphraſin 1655. Lud. Batav. edidit Franc. Junius. OTTFRIDI *Weiſſenburgenſis*, noni ſeculi Scriptoris, librum Evangeliorum ab Auctore (ſi Trithemio credimus) *Gratia Theotiſtæ* inſcriptum, Franciooque rhythmo veteri deſcriptum, Baſil. 1571. 8. ſub *ficto Achillis Gaſſari nomine*, publicavit *Matth. Flacius Illyricus* hoc titulo: Evangelienbuch in alt Fränckiſchen Reymen durch Ottfridum von Weiſſenburg, Münchn zu S. Gallen, vor ſiebenhundert Jarn beſchrieben: jetzt aber in den Truck verfertiget. Enimvero non hiulco ſolum & mendoſo codice Flacius uſus eſt, cujus lacunas Lambecius ex optimæ notæ Cæſareo codice ſupplevit lib. II. Biblioth. Vindob. n. 420. ſed & multum alias cum Trithemio deceptus, deprehenditur. Neque enim Ottfridus monachus S. Galli fuit, ſed Weiſſenburgenſis, quod Alſatiæ cœnobium eſt: nec unquam librum ſuum inſcripſit *Gratiam Dei Theotiſce*, ſeu, ut Trithemius habet, *Gratiam Theotiſtæ*, ſed *Volumen Evangeliorum*: neque etiam Opus iſtud verſio Evangeliorum eſt, IV. libris abſoluta; ſed potius Harmonia quædam ſeu Diateſſaron Evangeliorum, V. libris conſtans: quæ omnia obſervavit loc. cit. p. 419. Lambecius, exhibetque titulum, prout in vetuſtiſſimo MSS. Codice Vindobon. habetur, h. m. *Incipit Liber Evangeliorum primus, Domini gratia Theotiſce conſcriptus.* Addit, aſſervari in bibliotheca Cæſarea ejusdem Ottfridi ſolutam Pſalterii verſionem: e qua Pſalmum primum Lambecius p. 461. ſq. una cum Oratione Dominica, ſub finem codici annexa, exhibuit. Eo magis autem commemorari Ottfridus hoc loco meret, quo majus ſuo tempore ſtudium ad excolendam Germanam linguam adhibuit: de inculta ejus, quæ vulgo videbatur, aſperitate multum in præfatione ſui Evangeliorum libri queſtus. Quin (directe id Trithemio *in Catalogo* referente,) exemplo Caroli Imperatoris Magni, conatus barbariem linguæ Teutonicæ ad regulas grammaticales reducere, illud & ex parte perfecit. Idemque adeo

Trithe-

Trithemius *Polygraphia l. 6.* nonnihil ejus Grammaticæ, quam a Carolo inceptam, ab Ottfrido auctam absolutamque, refert, in manus suas incidisse, locuples testis est. Cujus aliud præterea testimonium ea de re, alias *ἀνέκδοτον*, e codice MSS. Lambecius lib. II. Comment. p. 464. sq. refert. Inprimis vero illustre veteris linguæ Germanicæ monumentum Gothica sunt Ulphilæ Evangelia: ex argenteo codice a Franc. Junio cum doctissimis notis Thomæ Mareschalli Dordraci 1655. in 4. in lucem publicam una cum Glossario Gothico Junii emissa (*l*). Addi potest Historia Gothrici & Rolfi, Gothica lingua scripta, & ab Olao Verelio edita: nec non Ansileubi cujusdam, Gothorum Episcopi, Glossarium, quod e veteri bibliothecæ Moysaciensis codice erutum se vidisse Maussacus, in Dissertatione Crit. Harpocrationi præmissa p. 355. ed. Paris. auctor est, inibique plura Gothorum aliorumque populorum barbara vocabula explicata refert. De Literis & Lingua Getarum sive Gothorum Commentarius Anonymi, a Bonavent. Vulcanio Lugduni Bat. 1597. in 8. editus, huc quoque inprimis spectat; cujus auctorem Anton. Morillonium esse, Granvellani Cardinalis Secretarium & bibliothecæ præfectum, Usserius olim suspicabatur; quod dum in *Selecta Bibliotheca* Colomesius p. 158. refert addit. *Ce soupçon n'est pas, à mon avis, mal fondé, y ayant dans ce Commentaire des remarques assez recherchées, & qui ne s'accordent pas mal avec le grand savoir, que l'on attribue à ce Morillon.* Referri etiam merito ad antiqua Germanicæ linguæ monumenta potest, quicquid Scriptorum Anglo-Saxonicorum superest, ab Anglis studiosissime conquisitum evulgatumque.

(*l*) De Ulphila, ejusque Metaphrasi IV. Evangeliorum Gothica, (post Franc. Junii Editionem, ex eodem, quo ille usus erat, Codice Argenteo, per Georg. Stiernhelmium, Literis Latinis (cum Gothicis edidisset Junius) denuo Holmiæ A. 1671. in 4to recensita, additisque tribus Versionibus Parallelis, Sveo-Gothica, Islandica & Vulgata Latina, nec non Glossario, Gothica Ulphilæ cum hodiernis conferente, illustrata,) præter Editores, Junium, Mareschallum & Stiernhelmium, Patrologosque modernos accuratiores, consuli possunt Ol. Wormius *in Literatura Danica Antiquissima, c. 4. p. 23. 31. c. 6. p. 45-49. c. 11. p. 74. & c. 20. p. 113-117.* Wilh. Ern. Tenzelius *in Diss. de Bibliis Polyglottis, §. 9. & 18.* ac, præ aliis omnibus, M. Georg. Frid. Heupelius, Argentinensis, in Svecia antehac aliquandiu commoratus, in peculiari, quam Witebergæ A. 1639. publicavit, de Ulphila disquisitione. Ceterorum, quæ supersunt, Linguæ Veteris Arctoæ, sive Islandicæ (Gothicam Sveci, perperam ea suis vindicantes; uti in *Hypomn. ad Scheff. p. 409. 410.* est monitum, minus accurate appellant,) Monumentorum Notitia haurienda est, tum ex Snorronis Sturlesonii, Ol. Wormii, Magni Olavii, Steph. Joh. Stephanii, Pet. Resenii, Joh. Schefferi, Thomæ Bartholini Junioris, Georg. Hickesii, aliorumque Scriptis variis, eam suggerentibus, prolixeque a nobis, *in Hypomn. ad Alb. Bartholini Lib. de Scr. Dan. p. 151. 152. ac in Bibliothecæ Septentrionis Eruditis Proœmio, §. 40.* enumeratis, tum ex Thormodi Torfæi, Islandi, Historiographi in Norwegia Regii, Dynastarum & Regum Daniæ Seriei, quæ Hafniæ hoc ipso A. 1702. prodiit, *Libro I.* ferme integro. Cujus Labor eo magis commendari debet, quod, Historica illorum Nomenclatura, sive Recensu non contentus, Examine etiam Critico in potiorum Autoritatem, ac rerum, quas tradunt, Veritatem inquirat.

que. (*m*.) *Erat enim*, ut ait in suæ Grammatices præfatione Wallisius, *illa Anglo-Saxonum lingua antiqua Teutonicæ propago; ut & Francica illa in Galliam advecta, & hodierna Germanica, Belgica, Danica, Suevica, Borussica, aliæque affines linguæ. Et fere pura mansit in Anglia, seu impermixta, usque ad Normannorum tempora: nisi quod voces aliquot Cambricas admiserit, & Cambrica vice versa ex hac nonnullas. Quamvis enim Dani interim hic pedem posuerint, nulla tamen inde linguæ mutatio secuta est: nam & eorum lingua vel plane eadem erat, vel saltem maxime affinis.*

4 Ut vero revertamur, unde divertimus paulisper, non adeo aspetam esse incultamque linguam Germanam, ut delicatiorum auribus se insinuare non possit, quod Isaacus Vossius lib. de Poëmatum Cantu criminatus est, jam alibi sufficienter, nisi fallor, evictum dedi; simul & graviores aliorum voces, præcipitis ignorantiæ testes, confutavi: allegatis pro linguæ nostræ vera antiquitate, &, quæ naturæ omnium maxime vicina est, simplicitate, rationibus, & virorum clarissimorum testimoniis haud contemnendis, quæ jam repetere tædiosum foret. Dignum vero memoratu est, iis etiam seculis, queis dira barbaries regnabat, & vernaculæ Francorum, seu Germanicæ linguæ culturam nemo ne per somnium quidem sperasset: fuisse tamen, qui tentarunt id, & curam patriæ linguæ non omnino abjiciendam putarunt. De Ottfrido Weissenburgensi dictum paulo ante, Scriptore seculi Carolini, quam avide is horridiora linguæ eorum temporum removeri desiderarit. Fertur & sub ipsius CAROLI M. Imperatoris nomine Grammatica prodiisse: ita enim Eginhardus in vita Caroli: *Incoavit &* (Carolus) *Grammaticam patrii sermonis: Mensibus etiam juxta propriam linguam vocabula imposuit, cum ante id tempus apud Francos partim Latinis, partim barbaris nominibus pronunciarentur &c.* Recensetque

(*m*) De Anglo-Saxonicis, quæ vel jam prodierunt, vel MSSta in Bibliothecis adhuc delitescunt, satis numerosis, Scriptorum Angliæ Nomenclatores sunt consulendi, imprimis autem Thomæ Smithii *Catalogus MSStorum Bibliothecæ* (quæ istis abundat, ac, ab Hærede Ultimo nuper A. 1701. Regno patrio donata, Londini in Æde Westmonasteriensi locum obtinuit perpetuum, publicoque Senatus Anglicani Decreto alienari unquam, aut distrahi, est prohibita) *Cottonianæ*, Oxoniæ A. 1696. in fol. excusus, istumque A. sequ. 1697. subsecuti, & ibidem Tomis II. in fol. editi, *Catalogi Librorum MSS. Academiarum Oxoniensis* & *Cantabrigiensis, celebriumque per Angliam & Hyberniam Bibliothecarum*, ab Edv. Bernhardo congesti, & Indice Alphabetico Universali instructi. Monumenta Dialecti Anglo-Saxonicæ Historica diligenter recenset Gvilhelmi Nicholsoni, Archidiaconi Carlelolensis, *Englisch Historical Library*, sive Bibliotheca Angliæ Historica Vernacula, cujus Pars Prima A. 1696. Secunda A. 1697. & Tertia A. 1699. Londini *in 8vo* prodiit. Sed hi Triumviri aliarum etiam Linguarum MSSta Anglo Saxonicis, pro Instituti ratione, immiscent. Solorum Librorum Anglo-Saxonicorum, Editorum pariter atque Ineditorum (quibus pauci aliquot Linguarum Veteris Germanicæ, & Borealis sive Islandicæ, sub finem accesserunt,) indicem satis copiosum Georg. Hickesius, Decanus Wigorniensis, congessit, & *Institutionibus* suis *Grammaticæ Anglo-Saxonicæ ac Moeso-Gothicæ*, Oxonii A. 1689. in 4to impressis, subjunxit, Wilh. Ern. Tenzelius autem, Vir Cl. in gratiam Germanorum, Notis illustratum eruditis, seorsim recudi curavit, & Dialogis suis Menstruis Vernaculis, M. Aug. A. 1691. inseruit.

ſetque Eginhardus menſium & ventorum nomina a Carolo inventa. Grammaticam ejus adhuc ſupereſſe ex parte ſunt qui perhibent: ſine dubio, ut in omni bonarum literarum genere, auſpiciis magni Imperatoris, erectæ ubivis ſcholæ ſunt: ita, ut non in vernacula hoſpites forent in alienis linguis erudiendi, provida Divi Principis cura cavit. Neque id fruſtra. Nam curam geſſiſſe linguæ patriæ viros ejus ſeculi doctos haud perfunctoriam RABANUS etiam MAURUS fidem facit: cujus non ſolum *Gloſſarium Latino-Theotiſcum in tota Biblia Veteris & Novi Teſtamenti* MSS. *Petr. Lambecius*, Vir in conquirendis optimæ notæ libris longe ſolertiſſimus, e quadam Tyrolis Bibliotheca eruit, inſeruitque Bibliothecæ Cæſareæ Vindobonenſi: de quo ipſe Lib. II. *Biblioth. Vind. c. 5.* p. 416. videri poteſt: ſed & ejusdem Rabani *Gloſſæ Latino-Theotiſcæ de partibus humani corporis; ut & de Inventione linguarum ab Hebraica ad Theotiſcam*, ſuperſunt, quas ex ejus ore olim *Walafr. Strabo* excepit: *Melch. Goldaſtus* vero ineunte hoc ſeculo edidit *T. II. Rerum Alemannicarum* Francof. 1606. P. I. p. 65. & 66. eædemque comparent inter *Opera Rabani Colon. 1627. edita.* Alius ſequiorum temporum Germanicæ linguæ inveſtigator, KERO, Monachus S. Galli, fuit: cujus *Interpretationem Vocabulorum barbaricorum* (ita ille Germana vocat) Goldaſtus idem eodem loco, a p. 69. usque ad 92. publici juris fecit. HUGVICONIS, *vetuſtiſſimi & ampliſſimi Terminiſtæ*, nomen conſervavit nobis *Clivenſis olim Cancellarius, Gerhardus de Schuren*, cujus *Lexicon Germanico-Latinum*, ſub titulo *Teuthoniſta* Coloniæ 1477. emiſſum, vidi: quodque, ut annexa ſub finem ſubſcriptio teſtatur, *vocabulorum materiam* exhibet *ex diverſorum terminiſtarum voluminibus contextam:* cuique non Huguiconis ſolum labor, ut in præfatione auctor ait, pene totus immiſtus eſt, ſed & inſerti integri aliorum tractatus. Patet ſane ex his, non neglectum a Germanis unquam ſuæ linguæ ſtudium: quod non ſolum, præter ea, quæ jam allata ſunt, Gloſſarium Latino-Germanicum MSS. in Kilonienſi Bibliotheca aſſervatum, probat: ſed & ſecuti aliorum labores. Poſtquam enim renaſci paululum literæ, caputque primis modo initiis levare denuo cœperunt: inventus ſtatim unus atque alter Germanus, isque inprimis etiam eruditus, eſt, qui Origines ſuæ linguæ altius repetitum iret. JOH. CAMERARIUS de DALBURG nobili apud Vangiones gente Dalburgiorum, hodieque clara, oriundus, Epiſcopus Wormatienſis, JCtus, Gesnero in Bibliotheca teſte, celeberrimus, & Rudolphi Agricolæ auditor; hanc primus poſt renatas literas gloriam inveſtigatarum noſtræ linguæ originum ab Aventino reportat, qui eum aliquot millia Græcorum ac Teutonicorum vocabulorum, quæ utraque lingua idem ſignificent, collegiſſe refert. Dolendum profecto, non in lucem prodiiſſe Opus extra controverſiam eruditum, viri, quem plura excellentis ingenii opuſcula, tam metro, quam proſa oratione, ſcripſiſſe, ſed non in lucem venire paſſum, Gesnerus l. c. auctor eſt. Idem argumentum deinde attigerunt ANDR. ALTHAMERUS in *Scholiis ad Tacitum* Noribergæ 1536. in 4. editis, qui Germanos antiquos Græcæ linguæ non omnino ignaros e vocum convenientia oſtendere ſategit: & JODOCUS WILLICHIUS, Medicus & Theologus, Academiæ Francofurtanæ ad Viadrum Profeſſor: qui & ipſe, in eruditis

(Mich. Neandro judice) *commentariis in Tacitum*, Græcam linguam Germanis fuiſſe familiarem credidit: & *ſua adhuc ætate, prope Pruſſiam, gentem, quæ dicatur* die Bockheiligen, *extitiſſe teſtatus eſt, Græca lingua, ſed corrupta, uſam.* Quinimo adjecit: *circa Caroli Magni tempora Græcis literis Teutones Germanica ſcripſiſſe: adeo, ut omnes rationes ſuas, omniaque acta Græce, usque ad tempora Rudolphi Habſpurgici, ſcriberent. Tunc enim primum Germanicas literas Latinis literarum elementis ſcriptas fuiſſe: quemadmodum ex vetuſtiſſimis rationibus idipſum longe certius colligi poſſit.* Hæc e Willichio excerpſit MICHAEL NEANDER, celeberrimus ille polyhiſtoriæ atque omnis humanioris literaturæ ſtator, in *Deſcriptione Orbis Terræ*, P. I. p. 279. ſq. ubi non miror equidem, illum præceſſoribus in eo aſſenſum præbuiſſe, quod Germanica lingua e Græca ortum traxerit: hoc enim pro ingenti, quo in Græcas literas ferebatur, amore ſibi perſuaderi paſſus, cum plurimis aliis commune habet. Iſtud vero, quod Sorabos, gentem, quæ inde a Moravia per Luſatiam, Marchiamque Brandeburgicam, usque in Boruſſiam, longo tractu, ſed non æque lato, porrecta habitat, & a Deaſtro quodam ſuo, hircino capite deformi, ſcomma in ſe derivatum ſenſit: quod hos, inquam Slavonicæ veteris linguæ dialecto uſos ſemper, hodieque utentes, Græce unquam locutos credit; ingens error eſt. Uti neque illud ferendum, quod Germanos ævo Carolino Græcis characteribus acta ſua conſignaſſe exiſtimat; cum vix unus & alter Eruditorum ejus ævi Græcas literas vel primis, quod ajunt, labris deguſtavit. Profecto, ſi inſpiciendi antiqua diplomata, ad quæ provocat Willichius, ipſi unquam occaſio conceſſa fuiſſet, vel doctiſſimo etiam Neandro, neuter aſſertionem falſiſſimam poſuiſſet.

5 Neandro jungimus, quem mirifice ſemper æſtimavit, B. LUTHERUM, qui circa vernaculam quoque Grammaticen occupatus *libellum de Nominibus propriis Germanorum* edidit ſæpius recuſum, Urſellis 1559. Wittebergæ 1611. alibique: nonnunquam & ἀνωνύμως prodiit, ut in Opere Hiſtorico Simonis Schardii Baſil. 1574. ubi hunc titulum præfixum habet: *de nominibus propriis Germanorum opuſculum Studioſi Antiquitatis.* Idem titulus & in Schardii Redivivi T. I. manſit. Ultimo *cum notis Gotfridi Wegneri*, Theologi jam Regiomontani, excuſus eſt. Totum vero hunc B. Lutheri libellum paſſim interpolatum, mutatoque ſaltem ordine, inſigni plagio RUD. GOCLENIUS *Lexico ſuo Philoſophico* inſeruit, ne verbulo quidem ejus mentione facta; cum tamen plurima Lutheri αὐτολεξεὶ retinuiſſet: ſed omnino ſuis miſcet, & prorſus ita ſe gerit, ut ex alieno labore hauſta, ne divinando quidem, ſi neſciat, facile quisquam aſſequatur. Quapropter haud immerito Goclenium virgula percuſſit cenſoria *Thomaſius de Plagio* §. *449.* & *450.* Idem, circa nomina propria Germanorum, virorum æque & mulierum, labor CONR. GESNERUM tenuit, qui, in catalogo Operum ſuorum, ſe aliquot illorum millia ſecundum terminationes diſpoſita habere refert, atque ita de iis judicat: *Apparet in ſingulis ferme certa aliqua ſignificatio, ut vel ominis gratia, vel ſaltem non temere, ſed certam ob cauſam, impoſita videantur, ſicut & apud Græcos fere. Nibil enim antiquius*

quius in nostra lingua, & unde, qualis ante multa secula fuerit, magis appareat, extare puto. Frisius, qui catalogum Gesneri suæ Bibliothecæ inseruit, addit, *Marcum Widlerum*, Tigurinum, id Opus, a Gesnero inchoatum, auxisse, ejusque editionem polliceri. Verum nihil ejus excusum est: uti nec absolutæ Gesneri Vocum Germanarum Origines, quas meditari se, l. c. sibi tamen ipsi diffisus, narrat.

6 Uti vero locum Taciti, libro de moribus Germanorum, Althamero & Willichio de lingua Germanica nonnihil cogitandi occasionem dedisse modo diximus; quod idem supra de Phil. Cluverio relatum fuit; ita Matthias Berneggerus quoque ansam inde captavit Quæst. XI. in Tacitum simile argumentum tractandi. Sed & ille cum tot aliis e Græca linguæ Germanicæ etymologias aucupatur: quod præterea faciunt *Georgius Christoph. Peiskerus* in Indice pro Græcæ & Germanicæ linguæ analogia evulgato Lipsiæ 1685. in 12. latius id in Lexico Græco-Germanico-Analogico sese deducturum minatus: & *Joh. Maria Bellini* in epistola ad celeberrimos Actorum Lipsiensium Collectores; cujus ipsi in Actis suis Anni 1686. p. 419. seq. mentionem faciunt; sed postremi inprimis hujus etymologiæ nimium duræ coactæque sunt, quam ut assensum facile reperire possint.

Imo vero omnibus, si vel maxime Rigaltii, Meursii, Vossii, Cangii, aliaque magna nomina communi opinioni, seu errori potius, accedant, audacter olim jam occursum abs me non diffiteor, neque nunc sane ejus me opinionis pœnituit. Inter alios, qui mecum in ea sententia conspirant, JOH. CLAUBERGIUS est, in *Arte Etymologica Teutonum e Philosophiæ fontibus derivata*; editaque *Duysburgi* 1663. *in 8.* Exiguus ille liber est, & breves tantummodo 22. regulas complectens; quas promulsidis loco magno Operi *de Causis Linguæ Germanicæ*, quod moliebatur, vir doctissimus, præmisit; ast vero tam doctus ille, tamque in crisi, quam adhibet, ἀκριβὴς, ut cum Scaligeri, Vossii Sanctiive circa Latinam linguam laboribus componi posse alibi haud immerito a nobis assertum sit, ubi & excerptas regulas istas damus.

7 De cetero Grammatica nostræ linguæ accurata, quæ sufficere animo harum rerum avido possit, inter desiderata magis nostra, quam inter ea quæ habemus, ponenda est. Congessit quidem *Magnum Opus Grammaticum* JUSTUS GEORGIUS SCHOTTELIUS, cui præmisit Panegyricos in laudem Linguæ Germanicæ scriptos; addiditque Lexicon Etymologicum (Bruusvigæ An. 1663. in 4. maj.) sed vehementer sæpe in vocum derivatione fallitur. Inter optimas Germanas Grammaticas numerari meret *Joh. Claji*, edita Jenæ 1651. in 12. Præterea non contemnendum est, multaque continet notatu digna *Specimen* Philologiæ Germanicæ a Georg. Phil. Harsdörffero scriptum Norib. 1646. in 12. Aliud *Specimen Observationum in Linguam vernaculam* publicavit Colon. Brandeb. 1669. in 12. *Joh. Vorstius.* De Dialectis linguæ Germanicæ *Gasp. Scioppius* in Consultationibus egit. Consult. II, p. 28. & seq. Verum

Verum, uti hæc omnia magis cœpta quam perfecta sunt; ita quid de iis aliorumque similibus laboribus judicemus, in allegato sæpius nostro de Lingua Germanica commentario fuse indicatum est.

8 Quod Lexica concernit; illorum, quæ alicujus momenti sint, admodum exiguus certe numerus est. Antiqua enumeravi. Jam superiore seculo bene meruit de Germana lingua CORNELIUS KILIANUS, edito lingua Belgica *Etymologico Teutonicæ linguæ*, quod multoties recusum, atque a Lipsio, aliisque viris eruditis, magni æstimatum, tandem sub titulo *Kiliani Aucti* misere truncatum est, ut indignabundus quiritatur in præfatione ad Notas suas in Willeramum Fr. Junius. Nostro ævo MARQUARDUS FREHERUS *Lexicon Etymologicum* magnum meditatus est; ut & Ὀνομαθέτην seu de Nominibus propriis Alemannorum, prout in ejus vita Melch. Adami testatur. Verum nihil horum in lucem prodiit. Uti nec a Franc. Pithœo quicquam, quem in Glossariis Germanorum antiquis habilem inprimis esse, multumque tempus trivisse, Scaliger in Excerptis Scal. pag. 95. refert: optatque proin, ut Leges Longobardicas cum Glossario edat. Præfert vero illum *Goldasto*, cujus *Glossarium* T. I. Rerum Alemannicarum subnexum habemus. Utinam & haberemus Glossarium FRID. LINDENBROGII, de quo in Epist. 144. ad Gallos Jano Cordesio scribens Hugo Grotius ita: *Laborat nunc Lindenbrogius in concinnando Lexico veteris sermonis Germanici, & multa habet adjumenta, quæ nec Spelmannus, nec alii habuerunt. Erit id opus eruditis nec ingratum, nec inutile.* Sicuti vero vix quisquam aptior ad id operis Lindenbrogio fuisset; Viro in antiquis istiusmodi Glossariis versatissimo: ita maxime dolendum, intercidisse promissum id. Nam, quod MSS. ejusdem Glossarium in Hamburgensi bibliotheca hodieque servari ajunt; suspicor esse *Glossarium Latino-Theotiscum*, quod passim ipsemet allegat. (*n*) Unum, quod de illo habemus, Glossa-

(*n*) Recte Morhofius conjecit, falsum esse Rumorem de Frid. Lindenbrogii ipsius Glossario, sive Lexico Veteris Sermonis Germanici affecto, in Bibliotheca Hamburgensi etiamnum reliquo. Id quod mihi, qui omnia hujus MSSta sedulo olim excussi, eorumque Catalogum concinnavi, certo satis constat. Supersunt autem in illa, e Glossariis, quorum ope Laborem hunc est aggressus, Vetustis, non solum Latino-Theotiscum illud Membranaceum, cujus Noster h. l. mentionem injicit, sed Bedæ etiam, sive Ælfrici, Glossaria duo Alphabetica, Latino-Anglo-Saxonicum & Anglo-Saxonico-Latinum, Liber Glossarum Isidori, Glossarium Latino-Saxonicum e Cod. Marci Velseri, & Theotiscum e Membranis Francisci Pithoei transcriptum, ut alia ejusdem generis Scripta ἀδέσποτα, ac Fragmenta quamplurima, taceam. Ceterum Jacturam Operis Lindebrogiani solatur Expectatio similis, quod Joh. Schilterus, JCtus Argentinensis πολυμαθέστατος, publice haud ita pridem promisit, *Glossarii ad Scriptores Linguæ Francicæ & Alemannicæ Veteris, in quo Vocabula & Formulæ obsoletæ aut obscurioris significationis, aut usus rarioris Alemannica & Francica imprimis, sed & Gothica, Anglo-Saxonica, Cimbrica, Longobardica, ex Libris Vetustissimis, tam editis, quam MSS. Legibus, Statutis, Chartis & Documentis, ad res divinas pariter & humanas pertinentibus, explicabuntur, Origines & variæ Significationes retegentur; Leges, Mores & Antiquitates Teutonicæ recensebuntur & explanabuntur.*

Gloſſarium eſt *Codici Legum* ab eo edito ſubjunctum 1613. A. 1616. in lucem prodiit GEORG. HENISCHII, viri docti, liber, *Theſaurus Linguae & Sapientiae Germanicae* inſcriptus; atque utinam totus prodiiſſet, uſui haud contemnendo futurus: quippe qui omnia uniuscujusque vocis ſynonyma, derivata, phraſes, compoſita, epitheta, proverbia, antithetaque, una exhibet ſtudioſe congeſta. Verum non ultra partem primam, quae litera *H* terminatur, perventum eſt. Mitto nunc affectum JOH. BERNH. ZINZERLINGII, Profeſſoris Roſtochienſis, *Lexicon*, quod concinno quidem ordine digeſtum, ſed tamen immaturum ab Auctore praemature defuncto relictum eſt. Expectat adhuc noſtra lingua Virum eruditum, qui dignam homine Germano atque docto operam eo animoſius ſuſcipiat, quo alacrius gentes alias, Gallos, Italos atque Anglos, certatim ad evolvendas ſuarum quamlibet linguarum origines concurrere videt.

Interea proderunt ad Germanicae illuſtrationem, praeter ea, quae diximus, ii etiam Auctores, qui de vocibus mixto-barbaris, terminis forenſibus, barbaris, feudalibus, aliisque horum generum commentati ſunt: quos inter G. JOH. VOSSIUS in Tr. *de Vitiis Latini Sermonis;* (quem doctiſſimus vir, noſtraeque, dum viveret, Germaniae decus, Thom. Reineſius infinitis in locis emendavit, interpolavit, auxit: ſervaturque iſtud exemplar cum libris Reineſianis reliquis in Cizenſi Bibliotheca.) JOH. MEURSIUS, NIC. RIGALTIUS in *Gloſſariis Graeco-Barbaris;* GODEFR. WENDELINUS *in Gloſſario Legum Salicarum*, Antwerpiae edito 1649: HENR. SPELMANNUS *in Archaeologia* Lond. 1626. GVIL. SOMNERUS *in Gloſſario Saxonico-Anglico* Oxon. 1659. CAROLUS *du* FRESNE *in Gloſſario Græco-Latinoque*, & ſi qui alii hujus inſtituti libri ſunt. Multa enim in iis continentur, quae Germanicae originis ſunt; falſo licet utplurimum e linguis aliis deducta. 9

Germanam ut in multis, praeſertim in conſtructione, matrem agnoſcit; ita ſequatur nunc preſſo pede LINGUA GALLICA, omnium, quotquot Europa habet, vulgarium cultiſſima nitidiſſimaque: & quae ob ingentem bonorum librorum omnis generis apparatum (praetereo enim nunc inſertum ipſi linguae incomparabi- 10

Specimen Operis hujus Utiliſſimi, uti & duo alia editionum Paraphraſeos IV. Evangeliorum Ottfridi Weiſſenburgenſis, & Translationis Pſalmorum Notkeri Labeonis, Abbatis R. Galli, Monumentorum Linguæ Germanicæ antiquiſſimorum (quæ idem emendata, Latinisque Verſionibus, Notis & Variis Lectionibus, illuſtrata, a ſe jubet expectari,) Anno jam 1698. Argentinæ prodierunt. Vid. de iis Tenzelii *Dialogos Menſtruos Germanicos, M. Aug. A. 1698. p. 746-749.* Linguæ Saxonico-Cimbricæ (inter reliquas Germanicæ Veteris Dialectos, & puritate, & ſimplicitate maſcula atque incorrupta, eminentis, proximeque ad Matrem accedentis) Gloſſarium expectamus a Gerh. Meyero, Theologo Civitatis patriæ Bremenſis Erudito, quem, ſe Autore atque Ergodiocta, Laborem hunc eſſe aggreſſum, illuſtris Leibnitius, *in Præfat. Tomi I. Acceſſ. Hiſtor.* teſtatur.

parabilem nitorem,) non facile a quoquam viro docto, nedum Polyhistore, ignorari potest. Equidem elogia linguæ hujus, ut a Germano homine conscribantur, opus non est, cum prolixa satis apud ipsosmet Gallos reperiantur. Jam suo tempore ANTONIUS VERDIERIUS, in *præfatione Bibliothecæ p. 23.* verbosus in laudes suæ vernaculæ, illam nonnisi e lectissimis Græcæ, Latinæ, Italiæ recentioris, aliarumque, si quæ sint, celebriorum linguarum flosculis, non a vulgo hominum, sed eruditissimis Gallicæ gentis viris adhibito insigni selectu constipatam credit: quos propterea miris encomiis extollit; Poëtasque ac Oratores Gallos, Græcis & Latinis palmam dubiam reddere posse persuasus est. Hæc & alia Verdierius superiore seculo non sine multis verborum ampullis jactitans, præcipuas tamen Gallicæ linguæ elegantias ignoravit. Quam in immensum enim ex illo tempore creverit linguæ ejus nitor, nemo ignorat: & vel ex eo dijudicari potest, quod inter poëtas primo loco Petrum Ronsardum laudat, quem tamen nonnisi rudem materiam & initium magni poëtæ Balzacius nominandum judicabat. Sed nec defuere secutis temporibus linguæ Gallicæ sui encomistæ: inprimis postquam incrementum celeberrima Academia Francica, auspiciis Richelii Cardinalis, erecta est. Atque ut e sexcentis unum nominemus: JOH. LABOURERIUS, Gallus nobilis, eo audaciæ processit, ut Latinæ suam linguam præferre libro peculiari non dubitaverit; prodiit libellus ille hoc titulo: *les Avantages de la Langue Françoise sur la Langue Latine, Paris. 1669. in 8.* studio Sam. Sorberii, Medici & Historiographi Regii procusus. Additæ in fine duæ Slusii epistolæ sunt, quibus linguæ Latinæ primatum contra Labourerium defendit, totidemque hujus responsiones; ab utroque enim Sorberius quasi arbiter ejus litis electus erat. Iniquum vero est, spurium matri pulcerrimæ, ancillam dominæ præferre. Magisque propterea laudem meret ANONYMUS elegantissimi libelli auctor, qui *Histoire de la Bataille entre les Anciens & les Modernes* inscribitur, & non ita pridem lucem aspexit. Multa quidem ibi in laudem scriptorum Gallicorum dicuntur; sed non ita tamen, quin Græcis & Latinis Poëtis ac Oratoribus præ Gallicis palma, ipsomet Apolline judice, tribuatur. Quanquam in eo vicissim haud parum iniquus Auctor ille sit, quod Anglicam, nostramque Germanicam linguam, barbaris, (quæ ipsi Suecica, Danica, Polonica, aliæque sunt) accenset; suam vero simul ignorantiam indicio manifesto prodens. Ut autem ad Labourerium revertamur: is inter alia documenta, queis adstruere suam opinionem vult, Horatianam quoque Oden apponit, ejusque una translationem a celebri poëta Gallo factam, ut sic e comparatione appareat, quantum Gallico Latinus sermo concedat. Enimvero recte Isaacus Vossius, *lib. de Viribus Rhythmi p. 36. & 39.* longe aliud sentit, & judicio Viri ingeniosissimi, ut vocat, minime acquiescere potest. Certe levia ejus, & tantum non futilia argumenta sunt, jureque iis istud laudati Vossii ep. 47. opponas: *Quanto melius Romani, qui, licet gloriæ suæ studiosissimi essent, nunquam tamen suam cum Græca ausi sunt committere linguam: quin potius eam propemodum barbaram esse affirmant, si cum hujus sermonis splendore & elegantia conferatur. Etiam, qui florentissimis vixere temporibus,*

bus, sufficere sibi hanc laudem testantur, si non ut æmula, sed ut discipuli Græcæ linguæ haberetur Latina.

Uti vero idipsum sua de lingua in oppositione ad Latinam Gallorum plurimi agnoscunt, fatenturque; ita circa origines atque etymologiam ejus minus inter se consentire deprehenduntur. E Græcia petendum linguæ Gallicæ ortum jam olim *libris V. de prisca Celtopædia* Paris. 1556. editis JOH. PICARDUS, *Toutrerianus,* contendit, qui & lingua & philosophia vicinos Græcis Gallos existimat. Idem Vir doctissimus, HENR. STEPHANUS, peculiari Gallico tractatu evincere annisus est: *de la Conformité du language François avec le Grec,* Paris. 1610. (quæ tamen prima editio non est). Et inprimis coævus Picardo JOACH. PERIONIUS magno conatu idem argumentum tractavit, ediditque Paris. 1555. in 8. *Dialogorum libros IV. de linguæ Gallicæ origine, ejusque cum Græca cognatione.* Vicissim vero jam olim huic opinioni, quæ omni probabilitate caret, a Viris doctis occursum est. *Frustra laborant,* ait Scaliger in Primis Scalig. p. 99. *Perionius, H. Stephanus, & alii, in Gallicæ linguæ ex Græca repetenda origine, ac utriusque cognatione probanda, quasi res ita se haberet: cum certissimum sit, & hanc, & Hispanam Italamque, a Romana Italaque, corrupta fluxisse. Hinc non mirum, si sæpissime ineptiant in suis etymologiis frigidissimis: ut vel ex hoc uno Perionii exemplo patet, qui* maison *deducit a Græco οἶκος, cum sine dubio originem trahat* a mansione. Sic recte omnino Scaliger, cui *Casp. Barthium* quoque addo, qui in suis *Adversariis* locis aliquot mentionem hujus controversiæ facit, Lib. XIII. cap. 4. Picardum sibi confutandum sumit: eoque ait omnia deduci posse; Teutonismum, Latinismumque singulas fere voces & modos loquendi universos dedisse hodierno Gallicismo. Propius adhuc istud lib. XLIII. c. 20. tangit: ubi vocum nonnullarum e Latinis in semi-barbaras, & ex his semi-veteribus in hodiernas Gallicas deformationem haud infeliciter tentat. Aliud tamen de prisca Celtarum lingua statuit, quam interiisse penitus & abolitam ægre fert: nisi quod e monumentis, quæ hic illic sparsim apud Auctores adhuc supersunt, corrupta tamen uno fato omnia aut mutata, colligit, illam cum veteri Germanica insignem cognationem habuisse, lib. XL. c. 17. Quemadmodum & lib. XLVI. c. 1. Germaniæ gentem atque nomen Francorum, contra Turnebum, docte atque strenue vindicat, consentientem Joh. Isaac. Pontanum in Originibus Francicis, allegans *libro,* ut ait, *adeo docto, adeoque acuto, ut nihil clarius & instructius hujus generis extare existimem, aut ab alio quoquam posse in medium proferri:* (longe aliud, ut hoc *ὡς ἐν παρόδῳ* addam, statuente Menagio, cui in epist. nuncupatoria suarum Orig. Gall. Pontani Origines Becanianis non videntur multum saniores.) Caroli M. linguam patriam Germanam puram putam fuisse idem Barthius lib. XXII. c. 6. probat: per barbaram vero, quam linguæ Francicæ ante Carolum immistam Walafr. Strabo auctor est, Gothicam, vel e Vandalorum Hunnorumque reliquiis corruptam, indigitari suspicatur. 11

MARCI ZUERII BOXHORNII *Origines Gallicæ* supra jam memoratæ sunt: ut adeo nunc earum mentionem brevibus denuo innuisse magis, quam fecisse, sufficiat. 12

Carolus *du* Fresne *breve Etymologicon vocabulorum linguæ Gallicæ* Glossario suo Græco subjunxit: quod tamen magis indicis vicem præstat, remittitque semper ad utrumque Glossarium, in quibus fuse simul originationes istæ deducuntur. ÆGIDIUS MENAGIUS, Vir dudum orbi erudito e scriptis variis notissimus, dudumque immortalitatis famam adeptus, in hoc etiam circa suam linguam genere eruditionis quantum valeat, ostensurus, Origines Linguæ Gallicæ: *les Origines de la Langue Françoise: Paris.* 1650. in 4. edidit nuncupavitque Puteano. In Epistola nuncupatoria postquam eos, qui Latinæ Linguæ origines explicarunt, antiquos pariter & recentiores non sine addita crisi, recensuisset: Gallorum, quotquot sua de vernacula prodierunt, labores ne quidem verisimiles censet. Verba ejus apponam, ut simul de viris doctis, qui ad argumentum ante Menagium attigere, constet. *Les Origines Françoises de Budée, de Bayf, de Henry Etienne, de Nicod. de Perionius, de Sylvius, de Picard, de Tripault, de Guischard, de Pasquier, ne sont pas seulement vraysemblables: & on peut dire avec verité, que les etymologies jusqu' icy ont été l' écueil de tous ceux, qui en ont écrit,* Addi his a Menagio enarratis Auctoribus Claud. Fauchetus potest, Præses Curiæ Monetalis apud Parisios: qui superiore seculo similem librum edidit: nimirum *Recueil de l' Origine de Langue Françoise, Ryme, & Romans,* e quo Verdierius, locis aliquot suæ Bibliothecæ nonnulla excerpit non contemnenda. Requirit vero Menagius ab eo, qui cum successu versari isto in negotio vult, omnium prope, non Europæ solum, sed & Asiæ, linguarum cognitionem, aliaque quamplurima, quæ sibi etiam deesse magnam partem non negat. Laudat vero præcipuum adjutorem suum atque impulsorem operis, Franc. Gvietum, cui & origines infinitas, & modum eas per analogiam quærendi, se debere gratus agnoscit. Multum præterea se adjutum addit a Puteano, Hadr. Valesio, Nubleo, Sarasino, Salmoneto, Bocharto, Launoyo, Launæo, Doujatio: ut a tantis nominibus non possis nisi selectissima expectare. Et sane rebus etiam ac etymologiis elegantioribus plenus liber est. Sed patitur tamen suos quoque manes Menagius: &, ob imperitiam linguæ Germanicæ, quam cum omnibus suis dialectis ob immensam vocum, quæ e Germania in Galliam transmigrarunt, copiam pernoscendam evoluturo Gallicas origines ipse fatetur: in etymologiis haud raro labitur. Sarravius, qui recens e prælo Opus in Sueciam Christinæ Reginæ & If. Vossio misit, ita ad hunc in Epistolis p. 315. *hic habes linguæ nostræ origines, collectore & editore Menagio: cujus votum est, tantum scire, quantum scit ejus liber. -- Multa addentur in secunda editione, de qua jam cogitatur. In tam vasto quippe argumento semper suppetet scribendi materia, & possit quilibet symbolam conferre.* Quid judicarit de lectis his Originibus Regina Sueciæ, legi in Sorberianis potest, p. 138. ubi in hunc modum illa jocatur. *Certainement M. Menage est un tres-sçavant & tres-honnête personnage: mais il est le plus incommode du monde: il ne sçauroit laisser passer le moindre mot sans son passeport; il veut sçavoir d' où il vient, & où il va.* Ceterum, si Sorberium ipsummet audis, de Menagianis originibus magna tibi promittere non potes, quippe quæ *rumori faciendo potius, quam serio juvandis disciplinis, ut omnia ejus viri tentata sunt.*

Erat

Erat enim homo laudis sitibundus, genii non magni, sed labore improbo, immiscens se vividiorum ingeniorum ludis, quorumvis eruditorum imitabundus: neque tamen feliciter: cum in ejus libris multum quidem variæ lectionis, sed parum ratiocinii inveniatur. Ita quidem Sorberius, qui quamvis unicæ veritati litasse videri velit, non satis tamen ab affectuum intemperie purgatum animum, sed ea potius infectum, ostendit: pertinetque ad eos Menagii criminatores, a quibus se ipse in Anti-Baillettó vindicat. Secunda illa Originum Menagianarum editio, quam, cum prima vix prodiisset, ab Auctore paratam ipse & Sarravius testantur, demum post fata Menagii lucem publicam aspéxit, sed tam multis tamque magnis accessionibus locupletata, ut priori nonnisi rudimenta posterioris absolvisse credendus sit. Curam editionis in se *Simon de Val-Hebert* suscepit, emisitque hoc titulo: *Dictionaire Etymologique; ou Origines de la L. Fr. &c. Paris. 1694. fol.* Luculentam huic editioni *Besnierius* Jesuita Dissertationem præfixit, in qua non solum a malevolorum cavillis strenue Menagianam eruditionem, ingenium, famam, & laborem in struendo Etymologico, vindicatum it: sed & generatim de præstantia librorum hujus generis agit. Etymologica omnium prope gentium percenset: eorum antiquitatem e vetustissimis temporibus, longoque seculorum usu, eruit: utilitatem in omni scientiarum genere commonstrat: & ipsius quoque artis etymologicæ principia proponit.

Neque quid nitidissimæ editioni deesset, adjecit insuper Val-Hebertus PETRI CASANOVÆ (Mr. de Caseneuve) *Origines:* quarum expectationem haud exiguam scriptor Vitæ ejus, Bern. Medonius, Nic. Heinsio nuncupatæ, his verbis jam olim excitaverat: *Linguæ Gallicæ Origines, opus summo acumine, ingenio, & multorum annorum emendationibus, elimatum ad finem usque perduxerat: quo sine dubio explevisset omnium exspectationem, si ullis amicorum aut rationibus, aut precibus, adduci potuisset, ut mature typis mandaretur. Atqui solitus erat, hos ingenii sui fœtus ultra maturitatem fovere.* Idem prorsus cum Medonio de Casanova judicasse Menagius ipse deprehenditur; qui, in præfatione primæ suarum Originum editionis, & magni se ceteros viri ejus labores æstimare ait; &, si de illius Originibus quicquam re adhuc integra inaudivisset, suo se incepto destiturum fuisse fidem facit.

13 Neque vero solum de Etymologiis Gallicis bene mereri *Menagius* decrevit: sed & de iis, quæ Grammaticen, constructionem & elegantias, attinent, quam in rem *Origines Proverbialium apud Gallos locutionum meditabatur.* Has vero cum non dedisset, dedit tamen orbi literato *suas in Malherbam, Gallorum poëtarum,* ipso judice, *principem, Notas una cum ipso Poëtæ textu Paris. 1668.* in 8. quæ vel propterea commendandæ sunt, quod varia ad Historiam literariam pertinentia una immiscet. Molitus, ut in præfatione refert, adhuc juvenis illas notas erat: primitias suarum lucubrationum daturus: sed a viro quodam docto monitus distulit: communicavit interim multas Observationum suarum cum *Vaugelasio:* cujus Observationes *Remarques sur la Langue Françoise* adeo celebres, totiesque recusæ sunt, ut

anonymus quidam Gallus auctor in libro, quem inscripsit: *Nouvelles Observations, ou Guerre civile des François sur la Langue Paris. 1668.* Menagium, Vaugelasium, &, quem iis addit, Jesuitam Bouhursium, æque rigidum & inexorabile judicium circa suam linguam exercere perhibeat, ac apud inferos Minos, Æacus & Rhadamanthus, exercere olim crediti sunt. (Diceret, rigidiorem tamen adhuc, magisque inexorabilem, *Academiam Francicam* Parisiensem: quæ ut ANTONIO FURETERIO, socio quondam suo, sed expulso: licentiam emittendi *Lexicon Universale* non invideret impediretve, permoveri nullis rationibus, nullis quoque satyris, potuit. Notæ sunt illæ lites, nec hoc loco repeti opus habent. Prodiit tandem, post ingentem plurium annorum digladiationem, & post sævum grammaticale bellum, Roterodami apud Batavos, cum in Gallia bibliopolam non reperiret, *Lexicon Universale Antonii Fureterii; omnes Gallicas voces, antiquas ac recentiores, cum terminis quarumvis artium & scientiarum, evolvens,* An. 1690. ubi tamen per antiquas voces non veteres Francicæ Celticæve indigitantur; sed, quæ præterlapsis postremis solum seculis usurpatæ, nunc in desuetudinem abierunt. Ex quo autem impressum publice Fureterii paulo ante impressionem defuncti opus est; Francica Academia in perficiendo simili fœtu, quem ultra 50. annos ingenti parturitione gestarat, non cessavit: ediditque tandem illum Paris. 1695. spissis duobus voluminibus comprehensum. Quanquam vero miris ex eo tempore laudum cumulis a panegyrista quodam vel onerata, vel ornata; Francica Academia sit: non tamen vicissim defuit, qui sub titulo *l'Apotheose du Dictionaire de l'Academie Françoise* nuperrime barbarismos, falsas vocum evolutiones, aliaque istiusmodi, partim in epistola Lexici nuncupatoria ad Regem, partim in ipso Opere, reperiunda salse perstrinxit.) Mitto nunc tot aliorum Dictionaria; quæ magno quidem numero affluxere; sed utplurimum non magni momenti sunt: cui rei Menagius *Supplicem Libellum Dictionarium Gallicorum* a se editum, & in Anti-Bailleto vindicatum, aptavit. Certatum quoque inter Gallos de lingua sua sæpius præter rem, & de lana caprina litem inter Grammaticos eorum motam nemo negaverit; nisi qui phrases multas commendari ab hoc, & inter elegantissimas reponi, ignoret, quas alter non ut inelegantes solum rejicit, sed & ut barbaras proscribit. Næ faciunt quandoque intelligendo, ut nihil intelligant. Habet nimirum lingua Gallica suos Criticos, uti doctos, ita insulsos etiam & ineptos homines, æque ac Germanica nostra, cui a novis grammaticastris adeo facies sæpe defœdata est; ut Slavonica potius, quam Germanica, videatur. Auctores, qui ad puritatem linguæ Gallicæ aliquid contulere, studiose enarrat peculiari capite *Sorellus in Bibliotheca Gallica,* & annectit judicia.

14 Unum addimus tot Gallis Anglum, JACOBUM HOWELIUM, qui *Epistolarum familiar. volum. IV. ep. 19.* prolixe *de ortu, de mutatione ac variatione linguæ Gallicæ,* disquirit. Ortum e Britannia derivare vult, quia detur multorum veteris Britannicæ Gallicæque linguæ verborum manifesta cognatio: quia *Gallia,* nomen regionis, idem quod Britannorum *Wallia* sit: quia juncta olim fuerint isthmo re-

gna

gna Galliae & Britanniae, quae nunc freto a ſe invicem divelluntur: quia frequens olim Gallorum in Britanniam iter, ut a Druidibus inſtruerentur, quod ſine cognitione linguae Britannicae fieri non poterat: & quae alia habet vir doctus argumenta parum utique firma, niſi Celticam antiquam (quam a Romanis rerum dominis plane apud Gallos extinctam vult) & Britannicam veterem ex una Scytharum lingua ortas, adeoque ea ratione cognatas inter ſe, arbitretur. Docte vero eadem epiſtola de expolitione linguae Gallicae, de variis ejus dialectis & proverbiis, agit: inter alia celeberrimum iſtud lemma equitum periſcelidis: *Honny ſoit, qui maly penſe;* ita explicat, ut a maculatis infantum faſciis metaphoram eſſe deductam, & in malevolos dicterio applicatam, arbitretur. E Germanis JOH. HENR. OTTIUS in *Franco-Gallia* ſua Gallicarum vocum e Germanis ortarum originem tradere aggreſſus eſt.

Grammaticas Gallorum non recenſebo, cum infinitae propemodum ſint, & quae prae ceteris emineant ubivis notae. Exactiſſimam parat adhuc Academia. Multo minus de librorum ea lingua ſcriptorum ingenti copia quisquam dubitat: cum jam ſuperiore ſeculo magnum in folio volumen meris Gallicorum Auctorum librorumque recenſionibus adimplerit diligentiſſimus *Antonius Verdierius*, nempe *Bibliothecam* ſuam, Lugduni 1585. editam. Cui ſucceſſit Claud. Sorellus, & ipſe talis Bibliothecæ Auctor, ut & Franc. Grudeus Crucimanius (de la Croix du Maine) ſive de Cruce Cenomanenſi: de quibus omnibus vid. *T. I. Polyhiſt. lib. 1. c. 18. §§. 21. 22. 23. 25.* Poſſet tamen adhuc altero tomo minimum augeri Verderianus Sorellique labor, neque ſic omnes recenſerentur. De Poëtis infra mentio recurret. Politioris ingenii fœtus plurimos ea lingua tulit, debita ſane laude non fraudandos, modo non intolerandus tumor bona nonnullorum ingenia fœdaret. Solos ſe homines, ſe ſolos ingenio praeditos, ridicula ſaepe oſtentatione jactitant: (o) cum haud raro videas delicatulos nodum in ſcirpo quaerere: & cum plurima magno ſtrepitu locuti ſunt, nihil vel parum dicere. Certe non adeo obeſae naris, vervecum ex patria, craſſove ſub aëre nati, ſumus Germani (vel quaecunque demum illi nobis convitia impingant,) quin fumum vendi ab iis ſaepius, & praeter vocabula vix quicquam rei in ipſismet cenſorum rigidiorum ſcriptis occurrere, animadvertamus. Sed hæc obiter.

ITALICA LINGUA gravior aliquando & ſeverior Gallica eſt, magno in pretio ipſis Gallis. E Gothica, Germanica & Latina coaluit: Syntaxis plane Germanica eſt. Uti vero Galli Francicam ſuam Academiam excolendae linguae vernaculae deſtinatam habent: ita jam ante hos Itali ſimile inſtitutum tenuere, viguitque inprimis apud illos (ut jam Humoriſtarum Romanam, & Intronatorum Sienbenſium Acade-

(o) Scriptorum Galliæ Modernorum Jactantiam, & Maledicentiam in Germanos, aliasque Gentes, effrænem, juſta haut ita pridem παῤῥησίᾳ caſtigavit Joh. Frid. Cramerus Conſil. Brandenburgicus, in *Vindiciis Nominis Germanici, contra quosdam Obtrectatores Gallos*, præfixis Solis Literis Nominis Initialibus J. F. C. Berolini A. 1694. in fol. editis, ac eodem mox Anno, Amſtelodami in 8vo recuſis.

Academias taceamus) Florentinorum *Academia della Crusca*, jam ante initium seculi hujus nostri clara: quippe cujus Dictionarium, seu, ut vocant, *Vocabularium* linguae suae jam 1592. *in fol. Venetiis* primo lucem publicam aspexit: recentiore dein editione plus semel recusum. Quanquam non eo apud omnes applausu, ut auctores quidem speraverant, receptum est: sed a *Paulo Benio* tam strenue acriterque impugnatum, ut Thomasinus palmam Benio porrigendam judicaverit. Male Benium habuit, quod Academici debitis Torquati Tassi laudibus detraxisse viderentur: cujus vero ille poëma de capta Hierosolymorum urbe tanti aestimat, ut Homeri, Virgiliique laboribus anteferendum ducat. Verum de Tasso reliquisque Poëtis Italis, qui & multi & egregii sunt, in *Poëtico Polyhistore* dicendum erit. Illud non ferendum, quod communi cum Italis Gallisque multis, sed & praepostero amore suae vernaculae abreptus *Benius Latinae* etiam & *Graecae* linguam *Italam* praeferre non erubescit. Non potest vana ista jactantia melius retundi, quam gravissimis rationibus, verbisque stomachabundis Itali doctrina & facundia praecellentis *Hier. Rorarii*, qui in tractatu, *Quod bruta melius ratione utantur homine, lib. II. p. 82.* postquam luscinias singulari sui cantus excellentia contentas reliquos contemnere memorasset, subdit: *Quanto rationis capaciores, quam nostratium nonnulli, qui vernaculam linguam, vere vernaculam, a vernis Gothis & Vandalis ortam, Latinae praeferre audent, cujus majestate amissum orbis imperium, ob eam unam non de possessione penitus dejectis adhuc retinente.* Hinc vilem redditurus linguam Italicam, cum Gallos, Hispanos, Germanos, Turcas irruentes, clademque Italiae inferentes, ei originem dedisse, narrasset: *I nunc,* ait, *& te Romanae stirpis propaginem jacta. Ab his nempe barbaris haec lingua, quam veluti filiolam exoscularis, originem hausit: qui, cum Latine loqui vellent, nec possent ejus excellentiam magis exprimere, quam sturni nostram solent, praeclaram istam, quam Latine (si Deo placet) anteponis, condidere.* Dignissima lectu sunt, quae sequuntur, quippe in quibus eloquentiam & poësin veterum cum Itala recentiore confert, tum horum objectionibus satisfacit, exclamatque tandem: *Hercle non possum me continere, cum videam Latini sermonis candorem, & quasi sacramentum quoddam, quod per tot secula tam sancte, tam religiose custoditur, apud peregrinos, apud barbaros, apud hostes: a media in Italia natis non pollui modo, verum etiam aboleri, non ob aliud, quam ob imperitiam, & quod vel ad minimam eloquentiae partem ascendere posse desperant. Qui ergo Latinus sermo barbaras gentes liberalibus artibus ditavit, qui leges docuit, mores instituit, viam ad omnem sapientiam munivit: quem ipse barbari tanquam Deum de cœlo delapsum suspiciunt, ac venerantur, quod illo duce videant se in media barbarie natos sic erudiri, ut non amplius barbari dicantur: hunc Itali, ejus alumni, pravo judicio, insipido gustu, ferro, igne, quacunque vi, persequentes extinguere conabuntur.*

DI prohibete minas: DI talem avertite casum!

Non piguit ista paulo prolixius referre: non, ac si penitus Italam damnaremus linguam, quam potius magni aestimamus, fatemurque adeo, in scriptoribus Italis acumini magis, quam verbis inaniter sonantibus, studere; praestantesque plurimos illo-

rum

rum Oratores proſtare: ſed ut juſtus matri Latinæ honos conſtet; & perverſus ſeculi novaturientis pruritus valeat abeatque.

Origines linguæ Italicæ, æque ac maternæ Gallicæ, ſcripſit ÆGIDIUS MENAGIUS, quarum editio poſtrema, Genevæ in fol. 1685. prodiit. Scriptas eas ab Auctore ſolum, ut in Italia inclareſceret, cum Sorberio aſſerere temerarium foret: neque diffitendum tamen eſt, in multis illum, ob ignorantiam Germanicæ linguæ, falli. Scripſit alias idem Vir doctiſſimus in Caſam & Taſſum, poëtas Italos: ſed de quibus alibi. Origines linguæ hujus alias *Oct. Ferrarius Patavii 1672.* in fol. orbi erudito dedit: ſed quas non vidi: uti nec *Origines Italicas Monoſini*, quas Menagius allegat. Primus ferme, qui magnam famam claritatemque linguæ Italicæ attulit, FRANCISCUS ALUNNUS, Ferrarienſis, eſt, edito duplici fœtu bene meritus: quorum prior Dictionarium eſt, hoc lemmate: *Le Ricchezze della lingua vulgare* Venet. 1551. alter inſcribitur *la Fabrica del Mondo; nella quale ſi trovano le voci del Dante, del Petrarca, del Bocacci &c. Venet. 1562.* Jac. Gaddius, *de Scriptoribus Non Eccleſiaſt. T. I. p. 24.* tertium quoque librum ejus viri addit *Oſſervatione ſopra il Petrarca.* Reliquos, qui bene de Italica lingua meruere, non memoro, biga ſolum excepta Virorum, qui maxime in ſoluta ejus linguæ oratione excelluerunt. Unus illorum BENEDICTUS FLORETTUS eſt, quem Erythræus *Pinacoth. II. p. 106.* refert, in cognoſcendis funditusque percipiendis Etruſcæ linguæ divitiis, omnes fere nervos ætatis induſtriæque ſuæ conſumſiſſe: usque adeo, ut ad Cruſeani lexici marginem, quo utebatur, multa perperam dicta correxerit, multa etiam nova atque egregia addiderit. Hinc ei libro tantus honor eſt habitus, ut e multis Viris illuſtribus atque ſummis expetitus tandem Joh. Carolo Mediceo, Ferdinandi Hetruriæ Ducis germano, cederet: qui theſaurum ſe accepiſſe ratus omni cuſtodiæ ſubjecit. Major tamen adhuc gloria eſt AUGUSTINI MASCARDI, cujus dignitatem eloquii, ſummamque in Hetruſca lingua dicendi peritiam, Tullianæ Latinæ comparandam cenſuit idem Janus Nic. Erythræus *Pinacoth. I. p. 112.* Verba hæc ſunt, poſtquam a variarum rerum inſigni peritia commendaſſet Maſcardum. *Verum omnium in ſe oculos Hetruſci ſermonis inprimis novitate convertit; qui ſermo ita ejus eſt proprius, ut, quemadmodum a Marco Tullio Tullianum, a Saluſtio Saluſtianum dicendi genus, eſt ortum, ita etiam a peculiari ipſius dicendi ſcribendique ratione novum genus, Maſcardio nomine, deducatur. Etenim in hujus orationem omnes virtutes conveniunt, quæ cadere in ſummam ac perfectam eloquentiam poſſunt; eſt enim translatis frequens, ſententiis celebris, verborum luminibus ſplendida, compoſitione ſuavis: majeſtate ſublimis, ſine arrogantia gravis, ſine vanitatis ſuſpicione elata, ſine cincinnis, fucoque puerili ornata atque compoſita.* Hæc Erythræus, qui in ſequentibus actionem quoque in eo viro ſummi Oratoris fuiſſe docet. Ceteros, uti dictum, Oratores Auctoresque Italos nunc præterimus: quos in omni ſcientiarum genere egregios abunde prodiiſſe nos non latet. Atque utinam, ad Gallorum exemplum, omnium eorum catalogus uno volumine comprehenſus proſtaret? Nimis enim exigua eſt ANT. FRANC. DONII Florentini, *Bibliotheca Italica*, ſcriptoribus atque translationibus Italis recenſendis dicata equidem, ſed longe impar. Prodiit Venet. 1550. in 12. multoties repetita. Grande opus Bibliothecæ Hiſtoricæ Italicæ, refe-

rente Labbeo, *Raphael Triquetus*, Traxineus, moliebatur; sed nihil dedit. Parabat & Opus tale ANT. VERDIERIUS, supra laudatus: jamque maturandæ editionis ejus, *in præfatione ad supplementum suum Gesnerianum*, spem fecit his verbis: *Scito, lector, me nunc amplissimam scriptorum Italicorum nomenclaturam apparare, in qua diffuse, quos libros singuli eo sermone conscripserint, aperio: argumento quin etiam sæpissime singulorum librorum explicato. Quod opus propediem, si Deus dederit, emittam: sicut enim Gallicam Bibliothecam nuper in vulgus protuli; ita non abs re mihi facturus videor, si & Italicam, ubi hominum ingenia florent, propter mirificum meum in eam linguam amorem, in studiosorum gratiam & utilitatem emisero.* Eo magis vero dolendum est, conatum hunc omnem penitus intercidisse, quo majori videbatur diligentia Verdierius eam historiam pertractaturus. (De Neapolitanis Scriptoribus, tum qui ex eo regno vel urbe orti sunt, tum qui illuc se contulerunt, amplum Opus habemus NICOLAI TOPPII Patricii Theatini & J.U.D. in II. Partes distinctum excusumque in fol. *Neapoli A. 1678.* hoc titulo: *Bibliotheca Napoletana, & Apparato à gli Huomini Illustri in Lettere di Napoli, è del Regno; delle famiglie della citta è religione, che sono nello stesso regno: delle loro origini per tuto l'anno 1678.* Prolixe ibi de Auctorum notitia adductis quoque aliorum scriptorum testimoniis & elogiis agitur; recensentur scripta non Italica solum, sed & Latina; adduntur quandoque epitaphia, & alia hujus generis studiose admodum colliguntur. Cum vero, ut in istiusmodi scriptionibus solet, multa adhuc deesse viderentur, supplementum Toppii *Addizioni Copiose* adornavit an. 1683. in fol. ibid. editum *Leonardus Nicodemus*: qui & Auctores plurimos addit, & Auctorum Toppio memoratorum scripta, quæ ille ignoravit. Uterque ordinem alphabeticum observat, & adeo veteres non negligunt, ut & Pythagoras apud Toppium compareat, quia Crotonæ obiit, & Cassiodorus aliique apud Nicodemum.)

38 Non adeo multum ab Italica lingua differt LINGUA HISPANICA, quam & inter eas, quæ e Latina ortæ sunt, matri proximam Barthius judicavit. Multa vulgo de illius majestate ab Hispanis creduntur, adeo, ut in proverbium abierit, *cum Deo Hispanice ob majestatem esse loquendum.* Orta vero una maxime e Gothicæ cum Latina commixtione est, &, quem esse genium Gothici idiomatis Baco de Verulamio observavit, lenes in aspiratas utplurimum mediasve mutat. *Origines linguæ Hispanicæ* a COVARRUVIA scriptas allegat atque spernit, in præfatione suarum Originum Gall. Menagius. Alias adornavit Romæ 1606. BERN. ALDRETE hoc titulo: *Origen, y principio de la lengua Castillana:* in 4. Habemus & ejusdem Auctoris *Antiquitates Hispanicas & Africanas*, Castellano sermone Antwerpiæ 1614. in 4. editas, quæ multas multarum vocum Hispanicarum origines simul pandunt. Libri cetera Hispanis nec pauci, nec justa, aut exquisita etiam, eruditione destituti, scribuntur; cum ipsa regio, uti post alios Erythræus refert *Pinacoth. III. p. 163.* magna cœli salubritate, puritateque spirituum, aptos præcipue suos incolas reddat, ingeneret una laborem, patientiam & sollicitudinem, ut non in theologia minus, quam bonis artibus excellant. Verum raro admodum ad nos isti libri perveniunt. Theologi supra modum scholasticæ philosophiæ addicti sunt. Politici & Poëtæ laudem merent: ut alibi ostendetur.

Reſtat adhuc ex Europæis vulgaribus LINGUA ANGLICA, quæ tamen non propterea ultimo, ſi dignitatem ſpectes & neceſſitatem, loco ponenda eſt; imo potius ob quamplurima ſcripta Theologica, non practica minus, quam quæ ſcientiam pariunt, & Eccleſiaſticas antiquitates mire illuſtrant: tum & philoſophica, præſertim phyſica, quorum major eſt ibi, quam apud ullas alias gentes, copia, inprimis tenenda eſt. Ut nunc Hiſtoricos civiles libros, & ingenii elegantioris fœtus, queis ſe mutuo certatim exercent Angli, taceam. Fundamentum illius linguæ, & quaſi ſolum lingua Saxonica eſt, unde & hodieque Anglo-Saxonica vocatur: quæ amplius quidem publica non eſt, ſed qua leges patriæ & antiqua monumenta plurima conſcripta ſunt, quorum multa Speelmannus, Seldenus, aliique, edidere. De harmonia linguæ Anglicæ veteriſque Saxonicæ peculiare ſchediaſma ſcripſit Thom. Brown, quod inter Opera ejus Anglico idiomate Lond. 1686. excuſa prodiit. Sed vero miſcentur cum iſta veteri Saxonica multæ Britannorum veterum voces, multa Latina, Græca, Danica, Gallica, quæ pro lubitu illis levi mutatione fiunt Anglica, de quibus mutationibus, earumque cauſis, docte agit in præfatione Lexici ſui *Waſius:* & *Joh. Walliſius* in præfatione *Grammaticæ ſuæ Anglicanæ*, quæ compendioſiſſima & fere optima eſt, prodiitque 1664. in 8. quamplurimis inde locis & annis repetita. De excellentia linguæ Anglicæ in *Guil. Cambdeni* libro, qui inſcribitur *Remains* (i. e. *Reliquiæ*) reperitur aliquid, ut in ejus *Britannia* ſparſim linguæ Origines quoque attinguntur, Lexicographi apud illos plurimi ſunt: *Joh. Minsheu*, cujus *Dictionarium Hiſpano-Anglicum & Anglico-Hiſpanum* Londini 1623. excuſum circa vocum origines nonnunquam curioſius exſpatiatur: *Thomas Thomaſius*, a quo *Dictionarium Latino-Anglicum*, & *Anglico-Latinum*, Lond. 1615. editum habemus: præterea *Waſius, Riderus, Gouldmannus, Coleſius*, aliique. Poëtas Anglos, contra Sorberium Gallos nimis extollentem, vindicavit *Thomas Spraat*, non minus eleganter, quam docte, in Obſervationibus ad ſcriptum Sorberii Anglico ſermone procuſis. Idem argumentum celeberrimus Anglorum Dramaticus, *Joh. Dryden*, tractavit in libro cui titulus: *An Eſſay of Dramatik Poeſy*, Lond. 1668. in 4. evulgato. Et ſane, ut, in Epico Carminum genere, *Joh. Miltoni* inſigne poëma *The Paradis Loſt* Gallos omnes in epicis infeliciores longo poſt ſe intervallo reliquit: ita & Drydeni aliorumque nonnullorum Dramata palmam iis ſi non præripere, profecto admodum dubiam reddere, poſſunt. Enimvero hæc hujus loci non ſunt, ſed in alium differenda. (*p*)

(*p*) Ducentos Poëtas Gentis Anglicæ celebriores, tum Vernaculos, tum Latinos, qui a Guilhelmi Conquæſtoris ævo, ad Jacobi usque II. Imperium, floruerunt, Guilh. Winſtanley peculiari celebravit Libro Anglico (*The Lives of the moſt famous Engliſch Poetes,*) Londini A. 1687. in 8vo edito, & *in Actis eruditorum Lipſienſibus M. Oct. A. 1687. p. 577-580.* recenſito. Dramaticorum Angliæ Poëtarum Vitæ & Characteres, a Langbainio inchoati, a Car. Hildono autem ad finem usque Sec. XVII. continuati, Vernaculo item Gentis illius Idiomate Londini A. 1699. in 8vo prodierunt. Vid. de iis Lipſienſes *l. c. M. Sept. A. 1699. p. 424-427.*

CAP. V.
DE
LINGUIS ORIENTALIBUS ET COGNATIS.

§. 1. Quantam sibi illarum peritiam, itineribus in ipsum Orientem susceptis, Georg. Gentius & Guilh. Postellus paraverint. 2. Linguæ Hebrææ Characterum, Vocalium & Accentuum, Antiquitas inter Criticos controversa. Grammaticorum ejus in docenda illa Cacoethes. Mich. Neandri Erotemata Grammatica commendata. Casp. Scioppii, in Diatriba de ratione eam addiscendi, turpe plagium. 3. Doctrinæ Accentuum Hebræorum Scriptores. 4. Lexicographi Hebræi. 5. Autores, qui Bibliothecas Scriptorum Hebræorum, ac Rabbinicorum, deque rebus Hebræis commentatorum, congessere. Nonnulla obiter de Judaismo Aristotelis fictitio inspersa. J. C. Wagenseilii Justa in Plagiarios Literaturæ Rabbinicæ ineptos Invectiva. 6. Linguæ Arabicæ in Vocibus Luxuries ac Fœcunditas, aliquot Exemplis & Testimoniis ostensa. Usus ejusdem multiplex. Peregrinatores per Orientem, aliique Eruditi, qui MSSta Arabica, aliaque Orientalia, studiose collecta, in Europam invexerunt, celebrati. Herm. Conringius, ob iniquius de istis Judicium, notatus. De Versionibus & Lexicis Linguæ Arabicæ nonnulla. 7. Linguæ Ægyptiæ, seu Copticæ, cum Græca Cognatio. Ath. Kircheri in restituenda illa Labores. Er. Vindingii de his Censura. 8. Linguæ Punicæ Histor umena Thomæ Reinesii. Fragmentum ejus insigne, in Plauti Pœnulo reliquum, a Philologis compluribus illustratum. 9. Linguæ Persicæ, cum Germanica Convenientia, a J. Lipsio, Joh. Elichmanno & Sam. Bocharto, demonstrata. Λείψανα ejus a Guilh. Burtono collecta. Lexica potiora ἀνέκδοτα.

1 EX *Europa* tendimus nunc in ORIENTEM, non fuse, *quid de* LINGUIS *illius dici posset, inquisituri,* sed pro instituti nostri ratione paucis delibaturi, quæ ab aliis operoso magnorum voluminum apparatu dicta sunt. Quemadmodum vero multum in omni genere studiorum prodesse linguarum Orientis peritiam facile omnium consensu constat: ita sunt, qui, earum flagrante cupidine incensi, orbem fere totum longis itineribus peragrarunt: ut eo promtiorem linguarum Asiæ Africæque sibi notitiam pararent. Est inter eos nomen haud incelebre GEORGII GENTII, cujus *Historiam Judaicam,* seu versionem libri *Schephet Jehuda,* Amstel. 1651. excusam, aliaque pauca, habemus. Is olim aulæ Saxonicæ Electorali a ministeriis, studio linguarum orientis captus, munere abdicato Vienna Constantinopolim petiit, & hinc late Asiam omnem per complures annos emensus, rediit tandem in Bataviam, e Belgio Dresdam, linguarum omnium Medicæ-

Medicæque artis apprime gnarus: ibi vero, cum & itineris diuturnitate ignotus esset omnibus factus, & morum inculta simplicitate nemini placere studeret, spretus in obscuro latuit, ab amico veteri, quem unum adhuc repererat, sustentatus: hoc autem defuncto, senex admodum & miser Berolinum abiit, ibidemque in summa pauperie, quam ostiatim petita stipe sublevabat, ferme præ senio delirus, fatis concessit, postquam ultra octuagesimum nostri seculi annum vitam protraxisset. Celebrior adhuc longe Gentio GVILIELMUS POSTELLUS superiore seculo fuit, & ipse per annos bene multos Asiæ Africæque hospes: quas more antiquorum philosophorum discendi causa peragravit. Linguarum adeo callens fuit, ut referente in Elogiis Teissierio, per universum orbem se sine interprete commeare posse jactarit. Edidit XII. *Linguarum characteres & legendi modum:* qui liber, Mich. Neandro in præfatione ad Erot. Ling. Ebrææ p. 11. referente, *præceptiones Grammaticas XII. & Lexicon totidem linguarum continet: Hebrææ videlicet, Chaldaicæ veteris, Chaldaicæ recentioris, quam a transitu fluminis vocant, Samaritanæ, quæ prisca Hebraica est; Arabicæ vel Punicæ; Indicæ; Græcæ, Georgianæ, Tzeruianæ, Hieronymianæ vel Illyricæ, Armenicæ & Latinæ.* Paris. 1538. Gesnerus in Bibliotheca fol. 292. dum hunc Postelli librum recenset, addit; in singulis illis (linguarum expositionibus) rarissimas Christianorum, in diversis orbis partibus agentium, historias haberi, quibus illæ linguæ sint in sacrorum usu. Nihilominus, post tantum de tot linguis strepitum, Jos. Scaliger de Postello aliter sensit: Arabismi imperitiam illi impingens, quam, partim e familiari conversatione, eodem cubiculo per aliquot dies usus, deprehenderit, partim e versione Alcorani ostendi posse persuasus est. *Sed nondum,* ait, *hebdomadem integram mecum habitaverat, cum in carcerem conjectus fuit, homo, quem insania ab omnis malitiæ suspicione vindicare poterat. Et qui aliter de eo judicant, longe decipiuntur.* Hæc Scaliger Epist. 362. Plura de Postello non addimus, de quo jam alibi a nobis dictum: unum addo, qui variorum de illo varia testimonia collegit, Paulum Colomesium in Gallia Orientali p. 60. seqq. qui videri poterit. Nunc ad linguas.

Earum princeps HEBRAICA habetur: quanquam non desint, qui ejus primatum impugnent. De antiquitate linguæ Hebrææ dictum jam supra. De characterum ejus, punctorum, vocalium, accentuumque antiquitate vel novitate inter criticos acriter disputatum est; quorum principes LUDOV. CAPPELLUS & JOH. BUXTORFFIUS, uterque suos asseclas habuit, qui litem hanc strenue resumserunt. Literarum, quales hodie sunt, quadratarum antiquitatem præter alia argumenta ex numorum veterum inscriptionibus vulgo impugnant: quo tamen argumentationis genere non usque adeo decidi rem, quin in adversam quoque partem ventilari posset, observat Vir in rei numariæ studio ante omnes alios laudem meritus EZECH. SPANHEMIUS *Dissert. II. de Præstantia & Usu Numism. p. 66.* ubi nonnulla de Samariticis & Hebræis characteribus e numis haurienda exponit. PETRUS LAMBECIUS *in Commentario de Bibl. Vindobon. lib. III. p. 55.* Codicem quen- 2

dam Cæsareæ Bibliothecæ recenset, qui post alia Alphabetum quoque Hebraicum contineat, literis ab hodierna scribendi ratione valde diversis exaratum, & adjuncta explicatione Græca illustratum: cui subjuncta quoque Nomina Hebraica IV. Archangelorum, ceterorumque Angelorum, & IV. fluviorum paradisi, cum interpretatione. Figuras vero literarum non addit vir doctus, neque etiam, an Samaritano vel cui demum characteri accedant, quicquam dicit. Inquirant hoc, quibus id licet. De Grammaticis Hebræorum, earumque delectu, nihil dicam: abundet quilibet suo sensu: hoc certum, complures hodie discere docereque Grammaticam, non ut linguam sciant, sed ut fiant faciantque Grammaticos. Non trivit ignobilem viam hanc doctissimus MICHAEL NEANDER, cujus *Erotemata Linguæ Hebrææ* e Grammaticis, quæ superiore seculo scriptæ sunt, sola profero, excusa Basil. 1567. in 8. Certe, si in eruditissima ejusdem præfatione, quam Erotematibus Græcis præfixit, quamplurima ad notitiam literariam contineri alibi dictum a nobis est: non minorem arbitror Hebrææ rei literariæ lucem Hebræis Erotematibus suis attulit. Ibi enim, in præfatione, de variis viris doctis in studio linguarum orientalium celebribus agit, ut & de lingua Hebræa in universum, deque Rabbinorum scriptis: tum exhibet Erotemata: & Erotematibus annectit varia Rabbinorum de Christo testimonia, haud utique contemnenda: hisque demum postponit Catalogum & Bibliorum, prout variis editionibus excusa sunt, & aliorum scriptorum plurium, quæ ad Orientales linguas spectant, maxima sane diligentia undique conquisitum, ita, ut æquiparari Græcis Erotematibus Neandri Hebræa absque hæsitatione possint. Aliud judicium meret GASPAR SCIOPPIUS, homo Latinæ quidem linguæ ad miraculum gnarus, ast non æque linguarum Orientis: quarum tamen ne imperitus videretur, *Diatribam* edidit *de compendiosa & facili linguam Hebræam & Chaldæam addiscendi ratione*, quæ tum separatim, tum cum aliis libellis de studiorum ratione, 1645. & 1658. in 12. apud Batavos excusa est. Verum turpi plagio surreptam Joh. Buxtorffio, Filio, totam hanc Diatriben observat Placcius de Pseudonymis p. 254.

3 In accentibus Hebræis quæsita nostro seculo nova aliqua doctrina est, cui occasionem primam dedit *Samuel Bohlius*. Hunc secutus *Gaspar Ledebuhrius*, improbo plane labore collectis e S. Codice exemplis, certis regulis rem complexus est. Hinc *Augustus Varenius*, Professor Theologus in Academia Rostochiensi, commentariis exegeticis in libros V. T. editis usum accentuationis ostendit, ac omne negotium accentuatorium diffusis præceptis jam a multis retro annis integro libro complexus est, sed qui hactenus nondum editus inter discipulorum, doctorumque virorum, manus latet. Demum & Cl. *Matthias Wasmuthus* symbolam suam in rem accentuatoriam contulit in Hebraismo suo, ut vocat, Restituto: ut aliorum nunc Spicilegia transeam.

4 Idem vero memoratus paulo ante Bohlius formales quasdam significationes radicum Ebraicarum quæsivit: ad quas reliquæ unius radicis significationes, velut

ad

ad genericos quosdam conceptus, referantur. Earum *Lexicon aliquod MSS.* olim inter schedas meas habui, quod nunc habet a me amicus. *Lexica Hebraica* Forsteri, Pagnini, Avenarii, Buxtorffii, Cocceji, aliorumque, satis nota sunt: & memorata studiose *Aug. Pfeiffero in Critica S. c. V. §. 10.* qui & multos inesse his omnibus defectus non diffitetur. (*q*) Rarissimum linguæ Hebrææ Lexicon, & cujus nonnisi unum exemplar in toto orbe extare putat, Petrus Lambecius recenset inter libros MSS. qui a Sebast. Tengnagelio Cæsareæ Bibliothecæ legati sunt: titulus est *Mechaberoth*, seu Compositiones *R. Salomonis ben R. Abraham.* Antiquius istud Lexicon Kimchi Libro Radicum est, quippe jam seculo XII. scriptum, collectumque, ut additur, ex R. Saadi Gaon, R. Jehudæ B. Chiug, B. Jonæ, B. Gana, Arabicis Glossariis: item e R. Samuel Hannaggid & R. Salomon Hakkaton. v. *Lambec. L. I. Bibl. Vind. p. 177.*

Qui vero plura de libris Hebraicis, Rabbinicis, reliquisque Orientalibus, cognoscere desiderat, adeat Joh. Buxtorffii Bibliothecam Rabbinicam, libro de Abbreviaturis additam: J. Henr. Hottingeri Bibliothecam Orientalem, Heidelbergæ 1658. in 4. excusam: Johannis Plantavitii, Episcopi Lodovensis, Bibliothecam Rabbinicam Florilegio ejusdem Hebraico, Lodovæ 1645. edito, subnexam: qui omnes magno studio suis laboribus functi sunt. Omnes autem locuplete librorum Auctorumque numero longe superavit Judæus, de polyhistoria suæ gentis sollicitus R. SCHABTAI BEN JOSEPH, cujus liber inscriptus *Labia Dormientium*, excususque Amstelod. in 4. 1681. Hebraico idiomate ingentem segetem aperit, (*r*) in certas, haud incongruo ordine, classes distributam, scriptorum omnis generis Rabbinicorum, quæ ut eo felicius indagaret, varia per Europæ Syngaogas itinera multorum annorum spatio suscepit. Mole hunc, non Auctorum Apparatu, vicit JULIUS BARTOLOCCIUS, emissis in lucem tribus sat magnis in fol. voluminibus, quæ *Bibliothecam magnam Rabbinicam* inscripsit, ordine alphabetico juxta Auctorum nomina digestam; excusamque Romæ 1672. 1678. & 1683. Prolixe ibi de vita 5

(*q*) Fusius de Lexicis Hebræis disseruit, eorumque Nomenclatorem egit & Censorem, idem (cujus Criticæ Sacræ de iis Locus hic allegatur) Aug. Pfeifferus, Superint. Lubecensis, in *Consultatione Epistolica de Editione Lexici* (quale ipsemet moliebatur) *Biblici Ebræo-Chaldaici Novi, mole modici, sed planioris atque plenioris omnibus hucusque* editis, Dresdæ A. 1679. in 4to excusa.

(*r*) Duplicem hactenus Bibliothecæ R. Schabtai Ben Joseph Rabbinicæ (quam *Labia Dormientium* Autor appellavit) Versionem e Septentrione expectavimus Latinam, alteram Christiani Wormii, Ædis Hafniensis Nicolaitanæ Antistitis Doctissimi, Notis adjectis illustrandam, quam, in *Præfat. Libri Secundi de Corruptis Antiquitatum Hebraicarum apud Tacitum & Martialem Vestigiis*, A. 1694. est pollicitus; alteram Gustavi Peringeri, Strengnensis, L. L. Or. in Academ. Upsal. olim Professoris, nunc autem Librorum in Regia Holmiensi Censoris, quam, Autoris ipsius concinnatam postulatu, Anno jam 1690. ab eo jussit expectari Magnus Ronnovius, Svecus, *in Notis ad Cod. Talmudicum de Æstimationibus p. 9.* Utinam alterutra saltem primo quoque tempore prodeat, & novam Orienti e Septentrionis tenebris lucem feneretur.

vita & scriptis cujuscunque differit, & quandoque integras ferme dissertationes immiscet, qualis est; quam *de Judaismo Aristotelis* habet *T. I. p. 471.* ubi cujusdam R. Gedaliæ Ben-Jachija insaniam recenset, Aristotelem Hierosolymitanum, Koliæ filium, de tribu Benjamin, asserentis: eaque occasione fuse in originem putidi erroris inquirit, & non sine probabili ratione, e loco *Eusebii L. IX. c. 3. Præpar. Evang.* male intellecto deducit. Neque vero mirum cuipiam videatur, admissum inter Rabbinos Aristotelem: facilis enim & Christianis, & Gentilium Philosophis Medicisque, aditus sine invidia patefit, quotquot ulla ratione illuc referri posse videntur: adeo, ut *Æsopo* etiam *inter Rabbinos locus sit.* Mirum inde non est, licet in magnam molem Opus creverit, non tamen ad umbilicum per omnes alphabeti literas esse deductum. Supplementum Bartoloccio scripsit CAR. JOSEPHUS IMBONATUS, seu *Bibliothecam Latino-Rabbinicam,* Romæ 1694. Verum & hic, dum Scriptores undecunque corradit, erroribus haud raro jocularibus locum dedit. Potest interim, ex his Bartoloccii atque Imbonati laboribus, longe plurimorum e recentioribus, qui Hebræam eruditionem præ se tulerunt, notitia hauriri. Quam juvabit quoque PAULI COLOMESII *Gallia Orientalis*, Hagæ Com. 1665. in 4. edita, quæ Gallorum, qui linguam Hebræam, vel reliquas orientales, excoluerunt, Vitas, opera, & judicia variorum de iis, sistit. Daturus similis instituti libros de reliquis etiam Europæ provinciis Colomesius *Italiam Orientalem* bibliopolæ jamjam tradidisse fertur, sed quæ nescio qua fraude surrepta est. Interim notari meret juxta celeberrimi WAGENSEILII expostulatio, qua, in *Sota p. 202.* in plagiarios Rabbinicæ eruditionis invehitur; quorum neque finem esse, nec modum, indignatur, & oppido paucos, qui profiteantur, quorum corticibus natent, quibusve adjutoribus usi sint: sed se Talmud inspexisse, sibi lectos Rabbinos, suas se in medium versiones afferre, videri velint: idque eo ægius fert, quo se certius *in scenam producere posse novit Viros egregios, qui non contenti ea gloria, quam in divinæ humanæque literaturæ partibus aliis, doctrina & industria sua, ad invidiam usque sibi paraverant, dum etiam reliquæ scientiæ insignem in Rabbinicis literis peritiam adjecisse se credi postulabant, & Rabbinorum dicta, Raymundis, Buxtorfiis, Seldenis, Coccejis, Voisiniis, Schikardis, clam erepta, cumularunt, hic quidem turpiter se dederint, eruditis suis alioquin scriptis fœda inurendo stigmata.* Monet vero Wagenseilius, nusquam periculosius, quam in hoc genere plagiorum, errari, quæ se utplurimum ipsa prodant. *Nam,* ait, *dum non satis tenent, quid alii citent, aut quomodo, proinde ipsi nunc ex libris Vulgarium Rabbinorum faciunt Talmudicos, nunc hos in illorum convertunt: jam propria nomina pro appellativis; appellativa pro propriis, accipiunt: conjungunt divellenda, separant quæ cohærent, commutant priora cum posterioribus: exscribunt testimonia cum vitiis typographicis: laudant nobis* R. Raddak, R. Raschi, R. Rambam, R. Smag. *& si qui sunt spissi ridiculique errores alii.* Exempli loco dein Petrum Galatinum profert: & *Dominicum Garciam,* Hispanum, qui cum in Complutensi Academia *Hebrææ linguæ moderator primarius* extitisset, edidissetque Cæsaraugustæ 1606. superbo titulo *Propugnacula Religionis Christianæ contra obstinatam perfidiam*

diam Judæorum, quibus confectam rem omnem ipse existimarat; puerili tamen errore R. Salomonem censuit esse auctorem libri, *Directoris Dubitantium* (qui Maimonides est), aliosque errores plusquam putidos committit. Hæc e doctissimi viri libro excerpsisse e re utique videbatur: simulque ista de Hebræa lingua sufficiant. De Antiquitatum enim Hebraicarum Scriptoribus alio in loco dicemus.

6 ARABICA Lingua omnium inter Orientales diffusissima est, ob infinitam pene vocabulorum multitudinem, dum una res, pro variis accidentibus, quibus distinguitur, varia habet nomina, ut ex Anton. Giggeji & Jac. Golii Lexicis patet; Quinimo tantam esse linguæ ejus luxuriem P. Angelus a S. Josepho in *Gazophylacio Persico,* observat, ut 1000. habeat vocabula, quæ gladium, 80. quæ mel, 500. quæ leonem, & 200. quæ serpentem significent. (*s*) Divina nomina, seu attributa uno plus mille, Arabice & Persice exarata, se Latine interpretaturum promisit Petrus a Valle, Epist. ad Tengnagelium. *Tantum est pelagus illius sermonis,* ait Josephus Scaliger Epist. 90. ad Casaubonum, *ut, quo plura in illo discimus, eo plura occurrant, quæ sine magistro nunquam didicero.* Hæc ille Scaliger, cui tam familiaris sermo Arabicus, ut ad lexicon Antonii Nebrissensis ultra 20000. vocum, & inter eas minimum 8000. radicum (alibi scribit 14000.) e variis Arabum variorum scriptis, collegerit: ut, in iisdem Epistolis p. 531. & 646., refert. Nihilomius tamen, non obstante ejus difficultate, jamdudum salivam eruditis ea lingua movit, quod audirent, multos veterum philosophorum libros, in hanc linguam conversos, apud Arabes latitare, ut inde jactura eorum restaurari possit: multa enim Medicis ex Arabibus haurienda, quæ absque illorum lectione prorsus ignorarentur. Hinc Isaacus Casaubonus, jam ætate paulo provectior, eam addiscere cœpit: quod idem Salmasius etiam vir fecit. Alii in Orientem profecti magna secum literata spolia retulerunt. *Petrus a Valle;* (qui ipse, in variis epistolis ad Morinum datis, ut & in ea, quam ad Sebast. Tengnagelium scripsit, quamque libro I. Comm. de Bibl. Vindob. Petrus Lambecius sub finem p. 165. sqq. inseruit, sua studiose recenset) *Reinardus* quidam Mathematicus (cujus bibliothecam Arabicam, summo labore & sumptu collectam

(*s*) Quæ de Linguæ Arabicæ Ubertate & Luxurie, fide Angeli a S. Josepho, *h. l.* narrantur, Monachus ille, ni fallor, Edvardo debet Pocockio, cujus ex *Notis in Abulf. p. 153.* Aug. Pfeifferus (*in Introd. in Orientem, Diss. II. Qu. 9. p. 27. 28.* de eadem, qua Græcam etiam superat, ubertate differens) verba allegat sequentia, digna quæ & *h. l.* recitentur: *Quantum Græcam, Latinam, aliasque Linguarum præcipuas, verborum copia superet, hinc conjicere licet, quod aliquando vel sola diversarum unius rei appellationem enumeratio & explicatio Justam Voluminis integri materiam præbuerit. Sic doctissimo Grammatico,* Ebn. Chalawain, *Libri unius Subjectum Leonis nomina, quæ quingenta; alterius Serpentis, quæ ducenta, teste* Jalloloddino in Mezhar. *Autor Kamusi,* Mohammed Al Eirauzabadius, *Librum integrum de Mellis Appellationibus & Utilitate se conscripsisse ait, in quo cum 80. ejus nomina recensuerit nomenclaturam, totam tamen ejus non absolvisse notatur. Testatur idem, Ensis appellationes ultra mille se in Libro, a se composito, enumerasse.*

ctam, abſorptam tandem, poſt collectoris mortem, a Vaticana refert atque dolet Holſtenius in epiſtola ad eundem Tengnagelium, ap. Lambec. T. I. Comment. de Biblioth. Vindob. p. 110.), *Jac. Golius*, qui theſaurum ſuum Leydenſi Bibliothecæ intulit; de quo maxime Holſtenius l. c. gaudet, & *orbi Chriſtiano gratulatur, incidiſſe in illorum manus, qui nihil publico invident, & qui ex iſto theſauro evulgando laudis materiam quærunt: Nicol. Clenardus*, qui & linguarum & religionis cauſa ſeceſſit in Africam, ac de fructu ſuæ profectionis in epiſtolis agit: *Chriſtianus Ravius*, qui ſuorum librorum titulos Spolio Orientis annexuit: *Eduardus Pocockius*, aliique. *Nicol. Peireſcius*, ſublime iſtud Galliæ literatæ ſidus, cum in Orientem ipſe proficiſci non poſſet, nullo tamen ſumtui, ut inde libri ſibi aſportarentur, pepercit, quorum aliquando numerum haud contemnendum naufragio amiſit; ut e prolixa ejus ad Joh. Morinum epiſtola, quæ inter Morinianas (ſub titulo Antiquitatum Eccleſiæ Or. emiſſas) 36. eſt, videre licet. Eodem tempore bis jam memoratus Vindobonenſis Bibliothecæ præfectus, *Sebaſt. Tengnagelius*, omnia tentavit, ut Cæſaream Bibliothecam Arabicis quoque Perſicisque libris, vel quicunque demum ex Oriente comparari poſſent, locupletaret: nam, ut erat ſtudio earum linguarum mire deditus, ſuis ſumptibus undique libros eos conquiſivit, præſtititque etiam, ut inſigni tandem copia abundaret, quæ poſt ipſius mortem Auguſtæ Cæſaris ſupellectili legata ceſſit. Catalogum exhibet Lambecius lib. I. a p. 168. usque ad 184. Verum, ſi Conringio aurem præbeamus, non adeo magni Orientales libri æſtimari merentur, qui ſcilicet, quicquid boni habent, a Græcis hauſere, & magnam quoque partem meræ Græcorum translationes ſunt: quæ vero propria Arabum, longe infra Græcam eruditionem ſubſident; Perſicum vero, Copticum, vel Æthiopicum quid, aptum ſapientiæ, ne ex fama quidem accepimus, quod non liceat longe plenius ex editis aliorum ſcriptis addiſcere. Ita quidem Conringius in *Epiſtola de Biblioth. Auguſta p. 64. ſq.* qui, ut ipſe eodem loco hiſtoriam excipit, ejusque e libris Orientalibus hauriendæ aliam eſſe rationem fatetur: ita ſe non in omnibus audiendum ſimul ſubobſcure innuit; eamque ſolum ob rationem iſtud ſcripſiſſe videri poſſet, ne Auguſtæ ſui Principis Bibliothecæ aliquid alicujus momenti deeſſe fateri neceſſe habeat. In eo autem Conringio haud ſane cunctanter aſſentimur, tantos Principum, Rerumque publicarum ſumtus, tantos privatorum labores, licet non ſine aliquo ſucceſſu fuerint, parum tamen in Auctorum veterum reſtitutione orbem literatum juviſſe. Suntque inter ipſosmet barbaros libri melioris notæ rari admodum, magno pretio veneunt, & rarius adhuc peregrino vendendi proſtant: ut ex aliquot Petri a Valle epiſtolis liquet. De incomptis Arabum verſionibus, queis Græcos Auctores male tranſtulerunt, earumque cauſis, videndus Salmaſius, in præfatione ad Tabulam Cebetis, Græce & Arabice editam. Præter Lexica linguæ Arabicæ, quæ edita ſunt, MSS. aliquot Gloſſaria atque Dictionaria, Arabica, Arabico-Turcica, Syro-Arabica, libelloſque ejus linguæ Grammaticos, in Cæſarea Bibliotheca aſſervari Catalogus Tengnagelianus, apud Lambecium, l. c. fidem facit. Memorat & ibidem ſua lexica MSS. P. a Valle. Salmaſius l. c. refert, Joh. Elichmannum lexicon Arabicum locupletiſſimum abſolutiſſimum paraſſe,

cui

cui nihil nisi forma & ordo defuerit, materia jam undique congesta; Verum illud cum Auctore intercidit.

ÆGYPTIACA vel COPTICA lingua multum cum Graeca, & ratione characterum & vocum, affinitatis habet: ita, ut scribendi morem etiam Graecis veteribus usitatum observet: neque enim separat voces, sed literas unius lineae velut unicam vocem conjungit; Morino teste, in epistolis. De voce *Coptarum* unde derivanda sit, num a *Copto* celebri Ægypti emporio: an ab *Ægyptus*, quae et quandoque *Æcyptus* scribitur, quaerit Salmasius in Epist. p. 100. & 178. Loco posteriore admiratur laudatque Athan. Kircheri promissa, quae de restituenda antiquissima ea lingua dederat: cum antea primum se existimasset Salmasius, qui ad id muneris obeundum animum applicuerit: Fecit etiam Kircherus quod potuit, tum *in Prodromo Copto*, tum *in Lexico*. An vero tam integram ille messem exhibuerit, ut ne quidem spicilegium supersit, quod e promissis concludebat Salmasius, dicant alii. Videatur interim, si tanti est, Erasmi Vindingii *Dissertatio de Linguae Graecae & Ægyptiacae affinitate*, in qua nonnulla contra Kircherum habet, prodiit Hafn. in 4. A. 1660. (*t*) 7

De PUNICA lingua tradit aliqua Thom. Reinesius, in libro, cui titulus: Ἰσορέμενα linguae Punicae, 1636. Altenb. in 4. (*u*) Superest ferme unum, sed insigne ejus linguae fragmentum, in *Plauti Paenulo*, quod doctorum ingenia exercuit. REINESIUS de illo, in epistolis ad Daumium, agit p. 309. SAM. PETITUS, diu ante illum in Miscellaneis eum Plauti locum explicare aggressus, Salmasio tamen Grotioque se adeo non probavit, ut Plauto caeciorem illum in plerisque deprehendisse scribat Salmasius ad Grotium Ep. 18. Post eum itaque Samuel Bochartus feliciori eventu istud negotium in se suscepit, deditque explicatos Plautinos versus P. II. Geogr. Sac. lib. II. c. 6. qui totum cetera eum librum evolvendae Phoeniciae Punicaeque linguae impendit, &, si quis alius, de illa bene meritus est. Mentionem versuum Plautinorum alicubi in Epistolis Jos. Scaliger facit (ep. 362. p. 643.) putatque illam Poenuli dialectum parum a puritate Hebraismi abesse. *Tempore enim Elisae*, ait, *quae coloniam Poenorum in Africam deduxit, universa Phoenicia puro Hebraismo utebatur, ut &* 8

(*t*) Athanasio Kirchero, in Copticis, non satis tuto semper credi posse post Vindingium, Aug. etiam Pfeifferus monuit, sub finem Præfationis, *Introductioni in Orientem* præmissæ, idque a se, *in Exerc. Bibl. p.* 49. 50. aliquot exemplis ostensum esse testatur. Nova Luce, quam Literatura Coptica a Theod. Petræo, Flensburgensi, Cive meo, in LL. Or. universis versatissimo, præter Psalterii Coptico-Arabico-Latini (cujus specimen sistit Psalmus I, Lugd. Bat. A. 1660. in 4to maj. editus) Editionem, Lexicon etiam in eandem Copticum, a se concinnatum, & Angliæ Philologis summopere probatum, pollicito, expectabat, obitus ipsius, secundum in Orientem iter meditantis, immaturus illam orbavit.

(*u*) Thomæ Reinesii Ἰσορέμενα L. Punicæ recusa sunt in Syntagm. Dissert. rariorum e Museo J. G. Grævii edito Ultraj. A. 1702. in 4to.

literis, quæ hodie superſunt apud Samaritas, & quæ puræ ſunt Phœniciæ. Poſt hos omnes JOH. CLERICUS quoque prolixe ſatis in ſenſum verſuum Plautinorum inquiſivit, in nonnullis a Bocharto diſſentiens *T. X. Biblioth. Univerſ. Hiſtor.* Conferendus quoque huc Ant. Borremanſius eſt, *Var. Lect. c. 14.*

9 (*x*) PERSICÆ *linguæ cum Germana convenientiam* integro libro oſtendere voluit JOH. ELICHMANNUS, ut teſtatur Salmaſius in præfatione ad Tab. Cebetis, cum Arabica Verſione (Latine ab Elichmanno translatæ) editam his verbis: *Quod ad hoc ævi latuit plerosque eruditorum, ex eadem origine compererat fluxiſſe Germanicam & Perſicam linguam, ad hanc illum conjecturam ducente infinita vocum copia, utrique linguæ communium, ſed & verbis ſimiliter terminatis, eodem modo compoſitis, aliisque multis argumentis.* Hæc de Elichmanno Salmaſius, viro, *cui*, ipſo judice, *in intima linguæ Perſicæ cognitione vix videtur Europa parem tuliſſe, fortaſſean & vix feret.* Verum immatura mors, quam acerbe ibi Salmaſius deplorat, & conatum hunc egregium intervertit, & gloriam Germano nomini invidit. Ne vero effectui quid dediſſe Salmaſium, aut amori in linguam patriam Elichmannum, obvertas: en tibi Bochartum, qui, cum de Perſarum lingua *in ſuo Phaleg* nonnulla diſſeruiſſet; *lib. I. c. XV. Hanc*, ait, *quod viri docti ſcribunt accedere ad Germanicam in tanta locorum intercapedine nemo ſibi facile perſuaderi ſinat. Tamen rei probandæ tot exempla congerunt, ut ab invitis pene fidem extorqueant* Allegat inſuper epiſtolam 44. Centur. III. ad Belgas Juſti Lipſii, qui nempe jam ante Elichmannum ſimile quid in lingua Perſica, adductis in medium exemplis, obſervavit. Quædam λείψανα veteris Linguæ Perſicæ, quæ quidem apud priſcos Scriptores reperiri poterant, collectiva edidit & explicavit *Guil. Burtonus* Londinenſis, quæ adjecta ſunt ejus *Hiſtoriæ Græcæ Linguæ. Lexicon Perſicum priſcarum vocum*, pretioſum volumen, poſſidere ſe refert in epiſtola ad Tengnagelium ſæpius laudata, Petrus a Valle, *ætate noſtra a docto viro (Perſa) ingenti cura elaboratum, & apud Perſas magnæ exiſtimationis, cujus exemplar, quod habeo, unicum, ut puto, in Europa auctoris nepos propria manu exaravit, ejusque ſcriptioni & auctor ipſe adhuc vivens Sphahani, librumque novis quotidie obſervationibus augens plurimum diligentiæ adhibuit, ut illius opus in Europam nonniſi correctum perfectumque aſportaretur.* Ipſe PETRUS a VALLE *Dictionarium ſex mille circiter vocum Perſicarum* Italica verſione illuſtratarum compoſuit e Doctrina Chriſtiana, quam Jeſuitæ in regia Lahor eleganti ſtylo ſcripſerunt. Quanquam vero omni ſtudio nixus Petrus a Valle ſit, ut imprime-

(*x*) De Linguarum Perſicæ & Germanicæ convenientia plura, e variis Autoribus, erudite congeſſit Morhofius, *P. I. Commentarii ſui Vernaculi de Lingua & Poëſi Germanica, cap. 2. pag. 39-43.* Marci Zuerii Boxhornii Epiſtola huc etiam ſpectat, ad Nicol. Blancardum Kal. Dec. A. 1648. ſcripta, qua Vocum, quæ apud Curtium ſuperſunt, Veterum Perſicarum Origines, e Lingua Germanica, ſatis feliciter detexit. Legitur illa inter reliquas ipſius Epiſtolas, Amſtelodami A. 1662. in 12mo junctim editas, *p. 220-229.* Tacito quoque ipſius, ibidem A. præced. 1661. excuſo, & Curtio etiam Nicol. Blancardi, ni fallor, ſubjuncta.

primeretur hoc Lexicon suum Romæ typis Congregationis de Prop. Fide: non id tamen, quantum memini, factum est: uti nec ingressum *Lexicon Linguæ Persicæ*, quod ADAMUS OLEARIUS affectum habuit, sed an & ad finem perduxerit ignoro.

CAP. VI.

DE LINGVA GRÆCA.

§. 1. *Linguæ Græcæ Necessitas & Utilitas a Viris doctissimis inculcata.* 2. *An Judæis eam discere licuerit, inquisitum.* 3. *Historia ejus tradita a Laur. Rhodomanno & Guilh. Burtono, Origines ab Æg. Menagio promissæ. De Literis Græcis Diss. Joh. Scaligeri. Franc. Guieti, J. Franc. Grandis, & aliorum, Labores in illa Etymologici.* 4. *Grammatici Græci Veteres Inediti obiter memorati. Ex Editis Basilius M.* ψευδώνυμος, *Phrynichus, Helladius, Apollonius Dyscolus, Proclus, Moeris, Joh. Philoponus, Thom. Magister, Theod. Gaza, & alii, recensentur. Additur* παρέκβασις *de Græcis Literaturæ suæ in Europa Instauratoribus.* 5. *Scholiastæ Poëtarum Græcorum Veteres, lucem Grammaticæ sæpe fœnerantes, enumerantur.* 6. *Grammatici Græci Recentioris ævi* ἐξοχώτεροι, *Ang. Caninius.* 7. *Nic. Clenardus, Urbanus Bellunensis.* 8. *Mich. Neander (cujus etiam simul Discipulus, Laur. Rhodomannus, ob L. Gr. peritiam, & Venam in ea Poëticam præstantem, extollitur.)* 9. *Matth. Devarius de Particulis L. Gr.* 10. *Franc. Vigerius de Idiotismis L. Gr.* 11. *Joh. Posselius, Ant. Schorus, aliique Phrasium & Adagiorum Græcorum Collectores.* 12. *Jer. Tschonderus.* 13. *Mart. Crusius & Nicod. Frischlinis.* 14. *Grammatici alii moderni, uti & Scriptores de L. Gr. & Lat. convenientia.* 15. *Joh. Conr. Dieterici Chrestomathia Græca promissa.* 16. *Scriptores de Dialectis.* 17. *Scriptores de Accentibus. Origo & Novitas illorum a Cl. Salmasio, If. Vossio & Henr. Chr. Henninio, detecta. Bibliothecæ Græcæ, ab Henninio & Joh. Meursio promissæ.* 18. *Controversiæ de Pronunciatione Linguæ Græcæ Historia & Scriptores.* 19. *Prolixior Historia Certaminum, de Dialecto Hellenistica, & Styli N. T. puritate, Literariorum.* 20. *Scriptores, qui Stylum Homericum cum Phrasi Librorum Sacrorum contulerunt.*

De GRÆCA lingua nunc, illa omnis eruditionis ac sapientiæ nutrice, dicendum est. Omnia, quæ ad illam spectant, persequi nostri instituti non est, utpote qui non Volumina scribimus, sed præcipua tantum sectamur, ac ab aliis omissa. De summa quidem ejus *præstantia & necessitate* convictos arbitror, quotquot in humanioribus studiis vel leviter saltem emergere laborant: atque, ut in uno historiæ literariæ capite persistamus; quot quæso nos Auctores laterent, si Græca literatura careremus? Enimvero, uti singulæ bonarum artium e Græcia suum ortum trahunt; ita verissime Erasmus lib. X. Epistolarum scribit: *Hoc unum expertus video, nullis in literis nos esse aliquid sine Græcitate.* Latius hoc argu- 1

mentum alii deduxere. Plena ſunt iſtiusmodi commendationibus Mich. Neandri ſcripta. De praeſtantia & neceſſitate linguae Graecae Orationem *Matthaeus Dreſſerus* habuit *Orat. lib. III. p. 25.* Diſſertationem de ea ſcripſit more ſuo egregiam *Ludovicus Creſollius* in *Myſtagogo.* Idem in libro de Natura & viribus Rythmi, *Iſaacus Voſſius* paſſim adſtruit: & nihil tam enixe Iſaaco filio, in Salmurienſi Academia degenti, commendavit *Claud. Sarravius,* (*alter ille Peireſcius, gente nobilis, dignitate nobilior, doctrina nobiliſſimus, amicitiis clariſſimus, ac ſtudiis erga literas & literatos omnibus ſuſpiciendus:* quo illum elogio Steph. le Moyne ornat) quam familiarem prorſus Graeci & Latini ſermonis uſum. Sed quid multis? nemo eruditus eſt, qui non Graeca ſummo ſtudio perdiſcenda ducat.

2 Quo in loco apud Judaeos Graeca lingua ſit, eruditiſſimus *Wagenſeilius* exponit *in Sota* p. 967. ſeqq. Nimirum pugnant inter ſe Apellae variis ſententiis ſciſſi: cum ne Gemarae quidem, ſeu Commentario Talmudico, cum ſuo textu conveniat. Futile eſt, quod illa refert, Chaſamonaeorum temporibus, cum Hyrcanus & Ariſtobulus fratres in ſe mutua oppugnatione ruerent, execrabilem eſſe publico edicto declaratum, qui Græcam linguam filium edoceret: cum Ariſtobulus Peripateticus, Philo & Joſephus, in Græcorum ſcriptis & ſapientia mirum quantum verſati, maximum quoque inter ſuos nomen habuerint. Non minus aperte falſum, quod *Miſchna* refert, tempore belli cum Tito tale ſcitum prodiiſſe: nam usque ad Juſtiniani Imper. tempora Græcam Bibliorum interpretationem in Synagogis lectam, Novella nos ignorare non patitur. Succeſſu temporis vero abrogata in Synagogis Græca Legis lectio eſt, & plane in deſuetudinem abiit; quod &, niſi fallor, unum Maimonides voluit in eo loco, ad quem Celeb. Wagenſeilius ſtupet; cum ait Maimon: *pridem in deſuetudinem abiit lingua Græca, confuſa eſt ac periit.* Non ſane videtur de linguæ interitu in univerſum loqui, ſed de ejus uſu in Synagogis. Hinc neque ipſemet ignoravit Græca, nec Judæi Hiſpani pari cum antiquis inſania acti ſunt: ſed potius, obſervante eodem viro doctiſſimo, longe prudentiores ſe præſtiterunt, dum Philoſophiam Græcam diſcendi facultatem ſaltem iis, qui adultæ ætatis ſunt, adimere haud fuere auſi.

3 *Hiſtoriam Græcæ Linguæ* LAURENTIUS RHODOMANNUS, ipſe linguæ ejus peritiſſimus, peculiari oratione deduxit, quæ addita eſt Orationi Petri Moſellani de variarum linguarum cognitione paranda, Jenæ 1634. Verſatur etiam hoc in argumento GVIL. BURTONUS, Anglus, qui peculiarem de eo libellum conſcripſit, editum Londini 1657. in 4. & qui exigua brevitate ſua non pauca continet ad hiſtoriam Græcæ linguæ pertinentia. (*y*) Multa habet inprimis de antiquo ejus in

(*y*) Poſt Burtonum, Linguæ Græcæ Hiſtoriam quadripartitam ſcripſit Laur. Iugewaldi Elingius, Dalecarlus, Log. & Metaph. in Acad. Upſalienſi Profeſſor, poſt Autoris, A. 1688. defuncti, obitum, ab Ad. Rechenbergio, Theologo Lipſienſi, cum Præfat. ſua, Lipſiæ A. 1691. in 8vo edi-

in Anglia uſu, deque ſcholis Græcis illic ante Chriſtum natum inſtitutis: de quo argumento agit quoque Ant. Wood in Antiquitatibus Oxon., ſub initium: Adjecit quoque Burtonus λείψανα linguæ Perſicæ, ut jam cap. anteced. dictum: ſed, dum origines ejus ex Græca deducere molitur, fallitur, cum pleraque ſint Germanica, ut oſtendit Boxhornius in Diſſert. peculiari ad Blancardum, Curtii editorem, ſcripta, quæ invenitur in editione Curtii Blancardiana. *Origines linguæ Græcæ* promiſit ÆGID. MENAGIUS *Obſerv. in Malherb.* p. 362. & 389. ſed non dedit. *De literis Jonicis ac Græcis, earumque cum Phœniciis affinitate*, prolixam & eruditam Diſſertationem JOS. SCALIGER ſuis Animadverſionibus Euſebianis inſeruit p. 110. ſeqq. in qua de inventione earum & natura fuſe ſatis disquirit. JOH. FRANC. GRANDIS promiſit librum, cui titulus: *Demonſtratio philologica; qua patet, Hellenismi & totius ferme Grammaticæ Græcæ rationem, ipſamque anomaliam, tam nominum, quam verborum, in ſola literarum, ſive alphabeti cognitione, conſtare.* Aſt non magis quicquam ejus libri prodiit, quam FRANCISCI GUIETI labor. Peculiare is aliquod conſilium habuit Latinas voces a Græcis derivandi, in quo prima omnia, unde cetera deducerentur, monoſyllaba eſſe voluit. Hoc profundum ſtudii genus, quod ante ipſum nemini in mentem venerat, totum vitæ Guieti tempus occupavit. Sed, cum ſollicite rem illam celaret, ne admiſſis quidem amicis intimioribus, poſt mortem ejus omnis induſtria periit, nec vel divinando e ſuperſtitibus ſchedis rationem operis iſtius quisquam aſſequi potuit. Refert Anton. Periander, ſeu potius, qui ſub ficto nomine iſthoc latet, Joh. Albert. Portnerus, celebris Ratisbonenſium JCtus, *in vita Franc. Guieti, addita editioni Terentii Bœcleriana.* Originem linguæ Græcæ e monoſyllabis hauriendam Iſaacus quoque Voſſius animadvertit, in libro de Natura Rythmi p. 44. cujus locum, cum & ad commendationem ſermonis Græci, & ad illuſtrationem præſentis inſtituti, haud parum faciat, apponam. *Sed neque invidioſum fore arbitror, præſertim apud gnaros, ſi dixero: priſcum Græcorum ſermooem ex omnibus iis, quorum ſupereſt notitia, non primum tantum tenere locum, ſed & illum tenere ſine æmulo, ne ipſo quidem contradicente olim omnium gentium victore populo. Nec tamen exiſtimandum, iſtiusmodi eum fuiſſe ab ipſis ſtatim incunabulis. Primam quippe hujus ſi excutiamus originem, nihilo meliorem aliarum gentium linguis eam fuiſſe deprehendemus: aſperam, ſcabram, & omnis dignitatis & elegantiæ expertem; fuiſſe, vel inde ſatis intelligas, quod vix alia, quam monoſyllaba, priſcis temporibus habuerit vocabula. ſeu illa nomina eſſent, ſeu verba.* Hucusque Voſſius, qui in ſequentibus augere pergit iſtam antiquiſſimæ linguæ Græcæ barbariem, & modos, quibus illam ope Muſices ac Poëſeos expoliverint, exponit. Ceterum, quænam ineptiæ in vocum etymis, ob ignorantiam Græcæ linguæ, hic illic commiſſæ ſint, ſingulari Oratione docuit JOH. CONRADUS DIETERICUS *in Græcia Exulante*,

tam. Autor, uti diligentiæ laude non eſt privandus, ita Eruditis Exteris vix approbabit muſteam, qua, Rudbeckii, aliorumque popularium, Hypotheſes ſecutus erroneas, Literarum Græcarum Origines a Runis Gothorum derivavit, ſententiam. Vid. de illo Joh. Schefferi *Sveciam Literatam p. 245.* & noſtra ad hanc *Hypomnemata p. 431.*

Exulante, sive, *de infelicitate seculi superioris ob Græcæ Linguæ imperitiam* Dissertatione, Marpurgi edita in 4. 1640.

4 *Grammaticos Græcorum* quod attinet, eorum sane & fuit olim, & est adhuc, larga fœcunditas, & ferme dixerim abundans: nisi quod apud recentiores plus exscribitur Grammaticarum, quam scribitur. Olim quidem magno numero prostitisse libros Grammaticos, qui modo linguam in universum, aut communem Phraseologiam, evolverant, modo unius solum dialecti, Atticæ inprimis, rem omnem fusius explicarant, non crebræ solum allegationes recensionesve Athenæi, Photii, Suidæ, Magni Etymologici, &c. facile probatum dant: sed & editi partim Græcorum veterum Grammaticorum fœtus; partim adhuc inter inedita bibliothecarum latentes, id ipsum extra omnem dubitationis aleam ponunt. (Ut taceam, jam Pompeji M. ævo Romæ Asclepiadem Grammaticum Opus de Grammaticis vastum conscripsisse, cujus sextum librum a Suida, undecimum ab auctore vitæ Arati allegari, observat Jonsius de Script. Histor. Philos. p. 205. sq.) Atque, ut ab ineditis incipiamus, magnam satis eorundem farraginem, e Regia maxime Parisiensi Bibliotheca, Phil. Labbe recenset in *Nova Bibliotheca MSSrum. P. IV. p. 103.* Non minorem apparatum in Anglicis aliisve celebrioribus bibliothecis asservari, testantur, qui viderunt. Ii vero, qui typis editi prostant Græci veteres Grammatici, omnes tam antiqui non sunt, ut non magnam partem eversam Constantinopolin demum secuti sint. Quanquam enim sub MAGNI BASILII nomine *de Grammatica Exercitatione liber* Græce apud Morell. Paris. 1583. in 8. & jam diu ante Florentiæ 1515. lucem aspexerit: supposititium tamen esse fœtum, Manueli Moschopulo debitum, jam pridem Rob. Stephanus in emendatissima sua editione An. 1545. monuit; observante Placcio *de Script. Pseudon.* p. 185. Antiquior Muschopulo & eversa Constantinopoli PHRYNICHIUS, quippe jam Photio memoratus, & eodem referente sub Marco Aurelio & Commodo Impp. vivens, libellum reliquit *de Dictionibus Atticis:* cujus editio prima Zach. Calliergo debetur, Romæ 1517. inde repetita est Venetiis apud Asulanum, 1524. & Parisiis apud Vascosanum 1532. optima editio est & nitidissima Augustana 1601. in 4. studio Dav. Hœschelii, cum ejusdem, & prolixioribus Petri Joh. Nunnesii notis, in lucem publicam emissa. Alios ejusdem Phrynichi tractatus Grammaticos, sed qui non supersunt, Photius atque Suidas recensent. Notandum vero, in ipsius Nunnesii notas Anonymum quendam eruditissimum, quem Casaubonum esse suspicantur aliqui, doctissimas notulas confecisse: uti *Menagius* refert *in Anti-Bailleto T. I. p. 170.* ubi & errorem Bailleti castigat, qui, Heinsium Nunnesii notas publicasse pro suis, & proinde sugillatum a Salmasio fuisse, scribit: quod utrumque longe falsissimum est; cum Nansii correctiones in Epictetum pro suis ediderit Heinsius, & proinde sit a Salmasio in præfatione ad Simplicium censoria virgula percussus. Nihil ibi de Phrynicho, vel Nunnesio, cogitatum. Phrynicho jungit ob simile institutum Photius Cod. 158. HELLADIUM, cujus *Lexicon* Suidæ insertum inscriptio testatur: *Chrestomathiam* vero, prolixe idem Photius Cod. 279. excerpit. Verum quicquid hujus superest, nonnisi

nisi fragmentum est. Totum habemus APOLLONII DYSCOLI (seu *Difficilis*, ut Gesnerus vertit,) Alexandrini Grammatici, & Phrynicho adhuc senioris, *de Constructione Orationis* librum, Græce Venet. 1495. apud Aldum excusum in fol. item Florentiæ 1515. in 8. & cum Latina versione Franc. Porti, ejusdemque & Frider. Sylburgii notis in 4. Francof. apud Wechelos 1590. Apollonio, in editione Augustana, adjuncta etiam PROCLI *Chrestomathia* est ab Andr. Schotto Græco-Latine, additis quoque Nunesii notis, edita. MOERIDIS *Atticistam* Photio olim lectum, nunc in Vaticana Bibliotheca latere Frisius refert: sed in Gallicis & Anglicis Bibliothecis esse narrat Salmasius, qui, in Comment. de Hellenistica, eum a se lectum passim allegat, & p. 46. in tota ejus συλλογῆ nihil frequentius notatum ait, quam differentiam nominum Atticorum & ἑλληνικῶν. Usus quoque eo libro est, cum Glossarium suum Græcum conscriberet, Carolus du Fresne: & Steph. le Moyne illud MSS. possedit, allegatque in Not. ad Var. Sacra p. 479. in eo tamen errat, quod Atticistam nomen viri putat, quod libri est. *Johannem Grammaticum*, quem & Philoponum vocant, & *Corinthum* quendam, subjecit suo Linguæ Græcæ Thesauro Henr. Stephanus, qui & cum Lexico Scapulæ edi solent. THOMÆ MAGISTRI *Selectæ Dictiones Atticæ* Romæ 1517. Paris. 1532. & nuperrime Franeckeræ 1690. prodierunt: (Constituerat aliquando Martinus Brunnerus, Gr. Linguæ Professor Upsaliensis, Thomæ Magistri librum, recensitum a se, & cum Codicibus MSS. collatum, nova editione publicare: quam in rem subsidia Is. Vossii per Nicol. Heinsium imploravit: uti constat ex epistola Heinsii ad Vossium, quæ inter Colomesii notas in Gyraldi Dialogos de Poëtis legitur p. 67. sed non credo edidum esse quicquam.) Post eversam Constantinopolim THEODOR GAZA primus *Introductionem in Grammaticam* scripsit, magno omnium applausu, magnoque ad id stipendio conductus, Græce Venet. apud Aldum 1495. fol. excusam, repetitamque postmodum editione Græco-Latina Basileæ 1523. in 4. Nimirum erat inter novem exules e Græcia Romam profugos, qui præcipue Græcas literas in Occidenten & Septentrionem intulerunt, haudquaquam postremus. Sunt vero illi *Bessario Cardinalis, Eman. Chrysoloras, Demetr. Chalcocondylas* tot egregiis discipulis clarus: Leon. Aretino, Franc. Barbaro, Fr. Philelpho, Bapt. Guarino & Poggio Florentino, cujus Institutiones Grammaticæ Græcæ variis locis impressæ sunt: *Theod. Gaza, Joh. Argyropulus, Georg. Trapezuntius, Marcus Musurus, Mich. Marullus, & Joh. Lascaris:* qui postremus, ex Illustri Lascarina Imperatorum familia oriundus, Medicæam Bibliothecam insigni Græcorum codicum thesauro ditavit; cum legatus a Laurentio Medicæo Constantinopolin ad Bajazetem missus omnes Græciæ Bibliothecas scrutaretur. Eodem Lascare auctore Leo X. Pontifex Romanus (Laurentii Medicæi Filius), ipsam propemodum Græciam in Italiam quasi in novam coloniam deduxit. Pueros enim ex tota Græcia, in quibus vis ingenii & bona indoles inesse videbatur, cum suis præceptoribus, Romam evocavit, ut linguam Romani suam ipsis commodius traderent, vicissimque suam illi Romanis. Vid. Miræi *Biblioth. Eccles. T. II. p. 17.* De singulis prolixe satis agit, eorumque simul icones e museo P. Jovii exhibet, Petrus Lambecius *T. VI. Comment.*

de Biblioth. Vindob. Addit. II. p. 274. sqq, Addendus vero his novem Græcis decimus *Antonius Eparchus* est, Corcyrensis, qui superiore seculo per aliquot annos Venetiis Græcas literas docuit, prosecutusque est elegiacis versibus ruinam Constantinopolis, demum Corcyram regressus inter suorum literatos consenuit: is quoque centum codices Græcos secum attulit vanum, Imperatori Carolo V, & Francisco I. Galliarum Regi, oblatos: uti Lambecius *T. V. Bibl. Vind. p. 118.* refert: e quo, & aliis, varia de Eparcho collegit Stephanus le Moyne, Proleg. ad varia Sacra, Lugd. Bat. 1685. in 4. edita: queis nempe e codice Sarraviano, catalogum inseruit contentorum in volumine quodam, quod Eparchus olim Francisco R. dono obtulerat. Præterea e Græcis, quibus Græca eruditio multum debet, Hieronymus Spartiata, nec non Franciscus Portus Cretensis, & Æmylius, Francisci filius, memorandi sunt, omnes laboriosissimi: ut & Nicolaus & Zacharias Calliergi, Cretenses itidem, quorum utrique curam impressi primo Magni Etymologici; posteriori insuper collectionem Scholiorum Theocriti debemus.

5 Ceterum vendicant sibi suo jure præcipuum locnm inter Grammaticos *Scholiastæ Græci,* utpote quorum magna pars ad ἐξηγητικὴν ferme tota componitur: quanquam & immista haud raro sint historica, & auctorum hodie incognitorum allegationes; quæ eo magis commendabiles illorum labores reddant. Familiam inter eos, nemine contradicente, ducit EUSTATHIUS, Thessalonicensis Sec. XII. Archiepiscopus, eruditissimus Commentator Homeri, cujus vastum Opus, & omni doctrina, grammatica præsertim atque historica, refertissimum, Romæ primum IV. Voluminibus 1550., & Basileæ Vol. III. Ann. 1560. prodiit. Priusquam vero recuderetur Opus integrum, epitomen ejus, sub titulo *Cornu Copiæ, sive Oceani Enarrationum Homericarum, ex Eustathio excerptarum,* concinnavit, atque uni justo Volumini inclusit, *Hadr. Junius* Basil. 1558., scilicet ne privarentur in universum labore Eustathii, quibus ad totum Opus coëmendum sumptus non sufficerent. Sunt præterea alia in Homerum *Scholia,* quæ Didymo vulgo adscribuntur, & sub ejus nomine tam apud Aldum & Basileæ aliquoties, cum Homeri textu, quam Lugduni Batav. ex editione Schreveliana, excusa sunt. Verum uti jam superiore seculo Jacobus Bedrotus, cum ea Scholia sine Homeri textu ederet. Argent. 1539. in 8., in præmissa præfatione, num recte illa Didymo tribuantur, dubitavit, & ἀνωνύμȣ potius esse censuit qui Didymum toties laudat & allegat; ita Henr. Stephanus quoque idem sensit, & Heracleoni potius vindicanda judicavit: quem secutus in Dissertat. de Stylo N. T. Thom. Gatakerus, quamplurimos, & tantum non omnes, secum sentientes reperit. Recentissima illorum Scholiorum optimaque editio, quæ simul inedita prius Scholia multa dedit, est nupera Cantabrigiensis 1689. in 4., sed Iliados tantum, cui ut succedat Odyssea, optandum. Non longe ab Eustathio collocandus *Apollonii Argonautæ Scholiastes;* sed, quod aliis videtur, *Scholiastæ tres, Lucillus, Sophocleus, Theon,* quorum labor in unum collectus apud Aldum primo, tum Basileæ 1521. & 1549., tum & apud Henricum Stephanum prodiit in 8. Utilissima Scholia illa sunt, & accurata, multumque ad veterem polyhistoriam

historiam conducunt. E reliquis præcipue commendari merent *Scholiastes Aristophanis*, prorsus egregius ille, & inter optimæ notæ Commentatores numerandus; cujus editionem primam apud Aldum Marcus Musurus adornavit Venet. 1502. inde Florentiæ 1515. & Basil. 1548. recusam; revidit vero, cum antiquis Codicibus contulit, supplevit, suisque insuper Græcis quoque scholiis auxit Odoardus Bisetus, Genevæ 1607. *Scholiastes Sophoclis*, Florentiæ apud Juntas, Venetiis apud Aldum, & Francofurti plus semel editus: *Isaacius Tzetzes*, Johannis frater, *Lycophronis* Commentator, fratre multo eruditior, & inter optimos locum tenens: excusus una cum Joh. Meursii in Lycophronem Notis, Lugd. Batav. 1597. apud Raphelengium: *Johannis Tzetzæ in Hesiodum Scholia*, una cum Scholiis Procli, Moschopuli, Johannis Diaconi, qui & Pediasimus & Galenus, Johannis cujusdam Protospatharii ἐξηγήσει φυσικῇ τῶν ἡμερῶν Ἡσιόδȣ & antiquis in Theogoniam Scholiis ἀνωνύμȣ, Venet. apud Trincavelum 1573. in 4. edita sunt; quæ postmodum nitido charactere denuo imprimi curavit Lugd. Batav. 1603. adhuc adolescens Dan. Heinsius: Ejusdem Johannis Tzetzæ Scholia in Homeri Iliadem, sed mutila, non contemnenda tamen, in Bibliotheca Paulina Lipsiensis Academiæ asservantur. Prætereo nunc Scholiastas Pindari, Æschyli, Euripidis, φαινομένων Arati, Theocriti supra jam memoratum; Thucydidis, aliosque plures: neque enim nunc instituti ratio patitur, ut de singulis fusius agamus. Optandum vero, ut curatius aliquando Scholiastarum veterum Historia ex antiquorum monumentis erueretur: multum illa orbi literato prodesset: instigandusque adeo Vir ille eruditissimus e nostris est, qui spem ejus Historiæ aliquando fecit, ut eam impleat.

Pergimus ad *Grammaticos recentiores*: quos quidem si enumerare omnes animus foret, in immensum caput hoc extendi necessum foret. Enimvero paucos recensebimus atque potiores. Primus sit ANGELUS CANINIUS, Italus seculi superioris, Linguarum longe peritissimus, eoque nomine per Italiam, Hispaniam, Galliam & Hungariam, clarus doctor, *Hellenismum* scripsit, librum mole quidem non magnum, sed nec vulgaris etiam eruditionis. Equidem Josephus Scaliger Caninium plagii accusat, eumque e cujusdam Hispani Franc. Vergaræ Grammatica optima quæque desumsisse, additis de suo nonnullis, criminatur, in Excerptis Putean. p. 248. Ast affectui Scaligerum indulsisse, &, quanquam in primis Scaliger. p. 47. ei se nihil invidere profiteatur, invidisse tamen, dubitare nos non sinit subjuncta statim Tanaq. Fabri nota. *Is est Angelus Caninius, Anglarensis, quem nos, si quid in hoc genere sapimus, omnibus Grammaticis Græcis quot sunt, quot fuerunt, longe anteponendum esse judicamus. Nam, quod quidam de Vergara dixerunt, id nec probatur, nec videtur verisimile. Liber ipsius editus est Lutetiæ Paris. 1555. apud Guil. Morellium, in 4. Thesaurus Hellenismi dici potest. Nunc illum cum maxime lego, neque pœnitet me operæ.* Hæc Faber, candidior judex, cui quodammodo præivit Jac. Gretserus, dum, in præfatione suæ Grammatices, Clenardo atque Varennio Vergaram facit longe inferiorem; & præsertim ordinem ejus perturbatum & implicatum notat. Ceterum editus etiam ille Caninii Hellenismus in 8. Paris. 1578 cum auctario Caroli Hauboesii, prodiit.

Thuanus, Caninium suæ Historiæ inferturus, de ejus patria Scaligerum interrogavit, ut e Gallicis ad Scal. epistolis videre est p. 329.

7 Caninium sequatur NICOLAUS CLENARDUS, Vir doctissimus. Scripsit is *Institutiones Linguæ Græcæ*, Paris. 1549. in 8. 1553. in 4. apud Wechelum & multoties alibi, impressas, quas pro absoluto perfectoque Opere habent nonnulli. De ejus tamen (ut & de Caninii) defectibus jamdudum monuit *Henr. Stephanus, in Dialogo de Infidis Linguæ Græcæ magistris:* qui & supplementum scripsit hujus Grammatices, quod, una cum Frid. Sylburgii recognitione, Francofurti editum est. Gretserus, loco paulo ante cit., queritur, in singulos prope annos nova facie Clenardum prodire: novis notis, notationibus, animadversionibus, paralipomenis & censuris, quasi vinculis & compedibus onustum. *Scaligero* in Scaligeranis *Clenardus diligentissimus potius Grammaticus, quam doctus ulla in lingua, videtur:* Sed & hoc ego judicium nimis ambitiosum esse crediderim.

Adhuc ante Caninium & Clenardum, URBANI BELLUNENSIS, Monachi Franciscani, *Institutiones Grammaticæ* ab Aldo primum, tum a Curione summa cura Basileæ, cum præfatione Henrici Glareani, excusæ prostant 1524. 1535. & 1539. in 4. quo quidem in scripto Auctor non sane contemnendam operam posuit, & a viris doctis probatam. Et qui posset aliter, qui, ut in præfatione testatur, *Grammaticorum ingentem copiam ex omni propemodum Europa collegit, moxque eos omnes sane quam accurate perlegit, habitoque delectu rerum annotatu dignarum, duos composuit libellos, quorum alter tyronibus manum leviter præberet, alter penitiora profectis paululum recluderet.* Atque, ut eo magis suum istud opusculum probaretur, laudabili instituto de passionibus dictionum ex Tryphone: de spiritibus ex Theodorito; ac de Dialectis ex Corintho excerpta, suis Institutionibus adjunxit.

8 Post hunc MICHAEL NEANDER memorandus est, ille meritissimus Gymnasii Ilfeldensis Rector, ubi tot præclaros Viros formavit, & inter alios LAURENTIUM RHODOMANNUM ex Gymnasii Stralsundensis Rectore Professorem Historiarum Wittebergensem: cujus quidem promotio num Scaligeri commendatitiis, Electori monstratis, debeatur, ut ipsemet in Excerptis Puteanorum jactat incertum. Hoc certum, adeo in Græcis literis, & poësi inprimis, excelluisse Rhodomannum, ut admirationi stuporique fuerit ipsimet præceptori Neandro, ut & Dav. Chytræo, Joh. Caselio Mart. Crusio, Nicod. Frischlino, Joh. Leunclavio, Henr. Stephano, Christ. Plantino, aliisque Viris ejus ævi in Græca eruditione principibus, & ut idem *Scaliger Epist.* 401. ad illum data miris eum elogiis extollat, scribatque inter alia: *Equidem memini, quum illa tua inusitatæ venustatis Lestiaca, Iliaca, & reliqua, tacito nomine tuo prodiissent, non potuisse me continere apud amicos, præsertim apud Germanos, quin ea dicerem cum præstantissimis Græcorum certare, multis etiam longe præstare: quod qui negare vellet, aut imperitum aut malignum esse.* Sic & Gallus Jesuita eruditissimus, *Franciscus Vavassor, lib. de Epigrammate c.* 17. Rhodomanni Græca poëmata, qui rarus Gallorum in Germanos candor est, Jul. Cæsaris & Josephi Scaligerorum

ligerorum carminibus præfert, & ipsis antiquis dubiam reddere posse palmam censet. Optimis vero ejus poëmatibus accensenda inprimis etiam *Palæstina* est, purissimo versu Græco scripta, & ad invidiam usque nitida: cui præfationem in laudes Rhodomanni effusam Mich. Neander præfixit. Inter cetera Græca ejus poëmata *encomiasticon* quoque *carmen* in præceptorem suum, Michaëlem Neandrum, extat, (quem scilicet, ipso Neandro teste, in amore semper habere, amore etiam & sermone nunquam desiit,) prolixum non minus ac egregium, quod in libro ejus Physico reperitur. Ceterum, ut ad Neandrum nunc propius a laude discipuli redeamus, ut ille Vir in omnibus pene disciplinis utilissimos longe libros scripsit; ita *Erotemata* ejus *Græca* aliquoties edita, satisque vel e nostris quoque superioribus libris nota sunt, ita, ut nec de prolixa præfatione, longe eruditissima, quæ nonnullis editionibus præfixa est, quicquam dicere attineat.

9 MATTHÆUS DEVARIUS, Vir Græce doctissimus, aureum plane librum *de particulis linguæ Græcæ* scripsit, qui olim Romæ An. 1588. in lucem emissus in 4., postea, A. 1657. in Anglia recusus est. Liber est omnibus elogiis dignus, & miror, illum tamdiu latere potuisse. Namque & nunc, recusus licet, etiamnum rarissimus est: (z) cum tamen ne unus quidem nec veterum, nec recentiorum, in hoc argumento quicquam tentarit, huic Operi comparandum, quod proin sedulo Juventuti harum rerum cupidæ commendandum existimamus, quippe in quo maxima elegantiæ Græcæ pars proponitur. Ceterum idem ille Devarius est, qui copiosissimum indicem in Eustathium, Homeri interpretem summo utique labore confecit. Quinam vero reliqui ejus in Lingua Græca fuerint labores, ipsemet, in dedicatione & præfatione sui de particulis libri, exponit.

10 Ob similem laborem Devario FRANCISCUM VIGERUM, Gallum Jesuitam, surrogamus, doctissimum: cujus *de Idiotismis præcipuis linguæ Græcæ* liber aliquoties, sine addito nomine Auctoris, lucem aspexit Paris. apud Sebast. Cramoysium 1627. in 12. 1644. in 12., & alias: una cum nomine auctoris prodiit Lugd. Batav. in 12. 1680. Multa sunt in illo libro recondita, quæ ad Syntaxin Græcam spectant: magna etenim cum cura ac diligentia differentiam Attici sermonis notat, ceteraque linguæ Græcæ scita eleganter pertractat; quibuslibet sub certis regulis, juxta Grammatices ordinem, locatis. Certe facem præfert Vigerus hoc suo libro ad pernoscenda linguæ Græcæ interiora. Consilium opusculi patet ex præfatione, quæ quasi in antecessum & παρασκευὴν legi potest.

11 JOHANNES POSSELIUS, Rostochiensis, Græcæ linguæ Professor, rem Grammaticam Græcam variis libris a se editis locupletiorem reddidit. (*aa*) Ejus

 extat

(z) Matthæi Devarii de Particulis Linguæ Græcæ liber nuperrime, uno eodemque Anno seculari 1700. duobus in locis est recusus, Noribergæ scilicet (in usum Scholarum Urbis illius) in 8vo, & Amstelodami in 12mo, nec proinde jam adeo rarus inventu.

(*aa*) De Joh. Posselii Senioris (Filium enim habuit ὁμώνυμον, Parentis in Linguæ Græcæ Pro-

extat *Syntaxis Græca,* non contemnendum Opus. Scripsit & *Calligraphiam,* Francof. 1590. in 8. editam, librum ad conficiendam orationem Græcam utilissimum: quanquam omnibus numeris absolutus non sit; Benziique Thesaurus illi præstet. Est tamen usus apud tyrones non contemnendi. Multa sane ad perfectum aliquod Opus hujus argumenti requiruntur, neque illud studium Græcæ linguæ nunc est, ut quis hunc sibi laborem sumere velit: ideoque in pretio habendi, quos nancisci possumus. Maxime in hoc genere commendari meretur ANTONIUS SCHORUS, aurei libelli Auctor *de ratione docendæ discendæque Græcæ & Latinæ Linguæ,* Argent. 1549. in 8. editi, in quo, ex Isocratis parænesi ad Demonicum, modum ostendit, quo phrasium in lingua Græca, quas perpetuo cum Latinis confert, observationes instituendæ sint. Extat & MICH. NEANDRI *phraseologia Isocratis,* quam ille, ex hujus Orationibus collectam, & sub titulis locatam, recentis sui auctoris verbis integris, vulgavit Basil. 1557. in 8. Ejusdem instituti est JACOBI BILLII, Abbatis Græce eruditissimi, *Locutionum Græcarum, in communes locos per alphabeti ordinem digestarum, volumen:* quod Paris., vergente ad finem superiore seculo, lucem publicam aspexit. Poëticarum phrasium congeriem collegit JOH. PHIL. PAREUS, *in Mellificio Attico,* quanquam & illic non minus, quam in *Calligraphia* ejus *Romana,* delectum majorem, & distinctiorem ordinem, quis requirat. Porro & in flosculis sententiarum, formularum solennium, adagiorum, pro ornatu orationis colligendis, aliqui salubrem operam navarunt. Legas itaque *Mich. Apostolii, Andr. Schotti Proverbia;* JANI GRUTERI *Gnomas Jambicas,* quas, in Opere Adagiorum suorum, ex omnibus gentibus collectorum, congessit Francof. 1610. in 8. Ex Homero sub titulis collectos habemus versus, qui Adagiorum instar nonnunquam Latino sermoni inspergi possunt, a JACOBO DUPORTO, in libro, cui titulus: *Gnomologia Homeri,* duplici parallelismo illustrata, uno ex locis S. Scripturæ, quibus gnomæ Homericæ aut prope adfines, aut non prorsus absimiles afferuntur: altero ex gentium scriptoribus. Cantabrigiæ 1660. in 4. Formulis istiusmodi nemo aptius & adposite magis utitur, quam Casaubonus & Reinesius in suis epistolis: e quibus excerpere illas potest, qui bilinguis in epistolis esse vult. Revertor nunc ad Grammaticos.

12 JEREMIAS TSCHONDERUS, in Gymnasio Vratislaviensi Græcæ Linguæ Professor, scripsit *Systema Grammaticæ Græcæ,* quod magno elogio extollit Caspar Scioppius. Nam in fine *Consultationum* suarum *de studiis,* ita habet: *Græcam Tschonderi Grammaticam qui nancisci potest, magno paradigmata, multasque regulas, addiscendi*

fessione Rostochii Successorem) in Literaturam Græcam Meritis, & Scriptis variis eam illustrantibus, toties cusis ac recusis, in *Cimbria Literata* fusius sumus commentati, & Judicia de iisdem Eruditorum honorifica quamplurima collegimus. Nunc unici saltem de *Calligraphia Linguæ Græcæ Oratoria* mentionem injiciemus. a Nicod. Frischlino, Poëta & Didactico celebri, profecti, qui, teste Petr. Bambamii *Possesio Redivivo,* tanti librum hunc fecit, ut Discipulos eum sibi, vel veste nummis permutata, comparare jusserit.

discendi labore se levatum lætabitur. Et verum utique eſt, magna diligentia tradidiſſe Auctorem illum Grammatices præcepta: pleniſſime ſimul & compendioſiſſime Dialectorum & Poëtiſmorum ad ſingula præcepta applicationes inſtituit: ſyntaxin ordinate proponit, uſumque particularum monſtrat: quanquam Matth. Devarii liber in hoc labore multum illi profuerit; ut, præter alia, ex ſyllabo Auctorum patet, quos nominat. Editus eſt liber Jenæ Ann. 1618. in 8.

13 MARTINUS CRUSIUS, Profeſſor Græcæ linguæ Tubingenſis, multa edidit in lingua Græca. Variæ ejus extant Commentationes Grammaticæ, & cum Nicodemo Friſchlino lites, qui & ipſe Grammaticam Græcam ſcripſit, & in ea, quavis data occaſione, Cruſium ſugillat. Sed erat Friſchlino ingenium ſatyricum, quo, magnas ſibi calamitates, & exitium, attraxit. Equidem Cruſius Vir non adeo emunctæ naris, ſed diligens tamen & laborioſus erat, & in vulgari illa Græca verſatiſſimus, cujus varia ab illo extant monumenta in ejus *Turco-Græcia*, Epiſtolarum ab ipſo ad Græcos modernos, & horum viciſſim ad illum, ſcriptarum: multos enim impendit ſumtus in literas ultro citroque latas. Habetur vero in illis eximia notitia ſtatus religionis, qualis nunc eſt in Græcia, cujus cum noſtra Aug. Confeſſione Symboliſmus haud raro luculentus oſtenditur.

14 Non vacat autem, recenſere omnes Grammaticos, illos præcipue, quibus pro lege eſt ſe mutuo exſcribere, ut quidem recte mea ſententia judicat *Dietericus* in *Specillo Chreſtomathiæ Græcæ*, qui addit; *inter tot Grammaticorum compendiorum Auctores vix unum eſſe, quem in omnibus ſequi poſſis.* Oſtendimus Auctores præcipuos, unde plerique ceperunt ſua, vel in compendium traxerunt: de reliquorum, qui ſuperſunt, nonnullis, carptim brevia dicemus. Eſt nempe *Grammatica Ott. Gualtperii, Theoph. Golii, Jac. Gretſeri* (ſua utique laude non privanda, cujus jam ſeptima editio ante An. 1606. Ingolſtadii prodiit) JOHANNIS VARENNII, Mechlinienſis, qui Lovanii Græcas literas docuit, *Syntaxis Græca*, Baſil. An. 1536., & iterum cum annotatiunculis Joach. Camerarii, apud Oporinum Anno 1550. edita, quam laudat, & Vergaræ ſine controverſia præferendam ducit, Gretſerus. Alex. Scoti, qui & in Clenardum ſcholia ſcripſit, prodiit Colon. An. 1633. in 8. Rich. Croci, Angli, in Grammaticam Gr. Introductiones & Tabulæ Grammaticæ Colon. An. 1510. excuſæ commendantur a nonnullis; quos inter præcipue Eraſmus eum Auctorem, ob linguæ Græcæ peritiam, vehementer extollit. Extat quoque PETRI RAMI *Grammatica Græca*, Pariſ. An. 1567. & Francof. 1580. in 8. edita. Alia item ejusdem Auctoris Francof. Ann. 1581. prodiit, quæ in id ſcripta eſt, ut, *quantum differat lingua Latina a Græca*, oſtendat: quod argumentum licet a Ramo plene pertractatum non ſit, eſt tamen conatus Operis haud vulgaris. Utiliſſimum enim eſt, noſſe differentiam linguarum a ſe invicem & convenientiam: cum utrumque faciat ad proprietatem Latinæ Linguæ, & ad Idiotiſmos rectius cognoſcendos. Convenientiam Græcæ linguæ cum Latina deſcripſit DANIEL VECHNERUS, in libro, cui titulus *Hellenolexia*, ſeu Parallelismus Græco-Latinus, imitationem Græcorum in lingua Latina oſtendens.

Liber

Liber non ita pridem recuſus eſt, utiliſſimus ſane, e quo maxime patet græciſſatio linguæ Latinæ: editus eſt dudum Argentorati Ann. 1630. in 8. JACOBI WELLERI *Grammatica* laudatur ob declinationum ſpecies in compendium redactas: verum non fuit hoc ejus inventum, ſed Laurentii Rhodomanni, qui, *in Philomuſo ſuo*, jam tum ejus meminit; quod Wellero diſſimulatum. Extat quoque *Græca Grammatica* JOH. CASELII, a Nathane Chytræo edita Roſtochii Ann. 1581. in 4. FRANCISCI SANCTII *Grammatica*, Antwerpiæ eodem anno in 8. procuſa, exiguus libellus eſt, ſed ob Auctoris nomen in aliquo pretio habendus, qui fuit in Salmanticenſi Academia Rhetorices & Græcæ linguæ Profeſſor. *Græcæ Vulgaris hodiernæ Grammaticam* SIMON PORTIUS, Theologus Romanus, ſcripſit, nuncupavitque Cardin. Richelio Pariſ. 1638. in 8. quam tanti æſtimavit Carolus du Freſne, ut recuſam Gloſſario ſuo Græco præfigeret.

15 Dolendum vero, intercidiſſe conſilium JOH. CONR. DIETERICI de *Opere χρηϛομαθείας Græcæ*, cujus Synopſin, ſeu, ut ipſe vocat, *Specillum*, editum habemus. Sex ille partes Operis ejus facit. I. *Breviarium;* in quo artem Grnmmaticam tradere meditatus eſt. II. *Radicale*, ut vocat, quod primitiva Græca, eorumque deducta, certis regulis proponere debuit, pene ea ratione, qua Andr. Pauli in Thematologia Novi Teſtamenti uſus eſt. III. partem facit *Theatriolum ſententiarum*, ſex ordinibus diſtinctum: quo in loco multa de Auctorum Græcorum delectu non aſpernanda habet. IV. Pars illi eſt *Inventarium Harmonicum*, quo recenſet Vocabula ac Phraſes cum Latinis convenientes, & e Græcis deductas voces Latinas (Quo conſilio Jac. Maſenius in Palæſtra Styli Romani, l. II. c. 2. & 3. a Græcis derivata peculiari Lexidio complexus eſt). Sequitur apud Dietericum V. pars, *Rationale vocum*, ubi etyma ac origines Vocabulorum inveſtigat. Sextam denique partem vocat *Flaviſſam Poeticam*, qua proponere voluit Lexidion vocum & translationum Poëticarum, quas quidem a ceteris optime ſejunxit. Addit denique *Mantiſſam artificii mnemonici*, quam illorum ingeniis, qui non adeo incapaces artis iſtius ſunt, tantum commendat. Memini, Henricum Schævium Eilhardi Lubini Clavem L. Gr. ad artes mnemonicas redegiſſe, atque his non ſine aliquo ſucceſſu Græcæ linguæ radices pueros docuiſſe.

16 Hæc de Grammaticis in univerſum. Partes Grammatices ſigillatim nonnulli peculiaribus libris expoſuere. *Dialectorum Græcarum originem & naturam* prolixe, & more ſuo eruditiſſime, pertractavit SALMASIUS in ſuo *de Helleniſtica Commentario*, inprimis P. II. inter alia contendit, male κοινὴν dialectis annumerari: quippe quæ tum demum invaluerit apud Græcos, ubi ceteris dialectis abolitis ſola ἑλληνικὴ (quæ olim in dialectorum cenſu fuerat Theſſaliæ ac Macedoniæ incolis uſitata) per Macedones introducta ubique fuerit: qua re motos ait illius temporis Grammaticos, qui quatuor dialectos ab antiquis traditas ſcirent, viderentque vigere ubique locorum in Græcia linguam illam, quæ κοινὴ vocabatur, hanc quintam addidiſſe dialectis antiquis quatuor, quæ proprie tamen dialectus non ſit. Egit quoque de dialectis fuſe HENR.

STEPHA-

STEPHANUS in *Thesauri parte ultima.* Omnem vero ejus aliorumque de dialectis doctrinam tabulis commode & succincte inclusit JACOBUS ZWINGERUS, Prof. Basileensis, quæ cum Scapulæ Lexico edi solent.

De *Accentibus Græcis* peculiares libros scripserunt ANTONIUS DANGALIERES & PHIL. LABBE: quorum hic editus est Lugduni 1650. in 12. alter ibid. A. 1655. in 12. Et hi quidem nihil de accentuum novitate tradunt. CL. SALMASIUS, in ea epistola ad Sarravium, quam *libro I. T. I. nostri Polyhistoris, c. 7.* totam excerpsimus, Aristophanem primum & prosodiæ, & accentuum, repertorem facit: Byzantium nempe, Grammaticum sub Ptolomæis Philopatore & Epiphane clarum, ut in alia iterum epistola, inter Sarravianas p. 241. & 242. semet explicat. Neque id sane falsum, quippe quod ex Apollonio, Arcadio, aliisque Græcornm Magistris, didicit: uti, post Salmasium, ISAACUS VOSSIUS lib. *de Viribus Rythmi* observavit p. 18. qui simul brevem *historiam Græcorum accentuum literariam* subjungit, his verbis: *Hujus* (Aristophanis) *discipulus Aristarchus, præceptoris insistens vestigiis, auxit & illustravit accentuum numerum, idemque studium tenuit Dionysium Thracem, Aristarchi auditorem. Nec aliam institere viam, qui postea in schola Alexandrina sibi invicem successere: Apollonius nempe Dyscolus, Orion, Herodianus, Apollonii Dyscoli filius, Alexander, Astyages, Origenes, Agapetus, Philoponus, Sergius, Apollonius junior, Aristarchus junior, Johannes Charax, Herodianus Magnus, Auxonius, Georgius Chœroboscus: qui omnes quanto ætate posteriores, tanto pluribus præceptis accentuum rationem involverunt, ut multa horum quæ supersunt, satis declarant scripta.* Quemadmodum vero Salmasius l. c. negare non potest: non propterea, quod inventi dudum accentus fuerint, eorum quoque in scriptione marmorum, numismatum, codicumve usum fuisse: imo potius nullum codicem nongentorum aut mille annorum deprehendi fatetur, cui, nisi forte a recentiore manu, appicti accentus ulli sint: ita hoc etiam inprimis Vossius pro novitate accentuum hodiernorum urget: olim scilicet, florentibus etiamnum Græciæ rebus, longe aliam prosodiæ & accentuum fuisse rationem persuasus: ad quæ roboranda veterum Grammaticorum *Dionysii Thracis, Apollonii Alexandrini, Æl. Dionys. Halicarnassensis, Aristarchi junioris, & aliorum,* quæ supersunt scripta & fragmenta allegat, colligitque, *non Grammaticorum olim sed musicorum fuisse officium, notas, seu diagrammata prosodica, unde cantus cognosceretur, appingere poëmatis.* E quibus omnibus concludit; repudiandos in poëtarum lectione Græculorum recentiorum accentus, *qui nihil aliud signant, quam sonum absonum, ridiculum, & versus, qui cantari nequeant, denique quidvis potius, quam carmen:* contra apponendos alios, qui pedum ac rythmorum rationem observent: cujus laboris specimen ipse in tribus Homeri versibus exhibet. His Vossii aliisque novis rationibus nixus HENRICUS CHRISTIANUS HENNINIUS, idem παράδοξον eleganti dissertatione adserere conatus est, quæ sub titulo Ἑλληνισμοῦ Ὀρθῳδοῦ Trajecti ad Rhen. An. 1685. in 8. in publicum exiit. (bb) Sane, uti

(*bb*) Henninii de Accentuum Græcorum novitate Sententiam confirmare ulterius aggressus est

uti hæc opinio suis, probabilibus etiam, fundamentis destituta dici non potest, probataque Henninii dissertatio, ipsomet id referente, compluribus apud Belgas eruditis primi ordinis est: ita eo magis optandum, ut aliæ ejusdem viri duæ Dissertationes, quas se jam paratas habere ait, excudantur: quarum una inscribitur *ἑλληνισμὸς ἐυμάθητος*, & annexum *indicem Bibliothecæ Græcæ* habebit 1. *Philologorum*, seu Grammaticarum, Lexicorum, Phraseologiarum, particularum linguæ Græcæ, similiumque scriptorum. 2. *Literatorum*, qui Græcas antiquitates illustrarunt. 3. *Auctorum Græcorum*, qui ab Homero ad captam usque Constantinopolin urbem scripserunt. & 4. *MSS. Græcorum ἀνεκδότων*, quæ hic illic in Bibliothecis latent. Incidit hac occasione, ut id *ὡς ἐν παρόδῳ*, sed tamen non extra oleas, addam JOHANNEM MEURSIUM, egregium illum Græcæ antiquitatis vindicem, sub manibus simili labore *Bibliothecam Græcam*, ac *Bibliothecam Atticam*, habuisse: Atque, ut erat prorsus eximia in eruendis colligendisque rebus Græcis solertia, stupendique laboris vir: ita neque hoc in opere cessavit: sed jam ad finem perduxerat Atticam Bibliothecam, quæ Scriptores Athenis oriundos continet: & in quatuor libros Alphabetico ordine distributa Holmiæ in Regia Suecorum Bibliotheca MSS. servatur: hinc vero ut communi eruditorum usui, per Clar. Normannum, vel alium Virum doctum, eruatur, sane perquam optandum est. *Græca* vero *Bibliotheca* Meursii, quæ ibidem latet, & omnium Græciæ provinciarum Auctores itidem alphabeti ordine digestos recensere debuerat, manca nimis est, & non ultra primam *δυάδα* literarum assurgit. (*cc*) His ita de Meursio inspersis, nunc ad Henninii

Medicus alter eruditus, Joh. Dan. Major, Prof. Kiloniensis, in *Epistola de Nummis Græce inscriptis, ad D. Joh. Diecmannum, Ducatus Bremensis Ecclesiarum Supremum Antistitem, qua præcipue Paradoxon Viri Cl. Henr. Christ. Henninii, Linguam Græcam non esse secundum Accentus pronunciandam, Orbi Literato ulterius considerandum committitur*, Kilonii A. 1685. in 4to edita. Adjecta est illi *Appendix de suspecta, imo olim nulla, Jotorum Subscriptione.*

(*cc*) Bibliotheca Joh. Meursii Senioris Græca Alphabetica, de Antiquis Scriptoribus Græcis, eorumque Operibus, tum etiamnum reliquis, tum deperditis, Libris IX. totidem Musarum nominibus, ad exemplum Historiæ Herodoti, insignitis, absoluta, sæpius ab Autore (*Lib. 2. Athen. Batav. p. 197. 198. in Lib. de Fortuna Attica c. 3. & in Lect. Theophrasticis cap. 1.*) est promissa, Editioque illius a Viris Eruditis, Andr. Schotto & Luca Holstenio (in Epistolis ad eum *ἀνεκδότοις*,) Phil. Labbeo (*in Biblioth. Bibliothecarum p. 205.*) Joh. Jonsio (*L. 3. de script. Hist. Philos. c. 20. p. 313.*) aliisque, vehementer desiderata. Superesse eam etiamnum inter *Ἀνέκδοτα* Bibliothecæ Regiæ Svecicæ Holmiensis Meursiana, quæ Sam. Pufendorffius Joh. Georgio Grævio, ut, ipso curante, ederentur, transmisit, verum imperfectam nec ultra Literam H productam, Christ. Thomasii *Cogitata de Libris Recentioribus Jocoseria Germanica* (*M. Nov. A. 1688. p. 585. 586.*) testantur. Si Morhofio, vel interpolatori ejus (h. l.), credendum, longe adhuc magis est mutila & imperfecta, nec ultra primam Literarum *δυάδα* assurgit. Absolutam tamen ego illam ab autore esse non dubito, cum edendæ ejus potestatem Guilh. Noomsio, Arlanderveniæ Domino, Anno jam 1634. fecerit in Epist. ad Gerh. Joh. Vossium d. 12. Jul. scripta, & in Appendice Vossianarum (*num. 200. p. 127.*) obvia. Bibliothecam Atticam (*L. 2. Athen. Batav. p. 197. 198. in Præfat. Græciæ Ludibundæ, & in lib. de Fortuna Attica c. 8.*

Henninii promissam alteram Dissertationem revertor: eam inscribit Ῥωμαϊκισμὸν Βαρβαρόφωνον: demonstrabitque, Græcos hodiernos, eorumque sequaces, vitiose literas & diphthongos Hellenismi enunciare.

18 Atque ita nos manuducit sua hac promissione Henninius ad controversiam *de genuina linguæ Græcæ pronunciatione*, multa utrinque contentione, scriptisque multis, inter literatos agitatam: quibusdam hodiernum & vulgarem pronunciandi morem, quo diphthongos αι per simplex *e*, οι vel ει per *i* simplex, efferunt, quemque nunc jotacismum appellare nobis liceat: aliis contra vehementer eam pronuntiationem impugnantibus, & oppositum adeo esse clarum manifestumque contendentibus, ut contrahiscere idem sit, ac os nullum, vel potius pugilis, habere. Sic utraque causa suos patronos, sua etiam argumenta, habet. Mihi tamen semper potior est visa posteriorum sententia, qui jotacismum istum improbant. Id equidem præfracte adeo negare non ausim, aliquo tempore, & apud aliquos Græciæ populos fuisse talem pronunciationem in usu: namque observatum est in inscriptionibus Græcis vetustissimis (e quibus potissimum, & e versionibus Latinis, quando Græcas literas æquali charactere exprimunt, res decidenda est,) pro η & οι substitutum fuisse purum jota: sed tamen hæc rem nondum decidunt. ISAAC. VOSSIUS, qui, suarum in *Melam Observationum l. I. c. 12. p. 65.* se *de Literis & pronunciatione linguæ Græcæ scripturum*, promiserat, *in libro de Natura Rythmi p. 15.* graviter in eos invehitur, qui credunt, *beta* literam sonasse ut *vita*, aut vocales η, ι, & υ, eodem pacto pronunciatas fuisse: contra is non solum florentibus adhuc Græciæ rebus, sed & quamdiu steterit Romanum imperium, diversum accidisse, audacter asserit: aliam tamen diphthongorum esse rationem fatetur: quanquam enim utraque earundem vocalis exaudita in veterum pronunciatione fuerit, priusquam Græcia Romanis serviret: sub Nerone tamen, & Claudio, cum nimium delicatuli esse homines cœpissent, diphthongos Græcas una cum Latinis, frustra etiam renitente Claudio, expirasse. *Non tantum insolens quid* (ita Vossius p. 16.) *sed & vastum, & rusticum præ se ferre videbantur diphthongi* AI & OI: *Nec defuere credo, qui fauces non satis patere, nec sine dolore in tam latos sonos diduci & explicari posse, adfirmarent. Sine mora itaque a Romanis transiit vitiosus hic pronuntiandi ritus ad Græcos; gentem adulandi peritissimam, frustra reclamantibus doctis & antiqui moris studiosis; qui licet aliquandiu restitere, brevi tamen & ipsi quoque in mollius loquendi genus concessere: & adeo quidem, ut Trajani & Adriani seculo bivocalium usus penitus cessasse videatur. Hinc est, quod in illis marmoribus, quorum inscriptiones factæ sunt post ea tempora, mera dipthongorum confusio appareat, cum* E *pro* AI, I *pro*

promissam) Autor prælo itidem paratam habuit, ac Gerhard. Joh. Vossio Amstelodamum A. 1633. transmisit, ut illic, in Tomo Operum suorum Historico-Philologicorum Primo, ederetur. V. Epist. ejus ad Vossium, d. 20. Aug. A. 1633. exaratam, *in Appendice Vossianarum, num. 175. p. 113.*

I *pro* OI *vel* EI, *passim occurrat, cum tamen in vetustioribus lapidibus orthographiæ ratio optime sibi constet.* Hæc Vossius, cujus ego judicio multum in hoc negotio tribuo: est enim illarum literarum doctissimus, &, in ista multitudine Auctorum, qui de hoc argumento scripsere, procul dubio nova quædam vidit & observavit. Scripserunt alioquin *de pronunciatione linguæ Græcæ* JOH. CHEKUS, *Anglus*, cujus de illa controversia *disputationes, cum Stephani Wintoniensis Episcopi VII. epistolis*, junctæ prodierunt Basil. An. 1555. THOMÆ SMITHI *de recta & emendata pronunciatione linguæ Græcæ* liber Paris. apud. Rob. Stephanum an. 1568. in 4. excusus est. ADOLPHI MEKERCHI, *Brugensis de veteri & recta pron. ling. Gr.* scriptum Plantinianis typis Antwerp. 1576. in 8vo impressum est. HENR. STEPHANUS vero integrum corpus Auctorum, hanc materiam evolventium, collegit, hoc titulo: *De linguæ Græcæ ac Latinæ vera pronunciatione commentarii doctissimorum virorum.* An. 1587. in 8. Scripsit præterea JOH. CAJUS, *Londinensis, Medicus* clarissimus, πολύγραφος (ut e Gaddio de Scriptor. Non-Ecclesiast. Frisiique Bibliotheca liquet) & Collegii cognominis apud Cantabrigienses fundator, *de Pronunciatione linguæ Græcæ & Latinæ, cum scriptione nova* Londini 1574. in 4. Adversus jotacistas disputat quoque LAURENT. RAMIREZ *de* PRADO in Πεντηκοντάρχῳ suo, Antwerp. 1612. edito, c. 34. qui & hac in parte profligare ignorantiam vulgarem voluit. Contra vero non ita pridem JOH. RUDOLPH. WETSTENIUS, Græcarum literarum in Academia Basil. Professor, doctusque vir, omnes has de pronunciatione Græcæ linguæ lites, editis *de illa Orationibus* Amstelod. 1681. in 8. ita resumsit, ut jotacistarum partes agat, & sollicite ad adversariorum argumenta respondeat: nondum tamen persuasit.

19 Ad doctrinam de Dialectis, cujus supra mentionem fecimus, pertinet quoque πολυθρύλλητος illa, & tot infestis acerbisque scriptionibus actitata, *de Hellenistica Lingua* controversia: cui occasionem primam JOSEPHUS SCALIGER, tum *in Animadversionibus Eusebianis pag. 134.* tum in conversatione familiari dedit: a quo, magistro suo, haustam opinionem DANIEL HEINSIUS, *in Prolegomenis suarum Exercitationum Sacrarum*, earumque perpetuo decursu, magno conatu uberius expoliire, peculiaremque Dialectum ejus, in translatione τῶν LXX. & stylo Novi Testamenti, obviam, constituere annisus est. Cui vero se acri scriptione opposuit CLAUDIUS SALMASIUS, tum *in Commentario de Hellenistica*, Lugd. Bat. 1643. in 8. edito; tum *in Funere & Ossilegio Hellenisticæ.* ibidem eodemque anno procuso, cum Heinsius scripta dissertatione sui vindicias tentasset. Et scripsit quidem Salmasius eo eventu, ut causa Heinsium cecidisse viri docti palam tum judicarent. Ita enim Sarravius ad Alex. Morum Epistol. p. 71. *Omnes docti & probi in amici nostri sententiam palam eunt. Familiam duxere Gerh. Vossius, Constantinus Imperator, Joh. Latius: quos numeri innumeri secuti sunt.* Hos inter non ultimum ipsummet Sarravium fuisse, alia ejus ad Gronovium, quem noverat Heinsii amicum, verba testantur *Epist. p. 69. Sed quid de ejus* (Salmasii) *Hellenisticis censetis? Tu præsertim quid de Ossilegio? Nisi enim me viri amor turbat, vix aliquid majori cum fructu, venustate & elegantia, ab eo unquam*

scriptum

ſcriptum fuiſſe edico. Hinc cum MARTINUM SCHOOCKIUM, Ultrajectinum, *Rogum Funeris Helleniſtici* moliri audiviſſet; *Viderit ille*, inquit, *num moleſta tunica indutus in ipſa tæda lucere velit:* pag. 87. Nihil vero hujus edidit Schoockius: ſed Auctor eſt Diſſertationis *de Helleniſtica lingua*, Lugd. Batav. 1643. in 8. evulgatæ, quam ab Heinſio ipſo ſcriptam male Salmaſius ſuſpicabatur, eapropter caſtigatus a Placcio *in Anon. Detectis* p. 66. Præter Salmaſium vero alium quoque adverſarium, non minus acrem, & eruditum, nactus eſt Dan. Heinſius, amicum olim, &, quod mireris, contra Balzacum defenſorem, JOH. CROJUM, cujus *Obſervationum Sacrarum Pars prior*, Genevæ 1645. in 4. publicata, Heinſii Prolegomena diſcutit: & multis profecto egregiis atque eruditiſſimis obſervationibus ſcatet. Sarravius, quem paulo ante laudavimus, *in Epiſt. p. 135* ita de Croji libro ad Morum. *Redditæ mihi ſunt amici tui obſervationes in Prolegomena jacentis & afflicti auctoris, pro quibus magnas tibi debeo & ago gratias. Opus eſt eruditum, varium, elegans, multijugi doctrina & lepore refertum. Placet præſertim* θυμὸς ἀγήνωρ, *quo hominem audacter, nec ſub perſona, aggreditur. Si autem in ſolo pene hærens* προπυλαίῳ *tot inſcitiæ &* ἀκρισίας *portenta profligavit, quid non ſperemus amantes, ubi ipſa adyta reſeraverit?* Quæ ſequuntur, non addo, cum e Salmaſianis relationibus hauſta juſto acerbius Heinſium perſtringant; (de quo alibi in epiſtolis dignius atque moderatius loquitur) ut recte etiam Colomeſius in Gallia Orientali p. 186. obſervavit. Certe, uti Leydenſes edita Ann. 1646. Apologia Heinſium tuiti ſunt, ita nihil amplius a Crojo lucem in hac controverſia aſpexit: quanquam ipſe plures adhuc Obſervationum partes ſub finem editæ promiſerit. Utrum vero earundem editio a collegis Croji impedita ſit, (a quibus, *cum barbarum iſtud facinus illis diſpliceret, Crojum ſui officii admonitum reſipuiſſe*, Nicol. Heinſius, D. F., ſibi narratum refert, *Not. in Ovid. T. I. p. 375. edit. in 12.*) an alia illum cauſa retardaverit, incertum. Servare partes reliquas Croji Obſervationum nepotem ejus D. Roure, e Colomeſio l. c. didici. Adeo vero rejicit Helleniſtarum nomen in LXX. Interpretibus Vir ille doctus, ut eos potius *Ex-Helleniſtas & Aphelleniſtas* dici debere pag. 254. *Obſerv.* aſſerat. Neque etiam ſubſtitit inter hos triumviros controverſia: ſed & MATTHÆUS COTTERIUS, ſcripta *de Helleniſtis & lingua Helleniſtica Diſſertatione*, Heinſio ſe oppoſuit, & complures alii, modo pro Heinſio, modo contra illum, argumentum hoc pertractarunt; quos recenſere nimis prolixum foret. Inprimis vero recruduit illa lis inter *Richardum Simonium* & *Iſ. Voſſium:* quorum ille, Salmaſium, nonniſi de umbra aſini diſputantem, lites de nomine tantum concitaſſe, ſcribit: hic vero Simonium vulgi more loqui ait, non attendentem, res eſſe mortuas, niſi vocum acceſſerit poteſtas. Videantur eorum ſcripta *ἀμοιβαῖα: Simonii Caſtigationes*, & *Voſſii Reſponſiones.* Quemadmodum vero pleriſque negandum non videbatur, peculiarem eſſe librorum N. T. & LXX. Interpretum loquendi modum: ita *Græcum Synagogæ* illum vocavit Simonius, cum *Helleniſticum* non vellet. Salmaſius vero *Idiotiſmos, ſolœciſmos, barbariſmos*, ſacro etiam textui immiſtos aſſerere non dubitat: quod cum nimis durum aliis videretur, eo ipſi tetenderuſit, ut puram omnino eſſe, nec Hebraiſmos, nec idio-

 tiſmos,

tiſmos, & multo minus ſolœci quid barbarive, redolere evincerent. Hoc jam, ante lites Helleniſticas, probare Henr. Stephanus eſt conatus, in erudita quadam *præfatione, quam novo Teſtamento a ſe in 12. edito præfixit:* inſecutus eum Sebaſtianus Pfochenius, *Diatriben de Linguæ Græcæ puritate absque Hebraiſmis* edidit Amſtel. 1629. in 8. inde aliquoties recuſam. Poſt lites Heinſianas idem valide, conquiſitis undique ſcriptorum profanorum locutionibus, aſſertum ivit operoſo *Annotationum in Nov. Teſt. volumine,* Wittebergenſis Academiæ clarum ſidus, ERASMUS SCHMIDIUS; prodiit illud Noribergæ an. 1659. in fol. Haud ſegnior diſcipulus Schmidii, BALTHASAR STOLBERGIUS, & ipſe Græcæ L. Profeſſor Wittebergenſis, non ſolum variis *Exercitationibus,* quas *uno Tractatu comprehenſas,* poſt Auctoris fata, *Clar. Schurzfleiſchius* præfatione ornavit, Witteberg. 1685. in 4., ſolœciſmos & barbariſmos, Novi Fœderis dictioni tributos, profligare ſtrenue molitus eſt: ſed & paratum jam editioni Opus magnum reliquit, ſumma diligentia elaboratum, quo puritatem ſtyli N. T. oſtendere ſatagit. Servatur illud adhuc manu Auctoris ſcriptum a *Theod. Daſſovio,* L. L. Or. in eadem Academia Profeſſore, Viro clariſſimo, & Stolbergiani tori ſucceſſore: qui & edendi Operis plus ſemel ad amicos ſpem fecit. Eodem propoſito ſcripti apud Anglos JOH. PRICÆI *Commentarii in Nov. T.* ſunt, qui & junctim uno Volumine Londini lucem aſpexerunt An. 1669., & in Opus Criticorum S. Scripturæ Interpretum una recepti ſunt, ut a barbariſmis Novi Teſtamenti phraſin vindicent. Enimvero, ut jam olim Pfochenio ſeſe *Thomas Gatakerus* oppoſuit, magnum in omni re literaria nomen, edita *Diſſertatione de ſtylo Novi Teſtamenti, Londini 1648.* in 4., utque *Iſ. Caſaubonus, in Notis ad N. T. a ſe editum,* auctoritati ſoceri ſui Henr. Stephani non ceſſit: ita Wittebergenſibus Viris doctis JOH. HENR. BOECLERUS brevi quidem, ſed eruditiſſima *Diſſertatione de Lingua N. T. originali* (quam recudi, ſuæque de eodem themate addi, Celeb. Lipſienſium Theologus *D. Joh. Olearius* curavit,) ea objecit, quæ nondum ſoluta, ſi verum fateri decet, etiamnum prævalent. Mediam ille viam tenet, &, quid in Salmaſii opinione, quid in ſententia Heinſii, culpandum ſit, egregie & cordate, tectis tamen ſemper nominibus, exponit. Contra eos vero, qui puritatem Græci ſermonis in N. T. aſſerunt, multisque corraſis undique ſimilibus locutionibus probant, illud inprimis monet: *non eſſe quæſtionem, an phraſes & verba, quæ in Novo Teſtamento occurrunt, e perreptatis ſcriptorum profanorum monumentis poſſint erui; (præſertim ſi raro hic, ibi vero ſemper, occurrant) ſed, an tota dictionis indoles, faciesque ſtyli, totumque orationis corpus, conveniat cum ea Græcitate, quæ in profanis ſcriptoribus occurrit. Ex hoc enim principio de idiomate eſſe judicandum.* Eandem cum Bœclero viam JAC. BOLIUS trivit, Regiomontanus Profeſſor, qui an. 1647. in 4. peculiarem edidit diſſertationem hoc titulo: *Juſta & moderata abſentiæ ab exequiis, & juſtis funebribus, funeri linguæ Helleniſticæ excuſatio & venia, quam ab iis, qui, idiotiſmum Hebræum in Tabulis Teſtamentariis Novi Fœderis Salvatoris noſtri J. C. negando, funus linguæ Helleniſticæ procurant: iis vero, qui, Solœciſmos & barbariſmos eidem impingendo, prorſus efferunt & contumulant, -- impetrare conabitur &c.* uti Placcius loco ſup. cit. indicat. Ex Italis docte & copioſe materiam iſtam, in utramque partem diſſerendo, tractaſſe *Petrum*

trum Lasenam Erythræus in *Pinacoth. I. p. 108.* auctor est. Verum longe plures adhuc Philologi eruditi supersunt, quorum tractatibus illustrata & pertractata illa controversia est: *Glassius* noster & *Joh. Vorstius;* uterque in Philologia Sacra: ille carptim, hic luculenter: *Caspar Wyssius* in Dialectologia Sacra: *Georg. Pasor* in Idea Dialectorum N. T. *Joh. Olearius* supra laudatus in Dissertatione de Stylo N. T. *Anton. Borremansius* in Variis Lectionibus c. 1. *Joh. Leusdenius* in Philologo Ebræo-Græco: & tot alii, quos nunc præterimus.

Sunt alii, qui conformitatem phraseos Græcæ & Hebraicæ aliquot libris integris tradidere: ZACHARIAS BOGANUS, Anglus Devoniensis, cujus extat *Homerus* Ἑβραΐζων, seu comparatio Homeri cum Scriptoribus Sacris, quoad normam loquendi: editus est ille liber Oxonii An. 1658. in 8. Simili labore *Homeri Hebraismos* annotavit JACOBUS CAPPELLUS in Vindic. Casaub. L. IV. c. 11. 12. Eandem operam *phraseos Homeri cum Syriasmo collatæ* jamdudum ante hos ANGELUS CANINIUS promiserat, Buchnero teste in Paraphrasi suæ Eclogæ de Philosophia: Idem promiserat & Heinsius in Sacro Aristarcho. 20

CAP. VII.

DE LEXICOGRAPHIS GRÆCIS, ET GLOSSARIIS ANTIQVIS.

§. 1. *Lexicorum Græcorum Historiæ Scriptores.* 2. *Lexicographi Veteres Editi, Autor sc. Magni Etymologici.* 3. *Suidas.* 4. *Jul. Pollux,* 5. *Harpocration.* 6. *Hesychius Alexandrinus.* 7. *Stephanus Byzantinus.* 8. *Lexicographi Veteres Inediti, Phrynichus, Helladius, Pausanias.* 9. *Photius (Patriarcha Constantinopolitanus.)* 10. *Joh. Zonaras, Eudemus, Arsenius.* 11. *Cyrillus Alexandrinus, aliique complures, magnam partem Anonymi.* 12. *Glossariorum diversa acceptio. Glossariorum apud veteres Copia.* 13. *Glossariorum, a Pet. Daniele, Henr. Stephano, Bonav. Vulcanio, Car. Labbeo, J. Rutgersio, editorum, Historia.*

Uti præcipua ἐξηγήσεως Græcæ pars e LEXICIS atque GLOSSIS haurienda est; imo & etymologiarum ratio ibi omnium maxime habetur; ita de his nunc post Grammaticas, quarum pars magna sunt, justam tractationem institui res ipsa jubet. De eorum ratione in universum, origine, instituto, differentiis, aliisque notatu dignis, magna sane diligentia, & judicio haud minore *Phil. Jac. Maussacus* agit, in Dissertatione Critica, suis in Harpocrationem notis præmissa. Attigit quoque istud argumentum *Joh. Wowerius* cap. IX. suæ Polymathiæ: quem Maussacus identidem, sed nonnunquam immerentem, castigat. De Lexicis Græcis 1

præ-

præterea Dissertationem edidit *Joh. Henr. Bœclerus*, quæ reperitur inter Dissertationes ejus Academicas: videndus quoque *Joh. Martinius*, in præfatione Lexici sui Philologici, (& post hos *Joh. Alb. Faber*, qui Exercitationem de Lexicis Græcis Decadi Decadum, Lipsiæ 1689. editæ, annexuit: quam vero nunc secundis curis plus altero tanto auctiorem, & accurato studio recognitam paratam habet, propediem editurus.)

2 Etymologiam vocum Græcarum non Platoni solum, cui primo illam curam Dionysius Halicarnassensis adscribit, sed & Philosophis aliis, nec non JCtis, Poëtis, Comicis, & Tragicis, imo & Christianæ Theologiæ Magistris, cordi fuisse eleganter Maussacus, ex ipsorum monumentis, ostendit. Hinc nata jam olim varia variorum Etymologica, quæ nunc periere, & e quibus conflatum, quod superest adhuc, MAGNUM ETYMOLOGICUM est, pulcherrimum istud antiquitatis Græcæ fragmentum, magnumque penu Grammaticæ, in quo & originum & analogiæ doctrina, ex veterum sententiis, copiosissime proponitur; historiæ item & antiquitatis monumenta passim attinguntur: adeoque liber omnino necessarius ad linguæ rerumque Græcarum cultiorem notitiam. Auctor illius ignoratur, licet nonnulli *Marcum Musurum* (qui in Thomasii de Plagio Differt. vitio typographi male *Martinus* scribitur,) alii *Nicolaum* & *Zachariam Calliergos; Nicam*, cum Politiano, alii, pro eo habeant. Musurus cum Calliergis primum editi ejus curam gessit, cum Venet. 1499. publicaretur: hinc nata de iis, ut Auctoribus, suspicio. Unde vero suam de Nica opinionem hauserit Politianus, & annon falli potuerit, incertum. Juvat illum, quod Phil. Labbe, *in Bibliotheca Nova MSS. Supplem. II. p. 170.* e Catalogo Scipionis Tettii, Neapolitani, Nicæ Lexicon quoque inter alia recenset. Quicquid sit, Christianum fuisse Compilatorem Etymologici, & non nimis antiquum, ea, quæ Maussacus profert, & allegationes Auctorum recentium, ignorare nos aut dubitare non patiuntur: Plagiariis eum accenset Casaubonus, & cum Casaubono Thomasius, qui etiam ab isto crimine non excusandum existimat l. c. §. 663. *seqq.* Interim pernecessarium & utilissimum Græcæ linguæ Studiosis librum esse, ipse usus omnium optime probat. Post primam ejus editionem, alteram Venetiis A. 1549. excudit, non Aldus, uti perperam Auctor Catalogi Thuanei prodit, (deceptus, ut videtur, Delphini anchoræ circumplexi pictura, quæ alias Aldi insigne est); sed Federicus Turrisanus, Andreæ, qui Socer Aldi fuerat, filius. Is non magno solum studio Etymologicum emendavit, verum & de suo adjecit nonnulla, asteriscis notata: quæ tamen adeo non spernenda Frider. Sylburgius judicavit, ut ea omnia novæ editioni a se procuratæ insereret: prodiit illa Heidelbergæ ex officina Commeliniana A. 1594. cum Sylburgii notis & indicibus præstantissimis. (Isaacus Vossius MSS. hujus Etymologi Codicem longe antiquissimum possedit, quem &, ne nimia vetustate exesæ literæ prorsus evanescant, describi summa fide curavit: est vero is edito longe amplior: atque utinam e Leydensi Bibliotheca, in quam cum reliquo ejus Viri librario apparatu transiit, editum aliquando iri spes esset: & non idem experiatur fatum, quod Catalogus Bibliothecæ Vossii, jussu Guilh. Sancrofft, Archiepiscopi olim Cantuariensis, a Paulo Colomesio elegantissimo ordine con-

confectus, jamque non solum paratus editioni, sed & Londinensi cuidam typographo ab amico, cujus relationi rem totam debeo, in manus traditus, ut propediem edatur, cujus tamen editio vel dilata nimium, vel omnino omissa est.)

Præter Etymologicon Magnum ἀνωνύμȣ, SUIDÆ ETYMOLOGICUM quoque superesse, diversum a Lexico & ineditum, in Bibliotheca Palatina olim asservatum, sequentia Maussaci verba evincunt, quæ cum ad pleniorem libri notitiam haud parum conducant huc e Dissert. Crit. p. 341. sq. transcribam. *Ex professo* (ita ille) *huic parti* (etymologicæ) *incubuere ultimæ antiquitatis auctores, Suidas & Etymologus. Et Suidas quidem, cujus Etymologicum, Mich. Apostolii manu in Creta, ἀπὸ πρωτοτύπȣ πάνυ διεφθαρμένȣ* (*ut ipse testatum reliquit*), *descriptum, in luculentissima Electoris Palatini Bibliotheca servatur. Opus, ut ego judico, pernecessarium; sed, nisi me fallit conjectura, quamvis nunquam in illud inciderim, in glossarii modum potius, quam Etymologici, confectum. In hanc sententiam me duxere varia, quæ a Joh. Meursio, in Glossario suo Græco-Barbaro, ex eo proferuntur fragmenta: quid enim illa præter verba κατὰ γλῶσσας explicata?* Cave in his Maussaci verbis ultimam antiquitatem pro ultima abhinc, i. e prima, accipias, cum ultimam ad nos versus indigitet, quæque antiquitatis titulum ferme ultima promeretur. Sine dubio autem, cum universo Palatinatus literati thesauro, in molem Vaticanam istud Suidæ Etymologicum transiit, e quo aliquando liberatum iri compedibus spes nulla omnino est. Ceterum, quod ad illam de Etymologico Suidæ in Glossarii modum scripto Maussaci suspicionem attinet; possunt utique glossemata etymologiis esse intersperfa, quæ non statim faciem libri mutant: quemadmodum in magno Etymologico innumera vocabula 25. aut 30. diversarum nationum afferri, & glossematice explicari, ipsemet Maussacus p. 360. l. c. refert, allatisque exemplis pluribus probatum dat. Nempe istiusmodi peregrina vocabula ortum primo Glossis, tum & Lexicis, præbuerunt, quæ omnia fuse laudatus Auctor exponit; &, quid discriminis inter Glossas Lexicaque sit, quod nullum arbitratur Casaubonus; magnum Wowerius credit, ipse medius commonstrat.

Negari interim non potest, adeo strenue Glossatores Lexicographos, & hos illos vicissim, mutuo transcripsisse, compilasseque, ut in morem res prorsus abierit. Postulatur vero inprimis ejus criminis SUIDAS, paulo ante memoratus, cujus *Lexicon* nil nisi centonum, ex variis auctoribus, haud raro præter rem silentio pressis, conquisitorum, congeriem, seu ῥαψῳδίαν potius esse, viri gravissimi Beatus Rhenanus, Is. Casaubonus, Andr. Schottus, aliique haud pauci, non sine omni stomachatione, memorant: a quibus non adeo multum in diversum abit Q. Septimius Florens Christianus in Notis ad Ireneam Aristophanis; & Maussacus, nisi quod hic non succenset Suidæ, sed eum commendat potius, & de ejus nomine alisque Suidis, contra Politianum & Gyraldum erudite disseruit l. c. p. 373. sq. Excusandum quoque a plagio Suidam sibi sumit Thomasius *Dissert. de Plag. Liter.* §. 551. quippe quem & fontes, e quibus hauserit, præmisso Lexicorum catalogo, indicasse, & a recentiori manu plus semel interpolatum, haud immerito credi posse causatur.

Mereri ſane illud eruditionis & rerum quarumvis pretioſiſſimarum penu, ut hoc quicquid eſt plagii condonetur, cum Reineſio ſciſcit, cum id omne nonniſi in commodum Orbis eruditi vergat. Utique, dum Philoſophorum plerorumque Vitas exhibet, eo non infimum locum inter βιογράφες ſibi vendicare Jonſius *de Scriptor. Hiſtoriæ Philoſ. l. III. c. 20. p. 308.* judicat, plura aliquando de eodem daturus, ni mors egregios conatus oppreſſiſſet: ſecutus autem in hoc de Suida Judicio Voſſium eſt *de Philologia c. 14. §. 9.* Prima Suidæ, eademque rariſſima, & longe emendatiſſima editio Græca, Mediolani prodiit An. 1499. in fol. ſummo ſtudio DEMETRII CHALCONDYLÆ procurata: typis Joh. Biſſoli & Bened. Mangoli Carpenſium, quos eum in finem advocarat: ſed id tamen, ne perfecta ſit, incommodi habet, ut lemmatibus aliquot deſtituatur, quæ in Aldina editione anni 1515. conſpiciuntur: habet tamen & ipſa quædam, quæ in *Aldina* non ſunt, (ſiquidem non diffitetur in Græca præfatione Chalcondylas, ſe ex aliis quoque libris Suidæ ingeſſiſſe, quæ deeſſe adhuc ipſi videbantur) ſed pauciora. Poſt Aldinam prodiit tertia *Baſileenſis* An. 1544. Frobenianis typis exſcripta, quæ nec ipſa in omnibus cum Aldina conſentit. Tres has Græcas Suidæ editiones Latina excepit HIER. WOLFFII A. 1564. & ſecundis curis iterata 1581. ſed quæ nonniſi Hiſtorica Suidæ ſelecta, & Latine translata, ſiſtit. Suidam integrum Latine vertit Seculo jam XIII. ROBERTUS GROSTHEAD, ſeu *Capito*, Epiſcopus Lincolnienſis, ſui ævi miraculum & ob ſummam eruditionem ſtupor. Nondum quidem edita illa verſio eſt, ut ſunt plures ejus viri labores ἀνέκδοτοι, ſed ejus tamen in Hiſtoria meminit Matthæus Paris, & ex hoc Balæus de Scriptor. Angl. Cent. IV. p. 306. qui & Roberti Animadverſionum in Suidam librum allegat. Noſtro ſeculo Suidam integrum Latine reddidit verſione liberiore, notis inſuper atque emendationibus illuſtratum ÆMIL. PORTUS, II. Tomis, Genevæ 1619. editum: ut adeo vaſtus liber ſit. Enimvero non omnino probata eruditis iſta Suidæ verſio eſt; ſeu obtineat hic, quod ſub finem ſuæ in Harpocr. præfationis laudatus ſæpiſſime Mauſſacus verbis juſto durioribus ſcribit; *ſana mente præditis & literis, ut decet, imbutis ludibrio eſſe & contemptui, quotquot e trivio interpretum Pollucem, Suidam aliosve id genus auctores, in Latinam transfundere inſtituunt:* ſeu aliud obfuerit Porto, Viro cetera doctiſſimo. [Ita enim non in verſione ſolum, ſed & emendationibus, impegiſſe illum Pearſonius, in eximiis ad Hieroclem Prolegomenis p. 31. notat. *Suidam*, inquiens, *admodum infeliciter transtulit, maculisque pluribus aut affectum invenit, aut affecit.* Ipſummet vero JOH. PEARSONIUM novam & luculentam Suidæ editionem moliri, refert Mericus Caſaubonus in Not. ad Hieroclem p. 181. Quodſi hanc molitionem abſolvere datum fuiſſet Viro ſummo, haberemus hodie Suidam, emaculatum, illluſtratum, & tantum non omnibus numeris abſolutum. Hoc autem fata non ſivere. Quæ ſuperſunt apud Anglos ex ejus collectione, maximam partem ſpectant Auctorum nomina, e quibus exempla toties ἀνωνύμως producit Suidas; inſperſis & hic illic emendationibus; ut ex ore Clar. Dodvvelli amicus hauſit. Plane itaque convenire videntur collectanea Pearſonii cum Reineſiano ad Suidam apparatu. Infinita ſiquidem THOMAS REINESIUS, profundæ eruditionis Vir ac inter præcipuos noſtræ Ger-

maniæ

maniæ numerandus, margini suæ Suidæ allevit, ad ejus illustrationem aut emendationem facientia. Nam & ipse aliquando Suidam edere meditabatur, nil utique; si perficere meditata ætas sivisset, concessurus Pearsonio. Sed & cum ipso omnis illa spes evanuit. Servatur interea Suidas Reinesii, ex Genev. editione, cum reliqua viri ejus supellectile in bibliotheca Cizensi: e qua illum aliquando videre licuit. Idem Reinesius, *Epist. XLVI. ad Rupertum*, Thomæ cujusdam Hieromonachi Cretensis, Suidæ Epitomatoris, meminit, cujus liber MSS. in Dresdensi Seren. Electoris Bibliotheca asservatur, hoc titulo, *Ἀπὸ τοῦ Σουίδα παρεκβολὴ καὶ συναθροίσις λέξεων χρησίμων, τῶν μᾶλλον τετριμμένων ἐν λογογράφοις καὶ ῥήτορσι, κατὰ στοιχεῖον διηκριβωμένη.* Brevissima vero est ea Epitome, & quodvis verbum uno tantum alio reddit: nulla nomina propria, nulla historica, nullas Scriptorum auctoritates, habet.] Vitas Cæsarum, e Suida excerptas, Tomo III. Scriptorum Historiæ Rom. Minorum, Francof. apud Wechelos A. 1627. excuso, Græce & Lat. Frid. Sylburgius inseruit; quas jam A. 1557. in 8. Wittebergæ Latine edi curavit Hermannus Wittekindus. Taceo nunc Adagia, e Suida per Andr. Schottum excerpta, editaque cum Scholiis Antwerp. 1612. in 4., & si quæ alia e Suida separatim prodierunt. Id unum addo, adeo multum juvare polyhistorem Suidæ Lexicon, ut ne carere quidem illo possit, quisquis vel tantillum in historia literaria antiquiore proficere animum induxit.

4 Strictior in Grammatices circulo observando, & qui nunquam temere excurrit, JULIUS POLLUX est, Grammaticus Commodi ævo clarus, cujus *Onomasticon*, X. libris constans, ac sub eleganti titulorum dispositione rerum nomina exhibens, habemus, primum ab *Aldo* Venetiis A. 1498. & 1502. tum Florentiæ apud Juntam & Basileæ, sed utrinque plane ad Aldinum exemplar, editum. Optima illius editio WOLFFGANGO SEBERO debetur, qui cum Palatinis atque Augustano Codicibus textum contulit, emendavit, notas & indices laboriosissimos adjunxit: atque adeo præclare de Polluce meritus est. Fatetur tamen Rod. Gualtheri versionem, quam adjecit, nimis castigatam non esse: (sicut & Scaliger, ea se magis traduxisse Gualtherum quam commendasse, scribit *Epist. p. 485.*) prodiit liber apud Wechelos An. 1608. in 4. Neque etiam ita emaculare potuit Pollucem Seberus, ut non quamplurima emendanda supersint: quod ipse etiam in præfatione agnovit, & hinc non solum Casauboni, atque Hœschelii, manus socias imploravit, sed & a Jungermanno e codice Pollucis MSS. nova ac non pœnitenda promisit. Colomesius, *in Biblioth. Choisie p. 105. seq.* aliquot adhuc Onomastici codices MSS. recenset, atque refert, Bonav. Vulcanium aliquando novam ejus editionem promisisse, *mais*, addit, *il s' est contenté de nous la promettre.* Extant breves quædam Notæ *Joach. Kuhnii*, Gryphiswaldensis, Professoris Argentinensis, in hoc Onomasticon sane eruditissimæ, & magnam ostendunt hujus Viri in isto litteraturæ genere peritiam: impressæ sunt Argentorat. An. 1675. in 12. [Is ipse Vir celeberrimus, cui egregiam Pausaniæ editionem debemus, novam nunc Pollucis faciem apud Belgas excudendam summa diligentia parat; quæ ut optatum finem nanciscatur, in omnium votis est.]

5 Felicior Polluce HARPOCRATION eruditiſſimos longé viros nactus eſt, qui ei emendando bonas horas impenderent. Quamvis enim ejus *Lexicon Decem Oratorum* per integros centum & quod excurrit annos, a prima ſui editione, quæ Venetiis ab *Aldo 1503.* una cum Ulpiani in Demoſthenem commentariis data eſt, miſere afflictum jacuerit; ſecunda editione Veneta Anni 1527. (quam ab Aldo itidem & Aſulano procuratam neſcio quo calami feſtinantis errore Mauſſacus aſſerit; cum Aldus jam An. 1516. diem clauſerit ſupremum) magis etiam deformatum: Surrexit tamen, ſub initium hujus Seculi, PHILIPPUS JACOBUS MAUSSACUS, tum juvenis, exquiſiti judicii & ſubactæ eruditionis: poſtmodum Senatus Tholoſani Præſes: qui ope MSS. codicum, totum *Harpocrationis Lexicon,* mancum hactenus & hiulcum, reſtituit, emendavit, *Diſſertatione* præliminari *Critica,* toties jam nobis laudata, & notis uberioribus, illuſtravit, Pariſiis An. 1614. in 4. nihilque oblitus eſt eorum, quæ ad commendandum Auctorem ſuam undecunque facerent. Anno ſequente 1615. *Notarum in Harpocrationem Appendicem,* Claud. Salmaſio nuncupatam, edidit, Plutarcho de Fluviorum & Montium nominibus, Tholoſæ a ſe primum edito, annexam in 8. *Lectiones* vero *Græcas, Operis Harpocratiani interpretes,* ut & volumen *de derelectis ab Harpocratione vocabulis rhetoricis,* non dedit, licet in præfatione promiſerit, uti nec *Indicem Auctorum* in Lexico allegatorum, quem privata induſtria ſibi confeciſſe, & ad finem libri ſui ſcripſiſſe Alex. Morum, Colomeſius in Bibliotheca ſelecta p. 113. refert; ubi & de Mauſſaci ſcriptis editis ac promiſſis, eruditione, morte, clarorumque virorum elogiis, ſuccincte agit. Non tamen memorat ſingularem caſum, quem illi accidiſſe referunt, ut, cum linguæ Græcæ extra controverſiam longe peritiſſimus eſſet, ex morbo quodam adeo ejus uſum perderet, ut ne legere quidem amplius Græce ſciret. Obiit An. 1650. Poſt Mauſſacum Gallus alter celebris HENRICUS VALESIUS, ille tot lucubrationibus exquiſitis inter principes literatorum clarus, Harpocrationi, quo frequentiſſime utebatur, manus obſtetricantes admovit, ac tum in ipſum notas confecit, tum in Mauſſaci Diſſertationem & Notas, novas denuo Animadverſiones compoſuit: quas e Bibliotheca Guil. Pruſteau, Anteceſſoris Aurelianenſis, nactus vir celeberrimus, Jac. Gronovius, publico non invidit: ſed Lugduni Batav. An. 1682. edidit: e quibus quamplurima, non Critica ſolum, ſed & ad indagandam veteris fori Græci rationem, hauriri poſſunt. Nam cum id præcipue inſtitutum tales Lexicographos, qualis eſt Harpocration, qualesque Julianum Diodorum, atque Philoſtratum, Photius in Biblioth. Cod. 150. recenſet, tenuerit, ut e decem Rhetoribus, quorum vitas Plutarchus deſcribit, Demoſthene, Antiphonte, Andocide, Lyſia, Iſocrate, Iſæo, Æſchyne, Lycurgo, Hyperide, & Dinarcho voces Alphabetico ordine diſpoſitas explanarent, non potuit certe non quamplurimum fori veteris una inſpergi: eoque magis commendandum Jurium Studioſis eſt Harpocrationis Lexicon. Cujus, poſt Mauſſaci & Valeſii curas, novam editionem NICOLAUS BLANCARDUS, cum ſua Latina verſione, Notis ac Diſſertationibus Duumvirorum iſtorum Integris, nitidiſſimo charactere procuravit Lugd. Bat. 1683. in 4. additis, præter Auctorum ab Harpocratione allegatorum Catalogum, ſuis ipſiusmet annotationibus. [Enim-

vero

vero pessime a Jacobo Gronovio propterea exceptus, qui in novissima sua Harpocrationis editione, quam nuper cum optimæ notæ Codice Florentino & Aldina editione, Xylandri, Fabri, Sylburgii, Freheri, Rutgersii & Heinsii, manibus notata, collatum, Lugd. Bat. 1696. in 4. emisit, quavis occasione data in Blancardum acerrime invehitur, tum versionem ejus, tum notas & emendationes, acerbissime perfricans. Illud præterea in præfatione, adductis Maussaci ad Meursium literis, observat, Meursium ab edendo, ut constituerat, Harpocratione, nonnisi precibus ac blanditiis Maussaci motum, abstinuisse.]

HESYCHIUS *Alexandrinus:* quem cum Milesio ejus nominis plurimi perperam confundunt, ut jam olim in Bibliotheca Gesnerus animadvertit, non attendentibus id licet recentiorum haud paucis: *Lexicon* reliquit, ex antiquioribus, quorum nomina ipsemet in præfatione refert, collectum: quod in cœlum alii laudibus extollunt, Auctoremque cum Heinsio *Grammaticæ eruditionis abyssum,* aut cum Sarravio *Jovem Grammaticorum,* nominant: alii cum Reinesio eruditionem, quæ passim illi tribuitur, potius Auctoribus, quos excerpsit, tribuendam judicant, nesciuntque, cum nihil pene ejus sit, quomodo eruditum ἐξαιρέτως fuisse colligere debeant? Vix vero dubitandum est, primorum judicia prævalere, tot magnis suffragiis Scaligerorum, Casaubonorum, Salmasiorum, Vossiorum aliorumque eruditorum tantum non omnium subnixa. Quodsi enim centies *aliena passim ab indoctis inserta* cum Barthio Adversar. lib. XLII. c. 26. asseramus, aut cum Tanaq. Fabro *pretiosissimo Hellenismi Thesauro carbones admixtos e Græcitate vulgari* concedamus: manet tamen thesaurus, & absque Hesychio plurima Græcorum magni etiam momenti, circa voces, antiquitates, Auctores ignorarentur: Magnam proinde gratiam eruditi orbis inivit ALDUS, qui, inter tot alios Scriptores Græcos, Hesychio quoque primus vitam dedit. Hujus editionem secuta *Hagenoensis,* anni 1521. quæ communissima, & *Basileensis* apud Cratandrum. Exinde multi nequaquam de plebe viri, cum depravatis lectionibus scatere Auctorem optimum indignarentur, ad emendandum illum & perpoliendum manus sedulas admovere cœperunt, certatim quasi novam ejus editionem promittentes: *Joh. Meursius. Dan. Heinsius* juvenis adhuc, *Joh. Casp. Suicerus,* qui per Vorstium Specimen suarum notarum ad Reinesium miserat, uti patet *ex Rein. Epist. 26. ad Vorstium p. 56. sqq.* Horum labores, cum separatim non prodiissent, nempe quod ad finem non sunt perducti, conjunctim tamen suo modo in nitidissimam Lugdunensem apud Batavos editionem Hesychii 1668. in 4. fluxere, quam CORNEL. SCHREVELIUS, dum viveret, adornavit variis virorum doctorum castigationibus ditiorem melioremque. Præterea cogitasse aliquando de editione Hesychii *Alex Morum,* e Sarravii epistola, An. 1639. ad illum data, liquet: ubi ita Senator Clarissimus: *Ante annos XL. ille Heinsius, magnæ tunc, quam nunc implevit, spei adolescens, totum se prædicabat in Hesychio adornando, ejusque editionem, ut opus confectum putares; proxime sequentibus scilicet nundinis, ut moris erat, pollicebatur. Credibile est, illum eam provinciam dudum Nicolao F. demandasse. Sed nunc hic tantum cogitat de Ovidio emaculando. Itaque occupa. Dignus enim Grammaticorum ille Jupiter, in quo tua desudet industria: tum, quia multa habet peregrina,*

grina, quæ non cuivis sunt obvia, tum quia tot tantisque scatet lectionum monstris, ut in his debellandis non possis existimare operam tuam male positam. Omnes certe linguæ Græcæ studiosos isto labore tibi devinxeris. Hæc Sarravius, in Heinsium utcunque vehementior quam decebat, non memor, susceptam & a Salmasio olim novam editionem Hesychii, quæ non prodiit, licet ejus, defuncti jam, emendationes Clementius, Vitæ scriptor, brevi excudendas promiserit. Morus vero nihil omnino præstitit. Quæ de peregrinis vocibus ait, Maussacus etiam *in Diss. Crit. p. 356.* uberius per exempla confirmat: & quoad Phœnicia Bochardus, *Chanaan. l. II. c. 11.* (Apud Anglos is, qui Suidam edere moliebatur, *Joh. Pearsonius* de Hesychio idem, referente l. c. Merico Casaubono, cogitabat: sed utrumque cogitabat solum, Deo aliter disponente. *Richardus Bentlejus* vero, Anglus itidem doctissimus, in erudita illa ad Clar. Joh. Millium epistola, quam Historiæ Joh. Malalæ, Oxonii 1691. a se in 8. editæ, subnectit, post tot magnorum Criticorum castigationes de quinque plus minus millia mendorum in Hesychio, aliis nondum observata, posse producere, dato etiam specimine, profitetur.)

7 Dubitari potest, num in Lexicographorum Græcorum censum STEPHANUS quoque BYZANTINUS Grammaticus, ἐθνικογράφος, referri debeat, quippe qui, licet ordine alphabeti procedat, præcipuum tamen scopum habet enumerationem provinciarum, gentium, urbium, marium, &c. adjectis una illorum originibus, conditoribus, aliisque, seu veris, seu fabulosis rebus: verbo: insignem ex instituto agit Geographum. Ast vero, secuti jam olim Guilh. Xylander in præfatione ad Stephanum observavit, ubique deprehendi in hoc Auctore permulta, quæ proprie pertineant ad Grammaticam Græcam & vocabulorum Græcorum etymologiam; illaque ipsa judicat præclara, multisque modis cognitu digna, atque etiam ad multa menda ex auctoribus tollenda plurimum conducere arbitratur: ita hoc idem Jacobus Gronovius inculcat: Theodorus Ryckius vero falli putat, quotquot Geographica pro scopo inprimis Stephano fuisse contendunt, cum ille ἐθνικά scripserit, i. e. Gentilia, quæ a gentium, regionum, urbiumve nominibus, deducuntur, nomina fœminina æque ac masculina, adeoque Opus mere Grammaticum scribere animum induxerit. Qua in re licet haud dubie fallatur, mixtusque ex utroque Stephani scopus sit, patet tamen hinc, eum haud injuria inter Lexicographos recenseri, cujus opus egregium *Lexicon Geographicum* est. Utinam integer Stephani labor (quem περὶ πόλεων alii, alii rectius ἐθνικά, inscribunt) superesset: cum nonnisi epitome Hermolai Grammatici Constantinop. qui juxta Suidam sub Justiniano claruit, omnium consensu restet. Multa enim ex Ethnicographi vasto Opere, quod ultra 30. libros complectebatur, in Excerptis Constantini Porphyrogenneti, seu, ut vulgo audiunt, Peirescianis, quæ cum suis notis Henr. Valesius edidit e Peirescii Bibliotheca deprompta, ut & in Eustathii Commentariis in Homerum ac Dionysium Periegetem, allegantur, quæ in compendio amplius non supersunt, uti post alios Berckelius observavit: & dubitationem hac in re omnem ademit fragmentum Stephani de *Oraculo Dodonæo.* quod, e Bibliotheca Seguieriana, Samuel Tennulius, Vir. Cl. & Jacobi Gronovii avunculus eruit, Amstel. 1669. editum in

4. &

4. & iterum a Gronovio ipso, cum triplici versione Lat., & Dissertationibus Lugd. B. 1681. in 4. editis Stephani exemplaribus longe auctius. Quinimo ne Hermolai quidem, quam habemus, Epitome omni parte sua satis integra est: potius multos hiatus habuit, quos partim supplevit Berckelius, partim vero & hiantes reliquit; ut in κε postrema & quæ sequuntur κη, κι, κλ, κυ, & prima a κο incipientia. Nicol. Lloydius integro Stephani exemplo usum Janum Parrhasium suspicatur, dissentiente Berckelio: & Jos. Scaliger ad Gruterum, in epistola quadam, Nicol. Sophianum, Corcyræum, medio superioris seculi clarum, præter alios Græcos codices multos, integrum quoque Stephanum, cum toto κ & λ, possedisse scribit: uti Colomesius in *Biblioth. Sel. p. 49.* annotat. Magno autem in pretio semper Stephanum fuisse, ex eo colligi potest, quod, post primas ejus editiones, tot summi nominis Viri ad eum a mendis perpurgandum manum adjecerint: Primus, qui ederet, iterum ALDUS fuit, communis ille renascentium Auctorum Græcorum parens, Venet. 1502. quem secutus Junta Florentiæ 1521. eam editionem iteravit. Non multo post JOH. HARTUNGUS cum tot lectionum monstris Auctorem egregium deturpatum videret, ei emendando manum admovit: e cujus cura, & Oporini officina, propediem proditurum Stephanum, Simlerus in *Bibliotheca* promittit. Cum vero non sequeretur ista editio, aliam, suo tempore egregiam, GUILH. XYLANDER Basil. 1568. adornavit: non cum versione Latina, ut Simlerus refert, neque enim id ob tot Grammatica commode fieri posse in præfatione indicat, sed mere Græcam. Hujus margini plurimas emendationes inter legendum JOH. SCALIGER allevit, adeo, ut emptum illud exemplar Sebast. Tengnagelius, referente Lambecio, Cæsareæ Bibliothecæ inferret. Idem in Stephano, quod Scaliger, Is. Casaubonus fecit, qui & notas in eum Auctorem aliquando ad Canterum *Ep. 2.* scribens promisit: cujus codicem postmodum Lucæ Holstenio a Bibliothecario Regis Angliæ, Patric. Junio, communicatum novimus. Majore strepitu extremis Scaligeri temporibus, negotium emendandi, vertendi, & illustrandi Stephanum, in se CLAUD. SALMASIUS suscepit, sed absolvit nunquam: nisi quod suum exemplar duobus Codd. Palatinis MSS. magno studio contulit, & in Exercitationibus Plinianis sæpissime Stephanum emendat: Omnem vero lapidem, in ornando Stephano, movit LUCAS HOLSTENIUS (ille, qui magnum Syntagma Geographorum Græcorum edere aliquando molitus est, quorum Catalogum Lambecius *T. I. Comment. de Bibl. Vindob. p. 113. sq.* recenset) qui Salmasii librum ab Is. Vossio impetravit, Codices, numos auctoresque inspexit, adeoque notas eruditissimas confecit, quas dudum post ejus mortem, e Bibliotheca Barberina nactus Theod. Ryckius tandem Lugd. Batav. 1684. separatim fausto omine evulgavit, quæ in omnium manibus nunc sunt: ut & recentissima & accurata Stephani ipsius editio a doctissimo viro, ABRAH. BERKELIO, plurimorum annorum sudoribus elucubrata, emissaque in lucem, post ejus mortem, cum versione Latina, notis ipsius laboriosissimis ut & Salmasianis, & Jac. Gronovii (qui postremus vir Cl. & insignem Codicem Perusinum, a se, dum apud Italos versaretur, collatum pro fundamento suarum annotationum habet; & in præfatione eximie modum librorum, in quos divisum olim Stephani Opus fuerat, ostendit) L. B. 1688. fol. Decennio illam

ante-

antecesserat Judæi Lusitani, THOMÆ de PINEDO, Amstelodamensis Editio; sed quam non admodum commendat Colomesius *Biblioth. Select. p. 46. seq.*, qui præterea *Bened. Ægium*, Spoletanum, *Ezech. Spanhemium*, & Venetorum Bibliothecarium, *Gradenigum*, Stephano insudasse memorat. Ægii versionem Latinam Stephani, in Vaticana Bibliotheca servatam, ope Steph. Gradii, Bibliothecarii, descriptam impetravit Theod. Ryckius, secumque in Bataviam asportavit, illam cum notis Holstenii, ipsoque Stephani textu, editurus, ni jam a Pineda atque Berkelio se præventum vidisset.

8 Atque hæc de Lexicis Græcis antiquorum dicta sunto, quæ prodierunt. Sunt vero præterea plurima plurimorum adhuc, vel certorum Auctorum, vel *ἀνωνύμων*, *ἀνέκδοτα*, quæ hic illic in Bibliothecis latent; aut quorum fragmenta etiamnum edita prostant; ut ea jam taceamus, quorum mentio apud Photium, Suidam, aliosque Auctores, fit, sed nil nisi nomen superest. De PHRYNICHI *Eclogis*, quæ per Dav. Hœschelium editæ sunt, supra jam dictum est: nullo modo autem illæ cum *Lexico* ejusdem Auctoris operoso admodum confundendæ sunt; cujus nempe 36. libros, a se visos, Photius in Bibliotheca Cod. 158., cum elogio insignis doctrinæ, sed nec sine censura prolixitatis nimiæ, & *ἀκυρολογίας* recenset. Servari hoc Phrynichi Lexicon alicubi MSS. e catalogis ineditorum, quos suo Supplemento Gesneriano Ant. Verdierius subjunxit, didici. Ceterum, quod de Phrynicho monebamus, idem de HELLADIO capiendum, cujus ætatem in Theodosii Jun. tempora incidisse, & *Lexicon* in Suidam transscriptum, Suidæ titulus testatur: sed qui non solum cum Helladio Besantinoo (quem ipsum a nonnullis perperam in duos dividi Jonsius *de Scriptor. Hist. Philos. p. 13.* monet) neutiquam confundendus est, quippe cum hic diu jam ante illum sub Licinio & Maximiano vixerit, juxta Photium, qui ex ejus *Chrestomathia* haud contemnenda nobis fragmenta Cod. 279. conservavit, & quæ separatim edidit cum notis Joh. Meursius: sed & Lexicon ipsummet mire esse epitomatum oportet. Nam Photius Cod. 145. integris septem voluminibus comprehenso se vasto Helladii Opere usum refert: tantæ molis erat: uti vero, non Scriptoribus solum, verum & reliquis, qui *πολυμαθείαν* in pretio habent, istud Helladii Lexicon prodesse, Photius l. c. animadvertit, quippe quod, præter voces, etiam elogia Rhetorum & celebrium Poëtarum continet: ita, quæ ex alterius Helladii Chrestomathia supersunt, Græcam profecto linguam haud vulgariter illustrant. EROTIANI *Lexicon Dictionum Hippocratis*, seu ut Græca habet inscriptio, *τῶν παρ' Ἱπποκράτει λέξεων συναγωγή*, ab Henr. Stephano primum A. 1564., tum Venetiis, cum Commentario Barthol. Eustachii A. 1566., edita, multum dissidii de vero Auctore inter eruditos peperit, cum Erotiani nomen alias inauditum esset. Omnium vero probabilissima videtur Maussaci opinio, qui, in Dissert. Crit. ad Harpocr. p. 354. scribarum vitio, pro *Herodiani* nomine, falsum *Erotiani* irrepsisse suspicatur. Fueritque adeo hoc etiam scriptum nonnisi quoddam *ἀποσπασμάτιον* de multis, quæ ab Herodiano, Alexandrino Grammatico, & sub Marco Imp. claro, confecta Suidas auctor est: sicut & Carolus du Fresne, in conficiendo Glossario suo Græco, Distributionibus Herodiani, *ἐπιμερισμοῖς κατ' ἀλφάβητον*, ab

Eustathio laudatis, usus est. PAUSANIÆ *Lexicon*, ad evolvendas præcipue Atticas locutiones compositum, licet non nimis verbosum, adeo magni Photius æstimavit, ut id cum Æl. Dionysii Halicarnassensis Lexico ex duplici editione conjunctum sufficere existimaret ad pernoscendam Atticam dictionem, *Bibl. Cod. 153.* Hoc vero Lexicon adhuc superesse, catalogus Scipionis Tettii, Nepolitani, testatur, quem Labbeus *Novæ suæ Bibliothecæ MSS.* inseruit p. 171.

Sed & ipse PHOTIUS, ut erat inexhaustæ eruditionis promus condus, in Lexicographis nobis memorandus venit. Siquidem & ejus *Lexicon* multis visum, multisque, quod imprimatur, dignissimum judicatum est. Possidere illud Illustrem Virum, Marq. Gudium, Tom. I. *nostri Polyhistoris lib. I. c. 16. §. 17.* dictum est. Antea eundem Codicem, crassum satis, se in Bibliotheca If. Vossii Hagæ Comitis vidisse, Colomesius, de Scriptis Photii *in Paralip. ad Caveum p. 273.* refert. Habuit & illud Lexicon olim Rich. Thomsonus, ex Italia secum asportatum, quod post reditum cum Jos. Scaligero communicavit, ut ex hujus *Ep. 235.* videre est, ubi Thomsonum ad id edendum instigavit. (Extat præterea in Bibliotheca Mendozana & Schoziana, ut ex Labbei *Nova MSS. Bibliotheca p. 173.* constat, iste Photii liber: & in Anglia Londini pars ejus apud Celeberrimum Thom. Galeum latet, qui ejus editionem aliquando moliebatur, eamque ob rem ad Marq. Gudium scripserat, ut vel ipsummet Photiani Lexici Codicem, vel sane descriptum, bona fide edendum sibi mitteret; vel, si hoc etiam displiceret, acciperet ipse tamen sub conditione certa edendi, quæ Galeus prompto animo missurus erat, qui multa simul de antiquitate Codicis, & de reliquis, quæ ad illum pertinere existimabat, erat percontatus. Verum, cum, sueto sibi more, Gudius conditiones nec audire, nec accipere, sustineret. Galeus etiam, mutilum edere librum nolens, ab incepto destitit. Utinam vero nunc tandem in reipublicæ literariæ bonum exeat: duriore, post mortem Viri Amplissimi, Domino liberatus. Vereor, tamen, ne nimia libri magnitudo & editorem absterreat, si quis forte de illo cogitaverit; & multo magis adhuc Bibliopolam: siquidem spissis duobus in fol. voluminibus constat. Esset vero operæ pretium edi Lexicon, quod nec Grammaticarum, nec Literariarum rerum copia Suidæ, Hesychiove, aut cuicunque demum alii Lexico, cedere fidem faciunt, qui viderunt.) 9

Non minore desiderio quam nos Photianum Jos. Scaliger JOH. ZONARÆ *Lexicon* flagitavit. Nota alias Historia Zonaræ, qua perpetuum ille sibi nomen peperit. Lexicon vero, quod in Henr. Stephani ἀνεκδότοις Codicibus latere Scaliger scivit, his a Casaubono, illius genero, verbis Ep. 46. petiit: *Sed Lexicon Zonaræ, quod in illis ἀνεκδότοις reperies, tuam quoque operam flagitat: quod utinam mensem unum habere liceret! certe neque te pœniteret expletæ sitis meæ (avidissime enim illud desidero,) neque operæ nostræ in illud collatæ; siquidem ejusmodi est, quale amici retulerunt. Si vobis tanti, nostro voto satisfacere, nihil est, quod gratius nobis facere possis: sin autem, æquo animo feremus.* Haud obscure inde conjici potest, quanta fuerit Scaligeri cupido: præsertim, cum *Ep. 48.* suam istam petitionem repetat. An indeptus sit, quod 10

petierat, incertum. Casaubonus equidem in se recepit quod potuit, sed videtur sibi non suffecisse. Digna sunt ejus verba, quæ apponantur: *de Zonaræ Lexico* (ita respondet Ep. 176. p. 199.) *subirascor tibi. Sic enim id petis a me, quasi diffideres daturum, si possem. Tene id de me potuisse cogitare? facis mihi magnam injuriam: testor Deum! Videbo igitur, quid possit fieri: &, si ulla μηχανῇ possum, statim id curabo ad te mittendum. Volo tamen scias, nondum mihi visam τȣ̃ μακαρίτȣ Stephani Bibliothecam: non dico ab ejus obitu, sed omnino invisam esse eam nobis. Tanta fuit in optimo sene εὐαρμοςίᾳ τῶν τρόπων.* Hæc Casaubonus, qui in sequenti epistola, se id negotii apud Paulum Stephanum, affinem, serio acturum, denuo spondet. Mireris interea inconditam Henrici austeritatem. (Zonaræ Lexicon vero ter in Vindobonensi Cæsarea Bibliotheca MSS. adest: ut e Dan. Nesselii *Supplem. Lambeciano* liquet: in qua & Eudemi Lexicon: quod a Suida in titulo operis laudatur, atque e Regia Galliæ Bibliotheca usurpatum Carolo du Fresne est; & Arsenii, asservantur.)

11. CYRILLI, Archi-Episcopi Alexandrini, *Lexicon,* juxta ordinem Alphabeti compositum, in Regia Parisiensi & Colbertina Bibliothecis extare, indicat laudatus Vir maximus du Fresne: qui & hoc, & præterea Philemonis Lexico Technologico; Nicomedis Jatrosophistæ, & ἀνωνύμων XVII. Auctorum, Lexicis; (e quibus unum notæ optimæ, foliis 167. constans, ante omnia commendat,) Etymologico item ex Orione Thebano in compendium contracto; alioque Etymologico ἀνωνύμȣ, in conscribendo laboriosissimo Græcitatis mediæ infimæque Glossario, usus est. Ant. Verdierius, in catalogis MSSrum, quos suo Supplemento Gesneriano addidit, Cyrilli Lexicon ter etiam relatum sistit. Sed, cum id tertia vice refert, nescio quid Scriptori ejus Catalogi in mentem venerit, recensenti: *S. Cyrilli Archi-Episcopi Alexandrini Lexicon de Legibus Matthæi Blastaris, in charta bebraina.* Nempe earum legum Cyrillus Lexicon confecit, quas ferme integro post ejus ævum millenario Matthæus Blastares in unum Syntagma compilavit! Fuit, cum suspicarer, Glossographum forte Cyrillum innui, de quo paulo post: sed nec hoc quadrat. Dicendum igitur, somniasse Catalogi auctorem, cum hæc scriberet; aut Codicem vitiosissime inscriptum fuisse. Et sunt sane, in iis Catalogis Verdierianis, libri complures, ad quorum titulos rideas: v. g. *Cyrilli Alex. Expositio in S. Hierotheon Areopagitam: Justini Philosophi & Martyris Explicatio in S. Dionysii Areop., Episcopi Atheniensis, Hierarchiam Eccles. S. Apostoli; Lucæ Evangelistæ Medicinale, continens præparationes seu curas, quas se vivo fecerit; liber appellatur XII. curarum. Liber sancti & justi Lazari, qui IV. diebus sepultus fuit apud inferos, & quemadmodum excitavit illum Christus, libri IV., quos videntes Apostoli tres eorum absconderunt, unusque inventus est, estque primus, in urbe Roma, prout Cardinalis S. Crucis retulit:* & aliæ istiusmodi nugæ. Sunt tamen & immisti libri egregii. Ut in Lexicis tantum subsistamus, videas ibi Joh. Tzetzæ Lexicon Rhetoricum juxta alphabetum: Lexicon Justiniani Magni (quis ille, non capio) bis relatum: & Cabi Polydori Lexicon. Cyrilli Lexicon Herbarum in catalogo Scipionis Tettii, apud Labbeum, est *l. sæpius cit.,* quod iterum alterius Cyrilli, alteriusque generis, est ab

eo,

eo quod du Fresne ad manus habuit. Allegatur & ibi Athanasii Lexicon artis sacræ, quod alias est ignotum: &, si per τὴν ἱερὰν τέχνην chemia intelligitur, ut alias in istiusmodi lexicis librisque illa communiter indigitari consuevit, annotante Cangio, sine controversia spurium. *vid. du Fresne præfat. Gloss. Gr. §. XXII.* Non desunt tamen & sacra, id est, Biblica sive Christiana Lexica: ut enim Glossas in Jobum, Proverbia, aliosque libros Biblicos; item in Athanasium a Cangio allegatas usurpatasque, non memorem, integrum Lexicon Biblicum Salmasius vidit. *Vidi integrum* (ita ipse *de Hellenistica p. 157.*) *Lexicon satis crassum Anonymi MSS., quo Veteris & Nov. Testamenti voces exponuntur, quod & totum percurri.* Tale Lexicon in Augustana etiam Bibliotheca servatur: *Expositio vocum occurrentium in Epistolis D. Pauli, & XII. Prophetarum, & libris Regum.* Vid. Catal. Reiseri p. 80., ubi & aliud refertur *Dictionarium vocum Græcarum, collectum ex Autoribus variis, tam sacris, quam profanis.* Claudat agmen Lexicographorum (non enim nimium de iis dicendum est) *Auctor Anonymus,* cujus insigne Lexicon, multis veterum fragmentis refertum, in Collegio Jesuitarum Claromontano se vidisse Colomesius in Particularibus p. 104. his verbis refert: *Etant au College de Clermont, avec Mr. Vossius, je me souviens, qu' entre autres Manuscrits, que nous montra le P. Cossart Bibliothecaire il y avoit un Lexicon Grec in folio, sans nom d' Autheur, fort bien écrit, où je lûs quelques fragmens tres-considerables d' Autheurs, que nous n' avons. Si quelcun vient à avoir assez de credit sur l' esprit des Jesuites, pour les obliger à les publier, ou à permettre, qu' on le publie, j' ose me persuader, que les Doctes n' en tireront moins de profit, qu' ils font tous les jours de Pollux, d' Hesychius & de Suidas.* (Possent adhuc plura de Lexicis Diogeniani (quod Hesychius compilavit) Juliani, Maximi (quæ in Labbei Bibliotheca MSS. nominantur,) Longini περὶ λέξεων Ἀττικῶν (cujus meminit in præfatione ad Longinum de Sublimi Tollius: & Suidas in titulo) Pollionis, Timæi, Boëthi, aliorumque, apud Photium recensitis, addi: sed nimium excresceret tractatio, quæ nunc potius contrahenda est. Sufficiat adhuc animadvertisse summam Græcorum veterum in Lexicis adornandis exactitudinem, qua non solum dialectis, sed & singulis dicendi generibus, peculiaria aptarunt. Hinc Lexica X. Oratorum; Lexica Puræ Ideæ, Styli Gravis, Sermonis Politici: Platonica: aliaque horum generum: quæ sane, quantopere expoliverint suam linguam Græci, abunde manifestum reddunt.)

12 Aliud adhuc Lexicorum genus *Glossæ* sunt, seu GLOSSARIA, a variis varie collecta. Et primitus quidem, uti γλώττας per ἀπεξενομένην διάλεκτον, aut ἀπεριλήπτους τὰς τῶν βαρβάρων φωνὰς, interpretabantur; vel etiam omne id, quod inusitatius & per metaphoram dictum erat, sub *Glossarum* nomine comprehendebant: ita prisci, quos apud Athenæum & Suidam passim laudatos legimus, γλωσσογράφοι, Callimachus, Democritus, Seleucus, Philetas, Simmias Rhodius, Philemon, Pamphilus, Clitarchus, Timachides, Hermonax, Nicander Colophonius, Amerias Macedo, aliique, nihil aliud maximam partem egisse credendi sunt, quam ut, non observato semper Alphabeti ordine, peregrinas, aut insolitas voces notioribus

redderent: *vid. Wowerii Polymath. c. IX. & Maussaci Dissertatio Crit. p. 362. sq.* Recte vero Henr. Stephanus, *in præfat. Glossarii a se editi,* recentiorem vocat eam Glossarum significationem, qua pro scholiis & interpretatione linguæ secretioris accipiuntur, abusumque potius, quam usum vocis: recte etiam, ex loco Quintiliani, male intellecto, errorem eum haustum animadvertit, e quo se, ut id credat, inductum ingenue Cujacius, *in Orat. de ratione docendi Juris,* fatetur: cum tamen apud veteres, ipsumque adeo Fabium, eodem Stephano monente, Glossæ non expositiones vocum obscuriorum & minus frequentium, aut etiam peregrinarum, vocatæ sint; sed illæ ipsæ voces, quæ tales erant. Verum invaluit nunc penitus consuetudo, ut priori significatu Glossas & Glossaria capiamus. Fuisse vero priscis etiam temporibus insignem Glossarum istiusmodi copiam, vel sola Parisiensis Regia & Colbertina Bibliothecæ luculenter evincunt: quæ nimirum Carolo du Fresne XXII. Glossaria variorum generum suppeditarunt: partim Grammatica ad Aristophanem, Lucianum, Herodotum, Homerum, &c. partim Exotica: ut & Chemica: jatrica: Botanica: Juridica: partim Ecclesiastica in Athanasium & Gregorium Naz. & Biblica: *vid. Index Auctor. Cangii p. 35. seq.* ut adeo nullum studii genus sine glossis facile fuerit.

13 Quanti vero pretii Glossæ istæ sint, vel ex eo concludi potest, quod statim, ac innotescere eruditis superiori seculo cœpere, omnium applausu & elogiis exceptæ sunt. Primus, qui e Monasterio S. Germani a Pratis Glossas Græcas atque Latinas eruit, Petrus Daniel, JCtus Aurelianensis celeberrimus, cui & Servium, Virgilii Scholiasten, debemus, extitit. Hic primum Adr. Turnebo, & Cujacio inde misit, apud quem Scaliger illas quoque vidit. Exinde in manus Henr. Stephani, quanquam non ex eodem codice, similes Glossæ pervenerunt: qui cum insigne illarum pretium perpenderet, & quantum illæ vocum antiquarum egregie explicent, primi plurimarum in Græca æque & Latina lingua vocum Doctores, pensitaret, non ultra celandum ratus, quod proderat. An. 1573. Glossaria duo, unum Latino-Græcum, & Græco-Latinum alterum, quasi in Supplementum sui Thesauri, anno præcedente editi, cum annotationibus & excerptis ex ineditis Glossariis aliis, evulgavit, e duobus vetustis Codicibus: Et quidem obtinuit certe apud eruditos, quod cupiebat, Stephanus, nempe ut eas Glossas antiquissimas, magnæque auctoritatis, pronuntiarent, Philoxenum auctorem rati, qui sub Justino Seniore Consul Romanus fuit: qua tamen in re dubium magis illos, quam verum, asseruisse, Auctor præfationis ad novissimam Editionem Labbeanam observat. Post Stephanum eadem Glossaria, sub Philoxeni nomine, Lugd. Batav. edidit Bonavent. Vulcanius, emendationibus munita A. 1600. adjunctis una Isidori Hispal. Glossis Latinis; nec non Grammaticis nonnullis, qui de proprietate utriusque linguæ scripserunt, Collectione vocum Græcarum, in quibus diversus accentus significationem immutat, &c. Longe felicius vero, & majore nisu, aggressus Glossariorum editionem Carolus Labbeus, a Petro fratre adjutus, illa inter se contulit: & post emissas in lucem primo Glossas Basilicorum seu Juris Græci, quas e variis Regiis

Codd.

Codd. MSS. collegerat, notisque etiam illustrarat, Paris. 1607. universa Cyrilli, Philoxeni, aliorumque Glossaria in partes duas, Græco-Latinam & Latino-Græcam digessit, cum MSS. contulit, castigationes adjecit, omnemque adhibuit laborem, quo emendata satis & nitida illa in orbem denuo exirent. Vere autem Jos. Scaliger, qui præcipuus Labbeo ad id laboris in se suscipiendum suasor impulsorque fuerat, divinavit, fore, ut molestia, ipsi a typographorum imperitia creetur, *Ep. 232. p. 594.* siquidem, cum jam anno seculi nostri IV. laborem in dirigendo absolvisset Vir doctus, adeo tamen editio non festinavit, ut ne ipse quidem, A. 57. hujus ævi defunctus, illam viderit, sed demum A. 1679. Parisiis illa, obstetricante alio quodam Viro erudito, tandem carceribus liberata prodiit. Quodsi vero e Barthio, *Advers. l. I. c. 1.* Glossæ Basilicæ extolli meruere: & idem alibi, lib. XIV. c. 8. recte judicat: *Glossas veteres Latinas, Græcasque, copiæ bonarum rerum cornu dicas, adeo profunde eruenda quædam, nec pauca, in illis habeas, si inquirere velis;* merito sane in pretio Glossæ Labbeanæ habentur, quæ & apud Salmasium in ejus scriptis paginam utramque faciunt. Non tamen æqua omnium Glossarum auctoritas statuetur. Cur Cyrillo tribuantur, auctor præfationis ad Gloss. Labb. aperit; nempe, quod H. Stephanus eas se ad calcem scriptorum nonnullorum Cyrilli reperisse testatur. Incertum igitur adhuc, an Cyrillus sit auctor? &, quis ille Cyrillus, multo incertius. Alexandrinum esse Episcopum, nemo, quod sciam, credit: licet mille abhinc annis antiquiorem complures statuant. Verum, quicquid hujus sit, parum interest: modo de bona libri ipsius nota constet. Aliud Glossarium Græcum, a vetusto Codice, *Janus Rutgersius* Lugdun. Batav. 1618. una cum libris VI. Variarum Lectionum suarum, edidit. Iterum aliud MSS. *Casp. Barthius* possedit: aliudque allegat variis in locis *Salmasius.* Neque omnino dubium est, varia adhuc, quæ nescimus, Glossaria hic illic in Bibliothecis celebrioribus latitare.

CAP. VIII.

DE LEXICOGRAPHIS GRÆCIS RECENTIORIBUS.

§. 1. *Ex istis celebrantur, Joh. Crestonus.* 2. *Varinus Phavorinus Camers.* 3. *Guilh. Budæus.* 4. *Joach. Camerarius.* 5. *Lexicon VII. Autorum Basileense.* 6. *Henr. Stephanus, ejusque Epitomator Joh. Scapula, & Emendator Joh. Conr. Dietericus.* 7. *Rob. Constantinus, Guilh. Robertsonus, Joh. Crispinus.* 8. *Joh. Bentzius.* 9. *Joh. Casp. Suicerus, cujus etiam Thesaurus commendatur Ecclesiasticus, e Patribus Græcis congestus.* 10. *Lexicorum ac Indicum in certos Autores Architecti, Corn. Schrevelius, Æm. Portus, Wolfg. Seberus, &c.* 11. *Linguæ Græco-Barbaræ modernæ Lexicographi: Sim. Portius, Nic. Rigaltius, Joh. Meursius, &c.* 12. *Car. du Fresne, reliquorum omnium recentissimus pariter atque præstantissimus.* 13. *Monita nonnulla de Autorum Græcorum, Juventuti proponendorum, delectu, Versionum*

Latinarum fide lubrica & defectibus, & Latinis Oratoribus, Historicis ac Poëtis, Græcos studiose semper imitatis. Animadversio in L. Allatii de Thucydide Errorem. 14. *Scriptores moderni, de Græcorum Poëtis & arte Poëtica commentati.*

1 Post enumerata *Veterum Lexica Glossasque* jure merito addimus nunc, veluti partem prioris tractationis, recentiorum, non omnium sed optimorum tamen, LEXICORUM *recensionem.* Nec enim poterat iste labor capite antecedente una tractari, quo suum tamen sibi locum vendicare aliquatenus visus est; ne in molem caput unum excresceret, justamque mensuram suam excedat. Omnium vero primus, qui, post renatas e veteri lethargo literas, Lexico Græco-Latino conficiendo manus admovit, JOH. CRESTONUS, seu, ut alii vocant, CRASTONUS fuit, Placentinus, Italus natione, Carmelita & Doctor Papiensis. Hic enim, circa A. D. 1480. & sequentes clarus, atque, ob eruditionem, referente Simlero in Bibliotheca, a Gvil. Tardivo, Bono Accursio, Franc. Philelpho & Ptolem. Spagnolo, commendatus, præter Grammaticam Græcam *Lexicon* quoque *Græco-Latinum* scripsit, Venetiis 1492. editum. Uti vero tum infantilis adhuc renascentium literarum ætas extitit, ita non adeo mirandum, si, post complures in eo deprehensos errores, varii ad illud Opus accurandum aut supplendum accesserint: quod quidem non adeo accurate factum Henr. Stephanus, in epistola de statu suæ typographiæ, his verbis perstringit. *Iis, quæ circumferuntur, Lexicis Græco-Latinis primam imposuit manum monachus quidam, F. Joh. Crastonus, Placentinus, Carmelitanus: sed, quum is jejunis expositionibus (in quibus vernaculo etiam sermone interdum, i. e. Italico, utitur) contentus fuisset, perfunctorie item constructiones verborum indicasset, nullos auctorum locos proferens, ex quibus illa pariter & significationes cognosci possent, multi postea certatim multa, hinc inde sine ullo delectu ac judicio excerpta, inseruerunt: donec tandem, indoctis typographis de augenda Lexicorum mole inter se certantibus, & præmia iis, qui id præstarent, proponentibus, quæ jejunæ, &, si ita loqui liceat, macilentæ antea erant expositiones, adeo pingues & crassæ redditæ sunt, ut in illis nihil aliud, qnam Bœoticam suem, agnoscamus.* Nimirum sugillat Stephanus, quæ sub variorum auctorum nomine Lexica sæpius, variato semper habitu, recusa & recocta Basileæ sunt, sed de quibus paulo post.

2 Crestono longe accuratior VARINUS PHAVORINUS CAMERS, Episcopus Nucerinus, sub initium seculi superioris, utilissimam Græcæ Linguæ Studiosis operam duplici nomine navavit: dum & *Thesaurum Græcum, seu Cornucopiæ & Hortos Adonidis,* apud Aldum in fol. A. 1504. edidit, eoque insignem veterum Grammaticorum collectionem (qui in Bibliotheca Gesneriana enumerantur) complexus est: & *Lexicon,* seu uberrimos Græcæ totius linguæ commentarios, ita adornavit, ut Hesychii, Suidæ, Harpocrationis, aliisque ineditorum adhuc Lexicorum laboribus compilatis, in unum corpus, quicquid ad explicandas voces Græcas pertinuit, omissis historiis & nominibus propriis, conflaret. Editum primo est Romæ An. 1523. deinde Basileæ mox repetitum A. 1538. cum uberrimo indice, minutissimis

mis tamen typis: Simlerus & tertiam Parisinam editionem addit Morellii, sed de qua certi quid mihi alias non constat. Ceterum, ut jam olim Gesnerus mirabatur, non memoratos, in præfatione Varini, Suidam & Hesychium, quos tamen totos ille transscripsit: ita, post edita ipsorummet horum Lexicographorum volumina, non adeo magni usus esse Varinum, licet in magna gratia apud Studiosos sit, Jos. Scaliger *Epist. 235.* judicat: cui succinens etiam Maussacus, *in Dissert. Crit. ad Harpocr.*, illud insuper observat, errores, quos Phavorinus forte in Suida & Hesychio invenit, retentos tantum non omnes & in corpus unum redactos. Sunt tamen alii, qui & emendatiorem nonnunquam in Varino, quam in editis Suidæ & Hesychii exemplaribus, lectionem offendi animadvertunt, & usum ejus non nimis extenuandum censent, cum multa præsertim habeat Varinus, quæ, ex aliis haud dubie ineditis adhuc lexicis hausta, frustra in Suida, Hesychio & Harpocratione quæruntur.

3 Varinum excipiat GVILIELMUS BUDÆUS, magnus ille non generis, munerumve splendore minus, quam literis, in Gallia suo tempore Vir, Consiliarius Regius, & libellorum supplicum magister; omnis literaturæ lumen, qui primus in Gallia suscitavit bonarum literarum amorem. Erasmo par habitus fuit, imo superior a nonnullis. Et sane, quamvis arctam, ut ex epistolis colligi potest, amicitiam cum Budæo Erasmus coluisse videri voluerit: ab eo tamen præreptam sibi pulcherrimam doctrinæ gloriam æmulatum calumniis aliorum faces admovisse, cumque Budæo principem in literis locum invideret, tacite illius existimationem, quam aperte invadere ausus non sit, cuniculis oppugnare non desiisse, Sammarthanus in *Elogiis* auctor est: quod & non adeo a vero absimile videtur. Uti vero Græcam inprimis linguam Budæus ita percalluit, ut nemo illum ejus peritia vinceret: judiceque Græcorum doctissimo, Jano Lascare, Vir ille summus, quod nulli dum extra Græciam nato contigerat, veterem Atticorum facundiam adæquavit: quod eodem loco Sammarthanus refert: ita, plus eum in Græcis calluisse Erasmo, dubium ferme nullum est. Testantur de hac ejus incomparabili prorsus eruditione *Commentarii Græcæ Linguæ;* in quibus an immensam lectionem potius, an judicium exasciatum, aut rerum insignem varietatem, primo stupeas incertum. Prodierunt primo Parisiis A. 1529. Francisco Regi Græca epistola nuncupati, tum apud Basileenses recusi 1530. Sub vitæ finem vero Budæus plus tertia parte auxit illos, editos post mortem auctoris ex officina Rob. Stephani Paris. 1548., quam editionem itidem Basileenses A. 1556. repetivere. Ex hoc fonte omnes sua hauserunt Lexicographi recentiores: adeo omnia diligenter est persecutus. Probe id suo tempore jam agnovit Jos. Scaliger: qui nunc quidem, post Budæi commentarios, facile esse Græcis incumbere, judicavit, cum omnem ille ejus linguæ naturam, omnes elegantias exhauserit: omnium Græcorum totius Europæ maximus, & cui similem Gallia non datura sit. *vid. Excerpta Scalig. utraque.* Displicuit tamen, quod nullo ordine more Locorum communium, suos Commentarios scripsit: Alii ex Oratoribus & Historicis, Philosophisque illum omnia protulisse observant, e Poëtis parum. Franciscus Floridus ægre tulit, nihil Budæum Latinis, nec eruditionis, nec judicii, reliquisse,

præfer-

præferreque vilissima Græcorum præstantissimis Romanorum: *apud Gaddium de Scriptor. Non-Ecclesf. T. I. p. 98.* Verum hæc nihil quicquam obsunt Budæo, neque summam Operis elegantiam minorem reddunt.

4 Jungimus Budæo suo merito JOACHIMUM CAMERARIUM. Erat ille, dum viveret, apud Germanos vere literatorum Hercules, & non cum vulgo nominandus: Sed potius sui temporis phœnix, omnium doctrinarum non superficiaria, sed solida scientia, instructus: ubique domi fuit, seu in Mathematicis, seu in enarratione auctorum, seu Philologicis, aliquid susceperit. Ejus quoque extant *Commentarii utriusque linguæ, in quibus est diligens exquisitio hominum, quibus partes corporis humani appellari solent, additis & eorum functionum nomenclaturis, & aliis his accedentibus, positis fere contra se Græcis & Latinis vocabulis. Basil. 1551. apud Hervagium.* Hic titulus libri est, qui satis, quid se contineatur, aperit: sane quamplurima de Græcarum vocum origine, aliisque scitu necessariis, inibi notata non solum inspectio probat, sed &, quod ejus plumis se ornare non desinunt lexicographi. Nempe ubi primam glaciem heroës fregerunt, viamque patefecerunt, facile suo exemplo alios excitarunt, linguæ istius adornandæ socios.

5 Interea temporis, dum Budæus atque Camerarius Basileensium præla fatigabant: variis sæpe formis prodiit a variis Auctoribus recognitum, emendatum, interpolatum, donec in spissam tandem libri molem excresceret, LEXICON VII AUCTORUM BASILENSE, cui Viri, si titulum spectes, sine controversia eruditissimi suas curas impenderunt; nempe G. Budæus, Jac. Tusanus, Conr. Gesnerus, Hadr. Junius, Rob. Constantinus, Joh. Hartungus & Joach. Hopperus; adeo, ut putares, nil nisi exactum a tantis nominibus tibi expectandum. Sed tamen hoc ipsum lexicon illud est, quod paulo superius §. 1. ab Henr. Stephano traductum animadvertebamus, & quod ille, uberiori deductione, infinitis scatere erroribus vitiisque, ostendit: dum contraria vocibus nonnunquam significatio detur; conflentur voces duæ in unam, aut novæ & Græcis inauditæ cudantur; auctorum loca perperam allegentur, aut duo itidem malo omine confundantur & quas alias ille errorum gravissimorum classes magno numero recenset. Et, ne in virorum doctissimorum, qui præfiguntur, nomina injurius videretur: *Pauca,* dicit, *ex Budæo, aliisque idoneis auctoribus, & ea quidem parum fideliter descripta: (utpote parum intellecta,) multa contra ex Lapo Florentino, Leonh. Aretino, aliisque ejusdem farinæ interpretibus (ut similes haberent labra lactucas,) in opus illud transtulerunt. Ex iis quidem certe locis, in quorum interpretatione felix fuit Laur. Valla, paucissimos protulerunt; sed, pro perverso suo judicio, perversissimas quasque ejus interpretationes delegerunt egregii illi Lexicorum, seu consarcinatores, seu interpolatores, quibus tanquam gemmis illa insignirent.* Hæc Stephanus, in Epistola *de suæ typogr. statu,* ab Almelovenio Vitis Stephanorum subjuncta: quem, ne affectibus abreptum in sui Thesauri laudes hæc præpostere criminatum, suspiceris; consentit illi Conr. Gesnerus, in Catalogo librorum suorum: nam, cum ab initio statim revisum a se aliquoties, & ex Auctoribus fide optima emendatum,

tum, Lexicon Græcum retulisset; licet non semper promotus ea fide, qua decuit, a typographo labor sit:) *Quod si alii etiam, addit, multi Lexicorum corruptores potius, quam Authores, observassent, non usque adeo aliquot millibus locorum corrupta hæc volumina hactenus in publicum prodiissent, non solum typographicis erratis passim innumeris absurdissime referta, propter imperitiam illorum, qui ad præla corrigunt; sed ipsorum etiam Authorum, quorum plurimos idcirco sua nomina profiteri puduit.* Discrimen tamen inter illas editiones faciendum est, nec omnes promiscue pro mendosis & conspurcatis rejiciendæ: ultimam, a se locupletatam, ex officina Hier. Curionis, Basil. 1560. prodiisse Gesnerus scribit, & sunt adhuc aliæ, e quibus haud utique contemnendum fructum Studiosi hauriant, licet mala etiam bonis immixta deprehendantur. Usus tali Lexico Basileensi semper ad manus olim est celeberrimum Jenensis Academiæ decus, Joh. Andr. Bosius, atque ad ejus marginem plurima annotavit. Omnium præcipuus ille defectus est, quod vocabula non solum sub radicibns non ordinantur, sed ad illas ne remittuntur quidem.

Longe accuratior proinde HENRICUS STEPHANUS, Alpha illud Lexicographorum Græcorum, sub primitivorum serie derivata, & sub derivatis composita & decomposita, primus omnium, Herculeo labore, & exquisitissimo omnis Græcæ literaturæ apparatu, congessit, in *Thesauro Linguæ Græcæ,* qui vere promptuarium & horreum totius Græcismi est: cujus vasta IV. voluminum moles multo vastiorem Auctoris peritiam, & prodigiosum laborem, abunde testatum reddit. Absoluta ejus impressio est An. 1572. cum hoc Epigrammate in fronte tituli. *Thesaurus Lectori:* 6

Nunc alii intrepide vestigia nostra sequantur:
Me duce plana via est, quæ salebrosa fuit.

Nec vanum certe istud Stephani distichon fuisse eventus docuit. Omnes enim illum exscribunt. Inprimis vero dolendum, post exantlatos tot immensos labores, impensamque in Thesauri impressionem suam omnem substantiam, bonum Stephanum, lucri loco, quod haud vulgare inde speraverat, damnum rei familiaris irreparabile sensisse: cum non solum a principio statim, & priusquam liber totus imprimeretur, nonnulli, nimiam molem veriti, ejus institutum aversarentur: sed & maxime propterea, quod in epitomen redigendum Thesaurum JOH. SCAPULA, olim famulus Henr. Stephani, suscepit: qua re ut de juventutis commodo non male, imo optime, ita de Stephano longe pessime, meritus est: omnes enim, relicto Thesauro, Scapulæ Epitomen sibi compararunt, ut adeo ad extremam ferme pauperiem miser redactus sit. Luxit ipse suam sortem hoc Epigrammate:

Thesauri momento alii ditantque beantque,
Et faciunt Crœsum, qui prior Irus erat.
At Thesaurus me hic ex divite reddit egenum,
Et facit, ut juvenem ruga senilis aret.
Sed mihi opum levis est, levis & jactura juventæ,
Judicio haud levis est si labor iste tuo.

Sunt nihilominus, qui post distracta prioris editionis exemplaria, Stephanum suum Thesaurum recudisse perhibent, præfixo in titulo epigrammate, quo salse Scapulam exagitarit; dum se ægrum prius à scapulis nunc sanum in theatrum redire scribat. Verum, si quicquam hujus epigrammatis in libri titulo excusum est, citius titulum, quam universum Thesaurum, denuo impressum crediderim: nunquam enim eæ vires Stephano rediere. Quanquam vero summo, quod in hominem cadit, studio confectus ille Thesaurus sit; non tamen immunem ab erroribus, aut Auctor unquam ipsemet venditavit, aut crediderunt alii. Ipse, in laudata sæpius epistola *de statu Typographiæ suæ*, postquam fuse suum Thesaurum cum reliquis Lexicis composuisset: *Absit*, inquit, *ut sibi quisquam persuadeat; ita me aliorum errata proferre, quasi ipse sim ἀναμάρτητος, & hominem me esse non meminerim, i. e. eum, cujus sit errare, labi, nescire, decipi. Imo vero me & colloco in hoc numero, & jam nunc in meo opere esse, in quibus lapsum me existimem, ingenue fateor.* Idem & alii observant. JOHAN. CONR. DIETERICUS, Professor Academiæ Giessensis, variis commentariis in Historicos & S. Codicem notissimus, *Auctarium* quoddam sub manu habuit ad illum *Stephani Thesaurum*, in quo crassos ejus errores se detecturum est pollicitus; Sed, cum viveret, non invenit typographum, & post mortem ejus omnis ille labor in irritum cecidit. Fuit autem Vir ille linguæ Græcæ peritissimus, &, deprehendere id quodammodo licet e quibusdam libellis exiguis, Marpurgi Cattorum editis: inter quos est Dissertatio, cui titulus: *Græcia Exulans, seu de infelicitate seculi superioris in Græcarum literarum ignoratione:* & alia quoque Dissertatio, sub titulo *Specilli Chrestomathiæ Græcæ*, ibid. 1649. in 4. edita, ubi varia sunt, quæ spectant ad Veneres Græcæ linguæ, copiam & ornatum verborum, tam in oratione soluta, quam ligata. Ad Scapulam ut redeam, prima ejus editio Basileæ 1579. lucem publicam aspexit: ultima, & usui commodissima, prodiit Amstelodami apud Elzevirios, cum Latino Indice copiosissimo, quem Laurent. Martius, Palatinus, summa diligentia confecit, ediditque primum Basil. 1630. Adjectæ præterea, ut in ultimis Basileensibus, Jac. Zwingeri, Medici & Philologi insignis, de Dialectis Græcorum, uberrima hypotyposi deductis, tabulæ: Corinthus de Dialectis: ut & epitome quædam Glossariorum Græco-barbarorum Rigaltii & Meursii; & Epitome etymologica, ex Magno Etymologico contracta. Prodiit ista Scapulæ nitidissima plane editio Lugd. Bat. 1650. in fol.

7 Priusquam Thesaurus Stephani prodiisset, alium *Græcæ Linguæ Thesaurum* ROBERTUS CONSTANTINUS congessit, qui etiam haud parum eruditis probatur. Bœclero certe majori cum judicio scriptus, quam Thesaurus Stephani, visus aliquando est: & quanti Conr. Gesnerus Constantinum æstimarit, satis hæc ejus verba indicant, quæ in Catalogo librorum suorum, post mentionem de Lexicis Græcis Basileensibus, habet: *Ceterum hoc anno*, inquiens, *quo hæc scribo, 1562. Genevæ prodiisse audio longe copiosissimum emendatissimumque Græcæ linguæ Thesaurum, a Rob. Constantino, incomparabilis doctrinæ viro, adornatum, ex Joh. Crispini officina.* Constat hic Thesaurus II. Tomis, & secunda editione ab Æmil. Porto auctus est Genev. 1592. Quodsi Colo-

mesio credimus, GUILIELMUS ROBERTSONUS etiam *Græcæ Linguæ Thesaurum* scripsit, quem, 80000. vocabulis ab Hillio quodam Anglo auctum, Londini A. 1676. in 4. prodiisse, auctor est *in Bibliothec. Selecta p. 80.* Mihi alias nil de Robertsoni Thesauro constat; & vereor, ne cum Roberto Constantino forte confundatur Robertsonus: quanquam & hunc, tot millibus vocabulorum auctum, in 4. prodiisse, cum antea justa duo in fol. volumina complevisset, credibile nullo modo sit *(dd)*. Viderit itaque Colomesius oportet, quod nos latet: quemadmodum & eodem loco Joh. Crispini, Genevensis typographi, Lexicon ab Eduardo Grant. 4. aut 5000. vocum auctum, Londini 1581. in 4. excusum narrat.

8 Alium adhuc *Thesaurum Elocutionis Oratoriæ Græco-Latinum* scripsit JOH. BENZIUS, Bruxellensis, qui Argentorati Græcas literas docuit, ex officina Hervagiana Basil. 1581. in fol. in lucem emissum. Magnam Vir ille operam in ornanda Græca lingua locavit; quamvis non tam pertineat ad auctores Grammaticos aut Lexicographos, quippe qui ornatum potius verborum spectat, & ad Rhetores magis referendus est. Non incommode tamen huc referri potest. Neque vero ordine alphabeti suum hunc laborem digessit, sed sub 66. titulis generalibus, ceu locis totidem communibus, ad quos præcipua universitatis rerum commodissime revocari posse persuasus erat. Sub his titulis primo loco abstracta posuit, sive substantiva; post hæc adjectiva, seu concreta: tandem verba: tandem adverbia. Iterum vero sub unoquoque horum, veluti tot titulis specialibus, exempla ex Auctoribus optimis locavit: tum σύνθετα, seu complexas voces, quibus varie rem unam Oratores eloquuntur: porro ἐπίθετα illarum vocum: & tandem ipsammet phrasium atque elegantiarum πρᾶξιν: subjecto Latino indice uberrimo. Eundem ordinem, in Thesauro Eloq. Latinæ, tenuerat, (edoctus illum a Joh. Sturmio, magno in Germania Rhetore.) de quo *T. I. hujus nostri Operis lib. 3. c. 2. §. 14. seqq.* dictum fuit. Auctores Græci, e quibus Thesaurum compilavit, præcipui sunt, Demosthenes & Isocrates: præterea Plato, Aristoteles, Xenophon. Non habemus profecto Autorem ullum, qui Veneres linguæ Græcæ diligentius, & majori judicio, congesserit: quas enim alias habemus Calligraphias, vel Possellii, vel Neandri, vel Paræi, non sunt cum hoc labore conferendæ.

(dd) Fallitur *h. l.* Morhofius, dum Guilhelmi Robertsoni Thesaurum Linguæ Græcæ, a Colomesio laudatum, haud diversum esse conjicit a Rob. Constantini Opere sive Lexico Græco ejusdem Tituli eximio. Revera enim Guilhelmus ille, quem Noster ignoravit, Robertsonus, gente Anglus, & Artium Magister, *Thesaurum Linguæ Græcæ* edidit *Reseratum*, & huic postea A. 1686. *Thesaurum* quoque *Linguæ sanctæ* subjunxit, sive *Lexicon Concordantiale Hebræo-Latino-Biblicum, in quo Lexica omnia Hebraica, hucusque edita, Methodice, succincte, & quasi συνοπτικῶς, una cum Concordantiis singularum Vocum Biblicarum, Grammatice sub Radicibus suis resolutarum, Hebraicis, exhibentur,* Londini in 4to excusum. Vid. de utroque isto Lexico, imprimis tamen de Hebraico, *Acta Eruditorum Lipsiensia, M. Jun. A. 1687. p. 308-311.*

9 JOH. CASP. SUICERUS duplici nomine ſuum, inter Lexicographos Græcos, locum meret: partim ob *Lexicon*, quod concinno non minus ordine, quam inſigni vocabulorum copia, magno labore adornavit, Tiguri 1683. in 4. editum: quod ſane uſui Studioſorum maxime accommodatum ac proficuum eſt. Quemadmodum vero idipſum nonniſi minus Lexicon eſt, & quaſi epitome Majoris, quod, immenſo prope labore collectum & diſpoſitum, ordine naturali, duobus in fol. Tomis, aliquando ſe editurum ſpem fecit: ita multo majorem gloriam Viro Clariſſimo paravit *Theſaurus Eccleſiaſticus*; Amſtelodami 1682. in fol. in lucem datus: in quem dum voces & locutiones Patrum Græcorum, a Lexicographis vulgo vel omiſſas, vel non pro dignitate expoſitas, ſummo plurimorum annorum ſtudio, congeſſit, ritus ſimul, & alia ad Antiquitatem Eccleſiaſticam pertinentia, magno numero immiſcet: ut adeo non poſſit non φιλαρχαίοις in re Eccleſiaſtica longe plurimum prodeſſe. Quanquam, ut ſunt labores hominum imperfecti, & huic Theſauro deeſſe quædam, eruditorum aliqui obſervarunt: quos inter Cl. Schurtzfleiſchius, in Diſſertatione Academ. de χειροτονία §. 14.

10 Taceo nunc *Lexica Græco-Latina* minora, & quæ uni inprimis Auctori, aut dialecto, ſcripta ſunt, ſua tamen laude minime carent: ut ſunt *Cornel. Schrevelii* Lexicon, quod præcipue Homero reſolvendo inſervit: *Æmyl. Porti* Lexicon Pindaricum, Hanov. 1606. in 8. *Lexicon Jonicum*, Herodoto illuſtrando; & *Doricum*, Theocrito, Moſcho, Bioni, aliiſque explanandis accommodatum: Hanov. 1603. in 8., quo Dictionariorum genere non minus certe incipientium inprimis labor juvari ſolet, quam indicibus quibuſdam, qui ſuo modo ad Lexica reduci poſſunt: partim, quod omnium ſunt abſolutiſſimi, ut *Wolffg. Seberi* Index in Homerum eſt: partim quod una verborum, in illo auctore occurrentium, Analyſin dant, qualibus inſtructos habemus Heſiodum, cura Schrevelii: Herodianum cura Balth. Scheidii, alioſque.

11 Ceterum, cum ſucceſſu temporum Græcitas regionis genium imitaretur, atque, ut hæc variis variorum barbarorum irruptionibus patuit, eorumque domicilium facta eſt: ita & lingua ſenſim ſenſimque tantum barbariſmi attraxit, ut hodie Græciam in Achaja media atque Peloponneſo quæras: nullibique corruptior Græca lingua ſit, quam Athenis, & in Areopago. Factum hinc, ut in Patrum, Auctorumque aliorum ævi recentioris, ſcriptis ubivis iſte ſe barbariſmus prodat, fueritque adeo neceſſum, ad Byzantinorum ſcriptorum lectionem peculiaria quoque *Lexica Græco-Barbara* ſtrui. CAROLUS *du* FRESNE, qui in hoc ſtudio omnes omnium labores longo poſt ſe intervallo reliquit, & de quo mox aliquanto prolixius agendum erit, in *præfatione ſui Gloſſarii Græco-Barbari §. II.* enumerat eos, qui ante ſe ſimile quid in ornanda illa ſparta tentarunt: Stephanum a Solio; Dion. Gothofredum; Nic. Rigaltium; Joh. Meurſium; Chriſtoph. Germanum; Geraſimum Vlachum; Simonem Portium; Carol. Annibalem Fabrottum; Jac. Gretſerum; Joh. Morinum, & Jacobum Goarum. Ex his aliqui particularia tantum Scriptoribus Byzantinis Gloſſaria ſubjecerunt: alii ſparſim illud negotium in ſuis ſcriptis notisve attigerunt: alii forte aliter;

aliter; neque enim omnes visi nobis sunt. SIMON PORTIUS Romanus, Doctor Theologus, is ipse, qui τῆς Ρωμαϊκῆς γλώσσης, i. e. Græcæ vulgaris, Grammaticam, Cangii Glossario præfixam, dedit, *Lexicon Latinum, Græco-Barbarum & Græco-Literatum* edidit Paris. 1635. NICOLAUS RIGALTIUS, celeberrimus olim Regiæ Parisiensis Bibliothecæ custos, *de verbis, quæ in Novellis Constitut. post Justinianum occurrunt, Glossarium μιξοβάρβαρον* Paris. 1601. in 4. edidit, atque, ut erat in suis laboribus exactissimus: judiceque Scaligero vir talis, e cujus quotidiano congressu aliquid semper disci poterat; quamobrem & Carolo Labbeo, Glossariorum supra recensitorum editori, ut Rigaltium amicum habeat, omnique officiorum genere prosequatur auctor est: *Epist. p. 591.* ita, in Glossario etiam, suis partibus strenue functus deprehenditur: nisi quod, dum exiguam solum barbarorum vocabulorum particulam, nempe Juridica, selegit, imperfectus nimium labor est. Uberior JOH. MEURSIUS *Glossarium* suum *Græco-Barbarum* primo An. 1610. apud Elzevirios in 4. tum, secunda editione 1800, vocibus auctum, ibid. 1614. dedit.

Verum, cum & ab hoc nequaquam e materiæ dignitate pertractatum opus videretur, exhaustumque vocum Græco-Barbararum pelagus; Joh. Bapt. Cotelerius, & Emericus Bigotius, Viri duo Clarissimi, quos, Cangio dicente, in perfecta Græcæ linguæ, ut & ceterarum disciplinarum, cognitione consummatissimos esse, nemo nescit, CAROLUM *du* FRESNE, Dominum *du* CANGE, adierunt, ut, quemadmodum Latinitati mediæ atquæ infimæ vasto III. Voluminum Glossario lucem prorsus egregiam affuderat, ita & Græcitatem eodem modo illustrandam in manus sumeret. Id quod & ille, senex admodum licet & jam morti vicinus, non minus prompte quam feliciter, in se suscepit; conquisitis undique, & immensa diligentia pervolutatis, editis, ineditis, Theologorum, JCtorum, Medicorum, Chymicorum, Philosophorum, Grammaticorum, Historicorum, ætatis mediæ atque infimæ, monumentis longe plurimis: e quorum accurata pervestigatione emersit tandem *Glossarium ad Scriptores Mediæ & Infimæ Græcitatis*, non minus vocabulorum, quam omnis generis rerum, una inspersarum insigni copia admirandum. In præfatione, luculenter admodum causas corruptionis linguæ Græcæ exponit, totiusque declinationis ejus historiam. Prodiit illustre Opus Lugduni 1688. in fol. II. Tomis, ultimusque Viri laboriosissimi conatus est, qui, paulo post absolutam ejus editionem, prope stans obiit; de Byzantina Historia inprimis ante alios omnes meritus, quam non suo solum peculiari volumine, ingenti eruditionis apparatu, illustratam dedit, sed & in ornandis edendisque Chronico Paschali, Zonara, Annæ Comnenæ Alexiade, aliisque Auctoribus, insigniter juvit. Hæc vero cum hujus loci non sunt, prætereo. Non silebo tamen elegans epigramma, quo doctus quidam inter Gallos vir *de la Monnoye*, in Latinum & Græcum Cangii Glossaria ingeniose lusit h. m.

Ausonios postquam Grajosque effusa per agros
Barbaries Romam pressit utramque diu:
Cangius, hanc vinclis qui tandem & carcere frenet,
Res mira! e Gallis ecce Camillus adest.

13 Et hæc de Lexicis sufficiant; quorum usus juventuti vel ob id maxime commendandus est, ut ad colendam linguam pulcerrimam eo alacrius accedant. Quod vero Auctorum Græcorum delectum attinet, certum est, antiquos recentioribus præferendos: ac tyronibus quidem inservire possunt *Orationes Historicorum Græcorum* ab Henr. Stephano & Eilhardo Lubino collectæ. Quanquam enim vulgo Novum Testamentum eligere soleant; negari tamen non potest, peregrinitatem aliquam dictionis Græcæ illic occurrere: adeoque, licet ante omnia Novum Testamentum ab adolescentibus penitus imbibendum sit; addi tamen & alios priscos auctores Græcos oportet. Neque enim in lectione veterum a Latinis interpretibus standum, quos sæpe multumque insigniter falli fallereque videt, quisquis Græca consulit; & apparet idem ex frequentibus eorundem castigationibus, quæ in Virorum doctorum scriptis passim obvias sese præbent. Unus instar omnium Barthius recentiores illas antiquorum auctorum versiones, prout vulgo excudi solent, adeo non fert, ut novam inde barbariem extimescat. Nam dum, *l. XL. Adversar. c. 19.* de Epistolis Græcanicis loquitur, quæ Genevæ junctim excusæ sunt; *Dolui*, inquit, *cum earum interpretationem dari Jac. Cujacio vidi, & Juris, Antiquitatumque, & linguæ Græcæ, solertissimo: qua jurare ausim tota Latinitate futiliorem non inveniri traductionem: licet in hoc campo ad arbitrium fere suum debacchentur homines de Schola, qui neminem ullum Græcum auctorem sine futili versione jam fere excudi faciunt: adeo denuo in judiciis vulgi regnare incipiunt, quibus uno jam fere seculo ipsorum tyrannis excussa erat.* Idem, lib. XLV. c. 6. istud de versionibus auctorum Græcorum argumentum resumit, ostenditque, quanti momenti res sit, Latine Græcum exprimere: quod quidem omnium optime Josiam Mercerum, interpretem Aristæneti, fecisse putat. Conferendi insuper de Latinis Græcorum translationibus sunt Pet. Nannius Συμμίκτων *lib. I. c. 3.*, & Ant. Borremansii *Var. Lection. c. 11.* Sane Latini ipsimet, suam semper linguam Græcæ postposuere, pauperemque arbitrati sunt, si cum illa componeretur: quod non probat Barthius *lib. LVIII. c. 9.* multum errari in judiciis talibus persuasus. Negari interim non potest, tum demum Romanos ad aliquem in scribendo, vel perorando, canendove, gradum sublimiorem ascendisse, cum Græcos sibi imitandos sumserunt, uti Cicero Demosthenem, Thucydidem aliosque, Livius, & Virgilius Homerum. De Thucydide illud obiter memorandum: graviter hallucinatum Leonem Allatium, dum eum a Cicerone *pene pusillum* dici perhibet: cum tamen non solum absurda hæc locutio foret, sed & Cicero, *l. II. Epist. ad Quintum F. ep. 12.* de Philisto Syracusio verba faciens dicat: *Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, pene pusillus Thucydides;* longe alio sensu, uti cuivis patet, quam quem Allatius male ceperat, haud immerito proin a Franc. Vavassore notatus, de *Dictione Ludicra p. 167.* Quæ de poëtis Græcis Theocrito, Homero, Hesiodo, Virgilius sua fecerit, singulari industria collegit Fulvius Ursinus libro Antwerpiæ in 8. edito hujus tituli: *Virgilius collectione Græcorum scriptorum illustratus:* cui rei præterea inservire possunt Germani Valentis Guellii Commentationes & Paralipomena in Virgilium; Antwerp. apud Plantinum in fol. A. 1580. excusa.

De Poëtis Græcis eorumque ætatibus peculiari libro posthumo egit Gerh. Joh. Vossius, quem tamen ineditum mansisse mallet Colomesius in Bibliotheca Selecta. Artem Poëticam, quantitatem syllabarum, phrases etiam poëticas, tradiderunt Colemannus, Neander, Pareus. Satyricam Græcorum Poësin peculiari tractatu exposuit Isaacus Casaubonus, in duos libros diviso, editoque Paris. 1605. in 8. sed is dudum rarior esse cœpit. (*ee*) 14

CAP. IX.

DE LINGUA LATINA.

§. 1. *Scriptores de Literis Latinis atque Orthographici, quorum Princeps est Cl. Dausquejus.* 2. *Originum Ling. Lat. Scrutatores Etymologici, Isidorus Hispalensis (merus Rhapsodus,) Jul. Cæs. Scaliger, Celsus Cittadinus.* 3. *Melch. Inchoferus, Seb. Corradus, Joh. Niess. (Historiam Ling. Lat. Libris persecuti peculiaribus).* 4. *Gerh. Joh. Vossius, Matth. Martinius, Joh. Fungerus, Chr. Becmannus, Chr. Daumius.* 5. *Latinitatis Priscæ & Agrestis ruderum, seu Vocum antiquatarum, Collectores, Eilh. Lubinus & Janus Guilh. Laurenbergius, additis Recentioribus quibusdam, vetusto isto Sermone commentatis.* 6. *Nomenclatorum Scriptores, Hadr. Junius, Henr. Schævius, Joh. Joach. Beccherus (de cujus etiam Scriptis aliis Didacticis fertur Judicium,) Jac. Engelbrecht.* 7. *Lexicon perfectum Linguæ Latinæ deest.* 8. *Lexicographi Ævi barbari rudiores, Papias, Nestor Dionysius, &c.* 9. *Recentiores, qui post Literarum vixere παλιγγενεσίαν, Nicol. scil. Perottus, Ambr. Calepinus.* 10. *Rob. Stephanus, ejusque σύνεργοι ac Plagiarii, Epitomator item Marcus Frid. Wendelinus.* 11. *Steph. Doletus, Joh. Frisius.* 12. *Marius Nizolius, ejusque Thesauri Ciceroniani Continuatores, & Ant. Schorus, Thesauri itidem Ciceroniani Scriptor.* 13. *Henr. Decimator.* 14. *Casp. Scioppius, cujus Mercurius ἀνέκδοτος est.* 15. *Ol. Borrichius, G. M. Königius.* 16. *Basil. Faber, ejusque Continuatores, Aug. Buchnerus, Jac. Thomasius, Christoph. Cellarius, Tob. Magirus. Monita de subsidiis Lexici conficiendi, inprimis Autorum Indicibus.* 17. *Latinitatis Ævi medii corruptæ Lexicographi, Gerh. Joh. Vossius, Joh. Pet. Titius, Joh. Vorstius,* 18. *Car. du Fresne, Vossio, & ceteris omnibus luculentior.* 19. *Solœcismi Virorum Doctorum a Casp. Scioppio, Franc. Vavassore & Joh. Pet. Titio, notati.* 20. *Phrasium Ling. Lat. (quarum Selectus prudentis simul inculcatur necessitas) Collectores, Hadrianus VI, Pont. Rom. Aldus Manutius, Ant. Schorus, C. Scioppius, Georg. Crauserus, Wolfg. Schönslederus, Hub. Gifanius, &c. Barn. Brissonii Opus de Formulis & solennibus Verbis Pop. Rom. commendatur, & a Scaligeri Censura vindicatur.*

A *Græca*

(*ee*) Is Casauboni Tractatus de Satyrica Græcorum Poësi (de quo Autor, in *Polyhistore Poëtico*, sive *lib. VII. c. 1. §. 11.* plurima monuit) a Thoma Crenio haud ita pridem, *in Musæo Historico & Philologico*, Lugd. Bat. A. 1699. in 8vo edito, denuo est recensitus.

1 A *Græca Lingua*, cujus beneficio omnes ſcientiæ ad Romanos, omnesque artes tranſierunt, ad LINGUAM LATINAM nunc progredimur, de qua συλλή-ϐδην quædam dicturi ſumus, cum plenius alibi egerimus. *De literis* videatur Hermannus Hugo in libro de priſca ſcribendi origine, ſupra laudato: Voſſius in Arte Grammatica: Scioppius in Arte Critica, Noribergæ 1597. & Amſtel. An. 1668. in 8. edita: ubi multa habet ſcitu neceſſaria de literis, quorum beneficio MSSrum antiquitas vel novitas internoſci poteſt. *Bivocales*, ſive *diphthongos* quasdam vir ſummi apud Anglos ob inexhauſtum plane doctrinam nominis, *Thomas Gatakerus*, peculiari Diſſertatione, Londini 1646. in lucem emiſſa, impugnavit: ubi etiam multa diſſerit de literarum quarundam ſono germano, natura genuina, figura nova, idonea ſcriptura veteri atque vera. Inprimis vero diligenter *orthographiam Latinam*, juxta temporum ſeriem explicatam, dedit CLAUDIUS DAUSQUEIUS, ſeu *Dausquius* libro, cui titulum fecit *Antiqui novique Latii Orthographia, II. Tomis in fol. Tornaci An. 1632.* Magna profecto cura Opus elaboratum eſt; atque ita omnem apud veteres ſcribendi rationem evolvit, ut illa in lapidibus, inſcriptionibus, monumentisque publicis, variavit: atque adeo utiliſſimam arti Critcæ operam navavit. Non parum enim negotii faceſſit ſcripturæ varietas in veteribus monumentis, e qua tamen, bene intellecta, ſtatim judicium de antiquitate ſcripti formari poteſt: quare, ut characteres hi accuratius dignoſcantur, opera danda eſt. Attigit nonnihil ejus argumenti Henr. Stephanus, in præfatione Gloſſariorum a ſe editorum: ſed parciſſimus eſt, pleniorque & illo, & reliquis ad unum omnibus, Dausqueji liber, complexus omnia, quæ tum veteres, tum recentiores, de hoc argumento ſcripſere. Sunt autem illi *Victorinus Velius Longus*, qui Romæ prodiit An. 1587. in 8. *Caſſiodorus*, cujus de Orthographia libellus prodiit ſeparatim, cum notis Carionali, Antwerpiæ 1597. in 8. *Bedæ* liber de Orthographia, quem Hanoviæ 1609. imprimi curavit Hel. Putſchius. *Aldi Manutii* junioris, Pauli F., opuſculum de Orthographia diligentiſſime e libris antiquis, tabulis, numis, lapidibus, congeſtum editumque ab ipſomet Venetiis 1566. in 8. *Hier. Cardani* de Orthographia tractatus, qui T. I. ejus Operum reperitur: & forſan alii.

2 *Origines* atque *etymologiam* Latinæ Linguæ Veteres jam Grammatici, Varro, Feſtus, Flaccus, Iſidorus pertractarunt, conatu non nimium felice: vapulatque, ob compilatos veteres, ISIDORUS præſertim plurimis; quapropter haud raro caſtigantur: qui modo *rhapſodiam* vocant ejus Origines, *e pluribus undecunque conſarcinatam*, quod B. Rhenani judicium eſt: mox cum Jano Douſa auctorem ipſummet *fartoribus Semipriſcis* annumerant, *centonumque ſarcinatorem* vocant: qua de re *Jac. Thomaſius Diſſ. de Plagio* §. 474. Poteſt cetera veteribus ſuo modo adnumerari nomenclatura variorum utenſilium, alias ignota, quæ in *Inſtrumento plenæ Securitatis*, a Naudæo e Bibliotheca Pariſ. Regia Romæ in 4. edito, continentur. E recentioribus JULIUS CÆSAR SCALIGER magnum *Opus Originum linguæ Latinæ* moliebatur, 24. libris abſolvendum, quod una cum ipſo tamen

men intercidit. Nec adeo multum, si prodiisset etiam, inde fructus speravit Menagius, in sua Originum Ling. Gallicæ ad Puteanum epistola nuncupatoria, hunc in modum scribens: *Jule Cæsar Scaliger, un des premiers Critiques, & le premier Philosophe de son tems, a composé des Origines de la Langue Latine jusqu'à 24. livres. La grosseur de cet ouvrage étoit si prodigieuse, que durant sa vie il ne se trouvoit proint de Libraire, qui en volut entrependre l'impression, & il a été perdu après sa mort. Mais pour les etymologies, qu'il a inseré en son livre des Causes de Langue Latine, & qui ne sont pas meilleures que celles des anciens, nous pouvons juger, que cette perte n'a pas été grande.* Post Scaligerum, CELSUS CITTADINUS, Vir, judice Erythræo in legendis explicandisque veterum Latinorum monumentis, ea eruditione ac scientia præditus, ut paucos pares, superiorem haberet neminem: & qui specimen suæ eruditionis dedit *Dialogum de Origine Usus, quo plurali numero singularis persona cœpta est nominari,* referente eodem J. Nicio *Pinacoth. II. p. 71.* is, inquam, Celsus præ manibus habuit Opus *de Ortu & progressu linguæ Latinæ & vulgaris Italicæ:* prout Gassendus in Vita Peiresciana memorat: verum ne ab hoc quidem aliquid in lucem exiit.

3 MELCHIOR INCHOFERUS, Jesuita Bavarus, aliqua ex parte hunc utriusque defectum supplevit *Historia sua Sacræ Latinitatis,* quam libris VI. comprehendit, ediditque Monachii An. 1638. in 8. Optimus profecto liber est, multaque proponit eruditissima, & scitu maxime digna, quæ spectant ad ortum, progressum & mutationes istius linguæ, quæ præcipue ab illo sunt tradita; dum statum Latinæ linguæ, per omnia secula, usque ad ipsam barbariem & recentiora tempora, deducit. Habentur præterea singularia nonnulla de causis corruptæ linguæ Latinæ, ejusdemque ad nostra usque tempora conservationis. Gothos, qui vulgo corruptæ Latinitatis incusantur, ille ab hoc crimine absolvit, eosque potius, ut Latinæ linguæ conservatores, honorandos existimat; non omissis quoque Curiæ Romanæ laudibus, quam scilicet de propagata, imo canonizata lingua Latina præclare meruisse persuasus est; qua in re non quidem omnino fallitur; sed simul tamen, monachorum socordia misere deturpatam linguam pulcerrimam, negare non poterit. Laudandum, quod *lib. III. c. 10.* confutandos sibi Laborerium & Sorberium sumit, Latinæque linguæ prærogativam præ Gallica debitis argumentis extollit. Illud vero perridiculum, quod, *lib. 5. c. 2.* beatos in cœlo Latine aliquando locuturos existimat. Ante Inchoferum, SEBAST. CORRADUS luculentum *librum de lingua Latina* scripsit, in quo multa continentur de mutationibus ejus linguæ, aliæque observationes egregiæ: quapropter & eum librum maximopere commendo. Versatus in eodem argumento est JOHANNES NIESS *in libro de ortu & occasu Latinæ linguæ, cum ejusdem instaurandæ modo,* qui tamen non ea diligentia, qua poterat, argumentum istud tractavit, Dilingæ 1627. in 12.

4 Præcipuum vero in hoc studiorum genere, ut in aliis fere omnibus, nomen acquisivit GERH. JOH. VOSSIUS *Etymologico suo* (quod haud ita pridem,

Isaaci Filii additamentis auctum, nova facie prodiit.) Multum illud præcellit *Lexico* MARTINII, qui Vossii præceptor erat, sed multa immiscet aliena, quæ judicium ejus tantum non esse produnt, quantum erat discipuli: quanquam & in discipulo passim deprehendas præceptoris sui vestigia, adeo quidem clara, ut typographus, qui Martinii Lexicon edidit, sibi ab opere Vossiano damnum metuens, plagii crimen intentasse dicatur hujus editori, Elzevirio, qui id An. 1662. in fol. primum excudit. Præfixus est utilissimus liber de *permutatione literarum in etymologia investiganda*, quam doctrinam Vossius eo loco plenissime proponit, cum, qui ante illum in hoc argumento fuere occupati Grammatici, leviter illud saltem attigerint. (*ff*) JOH. FUNGERI *Etymologicum Latinum* Francof. in 8. An. 1605. editum, & CHRIST. BECMANNI *Origines*, cum his quidem comparari non possunt, habent tamen interdum, quæ in aliis non invenias: Becmannus inprimis, qui erat elegantis ingenii Vir, & in luculenta sua præfatione de Latinitate non pauca notatu digna observat. Versabatur usque ad vitæ finem eo in argumento CHRISTIANUS DAUMIUS, qui Indices Latinæ linguæ Analogicos, & Indagatorem Radicum, dudum promisit, ut patet ex Epistolis Reinesio-Daumianis, ubi multa inveniuntur ejus argumenti. Ac publicavit jam pridem Daumius tractatum *de caussis amissarum quarundam Latinæ linguæ radicum, ut & multarum vocum derivatarum*: quod est Commentationum ejus de Latinæ linguæ ἀναλογίᾳ & usu ἀποσπασμάτιον, Cygneæ 1642. in 8. eoque libro contineri fundamenta quædam voluit magni Operis, quod moliebatur: absoluti nimirum suis numeris Lexici Latini, præcipue illarum vocum, quæ ætate sequiore in usu fuerunt; quam ob causam magna diligentia pervolutavit omnia illa, quæ nancisci potuit, scripta eorum temporum, edita, vel inedita. Etsi vero in ejus Dissertatione, quæ prodiit, omnia non probem; multa tamen inibi habentur & docta, & subtiliter excogitata; & solidiora haud dubie ab illo expectanda fuerant, ni mors illum una cum conatibus intercepisset.

5 Antiquas veteris illius & agrestis Latinæ linguæ voces e paucis, quæ hic illic in fragmentis Nævii, Pacuvii, &c. supersunt, ejus ruderibus utili labore collegit, post EILHARDUM LUBINUM (qui jam An. 1594. Amstelod. in 8. edito *Antiquario*, seu priscarum & minus usitatarum vocum interpretatione, id tentavit) JANUS GUILH. LAURENBERGIUS, qui & ipse, sub *Antiquarii* titulo, collegit omnes voces antiquas & obsoletas, easque explicuit, Lugdun. Batav. 1622. in 4. Adjecit & in fine veteres glossas quasdam Græco-Latinas, quas ediderat Henr.

(*ff*) Gerh. Vossii Etymologicon Linguæ Latinæ, cum præfixo de permutatione Literarum Tractatu, quamplurimis Is. Vossii, Autoris Filii, observationibus auctum, Amstelodami An. 1695. in fol. est recusum. Matthiæ Martini Lexicon Philologicon, adjectis ejusdem Cadmo Græco-Phœnice, sive Etymologico, & Isidori Glossario, per Joh. Georg. Grævium emendato, suisque annotationibus, & aliorum collectaneis, illustrato, Trajecti ad Rhenum A. 1697. in fol. Grævio curante itidem denuo prodiit.

Henr. Stephanus; & ex iis tantum excerpſit, quantum ad illuſtrationem hujus ſui Antiquarii facere exiſtimabat. Continentur enim in Gloſſariis illis voces, quarum nec vola, nec veſtigium, in ipſis Auctoribus eſt: unde apparet, fuiſſe in ipſa etiam aurea ætate plebejas voces in publico uſu, ſed non ita foro & civitate donatas, ut in orationis civilis uſum cooptarentur. Inveniuntur in iis interdum voces, e quibus reſtitui ſuſpecta Autorum loca poſſunt, cum occurrant ibi vocabula, quæ homo imperitus facile, ut peregrina & barbara, expungeret, quæ tamen genuina & Latina ſunt, quanquam rarioris uſus. Fuere autem aliqui inter eruditos, qui, dedita opera, ex priſcis illis vocibus orationem contexuerunt ingenii oſtentandi gratia: inter quos doctiſſimus Mariangelus Accurſius in Dialogo, quem *Oſcos & Volſcos* inſcribit: Jul. Cæſar Scaliger in *Poematibus, libro Teretiſmatum p. 103.* ubi pædagogum aliquem inducit antiquo iſto ſermone loquentem: & Jac. Balde in *Dramate quodam Oſco.* Referendum quoque huc carmen Philoxeni Gonæi, ſeu qui ſe illo nomine texit, Caſp. Barthii, ea lingua ſcriptum, quod ſtatuæ ſuæ Mercuriali Henr. Jul. Scheurlius adjecit.

Ad voces linguæ Latinæ perdiſcendas comprehendendasque, Nomenclatores 6 partim, partim & Lexicographi data opera manuducunt. (*gg*) Optimus HADRIANI JUNII *Nomenclator,* Antwerpiæ in 8. Ann. 1577. editus, tanta cura adornatus eſt, ut non ignominiæ ſibi Auctor duxerit, quandoque in media opificum viliorum turba in cauponis ſedere, unaque compotare, quo accuratius, vel inter pocula inſtrumentorum proprias appellationes in lingua vernacula ediſceret: teſte Colomeſio in particularibus relationibus, quæ inter ejus Opuſcula habentur: p. 131. ſq. qui & addit, Joh. Sambucum propterea alieniorem a Junio factum; cum cauſam ſordidæ ſocietatis ignoraret. Alium *Nomenclatorem* HENR. SCHÆVIUS edidit *Mnemonicum:* atque ut erat Vir doctiſſimus, & in omni diſciplinarum genere verſatiſſimus; ita hic etiam contemnendus non eſt: *Maſculina* nigro; *fœminina* rubro charactere ſignavit: *neutra* utroque comparent. Conſilium nomenclaturæ prolixius exponitur in præfatione libri, cujus altera editio prodiit Heidelbergæ 1673. in 8. Mihi commodius videtur, verba nominibus ſuis jungi eo, quo derivantur, ordine, quod conſilium nuper amplexus eſt JOH. JOACH. BECCHERUS, Vir, qui omnibus pene diſciplinis ſe immiſcuit, adeo ad Latinæ etiam linguæ rudimenta felicius tractanda conſilia propoſuit, in *Methodo ſua didactica:* in *Praxi ejus methodi,* & in *Organo* ſuo, quomodo poſſit tyro rerum vocabula, Grammaticam, & ſignificationem integri ſermonis, addiſcere beneficio derivationis a primitivis: cui rei potiſſimum inſervit Praxis illa, velut in ſpecimen primo loco procuſa. Fateor, non temnendam eſſe ejus Viri induſtriam; ſed fuit illius

(*gg*) De Nomenclatoris Hadr. Junii Hiſtoria, Variis Editionibus, Prærogativa, Nævis, & horum Cenſoribus, plurima lectu digna congeſſit, & proinde ad *h. l.* conferri meretur, Thom. Crenius, Vir Cl. *Parte I. Animadverſionum Philologicarum & Hiſtoricarum,* c. 3. §. 1-5. p. 33-41.

diligentia pene nimia & superstitiosa. Collegit ille sub suis primitivis derivativa, quæ non sunt omnia notæ melioris: citra delectum enim obsoleta, & nova, & barbara, simul proponuntur tyronibus ediscenda, quod illorum animos imbuit non optimo colore. Ut in vocabulis praxin suam ostendit, ita aliud subsidium est commentus in enunciationibus formandis, & sententiis: cui scopo scripsit novum Organon, in quo sub classibus conceptuum universalium ac prædicamentalium disponit voces: cujus quidem dispositionis usus, præter illum, quem ipse intendit, alius quoque esse possit non contemnendus in inveniendis conceptibus argutis: nam cum hi fundentur in analogismo rerum, quilibet intelligit, eo feliciorem fore hanc operam, si directorio indicum istiusmodi categoricorum uti possumus. *Methodus Didactica* edita est *una cum Appendice* Monachii An. 1668. in 4. *Novum Organon* Viennæ 1671., quod postea distinctius prodiit, & cum Germanicæ linguæ additione, & cum subdivisione paragraphorum, Francofurti, si recte memini, in 8. Tertius tomus illorum librorum nondum lucem vidit, quo proponere argumentationum fontes voluit: sed, ut ipse nihil certi promisit, ita nec dedit quicquam, dum viveret, aliis nempe perplurimis occupationibus negotiisque districtus.

Becchero, ob argumenti similitudinem, jungimus JACOBUM ENGELBRECHT, qui *Complementum Latinæ Linguæ* scripsit: quo, certæ methodi beneficio, derivata & composita omnia, e facillima suis in classibus analogia, solo aspectu tyronum memoriæ infigantur. Distinguit nimirum voces secundum classes rerum & terminationes: & sane in terminationibus, nisi fallor, idea totius linguæ latet; ut ego quidem existimem, totam aliquam linguam breviori spatio posse comprehendi, si quis ad terminationes illas respiciat: prout enim sunt conceptus de rebus, ita pene ipsa natura determinat terminationes, quæ si respiciantur statim judicari de ipsa vocis significatione potest. Primitiva enim & simplicia pauca sunt, quæ, si memoria teneat puer, & ideam harum terminationum habeat, ipse sponte eliciet, & sine operosa memoria, voces a primitivis secundum hunc ordinem derivatas. Hoc consilium fuit Engelbrechti, quod in lingua Græca præterea secutus est Andr. Pauli, qui *Thematologiam Novi Testamenti* concinnavit, qua docet secundum hunc ordinem investigare significationes vocum. Ejus consilii ratio explicatur in præfatione libri, qui prodiit Lubecæ 1661. in 12. Verum de methodis hujus generis alibi.

7 Nomenclatoribus Lexicographi succedant. Hic vero cum pudore nostri seculi dicendum est, non habere nos perfectum aliquod Lexicon Latinum. Græca lingua ea parte longe felicior: nam Thesaurus Stephani adeo copiosum dedit apparatum, ut paucis vel emendari, vel augeri, possit: at in Latina lingua omnium opera fuit imperfecta, & in partibus tantum exculta. Conquestus est ea de re Olaus Borrichius in libello *de Lexicorum Latinorum Jejunitate;* ubi pluribus demonstrat, quantopere laborent vulgaria illa Lexica, etiam optima: & illud sub *Fori Romani* nomine toties repetitum, & a novis plagiariis interpolatum. Hactenus tamen tot prodierunt instrumenta conficiendi plenioris Lexici, ut mera ignavia sit, non impendi operam diligentiorem. Habemus notas, commentationes, indices doctis-

doctissimorum virorum in Auctores pene omnes, e quibus vel solis si conferantur, & cum judicio digerantur, Lexicon egregium confici possit. Atque illa cura pertineret ad Voces tantum, non ad phrases, in quibus congerendis laboriosum est Forum Romanum; cui certe ex his virorum doctorum curis magna fieri accessio posset, qua parte sæpe Forum Romanum deficit.

Non potuere vero non lutulenti esse Lexicographi, qui e luto barbariei seculorum superiorum vix tandem conspurcati misere emerserunt: namque, ut ex aqua nascitur Venus, non ex luto; ita nec linguæ Latinæ Veneres e barbarorum temporum sterquilinio peti possunt. Eapropter sufficiat, nomina illorum apposuisse, ne ignorentur: quanquam & occurrant interdum apud illos nonnullæ glossulæ, quas e vetustioribus Auctoribus transscripserunt. Primus illorum PAPIAS est, Lombardus circa A. C. 1200. clarus, juxta Trithemium, qui eum scribit, Grammaticorum omnium suo tempore fuisse clarissimum, Græco & Latino sermone instructum. Scaligero, *in Excerptis Putean.*, futilis est, & tot errores habet, quot verba. Contra vero Casp. Barthius, primo statim suorum Adversariorum capite, *non semper futilem veterum glossariorum compilatorem* vocat: imo, *lib. LV. c.* 4. quæ ex veteribus Grammaticis undecunque corraserit, *raro non notabili aliqua explicatione ornasse* ait: diffidet etiam quoad ejus ætatem a Trithemio, &, *lib. III. c. 3. Adv.*, non diu post Henrici II. Imp. tempora, i. e. post A. C. 1000. eum scripsisse e Catalogo Imperatorum colligit, quem in voce *Ætas* Papias habet, ubi in Henrico II. desinit. *Vocabularium* vero Papiæ, de quo nobis hic sermo, & quod aliquamdiu apud imperitos auctoritatis aliquid obtinuisse Raphael Volaterranus memorat, Venetiis A. 1491. impressum prodiit. Secuti hunc NESTOR DIONYSIUS, Novariensis Minorita, Papiam in ordinem redigens, ipse ab aliis redigendus, cujus Dictionarium Argentorati A. 1507. excusum est: Joh. Werdena in sua *Gemma Gemmarum*: Johannes de Janua, & Simon Januensis, qui tamen vix ab illo ipso limine, quod nomen profitetur, linguam Latinam salutarunt.

Nebulas horum hominum dissipavit NICOLAUS PEROTTUS, Saxoferratensis, Sipontinus Episcopus: cujus præclarum opus *Cornu Copiæ*, seu Commentariorum Latinæ linguæ volumen (quod idem commentarius in Martialem est,) omnem Latini sermonis elegantiam & rationem nisu eximio complectitur, tum quæ apud Martialem occurrit, tum quæ ad Martialem ex aliis ab ipso afferuntur. Optima ejus editio prodiit apud Aldum Venetiis An. 1513. quæ postmodum Basileæ apud Curionem & Walderum aliquoties iterata est. Et sane honor illi Viro habendus, primo purioris Latinæ linguæ collectori, unde sua præcipue derivarunt, qui post illum scripsere. Equidem amolitur a se intentatum crimen istud Angelus Politianus *in Miscellaneis*, cui objectum fuerat, factam ipsi ante Perotti editionem ejus archetypi inspiciendi copiam, Urbinatium Duce in gratiam Laurentii Medicis tradente. Verum id omne ita a se depellit Politianus, ut ad editi exemplaris αὐτοψίαν provocet. *vid. Thomasius de Plagio §. 525.* Sed si excusandus est Angelus, certe non idem merentur alii Perotti strenui transscriptores. Hos inter non minimus AMBROSIUS CALEPINUS: qui quidem, si in

nomine aliquod omen est, per anagrammatismum *Pelicanus*, sanguine suo & succo minorum gentium Lexicographis vitam dedit: fuitque diu sacra studiorum anchora, ad quam confugiebant, qui in Latina lingua se exercere volebant. Sed ipse interim Calepinus merus Perotti descriptor est, quapropter acerbis passim censuris Scioppii & Franc. Floridi vexatur: a quibus non adeo multum abludit Erythræus, *Pinacotheca II. p. 202.* Stetit olim, & in scholis regnavit, adversus omnes censuras, & præla typographorum calefecit, ac loculos ditavit, bonus ille Calepinus, qui toties coctus & recoctus parum sapit. Illi enim aliena ova supposuerunt passim nonnulli, & fœtus quoscunque, undecunque corrasos, sub Calepini persona in theatrum produxere: tandem & nova mole, novarum linguarum mistura, auctior liber ille prodiit, quasi conjuratum esset ab omnibus typographis in unum hoc Lexicorum chaos, quo, tanquam illo Bacchi dolio, & cicer, & pisa, & allium, & lana, & omnia, continebantur. Quæ, cum omnia illic sint permista, nihil solidi & genuini deprehendes: non possunt enim simul & semel disci & colligi tam diversa; quoque ornatus magis illis auctariis liber fuit, eo magis deformatus, &, ut simius ille apud Claudianum, claro deformis amictu. Prodiit post longe plurimas editiones Lugduni A. 1587. recognitus a Jano Passeratio, & Ludovico la Cerda: sed, ut puto, abusi sunt typographi horum virorum nomine, ut eo promptiores invenirent suis mercibus emptores. Videatur de hoc Passeratii Calepino Borrichius *de Lexicorum Latinorum Jejunitate.*

10 Longe vero vicit Calepinum, quacunque etiam manu auctum emendatumve, exquisito labore ROBERTUS STEPHANUS, dum ab aliis decem viris Tusano, Budæo, Baifio, similibusque doctissimis adjutus incomparabilem illum Latinæ Linguæ Thesaurum elucubravit; cujus hic titulus est: *Dictionarium, seu Latinæ Linguæ Thesaurus, non singulas modo dictiones continens, sed integras quoque Latine & loquendi & scribendi formulas, ex Catone, Cicerone, Plinio, Avunculo, Terentio, Varrone, Livio, Plinio secundo, Virgilio, Cæsare, Columella, Plauto, Martiale: cum Latina tum Grammaticorum tum varii generis scriptorum, interpretatione, Paris. 1536. fol.* Nova editione ingenti accessione auctus III. Tomis prodiit A. 1542. tandem & Lugduni 1573. repetitus, sed dempta tamen male præfatione, in qua suos adjutores Stephanus enumeraverat. Mirum, quam a plagiariis conspiratum sit in hoc Opus: nam tanquam ad prandium paratum venerunt, non suis laboribus Opus alienum exornaturi, sed submoto Auctoris nomine suum impudentissima audacia reposituri. Ita CÆLIUS SECUNDUS CURIO, sub *Romani fori* nomine, THEODOSIUS TREBELLIUS, sub titulo *Promptuarii,* Basil. apud Oporinum 1542. excusi, alii sub aliis titulis, presso veri Auctoris nomine, Thesaurum Stephani ediderunt, cujus facti, certe minus ingenui, nulla ab ipsis ratio redditur: nisi forte eam ob causam hoc evenit, quod, ascitis in societatem Viris tot eruditis, partem aliquam hujus laboris in se jure quodam derivare voluerint. Alii, ne nihil omnino in Opere recuso viderentur egisse, auctius id, &, si DIS placeret, emendatius procudere annitebantur, intrusis vocibus & loquendi modis, qui, a genuina Latinitate alieni prius a Stephano

no ob id ipsum repudiati fuerant: qua de re lepidam historiolam refert Henricus, Roberti F. Stephanus, *in Epistola de Statu suæ Typographiæ p. 161. edit. Almelov.* *Quum pater meus,* ait, *Venetiis agens, quandam officinam typographicam ingressus esset, in qua excudebatur ejus Thesaurus linguæ Latinæ, sumpta in manus charta, oculos statim in quoddam vocabulum conjecit, quod se olim rejecisse, dum opus illud construeret, recordabatur. Miratus ergo, suum exemplar afferri ad se jussit, quod memoriæ suæ non omnino fidendum putaret. Ibi certe vocabulum illud non invenit, sed margini adscriptum, ut insereretur, videt. Tunc eum, cujus manu adscriptum erat, convenire, &, quo id consilio fecisset, interrogare. Hic vero non aliud respondere, quam se non vocabulum hoc solum, sed aliquot alia itidem adjecisse: quæ, cum patri meo ostendisset, ea ipsa esse comperit, quæ itidem olim rejecerat. Qua ex re tanto dolore exarsit, ut continere se non potuerit, quin illum aliosque, qui ad ditandum præclaris hisce divitiis Thesaurum operam suam itidem locarant, asinos Arcadicos vocaret.* Hæc dum narrat Henr. Stephanus, suo Græcæ L. Thesauro paria plane fata ominatur; eadem & secuto tempore, si non graviora expertus. Ceterum habet tamen & hoc Rob. Stephani Lexicon suos defectus: sæpe enim e corruptis Auctorum exemplaribus loca non sana afferuntur: multa quoque παροράματα in ipsa phrasi: sed tamen ob phraseologiam quam maxime commendari meret: nullum enim habemus Lexicon ea parte plenius instructiusque. Excerpsit ex illo *Medullam* suam *Latinitatis* MARCUS FRID. WENDELINUS, addito in tyronum usum locupletissimo indice Germanico. Liber non contemnendus est, de quo in præfatione Wendelinus multa magnifica promittit, putatque ex nullo libro commodius addisci posse linguam Latinam, quam ex hoc, si perpetuæ instituantur imitationes, & sermones continui ex istis phrasibus connexi, qui, Germanica propositi lingua, in Latinam converti debeant. Sed, quod primarium est in imitatione, hic deficit: sermonis scilicet nexus, unde potissimum dependet omnis linguæ genius: deinde sermones ita concinnati nescio quid inepti sapiunt, si secundum ordinem istum alphabeticum instituantur, quod ταυτόλογον & jejunum videtur. Quanquam enim obtendit Wendelinus, longo tempore opus esse, si ex lectione proficere velimus; omniumque rerum Latinitatem uno Auctore minime comprehendi: tanti tamen omnino res esse videtur, ut plus temporis illi impendatur ab initio, quam ut immatura festinatione ista tela præter rem abrumpatur. Deinde, postquam structura sermonis ex lectione Auctorum satis in solido locata est, facile in ceteris, ubi auctores deficiunt, Lexicorum opem implorare possumus.

11 Inter plagiarios Rob. Stephani STEPHANUS DOLETUS, Lugdunensis typographus eruditus, etiam referendus est, sed subtiliores: namque alia methodo disposuit Opus suum, & e Stephani materia novum ædificium exstruxit. Commendari quoque meret labor illius: nam, quæ tumultuarie apud Stephanum, hic distincto secundum significationes suas ordine exhibentur. Neque tamen propterea a plagii crimine absolvendus est, licet ipsemet adhuc illud, sibi a Carolo Stephano objectum, diluere omni studio sit annisus; qua de re legi potest Thomasius *de Plagio Literario §. 409-412.* Nempe nimium subito creverunt in molem *Latinæ*

Linguæ

Linguæ Commentarii, qui ante Thesaurum Rob. Stephani, & Nizolii magnitudine Laur. Vallæ Elegantias non superabant: frustraque exscribendi licentiam Lexicographis concessam Doletus prætendit, qui Barthol. Riccio insuper atque Lazaro Baysio eum in modum turpiter abusus est, nunquam eos nominans, nisi ubi castigat. Prodiere *Tomi II. Commentariorum* Lugduni apud Sebast. Gryphium A. 1538. in fol. Guilh. Budæo nuncupati, Tertium adhuc tomum addere sibi proposuerat Auctor, collocatione oratoria, composito & numeroso dicendi genere in universum acturum; sed quo minus destinata perficeret, fati acerbitate factum: quippe vivicomburio miser ob religionem exustus est, meliore fortuna dignus utique, & Vir doctus. Extat in mortem ejus epigramma Theodori Bezæ, quod legitur in *Deliciis Poëtarum Gallorum*, sub nomine Adeodati Sebæ. Erat unus e præcipuis Ciceronis admiratoribus, quapropter Erasmi Ciceronianum, tum in præfatione sui Operis, tum in ipsomet Commentationum corpore, haud raro acriter sugillat. Scripsit & libellum *de phrasibus Latinæ Linguæ*, qui solet edi cum Huberti Susannæi *Connubio adverbiorum Ciceronianorum.* Dedit etiam Formulas Latinarum locutionum illustriorum, quæ ferme in Commentariorum supplementum scriptæ sunt. Cum vero jam tum, paulo postquam excusi sunt, Commentarii nimio venire pluribus viderentur, *Compendium Doleti* Vir quidam doctus Basileæ A. 1540. adornavit: suntque etiamnum Commentarii ipsimet rarissimi. Uti vero Doletus e Thesauro Steni sua maximam partem hausit; ita genuina Fori Romani filia est *Lexicon Trilingue Joh. Frisii*: totum nempe Opus ex illo Foro excerptum est, auctorum nomina negligenter addita libris capitibusque omissis. Prodiit Argentorati A. 1612. fol. Minoris formæ *Lexicon Frisii* in 8. Tiguri 1586. sæpeque alias, excusum prostat.

12 Superiore seculo, cum in unum Ciceronem quasi conjuratum esset ab eruditis, studiose admodum collectæ sunt voces Ciceronianæ ac phrases: fuitque; MARIUS NIZOLIUS, Brixellensis, qui *Thesaurum Ciceronianum*, seu, ut primo vocabantur, *Observationes in Ciceronem*, ordine alphabetico digestas, scriberet, prima vice An. 1520. Basil. apud Rob. Winter editas. Exinde vero plurimis istum Thesaurum accessionibus auxerunt Basilius Zanchius, Cœlius Secundus Curio, Marcellus Squarcialupus, & Jacobus Cellarius. Atque est utique præclarus liber, & ad Latinitatem Ciceronis utilissimus: tamen & multa ei Operi desunt. Neque enim existimandum est, quæ a Cicerone prætereuntur, barbara esse aut rejicienda: hinc fit, ut illa vocum barbararum farrago, quam adjecit Operi Cellarius, sub isto ordine multa recenseat, quæ non erant atro carbone notanda. Postremo prodiit, nisi fallor, ex officina Hervagiana Basil. An. 1583. in fol. Videnda vero de hoc Nizolii Lexico Leibnüzii præfatio in Nizolium *de Natura Philosophandi*.

Alium a Nizolio *Thesaurum Ciceronianum* ANTON. SCHORUS edidit, is ipse Vir laude dignissimus, qui primus incorruptam pandere viam ad Latinitatem veram aggressus est, & cujus præfationem in Phrases Ciceronianas, Coloniæ 1578. in 8. editas, auream Franciscus Vavassor vocat, ob egregie monstratam observandi e veteribus rationem. Thesaurus Ciceronianus vere brevis quidem est, nec omnia disertissi-

mi Oratoris comprehendit, ſed pleraque ſingularia, & ſignificationibus diviſa. Edidit illum, cum præfatione & elogio ſuo, Joh. Sturmius Argentorati apud Rihelium 1580. in 8. apud quem ejusdem doctiſſimi Auctoris libri II. *de ratione diſcendæ docendæque Latinæ & Græcæ linguæ* prodierunt An. 1571. in 8. Utinam ejus liber de Particulis Linguæ Latinæ non intercidiſſet, habuiſſemus profecto Theſaurum auro cariorem.

13 HENRICI DECIMATORIS *Theſauro* miror pretium aliquod Borrichium ſtatuere, homo enim ineptus fuit, & in Latinitate nihilo plus ſapuit, quam occiſa ſus, quod ex ejus Sylva vocabulorum deprehendas, quam miris modis exagitat Siberus paſſim in Epiſtolis & opuſculis ſuis, monetque, ceu peſtem fugiendam eſſe tironibus. Monendum tamen, fuiſſe inter utrumque lites agitatas publice, ac argutiſſima ſunt, quæ in Decimatorem ſcripta edidit Adamus Siberus.

14 Quodſi prodiiſſet *Mercurius Trilinguis* CASP. SCIOPPII, id eſt, *Lexicon*, quod præ manibus habuit, & abſolvit; haberemus omnino, de quo nobis præclara quæque polliceri poſſemus. Fuit enim Scioppius homo, licet ſumme maledicus, in Grammaticis tamen, ſi quis alius, naſutus & doctus. Servatur iſtud Lexicon adhuc ἀνέκδοτον Patavii apud Joh. Michaëlem Pieruccium, Profeſſorem Juris, ubi & reliqua ejus ſcripta latent, teſte Gaddio *T. I. de Scriptor. Non-Eccleſ. pag. 210.* Vidit & legit illum librum Marq. Gudius, qui mihi aſſeveravit, eſſe digniſſimum, qui publicis typis exſcribatur: eſſe enim accuratas inibi de lingua Latina obſervationes.

15 OLAUS BORRICHIUS, cujus de Jejunitate Lexicorum Latinorum Diſſertationem jam aliquoties allegavimus, librum conſcripſit integrum, cui titulus: *Cogitationes de variis Latinæ linguæ ætatibus:* quibus integrum continetur Lexicon vocum Latinitati reſtitutarum, quæ a Voſſio, Scioppio, aliisque rejectæ erant. Præmiſit elegantem Diſſertationem *de variis variæ Latinæ linguæ ætatibus, & charactere ſcriptorum ſecundum genium temporum illorum.* Editus eſt liber Haffniæ Ann. 1675. in 4. Præceſſerat jam iſtas *Cogitationes Syllabus quarundam vocum*, quæ tanquam barbaræ rejiciuntur a Voſſio, adverſus cenſuram illius vindicatarum. Feliciter, quod nec ipſe diffitetur, in eo labore uſus eſt Borrichius GEORG. MATTHIÆ KOENIGII, Profeſſoris Altdorffini, Lexico, ſeu, ut ipſe appellat, *Gazophylacio Latinitatis*, qui liber ante annos non ita multos prodiit, in 4. modicus, nec tam diffuſus, ut alii: & multa tamen in eo habentur, quæ fruſtra in operoſiſſimis aliis Lexicis quæruntur, ipſoque adeo Foro Romano. Uſus vero eſt in concinnando hoc Lexico opera Chriſtiani Daumii, qui magnam impendit curam, ac ſollicite disquiſivit Latinitatem genuinam. Comparent in illo voces, aliis ut barbaræ notatæ & rejectæ, quarum ille auctoritatem diligentiſſime apposuit.

16 Omnium nunc manibus teritur, velut in Calepini locum ſurrogatus, BASILII FABRI *Theſaurus Eruditionis Scholaſticæ*, ſecundum ordinem primitivorum & deriva-

vativorum collocatus: cujus quidem exigua primum ipse rudimenta posuerat Lipsiæ An. 1571. impressa, & repetito sæpe labore dehinc auxerat, sed imperfectum tamen reliquit. Admovit postea illi expoliendo manus AUGUSTUS BUCHNERUS, & Auctariis insignibus locupletavit: verum unus Vir tam vasto labori non suffecit, quanquam illa, quæ adjecit, optima sint, & ex optimis observationibus, tam suis, quam aliorum, deprompta. Nova Buchneri Additamenta, post Auctoris mortem, ab ejus hæredibus Bibliopola editor coemit, queis nonnulla addit JACOBUS THOMASIUS. Dicitur & Francofurti ad Viadrum uberior latere vocabulorum collectio, quam TOBIAS MAGIRUS ad Fabrum sibi collegerit, quod si verum est, non inanis fortasse fuerit labor ille, si e ceteris Magiri, Viri diligentissimi, scriptis eum judicare velimus. Miror autem Bœclerum Foro Romano Fabrum a Buchnero revisum præferre, *in Dissertatione de Lexicis.* Quamvis enim illi sui defectus sint, quos præter alios, Caspar quoque Scioppius *in Consultatione II.* notavit: longe plura tamen jure in Fabro desiderari possunt, adeo ut causa, cur præferatur Foro Romano, nulla omnino sit. Reperiuntur equidem in Fabro quædam notatu singularia, quæque alibi frustra quæras: ast vero parcior illorum numerus est, quam ut Lexici perfecti nomen sustinere queat. (Quapropter & toties jam, post Buchnerum atque Thomasium, CHRISTOPH. CELLARIUS, Vir Celeberrimus, &, si quis alius, peritia linguæ Latinæ exquisita clarus, Fabrum auxit, locis innumeris emendavit, resecavit quæ nihil attinebant poni, Auctorum loca diligentius apposuit, atque adeo totum pene Fabram recudit: subinde tamen vel addenda vel corrigenda denuo deprehendens.) Nec potest adornari Lexicon justum, suisque partibus absolutum, ni operas inter se conferant Viri eruditi, ut unus hunc, alter alterum Auctorem, secundum indices componat, unde postea Lexicon aliquod universale formetur: quod consilium est Borrichii. Tot vero sunt hodie observationes egregiæ Grammaticorum atque Criticorum, indicesque luculenti, e quibus confici tale Lexicon posset, ut longe maxima laboris parte sublevatos se sint sensuri, quotquot tale Opus aggredientur. Discernendi tamen indices sunt, nec promiscue omnes commendandi: ante omnes alios commendari merent Bœcleriani & Freinshemiani in Historicos; quemadmodum Gifanii in Lucretium: ceteri non sunt pari cura congesti; sed, contenti nuda nomenclatura, de usu & acceptione vocum civili nihil monent, quod tamen fecisse maxime e re erat. De defectibus indicum istorum vide Vorstii præfationem in Cornel. Nepotem a se editum. De usu Indicum in Poëtis legi potest Horatius Tuscanella in præfatione ad Catulli, Tibulli, Propertiique opera, a se in indices digesta: Basil. 1569.

17 Ne vero barbaris quoque seculis aliquid deesset, aut linguæ Latinæ in pejus mutatæ copia ignoraretur, cura Duumvirorum, eruditione ac meritis longe clarissimorum, obstitit: Prior GERHARDUS JOH. VOSSIUS de *Vitiis Latini, sermonis, & Glossematis Latino barbaris,* libros IV. dedit Amstelodami An. 1645. in 4. collegitque in iis voces, quæ barbaræ sunt & exoticæ. Sed dum in earum

censum

censum etiam illas refert, quæ revera barbaræ non sunt, censuram incurrit Scioppii primo, qui peculiari libello, Ravennæ 1647. edito, Vossium castigat, & postmodum Borrichii. Nobis non placet, admiscuisse illum barbarismos omnibus notos reliquis, qui minus cogniti & vulgo etiam apud literatos in usu sunt. Nam glossemata quidem, & voces barbaræ, prima statim fronte occurrunt, apparentque tales: sed quæ, sub specie Latinitatis, vel oculatissimos fallunt, eæ fuissent a ceteris separandæ. Nec tamen illæ omnes ea diligentia sunt hic notatæ, qua fieri poterat: sed longe plures adhuc restant. In compendium tamen illas traxit JOH. PETR. TITIUS in *Manuductione ad Excerpendum*, adjectis aliis nonnullis: tum quoque JOH. VORSTIUS in libris *de Latinitate falso & merito suspecta*, qui tamen id argumentum plenius copiosiusque exsecutus est: Sed vero barbaræ & peregrinæ voces longe plures sunt, quam notavit in hoc exiguo libro Vorstius. Vossii libros multo auctiores edere in fol. Isaacus filius aliquando sibi proposuerat, quod ex ejus ore Colomesius refert, in Bibliotheca Selecta p. 146., qui tamen dilationem promissi non nimium ægre fert. *Mr. Vossius*, ait ille, *promettoit de faire r'imprimer ce livre de M. son Pere in folio, beaucoup plus ample. Cependant nous n'avons pas vû jusqu'ici l'effet de sa promesse. Quand cet ouvrage ne paraitroit point, nous n'aurions pas de peine à nous en consoler, puisque le docte & infatigable M. du Cange vient de nous donner son Glossaire, en trois volumes in folio.*

18 Nempe Vossium longo post se intervallo reliquit alter, qui in hoc immenso prope vocum barbararum campo desudavit, CAROLUS *du* FRESNE. Dici vix potest, quantum studii attulerit Vir ille summus, & quanta ex innumeris prope monumentis copia, non res minus, quam voces atque phrases semi-barbaras, depromat *in Glossario suo Latinitatis mediæ atque infimæ*, Parisiis An. 1678. III. voluminibus edito. Profecto Augiæ stabulum illo, stupendo plane, labore non tam repurgavit, quam ornavit, potuissetque summo jure Herculem κοπροφόρον inscribere Opus suum, quem titulum olim Caspar Scioppius Invectivæ in Scaligeri, Casauboni, aliorumque Virorum doctissimorum, nævos grammaticos, a se colligendos, destinaverat. Aurea vero in illo Glossarii Cangiani stercore longe plurima sunt, & veluti in fodina scoriis circumsepta latent. Præmittitur elegans Dissertatio *de causis corruptæ Latinitatis:* & subjungitur alia de *inferioris ævi numismatibus,* præcipue Constantinopolitanis; qualia & in luculentissimo de Familis Byzantinis Opere infinita producit illustratque. Recusum Glossarium Latinum est Franc. An. 1687. Tomis II. Appendix ad illud in Glossario Græco reperitur, nequaquam spernenda.

19 Ceterum, quod de Scioppii in colligendis virorum doctorum solœcismis instituto diximus, illud ex parte in *Infamia Famiani* ipso jam opere effectum dedit, notavitque varios Fam. Stradæ, cui præcipue libellus ille oppositus est, Scaligeri, Casauboni, Lipsii, barbarismos. Mirum enim est, quam sæpe Viris etiam magnis, & Linguæ Latinæ sine controversia longe gnarissimis, solœcismi atque barbarismi excidant: qui quidem tum eo magis feriunt oculos, cum ab iis prolati sunt, qui adversarios suos, forte in pari paroramate deprehensos, acriter sugillare solent.

Hos inter Josephus Scaliger crebro aliis vitia istiusmodi orationis objiciebat, ipse interim adeo non immunis, ut Alexander Morus magnam suæ præfationis partem, quam secundæ editioni Thesauri Temporum Scaligeriani præmisit, similibus peccatis, sive excusandis, seu emolliendis, impenderit. Idem in Salmasio notatum: cui, cum præfervidus atque præceps fuerit, solœcismorum affatim excidisse, non adeo miratur Franc. Vavassor: quam quod Joh. Miltonus, probri loco eam Salmasio segetem vitiorum objiciens, festive eopse loco Solœcismi flagitium admittat, dum dicit; *vapulandum se præbuit.* Vid. *Vavassor de Epigrammate c. 22. p. 300. seqq.*, qui præterea Thuani, Bezæ, Casauboni & Rich. Montacutii, lapsus similes, sed modeste, ostendit; in postremo tamen ægre fert, quod, qui nec satis pure, nec sine solœcismis, Epistolas Photianas transtulerit, ipsum tamen Photium turgentem atque inflatum in epistolis, atque Asiaticum dicere audeat: quod secus Vavassori videtur in eo Auctore, cujus tam prudens de multiplici ratione scribendi optimorum Auctorum, tamque sincerum habeamus judicium. Conferatur quoque Titius *in Manuductione ad Excerp. p. 157.* qui quasi per lancem saturam pluscula istius generis exempla collegit.

20 Lexicis Auctoribus, (ut nunc in viam e diverticulo redeamus) annumerandi sunt etiam illi, qui phrases Latinæ linguæ collegerunt, quorum magnus est numerus. Est vero in selectu phrasium magna quoque cautio adhibenda: multæ enim sunt phrases, quæ communiter pro bonis & optimis habentur, & sunt tamen sæpe a recentioribus absque veterum auctoritate confictæ. Ita ut hic, si quid bene judico, maxime audiendus sit Franc. Vavassor, qui, in hanc materiam *libro de Epigrammate c. 14. p. 162.* forte data occasione delatus, monet, in excerpendis phrasibus Scriptoribus antiquis novos non admisceri debere, cum novi illi, etsi maxime laudabiles, atque ad veterum bonitatem & præstantiam aspirent, non ii tamen sint, quibus in dictione utriusque linguæ, quæ jamdudum in usu esse desiit, recte credatur. *Itaque,* ait porro, *probare nunquam potui aut Rob. Constantinum, qui in Lexico Græco-Latino, quemadmodum appellat, Budæi epistolas proferret; aut Justum Lipsium, qui in epistolis Angelum Politianum Ciceroni & Plinio socium adjungeret, aut Franc. Sylvium, qui recentioribus aliis quibusdam locum esse vellet inter antiquos. Quam enim fidem obtinere ista novitas potest apud eruditos, nisi, quam ab annis & antiquitate acceperit? Quo magis etiam prudentiam requiro non paucorum tantum hominum, sed nationum & Academiarum, quæ superiore seculo prælegerent pueris, & traderent in manus docendi causa, & editis quoque commentariis illustrarent, fabulas Æsopi Planudeas, Emblemata Alciati, Erasmi Colloquia, Dialogos aliorum: non contemnenda quidem illa singula, sed tamen auctoritate carentia, quam sola potest afferre seculi vetustas, quo linguæ, nunc quidem intermortuæ, maxime vigerent.* Hæc Vavassor, qui Hadrianum Cardinalem in *libro de modis Latine loquendi;* Aldum in *Elegantiarum libello,* & Anton. Schorum *in libr. de phrasibus Latinæ linguæ,* diligenter & curiose partibus suis functos judicat. Est vero HADRIANUS is ipse Caroli V. Imp. præceptor, qui postea factus Pontifex Rom. nomen suum retinuit, & Hadrianus VI. vocatus est: licet id non animadverterit in Bibliotheca

sua

ſua Joſias Simlerus, ſed ex uno perperam duos fecerit: qui error in Bodlejanum quoque catalogum irrepſit. Prodiit vero ejus opuſculum, Carolo, tum Principi Hiſpaniarum, inſcriptum, aliquoties: Baſileæ 1518. Coloniæ 1522. 1528. 1533. Cui poſtremæ editioni ejusdem Hadriani Venatio, hendecaſyllabis puriſſimis deſcripta, & Iter Julii II. heroico carmine expreſſum, acceſſere. De SCHORO dictum jam eſt, qui primas in hoc genere ſine dubio tenet, & hinc a Vavaſſore plus ſemel legendus recte judicatur. Secutus quoque ejus conſilia SCIOPPIUS in breviorem ordinem phraſes Schori redegit, ut ipſe teſtatur in *Epiſtola de compendioſa linguæ Latinæ cognoſcendi ratione*, quæ additur libro ejus *de Arte Critica.* Equidem ſcriptor vitæ Scioppii, Confutationi Tabulæ Burdonianæ præmiſſæ, Giphanio furtim ſurreptas a Scioppio refert Obſervationes Latinæ linguæ, & ex iis corraſa ejus opuſcula, queis primum orbi innotuit, conqueritur: prout videre eſt apud Thomaſium *de Plagio* §. 542. Verum potius ea Schori videntur: quem præterea exſcripſit ante annos aliquot Georg. Crauſerus, editis *Scintillis Tullianis*, quas Schoro pene unice debet, niſi quod interdum ex aliis Auctoribus quædam admiſceat, & Germanica addat. Sunt tamen & Schori phraſes cum Germanis editæ. Quid de Wendelini labore judicem, paulo ante dictum. Magis laudari meretur WOLFG. SCHÖNSLEDERI *Apparatus Eloquentiæ*, qui ſub communibus vocibus phraſes ſynonymicas, ex optimis auctoribus ſelectas, ſiſtit, ut antea ex ſolo Terentio fecerat Baſilius Faber. *Promptuarium* Schönslederi tyronibus inſervit. De utroque ejus libro judicium vid. apud *Titium in Mauuduct. ad Excerp.* §. 18. & 21. Oberti Giphanii Obſervationes linguæ Latinæ, quas a Scioppio compilatas modo retulimus, prodierunt Francof. 1624. in 8. ſua utique laude non privandæ: poſt quas memorandæ etiam Stephani Doleti Formulæ Latinæ linguæ, & Joh. Godeſchalci obſervationes Latini ſermonis, Coloniæ 1540. auctiores editæ. Pene oblitus fueram operis aurei, quod primo etiam loco memorandum fuerat BARNABÆ BRISSONII *de Formulis & Solennibus Populi Rom. verbis*, Pariſiis A. 1583., Francofurti, & Genevæ, plurimis vicibus recuſis. Magno uſui opus hoc ad proprietatem linguæ Latinæ & eloquentiam civilem futurum non immerito commendat Bœclerus, *in Diſſertatione de comparanda linguæ Latinæ facultate* (ſi modo ea Bœcleri eſt, contra quam in præfatione ad Notitiam Imperii tam acriter proteſtatur.) Longe aliter de Briſſonio judicat Scaliger tum in Epiſtolis *lib. I. ep. 8. & 9.*, tum in Excerptis Scaligeranis utrisque. *Immanem* vocat *librum de Formulis, in quo plus laboris, quam induſtriæ ſit collatum: pauca in eo bona, maximamque partem a ſtudioſis eſſe coacervatum: Briſſonium nihil tam metuiſſe, quam ne liber nimis brevis ſit: neque ſic tamen collectas omnes formulas. Vellem omnes colligi, & edi ſelectiores; Briſſonius in ſuo munere capiebat utraque manu.* Hæc & alia Scaliger, qui idem de libro ejus de Regno Perſarum judicat, parumque dignitati atque exiſtimationi ſuæ illum conſuluiſſe cenſet. Quicquid autem hujus ſit, non nimium certe deprimendus Briſſonii labor, ſed, ut ipſe Scaliger nec judicium, nec delectum in ſcriptis ipſius deeſſe faſſus eſt, ita, quin in plurimis bene ceſſerint illius conatus, dubitari non decet.

CAP. X.

DE GRAMMATICIS LINGUÆ LATINÆ.

§. 1. *Grammaticæ Latinæ Subtilitas & Difficultas,* 2. *Grammatici Veteres, & seorsim editi, & junctim a Dion. Gothofredo ac El. Putschio evulgati.* 3. *Inter Recentiores eminent Eman. Alvarez, Franc. Sanctius.* 4. *Casp. Scioppius (cujus genius maledicus obiter notatur).* 5. *Jul. Scaliger.* 6. *Laur. Valla, & Elegantiarum ejus Scholiastæ.* 7. *Q. Marius Corradus.* 8. *Gerh. Joh. Vossius, omnium optimus, Thom. Bangius.* 9. *Joh. Matthiæ, Autor Gallus de* la Nouvelle Methode pour apprendre facilement la Langue Latine. 10. *Joh. Rivius, Nicod. Frischlinus, Thom. Linacer, Joh. Ern. Bütnerus, Guilh. Bateus, Cœl. Secundus Curio. Additur Censura de Joh. Georgii Seyboldi, J. A. Comenii, Caramuelis & Thomæ Campanellæ, Laboribus exigui pretii Grammaticis.* 11. *Scriptores varii de Particulis & elegantiis L. Lat. Desid. Erasmi Lib. de Copia Verborum & Rerum commendatus.*

1 Procedamus nunc ad Auctores, qui structuram Latini sermonis ad regulas vocarunt, i. e. GRAMMATICOS. Hujus vero artis subtilitates longe majores sunt, quam quis parum in iis exercitatus credat: æque enim difficilis est Grammatica, quam vel Metaphysica vel Logica, ideoque non cadit in pueros, qui rectius ex usu linguam Latinam, quam e regulis Grammaticis, discunt: sunt tamen iis communissima quædam artis principia imprimenda, artificio potius aliquo mnemonico, quam regularum multitudine.

2 *Veterum Grammaticorum* partim integra adhuc scripta supersunt, partim eorundem fragmenta. Familiam inter omnes ducit *M. Terentius Varro,* cujus de Lingua Latina librorum 24. quod superest, virorum doctissimorum Anton. Augustini, Adriani Turnebi, Petri Victorii, Jos. Scaligeri notis & emendationibus ornatum variis in locis prodiit; optima Editio est, quam, cum horum omnium notis junctim collectis, publicavit Henr. Stephanus An. 1581. in 8. *Pompejum Festum* & *M. Verrium Flaccum* itidem Jos. Scaliger post alios castigavit, & ante illum adhuc Ant. Augustinus Venet. 1560. & Paris. 1576. in 8. *Nonium Marcellum* præter alios notis illustravit Josias Mercerus Paris. 1614. cum prima ejus editio Tusculani Ann. 1522. una cum Varrone & Festo, fuisset procurata. Collegit hos atque alios plures veteres Grammaticos in unum corpus DIONYS. GOTHOFREDUS, suasque ad illos notas addidit, Genevæ 1595. in 4. Quanquam, si verum fateri velimus, Auctores hi etymologiam potius tractant, quam ut artis Grammaticæ regulas pertractent: suntque in iis etymologiis multa eorundem deliria: cum nemo infelicius in hoc studiorum genere sit versatus, quam ipsi Romani, ut sunt plerique nationis vernaculæ Grammatici pessimi verborum interpretes. Aliud corpus veterum Grammaticorum, & quod propius ad artem, prout nunc eam accipimus, accedit, ab

ab ELIA PUTSCHIO collectum, & e MSS. veteribus restitutum, Hanoviæ lucem publicam aspexit A. 1601. in 4. maj.

3 Deliria veterum Grammaticorum primus ostendit, & saniora substituit, EMANUEL ALVAREZ, Hispanus, e qua natione primi orti sunt linguæ Latinæ restauratores, quod Grammaticam attinet: est enim illa gens præ ceteris perspicax, & in occultis rebus indagandis haudquaquam infelix: veruntamen Alvarez non absolvit omnia, sed aliis post se aliquid elaborandum reliquit. Prodiit ejus *Grammatica* Dilingæ in 8. A. 1574. & Venetiis 1580. Absolvit autem felicissime, quod alii inceperant, Hispanus alter, FRANCISCUS SANCTIUS: multa enim Latinæ linguæ abdita primus revelavit, ac infinitos Grammaticorum veterum errores redarguit. Ejus extat *Minerva*, seu *de causis Latinæ linguæ commentarius;* in quo multas Grammaticorum regulas explodit, & sub constructione elliptica multa in Latina lingua fieri ostendit, de quibus alii regulas superfluas condunt. Rarior ille liber fuit olim in Germania, quem ipse Auctor Salmanticæ in 8. An. 1587., & in Italia etiam, ediderat; donec eum apud Batavos e Bibliotheca sua recudi curaret Marqv. Gudius, qui & præfationem dignam lectu præfixit. Atque hic Sanctius auctor fuit, qui fenestram ceteris patefecit, tum Scioppio, cui & Auctarium Sanctii debemus, (& post quem Jac. Perizonius Minervam Sanctii multo etiam insignioribus additamentis auxit Franecker. 1687. in 8.) tum Vossio, aliisque: cujus adhuc plura extant opuscula, quæ apud nos raro videntur, digna, quæ in lucem protrahantur: vide de illis Nicol. Antonium in *Bibliotheca Hispana Nova.* Adscribi etiam haud abs re solet Sanctio Laurentii Ramiresii de Prado *Pentecontarchus:* sub hoc enim thrasonico atque prorsus inepto titulo insignem librum edidit, optimis observationibus criticis plenum, Antwerp. A. 1612. in 4. Et forte constituerat stipendio suum hunc Pentecontarchum Ramiresius: nam Fr. Sanctius genuinus ejus Auctor est.

4 Præter notas vero, in Minervam Sanctii scriptas, CASPAR SCIOPPIUS *Grammaticam* quoque *Philosophicam* edidit, hoc titulo propterea insignitam, quod causas Latinæ linguæ accuratius indaget. Verum, si recte hunc titulum tueri velit, poterat aliter suam methodum instituisse. Habentur autem in eo libro multa Grammatica problemata, accurate excussa, multaque ex occultis protracta quasi & denudata. Prodiit Amstelodami A. 1659. in 8. & secunda editione plurimis in locis insigniter e schedis auctoris, qui paulo ante mortem accuratius omnia recognovit, locupletata, A. 1664. Grammaticæ plura alia adduntur sub fictis nominibus; v. g. Mariangeli a Fano Benedicti Auctarium ad Grammaticam Philosophicam, Pascasii Grosippi: (i. e. Casp. Scioppii) Paradoxa Literaria: item Animadversiones in Vossium de vitiis Latini sermonis, de quibus supra. Nempe in id unum maxime incumbebat Scioppius, ut maximos quosque Viros aggrederetur, & utplurimum acerbissimis scommatibus petulantissime proscinderet, qua in re magnus artifex erat, deditque specimen illius insigne libro fœdissimo, quem *Scaligerum*

Hypobo-

Hypobolimæum, i. e. Elenchum Epiſtolæ Joſephi Burdonis Pſeudo-Scaligeri de vetuſtate & ſplendore gentis Scaligeræ nuncupat. Moguntiæ 1607. in 4. editum: & in quo innumerabilia habentur ſcommata; elegans conviriorum & calumniarum ſterquilinium ſiſtentia. Verum hæc non ſunt hujus loci

5 Diu ante Sanctium ac Scioppium, bene meruit de Latina lingua JULIUS CÆSAR SCALIGER, a Burden, Joſephi pater, qui novo ſuo cognomine anſam fabulæ Burdonianæ, a Scioppio excogitatæ & in ſcenam productæ, dedit. Is, ut erat acutiſſimus rerum non minus philoſophicarum, quam philologicarum obſervator, ita *de Cauſis Latinæ linguæ*, ad Sylvium Cæſarem filium, libros XIII. ſubtiliſſimos compoſuit, Lugduni primum A. 1540. apud Sebaſt. Gryphium publici juris factos: qui, uti primus ſignum in iſto ſtudio ſuſtulit, quod alii deinde ſecuti ſunt, ita primo etiam loco numerari debuiſſet. Multa profecto docet egregia, & quæ a vulgaribus illorum temporum ſordibus erant maxime aliena, quæ etiam ſe non ſtudiis nullo non tempore ſectatum, ipſemet, in præfixa ad Sebaſt. Gryphium epiſtola, non diffitetur.

6 Scaligerum in ſedulo linguæ Latinæ cultu ætate adhuc anteceſſit LAURENTIUS VALLA, celebris ſuo tempore Scriptor, & rigidiſſimus Latini ſermonis cuſtos. (*hh*) Scripſit *Elegantiarum Latinæ linguæ libros VI.* qui tum inter opera Vallæ Baſileæ A. 1540. alibique ſeparatim excuſi ſunt, tum ſcholiis Guyberti Longolii, aliorumque doctorum Virorum, illuſtrati Coloniæ apud Joh. Gymnicum 1539. Cum Poggio Florentino controverſias Grammaticas Valla aluit, & uterque ſe mutuis maledictis lacerarunt. Exſtant ejus *in Poggium Antidoti libri IV.* quibus ventilantur & vellicantur multa Latinæ linguæ interiora, Coloniæ 1527. in 8. Prodierunt etiam cujusdam Joh. Theodorici, Joh. Ræneríi, aliorumque nonnullorum, annotationes in Vallæ libros de Elegantiis Baſil. 1541. in 8. Præterea eosdem ſuis notis ac obſervationibus illuſtraſſe Angelum Roccam, Bibliothecarium Vaticanum, Erythræus in *Pinacoth. I. p. 105.* refert, ubi & Obſervationes latinæ linguæ, de occultis ejusdem locis, ac de ſcribendis epiſtolis lucubrationes, recenſet. Priusquam vero adhuc prodiiſſent Elegantiæ Vallæ, eas

(*hh*) Arguta ſunt, &, quæ *h. l.* recitentur, digna, Tria, quibus Laurentium Vallam, Aſſertorem Latinitatis purioris ſtrenuum, ſed in diſſentientes juſto acerbiorem, poſt obitum, Viri aliquot ævi iſtius Eruditi perſtrinxerunt, Epigrammata. Primum horum eſt ſequens Tetraſtichon:

Poſtquam nunc manes defunctus Valla petivit,
Non audet Pluto verba Latina loqui.
Jupiter hunc cœli dignatus ſede fuiſſet,
Cenſorem linguæ ſed timet eſſe ſuæ.

Alterum Franc. Sweertius *in Selectis Orbis Chriſtiani Deliciis p. 45.* recitat:

Tandem Valla jacet, ſolitus qui parcere nulli:
Si quæris, quid agat, nunc quoque mordet humum.

Tertium apud Sweertium *l. c.* itidem obvium, una cum illo Adverſarium ejus, Bartholom. Facium, brevi poſt ipſum tempore extinctum, ita perſtringit:

Ne vel in Eliſiis ſine vindice Valla ſuſurret,
Facius haud multos poſt obit ipſe dies.

eas furto ablatas pro ſuis edidiſſe Antonium Raudenſem, atque intentatum a Valla crimen plagii joco & urbanitate depuliſſe, Jac. Thomaſius obſervat *Diſſert. de Plagio* §. 531.

7 Vallæ ſubjungimus Italum alium, QUINTUM MARIUM CORRADUM Martianum, qui de *Copia Latini Sermonis* libros ſcripſit, Venetiis An. 1582. in 8. editos. Non usque adeo autem convenit ille titulus libro huic: eſt enim grammaticus, & de analogia verborum agit; copia autem verborum ad Rhetores pertinet. Utiliſſimus cetera liber eſt, quanquam ſententiæ quædam apud illum ſint, quas ſequi nollem: magnam enim licentiam admittit in vocum analogia, putatque, licitum eſſe fingere voces ad aliarum compoſitionem, quod minime tamen fieri poteſt: qua de re merito illum reprehendit Olaus Borrichius, in cogitatis ſuis de Variis Latinæ Linguæ ætatibus, in præfatione: qui tamen, exceptis his, p. 211. vocat *Virum acerrimi judicii & dictionis cultiſſimæ.*

8 Omnibus vero Grammaticis Latinis palmam facile præripuit maximæ diligentiæ Vir, GERH. JOH. VOSSIUS, cui conſummatum Opus de *Arte Grammatica* debemus, Amſtel. An. 1635. in 4. editum, & ſecunda vice, poſt Auctoris obitum, A. 1653. ſub *Ariſtarchi* titulo, multo auctius recuſum. Sane hoc quoddam quaſi penu eſt rerum Latinarum: ſed ſunt tamen in magno illo cumulo non pauca, quæ vel cenſuram aliquam mererentur, vel ab illo omiſſa ſuppleri poterant. Interim nemo hactenus fuit, qui perfectius abſolutiusque Opus Grammaticum dederit, Sanctii veſtigia quædam in eo deprehenduntur, quæ interdum ſequitur, interdum refutat. Subjungi autem Voſſio poſſunt, & una cum illo adhiberi, THOMÆ BANGII *Obſervationum Philologicarum libri II.*, Hafniæ 1640. in 8. excuſi. Namque, ut magnam habuit ille Vir rerum Grammaticarum peritiam, curioſa varia ſuis his Obſervationibus immiſcuit, & ſubtilitates Grammaticas, de quibus nihil innotuit Voſſio, vel minimum non notatæ ſunt. Additus eſt ſub finem index abſolutiſſimus triplex, in quo omnes minutiæ quæri ac inveniri poterunt.

9 CHRISTINA, Sueciæ Regina, in ſui uſum conſcribi etiam *Grammaticam Regiam*, ut vocatur, curavit, quæ quidem exiguo libello traditur, & in titulo JOHANNI MATTHIÆ, Epiſcopo in Suecia Strengnenſi, adſcribitur, a nonnullis vero pro M. Z. Boxhornii fœtu reputatur, cujus *de Symphonia Linguarum* Diſſertatio illi adjecta eſt (*ii*). Nihil autem habet admodum peculiare Auctor, quicunque demum ille

(*ii*) Grammatica Regia, ſeu nova & Facilis Latinæ Linguæ Præcepta diſcendi Ratio, in Chriſtinæ, Svecorum Reginæ, uſum, Holmiæ An. 1635. in 12mo, a vero illius Autore, Johanne Matthiæ, Oſtrogotho, Studiorum tunc Reginæ Moderatore, poſtea autem Doctore Theologo & Epiſcopo in Svecia Strengnenſi, eſt edita. Boxhornius illam, tribus poſt luſtris, adjecta ſua de Linguarum Symphonia Diſſertatione, recudi tantum Lugd. Batav. An. 1650. in 12mo curavit. V. de illa, ac ejus Autore, Joh. Schefferi *Sveciam Literatam p. 123-126.* & noſtra ad hanc *Hypomnemata, p. 387. 388. 389.*

ille ſit, cum nonniſi in Compendio Grammaticam Latinam tradere ſibi propoſuerit. Dignior eſt, qui non ſine laudis præfamine in hanc Grammaticorum claſſem referatur, *Gallus auctor anonymus*, qui & compendioſam & copioſam ſcripſit *Grammaticam.* Complexus ſcilicet omnia ſuorum anteceſſorum, Sanctii, Voſſii, aliorumque neceſſaria multitudine tantum exemplorum abſtinuit. Hinc liber non adeo ſpiſſus eſt, minuto tamen charactere in 8. majori impreſſus. Scriptus eſt lingua Gallica, in gratiam Gallicanæ juventutis: maluit enim ſequi Auctor ille Rolandi Mareſii conſilium, qui Grammaticam linguæ ignotæ eadem lingua ſcriptam pro abſurda & inepta re habet: cujus quoque conſilium, alias inter Epiſtolas Mareſianas reperiundum, præfixit operi ſuo Gallus. Titulus libri hic eſt: *Nouvelle Methode pour apprendre facilement la langue Latine; contenant les regles des Genres, des Declinaiſons, des Preterits, de la Syntaxe, de la Quantité, & des Accents Latins, miſes en François, avec un ordre tres-clair & tres-abregé: preſentée au Roy, augmentée d'un grand nombre des remarques tres-ſolides, & non moins neceſſaires pour la parfaite connoiſſance de la Langue Latine, que pour l'intelligence des bons Auteurs. Tirée de tous ceux, qui ont travaillé ſur cette langue, avec plus de ſoins, & plus de lumiere: avec un traité de la Poëſie Latine, & une brieve inſtruction ſur les regles de la Poëſie Françoiſe. Septieme edition, chez Pierre le Petit,* A. 1667. Præmiſſa eſt præfatio Rolandi Mareſii. Haud immerito autem mirifice iſtum librum probat Placcius *de Scriptor. Anon.* pag. 109. ſeq. qui D. Trigny ejus auctorem facit, & digniſſimum judicat, qui, a capite ad calcem in Latinam linguam translatus, ab eruditis legatur, quapropter & ipſe verſionem in ſe ſuſcepit, eam, ni majora obſtent negotia, aliquando daturus.

10 Addi Grammaticis memoratis poſſunt JOH. RIVII, Viri doctiſſimi, & qui inter præcipuos noſtræ Germaniæ eruditos locum tuetur, *Grammaticæ libri VIII.* omni laude digniſſimi, Lugduni An. 1591. in 8. excuſi. NICODEMI FRISCHLINI *Syntaxis Latina*, maximopere commendata a Scioppio in Epiſtola de compendioſa Linguæ Latinæ cognoſcendæ ratione. EDMUNDI RICHERII *Ars Figurarum*, Pariſ. 1605. edita. THOMÆ LINACRI *de Emendata ſtructura Latini Sermonis libri VI.* Pariſiis An. 1532. & Coloniæ dein ac Baſileæ, repetitis identidem editionibus, procuſi. Maximopere enim Viris doctis ſuperioris Seculi commendantur: ſic multa Latinæ linguæ myſteria in iis oſtenſa Ludov. Vives judicat *de Diſcipl.* pag. 521. Eraſmus, in Epiſtolis, paſſim prolixius in ejus laudes eſt; exacti Virum judicii & ſeveri vocat, qui non quemlibet temere probet; ac, de Operibus ejus apud Badium imprimendis loquens, nil ab eo non omnibus numeris abſolutiſſimum expectare ſe profitetur. Mich. Neander, in Præfatione ad *Erot. Græca L. p. 122.* libros emendata ſtructura copioſos vocat, doctos, & omnium in hoc genere præſtantiſſimos. JOH. ERNESTI BYTHNERI, Conrect. Stadenſis, *Grammatica* etiam non contemnenda eſt. Fuit ille Vir doctus, & e Sanctio & Scioppio inprimis, collatis etiam aliis, præcipua in compendium elegantiſſimum redegit, rei Grammaticæ, ut videtur, præ aliis peritus: quid in ea præſtiterit, & amplius ſit præſtiturus, docet luculentiſſima libri præfatio, in qua generalis habe-

tur recenſio Grammaticorum, præcipue recentiorum, e quibus quid in uſum ſuum converterit, magna cura & induſtria proponit. Laudandum in hoc compendio, quod ordinatiores regulas inſtituat, quam ipſe Scioppius & Sanctius, quodque exempla regularum conſiſtant in meris ſententiis, ne pueri inutili exemplorum farragine graventur, & ſimul tamen ea diſcant, quæ uſui eſſe poſſint. Placet & illud, quod Germanico idiomate Grammaticam Latinam moliatur, in uſum incipientium, & aliam, qua una eademque opera poſſint Græcam & Latinam linguam tyrones, ſecundum easdem regulas, perdiſcere. Et hæc omnia quidem ſatis bene inſtituta ſunt; præſtat enim Grammaticas concinnare omnium optimas, ad quas recurrere puer ſæpe poſſit. Interim ego potius ſuaſerim, non eſſe ab initio fatigandos puerorum animos his ſubtilitatibus, ſed, ubi prima jacta ſunt rudimenta Declinationum, Conjugationum, præcipuarumque Regularum, rectius uſu ipſo, quam multitudine præceptorum, perdiſci linguam Latinam, pene ad eum modum, quo Nic. Clenardus uſus eſt, de quo alibi. Habemus quidem & JOH. GEORGII SEYBOLDI alicujus varia adminicula & *tirocinia Grammatica,* ſed lutulenta ſunt illa, & ab homine ejus linguæ non admodum gnaro ſcripta: vix itaque adhiberi poſſunt, niſi probe emaculata & perpurgata. Quod idem judicium de JOH. AMOSI COMENII *Janua* ferendum, licet ea multis probetur, & ipſemet apologiam ejus ſcripſerit. Non citius barbariſmorum ſcabies affricatur, quam prima illa inſtitutione, majorique negotio res dediſcitur, quam diſcitur. Aliam *Januam Linguarum,* nomine Hibernorum Salmanticenſium Jeſuitarum, a GUILH. BATTEO quodam, ejus Societatis Hiberno, Salmanticæ An. 1611. editam, & ad Latinam præcipue linguam accommodatam, refert Placcius *in Catal. Pſeudon. p. 207.* idque opus a Philippo Alegambio admirabile vocari annotat. Legi etiam de re Grammatica poteſt Cælii Sec. Curionis Diſſertatio *de Perfecto Grammatico,* tribus libris deducta, & ejusdem *de Literis doctrinaque puerili* libri V. & libellus *de ratione docendi Grammaticam.* Caramuelis & Campanellæ *Grammatica* nugatoria eſt, & pene fanatica.

11 De *particulis,* quarum accuratiſſima cognitio eſſe debet, egerunt Hadrianus Cardinalis, Pareus, Durerus, Godſch. Stewechius, Horat. Turſellinus: qui omnes diligenter legendi. Ant. Schori liber *de particulis,* ut jam ſupra monitum, nunquam prodiit. *Elegantias* vero, præter Vallam, & qui in eum commentati ſunt, collegit FRANCISCUS SYLVIUS, *Ambianus,* de quo illud inprimis notatu dignum, quod, cum prius horride, inſolenter, & ad clauſtralem usque fœtorem barbare, ſcripſiſſet, adeo tamen ſedula bonorum Auctorum tractatione ſermonem ſuum emendaverit, ut a ſe totus diverſus, & alius plane Scriptor, viſus ſit: aliisque regulas haudquaquam contemnendas dederit: qua de re Franciſcus Vavaſſor *de Epigramm. p. 256. ſeq.* legi poteſt. AUGUSTINUS DATHUS, Senenſis, Orator & Philoſophus, atavorum memoria ingenii & eloquentiæ non vulgaris Scriptor, juxta Barthium *Adverſar. lib.* LIII. c. 13. pag. 2513. & ipſe *Elegantias* edidit, ſed quæ multi adeo pretii non ſunt, cum ipſemet Auctor contra illas haud raro peccet. Pertinet quoque huc JACOBI LUDOV. STREBÆI *de verborum electione, & collatione oratoria libri* II, Baſil. 1539. in publicum emiſſi:

PAREI *Observationes & Elegantiæ* Calligraphiæ additæ: Joh. Buchleri & Georg. Vogelmanni Regulæ elegantiarum; &, qui se ex omnibus istis quasi Pinnum fecisse putat, CHRISTOPHORUS ARNOLDUS in *Ornatu Linguæ Latinæ.* Subjungendus qui *de copia verborum & rerum* agit, aureus libellus ERASMI, in quem commentarium non contemnendum scripsit Joh. Micrælius.

CAP. XI.

DE LINGUÆ LATINÆ AUTORIBUS AUREÆ ÆTATIS.

[De horum, uti & tribus seqq. Capitibus, de Argenteæ, Æneæ ac Ferreæ Ætatis Scriptorum, Vita, Biographis, Stylo ac Genio, Scriptis (editis, ineditis ac deperditis,) Editionibus, Commentatoribus, Censoribus æquis pariter ac iniquis, aliisque ad illorum accuratiorem spectantibus notitiam, ἀξιομνημόνευτα & rariora quamplurima, diligenter undecunque conquisita, larga manu exhibentur.]

§. 1. *Catalogus Scriptorum Recentiorum, de Antiquis Linguæ Lat. Autoribus ex professo commentatorum.* 2. *Monitum, quorum Typographorum Editiones aliis sint præferendæ, & Invectiva in Editiones Variorum (quas vocant) Batavicas.* 3. *Divisio Scriptorum Linguæ Lat. Veterum in Quatuor ætates, Stylique in singulis mutatio. Imposturæ Literariæ Car. Sigonii & M. Ant. Mureti, suos fœtus Autoribus priscis supponere aggressorum. Mich. Hospitalii de Lite, Satyra Vetusti Poëtæ esse falso ab Henr. Stephano, Casp. Barthio, aliisque, credita. Styli multiplex in singulis etiam ætatibus variatio, Criticis non raro crucem figens.* 4. *Inter Scriptores Ætatis Aureæ primi celebrantur Ennius Lucilius, ceterique, quorum Fragmenta tantum supersunt, Poëtæ Latini vetustissimi ac rudiores, M. item Porcius Cato, qua occasione de Distichis etiam Moralibus Dionysii Catonis, longe Junioris, disseritur.* 5. *M. Plautus, (ubi obiter Judicium additur de Editionibus Vet. Autorum Gallicis, in Delphini usum publicatis.)* 6. *P. Terentius.* 7. *M. Tullius Cicero, de cujus etiam Scholiastis Vetustioribus, Asconio Pediano, Mario Victorino, aliisque, complura insperguntur.* 8. *C. Sallustius Crispus.* 9. *C. Julius Cæsar & A. Hirtius Pansa.* 10. *Cornelius Nepos, ubi obiter etiam nonnulla adduntur de Josepho Iscano, Poëta Sec. XIII. Anglo, ejusque Historia Belli Trojani, Nepoti olim perperam adscripta.* 11. *T. Livius.* 12. *T. Lucretius Carus.* 13. *C. Valer. Catullus, Alb. Tibullus & Sex. Aurelius Propertius.* 14. *P. Virgilius Maro, ubi etiam de Servio, aliisque Virgilii Exegetis Veteribus, Nicolaique Erythræi Indice Virgiliano, & Scriptis plurimis effectis, disseritur.* 15. *Q. Horatius Flaccus.* 16. *P. Ovidius Naso.* 17. *M. Vitruvius Pollio.* 18. *Æthicus Ister, controversæ ætatis Cosmographus.*

Dicen-

Dicendum nunc de AUCTORIBUS LATINÆ LINGUÆ, eorumque optimis editionibus, quos noſſe præcipuum ſane eſt, quanquam omnes editiones cumulare velle ineptiſſimum foret. Jamdudum hoc argumentum Viris doctiſſimis dignum viſum eſt, quod ſuis commentationibus illuſtrarent. De antiquis quidem editionibus conſuli cum fructu poſſunt Conr. Geſnerus, & Continuatores ejus, Joſ. Simlerus & Joh. Jac. Friſius, in Bibliotheca: atque Iſraël Spachius in Nomenclatore Scriptorum Philoſophicorum & Philologicorum, Argent. 1598. in 8. edito. Auctores ipſos plurimi commemorant: *Hadrianus Cardinalis* (ſecuto poſt tempore ejus nominis VI. Pontifex,) in elegantiſſimo de Latino Sermone commentariolo, quem ſuo de Modis Latine loquendi libro præfixit, & in quo Auctorum in certas ætates diviſorum dictionem accurate examinat: *Franc. Floridus Sabinus*, qui in calumniatores Plauti ſimul & aliorum Latinæ linguæ Scriptorum Apologiam ſcripſit, Baſil. 1540. editam: *Balthaſar Caſtilioneus*, P. I. Aulici ſui Venetiis 1587. Italico ſermone excuſi: *Ludov. Vives* in Tr. de Diſciplinis: *David Chytræus* in lib. de Ratione Diſcendi, & ordine ſtudiorum in ſingulis diſciplinis inſtituendo: *Degoreus Whear*, in Relectionibus Hyemalibus de ratione & methodo legendi utrasque hiſtorias, Civiles & Eccleſiaſticas; Oxon. 1625. & 1635. editis, & in Germania Norib. An. 1660. in 12. curante Chriſtoph. Arnoldo, recuſis: *Balth. Bonifacius* in Hiſtoria Ludicra, lib. XV. c. 2-8. ubi diligenter varia de Auctoribus Latinis collegit: quanquam jam antea quoque 1627, Venetiis de Romanæ hiſtoriæ Scriptoribus Excerpta dederit, Helmſtadii A. 1674. curante Joh. Eberh. Buſmanno, iterum in 4to publicata: *Caſp. Scioppius* in Conſultationibus: *Gerh. Joh. Voſſius* in Hiſtoricis & Poëtis Latinis, nec non in Arte Hiſtorica, alibique paſſim; *Caſp. Barthius* in recenſione Auctorum Latinorum, eorumque editionum, quam ſedecennis adhuc adoleſcentulus ediderat, ſed cujus ſenem adeo non pœnituit, ut in Adverſariorum Opus lib. L. c. 9. omnem transſcriberet: *Olaus Borrichius* in Cogitationibus: *Joh. Henr. Bœclerus* in libello de Scriptoribus Græcis & Latinis; ut & Diſſertatione de Eloquentia Civili: *Henr. Jul. Scheurlius* in Statua Mercuriali: *Val. Henr. Volgerus* in Introductione in Notitiam Scriptorum, quam haud ita pridem Vir Cl. Henr. Meibomius novo additamento auctam prodire juſſit: *Mart. Hanckius* in Libb. duobus de Rerum Romanarum Scriptoribus: *Leo Allatius* in Tr. de Erroribus magnorum virorum in dicendo: *Franc. Vavaſſor* in libris de Dictione Ludicra, de Epigrammate, alibique: *Melch. Inchoferus* in Hiſtoria linguæ Latinæ: *Mart. Zeilerus* in Indice Hiſtoricorum: *Chriſt. Daumius* in lib. de Amiſſis radicibus linguæ Latinæ: *Gabr. Naudæus* in epiſtola quadam de ſtudio humanitatis: *Franc. Mottæus Vayerus* in peculiari quodam Opuſculo de Hiſtoricis Latinis: (&, ut alios nunc taceamus, nuperrime *Joh. Alb. Fabricius* in diligentiſſima Bibliotheca Latina, Hamburgi edita 1697. in 8.)

Prius vero, quam ad ſpecialem recenſionem ipſorummet Auctorum pergamus, pauca ſolum generaliora de editionibus ac de ætatibus præmonenda ſunt. Nimirum, quanquam recentiorum longe plurium editorum ea laus ſit, ut, ob

insignes curas, Auctoribus a se castigatis editisque impensas, haud immerito palmam vetustioribus nonnullis editionibus præferant: ita negari tamen vicissim nequaquam potest, multum hic subesse discriminis, & quicquid ex Manutiorum, Stephanorum, Juntarum, Gryphii, Plantini, Frobenii, & similibus officinis, prodiit, adeo sæpe nihil recentioribus concedere, ut potius harum etiam haud paucis præstent, pretioque MSSis codicibus (e quibus opera doctissimorum virorum ea omnia emendatissima prodiere) non multum inferiores a Viris Criticis existimentur. Sane ne comparandæ quidem illis sunt ineptæ Variorum editiones, quam nuper pestem bonis Auctoribus Bibliopolæ Batavi inducere cœperunt, reclamantibus frustra Viris doctis: nec defuerunt emtores, stultitia quidem Bibliopolis pares, qui se sic sumtuum atque operæ compendium facere posse existimabant. Illi interea, lucri spe, non cessabant in bonorum Commentatorum sævire viscera, & quomodocunque lacinias aliquas consuere: operam venalem commodantibus pædagogis nescio quibus, qui in Auctorum scriptis nihilo plus sapiebant, quam sus occisa. Variæ sunt variorum Criticorum de his editionibus querelæ & regulæ, Gronovii, Grævii, Heinsii: Mericus Casaubonus, in peculiari dissertatione de editione Homerica Belgarum, vehementer illos typographos exagitat. (*kk*) Vid. Borremansii *Lect. Var. c.* 7. & Sarravii *Epistolas p. 317.* ubi solam typorum elegantiam commendare scribit doctissimus Senator, Curtium, Suetonium, Florum, quos ita cum variorum notis Belgæ ediderant; non vero laborem editorum: atque eos proinde cum Gronovii altioribus in Senecam curis ne quidem comparandos jure merito censet. Olim editiones variorum parabantur, cum junctim uno corpore exhiberentur integri Virorum doctorum Commentarii, non mutilati, ut habemus Livium, Cæsarem, Suetonium, aliosque hac forma editos: isti sunt e Commentariis optimi: quanquam e recentioribus etiam Commentarios variorum habeamus non

(*kk*) In Typographos Batavos, eorumque Administros, Eclogarios & Literatores Semidoctos, qui, Scripta Veterum cum Notis Variorum publicare aggressi, e Virorum Superioris ævi in ista Annotationibus & Commentariis, improbo ausu misere mutilatis, aliisque, quibus σποραδὴν illustrata eadem erant, Monumentis (omissa plerumque Librorum & Capitum Mentione,) solas Varias Lectiones, similesque Minutias Grammaticas, neglectis Observationibus majoris momenti egregiis, indicibusque utilissimis, absque Judicio excerpserunt, & Lectoribus obtruserunt, præter Morhofium, &, quos ille laudavit, Gronovium, Grævium, Nic. Heinsium, Mericum Casaubonum, Sarravium, Borremansium, alii etiam Viri Eruditissimi serio sunt invecti. V. Joh. Galloesii (*Excerpta talia in Præjudicium magis Literarum, quam utilitatem, cedere*, judicantis) *Ephem. IV. Erud. Gall.* An. 1667. (*ad d. 7. Febr.*) p. 619. 620. *Edit. Lat. Nitschianæ*, Casp. Sagittarii *Commentationem de Vita & Scriptis Plauti, Terentii ac Ciceronis, pag. 67. 68. 69.* Adr. Baileti *Tomum III. Judiciorum de Eruditis Gallicorum p. 583. & seqq.* Joh. Clerici *Artem Criticam, P. I. c. 2. p. 67. 68. & Tomum I. Parrhasianorum, sub Theod. Parrhasii larva, Gallici, Amstelodami An. 1699. editorum, p. 229-234.* Henr. Christ. Henninii *Præf. Juvenalis sui*, &, qui hunc allegat, Joh. Alb. Fabricii *Biblioth. Latin.* p. 86. Pet. Burmanni *Præfat. novissima suæ Fabularum Phædri Editionis*, cumque laudantis Thomæ Crenii *Partem V. Animadversionum Philol. & Histor. c. 1. p. 21. 22.*

non contemnendos, qui curante Gronovio, Heinſio atque Grævio prodierunt: nam & ipſi notas ſuas adjecerunt integras, & ex aliis commentationibus excerpſerunt ea, quæ eſſent optima: quorum judicio itaque cum collectanea iſta inſtituta ſint, haberi in pretio debent: Clar. tamen Grævius, quantum in ſe eſt, hanc peſtem abolere conatur, editis plus ſemel integris Auctorum annotationibus. Sic Suetonium, ſic Ciceronis Epiſtolas, edidit, aliaque quotidie molitur. Bene etiam rei literariæ conſulit, qui editioni Scriptorum Hiſtoriæ Auguſtæ apud Belgas A. 1671. recuſæ præfuit, curavitque, ut non truncatæ prodirent Gruteri, Caſauboni Salmaſiique notæ, ſed integræ: quod in repetita editione Salluſtii, & aliis forſan adhuc, recte factum.

Solent Latini Auctores in *ætates* certas diſtingui, quarum vulgo quatuor enumerantur; *aurea, argentea, ænea, ferrea:* queis Scioppius *luteam*, atque *ligneam* addit; ipſe tamen in Indice Auctorum, Paradoxis Literariis ſubjuncto, & in Conſultationibus, non ſatis ſecum convenit. Poſſunt vero, ſecundum diverſitatem ætatum illarum, notari Linguæ Latinæ mutationes, tam in vocibus ſimplicibus, quam in phraſibus, dictione tota, imo & ſcriptione: Quare, qui emunctioris naris ſunt Critici, ſtatim e dictione libri divinant, cujusnam ille non tantum ætatis, ſed & Auctoris, Opus ſit. Verum longo ad hanc rem opus eſt exercitio, cujus peritiam tamen Guil. Cantero, Critico ſagaciſſimo, Melch. Adamus in illius vita adſcribit. Vix autem ſperare in quoquam tantum peritiæ criticæ poterimus, ut non decipi aliquando ſe patiatur: imo, quam ſæpe viri etiam ſummi ea in re decepti ſint, aliquot exemplis ſuperiore atque noſtro ſeculo patuit. Ita *Conſolatio Ciceronis* diu ambiguos Viros doctos tenuit; nec defuere, qui ab ipſomet ſcriptam Romano eloquentiſſimo Conſule judicarent: donec omnibus manifeſtum fieret, a *Car. Sigonio* ſcriptam, callideque Ciceroni ſuppoſitam. Joſephus Scaliger, quo Viro nemo magis intima quæque ſecreta Critices penetravit, ſibi tamen inſigni fraude vidit a *Mureto*, qui carmen a ſe compoſitum, pro veteri, nuper e vetuſto codice eruto, ipſi obtruſerat, & in aſſenſum quoque pertraxerat Virum magnum: qui tamen, poſtquam ſecuto tempore ſibi fuiſſe illuſum comperiſſet, adeo graviter tulit Mureti dolum, ut ſeſe vindicandum falſo hoc Epigrammate putaverit:

Qui rigidæ flammas evaſerat ante Toloſæ,
Muretus, fumos vendidit ille mihi.

Reus autem actus aliquando Muretus Toloſæ criminis Sodomiæ fuerat, & jam ignis ſupplicio deſtinatus, fuga ſibi conſuluit: quæ res occaſionem dedit epigrammati. Vid. Colomeſ. *Cimel. Liter. c. 19. Opuſculorum p. 39. ſeq.* & Erythræi *Pinacoth. I. p. 13.* Henr. Stephanus, inter alia veterum opuſcula, Satyram edidit *de Lite*, ſcriptam a veteri poëta ratus, quem ignoto Galeoti nomine deſignat. Eam Satyram Caſp. Barthius quoque totam ſuis Adverſariis *lib. V. c. 17.* inſeruit, & in eam κρίσιν exercens, homini priſco aut ſemipriſco adſcribit: ut a recentiore aliquo ſcriptam, & vetuſtæ ætatis nomen mentitam, crederet, a ſe impetrare non potuit: Et tamen *Michaëlem Hoſpitalium*, Can-

Cancellarium Gallicum, ejus esse Auctorem non solum Deliciæ Poëtarum Gallorum, a Ranutio Ghero collectæ, evincunt, quarum Parti II. p. 71., inter Hospitalii Poëmata, ista quoque de Lite satyra inserta est: sed & Ant. Verderius, qui, in Bibliotheca sua Gallica, diserte Hospitalio istam Satyram deberi testatur. (*ll*) Atque adeo deceptus haud dubie Casp. Barthius est. Ita & alii seducti, qui nimium in hac arte sibi tribuebant; magna enim ac circumspecta cautione hic opus est. Sane, si priscus etiam haud dubie Auctor sit, nec certo tamen seculo definiri ætas illius possit, multis sæpe disputationibus, dissensuque multo inter doctos agi consuevit; cum, quod imprimis etiam annotandum, non ejusdem notæ omnes unius ætatis Scriptores sint: Imo habet aurea ætas interdum, quos aliquis ad ferream rejiceret, si solam dictionem videas. Nam, ut varia est Scriptorum indoles, varius status & conditio; ita sermonem temperabunt: aliter scribet e plebe homo, aliter, qui reipublicæ administrandæ adhibetur, & civili eloquentiæ adsuetus est. Hinc non mirum, si fallat interdum unius ætatis dictio. Justinum aliqui ad argenteam ætatem referunt, ut qui Trogi Pompeji, purissimi Scriptoris, historiam in epitomen redegerit: sed falluntur illi vehementer suo judicio: Sic enim & Florum Livio quis æquiparare possit, cum ejus Historiam in epitomen redegerit; & tamen ænea sunt illa Flori scripta præ Livii aureis: est enim totus tumidus ac ineptus phrasi & dictione, ideoque cum judicio legendus, nec ad Latinitatem formandam adhibendus, quanquam utile compendium Historiæ Romanæ exhibeat.

4 Ceterum ut ad Auctores nunc ipsos propius accedamus, ENNIUS agmen ducat, inter antiquos Ciceronis ævum adhuc antegressos inprimis clarus: Ovidii judicio ingenio maximus, arte rudis, erat: illum tamen vehementer extulit Josephus Scaliger, scripta ejus, si solum integra haberi possent, omnium juniorum, Lucanii, Stati, Silii Italici, & similium, jactura facile redempturus; prout in Excerptis Scalig. Puteanorum est. Verum nihil integrum Ennii habemus. *Fragmenta Enniana* huc illuc e scriptis veterum in unum corpus colligere jam olim in animo habuit Ludov. Vives, ut pollicetur in Not. ad Augustinum *de Civ. Dei lib. II. c. 21.:* id vero nunquam ab illo est præstitum. Tentarunt idem Robertus ac Henricus Stephani in Fragmentis Veterum Poëtarum; sed postea Hieronymus Columna separatim illa collegit, & cum Notis suis ac Vita Ennii edidit Neapoli 1590. in 4. Hinc Paulus Merula Ennii Annales & Fragmenta, cum Commentario, denuo edidit Lugd. Batav. in 4. De emendatione versuum quorundam Ennianorum apud Gell. *lib. XII. c. 4.* quam Hub. Gifanio per insigne plagium surre-

(*ll*) Præter Henr. Stephanum & Casp. Barthium, Marcus etiam Zuerius Boxhornius Mich. Hospitalii *de Lite Satyram* pro Veteris Poëtæ fœtu habuit, & in Syntagmate *Poëtarum Satyricorum Minorum de corrupto Reipublicæ Statu*, Lugd. Bat. An. 1633. in 12mo excuso, una cum Sulpitiæ Satyra, ac Valerii Catonis Diris, præfixo *Satyræ Anonymi Auctoris Franci de Lite* Titulo, edidit, Notisque propriis (quibus Jani etiam Dousæ & Casp. Barthii in Sulpitiæ Poëmation observationes accesserunt) illustravit.

ptam Lipsium sibi tribuisse narrat Scioppius, videndus Thomasius est in *Catal. Plagiar.* §. 492. Ennii æquales sunt *Livius Andronicus, Nævius, Cæcilius Statius, Pacuvius, Attilius, Lucilius, Afranius, M. Porc. Cato:* quorum omnium vitam Casp. Sagittarius speciali commentatione persecutus est: libellus prodiit Altenburgi 1672. in 8. *Luciliana* Fragmenta edidit singulari libro, cum commentario, Franc. Douza Lugd. Batav. 1597. in 4. Ceterorum fragmenta solent cum Ennianis jungi. Adscribuntur CATONI quoque *libri Originum*, quorum fragmenta Joh. Annius Viterbiensis cum aliis ejusdem generis publicavit. Uti vero e tot vetustorum Scriptorum testimoniis dubium nullum est, a Catone libros Originum olim scriptos fuisse; ita quæ publicavit Annius, dudum sunt a Viris doctis proscripta: quamvis Mazzam & Macedum Annius suos vicissim habuerit defensores; de quibus *Lib. I. cap. 6. Polyhistoris nostri Literarii* abunde. Alia Catonis fragmenta collegit ediditque Anton. Riccobonus, quæ habentur in ejus de Historia libro Venetiis 1568. in 8. Basil. 1589. edito. Eadem auctiora postmodum edidit, libris Catonis *de Re Rustica* adjunxit, & notis illustravit Ausonius Popma, Frisius, optime, Scioppio judicante, de illo Auctore meritus: post cujus editionem suas quoque Joh. Meursius illi curas impendit, ediditque Popmæ ac suis notis instructum Catonem Lugd. Bat. apud Raphelengium 1597. quæ editio Franeckeræ 1620. repetita est: Libros Catonis de Re Rustica, præter Popmam & Meursium, ediderunt Aldus, Venetiis 1514. in 4. una cum Varrone, Palladio atque Columella, ejusdem argumenti Scriptoribus: & Rob. Stephanus, itidem Scriptorum Rei Rusticæ collector, nitidissima editione Paris. 1543. in 8. A Marco Porcio Catone vero plane alius est junior quidam, *distichorum moralium* Auctor, cui Catonis nomen præfigitur, non quod Vir ejus nominis illa scripserit, sed quod dignæ Catone sententiæ videantur. Dionysii nomen illi præfigi solet: quod inde fieri Lambecius suspicatur; quoniam *dium* veteres Catonem vocaverint: ut Horatius Serm. l. 1. Sat. 2.

- - - - - - - Macte
Virtute esto: inquit sententia dia Catonis.

Sed hanc conjecturam suo loco relinquo. Dignum certe libellum Josephus Scaliger habuit, quem, post Maximum Planudem, Græcis distichis conversum exprimeret: quod & idem Joh. Mylius & Matth. Zuberus fecerunt. Horum omnium versiones, & Germanicam insuper Mart. Opitii, conjunctim, una cum Scaligeri suisque notis, edidit Christianus Daumius, Cygneæ 1672. in 8. Olim in emendando Catone hoc, diem unum consumsit Desiderius Erasmus: ob quem laborem a Budæo reprehensus est, quod exiguum adeo opusculum tanto Viro indignum videretur: verum non siluit ad eas incusationes Erasmus, nec se præter rem aliquid suscepisse est fassus: ut ex Epistolarum *libro I.* videre est.

Ennium & Catonem sequatur PLAUTUS, qui inter primos Latinæ linguæ Auctores est, non tamen pueris, ut quidam voluere, prælegendus, nisi id fiat a Viris judicii subactioris, qui multiplicem dictionem Plauti, neque ita promiscue ad usum & imitationem commendandam, probe discernere noverunt. EDMUNDUS certe RI- 5

CHERIUS, *in Obstetrice animorum*, prolixe agit *de Plauti Latinitate* e puerorum manibus excutienda. Notum est HORATII judicium in Arte Poëtica:

> *At nostri proavi Plautinos & numeros &*
> *Laudavere sales: nimium patienter utrumque,*
> *Ne dicam stulte mirati; si modo ego & vos*
> *Scimus inurbanum lepido seponere dicto,*
> *Legitimumque sonum digitis callemus & aure;*

quod sane verum est, quicquid etiam alii judicent adversus Horatium. Legi potest Dissertatio Dan. Heinsii de hoc loco Horatiano, quæ addi solet Terentii editionibus. Scripsit & HENR. STEPHANUS dissertationem *de Plauti Latinitate*, quæ addita est Dissertationi ejus de Latinitate falso suspecta; ubi secundum certas classes disponit insolentiores Plauti voces & phrases. Plane vero miror, quid BARTHIUM moverit, lib. L. Adversar. c. 9. ut prolixe Plautinam lectionem Tullii ac Terentii præferendam suaderet. *Nemo*, inquit, Plauto *magis proprie locutus est, nemo magis ad usum: ut, qui Ciceronem, hoc seposito, juventuti prælegunt, hoc mihi videantur agere, ut scilicet, priusquam Latine, eloquenter doceant tironem scribere.* Verum valeat ille cum suo judicio: neque enim statim ab orationibus elaboratissimis quis incipere suadebit tironibus. Plautus vero, quanquam in phrasi purus sit, quod in illo agnoscit FRANC. VAVASSOR in libro de Ludicra dictione; tamen, ob admixtos archaismos multos, phrases fictas & ex ingenio personæ inventas, ineptit, qui puerum in has ambages ducere velit. LIPSIUS Plautum prætulit Terentio; qua in re merito reprehenditur a Balzaco, in suis Dissertationibus, Gallica lingua editis, quæ adjiciuntur Socrati ejus Christiano, p. 83. 84. Nec mirum hoc Lipsii judicium cuiquam videri debet: nam, ut ipse fuit in oratione mire interdum κακόζηλος, ita ex suo ingenio judicavit Plautum. Præferendum hic potius seculi Augustei judicium, quod expressit, ut vidimus, in sua Arte Poëtica Horatius. Plauti *editiones* variæ recensentur a Gesnero & Spachio in Nomenclat. Philosophico p. 207. de quibus illic legi potest. Varii sunt in illum scripti *Commentarii*, tum cum auctore junctim, tum seorsim editi. Antiqua variorum editio prodiit Venetiis in fol. 1511. & iterum 1522. in 4. Parisiis apud Rob. Stephanum in fol. & Lugduni apud Seb. Gryphium 1540. in 8. Commentarii sic junctim editi sunt Bern. Saraceni, Joh. Petri Vallæ, Pii Bononiensis, Pyladis Brixiani, Ugoleti, & Franc. Marii Grapaldi. Joach. Camerarius & Georg. Fabricius versus in ordinem redegerunt, & breves notulas addiderunt, uti & Joh. Sambucus: Dionys. Lambinus commentarium in illum scripsit, qui in fol. editus est Paris. 1587. Janus Dousa Plautinas Explanationes seorsim, & auctori junctas: Valens Acidalius divinationes in Plautum scripsere. Edidit & Philipp. Pareus Plautum cum suo Commentario & Lexico, qui liber editus est Francof. 1610. in 8. sed huic quidem viro solenne est alios exscribere, & male audit, ut fucus ad Criticorum pabula: ideo enim Lexica scribit, ut possit commentarios aliorum, dissimulatis semper nominibus, in ordinem alphabeticum compilare. Multo utiliorem Plauto navavit operam *Frider. Taubmannus*, e cujus editione-

ne ter iste Comicus lucem vidit, non solum luculento Commentario illustratus, sed & iis fragmentis auctus, quæ e deperditis fabulis pauca adhuc vetustas nobis servavit. Secunda editio Francof. 1621. in 4. & tertia Wittebergæ prodiit. Præterea Boxhornius Plauto operam impendit, cujus notæ cum excerptis variorum prodierunt Lugd. Batav. 1645. in 8. Aliam exinde dedit Joh. Frider. Gronovius. Comœdia Plauti, quæ Queroli sive Aululariæ habet titulum, & ab Aulularia inter Plautinas omnium consensu receptas diversa est, primum est a Petro Daniele edita, cum notis, apud Rob. Stephanum Parif. 1564. eandem postmodum, ad Camerarii codicem collatam, in versus digestam, & præterea elegiaco Vitalis Gallici novo carmine expressam, cum Notis P. Danielis, Conr. Rittershusii & Jani Gruteri, Heidelbergenses Commelini 1595. repetivere; & tandem Phil. Pareus secundæ sui Plauti editioni Spiræ 1619. in 4. illam addidit. Enimvero satis constat, fabulam illam ad Plautinam ætatem nullo modo quadrare: & videndus de illa Barthius *lib. XLIV. Adversar. c. 13.* qui Plautum equidem, sed multo juniorem, illius Auctorem facit. Punicorum, quæ in Pœnulo Plautino sunt, explicationem primus tentavit Josephus Scaliger in libris de Emendatione Temporum, qua de re ipse etiam in Excerptis Puteanorum gloriatur: post illum Grotius in Epistolis ad Gallos, *Ep. 113.* ad Salmasium, aliqua ejus comœdiæ est interpretatus: de ceteris Punicarum reliquiarum interpretibus, Thoma Reinesio, Sam. Petito, Sam. Bocharto, Joh. Clerico *supra c. V.* diximus. Novissimam Plauti editionem, in Delphini Galliæ usum, adornavit Paris. 1679. in 4. Jac. Operarius. Non autem hic diffitendum existimamus, Auctorum illorum, quotquot ea ratione in Gallia prodiere, perpaucos esse, quorum editio novi quid secum afferat, aliisve præferri tantopere mereatur, nisi quod magnificus plane atque splendidissimus typorum chartæque nitor gloriam Regis indicant, harum etiam rerum curam gerentis. Ea vero methodo editores isti utuntur, ut interpretationem seu paraphrasin Latinam Auctoris primo præmittant, deinde notas adjiciant veteres, si vetus aliquis Commentator reperiatur; secus aliorum Auctorum e fontibus decerptas, ita ut non integra illorum verba retineantur, quod in Batavis variorum editionibus fit, sed aliis reddantur. Index subjicitur plenior, ad verborum structuram & ad phrasin accommodatus, ut Latinæ linguæ simul ratio haberi possit.

Post Plautum Comicus alter in scenam prodeat TERENTIUS, optimus linguæ Latinæ Auctor, quem GROTIUS quidem tanti faciebat, ut secum semper ferret: ac propterea increpatus a Viro quodam politico, respondit: *alia in illo legere pueros, alia viros.* Magna enim in ejus fabulis elucet morum actionumque civilium diversitas, & quidam quasi character. Plauto longe superior judicio est: & recte omnino pronuntiavit in Epistolis ERASMUS pag. 1700. in una Comœdia Terentiana plus judicii esse, quam in omnibus Plautinis: quicquid etiam contradicat SCHEURLIUS, qui aliud, non e singulis tantum fabulis sed & e fabellarum pagellis, patere falso persuasus est, *Stat. Mercurial. P. II. Sect. II. c. 3. p. 91.* Idem tamen c. 4. in laudes Terentii non parcus, eum a Jos. Scaligero sene semper lectum, & a Joh. 6

Caſelio etiam, inter deambulandum colloquendumque cum ſuis, in manibus perpetuo geſtatum refert. *Veteres* quidam GRAMMATICI inepte de Terentio judicarunt, dum nonniſi verborum ac dictionis proprietatem in illo laudant, in aſſequendo vero comœdiæ genio ignaviorem cenſent: Sane hic ut minuti Grammatici judicarunt, nec ſe Poëſeos, nec Rhetorices, nec civilis prudentiæ, gnaros haud obſcure faſſi: quorum qui non omnia arcana plane excuſſa habet, fruſtra de Comœdia judicabit: eſt enim *Comœdia imitatio omnium actionum humanarum in ſocietate civili, quæ tantum artis habet, quantum ipſamet actio.* Atque in hoc artificio Terentius Plautum longe ſuperat; cujus propterea lectionem Caſp. Barlæus Luneburgenſibus quoque Ducibus, in epiſtola ad illos ſcripta, commendandam duxit. *Editiones* Terentii plurimæ omnino ſunt: magnam earundem copiam recenſet Spachius in Nomencl. p. 208. ſeqq. Haud immerito autem Barthio lib. L. Adverſ. c. 9. elegantiſſima omnium & nitidiſſima habetur, quæ cum commentario Æl. Donati a Frider. Lindenbrogio Francof. 1623. in 4. curata, & in paucorum manibus eſt. (*mm*) Tritior *Bœcleriana,* quæ prodiit Argentorati 1627. in 8., ceteris etiam jure merito præferenda, non ſolum ob elegantem commentarium, & accuratas metri recenſiones, ſed & ob Chreſtomathiam Terentianam, quæ adjicitur: id eſt, indi-

(*mm*) Terentii Comœdiæ, & in eas Æl. Donati, V. C. Oratoris Urbis Romæ, & Eugraphii, Veteris Scqoliaſtæ, Commentaria, a Frid. Lindebrogio, collatis MSStis, Veteribus Exemplaribus, recenſita, aucta & obſervationibus, Indiceque uberrimo, illuſtrata, Anno jam 1602. Pariſiis, ubi Lindebrogius tunc vivebat, in 4to prodierunt. E Pariſina hac expreſſa eſt altera, quam Morhofius laudat, Editio Francofurtenſis Anni 1623. Heringiana. Terentium ipſum, *ad cujus nitelam & ſplendorem quod facere poſſet, nihil ſe* in hac Editione, Ergodiocta Joſ. Scaligero (*Epiſt. 213. & 216. p. 464. 466.*) maturata, *ſcienter omiſiſſe*, vere *in Præfatione* affirmat, e Codice Bibliothecæ Regiæ Pariſinæ optimo & antiquiſſimo, duobus Pet. & Franciſci Pithoeorum Exemplaribus, manu utriusque emendatis, aliisque nonnullis MSStis, recenſuit. In Donati Commentario, quem Textui interſeruit, lacunas plurimas ſupplevit, & Errata infinita emendavit, adjutus, tum duobus Exemplaribus, accurata Fratrum Pithoeorum diligentia ad MSS. Ant. Contii & Jac. Cujacii collatis, tum Collectaneis Bibliothecæ Regiæ, & Schedis Petri Danielis Veteribus. Eugraphii, ſub finem Comœdiarum omnium adjecti, cum pauca tantum in Italia olim Gabr. Faernus edidiſſet, ipſe longe plura, ex Codice Ant. Loiſelli, JCti, antiquiſſimo, primus publicavit, &, quæ huic deerant ex altero Franc. Olivarii ſupplevit. Lindenbrogii ipſius Obſervationes breves ſunt, & circa Varietatem Lectionis potius, quam Textus explicationem, occupantur. Hæc Sciagraphia eſt compendiaria Editionis iſtius Geminæ Terentianæ Lindebrogii, quæ (imprimis Pariſina, ipſi ignota Morhofio) hodie eſt rarior, ſed omnium tamen, unanimi criticorum plerorumque conſenſu, optima & elegantiſſima. Nec enim Barthius & Morhofius ſoli ceteris eam præferunt, ſed Caſp. etiam Scioppius, *Conſult. 11. de Scholis & Studiorum ratione p. 64.* Joh. Henr. Bœclerus *in Comm. de Script. Gr. & Lat. p. 38.* Henr. Jul. Scheurlius (Indicem imprimis uberrimum extollens) *P. II. Statuæ Mercurialis, c. 4. p. 97.* Caſp. Sagittarius *in Comm. de Vita Terentii p. 61. 66.* Adr. Bailetus (Textum in ea judicans exhiberi emendatiſſimum) *T. IV. Judiciorum de Eruditis Gallicorum, P. II, p. 69.* Joh. Alb. Fabricius *P. I. Biblioth. Lat. p. 5.* aliique, quos taceo, complures.

indicem elegantiarum Terentianarum. Quanquam enim jam antea Jac. Kockertus indicem adornaverit non contemnendum, Bœclerianus tamen ille eſt ad uſum accommodatior: eſt & in Terentium index Auguſtini Gambarellæ, quem nunquam vidi: Adjecit vero ſuæ editioni Bœclerus notas Franc. Guyeti, Galli doctiſſimi, ſed moroſioris, de quo jam ſuperius aliquando dictum. Eſt & quædam variorum editio, Lugd. Batav. 1644. excuſa, ſed non magni momenti. In Delphini uſum prodiit Terentius, cum interpretatione ac notis Nicol. Cami, Pariſ. 1675. Vitas Plauti, Terentii ac Ciceronis, peculiari commentatiuncula expoſuit Caſp. Sagittarius, ediditque Altenburgi 1671. in 8.

7 Incedat nunc M. TULLIUS CICERO, prioribus duobus multis modis illuſtrior, & in aurea Latinæ linguæ ætate primas extra controverſiam tenens: cujus aurei Oratoris ſi libros omnes, & librorum editiones, perſequi vellemus, multarum paginarum res foret: nos igitur tantum potiora ſectabimur. In illo Viro majeſtas Romanæ eloquentiæ & ſapientiæ ſummum apicem eſt conſecuta. Tot ſeculorum judicio princeps habitus, obtrectatores non invenit, niſi homines malos aut indoctos. Fuere inter antiquos tales malevoli ASINIUS *uterque:* Pollio pater, & Gallus filius; quorum ille quidem permultis occaſionibus inimicum animum, ſucco loliginis atræ plenum, in Ciceronem oſtendit, ut ex Senecæ Suaſoria VI, & Gellii lib. XVII. c. 1. Noct. Att. jam alibi obſervavimus, cum ejusdem de Livii Patavinitate convitium abſtergeremus: hic vero, inſaniæ paternæ hæres, libros *Ciceronis ſuique patris Aſinii comparatione* ſcripſit, in iisque hunc illi longiſſime antepoſuit, & indigna multa evomuit in Ciceronem: quæ non ſolum ut prodigioſa Gellius execratur, ſed dudum ante Gellium Claudius Imperator Ciceronis defenſionem ſatis eruditam, memorante Suetonio c. 41. adverſus Aſinii Galli libros concinnavit. Ejusdem cum Aſiniis furfuris LARGUS LICINIUS fuit, cujus liber infando, ut ait Gellius, titulo *Ciceromaſtix* ferebatur. His conſtans reliquorum veterum, in laudando veris elogiis Cicerone, conſenſus, atque etiam indignatio in vituperatores iſtos, haud abs re poteſt atque debet opponi. Faſſi enim omnes cum QUINTILIANO Inſtit. Orat. lib. XII. c. 1. ſunt, ſtetiſſe illum in faſtigio eloquentiæ, cui quid adjici poſſet etiam ignorare ſeſe ajebant. Et, quanquam nec ipſe Cicero ſua omnia, præſertim juvenilia, approbarit, ſed & coërcuerit ipſe, & ab amicis Bruto, Calvoque obſervata æquo animo tulerit: quamvis etiam Quintilianus ſummam Ciceroni perfectionem adſcribere vereatur, quippe cui nonnihil vitiorum etiam adhæſiſſe non dubitat, adeoque perfectum omnibus partibus Oratorem adhuc quærat; mox tamen addit: *ego non audeam dicere, aliquid in hac, quæ ſupereſt, æternitate inveniri poſſe, eo quod fuerit perfectius.* Hæc cum veteres magni nominis Oratores judicaverint, &, quæ vis veritatis eſt, ne ipſe quidem juratus hoſtis, Aſinius Pollio, in Hiſtoria ſua juſtum Ciceroni elogium (quod M. Seneca Suaſor. VII. nobis conſervavit (denegare ſit auſus; quid tandem de recentioribus nonnullis Cicero*μάστιξι* dicemus, quos inter eminet PETRUS RAMUS, qui, in ejus eloquentia, ſi DIs placet, aliquam multa deſideravit,

 ſciolus

sciolus & sophista potius, quam verus Philosophus. Alii quidam ἑλληνομανεῖς, inter quos BUDÆUS, Latinos omnes præ Græcis contemnentes, etiam de Cicerone minus honorifice sentiunt: sed illi sunt ingenio suo relinquendi. Budæus certe in phrasi Latina nihil habet, quod magnopere laudari debeat, utut cetera vir doctissimus. Verum sane est, multa Græcis debuisse Ciceronem; sed ita tamen debuit, ut magistros deinde Græcos superaret, quod nec ipsimet diffitebantur: uti vel ex uno DION. LONGINO perspici potest, qui in eruditissimo suo de Sublimitate libro, Sect. XII. eleganter admodum ostendit, quid inter Demosthenem atque Ciceronem intersit. Extat hujus argumenti integra atque luculenta RENATI RAPINI dissertatio, Gallico idiomate scripta, qua copiosius, & per partes, Auctor exsecutus est, qua in re alter alteri, vel præstet, vel par sit. Conferendus præterea in hanc rem Leo Allatius lib. de Erroribus magnorum virorum in dicendo p. 48. sq. & Erasmus in Epistolis p. 1708. Quæ ad *vitam* Ciceronis attinent, singularibus libris sunt descripta, qui vehementer conducunt ad intelligentiam rerum, quæ in Cicerone sunt. Ex antiquis Scriptoribus vitam Ciceronis, eo modo consignatam, reliquit Plutarchus in Parallelis: sed cum ab eo multa omissa deprehendisset LEONHARDUS ARETINUS, supplenda censuit illa scribendumque librum de Vita Ciceronis peculiarem, quem propterea *Ciceronem Novum* vocabat: teste Jac. Gaddio *de Scriptor. Non-Eccles. P. I. p. 136. in Cicerone, & in Leon. Aretino P. II.* SEBASTIANUS CORRADUS, vir doctissimus, inter alia, quibus optime de bonis literis meruit, eruditissimum *de Quæstura* librum reliquit, Venetiis 1537. excusum, in quo non solum Ciceronis vita per dialogum proponitur; sed & inprimis multa, quæ ad Opera ejus atque scripta pertinent, afferuntur: quinimo describuntur eodem libro M. Ciceronis filii vita; Q. T. Ciceronis fratris, & eorum tandem, qui scribunt ad Ciceronem: ut adeo, judice Mich. Neandro in præfat. Gr. Ling. p. 154. omnibus Ciceronem lecturis & exposituris non solum lectu dignus, sed & necessarius & utilis sit. Rarissimus olim fuit, donec Joh. Frider. Gronovius Lugd. Batav. 1667. eum nova editione nitidiorem in 12. edi curaret. Extat & FRANCISCI FABRICII, Marcodurani, *Historia Ciceronis* ad rationes temporum alligata: dum scilicet, secundum annos Urbis & Consulum, scripta & res gestas Ciceronis distinxit. Liber ad lectionem Ciceronis utilissimus, ac propterea aliquoties recusus: secunda editio prodiit Coloniæ 1570. in 8. estque dehinc nonnullis Ciceronis editionibus addita. Post hunc alii fuere, qui Ciceronis vitam scripserunt: Christoph Preisius, Pannonius; Benedictus Herbestus, Polonus; Jac. Angelus de Scarparia; qui nonnunquam conjunctim edi solent: postremi librum ab interitu vindicavit, Romæ inventum, atque in lucem emisit Berolini 1553. in 8. Wolffg. Peristerus, Borussus. Verum hi omnes compendiosam magis, quam locupletem, Ciceronis historiam ediderunt; quibus accensendi etiam Jacobus Masenius l. II. Palæstræ Orat. carptim vitam Ciceronis percurrens, Petr. Ramus, in cujus Ciceroniano varia occurrunt, quæ ad Ciceronis vitæ, laborum, ac periculorum historiam pertinent, & CASP. SAGITTARIUS in libello *de Vita Ciceronis*, qui inprimis Fabricium sibi, quem sequatur, proposuit. Et sane hujus libro nil venustius

ſtius fieri poſſe judicat ANDR. SCHOTTUS, qui & ipſe de interpretibus Ciceronis, hiſtoria operum illius, eloquentia & imitatione, elegantiſſimum librum ſcripſit, eique titulum fecit *Tullianarum Quæſtionum:* qui editus eſt Antwerp. 1610. in 8. Multa hic diſcutiuntur, quæ ſpectant ad imitationem & lectionem tam genuinam, quam pravam. Notum eſt, quam ſuperiore ſeculo κακοζηλίᾳ Ciceronis inſanivérint nonnulli, quos integris libris acerbiſſime Viri quidam doctiſſimi exagitarunt. Spectat huc ERASMI *Dialogus Ciceronianus,* quem ille juvenis adverſus hos homines conſcripſit: male propterea exceptus a Jul. Cæſare Scaligero, qui acerrimas in Eraſmum invectivas edidit pro Cicerone. Sed Eraſmus præceps judicium ſuum poſtea correxit ipſe, & Ciceronis lectionem atque imitationem præ omnibus inculcavit: quemadmodum & non minus Scaligerum ſuæ in Eraſmum acerbitatis plus ſemel pœnituit. De hac re vero, & de prava illa imitandi ratione, alibi a nobis dictum eſt. MARIUS NIZOLIUS huic fini ſcripſerat *Theſaurum* ſuum *Ciceronianum,* quem HENR. STEPHANUS libello peculiari exagitavit, cui titulum fecit *Nizoliodidaſcalus,* ſeu Monitor Ciceronianorum Nizolianorum; ubi defectus ejus lexici plenius recenſentur, Pariſ. 1578. in 8. Edidit quoque Stephanus Dialogum alterum, cui titulus *Pſeudo-Cicero:* in quo non ſolum de multis ad Ciceronis ſermonem pertinentibus monetur, ſed & quis delectus editionum, & quæ in legendo cautio adhibenda ſit, Pariſ. 1577. in 8. apud auctorem. Plura de his Ciceronianis κακοζήλοις legi poſſunt apud Taubmannum in Diſſert. de Lingua Latina. Pergimus nunc ad *editiones* Operum Ciceronianorum. De *ineditis* videatur Hieron. Cardanns in libro de clarorum Virorum vita & libris; qui reperitur in operum ejus Tomo X. Illuſtre inter deperdita Ciceronis *Opus* eſt *de Republica,* cujus jacturam merito lugemus: ſupererat adhuc tempore Petri Pictavienſis monachi, obſervante Barthio Adverſar. l. XXXII. c. 5. Idem Barthius ibidem c. 18. refert, ſuperfuiſſe illum ante annos non adeo multos in monaſterio quodam Rittershuſio, cujus in rei fidem citat Joh. Henr. Meibomium: Verum errat procul dubio Barthius, tum in nomine Monaſterii; quod nequaquam Rittershuſium, ſed Riddaghuſanum, dici debuerat; tum in nomine ipſius Meibomii: nam Henricus Meibomius, pater, quem is intelligit, quodam loco hujus libri faciens mentionem, *periit,* inquit, *iſte theſaurus in bello Germanico.* Perierunt quoque libri Ciceronis *de Gloria:* niſi, quod magnam partem tranſcriptos illos a Petro Alcyonio in libro de Exilio, quem conſcripſit, Colomeſius annotat Cimel. Literar. c. 15. Operum, qnæ ſuperſunt, editiones plurimæ ſunt. Venetæ editiones male audiunt apud Scioppium in Syllabo Latinæ linguæ, Paradoxis Literariis adjecto; ubi ſic ille: *Ciceronis editiones Venetæ recentiores flammis aboleri debebant, cruces vero figi typographis ut documento ſint aliis, ne tam deformem Veneto nomini maculam imprimant.* Quam ille cauſam tam acerbii judicii habuerit dicere non poſſum: neque etiam Aldi aut Pauli Manutiorum editiones eum his verbis ſugillare opinor, quorum ille primus Opera Ciceronis junctim edidit: hic vero inter præcipuos ejusdem M. Tullii emendatores & commentatores omnium conſenſu numerari meruit. Prodiit editio Pauli Venet. 1540. & 41.

& 41. Aldinæ magnitudinem & paginas plane exprimit Riheliana Argentinæ 1540. post Andr. Naugerii & P. Victorii correctiones, a Joh. Sturmio emendata. Uno anno hanc antevertit editio Ciceronis a Roberto Stephano Parif. An. 1539. elegantissimis typis data e codicibus Petri Victorii. Ipse vero Victorius omnium, judice Cl. Graevio, ingeniorum sui temporis princeps, & cui uni præ reliquis salutem M. Tullius debet, a vetustissimo Mediceo codice illum primo Venet. 1537. edidit: postremas vero ejusdem curas optima editione Juntæ Florentini an. 1571. dederunt. Dionysii Gothofredi editio vehementer placuit Barthio Adversar. l. L. c. 9. & index in Ciceronem, quem ille multis Nizolianis habet præstantiorem. Ceteroquin inter Ciceronis editiones optima est Hamburgensis illa Frobeniana, A. 1618. fol. excusa. Debetur potissimum *Jano Guilielmio*, Lubecensi, juveni doctissimo, qui nullis laboribus in hoc opere procurando pepercit. Ejus conatus a *Suffrido Petro*, Frisio, adjuti sunt, qui collationem cum MSS. diligenter a se institutam cum Guilielmio communicavit. Adjectus est Operi index; cui titulus: *Penu Tullianum decem cellis seu indicibus expromens, quicquid uspiam divitiarum in Ciceronis opibus habetur.* Collegit Georgius Ludov. Frobenius: procuravit editionem Janus Gruterus, in cujus manus & Suffridi Petri & Jani Guilielmii notæ pervenerant: ceterum index ille separatim quoque editus prostat. Fuerunt alii, qui in animo habuerunt universa Ciceronis Opera edere: quos inter Andr. Schottus, cujus conatus mors interrupit. In Belgio prodiit nitida satis editio, Cornelio Screvelio accurante, cui Guilielmii & Gruteri aliorumque notæ, sed selectæ, additæ sunt, 1661. in 4. eadem deinde 1687. Genevæ (licet Basileam titulus præ se ferat) recusa est. Integram vero Hamburgensem Gruteri editionem recuderunt Londinenses typographi in fol. sed nitoris magis, ut videtur, quam emendationis habita ratione, demptis quoque præter rem capitum numeris, Lond. 1681. [Male vero omnes fecisse, & nescio quo se conspurcasse luto, Vir Cl. *Jac. Gronovius* arbitratur, quotquot in recudendis Ciceronis Operibus Gruterianum textum secuti sint, quem scilicet ipse pro mendosissimo habet, & occasionem inde arripuit novam Ciceronis editionem, cum variis Codicibus MSS. collatam, & a se emendatam, publicandi: quod Lugduni Bat. 1692. forma duplici in 4. & in 12. præstitit: præter Gruteri atque Guilielmii notas, suas quoque adjiciens: Orationibus insuper totum Asconii Pediani Commentarium, & Anonymum Scholiasten addens.] Jamdudum quoque adornandam per partes Ciceronis editionem absolutissimam vir magnus, *Joh. Georg. Graevius*, sibi sumsit; deditque orbi literato Epistolas Ciceronis ad Atticum & ad Familares, ut & libros Officiorum, cum P. Manutii aliorumque integris, & suis notis: nunc Orationes pari instituto parat: adeo, ut spes sit, nos ab ejus manu locupletissimum Opus aliquando habituros. Reliquas editiones Elzevirianam 1642. X. tomis minoribus comprehensam: Blavianam 1657. tomis totidem; Hervagianam tomis 4. aliasque Basileenses, Lugdunenses, Parisienses, Francofurtenses, Genevenses, nil moror: jam enim plus satis de editionibus dictum est. Habentur inter Opera Ciceronis quædam, quæ *nomen illius mentiuntur:* ut *Orationes illæ Ciceronis & Salustii mutuæ;* de quibus vid. Sanctius in Minerva p. 258. qui

qui miratur Quintilianum, Linacrum, Vallam & ceteros, putidas iſtas & barbaras oratiunculas non vidiſſe ab aliquo ſciolo & barbaro eſſe compoſitas. Longe rectius id animadvertiſſe monuiſſeque Pet. Victorium & Seb. Corradum. Idem Sanctius l. c. p. 253. Pauli Manutii oſcitantiam caſtigat, qui titulos Paradoxorum ipſimet Ciceroni adſcripſit: cum nugæ ſint ea lemmata ab imperitis Grammaticaſtris præfixa: velut omnes iſtiusmodi tituli ad Martialis Epigrammata, ad Horatii Odas, & ad Valerium Maximum: non ſolum alieni ab inſtituto Autorum, ſed & alieniſſimi haud raro. De *Orpheo Ciceronis* dubitandum non eſt, quin ſuppoſititius ſit, idque deprehendet, qui vel unam ſolum alteramve periodum perlegerit. De *Conſolatione* diximus jam, eam à Car. Sigonio confictam, ut imponeret doctis perſonata eloquentia ſua: ſed fucus haud diu poſt animadverſus eſt. Hiſtoria ejus rei continetur in Epiſtolis quibusdam, quæ habentur in Ant. Riccoboni Deſcriptione Gymnaſii Patavini. *Commentatores* Ciceronis tam in omnia ejus opera, quam in libros ſingulares, ſunt longe plurimi. E veteribus ad nos pervenit Aſconius Pedianus, qui Veſpaſiani ævo floruit, cujus tamen Commentariorum maxima pars injuria temporum intercidit: in reliquis emendandis & reſtituendis laborarunt Paulus Manutius, Franc. Hotomannus, Titus Popma Friſius: (& poſt hos omnes Joh. Frid. Gronovius, e cujus emendatione Jacobus filius Aſconium, uti diximus, publicavit. Primus Aſconium in Helvetia, in monaſterio S. Galli, invenit Poggius Florentinus; Aldus poſtea impreſſit. Præter Pedianum vero reſtat adhuc alius quoque Scholiaſtes Antiquus, quem neſcio qua occaſione acquiſitum ſive Pithœus ſeu Petavius ad Iſ. Voſſium miſit, & ab hoc impetravit Jac. Gronovius, ediditque.) In libros de Inventione ſcripſit Marius Victorinus, Seculi IV. Scriptor, ac præceptor Hieronymi: cujus in Ciceronem Commentarius Venetiis 1500. Coloniæ 1535. apud Joh. Gymnicum. & 1537. Pariſiis apud Rob. Stephanum, ex caſtigatione Guyb. Longolii, alibique lucem publicam aſpexit. Venetam editionem inprimis commendat Caſp. Barthius, eamque facile locum codicis MSS. tueri cenſet: qui cetera ipſummet Victorinum optimæ notæ veteribus Criticis accenſendum plane non dubitat, Adverſar. lib. XXXVI. cap. 1. E recentioribus in ſingulos Ciceronis libros complures extant Commentatores. Librum de claris Oratoribus expoſuit Sebaſt. Corradus: eſtque hic ejus Commentarius impreſſus Florentiæ 1552. Idem in epiſtolas Ciceronis omnes, tam familiares, quam ad Atticum, juſta commentaria ſcripſit, quorum illa Baſileæ, hæc Venetiis excuſa ſunt. In Partitiones Oratorias Claudius Minos ſcripſit, Francof. 1584. In Oratorem, poſt Corradum, Melch. Junius, Argent. 1585. Joh. Sturmius quoque, magnus eloquentiæ per Germaniam magiſter, edidit in eundem librum commentaria. Exiſtunt præterea ejusdem Sturmii & Claudii Minois Commentarii in ſpeciales quasdam Orationes. In omnes Ciceronis Orationes varios variorum Commentarios Franc. Hotomanni, Joach. Camerarii, M. Ant. Mureti, Adr. Turnebi, Val. Erythræi, aliorumque, in unum corpus congeſtos, junctim edidit Oporinus Baſil. 1553. in fol. quem Lugdunenſes An. 1574. ſecuti ſunt. Vaſtum volumen, ſeu potius tomos II. Commentariorum in tertiam Orationum Ciceroniana-

rum partem, struxit edidit que Paris. A. 1631. Nicol. Abramus, Soc. Jesu (is ipse, qui Nonni Paraphrasin Johanneam cum notis suis, sane doctissimis, eleganti editione Cramoisiana 1623. dedit,) in quo Commentario tam historica, quam rhetorica & grammatica longe plurima, expediuntur. Plures Orationum Cicer. explanatores recenset magno numero Spachius Nomencl. Philos. p. 289. seqq. Commentarii P. Victorii, & doctorum Virorum plurium in libros Cic. de arte Rhetorica in unum quoque corpus collecti sunt, editique ab Aldo juniore Venet. 1546. in fol. quos etiam Basileæ nescio quo anno recusos vidi. Qui in Epistolas Ciceronis scripserunt, magno numero apud Spachium l. c. p. 313. seqq. ut & a Cl. Grævio, post præfationem in Epistolas Famil. recensentur. Atque hic etiam omnes illos novissima editione sua collegit. Eminet vero inter omnes Paulus Manutius, cui palmam in eo genere nemo dubiam reddet. Gaddius T. I. p. 98. Budæum quoque refert Commentarium in Epistolas familiares scripsisse, de quo nihil alias mihi constat. Philosophica Ciceronis a variis illustrata sunt. Libri de Legibus prodierunt cum Commentario Adr. Turnebi, Paris. 1557. in 4. Tusculanæ Quæstiones cum Commentario Joach. Camerarii Paris. 1558. & cum notis Franc. Fabricii 1568. Academicæ Quæstiones cum Commentario Turnebi 1553. Libri de Officiis, primus recentis typographiæ partus extiterunt, editi an. 1466. Commentatores eorum sunt Aldus Manutius, Car. Langius, Fulv. Ursinus, Dion. Lambinus, Franc. Fabricius, Des. Erasmus, M. Ant. Muretus, Joach. Camerarius, Petr. Victorius, Phil. Melanchthon, Hier. Wolffius, Xystus Betulejus, Wolffg. Anemœcius, Pet. Balduinus, Pet. Ramus, Franc. Sylvius, El. Vinetus, Sam. Rachelius, alii. Tanti nempe omni tempore Viris doctis Officia Ciceronis visa sunt; quorum pretio vel inde etiam decedere aliquid Hugo Grotius olim existimabat, quod omnium manibus terantur. Ceterum Commentatores modo laudatos quinque priores integros, reliquos omnes magno cum judicio excerptos, dedit, suasque insuper notas, verbis ac rei lucem uberrimam affundentes adjecit in exquisitissima Editione sua Joh. Georg. Grævius, Amstelod. 1688. in 8. Cato Major Ciceronis, Lælius, Paradoxa, & Somnium Scipionis jungi solent Officiis, & hinc plurimorum quoque laboribus illustrantur. Seorsim Catonem Majorem illustravit Ludov. Vives libello, cui titulus, Animæ Senis: cui addi quoque potest Gabr. Paleotus in Tr. de Bono Senectutis. Lælium, seu de Amicitia Dialogum, illustravit Victorinus Strigelius, & alii nonnulli. In Paradoxa fuse, copiose, &, ut Wolffius judicat, ad ostentationem ingenii sui, scripsit M. Anton. Majoragius. In fragmentum libri VI. de Republica, quod sub titulo Somnii Scipionis superest, e veteribus copiose scripsit Macrobius: in quod etiam extant Ludov. Vivis Vigiliæ. Atque hæc de editionibus & Commentatoribus Ciceronis dicta sufficiant. Ceterum, si eloquentiæ Ciceronianæ reprehensores supra enumeravimus, paucis etiam *censores* alii nunc sunt enarrandi. Exquisitissimos Ciceronis libros Officiorum aggredi, & criminationibus seu calumniis potius variis onerare, veritus non est Cælius Calcagninus, editis eam in rem anno 1543. Disquisitionibus: sed queis M. Anton. Majoragius & Jacobus Grifolus commodum occursum ivere, ille Dispunctionibus, hic Defensionibus, maledica convitiatoris

ris

ris crimina diſpungentes: ac proinde etiam dignas merito judicavit Cl. Grævius, Diſpunctiones Majoragii, quæ una cum Calcagnini Diſquiſitionibus, in nova ſua Officiorum Cic. editione recuderentur. Verum ipſe ille Defenſor Ciceronis MAJORAGIUS alia ratione Cenſor illius eſt, ſeu iniquus potius reprehenſor, dum nempe Paradoxis Ciceronianis *Anti-Paradoxa* oppoſuit, Ciceronem plane ignarum Philoſophiæ, & totius Dialectices expertem, demonſtraturus: quam fœdiſſimam calumniam vocat, & contundendam ſibi ſumit Sanctius in Minerva p. 252. ſeq. Jam olim vero Marius Nizolius, non diu poſt edita Anti-Paradoxa, Majoragium data ad illum objurgatrice Epiſtola confutare inſtituit: ſed peſſime ab hoc exceptus primo Apologia, tum &, cum Nizolius Antapologiam oppoſuiſſet, duobus Reprehenſionum libris, Mediolani Ann. 1549. editis. Conciliatorem inter litigantes egit Seb. Corradus: prout *Tom. I. Polyhiſtoris lib. I. c. 25. §. 26. ſqq.* ex epiſtolis ineditis Gudianis, commemoravimus, (quæ, cum editæ jam ſint, dicta tum temporis confirmant, ſuntque hoc ordine legendæ. Nizolii epiſtola ad Majoragium num. XLVII. p. 132. ſeqq. Majoragii ad Cicerinum n. XL. & XLI. p. 126. & tres Corradi ad Major. XXXIV. XXXV. XXXVI. p. 121. ſeqq.) Verſus Ciceronis, in quibus pangendis non nimium felix videbatur Orator incomparabilis, ludum etiam de ſe jocumque inimicis dediſſe notum in vulgus eſt. Sed tamen jocos illos magis lingua, quam animo, fuiſſe dictos Janus Nic. Erythræus exiſtimat, cui verſus M. Tullii nitidiſſimi lepidiſſimique videntur. Idem Nicius ægre fert, objectam Ciceroni ab Hieronymo imperitiam linguæ Græcæ, ac ſi vim ejus ſermonis in vertendo parum feliciter eſſet aſſecutus. Ipſe vero ſe magna perfundi voluptate profitetur, quoties dulces ac perſpicuos locos illos perlegat: *quod ſibi non contingere ait in iis, qui, hanc bene interpretandi laudem ſuam eſſe propriam ajentes, ita perplexe, ita inſuaviter, ita inamœne loquuntur, ut celeriter faſtidio & ſatietate a ſe homines abalienent.* Neque etiam credibile ullo modo eſſe addit, eum, qui in ipſa Græcia a magiſtris optimis edoctus toties Græce declamarit, ac commentatus ſit, Græci ſermonis proprietatem ignoraſſe. vid. Pinacoth. III. p. 34. 35. De plagii crimine, cujus a Græcis jam olim reus poſtulatus Cicero, ab Hieronymo autem abſolutus eſt, vid. *Thomaſ. de Plag. Liter.* §. 392. Nos, de Cicerone plus ſatis pro inſtituti ratione dictum putantes, ad alios nunc Auctores Latinos pergimus.

Et quidem is, qui Hiſtoriam ejus, quod Catilinariam conſpirationem attinet, expoſuit, cetera non usque adeo amicus Ciceroni, CRISPUS SALLUSTIUS, eum primo excipiat: qui non eandem ab omnibus laudem retulit: inveniunt enim multi in eo, quod reprehendant. Brevitatem illi tribuunt omnes: ea vero, judice QUINTILIANO l. X. c. 1. nihil apud aures vacuas atque eruditas poteſt eſſe perfectius: alii contra vitio illam ei vertunt. Quos inter JOH. PETRUM MAFFEJUM quoque fuiſſe Erythræus refert Pinacoth. II. p. 53. *Illud*, inquiens, *in eo ferendum non erat, quod Salluſtium Criſpum, Romanæ decus hiſtoriæ, ad ſui judicii calculum revocare & damnare audebat; ideo fortaſſe, quod divinam ejus prudentiam, illuſtremque brevitatem, qua nihil eſt in hiſtoria dulcius, ſe imitari poſſe diffideret: nam tantum quisque laudat, quantum ſe* 8

imitari posse non desperat. JUL. CÆS. SCALIGER *lib. IV. Poëtices* c. 24. plane miratur, & sibi nondum compertum ait, quamobrem Sallustio attributa sit ab omnibus præter ceteros brevitas: qui enim prælongas haud raro conciones inferat, quas nullus habuerit Imperator; qui toties ad alia a proposito exspatietur; qui, Catilinianæ conjurationis historiam traditurus, ipsamet urbis Romæ initia arcessat; illum vero prolixum potius, vel etiam nimium, supervacuumqae, vocandum censet. Sub finem capitis tamen, in eo ipse brevitatem Sallustii agnoscit, quod tribus verbis integras expleat sententias, non circumducat, non interponat, asyndetis utatur, & omittat verba. Quapropter causas omnino habuit, ut Scaligerum confutaret, Leo Allatius, in libro de Erroribus magnorum virorum in dicendo p. 36. qui legi potest. Judicium BARTHII de Sallustio vid. Adversar. l. XLVIII. c. 19. SCHEURLII in Statua Mercur. Sect. II. P. II. c. 8. & BOECLERI in Dissert. de Eloq. Civili. SCIOPPIUS, in Dissertatione de *Rhetoricarum Exercitationum generibus pag. 13. & 14.* Sallustium exagitat, ut *κακόζηλον*, verborum obsoletorum & archaismorum strenuum affectatorem; quod etiam non omnino falsum est. In scribenda historia Crispus Thucydidem sibi imitandum sumsit: uti deinde Sallustium imitatus Tacitus est. Fuit, cum Sallustius, doctorum apud Romanos hominum judicio, primas inter Historiographos Latinos partes obtinere visus est. Hinc Martialis:

Hic erit, ut perhibent doctorum corda virorum,
Primus Romana Crispus in historia.

Editiones ejus variæ sunt. Ut enim Aldinas, Argentoratenses, Colonienses, taceamus: prodiit in fol. Sallustius cum notis integris Variorum Basil. 1564. Auctores notarum atque commentariorum illorum sunt Barthol. Zanchus, Henr. Glareanus, Jac. Bononiensis, Joh. Chrysost Soldus, Jod. Badius Ascensius, Laur. Valla, Omnibonus Leonicenus, Vincent. Castilioneus. Aliam editionem integris notis variorum H. Glareani, Joh. Rivii, A. Manutii, Auf. Popmæ, J. Palmerii, Pet. Ciacconii, Fulv. Ursini, El. Putschii, J. Dousæ, & suis, instructam Francof. in 8. edi curavit Janus Gruterus. Similiter Ludovicus Carrio Sallustium a se recensitum, suisque & Joh. Rivii, Manutii, Cypriani a Popma notis illustratum, e Plantiniana officina in 8. 1597. prodire jussit. Est quoque inter optimas Auctoris hujus editiones memoranda, quæ ex recensione Pet. Victorii Florentiæ apud Juntas 1576. in 8. excusa est. In Belgio Ant. Thysius, cum selectis variorum notis, Sallustium prodire jussit Lugd. Bat. 1649. in 8. Aliam integris aliquorum notis instructam ejus editionem accuravit Joh. Frid. Gronovius 1665. 8. Joh. Jansonius nitidam quoque Sallustii editionem dedit Amstel. 1667. in 12. vel propterea commendandam, quod quamplurima deperditorum veterum Historicorum fragmenta, ab Auson. Popma collecta, subjuncta habet. In usum Delphini Sallustium Dan. Crispinus edidit Paris. 1674. in 4. Præter illos vero Commentatores, quos diximus, Laurent. Crassus Paulum quoque Benium, morosum istum veterum Auctorum censorem, memorat in Elogiis Hominum Literator. P. II. p. 83. & Iohannem Delphinum, patritium Venetum, Patriarcham Aquilejensem,

ſem, quem in Bellum Catilinarium ſcripſiſſe refert p. 209. & 211. Notis politicis & hiſtoricis Salluſtium illuſtravit Chriſtoph. Ad. Rupertus, Noribergæ 1671. in 8vo.

Salluſtio atque Ciceroni coævus, C. JULIUS CÆSAR, tot rebus maximis geſtis æternum per univerſum orbem nomen adeptus, inter Auctores etiam Latinæ linguæ præcipuos locum haudquaquam infimum ſibi vindicat; nempe non minus inſigni facundia, quam fortitudine exquiſita, clarus. Illum certe MANUTIUS Hiſtoricis Latinorum omnibus præfert, in *præfatione Commentarii in Cæſarem;* & LUDOV. VIVES, *in Lib. de Tradendis Diſciplinis,* adeo Cæſaris libros commendat, ut prima etiam ætate, una cum Epiſtolis Ciceronianis, legendos exiſtimet: quem tamen ea in re haud immerito confutavit Joh. Schefferus *lib. de Stylo.* Sunt, qui putent, librorum de Bello Gallico auctorem Cæſarem non eſſe, uti nec eorum, de civili ſive Pompejano: de prioribus id LUDOV. CARRIO, de poſterioribus FRANC. FLORIDUS SABINUS affirmavit, Julio nempe Celſo (qui tamen ſeculi XV. Scriptor nonniſi recenſuit commentarios Cæſaris & emendavit) eos adſcribentes: quos Ludovicus Caduccus male Oroſium ſecutus Suetonii opus eſſe, exiſtimabat. Verum iis omnibus ſatisfecit Gerh. Joh. Voſſius, *in Hiſtoricis Lat. l. I. c. 13. pag. 62.* quanquam & jam olim Lipſius diſſenſum ſuum ad Carrionem non diſſimularit, Epiſtolic. Quæſtion. l. II. ep. 2. (Hujus tamen, ut puto, Carrionis veſtigiis inhæſit auctor ridiculæ opinionis neſcio quis; quem Iſaacus Voſſius, prudentem cetera, magnæque apud ſuos auctoritatis, vocat, ſibique in familiari congreſſu ſæpius affirmaſſe refert: ſcriptam a ſe, poſt plurium annorum cogitationes, luculentam de Cæſaris de Bello Gallico Commentariis diſſertationem; quæ invictiſſimis argumentis omnia illa falſa eſſe evinceret: nec Cæſarem tranſiiſſe unquam Alpes, nec vidiſſe Galliam. Quæſitum vero, quibus rationibus & teſtibus tantam rem peregiſſet? reſpondiſſe: mille teſtium loco, ad hoc probandum, ſuffeciſſe ſibi rectos bonosque ſenſus, quos ſemper ſequeretur. *vid. Iſ. Voſſ. Reſponſ. ad objecta Crit. Sim. p. 336.* Sane vix poterat quicquam magis ab omni ratione bonisque ſenſibus alienum excogitari: ſi modo ita cenſuerit ſerio quiſpiam, & non joco Voſſius ſuis lectoribus imponat.) Stylum Cæſaris, quem in commentariis adhibet, ſtrigoſum MASENIUS vocat: inepte ſane: non poterat enim alio ſermonis genere uti Cæſar, Commentarios ſcribens, quibus ſucci plena aliqua Oratio non conveniebat. Et adeo quidem nihil puriſſimæ Cæſaris Latinitati quicquam præjudicat iſtud Maſenii judicium, aut Lipſii quoque, qui lib. IV. Poliorcet. Dial. IX. non nimium præclare de illa ſentit, ut eis contra facile Quintilianus, peritiſſimus dicendi magiſter, os obſtruat; cum lib. X. c. 1. Inſtit. ait: *C. Cæſar, ſi foro tantum vacaſſet, non alius ex noſtris contra Ciceronem nominaretur: tanta in eo vis eſt, id acumen, ea concitatio; ut illum eodem animo dixiſſe, quo bellavit, appareat. Exornat tamen hæc omnia mira ſermonis, cui proprie ſtudioſus fuit, elegantia.* Exprimendum ſibi e Græcis Cæſar haud infeliciter ſumſit Xenophontem. Fidem in Commentariis C. Cæſaris deſiderant nonnulli, quos inter olim Aſinius Pollio inprimis multa deſideravit: ſed qui aſſiduus erat optimorum quorumvis calumniator;

non adeo a nobis attendi meret, vid. de ea re Vossius pater *in Histor. Lat. l. c.* & Scheurl. *in Stat. Mercuriali. P. II. Sect. II. c. 9.* Septem de bello Gallico libris Commentariorum Cæsaris octavum adjecit A. HIRTIUS PANSA, familiaris ejus, Balbo nuncupatum. Idem & Commentarios de Bello Alexandrino, & de Africano cum Juba, composuisse eo majore consensu creditur, quod ipsemet in epistola ad Baldum a se scriptam bellorum eorum historiam fidem facit. Sed tamen, jam Suetonii tempore, dubitatum fuit, Hirtius an Oppius horum æque & Hispaniensis bellorum in commentarios relatorum auctor sit: ita tamen, ut Suetonius ipse magis ad Hirtium propendere videatur. *vid. Sueton. Cæs. c. 56.* Hispaniense bellum a Balbo descriptum suspicatur Vossius. Idem Julii Celsi Commentarios de Vita Cæsaris, an. 1473. editos, primus indicavit. (Clar. Grævius vero in elegantissima Cæsaris editione nupera A. 1697. in 8. denuo eos edidit.) Græcus librorum de Bello Gallico interpres, quem, ex Bibliotheca Pauli Petavii, primus Godofr. Jungermannus edidit, num Theodorus Gaza, an vero Maximus Planudes, sit, ambigit, in lib. de Claris Interpr. Huetius; ita tamen de illa judicat, ut nec impuram dicat esse, nec invenustam. Prodiit illa Jungermanniana Cæsaris variorum Henr. Glareani, Aldi Manutii, Franc. Hotomanni, Joh. Brantii, Andr. Schotti, Fulvii Ursini, aliorumque, & ipsiusmet Jungermanni, Commentariis integris illustrati editio Francofurti 1606. in 4. etiam 1669, sed parum feliciter, recusa. Plurimæ vero sunt Cæsaris editiones aliæ, Aldinæ, Gryphianæ, Plantinianæ, Basileenses, Parisinæ, &c. quas recensere hic nimis longum foret. Ex recensione Jos. Scaligeri prodiit Cæsar Lugd. Batav. 1606. in 8. sæpe per Germaniam, sed, ut fit, infelicius semper recusus. Cum variorum selectis notis Cæsarem Arnoldus Montanus Lugd. Bat. 1651. & 1680. in 8. dedit: in usum Delphini Paris. 1678. Joh. Godwinus. Dedit etiam superiore seculo Cæsaris Commentaria, a se emendata, suisque & Hotomanni commentariis illustrata, Jac. Strada, Francof. in fol. quæ editio plane egregia est. Ineditas Dionysii Vossii notas in Cæsarem in Isaaci fratris bibliotheca latuisse, Colomesius in Opusculis p. 141. refert. Silentio autem hic prætermitti non debet insigne plagium Fulv. Ursini, quem suas in Cæsarem notas maximam partem Petro Ciacconio, amico, debuisse, &, illius tacito nomine vulgasse, jam olim Joh. Brantius, & ex eo Thomasius Diss. *de Plag. Liter.* §. 583. annotavit. Namque, ut erat Ciacconius in emendandis Auctoribus mire sagax, adeo, ut, dicente Erythræo Pinac. I. pag. 192. Auctorum eorundem animi immigrasse quasi in ipsum, suamque illi de iis rebus, quæ erant in quæstione, sententiam quodammodo aperuisse, viderentur: ita nihil minus erat, quam suarum rerum ambitiosus aut invidus, sed cum amicis quam lubentissime omnia communicavit. Ita factum, ut & ad Fulvium notæ in Cæsarem pervenirent: quas cum, post Ciacconii mortem, ab Andr. Schotto Joh. Brantius accepisset, suo domino a Fulvianis separatas restituit. Ceterum est quædam Italica Operum Cæsaris translatio, ab Andr. Palladio, architecturæ civilis & militaris peritissimo viro, adornata, editaque Venetiis 1619. in 4to. quæ maximi habenda est, omnibus quippe commentariis accuratior meliorque, ob exquisitam rerum & actionum per imagines repræsentationem. (Parem imaginum curam Clar. Grævius

quoque

quoque gessit in postrema, quam nuperrime dedit, Jul. Cæsaris nitidissima editione, A. 1697. una cum Jul. Celsi libro de vita Cæsaris, Ultrajecti, uti diximus, emissa.)

Ante Cæsaris dictaturam, eo Dictatore, & postea, vixit CORNELIUS NEPOS, M. Tullii amicus, familiarisque, teste Gellio, optimus Latinitatis Auctor, e cujus tot scriptis, quæ apud Veteres laudantur, & quorum historiam accurate Vossius exposuit *Hist. Latin. l. I. c. 19.* nonnisi *Vitæ illustrium Imperatorum*, nec eæ quidem integræ, hodie supersunt: siquidem quæ de Romanis Imperatoribus scripsit, excepta Attici Vita, & Catonis Vitæ compendio, perierunt. Vulgo *Æmilius Probus* dicitur, & sub hoc nomine veteres aliquot editiones prodierunt: suntque haud pauci, qui Æmilium auctorem putant esse Vitarum, quæ exteros Imperatores sistunt. Sed eos vehementer falli, & Æmilium Probum librarii fuisse nomen, qui Cornelii Nepotis vitas Theodosio Imp. obtulit post Savaronem, Vossius l. c. ostendit. Idem, tacito quidem nominē, Barthium confutat, existimantem, Vitas illas Cornelii ab Æm. Probo in compendium esse redactas, solamque Attici vitam integram adhuc atque genuinam superesse: qua in re multum falli Barthium, nec operis concinnitatem ævum Theodosianum admittere, non Vossius solum ostendit: sed & Janus Gebhardus, in Spicilegio suo ad præfationem Corn. Nepotis, & in Not. ad vitam Datamis: Scioppius quoque, nasutus adeo veterum Auctorum censor, nihil in Nepote reperit, quod sequiorem ætatem spiret. Utinam haberemus ceteros ejus Auctoris libros Chronicorum, exemplorum, librum Illustrium Virorum, qui scriptis inclaruerunt, qualem de Historicis Græcis se scripsisse in vita Dionis auctor est, & de Latinis Historicis, alium ab illo structum, tum ex antiquo Gifanii quodam Codice, tum ex rationibus aliis, Vossius observat: neque dubitat, vitam Attici, Ciceronis, ampliorem Catonis, singulas ejus libri partes fuisse. Quicquid ejus sit, haberemus utique, si modo superessent plures præstantissimi Scriptoris fœtus, magnos historiæ & Latinitatis thesauros. Prodierunt Opera Nepotis, quæ supersunt, cum emendationibus & notis Dion. Lambini, Paris. in 4to 1569. quamquam Obertus Gifanius multum de surreptis sibi a Lambino per plagium notis suis conquestus sit: qua de re vid. Thomasius *de Plagio Liter. §. 448. lit. e.* In colligendis fragmentis Nepotianis omnes facile vicit Andr. Schottus, a cujus manu eximiam habemus Nepotis editionem, Francofurti in fol. 1609. excusam. Eodem loco anno præcedente 1608. Vitæ imperatorum Cornelii, cum notis Lambini, Guyb. Longolii, Hier. Magii & Joh. Savaronis, lucem aspexerunt. Savaroniana editio primo Paris. minutiore forma An. 1602. prodiit. Jani Gebhardi Lugd. Bat. 1644. in 12. & Lipsiæ An. 1653. JOH. HENR. BOECLERI editio sexies minimum prodiit Argentorati: nam hoc ipse in præfatione testatur sextæ suæ, A. 1656. cum egregio Commentario pragmatico, ut solent esse Bœcleriani, & indice doctissimo, excusæ. Indicem illum Bœcleri Vorstius augere voluit, falsa se etiam expunxisse, & transposita suis locis reddidisse, gloriatus in præfat. suæ editionis, A. 1662. Lipsiæ in 8. vulgatæ: ubi multa de Corneliani, aliorumque indicum, defectu habet. Enimvero malam ea re gratiam iniit apud Bœclerum, qui multa reprehendit in hoc indicis sui augmento, *præfatione Comment. sui in Vellejum.* Apud Bata-

Batavos cum notis variorum, Rob. Keuchenio curante, in lucem emiſſus eſt Nepos Lugd. Bat. 1675. in 8. quo ipſo anno Pariſiis, in Delphini uſum, Nicol. Courtin eundem edidit. Eſt & quædam hujus anni Oxonienſis editio, e Theatro Sheldoniano profecta, quæ reliquis Græcorum Impp. ex MSS. vitam Ariſtomenis Meſſenii additam habet. Aug. Buchneri notulæ, cum quibus aliquoties excuſus Cornelius eſt, ab Auctore minime videntur eum in finem ſcriptæ, ut ederentur: ſiquidem nuda tantum eſt paraphraſis Latina atque Germanica. Omnium vero Nepotis editionum abſolutiſſima mihi videtur, quam adornavit JOH. ANDR. BOSIUS, ſecunda vice, cum luculentiſſimo indice, ſuisque notis edita Jenæ in 8. 1675. (Commodiſſima etiam eſt, quam ad juventutis uſum, Chronologicis atque Geographicis tabulis, notisque novis, inſtructam emiſit Clar. CHRISTOPH. CELLARIUS Lipſiæ 1689. in 12.) Pomponii Attici vitam ſeparatim, cum notis, Gloſſario, & Nomenclatore, Henr. Ernſtius apparavit Lugd. Bat. 1637. in 16. *Daretis Phrygii*, qui circumferuntur, de *Bello Trajano libros VI.* a Corn. Nepote translatos crediderunt olim nonnulli; nemo hodie, cum omnes immane dictionis diſcrimen videant: ut adeo Voſſius haud abs re in Glandorpio id credente judicium deſiderarit: *de Hiſtor. Lat. l. III. p. 701.* Interim ex hac de Nepote, Daretis interprete, fama erronea error alius, atque is multo gravior, ortus eſt: ut nempe Cornelio adſcriberetur *Carmen heroicum libris VI. hiſtoriam belli Trojani pandens*, exprimensque Daretem, cujus Autor prima etiam facie ſeſe prodit recentiorem, quamquam non indoctus ille ſit, imo ſæpe plusquam opus erat, argutulus: cujus Cenſuram inſtituit Maſenius *in Palæſtra Eloq. Ligatæ l. II. c. 6. & 14.* Eſt vero is auctor Joſephus Iſcanus, ſive Devonienſis, vel Devonius, ſive demum Exceſtrienſis (omnibus enim iſtis nominibus compellatur, viderique poteſt ratio illorum apud Voſſium *l. c. p. 450.*) ſub initium Seculi XIII. Johanne tum apud Anglos ſceptra moderante, clarus: Balduino Cantuarienſi Archi-Epiſcopo, patrono ſuo, & hos, & alios libros plures, nuncupans. Adeo magni vero iſtud Iſcani de bello Trojano carmen, tot figuris atque deſcriptionibus ornatum, facit Gabr. Naudæus, in Addition. ad Hiſtoriam Ludovici XI. pag. 149. ut cum Joviano Pontano & Hier. Fracaſtorio ejus Auctorem comparet. Fatendum tamen, quanquam in illo ſint non pauca, quæ laudem, præſertim in ea ſeculorum barbarie, juſtiſſimam utique merentur, longe tamen ineſſe plurima frigida atque affectata. Primus illud Poëma publicavit Albanus Torinus, Baſil. 1541. in 8. noſtro autem ſeculo An. 1620. cum notis Samuel Dreſemius, Dithmarſus: qui &, in præfatione ad lectorem, de Iſcano auctore multa habet.

11 De TITO LIVIO, hiſtoriæ Latinæ principe indubio, aurei Auguſtei ævi maximo ornamento, & in quo grandior ſublimitas dictionis cum lactea ubertate ſummum fere apicem conſecuta videtur, eo nobis nunc brevioribus eſſe licet, quo plenius de illius ſermone, libris, deperditorum ſpe vel exigua vel nulla, monumentis, æmulis, Criminatoribus &c. in Diſſertatione ſatis ampla *de Livii Patavinitate* egimus, quam hic in compendium contrahere plane non lubet. Tantum *de editionibus* quædam commemorabimus. Omnium primæ ſunt Romanæ duæ, quas eodem tempo-

tempore bini Italiæ Episcopi, Joh. Andreas Aleriensis,[!] & Joh. Anton. Campanus Interamniensis, adornarunt dederuntque novo tunc imprimendi artificio excusas, ille an. 1470. hic 1471. & 1472. Istas insecutæ sunt Mediolanensis 1478. Tarvisina a Luc. Porro recensita 1482. Venetæ duæ apad Barth. Zanetum una a Portesio An. 1498. & altera a Georg. de Rusconibus, Mediolanensi, 1501. procurata. Inde Jodocus Badius, Ascensius, Paris. An. 1513. munitam variis lectionibus Livii editionem exhibuit: Et, cum omnes hactenus editiones in libro 33. & magna parte quadragesimi, finiissent auctorem, Moguntinenses An. 1618. ediderunt, Ulr. Hutteni & Erasmi Epistolis honestatam. Eodem anno, & insecutis duobus, Aldina minoris formæ III. tomis apud Asulanum excusa est, cum quamplurimis optimæ notæ Codicibus collata: quam hæredes Phil. Juntæ Florentiæ A. 1522. denuo expresserunt. Post has Editiones memoranda præcipue Basileensis Frobeniana A. 1535. quæ non solum tres Decades, ab aliis jam excusas, stitit, sed & dimidiam, quartam e monasterii Laurisseni bibliotheca erutam: curam gerentibus Sim. Grynæo, Erasmo & B. Rhenano, una cum notis virorum doctorum quorundam, & Chronologia Henr. Glareani. Exinde epitomas amissorum librorum, quas reliqui hactenus neglexerant, studiose adjecit, Liviumque omnem, serio castigatum, suis scholiis & nova Chronologia illustravit, Car. Sigonius, operæ impensas ferente Paulo Manutio, Venet. 1555. qui denuo editionem istam A. 1566. repetiit, demptis tamen nonnullis Sigonii scholiis, & interspersis aliquibus Franc. Robortelli atque Glareani: hæc tamen iterum omisit Aldus nepos, & Sigonianam editionem solam tertium expressit A. 1592. Manutianum textum expresserunt quoque Francofurtenses, & notas variorum Virorum doctorum adjecerunt Tomis II. in fol. 1578. Aliæ sunt Francofurtensium editiones, quæ Jani Gruteri nomen præscriptum habent in fol. & in 8. 1619. sed queis non adeo multum ejus curæ accessit, cum, ob absentiam viri docti, mendosissime excuderentur. Adjectæ sunt illis editionibus notæ in Livium Wilhelmi Godelevæi, cum quibus antea Londini A. 1589. in 8vo jam excusus erat. Transeo nunc editiones alias Francofurtenses, Basileenses, Argentoratenses, Lugdunenses, Parisienses (nisi quod ex his ultimis unicam Mich. Vascosani de anno 1551. commemorabo,) & quæ aliis etiam in locis infinitæ propemodum excusæ sunt. Lib. XLIII. initium, quod ad eum usque diem deerat, e Bambergensi quodam pervetusto Codice, eruit An. 1615, Joh. Horrion, Jesuita illius loci, qui descriptum illud Barthol. Urbinati transmisit, hujus cura mox Venetiis, cum notulis, Ant. Quærengi, editum: sed An. 1617. ipsemet Horrion inventor, emendatius multo fragmentum illud Paderbornæ, tacito licet suo nomine, vulgavit. Et quanquam Vossius, *in Hist. Lat. p. 94.* fucum fecisse Horrionem non dubitet, nec genuinum esse Livii fœtum partem illam credat; vindicat tamen illam animose Joh. Frid. Gronovius, Vir eruditissimus, & cui uni Livius longe plurimum debet, *in præfat. suæ edit.* in qua & magno studio Livianas editiones recenset, & de suo instituto ita disserit, ut nihil ab eo esse prætermissum, quod ad ornandum ullo modo Auctorem præstantissimum pertinere existimabat, facile videas; idque magis adhuc, si textum ipsum atque notas evolvas. Ter autem editio Gronoviana

ſemper emendatior nitidiorque in lucem prodiit: primo quidem in 12. an. 1645. 4. vol. tum tribus in 8. maj. A. 1665. ſubjectis unicuique paginæ, non (ut in prima editione factum) ſeparatim excuſis notis Gronovii, queis Sigonii integræ, & ſelectæ Variorum adjiciuntur: demum tertia vice A. 1679. eadem forma, filio Jacobo obſtetricante, edita eſt, & ab hoc etiam adjectæ notæ novæ. (Nec vero dubium, quin idem Vir Cl. JAC. GRONOVIUS, ſi quando forte nova editione repeti Livius opus habeat, eum multo emendatiorem adhuc editurus ſit, cum Marqu. Gudii Livium, cum triginta circiter MSS. codicibus ſtudioſiſſime collatum, interea nactus ſit, ingens novæ editionis adjumentum.) Ante Gronovium Dan. Heinſius quoque in reſtituto Livio laboravit, & recenſitum a ſe ex officina Elzeviriana tribus tomis in 12mo. A. 1634. emiſit, quæ editio A. 1653. repetita eſt. His omnibus tamen editionibus præſtat adhuc Pariſina, in Delphini uſum a Joh. Doujatio luculente admodum, tomis V. A. 1678. 80. & 81. adornata: quæ, præter interpretationem vocum difficiliorum, notas tam Criticas, quam hiſtoricas aut Philologicas, Effigies clarorum Romanorum e numis petitas, faſtos magiſtratuum, aliaque ad illuſtrandum Livium pertinentia, Supplementa etiam Liviana integra, a Joh. Freinshemio CV. libris adornata, continet. Nempe, cum maxima Operum Livianorum pars interciderit, absque etiam magna recuperandi ſpe: medelam ingenti jacturæ haudquaquam vilipendendam attulit JOH. FREINSHEMIUS, & ex aliis Scriptoribus, ſtilo non inconcinno *Supplementa Liviana* ſtruxit: quorum quidem libros X. primos, ſecundæ Decadis ſupplementum, Holmiæ A. 1649. in 12. Chriſtinæ Suec. Reginæ nuncupatos, edidit: redux ex itinere munereque Suecico, decem illis, jam editis, 50. alios adjecit, nempe Decadis quintæ dimidium, tum integras ſextam, ſeptimam, octavam, nonam, decimamque dimidiatam, Argent. A. 1654. recuſas ibidem 1672. in 4. Reliquos autem 45. libros, decadis decimæ partem poſteriorem, tum undecimam, duodecimam, decimam tertiam atque decimam quartam, cum apud Hæredes diu in ſcriniis delituiſſent, ab iisdem redemtos, tandem DOUJATIUS publicavit: ut adeo juſtum nobis hiſtoriæ Romanæ Syſtema dederit; Priores 60. libros Freinshemianos Gallice quoque, una cum Livii operibus tranſtulit Gallus auctoris hujus interpres, Petrus Ryerius, Lugduni A. 1663. in 12. tom. XIV. Itala veſte Livium induit Jac. Nardus, Venet. in fol. 1554. Germanicæ etiam verſiones Livii duæ ſunt, Zachar. Münzeri, una Hanov. An. 1568. fol. & recentior altera Argentinenſis A. 1574. cui nomen Interpretis additum non eſt. Hæc de editionibus atque translationibus Livianis: nunc de *Vitæ ejus hiſtoria* duobus verbis quædam annectemus. Sebaſtianum Maccium de Hiſtoria Liviana volumen integrum, idque ſatis amplum, ſcripſiſſe Jan. Nic. Erythræus Pinac. I. imag. 152. teſtatur.. Vitam Livii ſingulari etiam libro deſcripſit Jac. Phil. Thomaſinus, in quo magno cum apparatu recenſetur fabula de brachio Livii reperto, & Patavii denuo non ſine magna pompa ſepulto, exſtructo etiam una monumento: qua de re Laur. Pignorius quoque in Originibus Paduanis, Ital. Idiomate ſcriptis, agit. Verum non recte cepiſſe bonos illos Viros inſcriptionem, quæ de Livio quodam liberto agit, primus illos Marqu. Gudius monuit, cui tamen aurem non præbuere, ne ſcilicet pretio-

ſum

ſum antiquitatis κειμήλιον ipſis interiret. Aliter tamen ſenſit Gronovius, qui, cum in prima editione inſcriptionem iſtam propoſuiſſet, monitus in iterata delevit. Conf. Voſſius *de Hiſtor. Lat. l. I. c. 19.* & Scheurlius *Stat. Mercur. P. II. Sect. II. c. 9. pag. 125. ſq.*

12 Ab Hiſtoricis aureæ ætatis ad Poëtas vel pergimus, vel revertimur, poſtquam ſcilicet ſupra jam de eorum aliquibus dictum eſt. Primum vero hic nominamus celebrem Epicureæ Philoſophiæ ſectatorem, TITUM LUCRETIUM CARUM cujus *de Rerum Natura libros VI.* per intervalla furoris, e poculo amatorio contracti, ſcriptos, & a Cicerone poſtmodum emendatos, habemus. Latinitatem ejus tanti æſtimavit Jos. Scaliger, ut eo ne quidem eſſe meliorem Latinæ linguæ Auctorem judicaverit *Prim. Scalig. p. 104.* Utrum plures quam VI. qui ſuperſunt, libros ſcripſerit, quod contra aliorum opinionem Lambinus probatum it, in medio relinquimus: illud haud dubie verum eſt, graviter, eleganter & docte ſcriptos eſſe libros, quos habemus, quod Conr. Gesneri judicium eſt: nec deſunt, quæ ad loca Ciceronis atque Quintiliani, Lucretio facilitatem ſermonis & ingenium abrogantia, obverti poſſunt; prout inter alios monet Henr. Jul. Scheurlius Stat. Mercur. P. II. Sect. II. c. 5. de Lucretio prolixe agens. Primus Lucretium e veteribus membranis *edidit* Hieron. Avantius apud Aldum Venet. A. 1500. in 4to & 1515. in 8. inde Florentiæ atque Baſileæ recuſum: ſed, cum mendis pene infinitis ſcateret, medicas illi manus admovere cœpit Mich. Marullus, ipſe tamen audaci nimis correctione plurima corrumpens; ſed in aliquibus interim non infelix. Poſt hunc idem Joh. Bapt. Pius tentavit: cum cujus commentario Lucretius A. 1514. apud Joh. Badium Pariſ. editus eſt in fol. Utroque longe fuit felicior Dionyſ. Lambinus, qui edidit probe caſtigatum a ſe Lucretium cum commentariis Pariſ. in 4. 1563. Hanc editionem Gifaniana ſecuta eſt: ab Oberto nempe Gifanio mille locis emendata, notis ac inprimis indice copioſiſſimo inſtructa, Antwerp. 1566. in 8. & Lugduni Batav. apud Raphelengium 1595. recuſa: qui etiam multa in illa editione præſtitiſſe ſibimet ipſi viſus eſt; verum peſſime cum illo labore ſuo exceptus Gifanius, triplicisque plagii reus verbis atque carminibus mordaciſſimis a Jano Douſa & Lambino actus; ac ſi nempe, in emendando Lucretio, ſcrinia Lucæ Fruterii, (popularis ſui eruditiſſimi juvenis, Brugenſis, qui moriens commentationes ſuas amico Gifanio publicandas commiſerat,) Victoris Giſelini, ipſiusque adeo Lambini, compilaſſet: qua de re prolixe admodum Thomaſius Diſſert. *de Plagio Literar. §. 445. 446. 447. 448.* agit, ipſe ad excuſandum in lite cum Lambino Gifanium eo promptior, quo iniquiorem callidioremque illius animum ex epiſtolis Mureti atque Gifanii mutuis collegit. (Enimvero, etſi de Lambini maligno etiam animo nobis conſtet, non minor tamen impudentia Gifanii quoque fuit, ſi Scaligerum audias, in epiſtola ad Scip. Gentilem, quæ eſt in Appendice Gudianarum XXV. pag. 356. ita ſcribentem: *Audio Gifanium teſtamento ſua opuſcula & lucubrationes Rittershuſio legaſſe ea conditione, ut ab eo ederentur. Memini me ante biennium illi longam epiſtolam ſcripſiſſe, in qua non ſolum locos Lucretii, de quibus conſuluerat me, explicabam, ſed & multa alia adjeceram, quibus editionem Lucretianam exornaret: quam, tametſi ac-*

cepisset, tanta tamen fuit ejus impudentia, ut negaret, ad se pervenisse. Idque semper solebat facere, ut sibi attribueret ea, quæ ab aliis didicerat, & si quis plagii eum postulare vellet, haberet ἀπολογίαν paratam, se nullas literas accepisse. Bis terve ausus est apud amicos nostros queri se nihil literarum a nobis accepisse, qui omnes, quas illi scripsi, recte accepit. Sed eum hominem nunquam fuisse puto, qui & in illis sordibus, quas omnes norunt, vixit, & nullum amicum sibi quæsivit, & qui bene de illo meriti erant, illis se quoque nihil debere profitebatur. Interest tamen Reip. literariæ, ejus lucubrationes edi. Fuit enim doctior, quam probior, & nos ejus doctrinam probamus, mores exsecramur. Hæc Scaliger, qui ferme eadem de Gifanio in Excerptis Puteanorum narrat, sordidam inprimis ejus avaritiam in magno divitiarum apparatu dominantem perstringens, sed Lucretium tamen magni æstimat. Post ejus mortem, ait, Jesuitam nescio quem complures schedarum Gifanianarum surreptas Romam abstulisse.) Ceterum Lambini editio multoties quoque repetita est, cum in tertiæ demum præfatione Gifanium sit aggressus, & illam tamen ante annum 1569. prodiisse necesse est, quo ipso nempe hic de illata sibi gravi injuria queritur ad Muretum. Editionem Parisiensem An. 1570. expressit Francofurtana An. 1583. in 8. Nostro seculo Dan. Pareus Lucretium, cum notis suis, atque Lexico elegantiarum Lucretianarum, in lucem emisit Francof. 1631. in 8. sed Lexicon istud maximam partem e Gifanii indice compilatum est. Post hunc Johannes Nardus Florentiæ An. 1647. in 4. Lucretium, paraphrastica explanatione, & annotationibus illustratum, dedit, physice tamen magis, quam philologice, commentatus. Exinde strenuam, in emendando Lucretio, operam navavit Tanaquil. Faber, cui debemus Poëtam istum, Salmurii An. 1662. in 4. typis exscriptum, & Fabri annotationibus expolitum. (Editionem illam, absque tamen Fabri notis, additisque Mich. Fayi argumentis librorum, minuto admodum charactere, repetiit Neapoli Bulifonius An. 1693. in 12.) Prodiit & apud Belgas Lucretius. In usum Delphini Michaël Fayus eundem apparavit Paris. 1680. (infelicissime tamen istud negotium aggressus, censente nupero Lucretii editore, Thoma Creechio. qui rejecta Fayi barbara, ut vocat, interpretatione, novam paraphrasin atque notas uberiores adjecit; præter ceteros interpretes bonæ notæ Gifanium, Lambinum, & alios, inprimis etiam secutus Gassendum, quippe quem lucem maximam Lucretio, in suo de Epicuri Philosophia Opere, affudisse recte animadvertit. Prodiit illa Creechii Editio Londini A. 1695. in 8. cum ante 13. A. 1682. ibidem Anglica ejusdem versio prodiisset, magno Anglorum omnium applausu. Gallice poëtam illum, cum notis suis, edidit, Baro de Coutures Paris. 1685. in 8.)

13 Prodeant nunc Triumviri amorum, purissimi nequitiarum Scriptores, C. VALER. CATULLUS, ALBIUS TIBULLUS, & SEXT. AUR. PROPERTIUS, in quibus sane omnia sunt mollicula, delicatula, tersa, limpidæque Latinitatis. Ut a Catullo incipiam, nolo prolixior esse in ejus elogio, non possum tamen præterire stultos censores, & inter illos præcipue JACOBUM GADDIUM, qui libro suo *de Scriptoribus Non-Ecclesiast. T. I. p. 125.* ita loquitur, vel rudit potius: *Majoris famæ ac existimati-*

mationis poëta quam præstantiæ & molis, cum pauca poëmatia ediderit. Docti nomen obtinuit, cujus rationem ignoro, & libere fateor ignorantiam meam. His ita pro insigni sapientia sua dictis, Pet. Victorii judicium de Catullo carpit, qui Var. Lect. l. XXIV. c. 15. *Catullo nihil ingeniosius, nihil expeditius, excogitari posse,* dicit. Gaddius contra iterum pag. 186. sub Florido Sabino: *Judicarem doctum,* ait, *Catullum, si non legissem ejus carmina, in quibus nullam inveni doctrinam.* Sed nos hominem illum infice-tum cum bellis suis judiciis valere jubebimus, qui ad censuram de poëtis ferendam æque aptus est, ac asinus ad lyræ cantum judicandum. Firmiora sunt tot seculorum testimonia, a quibus *Docti* cognomen velut proprium Catullus indeptus est, tot eruditissimorum Virorum judicia, quam ut turbare nos possit aliquis Gaddius. Cum quo eandem fovit sententiam seu furorem JOHANNES CIAMPOLUS, qui cum Virginio Cæsarino & aliis, inito quasi fœdere, vetera, pura atque incorrupto nitore fulgentia contemnens, ea de causa in Catullum quoque graviter invectus est, sed neminem sapientem movit: vid. *Erythræi Pinac. III. pag. 214.* JUL. CÆS. SCALIGER, Docti nomen male Catullo esse ab antiquis tributum, autumavit, cujus rationem ignorat ipse, & nil nisi vulgare reperit. Verum ei respondit Henr. Jul. Scheurlius in *Stat. Mercurial. P. II. Sect. II. c. 6.* & Catullum ex merito defendit; quem alibi ipse etiam ille Scaliger contra Cardanum strenue tuetur Exerc. 341. de Subtil. Ast tamen non audiri MURETUM cupio, qui, perverso quodam affectu raptus, ita extollit Catullum in epigrammate & elegia, ut omnes alios præ illo contemnat. Martialem, si cum illo comparetur, vocat aliquem e trivio scurram; plane ut Ovidii elegias Victorius nescio cujus barbarismi, vernilitatis & affectationis, incusat: Hi vero distinguere non norunt inter elegiæ naturam, & inter dictionis characterem: utut enim Catullus superet dictionis puritate, epigrammatis tamen genio superatur. ANDR. NAUGERIUS, nobilis & poëta Italus, quotannis solenne instituebat, quo Manibus Catullianis tria exemplaria Martialis, velut victimam, immolabat, JOSEPHUS SCALIGER, Jul. Cæs. F. *nunquam plura apud ullos auctores se legisse* dicebat, *quæ se magis ad interpretationem S. Literarum ducerent, quam apud Aristophanem, Catullum, Tibullum, Propertium, & ejusmodi salacissimos auctores. Prim. Scaliger. pag. 20.* ad quæ verba Tanaq. Faber annotat, respexisse Scaligerum haud dubie ad locos nonnullos Mosis, Canticum Canticorum, Historiolam, quæ in libris Regum est, librum Ruth, versiculos aliquot epistolæ ad Romanos, & similia. Verum nimis profane locutus uterque est: nec decent Christianos istiusmodi cogitationes: neque verum est, si demum e lascivis istis stercoribus auri quid forte peti potest, e profanis Scriptoribus aliis non multo etiam plura, ad S. Scripturæ illustrationem, hauriri. De Catullo alias pluribus agunt Vives p. 541. Bœclerus de Scriptor. Gr. & Lat. p. 43. seqq. Barthius in Adversariis passim, lib. LII. c. 15. l. VIII. c. 22. & alibi. Idem de Tibullo l. IX. c. 19. de Propertio l. XXXII. c. 9. Catullum primus e tenebris eruit, judiceque Barthio, ex membranis vetustis, bona fide exhibuit, simul & recensitum suis commentariis illustravit, Ant. Parthenius, Lacisius, Veronensis, Venetiis A. 1488. per Andream de Patascichis excusum. An. 1493. recusa editio

iſta ibidem eſt, additique Tibullus cum Bernardini Veronenſis, & Propertius cum Phil. Beroaldi Commentariis. Hinc ſecuti Commentatores alii magno numero: & ut plurimum junctim triga iſta Poëtarum lucem aſpexit. Sic illos edidit, ſuis commentariis & ſcholiis illuſtratos, Muretus apud Aldum jun. Venet. 1562. in 8. Joſ. Scaliger, cum caſtigationibus eruditiſſimis, queis tamen, ut ipſe jurat, nonniſi Menſem unicum impendit, ex officina Patiſſoniana Pariſ. 1577. in 8. Junctim deinde horum duumvirorum labores Antwerpiæ 1582. in 8. recuſi ſunt: Scaligeri etiam apud Commelinos Heidelbergæ 1600. auctiores. Interea etiam cum Achillis Statii, Luſitani, commentario Catullus impreſſus eſt Venet. 1566. in 8. & e recognitione Jani Douſæ Lugduni Bat. apud Raphelengium 1592. in 12. Indicem in tres hos Poëtas laborioſiſſimus Horatius Tuſcanella compoſuit, emiſitque cum iisdem Baſileæ 1569. recuſum Hanoviæ 1608. in 8vo ſed recte Bœclerus illum indicem magis laborioſe, quam erudite, ſcriptum judicat. Vaſtiorem adhuc indicem, & præterea vaſtum quoque commentarium & abſolutiſſimum, in eosdem Poëtas ſcripſit Joh. Paſſeratius, Pariſ. in fol. A. 1608. emiſſum; quo opere nihil perfectius eſſe viſum Scioppius cenſet. Joh. Livineji & Jani Gebhardi Commentarios, cum indice Tuſcanellæ, Catullo, Tibullo atque Propertio adjunxerunt Francofurtenſes A. 1621. in 8. Omnium Commentarios, notas, obſervationes, emendationes, paraphraſes, in unum corpus congeſſit Pariſienſis typographus, Ourrius, An. 1604. in fol. Apud Belgas cum variorum notis Triumviros noſtros procuravit Simon Abbes Gabbema, Friſius: multo accuratiorem vero editionem, cum integris aliquorum & nonnullorum ſelectis notis, exhibuit Clar. Græviu Lugduni Batav. A. 1680. qui in præfatione rationem inſtituti abunde aperit. Poſt hos omnes novo commentario Catullum explanavit Iſaac. Voſſius, & inprimis bene de illo meruit Londini 1684. in 4. apud Belgas paulo poſt repetitum ſuum laborem videns. Moliebatur ſimilem in Tibullum atque Propertium, ſed non dedit. In Delphini uſum Pariſiis 1685. omnes tres ita publicavit Philippus Sylvius, ut obſcœna, queis ſcatent iſti amorum impuriorum magiſtri, & ob quæ merito Chriſtianis exoſi ſunt, e corpore ipſo carminum reſecaret, & ſub finem libri adjiceret; qua re num conſuluerit magis caſto pudori, an laſcivam ſalacitatem juviſſe etiam haud parum videri queat, aliorum eſto judicium. De Tibullo atque Propertio illud præterea annotandum, Elegias illorum, plerumque more Græco ſcriptas, ad venuſtatem Ovidianam haudquaquam accedere: deeſt enim ornatus ille figurarum & argutiarum; quem dum alii Victorius, Muretus, Vavaſſor, reprehendunt, male judicant. Epiſtolia amatoria, quæ lib. IV. carminum Tibulli extant, & a nomine Sulpitiæ ordiuntur, Barthius Adverſar. l. LIX. c. 16. p. 2811. cum a Tibulli ſtylo plane abſcedere, ſeculumque aliud ſapere, videret, Sulpitiæ illius poëtriæ eſſe ſuſpicatur, quæ ſub Domitiano cum marito ſuo Galeno clara fuerat, & cujus ſatyra apud Juvenalem & Auſonium reperitur.

14 Incedat poſt hos Phœnix ille poëtarum Latinorum, P. VIRGILIUS MARO, cujus tot ſunt Editiones atque Commentatores, ut numerari vix poſſint: tot nempe

pe circumducit ille ſecum aquilas, philomelas, ſed & addo regulos & graculos atque picas: non enim omnes, qui in illum ſcripſere, paris præſtantiæ ſunt. Nihil vero ſapit in poëticæ eruditionis genere, cui Virgilius non ſapit: quem, præter Poëticæ facultatis laudem, ad quam adſpirare nemini licet, in omni doctrinæ & eruditionis genere excelluiſſe, peculiari libro, eoque ſatis amplo, oſtendit SEBAST. MACCIUS, de quo vid. Erythræus, Pinac. I. imag. 152. Fuere quidem, & olim, & noſtro tempore *Virgiliomaſtiges* nonnulli, ingenio non deſtituti, ſed nullius plane judicii. Militant contra pro Virgilio omnium ſeculorum ſuffragia, quorum judicio potius ſtandum, quam unius alteriusve hominis inepti. Fruſtra ipſi objicitur aliena inventio, cum a Græcis illum omnia hauſiſſe ajunt: nam, ſi vel maxime illud indubium magna ſui parte vocari non poteſt, rudera tamen ille veterum ita coagmentavit, ut ſplendidiorem domum inde extrueret, quam a Græcis factum usquam repererat. vid. Thomaſii *Diſſ. de Plagio Lit. §. 576. ſq.* Haud dubie etiam ex dignitate materiam iſthanc pertractaſſet Menagius, ſi Diſſertationem *de plagio, Furtis & imitatione Poëtarum*, quam in not. in Malherb. *p. 257.* promiſerat, per fata abſolvere illi licuiſſet. Nihil ſane decedit famæ eximii pictoris, qui antiquam aliquam hiſtoriam penicillo ſuo delineat: ingenium ſiquidem & judicium illius vel in minimis quoque circumſtantiis eluceſcit. Quare inepti ſunt, qui inventionem in Virgilio deſiderant; nam tam in toto, quam in partibus Operum illius, ea elucet. Quid Homero præſtet, dudum notavit JUL. CÆS. SCALIGER, in *lib. V. de Re Poëtica. c. 2. & 3.* ubi luculenter iſtud argumentum exſequitur: BARTHIO*que Adverſar. lib. LVIII. c. 9.* judice haud immerito totius antiquitatis judicio opponi poteſt, quippe qui *non rationibus, ſed demonſtrationibus*, egit: adeo quidem certis, *ut neminem fuiſſe aut futurum etiam eſſe* credat, *qui eas poſſit ita confutare, ut liberi judicii hominem in contrariam captæ pro Scaligero ſententiam deducere poſſit.* Hæc Barthius, quem hic profecto ſui plane immemorem fuiſſe oportuit, quippe qui alio in loco, *lib. XLVII. Adv. c. 22.* poſtquam de imitatione Homeri, quam perpetuo ſectatus Virgilius eſt, diſſeruerat, ita ſcribit: *Et hæc Virgiliana imitatio adeo mihi omni comparationi Homerum eximere videtur, ut, illum ipſum Scaligerum uno perpetuo errore totos illos ſuos divinos de Poëtica commentarios attaminaſſe, ſæpius dixerim, dum Virgilium Homero opponere, aut etiam præferre, molitur. Nihil enim aliud agit iſta molitio, niſi quod in ſumma peritia ſummam oſtendit imperitiam: non videns aut attendens, minime convellere Homerum ex uſu eſſe Virgilium laudantis; ſed ita in hoc Latino agnoſci demum poſſe perfectionem, ſi perfectiorem etiam, quam vel perfectiſſima eſſe poſſit, in fonte, doctore, magiſtro, modimperatore, unicoque omnis Poëſeos Apolline contemplere.* Poterantne magis contraria ab eodem dici? Sed pergimus. Poſt Scaligerum idem argumentum latius ſummaque eruditione pertractat RENATUS RAPINUS, Jeſuita Gallus, elegantiſſimo libello, quem *Comparaiſon d'Homere & de Virgile* inſcripſit, & qui Pariſiis primo A. 1669. in 12. editus, ibidem poſtea A. 1684. in 4. una cum aliis iſtiusmodi comparationibus Rapinianis recuſus, in Belgio Gallice & Latine etiam prodiit. (JACOBUS TOLLIUS quoque in *Acceſſione Animadverſionum ſuarum ad Longinum*, Trajecti ad Rhen. 1684. in 4to nitidiſſima editione a ſe editum, comparatio-

rationem Virgilii & Homeri instituit pag. 271. sqq. & imitationem Homeri in Virgilio plane non negat, sed ita, ut omnia in hoc compta magis, & omni cultu curaque exornata, grandia simul, magnifica, illustria, splendida, & quamvis laudem vincentia, deprehendat: in eo tantum Homericis inferiora, quod, ad illam affectuum veritatem atque δεινότητα non accedere ipsi videntur: quod aliis tamen Viris doctis longe secus videtur.) Quid in Eclogis Virgilio Theocritus, & hic illi vicissim præstet, docuit nos elegantissima Dissertatione de Carmine Pastorali idem, quem modo laudavimus, Ren. Rapinus cum Eclogis ejus edita Paris. 1659. 4. & apud Batavos in 12. recusa, & Barthius, postquam *Adversar. lib. XLI, c. 26.* plurima esse Theocriti inaccessa Maroni, plurima vicissim Virgilii Theocriticis meliora, esset fassus: *Tamen,* ait, *Græcus scriptor immani intervallo Latinum relinquere videtur.* Hinc & alibi idem Barthius inconvenientia quædam in Eclogis Virgilianis notat: quale est, cum Ecl. I. pastorem Virgilius inducit, vicinam urbem Romam quæ aut qualis sit ignorantem, & eundem tamen mox de Arari atque Tigri, remotissimis imperii Romani fluminibus, perite differentem, *vid. Advers. lib. XXVII. cap. 3. & 4.* Idem *lib. XXX. cap. 24.* Bucolica ista Virgilii triennio esse scripta, e scriptore vitæ Virgilii observat; quem, vel Tiberium vel Ælium Donatum esse, sine ratione a quibusdam viris doctis dubitari judicat. Tanaqu. Faber nonnunquam Virgilium nimis esse turgidum putat. *In ea sum sententia* (ait in Not. ad Longin. p. 250.) *Virgilium sæpe hypertragicum esse, & dithyrambico tumore turgidum; qui tumor tamen fere plerumque ὕπουλος, & inaniis plenus reperietur, si omnia πρὸς αὐτὰς ἀνασκοπῇς.* Promittit & ibi Faber, se aliquando ejus rei exempla prolaturum. *Commentarios* in Virgilium tum totum, tum speciales ejus libros, habemus permultos: neminem vero, qui artificium Poëticum Virgilii, quod summum est, latius data opera ostenderit. In animo illud habebat BERNARDINUS PARTHENIUS, *Spilenbergius*, ut ipse meminit in præfatione Commentarii Horatiani: sed in lucem illum unquam editum fuisse dubito. Fuisset autem præclarum Opus, quantum conjicere licet ex commentario ejus Horatiano, de quo postea. *Editiones* Virgilii longe plurimæ sunt. Inter primas est, quam Aldus Venetiis in 8. an. 1503. edidit. Cum Servii commentariis pulcerrima editione Rob. Stephanus Paris. 1532. in fol. Virgilium exhibuit, ibidem 1541. in 4. recusum. Cum Servii, Donati, Probi Grammatici, Julii Pomponii Sabini (cujus in Virgilium commentarios jam antea separatim Oporinus A. 1544. excuderat) Phil. Beroaldi, Joh. Hartungi, Jod. Willichii, Georg. Fabricii, Ludov. Vivis, Adriani Barlandi, & aliorum, Commentariis in fol. Basileæ 1575. Virgilii Opera prodierunt. Plures alias Basileenses non tango. Mauri Servii Honorati (hoc enim integrum docti Commentatoris nomen est) Commentarios, eruditis omnibus longe acceptissimos, ex antiquissimis exemplaribus, meliores atque auctiores protraxit, deditque summa cura una cum Virgilio ipso recensitos, Petrus Daniel, Paris. 1600. fol. quæ editio reliquis merito præfertur, & in pretio viris literatis est, Servium quippe multo pleniorem, & haud paulo accuratiorem, sistens. Eandem deinde, Salmasii manibus tritam, & hic illic ad oram codicis emendatam, laudabili studio expresserunt Batavi in

ea

ea editione, quam cum integris Servii ac Donati, & selectis variorum notis, in 4. Lugduni 1646. nitidissimis & emendatissimis typis, publice exscripserunt, obstetricante Cornelio Screvelio, qui & alteram editionem Lugduno-Batavam in 8. priore recentiorem, e Servii & Donati aliorumque Commentariis compilatam, adornavit, sed quæ cum priore in censum non venit. Præter Servium ac Donatum alium quoque veterem Virgilii Glossatorem optimæ notæ laudat vehementer Barthius Adversf. l. XXXIII. c. 13. qui e priscis nempe Grammaticis interlinearia præstantissimi Codicis annotata congesserit: sed eundem, nescio cujus tenebrionis imperitia, maxima glossarum parte truncatum non sine multa indignatione commemorat. Libri Æneidos, cum allegoriis Platonicis Christoph. Landini (a Florido Sabino acriter alicubi traductis) Venetiis 1507. in 4. & Basileæ editi sunt: cum Lamberti Hortensii Commentariis ibid. 1596. Joh. Ludov. de la Cerda commentarii perpetui primum per partes Madriti 1608. & Lugduni 1612. & 1617. tandem & junctim Coloniæ, duobus in fol. tomis, editi, magna diligentia omnia ferme explicant, quæ in Virgilio occurrunt: adjicitur & paraphrasis, qualem in aliquot Æneidos & Georgicorum libros jam ante instituerant Nicod. Frischlinus & Jac. Pontanus, cum cujus commentariis Virgilius August. Vindel. 1599. lucem aspexit. Editio Frider. Taubmanni, Francof. 1618. in 4. procusa, commodo usui est: & adjecta quoque duo poëmata, Culicem & Cirin, alias utplurimum omissa, habet. An. 1589. ex officina Commeliniana in 8. prodiit Virgilius ex correctione Joh. Pierii Valeriani, una cum Fabii Planciadis Fulgentii libro de expositione Virgilianæ continentiæ, Junii Philargyri commentario in Bucolica & Georgica, Fulvii Ursini notis, Velio Longo, & Cassiodoro de orthographia. Phocæ nescio cujus Grammatici Vitam Virgilii, versibus descriptam, cum Operibus Virgilii Genevenses 1610. ediderunt. Germanus Valens Guellius commentationes & paralipomena in Virgilium Antwerp. 1575. fol. una cum ipso Auctore, edita scripsit, in quibus accurate parallelismi Græci notantur: eodem scilicet instituto, quo jam olim Paulus Manutius locorum Homeri insigniorum, quæ Virgilius imitatus est, comparationem instituit; & Georgius Fabricius in Imitationibus Virgilianæ lectionis: quos etiam FULV. URSINUS secutus est, dum Homeri, Theocriti, Hesiodique Græca, quæ Virgilius versibus Latinis expresserat, collegit, ediditque sub hoc titulo: *Virgilius cum Græcis Auctoribus collatus.* Antwerp. in 8. 1568. In restituendo Virgilio multum operæ impendit quoque superiore seculo NICOLAUS ERYTHRÆUS, inprimis utilissimum & plenissimum *indicem* conficiendo, in quo tamen illud desideres, quod nudæ voces absque ullis interpretationibus ponuntur, cum hæ tamen necessariæ omnino fuissent. Editus primum est Venetiis 1539. postmodum sæpius eadem in urbe repetitus, sed adeo putidis mendis conspurcatus, ut nil supra: quapropter Joh. Opsopæus atque Frider. Sylburgius castigandum tum auctorem, tum indicem, magno in se labore susceperunt, edideruntque Francof. 1583. in 8. quæ editio Venetis omnibus præferenda. Nuncupavit illam Sylburgius Natali Comiti, memoratque in epistola ista plures Erythræi tractatus, quos vel absolutos, vel inchoatos, vel ipsummet hic illic in Indice Virgiliano

allegare obſervat, nempe *Indices in Ovidium, Martialem, Theocritum, Callimachum: in Lucretium non ſolum indicem, ſed & annotationes. Inprimis vero,* ait Sylburgius, *exoptandus videtur index in Homerum, in quo exponi a ſe ſcribit, quid Græcorum & Latinorum Poëtarum quisque ex uberrimo iſto fonte acceperit. Nec minus expetendos reor, quos in Salluſtium, Cæſaris Commentarios & Ciceronem, conſcripſit Indices. JCtis quidem certe non inutilis fuerit index, quem in Pandectas Juris Civilis edere paravit. Præter hos indices meminit etiam aliarum lucubrationum: e quibus Commentarios de Lingua Latina, mox poſt Virgilium, a Studioſis expectari jubet: Stoicum quoque, ſeu Etymologicum, a ſe ſcriptum teſtatur; & Mithridatem 60. & amplius linguarum a ſe concinnari, itemque librum de origine linguæ vernaculæ: de Alliteratione quoque, ſeu Syllabarum alluſione, juſtum a ſe eſſe libellum confectum, nec non de pathetico Virgilianæ poëſeos ſchemate: præterea librum de Poëtica & perfecto poëta. Adhæc juſtum librum de dignitatum nominibus ac titulis: de vocibus animalium: de coloribus: de nucum, malorum, pirorum, ficuum, uvarum & olearum generibus: de inſulis duos item libros, quorum alteri Navis, alteri Equi titulum fecerit: & tertium de Ventis, quem Æoliam inſcripſerit.* Hanc adeo largam ſegetem librorum promiſerat Erythræus: & nihil omnino tamen ejus in lucem prodiit, quod haud immerito Sylburgius l. c. miratur. Ceterum, indicem ejus Virgilianum, ad quem nunc regredimur, Batavi etiam in illa editione recuderunt, quam tribus tomis in 8., cum Servii & Donati integris, & variorum ſelectis notis, Jac. Emmeneſſio curante, adornarunt Lugd. Batav. 1680. In Delphini uſum Pariſ. 1675. Virgilius prodiit, cum notis Caroli de la Rue, ſive Ruei, illius ſcilicet, cujus Idyllia elegantiſſima extant. Thom. Farnabii & Joh. Minellii editiones Virgilianas, in Belgio & Germania identidem repetitas, norunt omnes: tyronibus inſerviunt eorundem labores, & ex alienis utplurimum hauſti ſunt. *Catalecta Virgilii,* quæ adjici Operibus illius ſolent, & quorum dubia eſt auctoritas, peculiari commentario illuſtrata ſunt a Joſ. Scaligero & Frider. Lindenbrogio, cum quorum notis prodiit *Appendix Virgiliana* Lugd. Batav. 1595. in 8. & 1617. Præter Catalecta vero, quæ diximus, Appendici alia quædam, & quamplurima veterum poëtarum deperditorum fragmenta, adjecta ſunt. Priapeja etiam carmina illi inſunt, fœdiſſima illa, ſed eleganter ſcripta; quæ, poſt Scaligerum Scioppius quoque recenſuit: dignum patella operculum: e cujus cura Patavii 1664. in 8. & Amſtelodami ſeorſim, & una cum Operibus Scioppii, edita ſunt. Eqnidem Angelus Politianus Priapejorum Virgilio tributorum auctorem Ovidium eſſe perſuaſus fuerat, ſed haud immerito diſſentit ab illa Claud. Verdierius *Cenſur. in Auct. pag. 156.* Ceterum adeo omnium nationum applauſum tulit Virgilius, ut in ſingularum prope vernaculas etiam transfuſus ſit, Hiſpanicam, Italicam, Gallicam, Anglicam, Germanicam: ſed non eadem apud omnes felicitate.

15 Poëtarum vel omnino omnium, vel certe Latinorum, principi addendus nunc ſuo merito, qui dextrum latus claudat, Lyricorum Princeps, Pindarique, velut Virgilius Homeri, aſſiduus imitator erat Q. HORATIUS FLACCUS, quem GODELLUS in ſuis ad Malherbium Poëtam

Gal-

Gallum Diſſertationibus (*Monſ. Godeau Diſcours ſur les Poëmes de Malherbe,*) tanti fecit, ut ejus Odas Græcis præferre haudquaquam dubitaverit. FRANC. FLORIDO SABINO Sermones ac Epiſtolas Horatius tam venuſte condidiſſe viſus eſt, ut in illis egregius, in his autem prope inimitabilis, videretur, referente Gaddio *T.I. de Scriptor. Non-Eccl. pag. 185.* poteritque ipſe Floridus conferri *Lection. Subciſiv. pag. 120.* MICH. NEANDER Artem Poëticam Horatii equidem ſine arte traditam; ſed libros Carminum, vel jucunda inventione, vel puritate ſermonis, vel figurarum cum novitate, tum varietate, majores omni non ſolum vituperatione, ſed etiam laude judicat: Pindaricis nempe accuratiores, & ſententiis crebriores: ut nectar merum Criticis interdum videantur: *Præf. Erot. Gr. L. pag. 192.* Hæc illi. Contra Horatio non admodum æquus eſt CLAUD. VERDIERIUS, cujus tamen ineptum de Horatio judicium nequaquam dignum, quod hic apponatur, exiſtimamus. Legi poteſt in ejus *Cenſura Auctor. pag. 57.* Præterea inter adverſarios Horatii numeratur JUL. CÆS. SCALIGER, qui non ſolum de illius Arte Poëtica abjecte ſentit, ſatyræ propius accedere totum opus, quam arti; ſed & in Hypercritico in eundem indignis ſane modis invehitur: quamobrem non ſolum a Wallio *in Poëmatibus pag. 224.* iterum ipſe Scaliger caſtigatus eſt; nec non a G. Joh. Voſſio *de Poëtis Lat. pag. 29.* (qui obſervat, inſcriptionem libri de Arte Poëtica non magis ab Horatio ipſomet fluxiſſe, quam titulum Epiſtolæ ad Auguſtum de veteribus & novis Poëtis, aut illius ad Numicium de Finibus Bonorum: Veram itaque libri de Arte Poëtica inſcriptionem eſſe Epiſtolam ad Piſones.) Sed multo amplius etiam confutatur Scaliger a ſtrenuo Horatii defenſore, eodemque luculento admodum Commentatore, BERNARDINO PARTHENIO, Spilenbergio, qui tam ſolide, tam eleganter, adverſus Scaligerum omnia illa loca, quæ atro iſte lapillo notaverat, vindicavit, ut vix credam hiſcere adverſus illum quenquam poſſe. Nonniſi ſemel vero mihi contigit Viri eruditiſſimi Commentarium Horatianum videre, A. 1584. Venet. in 4. apud Dominicum Nicolinum impreſſum: & crediderim pauca ejus exemplaria eſſe excuſa, cum in nullis pene Bibliothecis publicis, quarum ego Catalogos pervolvi, inveniatur. Et tamen longe præſtantiſſimus ille eſt: novam ſiquidem commentandi viam ingreſſus Auctor, de verbis Horatii enodandis non adeo ſollicitus, artificium poëticum magno ſtudio oſtendit, atque ita perſpicue ob oculos ponit, ut neminem in eo genere habeat, qui cum ipſo conferri poſſit. Dolendum, non in omnes Horatii libros illum ſcripſiſſe: neque enim ſatyras, nec Epiſtolas, attigit, ſed tantum Carminum atque Epodon libros. Scripſit idem Carmina varia: & de Imitatione Poëtica libros V. ad Maximilianum Imp., Venet. 1565. in 4. editos: ſed quos hactenus non vidi. Ex antiquis Horatii *Commentatoribus ſcholiaſtæ* ſuperſunt. Helenius Acron, & Porphyrion, quos jam ſuperiore ſeculo Henr. Petri, Horatio junctos, Baſil. 1545. in lucem emiſit: quanquam commentarios iſtos Auctorum nomina mentiri, cucullatamque barbariem inepte tam præcellentibus Scriptoribus, Acroni & Porphirio, nuncupari Reineſius judicat *Defenſ. Var. Lect. p. 107.* Eosdem tamen decennio poſt emendavit, admiſcuitque C. Æmilii, Junii Modeſti & Terentii Scauri anno-

tatiunculas, Georg. Fabricius, Basil. 1555. fol. Ipsius Horatii editiones longo ordine recenset Spachius *Nomencl. Philos. pag. 197. 198. 199.* Antiqua admodum est Argentinensis An. 1498. cum commentariis Jac. Locheri. Ex Aldi officina Venetiis A. 1519. prodiit. Inter Commentatores optimus videtur Lævinus Torrentius, cujus Commentarius in Horatium, cum ipsomet Auctore, & Pet. Nannio in Artem Poëticam Horatii, Antwerp. An. 1608. in 4. apud Balth. Moretum lucem vidit. Pet. Gualtherus Chabotius vastos in Horatium commentarios consarcinavit, Grammaticos, Logicos, Rhetoricos, nimia, & plusquam pædagogica diligentia, Basil. A. 1591. quanquam Torrentius illo etiam usus deprehendatur, &, quæ in eo bona repererat, in suum inde commentarium transtulisse videri queat. Dionysius Lambinus inprimis multum Horatio emendando atque illustrando impendit, cum cujus prolixo commentario prodiit Poëta noster Francofurti ex officina Wecheliana A. 1577. in fol., repetita editione postmodum denuo Paris. 1605. fol., una cum Adriani Turnebi atque Theodori Marcilii Lectionibus Horatianis datus. Memini & recentiorem Francofurtensem in 4. vidisse. Ceterum insigne plagium Lambini, in explicando suis commentationibus Horatio, ex Mureti epistolis, Thomasius annotavit *de Plag. Lit. §. 448. pag. 200.* Scilicet, cum admonitus a Mureto Lambinus esset, de locis quibusdam Horatianis, quos adeo imperite erat interpretatus, ut omnibus eruditis debere ludibrium videretur; ille non est veritus dicere & scribere, eam ipsam sententiam, a qua monitu Mureti discesserat, ipsiusmet Mureti fuisse, eaque propter his ipsis argumentis Muretum exagitare instituit, quæ ab hoc in suæ sententiæ oppugnationem acceperat. Veteres Scholiastas, Acronem & Porphyrionem, si modo genuini sint, auctiores, cum suis in Horatium Commentariis, edidit Jac. Cruquius Antwerp. 1578. in 4. Cruquianos autem commentarios parvi pendunt Tanaq. Faber *P. I. & II. Epistolar. ep. 2. & 54.* & Barthius Adversar. lib. XLII. c. 22. Eodem circiter tempore Guilh. Xylander, doctissimus vir, Horatium, ad optimas quasque editiones accuratissime castigatum, & copiosis annotationibus illustratum, emisit Heidelberg. 1585. in 8. Quinquennio post Basileæ A. 1580. Horatius, cum omnium, quotquot tunc noti erant, 40. circiter veterum & recentiorum commentatorum, curis in fol. editus est. Jani Rutgersii Editio, quæ primum apud Rob. Stephanum juniorem Paris. 1613., & deinde apud Jansonium Amstel. 1619., edita, præter præclaras in Horatium ipsum emendationes, insignes quoque in vitam Horatii, a Suetonio haud dubie scriptam, ac utplurimum ejus Poëmatibus præfigi solitam, castigationes continet, cum prius esset illa inquinatissima. Dan. Heinsius bene etiam de Horatio meruit duplici editione; prima apud Raphelengium Lugd. Bat. 1609. in 8., & auctiore multo curis posterioribus, præfixoque libro de Satyra Horatiana eleganti utique, & qui multa de Satyræ natura, & Scriptoribus satyricis, præclara habet: nec non fragmentis Lucilii ac Timonis, apud Elzevir. 1612. Joh. Bondii & Minellii paraphrases marginales, quemadmodum Farnabianæ in Virgilium & Martialem, tironibus utiles sunt; sed illi alieno ingenio sapiunt, & interdum verba Auctorum, quos excerpere aggrediuntur, corrumpunt. Minelliana tamen paraphrasis Lipsiæ, cum Commen-

mentario Frider. Rappolti in Satyras, Epiſtolas, Artemque Poëticam, plane eximio, eſt recuſa. Supplementum Commentariis Rappoltianis addidit gener Joach. Fellerus Lipſiæ 1675. in 8. Tom. II. In Delphini uſum bina vice Horatius, & a duobus etiam viris, adornatus eſt, Petro Rondelio primum, Jeſuita Toloſano, Toloſæ 1683. in 8., tum & a Ludov. Desprezio, Pariſ. in 4., quæ poſterior, juſſu Regis adornata, priore melior eſt, indiceque omnium verborum auctior. Dudum vero talem Indicem confecit Thom. Treterus, ediditque Antwerpiæ apud Plantinum 1576. in 8., quem poſtea omnibus Horatii editionibus accommodavit Dan. Avemannus, in libro, cui titulus, *Hodogeta Horatianus*, qui editus eſt Brunſwigæ 1667. in 8. oblongo. Paraphraſes in Horatium ediderunt Anton. Cerutus, & Eilhardus Lubinus, quibus ſenſus verborum commode explicatur. Cum variorum notis Corn. Screvelius Horatium edidit Lugd. Batav. 1663. in 8. Memoranda adhuc editio Horatii ab Henr. Stephano profecta, ſcholiisque & argumentis ab eodem illluſtrata: cujus ſecundæ editioni, Genevæ 1588. editæ in 8., Diatriben de hac ſua editione Horatii, & variis in eum obſervationibus, adjecit. Artem Poëticam ſeparatim paraphraſi & commentariolo explicavit Joh. Sambucus A. 1564. in 8. editam: nec non Franc. Robortellus, Pet. Victorius, F. Luiſinius, Vincent. Madius, Paulus Benius, aliique. Epiſtolarum libri prælectionibus methodicis Claudii Minois explanati ſunt, iisdemque Logica analyſis & moralis doctrinæ ratio illuſtrata. Pariſ. 1584. in 4. Præterimus Theod. Pulmanni, Joh. Hartungi, M. Ant. Mureti, Franc. Irenici, aliorumque annotationes, commentationes atque editiones Horatianas, aliunde vel ſatis notas, vel hauriendas. Non vero hic prætermittendus Mæcenas Joh. Henrici Meibomii, liber doctiſſimus, & qui ad Horatii ac æqualium Poëtarum intellectum haud parum facit. Nec ſine magno fructu etiam amœniſſima Horatii cum Pindaro comparatio legi poteſt, quam Gallico ſermone ſcripſit Franc. Blondellus, ediditque Pariſ. 1673. in 12., & quæ a Batavis recuſa, utplurimum Rapinianis comparationibus addi ſolet, nimirum ob materiæ atque eruditionis paritatem ſimillima. Alius e Gallis, Vir eruditiſſimus, Andr. Dacerius, Annæ, Tanaq. Fabri doctiſſimæ filiæ, maritus, Horatium in vernaculum ſermonem transfudit, & non ſolum, in præfigenda uberiore vita Horatii, ſcriptorumque ſerie juxta temporum rationes collocanda, occupatus fuit, ſed & ampliſſimis commentariis ita exornatum dedit, ut nec vocum figurarumque & epithetorum ſedula enodatio, nec ſenſus allegorici evolutio, neque adeo ad verborum aut artis explicationem quicquam, jure deſiderari poſſit. Prodiit voluminoſum opus tomis X. Pariſ. 1691. Anglicis Verſibus Horatianas Odas, & librum Epodon, Thom. Hawkins, & Henr. Ridder expreſſerunt, Londini aliquoties editas.

Alterum Virgilii latus occupet jam, qui, per complures annos in Auguſti Imp. aula æque gratus acceptusque, tandem ſiniſtro fati acerbioris ſidere in exilium pulſus eſt, P. OVIDIUS NASO, Scriptor terſiſſimus, & merito ætati aureæ accenſendus, quicquid etiam contradicant alii, ad argenteam illum, qua vi, qua injuria, rapientes. Sane Veneres omnes in Ovidium quaſi conjurarunt, adeo totus mollis 16

lis est, delicatulus, venustus, argutus. Neque est, quod morosos istos Censores, PET. VICTORIUM, qui inclementissimo judicio, corruptam, nescio quam, Latinitatem in Ovidio deprehendit; MURETUM, SCRIVERIUM, VAVASSOREM, vel idem in Poëta pulcerrimo accusantes, vel declamatorium nescio quid infra aurei seculi genium deprehendentes, aut, quod Lipsius fecit, non bonum judicantes Poëtam Ovidium. Scilicet, suos interdum in judicando manes patiuntur Viri doctissimi; &, ut palatis hominum, ita & ingeniis, aliquid indulgendum est. Mihi quidem barbarus videtur, qui barbarismi arguat elegantias Ovidianas, queis ille Carmen Elegiacum plane ad fastigium deduxit, adeo ut Elegiarum pulchritudini vix quicquam addi etiam posse videatur. Non omnino tamen luxurians ejusdem ingenium, &, qui sequebantur exinde, nævos defendimus: quos a veteribus, Seneca, *Natural. Quæst. lib. III. c. 27.* Quintiliano *l. X. Instit. c. 1.* aliisque, notatos, a recentioribus denuo sub incudem vocatos, scimus. Et hos inter BUCHNERUS etiam est, *libro de Commutata Rat. Dicendi pag. 237. & 407.*, qui inprimis nimium in synonymis & ταυτόλογον esse Ovidium animadvertit. Non satis ex dignitate illum semper scripsisse, præsertim in Metamorphoseon libris, notat aliquot locis Adversariorum BARTHIUS *l. XLII. c. 18. l. LVIII. c. 9. 10. &c.*, qui tamen elegantissimum, ingeniosissimum & eruditissimum cetera fuisse, non diffitetur. Infensus olim Ovidio erat MARCUS MARULLUS, sed adversus istum defensionem Ovidii in se suscepit Franc. Floridus, Sabinus *Apolog. p. 48.* (e qua nos etiam aliqua excerpta damus libro de Patavinitate Livii; ubi Dan. Heinsium quoque, copiam Ovidii defendentem allegamus.) Conf. Vives *de Disciplinis p. 541.* Erasmus *l. I. de Copia Verb. c. 3.* Vossius in Institutionibus Oratoriis & Poëticis, aliique. *Editiones* Ovidii & *Commentatores* varios Spachius recenset *pag. 193.* Vetusta est editio Aldina & rarior, Venet. 1502. & 1503. tribus voluminibus in 8. impressa: quamvis jam ante hanc Veneta A. 1485. & Parmensis 1489. prodierit. Cum variorum notis, commentariis ac scholiis integris. Opera Ovidii ediderunt Joh. Hervagius Basil. 1550. fol., & multo amplius, III. in fol. voluminibus, Wecheliani Francof. A. 1601. Eminent autem inter eos, qui, vel emendando, vel illustrando Ovidio, operam navarunt, *Hercules Giofanus*, Sulmonensis, adeoque popularis Ovidii, cujus in omnia Ovidii opera observationes, una cum præmissa poëtæ vita, Plantinus excudit Antwerp. A. 1583. in 8., & quas nonnullis in locis Barthius castigat *Adversf. lib. XXXI. c. 3.* *Raph. Regius & Jac. Micyllus*, quorum notis illustratum Ovidium Hervagius impressit Basil. 1543. fol. *Andr. Naugerius*, e cujus castigatione purior Naso prodiit ex officina Plantiniana 1566. in 12. *Jac. Pontanus*, cujus in Metamorphoseων opus extat commentarius, una cum Valerii Andr. Desselii in Ibin & Franc. Sanctii notis, Antwerpiæ 1618. fol. procusus: Tristium & de Ponto libri jam, cum ejusdem Pontani commentario, & Hortulo Ovidiano, præcesserant Ingolstad. 1610. fol. Ut in libros Amorum & Heroides scriberet, sanctitas Jesuitica non permittebat. *Carolus Neapolis*, qui in Fastos Ovidianos scripsit Commentarium, Antwerp. A. 1639. publici juris factum, sed qui mihi sapere Puteaneam officinam videtur. In eosdem Fastos scripsit etiam *J. Bapt. Guarinus*, teste Gaddio p. 219. *Dan. Heinsius*, e cujus recensione Ovidius Lugd. Bat. An. 1628. 3. vol. in 12. in orbem exiit. Vicit tamen

omnes

omnes filius Danielis, *Nicolaus Heinsius* quem ipsum Ovidii genium appelles, adeo feliciter in carmine illum imitatur. Propterea eundem sibi etiam elegit, quem in primis magno studio emacularet: &, cum id per annos plusculos præ se ferret, ironiam Sarravii evitare non potuit, prout ex Epistol. hujus ad Alex. Morum pag. 15. patet. Dedit tamen, magno cum Virorum doctorum applausu, Heinsius primo Ovidium a se recensitum Amstelod. A. 1658. in 12., mox iterum 1661. in 12. voluminibus, cum notis suis, quæ editio, & nitore, & præstantia, reliquas fere omnes superat. Excusat equidem Heinsius festinationem editionis: sed non nimiam tamen illam fuisse, ex epistola Sarraviana modo allegata discimus, quæ scilicet, jam A. 1639. scripta, occupatissimum Ovidiano labore Heinsium nobis narrat. Heinsianum textum servarunt postmodum reliqui Editores omnes Ovidii, Corn. Screvelius, qui eum Lugd. Bat. 1661. in 8. 3. volum. cum variorum notis, dedit; Burchardus Cnippingius, alterius Batavæ editionis, cum Nicol. Heinsii omnibus, & variorum selectis notis, editæ, curator Amstelodami 1670. 3. volum. in 8. atque Daniel Crispinus, Helvetius, qui, in Delphini Galliæ usum, Lugdun. A. 1689. in 4. Ovidium, interpretatione ac notis, indiceque omnium vocabulorum, ornatum exhibuit. Gallicos in Ovidii Heroides Commentarios scripsit Claudius Bachetus Meziriacus, quos eruditissimos vocat, commendatque lectoribus suis Menagius *Observ. in Malherb. p. 329.* Prodierunt Burgi Sebusianorum An. 1626. in 8vo. Proposuerat etiam sibi aliquando Salmasius emendationes & notas in Ovidium scribere, teste Crasso *in Elogiis T. II. p. 211.* Verum, inter tot alios Viri summi conatus, iste quoque una evanuit. Metamorphoseos Ovidianæ Epitomatorem, qui prosa oratione libros singulos in compendium redegit, Luctatium Placidum, laudat Barthius *Adversf. l. X. c. 8.*, idem, de Halievtico male Ovidio tributo, *l. XLVIII. c. 11.* alibique, videndus.

17 Claudat agmen scriptorum Latinorum aureæ ætatis vir Mathematicis artibus ævo Augusteo clarissimus M. VITRUVIUS POLLIO, quem pro Marco Lucium, in editione Florentina anni 1496. contra codicum plerorumque fidem, dici, Vossius *de Scientiis Mathemat. p. 292.* observat. Aliter circa nomen Vitruvii errare Andr. Alciatum; qui Pollionis nomen labefactavit, & Janum Parrhasium, qui Veturrium Rufum nostrum auctorem hunc appellari voluit, Casp. Barthius annotat *Adversf. l. 1. c. 10.*, ibidem de stylo Vitruvii tale ferens judicium. *Est styli genus in hoc auctore, quod alii ævo cuilibet potius des,* (quam Augusteo,) *si certa fides absit: coactim nimirum eruditionem Græcam sapiens, & manum opificis, non ingenium scriptoris, olens.* Sic & Scioppius peregrinitatem & plebitatem in Vitruvio agnoscit: hoc item alii & hinc, post curas aliquot Virorum doctissimorum, obscurus tamen & difficilis Scriptor est. Post illam antiquissimam Florentinam *editionem*, quam diximus, Vitruvii de Architectura libros X. ad Augustum Imp. castigatos a se, Venetiis A. 1511. dedit Joh. Jocundus, quæ editio apud Juntas Florentiæ A. 1522. recusa est. Inde Guil. Philander Castilioneus, emendando illustrandoque nostro manus admovens, præstantissimas notas, quæ præ ceteris commendari merent, in eundem conscripsit; ediditque ita Vitruvium primo Romæ A. 1544. ap. Joh. Andr. Dossenam: qui, mox Parisiis 1545. & Argentinæ 1550. repeti-

petita, tandem cum auctioribus notis Lugduni 1552. in 4. prodiit. Post Philandrum, Daniel Barbarus ad ornandum Vitruvium accessit, ediditque & Latinum, cum notis suis atque figuris, & Italice a se versum Venetiis 1567. in 4. Inde *Bernardino Baldo*, Urbinati, occasionem Vitruvii illustrandi VESPASIANUS GONZAGA, Sabionetæ Princeps, dedit, qui Virum istum doctissimum, præter prodigiosam linguarum variarum peritiam (de qua alibi hoc ipso commentario actum,) Mathematicas etiam artes omnes apprime callentem, accersivit ad se, & in locis Vitruvii obscurissimis difficillimisque, præter eum, alio interprete aut magistro usus non est. Atque hinc natum præclarum Opus *de verborum Vitruvianorum significatione*, seu perpetuus in Vitruvium Commentarius: præfixa ejusdem vita, Augustæ Vindel. 1613. in 4. emissum: quod, uti loquitur Erythræus *Pinacoth. I. p. 5.* immortalem illi famam apud Transalpinos homines peperit. Conf. Gaddius de Script. T. I. p. 81. cujus de Baldo judicium quid obstat quo minus hic apponamus: *Bernard. Baldus*, ait, *vir doctissimus fuit, multarum linguarum, multarum scientiarum. Scripsit & Latina poëmata omnis generis, in singulis, præcipuos imitatus. Edidit quoque varia Mathematica & Theologica. Omnium regionum historiam ac descriptionem aggressus absolvere non potuit.* Totum vero Baldi Lexicon Vitruvianum, integras item Guil. Philandri notas, & excerptas Dan. Barbari, una cum adspersis Claud. Salmasii haud paucis, & Scamilli Imparibus Vitruvianis nova ratione expositis, quæ olim Augustæ separatim prodierunt, in nova atque nitidissima editione sua, multis iconibus æri incisis exornata, junxit Joh. de Laet Lugd. Batav. 1647. in fol. Cum autem e lectione Vitruvii ad architectos etiam, Latinæ linguæ ignaros, multum fructus redundet, mirum non est, si in vulgares etiam linguas translatus sit. Sic, præter illam Barbari, quam diximus, Italam versionem, alia antiquior, Mediolani A. 1521. cum commentario Cæsaris Cæsareani excusa, extat Germanica etiam versio Vitruvii a Gualthero Rivio, Medicinæ D. adornata, Basileæ A. 1575. fol. lucem aspexit. Gallice autem ut quam accuratissime redderetur Architecturæ magister Pollio, ipse etiam Colbertus, dum in aula Regis Gall. primas teneret, curam gessit, deditque id negotii Claudio Perralto Medico & regiæ Scientiarum Academiæ membro insigni, qui An. 1673. sex priores de Architectura libros, figuris affatim, suisque etiam notis, illustratos, Paris. fol. prodire fecit. Molitus etiam aliquando in Vitruvium aliquid Hier. Cardanus erat, sed nihil dedit. Conf. alias de Vitruvio Vives *de Disciplinis p. 524.* & Vossius *de Scient. Mathem. p. 463.* ubi docet, extare etiam incertum, sed veterem fortasse scriptorem, qui ex Vitruvio Architecturam compendio construxerit, editum a Guilh. Postello Paris. 1540. apud. Mich. Vascosanum.

18 Quod si Barthio aurem præbeamus, pertinet adhuc ad ætatem Latinitatis auream ÆTHICUS, *Ister*, cujus *Cosmographia* cum *Antonini Itinerario* semper excudi solet. Hujus enim stylum adeo Vitruvianum genus scribendi referre ait, ut nihil similius viderit: censetque adeo BARTHIUS, fuisse Æthicum quendam mechanicum, Julii Cæsaris ætate, qui primum forte Cosmographiam literis conceperit, *Adversf. l. XLV. c. 13. & 18;* ubi interpolatum tamen mirum quantum a Christianis eum Scriptorem suspicatur, & inpri-

inprimis ab homine ævo Theodosii M. claro. Contra G. J. Vossius, qui non recte Barthium cepit, ad Theodosii tempora ipsiusmet Æthici ætatem, cum Simlero & aliis, collocat, quanquam nonnihil fluctuabundus *de Hist. Lat. p. 692. & de Scient. Mathem. p. 411.* Sunt utrique suæ rationes, quæ commodius ibi legi possunt. Antonini Itinerarium Barthius haud dubie etiam ab eodem Æthico scriptum retur: quam recte, non dico, nec inquiro nunc, sed me magis cum Vossio sentire fateor *de Philologia p. 52.* Plane autem insaniunt, qui Cosmographiam Æthici, seu Julii Oratoris (ut habent codicum aliqui,) Julio Cæsari adscribunt. Prodiit jam apud Aldum Venet. A. 1513. in 8. Æthicus cum Antonino, exinde Lugduni, recusus, & Basil. A. 1575. cum scholiis Josiæ Simleri, & additis fragmentis similibus e bibliotheca P. Pithœi; prodiitque illa editio etiam Parisiis 1577. Auctiorem & emendatiorem editionem, ex antiquissimis schedis, Cl. Salmasius promiserat: verum satis habuit promisisse.

CAP. XII.

IN QUO PARI CELEBRANTUR DILIGENTIA ET ACCURATIONE CRITICA,

AUTORES LINGUÆ LATINÆ EX ÆTATE ARGENTEA.

§. 1. *M. Manilius.* 2. *C. Julius Hyginus.* 3. *Cæsar Germanicus Arateorum Interpres.* 4. *T. Phædrus.* 5. *Vellejus Paterculus.* 6. *Valerius Maximus.* 7. *Corn. Celsus.* 8. *L. Annæus Seneca, Philosophus, M. Annæus Seneca, Rhetor, & Seneca Tragicus.* 9. *M. Annæus Lucanus.* 10. *T. Petronius Arbiter.* 11. *Pomponius Mela.* 12. *Gratius, Cynegetici Scriptor.* 13. *A. Persius Flaccus.* 14. *Q. Curtius Rufus.*

1 Excrevit præter opinionem in molem justo majorem caput præcedens, quod SCRIPTORES LATINOS, *ad* ÆTATEM AUREAM *pertinentes,* recensuit. Nunc ad ARGENTEAM ÆTATEM, quæ ab Imperii Tiberiani temporibus ad Vespasianorum usque tempora supputari solet, pedem promovemus. Et in ea primum ponimus MARCUM MANILIUM, Poëtam & Astrologum celeberrimum: ut sic a Mathematico scriptore caput istud incipiat, velut præcedenti colophonem Vitruvius atque Æthicus imposuere. Quod vero Manilium attinet, seu, ut alii vocant, Plinii præsertim adducti auctoritate, Manlium, cujus *poëma Astronomicon* ad Augustum Imp. scriptum habemus, diversa admodum de ejus ætate recentiorum est opinio. Quamplurimi enim nequaquam ad argenteum, sed omnino ad aureum seculum illum referendum ajunt, quippe qui sub Augusto vixerit, extremis ejus temporibus scribens. Alii contra demum ad ferream ætatem Manilium relegant: qua in sententia fuit Gaspar Gevartius *in Electis,* idemque sensit olim Ger. J. Vossius *lib. II. de Arte Grammat. c. 26.,* nempe Theodosii temporibus

eum demum vixisse tradentes, celebratum a peritia Astronomica a Claudiano Poëta, & Julium Firmicum, qui sub Constantino M. vixerat, etiam imitatum. Verum revocavit deinde istam sententiam suam Vossius *de Poëtis Lat. p.36.*, & legenti sibi Manilium iterum iterumque omnia Augusti temporibus convenire videri, fassus est. Hinc Buchnerus, neque Gevartii, neque Vossii, rationibus adductum se profitetur, ut Manilium Augusteo ævo eximat; *de Commut. Rat. Dic. p.326.*, & Barthius sub Augusto scripsisse Poëtam hunc dubitare non posse certo pronuntiat, quicunque modo finem libri primi perlegerit. Quod idem etiam asseverat Salmasius, & male Theodorum Manlium, quem Consulem creatum laudat Claudianus, & qui pedestri sermone librum de Rerum Natura, causis naturalibus & astris scripserat, cum Manilio Poëta confundi, notat: *præfat. ad Luc. Ampelium suum.* Et quemadmodum, hoc semel posito, plane absurdum est, Firmicum a Manilio, multo quippe antiquiore, usurpatum existimare; contra neque Manilium a Firmico visum, aut ad imitationem propositum, unquam fuisse, pluribus argumentis se ostendere posse idem Salmasius fidem facit, *de Annis Climacter. p.587.*, cum alias Scaliger exscriptum haud raro totidem verbis a Jul. Firmico Manilium contendat, & assentiatur G. J. Vossius. Ceterum, uti stylus Manilii jam asperior nonnihil ævo aureo est, & extremis ejusdem annis cusus; ita non male adeo fecisse putabimus, si Scriptorem, cujus vita ad Tiberium magna ex parte pertigit, Scioppium secuti ad argenteam ætatem referimus. Neque vero integrum ejus Astronomicon superest, sed solum libri V., & quinto tamen aliquid deest. Iidem libri Maniliani ob res & materiam difficiles admodum & obscuri sunt. Interim Auctorem eorundem, quanquam non principibus poëtis annumerandum, ornatissimum tamen vatem, & multis ex tumidis buccinatoribus ingenio priorem, recte Barthius judicat, *Adversf. l.X.c.26.* Lud. Vives de Discipl. p.541. *Manilii Astronomicon,* ait, *grave est, sed didascalicon & sine motu, quemadmodum de Arato Quintilianus inquit: etsi hic noster assurgit nonnunquam, & ardentius spirat.* Primus Manilium edidit Poggius Florentinus Bononiæ A. 1474. quam editionem MSto Codice haudquaquam minorem habet Barthius *l.I.c.8.* Decennio post Florentiæ Laurent. Bonincontrius, cum notis suis, eundem evulgavit 1484., postmodum ab Aldo editus est Venet. 1499. fol. & ab Hervagio Basileæ 1551. fol. utrique cum Firmico, Arato Græco & Latina Germanici Cæsaris versione, aliisque adhuc similis instituti Scriptoribus. Editus etiam est Romæ apud Mazochium in 4., & Lugduni apud Tornesium 1566. in 16., Jos. Scaliger autem, cum in Manilio complurima inquinata, corrupta, aut obscura, deprehendisset, ad emendandum non minus quam illustrandum Romanum Astronomum sese applicuit, atque id suis Annotationibus consecutus est, ut omnium vel laudes, vel invidiam, mereretur. Edidit primo Paris. A. 1577. apud Mamertum Patissonum in 8. quæ editio apud Commelinum Heidelb. 1590. in 8. denuo prodiit, Franc. Junii Variis Lectionibus & notis auctior: (in quibus præclare multa esse observata, Gerh. Joh. Vossius monet, eaque minus candide a Scaligero celata ait, Epist. 24. ad Hug. Grot. p.82.) Auctior secundis curis Scaligeriana editio, a Raphelengio Lugd. Bat. in 4. 1600. excusa est. Tertiam vero, multis iterum additionibus

locu-

locupletatam, una cum Thomæ Reinesii & Ism. Bullialdi quibusdam animadversionibus, Argentinæ procuravit Joh. Henr. Bœclerus A. 1655. in 4. Quanquam vero tantum sibi ipsi tribuerit Scaliger, ut neminem ita, prout ipse, Manilium, intelligere posse, jactitarit, Juniumque accusarit delirii ob tentatam locorum aliquot correctionem *in Excerpt. Putean. p. 215.* non semper tamen acu rem tetigisse Scaligerum, sed in emendationibus crebro impegisse, aliquando non satis bene intellexisse Manilium, Casp. Barthius passim in Adversariis animadvertit, *l. I. c. 8. IV. 3. VI. 10. XVIII, 12. & 18. XXII. 15. &c.* Qui & Franc. Junium parum attente codice suo, quem postmodum Barthius etiam inspexit, usum observat. Colomesius *in Opusculis* p. 101. Casp. Gevartium, ait, sibi Commentaria in Manilium, jam parata typis, & propediem edenda, monstrasse. Nihil tamen eorum prodiit. Salmasius vero multum inseruit Manilio illustrando tum in Exercitationibus Plinianis, tum in Diatriba de Annis Climactericis & Astrologiæ veritate. In usum Delphini editus est Manilius, cum Commentar. Mich. Fayi, Scaligerique & Per. Dan. Huetii notis, Paris. 1679. in 4. Guido Fabricius Boderianus Manilium Gallicis versibus exprimere olim cœpit, jamque librum primum ad finem se perduxisse ad Scaligerum scribit, reliquos etiam adjecturus, ad quod negotium curas Scaligerianas sibi longe plurimum profuturas ait. *Vid. Ep. Gall. ad Scal. l. I. ep. 17. p. 28.*

Cum Manilii Astronomico, in Aldina & Hervagiana Editionibus, excudii etiam solet C. JUL. HYGINI *Astronomicum Poëticum,* seu *Historia siderum:* fabulas de eorum in cœlum translatione narrans. Non in eodem vero pretio Hyginus apud omnes habetur. Nam, qui eum Augusti Cæsaris libertum credunt, Polyhistorem, & Palatinæ Bibliothecæ præfectum, de quo Suetonius agit de Illustr. Grammaticis c. 20. illi ad ætatem auream eum referunt, quod BORRICHIUS facit, & alii. Contra nonnullos deprehensa in Hygini scriptis barbaries offendit, ne idem crederent, & mentio *suorum Imperatorum,* quæ Augusti ævo non convenit; adeoque ad Antoninos potius illum Auctorem referendum censet BARTHIUS *lib. II. Advers. c. 20,* aut potius veterem Hyginum ab alio, nescio quo, recentioris ævi homuncione contractum putat, simul & alia quædam ex aliis Autoribus constipata, ut non integer Hyginus amplius supersit, sed contractus parum judiciose & interpolatus. Priori Barthii opinioni non multum adversatur VOSSIUS *de Scientiis Mathem. c. 34. §. 8.,* & adstipulatur JOH. SCHEFFERUS, qui conjunctim Hygini opera Hamburgi & Amstelodami A. 1674. in 8. edidit, in Dissertatione de vero hujus operis Auctore, ætate atque stylo, quam libro præfixit. Addidit vero etiam Schefferus tum suos, tum Thomæ Munckeri Commentarios. Separatim alias Hygini *Liber Fabularum* editus Basileæ 1570. Heidelbergæ 1599. Poëticon Astronomicum præter alias editiones Venetiis 1485. lucem publicam aspexit. *Gromaticon* ejus, sive librum *de Castrametatione,* primus edidit Adr. Turnebus Paris. 1554. in 4., postmodum Nicol. Rigaltius illum notis illustravit, & Petr. Scriverius suo Vegetio adjunxit Lugd. Batav. 1607. Fabularum liber cum Palæphato, Phurnuto, Fulgentio, aliisque Scriptoribus mythicis, Paris. 1578. in 8. editus est, & Amstelodami 1681. cum notis Th. Munckeri.

3 Non minus ratione inſtituti, quam temporis, jungi prioribus duobus, Manilio & Hygino, ſolet CÆSAR GERMANICUS, qui Arati Poëtæ Græci Phænomena Latino carmine expreſſit. Equidem hunc Cæſarem Suidas & Julius Firmicus C. Julium Cæſarem, Dictatorem, fuiſſe ſcribunt: ſed eos falli, & Cæſarem Domitianum, a victis Germanis Germanicum dictum, ejus *μεταφράσεως* autorem eſſe, Voſſius contendit *de Poëtis Lat. pag. 48.* Plurimi Cæſarem Germanicum eſſe magnum illum Auguſti Imp. nepotem, Druſi F., credunt, quod etiam haud improbabile. Præter Bononienſem editionem anni 1474., Aldinam & Hervagianam, quæ Manilium, Hyginum, Firmicum, ipſumque Aratum, aliosque, una cum metaphraſi Germanici, exhibent, omnium optima eſt & elegantiſſima Arateorum editio, quam Hugo Grotius Lugd. Bat. in 4. A. 1600. adornavit.

4 Hyginum Auguſti Imp. libertum diximus. Alius ejusdem Imperatoris libertus eſt TITUS PHÆDRUS, Thrax, cujus *Fabulæ*, ſub Tiberio Imp. ſcriptæ, elegantiſſimæ Latinitatis, & plane aureæ, certatim commentariis Virorum doctiſſimorum illuſtratæ ſunt. Expertus equidem & hic Autor rigidos Latinitatis ſuæ Cenſores eſt, delicatulos illos, qui omnem fere cibum faſtidiunt: ſed repreſſit illos, atque optimi ſermonis Auctorem ſtrenue defendit, Joh. Schefferus. Vide, ſi placet, quæ de ea re libro *de Patavinitate Livii p. 159.* diximus. Diu autem in ſcriniis veluti ſepultus delituit Phædrus, donec illum protraheret, ederetque libros ejus V. Fabularum Æſopicarum, jambis elegantisſimis ſcriptos, Petrus Pithœus, cum Notis ſuis, Conr. Rittershuſii & Gaſp. Scioppii, qui poſtremus Auctarium quoque fabellarum ex aliis auctoribus adjecit, Auguſtoduni 1596. in 12., repetita mox illa editione Lugduni Batav. 1598. in 8. Inſequente anno Nic. Rigaltius Pariſiis Phædrum cum ſuis notis emiſit: eſtque ea editio curis ſecundis Rigaltii Pariſ. 1617. & tertiis 1630. recuſa. Rigaltianis notis ſuas adjecit in librum I. Phædri Petrus Axenius Hamburgi A. 1671. in 8. Textum ex emendatione Rigaltii retinuit, ſuasque Phædro notas, & Gallicam Albini neſcio cujus verſionem, appoſuit Tanaq. Faber, Salmurii 1657. in 4. & 1665. (Verum & de Rigaltianis, & Fabri curis, abjectisſime judicat Marq. Gudius Epiſt. VII. ad Nic. Heinſium p. 8., ubi poſtquam ſatis diu in Tanaqu. Fabri Epiſtolas & alia varia *φλυαρίας*, ut ille loquitur, documenta, eſſet invectus: de Phædro etiam ejus ita ſcribit. *Quam ſunt inanes ad Phædrum conjecturæ, in quibus nihil ſani reperio: miſere omnem operam ludit ὁ κράκλης. Si quis mihi fidem non habeat, loquatur Phædrus ipſe:*

- - - Materiæ tanta abundat copia,
Labori Faber ut deſit, non Fabro labor.

Inſpice locum, & ridebis præſagientis ſibi ſuaviſſimi fabulatoris venuſtum oraculum: non indigna eſt ἐπιγραφή, quæ curis Salmurienſibus præfigatur. Hoc inprimis non poſſum exputare, quod judicio Rigaltianam tertiam editionem typis repeti curaverit. Nulla eſt minoris fidei & probitatis. Rigaltius ibi contra veterum librorum Auctoritatem, locis paulo corruptioribus, aut plane deletis, aut frivole mutatis, ſuo arbitratu textum turpiter deformavit, peſſimo exemplo, ut lectori ne minimam quidem rationem audaciæ ſuæ redderet. Pergit Gudius, idque exemplo

plo probare, & tum in Salmasii emendationes nonnullas Phædri stylum stringit) Fabrum in adornando suis studiis Phædro excepit Joh. Schefferus, & omnino ter illum edidit, suis & Franc. Guieti notis, indiceque Freinshemii locupletissimo, illustratum, Upsaliæ 1663. 1666. & Hamburgi 1673. in 8. Addidit quoque Albini versionem Gallicam. Posthumas Joh. Freinshemii in Phædrum notas cum indice Henr. Holstius Argent. 1664. in 8. edidit. Scripsit & in eundem Auctorem notulas quasdam Isaac. Neveletus, & Joh. Ludov. Praschius. In usum Delphini illum edidit Paris. 1675. in 4. Petrus Danetus. Apud Batavos, cum figuris æneis & notis Variorum, Joh. Laurentius: Amstelod. 1667. in 8. Post tot multorum Criticorum labores, multi supersunt tamen in textu Phædri errores, ac vincet omnium conatus, si quando in lucem prodibit, *Marq. Gudii Commentarius* (nn) qui Vir Illustris, Rigaltiano codice usus, magnam invenit emendationum copiam, quas non observaverat Rigaltius ipse. (Rogatus fuerat olim Gudius a Scheffero, ut ipsi Phædrum edituro notas suas una edendas communicaret, verum abnuit ille, quanquam paucis diebus colligi sua, & in ordinem digeri posse, fassus, rationem vero denegati officii istius adjecit graviora in itinere suo negotia. *vid. Epist. cit.* Nihil omnino dedit autem ille, dum viveret: nunc post mortem ejus, in Belgio esse, qui digerat, & qui editionem Phædri paret, ajunt: quod ut quamprimum fiat optandum est: neque enim vulgaria Gudius promittit) Refert in Epistolis ad Scaligerum Gallicis Nicol. Fabricius Peirescius, se ex Pinello aliquoties audivisse, Scaligerum esse in Phædrum aliqua molitum, cujus rei certitudinem exposcit. Verum nihil earum Animadversionum unquam comparuit. *vid. Ep. 46. lib. I. & ep. 39. lib. III.* In Rigaltiana Phædri editione multas esse notas Salmasianas Laur. Crassus testatur Elogior. P. II. p. 210. Ceterum de dictione Phædri inprimis etiam conferri merent Vavassor *de Ludicra Dictione p. 205. seqq.* & Barthius *Adversar. l. XLVII. c. 10. & l. LII. c. 3.* qui eum a censura nasutulorum defendit, simul loca quædam illustrat.

5 Poëtas insequatur elegans ejus temporis Historiæ Romanæ Scriptor, VELLEJUS PATERCULUS, seu Cajus ille, seu Publius, sive demum Marcus vocatus fuerit, miles olim, & sub Tiberio in Germanico bello peditum præfectus, in Pannonico sub eodem legatus; postea, abdicata militia, *Historiam rei Romanæ* scribere aggressus est, librisque duobus compendium illius dedit; quorum prior tamen, gentium aliarum historiam enarrans, magna sui parte mutilus est. Postquam Vellejum primus Beatus Rhenanus, cum quibusdam notis Joh. Alb. Burerii, e typogra-

(nn) Marq. Gudii in Phædrum Commentationes, in Joh. Georgii Grævii manus, post Autoris mortem, delatæ, &, hujus Viri Summi ductu atque auspiciis, a Pet. Burmanno, Ultrajectino, e Schedis minutis ac palantibus, magno cum labore, collectæ digestæque, in Editione Phædri Amstelodamensi, a Burmanno A. 1698. in 8vo curata, Notisque Variorum insuper aliis, partim integris, partim excerptis, locupletata, lucem jam aspexerunt publicam, & a Literarum istarum Amasiis ingenti cum applausu sunt exceptæ.

phia Frobeniana, Basileæ A. 1520. in lucem protulisset, nescio quid ANDR. ASULANO in mentem venerit, ut, in *Præfatione ad Livium* a se editum, graviter ob id in Basileenses inveheretur, velut spurii Scriptoris intempestivo, admodum protrusores, queis omni modo propterea detractum cupit. Verum longe aliter omnes eruditi judicarunt, queis Vellejum inspiciendi cura fuit: recteque LIL. GREG. GYRALDUS, *Dial. II. de Poëtis*, insulsam vocat sequiorem illam suspicionem Asulani. Atque hinc certatim Vellejum *illustrarunt* Jac. Bongarsius, Valens Acidalius, Janus Gruterus, Justus Lipsius, Jac. Schegkius, Aldus Manutius junior, Fulv. Ursinus, Frid. Sylburgius, Godeschalcus Stewechius, Gerhardus Vossius adolescens, Gerhardi Johannis F. Christoph. Ad. Rupertus Joh. H. Bœclerus, alii, quibus ob passim observata in Vellejum etiam Scaliger & Salmasius annumerari merent. Ex omnium horum laboribus notas, quas præcipuas judicabat, excerpsit, ediditque ita, Anton. Thysius Lugd. Bat. 1668. in 8. Bœcleri editio duplici vice prodiit, elegantissimo commentario instructa: semel illi adjecta etiam est dissertatio de Amnestia, sed quæ in editione secunda, Argent 1663. in 8. excusa deest, & loco ejus adsunt *Characteres politici Vellejani*, elegans libellus, seorsim & ipse A. 1672. editus, quo examinat Auctor descriptiones personarum, quas instituit Vellejus coloribus politicis. Editio Lipsii cum Tacito procurata est apud Moretum Antwerpiæ A. 1607. postquam A. 1592. jam cum illius emendationibus prodiisset. Aldus Manutius suam Venet. A. 1581. in 8. exhibuit. In Delphini usum Rob. Riguez, Jesuita, Vellejum, paraphrasi, notis & indice vocabulorum omnium, instructum, dedit Paris. 1675. in 4to. (Nuper etiam An. 1693. Vellejus Oxonii editus ab anonymo quodam Viro docto est, additique Henr. Dodwelli, Viri eruditissimi, Annales Vellejani.) *Fragmentum* quoddam *Velleji* magno strepitu Wolffg. Lazius e bibliotheca Cæsarea protraxit; sed cui se opponunt, falsique nominis fragmentum, ex Abbate Urspergensi depromptum, ostendunt Velserus & Vossius, ille Rer. Augustan. l. III. hic de Hist. Lat. l. I. c. 24. p. 120. seq.

6 Sub eodem Imp. Tiberio vixit VALERIUS MAXIMUS, paulo tamen, ut observat Vossius, post Vellejum, quippe qui Sejano turpiter adhuc adulatur, quem contra Valerius interemptum jam vehementer exagitet. Dictio tamen ejus tam aspera est horridaque, ut jam olim ERASMUS, in *Ciceroniano*, Afro magis similem esse, quam Italo, eum Auctorem judicarit, nec magis Ciceroni similem, quam homini mulus. Hinc in varias opiniones itum a Viris doctis. Plerique non integrum Valerium, sed ejus epitomen, tantum superesse volunt: quod tamen non usque adeo certum. Reliquit *Exemplorum factorumque memorabilium, libros IX.* In exemplaribus hujus Auctoris tantam esse varietatem, notat BARTHIUS *Adversf. l. XIX. c. 15.* ut componere nova veteribus adorsus vix scias, quorsum vertere sententiam velis. Idem Barthius *l. I. c. 10.* Valerium Maximum, minime ex genio seculi locutum, Vitruvio leviorem invidiam facere posse ait: adeoque quin ipsiusmet Valerii labor is, quem habemus, hodieque supersit, non dubitat. Conf. Ludov. Vives de Discipl. p. 521. Antiquissima Valerii Maximi *editio* est Veneta, quæ apud Joh. Forolivium cum Omniboni Leoniceni commentariis, An. 1482. in fol. prodiit. Alia Veneta est anni 1494. cum commen-

commentario Oliverii Arzignanensis, cui postmodum Jod. Badius Ascensius notas suas adjecit, & recudit ita Valerium Paris. 1522. Prodiit & Aldina Valerii Maximi editio, aliaque iterum Veneta, cum notis Sebast. Corradi: Basileenses aliquot suis notis illustravit Henr. Glareanus: Steph. Pighius autem repurgando e codicibus MSS. Auctori horas bonas optimo cum successu impendit, & locis sexcentis castigatum, cum suis notis edidit apud Christ. Plantinum A. 1567. in 8. Repetitis inde editionibus Justus Lipsius quoque suas notas adjecit: ibid. 1585. & 1592. in 8. Hanovienses Lipsii Pighiique curis Christoph. Coleri animadversiones adjecerunt A. 1614. in 8. Extant & in Valerium CHRIST. AD. RUPERTI *Dissertationes & observationes*, seorsim editæ, una cum observationibus ad Vellejum, quibus multa, quæ ad variam eruditionem & civilem prudentiam spectant, continentur. Ex his omnibus excerptis systema editionis Valerii cum variorum notis confecit Anton. Thysius Lugd. Bat. 1651. 1655. & 1670. in 8. Joh. Vorstii editionem Berol. 1672. in 8. nemo ignorat. In Delphini usum edidit Valerium Maximum Petrus Josephus Cantelius Paris. 1679. in 4.

Ad hanc classem Auctorum etiam pertinet CORNELIUS CELSUS, qui castissima Latinitate sua, qua rem difficillimam, artem Medicam, expressit, id consecutus est, *ut Latinorum Hippocrates, & Medicorum Cicero*, diceretur. Sed mendis plena sunt hactenus Opera ejus. *Primum prodiere* apud Joh. Rubeum, cum ejusdem notis, Venet. 1493. in fol. inde sæpius Venetiis, Parisiis, Basileæ, Lugduni, Aureliæ Allobrogum, Hagenoæ repetita sunt, & notis identidem variorum doctorum virorum, Bapt. Egnatii, Guil. Pantini, Rob. Constantini, Jerem. Thriverii Brachelii, Balduini Ronssei, Pet. Pauwii, Joh. Cæsarii, Joh. Ant. van der Linden, emendatus illustratusve est, sed multa tamen supersunt in ipso textu sphalmata, MSS. codicum & Criticorum defectu nondum sublata. Et miror sane, ex tam ampla Criticorum gente neminem fuisse hactenus, qui sufficientem laboranti medico manum medicam adhibere voluerit. Optima fere est editio, quæ cum notis Brachelii & Ronssei Lugd. Batav. 1592. apud Franc. Raphelengium, in 4. excusa est: Lindeniana Elzevirianis typis in 12. 1657. prodiit. Nuper vero A. 1687. insignis ille Philologus atque Medicus, Theodorus Jansonius ab Almeloveen, non minus nitidam, quam emendatam Celsi editionem, Amstelodami in 12. adornavit, inseruitque illi Scholia, quæ inter legendum suo codici Isaacus Casaubonus adscripserat, addit & Rob. Constantini notulas, tum locos ubique parallelos, tam ex ipsomet Celso, quam quæ ex Hippocrate ad eum illustrandum facerent, appinxit, indiceque rerum & verborum locupletavit. *Uberrimum indicem*, seu *Lexicon* potius, in Celsum, una cum *Variis lectionibus & notis*, olim JOH. RHODIUS confecerat, quæ, cum amplissimis suis commentariis medicis, Philologicis, Antiquariis, in Celsum edere moliebatur Thomas Bartholinus, verum utriusque curas longe utilissimas ferale Bibliothecæ Bartholinianæ incendium sufflaminavit: qua de re Bartholinus in Epistola de incendio Bibliothecæ suæ queritur. E laboribus Rhodii Vita tamen Celsi superstes mansit, quam editioni suæ Almeloveenius præmisit. Ceterum aliorum quoque Virorum doctorum molitiones in Celsum evanuerunt. Fuit Tonningæ Medicus quidam doctissi-

ctissimus JACOBUS HOLSTIUS, qui a multis annis saxum hoc volvit: ac vidi ipse aliquando *commentarii* ejus partem aliquam, quem ille triplicem struxit, *Medicum, Philologicum* & *Grammaticum:* sed, cum MSS. codicum copia fuerit destitutus, non satis feliciter hoc in argumento versari poterat: ast tamen luce dignus labor illius est, quam an aliquando aspecturus sit, dubito, cum jam ipse fatis concesserit. Similiter Jos. Scaligeri, Joh. Walæi, Ælii Everh. Vorstii, Jac. Mentelii, conatus in Celsum perierunt.

8 Quod si vero de Justino, num recte ad ætatem argenteam referatur, dubitarunt aliqui, de M. ANNÆO, & L. AN. SENECIS dubitari haudquaquam potest. Pulcerrima utriusque Rhetoris ac Philosophi, Opera illa sunt, & inprimis hujus scripta sapientiæ moralis plenissima. De stylo Senecæ jam tunc aliquid a nobis dictum, cum de ejus Epistolis ageremus *lib. I.* Recte sane judicavit QUINTILIANUS, *Inst. lib. X. c.1.* ejus imitationem adolescentum manibus excutiendam, cum Eloquentia Senecæ dulcibus vitiis abundet, quæ facilius, quam saniora, a juventute in imitationem trahuntur: quare, ut a robustioris ingenii hominibus, & severiori lectione satis firmatis, legatur, suadet. Luculentum de Seneca, & prolixum judicium ERASMI vid. in Epistolis ejus, lib. XXVIII. ep. 12. pag. 1663. cui addi etiam potest GRONOVIUS in epistola nuncupatoria sui Senecæ. PATINUS tanti Senecam fecit, ut eum, Plutarcho & Aristoteli junctum, Bibliothecam integram constituere posse crediderit. Præcipuæ Senecæ *editiones* sunt Parisiensis, quæ cum Ferd. Pinciani, M. Ant. Mureti, Nicol. Fabri, Jani Gruteri, Franc. Jureti, Andr. Schotti, aliorumque, notis A. 1637. in fol. excusa est: Lipsianæ aliquot, Antwerpiæ, Lugduni Batav. & Amstelodami, diversis formis editæ, & identidem a Lipsio revisæ: inprimis vero ceteris præstant Gronovianæ duæ, quarum prior Amstelodami apud Elzevirios 1659. in 12. IV. voluminibus, lucem publicam aspexit; posterior junctas quoque Lipsii notas integras, & in Rhetorem Senecam Andr. Schotti curas, ut & notas Joh. Schultingii, habet, prodiitque iterum apud Elzevirios 1672. in 8. voluminibus tribus. Miserat jam olim GRONOVIUS A. 1650. suas in Senecam notas, tum adhuc MSS. Sarravio, ejusque judicium flagitarat: ad quod petitum ita Sarravius Epist. p. 317. *Naudæo tuas in Senecas notas tradidi. Mihi sane eximiæ videntur: fere enim omnes ad ipsum textum contuli, ut melius de illis judicarem. Tibi gratulor, quod istis nactus sis typographum, virum honestum & locupletem: nec possit typos suos nobilitare meliori & magis vendibili libro. Perge ergo in isto quoque Seneca literas demereri. Te sane solum istis in regionibus excellere video, & eruditam crisin exercere.* Moliebatur jam tum quoque Gronovius Senecæ Tragici editionem, ut ex eadem epistola Sarravii clarum fit, in qua monet, ne curam ejus suscepti in se operis deponat. Neque etiam factum id, sed, inprimis ope cujusdam Florentini optimæ notæ codicis, Tragicum Senecam esse præclarissime emendatum res ipsa probavit, cum An. 1661. ille in 8. cum notis Gronovii prodiret. Notas autem ex Autographo parentis auxit, adjecitque variorum selectas, Jac. Gronovius Amstelod. 1682. in 8. Quam alias circa Senecam Tragicum inter se varient Autores, & ut a nonnullis ille idem cum Philosopho judi-

judicetur, ab aliis ejusdem filius: rursus ab aliis frater, aut ex fratre nepos: demum a nonnullis non unus omnium Tragœdiarum Auctor, sed varii reputentur, ut hic prolixe recenseatur, opus non est, cum ex aliorum scriptis abunde notum sit. Tantum *de dissensu Lipsii & Scaligeri* aliqua subnotabimus. Mutarat ordinem Tragœdiarum Lipsius, Troadas magistelli potius, quam Senecæ opus esse judicabat, Octaviam plane spreverat, & sub Domitiano scriptam futilem & ineptam ajebat. Contra Scaliger pueriliter maximum Criticum judicasse inquit; Troadas divinam tragœdiam, omniumque principem, vocat, neminemque Lipsio assensurum confidenter affirmat, nisi imperitos. Novem illarum unum genium, unum parentem agnoscit. Octaviam optimum poëma a domestico Octaviæ, Senecæque amico scriptum autumat. Et id quidem eo animo dicit Scaliger, ut, se nemini ista Critica sua concessurum, multa cum confidentia inculcet. *Epist. 247. & 414.* Neque tamen propterea omnibus persuasit: sed aliter, præter multos, quos non nomino, judicarunt Gronovius, & Barthius Advers. *lib. XLIV. c. 25.* Jac. Gaddius Franc. Florido Sabino succenset, quod Lection. Subcisiv. p. 119. Senecam Tragicum nullo in subsellio ponat, cum tamen comparate solum Floridus loquatur, &, si Græcis comparetur Tragicis Seneca, illum multo esse minorem dicat: adeoque male idem Gaddius: *Erratum palmare,* ait, *vel flagitium potius, committeret (Sabinus) suo judicio, dum Senecam, Latinæ Tragædiæ Monarcham vel Dictatorem ne nominat quidem inter Latii Tragicos imitandos; sed nos mittit ad Græcos, illo iniquissime præterito. Hic me continere non possum.* Verum, seu se continere possit Gaddius, sive nequeat, parum interest, cum Hispanicus ille tumor in Seneca a nemine peritiorum negetur. Ampliore commentario illustravit Senecam Tragicum M. Anton. Del Rio, ediditque Antwerpiæ 1576. in 4. Jamdudum ante hanc editionem apud Jodocum Badium Ascensium, cum ejusdem & Bernardi Marmitæ Cajetani commentariis, 1514. Seneca Tragicus in fol. & apud Aldum 1517. prodierat, ab Hier. Avantio castigatus, & præmissa hujus de variis carminum Senecæ generibus Dissertatio. Avantii Dissertationem, cum alia de eodem argumento Georgii Fabricii, copulavit, adjecitque suæ editioni Petrus Scriverius, quam ex recensione sua, cum integris J. Lipsii, Franc. Raphelengii, Q. Septimii Florentis Christiani, Hier. Commelini, Jos. Scaligeri, Jani Gruteri, Dan. Heinsii & Joh. If. Pontani, Lugd. Batav. 1621. in 8. emisit. Scripserat etiam Lectiones in Senecæ Tragœdias Mich. Piccartus: verum illæ in manus rapaces inciderunt, atque ob id ipsum suppressæ sunt, ut eo tutius plagio aliorum inservirent: prout ex epistola Nic. Rittershusii ad Richterum notat Thomasius *Dissert. de Plagio §. 288.* Cum notis selectis variorum edidit Senecam Ant. Thysius Lugd. Batav. 1651. in 8. brevissimis vero notulis instructum Oxonienses e theatro Sheldoniano 1679. in 12. dederunt. Farnabianam editionem taceo, quæ etiam spernenda non est.

9 Senecæ Nepotem ex fratre addimus M. ANN. LUCANUM, Cordubensem Poëtam, cujus *Pharsalia* varia doctorum virorum judicia subiit. HUGO GROTIUS tanti eum fecit, ut, referente Patino in Epistolis, illum perpetuo in

ſinu geſtaret, & nunquam ambularet ſine Lucano. E contrario tantopere illum ſpernunt alii, ut ne quidem inter Poëtas ferant, ſed ad Hiſtoricos ablegent. Sic jam olim coævus ſcriptor PETRONIUS illum ſugillavit: *Ecce,* ſcribens in Satyrico, *belli civilis ingens opus quisquis attigerit, niſi plenis literis, ſub onere labetur. Non enim res geſtæ verſibus comprehendendæ ſunt, quod longe melius hiſtorici faciunt, ſed per ambages, Deorumque miniſteria, & fabuloſum ſententiarum tormentum præcipitandus eſt liber ſpiritus, ut potius furentis animi vaticinatio appareat, quam religioſæ orationis ſub teſtibus fides.* Idem etiam noto epigrammate innuit Martialis, de quo vid. Voſſius de Hiſtor. Lat. l. I. c. 26. QUINTILIANUS *Inſtit. l. X. c. 1.* Oratoribus magis, quam Poëtis annumerandum cenſet Lucanum, ardentem, & concitatum, & ſententiis clariſſimum. Nihilominus illum adeo magni fecit TRAJANUS BOCCALINUS, ut *Relat. 86.* cum Virgilium Imperatorem Heroicorum conſtituiſſet, Lucanum ejus faciat Vicarium. Male utique, cum Statius minimum par, melior autem Claudianus ſit. Ceterum Statius, quem modo diximus, *Genethliacon Lucani* ſcripſit, quod in Sylvis ejusdem reperitur, & in eo verſum quoque hunc poſuit.

Bætim Mantua provocare noli.

Hunc verſum cum Anton. Mancinellus pro Lucano, Virgilio præferendo, allegasſet; FRANC. FLORIDUS Sabinus, acerrimus Mancinelli hoſtis, longe aliter & in opprobrium Lucani explicat, quaſi nempe a Statio Virgilius admoneretur ironice, ne Lucanum, miſerum poëtam, provocet ad certamen, eadem ratione, ac ſi fortisſimum Achillem moneres, ne imbellem Therſitem forte ſibi adverſarium poſceret. Addit Floridus, *Subciſiv. Lect. l. II. c. 20. Quodſi non hæc fuit Statii ſententia, nihil unquam ſtultius prolatum fuiſſe affirmarem.* Perſuaſiſſimus enim eſt Sabinus, ne juvenilia quidem Virgilii carmina cum Lucano ulla ratione comparari poſſe, ſed *Culicem* Maronis plus artis & elegantiæ habere, quam omnia ad unum Lucani ſcripta: unicamque Eclogam Virgilianam ſexcentas Thebaidas Statianas ingenio, judicio, candore, antecellere. Adeo autem ægre fert iſtud Floridi judicium JAC. GADDIUS, ut, poſtquam illa verba: *Quod ſi non hæc* &c. recenſuiſſet, *pag. 185. T. II.* mox ita ſuam epicriſin addat: *Hæc merito poſſem uſurpare de Florido ſcribente: Intolerabile eſt hoc judium ſine judicio, cum Eclogæ illæ ſint longe impares mole ac dignitate poëmatibus epicis Statii, Lucani,* Ovidii, *Claudiani, Valer. Flacci: ut prætercam Tragica Senecæ, Lyrica Horatii: aliorum Latii principum elegias, ſatyras. Impares etiam illas judico poëmatiis heroicis Sannazarii, Pontani, Fracaſtoris, Vidæ, Politiani, & recentiorum.* Verum hoc longe ineptius eſt hominis imperiti judicium, quam ut ullo etiam modo ferri poſſit. Ita vero ſemper judicat Gaddius, & ineptit, ne ſui diſſimilis forte videatur. Simile eſt, cum alibi Lucanum ait orationis præſtantia meliorem Homero, nec deteriorem Virgilio, videri poſſe, quicquid etiam ſcripſerint Jul. Cæſ. Scaliger, Idololatra Virgilii, & Lil. Gyraldus, Virgilii & Homeri nimius cultor. Nempe his longe præſtat judicio Gaddius, ſæpe vix mentis compos SCALIGER, *de Re Poëtica l. III. c. 26.* Lucani orationem vocat ſuperbam, & minacem, quæ auditorem invitum, atque alibi animo hærentem, ubi vult tenere aut trahere, abigit: tyranno haud abſimilem, qui mavult metui, quam amari.

amari. Idem prolixe, in comparatione Lucani cum Nicandro, oſtendit *lib. V. cap. 15.* GYRALDUS *in Hiſtoria Poëtar. Dial. IV.* (Operum nuper editorum P. II. p. 238.) *De Lucano,* ait, *ſic ſtatuatis velim, ut eum non modo cum Virgilio non conferatis, ut Statius fecit & Martialis, ſed eum neque ſecundum, neque tertium, dicatis: vel, ſi dixeritis,*

- - - Longo proximus intervallo:

cum neque in quadrigis eum ſecundum numeremus, aut tertium, qui vix e carceribus exierit, cum palmam jam primus acceperit: ita nec in poëtis, qui tantum abſit a primo, vix ut in eodem curriculo eſſe videatur. Sunt tamen quædam in Lucano, quæ qui ſine Virgilii comparatione ſpectavit, ſatis magna dicat, quæ, ſi cum judicio & delectu legantur, non indigna ſint imitatione: id tamen caute, & diligenter, ne vitia ſpecie virtutis irrepant. - - - Illud auſim de Lucano affirmare, quod M. Tullius de Cordubenſibus ſuorum temporum poëtis: qui eos neſcio quid pingue & peregrinum ſonare putabat. Hæc ibi Gyraldus, qui in ſequentibus etiam præcipitem Lucani calorem notare pergit. De comparatione ejus cum Virgilio, agit AUGUST. MASCARDUS *de arte Hiſtorica pag. 444.* atque idem, quam non habeatur poëta, *pag. 551.* conferendus. Peritiam rei Aſtronomicæ hauriri etiam e Lucano poſſe, crediderunt nonnulli, &, cum JOS. SCALIGER, in libris *de Emendatione Temporum,* illorum errorem caſtigaſſet, ſeu potius notaſſet errata Lucani, hyperaſpiſten Poëtæ egit FRANC. INSULANUS, Pariſienſis, edita adverſus Scaligerum *Apologia Mathematica pro Lucano* Pariſ. 1582. in 4. Verum acri Epiſtola, ad Mamertum Patiſſonum ſcripta librum illum excepit Scaliger, nec magis ſcientiæ aſtronomicæ Inſulano, quam Lucano ipſi, relinquit: Ait inter alia: *Tu* (Inſulanum ita alloquitur,) *qui neque, quid ſit poëſis, quod quidem aperte clamant tua carmina, neque quid aſtronomia, niſi quod quidam tibi dictavit, ſcis; tu, inquam, nos docebis & poëſin Lucani & Aſtronomiam: qui, ſi propius totum opus Lucani putare volueris, non ſolum nullam Aſtronomiæ peritiam in eo homine reperies, ſed & importune ſemper interjectam rerum cœleſtium mentionem, & levem, vanum & oſtentatorem juvenem illum fuiſſe deprehendes.* Sed quorſum ea nos hic apponemus, quæ prolixe apud Scaligerum ipſummet Ep. 3. tota legi poſſunt. Interim, licet nævis hiſce, notatis hactenus, ſcatere Lucanum negari utique non poſſit, recte tamen in eo aliqui entheum ardorem & furorem illum poëticum animadverterunt: & inter alios quoque GADDIUS, qui libro V. tali furore abreptum præcipue agnoſcit: ubi deſcribens maximam tempeſtatem, qua jactitatus in navicula Cæſar eſt, extraordinarias animi conceptiones & hyperbolas effudit, immodicas certe, ſed ſublime & peracutum Poëtæ ingenium indicantes; quæ hac ætate Italis placerent, ſupra modum amantibus & admirantibus acumina & ſenſa inuſitata, ac ſupra commune faſtigium evecta. Et eundem quoque eloquentiæ genium ſeculo Neroniano fuiſſe, probe BARTHIUS animadvertit, adeoque condonandum aliquid, vel ex iſto quoque capite Lucano, haud abs re monens: ipſe etiam in eodem doctrinam haud vulgarem, ſpiritumque prorſus heroicum, agnoſcit: propter grave, nervoſum & acutum vibransque & penetrabile ſententiarum pondus, quibus univerſa ejus oratio mirifice floret adeo, ut

in eo genere parem nullum unquam habuerit. vid. Adverſ. Lib. LIII. c. 6. toto: & de auctore vitæ Lucani l. XXIII, c. 3. Conf. Roland. Mareſius Epiſt. l. I. ep. 8. Hallervordius, in Spicilegio p. 126. Mich. Neander Erotem. Gr. L. præfat. p. 192. ſeq. Vives de Diſciplinis p. 520. (quem tamen, dum Virgilio Lucanum præfert, falli, Scaliger haud abs re in Primis Scaligeranis p. 149. monet,) & alii. Eſt vero Lucanus inter primos Latinæ linguæ Auctores, qui, poſt artis typographicæ inventionem, typis exſcripti ſunt, nimirum Romæ A. 1469. cura Joh. Andreæ, Epiſcopi Alerienſis, impreſſus in fol. Eodem ſeculo Venetiis, & haud multo poſt initium inſequentis Pariſiis, in lucem prodiit Lucanus variis Virorum doctorum, Joh. Sulpicii, Verulani, Phil. Beroaldi, M. Anton. Sabellici, & qui Pariſiis eum ſuis typis excudit, Jodoci Badii Aſcenſii, aliorumque, illuſtratus: repetita quoque ejus Editio cum Lamberti Hortenſii, Sulpiciique, notis Baſil. 1578. in fol. & Francofurti, cum Jac. Micylli aliorumque annotationibus in 4. Nemo vero diligentiorem utilioremve operam Lucano navavit, quam Hugo Grotius, e cujus recenſione primo prodiit ille apud Raphelengium Lugd. Batav. 1614. in 8. cum notis: hinc altera vice una cum notis Farnabii editus in 12. 1651. Uberrimum indicem Theod. Pulmannus adjecit. Servavit hunc; & Grotii, Farnabiique integras, reliquorum ſelectas notas, collegit in ſua Lucani cum variorum notis editione Corn. Screvelius, Amſtelod. 1658. in 8. cui quoque Supplementum *Pharſaliæ* Lucani libris VII. ab Anglo homine, Thoma Majo, ſcriptum adjecit, quod antea ſeparatim A. 1640. Lugd. Batav. prodierat. Eadem vero editio Screveliana Lugduni in Gallia A. 1670. repetita eſt. Jac. Gaddius refert, Joh. Bapt. Guarinum aliquid in Lucanum ſcripſiſſe: ſed nihil vidi. Forte igitur ineditum illud eſt, velut notæ Joh. Wowerii in eundem Poëtam, quæ MSS. in Bibliotheca Gottorpienſi adſervantur.

10 Quem paulo antea Lucani Pharſaliam ſugillaſſe diximus, T. PETRONIUM ARBITRUM, in eadem Neronis Imp. aula vixit, Maſſilienſis, Eques Romanus, atque etiam aliquando Conſul, nulla alia ferme re, quam erudito luxu ad id famæ atque dignitatis prolatus, referente Tacito, atque hinc inter paucos familiarium Neroni adſumtus eſt, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum aut molle affluentia putaret, niſi quod Petronius approbaviſſet. Tandem vero tamen ab æmulis Cæſari redditus inviſus, venas ſibi præcidit, per intervalla obligatas iterum, reſolutasque, ut eo mollius vitam expelleret, eſſetque coacta mors fortuitæ ſimilis. Impuriſſimum ille *Satyricum* moriens jam loco teſtamenti conſcripſit, in quo Principis flagitia ſub nominibus exoletorum, feminarumque, laſciviſſima ſcriptione, ſed terſa tamen nitidaque perſtrinxit. Fuerunt, qui Petronium, Satyrici Auctorem, eundem cum Petronio Bononienſi Epiſcopo fuiſſe arbitrarentur, ſeculi poſt C. N. quinti præſule, vitæ ſanctitate claro. Verum iis haud immerito ſuccenſet, acriterque turpem adeo ἀνιϛορησίαν caſtigat, Lil. Gyraldus de Poët. Dial. IV. Quanquam autem non integer ſuperſit Petronius, ſed primo exiguum tantum ejus fragmentum prodierit, idque immani laſcivarum ſpurcitierum ingluvie ſcatens; mirum tamen, quam multi Chriſtianorum reſtituendo, illuſtrandoque

turpi

turpi nequitiarum promocondo insudarint, bonasque interdum horas male perdiderint. Prima ejus *editio* est Veneta A. 1499. quam infinitæ propemodum aliæ sunt secutæ: nos paucas tantum recensebimus. A. 1610. Helenopoli, ut titulus præ se fert, Melch. Heimsfeldius Goldastus, cum variorum notis, Petronii Satyricon dedit. Francofurti alia, cum variorum integris notis An. 1621. in 8. prodiit, & alia multo amplior in 4. 1629. in quam Pet. Pithœi, Joh. Wowerii, Joh. Alex. Brassicani, Joh. Aurati, Erici Memmii, Alph. Delbenii, Claud. Puteani, Jac. Bongarsii, Mam. Patissonii, & Joh. Weizii notæ, emendationes & observationes, ac Josephi Anton. Gonzalez Commentarii, confluxerunt, adjectis præterea Joh. Pet. Lotichii vastis Excursibus Physico-Medicis, queis longe plurima ad rem Veneream facientia continentur: hac enim parte ad superstitionem usque diligens fuit LOTICHIUS, eamque in rem, ne forte aliquid talium elegantiarum deesset, Scioppii notulas adjecit, queis hic venereas phrases in Petronio occurrentes verbis Germanicis expressit, nempe, ut se diligentem ostenderet Commentatorem, monstraretque similes habere labra lactucas. Perstringit illum Lotichii commentarium satis acriter Goldastus in Epistola quadam ad Casp. Hoffmannum, quæ in Mantissa secunda Epistolarum, Georg. Richteri Epistolis addi solitarum, pag. 555. legitur. Ita autem ibi Goldastus. *Vides, quantum a te, tuo instituto ac judicio, Lotichius dissideat. Volebam hominem amicum hac occasione ad lectionem veterum Medicorum deducere, quorum illum prorsus expertem & negligentem esse advertebam: sed judicio destitutus, nec in bonis Auctoribus versatus, nobis undiquaque compilavit, quæ ad grandem efficiendum librum convasare, ex Cornucopiæ, Calepino, Textoris officina, Erasmi Chiliadibus, & consimilibus scriptis, poterat, ut tandem monstrosum, horrendum & insanum magnum istud commentum pareret.* Ceterum est & quædam Petronii editio, cum notis Joh. Burdelotii criticis & glossario Lugduni Batav. 1645. in 12. vulgata. Eodem anno Ultrajecti Petronium, cum notis variorum, in lucem emisit Simon Abbes Gabbema. Posthæc insigne aliud *fragmentum Petronii*, integram fere Cœnam Trimalcionis describens, in Dalmatia Tragurii, e Nicol. Cippici Bibliotheca, eruit Marinus Statilius, i. e. vero nomine Petrus Petitus: atque id Oratore Veneto, qui tum Romæ degebat, auctore a Paulo Frambotto, typographo Patavino, editum est Patavii Ann. 1664. præmissa præfatione, quæ rem omnem uberius edocet. Hoc exemplum Nicol. Heins. ad Joh. Schefferum transmisit, qui Upsaliæ A. 1665. recudi curavit, cum notis indiceque suo, & Dissertatione præliminari, qua genuinum istud fragmentum asserit. Hinc edidit Thom. Reinesius Lipsiæ 1666. in 8. cum Schefferi suisque notis: is quidem non omnia supposita, sed tamen aliqua a barbara manu agnoscit; dissentitque in nonnullis a Scheffero, qui vicissim illi quædam reposuit in appendice seorsim edita. Sequenti Anno 1667. Christoph. Arnoldus fragmentum Petronii Traguriannum denuo edidit Noribergæ in 8. cum Joh. Caji Tilebomeni conjecturis, Hadriani Valesii & Joh. Chr. Wagenseilii Dissertationibus Epistolicis, & aliorum Clarissimorum virorum judiciis, quibus res illa in utramque partem disputata est. Tilebomenius, quem per anagramma Jacobum Mentelium esse Placcius aperit de Pseudon.

don. pag. 266. genuinum, ut videtur, agnoscit, cujus præfatio multa prolixe de Petronianis editionibus in universum commemorat: Valesius, Wagenseilius, & alii quidam, diversum judicant, de fide Statilii & MSS. codicis dubitantes: queis accedunt etiam Placcius l. c. & Joh. Frid. Gronovius, lib. Novo Observat. pag. 198. & Franc. Vavassor Epigrammatum lib. II. ep. 81. 82. 83. Tandem vero productus codex MSS. ille Dalmaticus Romæ est, & scriptura ejus satis antiqua observata, ut dubium quoque amplius nullum superesset. Id docent me literæ Clar. Schefferi, Ann. 1669. Mense Martio ad me scriptæ, quarum verba apponam. *Ego nihil habeo, quod nunciem, nisi hoc unicum, quod scribam non meis, sed Clar. Falconerii verbis, ex Epistola Romæ exarata ante sex hebdomadas ad Nobil. Nicol. Heinsium. Exciderat, inquit, pene, quod Cl. Schefferum scire præcipue interest, allatum huc tandem e Dalmatia Petroniani fragmenti codicem, quem, constanti eruditorum omnium suffragio, ante 300. circiter annos scriptum fuisse constat: ut inde validissimum argumentum peti possit ad eorum opinionem evertendam, qui id fragmentum suppostitium asserere præcipiti judicio conati sunt. Nemo enim erit, cui persuadeant, ea ætate quenquam fuisse, cui Petronii larvam gestare, atque in Autore supposito parvo edendo, qui ea tempestate, ut credibile est, vix eruditioribus notus fuerit, gloriam quærere in mentem venire potuerit. Ex his verbis,* inquit porro Schefferus, *potes intelligere, me non esse tam stolidum, ut visus sum aliquibus per Germaniam.* Post tantas itaque magnorum virorum lites, tandem istud fragmentum suo loco apud Petronium insertum est, in optima Editione, quam, cum Variorum Commentariis, Amstel. 1669. in 8. Mich. Hadrianides procuravit. (Exinde vero surrexit, qui, præter istud fragmentum Petronianum, non alia solum multa, sed totum, si credere fas est, Satyricon Petronii, Albæ Regali a Christianis A. 1688. expugnatæ, erutum, sibique a Du Pinio quodam, Gallo nobili, sub Imperatore stipendia merente, communicatum Franc. Nodotius, itidem miles, Roterodami An. 1693. in 12. in lucem publicam exire jussit, non sine confidentissima Criticorum provocatione, quos non temere nova fragmenta ista rejecturos autumat. Atque idem etiam Gallus alius, Satyrici Interpres sensit: cujus versio, cum Latino Nodotii, apud Belgas Amstelodami (etiamsi Coloniam titulus præ se ferat) An. 1694. in 12. prodiit, Verum is nimius Petronii petulantiarum amator est, adeoque non mirum, si avide, quæ ad eum supplendum Nodotius produxerat, approbavit. Sunt alii, neque ii in arte Critica postremi, queis de Nodotiani Petronii Editione aliter visum est.)

11 POMPONIUS MELA, Geographus Latinorum celeberrimns, collocari adhuc ante Senecas debuisset, si strictam adeo ætatis seriem in singulis Auctoribus sequeremur. Namque is sub Claudio Imp. vixit, Hispanus natione. Libri ejus III. *de Situ Orbis* primum ab Aldo Venetiis, tum & Florentiæ apud Juntas editi sunt: scholiis, emendationibus ac animadversionibus illustrati castigatique a Joh. Pet. Olivario, Joach. Vadiano, Hermolao Barbaro, Ferdinando Nonio Pintiano, aliisque. Posteriorum duorum castigationes Melæ, a se emendato, & spicilegio notarum aucto, addidit Andr. Schottus Antwerp. 1582. in 4. Sed tamen nemo melius, aut tam bene de Mela meruit, quam ISAACUS VOSSIUS, qui Autorem illum e plurimis

rimis MSS. codicibus emendatum, & eruditissimis longe Animadversionibus illustratum, Hagæ Com. 1658. in 4. non sine magno doctissimorum Virorum applausu, dedit. Sed, cum in notis suis nimis frequenter, & præter rem etiam, Salmasii Plinianis in Solinum Exercitationibus insultasse JAC. GRONOVIO Vossius videretur; nova ille editione Melam Lugd. Batav. 1685. in 8. cum suis annotationibus, dedit, Vossium subinde haud paulo vehementius castigans. Verum neque Vossius impune se perstringi passus est, edita Londini 1686. in 4. Appendice observationum ad Melam, in qua Gronovium strenue depexum dat: (quam tamen acerbitatem Gronovius cum concoquere non posset, magno animi efferati impetu in nova sua Melæ editione, nuper A. 1696. post obitum Vossii, vindicavit.) Refert alias Scioppius, se Madriti, apud Joh. Fonsecam, Petri Ciacconii Commentarium MSS. in Melæ de Situ Orbis libros vidisse.

12 Meruerat quoque supra jamdudum memorari GRATIUS, Poëeta Augusto rerum potiente clarus, memoratusque Ovidio, quique adeo magis ad ætatem auream referendus foret. Scripsit *Cynegeticon*, sive *de Venatione librum*, qui hodieque, sed non integer, superest: editus a Sebast. Gryphio Lugduni cum aliis An. 1537. a Petro Pithœo inter Poëmata veterum Parisiis 1590. in 12. a Casp. Barthio, tum duodecenni (vid. Advers. lib. LVII. c. 17.), Hanov. 1613. in 8. & qui commentarium elegantissimum in Gratium scripsit, a Joh. Ulitio Lugd. Batav. 1653. in 8. Sed, cum hic Barthium, in eo commentario suo, sæpe & acriter refutasset, occasionem Matthæo Lago dedit, ut singulari Dissertatiuncula Barthium adversus Ulitium tueretur, Lipsiæ 1659. in 4. Manutius in quadam epistola de Gratii Cynegetico judicat, eidemque, quod miror, Petrum Bargæum, novitium Scriptorem, præfert.

13 Ceterum refertur etiam ad argenteam ætatem Lucano coævus Poëta alius, A. PERSIUS FLACCUS, Satyricus sæpe plus quam ferreus, imo saxeus: nam satyrica ejus dictio supra modum horrida est, & Juvenali, ætate licet inferiori, postponenda. Extat antiquus in illum *Scholiastes*, non Cornutus, licet id nomen in Codicibus aliquibus præ se ferat, cum tamen Cornutus fuerit Persii Præceptor, sed Acron, ut probabilius aliqui opinantur: vid. Placcius *de Pseudon. p. 179.* Indiget autem aliquo scholiaste Persius, nimium alias obscurus, & propterea contemptus Scaligero aliisque nonnullis: sed quem tamen recentiores aliquot Commentatores adeo egregie illustrarunt, ut vix quicquam amplius desiderari jure queat. Antecellit omnes ISAACUS CASAUBONUS, cujus *Commentarium* Jos. Scaliger in epistolis satis extollere non potest, prodiit primo Paris. 1605. in 8. aliquoties deinde recusus: optima editio est, quæ Londini a filio Merico Casaubono Lond. A. 1647. in 8vo est procurata. Veterem scholiasten e Bibliotheca sua primus Pet. Pithœus publicavit. Cum variorum integris commentatiis, El. Vineti, Joh. Britannici, Phil. Beroaldi, Ang. Politiani, Pet. Pithœi, Theod. Marcilii, prodiit Lutetiæ 1613. in 4to Jodoci Badii, Joh. Britannici, Joh. Bapt. Plautii, Ant. Nebrissensis & Joh. Murmelii Commentaria jam A. 1551. fol. junxerat Basileæ Frobenius. *Paraphrasin* in Persium scripsit Eilhardus Lubinus, quæ additur ejus Commentario in Juve-

Juvenalem, (cum quo ſcilicet utplurimum edi Perſius conſuevit) Hanov. 1629. in 8. Scripſit & Frider. Ceruthus paraphraſin, quæ Veronæ A. 1600. prodiit in 4. Indicem omnium vocabulorum Joſ. Langius compoſuit, cum Juvenale Friburgi A. 1608. in 8. editum. Barthol. Fontii commentarium eximium in Perſium, alias *ἀνέκδοτον*, Auguſtus, Dux Brunſuicenſis, adhuc Junior, edidit, memorante Conringio de Biblioth. Auguſta p. 86. Cl. Salmaſii notas etiam pluſculas acceſſiſſe ad nitidiſſimam Juvenalis & Perſii editionem Lugduno-Batavam, quæ, Screvelio procurante, cum ſcholiis veteribus, A. 1648. edita eſt, Laur. Craſſus Tom. II. Elogior. p. 210. & Clementius in Vita Salmaſii p. 67. teſtantur. Alia editio Batava cum notis variorum A. 1684. prodiit. In uſum Delphini a Ludov. Prateo Perſius eſt, una cum Juvenale, datus Pariſ. 1684. in 4. Th. Farnabii, Wedderburnii & Joh. Bondii labores tironibus inſervire poſſunt. De patria Perſii ſingularem diſſertationem ſcripſit Ludov. Aproſius teſte Greg. Leti Ital. Regn. P. I. l. III. p. 372. ſeq.

14 Obſcurum Poëtam Hiſtoricus excellentiſſimus, Q. CURTIUS RUFFUS, excipiat, cujus dictio omnium conſenſu præ ceteris, ob nitorem in verbis, argutiam in ſententiis & orationibus, & periodorum concinnitatem, commendanda eſt. De ætate autem infinitæ propemodum eruditorum Virorum lites: dum aliqui ad Auguſtum, ad Claudium alii, ejus tempora referenda putant; Trajanum nonnulli imperaſſe autumant, cum ſcriberet Curtius, pluiimi Veſpaſianum: Barthius ad Theodoſiana tempora illum refert. Demum nonnulli plane ſuppoſitititivum eſſe fœtum cenſent, ab Italo neſcio quo, ante hos trecentos annos, effictum. Nolumus, in allegandis variarum opinionum Auctoribus, eſſe prolixiores, quandoquidem id non ſolum a Voſſio in Hiſtoricis Latinis, lib. I. c. 28. factum, ſed & multo adhuc fuſius a Freinshemio, qui omnes, quotquot reperire potuit, Virorum doctorum de Curtio opiniones ſuæ editioni inſeruit. Declsmatorium quid, & argutias ſcholæ umbram oſtentantes, in illa floriditate Curtii BARTHIUS agnovit, l. XXVII. Adverſar. c. 15. atque id in orationibus præcipue patefieri contendit: cui non obſcure conſentit etiam BUCHNERUS, Epiſt. P. II. Ep. 32. p. 116. ſeq. qui argutam comtulamque brevitatem Curtii, & propius ad dulcia illa, quæ Fabius vocat, vitia accedentem, adoleſcentibus unice ad imitandum proponi non probat; cum multo citius illi ſimplicem Cæſaris Nepotisque facilitatem, aut fuſam orationem Tullii, quam anxium iſtud & elaboratum, demorſosque ſapiens ungues dicendi genus aſſecuturi videantur. Interim tamen neque rejicit Curtium, neque inter fictos ab impoſtoribus Auctores ablegat: quod præter illos, qui a Freinshemio allegantur, fecit quoque neſcio quis Gallus, Guidonis Patini præceptor, de quo Patinus ipſe Epiſt. 27. pag. 96. ſeq. videri poteſt. [Multo majore vero, quam omnes, qui præceſſerant, apparatu JOH. CLERICUS, Vir Cl. in libro *de Arte Critica*, nuperrime in lucem emiſſo, Curtium e genuinorum Latinorum auctorum numero excludere allaborat, eique rei probandæ totum partis ſecundæ librum impendit. Enimvero, ſi in Bibliotheca Florentina Codex Curtii, ſeptingentis minimum abhinc annis, Luca Holſtenio judicante, ſcriptus, latet, & ſi eum vidit in illa Bibliotheca Celeb. Wagenſeilius, approbatque

Hol-

Holstenianum judicium (quod utrumque in Pera Juvenil. Libror T. IV. p. 178. testatur, & facit) frustra profecto e scribendi ratione, e vitiis in Geographia commissis, similibusque aliis, Curtius Auctor novellus esse impostor probatur; ut alias multas rationes taceam, quas loco cit. Auctor celeberrimus apponit,] *Editiones* Curtii studiosissime recenset Joh. Freinshemius, qui cum egregiis plane supplementis, Commentario luculento, & omnigena eruditione referto, indiceque amplissimo, Curtium Argentorati An. 1640. 2. tomis in 8. edidit. Ea editio Freinshemiana postmodum semper reliquis omnibus præstare existimata est, & recusa Argentorati 1670. in 4to. a Belgis autem excerptæ Freinshemii notæ ceteris variorum adjectæ sunt. Præterea suas curas Curtio impenderunt Franc. Modius & Valens Acidalius, nec non Matthæus Raderus, cum cujus commentario Curtius Coloniæ An. 1628. in fol. editus est. Elegantem quoque editionem Curtii, iconismis multis interstinctam, & notis ad explicationem Auctoris facientibus illustratam, dedit Ultrajecti A. 1685. in 8. Sam. Pitiscus: nec non aliam, a se novis supplementis, notis, tabulisque Geographicis, instructam, Christoph. Cellarius Lipsiæ 1688. in 12. (Utraque vero tum Pitisci tum Cellariana, A. 1693. iterum recusa est.)

CAP. XIII.

QUO AUTORES ÆTATIS ÆNEÆ LATINI RECENSENTUR.

§. 1. *C. Plinius Secundus, Hist. Nat. Scriptor.* 2. *C. Plinius Cæcilius Secundus, Epistolographus, & Panegyristæ Veteres, Pacatus, Mamertinus, Nazarius, &c.* 3. *M. Fabius Quintilianus, & Declamationes ei jungi solitæ.* 4. *C. Cornelius Tacitus, & Autor Dialogi de Causis Corruptæ Eloquentiæ.* 5. *Sex. Julius Frontinus.* 6. *L. Annæus Florus.* 7. *Silius Italicus.* 8. *Valer. Flaccus.* 9. *Papinius Statius.* 10. *Dec. Junius Juvenalis.* 11. *M. Valer. Martialis.* 12. *Sulpitia Poëtria.* 13. *C. Suetonius Tranquillus.*

Sub Vespasianis, ad quorum tempora Curtium a nonnullis relatum paulo antea diximus, ÆNEAM LATINORUM SCRIPTORUM ÆTATEM cœpisse, argentea nonnihil pejorem, sed tamen meliorem ferrea, statuentibus multis assentimur. Sit itaque primus, qui in aula Vespasiani magni nominis Vir fuit, & familiariter admodum Imperatoribus usus est, C. PLINIUS SECUNDUS, *Naturalis Historiæ* conditor, ob quod Opus servatum causam profecto habet literatus orbis, cur sibi gratuletur: ut vicissim etiam tot aliorum ejus laborum (quos longo ordine Plinius junior recenset Epist. lib. III. ep. 5.) jacturam ægre fert; inprimis dolet Germania deperditos *de Bellis Germanicis libros XX.* Nam, licet, eos in Bibliotheca Augustana latere, se alicubi legisse Gesnerus in Bibliotheca memoret, nihil tamen ejus in Catalogis MSS. Augustanæ Bibliothecæ reperitur: nec abs re 1

G. Joh. Voſſius Geſnero eſſe fucum per epiſtolam ab aliquo actum ſuſpicatur, cum jam Symmachi ævo non usque adeo obvii illi Commentarii fuerint, de Hiſtor. Lat. lib. I. c. 29. Indignum quoque profecto, nondum hactenus prodiiſſe Naturalis Hiſtoriæ editionem tam docto ſeculo dignam, ſed in tenebris macularum ſuarum tam pulchrum Opus diu adeo delituiſſe. Neque enim ullum e veteribus Auctoribus eſſe credo, qui fœdioribus erroribus ſit oppletus, queis non ſine magno labore medicina adhiberi poteſt. Nec ſuppetit ea MSS. Codicum copia, quibus ſupplere hos defectus poſſimus: nam &, qui adſunt Codices, corruptiſſimi ſunt, ſi Joſ. Scaligero & Tanaq. Fabro fides *Prim. Scalig. p. 20.* a deſcriptoribus nempe, Monachis utplurimum Benedictinis, imperitiſſimis rerum harum, depravati. Eſt tamen Codex unus Plinii notæ optimæ in Bibliotheca Gottorpienſi. Primus emendando Plinio manus admovit Hermol. Barbarus, poſtea Sigiſm. Gelenius, & Beatus Rhenanus, e quorum curis aliquoties Baſileæ Plinius prodiit: Ferdin. Nunnez, ſeu Nonius, Pintianus, & Steph. Aquæus, Commentariis & Obſervationibus Plinium illuſtrarunt, ille MSS. duobus uſus. Poſt hos, Jacobus Dalechampius Plinium ad MSS. Codices recognovit, ſuisque notis ac obſervationibus illuſtratum dedit Lugduni in fol. 1587. ſed quem non adeo feliciter ſuo labore functum Scaliger teſtatur Prim. Scaligeran. p. 69. ubi ita: *Dalechampius, vir alioqui bene doctus, Plinium emendandum & excudendum ſuſcepit: ſed, qua eſt audacia, omnia invertet & corrumpet: quia, quod multi ſolent, ſi hoc illudve vocabulum non arridet, ſtatim immutat, ac ſæpe in deterius.* (Vatem fuiſſe Scaligerum, & audaciuſculas eſſe omnes Dalechampii conjecturas, nec ullas omnino ex iis ſat felices, Joh. Harduinus ait, adeoque non pauciores ſibi pugnas cum illo, quam cum Amanuenſibus corruptoribus, conferendas fuiſſe adjicit.) Recuſa eſt editio Dalechampii Francof. 1608. in 8. Cum emendationibus Salmaſii Plinius Lugd. Batav. apud Elzevirios, tribus in 12. tomis, editus 1631. Cum Variorum, Pintiani, Gelenii, &c. ſuisque notis eum procuravit Joh. Frid. Gronovius Lugd. Bat. 1669. 3. vol. in 8. ſed commentaria tenuia ſunt, & lectorem ſæpiſſime deſtituunt. (Interim, quas Gronovius notas in libros poſteriores Plinii, inde a viceſimo incipiens anno 1648. ediderat, tanti Harduinus, haudquaquam prodigus aliorum encomiaſtes, æſtimat, ut ſuas obſervationes illis ſimiles univerſas optet.) Extat & Jac. Milichii Commentarius in librum ſecundum Plinii, Lipſiæ editus apud Vœgelinum: ſed ille res potius ipſas tractat, quam ſenſum Auctoris inveſtigat. (Sunt præterea longe plurimi, qui per partes Plinium illuſtrarunt, modo librum integrum, modo libri particulam, aut Operis totius prologum, ſibi explicandum ſumentes, quorum integrum Catalogum Harduinus recenſet.) Inſignes in Plinium labores elucubraverat, & typis mandaverat, Auguſtus Valdus, ſed qui maligno fato a militibus diſcerpti ſunt & incendio conſumti, referente Pierio Valeriano de infelicitate Literator. pag. 44. Locum *Tom. I. noſtri Polyhiſtoris, lib. I. c. 25. §. 25.* excerpſimus. Petrum Ciacconium notas in Plinium ſcripſiſſe teſtatur Scioppius, eidemque conſentiens Jan. Nic. Erythræus, Ciacconii Majorum Vigiliarum Opus in Plinium extare ſcribit Pinacoth. I. pag. 191. quod tamen editum non credo. (Sane nec Harduinus, diligentiſſimus talium librorum inveſti-

vestigator, illud novit, adeoque ne quidem nominat.) Quam maxime vero ad Plinii illustrationem faciunt CLAUD. SALMASII *Exercitationes Plinianæ*, quæ nihil aliud sunt, quam vastissimus in C. Jul. Solinum, Plinii exscriptorem & epitomatorem coævum, Commentarius, Parisiis A. 1629. duobus in fol. voluminibus, primum vulgatus: & recusus A. 1689. Trajecti ad Rhenum: in quod opus Salmasius omnes fere vastæ eruditionis suæ thesauros, credo, exhausit: omniumque meruit admirationem. (Sed tamen infensior illis HARDUINUS est, &, licet plurima iis inesse erudite dicta non neget, esse tamen ait plurima ab illustrando Plinio aliena: difficillima pleraque sicco pede transmissa queritur, quæ bona sint & Plinianis locis aliquid lucis afferant, ea fere tota ex alienis hortis esse subrepta: quæ ab ipso primum excogitata, pleraque nigrum theta poscere. Hæc de Salmasianis Exercitationibus justo (si maxime deprecetur) acerbiora Joh. Harduinus, celeberrimus Jesuita Gallus: qui Plinium nova ac splendidissima facie, & a sordibus mirifice perpurgata, Parisiis, in usum Delphini, A. 1685. quinque voluminibus in 4. dedit, exquisitum Opus & æternitate dignissimum: ad quod edolandum non solum MSS. codidicibus Regiis, Colbertinis, Vaticanis, Lugdunensibus, San-Victorino, Rhedonensi, usus est, sed & editos omnes libros Plinii, & Commentatores, & veteres scriptores Græcos Latinosque magna copia, nec minore diligentia judiciove, evolvit, ut sic Plinium sibi redderet, interpretatione ac notis eruditissimis illustraret, nec non indicibus amplissimis ornaret. In præfatione Editores & commentatores omnes longo ordine, addita de quamplurimis crisi sua, commemorat, tum & uberrime instituti rationem exponit. Præterea, cum librum primum, qui nihil aliud, quam index totius Operis ab ipsomet Plinio confectus est, simulque Auctores, queis usus erat in conficienda sua Historia Naturali Plinius, studiosissime recenset, cum eum, inquam, hactenus mire corruptum, ope codicum MSS. egregie restituisset, Indicem Auctorum illi annexuit, quo juxta seriem alphabeti dispositorum Auctorum, quotquot a Plinio uspiam allegati sunt, omnium historiam pro instituti ratione luculenter exponit: adeoque modis omnibus de suo auctore bene mereri studuit.)

2 Referemus huc quoque haud immerito Plinii ex sorore Nepotem & ex adoptione filium, C. PLINIUM CÆCILIUM SECUNDUM, qui & *Plinius minor* dicitur, ille Trajani Imp. familiaris, splendidissimis muneribus functus. Ejus extat *Panegyricus* arte magna, nec minore dictionis concinnitate, compositus, & haud abs re prudentiæ civilis Imperatoriæ penu dicas: & *Epistolæ* elegantissimæ, quas ob concinnam adeo brevitatem, ipsismet Ciceronianis nonnulli præferunt; cum contra Politianus (Epist. I.) & alii, totum illud Plinii seculum aspernantes, Plinios etiam Senecis judicent ratione styli deteriores. Conjunctim Panegyricus & Epistolæ aliquoties prodierunt: inprimis vero commendanda editio, quæ, cum If. Casauboni notis, adjectis una Pacati, Mamertini atque Nazarii Panegyricis, ex officina H. Stephani A. 1591. in 12. prodiit. Panegyricum seorsim, cum doctorum Virorum notis, edidit Matth. Bernegerus Argentinæ 1635. in 4. Alios quosdam Commentatores in illum videas in Opere Panegyricorum, 1643. edito in 12. Epistolas notis ac observationibus, indicibusque amplissimis, illustravit Claud. Minos Parif. 1588. in 12. quæ rarior editio est, nec notæ

illæ comparent in editione Buchneriana, Francofurt. ad Viadrum 1664. in 8. excusa, cum notis Aug. Buchneri ipsiusmet & aliorum, addito quoque Plinii Panegyrico, ceterisque Panegyristis Latinis, sed sine commentario. Multum operæ, post hunc & alios, in Plinii epistolis emendandis illustrandisque, posuit JAC. THOMASIUS, qui præfatione fuse de singulis Editonibus agit: tum ipsimet libro suas & aliorum, partim integras, partim selectas, animadversiones adjecit, Lipsiæ 1675. in 8. & 1685. (Denique nuper etiam A. 1693. CHRISTOPH. CELLARIUS Plinii Epistolas, & Panegyricum, cum novis suis Commentariis, sane quam elegantissimis, tabulis nonnullis Geographis, queis ad intellectum Epistolarum Plinianarum opus esse putabat, & novo Latinitatis indice, Lipsiæ in 12. exhibuit.) Memoranda inter epistolas Plinii potissimum illa, qua Christianorum mores describit, adeoque causam agit persecutionem passorum: quam præter alios noster etiam Chr. Kortholtus peculiari commentario 1674. Kilonii illustravit (*oo*) Veteres Panegyricos, adeoque in iis etiam Plinium, in usum Delphini, edidit Jacobus de la Baune Paris. 1676. Est vero, ut hoc obiter hic addamus, pro temporum varietate, varia quoque horum Panegyristarum Latinitas; inceduntque ii, qui post Plinium scripsere, miro dictionis tumore verborumque intempestivo admodum poëtismo: ut adeo non temere iis uti quis debeat, nisi qui prius aureæ ætatis Scriptoribus se firmaverit.

3 Plinii junioris præceptor fuit, prout ipse id Epist. lib. II. ep. 14. indicat, M. FABIUS QUINTILIANUS, ille veteris eloquentiæ strenuus resuscitator, totiusque Italiæ magister optimus: in quo Hispanitatem (erat enim Calaguri, oppido Hispaniæ, natus) perperam a Franc. Philelpho esse notatam, libro *de Patavinitate Livii* dictum a nobis est c. 9. Ejus *Institutiones Oratorias*, sub Domitiano Imp. scriptas, elegantissimum Opus, primus in Constantiensi Concilio, in Salsamentarii officina, reperit Poggius Brandolinus, seu Florentinus, referente in Elogiis Jovis. Eæ vero multoties per Italiam, Germaniam, Galliam, Belgium & Angliam impressæ sunt. Adscribuntur illi quoque *Declamationes XIX*, quæ in quamplurimis Editionibus, una cum

(*oo*) Ante Christ. Kortholtum, Theologum Kiloniensem (cujus Commentarius Kilonii A. 1674. & seqq. Disputationibus ventilatus est publicis) Plinii Junioris de Christianis Epistolam seorsim illustrarunt Franc. Balduinus, Atrebas, JCtus Seculi XVI. eximius, in *Legibus & Edictis Veterum Imperatorum de Christianis*, ab ipso collectis, explanatis, ac Basileæ in 8vo editis, & Gerh. Joh. Vossius, cujus in eam Commentarius haud adeo magnæ molis, una cum Opusculis de Cognitione sui, & Ratione Studiorum Amstelodomi A. 1656. in 12mo prodiit. Pliniani Panegyrici illustratoribus addantur Marcus Zuer. Boxhornius, qui seorsim eum Lugd. Bat. 1632. in 12mo, & deinde junctim cum epistolis ibidem A. 1648. & Amstelodami An. 1659. in 12mo, recensuit; Johannesque Henricus Bœclerus, cujus *Commentationes Plinianæ, quibus præcipuæ incomparabilis Panegyrici materiæ explicantur*, Argentorati A. 1640. in 8vo sunt excusæ. Dominici Baudii Commentarium itidem, a nonnullis video allegari, mihi nunquam visum, cui sola ejus innotuit Oratio in C. Plinii Panegyricum Auspicialis, publicis in eum Lectionibus præmissa, quæ inter Orationes ejus, junctim cum epistolis sæpius publicatas, est Septima.

cum Institutionibus, conjunguntur, sed quas non esse hujus Quintiliani, jam olim Erasmus, & cum eo non pauci, dubitarunt. Alias itidem CXLV. *Declamationes* Quintiliani, quæ ex 388. supersunt, a Pet. Pithœo partim emendatæ, partim primum editæ, pariter ejus nomen mentiri, longe plurimi arbitrantur. Prodiit illa Editio Pithœana, Paris. apud Mamertum Patissonum 1580. in 8. recusa Heidelbergæ apud Commelinum 1594. in 8. & una cum Institutionibus Genevæ 1591. ac 1604. in 8. Alias memoratu digna est editio illa Quintiliani, quam, cum Pet. Mosellani, Joach. Camerarii, Ant. Pini suisque commentariis, Petr. Gallandius Paris. 1549. apud Vascosanum in fol. publicavit. Edidit illum quoque cum suis commentariis DAN. PARÆUS: sed, ut ille semper est plagiarius, & Criticorum potius simius, quam filius; ita hic quoque Ludov. Cresollii Theatrum Rhetorum, Vacationes Autumnales, librosque de pronuntiatione & actione, strenue exscripsit. Editio variorum Quintiliani prodiit Lugd. Bat. 1665. in 8. Breves notulæ Pauli Colomesii in Institutiones Quintiliani in ejus Opusculis, Ultrajecti 1668. in 12. editis, leguntur. (Oxonii haud ita pridem EDMUNDUS GISSON Institutiones Quintiliani nova editione in lucem emisit, e tribus MSS. codicibus emendatas, & novæ cujusdam hactenus ineditæ declamationis (cum reliquæ alias editæ non adsint) accessione locupletatas. Memorat quoque, Henr. Dodwellum, V. Cl. Annales Quintilianeos apud se confectos habere, vitam Oratoris hujus uberrime exponentes. Prodiit liber Oxon. 1693. in 4. ajuntque nunc Argentinæ illum denuo recudi. Anno præcedente 1692. Oxonienses Quintiliani Declamationes ediderant, & quidem solas XIX. priores, miseras illas, quas vocant 145. a Pithœo editas, ne quidem suis laboribus dignas judicantes. Adjectus vero etiam est Dialogus de causis corruptæ eloquentiæ, qui a nonnullis, sed male adscriptus Tacito, cum ejus Operibus una edi solet, ab aliis Quintiliano, & hinc in Genevensi aliisque editionibus hujus reperitur: de quo paulo post.)

Eodem cum Plinio & Quintiliano tempore vixit C. CORNELIUS TACITUS, nempe qui a Vespasiano inde ad Trajanum publicis muneribus functus est; Plinio etiam, prout ex Epistolis liquet, familiaris; plane singularis prudentiæ Vir, eamque ob causam maximis quibusque principibus semper in oculis gestatus. Maledicum enim est judicium SCIOPPII, qui libro suo *de Stylo Historico* Tacitum malignum & solœcum Autorem, adeo nequitiarum Magistrum juventuti e manibus excutiendum putat: substitutis (quæ pietas viri est) Siracidis sententiis & Machiavello. Non magis sanum erat, quod de stylo ejus dixit Alciatus, eum præ Pauli Jovii scriptis mera esse senticeta; aut quod Æmil. Ferretus Tacitum non satis Latine scribere judicabat. Satis duobus his obviam ivit VOSSIUS *de Histor. Lat. l. I. c. 30.* qui tersam, elegantem & limatam Taciti dictionem agnoscit. Sed tamen nonnunquam Tacitum nimis Politico ingenio suo indulsisse, magisque finxisse, quam indagasse aut exposuisse actionem eorum Imperatorum, quorum historiam exponit, causas, haud abs re aliqui animadverterunt, Rupertus sc. in Observat. ad Histor. Univ. Besoldi p. 281. sq. &, qui consentit illi, Gallus Jesuita 4

BOHURSIUS, in libello elegantissimo ἀνωνύμως edito, quem inscribit *La maniere de bien penser sur les ouvrages de l'esprit p.308.* ubi hunc in modum de Tacito: *Tacite est à la verité un grand Politique, & un bel esprit, mais ce n'est pas un excellent Historien. Il n'a ni la simplicité, ni la clarté, que l'histoire demande: il raisonne trop sur les faits: il devine les intentions des Princes plûtôt qu'il ne les découvre: il ne raconte pas les choses, comme elles ont été; mais comme il s'imagine, qu'elles auroient pû être. Enfin, ses reflexions sont souvent trop fines, & peu vraysemblables.* Conferendus etiam huc Scriptor plane eximus, RENATUS RAPINUS, in Meditationibus suis ad Historiam (*Reflexions sur l'Histoire*) pag. 293. sq. qui, quid in Tacito laudem, quid vituperium mereatur, candide exponit. Ceterum Commentariorum in hunc auctorem integra pene Bibliotheca extat, quorum catalogum inire peculiaris Dissertationis res est. Sunt, qui in illum Criticas notas; sunt, qui Politica commentaria scripserunt. E Criticis, seu Philologis, post Franc. Puteolanum, Phil. Beroaldum, Beat. Rhenanum, Andr. Alciatum, Vincent. Lupanum, Marcell. Donatum, Æmil. Ferretum, M. Vetranium Maurium, Fulv. Ursinum, Josiam Mercerum, Curtium Pichenam & M. Ant. Muretum, inprimis clarus Taciti Commentator JUSTUS LIPSIUS est, qui tanto eum amore deperibat, ut integrum teneret memoria, nullusque dubitaret, quin, etiamsi interiret Tacitus, e sua, Lipsii, memoria restitui commode iterum posset: Juvenis eum primo edidit Antwerpiæ 1574. in 8. mox secundum, deinde tertium, quartum, atque quintum revidit. Et post tot tamen suas repetitas identidem curas atque emendationes Lipsium Tacitum non intellexisse, & nihil minus fecisse, quam ut eundem illustraret, Bohursius, libello allegato p.358. contendit: quod tamen judicium nimis acerbum est. Alias non diu post editum primo Tacitum Lipsius cum Mureto de locorum quorundam emendatione acriter digladiavit, dum nempe Muretus eas Emendationes sibi surreptas quereretur, & vero pernegaret Lipsius. Historiam fuse satis Jac. Thomasius exponit *Dissert. de Plagio Liter. §. 115. seqq. & 222.* qui Lipsium non omnino a plagii crimine absolvit. Tendit eodem liticula, quam cum personato Scriptore, Pompejo Lampugnano (Palatini Electoris Consiliario,) Lipsius aluit, & quæ, tum e Thomasio ll. cc. tum e Placcio *de Pseudonymis p.216.* peti potest. Post eum LUDOV. AURELIANENSIS (d'Orleans,) in Tacito emendando, suam operam collocavit Paris. 1622. in fol. editam: sed parum feliciter omnino; quandoquidem audacissimus in corrigendo, seu potius, quo nihil pejus in arte Critica, ex ingenio suo depravando Auctore est, neque adeo multam gratiam promeruit. Cum Variorum notis Tacitum Janus Gruterus edidit Francof. 1607. in 8. Si indicem velis, Tacitus Matth. Berneggeri præstat ceteris, editus Argentorati 1664. in 8. cui nempe præstantissimum indicem Melchior Freinshemius (Johannis aut frater, aut Agnatus) subjecit. Moliebatur Johannes Freinshemius, qui præfationem præmisit, longe ampliorem Taciti editionem, paraphrasi, commentariis indiceque luculentissimis instructam; jamque ediderat A. 1641. Specimen Paraphraseos Cornelianæ in Tiberiani Principatus annos XV. cum versionibus quinque linguarum comparatum; quod si ad finem perduxisset, non fuisset labor inutilis. In Germaniam Taciti seorsim editi sunt Commentarii Andr. Altham-

Althammeri, Jod. Willichii, Cyriaci Lentuli, Georg. Caſp. Kirchmajeri, Herm. Conringii. In Agricolam extat Commentarius Mich. Virdungi, Matth. Bernegeri, Marc. Zuer. Boxhornii. Commentatores Politici hujus quidem loci non ſunt, ſed notari tamen nomina nonnullorum poſſunt: Scipio Ammiratus, qui inter optimos eſt, cujusque in Tacitum Diſcurſus Italico ſermone conſcriptos Juntæ 1598. in 4. Florentiæ excuderunt: Phil. Cauriana, itidem Italus, qui vernaculo ſermone in quinque primos annalium libros ſcripſit Romæ 1609. in 4to, & Trajanus Boccalini itidem peculiari commentario Italico; qui & in Relationibus ſuis ex Parnaſſo hic illic de Tacito lectu digniſſima & jucunda inſpergit. Latine in Tacitum Commentarios Politicos adornarunt Annibal Scotus Francof. An. 1609. qui aphoriſmos politicos extraxit: Chriſtoph. Forſtnerus, cujus notæ & diſſertationes elegantiſſimæ, Argentorati & in Belgio, niſi fallor, impreſſæ, in omnium manibus ſunt: Joh. Henr. Bœclerus, a quo Notas Politicas in primordia Annalium Taciti & Hiſtoriarum libros, Argent. An. 1664. editas, habemus: Andr. Canonherius, a quo Quæſtiones & diſcurſus in primos duos Taciti libros, Romæ 1609. in 4. editi, fluxerunt: & forſan alii. Pulcerrima editio Taciti, cum notis Variorum, a Joh. Frid. Gronovio adornata, prodiit Lugduni Bat. tomis II. in 8. quam ille moriens Regi Galliæ inſcripſit. Integræ illic notæ ſunt Lipſii, Rhenani, Urſini, Mureti, Pichenæ, Merceri, Gruteri, Acidalii, Grotii, Freinshemii, & ſelectæ aliorum. Gronovius integras notas ſuas adjecit, quas ſeorſim antea publicaverat: adjecit iis quoque Excerpta variarum lectionum e codice Oxonienſi Jac. Gronovius. In Delphini uſum Abbas quidam Julianus Pichon, tomis quatuor, ab anno 1682. ad 1687. Tacitum edidit: Poſt hunc vero Theod. Ryckius, cum MSS. codicibus collatum, ſuisque illuſtratum animadverſionibus, Lugd. Bat. 1687. in 12. emiſit. Solet cum Taciti Operibus una excudi *Dialogus de cauſis corruptæ Eloquentiæ*, quem tamen ejus non eſſe, ob evidentiſſimam maximamque ſtyli diſparitatem, docti fere omnes conſentiunt. Quintiliano autem, qui alicubi ſe talem librum ſcripſiſſe refert, tribuunt plerique, queis tamen contradicunt Lipſius, Barthius, Voſſius, & Tanaq. Faber, incertum ejus Auctorem exiſtimantes, & propterea abjudicantes Fabio, quod Auctor dicit, ſe quæſturam, tribunatum, præturam, Romæ accepiſſe; cum de Quintiliano conſtet, eum nihil unquam dignitatis in republica eſſe conſecutum. Vid. Voſſ. Hiſt. Lat. pag. 159. cujus in eo quoque judicium approbamus, quod Autorem Dialogi, quisquis demum ille ſit, diſertum & ſani omnino judicii fuiſſe ſcribit. Conf. Barthii Adverſ. lib. XLIV. c. 8. Placcius de Pſeudon p. 261. Tan. Faber Not. ad Longin. pag. 239. & Ger. Langbainius ad eund. qui ſatis etiam exinde concludi poſſe, falſo tribui Quintiliano dialogum iſtum, arbitratur, ſi quis ea, quæ ad finem libri octavi dicit Quintilianus, cum iis, quæ in Dialogo dicuntur, conferat. Voſſius alibi, nempe de Natura Rhetor. c. 15. pag. 107. præter Tacitum & Quintilianum, quibus Dialogus adſcribi ſolet, Junium quoque Gallionem nominat, M. Annæi Senecæ filium ſecundo genitum, Luciique fratrem, quem Eloquentia claros etiam ſuæ ætatis viros viciſſe ex ipſius patris, tum & Statii, teſtimoniis confirmat. Ceterum

terum, cum ſe Tacitus politicis adeo probarit, mirum non eſt, ſi in omnium cultioris Europæ gentium linguas translatus ſit, Italicam, Gallicam, Germanicam, Belgicam, Hiſpanicam, Anglicam: & in aliquibus etiam plus ſemel verſus compareat. Sed tamen non ejusdem quoque generis verſiones omnes ſunt: ſane enim, quantis obſcuritatibus Tacitum Itala verſione ſua involverit Bernardus de Avanzatis, Interpres ne quidem ipſiſmet ſuis civibus, Florentinis, intellectus, ſed e Latino ſemper Taciti textu explicandus, enarrat prolixe Erythræus Pinacoth. III. pag. 218. ſeq.

5 Sub iisdem plane Imperatoribus, ſub queis clari erant Tacitus, Pliniusque, floruit quoque SEXT. JULIUS FRONTINUS, cujus *Stratagemata una cum Vegetio* Pariſ. 1607. edita ſunt. Ejusdem de *Aquæductibus & Cloacis* libelli ab Onuphrio Panvinio Commentariis Reip. Romanæ inſerti ſunt Pariſ. 1588. in 8vo. Opera omnia, cum notis variorum Arnhemii prodierunt: ut & Amſtelodami 1661. in 8. curante Rob. Keuchenio, qui ſuas quoque Notas adjecit.

6 Frontino L. ANNÆUM FLORUM addimus, Hiſtoriæ Romanæ Scriptorem compendiarium qui ſub Trajano Imp. ſcripſit: quanquam & Hadriani tempora illum attigiſſe, eumque ipſum fuiſſe Poëtam, cujus in Cæſarem, & Hadriani viciſſim in illum, verſiculos Spartianus narrat, perſuaſus non ſine ratione eſt Voſſius, de Hiſtor. Lat. l. I. c. 30. Dictionem ſi ſpectes, ad ætatem ferream referendus videtur, adeo multa in illo ſunt non tantum non Latine, ſed etiam ſtulte, dicta. Eſt enim in illo neſcio quæ ventoſa & panegyrica loquacitas, metaphoræ ineptæ & pueriles: ut adeo peſſime faciant, quotquot ipſum ad Latinitatem tironibus commendant. Eſt tamen hiſtoriæ Romanæ non inutile compendium, cujus jacturam facilius ferremus, ſi Livium haberemus integrum. Florum inſigni plagio exſcripſit; nulla ejus facta mentione JORNANDES GOTHUS, hiſtoriam rei Romanæ a Romulo ad Auguſtum narrans; ſed & idem barbaro, qui ſequitur, ſtylo ſuo ſorex ſui ipſius proditor. vid. Thomaſ. de Plagio §. 475. qui e Voſſio eam obſervationem hauſit. Variæ vero ſunt *Editiones* Flori. Prodiit Venetiis apud Aldum 1521. una cum Polybio a Nic. Perotto Latine reddito: cum annotationibus Joh. Camertis Baſileæ 1528. & 1532. cum Frid. Sylburgii notis Francof. 1588. Tom. I. Scriptorum Hiſtoriæ Rom. ex recenſione & cum notis Eliæ Vineti Pictavii 1554. cum notis Jan. Gruteri & Claud. Salmaſii, tum adoleſcentuli adhuc, Heidelb. 1609. neque virum Salmaſium ejus in Florum collatæ operæ puduit, quippe qui Florum denuo, cum amplioribus notis, & Luc. Ampelii Libro memoriali, Lugd. Bat. 1638. in 12. vulgavit. Freinshemiana Flori Editio Argentorati An. 1632. & iterum 1636. in 8. ſummo ſtudio eſt adornata, nec temere cuiquam alii concedit, ſeu textum, ſeu notas, & chronologiam, ſive demum indicem, ſpectes: recuſa etiam A. 1669. Extant & *Obſervationes Politicæ & Phliologicæ in Florum*, CHRISTOPH. AD. RUPERTI, ſeorſim editæ, in quibus multum bonæ frugis eſt. Optime enim de Hiſtoricis meritus eſt Vir ille, ut teſtantur ejus ſcripta, pleraque poſthuma: nam ipſe mature fatis conceſſit. A. 1680. Celeb. JOH. GEORG. GRÆVIUS Florum, cum ſuis unius notis, edidit Ultrajecti, in qua Editione illud præcipue laudandum, quod ſubjecerit imagines & nu-

& numos, in quibus vel Imperatores, vel alii clariſſimi Viri, vel Actus denique reipublicæ & antiquitates repræſentantur: quibus oculo una cum hiſtoria objectis, tenacior inhæret memoria rerum illarum. Præmiſit & luculentam Diſſertationem de Flori ſtylo, in qua per totum Florum excerpit inepte ac affectate dicta, a quibus cavere ſibi debeant, qui eum legunt. In uſum Delphini prodiit Florus, notis illuſtratus ab Anna, Tanaqu. Fabri filia, virgine tum, nunc uxore Andr. Dacerii, cujus fama cum Patris fama pari paſſu ambulat. Pariſ. 1674. in 4.

7 Paulo ante Florum, nempe ſub Domitiano, *Hiſtoriam belli Hannibalici*, ſive *Punici II.* heroico carmine deſcripſit SILIUS ITALICUS, magnis dignitatibus in republica functus, (eo enim anno, quo Nero periit, Conſul erat) opibusque clarisſimus: ſed minorum gentium Poëta, quippe qui magis fidem hiſtoricam, quam ingenium, in ſubſidium adhibuiſſe videtur. Sane illum Poëtam omnium antiquorum maxime tavtologum, & ingenio poſtremum, vocat Barthius Adverſ. lib. XXXIII. c. 3. idque plenius oſtendit c. 4. ſecutus jam olim ita cenſentem Plinium juniorem Epiſt l. III. ep. 6. Scripſit in illum Dan. Heinſius, 12. circiter aut 14. annos natus, *Crepundia* quæ vocat, i. e. notas Lugduni Batav. apud Raphelengium 1600. & Cantabrigiæ in 12. edita: quibus additur quoque Diſſertatio de veræ criticæ apud veteres ortu, progreſſu, uſuque. Jam vero An. 1483 Venetiis, cum Petri Marſi commentariis, Silius editus eſt: & cum locuplete Commentario Claud. Dausqueji An. 1618. in 8vo. (Nuper etiam a Chriſt. Cellario Lipſiæ, cum notis, vulgatus.)

8 Ut erat ferax Virorum doctorum ætas, qua Veſpaſiani imperabant, ita pertinent quoque huc Poëtæ M. Valer. Flaccus, Statius, Martialis, Juvenalis, de quibus nunc ſigillatim dicendum. Et quod quidem VALERIUM FLACCUM attinet, qui ætate reliquos antecedit, illum unum e Latinis feliciſſimum in Epico carmine, poſt Virgilium, fuiſſe Nicol. Heinſius, peritiſſimus de his judicandi artifex, cenſuit. *Argonautica* ejus (quæ morte præventus juvenis ad finem perducere non poterat,) poſt alios Commentatores, notis egregiis illuſtravit Ludov. Carrio, Antverp. 1585. in 8. apud Plantinum, una cum Flacco primum editis, & deinde additis Juſti Zinzerlingii notis, Lugduni 1617. in 12. denuo recuſis. Inde Lampertus Alardus Flaccum, cum ſuis, Chriſtoph. Bulæi & Joh. Weizii notis, adjecto indice luculento, edidit Lipſiæ in 8. 1630. omiſſis tamen notis Zinzerlingianis, quas interim ſubinde compilavit: volueratque illas vindicare Zinzerlingii filius, ſi ſupervixiſſet. Nitidiſſima autem eſt & emendatiſſima editio Valerii Flacci, quam Amſtelodami A. 1680. Nicol. Heinſius edidit, cum præfatione, in qua de curatoribus priorum editionum, notarumque Auctoribus, agit.

9 Flaccum ſequatur Epicus poëta alius, PAPINIUS STATIUS, generoſus Vates, ut eum Buchnerus nuncupat, magni, ſi quisquam alius, ſpiritus, & haud procul a Virgilio locandus. Quanquam enim longe illo minor ſit, ob tumorem iſtum &

loquendi catachresticum morem; ingenii tamen in eo magna est præstantia. Putarim interim cum judicio legendum: multa enim sunt apud illum audaci furore dicta, quæ temere imitari nemo debet. Dissuadeo igitur omnino ejus lectionem in prima ætate, in qua ad imitationem optima sunt proponenda. Nam plus est in illo phantasiæ, quam judicii, ac verissimum, quod Borrichius de illo dicit, eum instar Alexandri, ut magnis virtutibus, ita magnis vitiis, scatere. PAGANINUS GAUDENTIUS peculiarem librum *de audacia styli Statiani* conscripserat; de quo sic ipse in Epistola ad Jac. Gaddium, quæ præfixa est hujus libro de Scriptoribus Non-Ecclesiasticis: *Librum ego scripsi, editionique paratum habeo, de Audacia styli Statiani, cui multa antiquaria philosophica atque alia, admiscentur. Magni nempe facio Statii sublime ingenium. Dum autem audaciam illi tribuo, non hoc ago, ut eum reprehendam: tantum cupio lectorem cogitare, an imitatione dignos judicet quosdam dicendi modos, qui in Thebaide, atque alibi, occurrunt.* Hæc ibi Gaudentius: sed cujus liber non magis in publicum exiit, quantum scio, quam similis Casp. Barthii, quo contra Scaligerum demonstratum dare volebat, non frustra Statium tumiditatis argui: vid. *Adversar. l. II. c. 18.* Prodiit Statius, ut editiones alias taceamus, ex emendatione cum scholiis Joh. Bernartii, Antwerpiæ 1595. in 8. Sed vehementer illam editionem perstringit Barthius Advers. lib. VI. c. 4. Cum notis Casp. Gevartii editus est Lugduni Batav. 1616. in 8. Sylvarum libri cum paraphrasi marginali Thomæ Stephani, ut & libri duo Achilleidos, prodierunt Cantabrigiæ 1651. in 8. Commentarium in Statii Sylvas scripsit Domitius Calderinus, quem vero Dominicum de Caldariis vocari debere alicubi Colomesius annotat, editum separatim Venetiis, & Paris. 1600. Cura Joh. Frid. Gronovii recensitus prodiit Statius Amstelod. 1653. in 12. cum jam antea A. 1637. Hagæ Comitis ejus in Statium Diatribæ editæ fuissent. Est vero illi de notis in Statii Sylvas lis nata cum Emerico Cruceo, qui se Mercurium Frondatorem vocat; quem eleganti & festivo scripto, cui titulus Elenchus Anti-Diatribes, Paris. 1640. in 8. Gronovius retudit. (*pp*) Anno 1664. Cygneæ

(*pp*) Historiam Certaminis inter Joh. Frid. Gronovium & Emericum Cruceum, Monachum, & Collegii cujusdam Parisiensis Pædagogum, de Statio Literarii cum obiter saltem Morhofius attigerit, paucis, e *Cimbria* nostra *Literata*, & Elogio Gronovii, isti inserto, exponemus. Statium, cum Veterum & Recentiorum Commentariis, edidit Cruceus Parisiis An. 1618. in 4to. Hanc ejus Edititionem cum Gronovius, in sua *ad Libros V. Sylvarum Statii Diatriba*, Hagæ An. 1637. in 8vo publicata, & Grotio, Salmasio, Heinsiis, Vinc. Fabricio, aliisque Reip. Literariæ Principibus, summopere probata, Virgula subinde notasset Censoria, Cruceus, sua vindicaturus, sub larva *Mercurii Frondatoris* (quam, ante Morhofium, Chr. Ad. Rupertus, *in Annott. ad Synopsin Historicam Chr. Besoldi p. 29.* cumque secutus Vinc. Placcius *in Tr. de Scriptoribus Anonymis & Pseudonymis pag. 225.* nec non Adr. Bailletus *in Tr. Gallico de Satyris Personalibus, T. II. p. 328.* illi detraxerunt,) *Antidiatriben, seu Frondationem Sylvarum Papinii Statii*, Stylo insigniter maledico, Parisiis An. 1639. in 24. ei opposuit. A Gronovio vicissim Cruceo repositus *Elenchus Antidiatribes Mercurii Frondatoris ad Statii Sylvas*, Libellus adversarium facete admodum exagitans, Parisiisque A. 1640. in 8vo, una cum Claudii Salmasii (cujus nonulla Cruceus itidem vellicaverat)

gneæ in lucem editus est vastissimus Casp. Barthii in Statium commentarius, duobus spissis in 4. voluminibus constans, cum indice Christ. Daumii; in quo quanquam non pauca sint laudabilia, longe tamen plura limam merentur. Veterem Scholiasten Placidum Luctatium (quem Scaliger & alii Lactantium vocant) produxit, suasque adjecit notas, Frid. Lindenbrogius Paris. 1600. in 4to. (*qq*) Magnam illi operam olim Henr. Schævius impendit, cujus paraphrasis & Lexicon Statianum prælo paratum erat, sed illius morte omnis labor periit. Sic & periit labor Wouwerianus, de quo Jos. Scaliger in Epistolis pag. 658. aliam tamen ob causam, nescio quam, sufflaminatus. Gallice Statium convertit Mich. Marollius Paris. 1658. in 8vo. Prodiit & Paraphrasis Gallica, cum notulis Franc. Guyeti & aliorum.

ad Gronovium Epistola, excusus. De hoc Elencho Claud. Sarravius, Ep. 10. ad Vinc. Fabricium (*p. m. 16.*), sequens Anno jam 1649. antequam prodiisset, tulit judicium: *Dabit Gronovius noster Elenchum Antidiatribes Emerici Crucei, in quo miser ille Cruciarius miris vapulat & torquetur modis. Nil mihi dudum lectum est amœnius hoc postremo Amici nostri Opere, quod sub prælo sudat.* Novam adversus *Elenchum* hunc Gronovianum Apologiam Cruceus, teste Chr. Ad. Ruperto (*in Epist.* ad Georg. Richterum An. 1641. scripta,) minatus quidem est, sed in lucem nunquam protulit. Cœterum de Meritis Gronovii in Statium Joh. Veenhusius, *in Præfat. suæ Editionis Poëtæ ejusdem*, vere ita judicavit: *Gronovio præ reliquis tantum Statius debet, quantum cœteris omnibus, qui aliquid lucis ei affuderunt.* Plura vero haud dubie Poëta hic eidem debebit, si reliquæ ad eum Diatribæ, Observationes in Opera illius omnia, & Commentaria in Thebaidem & Achilleidem, quæ superstes publice promisit, e Scriniis defuncti aliquando prodierint.

(*qq*) Uti omnes Autorum Veterum, quas Frid. Lindebrogius curavit, Editiones eximiæ sunt, ita etiam Statiana, quam, e MSS. Pauli Petavii, Pet. Danielis, Puteanorum & Nicol. Fabri, accurate emendatam, adjectis, præter Placidi Lactantii in Thebaida & Achilleida Commentarium, e Codd. Biblioth. Regiæ & Pithœanæ recensitum, locisque infinitis emaculatum, suis Variar. Lectionum Observationibus, Indiceque uberrimo, Parisiis, apud Andream Perier, An. 1600. in 4to maj. evulgavit. Accessit ei, biennio post (An. 1602.) Appendix, ibidem Claudii Morelli Typis excusa, quæ Frid. Morelli Commentationes & Conjectanea, Domitii Calderini Commentarium, & Lindebrogii ipsius Breve Corollarium Observationum suarum in Statii Sylvas, complectitur. Editionem hanc (quam, novis in Statium pariter atque interpretem ejus, Lactantium Placidum, Observationibus atque Emendationibus αὐτογράφοις a Lindebrogio auctam, in Bibliotheca vidisse recordor Hamburgensi) aliis præferunt, nec immerito, Ol. Borrichius *Diss. II. de poëtis p. m. 62.* Joh. Hallervordius *in Biblioth. Curiosa pag. 303.* & Joh. Alb. Fabricius *in Biblioth. Latina, P. I. p. 101.* Quorum Ultimus recte effectam tum Statii, tum Placidi Lactantii, quam sociata opera An. 1600. moliebantur, Editionem, Parisiensi hac, eodem Anno, a Lindebrogio, Wouwerii Æmulo, vulgata, esse sufflaminatam. Consuli de Conatibus his Wouwerii & Sacligeri possunt Wouwerii *Ep. IV. & XIV. Cent. II. ad Scaligerum p. 214. 239.* ac Scaligeri *Ep. 374. ad Wouwerium p. 7.6.* & seqq.

10 DEC. JUNIUS JUVENALIS, Poëta satyricus post Horatium primo statim loco ponendus est. Quanquam enim non desint Viri eruditissimi, qui Juvenalem Satyræ leges minime implevisse judicant, ut Buchnerus de Commut. Rat. dicendi p. 28. observavit; sunt tamen vicissim, qui immerito iniquius de illo censeri autumant. Ita JAC. GADDIUS de Scriptoribus Non-Eccles. T. I. p. 264. *Juvenalem* ait, *quidam existimantes non Satyricum poëtam, sed declamatorem, Horatio in Satyricis imparem, perperam judicarunt: siquidem, cum prima satyræ pars sit objurgatio, in hac unice regnat & triumphat Juvenalis. Nec desideratur in eo risus aliquando, excitatus a festiva & falsa urbanitate. Admirandis autem Acuminibus & sententiis vicit Horatium in satyris. Sextam Juvenalis satyram Scaliger divinam totam vocat, & quæ grandem spiret poëtam: primam valde celebrat: decimam vero appellat optimam, ac longe præfert primæ Horatii.* JOS. SCALIGER, *in Excerptis Putean. p. 133. Juvenal est un admirable Poëte: il y a de belles choses à dire là dessus: c'est un si beau poëte à prix de Perse, qui s'est plu à écrire obscurement:* Idem, in *Primis Scalig. p. 95.* Juvenalem excellentem poëtam vocat, & in quo præclara multa sint. Miratur tantum, cur se dicat scripsisse stylo Lucilii, cum nihil sit dissimilius. Non minora loquitur MICH. NEANDER *in præfat. Erotem. Ling. Gr. p. 192.* qui Horatium Juvenali, neque argumentorum varietate, neque dexteritate inventionis, neque crebritate sententiarum, neque acrimonia reprehensionis, neque acumine dicendi, neque facetiis aut urbanitate, parem judicat: sed Juvenalem longe accuratioris satyræ auctorem esse, candidum, ac Satyricorum facile principem. Extat in Juvenalem Vetus Scholiastes, cum ipsis Satyris a Pet. Pithœo editus Paris. 1603. in 4. Hunc Scholiasten, cum pervetusto quodam & optimæ notæ codice MSS. Gerh. J. Vossii (cui multa quoque Anonymi scholiastæ annotamenta erant addita) collatum, auctiorem & emendatiorem edere olim Pet. Lambecius moliebatur, eaque in re Avunculum suum Luc. Holstenium consuluit: cui vero hic Epist. 8. ita respondit. *Probo eam, quam Juvenali, veterique scholiastæ, operam impendis, cum & me aliquando idem studium incesserit. Sed quotquot istorum Scholiorum exemplaria inspexi: inspexi autem plurima & antiquissima: a Pithœanis illa toto, quod ajunt, cælo discrepant, ut frustra ex illis medelam locis hiulcis speres.* Labores Lambeciani in lucem non prodierunt, sed extant tamen in Bibliotheca Cæsarea Vindobonensi. Solet Persio jungi Juvenalis: atque adeo pleræque editiones, quas sub Persio enumeravimus, etiam ad hunc sunt referendæ. Addendus iis commentarius in satyras Juvenalis, a Domitio Calderino scriptus, editusque Romæ 1474. in fol. Juvenalis Nicol. Rigaltii prodiit apud Stephanum 1613. Bonav. Gangrei Paris. 1614. in 8. cum Cœlii Curionis, Britannici, aliorumque notis, Basil. 1551. fol. Sunt & aliæ ejus editiones, de quibus sub Persio egimus.

11 M. VALERIUS MARTIALIS, argutissimus *Epigrammatum* scriptor longe magis adhuc quam Juvenalis adversa Criticorum judicia expertus est, Mureti, Gyraldi, Volaterrani, Naugerii, de quibus in libro de Patavinitate Livii nos aliquid *cap. 9. p. 128.* memorasse meminimus: addimusque nunc solum ea, quæ indignabundus BALTH. BONIFACIUS, in Conjecturis in Martialem, dicit, cum ait:

Ælius

Ælius Verus Cæsar, apud Spartianum, diu noctuque hunc poëtam evolvens, & Virgilium suum appellavit: at non tetricus ille censor Claudius Verdierius, qui eum parasiten obscurum, & Poëtam scurrilem, impudentissime nominavit: at non atrox ille incendiarius, vir alioquin eruditus ac nobilis (Andr. Naugerius,) *cujus nomini mea Musa parcendum existimavit, qui Martialem quotannis, quod virgunculas Musas deprædicasset, publice comburebat. Cujus facti indignitate commotus me non continui, quin conceptam inde indignationem effunderem.* Mich. Neander. l. c. p. 194. postquam obscœnitatem Martialis devitandam monuisset, de reliquis ejus ita judicat. *Multa ejus Epigrammata divina plane sunt, in quibus & sermonis castitas, & argumenti species luculenta est: versus vero candidi, numerosi, pleni, denique optimi.* Obscœna resecare e Martiali visum nonnullis est, unde nati ejusdem Castratores, Conr. Gesnerus, Matth. Raderus, aliique plures, quorum aliqui, in titulo mira de hoc suo resecandi studio promittentes, nihil tamen in textu ipsomet præstiterunt: de quibus omnino consulendus Vavassor lib. de Epigrammate c. 20. qui de toto hoc studio detruncandi plura lectu dignissima affert. *(rr)* Scripsit Commentarium in Martialem jam decimo quinto ruente seculo Domitius Calderinus, Laurentio Mediceo nuncupatum, editumque Venet. 1493. in fol. in quo præter

 emen-

(rr) Inter Castratores Martialis primus fuit Conr. Gesnerus, Medicus & Polyhistor Civitatis Tigurinæ inclytus, qui Tiguri A. 1544. in 8vo edidit *Epigrammata* ejus *recens ab omni Verborum obscœnitate, in Adolescentium præcipue Scholarumque usum, expurgata, & in Locos Communes LXXXIV. digesta, una cum Tribus Dialogis, quibus ratio hujus Instituti redditur, & Jac. Micylli in Martialem Annotationibus.* Secuti sunt hujus Exemplum Jesuitæ nonnulli, Andr. scil. Frusius, Carnutensis Gallus, cujus *Martialis repurgatus* ἀνωνύμως (teste *Biblioth. Jesuitica*, Phil. Alegambii & Nath. Sothwelli *p. m. 51.*) Romæ A. 1558. in 8vo, & Lugd. Gall. A. 1598. in 16. prodiit, Matthæus Raderus, Tyrolensis, qui Martialem, omissis obscoenis, emendatum, ac Commentariis illustratum, ter edidit, ac tertiis quidem curis auctiorem Moguntiæ An. 1627. in fol. & Pet. Rodellus, qui libros V. Epigrammatum, resectis itidem lascivis, e Poëta hoc collectos, cum Notis suis, Tolosæ A. 1680. in 8vo. (referente Joh. Alb. Fabricio *P. I. Biblioth. Lat. p. 113. 114.*) publicavit. Non desunt Instituto huic sui Patroni, Vinc. Placcius *in Tr. de Scriptoribus Anonymis & Pseudonymis detectis, P. I. c. 10. p. 79. 80.* Ol. Borrichius *Diss. II. de Poëtis Latinis, §. 39. p. 63. 64.* &, ut alios sileam, Conr. Gesnerus in tribus, quos suæ Editioni annexuit, Dialogis, paulo ante laudatis. In quorum Tertio Rhadamanthus Judex, post causam hanc in utramque partem, a Mitione & Demea, coram tribunali suo, fuse disceptatam, sequentem fert sententiam: *M. Val. Martialis principio castrari debet, dein ferro membratim discindi, ita ut nulli artus ei cohæreant amplius: mox diligenter a perito aliquo Medico, quæcunque particulæ ulla lue infectæ fuerint, igne urentur: reliquæ de integro in corpus novum articulatim concinnatæ conglutinentur, quemadmodum Æsculapius olim fertur ab equis discerpta Hippolyti Atheniensis membra, ope artis Medicæ, in pristinam integritatem reduxisse. Quod si temere quisquam huic sententiæ meæ contradixerit, in illo quoque castrationis pœnam exerceri volo.* Sed nec eidem sui defuere Censores, iique patronis longe numerosiores. Quos inter, ex ipsis Pontificiis atque Hispanis, Laur. Ramirez de Prado, *in Hypomn. ad Martialis Amphitheatr. Epigr. 25.* acerbe satis in Raderum Jesuitam, Castratorum istorum celeberrimum, invehitur. Morhofio nostro istud institutum itidem non admodum fuisse probatum, satis arguit argutum ejus ad Joh. Owenum, Epigrammatographum Anglum Martialis Æmulum, a Jesuitis pariter castratum, Tetrastichon, *in Epigrammatibus Selectis p. m. 28.* obvium.

emendationem Autoris, quam e quinque codicibus MSS. instituit, multa e veterum Græcorum, Latinorumque disciplina observat. Nostro seculo similem Commentarium struxit adolescens, ac pene puer adhuc, Laurent. Ramirez de Prado, Paris. in 4. 1607. editum: in quem tamen multa congesta sunt, quæ jam prius ab aliis erant observata, annotante Scaligero Epist. 466. Hinc non adeo mirum, si ex Pierii Hieroglyphicis, aut ex Raderi Annotationibus, etiam nonnulla, tacitis Auctoribus, videantur subrepta; qua de re Jac. Pontani & Raderi verba allegat Thomasius *de Plagio Liter. §. 137.* & Placcius *de Pseudon. p. 228.* integrum librum Claudii Musamberti, seu, ut evolvit ille Theodori Marcilii, Commentariorum in Laur. Ramiresii Hypomnemata ad Martialem, Paris. 1607. in 8. impressum, memorat, quo Ramiresius traducitur. Verum haud abs re addit Placcius, longe magis esse audiendum l. c. Scaligerum; qui, si puerilem ardorem inclarescendi, nimiumque alios vituperandi pruritum, demas, egregiam adolescentis indolem vehementer etiam collaudandam putat, parumque abest, quin ipsi præferat Theod. Marcilio. Idem Placcius, *eod. lib. p. 243.* in eam adducitur suspicionem, ut non tam Ramiresium adolescentulum discipulumque, quam Franc. Sanctium, ejus præceptorem, Auctorem esse commentariorum in Martialem conjiciat; velut & Latinæ Grammaticæ, seu (quo nomine notior est) Minervæ Sanctianæ auctor aliquando Ramiresius falso jactatus est. Matth. Raderi vastus in Martialem commentarius Mogunt. in fol. A. 1627. prodiit. Ex emendatione Hadr. Junii, cum indice omnium vocabulorum, cura Ios. Langii, Martialis Argentinæ An. 1595. in 12. lucem aspexit: cum commentariis Variorum, & indice Langii, Paris. 1607. in 4. Prodiit & Editio, cum notis Variorum integris, e museo Pet. Scriverii, Lugduni Bat. 1619. in 12. De Thom. Farnabii notis, sive paraphrasi potius, parum benigne judicat Franc. Vavassor, in lib. de Epigrammate pag. 288. Is. Vossius commentarium quoque in Martialem scripturus fuit, si credendum Colomesio. Desid. Heraldus, jam in scribendis animadversionibus in Martialem accinctus, Scaligerum, ut suppetias suarum notarum mitteret, oravit Ep. 67. Ep. Galli ad Scaligerum. Scaliger autem quædam Martialis Epigrammata Græce vertit, quæ, cum præfatione Is. Casauboni Paris. in 8. edita sunt. In catalogo Bibliothecæ Thuanæ reperitur Index in Martialem seorsim editus Auctore Pet. Etloisio in 8. de quo tamen nihil mihi constat. Cæsaris Zarotti, Philosophi & Medici Veneti, Commentaria in Martialem Medica Venetiis A. 1657. in 4. prodierunt.

12 Ne vero viri solum famam eruditionis sibi eo tempore vindicare possent, SULPITIA effecit Poëtria, quæ *de corrupto Reipublicæ statu*, cum Domitianus publico edicto

> *Pegasus ergo tuus factus Cantherius eheu!*
> *Ipseque Apollo tuus factus Apella fuit!*
> *O scelus! aut illos Evnuchos convenit esse, aut*
> *Marsyæ ad exemplum crimina pelle luant.*

cto philosophos urbe exegisset, *satyram* scripsit. Reperitur illa in libello, quo continentur Epigrammata & Poëmata veterum, e Bibliotheca Pet. Pithœi edita, Paris. 1590. in 16. Reperitur & inter poëtas satyricos minores, quos M. Z. Boxhornius recensuit, atque Commentariis illustravit Lugd. Batav. 1633. in 12. Accedit & Jani Dousæ Schediasma in Sulpitiæ satyram, A. 1633. (*ss*).

13 Agmen Auctorum æneæ ætatis claudat præclarus Vitarum veterum Imperatorum Scriptor, qui sub Trajano atque Hadriano inprimis claruit, C. SUETONIUS TRANQUILLUS, cujus, ut jam ceteras taceamus, elegans editio prodiit cum Commentariis variorum integris, Phil. Beroaldi, Lev. Torrentii & Is. Casauboni (qui alias & seorsim singuli prodiere) Paris. 1620. in fol. Casauboni Commentarium, qui ceteris fere omnibus præstat, & a Scaligero satis laudari non potest, J. H. Bœclerus, cum suis Dissertationibus politicis, edidit Argentor. in 4. 1647. adjuncto indice locupletissimo. Sunt & Matthiæ Berneggeri Dissertationes in Suetonii Cæsares aliquot, Argentor. 1655. in 4. editæ. Quæ cum notis Variorum Lugdun. Batav. Ann. 1656. in 8. lucem aspexit, Editio Suetonii Joh. Schildio curante, bona est, in qua multa nova sunt, ab aliis non observata; Salmasianæ etiam observationes multæ. Omnium optima vero illa Editio, quam Ultrajecti A. 1672. in 4. Joh. Georg. Grævius nobis dedit, cum integris Commentariis atque notis Lev. Torrentii, Is. Casauboni, Theod. Marcilii, Franc. Guieti, Joh. Frid. Gronovii, & ipsiusmet Grævii: Achiliis Statii item & Eliæ Vineti ad libros de Grammaticis & Rhetoribus: denique etiam adjectus index copiosissimus Berneggeri, quem Typographus a Freinshemii hæredibus redemit. Edidit quoque Suetonium Carolus Patinus, suisque notis, ac præcipue numismatibus, illustravit Basil. 1675. in 4. Longe pluribus autem Iconibus & selectis notis Suetonium illustratum dedit Sam. Pitiscus Ultraject. 1690. 2. Volum. in 8. In usum Delphini August. Babelonius Paris. 1684. In Suetonii Julium Cæsarem exstant Jac. Zevecotii Observata Politica elegantissima, qui & in ceteros Cæsares Notas Politicas scripsit, sed breviores.

CAP. XIV.

QUO AUTORES LATINI ÆTATIS FERREÆ RECENSENTUR.

§. 1. *Justinus Historicus, Trogi Epitomator.* 2. *Aulus Gellius.* 3. *Apulejus.* 4. *Q. Sept. Florens Tertullianus.* 5. *Censorinus.* 6. *Julius Obsequens, M. Aur. Olympius Neme-*

(*ss*) Sulpitiæ Poëtriæ Epistolas Amatorias, Libro IV. Carminum Tibulli insertas, vindicat, & Tibullo abjudicat, Casp. Barthius, styli dissimilitudinem, aliaque argumenta, pro sententia hac sua, allegans, *Lib. 59. Adversar. c. 16. p. 281.* Conf. Placcium verba ejus quædam recitantem, *in Tr. de Script. Anon. & Pseudon. P. II. p. 265. 266.*

Nemesianus, T. Jul. Calpurnius, Q. Serenus Sammonicus, Rutilius Numatianus. 7. *Scriptores Sex Historiæ Augustæ, Æl. Spartianus, Jul. Capitolinus, Æl. Lampridius, Vulcatius Gallicanus, Trebellius Pollio & Flav. Vopiscus.* 8. *Sex. Aurelius Victor.* 9. *Minutius Felix.* 10. *Arnobius.* 11. *L. Cœl. Lactantius.* 12. *Ammianus Marcellinus.* 13. *Flav. Vegetius Renatus.* 14. *Q. Aurelius Symmachus.* 15. *Dec. Magnus Ausonius.* 16. *Cl. Claudianus.* 17. *Aurelius Prudentius, & Poëtæ Christiani ceteri, a Georg. Fabricio junctim editi.* 18. *Dracontius & Venantius Fortunatus.* 19. *Macrobius.* 20. *Severus Sulpitius.* 21. *C. Sollius Apollinaris Sidonius.* 22. *Martianus Capella.* 23. *Anicius Manlius Sever. Boethius.* 24. *M. Aurelius Cassiodorus.* 25. *Scriptores Finium Regendorum. Accedunt Monita de Latinitate Pandectarum, uti & Scriptoribus Ævi Medii, ob Historiam, non autem Stylum, legendis, generalia.* 26. *Appendix de Inscriptionibus Antiquis, Latinis pariter atque Græcis, earumque Collectoribus, inprimis Jano Grutero, Thoma Reinesio, Marq. Gudio, Raph. Fabretto, Seb. Maccio, Joh. Zaratino, Joh. Seldeno, Jac. Sponio, Guilh. Fleetwodo, &c.*

1 Ab Antoninis FERREAM ÆTATEM LATINI SERMONIS supputari debere judicant haud abs re plerique. Sed tamen sunt, qui sub iis Imperatoribus vixerunt, Auctores bini, de quibus non recte severam adeo sententiam pronuntiari aliqui putant. Prior illorum est Justinus, alter Gellius. JUSTINUM equidem inter Argenteæ etiam ætatis Scriptores cooptant, cum *Trogus* ille, cujus Epitomen ipse contexuit, Augusti vixerit ævo, & vero probabile sit, Justinum Trogi verba in pluribus retinuisse. Sed enimvero supra monuimus, ita Florum etiam ætati præstantiori, quam æneæ, adscribendum fore, qui Livium in epitomen contraxit. Rectius itaque Scioppius, Justini ætatem, qua vixit atque scripsit considerans, eum ferreæ ætati adscripsit: quamvis diffitendum non sit, ejus Latinitatem non esse usque adeo ferream: imo Floro multo melior est puriorque. Ceterum primos libros ejus Historiarum (ut vocavit ipse) Philippicarum XLIV, maximi sane æstimandos, edidit Aldus Manutius, *de Externis Historiis* inscriptos: atque is Aldus etiam sibi ab Amico quodam persuaderi passus est, extare in illius bibliotheca Trogum ipsum, & brevi etiam edendum: sed deceptus insigniter, vid. Vossius de Histor. Lat. l. I. c. 19. p. 100. Præterea apud Rob. Stephanum in lucem emissus est Justinus Paris. A. 1543. in 8. Ibidem ex emendatione Jac. Bongarsii, cum ejusdem notis, A. 1581. in 8. Cum Bongarsii, Franc. Modii & Matthiæ Berneggeri notis, indiceque luculento Joh. Freinshemii, Argentor. 1631. in 8. Cum notis Is. Vossii, Lugduni Bat. apud Elzevirios in 12. 1640. Cum notis Variorum, curante Ant. Thysio, ibid. 1650. & alia ex officina Hackiana nitidior multo meliorque, cura Grævii, qui notas integras Virorum doctorum atque suas, una cum indice Freinshemiano, per Schefferum & Vorstium aucto, adjecit A. 1683. in 8. Prodiit & editio Tanaqu. Fabri, cum notis ejus, Salmurii A. 1671.

2 AULUM GELLIUM vero seu, ut alii scribunt, Agellium ad ferream ætatem a Scioppio ablegari, non fert Vavassor de Ludicra Dictione pag. 270. sed, quod & Lipsius

Lipſius fecit, optimæ Latinitatis autorem vocat. Variæ ſunt ejus *Editiones*, quanquam multo plures a Viris doctis promiſſæ, varia culpa ſeu infortunio, interierint. Inſumſit noctes aliquas Gellio eximio cum ſucceſſu HENR. STEPHANUS, queis propterea nomen quoque fecit: *Noctes Pariſinæ Atticis Gellii invigilatæ*, quas, cum Ludov. Carrionis notis in Gellium imperfectis junctas, edidit Pariſ. 1585. in 8. Adjecit quoque Noctibus illis ſuis Apologiam pro Gellio contra iniquam Ludov. Vivis cenſuram, cui nimirum Gellius vocatur *homo rhapſodus plane, congeſtor potius, quam digeſtor, & oſtentator, quam peritus: loquaculus ſine eruditione, in verbis ac ſententiis putidulus: legendus quidem, ſed ita, ut te rem levem inſpicere ſcias:* & quæ alia indigniſſima & ſe & Gellio convitia Vives cumulat *de Diſciplinis l. III. p. 532. & 537.* Quapropter & Joſ. Scaliger, in Excerptis Putean. p. 253. Vivem, ait, malo animo de Gellio judicaſſe: miror tamen, quod addat; *ſed tamen bene.* Melius profecto egit Stephanus, qui defendit Gellium. Sed in eo male conſuluit orbi literato Stephanus, quod Carrionis notas, quas perfectas jam, ut mandaret typis, acceperat, imperfectas tamen reliquit: cujus rei cauſam eam aperit in libris de Vita ſua Thuanus; quod, ob rei familiaris anguſtias, cum jam non amplius ſufficeret Gellio, Stephanus ſuis typis edendo, ad conducendos ab alio typos fuerit coactus: ortis autem inter utrumque rixis (ut erat plane moroſus rixoſusque Stephanus,) ita ſuppreſſæ doctisſimi Carrionis egregiæ animadverſiones ſunt. Quod, cum non noſſet Barthius Adverſ. lib. XXXV. c. 6. male Carrionem ipſummet ſuas notas ad finem perducere non potuiſſe exiſtimavit: recte cetera eas præſtantisſimas judicans: atque idem de nomine A. Gellii locisque aliquot cap. ſeq. 7. conferendus. PET. LAMBECIUS, inter alia molimina ſua, *Lucubrationes* quoque *in Gellium Criticas* numeravit, earumqee *Prodromum*, una cum diſſertatione de Vita & nomine Auli Gellii, Pariſ. 1647. in 8. apud Seb. Cramoyſium edidit: ſed hunc Prodromum Epidromus non magis ſecutus eſt, quam imperfectas Carrionis notas perfectæ. Similiter inter promiſſa evanuerunt Cl. Salmaſii Commentarius in Gellium; de quo, tum Clementius in Catalogo Operum Salmaſii, qui ejus Vitæ Epiſtolis præmiſſæ annectitur, p. 68. tum Laur. Craſſus Elogior. T. II. p. 211. videri poſſunt: Richardi Thomſoni nova editio Gellii, quam, e Codice MSS. bonæ notæ, meditabatur, teſte Joh. de Bumery in Epiſt. Gall. ad Scalig. lib. III. ep. 9. editio Oberti Giphanii, quam, e ſpoliis Lucæ Fruterii, doctisſimi juvenis, cui paratum jam editioni Gellium ſurripuerat, inſigni plagio parabat; teſte Scaligero in Excerptis Putean. p. 87. & 94. aliæque. Philippi Caroli Animadverſiones poſthumas in Gellium, ſed nec eas ob fatum Auctoris integras, publicavit, cum præfatione de Gellio, Chriſtoph. Arnoldus Noribergæ 1663. in 8. additis quoque ejusdem Animadverſionibus in Curtium, & Diſſertatione de Criticis. Jodoci Badii & Petri Moſellani notæ Pariſ. junctim A. 1536. prodierunt. Cum Variorum notis, apud Belgas Gellium Lugd. Batav. A. 1666. in 8. apparavit Ant. Thyſius: cum ſuis & aliorum caſtigationibus obſervationibusque, Joh. Frid. Gronovius Lugd. Bat. 1687. in 8. cui editioni Index quoque Auctorum a Gellio citatorum acceſſit.

3 APULEJUM Afrum, monstrosæ & vere Africanæ dictionis Auctorem, ad ferream ætatem, non solum Antoninorum tempus, quo vixit, sed & ipsemet tumidus ac ineptus sermonis character, ablegant. Melanchthon dicebat illum rudere cum Asino suo. Et tamen is adeo nonnullis amatoribus suis perplacet, ut non solum pro satis Latino venditent, Plautique imitatore, sed & Phil. Beroaldus non dubitaverit, Musas Apuleji sermone locuturas, si Latine loqui vellent. Vicissim vero Franc. Floridus Sabinus acriter in Beroaldum, ob præposterum illum Apulejum imitandi amorem, invectus est. *Vitiosissimum scribendi genus*, dicebat, *ex Apulejo, Martiano, Capella, Sidonio, & similibus, primus suis temporibus excitavit, & in multas Europæ partes, e quibus undique ad eum confluebant Auditores, ita diffudit, ut plurima adhuc supersint ejus vestigia, nec penitus deleri possint.* Hanc Floridi vocem de Beroaldo annotavit Gaddius T. I. Scriptor. Non-Ecclesiast. p. 79. ubi prolixe satis de Philippo Beroaldo utroque: (senior enim atque junior fuerunt) de illius virtutibus, vitiis ac operibus agit. Idem Gaddius, cum de Apulejo agit, l. c. p. 33. varia quoque de illo judicia variorum apponit: in eo tamen, ut mihi videtur, ineptus, quod Apuleji stylo nimis faveat, putetque, condonari illi figuras quasdam, Epitheta, & hujus generis alia, quoque posse; quia non scribat dogmata religionis, aut arcana Politices, aut historiam gravem. Sed non omittit tamen etiam allegare rigidos Apuleji censores; veluti Laur. Vallam, lib. in Antonium Raudensem; Jan. Parrhasium Epist. cent. II. Jac. Pontanum Progymnasm. P. I. n. 25. Franc. Robortellum, Joh. Bapt. Pium, Jac. Durantium Casellium, Justum Lipsium, Janum Guilielmium, Raph. Volaterranum; quorum singulorum loca adducit. Potest his addi, præter alios, Buchnerus de Commutata Rat. dicendi c. 13. p. 228. seq. & Daumius in lib. de Caussis amissarum Lat. linguæ radicum, ubi pluribus agit de Apulejo. Conf. quoque Jul. Cæs. Capaccius Elogior. lib. II. p. 242. Prodierunt Apuleji Opera, post Romanas, Aldinas, Basileenses editiones aliquot, Lugduni Batav. ap. Raphelengium 1588. in 8. cum notis Petri Colvii, Brugensis; cujus Viri singulare illud fatum fuit, quod calce mulæ ictus perierit: a mula scilicet referens pretium laborum in Asinum Apulejanum impensorum. Extant de eo bina Jani Dousæ Epigrammata, quæ reperiuntur lib. V. Epigramm. p. 138. seq. Phil. Beroaldi prolixus est in Apulejum Commentarius, qui in 8. Basil. 1560. 3. Volum. &, una cum notis Godeschalci Stewechii, in fol. ibidem editus est. Scripsit & Apuleji Vitam Beroaldus. Sed quid de illo senserit Floridus, dictum jam. Multo abjectius adhuc illius mentionem facit Claud. Verdierius, cum in Censura Auctorum pag. 158. ita infit: *Phil. Beroaldus vir dictionariis quibusdam addictus fuit, e quibus sua eruit omnia: segnissimus: in Apulejum oscitat. Hujus si vellem errata omnia persequi, magni voluminis liber emittendus esset.* Extat vero elegantissimus Angli doctissimi, Joh. Pricæi, Commentarius in Asinum Apuleji, Goudæ A. 1650. in 8. vulgatus. Opera ejus Geverh. Elmenhorstius Francof. 1621. in 8. cum suis & aliorum notis, egregia editione in lucem prodire jussit: cum castigationibus suis Bonav. Vulcanius An. 1594. Lugduni Bat. Apologiam Apuleji Commentario illustrarunt If. Casaubonus Paris. 1594. in 4to, Scipio Gentilis, Hanoviæ 1607. in 8. & Joh. Pricæus Paris.

1636.

1636. in 8. Casp. Scioppii Symbola in Apulejum recusa sunt Amstelod. 1664. in 8vo.

Immiscendi nunc, ferentibus ita seculis, Christiani quoque Paganis sunt, atque 4 hos inter prodeat primus Afer, quem Africitatis multum habere, asperum & in verbis monstrosum, alibi diximus, Q. SEPTIMIUS FLOR. TERTULLIANUS, omni sane eruditionis genere tinctus, verum dictionis & ingenii elegantias ordinemque aspernantis. Primus eum edidit, e MSS. duobus, Basil. An. 1521. Beat. Rhenanus, cum notis haud quaquam aspernandis; quæ editio ter postmodum Basileæ, & bis Parisiis, repetita est: præstat reliquis vero, quæ, Paris. 1566. duobus in 8. tomis, nitidissimo charactere, impressa, integram quoque Franc. Zephyri paraphrasin Apologetici habet, quæ alias tota nuspiam reperitur: observante Colomesio Biblioth. Choisie p. 163. Jac. Pamelius exinde, cum notis suis, edidit Tertullianum Antwerp. An. 1579. quam editionem Parisienses An. 1583. recuderunt, & Colonienses An. 1617. Commentatus in eundem est LUDOV. *de la* CERDA amplissime, & tres Tertulliani suis notis illustrati tomos edidit 1624. 1630. & 1641. neque tamen ad finem opus perduxit, &, ut varia Philologica atque antiquaria sacra coacervat; ita supervacua nimis frequenter immiscet. Non minus prolixe in eundem Auctorem scripsit Georgius Ambianensis, edito tribus vastis voluminibus Tertulliano Resuscitato, Paris. 1648. & 1650. sed minus tamen illo probatur. Pamelianis notis Franc. Junius suas addidit Francof. A. 1597. Omnium optime vero de Tertulliano meritus est NICOL. RIGALTIUS, quippe qui & summo studio illum cum MSS. codicibus contulit atque emendavit, & suis illum notis atque observationibus doctissimis illustravit: primo quidem novem solum ejus libros edens, Paris. An. 1627. sed deinde Tertullianum integrum An. 1634. Librarius, qui eam Editionem imprimebat, ne quid illi deesset, Anno sequente 1635. Tomum peculiarem adjecit notarum & Commentariorum Rhenani, Pamelii, Junii, aliorumque, qui in Tertullianum scripserant. Sunt & singulares libri Tertullianei aliquorum commentariis illustrati: ut ejus liber de Pallio cum notis Latinis & interpretatione Gallica Edm. Richerii Paris. 1600. cum notis Cl. Salmasii Paris. 1622. quas tamen Dion. Petavius, sub ficto Ant. Cercoëtii nomine latens, Animadversionibus suis, Rhedonis (Paris.) An. 1622. in 8. editis, impugnavit: & cum se Salmasius, Franc. Franci nomen assumens, anno sq. 1623. vindicasset, edita Confutatione Animadversionum Cercoëtii, hic An. 1624. Mastigophoros tres in Elenchum Franci edidit: atque hinc postmodum irreconciliabiles inter utrumque lites, odiaque immensa nata. Affectas vero Salmasius notas quoque habebat in Tertulliani Apologeticum, libros de corona Militis, de Spectaculis, de Habitu mulierum & cultu fœminarum: prout Laur. Crassus in Elogiis T. II. pag. 211. testis est: sed nihil eorum dedit. Apologeticum Desider. Heraldus, cum notis suis, Paris. 1613. in 4. vulgavit: Ejus ad Nationes libros Jac. Gothofredus An. 1625. in 4. itidem notis illustratos. In Poëmata Tertulliani notas scripsit, post Junium, aliosque, Andr. Rivinus, Lipsiæ A. 1651. Omnium Tertulliani Operum nitidissima editio est, quam Paris.

A. 1663. cum Notis integris Nicol. Rigaltii suisque, & selectis Pamelii, Lacerdæ, aliorumque, Phil. Priorius edidit, & quæ ibidem A. 1675. recusa est.

5 Paulo post Tertullianum, nempe sub Alexandro Severo, CENSORINUS scripsit librum *de Die Natali*, quem pereruditum, & Chronologis, ob connexas egregie æras potiores, utilissimum esse, jamdudum Vossius monuit de Histor. Lat. lib. II. c. 3. Nimiam tamen dictionis simplicitatem in eo Barthius notat Adversar. lib. XIIX. cap. 14. ubi locis ejusdem aliquot, e codice MSS. lucem affert. Prodiit vero libellus ille, ex officina Aldi, Venet. An. 1528. cum notis Ludov. Carrionis & Petri Joh. Nunnesii Hanov. 1615. ex recensione Eliæ Vineti, una cum Solino ejusdem, Pictavii in 4. A. 1568. Optima editio est Henrici Lindenbrogii, Hamburgi primum An. 1614. in 4. & deinde emendatior Lugduni Batav. 1642. in 8. impressa.

6 Memorandi porro carptim nonnulli, quorum fama non adeo magna est, & ætas tamen in hæc tempora incidit. JULIUS OBSEQUENS, cujus de *Prodigiis*, quæ Romæ & in vicinia acciderunt, lib. II. post Aldinam editionem An. 1508. in 8. aliasque plures, Amstelodami An. 1689. cum notis Joh. Schefferi, prodierunt in 8. M. AUREL. OLYMPIUS NEMESIANUS, cujus *Cynegetica*, & T. JUL. CALPURNIUS, cujus *Bucolica* ad Nemesianum supersunt; uterque, cum Rob. Titii notis, Florentiæ in 4. & in Venatione Novantiqua Jani Ulitii, seu Venaticis & Bucolicis Poëtis, quos Ulitius cum notis Lugduni Bat. in 12. An. 1645. edidit, una cum Gratio prodierunt: ut & cum Casp. Barthii, duodecennis adolescentuli, notis Hanov. An. 1613. QV. SERENUS SAMMONICUS, cujus *Carmen de Medicina* extat inter Poëmata Vetera a Pithœo edita Paris. An. 1590. RUTILIUS NUMATIANUS, cujus *Itinerarium* ab eodem Pithœo, eodemque libro, editum est; quamvis jam antea Romæ An. 1582. in 8. a Josepho Castalione evulgatum, notisque illustratum.

7 Majoris longe momenti sunt, qui vocantur SCRIPTORES HISTORIÆ AUGUSTÆ, *Ælius Spartianus, Julius Capitolinus, Ælius Lampridius, Vulcatius Gallicanus, Trebellius Pollio atque Flavius Vopiscus*, quorum omnium ætas in Diocletianum, Constantium Chlorum, ejusque filium Constantinum M. cadit. Quamvis autem certo non satis constet; quæ Vitæ a quibus sigillatim scriptæ sint: nec præterea dictionis character aut Latinitas ea reperiatur, quæ tuto in imitationem trahi posset: nihilominus, ob rerum, quas tradunt, magna pondera, maximi haud immerito æstimantur; præsertim, postquam exquisitissimis If. Casauboni Salmasiique annotationibus illustrati sunt. Junctim labores horum Duumvirorum, una cum sex iis Scriptoribus, prodierunt Paris. 1620. in fol. Prodierant jam antea Francofurti A. 1588. apud Wechelos, cura Frider. Sylburgii, *Scriptores Historiæ Augustæ minores*; sed multi erant illi collectioni, præter hos sex, additi: velut & in Editione Jani Gruteri factum; qui Scriptores Historiæ Aug. a Jul. Cæsare usque ad Carolum M. collectos, cum notis suis, in fol. A. 1611. Hanoviæ excudi curavit. Sed & ad illam Editionem Scriptorum Historiæ Aug. quam M. Z. Boxhornius Lugduni Batav. A. 1632. 4. voluminibus in 12. procuravit, plures pertinent: in qua scilicet Suetonius,

nisi

nisi fallor, auspicatur, atque finit Ammianus Marcellinus. Sciendum vero, esse nonnulla commentatum ibi Boxhornium, quæ ipsemet alibi non scripta mallet. Vid. Not. in Taciti Vit. Agric. pag. 174. (Vossius profecto, cum infeliciter adeo tractatum ab illo Suetonium deprehendisset, nec de Historiæ Augustæ Scriptoribus sibi magnam spem fecit: sed, postquam ingenue, quid monendum in Suetonio Boxhornii sit, data ad ipsummet Epistola significasset: *Laudo*, pergit, *quod etiam cogites de aliis historiæ Augustæ scriptoribus: etsi difficile sit post Homerum* (Salmasium Casaubonumque) *Iliada scribere. Verum χαλεπὰ τὰ καλά. Nec tu, ut censeo, tam messem uberem, quam spicilegium, promittis: atque id colligo ex parte ea, quam miseras. Legi in iis, quæ satis arriderent, sed cogitare de singulis non licuit.* &c.) Ceterum recudendam sibi nitidissimis characteribus, sed minore forma, Batavi Editionem sex scriptorum horum sumserunt Lugd. Batav. An. 1670. 2. vol. in 8. ex officina Hackiana, &, præter Casauboni, & Salmasii notas integras Gruterianas etiam adjecerunt. Longe inferior illa est, quæ cum notis Variorum selectis, per Corn. Screvelium An. 1661. est exhibita. Commoda vero atque emendatissima, quæ cum notis Ulrici Obrechti, Argentorati A. 1677. in 8. lucem aspexit.

In Collectionibus illis Scriptorum Historiæ Augustæ, quas a Sylburgio atque Grutero editas modo commemoravimus, reperitur quoque SEXTUS AURELIUS VICTOR, cujus libri *de origine gentis Romanæ, de viris illustribus, & de Cæsaribus*, ibi reperiuntur. Non spernendæ vero Latinitatis auctor est, & sub Constantio Imp. claruit. Libellum de Cæsaribus, ab Augusto ad Constantium, primus protulit Andr. Schottus Antwerpiæ An. 1579. in 8. Prodiit deinde aliqua ejus Editio, cum Notis Variorum, And. Schotti, El. Vineti, Is. Casauboni, Just. Lipsii, Jani Gruteri, integris, Lugduni Batav. An. 1670. in 8. (& non ita pridem novam struxit Cl. Joh. Georg. Grævius Ultrajecti. In usum Delphini Anna Daceria, Tanaq. Fabri filia, dedit Paris. 1681. in 4.) 8

Anteverterunt adhuc ætatem Aur. Victoris Christiani aliquot Scriptores, *Minutius Felix, Arnobius & Lactantius*. MIN. FELICEM jam Lactantius commendavit. Extat ejus *Octavius, i. e. Dialogus de vanitate idololatriæ, & veritate religionis Christianæ*, stylo satis pro illorum temporum ratione terso atque puro compositus, nec minus ingeniose. Diu jam & aliquoties editus fuerat Dialogus ille, priusquam extare crederetur: nempe qui pro octavo Arnobii contra gentes libro reputabatur, cum quo semper etiam prodiit. Verum animadvertit errorem, primusque detexit JCtus celebris, Franc. Balduinus, edito, cum prolixa præfatione, Minutio Felice Heidelbergæ A. 1569. in 8. quem secuti postmodum Fulv. Ursinus, Joh. Wowerius, Geverh. Elmenhorstius, Desid. Heraldus, & Nic. Rigaltius, Minutium suis Commentationibus illustrarunt. Horum omnium notas conjuxit, & stipatum iis Minutium, a se denuo recensitum, una cum Jul. Firmico Materno de errore profanarum religionum, Wowerii notis illustrato, edidit Lugd. Batav. 1651. in 4to. Jacobus Oizelius. Sed, quod obiter addo, Oizelius ille plagiarius est, cui corniculæ jamdudum plumæ sunt evulsæ: ut patet ex Commentario, quem in Caji Institutiones scripsit, 9

& qui pene totus ex Hier. Alexandri commentario desumptus est. Ceterum Minutius etiam, cum selectis Variorum notis, prodiit Lugd. Batav. 1672. in 8.

10 ARNOBII, qui sub finem secundi & initio tertii post C. N. Seculi clarus fuit; Latinitas mediocris est, sed sequior tamen. Barthius facundum atque doctum Scriptorem, suo quodam & Afro dicendi genere, penetrante quidem & nervoso, sed parum polito & jucundo, usum, non male censet, Adverss. Lib. XLVIII. c. 4. Septem ejus *libri adversus Gentes* extant, quorum optima *Editio* est, quæ textum ex emendatione Cl. Salmasii accuratum, notas autem (ut titulus præ se fert) omnium, simul comprehendit, Theodori Canteri, Des. Heraldi, Gev. Elmenhorstii, & Godesch. Stewechii, Lugduni Batav. 1651. in 4. Omissæ tamen sunt notæ Pet. Ciacconii & Fulvii Ursini emendationes, quæ Romæ A. 1583. in 4. cum Minutio & Arnobio, prodierunt. Omissus itidem Criticus Arnobianus Joh. Meursii Lugd. Batav. 1598. in 8. una cum ejusdem Hypercritico Minutiano, editus: cujus ne obiter quidem meminisse bonos illos tam curatæ editionis Curatores, haud abs re miratur Phil. Labbe Dissert. de Scriptor. Eccl. T. I. p. 105. Meursiumque ornat elogio illustratoris Athenarum Lugduno-Batavarum, de tota Hollandia, adeoque & universa re literaria, bene meriti. Parabat justum Commentarium in Arnobium Salmasius, eique præfigendam Dissertationem de ratione nominum, cognominum & agnomiminum apud veteres: de quo suo proposito, tum ipse passim in Epistolis, tum & Cl. Sarravius, strenuus instigator in literis ad eundem, meminere: & ex his Ant. Clementius, in Catalogo Operum affectornm Salmasii, & Laur. Crassus in Elogiis. Sed evanuit tamen omne, quod sperabatur. Casp. Barthius, Adversar. l. XLIII. c. 2. ægre fert, Arnobium ab Hieronymo inæqualem nimium, & absque operis sui partitione confusum, dici: cum in præstantissimo Auctore ordo satis formosus, etsi minime Scholasticis Rhetorum legibus alligatus, compareat: Quapropter & Hieronymi locum pro suspecto habet, & (non satis tamen feliciter) emendat: Observat ceteroquin, Arnobium fuisse Lucretii imitatorem, cujus sæpe res & verba exprimat. Loca etiam aliquot l. c. c. 6. & lib. XLIV. c. 1. seu tentat, seu restituit; Gellenianæ inprimis editioni Arnobii non satis æquus, quippe quam totam ad Editoris captum reformatam, seu transformatam potius, animadvertit.

11 Multo autem Arnobio præferri meret L. CÆL. LACTANTIUS, ejusdem discipulus, & Crispi Cæsaris magister, cujus Tulliana Latinitas vehementer plurimis probatur. Et sane fluida est atque mire decora: non tamen usquequaque pura; sed sunt & huic Auctori admisti barbarismi: ut in ea ætate vix quisquam ab iis sibi satis cavere poterat. Infinitæ propemodum ejus *Editiones* sunt. Præcipuæ: Xysti Betuleji, Basil. in fol. An. 1563. cum pereruditis, Lambecio judice, Commentariis: Mich. Thomasii, Antwerp. 1587, apud Plantinum in 8. Josephi Isæi in fol. Cæsenæ 1646. Ant. Thysii, cum notis Variorum, Lugduni Batav. 1652. in 8. Servatii Gallæi, quæ & ipsa cum notis Variorum, ipsiusque Gallæi; Lugd. Bat. 1660. in 8. Thom. Sparckii Oxon. 1684. in 8. &c. Varias lectiones quasdam, e Codice Vindobonensi, excerpsit Lambecius lib. II. de Bibl. Vindobon. p. 288. In editione Oxoniensi Sparckii, ut & in Cantabri-

tabrigiensi Anni 1685. in 8. comparet etiam Lactantii liber *de Mortibus Persecutorum*, exiguus quidem ille, sed usus maximi: quem primus e Colbertino codice quodam eruit, & Miscellaneorum Tom. II. Paris. A. 1679. inseruit, Steph. Baluzius, notis doctissimis illustratum: inde variis Virorum doctorum observationibus atque notis illustrior redditus ille libellus est, Gisberti Cuperi, Joh. Columbi, Nic. Toinardi: Gallica etiam Maucroixii, atque Anglica Gilb. Burneti, versione donatus. (Notas omnium collegit, & secundis curis auctiores multo Baluzianas, non Cuperi solum, Columbi atque Toinardi, sed & J. G. Grævii, Eliæ Boherelli, Thom. Galei, Jac. Tollii, suisque, junxit Paulus Bauldri, Ultraj. A. 1692. in 8. adjecta etiam Dissertatione Henr. Dodwelli, & Theod. Ruinarti præfatione ad Acta Martyrum: nempe quas ad Lactantium partim, partim ad historiam persecutionum facere arbitrabatur. Parat nunc novam Operum Lactantii editionem Chr. Cellarius) *(tt)* Poëmata quædam de Paschate, de Resurrectione, de Passione Domini, falso Lactantio adscribi nemo dubitat; ut carmen de Phœnice, & Luctatii commentarium in Tacitum, non dicam: notha omnia, vid. præter alios complures, Placcius de Pseudon. p. 216. *(uu)*.

12 Incedat nunc gravis Historicus, AMMIANUS MARCELLINUS, homo natione Græcus, & miles, & gentilium superstitioni addictus: sed qui optima fide res gestas Romanorum Imperatorum, inde a Nerva usque ad Valentis interitum, XXXI. libris, quorum XIII. tamen primi primi periere, descripsit: Latinitate tali, quæ expectari a tali homine, atque eo tempore, poterat Gaddius, T. I. de Scriptor. p. 27. stylum ejus esse poëticum dicendum putat: sed est potius, pro ratione temporum illorum, aspere tumidus, & inflatione affectata horrens. Prodiit ille in Collectionibus Scriptorum historiæ Augustæ Sylburgiana, Gruteriana, & Boxhorniana, in qua simul notis aliquibus est illustratus, sed quæ non semper magni adeo momenti sunt. Longe majoris ducendæ animadversiones Frider. Lindenbrogii, cum quibus Hamburgi An. 1609. in 4to. Ammianus prodiit. Postmodum Henr. Valesius eruditissimas notas in eundem composuit, ediditque Paris. 1636. in 4. Erat olim ille liber rarissimus: sed recusus postmodum est Paris. A. 1681. in fol. magnifica ac eleganti Editione. Frater Henrici, Hadrianus Valesius, Historiographus Regius, illam procuravit, addiditque Lindenbrogii observationes, & fratris annotationes, utrasque auctiores, collectanea variarum lectionum

(tt) Novissimam omnium Lactantii Operum (quibus Libellus quoque de Persecutorum Mortibus accessit) Editionem, ad IV. Codicum (Trium scil. Bibliothecæ Academicæ Lipsiensis, uniusque Saxo-Gothani) fidem denuo emendatam, & Annotationibus suis atque aliorum insigniter illustratam, Typis Lipsiensibus, Batavicos nitore propemodum æquantibus, A. 1698. in 8vo dedit Christoph. Cellarius, Lit. Eleg. in Acad. Saxo-Halensi Professor. Recensum illius ac Laudes V. *in Actis Erud. Lipsiensibus, M. Nov. A. 1698. p. 535. 536.*

(uu) Placidum Lactantium, sive Luctatium, a L. Cælio Lactantio, Scriptore Ecclesiastico, recte Morhofius, Placcium secutus, distinguit, sed incaute ἁμάρτημα ejus μνημονικὸν, alibi a nobis jam notatum, transcribendo suum facit, dum priori (Placido scilicet), Statii Poëtæ Interpreti, *Commentarium in Tacitum* perperam attribuit.

num e codice Colbertino, suasque notas: ut & vitam Ammiani, a Claudio Chiffletio compositam. (Et tamen, quod vix sperandum videbatur; adhuc præstantiorem Marcelli Editionem elucubravit Jac. Gronovius, præter omnes eorum, quos enumeravimus suis quoque notis insignitam, & præterea faciebus Imperatorum, numis, obelisco, variisque imaginibus aliis, æri incisis, & ad explicationem illustrationemve Auctoris mire facientibus, exornatam, Lugduni Batav. 1693. in fol. & in 4.)

13 Militem historicum excipiat Auctor de re militari scripto agens, FLAV. VEGETIUS RENATUS, cujus *de Re militari lib. V.* cum Commentario Godeschalci Stewechii, prodierunt in 4. Paris. 1607. postmodum Lugduni Batav. Coloniæ, alibique, plus semel recusi. Extat & editio Petri Scriverii, cum ejusdem notis, Lugduni Batav. 1633. in 8. & alia iterum Franc. Modii. Omnium trium annotationes junctim cum Vegetio prodierunt Vesaliæ 1670. in 8vo. Idem Auctor *de Veterinaria,* seu *Mulomedicina,* editus est a Joh. Sambuco A. 1574. quamvis & jam antea Basil. 1528. apud Fabrum Emmeum fuerit excusus. In eum Vegetii librum Joh. Rhodii Emendationes & notæ servabantur in Bibliotheca Thomæ Bartholini, sed quæ, una cum Lexico, quod additum fuerat, in ferali illius incendio conflagrarunt.

14 Eodem seculo, sub Valentiniano atque Theodosio Imp. clarus erat Q. AUREL. SYMMACHUS, Vir Consularis ac doctissimus, sed infensus Christianis. Ejus *Epistolæ,* cum Franc. Jureti & Job. Lectii notis, prodierunt Genevæ 1587. in 8. & cum additis X. Miscellaneorum libris Paris. 1604. in 8. Equidem Juretum Petrus Faber plagii postulavit, ob aliquam observationem notis ad Symmachum insertam; quam sibi surreptam ait: verum non tanti crimen est, ut attendi mereatur. vid. Thomasius de Plagio Liter. §. 425. & 477. Magis insigne est, digniusque notatu, plagium CASP. SCIOPPII, qui Oberto Giphanio, hospiti suo, integrum codicem MSS. Symmachi surripuit, & ex eo postmodum suas emendationes magnam partem hausit: tum quas in editione Symmachi Moguntiæ A. 1608. in 4to publicavit, tum quas in libris Verisimilium, in quibus quamplurima ejus loca restituit. Edidit Symmachum etiam Phil. Pareus cum Electis, Lexico & Calligraphia Symmachianis, Neapoli Nemetum A. 1618. in 8. Latinus Latinius quoque in Bibliotheca Profana Symmachi locis aliquibus medelam tulit.

15 Symmacho coævus D. MAGNUS AUSONIUS, Poëta pro illa ætate non contemnendus est; quanquam Jos. Scaliger vellet, illum nunquam *Epigramma* scripsisse. Ejus *Latinitatem* tanti BARTHIUS æstimavit, ut, quicquid apud eum legitur, pro vere Latino habendum existimarit. *Nil enim quicquam,* ait, *sine antiquitatis exemplo posuit, ut fuit eruditior, quam pro eo ævo, & scriptorum eorum amator, qui nobis ademti sunt, nec sperantur unquam e tenebris emersuri oblivionis. Adversar. lib. III. c. 7.* Idem quoque divinitatem Ausonianæ poëseos admiratur cap. 18. alibique passim eum Scriptoribus suæ ætatis longe præfert. *Epistolam* vero, quæ sub Theodosii Imp. nomine ad Ausonium scripta libro Epigrammatum præfigi solet, plane spuriam judicat,

judicat, L. XII. c. 12. ut jam ante nos Placcius annotavit de Pseudon. p. 264. MICH. NEANDER librum Epigrammatum Ausonii, magnam partem a Græcis acceptum, mira elegantia, parique ingenio, translatum ait: Præf. Erotem. Gr. L. p. 196. (Ita & BOHURSIUS, rigidus alias veterum æque ac recentiorum Auctorum censor, nihil concinnius Epigrammate Ausoniano esse posse ait, in quo omnia miro artificio quadrent. vid. *la Maniere de bien Penser p. 41.*) FRANC. VAVASSOR, lib. de Epigrammate c. 15. p. 171. de Ausonio. *Repræsentare nobis Ausonius Græcos velle visus est, quippe cum epigrammata scripserit: pauca supra centum, a Græcis amplius quinquaginta sumserit, vel ut æmulus, vel ut interpolator.* Idem vero JOS. SCALIGER, quem de Epigrammatibus Ausonianis non satis ex dignitate judicasse diximus, singularem tamen curam auctori illi impendit; ediditque adeo Lectiones Ausonianas, in quibus multa ejus emaculat, vitamque Ausonii capite ultimo succincte tradit. Prodierunt istæ Scaligeri Lectiones, cum Ausonio, adjectis quibusdam notulis Ad. Turnebi, Adr. Junii, Gu. Canteri, J. Lipsii, El. Vineti, Genevæ 1588. in 12. apud Jac. Stœrium. Plenior est editio Eliæ Vineti, una cum Scaligeri Lectionibus Ausonianis edita Burdegalæ A. 1590. in 4. quibus accessit Rerum Burdegalensium Chronicon, auctore Gabr. Lurbeo. Atque hæc est illa secunda editio Vineti, cujus post mortem Vineti editæ Scaliger in Epistolis meminit: Ep. 199. quæ & ipsa Ausonio illustrando tota insumitur, ubi simul parum æque judicat de Vineto. Franc. Sylvius quoque vapulat, qui in Gryphum Ausonii erat commentatus. Nil eum nisi triviali moneta percussisse Scaliger ait: cum tamen multum bonarum rerum, ex philologia satis accurata depromptum, habeat, judice Ludov. Vive de Disciplinis p. 542. qui nullum se in bonis literis doctiorem nosse ait. Ceterum optima Ausonii editio est, quam procuravit Jac. Tollius, cum notis integris Jos. Scaligeri, Mariangeli Accursii, Marq. Freheri, Pet. Scriverii: selectis El. Vineti, C. Barthii, Val. Acidalii, J. F. Gronovii, J. G. Grævii, aliorumque Amstelodami apud Blavios 1671. in 8.

16 Ausonio addimus æqualem temporis ratione Poëtam alium, CL. CLAUDIANUM, qui ultra genium seculi sui floridus est, elegans, ac numerosus, sed in phraseologia intemperans, &, dum sublime sectaretur, κακόζηλος luxurie sua: quam ob rem a compluribus Viris doctis notatur. Vid. præter alios VAVASSOR de Epigramm. c. 15. p. 170. 171. qui miratur, atque etiam ægre fert, Claudianum vulgo, ut purissimæ Latinitatis Scriptorem, aut etiam Poëtam exquisitissimum ab aliis proponi, cum non major tamen ejus auctoritas sit, quam Ausonii & Prudentii. *Est ille quidem,* ait, *& dulcior structura versuum, quam Ausonius; & syllabarum mensura emendatior, quam Prudentius cum Ausonio: non is tamen, qui ad auream antiquitatem adspiret, neque dignus, qui conferatur cum Martiale, aut qui peræque ac Catullus discentium manibus teratur. Sed est hoc præclarum judicium seculi nostri quorundam, qui quanti pretii quisque apud nos scriptor esse debeat, maxime ignari, summis Poëtis medios anteponunt, infimos & recentiores utrisque. Dixi porro, dulciorem Claudianum constructione versuum facili & expedita, & sine ullis salebris, aut elisionum quasi scabritie ac no-*

dis: sed ea tamen dulcedine parum suavis & jucundus, quod idem omnium versuum cursus, idem tenor, nihil mutatis, quas vocant, cæsuris, varietur, ut, qui tres numero versus legerit, omnes legerit. Pro Christiano eum habent aliqui, sed pro gentili plerique, Augustini ac Orosii testimoniis subnixi. Barthius Victori Giselino præcipue indignatur, quod is, dum Prudentii nonnulla loca enarrat, Claudianum & Ausonium Christianos fuisse, sed a Symmacho paganismo redditos, confidenter affirmavit, absque tamen addito ullo tantæ assertionis testimonio. Ipse simulatorem credit fuisse Claudianum, animive dubium, qui nec a Christianismo, nec a Paganismo abhorruerit, *lib. l. Adversar. c.7.* Quæ vero sententia suo auctori relinquenda. Memorat Gregorius Leti, Ital. Regnante P.IV. l.III. p.335. Mazzam aliquem Vitam Claudiani, & Analogiam, quod fuerit Christianus, conscripsisse. Aliis longe satius, ut videtur, carmina in Christi honorem scripta, quæ inter Claudianea reperiuntur, ad Damasum pertinere. Prodierunt Opera Claudiani cum notis Steph. Clauerii, Jani Parrhasii, & Marci Ant. Detrii Paris. A. 1602. in 4. Jam antea Theod. Pulmannus Claudianum, ope veterum codicum restituerat, emiseratque in lucem Antwerp. 1571. in 16. Cum Casp. Barthii commentario vasto, sed mendosissime edito, prodiit Cladianus Hamburgi 1650. in 4. cum jam ex ejusdem emendatione, & cum animadversionum libris, antea A. 1612. minore forma in 8. Hanoviæ lucem adspexisset. Inde Nicol. Heinsius, Claudiani præcipuus Cultor, illum edidit elegantissime impressum, cum notis, Lugduni Batav. 1641. in 12. qui in multis reprehendit Barthium, cum notis variorum, Heinsiique integris, eundem Poëtam nobis dedit Corn. Schrevelius Lugd. Batav. A. 1665. in 4. In usum Delphini ejus editionem adornavit, cum notis, Guilh. Pyrrhus 1677. Paris. in 4.

7 Accedat tertius Poëta sed haud dubie Christianus, optimusque morum magister, licet non optima semper arte carmina pangendi instructus, AURELIUS PRUDENTIUS; quem adeo in oculis tulit miratusque est olim LUCAS HOLSTENIUS, ut animam jam agens ac moribundus per Ferdinandum Fürstenbergium, incomparabilis eruditionis Principem, & Episcopum postea Paderbornensem ac Monasteriensem, hymnum eum ex Cathemerinis Prudentianis, qui exsequiis defunctorum datur, recitari voluerit, atque eo pacto in solatium vitæ melioris mente erectus expiraverit: referente in Epistola nuncupatoria ad Ferdinandum Nic. Heinsio, qui, post aliorum omnium labores, in Prudentio emendando, egregiam plane operam navavit, ediditque librum nitidissima editione apud Elzevirios Amstelod. 1667. in 12. Antea dudum Victor Giselinus Prudentium ediderat, junctis quoque Theodori Pulmanni notis, Antwerp. A. 1564. in 8. Variorum Commentarios integros collegit, atque una cum Prudentio, a se castigato, emisit Joh. Weizius, Hanov. 1613. in 8. quæ editio præstantissima est. Ceterum in systemate Poëtarum Christianorum, a Georg. Fabricio edito Basileæ An. 1564. in 4to, Prudentius quoque locum haudquaquam infimum tuetur. Sunt autem illi Poëtæ, qui corpore isto continentur, Tertullianus, Cyprianus, Victorinus Pitabionensis, Juvencus, Hilarius, Paulinus, Ambrosius, Damasus Papa, Victorinus Afer, Dra.

contius,

contius, quos non omnes tamen ea, qua decuit, fide Fabricius edidit. Meminit Heinſius, in præfatione ſuo Prudentio præmiſſa, Editionis Joh. Sichardi, quam mire depravatam ait; impreſſa eſt Antwerpiæ A. 1536, & poſtea Baſil. 1540: imo &, antequam Antwerpiæ ederetur. Baſileæ primo prodiit apud Cratandrum A. 1527. Huic Varias e codicibns variis lectiones, ſimulque conjecturas ſuas, alleverant Joh. Cauchius & Cl. Salmaſius, queis poſtmodum uſus in Editione ſua Heinſius eſt, qui & Grævio ſe adjutum profitetur, memoratque præterea, Franc. Juretum aliquando de edendo Prudentio cogitaſſe, ut & Geverh. Elmenhorſtium: ſed a neutro eſſe præſtitum quicquam: uti nec lucem aſpexerunt notæ in eundem Auctorem Oberti Giphanii, quas reliquiſſe in Prudentium fertur, cum emendationibus Lucretianis ſparſim nonnulla ejusdem loca correxiſſet. Aug. Buchnerus etiam in hymnos aliquot Prudentianos aliquid commentatus eſt.

18 Duobus verbis etiam de duobus Poëtis aliis dicemus. DRACONTIUM ſeparatim edidit, cum notis, indice, & gloſſario, Joh. Weitzius Francofurt. A. 1610. in 8. Male autem Voſſius de Poëtis ævo poſt Carolum M. adſcribit Dracontium, cum ad Theodoſium Juniorem Elegiam ſcripſerit: ut jam ab aliis eſt notatum. VENANTII FORTUNATI Poëmata apud Oporinum edita ſunt Baſil. An. 1562. Hymnum ejus de Reſurrectione Aug. Buchnerus edidit cum ſuis notis. Edita quoque ſunt Venantii poëmata a Chriſtoph. Browero Moguntiæ 1603. in 4. Fuit autem hic ſexti ſeculi Scriptor.

19 Antevertit igitur illum plus integro ſeculo MACROBIUS AURELIUS THEODOSIUS, qui ſub Honorio & Theodoſio juniore vixit, magnis in aula dignitatibus functus: cujus Opera varia maximam partem ex aliis Græcis & Latinis Auctoribus collecta ſunt, quapropter & vehementer vapulat aliquibus ille, maleque inter plagiarios collocatur, cum ipſe tamen in præfatione ſuum colligendi inſtitutum haudquaquam diſſimulet: quamobrem non immerito Virum doctiſſimum a plagii intentato crimine Thomaſius, cum Conr. Heresbachio, Ludov. Vive ac Thoma Reineſio, vindicatum it, Diſſ. de Plag. Liter. §. 503. Prodierunt Opera Macrobii, cum Caſtigatione Joh. Iſaaci Pontani & Joh. Meurſii, Lugduni Batav. A. 1597. in 8. iterum 1628. recuſa. Poſtmodum vero revidit Macrobium J. Fr. Gronovius, ac præcedentium Duumvirorum notis ſuas quoque adjecit Lugd. Batav. 1670. in 8. quæ editio optima. Præter hos in Macrobio emendando multum operæ ſtudiique poſuit Nicol. Heinſius, teſte Luca Holſtenio, qui antiquiſſimi exemplaris Neapolitani indicium illi feciſſe narrat Epiſt. 14. ad Lambecium, qui & ipſe ſe Macrobio operam impendiſſe refert. Verum apud utrumque res intra conatus ſubſtitit.

20 Non omittendus vero nunc, qui Macrobium ætate adhuc ſuperavit, ab initio ſtatim ſeculi quinti clarus, SEVERUS SULPITIUS, Scriptor elegentia Latinitatis ſuam ætatem plane ſuperat. Editus eſt olim apud Oporinum, per Matth. Flacium Illyricum, in 8. ut cum notis Pet. Galeſinii Romæ 1564. Scholia Gelaſinii retulit, & emendatum denuo, illuſtratumque, adjecta chronologia, Sulpitium Severum edidit Antwer-

piæ Victor Giselinus A. 1574. in 8. Historiam ejus Sacram Carolus Sigonius quoque Commentario illustravit, Bonon. 1581. in 8. nec non Joh. Drusius Franeckeræ 1607. in 8., & Joh. Vorstius Berolini A. 1668. in 12. Vastum opus vero in eandem Severi Sacram Historiam, sub titulo *Bibliothecæ Sacræ*, conscripsit Christianus Schotanus Franeck. fol. 1664. Omnium, quæ tum habebantur, Sulpitii Operum Editio nitidissima plane est Elzeviriana A. 1656. in 12. & alia, quæ cum notis Variorum a Georg. Hornio procurata est aliquoties, Lugduni Batav. impressa A. 1647. 1654. 1665. in 8. cui editioni Salmasianæ etiam notæ aliquæ accesserunt. Neque tamen adeo præclare sua illa editione meritum Hornium, sed plurima male posita aut omissa esse, peculiari dissertatione Sam. Bochartus ostendit: cujus dum meminit Colomesius, & simul Epistolas aliquot Sulpitii Severi a Dacherio & Baluzio editas, nulli adhuc Editioni operum illius illatas refert, optat, ut nova Severi editio a Viro quodam docto suscipiatur, Biblioth. Select. p. 99. seq.

21 Eodem quidem seculo vixit, sed non eodem dictionis genere eademve puritate scripsit, C. SOLLIUS APOLLINARIS SIDONIUS, Vir genere illustris, & reipublicæ primum, dein & Ecclesiæ, magna pars. Ejus extant *Epistolæ & poëmata.* Quod prosam ejus attinet, plena est peregrinitatis, ac Latinitatem habet plane ferream: Poësis vero est tolerabilis. Id enim observare possumus in Scriptoribus illis, Poësin tardius degenerasse, quam prosam: eam ob causam, quia in Carmine major vocum delectus adhibebatur, atque imitatio veterum necessaria quadam lege præscribebatur, vide, quæ de Sidonio diximus, *Tom. I. Polyhistoris lib. I. c. 23. §. 25.* Editus est Sidonius cum Commentario Joh. Bapt. Pii Basil. A. 1542. in 4. decennio post Lugduni ab Elia Vineto recognitus. Inde Joh. Savaro, Claromontanus, Vir Illustris, doctissimum Commentarium edidit in Apollinarium, Paris. 1599. in 4., & post eum Jac. Sirmondus, e Soc. Jesu, Paris. 1614., & cum auctioribus notis An. 1652. in 4. Ambo doctissimi longe Viri sunt, ac in medii temporis Scriptoribus versatissimi. (*xx*)

22 Longe inferior adhuc Apollinaris Latinitate MARTIANI CAPELLÆ stylus est, quem *pecudalis eloquentiæ auctorem* C. Barthius vocat Adversar. lib. XXV. c. 13. *Encyclopædiam* scripsit, sub forma fabulæ alicujus de Nuptiis Philologiæ & Mercurii, ac septem artibus liberalibus; sermone pedestri scriptam, sed cui metra sparsim admixta

(*xx*) Inter Sidonii Apollinaris Editiones præstantiores, mentionem etiam honestam mereri mihi videntur duæ Woweriana, h. l. præteritæ, Parisiensis scilicet, ab ipso Johanne Wowerio A. 1598. in 8vo publicata, Textumque, Autoris e Codicibus, tum suo, tum Gallicis compluribus, dextre emendatum, ac Notis præterea Criticis illustratum exhibens, ac Hanoviensis posthuma, quam, ex postrema Wowerii ad Codicem Achillis Statii Romanum Recognitione, Civis ejus, Geverh. Elmenhorstius, apud Aubrios, A. 1617. in 8vo edidit, &, a se itidem ad Vett. Codd. fidem locis infinitis emaculatam, indice quoque Vocum Sidonii obscurarum copioso instruxit.

mixta ſunt. Tota hæc inventio Africam ſapit, quæ plerumque monſtri aliquid, & novi, parit. Stylus quoque ipſe patriam Auctoris ſpirat: pinguis dictio, audaces metaphoræ, verba inſolita: ſed tamen ingenio privandus non eſt. In eum Hugo Grotius annos XIV. natus commentatus eſt Lugd. Batav. 1600 in 8. Poſtea Joh. Frid. Gronovius illi emendando tempus aliquod impendit. Ita enim in epiſtola ad Virdungum (quæ reperitur in Mantiſſa V. Epiſtolar. Richterianar.) ſcribit. *Incidi in MSS. Capellæ codicem, quem cum editione Grotii conferre cœpi: non eſt quidem antiquiſſimus, ſed ex antiquo tamen & probo exemplari deſcriptus. Non eſt quidem auctor ejus notæ, ut multum temporis in illo ſit impendendum; quem barbarum Scaliger, lippitudinem Latinitatis vocat Scriverius: interim, cum nihil agam, hoc nihil agere aliquid agere eſt.* Primus imprimi Martianum curavit Vincentiæ An. 1499. Franc. Vitalis Badianus, poſtquam Thadæus Ugolenus illum ſemel in lucem protraxiſſet. vid. Voſſ. de Hiſtor. Lat. lib. III. p. 713.

Sequenti ævo, ſexto poſt C. N. floruit Vir, præter generis muniorumve ſplendorem, omni doctrinarum genere abundantiſſime excultus, ANICIUS MANLIUS SEVERINUS BOETHIUS, cujus num philoſophiam, an eloquentiam, aut poëſin, potius admirere, dubium eſt. Plane enim excellit, ac, doctiſſimorum quorumvis judicio, cuilibet ſuperiorum & magnorum comparandus eſt. Ut vero cetera ejus plurima Opera omittamus, libellus *de Conſolatione Philoſophiæ,* quem, in mediis calamitatibus carceris, partim proſaico, partim metrico ſcribendi genere compoſuit, incomparabilis fere eſt, totusque etiam imbibendus. Prodiit apud Jodocum Badium Aſcenſium Pariſ. An. 1502. cum ejusdem notis: additus Thomæ Aquinatis commentarius apud eundem 1514. Theod. Pulmannus illum e codicibus MSS. emendatum dedit Antwerpiæ in 12. Conr. Rittershuſius Lugd. Batav. 1600. Joh. Bernartius, cum notis, Antwerp. 1607. in 8. Petrus Bertius 1633. &, ſi recte memini, etiam cum variorum notis prodiit. Opera Boëthii omnia cum variorum notis Baſil. An. 1570. in fol. lucem aſpexerunt: jam antea ibidem 1546. & Venetiis 1491. excuſa. (Libellus ille de Conſolatione Philoſophiæ in Gallicam quoque Anglicamque linguam translatus eſt: imo & in Germanicam eodem plane dicendi genere, quo eſt a Boëthio ſcriptus; nempe, ut proſaicæ dictioni verſus immiſceantur, iique haud parum profecto apti concinnique; operam commodante Viro illuſtri, dum viveret, Chriſtiano Knorrio, Lib. Barone de Roſenroth. Editus eſt poſt translatoris mortem ſecunda vice cum præfatione Franc. Mercurii Helmontii.) 23

Quam inter Gothos abſterſit pro viribus Latini ſermonis peregrinam ſtribliginem Boëthius, ea undiquaque conſperſus incedit, qui in eadem Theodorici Regis Goth. & ſucceſſorum aliquot, aula ſummis muniis functus eſt MAGNUS AURELIUS CASSIODORUS; cujus Opera tam junctim, quam ſeorſim, prodiere. Conjunctim illa publicavit, duobus in 8. voluminibus comprehenſa, ſuisque illuſtrata notis, Guil. Fornerius, Pariſ. An. 1588. Genevæ in 4. Pet. Broſſeus 1601. 24

& 1650. in 4. Tandem ſtudioſiſſime omnia collegit, & emendata ſuis inſuper notis ac diſſertationibus illuſtravit, Joh. Garrettus, Bened. Monachus Rothomagi 1679. in fol. 2. Tomis.

25 Sunt & non pauci incertæ ætatis: ut (quos unos e pluribus nominamus) AUCTORES FINIUM REGUNDORUM, quos cum obſervationibus ſuis Nicol. Rigaltius edidit, in præfatione de ætate ſingulorum disquirens, Pariſ. 1614. in 4. quosque poſtmodum iterata Editione, cum ampliſſimo Commentario, publicavit Wilhelmus Gœſius Amſtelod. in 4. 1674. *De Juriſconſultorum Latinitate,* quæ *in Pandectis* reperitur, optime Sanctius judicavit Minervæ p. 259. male omnino illos facere, qui eos cum Cicerone comparant, aut Latini ſermonis puritatem inde hauriri poſſe credunt. Non illud fuiſſe ſeculum Juſtinianeum, quod Latinas literas poliret: imo multa in Pandectis reperiri, quæ a genuina Latinitate abhorreant. Satis ſuperque gloriæ Scriptoribus juris tribui, ſi inter ſui ſeculi homines eos præſtantiſſimos dicamus. *Medii ævi Auctores* plurimi ſunt, quos ad ligneam, luteam, ſaxeamque ætatem Scioppius refert, & quos, ob barbaram ſermonis ſtribliginem, neque legendos ſtyli cauſa, neque etiam ſollicite recenſendos, puto. Quamvis non negem, eſſe inter illos, qui ultra genium ſeculi ſeſe erigant: ſed tamen iis ſecure fides in Latinitate haberi non poteſt. Plerique illorum vel Hiſtorici ſunt, quorum Catalogum magno ſtudio a Gerh. Joh. Voſſio, &, qui notas in eum ſcripſit, Chriſt. Sandio, congeſtum invenies: vel Poëtaſtri, alios recenſet idem Voſſius in Diſſertat. de Poëtis Latinis. Peritiſſimi in illorum lectione fuere Caſp. Barthius, Thom. Reineſius, Chr. Daumius, qui in ſcriptis ſuis hic illic floſculos ex iisdem decerpunt. Barthius in nonnullos integros commentarios ſcripſit: ut in Guil. Britonem poëtaſtrum. Ego Latinitatis cauſa ſterquilinium hoc movere conſultum non puto: nec certe legerim, niſi ob hiſtoriam, cui ſingularem nonnunquam lucem præferunt, & in principum rerumque publicarum controverſiis magna cum utilitate a politicis leguntur. Excelluit quoque, eam unam ob rationem inductus, in Scriptorum medii ævi lectione Pet. Pithœus: cui addendi e Germanis Frid. Lindenbrogius, & Herm. Conringius: e Gallis Jac. Sirmondus, &, qui inſtar omnium fere unus eſt, Carolus du Freſne, ſeu Cangius: nec non ſuperſtes hodieque Vir ſummus, Stephanus Baluzius: aliique. De temporibus obſcurorum Virorum dicere operæ pretium non erit. De Auctoribus, qui ſub παλιγγενεσίαν Latinitatis orti fuere, dici quidem hic aliqua poſſent; ſed commodius eos ſuis locis reſervabimus: præſertim, cum de eorum bona parte jam dictum ſit, quum *de Epiſtolographis* ageremus: ceteros inter Oratores enumerabimus.

26 Jure merito autem inter antiquæ Latinitatis monumenta locum ſibi vendicant INSCRIPTIONES, quarum ingens Volumen, auſpiciis Joſ. Scaligeri & Marci Velſeri, promotoribus compluribus Viris doctis, collegit ediditque Heidelbergæ 1603. fol. JANUS GRUTERUS, cum uberrimis indicibus, quos ipſemet Scaliger ſumma cura, maximoque integrorum decem menſium, labore, confecit: & qui tamen

men a nominis ſui mentione omnino abſtineri voluit. vid. Epiſt. 413. & ſeq. Scaligeri pag. 703. Jam ante Gruterum Inſcriptiones antiquas tales colligere cœperunt Conr. Peutingerus, Marc. Velſerus, Jac. Mazochius, Pet. Appianus, Mart. Smetius, aliique: ſed minor eſt collectarum numerus, quam ut cum Gruteriano opere comparari queat. Sed, cum & hic deeſſe adhuc longe plurimas accuratior ſecutæ ætatis inveſtigatio demonſtraſſet, ſupplementum velut illius, eadem plane methodo, adornavit volumen aliud, ferme non minus vaſtum, idque Commentariis illuſtravit, THOMAS REINESIUS; quod poſt mortem viri doctiſſimi Lipſiæ A. 1681. fol. lucem adſpexit. Aliud adhuc Volumen præ manibus habet MARQ. GUDIUS, Gruteriano & Reineſiano longe accuratius: totam enim Italiam perreptavit ad congerendos hoſce theſauros. (Verum, uti Vir ille ſummus, neſcio qua invidia, maluit ſecum retinere premereque quod habuit, quam cum erudito orbe communicare; ita inſcriptiones quoque ſuas in tres quidem tomos eleganter admodum digeſſit, nec tamen alii, quamdiu viveret, edendas permiſit. Nunc, poſt ejus mortem, in Clar. Grævii manus eas omnes perveniſſe fama aliquando fuit; ſed & illam non ſatis certam exinde comperi: potius adhuc in Gudiana Bibliotheca tres illos Tomos aſſervari fidem αὐτόπται aliqui fecerunt: ut adeo ne nunc quidem eas Inſcriptiones in lucem emiſſum iri ſpes ſit. Interea Supplementum tale Gruterianum ac Reineſianum Italus quidam eruditiſſimus, Raphaël Fabrettus, moliri cœpit, jamque pars operis Romæ impreſſa eſt, dubiumque nullum, integrum proditurum, cum id urgeat Editor. Continebit ultra duo Inſcriptionum, alias ignotarum, millia.) Præter hos Inſcriptionum colligendarum edendarumque curam in ſe ſuſceperunt Sebaſt. Maccius, qui e tota Italia congeſſit illas, comprehenditque uno volumine: teſte Erythræo Pinac. I. pag. 278. Joh. Zaratinus Caſtellinius: *adeo:* referente eodem Erythræo l. c. pag. 51. *Inſcriptionum veterum ſtudioſus, ut in eis perquirendis interpretandisque pene mori videretur. Hinc fiebat, ut, quoad Romæ vixit, nullus fere dies fuerit paulo ſerenior, quin in aliquo prædio vel agro conſpiceretur, ubi ex veterum villarum ruinis ſaxa vel lapides effoderentur: ut, ſi quæ in eis tabulæ marmoreæ, Græcis vel Latinis notis inſculptæ, inventæ eſſent; vel eas precio auferret, vel quod in eis ſcriptum eſſet, in ſua pugillaria referret:* Georg. Gualtherus, cui *collectionem Inſcriptionum & tabularum Siciliæ atque Brutiorum* debemus, cum animadverſionibus ejusdem Meſſanæ 1624. in 4to editam: Carolus Cæſar Malvaſia, qui *Marmora Felſinea*, ſeu *Bononienſia*, Bononiæ An. 1690. in fol. publicavit: Henricus (Cardinalis) Noriſius, cui *Caji & Lucii Cæſarum Cenotaphia Piſana*, eruditisſimis longe diſſertationibus illuſtrata, & Venetiis in fol. 1681. edita, in acceptis ferimus. Sertorius Urſatus, qui *Monumenta Patavina* collegit, digeſſit, atque commentariis illuſtriora reddidit Patav. 1652. in fol. Joh. Jac. Boiſſardus in *Antiquitatibus urbis Romæ* Francof. 1692. in fol. Paul. Aringhus in *Roma Subterranea* Romæ 1651. fol. J. Bapt. Ferretius in *Muſis Lapidariis:* Joh. Seldenus, qui *Marmora Arundeliana*, Græce inſcripta & ex Oriente in Angliam allata, cum aliis vetuſtis Inſcriptionibus, Commentariis ſuis illuſtravit Londini 1629. in 4. quibus

bus poſtmodum Oxonii 167-. in theatro Sheldoniano ſplendide recuſis, & auctis, ſuas quoque notas adjecit Humphridus Prideaux. Exinde Græcarum Inſcriptionum major apparatus comparere cœpit: ſiquidem Jac. Sponius, Græcarum antiquitatum vindex, in itinere ſuo per Orientem nihil ferme tam avide inquiſivit, ac propterea magnam Inſcriptionum vim partim Itinerario ſuo literatiſſimo inſeruit (cui in ſupplementum Georg. Wheleri, quem comitem itineris Sponius habebat, Itinerarium addi meret,) partim Curioſæ Antiquitatum Inveſtigationi, Lugduni 1683. in 4. Gallico idiomate excuſæ. Idem Sponius Supplementum quoque Gruterianum edidit Lugduni A. 1679. in fol. quod & 1683. recuſum eſt; titulum dedit: *Miſcellanea Eruditæ Antiquitatis*: queis ſecundum quoque Tomum A. 1685. adjecit. Taceo nunc Claud. Salmaſii Explicationem duarum Inſcriptionum Herodis Attici rhetoris, & Regillæ conjugis, una cum notis ad Doſiadæ aram, Pariſ. 1619. in 4. editam. Caroli Patini Commentarium in tres inſcriptiones Smyrnenſes; Patavii 1685. in 4. Joh. Smetii antiquitates Noviomagenſes: Gisb. Cuperi Syllogen variarum veterum inſcriptionum, ejus Harpocrati ſubjectarum: atque alia hujus generis ſcripta plura, quæ indies fere creſcunt. E vaſtis illis Gruteri, Reineſii, Sponii, aliorumque corporibus Inſcriptionum Syllogen præcipuarum ſelegit ediditque Londini in 8. A. 1691. *Guil. Fleetwodi;* quæ cupidos antiquitatum talium ſtudioſos, & tamen emendis ſumptuoſis voluminibus impares, juvare poteſt. De inſcriptionum veterum ætate dignoſcenda, & ſtylo, quædam docere poterit Octavius Boldonius, in Epigraphica ſua, vaſtiſſimo Opere, nec ita tamen adornato, ut fieri vel poterat, vel debebat, Auguſtæ Peruſiæ 1660. fol. de quo alibi mentio recurret.

FINIS LIBRI QUARTI.

POLY-

POLYHISTORIS LITERARII
LIB. V.
CRITICUS.

CAP. I.
DE SCRIPTORIBUS CRITICIS.

§. 1. *Artis Criticæ cum Grammatica Cognatio & Usus multiplex.* 2. *Scriptores de arte Critica Historici, Ioh. Wouwerius, Phil. Iac. Maussacus, Henr. Stephanus, Dan. Heinsius, &, qui artem ipsam methodice tradiderunt, Franc. Robortellus, G. Scioppius, Guilh. Canterus, Ioh. Clericus.* 3. *Invectiva in Pseudo-Criticorum nimium emendandi Autores pruritum.* 4. *Iani Gruteri Thesaurus Criticus, sive Collectio Scriptorum Criticorum Recentiorum ἐξοχωτέρων.* 5. *Diversæ Criticorum Classes. Miscellaneorum Criticorum Scriptores potissimi, in Gruteri Thesauro haud obvii, Pet. sc. Victorius.* 6. *Adr. Turnebus.* 7. *Lud. Cœlius Rhodiginus, Iustus Lipsius (de cujus Plagiis aliqua adduntur.)* 8. *Iac. Cujacius, Guilh. Canterus, Yvo Villiomarus (i. e. Ios. Scaliger.)* 9. *Thomas Reinesius, Casp. Hofmannus, Iac. Palmerius.* 10. *Andr. Schottus, Casp. Barthius.* 11. *Janus Rutgersius, Ios. Castalio, Sam. Petitus, Thom. Gatakerus, Sam. Bochartus.* 12. *Claud. Salmasius, Ioh. Frid. Gronovius.* 13. *Desid. Heraldus, Laur. Ramiresius, Lat. Latinius, Tanaqu. Faber, Ioh. Meursius Sen., Gisb. Cuperus, aliique in Belgio, vel antehac, vel etiamnum, celebres.* 14. *Is. Casaubonus, Henr. & Hadr. Valesii, Æg. Menagius. Querela de Criticorum numero indies decrescente.*

Sepes veluti bonorum Auctorum, atque totius cultioris literaturæ, est *Ars κριτική*, quam Grammaticæ partem Veterum nonnulli censent; alii vero diversam longe esse, & haudquaquam in unam cogi debere classem, rectius arbitrantur: quos secuti proinde nos ita POLYHISTOREM CRITICUM a *Grammatico* peculiari libro sejunximus, ut tamen presso pede alter alterum, arctiori quippe junctum cognatione, sequeretur. Quam vastus autem, & quantus Criticæ usus sit, in 1

 digno-

dignoſcendis ac dijudicandis omnis generis Auctorum, Græcorum, Latinorum, Sacrorum, profanorum, ſcriptis; in caſtigandis, emendandis ac reſtituendis iisdem, & quæ alia artis exquiſitiſſimæ munia ſunt: ii demum recte intelligunt, qui, ſine illius adjumento, confuſa omnia, & miſerrimis impoſturis plena, fore animadvertunt.

2 Sunt, qui de illius uſu aliqua generatim ſcripſere. Inſervit huic inſtituto *Ioh. Wowerius* cap. 16. 17. & 18. ſuæ Polymathiæ, qui haud contemnenda in medium profert. *Phil. Iac. Mauſſacus,* in præclara illa Diſſertatione Critica, quam Lexico Harpocrationis præfixit; quanquam iniquiori animo in Caſauboni plagiarium, ut male ſuſpicatur, doctiſſimum Wowerium ſit, eumque toties, quoties poteſt, carpat. *a*) *Henr. Stephanus* in Diſſertatione de Criticis Veteribus Græcis & Latinis, Pariſ. 1587. in 4. edita: & *Dan. Heinſius* in Diſſert. de veræ Criticæ apud veteres ortu, progreſſu, uſuque, tum in diſciplinis ceteris, tum in ſacris, quæ una cum Crepundiis ejus Silianis, & Lugduni Batav. prodiit, & Cantabrigiæ 1646. in 12. eſt recuſa. Qui Artem Criticam ad regulas redegerit, novi neminem, niſi *Franc. Robortellum*, cujus ea de re exiguus libellus exſtat, Patavii 1557. & Francof. 1604. in 8. excuſus; & *Gaſp. Scioppius,* qui & hunc Auctorem, & ſuum Commentarium de arte Critica, & præcipue de altera ejus parte, emendatrice, edidit Noribergæ 1597. in 8. quem Jodoc. Pluymerus, Amſtelodamenſis typographus, A. 1662. in 8. recudi fecit: Docet inprimis eo libello Auctor, quænam ratio in emendandis ex ingenio Latinis Scriptoribus obſervari debeat. De ratione emendandi Græcos auctores peculiare Syntagma conſcripſit *Guil. Canterus,* quod Novis ejus Lectionibus additum prodiit Antwerp. 1571. in 8. & ſeparatim Baſileæ 1566. fol. (Nuperrime An. 1697. duobus in 8. tomis, Artem Criticam, a ſe compoſitam, Amſtelodami orbi erudito dedit Vir doctiſſimus *Ioh. Clericus,* ſed non talem tamen, cui non addi etiam adhuc aliqua poſſint.)

3 Ceterum orta primum ſuperiore ſeculo accuratior illa Critices tractatio eſt paucis ante Scaligeros annis: quibus ipſismet deinde ſigna tollentibus, ſecuti magno numero ſunt Scriptores, quos omnes hic recenſere non lubet, maxime, cum non unius commatis ſint. Neque enim hic diffitendum, quemadmodum nonnullorum e veteribus Criticis nimius emendandi pruritus rei literariæ vehementer obfuit, & ridiculos non ſolum ipſosmet illos Criticaſtros reddidit, ſed & immani lectionum Variantium, atque haud raro monſtroſarum, mole optimos Auctores peſſime inquinavit: qua de re Veteres paſſim conqueruntur: ita recentiorum quoque

a) Commentarium de Critica promiſit Iſ. Caſaubonus, de quo, uti & Joh. Wowerii & Phil. Jac. Mauſſaci Operibus affectis de Studiis Veterum eidem Argumrnto illuſtrando præcipue deſtinatis, Jac. Thomaſius, in Prolegomenis Editionis Tractatus de Polymathia Wouweriani Lipſienſis, An. 1665. publicatæ, plurima collegit, & nos etiam in Wowerii (cujus Polymathiam plagii in Commentarium Caſauboni, modo laudatum, Joſ. Scaliger, Mauſſacus, & alii, inſimularunt) Elogio, *Cimbriæ Literatæ* inſerendo, fuſius aliquando diſſeremus.

que Criticorum non pauciores, dum medicam manum admovere Autoribus tentant, magis lacerant illos corrumpuntque: nimirum vel ea, quæ non intelligunt, in alia omnia pro captu inepte sæpius transmutantes; aut intempestiva corrigendi libidine, ut ingenium ostentent, nihil non, ut corruptum, mira audacia tentantes. Illorum ineptias castigant Henr. Stephanus in Epistola de statu typographiæ suæ: & Baco Verulamius lib. VI. de Augm. Scient. c. 4. qui propterea recte monet: *nisi Critici fuerint eruditi in scientiis illis, de quibus libri ab illis editi tractant, periculo diligentiam illorum non vacare.* Hos vero non minus depingit graphice, quam castigat, Vir doctus, Phil. Priorius in præfatione ad Optatum Milevitanum, seculi IV. scriptorem Afrum, a se Paris. 1679. fol. editum, cum ait: *De meo illud assero, abstinuisse me ab illa Critica prurigine, quæ sciolorum animis insedit, qui nihil præter mendosam scripturam crepant, luxatum locum, desperatum, depravatum, clamitant, & a se feliciter restitutum unius literulæ mutatione. Permulti sane sunt hisce temporibus, quorum intra has metas eruditio tota consistit, & qui, solidioris literaturæ ope destituti, in minutiis ejusmodi & λεπτολογήμασι tempus omne & ætatem misere impendunt. Hos bene valere jubeo: iis bonam mentem opto. Nobis non licet eo audaciæ perrumpere, ut veterum scripta tam temere corrumpamus.* Scilicet, uti nihil adeo insigne est, cui non ob id ipsum aliquis abusus adhæreat, ita cum Critice idem actum.

4 Insigniores ævi superioris Critici, qui non nimis vastos commentarios scripsere, collecti sunt, septemque tomis in 8. chartæ majoris editi, a JANO GRUTERO sub titulo *Facis Liberalium artium, seu Thesauri Critiei,* Francofurti 1601. 1604. 1605. 1606. 1607. & 1623. Sed de ultimo isthoc tomo, qui tam magno a prioribus intervallo prodiit, sciendum, illum non a Grutero fuisse curatum, ut reliqui, sed a Dan. Pareo suppositum, quo ille Gruterum sugillat, & acerbe in eundem invehitur, vindicaturus nempe hac demum ratione se a conviciis, quibus passim illum Critici exceperunt. Nihil attinet eos, qui his tomis congesti sunt, recensere: sufficiat illuc remisisse, indicasseque, Thesaurum illum quasi Pandectarum instar esse Criticarum. Nos hic sparsim aliquam multos enumerabimus velut per lancem saturam Auctores, qui in illa Face non sunt. Fuit, cum in catalogo nundinarum Francofurtensium accessorius Faci novus tomus promitteretur: sed nec prodiit, neque, ut nunc sunt tempora, facile prodibit: solent enim illi Catalogi promissis esse divites, & corvos deludere hiantes.

5 Solent vero Critici suas divinitiones, conjectanea, racemationes, præcidanea, verosimilia, suspicationes, Lectiones, Castigationes, pericula, &c. vel Autoribus ipsis adjungere; quorum multos jamdum supra recensuimus: vel eas edere separatim. Aliqui facultatum certarum Auctores emendare solent, atque hinc habemus Criticos Sacros, Criticos in libros Juris, Criticos Medicos in Hippocratem, Galenum aliosque, de quibus suo loco. Nunc tantum aliquos commemorabimus, qui vagi argumenti libros scripserunt, nec in certos Autores, nec de certis argumentis. Sunt tales PETRI VICTORII *Variæ lectiones*, libris XXV. constantes, multa refertæ eruditione & observationibus in bonos Auctores linguæ utriusque; quæ Florentiæ 1553. in fol. apud Tor-

rentinum, & ibidem A. 1582. apud Juntas, prodierunt. Erat Vir ille sine dubio literatissimus, & non per Italiam solum, sed & per totum orbem literatum, celeberrimus, nec Philologus tantum, sed & Philosophus & Orator insignis, quod doctissima ejus in Aristotelem atque Ciceronem Commentaria abunde testantur. Parum benigne alias de illo Jos. Scaliger judicavit in Excerptis Putean. Scalig. pag. 251. Doctum vocat ibi, sed vulgare ingenium: se juvenem magni aliquando Varias Lectiones illius æstimasse, in quibus tamen non habet nisi verba, & paucas conjecturas bonas, quippe qui multum in libris conferendis fecerit, sed non habuerit genium librorum. Miseras ait illum Epistolas scribere, & cum magnis ambagibus: &c. Quanquam vero postremum crimen aliqua ex parte verum sit: nam regnabat tum apud Italos circumducta illa & fusa scribendi ratio, & pene superstitiosa imitatio Ciceronis; quo factum, ut sæpe magis verborum culturæ incumberent Viri eruditi, quam rebus ipsis; cum insecutis temporibus pressior dictio doctis placere cœperit: esse tamen a Scaligero in Victorium aliqua inclementius dicta, ut sunt in iis Excerptis plurima, negari non potest.

6 ADRIANI TURNEBI *Adversaria*, elegans ac doctum Opus, varia in Latinos Auctores varios observata continet, Paris. 1580. in fol. Tomis duobus editum, & recusum Argentorati 1599. De illo tam splendide Scaliger libro citato judicat, ut uno ejus libro plus haberi censeat, quam Victorii totis 25. & alia Turnebus in Latinos Auctores eruditissima, tum & alia nonnulla, inter quæ est elegans *Dissertatiuncula adversus vini potum:* in qua plane alia sentit, quam popularis ejus Guyetus. Lepidum est, quod de se puerulo Thuanus lib. I. de Vita sua narrat, se, cum aliquando obambulans in platea Adrianus Turnebus monstraretur, tanta aviditate faciem viri oculis suis hausisse, suoque impressisse animo, ut continuas aliquot noctes nil nisi Turnebum somniaret: nempe, qui tum jam incredibili doctorum Virorum amore tenella ætatula flagrabat.

7 De Ludov. Cælio Rhodigino diximus in Locorum Communium scriptoribus, qui & huc referri potest: multa habet ad emendationem Auctorum spectantia. JUSTI LIPSII *Opera Critica*, ut sunt Antiquæ lectiones, Epistolicæ quæstiones, Electa, Variæ Lectiones, &c. variæ sunt eruditionis: nam & antiquaria multa habet & emendat in Auctoribus. Sed plagii ille accusatur a multis, & forte non injuria. Nam Petrus Faber olim Agonistica sua ab illo in Variis libris suis, qui similis argumenti sunt, compilata clamavit, & nova tantum styli Lipsiani veste induta: & Jos. Scaliger refert, in libris de Militia Romana Lipsium omnia cepisse ex Franc. Patricio, qui Italice ea de re scripserit, scilicet in tractatu, quem inscripsit *La Militia Romana di Polibio, di Tito Livio, e di Dionigi Alicarnasseo dechiarata, e con varie figure illustrata.* Ferrara 1583. in 4. Ingenuum de Lipsio judicium est Jul. Cæs. Bulengeri, Viri alioquin non adeo acuti, cum Historiar. lib. XII. pag. 389. illum, cum Scaligero & Casaubono comparatum, utroque minorem facit.

8 JAC. CUJACIUS *Observationes* scripsit, plerasque super textus Juris, sed quibus tamen

tamen immiſcentur multa ad alios Auctores pertinentia. Vir fuit doctiſſimus, a quo ſe multa didiciſſe agnoſcit Scaliger: cum ſe nauſeantem jam omni bonorum ſtudiorum guſtu reficeret Cujacius, languentem recrearet, & jam prope deploratum, & ſibi ſuisque rebus omnibus diffidentem, ad lucem iterum revocaret. vid. Epiſt. Scalig. 32. Eundem de ſe bene meritum Pet. Pithœus, Jac. Aug. Thuanus, aliique ſummis elogiis extulere. Obſervationes ejus, quas diximus, editæ ſunt Coloniæ 1598. in 8. In illas promiſerat Jac. Franc. Grandis accuratam Criticen, ſed quam ego nunquam eſſe editam comperi. GUIL. CANTERI *novæ Lectiones* additæ ſunt FaciCriticæGruterianæ: ut & Franc.Floridi Sabini Subſeciva. Sed & plura ſcripſit Floridus, quam ibi habentur, & plura etiam Canterus. Canteri Syntagma de ratione emendandi Græcos Auctores ſupra memoravimus. Novas Lectiones aliquoties recenſuit auxitque & libellum Variarum Lectionum in Græcis Bibliis a Plantino excuſum concinnavit. Neque dubium, quin multo plura etiam ab illo expectanda fuerint, ni mors juvenem anno æt. 33. abripuiſſet. In laudata ſæpius jam Face Critica habentur YVONIS VILLIOMARI *Animadverſa in locos controverſos Rob. Titii.* Sciendum, ſub illo nomine latitare Joſ. Scaligerum, qui tum, ut famam aucuparetur, Rob. Titium adortus eſt. Erant, priusquam verum nomen Auctoris ejus libelli innoteſceret, qui Cujacium ipſummet ſub Yvone perſonato latere ſuſpicarentur, ſed mox Scaliger innotuit: qui tantum ſibi ipſi cum ſua illa ſcriptione placebat, ut Cujacium edendæ tali imparem judicaverit. *Monſ. Cujas n'euſt ſceu écrire comme Yvo Villiomarus:* inquit in Excerptis Scal. p. 60.

9 THOMÆ REINESII *Variæ Lectiones* Opus ſunt multa doctrina refertiſſimum: in quo varia habentur ad hiſtoriam Romanam ſpectantia, ad genealogias, item Medica. Jungi iis poſſunt Epiſtolæ ad Hofmannum & Rupertum, nec non ad Daumium & ad Neſteros: de quibus alibi. Adverſus Lectiones Varias ſcripſerat quædam *Andr. Rivinus,* Profeſſor Poëſeos apud Lipſienſes: ſed mox iterum a Reineſio confutatus, qui Variarum Lectionum ſuarum Defenſionem Roſtochii 1659. in 4. edidit. CASP. HOFMANNUS ipſe etiam *Varias Lectiones* ſcripſit, quæ rariores ſunt, & multas habent emendationes locorum Dioſcoridis, Athenæi, Plinii, Hippocratis. Editæ ſunt Lipſiæ 1619. in 8. JACOBI PALMERII de Grentemesnil *Exercitationes* extant *in Græcos Auctores,* in quibus multa præclare emendantur Græcorum poëtarum, hiſtoricorum, oratorum loca. Vir enim ille in Græcis Scriptoribus multum operæ impendit, belli, pacis ac literarum artibus ac diſciplinis inclytus, ut eum Steph. Le Moyne vocat. Exercitationes ejus editæ ſunt Lugduni Batav. apud Gaesbergios 1668. in 4. Ejusdem *Græcia Antiqua,* poſthumus liber, decennio poſt editus eſt apud eosdem 1678. in 4. una cum præmiſſa Autoris vita.

10 ANDREÆ SCHOTTI, Jeſuitarum, Scaligero judice, doctiſſimi, *Obſervationes Humanæ & Nodi Ciceroniani* multa in Cicerone, Græcisque & Latinis Auctoribus aliis, pulcre emendant, in lucem prodierunt Hanoviæ 1615. in 4. In CASP. BARTHII *Adverſariis,* vaſtiſſimo Opere, vel potius vaſtioris Operis parte (longe etiam

plures libri, ut audio, adhuc inediti ſervantur, multa quidem non contemnenda reperiuntur loca, & Auctores haud raro eximie explicantur: ſed tamen non usque adeo placet eruditioribus: eſt enim in judiciis præceps, in emendando temerarius, pluribus etiam frivolis & inanibus indulget. Atque, ut Vir mirifici ingenii fuit & moroſus, qua de re lepidæ aliquot hiſtoriolæ in Epiſtolis Buchnerianis leguntur; ita etiam Adverſaria genium Scriptoris retinuere. Excuſa ſunt Francofurti 1624. fol. *b*)

11 JANI RUTGERSII *Variarum Lectionum Opus* Lugduni Batav. 1618. editum eruditiſſimum eſt. Nec ſpernendæ *Lectiones Variæ* JOSEPHI CASTALIONIS, quas, Romæ 1605. impreſſas, extinctam propemodum apud Transalpinos de Italorum eruditione laudem revocaſſe Nicius Erythræus auctor eſt Pinacoth. I. p. 168. refertque, *ſe a Meurſio audiviſſe, Varias Lectiones Caſtalionis, cum eſſent Lugdunum Batavorum allatæ, cum omnium riſu exceptas fuiſſe, quod exiſtimaretur, luteum eſſe negotium, nec dignum, quod lucem aſpiceret, quoniam nullum jamdiu eruditum opus ex Italia prodiiſſet: ſed, ſimul inſpectum hoc, adeo probatum eſſe, ut ſententiam mutaverint, ſtatuerintque, eſſe Italis ingenium, dummodo adſit ſtudium & exercitatio.* SAMUELIS PETITI *Obſervationes* Pariſ. 1614. in 4. item *Variæ ejus Lectiones* A. 1633. nec non *Miſcellanea* A. 1630. edita, multa habent Chronologica notata, & in Græcos Auctores animadverſiones. THOMÆ GATAKERI *Adverſaria* Londini 1659. in fol. item *Cinnus* ejusdem, ſeu *Animadverſionum variarum liber*, in 4. 1651. emiſſa, multa emendant in Patribus Græcis, multa obſervant in textu Græco Bibliorum, & incidenter in aliis quoque Auctoribus profanis. Vir enim fuit ſtupendæ lectionis, magnique judicii, & qui in commentando diligens atque operoſus eſt. *c*) Similiter SAM. BOCHARTI

b) Caſp. Barthii *Adverſariorum* Libri LX. tantum priores Francofurti A. 1624. in fol. ſunt editi, Libri autem CXX. reſidui Hæredum, vel negligentia, vel malignitate, perierunt, qua de jactura Chriſt. Daumius Amicorum Autoris Intimus, in Scriptis & Epiſtolis ſuis, paſſim conqueritur. Sequius de iis, ante Morhofium, etiam alii judicarunt Eruditiores. E quibus ſolos jam allegabo Triumviros in Literis Elegantioribus paucis ſecundos, Thomam Reineſium (cujus Variarum Lectionum Libri, Apologia contra Andr. Rivinum, & Epiſtolæ ad Chriſt. Daumium, tantum non ubique Barthii crebra in hoc Opere παροράματα & lapſus detegunt, inque eos Virgula ſæviunt Cenſoria), Vinc. Fabricium (qui in *Pranſu Parato*, ſive Satyra in Poëtas, ac horum Contemptores, ſatis acerbe eadem perſtrinxit), & Paulum Colomeſium, cui (*in Opuſc. Literariis p. 250.*) Barthius *Vir* audit *multæ quidem lectionis, ſed naris haud prorſus emunctæ.*

c) Thomæ Gatakeri Opera Critica omnia (1. Diſſ. de N. T. Stylo adverſus Sebaſt. Pfochenium; 2. Cinnus, ſive Adverſaria Miſcellanea; 3. Adverſaria Poſthuma, a Carolo Filio publicata; 4. M. Antonini, Imperatoris, Libri XII. περὶ τῶν εἰς ἑαυτὸν, Latine verſi, & Commentario illuſtrati; 5. Diſſ. de Diphthongis ſeu Bivocalibus; 6. Diſſertationes duæ pro Nominis יהוה vulgari pronunciatione; 7. Diſceptatio cum Sam. Wardo de Baptiſmi infantilis Vi & Efficacia) junctim, curante Herm. Witſio Theologo Ultrajectino, cum ejusdem Præfatione, Trajecti ad Rhenum A.

CHARTI ſcripta, *Hierozoicon, Geographia Sacra,* Criticis obſervationibus abundant, &, in hac quoque arte excelluiſſe Virum cetera eruditione omni cumulatiſſime inſtructum, probant.

Nemo tamen adeo ut propriam, ſuumque veluti regnum, ſibi Criticen vindicatum ivit, ac CLAUD. SALMASIUS, qui, quemadmodum nihil unquam ſcripſit, in quo non inſignia multa Artis Criticæ veſtigia deprehendas, ita inprimis, ut Autores cum notis & caſtigationibus abſolutiſſimis editos taceamus, vaſto illo *Plinianarum Exercitationum Opere,* quantum in eo eruditionis genere valeret, demonſtratum dedit: nec minus in libris *de Uſuris, Fœnere Trapezitico, Nautico,* critica varia coacervat. Sed tamen ſuos quoque manes paſſus eſt incomparabilis Vir, dum quandoque pro ſuis venditaret emendationes, quas dudum ante illum, aut Scaliger, aut alii Critici inſignes, poſuerant: quandoque etiam, intempeſtiva invidia percitus, ab aliis idonei quid ſcribi non ferret, ſuæ id decedere famæ arbitratus, quicquid aliorum laudi accreſceret. Queſtus eſt inprimis de maligno iſthoc animo Salmaſii, magnum quondam noſtri ſeculi decus, JOH. FRIDER. GRONOVIUS, in *Epiſtola ad Anton. Clementium,* Epiſtolarum Salmaſianarum Editorem. Nam cum hic Epiſtolam quandam Salmaſii ad Sarravium, Gronoviano de Seſtertiis tractatui haud paulo iniquiorem, ſecum ſervaret, &, licet metu Gronovii, ejus editionem ſupprimeret, legendam tamen deſcribendamque aliis permitteret; Gronovius ab ea ſe contumelia vindicare decrevit, ediditque adeo acriorem epiſtolam ad Clementium, in qua mores Salmaſii malos vivis coloribus depingit, ejusque ſimul plagia Critica pluscula recenſet. Editæ ſunt illæ epiſtolæ tum Salmaſiana tum Gronoviana, ad calcem novæ editionis libri *de Pecunia Veteri Romanorum, ſeu de Seſtertiis,* Gronovii: quem, cum primum vidiſſet legiſſetque Sarravius, plenum bonæ frugis eſſe cenſuit: licet poſtmodum, in Salmaſii gratiam, aliter judicarit. Propterea autem Salmaſius edito illi Operi ſuccenſebat, quod ſibi partem ablatam quereretur vaſtiſſimi Operis, quod *de Re Numaria* veterum moliebatur. Sed, cum de mole illa ne particula quidem unquam prodierit: laudandus vel maxime Gronovius ob inſignem fœtum: qui primo editus eſt Daventriæ 1644. in 8. tum auctior Amſtelodami 1656. in 8. & tandem, tertiis curis e MS. Auctoris auctus, a filio Jacobo Grono-

1698. in fol. nitide ſunt recuſa. Recenſum illorum exhibent, juſtasque ſimul iis laudes adnectiuntur, *Acta Erud. Lipſienſia, M. Febr. A. 1699. p. 63. 64.* Eadem felicitate Sam. Bocharti Opera omnia, tum antehac edita (Phaleg ſc. & Canaan, ſive Geographia ſacra, & Hierozoicon), tum hactenus inedita, aut Latine e L. Gall. nunc demum verſa (Diſſertatiuncula ſcil. & Epiſtolæ varii argumenti, circiter quadraginta), una cum Steph. Morini (in Cadomenſi olim Munere Eccleſiaſtico ipſius Collega) Vita Autoris, & Paradiſi Terreſtris ad mentem ejus Recenſione, curantibus eodem Morino, Joh. Leusdenio & Petro de Villamandi, tribus incluſa Voluminibus, & longe, quam antehac, auctiora atque emendatiora, Lugduni Batav. & Ultrajecti lucem tertio An. 1692. aſpexere publicam. V. & de iis *Acta Erud. Lipſ. M. Mart. A. 1693. p. 97-105.*

Gronovio Lugduni Batav. in 4. 1691. Idem Gronovius Pater, ut erat in emendandis bonis Auctoribus accuratissimus diligentissimusque; ita more Criticorum seorsim quoque *Observationum libros tres* publicavit Amstelodami 1639. in 8. & Daventriæ *Monobiblon Observatorum in Scriptoribus Ecclesiasticis*, 1651. in 8. nec non *novum Observationum librum* in 12. 1652. in quibus plurima sunt ad profanos & Ecclesiasticos Scriptores erudite & ingeniose excogitata: ne quid dicam de aliis ejus Observationibus seorsim editis in Statium, & Livium. Librum ejus de Sestertiis in compendium redegit Joh. Pet. Titius, addiditque Manuductioni suæ ad excerpendum.

13 DESIDERIUS HERALDUS in hunc quoque censum pertinet, qui tam in scriptis suis adversus Salmasium, quam in *adversariorum libris, & observationibus ad Ius Atticum & Romanum*, aliisque similibus, non pauca critica erudita continet. Ut & LAURENT. RAMIREZ de PRADO in *Pentecontarcho* suo, de quo libro jam supra aliquid nos dixisse meminimus. Sunt qui Franc. Sanctio, Ramiresii Præceptori librum illum adscribunt: alii, ut Nicol. Antonius in Bibliotheca Hispana annotavit, ejus Sanctii genero, cujus nomen jam non succurrit. Verum Antonius, ipsimet Ramiresio, tot aliis nempe scriptis induto, adscribi debere Pentecontarchum, haudquaquam dubitat. LATINI LATINII *Bibliotheca Latina* nihil alud est, quam Criticarum observationum in varios Auctores collectio, justis encomiis extollenda; quippe quæ præstantissime multa observata habet. TANAQVILIS FABRI *Epistolæ Criticæ*, duobus voluminibus Salmurii 1659. in 4. excusæ, huc quoque pertinent, quamvis jam inter Epistolographos earundem mentio facta sit. Variorum enim Auctorum, & inprimis Ovidii atque Aristophanis, loca corrupta emendant, in quibus ille suum ingenium satis exercet: nam pleraque conjecturis suis restaurare nititur, ingeniosis quidem, sed quæ solæ rem non conficiunt absque MSStorum ope. Guidonis Pancirolli Lectiones Variæ, Ant. Augustini Emendationes & Opiniones, Jac. Rævardi Conjecturæ, Scipionis Gentilis Parerga, juridica tractant, sed quæ tamen subinde in campos optimorum Auctorum excurrunt, ac flores ibi colligunt. JOH. MEURSIUS longe plurima scripsit, quæ spectant ad illustrationem Græcorum Auctorum, Græcæque antiquitatis. Is ipse scripsit etiam *Exercitationes Criticas*, Lugduni Batav. 1599. in 8. editas, quarum pars prima emendationes in Plautum, altera Miscellanea continet. Publicavit etiam *Observationum librum* GISBERTUS CUPERUS Vir illustris, qui in Senatu Ordinem Belgii Fœderati conscriptis Patribus annumeratur; atque ut est inusitatæ prorsus eruditionis, plurima habet singularia observata. Prodiit liber Ultrajecti 1670. in 8. Novimus alias ejus Apotheosin Homeri, Harpocratem (Notas in Lactantium de Mortibus Persecutorum) præter profundam omnium antiquitatum peritiam Criticen exactissimam indicantes. Alit præterea Belgium, tot olim illustrium ingeniorum mater, duumviros in arte Critica præstantissimos, Joh. Georg. Grævium, & Jac. Gronovium: queis Joh. Clericus etiam addi meret, & qui haudquaquam omittendus, ultimove loco ponendus fuerat, Marcum Meibomium. Heinsios, Grotios, Dousas, Vossios, & qui præterea olim de principatu Critico inter sese certarunt inclutæ Bataviæ

filii,

filii, jam commemoravimus, cum de Auctoribus Latinis, eorumque editionibus, verba faceremus.

ISAACI CASAUBONI etiam mentio tum plus semel facta, quem virum a Jos. Scaligero doctis omnibus sui temporis prælatum nemo ignorat: & quem peritia artis Criticæ paucos sui similes habuisse, invidi etiam æmuli atque hostes fatentur. Sufficiat ejus *Annotationes in Athenæi Dipnosophistῶν libros* commemorasse, qui instructissimum penus Criticæ eruditionis sunt. Idem tot aliæ ejus in bonos Auctores notæ abunde testatum reddunt. Neque hic sunt omittendi HENRICUS atque HADRIANUS fratres VALESII, quos tum Ammianus Marcellinus, tum notæ in excerpta, quæ vocantur, Peiresciana, Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores Græci, notis amplissimis instructi, aliaque, quanti fuerint, satis declarant. ÆGIDII MENAGII peritiam in re Critica ostendit luculentissimus *in Diogenem Laërtium Commentarius*, & liber *de Amœnitatibus Juris Civilis. d)* Verum in omnibus iis recensendis Auctoribus, qui huc spectant, nimis operosi esse non possumus. Neque tanta est hodie illorum seges, qualis superiore seculo, aut hoc nostro ineunte fuit: vergentibus ad barbariem literis, paucisque superstitibus, qui lacertos adversus segnem temporum nostrorum ignaviam movent. 14

CAP. II.

DE SCRIPTORIBUS ANTIQUARIIS.

§. 1. *Monita de Antiquitatum Græcarum & Romanarum Scriptoribus generalia.* 2. *Scriptorum Rei Nummariæ, inprimis Ezech. Spanhemii, Commendatio.* 3. *Antiquitatum Græcarum Scriptores, Joh. Phil. Pfeifferus & Joh. Meursius.* 4. *Antiquitatum Romanarum Scriptores præcipui, Joh. Rosinus, Thom. Dempsterus, Henr. Kippingius, Jac. Masenius, Pet. Jos. Cantelius.* 5. *Scriptores varii de Urbe Romana, ejusque Ædificiis, Familiis, Nominibus, Ordinibus & Cryptis Subterraneis.* 6. *Scriptores de Gentilium, imprimis Græcorum & Romanorum, Diis, Religione, Sacris, Sacerdotibus, Festis, Templis, Fastis, Annis, reliquisque temporibus.* 7. *De Græcorum & Romanorum Magistratibus, horumque etiam Jure, Legibus, Judiciis & Comitiis.* 8. *De Ritibus Nuptiarum, Puerperii, Dierum Natalium & Funerum.* 9. *De Re Vestiaria, tam in genere, quam in specie, Coma item, Annulis, Torquibus, &c.* 10. *De Re Militari, Nautica, Donariis & Strenis.* 11. *De Conviviis & Jure Hospitii.* 12. *De Ludis, tum Scenicis, tum aliis ac Certaminibus Gymnasticis.* 13. *De Poculis, Sellis, Campanis,*

d) Æg. Menagium *in Comm. in Diogenem Laërtium* Joh. Jonsii *Libros IV. de Scriptoribus Historiæ Philosophicæ*, in *Amœnitatibus Juris Civilis* autem, Lutetiæ An. 1664. in 8vo, editis, Scipionis Gentilis *Libros II. Parergorum ad Pandectas*, strenue compilasse Morhofius, *in Prælect. Polyhistoricis* MSS. observat.

nis, Tintinnabulis, Vehiculis, Fibulis, aliaque supellectile. 14. *De Suppliciis, Cruce, Statuis & Pictura.* 15. *De Acclamationibus & Plausu, Triumphis, Archivis, Iurejurando & Auctionibus.* 16. *Scriptores de Antiquitatibus Romanis potiores, a Ioh. Georg. Grævio, in Thesauro illarum, junctim recensiti.*

1 Subjungimus ANTIQUARIOS *Criticis*, ut qui inter se sunt quam maxime cognati: in eadem enim aurifodina utrique laborant, Græcis scilicet & Latinis Auctoribus, & utplurimum fit, ut, qui antiquitates scribunt, iidem κριτικὴν in Auctores varios exerceant. Intellectos igitur hic præcipue Græcarum Latinarumque antiquitatum Collectores atque vindices volumus, cum Septentrionalium populorum antiquitates proprie huc non spectent, utpote quæ parum ad elegantiam literarum conferunt. Proinde huc pertinent Auctores, qui primo in genere agunt de variis antiquitatibus miscellaneis sine certo aliquo ordine, seu id sub Polymathiæ, seu sub electorum, aliove titulo, factum sit; Sunt enim illi in hoc genere velut Locorum Communium Scriptores: quorum etiam tum aliquam sylvam dedimus, cum de Locorum Communium Scriptoribus ageremus: queis accenseri merito possunt Alexandri ab Alexandro Dies Geniales, præsertim cum Andr. Tiraquelli & Christ. Coleri commentariis editi, Francof. 1594. etiam in Batavia recusi.

2 Multum quoque studium Antiquariorum juvant Inscriptiones, de quibus supra: nec minus Numismata vetera Græca & Romana. Adeo multi vero rem nummariam veterem excoluerunt excoluntque indies, ut integram constituere Bibliothecam possint. Eos sic satis diligenter colligit Phil. Labbe in Bibliotheca Nummaria, quæ Bibliothecæ Bibliothecarum annexa est: sed tamen quamplurimi adhuc, præsertim qui post Labbeum inclaruerunt, addi possent, si istud nunc ageremus. *e*) Nemo melius usum numismatum declaravit, quam EZECHIEL SPANHEMIUS, Vir illustris, in peculiari Opere *de Præstantia & Usu Numismatum*, in quod non Criticarum minus, quam aliarum omnis generis observationum exquisitarum, magnum thesaurum congessit. Editum est illud opus primo Romæ 1664. in 4. & deinde multo auctius, apud Elzevirios Belgas, An. 1671. in 4. Præmissa est operi Præfatio de Autoribus omnis generis Numariis, editis atque ineditis. Batavica Lingua prodiit Joachimi Oudaan Roomsche Moogenheit, (i. e. Romana Potentia,) quo in Libro Autor, Vir quidem non adeo literatus, sed Historiæ peritus, & instructissimo gavisus Nummophylacio, magna cura Historiam Romanam, ex nummis

e) Scriptores Rei Nummariæ, non Alphabetico (quem Labbeus elegit), sed materiarum Ordine, commode digestos, diligenter, additis etiam judiciis, recensuerunt Car. Patinus, Studii istius nostro ævo principibus merito annumeratus, in Introductione ad Historiam & Cognitionem rei Nummariæ, quæ Gallice Parisiis An. 1665. Latine autem Amstelod. An. 1683. in 12. prodiit, istique ob Scriptorum hujus generis recentissimorum notitiam, jungendus Burch. Gotthilfius Struvius, Acad. Patriæ Jenensis Bibliothecarius, in Bibliotheca Numismatica, ante lustrum circiter unicum Jenæ in 12. publicata.

mis praecipue instauravit & illustravit. Et sane Nummi interdum plus loquuntur, quam ipsi Auctores, & repraesentata in iis picta rerum publice gestarum, antiquitatum, historia rerum harum indagatores mire juvat. Spectant etiam huc gemmae, annuli & similia, quae insculptas ex antiquitate imagines varias ostendunt.

3 Ceterum, qui *de Graecis Antiquitatibus* aliquod systema scriberet, neminem habuimus, antequam JOH. PHIL. PFEIFFERUS Regiomonti A. 1689. in 4. libris IV. comprehensum nobis daret; quod opus studiosis tironibus inservire satis commode potest, pro perfecto autem Graecarum Antiquitatum corpore nequaquam habendum. Eminet alias inter Antiquitatum illarum Evolutores, qui per partes rem strenue egerunt, JOH. MEURSIUS, Vir in isto praesertim eruditionis genere summus, & cujus pene extat librorum Bibliotheca. Atticas antiquitates inprimis sedulo illustravit, ut testantur varia ejus scripta, de quibus postea in specialibus illis classibus videbimus.

4 *Corpus Antiquitatum Romanarum* curatum est a quodam JOHANNE ROSINO, sed quod verius Sceleton appellaveris: namque omnis auctoris opera in eo versatur, quod lacinias Auctorum sub suis quibusdam titulis congessit. *f*) In illum THOM. DEMPSTERUS, Scotus, *notas* scripsit plenas bonae frugis & doctissimas. Saepe Commentarius ille una cum Rosino prodiit, additis figuris ligno incisis, Parisiis, Genevae atque Coloniae Agrippinae; sed nitidior editio est, quae cum figuris aeri incisis lucem aspexit Lugduni Batavorum. Verum, uti longe plura huic argumento addi possent; ita, si quis justum Opus vellet conficere, tot conficiendi nunc instrumenta haberet, ut, praeter laborem & mediocre judicium, non multum requiratur. Edidit quoque HENR. KIPPINGIUS collectanea quaedam Antiquaria sub generalibus illis titulis, quales nobis exhibet Rosinus; labor est non omnino inutilis: occurrunt enim ab illo interdum quaedam notata, quae aliis forte in mentem non venerant: editus est liber Bremae 1654. in 8. sub titulo: *Recensus Antiquitatum Romanarum novus & methodicus. Compendiolum* earundem *Antiquitatum* non inelegans paravit JACOBUS MASENIUS, quod reperitur in ejus Palaestra styli Romani hunc in finem ab illo scriptum, ut haberent tirones quasi uno in conspectu posita summa illa Antiquitatum

f) Plenius omnibus hactenus editis Antiquitatum Romanarum Systematibus pariter atque Compendiis est grande & quadripartitum istud earum Syntagma, quod Vir Doctissimus, Burch. Gotthilffius Struvius molitur, & ob judicii præterea atque ordinis ἀκρίβειαν commendandum. Liber Primus de Ritibus & Antiquitatibus Sacris, cum præmissa Bibliotheca Antiquitatum Romanarum Historico-Critica eleganti Jenæ, A. 1701. in 4to. jam prodiit. Sequentur hunc, uti speramus propediem, & non minorem Eruditorum reportabunt applausum, tres reliqui de Antiquitatibus Civilibus, Militaribus & Oeconomicis. Post Laborem istum absolutum, se Antiquitates etiam Veteris Ecclesiæ Christianæ Sacras, nec non Ægyptiacas, Longobardicas, aliarumque Gentium Barbararum, Methodo simili, propositurum & illustraturum pollicetur.

Romanarum capita. Cui tamen rei longe melius adhuc inſervit *Compendium* aliud, a doctiſſimo Jeſuita Gallo, PETRO JOSEPHO CANTELIO, compoſitum, alteraque vice editum Ultrajecti 1688. in 12. quod de Romana Republica inſcribitur, & civiles æque ac militares ejusdem res, non minus ſtudio accurato, quam concinno ordine, exhibet.

5 Quodſi vero ſpeciatim de certis Antiquariorum claſſibus agi deceat, ponendi ſunt primo loco *Autores, qui de urbe Roma, ejus amplitudine, ædificiis, &c.* ſcripſerunt. Habemus vero non paucos hic, qui iſtud argumentum tractarunt. Sunt Juſti Lipſii Admiranda urbis Romæ, ante quæ tamen & Itali fuere, qui viam huic operi ſtraverunt. Eſt Alex. Donati Roma Vetus & Nova; liber doctus & olim rariſſimus, editus Romæ 1639. in 4. ſed poſtmodum in Batavia bis recuſus. Eſt Georg. Fabricii Roma, Baſil. 1587. in 8. edita, Joh. Barthol. Marliani Topographia urbis Romæ, cum præmiſſis obſervationibus de prænomine, nomine & cognomine, Romæ 1544. & Baſil. 1550. publicata, atque illuſtrata Iconibus in fol. Juſti Rycquii liber de Capitolio Romano, qui primum Gandavi in 4. 1617. prodiit; tum & a Gaesbergio A. 1669. in 12. Lugduni Batav. eſt recuſus. Italice idem argumentum tractavit Lucius Faunus, edito libro delle Antichita della Cita di Roma Venet. 1558. in 8. Fauno jungendi ſunt Pyrrhus Ligorius, Lucas Maurus, Ul. Aldrovandus & Vincent. Scamozzus, omnes Itali, & in deſcribendis ſermone vernaculo Romanis antiquitatibus occupati. Andr. Marianus Bononiæ in 8vo edidit de Ruinis urbis Romæ Epigrammata A. 1641. quibus, ut titulus habet, miranda Urbis cognoſcuntur, Sacra viſitantur, Nova & Vetera Elogiis recenſentur. Sed parum ea in ipſis ruderibus ob oculos ponendis laborant, licet non ſpernendæ illis inſint argutiæ Epigrammaticæ, Pet. Angelus Bargeus de publicorum & privatorum urbis Romæ ædificiorum Everſoribus. Iconiſmos ædificiorum veterum elegantes dedit Ægidius Sadeler, ſculptor Cæſareus, libro Italice ſcripto, ſub titulo: Veſtigi della Antichita di Roma, Pragæ 1606. fol. Jac. Laurus ſcripſit de Antiquo Urbis ſplendore librum, qui prodiit Romæ 1612. in 4. Andr. Fulvius de eodem argumento librum edidit, cum annotationibus Hier. Ferruccii editum, Venet. 1588. in 8. *De Familiis* Romanorum velut per lancem ſaturam & lexicon egit Joh. Glandorpius, in Onomaſtico Hiſtoriæ Rom. Francof. fol. An. 1569. edito, qui liber rudimentum tantum operi juſto præbet, & multis modis augeri poſſet: & auxit illum ſane poſtea Fulv. Urſinus ſingulari libro de Familiis Romanorum, cui Anton. Auguſtini ſimile plane Opus de XXX. familiis Romanorum adjunctum eſt, Romæ 1577. in 4. Uti vero e numis veteribus inprimis iſta familiarum Romanarum hiſtoria hauſta eſt; ita auxit illam, recognitam prius a ſe atque reſtitutam, Carol. Patinus Pariſ. 1663. fol. *De nominibus* Romanorum Franc. Robortellus librum ſcripſit Florent. 1548. & alium Onuphrius Panvinius Venet. 1558. cui & *de ludis* Romanorum *ſecularibus* librum debemus: uti Robortello *de Victu & Vita* Populi Romani Pariſ. 1565. Generalia quædam, ad *Ordines* reipublicæ Romanæ & familias ſpectantia, tractavit Pet. Servius, in Juvenilibus Feriis, ſeu Antiquitatum Romanarum Miſcellaneis Romæ

1640.

1640. in 8. editis. Romanorum officiales ſub Imperatoribus in peculiari & diffuſo libro deſcripſit Jac. Gutherius, quem de Officiis domus Auguſtæ inſcripſit Pariſ. 1628. in 4. eſtque is liber haud ita pridem Lipſiæ recuſus. Roma ſubterranea, ſeu ſtructuræ & cryptæ Veterum Chriſtianorum ſubterraneæ, cum iconibus repræſentatæ ſunt ab Ant. Boſio Romæ 1632. Librum hunc, in Latinam linguam converſum, notis poſtmodum illuſtravit, ediditque duobus tomis in fol. Paulus Aringhus Romæ 1651. magnificum opus, &, quod hiſtoriam Eccleſiaſticam attinet, commendandum: multa enim in illis notis habentur, ad hoc argumentum ſpectantia: In Epitomen poſtea redactus eſt liber a quodam Arnoldo Lubecenſi, ſub titulo: Unterirdisches Rom. Amſtel. in 12.

Veniamus nunc ad Auctores, qui *de Græcis Latinisque antiquitatibus particulatim* egere: & primo hic compareant libri, qui *de Diis & religione gentilium* agunt. Voſſius in libris ſuis de Idololatria hic omne punctum ferat: de quibus alibi a nobis abunde dictum. Diu ante illum de Diis Syntagmata aliquot publicavit Lil. Gregor. Gyraldus, varia eruditione, ut ſunt omnia ejus viri, refertiſſima. Subtilius de Idololatria gentilium philoſophatus eſt, & errorum origines indagavit, libro peculiari eam in rem ſcripto, Eduardus Herbertus, Baro de Cherbury, Amſtelod. 1663. in 4. Verum ille tam inter Antiquitatum Scriptores, quam inter philoſophos, commemorandus eſt. Syſtema Theologiæ Gentilis adornavit Tob. Pfannerus. (De Idololatriæ Origine & progreſſu nuperrime Anton. van Dalen librum edidit lectu digniſſimum, Amſtel. 1696. in 4.) Joh. Frieder. Herwartus *Admiranda Theologiæ Ethnicæ myſteria*, ut titulus habet, in lucem emiſit Ingolſtadii 1623. in 4to, quo in libro demonſtrare laborat, magnetem lapidem antiquiſſimis populis pro Deo eſſe cultum: quam ſententiam ſuam ut ſtabiliat, pleraque Orientalium, Græcorum, Ægyptiorum, ſacra huic argumento applicat, mirificis interpretationibus, ut facile eſt ingenioſis hominibus in interpretamentis ſuarum delitiarum. Reineſius illum quodam in loco ingenioſe ridiculum vocat. *De Sacris, Sacrificiis & Sacerdotibus*, ſunt qui ſingularibus libris egerunt. Hoc in argumento commendari meret Guilielmi du Choul, conſiliarii regii, liber de Religione veterum Romanorum, Lugduni in fol. lingua Gallica excuſus, ubi & Italice & Hiſpanice prodiit. De Sacris & Sacrificiis Joh. Guil. Stuckius librum in fol. edidit Tiguri (nuper in Belgio, cum Antiquitatibus Convivalibus reliquisque Stuckianis Operibus recuſum), in quo multa ſunt parum accurate & confuſe tradita. De eodem argumento peculiari libro Jenæ 1659. in 8. edito egit Joh. Saubertus. De vaſis, quæ ad Deorum ſacrificia, & eorum ceremonias pertinent, ſcripſit Lil. Gyraldus. De Veſta & Veſtalibus ſpeciatim Lipſius ſcripſit. De Cereris Eleuſiniæ Sacris apud Græcos Joh. Meurſius in Eleuſinia Lugd. Bar. 1619. qui & de feſto gemino Minervæ in Panathenæa & de feſtis Græcorum in Græcia Feriata egit: edidit quoque de Feſtis Græcorum ſingularem librum Pet. Caſtellanus, ſed infra Meurſium eſt. Saturnalia Lipſius expoſuit libro peculiari. De *Templis* & ædificiis publicis ſcripſerunt non tam generatim, quam ſpeciatim nonnulli, ut de Capitolio Juſtus Rycquius, de quo dictum. Petrus Bartholdus peculiarem librum de Ara ſcripſit: Joh.

Bapt. Bellus de Partibus templi auguralis, Tolosæ 1607. in 8. Joseph. Maria Suaresius de foraminibus lapidum in priscis ædificiis diatriben: Lugduni 1642. in 8. Nicol. Alemanni Diss. de Parietinis Lateranensibus, Romæ 1626. in 4to. De *Fastis* Romanorum e veteribus Ovidius superest, in quem extat Commentarius Caroli Neapolis, sub titulo: Anaptyxis ad Ovidii Fastos: Antwerpiæ 1639. editus, & Erycii Puteani sapiens officinam. Cujus Puteani de Nundinis Romanorum Libellus exiguus Lovanii An. 1646. in 12mo prodiit. De *Annis*, mensibus, diebus & horis veterum librum, cum Calendario Græco Romano, edidit Lilius Gyraldus. Multo autem præstantius Romanum calendarium illud est, quod Ægid. Bucherius Antwerpiæ An. 1633. in fol. publici juris fecit, postquam jam An. 1600. Amstelodami Sibrandus Siccama Calendarium fastorum ex veteribus monumentis, marmoribus, numismatibus aliisque antiquitatum fragmentis, auctum atque emendatum dedisset. De Veterum Romanorum Anno Seculari seu jubilæo, ejusque per seculares celebritate, eorumque chronologia, scripsit Pet. Taffinus, liber editus est Tornaci Nerviorum 1641. in 4. ut & Justus Rycquius, cujus liber prodiit Antwerp. in 8. A. 1625.

7 *De Magistratu, Comitiis, Legibus, Iudiciis Romanorum* varii sunt Auctores. Extat Wolffg. Lazii commentarius Reip. Romanæ, in quo multa de iis: ut & in Pet. Fabri Semestribus. Scripsit & Franc. Hottomannus de Magistratu Romano, item M. Anton. Majoragius: nec non Paulus Manutius de Senatu Romano & de Legibus: Nic. Gruchius de Comitiis Parisiis A. 1555. in folio, adversus quem Carolus Sigonius tres Sententiarum libros scripsit: is ipse, qui antea de antiquo jure civium Rom. de Jure Italiæ: nec non de Jure Provinciarum: ut & de lege curiata magistratuum & Imperatorum, & de ejus jure: de judiciis jurisprudentiæ Romanæ; de Consulibus, Dictatoribus & Censoribus, sigillatim libros plures ediderat. Andr. Alciatus de Magistratibus civilibus & militaribus Romanorum scripsit, edita simul notitia utriusque Imperii. Guido Pancirollus de Magistratibus Municipalibus: & ipse Editor Notitiæ Imperii. Pertinet quoque huc Jac. Gutheri Notitia Domus Augustæ: Jul. Cæs. Bulengeri de Imperatore & Imperio Romano, ut & de vectigalibus reliquisque dignitatibus ac officiis Lugd. 1618. in fol. De Senatu Romano Car. Sigonius, g) sub ficto Joh. Sarii Zamoscii nomine, librum scripsit editum Venet.

g) Liber de Senatu Romano, sub Joh. Sarii Zamoscii nomine aliquoties editus, Carolo Sigonio recte *h. l.* vindicatur. Non tamen fictum, uti Morhofius credidisse videtur, Nomen est Joh. Sarii Zamoscii. Est enim is Heros hujus nominis, Arte pariter atque Marte Seculo XVI. famam adeptus immortalem, Regni Polonici Cancellarius & Archistrategus, aliis quoque monumentis Literariis, & Academia Zamosciana, suis sumptibus erecta, de Patria & Orbe Literato optime meritus. Liber hic (quem Sim. Staravolscius, in *Centuria Scriptorum Polonorum, num. 19.* ipsi tribuit, Henr. Ernstius autem, *Lib. 2. Observat. Var. c. 36.* & Joh. Rhodius, *in Catalogo Autorum Suppositítiorum, cum Vinc. Placcii Notis edito, num. 19.* Sigonio, ejus, cum in Italia studiorum gratia versaretur, Præceptori, asseruerunt) non videtur mihi per ipsum Magistro plagio turpi esse subreptus, sed a Sigonio potius Discipulo huic generoso benevole, ut famæ illius velificaretur,

net. 1563. in 4. & recuſum Argentor. 1608. in 8vo cui editioni additus etiam eſt Joach. Perionii de Græcorum & Romanorum Magiſtratibus liber: ubi conferuntur utriusque gentis magiſtratus ac utriusque etiam parallelisſmus oſtenditur: adjectus præterea Wilh. Poſſardi liber de Athenienſium magiſtratibus, eorumque cum Romanis, Gallis, Venetis, Turcis, comparatione. Sed *de Atticis Magiſtratibus* accuratius libris aliquot egit Joh. Meurſius, uno Regnum Atticum, altero Archontes, tertio Senatum Areopagiticum pertractans. Habebat in animo Cl. Salmaſius ingens opus de Officiis domus Auguſtæ, teſte Laur. Craſſo in elogiis T.II. p.211. ſed nihil dedit, niſi, quod ſparſim, in notis ad Scriptores Hiſtoriæ Auguſtæ, illud argumentum attigit. De Comitiis egit P. Manutius ſingulari libro, edito Bononiæ 1580. in fol.

8 *De nuptiis, earumque ritibus* Andr. Tiraquellus, Barn. Briſſonius, Franc. Hotomannus, Albericus Gentilis, & alii, tractatus peculiares conſcripſere. De Coronis nuptialibus quædam collegit Joh. Joach. Maderus, maximam tamen partem e Car. Paſchalii libro de Coronis excerpta, qui recuſus eſt Lugduni Batav. 1671. in 8. De *Puerperio* Joh. Meurſius ſcripſit: de cujus ritibus vaſtum quoque librum parabat olim Thomas Bartholinus incendio abſumtum. Ejus Synopſin miſit ad filium Caſparem, in eodem argumento occupatum: quippe cujus extat expoſitio Veteris in puerperio ritus, ex Arca ſepulchrali antiqua deſumti: quæ edita eſt Romæ 1677. in 8. Referendus hic quoque Cenſorinus de *Die natali*, de quo ſupra: & Martini de Roa liber de Natali ſacro & profano. Extat & Joach. Hildebrandi de Natalitiis Chriſtianorum Libellus. De *ritibus Funerum* Thomas Porcachius, homo Italus, vernaculo ſermone ſcripſit, ſed pauca, & non magnæ rei, Venet. 1574. 4. Scripſit dehinc Claud. Guichardus Gallica lingua librum de Funeribus Romanorum, Græcorum, aliarumque gentium. Lugduni Gall. 1581. in 4. Utrumque præceſſerat Lil. Greg. Gyraldus, de Sepulchris & vario ſepeliendi ritu ſcribens Baſ. 1539. in 8vo, quem cum Animadverſionibus ſuis recudi fecit Helmſtadii Joh. Faes A. 1676. in 4. Præceſſerat & Onuphrii Panvinii liber de ritu ſepeliendi. Joh. Meurſii de funeribus Romanorum liber Hagæ Com. An. 1604. in 8. prodiit: & anno ſequente 1605. Hamburgi luculentius de eodem argumento opus Jo. Kirchmanni. De Funeribus Chriſtianorum Jac. Gretſerus, Schegckius, & J. Andr. Quenſtædius egerunt.

9 *De Veſtitu* multi ſunt Variorum Commentarii. Primus, qui eam materiam pertractavit, eſt Lazarus Bayfius: ſed pauca ſunt, quæ ſcripſit, & admodum imperfecta. Poſtea Octavius Ferrarius libros tres de Re Veſtiaria edidit Patavii 1642. in 8vo, & quatuor alios ibidem in 4. 1654. Opus profecto doctiſſimum, & quod argumentum hoc haud vulgariter illuſtrat. Idem poſtea continuavit Albertus Rubenius, qui ſup-

[illegible] plet

transſcriptus. Quo pacto Scholia etiam ſua in Orationes Ciceronis & Comm. in Or. de Lege Agraria, ſub Bernh. Lauredani, Commentarium autem in Epiſtolas ejusdem Familiares, ſub Hier. Ragazonii, utriusque Auditoris ſui, Nominibus prodire, A. 1558. & 1555. eſt paſſus. V. Rhodium & Placcium, *loco cit. num. 19. 20. 21.*

plet & emendat Ferrarium, addiditque nonnulla de lato clavo, & vestibus laticlaviis. Antwerp. An. 1665. in 4. Verum indigne id ferente Ferrario, qui se a Rubenio subinde stringi non passus, Analecta de Re Vestiaria illi opposuit Patavii An. 1676. quæ & 1685. denuo ibidem recusa sunt, in quibus Rubenium satis acriter castigat. Jam ante hos Claud. Salmasius rem vestiariam erat explicando aggressus, in suis notis ad Tertullianum de Pallio: promisitque tum amplissimos de omni hoc argumento Commentarios, quibus se insudare haud raro in Epistolis memorat. Verum, etsi adversus Kerkœtium, i. e. Dion. Petavium, suas has in Tertullianum notas, sub Franc. Franci nomine, etiam circa rem vestiariam defenderit Salmasius, Commentarios tamen illos non publicavit. Absolvit attamen, & eorum etiam proxime edendorum spem Orbi literato fecit Divionensis senator, Jo. Bapt. Lantinus, cui Salmasianum de Homonymis Hyles Iatricæ Commentarium, Plinianis Exercitationibus, in Belgio editis, adjunctum, in acceptis ferimus. (Interea, cum Salmasius penitiore rei nummariæ notitia fuerit destitutus, e qua tamen quamplurima ad rem vestiariam hauriri potuissent alias non observata, nihil ab eo perfectum sperat Vir Illustris, Ez. Spanhemius, Epistola III. ad Morellium p. 189. qui & propterea laudabilem Ferrarii Rubeniique industriam magis attigisse celebre argumentum, quam pertractasse, judicat: & priorem inprimis Latinis magis litteris, quam Græcis, accurate doctum, tum a tractatione veteris hujus amplissimæ, minimeque antea obviæ supellectilis, si vulgares nummos, eosque jam tum editos, excipias, imparatum, ait in id argumentum incubuisse.) Separatim de *Calceo* Bened. Balduinus scripsit, cujus librum recudi fecit Amstelodami Andr. Frisius, addiditque Jul. Nigronum de caligis. De *Personis* & Larvis, earumque apud Veteres Usu & Origine Agesilaus Marescottus Librum Romæ A. 1639. in 8vo publicavit, qui rarissimus est. De *Pileo*, ceterisque capitis tegminibus, tam sacris, quam profanis, Anselmus Solerius librum singularem scripsit, Lugduni editum A. 1655. in 4. qui postmodum in 12. Amstelodami recusus A. 1662. prodiit, addito vero Autoris nomine Theophili Raynaudi, qui sub Ans. Solerio delituerat. De pileo etiam egit singulari Dissertatione Henricus Thomas Chiffletius, quæ Lugduni An. 1665. in 4. edita est. Orationem de eodem argumento elegantem habuit Ant. Matthæus, JCtus celebris. De *Capillamentis* Conr. Tyburt. Rango singularem librum scripsit, Magdeb. An. 1662. in 12. editum. De *Coma* Hadrianus Junius & Cl. Salmasius, de Barba Ant. Hotomannus egit. De *Pænula* Bartolus Bartholinus & Joh. Bapt. Donius. De *Toga*, tunica & tibiis veterum scripsit Aldus. De *Annulis* Fort. Licetus; postea Joh. Kirchmannus de eodem argumento: & multo latius, cum iconibus annulorum, Abr. Gorlæus in Dactyliotheca, Amstelod. 1650. publici juris facta; (& nuper aucta explicationibus Jac. Gronovii Lugd. Bat. 1695. in 4.) Egit quoque de Annulis Salmasius in libro adversus Heraldum scripto, de Testamentis subscribendis. De Annulis Signatoriis Georg. Longi prodiit Opusculum. De *Torquibus* aureis extat elegans Syntagma Joh. Schefferi, quod additum est Edmundi Figrelii libro de Statuis Romanorum, Upsaliæ An. 1656. edito in 8. De *Armillis* veterum librum scripsit Thom. Bartholinus.

De

De Militia Romana ſingularem librum Juſtus Lipſius ſcripſit, cui & Poliorceticon ejusdem addi ſolet: in quo multa de Machinis & Inſtrumentis militaribus habet, ſecutusque eſt, ut ſupra dictum, non ſine plagii crimine Franc. Patricium. De militia Equeſtri antiqua & nova librum peculiarem Antwerpiæ An. 1631. in fol. edidit Hermannus Hugo. De Militia Romana multa etiam præclara annotarunt Henr. Savilius: &, qui plurima ſe nova reperiſſe plane perſuaſus erat, Claud. Salmaſius libro eam in rem, juſſu Principis Auriaci, ſcripto, quem Latine Georg. Hornius Lugd. Bat. An. 1657. edidit. Gallicos autem longe fuſiores Commentarios, prout a Salmaſio ſcripti ſunt, idem, qui Opus de Re Veſtiaria poſſidet, Lantinus habet, ejusque Scripti nobis aliquando potiundi ſpem fecit. Commentatores Æliani, Vegetii, Frontini, aliorumque, ſupra jam memoratos, ſtudio nunc præterimus. De Scutis Signisque militaribus non Romanorum ſolum, ſed & aliarum gentium, egerunt Henr. Speelmannus in Aſpidologia ſua, & Nicol. Uptonus de ſtudio militari, qui libri Londini ſimul editi ſunt in fol. An. 1654. De ſtudio militari, ejusque ritibus & legibus, prolixe egit Gabr. Naudæus integro libro Romæ A. 1637. in 4. Exſtant & Rob. Valturii libri XII. de Re militari, Veronæ A. 1472. & Pariſiis apud Andr. Wechelum A. 1532. in fol. editi. De *militia navali* Joh. Schefferus, ante annos complures, Upſaliæ A. 1654. in 4. librum ediderat, quem altero tanto auctiorem dudum edidiſſet, ſi per typographi moras licuiſſet: miſerat enim ad Elzevirium. Sed interim prodiit vaſtus liber Belgica lingua de Navium Architectura ſcriptus, Auctore Witſenio, in quo multa deprehendiſſe ſibi viſus fuit Schefferus, e ſchedis ſuis deprompta, ut ipſe in literis ad me conquerebatur. *h*) *De Donariis* & votivis tabellis veterum Jac. Phil. Thomaſinus ſingulari libro egit, Utini An. 1639. & poſtmodum Patavii quoque 1654. in lucem emiſſo, quem Joh. Rhodio Colomeſius in Opuſculis Literariis vindicat. Pertinet quoque huc materia de *Strenis*, de quibus Theod. Marcilius quædam ſcripſit *i*). Integrum hujus

h) Nicol. Witſenius, quem Joh. Schefferus Plagii *h. l.* Interprete Morhofio, inſimulavit, Conſul eſt Reip. Amſtelodamenſis, hodienum, niſi fallor, ſuperſtes, & accuratiore Geographiæ, aliarumque Matheſeos partium, peritia inclytus. Opus ejus de Architectura Nautica Belgice, Amſtelodami An. 1671. in fol. ſub hoc prodiit titulo: Aeloude en Hedendaegſche Scheepsbouw en beſtier: Waer in wiitloopigh werd verhandelt de wiiſe van Scheepstimmern bey Grincken en Romeynen, Scheepsöffeningen, Striiden, Jucht, Straffe, Wetten en Gewonten: Beneffens evenmatige Grootheden van ſcheepen onſes tiidts, ontleet en alle hare deelen: Verſchill van bouwen tuſchen uytheemſchen en onſen Landaert; Indiſch en Ruſch Vaertúrgh, Galeybouw, hedendaeghſche Scheepsplichten: Verriickt met een reep verklaerde Annmanus ſpreckworden en Benamingen. V. Corn. a Beughem *Bibliogr. Mathem. p. 458.*

i) In *Prælect. Polyhiſtoricis MSS. c. 15.* Morhofius, inter Scriptores de Strenis, commendat, præter Marcilium, Joh. Strauchii, JCti Celebris, *Diſſ. de Votorum Oblatione & Calendis Januariis.* In Mart. Lipenii, Conrectoris Lubecenſis, *Strenarum Civilium integra, a prima origine, per diverſas Regum,*

jus argumenti Commentarium de Re Donatica veterum promisit Valer. Chimentellius, cujus Synopsin adjecit libro suo de Sellis veterum, addito Glossario omnium Donaticorum, quæ habentur apud veteres.

11 *De Conviviis* exstat Joh. Guil. Stuckii liber, cui titulus: Antiquitates Convivales, in quo multa non recte, aut non suo loco, posita. Eryci Puteani Reliquiæ convivii prisci Mediolani 1598. in 4. excusæ; & Joh. Manelphi liber, cui titulus: Mensa Romana: Romæ 1650. in 4. editus. De Triclinio Romano eruditissimum Tractatum scripsit Fulv. Ursinus, cui Petrus Ciacconius viam monstravit, quippe cujus extat peculiaris quoque liber de Triclinio, 8. editus Romæ, una cum Ursini labore (quem hic nonnisi Appendicis loco ad Ciacconium esse voluit) 1588. postmodum plus semel apud Batavos recusus. Scripsit quoque de Conviviis Jul. Cæs. Bulengerus, Lugduni 1624. in 8. Pertinet quoque huc Jac. Phil. Thomasini liber de Tessera hospitalitatis & *jure hospitii*, quem, primo Utini in 4. 1647. editum, Andr. Frisius Amstelodami 1670. in 12. recudit.

12 *De ludis*, prout varia illorum genera sunt, multi scripsere. De Theatro & ludis Scenicis in genere egit Bulengerus libro, Tricassibus An. 1603. in 8. edito, sed privatos tantum eo labore ac domesticos ludos exsecutus est, non publicos. Idem tamen & de Circo, ludisque Circensibus, qui publici sane erant, peculiarem tractatum composuit; de quibus itidem scripsit On. Panvinius. De Gladiatoribus & Amphitheatro Romano egit Justus Lipsius, antequam Petrus Faber (qui plagii Lipsium postulavit, Vid. Thomas. de Plagio, §. 487. & seq.) libros Ἀγωνιστικῶν scripserat. Editus est liber Lipsii Lugduni Batav. 1592. De *arte Gymnastica* speciatim Hier. Mercurius scripsit Venet. 1573. quem librum, curis novis interpolatum, editurum se promiserat aliquando Andr. Frisius, &, si recte memini, dedit. De *Alea* Veterum Car. Paschalius & Andr. Senftlebius egerunt. De *Saltationibus* legendus est Joh. Meursius in Orchestra sua, quæ edita est Lugduni Batav. 1618. in 4. Scripsit idem de Græcis ludis tractatum, sub titulo Græciæ Ludibundæ, ibid. 1622. in 8vo.

13 *De Instrumentis* Romanorum, & suppellectile varia, multi egerunt. De Vasculis & Poculis Lazarus Bayfius, sed modice tantum rem eam tangit, & hunc poculorum fundum non exhaurit: longe enim plura de eo scribere poterat. Extat & Nicol. Guyberti de Murrhinis poculis Dissertatio, Francofurti edita 1579. in 8vo. De Sellis veterum extat Dissertatio Valerii Chimentellii, addita Marmori Pisano de Honore Bisellii; Bononiæ, in 4. 1666. De *Campanis* ac *tintinnabulis* Commentarium Angelus Rocha in lucem emisit Romæ 1612. in 4. Scripsit & Hier. Magius eo de

Consulum & Imperatorum Romanorum, nec non Episcoporum, ætates, ad nostra usque tempora deducta, quæ Lipsiæ A. 1670. in 4to prodiit, *multa* judicat *misceri*, *quæ commode poterant omitti*, *multa quoque inepte cumulari*. *Dissertationem* tandem Joh. Gothardi Bœckelii Philologicam *de Novo Anno, ejusque Ritibus*, Rostochii A. 1663. in 4to editam, sibi vindicat, e Prælectionibus quippe suis privatis ab illo, istarum Auditore, haustam.

de argumento librum, ſed plane extemporalem, quod nec ipſe diffitetur: prodiit fœtus Autoris poſthumus, cum notis Franc. Sweertii, Hanoviæ 1608. in 8. & Amſtelodami apud Andr. Friſium in 12. 1664. eſt recuſus. Eſt & Henr. Arnoldus Stockfleth, qui de campanarum uſu apud veteres aliqua collegit, & edidit Altorfii A. 1665. in 12. De *Curribus* & Re vehicularia abſolutum & plane perfectum Commentarium, duobus libris conſtantem, adornavit Joh. Schefferus, qui, una cum Pyrrhi Ligorii de eodem argumento fragmento, Francofurti in 4. 1671. prodiit. Valentinus Paſchalius, Utinenſis, de Curru carmen aliquod facetum compoſuit, cum notis, in quibus habentur Antiquaria quædam, ad rem vehiculariam ſpectantia. Carmen autem in eos ſcriptum eſt, qui curru tum in rei familiaris, tum in ſalutis jacturam, abutuntur, eosque potius pedibus, quam curru, ire jubet; impresſum eſt Bracciani 1637. in 4. De hoc Paſchalio videndus Erythræus Pinacoth. I. imag. 142. Non viderat hunc librum Schefferus, primum a me monitus. De varia veterum Romanorum ſuppellectile, e terra effoſſa prope Noviomagum, agit in Antiquitatibus Noviomagenſibus (Amſt. 1645. in 4to.) Joh. Smetius, copioſiorem quoque de iisdem Tractatum promittens; ſed, qui lucem, quantum memini, non vidit. Multa in Smetio præter alia de *fibulis* veterum Romanorum, quod argumentum, quatenus uſum præſtat in re Medica, exſecutus eſt Joh. Rhodius libro de Acia, quem edidit Thom. Bartholinus Haffniæ in 4. A. 1672. qui & libellum ejusdem Rhodii de Ponderibus & menſuris Medicis adjunxit.

14 *De ſuppliciis & torturis* extat Ant. Gallonii tractatus, in Batavis recuſus, uti & Bourdelotii de eodem argumento. De *Cruce* Juſtus Lipſius ſcripſit, cui additamenta quædam ſubjunxere Georg. Calixtus, Thom. Bartholinus & Claud. Salmaſius. Edidit & Jac. Gretſerus ampliſſimum de Cruce Opus, quod in fol. & in 4to Ingolſtadiæ, multoties excuſum eſt. De *Statuis* & ſtatuariis Edmundi Figrelii, Viri doctiſſimi, extat liber, Holmiæ An. 1656. in 8. excuſus, de quo paulo ante dictum, cum Schefferi de torquibus librum commemoraremus. Fuit FIGRELIUS Regis Sueciæ, Caroli XI. præceptor, & ex Upſalienſi Profeſſore Regius Conſiliarius, ſub nomine Greiffenhelmii notus. De Pictura plaſtica & ſtatuaria librum ſcripſit Iul. Cæſ. Bulengerus, Lugduni 1637. editum. De *Pictura* veterum Opus inſigne ſcripſit, ediditque jam olim Amſtelodami An. 1637. Franc. Iunius in 4. quo tantopere plauſum Virorum doctorum temporis illius meruit, ut in Anglicum Belgicumque ſermonem converteretur. Reſtat vero adhuc aliud ejus de Pictoribus celebribus Opus, cujus tum una ſpem fecit. (Neque paſſus eſt diutius illo orbem literatum carere Clar. I. G. Grævius: ſed cum catalogum pictorum, ſtatuariorum, cælatorum, tornatorum, aliorumque artificum, a doctiſſimo Iunio confectum, apud aliquem propinquorum ejus latere ſciret; & præterea ipſum de Pictura Opus, ampliſſimis additamentis ubique auctum, ibidem ſervari didiciſſet; impetratum utrumque Opus conjunctim edidit, &, ut nil quicquam ſplendori ejusdem debito parceretur, curam geſſit, Roterodami 1694. fol.) Iconiſmos antiquarum ſtatuarum collegit Ioh. Bapt. Cavalerius Romæ 1569. & 1583. Principia artis Pi-

ctoriæ e Veteribus Auctoribus tradidit Joh. Schefferus, in Graphice, Norībergæ 1669. in 8. edita.

15 Variæ præterea sunt singulares materiæ, quæ ad certa capita reduci commode non possunt, sed de quibus tamen speciatim nonnulli egerunt. Sic de veterum *acclamationibus* & *plausu* libros VII. scripsit Franc. Bernardinus Ferrarius, Mediolani 1628. editos in 4. De *Triumphis* Onuphr. Panvinius Commentarium, ex veterum lapidum monumentis, composuit ediditque Venet. 1571. in fol. qui Antwerpiæ A. 1596. & Helmstadii etiam cura Joh. Joach. Maderi recusus est, qui suas notas addidit. Exstant & Franc. Modii Pandectæ Triumphales, quibus varios Iconismos repræsentat Triumphorum. De *Archivis* librum composuit Balth. Bonifacius, Venet. 1632. in 4. editum, & Helmstadii Maderi cura, in Syntagmate Scriptorum variorum de Bibliothecis atque Archivis, A. 1666. recusum. De *Iurejurando* Veterum peculiari tractatu egit Joh. Bapt. Hansenius Tolosæ 1614. edito in 4. De *Origine, ratione* ac *solennibus Auctionum* Junius Rabirius scripsit Paris. 1554. in 4.

16 Atque hæc per lancem saturam de Antiquariis Scriptoribus dicta sufficiant, (quorum magnam partem, nempe præcipuos, qui antiquitates Romanas illustrarunt, collegit nuperrime, in vasto non minus ac præclaro Antiquitatum Romanarum Thesauro, celeberrimus JOH. GEORG. GRÆVIUS, *k*) unoque corpore longe splendidissimo junctos publico dedit, cum alias ægre hic illic solummodo pars offenderetur.) Occurrunt quidem adhuc alia minutiora, sed quæ omnia persequi nostri instituti ratio non permittit. Præstantiora tamen, & quæ scire inprimis interest, indicavimus. Procedimus nunc ad Rhetores atque Oratores.

k) Joh. Georgii Grævii Diligentiam in Scriptoribus Antiquitatum Romanarum colligendis, junctimque in istarum *Thesauro*, Vasto Opere, Decem, ni fallor, Tomis Trajecti ad Rhenum, ab A. 1695. ad 1700. in fol. edito, publicandis, laudabilem feliciter æmulatus Jac. Gronovius, similem Græcarum Antiquitatum Thesaurum A. 1698. Lugd. Bat. in fol. cœpit edere, cujus Volumina tria priora Virorum Illustrium Icones & alias Græcarum Antiquitatum reliquias, in Metallo Lapidibusve olim expressas, æri nunc incisas, & Observationibus eruditis illustratas, exhibent; Quartum autem, A. 1699. juris factum publici, Libros Antiquariorum Græcorum de variis hujus generis argumentis Selectiores quamplurimos studiose sistit congestos, & eleganter nitideque recusos, Autores, in Opere utroque denuo evulgatos, enumerare non vacat, præsertim cum Ephemerides pleræque Eruditorum Recentiores, locis diversis, in recensu illorum jam fuerint occupatæ.

FINIS LIBRI QUINTI.

POLY-

POLYHISTORIS LITERARII
LIB. VI.
ORATORIUS.

CAP. I.
DE
SCRIPTORIBUS RHETORICIS.

§. 1. *Rhetorica Grammaticæ & Critices cognitionem prærequirit.* 2. *Scriptores ejus Græci, Princeps scil. omnium Aristoteles, ejusque Commentatores.* 3. *Demetrius Phalereus ὁ ψευδώνυμος, ejusque Exegetæ, quibus alii de Periodis Scriptores adduntur.* 4. *Dionysius Halicarnasseus.* 5. *Hermogenes, variique ejus Commentatores.* 6. *Dionysius Longinus Cassius, ejusque Editores, Interpretes & Illustratores.* 7. *Rhetores alii Græci, ab Aldo Manutio & Leone Allatio junctim editi. (Additur Monitum de Sophistis in genere.)* 8. *Aphthonius, Theon, & Ulpianus, Demosthenis Explanator.* 9. *Rhetores Antiqui Latini, Cicero sc. Quintilianus, & complures alii, junctim a Pet. Pithœo editi.* 10. *Scriptores Rhetorici Recentiores, Ant. sc. Lullus.* 11. *Franc. Robortellus.* 12. *Franc. Patricius & Thom. Campanella, Novatores, Paulus Benius.* 13. *Joh. Sturmius.* 14. *Melch. Junius.* 15. *Aug. Buchnerus.* 16. *Valent. Thilo.* 17. *Lud. Cresollius, Nicol. Causinus, Jac. Masenius, Alb. de Albertis, Franc. Vavassor, omnes Jesuitæ.* 18. *Franc. Pomey, Janus Cæcil. Frey, Mich. Radau, Novatores, & Eloquentiæ (de qua simul fertur h. l. judicium) Extemporaneæ Magistri: Sigism. Lauxmin & Jac. Hugues, Jesuitæ.* 19. *Georg. Trapezuntius.* 20. *Ioh. Lud. Vives.* 21. *Er. Roterodamus, Edm. Richerius, Iac. Omphalius, Ioh. Benzius, Nicol. Susius, Ioh. Schefferus, Iovita Rapicius, Iac. Lud. Strebæus.* 22. *Gerh. Ioh. Vossius, Rhetorum modernorum Princeps.* 23. *Pet. Nunnesius, cui adduntur Epithetorum, Adverbiorum, Synonymorum & Antithetorum, Collectores (Seb. Figulus, Hub. Susannæus, Steph. Ubelius & Aug. Gambarella.)* 24. *Wolfg. Schœnslederus.* 25. *Ioh. Tesmarus, M. Z. Boxhornius & Chr. Schraderus, Dispositt. Oratoriarum Scriptores.* 26. *Melch. de la Cerda & Ioh. Matth.*

Mayfartus, quorum Collectanea Oratoria obelo notantur. 27. *Ioh. Clarckius & Car. Pajot, Rhapsodi ineptientes.* 28. *Car. Sigonius.* 29. *Seb. Maccius, & Aug. Mascardus, Styli Historici Censores.* 30. *Leo Allatius, qui de Erroribus magnorum Virorum in dicendo scripsit, explosus.* 31. *Rhetores e Gallis Vernaculi, Ren. Rapinus, Dom. Bouhoursius, & aliquot Anonymi.* 32. *Rhetores Germaniæ Vernaculi, Christ. Weisius & Rud. Sadelerus.*

1 Ex quo de *Grammaticis Criticisque* Scriptoribus, &, quos his annexuimus, *Antiquariis*, actum a nobis est, nihil magis concinnum, quam ut ad RHETORES nunc vel ORATORES progrediamur; videlicet quorum ars, si velit esse alicujus momenti, Grammaticen Criticenque haud dubie prærequirit: quum sine judicio, & Antiquitatum cognitione, infelix plane Orator sit, nedum Grammatices scientia destitutus eum in censum venire ullo modo queat. Contra subactus probe iis artibus animus magno se in Oratoria arte adjumento esse levatum, longeque felicius, quam si careret, progredi posse sentiet.

2 Ut autem communis omnis sapientiæ Artiumque omnium fons e Græcia arcessendus est: ita sane Eloquentiæ flumen haudquaquam ex alia regione profluit: sed inde potius hausisse sua Latinos magnos etiam & incomparabiles Oratores cernimus, atque ea unda totos prolui sese passos, quotquot uspiam clari Rhetores extiterunt. Sed vero inter Græcos etiam Rhetores late regnum tenet optimus maximusque eloquentiæ magister, ARISTOTELES, quo Viro nemo plenius, in ista brevitate, subtiliusque artem Oratoriam tradit, quam exigua trium librorum mole fere omnem exhaustam cernas: excepta solum figurarum doctrina, quæ ab ipso non est exculta; neque Characterum diversitas, in quibus ceteri post Aristotelem præclaram operam posuerunt. Extat vero in Rhetoricos illius libros integra *Commentatorum* sylva, quos Israël Spachius, in Nomenclatore Scriptorum Philosophicorum, recenset. Græcorum veterum ἀνωνύμων Volumen Paris. 1539. in fol. publicavit Conr. Neobarius. E recentioribus M. Ant. Majoragius, Ant. Riccobonus, Pet. Victorius, ceteris meliores sunt; & præsertim præstat postremus, Florent. 1579. apud Juntas in fol. excusus: sed, si usum spectes, omnibus antecellit Christoph. Schraderus, Professor Helmstadiensis, cujus extat Commentarius in Aristotelis Rhetorica uberrimus Helmstadii 1674. in 4. editus. Solet alias objici Aristoteli aridum dicendi genus, & quod nihil minus, quam eloquentiam præ se ferat. Attamen, & eloquentem illum fuisse, & male tantum ab interpretibus acceptum, defendit Leon. Aretinus Epist. lib. IV. p. 177.

3 Proximus ab Aristotele Rhetor, cujus scripta nostram ætatem attigerunt, est DEMETRIUS PHALEREUS, si modo genuinus ille Auctor libri περὶ ἑρμηνείας, *de Interpretatione*, seu, ut alii vertunt de Elocutione, quem, sub Demetrii nomine, primus edidit Aldus Venet. Græce in fol. An. 1508. & quem non solum Fred. Morellus Paris. 1555. in 8. recudit, sed & quem suis Commentationibus illustrandum sumsere Viri doctissimi, Petrus Victorius Florent. An. 1562. Stanislaus Ilovius Basil. 1557. Franc. Panicarola, paraphrasi Italice scripta, cui titulus: *Il Predicatore,*

catore, overo Parafrase all libro dell' Elocutione di Demetrio Falereo: Venet. 1609. Joh. Caſelius, aliique. Panicarola etiam inprimis in eo occupatus eſt, ut præcepta Demetrii ad ſacram Elocutionem applicet. Sed tamen non deſunt interim rationes, quæ falſo adſcribi Demetrio illum librum perſuadeant: quas inter inprimis eminet illa, quod Auctor libri Demetrii teſtimonio in tertia perſona utatur. Ob hanc, & alias, Nic Cauſinus, in libro de Elocutione, Demetrio fœtum illum abjudicat. Et, quanquam Gaddius, T. I. de Scriptoribus Non-Eccleſ. p. 155. affirmativam adverſus Cauſinum tueatur: male tamen id fieri, perperamque tribui Demetrio librum, qui Dioyſii Halicarnaſſei ſit, Iſ. Voſſius de Poëmatum cantu p. 91. monet. Ceterum extant præterea quædam opuſcula Demetrii, quibus præcepta continentur de membris & inciſis: de periodo ejusque partibus; de componendis Epiſtolis, & de Characteribus dicendi: quæ Latine apud Rob. Winter in 4. ex interpretatione M. Antonii Antimachi, Baſileæ edita ſunt: &, ob egregie monſtratam periodorum rationem, legi omnino debent. Jungi iis poſſunt, ob vicinitatem materiæ, e recentioribus Strebæus de Electione verborum; Jovianus Rapita, Brixianus de Numero Oratorio: Sigism. Lauxmin in Praxi Oratoria: Joh. Sturmius & Val. Erythræus de Periodis: Paſcutius de dignitate, copia, pedibus in oratione ſervandis: Joach. Fortius de formis dicendi & periodis: &c. ſed de quibus paulo fuſius infra.

4 Is vero DIONYSIUS HALICARNASSÆUS, cui librum περὶ ἑρμηνείας, Demetrio male adſcriptum, deberi paulo ante e Voſſio monebamus, aliis quoque ſcriptis editis de Rhetorice præclare meruit. Proſtat enim *Ars* ejus *Rhetorica* de compoſitione orationis, elocutione, præceptis orationis panegyricæ, nuptialis, natalitiæ, &c. quam Græce primus excudit Aldus Venet. 1508. Latine poſtmodum transtulit M. Anton. Antimachus, & Baſil. 1539. in 4. publicavit. Extat ejus de Compoſitione Orationis liber ſcriptus ad Ruffum, editusque Græce, una cum Arte Rhetorica Pariſ. 1547. apud Rob. Stephanum nitidiſſime. Extant *Iudicia de priſcis Oratoribus, eorumque Characteribus,* qui liber eruditione multa & judicio inprimis refertus eſt, ſeparatim editus Venetiis An. 1513. apud Aldum. Pertinet quoque huc libellus περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, de *nominum collatione,* Argentorati a Joh. Sturmio, in ejus libello de Periodis publici juris factus. Ut adeo non hiſtorici minus, quam clariſſimi Rhetoris Criticique, nomen doctiſſimis lucubrationibus ſibi paraverit Dionyſius.

5 Sed tamen ſuperatur in Rhetorice tractanda, a duobus aliis, quos poſterior ætas tulit, HERMOGENE, qui Marci Aurelii tempore clarus erat, & LONGINO, quem, Zenobiæ in pretio habitum, interemit Aurelianus: uterque inter Rhetores magnum nomen. Et prior quidem ille plus valuit adoleſcens juvenisque, quam vir aut ſenex: quippe qui anno ætatis 15. tanto cum applauſu docuit, ut Marcum quoque Aurelium Imp. ad ſe audiendum acciret, haberetque admiratorem: contra vero, 24. natus annos, omnem illam ingenii præcocis vim, miro naturæ deliquio, absque morbi ullius vi, amiſit penitus, & ſibimet ipſi diſſimillimus vulgaribus e plebe hominibus poſthac accenſi-

censitus est: non sine salso Adversariorum scommate, qui Hermogenem *inter pueros senem, & inter senes puerum,* dictitabant: prout e Philostrato refert Suidas. Decimo octavo autem ætatis anno libros scripsit, qui & tunc probati omnibus una consensione sunt, & hodie superstites inter præcipua artis Rhetoricæ κειμήλια numerantur. Suntque illi; *liber de Statibus: de Inventione libri IV. & liber de Ideis:* quos primus Græce Aldus edidit Venet. An. 1608. tum Wechelus Paris. 1530. in 4to. Exin latine vertit, sed ineptissime & infelicissime (Conr. Gesnero in Bibliotheca annotante) Anton. Bonfinius, publicique juris fecit Lugduni in 8. An. 1538. apud Gryphium. Longe felicius vero, & vertit Hermogenem Latine, & Scholiis doctis illustravit Joh. Sturmius Argent. 1570. in 8. eo ipso anno, quo Franc. Portus Herennium Græce solum, cum scholiis Græcis, ediderat Genevæ recensitum a se. Post hos tandem novis Hermogenem commentariis illustravit, emisitque Græco-Latinum, Genevæ 1614. in 8. Gasp. Laurentius. E vetustioribus supersunt quoque tres in Hermogenem Commentatores, Syrianus, Sopater & Marcellinus, quos, in Corpore Rhetorum veterum XII. Græcorum, Venetiis 1508. in fol. excudit Aldus. Hermogenis de Ideis libros tantopere laudat æstimatque Andr. Schottus; ut & methodum ejus Aristotelea ac Tulliana longe censeat subtiliorem, putetque, & olim fuisse paucos, & esse hodie, inter tot admiratores Hermogenis, ejusdem imitatores. *Præter Dionysium enim Halicarnassеum* (ait) *in Rhetoricas, & Ulpianum, Græcum Demosthenis explanatorem, quotus cum quisque hoc seculo tractat? Trapezuntii olim talem Rhetoricum cum stupore vidit Italia: duos fortasse Germania numeravit, Sturmium & Erythræum: Gallia Jul. Scaligerum libris de Poëtica: Hispania unum literis cognitum laudare potest, Pet. Nunesium, Rhetorem ac Philosophum, editis Rhetoricum libris IV. Hermogenis quidem præceptionibus & Aphthonii & Theonis; sed Tullianis exemplis.* Hæc ille in Prolegom. ad Photium, quem, Hermogenis methodo, ubique Auctoribus suam κρίσιν addidisse observat.

6 Etsi vero ita celebre Hermogenis nomen sit, cedit illud tamen DIONYSIO LONGINO CASSIO, cujus plane aureolus περὶ ὕψους, *de Sublimitate,* Commentarius ingens doctis omnibus desiderium excitavit reliquarum Viri in eloquentia & Philosophia incomparabilis lucubrationum, quæ perierunt. Erat ille Malchi Porphyrii præceptor; & Zenobiæ, Orientis Reginæ a consiliis, & in studio Græcæ linguæ magister: quem, quod superioris Epistolæ, a Zenobia ad Aurelianum Imp. scriptæ, Auctor præcipuus suo consilio extitisset, occidi imperavit Cæsar gravi omnibus, ut Vopiscus refert, supplicio. Libellum, quem laudavimus, non minus accurata sublimitatis in oratione præcepta maximo lectorum bono suppeditantem, quam sublimi scriptione conditum ipsummet, primus e tenebris eruit, atque Græce evulgavit cum notulis, Basileæ 1554. in 4. Franc. Robortellus, mox anno sequente Venetiis recusum. Inde An. 1569. recensuit librum, scholiisque Græcis illustravit Genevæ in 8. Franc. Portus. Latinam ejus versionem suscepere quidem in se, promiseruntque, M. Ant. Muretus in Commentario ad Catullum, & Andr. Dudithius, cujus versionem Latinam Hermogenis Longini περὶ ἑρμηνείας (ita enim non satis accurate conjungit), inter impressa Dudithii opera, recenset

ſet Clar. Teiſſierius, Addit. ad Elogia Thuan. T. II. p. 133. ſed rectius tamen puto Tanaq. Fabrum, tum Mureti, tum Dudithii, verſiones ſufflaminatas, vel fato, vel alia cauſa, credere. Fueritque adeo primus, qui Longinum in ſermonem Latinum haud infeliciter convertit, Gabriel a Petra, atque ſic Græco-Latinum Genevæ 1612. in 8. notis ſuis inſtructum, edidit. Fuere quidem, præter illum, neſcio quis Paganus, aliusque Pizimentius, Latini interpretes Longini: quorum verſiones etiam Verſioni Petræ, & Græco textui, junxit, ſuisque ſimul Auctorem prælectionibus illuſtrare conatus eſt Carolus Maloneſius, Bononiæ 1644. in 4. Enimvero adeo infelices interpretes illos judicavit Gallus interpres Boileavius, ut ne nominare quidem ſuſtineat, ſcilicet, ne plus gratiarum reddere videretur incolis, quam merebantur. Et Tanaquil. Faber itidem, in Latio atque Græcia plane hoſpites illos atque peregrinos judicans, totam editionem Bononienſem temnit, dignitate, ut ait, omnium poſtremam. Ipſeque adeo potius apparavit novam cum Verſione Petræ, & caſtigationibus notisque ſuis, Salmurii in 12. 1663. Promiſit etiam notas uberiores: ſed quas fato præventus non dedit. (Splendidiſſima vero eſt & emendatiſſima Longini Editio, quam Jac. Tollio debemus, poſt omnes Virorum doctorum, qui præceſſere, curas, e quinque MSS. codicibus eximie emendata, & notis illuſtrata eruditiſſimis uberrimisque. Ac, ne quid elegantiæ deeſſet, adjuncta quoque eſt nitidiſſima Gallica verſio celeb. Boileavii, antea Pariſiis duplici vice, cum ejusdem Andr. Dacerii notis evulgata, ſed & ipſa nunc novis notis Gallicis aucta a Tollio. Prodiit liber Ultrajecti 1694. in 4. maj.) Ceterum, quantopere præclariſſima illa de ſublimitate præcepta inſerviant Oratori, dici vix poteſt: neque id profano ſolum, ſed & ſacro, ſi quis ea commode applicare queat: ut adeo libellus, ob eximium plane uſum, omnibus commendandus, omniumque terendus manibus ſit. Solet a nonnullis quæri, cur de eodem argumento ſcribentes, Longinus atque Hermogenes, idem tamen tam diverſa & a ſe diſſentiente ratione tractaverint? cui quæſtioni Faber ita commodiſſime reſponderi poſſe putat, ſi dicatur, *μέγεθος* Orationis, de quo Hermogenes, & *ὕψος*, de quo Longinus, omnino a ſe invicem differre. Vid. ejus præfatio lectu digniſſima, quam Longino præmiſit.

Præter hos vero, quos diximus, Græcos Rhetores, ſunt & alii adhuc, quorum labores ad noſtram usque ætatem pervenerunt, & quos, prioribus (ſi Longinum excipias) junctos, uno corpore & typographia ſua ALDUS An. 1508. in fol. 2. voluminibus, Venetiis editis, complexus eſt. Videlicet Ariſtides de Civili Oratione, *περὶ λόγȣ πολιτικȣ̃*, qui *μελέταις* Sophiſtarum, i. e. Scholaſticis declamationibus opponebatur, & cujus ingens Lexicon *ἀνωνύμȣ* Photius recenſet Biblioth. cod. 148. Apſini de Arte Rhetorica præcepta. Sopatri Quæſtiones de componendis declamationibus. Alexandri Sophiſtæ de figuris ſenſus & dictionis liber. Menandri diviſio cauſarum in genere demonſtrativo: atque Cyrus ſophiſta de ſtatuum differentiis. Aliam collectionem, ſeu, ut ipſe vocat, *Excerpta varia Sophiſtarum & Rhetorum*, Græce & Latine LEO ALLATIUS Romæ 1641. in 8. publicavit. Verum hi omnes, quanquam ſua laude privandi non ſint, ad priorum tamen illorum gloriam haudquaquam aſcendunt. Erat

quidem laudabile Sophiſtarum, i. e. Rhetorum ævi recentioris, ſtudium in colenda & perpolienda, cui inprimis ſtudebant, orationis ſuavitate & concinnitate periodorum ac veluti quadam modulatione. Sed id ipſum, dum in eo nimii eſſent, *κακοζήλους* effecit, & nimia figurarum affectataque frequentia ridiculos & elumbes: quod vitium cum jam olim multos tenuerit, haud injuria etiam a Longino & Quintiliano notatum eſt. E recentioribus vero nemo melius id explicuit Ludovico Creſollio, qui, in Theatro Rhetorum A. 1620. in 8vo. Pariſiis edito, & progreſſus in illo cultu orationis, & vitiorum hiſtoriam, habet.

8 Inſerta quoque conſpiciuntur Corpori Rhetorum Aldino, quod diximus, APHTHONII Sophiſtæ *progymnaſmata*, ſeu Exercitamenta quædam orationis, quibus tirones ſolent exerceri. Liber utilis, ſed cujus non omnia eloquentiæ ſtudioſo ſunt neceſſaria: cum multa habeat ad ſophiſticas tantum declamationes excogitata: quibus repudiatis ea tantum ſervari ad imitationem par eſt, quæ juſtæ orationi inſervire poſſunt. Vid. de iisdem Schefferus in Gymnaſio Styli, qui de his progymnaſmatum ſpeciebus utilia multa annotavit. *Commentati* vero in Aphthonium ſunt varii: quos recenſet Spachius in Nomenclatore. *Editus* eſt cum notis a Joh. Maria Cataneo, Baſil. apud Frobenium in 4. An. 1521. a Joach. Camerario Lipſiæ 1570. in 8. & ab aliis, quos hic commemorare non vacat. Additur iis aliquando THEON Sophiſta, ipſe etiam Progymnaſmatum Auctor, a Joh. Scheffero etiam, una cum Aphthonio, Upſaliæ A. 1670. in 8vo. Græco-Latine editus, & Notis illuſtratus brevioribus. Addi tandem & Rhetoribus Græcis meret ULPIANUS, Græcus Demoſthenis explanator, cum quo & in Aldina & Baſileenſibus Editionibus Græcis, aut Græco-Latinis, edi conſuevit.

9 Inter Latinos Rhetores ſummus eloquentiæ Magiſter, CICERO, principatum tenet. Noti ſunt ejus *libri Rhetorici*, in quos multi multorum Commentarii ſunt, ut jam ſupra dictum, & e Spachio luculentius liquet: Sebaſt. Corradus, Claud. Minos, Joh. Sturmius. Melch. Junius, præferri ceteris debent. E Ciceronis præceptis fuſioribus Compendium elegans extruxit Guilh. Mechovius, cui titulum dedit *Tulliolæ*, Cellis 1678. in 8. Poſt Ciceronem Quintilianus eſt, cujus *Inſtitutiones Oratoriæ* liberiores ſunt, quam ipſiusmet Ciceronis ſcripta. Sane, non poteſt quis ſolidum de oratione ferre judicium, niſi etiam Quintilianum perlegerit, cujus ſunt de quacunque dictione & charactere, & omni orationis parte, præcepta utiliſſima. Sed de illo æque ac de Cicerone ſupra diximus: Succedunt Quintiliano *Rhetores* illi *antiqui*, quos uno Volumine collegit Pet. Pithœus, editos in 4. Pariſ. 1599. Illa enim Editio auctior multo eſt pleniorque, quam quæ prodiit Baſileæ An. 1521. in 4. Sed ſunt tamen alii adhuc plures Veterum Rhetorum, qui vel ſeorſim prodierunt, vel MSti adhuc in bibliothecis deliteſcunt. Edidit bis Leo Allatius Collectiones duas Rhetorum & Sophiſtarum antiquorum, quorum fragmenta ſervavit, & Latine vertit. Nos vero, miſſis nunc veteribus, ad recentiores ſparſim enumerandos progredimur.

10 Occurrit inter hos primus ANTONIUS LULLIUS, Balearis: a Raymundo Lullio, extemporaneæ iſtius loquacitatis intempeſtivo doctore, ut nemo non videt, plane

plane alius. Scripſit *de oratione libros VII.* quibus non ſolum Hermogenes ipſe totus, verum etiam quicquid fere a reliquis Græcis & Latinis de arte dicendi traditum eſt, explicatur. Magna cura ſcriptus liber eſt, quem adhibuit ſæpe Voſſius in concinnandis ſuis inſtitutionibus Oratoriis, ſæpe etiam refutavit. Editus eſt Baſileæ in fol. A. 1558. Extant alias ejusdem *de Exercitatione Grammatica* liber, aliusque *Progymnaſmata Rhetorica* tradens.

Eodem tempore clarus erat Rhetor Patavii FRANC. ROBORTELLUS, cujus beneficio extractum primo e tenebris Longinum nos debere ſupra indicabamus, Vir doctiſſimus, & eloquentia inprimis inſignis. Scripſit varia ad Rhetoricen ſpectantia *de Rhetorica facultate* librum, Florentiæ editum A. 1548. ut & alium *de artificio orationis;* in quo præcipue figurarum doctrina ad fontes & capita ſua revocatur, & differentia oratoriæ & Poëticæ dictionis oſtenditur. Inſtituit & Catalogum figurarum omnium, ex omnibus Auctoribus Græcis & Latinis, & ad generales quasdam diviſiones reduxit, ſecundum animi vel conceptus, vel motus. Memorabile eſt, quod de hoc Viro Joh. Imperialis refert in Muſeo Hiſtorico: eum, quum facundia longe plurimum valeret, ac ſæpiſſime publicis in ſolennibus peroraſſet, infelici tamen conatu Carolum V. Imperatorem defunctum oratione panegyrica laudare conatum vix Exordium abſolviſſe, cum memoria ipſum deſtituerit, ut recitandæ Orationi par amplius plane non eſſet. Accuſant in illo aliqui ſuperbiam, nimiumque in exercendis adverſus pares aut ſuperiores inimicitiis faſtum, quo Sigonium, Egnatium, Muretum, Manutium, H. Stephanum, aliosque contemptim habere, & ludibrio aliorum pro viribus exponere, veritus non ſit. Verum hæc non obſtant, quo minus Rhetor ingenioſiſſimus dici haberique jure potuerit. 11

Quemadmodum vero Robortellus Veterum, quos magno ſtudio ſectabatur, placitis, & in arte Rhetorica præceptis, ubivis inſiſtere ſolebat: ita alia plane via inceſſit eruditiſſimus Italorum, FRANC. PATRITIUS, cujus Viri multa fuere circa ſingulas fere diſciplinas nova. Neque vero contentus in Philoſophia innovaſſe omni, in Rhetorice inſuper & Poëſi nova multa dedit. Prodierunt Italica lingua ejus *decem Dialogi della Rhetorica,* Venet. 1560. in 4. Sed quænam præcipue illa ſua ſcriptione intenderit, dicere nequeo, cum librum ipſum nunquam viderim. Addi vero meret Patritio THOM. CAMPANELLA, qui æque ut in aliis rebus omnibus, ita & in Rhetorica, mirus novator eſt; prout e *Rhetoricis* ejus liquet, quæ una cum *Dialecticis & Poëticis* ſuis edidit Pariſ. 1638. in 8. Neque tamen eſt hujus loci, recenſere omnes Viri Paradoxologias. Ceterum eadem in Patavina Academia, in qua Patritius per annos aliquot publicum Philoſophiæ doctorem egit, Eloquentiam e prima ſede, per annos 24. profeſſus eſt PAULUS BENIUS, Eugubinus: cujus extant *Oratoriæ Diſputationes* ſeu Rhetoricæ controverſiæ, in quibus cum Veterum multorum, tum inprimis etiam Ariſtotelis, præcepta explanantur, & cum Platone Ciceroneque conferuntur. Prodierunt Venet. 1624. in fol. 12

E Germanis de Rhetorice nemo melius meruit JOHANNE STURMIO, quem 13

Virum quanti in eloquentia æstimarit, & quantopere aliis antetulerit, Andr. Schottus, paulo ante monitum. Et fuit sane in oratoria facultate summus, suoque tempore communis fere scholarum per Germaniam moderator: cujus proinde longe plurimi sunt ad id studium libelli: de informanda juventute, de informatione Principum & nobilium: Epistolæ classicæ: liber de resolvendæ linguæ Latinæ ratione (Argent. 1581. in 8.) In partitiones oratorias Ciceronis Dialogos duos composuit Argentorati, 1539. in 8. editas, una cum libro de amissa dicendi ratione, & quomodo ea recuperari possit. Liber ejus de Periodis, cum scholiis Valentini Erythræi, editus est ibid. 1567. in 8. Liber de imitatione prodiit A. 1576. Hi omnes in pretio habendi, iisque jungendi plures alii, quos qui nancisci omnes poterit, non parum Eloquentiæ studium augebit.

14 E Sturmii schola prodiit MELCHIOR JUNIUS, orationis quidem facultate Sturmio inferior, sed præceptis, ac artificio dicendi, non postponendus. Diligentia enim sua superavit magistri industriam; & tironibus eam ob causam aptior est, quod ad minutias se demittat, ad quas se Sturmius non demittit. Exstat ejus *Eloquentiæ comparandæ methodus*, Argentorati 1591. in 8. excusus liber, quo multa tradidit utilissima ad facultatem oratoriam sibi parandam, quæ subsidio esse possunt, si quis exercere vires suas velit. Exstant *Scholæ* ejus *Rhetoricæ* de contexendarum Epistolarum ratione: utilissimus profecto liber, qui Ciceronis Epistolas, secundum omnia genera epistolarum, & singulorum generum argumenta, disposuit, adjecta semper imitatione. Recusus est ille liber, cum Commentario Phil. Horstii, Jenæ in 8, & sub *Epistolographiæ* titulo editus. Scripta insuper est a Junio Resolutio Orationum Ciceronis, secundum causarum genera, orationum partes & materias; unde præclara possunt haberi orationis amplificandæ subsidia, quacunque in parte Orationis aut cujuscunque generis versemur: nam Enthymemata, in singulis a Cicerone adhibita, diligenter notavit, quorum usus insignis esse potest, si quis in simili argumento occupetur. Adjectus est index utilissimus, ubi ὡς ἐν τύπῳ proponitur omnium Orationum atque argumentorum summa & idea; Argentorat. 1594. in 8. Nec prætereundus hic ille Junii liber utilissimus, quem pro inveniendis argumentis Ethicis & Patheticis scripsit, & sub titulo: *Animorum conciliandorum ac movendorum rationis* in lucem emisit Montisbelgardi 1596. in 8. ubi singula illa capita tam morum, quam affectuum, ab Aristotele proposita, exemplis, non tantum e Cicerone, sed & e Græcis Auctoribus, illustrat: atque adeo egregie inservit eloquentiæ, sive sacræ, sive humanæ, studiosis: quibus & aliis rebus multis esse commodo quæsivit: Collectione brevium orationum Politicarum, quas ex historicis, tam Græcis, quam Latinis, collegit, præfixa semper dispositione Rhetorica: congestione Epistolarum: editione Orationum, sub ejus directione Argentorati habitarum, quarum integri aliquot tomi prostant, & in quibus occurrunt pene omnia, quæ sub argumentum orationis venire possunt. Tam diligens erat ille Vir, & in professione sua ornanda profecto, si quis alius, sollicitus.

15 Non minor illo, nisi ætate, sed eruditione etiam multo major Wittebergensis Eloquentiæ Professor, AUGUSTUS BUCHNERUS, Orator atque Philologus cele-

celeberrimus, librum *de commutata ratione dicendi* ſcripſit Rhetoricum: in quo multa habentur egregia de figuris orationis: pleriſque tamen Grammaticis, cum Rhetoricas nonniſi parcius attingat. Prodiit ille libellus Witteb. 1665. in 12. Et poſt mortem Buchneri editæ quoque ſunt Epiſtolæ ejus & Orationes, quæ non ſolum ſtyli Ciceroniani flumen, ſed & artis ſublimitatem, abunde docent.

16 Non idem judicium de VALENT. THILONE ferri poteſt, Rhetore potius, quam Oratore laudabili: cujus libri in argumento Rhetorico ſcripti non tamen usque adeo ſperni merent. Extant ejus *Exercitia Oratoria*, per omnia cauſarum genera: in 8. Regiomonti 1645. excuſa. *Curtius Orator*; quo tum reſolvit Orationes Curtianas, tum, quomodo amplificari poſſint, oſtendit: *Pathologia*, affectuum movendorum rationem exponens, una cum exemplis, eorumque ideis: *Topologia Oratoria*, ſeu praxis locorum Dialecticorum in Oratoriis, præceptis, exemplis atque ideis illuſtrata: *Rudimenta Rhetorica* de periodis, amplificatione & connexione: Quæ omnia partim Regiomonti, partim Amſtelodami, prodierunt, & e mediocrium claſſe ſunt.

17 Ceterum, ut in omni ſcientiarum genere, ita & in Rhetoricis, gnavos ſe Jeſuitarum aliqui præſtiterunt, & eximie profuerunt publico. De LUDOV. CRESOLLIO dictum jam eſt, cum Theatrum ejus Rhetorum allegaremus, atque, ut non ſatis laudari poſſit iſte labor, narratum. Scripſit ille præterea *Vacationes Autumnales de perfecta Oratoris actione & pronuntiatione*, libris III. Pariſ. 1620. in 4. editas, in quibus, e Scriptorum elegantium monumentis, geſtuum & vocum rationes pulcherrima copia & varietate explicantur, & vitia in agendo notantur. Opus plenum varia doctrina, quodque artem illam, quam Veteres *Hiſtrionicam* vocabant (ad hanc enim pertinebat formare vocem & geſtum Oratoris, teſte Ariſtotele,) luculente atque copioſiſſime exponit. Alius ex eodem Ordine, NICOLAUS CAUSINUS, *de Eloquentia ſacra & humana libros XVI.* compoſuit, Pariſ. 1643. in 4. editos, in quibus præ ceteris magna cura diverſitas Characterum explicatur: allatis uberrime exemplis, tum ipſorummet Characterum, tum vitii in quovis ſtylo. Eſt tamen ad uſum accommodatior JACOBI MASENII, Jeſuitæ, *Palæſtra Oratoria*, Coloniæ primo 1659. evulgata: in qua primum progymnaſmata Eloquentiæ, hinc Exercitationes Rhetorum propriæ, ad lectionem ſimul & imitationem diſtribuuntur: adjicitur Reſolutio & artificium Tullianarum Orationum. Scripſit & idem *Palæſtram ſtyli Romani*, Coloniæ eod. A. 1659. editam, in qua & genera ſtyli perſequitur & Characteres, omniaque diligentiſſime, propoſitis ſemper exemplis, illuſtrat: addito in fine antiquitatum Romanarum Compendio. Maſenio ordinatius diſtinctiusque procedit, adeoque ille me judice præferendus eſt, MARTINUS du CYGNE, in cujus *Explanatione Rhetorica* omnium Ciceronis Orationum habetur Analyſis ſecundum partes, Enthymemata, Periodos, & figuras, cum notis ad ſingulas Orationes, earumque Characteres. Excuſus eſt Coloniæ An. 1670. in 8. liber ille, omnium in hoc genere optimus. Huic ſubjungimus ALBERTUM de ALBERTIS, Jeſuitam alium, cui debemus *Theſaurum Eloquentiæ ſacræ & Profanæ*, per actionem

contra ejusdem corruptores, olim Mediolani 1639. poſtmodum Coloniæ 1669. in 12. typis publicis exſcriptum. Auctor præcipue invehitur in argutulos illos frigidosque affectatores, qui ſpecie acuminum & ſententiarum præpoſtere phaleratam orationem faciunt. Proponitur autem res omnis non methodo quadam didactica, ſed ſingulari quadam atque inſolita: ut mihi quidem videatur ipſe Auctor Eloquentia ad notanda ejusdem vitia abuti. Occaſione vero hujus incidit nomen FRANC. VAVASSORIS, qui, ut erat ipſe etiam ex Ordine Jeſuitarum, bonisque literis apprime tinctus, ita inſolitum tale, & nudius tertius introductum, dicendi genus ferre non potuit. Scripſit ille inter alia de *Ludicra Dictione* elegantiſſimum librum, ad Balzacium, Pariſ. 1658. in 4. Totoque eo impugnat plebejum iſtum jocandi in ſcribendo ſuorum popularium morem, quem communi nomine *burlesque* vocant. Demonſtrat vero Vavaſſor, nulli vel Veterum, vel Recentiorum, tale dicendi genus in mentem unquam veniſſe: ſimulque utiliſſima longe plurima, quæ ad Rhetoricen faciunt, inſpergit.

18 Neque tamen hæc ingenui Veterum æſtimatoris, doctiſſimi Vavaſſoris, auctoritas ſocios ejus movit, ut, miſſo novandi ſtudio, vetera & ipſi ſectarentur. Quin potius, quoties novus talis Orator in ſcenam prodit, toties novo ille, & a reliquis diverſo habitu, incedit. Referendus eſt ad hanc novatorum claſſem FRANCISCUS POMEY, Jeſuita, cujus proſtat liber hoc titulo: *Novus Rhetoricæ candidatus, altero ſe candidior:* editus Monachii, 1672. in 12. Inſtituit hic Rhetorices præcepta ſuo quodam ductu & genio: quanquam utplurimum novi nihil afferat, ſed plùs interdum turbet, quam juvet. Diligens tamen eſt in figuris & amplificationis præceptis; quæ vero ipſa tradit, ſingularia plane & peregrina: quale eſt illud ſubſidium inveniendi argumenta amplificantia, quæ progymnaſmate VI. proponuntur: nam nullo artificio opus eſt, ſed velut ſorte quædam capiuntur. Quam enim inane hoc eſt, ex iis, quæ cadunt ſub oculos, ſtatim invenire argumenta: deinde e quibusvis ſubſtantivis & adjectivis, primo occurrentibus in Lexico; hos vero modos Autor ille commendat. Non reddit, niſi inanes locutores, iſta inartificialis methodus; cui ſimilis eſt illa Lulliana loquacitas, quæ etiam tamen aliquibus mirifice placet. Eſt certe quidem rerum omnium inter ſe analogiſmus, unde & deprehendere ſagaci quadam connexione prædicata nonnulla, qualicunque ratione ſubjecto ſuo convenientia, licet: ſed tamen hic modus artem jam præſupponit. Ac viderem ego ſane, quam bellam mihi orationem concinnaret, qui ſolis hiſce præſidiis munitus, nec multa arte Rhetorica imbutus, prodiret Orator in publicum. Non nego tamen, exercitatis in dicendi arte Viris aliquando neceſſitatis tempore, cum deficit memoria, talia in ſubſidium vocari poſſe. Qualia ſunt illa, quæ commendat JANUS CÆCIL. FREY Part. II. c. 1. Viæ ſuæ *ad ſcientias, linguas, ſermones extemporaneos novæ & expeditiſſimæ*, Pariſiis olim editæ, poſtea recuſæ Jenæ 1674. in 12. Tale eſt & illud ſubſidium, quo uti Concionatores alioquin ſolent, cum ultima vox periodi, ſubſtantiva inprimis, reflectitur ad novam periodum, ut connexione ſenſuum in voce ultima quæſita tandem exſurgat aliqua oratio. Extemporaneam elocutionem pro viribus etiam promotum ivit MICH.

RADAU,

RADAU, in *Oratore Extemporaneo*, qui liber ſub perſonati primum Auctoris, Georg. Beckeri, mox, ſub vero ejus, qui ſcripſit, nomine prodiit. Unicum ejus opus eſt, ſub varia epicherematum forma orationes extemporales formare. Sed, ſi verum fateri velimus, nequaquam eſt plus facultatis ex tempore perorandi in hac ratione, quam alia: omnes enim orationes præſupponunt argumenta: ſive illa uno ſyllogiſmo, ſeu pluribus, comprehendantur: eodem res recidit. Interea tironibus eo modo non male conſultum eſt; qui ad epicheremata elaboranda maturius, quam ad aliud progymnaſmatum genus, præparari debent. Chriæ quoque ipſæ nihil aliud, quam ſyllogiſmi & epicheremata ſunt, quorum medii termini, ut in ſcholis vocant, locis quibusdam Dialecticis ſunt illuſtrati. Atque huic etiam ſcopo præcipue inſervit alius Jeſuita, SIGISM. LAUXMIN, *Praxi Oratoria* ſua Francofurt. A. 1665. in 12. excuſa, qua illud potiſſimum intendit, ut doceat, periodos & enthymemata conficere, atque ex iis Orationes integras: exigua quidem, quod non diffitendum, opera, ſed tironibus tamen non inutili, in rudimentis artis Rhetoricæ per ἐπιχειρήματα ponendis. Nec defuit ex eadem Societate alius, qui connectendi ad tranſitionem artificium libello erudito oſtenderet, JACOBUS HUGUES, cui titulum quoque fecit *Artificium Connexionum & tranſitionum:* Moguntiæ primum edito, ſi recte memini, ac deinde Wittebergæ, obſtetricante G. C. Kirchmajero, A. 1657. recuſo. Eo majorem vero laudem meruit, quo certius conſtat, primum illum connexiones formare docuiſſe per periodos, membra majora & minora, tam per particulas, quam per figuras & formulas, in proſa æque & ligata Oratione.

19 Præterimus Jeſuitas alios: cum, qui ſuperſunt, præter eos, quos diximus, in Rhetorica arte clari, pauci admodum ſint. Sunt vero & ante illos ponendi alii, quorum nomina prætereunda non duco. Quam ſplendide de GEORGIO TRAPEZUNTIO ſenſerit Andr. Schottus, atque ut eum recentioribus prope omnibus præferat, & ſuo merito doctis admirationi fuiſſe dicat, ſupra jam, cum de Hermogene diceremus, indicatum eſt. Et quid mirum, *Rhetoricen* ejus magni habitam, jamque olim *perpulchram* a Trithemio judicatam; cum ex optimis Ariſtotelis Hermogeniſque præceptis tota coaluerit, ſuppletumque ex alterutro habeat; quod alteri deeſt. Prodiit ea Rhetorica Trapezuntii, poſt alias editiones, emendatius Baſileæ 1522. in 4to, ibid. 1538. & Venet. 1560. in 4to.

20 Haudquaquam Trapezuntio minor JOH. LUDOV. VIVES intra paucos annos (erat enim ὀψιμαθής) nobiliſſimas aliquot lucubrationes, docte prorſus & accurate conſcriptas, edidit: in quibus, ut ait Geſnerus, eloquentiæ ſapientiam ita conjunxit, ut nemo eruditus non cum aliquo fructu earum ſe lectionem hauſiſſe fateatur. Sunt vero lucubrationes illæ, quæ ad inſtitutum iſtud noſtrum pertinent, præter librum *de conſcribendis Epiſtolis*, qui in pretio habetur, *Commentarii de ratione ſtudii legendi interpretandique: De ratione colligendi exempla: Latinæ linguæ exercitatio.* Inprimis vero ſpectat ad h. l. *Rhetorica*, ſeu de ratione dicendi libri III. ac *de conſultatione liber;* quos conjunctim Rob. Winter Baſileæ A. 1537. in 8. excudit. Pertinet quoque huc,

huc, ex aureo de tradendis disciplinis opere liber Quartus, qui *de corrupta Rhetorica* agit, eique restituendæ subsidia undique conquirit.

21 Neque hic silentio prætermittendus ERASMI ROTERODAMI *de copia verborum & rerum* libellus utilissimus, notior nomine, quam usu frequens: & qui tamen optimas profecto dat orationis ornandæ atque amplificandæ regulas. Edidit illum, cum Commentario & Exemplis, Joh. Micrælius anno, ni fallor, 1655. in 8. EDMUNDI RICHERII librum *de figurarum arte, & causis eloquentiæ*, Paris. 1605. in 8. editum, etiam nominandum arbitror, quippe in quo figuras Grammaticas egregie explanavit, sed non æque Rhetoricas. Edidit tamen librum alium *de arte Rhetorica*, quo methodum quoque monstrat eam ad usum vitæ civilis revocandi, Paris. 1629. in 8. De Elocutionis imitatione ac apparatu JACOBUS OMPHALIUS, JCtus, edidit Opusculum non contemnendum: nam & optimas imitandi regulas proposuit, & formularum conficiendarum rationem dedit. Adjunctæ sunt ejus Epistolæ familiares in usum tironum, Paris. 1579. Col. 1602. in 8. Transeo JOH. BRENZII *de figuris* libros, Argentorati 1606. editos in 8. qui nihil aliud, quam figurarum Catalogum, & applicata iis magno numero ex Oratoribus & Poëtis exempla continet. Neque admodum isthuc pertinet NICOL. SUSII *Lima Ciceroniana*, quo libro generalia quædam de charactere & stylo præcepta continentur. Prodiit Antwerpiæ 1620. in 8vo, &, cum Nic. Vernuleji Rhetorica, Jenæ 1631. in 12. Magis adhuc sollicite de stylo agit vir doctissimus, JOH. SCHEFFERUS, in *Gymnasio styli*, Upsaliæ An. 1657. & 1665. primo, mox & Jenæ 1670. edito. Multa enim inibi de hoc themate, tum & de progymnasmatibus Sophistarum & orationum variis characteribus, utilissima collectanea & præcepta traduntur. *De numero Oratorio* libros quinque scripsit, & hanc doctrinam singulari cura explicatam dedit JOVITA RAPICIUS, Brixianus. Elegans ejus editio prodiit Venetiis in fol. 1554. Recusus postmodum liber ille in Germania Coloniæ A. 1632. in 8vo, comitem nactus est JAC. LUDOV. STREBÆI *de Electione & oratoria verborum collocatione* librum, qui olim A. 1540. prodierat; & in quo, quæ ad numerum linguæ Latinæ, tam in prosa, quam in ligata oratione, spectant, exponuntur. Est alias iste Strebæus inter Ciceronis Commentatores, in cujus scilicet libros de Arte Rhetorica & de Perfecto Oratore scripsit.

22 Dum vero ita de iis agere instituimus, qui per partes solum artem Rhetorum pertractant, pene dememinisse videri possumus Virorum doctorum, qui artem integram magno conatu, neque minus felici, tradunt. Atque hic primum sibi ante alios omnes locum vendicat GERHARDUS JOH. VOSSIUS, cujus non solum *de Natura & Constitutione Rhetorices* liber, & subjuncta illi Tractatio de antiquis Rhetoribus, Sophistis ac Oratoribus, quam calluerit Vir ille magnus artem lectissimam & quanta cura e veteribus collegerit, notum facit; sed luculentius adhuc operosæ & plenissimæ *Oratoriæ Institutiones*, Opus mira diligentia concinnatum, & quod in Veterum Rhetorum lectione illum longe fuisse versatissimum demonstrat, quos etiam nisi habuisset antesignanos, vix adeo feliciter in hoc argumento versatus fuisset. Recte interim judicavit

Buch-

Buchnerus, lib. de Commutata Rat. dicendi p. 444. Voſſio neminem temere, poſt Ariſtotelem, orandi artem uberius & accuratius tradidiſſe. Multoties, tum in Belgio, tum in Germania, variisque formis, excuſum recuſumque Oratorium iſtud Opus Voſſianum. Inter primas *editiones* ea eſt, quæ An. 1606. prodiit in 8. ſed optima, quæ Lugduni Batav. 1643. in 4. lucem adſpexit. Liber de natura Rhetorices iterata Editione auctior editus Hagæ Com. 1658. in 4. Reliquit & *de imitatione Oratoria* librum, ſuo Auctore non indignum: & *Rhetoricam contractam*, quæ in uſum ſcholarum fœderati Belgii ſcripta eſt, & ita Compendium Rhetoricæ majoris ſiſtit, ut exemplis aliis utatur.

23 Voſſium ſequatur Hiſpanus PETRUS JOH. NUNNESIUS, magni nominis apud ſuos Vir, & quem, uti ſupra dictum, Andr. Schottus ex Hiſpanis noverat, inter claros Rhetores nominandum. Nec putandum eſt, amicitiæ hic aliquid dediſſe Schottum, quam cum Nunneſio arctiorem coluit: ſed fuiſſe id commune Hiſpanorum ſuffragium, inde diſcas, quod ingenti ſtipendio a Barcinonenſibus ad docendam ibi Eloquentiam Græcamque linguam evocatus eſt, referente de Scriptor. Sec. XVI. Miræo, c. 133. *Rhetoricam* ejus, cujus meminit Andr. Schottus, nunquam vidi: ſed tantum *collectionem Epithetorum*, quorum in amplificandis periodis magnus uſus eſt, e Cicerone: qui liber, poſt plurimas Germanas atque Gallicas Editiones, Coloniæ quoque 1571. prodiit. Scripſit alias de Epithetis etiam *Sebaſt. Figulus:* aſt quo melior eſt Nunneſius. Similis ferme labor eſt, quem de Adverbiis epithetorum vicem haud raro explentibus, ſibi ſumſit *Hubertus Suſannæus*, qui Connubium Adverbiorum Ciceronianorum edidit; quod & ſeorſim, & cum Steph. Doleti formulis linguæ Latinæ ſimul, Argent. 1585. in 8. prodiit. Et quoniam ſemel ſcriptoribus hujus quoque generis indulgere cœpimus, nominabimus quoque *Stephanum Ubelium*, qui Synonyma Ciceroniana edidit, collectis nimirum vocibus illis, quæ apud Ciceronem & alios conjunctim ponuntur vel vere vel apparenter ſynonymæ. Vehementer facit ille labor ad periodum concinnandam. Prodiit Leovardiæ 1607. in 8. Et ne quid genus vocum absque illuſtratione maneret; en tibi feſtivum libri titulum: *Antithetorum amica ſimultas, arbitris Plauto, Terentio, Cicerone, Cæſare.* Scripſit illum *Auguſtinus Gambarella*, & collegit inibi voces, quæcunque ſibi aliqua ſaltem ratione opponuntur: ut ſic eo faciliorem vocum proprietatem redderet addiſcendam. Mediolani 1606. in 4. Videntur quidem Auctores, quos modo recenſuimus, magis ad Grammaticum Polyhiſtorem, & caput de Collectoribus phraſium, pertinere: noluimus tamen, cum occaſio ſe offerret, hic quoque eorum recenſionem omittere, præſertim cum ad Rhetoricen ſuo etiam modo ſpectent.

24 Hinc temperare nobis non poſſumus, quin adhuc addamus WOLFFGANGUM SCHOENSLEDERUM, *Apparatus Eloquentiæ*, Monachii primo 1630. in 8. & ſæpius alibi, evulgati, Auctorem: quo libro, dum Synonyma ſub titulis generalibus collegit, optime omnino de eloquentia meruit, nullusque & ad uſum accommodatior liber,

quam ille: adeo optima ſemper ex Auctoribus, non quibusvis, ſed præcipuis, magno judicio collegit. *Phil. Paræi* minimum Calligraphiam, ſimili in arena currentem, longo poſt ſe intervallo relinquit, quæ merum chaos eſt, ac mira titulorum confuſione ſumma imis miſcet. Dolendum vero, non prodiiſſe Schœnslederi partem alteram, quo collecturus erat locos communes rerum: abſolutiſſimos haud dubie, quantum ex hoc Opere judicare licet, daturus. Sed nunc revertimur ad Rhetoricarum Scriptores.

25 JOH. TESMARUS, Rhetoricæ in Bremenſi ſchola Profeſſor, ſcripſit *Rhetoricarum Exercitationum libros VIII.* Amſtelodami apud Elzevir. 1657. in 8. publici juris factos: quorum priores quinque ſunt analytici, reſolventes orationculas hiſtoricorum, poëtarum, &c. ſecundum genera cauſarum: reliqui tres proponunt ideas Orationum, Epiſtolarum, Carminum. *Ideas Orationum* edidit quoque MARC. ZUERIUS BOXHORNIUS, civilium plerorumque argumentorum, quorum in civili vita uſus præcipuus eſt Politices & Jurisprudentiæ ſtudioſis. Liber editus eſt aliquoties in Belgio, & ſemel 1661. Lipſiæ recuſus: in eo tantum reprehendi meret, quod artificium orationis non ſatis diſtincte exprimat: in quo longe magis ſollicitus eſt *Chriſtoph. Schraderus* in ſpecimine Orationum Livianarum & Sleidanianarum, quæ itidem hujus ſunt argumenti, & civilis eloquentiæ ſtudioſis commendandæ. Ineditas aliquot ejusdem Boxhornii poſſideo.

26 Extant MELCHIORIS *de la* CERDA, cujus mentionem ſupra, inter Ordinis ſocios Jeſuitas, facere dememinimus, *Campi eloquentiæ*, Coloniæ 1637. in 8. impreſſi; ſed me judice, pleni ruris: nam nihil uſpiam ſelecti: deſcriptiones vagæ & variæ ſine inventione ac ordine. Adjungo de la Cerdæ ſimilis farinæ Scriptorem, ſed magnum tamen puerorum delicium, JOH. MATTH. MAYFARTUM, ſcripſit ille *Mellificium Oratorium*, in quo Eloquentiæ flores e variis Oratorum viridariis defracti, & in ſuas velut areolas ſunt digeſti. Tres vel quatuor ejus Tomi Lipſiæ prodierunt A. 16 3. & ſeq. in 8. Non placet Viri iſtius labor: nam pauciſſima habet ex Cicerone, unde tamen mellificium ſuum locupletare unice potuiſſet. Tum & inter recentiores delectum non habet, ſed promiſcue e quibusvis colligit, cum præferendi fuiſſent probatiores. Denique nec ordo, nec ratio colligendi bona eſt. Longe diſtinctius & ordinatius procederet negotium, ſi quis ſecundum ſeriem vel theſium, vel rerum, vel argumentorum & enthymematum, collectanea talia inſtitueret: nec formulas cum rebus ipſis miſceret, uti factum a Mayfarto, cum rectius ſeorſim poni ſecundum omnes orationis partes debuiſſent: quod conſilium ſibi propoſuerat *Joh. Starckius*, qui ſpecimen ejus dedit elegans in Locis Communibus formularum Epiſtolicarum: ſed labor iſte in oratoriis præmatura optimi viri morte intercidit.

27 Æque ſpernendæ ſunt ac de la Cerdæ & Mayfarti labores Tranſitionum Rhetoricarum formulæ, a JOH. STARCKIO collectæ, editæque Londini 1628. in 8. quas miror etiam in Germania recuſas. Etenim parum omnino bonæ frugis habet totus

tus ille liber: & male faciunt, nec intelligunt linguam Latinam, qui eum pueris obtrudunt: totus enim ineptis quibusdam argutiis plenus eſt, vel ex ingenio ſuo, vel ex vernaculi ſermonis adhærente vitio, confictis. Ut non poſſit adeo frugis quicquam ex eo libro meti: & infelices ſane ſunt, qui tirocinium ſuum in quisquiliis iſtiusmodi terere coguntur. Idem eſto judicium de THOMÆ FARNABII *Indice Rhetorico & Oratorio,* Libello exiguo, Amſtelod. 1659. in 12. edito, in quo Formulas quasdam, in Orationibus & Epiſtolis obvias collegit, ſed, ut in porta cantherius, defecit, Henn. Arningio, & Ivaro Petri Adolpho, & quibus Formulæ itidem ſunt congeſtæ, palmam relinquens. Tale quoque eſt *Tirocinium Eloquentiæ,* ſeu Rhetorica Nova (ſi DIs placet), CAROLI PAJOT, qui, cum multa promittat, nihil omnino habet præter vulgaria artis præcepta, ſummatim ex aliis auctoribus, ſive excerpta, ſive deſcripta. Editum eſt miſellum Compendium Dauderſtadii 1673. in 8vo.

28 Pertinet quoque ad Rhetores CAROLUS SIGONIUS, cujus non. ſolum inter Antiquarios Scriptores mentio cum honore facta eſt, ſed & tum, cum eum conſolationem Ciceroni ſuppoſuiſſe diximus, & inferius inter Oratores forte recurret. Is ipſe igitur librum *de Dialogo* ſcripſit, Venet. 1562. in 4. editum, in quo tradit præcepta Dialogi ſcribendi. Hanc vero ſcribendi rationem omnino ad eloquentiam pertinere, vel illud argumento eſt, quod ab eloquentiſſimis viris Græcis & Latinis frequenter fuerit adhibita, ut teſtantur Platonis & Ciceronis ſcripta.

29 Spectat quoque ad Rhetoricen ſcriptio Hiſtoriarum. Rhetoris enim eſt, præſcribere, quo charactere hiſtoria ſit ſcribenda: quod argumentum diligenter admodum perſequitur SEBAST. MACCIUS, Philoſophus, Theologus, & JCtus, Eques & Comes Palatinus, in libris tribus *de Hiſtoria ſcribenda,* quos Venet. 1613. in 4. publici juris fecit. Idem argumentum poſtea fuſius deduxit AUGUSTINUS MASCARDUS libro elegantiſſimo Italica lingua ſcripto *della arte Hiſtorica,* Venet. 1655. in 12. Eſt & Caſp. Scioppii judicium de ſtylo hiſtorico, quod editum cum ejus Infamia Famiani, Soræ 1658. in 12.

30 Peculiare ſibi & plane elegans argumentum e Rhetoricis pertractandum ſumſit Vir πολύγραφος admodum, & aliis e ſcriptis notiſſimus, LEO ALLATIUS, ſcripta *de Erroribus Magnorum Virorum in Dicendo Diſſertatione* Hiſtorica, ad Slingelandum, Protonotarium Apoſtolicum: Romæ An. 1635. in 8. Cenſuram illic inſtituit in Autores tum veteres, tum recentiores, monſtratque, ubi illi defecerint in orationis Charactere idoneo exprimendo. Veterum pleraque hauſit ex Claud. Verderii ſtulta Auctorum cenſura, non appoſito interdum illius nomine. Et ſane Leo Allatius non valuit iſto judicio, ut cenſuram ſibi in re tanta ſumere potuiſſet: aliis plane hic ingeniis opus eſt.

31 Talia vero ubere proventu ferre inprimis hodie Gallia conſuevit, in qua pulcherrimorum librorum, ad Rhetoricen facientium, & vernaculo ſcriptorum ſermo-

ne, magna ſatis copia eſt, inprimis poſtquam optimatum favore iſtiusmodi ingenia provocantur. Eſt, qui Rhetoricam Ariſtotelis in Gallicum tranſtulit ſermonem, & eximiis inſuper commentationibus illuſtravit. Ariſtotelem enim e veteribus unum acu rem tetigiſſe haud abs re judicant, nec ab eo facile recedunt: quorſum & RENATUS RAPINUS legi meret in elegantiſſimis ſuis de Eloquentia cogitationibus: *Reflexions ſur l'Eloquence:* quæ Miſcellaneis ejus operibus, ad juvandas bonas literas ſcriptis, inſertæ ſunt. Eſt alias & ANONYMUS quidam, qui duobus libris Rhetoricam tradidit: quorum prior vocatur *de l'Art de Parler;* alter *de l'Art de Perſuader* 1676. in 12. Non quidem differunt ejus Viri præcepta a communibus; ſed occurrunt tamen aliqua commatis non vulgaris, fuitque Vir ſine dubio doctiſſimus, & judicii non contemnendi: diſtinxit autem artem perſuadendi ab arte dicendi, & priore illo agit de inventione enthymematum; altero de variis characterum generibus, figuris, ceterisque ad orationem ornandam pertinentibus. Taceo Renatum Bary, conſiliarium & Hiſtoriographum Regium, qui librum edidit, ſub titulo: *la Rhetorique Françoiſe,* Amſtelod. 1669. inprimis, quod figuras ſpectat, non contemnendum. Ei diſſertationem præliminarem præfixit Joh. Franc. Grandis, quæ intentionem Auctoris & Operis pluribus declarat. Dirigit autem omnia ad ſermonis Gallici genium, cum alter ille magis in communi & abſtracto Rhetoricam proponat. Multa vero egregia, ad Rhetorices explicationem, libellis variis in medium attulit DOMINICUS BOUHOURS, Jeſuita Pariſienſis, qui utplurimum exemplis docet, quæ ex antiquis æque ac recentioribus ſcriptoribus hinc illinc collegit, & ſua deinde *κρίσει* examinat illuſtratve. Eſtque inprimis commendandus ejus libellus, quem Rationem bene cogitandi inſcripſit, *la Maniere de bien Penſer dans les Ouvrages de l'eſprit:* in quo ſummo ſtudio τὸ περὶ τὰς νοήσεις ἀδρεπήβολον, ut Longinus vocat, ſive ſenſuum ſublime, examinat, variasque in claſſes diſtributum ita egregie, allatis ubique plurimis exemplis, pertractat, ut non minorem fructum, quam delectationem, afferat. Editus eſt libellus ſecunda vice Amſtelodami 1688. in 12. cui & in vicem partis ſecundæ additus libellus alius, ſub titulo: *Penſées ingenieuſes:* in quo itidem longe plurima ejus generis, & jucunda & utilia, occurrunt. Sunt & plures adhuc Gallici Eloquentiæ magiſtri, ſed quos nunc quidem recenſere non vacat.

32 In Germanica lingua artis Rhetoricæ laborem in ſe ſuſcepit CHRISTIANUS WEISIUS im politiſchen Redner. Diu fuit ante ipſum deſideratus talis labor: in quo tentavit tamen aliqua RUDOLPHUS SADELER in ſeiner Teutſchen Rhetorica, & Meyfartus: neque diſplicuit mihi Sadeleri labor: qui, in Orthographia & Phraſeologia ſua Germanica, alio libro, monſtravit veram contexendi Germanicas periodos rationem. Alioquin plerique Scriptores illi plus artis & eruditionis oſtentare volunt in rebus ipſis, quam opus eſt. Et forte nimio cultu laborat Weiſii inſtitutio, nam multa immiſcet orationibus ſuis, inprimis civilibus, ornamenta, vel poëtica, vel alia, quorum nullus in aula uſus eſt.

CAP.

CAP. II. *a*)

DE ORATORIBUS ANTIQUIS, PRÆCIPUE GRÆCIS.

§. 1. *Non recenſentur hoc capite deperditi, a G. I. Voſſio celebrati;* 2. *Nec Hiſtorici Græci, v.g. Herodotus ac Thucydides, quorum dictio commendatur:* 3. *Sed Oratores ſoli Græci, quorum aliqua hodie ſuperſunt Monumenta, Gorgias ſc. Leontinus.* 4. *Antiphon, Andocides, Lyſias.* 5. *Iſæus.* 6. *Iſocrates.* 7. *Æſchines.* 8. *Demoſthenes.* 9. *Hyperides.* 10. *Dinarchus.* 11. *Lycurgus.* 12. *Mutatio Eloquentiæ Forenſis & Degeneratio, poſt amiſſam Græciæ Libertatem, Romæ itidem deinceps obſervata.* 13. *Numerus Oratorum Græcorum hinc imminutus.* 14. *Oratores, ſeu Sophiſtæ potius Græci, ſub Cæſarum Imperio celebres, Dio ſc. Pruſæenſis, ſive Chryſoſtomus.* 15. *Polemo Laodicenſis & Herodes Atticus.* 16. *Æl. Ariſtides.* 17. *Dionyſ. Longinus, Hermogenes, Proæreſius.* 18. *Iulianus Imperator.* 19. *Libanius.* 20. *Himerius.* 21. *Themiſtius.* (*De ſingulorum Vita, Stylo, Scriptis, Editionibus, Commentatoribus, Memorabilia plurima, una cum Veterum atque recentiorum de iis Cenſuris, haud parce exhibentur.*) 22. *E Latinis Ævi Veteris Oratoribus, illi, quorum Scripta ſuperſunt, Lib. IV. Cap. XI. XII. XIII. XIV. jam ſunt celebrati, ceteri autem, quorum Orationes perierunt, a G. I. Voſſio,* in Lib. de Natura Rhetoricæ, *recenſentur.*

A *Rhetoribus* venimus ad ORATORES, quorum magnam vim *olim Græcia tulit,* 1 omnis eloquentiæ ſi cujusquam alius artis, certe mater. Nolumus autem hic congerere ſeriem aliquam Oratorum, inde a Solone & Piſiſtrato, qui primi Eloquentiæ laude apud Athenienſes floruerunt, auſpicandam, pertexendamque usque ad poſtremas celebrium apud Græcos Sophiſtarum ætates: nam, cum hoc Voſſius admodum ſtudioſe egerit, libro de Rhetorices natura & conſtitutione, c. 10. 11. 12. ad eum avidos rerum harum lectores ablegamus, de iis interim, qui ad nos usque e tot veteribus pauci pervenerunt, quædam dicturi.

a) Totum hoc de Græcis Oratoribus Antiquis Caput, Obſervationibus ſcatens eruditis, non ipſi debetur Morhofio, cuius in Prælectionibus, tum Polyhiſtoricis, tum de Notitia Autorum, Academicis, nihil plane de iſtis annotatum reperi, ſed a Viro Docto, qui Lipſiæ IV. Libros Polyhiſtoris Literarii poſteriores, e MSStis illis, Frid. Bened. Carpzovii, auſpiciis, congeſſit, una cum Libri VII. Capite de Poëtis Græcis Secundo (cuius itidem vix tenuia quædam lineamenta Schedæ Morhofianæ ſuggerunt), totum, ne inſigni adeo defectu Opus deformaretur, eſt adiectum. Id quod monendum *h. l.* denuo putavi, ne Morhofio, quæ illius non ſunt, ab incautis Lectoribus, forte tribuantur.

2 Neque vero in numerum Oratorum computamus Herodotum, aut Thucydidem, Historicos. Quanquam enim neque priori lactea dicendi ubertas, melleumve velut quoddam eloquentiæ flumen; neque posteriori mascula eloquendi vis, & grave sententiarum pondus, desit, utraque antiquis adeo in pretio habita, ut Thucydidem decies sua manu descripsisse Demosthenes perhibeatur; Herodoti autem ne quidem reprehensor Plutarchus famam eloquentiæ imminuere ausus sit: attamen in Oratorum censum, qui sive πολιτικὸν λόγον sectati causas in foro publicas egerunt, sive, Sophistarum in morem, ἐριστικοὺς λόγους inter discipulos fieri, instituto quodam dicendi certamine, curarunt, eos computare non possumus.

3 Inter Sophistas seu dicendi magistros veteres, qui eloquentiam in artis regulas compactam aliis tradiderunt, simul & ipsi scriptis orationibus inclaruerunt, antiquissimus est GORGIAS LEONTINUS, nomen apud Græcos longe clarissimum, & cujus aliquot *Orationes* hodieque supersunt ab Aldo, cum orationibus Æschynis aliorumque Oratorum, Venet. 1513. fol. & ab Henr. Stephano iterum cum Oratoribus Antiquis editæ A. 1575. in fol. Fuisse vero Gorgiam inanis frigidique tumoris præposterum affectatorem, & qui præter rem, poëticum in morem, sua sæpe extulerit, jam olim Dionysius Halicarnasseus, Hermogenes & Longinus, annotarunt: quapropter & risui illum esse prudentioribus Longinus ait; & Hermogenes eum τοῖς ὑποξύλοις σοφισταῖς *subligneis sophistis* annumerat. Cicero autem quotidianam ejus loquacitatem sine usu, & e scholis cantilenam vocat, omnibus spernendam eloquentiæ studiosis. Orat. l. 1. Conf. Longini περὶ ὕψους liber, sect. III. & Langbænius atque Faber in Not. qui plura de his.

4 Virile magis dicendi genus, & quod non scholarum superfluas nugacesve curas, sed politicum characterem præ se ferret, primus Antiphon invenit, teste Hermogene; is ipse, qui inter decem, quos numerant, Oratores antiquissimus, complures nobis orationes reliquit, e quibus illius in dicendo vim, & efficaciam in persuadendo, miris se artificiis insinuantem, sat abunde colligere est. Sequitur hunc non æque clarus Andocides: tum Lysias, Isæi præceptor, ob nativam dictionis elegantiam, quam ubique, rejecto ardentiore & excelso dicendi genere, summo studio sectabatur, adeo multis olim adamatus; ut ipse solus etiam velut idea orationis Atticæ, in quantum ea tumori Asiano opponitur, regulaque & norma crederetur: quos tamen falli multum, neque Atticum Characterem intra angustos nimis terminos *lucidi, tenuis & significantis*, includendum fuisse, rationibus pluribus & exemplis demonstrat Quintilianus Instit. lib. XII. c. 10. Conf. Longinus de Sublim. sect. 35. ubi Lysiam Platone, cum quo illum comparat, longe inferiorem pronuntiat, vitiisque etiam abundare monet. Interea tamen magna eloquentiæ laus, & inprimis fluidæ & inaffectatæ gravitatis glorai, Lysiæ nullo modo abroganda est: sed potius omni modo approbandum Photii Patriarchæ, peritissimi judicis, judicium, quo Lysiam maximis quibusque oratoribus, Demostheni, Æschyni, Platoni, comparat: Bibliothecæ Cod. 262. ubi & vehementer Paulo cuidam ex Mysia, quem Suidas Paulum Germinum vocat, sophistæ succenset, cujus ineptissima censura, seu calumnia potius, complures Lysiæ orationes, velut spuriæ, perierint. Dionysius Halicar-

licarnaſſeus tantam in orationibus ejus ἐνέργειαν, i. e. evidentiam atque illuſtrationem, deprehendi teſtatur, ut nemo adeo lævus mente & ingenio tardus futurus ſit, quin quæ repræſentat Orator, velut facta ipſemet intueri, & perſonis, quas introducit, velut præſentibus intereſſe etiam, & cum iisdem converſari, propemodum videatur.

5 Lyſiæ diſcipulus ISÆUS eſt, tam felix magiſtri imitator, ut niſi quos magno ſtudio attendat, difficulter etiam characteris utriusque diverſitas, obſervante Photio, agnoſci poſſit: quum alias Lyſias in tanta facilitate, quam præ ſe fert, & innata ſua gravitate, difficillimus imitatu ſit. Prodierunt Lyſiæ & Iſæi Orationes, ut & Andocidis & Antiphontis, in Corpore veterum Oratorum, quod Aldus Venet. 1513. fol. in lucem emiſit; tum & in ſimili, quod Henr. Stephanus in fol. 1575. edidit. Aldi collectionem Latine vertit, ediditque Baſil. 1566. Guilh. Canterus. Lyſiæ orationes ſeparatim quoque aliquoties prodierunt, Latine Baſileæ interprete Franc. Fabricio: Græce & Lat. cum notis Jodoci Van der Heidii, apud Wechelum Hanoviæ 1615. in 8. Simon Goulartius quoque duas Lyſiæ orationes, Latine a ſe redditas, publicavit, cum ejusdem vita ex Dionyſio Halicarnaſſenſi appoſita Pariſ. 1575.

6 Coævus Lyſiæ, & Iſæo nonnihil antiquior, erat ISOCRATES, Gorgiæ Leontini diſcipulus, Orator adeo clarus, ut ejus domus velut quædam Academia videretur, in quam confluebat, quicquid erat juvenum, queis oratoriæ artis addiſcendæ cupido animos inſederat: neque id ſane fruſtra; cum ex ejus ludo, ut ait Cicero l. II. de Oratore tanquam ex equo Trojano meri principes exierint. Sectabatur ille comptulam, nitidamque penitus, & quæ variis picturis ſchematibusque ſuperbiret, orationem: quam ob rem, in ſeligendis verbis atque nominibus, in Colis, Commatibus digerendis, formandisque adeo periodis & ſimilibus, ad ſuperſtitionem usque ſollicitus, cenſuram incurrit antiquorum complurium, a quibus inprimis Dionyſius Halicarnaſſenſis in Iſocratis vita legi meret. Commune omnium judicium eſt, aptiorem ſcholis, quam foro, Iſocratis dictionem fuiſſe. Et ipſe quidem Iſocrates nunquam pro concione dixit, tot Oratorum ſtrenuus atque ſolers efformator, uti notum: quemadmodum & mora 10. vel 15. annorum, in adornando Panegyrico ab Iſocrate conſumta, ne pueros quidem latet. Orationum ejus prima *editio*, quam novi, Mediolanenſis eſt, Græce in fol. A. 1493. excuſa. Secuta hanc Aldina Venet. A. 1513. in corpore Oratorum, cui & Epiſtolæ Iſocratis inſertæ ſunt. Poſtmodum ſæpius Venetiis atque Baſileæ, modo Græce, modo Latine, prodierunt: inprimis ex emendatione Hier. Wolffii, qui Latinam verſionem cudit recuditque multoties. Ex ultima ejus recognitione editus Iſocrates eſt Baſileæ, apud Oporinum, Gr. & Lat. cum notis, 1570. in 8. poſtmodum Pariſ. 1615. Genevæ 1609. &c. ut & Cantabrigiæ, recuſus. Verum & Genevenſes duæ & Cantabrigienſis Editiones non ſatis emendatæ ſunt. Taceo nunc tres primas Orationes Iſocratis, quæ, in ſcholarum uſus, infinities ſeparatim prodierunt.

7 Erat vero Athenis eodem, quo Iſocrates tempore, & poſt ejus obitum, Orato-

rum

rum Triga, qui, ut reliquos omnes haud dubie sua arte longo post se relictos intervallo vicerant, ita de palma inter se mutuo æmuli certabant: Æschines nimirum, Demosthenes & Hyperides, omnes in gerendis publicis magistratibus haud raro adhibiti, rebusque pro Græciæ libertate gestis clari. Primus eorundem ÆSCHINES, tres nobis orationes reliquit plane eximias, nec minore elegantia dictionis atque puritate, quam argumentorum pondere & perspicuitate, insignes. Quartam orationem Æschinis, quæ a nonnullis ipsi tribuitur, *Deliacus* inscripta, ejus non esse, sed Hyperidis, jamdudum a Photio annotatum est: & e recentioribus, præter alios, a Conr. Gesnero in Bibliotheca. Eminet vero inter tres Æschinis, quæ supersunt, Oratio contra Ctesiphontem, quæ in Demosthenem, & honores illi a Senatu, censente Ctesiphonte, collatos, habita est; infelici tamen successu, cum victus a Demosthene Æschines in exilium, quod multam pecuniariam pendere vel non posset, vel nollet, pulsus sit. Adeo tamen Rhodiis, ad quos Æschines aufugit, admiranda illius Oratio, cum prælegeret, visa est, ut vinci ab alio potuisse stuperent: magnoque semper in pretio iis haberetur ille, scholamque celebrem erigeret, unde postea tertium dictionis genus emersit Rhodium, ab Attica puritate, & tumore Asiano, diversum, mistumque ex utroque: de quo vid. Quintilianus Lib. XII. Instit. c. 10. Ceterum Æschinem Demosthene multum esse in dicendo inferiorem, aliquot locis Cicero evincit, a quo neque Plutarchus, neque Photius, in diversum abeunt, nec quisquam temere, qui collatas utriusque Orationes legerit. *Editæ* sunt ab Aldo & Stephano, in Collectionibus veterum Græciæ Oratorum: tum & una cum Operibus Demosthenis, in præstantissima editione, quæ quartis Hier. Wolffii curis Basileæ 1572. fol. debetur: Orationem contra Ctesiphontem Latine verterunt edideruntque, vel cum Demosthenis oratione pro Corona, vel cum Ciceronis Operibus, Leonh. Aretinus, Joach. Perionius, & Dionys. Lambinus. Græcis etiam aliquoties separatim, cum Demostheniana περὶ ςεφάνȣ, in lucem emissa est.

8 Ipsas autem DEMOSTHENIS orationes ut hic multum laudemus, opus non est: satis notum eas ab omnibus Veterum, quotquot artem oratoriam calluerunt, (ceteros enim cœcos admiratores ne quidem dicimus) summo cum stupore lectas, insitamque iis divinam propemodum vim persuadendi movendique, quo vellet, & exquisitissimum illud ὕψος, quod ubivis in Demosthene regnat, non sine summis admirationibus agnita, & in cœlum laudibus sublata. Pleni de hoc sunt Cicero, Dionysius Halicarnassensis, Quintilianus, Plutarchus, Hermogenes, Longinus, Photius, Suidas: Auctorum pars ita de Demosthenis virtutibus agunt, ut simul vitiorum non obliviscantur; sed quæ, si ad virtutes componantur, propemodum omnia evanescunt. Ineptum esse ad jocos & facetias, in adversariis sine scurrilitate exagitandis, fatetur Longinus, *de Sublimi sect. 34.* eaque in re longe illi præferendum Hyperidem, animadvertit, harum facetiarum mirum artificem: verum facile istum, siquidem alicujus ille nominis est, defectum compensari mox addit ignea illa & omnibus inaccessa dicendi vi, qua non tam movet auditores, quam terret & obstupefacit, Demosthenes, ignito spiritu armatus. Non tamen parem, in omnibus ejus Orationibus, esse artis sublimitatem, monet

Pho-

Photius, *Cod. 265. p. 800.* eaque propter nonnullas eſſe Demoſtheni a quibusdam abjudicatas narrat: verum & recte Criticos illos rejicit, & mirum non eſſe ait, ſi quis Autor diverſas orationes, ut diverſo tempore ſcribit, ſic diverſo quoque modo ſcripſiſſe aliquando deprehendatur, cum id promiſcue in rebus humanis accidat, ut non ſemper iidem ſimus, & in Oratorum laboribus id ſibi ſæpiſſime obvenerit: *ἐγὼ δὲ εἰδὼς*, ait, *πολλάκις καὶ λόγους διαφόρων γεννητόρων πολλὴν ἔχοντας τὴν ὁμοιότητα, καὶ διάφορον ἐργασίαν λόγων, τὸν αὐτὸν ἐγνωκώτων γεννήτορα, οὐ γὰρ ἀεὶ καθέστηκεν ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος κατὰ πάντα, ὥσπερ οὐδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις, οὕτως οὐδὲ κατὰ τοὺς λόγους ἡ ἀνθρωπίνη δύναμις, ἄλλως τε οὐδὲ ἐν τοῖς καιριωτάτοις τῶν ἰδιωμάτων τοῦ ῥήτορος.* De *Demoſthenis comparatione cum Æſchine*, quam Cicero lib. de Claris Oratoribus inſtituit, vid. Voſſius de Natura Rhetor. pag. 80. Cum Cicerone ipſo Demoſthenem compara Longinus, de Subl. Sect. 12. ubi &, ſi Tollium audimus, cum Platone illum prius comparaverat, quæ tamen pericope temporum injuria periit. Comparationem cum Cicerone, cum paucis abſolvatur, & tamen elegantiſſima ſit, nec ab inſtituto noſtro aliena, age huc, e verſione Jac. Tollii, apponemus. *Eſt hic* (inquit Longinus de Demoſthene) *prærupta ſublimitate ſtrictior & concisior: Cicero vero magis fuſus: noſtrum, quod vi, celeritate, robore, vehementia animi denique, cuncta inflammet ſimul & abripiat, procelloſo cuidam turbini, vel fulmini, recte comparaveris. Contra ea Cicero, velut longe lateque ſerpens flamma, cunctaque depaſcens, &, poſt multos gyros ac ambages, in ſe ſemper revoluta, cum copioſum habet ignem, tum qui perſeveret, partitisque viribus nunc hanc, nunc illam materiæ partem corripiens, non ante ceſſet, quam cuncta abſumſerit, ſeque ipſe expleverit atque ſatiaverit.* En tibi diſcrimen inter granditatem Demoſthenis atque Ciceronis: de hac enim ſola Longino ſermo. Uberius vero, operoſis duabus Vitis idem argumentum Plutarchus eſt exſecutus, qui late nec minus docte ſingula utriusque exponit, ſecutus hunc e Gallis recentioribus elegantiſſimus Renatus Rapinus novam duorum Eloquentiæ principum comparationem ſcripſit vernaculo ſermone, & quidem talem, quæ non poteſt non vehementer eſſe ad palatum omnibus, quotquot elegantiorum literarum guſtu imbuti ſunt. Longinus vero, præter hanc Demoſthenis cum Cicerone collationem, aliam quoque ejusdem cum Hyperide inſtituit, e qua paulo ante nonnulla etiam a nobis prolata ſunt, & quæ plane itidem eſt, ut ſunt omnia Longini, ad unguem facta: *Sect. 34.* Plura de Demoſthene, illiusque præſtantia, non addo, cum ubique ejus Elogia occurrunt. Atque utinam non laudaretur ille & algeret! quod commune bonorum Auctorum, & inprimis Græcorum, fatum Demoſthenem quoque publicæ calamitati involvit; dum interea, deſertis adeo limpidis fontibus, certatim ad lutoſos impurosque rivulos decurrere homines imperitos, & ſe ſatiare iisdem, velut ipſius Hippocrenes aquis, cernimus. Sed ſurdo fabulam narramus. Demoſthenis Opera *primus e tenebris eruit*, & Orationes illius 62. cum Libanii argumentis, & Vita Autoris per Libanium & Plutarchum ſcripta in lucem protraxit Græce, Venetiis 1504. in fol. magnus ille Græciæ renaſcentis ſtator, Aldus Manutius: qui, præcedente jam anno 1503. Ulpiani in 18. orationes Demoſthenis Commentarios, una cum Lexico Harpocrationis (de quo ſupra ſuo loco a nobis actum), ediderat. Ulpiani

ſcholia Demoſtheni ad marginem junxit, ubique textui adaptata, Joh. Hervagius Baſileæ, qui, poſt Aldum, Demoſthenis Opera Græce excudit, adjecitque collectas a Joh. Oporino, ex Eraſmi, Budæi, aliorumque, lucubrationibus Annotationes in 26. primas Orationes Demoſthenis; promiſſis etiam notis in reliquas Orationes; & locorum quorundam variis lectionibus, ad vetuſtiſſimum exemplar, a Pet. Daneſio collatum. Verum, obſervante Geſnero, horum poſtea nihil præſtitum eſt. Interea, cum Viri docti complures ſingulas hactenus Orationes Demoſthenis Latine reddidiſſent, primus omnia illius Opera in eum ſermonem transtulit, ſeu translatas ab aliis Orationes revidit, edidítque Hier Wolffius, (nam etſi Carolus Clutinus, Pariſienſis, Orationes omnes Demoſthenis, una cum Libanii argumentis, & Ulpiani Commentariis, ante Wolffium tranſtuliſſe a Mich. Neandro perhibeatur, ab eodem tamen illas, immatura morte præventus, non edidiſſe dicitur. Præfat. Erot. L. Gr. p. 231.) primo A. 1545. Tomis 5. in 8. apud Joh. Oporinum: &, cum ille doctiſſimi Wolffii labor eruditorum calculis approbaretur, factum eſt, ut mox ſecundum, atque item tertium, ederetur. Tandem vero, e quarta Interpretis recognitione, una cum Æſchinis Orationibus, Commentariis Ulpiani, Wolffiique notis, prodiit elegantiſſima Demoſthenis Editio, Baſileæ apud Epiſcopum A. 1572. cum biennio ante Græce tantum, cum Commentariis Ulpiani, Pariſ. 1570. fol. ex Dion. Lambini & Guilh. Morelii recenſione prodiiſſent. Francofurti vero A. 1604. apud Marium, Baſileenſis poſtrema Editio recuſa eſt. Epiſtola Demoſthenis, in volumine veterum Epiſtolarum Græcarum, Venetiis 1499. in 4. publicavit Aldus.

9 Amicus Demoſthenis & æqualis, HYPERIDES Athenienſis, nec ſegnior patriæ libertatis, quanquam jam expirantis, promachus (pro qua & mortem oppetiit, ab Antipatro, lingua præciſa, interemptus) *Orationes 52.* genuinas reliquerat, Photii tempore adhuc ſuperſtites: e quibus tamen hodie nonniſi pauciſſimæ ſuperſunt, & eæ quidem ſub falſis nominibus, Æſchinis, nempe cui Deliacus male vulgo tribuitur, & Demoſthenis, cujus Oratio de conventis cum Alexandro, Libanio judice, Hyperidi potius adſcribenda eſt. Tanta autem fuit eloquentia Hyperidis, ut, Longino ſententiam ferente, plures etiam virtutes, ſed non tanti momenti, poſſederit, quam Demoſthenes, cujus alias ſtrenuus imitator erat: &, referente Photio Cod. 266. dubitatum ab aliquibus ſit, uter ex duobus alteri præferendus eſſet; cum non deeſſent, qui pro Hyperide ſententiam ferrent: quem etiam, ſi venuſtatem ſpectes orationis, dulciſſimamque animos blanditiis penetrandi vim, Demoſthene ſuperiorem, ipſe Longinus non diffitetur: cujus caput 34. hic omnino conferri meret. Mirum vero eſt, quod, cum Hermogenes Hyperidem carpat, ob non ſervatum, ut decebat, *τὸ καθαρὸν καὶ ἠθικὸν, terſum ac moratum genus:* Longinus contra in eodem laudet, quod *τό τε ἠθικὸν ἔχει μετὰ γλυκύτητος ἡδὺ, λιτῶν, ἐφηδυνόμενον, in morata oratione ſuavitatem obtineat, eximia quadam dulcedine, absque ſatietatis & faſtidii periculo, leniter imbutam.* Eſtque hic præferendus Hermogeni Longinus. Porphyrius, apud Euſebium Præpar. Evang. lib. X. c. 3. Hyperidem plagii reum agit,

&ex

& ex Demosthene transtulisse in suas Orationes, sed parum feliciter, aliqua suspicatur: quod nos quidem dubium arbitramur. Quidni enim in easdem cogitationes forte devenire potuisset uterque, absque ullius furti crimine. Facile autem intelligitur, dum, nonnisi inter Demosthenis Æschinisque orationes Hyperidianas legi, dictum est, nec aliam quoque peculiarem earundem Editionem prodiisse.

10 Supersunt adhuc e decem Oratoribus recensendi DINARCHUS & LYCURGUS, quorum ille Corinthius Athenis causas egit, non tam ipse in foro suas orationes recitans, quam aliis recitandas tradens. Obiit, juxta Suidam, post Antipatri mortem, a quo præfectus Peloponneso fuerat, insidiis Polysperchontis interemptus. Photius vero cod. 267. post Antipatri mortem illum Athenis, & actitasse causas, & felicissimam in civitate vitam transegisse, scribit, amicumque factum Cassandro: cumque ob id ipsum suis suspectus redderetur, Chalcidem abiisse, & transacto ibi quindecennio rediisse Athenas, ibidemque senem admodum, post bonorum suorum magnæ partis jactarum, decessisse. Ut adeo non audiendus hic Suidas sit. In Orationibus suis Dinarchum aliquando Hyperidem, sed sæpius Demosthenem, esse imitatum, idemPhotius refert, a quo & incitatum ad affectus commovendos, vehemensque dicendi genus, tum schematum quoque typum & varietatem imitando addiscere annisum ait: non semper tamen eadem felicitate, sed haud raro præter rem turgidus: quapropter & observante Hermogene περὶ ἰδεῶν, a nonnullis κρίθηνος Δημοσθένης, *Demosthenes hordeaceus*, salse appellatus est. Porphyrius, loco paulo antea allegato, Dinarchum in Oratione I. contra Cleomedontem, multa e Demosthenis Or. adv. Canonem totidem verbis descripsisse, notat. Ceterum, e 64. ejus Orationibus genuinis (quibus spuriæ connumeratæ numerum 160. Suida referente, confecerant,) nonnisi tres hodie supersunt Græcæ ab Aldo Stephanoque editæ. Græce & Latine Hanoviæ in 8. 1619. ubi & Lysias, & Antiphon, & Isæus, ceterique, quos recensuimus, exceptis Demosthene & Isocrate, duobus tomis in lucem editi sunt: præmissis quoque eorundem Vitis e Philostrato, nisi fallor.

11 LYCURGUS Atheniensis in maximis dignitatibus, (quippe qui per annos 15. ærarii præfectus erat aliisque rebus bello & pace summis admotus est, maximisque opibus, tanta tamen morum innocentia vixit, ut jam morti vicinus se in fanum matris Deûm, atque in curiam, deferri juberet, quo ibi, si quis esset actæ hactenus vitæ accusator, pœnas criminum, si convinceretur, daret adhuc; nemine tamen, nisi Menesechmo impudentissimo calumniatorum, culpare in eo quicquam auso; prout Photius atque Suidas referunt. Orator erat haudquaquam extemporaneus, sed qui longa meditatione, curisque longis, opus haberet, ingenio quippe natura tardiore, sed quod ferrea laboris assiduitate correxit. Hinc factum arbitror, ut urbanus nunquam aut suavis sit, sed serius semper, ubique fusus, elatus, gravis, imo gravitatis propemodum exemplar, ὃ χρὴ ζηλοῦν μάλιστα τὰς δεινώσεις, ut Dionysius Halicarnassensis loquitur. Ejus Orationes, ab Aldo Stephanoque editæ, a Cantero in Latinum Idioma transfusæ sunt.

12 Quemadmodum vero vivida illa fori eloquentia, atque igneus ad populum perorandi vigor vix in alia nisi in libera republica, locum invenit: dum sub principibus virtus ista mollescit veluti, & e concitato vehementique dicendi genere remissius placidiusque; e gravi, masculo sublimique blandum, & quod placere magis, quam movere, studet, evadit: ita sane apud Græcos idem, post feralem Græcæ libertatis eversionem, accidisse, testis omni exceptione major Cicero nobis est: qui, lib. II. de Oratore post recensitos Isocratem, ejusque discipulos, in dicendo principes, post nominatos Demosthenem, Hyperidem, Lycurgum, Æschinem, Dinarchum, illustres causarum patronos: *Hi,* inquit, *aliique complures, etsi inter se pares non fuerunt, tamen sunt omnes in eodem veritatis imitandæ genere versati. Quorum, quamdiu mansit imitatio, tamdiu genus illud dicendi studiumque vixit. Postquam, extinctis his, omnis eorum memoria sensim obscurata est, & evanuit, alia quædam dicendi molliora ac remissiora genera viguerunt. Inde Demochares, quem ajunt sororis filium fuisse Demosthenis: tum Phalereus ille Demetrius, omnium istorum mea sententia politissimus, aliique eorum similes extiterunt.* Autor Dialogi de causis corruptæ eloquentiæ, quem aliqui Tacitum, nonnulli Quintilianum, alii Julium Gallionem, putant, idem sane in Romanis quoque Oratoribus obvenisse monet: scilicet, ut antiquus ille vividus dicendi character, ille impetus justaque in dicendo maturitas, quæ in Ciceronis, Grachi, Crassi, aliorumque, Orationibus deprehenduntur, successu temporis in calamistros nescio quos, & præposteros tinnitus deflecteret; quales in Mæcenatis Gallionisque scriptis occurrant: quibus quidem tantopere Anonymus iste indignatur, ut dicat, *malle se Oratorem vel hirta toga induere, quam fucatis & meretricis vestibus insignire. Neque enim* (ita pergit rationem reddens) *oratorius iste, imo hercule ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum Auctores ita utuntur, ut lascivia verborum, & levitate sententiarum, & licentia compositionum, histrionales modos exprimant: quodque vix auditu fas esse debeat, laudis, & gloriæ, & ingenii loco plerique jactant, cantari saltarique commentationes suas.* Hæc ille: qui, inter ceteras corruptionis tam fœdæ causas recte etiam Reipublicæ Democraticæ in Monarchiam mutationem recenset, Oratoribus nempe mirum quantum adversam. Nimirum longe plura a populo obtinebant Oratores, quam a Monarchis unquam expectare poterant: cum scilicet mixtis omnibus, & moderatore uno carentibus, tantum quisque Orator saperet, quantum erranti populo persuaderi poterat. *Et quanto quis plus poterat dicendo, tanto facilius honores assequebatur, tanto magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat. Hos ituri in provincias magistratus reverebantur, hos reversi colebant, hos & præturæ & consulatus vocare ultro videbantur: hi neque privati quidem sine potestate erant, cum & populum & senatum consilio & potestate regerent: quin imo sibi ipsi persuaserant, neminem sine eloquentia aut assequi posse in civitate, aut tueri conspicuum & eminentem locum &c.* Hi tot similesque complures stimuli cum in monarchia penitus cessent, mirum non est, si remiserit etiam dicendi vis.

13 Atque adeo, ut ad Græcos nunc revertamur, magna fuit Athenis, post nobilissimam illam Decadem, Oratorum penuria: cum præsertim id semper maximo

studio

ſtudio agerent Græciæ ex Antipatri & Antigoni ſtirpe Reges, ne quis Orator alicujus nominis Athenis eſſet, quem iſti hoſtem, libertas vero adſertorem, experirentur. Præterea tot inteſtina bella, quibus Græcia univerſa ambitione Regum, ſe mutuo atterentium, ad internecionem fere quaſſata eſt, ingenuis artibus nuncium ad tempus miſerunt. Non tamen defuere unquam, qui dicendi artem excolerent inter Græcos; & qui Latinos, Roma ad ſe proficiſcentes, inſtruerent: quorum, etſi a decem illis maximo intervallo ſejunctorum, ductu ad id culmen Latina pervenit Eloquentia, ut victis longe Græcis inferioribus magiſtris ſuis, cum ſupremis etiam de palma decertare auderet. Sed de Latinis quidem, qui ad noſtram pervenerunt ætatem, abunde ſupra. De Græcis, qui, ab illo Regum, Antigoni poſterorum, tempore, usque ad Imperatores Romanos viguerunt, nil propemodum, niſi nomina & Elogia, ſuperſunt: de quibus Voſſius.

14 Inter eos autem Recentioris ævi Sophiſtas (Græcos namque ad hos nunc progrediemur,) qui ſub Imperatoribus aliquod ſibi nomen pepererunt, & ætate eminet, & dignitate, DIO PRUSÆENSIS, Chrysostomus ab inſigni facundia cognominatus. Hic ſub Domitiano Imp. clarus Sophiſta, mox Philoſophus, & Philoſophorum Apollonii Thyanæi, Euphratisque Tyrii, auditor & familiaris, cum a Principe Philoſophos undiquaque pelli audiret, ſponte ad Getas exulatum abiit. Inde reverſus poſt Domitiani mortem, Trajano tam carus fuit, ut aurato ſuo receptum vehiculo aſſidere ſibi a latere pateretur Princeps Dionem. Multis vero erroribus doctorum Virorum anſam Autor iſte præbuit: dum nonnulli cum Dione Caſſio illum confundunt, (cujus tamen proavus maternus erat), quod a Raph. Volaterrano & Antonio Bonfinio eſſe factum annotat in Bibliotheca fol. 208. b. Geſnerus. Notandum tamen, cum Geſnerus Bonfinium, *Getica* Dioni Pruſæenſi tribuentem, caſtigat, eaque ex Suidæ auctoritate potius Dioni Caſſio tribuenda exiſtimat; falli & Suidam ipſummet, & Geſnerum cum illo, Voſſiumque de Hiſtor. Gr. p. 238. aliosque Suidæ aſſeclas: ſiquidem Philoſtratus in Dionis Pruſ. vita diſerte hunc *Getica* poſt exilium ſcripſiſſe teſtatur. Ceterum alii Pruſæum a Chryſoſtomo Dione diſtinguunt, quod in Catalogo Bibliothecæ Bodlejanæ fit: demum alii, in recenſendis ejus Editionibus, non ſatis accurate verſantur: nam, in Catalogis Bodlejano & Thuanæo, refertur quædam Editio Dionis Græca Aldina in 8. cujus tamen annus neutrobique appoſitus cernitur. At enimvero, cum Geſnerus, in Bibliotheca, Dionis orationes, ut ineditas, ex Diegi Hurtardi de Mendoza, aliaque itidem Itala Bibliothecis recenſeat; qui tamen Aldinas Auctorum Editiones & noverat accurate, (quippe Catalogum librorum, in Aldi officina impreſſorum, ſuis Pandectis inſerens,) nec unquam omittere conſuevit; non dubito, quin Aldinæ loco reponenda in Catalogis illis Veneta alia ſit, Anno 1551. apud Feder. Turriſanum, Andreæ, qui ſocer Aldi fuerat, filium, in 8. excuſa, quam Simlerus recenſet: & quam ab Aldo ipſomet editam forte inſpectus obiter Delphinus, anchoræ circumplexus, perſuaſit, qui & alias Viris doctis impoſuit. Proxima poſt Venetam Pariſienſis eſt Græca Dionis Pruſæenſis Editio, apud Andr. Wechelum An. 1554. in 4. excuſa. Hanc anno uno inſecuta Latina Baſileenſis, ex interpreta-

 tione

tione Thomæ Nageorgii, apud Oporinum impressa An. 1555. in fol. & Venetiis alia ab Hieron. Zenaro sive apparata, sive emendata, A. 1585. ubi & Græca quædam Editio Dionis in 4. 1567. prodiit. Demum nitidissimam Dionis Editionem Græcam & Latinam, e versione Nageorgii, revisa a se, una cum Is. Casauboni ad Dionis Orationes diatriba doctissima, præfixisque Excerptis Photii, Vita Dionis e Philostrato, & Synesii Censura, adornavit Paris. An. 1604. fol. apud Claudium Morellum Federicus Morellus, qui textum ipsummet e Regiis aliisque Codicibus MSS. emendavit, suaque insuper scholia, animadversiones & Conjectanea adjecit. Idem speciminis loco anno 1598. Orationem Dionis unam de lege Græce & Latine ediderat in 8. Sunt vero & aliæ ejus Orationes separatim excusæ: v. g. de Ilio a Græcis non capto (id enim Dio audaci oratione, adversus omnem totius antiquitatis consensum, defendere aggressus est) Gr. & Lat. cum Scholiis Laur. Rhodomanni, ap. Wechelianos hæredes Hanov. 1604. in 8. quæ & sæpius alibi recusa est: de Homero Oratio Græce Paris. 1566. & Latine Basil. 1544. in 8. Orationes quatuor de servis, servitute & libertate Paris. 1555. in 4. Græc. Oratio de non temere credendo, Latine per Joach. Camerarium Norib. 1531. in 8. de regno Orationes 4. (sive, ut Interpres vocavit, libri: cui etiam accedit Casauboni Diatriba in Dion. c. 2. qui inepte Orationes vocari putat, quas ipse Auctor διατριβὰς φιλοσόφυς appellet,) Latine ab Andr. Mylio conversi Rostochii 1578. in 4. & aliæ forsan adhuc plures. Ceterum eo cariora doctis Opera hujus Dionis sunt, quo magis non solum styli & orationis nitore, pro iis sane temporibus prorsus eximio, sed & rerum inibi contentarum momentis, eminent: non minus sapientem reddere lectorem apta, quam probum.

15 Dionis σύγχρονος erat sub Trajano POLEMO Laodicensis, quanquam & sub Hadriano adhuc vixerit: Sophista Smyrnensis, qui 56. annorum senex, morbo articulari confectus, ipse se vivum adhuc sepulchro ingessit. *Orationes* ejus aliquot, sive Declamationes potius (non alii enim nisi scholarum usui inserviebant istæ Sophistarum μελέται), junctas cum Himerii Declamationibus, edidit Græce Henr. Stephanus An. 1567. in 4to, alias vero duas, cum Latina interpretatione & notis, An. 1637. in 8. Pet. Possinus. Hujus loci non est ejus *Physiognomicon*, quod Romæ primum Græce a Camillo Perusco An. 1545. in 4. & Venetiis Latine 1552. in lucem prodiit. Æqualis Polemoni, vel, ut alii referunt, auditor erat HERODES Atticus, Sophistarum longe celeberrimus, & qui sui, dum viveret, nominis fama omnes facile anteibat, magnitudine sensuum, & sententiarum sublimitate, conspicuus. Superest una solum ejus *Oratio de Republica*, Græce ab Aldo, Stephanoque, Latine a Guilh. Cantero, Græce & Latine apud Wechelianos, Hanoviæ edita.

16 Utriusque horum, & Polemonis, & Herodis, discipulus, suis magistris non minor, ÆLIUS ARISTIDES, sub Antonino Pio, & Marco, vixit, Adrianopoli Mœsiæ oriundus, sed Sophista Smyrnæus. Hujus *Orationum* neque finem, nec numerum esse, refert Suidas, & identidem novas denuo reperiri ait. Verum, nihil numerus earundem præstantiæ derogavit, neque impedire potuit, quo minus amplissima ex iisdem Excerpta Photius suæ Bibliothecæ insereret *cod. 246. 247. & 248. Vitam*

Ari-

Ariſtidis, inter Sophiſtarum Vitas ſcripſit Philoſtratus. Eunapius, in Vita Libanii, eum θεῖον vocat. *Orationes* illius duas de laudibus Athenarum, & urbis Romæ, Aldus Collectioni ſuæ XII. Rhetorum inſeruit A. 1513. poſtmodum Ariſtidis Orationes 56. Græce Florentiæ A. 1517. in fol. prodierunt. Latine illas reddidit Guilh. Canterus, cum cujus verſione, & Variis Lectionibus, in duo volumina diſtributæ prodierunt apud Paulum Stephanum, Genevæ A. 1604. cum ſeparatim Verſio Canteri Baſileæ A. 1566. apud Pet. Pernam, eſſet impreſſa. Neque vero ſolum Orationibus de eloquentiæ ſtudio bene mereri voluit Ariſtides, ſed & Rhetoricis libellis aliquibus de civili, & de ſimplici oratione, quos Aldus An. 1508. publici juris fecit. Apologia pro Rhetorica arte contra Platonem tribus Orationibus abſolvitur, & quarta Periclem, Miltiadem, Themiſtoclem & Cimonem, quatuor Viros, quod non adulatores fuerint, ſed Oratores, defendit: Ariſtidis Orationes, cum ſcholiis Græcis, Romæ extare refert in Bibliotheca Simlerus, & illa ſcholia eſſe Sopatri conjectat, illius nempe, cujus præfatio in libros de Rhetorica, & de quatuor Oratoribus, in Florentina editione conſpicitur. Refert quoque, Phyſicam Ariſtidis Romæ latere, cum prolegomenis cujusdam de vita ipſius, & arte dicendi. Artem vero illam Ariſtidis in dicendis, quæ præmeditatus fuerat, plane admirandam eſſe Voſſius judicat, de Nat. Rhetor. c. 12. p. 87. Addit etiam eum ad ſubitam dictionem minus idoneum fuiſſe: quod ipſe, ut excuſaret, ajebat, non eſſe ſe ex eorum numero, qui vomerent, ſed qui cum cura dicerent. Cujus dicti Eunapius in vita Proæreſii meminit. Ceterum Jac. Gaddius perpetuum vitium in Ariſtidis orationibus parenthyrſum notaſſe vult; i. e. ineptam Affectuum concitationem, ubi tragœdia in nugis agitur, & in rebus parvis magnæ ad accendendum faces adhibentur, adeoque, ubi mediocribus opus eſt, modus omnis exceditur: de Scriptor. Non-Eccleſ. pag. 51. quam recte, hic non inquiro: ſane non perpetuum arbitror.

17 Poſt Ariſtidem claruerunt eloquentiæ laude LONGINUS, Zenobiæ dicendi magiſter, & a ſcribendis Græcis Epiſtolis: de quo *capite præced.* actum, ut & de HERMOGENE, Ariſtidis coævo. PROÆRESIUS, quarti poſt C. N. ſeculi Sophiſta, ſub Juliano Imp. ad ſummum absque dubio apicem famæ, ſua ſibi facundia partæ, pervenit, aliquando pro Deo habitus: & quem, jam ante Julianum, etiam Conſtantinus magnis honoribus affecit. Sed, quia nihil ex ejus μελέταις, ſ. Declamationibus, quas ediderat, ad nos pervenit, malumus ad Eunapium lectorem remittere, facundiſſimum ejus vitæ Hiſtoricum & Panegyriſtam, quam nimis pauca de illo dicere.

18 Poſſet vero, niſi auguſta dignitas illum ſublimiori in gradu collocaſſet, Sophiſtis annumerari, ipſe etiam JULIANUS IMP. quo nimirum nemo magis Sophiſtas ſui temporis coluit, nemo avidius eſt imitatus, nemo familiarius cum iisdem vixit. Extant profecto adhuc ejus *Orationes* aliquot, & *Epiſtolæ* complures, non a Scribis, ut mos alias Principum rarorum eſt, aliena manu, ſed ab ipſomet compoſitæ, & ad omnem, pro illorum temporum genio, elegantiam factæ. Accedunt *Cæſares & Miſopogon*, Satyræ duæ, prior in Imperatores, qui præceſſerant, altera in Antiochenſes, æque ad

ad ingenium ostentandum scriptae. Ediderunt Juliani Opera conjunctim primi Petrus Martinus, Carolus Cantoclarus & Theod. Marcilius Paris. 1583. in 8. una cum Variis Lectionibus notisque & Latina interpretatione librorum aliquot: sed liber *περὶ βασιλείας*, ut & *Hymnus in Solem* Latine redditi sunt, quamvis de posteriori id affirment aliqui, & Marcilio versionem tribuant, in quo tamen falluntur. Ceterum Cantoclari Versionem non magni aestimat Vossius de Histor. Graec. lib. II. p. 250. sed illi aliam Petri Cunaei, etsi tum admodum adolescentis, Versionem, ut haud paulo feliciorem, praefert *b*). Auctiora dedit opera Juliani, Dionysius Petavius, addita Latina Versione sua & notis, Paris. 1630. in 4. postquam ante sedecim annos tres ejusdem Orationes Panegyricas, e MSS. Regiae Bibliothecae primum erutas, separatim An. 1614. cum Latina Versione notisque suis, Flexiae edidisset, quod ipsum Colomesio, ut videtur, imposuit, ut quaedam tantummodo Juliani a Petavio edita putaret, Gall. Orient. p. 218. Tandem & nuper Vir illustris, Ezechiel Spanhemius, Julianum emendatum denuo a se, & lacunis aliquam multis suppletum, illustratumque notis, edidit Lipsiæ 1696. in fol. ita, ut ampliores adhuc Commentarii Tomo secundo exspectentur. Ceterum priusquam Opera Juliani a Viris doctis colligerentur, separatim aliqua illius identidem in lucem emissa sunt. Epistolas primus aliquot publicavit Aldus, in Collectione Epistolar. Graec. 1499. in 4. Misopogona, cum Epistolis, Andr. Wechelus Francofurti 1565. in 8. De Caesaribus illud observandum, eos, prout Vossius annotat de Histor. Graec. lib. II. c. 18. p. 250. in veteribus libris *Κρόνια*, i. e. *Saturnalia* & *Symposium*, inscribi: male, ut arbitror, cum e Suida constet, aliud plane a Cæsaribus scriptum Juliani, *Κρόνια* fuisse. Interea tamen, sub *Symposii* titulo librum prodiisse Basileæ, a Bonav. Vulcanio Latine versum, refert in Bibliotheca Gesneriana Simlerus: quem non recte inspexere, qui ex ejus testimonio perhibent, Misopogonem a Vulcanio esse versum & Basileae editum. Idem Simlerus, in Strozzae Bibliotheca duo Juliani in Solem Encomia servari refert: cum impressus nonnisi unicus hymnus extet.

19 Inter Sophistas eos, quibuscum Julianus Imp. familiare commercium Epistolicum coluit, & quos præcipue honoravit, haudquaquam postremus est LIBANIUS, patria Antiochenus, qui Rhetoricam artem (quam e veterum lectione suo inprimis ductu didicerat) Constantinopoli, tunc haud adeo pridem dedicatæ, Nicomediae, & in patria sua, professus, magnoque auditorum concursu ubivis inclutus, a Juliano Imp. Quæstor factus est: a quo &, referente Socrate Hist. Eccl. L. II. c. 1. juvene adhuc Nicomediæ clam erat in Eloquentiae magistrum electus. Est vero a secutis quoque Imperatoribus honoratus, adeo, ut Theodosius illum Praetorio Praefectum crearet: in qua etiam dignitate senex admodum decessit. Si quis illum ex discipulis judicet, Basilio atque Chrysosto-

b) Pet. Cunæi Versio Cæsarum Juliani Imp. Latina, & præfixa huic Præfatio pro Juliano Apologetica, una cum Cunæi ipsius *Sardis Venalibus* sive *Satyra in hujus Seculi homines plerosque inepte eruditos Menippea*, Nicolai item Rigaltii *Funere Parasitico*, & Justi Lipsii *Satyra Menippea*, Lugduni Batavorum sæpius prodierunt. Quinta Editio, quæ ad manum jam est, illic A. 1620. in 12. est excusa.

ſoſtomo, næ is magnum Oratorem illum putabit. Et tamen Orationes Libanii, quarum magna ſatis copia hodieque ſupereſt, plane non eas eſſe, quas a tanto ingenio magiſtroque dicendi aliquis expectet, ſed aſperas, ſalebroſo dicendi genere multaque obſcuritate implicitas, omnes uno ore fatentur. Eunapius adeo abjecte de illis ſentit, ut dictionem plane mortuam judicet, ſucco & ſanguine, omnique adeo vita deſtitutam, & cui vulgaria quoque deſint, quæ alias vix pueris ignorentur: cauſam inde arceſſit, quod deſtitutus magiſtro Libanius ſuo unius ductu omnia perfecerit. Verum hic nimis ſevere judicaſſe Eunapium Libanio non usque adeo æquum, dubitari non poteſt. Sit enim in Orationibus ille ſalebroſus, ſit obſcurus, non tamen adeo elumbis eſt, nec pueriliter ignarus. Et qui poſſet, qui in epiſtolis, ne ipſo quidem id Eunapio diffitente, mire comptus antiquisque ſua puritate & elegantia, inſperſoque identidem ſale comico, comparandus eſt? Quanto rectius igitur de illo Photius cenſet; nulla alia re ſibi magis obfuiſſe Libanium, innatasque ſuæ dictioni gratias, & quæ vel in ipſa ſe feſtinatione ſponte oggerebant, venuſtates corrupiſſe, ut in obſcuritatem degenerarent: quam nimia diligentia, & præpoſtera rerum, quæ rectius negligi debebant, cura: cum de cetero vere Canon & regula ſermonis Attici ſit. Obſervat præterea, longe illum ſeipſo præſtare in gymnaſticis declamationibus de objecto ficto ſcriptis, quam in Orationibus argumenti veri; quod ibi ſcilicet ſuperſtitioſas inanesque curas omiſerit: quarum in his nimia copia. Audiamus ipſum. *οὗτος δὲ*, inquit *Cod. 90.* *ἐν τοῖς πλασματικοῖς αὐτοῦ γυμναστικοῖς λόγοις μᾶλλον ἐστὶν, ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτὸς ἑαυτοῦ χρησιμότερος. τῇ γὰρ πολλῇ περὶ τοὺς ἄλλους φιλοπονίᾳ τε καὶ περιεργίᾳ τήν τε ἔμφυτον τοῦ λόγου, καὶ αὐτοσχέδιον, ὡς ἂν τις εἴποι, χάριν ἐλυμήνατο καὶ τέρψιν, καὶ εἰς τὸ ἀσαφέστερον περιέτρεψε. πολλὰ μὲν ἐπισκοτίζων παρενθήκαις, ἔνια δὲ ἀφαιρέσει καὶ τοῦ ἀναγκαίου, τά δ᾽ ἄλλα ἐν τούτοις κανών ἐστι καὶ στάθμη λόγου Ἀττικοῦ ἐστὶ δὲ δόκιμος κὰν ταῖς ἐπιστολαῖς.* Nihil poterat mehercule magis ſanum dici. Eruditionem Libanii, quæ in Orationibus ſe oſtendat, ipſe etiam extollit Eunapius: & inprimis laudat veneres ſtyli, comicasque urbanitates & lenocinia, quæ *τὸ κατὰ θύραν τερπνὸν καὶ γοητεῦον τὴν ἀκοὴν* vocat, *gratam ſenſibus ſuavitatem, atque aurium quandam veluti incantationem,* (*non illam a limine ſuavitatem,* uti nullo ſenſu Hadr. Junius transfert,) & cui, velut præcipuo eruditionis capiti, Libanium inſudaſſe perhibet. Pro Chriſtiano Libanium Amphilochius haberi vult, eum ſcilicet converſum & baptiſmum anxie a Baſilio, ſuo diſcipulo, flagitantem, ferens, quum Julianum in Perſia cæſum cognoviſſet. Verum, uti hoc ab Amphilochio eam ſolum ob rationem confictum videtur, ne forſan Marſilio, in cujus Vita fabulam illam narrat, detrahere aliquid de famæ magnitudine videretur: ita longe aliter ſe rem habere, & Libanium potius omnem cæſi Juliani invidiam in ipſoſmet milites Chriſtianos quos in exercitu habuit, conjicere, ultionemque peculiari Oratione a Joviano Imp. flagitare, Langbænius obſervavit in Not. ad Longinum, æque ridicule Chriſtianis ab aliquibus accenſitum, *περὶ ὕψους* Sect. 9. Libanii Opera, uti longe plurima ſunt, ita per partes variis Editionibus prodierunt; ſed non ita tamen, quin ineditorum hic illic magna ſatis adhuc copia ſit. Ut jam taceam Epiſtolas illas, quas, cum Epiſtolis compluribus Græcis,

cis, Aldus publicavit & 1499. Declamationes Libanii 39. editæ ſunt Græce Ferrariæ 1517. in 4. quæ Editio longe rariſſima eſt: ut e Gallicis ad Scaligerum Epiſtolis, quas Jac. Revius edidit, pag. 165. patet: ſcribit enim ibi Chriſtoph. Puteanus ad Scaligerum, nonniſi unicum in integra Pariſiorum urbe exemplar repertum fuiſſe. Poſtea Deſid. Eraſmus aliquot Libanii Orationes, cum Latina verſione ſua, edidit Baſileæ in 4to 1522. Argumenta in Orationes Demoſthenis cum hujus operibus prodierunt. Epiſtolæ 12. ad Baſilium M. inter opera Baſilii. Aliæ ejusdem Epiſtolæ Latinitate donatæ per Franc. Zambicarium, Bononienſem, & emendatæ per Joh. Sommerfelt, cum argumentis, prodierunt Cracoviæ 1504. in 4. prout Geſnerus in Bibliotheca fidem facit. Sed cum idem refert, plurimas Libanii Declamationes jam olim ſatis craſſo Volumine Romæ typis impreſſas, valde vereor, ne Ferrarienſem editiones dicere voluerit, & memoriæ lapſu pro hac dixerit Romanam. Sed nemo magis, in Libanio e tenebris partim eruendo, partim vertendo, illuſtrando, emendandoque laboravit, quam Federicus Morellus, quippe qui non ſolum, in editis Libanii ſingulis Orationibus, an. 1601. 1602, & 1605. ſuam diligentiam demonſtravit; ſed & omnia collegit illius Opera, Orationes, Declamationes, Præludia Oratoria, Diſſertationes, Epiſtolas, ediditque typis ſplendidis Pariſ. A. 1606. in fol. Tomum primum; alterum vero ibidem 1627. poſtquam intermediis annis 1610. 12. 13. 14. plurima itidem, aut ſingula, aut parvis collectionibus incluſa, Libanii edidiſſet. Quanto autem ardore Morellus traducendo in Latinum ſuo Libanio inſudarit, ſufficienter docere poterit Hiſtoriola, ſeu fabella, quam ex Iſ. Voſſii ore Colomeſius recenſet in particularibus p. 99. ſeq. ubi, neque morbum feralem ſuæ Conjugis, nec Agonem, neque denique mortem ipſam crebris nuntiis unum poſt aliud allata, abſtrahi ſe a traductione Libanii paſſus fertur avidiſſimus translator. Et tamen invita plane Minerva, Muſisque renitentibus, illam Verſionem eſſe a Morello ſtructam, non poteſt dubitare, quisquis evolverit: adeo ne Latinis quidem ſæpe ſenſus eſt: quæ ſcribi ab illo potuiſſe longe magis adhuc miratur, qui eadem Græcis applicat, videtque toto ſæpiſſime cœlo aberrare. Jamdudum eſt, quod id ipſum monuit Henr. Valeſius ad Socratem. Etſi locus nunc non ſuccurrit; Ceterum, poſt Morellianam hanc Operum Libanii Editionem, novos quosdam Sophiſtæ illius fœtus, antea ineditos, varii protraxerunt e tenebris Viri docti. Jac Gothofredus ejus Orationes aliquot, partim ad Imperatorum Conſtitutiones ſpectantes: partim templa gentilium a communi ruina, cui tum juſſu Theodoſii M. involvebantur, vindicantem, Græce & Latine, cum notis, vulgavit Coloniæ Allobr. 1631. & 1634. in 4. Deſcriptiones, & Progymnaſmata Rhetorica, Leo Allatius Romæ 1641. in 8. publicavit. Quatuor Orationes alias, & inter has eam, quæ occiſi Juliani ultionem expoſcit, hactenus ineditam; aliamque, quam pro ſeipſo ſcripſit Libanius aſperitatis criminatione impetito: (Gr. πρὸς τοὺς βαρὺν ἀυτὸν εἶναι λέγοντας.) itidem typis hactenus non exſcriptam: nec non funebrem Orationem Juliano ſacratam, quam & corruptiſſimam, & ingenti lacuna mutilam, edidit Morellus, ſuæ integritati reſtitutam, paratas jam typis habet Vir quidam clariſſimus, & propediem, ut ſperamus, edet, Latina verſione & notis doctiſ-

ſimis

ſimis illuſtratas. * Addet etiam Epiſtolas aliquot ineditas Libanianas, ſed quarum longe majorem adhuc numerum (trecentas credo) ſervat ſecum, aptiori occaſioni deſtinatas.

HIMERIUS Sophiſta, Pruſia Bithyniæ oriundus, iisdem cum Libanio temporibus, eidem Imperatori Juliano acceptus fuit, & cum illo vixit: poſt cujus mortem peregrinationibus ſeſe dedit, &, cum extinctum audiret Proæreſium, conceſſit Athenas, ubi & ſenio, & comitiali morbo, conſumtus tandem periit. Erat & hic non e multis unus, ſed qui in paucis utique dicendi peritia excelluit, judicibus Eunapio, Photioque. Suidas refert, illum Proæreſii æmulum Athenis ſcholam adverſus eundem erexiſſe; quod etiam ex Eunapio concludi poſſe videtur, cum quidem Himerium, ad Imperatorem, non ex invidia in Proæreſium, ſed ut ſe oſtenderet Juliano profectum refert, ſed tamen nonniſi poſt mortem Proæreſii Athenas eſſe reverſum addit. Ceterum Orationes Himerii laudat Photius, tum ob ſententiarum floriditatem & vim, ad Demoſthenis imitationem expreſſam, tum ob figurarum idearumque, apte cum argumentis commiſtarum ſublime, cui dictio quoque ſatis pro dignitate reſpondeat, magno proprietatis, emphaſeos & perſpicuitatis ſtudio elaborata. Et id ipſum Photium quoque ſine dubio permovit, ut cum jam Cod. 165. de Himerio egiſſet, iterum tamen Cod. 243. ejusdem Declamationes in manus ſumeret, prolixiſſimis Eclogis præclara quæque & eximia ex iisdem excerpens. Quæ ſuperſunt Himerii Declamationes, cum Polemone editæ ſunt ab Henr. Stephano Græce A. 1567. in 4. 20

Supereſt e Græcis adhuc unus, Sophiſtis temporum horum accenſendus, THEMISTIUS, Euphraſtes a facundia dictus, ſeu, ut Hermol. Barbarus voluit, a perpetua librorum Ariſtotelis enarratione Ecphraſtes: dubium, Philoſophus major, an Orator: certe qui utroque hoc genere eruditionis tantopere præ reliquis eminebat, quanto profundius ea erat ſcrutatus. Floruit & ipſe ſub Juliano, tum juvenis, & usque ad Theodoſium M. vitam magna cum nominis ſui gloria protraxit: Chriſtianis etiam ea inprimis re acceptus, quod Valentem Imp. hæreſi Ariana imbutum, & acerrimum Orthodoxorum perſecutorem, ſuis ipſe, Ethnicus licet, rationibus a ſævitiæ abſterruit mitigavitque, prout Socrates L. IV. c. 32. & Sozomenus L. VI. c. 36. teſtantur. Perſuaſus enim erat Themiſtius, velle Deum varie ab hominibus coli, ut ſic ea opinionum de ſe varietate attentos magis redderet ad reverendam majeſtatem ſuam Divinam animos, incomprehenſibilem illius eſſentiam, & ſui intellectus infirmitatem cogitantes. Philoſophus erat Ariſtotelicus, atque hinc tantum non omnes Ariſtotelis libros ſuis Paraphraſibus illuſtravit, quorum & bona pars adhuc ſupereſt Venetiis A. 1534. in fol. Græce, Aldinis, apud Turriſauum, ni fallor, literis excuſa: & ex Latina Hermol. Barbari verſione Baſil. 1553. in 4. Græce. Editioni Venetæ inſertæ quoque ſunt octo Themiſtii Orationes: quas Latine vertit poſtmodum atque ſeparatim edidit Baſil. 1559. in 8. Hieron. Donzellinus. Has ipſas Emendationes, & ſex novarum acceſſione auctas, Græce iterum publicavit Henr. Stephanus A. 1562. in 8. Stephanianas 14. duabus auxit, Latine omnes vertit, notas & Conjectanea ſua addidit, Dionyſius Petavius Flexiæ 1613. in 8. 21

Anno sequente 1614. easdem, cum notis suis, edidit Pet. Pantinus Lugd. Bat. in 8. Augustales Themistii orationes, quarum sex sunt, a sophisticis declamationibus sejunctas, jam A. 1605. Ambergæ in 4. cum notis suis ediderat Georg. Remus. Petavius autem, non contentus XVI. Themistianas edidisse, earundem nova editione dedit XX, Parisiis 1618. in 4. cum animadversionibus & notis. Imo ne sic quidem a conquirendo quievit; sed tanta sedulitate Veteres libros volutavit, ut, inventis novis 13. tandem XXXIII. Orationes Themistii possideret: jamque undecim novas Latine quoque reddiderat, cum eum mors abripit. Ergo successit in labore Gabr. Cossartius, &, cum hic itidem fato præventus Orationem postremam sine versione reliquisset, Joh. Harduinus in se onus edendi Themistii suasu Garnerii suscepit: Augustales Orationes juxta ordinem chronologicum, quo sunt scriptæ, digessit; reliquas eo, quo sunt repertæ: Petavianis notis amplissimas suas notas addidit, deditque adeo Themistium omnibus fere numeris absolutum: Paris. 1684. in fol. Memini tamen audivisse me, Harduinum e Petavianis in Themistium animadversionibus insignem aliquam omisisse, in qua Plinii locus quidam forte insigniter restitutus deprehendatur: idque ideo factum ab Harduino dicebant, ut eo tutius latitaret illius plagium, emendationem sibi, in sua editione Plinii, non sine arrogantia adscribentis. Verum hæc alii curent. Nos de Themistii Elocutione judicium Photii apponemus, qui 36. illius Orationes legerat, ut e Codice 71. Biblioth. constat: ita vero ibi de Themistio: ἐστὶ δὲ τὴν φράσιν σαφὴς, καὶ ἀπέριττος, καὶ ἀνθηρὸς, καὶ λέξεσι πολιτικαῖς, καὶ εἰς τὸ σεμνόν τι ἐπικλινούσαις χρώμενος: *dictione utitur perspicua, quæ superfluis caret, floridaque, tum locutiones adhibet, quales iis qui in foro & judiciis* (non in umbra scholarum) *versabantur, & quæ gravitatem aliquam præ se ferunt.*

22 Et hæc de Græcis Oratoribus & Sophistis dicta sunt. De Latinis si Ciceronem, M. Senecam, Quintilianum Pliniumque, excipias, de quibus supra, cum de Latinis Autoribus ageretur, actum simul est, nihil nostram ætatem vidit: etsi feracissimum Virorum doctorum Ciceronis ævum quamplurimos disertissimos Viros, ipsiusque Ciceronis æmulos, tulerit: Qu. Hortensium, C. Curionem, C. Licinium Calvum, M. Brutum, M. Cælium, M. Callidium, C. Jul. Cæsarem Dictatorem: ævum Augusteum non pauciores, M. Valer. Massalam Corvinum, C. Asinium Pollionem, M. Porcium Latronem, T. Cassium Severum, T. Labienum, Sext. Jul. Gabinianum, C. Asinium Gallum Pollionis filium, Junium Gallionem, M. Senecæ filium secundo genitum: & alios a seculo quidem aureo Augusteo, quam hi remotiores: de quibus omnibus, ut & iis, qui ætate Ciceronem anteibant Serv. Galba, Tib. & Cajo Grachis, C. Carcone, Q. Catulo, &c. more suo diligentissime collectis Veterum testimoniis, agit Vossius de Nat. Rhetor. c. 14. & 15. qui legatur. Barbarorum vero seculorum Oratores, si qui tamen præter Ecclesiasticos extiterunt, nihil moramur; sed omissis iis, ad recentiores Viros Eloquentiæ laude inclutos, & orationum Scriptores progredimur.

CAP

CAP. III.

DE

ORATORIBUS RECENTIORIBUS.

§. 1. *Horum Princeps est M. Ant. Muretus, (de cujus Imposturis quædam adduntur Literariis,) isti autem proximi Ioh. Casa, M. Ant. Majoragius, Aonius Palearius.* 2. *Sequuntur Tarqu. Galluccius, Dion. Petavius. I. Bapt. Evangelista, Iul. Nigronus, Ianus Passeratius, Oct. Ferrarius, Pet. Ioh. Perpinianus, Vinc. Guinisius, Bonav. Baronius, Franc. Vavassor, Bernh. Stephonius, Iul. Cæs. Scaliger,* Itali plerique aut Galli. 3. Germanici ac Danici Oratores, *Phil. Melanchthon, Ad. Theod. Siberus, Ioh. Caselius, Aug. Buchnerus, Matth. Berneggerus, I. Freinshemius, Ioh. Henr. Bœclerus, Mich. Virdungus, Mich. Piccartus, Thom. Lansius, I. Balth. Schuppius, Iac. Masenius, Thom. Bartholinus, Chr. Schraderus.* 4. Belgæ, *Dan. Heinsius, Petr. Cunæus, Casp. Barlæus, M. Z. Boxhornius, Dom. Baudius, Iustus Lipsius, Eryc. Puteanus, Ant. Æmilius, Mart. Schookius. Nicol. Nancelius, Jac. Crucius, Rein. Neuhusius, Hier. Donatus, Pet. & Joh. Vinc. Gravinæ, Ant. Malagonellius, aliique e variis Gentibus Recentiores. (De singulorum, hactenus recensitorum stylo, aliisque dotibus aut vitiis, judicia ab Autore proponuntur, tum propria, tum interdum etiam aliena.)* 6. *Panegyricorum Recentiorum Collectio Hanoviensis. Iudicium de Er. Roterodami, Ioh. Wouwerii utriusque, & Val. Thilonis, Panegyricis. Index Panegyricorum aliquot Recentiorum, sparsim editorum, &, ut junctim recudantur, dignorum.* 7. *Thesaurus Orationum Panegyricarum Gallicarum, An.* 1665. *editus.* Italici, *Eman. Thesauri, Aug. Mascardi & Ioh. Bapt. Mancini.* 8. *De Dictione Modernorum in Inscriptionibus, aliisque Orationibus, Argutiarum plus justo studiosa, Variæ Eruditorum Censuræ, Exemplis* κακοζηλίας *istius nonnullis illustratæ.* 9. *De Dictione Ludicra, quam Galli* Burlesque *vocant, a Franc. Vavassore impugnata, judicium.* 10. *Inscriptionum origo a Iac. Gaddio, conjectura dubia, a Græcis derivatur. Eman. Thesauri Comm. de Eloquentia illarum arguta Didascalicus. Inter Scriptores earum eminet idem Thesaurus, de cujus Plagiariis, Nic. Avancino & Joh. Bapt. a Cruyce, quædam adduntur.* 11. *Ceteri earundem Artifices, Aloysius Iuglaris, Laur. Pignorius, Octav. Ferrarius, Alb. ab Ines, Lamb. Villafanus (aliorum Plagiarius,) Octav. Boldonius, Franc. Pona, Hier. Boncompagnus, Pet. Labbe, Leo Matina, & de singulis judicia.* 12. *Iac. Masenii & Christ. Weissii de Inscriptionibus argutis Libelli.* 13. *Inscriptiones I. Bapt. Masculi, Laur. le Brun, I. Ant. Petramellarii, & aliorum, deque iis judicia.*

Ut superius seculum multos genuit fama Eloquentiæ suo merito insignes, & quos ipsismet Veteribus aliquando æquiparari potuisse dubium non est: ita palmam omnibus præripit, sibi adeo deposcit, M. ANTON. MURETUS 1

Orator exquisitissimus, de quo jam aliquoties, a nobis variis occasionibus dictum est. Inter alia recensuimus alicubi *Lib. VI. scil. Polyhist. Literar. c. XI. §. 3.* facetam illius imposturam, qua Scaligero versiculos aliquot, a se factos, pro Veteribus obtrusit: & cujus Erythræus in Pinacotheca, Colomesius in Particularibus aliique mentionem fecerunt. Addimus nunc aliam plane similem, qua, ut emendationem quandam suam Catulli eo felicius tueretur, versum sub Pacuvii nomine allegat, quem tamen ipse modo confinxerat, & qui nullibi alias reperitur: observante ad Catullum If. Vossio p. 46. qui addit: *Mirum, fraudem hanc non detectam fuisse a Scaligero, cui merito suspectæ esse debuerant merces sub quocunque demum titulo e tam dolosa prodeuntes officina; utpote qui adulterinis hujus viri versibus deceptum se fuisse optime nosset. Sed profecto tanti apud Scaligerum ponderis fuit Mureti facundia, ut his quoque ab eo passus sit se decipi.* Sed, ut ad *Orationes* Mureti nunc regrediamur, certe, seu sermonis numerique spectes eximiam puritatem & artificium, seu miram concinnitatem periodorum, Mureto peritor artifex non est: quam ob rem etiam Jos. Scaligero in Excerptis Puteanorum hoc nomine ceteris prælatus est. Editio Veneta 1583. in 8. & Ingolstadiensis 1600. ceteris haud dubie præstant. JOH. CASÆ *Monumenta Latina* Orationes & Epistolas comprehendunt, tam nitido stylo scriptas, ut provocare ipsummet Ciceronem possint: adeo omnes perfectæ orationis numeros implet: prodierunt Florentiæ 1567. in 4. Est hic ille Beneventanus Archi-Episcopus, quem de *Sodomiæ laudibus* librum scripsisse communis fama fert; quæ plurimis Virorum fide dignorum testimoniis, probari posset. Sed novimus defendisse Casam, in suo Anti-Bailleto, Menagium, variaque conquirere argumenta, quibus illum a tam immani crimine excuset. Interea tamen ipse Menagius non negat, prodiisse omnino lasciva istiusmodi Casæ juvenis Carmina, *Capitolo di Forni* inscripta, e quibus intentatum illi crimen haud difficulter adstruxeris. Sed nos quidem illa tanto vehementius detestamur; quanto se magis alias styli puritas nobis probat. M. ANT. MAJORAGII *Orationes,* conjunctim primo Venetiis 1582. in 4. & inde aliquoties, editæ & recusæ, exquisitæ Latinitatis laude privandæ non sunt. Fuit enim Vir ille nitoris in ista lingua studiosissimus: etiam, cum interpretaretur Aristotelis libros. Lites ejus cum Calcagnino & Nizolio alibi relatæ sunt. Ad restituendam eo felicius Eloquentiam Latinam, morem declamandi in scholis, antiquis temporibus usitatum, reduxit, magnoque cum applausu Mediolanensium, quam id esset utile institutum, exemplis egregiis puerorum demonstravit. Idem quoque tentaverat aliquando AONIUS PALEARIUS, quo Viro nemo unquam felicius Ciceronem expressit, ut jam tum a nobis monitum est, cum ejus Epistolas recenseremus. Sane sunt ejus Orationes omnibus numeris absolutæ: ostenditque inprimis, quantum in dicendo valuerit, Oratio in L. Muræenam, quam Ciceroni contrariam scripsit Palearius, dictione, figuris, argumentis, adeo similem Ciceroni, ut nec ovum ovo possit esse similius. (Novam & nitidissimam Operum ejus Editionem nuper apud Batavos Henr. Wetstenius dedit, Amstelod. 1696. in 8., cum præmissa optimi Palearii vitæ atque Mortis Historia).

TAR-

TARQUINIUS GALLUCCIUS, Jesuita, *Orationes* scripsit, & ob stylum, & ob materias, commendandas, Coloniæ 1618. in 8. DIONYSII PETAVII *Orationes* elegantissimæ sunt: ut fuit Vir in literatura subactus, quem unum pene inter omnes Jesuitas aliquo numero habuit Scaliger; forte non habiturus, si tam male se ab illo acceptum iri divinare potuisset. Prodierunt ejus Orationes Paris. 1620. in 8., Coloniæ sequenti anno recusæ. JOH. BAPTISTÆ EVANGELISTÆ, Piceni, Orationes XLIV. magnum in titulo præ se ferunt elogium: dicuntur enim *Latinæ locutionis mirificam elegantiam, magnamque argumentorum varietatem accurate & docte dispositam continere,* Venet. 1596. in 4. Enimvero phraseologia in illis Orationibus Latina equidem est, sed supra modum coacervata, periodique immanes, quibus transmittendis vix spiritus sufficiat. Utitur quoque JULIUS NIGRONUS, Jesuita, in suis Orationibus, Moguntiæ 1610. in 8. editis, prolixioribus periodis, quam decet cultam & elaboratam Orationem. JANI PASSERATII, qui Parisiis Eloquentiæ Professor & Interpres Regius fuerat, *Orationes & Præfationes* varii argumenti, ibidem 1606. in 8. & 1637. editæ, eleganter quidem, nec minus argute, scriptæ sunt, sed non servant Orationis illum tenorem, quem requirit castigata illa Ciceronis Eloquentia, nec tam nitidæ, tersæ aut numerosæ sunt. OCTAVII FERRARII *Prolusiones*, ut vocat, Epistolæ & formulæ, primo Patavii editæ, dein Chemnitii in Germania recusæ, simiter aliquid vernilitatis habent, etsi florido stylo scriptæ. Optimus autem in numero PETR. JOH. PERPINIANUS, Hispanus homo, cujus *Orationes*, Monasterii in Westphal. 1602. in 8. & Coloniæ 1650. in 12. editæ, succi boni & styli sunt, nam & Latine, periodice, scribit. Quapropter & tanti eum Janus Nicius Erythræus facit, ut, cum in Exteris omnibus, etiamsi copiose eleganterque scribentibus, aliquid peregrinitatis deprehendere sibi videatur, nec orationem urbanitate quadam veluti coloratam; duos tamen, Gallum & Hispanum Oratores, excipiat, Muretum, & nostrum hunc Perpinianum, quorum in orationibus recinere quiddam & resonare adeo urbanum ait, ut in Romana civitate nati, non autem in eam asciti videantur, Pinacoth. III. p. 74. Non contemnendæ etiam sunt VINCENTII GUINISII *Allocutiones Gymnasticæ,* Antw. 1638. in 8. auctiores editæ, postquem A. 1623. in 24. primo prodiissent, argumentis rarissimis, & stylo sat bono, commendandæ: nisi quod acumina interdum, plus, quam decet, affectant: neque tamen inelegantes sunt, sed in multis etiam salivam movere possunt. Sed BONAVENTURA BARONIUS, ut argutus possit esse, vel barbarismos interdum admittere non veretur, perpetuus frigidusque tumoris, haud raro puerilis, affectator. Ast FRANCISCI VAVASSORIS *Orationes* omnes complent Latini sermonis numeros: nihil ibi tumoris affectati, nihil frigidi barbarive, sed tersissima omnia, castigatissima, & quæ in summo floridissimæ elocutionis nitore nativi decoris longe plurimum ostentant: adeo, ut nihil illis nitidius sit. Editæ sunt Parisiis 1644. in 8., ob selecta etiam argumenta dignissimæ, quæ ab omnibus legantur. Alium Jesuitam BERNARDINUM STEPHONIUM, Sabinum, claris etiam Oratoribus accensendum, narrat nobis Nicius Erythræus Pinacoth. I. p. 160., quem non solum plane egregium fuisse Poëtam ait, sed & non minorem

præ-

præterea Oratorem: profertque inprimis ibi duas orationes Erythræus, quas qui legerit, meliores non desideraturum spondet: adeo nec verborum copiam, nec sententiarum splendorem, nec eorum pigmentorum, quæ ornant ac distinguunt orationem, quicquam iis deesse, fidem facit: tanto magis cum suo testimonio admittendus, quanto ipse erat artis peritior. JUL. CÆS. SCALIGERI *Orationes*, quæ paucæ sunt, & cum Epistolis ejusdem Lugduni Batav. 1600. in 8. alibique in Germania, editæ prodierunt, magnos spiritus habent, ut acre Viri ingenium & vehemens inde etiam facile pernoscas.

3 E *Germanis*, qui eloquentiæ laude claruerunt, primum merito nominamus PHILIPPUM MELANCHTHONEM, cujus *Orationes*, in Tomos sex distributæ, sua etiam justa laude privandæ haudquaquam sunt. Candorem quendam & simplicitatem in dictione semper sectatus est Vir ille; atque id consecutus, ut suo tempore *Philippicus stylus* inter elogia audiretur: non assurgit unquam, aut vires vel robur aliquod ostendit, sed tamen ita tractat argumenta, quæ tractat, ut nihil omittat eorum, quæ ad rei summam pertinent. AD. THEOD. SIBERI, qui Oratoriæ Professor in Academia Wittebergensi fuit, *Orationes*, elegantes quoque sunt & multam habent argumentorum varietatem, nec destituuntur acumine, judicio & nervis. Editæ sunt Witteb. An. 1617. in 8. Longe vero his præferendæ JOH. CASELII *Orationes*, sparsim editæ, nitidæ, eruditæ, rerum varietate plenæ, eruditis magno in pretio semper, ut reliqua ejus Viri habitæ: ac optandum omnino esset, ut eximia ejusdem scripta junctim aliquando in lucem prodirent; in quibus colligendis laborarunt Henr. Ernstius, Marq. Gudius, aliique. Non minore elegantia AUG. BUCHNERI *Orationes* nitent, vere castigatum purissimum, tersissimumque dicendi genus, quale in Cicerone est, mirumque periodorum artificium, ostendentes. *Dissertationes* ejusdem academicæ concisiores periodos, ad Plinianum genium institutas, amant. MATTHIÆ BERNEGGERI quoque *Orationes*, Argentorati 1640. editæ in 12. ut & *Orationes* JOH. FREINSHEMII, Francof. 1662. impressæ, admodum elegantes sunt, & tum argumento, tum stylo, laudabiles. In JOH. HENR. BOECLERI *Orationibus* magnus est spiritus, grandia & sonantia verba, quibus præ ceteris indulget, exquisita & ex optimis Historicis congesta dictio: editæ sunt Argent. 1650. in 8. MICH. VIRDUNGI *Orationes* & MICH. PICCARTI, Professorum Altdorffinorum, potius ob argumentum, quam ob dictionem, commendandæ sunt, quanquam non usque adeo humi repant, puræ quoque & Latinæ sint. THOM. LANSII *Orationes* nemo Eruditus facile legerit, nisi ob materias, quas tractat. JOH. BALTH. SCHUPPIUS in *Orationibus* suis plagiarius est, in quibus cetera, præter styli barbariem, & joculos quosdam triviales, nihil laude dignum invenias. JAC. MASENIUS in *Exercitationibus Oratoriis jocoseriis* aliquando non inelegans aut ineruditus Sophista est. Nec THOMÆ BARTHOLINI *Orationibus* deest vel acumen vel elegantia, in quibus argutissima & elegantissima de dolio Diogenis Oratiuncula. In CHRISTOPH. SCHRADERI *Progymnasmatibus & Orationibus* nonnullis stylus ad antiquitatis genium, elegantiam & numerum, optime formatus est.

DANIE-

DANIELEM HEINSIUM, ut a Germanis ad Belgas nunc abeamus, non 4 tam pro Oratore, quam Sophista haberi voluit Masenius, Sed ipse Sophista merus & inepte se nonnunquam jactitans in palæstra, cui non semper par erat. Sane Heinsius, etsi Ciceronianum in eloquendo characterem non servet, periodorum mensura & concinnitate infra illum subsistens, (ut plerique Batavorum non amant circumscriptum illud dicendi genus, sed potius libertas familiaris illis perplacet, qualis in familiari, vel Epistola, vel Sermone, usu venire solet) elegantissima tamen tractat argumenta, stylo inprimis comto & eleganti, quanquam non semper Ciceroniano, sed qui, ut arbitror, Plinianum quid fere sapit. Prodierunt aliquoties Lugduni Batav. 1612. in 8. 1627. in 8. 16 7. in 12. & forsan plures ejus Orationes: queis Isaacus Vossius, delicatulus censor, exprobrat perpetuam relativorum pronominum, *qui, quæ, quod*, repetitionem. Joh. Scaliger in Scaligerianis Heinsii quandam styli varietatem notat, prout scilicet ab Autoris hujus vel illius lectione recesserit, dicitque inprimis illum Lipsii, Mureti ac Erasmi libris captum, atque adeo inebriatum velut fuisse, spretis contemptim reliquis. *Heinsius vient quelquefois yvre de Lipsius, quelquefois de Muret, quelquefois d'Erasme; & dit, que les autres sont des asnes.* Æmulus Heinsii in Academia Lugduno Batava Professor, PETRUS CUNÆUS, Vir doctissimus atque disertissimus, ipse quoque *Orationes* publicavit, quæ admodum tersæ sunt ac Latinæ, & quas Aug. Buchnerus dignas judicavit, ut, cum sua præfatione, Wittebergæ recuderentur An. 1643. Qui eodem tempore, quo Heinsius & Cunæus, & ibidem, in eadem dignitate, vixit, CASP. BARLÆUS, ut in *Carmine*, ita & in *Oratione*, periodum contortam amat, membris non bene junctis, sed infinite per mera membra & commata vagatur, quanquam argutus satis & festivus declamator: suo enim quodam genio magis ad ludicra & festiva, quam ad seria, ducebatur. Dictio non semper satis pura: in phrasibus enim non diu se torsit, obvia rapiens ad argutos animi sensus exprimendos. In MARCI ZUERI BOXHORNII *Orationibus*, tumor aliquis verborum est, & quædam, ut ita loquar, vastiloquentia; quemadmodum & in DOM. BAUDIO, qui phrasin Domitianei temporis, judice Scaligero, expressit. JUSTI LIPSII *Orationes*, Epistolis ejus additæ, plene alterius sunt styli, quam Epistolæ, & quidem melioris & Latinioris, ut judicat Scaliger *in Excerptis Put.* qui Orationem de duplici Concordia, & illam, quæ est in obitum Ducis Saxoniæ, Latinissimas vocat, creditque etiam esse Lipsii, quanquam ipse suas neget; Miræus etiam a MELCH. GOLDASTO scriptas referat Lipsioque suppositas credi velit: quod & idem vult Carolus Scribanius. vid. Placcius *de Pseudon. p. 219.* ERYCIUS PUTEANUS, in *Suada sua Attica* λιψιανίζει, nec tamen assequitur Lipsii elegantias: ut sunt plerique, ausim propemodum dicere ad unum omnes, ejus Viri in scribendi ratione imitatores frigidi, & puerili minutorum sensiculorum coacervatione plane insipidi & infelices. Et tamen Puteani dictio adeo placuit Anton. Æmilio, Professori Ultrajectino, in Orationibus suis, ut integras periodos & lacinias ex ipso exscriberet, transferretque in suas, quæ lucem aspexerunt Ultrajecti 1651. in 12. MART. SCHOOKII *Orationes* non ubivis puræ sunt, sed interdum barbarismos admittunt, interdum aliquam styli philosophici stribliginem: prodierunt Daventriæ 1665.

5 NICOL. NANCELIUS, in *Declamationibus* ſuis, Pariſ. 1600. in 8. editis, merus declamator eſt, ſtylo interdum barbarus. Jac. Crucii etiam, Rein. Neuhuſii, Melch. Junii, Chr. Ad. Ruperti, Rhetorum Porcenſium, *Orationes*, ut ſunt maximam partem a diſcipulis exercitii gratia conſcriptæ, ita, non ob nitorem ſtyli, ſed ob materias forte, legendæ ſunt. HIERONYMUM DONATUM luculentas compoſuiſſe *Orationes* Jac. Gaddius teſtis eſt: ſed eas equidem ego nunquam vidi, uti nec PETRI GRAVINÆ *Orationes* & *Epiſtolas* Neapoli 1589. in 4. impreſſas. (Alius eſt ab hoc recentiſſimus Autor, longeque diſertiſſimus JOH. VINCENTIUS GRAVINA hodieque ſuperſtes: cujus *Opuſcula*, nuperrime 1696. in 12. Romæ publici juris facta, oſtendunt, quantum Vir ille in dicendi ſcribendique facultate profecerit, & quam omnem terſe, eleganter, nitide, ſemet explicandi artem, tum & alios permovendi vim, unus optime calleat. Adjungendus illi ANTONIUS MALAGONELLIUS, Summo Pontifici & Cardinali Spadæ ab Epiſtolis ſcribendis, cujus itidem permagna Romæ celebritas eſt: nec immerito, quod *Orationes* & *Epiſtolæ* Romæ 1697. in 12. editæ, teſtantur, ſane quam elegantiſſimæ: ſed quæ tamen, ut fatetur, quisquis eſt, Autor præfationis, Vir doctiſſimus, non tam caſtigatam illam Ciceronis, aliorumve aurei ſeculi ſcriptorum, facundiam, quam Plinianum potius argutum, & quod florida ſententiarum varietate aures permulcet, dicendi genus, ubique ſapiunt. Uterque vero, & Gravina & Malagonellius, ex Arcadum Societate ſunt, quæ hodie præ ceteris omnibus clara per Italiam eſt, & inprimis magno niſu ingenuarum artium incrementa promovet.)

6 Panegyrici Recentiorum, ſparſim antehac editi, aliquot Voluminibus collecti, Hanoviæ prodierunt A. 1613. in 8. ſed non omnes unius commatis. Eminet inter omnes ERASMI ad Burgundum Principem *Panegyricus*, optimus, multaque eruditione refertus, in cujus etiam ſtylo non facile quisquam habebit, quod deſideret. *c*) Jo. WOWERIUS, Hamburgenſis, in Oratione ad Chriſtianum IV, Daniæ Regem, in multam luxuriem ſe diffundit: de quo, in Epiſtolis alicubi Joſ. Scaliger judicavit, nimiam illum curam adhibuiſſe, & in Locis communibus tractandis eſſe prolixiorem. Quemadmodum vero notum eſt, Hamburgenſem a Wower, quem diximus, ab Antwerpienſi Senatore Joh. Wowerio, qui eodem tempore vixit, longe alium eſſe: ita cavendum, ne Joh. Wowerii Panegyricum Archi-Ducibus Auſtriæ, Belgii Principibus, ſcriptum, Hamburgenſi itidem tribuamus, qui Antwerpienſi debetur, & ſeparatim apud Balthaſ. Moretum Antwerp. 1609. in 8vo excuſus eſt. VALENT. THILONIS *Panegyrici* non ubique puræ Latinitatis ſunt. Recenſebimus vero hic *Orationes* aliquot, maxime *Panegyricas*, quæ, ſparſim hic illic editæ, melioris commatis ſunt, & dignæ, *quæ junctim Voluminibus*

c) Voluminis Orationum Panegyricarum Recentiorum, a Viris Clariſſimis ſparſim antehac editarum, peculiaris Editionem ipſum olim Morhofium eſſe meditatum, autor vitæ ejus, *Diſſertationum Syntagmati* præfixæ, Anonymus, in Scriptorum ejus affectorum Catalogo, p. 39. e Schedis defuncti, teſtatur. Collectioni iſti haud dubie ab eo deſtinatæ fuerunt, quas §. hac recenſet atque commendat. De Joh. Wouwerii, Hamburgenſis, Celebri, cujus nimiam Morhofius notat, luxuriem, *in Chriſtianum IV. Daniæ Regem, Panegyrico*, fuſius diſſeruimus, & judicia de illo Joſ. Scaligeri, Dom. Baudii, ipſiusque Autoris Wouwerii, partim benigniora, partim ſequiora, recitavimus *P. I. Iſagoges ad Hiſt. Cimbricam, c. 12. §. 6. p. 186. 187. 188.*

minibus aliquot ederetur. Inter illas ſunt Pierii Winſemii Oratio in memoriam Guſtavi Adolphi, Suecorum Regis, quem ille Guſtavum II. vocat, directa, & excuſa in Friſiis A. 1633. in fol. Ejusdem Regis Panegyricus Poëticus ab eodem ſcriptus ſublmii Stylo, & Amſtelod. 1632. in fol. editus: Ejusdem Winſemii Oratio in exceſſum Henrici Naſſovii. Franekeræ 1641. fol. Oratio pro reparata æde Academica, ibid. 1643. Oratio in abitum Guilh. Stakmanni, Viri Conſularis, An. 1641. & aliæ. Joach. Paſtorii Gratulatio ad Regem Angliæ de Regno, Gedani 1661. in 4. Ejusdem Orationis de præcipuis Hiſtoriæ Autoribus, & de potiſſimis ejusdem argumentis: ibidem eodem Anno. Alex. Mori Gratulatio ſuper Venetorum de Turcis Victoria, Amſtelod. 1658. in fol. Joh. Frid. Gronovii Gratulatio ad Guilielmum Arauſionum Principem, cum Imperator per Belgium creatus esſet, Amſtelod. 1647. in fol. Ezech. Spanhemii Panegyricus ad Chriſtinam, Sueciæ Reginam, Genuæ 1652. in 4. Ejusdem Oratio genethliaca de nato Electori Brandenburgico filio Principe. Joh. Schefferi Oratio Valedictoria ad Chriſtinam, Suec. Reginam, regno ſe abdicantem, Uſpaliæ 1654. in fol. Ejusdem Oratio ad Regem Carolum (XI.) cum primum Upſaliam ſtudiorum cauſa veniret, Upſal. 1665. in 8. Georgii Oſſolinskii Orationes, quas ut legatus habuit, Dantiſci 1647. in 4. Staudii Oratio in exceſſum Caroli Guſtavi, Regis Sueciæ, Straleſund. 1660. in fol. Viti Beringii Oratio de Hiſtoria, Haffniæ 1651. fol. Ejusdem Oratio in memoriam Regis Daniæ, Friderici III., & Gratulatio ad Chriſtianum V. Haffniæ 1670. fol. Bartholi Bartholini Laudatio funebris Friderici III., ut & Matthiæ Foſſii Atrata Pallas, Haffniæ eod. anno. Ejusdem Bartholini Oratio in Exceſſum Chriſtiani IV., Eraſini Bartholini Panegyricus in nuptias Chriſtiani Alberti & Fridericæ Amaliæ, Haffniæ in fol. Elogium Forſtneri a J. H. Bœclero ſcriptum in 4. & fol., J. Henr. Bœcleri Sceptrum Apollinis, ſive Gratulatio de Rectoratu Academico Comitis de la Gardie; Argent. in fol. Aug. Blommertii Panegyricus in Ordines Hollandiæ, in fol.; Claud. Memmii Avauxii Elogium Franc. Vavaſſoris, Pariſ. 1651. fol. Chriſtiani Oſtenfeldii Laurus Würtenbergica pro reſtituta Academia Tubingenſi, 1652. fol. Dionyſ. Voſſii Panegyricus dictus Principi Arauſionum: Amſtelod. 1653. in fol. Panegyrici duo in Cromwellium Anonymi alicujus, 1654. in 4. Octavii Ferrarii Panegyricus in Ludovicum XIV., Regem Galliæ, Venet. 1666. in 4. Joach. Paſtorii Calendæ Regiæ ſive Gratulatio ad Joh. Caſimirum, Regem Poloniæ, de auſpicato ejus in Thorunium, a ſe recuperatum, ipſis Calendis Januariis ingreſſu: Dantiſci in 4. 1659. Eryci Puteani Purpura Auſtriaca, ſive Gratulatio de Cardinalatu, Antwerpiæ 1635. in 4. Plures Orationes colligere poterit, qui volet. Illæ vero, quas enumeravimus, dignæ ſunt, quæ colligantur & ſerventur.

7 Nec vero deſunt inter exteros Gallos Italosque, in vernaculo ſermone Oratores Elegantiſſimi, quibus nonnunquam in Latina etiam lingua commode utaris. Talis eſt liber, cui titulus: *Le Threſor des Harangues*, Pariſ. 1665. in 12. editus: in quo continentur aliquot Orationes, in receptionibus Principum ac Regum; gratulationibus de matrimoniis, & aliis argumenti Politici panegyrici materiis. Sunt & EMANUELIS

THESAURI *Panegyricorum* tria volumina, Italico sermone scripta, argutiisque plenissima, e quibus nonnunquam petas aliqua, quæ Inventionibus alia occasione inservire possint. Turin. in 8. AUGUSTINUS MASCARDUS Orationes Italicas argutiores, tam suas, quam aliorum, uno collegit libro, impressas Venetiis 1646. in 4. sub titulo: *Prose Volgari.* JOH. BAPT. MANCINI Exercitia oratoria Italico sermone scripta, sub titulo: *Furori della Gioventa*, Bononiæ 1636. tumida aliquantulum sunt, & acumina habent affectata ac declamatoria.

8 Ceterum, sicut Itali utplurimum argutiis in suis Orationibus indulgent, quos Galli etiam haud raro imitantur: ita non omnium calculum eo labore suo merent. Sane Franc. Vavassor, in libro de Ludicra dictione, & in Oratione 3. pro veteri dicendi genere contra novum, horum generum acuminibus, quæ Hispanis Originem debere magnamque cladem puritati Latinæ intulisse, monet, boni non multum tribuit, sed ex Orationibus propemodum proscripta mallet, nisi forte cum Augustei ævi acuminibus plane consentiant. Atque id in universum negari utique non potest, per inscriptiones, præcipuum argutæ illius novæque dictionis fœtum, Italis primo debitum, ansam esse multis in lingua Latina corruptelis datam: quod, præter alios, etiam Bœclerus, in Museo, monet: sed qui tamen simul omne illud studium rejicere non audet: sed, postquam in utramque partem diu disputasset, ferendum censet, si adhibeatur commode, & modus in re ipsa servetur. At Historias & Panegyricos eo modo scribere velle, quod faciunt tamen aliqui, plenum frigidissimæ affectationis & ineptiarum videtur, nec immerito a Bœclero ex Historia atque Panegyrico mixtum chaos vocatur. Est enim poëtismo propior, quam orationi, talis scriptio, & quæ utplurimum nil nisi coactum sapit frigidumque: adeoque nihil omnino horum ad imitationem proponendum est, quanquam extantiora quædam acumina enotare nihil vetet. Contra ineptum vero usum acuminum vide, quæ habet Famianus Strada Prolusionum Academ. lib. II. prolus. 12. Albertus de Albertis in Actione contra corruptores eloquentiæ passim: Oct. Boldonius in Epigraphica VI. Vavassor locis, quæ allegavimus: & lepida quædam Satyra Gallico sermone scripta, atque Heidelbergæ A. 1670. in 12. impressa, hoc titulo: *Nouvelle Allegorique, ou Histoire des dernieres troubles, arrivées au royaume de l'Eloquence:* qua, sub fictione belli alicujus Rhetorici, multi istius seculi Scriptores arguduli perstringuntur. JAN. NIC. ERYTHRÆUS etiam, passim in Pinacothecis, intempestivos istiusmodi argutiarum aucupes salse ex merito perstringit: cum v. g. Franc. Caretronium ridet, qui summam eloquentiam in sententiolis venustulis ac vibrantibus, breviter arguteque conclusis, non in verborum ac sententiarum magnitudine ac splendore, nec in rerum argumentorumve copia, sitam esse putabat: atque hinc, in quadam Oratione sua, cum qua sibi mirum quantum sapere visus est, nil nisi concisum hoc membrisque minutioribus velut captum, dicendi genus, tot fere argutiis sententiarum refertum, quot verbis, adhibuit: in scholastico pulvere (& addit Erythræus) peringeniosis adolescentibus illustris, sed nec Summi Pontificis auribus satis digna locutus (dicebat autem ad Clementem VIII.) nec Augustissimo illi Patrum purpuratorum Senatui apta, *Pinacoth. I. pag. 162.* Alibi, quum de Fulvio Testa agit, integram talium hominum societatem nobis describit, quibus vetera pura atque incor-

incorrupta plane ſordebant, & qui nil niſi argutulum, e ſuis officinis profectum, laude dignum exiſtimabant: quorum inſania complures etiam optimorum ingeniorum Viros ad pueriles nugas abripiat. vid. Pinac. III. p. 212. ſeq *d*).

9 Alii, dum in jocis facetiisque acumen præpoſtere præ ſe ferrent, inſana ejusdem affectatione in grande vitium prolapſi ſunt: ortumque exinde illud dicendi genus, quod Galli *Burlesque* vocant, cujusque Specimen Scarron, & alii, apud Gallos dederunt, aliquid identidem e Belgica lingua vernaculæ immiſcentes: ſed quos ſingulari libro de Ludicra dictione impugnavit Franc. Vavaſſor, Pariſ. 1658. in 4. edito. Sed ut de cetero ſalibus facetis acumina adeo abroganda non ſunt, ut potius vel maxime ad eadem requirantur: qua de re & Cicero, in ſecundo de Oratore, & e recentioribus alii: ita de affectatis acuminibus, ſeu in jocis, ſeu in Oratoribus, ea occurrant, alio loco a nobis actum: cum aliquando penitius naturam acuminum & uſum perluſtraremus.

10 Interea recenſebimus tamen inſigniores aliquot Inſcriptionum & Elegiorum, tali acumine elaboratorum, Auctores. Jac. Gaddius lubenter e Græcia originem eorundem arceſſeret, ſed dubius tamen eſt. *In Elogiis* (ita inquit T. I. de Scriptor. Non-Eccleſiaſt. p. 266., ſub titulo Philoponi) *Latini ſuperant Etruſcos ac Græcos, qui hoc breve, ſed egregium, curioſumque ſcribendi genus forſitan ignorarunt; certe minime nobis oſtenderunt: ni tamen libeat elogia compellare laudationes heroum ac imagines, a Græco Philoſtrato ingenioſe ac feliciter concinnatas. Nec inficior, egregia Thuſco etiam calamo formata extare Elogia: ſcilicet liber Elogiorum Academiæ Ignotæ: atque non pauca Ponæ: ſed hæc numero, varietate ac pondere, imparia videntur Latinis Elogiis Jovii, Folietæ, Sammarthani, Theſauri, Franciſci del Monaco, & aliorum, quorum in hoc ſcribendi genere nomen eminet.* Verum, ut jam preſſius ad acuminum argutiarumque magiſtros accedamus, nemo eſt, qui majore niſu, & feliciore etiam ſucceſſu, eam eloquentiam omnem late pertractavit, certisque etiam præceptis ſcrupuloſe admodum incluſit, quam EMANUEL THESAURUS, quem, per integros 40. annos, labori huic inſudaſſe teſtis Boldonius eſt. Præcepta Inſcriptionum argutarum dedit libro Italico, cui titulus: *Il Canochiale Ariſtotelico, ſeu Idea del l'ingenioſa Elocutione* Venet. 1664. in 4 *e*). Male omnino in libello de Diſciplina Argutiarum Morhofii, qui A. 1693. prodiit, iſte The-

d) Cum iis, quæ ſequentibus Capitis hujus Paragraphis, ad finem usque ejusdem, de Arguta Dictione, Rhetoribusque & Oratoribus ejus ſtudioſis, traduntur, conferri ab illius Amaſiis poſſunt Morhofii Prælectiones de Arguta Dictione Academicæ, quæ, ſub *Commentationis de Argutiarum Diſciplina* Titulo, biennio poſt Autoris obitum, A. 1693. ſine loci mentione, *in 12.* ſed admodum mendoſe, prodierunt.

e) Emanuelis Theſauri *Il Canocchiale Ariſtotelico, o ſia Idea della argutezze Heroiche, vulgarmente chiamata Impreſſe*, ſive opus de Argutiarum Arte Italicum, Taurini primum A. 1654. impreſſum, & Romæ dein ac Venetiis vel ſexies recuſum, Latine tandem vertit, & (ſub Titulo *Ideæ argutæ & ingenioſæ dictionis, ex Principiis Ariſtotelicis ſic erutæ, ut in univerſum Arti Oratoriæ, & inprimis Lapidariæ atque Symbolicæ, inſerviat*) Francofurti A. 1698. in 4to, Lingua hac Eruditorum communi, omnium uſibus expoſuit Caſp. Cörberus, Eloquentiæ in Acad. Julia Profeſſor. Recenſum Operis eximii V. in *Actis Erud. Lipſienſibus, M. Jun. A. 1680. p. 255-259.*

Thesauri liber *Pandochiale Aristotelicum* vocatur. Multa Thesaurus in illo libro affert egregia, de metaphora tanquam fundamento omnis acuminis, & secundum principia Aristotelica, omnem illam acuminis rationem indagat, additis ubique exemplis. Ipse quoque Inscriptiones peculiari Volumine edidit, de Genealogia Christi & Patriarcharum: item quas in funebribus apparatibus, natalitiis pompis, sacris celebritatibus, publicis Principum receptionibus, regiarum ædium monumentis componi ponive debere existimavit: omnes simul Taurini 1666. in 12. editæ, & postea, splendidiore typo, Berolini in 4., curante Joh. Ravio. *Infulatas* ejus *Virtutes*, Oxon. 1638. editas, una cum *Cæsaribus*, quas ejus Autores esse negat publicator Editionis Taurinensis, ego eidem tribuere non vererer. Scripsit & *Orationes Panegyricas* Thesaurus Italica lingua argutissimas, e quibus alios video multa sublegisse; inprimis *Nicol. Avancinum* in orationibus suis. Quemadmodum & *Joh. Bapt. van de Cruyce* Augustinianus, qui Genealogiam Christi, versibus expositam, Antwerpiæ A. 1654. publici juris fecit, e Thesauro omnia exscripsit.

11 Proximus a Thesauro locari meret ALOYSIUS JUGLARIS, cujus *Elogia Sacra*, cum Thesauro, Moguntiæ A. 1665. edita sunt, & Christi Servatoris Vitam & Historiam complectuntur. Scripsit & LAURENTIUS PIGNORIUS *Miscella Elogiorum, Allocutionum, Epitaphiorum &c.* Patavii 1626. in 4. edita. Brevis est, & ad genium inscriptionum accommodatius omnino scribit: quæ enim per integra folia extenduntur, vix talem titulum merentur. OCTAV. FERRARII *Inscriptiones*, quarum pars I. & II. Patavii, 1668; tertia 1674. prodierunt: Noribergæ etiam recusæ, acuminum parciores sunt. ALBERTUS ab INES in *Elogiis Regum Polonorum*, Cracoviæ 1655. in 4. editis, e Thesauro aliisque flosculos decerpit, quorum tamen nomina etiam apponit: & in præfatione nonnulla de hoc scribendi genere habet. Estque adeo modestior, quam LAMBERTUS VILLAFANUS, qui in *Inscriptionibus* suis, quæ poëmatibus adjectæ sunt, pene omnia e Thesauro & aliis est furatus. Non item amicus illi OCTAVIUS BOLDONIUS, qui *Epigraphicam* scripsit, seu Rationem Elogia Inscriptionesque pangendi, editam Augustæ Perusiæ 1660. in fol. Spissus liber est, & propemodum omnia Rhetorices præcepta nullo judicio coacervat, variasque digressiones instituit, parum ad rem ipsam facientes. FRANC. PONÆ *Elogia XII. Cæsarum*, adjectis unicuique Elogio Epigrammatibus, Veronæ 1641. in 8. edita, acuta omnino sunt. Ediderat jam A. 1626. librum, in dialogi forma, de Epitaphiis ad morem antiquum efformandis *L' Epitaphio dialogo: nel quale si ingegna il modo di comporre gli Epitaphi all' antica:* sed quem non vidi. Videatur interim de Pona ejusque Scriptis Hier. Ghilinus in Theatro Hominum Literat. P. I. p. 62. Pertinent vero huc præterea HIERON. BONCAMPAGNUS, qui *Seculum Momi* scripsit: seu, in corruptos seculi mores Execrationes Elegiacas, Bononiæ 1667. in 4. editas. Sed ex ipso titulo apparet, parum subesse huic Viro judicii & elegantiæ. Coacervavit quasdam sententias sine magno delectu & judicio: cumque profiteatur acumen, satis interdum obtusus est. PETRUS LABBE scripsit *Elogia* varii generis, Gratianopoli 1664. in fol. edita (& recusa postmodum in Germania in 8), quibus addidit Carmina nonnulla. Argutus est pene in omnibus verbis; ita quidem, ut interdum frigus

gus orationis non effugiat; neque enim aliter fieri poteſt, cum affectamus acumina. Non melior eſt LEO MATINA, qui librum ſcripſit, cui titulus: *Unguis Elogiorum Leonis Matinæ.* Facile ex hoc titulo de Leone judicium ferri poteſt. Tantum enim abeſt, ut habeat aliquid Elogiis acutis ſimile, ut potius totus frigeat torpeatque. Editæ poſtea ſunt ab illo *Ducum Venetorum Icones & Elogia,* A. 1665. in fol.

12 E Germanis JACOBUS MASENIUS, Jeſuita, *Artem novam Argutiarum, tam Epigraphicarum, quam Epigrammaticarum* edidit Colon. 1660. in 12. Libellus non inelegans eſt, & ſecundum locos Dialecticos inventiones acuminum diſtinguit: tradit quoque modum inveniendi Apophthegmata acuta: Exemplaque tam ſua, quam aliena, addidit. Speciminis loco acerba in Lutherum convitia habet. Alius, neſcio quis, Jeſuita *Juſta Ferdinando III.* (inſcriptionibus) *perſoluta* edidit Osnabrugi. Scripſit quoque Vir doctus, CHRISTIANUS WEISIUS, in hoc genere aliqua, edito libro *de Poëſi hodiernorum Politicorum,* ſeu de argutis inſcriptionibus, Weiſenfelſæ 1678. in 8. & multa habet de origine harum Inſcriptionum & natura, nec non de uſu & imitatione multa quoque exempla coacervat. Sed defuerunt illi plura ſubſidia: nam Theſauri librum Italicum non habuit, qui tamen primus eſt, qui in hoc genere quædam tentavit, & longe uberiores fontes, quam ceteri omnes, recluſit.

13 Sunt adhuc plures alii, qui in hoc genere quid ſcripſerunt, ut JOH. BAPTISTA MASCULUS, cujus extant *Elogia,* mihi quidem non viſa, niſi, quæ excerpſit inde paſſim Jac. Maſenius, & e quibus de ceteris judicare licet, eſſe neutiquam ſpernenda. Habet & LAURENTIUS de BRUN, in *Eloquentia* ſua *Poëtica,* varia Inſcriptionum Exempla, hinc illinc congeſta, ſatis quidem elegantia. JOH. ANT. PETRAMELLARIUS, Bononienſis, Eques S. Lazari Hieroſolymitanus, *Elogia* edidit; ſed quæ acuminibus deſtituta cenſet, pluribusque examinat Gaddius T. I. de Script. Non-Eccleſ. Eſt & ANONYMUS quidam, qui *Regum Hungariæ Monumenta* ſcripſit, Noribergæ 1663. *Epitaphia* editurus erat FAMIANUS STRADA; ſed mors intercluſit; teſte in elogiis Craſſo P. I. p. 237. Ceterum cum his horum generum Inſcriptionibus plane non confundendæ ſunt JAC. PHIL. THOMASSINI *Inſcriptiones Patavinæ*, Patav. 1649. editæ in 4. namque in illis eæ tantum habentur, quæ hinc illinc in templis atque monumentis ſepulchrorum comparent, quæ plane alterius commatis ſunt.

CAP. IV.

DE RHETORIBUS ATQUE ORATORIBUS SACRIS.

§. 1. *Nullum diſcrimen Oratoriæ Civilis & Sacræ, niſi quoad argumentum, præcepta autem & methodus plane eadem, ex Ariſtotele haurienda. Fruſtra igitur tot aliæ methodi concionandi protruduntur, Patribus priorum Seculorum, Ariſtotelicam communem ſecutis, ignotæ, & ævo Scholaſticorum barbaro primum introduci cœptæ. Artificia in ſacris*

cris etiam Literis, & Paulinis inprimis Epistolis, Oratoria. 2. *Rhetores Sacri, sive Rhetoricæ Ecclesiasticæ Scriptores ἐξοχώτεροι: Desid. Erasmus Roterodamus.* 3. *Ludov. Wolzogenius.* 4. *Melch. Zeidlerus.* 5. *Franc. Panicarola, Demetrii Phalerei Paraphrastes, de cujus etiam Eloquentia Sacra singulari differitur.* 6. *Corn. Mussus, Eloqu. Sacræ inter Italos Instaurator. Certamen Hispanos inter & Italos de S. Eloqu. palma, quæ Hispanis tribuitur. Laur. a Villavincentio: Andr. Hyperii Plagiarius.* 7. *Ludov. Carbo, Paulus Aresius (Emblematis, quorum Usus nimius improbatur, delectatus,) Ioh. Caramuel a Lobkowiz.* 8. *Renatus Rapinus.* 9. *Oratorum Sacrorum Varietas. Lud. Bailii Historia illorum. Censores, Janus Nic. Erythræus & Frid. Borromæus.* 10. *Locorum Oratoriæ Sacræ Communium & Subsidiorum Scriptores, Didacus Stella, Thom. Stapletonus.* 11. *Ludov. Cresollius.* 12. *Guilh. Peraldus, Franc. Labata, Ioh. Euseb. Nierembergius, Aloysius Novarinus.* 13. *Pet. Aloysius, Ianus Nicius Erythræus.* 14. *Iac. Masenius, Nicol. Avancinus, Franc. Salesius.* 15. *Dan. Bartolus, Ierem. Drexelius.* 16. *Pet. Berchorius.* 17. *Pet. Molinæus Iun. Pet. de la Serre.* 18. *Angli in hoc scribendi genere aliis superiores, imprimis Ioh. Donne, (de cujus pro Αὐτοχειρίᾳ Libro complura adduntur.)* 19. *Jos. Hallus, Rich. Whitlock.* 20. *Rob. Boyle.* 21. *Henr. Hammondus, Anonymus Officii Christianorum Scriptor.* 22. *Angli alii, a Guilh. Crowæo, & Anonymo quodam, Libris peculiaribus enumerati.* 23. *Oratores Sacri in Germania Lutherani complures, e quibus Conr. Dietericus, Salomon Glassius & Frid. Balduinus, speciatim commendantur.* 24. *Oratores Sacri & Scriptores Ascetici Hispaniæ potiores, Ioh. de Valdes.* 25. *Ludov. Granatensis.* 26. *Ioh. de Aquila.* 27. *Alph. Lobo, Didacus Perez, Franc. Arius, Ludov. de Ponte, Joh. Palafoxius, (de cujus Litibus cum Iesuitis nonnulla narrantur,) &c.* 28. *Oratores Galliæ Sacri ἐξοχώτεροι, Claud. de Lingendes & P. Castillonius, Iesuitæ.* 29. *Ioh. Dallæus Iun. Alex. Morus, Pet. du Bosc, & Ioh. Claudius, Theologi Reformati.* 30. *Lites de Prærogativa, & Plagio mutuo, inter Anglos & Gallos Belgasque, Hispanos item & Gallos, hoc in argumento versantes.*

1 Non differt Oratoria Sacra a Civili, nisi argumento: siquidem præcepta eadem sunt: persuadet Orator Civilis, persuadet & Ecclesiasticus: si docet, Dialecticas interpretando rationes sequitur. Duplici proin ratione sacra considerari possunt; ut didactica, & ut parænetica: atque hactenus diversum quid est in Oratione sacra. Quamvis enim & in civili Didacticum genus aliquod commenti sint juniores Rhetores; id tamen proprie ad fontes Rhetoricos non pertinet: utut non negem, Didacticam orationem etiam ornari coloribus oratoriis posse: ut ornari quidem potest hac in parte Oratio sacra, imo debet, ne jejuna nimis & macilenta videatur. Ceterum, qui præcepta Orationis sacræ scripserunt, tot sunt, ut Bibliothecam pene soli conficiant: sed parum illis juvamur. Qui a communibus præceptis discedunt, tot habent methodos, quot capita; facileque adeo quis ex illa confusione judicare poterit, quid de istiusmodi methodo sit statuendum. Sane nihil facilius est, etiam in Oratione civili, quam novas invenire methodos: nec unquam desunt, qui malint artem Lullianam

lianam aliquam, aut novum huic ſimile in oratione commentum, quam puros illos limpidosque fontes, qui ex natura ipſius ſubjecti prodeunt. Enimvero non opus eſt his pluribus immorari. Unicus Chriſtoph. Schraderus ſatis ſuperque docuit, ne quid de Eraſmo dicam, quam ſolis etiam Ariſtotelis præceptis rem omnem conficere poſſimus. Veram præterea eloquentiam oſtendunt Veteres Græci & Latini Eccleſiarum Doctores, quibus ſi periret artificium Oratorium, omnis ſcriptionis gratia periret. Hos duces in hoc genere habemus præcipuos; quorum exemplo ſi quis ſuam orationem inſtituere poteſt, is revera boni Oratoris titulum merebitur. Erat enim illis pleniſſima omnium ſcientiarum cognitio: ideoque omnia, quæ ad populum dicebant, profundam doctrinam non minus ac ſingulare artificium ſpirabant. Poſt illa tempora, cum barbaries regnare inciperet, & omnia occupaſſent Scholaſtici, ceu liquidis immiſſi fontibus apri, prodigioſum neſcio quod horridumque dicendi genus oriebatur, ut barbara locutione ingratum, ita perplexis diſputationibus adeo involutum, ut propemodum nihil ſani ſubeſſet; ſed ſcoriæ pro auro Patrum, imo lutum. Hos vero temporum infelicium *ineptiſſimos Poſtillatores*, qui ſermones de tempore, ſimilesve, conſcribillarunt, quis non maximo cum faſtidio legat? & his tamen omnia diu erant repleta: optimi nugas proponebant, merasque argutias ſcholaſticas, quæſtiones, definitiones, diviſiones, terminos, quibus, dum pulcerrime rem egiſſe ſibi viderentur, omnia miſere lacerabant confundebantve: atque erant tamen interea, quod infelix ſeculi fatum fuit, Academici Doctores & Oratores plane, ſcilicet, eximii. Imo, quod longe adhuc magis mirere, tam altas ille modus radices in hominum animis egerat, ut, poſt renatam etiam literarum lucem, tamen ſupereſſent, qui mallent hirſuto illo aſperoque dicendi genere uti, quam cultiore nonnihil, & ad artis præcepta inſtituto. Quaſi vero ars ſacrum interpretem dedeceret, aut tum demum recte proponerentur Sacroſancta myſteria, quum barbare proferuntur. Imo ſi Sacri Codicis Scriptores intuemur, ſi *D. Pauli Epiſtolas*, cæcus eſt, qui non egregia Oratoris artificia illic videat: non, quod ipſis, de induſtria multo labore conquiſitis, uſus D. Paulus ſit: ſed, quod, cum eruditus eſſet, non rejiceret id, quod eſſet, & quod in ipſa ejus oratione fluebat. Quodſi igitur naturæ ductu gratior eſt oratio, ſecundum Oratoriæ regulas inſtituta: quidni illa arte utamur, quam divinam eſſe nemo negavit, utut a gentilibus Scriptoribus traditam.

2 Verum miſſis his, quæ reipſa jam ſatis probant, recenſebimus nunc præcipuos aliquot Autores, tum qui *præcepta Oratoriæ Sacræ* dederunt, tum qui ipſi *Orationes* ſcripſerunt. Atque hic locum principem ſuo merito aſſignamus DESIDERIO ERASMO, qui, uti paſſim, in Epiſtolis ſuis, librisque aliis, invehitur in ſui temporis ineptos e ſuggeſtu Declamatores; ita viam oſtendit expeditam, qua incederent, qui Orationes Sacras ad populum eſſent habituri. Libri titulus eſt *de Ratione Concionandi*, Baſileæ editi A. 1536. in 8. & aliquoties recuſi. Toto hoc libro nihil aliud continetur, quam communia Rhetorices præcepta; quorum uſum in ſacris Orationibus oſtendit: adjunctis ſemper ſuorum temporum exemplis, quibus tum a monachis declamantibus peccatum fuit. Inprimis autem operæ pretium fuerit prælegiſſe, quæ ſunt fuſe ab illo, de

allegoriarum usu in concionibus, dicta lib. III. Ut enim tunc superstitiosa erat, & haud raro præpostera locorum moralium affectatio: ita nunc pene in illa tempora incidimus, ubi plus allegorici, quam genuini sensus, quæritur. Prolixus admodum ea de re Erasmus est, &, adductis ubique veterum Patrum præcipuorum locis, ostendit, quid peccetur eo in argumento, & quid laude dignum vicissim sit.

3 E Reformatis *Oratorem Sacrum* scripsit LUDOVICUS WOLZOGENIUS, i. e. de Ratione concionandi librum, Ultraj. 1671. in 8. quem sane negari non potest, scriptum esse eleganti stylo: & in quo partim communia Rhetorices præcepta præsupponit Auctor, partim sua quædam peculiaria in textus explicatione tradit. Cartesianæ Philosophiæ addictus est, ideoque doctrinam de affectibus luculenter proponit, eorumque usus ostendit. In partibus Sacræ orationis multa nova docet; variosque modos comminiscitur. Ut in uno exordio v. g. admodum prolixus est, variaque tradit genera exordiorum: primo quidem illa, quorum in Oratoria Civili usus est; deinde propria quædam Oratori sacro: respectu scilicet textus, ad quem illa referenda. Habet igitur bases exordiorum varii generis: unam, quæ textui est innixa: alteram, quæ fundatur in connexione: aliamque iterum, quæ scopo innititur. Inventa basi Exordiorum, viam habet eadem constituendi triplicem, Analyticam, Syntheticam, Syncriticam. Analyticum & Syntheticum illi est vel perfectum, vel imperfectum. Habet dein Exordia ex illis generibus mixta. Hæc vero omnia, ut mihi quidem videtur, plus habent subtilitatis, quam usus: ut &, quæ de pronuntiatione & actione sigillatim enarrata habet, prolixius tractantur, quam opus est; & excerpta sunt, licet strenue dissimulet, ex Erasmo atque Ludov. Cresollio.

4 E nostris, ut sexcentos silentio prætereamus, MELCH. ZEIDLERUS *Rhetoricam Ecclesiasticam* scripsit, ad methodum Oratoriæ Civilis, quam Aristoteles, Cicero aliique præscripserunt, adornatam editamque Regiomonti 1672. in 8. Bonus autem omnino liber est, multisque exemplis usum Aristotelicorum præceptorum ostendit: ut ego quidem existimem, hoc & Schradero Ducibus optimas posse conciones formari, quod Argumenta spectat & Enthymemata. Sed stylus cultum requirit paulo accuratiorem, & qui ex sententioso dicendi genere, atque admirabili, seu sublimi (cujus præcepta Longinus dedit, mirifice Oratori Sacro accommodata,) aliquid trahat: quale sectatus est olim Ambrosius, quem Christianum Senecam ob eam causam vocat Erasmus. Præfatio, quæ Zeidleri libro præfigitur, ostendit necessitatem artis Oratoriæ in concionibus: ad Patrum Veterum & Theologorum consilia: de quo argumento Conr. Rittershusius quoque videri meret Sacrar. Lectionum lib. IV. c. 13. ubi inter alia agit de S. Pauli Apostoli Rhetorica, atque e Chrysostomo ostendit singulares eloquentiæ hujus Apostoli dotes, & stratagemata Rhetorica, quibus in Epistolis usus fuerit.

5 Italorum sui temporis Concionator longe celeberrimus fuit FRANC. PANICAROLA: de quo sic Gaddius T. II. de Scriptor. Non-Ecclesiast. p. 155. *Oratoriam Sacram reformavit, magnificum atque pulcherrimum Rhetorices ædificium attollens, Demetrii fundamentis innixum.* Nempe Demetrii Phalerei liber de Elocutione fuit, quem in

in omni perorandi ad populum ratione sua secutus est, quemque etiam, Itala paraphrasi illustratum, velut Sacræ Oratoriæ magistrum, ediderat, hoc titulo: *Il Predicatore: overo parafrase al libro dell'Elocutione di Demetrio Falereo: Venet. 1609.* cujus libri jam supra, cum de Græcis Rhetoribus ageremus, mentio facta a nobis est. Quam vero mirifice Italis ista Panicarolæ Eloquentia, liquida, amœna, fusa, profluens, omnibus prædulcium sententiarum flosculis & amœnitatibus respersa, denique ars meris calamistris haud paulo licentius ad aucupium aurium efformata, sese probaverit: quam illius audiendi gratia concursus ex Italia tota facti sint: quam fuerit publicis civitatum legationibus a Romano Pontifice identidem expetitus: & quam ingenio, industria, memoria, actione, incredibili quadam ratione pollens, nimia suavitatis affectatione gravitatem Sacri Oratoris, & veram animos persuadendi atque perturbandi vim omnem perdiderit: eapropter prudentiorum aut risum, aut stomachationem justamque indignationem, expertus, legi prolixe potest apud Erythræum Pinacoth. I. p. 81. seqq. & III. p. 36., & comparationem instituit inter tres ejusdem temporis Sacros Oratores, Lupum, Toletum, Panicarolam: *Cumque tria*, inquit, *videantur esse, quæ Orator efficere debeat: ut doceat, ut delectet, ut moveat: docendi laus, omnium consensu, Toleto tribuebatur: Panicarolæ, ut animos eorum, qui audirent, devinciret voluptate: Lupo, ut permoveret atque incitaret animos, & quocunque vellet, impelleret: neque quidquam frequentius in ore vulgi versabatur, nisi illud: Lupus movet, Toletus docet, Panicarola delectat.* Hæc Erythræus; qui Panicarolam sub vitæ finem, postquam Episcopus esset factus, cincinnulis atque fuco detractis, grave dicendi genus, & quod auctoritati munerique suo esset convenientius, elegisse refert.

Præceptor Penicarolæ (nam & sic aliquando scribitur) erat Cornelius Mussus, Italus, cujus invidendæ laudes extant apud Capaccium in Elogiis lib. II. p. 360. Extant & Mussi ipsiusmet Homiliæ lingua Italica scriptæ: *Prediche Sopra il Simbolo degli Apostoli, il Decalogo, le due Dilettioni di Dio e del Prossimo, e la Passione di Christo. Venet. 1601.*, diffuso quidem stylo, sed elegantia ac multitudine rerum adeo refertæ, ut mihi sane impense placuerint. *f*) Vidi & alios Concionum illius Tomos Quadragesimales, Genuæ 1591. & Venet. 1596., quinque voluminibus in 4. constantes, &, nisi me omnia fallunt, alibi in Latinam Linguam conversos. Primus ille alioquin inter Italos est spiritus paulum in hoc doctrinæ genere evectioris: poteritque Hispanis Prædicatoribus opponi. Est enim alias inter Hispanos Italosque lis, cui nationi palma in hoc sacræ eloquentiæ studio debeatur, neutris per æmulationem cedentibus. Hispanis inter alios eandem assignat & vindicatum it Nicol. Antonius in præfatione Bibliothecæ suæ Hisp.: qui, etsi popularium causam ex amore in suos agere videatur, malim tamen hic potius cum illo facere, quam aliis. Lubet vero ipsa ejus verba adscribere, cum liber in paucorum manibus sit: *De Sacris*, inquit, *actionibus cum Italis nobis controversia est. Hi artificio prævalent,* rheto-

f) Latine prodierunt Corn. Mussi Sermones in Evangelia Dominicalia & Festivalia, ex lingua Italica per Michaëlem ab Isselt, Doccomia Frisium, translati, cum Vita ipsius, iisdem præfixa, Coloniæ A. 1594. & 1603. in 8vo.

rhetoricantur; verbis, gestuque & tota corporis conformatione & motu, Veterum imitatores videri volunt: nostrorum strictior, & nec affectata est Eloquentia, non coagmentata domi oratione, aut verbis utuntur artificiose respondentibus; sed naturali, & quasi extemporali facundia, quidquid judicii, quidquid acuminis, quidquid eruditionis eliciendum est rebus ipsis, & argumentis persuadendis confirmandisque ex S. paginæ ac Doctorum testimoniis, ingeniose ac prudenter impendunt. Eaque solerter inveniendi, excogitandi acute, atque apte in rem præsentem cogitationibus utendi, nota sic vulgo placuere, ut etiam Vernaculi sermonis conciones communiter apud Italos in ulnis gerantur, & propriæ horum linguæ interpretatione donentur. Nec paucos vidimus ex probatissimis, qui sic formam hanc nostram suam fecerunt, ut Italico sermone loquentes more concionarentur prorsus Hispano. Ceterum splendidissimum Cornelii Mussi (ut ad eum nunc revertamur) elogium legi etiam apud Eman. Thesaurum potest, in *Canochiali Aristotelico* p. 458. Agit quoque de illo Isaac. Bullartius in libro, quem vocat *Academie des Sciences*, ubi Cornelium Mussum vocat *Isocratem Italiæ.* Idem & Panicarolam laudibus effert: cujus in Demetrium Commentarius iterum prodiit Venetiis 1642. in 4, adjectis variis de Eloquentia Ecclesiastica Opusculis, Latine & Italice scriptis: nimirum additæ sunt Quæstiones Panicarolæ: Beda de S. Scripturæ tropis & schematibus: Augustinus de Rhetorica Ecclesiastica: & F. Laurentius a Villavincentio, Xeresanus, de formandis Sacris Concionibus, & de interpretatione S. Scripturarum populari. Ceterum est hic nequaquam silentio prætermittendum insigne Villavincentii, impudentissimi hominis, plagium, qui totum hunc, quem modo diximus, librum, retento etiam titulo ipsomet, Andr. Hyperio surripuit, cujus labor primum An. 1522. apud Oporinum Basileæ in 8. lucem adspexit, deinceps sæpius recusus. Nec contentus hoc plagio Villavincentius, ejusdem Autoris librum alterum; qui *Theologus* inscribitur, *seu de ratione studii Theologici*, Basil. 1556. in 8. editum ab Oporino, & sæpissime recusum, pari immodestia exscripsit, transtulitque in suos de recte formando Theologiæ studio libros IV, (totidem vero Hyperius habet) Antwerpiæ 1565. in 8. Nempe qui alias ob hæreticam pravitatem legi non poterant in Pontificiis terris libri, hos, nomine suo solo, velut antidoto, munitos, suis secure propinavit Villavincentius. Notavit plagium præter alios, Valer. Andreæ in Bibliotheca Belg. p. 49.

7 LUDOVICUS CARBO a Costiario, seu Costacciaro, Academicus Parthenius, & Theologiæ in Academia Perusina magister, scripsit librum, cui titulus: *Bonus Orator*, seu libros VII. de Rhetorica divina. Editus est liber ille Venetiis 1595. in 4., & Auctorem utique eruditum demonstrat, qui toto libro nihil aliud agit, quam ut genuina Rhetorices præcepta ad argumentum sacrum applicet: erat enim in Civili etiam Oratione Rhetor minime contemnendus, quod varii ejus libri ostendunt. Alius Italorum PAULUS ARESIUS, vernacula lingua librum scripsit *Arte di prædicar bene*, Venet. 1611. in 4., quem vehementer laudat Crassus in Elogiis Hominum Literator. P. II. p. 90. 91. Scripsit idem & Sacras Orationes, seu, ut ipse vocat, *Lezzioni, Sermoni e Oratione diverse.* Super Evangelia liber ille scriptus est, & Emblematibus multis scatet, quorum tamen

nonnisi

nonnisi modicum esse usum velim. Minime omnium enim placent, qui Emblemata velut in Scenam magno apparatu producunt, nec facile membrum unum suæ orationis dimittunt, quod non aliquo emblemate incrustatum sit, inepti Ecclesiastæ: qui phaleras istiusmodi haud raro nugaces ad populum puerosve, sive oblectandos, sive decipiendos, excogitatas non animadvertunt. Interea tamen multum quoque commodi afferre *Emblematographi* sacri possunt, si modo quis recte illis uti noverit: nec spernendi utique tales aut *Aresii*, aut *Engelgravii*, similiumque similes labores: sed possumus inventionibus eorundem uti modestius, & similium loco adhibere, quæ forte Emblemata esse commode non possunt. Videndum tamen, ne allegoriæ nimiæ, frigidæve sint, ac vitium inde contrahat oratio. Singularis enim judicii est, bene transferre; ut optime docuit Aristoteles. Erasmus vero, quæ moderatio in iisdem adhibenda sit, docet libro III. de ratione concionandi. JOH. CARAMUEL, uti in omni doctrinæ genere libros edidit novitatibus plurimis refertos; ita quoque in hac palæstra sese ostendit: scripsit enim *Encyclopædiam Concionatoriam*: quo libri titulo quid sibi velit, augurari non possum, ut qui hactenus non vidi, sed ejus indicium solum debeo Laur. Crasso in Elog. Hom. Literat. P. I. p. 363.

8 His omnibus nulla ratione minor est, etsi mole libri plurimis cedat, elegantissimus REN. RAPINUS, Parisiensis Jesuita, in omni politioris literaturæ genere excellens, & jam plus semel in Polyhistore nobis laudatus. Is itaque in suis de Eloquentia Meditationibus, peculiarem quoque librum de Sacra Eloquentia dedit, *Reflexions sur l'Eloquence de la Chaire*, breviter quidem & succincte, sed magna cura pondereque multo, & vere ex dignitate argumenti, quod explicat, tum præceptis, tum exemplis luculentis, instructum: quæ e genuinis fontibus omnia summo judicio derivat.

9 Atque hæc de Rhetoribus sacris dicta sunto. Quanquam enim longe plures sint, atque adeo vix propemodum numerari possint, non tamen operæ pretium est, diutius illis immorari. Suo hic solet quisque genio duci, &, quod de Oratoribus civilibus Quintilianus dicit; styli esse tantam varietatem, quanta vultuum humanorum: idem quoque de sacris Oratoribus verum est. Quidam artis præcepta pressius sequuntur: alii, missis his, libero spiritu impetuque feruntur: quod inprimis eximius ille Franciscanus, Joh. Vitarius, fecit, quem Erasmus, Epistol. lib. XV. ep. 14, multis elogiis, atque, ut videtur, omnino veris extollit: dignissimus qui legatur: tertii medium quærunt, quod sequantur: & sic suo quisque sensu abundat.

Historiam illustrium Concionatorum scripsit LUDOV. BAIL, ediditque Parisiis A. 1666. sub titulo: *Sapientiæ foras prædicantis*: qua illustrium per omnes ætates & Secula Concionatorum Elogia, Historias, artes, florilegia, nec non plurimas ex ineditis Codicibus lectiones exhibet: de quo vid. Spizelius Fel. Literat. p. 1033. & in Ephemeridibus anni 1666. Galli Parisienses. JAN. NIC. ERYTHRÆUS, scripto Dialogo, vitia Sacrorum Oratorum perstrinxit. Scripsit quoque FRIDER. BORROMEUS, Cardinalis & Archi-Episcopus Mediolanensis, librum *de Sacris nostrorum temporum Oratoribus*: teste Ghilino in Theatro Illustr. Viror. T. I. p. 50., sed quem non magis vidi, quam ejusdem

de concionante Episcopo libros tres, quos Mediolani editos e Catalogo Bibliothecæ didici. Recensebo interim aliquos, qui vel ipsi Conciones Meditationesve scripserunt, vel Locos Communes Concionatoribus subministrant.

10 Et quidem e posteriori ordine primo prodeat, DIDACUS STELLA, Hispanus, Ord. Fratrum Minorum, qui *Commentarium in Evangelium Lucæ* scripsit, Lugduni 1592. in fol. & Antwerpiæ 1665. editum: vere penu variarum meditationum super universam Christi Servatoris historiam: qui præclari omnino fundi vicem sustineat, quo utantur Evangelicas Pericopas pro concione explanaturi: & sunt sane passim, qui eo utuntur. Editum primo fuerat istud opus Compluti apud Andr. de Angulo 1575. in fol. 2. tomis: sed prohibuit eam Editionem Index Romanus, & multa in eo opere, Luca Wadingo referente, quæ nimium pietatis studium, vel Concionatorius exaggerandi modus, extorsit, expungenda censuit. Editum postea hoc Opus aliquoties Parisiis & Lugduni, adjectusque Index, quo materiæ, quæ occurrunt in hoc commentario, ad dies Dominicos atque festos accommodantur. Ex illo in compendium sua redegit Thom. Stapletonus in Promptuario. Scripsit vero etiam Stella de ratione concionandi librum, seu *Rhetoricam Ecclesiasticam*, Salmanticæ 1567. & 1596. inde Venetiis, Lugduni, & Coloniæ editam, una cum ipsomet Commentario in Lucam. Ceterum observavi quædam in Josephi Hallii Scriptis Asceticis, quæ e Stellæ Commentario hausta videntur.

11 Jesuita doctissimus, cujus jam supra, cum de Rhetoribus ageremus, mentio facta a nobis est, LUDOVICUS CRESOLLIUS, scripsit quoque, qui ad hanc classem Sacrorum Oratorum pertinent, libros, *Mystagogum, seu de sacrorum hominum disciplina*, Paris. 1629. editum, & *Anthologiam, seu Decadem de selectis piorum hominum virtutibus.* Paris. 1632. in lucem emissam, cui altera quoque Decas Anno 1638. successit. Sane, uti præclari omnes hujus Viri labores sunt: ita in his, quos nominavimus, exquisitissima e Scriptis Patrum collegit, & partim ipsemet commentatus est. Dictio præterea elegans, & mere Latina, cujus magnus usus in ipsis rerum argumentis esse possit. Quanquam vero non ad finem perducta sit illa Cresollii de piorum virtutibus Commentatio: id tamen, quod prodiit, certo modo supplesse, quod deest, sua præstantia credi potest.

12 Aliam virtutum vitiorumque tractationem Theologicam in se suscepit GUILH. PERALDUS, edita *Virtutum Vitiorumque Summa*, Lugduni 1585. in 8. & Moguntiæ 1618. in 4. Non infeliciter & is, e Patrum aliorumque Autorum scriptis, varia non vulgaria collegit, quibus ipse sua quoque addidit, commode sane usui Concionatorum futurus siquidem in tractandis vitiis ac virtutibus, locorum Communium instar esse possit. Quos etiam data opera, juxta ordinem Alphabeti digestos, scripsit, ediditque *Apparatum Concionatorum* FRANC. LABATA, Hispanus, Jesuita Cæsaraugustanus, primum Lugduni variis annis recusum; & tandem novis Commentariis, iisque uberrimis a Guilh. Stanihursto; cum cujus Auctario opus sub titulo *Thesauri Moralis*, prodiit Antwerpiæ 1652. in fol. 2. volum. Non contemnenda quidem illa farrago est ampla satis nec usu suo destituitur: sed tamen, ut sunt istiusmodi labores, admodum imperfecta: & cui, e Patrum scriptis, e quibus sua maximam partem deprompsit, addi infinita

finita possunt. Multa quoque, quæ vehementer ad Locos Communes Oratoriæ sacræ pertinent, JOH. EUSEBII NIERENBERGII Scripta prodiere: quorum Catalogus apud Philippum Alegambe in Bibliotheca Jesuitica legi potest: nec minus apud Nicol. Antonium in Biblioth. Hispana T.I. p. 522. Etsi enim patre Tirolensi, & matre Bavara, prognatus sit ille, quia tamen Madriti natus est, inter Hispanos locum invenit, ibidem scilicet & omnem vitam terens. Fuit enim primus in Academia Madritensi naturalis historiæ, & postmodum S. Theologiæ lector. Omni vero eruditionis genere cumulatum describit Nierenbergium Antonius: maxime tamen formandis hominum moribus, & instillandæ erga Deum pietati vires ingenii atque eruditionis omnes adhibentem: quo factum, ait, ut Asceticæ doctrinæ præceptor eximius atque paucis comparandus esset; ejusque libri, qui salutis negotium promovent, (& quorum magnum Catalogum recenset) vix e manibus ac sinu Hispanorum exfluerent, in alias quoque linguas translati. Non minori usui esse possunt, quæ feliciter in hoc genere commentatus est ALOYSIUS NOVARINUS, qui in IV. Evangelistas scripsit, eosque notis practicis illustravit: Mosen, Davidem, Salomonem, singularibus libris expendit: scripsit Amoris Delicias e Cantico Canticorum: Amoris Triumphum: Alchymiam spiritualem: Risum Sardonicum, seu de ficta mundi lætitia: Sanctitatis Characteres: Horologium Spirituale de beneficiis Dei cognitis, & varia alia Opuscula, quæ tribus Tomis simul excusa sunt.

13 Magna spe nos de PETRO ALOYSIO implet Laur. Crassus in Elogiis Hom. Literator. P. I. p. 280. ubi narrat, eum edidisse in lucem *Tomos II. super Evangelia,* jamque in eo esse, ut *tertium* subjungat. Vocat ipse hoc Opus *Ærarium inexhaustum Oratorum Apostolicorum:* quo invidendo elogio omnibus sane videndi ejus legendique salivam movet: mihi vero visum id nunquam est, nec scio, Italica sit, an Latina potius lingua, scriptum. Poëta alioquin idem Crasso argutissimus audit: & memini me aliqua ejus Epigrammata videre, quæ laudem istam merentur; ut bene hinc etiam de non viso Opere sperare ausim. Solet enim Poëticis ingeniis uberior patere ad præclaras meditationes campus. Contra non ita felix in iis fuit sæpius a nobis memoratus JANUS NICIUS ERYTHRÆUS, qui in *Documentis suis sacris* & *Homiliis,* Coloniæ una cum reliquis ejus Operibus editis, præter nitidam Latinitatem, vix quicquam habet; nec unquam profundis meditationibus se immergit.

14 JAC. MASENIUS, cujus itidem jam alibi mentio facta a nobis est, præter Rhetoricos illos libros, quibus & Civilibus & sacræ Oratoriæ non parum prodest, librum quoque Homiliarum scripsit, cui titulus *Concionator,* Coloniæ post annum hujus seculi septuagesimum excusum: in quo collecti sunt ejus sermones in Evangelia Dominicalia & Festivalia, ut vocantur: multa e Patribus collecta habent, multa quoque ab ipsomet Masenio addita, quorum usus in argumento sacro commodus esse potest. Viennæ NICOL. AVANCINUS *Orationes* edidit, de variis argumentis, tam Sacris, quam Civilibus, scriptas. Sed nimium in iis est argutiarum studium, quod ubivis frigide affectat. Scripsit & idem *Collecta e IV. Evangelistis de vita & doctrina D.N. Jesu Christi,* quæ medi-

meditationibus ad singulos totius anni dies factis expendit: prodierunt An. 1674. in 12. Has meditationes sæpe per mera tantum lemmata exponit, & admodum brevis est: eam tamen ob rationem non plane negligendus, quod sæpe unica meditatio talis, metaphora aut Enunciatio, occasionem prolixæ inventioni dat; si tamen sobrie, non ridicule, tractetur. Idem de *Meditationibus* FRANCISCI SALESII, profundi ingenii Viri, & Episcopi Genevensis, tenendum: quas ille multas & varii argumenti edidit: eminent tamen inter eas, quæ sunt de *Amore Divino*, Coloniæ, si recte memini, in 8. editæ: aureum Opus, ut eas alicubi Nic. Antonius, in Hispana Bibliotheca, vocat: quanquam nec reliqui ejus fœtus contemni mereant. Certe *Introductio* ejus *ad vitam devotam* adeo Anglis probata est, ut in Vernaculam suam converterent, ederentque Londini 1616. in 8vo. *An Introduction to a devout life.* Vitam Francisci hujus Salesii descripsit, una cum addito Operum illius Catalogo, Carolus Augustus Salesius, Francisci Gentilis propinquus, editam Lugd. 1634. in 4.

15 Addimus huic Jesuitam Italum, DANIEL. BARTOLUM, cujus *moralia* varii argumenti lucem aspexerunt, & in Germanicum aut Latinum idioma pleraque transfusa sunt. *Geographia* ejus *Moralis*, Italice edita Romæ 1665. in 12. in linguam Latinam conversa prodiit Constantiæ in 8. An. 1674. multasque continet argutas admodum de variis argumentis, moralibus æque ac sacris, speculationes: quæ & in reliquis ejus scriptis magno numero deprehenduntur, suo usu in variis occasionibus conspicuæ. Et quid de HIEREMIA DREXELIO dicemus, celebri Jesuita Germano? cujus libri propemodum omnes argumenti practici & sacri meditationibus sylvam præbent, & proinde etiam magno studio teruntur, & seorsim & junctim editi, etiam in Germanicam linguam partim conversi.

16 Apertius vero Locos communes Concionatoribus scripsit PETRUS BERCHORIUS, cujus *Dictionarium seu Repertorium Morale*, duobus in fol. Tomis, & *Reductorium Morale*, *perfectam officiorum & morum rationem complectens*, Tomo uno, qui tertius totius Operis est, Venet. A. 1583. prodiit; Coloniæ Agripp. An. 1631. recusum. In Repertorio, secundum Alphabeti seriem, verba moraliter, e S. Scriptura, explicantur: in Reductorio autem sub classibus rerum continentur moralia: ut adeo conceptui meditationum illud Lexicon quam optime inserviat.

17 E Reformatis Gallis PETRUS MOLINÆUS, g) ut aliis in rebus multis excelluit, &

g) Confunduntur *h. l.* ob ὁμωνυμίαν duo Petri Molinæi, Senior atque Junior, ille Pater, hic Filius. Pater, Professor initio Academiæ Lugduno-Batavæ Philosophicus, dein Ecclesiæ in suburbio Parisiensi Reformatæ Charentoniensis Pastor, & Athenæi tandem in Gallia Sedanensis Theologus, Scriptor πολύγραφος, & plurimis præsertim bellis Sacris, adversus Pontificios depugnatis, inclytus, qui d. 10. Mart. An. 1658. nonagenarius obiit, a Claud. Sarravio, *Ep. 31. ad Vinc. Fabricium p. 33. Veteranus Christi Miles, fortisque Athleta*, salutatur, Autorque est *Tractatus de Cognitione Dei*, Latine Lugd. Bat. An. 1625. in 12. Gallice Hagæ Comitum A. 1631. in 18. Germanice autem Uratislaviæ An. 1632. & Lipsiæ An. 1694. in 12. publicati. Qui, licet a Morhofio *h. l.* non celebretur, Scriptoribus

& inprimis πολύγραφος erat, *Veteranus Christi miles, fortisque Athleta*, ut eum Sarravius in Epistola quadam vocat: ita inter Asceticos ejus libros eminet ille, quem *de Pace animæ* Gallico sermone conscripsit, in Germanicum postea translatus, & multoties editus. Plura ejus alia extant in Galliis junctim edita; etiam Belgice, ni fallor: sed in Germanicam linguam versum nihil ab eo quicquam vidisse me memini, quam librum jam memoratum, & alium de *Cognitione Dei*. Sunt vero omnia ejus solida, & e principiis suis constanti & ornata oratione deducta. Longeque adeo superat Molinæus PETRUM SERRANUM, seu *de la Serre*, popularem suum Scriptorem, alias haud incelebrem: cujus libri multi Theologici & Moralis argumenti extant, omnes etiam in Germanicam linguam nostram conversi. Nimirum multa apud illum sunt inania rerum & verborum simulachra, quæ tinniunt tantum & aures implent; non afficiunt animum aut movent. Nec respondet sibi semper ille in Operibus suis: interdum enim argutius scribit, interdum jacet & humi repit: adeo, ut suspicer, eum non semper fuisse usum suo ingenio, & ex aliorum fontibus nonnunquam quædam in suum alveum derivasse. Liber ejus de æternitate argutissima multa habet, sed mere gnomica, allegoriis multis vestita.

18 Inprimis autem hoc Asceticum scribendi meditandique genus excoluerunt *Angli*, apud quos ingens librorum talium numerus reperitur: e quibus si Observationes Practicæ, omissis prolixioribus illis digressionibus & applicationibus, in ordinem colligerentur, tale opus emersurum Franc. Baco Verulamius olim judicabat, quo, post Apostolorum tempora, nullum prodiisset in Theologicis melius. Nec cunctanter assensum Verulamio præbuit Hottingerus, qui & rationes asserti ejus allegat, & magnum Scriptorum Anglicorum Catalogum, juxta literarum seriem digestum, exhibet, Bibliothecarii Quadrip. lib. 1. c. 3. Vellem vero, selectum aliquem in illo catalogo adhibuisset Hottingerus, nec, cum de Asceticis eum solummodo acturum putares, alia quoque Theologica magno numero admiscuisset: cum satius

tamen Ecclesiæ in Gallia Reformatæ Homiletico-Asceticis potioribus, ob non pauca Monumenta sacra hujus argumenti insignia, recte accensebitur, imo a Gisb. Voëtio (*Lib. 1. Biblioth. Stud. Theol. c. 17. p. 256. 257. & Lib. 2. c. 3. p. 649.*) ac Gerh. Meiero (*Lib. II. Biblioth. Theol. Contractæ, c. 11. p. 255.*) jam est annumeratus. Petrus autem Molinæus Junior, Canonicus Cantuariensis, & Aulæ Regiæ Anglicanæ Ecclesiastes, cujus Scripta Morhofius *h. l.* deprædicat, libro Gallico plane aureolo *de la Paix de l'Ame, & du Contentement de l'Esprit*, præcipue inclaruit, Sedani An. 1660. in 4to primum edito, eademque lingua Genevæ, Salmurii & Amstelodami, sæpius recuso, in Germanicam autem a Christ. Ryssleio (dem Beschirmten in Carpophororum Ordine) Lipsiæ A. 1666. & 1685. in 12. ac in Belgicam a J. Sandero Amstelod. A. 1662. in 12. transfuso. Præter hunc Germanice etiam leguntur, & una cum illo Hamburgi A. 1693. in 8vo lucem viderunt publicam, ejusdem Molinæi Junioris Meditationes de Amore in Homines divino, Preces & Meditationes Sacræ in Dies Septimanæ totius singulos, Præparatio ad Cœnam Dominicam, & Commentatio de Fide Justificante. E quibus Preces Quotidianæ & Præparatio ad Cœnam Dominicam (seorsim etiam Danice Hafniæ A. 1657. in 12. edita,) cum eodem de Pace Animæ Libro, Anno sequenti 1694. Amstelodami in 12. Belgice itidem, Interprete H. Dullarto, prodierunt.

ſatius fuiſſet, ex ipſiſmet Obſervationum practicarum (uti vocant) Collectoribus nonniſi præſtantiſſimos apponere. Inter quos numerandum puto JOHANNEM DONNE, Eccleſiæ S. Pauli apud Londinenſes Decanum. Ingenioſiſſimum fuiſſe, *Poëmata* ejus *juvenilia* oſtendunt, Londini A. 1633. in 4. edita, quæ anno ætatis 18. ſcripſit, plena argutiſſimorum conceptuum: quorum aliquot in linguam Belgicam vertit Conſtantinus Hugonius, a Carolo II. Rege ſollicitatus, qui inimitabilem Germanis & Belgis hujus Viri ſtylum putabat. *Sermones* vero *Sacros* elegantiſſimos & multos, & in varios S. Scripturæ textus, emiſit Londini diverſis annis. Scripſit & *Meditationes* ſuper morbo ſuo *Sacras*, quæ in linguam Belgicam converſæ, & Amſtelodami 1655. in 12. editæ ſunt. Scripſit & librum, quem a tali Viro ſcribi potuiſſe plane mirere, quippe qui αὐτοχειρίαν certis in caſibus licitam quoque eſſe affirmaret: titulus: Βιαθάνατος: *that Self-murder is not ſo naturally a ſin, that it may never be othorwiſe:* editus vero liber demum poſt mortem Auctoris eſt: atque, ut ajunt, ipſo etiam, dum viveret, ejus editionem ſerio deprecante prohibenteque, Londini 1648. in 4. At mox, cum prodiiſſet, adeo ſe multis hominibus probavit, ut haud pauci ejus lectione ad mortem voluntariam adacti memorentur: recuſus certe iterum Londini eſt 1664. Et haud dubie dedit occaſionem ſcribendo alii libro, neſcio cujus Anonymi, qui pernicioſiſſimam opinionem ex animis hominum evellere haud abs re tentabat: *Pellicanicidium: or the Chriſtian Adviſer againſt Self-murder: together with a guide, & the pilgrims paſs to the land of the living.* Lond. 1653. in 8. Sed ad alia.

19 JOSEPHUS HALLUS, notiſſimus omnibus Scriptor eſt, Epiſcopus Exceſtrienſis, cujus varia extant, quæ plurimam partem, vel in Belgicam linguam, vel in Germanicam converſa ſunt. *Biblicæ* ejus *Viſiones* meditationes morales continent in hiſtorias utriusque Teſtamenti; quarum uſus ad argumenta Sacra non ſpernendus eſt. Scripſit & ſeorſim alia Opuſcula multa, quæ in vernaculam noſtram transfuſa vidi. Nec minus ſtrenue adverſus Pontificios & Browniſtas ſuæ Eccleſiæ veritatem libris aliquot defendit. Ingenioſus etiam eſt & argutus RICH. WHITLOK, a quo ζωοτομίαν habemus, i. e. *Obſervationes*, quibus Anatomen vivorum per mortuos tractavit: Londini 1654. in 8.

20 Sed & ille celeberrimus nominis inter Anglos Vir, Phyſicæque inprimis doctrinæ magnus Reſtaurator, ROBERTUS BOYLE, Sacris meditationibus ſe impendit libro Anglico, cui titulus: *Of the Seraphic love, or Motives and incentives to the love of God:* qui, in Germanicam quoque linguam converſus, Der himmliſche Liebes-Triumph dictus eſt. Occaſionem ſcribendo dederat Vir illuſtris, neſcio quam mulierculam perdite amans: quem Boylius, ut ab iſto amore ad amorem puriſſimum ſanctiſſimumque abduceret, eum, quem diximus, librum, eleganter ſcriptum, multisque repletum egregiis meditationibus, illi nuncupavit. Idem *de Stylo S. Scripturæ* librum compoſuit: aliumque, mole quidem exiguum, ſed haudquaquam momentis, *de Natura*, in quo Deum in Creaturis monſtrat.

Alias

Alias præstantissimus ἀνωνύμου cujusdam liber est Asceticus, omnibusque Anglis maximo in pretio habitus: *the Holy Duty of men;* quod Latine *Sacrum Christianorum officium* vocares: cui multum omnino tribuendum est, utpote optimis meditationibus undique repleto. Neque tamen hic omittendus inter Oratores Sacros & Anglos erit HENR. HAMMONDUS summus Vir, cujus *Homiliæ*, ut adspersam ubivis exquisitam eruditionem, sine omni affectatione aut thrasonico frigore, ostendunt, ita non minor masculæ eloquentiæ ars, & illa animos penetrandi blanda vis, quæ se legentibus usque insinuat, & argumentorum pondere cito vel nolenti persuadet.

22 Sed quis omnes tandem recensere poterit? Et hoc peculiare Virorum aliquot institutum. Nam, sicuti Guilh. Growæus, Anglus, Elenchum Interpretum S. Scripturæ edidit Londini 1672. in 8. in eoque quotquot noverat S. literarum Commentatores Græcos, Latinos, Anglos, Gallos, Germanos, Hispanos, Italos, sedulo digessit (etsi imperfecta opera, cui plus altero tanto propemodum addi potest), eoque labore bene de ἐξηγήσεως sacræ studio meritus censeri debet: ita ad moralem quoque Theologiam & Homileticam aptatus præcipue index alius est Scriptorum Anglicorum, præcipue moralium, super Vetus & Novum Testamentum, editus Londini 1668. in 8. cui, tanquam Locis Communibus, addere quis potest Autores alios, quos observat: siquidem longe plures in ipsa Anglia quoque sunt, quam qui illic notantur. Possunt vero tum & aliarum nationum Autores simili plane modo addi. Quodsi quis ex omnibus quasi cinnum confecerit, & explicationes singulis textibus adjecerit, vastum ille opus posset consarcinare, & magni omnino in Sacris Oratoribus usus.

23 Si nostratium Sermones sacros recensere velimus, inprimis Vernaculo sermone conscriptos, quos *Postillas* vulgo vocamus, unus iisdem liber non sufficeret. Et præterea nimis clara sunt notaque nomina *Chemnitii*, *Arndii*, *Hunnii*, *Gerhardi*, *Glassii*, *Lütkemanni*, *Balduini*, *Schmidii*, *Dannhaweri*, *Geieri*, *Waltheri*, *Mülleri*, *Strauchii*, quam ut nostra hic instituenda recensione opus haberent *b*). Sunt & sexcenti alii,

b) Inter Scriptores Homileticos & Postillatores, quos vocant, Ecclesiæ Lutheranæ, Morhofio præ aliis probati sunt Mart. Lutherus ipse, Joh. Arndius & Henr. Müllerus, Theologi eximii, & in vera Christianismi, tum doctrina, tum Praxi, inculcanda nulli secundi, de quibus Verba ejus ipsissima, e Prolegomenis *Collegii Sacri Oratorii in Pericopas Evangelicas Anniversarias* ἀνεκδότου, lubet addere: *De Germanis Scriptoribus pene prætermisissem aliqua dicere. Et, si verum fateri velimus, parca illorum seges est. Postillarum & Postillatorum turba infinita pene, sed e quibus oppido pauci sunt, qui elegantius quid sapiant. E quibus superiore seculo habemus Lutheri, aliorumque doctissimorum Virorum, Scripta Practica, plena pietatis & solidorum Enthymematum, ad Themata Oratoria necessariorum. Sed ii, contenti rem docuisse, de ornamentis non multum solliciti fuere: quanquam in Lutheri scriptis nihil possit desiderari etiam ad ornatam elocutionem. Mihi præ cæteris vehementer semper placuit Joh. Arndius, profundorum sensuum investigator, qui ea sæpe affert, de quibus non cogitarunt alii, fœcundus Enthymematibus & argutioribus etiam meditationibus. Novissime Henr. Müllerus magna diligentia conquisivit rariora Cogitata, in suis ad Pericopas Evangelicas & Epistolicas Homiliis.* - - *Nullus*

est

quos aut sponte præterimus, aut ne cognitos quidem satis habemus. Eos interea, quos nominavimus, ceteris palmam præripere, seu quod Exegesin dictorum Biblicorum & pericoparum spectat, seu quod moralem eorundem applicationem, forte nemo negaverit. Latine Meditationes in Evangelia plane eximias composuit CONR. DIETERICUS, in celebri illa omniumque Studiosorum manibus suo merito trita *Analysi:* in qua non solum Evangelicas pericopas solide explicat, sed & in pertractandis Locis Communibus præcipue est, adhibitis quoque frequentissime Patrum sententiis, operosus. Non minus præclare idem argumentum pertractat SALOM. GLASSIUS, Vir in Sacra Philologia omnium longe versatissimus; & præterea solidæ pietatis laude clarus; in *Explicatione Evangeliorum & Epistolarum Dominicalium & Festivalium:* qui liber in omnium quoque manibus est: in allegoriis felix est ante omnes *Frid. Balduinus,* a quo *Christi Adventum Typicum, & Passionem Typicam, duabus partibus absolutam* habemus. Conquirit ille e Veteri Testamento typos, & ingeniose non minus ac eleganter ad Christum egregiis Meditationibus applicat.

24 Longe plura possent hic proferri ex omnium nationum Scriptoribus, si id nunc nostri instituti res foret. Nondum enim e Gallis quenquam produximus, quorum tamen, egregiorum, magna copia est: nec ex Hispanis, nisi unum alterumve, cum prolixum eorundem Catalogum, sub finem Tomi secundi Bibliothecæ suæ, Nic. Antonius recenseat. Neque sane possumus, quin ex Hispanis proferamus unum, quem quidem Antonius nonnisi obiter fere memorat, sibi quippe ignotum, sed qui nobis maximopere commendandus videtur. Est is JOANNES de VALDES, qui, præter *Commentarium in Epistolam Pauli ad Corinthios,* Antonio memoratum *Decem* quoque *Divinas Considerationes* Hispanico sermone scripsit, quæ a Claudio de Requifien, Parisino, in Gallicum idioma; a Cælio Curione vero in Italicum sermonem, conversæ sunt editæque postremum Lugduni 1563. in 8. Plenissimæ pietatis illæ meditationes sunt, & plane ad gustum Theologiæ sincerioris scriptæ, adeo, ut nihil Pontificii fermenti occurrat. Et mirum omnino est, vixisse jam tum illo tempore homines sub illis Papismi tenebris latentes, qui altius rimati fuerint pietatis arcana. Dignus profecto esset liber, qui in linguam Latinam verteretur aut Germanicam: qui interdum adeo cum nostro Arndio conspirat, ut uno ore propemodum locutus videatur. Intime semper actiones nostras rimatur, veramque Christianismi praxin magna diligentia ostendit, ob id unice commendandus.

25 Solet alias ex Hispanis maximopere laudari, atque adeo ceteris anteferri omnibus, LUDOV. GRANATENSIS, de quo tacere mavult Antonius, quam pauca dicere, omnium quippe nationum hominibus mirifice probato: & in quo, ut ait, Deus illam sapientiæ atque eloquentiæ formam, qua arduum illud ad necessarium salutis negotium tractan-

est e recentioribus Homileticis Scriptoribus, qui fœcundior sit Porismatibus, e textu deductis, quam Müllerus: Horreum Opus illud dicas, & quasi Locos Communes Locorum, quibus magno cum fructu quis uti poterit. Sunt enim omnia pulchra, arguta & illustria, sed, si justæ Orationis concinnitatem videas, ejus sane mensuram multis modis excedunt. Existimem ego, multorum Annorum Labores, vel multos Sermones, in unum ab Autore compactos, unde illa totius inconcinnitas oritur.

tractandum & familiare imbecillitati humanæ reddendum est, ostendere nobis & commendare voluisse videtur. Proponit quoque illum, ut exemplum eximii Oratoris sacri suis lectoribus Ren. Rapinus. Vix autem numerus iniri potest Concionum & librorum Asceticorum, quos edidit Ludovicus, & qui tanto omnium applausu, statim atque prodierunt, excepti sunt, ut, referente Nic. Antonio, in novem diversarum nationum, etiam barbararum, linguas converterentur: ipseque Granatensis modo ad Bracharensem Archi-Episcopatum a Catharina, Lusitaniæ Regina, matre Sebastiani Regis; modo ad purpuratorum Aulæ Romanæ dignitatem Cardinalitiam a Sixto V. Pontifice, ultro peteretur; quem tamen utrumque summæ dignationis honorem ipse constanter abnuit. Catalogum librorum illius omnium exhibet laudatus sæpe jam Nicol. Antonius T. II. p. 31. seqq. Neque vero solum *Conciones* scripsit ille, sed & *Rhetoricam Ecclesiasticam*, Olyssipone primum 1576. in 4., & Coloniæ postmodum 1578. & 1582. editam: & *Sylvam Locorum Communium*, qui in Concionibus occurrunt: Lugd. 1582. in 8. &c.

26 Stupebat vero ipsemet Ludov. Granatensis JOHANNEM de AVILA, Almodovera Castellanum, qui cum alio hujus nominis Jesuita Madritensi confundendus non est, cujus tanta erat, ut ajunt, perorantis & insectantis vitia vis, ut vix concipi major robustiorve possit, ipsique propemodum muri ædium, in queis concionabatur, concuti, auditoresque, velut fulmine aliquo tacti, toti cohorrescere & ardere viderentur. Meruit sane iis orationibus suis, & sacro per Hispaniam Bæticam munere docendi, nomen *Apostoli Bætici*; speratque Nic. Antonius fore, ut aliquando Ecclesiastica ἀποθεώσει in Sanctorum numerum recipiatur. Non alio vero scripsit ille, nisi vernaculo sermone: quanquam aliqua ejus in Italicum sermonem æque ac in Gallicum, Belgicum, Anglicumque, conversa sunt. Adeo scilicet omnibus magni fit: itque, si Andr. Schottum in Hispana Bibliotheca audis, non immerito. *Magna enim in dicendo ei fuit & scribendo energia, vis atque efficacia, ut, quæ velit, persuadeat, sensusque rapiat & extra se ponat, nec doceat solum, sed & delectet, flectat denique ad omnem impetum. Summa sermonis venustas, quia verborum affectatio abest, & perspicuitas maxime elucet, quæ prima Orationis laus est Oratoribus. Christiana vero eloquentia est ab animo profecta, non in labiis natans, ad ostentationemque, vel inanem gloriam captandam, plaususque imperiti vulgi comparata, sed communem utilitatem, salutemque animæ unico spectans.* Hæc Schottus, qui de Epistolis Avilæ æque præclare sentit: *in quibus,* ait, *tum alia innumerabilia, quæ lectorem, si utilitatem spectat, alliciunt & retinent, lectæque iterum invitant (expertus loquor), tum vero maxime optimi verbi Dei præconis Evangelicæ prædicationis exemplum vivis coloribus ita depingit, ut nullum in eo genere pingi possit perfectius.* Et sane non de vulgo Declamatorem fuisse, vel illud etiam argumento est, quod Hispali ob sacros sermones suos, velut reus impietatis aut hæreseos, ad Inquisitionis judices delatus est, coram quibus tamen, vel tacendo, nihilque omnino reponendo, calumnias actorum retudisse dicitur a Nicol. Antonio: qui & Opera ejus edita, inedita, magno studio recenset; & Vitæ Scriptores Ludovicos duos, Granatensem scilicet atque Munnozium.

27 Idem Antonius ex Hispanis Oratoribus sacris Ascetisque, præter eos, quos enumeravimus, inprimis extollit ALPHONSUM LOBO, seu LUPUM, Seraphicorum ordinis Franciscanum, & æqualem Avilæ, cum quo aliquibus comparatus est: etsi, si ad Eloquentiæ regulas severe exigeretur, Frider. Borromeo Card. judice, nec eloquentiæ multum haberet, nec doctrinæ, nec verborum nitor elucere in ejus Oratione, nec ordinis, nec gratiæ satis: ipsa tamen simplicitate sermonis, & pia gravitate, tum movendi animos vi magnum sibi nomen acquisivit. Celebrantur præterea Hispani Ascetæ, ALPHONSUS MADRITIUS, ex Ordine Minorum: DIDACUS PENZ de VALDIVIA, Joh. Avilæ discipulus, Ecclesiastes & S. Literarum Professor Barcinonensis: qui & conciones plurimas, librosque Asceticos, Latine & Hispanice scriptos edidit, & librum *de Sacra concionandi ratione:* Barcinone 1588. in 4. Antwerpiæ 1598. in 8. recusum. FRANCISCUS ARIAS, Jesuita Hispalensis, Avilæ familiaris, cujus librorum magna pars a Joh. Busæo, Leonh. Credero, aliisque Jesuitis, Latine ex Hispano versi, in Germania prodierunt; & quos ad devotam vitam inprimis Franc. Salesius, annotante Nic. Antonio, juxta cum Granatensis Operibus, commendavit. ALPHONSUS RODRIGUEZ seu *Roderici*, Pincianus, Jesuita, variis per Hispaniam urbibus datus Ecclesiastes: HIERON. GRACIANUS, *a Matre Dei* cognominatus, Carmelita, variis procellis jactatus, suorum sodalium invidia, & piratarum barbarie excitatis. LUDOVICUS PONTANUS, vel Hispanice *de la Puente*, Jesuita magni nominis, & de quo inter sanctos referendo Romæ jam agitari cœpit: adeo scilicet erat ipse de sanctitate sua persuasus, ac, si DIs placet, etiam certus, ut non solum lethalis nullius culpæ conscius sibi esse vellet, sed &, vigesimo ante obitum suum anno, voto quoque sese adstrinxerit venialium leviorumque peccatorum deliberatam admissionem evitandi: quo ex tempore nihil potuisse in ipso notari contendit Phil. Alegambe, quod constaret esse reprehensionis capax. Sed nos quidem sanctos tales suis cultoribus relinquimus; Pontani mentionem hic, nonnisi Ascetæ inter Hispanos celebris facientes. Cui tandem Antonius *Joh. Euseb. Nierembergium* adjungit, de quo supra; & JOH. PALAFOXIUM, Episcopum Angelopolitanum in Nova Hispania Americæ, cujus etiam Prorex constitutus erat. Hujus vero cum Jesuitis lites multæ & graves admodum fuere; adeo, ut plus semel capitis periculum adiret, & in latebris occultare se cogeretur: Vir optimus, & virtutibus, quæ Episcopum decerent, abunde ornatus, Nic. Antonio referente. Et multo etiam magis innocentiam vitæ ejus atque dogmatum urget, & adversus Jesuitas persecutores gravissime insurgit Anton. Arnaldus Tom. III. *de la Pratique Morale des Jesuites.* Edita quoque est peculiari libello Historia hujus Episcopi, Gallice conscripta, apud Batavos, Amstelodami, ni fallor, A. 1690. in 12. Sed & ipse sui Historiam vernaculo sermone conscripsit, sub titulo: *Vita interior cujusdam Peccatoris pœnitentis.* Illud inprimis in hoc Viro mirum: eum, cum perpetuo Juris studio operam navasset, essetque ad eum usque diem, quo Episcopus factus est, amplissimis muneribus politicis reipublicæ procurandæ addictus, tanto tamen animi vigore, tantoque spiritu, sacra dein tractasse. *Sane, si Theologiam professus fuisset,* ait Nic. Antonius, *haberet plane hæc ætas, quem, in promovenda coram populis morum*

doctri-

doctrina; concitandis, componendisque affectibus, audientiumque animis ad arbitrium fingendis, veterum novorumque eloquentissimis opponeret. Quem tamen defectum egregie supplevit libris quamplurimis, pro se relictis, quos insigni quodam elegantiæ atque facundiæ paratu, nunquamque cessantibus vivacissimi ac fertilissimi ingenii luminibus, quasi ex tempore, nullo utique lituræ dispendio, a domesticis accepimus, instruebat simul, & ad unguem perficiebat. Libri illi omnes Hispanica lingua scripti sunt, adeoque apud nos rariores. Catalogum ex Antonio pete.

Sed propemodum nos longius avexit Hispanorum Oratorum recensio, quam decebat. Quodsi e Gallis unus etiam aut alter addendus esset, ecquos rectius eligeremus, quam Jesuitas duos, quorum Rapinus meminit libro superius citato, quos omnium hujus seculi Oratorum sacrorum, sibi quidem notorum, perfectissimos fuisse censet. Unus eorum est CLAUD. LINGENDIUS, *le Pere de Lingendes*, cujus non solum omnem habitum corporis atque mentis a natura prope ad sacram Oratoriam efformatum affirmat, cui subacta quoque Theologiæ omnis peritia accesserit: sed & inprimis eloquentia fuisse plane admiranda. Audiamus ipsum, quandoquidem paucis verbis tantum non omne Concionatoris egregii artificium pandit, ac velut ideam nobis aliquam repræsentat. *Ses raisons se soutenoient tellement* (ita de Lingendio Rapinus) *les unes les autres, que les dernieres étoient toûjours plus fortes, que les premieres: & outre, qu'il n'y avoit rien de faux, ny rien d'égaré dans son raisonnement, que tout y étoit solide, la force de son discours alloit toûjours en s'augmentant comme par degrez pour frapper encore davantage les esprits à la fin, qu'au commencement. Enfin son veritable talent étoit d'éclairer pleinement, l'entendement, & de toucher encor plus fortement le coeur. Tout son Discours étoit un éclaircissement merveilleux des matieres, qu'il traitoit: & apres avoir jetté dans l'esprit la semence des mouvemens, qu'il se proposoit par une abondance & un epanchement de lumiere, dont il étoit plein, il faisoit joüer tous les ressorts de l'ame par tous les mouvemens, dont il la songeoit capable d'etre touchée: & il enflammoit le coeur par tout ce, qu'il y avoit de feu & d'ardeur dans les passions, dont il sçavoit l'art par une Rhetorique particuliere, qu'il s'étoit faite. On ne craignoit jamais tant de voir finir, que quant il étoit prest de le faire: car c'étoit alors qu'il entroit dans les cœurs, pour s'y rendre le maître, & pour y faire ce, qu'il luy plaisoit.* Addit Rapinus, tantam fuisse ejus eloquentiæ vim, ut nonnulli vitæ liberioris homines impii ausi non sint eum audire, veriti, ne rationum, ab ipso allatarum pondere vincerentur, & vel inviti ad saniorem redire mentem cogerentur. Enimvero præcipue terrendo suorum animos in officio tenere solebat: persuasus cum Quintiliano, naturaliter plus valere apud plurimos malorum timorem, quam spem bonorum. Cum contra longe alio modo suas ad populum sacras orationes efformavit alter e duobus, CASTILLONIUS, *le Pere Castillon.* Omne hujus artificium in eo inprimis se exerebat: quod sine arte se sua proferre simularet, ingeniosissime cogitata, velut e vestigio sibi subnata, nosset eloqui: haudquaquam quæsitis argutiolis, aut fucatis, pictæ orationis incrustamentis, adsuetus, qui mos nonnullorum pessimus est: sed potius magnam simplicitatis neglectæque artis imaginem in arte summa; & in exquisita argumentorum collocatione nil præter ipsum naturæ ordinem; in efficacissima animos solidis argumentis penetrandi vi colloquentis speciem præ se

ſe ferre & retinuiſſe perpetuo videretur. Quo factum, ut & gratiſſimus omnibus eſſet, & perſuaderet, quodcunque vellet, pro lubitu: volebat autem ſemper in argumentis graviſſimis.

29 E Reformatis Gallis celebres inprimis ſunt JOH. DALLÆUS, junior, editis Sermonibus Sacris, rerum ubertate ſcatentibus, celebris: ALEXANDER MORUS, cujus concionibus, Genevæ editis in 8. nihil ingenioſius ſuaviusque. PETRUS BOSCIUS, *i*) magni nominis apud illos Vir; nec ſane ſpernendus ullo modo Orator; JOH. CLAUDIUS, cujus tempore motuum poſtremorum circa religionem in Gallia, magna inprimis in avertendis, quam diu licuit, Eccleſiarum Proteſtantium, malis, pars fuit: nec minor apud ſuos æque ac Pontificios bene multos auctoritas. Hujus igitur Sermones etiam prodierunt ingenioſi, ut ſunt omnia Ejus Viri, ſolidaque Eloquentia commendabiles, dictione vero longe ſuaviſſimi.

30 *Utrum Anglis ſua ſurripuerint Galli,* vicina quæſtio eſt, nec tamen usque adeo magni momenti. Thomas Spraat, in Obſervationibus ſuis ad Sorbierii Iter Anglicum, Belgas Theologos hujus plagii inſimulat. Sed quid inde? Ita fieri ſolet, & factum ab omni ævo eſt, ut gens altera alteri exemplo & diſciplinæ eſſet. A Græcis pleraque ſua capiebant Latini: Græci ex Oriente & a Barbaris: Latini poſtea, prorogatione dominatus ſui, pene totius terrarum orbis fuerunt pædagogi. Verum eſt, Anglos in hoc genere reliquas gentes antecellere: ſed id nec difficile eſt, nec mirum eſt, cum otio abundent, & rebus omnibus, quæ ad digne elaborandum aliquid requiruntur. Hiſpanos Anglis Gallisque præfert Barthius: & aſſerere non veretur, omnes Gallorum libros Hiſpanis eſſe per plagium ſurreptos: injurio, & neſcio qua affectuum intemperie protruſo judicio. Sed hæc alius loci ſunt: & a noſtro inſtituo propemodum aliena. Ergo nihil amplius in Sacra Oratoria moramur, ſed ad aliud argumentum procedimus.

i) Petri du Boſc *Sermons ſur divers Textes de l'Ecriture*, junctim Tomis II. Roterodami A. 1692. in 8. Joh. Claudii autem *Oeuvres Poſthumes* (*Opera Poſthuma*, non Dogmatica ſolum & Polemica, ſed & Homiletica,) Tomis V. Amſtelodami A. 1688. & 1689. in 8vo, prodierunt.

FINIS LIBRI SEXTI.

POLY-

POLYHISTORIS LITERARII
LIB. VII.
POETICUS.

CAP. I.
DE
SCRIPTORIBUS, AD ARTEM POETICAM FACIENTIBUS.

§. 1. *Poëseos antiquitas, dignitas, utilitas. Invectiva in ejus Calumniatores, inprimis Tanaquillum Fabrum Iuniorem.* 2. *Artis Poëticæ Magister Antiquissimus & præcipuus ARISTOTELES, qui contra Censores iniquos defenditur.* 3. *Poëticæ Aristotelis Editores, Interpretes & Commentatores, fuse enumerantur, duoque novissimi, Ren. Rapinus, Iesuita, & Andr. Dacerius (quorum de reliquis recitantur Iudicia, sibi invicem contraria,) omnibus præferuntur. Controversia inter Rapinum, & Sodalem ejus, Franc. Vavassorem, de illius Scripto, Literaria.* 4. *Latinus Artis Poëticæ Scriptor, Q. scil. HORATIUS FLACCUS, cujus etiam Censores, Vindices, Interpretes & Exegetæ, recensentur.* 5. *Græculi Ævi Medii, Anonymus Certaminis Homeri ac Hesiodi Scriptor, & Isaacus ac Iohannes Tzetzæ. Latini Recentiores, Macarius Mutius, Camers.* 6. *Iul. Cæs. Scaliger, cui plagium a Casp. Barthio, Editionibus autem ejus Genevensibus falsi & hæreseos crimen a Possevino, frustra intentatur.* 7. *Iac. Pontanus, Gerh. Ioh. Vossius, Laur. le Brun, Iac. Masenius, & aliquot Hispani.* 8. *Hispani de Comœdia & Tragœdia Scriptores, qua occasione adversus Nicol. Antonium, Comœdiam Hispanicam, ejusque præcipuum Instauratorem, Lupum Felicem de Vega, Græcis atque Latinis Comicis Tragicisve Veteribus præferentem, fuse disputatur, nec tamen veræ istius laudes reticentur.* 9. *Scriptores de Poësi Dramatica Galli ac Itali, Pet. præsertim Cornelius, Novator & Iason Denores, Antiquorum Hypera-*

peraspistes, cujus Litium de Tragico-Comœdiis modernis cum Joh. Bapt. Guarino Historia e Thuano repetitur, addito Niciæ, Comœdiæ Nicol. Machiavelli, Elogio. 10. *Alii de Dramatica Poësi Scriptores, Joh. Dryden, Joh. Meursius, &c. Controversiæ, Dan. Heinsio ob Fabulas Ethnicas Sacris, in Herode Infanticida, immistas, a Joh. Ludov. Balzacio motæ, Scriptorumque Utriusque, nec non Claudii Salmasii & Joh. Croji, quibus ista ventilata est, Eristicorum, Historia, adjectis Æg. Menagii & Autoris Judiciis.* 11. *De Satyris Scripta Franc. Robortelli, Is. Casauboni, Dan. Heinsii, Ezech. Spanhemii, Nicol. Rigaltii.* 12. *Artis Epigrammaticæ Scriptores, Thom. Correa, Car. a S. Antonio, Nicol. Mercerus, Franc. Vavassor, Jac. Masenius, &c.* 13. *De Epico Carmine Mambrunus, Torqu. Tassus, le Brun, Ren. le Bossu, &c. De Elegia Thom. Correa; De Eclogis Ren. Rapinus & Æg. Menagius.* 14. *De Poëmatum Cantu & Rhythmis Is. Vossius & Arius Barbosa: De Furore Poëtico Pet. Petitus & Joach. Fellerus.* 15. *De Imitatione Poëtica Bern. Parthenius & Casp. Barthius. De Furtis Poëtarum & Similibus Cogitatis, Arctades & Ægidius Menagius, ipse plagiorum talium ab Adr. Bailleto insimulatus, contra quem in Anti-Bailleto se defendit. Dion. Longini & Autoris de his Judicia. Speronis Speronii in explicandis Scriptoribus obscurioribus versutia. Monitum de Oratoribus a Poëta legendis.* 16. *Inter Autores, qui Syllabarum Quantitates collegerunt, Sam. Glonerus & Ol. Borrichius eminent. Magnorum Virorum in Metro errores a Casp. Barthio, aliique notati.* 17. *Mythologiæ Poëticæ Scriptores, Lil. Greg. Gyraldus, Gerh. Joh. Vossius, Nat. Comes, Henr. Schævius, Franc. Pomey, Jac. Masenius, Ezech. Spanhemius, Rob. Stephanus, (Raph. Volaterrani plagiarius) Car. Stephanus a Thoma Reinesio & Nicol. Loydio emendatus & auctus.* 18. *Georg. Cheroboscus de Tropis Poëticis.* 19. *Collectores Phrasium & Epithetorum Poëticorum, tam Græcorum, quam Latinorum, varii. Consilium de ratione concinnandi Lexici Poëtici.* 20. *Scriptores aliquot de Vernacula variarum Europæ Gentium Poësi.* 21. *Philautia Poëtarum a Jac. Gaddio & Casp. Barthio notata, ab Æg. Menagio defensa.*

1 Absoluta Eloquentia soluta ad ligatam accedimus; quæ, ut antiquitate illam, nemine contradicente, multis etiam seculis anteit: ita dignitate profecto etiam haudquaquam illi tantillum concedere est existimanda: Ecquis enim nescit, omnem Veterum Sapientiam, omnem Philosophiam, atque Theologiam, in Poëtarum Scriptis reconditam fuisse? quis Tragœdiæ veteris gravem in coërcendis emendandisque hominum animis vim? quis Comœdiæ non festivos minus & acres, quam salubres ad perfricanda vitia spectatorum, sales? quis Epopœiæ ingentia ad virtutem, etiam in Heroum animis, incitamenta ignorat? Civilemque prudentiam, & subactissimam moralis philosophiæ, quandoque & Physices, peritiam, omnisque demum eruditionis multifarium apparatum uno quandoque poëmate delitescentem? Ut jam de Elegantia poëmatis nihil dicam. Certe, quanquam acriorem illum Jul. Cæs. Scaligeri, indignantis, fervorem meum non faciam, qui *ne in hominum quidem censu reponendos*

dos putarit, *qui Poëtarum lectionem damnent, agrestes atque aspero supercilio brutos homines:* tamen, nulla ratione detractoribus Veterum Poëtarum, ipsiusque adeo Poëseos, accedendum serio, atque haud invitus, ajo. Frustra enim abusus hic adducuntur, qui, hominum improborum scelere, ne e sanctissima quidem nostra Theologia absunt, ceteras vero artes humanas omnes late pervadunt. Sed non opus est, ut hic Poëtices Apologiam scribamus, quam tot summi Viri satis jam defenderunt; & cui propria virtus instar clypei est, inanes Calumniatorum ictus impune excipiens confringensque. Scripsit, ut e plurimis unicum nominemus, adversus iniquos illos hostes Poëticæ, Orationem elegantissimam JOH. CASELIUS *de Arte Poëtarum* inscriptam, quam, ut sunt omnia ejus Viri plane eximia, legisse non pœnitebit. (Nuperrime vero novus præstantissimæ Artis accusator, Dî magno apparatu, in scenam prodiit, TANAQUILLUS FABER, Tanaquilli illius celeberrimi filius, quod mirere, Annæque Daceriæ germanus frater. Hunc, neque institutio Patris, neque ipsa Poëtarum lectio, nec eruditissimæ Sororis exemplum, dimovere potuit, quo minus *de Futilitate Poëtices* futilem librum scriberet, Amstelodami A. 1697. in 8. editum; quem legere profecto non possis absque tacita admiratione, qui in hæc frigida delabi Vir doctus potuerit: adeo nihil contra Poëticen in medium affert, de qua tamen loqui instituit: Poëtas solum ubique, & utplurimum præter rem, carpit, certe semper *ἀπροσδιόνυσος*. Nec dubito, quin Daceria, si fratris librum legerit, jure etiam sit usurpatura illud Juliani: *ἔγνων, ἀνέγνων, κατέγνων*).

Missis autem his intempestivæ *κρίσεως* Autoribus, ad eos Scriptores accedamus, qui Artis præcepta tradiderunt. Primus omnium, qui glaciem in difficili argumento fregit, &, cum ante se neminem habuerit, viam felicissime invenit, posterisque stratam egregie reliquit, ARISTOTELES est; quem etiam communi consensu eruditi primam tenere ajunt: præcipue, cum ex antiquis Græcis unicus etiam ille sit, & e Latinis Horatius non sane melius Aristotele artem Poëticam explicuisse dici queat. Non ignoro equidem, multis rem creditu impossibilem videri, Philosophum, qui meris speculationibus per omnem suam vitam deditus fuit, nunquam ipse Poëta, nunquam theatri praxin expertus, scribere tamen cum laude *de Poësi,* ac de tragœdiæ ratione aliquid potuisse. Alii mancum esse Opus queruntur, maximaque sui parte temporum injuria mutilatum, ut adeo nihil perfecti ex residuis velut laciniis hauriri possit. *Aristotelis Commentarii,* inquit in præfatione suæ Poëtices Jul. C. Scaliger, *mutili sunt, ne quid liberius excidat nobis.* Jac. Gaddius, *Tom. I. Scriptor. Non-Ecclesf. p. 42. Licet Poëtica Aristotelis, quæ nunc extat, imperfecta sit ac mutilata: præterea subobscuris & parum firmis aliquando fundamentis subnixa, tamen duo de ea facultate volumina conscripserat, forte meliora & pleniora.* Taceo alios, qui idem sentiunt, & quorum numerus haudquaquam exiguus est. Enimvero, uti prius illud *ἔγκλημα,* quod proferebamus, solidissime ANDR. DACERIUS abstergit, ostenditque, Poëticen e Philosophia ortam, adeoque illius tractationem plane non esse ultra terminos Philosophi; dein multo esse ferendo de arte aliqua judicio aptiorem haud raro, multoque ad præscribendas regulas magis perspicacem, qui solidis speculationibus intima ejus perscrutatur, quam qui,

2

dum artem ipſe exercet, citius ſuorum fœtuum amore in transverſum rapi ac cœcutire poteſt: ita, quod poſterius attinet, non eadem omnium Doctorum mens eſt. Certe Nicius Erythræus FEDERICUM BONAVENTURAM oſtendiſſe refert, Ariſtotelis Poëticam non eſſe inchoatam aut mancam, ſed abſolutam & perfectam, ſi unicus tantum locus excipiatur, *Pinacoth. I. p. 176.* Idem alii cenſent. Quicquid autem ejus ſit: ea profecto, quæ ab Ariſtotelis Poëtica reſidua nobis ſunt, adeo bona ſunt, & adeo e naturæ ipſius penetralibus hauſta, ut meliora dari vix poſſint, atque ut non ſolum Tragœdiæ, ſed & Epopœiæ, ratio accuratiſſime explicetur.

3 Atque hinc etiam certatim a Viris doctis *edita* Ariſtotelis *Poëtica* Latine, Italice, Gallice, Hiſpanice verſa, notisque illuſtrata eſt. Separatim illam Græce edidit Aldus Venet. 1508. in fol. Græco-Latinum adjecit, ſuosque addidit Commentarios Franc. Robortellus, Florent. 1548. fol. qui Baſileæ poſtmodum apud Hervagium A. 1555. denuo impreſſi ſunt. Poſt hunc idem opus in ſe ſuſceperunt Vincent. Madius, Brixianus, & Barth. Lombardus, Veronenſis; cum quorum Commentariis Ariſtotelis Poëtica prodiit. Venet. A. 1550. Petr. Victorius, Florent. 1573. fol. Ant. Ricobonus Venet. 1579. in 8. Dan. Heinſius, qui Verſionem recenſuit & notas adjecit, Lugduni Batav. 1610. in 8. Idem in Diſſertatione de Tragœdiæ conſtitutione Lugduni Batav. 1643. in 12. edita, Interpretem Ariſtotelis egiſſe dici poteſt. Paulus Benius, Eugubinus, Commentarium itidem Græco-Latinæ Ariſtotelis Poëticæ adjecit, & Platonis poëticam inſuper ex ejus Dialogis collegit, Venet. 1616. Italice illam vertit & Commentariis illuſtravit Ludov. Caſtelvetro, Mutinenſis, Baſil. 1576. & 1582. liber poſt mortem Autoris editus eſt; ipſe enim An. 1571. ex hac vita migravit: alium Commentarium Italico idiomate ſcripſit in Ariſtotelem Alex. Picolomineus Venet. in 4. A. 1575. Præterea Ariſtotelis librum eundem explanandum ſibi ſumſerunt Franc. Patricius libro, cui titulus: *Della Poëtica la Deca Hiſtoriale, & la Deca Diſputata* (prodiit Ferraræ A. 1584.) Ant. Sebaſt. Minturnus, Epiſcopus, Uxentinus, libris VI. de Poëta Venet. 1559. in 4. editis. M. Ant. Majoragius libro ſimili, & M. Hier. Vida in libris III. de Arte Poëtica ad Franciſcum, Delphinum Franciæ, Franciſci Regis F. Baſil. 1534. in 8. de quo Jul. Cæſ. Scaliger: *prudens ille quidem multa bene monet, quibus cautior Poëta fiat, verum factum jam inſtruit, ut perficiat.* Demum Gerh. Joh. Voſſius in libris ſuis Inſtit. Poëtices, nihil aliud ferme, quam Ariſtotelis Scholiaſten egit. Verum, e tanta Commentatorum copia neminem tamen pro dignitate Ariſtotelis librum explicaſſe, celebris Poëta Gallus, PET. CORNEILLE, aſſeveravit, doctos quidem interpretes illos fuiſſe non negans, ſed dum Grammaticos potius aut Philoſophos agerent, illos id, quod Poëſin inprimis attinet, & theatri rationem, utplurimum neglexiſſe, ait. Etſi vero non undiquaque vera locutus ſit Cornelius, uti poſtea dicetur; attamen in iis, quos recenſuimus, interpretibus Poeticæ Ariſtoteleæ multa moneri poſſe, alii quoque Viri docti obſervarunt. REN. RAPINUS, qui & ipſe, poſt tot alios libro Ariſtotelis, quem in hoc genere longe perfectiſſimum judicat, lucem ſuis meditatio-

ditationibus (*Reflexions ſur la Poëtique*) afferre, neutiquam vilipendendo, conatus eſt, ſpeciatim, in præfatione ſui libri, quid in unoquoque Commentatorum Ariſtotelis deſideret, exponit, digna omnino, quæ huc apponatur, cenſura. Ita vero ille: poſtquam ſuperiore ſeculo allatam Conſtantinopoli Ariſtotelis Poëticam commemoraſſet: *Il s' eleva alors une foule de Commentateurs, qui écrivirent ſur cette Poëtique, dont les premiers furent Madius, Victorius, Robortellus, qui interpreterent aſſez literalement le texte de ce Philoſophe, ſans entrer fort dans ſon eſprit. Ceux cy furent ſuivis de Caſtelvetro, de Piccolomini, de Beni, de Riccobon, de Majoragius, de Minturnus, de Vida, de Patricius, d' André Gili, de Voſſius, & de quantité d' autres. Mais Voſſius a commenté Ariſtote en pur Scholiaſte, Gili en Rheteur, Patricius en Hiſtorien, Vida en Poëte, qui veut plaire plus qu' inſtruire, Minturnus en Orateur, Majoragius & Riccobon en Dialectique, Beni en Docteur, qui a le jugement ſain, quand il ne s' agit pas de l' honneur de ſon païs. Car il compare mal-à-propos l' Ariſtote à Homere, & le Teſſe à Virgile, dans un traité, qu' il en a fait exprés. Piccolomini & Caſtelvetro l' ont fait en Critiques fort habiles, & mieux que les autres. Piccolomini traite Ariſtote plus honnetément que Caſtelvetro, lequel eſt un eſprit naturellement chagrin, qui par une humeur contrariante ſe fait une loy de trouver tôujours à redire au texte de ce grand homme, qu' il embarraſſe d' ordinaire en l' expliquant. Aprés tout, c' eſt le plus habile de tous les Commentateurs de la Poëtique d' Ariſtote, & celuy, dans lequel il y a plus à apprendre.* Hæc Rapinus non ſine magno judicio: ſed qui tamen & ipſe, cum ſuo libro, e quo iſta excerpta ſunt, virgulam Cenſoris alius, non minus in omni literarum cultiorum genere verſatiſſimi, ſuique adeo ſodalis, experiri neceſſe habuit. Franc. Vavassorem ajo, quem Rapini librum, editis Animadverſionibus (*Remarques ſur les Reflexions*) An. 1675. caſtigaſſe refertur in Menagianis, Editionis ſecundæ, (in prima vero Editione male dicitur liber de Epigrammate oppoſitus Rapino, quem errorem in Editione altera editor correxit.) Librum tamen ipſum non vidi, quod ægerrime fero: neque enim vulgare quicquam ab eo viro expecto. Non ingratum erit autem, ut puto, totam litis ejus Hiſtoriam lectori e Menagianis apponere. Ita igitur ibi: *Le P. Rapin a eu de grands demeslez avec le P. Vavaſſeur au ſujet du livre des Reflexions ſur la Poëtique d' Ariſtote qu' il fit imprimer chez Mugult, ſans y mettre ſon nom. Le P. Vavaſſeur, qui n' étoit pas content de lui, mit au jour peu de temps aprés des* Remarques ſur ces Reflexions, *dans leſquelles l' Auteur reflechit, qu' il feint ne pas connoître, eſt fort mal mené. Le P. Rapin fit grand bruit, & ſe plaignit hautement du procedé de ſon confrere: qui repondit, qu' il ne devoit s' en prendre qu' à lui même, & que s' il eut en dit, qu' il étoit l' Auteur des* Reflexions, *jamais il n' auroit écrit contre. Le temperament, que l' on trouva pour accommoder ces Peres fut de ſupprimer les Remarques du P. Vavaſſeur, ce qui ſe fit par l' autorité de Mr. le Premier Preſident de Lamoignon: de ſorte, que ce livre, qui eſt imprimé chez Billaine en 1675. & qui ne contient que 141. pages, eſt devenu fort rare.* Conf. Dictionarium Hiſtorico-Criticum Eruditiſſimi *Bailii Tom. II. p. 934.* qui diverſitatem Editionis Menagianorum obſervat. Ceterum lenire dolorem Vavaſſoris non viſi poteſt Verſio Gallica Poëticæ Ariſtoteleæ omni ex parte nitidiſſima, uberrimisque & eruditiſſimis notis affatim inſtructa, quam Clariſſimo Andr.

 Dacerio,

Dacerio, Annæ Fabræ marito, debemus: quamque Parisiis primo excusam Belgæ nuper A. 1692. repetiverunt. Nihil illo libro accuratius, nihil magis in hoc genere exasciatum, seu rem ipsam, sive dictionem spectes. Summo cum judicio expendit omnia, examinat, exemplisque uberrimis illustrat. Sane Tragœdiæ Constitutionem melius post hunc exponi posse, vix crediderim. Epopœiæ leges curavit equidem, cum Aristotelis verba id vellent, sed tamen in his non tam scrupulose fuit sollicitus, quam in tragœdia: ut qui posset, Viri doctissimi Ren. le Bossu librum, Autore suo, totoque Orbe literato dignissimum, de Poëmate Epico omnem jam prope materiam dicendi de Epopœia surripuisse: tantoque cum successu scriptum, ut melius omnino non possit: nec messis post tam amplam segetem, sed spicilegium solum supersit. Inter Commentatores Poëticæ Aristotelis Dacerius Pet. Victorium ceteris antefert, ut eruditione & accuratione, prudentiaque, præstantem. Castelvetro autem adeo nihil tribuit, ut tum dicat fuisse bonum Interpretem, si virtutes Interpretis omnes invertas: neque enim theatri leges scivisse; nec affectuum neque characterum habuisse peritiam, nec rationes Aristotelis nec methodum considerasse, nec tam ad explicandum, quam ad contradicendum fuisse intentum: hominem multæ quidem lectionis, cetera, nec sane rebus bonis in suo Commentario destitutum, sed quas quæsivisse tanti non sit: cum, præpostero suæ gentis amore ad κρίσιν de Poësi ferendam plane inhabilis videatur. Meminit præterea Dacerius Mesnarderii Poëticæ: *la Poëtique Françoise de la Mesnardiere:* quam, etsi in aliquot Aristotelis Capita vicem Commentarii sustinere posset, ut indignam & nimis sterilem temnit. Laudat Abbatis Aubignaci librum, qui inscribitur *la Pratique du Theatre,* eumque priore infinities meliorem judicat, magis tamen Aristotelis supplementum, quam Commentarium. Mihi ut horum duorum neuter visus est, ita nec addo de iis quicquam. Tertium tamen, quem æque non vidi, Interpretem Aristotelis addo Hispanum, Joh. Antonium Gonzales *de* Salas: cujus *Illustration à la Poëtica de Aristoteles* Nic. Antonio memoratur: Italumque alium Josephum Baptistam, cujus Commentarium in Poëticam Aristotelis ineditum, & Autoris manu Italice scriptum servari, Laur. Crassus autor est, in Elog. P. I. p. 341.

4 Post Aristotelem, e Veteribus *de Arte Poëtica* scripsit HORATIUS: quamvis fere dubium nullum sit, ab ipso titulum præfixum non esse, sed a librariis demum, aut verius a Criticis. Ipsam vero illam Artem sine omni arte esse scriptam, Satyræ similiorem, olim Jul. Cæs. Scaliger judicavit: cui consentit ex parte Casp. Barthius, *Advers. lib. XXXVII. c. 6.* minime Horatium perfectam artem numeris includere voluisse arbitratus, alioqui frigidum artificem: sed more suo vagabundum docere, quæ obveniebant, quasi ludendo voluisse, parum sollicitum de iis, quæ Grammatici dicturi videbantur, quæque nunc a Criticis extundantur. Similia habet Barthius *lib. XLII. c. 22.* ubi Scholia quædam in Artem Poëticam Horatii, e MSS. veteribus eruta (sed non magnopere æstimanda) publicat. Enimvero, ut jam supra, cum de Horatio inter Latinæ linguæ Autores ageremus, monitum est, immitem Scaligeri censuram esse, præter

ter alios, egregie a Bernardo Parthenio confutatam rejectamque: ita Barthium non eſt quod multis hic confutemus: cum id noſtri inſtituti ratio non ferat. *Commentatores* Horatii ſollicite recenſet Spachius *in Nomenclatore Philoſoph. pag. 85.* quo in loco plures etiam de Arte Poëtica Scriptores commemorat. Retulimus Commentatores Horatii & nos ſupra, cum de Horatio inter Latinæ linguæ Scriptores ageremus: quibus nunc adjungimus Franc. Luiſinum, Italum, cujus in Artem Poëticam Horatii Commentarium Venet. 1554. in 4. editum habemus: aliosque item Hiſpanos Luſitanosque, quorum notitiam Nicol. Antonio debemus. Sunt hi Achilles Statius, Luſitanus, cujus in Artem Poëticam Horatii liber Antwerpiæ 1553. excuſus eſt. (Neſcio autem, quid ſibi velit, quod in titulo apud Antonium additur, *ex fontibus Græcis*: ni forte conſultum ſimul e fontibus Ariſtotelem id ſignificet.) Franc. Caſcales, a quo Ars Poëtica Horatii in methodum redacta Valentiæ 1659. prodiit. Thomas Correa, Luſitanus, æmulus & æqualis Mureti, cum quo eodem tempore Romæ bonas literas docuit: poſtmodum Bononiæ: olim Jeſuitarum ſodalitio addictus, ſed quod deſeruit, & averſior ſemper ab eo fuit. Is explanationes in Librum Horatii de Poëtica Venet. 1587. in 8. edidit, præter alia ad illuſtrandam ornandamque Poëticen facientia, de quibus paulo inferius ſuo loco. Fuit quoque qui Hiſpanico Carmine Artem Poëticam Horatii exprimeret, quam deinde cum variis Carminibus ſuis, ſub titulo *Arte Poëtica Eſpannola* edidit, Vincentius de Eſpinel.

5 Hæc de antiquioribus Artis Poëticæ Scriptoribus: Plures enim non habemus. Niſi forte quis iſthuc trahat *Homeri & Heſiodi Certamen Ludicrum* a neſcio quo recentioris ævi Græco confictum, quod primum Henr. Stephanus An. 1573. in 8. Græce & Latine edidit: poſtmodum Dan. Heinſius pulcerrimæ Editioni Heſiodi, a ſe A. 1603. in 4. datæ, absque tamen Latina verſione, annexuit. Verum, qui inde Poëticam artem hauriendam putat, fallitur profecto. Poſſes vero huc rectius referre Isaacium & Johannem Tzetzas fratres, quorum ille in Acceſſu ad Scholia in Lycophronem, λίαν κάλλιςα καὶ φιλοτιμότατα, ut frater ait, de Poëmatum atque Poëtarum differentiis egit: hic vero tum peculiari libello, jambis extemporaneis, i. e. Verſibus Politicis, ſcripto, tum ſtrictim, & per ſumma capita, in præfatione ad Scholia ſua in Heſiodum, idem Argumentum tractavit. Sed & in omnibus prope Græcis Scholiaſtis quamplurima ad Artem Poëticam apprime facientia reperiuntur. E recentioribus, ſub initium ſeculi ſuperioris, MACARIUS MUTIUS, CAMERI Eques, librum edidit *de ratione ſcribendi Poëmata:* quem Ant. Poſſevinus ſuo de Poëſi Tractatui, de quo mox, addidit, una cum exemplo Poëmatis ſacri, de Crucis victoria, ſeu de Triumpho Chriſti: quod alias Baſileæ & Coloniæ prodierat. Fuit Mutius amicus Angeli Politiani, ad quem Epiſtola ejus extat lib. 8. Epiſtolarum Politiani; ut jam olim Lil. Gyraldus annotavit.

6 Poſt hunc memorandus, ceterisque adeo præferendus, omnibus eſt, JUL. CÆSAR SCALIGER, cujus libri *de Re Poëtica.* multoties Pariſiis, Genevæ & Heidelbergæ

bergæ editi, divini sunt: neque enim solum omnia Carminum genera percensentur inibi & explicantur; sed & ipsimet Veteres ac recentiores Poëtæ sub examen vocantur. Non nescio equidem, Scaligerum, cum hac Poëtice sua, plagii reum agi; & Barthium, in suis ad Claudianum notis p. 972. referre, surreptam esse a Scaligero materiam ejus libri omnem Lud. Cælio Rhodigino, præceptori suo, & trans Alpes latam postea, sub Scaligeriano nomine perperam prodiisse, cum Rhodigino adscribi debeat. Cujus relationis Autorem Barthius Qu. Sept. Florentem Christianum, in hujus notis ad Aristophanem, laudat: & motus ea re Thomasius Scaligerum plagiariorum Catalogo inferre non dubitavit. *Diss. de Plag. Liter. §. 537.* Enimvero, ut res ipsa mihi plane suspecta est, & crimen ex invidia potius confictum, quam e rei veritate intentum, videtur: ita sane mirabor Florentem Christianum, si id ipsum negare ausit. Etsi enim ejus notas in Aristophanis Comœdias, quæ post mortem illius prodierunt, nunc non anxie perquisiverim: habeo tamen prolixas, quas ipse edidit, notas in Aristophanis Irenam, Paris. An. 1589. in 8. publici juris factas; in quibus non solum toties cum elogio Scaligeri mentionem facit, quoties ejus nomen ponit, sed & ipsum de Re Poëtica opus *Divi Iul. Cæsaris Scaligeri opus perfectissimum vocat.* Alibi pag. 11. postquam de nonnullis ad Comœdiam pertinentibus dixisset, ait: *Hæc aliaque similia qui certius & clarius intelligere volet, Hephæstionem, eruditissimum Grammaticum, legat, vel potius I. C. Scaligeri libros de Poëtica. Sane enim maximi illius herois ingenium vetustatem æquat, posteritatem & novitatem omnem superat: sed, quod miserum est, pauci sunt adhuc, qui ejus scripta aut legant, aut intelligant. Eum ego quotidie miror & miror magis: imo erit ille mihi semper Deus. Quidni enim hoc autumem de Clarissimo Viro, cum Philosophus ille σκοτεινὸς de humili & obscuro loco dixerit: Etiam hic sunt Dii?* Anne putes hæc de Scaligero, mortuo jam, & a quo cur sibi timeret, nil quicquam habuit, dicturum fuisse Florentem, si pro turpi plagiario habuisset? an credibile est, eum *Dictatorem literarum; maximum Heroëm; Principem non solum Veronensium, sed omnium Criticorum, quorum interest vacare Musis: &, si Veteres etiam adducas, uno tantum Aristotele minorem* vocaturum fuisse, tum, cum de ejus Poëtica loquitur, si pro alieni laboris nefario usurpatore, & messore messis alienæ habuisset? Mihi sane id non videtur. Adeoque, aut fefellisse memoriam Barthium allegantem dicendum est: aut sibi cum sua accusatione minime constare Florentem: vel demum intrusam esse notis illius ab aliena manu pericopen, quæ ejus non erat. Quicquid demum ejus sit, a Scaligero tam turpe plagium esse commissum, ni liquidius demonstretur, non credo. Aliud crimen, non ipsimet quidem Scaligero, ejusve libro, prout ab ipso scriptus est, sed tamen editionibus Poëtices Scaligeri Genevensibus, movet Anton. Possevinus *in libro de Poësi & Pictura, Ethnica, humana, fabulosa, collata cum honesta & Sacra:* (qui liber Lugduni A. 1595. in 8. & præterea Romæ alibique, editus est, pars etiam illius Bibliothecæ Sanctæ adjecta) hæreseos scilicet, quod mirere: queritur enim, multa esse ab Hæreticis Genevensibus inserta, quæ fidem Catholicam labefactent; nonnulla etiam ad artem ipsam spectantia. Parisinam vero Editionem ab his Emblematis hæreticis liberam esse ait: & rationem corruptionis expositurus: *Eo proclivius*, inquit, *errores hæretici in opera*

Sca-

Scaligeri irrepserunt, quod apud Joh. Crispinum Calvinianum primo (An. 1561.) *editi sunt, licet locum suppresserit, ut venalia magis essent exemplaria: cum & quæ Rob. Constantini, Medici, ad eundem Joh. Crispinum de Scaligeri libris inserta est epistola, post ejusdem Scaligeri ad Sylvium filium præfationem, tollenda sit, nec ipse Crispinus a Senatu Parisiensi edendi eos Poëtices libros facultatem exprimere potuisset, nisi Lugdunensis, typographi Ant. Vincentii, opera & nomine abusus fuisset. Quare & privilegium, & quod subjectum est, Franc. Beraldi Epigramma Græcum, tum in Scaligeri, tum etiam in ipsius Crispini, hominis pestilentis, laudem scriptum, pari cura ex hoc opere eximendum est.* Ingenue fateor, me hæc multo etiam minus credere, quam priora. Vix enim est, ut quisquam Poëticæ Theologica, præter Autoris mentem inserere voluisse credi possit: &, quod cetera attinet, non tulisset Jul. Cæsaris filius, Jos. Scaliger: tantus Criticus, tantusque patris hyperaspistes: quem hæc talia fugere non poterant. Quæ vero de expresso fraude privilegio Bibliopolæ Possevinus refert, haud invitus concesserim. Est hoc enim his hominibus familiare. Ceterum, quod κρίσιν Scaligeri concernit, non semper illa probanda est, quippe audacior haud raro & tantum non temeraria: id quod ex ejus judicio de Statio manifeste patet, quem nimiis laudibus extollit: ut de iis nil dicam, quæ in contemptum Homeri & Horatii affert, & quæ ab aliis confutata alibi indicavimus.

7 Habet interea eam gloriam sibi propriam Scaliger, quod primus & unus omnem Poëtices rationem doctissime explicuit, quod ne quidem post illum quisquam tentavit. Nam quæ Jac. Pontanus habet in *Institutionibus Poëticis,* Ingolstadii 1597. editis: quæ item Gerh. Joh. Vossius in *Libris III. Institut. Poëticarum,* etsi non contemnenda sint; his tamen utique non sunt comparanda: sed plane alius generis præcepta. Laurentius *le* Brun, in *Eloquentia Poëtica,* non tam methodica & ornata de rebus Poëticis præcepta, quam nescio quos Locos Communes & Exempla Poëtica, ex aliis conscripsit potius, quam ipse scripsit, quæ tamen usui esse possunt, Jac. Masenii *Palæstra Eloquentiæ Ligatæ* præ ceteris mihi sese probat: quod commoda methodo utatur, præcipua quæ apud alios inveniuntur, colligat, tum observata & notata alia, quæ alibi non invenias, ponat, semper allatis in medium exemplis. Fuerunt etiam Hispani, qui hanc artem in formam præceptorum redigere laborarunt. Ut enim de Thom. Correæ, de quo paulo ante dictum est, oratione *de Antiquitate dignitateque Poëseos,* & *Poëtarum differentia,* Romæ in Gymnasio Sapientiæ habita, editaque a Ludov. de S. Francisco, non dicam: Artem Poëticam justo volumine tradidit Polygraphus ille nequaquam ineptus, Franc Macedus; sed quam lucem non vidisse *Lib. I. c. 22. §. 40. Polyhistoris Literarii,* ubi Catalogum operum Macedi exhibemus, monitum est. Hispanico sermone *de arte Poëtica* librum scripsit Emanuel Faria *de* Sousa, cujus Nic. Antonius meminit: qui & Ludov. Alphonsum *de* Carvallo refert librum edidisse de dignitate & præstantia Poëseos, omnique eo, quod ad artem illam pertinet: titulus est: *Cisne de Apollo, de las excellentias y dignidad, y todo lo que al arte Poëtica y versificatoria pertenece, Medinæ* 1602. in 8.

Ut jam PETRI *de* SALAS libellum *de Arte Poëtica*, ineditum, prætereamus. *Philosophiam antiquam Poëticam* concinnavit, ediditque Madriti A. 1596. in 4. ALPH. LOPEZ Pintianus, lingua Vernacula; in qua & Carmina quædam scripsit, sed misera: Antonio referente.

8 Iidem Hispani, in Comœdiæ quoque & Tragœdiæ ratione explicanda mire solliciti fuerunt. Quandoquidem non solum is ipse, quem Aristotelis Poëticam Commentario illustrasse supra diximus, JOH. ANT. GONZALEZ *de* SALAS *Novam* quoque *Ideam Tragœdiæ* publicavit, & Dialogos, omnem histrionicam Comœdiarum artem complectentes, sub titulo *Viage entretenido*, Madriti 1583. editos in 8. Celebris Hispanorum Comœdus, ac inter primos gentis illius inumerandus AUGUSTINUS ROXAS: quibus etiam JOSEPHI PELLIZERII *de* SALAS *Idea de la Comedia de Castilla* addi potest: sed & eousque longo cultu productam putat Hispanam comœdiam Nicol. Antonius, ut, ipso judice, non vulgarium solum linguarum omnes Comœdiæ (nimis enim hoc parvum foret,) sed & Græcorum Latinorumque celebratissimæ illi, loco decedere non dedignentur. Si quæras, unde tantum dignitatis accesserit Hispano Dramati, & quis præcipuus ejus artifex? LUPUM (Hisp. Lopez) FELICEM DE VEGA CARPIO tibi memorat, quem totam propemodum Divinam auram adeo sibi incubantem habuisse persuasus est, demonstrasseque prodigiosa illa copia & facilitate versus ingenio & urbanitate plenos fundendi; *ut tota, quanta est, antiquitas, nedum proximiora retro Secula, quem Lupo comparent, se non habere necessario fateri debeant. Huic*, inquit in præfatione, *debetur Comœdia Hispana: in qua, compensatis nonnullis levioribus vitiis, cum majoribus pluribusque virtutibus, absque controversia regnamus.* Enimvero, ut negandum non est, fuisse, in pangendis Versibus Vernaculis, præ omnibus Hispanis popularibus suis, felicem Lupum, cujus non ingenium minus natura ad Poësin aptissimum, quam imensa, & inexhausta versus fundendi vis multorum admirationem excitavit. Ecquis enim non stupeat, cum, præterea Epica Carmina, ceteraque varia prope innumera, quæ composuit, ab illo scriptas 1800. Comœdias, Sacras actiones 400. legerit? ita sane, neque Græcis illum esse, nec Latinis Gallisve, sine discrimine præponendum, res ipsa & Antonius ipse dicant. Nam, quod artem ejus Poëticam attinet, quam novam vocat, & quæ in Epicis Comicisque plane ab Aristotele esse recedendum, novaque insistendum via, suadet, adeo illa Hispanis, at quantis Vegæ admiratoribus, displicuit, ut ne quidem inter Opera ejus admitterent una excudendam, prout Rapinus in præfatione ad suas de Poëtica meditationes refert. Ipsas vero Comœdias, omnes Veterum prætergressas leges, effrenesque adeo, quis laudet, aut quis optimis anteponendas existimet? Audi Antonium. *Præter quamplures fictarum actionum repræsentationes, in quibus continebat se usque ad eum Comœdia, nil ferme historia cujusvis gentis, seu Græcæ, seu Latinæ, seu barbaræ, at multo magis Hispanæ, celebrioris cujusquam eventus nota impressum habet, quod particularis Comœdiæ argumentum Lupus non fecerit. Idcirco minime ei vitio verti debet, quod, Veterum prætergressus leges, licere sibi existimaverit quascunque res &*

quomo-

quomodocunque in theatrum invehere, historicis fabulosa, Comicis Tragica, ridiculis seria, miscendo: ita, ut nullum socci & cothurni discrimen, nullæ intervallo temporis ac personis theatralibus præscriptæ leges liberum frenarent spiritum; dum tantum placeret populo, actionum hujusmodi vero Censori. Mirabor, si rudis plebs optimus fabularum atque verus Censor est: si hoc virtus Poëtæ est, neglectis legibus, ima summis miscendo assensum vilis popelli quærere: si vitium non est socci & cothurni, i. e. Comicæ tragicæque actionis, discrimen tollere? Non sane video, qui non eodem jure possis loquacem rabulam, ad auram plebis captandam unice suis fucis intentum, & nescio quibus verborum sublimium lenociniis, in tenui charactere, pueriliter lusitantem, optimo Oratori præferre. Quanquam nolim profecto quicquam existimationi Vegæ detrahere; nec eum tam promiscue omnia confudisse censeo. Nolo solum Veteribus tanto supercilio præferri. Interea lubens illud quoque confiteor, & Hispanis omnibus Poëtis longe longeque præstitisse Vegam, & exteris haud immerito admirationi fuisse. Quapropter, cum anno 1635. Madriti septuagenario major decessisset, non solum communi Hispanorum Poëtarum luctu deploratus est, quorum labores peculiari libro congessit Joh. Pet. Montalbanus, & sub titulo *Famæ Posthumæ* Madriti 1636. in 4. edidit: sed & Italis ejus casus acerbus fuit; a quibus eodem anno emissus in lucem Venetiis liber est: *Essequie Poëtiche overo lamento delle Muse Italiane in morte del Signor Lope de Vega Poëta Spagnolo.* Imo & Gallis ejus Poësin perplacuisse, partim Bohursius Jesuita in libro, quem vocat *la Maniere de bien penser sur les ouvrages de l' Esprit*, passim; partim Anonymus Autor Gallus, qui sub Belli atque Pacis inter Veteres ac Recentiores, historica fabula descriptæ, schemate, elegantissimam utrorumque comparationem instituit, locupletes testes sunt.

9 Sed, ut ad Comœdiam ac Tragœdiam redeamus a Lupo, qui nos paulo diutius detinuit: illius rationem omnem, legesque & regulas, præter Dan. Heinsium, quem supra diximus, & Aubignacum, inprimis magno studio exponere atque illustrare aggressus est PETRUS CORNELIUS, primas inter Gallorum Dramaticos omnium consensu tenens. Is *de Dramatica Poësi* librum composuit: in quo non solum Veterum præcepta sibi enumeranda, aut etiam explicanda putavit. Sed invenit & ipse aliqua, abiitque subinde ab Aristotele in diversum. Non tamen, si Dacerium audire velimus, eo successu id fecit Cornelius, quem fortasse sibi promisit; nec naturæ ordinem, sed suum secutus genium dissensit a Veterum præceptis; sæpius præter rem tantum, ut, novis his, quas sibi formabat, regulis, suis forte erroribus subveniret. *Vid. Dacerii præfatio Aristotelis Poëticæ, a se versæ, præmissa, & notæ,* in quibus id, quod in præfatione notaverat, argumentis variis probat atque illustrat. De Poëmatis Cornelii hujus paulo inferius mentio recurret. Ex Italis, qui plane mirifici alias sunt ludorum Scenicorum magistri, ut ex ipsa Dramatum copia, & vel ex centum locis Erythræi, constat; C. JUL. CAMILLUS *Ideam Theatri* lingua vernacula vulgavit, Florentiæ in 4. A. 1550. editam: sed qualis illa nescio, cum non viderim: non magis

ac JASONIS NORES, natione quidem Cyprii, ſed Profeſſoris tamen Patavini librum quem inſcripſit *Tractato intorno a quei principii, cauſe & accreſcimenti che la Comedia, la Tragedia, & il Poëma Heroico ricevona dalla Philoſophia morale:* Patav. 1587. in 4. de quo ſane libro multum bonæ frugis mihi promitto, cum Vir fuerit absque controverſia doctiſſimus. Ediderat jamdudum interpretationem ad Horatii Epiſtolam de Arte Poëtica, ex quotidianis Tryphonis Gabrielii ſermonibus hauſtam, Venet. 1553. in 8. eratque animoſus veterum legum tragicarum comicarumque vindex, quas contemni ab Italis ſui ævi non ſine dolore animadvertebat. Quapropter & lites magnas aluit cum JOH. BAPT. GUARINO, quas, cum memoratu dignæ omnino ſint, & ad hoc pertineant inſtitutum, verbis Thuani ad A. C. 1590. e libro 99. Hiſtoriar. referemus. *Inter alia, quæ ſcripſit, cum, de Poëtica diſſerens, Tragi-Comœdias Paſtorales, quæ hodie inter Italos uſurpantur, tanquam monſtra quædam, & nullo veterum exemplo, contraque Poëticæ priſcæ leges, ab imperitis rei antiquariæ introducta exagitaſſet, Baptiſta Guarinus, lectiſſimus Eques Ferrarienſis, qui ſub id Paſtorem Fidum, magno plauſu ubique in Italia exceptum, ediderat, eum ſermonem ad injuriam ſuam pertinere exiſtimans, defenſionem, ſub nomine Verati, publicavit: quam Apologia contraria ſtatim Denores refutavit. Sed, dum alteram defenſionem meditatur Guarinus, morte minime fatali Denores conceſſit. Quæ niſi dilectiſſimi filii* (ob homicidium finibus Venetis ejecti) *calamitate fuiſſet præcipitata, alterius Verati lectione accelerari potuiſſe credita eſt: tanta ſiquidem vi eloquentia ſimul & aſperitate, ac verborum amaritudine, in Jaſonem invectus eſt Guarinus, ut Archilochum ipſum, in Lycamben jambos ſtringentem, eo ſcripto ſuperaſſe paſſim jactaretur.* Quicquid autem ſit de acerbitate Guarini, quæ rectius haud dubie omiſſa fuiſſet: in re ipſa plus Aſſeclarum invenit per Italiam Guarinus, quam Denores, cum & Trajanus Boccalini, in ſuis, facetiſſimis juxta & acutiſſimis, *Relationibus ex Parnaſſo, Centur. I. Relat. 31.* ſibi a perſtringendo Noreſio temperare non potuerit, ſed, ut faſtidioſum nimis, & præpoſtere nauſeantem, traducat: & ubivis Drama Guarini triumphaverit; in alias quoque linguas, Gallicam & Germanicam, uti notum, plus ſemel translatum. Probe tamen hic teneatur non eſſe credendum, ac ſi promiſcue permiſceri Soccus & Cothurnus poſſent, & Tragico-Comœdiæ qualescunque valerent. Imo vel maxime hic judicio opus eſt, & raro aliquid elaboratur, quod, ſi recte examines, recta inceſſiſſe via dici poſſet. Sane falli, quibus vetera ſordent omnia, & qui tum demum perditam in dramatibus conſiciendis operam ludi cenſent, cum antiquorum, ſive regulas, ſive exempla, preſſo pede exprimenda imitandaque ſibi quis ſumit, vel unus quoque Nic. Machiavellus demonſtraverit: qui, cum aliquando Comœdiam plane ad morem Ariſtophanis, & juxta regulas Veteres, Italico ſermone ſcripſiſſet, atque etiam Florentiæ repræſentaſſet; tantum meruit omnium hominum applauſum, ut, Paulo Jovio *in Eclog.* c. 87. teſte, *illi ipſi ex perſona ſcite expreſſa in Scena ducti cives, quanquam prææalte commorderentur, totam inuſtæ notæ injuriam civili lenitate pertulerint: actamque Florentiæ, ex ea miri leporis fama Leo X. Pontifex, inſtaurato ludo, ut urbi ea voluptas communicaretur, cum toto Scenæ cultu ipſisque hiſtrionibus, Romam acciverit.* Nomen illi co-

mœdiæ

mœdiæ fuit *Niciæ,* ut ex eodem Jovio conſtat. Sed inter Machiavelli Opera non comparet.

Ex Anglis, qui præ ceteris propemodum omnium gentium aliarum Poëtis, ad Dramata perpolienda ita accedunt, ut Veteres Comicos Tragicosque præcipue ſibi imitandos ſumant, magni nominis Tragicus Poëta, JOH. DRYDEN, præcepta Dramatica compoſuit, *An Eſſay of Dramatik Poëſi* inſcripta, editaque Londini 1668. in 8. quæ recondita multa continent, & artem egregiam prorſus egregie, data velut idea repræſentant. Ceterum ad Tragœdiæ rationem & naturam rectius pernoſcendam haud dubie multum quoque conducit JOH. MEURSII liber, quem inſcribit: *Æſchylus, Sophocles, Euripides, ſeu de Tragœdiis eorundem Lugd. Batav. 1619. in* 4. vulgatus: nec non FRANC. PORTI Cretenſis, *Diſſertatio de Tragœdia,* una cum ejusdem Prolegomenis in Sophoclem edita. JAC. MICYLLUS etiam, in Prolegomenis ad Euripidem *de Tragœdia* egit (& multo adhuc luculentius Vir Cl. JOS. BARNES, noviſſimus Euripidis Editor Cantabrigienſis, in præmiſſa Diſſertatione *de Tragœdia Veterum Græcorum,* deque Scena & illius apparatu, nec non de Muſica theatrica, deque Verſuum Tragicorum legibus). HENR. STEPHANUS quoque *de Tragœdia Sophoclis* Diſſertationem ſcripſit. Pertinent etiam huc libri amœbæi, inter JOH. LUDOV. BALZACUM ac DAN. HEINSIUM commutati, quibus Epicriſin adjecit ſuam *Cl. Salmaſius.* Nota eſt hiſtoria. Cum Heinſius in *Herode Infanticida,* Tragœdia ſua, Lugd. Bat. 1632. in 8. edita, Angelos & Eumenides, ſive Furias in eadem Scena in theatrum induxiſſet: Balzacius, qui exiſtimaret, male in Fabula Argumenti Judaici rem ſuperſtitionis Græcanicæ admiſceri Diſſertationem Gallicam oppoſuit Heinſio, ad Conſtant. Hugenium ſcriptam, Pariſ. 1636. in 8. (poſtmodum inter Opuſcula Balzaci in Belgio 1651. in 12. recuſam,) & in ea errorem iſtum ita examinavit, ut & exempla ſimilia Oratorum atque Poëtarum produceret, & rationes, ob quas ferri non queat talis error, ſtudioſe congereret: multa inſuper alia, ad Dramaticam rem facientia, admiſcens. Verum, cum eodem anno Heinſius, qui caſtigationem non ferens, nequaquam ſibi ſilendum arbitrabatur, Balzaco Epiſtolam Apologeticam repoſuiſſet: tum vero, arbitrium litis ſibi ſumſit Claud. Salmaſius, ſcriptaque ad Ægid. Menagium Epiſtola omne hoc argumentum latius exſecutus eſt, & Heinſium cum ſua Apologia non bene admodum exceptum dimiſit, quippe cum quo tum, cum ſcriberet, apertas etiam inimicitias alebat. Etſi vero interea, dum apud Menagium Epiſtola per aliquot annos deliteſceret, ſopitis inter Salmaſium Heinſiumqe litibus, mitius nonnihil agi cœpiſſet: nihil tamen hoc impedire potuit, quo minus prodiret Salmaſiana Epiſtola, Pariſiis 1644. in 8. Auctore ſcilicet editionem ſero deprecante: ut e *Sarravii Epiſtolis* liquet *p.* 88., qui addit: *Poteram aliquando tenerum iſtum, & naſcentem fœtum ſuffocare: ἀλλ᾽ ὅτως ἀςεῖον εἶδον τὸ παιδίον, ut ſine ſumma injuria & crudelitate non potuerim ei lucis uſuram denegare.* Recuſa, poſt Salmaſii mortem, Epiſtola illa eſt in Belgio, & Epiſtolis reliquis ab Ant. Clementio annexa. Biennio, antequam Salmaſii Epiſtola lucem aſpexit, JOH. CROJI liber pro Heinſio adverſus Balzacum prodiit, non appoſito quidem nomine

 Auto-

Autoris, sed ἀνωνύμως: *Responſe à la lettre & au Discours de Balzac ſur la Tragedie d' Heinſius, intitulée* Herodes Infanticida, 1642. Statim atque prodiit liber hic, cognoviſſetque ex Alex. Moro Sarravius Autoris nomen, res prodigio ſimillima videbatur, quandoquidem jam tum paratum habuit Crojus grandem librum, in quo acriter Heinſii Sacras Exercitationes perſtringeret, & cujus pars poſtmodum etiam eſt Genevæ excuſa. *Ergo,* ait Sarravius *Epiſt. p. 54. quem Gallice, h. e. quaſi intra privatos parietes, opus ob muſteum laudaverit, Latine, i. e. per totum orbem terrarum in re non nauci ſugillabit Explica mihi quæſo iſtud, quicquid eſt ænigmatis.* Hæc Sarravius, qui Gronovio imputandam libri hujus Editionem divinat: quem ceterea non adeo magni æſtimat, præſertim quod ſtylum concernit, ut qui diſſipatus & incultus fluat: ſed tamen & plurima in eo libro altiſſimam eruditionem ſapere non diffitetur. Putat reſponſurum Balzacum. Sed hoc, quantum memini, factum non eſt. Tetigit vero rem ipſam *de præpoſtera Sacrorum cum Profanis commiſtione,* in Dramatibus, aut Poëmatiis aliis occurrente, *Menagius in Obſervationibus ad Malherbium* p. 279. ac, dum laudat Epiſtolam Salmaſii adverſus Heinſium, excuſat tamen SANNAZARIUM & PET. BEMBUM, quorum alter in Carmine de Conceptione Chriſti, *Mariam, cum ab Angelo ſalutaretur, Sibyllinos libros* legiſſe ait; alter *Chriſtum Heroa* vocat: uterque vero a Jul. Cæſ. Scaligero perſtringitur. *Mais,* inquit Menagius, *comme pluſieurs docteurs de l' Egliſe ont pretendu, que pluſieurs myſteres de noſtre religion ſe trouvoient marquez dans ces livres, je n' eſtime pas, que ce grand Critique ſoit bien fondé dans cette accuſation. Je ſuis perſuadé, qu' il reprend auſſi à tort le Card. Bembo d' avoir uſé du mot de Heros en parlant de noſtre Seigneur: ce mot de Heros ſignifiant pas autre choſe en cet endroit, qu' une perſonne extraordinaire.* Enimvero, ſi excuſari poteſt Sannazarius, qui Sibyllæ folia præ vaticiniis Jeſaiæ, Protea præ Angelo Gabriele, partus miraculoſi præconem elegit, qui Dryades & Nereides in ea fabula produxit, non video, cur non & Heinſius veniam mereatur. De Bembo nihil dicam, cum omnino commodus eſſe poſſit ſenſus vocis Heros, niſi loco plane non congruo adhibeatur. Poſſet interea ad argumentum iſtud cum fructu conferri Laurent. Gambaræ Tractatio peculiaris de abuſu fabularum in Carmine, Venetiis, neſcio quo anno, edita, in 12.

11 De *Satyra* FRANC. ROBORTELLUS aliqua habet, ſubjuncta Commentario in Ariſtotelis Poëticam: ſed pauca illa ſunt, & tantum ad Horatium illuſtrandum ſcripta. Fuſius idem exequitur inſtitutum IS. CASAUBONUS in tractatu *de Satyrica Græcorum Poëſi, & Romanorum Satyra,* Pariſ. 1605. in 8. edito, qui magnam eſſe utriusque differentiam, nec Græcorum Satyricam poëſin cum Latina eandem eſſe evictum it. Cui vero ſe oppoſuit DAN. HEINSIUS ſcriptis duobus libris *de Satyra Horatiana,* Lugd. Bat. 1629. in 12. qui utriusque paritatem amico diſſidio, adverſus Caſaubonum, propugnat: aſt & ipſe adverſarium poſt fata expertus placidiſſimum, ſummum in omni genere Eruditionis Virum, illuſtrem EZECHIELEM SPANHEMIUM. Hic enim in ſcitiſſima præfatione, quam Cæſaribus Juliani, Gallice verſis a ſe, & luculentiſſimis Commentationibus Pariſ. 1683. in 4. illuſtratis, præfixit, poſtquam & Caſaubo-

ſauboni & Heinſii opiniones recenſuiſſet, agit arbitrum, Heinſiumque falli oſtendit: cum in Græcorum Satyrica Actus Comici Satyrorum, Faunorum, Silenorum, ipſarumque illarum perſonarum utplurimum ſaltationes actusve ſimiles, & inter hos projecti ſales, neceſſario fuerint requiſiti; quorum nihil apud Latinos erat: ipſa etiam vocis ſignificatione longe in diverſum abeunte. Sed plura adhuc ſunt argumenta, quæ apud doctiſſimos Autores, quos nominavimus, legi poſſunt. *Satyram Iuvenalis* peculiari diſſertatione explicavit NICOL. RIGALTIUS, quam Editioni Juvenalis Pariſ. 1613. in 12. annexuit.

12 De *Epigrammate*, & de iis, quæ ad illud pertinent, doctiſſimum librum ſcripſit THOMAS CORREA, cujus jam ſupra mentio facta a nobis eſt, & quem male aliqui Gorræum, Erythræus in Pinacotheca I. p. 253. Choream vocat: liber editus eſt Venet. 1569. in 4. & Bononiæ A. 1590. recuſus. Præterea de Epigrammate ſcripſerunt VINCENTIUS GALLUS, quem Octav. Boldonus in Epigraphia p. 32. laudat. CAROLUS *a* S. ANTONIO *Patavinus* Colon. 1650. in 8. qui non tam Epigrammatum conficiendorum præcepta dat, quam titulos, ſeu Locos Communes, ſub quibus illa ordinat. *De figurarum* tamen *cultu in Epigrammatibus* prolixe agit NICOL. MERCERUS. Pariſ. 1653. in 8. qui nihil aliud agit, quam quod Jul. Cæſ. Scaligeri præcepta de Epigrammate, lib. III. Poët. cap. 126. data, exemplis operoſe illuſtrat: ſed, cum parum emunctæ naris ſit, multa immiſcet lutulenta & quæ non ſapiunt ætatis priſcæ ſapientiam & elegantiam: interea multum tamen ſibi cum ſuo labore, etſi præter rem ſane, placet. FRANC. VAVASSOR, qui nitidiſſime quidem ſcripſit *de Epigrammate* Pariſ. 1672. in 8. ſed ſpecialia artis non tangit, majorque, ut mihi videtur, in præceptis, quam in exemplis, artifex eſt. Id vero inprimis agit, ut Petrum Nicolium, qui tum forte cum ſua præfatione Epigrammatum aliquam collectionem in lucem publicam ediderat, confutet, perſtringatque, & male literato Orbi conſuluiſſe oſtendat. Subinde tamen alios quoque caſtigat, ut cap. 9. Th. Corream, qui, fabulis plane proſcriptis, in Epigrammate nihil, niſi verum factumque, a poëta voluit adhiberi. Peculiare etiam caput habet de laſciva ſpurcitie ex Epigrammatibus exterminanda, quam alias ſæpe ſolam Epigramma conficere, & tantum non neceſſariam eſſe, IS. VOSSIUS ad Catullum, & docti complures Viri, putant: contra quam opinionem Vavaſſor plane egregie inſurgit. Annexuit libro de Epigrammate ſua ipſe Epigrammata libris tribus diſtincta: quæ, ut puriſſima ſunt, ita non ubique acuminum ſatis habent: quippe quæ ſciens volensque ille præteriit, & contemſit, niſi ævum ſaperent Auguſteum. Edidit tamen anno 1675. Appendicem libri tertii Epigrammatum ſuorum, & paulo poſt librum etiam quartum. Scripſit & de *Epigrammate* librum COTTUNUS, Profeſſor Patavinus, ſed quem non vidi. JAC. MASENIUS, in *Arte nova Argutiarum*, certos quosdam fontes invenit, ac perpetuis Exemplis illuſtravit.

13 De *Epico Carmine* extat Diſſertatio MAMBRUNI, quam Menagius *une docte & curieuſe diſſertation* vocat *Obſerv. in Malherb. p. 441.* Præterea TORQVATI TASSI, at quanti poëtæ! extant *Diſcorſi del Poëma Heroico* Venet. 1587. & Neapoli in 4. impreſſi:

pressi: quem librum una cum poëmatibus Tassi (de quibus infra) tanti æstimant Italorum plerique, ut & vicisse omnes ante se, & nihil addi a quoquam, nedum ex Aristotele, posse, persuasi sint, prout præter alios, e *Relationibus Boccalini* liquet *Cent. I. Rel. 28.* Sed agnoscunt tamen sagaciores errores Tassi, quos ne ipse quidem laudare aut dissimulare sustinuit: dum interea vicissim justissima laude admiranda illius Scripta non privant. Scripsit & *le* BRUN aliqua de hoc argumento, quæ Virgilio suo Christiano addidit: sed non adeo magnæ rei. Qualia sint CAMILLI PELLEGRINI, qui & ipse de *Epica Poësi* Italicum librum scripsit, non novi: cum non viderim. Omnes vero in hoc genere vicit, longeque supergressus est, quem paulo superius nominavimus, Gallus Eruditissimus, RENATUS le BOSSU, in vernaculo de *Epico Poëmate* tractatu, qui Paris. 1675. primum prodiit, dein apud Belgas 1693. recusus est. De Elegia librum THOM. CORREA scripsit, Bononiæ 1590. in 4. editum, una cum libro *de Prosodia.* De Ecloga, seu, quod idem est, *de Carmine Pastorali,* est exquisitissima Commentatio REN. RAPINI, quam *Eclogis* suis Sacris addidit, plane ad genium puræ Latinitatis & dictionis ævi aurei conscriptis, ut cum antiquis etiam certare possit. Paris. 1659. in 4. Multa etiam de Ecloga habet non vulgaria ÆG. MENAGIUS *in Anti-Bailleto, T. I. n. LIV. p. 195. seqq.* & inter alia probat, falli Bailletum, cum Tassum Pastores primum in theatrum induxisse putat: quod tamen, ut Menagius annotat, ante ipsum Augustinus Beccari Ferrariensis, fecit in Dramate, quod inscripsit, *Sacrificio.* Sed hæc recentiora tantum Carmina pastoralia attinent.

14 De *veterum Poëmatum cantu, & Viribus rythmi,* peculiarem librum conscripsit, cui præclara multa insunt, Is. VOSSIUS, Oxonii 1673. in 8. editum: in quo Veterum Græcorum poësin, nova plane ratione juxta metri musicas leges explicatam, unam maxime æstimat. Eodem aut simili videtur instituto ductus homo Hispanus, ARIUS BARBOSA, *Epometriam* scripsisse, in qua Veterum poëmatum cantum, & pronuntiationem poëticam, jam amissam, explicat: Nicol. Antonio teste. Liber Salmanticæ prodiit in 4. una cum Prosodia ejusdem, seu de Re Poëtica, & recta scribendi ratione libro. De *Furore Poëtico,* quem ἐνθουσιασμὸν Græci vocant, quemque Longinus elegantissime circumscribit γεννᾶιον πάθος, ἔνθα χρῆ, μεγαλήγορον, ὥσπερ ὑπὸ μανίας τινὸς καὶ πνεύματος ἐνθουσιαστικοῦ ἐκπνέον, καὶ οἱονεὶ φοιβάζον τοὺς λόγους. *Audit sc. ei nobilis affectus, atque ubi decet magnificus, qui velut furore quodam & cælesti aliquo mentis instinctu actus, fundit verba: & aliquid, ut ita dicam, grandius ore mortali loquitur, cum scilicet,* juxta Claudianum,

totum spirant præcordia Phœbum.

De hoc, inquam, Poëtico furore elegantissimam dissertationem concinnavit, suisque præfixam Poëmatibus edidit, PETRUS PETITUS Paris. A. 1683. in 8. dignissimam utique, quæ legatur. Egit & de eodem argumento BERNARDINUS PARTHENIUS, Spielenbergius, in suo Commentario ad Horat. Od. III. 25. nec non LIL. GYRALDUS Dial. I. de Historia Poëtarum Dissertationem Academicam de Furore Poëtico scripsit

ſcripſit Clariſſimus, dum viveret, Lipſienſis Poëta JOACH. FELLERUS, quæ & ipſa negligenda non eſt. *a*)

Idem Perthenius, quem modo laudavi, de *Imitatione Poëtica* præclaros quoque libros V. compoſuit, ad Maximilianum II. Imp. ſcriptos, editosque Venetiis 1565. in 4. Etſi enim illos evolvere nunquam licuerit; haud difficulter tamen conjicio, Virum doctiſſimum, qui in Commentario in Horatium tam pulcre de imitatione Horatiana ſubinde ſcripſit, quam alius quisquam, profecto multo etiam magis accurate hoc argumentum in Tractatu peculiari exſecutum: ut non dubitem eum, ſi haberi poteſt, ceteris omnibus eſſe anteferendum. Perſii Imitationem Horatianam ſuo in Perſium Commentario annotavit Iſ. Caſaubonus. De Virgilii imitatione Homerica tot loquuntur, quot Poëma utriusque attingunt. Aliorum Poëtarum Latinorum ſtudium in imitandis Græcis annotat Barthius Adverſar. lib. XXXIV. c. 14. qui tamen non in omnibus æque felix eſt: aliquando enim, quæ ad imitationem Græcorum expreſſa putat ille, forte ſecus videbuntur aliis. Ceterum ſub ſpecie imitationis nunquam furta Poëtarum admitti certum eſt: etſi viciſſim nimis rigidi ſunt & iniqui accuſatores, qui promiſcue imitationem, ſimilemve ſententiam pro furti argumento arripiunt. Sane enim quandoque fit, uti recte MENAGIUS ad *Malherbium* p. 255. obſervat, ut in easdem cogitationes, eosdemque Verſus, totidem conceptos verbis Poëtæ incidant, abſit tamen, ut alter alteri quicquam ſurripuiſſe dici queat. Notat Menagius, Porphyrium apud Euſebium Præp. Evang. lib. X. c. 3. commemorare Aretadem, qui integrum de his librum ſcripſerit. Inſcribebatur vero liber Aretadis περὶ συνεμπτώσεως, & in eo multa etiam, ut teſtatur Porphyrius, plagia Eruditorum annotabantur. Feſtivum eſt, quod Hieronymus (& ex eo Menagius) ad illud Eccleſiaſtæ; *Nihil ſub ſole novum*: de Donato, Præceptore ſuo, refert: eum, cum illa Terentii explicaret: *Nihil dictum, quod non dictum ſit prius:* ſtomachantem & indignabundum identidem exclamaſſe: *pereant, qui ante nos noſtra dixerunt.* Hæc quidem, ſimiliaque, quæ in veteribus ac recentioribus Poëtis ſæpius occurrunt, pro furtis reputanda non ſunt. Atque hinc Æg. Menagius, qui *de Furtis & Imitationibus Poëtarum* peculiarem librum ſe ſcripturum promiſerat; *l. c. & in Addend. p. 559.* de his etiam, quæ furta non eſſent, ſimilibus eorundem cogitatis latius agere ſibi propoſuerat. Sed, dum cum illa ſui libri Editione cunctatur Menagius,

a) De Enthuſiaſmo ſeu Furore Poëtico Morhofii etiam ipſius exſtat Oratio, Roſtochii Lectionibus in Claudiani de Raptu Proſerpinæ libros Publicis, M. Nov. A. 1661. præmiſſa, ſed, triennio abhinc, demum, in Volumine *Diſſertationum* ejus *Academicarum & Epiſtolicarum*, Hamburgi An. 1699. in 4to excuſo, *p. 71-82.* edita. Prolixius ille quidem de eodem Argumento Volumen, tum ſub finem *Orationis hujus p. 81.* tum *P. II. Operis de Lingua & Poëſi Germanica, c. 1. p. 201.* & alibi, eſt pollicitus, ſed non perfecit. Digna etiam lectu eſt Diatriba de Enthuſiaſiaſmo Poëtico Academica, ab Henr. Muhlio & Sebaſt. Kortholto, illo Præſide, hoc Reſpondente, utroque autem Morhofii diſcipulo, utroque item ejusdem in Profeſſione Poëtica Succeſſore, Kilonii A. 1696. in 4to publicata.

gius, cogitur tandem a se amoliri plagii crimen, quo carmina ejus onerant Andr. Bailletus; qui tot Veterum ac Recentiorum dimidios versus integrosve, in Poëmatis Menagii, occurrere criminabatur, ut nihil aliud prope, nisi musivum opus sit, quicquid carminis ab illo fluat, e variis nempe Poëtarum variorum frustulis artificiose congestum: transfusis etiam aliquando Latinis aliorum Carminibus ab illo in Græcum. Hæc igitur ut pro viribus dilueret Menagius, neque furtis annumerari posse, quæ suis aliena inseruit, neque peccatum esse a se quicquam ostenderet, operose *in Anti-Bailleto*, multis capitibus, laborat, *P. II. a pag. 202. usque ad 277. §. 128. 135.* simulque toti argumento lucem non exiguam fœneratur. Ex antiquis conferri ad rem eandem cum fructu potest Longinus, *lib. περὶ ὕψους sect. 13.* qui veterum & celebrium ante nos Scriptorum imitationem quam maxime ad apicem illum sublimitatis conducere sapienter judicat: quum scilicet haud raro aliqui, alieno velut spiritu, ut Pythia Deliaco anhelitu, impleti, quædam illorum, quos assidue legunt & imitantur, Autorum præstantissimorum effluvia in se sentiunt delabi, tumque furorem illum, quasi ex Apollinis specu petitum, æqua cum aliis sublimitate ostendunt, *ὅταν ἀπὸ τῆς τῶν ἀρχαίων μεγαλοφυΐας εἰς τὰς τῶν ζηλούντων ἐκείνους ψυχὰς, ὡς ἀπὸ ἱερῶν στομίων ἀπόρροιαί τινες φέρονται, ὑφ᾽ ὧν ἐπιπνεόμενοι καὶ οἱ μὴ λίαν φοιβαστικοὶ ἑτέρων συνενθουσιῶσι μεγέθει.* Recte vero addit mox idem Longinus: *ἔστι δὲ οὐ κλοπὴ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ᾽ ὡς ἐπὶ καλῶν ἠθῶν, ἢ πλασμάτων, ἢ δημιουργημάτων ἀποτύπωσις. Quæ quidem imitatio tantum abest, ut furti nomine insimulanda videatur, ut potius velut quædam excellentium seu formarum, sive simulachrorum, aut operum, existimanda sit expressio atque exemplum.* Cur Poëtis Latinis in historia Heroum Romanorum, si quando mentionem eorum faciunt, tot similia dicantur, Barthius Adversar. lib. XVIII. cap. 18. Scholis declamatorum imputat, quorum industria gesta talia non solum repetita indies, sed & in omnes facies sententiis torta sunt. Conf. Vavassor de declamatoriis argutiis Ovidii. Singularis plane & mira furandi ratio est, quam de Sperone Speronio narrat Janus Nic. Erythræus Pinacoth. III. pag. 202. *Semper ille ante se exiguos tenuium, nescio quorum, Autorum fœtus habebat: interrogatus, cur id faceret, homo sui ævi doctissimus? respondisse fertur: se furem esse literarium, & inprimis cupere, sua furta esse occulta; idque sibi ex sententia eventurum putare, si pauperum tuguria persequeretur: unde si quid abstulisset, propter eorum, quos expilasset, obscuritatem omnibus etiam futurum esset incognitum: longe secus futurum esse, si furtificas in locupletum & illustrium Virorum domos manus vellet afferre, quorum res, propter ipsorum nobilitatem & amplitudinem omnium jam patent ad oculos, nam, si quid mihi vellem ex illis arrogare, ac proprium facere, continuo clamarent furem manifestarium, qui ea pro meis venderem, quæ jamdudum in illius vel illius beatissimi hominis suppellectile numerarentur.* Hanc Speronii rationem furandi ut haud dubie mirabuntur, quotquot e trivio parum bonæ frugis colligi posse intelligunt: ita non parum profecto suæ existimationi detrahit, quisquis hac via incedit ignobili & indecora. Nescio autem, utrum in Dramata, an in Dialogos, plumas alienas tam pulcre transtulerit Speronius, Æsopi graculum imitatus. Franc. Vavassor putat, Elocutionem in carmine multa ab elocutione oratoria mutuari, adeoque

que Poëtis Orationum lectionem commendat, de Epigr. p. 159. Quod quidem aliqua ex parte verum est, sed nisi lectio Poëtarum præponderet, periculum est, ne, suppressis spiritibus poëticis, lectio talis ex Poëta Oratorem faciat.

16 Inter eos, qui *Prosodias*, & Abacos quantitatum scripserunt, optimus est, SAM. GLONERUS, qui e prosodia Giessensium, aliisque collegit præcepta necessaria, ad quantitates vero semper Autorum versus quoque signavit: quod non facit Henr. Smetius, cui propterea fides haberi semper non potest, quod corrupta nonnunquam sequitur exemplaria. OLAUS BORRICHIUS *Parnassum in nuce* scripsit, quo, singulari compendio, paucioribus Versibus plura quantitatum exempla comprehendit, quam Glonerus & Smetius; Haffniæ 1654. in 4. Idem *Linguam Pharmaeopœorum* scripsit, quo libro de accurata vocabulorum in pharmacopoliis usitatorum pronunciatione agit. *Errores* magnorum Virorum *in metro*, utriusque Scaligeri, Bonav. Vulcanii, Gabr. Lermæi, Frid. Taubmanni, Joh. Aurati, Fulv. Ursini, Joh. Meursii, H. Grotii, Car. Paschalii, Achill. Statii, notat Barthius *Adversf. lib. XVI. c. 3.* E Jos. Scaligero septem pedum versum producit, quem post illum etiam observavit Vavassor *de Epigr.* p. 193. Quinarium jambum pro Senario Jul. Cæs. Scaligeri idem Barthius notat lib. XXVI. c. 25. ubi Angeli Politiani, Vincent. Opsopæi, aliorumque, hallucinationes in syllabis ostendit.

17 Ad Poësin *fabularum cognitio* necessaria est. Hanc vero discas ex LIL. GREG. GYRALDI *Historia Deorum*, quæ compluribus Syntagmatibus ab illo prorsus eleganter tradita est; & ex G. J. VOSSII *Theologia Gentili*, elaboratissimo Opere, & gentilium superstitionum vere thesauro: quo elogio illud ornat Gisb. Cuperus *in Harpocrate p. 107.* quo in libro ipse etiam mythicam gentilium Theologiam haud parum illustrat. Sed sunt majora adhuc & plura operis Vossiani elogia, Grotii, Sarravii, aliorumque, Epistolis haurienda. Sed se quam optime commendat liber ipse, cum legitur. Quæ sub FULGENTII, Ruspensis Episcopi, nomine prodiit *Mythologia*, Augustæ Vindel. 1521. fol. cum Scholiis Philomusi edita, non ejus esse, sed Furii Publ. Fabii Fulgent. Plancridis, Grammatici, post alios multos Placcius observat de Pseudon. p. 197. NATALIS COMES in *Mythologia* sua ineptus est, & allegoriis suis occupatus. HENR. SCHÆVII *Mythologia* contracta, ob ordinem, tyronibus commendari potest, quibus etiam commode inservit FRANC. POMEY, Jesuitæ, *Pantheon Mythicum*, semel iterumque in Germania Belgioque impressum. JAC. MASENII *Mythologia* brevissima est, ac propter indicem locorum communium exemplarium, quorum magnus in poëmate usus est, commendanda. (Luculentissima vero sunt, & plane exquisita, quæ in Commentariis ad Callimachum, nuperrime An. 1697. Ultrajecti editis, Vir nostra laude multo major EZECH. SPANHEMIUS, de Deorum Veterum genealogia & historia, ex infinitis observationibus suis, congessit: quæ cum præstantissimis quibusque de palma certant.) ROB. STEPHANUS quoque *Elucidarium Poëticum* edidit, nominum mythicorum explicationem continens. Verum illud,

 maxi-

maxima ſui parte, totidem verbis eſſe e Raph. Volaterrani Anthropologia ſic deſcriptum, ut errores quoque ſuos fecerit Stephanus, qui tamen interea nusquam ſuum Autorem nominavit, obſervavit, nec ignoſcit, Thomaſius de Plagio Liter. §. 549. CAROLUS STEPHANUS, Roberti frater, *Lexicon Poëticum* ſcripſit, multoties variis in locis, & præſertim Genevæ, excuſum, recuſum, auctum: ſed ſemper tamen imperfectum eſt, multisque in locis corruptum. Emendavit illud, ac ſupplementum ſcripſit THOM. REINESIUS, quod ineditum adhuc eſt. In Anglia magnis Acceſſionibus idem Stephani Dictionarium auxit, & ſimul locis prope innumeris emaculatum bis edidit, ſemel Oxonii An. 1671. iterumque Londini A. 1686. in fol. NICOL. LOYDIUS: ſed etiamſi Editio illa prioribus longe melior ſit, non ea tamen accuratio ubique adhibita eſt, quæ debebat: quantum ex inſpectione fugitiva cognoſcere licuit. Vellem ego Lexicon ita ordinari, ut volebat quondam Henr. Schævius: qui omnia veterum poëtarum denominata & Epitheta mythologica conſignari jubebat, exemplumque dabat in Lexico Statiano, quod hactenus ineditum eſt.

18. De *Tropis Poëticis* antiqui Autoris Græci, GEORGII CHÆROBOSCI, libellus, quem ſe MSS. in Italia vidiſſe Geſnerus in Bibliotheca teſtatur, a Leone Allatio Græc. & Lat. cum aliis quibusdam Rhetoribus, editus eſt, Romæ 1641. in 8. Idem libellus Græce etiam ſervatur MSS. in Bibliotheca Cæſarea, teſte Lambecio Tom. IV. Bibl. Vindob. p. 23. Græcus illius titulus eſt: *Γεωργίου χοιροβόσκου περὶ τρόπων πάσης παλαιᾶς καὶ νέας γραφῆς.* Poëticos tropos 27. refert, *ἀλληγορίαν, μεταφορὰν, κατάχρησιν, μετάληψιν* &c. Meminit Georgii hujus alio quoque loco Allatius: nempe in Diatriba de Georgiis: obſervatque ibi; eum non recentem, ſed ſatis antiquum fuiſſe, & ante Imper. Anaſtaſii Dicori tempora, adeoque ſub finem ſeculi poſt C. N. quinti, famam ſibi comparaſſe: idque exinde colligi poſſe ait, quod Stephanus Byzantinus, Grammaticus, in libro de Urbibus, ejus teſtimonio utatur.

19. *Phraſes poëticas* ſub Locorum Communium titulis congeſſit NICOL. NOMESSEUS in *Parnaſſo poëtico*, Colon. 1602. in 8. edito, & mox appendice aucto; qui quidem optimus videtur: Virgilii phraſes ſeorſim ſub titulis ſunt congeſtæ. *Calligraphiam Ovidianam* ſcripſit GEORG. BERSMANNUS. ALEXANDER ROSSÆUS *Enchiridion Oratorium & Poëticum*, in quo formulas oratorias Morelli Sermone Poëtico expreſſit, Londini 1650. in 8. MELCH. WEINRICHIUS in *Ærario Poëtico* phraſes e Recentioribus potius, quam Veteribus collegit, quem exagitat eapropter VINCENT. FABRICIUS, in *Pranſu Parato*, i. e. Satyra in Poëtas, eorumque contemptores. Amſtelodami edita. *Flaviſſæ Poëticæ* BACHARII omnium optimæ ſunt propter elegantem ordinem ac digeſtionem ſynonymorum, Epithetorum, comparatorum, phraſium, &c. *Epitheta* conſcripta ſunt a JOH. RAVISIO. Ex eo, additis quibusdam obſervationibus, concinnavit ſelectum Epithetorum Latinæ Poëſeos NICOL. *le* ROUX, Pariſ. 1631. in 8. *Græca Epitheta* diligentiſſime collegit ediditque CONR. DINNERUS. Ad Epithetorum inventionem facit etiam JOH. BUCELLENI *Officina*: quanquam & alias voces, ſubſtantiva & verba, apud illum reperire poſſis; indicem enim dedit 1. nominum, 2. adjectivorum & par-

& participiorum: 3. nominum propriorum; singulorum sub titulis pedum ita locatorum, ut in frontispicio paginæ statim pes, & subjectæ illi voces appareant: e quibus excerpere potes, quæ usui sunt accommodata. Hujus libri auctarium scripsit BOHUSLAUS BALBINUS in *Auxiliis Poëtices*, uti vocat. Verum habent & hi Autores sua vitia: multa enim in illis occurrunt barbara & antiquata: multa etiam in quantitatibus errata sunt: quare circumspecte iis utendum. Uterque vero inventionem debet Anglo cuidam homini, JOSIÆ WEBBE, Med. Doctori Londinensi, qui A. 1626. in 8. librum edidit, quem inscripsit *Usus & Autoritas, seu Carmen Hexametrum & Pentametrum:* in quo ita particulas & verba Ovidiani poëmatis digessit sub suis pedibus, ut jactet, hoc artificio quemcunque artis Oratoriæ & Poëticæ ignarum orationem & poëma scribere posse: quæ, quamvis stulta, jactantia metrorum tamen & pedum inventionem facilitat: qua in re præivit Bucelleno & Balbino. Exstat similis labor GEORG. MATTHIÆ KOENIGII, qui in Græca lingua eo modo Epithetorum & Nominum Syllabum locavit. Libri titulus: *Tyrocinium Poëticum Græcum, Norib.* 1637. in 8. Ego vero phraseologiam poëticam longe aliter colligi & institui posse censeo. Concinnarem Lexicon aliquod Poëticum, quo notarem omnes illas voces, quæ singularem aliquem sensum, non tantum apud Classicos poëtas, sed & nonnullos, præstantiores tamen, recentiores inveniunt: cum ratio phraseos poëticæ unice pene in translationibus, Poëtis familiaribus, consistat: quanquam & aliqua Syntaxeos ratio diversam orationem Poëticam a soluta faciat. Huic Lexico deinde subjungi posset index locorum communium, qui remitteret ad voces ipsas. Sed de omni instituto illo, in lectionibus publicis plura diximus. Pene ad illud consilium nostrum institutæ sunt, quæ Lugduni A. 1590. in 12. prodierunt *Petri ab Area Baudoza, sive Baudoziani,* Poëticæ Elocutionis formulæ: a quo & Poëticæ Latinæ Thesaurus Lugdun. 1586. in 8. decem libris confectus est.

Extant & *de vernacula gentium variarum Poësi* scripta varia. De *Germanica* nos 20 peculiari libro egimus aliquando, ac tum Scriptores recensuimus omnes; tum quid præterea dici ad rem posset, congessimus: quæ nunc repetere opus non est. De ludis Poëticis apud *Gallos* fuse Joh. Casaneuve agit in libro, quem inscribit *Jeux fleurans.* De *Castellana*, seu *Hispana* Poësi scripserunt *Didacus Garcias de Rongifo,* Salmant. 1592. in 4. & *Mich. Sanchez de Viana,* Compluti, 1580. in 4. *Itali* de sua Poësi tot agunt, quotquot vel Guarinum, vel alios novi generis Tragico-Comici, aliarumque novitatum Autores suos, contra veteris Poëseos propugnatores sibi defendendos sumunt.

Uti vero hoc Scriptionum genus utplurimum non sine præpostera sui admiratione adornari solet: ita *philautia* vulgare vitium est, quod tantum non omnibus Poëtis tribui solet: de quo multa Gaddius colligit *T. I. Scriptor.* ubi de Galeno agit: nec non, ubi de Justo Lipsio. Addi vero & Barthius meret *Adversf. lib, XLIV. c. 25:* Nemo autem prolixius laudes poëtarum, e philautia tali profectas, nec studiose magis, ex antiquis & recentioribus, collegit, simulque ut licitas defendit, quam Menagius

T. II. Anti-Bailleti p. 277. 324. qui scilicet ipse erat, ob nimias laudes suas & elogia, quæ ipse de se cumulare consueverat, ab adversario vanæ arrogantiæ accusatus.

CAP. II.

DE POETIS GRÆCIS. (*b*)

§. 1. *Poëtarum Historiæ Scriptores Antiqui sc. complures, obiter tantum nominati, e Recentioribus autem (de quibus paulo differitur prolixius) Pet. Crinitus, Pomp. Gauricus, Lil. Greg. Gyraldus, qui præ aliis commendatur, & adversus iniquam Jos. Scaligeri censuram, crimenque plagii, a Jac. Gaddio objectum vindicatur,) Joh. Guidiccionius, Gerh. Joh. Vossius, Ol. Borrichius, Tanaqu. Faber, Casp. Cælius.* 2. *Poëtæ Græci Antiqui: Homerus (de cujus simul Exegetis Veteribus, Porphyrio, Eustathio, Didymo ψευδωνύμῳ, Anonymis aliquot, & Actio Labeone, complura monentur.)* 3. *Hesiodus.* 4. *Orpheus & Musæus.* 5. *Æschylus.* 6. *Sophocles.* 7. *Euripides.* 8. *Aristophanes.* 9. *Menander.* 10. *Pindarus.* 11. *Narratio de abolitis, per Monachos Græcos, ceterorum Poëtarum Græciæ Lyricorum & Eroticorum Carminibus.* 12. *Lyrici, præter Pindarum, quorum aliqua supersunt, Græciæ reliqui, Anacreon, Alcæus, Sappho, Stesichorus, Ibycus, Bachylides, Simonides, Alcman; Archilochus item Jambographus, & alii Poëtæ, quorum Fragmenta, non minus, quam Lyricorum, Henr. Stephanus collegit, & cum istis junctim edidit.* 13. *Pseudo Pythagoras, Carminum Aureorum Scriptor, in quo Hieroclis aureus exstat Commentarius, fuse h. l. celebratus.* 14. *Pseudo Phocylides.* 15. *Theognis, Moschus.* 16. *Bion Theocritus, Simmias Rhodius.* 17. *Callimachus Cyrenæus,* 18. *Apollonius Rhodius.* 19. *Nicander Colophonius.* 20. *Aratus.* 21. *Dionysius Periegetes.* 22. *Lycophron.* 23. *Quintus Calaber, Tryphiodorus, Coluthus, Cointus Smyrnæus.* 24. *Oppianus & Phile.* 25. *Fragmenta IX. Poëtriarum a Fulvio Ursino, Philosophorum autem Poëtarum ab Henr. Stephano, collecta & publicata. Oraculorum Sibyllinorum Variæ Editiones.* 26. *Anthologia Græcorum Epigrammatum, a Maximo Planude collecta.* 27. *Poëtæ Græci inter Christianos Veteres, Apollinaris, Gregorius Nazianzenus, Nonnus, Paulus Silentiarius, Joh. Tzetzes. Fragmenta aliorum, & hos inter Ezechielis, a Frid. Morello junctim edita. (De omnibus hisce Poëtis Græcis fuse satis plerumque differitur, multaque de illorum Vita, Scriptis, Stylo, Editionibus, Scholiastis Veteribus, Interpretibusque & Exegetis recentioribus, Observationes, adjectis Eruditorum judiciis aliisque ἀξιομνημονεύτοις, in medium afferuntur.)*

Sequi-

(*b*) Caput hoc de Poëtis Græcis non ipsi Morhofio deberi, sed Viri illius Eruditi, qui Lipsiæ Libros IV. Polyhistoris literarii posteriores, e Prælectionibus ejus Academicis, collegit, digessit, & plurimis in locis auxit atque interpolavit, diligentiæ acceptum esse ferendum, supra jam ad *Libri VI. Cap. II.* monuimus.

Sequitur jam, ut *Poëtas* nobiliores, *Veteres* ac *Recentiores*, enarremus: quod quidem institutum jam olim complures Græcorum æque & Latinorum Autores tenuit: adeo dignum est omni tempore visum doctorum Virorum curis argumentum hoc. Siquidem e Græcis, ut Gyraldus in Epistola suis Dialogis præfixa, observat, Aristoteles, Zeno, Antiphon Ramnusius, Nicander Colophonius, Lobus Argivus, Demetrius Magnesius, Dionysius Phaselites, Damastes Sigeæus, Phania Peripateticus: (queis addi præ ceteris etiam debuisset Callimachus) ex Latinis M. Varro, & Volcatius Sediginus de Poëtis scripserunt (*c*). E *Recentioribus* RAPHAEL VOLATERRANUS, in *Anthropologia* sua, quæ magna Commentariorum Urbanorum pars est, carptim de Poëtis egit. Sub idem fere tempus PETRUS CRINITUS *de Poëtis Latinis* libros V. composuit, Basileæ 1505. excusos. Orditur a Livio Andronico, & usque ad Sidonium Apollinarem, qui Theodosii M. tempore vixit, historiam 96. Poëtarum continuat, stylo conciso, & qui, ut ipse ait in præfatione, Suetonium de Rhetoribus scribentem imitatur. Post Crinitum, cum restare adhuc sermo de Græcis Poëtis videretur, id operis in se POMPONIUS GAURICUS, Poëta insignis, &, Antonio Teissierio *in Addit. ad Elogia Thuan.* referente, Lucæ Gaurici frater, suscepit, planeque ad imitationem Criniti scripsit: uti Paulus Jovius in Elogiis, & ex eo Jac. Gaddius, affirmant. Hos vero superavit accurato studio & labore suo LILIUS GREGORIUS GYRALDUS, eruditissimus & infelicissimus Vir; qui luculentissimos, & omni eruditione refertos *de Poëtis Græcis & Latinis Dialogos* composuit: editos primo Basileæ A. 1545. postmodum recusos inter opera Gyraldi, ibid. 1580. 2. tomis in fol. excusa [& nuper repetita Lugduni Batav. 1696. nitidissima Editione: in qua Dialogis Lilii notæ quoque doctissimæ Pauli Colomesii, antehac ineditæ, accesserunt.] Neque vero solum de antiquis Poëtis extantibus atque non extantibus scripsit: sed & de recentioribus usque ad ætatem suam: ac de iis judicia semper sua annexuit. Novi quidem, quod *Jos. Scaliger, in Confutatione Fabulæ Burdonum,* dicat p. 85. *neminem infelicius de Poëtis judicasse, quam qui de Poëtis scripserit, Lil. Greg. Gyraldus, Vir multæ lectionis & magnæ eruditionis: siquidem de Poëtis judicare Poëtarum duntaxat sit, idque non omnium, sed optimorum:* quam in rem Cleanthis dictum allegat:

> Ὀυ γὰρ πλῆθος ἔχει συνετὴν κρίσιν, ὅυτε δικαίαν,
> Ὄυτε καλὴν ὀλίγοις δὲ παρ᾽ ἀνδράσι τȣ̃το κεν ἕυροις.

Enimvero, ut hic minus attendamus Scaligerum, qui alibi, uti Teissierius annotat judicii laude Gyraldum non privat, facit Viri affectus, qui a Scioppio petulantissima planeque venenata Satyra irritatus, in toto hoc scripto se prodit adversus omnes, quotquot nomini Scaligeriano, & familiæ illustri quicquam detrahere velle videbantur. Dederat vero imprudens Lilius, nesciusque ac litium futurarum, occasionem

(*c*) Scriptoribus Vetustis Latinis, Poëtarum, persecutis Historiam, addendus etiam C. Suetonius Tranquillus, e cujus Libro de Poëtis (Latinis haud dubio solis) Vitæ tantum Terentii, Horatii, Persii & Lucani, supersunt. V. Vossii *Lib. I. de Hist. Lat. c. 31. p. 166.* & Joh. Jonsii *Lib. 3. de Script. Hist. Philos. c. 8. p. 249.*

nem bello Bordonico, inter Scioppium & Scaligerum atroci calamorum pugna pugnato, dum Julium Scaligerum olim Burdonem vocatum fuiſſe dixit: quod deinde præter Gyraldi mentem in calumniam raptum eſt. Quanto rectius itaque hic Gerh. Joh. Voſſio aurem præbebimus, qui, & ab affectibus liber, & ferendo judicio non minus atque Scaliger par, ita de Dialogis iſtis loquitur, lib. de Poëtis Lat. p. 82. *Lilii Gyraldi extat hiſtoria, dialogis decem perſcripta, de Poetis antiquis, duobus de ſui temporis Poëtis: opus, ſicut magni ingenii & judicii, ſic ingentis doctrinæ atque induſtriæ: ita, ut expectandum non ſit, ut quis deinceps hanc denuo provinciam ſuſcipiat. Eſt, ubi hujus vel illius poëtæ Hiſtoriam accuratius aliquis tractare valeat, & ſane id in paucis: at ab aggrediundo iterum tam vaſto labore, non modo Eruditorum vulgus, ſed etiam ſanos omnes deterruit. Videlicet, poſt meſſem tam luculentam nihil fere, niſi quædam Spicilegia, reliquit.* Hoc Voſſii judicium veritati etiam eſſe maxime conforme fatebitur, quisquis ſpretis nonnullorum Lilio adverſorum autoritatibus, librum ipſum æquo animo leget. Sed eſt utplurimum ingenuæ virtutis comes invidia, & probiſſimum quemque peſſime ſuo dente habitum rodit. Fuitque hoc inprimis perpetuum fere fatum optimi Gyraldi, Thuano teſte, ut præter acerbiſſimos arthritidis cruciatus, & perpetuam duræ paupertatis miſeriam, calumniatorum quoque injuriis aſſidue impeteretur. *Jac. Gaddius* inter hos etiam eſſe voluit, nec contentus, tacito nomine Gyraldum ſubinde ſugillaſſe, aperte etiam, ubi de illo agit, & de Crinito, carpit illos præſtantiſſimos Dialogos, modo, quod maligne, Pet. Criniti mentione omiſſa, ejus tamen ſcrinia compilaverit, *T. II. de Scriptor. Non-Eccleſ. p. 129.*; modo, quod multa e Scaligeri Poëtica ſublegerit Gyraldus: *p. 212.* Verum, uti ſtupidius nihil dici poſſet, quam hoc poſterius, cum anno 1545. Gyraldus ſuos Dialogos ediderit, Scaliger Poëticen ſexennio demum poſt A. 1551. ita prius etiam infirmis profecto conjecturis innititur: nec probavit unquam Gaddius plagium, cujus rem hominem innocentem audacter facit. Neque quis mihi hic Conr. Geſnerum forte obvertat, idem de Gyraldi plagio ſentientem *Bibliothecæ p. 548. b.* ſiquidem longe modeſtius ille loquitur, nudamque ſuam conjecturam fatetur. *Crediderim*, ait, *Lil. Gyraldum, quicquid in eis* (Criniti libris de Poëtis Lat.) *ſcitu dignum legitur, transtuliſſe in ſuum opus de Poëtis.* Hæc vero conjectura Geſneri facili negotio refelli poteſt. Sed de Gyraldo ſatis. (Prius tamen adhuc, quam illum penitus miſſum faciamus, age Epitaphium apponemus, quod ſibimetipſi ſcripſit, dum vixerat, & quod monumento, in Æde Civitatis Ferrarienſis Cathedrali, inſculptum eſt, Joh. Jenſio referente.

D. M.

Quid hoſpes adſtas? tymbium
Vides Gyraldi Lilii,
Fortunæ utramque paginam
Qui pertulit: ſed peſſima
Eſt uſus altera, nihil
Opis ferente Apolline.

Nil

Nil ſcire refert amplius
Tua, aut ſua, in tuam rem abi.)

Cenſuram Poëtarum Italica lingua ſcripſit JOH. GUIDICCIONIUS; ſed quæ ἀνέκδοτος adhuc eſt, referente *Gaddio T. I. p. 212.* Exinde GERH. JOH. VOSSIUS quoque librum *de Poëtis Græcis & Latinis* conſcripſit, quanquam non ediderit ipſe, dum in vivis eſſet; ſed editus tamen eſt non diu poſt mortem auctoris 1654. in 4. Verum, ut ipſe in loco, quem paulo ante produximus, fatetur, nonniſi ſpicilegium ſupereſſe poſt largiſſimam meſſem Gyraldi; ita ſane liber hic non adeo eſt a Viro illo ſummo exaſciatus, ut reliqua illius ſcripta: præſertim, cum ultima manus non acceſſerit. Quapropter & Paulus Colomeſius, in *Bibliotheca Selecta p. 89.* nunquam edendum fuiſſe judicat librum illum, ut qui tanto nomini ignominiam quaſi afferat. Dignius Auctore ſuo eſt Opus *de Poëtis* doctiſſimi Hafnienſis Medici, OLAI BORRICHII, quo ille, præter magnam ſermonis Latini elegantiam, magnum quoque in congerendo ſtudium, & judicium in diſcernendo, oſtendit. Prodiit quoque TANAQ. FABRI libellus Gallicus, Vitas Græcorum Poëtarum in compendio exponens: *Abregé des vies des Poëtes Grecs,* Salmurii, 1664. in 12. quem quidem ille nonniſi in uſum adoleſcentis alicujus nobilis confecit; ſed tamen pro more ſuo eruditiſſimis obſervationibus, quæ captum adoleſcentis ſuperant, & conſummatiſſimis in doctrina Viris novæ videri poſſunt, hic illic implevit. Hinc paſſim a Colomeſio, aliisque laudatur. Non memorabo jam *Carmen* CASPARIS CÆLII, quo illuſtrium Poëtarum vitæ deſcribuntur, referente Nic. Erythræo *Pinac. I. p. 231.* quum &, eodem teſte, ſine nitore ſcriptum fuerit, neſciamque, num veteres Poëtas, an ſolum recentiores, eo ſuo Poëmate comprehenderit. Adeoque ſine ambagibus nunc ad Poëtas *Græcos* accedo.

EX his nemo antiquior ſupereſt HOMERO, omnis Poëſeos, Eloquentiæ & ſapientiæ Græcæ, fonte: cujus tamen neque ætas certa, neque patria, definiri poteſt. Inprimis, quod *patriam* concernit; incertiſſima omnia: nimirum adeo ambitioſe non ſolum unaquæque propemodum Græciæ civitas Homerum civem ſuum optabat, ſed & Smyrna Aſiæ, & Phrygum Troja, & Ægyptiorum Thebæ, & Italiæ urbes Luca & Roma, adſcriptum ſuis civibus Homerum multorum Autorum teſtimoniis vindicare poſſunt: qua de re Gyraldus *Dial. II.* prolixe agit, oſtenditque, tantæ ſententiarum diverſitati occaſionem haud dubie dediſſe Homeros multos, quorum octo recenſet, & qui poſtmodum in unum imperite conflati ſunt. Peculiarem vero librum de Patria Homeri ſcripſit *Leo Allatius,* Chius, Lugduni 1640. in 8. editum: in quo Chium illum fuiſſe, cum Simonide & Harpocratione, contendit. *d)* Ceterum Homeri *Poëmata non ab ipſo in literas* relata, ſed canticorum in morem

2

d) In diſceptationem de patria Homeri tot urbium decantatiſſimam complura Poëtarum Græcorum Epigrammata, non invenuſta, *Lib. IV. Anthologiæ* harum, a Maximo Planude collectæ, *Tit. 27,* (*fol. 214. Edit. Aldinæ*) occurrunt. Septenarius illic Civitatum & Inſularum, quæ civem iſtum ſibi vindicabant, hoc exprimitur Diſticho:

morem recitata populo, indeque memoria servata, & tandem, non sine multa exemplarium dissonantia, in unum corpus congesta, jam olim, e Græcorum antiquio-

Ἑπ7ὰ ἐριδμαίνουσι πόλεις διὰ ῥίζαν Ὁμήρου
Κύμη, Σμύρνα, Χίος, Κολοφὼν, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

Aliter vero in altero, isti immediate subjuncto:

Ἑπ7ὰ πόλεις μάρναντο σοφὴν διὰ ῥίζαν Ὁμήρου,
Σμύρνα, Χίος, Κολοφὼν, Ἰθάκη, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

Antipater & Anonymus, quorum de patria Homeri controversa ibidem leguntur Octosticha, omissis locis quibusdam, in gemino hoc Disticho memoratis, alia substituunt, ille quidem Ium, Salaminem & Thessaliam, hic vero Ægyptum, Cyprum, Mycenas. Uterque, litis istius sibi sumens arbitrium, cœlestem Homero tribuit originem; Antipater quidem hoc Disticho:

Πάτρα σοι τελέθει μέγας ὤρανος: ἐκ δὲ τεκούσης
Οὐ θνατᾶς, ματρὸς δ᾽ ἔπλεο Καλλιόπας.

Anonymus autem, ita canens:

Οὐ γὰρ ἔφυ χθονὸς ἔργον; ἀπ᾽ αἰθέρος ἀλλά ἑ Μοῦσαι.
Πέμψαν, ἵν᾽ ἡμερίοις δῶρα ποθητὰ φέρῃ.

Plura diversorum argumenti hujus Epigrammata *l. c.* legi merentur. Nos olim in posthumam hanc de Homeri, dum vixit, contempti & cum dura colluctati paupertate loco natali contentionem ita lusimus:

Septem Græcorum atque Asiæ prædivitis Urbes,
Queis opibus paucæ ac nobilitate pares,
De patria ingentis certasse feruntur Homeri,
Et quævis civem hunc asseruisse sibi.
Smyrna, Chius, Colophon, Salamin, Pylus, Argos, Athenæ,
Hinc voluere sibi grande parare decus.
Fallimini, o Stolidæ! quod enim decus esse putatis.
Nemo non summum dedecus esse videt.
Tanti etenim Civis, quæcunque est Patria, dotes
Sprevit, dum in vivis atque superstes erat.
Dura vagabundum atque extorrem pressit egestas:
Non fuit Urbs tanto patria digna Viro.

Qui octo Homeros, ob Homonymiam confusos, effingunt, & hos inter tot loca natalia, uni attributa, cum Gyraldo, *h. l.* allegato, & quem illi comitem adjungimus, Jacobo a Cruce, Bononiensi (*in Annot. in Autores varios, c. 19. Tomo I. Thesauri Critici Gruteriani p. 693. 694.*), partiuntur, sola Archilochi nituntur auctoritate, non Veteris illius Homeroque ipsi, uti fertur, coævi, sed spurii atque ψευδωνύμου, cujus Libellum de Temporibus Joh. Annius, Viterbiensis, falsarius atque impostor famosus, cum aliis ejusdem furfuris Mercibus Literariis, Orbi erudito obtrusit, nec attendi proinde a cordatis merentur. Vid. *Homonymoscopiam* nostram, *Sect. II. cap. 3. §. 37. p. 315. 316.* Plura de Homero addere non vacat. Consulantur, præter alios *h. l.* jam laudatos, Ludolphi Kůsteri, Marchici (qui *Neocorum* se deinde, μεταφράσει *h. l.* Cognominis Græca, in *Bibliotheca* sua *Librorum Novorum* appellavit *menstrua*) *Historia Homeri Critica*, erudita sane & lectu dignissima, Francofurti ad Viadrum A. 1695. in 8vo edita, & Gisberti Cuperi *Apotheosis vel consecratio Homeri, sive in Lapidem, in quo exsculpta illa est, antiquissimum Commentarius*, Amstelodami An. 1683. in 4to excusus.

quiorum Scriptis, obſervavit *Joſephus*, Judæorum Hiſtoricus *lib. I. contra Appionem pag. 1034.* & cum eo etiam Plutarchus (qui de Homeri Vita & poëſi librum conſcripſit, alterumque de Dialectis apud Homerum occurrentibus,) nec non Stephanus Byzantinus, aliique conſpirant. E quorum teſtimoniis patet, disjecta hinc illinc, & laceratis velut membris diſperſa, Homeri Opera partemque jam perdita, ne penitus interirent, magno ære a Piſiſtrato, Athenarum Duce, eſſe conquiſita, operaque 72. Virorum doctorum, quibus ſingulis (ſi credere fas, & non fabula potius ad exemplum hiſtoriæ de 72. Interpretibus Biblicis efficta eſt,) omnia Homeri poëmata Piſiſtratus in ordinem cogenda dedit, eo tandem eſſe ordine collocata, prout nunc ſunt, Ariſtarcho inprimis Grammatico atque Zenodoto, qui primas omnium 72. conſenſu tenuerunt, opem ferentibus. Verum errare graviter Stephanum, dum Piſiſtrato Socios Ariſtarchum atque Zenodotum dat, quatuor integris minimum ſeculis juniores, Gyraldus, &, poſt illum, Langbainius *in Not. ad Longin. περὶ ὕψȣς Sect. IX.* annotarunt. Interea tamen per partes collecta olim Poëmata Homeri fuiſſe, inde etiam patet, quod, eodem Langbainio obſervante, antiqua partim Iliados nomina adhuc hodieque apud Autores reperiuntur: imo & Odyſſeæ, ut e Scaligeri Poëtices lib. I. c. 41. patet, qui illa ex Æliano affert. Ceterum non poterat non hac ratione evenire, ut multi etiam ſpurii verſus, nunquam ab ipſomet Homero ſcripti, ſimul una intruderentur: quibus tamen ut mederentur Grammatici, obeliſcum appoſuerunt. Quodſi inter ipſa Homeri poëmata duo, quæ habemus, comparatio inſtituatur, Iliadem Odyſſea multis modis eſſe præſtantiorem, nemo unquam negavit, quippe quam vegetus adhuc, & poëtico ſpiritu totus turgens, conſcripſit: quæque proin totius Carminis Epici πρέπον ubivis accurate ſervatum oſtendit: cum contra, in Odyſſea ſcribenda, jam ad ſenium proclivis fabulas & relatiunculas magis, ſolenni ejus ætatis vitio, amare cœpiſſet, neque amplius fabulæ unitatem ſervaret: prout ad Ariſtotelem de Poëtica Paulus Benius: ac diu ante Benium Scriptor κριτικώτατος, Dionyſ. Longius, l. c. obſervavit: qui poſterior propterea Odyſſeam occiduo Soli comparat, magnitudinem ſine ardoris vehementia retinenti: aut Oceano intra ſemetipſum regreſſo, & ſedato, æſtu interiore littorum ambitu ſe continenti, absque tamen, ut ingentium ſtagnorum magnitudo ipſa decreſcat. De Virgilii cum Homero *comparatione* dictum eſt, ubi de Virgilio, inter Latinos Scriptores, ageremus. (Illud nunc ex Menagianis de Ren. Rapini Comparatione duorum Poëtarum horum addendum eſt: Rapinum inſtituto illi difficili plane imparem a Menagio dici: nec Græca Homeri loca habuiſſe, niſi commonſtrante ſuppeditanteque Tanaq. Fabro, quem tunc reducere ad Pontificios, ſeu, ut ipſe loquitur, convertere ad fidem Catholicam voluerit. Notum alias, quod ad Annam, Tanaq. Fabri filiam, elegiam ſcripſerit, ut deterreret alienaretque a Proteſtantium religione, Menagius. Sed de patre ejus, per Rapinum tentato, nihil aliunde conſtat: niſi, quod Huetius, in Evangelica Demonſtr. *Propoſ. III.* §. *18.* refert, Fabrum paucis ante obitum annis, literis ad ſe datis, eſſe teſtatum, ſe de regreſſu ad Eccleſiam, in qua natus erat, Pontificiam cogitare; quod eum vero, morte præven-

tum, non præstitisse dolet Huetius.) Merito autem, seu Virgilio præstet Homerus, sive non, reliquis Epicis Poëtis ad unum omnibus longissime anteferendus judicatur. Certe non epicos solum, sed Poëtas propemodum omnes, quin & Historicos, Philosophosque & Oratores, ex Homero, velut inexhausto fonte, hausisse sua, Longinus non solum observat *Sect. III.* exemplisque Stesichori, Archilochi, Herodoti & Platonis clarum facit: sed & Ammonium Alexandrinum scripto peculiari libro exempla ad eam rem sigillatim omnia collegisse & notasse refert, ut longiore demonstratione opus non sit. Et tamen sunt inter recentiores aliqui, qui Homerum vernaculis Poëtis suis postponunt. Sic Dante Aligerio illum inferiorem judicat Leonardus Salviatus, Florentinus Eques, Oratione III. in laudem Florentiæ ac Florentinorum Autorum: aliqui Torqu. Tassum majorem habet, ut Scriptores vitæ ejus, Joh. Bapt. Mansus & Barthol. Barbatus: Claud. Achillinus Marinum prætulit. Sed, ut hi omnes præpostero suæ gentis amore abrepti sunt, nec Homerum unquam ipsi legerunt, ita judicium eorundem non sane magnopere attendi meret. Tassus profecto semet Homero inferiorem nunquam ipsi dissimulavit, Tasso vero Marinum, multoque etiam magis Dantem, cedere confecta res est. Alium vero Adversarium Italum Homerus in ALEX. TASSONO expertus est, atque, ut videri volebat, ceteris multo etiam magis formidandum. Etenim is Erythræo narravit, se quingentas Homeri sententias, & etiam amplius, in unum Volumen collectas habere, quas editurus esset, stulte ridiculas. Vid. *Pinacoth. I. pag. 186.* Verum talem describit eodem loco Erythræus Tassonum, ut nec ejus autoritas facile ponderis alicujus esse queat: ambitiosulum scilicet, & qui suas laudes nonnisi cum aliorum vituperio stare posse existimabat: *Fuit*, inquit ibi, *ingenio magno, eleganti, atque amœno: sed turbulento superstitiosoque: quod clarorum Virorum, Poëticæ facultatis laude omnium seculorum suffragio principum, labores ad suæ censuræ rationem normamque redigeret.* Contra insano quodam amore in Homerum ferebatur CLAUDIUS BELURGERIUS, Gallus Homo, & in Gymnasio Navarræo Parisiis magnus Græcarum literarum restaurator: qui, non contentus, Homerum semper in manibus habuisse, non, totum edidicisse, in templa detulisse secum, & sacrarum precum loco recitasse: non, pictam a celeberrimo pictore habere deformissimi Thersitis imaginem, qualem ipse ex Homero dictaverat, & qua nihil illustrius, nihil magis dignum visu, censebatur: voluit insuper ipsos Trojæ campos, vetustique Ilii loca, late omnia oculis suis usurpare, revertensque omnem perlustrare Græciam. Neque se a quoquam hominum dimoveri a proposito isto passus, relicta statione in Italiam abiit conscensaque Venetiis navi in Ægyptum navigavit, inde abiturus in Asiam. Verum Alexandriæ molientem ista feralis morbus oppressit: atque sic magno etiam Orbis literati damno interiit una insignis *Commentarius in Homerum*, quem infinito multorum annorum labore confecerat, & ad quem amplius perpoliendum tantum iter susceperat. *Vid. Erythr. Pinacoth. I. pag. 206. & Jac. Gaddius de Scriptor. Non-Eccles. T. I. p. 238.* Sed non solus ille Commentarius in Homerum Belurgerii interiit. Perierunt Veterum Græcorum longe plurimi. Adeo enim magnus Commentatorum illorum ab omni ævo numerus fuit, ut, Menagio in præfatione ad Mal-

her-

herbium dicente, magnam quoque efficerent Bibliothecam. Hodie perexiguus eorundem apparatus eſt. Vetuſtiſſimus, qui hodie ſupereſt, Commentator Homeri, etſi nequaquam totius, eſt PORPHYRIUS: a quo *Quæſtiones Homericas* habemus ad Anatolium, ſpeciminis loco magno Operi in eundem Poëtam, quod moliebatur, præmiſſas: in quibus ſelecta quædam loca Homeri per ſingulos ejus libros, ſervato eorundem ordine, exponit. Scripſit quoque Commentationem de Antro Nympharum, cujus in Odyſſeæ libro XIII. mentio fit. Juncta hæc ab Aldo primum edita ſunt, Geſnero teſte, dein Romæ 1517. & 1518. in 4. Græce: tum Baſileæ 1541. Hervagianæ Editioni Homeri addita. Quæſtiones ſeorſim, cum ſuis annotationibus, Henr. Stephanus in lucem edidit An. 1566. Tiguri quoque ſeorſim An. 1542. in 8. Græc. & Latin. a Conr. Geſnero, & Argentorati 1539. una cum Anonymi morali errorum Ulyſſis Explicatione prodierunt. Demum utrumque librum, & emendatum, & doctiſſimis obſervationibus ſuis illuſtratum, adjectumque libris de Abſtinentia, in lucem emiſit Lucas Holſtenius, Romæ, 1630. in 8vo quæ editio Cantabrigæ An. 1655. quoque recuſa eſt. Poſt Porphyrium, EUSTATHIUS, *Theſſalonicenſis* Archi-Epiſcopus, nominandus eſt, poſt medium ſeculi XII. ſub Manuele, Alexio & Andronico Comnenis, Impp. Conſtantinopolitanis, clarus: nequaquam confundendus cum Euſtathio alio, Archi-Presbytero, & Patriarcha poſtmodum Conſtantinopolitano, qui ſub initium XI. ſeculi clarus erat: a Marqu. Frehero autem cum priore idem perperam in Chronologia exiſtimatur, ut Clar. Guilh. Cave, in Hiſtoria Liter. Scriptor. Eccleſ. pag. 475. annotat. Scripſit ille Theſſalonicenſis Euſtathius vaſtiſſimum *Commentarium* in Homerum: in quo non ſolum Scholiaſtarum reliquorum ad morem Autorem ſuum Grammatice explanat: ſed præter hæc perpetuo Poëtæ artificium eruit & lectoribus ad imitandum, monſtrata quoque methodo, proponit; neque præterit dictiones locutionesve & ſenſus proſaicæ orationi idoneos: tum Hiſtoriarum fabularumque immenſum prope apparatum late congerit; & innumera alia, quæ proſunt. Editiones ejus Operis Romanam An. 1550. atque Baſileenſem 1560, jam in *Grammatico Polyhiſtore*, ubi *de Lingua Græca*, agimus, commemoramus. Addenda tamen nunc mentio Editionis quinque librorum Iliados, cum Euſtathii Commentario, Romæ A. 1542. in fol. excuſorum. Prodierunt e typographia, quam Cardinalis, neſcio quis, egregie inſtruxerat, & cui præerat Nic. Sophianus: factaque erat ſpes, reliquam Euſtathii partem ſubſecuturam. Verum, uti Geſnerus (e cujus Bibliotheca p. 237. hæc habemus) e Sophiano cognovit, mox iterum diſſoluta illa typographia eſt, omnisque edendi ex eadem Euſtathium ſpes exſpiravit. (Nihilominus tamen, in Catalogo Bibliothecæ Tellerianæ pag. 393. commemoratur Euſtathius integer Romæ 1542. apud Anton Bladum, 4. voluminibus impreſſus. Igitur, cum duæ editiones Romanæ non ſint & Baldus in Catalogo Thuanæo Editionem anni 1550. excudiſſe legatur, dicendum forte, Typographiam, quam diſſolutam certo affirmarat Sophianus Geſnero, poſt octennii moram reſumtis viribus, primo Tomo Euſtathii, anno 1542. jam impreſſo, reliquos tres anno 1550. adjeciſſe: gerente curam editionis atque emendante Nicolao Ma-

jorano: qui & in ea, quæ in fronte tomi quarti legitur, præfatione, multa de Homero & Eustathio commentatur. Ipsum vero Indicem illum non Majoranus, sed Matthæus Devarius confecit. Ceterum, cum in Bibliotheca Frisii legeris, *Eustathii in Homerum & Dionysium de Situ Orbis Commentarios Romæ, & Basileæ, & Parisiis apud Rob. Stephanum, excusos;* cave, id ita de Homericis Commentariis accipias, ac si illi quoque Parisiis prodiissent; cum nonnisi Dionysius, qui nec Romæ, neque Basileæ, impressus est, ex officina Rob. Stephani A. 1547. in 4to cum Eustathii Commentario emissus in lucem sit.) De Compendio Eustathii, quod Hadr. Junius confecit, ediditque, sub titulo *Cornu Copiæ:* ut & de Didymi, quæ vulgo vocantur, sed vel Heracleonis, vel alius Anonymi, sunt, Scholiis in Homerum, supra etiam satis dictum est. Memoratur quoque & laudatur alicubi Index Wolffg. Seberi in Homerum, omnes voces continens, editus apud Commelinos 1604. in 4. Alium Indicem confecit Ascanius Persius, qui Bononiæ A. 1591. in 8. prodiit. Homericæ Odysseæ in errores Ulyssis Græcam Anonymi Explicationem Hagenoæ in lucem protraxit A. 1531. in 8. Vincent. Opsopæus. In nonum Iliados librum Scholia pervetusti Autoris, e MS. Codice Pet. Victorii, descripsit olim Joh. Caselius, laudatque illa in libro de Ludo Literario. Ea postmodum Conr. Hornejus, a præceptore suo Caselio accepta, Helmstadiæ A. 1620. in 8. edidit. Neque vero solum Græcos interpretes Veteres nactus est Homerus, sed obtigit illi quoque Latinus, infelix tamen & barbarus, Actius Labeo, Flacci Persii, Satyrici Poëtæ, æqualis: qui, ut, e Scholiaste Persii, Gyraldus Dial. VIII. observat, Iliada Homeri versibus fœdissime in Latinum vertit; ita quidem obscure, ut nec sua ipse agnosceret. De *Editionibus* Homeri recentioribus, quæ typis impressæ sunt, non est, cur admodum prolixi simus, cum Spachius longum earundem Catalogum enumeret pag. 178. *Nomenclatoris Philos.* Scripsit quoque Mericus Casaubonus de optima editione Homeri Commentariolum: similemque diatriben Joh. Rud. Wetstenius: sed neutrum unquam videre contigit. Inter primas Homeri Editiones (omnium primam enim vix est ut credam) numero Florentinam, An. 1488. duobus Tomis in fol. excusam. Splendidissima est, quam, cum reliquis Poëtis Epicis Græcis, Henr. Stephanus 1566. edidit. Non minus nitida, quæ, cum Scholiis Didymi, Græce & Latine, Amstelodami 1656. in 4. C. Screvelio obstetricante, prodiit: Quanquam recentissimus Iliados Editor Cantabrigiensis haud parum accurationis in ea desideret. Merent adhuc adduci Parisinæ duæ editiones, una Morelliana, 2. voluminibus 1562. impressa in 4. & altera in 8. apud Adr. Turnebum 1554. Cum perpetuis Joh. Spondani Commentariis editus est Homerus in fol. An. 1583. Basileæ. Communissima fere est in Studiosorum nostrorum manibus Editio Argentinensis (quam pro Basileensi, in Catalogo Bibliothecæ Tellerianæ p. 396. haberi miror) 2. voluminibus in 8vo, ex Oberti Giphanii Castigatione, cum ejusdem notis, edita primum An. 1572. sed postmodum plus semel, nisi fallor, apud Richelium, recusa: semel quoque Lugduni Batavorum, sed parum accurate. Ceteras Editiones studio hic non tangimus. Est vero *translatus* Homerus non solum in Latinam linguam, Versusque etiam Latinos a variis, sed & in vulgarem hodier-

num

num Græcum Sermonem, ſuperiore ſeculo An. 1526. Venetiis, in 4. per Nicol. Lucanum: nec non in Gallicum, & in Anglicum. *Clavem* Homericam, cum Appendice de Dialectis edidit Anton. Robertus, Duaci 1636. in 8. a qua diverſa, ut puto, eſt illa Clavis Homerica, quæ, ſine Auctoris nomine, Roterodami A. 1662. in 8. prodiit. *Gnomologiam* Homeri doctiſſimam ſcripſit aſſiduus ejus imitator, Jac. Duportus, in eaque Sententiarum Homeri duplicem paralleliſmum cum S. Literis, & Gentium Scriptoribus, inſtituit: Cantabrigiæ, 1660. in 4. Feſtivum eſt, ſed profecto illiberale plagium Angeli Politiani, qui Iliados explicationem ſolenni Oratione Florentiæ auſpicaturus nihil omnino dixit de illo Poëmate, quam quod in Plutarchi libro, tunc nondum Latine tranſlato, extiterat: tantumque placuit ſibi cum illo labore, ut, monitus licet a Jano Laſcare, non reſipiſceret, ſed imprimendam quoque illam orationem daret: quo ſic ſcilicet patefieret fucus: prout e Prudæo, Duareno & Heresbachio, Thomaſius annotavit *Diſſert. de Plagio Liter. §. 525.* Sed de Homero plus ſatis.

Pergimus ad HESIODUM, qui a nonnullis Veterum Homero antiquior, ab aliis multo junior, σύγχρονος illius vero a quamplurimis exiſtimatur: quorum pars etiam, ut Philoſtratus aliique, certaſſe utrumque, coram Panide Rege, poëtico agone referunt. Heſiodo, juxta Quintilianum, palma in mediocri dicendi genere concedenda eſt; ut qui raro aſſurgit, verborum tamen lenitate, utilibusque circa præcepta ſententiis, commendabilis eſt. Sunt tamen, qui de illo inclementius judicant. Plane nihil intellexiſſe de ipſis rerum naturis, ſed ſolum fabulas quasdam, quas ab Aſcræ, vici ſui, vulgo acceperat, ut ſolet ſimplex & imperitum paſtorum genus, verſibus utcunque narraſſe, ait Guilh. Parkerus *Diſp. IV. de Deo p. 378.* Ita Joh. Tzetzes & quamplurimi alii, nimiam ſimplicitatem Heſiodo exprobrant: Jul. Cæſ. Scaliger ejus *Opera & Dies*, quæ rei ruſticæ præcepta eſſe, & de agricultura agere conſtat, cum Virgilii Georgicis comparat, & præ his plane penituſque temnit. Verum horum omnium criminationes ægre admodum Dan. Heinſius fert: ut qui nativam illam ſimplicitatem, purumque & æquale orationis filum, in Heſiodo non minus, ac in Homero admiratur, tantumque adſcititio aliorum fuco præferendum judicat, quantum virgo caſtiſſima meretrici præfertur. Nec adeo in Philoſophia infantem credi Heſiodum permittit. Scaligerum vero non ſcripturum fuiſſe acria illa in Heſiodum putat, ſi cogitaſſet, non hunc eſſe, qui hodieque ſupereſt Operum ac Dierum liber, Heſiodi librum de Agricultura, quem ſibi imitandum ſumſerit Virgilius, & cujus alii plures Veterum meminere: ſed illum penitus intercidisſe cum aliis ejusdem Poëmatibus, quorum exigua ſolum fragmenta ſuperſunt. Adeoque eos etiam falli Heinſius cenſet, quotquot rei ruſticæ præcepta contineri in Heſiodi libris ἔργων ajunt, cum Oeconomia præcipuum ſit, quod intendat, & cujus pars agricultura non major, quam mercatura aut navigatio, aut quam juſtioris vitæ ſtudium, ſit. *Theogoniam* Heſiodo adjudicandam Heinſius retur, nec Platonem & Ariſtotelem, quoties illam ſub Heſiodi nomine allegant, aliter id, quam ex vulgi opinione, facere, perſuaſus eſt. Alii *Scutum Herculis* alius eſſe Autoris credunt, Homericum Achillis Scutum imitari volentis: quod ex Veteribus Ariſtophanes Gram-

Grammaticus censuit: contra vero diserte Hesiodo tribuebat Stesichorus. *Interpretes* priscos aut semipriscos Hesiodus varios nactus est. Operum quidem & Dierum Proclum, Platonicum magni nominis Philosophum: deinde Joh. Tzetzam, qui & Procli perpetuus, & identidem ipsius Hesiodi, utriusque utplurimum intempestivus, censor est: (Erat enim homo stulte arrogans, & qui solus sapere sibi videbatur: Grammatica tamen utilia multa habet,) denique Manuelem Moschopulum. Dierum Physicam explanationem scripsit libello brevi Johannes quidam Protospatharius. Scutum Herculis exposuerunt Scholiis suis Joh. Diaconus, Pediasimus: quem cum Johanne totius Bulgariæ Cartophylace eundem Conr. Gesnerus esse putat: iterumque Joh. Tzetzes. Theogoniæ interpres obtigit iterum Johannes Diaconus, cognomento Galenus: & Anonymus antiquus, quem tamen & ipsum Tzetzam esse Basileensis Editio vult, cui non assentitur omnino, sed subdubitat, & vetustiorem putat variorum Scholiorum a Variis confectorum collectionem, Heinsius. Hos Scholiastas cum Operibus Hesiodi primum *excudit* Venetiis A. 1537. in 4. Hier. Trincavelus. Hinc Basileensis quædam Editio prodiit, Oporiniana, ni fallor, quam multo auctiora scholia illa, inprimis Tzetzæ, exhibere Heinsius scribit. Et hanc propterea ipse quoque Dan. Heinsius secutus est in pulcerrima Editione sua Hesiodi, quam, cum Græcis omnibus Scholiis, sollicite prius emendatis, & cum nova Introductione sua, notis item, Emendationibus atque Observationibus in Hesiodi textum & scholia, Lugd. Bat. in 4. A. 1603. ex officina Raphelengii, in lucem emisit. Post hanc Scholia nunquam edita sunt: etsi Summus Vir, Joh. Georg. Grævius eorum denuo edendorum aliquando spem fecerit. Heinsii Editio autem, absque Scholiis, retenta solum ejus Introductione & notis, quæ ad textum pertinent, Lugd. Batav. A. 1613. in 8. repetita est. Memini vero, in Joh. Croji Observationibus Sacris argumentum Operum ac Dierum Hesiodi, quod Græca lingua Heinsius præfixit, & ὑπόθεσιν διεξοδικὴν vocat, satis acriter perstringi, ut Græco-barbarum & quod Latinam phrasin redoleat: quo in loco etiam Crojus alia quædam Heinsii errata castigat. Reliquæ Editiones Hesiodi potiores sunt Aldina, quæ etiam prima est, 1495. in fol. una cum Theocrito, Theognide & Phocylide data; Frobeniana Græca, 1521. in 8. Græca & Latina cum Commentario Joh. Spondani, Rupellæ, 1592. in 8. cum notis a Corn. Screvelio collectis, & addito Indice Georg. Pasoris, Lugd. Bat. 1653. in 8. cum Variis lectionibus & notis marginalibus Jac. Lectii, Genev. 1606. In corpore Poëtarum Heroicorum Græco-Latino: quod Græcum H. Stephani præcesserat A. 1566. in quo etiam Hesiodus est: qui præterea prodiit cum variis lectionibus e MSS. codicibus Palatinis, & notis doctorum Virorum, ap. Commelinum, Heidelb. 1591. in 8. Inprimis elegans quoque est Joh. Georg. Grævii Editio, quam ille, probe a se magna cura e codicibus MSS. Is. Vossii, & antiquis interpretibus, librisque aliis, emendatam, tum & eruditissimis notis, quas *Lectiones Hesiodeas* vocat, instructam, Amstelodami 1667. in 8. edidit: adjectis quoque Jos. Scaligeri notulis quibusdam, & uberioribus Franc. Guieti, quas, ex libris, quibus hi Duumviri erant usi, excerptas, cum Grævio celeberrimus Emer. Bigotius communicavit. Meditabatur tum novam editionem Vir erudi-

eruditiſſimus, quæ & Scholia Vetera & omnes recentiorum omnium notas, contineret: ut jam diximus: ſed illa quidem ſufflaminata videtur. Fuerunt vero varii, qui Heſiodum Verſibus Latinis exprimerent. Sic Opera & Dies *tranſtulit* Ulpius Franekerenſis, Friſius; nec non Nic. Valla; Theogoniam, Boninus Mombricius, Mediolanenſis, Aſpida Joh. Ramus de Goes, medio ſeculi ſuperioris linguæ Græcæ in Academia Viennenſi Profeſſor. Hos omnes in ſua editione Joh. Oporinus excudit: ut & Pyladem Brixianum, qui Genealogiam Deorum Heſiodi Latino carmine quinque libris expreſſit.

4 Sunt, qui Homero Heſiodoque antiquiores ſtatuunt MUSÆUM & ORPHEA: qui quidem tum non errant, ſi antiquiſſimos illos Poëſeos inventores intelligunt, de quibus tam multa apud Græcos feruntur: ſed adeo incerta, ut Ariſtoteles & Ælianus, & e Latinis Cicero, unquam fuiſſe Orpheum & Muſæum, dubitarent: quibus e Recentioribus Gyraldus *Dial. II.* & Voſſius *de Nat. Poët. c.3.* ut & lib. *de Poëtis Græc. c. 2.* adſtipulantur: Sed enimvero, ſi putant, Orpheum & Muſæum, quorum *Carmina* hodieque ſuperſunt, (illius hymni ſcilicet, ut & hujus Poëmation de Amore Herus & Leandri) eosdem eſſe cum illis antiquiſſimis, quo in errore Jul. Cæſ. Scaliger fuiſſe videtur, næ tum graviter hallucinantur. Siquidem communi Veterum Græcorum conſenſu conſtat, nihil hymnorum carminisve, ſub Orphei nomine, ante Piſiſtrati tempora, extitiſſe, quo circiter tempore, quinquageſima jam Olympiade, ab Onomacrito Athenienſi ſcriptos conſentiunt hymnos. *Argonautica* vero etiam a recentiore quodam, quam Onoſcrito confecta, dubio amplius caret. *Prodierunt* Orphica, quæ habemus, & quæ ſane vilipendenda non ſunt, primum ab Aldo An. 1517. in 8. una cum Muſæo, Græce excuſa: deinde Latine Baſileæ 1523. in 4. Notas marginales, & Varias lectiones, adjecit Jac. Lectius, Genevæ 1606. Inſeruit quoque Argonautica Collectioni Poëtarum Epicorum Henr. Stephanus A. 1566. uti hymnos reliquaque fragmenta, Poëſi Philoſophicæ A. 1573. in 8. Poſtrema Editio omnium, quæ ſub Orphei nomine ſuperſunt, poëmatum eſt ab Andr. Chriſt. Eſchenbachio curata Ultraj. 1689. in 12. Sed multo adhuc recentior Pſeudo-Orpheo eſt MUSÆUS, *qui*, ut Heinſius, in præf. ad Heſiodum, ait, *præter nomen, vetuſtatis ne hilum habet: adeo, ut ex molliculis illis Grammaticulis, aut dicendi magiſtellis, vel prima fronte fuiſſe appareat*, qui in umbra ſua, & pulvere, luxuriari, & Veterum nomen induere, quam ſuum tueri, maluerunt: qui ne tam felici quidem ſucceſſu digni fuerunt. Voſſius illum poſt quartum a C. N. ſeculum fuiſſe, Muſæumque Grammaticum eſſe dictum, obſervat. *Editus* eſt Muſæus utplurimum cum Orpheo: ſed præterea etiam, cum Commentario Dan. Parei, *Mellificio* ejus *Attico* ſubjunctus, Francof. 1627. In Anglicum Sermonem Muſæus a Rob. Stapletono *translatus* eſt, editusque Oxoniæ, An. 1645. in 4. & diu ante verſibus Anglicis expreſſus a G. Chapmanno Londini, 1616. 8.

5 Antiquiores his ſunt, longeque etiam præſtantiores, Græci Tragici, quorum eximia plane triga nobis ſupereſt. Primus inter illos, ut qui & ætate ceteros anteit, imo, Quintiliano teſte, tragœdias primus in lucem protulit, ÆSCHYLUS eſt,

Atheniensis, *nonaginta tragœdiarum*, Suida referente, parens, & in ludis Olympiacis tredecies, vel, ut alii volunt, vicesies octies, victor: &, quod multo etiam majus est, mortuus quoque in Dionysiorum festo Athenis vicit: cum scilicet fabulas illius correctas posterioribus quoque Poëtis in certamen deferre Athenienses permiserunt, factumque est, ut & hi eo modo coronarentur: quod inter alios filiis quoque Æschyli contigit, Euphorioni & Bioni: ut ex Philostrato & Quintiliano Vossius observat, de Poët. Græc. pag. 30. Corrigi vero prius vitia Æschyli oportebat, quod esset equidem sublimis, gravis, & grandiloquus, sed sæpe usque ad vitium, & in plerisque rudis & incompositus: quod Quintiliani, bis jam *e lib. X. c. 1. Instit.* allegati, testimonium Longinus etiam, in libro περὶ ὕψους, confirmat *Sect. 3.* ubi exemplum ὑποκένου ὄγκου, inanis tumoris, profert ex Æschylo: & *Sect. 15.* ubi diserte ait: illum, cum aliquando magnificas, vereque heroicas visiones in suis tragœdiis adhibeat, eas tamen nonnunquam rudibus & impexis, ac nondum subactis Sententiis vestire. Sed tamen non dedecere hanc sensuum atque dictionis singularitatem tragœdias, Dio Chrysostomus existimat, qui in Æschylo characterem antiquitatis, gravemque magniloquentiam, ab omni humilitate remotissimam, extollit. Ceterum e tot Æschyli tragœdiis, quæ olim fuerunt, hodie vix septem amplius supersunt. Sex primo tantum *edidit* Aldus, aut, qui post mortem illius officinam curavit, Asulanus, Græce, Venet. A. 1518. præfixo omnium Æschyli fabularum Catalogo, quot scilicet ab Autoribus allegatæ reperiuntur. Sed corruptissimam esse illam Editionem, omnes uno ore testantur. Igitur ad emendandas Æschyli tragœdias, ope MSS. codicum, accessit Franc. Robortellus, Ludovico etiam Castelvetro & Mich. Sophiano symbolas suas conferentibus: atque sic āb erratis infinitis purgatas, addita quoque septima, hactenus inedita, edidit Venetiis in 8. 1552. cum suis & Sophiani conjectaneis; mox & ex eadem officina scholia Græca in Æschylum, ex antiquis exemplaribus collecta, anno eadem in lucem emisit. Quo & ipso anno Parisiis Adrianus Turnebus sex Æschyli tragœdias, quæ in Aldi officina prodierant, magno studio emendatas Græce recudit, additis variis lectionibus. Quinquennio post, Petrus Victorius Æschylum multo etiam, quam ante fuerat, nitidiorem atque emendatiorem dedit: Agamemnone inprimis fabula, quæ mutila usque in eum diem fuerat magno labore suæ integritati restituta; opem ad id ferente Barthol. Barbadoro: cui cur Frisius, in Bibliotheca, Hier. Mæum, omisso Victorio, adjungat, non capio. Præterea Victorius auctiora Scholia quoque dedit: quibus suas etiam Observationes adjecit Henr. Stephanus, in cujus officina liber An. 1557. in 4. excusus est. Post hos cum restare tamen emendanda plurima, & inprimis pandenda carminum ratio videretur, Guilh. Canterus accessit, restitutumque a se mille locis, & præter adscripta carminum genera, suis insuper notis illustratum, & Victorio nuncupatum, reliquit, in lucem emissum Antwerpiæ 1580. in 8. Idem quoque Canterus Latinam Æschyli, ceterorumque Tragicorum, versionem omnibus partibus elaboratam & accuratam, moliebatur, ut sub finem præfationis in Æsch. ipse indicat. Sed intercepit conatum immatura Viri mors, quæ juvenem 33. annorum anno 1575. abripuit. Latine vero Poëtam

tam hunc nostrum *transtulit* primus Joh. Sauromannus, estque Versio ejus apud Oporinum excusa: sed infelix admodum, & obscurissima; & cui vix interpretationis nomen relinquendum judicat Stanlejus. Prometheum jam antea Matth. Garbitius Latine verterat, Scholiisque additis ediderat apud Oporinum An. 1559. Septem Thebanam stylo Veteri tragico Q. Septim. Florens Christianus felicissime reddidit: idem etiam eodem stylo Prometheum Desmotam reddiderat: ut & Jos. Scaliger Eumenides: neutra tamen, observante Stanlejo, lucem vidit: uti nec Editio Æschyli, quam Is. Casaubonus in Notis ad Strabonem promisit. Ipse vero modo laudatus Thomas Stanlejus splendidissimam Æschyli Editionem orbi literato dedit. Londini 1663. in fol. in quam non solum, quicquid a prioribus Editoribus, Robortello, Sophiano, Turnebo, Victorio, Stephano, Cantero, notarum & emendationum editum est, confluxit: sed quæ & denuo cum MSS. Codicibus collata & emendata, nova versione Latina luculenta donata, atque amplissimo Commentario illustrata est: locupletato insuper Scholiaste Victorii, & novo e MSS. addito, insignis: ut nihil amplius prope deesse videatur. (Sed tamen multo adhuc illustriorem Æschyli Editionem paratam habet illustriss. Ezech. Spanhemius uberrimis ac eruditissimis longe Commentariis instructam.)

Æschylo non multo junior est Tragicus alter, SOPHOCLES, sed qui longe illum arte vicit, gravissimus & sublimis Scriptor, ut qui, judicio Dionis Chrysostomi, amabat σέμνην τινα, καὶ μεγαλοπρεπῆ ποίησιν, τραγικώτατα καὶ εὐεπίςητα ἔχουσαν, gravem & magnificam prorsus poësin, quæ aptissima tragœdiis esset, & summam artis peritiam ostenderet. Quapropter & ἄνθος ἀοιδῶν, flos poëtarum, Simonidi dicitur, in Epigrammate, quod in Anthologia superest, lib. III. c. 25. &, cum a filio Jophonte Senex dementiæ, ob neglectam rem familiarem accusaretur, lecto coram judicibus Oedipo Coloneo, fabula, publice cum honore est absolutus: imo illa tragœdia ceteris etiam omnibus palmam præripuisse visa est: referentibus Cicerone, Suida, Philostrato. Conf. quoque Longinus περὶ ὕψους, Sect. 15. & 33. qui Sophoclem cum Pindaro ait nonnunquam ad instar rapidæ flammæ magno impetu cuncta corripere & inflammare: rursus tamen, ubi minime expectes, desubito restingui sæpe, & perquam infeliciter ex inopinato deficere. Neque tamen propterea quicquam ejus tragœdiis detractum, aut illi alium præferri vult: cum in aliis scilicet multo plures & majores errores agnoscat. Verum non ea mens aliis Autoribus fuit. Namque, ut mores Sophoclis non tangam, quos, cum Cicero, Plutarchus atque Philostratus, admodum pudicos describant, alii fœdos & lascivos faciunt: prout apud Gyraldum Dial. VII. legi potest: furta quoque seu plagia tam immania Sophocles ex sententia nonnullorum commisit, ut Philostratus Alexandrinus librum peculiarem περὶ τῆς τοῦ σοφοκλέους κλοπῆς *de furtis Sophoclis*, Porphyrio apud Eusebium *Præp. Ev. l. X. c. 3.* referente, scripserit: e quo id Gyraldus & Thomasius annotarunt. E *Tragœdiis* ejus, quarum longe plurimas composuit, septem adhuc hodie restant, quas primus in lucem Aldus Venet. A. 1502. *edidit* in 8. postea Simon Colinæus Paris. 1528. in 8. Scholia in Tragœdias Sophoclis, quæ Sophoclei, Theonis & Lucilii esse, alio loco indicatum a nobis est, Romæ primo prodierunt, separatim, a nescio quo Græco homine, quem in præfatio-

ne ad Æſchylum Pet. Victorius commendat. Ipſiſmet tragœdiis addita poſtmodum Scholia Græca ſunt Romæ An. 1518. & quidem auctiora: quæ iterum deinde auxit & emendavit Bernardus Junta in binis Editionibus Sophoclis, quas excudit; & quæ Francofurti A. 1544. & 1555. recuſæ ſunt. Verum de his argumentis non æque præclare ſentit, ut de prima Scholiorum Editione, Victorius: *Crevere*, inquit l. c. *opera cujusdam, qui magis numerum eorum augere voluerit, quam intelligentiam ejus Poëtæ adjuvare ſtuduerit: immiſcuit enim cum ipſis nonnulla, doctrina & acumine priorum illorum indigniſſima.* Andr. Maſius, in Commentario in Joſuam pag. 241. Scholiorum iſtorum Autorem Demetrium Triclinium fuiſſe ſuſpicatus eſt. Sed ſunt alia Triclinii Scholia, quam quæ diximus: nempe quæ ab Adr. Turnebo, una cum Sophocle emendato, Pariſ. 1553. in 8. edita ſunt: & quæ præcipue de metris agunt, quibus in tragœdiis ſuis uſus Sophocles eſt. Joach. Camerarius in Sophoclis fabulas argumenti Thebaici primo Commentationes ſcripſit, editas Hagenoæ apud Secerium A. 1534. in 8. quas etiam Romæ in admiratione fuiſſe, e Sabini literis, ſcribit ad Camerarium Melanchthon *Epiſt. ad Camer. p. 237.* Igitur his, ut videtur, laudibus animatus novam ſuarum Commentationum editionem paravit Camerarius, qua notas in tragœdias omnes continet, omniumque præfixit argumenta: ſed verſionem nonniſi in tragœdias duas, eamque duplicem, habet: ad verbum unam, Ajacis Lorarii, & liberiorem alteram, Electræ. Ceterarum verſionem propterea omiſit, quod Vitum Winſemium in interpretatione Latina Sophoclis laborare audiviſſet. Prodiit liber Baſileæ apud Oporinum in 8. 1556. Verum, ut in præfatione primæ Editionis non diſſimulat Camerarius, ſe a Græcis Seholiis alicubi adjutum: ita fatendum ſane, ſi quis notas Camerarii cum Græcis Scholiis comparet, parum omnino in illis reperire, quod non ex his pene ad verbum translatum ſit. Sed non tamen propterea ſpernendæ ſunt. Meminit vero Camerarius in Epiſtola ad Oporinum, quæ poſteriori Commentationum Editioni præfixa eſt, copioſarum Expoſitionum Sophoclis, quas libro grandi in Gallia editas ſibi narratum refert. Arbitror autem, famam illam falſam fuiſſe: vix enim adeo latere poſſent, quo minus apud alios Autores, aut in celebrium Bibliothecarum Catalogis nomen illarum conſpiceretur. Viti Ortelii, Winſemii, (hoc enim integrum Viri nomen eſt) Verſio Latina tragœdiarum Sophoclis, ad verbum facta, Wittebergæ primo An. 1549. in 8. excuſa eſt. Retinuit eandem in pulcerrima, quam habemus, Editione Sophoclis Henr. Stephanus, qui ipſe Tragœdias emendavit, notisque illuſtravit: tum ſcholia omnia Græca ἀνωνύμων æque ac Demetrii Triclinii addidit, & Camerarii commentationes adjecit; An. 1568. in 4. quam Editionem, ſub initium noſtri ſeculi, Henrici filius, Paulus Stephanus, An. 1603. recudit. Mireris autem, H. Stephani Diſſertationem de orthographia Sophocli peculiari, & de tragœdia ejusdem; quæ cum notis illius in Sophoclem Euripidem (neſcio an diverſis ab iis, quas cum Autore ipſomet edidit) 1568. in 8. prodiit, non ipſi potius Poëtæ præfixam eſſe. De cetero Sophocles e correctione Guilh. Canteri quoque Græce prodiit, Antwerpiæ 1579. in 12. & Lugduni Batav. 1593. Cum Scholiis Græcis & Verſione Latina Cantabrigiæ 1667. in 8. Latine ſolum ex interpre-

tatio-

tatione Georg. Ratalleri, Antwerpiæ. 1570. in 8. Græce cum Latina Verſione Winſemii, Heidelbergæ apud Commelinos 1597. in 8. Philoctetem, Sophoclis fabulam, ſeparatim Latino carmine, dramatum ſtylum imitato, ſcitiſſime expreſſam, una cum Græco textu, & notis ſuis, Pariſiis 1586. in 4. edidit Q. Septimius Florens Chriſtianus. Ajacem lorarium ſimili Carmine Latino reddidit Joſ. Scaliger. Andr. Dacerius Oedipum Coloneum & Philoctetem elegantiſſime in Gallicum idioma transfudit, notisque illuſtravit, quæ tamen & ipſæ magnam partem e Græcis Scholiis natæ ſunt. Prolegomena in omnes Sophoclis Tragœdias, una cum Vita Sophoclis, ejusque cum Euripide collatione: nec non Diſſertatione de Tragœdia ejusque origine: & nonnullis Orationibus ſuis, in lucem emiſit Franc. Portus, Cretenſis, Æmylii pater, Morgiis 1584. in 4.

Tertius Tragicorum EURIPIDES, ætate minimus, non ſapientia, neque arte eſt. Etſi enim gravem illum cothurnum Sophoclis, qui pene in proverbium abiit, in ſuis fabulis non oſtendit, nihilo minus tamen animos penetrat, &, Quintiliano judice, *lib. X. Inſt. c. 1.* cum magis oratorio generi accedat, ſententiis denſus, & in iis, quæ a Sapientibus tradita ſunt, pene ipſis par, in dicendo ac reſpondendo cuilibet eorum, qui fuerunt in foro diſerti, comparandus eſt: in affectibus vero cum omnibus mirus, tum iis, qui miſeratione conſtant, facile præcipuus. Huic judicio Quintiliani Longinus quoque, peritiſſimus harum rerum Cenſor, accedit, *lib. de Sublimi c. 15.* cum ait, Euripidem natura plane non ad granditatem aliquam aut magniloquentiam factum, improbo tamen labore ſuo naturæ aliquando veluti vim inferre, arteque in ſublimitatem efferri, quotiescunque opus ſit: præcipue tamen in exprimendis affectibus animi, ſeu perturbationibus, furoris ac amoris ante ceteros omnes felicem. Idem quoque Dionyſius Halicarnaſſæus cenſet: idem Dio Pruſæenſis, qui ſapientiam Euripidis & exquiſitam illam curam, ne neglecti quid uſpiam videatur, nec citra perſuaſionis vim dictum; ſed recta omnia, & non minus Oratorem decentia, qui perſuadet, quam Philoſophum, qui maximopere prodeſt, admiratur. Nec ſane inter minoris momenti elogia reponendum eſt, quod Socratis amicus fuerit & familiaris Euripides: & quod ejus mortem, cum aliter non poſſet, tragœdia ultus eſt, magnamque hoſtibus Socratis invidiam undique conflavit. Superſunt *Tragœdiæ* illius integræ XIX. ab Aldo Manutio primum Venetiis A. 1503. excuſæ: dein Baſileæ apud Hervagium A. 1537. in 8. recuſæ: mox etiam a perſonato quodam Dorotheo Camillo ad verbum Latine redditæ, & in lucem emiſſæ ibidem 1541. in 8. apud Rob. Winter. Aliam Verſionem Latinam Euripidis ſtruxit Gaſp. Stiblinus, quam, una cum ejus præfationibus & annotationibus, Græco textui Euripidis adjunxit: tum & Joh. Brodæi notas in Euripidem addidit; præfixitque Jac. Micylli de vita Euripidis, ac de tragœdia, ejusque partibus, prolegomena Joh. Oporinus Baſileæ in fol. 1558. & 1562. Falluntur vero, qui Philippi Melanchthonis Verſionem in hac Editione excuſam ajunt. Nunquam enim, quantum ſcio, vertit Euripidem Melanchthon: & Stiblinus certe in Oporini editionum præfatione nimis clare indicat, ſe Autorem novæ tum a ſe concinnatæ interpretationis eſſe. Brodæi annotationes jam antea quoque Pariſ. 1545. in lucem prodierant. In ſeptem primas

7

mas Euripidis fabulas Scholia antiqua Græca e libris Veteribus collegit, non scripsit, ut male in Frisii Bibliotheca dicitur, edideritque apud Juntas Venetiis in 8. Arsenius, Monembasiæ Archi-Episcopus A. 1534. quæ deinde apud Hervagium Basileæ A. 1544. recusa sunt. Atque hæc eadem Scholia subjecit tragœdiis in sua Euripidis Editione Græco-Latina, Paulus Stephanus, Genevæ 1602. in 4. Emendaverat diu jam ante hanc Editionem Euripidem, & metro restituerat: non vero, ut perperam censent aliqui, Latine vertit, Guilh. Canterus, e cujus recensione prodiit apud Plantinum Græce An. 1571. in 16. Secutus Canteri recensionem Æmyl. Portus, Euripidem, una tragœdia, Danaë, etsi non integra, e Codd. Palatinis hausta auctiorem, cum addita Versione Latina Camilli recognita a se, & notis quibusdam, Heidelbergæ apud Commelinos An. 1597. in 8. imprimi curavit. Taceo nunc Editionem Græco-Latinam Euripidis, una cum Sophocle Æschyloque, in Corpore Poëtarum Græcorum Dramaticorum, Genevæ 1614. editi. (Sed non silentio prætermittenda est postrema illa Editio Euripidis, omniumque longe optima, quam nuper Cantabrigiæ An. 1694. in fol. Vir Clar. JOSUA BARNES apparavit, ut quæ non solum emendatissimas exhibet tragœdias, quas alii jam publicaverant, una cum Scholiis Latinaque Versione: sed & aliarum plus quam 60. fabularum fragmenta, tum Epistolas 5. Euripidis & quæcunque alia poterant reperiri illius monumenta, collecta sistit: præmissis insuper doctissimis Dissertationibus duabus; quarum prior Vitam Euripidis, ferme Annalium in morem, diligentissime recenset: altera de tragœdia Veterum agit, Scenæ apparatu, Musica, & legibus Versuum Tragicorum.) Fuerunt etiam, qui singulas Euripidis Tragœdias Versionibus Latinis ἐμμέτροις redderent: Sic Erasmus Hecubam & Iphigeniam in Aulide vertit: Georg. Buchananus Medeam & Alcesten; Hugo Grotius Phœnissas, quas Paris. 1630. in 8. edidit. Erasmi & Buchanani Versiones excusæ sunt ab Henr. Stephano in Collectione Selectarum Tragœdiarum Æschyli, Sophoclis & Euripidis, quas cum duplici Versione edidit in 16. An. 1567. Andromachen Euripidis, metrica versione transtulit Q. Sept. Flor. Christianus Hamburgi 1619. in 8. editam: ut & Cyclopem fabulam, quæ Paris. 1605. in 8. lucem vidit. Veterum Tragicorum, Comicorumque extantium & non extantium, fragmenta aut Excerpta, emendata prius, Latinis versibus expressit Hugo Grotius, Parisiis in 4. An. 1626. publici juris facta.

8 Pergimus nunc ad ARISTOPHANEM, Comicum Poëtam, Euripidis æqualem & perpetuum adversarium, utpote in quem non solum illum invidia stimulavit, quod esset Dramatum celeberrimus artifex; sed & hostilis in Socratem animus armavit. Erat vero Euripidi dissimillimus, si mores spectes, utpote pudoris omnis & honestatis contemptor: quo fit, ut fœdissimis spurcitiebus ejus *Comœdiæ* aliquando scateant. Sed, quod dictionem attinet & artem, dici vix potest, quam acutus, copiosus, doctus, mereque adeo Atticus, sit: ut vix possit ad linguæ Græcæ notitiam dignior Autor commendari: censente Theodoro Gaza: & cum illo omnibus, quotquot Græcas literas norunt. Prætereo nunc festivissimos jocos, salesque acerbissimos, quibus vitia civium suorum, etiam principum in civitate, dum descri-

ſcribit, impetit & inſectatur. Sane adeo placuiſſe Ariſtophanem Johanni Chryſoſtomo ajunt, ut perpetuo ſecum geſſerit 22. quæ tum reſtabant, ejus Comœdias, & lectitarit. Contra Plutarchus Ariſtophani Menandrum longe præferendum cenſuit in libro, de utriusque comparatione ſcripto: cui tamen Nicod. Friſchlinns ſeſe oppoſuit in Defenſione Ariſtophanis contra criminationes Plutarchi: quæ in fronte Comœdiarum Ariſtophanis, ab illo editarum, conſpicitur. Reſtant vero e tot Comœdiis Ariſtophanis hodie nonniſi Undecim; nec eæ omnes ſimul repertæ. Sed novem tantummodo earundem primus in lucem e MSS. Codicibus protraxit Aldus Manutius, queis ſtatim Vetera quoque Scholia Græca adjecit, quibus, ut recte judicat, nihil aptius Græce diſcere cupientibus, nihil melius legi poteſt, Venetiis in fol. An. 1498. & iterum 1502. De Scholiis jam alibi monitum, magnam partem in Suidæ Lexico reperiri. Collegit illa, diverſa prius atque confuſa, Marcus Muſurus, qui & in ordinem redegit, & impreſſioni libri præfuit; prout ex præfatione illius Græca apparet. Poſt Aldum edendi Ariſtophanis curam in ſe Bernh. Junta, Florentinus Bibliopola, ſuſcepit, & per Anton. Fracinum, a quo Arſenius Cretenſis, Monembaſiæ Archi-Epiſcopus, etiam ſæpe in conſilium advocatus eſt, recognitas novem illas Comœdias, Indiceque copioſo auctas, denuo edidit in 4. A. 1515. Florentiæ: &, cum eodem anno, poſt abſolutam novem Comœdiarum editionem, ex Urbinate Bibliotheca Codicem Ariſtophanis eſſet nactus Junta, in quo, præter illas novem, duæ aliæ reperiebantur; *Lyſiſtrata,* quam, quod non integram haberet, omiſit Aldus: & *θεσμοφοριάζουσαι,* ſeu Cerealia Sacra celebrantes; non diſtulit earum Editionem, ſed & eodem mox anno 1515. in 8. dedit: absque tamen Scholiis, quippe quæ non reperit. Obſervat vero Geſnerus, admodum corruptum fuiſſe illum Codicem Urbinatem, quippe in quo integræ nonnunquam dictiones mutilæ ſint. Secutæ ſunt Italas Editiones Ariſtophanis Baſileenſes Frobenianæ, quæ omnes XI. Comœdias complectuntur: prior quidem An. 1536. in 4. & altera 1548. in fol. ſed illa, ſi recte conjicio, ſcholiis inſtructa non eſt. Sine ſcholiis Græce quoque Pariſiis, apud Gormontium, An. 1528. in 4. Ariſtophanis novem priores Comœdiæ prodierunt: omnes undecim ibidem apud Andr. Wechelum, referente Geſnero. Eædem Francofurti A. 1544. in 8. Græce lucem adſpexerunt. Inde aliquamdiu tantum per partes editæ ſunt Ariſtophanis Comœdiæ. *Θεσμοφοριαζούσας*, Græcis Expoſitionibus ſuis (antiquis enim carebant) edidit, & Franciſco I. Regi Galliæ, nuncupavit Ægid. Bourdinus, Pariſiis, 1545. in 8. *Irenam,* cum Latina Interpretatione, ſtylum Comicorum Latinorum imitata, & eodem genere verſuum cum Græcis ſcripta; nec non uberioribus & doctiſſimis notis Q. Sept. Flor. Chriſtianus, Jac. Aug. Thuano inſcriptam Pariſ. 1589. in 8. Idem Florens *Lyſiſtratam* quoque & *Veſpas*, eadem ratione verſas, & Commentariis illuſtratas, reliquit. *Plutum* uberrimis Commentariis illuſtravit Carolus Gerardus. Quinque Ariſtophanis Comœdias *Plutum, Nubes, Ranas, Equites, & Acharnenſes*, Latina interpretatione donatas, edidit Francofurti An. 1586. in 8. Nicod. Friſchlinus: quæ etiam A. 1600. Lugduni Batavorum, apud Raphelengium, recuſæ ſunt. Omnes, ut puto, Comœdias Ariſtophanis Latine *tranſtulit* Andreas Divus, Juſtinopolitanus, Venetiis,

ut

ut Simlerus refert, impressas. Ex his vero omnibus Editionibus Aristophanis conflata tandem, omnium praestantissima est: quam Genevae in fol. An. 1670. ÆMYLIUS PORTUS, Francisci filius, excudi curavit: & cui, praeter antiqua Graeca Scholia, & illa, quae in Lysistratam Bourdinus composuit, alia quoque Graeca in integrum Aristophanem, eaque longe doctissima, accesserunt, Odoardi nempe Biseti, Charlaei Domini, Galli nobilis, qui ea cum Porto communicavit: tum Florentis Christiani in Lysistratam & Vespas Versio atque commentarii, quas a Claudio Florente, Q. Septimii filio, accepit: praeterea Gerardi Notae in Plutum: & Index tandem copiosissimus: ut sane melior Poëtae editio temere sperari non possit. Et tamen gravissime de eadem conqueritur Claudius Florens, Epistola ad Scaligerum Parisiis data: truncata scilicet multa patris sui, mutatum ordinem & tantum non eversa omnia, indignatus. *Je n'ose vous parler de l'Aristophane*: inquit Epist. Gallic. ad Scalig. a Jac. Revio editarum, pag. 61. *vous l'avez veu, je m'asseure, premier que nous: car l'ouvrage en est si laid, que je ne le puis avouer pour parent. Le mal est arrivé de l'avoir envoyé hors d'icy, & en ville, où ils ne croyent aujourdhuy qu'à leur teste. Ils ont méprisé l'ordre, que je leur avois envoyé, ont retranché plusieurs choses de mon pere, l'epistre méme à Mr. de Thousur l'Irene, & y en ont mis des gens, qui n'ont de tout rien contribué à leur oeuvre: puis ont tellement mélé ce que je leur avois baillé, qu'il semble, que leur dessein avoit été plutot de l'étouffer, que de luy faire voir le jour.* Ita nihil est ex omni parte beatum. Et sane superesse adhuc hodieque longe plurima in Aristophane, post tot Criticos emendanda, dubium eo minus est, quo major est circa id doctorum omnium consensus. Jos. Scaliger margini libri sui Emendationes plurimas adscripserat: quas retinuit dein illa editio Aristophanis, quae Lugduni Batav. apud Joh. le Maire An. 1625. duobus Tomis in 12. Graece & Latine, excusa est minutioribus typis. Tanaq. Faber in Epistolis suis, quamplurima Aristophanis, quem unum scilicet in deliciis summe habebat, loca restituit: sed & integram Comoediam, *Concionantes* dictam, secundae parti Epistolarum annexuit, ingeniosissime emendatam a se, &, spreta Versione Andr. Divi, quem vix alternos Poëtae versus intellexisse, nec ullum Hellenismi sensum habuisse, ait, de novo Latine redditam Mich. Neander, in praefatione ad Erotemata Ling. Graecae pag. 169. refert, Thomam Venatorium *Plutum* Aristophanis Latine vertisse: omnes vero Comoedias illius Sebastianum Guldebeck, Tigurinum, cujus tamen posterioris laborem nondum esse in lucem editum scribit: quod nec posthac factum autumo. Italum vero Interpretem omnium Comoediarum, nescio quem jam superioris seculi medio nactus Aristophanes est: prodiit enim Versio Anonymi Venetiis An. 1545. in 8vo. E Gallis nemo fuit, qui attingeret Aristophanem, interpres: usque dum Eruditissima Virgo tum, Anna, Tanaqv. Fabri filia, quae haereditario amore Aristophanem deperit, non diutius ferendum rata, ut illa suavitas Poëtae, ingenii mira quadam praestantia & recondita prudentia commendandi, Gallis suis ignoraretur, fabulas duas, *Plutum & Nubes*, elegantia summa, & quae cum Graeco ferme certare possit, in vernaculum Idioma transfudit: praemissa praefatione in laudes Aristophanis concinnata, & Observationibus

longe

longe doctissimis adjectis: Parisiis 1684. in 12. Eædem Comœdiæ duæ nuper A. 1696. Oxonii, e Theatro Sheldoniano, Græce, cum Scholiis, nitidissime denuo prodierunt in 8.)

De reliquis Græcis Comicis, quorum olim magna copia fuerat, nihil superest, nisi fragmenta quædam. Equidem MENANDRI, quem paulo ante Aristophani a Plutarcho prælatum diximus, & cujus tam in Græcia, quam in Latio, magnum nomen fuit, adeo, ut a Terentio in Latinam linguam converteretur, *viginti & quatuor Comœdias* integras, a Michaële Psello explicatas, extare scribit, in supplemento Bibliothecæ Gesnerianæ, Anton. Verderius p. 57. ubi Catalogum Grammatici, nescio cujus, librorum hinc inde extantium exhibet. Sed nusquam hactenus illæ Comœdiæ repertæ sunt, minimum typis non impressæ. Fragmenta solum, e Stobæo, aliisque Autoribus, collecta, plus semel excusa. Cum Philistionis Sententiis comparatas Menandri edidit, & notis illustravit Nicol. Rigaltius Paris. in 8. 1613. Idem Janus Rutgersius lib. IV. Variarum Lectionum suarum fecit. Quantum vero amiserimus in Menandro, dicat Quintilianus, *qui vel unum illum, diligenter lectum, ad cuncta ea, quæ præcipimus, effingenda sufficere judicat: ita omnem,* ait, *vitæ imaginem expressit, tanta in eo inveniendi copia, & eloquendi facultas: ita est omnibus rebus, personis, affectibus accommodatus - - Atque ille quidem omnibus ejusdem operis Autoribus abstulit nomen, & fulgore quodam suæ claritatis tenebras obduxit. Instit. l. X. c. 1.* Menandri *Sententias* quæ supersunt, sententiis L. Comicorum, quorum Opera interierunt, inseruit, & in locos certos digestas Græce & Latine Basileæ A. 1560. in 8. edidit Jac. Hertelius: quod idem Henr. Stephanus quoque fecit. 9

Sed a Dramaticis nunc ad *Lyricos* progrediendum est. Horum princeps PINDARUS, Sophocli coævus, Dorica dialecto scripsit, grave, sed difficile & obscurum *Carmen,* jamque olim pro inimitabili habitus ab Horatio est, *lib. IV. Carm. Od. II.* qui tamen unus omnium optime illum est imitatus, aut vicit etiam: qua de re legi Comparatio Pindari & Horatii meret, Sermone Gallico a Franc. Blondello scripta, quæ cum Ren. Rapini Comparationibus, post Parisinam Editionem, in Belgio edita est. Myrtidis Poëtriæ discipulus fuit Pindarus, & a Corinna, alia Poëtria quinquies in certamine victus: qua de re Pausanias, Ælianus, Plutarchus, agunt: & ex iis omnes, quotquot de Poëtis scribunt, recentiores. Quatuor ejus Carmina, aut, si mavis, libros, quos habemus, *Olympia, Pythia, Nemea & Isthmia,* quæ laudes continent Victorum, qui in quatuor istis ludorum generibus apud Græcos vicerant, primus, qui omnes fere Græcos Autores, in lucem emisit Venetiis An. 1513. in 8. Aldus Manutius. Biennio post A. 1515. Romæ Pindaro vetera Scholia Græca accesserunt, quorum partem Demetrio Triclinio esse vindicandam, ex præfatiuncula quadam, quæ post Olympia legitur, observat Gesnerus: excusus est liber in 4. & non adeo multo post Florentiæ apud Juntas recusus: nec non Francofurti apud Brubachium 1542. in 4. præfixa Pindari Vita, quam Thomas Magister composuit. Omissis Scholiis, Aldinam solum Editionem Pindari repetiit Basileæ Andr. Cratander, A. 1526. in 8. curam Editionis gerente Ulr. Zwinglio, qui & præfationem 10

præfixit. Addita eſt, poſt Græcum textum Latina verſio ad verbum facta, Auctore Joh. Lonicero, qui poſt aliquot annos reviſam eandem Verſionem, una cum notis in Pindarum, quas, ut ipſe non diffitetur, e Græcis Scholiis, aliorumque Virorum doctorum ſcriptis, hauſit, recudi A. 1535. curavit. Liberiorem Pindari Verſionem, quæ non adeo verbis ſeſe aſtringeret, ſtruxit Philippus Melanchthon, quæ in Henr. Stephani manus pervenit: ſed quam, etſi laudaret Stephanus, non tamen excudit in ſua Pindari Editione, quam minutiore forma, ſed commodiſſima, nec minus nitida, edidit, cum adhuc Ulrici Fuggeri eſſet Typographus, Heidelbergæ 1560. in 16. anno 1566. repetitam: cui ſuam Verſionem ad verbum factam, ut tironibus inſerviret, appoſuit: etſi alias liberiorem magis amaret, comparareque Græcos Poëtas ita ad verbum translatos cum arboribus ſoleret, quarum folia autumnus dejecit. Repetiit, poſt Henrici obitum, illam Editionem Genevæ, ſub initium hujus ſeculi, Paulus Stephanus: qui & idem cum Scholiis Pindarum, & Latina verſione recudit A. 1599. in 4. quod ante illum Pariſiis A. 1558. Guilh. Morellus fecerat. Noſtro ſeculo Pindarum, cum Latina Paraphraſi, præter verſionem appoſita, & Commentariis doctiſſimis, Joh. Benedictus Salmurii in 4. 1620. edidit: &, qui illum adhuc præceſſit, ERASMUS SCHMIDIUS Wittebergæ 1616. in 4. qui & miro ſtudio miraque felicitate emendavit Poëtam ſuum, denuo vertit, metrorum rationem exactam dedit, de ipſo Poëta, tum de Olympionicis, quorum luculenta una exhibetur Chronologia & de carminibus lyricis uberrime præfatus eſt: magnamque adeo apud exteros laudem cum illa Editione ſua conſecutus eſt, ut qui in mentem Poëtæ altius, quam Criticorum ceteri, penetrarit. Commentarii, quos annexuit, bonam partem ſunt e Scholiis Græcis hauſti: ſed quibus ipſe ſuas obſervationes denſa ſegete immiſcuit. Memoranda hic quoque eſt Latina Verſio Nicolai Sudorii, carmine lyrico, juxta numeros Horatianos ſcitiſſime, ut antiquorum propemodum nulli cedat, exarata, quam, cum ejusdem Commentariis in Nemea, Feder. Morellus Pariſiis A. 1582. in 8. emiſit. (Rariſſima jam a longo tempore fuit: bene vero actum, quod nuperrime illam recudi curarunt Oxonii, e Theatro Sheldoniano, Clariſſimi duo Pindari Editores, qui Poëtam hunc, cum plurimis Codicibus MSS. collatum, Scholiisque non minus Græcis, ac Verſione Latina, & excerptis Animadverſionum Schmidii, quæ ſcilicet in Scholiis non continentur, ac Joh. Benedicti paraphraſi, tum Variis lectionibus, notis novis, & copioſiſſimo Indice, illuſtratum, ſplendiſſime A. 1697. in fol. ediderunt. Præfixa inſuper nova Olympicorum ludorum Chronologia, cujus Autor Epiſcopus Lic. Abieldenſis, Guilh. Lloyd eſt, & quæ æque ut Schmidiana Olympiadum cum Annis Mundi, ante Chriſtum natum, ab Urbe condita, & Epocha Chriſtianorum, collationem oſtendit.) (*e*) Italice etiam verſus eſt Pindarus, & cum Commentario Alexan-

(*e*) Inter Pindari Editores atque illuſtratores mentionem etiam honeſtam meretur Mich. Neander, toties, aliis in locis, a Morhofio, ob Merita in Literas, inprimis Græcas, eximia, haud immerito celebratus, cujus exſtat, & Baſileæ A. 1556. in 8vo prodiit, *Ariſtologia Pindarica Græco-Latina, quicquid in Pindaro, Vate, ut vetuſtiſſimo, ita quoque caſtiſſimo & ſapientiſſimo, memora-*

Alexandri Adimari Pisæ 1631. in 4. editus. Bened. Aretium Commentarium in Pindarum edidisse, A. 1587. impressum, Catalogus Bibliothecæ Bodlejanæ testatur. Qui tamen, ut hoc obiter addam, male Pseudo-Pindarum, qui Epitomen Iliados Homeri Heroico carmine Latino scripsit, & Hagenoæ primum 1531. deinde Basileæ 1541. editus est, cum Græco Poëta Pindaro confundit: qui idem error in Catalogo Bibliothecæ Thuaneæ quoque deprehenditur. De Dorica Dialecto Pindari meretur quoque legi Salmasius libro de Hellenistica p. 28. qui ex Philopono observat, non puram illam, sed ex communi mixtam fuisse. Omisissem prope *Lexicon Pindari* cum Æmylii Porti, quo lectores non parum juvantur: prodiit Hanoviæ, 1606. in 8.

11 Lyricorum reliquorum etsi non contemnendus olim apud Græcos, post Pindarum, numerus erat, hodie tamen vix quicquam, præter fragmenta, superest, quæ ex aliis Autoribus colligenda sunt. Cujus quidem infelicis fati causam non solum in temporum injuriam, sed & in præposteram Monachorum religionem, devolvi debere, Petrus Alcyonius observavit: cujus e libro de Exilio locum cum auro contra carum Colomesius duxerit, nec sibi ab eo in Cimelia sua Literaria c. 15. transscribendo temperare potuerit, age & nos apponemus. *Audiebam puer,* inquit, *ex Demetrio Chalcondyla Græcarum rerum peritissimo; Sacerdotes Græcos tanta floruisse auctoritate apud Cæsares Byzantinos, ut integra, illorum gratia, complura de Veteribus Græcis Poëmata combusserint, imprimisque ea, ubi amores, turpes lusus, & nequitiæ amantum, continebantur: atque ita Menandri, Diphili, Apollodori, Philemonis, Alexis, tabellas, & Sapphus, Erinnæ Anacreontis, Mimermni, Bionis, Alcmanis, Alcæi, carmina intercidisse: tum pro his substituta Nazianzeni nostri poëmata, quæ etsi excitant animos nostrorum hominum ad flagrantiorem religionis cultum, non tamen verborum Atticorum proprietatem, & Græcæ linguæ elegantiam, edocent. Turpiter quidem Sacerdotes isti in Veteres Græcos malevoli fuerunt, sed integritatis, probitatis & religionis maximum dedere testimonium.*

12 Quanquam vero hæc ita sint, non tamen omnes Poëtas Lyricos idem interitus perdidit. ANACREONTIS profecto partem maximam (quis enim omnia ejus in universum, integraque Poëmata speret?) e tenebris eruit, per multos labores, multaque, ut ait in præfatione, pericula, jugulatis custodibus, multifariam oculatis & abruptis adamantinis vinculis, queis adstrictus bonus Anacreon detinebatur, carceres perrumpens, HENRICUS STEPHANUS; qui idem Latino carmine Anacreontico venustiores & a corruptionibus puriores Odas expressit, ediditque primo A. 1554. in 4. majusculis literis, adjectisque uberioribus notis, qua quidem re magnam apud Viros doctos gratiam inisse Stephanum ignotum nemini esse potest, quisquis exquisitam illam suavitatem Anacreontis, &, ut cum Cicerone loquar, mollitudinem carminis, consideraverit: quapropter & Jul. Cæs. Scaliger Anacreontem non solum μέλη dedisse, sed & in ipsis mella, inquit, Poët. l. I. c. 44. Utut cetera negari non possit, nimiam ipsius Poetæ voluptatum cupidinem fuisse, Venerisque, quod jam olim illi a pluribus objectum est: etsi Henr.

 Stepha-

bile, notatu dignum & rarum, nec alibi similiter obvium, cum Prolegomenis de Vita ejus, & IV. Ludis Græcorum Solennibus, Notisque Marginalibus, ac IX. Lyricorum Sententiis, hinc ind collectis, eodemque pacto illustratis exhibens.

dinem fuiſſe, Venerisque, quod jam olim illi a pluribus objectum eſt; etſi Henr. Stephanus excuſet. Hujus Stephani non fuiſſe Verſionem illam metricam, quæ ſub ejus nomine prodiit, ſed Joh. Aurati, vel ut alii proferunt, Dorati, Colomeſius, ex Iſ. Voſſii relatione, in *Particularibus* narrat, aitque Voſſium id a Scaligeri manu, qua is id ſuo Anacreonti adſcripſerit, edoctum noſſe. Verum adeo impudentem Stephanum ego ſane non credo, nec impune id laturum pro certo habeo, cum poſt primam Anacreontis Editionem Doratus integros 34. annos vixerit, tam impudentem plagiarii impoſturam nequaquam impunem laturus. Poſt primam illam Editionem Stephanus Anacreontem totum Latine vertit: ex Eliæ Andreæ verſione vero, quæ itidem carmine Anacreontico ſcripta eſt, & apud Morellum Lutetiæ primo prodierat, Odas quasdam adjecit, & ſic Anacreontem, cui breviſſimas nonnullas Notulas ſub Voluminis finem addit, minutiore typo exſcriptum, Lyricis Poëtis reliquis inſeruit, & cum Pindaro, qui Volumen primum conſtituit, Tomo ſecundo edidit A. 1566. in 16. Sunt vero Lyrici illi, ALCÆUS, omnium antiquiſſimus, ut qui *Pittaci*, Athenienſium tyranni, qui inter ſeptem Græciæ Sapientes numerari ſolet, æqualis atque etiam hoſtis fuerat tyrannidem patriæ non ferens, quam in aliis etiam civitatibus inſectabatur: atque hinc *Staſiotica* ſcripſit, librum, quo tyrannos inſectatus eſt, ob quod Opus aureo plectro illum merito donari ait Quintilianus, qui in eloquendo Alcæum brevem, magnificum & diligentem, Homeroque ſimilem vocat: cum quo Horatius etiam conſpirat, & e Græcis Dionyſius Halicarnaſſenſis, qui *τὸ μεγαλοφυὲς, καὶ βραχὺ καὶ ἡδὺ τȣ̃ Ἀλκαίȣ μετὰ δεινότητος, ἔτι δὲ καὶ τȣ̀ς σχηματισμȣ̀ς μετὰ σαφηνείας, ὅσον αὐτῆς μὴ τῇ διαλέκτῳ τὶ κεκάκωται, καὶ πρὸ ἁπάντων τὸ τῶν πραγμάτων πολιτικῶν ἦθος,* (*magnificum, breve ſuaveque dicendi genus Alcæi, cum eximia tamen gravitate conjunctum, præterea figurarum uſum, cui juſta perſpicuitas, niſi ubi Dialectus nonnihil impedit, adhæret, & præ omnibus civilem characterem*) conſideratione digna judicat. Enimvero, quicquid ejus hodie ſupereſt, ex Athenæo, Heraclide Pontico, Stobæo, Scholiaſte Pindari, Ariſtotele, Plutarcho, Hephæſtione, Euſtathio, excerpendum fuit. Sequitur Alcæum SAPPHO, inſignis Poëtria (a qua genus Sapphicum,) & quæ cum præſtantiſſimis quibusque Poëtis certare poterat, mortalisque credebatur, & habitum hominis induta Muſa: cujus, Longino *περὶ ὕψ. Sect. 10.* judice, illud erat præcipuum artificium, quod noſſet *τὰ ταῖς ὕλαις συνυπάρχοντα μόρια ἅπασι τοῖς πράγμασι φύσει συνεδρεύει, ἐκλέγειν ἀεὶ τὰ καιριώτατα, καὶ ταῦτα τῇ πρὸς ἄλληλα ἐπισυνθέσει καθάπερ ἕντι σῶμα ποιεῖν. Sermonis illas particulas, quæ rebus ipſis veluti connatæ ſunt, & iisdem natura inſident, ſemper maxime proprias & validiſſimas excerpere, & ex iisdem, aptiſſime inter ſe conſtructis, unum quaſi corpus facere:* qua quidem exquiſita particularum congerie non poterat non, & altitudinem ſuo carmini debitam conciliare, & vim in animos percellendos capiendosve habere, quam vellet ipſa. Certe Longinus meliorem artificii ſummi iconem exprimi non poſſe exiſtimabat, quam ſi *Odarium Sapphus* apponeret: illud ipſum quod Catullus non minore artificio Latinum fecit: Catullus inquam, qui Sapphus carmina unice deperibat, ſolaque præ omnibus aliis poëmatibus imitanda ſibi propoſuit. Aliud Sapphus *canticum ad Venerem*, non minus molle, Dionyſius Hali-

Halicarnaſſeus ſervavit, in libro de Structura ſermonis. Præter hæc duo nihil Sapphus ſupereſt, niſi exigua quædam fragmenta: quæ tamen & ipſa ex Plutarcho, Stobæo, Scholiaſtis Pindari, Apollonii Rhodii, Euripidis, Ariſtophanis, Sophoclis, Euſtathio, Hermogene, Macrobio, Ariſtotele, Ariſtide, Polluce, Etymologici Autore, Athenæo, Hephæſtione, Achille Tatio, Demetrio Phalereo, Maximo Tyrio, & Anthologia Epigrammatum Græcorum, Stephanus ſtudioſiſſime conquiſivit. Poſt Sapphon STESICHORUS ponitur, *ingenio validus*, dicente Quintiliano *Inſt. lib. X. c.1. & qui Epici carminis onera lyra ſuſtineret. Reddit enim perſonis in agendo ſimul loquendoque debitam dignitatem: ac, ſi innuiſſet modum, videtur æmulari proxime Homerum potuiſſe: ſed redundat atque effunditur; quod, ut eſt reprehendendum, ita copiæ vitium eſt.* Similia ſunt, quæ Dionyſius Halicarnaſſeus, & quæ Hermogenes habent. Dignum memoratu eſt, quod Suidas de illo refert; Tiſiam fuiſſe primo vocatum, ſed Steſichori nomen accepiſſe, ὅτι πρῶτος σὺν κιθαρῳδίᾳ χορὸν ἔστησε, *quod primus cum citharæ cantu chorum inſtituiſſet.* Filias habuit, quæ & ipſæ Carminum laude inclutæ fuerunt. *Carmina* varia multorumque generum ſcripſit: de quibus Gyraldus videatur. Fragmenta, quæ habemus, non multa ſane ſuppeditarunt Athenæus, Stobæus, Scholiaſtes Euripidis, Plutarchus, Strabo, Plato, Euſtathius & Apollonii Rhodii Scholiaſtes. Nec plura IBYCI nobis reſtant, patria Rhegienſis Itali, qui in Samo Inſula vixit, a latronibus tandem interemptus: qua de re & de ultione ſecuta, ut & de laſcivo Ibyci in pueros amore, nec non de ſeptem ejus Operibus, multa e Veteribus colligit Gyraldus, Dial. IX. Fragmenta Stephanus collegit ex Athenæo, Plutarcho, Platone, Suida, Scholiaſte Pindari & Porphyrio. Sextus inter Lyricos Stephani, nequaquam juxta rationem ætatum collocatos, eſt BACCHYLIDES, ex Ceo inſula, urbeque Julia oriundus, ut Suidas refert; adeo celebris Poëta, ut cum Pindaro ab Hierone, Syracuſarum tyranno, prælatum Pindare Scholiaſtes ſcribat, e quo id annotavit Gyraldus, qui & ex Porphyrione notat, Horatium plus ſemel eſſe imitatum Bacchylidem: & ex Ammiano Marcellino refert, Julianum Imp. adeo carminibus Bacchylidis delectatum fuiſſe, ut & vivendi præcepta inde ſumeret. Fueritque adeo Juliani ævo integer adhuc Poëta ille neceſſum eſt, cujus exigua hodie fruſtula ſolum habemus, ope Autorum allegantium, Stobæi, Athenæi, Plutarchi, Dionyſii Halicarnaſſei, Clementis Alexandrini, Scholiaſtarum Pindari & Apollonii Rhodii, ac Hephæſtionis, conſervata. Bacchylidis Conſanguineus, Suida teſte, fuit SIMONIDES, ex eadem cum illo urbe & inſula oriundus, tum pietate in Deos, tum variis inventis ſcriptisque, rebus & libris inclutus. Namque ab eodem Suida literas longas duplasque (Plinius has quatuor tantum ait, η, ω, ζ, ψ,) inveniſſe dicitur, & tertium in lyra ſonum: præterea artem quoque memoriæ: ſcripſiſſe vero Elegiaco carmine hiſtoriam regnorum Cambyſis & Darii, lyrico hiſtoriam pugnæ navalis ad Artemiſium, tum threnos, Encomia, Epigrammata, pæanas, tragœdiasque, & alia. Characterem ejus dicendi tenuem quidem, at ſuavem, & in movendo commiſerationis affectu virtute præcipua pollentem, deſcribit Quintilianus l. c. Dionyſius Halicarnaſſeus in movendo affectu iſto, etiam Pindaro judicat præſtantiorem Simonidem: & præterea τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, καὶ τῆς συνθέσεως

τὴν ἀκρίβειαν, delectum verborum, & accuratam orationis ejus structuram, observare jubet. Longinus etiam in Visionibus Simonidem ceteris aliquando omnibus præstare docet, *de Sublimi Sect. XV.* Cetera, quæ de Simonide dici possunt, Gyraldus & Vossius studiose admodum congesserunt. Ille tamen labitur, cum, Simonidem annum ætatis nonagesimum nonum excessisse, e Suidæ testimonio refert: cum Suidas nonum & octuagesimum solum eum attigisse scribat. E tot vero Scriptis Simonidis nihil præter fragmenta superest, e Dionysio Halicarnasseo, Clemente Alexandrino, Athenæo, Scholiastis Apollonii Rhodii, Euripidis, Sophoclis, Stobæo, Plutarcho, Aristide, Platone, Aristotele, Philostrato, Galeno, Hephæstione, Thucydide, Polluceque, ab Henr. Stephano collecta, & in ordinem aliqua saltem ratione digesta. Ultimo inter Lyricos loco ponitur ab eodem Stephano ALCMAN, quem primum omnium, ratione ætatis, esse, e Veterum testimoniis Gyraldus, Vossiusque observant: Laco fuit, Carminum amatoriorum inventor, ut Suidas ait, & qui primus in Carminibus, alios, quam hexametros, versus adhibuit. Distinguendus ab Alcmane Messenio, itidem Lyrico. (Nuperrime asportatum Venetias e Græcia est monumentum aliquod marmoreum pervetustum, cui superscriptæ literæ, nimia temporis longinquitate exesæ, docto cuidam apud Italos Viro Alcmanis hujus nomen & laudes continere visæ sunt: quapropter & æri incidi marmor illud Venetiis curavit A. 1697. in 4. una cum addita Dissertatione brevi, qua Conjecturam suam exponit atque tuetur. Enimvero, cum ille, quisquis demum fuerit, cui marmor erectum est, ut clarissimus militiæ Imperator celebretur, & non sine magna pompa sepultus, insculptusque marmori sit; Alcman vero, Poëta lyricus, nuspiam inter Duces militiæ numeretur, tum miserrime, pediculari morbo perierit, ut diserte Plutarchus in Sylla refert: vix est, ut locum Viri docti conjectura invenire queat.) Perpauca restant hujus fragmenta, ex Athenæo, Hephæstione, Scholiaste Pindari, Eustathio, & Plutarcho, collecta. Atque hi sunt octo, aut cum Pindaro novem Lyrici Poëtæ, quos uno Volumine collectos, & Latine versos, ut diximus, Henr. Stephanus semel iterumque publicavit. Adjecit etiam, quæ colligere potuit de ARCHILOCHI, celebris Poëtæ, qui *Jambos* & *Elegias* scripsit, & Longino, ob sublimitatem semel iterumque laudatur, Carminibus: tum Melanippidæ, Telestæ, Pratini, Erinnæ Lesbiæ, Alphei Mitylenæi, Juliani Ægyptii, *Versus* varios & *Odas* undiquaque mira industria conquisitas. Post primam illam Stephani Editionem seculo pene integro cessatum est: imo nunquam simul omnes Lyrici, ab eo tempore, sunt excusi; sed qui Alcæi, Stesichori, Ibyci, Bacchylidis, Simonidis, Alcmanis & Archilochi, reliquias legere voluerit, ad illam Stephani collectionem, aut Editionem Fulvii Ursini cum notis Antw. A. 1568. in 8. excusam, recurrat necesse est. Anacreon tamen & Sappho, ceteris feliciores, doctissimos aliquot Editores, ac Interpretes novos, nacti sunt. Neque enim nunc nisi obiter memorabo Editionem septem Anacreontis Epigrammatum, quæ in Maximi Planudis Florilegio Venetiis, apud Aldi hæredes, A. 1521. excusa sunt: ut & Versionem Gallicam Remigii Bellaquei ἔμμετρον, quæ biennio statim, post primam Editionem Anacreontis, ab Henr. Stephano datam, in lucem emissa est A. 1556. Nostro seculo TANAQ. FABER Anacreontis & Sapphus Carmina sub incudem vocavit, & postquam locis plurimis emen-

dasset,

daſſet, & ſub ſeverioris quoque criticæ regulas coëgiſſet, illuſtraſſetque notis, emiſit in lucem Græca, Salmurii 1660. in 12. Moliebatur quoque Verſionem Latinam, ſed proſa oratione, utpote cui metricæ Verſiones, & Carminis neceſſitate adſtrictæ non ſolum duriora multa & obſcuriora continere videbantur, ſed & non ſatis perite intellecta aut converſa; quapropter illas ſibi nunquam probatas non diſſimulabat; quippe quæ doctis hominibus non neceſſariæ, ſemidoctis autem pene inutiles ſint, atque adeo propter inevitabilem obſcuritatem nonnunquam obſint. Deſtitit vero tandem ab omni Verſione Faber. Hujus itaque Eruditiſſima filia ANNA DACERIA, tum quidem adhuc innupta, relictam ſibi Spartam interpretandi rata, Gallica Verſione proſaica Anacreontis & Sapphus quod ſupereſt tranſtulit, pro more ſuo prorſus egregie, ut ſic notas etiam Gallis faceret delicias Græcorum: additisque Obſervationibus Criticis textui ſui Autoris lucem haud vulgarem affudit, haud raro adverſus ſuum ipſiusmet Parentem aliquid affirmare auſa: præmiſit quoque vitam Anacreontis & Sapphus admodum luculentam, Pariſiis, 1682. in 12. Mox biennio poſt alia eſt Poëmatum horum Græco-Gallica Editio inſecuta, quæ quidem a Daceriæ verſione non ſolum in eo diſcrepat, quod metri legibus adſtricta eſt, ſed & circa mentem Autoris haud raro, nec docte minus, quam ipſa a Parente ſuo in diverſum abit. Autor illius Nobilis Burgundus eſt, Dominus de Longepierre, qui Vitam Anacreontis & Sapphus novam ipſe quoque compoſuit & in præfatione præmiſſa cauſas ſui ab Anna Fabra diſſenſus aperit: Liber prodiit Pariſiis, 1684. in 12. poſtea Amſtelodami, etſi falſo Pariſiorum nomen ibi quoque in titulo reperiatur, 1692. in 12. recuſus. Prodiit & Itala quædam verſio metrica Anacreontis, ſed cui non adeo multum defert Fabra. (*f*)

13 Jamdudum fuiſſet PYTHAGORAS recenſendus, quippe multo Lyricis omnibus antiquior, ſi *Carmina* illa *Aurea*, quæ ſub Pythagoræ nomine circumferuntur, revera etiam illius forent. Sed, cum doctiorum omnium conſenſu conſtet, Carmina illa non Pythagoræ eſſe, ſed Pythagoræorum, & forſan, ut Joh. Picus exiſtimabat, a Philolao confecta, non eſt, cur loco non ſuo poni exiſtimemus: præſertim, cum hic de Chronologia non ſimus ſolliciti. Ne tamen ea prætereamus, non ſolum antiquitas facit, quæ illis utique abjudicanda non eſt, ſed & præſtantia, dudum aliis commendata. Infinitæ ſunt eorum *Editiones*, neque hic a nobis enumerandæ. Melioris notæ ſunt, quas Vitus Amerbachius, Mich. Neander, Theod. Marcilius, Frid. Sylburgius, dederunt. Omnium vero optima, quæ cum aureo Commentario Hieroclis lucem adſpexit, primo Latine ſolum, Baſileæ 1543. in 4. Interprete Joh. Auriſpa, Siculo, qui, ob utriusque linguæ peritiam, ab Eſtenſi Principum familia in pretio habitus eſt, quique jam octogenarius librum Hieroclis tranſtulit, tanto quidem ardore animi, ut, per omnem vitam doctius nil, nilque magis proficuum ſe legiſſe, in præfatione profiteatur: adeo parum aut nihil a fide Chriſtiana differre. Quemadmodum vero abſque controverſia recte de præſtantia Commentario-

rum

(*f*) Non contemnenda etiam eſt Editio Anacreontis Tubingenſis Græco-Latina, quam Frid. Herm. Flayderus, Lit. Human. in Acad. Tubingenſi Profeſſor, An. 1622. in 12mo, triplici Verſione Latina, ſua nempe ad verbum pedeſtri, Metricis autem Henr. Stephani & Heliæ Andreæ, & Notis Analectisque Criticis illuſtratam juris fecit publici.

rum Hieroclis judicavit Aurispa: utpote quibus vix quicquam simile in omni antiquitate scriptum unquam est, nilque adeo prope comparandum; ita infelix admodum eorundem Interpres fuit: quandoquidem obscuram, inelegantem, tædiosamque lectu ejus Versionem esse Gesnerus queritur in Bibliotheca fol. 321. b. Igitur eo majores gratias promeritus est Joh. Curterius, qui, quadraginta annis post Aurispæ Latinam illam scabram Versionem, Græcum e MSS. Codicibus eruit incomparabilem Commentarium, &, cum nova versione Latina doctissima, Parisiis 1583. in 8. in lucem edidit: Post id tempus Londini etiam recusum, una cum Theod. Marcilii notis in Pythagoræ Carmina, Mer. Casauboni notis in eadem & Hieroclem Joh. Pearsonii eruditissima præfatione, (in qua plurima notatu digna de Hierocle aliaque occurrunt,) fragmento Hieroclis de Fato, quod apud Photium superest, cui Latina etiam paulo liberior Hug. Grotii versio accessit, & Lil. Greg. Gyraldi Explicatione Symbolorum Pythagoræorum: Lond. 1654. in 8. Arabicam Carminum aureorum Pythagoræ Versionem, a Joh. Elichmanno erutam & Latine redditam cum præfatione sua edidit, Simplicii in Epictetum Commentariis adjectam, Claud. Salmasius, Lugduni Batav. 1640. in 4.

14 Æque vetustus est PHOCYLIDES, Milesius Philosophus, Olympiade 59. juxta Suidam, clarus: qui, præter *Carmina & Elegias, Sententias* quoque scripsit, quas, quod ex Sibyllinis Carminibus essent desumta, κεφάλαια vocavit. Superest hodieque Carmen νουθετικὸν, i. e. *admonitorium ad bene beateque vivendum*, quod, post Frobenianas aliasque Basileenses veteres Editiones, Argentinæ a Vito Amerbachio A. 1561. a Mich. Neandro in Opere Aureo, Lipsiæ 1577. in 4. ab Henr. Stephano cum Poëtis Gnomicis 1573. in 12. & in Poëtarum Heroicorum Græcorum Corpore A. 1566. in fol. a Jac. Lectio in simili Corpore Genevæ 1606. & ab aliis sexcenties excusum recusumque est. Verum observat Jos. Scaliger, *Animadv. ad Euseb. Chron. p. 95. seq.* Carmen illud, quod sub Phocylidis nomine toties excusum est, etsi elegantia, nitore, verborumque cultu, cum quolibet Veterum certare queat, non tamen esse Veteris illius Phocylidis, nec ullius alterius Philosophi pagani; sed hominis vel Judæi Hellenistæ Alexandrini, vel, quod magis credit, Christiani: cum non solum antiquus ille Græcus Philosophus, Phocylides, nil, præter breves γνώμας, haud secus ac Theognis, scripserit, non continuum aliquod carmen, sed &, quod ea in hoc, quod habemus, Phocylidis Carmine νουθετικῷ contineantur, quæ non possint nisi ab homine Judæo aut Christiano scribi: quæ omnia exemplis in medium allatis fuse probat: observatque, cum apud Clementem Alexandrinum, Stobæum, & alios nonnullos Phocylidis γνῶμαι passim legantur, nusquam tamen e Carmine, quod ejus nomen præ se fert, aliqua adduci, etsi id omnium maxime e re Christianorum fuisset. Primum, qui id alleget, atque unum, esse Scholiasten Nicandri ad Alexipharmacum: sed illum hominem recentiorem fuisse monet.

15 Coævus Phocylidi THEOGNIS, Philosophus item, & gnomicus Poëta: de cujus tamen *Sententiis*, quæ supersunt, nihil admodum dicere attinet, quandoquidem in omnium, etiam puerorum manibus sunt, ac toties excusæ, quoties Poëtæ gnomici: quapropter jam e Phocylidis Editionibus de Theognide quoque judicari poterit. Erat vero

vero Theognis natione Siculus, urbe Megara oriundus: ni forte rectius Scaliger, in Animadversionibus Eusebianis, Theognidem e Megara Græciæ oriundum facit. Ex eadem insula ortus quoque fuit MOSCHUS, vetustissimus etiam, sed tamen non sententiis conscribendis intentus, verum Bucolicus Poëta: cujus tamen, præter *Idyllia*, alia quoque Carmina extant Heroicis versibus conscripta, ut & Epigrammata aliquot. *Amorem fugitivorum Moschi*, qui in Planudis Florilegio excusus est, primum Baptistam Varinum, qui celeberrimi Bapt. Guarini pater fuit, & deinde Angelum Politianum, Latine transtulisse, Gyraldus Dial. III. de Poëtis testatur, qui Varinum Virum tam sanctum, quam doctum, vocat. Idyllia ejus Græce & Latine, cum notis Bonaventura Vulcanius edidit Antwerpiæ 1568. in 8. eodemque anno & ibidem Fulvius Ursinus: postea Jos. Scaliger Moschi carmina sibi recensenda sumsit, vulgavitque, cum notis suis Heidelbergæ apud Commelinum 1596. in 8. Inde Is. Casaubonus, qui se in aliqua Genevensi Editione Is. Hortibonum vocavit: & post Casaubonum Dan. Heinsius, eundem Autorem sunt aggressi: cum omnium trium, Scaligeri, Casauboni, Heinsii, notis prodiit Moschus Heidelbergæ 1604. in 4.

Jungitur semper Moscho BION, Bucolicus Poëta celebris, & cui, judice Gyraldo, tertia in isto Poëseos genere palma defertur. Dorica Dialecto scripsit, uti & Moschus, & Lyrici, quos supra enumeravimus, tantum non omnes: Eadem dialecto scripsit THEOCRITUS, qui primam Carminis Bucolici palmam haud dubie sibi vindicat, sive Chius, sive Chous, sive Syracusanus: nobis enim nunc parum interest: quemadmodum & illud solum indicasse sufficit, esse, qui eundem cum Moscho Theocritum arbitrantur, observante Gyraldo Dial. III. Dicitur plurima Carminum genera scripsisse a Suida: *Proetides; Elpides; Hymnos; Heroides; Epicedia, Odas, Elegias, Epigrammata.* Ex his tamen omnibus, præter Epigrammata quædam nihil admodum superest. Supersunt vero Bucolica illius Idyllia longe suavissima, & quæ haud abs re magnos Viros in amorem sui abripuere. Siquidem ii ipsi Triumviri, Jos. Scaliger, Is. Casaubonus & Dan. Heinsius, quos in Moscho & Bione recensendis occupatos fuisse diximus, multo adhuc majorem curam Theocrito impenderunt, notis & lectionibus eum illustrantes: atque hinc nata pulcerrima Bucolicorum Poëtarum Editio Commeliniana Anni 1604. in 4. Alias separatim quoque Theocritus ex eadem officina, una cum Scholiis Græcis, ceterisque doctorum Virorum notis in 8. An. 1612. excusus est. Prima Editio Theocriti, quantum memini, est Aldina, quæ An. 1495. in fol. Theocritum, cum Phocylide, Theognide & Hesiodo exhibuit sed absque Scholiis. Secuta est Editio Romana anni 1516. in 8. cui Zacharias Calliergus Græca Scholia adjecit: non sua, ut perperam multi autumant, sed antiqua, quæ e Veteribus libris excerpta in unum solummodo corpus redegit: plane, ut M. Musurus cum Scholiis Aristophanis fecit. Gesnerus in Bibliotheca, Venetam Theocriti Editionem commemorat, in 8. excusam: recusus inde est Theocritus Hagenoæ apud Secerium: & Basileæ apud Cratandrum An. 1530. tum, una cum Scholiis Græcis, Francofurti apud Brubachium, 1553. in 8. cui Editioni Scholia quoque nonnulla Joach. Camerarii accesserunt, & præfixa Scholiis Græca praefatio, in qua varia Theocrito falso esse adscripta monet; Bioni vel Moscho potius tribuenda: præterea Helii Eobani Hessii Metrica

16

Idylliorum Theocriti Verſio quoque acceſſit. Poſtea Theocritum Henr. Stephanus, cum Bucolicis reliquis, Græce & Latine vulgavit An. 1579. in 12. quem deinde Scaliger, hunc Caſaubonus & tandem Heinſius, uti dictum, ſecuti ſunt. Idem Stephanus Oden Theocriti in Adonin mortuum ſcriptam, quam Bioni Camerarius in Græca præfatione, alii alii Autori tribuendam cenſent, cum Lyricis quoque ſuis edidit, An. 1566. Hoc ipſo anno Pariſiis, apud Morellum Græce Theocriti omnia, quæ ſuperſunt, excuſa ſunt. *Fiſtulam* ejus, una cum SIMMIÆ RHODII, qui & ipſe Poëtis Bucolicis addi ſolet, *Ovo, Alis, Securi,* peculiari explicatione & notis illuſtravit Salmaſius in Explicatione duarum Inſcriptionum Herodis Attici Pariſiis, 1619. in 4. Prætereo jam editiones Theocriti, quæ in Corporibus Poëtarum Heroicorum H. Stephani & Jac. Lectii, aliquoties jamjam memoratis habentur. Quid de Virgilii & Theocriti Comparatione varii Viri docti cenſuerint, dictum jam alio loco eſt, ubi de Virgilio agebamus.

17 Nunc accedimus ad æmulos duos, non ſolum Poëtas cultiſſimos, ſed & Viros in omni genere eruditionis exercitatos, & præfectos Alexandrinæ Ptolemæorum Bibliothecæ: Callimachum & Apollonium. Et CALLIMACHO quidem, natione Cyrenæo, infinitos propemodum libros tribuunt Suidas, Strabo, & Apollonii Scholiaſtes: Suidas certe illum ultra 800. ſcripſiſſe dicit, & argumenti omnino varii. Neque enim ſolum in omni *Carminum* genere illum aliqua concinnaſſe refert, ſed & *Grammatica, Hiſtorica, Geographica,* aliaque longe plurima, vixit temporibus Ptolomæi Philadelphi Regis, & usque ad ſucceſſorem ejus in regno, Ptolomæum Evergetem, vitam protraxit: perpetuus Apollonii æmuli inſectator, in quem & Satyricum carmen ſcripſit ficto nomine in Ibin: quod ipſum Ovidius e Latinis imitatus eſt. Inter alia compoſuit quoque vaſtum Opus quod *πίνακες* inſcripſit *τῶν ἐν πάσῃ Παιδείᾳ διαλαμψάντων, καὶ ὧν συνέγραψαν, Tabulas,* ſive *Indices omnium celebrium doctorum, eorumque Scriptorum:* libris 120. conſtans. Tum aliud, quod etiam magis ad præſens inſtitutum pertinet, de Poëtis cui titulus: *πίναξ καὶ ἀναγραφὴ τῶν κατὰ χρόνους καὶ ἀπ᾽ ἀρχῆς γενομένων διδασκάλων*: qui male redditur a Simlero in Bibliotheca: *Tabula & deſcriptio, ſerie temporum obſervata, Doctorum omnium, qui ab initio fuerunt:* pro *Doctoribus* enim *Poëtæ* erant ſubſtituendi: quandoquidem *διδάσκαλοι* ſpeciatim fabularum Poëtæ ſunt, ut e Suida, Harpocratione, aliisque, obſervat Jonſius de Scriptoribus Hiſtoriæ Philoſoph. lib. II. cap. 5. ubi prolixe admodum & docte de his Callimachi libris agit: ut & de tertio, quem de obſcurioribus vocibus, & de libris Democriti ſcripſit Callimachus: ſed qui, una cum ceteris omnibus, magno reipublicæ literariæ damno, interiit. Hodie enim, e tot Scriptis Callimachi, præter *Hymnos in Jovem, Apollinem, Dianam, Delum, Lavacrum Palladis & Cererem;* quibus temporum antiquiſſimorum hiſtoriam, & originem gentilis Mythologiæ tradit: *Epigrammata & fragmenta* Poëmatum, hinc inde collecta, nihil ſupereſt. Sed ea tamen ſpreta neutiquam ſunt. Primus Hymnos Callimachi *edidit* una cum Pindaro Aldus, Venetiis A. 1513. in 8. Inde, apud Frobenium, cum Commentariis Græcis, ſunt excuſi, Baſileæ 1532. in 4. ut & Pariſiis apud Vaſcoſanum. Recentiorem eſſe Scholiaſten illum, non admodum antiquum, Geſnerus conjicit in Bibliotheca, & annotat: Suidam meminiſſe alicujus Archibii, qui Epigrammata Callima-

chi

chi exposuerit: sed qui hodie non amplius superest. Postea Henr. Stephanus castigatos Callimachi hymnos Corpori Poëtarum Heroicorum inseruit A. 1566. &, cum Nicodemus Frischlinus eosdem, Latino carmine redditos a se, una cum Scholiis veteribus, suisque notis sat amplis, Tubingæ 1571. edidisset: repetiit paulo post illam Editionem Stephanus, suasque annotationes & emendationes insuper, ut & duplicem hymni primi Versionem adjecit A. 1577. Mox alia iterum prodiit, nitidiorque ferme quoad versionem Callimachi Operum (nam & Epigrammata & fragmenta, & Poëmation de Coma Berenices, a Catullo Latine redditum, jam a Stephano & Frischlino adjici cœperunt) editio, cum nova Versione Latina metrica Bonavent. Vulcanii, & ejusdem Notis, Antw. 1584. in 12. Inde Seculo fere integro quietum fuit: donec Anna Daceria, filia Tanaq. Fabri, luculentis annotationibus denuo illustratum daret Callimachum, egregie castigatum a se, & fragmentis haud paucis auctum: Parisiis 1674. in 4. (Verum & hanc, & priores omnes Editiones Callimachi reliquas, longe vincit postrema Ultrajectina, quippe quæ & Epigrammatibus, fragmentisque longe plurimis ope Rich. Bentleji aucta est: & in quam præter omnes Commentatorum priorum curas Theodori Grævii, qui Joh. Georgii, Viri Summi, filius erat, ante absolutam Operis Editionem defunctus, Paulique Voëtii, notæ, & amplissimus Viri illustrissimi, Ezech. Spanhemii, Commentarius, congesta sunt, Ultraj. 1697. in 8.)

18 Discipulus primo fuit Callimachi, sed deinde Adversarius æmulusque, APOLLONIUS, RHODIUS cognomento, non a patria, namque Alexandria ortus erat, sed, quod invidia Poëtarum Alexandrinorum, & inprimis haud dubie Callimachi, traductus, cum non ferret contumeliam, in Rhodum insulam migravit, ibidemque civium numero adscriptus fuit, donec reversus tandem in patriam, magno etiam in honore habitus, & Bibliothecæ regiæ præfectus est. E compluribus Scriptis, quæ ab ipso edita referuntur, sola *Argonautica* supersunt, is ipse liber, ob quem ludibrio Poëtis Alexandriæ fuit, Rhodus admirationi. *Opus non contemnendum,* judice Quintiliano Inst. lib. X. c. 1. *æquali quadam mediocritate scriptum:* juxta Gyraldum Dial. III. *Opus varium, & multis vigiliis elucubratum: durum tamen, & alicubi ingratum; nisi qua parte Medeæ amores describit, ubi & P. Vergilii judicio ita excellere videtur, ut Vergilius ipse non aliunde plura in suos Didonis amores facile transtulisse videatur: ut Grammatici annotarunt.* Hæc Gyraldus, qui, cum Grammaticos nominat, inprimis in Servium digitum intendit. Sed tamen impudentiam vocare non dubitat Jul. Cæs. Scaliger, si quis cum Servio idem credere velit: tantumque abesse censet a veritate, ut pene pudeat illum apponere loca, e quibus comparatio Virgilii & Apollonii institui queat: *de Re Poët. lib. V. c. 6.* id quod deinde locis quamplurimis confirmatum. Ast contra Scaligerum Apollonii causam in se suscepit Jac. Gaddius, utinam dignior patronus, de Script. Non-Eccles. T. I. Ceterum primum edita sunt argonautica ista apud Aldi hæredes, Venet. 1521. in 8. non solum diligenter prius ad fidem plurium Codicum examinata: sed & eximiis plane illustrata Scholiis; quæ Lucillo Tarrhæo, Sophocleo & Theoni, ut Autoribus, adscribi debere, Anonymus vitæ Apollonii Autor Græcus, Argonauticis præfixus, indicat: (atque idem etiam confirmat Aristophanis Scholiastes; observante Colomesio in Not. ad Gyraldum p. 154. qui &, adversus Casaubonum, Maussacum & Tan. Fabrum, contendit, Sophocleum Sophoclem dici non debere.) Sunt vero hæc

Scholia ex eorum genere, quae longe plurimum suis lectoribus conducunt; nec Grammatica solum, sed varia omnis generis erudita, complectuntur. Recusa cum his sunt Argonautica Apollonii Basileae semel iterumque; ita, ut in posteriori editione, quæ A. 1570. ex officina Henricopetrina prodiit, Latina etiam versio Valentini Rotmari, heroico versu scripta, accesserit: quæ si non ubique felix est, laudem tamen meret diligentissima digestio in locos communes rerum omnium, quæ in Apollonio, ejusque Scholiis occurrunt, cujus quartum caput Autorum, in scholiis magno numero allegatorum, indicem accuratum sistit. Ante Rotmarum Latine Apollonium verterat, sed non metrice, Joh. Hartungus, ediditque apud Oporinum 1549. in 4to. Postea Henr. Stephanus Græcum textum, una cum antiquis Scholiis, suisque Annotationibus, repetiit A. 1574. in 4. & nostro seculo Jerem. Hœlzlinus Græco-Latinum addidit, Scholiisque Veteribus suas Annotationes Lugd. Bat. 1641. in 8. Claudius Florens Christianus, Q. Septimii filius, Epist. Gall. ad Scalig. lib. II. ep. 31. novam versionem & notas in Apollonium promisit: sed quas non magis dedit, ac cetera, quæ in alios Poëtas Græcos ibi promisit.

19 Apollonio coævus creditur NICANDER, Colophonius, vel juxta alios Ætolus, aut iterum alios Alexandrinus: præclarus Poëta, etsi in agro viveret, minimeque rusticus, judice Cicerone: & quem, ut Quintilianus ait, Macer & Virgilius non frustra imitati sunt; Jul. Cæs. Scaliger non sine magno usu illum cum Lucano comparari posse censuit: & adeo magni æstimavit, ut *vix inveniri* credat *apud Græcos Poëtam politiorem: magna ei cura, ne quid ineptum aut inepte dicat*, Poët. lib. V. c. 15. ubi & comparationem illam instituit. Cum vero plurima scripserit Versu heroico Nicander, de quibus apud Athenæum & Suidam mentio fit, hodie duo ejus libri tantum supersunt: *Theriaca & Alexipharmaca* dicti. In illis remedia docet adversus serpentes, & alia animalia, quæ morsu vel ictu virus infligunt: in his adversus cetera venena, cibo aut potui mista. Primus illa, cum luculentis Scholiis Græcis *edidit*, cum Dioscoride, Aldus, Venet. 1499. in fol. Constat alias ex Athenæo & Stephano, ex antiquis Diphinum Laodicenum, Demetrium Phalereum, Theonem atque Plutarchum esse in Nicandrum commentatos: prout id Gyraldus atque Gesnerus annotarunt. Sed, si quis eorum omnia esse, quæ in Scholiis ad Nicandrum hodie reperiuntur, existimaverit, eum erroris arguet Jos. Scaliger in Animadversionibus Eusebianis p. 95. qui dicit, Scholia illa esse centones, ex Veteribus optimis Commentariis excerptos ab homine recentiore, qui de suo quasdam etiam barbaras voces admiscere soleat: id quod jam ante Scaligerum Gesnerus etiam, in Bibliotheca, observavit. Post Aldum separatim excudit Nicandrum, cum Scholiis Græcis Joh. Soter, Coloniæ 1530. in 4. Sine Scholiis Græce solum eundem inseruit Corpori Poëtarum Heroicorum H. Stephanus, An. 1566. Latine solum, e Versione sua, cum suis Scholiis eundem Poëtam dedit Joh. Lonicerus, Coloniæ, 1531. in 8. Græce & Latine Jac. Lectius, inter Poëtas Græcos Genevæ 1606. & dudum ante hunc, ex interpretatione Joh. Gorræi cum Scholiis Græcis Guil. Morellus, Paris. 1557. in 4. in qua Urbe & nostro seculo 1622. eadem Editio repetita est. Jac. Grevinus Nicandrum Versu Gallico transtulit, ediditque apud Plantinum Antwerpiæ 1567. in 4.

20 Nicandrum ARATUS insequatur, ei non solum, e sententia aliquorum, coævus; sed

ſed & adeo amicus, ut illi *Phænomena* ſua, priusquam publicaret, legenda tradiderit, & viciſſim Nicander Arato Theriaca ſua. Verum falli, qui ſic cenſent, & Nicandros Colophonios duos male confundere, jamdudum Gyraldus annotavit Dial. III. cum Arati tempore, qui Nicandro Poëta junior eſt, & in aula Demetrii Poliorcetæ vixit, alius vixerit Nicander, inſignis Mathematicus. Ceterum, etſi non adeo magni æſtimaverit Aratum Quintilianus Inſt. lib. X. c. 1. ſed *totum in nominibus conſumi* dicat: *cujus materia motu careat: ut, in qua nulla varietas, nullus affectus, nulla perſona:* quo minus tamen omnino vilipendatur a nobis ille, certe vel ſolum quoque Procemium facit Phænomenων, adeo pium, ut *Apoſtolus Paulus* illud etiam, quod allegaret, dignum habuerit. Neque eſt, ut omnibus quoque Latinis adeo fuiſſe vilipenſum exiſtimemus. Quin potius nonniſi cum ſole interitura ejus Phænomena Ovidius cecinit, Amor. lib. I. Eleg. 15.

Cum Sole & Luna ſemper Aratus erit.

Nec fuit e Poëtis Græcis quisquam, qui tot præclaros interpretes Latinos nactus eſt, quam Aratus: ſiquidem a M. Cicerone translatus eſt, a Germanico Cæſare, de quo inter Latinos Scriptores actum. Adde ipſummet Ovidium, & Sextum Ruffum Avienum. Multo vero etiam major numerus Græcorum eſt, qui in Aratum commentati, & quorum Voſſius de Scient. Mathematicis, c. 32. p. 156. triginta & quinque enumerat: non connumerato tamen Theone, cujus Scholia in Aratum hodieque ſuperſunt: nec Achille Statio, quem præter Florentinam Arati Editionem Dion. Petavius etiam in Uranologio edidit. Græce Aratum primus edidit, niſi fallor, Aldus cum Manilio & Hygino, Venet. A. 1499. fol. inde multoties excuſus eſt. Latinas editiones, & Græco-Latinas præſtantiores jam in *Grammatico Polyhiſt.* enumeravimus. Græcas nunc paucas & præſtantiores dicemus. Ex his Pariſienſis eſt A. 1566. Florentina 1567. cui Commentarii Græci Ach. Statii acceſſerunt, cum jam A. 1559. Pariſiis, cum Theonis Commentariis, & Leontii κατασκευῇ Arateæ ſphæræ Aratus apud Morelium prodiiſſet. Elegantiſſima omnium eſt Græca Oxonienſis A. 1672. in 8. cui, præter memorata jam Scholia, Eratoſthenis quoque, quod ſupereſt, adjectum fuit. Græco-Latina vero Aratæorum Editio omnium optima Hugonis Grotii, Lugd. Batav. 1600. in 4. Prodiit & quædam Editio Phænomenων Arati Græca, cum Interpretatione & notis exiguis Jac. Ceporini, Baſil. 1534. in 8. una cum Dionyſio Afro.

21 Iſte DIONYSIUS, PERIEGETES dictus a libro, quem ſcripſit, περιηγήσει οἰκουμένης, ſeu de *Orbis circuitu,* aut, ut communiter redditur, de *Situ orbis,* Afer natione fuit, etſi Byzantinum perhibeat Suidas, cujus argumentum pluribus confutat Voſſius de Hiſtor. Gr. lib. II. p. 172. ſeq. Longe quidem Arato, ceterisque, quos enumeravimus, junior eſt; utpote demum ſub Auguſto, vel, ut alii volunt, ſub Nerone, clarus: ſed præſtantia nequaquam cedit: imo nonnullis etiam haud parum præſtat. Hinc jam olim Latinos interpretes Sextum Rufum, Feſtum, Avienum, & Rhemnium Fannium, vel ut alii judicant, Priſcianum (nolente tamen Gyraldo, qui *ignoſcant mihi,* inquit, *Priſciani manes, ſi eum non Poëtam ego fuiſſe credo:* Dial. IV. de Poët.) nactus Græcum quoque omnium longe præſtantiſſimum atque eruditiſſimum habet commentatorem, Euſtathium, eundem, qui in Homerum commentatus eſt. Primus, qui Dionyſium hunc e tenebris eruit, Anton. Becharia, Veronenſis, fuit: qui ſcilicet Latine illum Oratione proſaica redditum, & Hieronymo de Leonardis inſcriptum edidit Venet. in 4. A. 1477. ſed pla-

ne infeliciter vertit, ut Geſnerus obſervat in Biblioth. p. 54. a. quædam enim de ſuo addidit, quædam omiſit, multa perperam reddidit. Recuſa tamen eſt peſſima illa Verſio apud Henr. Petri, Baſileæ A. 1534. in 4. Græce primus Dionyſium edidit Aldus, ſeu, qui poſt ejus mortem typographiæ præfuit, Arulanus, A. 1518. una cum Latina interpretatione Priſciani, quæ, juxta alios, Fannii Rhemnii aut Ræemnii eſt, jam ſexennio ante, cum Joach. Camerarii annotatiunculis, Viennæ 1512. in 4. prodierat. Cum Euſtathii Commentario prius edidit Dionyſium Rob. Stephanus, Pariſ. 1547. in 4. nitidiſſime: quem recudit, poſt mortem Patris, Henricus filius A. 1577. in 8. qui ſuas & aliorum Annotationes adjecit. Noſtro ævo Dionyſium, cum Euſtathii Commentario, ſuisque ampliſſimis notis, publicavit Guil. Hill, Londini A. 1658. & iterum 1688. in 8. (Verum in his omnibus Dionyſii Euſtathiique Editionibus magna quædam lacuna deprehendebatur Scholiorum, per aliquot folia protenſa, quæ cum ſuppleri e Codicibus Regiis non poſſet a Rob. Stephano, reliquis etiam intacta manſit: donec Anno ſuperiore 1697. bis ederetur: ſemel Hamburgi a Ioh. Alb. Fabricio, Viro clariſſimo, nobisque amiciſſimo, Bibliothecæ Latinæ, quam edidit, inſerta; ubi de S. Ruffo Feſto Avieno agit; p. 180. ſeqq. & Oxonii deinde, ſuo loco, nimirum in nova Dionyſii Editione longe optima & elegantiſſima, quam V. Clar. Edu. Twaites procuravit, non ſolum cum MSS. Codicibus ſedulo collatam: ſed & gloſſis interlinearibus Græcis & Scholiaſte alio, inedito hactenus, auctiorem. Dignus notatu eſt numerus Editionum Dionyſii, quem laudatus modo Clar. Twaites iniit, triginta & tres computans.)

22 Neque hic omittendus LYCOPHRON, quem Tragicis Poëtis Laërtius annumerat, quod & Suidas facit, qui *tragœdias* ejus etiam recenſet: ſed & præterea inſignem Grammaticum fuiſſe notat. Erat unus, ut ibidem Suidas addit, e Plejade Poëtarum; cujus magna olim apud Græcos medii ævi fama erat, cum una omnes vixiſſe exiſtimarent. Computabant in eum numerum Theocritum, Nicandrum, Callimachum, Apollonium, Homerum Tragicum, Aratum & Lycophronem. Enimvero, ut in iſta temporum ſupputatione inſigniter ſunt hallucinati Græculi, quod præter alios Gyraldus maxime oſtendit: ita non eſt, cur multum de excuſatione, ob divulſum a reliquis Lycophronem ſimus ſolliciti: non magis ac ob omiſſum Tragicum Homerum, cujus nihil hodie ſupereſt. Lycophronis etiam Tragœdiæ omnes interierunt, nec ſupereſt niſi *Alexandra* ſeu Caſſandra ejus, σκοτεινὸν ποίημα, ut jam olim Suidas vocavit, jambico Verſu ſcriptum, quod proxime ad tragœdiam accedere multi Viri docti cenſent, & propterea Guilh. Canterus monodiam quandam tragicam poſſe vocari judicavit in prolegomenis ad Lycophronem, quæ Latinæ ejus Poëtæ Verſioni a ſe ſtructæ præfixit. Eo vero minus miranda eſt in Lycophronis dramate obſcuritas, quod ille Oracula loquentem Priami filiam Caſſandram, ſive, quod idem eſt, Alexandram inducit. Ex Antiquis Interpretes ad hoc poëma acceſſerunt Dection, Theon, Orus; qui ab Autore Etymologici, Stephano Byzantino aliisque Autoribus, allegantur. Ex illis vero dein ſuos compilavit Commentarios, qui ſoli hodie ſuperſunt, Iſaacius Tzetzes, Iohannis frater multo doctior, ne ipſo quidem id diffitente, in præfatione ad Scholia in Heſiodum: [ſed tamen Colomeſius, in Not. ad Gyraldi Dial. III. de Poëtis, notat, Iſaacium hunc Tzetzam doctis veterum Scholiaſtarum obſervationibus nugas ſuas immiſcere.]

Primus

Primus Lycophronis Caſſandram Græce edidit, cum Pindaro & Dionyſio, Aldus, Venetiis, 1513. Iſ. Tzetzæ Scholia: textui juncta, Baſileæ 1546. in 4. prodierunt. Latine primus vertit Lycophronem Bernardus Bertrandus, ſed infeliciter, ediditque Baſileæ A. 1558. Novam igitur Verſionem, & multo accuratiorem in ſe Guilh. Canterus ſuſcepit, quæ, cum Prolegomenis & Commentariis luculentis, edita eſt Baſileæ, 1566. Pariſiis 1601. cum Græco textu recuſa. Sed & Joſ. Scaliger Lycophronem Latine vertit, etſi non multo dilucidius, quam in Græco eſt: prodiit Pariſiis & Lugduni Batavorum, ubi Joh. Meurſius revidit illam Verſionem Scaligeri, & ſub incudem vocatam plurimis in locis emendavit, notasque adjecit A. 1597. in 8. non magna tamen cum Scaligeri gratia. [Poſt hos omnes nuper Joh. Potterus, Vir Clariſſimus, apud Oxonienſes, e theadro Sheldoniano, ſplendidiſſimam Lycophronis Editionem adornavit, in eamque non ſolum tranſtulit priorum omnium labores, quos alicujus momenti exiſtimabat, ſed & novos adjecit Commentarios, textu prius cum cura ad MSS. Codices reviſo & emendato: Oxon. 1697. in fol.]

23 Inter alios Autores, quos Iſaacius Tzetzes in ſuo Commentario ad Lycophronem allegat, QVINTUS CALABER quoque eſt, Poëta Heroicus, qui *παραλειπόμενα Ὁμήρϗ* ſcripſit, i.e. de iis, quæ in Deſcriptione belli Trojani ab Homero relicta ſunt, libros XIV, quos primus una cum TRYPHIODORO *de Excidio Trojæ:* & COLUTHO *de Raptu Helenæ* (quos hic per tranſennam ſolum nominaſſe ſuffecerit) edidit in 8. Aldus. Latine Quintum Calabrum reddidit Joh. Vellaræus: & poſt hunc multo elegantius Laur. Rhodomannus: prodiit Græce & Latine apud Wechelianos hæredes Hanoviæ, 1604. Idem cum Quinto nomen habet diverſus Poëta COINTUS SMYRNÆUS, qui *de Trojæ excidio* libros II. & *de reditu Græcorum* unum, compoſuit, quos, præter alias Editiones Operi ſuo Aureo inſeruit Mich. Neander, A. 1577. Lipſiæ in 4. Omnium Poëtarum ab Homero præſtantiſſimum eſſe hunc Barthius cenſet, in Adverſar. p. 1021.

24 OPPIANUM hucusque non nominavimus, præſtantiſſimum tamen Poëtam, qui ſub Severo claruit, & Antonino Caracalla, non ſub M. Aurelio Antonino, qui vetus jam Euſebii error eſt, & multos recentiorum decepit, recte tamen Joſ. Scaligero in Animadv. ad Euſeb. p. 221. contradicente. Scripſit *Halievtica*, ſeu de Piſcatu libros IV, multo auro a Severo Imp. penſatos: *Cynegetica* i.e. de Venatione libros V, & *Ixevtica*, ſive de Aucupio libros V, quibus in poëmatibus quam plurima etiam de natura animalium, longe præclariſſima habet. Franc. Vavaſſor, in libro de Dictione Ludicra, Oppianum in exprimenda affectuum teneritudine, quam animalibus ſuis erga parentes, aut prolem, demonſtratum tribuit, inprimis multum valuisſe annotat, atque eum propterea nunquam ſe ſine magno deliciarum ſenſu legere profitetur. *Editus* eſt Oppianus apud Aldum Venetiis, apud Juntas Florentiæ, apud Adr. Turnebum Pariſiis 1555. Græce: Latine libros de Venatione reddidit Laur. Lippius, ediditque Argentorati 1534. in 4. cum Scholiis Joh. Cæſarienſis: Commentarium ſuum Latinæ huic verſioni recuſæ adjecit Pariſ. 1555. apud Vaſcoſanum Joh. Bodinus; quanquam Rittershuſius, in Epiſtola quadam ad Georg. Richterum, & ex illo Thomaſius Placciusque Bodinum e Turnebi Lectionibus omnem ſuum Commentarium compilaſſe, adeoque fœde ſurripuiſſe notent. Ipſe vero doctis-

doctiſſimus Vir, Nicol. Rittershuſius, præſtantiſſimam Oppiani editionem adornavit, cum Scholiis antiquis Græcis, ac ſuis notis, Lugduni Batav. 1597. in 8. g) Libros de Venatione Gallico verſu reddidit Q. Septimius Florens Chriſtianus, Pariſiis apud Mamertum Patiſſonum 1575. in 4. Libri de Aucupio interierunt, aut certe latent hactenus. Nam non penitus interiiſſe, ſed MSS. adhuc a ſe ſervari, Andr. Aſulanus olim Geſnero retulit, prout hic in Bibliotheca refert, ſed permoveri ſe nunquam paſſus eſt, ut oſtenderet; quo ipſo ſuſpectam reddidit ſuam relationem. Interea Geſnerus Græcam Ἰξευτικῶν illorum paraphraſin nactus, eo indignius factum hominis tulit, & paraphraſin illam Latine redditam a ſe, variis in locis ſui de Avibus libri inſeruit. Ceterum pertinet ad Oppianum, ob argumenti vicinitatem PHILE, neſcio cujus ævi Poëta, & an idem cum illo, cujus verſus in Spiritum S. Cotelerius T. III. Monumentorum Eccleſiæ Græcæ publicavit: Scripſit, qui huc pertinent, Verſus jambicos *de Animalium proprietate*, quos Græce & Latine Joach. Camerarius edidit Lipſiæ A. 1575. & poſtmodum Aureo Operi inſeruit ibidem A. 1577. Mich. Neander.

25 Atque hæc de Poëtis Græcis, quorum integra Opera ſuperſunt. *Novem Poëtriarum* illuſtrium Carmina collegit, ediditque cum notis, Fulvius Urſinus, Antwerpiæ An. 1568. in 8. *Teleſillæ* nimirum, *Sapphus*, *Erinnæ*, *Myrtidis*, *Corinnæ*, *Myrus*, *Praxillæ*, *Noſſidis*, *& Amytæ*. Veterum Philoſophorum fragmenta metrica collegit, & ſub titulo Poëſeos Philoſophicæ, edidit Henr. Stephanus A. 1573. in 8. utiliſſimo labore, cui tamen ſubinde addi aliquid poteſt: Et quid mirum in tanta autorum copia? Oracula, quæ ſub *Sibyllæ* nomine feruntur, octo libris comprehenſa, una cum fragmentis, quæ hic illic in Scriptis Chriſtianorum reperiuntur, primus edidit apud Oporinum Baſileæ A. 1545. Xyſtus Betulejus, cum annotationibus ſuis. Inſecuto mox anno Sebaſt. Caſtalio, apud eundem Oporinum, heroico Carmine Latine a ſe reddita Oracula illa publicari curavit, ac pro genuinis etiam habuit, ſed cui Eruditorum perpauci aſſentiuntur. Oporinus inde A. 1555. Oracula Sibyllina Græce & Latine recudit: Mich. Neander vero magnam eorum partem Apocryphorum Collectioni inſeruit, quæ Catecheſi ejus Græcæ adjecta eſt An. 1567. Novam Editionem eorundem Oraculorum Græco-Latinam, cum notis, adornavit Joh. Opſopæus Pariſ. 1589. in 8. qui, Appendicis loco, Oracula metrica Jovis, Apollinis

g) Fallitur Capitis hujus Autor, dum Nicol. Rittershuſium, Academ. Altdorfinæ JCtum, An. 1670. mortuum, Autorem Epiſtolæ de Plagio Literario, pro ſua de Hannonis περιηγήσει Oratione, ejusdem Criminis a Barth. Nihuſio incuſata, ad Georg. Richterum Apologeticæ, in Richterianarum Syntagmate, *pag. 204 & ſeqq.* obviæ, Oppianum Lugd. Bat. A. 1597. credit edidiſſe. Debetur enim editio iſta Conrado Rittershuſio, Nicolai Parenti, Anteceſſori itidem Altorfino, A. 1613. jam extincto. Pari vel errore, vel memoriæ lapſu, Jac. Thomaſius *in Tr. de Plagio Litterario*, §. 373. & Vinc. Placcius, hunc ſecutus, *in Tr. de Scriptoribus Anonymis & Pſeudonymis P. II. p. 166.* Epiſtolam Nicolai Filii de Plagio, modo laudatam, Conrado Rittershuſio, Parenti tribuunt. Ceterum, quæ Filius, de Bodini in Oppianum Commentario turpi plagio ex Andr. Turnebi Lectionibus compilato, Richterus narrat, e Jac. Bongarſii haud dubie hauſit Epiſtola, ad Parentem ſuum, Conradum, d. 4. Apr. A. 1600. exarata, & a Paulo Colomeſio (in Vita Joh. Bodini, *Galliæ ſuæ Orientali p. 74-87.* inſerta) A. 1665. edita. Iſta enim cum multa alia refert Bodino parum honorifica, tum hæc de ejus Oppiano: *Jam edidiſſe illum Lectiones Turnebi in Oppianum pro ſuis, nemo noſtrorum* (Gallorum. ſc.) ignorat.

nis, Hecates, Seraphidis aliorumque Deorum & Vatum, ex variis Autoribus antiquis collecta, Græce & Latine, cum Notis, ut & Zoroaſtris oracula, cum Scholiis Plethonis & Pſelli adjecit. Recuſa eſt Editio illa auctior Pariſ. 1599. & 1607. Tandem novam Sibyllinorum Editionem, longe nitidiſſimam ac emendatiſſimam, in Belgio dedit Servatius Gallæus, Amſtelodami, 1689. in 4.; cui Caſtalionis & Opſopæi notas, ſuosque inſuper prolixiſſimos Commentarios adjecit: nec non Oracula reliqua, quæ Opſopæus ediderat.

Reſtat mentio veterum Epigrammatum Græcorum, quæ in locos communes magno ſtudio digeſſit, & in unum Corpus collecta reliquit, ſub *Anthologiæ* titulo, Maximus Planudes: diuiſa in ſeptem libros: quorum *primus* varios locos communes continet: *ſecundus* Scommata, dicteria & ſales: *tertius* Epitaphia: *quartus* Epigrammata in Deorum imagines, hominum ſtatuas, animalium effigies: & in loca quædam, ſive topographias: *quintus* Chriſtodori, Poëtæ Ægyptii, e Copto urbe oriundi (quem in Planude male Copitam vocari, pro Coptitio, & confundi perperam cum Thebano Chriſtodoro, alio hujus nominis Poëta Chriſtiano, Giraldus Dial. IV. de Poët. monet.) quæ e multis poëmatibus ſuperſunt: inprimis Explicationem ſtatuarum, quæ in Gymnaſio publico, quod Zeuxippi cognominabatur, ſupererant; quibus exprimuntur laudes complurium doctorum & inſignium Virorum: nec non ejuſdem Chriſtodori Epigrammata in Aurigas hippodromi Conſtantinopolitani: *ſextus* liber Anthologiæ complectitur Epigrammata anathematica conſecrationum & dedicationum: *poſtremus* meretricia & amatoria. Prima hujus Anthologiæ *Editio* vetuſtiſſima eſt in 4: capitalibus literis impreſſa, ſed cui annus impreſſionis non ſubjicitur. Deinde ex Aldi, defuncti jam, officina prodiit, Venet. A. 1521. in 8. poſtmodum a Joh. Brodæo emendatam, & notis illuſtratam, Frobenius Anthologiam in fol. Baſileæ excudit A. 1549. tum Henr. Stephanus, additis quoque Græcis Scholiis & notis ſuis, denuo emendatiorem dedit in 4. 1566. Vincentius Opſopæus ſuas in Anthologiam notas ſeorſim excudi apud Oporinum A. 1540. in 8. curavit. Tandem, cum horum omnium annotationibus, Scholiisque in pleraque Epigrammata Græcis, & Latina Verſione, nova Anthologiæ Editio, plane nitida, procurata eſt Francof. 1600. in fol. Abſque notis horum Autorum Græco-Latinam ejus Editionem dedit, apud Commelinum in 4. A. 1604. Eilhardus Lubinus. Selecta ex Anthologia Epigrammata Latine vertit ἐμμέτρως, ediditque apud Rob. Stephanum, juniorem Pariſ. A. 1608. in 8. Idem fecit quoque Joſ. Scaliger, ſuntque Epigrammata illa Latina, e Græcis facta, inter Opuſcula excuſa. Omnium vero ſalivam movit olim, & expectationem excitavit Salmaſius, dum novam Anthologiæ Editionem, infinitis Epigrammatibus auctiorem, nova Verſione Latina, & luculentis Commentariis, illuſtratam ſæpiſſime, & magno cum apparatu promitteret. Aſt nunquam promiſſis ſtetit. 26

Pauli Silentiarii *Epigrammata*, quæ ſeorſim aliquoties Venetiis, ac Pariſiis excuſa ſunt, nunc indicamus magis, quam recenſemus, propterea quod ſemipriſcus tantum Autor ille eſt: quales etiam Mich. Psellus, cujus, præter tot Scripta alia, *jambos* in *vitia & virtutes* habemus; & Joh. Tzetzes, cujus *Politicorum*, ut vocant, *Verſuum Chiliades* notæ alias, ſed vix pro verſibus habendæ ſunt. Antiquiores his longe alii Chriſtiani Poëtæ: 27

tæ: Apollinarius Laodicenus, Gregorius Nazianzenus, Nonnus: de quibus paucissima solum dicemus, cum de illis alii prolixissime egerint. APOLLINARIUS quamplurima poëmata scripsit: e quibus nil nisi *Versio Psalterii* superest, heroico carmine, eoque satis culto, expressa. Primus illud e Regia Bibliotheca eruit, & regiis typis nitidissime excudit, Paris. 1552. in 8. Hadr. Turnebus: postea ibidem 1580. recusum: Latinam Versionem addidit, & apud Commelinos in lucem emisit. Frider. Sylburgius, Heidelbergæ, 1596. in 8. (*h*) GREGORII NAZIANZENI *poemata* 64. supersunt, sed non eo nitore scripta, qui antiquis comparari posset: Primo vitæ suæ historiam consignavit: reliqua sacri utplurimum argumenti sunt: pia omnia. Neque vero solum cum operibus Nazianzeni prodierunt: sed & seorsim varia variis in locis. Omnia, quæ nancisci poterat, collegit, Latinis versibus reddidit, & emisit in lucem, Paris. A. 1562. Jac. Billius. Melior Poëta NONNUS *profanum Poëma* reliquit atque *Sacrum*. Illud inscripsit *Dionysiaca*, & libris 48. omnem de Baccho, ejusque sacris, sermonem absolvit. Edidit primo Joh. Sambucus Græce, cum lectionibus ac Conjecturis Gerh. Falkenburgii, & emendationibus Guilh. Canteri, Antw. 1569. in 4. inde, servatis Falkenburgii Conjecturis, cum Latina Versione Eilh. Lubini, prodiit Hanoviæ 1605. in 8. Sacrum Poëma Nonni *Paraphrasis Evangelii Iohannei* est, centies edita. Editiones præcipuæ sunt Aldina, quæ & prima 1501. Parisina, 1561. cum Latina Versione Bordati, & notis: Raphelengiana, quam Franc. Nansius magna cura emendavit, suisque Supplementis auxit, 1589. in 8. Heidelbergensis a Frid. Sylburgio curata 1596. Parisina alia, quam Nicol. Abramus, Jesuita doctissimus, emendavit, supplevit, & eruditis observationibus Theologicis & Ecclesiasticis illustravit, apud S. Cramoysium, 1623. in 8. quæ Editio sane cum reliquis omnibus certare posset: & denique Heinsiana in celebri illo Sacro Aristarcho Dan. Heinsii, qui nihil aliud continet, quam Exercitationes ad Nonnum Criticas, pessime a Salmasio exceptas, nec admodum probatas doctis Viris plerisque: primum prodiit A. 1627. ni fallor in 8. postea plus semel recusus. Prodiit apud Feder. Morellum Parisiis A. 1609. in 8. liber, cui titulus: *Poetæ Græci Christiani:* quem, si quis collectionem esse eorum, quas modo recensuimus, existimaverit, errat: siquidem exiguus liber est, & nonnisi fragmenta Veterum Poetarum, quorum Opera perierunt, e Scriptis Patrum collecta, sistit. Maximum inter eos fragmentum est *Ezechielis* Tragici, qui tamen Judæusne fuerit, an Christianus, adhuc ambigua sub judice lis est, neque sane est improbabilis opinio Stephani le Moyne, cui & Clar. Guil. Cave, in Historia Literaria assentitur, Judæum fuisse hominem, &, paulo post immanem illam gentis Judaicæ, sub Barcozba Pseudo-Messia suo, stragem, ad erigendos tribules poëma suum scripsisse, quod ἐξαγωγὴν vocat: spem velut novæ liberationis dans. Allegatur hic Poeta, quisquis demum fuerit, a Clemente Alexandrino & Eusebio. Sed plus satis hactenus, quantum scilicet ad rem nostram, de Græcis Poetis dictum est, jamque adeo tempus, ut ad alios accedamus.

CAP.

(*h*) Gregorii Nazianzeni Carmina XX. hactenus ἀνέκδοτα (quorum prolixissimum est primum Versuum 835. de seipso, & adversus Episcopos, a quibus Episcopatu erat spoliatus, vitia Ordinis Ecclesiastici satis libere notans), e Biblioth, Cæsarea Vindobonensi, cum Joh. Leunclavii Versione Latina, & Notis Jac. Tollii eruditis, in hujus *Insignibus Itinerarii Italici*, Opere Posthumo, Ultrajecti A. 1696. in 4to, una cum aliis Antiquitatis Ecclesiasticæ Monumentis ineditis, prodierunt.

CAP. III.
DE POETIS RECENTIORIBUS.

§. 1. *Poëtæ Latini Veteres in Grammatico jam Polyhistore, sive Lib. IV. celebrati.* 2. *Poëtæ Latini recentiores, & primo quidem EPIGRAMMATOGRAPHI. J. C. Scaliger, H. Grotius, Dan. Heinsius, M. Z. Boxhornius, Joh. Ovvenus.* 3. *Const. Hugenius, Nic. Borbonius, Franc. Vavassor, Matth. Casim. Sarbievius, Ant. Stratius, Jac. Jolius, Aug. Mascardus, Jac. Biedermannus, Bern. Bauhusius, Bald. Cabillavus, Costobadæus, Joh. Cœlius, Frid. Hofmannus.* 4. *Henr. Bruno, Alb. ab Ines, Joach. Rachelius, Pet, Justus Sautel, Hier. Angerianus, M. Ant. Casanova, Domin. Gravina, Pet. Aloysius, Joh. Zaratinus Castellinus, Aur. Ursus, Bernh. Baldus, Jos. Baptista.* 5. *EMBLEMATUM Scriptores, Andr. Alciatus, Theod. Beza, Joh. Sambucus. &c. Usus illorum immodicus reprehensus.* 6. *ANAGRAMMATUM (quibus parum Autor, cum Jac. Baldeo tribuit) Inventor Joh. Auratus, Scriptores præcipui, Guilh. Blancus, Joh. Mautnerus, Matth. Zuberus, &c. Vulgus Anagrammatistarum ineptiens explosum.* 7. *Versuum Cubicorum, Quadratorum, Retrogradorum, Cabalisticorum, aliarum istius generis Nugarum difficilium Autores, Publilius Optatianus Porphyrius, Rhabanus Maurus, Paschasius Carmelita, aliique, una cum Judæis, ad similes prolapsis ineptias, exsibilati.* 8. *POETÆ EPICI Recentiores: Dan. Heinsius, Ren. Rapinus, Franc. Vavassor, Varq. Gallucius, Hier. Fracastorius, Hugo Grotius, Act. Sinc. Sannazarius, Casp. Barlæus, Joh. Bussiere, Bapt. Mantuanus, Scæv. Sammarthanus, Jac. Aug. Thuanus, M. Hier. Vida, Calvidius Lætus, Abr. Cowlejus, Aug. Mascardus, Frid. Rappoltus, Bonav. Baronius, Joh. Lud. Praschius, Alex. Morus, Henr. Meibomius Sen. Pierius Winsemius, Laur. le Brun, Publ. Fontana, Mutius Ricerius, Jul. Cæs. Stella, Elisius Calentius. Immiscentur etiam judicia de Poëtarum Scotorum, Italorum, Gallorum & Germanorum, Deliciis.* 9. *ELEGIACI Pet, Lotichius: Joh. Secundus, Dan. & Nicol. Heinsii, Casp. Barlæus, Vinc. Fabricius, Jac. Wallius, Sidron. Hoschius, J. Bapt. Stella, Bald. Cabillavius, Jac. Bidermannus, Joh. Bisselius, Æg. Menagius: Art. Jonstonus, Herm. Hugo, Jac. Balde, Pierius Winsemius, Ferd. Fürstenbergius, Janus Dousa, Alex. VII. Pont. Rom. Sangenesius, Pet. Francius, & Joh. Jov. Pontanus, de cujus etiam Poëmatibus aliis disseritur, variaque afferuntur judicia.* 10. *LYRICI: Georg. Buchananus, Matth. Casim. Sarbievius, Pet. Dan. Huetius, J. Bapt. Masculus, Gilb. Joninus, Jac. Balde, Alb. ab Ines, Urbanus VII. Pont. Rom. Nicol. Avancinus, Paulus Melissus, Lev. Torrentius, Jacomotius, Christoph. Caldenbachius.* 11. *PHALEUCORUM Scriptores, Joh. Bonefonius, Joh. Jov. Pontanus, Frid. Taubmannus, Jac. Bidermannus.* 12. *JAMBICI & CHORIAMBICI: Dom. Baudius, Casp. Barthius, Casp. Barlæus, Jul. Cæs. Scaliger.* 13. *Odæ Latinæ Rythmicæ ab aliis jam, ante Phil. Cæsium, qui illarum sibi falso vindicat inventionem, concinnatæ.* 14. *Parodiarum, Odarum Pindaricarum, & Carminum ἐπιμίκτων, Scriptores varii Latini. Centones, post Ausonium inventorem, consarcinarunt Pelagius Patritius, Proba Falconia, Jul. & Læl. Capilupi, Steph. Pleurius, Henr. Meibomius, Joh. Bapt. Spadius, Dan. Heinsius, Henr. Stephanus.* 15 *COMICI: Nicod. Frischlinus, Corn. Schonæus,*

J. Lud. Praschius, Jac. Masenius; TRAGICI: Dion. Petavius, Bernh. Stephonius, Jac. Balde, Jac. Corn. a Marca, Dan. Heinsius, Hugo Grotius. 16. *SATYRICI: Jac. Balde, Pet. Dan. Huetius, Janus Dousa, Eilh. Lubinus, Sangenesius.* 17. *Judicia de Poëtis quibusdam Latinis mediocribus, Rob. Keuchenio, Joh. Casa, Er. Michaële Læto, Rein. Neuhusio, Joach. Pastorio, J. Pet. Tito, Joh. Miltone, Zach. Lundi, Balth. Bonifacio, Pierio, Winshemio, Thoma Bartholino, &c. Vitus Beringius & Ol. Borrichius ἐξοχωτάτοις accensendi.* 18. *Innumera Poëtarum modernorum multitudo. Consilium de Poëmatibus minutioribus egregiis, seorsim editis, colligendis.* 19. *Mentio Carminum Macaronicorum, Latino-Italicorum (Merl. Coccaji & Bernh. Stephonii,) Græco-Latinorum (Dom. Baudii) & Latino-Germanicorum, uti & Versuum Ævi Sequioris Leoninorum, obiter facta.* 20. *FABULARUM ROMANENSIUM (quorum Nomen pariter atque Originem a Normannis Galliæ, conjectura incerta, Claud. Verdierius derivat) Scriptores Græci, Achilles Tatius, Heliodorus, Eustathius vel Eumathius & Jamblichus; Latini Veteres, Apulejus & Mart. Capella; Recentiores Joh. Barclajus, ejusque Continuator infelix Mouchenbergius, & alii deinde innumeri, a Cl. Sorello partim enumerati. Pet. Dan. Huetii Diss. de Fabulis his peculiaris. Hug. Grotii in easdem Affectus.*

1 Esset jam de *Latinis Poëtis Veteribus* ordine agendum, ni supra jam, in *Grammatico Polyhistore,* inter Latinæ linguæ Scriptores abunde de iis dictum arbitraremur. Missis igitur illis RECENTIORES solum enumerabimus, & quidem in certas classes distributos, ut eo commodius sermo de iis institui queat.

2 Prodeant ergo primo *Epigrammatum Scriptores.* Horum ut apud Veteres pauci sunt boni, ita & apud Recentiores major eorum numerus occurrit, quam dignitas: pauci enim hic punctum ferunt. *Julius Cæsar Scaliger,* rigidus aliorum Censor ac delicatus, ipse hebetes interdum figit aculeos. *Hugonis Grotii* in Epigrammate elegantia incomparabilis est: nec Heinsiana Epigrammata spernenda, ut & *Boxhorniana,* quæ Epistolis ejus sunt addita, *Joh. Owenus* satis quidem acutus, sed nonnunquam ratione styli lutulentus, ac haud raro abit a genio Veteri: certe figuræ Orationis poëticæ, quales ad Epigrammata etiam requiruntur, nullæ illic sunt. Memorabile est, quod de Oweno Crassus, in Elogiis suis Literator. P. II. p. 97. refert ejus Carmina apud Italos magni æstimari, illa quoque Monosticha, Satyrica, quæ adversus Monachos & Pontificios scripsit. Contra Ant. Wood, in Historia & Antiquitatibus Oxoniensibus, lib. XI. p. 143. de eodem Oweno refert, illum ob unicum hoc Epigramma:

An Petrus Romæ fuerit? sub judice lis est:
Simonem Romæ nemo fuisse negat:

ampla hæreditate, quam ab Avunculo locuplete expectaverat, excidisse. Adeo Poëtis fatali lege invidentur divitiæ, & ingeniosos Vates presso pede mendicitas insequitur, ut sæpe ingenio suo acuto pereant.

3 *Constantinus Hugenius,* in Momentis desultoriis, qui titulus est Carminum illius, sæpe in Batavia impressorum, Epigrammata complura habet, egregia: sed acumina interdum affectata & frigidiuscula sunt. Nec deficit nitor Belgicis ejus Poëmatibus, quæ sub

ſub titulo *Koren-bloemen* Hagæ Com. 1658. in 8. prodierunt, & Epigrammata multa continent. *Nicolai Borbonii* Epigrammata, Lugduni apud Gryphium An. 1538. excuſa, quæ tantopere ab Eraſmo, aliisque, laudantur, ſatis quidem Latina ſunt: ſed argutias ego nonnunquam deſidero. (*i*) Idem & de *Franc. Vavaſſoris* Epigrammatibus judico, qui nihil argutiarum, niſi quod cum Auguſteo Seculo conveniret, admiſit. Sed pro hujus Epigrammatibus ego Grotiana & Heinſiana legere malim. Paucula illa, quæ *Matthias Caſim. Sarbievius* Lyricis ſuis addidit, divina ſunt: niſi quod ars nimia interdum apparet affectatione antithetorum, quorum etiam ut modus ſit, caſtigata modeſtia requirit. *Antonii Stratii*, Jeſuitæ, Epigrammata puerilia interdum ſunt, nimiumque affectata: aliquando tamen etiam bona. *Jac. Jolii* Epigrammata parum bona, niſi quando furatur ex aliis. *Auguſtinus Maſcardus* Sylvis ſuis elegantisſima quædam inſeruit: quorum aliqua impudentiſſimo plagio deſcripſit Lambertus Villovanus. Sunt & inter Jeſuitas non contemnendi Epigrammatum Scriptores *Jac. Bidermannus, Bernh. Bauhuſius, Balduinus Cabillavius:* e quibus poſtremi Epigrammata mihi præ duobus reliquis placent; quanquam nec illis etiam deſint acumina. Sunt & *Coſtobadei*, Aquitani, non ſpernenda: etſi in quantitatibus Syllabarum aliquando erratum ſit: prodierunt Salmurii, 1655. in 8. *Joh. Cæli* Epigrammata, & Latinitate, & acumine, aliquando commendari merent. *Frid. Hofmanni* multa quidem ſunt, ſed frigida, affectata, & quæ multum plebeji habent: invenias tamen interdum, quæ tollere velis.

4 Prodierunt *Henrici Brunonis*, quædam Epigrammata Latina, Belgicis mixta, in quibus, nec acumen, nec nitorem, deſideres: titulus eſt: *Henr. Brunonis Mengelmœs. Alberti ab Ines* Acroamata Epigrammatica non vidi: bona tamen eſſe credo, ſi ex Odis æſtimentur. *Joachimi Rachelii* Panegyris Menippea ad rationes Apophoretorum Martialis inſtituta laudari etiam meretur, Kilon. 1669. in 12. edita. Simili modo *Hugenius* Tricas ſuas Morales, & Grotius Inſtrumentum ſuum Domeſticum ſcripſit. *Petrus Juſtus Sautel* ſcripſit *Annum Sacrum Poeticum*, ſeu ſelecta de Divis Cœlitibus Epigrammata in ſingulos Anni Dies diſtributa, quibus & elegans ſtylus eſt, & acumen Pariſ. 1665. Scripſit idem *Luſus Poëticos allegoricos;* in quibus proponuntur fabulæ & allegoriæ variæ, carmine Elegiaco expreſſæ, Monachii, 1676. *Hieronymus Angerianus* inter Latii recentioris Epigrammatographos excellit, numero, argutia, & inventione ingenioſa, judice Gaddio de Scriptor. Non-Eccleſ. p. 32. T. I. qui tamen paulo poſt mutata ſententia, arguta mille parum argute proferre Angerianum ait: neque enim ſatis eſſe ſententiam pedibus concluſiſſe: idem Gaddius l. c. p. 131. alium Epigrammatum Scriptorem *M. Antonium Caſanovam* laudat, eumque Martialis genium Catulliano candore temperatum poſſediſſe ait. Sed tamen utrique horum præfert *Domin. Gravinam*, eique palmam in Epigrammatibus Sannazarium tribuiſſe

(*i*) De Nicol. Borbonii, Vandoperani, *Nugis & Epigrammatibus*, Lugd. Gall. apud Gryphium A. 1538. editis, multo adhuc inclementius Morhofio judicat Joh. Ovvenus, *Lib. I. Epigr. n. 42. p. m. 10.* Autorem ita alloquens: *Quas tu dixiſti Nugas, non eſſe putaſti:*
Non dico nugas eſſe, ſed eſſe puto.

Ol. Borrichio contra, *in Diſſert. de Poet. Lat. §. 126.* Carmina Borbonii *non invitis Muſis concinnata* videntur.

buiſſe annot. p. 217. *Petri Aloyſii* elegantia & arguta Epigrammata commendat Laur. Craſſus Elogior. T. I. p. 379. & ſane eſt apud eundem Craſſum T. II. p. 309. aliquod Epigramma Aloyſii, quod elogium non præter rem eſſe datum, abunde comprobat. Janus Nic. Erythræus, *Ioh. Zaratinum Caſtellinium,* refert, Epigrammata multa, tum jocoſa, tum gravia, multoque ſale conſperſa ſcripſiſſe Pinacoth. I. p. 51. qui & in Epiſtolis, lib. III. Ep. 4. & lib. II. Ep. 9. conferendus eſt. *Aurelium Urſum* fere ex tempore Epigrammata optima fudiſſe & argutiſſima refert idem Pinac. I. p. 165. ac alibi in eodem libro p. 7. *Bernardinum Baldum* miratur, qui rariſſimo exemplo, in omni genere carminum excelluerit, in Epigrammatibus Martialis argutias, in Odis cultum ac nitorem Horatii, in Epicis poëmatibus Virgilii majeſtatem, feliciſſime imitatus. *Ioſephi Baptiſtæ* Epigrammatum Centurias tres mirifice commendat Craſſus in Elog. P. I. p. 337.

5 Pertinent quoque in Epigrammatum cenſum EMBLEMATA, quæ quidem non ſemper adeo acuta ſunt, niſi quod conciſas comparationes concinno aliquo & brevi carmine exprimant. Clarus in ea arte ſuperiore Seculo in primis fuit *Andr. Alciatus,* & tanto in pretio habitus, ut Emblemata ejus, quanquam non ſatisfaciant omnibus artis Emblematicæ regulis, publice etiam in Scholis, Claſſici Autoris inſtar, prælegerentur: cui inſtituto ſuccenſet Vavaſſor in libro de Epigrammate: nihilominus doctiſſimos Interpretes & Commentatores nactus eſt libellus iſte, Claudium Minoem, Franc. Sanctium, Laur. Pignorium, Joh. Thuilium, aliosque. *Theodori Bezæ* Emblemata, *Ioh. Sambuci,* & aliorum, ad artis præcepta plane non formata ſunt: quorum Cenſuram videbis apud Maſenium in Speculo Imaginum Veritatis occultæ. Hodie Emblematum neque finis, nec modus eſt, ſed miſerrimorum, & quorum præpoſterus uſus ſevere etiam coërceri deberet.

6 ANAGRAMMATUM inventio, quæ utplurimum Epigrammatibus inventionem ſuppeditat, neſcio quid plebeji & jejuni habet, nec ſane decet multum elegantes Poëtas, qui ad Antiquitatis genium ſcribere contendunt. Primus fere, qui uſum Anagrammatum ſuſcitavit *Iohannes Auratus* ſive Doratus, Vir ſuperiore Seculo paucis conferendus: & ille quidem parce & ſobrie id egit: ſed mox, veluti ſigno dato, imperiti omnes, qui nihil cum doctis commune, niſi laborem, habent, ut feciſſe aliquid viderentur, ita in nominum inverſionem cœperunt incumbere, ut nihil, præter nugamenta, in lucem publicam prodiret, pulchrumque & laudabile duceretur, tranſpoſitis literis Schema aliquod exſculpere, quod imperfectam ſententiam, aut ridiculum plane & nullum etiam ſenſum gigneret. (*k*) Quodſi vero Anagrammata elegantem & acutiorem aliquem ſenſum

(*k*) Veriſſimum eſt Morhofianum hoc judicium de Anagrammatibus, quibus multi, judicii laborantes infirmitate, & ingenio genioque vere Poëtico deſtituti labore inglorio, & indole generoſa plane indigno, miſere inſudant, neſcii, crepundiis ea atque ineptiis Poëticis, Artifices autem illorum Poëtaſtrorum, vulgo ab omnibus vere eruditis atque cordatis accenſeri Hadr. Valeſius, Galliæ æternum decus, his eos perſtrinxit Scazontibus, inter Valeſiana Poſthuma obviis:

Citharoedus eſſe qui nequit, ſit Auloedus:
Anagrammatiſta, qui Poëta non ſperat.

Chriſtoph. Frid. Buchero, in *Privata Pietate,* Lipſiæ A. 1673. edita, *Epigr,* 27. his in Anagrammatographos Verſibus invecto;

ſum inferant, adhiberi illa nonnunquam poſſunt, ſed in Verſus cogere, obſcura eſt diligentia; atque tum non immerito mechanicum ac circulatorium inventum dicitur a Jac. Baldeo. De ratione Anagrammatiſmi *Guil. Blancus* librum conſcripſit: Anagrammata non inconcinna *Joh. Mautnerus,* Pannonius, in Roſa Varniaca; Frid. Taubmannus & *Matth. Zuberus* ſæpe iis utuntur, & poſterior acutus nonnunquam in Epigrammate eſt. (*l*) Sic nonnemo ex nomine hoc; *Ludovicus decimus tertius, a Borbonio, Henrici quarti & Mariæ filius:* viginti & uno Anagrammatibus Pſalmum, pii illius Regis precationem complectentem, confecit. Vid. Laur. le Brun. p. 601. ubi plura ſimilia.

7 Vix recenſeri merentur hic, qui in Verſibus *quadratis, cubicis, retrogradis, Cabaliſticis,* excogitands verſati fuerunt: non enim niſi obſcuri laboris res eſt, & nullius ingenii: Janus Nic. Erythræus Pinac. I. Imag. 144. nugas transalpinas vocat. E nugis iſtiusmodi conflatus *Publilii Optatiani Porphyrii* Panegyricus eſt, Conſtantino M. Imperatori conſecratus, & ex operoſis ineptiis conſtans. Seculo poſt C. N. nono *Rhabanus Maurus* verſus etiam tales quadratos ſcripſit, magno labore excogitatos, quibus varias Crucis figuras ob oculos ſiſtit, induſtria profecto mirabili. Manuſcriptum vidi apud Clar. Tribbechovium. Habemus inter Theocritea Carmina Verſus, bipennis, aræ, alarum figura expreſſos: quod & Germani aliquot imitati nunc ſunt: Patini nunquam, quibus iſta inventionum vernilitas non placuit: niſi quod otioſi Monachi talia interdum excogitarunt. Ac prodiit Carmelitæ alicujus *Paſchaſii* liber, ſub titulo Poëſeos Artificioſæ, quo integram farraginem crepundiorum talium poëticorum exhibet. Sed iſta imbecilles ſolum animos delectant: quales argutiæ etiam illorum ſunt, qui Hieroglyphica quædam nominalia ſigna excogitarunt, quibus nomen alicujus literis, quarum ſingulæ Emblema aliquod continent, repræſentatur. Nugæ ſunt hæ: non minus ac Judæorum certum Carminum genus, de quo Celeberrimus Wagenſeilius agit in Not. ad Cod. Sota, c. 49. ubi nimirum verba, etſi Hebræa ſint, ipſique etiam Verſus integri, nihilo tamen minus ſimilitudine & identitate verbis linguæ alterius reſpondent. Sed hæc miſſa jam faciamns.

8 Qui ad Epici Carminis majeſtatem inter *recentiores* accedant, non ita multi ſunt: nec multos reperit Virgiliana illa gravitas idoneos imitatores. Omnibus enim numeris

Inſontes miſcere torquent Anagrammata Muſas;
Carnifices poſſem dicere, Phoebe, tuos;

Frid. Rappoltus, Theologus & Poëta Acad. Lipſienſis ἐξοχώτατος, in Elegiis præfixis ita applauſit

Carmina cuncta placent tua, mi Buchere; ſed audi:
Eſt, quod præ reliquis mi nimiumque placet.
Plauti ad Felicem quod nempe Anagrammata ſtringit,
Carnifices Phoebi, Pieridumque cruces.
In reliquis Vates, ut mos eſt, plurima fingis:
In ſolo hoc tantum, credito, vera canis.

Alios addere ſuperſedeo.

(*l*) Merito a Morhofio coeteris Anagrammatographis præfertur Joh. Mautnerus, Tranſylvanus, Studioſus Roſtochienſis, cujus Roſa Varniaca, ſive Lyceum, Roſtochienſe Anagrammaticum, & Curia Roſtochienſis Anagrammatica, utraque Roſtochii A. 1636. in 12mo, edita, talia ſiſtunt in Profeſſores, Conſules ac Senatores Urbis illius, Anagrammata, quibus elegantiora, concinniora, magisve perſpicua, dari vix credo, legiſſe certe haud recordor.

meris absoluta est: ut delirent plane, qui vel Statium, vel Claudium, illi præferre non erubescunt. Inter recentiores tamen *Daniel Heinsius*, in Carmine de contemptu mortis, non multum ab ejus genio abit, ut recte judicavit Buchnerus in tract. de Commutata dicendi ratione, c. 8. p. 157. *Renatus Rapinus* in Eclogis, & in libris de Hortorum cultura, plane Virgilianus est, & styli nitidissimi artifex. Reperias etiam in Parnasso Societatis Jesu (cujus hactenus Tomus tantum Primus Francofurt. A. 1654. in 4. prodiit) nonnulla *Vavassoris, Gallucii*, aliorumque, quæ genium Virgilianum habeant. *Hieron. Fracastorius*, Medicus & Poëta Veronensis, medio superioris seculi defunctus, inter præcipuos Virgilii imitatores ponendus est, quandoquidem, Thuano teste, tam feliciter in ea imitatione profecit, ut illum proxime ad Virgili majestatem accessisse æmuli quoque faterentur: & in his Sannazarius, alioqui parcus & amarulentus alienæ eruditionis laudator: qui, visa ejus Siphilide (quam poëma plane divinum vocat Mich. Neander, in præf. ad Erot. L. Gr. pag. 207.) non solum Joh. Jovianum Pontanum, sed se quoque ipsum, in Opere accurata viginti annorum lima perpolito, victum exclamavit. Admiratus quoque Fracastorium est, & Aras erexit defuncto, Carmine exequiali ita inscripto, Jul. Cæsar Scaliger. *Hugo Grotius* in Heroico carmine varius est, quod ipse de se in præfatione fatetur: modo enim ad Virgilianos numeros, modo ad Statianos, modo ad Claudianeos, accedit, prout a lectione incaluerat. *Act. Sannazarius* felix Virgilii imitator est; sed in eo peccat, quod, in Versibus Virgilianis retinendis, ad superstitionem usque studiosus est: vera autem imitatio tam consistit in conferruminatione phrasium, quam in expressione dictionis ipsius. *Casp. Barlæus* totus Claudianeus est: adeo, ut Claudiani umbra a Nic. Heinsio, in Præf. Lusus Saturnalitii, per jocum appelletur. *Joh. Bussiere*, in Scanderbego suo, non videtur privandus laude Virgiliani Carminis, nisi forsan morosior aliquis levia quædam nimis urgere velit. Deliciæ *Poëtarum Scotorum* nonnulla etiam habent non contemnenda, nisi quod ad Statii & Claudiani genium pleraque accedunt. *Georg. Buchananus*, Scotus, qui in iis non comparet, in libro de Sphæra, aliisque Carminibus, propius ad Virgilianam elegantiam accedit. Carmina Illustrium *Poëtarum Italorum*, uno volumine collecta, plurima etiam bona habent: in his Sannazarius, de quo diximus. Qui *Bapt. Mantuani* poëmata Virgilianis æquare voluerunt, næ illi multum lapsi judicio sunt. Facilis ille quidem versu, sed ineptus interdum prolixis descriptionibus, & tautologiis; nonnunquam etiam barbarus: judicium de eo vide apud Rapinum de Carmine Pastorali p. 177. Deliciæ *Poëtarum Gallorum*, at vero *Poëtarum* Deliciæ adeo sunt mole ineptorum Carminum oppletæ, ut nomen Deliciarum profecto non mereantur. Acerbior autem est in illos Censura Galli illius Epigrammatum electoris, [Nicolii] cujus meminit Vavassor de Epigrammate, qui vix duo Epigrammata laude digna invenire sibi visus est: adversus quem, laudabili sane, & rarissimo in Gallis candore, Germanum nomen tuetur animose Vavassor. Poëmata Didactica, quæ humiliori stylo, quam Heroica scribi debent, aliqua in Deliciis Gallorum inveniuntur; ut *Scæv. Sammarthani* libri παιδοτροφίας, & *Jac. Aug. Thuani* de Re Accipitraria libri. Inter Italos est *M. Hier. Vidæ* Poëma de Bombycibus: est & *Calvidii Læti*

Calli-

Callipædia, (m) ſive de pulchræ prolis habendæ ratione, Lugd. Batav. 1655. in 4. quæ Virgiliani Carminis imitationem pro lege ſibi propoſuerunt. In Vida tamen vide, quid deſideret Scaliger. Nemo autem felicius Virgilium, quam Rapinus expreſſit. De Plantis *Abr. Cowley,* ſeu Coulejus, poëmata Latina ſcripſit, quorum aliqua Heroici, aliqua Elegiaci carminis, Londini, 1668. in 8. elegantia quidem, ſed quæ ad genium Virgiliani Carminis non accedunt: argutiis enim nimium indulget, ut Epigrammaticum potius quid interdum ſcribat, quam planum carmen; ac præterea non ubique purus eſt: quanquam Angli illum omnes Veterum Poëtarum numeros implevisse ſibi perſuadeant. *Auguſtus Maſcardus* ſublimis eſt, & quaſi ex Statiano & Claudianeo genere temperatus: *Bonaventura Baronius* ad tumorem usque ſublimis eſt, metaphoris elatis: Latinitas non ſatis pura, magna in verſibus licentia: legi tamen meretur, quod ſubminiſtrare nonnunquam elegantes metaphoras poſſit, ſi quis modeſte uti novit: nec Epigrammatibus deſunt acumina. *Joh. Ludov. Praſchii* Carmina Heroica Virgilianum aliquid ſpirant, & nitidum: de Eclogis quæ pronuntiare debeam, non liquet, cum nondum viderim. *Alex. Mori* Poëmata Claudianeum aliquid ſpirant, & extemporali impetu effuſa apparent: *Frid. Rappolti* Poëmata caſtigatiſſima ſunt, & ad Virgilianam compoſita imitationem, multam granditatem & jucunditatem præ ſe ferentia: nec contemnenda Poëmata *Henr. Meibomii* Sen. quæ eruditiſſimus ac æque celebris nepos ejus in lucem edidit. *Pierius Winſemius* duos, quod memini, Panegyricos ſcripſit, in quibus ſublimitate Statium, & periodorum formatione Claudianum, imitatur, vel potius excedit: nec enim placet mihi adeo pendens & contorta periodus, qua utitur, & ſemper in cæſuris periodum finit. *Laurentius le Brun,* in Virgilio Chriſtiano, Virgilium imitaturus, multum abit a genio Virgiliani Carminis: non enim nitidus ſatis eſt, nec illa artificia Virgiliana capit. *Publii Fontanæ* Heroica Carmina vehementer laudat Erythræus, atque Pythagoreorum commento Virgilii animam in illum immigraſſe dici poſſe, judicat, nec in contentione, ſi qua inſtitueretur recentiorum Poëtarum de principatu, Pontanis, Vidis, Fracaſtoriis, Sannazariis, ceſſurum, Pinac. I. p. 75. & II. p. 50. Tum & extollit *Mucium Ricerium,* ut qui germanam imitandi Virgilii rationem eſſet aſſecutus, ſed quam inertia ſua, & deſidioſo vivendi genere, iterum amiſerit. Demum & *Jul. Cæſ. Stellam* laudat, ad heroicum carmen a natura factum, Pinac. II. p. 82. Vixit, ſub finem Seculi decimi quinti, in Italia *Eliſius Calenitus,* cujus mentionem nullam Scaliger facit; ſed tamen prodierunt illius Carmina, a filio edita Romæ A. 1503. ſatis elegantia & arguta.

9 Inter ELEGIACOS SCRIPTORES *Veteres* primas ego deferam *Ovidio,* quicquid etiam alii moroſuli de Catullo, Tibullo & Propertio ſentiant: quos ego quidem ratione Latinitatis æſtimem, non ratione genii Elegiaci: etſi Tibullus & Propertius illum felicius fuerint, quam Catullus, aſſecuti: Ovidius autem in genio Carminis Elegiaci exprimendo adeo felix eſt, ut nemo mortalium illum ſuperet. Inter *recentiores,* primus locus debetur *Petro Lotichio Secundo:* quo, vel ipſa fatente invidia, nemo unquam melius exprimeret Ovidium, quod candidum eſt judicium Dan. Heinſii, lib. II. Eleg. 8. Unum

(m) De Calvidii Læti, ſive, qui ſub larva hac deliteſcere voluit, Claudii Quilleti, Abbatis Galli, *Callipædia Libris IV.* fuſius diſſeruit Morhofius *Lib. II. Polyhiſtoris Literarii, Cap. I. §. 8.*

hunc Germanum omnibus Exteris possumus opponere, non negantibus ipsis Batavis, & nuper quoque Rapino, in Commentationibus super Aristotelis Poëticam Gallicis. Hunc excipiat *Johannes Secundus*, Belga, cujus Poëmata recognita a Pet. Scriverio sunt. Hinc *Heinsii*, Pater & Filius, mire in Elegiis etiam felices. Superare tamen Patrem Danielem videtur Nicolaus Filius. *Casp. Barlæus* suavis etiam ac facilis, at nimis interdum diffusus, nec impetus illos naturæ satis temperat. *Vincentius Fabricius* tersus etiam ac nitidus; observes tamen in illo vestigia nonnunquam Lotichiana. *Jacobus Wallius, & Sidronius Hoschius*, Jesuitæ, omnem Elegiaci Carminis laudem merentur, Latinissimi, facillimi, nec Elegiacis argutiis destituti: Wallius etiam in Heroico carmine laudandus. *Joh. Bapt. Stellam* Elegias prope ad Veterem elegantiam scripsisse testis est Erythræus, in Pinacoth. I. p. 154. Nec contemnendæ sunt Epistolæ Heroum & Heroidum, ad Ovidii exemplum, a *Balduino Cabillavio & Jacobo Bidermanno*, Jesuitis, scriptæ; qui posterior, Epico carmine, Herodiados libros tres, ad Claudianei Carminis genium, scripsit, Antwerp. 1634. in 12. Sunt & Deliciæ vernæ & æstivæ *Joh. Bisselii*, quibus veris atque æstatis commoda Elegiaco carmine describuntur, notæ melioris. *Æg. Menagius*, cujus poëmata sæpe excusa sunt, identidem auctiora, in Elegiis non solum, sed & omnium Carminum genere, Latinus, nitidus ac elegans est. (Magnas vero lites, ob hæc sua Poëmata, aluit cum Adr. Bailleto, qui illa multis modis perstrinxerat, hoc sua vindicante Anti-Bailleti Tom. II. Si quis sacri argumenti scripta velit, *Arturus Jonstonus*, in Psalmorum versione, quemadmodum & in Operibus ceteris, ubique purus & tersus est, ut ego quidem nihil in illo desiderare possim. *Hermannus Hugo* in Piis Desideriis, Hesius in Emblematibus sacris omne punctum ferunt. *Jacobus Balde*, in Urania Victrice, acutior interdum est, quam decet Elegiam: quemadmodum & *Picrius Winsemius* in Amoribus suis, quos Senex scripsit, in quibus Græcum Elegiæ genium imitatur: qua in arte alias singularem peritiam habet Dan. Heinsius in Monobiblo suo. Septem Illustrium Poëtarum Poëmata, Amstelod. A. 1672. edita, non in Elegiis solum, sed & in aliis Carminum generibus. Latinissima sunt & suavissima: inprimis quæ *Ferdinandus Fürstenbergius*, immortale Principum Germanorum decus, Episcopus Paderbornensis & Monasteriensis, composuit, & quæ seorsim quoque excusa sunt: quibus nihil ferme nitidius scribi posset, & quæ majorem vetustatis Characterem animo Poëtæ impressum ostenderent. Taceant omnes Itali & Galli ad majestatem & suavitatem horum Carminum. *Jani Dousæ* Elegiæ horridulæ aliquantum sunt, interdum & Catullianum quid sapiunt: sed Latinæ. *Alexandri VII. Papæ*, cujus poëmata sub nomine Philomathi prodierunt, Elegiæ non vel Latinitatis, vel inventionis, laude privandæ: prodierunt Amstelodami A. 1660. in 12. *Sangenesii* Elegiis nihil etiam deest, quo laudari mereantur: quanquam Satyræ ejus mihi non placeant, in quibus nullus plane est Satyricæ dictionis genius. *Petri Francii* tum juvenis viginti annorum Elegiæ aliquot de Candia scriptæ, supra quam credi potest, nitidæ sunt & elegantes. *Joh. Joviani Pontani* Elegiæ negligentius quodammodo scriptæ videntur, eamque ob causam quibusdam non magno pretio veneunt: quod mihi secus videtur. Quanquam enim non negem in quibusdam numerum, in aliis spiritum deficere, excusari tamen illa posse arbitror. Phaleuci ejus mirum in modum mihi semper placuere: Urania ejus, Poëma didacticum, quo Astrologiæ

logiæ rationem & præcepta tradit, ut & libri ejus Meteororum, deque Hortis Hesperidum, quibus docet modum ſerendi poma aurea, dictionem habent, quæ modeſta, elegans, & a Virgiliano genio non multum abiens mihi videtur. De Eclogis ejus parum benigne ſentit Rapinus Diſſertatione de Carmine Paſtorali. Barthius, in Adverſariis col. 1299. Pontanum non nimium ſuo ingenio indulſiſſe optaret. Divinum furorem in illo & Jac. Sannazario agnoſcit Bernardinus Parthenius, in Comment. ad Horat. lib. III. od. 25. Ita vero Eraſmus de Pontano, in Dialogo, quem Ciceronianum inſcribit: *Non ſum tam hebes vel invidus, ut non fatear, Pontanum multis egregiis ingenii dotibus Virum eſſe Summum. In Epigrammatibus plus tuliſſet laudis, ſi vitaſſet obſcœnitatem, quod nec in Dialogis ſuis caret. Ciceronianus non erit, in quo ſexcentas voces poſſem oſtendere, quæ nusquam ſunt apud Ciceronem.*

Inter LYRICOS *veteres* Latinos unicus atque ſummus eſt *Horatius. E recentioribus* primas ego tribuo *Georg. Buchanano,* cujus terſiſſima Latinitas, elegans dictio, & plane ad genium lyrici carminis, informata eſt: quanquam non adeo ſublimis, ut eſſe debere cenſent, qui oden proxime ad heroici carminis dignitatem accedere, cum Scaligero, arbitrantur: atque ut eſt *Matth. Caſim. Sarbievius,* qui etiam affectat metaphoras excelſiores, de cetero inter optima ſane lyricorum exempla ponendus. Buchananus vero in ceteris quoque Carminum generibus feliciſſimus eſt, ac dignus, qui inter optimos e recentioribus numeretur. Scripſit & odas quasdam *Petrus Daniel Huetius,* quæ mirifice genium odæ Horatianæ exprimunt (*n*). Nec pejoris ſunt commatis *Ioh. Baptiſtæ Maſculi & Gilberti Ionini* Lyrica, ut & *Iac. Baldei,* quæ omnia, & Latina ſatis ſunt, & genuinum Lyricum ſatis exprimunt: & ultimus quidem ille, Baldeus, ob ſingularem feſtivitatem, & materiarum varietatem, vehementer mihi placet. Judicium Barlæi de illo videatur in Epiſtolis 467. & 487. Scripſit & libros de vanitate mundi mire elegantes, & libellum, qui Philomela inſcribitur: in quibus miſcet verſus pro ratione materiæ. *Albertus ab Ines,* in Centuria Lyricorum ſuorum, ac in Lechiade, metaphoris ſplendet: numeris etiam ſatis concinnus eſt, niſi, quod interdum aliqua non ſatis Latina occurrere videntur. *Urbani VIII.* odæ, cum commentario Henr. Dormalii diffuſo, & ambitioſo editæ ſunt, quæ mediocris bonitatis mihi videntur: nec eſt, quare adeo magnifice de iis ſentiamus, etiamſi Jeſuitæ illas, vivo adhuc Urbano, in Scholis ſuis, loco veterum Poëtarum, diſcipulis prælegerent, & ad imitandum proponerent. Nemo enim non videt, ex adulatione illud inſtitutum eſſe profectum, neque adeo exinde de puritate odarum terſiſſima judicium ferri poſſe, ut quidem exiſtimavit Erythræus, Pinac. II. p. 152. Certe ſimplicior ille ſtylus eſt, nec lyrica dictione aſſurgit, neque eſt numerorum illa concinnitas, quæ maximam lyrico carmini elegantiam conciliat, & occurrunt aliquando minus Latina. *Nic. Avancinus,* in Poëſi lyrica, illatinus interdum eſt, & fictis a ſe metaphoris, longiusque petitis, ac nonnunquam frigidis nimis indulget: eſt tamen, ubi bonus eſt, & quædam habet non contemnenda. *Pauli Meliſſi* odæ, a quibusdam magno in pretio habitæ, Vincentio

(*n*) Pet. Dan. Huetii, Epiſcopi in Gallia Abrincenſis, ob eruditionem omnigenam ubique gentium celeberrimi, Poëmata Latina & Græca, quotquot colligi potuerunt, Trajecti ad Rhenum A. 1694. in 8vo, Joh. Georgio Grævio, Viro Summo, Editionem curante, prodierunt.

centio Fabricio, in Pranſu parato, merito ſaxeæ vocantur: nulla enim in iis eſt numerorum concinnitas, nec decora translatio, ac Epitheta apte propoſita. Occurrunt & in *Lev. Torrentii* Poëmatibus nonnunquam, quæ legi mereantur, quemadmodum & in *Iacomotii* Poëmatibus, quem laudat Joſ. Scaliger in Excerptis Puteanorum. *Chriſtoph. Kaldenbachii* lyrica non omnino ſpernenda.

11 Inter eos, qui PHALEUCOS ſcripſerunt, nitidiſſimus delicatiſſimusque eſt *Joh. Bonefonius*, Gallus, cujus Carmina merito aurea vocat Scaliger: ejus Baſia omni melle ſuaviora. Hinc ſunt Phaleuci *Jo. Jov. Pontani*, elegantes quidem, & Latini, ſed nequam interdum & laſcivi, quique parum decent Virum profeſſionis ſacræ. *Frid. Taubmannus* in phaleucis, & in Anacreontico carmine, feſtivus eſt, magisque genium horum carminum, quam ceterorum expreſſit. Nec ſua laude privandi ſunt *Jac. Bidermanni*, Soc. Jeſu, Sylvulæ Hendecaſyllaborum, quippe in ſacris & gravibus argumentis elegantes, & dignam habentes argumento elocutionem: prodierunt Lucernæ 1647.

12 In JAMBIS nemo felicior eſt *Dom. Baudio*, qui in reliquo carminum genere deficit. In SCAZONTIBUS querquerus eſt & plane ridiculus Tarræus Hebius, vel, qui ſub eo nomine latet, *Caſp. Barthius*: cujus & Anacreontes lignei plane, imo ſtercorei ſunt. *Caſp. Barlæus* ſingularis Scazontum artifex. *Jul. Cæſar. Scaligeri* duriſſimi ſunt, nec imitandi.

13 Fuere, qui in *lingua Latina odas Germanorum rhythmicas* imitati ſunt: ut *Plempius* in Quisquiliis ſuis Poëticis, editis Amſtelodami A. 1637. in 4. Fruſtra itaque *Phil. Cæſius* tam lepidi Carminis ſe inventorem vocat, qui, in præfatione ſeiner Aſiatiſchen Roſemunda, ſpecimen aliquod hujus Carminis, a ſe inventi, recitat; ſed longe antiquiora ſunt talia Carmina: & plura eorundem collegit *Camdenus*, in Reliquiis ſuis Britannicis.

14 Ad ODARUM *Scriptores* illi etiam pertinent, de quibus paulo antea dictum eſt, qui PARODIAS ſcripſere: quarum aliquas uno libro collegit, & ipſe fecit *Henr. Meibomius* Sen. Sunt & aliorum, Havemanni, Sagittarii, Rhodii, Bertilii Canuti, Parodiæ. Ad imitationem ODARUM PINDARICARUM ſcripſerunt Latini recentiores Scævola Sammarthanus, Dan. Heinſius, aliique, Odas Strophis, Antiſtrophis Epodisque ſuis, diſtinctas. Alii, liberius adhuc divagantes, carmina ſcripſerunt, quæ vocarunt ἐπίμικτα vel σύμμικτα, nullo certo metro contenta, ſed probabiliter arrepta. Tale eſt *Dan. Heinſii* Carmen in Uxoris ſuæ obitum, & Hugenii. Habet & Jac. Baldeus, in Lyricis ſuis, aliquot tales vagos Dithyrambos. Spectant etiam huc CENTONES, e Poëtis congeſti, quorum mentio prorſus omittenda non eſt. Eos primum invenit Auſonius ex Virgilio: hinc ex Homero & Virgilio qui facerent, plures ſecuti ſunt. Homerocentra, ſeu Homeri Centones a *Pelagio Patritio* factos, falſo nonnulli Eudociæ, Imperatrici, Leontii, Philoſophi, filiæ, & longe pejus alii Probæ Falconiæ, adſcribunt, notante, poſt alios, Placcio de Pſeudon. p. 191. Aldus Manutius, a Joh. Candido acceptos, excudit. Morellus vero in Collectione Poëtarum Græcorum Chriſtianorum recudit. E Virgilio *Proba Falconia Julius & Lælius Capilupi*, Centones congeſſerunt, de quibus præclare ſentit, in Tract. de Poëſi c. 16. Ant. Poſſevinus. Quin fuit, qui Acta Chriſti collecta e Centonibus Virgilianis conflaret, ederetque ſub titulo Sacræ Æneidos. *Stephanus Pleurius*, Pariſ. 1618. Quos vero paulo ante memorabamus Capiluporum & Falconiæ Centones collegit, & ſuos addidit Helmſt. A. 1597.

Henr.

Henr. Meibomius. Eſt & quidam *Joh. Bapt. Spadius,* cujus Centones Virgiliani An. 1614. editi ſunt Placentiæ in 4. *Dan. Heinſius* ſcripſit Idyllion aliquod, Centonem Virgilianum ad amicum, cui ex congreſſu cum ancilla proles nata. (*o*) *Henr. Stephanus* quoque Centones Græcos & Latinos, non ſemper magno, ut mihi quidem videtur, cum judicio ſcriptos, collegit ediditque.

Comoediarum ac Tragoediarum hodiernarum ratio ab Antiquis maximopere differt. Multa de Veteri cantandi in Comœdiis more agit Iſ. Voſſius libro de Natura & viribus rhytmi. Et fuit ex Italis Octavius Rinuccinus, qui Veterum iſtum, ac multorum ſeculorum ſpatio intermiſſum, ad tibias vel fides decantandi morem magna ex parte revocavit: de quo vid. Erythræus Pinac. I. Im. 34. qui & Andream Salvadorum Im. 35. & Jacobum Cicognium Pinac. III. Im. 35. in eo genere vehementer laudat. Sed hos quidem vernaculos tales ludos Scenicos ſcripſiſſe, quos nunc Operas vocant, manifeſtum eſt. E recentioribus Comicis *Nicod. Friſchlinus* non contemnendus eſt. *Cornelius Schonæus,* in Terentio ſuo Chriſtiano, laudem ſane aliquam meret: ſed errant omnino, qui juventuti librum, ut Claſſicum aliquem Autorem, prælegunt. *Jac. Ludov. Praſchii* Comœdia, Amici, elegans eſt & Latina. Scripſit & *Iac. Maſenius* aliquas, quas Palæſtræ ſuæ Dramaticæ ſubjungit. Tragœdias Jeſuitarum aliquot habemus, ſcite elaboratas, *Dion. Petavii, Bernh. Stephonii, Iac. Baldei,* aliorumque. Nec ſunt *Iacobi Cornelii a Marca* tragœdiæ contemnendæ. *Daniel Heinſius* Herodem Infanticidam ſcripſit, eleganti ſtylo: ſed quæ male Gentilium Deorum cum Judaica religione commiſtionem inſtituit, ut illi haud abs re a Balzacio objectum eſt, cum quo inde Heinſio lites natæ, quas ſupra ſatis prolixe recenſuimus. Scripſerat idem Heinſius, admodum juvenis adhuc, Auriacum, ſive libertatem ſauciam, Tragœdiam: quæ vero inter poëmata ejus poſtmodum edita non eſt, fortaſſe, quod aliqua adhuc juventutis veſtigia apparerent; edita eſt Lugd. Batav. 1602. in 4. ſubjunctis etiam Jambis aliquot, qui pariter non ſunt inter poëmata recuſi. Similiter & *Grotius* Tragœdiam, Adamum Exulem, cum aliis quibusdam Carminibus, quæ in Opere Poëmatum non occurrunt, edidit Hagæ Com. 1600. in 4. pene in pueritia ſua, quam ob rem illa omiſſa ſunt: ſervari tamen poſſunt, quod multa bona in illis reperiantur, & deprehendi in illis ſuccreſcens perfectio poſſit. 15

Satyrici poſt Veteres non adeo multi occurrunt inter recentiores, qui magnopere commendari poſſint, præter *Iacobum Balde,* qui in Satyricis ſuis Medicis, Encomio torvitatis, Satyra in tabacum, (quem contra Raph. Thorius, Med. Londinenſis, Hymno peculiari, Libris II, Ultrajecti An. 1644. in 12. editis, comprehenſo, celebravit) in pingues & macilentos, in Aſtrolgos, circa Eclipſin An. 1654. delirantes, in Podagricos, mire vetuſtæ dictionis Satyricæ genium exprimit. *Pet. Dan. Huetius* paucas quasdam Satyras ſcripſit, quæ ita Horatium imitantur, ut nec ovum ovo ſit ſimilius. Scripſit & *Ianus Douſa* Satyras non contemnendas. *Eilh. Lubinus* tolerabilis eſt, ſed illis, quos 16

(*o*) Centonem Virgilianum Dan. Heinſii ad Amicum, cui ex Congreſſu cum Ancilla proles erat nata, ad Caſp. Barthium eſſe ſcriptum, in MSto Polyhiſtoris hujus Morhofiani Lipſienſi perperam traditur. Fuit enim Amicus ille Heinſianus non alius, quam Dom. Baudius, in cujus etiam *Amoribus,* a Pet. Scriverio Lugd. Bat. An. 1638. in 8vo editis, Cento idem p. 77. 80. occurrit.

quos diximus, non comparandus. *Sangeneſius* dictionem nimis plenam affectat, quam quæ decet Satyram.

17 Recenſuimus præcipuos Poetarum Latinorum: ſubjungamus aliquos, quaſi per lancem ſaturam, qui ad mediocrium claſſem referendi. Inter illos ſunt Poëmata Petri Molinæi, Cantabrigiæ A. 1670. edita in 8. quæ pleraque Sacra: Schonhofii Poëmata: Vinc. Placcii Poëmata puerilia & juvenilia: Joh. Iſaacii Pontani Poëmata: Nicol. Suſii Elegiæ Marianæ: Nicaſii Baxii Poëmata: Jani Bodecheri Banningii poëmata: Adolphi a Danz poëmata, qui Claudiani genium in carmine imitatur: Laurentii Niendalii poëmata: Jac. Zevecotii poëmata; *Rob. Keuchenii* Muſæ juveniles negligenter admodum ſcriptæ, & nonnunquam peccant in quantitatibus Syllabarum, non tamen contemnendæ. *Joh. Caſæ* Carmina Latina quidem, ſed parum habent genii poëtici. *Eraſmum Michaëlium Lætum* (*p*) Virgilium Danicum appellant aliqui: ſed multum a Mantuano illo differt: aliquot Volumina poëmatum in 4. ſcripſit: ſed illatinus interdum eſt, & numeros tantum ſcribere voluit, vaſtosque libros. *Reineri Neuhuſii* poëmata pueris ſolent eſſe in pretio: humilis plane eſt, nec unquam aſſurgit, & eadem ſemper chorda oberrat: quanquam numerus facilis ſit. *Joach. Paſtorii* Sylvæ, & cetera Carmina, docta ſunt & elegantia. *J. Pet. Titii* Latina, & numeri facillimi. Ab Anglis commendari *Joh. Miltonus*, ut in Anglicis, ita in Latinis poëmatibus, ſolet. *Zach. Lundii*, Dani, Elegiæ Venatoriæ bonæ, quas juvenis ſcripſit; plura ſcripſit poëtica, ſed quæ, ob mortem præmaturam, inedita manent (*q*) *Balthaſ. Bonifacii* Muſas extemporales eſſe facile apparet: Scribaciſſimus enim homo fuit: ſtercus ut accipitris, nec bene, nec male, olent: bona quædam ſunt, quædam inepta, ut ſolet evenire in extemporalibus laboribus. *Pier. Winſemius*, in Syrio ſuo, ut in reliquis operibus, elegans eſt, nec poëtici genii parcus. *Thomæ Bartholini* Carmina pauca, cum Diſſertatione de Medicis Poëtis Haffniæ prodierunt; non quidem contemnenda, ſed quæ nonnunquam ſua, i. e. Medica & alia a Poëſi, agenti excidiſſe videri queant. *Vitus Beringius, Ol. Borrichius*, poëmata quædam ſparſim edidere, elegantiſſima ſane, & omnibus numeris abſoluta. (*r*) Sed

(*p*) Eraſmus Michaëlis Lætus, Theologus Hafnienſis (cujus Operum Poëticorum Indicem in Alb. Bartholini *Tr. de Script. Dan. p.* 40. invenies,) *Daniæ Maro elegantiſſimus* ab Ol. Wormio (*L. 1. Monum. Dan. c. 14. p. 99. & L. 5. p. 306.*) & *Poëta Maroni æmulus* a Thoma Bartholino (*in Tr. de Medicina Danorum Domeſtica p. 522.*), ſalutatur. Qui Duumviri uti affectui in Popularem forſan aliquid dederunt, ita non contemnendum tamen plane eſſe, ſed inter Seculi ſui Poëtas locum meruiſſe ſatis honeſtum, Borrichius oſtendit *Diſſ. 5. de Poëtis p. 168. 169.*

(*q*) Zachariæ Lundii, Nibela Cimbri, qui Friderico III. Danorum Regi, fuit a Secretis, & ob Venam Poëticam plane eximiam, ab Ol. Borrichio l. c. p. 169. prout par erat, eſt celebratus, Elegiarum lib. II. Sylvarum autem & Epigrammatum ſinguli, ſub *Poëmatum Juvenilium* Titulo, Hamburgi A. 1635. in 12mo prodierunt. Ἀνέκδοτοι, in Joh. Mohtii, Conſiliarii Danici, Bibliotheca, Haffniæ ſuperſunt Sylvarum Libri Duo, Elegiarum Quinq. Carminum Unus, Epigrammatum Tres, & Poëmatum Moralium quatuor, cum Satyra unica. Quæ omnia luce publica digna merito a Borrichio judicantur.

(*r*) Viti Beringii & Ol. Borrichii Poëmata junctim jam ſunt edita, una cum Henric. Albertii, Joh. Höpneri, Chriſt. Aagardi & Henr. Harderi, Flensburgenſis (Epigrammatographi nullo modernorum inferioris) Poëmatis varii generis, in Deliciis VI. Poëtarum Danorum, per Frid. Rooſtgardum collectis, in Tomos II. diviſis, & Lugd. Bat. A. 1693. in 12. publicatis. Quæ ſane Deliciæ, Danos Poëſeos laude vix ulli Gentium Europæarum cedere, luculenter & ἀναντιῤῥήτως oſtendunt.

Sed quis omnes Poëtas, aut multo magis Poëtarum umbras, ceteros volantes, in ordinem cogat? Citius Jovis imbres quis vocet ad numerum, quam innumerabilem iſtam copiam Poëtarum, quæ orbem literatum intempeſtivis ſuis Scriptis vexat. Nobis hi, quos enumeravimus, ſufficiant. Ac ſolent interdum brevia quædam Carmina ac Epigrammata a quibusdam ſcribi, integris Carminum ineptorum ſylvis præferenda: quæ in unum volumen colligenda ſuaſerim, Epigrammata præſertim, quorum rarior meſſis eſt.

19 Non erit operæ pretium, quædam de barbaris illis Carminibus dicere, quæ MACARONICA vocantur, Italo ac Latino ſermone miſta, qualium integrum Opus prodiit *Merlini Coccaji*, Venet. 1554. in 8. plus ſemel recuſum, & quale feſtivum admodum ſcripſiſſe *Bernardinum Stephonium* Erythræus refert Pinacoth. I. p. 160. Sunt & Latina Græcis quibusdam miſta ſcripta, v. g. *Dom. Baudio:* quod in Latina & Germanica linguis imitati ſunt aliqui. Leoninorum Verſuum, ſive rythmicorum, ferax Seculum monachale fuit, quibus hæ quærebantur eximiæ deliciæ & ſunt plerumque Epitaphia barbarorum ævi medii Seculorum lepido iſto carminis genere conſcripta.

20 Ceterum ad Poëmata FABULÆ quoque ROMANENSES, ut eas vocare ſuevimus, ſpectant. Hiſpanis *Romanzes*, Gallis *Romans* dictæ: cujus nominis originem e Gallia eſſe, atque a Normannis arceſſendam judicat Claud. Verdierius, in Cenſura Autor. p. 43. his verbis: *Cum veteri lingua Normannorum ſcriptæ eſſent hujuscemodi fabulæ, Gallica lingua Normans, h. e. Normanni appellati ſunt libri, quibus enarrarentur. Poſtea, ut videmus, populares multa ob imperitiam invertere, idque præſertim in Italia (quod, quamvis extra rem, dictum tamen eſſe volo,) duabus prioribus literis inverſis* Romans *dixere. Hiſpani deinde in hoc ſcribendi genere Gallos æmulati* Romanzes *appellavere. Id vocabuli poſtea uſurpatum fuit ab Italis; cujus originem petendam arbitror, unde dixi rejecta eorum opinione, qui ἀπὸ τῆς ῥώμης deducunt.* Hæc Verdierius: quam vere, alii videant: certe fabulas tales ab antiquis Normannis ſcriptas, vix eſt, ut credere queamus. Græcas vero Veteres etiamnum habemus: *Achillis Tatii* (quem perperam Statium Geſnerus aliique appellant) de Amoribus Leucippes & Clitophontis; quem librum ob laſciviam nimiam vehementer Photius Cod. 87. improbat: editus eſt Heidelbergæ, 1601. in 8. e Bibliopolio Commeliniano: quam vero Editionem admodum eſſe mendoſam ſcribit ad Scaligerum Nicol. Rigaltius Epiſt. Gall. lib. II. Ep. 77. ſeque centum locis eam ſuppleturum promittit: quod non præſtitit, prodiit tamen Tatius nova facie Lugduni Batav. ex recenſione Salmaſii, 1640. in 8; & minutiore iterum forma: verſus quoque in linguam Anglicam Oxoniæ, 1638. in 8. *Heliodori* Æthiopica, dum caſtos Charideæ & Theagenis amores mirifico ſermonis nitore exponunt, & præterea ad hiſtoriam Æthiopicam longe plurimum conducunt, omnium approbationem meruere. Primus illa, e Budenſi Codice, quem e communi clade ſervaverat gregarius miles, apud Hervagium, Baſileæ A. 1534. Græce edidit Vinc. Opſopæus: ſed mendoſe admodum, ut Geſnerus queritur: inde Latinam verſionem libri ſtruxit, ediditque apud Oporinum, Stanislaus Warſcheiwizki, Eques Polonus, A. 1551. Græce & Latine prodiit apud Commelinum 1596. in 8: Optima vero Editio eſt & emendatiſſima,

datissima, quam curavit, & cum notis suis edidit Joh. Bourdelotius, Parisiis 1610. in 8. *Eustathii* Historiam Amorum Ismenes & Ismeniæ publicavit Gilb. Gaulminus, Græce & Latine, cum notis suis, A. 1617. & 1618. putatque esse illum Eustathium, qui commentarios in Homerum ac Dionysium scripsit. Sed dubitat ea de re Vossius de Histor. Gr. lib. IV. c. 19. p. 491. & *Eumathio* potius Macrembolitæ, Protonobelisario, adscribendum librum censet, cum ita nomen in Codice Mediolanensi legatur. Simile fuit Drama *Iamblichi*, non Philosophi istius celeberrimi Chalcidensis, sed Senioris alius, qui sub Marco Aurelio Imp. vixit, & de Rhodanis ac Simonidis amore ita scripsit, ut inter castitatem Heliodori & Achillis Tatii lasciviam medius velut incedat: compendium libri Photius habet Cod. 94. E Latinis Autoribus istum in modum scripserunt *Apulejus* & *Martianus Capella.* E recentioribus *Ioh. Barclaji* Argenida & Euphormionem habemus, libros non eodem ab omnibus judicio exceptos: siquidem laudatur ab his, culpatur ab illis: certe Latinitatem ejus non satis puram esse tersamque, peritissimi judices Scaliger, Scioppius, aliique, judicant. Argenida in varias linguas versam continuavit etiam Gallus quidam Autor *Mouchenbergius*, usus tamen Joh. Ludov. Gothofredo, qui Latina suggereret: prout e Weitzio Placcius annotavit in Anon. Detect. c. 9. p. 64. Enimvero multum ante se relinquit Barclajum iste parum felix Continuator; & interdum strenue alios exscribit: id quod inprimis de Petri Casanovæ Charitina, Romanensi fabula, Medonius, vitæ Casanovæ Scriptor, commemorat: *usque adeo,* inquit, *arrisit Charitina Autore ignoto, alioquin ingeniose, qui Barclaji Argenida continuavit, ut eum non pœnituerit plurimas ejus pagellas totidem fere verbis in se transmovere.* Ex eo tempore autem innumerabilis pene talium Scriptorum copia, ab otiosis hominibus consarcinata, prodiit in Italia, Gallia, Germania, Hispania; quorum aliqua laudari possunt, ut quæ inventione, rebus & elocutione commendari merentur: plurima vero, præsertim Germanica, nauci sunt, & absurda, ac a versimilitudinis lege aberrantes fabulæ. Eas omnes recensere nostri non est instituti: vid. *Sorell.* in Bibliotheca Gall. c. 9. ubi fabulas illas distinguit in allegoricas, verosimiles, heroicas, comicas. Est enim omnino inter eas discrimen: quædam sub ratione fictionis illius Status publici arcana describunt, quædam alia recondunt. Elegantem de iis Dissertationem scripsit *Petrus Daniel Huetius* Gallica primum, deinde & Latina Lingua in vulgus editam: promisit etiam aliquando *Æg. Menagius* singularem de illa materia tractatum. Commendat illas, ut rei politicæ & moralis non inutiles præceptiones, Vir quidam illustris, qui Gallica lingua, Testamentum Patris ad filium scripsit: &, ut amicus narravit, nullorum librorum lectione magis delectatus est *Grotius,* quam fabularum istarum (*s*)

(*s*) Sub finem hujus capitis Morhofius Autor, in Prælectionibus, & Polyhistoricis, & de Notitia Autorum, MStis, de potioribus Poëtis Germaniæ, Hispaniæ, Galliæ, Italiæ, Angliæ & Belgii, Vernaculis paucula quædam adjecit. Verum cum & imperfecta illa sint, & omnia ferme, in Commentario de Lingua & Poësi Germanica, bis jam edito, longe accuratius ab ipso exposita, non immerito Celeberrimus Carpzovius omittenda ea h. l. esse judicavit.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

D. G. MOR-

DANIELIS GEORGII MORHOFII

POLYHISTOR, LITERARIVS, PHILOSOPHICVS ET PRACTICVS

CVM ACCESSIONIBVS VIRORVM CLARISSIMORVM IOHANNIS FRICKII ET IOHANNIS MOLLERI, FLENSBVRGENSIS.

EDITIO QVARTA.

TOMVS SECVNDVS ET TERTIVS, SIVE

POLYHISTOR PHILOSOPHICVS ET PRACTICVS.

LVBECAE,
SVMTIBVS PETRI BOECKMANNI,
MDCCXLVII.

IOHANNIS MOLLERI
FLENSBURGENSIS,
SCHOLAE PATRIAE RECTORIS,
IN
DANIELIS GEORGII MORHOFII,
VIRI SUMMI,
POLYHISTORIS
TOMOS DUOS POSTERIORES,
PHILOSOPHICUM ET PRACTICUM,
PRAEFATIO.

---

§. I.

Dum me, L. B. an duo hi *Polyhistoris* Morhofiani Tomi Posteriores publico Orbis Literati, mea qualicunque opera, sistendi essent conspectui, ac *Polyhistori*, qui primum Operis Tomum constituit, *Literario* subjungendi, hæsisse ancipitem, & invitum ferme, assiduisque Bibliopolæ flagitationibus ægre exoratum, laborem hunc suscepisse, haud diffiteor. Cum enim Muneris Scholastici occupationes ne tantum quidem succisivi mihi relinquant temporis, quod Scriptis propriis elucubrandis sufficiat, ab alienorum publicatione merito horreo, talium præsertim, quale Opus hoc Morhofii est posthumum, Editioni nec ab Autoribus suis initio destinatorum, nec idoneorum satis atque maturorum. Certe, quod ipse Morhofius (*T. I. Polyhist. Lib. I. c. 2. §. 27. & c. 16. §. 5.*) de Commentariolo *de Universæ Eruditionis a N. C. propagatione* Conringiano, in argumento versante haud dissimili, ac Uratislaviæ nuper edito, tulit Judicium, eum *plane esse compendiarium, extemporalibus Autori suo natum Dissertationibus, & multis accessionibus augendum*, in hunc etiam quadrat Polyhistorem, ac Tomos præsertim illius posteriores. Primi enim Libros III. priores, a superstite editos, quatuor item reliquos, Lipsiæ, auspiciis Carpzovianis, a Viro Docto ita, licet contra voluntatem autoris ultimam, reformatos & interpolatos, ut novam plane faciem induerint, istis & accuratiores longe esse, & pleniores, αὐτοψία demonstrat. Totum scil. hoc Opus natales suos Prælectionibus debet Academicis, privatim Kilonii, in Studii historiæ Literario-Librariæ Tyronum gratiam, aliquoties institutis, quas ipsummet nunquam in chartam conjecisse, sed omnia e penu memoriæ, librorum, secum allatorum, subsidio interdum sublevatæ, depromsisse, & Auditoribus, sermone, ob impares horum in linguæ etiam Latinæ cognitione profectus, humili ac intellectu facili, ad calamum dictasse, quot-

quot iſtis interfuere, poterunt teſtari. Qualibus in Acroaſibus, ſive Collegiis, quæ vocant Academicis, cum a docentibus ad captum potius Auditorum, quam doctrinæ accurationem, ſoleat reſpici, & *principium* inſuper plerumque *ferveat. medium tepeat, ultima frigeant*; in Morhofianis etiam hiſce Recitationibus, præſertim, ubi ad finem paulatim declinant, & ad σωματοποίησιν ac perfectionem Operis complura deeſſe, & ubique, nec parem obſervari accurationem, nec ſtylum ſatis eſſe caſtigatum, nemo mirabitur, vel Autori vitio poterit vertere. Poſthuma enim ille hæc ſua manum & limam non experta ultimam, iisdem facile verbis excuſabit, quibus Diſſertationes ſuas *de Orbis univerſis Rebuspublicis* Academicas, per Phil. Andr. Oldenburgerum, ſub *Theſauri Rerump.* Titulo, ignaro ſe atque invito, editas, adverſus Cenſuras easdem, in *Admonitione* de iis peculiari, Herm. Conringius, Germanorum ſuæ ætatis doctiſſimus, A. 1675. vindicavit: *Nihil horum calamo a me fuit conceptum, - - omnia ex tempore, & ſolius memoriæ beneficio diſſertata ſunt. Quoniam vero captus Auditorum, tanto in promiſcuo numero, multum diverſus, univerſi autem juvenilis ætatis eſſent, & ſatis induſtrii quidem, tyrones tamen: hinc officii mei eſſe duxi, ita temperare ſemper ſermonem, ne vel illi audiendo, vel ego verba faciendo, operam perderemus. Itaque ego quidem ſemper continere me coactus fui infra rerum ſublimitatem, interque anguſtos limites, ad prolixiora autem & majora quæque digitum duntaxat intendere. Quotiescunque vero, ut fieri ſolet, ne ſic quidem omnes me ſatis aſſequi obſervabam, repetenda mihi eadem ſubinde fuerunt, idque aliis atque aliis verbis, pro meo in docendo nunquam non uſitato more. Nec enim licuit in extemporaneis illis Diſſertationibus elegantiam Latini ſermonis affectare, quinimo exiſtimavi, ſufficere, ſi perſpicue omnia auribus juvenilibus proponerentur. - - - Enimvero cruda iſthæc omnia erant, non abs me ipſo calamo tradita, ſed ad captum & uſum eorum tantum, qui præſentes me audiebant, quorum nemo non juvenis, & hactenus ejusmodi rerum rudis, compoſita & accommodata. Qualia ſua nemo ſani cordis ſolet publicare.* Sed nec Conringiano Operi huic opus eſt patrocinio, ad cujus nævos palliandos atque excuſandos Lectores cordatos vel ſola illa, quæ Autor ipſe *Tomi I.* inſeruit Prooemio, Apologemata facile permovebunt.

§. II. At, inquies, ſi poſthuma hæc talia erant, Editionem illorum Autorem moribundum non debuiſſe permittere, ſed haud eadem, quæ Tyronibus, Orbi etiam Erudito & Poſteritati convenire, poſthumasque Scriptorum ſimilium, a J. Henr. Boeclero, Aug. Buchnero, aliisque Viris doctis, relictorum, Publicationes, in ipſo etiam hoc *Polyhiſtore*, a ſe paſſim eſſe improbatas, memorem, ſerio potius, cum Conringio, impedire atque prohibere, imo Maronis exemplo, Labores hujusmodi affectos. nec limam ullam paſſos, igni addicere. Verum enimvero, Autori, ſi vel maxime in Foetum hunc ſuum, immaturum quidem, nec ſatis exaſciatum, ſed ob plurimas tamen Obſervationes in Scientiis ſingulis præclaras, & vel ſola Judicia de Autoribus omnis generis accurata, ſummo in pretio habendum, rigidiori ſævire ſententia, in voluntatis ultimæ tabulis, voluiſſet, neutiquam illud fuiſſe integrum, ſi in Operis conditionem ac Fata accuratius inquires, facile obſervabis. Libri Tomi Primi priores

res

res, ab Autore recensiti, castigati ac locupletati, ipso superstite, jam prodierant. Horum, summo cum applausu ab Orbe Literato exceptorum, Continuationem, etsi haud æque accuratam, cum sperari talis ab Autore valetudinario vix posset, non Bibliopola solum, quocum de toto Opere publicando erat transactum, jure velut suo exigebat, sed Lectores etiam numerosi, & hos inter Viri complures Eruditissimi, quibus salivam illi moverant, velut Ἐργοδιῶκται assidui, cupide, & tantum non importune, efflagitabant. Quibus etsi Autor, rigidus certe suorum Censor, cum triennio post Primitias Operis luce donatus publica, Lubecæ morbo decumberet fatali, morem gerere noluisset, verendum tamen erat, ne, quod Conringio superstiti, ipsi post fata accideret, Sociique Lucripetæ, aut alii Prælectionum suarum MSStarum, per omnem jampridem divagantium Germaniam, Possessores imperiti, e mendoso eas exemplo, *erratis plurimis & vitiis, tam rerum ipsarum, quam sermonis, haud tolerandis, fœdatas*, imo mancas quoque forsan ac mutilas, aut centonibus alienis interpolatas, vel suis in Orbis Eruditi conspectum protruderent ingratiis. Quale fatum sinistrum ejus *de Epistolis conscribendis, Argutiarum disciplina*, aliisque Argumentis, Commentationes, ob importunitatem Tenebrionum quorundam temerariam, effugere non potuisse, nemo ignorat. His ille causis, & amicorum precibus, adductus, Bibliopolæ Lubecensi moribundus, Partes Operis residuas, ab Homine Erudito accurate prius revisas atque emendatas, e MSStis evulgandi potestatem quidem concessit, sed diserte simul ceu Amici, qui morienti adfuerunt, testantur Lubecenses, ne quid alienum Laboribus suis admisceretur, interdixit. Quod mandatum ejus ultimum, cur a Viro docto, qui, Frid. Bened. Carpzovii, Peirescii Germanici, auspiciis, *Libros IV. Tomi I.* posteriores, satis alioquin dextre & accurate, futuræ præparavit Editioni, sit neglectum, & plurima Autoris Textui Additamenta, imo integra Capita, egregia quidem omnia & luculenta, sed seorsim tamen rectius adjicienda absque ullo signo διακριτικῷ, quid Morhofio, quidve ipsi debeatur, edocente, temere immista, causam me justam videre nullam, in Operis totius *Prolegomenis* jam monui.

§. III. Ego, cui religio fuit, hac in parte a voluntate Autoris ultima discedere, cum a Bibliopola, ut curam novæ hujus Operis integri Editionis in me susciperem, ægre licet, essem persuasus, *Tomum Primum Literarium*, dimidia sui parte jam ante editum, reliqua autem hactenus ἀνέκδοτον, qua par erat accuratione, perlegi, a mendis, partim Typographicis, partim Graphicis, repurgavi, & in Paragraphos distinctum Capitum Summariis (quæ soli Libri IV. posteriores exigebant) instruxi, *Hypomnematisque* pauculis *Historico - Criticis*, ac Prolegomenis de Autoris Vita, in Literas Meritis, Scriptisque omnibus, & hoc præsertim Comment. Polyhistorico, prolixioribus, illustravi. In Tomis duobus, qui primam jam sequuntur, Posterioribus, *Philosophico* & *Practico*, recensendis, longe plus laboris fuit exantlandum, molestiæque devorandum. Cum enim Apographum Lectionum *de Autorum Notitia* Academicarum, quod Morhofius (cujus nullum superesse Ἀυτόγραφον jam monui) in suos de-

ſcribi uſus a Studioſo curaverat, & non niſi paucis in locis ἰδιόχειρι correxerat, mihi transmiſſum, longe eſſet mendoſiſſimum, ter quaterve illud mihi quam accuratiſſime fuit perlegendum, & tam cum Codicibus MSStis earundem aliis, quam cum *Prælectionibus* Autoris *Polyhiſtoricis*, in eodem verſantibus argumento, ſedulo conferendum. In hac collatione occupatus, Sphalmata Scribæ innumera, tum alia, tum Orthographica præcipue in Nominibus Autorum propriis, turpiter depravatis, quæ ceteris erant crebriora, ſuſtuli, Solœciſmos, qui incuria ejusdem paſſim irrepſerant, Syntacticos emendavi, Lacunas aliquot e MSS. aliis ſupplevi, & Cognominibus Scriptorum, quæ ſæpiſſime ſola allegabantur, Prænomina adjeci. Textum deinde Librorum, Sectionum Capitumque ſingulorum, in Paragraphos diſtinxi, brevibusque inſtruxi Lemmatis ſive Summariis, & Additamenta Autoris propria (mea enim nulla Textui ſunt admiſta,) quæ vel in Margine manu ejus inveniebam annotata, ac præ ceteris minoris pretii Obſervationibus (in MSSta hæc, ceu Locos quosdam Communes, congeſtis) luce digna judicabam, vel e *Prælectionibus*, uti ipſemet juſſerat, ſeligi poterant *Polyhiſtoricis*, locis ſuis inſerui. Quæ non pauca eſſe, totumque *Librum Tom. II. Tertium* Ματαιότεχνον, de Artibus Divinatoriis ac Magia (quarum nulla in *Lectionibus de Notitia Autorum* occurit Hiſtoria, in ſolis obvia *Polyhiſtoricis)* breviter diſſerentem, his accenſendum, MSti utriusque Poſſeſſores Ἀυτοψία docebit. In Locum *Libri Secundi* Tomi ejusdem, ſive *Polyhiſtoris Phyſici*, qui Ματαιότεχνον præcedens, campum Diſciplinæ hujus, Philoſophicarum omnium præſtantiſſimæ & jucundiſſimæ, ampliſſimum, præcipuis tantum aliquot illius Scriptoribus obiter recenſitis, Judiciisque de iſtis e *Naturali* excerptis ac repetitis *Hiſtoria*, paucis emetiri velle videbatur paſſibus ipſam illam, Bibliopola ſic volente (ego enim ſeorſim edi maluiſſem) ſubſtitui *Hiſtoriam Naturalem*, Opus bipartitum prolixum, nec eruditum ſolum, ſed &, in Cauſis Phænomenorum Naturalium veſtigandis, perquam ingenioſum. Quod, ab Autore duobus diverſis, ſolius itidem memoriæ beneficio, propoſitum Collegiis, eodem quo reliqua, ſtudio revidi, contuli, emendavi, Autorum Prænominibus auxi, in Paragraphos diſtinxi, Summariis exornavi & e *Prælectionibus de Notitia Autorum* ac *Polyhiſtoricis* pauculisque Morhofii ipſius Notis marginalibus ἀυτογράφοις, hinc inde ſupplevi & locupletavi. Exhibentur tibi proinde, L. B. unico hoc Volumine, τοῦ πάνυ Morhofii, tum *Polyhiſtor* integer, aliis ad Πολυϊσορίαν viam oſtenſurus regiam, tum *Hiſtoria Naturalis*, Methodo Eclectica, genioque Seculi noſtri, in Phyſicis perquam curioſa, ſed in Magiſtri nullius verba juranti, congrua, dexteritate ſingulari concinnata, Opera, non quidem omnibus numeris abſoluta, & juſta, quam ſuperſtes abhibiturus fuiſſet, accuratione exaſciata, ſed publica tamen luce, ob plurima, quibus ſcatent, præclare monita & ſolerter obſervata, nihilominus digniſſima. Quibus uti meum nihil immiſcui, ita privata aliquot Dogmata, Phyſica præcipue (de Anima ſc. Mundi, Transmutatione Metallorum, &c.) & ſingularia de Scriptoribus nonnullis Judicia, paucorum forte applauſum meritura, magnamque partem nimio, quo flagrabat, Chymiæ Secretioris ſtudio imputanda, Autori me ſuo relinquere, nec patro-

cinium

cinium illorum suscipere, profiteor. Quæ in Bibliopolæ ac Tyronum Hist. Liter. gratiam, seorsim adjeci *Hypomnemata* paucula *Historico-Critica*, partim lapsus Autoris Historicos modeste emendant, ac ea, de quibus dubitavit, confirmant aut refellunt, partim Librorum aliquot Historiam, ubi necessum id videbatur, uberiorem, novasque & præstantiores Editiones, ac adversarios recentiores, suggerunt, quos velut *ἀνεκδότες*, ille laudavit, in lucem postea prodiisse ostendunt, atque *ἀνωνύμων*, aut sine Autorum nominibus allegatorum, Parentes veros detegunt, partim denique alias sistunt Observationes, Locis quibusdam lucis nonnihil fœneraturas. Uberiora totius Operis Supplementa, ipsum illud, si Autorum allegatorum Historiam accuratius persequantur, ceterosque mentione dignos adjungant, mole superatura, quæ mihi, ob temporis penuriam, caussasque alias, addere nec libuit, nec licuit, unicuique, cui necessaria ea videbuntur, attexere per me esto integrum. Exstant Scriptores, e quibus magnam ea partem depromi poterunt, in quolibet Scientiarum & Literarum genere Isagogici & Bibliothecarii non pauci, partim ab ipso jam laudati Morhofio, partim vero præteriti, aut post fata demum illius sua edere aggressi, e quibus, Recentissimis inprimis, potiores, aliisque præferendos, Tyronibus obiter commendari, forsitan haud erit inutile.

§. IV. *Sic Polyhistoris Literarii Libro I. Bibliothecario* augendo atque illustrando, præter X. Indices, Phil. Labbei *Bibliothecæ Bibliothecarum*, ab Ant. Teissierio auctæ, subjunctos, inservient, quæ, de omni re & Historia Literaria, Valent. Henr. Voglerus, *in Introd. in Scriptorum omnis generis bonorum notitiam*, Henr. Meibomius Jun, in *Accessionibus* illi A. 1691. adjectis, & cum novo Augmento A. 1700. recusis, Adrian. Bailetus in *Judiciorum de Eruditis* Gallicorum *Tomis II.* prioribus, & novissime, hoc ipso Anno 1704. Burch. Gotthelfius Struvius, in *Introd. ad Notitiam rei Literariæ*, in supplementum Libri hujus Morhofiani scripta, congesserunt. Bibliothecarum Historiam, post Scriptores Autori laudatos, & cum aliis, a Joh. Joach. Madero ac Joh. Andr. Schmidio in unum Syntagma congestos, luce aliqua Casp. Sagittarius in *Notitia Bibliothecarum ἀνεκδότω*, & Struvius, tum *in Ep. ad Christoph. Cellarium* peculiari, An. 1696. edita, tum *Introductionis Capite I.* perfuderunt. MSStorum notitiam accuratiorem, ostensa Scripturæ illorum Seculis diversis diversitate, Joh. Mabillonius in eximio *de re Diplomatica* dedit Opere, &, qui in eodem jam versari Argumento traditur, Joh. Burch. Menkenius, Hist. in Acad. Lips. Professor, pari diligentia porro excolet. MSStorum Ævi veteres Catalogos, post Possevinum, Thomasinum, Labbeum, Lambecium, Spizelium, aliosque Cap. VII. recensitos, e Biblioth. Cæsarea Dan. Nesselius, Lambecii Successor, ex Anglicis & Hybernicis omnibus Edu. Bernhardus, e Cantabrigiensi & Oxoniensi Thom. Jamesius, e Cottoniana Londinensi Thom. Smithus, e Belgicis Aub. Miræus, Ant. Sanderus & Franc. Swertius, similes autem *ἀνεκδότων* recentiorum Theod. Jansonius hujusque *Bibliothecæ Latentis & Promissæ* Continuator, Rud. Mart. Meelführerus, publicarunt.

De Libris damnatis ac prohibitis, illorumque Indicibus, præter Th. Raynaudum & Gabr. Putherbeum *c. 16. §. 28.* allegatos, consulendi Jac. Gretserus, Jesuita, Indicum illorum Patronus in *Tr. de Jure & more Libros Hæreticos & noxios prohibendi, expurgandi & abolendi* (Ingolst. 1703. *in 4.*) eorundemque e Protestantibus Adversarii, Dan. Francus in *Tr. de Indicibus Libr. prohibitorum & expurgandorum Papisticis* erudito (Lips. 1684. *in 4.*) & Casp. Löscherus *in Schediasm. de Hæreticorum in Scriptores Publicos, præcipue Patres, Latrociniis* (Marti b. 1674. *in 4.*) Anonymis & Pseudonymis larvam detraxerunt Joh. Rhodius, Pet. Scavenius, Frid. Geislerus, & Vinc. Placcius, qui trium illorum Schedas breviores Tractatui suo, Hamburgi A. 1647. edito, adjunxit & immiscuit, Curasque hujus argumenti secundas, ingenti comprehensas Volumine, Gerhardo a Mastricht, Syndico Bremensi (quem ipsummet tale Opus moliri a Struvio, *c. 4. Introd. p. 168.* perperam traditur,) publicandas moribundus reliquit. Spicilegia post messem Placcii, aut Symbolas, Operi ejus majori augendo inservituras, dedere postmodum Joh. Deckerus (in *Conjecturis de Scriptis Adespotis, Pseudepigraphis & Suppositititiis*, tertia vice Amst. A. 1686. recusis,) Paulus Vindingius & Pet. Bælius (in Epistolis Libello Deckheriano adjectis,) J. Frid. Mayerus (in *Diss.* ad Placcium *Epistolica*, Hamb. 1689. *in 4.*) Joh. Pet. Jacob. Villanius, sive Angelicus Aprosius, Italus (*en la Visiera Alzata*, Parmæ 1689. *in 12.*) Joh. Albert. Fabricius (in *Decade Decadum sive Plagiariorum, & Pseudonymorum Centuria*, Halæ 1689. *in 4.*) & novissime Adrian. Bailetus (in Tr. Gallico *des Auteurs Deguisez*, &c. Paris. 1690. *in 12.* Rob. Coci, Andr. Riveti & Joh. Dallæi, de Patrum Pseudepigraphis labores taceo. Scriptorum Homonymorum, & Confusionis illorum, Historiæ Specimen aliquod, una cum Autorum, qui certorum quorundam Prænominum aut Cognominum Viros Eruditos celebrarunt, Indice, mea A. 1697. exhibuit *Homonymoscopia Historico-Critica. De Impostoribus doctis* Diatriba exstat B. G. Struvii. Jenæ A. 1703. edita, Plagiarios complures, post Steph. Forcatulum & Jac. Thomasium, Furti coram Orbe Erudito Literarii Theod. Jansonius (*in Opusculis* Miscellis, Amst. 1686. *in 8.*) & J. Alb. Fabricius, modo laudatus, insimularunt, excusare autem quodammodo, sed haud feliciter in *Tentamine de Plagio Literario*, Halæ Sax. A. 1701. aggressus est Joh. Conr. Schwartzius. Libros Ethnicorum Mysticos, de quibus seorsim nemo egit, Historiæ singularum Gentium Philosophicæ Scriptores *T. II. L. I.* enumerati, Judaicos, sive Cabalisticos, J. Franc. Buddeus, in eleganti *ad Philos. Hebr. Introductione* (Halæ 1702. *in 8.*) Christianos autem Gothofr. Arnoldus, in *Theologiæ Mysticæ Historia* (Francof. eod. A. 1702. *in 8.*) Gallusque Anonymus (Pet. Poiretus, ni fallor) in *Ep. de Scriptorum Mysticorum præcipuorum Principiis & Characteribus*, isti subjuncta, recensuerunt. Chymicorum notitia, non e Pet. Borelli *Bibliotheca* illorum, Heidelbergæ A. 1656. recusa, futili plane & Rhapsodica, sed ex Ol. Borrichii *de Ortu & Progressu Chemiæ Diatriba*, *Sapientia Hermetis & Ægyptiorum Vindicata*, & *Conspectu Scriptorum Chemicorum*, Morhofii *de Transmut. Metall.* Epistola, Herm. Conringii *de Medicina Hermetica Libris*, Mich. Mayeri *Symbolis Mensæ XII. Natio-*

num

rium Aureis, Thomæ Reinesii *Chymiatria*, & noviſſimo Celebriorum Scriptorum Chymicorum Syntagmate Genevenſi (Borrichii etiam *Diatribam* & *Conſpectum*, cum *Epiſtola*, exhibente, Morhofiana,) quod, ſub *Bibliothecæ Chemicæ Curioſæ* titulo, J. Jac. Mangetus A. 1702 (*in fol.*) edidit, eſt haurienda.

§. V. Hiſtoriam Societatum Literariarum omnium Gotfr. Vockerodius, Gymn. Gothani Rector, A. 1687. eſt aggreſſus, ſed præter *Introductionem* eruditam, & *Sect. I. de Societatibus Antediluvianis*, Jenæ excuſas, nihil hactenus edidit. Solam jam Europæarum, trecentis plurium, Hiſtoriam Chriſt. Junckerus, Athenæi Schleuſingenſis Conrector, a ſe jubet expectari. Scriptores plerique, de Academiis, tum univerſis in genere, tum ſingulis ſpeciatim, commentati, a Caſp. Thurmanno in *Bibliotheca* enumerantur *Academica*, Halæ A. 1700. edita, ſed haud ſatis accurata, & Spicilegium aliis relinquente non exiguum. *De Ephemeridibus Eruditorum* modernis lectu dignum eſt *Schediaſma Hiſtoricum* Chriſt. Junckeri, Lipſiæ Anno 1692. (*in 12*) excuſum, cujus donec Editio locupletior prodeat, de Diariis Anno 1692. recentioribus Henr. Meibomii *Additamenta ad* Vogleri *Introd.* An. 1700. recuſa, & B. G. Struvii *Cap. III. Introd. ad Notit. Rei Lit.* conſuli poterunt. Quorum poſtremus de Judiciis etiam & Fragmentis Virorum Celebrium Poſthumis, ad *Scaligerianorum*, *Thuanæorum* & *Perronianorum*, exemplar catervatim nuper edi cœptis, nec non de Bibliothecis Univerſalibus, & Hiſtoriæ ſingularum Gentium, Regionum ac Urbium, Literario-Librariæ Scriptoribus (in *Apparatu* noſtro *ad Notitiam Reip. Lit. Geographicam* plenius atque accuratius olim recenſendis, *Capite IV.* complura Morhofio, vel prætérita, vel ignota, congeſſit. Biographorum, qui in Vitis ſingulorum Virorum Doctorum deſcribendis fuere occupati, indicem, in *Catalogo Catalogorum*, dedit Ant. Teiſſierius, ſed imperfectum valde, & neutiquam accuratum. Fœminas Eruditas, præter J. C. Capaccium, Jac. Thomaſium, J. Bapt. Fregoſum, & Ott. Sperlingium (cujus MStum, mihi lectum, luce digniſſimum eſt publica,) a Morhofio laudatos, Veteres item, Philochorum Athenienſem, Apollonium Stoicum & Charonem Carthaginenſem, jamdudum deperditos, e Recentioribus celebrarunt Joh. Boccatius, Jac. Phil. Bergomenſis, Andr. Tiraquellus, Paulus de Ribera, Franc. Auguſt. de Chieſa, Joh. Beverovicius, Hilarion de Coſte, Franc. de Grenailles, Joh. Fronto, Joh. Herbinius, Joh. Paſchius, Chriſt. Junckerus, ſpeciatim autem Germanicas Magnus Dan. Omeiſius, & Chriſt. Franc. Paulinus, Danicas Matth. Henr. Schachtius, Hiſpanicas Joh. Pereſius Moya, Theologicas Joh. Andr. Schmidius, Hæreticas & Fanaticas idem Schmidius ac Joh. Henr. Feuſtkingius, Medicas Joh. Ulr. Meurerus, Philoſophas Æg. Menagius & Joh. Esbergius, Poëtrias Laur. Legatus & Seb. Kortholtus. De quibus, ſicut & Marci Zuerii Boxhornii, Lud. Jacobi a S. Carolo, Vinc. Placcii, Er. Franciſci, Georg. Matth. Königii, Corn. a Beughem & Guyoneti, Operibus ejusdem argumenti ineditis aut promiſſis, locus dicendi ſe alibi forte offeret commodior. Sic & juvenes puerique ingenii præcocis Eruditi Adr. Bailetum, in Tr. Gallico *des Enfans devenus celebres par leurs études ou écrits* (Pariſ. 1688. *in 8.*) Seb. Kortholtum, in

Tr. de

Tr. de Eruditis Præcocibus, a Baileto, omissis, brevi prodituro, Ὀψιμαθεῖς eundem Kortholtum in *Diss.* Kilonienſi *de Studio Senili*, A. 1701. edita, Principes autem Eruditi, (quorum, ſicut & Cardinalium, Bibliothecas Lud. Jacobus a S. Carolo, Labbeo teſte, moliebatur integras, *Pontificiæ*, a ſe editæ, geminas) Val. Ern. Löſcherum in *Bibliotheca Purpurata*, ſeu Specimine ejus brevi Academico (Witeb. 1698. Georg. Henr. Götzium in Triga Schediaſmatum *de Principibus Concionatoribus*, *Græceque & Hebraice doctis*, nuperorum; & Sam. Reyherum *in Diss. de Rege Mathematico* (Kil. 1674.), nacti ſunt Encomiaſtas. De fructu Hiſtoriæ Bibliothecariæ Henr. Meibomius, in *Proleg.* Acceſſionum ſuarum ad Vogleri *Introduct.* eleganter diſſeruit, Inventa Seculi noſtri, præter J. Joach. Becherum, collegerunt, & magnam partem antiquioribus poſtliminio vindicarunt, Theod. Janſonius in *Tr. de Inventis Medicis Novantiquis*, (Amſt. 1684. *in 8.)* & in *Rerum Inventarum Onomaſtico*, *Opuſculis*, A. 1686. publicatis, inſerto, Chriſtoph. Wegleiterus, Theol. Altorfinus, in *Or. de palmariis Seculi noſtri Inventis*, A. 1679. habita, Georg. Paſchius, Philoſophus Kilonienſis, in *Tr. de Curioſis hujus Seculi Inventis*, *quorum cultui accuratiori facem prætulit Antiquitas*, Editione ſecunda auctiori Lipſiæ A. 1700. publicato, & Corn. a Beüghem in *Syllabo recens in re Medica*, *Phyſica & Chymica*, *exploratorum*, Amſt. A. 1696. (*in 12mo*) edito, ſed ex Ephemeridibus tantum modernis Medico-Phyſicis, Indicis inſtar ſine delectu, congeſto. De Epiſtolographis tandem, quos Ultima *Libri I.* Capita recenſent, conferri cum hiſce poſſunt Rol. Mareſii *Epiſtola I. Libri Secundi*, Henr. Meibomii *Additt. ad Introd. Vogleri*, *p. 145 - 155. 179. 180.* Magni Dan. Omeiſii *Commentatio de Scriptoribus Epiſtolicis Latinis*, *Proluſionibus Academicis*, Altorfii An. 1677. (*in 12.*) editis, adjecta, Ad. Rechenbergii *Schediaſma de Epiſtolarum Virorum Clar. & Illuſtrium Uſu*, Lipſiæ An. 1693. publicatum, Joh. Franc. Buddei *Diss. de aucta*, *per recentiſſimas Epiſtolarum Collectiones*, *Re Literaria & Eccleſiaſtica Præliminaris* nupero *Epiſtolarum Lutheri Supplemento* A. 1703. præfixa, B. G. Struvii *Introd. ad Notit. Rei Lit. c. 4. p. 184 - 190.* ipſiusque Morhofii *Cap. I. Libri I. de conſcribendarum Epiſtolarum ratione.*

§. VI. *Libro Tomi I. Secundo*, ſive *Methodico*, Supplemata ſuggerent Struvii, toties jam laudati, Prolegomena *de formandorum Studiorum Scriptoribus*, Bapt. Gvarini *de ordine docendi & ſtudendi Libello*, Jenæ A. 1704. a ſe nuper recenſito, præfixa; *Tertio* autem, ſeu *Paraſcevaſtico*, Vinc. Placcii Caput *Libri de Arte Excerpendi*, Anno 1689. editi, Primum, Scriptores hujus Argumenti univerſos, Judicio de ſingulis adjecto, enumerans. Linguarum, ac Scriptorum in ſingulis Grammaticorum, Claſſicorum, aliorumque, Hiſtoria, *Libro IV.* propoſita, ſuos itidem habet, e quibus ulterius illuſtrari poſſit, Autores. E quibus, Orientalium Amaſiis J. Henr. Hottingeri *Bibliotheca Orientalis*, Heidelb. An. 1658. & Aug. Pfeifferi *Introductio in Orientem*, Witteb. An. 1670. edita (cui & *Criticam* ejusdem *Sacram.* ac *Conſultationem de Lexici Biblici Ebræo-Chaldaici novi editione Epiſtolicam*, Dresdæ Anno 1679. excuſam, jungere licebit,) commendari præſertim merentur. De Linguæ Græcæ Scriptoribus antiquis,

Antiquis, in IV. Ætates, totidem Anni temporibus comparatas, digeſtis, Paulus Vindingius, Helleniſmi in Acad. Hafnienſi Stator, in *Vere & Æſtate Linguæ Græcæ*, A. 1693. & 1699. publicatis, cœpit commentari, *Autumnum* iſtis & *Hyemem* haud dubie ſubjuncturus, uberius autem diſſeret *Bibliotheca Græca* Joh. Alb. Fabricii, Polyhiſtoris Eximii, quam, poſt Joh. Meurſium, Leonem Allatium, Joh. Conr. Dietericum, Phil. Labbeum, Humphr. Hodium & Henric. Chr. Henninium, ſimile quid, ſed absque ſucceſſu, molitos, a ſe jubet expectari. Editionem hujus accelerari optant, quotquot Muſas mecum depereunt Argolicas, & e politiſſima *de Lexicis Græcis Diſſertatione*, *Decadi Decadum* A. 1689. ſubjuncta (quam in Librum itidem transformabit integrum,) quid ab eo in hiſce Literis expectandum, jampridem cognoverunt. Grammaticorum & Didacticorum Græcorum Joh. Conr. Dietericus, in *Specillo Chreſtomathiæ Græcæ*, A. 1649. edito, agit Cenſorem. Sermonis Latini Grammaticorum & Philologorum Notitia uberior e G. Joh. Voſſii *Ariſtarchi Libro I.* & *Tr. de Philologia*, Lexicographorum ex Ol. Borrichii de iſtis Diatriba, Scriptorum autem Claſſicorum e Caſp. Barthii Commentatione, *Lib. 50. Adverſ. c. 9.* obvia, & *Apparatui* quoque *Philologico* Joh. Mich. Dilherri inſerta, Caſp. Scioppii *de Scholarum & Studiorum ratione Conſultationibus*, Henr. Jul. Scheurlii, *Statua Mercuriali*, Ol. Borrichii *Cogitationibus de Ætatibus L. Lat.* & *Præſtantiorum ejus Scriptorum Conſpectu*, ac Joh. Alb. Fabricii, *Bibliotheca Latina*, in ipſo jam, ni fallor, *Polyhiſtore* commendatis, iis item Autoribus, qui de Hiſtoricis, Oratoribus, Epiſtolographis Poëtisque Latinis, ſeorſim ſunt commentati, eſt haurienda. Phil. Caroli *Bibliotheca Romana*, cujus Editionem Chriſtoph. Arnoldus 1663. in *Præfat. Animadverſionum* ejusdem *in A. Gellium*, promiſit, Altorfii etiamnum, teſte Mehlführero, in Biblioth. Omeiſiana latet ἀνέκδοτος. In Criticos, *Lib. V.* ſibi vindicantes, Caſp. Scioppius, in *Diſſ.* de iis *Commentariolo de Arte Critica* præfixa, in horum vero Comites, Antiquarios (quorum Phil. Labbeus, in *Mantiſſa Antiquaria*, tantum egit Nomenclatorem,) Romanos præſertim, Joh. Georg. Gravius, in Tomorum ſui *Antiquitatum Romanarum Theſauri* ſingulorum Prolegomenis, & B. G. Struvius, in *Syntagmatis Antiqq. Rom. Quadripartiti* (cujus ſola hactenus *Pars I. de Ritibus Sacris* Jenæ A. 1701. prodiit) Procemio, Criſin dextre ſatis exercuerunt. Nec contemnenda eſt ejusdem Struvii *Bibliotheca Numiſmatum Antiquorum*, ibidem A. 1693. (*in 12mo*) excuſa, in qua Studii hujus Cultoribus, poſt Phil. Labbeum (*in Biblioth. Nummaria*) & Car. Patinum (*in Introd. ad Hiſtoriam Numiſmatum*,) viam ad adyta ejus commonſtravit regiam. Quæ *Liber VI.* de Oratoribus ac Rhetoribus habet profanis, Lud. Creſollii *Theatro Veterum Rhetorum ac Oratorum*, & Gerh. Joh. Voſſii *Lib. de Rhetoricæ Natura, deque antiquis Sophiſtis, Rhetoribus & Oratoribus*, Autori jam laudatis, lucem ulteriorem deſiderant. Inſcriptionum modernarum Artifices Chriſt. Weiſius *Libro I.* ſui de iſtis Syntagmatis, Jenæ A. 1688. (*in 8.*) impreſſi, Oratores autem Sacros Lud. Bailius, *Bibliotheca Concionatorum*, Pariſiis A. 1666. publicata, celebrarunt. Poëtæ, quorum Recenſui Critico *Liber VII.* eſt dicatus, tot invenere Nomenclatores, Encomiaſtas, Cenſores, ut vel ſola horum nomina brevitatis ſtudioſo recitare vix liceat.

Ne quid enim dicam de Scriptoribus hujus argumenti Vetuſtioribus, Tricenarium excedentibus numerum, jam deperditis, e Recentioribus Poëtas Græcos Antiquiores celebrarunt Pomp. Gauricus, Lil. Greg. Gyraldus, G. Joh. Voſſius, J. Pet. Lotichius, Tanaqu. Faber, Laur. Craſſius, Baſil. Kennetus, Ren. Rapinus, Ol. Borrichius, Adr. Bailetus, Joſ. Barberius & Georg. Matth. Königius, Latinos autem Veteres, præter Gyraldum, Voſſium, Lotichium, Rapinum, Borrichium, Bailetum, & Königium, jam laudatos, Pet. Crinitus, Cæſ. Scaliger, Honor. Domin. Caramella & Phil. Brietius. De Poëtis Latinis Recentioribus in univerſum commentati ſunt iidem, qui de Antiquis, Gyraldus, Lotichius, Caramella, Rapinus, Borrichius & Königius, de Vernaculis autem Linguarum Europæ Vulgarium, præter Borrichium ac Bayletum, Morhofius noſter Parte Scripti *de Lingua & Poëſi Germanorum* Germanici Secunda. Solos Italos Recentiores, vel Latinos, vel Vernaculos, vel utrosque, celebrandos ſibi ſumſerunt Alex. Ziliolus, Hartm. Scopperus, Nicol. Francus, Apoſtolus Zenus, Joh. Franc. Lauredanus, Laur. Craſſus, Laur. Legatus, nuperrimusque Poëſeos Vulgaris Hetruſcæ Vindex, Joh. Marius Creſcimbenus, ac, qui circa Dramaticos occupatus tantum fuit, Leo Allatius. Simili inſtituto Poëtas deprædicarunt Hiſpanos Lupus Felix de Vega; Arragonicos Joh. Franc. Andr. Uztarrozzius; Gallicos Henr. de Mesmes, Gvilh. Colletetus, & Anonymi duo, qui Selectiorum Poëmatum atque Epigrammatum vernaculorum Collectiones Lutetiæ A. 1692. & 1698. publicarunt; Provinciales Ævi Medii (præter Hugonem de S. Cæſario, Hermanterum Monachum Lirinenſem, Hilarium de Martinis, Monachum Maſſilienſem, Roſtagnum Brincolienſem, duosque Anonymos, Labbeo memoratos, ſed non viſos) Joh. Noſtradamus, Joh. Judex, Claud. Falcetus, & Pet. Caſanova; Germaniæ Latinos Georg. Fabricius, Joh. Bocerus, Barthol. Bilovius, Vernaculos autem Morhofius (*in Lib. cit.*) Car. Ortlobius, Georg. Neumarkius, Chriſt. Grübelius, Erdm. Neumeiſterus, aliique inter modernos complures; Rythmopoeos ævi inferioris Teutonicos (die Meiſter-Sänger) Cyr. Spangenbergius, J. Chr. Wagenſeilius, & W. E. Tenzelius; Vates Thuringos Joh. Weitzius; Anglos Edu. Philips & Wilh. Winſtanley, Dramaticos autem Angliæ Langbainius & Car. Gildonus; Scaldros Veteres Arctoos Autor Catalogi illorum antiqui Anonymus, Ol. Wormius, Magnus Olavius & Thom. Bartholinus Jun. Poëtas Daniæ modernos Joh. Olavius; Arabes Abulcaſem & Abunazar, ac Letifus tandem Turcicos. Taceo And. Chr. Eſchenbachium, qui Poëtas Chriſtianos Sacros, Henr. Muhlium, qui Poëtas Epiſcopos, Thom. Bartholinum, qui Poëtas Medicos, & Laur. Legatum, qui Poëtrias, Scriptis peculiaribus recenſuerunt.

§. VII. TOMI POLYHISTORIS SECVNDI, ſive PHILOSOPHICI, *Liber I.* Philoſophiæ, Sectarumque ſingularum Philoſophicarum, Hiſtoriam, & hujus Scriptores, exhibens, e Thomæ præcipue Stanleji *Hiſtoria Philoſophica*, omnium, quæ hactenus prodierunt, abſolutiſſima, Anglice Lond. A. 1655. 1687. & 1701. Belgico autem Idiomate (in quod Salom. Borrius eam transfudit)

Lugd.

Lugd. Bat. A. 1702. *(in fol.)* edita. Latine tantum Ἀποσπασμάτιον ejus prodiit, *Historia* ſc. *Philoſophiæ Orientalis*, a Joh. Clerico translata, &, cum Additt. quibusdam, ſeorſim Amſtelod. A. 1690. *Tomo* autem *II. Operum* ibidem An. 1698. *(in 8.)* publicata. Jungi huic, præter Scriptores ab Autore jam allegatos, poſſunt Joh. Jac. Friſii *Bibliotheca Philoſophorum Claſſicorum Chronologica* (Tig. 1592. *in 4.*) Ant. Poſſevini *Apparatus ad Philoſophiam*, ſeorſim Vicentiæ A. 1599. (*in 8.*) editus, & *Tomo* deinde *Bibliothec. Selectæ Secundo* (Ven. 1603. *in fol.*) præmiſſus, Abrah. Gravii *Hiſtoriæ Philoſophicæ Libri IV.* (Franequ. 1674 *in 8.*) Leonh. Cozzandi, Servitæ Brixiani, *de Magiſterio Antiquorum Philoſophorum Libri VI.* (Genev. 1684. *in 12.*) Burch. Gotth. Struvii *Biblioth. Philoſophica* (Jenæ 1704. *in 8.*) & Jac. Thomaſii *Schediaſma*, breve quidem, ſed accuratiſſimum, *de Originibus Hiſtoriæ Philoſophicæ & Eccleſiaſticæ*, Lipſiæ A. 1665. (*in 4.*) auctiusque Halæ A. 1699. (*in 8.*) excuſum. Scriptores hujus argumenti minutiores, Opera item Majora, a Phil. Labbeo & Æg. Menagio promiſſa, ac *Bibliothecas* Iſr. Spachii, Pauli Bolduani, Georg. Draudii & Mart. Lipenii, *Philoſophicas Reales*, prætereo. Omnes hos ſuperabunt, quas Joh. Franc. Buddeus expectari a ſe jubet, de ſingulis Philoſophorum Sectis Commentationes, ſi eadem Hiſtoriam illarum ubertate & accuratione, qua Hebræorum Philoſophiam illuſtravit, proponere Viro Doctiſſimo vaſtitas argumenti permiſerit. De *Philoſophia Sectaria & Electiva* in genere lectu digna eſt Diſſ. Joh. Chriſtoph. Sturmii elegans, Altorfii A. 1679. publicata. Philoſophiæ Hebræorum, non Moſaicæ tantum, ſed & Cabaliſticæ atque Rabbinicæ, Hiſtoriam & Scriptores luculentius nemo enarravit, quam Buddeus, modo laudatus, in nupera *ad Hiſt. Philoſoph. Hebr. Introductione*, Halæ Sax. A. 1702. (*in 8.*) edita. De Philoſophia Barbarica Chr. Kortholti *de ejus Origine & Progreſſu Tractatus* (Jenæ 1660. *in 4.*) de Chinenſi autem Theoph. Spizelii *de re Sinenſium Literaria* Libellus (Lugd. Bat. 1660. *in 12.*) Proſp. Intorcettæ *Lib. de Sinarum Scientia Politico - Morali* ad mentem Confutii, Sinice Goæ A. 1669. Latine autem *Tomo VII. Comm.* Pet. Lambecii *de Biblioth. Vindobon.* editus, Confutii ipſius *Scientia Sinica*, ejusd. Intorcettæ, Phil. Coupletii, Chriſt. Herdtrichii & Franc. Rougemonti, Jeſuitarum, ſtudio Latine expoſita, & cum luculenta *Declaratione Proœmiali*, Pariſiis A. 1687. *in fol.* publicata, Athan. Kircheri *China Monumentis, qua Sacris, qua Profanis, illuſtrata* (Amſtelod. 1666. *in fol.*) Iſ. Voſſii *Caput XIV. Libri Variarum Obſervationum*, & Dav. Algoueri *Exercit. de Matheſi Sinica* (Helmſt. 1702.) conſulantur. Ægyptiacæ Cognitioni Hermann. Conringii & Ol. Borrichii Scripta *de Medicina & Sapientia Hermetis Ægyptiorumque* contraria, Athan. Kircheri *Oedipus Ægyptiacus Quadripartitus* (Romæ 1652. 1654. *in fol.*) & Abenephii, Medici Hebræi, *Lib. de Veterum Ægyptiorum Diſciplinis* Arabicus ἀνέκδοτος (quem Kircherus, Welſchio *in Exercit. de Vena Medicin. p. 97.* & Alegambio *in Biblioth. Jeſ. p. 49.* teſtibus, habuit & Latine tranſtulit,) Perſicæ autem Chaldaicæ & Indicæ (de quibus & Conringius, in *Supplement. Antiqq. Acad. p. 214.* ſua promiſit Meletemata) Thom. Hydii Hiſtoria Religionis Veterum Perſarum (Oxon. A. 1700. *in 4.*) & Joh. Schmidii

Diſſ. de Gymnoſophiſtis Indorum (Lipſ. 1683.) inſervient. Celticæ Germanorum Gallorumque Veterum Philoſophiæ Hiſtoriam & λείψανα Joh. Picardus, *in Libris V. de priſca Celtopædia*, inepte doctrinæ omnis origines Galliæ vindicantibus (Pariſ. 1556. *in* 4.) Steph. Forcatulus *in Libris VII. de Gallorum Imperio & Philoſophia* (Pariſ. 1579. *in* 4.) Janus Cæcil. Frey *in Philoſophia Druidum*, *Opuſculis Variis* inſerta (Pariſ. 1646. *in* 8.) Cæſ. Egaſſius de Boulay *in Hiſtoria Veterum Academicarum Galliæ Druidicarum*, *hiſtoriæ Academ. Pariſienſis*, ſex Voluminibus Anno 1665. publicatæ, præmiſſa, Thom. Smith *in Syntagm. de Druidarum Moribus & Inſtitutis* (Lond. 1664. *in* 8.) Ulric. Obrechtus *in Exerc. de Philoſophia Celtica* (Arg. 1676. *in* 4.) Eſ. Pufendorfius, Conrad. Sam. Schurtzfleiſchius & Petr. Lagerlofius, in Diatribis *de Druidis*, Lipſ. A. 1650. Witteberg. A. 1697. & Upſaliæ A. 1689. evulgatis, & neſcio quis Marſilius (a G. Naudæo, *in Diſſ. de inſtruenda Biblioth. p. m.* 117. commendatus,) in Tr. de iisdem inedito, exhibuerunt. Sectæ Philoſophorum Græcorum diverſæ Scriptores itidem plures, præter eos, quos Morhofius recenſuit, invenere Iſagogicos, Hiſtoricos & Bibliothecarios, Pythagoræa ſc. Joh. Schilterum, JC. Doctiſſ. in *Diſſ. de Diſciplina Pythagoræa* Lipſienſi, & M. Joh. Jacob. Syrbium, *in Pythagora intra Sindonem noſcendo, ſive Introduct. in Phyſicam Pythagoræam Hiſtorica* (Jen. 1702. *in* 8.) Heraclitica Gotfr. Olearium, Profeſſ. Lipſ. Epicurea Nicol. Hillium in *Hiſtor. Philoſoph. Epicureæ*, A. 160[illegible] uti fertur, edita, & Trog. Arnkielium, in *IV. Diſſertt.* Kilonienſibus, A. 1671. publicatis, Sceptica Mart. Schookium in *Scepticiſmo* (Gron. 1652. *in* 8.) & Joh. Ulr. Wildium in Pentade Diſputationum, *quod aliquid ſcitur*, Lipſienſium, A. 1664. & ſeqq. propoſitarum, Platonica pariter atque Ariſtotelica Ant. Poſſevinum *P. II. III. & IV. Apparatus Philoſophici*, ſola autem Platonica Foucherium, Canonicum Divionenſem, cujus *Diſſertationum de Philoſophia Academica* Gallicarum *Libri IV.* Pariſiis, ab A. 1690. ad 1693. (*in* 12.) prodierunt, & plures expectantur. De Doctoribus Scholaſticis Jac. Thomaſii *Diſſ.* perbrevis, Lipſ. A. 1676. edita, & *Or. XII. de Secta Nominalium, de* Carteſianis Adr. Baileti, Valent. Alberti, Pet. Dan. Huetii, & hujus Adverſariorum, Scripta, in *Hypomn. ad T. II. L. I. c. 15. §. 5 & 6.* jam allegata, de Philoſophia Paracelſico-Chymica Conringii & Borrichii Amœbæa, aliaque de Chymicis jam ante laudata, de Sectarum denique in Philoſophia diverſarum Conciliatoribus Jac. Thomaſii *Or. XV. de Syncretiſmo peripatetico*, J. Bapt. Roſchelii, Prof. Phyſ. Witeb. *Diſſ.* de Philoſophia Conciliatrice, A. 1692. propoſita, conferantur.

§. VIII. Hiſtoria Phyſices, ejusque Scriptorum, Literaria Univerſalis, culturam licet, præ ceteris diſciplinis, merito diligentiorem, turpiter hactenus eſt neglecta, ſolusque ferme Morhofius, in hac ipſa, quæ *Librum II. Tomi II.* ſibi vindicavit, *Hiſtoria Naturali*, minus quamvis, ubi ad finem vergit, plena atque accurata, aliquod operæ pretium feciſſe videtur. Quæ enim Herm. Conringius, *Introd. ad Philoſ. Naturalem* Helmſt. A. 1657. *in* 4. edita, attulit licet haud contemnenda, juſto tamen ſunt pauciora, & quia ævi recentioris Dogmata, Scripta atque Inventa, parcius delibant,

libant, imperfecta. Cornelii vero a Beüghem *Bibliographia Medico - Physica*, quæ Amstelod. A. 1681. (*in 12.*) prodiit, Alphabetica solos Librorum, post A. 1650. editorum, Titulos, absque ullo selectu, enumerat, ac in Librariorum tantum Indicum classem est referenda.

§. IX. Scientiarum, de quibus *Tomi II. Libr. IVtus* differit, Mathematicarum Libris Isagogicis & Bibliothecariis, præter Martin. Hortensii *Consilium de Studiis Mathematicis*, Elzevirianæ Scriptorum *de Studiis instituendis* Syllogæ Amstelod. A. 1645. incertum, Joh. Christoph. Sturmii Diatriben *de Mathematis & Mathematicis* Altorfinam, A. 1678. publicatam, brevem quidem, sed lectu dignam, & Corn. a Beüghem *Bibliographiam Mathematicam & Artificiosam* Librorum, qui post A. 1650. prodierunt, Alphabeticorum, Amstelod. A. 1688. (*in 12.*) editam, quos adjungam, non habeo. De Cosmographis, & diversis illorum Systematis Mundanis, Sam. Reyheri *Dissert. de Mundo* (Kilon. 1673.) de Geographis Joh. Bapt. Riccioli *Geographiæ & Hydrographiæ Reformatæ* (quæ Bononiæ A. 1661. auctiorque Venet. A. 1672. *in fol.* prodiit) *Lib. III. Periegeticus & Lib. XI. Onomasticus*, G. J. Vossii *Libri de Philologia Partis II. Cap. XI.* Joh. Christoph. Becmanni *Historia Orbis Terrarum Geographica & Civilis* (*P. I. Cap. I. & sub reliquorum initium*) & B. G. Struvii *Biblioth. Historicæ Cap. XXXI.* de Pneumaticis Sam. Reyheri *Dissert. de Aëre* (Kilon. 1668. & 1673.) de Acusticis Ejusdem *Exerc. de Natura & Jure Auditus ac Soni* (Kil. 1693.) de Musicis Joh. Alb. Bannii *Dissert. de Musices Natura & Studio*, in Syntagm. Scriptorum *de Stud. Instit.* Elzeviriano obvia, Joh. Andr. Angelini Bontempi, Perusini, *Historia Musica*, Perusiæ A. 1695. *in fol.* Italice edita, & in *Actis Erud. M. Majo Anno* 1696. commendata, Scriptumque ejusdem Tituli Germanicum, a Wolfg. Casp. Prinzio Dresdæ A. 1690. (*in 4.*) publicatum, conferri cum his, quos Autor allegavit, poterunt. Historia Computi variarum Gentium ab Æg. Strauchio, in Diatribis hujus Argumenti Witebergensibus, IV. vero Artium Popularium, Scriptoriæ, Musicæ, Gymnasticæ & Pictoriæ, a Gerh. Joh. Vossio Lib. peculiari, eleganter est tradita.

§. X. De Logices Historia & Scriptoribus, post Keckermannum & Vossium, Jac. Frid. Reimannus in Scripto Germanico, sub Titulo des Critisirenden Geschichts-Calenders von der Logica ridiculo atque absono, Francof. A. 1699. (*in 8.* publicato cœpit commentari. Dissertationes hujus Argumenti breviores Academicas (quas inter J. Alb. Fabricii *Specimen Historiæ Logicæ Elenchticum*, Hamburgi eod. A. 1699. editum, præcipue arridet) prætereo. Uberius illud posthac illustrabunt Joh. Petr. Ludovicus, Prof. Hallensis, *in Polyhistore Logico Libris IX.* comprehenso, cujus σκιαγραφίαν *Dissertationi de Rationalis Philosophiæ apud Arabes & Turcas Historia*, Speciminis instar A. 1699. præmissæ, adjecit, & Philosophus Acad. Hafniensis Doctissimus, Sever. Lintrupius, præter *Historiæ Logicæ Breviarium*, *Schediasma* quoque *de Fatis Metaphysicæ Historicum*, in *Reliquiis Incendii Bergensis p. 47.* nuper pollicitus.

§. XI. Univerſæ Philoſophiæ Practicæ, cujus Partem *Tomi Polyhiſtor. Tertii*, ſive PRACTICI, *Libri III. priores*, ſed minori, quam par erat, ſtudio, pervagantur, Scriptores recenſet Vinc. Placcius, *in Epitome Conſilii de Studio Philoſoph. Pract. optime inſtituendo* (Hamburg. 1695. *in 8.*) & Georg. Schubartus, in *Bibliotheca* (quam ἀνέκδοτον, teſte Struvio, *c. 6. Biblioth. Philoſoph. p. 102.* reliquit) *Philoſophiæ Practicæ Selectâ*; ſolius autem Ethicæ (poſt Scheurlium & Rachelium) Pet. Reſenius, in Prolegomenis de Quatuor Scriptorum hujus Generibus, Gnomicorum ſc. Paradigmaticorum, Apodicticorum & Characteriſticorum, Editioni ſuæ, *Eddæ* Snorronis Sturleſonii *Iſlandicæ* Hafnienſi A. 1665. præmiſſis. Specimen hæc eſſe voluit Operis, *de Ethices, usque ad noſtra tempora, per Scriptores Hebræos, Arabicos, Græcos, Latinos, Italicos, Hiſpanicos, Gallicos, Germanicos, Anglicos, Danicos, & Islandicos, propagatione*, majoris, cujus jacturam ſolari poterit Georg. Paſchii, Profeſſoris Kilonienſ. *Liber*, quem eadem Methodo diſpoſitum eſſe obſervo, *de variis Moralia tradendi formis modisque*, Diſputationibus biennio jam proximo ventilari cœptus Academicis. Politices, Scientiæ illius Regiæ, cultoribus longe plures viam ad adyta illius, & Scriptorum notitiam, præter Naudæum (cujus *Bibliographiam* Georg. Hieron. Welſchius auctiorem edere, teſte Schröckio *in Memor. Welſch. p. 69.* voluit) Conringium (cujus huc quoque ſpectat *Diſſert. de Civili Philoſophia, ejusque optimis ac præcipuis Scriptoribus*, Helmſtadii A. 1673. publicata,) Caſelium, Scioppium, Colerum, cæterosque a Morhofio allegatos commonſtrarunt Hodegi. Joh. Henr. Bœcleri *Bibliographia Hiſtorico-Politico-Philologica Curioſa*, ἀνωνύμως Germanopoli A. 1677. & 1696. *(in 8.)* excuſa, fœtus eſt poſthumus, affectus potius quam perfectus, atque idcirco informis ac mendoſus, ob judicia tamen de variis Scriptoribus haud plane contemnendus, ſed cum Libello ejusdem *de Eloquentia Politici*, Argent. A. 1654. edito, ſociandus. Accuratiores ſunt Joh. Andr. Boſii, Polyhiſtoris eximii, *Introduct. Generalis ad Notitiam Rerump. Orbis Univerſi* An. 1676. & *Diſſertt. duæ de comparanda Prudentia & Eloquentia Civili Iſagogicæ*, A. ſequ. 1677. Jenæ, poſt obitum Autoris, a Georg. Schubarto publicatæ, & A. 1698. recuſæ. Quarum uti poſterior, in ſecunda hac Editione (ſub nova *Rationis legendi tractandique Hiſtoricos, Civilis Vitæ Scopo accommodatæ*, Titulo,) auctior comparuit, ita prior *Bibliographiæ* Bœclerianæ, velut Appendix, ſed manca, inepte interpolata, & mendis, non minus quam illa, deformis, omiſſo Autoris nomine, jam ante acceſſerat. Diatribas quoque de Scriptoribus Politicis Academicas Helmſtadii Gebhart. Theodor. Meierus, & Jenæ, Joh. Georg. Jochius, evulgaſſe perhibentur. Recentiores, qui, ab A. 1651. ad 1680. ſua publicarunt, Alphabetico enumerat ordine Cornelii a Beüghem *Bibliographia*, quæ Amſtelod. A. 1680. *(in 12.)* prodiit, *Juridico-Politica*, potiores autem ex his nonnullos Cenſura, rigidiori quidem, ſed ſatis plerumque accurata, ſub ficto Eubuli Theosdoti Sarcmaſii nomine, A. 1699. *in Judiciis de XV. noviſſimis prudentiæ Civilis Scriptoribus*, perſtrinxit κριτικώτατος Conr. Sam. Schurtzfleiſchius, quo minus Continuationem iis promiſſam ſubjungeret, Crabronum, quos irritaverat, tumultuantium multitudine prohibitus

tus. In Argumentis Politicis specialibus, satis tamen diffusis versantur Casp. Thurmanni *Bibliotheca*, quam vocat, *Statistica*, Autorum, qui de Ratione Status, Principumque Ministris, Consiliariis, Legatis & Bonis Domanialibus, scripsere, recensum instituens, Halæ A. 1701. (*in 4.*) edita, & Gabr. Naudæi *Bibliographia Militaris* e luculento *de Re Militari Syntagmate* per Georg. Schubartum, Auctaria quoque pollicitum, decerpta, & seorsim Jenæ A. 1683. (*in 12.*) evulgata. Qui de Oeconomicis Scriptoribus in universum egerit, nemo mihi innotuit. *Rusticæ* tamen *Rei Autorum*, *quorum Scripta*, *tam extant*, *quam desiderantur*, *Græcorum*, *Latinorum*, *Arabum*, *Germanorum*, *Italorum*, *Gallorum*, *&c.* *Catalogum* a Joach. Camerario Jun. Poliatro Norib. Opusculis hujus Argumenti nonnullis Norib. an. 1570. (*in 4.*) a se publicatis, esse subjunctum, Labbeus (*in B. B. p. 174.*) testatur.

§. XII. Ad Historiæ Tractationem, justo breviorem, *Libri IV.* ductu, delati, Scriptoribus hujus Isagogicis & Bibliothecariis, Vossio (*Libri* etiam *de Philologia Parte II.* paucis de illa commentato,) ejus illustratoribus ac Censoribus (quos *Hypomnemata* ad hunc lib. nostra plenius enumerant) Wheario item, Reineccio, Bodino, Mothæo, cæterisque ab Autore laudatis, addi itidem haud paucos posse, cum Generales, tum Speciales, observamus. E Generalibus mentionem, præ cæteris, merentur Scripta J. H. Bœcleri & J. A. Bosii, paulo ante memorata, Joach. Pastorii duæ *de præcipuis Historiæ Auctoribus Orationes* (Dant. 1656. *in 4.*) Burch. Gotth. Struvii *Bibliotheca*, quæ Jenæ hoc ipso A. 1704. lucem aspexit, *Historica*, & Corn. a Beügheim *Bibliographia Historica*, *Chronologica & Geographica novissima*, ab an. 1651. ad 1685. (quo Amstelod. *in 12.* prodiit) ordine perducta Alphabetico. De Historiæ Universalis Scriptoribus plenius Bœclero, ab Autore commendato, disseruit Joh. Andr. Bosius, in *Notitia* illorum, *Dissertationibus de Prud. & Eloqu. Civili*, in Editione anni 1698. Novissima Jenensi, subjuncta, de Lexicis vero Historicis Struvius, in *Introduct. ad Notit. Rei Lit. c. 4. §. 17.* & *in Biblioth. Histor. c. 13. §. 28.* meretur consuli Historicorum, qui superstites sunt, Græcorum omnium, tam Gentilium, quam Christianorum, Notitiam, ab Herodoto ad Metrophanem usque Smyrnæum pertextam, Casp. Sagittarius, teste Schmidiano Scriptorum ejus *Catalogo*, reliquit ineditam. Scriptores Historiæ Augustæ Imperatorum, tum junctim omnium, tum singulorum, Michael Hertzius *Parte III. Biblioth. Germanicæ*, Casp. Sagittarius *in Introd. ad Hist. Eccl. c. 23. & 24.* ac Struvius *in Biblioth. Histor. c. 5. 6. & 7.* Sacro-profanæ autem Pontificum Lud. Jacobus a S. Carolo, Carmelita Gallus, *Libro Posteriori Bibliothecæ Pontificiæ*, Lugd. Gall. an. 1643. (*in 4.*) editæ, hujusque vestigiis insistens C. Sagittarius, *l. c. c. 25. 26. & 27.* fuse satis enumerarunt. Ex Historicis, cuivis Regno, Genti ac Regioni propriis, potiores a Joh. Bodino, *in Methodo Historica*, *c. 10.* H. Conringio *in Lib. de Prud. Civ. c. 14.* Bœclero *in Bibliographia*, Bosio *in Introd. ad Not. Rerump. & Dissertationum de Prud. & Eloqu. Civili*, J. Christ. Becmanno *in Historia Orbis Terrarum Geographica & Civili*, aliisque, breviter, a Struvio autem *in Bibliotheca Historica*

paulo

paulo fusius, sunt recensiti. Imo nec desunt, qui universos singulorum Regnorum, Populorum, Regionumque, Historiam, ac res cæteras, persecutos, diligentia curiosiori, sollicite congesserunt, & seorsim, Librisque peculiaribus, accuratius celebrarunt. Quorum cum Recensum pleniorem *Apparatui ad Notitiam Reip. Lit. Geographicam* reservemus, Indicem aut Compendiarium in *Isagoges ad Historiam Chersonesi Cimbricæ*, circa Rerum Cimbricarum Scriptores simili Instituto occupatæ, A. 1691. jam dederimus Prolegomenis, breve jam saltem, in hoc præteritorum instituemus Spicilegium. Addantur ergo istic enumeratis Encomiastis ac Nomenclatoribus.

HISTORICORVM ROMANORVM Pet. Angelius Bargæus & Adr. Politus in suis *de Ordine Historiæ Romanæ legendæ* Libellis, ac Burch. Gotth. Struvius in *Syntagmatis Antiqq. Rom. Prolegomenis.*

GALLICORVM Herm. Diet. Meibomius, Hist. Prof. Helmst. *Programmate* de iis prolixo & erudito, A. 1703. edito.

GERMANICORVM idem Meibomius in *Or. Auspic. de genuinis Historiæ German. fontibus.*

MISNICORVM Joh. Conr. Knauthius in *Bibliographia Historicorum Misniæ*, ac *Prodromo Misniæ Illustratæ Latino*, in *Prodromo* ejusdem Vernaculo, Dresdæ Anno 1692. edito, promissis.

SILESIACORVM Frid. Lucæ in *Præfat. Memorabilium Silesiæ*, Germanice Francof. Anno 1688. *(in 4)* editorum, Godfr. Rohnius *in Epistolis III. de Ineditis quibusdam Historiæ Silesiacæ Scriptoribus*, Uratisl. A. 1693. & 1694. *(in 4.)* publicatis, Autorque *Præfationis Silesiographiæ* Nicol. Henelii, quæ hoc ipso A. 1704. prodiit, *Renovatæ*, Mich. Jos. Fibigerus.

ANGLICORVM Rich. Smitheus in Elogiis Scriptorum de Rebus Anglicis *Floribus Hist. Eccl. Gentis Anglorum* (Paris. 1654. *(in fol.)* præfixis, Guilh. Nicholson, Episc. Carleolensis, *in Bibliotheca Angliæ Historica (Englisch Historical Library,)* Tomis II. Londini A. 1696. & 1697. *(in 8.)* edita Herm. Diet. Meibomius in *Programmate de Historiæ Anglicæ Periodis & præcipuis Scriptoribus* Helmstadiensi, A. 1702. publicato, & Gilb. Burnetus (de potioribus tantum Hist. Eccles. Scriptoribus judicans) *in Præf. P. I. Hist. Reform. Angl.*

SCOTICORVM Guilh. Nicholsonus *en the Scottisch Historical Library* (Lond. 1702. *in 8.*)

ARCTOORVM Historiæ Ecclesiastico-Literariæ Danicæ, Norwegicæ ac Suedicæ, Prolegomena nostra ad Bibliothecam Septentrionis Eruditi, A. 1699. editam.

ISLANDICORVM Thormodus Torfæus *Capp. VI. prioribus Libri I. Serici Dynastarum & Regum Daniæ, e Monumentis Islandicis*, Hafniæ Anno 1702. *(in 4.)* evulgatæ.

De Scriptoribus Genealogicis Jac. Frid. Reimannus, Rector Scholæ Halberst. *in Historia*

Hiſtoria de fatis ſtudii Genealogici Literaria (Quedlinburg. 1702. *in 8vo,*) de Heraldicis Thom. Gore in *Catalogo* illorum *Alphabetico* (Oxon. 1675. *in 4.*) & Pet. Palliot, Typogr. Divionenſis, in Prolegomenis *Indicis Armorialis*, Divione anno 1660. (*in fol.*) Gallico Serm. excuſi, uterque a Labbeo & Teiſerio laudatus, de Fabulis autem Romanenſibus Pet. Dan. Huetius & Georg. Paſchius ſingularibus commentati ſunt Diatribis. Scriptoribus Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Bibliothecariis, J. Andr. Boſio & Sev. Walth. Slutero (cujus *Propylæum Hiſt. Chriſtianæ* Lüneburgi anno 1696. (*in 4to,*) triplo auctius eſt recuſum,) ab Autore laudatis, jungendi ſunt J. Chriſtoph. Rumetſchius, qui *Schediaſma de Hiſtoria Theologorum Evangelicorum* Spiræ an. 1679. (*in 4to*) publicavit *Univerſali*, de Eccleſiaſticæ etiam reliquæ ac Patrologicæ Scriptoribus priſcis ac modernis differens, ceteriſque omnibus præferendus, Caſp. Sagittarius. Cujus *Introductionis ad Hiſt. Eccleſ. & ſingulas ejus partes*, *poſthumæ* Tomus prior, a Joh. Andr. Schmidio, Theologo πολυμαθεστάτῳ, Jenæ anno 1694. (*in 4to,*) editus, Scriptis quotquot in iſto proſtant argumento, univerſis uberior, Poſterioris, a Schmidio ſuppleti ac continuati, deſiderium eo vehementius in nobis accendit. Hiſtoriam Reformationis (de cujus ſcribendæ modo & ratione digna eſt lectu J. Henr. Hottingeri *Diſſert. Epiſtolica*, Tiguri anno 1664. (*in 8vo*) excuſa) Eccleſiaſticam Vito Lud. Seckendorfio & Gilb. Burneto debemus, Literariam autem ab Herm. ab Hardt, Profeſſ. Acad. Juliæ Celeberrimo, expectamus. Patrologos Bellarmino & Labbeo, quos Autor memoraſſe fuit contentus, longe præſtantiores noſtra protulerunt tempora, e Pontificiis ſcil. Ludov. Ellies du Pin, *Novæ Scriptorum Eccleſiaſticorum Biblioth. Gallicæ* a Matthæo Petitdier *Obſervationibus* impugnatæ contrariis, Caſim. Oudinum *Supplementi Bellarminiani*, & Nicol. Nourrium *Apparatus ad Bibliothecam Patrum Maximam Lugdunenſem*, e Reformatis Guilh. Cavium & Henr. Whartonum, *Hiſtoriæ Scriptorum Eccleſiaſticorum Literariæ*, e Lutheranis autem J. Gotfr. Olearium *Abaci Patrologici*, & Thom. Ittigium *Bibliothecæ Patrum Seculi I. Apoſtolicorum*, Autores candidos pariter atque eruditos. Conciliorum Editores ac Illuſtratores J. Georg. Dorſcheus Roſtochii anno 1654. Programmate recenſuit Academico, ſimulque *Iſagogen* pollicitus eſt *Synodologicam*. Scriptorum Judaicorum, quos Chriſtianis Hottingerus aliique Syntagmatum H. E. Conditores, admiſcent, Notitia plenior ex Bibliothecis Rabbinicis Joh. Buxtorfii & Joh. Plantevitii & J. Franc. Buddei, *ad Philoſ. Hebr. Hiſtoriam Introductione*, præſertim vero e Jul. Bartoloccii IV. *Bibliothecæ Magnæ Rabbinicæ* Voluminibus, Romæ anno 1675. 1678. 1683. & 1693. *in fol.* excuſis, quintoque *Bibliothecæ Latino-Hebraicæ*, anno 1694. per Car. Joſ. Imbonatum his adjecto, nec non R. Schabthai Ben Joſeph. שפתי ישנים (*Labiis Dormientium,*) Opere Hebraico, Amſt. an. 1681. (*in 4.*) edito (cujus Verſionem fruſtra hactenus e Septentrione, a Chr. Wormio & Guſt. Peringero, expectavimus Latinam,) eſt haurienda.

§. XIII. *Polyhiſtor Theologicus*, *Libro V. Tomi III.* exhibitus, cum nonniſi de

Theologia Naturali, Biblico-Exegetica, Thetica & Polemica, nec de his ipsis plene satis aut accurate, disserat, plurimis indiget Supplementis, quæ Scriptores Isagogici ac Bibliothecarii ab Autore laudati, Sixtus Senensis, Ant. Possevinus, Paulus Bolduanus, Gisb. Voetius, Gerh. Meierus, S. W. Sluterus, Mart. Lipenius, & quos merito cæteris prætulit, G. Calixtus ac J. Henr. Hottingerus, haud parce suppeditabunt. E Recentissimis, quos his jungam, non habeo, nisi referre quis huc velit Pet. Annatum, Scriptorem Pontificium, Dogmatum cœtus sui tenacem, de cujus *Apparatus ad Theologiam Positivam Methodici Libris VII*, Lutetiæ anno 1700. (*in* 4.) editis, *Acta Erud. Lipsiensia Anno 1700. p. 537. & seqq.* consulantur. Non indigna tamen mentione est, quam Mart. Kempius, *Historiogr.* Brandeb. e solis Britannorum Scriptis congessit, & Regiom. an. 1677. (*in* 4.) publicavit, *Charismatum Sacrorum Trias, sive Bibliotheca Anglorum Theologica*, Libris se Tribus in omnes Theologiæ partes diffundens, cujus Continuationem ab Henr. Ludolpho Benthemio, Antistite Bardovicensi doctissimo, in *Præf. Libri de Statu Ecclesiæ Anglicæ* Germanici elegantis, promissam, cupide expectamus. *Bibliothecam S. Scripturæ* Longius, Oratorii Parisiensis Presb. eruditus, jam molitur amplissimam, quicquid de Libb. Biblicorum Historia Codd. MStis, Editionibus, Versionibus, Commentatoribus, & aliis quibusvis Illustratoribus, imo & LL. Or. Grammaticis & Lexicographis, undecunque congeri poterit, junctim exhibituram, cujus σκιαγραφίαν plerisque Germaniæ Ephemeridibus Literariis nuper curavit inseri. Quæ ad Historiam Librorum spectant Biblicorum, e Pontificiis Sixtus Sinensis *in Bibliotheca S.* Pet. Dan. Huetius *in Demonstr. Evangelica* Rich. Simon in *Hist. V. & N. T. Critica*, & Lud. Ellies du Pin *in Diss. Præliminari ad S. Biblia*, Gallice, Tomis II. Parisi anno 1699. (*in 8.*) publicata, e Reformatis Andr. Rivetus *in Isagoge in S. Script.* (Lugd. Bat. 1627. *in* 4.) & Joh. Henr. Heideggerus in *Enchiridio Biblico* Ἱερομνημονικῷ (Tig. 1681. *in* 8.) e Nostratibus autem Georg. Calixtus *in Tract. de Autoritate S. Scr. & Libb. Canon. V. T. numero* (Helmst. 1654. *in* 4.) Mich. Waltherus in *Officina Biblica*, Chr. Kortholtus *in Tract. de S. Scr. Canone*, Henr. Kippingius *in Exercc. de S. Scr. V. & N. T.* (Francof. 1665. *in* 12.) Aug. Pfeifferus *in Critica Sacra*, Laur. Fabricius *in Partitionibus V. T. Biblicis*, aliique plures, sunt persecuti. De Apocryphis, præter horum plerosque, Joh. Rainoldi *Censura Libb. V. T. Apocryphorum*, & singulorum Editiones, a J. Alb. Fabricio curatæ, de ceteris vero, quæ Sacris, N. T. præcipue, Scriptoribus supposita sunt, ψευδεπιγράφοις, Sixti Senensis *Lib. II. Bibl. S.* And. Riveti *Lib. I. Critic. Sacri*, Rob. Coci *Censura Scriptorum quorund. Ecclesiasticorum* (Sec. I.) Thomæ Ittigi *Diss. I. Heptadis Dissertationum, Appendici ad Tr. de Hæresiarchis* an. 1696. adjectæ, J. Andr. Schmidii *Diss. de Pseudo-Novo Testamento* (*Helmst. 1699.*) & Joh. Alb. Fabricii *Codex N. T. Apocryphus*, ὑποβολιμαῖα ista Notis illustrata sistens eruditis (Hamb. 1703. *in 8.*) consulantur. Editionum Biblicarum (quarum *Bibliothecam* quoque Lud. Jacobus a S. Carolo est molitus) Catalogos Rich. Simon. (Censuram subinde addens,) *in Appendicibus Historiæ V. & N. T. Criticæ*, J. Henr. Hottingerus L. 2. *Biblioth. Quadrip. c. 1. & 2.* Guilh. Crowæus

Crowæus ſub initium *Elenchi Scriptorum in S. Scr. Alphabetici* (Lond. 1672. *in 8.*) & Pet. Terpagrius *in Prodromo Biblioth. Sacræ* (Hafn. 1680. *in 8.*) texuerunt, ſolam autem Operum Biblicorum πολυγλώττων Hiſtoriam Chriſt. Kortholtus *Libri de Variis S. Scr. Editionibus* (ſeu Verſionibus potius) *cap. ultimo*, & Wilh. Ern. Tenzelius Diatriba peculiari (Witeberg. 1686.) fuſius expoſuere. Verſionum Biblicarum Recenſus Hiſtorico-Criticos, præter Hottingerum & Huetium ab Autore laudatos, Joh. Wouwerius *in Syntagm. de Græca & Latina Bibliorum Interpretatione*, Mich. Waltherus *in Officina Biblioth.* Brianus Waltonus *in Apparatu Biblico*, Chriſt. Kortholtus *in Tr. de variis S. Scr. Editionibus* (in Ed. ſecunda Kilon. an. 1686. auctiore, quam in prima an. 1668.) & Rich. Simon *Lib. 2. Hiſtor. Crit. V. T.* ac *in Hiſtoria Verſionum N. T. Critica*, Gallice Roterod. an. 1690. publicata, exhibuerunt. Quibus utinam accedat Syntagma, quod ſe de iisdem molitum olim eſſe, Celeb. Tenzelius nuper (*Sect. X. Biblioth. Curioſæ p. 1008.*) ſignificavit. De Chaldaicis Paraphraſibus Scripta exſtant Chriſtoph. Helvici & Aug. Pfeifferi peculiaria, de Verſionibus Syriacis Diatribæ And. Mülleri (*in Symbolis Syriacis* Col. Brandenb. 1673.) & Bernh. Pet. Karlii, de Gothica (IV. Evangeliorum) Diſſert. Georg. Frid. Heupelii (Witeb. 1693.) de Germanicis, tum ſequioris ævi Vetuſtioribus, tum Lutherana, Joh. Frid. Mayeri, Joh. Reiskii & Georg. Frid. Magni, Commentationes, *in Hypomn. ad §. 14.* Libri hujus commendatæ, de Gallicis Anonymi *Hiſtoire des Traductions Françoiſes de l'Eſcriture Sainte, tant Manuſcrites, que imprimées, ſoit par les Catholiques ſoit par les Proteſtans* (Parif. 1692. *in 12.*) de Danicis Epiſtola Joh. Wandalini Jun. in *Tr. de Verſ. Luth. Germ.* Mayeriano (*c. 6. p. 68-72.*) obvia, de Suedicis Prolegomena, nuperrimæ Bibliorum Suedicorum Editioni Holmienſi, an. 1703. *in fol.* excuſæ, ab Erico Benzelio, Archiep. Upſalienſi, præfixa. Metaphraſtarum S. Codicis Metricorum, e quibus Biblia facile congeri poterunt Poëtica, Recenſum exhibent Dan. Guilh. Molleri *Laterculus* illorum imperfectus, Joh. Calfhilli, Angli, Translationi *Libri Sapientiæ* Heroicæ, Altorfii an. 1699. (*in 8.*) editæ, præfixus, & Joh. Georg. Neumanni *Diſſ. de Metaphraſtis, qui N. T. Græco Carmine expreſſerunt*, Witeb. anno 1686. publicata. Commentatorum in S. Cod. Librosque ejus, & horum Capita ac Loca illuſtriora, Nomenclatores (præter Poſſevinum, Bolduanum, Draudium, Voetium, Hottingerum, Gerh. Meierum, Lipenium, aliquos Bibliothecarum, in quibus & hi enumerantur, Theologicarum Architectos) habemus haud paucos, ſeorſim Indices illorum ſcribere aggreſſos, Fabianum ſcil. Juſtinianum, Jac. Pamelium, Ang. Roccham, Andr. Schottum, Jac. Zannachium, Joh. Georg. Dorſcheum, ejusque Generum, Joh. Grambſium (*Bibliorum Numeratorum* Collectores,) ac nuperrimum *Repertorii Biblici* Compilatorem, Henn. Wittenium. Solos Exegetas Britannos, ſed prolixe ſatis, Mart. Kempius, *Lib. I. & II. Bibliothecæ Anglorum Theologicæ*, & cui multa hic debere perhibetur, Vernevillius, Catalogi eorundem Vernaculi, Lond. an. 1668. (*in 8.*) excuſi, Autor, enumerarunt. Hiſce tamen, ſola Autorum ac Librorum nomenclatura contentis, ego, qui Hiſtoriam aut Criſin aliquam de ſingulis, aut potioribus, adjungunt, prætulerim,

Sixti sc. Senensis *Biblioth. S. Lib. III. & IV.* Rich. Simonis *Lib. III. Hist. V. T. Criticæ, & Historiam Criticam Commentatorum N. T. præcipuorum*, Gallice Roterod. an. 1693. evulgatam, Guilh. Crowæi, Ludimag. in Anglia Croydoniensis, circa Exteros subinde cespitantis, *Elenchum Scriptorum in S. Script. Alphabeticum*, Lond. an. 1672. excusum, & J. Frid. Mayeri *Bibliothecam*, quæ, per aliquot jam annos, publicis in Athenæo Gryphico ventilata Disputationibus, integra nondum prodiit, *Biblicam*. De Concordantiarum Historia & Usu, post Conr. Kircherum, Scriptorem illarum eximium, Andr. Glauchius Libellum edidit singularem, Lipsiæ an. 1694. *(in 8.)* impressum.

§. XIV. Ab Exegetis Biblicis ad Theologos pergimus Polemicos. Hos inter, ex Atheismi Antagonistis, Historiam ejus, post Voëtium, Spizelium & Ant. Reiserum, Autori laudatos, diligentius ceteris persecuti sunt Tob. Wagnerus in *Examine Atheismi Speculativi Elenchtico* (Tub. 1677. *in 4.*) &, qui Zelotis quibusdam moderatior, ab istis, Atheismi falso insimulatos, contra Censuram hanc præcipitem, defendit, Imman. Weberus, Prof. Giessensis, in Libello Vernaculo: Beurtheilung der Atheisterey, wie auch der mehresten deshalben berüchtigsten Schrifften, (Francof. 1697. *in 8.*) De Naturalismo consulantur Ad. Tribbechovii *Historia* illius, posthuma licet & valde imperfecta, Jenæ an. 1700. (*in 4.*) a Filio edita, &, quod huic accessit, seorsim antea (Kilon. 1683. *in 4.*) & Lips. 1684. *in 12.*) excusum, Joh. Diecmanni, Theologi πολυΐστορος, *Sched. de Naturalismo, cum aliorum, tum Joh. Bodini*, elegantissimum, de Indifferentismo autem, cum Historia accuratior nondum prodierit, Casp. Löscheri, Conr. Tyb. Rangonis & Val. Velthemii, Disputt. Academicæ, parce quamvis Historica delibantes. Scriptorum de Religionibus, Sectisque variis, ingens est numerus. Anti Judaicos, aut de Religione Rebusque Judæorum commentatos, Car. Jos. Imbonati *Bibliotheca Latino-Hebraica*, Romæ an. 1694. (*in fol.*) edita, plenius aliis enumerat. Hæreseologorum, qui de Hæresibus, vel universis, vel nonnullis, vel singulis, sunt commentati Seculo XVI. antiquiorum, Notitia e Thomæ Ittigii Prolegomenis, quæ Tractatui suo *de Ævi Apostolici, & Apostolico proximi Hæresiarchis*, an. 1690. & 1703. præmisit, eruditis, Antiquiorum vero pariter atque modernorum, e Casp. Sagittarii *Introd. ad Hist. Eccl. Cap. 32. & 33.* ac Sev. Walth. Sluteri *Propylæo Hist. Christianæ*, (*p. 191-242. Edit. Sec.*) poterit parari. Inter Scriptores de Religionibus Sectisque Christianismi modernis, Historiam illarum Ecclesiasticam pariter atque Literariam plenius aliis proponunt Conr. Schlüsselburgius in *Catalogo Hæreticorum*, Libris XIII. Francof. an. 1597. & seq. (*in 8.*) edito, Joh. Hornbeckius *in Summa Controversiarum*, & Gottfr. Arnoldus in grandi *Historiæ Ecclesiastico-Hæresiologicæ* Opere Germanico, Tomis IV. haud ita pridem publicato, ille Zelotarum Lutheranorum, iste Reformatorum, hic vero Separatistarum, partibus addictior, ac ὑποθέσει sæpe δουλεύων. Sunt quoque haud pauci, qui Sectarum ævi nostri singularum Historiam, vel solam, vel Disceptationibus Polemicis mistam, accuratius proposuerunt, e quibus consuli merentur: I. De PONTIFICIA Mart. Chemnitii

mnitii *Examen Concil. Trident.* Joh. Gerhardi *Confessio Catholica*, Phil. Mornæi *Mysterium Iniquitatis* (Salmur. 1611. *in fol.*) Petr. Molinæi Opus *de Novitate Papismi* (de quo in *Hypomn.* dictum est) Gallicum, Joh. Henr. Heideggeri *Historia Papatus Lud. Maimburgi Historiæ Lutheranismi & Calvinismi* (sub larva Nicandri ab Hohenegg.) κατὰ βίαιον reposita (Amstelod. 1684. *in 4.*) & G. Calixti Scripta de Controvers. specialibus luculenta. II. De IANSENISTICO in ea Schismate, e Pontificiis Phil. Labbei *Biblioth. Anti-Janseniana* (Paris. 1655. *in 4.*) & Abbatis du Mas *Histoire des cinq Propositions de Jansenius* (Leod. 1699. *in 12.*) e Lutheranis Joh. Adrian. Osiandri *Specimen Jansenismi* (Tub. 1666. *in 4.*) & Ægid. Strauchii *Jus Tertii Orthodoxi circa Causam Jesuitico - Jansenianam* (Witteberg. 1663. *in 4.*) e Reformatis Joh. Henr. Ottii *Or. de causa Jansenitica* (Tig. 1653. *in 8.*) & Melch. Leydeckeri *de Historia Jansenismi Libri IV.* (Ultraj. 1695. *in 8.*) e Jansenistis autem ipsis Anonymi *Histoire abregée du Jansenisme* (Col. 1697. *in 8.*) & alterius itidem Anonymi (ob diligentissimum Scriptorum utriusque Partis recensum ceteris præferendi) *Histoire Generale du Jansenisme*, Amst. Anno 1700. (*in 8.*) Tomis III. edita. III. De Schismate ejusd. QVIETISTICO Gilb. Burneti *Iter Italicum*, & Anonymi Epistolæ III. Gallicæ *de Statu Italiæ præsenti*, in supplementum istius editæ (Col. 1688. *in 12.*) Incerti *Recueil de diverses Pieces, concernant le Quietisme* (Amst. 1688. *in 8.*) Anonymi *Traité Historique, contenant le Jugement d'un Protestant sur la Theologie Mystique, sur le Quietisme, & sur les Demelez de l'Eveque de Meaux avec l'Archeveque de Cambray* (Amst. 1699. *in 12.*) Joh. Frid. Mayeri *Dissert. de Quietistarum Persecutionibus* (Hamburg. 1688. *in 8.*) & Joh. Andr. Schmidii *Dissert. de Quietismi Revolutione in Quietistis XIVti & hujus Seculi* (Helmst. 1697. *in 4.*) IV. De Ecclesia REFORMATA Conrad. Schlüsselburgii *Libri IV. Theologiæ Calvinisticæ* (Francof. 1592. & 1610. *in 4.*) Lud. Maimburgii, Jesuitæ, *Historia Calvinismi* Gallica (Paris. 1682. *in 12.*) variique hujus e Reformatis Adversarii, in Sluteri *Propylæo p. 205. 206.* enumerati, Jac. Basnagii *Historia Relig. Reformatæ* Gallica, Bossuetiano *de Variationibus Ecclesiarum Protestantium* Operi opposita (Tomis II. Roterod. 1690. *in 12.*) ac Henr. Ludolphi Benthemii Scripta de Ecclesiarum Scholarumque Angliæ & Belgii Fœderati statu moderno Germanica (Lüneburg. 1694. & Martisb. 1698. *in 8.*) de solo autem Certamine Eucharistico, e Lutheranis *Historia Augustanæ Confessionis*, Ambr. Wolfii Scripto ejusd. Tituli, per Theologos aliquot, Germanice opposita (Erfurti 1584. *in 4.*) & Anonymi Historie des Sacramentstreits (A. 1591. *in 4.*) e Reformatis autem Edm. Albertini *Libri III. de Eucharistia* (Daventr. 1654. *in fol.*) Lud. Lavateri *Historia de Orig. & Progr. Controvers. Sacramentariæ*, ab Anno 1523. ad 1563. deducta (Tig. 1672. *in 8.*) Rudolphique Hospiniani *Historia Sacramentaria* (Tig. 1598. *in fol.*) V. De REMONSTRANTIBVS *Epistolæ* illorum *Ecclesiasticæ & Theologicæ*, a Phil. Limburgio & Christ. Hartsœkero Amstelod. A. 1660. (*in 4.*) longe vero auctiores a solo Limburgio ibid. A. 1684. (*in fol.*) publicatæ, Ejusd. Limburgii *Historia Vitæ Sim. Episcopii* (Amstelod. 1701. *in 8.*) Joh. Utenbogardi *Historia Ecclesiæ Belgii Fœderati*, ad

finem usque Synodi Dordracenæ, vernacula, a Jac. Triglandio, Prof. Leid. opere impugnata contrario, & Gerh. Brandii *Histor. Eccles. Belgicæ*, itidem vernacula, cujus Pars I. (ab A. C. 712. ad 1573.) Amstelod. anno 1663. Continuatio hujus (ad an. 1600. ib. anno 1671.) Pars II. (ab anno 1600. ad 1618.) ib. 1674. Tertia autem & Quarta, metu Reformatorum diutius suppressæ, Roterodami nuper anno 1704. (*in* 4.) prodierunt. VI. De SOCINIANIS, & Unitariis reliquis, Christoph. Sandii *Biblioth. Anti-Trinitariorum*, cum Joh. Stoinii Georg. Schomanni & Andr. Wissowatii Opusculis, ad eorundem spectantibus Historiam (Freistadii, seu Amst. 1684. *in* 8.) Stanisl. Lubienicii *Historia Reformationis Polonicæ* (ibid. 1685. *in* 8.) & Mart. Ruari *duæ Epistolarum Centuriæ* (ib. 1677. & 1681. *in* 8.) VII. De ANABAPTISTIS, præter J. Henr. Otii *Annales Anabaptisticos* (Bas. 1672. *in* 4.) merito ab Autore commendatos, Frid. Spanhemii Sen. *Diatribe de Origine, progressu & Sectis Anabaptistarum*, J. Cloppenburgii Gangrænæ Theologiæ Anabaptisticæ (Franequ. 1656. *in* 4.) subjuncta, Anonymi *Histoire des Anabaptistes* (Paris. 1695. *in* 12.) E. M. P. Ἐπίδειγμα *Historia Anabaptisticæ* (an. 1701. *in* 8.) J. H. V. P. N. Mennonitæ Batavi, ob candorem in Vitis suorum etiam Gregalium detegendis laude dignissimi, Beginsel en Voortganck der Geschillen, Schmürringen en verdeeltheden, onder de doopgesinden, tot an. 1615. (Amstelod. 1658. *in* 4.) junctaque eidem Ubb. Philippi *Confessio ultima*, ob parem φιλαλήθειαν commendanda. VIII. De DAV. GEORGIO, ejusque Asseclis, præter Frid. Jessenii *Larvam*, quam Autor laudavit, *Davidi detractam*, Vitaque ejus auctam, Germanice Kil. ann. 1670. (*in* 4.) editam, Acad. Basileensis *de Vita illius & Doctrina Narratio* (Witeb. 1559. (*in* 8.) Nicol. Blesdikii, generi Davidis, sed Sectæ desertoris, *Historia* illius (Daventr. 1642. *in* 8.) ac Jac. Stolterfothii Biographia ejusd. Germanica, Lub. an. 1635. (*in* 4.) edita, & in Chr. Thomasii *Tomo I. Historiæ Sapientiæ & Stultitiæ* Vernaculo an. 1693. recusa. IX. De ENTHVSIASTIS (quorum Historiam Morhofius quoque & Mart. Schookius olim promiserunt) Nicol. Hunnii *Consideratio Novæ Theologiæ Paracelsicæ & Weigelianæ* Germanica (Witeb. 1622. *in* 8.) Aug. Pfeifferi *Anti-Enthusiasmus* (Lub. 1692. *in* 8.) Joh. Hornebekii Opusculum *de Paradoxis & Heterodoxis Weigelianis* (Ultraj. 1646. *in* 12.) & *Pantheon Anabaptisticum atque Enthusiasticum*, plurimos de illis Scriptores, sed disparis pretii ac fidei, junctim exhibens (Halberst. 1702. *in fol.*) X. De FANATICIS, Angliæ præsertim Quakeris, Thom. Eduardi, Ecclesiastæ Gospelensis, *Gangræna Errorum, Hæresium ac Blasphemiarum illorum*, (Lond. 1646. *in* 4. *Ed.* 3.) Honorii Reggii (sive Georg. Hornii) *Tr. de Statu Ecclesiæ Britannicæ hodierno* (Amst. 1646. *in* 4.) Pet. Gartzii Puritanischer Glaubens- und Regiments-Spiegel (Lips. 1650. *in* 12.) Joh. Conr. Danhaueri *Cullluvies Quackerorum* (Argent. 1665. *in* 4.) Anonymi *Histoire Abrée du Quackerisme* (Col. 1692. *in* 12.) Gerh. Croesii, Past. Alblasiensis (cæterorum omnium de Tremulis Scriptorum accuratissimi & moderatissimi) *Historiæ Quackerianæ Libri III.* (anno 1696. *in* 8. Latine Amstelodami, Berolini autem Germ. editi,) Philalethæ (sive Kolhansii Med. Amstelod. Quackeriani) *Necessariæ* in Croesii Lib. *Dilucidationes*, in quibus

Errores

Errores ejus deteguntur (Amſtelod. 1696. *in 8.*) Joh. item Laſſenii, aliorumque, Scripta varia contra Quakeros Germanica, in *Pantheo*, paulo ante memorato, junctim recuſa. XI. De IOH. LABADIO, ejusque Cœtu Schiſmatico, Petri Yvon, Doctoris illius, *Fidelle Narrée des dernieres Paroles & diſpoſitions de diverſes perſones de l'Egliſe de Wiewert* (Amſtelod. 1681. *in 12.*) Anonymi aſſeclæ Labadiani, *Abregé ſincere de la Vie, de la conduite & les vrais ſentiments de feu Mr. de Labadie*, ad An. usque 1666. pertexta, & a Gotofr. Arnoldo an. 1703. *in Supplem. Hiſt. Eccl.* Germanicis (*pag. 199 - 297.*) publicata, Anonymi ejus adverſarii *Hiſtoire Curieuſe de la Vie de Jean de Labadie* (Hagæ 1670. *in 12.*) Chriſt. Nifanii *Matæologia Labadiana*, Mindæ anno 1673. (*in 8.*) Germanice edita, aliique Scriptores contra Separatiſtas hoſce, *P. II. Iſag. ad Hiſt. Cimbr. c. 5. pag. 121 - 127.* fuſius enumerati. XII. De ANTONIA BOVRIGNONIA, ejusque aſſeclis, Vitæ ejus Hiſtoria Gallica prolixa, ab ipſa ſcribi cœpta, & ab Anonymo (qui Pet. eſt Poiretus) continuata, Gallicеque ſeorſim Amſtelod. an. 1683. *ac T. I. & II. Operum* an. 1686. Belgice vero ibid. anno 1684. (*in 8.*) excuſa, *Teſtimonia Veritatis de Vita, Moribus ac Scriptis ſuis*, ab Ipſamet collecta & Joh. Berkendalio Germanice oppoſita, Huſæque anno 1673. (*in 4*) edita, deinde vero Gallice translata, & *Parte II.* cæteris Adverſariis Sacri Ordinis repoſita Holſaticis, aucta, Pet. Poireti Epiſt. de Vita, Doctrina ac Scriptis Magiſtræ Gallica, in Bælianis *Reipubl. Lit. Novellis*, (*M. April. & Majo Anno 1685.*) publicatæ, ejusdemque *Monitum*, Relationi de Operibus Antoniæ, *in Actis Erud. Lipſ.* (*M. Jan. A. 1686.*) obviæ Amſtel. an. 1686. ἀνωνύμως repoſitum, ex Adverſariis autem Viri Lud. Seckendorfii *Defenſio* Relationis iſtius, a ſe conſcriptæ, contra Poiretum (Lipſ. 1686. *in 4.*) Georg. Henr. Burgardum *Animadverſiones in Errores Bourignonianos Germanicæ*, an. 1674. Slesv. *in 4.* & Hamb. *in 8. publicatæ*, & *in Iterata Narratione* adverſus *Lapidem* Bourignoniæ *Lydium*, an. 1677. (Slesv. *in 8vo*) defenſæ, Cockburnii Angli *Bourignianiism Detected*, circa an. 1698. evulgatus, aliaque, tum Aſſeclarum, tum Adverſariorum, Scripta, in *Iſag.* noſtra, *P. II. c. 6. pag. 151 - 164.* recenſita. XIII. De aliis Mulieribus Hæreticis ac Fanaticis, Joh. And. Schmidii *Diſſ. de Muliere Heterodoxa* (Helmſt. 1697. *in 4.*) & J. Henr. Feuſtkingii *Gynecæum Hæretico-Fanaticum*, Germanice an. 1704. (Francof. *in 8.*) editum. XIV. De CHILIASTIS Promachi illorum, J. Wilh, Petræi, *Nubes Teſtium Veritatis de Regno Chriſti Glorioſo, Libris III.* exhibita (Francof. 1696. *in 4.*) ex Adverſariis autem Diſſertt. Academicæ Gisb. Voëtii (*T. II. Diſputt. Select.*) Ad. Tribbechovii (Kil. 1667. *in 4.*) Chriſtoph. Laur. Meelführeri (Gieſſæ 1678.) & Joh. Gvilh. Baieri, Tr. Anonymi qui Dan. Brenius fuit pro Chiliaſmo Belgicum adorti (Jenæ 1678.) Auguſtique Pfeifferi *Anti-Chiliaſmus* Germanicus (Ratzeb. 1691. *in 8.*) XV. De Certaminibus modernis SYNCRETISTICIS Abr. Calovii *Hiſtoria Syncretiſmi* Germanica (Ratzeb. 1658. *in 4.*) & Conr. Tyb. Rangonis Scriptum ejusd. Tituli Vernaculum bipertitum (1674 & 1680. *in 12.*) cujus Continuationem reliquiſſe perhibetur. XVI. De certaminibus PIETISTICIS, e Pietiſtarum Adverſariis, Anonymi

Anonymi Unfug der Pietisten, Scriptum autoritate publica suppressum, & Sam. Schelvigii *Itinerarium Antepietisticum* (Holm. 1695. (*in 4.*) ex adversa autem parte Phil. Jac. Speneri, aliorumque, Apologiæ, Duumviris hisce oppositæ, Viti Lud. Seckendorfii *Responsio ad Imaginem Pietismi* Vernacula, cum *Præfat.* Historica Speneri an. 1692. *ἀνονύμως* publicata, ipsiusque Speneri Erzehlung, was wegen des Pietismi in Deutschland vorgegangen (Francof. 1697. *in 12.*)

§. XV. Scriptores Theologiæ Moralis Gebh. Theod. Meierus in *Introd.* sua *ad studium ejus universum* (Helmst. 1671. *in 4.*) Asceticos autem Mysticosque Gottfr. Arnoldus & Pet. Poiretus an. 1702. ille in *Hist. Theol. Mysticæ*, hic in *Ep. de Scriptoribus Mysticis*, ei adjecta, recensuerunt. *Opusculorum Asceticorum, quæ inter Patrum reperiuntur Opera, Indiculum* Lucas d'Achery, Mon. Bened. teste Teiserio (*in C. C. p. 219.*) Parisiis an. 1648. (*in 4.*) edidit. Ad Oratoriæ tandem Sacræ Historiam spectant, Lud. Bailii, Theol. Paris. *Bibliotheca, Concionatorum illustriorum Vitas continens* (Paris. 1666. *in 4.*) nec non Catalogi Scriptorum Homileticorum Reales, ab Henn. Wittenio *in Repertorio Homiletico*, & Ephr. Prætorio, in *Biblioth. Homiletica* Vernacula (Lips. 1698. *in 4.*) sed abque justo selectu, exhibiti. De *Postillis*, quæ barbara voce sic appellantur, *Ecclesiasticis* Diatribe Gottfr. Wegneri nuper Regiomonti prodiit. Qualium Librorum, quibus nihil frequentius aut vendibilius, neminem adhuc Bibliothecam, in Plagiariorum tot Sacrorum, quibus in deliciis sunt, gratiam, miror congessisse, labore exiguo plures illorum, non Centurias tantum, sed & Chiliades, conquiri posse, persuasus.

§. XVI. Theologiam *Libro VI. Tomi III.* excipit Jurisprudentia. Hujus Hodegos, & Scriptores Bibliothecarios, cum haud vacet recensere universos, solos ex recentissimis commendo Gotfr. Gvilh. Leibnitium *Methodi discendæ docendæque Jurisprudentiæ* (Francof. an. 1668. *in 12.*) Nic. Christoph. Lynckerum *Instructorii forensis* (Jen. *in fol.*) Pet. Müllerum *Tr. de Studio Juris tractando* (Duderst. 1670. *in 4.*) & Burch. Gotth. Struvium *Biblioth. Juris Selectæ*, Jenæ 1703. (*in 8.*) editæ, (quæ *c. 1. §. 1. & c. 4. §. 2.* alios fuse enumerat,) Autores. Addo, cum a Struvio omittantur, licet ipse non viderim, sed in Ephemeridibus saltem memorari observaverim, Augustini Fontanæ *Amphitheatrum Legale Alphabeticum, seu Bibliothecam Legalem omnium Autorum amplissimam*, IV. Tomis *in fol.* Parmæ an. 1681. editam, & Dion. Simonis *Nouvelle Bibliotheque Historique & Chronologique des principaux auteurs & interpretes en Droit Civil, Canonique & particulier de plusieurs Etats & Provinces, depuis Irnerius, avec les Characteres de leurs esprits, & les jugemens de leurs Ouvrages* (Paris. 1692. *in 12.*) Henr. Ern. Kestneri *Polyhistor Juridicus* (Francof. 1699. *in 4.*) Tituli magnificentiæ non respondet. Cui an Joh. Gröningius, *Polyhistorem* itidem *Juridicum*, in Morhofiani

Supple-

Supplementum, pollicitus, accuratius sit satisfacturus, Struvius dubitat, nec ipse definire ausim. Georg. Beieri *Specimina IV. Notitia Autorum Judiciorum*, Lipsiæ quinquennio edita proximo, circa Libros tantum paucos, nullo ordine observato, occupantur, Casp. autem Thurmanni *Bibliotheca Canonica & Duellica* A. 1700. *Metallicaque & Salinaria* A. 1702. Halæ Sax. editæ, in Argumentis versantur specialibus, & ob laborem potius, quam judicium, sunt commendandæ. Juris Nat. & Gentium Universalis Scriptorum Notitia, ex Er. Mauritii *Specimine Dissertt. de Principiis J. Publ.* eximio, sed imperfecto (Tub. 1665. *in* 4.) Vinc. Placcii *Epitome Consilii de studio Philos. Pract.* (Hamb. 1695. *in 8.*) Jac. Frid. Ludovici *Delineatione Historiæ J. Div. Nat. & Positivi Universalis* (Halæ 1701. *in 4.*) Joh. Gröningii *Biblioth. J. Gent. Exotica & Europæa.* (Hamb. 1703. *in 8.*) & J. Franc. Buddei *Historia J. Nat.* quæ, Halæ nuper A. 1704. inter *Selecta J. Nat. & Gent.* auctior recusa, cæteris ob κρίσιν de singulis accuratam, merito præfertur, est, haurienda. Juris Civ. Rom. ejusque Librorum, Historiam & Fata, post Gentilem, Seldenum, Duckium, Gothofredum, Mauritium & Riccium, Autori memoratos, exposuere Sim. a Leuwen *in Narratione de J. Civ. Rom. Origine, Progressu, Usu, Autorit, & varia Editione atque Emendatione*, Jenæ A. 1697. (*in 8.*) recusa, Joh. Dousatius *in Historia J. Rom. Civ.* (Paris. 1678. *in 12.*) Georg. Schubartus in Triade *Exercc. de Fatis Jurisprud. Romanæ, ab U. C. ad primos usque Impp.* Jenæ 1696. *in 8.*) & Joh. Vinc. Gravina *in Lib. de ortu & progressu J. Civ.* (Neap. 1701. *in 12.* Lips. 1704. *in 8.*) Plures Struvius c. 4. §. 1. suppeditabit. In autoritatem illius in Germania, post Conringium (*in Lib. de Orig. J. Germ.*) in Biga *Disputt. de Juris Justinianei receptione atque Autoritate in Germania*, Altorfii Anno 1679. inquisivit Henr. Linckius, Conringio ei longe addictior. Commentatorum in *Instit.* Indicem, in *Subsidio Juris* (Rost. 1659. *in* 4.) dedit Chr. Woldenbergius ICtorum Vett. Biographis, hoc Lib. & *T. I. L. I. c. 19. p. 248.* commendatis, jungendi præ aliis Nic. Henelius in *Comm.* de illis peculiari (Lips. 1641. & 1654. *in 8.*) & Guilh. Grotius, qui *Vitas* itidem *JCtorum, quorum in Pandectis exstant nomina*, reliquit, sex lustris post obitum ejus elapsis, a Filio Lugd. Bat. A. 1690. (*in* 4.) publicatas. Juris Canonici Studiosis, præter Gentilem, Duckium & Rittershusium, adjumento erunt Gerh. a Mastricht *Historia J. Can. sive de illius Ortu, Progressu, Incrementis, Collectionibus Autoribusque, Tractatio* (Duisb. 1677. *in 8.*) Joh. Dousatii *Histoire du Droit Canonique* (Paris. 1676. *in 12.*) & *Prænotionum Canonicarum Libri V. quibus Sacri Juris, atque universi studii Ecclesiastici, principia & adminicula enucleantur* (Paris. 1687. *in 4.*) Joach. Clutenii *Historia J. Can.* (Arg. 1609. *in 4.*) Georgiique Wernerii & Huld. Eybenii Disputt. hujus argumenti Helmstadienses, A. 1669. & 1672. publicatæ. Ad Jur. Can. Orientalis cognitionem Historicam Christoph. Justelli & Gebh. Theod. Meieri duæ Præfatt. *Codici Canonum Ecclesiæ universæ*, in Edit. A. 1663. Helmstadiensi, præmissæ, & Petri de Marca *de Veteribus Canonum Collectionibus Diatriba*, *Opusculis* ejus *Posthumis* (Paris. 1681. *in 8.*) a Steph. Baluzio inserta, manuducent. De Juris Feudalis Scriptoribus Er. Mauritii *Nomenclator* illorum consulatur posthumus, e schedis

defuncti, ordine Alphab. a Joh. Nic. Hertio congestus, & in *Dissertt.* ejusd. Volumine (Franc. 1692. *in* 4.) publicatus, singulorum Historiæ Judicia subjungens. In Juris Publici Germanici Hist. Literaria omnes haud dubie idem superasset Mauritius, si Opus ei *de hujus Principiis* affectum, amplum atque diffusum, eadem, qua *Specimen* illius, de J. Nat. seu primo agens principio, ac lectissimas de Argumentis J. Publ. variis Dissertationes, doctrinæ copia & ἀκριβείᾳ perficere licuisset. Jacturam hanc solantur Sam. Rachelii *Introd. ad Jus Publ. Germ. præcipuos ejus Scriptores exhibens* (Amst. 1680. & 1685. *in* 12.) & J. G. Sulpicii (sive Joh. Georg. Kulpisii) *Diss. de studio J. Publ. recte instituendo, & Scriptoribus eo pertinentibus*, cum *Epist. de Studiis Juvenis Nobilis Academicis*, A. 1688. & 1700. (*in* 8.) edita, quam Scripto etiam Racheliano Struvius merito prætulit. Addatur his J. Henr. Bœcleri *Consignatio de Scriptoribus J. Publ. præcipuis* posthuma, *Notis in Dan. Ottonis Jus Publ.* præmissa, & deinde a Phil. Reinh. Vitriario suis *Institt. J. Publ.* subjuncta, a Kulpisio pariter atque Struvio laudata. De Juribus Statutariis Germaniæ Herm. Conringius in *Comm. de Origine Juris Germanici Historico*, perquam luculento, tertia vice (post Editt. A. 1643. & 1649. priores) Helmst. An. 1665. cum augmento insigni, publicato, de Danicis Andr. Sev. Vellejus, Pet. Galthius, Pet. Resenius & Otto Sperlingius Jun. in Scriptis, (quæ *Prolegomena* nostra ad *Biblioth. Septentr. Erud.* §. 45. fusius enumerant) ineditis, de Cimbricis, Lubecensi etiam & Hamburgensi, Tr. quo *Isagogen ad Hist. Cimbr.* exhibuimus, quadripartitus, de Svedicis Joh. Olai Stierenhök, JC. Aboënsis, *in Libb. II. de Jure Sveonum & Gothorum Vetusto* (Holm. 1672. *in* 4.) Car. Lundius in *Historia Juris Sveo-Gothici*, & *Collatione LL. Sveo-Gothicarum & Atticarum*, prælo maturis, & Laur. Ludenius in duobus, quæ Wittenius memorat (*T. I. D. B. ad A.* 1654.) hujus argumenti Schediasmatis, Historice sunt commentati. Circa Anglica eodem instituto occupati fuere Joh. Seldenus *in Diss. ad Fletam*, & *Notis ad Joh. Fortescue Lib. de laudibus Legum Angliæ* (Lond. 1616. *in* 8.) Morhofio laudatis, Matthæusque Haleus *in Historia & Analysi Legum Angliæ ἀνεκδότῳ* (cujus, e Jac. Tyrellii *Hist. Anglica*, Lipsienses, *in Act. Erud. A.* 1703. *p.* 315. injecere mentionem,) circa Hispanica autem Gerh. Ern. de Franckenau, Secret. Danicus, in *Sacris Themidis Hispanæ Arcanis, Jurium Legumque Ortus, Progressus, Varietates & Observantiam, cum præcipuis Glossarum Commentariorumque Auctoribus, & Fori Hispanici Praxi hodierna, complexis*, (Hannov. 1703. *in* 4.) ac quem is laudat, Joh. Lucas Cortesius, Regii Castellæ Senatus Consiliarius, *in Historia Juris Hispanici* inedita. Gallicorum Historiam qui tradiderit, nondum inveni, nisi referendus huc sit Joh. Dousatius, qui, in *Historia J. Civ. Rom.* Gallici etiam originem teste Titulo, perstrinxit. *Introductiones ad Praxin forensem*, de Scriptoribus differentes Practicis, Er. Mauritius, ab Autore commendatus, &, post hunc (A. 1694.) Sam. Strykius, Struvio (*c.* 7. *p.* 250.) laudatus, dedere, JCti ambo illustres, quibusque peritiores nemo Hodegos desiderabit.

§. XVII. Dissertatio de Arte Medica perbrevis, quæ toti finem imponit *Polyhistori*,

hiſtori, adeo, fateor, imperfecta eſt & jejuna, ut vel ſola, Acroaſibus, quarum *ultima* plerumque *frigent*, Academicis totum hoc Opus deberi, teſtetur, & niſi lacuna iſta mancum illud reddidiſſet atque mutilum, luce indigna haud immerito potuiſſet videri. Supplementa, quibus præ ceteris indiget partibus, longe plurima, præter Herm. Conringii *Introductionem in Artem Medicam*, laudibus, quas a Noſtro reportavit, eximiis digniſſimam, ſed cum Acceſſionibus præclaris, quibus, in noviſſima Anni 1688. Editione, Gener eam Autoris haud degener, G. C. Schelhammerus, dexterrime illuſtravit & continuavit, ſociandam, Scriptoresque Bibliothecarios & Biographicos, *h. l. & T. I. Lib. I. c. 18. p. 228. ſeq.* memoratos, alii etiam, Opere hoc tum Antiquiores, tum Recentiores, ſuppeditare poterunt. De illis, præſertim Biographis, & Laboribus quoque hujus generis affectis Th. Reineſii, Æg. Menagii & Phil. Labbei (quibus J. Bapt. Capponus e *T. I. L. I. p. 228.* addi poterit,) conſuletur Henr. Meibomii Jun. *Epiſt. de Medicorum Hiſtoria Scribenda*, Helmſt. 1669. *(in 4.)* edita, Operis inprimis *de Vitis Medicorum*, a Parente πολυμαθεστάτῳ, J. Henr. Meibomio, Libris IV. ab O. C. ad A. C. 1450. perducti, a ſe vero aucti & emendati (quod, poſt ſemiſeculi ab Autoris obitu intervallum, nondum prodiiſſe miramur,) σκιαγραφίαν proponens. Pleroſque etiam, tum Biographos, tum Bibliographos Medicos, recenſuit, & accurata ſimul de iis tulit Judicia, Val. Henr. Voglerus *Cap. 8. Introd. in Notit. Bonor. Scriptorum.* Inter Recentiſſimos, Bibliothecarum Medicarum auxit numerum Georg. Abr. Merclinus *Lindenio* ſuo *Renovato* (Norib. 1686. *in 4.)* in quo Lindani Libros II. *de Scriptis Medicis* augere ac continuare (poſt Conr. ab Hove, Med. Brem. El. Pilulandum Danum, & D. Becherum Saxonem, quorum ipſe Labores *in præfat.* memorat affectos) aggreſſus, e ſuis eos Annott. & Georg. Hier. Welſchii Schedis, non ſolum emendavit, ſed & dimidia fere parte amplificatos, Libris plusquam 1700. Vitisque Medicorum brevioribus pene 300. locupletavit. Autoribus de Studio Medico Iſagogicis, præter Joh. Rhodium, & alios, *Introd.* Conringianæ a Schelhammero adjectos, Rod. a Caſtro *Medicus Politicus, ſive de Officiis Medico-Politicis Libri IV.* (Hamb. 1614. *in 4.*) Pet. a Caſtro, Poliatri Veron. *Bibliotheca*, quæ Patavii A. 1654. *(in 12.)* prodiit, *Medici Eruditi* (cujus Tituli Scriptum, Caſtriano locupletius & accuratius, τὸν πάνυ G. H. Welſchium molitum quoque eſſe, Schröckiana ejus *p. 56.* teſtatur *Memoria*,) & Caſp. Hofmanni *Iſagoge Medica*, *Oratt. 2. de ratione Medicinam, tum diſcendi, tum exercendi*, propoſita & a Collega Jac. Pancr. Brunone Curiæ Variſc. A. 1661. *(in 12.)* cum Supplemento, edita, jungi merentur. Peregrinationis Medicæ Hodegos ſe Thom. Bartholinus, in Diatr. eleganti, Hafn. A. 1674. edita, & Joach. Vitus Wigandus (ſive Joh. Val. Willius) in *Triga Diſſertt. de Philiatrorum Germanorum Itineribus* (Frib. 1678. *in 12.)* præbuere peritiſſimos, *Deſiderata Medicinæ* a Georg. Hier. Welſchio *im Somnio Vindiciani* (Aug. A. 1676. *in 4.)* ſunt recenſita. Oblitus pene eſſem *Hiſtoriæ Artis Medicæ*, quæ principem inter Modernorum Scripta hujus argumenti locum meretur, Gallice, Amſtelod. A. 1702. *(in 4.)* a Dan. Clerico, Med. Genev. editæ, Tribusque Partibus (quarum Prima ſeorſim Genevæ A. 1699. *in 12.*

pro-

prodierat) ad Galeni usque ævum perductæ. In qua cum Autor Celeberrimus Medicinæ Universæ Antiquioris, ejusque Sectarum, Autorum & Propagatorum; Dogmatum item & Scriptorum, singulis propriorum, Historiam summa eruditione, & judicio accurato, proposuerit, præclare utique, si quisquam modernorum, de Arte sua meruisse est censendus, præclarius vero adhuc meriturus, si telam inchoatam, a Galenicis temporibus, ad nostram usque ætatem, pari dexteritate pertexet. E Scriptoribus de singulis Medicinæ Partibus Isagogico-Historicis, Chymicos jam supra recensuimus. Physiologiæ Historiam, & Scriptorum Censuram, in sua ad illam *Introduct.* (Helmst. 1681.) exhibuit G. C. Schelhammerus, *Anatomes* vero *Origines* A. 1683. Regiomonti, *Dissertt. IV.* ab antiquissimis repetiit temporibus & ad nostra deduxit, Phil. Jac. Hartmannus. Thom. Bartholini *Biblioth. Anatomica*, qua Profectorum omnium, tam Vett. quam Recentiorum, Vitas, Inventa, Scripta, & multorum etiam effigies, erat complexus, in Biblioth. ipsius periit incendio, Rei Lit. & Medicæ admodum funesto. Quæ Genevæ A. 1685. *in fol.* sub eod. Titulo, prodiit, *Biblioth. Anatomica*, a Dan. Clerico & J. Jac. Mangeto in *Tomos II.* digesta, Celebriorum recentioris ævi Anatomicorum Tractatus selectiores, junctim recusos, exhibet. *Biblioth. Botanicam*, sub larva Joh. Ant. Bumaldi Bonon. A. 1657. (*in 24.*) editam, Ovidio debemus Montalbano, Prof. Acad. Bonon. Medico, in Placcii *Tr. de Scr. Anon. & Pseudon. p. 170.* detecto. Praxeos tandem Medicæ Cultoribus Autores, de morbis commentatos singulis, suggessere Matthias Moronus *in Directorio Medico-Practico*, Lugd. Gall. A. 1647. & 1650. (*in 8.*) publicato, &, qui istud, a se auctum, Francof. A. 1663. (*in 4.*) denuo recensuit, Seb. Schefferus, Poliater Francofurtanus. Sed finis aliquando Recensui huic Scriptorum de Arte Medica Historicorum est imponendus, ne in majorem is, quam Autoris nostri de eadem Commentatio justo brevior, molem excrescat. Vale ergo, L. B. & Morhofii, Viri de Re Literaria præclare meriti, Labores justo mecum æstimans pretio, de posthumis hisce, illorumque imperfectione, ac nævis aliis, quos *emendaturus, si licuisset, erat*, benignius judica, memor illorum, quæ ipse, de Operibus ejusmodi affectis, T. I. *Polyhist.* hujus, *Lib. I. c. 7. p. 66.* inculcavit: *Qui imperfecti sunt Libri, neque extremam limam senserunt, & vel ruditer tantum designati, cum Orbe tamen erudito communicandi essent, etiam contra Autorum morientium vota, qui sibi ipsis interdum iniquiores sunt, quam alii, Judices. Apellis tabulæ, etiam imperfectæ, in pretio fuere: Ita Virorum ingeniosorum opera imperfecta suis Autoribus dedecori non sunt. Ac sint in illis nævi, facile hos excusat non adhibita operi ἀκρίβεια, tegunt illos, & quodammodo pulchriores faciunt, opera perfectiora.*

Scribebam Flensburgi Cimbrorum,
M. Decembri Anni
Æræ Christianæ. M. DCC. IV.

IO. MOL-

IOHANNIS MOLLERI

Flensburgo-Cimbri,

SCHOLAE PATRIAE RECTORIS,

IN

DANIELIS GEORGII MORHOFII,

POLYHISTORIS INCLYTI,

POLYHISTOREM LITERARIVM PROLEGOMENA,

Autoris Vitæ ac Scriptorum, non Editorum modo, ſed & Ineditorum atque Affectorum, præſertim vero POLYHISTORIS hujus, Hiſtoriam exhibentia, ac plurimis Virorum Eruditorum Judiciis, quibus & Autorem, & ſingulas ejus Lucubrationes publice commendarunt, Honorificis illuſtrantia.

§. I.

POLYHISTORIS (h. e. *Multiſcii*) agnomen honorificum ſolis olim iis, quos eruditio multiplex pariter atque ſolida præ aliis nobilitabat, & ſupra Literatorum ævi ſui vulgus longiſſime evehebat, nec tamen omnibus, fuiſſe tributum, nemo, in Veterum Monumentis, & Hiſtoria Literaria Antiquiori, vel mediocri verſatus diligentia, ignorat. Tales utique fuere, quos coævorum illud, aut Poſterorum, Judicio reportaſſe, Joh. Wouwerius noſtras, in eleganti *de Polymathia* Libello (1) annotavit, ALEXANDER CORNELIVS (quem Suidas Mileſium, Stephanus, aliique, Cotyæum fuiſſe perhibent) Cornelii Lentuli ex Pædagogo Libertus, & Grammaticus Syllanis temporibus Romanus, ac M. TE-

a RENTIUS

(1) *Cap. 15. num. 8. p. 152.*

RENTIVS VARRO, Equeſtri Romæ natus familia, ſuæque a C. Julio Cæſare Bibliothecæ, cum dignitatibus, quibus in toga pariter atque ſago functus erat, ampliſſimis valedixiſſet, præfectus. Tales etiam extitere, quos Idem Alexandro & Varroni adjungit, C. IVLIVS HYGINVS, Hiſpanus, Auguſti Imperatoris Libertus & Bibliothecæ Palatinæ Cuſtos, APIONque, Ægyptius, Tiberio σύγχρονος, & Alexandrinorum ad Succeſſorem ejus, C. Caligulam, Legatus. Scriptis ſinguli, in omni ferme Literarum genere, inclaruere quamplurimis, quæ, licèt pleraque dudum perierint, ab aliis tamen Autoribus Vetuſtis, non ſine luculentis illorum Elogiis, frequenter allegantur. Quæ fuſe recenſere, Voſſiique, Jonſii, Hanckii, ac aliorum, de iis Analecta exſcribere, cum inſtituti noſtri ratio haud permittat, pauciſſimis erimus contenti. ALEXANDER CORNELIVS, Cognomen hoc a Lentulo Patrono mutuatus, Vir fuit, Euſebio (2) teſte, πολύνους καὶ πολυμαθὴς, τοῖς τε μὴ πάρεργον τὸν ἀπὸ παιδείας καρπὸν πεποιημένοις Ἑλλησι γνωριμώτατος. De VARRONE ſilere propemodum præſtat, quam pauca dicere, cum merita ejus in Literas immortalia, & laudes, quas iſtis promeruit, Ciceronis, Quintiliani, Auguſtini, aliorumque Ordinis Literarii Principum, invidendæ, vel Libro integro exponi digne vix poſſint. *Nemo* certe, ſi Lactantium (3) audias, *unquam, nc apud Græcos quidem, nedum apud Latinos, illo vixit doctior.* APIONEM, qui a συγχρόνοις πλειστονίκης jam *(Plurimorum Victor)* ac Μόχθος *(Labor,)* a Tiberio autem Imperatore *Cymbalum Mundi*, ob dotium ingenii præſtantiam, diligentiam incredibilem, & famæ magnitudinem, ſalutabatur, Aulus quoque Gellius, (4) propter *Literas multas, rerumque imprimis Græcarum plurimam atque variam ſcientiam*, extollit. HYGINO eundem Polyhiſtoris Titulum a coævis fuiſſe delatum, Wouwerius (5) & Gerh. Joh. Voſſius (Hieronymi etiam *Chronicon Euſebianum*, ad A. M. VIII. hunc in finem allegans,) (6) ex hiſce Suetoniani de *Illuſtribus Grammaticis Libelli*, verbis c. 20. in Vita illius, obviis, evincere allaborant: *C. Julius Hyginus, Auguſti Libertus, natione Hiſpanus, etſi nonnulli Alexandrinum putant, & a Cæſare Romam affectum, Alexandria capta. Studioſe & avide imitatus eſt Cornelium Alexandrum, Grammaticum Græcum, quem, propter Antiquitatis notitiam, Polyhiſtorem multi, quidam Hiſtoriam vocabant.* Verum, ne quid diſſimulem, iſte Suetonii Locus pro Hygino a Duumviris πολυμαθεστάτοις perperam videtur allegari, & Alexandro potius Cornelio, quem ille imitatus eſt, paulo antea nobis laudato, Polyhiſtoris agnomen aſſerere. Quod Tobiæ etiam Magiro, (7) quanto Alexander apud Romanos habitus fuerit in pretio, ex illo probanti, video jam eſſe obſervatum. Non indignum interim eodem Titulo Hyginum fuiſſe lubentes fatemur, & duo ingenii ipſius Monumenta, quæ ſola e tot injuria temporum amiſſis ſuperſunt, Literaria, *Poëticon* nempe *Aſtronomicum* & *Fabularum Liber*. haud obſcure teſtantur.

II. Verum

(2) *Lib. 9. de Præparat. Evang. 17.* (3) *L. 1. Inſtit. Divin. c. 6. p. m. 23.* (4) *L. 5. Noct. Att. c. 14.* (5) *l. c.* (6) *Lib. 1. de Hiſt. Lat. c. 20. p. 102.* (7) *in Eponymologio Critico, p. 11.*

II. Verum eidem fato ac mutationi Titulus hic Polyhiſtoris, aliique ejusdem generis Literarii, fuere obnoxii, cui Politici, Auguſtis olim, Principibus, aliisque Viris illuſtribus, ceu tanto faſtigio proprii, honoris gratia, a Veteribus attributi. Hos enim nemo ignorat, Seculis poſterioribus, & præſertim XVIImo nuperrime elapſo, laxiore admiſſo ſignificatu, hominibus ſubſellii longe inferioris delatos, ita paulatim degeneraſſe, ut Monarchis, Supremique Ordinis Magnatibus, de novis, quibus ipſi ſoli gauderent, in iſtorum locum adſciſcendis, hactenus ſæpe fuerit & inpoſterum quoque ſit cogitandum. In Republica Literaria, uti dictum, partim ſtolidæ ambitionis, partim vero φιλαργυρίας ſordidæ & turpiſſimæ adulationis vitio, non minor, quod Titulos attinet, invaluit ἀταξία. Graduum certe, quos vocant, Academicorum, ſolis olim vere Eruditis deſtinatorum, appellationes, honorificæ ſane ac plauſibiles, poſtquam pretio iſti venales eſſe, & dignis atque indignis promiſcue conferri, cœperunt, adeo jam eviluerunt, ut Illiterati eas rideant ac contemnant, Eruditiſſimi quique faſtidiant, mulique ex ipſis Profeſſoribus ac Brabeutis, iisdem olim donati, nominibus ſuis, tanquam parum ſibi decoras, adjicere dedignentur. *Clariſſimi* Titulus, tantæ olim dignationis, ut Viris Conſularibus, Provinciarumque Præſidibus, Romæ eſſet proprius, Seculo autem XVIto ſolis ferme Literarii Ordinis Proceribus cœperit tribui, multis jam Literatoribus Umbraticis, illo ob famæ & doctrinæ obſcuritatem ne quidem dignis, itidem ſordet; faſtuoſæ autem contra, & Magnatibus merito relinquendæ, *Excellentiſſimorum* ac *Magnificorum* appellationes etiam ab iis ambitione nonnunquam ſibi vindicantur ridicula, in quibus, ſi dotes ſpectes ingenii, nil niſi exile & vulgare, nedum magnum aliquid, aut τῶν ἄλλων ἔξοχον, deprehendes. Non eſt igitur, quod miremur, Polyhiſtoras etiam, imo πανσόφους nonnunquam & πανεπιστήμονας, noſtra ætate, ab Aſſentatoribus imperitis, &, quid æra lupinis diſtent, ignaris, ſalutari, qui ad Polymathiæ veræ adyta nunquam penetrarunt, ſed vel in uno tantum Literarum, ſive Elegantiorum, ſive Sublimiorum, genere diligentius aliis ſunt verſati, vel, ſi pluribus vacare libuit, ſtudio illa fugitivo & deſultorio, canis inſtar e Nilo bibentis, obiter tantum delibarunt, nullius autem accuratam atque ſolidam adepti ſunt peritiam. *Vera* nimirum, in Republica etiam Literaria, quod Salluſtius Romanæ indignabundus olim exprobravit, *rerum Vocabula jampridem amiſimus*, nec Studiorum ſaltem præmia, ſed ipſum etiam eruditionis nomen, & Titulos huic ſoli debitos, Indocti cum Doctis partiuntur, ac ſæpiſſime illis præripiunt.

III. Non tamen tanta eſt noſtrorum temporum infelicitas, ut nullos amplius habeant, quibus gloriari, quosve Priſcis opponere queant, vere Polyhiſtoras. Decreſcit, fateor, ob quotidiana barbariei, & turpiſſimi doctrinæ ſolidioris contemptus, incrementa, paulatim illorum numerus, ſed nondum tamen omnino diſparuit. Inclaruere, noſtra etiam ætate, inter Germanos, Batavos, Italos, Gallos, Britannos, imo in Cimbria etiam, ac vicino ei Septentrione, & etiamnum, numero licet imminuto, ſuperſunt, Heroes nonnulli Literarii, qui accurata totius Polymathiæ peritia,

& immortalibus in omne Literarum genus meritis, Seculi se esse Ornamenta satis superque demonstrarunt, ac Polyhistores, non prisco solum illo ac genuino Vocis significatu, sed & κατ᾽ ἐξοχὴν, appellari meruerunt. Indicem τῶν ἐξοχωτέρων sisterem, nisi brevitatis studium, & timor indignationis Pseudo - Polyhistoum quorundam, in Republica Φιλοπρωτευόντων Literaria, ob mentionem sui in illo forte omissam, gravissimae, calamum sufflaminarent. Unus ergo, ceterorum omnium loco, in scenam prodeat Polyhistor, quem Chersonesus haec Cimbrica Ornamentis Chori sui Literarii adoptivis potioribus accenset, plane eximius, & Titulo isto, prae aliis, extra omnem controversiam, longe dignissimus,

DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS.

Polyhistorem hunc Viri jam Eruditi quamplurimi, & hos inter, Polyhistores etiam aetatis nostrae Celeberrimi, suo paulo post loco enumerandi, in Monumentis suis Literariis, publice salutarunt. Polyhistorem Auditores Academici in Cathedra publica, & Museo domestico, Amici autem, in Colloquiis Familiaribus, & Commercio Epistolico, sunt experti. Polyhistorem Scripta tot, quibus omnes ferme Polymathiae Elegantioris partes insigniter illustravit, exasciatissima, nemine Lectorum diffidente, ostendunt, & Posthuma, quae, manum ac limam Autoris sui ultimam experta, luce publica digna Censoribus videbuntur accuratis (delectu enim hic opus, hactenus forte interdum neglecto), itidem demonstrabunt. Polyhistorem denique fuisse, vel solus hic *Polyhistor Literarius*, qui tertia nunc vice, & integer quidem, dimidiaque parte jam redditus auctior, Orbi erudito sistitur, cum *Philosophico* & *Practico*, eum secuturis, testis est omni exceptione major. Longe potiori utique Jure ἐπιγραφὴν istam sibi vindicat, quam C. JVLII SOLINI, Scriptoris, a quo Noster mutuatus eam esse videtur, Vetusti equidem, sed Eruditioribus minus probati, *Polyhistor*, ex *Historia Naturali* Pliniana, aliisque Veterum laboribus, nec fideliter satis, nec judiciose, compilatus, aut ANT. GVIBERTI COSTANI, Tolosatis, JCti, *Polyhistor* miscellae doctrinae, sed sex tantum octernionum, exiguus, cum ejusdem *Quaestionibus Juris Memorabilibus* A. 1557. editus, ac Hanoviae A. 1598. (8) recusus.

IV. Verum de Opere hoc illustri, totiusque Rei Literariae exhibente Pandectas, ac ceteris Morhofii nostri Laboribus, Editis, Ineditis, atque Affectis, fusius dicendi, suasque singulis laudes, allegatis hunc in finem Eruditorum Judiciis, admetiendi, commodior postea recurret occasio, ubi Vitae Viri Summi Historiam brevem atque Synopticam praemiserimus. Prolixiorem equidem, & studio accuratiori (quali Phil. Melanchtonem Joach. Camerarius, & Tychonem Braheum, ac Mecaenatem Galliae, Nicol. Fabricium Peirescium, Pet. Gassendus, celebrarunt) concinnatam

(8) *in 8vo.*

natam, Wilh. Ern. Tenzelius, Historiographus Ducum Saxoniæ πολυμαθέστατος, ante decennium, publice (9) a me efflagitavit. Verum ignoscet mihi, qua est humanitate, haud gravate, ni fallor, Vir Celeberrimus, quod desiderio iste suo ab aliis distracto laboribus, nec hactenus sit satisfactum, nec jam satisfiat, sed Palma ista Theologo in Literatura elegantiori versatissimo, HENRICO MVHLIO, communi utriusque Amico, ac Morhofii non Discipulo solum γνησίῳ, interiorisque admissionis domestico, sed & in Professione Kiloniensi Poëtica Successori, quem Vitæ Laborumque Præceptoris moliri Historiam, ipsemet paulo post (10) ex Epistola ejus ad se A. 1692. exarata, significavit, relinquatur. Cujus Meletematis sui Editionem ut Vir Summe Reverendus, de Manibus jam ante Morhofianis venusto Poëmate Elegiaco, iis sacro, (quod Lipsiæ An. 1691. (11) seorsim prodiit, deinde vero, sub *Libri III. Polyhistoris Literarii* initium, Lubecæ Anno 1692. & in *Dissertationum Academicarum atque Epistolicarum* Nostri Appendice (12) Hamburgi A. 1699. est recusum) præclare meritus, maturet, serio eum obtestor. Lenient interim ejus exspectationem Schediasmata breviora, partim Biographica, partim Encomiastica, Viri Summi memoriæ a Tanti Nominis Cultoribus, intra Undecennium hoc, a morte ipsius elapsum, consecrata. Hos inter agmen ducit ipse CL. TENZELIVS, cujus Narratio de Morhofii Vita, & in Literas Meritis, compendiaria, ex Henr. Muhlii Epicedio modo laudato, & Epistola ad se Familiari, sermone collecta Germanico, bimestri post obitum τοῦ μακαρίτου tempore vix elapso, *in Dialogis Anni 1691. Menstruis*, M. Septembri, (13) lucem aspexit publicam. Anno sequenti 1692. MATTHIAS HENRICVS BVRCHARDVS, Slesvicensis, Georgii Henrici, Antistitis Regii Segebergensis, Viri eleganter docti, nobisque olim amicissimi, Filius haud degener, sed morte immatura ante quinquennium extinctus, in Nundinarum, sive (uti ipse, ad Nomen Vernaculum Umbschlag alludens, has appellat) *Vertumnalium* Kiloniensium Panegyri Anniversaria, XIV. Kal. Febr. Oratiuncula Præceptorem defunctum Panegyrica celebravit haud ineleganti, istique, triennio post, (A. 1695) Lubecæ, & seorsim (14) excusæ, & Secundæ Trium priorum *Polyhistoris Literarii* Librorum Editioni adjectæ, *Laurus Cimbricæ Arescentis, ad Busta Morhofii sparsæ*, Titulum præfixit. Novissime, A. 1699. in Voluminis *Dissertationum* Nostri *Academicarum atque Epistolicarum*, Junctim Hamburgi publicatarum, Appendice (15) Vitæ Morhofii prodiit Historia, ab ipsomet MORHOFIO, continua narratione, ab Anno Natali 1639. ad 1671. sive ætatis tricesimum secundum, perducta, sed Editioni, uti credo, haud destinata. Adjecit isti Amicus Autoris Ἀνώνυμος (quem *Bibliothecæ Morhofianæ forulos ac schedas fere omnes diligenter excussisse*, Joh. Burch. Maji testatur *Præfatio*, Studiosum autem Juris fuisse Veteranum, &

 τοῦ Μα-

(9) *In Dialogis Menstruis Germanicis, M. Jan. A. 1692. p. 63.* (10) *M. Jul. A. 1692. p. 603. 604.* (11) *in fol.* (12) *p. 138 - 143.* (13) *p. 801 - 808.* (14) *in 4to.* (15) *p. 1 - 48.*

τȣ Μακαρίτȣ per annos complures domesticum, ab aliis accepi) Continuationem suam, ad A. usque 1691. (qui Nostro fuit Emortualis) laudabili pertextam diligentia, nisi quod ordinem subinde magis concinnum, & delectum accuratiorem, desideres. Subjunctus est utrique (16) CASPAR. THURMANNI, Rostochiensis, J. U. D. & Consiliarii olim Saxo - Lauenburgici, Recensus Scriptorum Morhofii, ac Judiciorum, quæ de Autore pariter atque istis Viri Docti tulerunt, honorificorum, laudabili sane instituto, sed parce nimis, quod Elogia attinet, ex solis ferme Actis Eruditorum Lipsiensibus, Dialogisque Tenzelianis, ac paucis aliorum Scriptis, deprompta, congestus, cuique, e prolegomenis hisce nostris, haud exiguum forte accedere poterit Auctarium. Mentionem etiam aliquam meretur, quæ idem *Dissertationum Academicarum* inserta est *Appendici*, (17) Sylloge locuples Carminum Adoptivorum, quibus Collegæ Rostochienses ac Kilonienses, Amicique alii, vel de Titulis ac Dignitatibus Academicis Nostro sunt gratulati, vel in Nuptiis ejus, ac Filiorum Natalibus, Applausum, in Uxoris autem funere συμπάθειαν suam, testati, vel Scriptis, ab illo editis, hederam suspenderunt, vel obitum tandem ipsius, Orbi Literato luctuosum, deplorarunt. Suggerit enim & ista, quæ Historiam Vitæ Nostri illustrant, cujus σκιαγραφίαν brevem, ex hac *Dissertationum Appendice*, eodem, quo illa prodiit, Anno 1699. LIPSIENSES quoque *in Actis Eruditorum*, (18) Literatis exhibuerunt. Horum nos exemplo, in Vita eadem exponenda, ipsius potissimum Morhofii Biographiam, ejusque Continuationem sequemur ἀδέσποτον, ac utriusque narrationes observationibus subinde nostris augebimus atque illustrabimus.

V. Natus est MORHOFIUS Wismariæ, Urbe Ducatus Megapolitani vetusta ac munitissima, Portuque insuper egregio & Commerciis maritimis præsigni, Anno Æræ Christianæ Vulgaris 1639. (non 1636. quem Celeb. Tenzelius (19) perperam substituit,) diemque Sextum Februarii, Romanis olim nefastum atque inauspicatum, ortu suo, & Patriæ, & Orbi Literato, faustissimum reddidit atque auspicatissimum. Natalem hunc, cum Socrate, Alexandro Magno (cui idem Emortualis etiam fuisse traditur,) Friderico Wilhelmo, Electore Brandeburgico, hujusque Primogenito, Carolo Æmilio, sibi communem, Heroumque proinde, & Bellicorum, & Literariorum, fœtura jam olim illustrem, ac ab Atheniensibus præterea, Græcisque ceteris, ob victorias crebras a Persis eodem reportatas, inter fortunatissimos relatum, ipsemet, ductu Æliani (20) quatuor celebravit Carminibus, ad Principes Brandeburgicos, paulo ante laudatos, Genethliacis. Quæ cum prolixiora sint, quam ut huc possint a brevitatis Studioso

trans-

(16) p. 49 - 60. (17) p. 61 - 143. (18) M. Jul. p. 291. 292. 293. (19) in Dial. Menstr. German. M. Sept. A. 1691. p. 806. (20) L. 2. Var. Hist. c. 26.

transſcribi, in *Operibus* Autoris ſui *Poëticis*, (21) ab Elegantiarum hujusmodi Amaſiis, evolvi merentur ac perlegi. Patrem habuit *Joachimum Morhofium*, Notarium Publicum, Senatuique Urbano a Judicii Inferioris Secretis, tenuioris quidem ſortis Parentibus in Marchia procreatum Brandenburgica; ſed probitate pariter atque doctrina conſpicuum; Matrem vero *Agnetem*, Danielis Hintzii, Mercatoris honeſti, Filiam. Quæ in hujus, Noſtro in tenera fato præmaturo ereptæ infantia, locum ſucceſſit, *Anna Tabberta*, Friderici Petræi Vidua, Noverca licet eſſet, affectu tamen vere materno Privignum eſt proſecuta, & Bona ſua, Marito omnium Hærede nuncupato, ad ipſum pervenire voluit.

VI. A teneris unguiculis, ductu Parentis (cujus ſe cura, conſilio & informatione, ſolida variorum Studiorum jeciſſe fundamenta, Ipſe, in Vitæ propriæ Hiſtoria, grato agnoſcit animo,) tum Pietatis Exercitiis, & Lectioni S. Codicis quotidianæ, tum Hiſtoriarum etiam, e Verſione *Chronici* Carionis Germanica, cognitioni mature aſſuevit, Muſica autem, in qua progreſſus deinceps fecit inſignes, ipſemet, etiam adhuc ἀναλφάβητος, ſummopere eſt delectatus. Primis Latinitatis rudimentis ab eodem imbutus eſt Parente ſuo, qui e Ludo eum, in quem miſſus erat, Literario, quod caput Pueri, per Orbilium quendam, fuſte ita læſum eſſet, ut tubera inde orta, ac præ pudore diſſimulata, in febrim illum periculoſam conjicerent, domum revocavit, triennioque ipſe informavit integro. Iſto elapſo, Athenæi Wismarienſis Urbani (nec enim, vel Scholam Civitatis Roſtochienſis Trivialem Anno eum ætatis nono accesſiſſe, a Matth. Henr. Burchardo, (22) nec Lubecenſem deinceps frequentaſſe, a Lipſienſibus, (23) perſvaderi, cum ipſe neutrius, in Vitæ ſuæ Hiſtoria, mentionem injiciat, patior) commiſſus Præceptoribus, Rectoris ejus, Joh. Poltzii (Scholæ poſtea Lubecenſis Subrectoris ac tandem Conrectoris,) auſpiciis, ita, & in ſoluta, & ligata Oratione, profecit, ut 14. natus annos ea utriusque daret ſpecimina, quæ ab ipſis Ludi Doctoribus extollebantur. Poltzium hunc non in Vitæ ſolum Hiſtoria, *unicum* ſe *ad Bonos Autores*, *& Selectiorem Latinitatem*, *Ductorem* habuiſſe, grata mente eſt profeſſus, ſed & jam ante, A. 1683. in Programmate, Studioſi cujusdam Kilonienſis dicato Exequiis, (24) ſequenti dignatus Elogio: *Erat Viro illi ſingularis, in bonis Autoribus enucleandis, Induſtria, Judicium de iis acerrimum, Græcarum & Latinarum Literarum accurata peritia. Nec præpoſtera, ut nunc plerumque fit, Juvenes via ducebat, ſed* λεωφόρον *Bonarum Literarum Viam ad Artes ſternebat.* Non autem ſatis habuit Noſter Linguas, Hiſtoriam, Artesque dicendi ac diſſerendi, in prima hac ætate familiares ſibi reddidiſſe, ſed Mathematicarum etiam, Arithmeticæ inprimis, Sphæricæ, Geometriæ & Geographiæ,

(21) *Libro ſecundo Charitum p. 52-56.* (22) *in Or. Fun. p. 7.* (23) *in Actis Erud. M. Jul. A. 1699. p. 291.* (24) *V. Programmata, Orationum ſubjuncta Faſciculo num. 56. p. 775.*

graphiæ, ab Andrea Pauli, Wismarienſi, Scholæ Patriæ Subrectore (cujus *Thematorologiam N. T, Radicum & Derivationis Terminationem uſum exhibentem*, Lubecæque A. 1661. editam, prælectiones ipſius *de Notitia Autorum* Academicæ MSStæ, *c. 11.* honorifice commendant) non minus feliciter hauſit principia.

VII. Ex Urbe Natali, ſedecim natus Annos, d. 7. Mart. anno 1655. Stettinum abiit, & in Pædagogium iſtic admiſſus Regium, in Philoſophia Joh. Micrælium, hujus Rectorem (cujus in ſe merita nec publice diſſimulavit,) (25) in Lingua Hebræa Joach. Fabricium, Superintendentem, in Jurisprudentia autem (cujus jam Tyrocinia, Parentis ductu, abſolverat) Joh. Sithmannum, ejus Profeſſorem, fideles habuit Hodegos. Nulli tamen Præceptorum Stettinenſium plus debuit, aut familiarius ſe applicuit, quam Henrico Schævio, Kilonia Holſato, Med. Doctori, Literarumque Humaniorum & Poëſeos Interpreti Publico, aut Gymnaſii tandem Thorunienſis (cui morte immatura anno 1661. æt. 37. eſt ereptus) Rectori, *Viro*, prout ipſe teſtatur, *ad omnes elegantias facto*, *Poëtæque*, *Muſico*, *Mathematico*, *Mechanico*, & *Philoſopho Sectæ Carteſianæ* eximio, cujus Scriptis ſuis paſſim mentionem inſeruit perquam honorificam. (26) Hujus Doctoris, cui ipſe viciſſim in deliciis fuit, χειραγωγίαν fidelem ſecutus, univerſæ Matheſeos Curriculum abſolvit, Phyſicam doctrinam eſt ingreſſus, & in Poëticis diligenter ſe exercuit. Acres tamen illos primæ ætatis ad Poëſin impetus, Schævii exemplo in ſe excitatos, poſtea freno indiguiſſe, Judiciique accuratioris lima fuiſſe emendandos, ipſe, in Vitæ ſuæ Hiſtoria, verbis hiſce ingenue fatetur: *Quoniam Vir ille* (Schævius) *Statium imitandum ſibi unice propoſuerat*, *Ingenio olim ſuo plus juſto indulgens*, *ſolam tum ſcribendi carminis vim ſequebar; a qua tandem me ipſum revocabam*, *judicio maturiore*, & *Poëtarum antiquorum lectione*, *monitus. Nam*, *ut impetus ad Poëticam facultatem illius Viri exemplo magis*, *quam præceptis*, *excitati ſunt; ita poſtea felicior Carminis cultura ab ingenio*, *Exercitatione & Lectione*, *ſuccrevit. Scribebam XVI. annorum Adoleſcens alicui Carmen de dignitate Conſulari Gratulatorium juſtæ magnitudinis, cujus dictio Statii*, & *aliorum arduorum Poëtarum*, *floſculis tota erat concinnata. Mirifice id nonnullis placebat. Verum ipſe & conatus meos poſtea ridebam*, & *illos*, *qui tantopere Carmen illud celebraverant.*

VIII. Biennio (non autem, uti Tenzelio (27) relatum eſt, quadriennio) Stettini exacto, & Schævio ſuo (cui *Poculum boni Dæmonis*, ſive Carmen hujus Tituli Apobaterium elegans (28) diſceſſurus obtulit,) & ceteris valedixit

(25) *in Comm. de Lingua & Poëſi Germ. Vernaculo, P. III. c. 2. p. 482.* (26) *V. Miſcell. Poët. p. 73. Polyhiſt. Lit. Lib. 2. c. 6. p. 374. 375. & L. 5. c. 10. p. 66. 67. Orat. VIII. p. 243. & Comm. de Lingua ac Poëſi German. P. III. p. 620.* (27) *in Dialog. Menſtr. M. Sept. A. 1691. p. 806.* (28) *Vid.* illud in *Operibus* Noſtri *Poëticis*, *p. 909-914.*

ledixit Profeſſoribus, ac, annos natus XIIX. d. 29. Maji a. 1657. Roſtochium commigravit, Studioque Juridico ductu Henr. Rud. Redekeri, Jac. Seb. Laurembergii, Henricique imprimis Rahnii (quem Præſidem A. 1658. elegit ſuæ *de Jure Morborum* Diſputationis, proprio Marte conſcriptæ, nec vel leviſſimam ab illo paſſæ mutationem,) incumbere feliciter perrexit. Non tamen iſti ſoli vacabat, ſed Polymathiæ etiam reliquæ, & Poëſi, ad quam naturæ vehementiori ferebatur inſtinctu, haud minimam temporis ſui partem invidendo admetiebatur ſucceſſu, nec exiguo cum famæ, Carminibus argutis atque venuſtis quamplurimis, Latinis ac vernaculis, in amicorum gratiam, magnamque partem ſub nominibus etiam illorum, publicatis, acquiſitæ incremento. Alacriter ſponte jam ſua, in Stadio hoc Poëtico ad palmam contendenti calcar exemplis atque hortatibus ſuis addebant Andr. Tſcherningius, Poëſeos Profeſſor, Ἐργοδιώκτης hujus Auditorum ſuorum Primicerii, nec multo poſt Succeſſoris, perpetuus, & Commilitonum, uti olim Scholaſticorum Stettinenſium, ita nunc Academicorum Roſtochienſium intimo, Joh. Rölingius, Lütkenburgo Holſatus. De quo ipſius Pylade, in *Cymbria* fuſius celebrando *Literata*, hic tantum notamus, eodem illum, quo Noſter Tſcherningio Roſtochii ſucceſſit, Anno 1660. Regiomonti Simoni Dachio, in Profeſſione itidem Poëtica, eſſe ſubrogatum, eodemque cum ipſe die, ante diſceſſum, Roſtochii ſupremos Philoſophiæ Honores, applaudente, uti poſtea dicetur, communi utriusque Præceptore, Henr. Schævio, adeptum. *(29)*

IX. Profeſſionem Poëſeos in Academia Roſtochienſi, antehac a Nathane Chytræo, Eilhardo Lubino, Joh. Kirchmanno, Pet. Laurembergio, Viris magni in Rep. Literaria nominis, &, quem paulo ante laudavimus, ipſe autem accuratius celebravit, (*30*) Andrea Tſcherningio, ornatam, A. 1660. cum luſtrum ætatis quartum vix impleviſſet, raro præcocitatis Literariæ exemplo, Epicedii in Ciconiam Jocularis occaſione, obtinuit, Alebat iſtam, *Adriani* a ſe nomine donatam, domi ſuæ Laur. Bodockius, J. U. D. & Rhetor Academicus, qui, cum, d. 25. Oct. A. 1659 creatos a ſe novos Magiſtros, aliosque Hoſpites, ſolenni excepiſſet convivio, ab horum uno ſub noctem, Avis innocua telo eſt transfoſſa. Noſter, fatum illius triſte miſeratus, accedentibus Amicorum monitis, Leſſu ei Heroico, adjectaque huic Inſcriptione pereleganti, parentavit, & utrumque iſtud Poëmation joculare eodem anno editum, Bodockio inſcripſit. Quod cum Joſuæ Arndio, Guſtaphi

b Adol-

(29) v. Morhofii Carmen ad Rölingium, Regiomontum diſcedentem, Propemticum, *in Poëmatis Germanicis p. 111 - 119. & Comm. de Lingua ac Poëſi German. P. II. cap. 9. pag. 432.*

(30) V. Scazontes in Natalem Tſcherningii in Miſcell. Poët. p. 47 - 50. Anagrammata bina, & Scazontes iſtorum Interpretes, in ejusdem Obitum, *in Funeribus p. 12. 13.* nec non Elogium Poëmatum illius Germanicorum inſigne, *in Comm. de Lingua & Poëſi Germanica, P. II. c. 9. p. 428. 429.*

Adolphi, Ducis Megapolitani, Protecclesiastæ Aulico, Theologo peritia Literarum Elegantiorum singulari conspicuo, Poëtæque haud vulgari, esset lectum, adeo placuit, ut Principi suo istud, simulque Autorem ejus, antehac sibi ignotum, de nota meliore commendaret. *(31)* Permotus ista Commendatione Princeps Eruditorum amantissimus, Morhofium, posthabita Palæstra, cui Parens eum destinaverat, forensi, dissuadentibus incassum Dav. Mevio, JCto patriæ percelebri, Martinoque Böckelio, Syndico Lubecensi (Filii simul natu majoris, in Academias abituri, offerente Ephoriam,) Professionem, quæ Tscherningii obitu vacabat, Poëticam modeste ambeuntem, voti confestim A. 1660. fecit compotem. Quam Musagetæ hujus Illustrissimi, Panegyri in Natalem ipsius (d. 26. Febr.) Heroica, paulo ante in Acroaterio recitata Academico, prolixius a se celebrati, benignitatem Oda ille Eucharistica, Sermone scripta Germanico, *(32)* deprædicavit. Munus deinde sibi commissum, cum Magistri ante Titulum, una cum Rölingio suo, d. 26. Jul. Brabevta Aug. Varenio, Collega, reportasset, Oratione *de Genio & Spiritu Poëtico* solenni d. 17. Oct. A. 1660. est auspicatus, applaudentibus gemino huic honori, tum Academiæ Rostochiensis Professoribus plerisque, tum Amicis ac Fautoribus aliis. *(33)* Quos inter Henr. Schævius, ejus olim in Gymnasio Stettinensi Præceptor, in prolixo *Epiphonemate* ad ipsum & Rölingium, Auditores suos, & Magisterii, & Spartæ Professoriæ, Honoribus eodem tempore potitos, *Heroico*, Castorem & Pollucem Duumviros hosce Doctissimos atque amicissimos salutavit. *(34)* Quoniam vero annuo, antequam publice doceret, spatio peregrinandi potestatem a Principe suo Noster obtinuerat, exeunte eodem A. 1660. in Bataviam & Angliam abiit, Viros utriusque celebres salutavit, Caroli II. Britanniæ Regis, inaugurationi interfuit, suumque applausum Carmine illi testatus est Gratulatorio, & in Academia Oxoniensi, ut Bibliotheca hujus Illustri uteretur, aliquamdiu substitit. In reditu, Franequeræ Frisiorum, Supremos Juris utriusque Honores Academicos, a Joh. Jac. Wissenbachio, Athenæi illius Antecessore Primario, sibi collatos, habita d. 26. Sept. A. 1661. Disputatione *de Jure silentii* Inaugurali, Laur. Banckii, Sueci, JCti Franequerani, & sui ibidem Hospitis, Collegarumque & Amicorum Rostochiensium, Elogiis compluribus ornata Metricis *(35)* haud difficulter exambiit.

X. Rostochium redux, quam nactus erat, Spartam egregie ornavit, non Prælectionibus solum in Claudiani *de Raptu Proserpinæ Libros*, aliosque melio-ris

(31) v. Epistolas duas ad Bodockium & Arndium Lessui isti Anno 1667. in Editione secunda Kiloniensi, præfixas. *(32)* vid. eam *in Poëmatis Germanicis, P. I. pag. 39 - 42.* *(33)* Carmina illorum Gratulatoria una cum Alb. Willebrandi, JCti Rostoch. programmate ad Orat. Auspic. Invitatorio, leguntur in *Appendice Dissertt. Acad. pag. 68 - 77.* *(34)* *ibid. p. 69 - 72.* *(35)* v. illa *in Append. Dissertt. Acad. p. 78 - 83.*

ris notæ Poëtas; Publicis, sed privatis etiam Acroasibus Juridicis, Oratoriis atque Poëticis, mensaque & hospitio, quod cœlebs esset, primum Henr. Rahnii, JCti (cui, A. 1662. defuncto, Oratione parentavit publica) eximii, & Casparis deinde Marchii, Professoris Medici, integro usus est quadriennio. Hoc elapso, cum fama doctrinæ ejus multiplicis, ceterarumque ingenii dotium, longe lateque sparsa, in Cimbriam etiam nostram penetrasset, a Christiano Alberto, Duce Holsatico, A. 1665. una cum tribus Collegis, *Christ. Kortholto*, Theologo, *Casp. Marchio*, Medico, & *Matthia Wasmuthio*, Philologo, in Academiam Kiloniensem recens a se conditam, est evocatus, &, post missionem a Principibus Megapolitanis ægre impetratam, Doctor in illa publicus eloquentiæ ac Poëseos constitutus. Inaugurationi Athenæi hujus Cimbrici, d. 5. Oct. A. 1665. non interfuit solum, sed & Odis suis in laudem Ferdinandi III. ac Leopoldi, Imperatorum, Fridericique & Christiani Alberti, Holsatiæ Principum, per Musicos Ducales decantatis, & Oratione solenni, die sequenti recitata, illustriorem eandem reddidit. Anno, qui hunc excepit, 1666. d. 22. Jan. quo Gradus Academici Quatuor, quas vocant, Facultatum Candidatis prima vice, sumtu Principis, conferebantur, ipse, Prodecanus Ordinis Philosophici, in locum Mich. Watsoni, Decani, paulo ante defuncti, electus, habita *de Causis, ob quas multi ad minus solidam perveniant sapientiam*, Oratione eximia, septem Philosophiæ creavit Magistros, Actorumque primæ istius Promotionis Academicæ Historiam, a se conscriptam, una cum Strenis, sub novi Anni initium, Principi, Patronisque & Professoribus Academiæ, distributis, ceterisque *Primitiis Parnassi Kiloniensis Poëticis*, juris fecit publici. Sex Annos Vitæ Kiloniensis priores cœlebs, in convictu Casp. Marchii, Professoris Medicæ Artis Primarii, quem Rostochii etiam Hospitem habuerat, exegit. Rectoris Academici Officium, d. 5. April Anno 1669. prima sibi vice demandatum, Oratione *de Intemperantia in studiis* eleganti est auspicatus, & Semestribus postea Annorum 1677. 1685. 1690. æstivis denuo administravit; Philosophici vero Ordinis Decanatu Anno jam 1667. & sæpius deinde functus, laurea ejus suprema Juvenes subinde haud paucos exornavit.

XI. Anno 1670. media æstate, sub initium Feriarum Canicularium, iter denuo, Principis permissu, in Bataviam & Angliam, maximo suo fructu, suscepit Literarium, & cum Viris illarum Doctissimis, partim ante duo jam lustra salutatis, partim nunc demum visis, amicitiam vel contraxit, vel renovavit. Ultrajecti Joh. Georgio Grävio familiariter innotuit, magni nominis Critico ac Philologo, Amstelodami autem Theod. Kerckringio, Joh. Swammerdammio (Historiæ Insectorum, quibus museum ejus instructissimum abundabat, Scrutatori industrio,) Mart. Birrio, Matthiæ Slado, ac Justo Schradero, Medicis atque Chymicis celeberrimis. Quibus addi etiam meretur, illiteratus licet, Nicol. Petterus, Oenopola, quem certo & æquali vocis suæ sono vasa vitrea diversa disrumpentem coram spectavit, istudque Experimentum Societati dein Regiæ Anglicanæ præsens exposuit,

fuit, ac, Kilonium reversus, Diatriba Epistolica peculiari luculenter illustravit. Leidæ cum Joh. Frid. Gronovio est conversatus, Hagæ Comitum vero cum Nicol. Heinsio, Constant. Hugenio, Consiliario Principis Arausionensis Intimo (cui, multiplicem ejus expertus favorem, *Horas* postea inscripsit *subsecivas Poëticas*) ac Franc. Junio, quo duce Isaaci Vossii, in Anglia absentis, Bibliothecam ac Codices MSStos perlustravit. In prædio Sam. Schaffii, Hagæ vicino, Marquardum Gudium nostratem salutavit, Schaffii tunc Ephorum, postea vero Duci Holsatico, & tandem Regi Daniæ a Consiliis, inspectisque in Bibliotheca ejus locupletissima MSStis plurimis rarioribus, Operibusque Possessoris ἀνεκδότοις atque affectis, arctiorem cum illo contraxit familiaritatem, in Cimbria deinceps ab utroque, ad fata usque suprema, continuatam. E Batavia in Angliam iterum transgressus, Londini diutius hæsit, consuetudine potissimum Rob. Boylii, Philosophorum modernorum facile Principis, Isaaci Vossii, Polyhistoris eximii (cujus beneficio Bibliothecam ipsi videre licuit Regiam,) & Henr. Oldenburgii, Societatis Illustris Anglicanæ (in cujus Consessum, hoc Proxeneta, admissus est Philosophicum) Secretarii, delectatus. Cum ex Anglia in Bataviam maritimo remearet itinere, præsentissimum naufragii, prope Brielam, vix evasit periculum, quod rumori de ipsius in undis æquoreis morte, Holsatiam tunc pervagato, & Epigraphis, quibus inter Amicos, huic credulos, Christianus a Stöcken, Proteccleſiastes Aulicus Eutinensis, Germanico, Johannes autem Georgius Pellicerus, Collegii Canonicorum Lubecensium Secretarius, Latino Idiomate, superstiti parentarunt, Feralibus (36) præbuit occasionem. In Batavia veteres amicos denuo salutavit, Pauli Würtzii, Archistrategi Ordinum Fœderatorum Eruditi, Husæ Cimbrorum in lucem editi, prolixum expertus est favorem, & Amstelodami tandem ingens, ope divina, vitæ discrimen iterum superavit. Cum enim in Bibliopolio Eltzeviriano Libris perlustrandis esset intentus, magna Librorum atque Chartarum moles, quæ trochleis in suprema attrahebatur tabulata, in aream decidit, & tergum ei laterali motu concussit, si vertici incidisset, certissime enecatura.

XII. Cum, finita altera hac peregrinatione, Anno 1671. (ad quem Vitæ suæ Historiam ipsemet perduxit) Kilonium rediisset, vitæ cœlibis pertæsus, uxorem d. 23. Octob. duxit *Margaretam*, Caspari a Degingk, Tremonia Westphali, Lubecensis Reipublicæ Senatoris (quem ad Consularem ejusdem evectum tandem esse dignitatem, Scriptor, qui vitam Nostri, ab ipso inchoatam, pertexuit, Anonymus, (37) & hunc secuti Lipsienses, (38) falso perhibent,) Filiam (39). Cujus Virtutes cum Maritus ipse, in Programmate, quo Exequias defunctæ, M Jun. A. 1687.

(36) Pelliceri Inscriptionem in obitum Morhofii, falso creditum, recusam invenies in *Append. Dissertt. Acad. p. 91 - 94.* (37) *in Append. Dissert. Acad. p. 12.* (38) *in Actis Erud. M. Jul. A. 1699. p. 291. 292. 293.*

A. 1687. Rectoris Academici nomine, indixit, Funebri (in Programmatum, Orationibus Anno 1698. subjunctorum, Sylloge perperam omisso,) (40) & Collegæ Kilonienses, in Epicediis, memoriæ ejus consecratis, (41) debitis ornaverint laudibus, mentione illarum prolixiori, brevitatis studio, supersedemus. Quatuor ex illa suscepit Filios, Casparum nempe Danielem, Primogenitum (eodem, quo Avus paternus Wismariæ efferebatur, die octavo Aprilis A. 1675. in lucem Kilonii editum (42)) Georgium Marquardum, Fridericum, & Ericum Georgium. Quos inter Secundus atque Quartus in ætate decesserunt tenera, Primus vero ac Tertius Patri fuerunt superstites, & Posthuma ejus nonnulla Juris fecerunt publici.

XIII. Ceterum, ut, a rei domesticæ facie, ad munera, quibus Kilonii functus est, revertamur Academica, Professioni geminæ, quam ab A. 1665. ornaverat, Oratorio Poëticæ, post reditum ex Secundo Itinere Literario, aliæ Dignitates, fama ejus subitis progressibus accrescente, sunt adjectæ. Anno enim 1673. Adamo Tribbechovio, Theologo insigni sibique amicissimo, in Aulam evocato Saxo - Gothanam, in Professione successit Historica. Sequenti autem 1674. Cura scribendorum publico Academiæ nomine Programmatum, & sexennio post, A. 1680. Bibliothecæ, cui Sam. Rachelius, JCtus percelebris, hactenus præfuerat, Academicæ Ephoria, a Principe ipsi est commissa. Historiographi etiam Ducalis Officium eodem, quo Historias docere jussus est, Anno 1673. ei fuisse destinatum, Joh. Adolphi Kielmanni, Aulæ Holsaticæ Præsidis, omniumque Ministrorum Ducalium ea tempestate Principis, quem summum Noster habuit Patronum atque Evergetam, Literæ, Slesvigæ d. 13. Nov. Anno jam dicto, ad eum exaratæ, & inter Schedas defuncti repertæ, ostendunt. Intervenit tamen aliquid, quod consilia ista irrita redderet.

XIV. Quanta fide, qua item dexteritate & diligentia, singulis, quæ in novellis Cimbriæ Athenis commissa ipsi sunt, insigni cum famæ harum incremento, & studiosæ Juventutis emolumento, functus sit officiis, satis superque, ne Collegarum & Auditorum allegem testimonia, Prælectiones, quibus, per quinque lustra, Cives Academicos, non in Oratoria solum, Poësi & Historia, sed reliqua etiam Polymathia Elegantiori universa, præclare admodum erudiit, Publicæ pariter atque Privatæ, demonstrant. Syllabum illarum, e Catalogis Operarum Academicarum Semestribus, Continuator Vitæ ejus Anonymus operose congessit. Nos prolixo singularum Recensu, cum pleræque infra in Ἀνεκδότων Nostri indice denuo sint me-

(39) V. Epithalamia Erici Mauritii, Josuæ Arndii, Pet. Musæi, Chr. Kortholti, Pauli Sperlingii, Sam. Rachelii, Ad. Tribbechovii, Mich. Kirstenii, & aliorum, in *Appendice Dissert. Acad. p. 94 - 97.* (40) Recusum istud est in eadem *Append. 113 - 119.* (41) Leguntur hæc Epicedia in eadem *Appendice, p. 119 - 126.* (42) V. Carmina Genethliaco - Epicedia Ad. Tribbechovii & Pauli Sperlingii in ejus Natalem, in *Appendice* sæpius laudata, p. 107 - 112.

memorandæ, ſtudio brevitatis h. l. ſuperſedemus. Addemus tamen, quæ de earum ſcopo atque inſtituto in illo ipſemet diſſeruit Programmate, quo, d. 2. Sept. A. 1683. Juventutem Studioſam ad audiendas Lectiones de Argumentis Selectioribus (Patavinitate ſcil. Liviana, Germanorum in literas Meritis, Juris Romani Hiſtoria, τῷ θείῳ in Diſciplinis, aliisque ſimilibus) Acroamaticas & Extraordinarias, ſemel hebdomadatim habendas, invitabat: (43) *Cum Eloquentiæ*, ait, *& Hiſtoriæ geminæ atque ſororiæ, ut ita dicam, Partes mihi ſint injunctæ, id ſemper operam dedi, ut earum diſciplinarum interiora pro virili excuterem, eaque Auditoribus meis inculcarem. Publicis enim privatisque Lectionibus, toto hoc, quo docui, tempore, Eloquentiæ, tam Solutæ, quam Ligatæ, Partes ita explicui, ut, quæ aliis omiſſa, vel leviter tractata, mihi præ cæteris excolenda ſumerem. Nam vel Oratorem Civilem præceptis exemplisque lectiſſimis exhibui, vel totam Characterographiam, ſive de Stylo doctrinam, vel Pathologiam Oratoriam, vel de Arguta dictione, de Excerpendi ratione, de Argutis Thematibus ſacris eruendis, de Epiſtolis ſcribendis, Inventionibus Poëticis, de omni tam Latina, quam Germanica Poëſi, ea propoſui, quæ publicam aliquando lucem, ſi ultima illis lima acceſſerit, non ſpernendo, ut puto, juventutis fructu, videbunt.* Interjectis deinde quibusdam, de Hiſtoricis ſuis Laboribus ita diſſerit: *In Hiſtoria, ex quo Eloquentiæ Profeſſioni illa juncta fuit, ea præ cæteris ſpectavi, quæ & Civilis uſus eſſent, & ab horum temporum Viris doctiſſimis nove obſervata, vel etiam prætermiſſa, aut mea induſtria, ut ſe interdum aliqua obtulerunt, notata. Hiſtoriam itaque vel univerſam propoſui, vel eam, quæ a Caroli Magni imperio ad noſtra ſe tempora extendit, vel Taciti quædam Commentationibus illuſtravi; unde nonnulla ſuo quoque tempore ad Editionem ſeligentur. Neque Literariam Hiſtoriam prætermiſimus, cujus bonam partem Lectionibus Publicis de re Bibliothecaria, privatis de Notitia Autorum, expedivimus. Et hunc campum, vaſtum ſane & diffuſum, intra tres annos proximos, operoſo ſane labore bis decurrimus. Naturalem quoque Hiſtoriam, ut hodie illa tot Obſervationum fœcunda meſſe ditata eſt, tentavimus. Quæ omnia, ubi paulo diligentius tractata, & continuis acceſſionibus perculta fuerint, prælo, Deo ita volente, ſubjicientur; præſertim, cum non deſint, qui ad editionem eorum maturandam impellunt, Viri doctiſſimi.*

XV. Prælectionibus ſubinde miſcebantur Diſputationes, nec non Orationes, tum publico Academiæ nomine, tum alias ob cauſas, habitæ. In quibus, uti & Recitationibus Ordinariis, etſi extemporanea dicendi facultate haud pollebat, eorum tamen, quæ permeditatus erat, elegantia, ſoliditate, multiplicique eruditione, ac obſervationum, quas lectionibus ſuis, e Libris præſtantioribus atque rarioribus, in Auditorium a Famulo deportatis, immiſcebat, egregiarum copia, iſtam linguæ tarditatem abunde compenſavit. Taceo Programmata, quæ nomine publico frequenter ſcripſit, & *Orationum* Faſciculus, in adjecta his Appendice, junctim recuſa exhibet, non ob rerum minus pondera

(43) Recuſum eſt Programma iſtud in Sylloge *Programmatum* reliquorum, *Orationibus* adjecta, *n. 93. p. 961-965.* & in *Appendice Diſſertationum Academicarum, p. 28-31.*

dera ac varietatem, quam Styli nitorem, commendanda, Taceo item ingentem illam Carminum varii generis, Latinorum pariter atque Vernaculorum, quæ vel ingenio obſequens proprio, vel Amicorum precibus adactus, quotidie propemodum pangebat, multitudinem. Quæ ſane, ſive Inventionis acumen & crebras ſpectes argutias, ſive Numerum facilem & Dictionis Poëticæ venuſtatem, ad Veterum præſtantiam proxime accedunt, modernis autem, & Germanorum, & Exterorum, palmam vel dubiam reddunt, vel extorquent. Laboribus his Academicis, quibus Athenæo Cimbrico famam paravit ingentem, imo Cherſoneſum hanc univerſam, lumine ipſius adoptivo inſigniter illuſtratam, æternum ſibi devinxit, haud contentus, totum etiam Orbem Literatum Scriptis tot exaſciatiſſimis atque eruditiſſimis, in omni ferme Literarum genere editis (ut de affectis atque ἀνεκδότοις, quorum ſumma ubivis fuit expectatio, ſileam,) demeruit, & in ſui rapuit admirationem Verum de iſtis uberius diſſerendi infra commodior ſe offeret occaſio.

XVI. Miretur forſan aliquis, quomodo tot laboribus Academico-Literariis exantlandis, tot Libris & Operibus, non niſi infinita congeſtis Lectione, elucubrandis, Homo unus, nec longævus admodum, nec firmæ valetudinis ſuffecerit. Mirarer & ipſe, niſi ſtupenda & incomparabilis Morhofii diligentia ex familiari cum illo mihi innotuiſſet converſatione. *Totus ille*, uti Biographiæ, ab ipſo inchoatæ, Continuator vere affirmat, *in Literis erat & Libris, continuaque Lectioni ſic deditus, ut ne cibum quidem caperet, vel iter faceret, quin Librum ſimul legeret, vel evolutum penes ſe haberet.* Bibliotheca gaudebat locuplete, & Libellis præcipue ac Schediaſmatis minutioribus notæ melioris inſtructiſſima. His enim, quod cito diſtrahi ſoleant, & ſæpe nullo poſtea, ob raritatem, parari pretio poſſint, coëmendis magis, nec ſane immerito, ſtudebat, quam Libris grandioribus, vaſtisque Voluminibus, quorum uſum vel Bibliothecæ Publicæ, Bibliopolarum Tabernæ, nunquam non hominibus Eruditis concedent. Bibliothecæ hujus (cui, ſelectum Librorum quod attinet, paucas pares fuiſſe, Wilh. Ern. Tenzelius, (44) fidem licet tantum alienam, & rumorem ſecutus publicum, vere perhibet) Catalogus, poſt obitum Poſſeſſoris concinnatus, in eam excrevit molem, ut Plagularum numerus Centenarium excederet. Ipſe ſuperſtes Autores, quorum aliqua poſſidebat, in Indicem, Cognominum ſerie obſervata, digeſſerat Alphabeticum, Materiarum vero, ſive Argumentorum, circa quæ Libri occupabantur ſinguli, nullum, præter Memoriam, habebat.

XVII. Hujus tenacitati confiſus, ſtudio etiam lecta excerpendi, magno utique temporis compendio, parcius vacavit, ſed iſtam ob cauſam, ceu ipſemet fatetur, ἁμαρτήματα ſubinde μνημονικὰ evitare haud potuit, in Scriptis, & Prælectionibus imprimis Academicis ἀνεκδότοις, paſſim obvia. Verba ipſius hac de re adjicio:

(44) *in Dial. Menſtr. German. M. Jan. A. 1692. p. 63.*

adjicio: (45) *Ego certe Excerptis congerendis non multum operæ me impendisse fateor, etsi aliorum diligentiam laudo, meæque in his negligentiæ succenseo, magno tamen in lucro reputaturus, si aliorum mihi opera uti concessum fuerit. Nunc ego, memoria promiconda contentus, scribo multa, quæ fallat quidem nunnunquam, & res suas repetenti raro respondeat, plerumque tamen, cum argumenti occasio sollicitat, ultro offerat, & quasi ex capsula depromat.* In Carmine etiam condendo, primas Meditationes & Inventiones, sponte sibi, in Enthusiasmum abrepto Poëticum, a solo ingenii suggestas impetu, longe plerumque præstantiores iis esse est expertus, quas artis Poëticæ secutus præcepta, e Locis Fontibusque Inventionum, huic usitatis, studio conquirebat laborioso. Quam ob causam φροντίδας illas πρoτέρας, τῶν δευτέρων, secus ac in Græcorum traditur proverbio, σοφωτέρας in chartam confestim ne sibi perirent, tumultuaria scriptione antequam de Dispositione & ornamentis cogitaret ulterioribus, conjicere assveverat. (46)

XVIII. Mores Morhofii quod attinet, Ideam illi Viri vere Boni exprimebant, & Symbolo, quod sibi elegerat, familiari (PIETATE, CANDORE, PRVDENTIA) exacte respondebant. Animo enim in Deum erat religioso, &, hypocrysin omnem exosus, pietati vitæque probitati infucatæ serio studebat. Candor, res licet hoc ævo pene intermortua, in Verbis pariter ac Factis illius omnibus, illustres adeo spargebat radios, ut ætatis priscæ, sive aureæ, non nostrorum temporum, ferreis pejorum,

quorum sceleri vix invenit ipsa
Nomen, & a nullo posuit Natura metallo,

Hominem esse crederes. In ipso certe, si in quoquam alio, Persiani illi Viri boni Characteres spectabantur:

Compositum Jus Fasque Animi, Sanctique recessus
Mentis, & incoctum generoso Pectus Honesto.

In Conversatione cum aliis modestus erat, comis, & ad officia Humanitatis paratissimus. Sermone quidem, præsertim, si ab ignotis salutaretur, utebatur parcius, Homo quippe natura nec πολύλογος, nec περιαυτόλογος, sed, absque ulla tamen morositate, ad quæstiones singulorum ea regerebat, quæ consummatam solidamque & eruditionem prodebant, & Prudentiam. Cum Amicis vero etiam jocari, & Salibus Argutiisque lepidis, quæ & scribenti, & sermones cædenti, nunquam non in promptu erant, certare, quotiescunque res posceret, assveverat.

XIX.

(45) *e Lib. III. Polyhistor. Lit. cap. 1. §. 21.* (46) *v. Partem III. Commentarii de Lingua & Poësi Germanica, c. 15. p. 725. 726. 727.*

XIX. Tantæ ingenii dotes, tot virtutum decora, uti omnibus Reip. Literariæ Civibus merito eum reddiderunt venerabilem, ita Optimates ejusdem, paris gloriæ vel jam compotes, vel cupidos, ad amorem ejus non potuerunt non provocare. Natæ hinc ipsi tot cum Viris, & Germaniæ, & Regionum Europæ exterarum, Summis, & ob doctrinam omnigenam inclytis, Amicitiæ, & cum plerisque literarum etiam commercia. Batavos atque Anglos supra, in secundi itineris Literarii Historia, (§. 11.) jam recensui, sed Gisbertum tamen Cuperum, summæ in patria dignationis, nec minoris doctrinæ, Virum, ac Jac. Tollium, magni nominis Philologum ac Chymicum, illis, Thomam autem Willisium, Medicum atque Anatomicum Regiæ Londinensis incomparabilem, & Eduardum Bernhardum, Polyhistora Academiæ Oxoniensis Inclytum, his jungendos, præterii. Ex Italis, suis Noster Amicis annumeravit Ant. Magliabechium & Joh. Ciampinum; e Gallis Pet. Dan. Huetium, Ægid. Menagium & Pet. Petitum; e Danis Thomam Bartholinum, Vitum Beringium, Ol. Borrichium, Wilh. Wormium, Pet. Resenium & Hildebrandum ab Horn, Kiloniensem, Regium ex Auditore quondam suo ad Moschos Legatum; in Svecia Ol. Rudbeckium, Ol. Verelium, Laur. Normannum, & ornamentum Regni hujus adoptivum insigne, Joh. Schefferum; in Livonia Nicolaum & Henningum Wittenios; in Borussia Joh. Rölingium Nostratem & Joh. Pet. Titium. E Germanis, quorum longe major est numerus, brevitatis studio non nisi paucos, & τῶν ἄλλων ἐξόχους, allegabo, Vitum scil. Ludovicum Seckendorffium, Ezech. Spanhemium, Jobum Ludolfum, Gotfr. Guilh. Leibnitium, Frid. Rappoltum, Joh. Andr. Bosium, Frid. Bened. Carpzovium, Henr. Meibomium Juniorem, Ott. Menckenium, Joach. Fellerum, Casp. Vogtium (Wismariæ, Patriæ utrique communis, Consulem,) & Heroinam Illustrem atque Eruditissimam, Henriettam Catharinam Gersdorfiam.

XX. Chersonesus hæc nostra, uti Patronos ei dedit Principes suos Serenissimos, Magnatesque in horum Aulis præcipuos, Joh. scil. Adolphum Kielmannum, Parentem, ejusque tres Filios, Joachimum Alefeldium & Mart. Böckelium in Gottorpiensi, & in Eutinensi Christianum Cassium, ac haud paucos præterea alios ex Ordine Equestri Proceres, ita Amicos etiam, ex Eruditorum Cœtu, conciliavit plurimos. Quos inter e Slesvicensibus haud prætereundi Marqu. Gudius, ceterorum omnium facile Princeps, Joel Langellottus, Archiater Ducalis, Ad. Olearius, Bibliothecæ Præfectus, Joach. Rachelius, Scholæ Moderator, & Pet. Axenius, JCtus, ceteris jam defunctis superstes; ex Hamburgensibus, Mich. Kirstenius, Mart. Fogelius & Vinc. Placcius, Gymnasii Professores; e Lubecensibus, Henr. Bangertus ac Abraham. Hinckelmannus, Athenæi publici Rectores, & Achilles Daniel Leopoldus, JCtus; e Tanningensibus denique (cum alios, qui diversis in locis vixerunt, fuse jam enumerare non liceat,) Jac. Holstius, doctrinæ majoris, quam famæ, Poliater. E Collegis tandem Kiloniensibus, Musæum, Christ. Kortholtum, Paulum Sperlingium & Christoph. Franckium, Theologos, Ericum Mau-

ritium, Sam. Rachelium & Sam. Reyherum, JCtos, Casp. Marchium, Joh. Dan Majorem & Joh. Nicol. Pechlinum, Medicos, & e Philosophis Ad. Tribbechovium, præ ceteris æstimabat, Kortholtique imprimis, Franckii, Mauritii, Marchii Hospitis, Pechlini (Convictoris sui per annos complures ac Domestici,) Tribbechovii, atque Georg. Ern. Heldbergii, Logices Ethicesque Professoris (cui Uxoris Soror erat nupta,) familiari ac frequentiori delectabatur consuetudine.

XXI. Tot Amicorum, imo Cimbriæ totius atque Orbis Literati, votis si fata annuissent, diuturniore haud dubie lucis usura Noster esset gavisus. Sed eadem, quæ tantam illi gloriam Literariam, tantumque in Orbe Erudito nomen, conciliaverat, nimia pene in studiis assiduitas Corpusculi ejus Vires paulatim prostravit, & καχεξία istud lethali afflictum exanime tandem reddidit. Haud parum istam auxit invaletudinem luctus, quo obitum Conjugis, M. Jun. an. 1687. sibi ereptæ, prosequebatur, immodicus. Ab eo enim tempore cum languore conflictatus est pene assiduo, qui in morbum an. 1690. degeneravit periculosum, & lecto aliquamdiu ipsum affixit. Hoc ægre superato, Medici cujusdam intempestivo ac præcipiti consilio obsecutus, ad Acidulas, quarum ope vires se pristinas sperabat recuperaturum, Pyrmontanas Iter an. 1691. suscepit inauspicatum, spretis Amicorum, & hos inter Joh. Dan. Majoris, Medici itidem Experientissimi, cum indignatione & lacrymis istud dissuadentis, precibus contrariis. Verum, uti æger illas adibat, ita tantum non exanimis relinquebat, &, cum, in reditu, Hamburgi fores Andreæ Leseri, Mercatoris Literati sibique amici, pulsaret, his illum vocibus compellabat extremis: *Unde alii Vitam, ego Mortem hausi. Ibo igitur Lubecam ad Socrum ocyus, ut domi ejus moriar. Valete o mei! Nunquam enim huc redire dabitur.* Lubecam delatus, paucis post diebus, tricesimo Julii An. C. 1691. æt. 53. Cachexia totius Corporis insanabili, decessit. Exuviæ defuncti Monumento Socrus, Margaretæ Degingiæ, Sepulchrali, in Æde Lubecensi Catharinæa, ante Chorum extructo, d. 5. Aug. funere illatæ sunt amplissimo, quod, præter Aug. Pfeifferum, Ecclesiarum Lubecensium Antistitem, & Enochum Svantenium, Scholæ Rectorem, aliosque in Civitate hac Amicos, plerique etiam Collegæ Kilonienses suis decorarunt Epicediis, (47) Kilonii, in Professione gemina Historico-Oratoria, Joh. Burchardus Majus, Pfortzensis, eodem in Gymnasio Marchionatus Badensis Durlaceno antea functus munere, in Poëtica autem Henr. Muhlius, Bremensis, Auditor ipsius, Theologiam etiam simul, Linguasque Græcam & Orientales, docere paulo post jussus, Successor ei obtigit.

XXII. Eccum habes, Lector Benevole, Historiam Vitæ atque Excessus DANIELIS GEORGII MORHOFII, Polyhistoris nostrorum temporum plane eximii, compendiosam, quem uti Polymathiæ universæ, Sublimioris pariter atque Elegantioris, peritia insigni excelluisse supra jam asseruimus, ita, haud temere, aut assentandi studio, a nobis id esse factum brevi jam singularum utrius-

que

(47) Leguntur illa in *Appendice Dissert. Acad. p. 127-137.*

que partium, & Meritorum τȣ Μακαρίτȣ in has plurimorum, Recensu, ostendemus. Theologiæ sincerioris quam solida instructus fuerit scientia, vel solæ ostendunt profundæ de rebus divinis Meditationes, in Carminibus ac Programmatis Sacris obviæ, non soli inhærentes Theoriæ, sed Praxin etiam Christianam, uti par est, ubique serio inculcantes. Inter Affecta ipsius, suo infra loco enumeranda, Commentaria & Schediasmata Argumenti Theologico - Philosophici, Theologico - Historici ac Theologico - Politici, quæ molitus aliquando est, tibi se offerent complura. Sed consilium de istis perficiendis maturiori ætate abjecit, tum quod sacrum istud multorum assidue de Mysteriis litigandi Cacoethes, cujus vitio Theologia in Matæologiam non raro degenerat, aversaretur, tum ne πολυπραγμοσύνης, in messem alienam falcem immittentis, a Xelotis accusaretur immodestioribus. Suos ergo in Doctrina Sacra profectus Vitæ ac Morum pietate exprimere, quam Scriptis ambitiose ostentare, maluit, Joh. Frid. Gronovium imitatus, Polyhistorem magni itidem nominis e Cimbria Batavicum, qui a Christophoro Arnoldo, Theologo Noribergensi, de Periocha Josephi, quæ Jesum Servatorem summis decorat laudibus, controversa, rogatus sententiam, ita An. 1651. illi respondit: (48) *De loco τȣ̃ ἑλληνίζοντος Ἑβραίȣ noli me in palæstram istam vocare. Τοῖς μαθȣ̃σι γράμματα res expeditissima est. Sophistis non potest persuaderi, qui statim ad impietatem Bonis Viris objiciendam, & Grammaticos esse Theologiæ (quam isti in Sophisticen converterunt) ignaros, decurrunt. Hoc Scaligero, Casaubono, Salmasio, accidit. Itaque constitui ansas istas calumniaturis non dare, & Vita potius ac sententiis pietatem, ac si quid in sacris profeci, ostendere, quam quæstiones, quas sui fori esse putant, tangendo ostentare.*

XXIII. Juris eum Consultissimum fuisse nemo inficiabatur, qui illius potissimum studio juvenem incubuisse, Praxi ejusdem in Palæstra forensi a Parente fuisse destinatum, Doctorisque Titulo mature satis reportato, Scholas, tam Rostochii, quam Kilonii, Juridicas privatim subinde aperuisse, imo & de Morborum ac Silentii Jure Diatribas edidisse eruditas, integros autem, una cum Juris Romani Ἱςορȣμένοις, promisisse Commentarios, cognoverit. Medicinæ peritiam haud contemnendam, præter Schediasma *de Morbis, eorumque Remediis*, Juridicum, modo laudatum, tot egregii, quibus Philosophiam Naturalem, hujus matrem, illustravit, Labores, Editi atque Inediti, Autori suo vindicant. Præ ceteris tamen ejus partibus, Chymiam, & imprimis quidem Arcaniorem illam χρυσοποιητικὴν, deperiit, cujus sicut Junior, in *Epistola de transmutatione Metallorum*, egit Hyperaspisten, ita, accrescente ætate, longe adhuc majori flagravit studio, Operationibus etiam, si diutius vixisset, manum forsitan admoturus. Quod ab eo factum non esse, Joh. Ludov. Hannemannus, Collega, uti video, dolet, (49) cum *sub tali fuerit natus constellatio-*

 ne,

(48) In Epistola ad Arnoldum, quam in hujus *Testimonio Flaviano p.* 204. 205. invenies. (49) *in Ovo Hermetico-Paracelsico, sive Tr. de Auro p.* 283.

ne, quæ felicem istis exitum promittat, ea præterea pietate, candore & amore in pauperes, qui beneficium hoc ipsi a Deo potuissent impetrare. Verum istam Chymicorum Ἀϛρομάντειαν, & vanas pollicitationes, parum moramur, nec dissimulamus Nævum Morhofii, ex quo studiis hisce Hermeticis animum applicuit, in nimiam ac superstitiosam quandam prolapsi credulitatem, Chymicis plerisque familiarem, cujus vitio Vir cetera Κριτικώτατος Narrationes de his rebus falsas aut incertas pro veris, Scriptaque istius argumenti spuria, Veteribus supposita, pro genuinis, justo audacius subinde venditavit. Qua de re infra, ubi de *Epistola de Transmutatione Metallorum, Libroque Primo Polyhistoris Literarii*, erit dicendum, plura forte monebuntur.

XXIV. Inter Disciplinas Philosophicas, Metaphysicam & Logicam haud quidem neglexit, sed difficilibus tamen, quibus Scholasticorum culpa hodie scatent, nugis, facere a se in Poëmate de Ente Rationis Satyrico explosis, immorari ingenio suo merito putavit indignum. Naturalem contra Philosophiam summa excoluit atque illustravit diligentia, Eclecticum ubique agens, *nullius in Magistri verba jurare addictum*, sed Veteres Recentioribus jungentem, & ex illorum Ratiociniis, horumque Experimentis, sedulo ex Historia Philosophica Novantiqua collectis, ac judiciose inter se collatis, vero propiora solerter seligentem. Quod Institutum perpetuo ei arrisisse, præter *Stentorem* Ὑαλοκλάϛην, sive ingeniosum de Vitro, certo vocis humanæ sono disrupto, Commentarium (peritiæ etiam ipsius Disciplinarum Mathematicarum, Musicæ inprimis & Acusticæ, testem omni exceptione majorem,) quas *de Sole Igneo, Metallorum Transmutatione & Sensuum Paradoxis*, publicavit, Diatribæ ostendunt, & *Historia* integra *Naturalis* Bipartita, luculentius confirmabit. Nec minus de Practica illum Philosophia bene esse meritum, licet nihil propemodum hujus Argumenti a superstite, præter prima *Theologiæ Gentilis Poëticæ* lineamenta, sit editum, patebit, si, quæ *de Heroibus, Bono Viro, Fatoque Politico*, una cum *Polyhistore & Polypragmone Civili*, est pollicitus, aut in Tacitum jam olim commentatus, ultimam Autoris sui manum sunt experta, & in lucem proferri poterunt.

XXV. E Linguis, Hebræam eum Stettini jam familiarem sibi reddidisse, supra est monitum. Græcæ (qua Carmina etiam subinde haud infeliciter exaravit) cognitione paucis, Latinæ autem (cujus dictionis puræ atque urbanæ genium quam accurate perspexerit, vel solus *de Patavinitate Liviana* Commentarius testabitur) peritia interiori nemini coævorum fuit secundus. Quid quod primus ferme veras utriusque in Germanica Veteri vestigavit Origines, in Scripto, cujus jacturam merito dolemus, *de Linguarum Græcæ ac Latinæ Novitate*, si diutius vixisset, detegendas. Specimen istius, uti & *Originum*, quas expectari a se itidem jussit,

Germa-

Germanicarum, perquam luculentum exhibet Commentarius *de Lingua & Poësi Germanorum* Germanicus, An. 1682. juris factus publici. E quo etiam, quantum Vernaculæ sibi Teutonum Linguæ ornandæ atque illustrandæ studium impenderit, nec minus, quantam Belgicæ, Anglicæ (cujus notitia etiam Tyrones Academicos Kilonii aliquoties imbuit,) Danicæ, Svedicæ, Gallicæ, Italicæ, & aliarum Europæarum Vulgarium, peritiam sibi comparaverit, perspicies. Quantus Rhetor fuerit, Opuscula *de Arguta & Copiosa Dictione*, *scribendisque Epistolis*, Posthuma, etsi limam nondum & manum experta ultimam, una cum aliis hujus generis etiamnum ἀνεκδότοις; Quantus autem Orator ac Poëta, *Orationum* & *Programmatum* Academicorum, nec non *Carminum* Latinorum atque Germanicorum, integra, quæ in luce publica versantur, & applausum Eruditorum omnium meruerunt unanimem, Syntagmata, suis jam §. 15. ornata laudibus, satis superque evincunt.

XXVI. In Historia tandem, quam publice Kilonii docuit, & Re Antiquaria, versatissimum Polyhistorem nostrum fuisse, Schediasmata, quæ de *Theologia Politica*, *Novo Anno*, *ejusque Ritibus*, *ac Principe Medico*, evulgavit, paucula quidem, sed eximia, Lectoribus suis facile persuadebunt, & ut *Historiæ Cimbricæ*, *Mysterii Septentrionis*, ceterorumque affectorum, jacturam eo vehementius doleant, eosdem incitabunt. Nullo tamen Noster ingenii monumento doctrinam suam multiplicem, insignemque simul judicii accurationem. Orbi Literato magis approbavit, quam postremo omnium, *Polyhistore* scilicet triplici, *Literario*, *Philosophico & Practico*. Quo non solum Historiam, cujus scientissimus erat, Literariam pene universam persequi, sed suas etiam de omni Literarum genere Observationes, ac Judicia de Scriptoribus Linguarum, Scientiarum & Artium singularum, ἐξοχωτέροις, e Lectionibus 30. Annorum Academicis, ceterisque Laboribus, quos absolvi a se non posse prævidebat, Affectis, exhibere, est aggressus. Quod Opus, Pandectarum titulo dignum Pansophicarum, etsi Partis tantum Primæ, sive *Polyhistoris Literarii*, tres Libri priores, qui soli manum Autoris sui ultimam, mortis immaturæ ceteris subtractam violentia, sunt experti, hactenus prodierunt, adeo tamen eruditis ferme omnibus, ceu Phidiæ quoddam signum, placuit, ut reliquorum, e Schedis defuncti & Acroasibus Academicis, tumultuariis licet, & minus perfectis atque accuratis, Editionem flagitare, per aliquot jam lustra, non cessaverint. Quibus illorum votis quatenus jam satisfiat, infra, in *Polyhistoris* hujus Historia, fusius exponetur.

XXVII. Sed erunt forsan, qui hactenus a nobis de Eruditione Morhofii, in omni Literarum genere, multiplici & præclara, ad Titulum Veri Polyhistoris ei vindicandum, in medium allata, aliorum ævi nostri Polyhistorum ac Hominum Eruditorum Suffragiis, Elogiisque eidem passim tributis, ut fidem eo facilius mereantur, desiderent confirmari. Horum votis, licet a CASP. THVRMANNO, JCto erudito, & Morhofii ipsius laudes (50) merito, in Sylloge Elogiorum τȣ̃ Μακαρίτȣ,

(50) *Lib. I. Polyhist. Lit. c. 18. p. 211.*

καρῖτυ, §. 4. jam commendata, aliquatenus iis ſit ſatisfactum, morem lubentes geremus, præſertim cum juſto pauciora ſint, quæ ille congeſſit, & pleraque nobismet etiam obſervata. Nec tamen omnia promiſcue, ex Analectis noſtris, copiam judiciorum iſtiusmodi honorificorum ſuppeditantibus ingentem, huc transſcribemus, ſed potiora tantum, & a Scriptoribus ſingularum ferme Europæ cultioris gentium ἐξοχωτέροις, aut famam ſaltem aliquam doctrina haud vulgari jam aſſecutis, profecta, ceteros obſcuriores haud morati, brevitatis ſtudio, ſeligemus.

XXVIII. Agmen ducant ITALI, & hos inter, Jeſuitæ duo Romani, doctrina multiplici, Sacra atque Profana, nomen jamdudum celebre ubique terrarum conſecuti. Alter horum, ATHANASIVS KIRCHERVS, gente Germanus, in *Phonurgia Nova*, A. 1673. edita, *Virum Eruditum*, alter autem DANIEL BARTOLVS, Ferrarienſis, *in Libro de Sono & Tremoribus Harmonicis*, Sermone Italico Bononiæ A. 1681. excuſo, *(51) Autorem Doctum*, Morhofium noſtrum ſalutat. Loca utriusque integra §. 63. in *Epiſtolæ de Scypho Vitreo ſono Vocis humanæ diſrupto*, honorifice ab ipſis allegatæ, Hiſtoria, αὐτολέξει recitabuntur. Accedat his tertius BENEDICTVS BACCHINVS, Caſinenſis, & Ducis Mutinenſis Hiſtoriographo Theologiæ in Acad. Bononienſi A. 1693. factus Profeſſor, qui, in Ephemeridibus ſuis Literariis Anni 1692. Parmenſibus, Italice exaratis, *(52)* Epiſtolæ Viri Illuſtris, Godofr. Gvilh. Leibnitii ad Ant. Magliabechium Excerpta, &, in iſtis, hoc de Morhofio, ejusque *Polyhiſtore*, judicium exhibet, ab Achille Daniele Leopoldo, JCto Lubecenſi eximio, mihi communicatum: *Havendo il Sig. Magliabechi, con ſue Lettere al ſolito dottiſſime, relevato alcuni ſbagli preſidal Morhofio nel ſuo Poliſtore, il Sig. Leibnitio gli accorda proceduti dell' imperfetta notitia delle coſe, e delle Lingue ad' eſſo eſtranee, quantumque foſſe il* ***Morhofio huomo di gran lettione, di vaſta eruditione, Poëta egregio e Filoſofo buono****, e ſia deſiderabili il vedere aſcita la continuatione dell' opera ſodetta, un Tomo di cui manoſcritto ſi dice in iſtato da uſcit poſthumo alla luce.*

XXIX. Italos GALLI ſequantur. E quibus AVTOR *Continuationis Europæ modernæ* (Suite de l' Europe Vivent), quæ Genevæ A. 1671. prodiit, ANONYMVS, in Profeſſorum Academiæ Kilonienſis ἐξοχωτέρων Recenſu, *(53)* ſequenti Noſtrum dignatus eſt Elogio: *G. D. Morhof, Profeſſeur en Philoſophie, outre ſa profonde Erudition, eſt admirable dans la Poëſie, & pour le beau fair de il, & pour la netteté de l' expreſſion.* AEGID. MENAGIVS, Vatum Galliæ modernorum Celeberrimus, Poëmata Morhofiana tanta proſecutus eſt admiratione, ut Poëtarum eum Germaniæ Principem *(Le Premier Poëte de l' Allemagne,)* in *Anti-Bailleto* ſuo, *(54)* appellare non dubitaverit. Nec minus honorificum eſt HENR. BASNAGII, JCti πολυμαθεστάτυ, ob religionem patria extorris, in Diario Gallico Anni 1688. Literario *(l' Hiſtoire des Ouvrages des Sçavans,)* de Scriptis

(51) Tract. III. c. 8. (52) pag. 67. (53) p. 498. (54) Tom. II. p. 71.

Scriptis Nostri omnibus Judicium, (55) quæ suo ille Idiomate vocat *Ouvrages remplis d'une Literature, si agreable, & si curieuse.*

XXX. Inter BATAVOS, IANVS BROVKHVSIVS, Vates & Elegiarum præsertim Artifex cultissimus, cum anno superiori (1701.) Sebast. Kortholto, Viro Clarissimo, de Professione Academiæ Kiloniensis gratularetur Poëtica, a Morhofio antehac ornata, sequenti Prædecessorem hunc ipsius celebravit Disticho:

Scilicet his Ingens quondam Morhofius orsis
Ingenii cœpit promere ditis opes.

THOMAS CREENIVS, Philologus, quem Germania Belgio largita est Fœderato, plurimæ lectionis Doctissimus, in *Animadversionibus* suis, quarum lectione haud parum delector, *Philologicis ac Historicis, Virum* eundem salutat (56) *Eruditissimum, harumque rerum* (ad Historiam spectantium Literariam) *apprime prudentem*, ac (57) *Polyhistorem Celeberrimum;* PETRVS vero RABVS, cui Batavi Ephemerides debent Literarias, patrio scriptas Idiomate, (58) Eenen Hoofdmann van't gilde der Boeckwiizen.

XXXI. Nec minus dotes ingenii Morhofiani eximias, & Venæ imprimis Poëticæ præstantiam, Noster admiratus est Septentrio. Testem e DANIS allego Censorem Poëtarum, quos inter ipse eminuit, dexterrimum, OLAVM BORRICHIVM, ita (59) de Nostri Latinis judicantem Poëmatis: *D. G. Morhofii Poëmata ipsæ Gratiæ finxisse videntur, ita, in omni Carminum genere, in omni argumento, lecta ei dictio est, subtile judicium, inaffectata jucunditas, clausulæ argutissimæ. Quam fœcundam & versatilem venam declaravit in Pontici & Accæ nuptiis? Sed &, si Autoschediasmata consulantur, si Miscellanea Poëtica, Veneres, Funera, Epigrammata, ubique cura, nitor, lepos & beata ubertas occurrunt.* Germanica IOH. OLAVIVS, Parochus in Jutia Randrusiensis, Poëta & ipse venustissimus, in Elegia de Poëtis singularum gentium Vernaculis potioribus, quam Petri Sylvii *Grammaticæ* an. 1685. præmisit *Danicæ*, versu hoc commendavit Pentametro:

Morhofii purgat Musa beata Sliam.

OTTONI SPERLINGIO Juniori, JCto multiplici doctrina conspicuo, & Augustissimi Danorum Regis Consiliario, in Opere (quod beneficio Autoris penes me habui,) de *Fœminis doctis*, ἀνεκδότῳ, sed luce publica dignissimo, (60) *Princeps fere audit Seculi nostri Poëta;* FRID. ROSTGARDO autem, Archivi Regii Ephoro, (61) *Celeberrimus Academiæ Kiloniensis Polyhistor.*

XXXII.

(55) *M. Jun. A. 1688. p. 158.* (56) *P. I. c. 1. p. 9.* (57) *P. II. c. 1. p. 18.* (58) *in Bibliotheca Europæa* (dem Boeckzaal von Europa,) Bataviæ edita, *M. Sept. & Oct. A. 1699. p. 252.* (59) *Diss. IV. de Poëtis Latinis, §. 162. p. 133.* (60) *num. 195* (61) *in Præf. Deliciarum Poëtarum Danicorum.*

XXXII. E SVECIS, LAVR. NORMANNVS, Theologus Academiæ Upſalienſis πολυμαθέςατος, in Epiſt. ad Sam. Reyherum de Noſtri Obitu falſo credito, M. Apr. an. 1683. ſcripta, *(62)* Virum eum ſalutat, cujus *Fama celebritas, pulcherrimis elegantiſſimi ingenii monumentis, maxime Poëticis, dudum parta, quo inpoſterum aſſurgeret, vix habebat, & qui ſolida certaque nominis immortalitate vivus valensque fruebatur;* in carmine autem, quo *Hebraiſmum* Matthiæ Wasmuthi *Reſtitutum* celebravit, Panegyrico, Holmiæ an. 1673. edito, *Muſam* ejusdem *Phœbeæ* judicat eſſe *proximam.* Collegæ Normanni IOH. BILBERGIO, Mathematico inſigni, *(63) Vir* itidem audit *Celeberrimus, & verum Seculi ornamentum.*

XXXIII. BORVSSORVM de Morhofio judicium exponant MART. KEMPIVS, Bibliothecæ olim Academicæ Regiomontanæ Præfectus, *(64) Elegantiſſimum Oratorem & Poëtam,* SAMVEL SCHELGVIGIVS, Profeſſor Gymnaſii Gedanenſis Theologus, *(65) Virum ſummum, & jam pridem Orbis Eruditi admirationem meritum,* ac CHRISTOPH. BEHRIVS, ejusdem Gymnaſii Rector, *(66) Virum Incomparabilem,* eum appellantes. LIVONORVM autem HENNINGVS WITTENIVS, Athenæi patrii Rigenſis Profeſſor, ſcriptis compluribus de Hiſtoria Literaria Recentiori non male meritus, a quo in *Decadis III. Memoriæ Philoſophorum Renovatæ,* ipſius an. 1677. inſcriptæ Nomini, frontiſpicio, *JCtus exactiſſimus, Vir virtute, prudentia, pietate, Miſteriorum Naturæ maximorum penitiori ſcientia, perquam inclytus, Seculi Ornamentum, Poëtarum Princeps, Svaviſſimum omnis Eruditionis Delicium, Amœniorumque Literarum Aſſertor ac Vindex ſtrenuus,* alibi autem *(67) Polyhiſtor Ingenioſiſſimus,* vocatur.

XXXIV. GERMANIAM Noſter matrem agnovit, &, Scriptis ſuis ac Laboribus omnis generis Literariis, a contemptu Exterorum ſuperciliosſo, cum paucis aliis, vindicavit, magis etiam vindicaturus, ſi, quam toties promiſit, *de Meritis Germanorum in Literas* Commentationem perficere, lucique ſiſtere publicæ, per fata ipſi licuiſſet. Quis ergo miretur, longe eum plures quam alibi & propemodum innumeros, ſuorum hic in Literas Meritorum præcones, dotiumque ingenii admiratores, inveniſſe? Nos, inſtituti memores, potiores ſeligemus, primumque hos inter locum tribuemus ACTORVM ORBIS ERVDITI, quæ Lipſiæ, per quatuor jam luſtra, quotannis prodiere, COLLECTORIBVS celeberrimis. Ab his, *M. Sept. A. 1682. (68)* Vir vocatur *Doctiſſimus, Germanicorum, Latinorum Græcorumque Carminum venuſtate nulli Poëtarum ſecundus, M. Majo* autem *A. 1683. (69)* in *Stentoris* Ὑαλοκλάςȣ Recenſu, verbis extollitur ſequentibus: *Inter ævi hujus Panepiſtemonas referendus*

(62) Ejus Fragmentum Continuator vitæ Morhofii huic, *in Append. Diſſert. Acad. p. 44. 45. inſeruit.* *(63) Aphoriſmis Miſcellaneis,* Upſaliæ A. 1688. editis (quos Thurmannus *in Elog. Morh. p. 52.* allegat.) *p. 4.* *(64) in Tr. de Oſculis p. 913.* *(65) in Programmate Joh. Pet. Titii, Eloqu. Profeſſoris A. 1698. conſecrato Exequiis.* *(66) in Programmate Profeſſionis ſuæ Auſpicali, A. 1688. publicato.* *(67) in Præfat. Tomi I. Diarii Biograph. Sec. XVII.* *(68) pag. 271.* *(69) p. 194. 197.*

rendus vel maxime venit D. G. Morhofius, Professor Academiæ Kiloniensis, celeberrime jamdudum florens. Neque enim intra Themidis, cujus summa Axiomata jamdudum obtinuit, sese continere potest Cancellos, quin libero & excelso animo per latissimos scientiarum linguarumque omnium campos fertur, Poëseos quippe & Eloquentiæ, quas publice profitetur, Antiquitatis item omnis, atque uti Philosophiæ universæ, ita Naturæ imprimis Arcanorum, & olim & recens inventorum, consultissimus. Quibus, sub finem Recensus istius, hæc adduntur; *Sed Autorem inspicere ipsum pretium erit operæ. Is enim, uti Cornu Copiæ quoddam est Eruditionum non trivialium, ita legentes quoque sic delectabit, ut ardentissimum in ipsis reliquorum ingenii fœtuum, quos affectos perfectosque domi fovet, desiderium accendat.* Mens. Aug. an. 1686. (70) *Præfulgidum* ab iisdem *Academiæ Christian-Albertinæ Lumen* est appellatus, &, biennio post, M. Oct. an. 1688. (71) in Summorum Capitum *Partis Polyhistoris Literarii prioris* Enarratione, hoc mactatus Elogio: *Hanc Eruditionis partem, qua omnes omnium Scientiarum ac Artium Scriptores scrutatur & explorat, commonstrare satagit doctissimus & in omni literarum ac disciplinarum genere probe versatus Autor; qui, cum nihil ferme ignoret, infinitos Libros legerit, & res omnes mente complexus de iisdem eleganter & ornate scribere valeat, uni quasi Systemati universæ Eruditionis Apparatum includere, &, sub Polyhistoris Elogio, omnem scientiarum complexum, aut Polymathiam, exhibere instituit. - - Quam provinciam quin Vir omnigena eruditione instructus insigniter exornaturus, & vastum licet argumentum, pro doctrina, qua ingenti valet, digne executurus sit, dubitare nos non sinunt, quos jam dedit, priores duo Libri.*

XXXV. A. 1691. M. Sept. (72) Mors ejus Literatis hisce verbis est annunciata: *Dissimulare non possumus Celeberrimi, & sæpius nobis in his Actis ex merito laudati Polyhistoris, lugendum universo Orbi Literato obitum, quippe qui Lubecæ, d. 30. M. Julii proximi, ex diuturno languore & Cachexia, A. æt. 55. expiravit.* A. 1697. M. Jun. (73) sequens de Poëmatis ipsius, ac Autore simul illorum, judicium legitur honorificum: *Inter cæteras felicissimi ingenii Morhofiani dotes, quibus Vir Doctissimus rem Literariam ornavit, &, præclaris variisque editis ingenii industriæque monumentis, æternam nominis famam sibi acquisivit, non postrema fuit Carminis pangendi, & scientia, & facultas. Rei quidem Poëticæ quæ fuerit in eo scientia, quamque recondita divinæ hujus Artis cognitio, ex eruditissimo ejus de Germanorum Lingua & Poësi discimus Commentario. Qua vero polluerit carminis etiam scribendi facultate, & quam dextrum in hac senserit Apollinem, argumento esse poterunt, cum Germanica Carmina, memorato Libro subnexa, tum Latina cumprimis longe plurima diversis temporibus ab eo composita atque edita Poëmata, nunc ab Hæredibus optimo consilio in unum Corpus collecta.* An. 1698. M. Jul. (74) *Orationum* ejus, junctim editarum, Recensus ita inchoatur: *Qui dicendi artes, legesque Carminis, magna, dum viveret, laude professus est, D. G. Morhofius; æternum Kiloniensis Academiæ Ornamentum, idem & Oratoris, & Poëtæ, nomen decusque raro exemplo egregie sustinuit; quod nec Ciceroni, nec Virgilio, contigisse scimus &c.* An. tandem 1699. M. Jul. (75) ubi Voluminis *Dissertationum sistitur σκιαγραφία*, Elogium hoc plausibile, cum Autore illis commune, observabis: *Qui toti Erudito Orbi invidendis ingenii monumentis dudum innotuit, Vir Celeberrimus,*

(70) p. 418. (71) p. 564. 565. (72) p. 448. (73) p. 261. (74) p. 329. (75) p. 289.

D. G. Morhofius, Diſſertationibus quoque Academicis, exquiſitiſſimis iis, & admodum ſolerter elaboratis, famam haud mediocrem aſſecutus eſt.

XXXVI. Lipſienſibus ſubjungimus Scriptores reliquos Literariarum, quæ Germanico in Germania prodierunt Idiomate, Ephemeridum ἐξοχωτέρους. Hos inter, CHRISTIANVS THOMASIVS, JCtus novellæ Academiæ Saxo-Halenſis Celeberrimus, cujus παῤῥησία in Cenſuris Literariis ἀπροσωπόληπτος, & adulari neſcia, nemini non innotuit, Morhofium, in *Cogitatis*, quibus Libros varios recenſuit, *Menſtruis Jocoſeriis* (76) *Virum* ſalutavit *Doctum*, *multæque lectionis* (Einen gelahrten und vielbeleſenen Mann), imo *admirandam* agnovit (77) ejus eſſe *Eruditionem*, & ſingulis Germaniæ Academiis Morhofium aliquem exoptavit, a quo ſolidioris doctrinæ, veræque πολυμαθείας, Studia in iis reſuſcitentur. WILH. ERNESTI TENZELII, Ducum Saxonicorum Hiſtoriographi, Scriptoris πολλῶν ἄλλων, ob variam atque reconditam Eruditionem, ἀντάξιος (cui alibi etiam (78) Noſter *Lumen* audit *Academiæ Kilonienſis Clariſſimum*,) *Dialogi Menſtrui de Libris Recentioribus Vernaculi* plurimis, & admodum luculentis, Polyhiſtorem hunc Cimbricum paſſim ornant Elogiis. Recenſu *Polyhiſtoris* ejus *Literarii* illos an. 1689. eſt exorſus, Noſtrumque ad ſcribendum Syſtema Hiſtoriæ Literariæ, præ aliis omnibus eſſe idoneum, dotibusque neceſſariis univerſis, ingenio ſc. judicio & doctrina, inſtructiſſimum, ad Orbis Literati totius conſenſum provocans, judicavit, (79) ſub finem vero anni ejusdem (80) *Virum* ſalutavit *Præſtantem*, *quem non Germani ſolum, ſed & Galli, Angli & Batavi, certatim venerantur.* A. 1690. M. Dec. (81) unum eum ſibi inſtar omnium Academiæ Kilonienſis Profeſſorum eſſe eſt profeſſus, & A. ſeqv. 1691. M. Apr. (82) peculiarem ipſi optavit addici Bibliopolam, cura ſumptuque ſuo ſola illius Scripta ἀνέκδοτα atque Affecta luci expoſiturum publicæ. M. Sept. ejusdem anni 1691. prolixius admodum eſt in obitu ejus deplorando, & dotibus meritisque defuncti in Acad. Cimbricam, totamque Remp. Literariam, fuſe, Epicedii Muhliani ductu, celebratis, voto Editionis Poſthumorum ejusdem ſerio digreſſioni huic finem imponit. (83) Menſe Februario Anni 1692. (84) Virtutes illius deprædicat Homileticas, ipſumque, Virum licet extra controverſiam πολυμαθέστατον, nihilo tamen minus, Gerh. Joh. Voſſii & Herm. Conringii prementem veſtigia, ab omni faſtu atque arrogantia fuiſſe alieniſſimum, & in converſatione, cum Doctiſſimis pariter ac ſemidoctis, affabilem & humanum, obſervat. Plura eorundem Dialogorum loca coacervare ſuperſedeo. Clar. ECCARDVS tandem (id enim Scriptoris hujus Ἀνωνύμου Doctiſſimi verum eſſe cognomen perhibent), Menſtrua Librorum Recentiorum Excerpta, Hannoverana, Illuſtris Leibnitii, ante biennium, concinnare aggreſſus auſpiciis, quanti Morhofiana omnia faciat, ſatis ſuperque oſtendit, dum voto ſuo Editionis Reliquiarum Polyhiſtoris ſequentia ſubjunxit, Latine a nobis translata: (85) *quæcunque e calamo Doctiſſimi profluxere Morhofii, imperfecta licet ſint, non poſſunt tamen non erudita eſſe atque utilia.*

XXXVII.

(76) *M. Nov. A. 1689. p. 968.* (77) *M. Aug. 1688. p. 275. 288.* (78) in *Præfat. Judiciorum de Symbolo Athanaſiano, A. 1687.* editorum. (79) *M. Jan. A. 1689. p. 10.* (80) *M. Dec. p. 1277.* (81) *p. 1139.* (82) *p. 307.* (83) *p. 801-808.* (84) *p. 233.* (85) im monathlichen Auszuge aus allerhand Büchern, *M. Majo A. 1701. p. 60.*

XXXVII. E Ducatu Brunſvicenſi teſtes πολυμαθείας Morhofianæ, præter Muſagetam (quem modo laudabamus, cujusque de Noſtro judicium §. 28. jam eſt exhibitum) illius, ac Germaniæ reliquæ, incomparabilem, GOTHOFREDVM GVILH. LEIBNITIVM, allegamus Polyhiſtoras duos Academiæ Juliæ Inclytos, IOH. ANDR. SCHMIDIVM, Theologum, & HENRICVM MEIBOMIVM, Medicum, utrumque magni merito ſuo nominis. Quorum prior *Splendidiſſimum Orbis Literarii Sidus*, (86) *& Magnum Polyhiſtorem*, (87) poſterior autem *Eruditi Orbis & Amicitiæ ſuæ Decus*, (88) *Poëtamque inſignem, & varia eruditione conſpicuum*, (89) τὸν Μακάριτην appellare non dubitavit.

XXXVIII. Quanta in Ducatu Megapolitano, & Academia Roſtochienſi, quibus prima famæ ſuæ Noſter auſpicia debuit atque incrementa, de illius, admodum adhuc Juvenis, ingenio ac doctrina fuerit expectatio, præter ANDR. TSCHERNINGII, Anteceſſoris, Choriambos *Diſputationi de Jure Morborum*, A. æt. 19. publicatæ, adjectos, (90) Programma docet LAVR. BODOCKII, Rhetoris Academici, quo publicam Poëmatis in Guſtavi Adolphi, Principis ſui, Natalem ab eo conditi, recitationem A. 1660. indixit. (91) In iſto enim *Juvenis* appellatur *indolis inſignis, egregiæ eruditionis, magnæ ſpei, atque exaggeratæ virtutis & doctrinæ, gloriam Virorum, qui monumenta ingenii & doctrinæ per Orbem Literatum diſſeminarunt, Deo Auſpice, æquaturus.* Quanto vena ejus Poëtica ibidem fuerit in pretio, AVG. VARENII, Theologi Roſtochienſis, oſtendit judicium juſto benignius, (92) quod, *Maronem* a Morhofio *ingenio cantuque ſuperari*, audacter contendit. Oſtendunt JOSVAE ARNDII, Aulæ Güſtrovienſis Protecclesiaſtæ, Elegi, tum illi, quibus de Magiſtri titulo An. 1660. ei eſt gratulatus, Diſticho (93) Noſtrum compellantes ſequenti:

Nam, poſt quæſitas HeinsI Grotiique Camœnas,
Dignior ingenio non erat Urna tuo;

tum Nuptialis, in quibus hoc celebratur Tetraſticho: (94)

Ille ſolet Tiberis quiddam teſtudine majus,
Et canere ad Grajos Carmina docta ſonos.
Ille movet, quicquid Germania poſſidet artis,
Et palmam Batavis reddidit ambiguam.

Nec minoris eum a modernis Roſeti Varniaci Profeſſoribus fieri, vel ſolus teſtimonio ſuo evincet IOH. FECHTIVS, Theologus illius Primarius, a quo, in *Præfatione Hiſtoriæ Univerſalis* Joh. Henr. Bœcleri (95) *Polyhiſtor* ſalutatur *Admirabilis.*

 XXXIX.

(86) *in Diſſ. de Muris Hierichuntis collapſis p. 23.* (87) *in Diſſ. de Pſeudo-Novo Teſtamento p. 6.* (88) *in Præfat. Additamentorum ad V. N. Vogleri Introduct. in Notit. Bon. Scriptorum, p. 122.* (89) *in iisdem Addit. p. 186.* (90) V. eos in *Append. Diſſert. Acad.* Morhofii p. 62. 63. (91) *ibid. p. 63. 64. 65.* (92) *in Epithalamio, A. 1671. ſcripto, V. Append. cit. p. 96.* (93) *in ead. Append. p. 69.* (94) *ibid. p. 95.* (95) *p. 10. apud. Thurmannum in Elog. Morh. p. 51.*

XXXIX. In Superiori Saxonia, e Scholæ Leucoreæ Profeſſoribus, GEORG. CASP. KIRCHMAIERVS, Rhetor Seniorque Academicus, *Virum* eum appellavit *ingenii admirandi, ad Phyſin & Poëſin maxime ornandum peridoneum,* (96) *Virum ad ingenioſa & recondita ſcrutanda natum, cujusque nihil inacceſſum eſt ingenio,* (97) ac *Vatem, cui principem locum Pater Phœbus inter Seculi noſtri dedit Poëtas* (98) E Novellæ Academiæ Saxo-Halenſis Luminibus, plures Morhofianorum in Literas Meritorum allegari merentur Admiratores, VITVS LVDOV. SECKENDORFIVS ſcilicet, primus ejus Cancellarius, & Decus Nobilitatis Eruditæ Æternum, cui (99) Noſter *Vir audit merito ſuo longe ſibi chariſſimus, & æſtimatiſſimus, in quo habet Germania, quo Genti noſtræ gloriam omnigenæ & exquiſitæ Eruditionis, qua ingenii viribus & indefeſſo ſtudio eniti licet, aſſerat,* SAM. item STRYKIVS, JCtus, (100) *Virum meritis in rem Literariam Illuſtrem,* FRID. HOFMANNVS, Medicus, (1) *Virum ſupra Seculi genium Doctum,* & CHRISTOPHORVS CELLARIVS, Philologus excellens, (2) *Decus Academicæ Kilonienſis inſigne,* eundem ſalutantes.

XL. Sed dudum nos in Tempe ſua revocat Miſnia, hujusque Ocellus, Lipſia, Morhofianum nomen jampridem venerari aſſueta. Sub primum mox in Athenas Cimbricas adventum, naſcenti ejus famæ FRID. RAPPOLTVS, Poëta ac poſt Theologus Philureæ eximius, applauſum ſuum, tum aliis Epigrammatis compluribus, tum ſequenti teſtatus eſt Tetraſticho:

Principis Auſpiciis Parnaſſus in æthera ſurgit:
Carmine Morhofi perſonat ille gravi.
Pace tua liceat mihi dicere, maxime Princeps:
Parnaſſi Vates alter Apollo tui eſt.

Gener Rappolti non degener, & in Poëtica Profeſſione Succeſſor, JOACH. FELLERVS, in Poëmate, quo Magiſtrorum Promotionem, Lipſiæ A. 1673. factam celebravit, Heroico, Morhofium Virum ſalutavit.

Quem noſtra Aureolum mirantur Secula Phœbum;

in Poëmate *de Brabeis Philoſophicis* ſimili An. 1691. edito, (3) *Aſtrum Poli Arctoi rutilum, Polyhiſtorem magnum,* &

Nobile Depoſitum Cœli, quo Cimbria gaudet,
Quique hodie cluit Aonio Pan magnus in Orbe,

alibi autem, (4) *Polyhiſtorem Kilonienſem incomparabilem.* Noviſſime etiam *Orationi de Auro*

(96) *in Ep. de Noctiluca conſtante p.* 20. (97) *in Comm. de Phosphoris, Natura Lucis & Igne, p.* 31. & 69. (98) in Jambis ad Morhofium, in *Appendice Poëmatum* hujus *Latinorum Adoptiva p* 938. obviis. (99) *in Comm. Hiſt. de Lutheranismo, L.* 3. *Sect.* 21. *§.* 84. (100) *in Præfat. Biblioth. Academicæ Caſp. Thurmanni.* (1) *in Exerc. de Cinnabari Antimonii, c.* 65. *p.* 2. (2) *Programm.* 50. *p.* 357. (3) *p.* 2. 30. & 42. (4) *in Præf. ſcil. ad Tobiæ Richteri Metaphraſin German. Meditationum Sacrarum Joh. Gerhardi, Metrice A.* 1690. *evulgatam, & in Or. de Fratribus Kalendariis p.* 19.

Auro Morhofianæ, Lipsiæ A. 1690. auspiciis Carpzovianis, recusæ, Epigramma ad Autorem subjecit, in quo *Polyhistor* is vocatur *maximus & sine pari*, *Svadaque Cimbrica*, & in ultimo tandem Disticho hac compellatur προσφωνήσει:

Nec mirum, docti cum sis Sol Aureus Orbis,
Aurum si promas efficiasque merum.

Par meritis ipsius pretium statuit AD. RECHENBERGIVS, etiamnum Lipsiæ superstes, qui non in aliis solum Scriptis *Summum Polyhistorem*, (5) *Polyhistorem Excellentissimum*, (6) *Virumque longe doctissimum, & nunquam sine laude nominandum*, (7) appellat, sed & in Jambis, quos Henr. Muhlii Honoribus dicavit philosophicis, ita alloquitur, (8)

Salve erudita, quæ sub Axe Cimbrico
Hodieque floret, Gentis illustre o Decus.

Ultimum inter Lipsienses locum occupet, qui primum merebatur, FRID. BENED. CARPZOVIUS, Inclytus ille ætatis nostræ Peirescius, in Germania redivivus, omniumque vere eruditorum, ac, hos inter, Morhofii imprimis, amantissimus, cujus obitum, in Literis ad me Non. Oct. An. 1691. exaratis, hisce verbis deploravit: *Morhofium, Virum Doctissimum, Cimbriæ subtractum esse morte inopinata, nemo non dolet Literis bene cupiens.*

XLI. Ex Hassia prodeant Professores duo Academiæ Giessenæ Celeberrimi IOH. NICOL. HERTIVS, JCtus, cui Morhofius *Summus* audit *temporibus nostris Poëta*, (9) & MICH. BERNH. VALENTINVS, Medicus, a quo, in *Declamatione de Physicæ Experimentalis Origine & Progressu*, (10) præcipuis hujus in Germania Illustratoribus merito annumeratur. E Franconia autem IOH. CHRISTOPH. WAGENSEILIVS, Polyhistor Altorfinus, *multæ* Nostrum *Lectionis Virum* salutans, *cujus Mortalitas potius, quam Vita, finem suum attigit* (Einen vielbelesenen Mann, dessen Sterblichkeit sich mehr, als das Leben, nunmehr geendet, (11)) & ERASMVS FRANCISCI, Ornamentum illud Noribergæ e Cimbria adoptivum, quo (12) Judice *Vir* fuit *longe doctissimus, Philologis principibus accensendus, totumque Eruditionis omnigenæ Orbem pervagatus* (Ein Haupt-eruditer Mann und Haupt-Philologus, der den gantzen Kreiß gelehrter Welt durchlauffen, und derowegen nirgends sich lange verweilen wollen). Sed non vacat nobis omnem Germaniam diutius pervagari, & Morhofii Encomiastas in singulis ejus vestigare Provinciis & Civitatibus. Quæ restant ergo Germanorum Elogia, mentione digna, junctim ordine exhibemus Alphabetico:

d 3 XLII.

(5) *in Præf. Obstetricis Animorum Edm. Richerii.* (6) *in Lib. de Studiis Academicis, Sect. II. c. 1. p. 15. 16.* (7) *ibid. p. 98.* (8) *V. Append. Dissertt. Acad. Morhofii p. 46.* (9) *in Vita Erici Mauricii, Dissertt.* hujus præfixa *Academicis.* (10) *Octava inter Declamationes reliquas, p. 82.* (11) im Berichte von der Meister Singer-Kunst, Libello Vernaculo, *Commentationi Latinæ de Civitate Noribergensi* A. 1697. adjecto c. 1. p. 452. (12) in Scripto Vernaculo contra M. Joh. Matthæum, Jac. Böhmii Hyperaspisten, Apologetico gebrochene Spott- und Läster-Pfeile,) p. 427. 229.

XLII. TRAJANO BOCCALINO, Scriptori ψευδωνύμῳ *Judicii ex Parnasso de Triga Scriptorum Recentiorum* (ipso scil. Matth. Wasmutho & Chr. Thomasio,) Cosmopoli A. 1689. editi, (13) *Germanorum* audit *Decus, Singulare hujus Seculi Ornamentum, Reip. Literariæ Præsidium, &, ob variam Eruditionem, alter Eleus Hippias.*

MART. DIFENBACHIO, Ecclesiastæ Mœno-Francofurtano, (14) *Decus Virorum Germaniæ, qui jam vivunt, Eruditorum.*

JOH. GRöNINGIO, JCto Wismariensi, (15) *Vir, cujus in Poësi, Philologicis, Historicis & Physicis, Scripta vastissimum ipsius ingenium, & per omnes Literas diffusum, arguunt: Princeps* item (16) *Polyhistorum populi suffragio, quo nemo majori studio, doctrina & ingenio, ad scribendam Historiam Literariam accessit.*

CHRIST. GRüBELIO, Gymnasii Mindensis Rectori, (17) *Vir de Re Literaria optime meritus, & Lumen Academiæ Christian-Albertinæ præfulgidum.*

CHRIST. JVNCKERO, Athenæi Schleusingensis Conrectori, (18) *Vir post fata immortalis.*

IOH. WILH. PETRAEO, Theologo & Præsuli olim Lüneburgensi, (19) *Magnus ille Polyhistor.*

JVLIO PFLVGIO (20) *Vir Clarissimus, deque Re Literaria optime meritus.*

IOH. CHRISTOPH. RVMETSCHIO, Gymnasii Spirensis Rectori, (21) *Musarum Delicium & Holsatiæ Martialis.*

IOH. HADR. SLEEVOGTIO, Professori Acad. Jenensis Medico, (22) *Vir Ingeniosissimus.*

SEV. WALTHERO SLVTERO, præsuli Lauenburgico, (23) *Vir insignis.*

CHRIST. WEISIO, Gymnasiarchæ Zittaviensi, (22) *Vir Magnæ Existimationis* (Ein vornehmer Mann).

JAC. WOLFIO, Prof. Medico Jenensi, (23) *Summus Polyhistor, & Vir Sapiens ac Prudens.*

GOTFR. ZEVNERO, (24) *Vir, cui, quod ad πολυαναγνωσίαν attinet ineffabilem, judiciique acrimoniam, paucos jam pares Orbis habet.*

ANONYMO poëmatum Heliconis Silesiaci Selectiorum (der auserlesensten Gedichte des Schlesischen Helicons,) quæ Francofurti A. 1699. prodierunt, Editori, (25) *Vir in omnibus admirandus & protentosæ indolis* (unser in allem zum Wunder gewordene Morhof).

XLIII.

(13) *in 4to.* (14) in Scripto *de Officiis Præceptorum Christianorum* Vernacula (in Thurmanni *Elog. Morhof.* p. 53. allegato) p. 365. (15) *in Cogitatis de Historia Wismariensi, M. Apr. Nov. Lit. Lubec. A. 1698. p. 50.* (16) *in Præfat. Tom. I. Relationum Reip. Lit. A. 1702. editi.* (17) *in Diss. de Lingua Germanica Veteri & Moderna, c. 1. p. 4. & 13.* (18) *in Præfat. Tr. de Ephemeridibus Eruditorum.* (19) *in Monumento Wasmuhtiano p. 18.* (20) *in Ep. de Bibliotheca Budensi p. 111.* (21) *in Aquila Leopoldina p. 103.* (22) *in Disp. Inaug. de Anthrace pestilenti, §. 33. p. 12.* (23) *in Præfat. Edit. posterioris Propylæi Hist. Christianæ.* (22) *in Oratore Politico, Germanice edito, c. 22.* (23) *in Progr. Auspicali de* Ἀυτοδιδάκτοις, *A. 1690. edito, p. 6. & 10.* (24) *in Parnasso Anni 1692. Autumnali Vernaculo, p. 53.* (25) *in Præfat. p. 25.*

XLIII. Ex itinere per Europam ferme universam, quod, famæ Morhofianæ, longe lateque diffusæ, secuti vestigia, confecimus, Literario, in CIMBRIAM nostram revertimur, Tanti Viri Lumine, adoptivo licet, per quinque lustra eximie illustratam, dotesque illius ac merita, quod *Bona* hæc *sua nosset*, non minus quam gentes exteræ, veneratam. Testes allego, ex LVBECENSIBVS, Celeberrimos NOVORVM MARIS BALTHICI & SEPTENTRIONIS LITERARIORVM Collectores, a quibus cum aliis passim laudibus ornatus est, tum *Celeberrimi Academiæ Kiloniensis Polyhistoris*, (26) & *Delitiarum*, *imo Oraculi & Miraculi Septentrionis nostri*, (27) invidenda reportavit Elogia. Ab AVG. PFEIFFERO, supremo haud ita pridem Ecclesiarum Lubecensium Antistite, (28) *Claræ salutatur spes magna Juventæ, magna Musarum Gloria, vatesque, cujus pectore se vetustas cuncta condidit, parem non habiturus*, a GEORG. HENR. GOETZIO, Theologo, qui Pfeifferi locum nuper occupavit, multæ doctrinæ & lectionis, (29) *Polyhistor Clarissimus ac Eruditorum facile hodie Princeps*, &, alio in loco, (30) *Magnus & Incomparabilis Polyhistor*, ab ENOCHO autem SVANTENIO, Athenæi Scholastici Moderatore Eximio, (31) *Mare Scientiarum Grande, & insigne Chori docti Præsidium.* Nec silendus *h. l.* IOH. GEORG. PELLICERVS, JCtus & Collegii Canicorum Lubecensium Secretarius, Poëta venustissimus, qui, uti §. 11. jam narratum, falso de obitu ejus rumore deceptus, superstiti Inscriptione Latina ἀμέτρως an. 1671. parentavit, &, in hac, *Principem* illum *Poëtarum*, *Poëtamque Principum*, *Vatem divinum*, *Solem Musarum*, *Cimbriæque Maronem*, appellare haud est veritus. (32)

XLIV. Quanto a Viris Civitatis HAMBVRGENSIS Eruditis habitus fuerit in pretio, testis omni exceptione major est VINC. PLACCIVS, omnigenæ Eruditionis gloria plerisque, cum viveret, superior. Is non *Decus* solum *Academiæ Kiloniensis Elegantissimum*, (33) *Doctissimum Academiæ Kiloniensis Professorem*, (34) *& Virum rei Librariæ peritissimum* (35) in aliis eum Scriptis vocavit publicis, sed in *Jurisconsulto* etiam *Perfecto* (36) his verbis est usus: *Morhofius unus eruditæ caveæ magnæ mihi instar esse potest.* Ὁμόψηφος huic est Successor longe dignissimus, IOH. ALB. FABRICIVS, *in Decade Scriptorum Recentiorum ἀνωνύμος* Hamburgi an. 1688. edita, (37) sequenti Nostrum dignatus Elogio: *Hunc & Eloquentiæ, & Poëseos, & Elegantioris omnis Literaturæ, Magistrum merito appellaverim. Quæ laus ipsi adeo propria est, ut cum Naturalis Scientiæ exquisita cognitione, accurataque Juris Scientia, sit communis. Gratulamur Patriæ nostræ, quod in hoc Viro invenerit, quem Exteris opponere possit. Ejus Polyhistore nihil nostra memoria prodiit eruditius. Levia illa, quæ notari forte in illo poterant, ne memoranda quidem esse arbitramur.* Succinit Fabricio, qui Lubecæ an. 1689. *Epistolam*

(26) *M. Jun. A. 1699. p. 184.* (27) *M. Jul. A. 1700. p. 170.* (28) *in Epicedio.* (29) *in Diss. de Scriptorum Ciceronis Lectione*, Lipsiæ A. 1689. *§. 3. p. 9.* (30) in Principe *Hebraice docto p. 4.* (31) *in Lessu Alcaico in obitum ejus.* (32) *v. Append. Dissertationum Academicarum Morhofi p. 91-94.* (33) *in Notis ad J. Rhodii Catal. Scriptt. Supposit. p. 40.* (34) *in Tr. de Script. Anon. detectis p. 41.* (35) *in Invitat. ad Anonymos suos augendos p. 7. 8.* (36) *c. 4. p. 141.* (37) *num. 1.*

lam de ejus *Decade* ad *Candidum Philalethen* edidit, SINCERVS VERIDICVS, Scriptor ψευδώνυμος, *Virum, qui Scientiarum exhausit Oceanum*, *Κειμήλιον Germaniæ in Seculi Decus pariter ac stuporem natum, Magnumque Polyhistorem, supra Bonorum laudem, supra Malorum invidiam, positum*, eundem appellare (*38*) haud veritus. Succinunt etiam IOH. FRID. MAYERVS (*39*) & DETHL. CLVVERVS, (*40*) Theologus alter, alter Philosophus Civitatis Hamburgensis adoptivus percelebris, quorum utrique *Vir* audit *Incomparabilis*, illi vero etiam, (*41*) *Vir laude sua major, & præmaturo fato, non sibi tantum & Kiloniensi Academiæ, sed Musis ipsis, & Literis, quas mirifice ornabat, ereptus.*

XLV. Sed nec in ipsa, cui per tot annos docendo inserviit, ACADEMIA Chernosi hujus KILONIENSI *Præsentia*, quod sæpe admodum fieri nemo ignorat, *famam* ejus potuit *minuere*. Ne quid enim de Studiosis dicam, Præstantissimi quique inter omnium Ordinum Professores, tantum abest, ut hanc ipsi inviderint, ut potius pro virili laudibus non privatis tantum, sed & publicis, auxerint. E Theologis, CHRIST. KORTHOLTVS *Vatem* eum salutavit, (*42*)

Qualem non ullum doctior Orbis habet,

& (*43*) *Lycæi Kiloniensis Decus immortale*; PAVLVS autem SPERLINGIVS (*44*) *Poëtam Divinum, Carmina toties, æterna cedro merito digna, canentem*; *Dulce* item (*45*) *Seculi Nectar, Ocellumque, Lumen & Decus Poëtarum, cujus Vena Castalin Permessiasque Musarum Undas, & Favos vincit Hymettios.* HENR. MUHLII Poëma, quod §. 4 jam laudavimus, Elegiacum, Manibus ejus Sacrum, totum in dotibus ac meritis ipsius in Literas eximiis celebrandis occupatur, &, una cum *Præfatione* similis Argumenti in *Opera* Nostri *Poëtica*, Lubecæ an. 1697. junctim recusa, integrum a Tanti Nominis Cultoribus legi meretur ac relegi. E Collegiis Ordinis Juridici, ERICVS MAVRITIVS (*46*) *Poëtam Ingeniosissimum* & (*47*) *Seculi Nostri Gloriam*, SAM. RACHELIVS *48*) *Decus Academiæ Holsaticæ eximium*, NICOL. MARTINI (*49*) *Decus Sororum Aonidum immortale, Carmine Maronem, Ore Tullium*; e Medicis IOH. DAN. MAIOR (*50*) *Vatem Ingeniosissimum*, & (*51*) *Magnum Polyhistorem*, e Philosophis denique AD. TRIBBECHOVIVS (*52*) *Vatum maximum*, appellavit.

XLVI. Plura accumulare Elogia, quibus Homines Eruditi Polyhistorem hunc Cimbricum suo ornarunt merito, supersedemus. Quæ enim hactenus sunt reci-

(*38*) *p. 5.* (*39*) *in Præf. Musæi Ministrorum Ecclesiæ.* (*40*) *T. I. Novæ Criseos Temporum p. 104.* (*41*) *in Disp. de Codice suo Bibliorum Germanico MSto* (quam *in Appendice Historiæ Versionis Lutheri* invenies) *p. 168.* (*42*) *in Epithalamio, ei scripto.* (*43*) *in Epicedio.* (*44*) *in Carmine de primo Academiæ Kiloniensis Rectoratu Gratulatorio.* (*45*) *in Genethliaco in Natalem Primogeniti ejus.* (*46*) *in Epigrammate, Veneribus Nostri præfixo.* *47*) *in Epithalamio.* (*48*) *in Introd. ad Jus Publicum p. 95.* (*49*) *in Epicediis, ipsi atque Uxori scriptis.* (*50*) *in Deliciis Hybernis p. 17.* (*51*) *in Epistola Disputationi de Aurea Jovis Catena subjecta.* (*52*) *in Epithalamio.*

recitata, & Titulum hunc ipsi jure deberi, imo communi ferme Literatorum consensu decretum esse, ostendunt, & in multiplici ejus Eruditione celebranda, defectu potius, si cum aliorum Judiciis nostra conferantur, quam Excessu, peccatum supra a nobis fuisse, satis superque demonstrant. Si quis plura desiderat; præter Biographos, §. 4. *enumeratos*, Appendices Carminum Adoptivorum, *Dissertationum Academicarum atque Epistolicarum Poëmatumque Latinorum*, Collectionibus subjectas, Præfationes iisdem, ceterisque Scriptis Posthumis a Successoribus præmissas, aliosque Autores, passim deinceps, in Monumentorum ipsius Literariorum Recensu, allegandos, consulat. Nos, alienis eum laudibus haud indigere persuasi, qui, tot Scriptis, omnium consensu præstantissimis, has dudum supergressus, æternatura in Templo Famæ Monumenta sibi ipsemet erexit, ad horum pergimus Historiam, edita initio, temporum, quibus prodierunt, ordine, enumeraturam, istisque Ἀνέκδοτα & Affecta subjuncturam.

XLVII. Primum inter Edita, cum Temporum sequi decreverimus ordinem, locum sibi vindicant Poëmatia, quæ anno 1657. octodecim natus annos, publicavit, Juvenilia,

1. *Poculum* scil. *Boni Dæmonis*, sive Carmen, quo Gymnasium Stettinense relinquens, Henrico Schævio, Præceptori, valedixit, Apobaterium, in *Operibus Poëticis p. 909-914. recusum;*

Et

2. *Lanx Satura*, sive Cento in χειρογονίαν, e Virgilio, Statio & Claudiano, contextus, Andreæque Tscherningio, suo in Professione Poëtica Antecessori, Rostochii inscriptus, quem *Liber Prætermissorum*, in iidem *Operibus Latinis Poëticis* an. 1697. legendum denuo exhibuit.

Quibus addi etiam potest, quod biennio ante, A. æt. 16. Patroni cujusdam novis consecravit Honoribus, Carmen *de Dignitate Consulari* Gratulatorium justæ magnitudinis, de cujus in Stylo Poëtico Κακοζηλίᾳ Judicium Autoris ipsius, istam damnantis, parum benignum, maturiori latum ætate, §. 7. jam recitavimus. Minuta ista sunt, fateor, nec tanto Poëta, si cum virili ætate scriptis comparentur, satis digna, ac proinde nonnullis mentione forsitan etiam indigna videbuntur. Verum alia Nostro mens fuit, qui Puerilia ac Juvenilia Magnorum Poëtarum studiose conquisivit, & de Grotianis Heinsianisque hujus generis, inter Poëmata reliqua, in eorum Editionibus plerisque, haud recusis, *Lib. VII. Polyhist. Lit.* (53) judicavit, *servari & ista posse*, *quod multa bona in illis reperiantur*, *& deprehendi iisdem succrescens* Heroum hujusmodi Literariorum *possit perfectio*.

e XLVIII.

(53) *Cap. III. §. 15.* Confer. *Lib. 1.* ejusdem *c. 7. §. 42.* ubi ita de Heinsianis ac Grotianis hisce judicat: *Etsi a Virilibus multum discrepant, delectat tamen florum illa luxuries, quos tam praeclari fructus postea secuti sunt.*

XLVIII. A. 1658. prodiit *Diatriba de Morbis, & eorum Remediis, Juridica,* quam Præside Henrico Rahnio, Antecessore, publicæ Commilitonum Disquisitioni Rostochii exposuit, in Volumine *Dissertationum Academicarum (54)* Hamburgi an. 1699. recusa. A se ipso hanc esse elaboratam, & a Rahnio Præside ne apicem quidem in illa mutatum, Ipse in vitæ propriæ testatur Historia, (55) pleniorem, simul monens, ejusdem Argumenti tractationem, sub justi Voluminis magnitudine, inter Schedas suas delitescere, *Tractatum* nempe *de Jure & Privilegiis Morbosorum* integram, publice etiam, anno jam 1664. *in Catalogo Nundinarum Vernalium Lipsiensi (56)* promissum. Et inventus sane ille est in Museo defuncti, sed charactere ita minuto & fugiente, tamque intricata scribendi ratione, exaratus, ut edi non possit. *Vid. Anonymi Continuationem Vitæ ipsius, in Appendice Dissertt. Acad. p. 25.* ubi etiam *p. 61. 62. 63.* Joh. Georgii Dorschæi, Theologi Celeberrimi, Henr. Rahnii, Præsidis, & Andr. Tscherningii, in hanc Disputationem Carmina leguntur.

XLIX. A. 1659. lucem viderunt publicam:

1. *Epigrammatum & Jocorum Centuria Prima, Popularibus dicata,* Rostochii *in 8vo.* Quam Autor postea, potioribus inde in *Epigrammata Selecta* translatis, abolevit, recudique noluit. *Vid. Anonymi Continuationem Vitæ ipsius, in Appendice modo laudata p. 25.*
2. *Lessus in Ciconiam ADRIANVM D. Laur. Bodockii,* Carmen Juvenile & Ludicrum ad Bodockium, Rostochii *in 4to.* Tertia autem vice recusum in *Operibus Poëticis,* junctim Lubecæ an. 1697. editis, *in Libro Jocorum, p. 857-873.* De Occasione, qua Lessum hunc Heroicum, junctamque illi Inscriptionem venustam atque argutissimam, concinnavit, & quo pacto Carmina ista jocularia viam ipsi, ad Cathedram Academiæ Rostochiensis Poëticam straverint, supra, in Vitæ Historia, §. 9. jam est dictum. D. Frid. Rappoltus, Poëta ac Theologus Academiæ Lipsiensis eximius, in Ciconiam hanc ita lusit:

Morhofio tristi sic dicta Ciconia Lessu,
Ut Passer Vati, Lesbia pulchra, tuo.
Auguror, hoc major mansura est gloria nostrum,
Passere quo melior est Avis illa levi.

Non ineleganter etiam, sermone licet soluto, Matth. Henr. Burchardus (57) argutatur, Morhofium, *Ciconiæ funus cantu vere olorino celebrando, quantus Poëtarum futurus esset Phœnix, Vatem non falsum portendisse.* Lessum hunc cum Plagiarius quidam compilasset, & ex eo in *Pirrulæ suæ Encomion,* e *Cupidine* autem Nostri *Argo* in Epithalamion aliquod, pleraque audacter, velut propria transtulisset, castigatus ob Furtum istud Literarium est peculiari Epistola, a Nostro ad Jacobum Henricum Pauli, Consiliarium Danicum, exarata, seorsim ab hoc, ignaro Autore, edita, & ad calcem *Collegii Epistolici,* in Editione Anni 1693. Lipsiensi, recusa.

L. A.

(54) *p. 2-50.* (55) *in Append. Dissertt. Acad. p. 7.* (56) *p. 37.*

L. A. 1660. publice a Noſtro Roſtochii, d. 26. Febr. recitatum eſt Poëma in Natalem hunc *Guſtavi Adolphi*, Ducis Megapolitani, Heroicum. Quod ſeorſim prodiiſſe, licet primæ hujus Editionis nullum hactenus viderim exemplum, Aug. Varenii & Joſuæ Arndii Carmina in illud mihi perſuadent Encomiaſtica, una cum Laur. Bodockii, Rhetoris Academici, Programmate, quo ejusdem recitationem indixit, *in Diſſertationum Academicarum Appendice* (57) obvia. Recuſum eſt Lubecæ A. 1697. in *Operum Poëticorum Latinorum* Syntagmate, *Libro Charitum Secundo*, duosque in iſto Octerniones occupat integros.

LI. A. 1661. d. 26. Sept. in Itinere Literario priori, Franequeræ Friſiorum Supremos Juris Utriusque Honores Academicos, ſive Doctoris Titulum, Diſputatione *de Jure Silentii* exambiit Inaugurali, cujus hic eſt Titulus:

> Τὰ πρῶτα *Tractationis Juridicæ de Jure Silentii, Synopticis Theſibus ſummarie delineata.* Franequeræ 1661. *in 4to.* Recuſa Hamburgi A. 1699. in *Volumine Diſſertationum Academicarum, p. 51-70.*

Elogia Metrica, quibus D. Laur. Banckius, JCtus Franequeranus, Aug. Varenius, Henr. Müllerus, Henr. Rahnius & Chriſt. Kleinius, Academiæ Roſtochienſis Theologi & JCti, Theod. Suterus, Urbis Conſul, Michaelque Kirſtenius & Caſp. Vogtius, illam ornarunt, in Voluminis ejusdem *Appendice, p. 78-83.* leguntur. Curas ſecundas, πρώτοις hiſce ſubjungendas, ſive Tractatum Argumenti ejusdem integrum, ſub finem illorum, uti & in *Prælectionibus de Notitia Autorum MSStis, c. 26.* promiſſum, vix unquam videbit Orbis Literatus. Inter Schedas enim Autoris defuncti (teſte Vitæ Continuatore *p. 25*) multa quidem Auctaria Diſputationis αὐτόγραφα, Tractatui deſtinata prolixiori, ſuperfuerunt, ſed ita miſere disjecta, ut edi vix poſſint.

LII. Eodem A. 1661. cum Roſtochium rediiſſet, Lectionibus in Claudiani *de Raptu Proſerpinæ Libros* publicis, M. Novembri inchoatis, præmiſſa ab ipſo eſt *Diſſertatio de Enthuſiaſmo ſeu Furore Poëtico*, ibidem, A. eodem 1661. in 4to, teſte Caſp. Thurmanno, (58) impreſſa, & in *Volumine Diſſertt. Acad. p. 71-82.* recuſa.

Programma, quo Studioſos ad audiendam eam invitavit, Elegiacum *in Miſcellaneis Poëticis, p. 18. 19. 20.* occurrit. Non video igitur, cur Henr. Muhlius, in ſua de eodem *Enthuſiaſmo Poëtico* Exercitatione, (59) Diſſertatiunculæ hujus, quæ publice legitur, bis deploret jacturam. Confudiſſe certe eam videtur cum Diatriba ſive Commentario Argumenti ejusdem prolixiori, quem, non ſub hujus ſolum finem p. 81. & in αὐτογράφοις Scriptorum Suorum Affectorum Indicibus, per Vitæ Continuatorem evulgatis, ſed *Parte* etiam II. Operis *de Lingua ac Poëſi Germanica* Vernaculi, (60) imo & in *Catalogo Nundinarum Anni 1664. Vernalium Lipſienſi*, (61) pollicitus Noſter quidem eſt, ſed nunquam abſolvit.

(57) *p. 63-68.* (58) *in Elog. Morhof. p. 55.* (59) *Procemio p. 7. & §. 12. p. 21. 22.* (60) *cap. 1. p. 201.* (61) *pag. 37.*

LIII. A. 1662. prodierunt.

1. *Theologiæ Gentilis Politicæ Dissertatio Prima, de Divinitate Principum.* Rostochii *in 4to* Recusa A. 1699. in *Volumine Dissertationum, p. 82-112.* una cum Dissertatione (quam in Priori p. 14. promisit) Secunda *de Titulis Principum Divinis*, e MSto tunc primum edita, sed sub finem mutila.

Reliqua Pars *Theologiæ hujus Gentilis Politicæ* (qua Principum viventium Cultum Divinum atque Idololatricum percensere Autor constituerat) nec lucem vidit, nec absoluta a Nostro esse videtur.

2. *Memoria Henrici Rahnii, Academiæ Rostochiensis JCti, publica Oratione, celebrata.* Rostochii *in 4to.* Miror, hanc in Orationum Nostri Syntagmate, Hamburgi A. 1698. excuso, locum non invenisse.

3. *Querela Halecis ad Neptuni Tribunal, Carmen Joculare.* Rostochii in 4to, Recusa inter *Opera* Nostri *Poëtica*, in *Libro Jocorum, p. 873-880.*

LIV. A. 1663. lucem viderunt publicam:

1. *Prosphonema in Christiani Kortholti* (Professoris tunc Rostochiensis, & dein Kiloniensis) *Summos in Theologia Honores* (in quo de Philosophiæ ac Theologiæ Concordia, Promotionumque in Academiis Theologicarum Ritibus, disseritur,) Rostochii impressum, & Hamburgi, A. 1699. *in Volum. Dissertt. Acad. p. 117 - 126.* recusum.

2. *Diatribe Philologica de Novo Anno, ejusque Ritibus*, a Joh. Gothardo a Böckeln, Ratzeburgensi, Auditore ipsius, & Acad. Juliæ deinceps Jurisconsulto, Rostochii A. 1663. *in 4to* edita, quam sibi Noster, e Lectionibus quippe suis privatis a Böckelio congestam, *in Prælectionibus Polyhistoricis MSS. c. 15.* postliminio vindicavit.

LV. Eodem An. 1663. vel sequenti 1664. prodiisse videtur:

Carmen de Ente Rationis Heroicum Joculare, Matthiæ Wasmutho, Logices in Acad. Rostochiensi, Linguarumque postea Orientalium ac Theologiæ in Kiloniensi Patria, Professori, inscriptum, quod Rostochii primo, & deinde Kilonii, utrobique sine Anni mentione, *in 4to* est editum, tertiaque vice Lubecæ An. 1697. inter *Opera Poëtica* reliqua, in *Libro Jocorum, p. 881-900.* recusum. In Editionis Secundæ Kiloniensis *Præfatione* refert Autor, se, quæ in hoc Poëmatio jographiculariter de Entium Rationis in Cerebro, per *εἰδῶλα* illa, quorum speciem Anatomici istic deprehenderunt, propagatione finxerit, serio deinde a Roberto Fluddio, Angliæ Philosopho, in *Mystica Cerebri Anatome*, asserta, Arcanisque annumerata, reperisse.

LVI. Ultimum Scriptorum Nostri Rostochiensium est:

Princeps Medicus, sive Dissertatio Historico-Medica de Curatione Strumarum, quæ a Regi-

Regibus Angliæ & Galliæ fit, eruditiſſima, Roſtochii An. 1665. *in 4to* edita, & Hamburgi An. 1699. *in Volumine Diſſertt. Acad. p. 127-160.* denuo impreſſa, cujus Editionem, auctiorem; *in Hiſtoria Naturali MS. P. II. c. 8.* & Scriptorum Affectorum Indicibus, promiſit.

Sententiam Autoris, miraculoſas eſſe has Regum Angliæ & Galliæ Curationes perſuaſi, refellere aggreſſus eſt Joh. Joach. Zentgravius, Argentinenſis, Theologus jam Academiæ patriæ Primarius, in *Biga Diſputationum de Tactu Strumoſorum Regis Franciæ*, Wittebergæ A. 1669. & 1675. editarum, *Diſp. II. §. 2. & ſeqq.*

LVII. Inter Scripta Kilonienſia, Roſtochienſibus, ut numero, & dignitate, ſuperiora, primus illis locus debetur, quæ Novellæ Academiæ Cimbriæ Inaugurationi, An. 1665. exeunte, & ſequenti 1666. ineunte, Soluta pariter atque Ligata Oratione, inſigni cum Applauſu, conſecravit. Ad Claſſem τῶν Ἀ'μέτρων pertinent:

1. *Oratio Panegyrica, in laudem Chriſtiani Alberti, Ducis Holſatiæ,* Kilonienſis Academiæ Fundatoris, in hujus Inauguratione, d. 6. Oct. An. 1665. recitata, in Alex. Julii Torquati Chiliarchæ Svedici, *Hiſtoria Inaugurationis* iſtius, quæ Sleſvigæ A. 1666. *in fol.* prodiit, *Appendice* primum evulgata, ac inter *Orationes* deinde Noſtri reliquas, in earum Syntagmate, An. 1698. Hamburgi edito, *num. 1. p. 1-33.* recuſa.

2. *Deſcriptio Actorum Promotionis, in omnibus Facultatibus Academiæ Kilonienſis, Principalibus Auſpiciis & Sumptibus, d. 22. Jan. An. 1666. inſtitutæ, omniumque, quæ cum iis ſunt connexa.* Accedunt, præter alia, *Vota* illius *Pythagorica ſeu Luſus Extemporaneus, de Numero Candidatorum Primæ Promotionis, in tribus Facultatibus Superioribus Ternario, in Philoſophica autem Septenario,* Petrique Muſæi, Theologi, Erici Mauritii, JCti, Caſp. Marchii, Medici, ac ipſius Morhofii, Orationes in eadem Promotione recitatæ. Prodierunt hæc omnia, & ſeorſim Kilonii An. 1666. *in fol.* & in Alex. Jul. Torquati *Appendice* modo laudata, Sleſvigæ eodem An. 1666. edita, noviſſimeque Hamburgi An. 1699. in *Volumine Diſſertt. Acad. p. 161 - 234.* tertia vice ſunt recuſa.

3. *Oratio de tribus Cauſis, ob quas multi ad minus ſolidam aliquam Sapientiam perveniant* (Ignavia ſcil. Philautia & Diſcordia,) in Promotionis Magiſtrorum Primæ Actu, d. 22. Jan. An. 1666. ab eo, Ordinis Philoſophici Pro - Decano, recitata, quæ non ſolum in *Deſcriptionis Actorum Promotionis* iſtius Editionibus duabus prioribus, An. 1666. impreſſis, ac modo laudatis, comparet, ſed & in *Orationum* Syntagmate (*num. 2. p. 33-61.*) lucem denuo An. 1698. vidit publicam.

Numeris adſtricto Sermone Natales Academiæ hujus celebrant:

1. *Epigrammata Sex* in Academiæ Kilonienſis, & Quatuor ejus Facultatum, Inſignia, in Torquati *Hiſtoria inaugurationis p. 110. 111.* obvia.

2. *IV. Odæ Concertantes* in laudem Ferdinandi III, & Leopoldi, Imperatorum, Fridericique & Christiani Alberti, Ducum Holsato - Gottorpiensium, scriptæ, ab Augustino Pflegero, Chori Ducalis Præfecto, Modis ornatæ Musicis, & in Academiæ Inauguratione d. 5. Oct. A. 1665. decantatæ, quæ in *Historiæ* Torquati *Appendice* comparent.

3. *Strenæ Poëticæ*, sub initium Anni 1666. Principi, Patronis & Professoribus Academiæ, distributæ, & a Torquato in eadem publicatæ *Appendice* in *Volumine* autem *Dissertt. Acad.* (*p. 182-188.*) Hamburgi An. 1699. recusæ.

Et, quæ hæc omnia junctim (sed Odas tamen absque Modis Musicis Pflegerianis) exhibent, aliaque insuper Carmina complura, eodem tempore scripta, complectuntur:

4. *Primitiæ Parnassi Kiloniensis*, Joh. Adolpho Kielmanno, Ministro Aulæ Holsaticæ Primario, inscriptæ, ac Kilonii An. 1666. (licet nulla hujus in Titulo occurrat mentio) *in 8vo*, impressæ, An. 1697. in Syntagmate *Operum Poëticorum* Lubecensi (*p. 581 - 620.*) denuo publicatæ, quas Frid. Rappoltus, Prof. Lipsiensis, eleganti commendavit Epigrammate Encomiastico, supra §.40. jam recitato.

LVIII. Proximo Quinquennio (ab An. 1666. ad 1671.) sex alii Poëmatum Nostri Latinorum Fasciculi lucem viderunt publicam, omnes, in eadem Collectione *Operum Poëticorum* Lubecensi, An. 1697. recusi:

1. *Miscellanea Poëtica*, &, quæ istis accesserunt, *Epigrammata Selecta*, utraque Bibliothecæ Ducum Holsaticorum Gottorpiensi inscripta. Kilonii A. 1666, in 8vo. In *Miscellanea* Frid. Rappoltus, modo laudatus, ita lusit:

    Singula quæ condis, cur Miscellanea ponis?
    Lauta an congestis secla imitare cibis?
    Visa meo certe est Olla hæc Miscella palato,
    Cœnari solis digna sed Olla Diis.

    Epigrammata autem *Selecta* hoc commendavit Tetrasticho:

    Quæ selecta tibi, mihi sunt Epigrammata lecta,
    Et jucunda bonis, & piperata malis.
    Nempe Epigrammaticos ætas non una lepores,
    Nec vendit mordax Bibilis una piper.

2. *Venerum*, sive Epithalamiorum, *Liber* Joh. Adolpho Kielmanno inscriptus, Elogiisque Collegarum, Erici Mauritii & Ad. Tribbechovii, ornatus Metricis. Kilonii 1667. in 8vo.

Veneres

Veneres Novæ, ſive Epithalamia Recentiora, Auguſto Friderico, Epiſcopo Lubecenſi, Ducique Holſatico, dedicata, ibidem anno demum 1675. (licet in Titulo non exprimatur) *in 8vo*, prodierunt.

3. *Funerum Liber*, ſive Epicedia, Chriſtiano Caſſio, Miniſtrorum Epiſcopi Lubecenſis, modo laudati, Primicerio inſcripta. Kilonii 1667. *in 8vo*. Adjecta eſt Elegia Ad. Tribbechovii Encomiaſtica.

4. *Avtoſchediaſmata Poëtica*, ſine Titulo, aut anni (qui 1668. fuiſſe videtur) indicio, *in 8vo* excuſa.

5. *Epigrammatum Libri II.* prior Joëli Langellotto, Archiatro Holſato-Gottorpienſi, poſterior Caſp. Vogtio, Civitatis patriæ Wiſmarienſis Conſuli, inſcriptus. Kilonii, ſine anni mentione, *in 8vo*.

6. *Horæ Subſecivæ Poëticæ*, ad Conſtant. Hugenium, Conſiliarium Principis Auriaci Intimum. Kilonii 1671. *in 8vo*.

Judicia Eruditorum de Poëmatis hiſce Latinis honorifica Recenſui Syntagmatis omnium Lubecenſis, qui infra ſuo loco exhibetur, reſervamus.

LIX. A. 1667. exeunte, Principi ſuo, Chriſtiano Alberto, Duci Holſato-Gottorpienſi, nuptias cum Friderica Amalia, Friderici III. Danorum Monarchæ Auguſtiſſimi, Filia, celebranti, publico Academiæ Kilonienſis nomine, Oratione ſoluta pariter atque ligata, gratulabatur, iſtaque occaſione edebantur.

1. *Venus Cimbrica*, ſeu Poëma Heroicum in Nuptias iſtas Ducales, Academiæ ſcriptum nomine, adjectaque huic Epigrammata aliquot, eidem Feſtivitati dicata. Kilonii 1667. *in fol.* recuſa an. 1675. *in Veneribus Novis*, ac an. 1697. *in Operibus Poëticis*.

2. *Panegyricus in Nuptiis Auguſtiſſimis Chriſt. Alberti, Ducis Sleſvici & Holſatiæ, ac Fridericæ Amaliæ, Friderici III. Dan. & Norw. Regis, Filiæ, M. Dec. A. 1667. publico Univerſitatis Kilonienſis nomine*, dictus. Kilonii 1667. *in fol.* recuſus in Syntagmate *Orationum*, Hamburgi an. 1698. edito, *num. 3. p. 61-106.*

Vincentii Fabricii noſtratis, Conſulis Gedanenſis, non JCti ſolum, ſed Philologi etiam & Poëtæ imprimis ἐξοχωτάτȣ, eodem an. 1667. Warſoviæ, in Regni Polonici Comitiis, extincti, Memoriæ, hortante Chriſt. Caſſio, Conſiliario Epiſcopi Lubecenſis intimo, Communi utriusque Amico, conſecravit.

Manes Fabricianos, ſeu Poëma prolixum Elegiacum, & Epigrammata quædam, in Obitum ejus, Kilonii an. 1667. *in fol.* excuſa, recuſa autem, tum ſub finem *Operum* Fabricii, Lipſiæ an. 1685. *in 8vo* junctim editorum (*inter Adoptiva p. 805-818.*) tum in Morhofii ipſius *Operibus Poëticis*, Lubecæ an. 1697. impreſſis, *Libro III. Manium*.

LX. Anno sequenti 1668. ipsimet Inscriptione parentavit duarum plagularum elegantissima, cujus hic est Titulus:

Nænia Funeralis in Annum 1668. expirantem, Lusus Epigraphicus. Kil. *in fol. A.* 1669. prodiit ipsius

Venus Alphabetaria in Nuptias Laur. Gutzmeri, Pastoris Ratzeburgensis, & Helenæ a Nedden, Ratzeburgi *in fol.* excusa, & in *Veneribus* deinde *Novis* an. 1675. in *Operibus* autem *Poëticis* an. 1697. recusa; Poëma Elegiacum, omnium, quæ in Amicorum scripsit gratiam, prolixissimum, Literarumque Alphabeti ordine Cogitata varia Erotica, per integras quinque plagulas, coacervans argutissima, de quo, in Jambis, ad Sponsæ Fratrem, Adolphum Fridericum a Nedden, J. U Lic. & Principis Megapolitani Secretarium, ita est præfatus:

En, quod petebas, Carmen! en ipsum Librum!
Inusitata quem mihi fœcunditas,
Et mira quædam Lusuum felicitas,
Et profluentis ingeni velocitas,
Et ista nominis tui jucunditas,
Et ista lucis optimæ festivitas,
Et oris ista pervicax dicacitas,
Calamique non sistentis improbus furor,
Et excitatæ mentis efferus calor,
Tot ampliarunt versibus, tot paginis.

LXI. Anni 1670. partem maximam Itineri secundo ad Anglos & Batavos Literario Noster impendit. Ex isto Kilonium an. 1671. redux, Opuscula quædam Roberti Boylii, Naturæ Scrutatoris felicissimi & incomparabilis, quorum in Anglia familiariter erat conversatus, Physica Latino donavit Idiomate, istamque versionem, nomine suo dissimulato, sub hoc edidit Titulo:

Rob. Boylii Introductio ad Historiam Qualitatum Particularium: Cui subnectuntur Tractatus de Cosmicis Rerum Qualitatibus, de Cosmicis suspicionibus, de Temperie Subterranearum Regionum, de Temperie Submarinarum Regionum, de Fundo Maris; ex Anglico in Latinum Sermonem conversi. Hamburgi an. 1671. *in 12mo.*

Bina ipsiusmet in Versionem hanc suam ἀνώνυμον Epigrammata in *Horis subsecivis Poëticis, pag. 3. 4.* leguntur.

LXII. Ipse deinde, in Scrutinio Naturæ Arcanorum Curiosiori, Boylium, aliosque Philosophiæ Experimentalis Instauratores feliciter æmulatus Lynceos, complura, & luculenta quidem ac præstantissima, illius subinde publicavit Specimina. Quorum primum, breve quidem, sed neutiquam pœnitendum, fuit

Disputa-

Disputatio de Sole Igneo Academica, Kilonii an. 1672. *in 4to* edita, & Hamburgi an. 1699. in *Volumine Dissertt. Acad. (p. 235-244.)* recusa, quam Georg. Casp. Kirchmayerus, (*62*) aliique honorifice passim commendant.

LXIII. Excepit hanc, eodem A. 1662.

Epistola de Scypho Vitreo, per certum Vocis Humanæ sonum rupto, ad Johannem Danielem Majorem, Professorem Medicum Kiloniensem, scripta, & ultra sex excurrens Quaterniones, quæ Kilonii, A. jam dicto 1662. *in 4to* prodiit.

Istam, Scyphorum Vitreorum, a Nicolao Pettero, Oenopola Amstelodamensi, certo & æquali vocis suæ sono, an. 1670. se præsente, disruptorum, Historiam proponentem, & Ratiociniis Physico-Mathematicis ingeniose illustrantem, Autor *Ephemeridibus* Curiosorum Germaniæ *Physico-Medicis Miscellaneis* inserere primum parabat, sed deinde, cum in molem spe majorem excrevisset, seorsim edere maluit. Quam vendibilis fuerit, quantoque excepta sit applausu, Exemplorum illius intra breve admodum tempus distractio, & hinc orta raritas, abunde testantur. De utraque, præter Lipsienses (*63*) & Erasmum Francisci, (*64*) istumque allegantem Cl. Tentzelium, (*65*) Joh. Christianus Frommannus, Medicus & Professor Coburgensis, An. jam 1675. *in Tr. de Fascinatione*, (*66*) sequentia annotavit: *Vocum verborumque efficaciam naturalem primo limine confirmare videtur elegans Experimentum Excell. & Clarissimi Dn. D. Danielis Georgii Morhofii, Prof. Kilon. Celeberrimi in Epistola, quam inscripsit de Scypho Vitreo, per certum humanæ vocis sonum, rupto, Kilonii A. 1672. edita. Argumenti raritate Angli, sua natura curiosi, ducti, propera Exemplarium, Hamburgi venalium, coemptione, & in Angliam transportatione, istorum raritatem in Germania pepererunt, ut rara sit inter Literatos Germanos Epistola ista.* Nec defuit, qui vix editam in Belgicum transfunderet Idioma, istoque luci publicæ, Amstelodami an. 1673. *in 8vo*, sub hoc exponeret Titulo: D. G. Morhoffs Brieff over het Breken van een Glaseromer door seker menschelik Geluyt. De qua Anonymi Versione, Notulisque passim interspersis, Noster (*in Præfatione Stentoris* Ὑαλοκλάςȣ) judicat, satis quidem illum concinne in labore hoc esse versatum, nisi quod in nonnullis mentem suam non satis sit assecutus, &, in ipsa Experimenti Historia, de fracto per sonum Diapason vitro, dissentiat. E Germanis, præter Joh. Christ. Frommannum, (cujus verba paulo ante exhibuimus) publice Epistolam hanc commendarunt Christophorus Wegleiterus, Theologus Altorfinus, (*67*) & M. Theod Kirchmayerus, Ordinis Philosophici Wittebergensis Assessor, qui *Schediasmate de Viribus Toni Consoni admirandis Academico*, Wittebergæ eodem, quo illa, an. 1672. edito, (*68*) hoc de ea tulit Judicium: *In hac videas multa rara ac curiosa, quæ famam Viri amplificant, quanquam ipse de se fateatur, quod magnam partem acceperit ab Anglis.*

(*62*) *In Commentatione de Phosphoris, Natura Lucis & Igne p. 31.* (*63*) *in Actis Erud. M. Majo An. 1683. p. 195.* (*64*) *in Annott. ad Baronis a Valvasor Gloriam Ducatus Carniolæ Vernaculam Germanicis, L. 4. c. 50.* (*65*) *in Dialog. Menstr. German. M. Dec. A. 1689. pag. 1277.* (*66*) *Lib. III. Part. III. Sect. 2. c. 3. §. 4. p. 985. 986.* (*67*) *in Or. de palmariis Seculi nostri Inventis p. 43.* (*68*) *cap. 2. §. 3.*

Anglis. E Danis, Erasmus Bartholinus, Medicus & Mathematicus Acad. Hafniensis Eximius, in *Disp.* (quam Casp. Thurmannus (69) allegat) *de Problematibus Geometricis*, eodem A. 1672. publicata. (70) Ex Italis autem, præter Joh. Cinellum, *Bibliotheca Volantis* Scriptorem, (71) Athanasius Kircherus & Daniel Bartholus, Jesuitæ duo longe doctissimi, & in Philosophia Naturali præ aliis egregie versati. Quos inter ille, in *Phonurgia Nova, de prodigiosis Tonorum Effectibus*, Campidonæ an. 1673. *in fol.* edita, facta experimenti hujus de Vitro per vocem Petteri rupto mentione, seqventia adjecit: *Causam hujus rei anxie sane inquirere conatus est Eruditus Vir, Dan. Georg. Morhofius, in Opusculo supra citato. Sed adhuc sub judice lis est, compluribus id tentantibus quidem, sed non cum eo, quem sperabant, successu.* Alter, Dan. Bartolus in Libro Italico *de Sono & Tremoribus Harmonicis*, Bononiæ an. 1681. evulgato, (72) omnes in partes idem Experimentum versat, &, magna Observationum Nostri parte adducta, compluribus aliis, tum ratiociniis, tum Experimentis, illustrat, sed Argumenta Epistolæ Morhofianæ, e Philosophiæ Democriteæ Principiis deducta, fastidit, his, inter alia, verbis utens, Nostro (*non parum se iis affici, in Præfat. Stentoris* Ὑαλοκλάστου, fasso) perquam honorificis: *Jo havea scritto fin qui, ne altro mi rimaneva che aggiugnere: quando mi fù dié, dopo lugnamente cercatolo, a vedere un trattato, sotto nome di lettera di Daniel Georgi Morhof de Scypho vitreo per certum humanæ vocis sonum rupto. Lettolo avidamente, ne giudicai dotto l' Autore, e l' opera piena d' eruditione e d' ingegno. Vidi in essa havervi del favorevole, e del contrario a me, oltre al filosofare, ch' egli adopera, didotto da principi d' un tal moderno Sistema Democritico riformato, che a me non va punto pel verso.*

LXIV. Noster, partim tot Eruditorum Encomiis, & de raritate Epistolæ querelis, partim vero scrupulis, a Kirchero (cui, *in Diss. de Paradoxis Sensuum*, (73) nonnulla jam an. 1676. regessit) circa experimenti certitudinem, ab interprete Belgico circa nonnullas ejusdem circumstantias, & a Bartolo circa Philosophemata Democritea, sibi motis, instigatus, Laborem suum, ut & istis, & his, satisfaceret, revidere, decennio a prima Editione jam elapso, decrevit. Revisionem aggressus, plurimis eundem Accessionibus ita locupletavit, ut Editionis prioris magnitudinem sextuplo excederet, atque ex Epistola in Tractatum prolixiorem, 18. distinctum Capitibus, esset mutandus, qui an. 1683. sub hoc prodiit Titulo:

Stentor Ὑαλοκλάστης; *seu Dissertatio Epistolica de Scypho Vitreo per sonum vocis humanæ rupto, ad D. Joh Dan. Majorem, in qua imprimis natura Soni non parum illustratur. Editio Secunda, Emendatior & Auctior,* Kilonii 1683. *in 4to* (1½ *Alphab.*)

Stentoris istius (Hamburgi an. 1699. *in Volum, Dissertt. Acad. pag. 329-445.* recusi) Recensum prolixiorem Lipsienses, (74) Ephemerides Eruditorum Gallicæ (75) & Christ. Franc. Paulinus (76) exhibuerunt, quos consuli a curiosis jubemus. Lipsienses hoc eum ornant Elogio: *Naturæ Mystagogum esse Morhofium, vel solus hic*

(69) *in Elog. Morhof. p. 56.* (70) *p. 5.* (71) *Parte illius Prima*, Florentiæ A. 1676. edita, & in Morhofii ipsius *Stentore* Ὑαλοκλάστῃ *p. 19.* laudata. (72) *Tr. III. c. 8.* (73) *p. 18.* (74) *in Actis Erud. M. Majo A. 1683. p. 194-197.* (75) im Philosophischen Feyerabend. *c. 95.* (76) *p. 874-878.*

hic Libellus locupletissimus potest esse testis. Omnia enim in illo allegationibus rarissimorum Autorum, omnia Experimentis recentissimis sunt plena, nec ullum eorum sine acuta atque accurata disquisitione a perspicacissimo hoc Viro dimittitur. - - Autorem inspicere ipsum pretium erit operæ. Is enim, uti Cornu Copiæ quoddam est eruditionum non trivialium, ita legentes quoque sic delectabit, ut ardentissimum in ipsis reliquorum ingenii fœtuum, quos affectos perfectosque domi fovet, desiderium accendat. Commendant præterea eundem Sam. Reyherus, Autoris Collega, *Acusticam* hunc *maxime illustrasse* judicans, (77) Chr. Franc. Paulinus (78) & Joh. Hadr. Sleevogtius, Professor Acad. Jenensis Medicus (79) cui *Tractatus* audit *Eruditissimus.*

LXV. Sed ad Annum 1672. revertamur, quo, præter Physica ista, jam recensita, in lucem etiam prodiit.

Oratio de Intemperantia in Studiis, & Eruditorum, qui ex ea oriuntur, Morbis, triennio ante, M. Apr. A. 1669. sub auspicio Rectoratus Academici, habita Kilonii in 4to, Hamburgi deinde A. 1698. in *Orationum* Syntagmate (p. 106-143) recusa.

Commendari hujus Lectio omnibus meretur Literatis, non ob doctrinam solum & Styli Oratorii Elegantiam haud vulgarem, sed etiam, & potissimum quidem, ob sapientiam, qua Vitia Eruditorum Epidemica nonnulla, horumque causas, cordate detegit, Literariam rariorem. Cujus intuitu Jac. Thomasii, Polyhistoris Athenarum Misniæ Celeberrimi, (80) & Ant. Itteri (81) albos jam reportavit calculos.

LXVI. Anno 1673. Orbis Eruditi conspectum subiit

Epistola de Transmutatione Metallorum, ad Joelem Langelottum, Serenissimi Cimbrorum Principis Archiatrum, Hamburgi *in 8vo* publicata, & 10. constans octernionibus, quæ in Volumine etiam *Dissertationum Academicarum atque Epistolicarum*, ibidem An. 1699. excuso, locum suum *pag. 245-302.* invenit, a D. Joh. Jac. Mangeto *Libro Bibliothecæ Chemicæ Curiosæ*, Genevæ hoc ipso A. 1702. editæ, *Primo*, uti Lipsienses narrant, itidem est inserta.

Scripta est illa rogatu Langellotti, cum hujus argumenti nonnulla Noster, in Colloquio de ipsius *Epistola ad Naturæ Curiosos*, cum eo communicasset. Historiam persequitur non Scriptorum solum Chymicorum ἐξοχωτέρων, sed Adeptorum etiam, quos vocant, Celebriorum, factarumque per istos Transmutationum Metallicarum, & subinde ad alia quædam Secreta Chymicæ Artis digreditur. Auctiorem longe illius Editionem Autorem esse meditatum, & Scriptorum ipsius Affectorum Index Ἀυτόγραφος, in Vitæ Continuatione ab Anonymo publicatus, testatur, & Joh. Ludov. Hannemannus (82) confirmat, simulque, ultimis Vitæ Annis, tum quoad Historiarum Circumstantias, tum quoad experimenta & Principia, multa melius edoctum,

(77) *in Diss. de Natura & Jure Auditus, c. 3. p. 7.* (78) *loco citato.* (79) *in Disp. Inaug. de Antrace Pestilenti, §. 33. p. 12.* (80) *in Tr. de Plagio Literario, §. 285. 288. 334. 634.* (81) *in Synopsi Philosophiæ Moralis, L. 3. c. 3. p. 158.* (82) *in Ovo Hermetico-Paracelsico p. 333.*

mentem in non paucis, refert, mutasse. *Laciniæ*, quas se aliquando *purpuræ huic esse assuturum*, idem Hannemannus pollicetur, jacturam Supplementorum Autoris ipsius vix resarcient. Quorum si spes nulla superest, Epistola hæc, tot Observationibus referta eximiis, Lectori cuivis Erudito, vel sine illis, uti hactenus, ita porro etiam, sese approbabit. Merito enim illa a Vinc. Placcio vocatur *Doctissima*, (83) *Elegantissima*, (84) *Lectuque jucundissima*, *& multa scitu non inutilia continens* (85) ab Henn. autem Wittenio (86) & Chr. Wilh Eybenio (87) *Libellus perelegans*, & a Christoph. prætera Wegleitero, (88) Phil. Jac. Hartmanno, Acad. Regiomontanæ Medico percelebri (circa Succini licet Physiologiam modeste a Nostro dissentiente, suique dissensus rationes adjungente,) (89) Mich. Bernh. Valentino, (90) aliisque pluribus, commendatur. Unum hunc, in Libello, cetera pulcherrimo, nævum observes, quod Autor, nimio in Chymiam indulgens affectui, justum, circa Transmutationum Metallicarum Narrationes, non ubique adhibuerit delectum, nec a credulitatis vitio, in ista χρυσοποιΐας & Adeptorum Historia, plane sit immunis. Id quod Viro etiam Illustri, Godofredo Guilhelmo Leibnitio, est notatum, qui, teste Celeb. Tenzelio, (91) pleraque Transmutationum, quas illa exhibet, Historias suspectas esse, nonnullas etiam manifesto falsas, Autori ipsi, paulo antequam obiret, significavit.

LXVII. Anno 1675. Juris Noster publici fecit

Veneres Novas, de quibus §. 58. jam dictum;

Sequenti autem 1676.

Dissertationem de Paradoxis Sensuum Academicam, seorsim Kilonii, & hoc Anno, &, novennio post, A. 1686. *in 4to* impressam, A. 1699. autem, in Volumine Dissert. Acad. (*p. 303-328.*) tertia vice Hamburgi recusam, *elegantissimam* utique (ceu vere Christoph. Wegleiterus (92) judicavit,) & Observationibus Experimentisque Physicis Selectioribus scatentem.

Digna itaque est, quam doleamus, Jactura *Libri*, in quem Diatriben hanc transformare, Accessionibus plurimis adjectis, voluit, *de Paradoxis Sensuum* integri, non in Scriptorum tantum Affectorum Indice, sed *Stentore* etiam Ὑαλοκλάστῃ, (93) a superstite promissi.

LXVIII. Sexennio sequenti, quo nubeculæ quædam turbarum Bellicarum Cimbriæ Ducalis, & Musarum Kiloniensium, Tranquillitati subinde erant infestæ, nihil Morhofianum, præter Programmata, Carmina & Schediasmata hujusmodi, quæ recensere haud vacat, minutiora, lucem vidit publicam. Reddita autem Chersoneso

(83) *in Notis ad Joh. Rhodii Catal. Scriptorum Supposititiorum p. 41.* (84) *in Tr. de Scriptt. Anon. & Pseudon. p. 159.* (85) *in eod. Tractat. p. 42.* (86) *Dec. IX. Memor. Philos. Renov. p. 628.* (87) *in Eponomologio Critico Tob. Magiri Aucto p. 743.* (88) *in Or. de palmariis Seculi nostri Inventis p. 42.* (89) *Libro II. Historiæ Succini Prußici* Francofurti A. 1677. editæ, locis compluribus. (90) *Diss. V. Epistolica de Lusu & Erroribus Naturæ p. 173.* (91) *in Dial. Menstr. German. M. Oct. A. 1692. p. 837.* (92) *in Orat. cit. 42.* (93) *p. 142.*

ſo huic Pace & Principum ſuorum Concordia, ad Scriptiones etiam Noſter Eruditas rediit, & A. 1682. junctim, ob argumenti cognationem, Sermone Germanico, duo, quæ ſola iſto elucubravit, ingenii monumenta typis (*in 8vo*) evulgavit Kilonienſibus, junctim etiam ab Hæredibus (qui ex Autoris illa codice emendarunt, paſſimque auxerunt, ac nova inſuper Præfatione inſtruxerunt) Lubecæ A. 1700. *in 8vo* denuo recenſita. Primum iſtorum eſt:

> Der Unterricht von der Deutſchen Sprache und Poëſie, deren Uhrſprunge, Fortgange und Lehrſätzen, wobey auch von der reimenden Poeterey der Ausländer mit mehrerm gehandelt wird. (h. e. *Commentarius de Germanorum Lingua ac Poëſi, hujusque Ortu Progreſſu & Præceptis, in quo etiam de Poëſi Exterorum Rythmica fuſius* diſſeritur.)

Tractatus hic Vernaculus, Operis de Lingua & Poëſi Germanica Latini plenioris, ſed (affecti tantum, nec unquam ſperandi) Prodromus, qui e Prolegomenis, Poëmatum Germanicorum præmittendis Syntagmati, in Librum ipſis Poëmatis duplo majorem, teſte Præfatione, excrevit, tribus abſolvitur Partibus. Harum Prima, de Lingua agens Germanica, eamque, & Boreales illi cognatas, antiquitate, & Græcam, & Latinam, ſuperare, imo has Germanicæ eſſe originis, luculenter (etſi longe compendioſius, quam in affecto *Originum Germanicarum* Opere, idem argumentum fuſius perſecuturo, facere decreverat) oſtendit. Eo fine Autor Capite I. de Linguæ Germanicæ Præſtantia & Vetuſtate generatim diſſerit, Cap. II. Græcam & Latinam illa eſſe recentiores, III*io* autem voces Græcas & Latinas quamplurimas a Scythico Germanicis Veteribus ortum traxiſſe, oſtendit, Cap. IV. V. & VI. Fontes Derivationis Vocum cujuslibet Linguæ genuinos commonſtrat, & VII*mo* tandem Cognationem Vocum Græcarum & Latinarum, hominem ejusque partes & membra, denotantium, cum Germanicis ejusdem ſignificationis exponit. Partis Secundæ, de Poëſeos Germanicæ commentantis Origine & Progreſſu, Capita Quinque priora Poëſeos Gentium Europæ aliarum, Gallorum ſcilicet, Italorum, Hiſpanorum, Anglorum & Belgarum, Rythmicæ ſiſtunt Hiſtoriam & Faciem Antiquam pariter atque modernam, VI*tum* & VII*mum* Poëſeos Germanicæ Ætatem Primam, ad Caroli Magni usque Imperium, ac Secundam, ad Mart. Opitii porrectam tempora, VIII*vum* Gentium Arctoarum Poëſin, & Nonum denique Tertiam Germanicæ Ætatem, quæ in noſtra incidit tempora, conſiderant. Partis Tertiæ, Germanorum Artem ipſam proponentis Poëticam, Caput I. de Linguæ Germanicæ ad Poëſin agit aptitudine, II. III. IV. & V. de ejusdem Orthographia, Etymologia, Syntaxi & Proſodia, VI. de Numero Poëtico, VII. VIII. IX. & X. de Rythmis eorumque Neceſſitate, Origine & Qualitatibus, XI. & XII. de variis Verſuum, Stropharum Carminumque, Generibus, XIII. de Inventionibus Poëticis, XIV. de Poëmatis Heroicis, XV. de Odis, XVI. de Comœdiis & Tragœdiis, ac XVII. tandem de Epigrammatis. Sub finem totius Commentarii adjectæ ſunt Henrici Schævii (quem Noſter in Gymnaſio Stettinenſi, uti ſupra, in Vitæ Hiſtoria, §. 7. jam eſt relatum, habuit Præceptorem) Metaphraſes

XVII. priorum Odarum Libri Primi Horatianarum Metrico-Germanicæ, variis Carminum generibus elaboratæ. Pleniorem Operis cedro dignissimi desiderantem notitiam ad Recensum illius ablegamus prolixum, & perquam honorificum, *in Actis Eruditorum Lipsiensibus, M. Sept.* A. 1682. *(94)* obvium, & qui isti sua debet, Adr. Bailetum, Scriptorem Judiciorum de Eruditis Gallicum. *(95)* Lipsienses *(96)* his illud verbis extollunt: *Cum de Latinorum Lingua & Poësi multi Commentarios scripserint, Poësin etiam Germanicam quidam in Artem redegerint, ac certis legibus astrinxerint, deque Lingua Germanorum diversorum Autorum extent Monumenta: nullum tamen præstantiori ingenio, ac majori eruditionis rariorisque doctrinæ copia, conditum fuit hoc Opusculo, quod, vernaculo Idiomate scriptum, Germanicis suis Poëmatibus, in unum collectis Fascem, & Kilonii hoc anno editis, præmisit Doctissimus Morhofius, Latinorum etiam Græcorumque Carminum Venustate nulli Poëtarum secundus.* Alibi iidem *Libellum aureolum, (97)* & *Commentarium Eruditissimum, (98)* salutant. Quanti Erasmus Francisci, plurimæ Lectionis, ac singularis in sermone Germanico Eloquentiæ pariter atque Elegantiæ, Scriptor, istud fecerit, verba Epistolæ ejus ad Wilh. Ern. Tenzelium Vernaculæ docent sequentia, *(99)* Latine a nobis translata: *Dn. Morhofium valde admiror, diversisque Viris Illustribus pulcherrimum ejus de Lingua & Poësi Germanica Commentarium, præ aliis hujus generis Scriptis, de nota meliore commendavi.* Joh. Christoph. Wagenseilio *(100)* *Liber* audit *laude dignissimus.* (Ein Preißwürdigstes Buch,) Joh. Frid. Mayero *(1)* *Præstantissimus*, Joach. Fellero (2) *Opusculum Aureum*, & Christ. Grübelio *(3)* *Tractatus Eruditus.* Henr. Meibomium Juniorem, (4) aliosque plures, non minus honorifica Laborem hunc Nostri mentione dignatos, brevitatis studio, allegare supersedeo.

LXIX. Commentario huic de Lingua & Poësi Germanica eximio, in utraque Editione, & Kiloniensi Anni 1682. & Lubecensi Anni 1700. ista paulo auctiori, ob Argumenti, uti jam monitum, affinitatem, subjungitur alterum Nostri Scriptum Vernaculum, sive Poëmatum Germanicorum Sylloge, pari applausu excepta:

Die Teutsche Gedichte.

Pleraque seorsim jam ante prodierunt, omnia autem junctim excusa Eruditis in hoc sistuntur Syntagmate, Trium, in quas dispescitur, Partium. Prima, quæ Argumenti sunt Gratulatorii, secunda Funebria, & Tertia denique Miscellanea non unius generis, Sacra atque Profana, cum Odis atque Epigrammatis plurimis, legenda exhibente. Encomiastas ea invenere plurimos, e quibus solos jam allegabo Collecto-

res

(94) *pag. 271-277.* (95) *T. IV. des Jugements des Scavans P. I. p. 117. 118.* (96) *p. l. c. p. 271.* (97) *M. Febr. A. 1691. p. 55.* (98) *M. Jun. A. 1697. p. 261.* (99) recitat ea Tenzelius *in Dial. Menstr. German. M. Jun. A. 1690. p. 518.* (100) im Berichte von der Meister Singer=Kunst (*sub finem Commentationis de Civitate Noriberg.*) *c. 1. p. 452.* (1) *in Disp. de Codice suo Bibl. Germ. MSto (in Append. Hist. Vers. Bibl. Lutheri) p. 168.* (2) *in Præf. Catalogi MSS. Biblioth. Lips. nec non in Præf. Metaphraseos Meditatt. Joh. Gerhardi Richteriana, Metrico-Germanicæ, A. 1690. edita.* (3) *in Diss. de Lingua Germ. Veteri & moderna, c. 1. p. 4.* (4) *in Additt. ad Val. Henr. Vogleri Introd. p. 186. 189.*

res Actorum Orbis Eruditi Lipsiensium Celeberrimos, *Venustatem* illorum *plane eximiam, nativamque, quam præ se ferunt, elegantiam, minus affectatam anxieque quæsitam*, commendantes. (5) Non dissimulo tamen, inter Encomiastas hos non deesse, qui laudibus Censuras, sed ab affectuum forte contagio haud immunes, admisceant, Silesios imprimis, ob prælatum Mart. Opitio suo, Poëseos Vernaculæ Instauratori, Paulum Flemmingium, Nostro subinde minus æquos. Hos inter B. N. (quem Bened. Neukirchium, Silesium, Anonymus alter M. M. (6) perhibet) svavitatem in illis videtur desiderare, in *Partis Poëmatum* Christiani ab Hofmannswaldau *Germanicorum Secundæ*, Lipsiæ an. 1696. editæ, ita scribens Prolegomenis: Morhof schreibet zwar so lieblich nicht, als gelehrt: Er hat aber sehr wohl verstanden, was zu einem Gedichte erfordert wird. (7) M. M. modo allegatus, licentiam eorundem, in Constructione verborum turbanda, justo interdum majorem verbis hisce accusat simul & excusat: (8) Die Freyheit, deren er sich bey der Construction, und anderweit, bedienet, ist bey einem Mann von solcher Autorität mehr zu verwundern, als nachzuahmen. Er pfleget auch dergleichen nicht leichtlich zu gebrauchen, es wäre denn, daß eine artige meditation hinfallen müste, wo man der Sprache nicht eine kleine Gewalt anthun wolte. Risum autem linguæ nostræ Cimbricæ gnaris Censura sua haud dubie extorquebit M. Joh. Christianus Kunckelius, Uratislaviensis, qui, *in Disputatione de Silesiorum in Germanica Poësi præstantia*, Lipsiæ an. 1698. edita, (9) Flemmingio, ejusque Imitatori Morhofio (cujus tamen Carmina se Germanica subinde admiratione prosequi, non diffitetur, (10) præter duritiæ quoddam genus, *Holsatismos* etiam, nescio quos, exprobrat.

LXX. Anno 1683. in lucem prodiit

Stentor Ὑαλοκλάστης, Tractatus, cujus Historia §. 64. jam est exposita, Physicus,

Sequenti autem 1684.

Liber de Patavinitate Liviana, ubi & de Urbanitate & Peregrinitate Sermonis Latini universe agitur, Vito Ludovico Seckendorfio, Electoris tunc Saxonici, Ducisque Saxo-Numburgensis, Consiliario Intimo, ad eandem postea in Aula Brandenburgica dignitatem, cum Cancellarii Novæ Academiæ Halensis conjunctam Officio, ob merita in Rempublicam & Literas immortalia, evecto, Heroi Eruditissimo, omniumque vere Eruditorum amantissimo, inscriptus, ac Kilonii in 4to excusus, in Volumine autem *Dissertationum Academicarum* (p. 471-592.) tribus post lustris, Hamburgi an. 1699. denuo publicatus.

Scripti hujus exasciatissimi Recensus Historico-Encomiastici prolixiores exhibentur in *Actis Eruditorum Lipsiensibus, M. Dec.* 1684 (11) Abbatis Roquii *Ephemeridibus Eruditorum Anni 1685. Gallicis* (12) & Pet. Bælii *Novellis Reip. Literariæ* eodem An. 1685. Gallice publica-

(5) *M. Sept. A. 1682. p. 276. 277.* (6) in den unvorgreiflichen Gedancken von deutschen Epigrammatis (quæ Lipsiæ A. 1698. prodierunt) *c. 2. p. 54.* (7) *lit. b. 5. b.* (8) *l. c. c. 2. p. 60. 61.* (9) *§. 8. p. 11. 12.* (10) *§. 6. p. 10.* (11) *p. 570-576.* (12) *num. 20. ad d. 25. Jun. p. 318.*

publicatis. (13) Hos consulat Autores, qui pleniorem Argumenti ejus desiderat notitiam. Lipsienses (14) hanc libro per se vendibili, hederam suspendunt: *De Sermonis Romani, qui Consulum, qui Patriciorum, qui Equitum erat, nitore, quam Urbanitatem dixere, docte graviterque disserere; ætatis Aureæ Scriptores ab iniquis obtrectantium Censuris, Livium præsertim, Historicorum Romanorum Principem, & ipsum Equitem, adversus Asinium Pollionem, Patavinitatis insimulantem, acriter defendere, sic ut in animo legentis suspicio impolitæ dictionis ne minima relinquatur, illustris non minus est ingenii, quam artis exquisitæ. Quod cum, in præsenti Scripto, egregie, uti proposuerat, Clarissimus Autor præstiterit, non est dubium, quin de bonis ille Literis tanto præclarius mereatur, quanto majori illis solent esse detrimento, quorum pravum detrahendi studium id agit, ut quacunque ratione Scriptores Classicos erudito Seculo suspectos reddat, primamque adeo dicendi regulam corruptam.* Interjectis deinde compluribus, eundem *Opus* appellant *nitidum, ac profundioris doctrinæ plenum,* in quo multa inveniuntur, *quæ cum Antiquitati, Romanæ æque ac Græcæ, tum rerum Hispanicarum, Gallicarum & Italicarum notitiæ, plurimum accendunt lucis, judicium de Scriptoribus cujuscunque generis ac ætatis acuunt, discernere Lingvarum Idiotismos docent, politiorisque Literaturæ studio excitando, augendo & ornando, apprime serviunt.* Abbatis Roquii (15) hoc de illo est Judicium: *On trouve icy des Recherches fort curieuses sur ce defaut de Tite Live, & sur la veritable Urbanité du stile Latin.* Ægid. Menagius (uti in *Menagianis* Posthumis, Amstelodami A. 1694. editis, (16) refertur) sequenti eundem dignatus est Elogio: *J' ai vu un Traité de Morhoffius, imprimé depuis peu, sur la Patavinité de Tite Live, ou il explique tres sçavamment ce que c' est que l' Urbanité & la Peregrinité de la Langue Latine. Cet Ouvrage est plein d' Erudition, & de mille choses curieuses, sur cette matiere.* Petro Bælio (17) audit *Un Ouvrage Infinité des Recherches tres curieuses*, Thomæ autem Crenio (18) *Liber non inelegans.* Aliorum Laudes prætereo, solumque adjungo Christophori Cellarii, peritissimi atque acuratissimi Dictionis Latinæ Censoris, judicium de eodem honorificum: (19) *Vossius, Bonifacius, Sigonius, & cumprimis Morhofius, Kiloniensis Academiæ insigne Decus, certatim congesserunt, quæ ad tuendam tanti Scriptoris* ?Livii sc.) *famam & ornamentum faciunt: novissimus etiam a morosi Censoris, Asinii Pollionis, iniquitate fortissime nuper defendit, & Patavini hominis Latinitatem vindicavit purissimam.*

LXXI. Sed nec tacenda nobis est, tacere quamvis Oratorem jubeat, *Disputatio* elegantissima *de Eloquentia in Tacendo*, Kilonii eodem an. 1684. *in 4to* edita, & Hamburgi an. 1699. *in Volumine Dissertationum Academicarum*, (*p.* 446-470) recusa;

In qua (uti scite Lipsienses (20) observarunt) *ea* commendatur *Oratoris Prudentia, qua id solum, quod in Oratione ἐνεργητικὸν est, exprimit, cetera vero, quæ vel circa Inventionem, vel circa Elocutionem, περίεργα sunt, aut superflua, ab Argumento, Personis, Loco, Tempore, Re, aliena, aut quovis modo inepta, omittit, aut indicta esse cupit.* Hujus, præter

(13) *M. Apr. A. 1685. p. 444. 445. ac M. Jun. Art. III. p. 609-625.* (14) *l. c.* (15) *l. c.* (16) *p. 190.*
(17) *l. c. p. 445.* (18) *in Notis ad Tractatus Variorum de Eruditione comparanda p. 294.*
(19) *Programm. L. p. 357.* (20) *in Actis Erud. M. Jul. A. 1699. p. 290.*

ter Gottl. Frid. Seligmannum, Theologum Lipſienſem, (21) Vinc. etiam Placcius noſter honorificam fecit mentionem, & *Doctiſſimam* publice, nec immerito, vocavit. (22)

Recudi etiam Noſter, eodem an. 1684. Kilonii *in 4to*, cum ſua ad Pet. Axenium, JCtum & Advocatum Slesvicenſem, Virum Doctiſſimum, ſibique amiciſſimum, Præfatione curavit.

Joh. Laurembergii, Roſtochienſis, Mathematum in Academia Daniæ Sorana Profeſſoris, tum ob Eruditionem in reliquis Polymathiæ Elegantioris Partibus eximiam, tum Venam etiam Poëticam admirabilem, in Orbe Literato Celeberrimi, (23) *Satyram Elegantiſſimam, qua Rerum Bonarum Abuſus, & Vitia quædam Seculi, perſtringuntur, A. 1636.* ab ipſo editam, una cum ejusdem *Querimonia Daphnorini* (i. e.) Laurembergii) *de ſuo & Academiæ Soranæ ſtatu.*

Utrumque hoc Poëmation in Appendice etiam Adoptiva *Operum* Noſtri *Poëticorum*, Lubecæ an. 1697. junctim impreſſorum, locum poſtea invenit.

LXXII. Anno ſequenti 1685. in lucem ab eo itidem denuo ſunt protractæ:

Nicaſii Baxii, Monachi Auguſtiniani; Medullæ Eloquentiæ & Figuræ aliquot Rhetoricæ, ex M. T. Cicerone concinnatæ; Quibus ipſius præmiſſa eſt *Præfatio, qua de omni in Eloquentia excerpendi ratione agitur,* Kilonii 1685. *in 8vo.*

Quem Libellum quatuor octernionum exiguum uti in Juventutis ſe uſum recudi curaſſe, in Titulo profitetur, ita eidem etiam *L. 3. Polyhiſt. Lit. c. 7. §. 27. de nota meliore commendavit.*

LXXIII. An. 1686. Lubecæ *in 8vo* prodiit

Otiorum Divinorum, ſeu Carminum Sacrorum Liber, Programmata complectens Poëtica, ſeu Ἔμμετρα, Feſtis IV. Anni Solennioribus, publico nomine, in Academia Kilonienſi propoſita, integer poſtea ibidem an. 1697. in Operum Poëticorum omnium Syntagmate, *Libro I. Charitum p. 8-40. recuſus.* Quatuor Programmata priora, Feſto τῆς χριστογονίας dicata, Joach. Fellerus, Th. Lic. & Poëſeos in Acad. Lipſienſi Profeſſor, ſeorſim an. 1689. Lipſiæ, teſte Continuatore Vitæ Morhofianæ Anonymo, edidit, & Prælectionibus publicis illuſtravit.

LXXIV. A. 1687. quod in Polyhiſtore ſuo revidendo ac Editioni apparando longe eſſet occupatiſſimus, nihil præter Carmina & Programmata aliquot minutiora, juris fecit publici. Ex iſtis mentione haud indignum nobis videtur

g *Program-*

(21) *in Idea Studioſi πολυμαθεστέρα*, Roſtochii A. 1685. edita, *§. 15.* (22) *in Excerptis Binis Rhetoricarum Acceſſionum p. 175.* (23) v. de illo *Hypomnemata* noſtra *ad* Alb. Bartholini *Lib. de Scriptoribus Danis, p. 279-283.*

Programma de eo, quod in Disciplinis est divinum, Festo Pentecostes an. 1687. dicatum, quod non Hamburgi solum an. 1698. inter Programmata reliqua, *Orationum* subjuncta Syntagmati (*p. 551 - 571.*) denuo prodiit, sed totum etiam ab ipso Autore (integrum hujus argumenti Commentarium, uti, in Affectorum Recensu, infra §. 87. monebitur, molito ac politico) *Polyhistoris Literarii Libro I.* paucis saltem mutatis, insertum, *Caput* hujus *XII.* sibi vindicavit.

De ipso *Polyhistore* Polyhistoris nostri, in *Tomos III.* diviso, *Tomique* præsertim *Primi*, sive *Literarii*, duobus Libris prioribus, *Bibliothecario* & *Methodico*, qui lucem an. sequ. 1688. viderunt publicam, quæ hoc loco essent dicenda, cum prolixiorem exigant παρέκβασιν, προλεγομένων horum Epilogo commodius reservabuntur.

LXXV. Anno 1690. Lubecæ in *8vo* ὁ Μακαρίτης edidit

Philochrysum, seu de Laudibus Auri Orationes duas, omnis generis Hominum, præcipue Ecclesiasticorum, Vitia salse traducentes; Alteram M. Ant. Majoragii, Rhetoris seculo Superiore Mediolanensis Inclyti, in Orationum ipsius Syntagmate, ob παῤῥησίαν haud dubie adversus Clericos, omissam, a Marquardo Gudio nostrate, Viro summo inter Ανέκδοτα ejus, una cum altera *contra Gaudentium Merulam Apologetica*, Mediolani repertam, & Ultrajecti an. 1666. *in 4to* publicatam, nunc autem, in usum Prælectionum Publicarum, cum Præfatione sua, recusam; Alteram propriam de eodem Argumento, Kal. Sept. an. 1699. Kilonii recitatam. Ambæ, eodem an. 1690. Kilonii (sive Lipsiæ potius, quam Titulus quidem dissimulat, sed Typi produnt) *in 4to*, curante Frid. Bened. Carpzovio, Senatore ac Musageta Lipsiensi (cui ab Autore erant inscriptæ,) iterum prodierunt, & in Morhofianarum etiam Orationum Sylloge, Hamburgi an. 1698. impressa, *n. 9. & 10. pag. 249 - 366.* leguntur.

Utriusque Recensum Vir Celeberr. Wilh. Ern. Tenzelius, *in Dialogis Menstruis Vernaculis*, (24) prolixum satis exhibuit, Morhofianam autem (cujus adversus Clericorum Avaritiam Invectivas & Dicteria Autor, ne Crabrones irritaret, Pontificios tantum Majoragii notare exemplo, in Præfatione finxit,) præter eundem, (25) Vitus Ludov. Seckendorfius, (26) Joach. Fellerus, (27) aliique, insignibus ornarunt Elogiis.

LXXVI. Anno tandem Emortuali 1691. recudi Kilonii *in 8vo*, juxta Exemplar A. 1688. Antwerpiense, cum Præfatione sua, curavit.

Johannis Dekeni, Jesuitæ, *Observationes Poëmaticas, Exemplis Illustratas*, quarum recensum prolixiorem, laudes illis suas large admetientem, sed nonnulla tamen etiam in iisdem desiderantem, *Libro* jam *Polyhistoris Literarii Tertio Cap. X.* (28) exhibuerat.

Præter

(24) *M. Apr. A. 1691. p. 307 - 326.* (25) *l. c. §. 43.* (26) *in Comm. de Lutheranismo, Lib. III. Sect. 21. §. 84.* (27) *in Epigrammate peculiari Editioni Lipsiensi subjuncto*, e quo §. 40. nonnulla attulimus. (28) *p. 73. 74.*

Præter iſtas, & Rob. Boylii, Joh. Laurembergii, Nicaſii Baxii ac M. Ant. Majoragii, Opuſcula, §. 61. 71. 72. & 75. jam laudata, Franciſci item Quarleſii *Enchiridion Morale*, Anglice ſcriptum, cujus novam Kilonii, incertum quo Anno, in gratiam Auditorum, ſe in Lingua iſta utentium Magiſtro, Editionem (*in 12mo.*) publicavit, Periochasque deinceps haud paucas argutiores, Metris a ſe redditas Germanicis, *Poëmatum Vernaculorum* An. 1682. inſeruit Syntagmati, & Joh. Walliſii *Grammaticam Anglicanam*, eodem fine, niſi memoria mihi imponit, denuo vulgatam, nihil Scriptorum Alienorum atque Adoptivorum ipſius cura in lucem revocatum eſt publicam. Acceſeri tamen Adoptivis iſtis forſan etiam meretur Edmundi Richerii, Theologi Sorbonæ Pariſienſis Inclyti ac πολυμαθεστάτου, *Obſtetrix Animorum*, Morhofii hortatu, & ex ipſius Bibliotheca, per Adamum Rechenbergium, Literarum tunc Elegantiorum, nunc autem Sacrarum, in Acad. Lipſienſi Interpretem, Lipſiæ A. 1693. *in 12mo*, verum mortuo jam Ergodiocta, luci iterum expoſita.

LXXVII. Recenſum hactenus exhibuimus Hiſtoricum Scriptorum Polyhiſtoris Noſtri, quæ ſuperſtes ille edidit, omnium, in quo tamen minutiora pleraque, Carmina ſcil. & Programmata ſigillatim excuſa (quorum nonnulla, Roſtochienſia imprimis, in Syntagmate iſtorum deſiderantur,) Epiſtolas quasdam (qualis eſt illa, quam, ad Olaum Rudbeckium d. 23. Jun. An. 1681. de ipſius exaratam Atlantica, in Elogiorum Operis hujus Sylloge, Upſaliæ ſine Anni mentione in fol. publicata reperies,) aliaque iſtius generis Schediaſmata, brevitatis ſtudio omiſſa eſſe, haud diffitemur. E quorum numero uti Programmata & Carmina, Latina pariter atque Germanica, junctim jam ſunt recuſa, ita, ut Epiſtolæ etiam τοῦ Μακαρίτου, omnes ferme, ſi paucas excipias, Ineditæ, ab Hæredibus primo quoque tempore colligantur, & cum Adoptivis ad Noſtrum, Joh. Frid. Gronovii, Joh. Schefferi, J. Georg. Grävii, Nic. Heinſii, Henr. Oldenburgii, Joh. Andr. Boſii Frid. Rappolti, Ott. Menkenii, aliorumque Hominum Doctiſſimorum, per illos, Interprete Vitæ Parentis Continuatore, (29) jam promiſſis, &, præter unicam Grävianam, duasque Oldenburgianas, itidem etiamnum ἀνεκδότοις, lucem propediem videant publicam, ſerio optamus. Gräviana, quam dixi, Hamburgo d. 22. Jul. A. 1678. ſcripta, in Biographiæ Noſtri propriæ Continuatione legitur ἀδεσπότῳ, (30) duæ autem Henr. Oldenburgii, Societatis Regiæ Anglicanæ Secretarii, Londini A. 1672. & 1673. exarata, in *Epiſtolarum* Viri Illuſtris, Marqu. Gudii, a Petro Burmanno Ultrajecti A. 1697. editarum, Adoptiva jam prodierunt Appendice. (31)

LXXVIII. Inter Monumenta ingenii Morhofiani Poſthuma, quorum enumerationem, ordine Scriptionis ſic exigente, jam aggredimur, primum ſibi locum vindicat;

Polyhiſtoris Literarii Liber Tertius, ſive παρασκευαστικός, de Excerpendi ratione,

 Lube-

(29) *in Appendice Voluminis Diſſertationum Academicarum p. 42.* (30) *in eadem Append. Diſſertt. Acad. p. 43. 44.* (31) *num. 39. & 40. p. 73. 74.*

Lubecæ, Anno ab Autoris Obitu proximo 1692. *in 4to*, excusus, cujus mentio prolixior, in totius Operis Polyhistorici Historia, paulo post recurret. Hunc Anno sequenti 1693. excepit:

Commentatio de Disciplina Argutiarum, sine Loci mentione *in 12mo* edita. Constat ea Tribus Sectionibus, & *Lectiones* Nostri *de Arguta Dictione Academicas*, quas ille publice quidem, in *Commentario de Lingua & Poësi Germanica* Vernaculo, *(32)* Literatis jam erat pollicitus, sed facie haud dubie, si vixisset, longe cultiori, ac limam expertas accuratam, dedisset, in lucem, insciis Hæredibus, incertum a quo, protrusas, multisque Sphalmatis Graphicis & Typographicis (uti in *Homonymoscopia* jam nostra *(33)* est monitum) fœdatas, exhibet. Recensum ejus sistunt Lipsienses, *in Actis Eruditorum, M. Sept.* A. 1693. *(34)* inque isto, *(35) Opusculum hoc, ut solent, quæ Morhofium agnoscunt Parentem, eruditione plane singulari, egregiisque Animadversionibus, maxime Oratoriis, esse refertum*, pronunciant. Thomas Crenius *(36) Commentationem* vocat *Doctissimam*, M. M. autem, Scriptor κρυπτώνυμος, de Epigrammatis commentatus Germanicis, *(37) Libellum brevem quidem, sed luculentum* (Eine zwar kurtze, doch wol ausgearbeitete Schrifft.)

LXXIX. Eodem A. 1693. Lipsiæ in 12. prodiit:

Collegium Epistolicum, ab Autore, cum in vivis esset Studiis tantum privatis Auditorum suorum destinatum, jam vero, ob summum variumque usum, publica luce donatum. Accessit *Epistola ejusdem* (de qua §. 49. jam dictum) *in Plagiarium quendam suum Invectiva.*

Primam hanc editionem, furtim factam, cujus menda fœdissima & admodum numerosa, præter me, *(38)* Celeberr. Tenzelius, complura illorum enumerans & corrigens, *(39)* & Vitæ Morhofii Continuator, *(40)* obelo notarunt, excepit altera Lubecensis, a Joh. Burch. Majo, Successore Autoris, Anno sequ. 1694. curata, Præfatione nova ac Indicibus instructa, & auctior pariter atque emendatior, *in 8vo*, sub novo hoc evulgata Titulo:

Libellus de ratione conscribendarum Epistolarum, a mendis Editionis Lipsiensis innumeris a J. B. Majo repurgatus. Accesserunt nova quædam exempla.

Recensum Libelli, ex Editione priori, invenies *in Actis Eruditorum Lipsiensibus, M. Apr. A. 1693. (41)* & Tenzelii *Dialogis Menstruis Vernaculis*, M. Augusto Anni ejusdem, *(42)* Qui, ob nervosam Præceptorum brevitatem, & Exemplorum Observationumque egregiarum copiam, magni illum, a Christiano etiam Weisio de nota meliore, antequam ederetur, commendatum, *(43)* merito æstimat.

LXXX.

(32) *P. III. c. 5. p. 541. & c. 17. p. 757.* (33) *Sect. I. c. 1. §. 7. p. 16.* (34) *p. 399-402.* (35) *p. 400.* (36) *P. I. Animadvers. c. 7. §. 4. p. 122.* (37) in den unvorgreifflichen Gedancken von deutschen Epigrammatis, quæ Lipsiæ A. 1698. prodierunt. *c. 3. p. 97. 98.* (38) *in Homonymosc. l. c.* (39) *in Dialogis Menstruis Germanicis, M. Aug. A. 1693. pag. 680-683.* (40) *in Append. Dissert. Acad. p. 27.* (41) *p. 164. 165.* (42) *p. 680-683.* (43) *in Oratore Politico, Germanice edito, p. 22.*

LXXX. A. 1694. publice comparuerunt:

D. G. Morhofii CVIII. Quæstiones Chymicæ, ex variis Autoribus Chymicis collectæ, cum Responsionibus & Solutionibus (Ænigmata Chymicorum magis plerumque intricantibus, quam explicantibus) Joh. Ludov. Hannemanni, Prof. Physici Kiloniensis, *Ovo* hujus *Hermetico-Paracelsico,* quod vocat, sive *de Auro Tractatui*, Francofurti A. 1694. *in 8vo* excuso, insertæ (44).

Quæ nusquam a Nostro promissæ, nec in Scriptorum Affectorum Indicibus memoratæ, si vel maxime Parentem eum agnoscant in privatos tamen solum usus, subitaneo consilio, uti Cordati Lectores facile perspicient, absque justa cura, in chartam sunt conjectæ, nunquam vero publicæ luci destinatæ, nec proinde in eam ab Editore temere fuerunt protrudendæ. Ἐκτρωμα certe potius istæ sunt, quam fætus justæ maturitatis γνήσιος, ac nova proinde earum, se ita locupletandarum, ut tres absolvant Centurias, justoque præterea illustrandarum Commentario, quam, *p. 283.* pollicetur, Editione Exegetes modo dictus, absque ulla Orbis Eruditi indignatione supersedere poterit.

LXXXI. Triennio post lucem publicam, uni inclusa Syntagmati, junctim denuo viderunt, quæ antea, vel singulatim excusa, vel, in Fasciculos minores congesta, diversis ipsemet evulgarat temporibus:

Opera Poëtica Latina omnia, in unum collata, ad Autoris mentem disposita, & ab Hæredibus, cum Casp. Dan. Morhofii, Filii, Elegia ad Fridericum, Ducem Holsatiæ, Dedicatoria, Henricique Muhlii, Supremi Ecclesiarum Cimbriæ Ducalium Antistitis, Præfatione de Poësi ac Poëtis Latinis, edita, Lubecæ 1697. in 8vo.

Editio hæc Carminum Latinorum omnium Posthuma (qualem ipse etiam Autor, ad huc superstes, Anno jam 1683. in *Programmate ad Lectiones Acroamaticas Invitatorio*, est pollicitus) exhibet:

1. *Charitum Libros III.* (quorum *Primus Otia Divina,* §. 73. memorata, *Secundus* Carmina Gratulatoria ad Leopoldum Imperatorem, Carolum II. & Wilhelmum III, Reges Angliæ, Frid. Wilhelmum, Electorem Brandenburgicum, Christ. Albertum, Ducem Holsatiæ, Gustavum Adolphum, Principem Megapolitanum, Ferd. Fürstenbergium, Episc. Monasteriensem, Christianum, Comitem a Ranzou, Henriettamque Catharinam Gersdorfiam, Heroinam Gentis Frisiæ doctissimam, *Tertius* autem Poëmatia ejusdem generis ad Joh. Adolphum Kielmannum, Aulæ Gottorpiensis Præsidem, aliosque Viros Nobiles, Doctos & Indoctos, complectitur,) *p. 1-252.*
2. *Veneres Antiquas, p. 253-336.*
3. *Veneres Novas, p. 337-438.*

(44) *p. 251-284.* (45) *p. 261-264.*

4. *Manium, seu Epicediorum Libros III.* (quorum Primus, sub *Funerum* titulo An. 1667. jam prodierat, reliqui duo ex Epicediis, singulatim antea publicatis, nunc demum sunt congesti,) *p. 439-580.*

5. *Primitias Parnassi Kiloniensis, p. 581-620.*

6. *Autoschediasmata Poëtica, p. 261-652.*

7. *Horas Subsecivas Poëticas, p. 653-688.*

8. *Miscellanea Poëtica, & Epigrammata Selecta, p. 689-826.*

9. *Epigrammatum Libros II, p. 827-856.*

10. *Jocorum Librum* (quo *Lessus in Ciconiam Adrianum, Querela Halecis,* & *Carmen de Ente Rationis,* continentur,) *p. 857-900.*

11. *Prætermissa, p. 901-931.*

12. *Adoptiva quædam,* partim honori Autoris sacra, partim ab eo edita (&, hæc inter Joh. Laurembergii *Satyram & Querimoniam Daphnorini,* A. 1685. seorsim publicatas,) *p. 931-967.*

Prolixioris Syntagmatis hujus (cujus Fasciculorum plerorumque Editiones, hanc antegressæ, §. 49. 50. 53. 55. 57. 58. 59. 60. 67. 71. & 73. a nobis sunt enumeratæ,) Præfationisque simul Muhlianæ, Recensus sistunt Lipsienses *in Actis Eruditorum, M. Jun. A. 1697.* (46) & Pet. Rabus *in Bibliotheca Europæ Belgica* (dem Boeckzaal van Europa) M. Sept. & Oct. An. 1699. (47) Ceterum, quanta Venam Morhofii Poëticam, & Carmina imprimis hæc Latina, admiratione prosecuti sint Eruditissimi Temporum nostrorum, & in Poësi etiam Exercitatissimi Scriptores, Lipsiensium, Godofr. Guilh. Leibnitii, Æg. Menagii, Ol. Borrichii, Henr. Meibomii, Aug. Varenii, Josuæ Arndii, Frid. Rappolti, Er. Mauritii, Chr. Kortholti, Ott. Sperlingii, Laur. Normanni, Georg. Casp. Kirchmayeri, Joach. Felleri, Joh. Nicol. Hertii, Pauli Sperlingii, Ad. Tribbechovii, Henr. Muhlii, aliorumque præterea complurium, judicia de illa pariter atque hisce perquam honorifica, imo pene invidenda, quæ, in elogiorum Autoris ipsius recensu, §. 28-46. longa cumulavimus serie, abunde, imo ἀναντιῤῥήτως, evincunt. Pauca jam istis, quæ denuo huc transscribere non vacat, addemus, quibus ipsam hanc Poëmatum Latinorum omnium Collectionem Viri Eruditi commendarunt. Henr. Muhlius, in *Præfatione* illius, Carmina Morhofiana omnium quidem præstantissimis accenseri non posse, cum ab Erroribus suis ac nævis non sint immunia, agnoscit, imo nonnulla e Syntagmate hoc merito eliminari debuisse judicat, pleraque tamen, ob Verborum Curam, Numerorum sollicitudinem, Sententiarum Acumen, Argutiarum Lumina ac Gemmas, laborem studiumque incredibile iis impensum, & accuratam imprimis Veterum Imitationem, prolixe deprædicat. Sed, quid vetat Verba ejus nonnulla αὐτολεξεὶ adjicere, a Celeb. etiam Tenzelio repetita? *Licet,* ait, *fortasse in id, quod optavit, fastigium non ascenderit, licet tanta elegantia & puritas, vel sobrietas quoque & facilitas, in hisce ejus Carminibus ubique non adsit, uberem tamen quandam a natura venam, & divinum quoddam ingenium, & bonorum lectionem Scriptorum,*

(46) *p. 530-536.* (47) *p. 252-259.*

Scriptorum, usque quaque perſpicietis. - - - *Licet nonnulla ei exciderint, a quibus mallem abſtinuiſſet, Carminibus tamen ſuis ſemper aliquid argutum, quod Lectorem alliciat, aut eruditum, & quod διδασκαλίαν habet, aut morale, aut Politicum, interſerit. Et ad invenienda venuſta Argumenta ingenium nusquam deeſt, nec ad ordinanda Judicium. Sed nec Eloquentiæ facultas abeſt, nec Sermonis puritas & ſvavitas. Vis & elegantia in clauſula fere arguta & aculeata, quam Noſter ſummopere captabat, nec lepores detrectabat ac Sales, aut alios ingenii luſus, ſed doctos, ſed urbanos, & qui ab Antiquiorum elegantiis non recedunt.* Lipſienſes (48) Muhlianum hoc Judicium ſuo approbarunt calculo, Carmina Morhofii *cultiſſima, & Argumenti, Metri atque Inventionis varietate cum paucis comparanda*, vocarunt, *Jocorumque* imprimis *Librum* Poëmata *eruditis acutiſſimisque Salibus reſperſa* complecti judicarunt. Tenzelius denique (49) optime eadem cenſet eſſe elaborata, & ingenioſas præſertim Epigrammatum Inventiones admiratur, in quibus *eum, Conſt. Hugenium & Pet. Francium, ſed alium aliter, excellere*, Mich. etiam Filizius, Luſatus, haud ita pridem pronunciavit. (50)

LXXXII. Poëmatum Syntagma, anno mox ſequenti 1698. excepit haud diſſimilis eorum ingenii Morhofiani Monumentorum, quæ Solutæ etiam Eloquentiæ palmam Autori ſuo vindicant, Collectio.

Orationes ſcilicet & *Programmata, in Celeberrima Holſatorum Academia Kilonienſi publice propoſita, utraque nunc cura Filiorum collecta & publicata, cum Indicibus neceſſariis.* Hamburgi 1698. *in 8vo.*

Decem in Syntagmate hoc exhibentur Orationes (quas inter Quinta, Sexta, Septima & Octava, in iſto demum prodierunt, reliquæ autem jam ante ſingulatim, uti ſuis dictum eſt locis, erant editæ:)

1. Or. in Academiæ Kilonienſis Inauguratione, d. 6. Oct. an. 1665. habita, *p. 1-33.*
2. Or. de Cauſis, ob quas multi ad minus ſolidam aliquam ſapientiam perveniant, d. 22. Jan. an. 1666. in primæ Magiſtrorum Promotionis Actu recitata, *p. 33-61.*
3. Panegyricus in nuptias Chriſtiani Alberti, Ducis Holſatiæ, M. Dec. an. 1667. dictus, *p. 61-106.*
4. Or. de Intemperantia in Studiis, & Eruditorum, qui ex ea oriuntur, Morbis, in aditu Rectoratus Academici, M. Apr. an. 1669. habita, *p. 106-143.*
5. Or. de Viro Bono, ad mentem Philoſophorum Gentilium, in promotione Magiſtrorum, M. Oct. an. 1669. habita, *p. 144-164.*
6. Or. de Otio Sapientibus dando, in Rectoratus aditu, M. Apr. an. 1677. dicta, *p. 164-188.*
7. Or. de Literarum in Republica Utilitate, in aditu tertii Rectoratus, d. 5. Oct. an. 1684. habita, *p. 188-213.*

8. Or.

(48) *l. c. p. 264.* (49) *l. c. p. 535.* (50) *Corollario V. Speciminis Analectorum ad Ol. Borrichii Diſſertationes de Poëtis.*

8. Or. de Fructibus in Holsatiam, Urbemque Kilonium, ex Academia redundantibus, in aditu quarti Rectoratus, M. Apr. an. 1690. habita, *213-249*.

9. Or. de Auro, Kal. Sept. an. 1690. recitata, *p. 249-304*.

10. M. Ant. Majoragii *Philochrysus, seu Or. de Auro, a Nostro edita, pag. 304-366.*

Orationibus Programmatum (quorum, publico Academiæ nomine, scribendorum cura, anno demum 1674. mandato Ducali, Nostro est commissa, quibusque paucula forte aliena a se insciis esse immista, Filii in Præfatione fatentur) integra subjungitur Centuria, Octo sistens Festo χριστογονίας consecrata, Undecim Paschalia, totidem Pentecostalia totidem quoque de Angelis Michaëlitica, XXXI. Exequialia, & XXIX. alia variorum Argumentorum Academica, publico partim, partim privato nomine, evulgata, pleraque erudita pariter atque elegantissima, ac ab Autore jam ipso (teste Matth. Henr. Burchardo (51) Editioni, quod luce ei digna viderentur, destinata. Σκιαγραφίαν totius hujus Sylloges, *in Actis* quoque *Eruditorum*, M. Jul. an. 1698. (52) sistunt Lipsienses, qui Programmata *multa elegantique* censent esse *eruditione referta*, de Orationibus autem hoc ferunt Judicium: *Orationibus, cum in Genere Demonstrativo, vel Loco Communi, versentur nec tam ad persuadendum, quam ad delectandum, sint compositæ, exquisitorem Autor adhibuit cultum, genusque dicendi sectatus est argutius, auribusque horum temporum accommodatum, in quo Poëticum nonnunquam decorem relucere voluit, ex interiorum Literarum Myrothecio petita quædam subinde aspergens ornamenta, quibus doctas aures teneret caperetque.*

LXXXIII. Post edita Poëmatum, Orationumque & Programmatum, quæ modo recensuimus, Syntagmata, pari instituto, reliqua etiam Nostri Scripta Latina, præter *Polyhistorem*, Libellosque *de Disciplina Argutiarum, scribendis Epistolis & Dilatatione Oratoria*, Posthumos, omnia, quæ superstes ipse diversis seorsim publicaverat temporibus, in Volumen redacta unicum, junctim anno 1699. sub hoc prodierunt Titulo:

Dissertationes Academicæ & Epistolicæ, quibus rariora quædam Argumenta erudite tractantur, in unum omnes Volumen collatæ, & Consensu Filiorum editæ. Accessit Autoris Vita, quæ tum Lectiones ejus Academicas, tum Scripta Edita & Edenda, Elogia item ac Judicia Clarorum Virorum, exhibet. Additi quoque sunt, præter Joh. Burch. Maji Præfationem, Indices accurati & locupletissimi. Hamburgi, an. 1699. *in 4to.*

Continentur hoc Volumine (quale Celeberr. Tenzelius, (53) anno jam 1692. (53) ob Dissertationum Morhofianarum, *elegantissimis*, uti vere judicat, *Observationibus scatentium*, raritatem, congeri optavit) Scripta Nostri sequentia, seorsim ante excusa, suisque jam locis fusius supra recensita ac celebrata:

1. Diatriba Juridica de Morbis, & eorum Remediis, *p. 2-50.*

2. Disp.

(51) *in Or. Fun. ei habita p. 11.* (52) *p. 329. 330. 331.* (53) *in Dial. Menstr. Germ. M. Jul. A. 1692. pag. 604.*

2. Disp. Jurid. Inaug. de Jure Silentii, *p. 51 - 70.*
3. Diss. de Enthusiasmo seu Furore Poëtico, *p. 71 - 82.*
4. Theologiæ Gentilis Politicæ Differt. Prima de Divinitate Principum, cui nunc demum e MSto adjecta est Secunda de Titulis Principum Divinis, hactenus ἀνέκδοτος, sed sub finem mutila, *p. 82 - 117.*
5. Prosphonema in Summos honores Theologicos Christ. Kortholti *p. 117 - 126.*
6. Diss. de Principe Medico, *p. 127 - 160.*
7. Descriptio Actorum primæ Promotionis Academicæ Kiloniensis, *p. 161 - 234.*
8. Disp. de Sole Igneo, *p. 235 - 244.*
9. *Epistola de Metallorum Transmutatione, p. 245 - 302.*
10. Disp. de Paradoxis Sensuum, *p. 303 - 328.*
11. Stentor Ὑαλοκλάστης, seu Tr. de Scypho Vitreo, per certum Vocis Humanæ Sonum rupto, *p. 329 - 445.*

Undecim hæc, jam ante edita, & annorum, quibus primam viderant lucem, ordine disposita, Tria sequuntur Meletemata, hactenus ἀνέκδοτα:

1. *Diss. de Quinta Essentia, Catholico Morborum Remedio*, adversus morbos quosvis, cum omnes a Spirituum prava dispositione proficiscantur, non nisi Spiritualia Remedia, sive Quintas Essentias, adhiberi debere, ostendens, quam Dethlevus Crusius, J. U. C. Autoris in Civitate Hamburgensi Amicus, privatim ab hoc olim sibi communicatam, ut ederetur, Bibliopolæ tradidit. (*595 - 605.*)
2. *Epistola*, qua juvenem, in Academia viventem, hortatus est ad Disputationem de Latinitate Digestorum, de qua ipsi, eam culpanti, cum Professoribus lis erat Juridicis, abrumpendam (*p. 606 - 611.*
3. *Dissertationis de Meritis Germanorum in Literas* (cujus paulo post, inter Affecta, prolixior fiet mentio) Fragmentum, & solum ferme Exordium, inter schedas Studiosi cujusdam, qui ex ore dictantis publice id exceperat, repertum (*pag. 612 - 616.*

Accedit tandem Appendix, Vitam Morhofii, ab ipsomet inchoatam, & ad an. 1671. pertextam, (*p. 1 - 48.*) Elogia Morhofii, & Scriptorum ejus nonnulla, a Casp. Thurmanno collecta, (*p. 49 - 60.*) & Carminum tandem Adoptivorum, in Honorem Nostri scriptorum, Syllogen copiosam, (*p. 61 - 143.*) exhibens. De quibus Voluminis hujus Accessionibus cum supra §. 4. & 27. fusius jam sit dictum, *h. l.* ulterius quicquam addi non videtur necessarium. Consuli cetera de Dissertationibus hisce Morhofianis etiam merentur Lipsienses (quibus *Exquisitissimæ* audiunt & *admodum solerter elaboratæ,) in Actis Eruditorum, M. Jul. A. 1699.* (54) prolixiorem, & Lubecenses, *in Novis Septentrionis & Maris Balthici Literariis, M. Jun. Anni ejusdem,* (55) breviorem illarum sistentes Recensum.

LXXXIV. Ultimum inter omnia Polyhistoris Nostri Monumenta Literaria,

(54) p. 289 - 293. (55) p. 184.

ria, hactenus & ab illo superstite, & a defuncti Hæredibus, Juris facta publici, occupant, quæ, superiore demum an. 1701. Lubecæ *in 8vo* prodierunt,

Deliciæ Oratoriæ Intimioris, sive Liber de Dilatatione & Amplificatione Oratoria; Opusculum è Lectionibus de hoc Argumento Academicis, an. 1683. & 1691. habitis, enatum, & in tres Partes divisum, cujus Σκιαγραφίαν accuratiorem Laudesque, in *Actis Eruditorum Lipsiensibus, M. Aug. A. 1701.* (56) *Novis Septentrionis & Maris Balthici Literariis Lubecensibus, M. Apr. A. 1701.* (57) & Cl. Eccardi *Excerptis Librorum Recentiorum*, quæ Hannoveræ prodeunt, *Menstruis Germanicis, M. Majo* Anni ejusdem, invenies. (58)

LXXXV. Enumeratis hactenus satis fuse Scriptis Morhofianis, quæ lucem jam aspexere, publiceque leguntur, omnibus, ad Ἀνέκδοτα atque Affecta nobis est pergendum. Horum Catalogum prolixum, quo LXXI. hujus generis recensentur Meletemata, ex aliquot Indicibus Autoris ipsius αὐτογράφοις congestum, Vitæ ejus Continuator Anonymus, in *Voluminis Dissertationum Academicarum Appendice*, exhibuit. (59) Verum tumultuarius ille est, nulloque, vel Argumentorum, vel Annorum ac temporum, ordine collectus, haud pauca, passim a τῷ Μακαρίτῃ, tam in Lucubrationibus Editis, quam Prælectionibus Academicis ἀνεκδότοις, promissa, omittit, nec quænam illorum, vel Editioni sint matura, vel imperfecta aut inchoata, vel Calamo saltem, nunquam iis admoto, destinata, verbulo ullo significat. Id quod Continuatorem illum, qui, teste Joh. Burch. Maji *Præfatione, Bibliothecæ Morhofianæ Forulos ac Schedas fere omnes diligenter excussit*, facere omnino decuisset, præsertim cum Literæ ad Celeb. Tenzelium Muhlianæ, (60) *multa superesse, quorum prima saltem lineamenta Autor duxerit, plura, quæ inter chartas confusa turbataque reperiuntur, nos edocuerint.* His Catalogi istius defectibus ut pro Virili medeamur, alium Monumentorum Nostri Ineditorum atque Affectorum Indicem Tripartitum substituemus, Classe prima Ἀνέκδοτα, quæ adhuc supersunt, vel si periere, ab Autore tamen sunt elucubrata, Secunda autem, quæ ab eodem in Scriptis quidem suis, Catalogisque Nundinalibus publicis, sunt promissa, sed vel plane derelicta deinceps, vel saltem inchoata, enumeraturum, & Asterisci Notam singulis, quorum nulla apud Vitæ Continuatorem occurrit mentio, præfixurum, Tertiaque tandem Classe, quæ e solo illius nobis innotuere Catalogo, prioribus subjuncturum. Potiorum Titulis aliæ subinde etiam Observationes Miscellæ adjicientur, quas Lectoribus non ingratas fore speramus.

LXXXVI. Ad Classem ergo Primam τῶν Ἀνεκδότων, quæ etiamnum supersunt, vel si forte periere, ab Autore, uti certo constant, elucubrata fuerunt, limam tamen pleraque accuratiorem desiderant, referantur:

1. *Polyhistoris* Tomi Primi, sive *Literarii*, Libri IV. Posteriores (Quartus scilicet, Quin-

(56) p. 371-377. (57) p. 126-127. (58) p. 51-60. (59) p. 38. 41. (60) v. Fragmentum earum, in Tenzelii *Dial. Menstr. Germ. M, Jul. A. 1692. p. 603.*

Quintus, Sextus atque Septimus,) Editioni jam parati, Tomi item duo reliqui, Secundus & Tertius, five *Philosophicus & Practicus*, e *Prælectionibus de Notitia Autorum* atque *Polyhistoricis* congerendi atque excerpendi, congruoque ordine digerendi, subinde etiam Notis ac Emendationibus illustrandi. Plura de iis, in totius Operis Historia accuratiori, paulo post dicentur.

*2. *Prælectiones Polyhistoricæ*, An. 1672. habitæ, & XVII. Capitibus (quorum Indicem infra, §.90. in *Polyhistoris*, ex iis congesti, sistemus Recensu) comprehensæ, haud diversæ, ni fallor, a *Lectionibus de Re Bibliothecaria Publicis*, quarum A. 1683. in *Programmate ad Acroamaticas Invitatorio*, & mentionem ipsemet fecit, & Editionem promisit.

3. *Prælectiones de Notitia Autorum*, e *Polyhistoricis*, alio dispositis ordine, passimque auctis ac interpolatis, enatæ, bisque, ab A. 1680. ad 1683. Auditoribus propositæ. Historiam illarum, & Capitum, quibus constant, XXVII. Indicem (ab Anonymo etiam Vitæ Morhofianæ Continuatore, (61) & Christ. Thomasio (62) publice jam exhibitum,) §. 90. in mox secuturo *Polyhistoris* offendes Recensu.

*4. Ἱστορούμενα *Jurisprudentiæ Romanæ*, A. 1675. privatim Auditoribus proposita, quæ Editioni parata esse, A. 1683. *in Programmate ad Lectiones Acroamaticas Invitatorio*, significavit.

*5. *Mnemonica Juris*, Voces exhibens Mnemonicas, singulis Institutionum & Decretalium Titulis accommodatas, quarum ope isti, earumque numeri, memoriæ possunt imprimi. De Artificio ejus Vid. *Lib. 2. Polyhist. Lit. c. 6. §. 55. 56.*

6. *Comm. de Jure & Privilegiis Morbosorum*, e Disp. hujus Argumenti Academica, paulatim aucta, enatus, de quo §. 48. fusius jam est dictum.

7. *Tr. de Jure Silentii*, de quo consulenda sunt, quæ in Historia Disputationis Nostri de eodem Argumento Inauguralis, hujus Prodromi, §. 51. monuimus.

8. *Historia Naturalis, prout hodie fœcunda tot Observationum messe est ditata*, in Collegio Bipartito privatim A. 1675. & 1676. proposita, sive *Polyhistor* (quo Titulo in Continuatoris Vitæ Morhofianæ gaudet Catalogo) *Physicus, Veterum & Recentiorum Sectarum Placita proponens & conferens, & Vetera Novaque Inventa, per omnes Corporum Naturalium Species, recensens.* Pars Prima Physicam generatim considerat, diversasque Hypotheses Physicas Philosophorum, tum Veterum (Hebræorum sc. Mosis & Μωσαϊζόντων, Ægyptiorum, Chinensium, Pythagoræorum, Democriteorum, Epicureorum, Platonicorum, Stoicorum, Peripateticorum, Jonicorum, Scepticorum,) tum Recentiorum (Bernh. Telesii, Franc. Patricii, Hier. Cardani, Thomæ Campanellæ, Rob. Fluddii, Thomæ Hobbesii, Theophrasti Paracelsi & Chymicorum, Ren. Cartesii & Asseclarum ejus, aliorumque Novatorum,) una cum Sectarum singularum Historia, & subjuncta. Veteres Moder-

(61) *in Append. Dissertt. Acad. Morhofii p. 32. 33. 34.* (62) *in Cogitatis Menstruis de Libris variis generis Jocoseriis. M. Aug. A. 1688. p. 275-279.*

dernosque conciliandi Methodo, proponit. Posterior, de singulis Physicæ Specialis Capitibus, Philosophorum Veteris atque nostri ævi Sententias diversas, potissimum autem Recentiorum Experimenta & Observationes, exponit, Methodoque Eclectica, nec Autoritati Veterum, nec Affectui in Modernos, obnoxia, solerter & judiciose examinat. Prolixum singulorum Capitum utriusque Partis Indicem Continuator Vitæ Morhofianæ Anonymus (62) exhibuit, Editionem vero Autor ipse A. quidem 1683. *Programmate ad Lectt. Acroam. Invitatorio*, promisit, sed dein, mente mutata, nucleum ejus *Polyhistori* inserere maluit *Philosophico*. Verum, nec hoc effectum ipsi dare, per mortem immaturam, licuit. Nos luce illam publica, accurate tamen prius revisam atque emendatam, dignissimam esse, cum Erasmo Francisci, (63) censemus, a quo Elogium Eines trefflichen und Lichtwürdigen Werckes, so verhoffentlich noch in Druck kommen wird (h. e. *Operis egregii, & Editionem, cujus nec spes desit, meriti,*) reportavit.

*9. *Collegium Historicum.*

*10. *Introductio ad Historiam*, sive Lectiones Academicæ de Scriptoribus, quorum ad Prudentiam Civilem Usus est, Historicis, A. 1673. 1677. & 1683. Auditoribus propositæ.

*11. Lectiones in Taciti Annales, & Vitam Agricolæ, A. 1674. & 1675. publice habitæ, e quibus nonnulla ad Editionem a se selectum iri, *in Programm. ad Lectt. Acroam. Invitatorio*, A. 1683. promisit.

*12. *Genealogia Familiæ Brcktorfiorum Equestris Holsaticæ*, Piscium etiam Volantium (qualem hujus ostentant Insignia) Historiam persequens, quam a Nostro, postulatu Caji Laurentii, Comitis a Brocktorf, Anno circiter 1687. esse conscriptam, & ἀνέκδοτον ab hoc asservari, e Joh. Lud. Hannemanni Literis, *in Additt. ad Partem II. Isagoges in Hist. Cimbr. p. 215.* est indicatum.

*13. *Lectiones Methodico-Practicæ de legendis, imitandis & excerpendis Linguæ Latinæ Autoribus*, A. 1675. publice, & A. 1685. privatim, habitæ.

14. *Tr. de Pura Dictione*, Lectionibus Publicis A. 1688. 1689. & 1690. propositus, ab Autore A. 1684. (*in Lib. de Patavinitate Liviana,*) & ab Hæredibus decennio post (*in Catal. Nund. Vern. Lips. A. 1694. p. 13*) Orbi Literato promissus, cujus Editionis desiderium Lipsienses, *in Actis Erud.* (64) dudum sunt professi.

15. *Characterographia, seu Commentatio de Stylo, ejusque Exercitiis*, in *Catal. Nund. Autumn. A. 1668. Lips. p. 26. & Programmate ad Lectt. Acroam. Invitatorio*, A. 1683. publicato, promissa.

16. *Prælectiones de Differentia Styli Poëtici & Oratorii*, A. 1670. & 1682. habitæ.

17. *Periodologia, sive Tr. de Periodo Oratoria & Poëtica*, quem publicis A. 1686. & 1687.

(63) *in Append. Dissert. Acad. p. 34-37.* (64) in den gebrochenen Spott und Läster-Pfeilen M. Joh. Matthæi; *p. 430.* (65) *M. Dec. A. 1684. p. 575*

1687. Lectionibus proposuit, cujusque Editionem Hæredes, in *Catalogis Nundinalibus, Vernali A. 1694. p. 13. & Autumnali A. 1696. p. 40.* expectari a se *jusserunt*.

18. *Prælectiones Publicæ Oratoriæ*, A. 1669. habitæ.

*19. *Collegium Oratorium Theoretico-Practicum.*

20. *Manuductio ad Eloquentiam Civilem, sive Orator, & Præceptis, & Exemplis perpetuis lectissimisque adornatus*, cujus spem fecit A. 1683. *Progr. Invit. ad Lect. Acroamaticas.*

*21. *Nova Rhetorices Elementa, in Tyronum & Adultiorum gratiam concinnata, in quibus ductu Aristotelis & Christoph. Schraderi, de præcipua Rhetoricæ Parte, in reliquis Compendiis hactenus omissa, Enthymematum sc. Inventione, diligentius agitur, ac Figuræ, ceteraque ad Ornatum Orationis spectantia, in concinniorem rediguntur Ordinem.* Promissa sunt A. 1683. sub finem *Programmatis* modo laudati, & A. 1684. publicis proposita Lectionibus.

22. *Collegium Oratorium Sacrum, de Methodo Themata arguta, e Sacro Textu eruendi*, Exemplis singularum Periocharum Evangelicarum, Diebus Dominicis ac Festis Propriarum, illustratum, cujus spem A. 1683. in eodem fecit *Programmate*. Haud diversæ ab hoc sunt, uti credo, quas Vitæ Continuator in suo memorat Catalogo, *Sacræ in Dies Dominicos Meditationes, Dissertatione de Eloquentia Ecclesiastica stipatæ.*

*23. *Logica Oratoria*, A. 1677. privatis proposita Auditoribus.

24. *Pathologia Oratoria*, XVI. Capitibus comprehensa, & A. 1667. Auditoribus dictata Publicis, cujus Editionem A. 1683. *in Progr. ad Lect. Acroam. Invitatorio*, promisit.

*25. *Collegium Poëticum Theoretico - Practicum*, Rostochii A. 1662. & dein Kilonii etiam aliquoties, habitum, hujus σκιαγραφίαν sistit Autoris *Programma 83.* (Rostochii A. 1661. publicatum,) *p. 930, 935.* Editionem optant Lipsienses *in Actis Erud. M. Dec. A. 1684. p. 575.*

26. *Hermathen Poëtica, seu Lib. de Inventionibus poëticis*, Lectionibus Academicis A. 1667. propositus, & *Parte III. Commentarii de Lingua & Poësi Germanica, c. 13. p. 650.* ac *in Progr. Invit. ad Lect. Acroam.* promissus.

27. *Lexicon Latinitatis Poëticæ magni in scribendo Carmine usus*, Auditoribus A. 1670. dictatum. Specimen ejus, sive Idea de Translatis *Libri III. Polyhistoris Literarii, c. 11. p. 74-111.* legitur.

*28. *Oratio de Genio & Spiritu Poëtico*, qua, d. 17. Oct. A. 1660. Professionem Poëticam Rostochii est auspicatus, ab ipsomet *in Diss. de Enthusiasmo Poëtico* allegata (*66*).

*29. *Manuductio ad Excerpendum*, Auditoribus proposita privatis, cujus editionem

 A. 1683.

(*66*) *V. Volumen Dissert. Acad. p. 81.* & Conf. Alb. Willebrandi JCti Rostoch. Programma ad Or. illam Invitatorium *in Append. ejusd. Voluminis p. 74.*

A. 1683. *in Progr. Invit. ad Lect. Acroam.* promisit, Nucleumque postea *Libro Polyhistoris Literarii Tertio* inseruit.

Hæc sunt, quæ absoluta ab Autore esse, & inedita adhuc latere, vel certo mihi constat, vel probabili suspicor conjectura. Monendum tamen denuo, pleraque Lectionibus Academicis absolvi extemporaneis, limam accuratiorem & manum ultimam Autoris sui non expertis, nec proinde omnia promiscue luce publica esse digna.

LXXXVII. Classi Secundæ affectorum, ab Autore, in Scriptis suis, Catalogisque publicis, promissorum quidem, sed deinceps, vel plane derelictorum, vel ad finem haud perductorum, a nobis vindicantur:

1. *Tr. de eo, quod Divinum est in Disciplinis,* in *Progr. Invit. ad Lect. Acroam.* A. 1683. promissus. Primas illius Lineas *Programma* exhibet ejusdem Argumenti Pentecostale, A. 1687. publicatum, & A. 1689. *Libro I. Polyhistoris Literarii, c. 12.* An. 1698. autem in *Programmatum* Sylloge, recusum, de quo §. 74. jam nonnulla diximus.

*2. *Comm. de Infelice Eruditionis hoc nostro tempore statu,* quem meditatus esse a Joh. Ludov. Hannemanno, *in Præf. Ovi Hermetico-Paracelsici,* (67) perhibetur.

3. *Tractatus de Germanorum in Rem Literariam Meritis,* superciliosо Exterorum opponendus contemptui, quem non solum *Parte II. Commentarii de Lingua & Poësi Germanica, c. 2. p. 248. in Programm. ad Lect. Acroam. Invitatorio, Lib. I. Polyhist. Lit. c. 13. §. 33. c. 16. §. 56. ac c. 18. §. 50.* publice est pollicitus, sed Lectionibus etiam Academicis A. 1686. cœpit proponere, & *Polyhistori* suo, uti Schema illius, eodem A. 1686. publicatum, ostendit, Appendicis instar voluit adjungere. Sed pertexere illi telam inchoatam, Opusque tot Eruditorum Votis expetitum (cujus solum superest Exordium, inter schedas Studiosi, qui e dictantis ore in Auditorio exceperat publico, repertum, & *in Dissertationum Academicarum Volumine (68)* A. 1699. excusum) feliciter absolvere, non licuit. Testem allego Henr. Muhlium, Successorem, qui, in Epistola ad Wilh. Ern. Tenzelium, A. 1692. d. 30. Martii, ita de illo scripsit: (69) *De Meritis Germanorum spes votumque plane decollabit. Non enim nisi paucula, quæ Consilium Institutumque hujus Argumenti aperiunt raptim, & sine cura, in chartam conjecit.* Argumentum ejus idem Muhlius, in *Poëmate Manibus* Nostri *Sacro,* hisce Elegis eleganter exponit;

Invideat nobis Batavus, sint Gallus & Anglus,
Nomina Teutonicis non satis æqua Viris:
Hic Nostris adstat meritis, parat ille Theatrum,
Quo prostent titulis conspicienda suis.
Civibus ille studet doctis, ne fama laboret,
Et patriæ Laudis gloria prisca cadat.

Quanta

(67) *lit. B. 2. a.* (68) *p. 612-616.* Conf. de illo §. 83. (69) V. Tenzelii *Dial. Menstr. Germ. M. Jul. A. 1692. p. 603.*

Quanta ejus fuerit inter Eruditos exſpectatio, Celeb. Tenzelius, (70) Theod. Janſonius, (71) Bernh. Pet. Karlius, (72) vel ſoli, ut alios taceam, docebunt. Jacturam ejusdem Lipſienſes (quibus *Opus* audit *Utiliſſimum, totique Genti Teutonicæ maxime glorioſum,*) (73) Henr. Muhlius, (74) Caſp. Thurmannus, (75) Georg. Henr. Götzius, (76) Joh. Burch. Majus, (77) aliique, ſerio deplorant.

4. *Diſſ. de Chriſtianiſmo Veteri, quid ille e Philoſophorum Gentilium docendi modi, Moribus & Dogmatibus, traxerit*, in *Catalogo Lectionum Kilonienſium Academicarum Semeſtri A. 1673.* promiſſa.
5. *Opus plenum & accuratum de ortu & progreſſu Theologiæ Enthuſiaſticæ;* quod *A. 1662. Diſſ. I. Theologiæ Gentilis Politicæ p. 48.* a ſe juſſit expectari.
* 6. *Comm. de Principiis Naturæ Incognitis*, de quo ita Ipſimet, *in Stentore* Ὑαλοκλάςῃ *p.* 44. ſcripſit: *Fatendum ſane eſt, in Cauſarum inveſtigatione plus ſæpe ſubeſſe difficultatis, etiam in minimis, quam credant Lyncei illi minutiarum Speculatores. Quæ me cauſa aliquando impellebat, ut de Principiis Naturæ incognitis Commentarium meditarer, per omnia Naturalis Scientiæ Capita demonſtraturus, ſine Principii alicujus incogniti ſubſidio extricari nos his difficultatibus non poſſe, ac nullam, hunc usque in diem, Sectam ſatis validos his nodis cuneos admovere.*
7. *Epiſtola de Transmutatione Metallorum* Editio nova, longeque auctior, quam molitum eum eſſe, præter Vitæ Continuatorem, teſtis eſt J. Lud. Hannemannus, *in Ovo Hermetico-Paracelſico p. 133.* In cujus Libri *Appendice, p. 12.* edi etiam optat *Chronicon Chemiæ Adeptæ, quod quidam Colonellus ſtudio & opera Magni Morhofii concinnavit & collegit.* Confer, quæ §. 66. de hac Epiſtola jam diximus.
8. *Diſſertationis de Principe Medico*, Roſtochii an. 1665. publicatæ (de qua §. 56. conſulenda,) Editio nova auctior, *P. II. Hiſt. Nat. MS. c. 8.* promiſſa.
9. *Diſſertationis de Paradoxis Senſuum*, an. 1676. Kilonii evulgatæ, editio nova longe auctior, ſive Liber hujus Argumenti integer, *in Stentore* Ὑαλοκλάςῃ *p. 142.* promiſſus, uti §. 67. jam eſt monitum.
10. *Commentatio* πολυίςωϱ *de Ungue, in Catal. Nund. Vern. A. 1664. Lipſ. p. 37.* promiſſa, ſed nunquam (licet factum illud eſſe Georg. Matth. Königius *in Biblioth. Veteri & Nova,* falſo tradat) edita.
11. *Idea Viri Boni, ad Theologiam ſeu Philoſophiam Veterem Gentilem adumbrata*, quam *in Catal. Nund. Vern. A, 1664. Lipſ. p.* 37. promiſit. Nucleum ejus ſiſtit *Oratio V. de Viro Bono, ad mentem Philoſophorum Gentilium*, an. 1669. habita, de qua §. 82. conſulenda.
12. *Commentatio de Heroibus*, promiſſa *Diſſ. I. Theol. Politicæ p. 24.*
* 13. *Homiletica Erudita*, Præcepta Converſationis Eruditæ exhibitura, quam ſe ſcribere

(70) *l. c. M. Sept. A. 1691. p. 757. 758. 801. & M Mart. 1692. p. 270.* (71) *in Biblioth. Promiſſa & Latente p. 37.* (72) *in Diſſ. de Germania Literis Artibusque nulli regioni ſecunda.* Roſtochii A. 1698. edita, *p. 2. 6. 7. 58.* (73) *in Actis Erud. M. Jul. A. 1699. p 291.* (74) *in Poëm. cit. p. 7.* (75) *in Biblioth. Acad. p. 61.* (76) *in Diſſ. de Principe Hebraice docto p. 4.* (77) *in Præfat. Diſſert. Academicarum Morhofii.*

bere aliquando voluisse, sed. dein consilium istud abjecisse, *Libri I. Polyhistoris Literarii Cap. XV.* (quod totum in Sciagraphia Laboris hujus sistenda occupatur) significavit. Jacturam Operis istius Morhofiani Christ. Dav. Funccius, Görlicensis (Autorem *Eruditorum, dum viveret, facile Principem* salutans,) prolixe, *in Vindiciis Seculi Nostri*, Francof. an. 1696. editis, *p.331.332.* deplorat.

14. *Polyhistor Civilis*, de singulis Disciplinis, quatenus eæ Viro Civili addiscendæ, promissus *in Catal. Nund. Lipſ. A. 1664. Vernal. p.37.*

*15. *Polypragmon Civilis*, quem in eodem *Catalogo p.37.* est pollicitus, & Georg. Matth. Königius, *in Biblioth. Vet. & Nova*, perperam Scriptis Nostri Editis accensuit.

*16. *Theologia Gentilis Politica*, de cultu Principum Idololatrico & genuino, cujus duæ priores tantum lucem viderunt Dissertationes, §. 53. memoratæ, plena autem Tractatio, in *Catalogo* eodem, *p.37.* est promissa.

17. *Diſſ. de Fato Politico*, quam *Diſſ. I. Theol. Gent. Polit. p. 19.* a se jussit expectari.

18. *Mysterium Septentrionis, seu Diſſ. Theologica, Physica & Politica de Terra Septentrionali*, promissa non solum *in Catal. cit. A. 1664. p.37.* sed etiam *P. II. Hist. Nat. MS. c. 21.* Causam derelicti Laboris istius, in *Ep. ad Ol. Rudbeckium de ejus Atlantica, §. 77.* jam laudata, hisce verbis exposuit: *Ego, jam in juventute mea, non absimilis argumenti colligere quædam cœpi, Librum aliquando concinnaturus, cujus iste Titulus:* ***Mysterium Septentrionis.*** *Sed jacuit per bene multos Annos Labor iste. Ego vero nunc in sinu gaudeo, confirmari in multis meas istas suspiciones tuis, pene dixeram, demonstrationibus. Multa enim domi habes Argumenta, quæ lucem his Cogitatis adferre possunt, Exteris incognita. Omnia itaque mea abjicio: omnino enim, post Roscium hunc, saltare stultum foret atque temerarium.* Confer de Labore hoc affecto Wilh. Ern. Tenzelium *in Dial. Menstr. Germ. M. Febr. A. 1690. p. 174.* & Henr. Muhlium *in Poëmate Manibus Morhofianis Sacro p. 6.* honorifica illum dignatos mentione.

*19. *Liber de Cimbrorum Coloniis in Italiam, ante Urbem Conditam, missis*, de quo ita ipse *Orat. VIII. p. 221. 222. Neque sane, quo præ Cimbris multum glorientur, habent Romani, quos ego nostris, & nobilitate gentis, & antiquitate, minores judico, si non omnino falsa sunt, quæ de nostrorum Hominum in Italiam Coloniis, jam ante ipsam Urbem Conditam eo missis, non obscura hariolatione observavi. Tanta est, & Populorum, & Urbium, & Fluminum & Nominum, cum Cimbricæ Gentis Nominibus affinitas, ut hæc mihi attentius contemplanti sæpe admirationem excusserit, nemo vero, casu ac forte fortuna contigisse, persvasurus sit. Quas meas Conjecturas etsi forte quidam supercilioſi Censores contemserint, ego tamen aliquo numero habendas, minimeque contemnendas esse, existimo; cum, non tenui aut jejuna aliqua Dissertatiuncula, sed vel integro Libro, ejus rei veritatem me assertuurum confidam.*

*20. *Historia Holsatica*, quæ Literis mandare, a Joh. Adolpho Kielmanno, Seniore, Ministro Ducis Holsatici Primario (Historici etiam Ducalis pollicito dignitatem,) aliisque Aulicis Gottorpiensibus, persuasus, aliquando decreverat. Verum, cum Σκιαγραφίαν ejus jam concinnasset, mentem mutavit, Monitis adductus Friderici, Comitis ab Alefeld, Proregis tunc Cimbrici, Summique postea Aulæ

Danicæ

Danicæ Cancellarii, quam periculosæ plenum opus aleæ, Dissidia Regum Danicorum & Ducum Holsaticorum perpetua traditurus, aggrederetur, quantamque Danorum, si Principis sui causam tuendam susciperet, adversus se concitaturus esset indignationem, prudenter inculcantis. Confer, quæ hanc in rem a nobis jam sunt dicta *P. I. Isagoges ad Hist. Cimb. c. 7. §. 15. p. 135.*

21. *Syntagma Antiquarium de Pileo*, a Matth. Henr. Burchardo etiam, *in Or. Fun. Morhofio habita, p. 15.* memoratum.

22. *Commentatio de Enthusiasmo Poëtico plenior & prolixior*, de qua supra §. 52. in Dissertatiunculæ ejusdem Argumenti brevioris Recensu, abunde jam est dictum.

23. *Philosophia Alphabetaria*, in qua de Literarum natura, & varia apud varias gentes pronunciatione, agere constituerat. Vid. *Lib. 2. Polyhist. Literarii, c. 3. §. 31.* Theod. Jansonii *Biblioth. Promissam & Latentem, p. 37. & Catal. Nund. Vern. A. 1664. Lips. p. 37.*

24. *Diss. de Characteribus Linguarum*, sub finem *Dissertationis de Enthusiasmo* (*in Volum. Dissertt. Acad. p. 81.*) promissa.

* 25. *Tr. de Particularum Linguæ Latinæ Usu & Sensu investigando*, cujus spem fecit *L. 3. Polyhist. Lit. c. 2. §. 18.* ubi Argumentum hoc minime, prout debebat, esse excultum, quæritur.

* 26. *Diss. de Linguarum Græcæ & Latinæ Novitate*, qua Germanicam illis esse antiquiorem, imo utriusque matrem, ostendere voluit. Vid. *P. I. Commentarii de Lingua & Poësi Germanica, c. 1. p. 4.* De hac ita Sam. Rachelius *in Introd. in Jus Publ. p. 95.* *Quod si Morhofius noster, eximium Academiæ Holsaticæ Decus, de Græcæ & Latinæ Linguarum novitate, & Originibus Germanicis, scribendi consilium persecutus fuisset, reconditæ Eruditionis Opus ab illo expectandum fuisset: Nunc, cum Amico hanc operam se commendasse nunciet, eumque procul dubio ope & consilio adjuvet, vel sic etiam bene merebitur.*

27. *Origines Germanicæ*, Opus ejusdem cum Dissertatione præcedenti Argumenti plenius, ad cujus elaborationem materiam se copiosam jam conquisivisse, sed vereri, ut vita sua illi sufficiat, in *Præfatione Commentarii de Lingua & Poësi Germanica Vernaculi* (cujus Pars Prima Lineamenta ejusdem sistit atque Specimen,) an. 1682. significavit. Editionem illarum, præter Sam. Rachelium (cujus Judicium de iis honorificum modo recitavimus,) Joh. Ludov. Praschius (suam Nostri suffragio confirmans sententiam) *in Diss. altera de Origine Linguæ Latinæ Germanica*, Ratisbonæ an. 1689. edita, M. Christ. Grübelius, *in Diss. de Lingua Germanica Veteri & Moderna, c. 1. p. 13.* Ludolphus Neocorus *in Biblioth. Librorum Novorum, M. Aug. & Sept. A. 1697. p. 323.* aliique, cupide efflagitarunt. Imo & ante istos Ad. Tribbechovius, Autoris Collega, *Exerc. II. Anti-Baroniana, Sect. V. p. 60.* ita scribens: *Quod si Viri Clarissimi, D. G. Morhofi, Collegæ ac Amici nostri conjunctissimi, Philologemata Teutonica, quæ parat, lucem aliquando aspexerint, de cognatione Linguarum Occidentalium nemo amplius dubitabit.*

28. *Diss. de Mannis Germanorum*, promissa *Parte I. Comm. de Lingua & Poësi Germanica*, *c. 7 p. 131.*

*29. *Ars Poëtica Germanorum*, peculiari Opere Latino tradenda, quam, in *Commentarii* ejusdem *de Lingua & Poësi Germanica* Vernaculi (*Parte Tertia* hujus Prægustum exhibentis) *Præfatione*, a se jussit expectari.

LXXXVIII. E solo tandem Continuatoris Vitæ Morhofianæ ἀνωνύμου Indice Scriptorum τοῦ Μακαρίτου Affectorum, ut ad Classem horum Tertiam pergamus, nobis innotuerunt:

1. Bibliotheca, seu de Libris Autorum Elogia politica.
2. Aristarchus Librarius, seu Tr. de Titulis Librorum.
3. Tr. de Arcanis Dominationis in Re Literaria.
4. Tr. de Imagine Dei ex Gentilium Doctrina.
5. Henr. Mori Tr. de Immortalitate Animæ, e Lingua Anglica Latine versus, cum Diss. Præliminari.
6. Kenelmi Digbæi Observationes in Thomæ Brownii *Religionem Medici*, e Lingua Anglica Latine versæ, Notisque illustratæ.
7. Tr. de Religione Politici.
8. Prolusiones Juridicæ de Studio Juris, ejusque Principiis.
9. Tr. de Soloecismis Juridicis.
10. De Consensu Gentium.
11. De Physiognomiæ Usu in Jurisprudentia.
12. De Pœna Furti, ex Jure Naturæ & Gentium.
13. De Arresto Cadaverum.
14. De Falsationibus Relationum & Celatione Mortis.
15. Exercitationes Physicæ.
16. De Fascino Oculorum.
17. De Arte Oblivionis.
18. De Rerum omnium Circulatione.
19. Thesaurus Politicus Universalis.
20. Justi Lipsii Politica, cum Annotationibus Herculis Catti, e L. Ital. Latine versis.
21. De Magia Politica.
22. De Triumpho ante Victoriam.
23. Diss. de Vestitu Civili.
24. Diss. de Novo Anno (diversa ab illa, quam sub nomine Joh. Goth. Böckelii prodiisse §. 54. diximus.)
25. De Hydrolatria.
26. Syntagma de Poculo.
27. Volumen Orationum panegyricarum, a Viris Clarissimis sparsim antehac editarum (quarum plerasque *Libro VI. Polyhistoris Literarii Oratorio c. 3. §. 6.* fuse enumeravit.)

28. *Verve-*

28. *Vervecum Patria*, Satyra.
29. De Virtutibus & Vitiis Carminis Germanici.
30. Lib. de Arte Epigrammatica & Epigraphica, cum Exemplis.
31. Liber Epitaphiorum Jocularium.
32. Veſtiarium Epigrammaticum.
33. De Varia Poëtarum Fortuna.
34. Diſſ. παϱάδοξος de Aquæ Potu Poëtis præſcribendo.
35. Vindiciæ Statii contra Alex. Roſſæum.
36. Theſaurus Adagiorum Univerſalis.
37. Diſſ. de Lingua Univerſali.
38. Specimen Philologiæ Teutonicæ.
39. Diſſertationes variæ Philologicæ Germanicæ.
40. Die Nothwendige Thorheit (Stultitia Neceſſaria,) Satyra in ineptos Amantium mores Vernacula.

LXXXIX. Locum inter Scripta, quæ hactenus recenſuimus, Morhofiana, Edita pariter atque inedita & Affecta, ultimum, uti plus ſemel jam ſignificatum eſt, Viri Summi deſtinavimus.

POLYHISTORI, *ſive de Notitia Autorum & Rerum Commentariis, quibus præterea Varia ad omnes Diſciplinas Conſilia & Subſidia proponuntur.*

Factum id a nobis, non ſolum, quod mole pariter atque Argumenti dignitate cetera omnia ſuperat, & πολυιςοϱίαν Autoris ſui longe iſtis luculentius, ac plane ἀναντιῤῥήτως, demonſtrat, ſed etiam, quod illi, ac Novæ pleniorique, Tomi ejusdem Primi, ſive Literarii, Editioni, commendandis Prolegomena hæc, Bibliopolæ, cujus ſumtu is denuo prodit, Lubecenſis rogatu, potiſſimum ſunt deſtinata. Accedit, quod Opus hoc grande Scriptis tam Editis, quam ineditis Affectisque, jure queat accenſeri; illis quidem ob Libros Tres priores, ante duo jam luſtra, & quod excedit, excuſos, his autem ob Partes reſiduas, luce publica, vel nunc demum, vel nondum, donatas.

XC. In POLYHISTOREM hunc (quem eundem eſſe credo cum *Encyclopædia Bibliothecaria, de re Bibliothecaria in univerſum & de præſtantiſſimis in omni Doctrina Autoribus*, a Noſtro in αὐτογϱάφῳ Scriptorum Affectorum Indice promiſſa) Autor, tanquam in Pandectas Literario-Philoſophicas, omnium ſuarum per luſtra ferme ſex Lectionum Academicarum (quas ſigillatim, uti olim conſtituerat, publicare, per adverſam ſibi valetudinem, fataque imminentia, haud fore integrum, facile prævidebat) Nucleum, aliasque in Hiſtoria Literario Libraria, & Polymathia univerſa, Obſervationes, conſtipare in animum, quinquennio ante obitum circiter, induxit. Fundum tamen ejus præcipuum eſſe voluit *Lectiones Polyhiſtoricas*, Anno jam 1672. habitas, &, quæ ex hiſce, paſſim auctis, interpolatis atque immutatis, natæ ipſi ſunt, *de Notitia Autorum* Acroaſes privatas prolixiores, bis ab Anno 1680. ad 1683. in Auditorum

torum gratiam, institutas. *Polyhistorica* XVII. absolvuntur Capitibus, quorum I. de Re agit Bibliothecaria, & LLCC. Bibliothecariis, II. de LLCC. Scriptoribus in genere, III. de Disciplinis in universum, easque tractandi Methodo, IV. de Linguis in genere, & Scriptura, V. de Lingua Græca, VI. de Lingua Latina, VII. de Eloquentia, VIII. de Eloquentia Sacra, IX. de Poësi, X. de Philosophia Naturali, XI. de Artibus Divinatoriis & Magia, XII. de Philosophia Morali, XIII. de Oeconomica, XIV. de Politica, XV. de Historia, XVI. de Artibus Mathematicis, ac XVII. tandem de Logica atque Metaphysica. *Lectiones* autem *de Notitia Autorum*, *Polyhistoricis* & posteriores, & uberiores, XXVII. constant Capitibus, quorum I. de Scriptoribus disserit, in genere de re Literaria commentatis, II. de Scriptoribus Historiæ Literariæ, III. de Scriptoribus Bibliothecariis, IV. de Catalogorum Scriptoribus, V. de Vitarum Scriptoribus, VI. de Fructu Historiæ Bibliothecariæ, VII. de Locorum Communium Scriptoribus, VIII. de Epistolographis, IX. de Historiæ Philosophicæ Scriptoribus, ipsisque Philosophis Sectarum omnium, Antiquis pariter atque Modernis, X. de Linguarum Scriptoribus, XI. de Lexicographis, XII. de Grammaticis, XIII. de Linguæ Latinæ Scriptoribus, XIV. de Criticis, XV. de Antiquariis, XVI. de Rhetoribus Oratoribusque Profanis, XVII. de Oratoribus Sacris, XVIII. de Poëtis, XIX. de Scriptoribus Physicis, XX. de Mathematicis, XXI. de Ethicis, XXII. de Politicis & Oeconomicis, XXIII. de Historicis, XXIV. de Logicis & Metaphysicis, XXV. de Theologicis, XXVI. de Juridicis, XXVII. vero, sive ultimum, de Medicis.

XCI. Has *de Notitia Autorum* Lectiones, iisdem pene verbis, quibus Auditoribus olim erant propositæ, in *Polyhistore* suo exhibere, sed per singulas tamen partes prius refingere, & Observationibus suis atque Auctariis, tum Disciplinas atque Res ipsas illustraturis, tum Scriptores illarum potiores, addita de singulis Κρισει accurata, enarraturis, ex *Historia* (de qua §. 86. dictum) *Naturali* Ἀνεκδότῳ, ceterisque Acroasibus Academicis, Publicis ac Privatis, locupletare, decreverat. Quem Laborem etsi serio, summaque animi contentione, rogatu Amicorum sit aggressus, & per annos aliquot, satis festinanter, quod haud procul a vitæ se fine abesse sentiret, suaque ab aliis, post obitum, inculta atque impolita nollet evulgari, continuaverit, perficere tamen non potuit, sed Octo tantum Prioribus Capitibus (quæ *Libros Polyhistoris Literarii Primum, Secundum Tertiumque*, sibi vindicarunt) absolutis, illi est immortuus. Schema totius Operis hoc A. 1686. publicavit, a Vitæ Continuatore Anonymo *(78)* & Casp. Thurmanno *(79)* repetitum:

POLYHISTOR,

seu

De Notitia Scriptorum & Rerum Libri XII.

quorum

I. *Bibliothecarius*, de Re Bibliothecaria in universum, de Subsidiis ad Notitiam Auto-

(78) *In Append. Dissertt. Acad. p. 31. 32.* (79) *in Elogiis Morhof. ibid. p. 58. 59.*

Autorum & Historiæ Literariæ parandam, Epistolarum, Vitarum, Locorum Communium, Scriptoribus.

II. *Methodicus*, de Pædagogia Regia & Vulgari, variis parandarum Scientiarum Methodis, tum legitimis, tum illegitimis, variis item Compendiis & Subsidiis Mnemonicis, Excerptis instituendis, &c.

III. *Grammaticus*, de Linguis variis, & illarum Scriptoribus Grammaticis.

IV. *Criticus*, de Critice in genere, Linguarum Græcæ ac Latinæ Autoribus, & Scriptoribus Criticis.

V. *Rhetoricus*, de Rhetoricis Scriptoribus, Oratoribus Antiquis ac Novis, Rhetorica Sacra & Civili, Pura & Arguta Dictione, Periodo, Epistolis, varioque ad omnem Eloquentiam Apparatu.

VI. *Poëticus*, de Poëtis Græcis ac Latinis, in quo etiam varia ad Poësin Adminicula, & Latinitatis Poëticæ Inventionumque Poëticarum Lexica, ac plurima alia, nova quadam ratione, proponuntur.

VII. *Philosophicus*, de Scriptoribus Philosophicis, Antiquis & Recentioribus, Scholasticis imprimis, pro Sectarum varietate, Metaphysicis, Logicis.

VIII. *Physicus*, de Sectis Physicorum, Antiquis & Recentioribus, Specialium item Argumentorum Scriptoribus, & nostrorum Temporum Inventis.

IX. Ματαιότεχνος, de Artibus Vanis, Superstitiosis & Dæmoniacis, earumque Propagatoribus & Scriptoribus.

X. *Mathematicus*, de Matheseos Disciplinæ Scriptoribus, præcipue iis, qui post Vossii & Riccioli tempora innotuerunt, variisque nostrorum temporum Inventis.

XI. *Practicus*, de Philosophiæ Moralis, Civilis, Oeconomicæ, Scriptoribus, variisque ad Societatem Civilem felicius tuendam Adminiculis.

XII. *Historicus*, de Scriptoribus Historicis, illisque cum fructu tractandis,

Opus e *XX.* Annorum Laboribus Academicis collectum,
& ad omnes Artes ac Disciplinas accuratius noscendas
ac tractandas utilissimum.
Appendicis loco addetur *Dissertatio de Germanorum
in Rem Literariam Meritis.*

XCII. Ab hoc Schematismo, quoad Ordinem, uti a Vitæ Continuatore (80) jam est monitum, paululum deinde Nostrum recessisse, ostendit Sciagraphia Operis, in tres Tomos dividendi, Recentior, quam *Præfationi* duorum priorum *Polyhistoris Literarii* Librorum A. 1688. hisce verbis inseruit: *Totum Opus a me in Tres Tomos tribuetur, quorum Primus Polyhistoris Literarii, Secundus Philosophici, Tertius Practici Titulo appellabitur. Nunc Prima Pars Tomi Primi, atque adeo duo Libri, Bibliothecarius & Methodicus, in lucem prodeunt, quos ceteri suo ordine & tempore sequentur, & quidem in Polyhistore Literario Liber Grammaticus, Criticus, Oratorius & Poëticus, in ceteris Tomis reliquæ Philosophiæ Partes.* Sed nec isti Sciagraphiæ ita arcte inhæsit, quin Excerptorum Doctrinæ, *Libro Polyhistoris Literarii Secundo* tradendæ, peculiarem deinde tribueret,

(80) *l. c. p. 37. 38.*

bueret, Tertium scil. sive *παρασκευαστικὸν*, post Fata Autoris A. 1692. editum, atque ita Tomum Primum Libro Septimo augeret. An Capita Tria Commentationis *de Notitia Autorum ἀνεκδότε* ultima, de Scriptoribus agentia Theologicis, Juridicis & Medicis, *Polyhistoris* sui partem esse voluerit, haud immerito dubites, cum nullam plane illorum, in Schematismis modo laudatis, fecerit mentionem.

XCIII. Lucem hactenus publicam vidit Pars tantum Operis hujus Tripartiti perexigua, Tomi sc. Primi, sive *Polyhistoris Literarii*, Libri III. Priores. Quos inter *Primus* atque *Secundus*, *Bibliothecarius* nempe ac *Methodicus*, ab Autore superstite Lubecæ A. 1688. *in 4to* sunt editi, &, adjecto Tertio (de quo mox dicetur,) præfixaque Joh. Burch. Maji, Professoris Kiloniensis, Præfatione nova breviori, (in qua suos in Opus Morhofianum Indices, seorsim edendos, promisit,) subjuncta vero Matthiæ Henr. Burchardi *Or. Funebri*, Autori habita, auctiores (uti Titulus jactat) ibidem A. 1695. *in 4to* recusi. Bibliothecarius *XXV.* absolvitur Capitibus, quorum I. agit de Polymathia, II. de Historia Literaria, III. de Bibliothecis, earumque erigendarum caussis, IV. de Bibliothecarum erigendarum Mediis atque Ornatu V. de earundem Ordine atque Eversionibus, *VI.* de Bibliothecariis, & Notitia Bibliothecaria paranda, VII. de MSStis, VIII. de Libris Damnatis, IX. de Pseudonymis, Anonymis & Plagiariis, X. de Libris Mysticis & Secretis, XI. de Libris Physicis Secretioribus præcipue Chymicis, XII. (de quo §. 74. dicta conferantur) de eo, quod in Disciplinis est divinum, XIII. de Collegiis Secretis, XIV. de aliis Eruditorum Societatibus, XV. de Conversatione Erudita, XVI. de Scriptoribus ad Rem Librariam & Historiam Literariam pertinentibus, XVII. de Scriptoribus Bibliothecariis, XVIII. de Catalogorum Scriptoribus, XIX. de Vitarum Scriptoribus, XX. de Fructu Historiæ Literariæ, XXI. & XXII. de Locorum Communium Scriptoribus & Polygraphis, XXIII. & XXIV. de Epistolarum Scriptoribus, XXV. de Epistolis Eruditorum Ineditis. *Liber II, sive Methodicus*, Capita XVI. complectitur, quorum I. de Ingeniorum commentatur Delectu, II. de Scholis, Bonarum Mentium Officinis, III. de Facultatum Animi Subsidiis, IV. de Subsidiis dirigendi Judicii, V. de Arte Lulliana, similibusque Inventis, VI. de Memoriæ Subsidiis, VII. de Methodis Studiorum variis, VIII. de variis in doctrina paranda Compendiis, IX. de Methodo Linguas, Latinam præcipue ac Græcam, discendi, X. de Curriculo Scholastico, XI. de Curriculo Academico, XII. de Pædagogia Regia, XIII. XIV & XV. de Exercitationibus in Oratione Soluta, quarum Exempla Imitatione expressa adjiciuntur, XVI. de Exercitationibus in Oratione Ligata. Pleniorem Argumentorum Libri Utriusque Recensum, & aliquam simul Operis totius affecti, e Præfatione, *σκιαγραφίαν*, plerique Scriptores Ephemeridum Literariarum Moderni in Pensis suis exhibuerunt Menstruis, Lipsienses sc. *in Actis Eruditorum, M. Oct. A. 1688. p. 564. 568.* Parisienses *in Diario Erud. Gallico A. 1691. num. 38. & 39. p. 671. 692.* Parmenses (a Parisiensibus laudati) *in Diario Eruditorum Italico (Le Giornal de Letterati) An. 1689. num. 9.* Pet. Bælius *in Novellis Reip. Literariæ Gallicis, M. Majo A. 1688. p. 575. 576.* Henr. Basnagius *en l' Histoire des Ouvrages des Sçavans, M. Jun. A. 1688. p. 158 - 178.* Joh. Clericus *T, XIII. de la Bibliotheque Universelle & Historique*

M.

M. Apr. A. 1689. p. 1-39. Chr. Thomaſius *in Cogitatis de Libris Recentioribus Jocoſeriis Menſtruis*, Germanice editis, *M. Aug. A. 1688. p. 275-289. & M. Nov. ejusd. Anni ferme integro, p. 583. & ſeqq.* Wilh. Ern. Tenzelius in *Dialogis Menſtruis*, itidem Germanicis, *Anni 1689. M. Jan. p. 4-115. & M. Mart. p. 254-303.* ac Joh. Gröningius (ſi jungi is, præter Capitum indicem vix quicquam ſuggerens, modo enumeratis meretur,) *Tomo I. Relationum Reip. Literariæ*, A. 1702. edito, Sect. I. *Relat. II. & III. p. 11. 12. 13. 14.* Quos, ὁμοθυμαδὸν de Libris his Morhofianis honorifice diſſerentes ac judicantes, quibus plura de illorum inſtituto ac Methodo addiſcere volupe eſt, conſulant.

XCIV. Duobus hiſce Libris, ab ipſo Autore luce donatis publica, Anno ab obitu ejus proximo acceſſit *Tertius* ejusdem *Tomi Primi, vel Polyhiſtoris Literarii*, ſive παρασκευαστικὸς, XIII. is Capitibus, non de Excerpendi ſolum ratione in genere, ſed Specialibus etiam Excerptis, Phraſeologicis, Lexicis Criticis, Exegeticis, Antiquariis, Oratoriis quadruplicibus, Poëticis, & ad Diſciplinas pertinentibus, adjectis plerorumque Exemplis, commentatur, ac, ſub *Partis Secundæ Polyhiſtoris* Titulo minus accurato, Lubecæ, an. 1692. *in 4to*, cum Henr. Muhlii Epicedio, Manibus Morhofianis Sacro, eſt excuſus, ibidemque, una cum Libris II. præcedentibus, an. 1695, ſeorſim autem an. 1698. recuſus.

XCV. Partes *Polyhiſtoris* reſiduas, Tomi ſcilicet Primi Libros IV. Poſteriores (Grammaticum, Criticum, Oratorium & Poëticum,) Tomosque Secundum & Tertium integros, Philoſophiæ, ejusque Diſciplinis, Theoreticis pariter atque Practicis, Logicæ item, Artibus Divinatoriis Magicisque, & Hiſtoriæ, dicatos, quod attinet, in lucem quidem illæ, cum Autor moribundus fieri id permiſerit, e *Prælectionibus de Notitia Autorum* &, quæ jungendæ his ſunt, *Polyhiſtoricis*, proferentur, verum (ſi Reliquias *Tomi I.* prælo jam a Lipſienſibus, uti mox indicabitur, paratas, excipias) neutiquam ea, quam & argumenti dignitas exigit, & ab Autore Orbis Eruditus expectavit, vel ἀκριβείᾳ, vel perfectione, Lectoribus ſe commendabunt. Cum enim Prælectiones iſtæ Academicæ extemporaneæ maximam partem fuerint, nec eo ſtudio, quod Monumenta Literaria, publicæ luci deſtinata, exigunt, elaboratæ, ſed minore, uti fieri ſolet, cura e ſolius ferme memoriæ penu depromptæ, & Auditoribus dictitatæ, Autor vero moribundus, Colloquio cum D. Achille Daniele Leopoldo familiari, inſeri atque addi ſuis quicquam, quod ſuum non eſſet, ab Editoribus vetuerit, non poterit ſane ab his (niſi Lipſienſium exemplo, voluntatis illius ultimæ ſint incurioſi) ullo evitari pacto, quo minus juſta paſſim accuratio, ſæpiſſime autem plenior de Argumentis nobilioribus, nec mutila adeo ἐργασία, a Cenſoribus rigidis, in iſtis, & jure quidem, deſideretur. Non tamen, ob nævos iſtos, luce publica cenſendæ ſunt indignæ, ſed Opus potius utiliſſimum, morte Autoris immatura interruptum, a Viris Eruditis ea, quam voluntas hujus ultima permittit, diligentia, emendatis lapſibus, & Autoris Mnemonicis, & Auditorum (quorum ſolæ ſuperſunt Scriptiones, Hypomnematis paſſim Marginalibus a τῷ Μακαρίτῃ auctæ atque illuſtratæ, nullum autem ipſius Αὐτόγραφον) Graphicis, ſatis numeroſis, Supplementisque neceſſariis ſeorſim, ſub finem

finem paginarum singularum, Scholiorum instar, adjectis, pertexi meretur & continuari.

XCVI. Exantlare hunc Laborem, in Orbis Literati gratiam, Henr. Muhlius initio decreverat Morhofii & Discipulus, & in Professione Poëtica Kiloniensi Successor, uti, præter Celeberr. Tenzelium, Literis ipsiusmet ea de re certiorem redditum, (81) ac Bibliopolam, qui suis an. 1692. sumptibus *Librum Tertium Polyhistoris* edidit *Literarii*, Lubecensem (82) Frid Bened. Carpzovii, Senatoris Lipsiensis, de Literis optime meriti, ac mihi, dum viveret, amicissimi, Epistola, Non. Oct. an. 1691. exarata, hisce me verbis edocuit: *De Polyhistoris continuatione sollicitus erit Henr. Muhlius, qui me certum esse jussit, in Literas jam ab Autore integrum hunc Librum esse missum.* Post Muhlium, quem occupationes munerum diversorum multiplices, aliæque insuper causæ, promissis satisfacere non patiebantur, Continuationis istius curam, ab Hæredibus Autoris anno circiter 1694. sibi commissam, Joh. Burch. Majus in se suscepit, Athenæi Cimbrici Rhetor atque Historicus, & in gemina hac Professione Morhofii itidem Successor. Cum vero & ille, nova Librorum, jam antehac excusorum, Editione, an. 1695. cum suo publicata Procemio, contentus, Partem residuam ἀνέκδοτον, ob causas mihi ignotas, negligeret, itum est tandem a Bibliopola ad Polyhistorem Lipsiensem modo laudatum, Frid. Bened. Carpzovium, Virum de Commodis Reip. Literariæ promovendis assidue sollicitum, & Morhofii Morhofianorumque omnium amantissimum. Is, qua erat humanitate, ut pertexendi Operis curam gereret, facile se passus exorari, cum ipsemet Labori huic vacare non posset, Juveni Erudito (quem M. Joh. Frickium, Ulmensem, Collegii Lipsiensis Philosophici Assessorem, e Diatribis aliquot Academicis, luculentis variæ Autoris sui doctrinæ testibus, mihi cognitum, fuisse, ab Amico sum edoctus) eum suis exantlandum auspiciis demandavit. Factum hoc Annis 1698. & 1699. quibus publice etiam *Novorum Literariorum Lubecensium* Collectores, (83) & Vitæ Morhofianæ Continuator, (84) *Polyhistoris* Partium reliquarum Editionem a Lipsiensibus, & *Viro* hos inter *Magno*, *deque Re Literaria dudum meritissimo*, expectandam esse significarunt. Et dextre sane atque præclare Frickius, ductum secutus Carpzovianum, suo functus est officio, Librosque *Polyhistoris Literarii* Quatuor Posteriores (ulterius enim, sive ob mortem Carpzovii, Eruditis omnibus luctuosam, sive alias ob causas, telam Continuationis cœptæ haud pertexuit, ac perperam proinde a τῷ δεῖνα, meam de *Helmoldo Diatriben*, cum Lubecæ haud ita pridem excuderetur, temere interpolare aggresso, §. 1. *Morhofiana omnia studio Carpzovii in ordinem esse redacta*, traditum,) e Schedia sive Prælectionibus defuncti Academicis, sedulo pariter atque judiciose congessit, & in congruum redactos ordinem Bibliopolæ Lubecensi transmisit. Primus horum, qui *Polyhistoris Literarii* est Quartus, & *Grammatici* Titulo ab Autore donatus, Capitibus constat XIV. quorum I. de Linguis agit & Scriptura in genere, II. de variis Scripturæ modis, III. de Lingua Universali & Primæva, IV. de Vulgaribus Europæis, V. de Orientalibus, VI. de Græca, VII. de Lexicographis & Glossariis Græcæ

(81) *in Dialog. Menstr. Germ. M. Sept. A. 1691. p. 807. 808. & M. Jul. A. 1692. p. 603.* (82) *in istius Præfatione.* (83) *M. Mart. 1698. p. 47.* (84) *in Append. Dissertt. Acad. p. 28.*

Græcæ antiquioribus, VIII. de Lexicographis ejusdem Recentioribus, IX. de Lingua Latina, X. de illius Grammaticis, XI. autem, XII. XIII. & XIV. de Latinis Ætatum Aureæ, Argenteæ, Æneæ & Ferreæ, Autoribus. Liber V. ſive *Criticus*, duo tantum Capita de Scriptoribus Criticis & Antiquariis continet. Sextus, ſive *Oratorius*, IV. Capitibus, 1. Scriptores Rhetoricos, 2. Oratores antiquos, & ſolos quidem ferme Græcos (quod Latinorum Hiſtoria Lib. IVto, inter hujus Linguæ Scriptores, jam eſſet propoſita,) 3. Oratores Recentiores, 4. Rhetores & Oratores Sacros; Septimus autem, ſive *Poëticus* tribus Capitibus, 1. Scriptores Artis poëticæ, 2. Poëtas Veteres Græcos, 3. Poëtas Recentiores, partim celebrat juſtisque ornat laudibus, partim Virgula perſtringit Cenſoria. Unum iſtud forte haud immerito deſideres, quod Continuationis hujus Collector, ultimæ Morhofii voluntatis, ſive ignarus, ſive immemor & incurioſus, Textui Autoris Auctaria atque Supplementa, vel ſua, vel Carpzoviana, eaque crebra ſatis & copioſa, ubique ita immiſcuerit, ut Lectorum, qui prælectiones Autoris non viderunt MSStas, nemo hæc ab iſto queat diſcernere, & ſuum cuique vindicare. Libri ſane Sexti Caput Secundum de Græciæ Oratoribus, & Septimi Alterum de ejusdem Poëtis, tota Continuatori Lipſienſi debentur, cum nihil ferme de utrisque, in Prælectionibus Morhofianis, mancis hic atque imperfectis, ſit annotatum. In ceteris autem Capitibus Libri imprimis Quarti, *Grammatici* (in ſequentibus enim parcior talium occurrit ſeges,) Supplementa iſta tantundem ſæpe ſpatii, quantum ipſe Textus, imo plus interdum, occupant. Erudita omnia eſſe fateor, & Nomine Morhofiano adeo haud indigna, ut Autoris ipſius Commentationibus extemporaneis præferri ſæpe mereantur, imo & ad Notitiam Autorum, de quibus agitur, plenam atque accuratam neceſſaria. Præſtitiſſet tamen, me judice, ſeorſim illa Textui ſubjungi, tum ut Morhofii ſatisfieret deſiderio, tum ut a Lectore quovis, quid huic, quid item Continuatori, debeatur, accurate poſſet dignoſci. Lucem iſta Continuatio, a me, Bibliopolæ Lubecenſis rogatu, reviſa, paſſim emendata, in Paragraphos diſtincta, Capitum ſingulorum inſtructa Summariis, & Hypomnematis Hiſtorico-Criticis ſubitaneis ſubinde illuſtrata, una cum Libris Tribus *Polyhiſtoris Litterarii* prioribus, ſimul tertia vice recudendis, & Hyppomnematum aliquot meorum acceſſione itidem locupletandis, propediem videbit publicam. Accedent mea hæc in Opus totum Prolegomena, Vitæ ſimul & Scriptorum Autoris Hiſtoriam cum Judiciis Eruditorum de illo pariter atque hiſce honorificis, complexa. Quatuor hos Tomi I. Libros reſiduos Tomi duo *Polyhiſtoris* Poſterioris, *Philoſophicus* (in Quinque Libros, Philoſophico-Hiſtoricum, Metaphyſico-Logicum, Phyſicum, Mathematicum & Ματαιότεχνον commode diſpeſcendus) & *Practicus* (Libris Sex vel Septem, quæ Ethicam, Politicam, Oeconomicam, Hiſtoriam, Theologiam, Jurisprudentiam & Medicinam, illuſtrant, exhibiturus,) reviſi quidem accurate atque emendati, nullibi autem (ut voluntati Autoris ultimæ ſatisfiat) interpolati, ſuo tempore ſequentur.

XCVII. *Morhofium Illuſtratum, ſeu Commentarium in ejus Polyhiſtorem*, Chriſt. Matthæus Kneſebeckius, JCtus, in *Prodromo Juris Publici Univerſalis*, anno 1700.

 Roſto-

Roſtochii edito, (85) *Polyhiſtorem* autem *Bibliothecarium*, ſive *Theſauri Polyhiſtorico-Legalis Librum I. ea Methodo adornatum, ut ſimul vice Supplementi in Morhofii Polyhiſtorem commode eſſe queat*, Joh. Gröningius, Wismarienſis, J. U. D. Regiique in Urbe Patria Protodicaſterii Advocatus & Referendarius, in Catalogo ejusdem Anni 1700. Nundinali, (86) promiſit. De Kneſebeckii Opere, ubi Lucem illud viderit, ferri poterit Judicium. Gröningius, promiſſis ſatisfacturus, Anno 1702. Hamburgi *in 8vo* edere cœpit *Tomum I. Relationum* ſuarum *Reip. Literariæ, ſive Apparatus ad Hiſtoriam Scientiarum & Artium Notitiam Univerſalem Celebriorum Autorum, Epiſtolas, Diplomata & Obſervationes, maxime Antiquarias & Phyſico-Mathematicas, cum Figuris Æneis, ea exhibituri Methodo ac Inſtituto, ut ſimul vice Supplementi in D. G. Morhofii Polyhiſtorem eſſe poſſit.* Inſtituti ſui rationem, in Procœmio, hiſce verbis exponit: *Promiſi jam ante biennium, in Catalogo Lipſienſi, Faſtos Rei Literariæ ſeu Continuationem Polyhiſtoris Morhofiani. Quo ipſo neceſſitas quædam mihi impoſita datam fidem Specimine quodam liberare. Verum ne varietate & multitudine rerum, quod aliis accidit, forte obruar, rectius me facturum credidi, ſi omnia in compendium contraherem, & primo quidem Relationes ſeu apparatum, diverſis Tomis, ſtatisque temporibus, divulgarem, & ex eo poſtea Hiſtoriam ipſam, in brevi quaſi tabula pictam (quæ ad Relationes iſtas perpetuo ſe referet, tanquam Referens ad Relatum;) Methodo Styloque Hiſtorico deſcriberem.* Adeo autem præclare de labore hoc ſuo ipſemet judicat, ut Relationes iſtas σποραδικὰς, exiguo licet ſelectu congeſtas, ac in plerisque Scientiis nihil novi in medium afferentes, ſed ab aliis dudum occupata, & ne quidem plene ſatis aut accurate, iterantes, Lectori ſe varietate, utilitate & novitate rerum, magis quam Polyhiſtorem Morhofianum, eſſe commendaturas, ſperare audeat. Quo tanto hiatu an dignum aliquid Promiſſor hic, Morhofio Cive, ni fallor, quod ad ingenium, judicium, ſtyli nitorem, & Eruditionem variam atque elegantem, attinet, paulo inferior, attulerit, aliorum eſto judicium.

XCVIII. Expoſita hactenus ſatis prolixe *Polyhiſtoris* Morhofiani Hiſtoria, Judicia etiam Virorum Eruditorum de eodem, ac Libris imprimis Tribus jam editis ſubjungemus, ſed brevitatis ſtudio, pauca tantum ex plurimis. Elogium, quo LIPSIENSES, in Recenſu illius, Actis Eruditorum Anni 1688. (87) inſerto, eum dignati ſunt, perquam honorificum §. 34. maximam partem jam recitavimus. Addi tamen *h. l.* merentur, quæ ſub finem Recenſus ejusdem (88) occurrunt: *Omnia, quæ affert* Autor, *ea Sermonis elegantia, & multijugæ Eruditionis Apparatu, inſtruit ac exornat, ut a Lectione hujus Libri nemo adeo ſatur receſſurus ſit, quin reliquas partes Operis univerſi, quod animo Auctor doctiſſimus deſtinavit, quamprimum conſpicere avide expetat.* CHRIST. THOMASIVS, in Cogitatis de Libris Recentioribus Jocoſeriis, Germanice publicatis, (89) ſuam de eodem ſententiam verbis expromſit ſequentibus: Ich muß bekennen, daß mich des Herrn Morhofs ſein Polyhiſtor unvergleichlich afficiret hat, daß ich, bey

(85) *pag. 66.* (86) *V. Catal. Nund. Lipſ. A. 1700. Vernalium p. 66.* (87) *M. Oct. p. 564. 565.* (88) *p. 568.* (89) *M. Aug. A. 1688. p. 275.*

bey dessen Lesung öffters geseuffzet und beklaget habe, daß nicht jede von unsern Teutschen Academien zum wenigsten einen Morhof hat. Et paulo post: *(90)* GOtt lasse diesen gelehrten Mann so lange leben, bis er die höchstlöbliche und nützliche Arbeit vollendet hat. Vielleicht wird dadurch der Weg gebahnet, durch welchen die Pedanterey und Unwissenheit, die sich bißher, unter der Larve einer ansehnlichen und gravitätischen Gelahrtigkeit, in die Academien eingeschlichen, und das Directorium geführet, ihren Abzug hinwiderum zu nehmen gezwungen wird. Ich habe nur den tausendsten Theil oder, so zu sagen, die kleinesten Atomos, von dem, was gut und gelehrt in diesem Polyhistore ist, angemercket. Es ist keine Seite, ja fast keine Zeile nicht, im gantzen ersten Buche, daraus nicht eine verwundersame Gelahrtheit dieses Mannes hervorleuchtet. Wann sein Polyhistor fertig ist, so dürffen wir den Frantzosen mit ihrem Baillet die Spitze bieten, &c. Wilh. Ern. Tenzelius his Opus istud laudibus, in Dialogis Vernaculis Menstruis, dignatur: *(91)* Ich habe solches Buch schon mehr als einmahl durchgelesen, und gefällt mir je länger je mehr, so daß ich glaube, der bekandte Vers, wenn er jemahls wahr gewesen ist, wird hier am gewissesten erfüllet: *Lectio lecta placet, decies repetita placebit.* Denn so offt ich den Polyhistorem ansehe, so offt lerne ich etwas mehr daraus. *Et p. 153.* Dis Buch ist von solcher Importanz, daß man unter tausenden nicht eines finden würde, das demselben gleich käme. Hisce Ephemeridum Germaniæ Literariarum Scriptoribus Belgicarum Autor, Pet. Rabus, *(92)* est ὁμόψηφος ita inquiens: Zijn (Morhofii) Boock, *Polyhistor Literatus*, waarin hy van Schriivers en Boockzaken berigt gaf, tot behulp van een volslage Letterkunde, was alleen magtig hem tot Hoofdmann van't Gilde der Bookwiizen te verhelpen; als ziinde een wisse Proef van ziin Bedrevenheid, in allerley Oude en nieuwe Schriften, waarmit men kan komen tot de Kennisse van al, wat in't gemeen best der Geletterden omgant, en vor wetgierige Zielen noodig iß te weten. Veel heb ick ut dat Werck geleert, buisten Twiifel oock zeer veele met my: en gedenck ick dickwils an de Worden van zeker geleerd Professor, dat he de beste Anleagging van ziine Boock offeningen het gezeide Boeck van Morhof alleen danck wist. Similia Ephemeridum, quibus Polyhistoris Morhofiani Recensus insertus est, Exoticarum, §. 93. enumeratarum, de illo Judicia, prolixitatis tædio, non vacat exscribere. Sed nec alii Viri Eruditi, a quibus obiter is tantum in Scriptis suis est allegatus, quanti illum facerent, dissimularunt. Vicentio Placcio *(93) Eruditissimus* ille audit, *Doctissimus*, *Curiosissimus*, *Elegantissimus & summo Reip. Literariæ bono editus*, *Lectu dignissimus*, ac *(94) curiosæ raræque doctrinæ plenissimus*, Henn. Wittenio *(95) Opus Incomparabile*, Jac. Wolfio, Prof. Medico Jenensi, *(96) Limatissimus*, Joh. Bilbergo, Mathematico Upsaliensi, *(97) Elegantissimus*, Georg. Henr. Götzio *(98) Scriptum Eruditum, & ab Eruditis hactenus, ut meretur, magnificis celebratum laudibus*, Joh.

(90) p. 288. 289. (91) *M. Jan. A. 1689. p. 4.* (92) im Boockzaal van Europa, *M. Sept. & Oct. A. 1699. p. 252. 253.* (93) *in Lib. de Arte Excerpendi p. 3. 11. 17. 19. 20.* (94) *in Invitatione ad Anonymos suos augendos p. 7. 8.* (95) *in Præf. Tom. I. Diarii Biograph. Sec. XVI.* (96) *in Progr.* 'Αυτοδδ. *p. 6.* (97) *in Aphor. Miscell. A. 1688.* editis (quos C. Thurm. *in Elog. Morh. p. 52.* allegat) *p. 4.* (98) *in Diss. de Lect. Cic. §. 3. p. 9.*

Joh. Alb. Fabricio (99) *Liber, quo nihil nostra memoria prodiit eruditius.* Commendatur præterea honorifice (ut Encomiastas obscuriores taceamus) ab Henr. Meibomio Jun. *locis Additamentorum ad Val. Henr. Vogleri Introd. in Notit. Bon. Scriptt. compluribus*, Nicol. Christoph. Linckero, JCto Jenensi, imperfectum eum esse, ob mortem Autoris, dolente, in *Instructorii Forensis Introitu*, (100) Erasmo Francisci, *in Scripto contra M. Joh. Matthæum Vernaculo*, (1) aliisque pluribus, partim jam a Casp. Thurmanno, in *Elogiorum Morhofianorum Sylloge* ac *Bibliotheca Academica*, (2) allegatis, quos illaudatos præterire, ad finem Schediasmatis hujus adspirantes, cogimur.

XCIX. Nec tamen Operi, tot nacto Admiratores, ut nullum ejusdem generis aliud majori, nostris temporibus, exceptum fuerit applausu, sui defuere Censores. Ipsi Duumviri, quorum laudes illius invidendas §. præcedenti recitavimus, Celeberrimi, Christ. Thomasius & Wilh. Ern. Tenzelius, in suis ejusdem Recensibus, §. 93. allegatis, passim ab Autore, ἐυκαίρως ἀκαίρως, dissentiunt, nonnullosque simul Errores ipsius Historicos detexerunt. Qualia παροράματα, in Hypomnematis etiam ad istud nostris Historico-Criticis, quorum supra facta est mentio, subinde sunt notata. Sed Nævi adeo exiles, a quibus nemo immunem se, quantacunque accuratione adhibita, in istius molis atque Argumenti Opere, præstabit, Faciei illius pulcherrimæ nullam conciliant deformitatem, fassusque est, in Præfatione, ipse Morhofius, *non pauca, vel a describentis manu, vel sua etiam festinatione, Sphalmata, fortasse etiam ἁμαρτήματα μνημονικὰ, quibusdam in locis irrepsisse, quæ, manum extremam poscentibus Nundinis, non sollicite adeo a se consignari potuerint.* Majoris momenti est Ἔγκλημα, quo nonnulli nimiam Autori festinationem objiciunt, &, hujus vitio accurationem atque concinnitatem debitam *Polyhistori* deesse arbitrantur, Celeberr. Tenzelius scilicet, qui (3) *miram* eum, scribit, *arguere properantiam*, & Nicol. Christ. Lynckerus, Antecessor Jenensis, cui (4) Liber Primus, sive Bibliothecarius, *satis disjectæ & inæqualis disciplinæ esse* videtur. Ipsemet sane haud diffiteor, Autorem, si otio abundasset necessario, Prælectionibus illis *de Notitia Autorum*, e quibus hoc Opus enatum est, extemporaneis limam passim adhibere potuisse accuratiorem, multaque in *Polyhistore* plenius, multa exactius, multa dilucidius & ordine meliori, quam factum est, in Scriptorum præsertim & Argumentorum, de quibus disseruit, Historia, proponere. Verum enim vero, ut taceam, non fuisse ei propositum, omnia, quæ de singulis, vel Argumentis, vel Autoribus afferri possent, undecunque corradere, sed suas ipsius potissimum, in quolibet Literaturæ genere, promere Observationes, propriaque de Scriptoribus istorum, quos legisset, exhibere judicia, tot, cum Laborem hunc aggrederetur, curis premebatur atque negotiis, tam afflicta ac dubia erat valetudine, tamque exiguum sibi videbat restare Vitæ spatium, ut Oceano adeo vasto sese committere, cupido etiam atque

(99) *in Dec. Scriptt. Recent. n. 1.* (100) *lit. D. 1. b.* (1) V. die gebrochene Spott-und Läster-pfeile M. Joh. Matthæi *p. 429.* (2) *p. 71. 72.* (3) *in Dial. Menstr. Germ. M. Febr. A. 1689. p. 198.* (4) *in Instruct. Forensis Introitu §. 7. lit. E. 1.*

atque volenti, haud fuerit integrum, imo hac quoque Methodo, quam elegit, compendiaria & minus exacta, vix tres priores Libros, strenue licet opus cœptum urgenti, absolvere licuerit. Ipse causam suam, in *Præfatione*, verbis jam dixit sequentibus: *Etsi multo elaboratius enucleatiusque Opus hoc dari poterat; neque enim, quam debebam, poteramque, aliis sæpe rebus distentus, impendi curam; erunt tamen in illis, utut subito calore effusis, non pauca, quæ juvare Juventutis studia possunt, in quibus, si non accuratissimi Judicis, saltem boni Judicis, munere defungar. Scripta sunt hæc plane eo, quo Joach. Fortius libros scribi voluit, modo. Quæ hic chartis illevi, vix interdum relecta, Tabellario deportanda dedi, exscripsit illa, ut a calamo venerant, Typographus. His sæpe Academica & Domestica Negotia, Curæ familiares ex obitu carissimæ Uxoris, Valetudo non semper commoda, moras injecerunt, ut jam præcipitati, jam interrupti labores, rigidiori Examini & ulteriori limæ, locum non reliquerint.* Spectat huc & alterum Apologema, *Lib. I. c. 16. §. 1. seq. Nunc ad Autores ipsos perveniemus, quorum recensionem non magno Apparatu & Pompa instituemus, sed præcipua quædam de iis monebimus, quæ τῆς πολυμαθείας Studiosis imprimis profutura existimamus. Neque enim Nomenclatoris hic partibus fungimur, qui & Vitas, & tempora, & Libros Autorum, justa serie recenseat, quo labore alii defunguntur, sed ad solum nos usum respicimus, quem in cognitione rerum præfixum sibi habere bonarum Literarum Cultores debent. Cum primum Scholis privatis illa proponeremus, pleraque, quæ in sequentibus de Autoribus dicemus, ex memoria, sine ullo Libro Commentario, aut operosa meditatione, nobis depromta sunt, ut optime norunt, qui tum illis interfuere. Non displicuit illi Viris Eruditis, utut extemporalis, Labor, qui ejus editionem sæpissime ursere, & nunc quidem Juventutis præcipue commodo illa publici juris facimus, interjectis nonnullis, quæ sub manu, cum illa concinnaremus, nata sunt.* Professori Academiæ Batavicæ, qui, in Colloquio cum Henr. Muhlio, Belgium perlustrante, familiari, tum multa alia in *Polyhistore* reprehendit, tum Methodum imprimis Veteres, in soluta pariter atque ligata oratione imitandi, *Lib. II. c. 13. 14. 15. & 16.* commonstratam, tanquam operam minutiorem, putidam ac ad pueros ablegandam, superciliose notavit, a Celeberrimo Muhlio, in Præfatione *Operum* Morhofii *Poëticorum* an. 1697. jam est responsum. Sed & ipse Morhofius παρέκβασιν hanc suam (quam seorsim forte edi præstitisset, nisi Autor omnium suarum Lectionum Academicarum Nucleum in *Polyhistorem*, mortem propinquam præsagiens, decrevisset constipare) in *Præfatione* ita excusat: *Ubi de Exercitationibus ago, copiosior in exemplis fui, quoniam e re juventutis, cui omnis mea Opera dicata est, fore credidi, sed illa paulo plenius proponerem. Qua in re a peritis & æquis æstimatoribus veniam me facile impetraturum confido.*

C. Studium Chymiæ nimium, quod *Libri I. Capita X. & XI.* de Scriptoribus agentia Mysticis ac Chymicis ubique produnt, non a Tenzelio solum, (*s*) sed & me ipso, in *Homonimoscopia*, quod, hujus vitio, in Scriptorum Veterum Chymicorum ψευδεπιγράφων adversus Reinesium, Conringium, aliosque, Vindiciis, subinde cœcutierit,

(*s*) *in Dial. Menstr. Germ. M. Jan. A. 1689. p. 45. & sq. ac M. Febr. p. 197. 198.*

rit, paſſim (6) oſtendente, notatum, cum aliis Viris magnis, Errore eodem amabili, ſive delectatis, ſive dementatis, Noſtro fuit commune, & vel hoc nomine excuſationem admittit. Huic Chymiæ amori imputandum eſt etiam mitius, non de Paracelſo ſolum, aliisque in numerum Fanaticorum vulgo relatis, ſed Jacobo etiam imprimis Böhmio, Sutore famæ inter Theologos ambiguæ illiterato, ejusque Scriptis Sacris, Judicium, *Lib. I. c. 10. §. 28.* obvium, quod ab hujus Patronis, Frid. Breclingio, (7) Andr. Stübelio, (8) aliisque, honorifice paſſim allegatur, ab Eraſmo autem Franciſci, Adverſario ejusdem, (9) operoſe, partim in ſenſum detorquetur commodiorem, partim vero impugnatur. Verum hos aliosque nævos, in Opere tantæ molis, Argumentique adeo diffuſi ac multiplicis, nemo Cordatus morabitur, aut in partem interpretabitur pejorem, ſed, *Homerum* etiam *quandoque dormitare*, imo *fas eſſe in Opere longo ſomnum obrepere*, a Vate Venuſino edoctus, ſuum Autori πολυμαθεστάτῳ, ſuum Volumini eximio, & tot Eruditiſſimorum quorumvis candidos promerito calculos, nihilominus ſtatuet pretium.

- - Ubi plura nitent in LIBRO, non ego paucis
Offendar maculis, quas non incuria fudit,
Verum humana parum cavit natura.

Quod ejusdem Lyrici Romani Judicium ſapiens te, L. B. mecum eſſe approbaturum, & grata mente poſthumos, qui in lucem jam prodeunt, Morhofii τȣ̃ Μακαρίτȣ Labores Polyhiſtoricos, etſi ultimam Autoris limam non expertos, perlecturum, nullus dubito. Scripſi Flensburgi Cimbrorum, exeunte Anno Æræ Chriſt. MDCCII.

(6) *Sect. II. c. 2. §. 17. p. 264. §. 18. p. 269. c. 3. §. 79. p. 351. c. 5. §. 35. p. 475. §. 70. p. 510. & c. 6. §. 83. p. 611. 612.* (7) *in Anti-Calov.* (8) *in Append. Jud. de Aug. Pfeifferi Scepticiſmo Spener. Germ. p. 157.* (9) in den gebrochenen Spott- und Läſterpfeilen M. Joh. Matthæi, Scripto A. 1692. edito, *p. 427-431.*

D. G. MOR-

D. G. MORHOFI
POLYHISTORIS
TOMUS II.
SIVE
POLYHISTOR PHILOSOPHICUS.
LIB. I.
PHILOSOPHICO - HISTORICUS.

CAPUT I.
DE HISTORIA PHILOSOPHIAE IN GENERE, AC IN SPECIE BARBARICAE POPULORUM ORIENTALIUM ET SEPTENTRIONALIUM, EIUSQUE SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Inter Scriptores Hist. Philosophicæ Universalis familiam ducit Diogenes Laërtius, cujus Editio Menagiana præ aliis commendatur.* 2. *Sequuntur hunc Eunapius Sardianus.* 3. *Hesychius Milesius*, Illustrii *agnomine sive Titulo a Græcis*

Latinizantibus donatus. 4. *Gerh. Joh. Vossius*, *cujus* Libri de Philosophia ac Philosophorum Sectis, *Posthumi & ferme affecti tantum, deploratur imperfectio.* 5. *Georg Hornius*, *cujus non* Historia *solum* Philosophica, *sed Scripta etiam reliqua, tanquam Extemporalia & minus accurata, exploduntur.* 6. *Joh. Jonsius, ob diligentiam commendatus, & aliis prælatus.* 7. *Bened. Pererius, ob nimium Sectæ Aristotelicæ studium in alios iniquior.* 8. *Theoph. Galeus, post Aug. Steuchum Philosophiam Gentilem universam ex Hebræa derivans, sed hoc in conatu nonnunquam impingens.* 9. *Philosophiæ Barbaricæ Historiam tradidit Otto Heurnius.* 10. *Indicæ Veteris Palladius, Ambrosius, & Anonymus quidam, ab Edv. Bissæo junctim editi.* 11. *Indicæ Brachmanum modernæ Abr. Rogerius, hujusque Interpres & Commentator Christoph. Arnoldus (de antiquarum etiam Asiæ, Africæ & Americæ, Gentium Philosophia consulendus,) & Anonymus Scriptor Theologiæ Indorum Indicus ἀνέκδοτος.* 12. *Ægyptiaca & Chaldaica, e Scriptis Hermetis Trismegisti & Zoroastris reliquis (de quorum γνησιότητι controversa Judicium suspenditur, adjecta brevi de Trinitate Platonica atque Aristotelica παρεκβάσει.) Franc. Patricius (Novator in Philosophia ineptus) & Joh. Jessenius.* 13. *Septentrionalium Populorum (quibus omnis Sapientiæ primas Origines Ol. Rudbeckius, Georg. Stiernhelmius, aliique Sveci ob studium Antiquitatum patriarum obiter laudati, vindicari non dubitant) Philosophiæ & Doctrinæ Sacræ Snorro Sturlesonius, in* Edda *Islandorum, a Pet. Resenio edita, ac Ol. Wormius in* Literatura Runica.

1 DIOGENES LAERTIVS Familiam merito ducit, quem nisi ex antiquis haberemus, qui de Philosophorum Sectis & placitis aliquid scripsisset, pauca de Philosophis antiquis constarent. Nunc sane habendæ in pretio sunt superstites hæ e naufragio tabulæ, & diligenter perquirenda sunt, quæ apud ipsum consignata habemus. Non possunt illo libro carere, qui Philosophiæ genuinæ & antiquæ operam dant. Ab his incunabulis arcessenda sunt Veterum dogmata, a Recentioribus recocta, ita in orbem abeunt omnia, veteresque opiniones, quasi ex ruderibus & cineribus resuscitatæ, vel novitatis aliqua specie obtrudi solent. Facile est hujus historiæ gnaro omnium in Philosophia Novatorum sententias ad sua revocare principia. Extant multorum in hunc Auctorem Commentationes, Henrici Stephani, Isaaci & Merici Casaubonorum, Thomæ Aldobrandini, & demum Ægidii Menagii, qui perpetuos in hunc Auctorem Commentarios scripsit & ex historiis rem philosophicam diligenti collatione illustravit. Edidit ille Diogenem, cum suis & aliorum Commentariis, Londini anno 1664. in fol. (*a*) quam tamen editionem Auctor ipse improbare visus

(*a*) Editio, quæ *h. l.* memoratur, Diogenis Laërtii Menagiana Græco-Latina, longe nitidior pariter

visus est, ob Erratorum multitudinem, novam in Gallia se editurum minatus, quæ tamen ex illo tempore nondum comparuit. Recudere in Germania voluerunt Opus aliqui, quod caro nimis vendunt Angli, sed deterruit hactenus illos opinor, quod novam & locupletiorem a Menagio metuerent Editionem. Paravit etiam Salmasius Comm. in Laërtium, teste Laur. Crasso *T. II. Elog. p.* 211.

2 EVNAPIVS. Sub Theodosio M. vixit Eunapius, Sardibus natus, unde Sardianus quoque dicitur; scripsit *Vitas Philosophorum & Sophistarum*, sed pauca sunt in illo libro ex tanto Oceano hausta; Editus est Antwerpiæ in octavo, typis Plantinianis, anno 1568. & Coloniæ Allobrogum A. 1616. *(b)* cum MScriptis pluribus comparatus. Accedunt ejusdem Auctoris Legationes è Bibliotheca Andr. Schotti. Nemo hactenus fuit è Philosophorum & Criticorum scholis, qui aliquam huic Operi operam impendere voluerit: quæ tamen non inutilis futura esset. Notas tamen in Eunapium molitus est Pet. Lambecius, Codice usus manu Scaligeri notato. Vid. Lib. VI. de Biblioth. Vindobon. p. 263.

3 HESYCHIVS ILLVSTRIVS Milesius. Hesychius Milesius, Illustris habuit Titulum, quem Græci sua lingua efferebant ita: ἰλλέςριος, ut nobilis νοβίλιος, fidelis φιδέλιος, Cardinalis καρδινάλιος. Peccant itaque, qui hoc quasi cognomen ipsi tribuunt. Vixit sub Anastasio, Justino & Justiniano. Scripsit de iis, qui eru-

(A) 2 ditione

ter atque auctior Amstelod. a. 1692. in 4. duobus recusa Voluminibus, præter Versionem Ambrosii Camalduensis, a Viro Doctiss. Marco Meibomio (qui totius quoque Editionis curam gessit), nunc demum suppletam & emendatam, *Notas* Aldobrandini & utriusque Casauboni, ac *Observationes*, quæ multis hic accessionibus denuo locupletatæ comparent, Menagianas, novas exhibet Meibomii & Joach. Kühnii, Philologi Argentinensis, *Annotationes*, Menagii de *Mulieribus Philosophis Syntagma*, Editionum priorum omnium Præfationes & Epistolas Dedicatorias, XXIV. Philosophorum imagines, e Nummis, Marmoribus aut Gemmis, depromptas, Olympiodori *Vitam Platonis*, Thomæ Galei *Varias* in Diogenem *Lectiones*, & Indices denique Joh. Clerici in illum pariter atque Commentatores. Prolixiorem illius Recensum V. in *Actis Erud. Lipf. M. Jul. an.* 1692. *p.* 315 - 319. & cœteris plerisque Literariis ejusd. an. 1692. Ephemeridibus, Gallicis ac Belgicis. De Editionibus Laërtii, quæ, præter geminam hanc Menagianam prodiere, Græca Una, Græco Latinis VIII. totidemque Latinis, Versionibus item Gallica Franc. Fougerolii, Italica Joh. Felicis Astolfi, Germanica (Augustæ Anno jam 1490. excusa) & Belgica, Dan. Heinsii, Pet. Lambecii & Joh. Bapt. Lantini, Curiæ Divionensis Senatoris, Commentationibus in eum, partim affectis, partim ineditis, cœterisque ad Autoris pariter atque operis Historiam spectantibus uberiorem, locus se dicendi commodior *in Apparatu ad Notitiam Reip. Literariæ Geographicam*, Eunapium etiam & Hesychium Laërtio comites juncturo, posthac offeret. Conferri interea de illo possunt Gerh. Joh. Vossius L. 2. de *Hist. Græcis c.* 13. Joh. Jonsius *L. 3. de Scr. Hist. Philos. c.* 12. Thom. Popeblount *in Censura Autorum, p.* 158. 159. & Æg. Menagii, cœterorumque Editorum, ad Editiones suas Prolegomena.

(b) Eunapii (de quo Vossius *l. c. Lib.* 2. *c.* 18. *p.* 252. Jonsius *l. c. L.* 3. *c.* 17. Popeblountius p. 261. 262. & Mart. Hanckius *L.* 2. *de Rer. Rom. Scriptoribus, P. I. c.* 9. *p.* 100 - 109. consulendi) *Vitarum*, ex MStis pluribus emendatarum, novas editiones Græco-Latinas haud ita pridem polliciti sunt Viri Celeberrimi, Rich. Bentleius, Anglus, Philostratorum eas adjuncturus Operibus, & Joh. Alb. Fabricius, Prof. Hamburgensis.

ditione floruerunt, libellum exiguum, quem Hadrianus Junius (*c*) in linguam Latinam convertit, & breves aliquas notas addidit; Editus eſt Antwerpiæ Anno 1572. in 8vo typo Plantiniano. Scripſit & in illum Notulas Joh. Meurſius, Vir de omni Græca antiquitate optime meritus.

4 GERH. IOH. VOSSIVS. Dolendum eſt, virum hunc nobis ereptum fuiſſe, antequam perfecerat, quos moliebatur, libros. Nemo enim majori cura acceſſit ad omnem Philoſophiam, & ejus hiſtoriam, tum qua hiſtoriam, tum qua dogmata, è fontibus & incunabulis ſuis arceſſenda. Immortuus eſt Operi de *Philoſophia & Philoſophorum Sectis*; exiguo ſane libello, ſi cum materiæ amplitudine compares. Edidit filius ejus, Iſaacus Opus, hoc (*d*) affectum potius, quam effectum, Hagæ Comitis an. 1657. in 4to. Quare mirum non eſt, toties ipſum notari à Scriptoribus poſterioribus, qui accuratius rem illam penſitarunt, quanquam exiguus illorum numerus, & pene nemo hactenus fuerit, qui hoc argumentum pro dignitate tractarit. Eſt tamen alterius præ altero diligentia & cura laudanda. Ponenda itaque hactenus inter deſiderata vera & perfecta Hiſtoria philoſophica.

5 GEORGIVS HORNIVS. Scripſit & ille *Hiſtoriam Philoſophicam* libris 7. in qua veterum philoſophorum doctrinam proponit, & cum novis quoque confert, ſed in veteribus indiligens & inaccuratus, nonnunquam in digreſſiones ſupervacuas dilabitur, ut extemporalis potius, quam cura aliqua ſcriptus, liber videatur. Nam pene omnia iſtius Viri ſcripta ſunt αὐτοσχεδιάσματα, a calamo ad typum ſtatim propulſa; omnia enim ex memoria depromſit, vix aliquo libro conſulto. Quæ de recentioribus afferuntur, itidem exigua ſunt, nec magna cura conſcripta, (*e*) legi tamen & conferri cum aliis poteſt in iſtius argumenti ubertate, & defectu ſcriptorum, undecunque corradendi ſunt, qui quadam in parte exornare illam materiam conati ſunt. Editus eſt ille liber Lugd. Batav. anno 1655. in 4to.

IOH.

(*c*) Heſichii (de quo Voſſius *L. 2. c. 22.* p. 268. 269. Jonſius *L. 3. c. 19.* Hanckius *in Lib. de Scr. Rer. Byzant. P. I. c. 4.* p. 142-145. Guil. Cavius *P. II. Hiſt. Lit. Scr. Eccl.* p. 108. 109. & *Homonymoſcopia noſtra, P. II. c. 5. §. 38.* p. 478. 479. plura docebunt) Libellum, poſt Hadr. Junium, Græce & Latine, ediderunt Henr. Stephanus Lugd. an. 1593. in 12. & qui Junii *Caſtigationes*, Henr. Stephani *Animadverſiones*, *Notasque* ſuas, imo ipſius quoque Heſychii *de Rebus Conſtantinopolitanis* Opuſculum, ac Beſſarionis *Epiſtolam Græco-Barbaram*, illi adjecit, Joh. Meurſius Senior, Lugd. Bat. an. 1613. in 8.

(*d*) Voſſii hic Libellus & ſeorſim eſt recuſus, cum Joh. Jacobi a Ryſſel Coutinuatione, ſed itidem nec plena ſatis, nec accurata, Lipſiæ 1690. in 4to & cum reliquis ejus Operibus, *Tomo* illorum *Tertio*, Amſtelod. an. 1701. in fol.

(*e*) De Georg. Hornio, ejusque *Hiſtoria Philoſophica*, haud mitius Autore noſtro judicium, & merito quidem, tulerunt Joh. Jonſius *L. 3. Scr. Hiſt. Philoſ. c. 20.* p. 315. Jac. Thomaſius *in Diſſ. de Doctoribus Scholaſticis §. 15.* C. S. Schurtzfleiſchius *in Judiciis de Noviſſimis Prud. Civ. Scriptoribus, num. 12.* Thom. Crenius P. *III. Animadv. Philol. & Hiſtor. c. 4.* p. 178. 179. & Burch. Gotth. Struvius *in Biblioth. Philoſ. c. 3.* p. 40.

6 IOH. IONSIVS. (*f*) Holsatus ille fuit, Rector scholæ Rensburgensis, qui *de Scriptoribus Historiæ Philosophicæ Libb.* 4. scripsit, Francof. anno 1659. editos in 4to; qui, si diutius vixisset, omnes, credo, in argumento Scriptores superasset. Diligentissimus enim & accuratissimus ille fuit Inquisitor veterum scriptorum. Hornius & Vossius frequenter ipsi vapulant. Multa ipsi Menagius debet in Comment. Laërtianis, apud quem utramque ille paginam facit. Magna diligentia Veteres super hoc argumento Scriptores, Editos, Ineditos, recensuit.

7 BENEDICTVS PERERIVS. Jesuita doctiss. fuit, cujus extant *Commentationes in Genesin* (quibus cum fructu usus est Sam. Bochartus in *Geographia* sua *sacra*) & *Libris* 15. *de communibus rerum naturalium principiis & affectionibus*, Coloniæ anno 1595. in 8vo editi, ubi lib. 4. antiquorum Philosophorum placita, secundum Sectas, exponit, earumque Auctores. Habentur autem illic tantum Physica, in quibus recensendis diligenter versatur, illa quoque refutans pro asserenda Aristotelis doctrina, cum studeat aliquantulum, in Veterum sententiis recte ponendis vacillare aliquando videtur.

8 THEOPHILVS GALEVS. Edidit librum titulo *Philosophiæ Generalis*, in cujus prima parte agit de ortu & progressu Philosophiæ, ejusque traductione è sacris fontibus. Id enim unice illic agit, ut demonstret, Philosophorum sententias & Sectas ex veteri Hebræorum Philosophia & Theologia fuisse derivatas. Id argumentum plenius exsequutus est in alio libro, qui Anglica lingua in 4to editus est, sub tit. *The court of gentils*, i. e. *Aula Gentilium:* argumentum quidem præclarum, hoc est, dignum, in quo se exerceant ingenia elegantia. Galeus quidem laudandus ob illum conatum, qui hoc in argumento multos tamen antecessores habet, quibus non pauca debet, e. g. Augustinum Steuchium in *libris de perenni Philosophia*, aliosque, qui data occasione aliqua particulatim tractarunt. Utiliss. tamen liber est, quod hic quasi in unum conspectum omnia congesta sunt. Sed & ille tamen nimium interdum partibus suis favere videtur, & ad Scholam Judaicam trahere, quæ aliunde originem habent. Solet autem id familiare esse in argumento aliquo versantibus, ut in theseos suæ gratiam quidvis asserant & credant. Liber ille Latinus editus est Londini anno 1676. in 8. Ceterum Auctor ille diligentiæ suæ specimina plura edidit, & novam Editionem Herodoti non ita pridem procuravit.

9 OTTO HEVRNIVS, Profess. Leidensis Medicus, Vir doctus, scripsit *Barbaricæ Philosophiæ Antiquitatum libb.* 2. quorum primus inscribitur *Chaldaicus*, alter *Indicus*; Multa illic habet collecta ex antiquis Autoribus, de Chaldæorum & Indorum Philosophis & Philosophia ac Magia, quam secundum partes distinguit in Asia-

 ticam,

(*f*) Quæ in laudem Joh. Jonsii nostratis, & Scripti hujus, cujus Editioni an. 1659. munere Prorectoris in Urbis ad Mœnum Francofurtanæ fungens Athenæo, fato immaturo est immortuus, Cedro dignissimi, moneri & congeri a nobis possent, quamplurima, *Cimbria Literata*, brevitatis studio, reservamus.

ticam, Africanam & Europæam. Allata ſunt multa ex Autoribus loca prolixiora, quæ pene totum librum conficiunt; ſed tamen utile eſt, illa ſic junctim collecta habere. Ipſe pauca admodum de ſuo affert, nuda recitatione contentus. Liber editus eſt in 12. ex Officina Plantiniana anno 1600.

10 PALLADIVS. Indorum Philoſophia, vel exiguis, vel fabuloſis Autoribus, prodita eſt; pauca ejus veſtigia habemus apud Strabonem *lib. 15.* Plin. *l. 7. c. 2.* Plutarchum *in Vita Alexandri;* Arrianum *de expeditione Alexandri lib. 7.* & eundem *in Indicis;* Apulejum *in floridis;* Clementem Alexandrinum *l. 3. Stromatum;* Porphyrium *de abſtinentia l. 4.* Philoſtratum *in Vita Apollonii l. 3. c. 4. & 5.* Palladius autem de *gentibus Indiæ & Brachmanibus* ſingularem lib. ſcripſit, quem edidit Eduardus Biſſæus, Eques Auratus, è Bibliotheca Regia Anglica, Græce & Latine, Londini anno 1665. in 4to. Quis Palladius fuerit (g) vid. Voſſium *de Hiſtoricis græcis lib. 2. c. 19. p. 255. & lib. 3. p. 397.* Baronium *anno 388.* & illa, quæ Biſſæus proponit, Teſtimonia. Addidit quoque S. Ambroſii Tractatum *de locis, doctrina ac moribus Brachmanum*, item cujusdam *Deſcriptionem* Latinam *de Brachmanis*, tum primum ab ſe editam. Optime verſatus eſt in colligendis fragmentis obſcuræ alioquin & paucis cognitæ Philoſophiæ, è quibus tamen aliqua ejus veſtigia deprehendere licet. In tenebris enim verſantibus vel exigua lucis ſtructura jucunda eſt.

11 ABRAHAMVS ROGERIVS. (h) Batavus ille fuit, & lingua patria ſcripſit de philoſophia & religione Brachmanum hodiernorum. Quondam in his terris peregrinatus, & admiſſus ad Brachmanum converſationem, multa ex illis expiſcatus eſt, quæ deinde in librum Commentarium conjecit, ut erant ipſi dicta. Incertum itaque, an illa Veteribus dogmatibus ex aſſe reſpondeant. Veroſimile enim eſt, ut apud omnes nationes quidam Sectarum & doctrinarum orbis eſt, ita & apud Indos fuiſſe. Obſervare tamen licet præcipua quædam, ut Metempſychoſin Pythagoricam, hodieque illis ſuperſtitioſe creditam, neque ſecura adeo omnia relatione tradi veroſimile eſt, cum peregrini homines, nec philoſophiæ ſtudiis imbuti, nec lingua ſatis promti, ſiniſtre interdum, vel accipiant nonnulla, vel interpretentur.

(g) Palladius hic (cujus *Tr. de Gentibus Indiæ & Brachmanibus* Lucas quoque Holſtenius, *in Syſtemate Geographorum Græcorum Minorum*, edere voluit) an idem ſit, uti Morhofium crediſſe è Voſſii & Baronii allegationibus apparet, cum Palladio Galata, ex Monacho Palæſtinæ Epiſcopo, ſub Sec. V. initium, Helenopolitano, ac tandem Aſponenſi, *Hiſtoriæ Lauſiacæ* Autore, adhuc ſub judice lis eſt, de qua V. Guilh. Cavii *Hiſt. Lit. Scr. Eccl.* p. 205. Ambroſii *Tr. de Brachmanibus*, ceu Præſule Mediolanenſi indignum, Monachi Congreg. S. Mauri Benedictini, in noviſſimam ſuam Operum hujus Editionem, noluerunt admittere.

(h) Abr. Rogerius, Eccleſiaſtes Batavorum, in Littore Indiæ Coromandelenſi, ab an. 1630. per decennium, fuit Paliacattenſis, ac, in patriam reverſus, Goudæ a. 1649. obiit. Libri ejus Editio prima Belgica, ab A. W. ICto, curata, & notis illuſtrata eruditis, Amſtelod. A. 1651. prodiit in 8. Conf. de illo *Polyhiſtoris* hujus *T. I. L. I. c. 3. § 27.* & adde Judicium Herm. Conringii honorificum, *in Antiquit. Acad. Supplem. V.* p. 214. obvium.

tur. Illum librum in Germanicam linguam convertit CHRISTOPHORUS ARNOLDI, Profess. & Ecclesiastes Norimberg. addito parallelismo ceterarum gentium Orientalium, in religione ac philosophia; qui labor utilissimus est, & quasi compendio quodam proponit omnem Asiaticam, Americanam & Africanam Idololatriam, & doctrinam in naturalibus, Tit. libri est: Asiatisches, Afrikanisches und Amerikanisches Heidenthum. Rogeri libellus præmittitur, cum tit. Offene Thür zu dem verborgenen Heidenthum. Cetera adduntur a Christoph. Arnoldo. Liber editus est Norimbergæ anno 1663. in 8vo. Inveni quoque in Catalogo rarissimorum librorum Corn. Lerkii, qui nunc Hafniæ venduntur, inter MScriptos unum, cui tit. *Vænimavuhry Theologia Indorum, tomis tribus.* Crediderim Virum illum, qui diu in Hispania vixit, Regis nomine Legatus, in hunc librum incidisse apud peregrinatorem quendam, & ipsa lingua Indica esse scriptum.

12 FRANCISCI PATRICII HERMES & ZOROASTER. (i) Ægyptiorum & Chaldæorum prima apud omnes fama est, quibus adjungendi quoque Thraces. A Barbaris illis prima sapientiæ initia, sive ab Hebræis ad illas pervenerint, sive e traditionibus Majorum, quorum cum Patribus primævis conversatio fuit; sed obscure omnia & incerta fide referuntur. Id quidem verissimum est, extitisse illos Philosophos, & fuisse illorum scripta diligenter à posteris servata, sed postmodum ab iis, in quorum manus inciderant, interpolata, vel plane falsa illis supposita. Fuerunt tamen, qui fragmenta aliqua ejus Philosophiæ collegerunt. Hermes quidem, quem antiquissimum alias Ægyptiorum Philosophorum faciunt, fuit ejus nominis Magnus apud illos Philosophos; sed, an genuina sint, quæ sub ejus nomine circumferuntur, affirmari non potest. Publicavit Franc. Patricius Hermetis Trismegisti libellos 20. una cum ejus fragmentis, quæ habentur in *nova* ejus *de universis philosophia.* Non desunt, qui existimant, multa esse in illis, vel a Christianis primis conficta, vel aliunde etiam supposita, quam litem definire vix nostrum erit. Videantur, qui de scriptis Hermetis disquisitiones instituerunt, Kircherus *in Oedipo Ægyptiaco*; J. Henr. Ursinus in peculiari libro; Ol. Borrichius in libris adversus Conringium de *Hermetica Medicina* scriptis. Caute in illis rebus procedendum est, neque statim omnia pro falsis & confictis habenda, ubi historia deficit; nam nec in gentibus ceteris, extra Græcos & Romanos, & nec in illis quidem, certe explorata rerum initia. Nos ad Zoroastrem venimus, de cujus ætate, nomine, natione, omnia sunt

(i) De Hermete Trismegisto & Zoroastre, illorumque Monumentis, Autori etiam *T. I. L. I. c. 10. §§. 7. 9. sqq. c. 11. §§. 6. & c. 13. §. 14. sq.* memoratis, quæ moneri *h. l.* potuissent, ex *Homonimoscopiæ* nostræ, Judicia etiam autorum aliorum, fusius de iis commentatorum, exhibentis, *P. II. c. 2. §. 16. & 17* p. 255-267. repeti malumus. Zoroastris Historiam haud ita pridem Thomas quoque Hydius, *in Historia Religionis veterum Persarum,* Oxoniæ an. 1700. edita, egregie illustravit. De Trinitate Gentilium, imprimis Platonica, cujus *h. l.* facta est mentio, conferri meretur Gothofr. Vogtii, Scholæ olim Hamburg. Rectoris, *Exerc. Historica de Sacrosancta unius Divinitatis Triade ex sententia Gentilium, præcipue Græcorum, cum ante, tum post Christum natum,* Rostochii an. 1675. *in 4to* excusa.

ſunt controverſa. Aliqui Bactrianum, aliqui Medum aut Medo-Perſam, faciunt; ætas ejus ad Abrahami tempora vulgo refertur, genus etiam diverſum aſſignatur; quæ omnia diligentiſſime collegit Joh. Marshamus, Eques Auratus Anglus, in *Canone* ſuo *Chronico Ægyptiaco, Hebraico & Græco, pag. 144. 145.* Editionis Lipſienſis, qui tamen nihil definit in tanta incertitudine. Perſæ ipſum pro Patre Magorum habent, ac præceptorem Pythagoræ facit Apulejus. Mentio ejus multa, & magna apud antiquos Autores fama. Sic recenſentur paſſim ap. Platonem, & Platonicos, præcipue recentiores (quod ſuſpicionem alicujus corruptionis arguat,) ejus ſententiæ. Hæ ſententiæ, undecunque collectæ, uno volumine editæ fuerunt ſuperiore ſeculo in Gallia. Sexaginta enim Oracula, à Juliano quodam Chaldæo Græce facta, Pariſiis excuſa ſunt anno circiter 1530. in quibus ipſa pene Chriſtiana fides, myſteriumque Trinitatis proponitur; quam ob cauſam ſuſpicati fuerunt multi, pia quadam fraude hic actum fuiſſe, & ſuppoſita quædam à Chriſtianis ad convincendos Gentiles. Clarior enim illic Trinitatis notitia, quam in ipſo V. Teſtamento. Sed aliter tamen dicendum eſt, ſi inſpiciamus ſcripta Platonica, in quibus Trinitatis quædam Idea ſimiliter repræſentatur, quæ non aliunde, quam è talibus libris hauſta videtur. Platonis Platonicorumque ſententias omnes de Trinitate principiorum collegit diligentiſſime Auguſtinus Steuchus integro libro ſecundo de *perenni philoſophia*, ubi collationem inſtituit Platonicæ hujus doctrinæ cum myſterio Chriſtianorum: Voluit & Scaliger in libro de *Subtilitate; Exercitatione 365. ſect. 3.* ex Ariſtotele aliquam Trinitatis Ideam exſtruere, qui ipſe ea de re videri poteſt. Hujus Ariſtotelicæ cum Platonica Collationem inſtituit Henr. Morus *in ſcholiis capitis 28. Enchiridii* ſui *Metaphyſici*, qui & è Cabaliſtis doctrinam de Trinitate adſtruit, *in deſcriptione tabularum Cabaliſticarum p. 464.* Legi etiam poteſt If. Caſaubonus in *Exercitationibus* ſuis *Anti-Baronianis*, qui de hujus generis ſcriptis, & Sibyllinis verſibus, peculiarem diſquiſitionem inſtituit. Ex ſtylo & dictione multa colligi poſſunt. Zoroaſtris illa Oracula, cum Auctario ſententiarum, ex antiquis auctoribus collecta, edidit Franc. Patricius, vir doctiſſimus, de quo infra plura dicemus. Is *novam de univerſis philoſophiam* ſcripſit ad Pontificem Gregorium XIV. ejusque ſucceſſores, qua illud agebat, ut, excuſſo e manibus juventutis Ariſtotele, Platonica philoſophia reſtitueretur. Quod ut obtineret, monſtravit primo, Ariſtotelis libros eſſe mutilos & ſuppoſitios, ac veteribus ſurreptos, integro libro in fol. cui tit. *Diſcuſſiones Peripateticæ.* Edidit poſtea aliquos tractatus philoſophicos, quos complexus eſt uno libro, cui tit. *Nova de Univerſis Philoſophia*, edito Ferrariæ, anno 1591. in fol. Hic, non per motum, ut Ariſtotelica methodus facit, ſed per lucem & lumina, ad primam cauſam aſcendere conatur. Nolo quicquam jam de ejus conatu judicare; Id certum eſt, illum potius hac doctrina Enthuſiaſtas philoſophos effecturum, quam methodo aliqua inſtitutos; quæ tamen in re ſcholaſtica neceſſaria eſt. Certe, ſi ejus philoſophia in ſcholas fuiſſet recepta, nec Doctores, quod docere poſſent, habuiſſent, nec diſcipuli, quod diſcerent, & meras in iſta via lucis tenebras inveniſſent. Ut itaque omnia ex ovo accerſit, ita Zoroaſtris Oracula præmiſit cum aliquo Commentario. Hæc Zoroaſtræa doctrina peculiari libro triennio poſt eſt comprehenſa à Ioh. Iessenio à Iessen, Philoſopho

& Medico Pragensi, viro quidem docto, sed qui fatorum violentia tandem succubuit in Executione Pragensi. Liber aliquoties editus est. Una ejus editio Wittebergæ prodiit anno 1593 in 8vo, qui sub *Zoroastris* titulo promittit novam, brevem, veramque de universo Philosophiam. Vide de nomine Zoroastris Menagium *in Commentario ad Diog. Laërtium p.* 3.

14 SNORRONIS STURLÆ EDDA ISLANDORUM. Ad barbarorum Philosophos referendi quoque sunt Septentrionum filii; neque enim credat quis, adeo frigidum sanguinem circa præcordia illis obstitisse, ut nec ipsi aliquam Philosophiæ partem attigerint. Si audimus recentiores Sveciæ Criticos, pene inter primos fuere, qui philosophiam alios docuerint; quicquid enim de Orphei dogmatibus traditur, id à se profectum putant, namque illum, ut popularem suum, laudat Rudbeckius in *Atlanticis* suis. Non est nunc locus, ea omnia sub examen revocandi. Ut in tenebris interdum aliqua palpamus, ita & in his fabularum nubibus aliquam interdum veritatem apprehendimus, quanquam metus sit, ne interdum nubem pro Junone amplectamur. Latitant tamen aliqua in Septentrionis priscis monumentis, quæ omnem & Græcam & Latinam antiquitatem longe superant. Ol. Rudbeckius certe vir ingeniosissimus est, &, quæ illic magno apparatu & molimine e tricis istis evolvit, si non serenam, creperam tamen lucem ostendunt. Incumbunt nunc in Antiquitatum Septentrionalium studium præ cæteris Sveci, apud quos singulare Collegium hoc scopo institutum est. Est illic Professor Septentrionalium linguarum, Runicæ, & antiquæ Gothicæ, Olaus Verelius, vir doctissimus, cujus extant multi in Gothica aliquot monumenta Commentarii. Olim in animo habuit Georgius Stiernhelmius, Nobilis Svecus, singulare aliquod systema philosophiæ & literaturæ istius veteris sub tit. *Runæ Svecicæ*, sed labori illi immortuus est, & post mortem ejus tantum apparuerunt vagæ schedulæ, quas in ordinem redigere nemo potuit, ut in literis ad me datis testatur vir clarissimus Joh. Schefferus, cujus extat in simili argumento (*Upsalia antiqua*) præclarum antiquitatum istarum specimen. Edidit quidem Stiernhelmius *Synopsin* ipsius *Runæ*, in qua habentur nuda illa capita totius tractationis, promiserat quoque, in aliis quibusdam schedis suis, historicas tractationes de ortu veterum Gothorum & Scytharum, adversus Cluverium & alios, sed intra spem & titulos omnia substiterunt. E *Synopsi* illa apparet certe, magna illum agitasse animo, quæ si probare omnia sufficienter potuisset, Svecicæ genti se totas deberent linguæ Hebraica, Græca, Romana; imo Græci Idololatriam & Theologiam suam cum illis communes haberent. Quæ quidem non omnia frustra dicuntur; est enim insignis locus apud Diod. Siculum, *l. c.* 47. qui disertis verbis testatur commercia Orientalium & Græcorum cum Hyperboreis, & de Religione inter Græcos & Hyperboreos communi. Diodorus vero Siculus, qui Bibliothecas veterum perreptaverat, multa invenit in aliorum scriptis, quæ alias hodie ignorarentur. Idem testantur non obscure veteres illæ Septentrionalium fabulæ, quæ anno 1215. in unum corpus compactæ sunt à Snorrone Sturla, sub tit. *Edda Islandorum*, i. e. Philosophia Islandorum. Fuit vero Snorro Sturla Islandiæ *νομοφύλαξ*. Ex antiquis codicibus

MScriptis Bibliothecæ Regiæ illam edidit, & notulas quasdam adjecit PETRUS JOH. RESENIUS, Juris & Ethices Professſ. & Consul Hafnienfis, Anno 1665. in 4to; (k) illa autem omnia dudum fuerunt ante Snorronem iſtum, qui ex antiquis gentis monumentis illa collegit. Ceterum tota ejus libri hiſtoria & argumentum, cum Sectis aliorum Philoſophorum collatum, habetur in præfatione illa Reſeniana. Verum, ut audio, Sveci habent, quæ in ea editione improbent, &, ſi recte memini, novam pollicentur. Ex iſtis vero fabulis manifeſte patet Aſianorum in Septentrionem adventus, cultus Deorum, Solis, Martis, Jovis, reconduntur multæ Moſaicæ hiſtoriæ, ſed miris fabulis deturpatæ: legitur & illic de diluvio univerſali. Ex illis, tanquam fragmentis & laciniis, colligi quadantenus poteſt illorum hominum Philoſophia naturalis & moralis, & de Diis illorum doctrina. Trahi in ſubſidium poteſt Olai Wormii *Tractatus de literatura Runica*, ubi habentur vetera aliqua Carmina Runica, in laudem virorum fortium ſcripta.

CAP. II.

DE PHILOSOPHIÆ PYTHAGORICÆ HISTORIA, EIUSQUE SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Hos inter eminet Joh. Schefferus, Opus de Philoſophia hac vaſtum molitus, cujus Prodromus eſt* Liber de ejus Natura ac Conſtitutione, *A. 1664. editus.* 2. *Jungendi huic Jamblichus (ineptum nactus Interpretem Joh. Arcerium,) & Malchus, ſive Porphyrius,* de Vita Pythagoræ, *& prior etiam* de Myſteriis Ægyptiorum, Myſticaque *eorundem* Theologia, *commentati, Origenes, Autor φιλοσοφȣμένων, inter Codd. Lucæ Holſteinii (quorum Editio deſideratur) reliquorum MSStos.* 3. *Ocellus Lucanus, Scriptor* Libelli de Natura Univerſi, *ab Ariſtotele compilati, ſolus e Vett. Pythagoricis ſuperſtes, ejusque Editores ac Commentatores, quos inter Car. Eman. Vizzanius eminet; Timæi item Locrenſis Fragmentum* de Anima Mundi & natura *dubium:* 4. *Nicomachus & Jamblichus, qui Arithmeticam ex ſenſu Pythagoræ propoſuerunt. Qua occaſione de doctrina Numerorum Pythagorica (a Joh. Meurſio & Pet. Bungo illuſtrata, a Johanne Heydon vero, Enthuſiaſta Anglo, ad necromantiam*

(k) De Edda utraque, Antiquiori Sæmundi Sigfuſonii, Sec. XI, & recentiori Snorronis Sturleſonii, Sec. XIII. congeſta, præter Reſeniana hujus Prolegomena, conſuli poſſunt, quæ in *Iſagoge* mea *ad Hiſt. Cimbr. P. II. c. 1. p. 4. 5. 6. in Homonymoſcopia. P. I. c. 1. §. 5. p. 11. 12. in Hypomnematis ad Alb. Bartholini Lib. de Script. Dan. p.* 378 - 379 - 404. 408. iſtorumque *Spicilegio p.* 45. 46. 47. fuſe ſunt allata. De Ol. Rudbeckio, Ol. Verelio & Georg. Stiernhelmio, illorumque Scriptis & Sententiis Paradoxis, Joh. Schefferi *Svecia Litterata*, & mea ad hanc *Hypomnemata*, locis ſuis, conferantur, Stiernhelmii *Runæ Svecicæ Capitum Synopſin* Morhofius, in *Tr. Germanico de Lingua & Poeſi Germanica, P. I. c. 1. pag.* 15. 18. integram Lectoribus ſuis exhibuit.

mantiam detorta,) quam Hebræorum Cabalæ debuisse creditur, Sinensium per Lineas philosophandi Methodo, Pulsuumque Medicina, & Tetractus tandem Pythagorica, ab Erh. Weigelio explicata, haud pauca insperguntur. 5. *Philostratus, Scriptor Vitæ Apollonii Thyanæi, Pythagorici, de cujus Miraculis, an Magica arte patrata, an vero in Christianorum invidiam conficta sint, in utramque partem disputatur.* 6. *Franc. Georgius, cujus* Harmonia mundi *ansam suggerente, Pythagoræorum Harmonica Universi Proportio (a Joh. Pico, Rob. Fluddio & Henr. Mohrio, etiam defensa,) & Chimarici Orbium Cælestium Concentus, impugnantur, simulque de miranda Musices vi & efficacia disseritur.* 7. *Ambr. Rhodii* Dial. de Transmigratione Animarum Pythagorica, *in cujus, Ægyptiis quoque & Indis creditæ, Fontes, Sensum & Veritatem, obiter inquiritur.* 8. *Carmina Aurea, Pythagoræ vulgo adscripta (de quorum Autore controverso, ac Editionibus, nonnulla monentur,) & Hieroclis Pythagoræi in illa* Commentarius. 9. *Paganini Gaudentii (cujus extemporalis in scribendo notatur festinatio)* Diss. de Pythagorica Animarum Transmutatione.

PRocedimus jam ad Sectas Philosophorum, inter quas primo loco referenda est illa, quæ dicitur ITALICA, cujus Autor PYTHAGORAS habetur; nam eorum, qui ante Pythagoram vixerunt, obscura est fama & doctrina, quanquam & ipsius Pythagoræ dogmata non adeo in aprico sint, omnibusque pateant. Fuit tamen JOH. SCHEFFERUS, vir Celeberrimus, Academiæ Upsal. Prof. qui, jussu Christinæ Reginæ, philosophiam Pythagoricam integro Systemate complecti conatus est, Gasendi exemplo, qui Epicuream doctrinam, è superstitibus ejus philosophiæ monumentis, in unum corpus compegit. Cui tamen, ad extruendum hoc Systema, plus materiæ fuit, quam Scheffero, qui vel e Platonis & Aristotelis scriptis, vel è Jamblichi vita Pythagoræ, & similibus scriptoribus, per meras lacinias & fragmenta, colligere illam debuit. Sed dolendum est, integrum opus non conspexisse, ipso vivente, lucem: ejus autem magnam partem superesse, & Catalogus Operum ejus, & literæ ad me scriptæ, testantur. Non habemus nunc nisi prodromum vasti Operis, *librum de natura & constitutione Philosophiæ Pythagoricæ*, qui prodiit Upsaliæ in 8. an. 1664. (*l*) Quo in lib. ὡς ἐν κεφαλαίῳ, & velut per summam, philosophiæ Pythagoricæ capita quædam proponuntur. 1

(B) 2 JAM-

(l) Joh. Schefferi (in *Hypomnematis* nostris ad *Sveciam* ipsius *Literatam p.* 456-463. fusius celebrati) *Lib. de natura & constitutione Philosophiæ Pythagoricæ*, denuo, adjectis Pythagoræ *Carminibus Aureis*, excusus Wittebergæ anno 1701. *in* 8. cum *Præfat.* Conr Sam. Schurtzfleischii prodiit. Jac. Thomasio (in *Schediasm. Histor.* §. 13. p. 5.) *Aureus* is audit, Schurtzfleischio autem (*in Præfat. cit.*) *perutilis*, *& reconditæ eruditionis plenus, qui magnum Autori nomen famamque confecit.* Inediti hactenus latent, & manum ultimam (teste *Svecia* ipsius *Literata p.* 300.) desiderant, Ejusdem *Pythagoras, seu de Vita Pythagoræ Liber, Tr. de Claris Pythagoræis, & Libri III. de Philosophia*

2 JAMBLICHUS & MALCHUS. Ad historiam Philosophiæ Pythagoricæ prodest, nosse illos, qui Vitam istius Philosophi conscripserunt. Extat Jamblichi Chalcidensis de *vita Pythagoræ* liber, Græce & Latine editus à Joh. Arcerio in 4to, anno 1598. Hunc habemus quasi indicem paucorum ejus dogmatum; sed libri tantum duo infeliciter ab Arcerio editi, plena mendis omnia, inepte non nunquam conversa, ut mirari satis non possim, neminem hactenus fuisse e sagacissimis Criticis, qui huic Auctori limam addere voluerit: sed difficile est, ex ipsis fontibus suis & principiis aliquid eruere. Libros ejus quatuor MScriptos habuit Lucas Holstenius, ut patet ex Indiculo illo MScriptorum Holstenianorum, quem mecum communicavit Amicus. (*m*) Jungendus est huic libro Jamblichi alter *de mystica Ægyptiorum Theologia*, sed quem itidem in Bibliotheca sua ineditum servavit Holstenius, diversum, ut apparet, ab illo, qui *de mysteriis Ægyptiorum* à Jamblicho scriptus est, quem Thomas Galeus, Anglus, nuper edidit Oxoniæ, Anno 1678. una cum Notis suis, inquo multa habentur, quæ pertinent ad veterem illam Pythagoricorum & Ægyptiorum doctrinam, multa de omnium spirituum & dæmonum negotio. Extat & Malchi (n) *de vita Pythagoræ* liber, editus à Conrado Rittershusio cum notis, Altorfi anno 1610. in 8tavo. Porphyrii quoque liber extat *de vita Pythagoræ*, quem, cum aliis ejus Opusculis, in lucem dedit Holstenius, Romæ in 8tavo anno 1630. qui cum plura alia MSta volumina possederit, hactenus inedita, optandum sane esset, ut MStorum illorum hæres operam istorum Editioni impenderet. Inter quæ, ut obiter hoc memorem, habentur quoque Origenis *Philosophumena, liber de variis Veterum Philosophorum sectis & opinionibus*, in quo procul dubio multa latent ejus argumenti. Fuit Origenes, χαλκέντερος inde dictus, incredibilis librorum expugnator & scriptor, præterea doctissimus, & veteris philosophiæ etiam in Christianismo, ultra quam par est, tenax Ceterum & *Vita Pythagoræ*, à Jamblicho scripta, cum nova Versione & Notis, promittitur ab illo Thoma Gale, qui librum *de mysteriis Ægyptiorum* edidit.

OCEL-

phia Pythagorica. Idem Argumentum, sed brevius, illustrarunt Joh. Schilterus, JCtus hodie Argentinensis, in *Dissert. de Disciplina Pythagoræa*, Lipsiæ in 4. edita, &, sub finem *Manuductionis* illius *ad Philosophiam moralem*, Jenæ anno 1676. in 8. recusa, ac M. Joh. Jac. Syrbius, Ord. Philosoph. Jen. Adjunctus, in *Pythagora, intra Sindonem noscendo, seu Historica in Physicam Pythagoræam Introductione*, quæ Jenæ an. 1702. in 8. prodiit.

(*m*) Codicum Lucæ Holstenii ineditorum Indicem, qui *h. l.* allegatur, integrum invenies *T. I. Polyhist. L. I. c.* 7 §. 66.

(*n*) Malchus & Porphyrius perperam ab Autore, tanquam duo diversi totidem diversorum de Vita Pythagoræ Librorum Autores, laudantur, cum, qui sub Malchi nomine, curante Rittershusio, prodiit, idem sit cum Holsteniano, Porphyrii inserto Opusculis. Philosophus scil. iste Sec. III. Paganus, gente Syrus, Nomen suum *MALCHI* vernaculum, Re-

3 OCELLUS LUCANUS. (o) Fuit ille antiquissimus philosophus Pythagoricus, qui ante Aristotelem de *natura universi* scripsit. Hunc superstitem habemus pene solum ex Autoribus doctrinæ Pythagoricæ. Extat & quoddam Timæi Locrensis fragmentum *de anima mundi & natura*, editum Parisiis anno 1555. in 8. sed non usque adeo plenam meretur fidem. Hujus Ocelli Lucani scriptum genuinum est; Edidit Ludovicus Nogarola cum notis; & postea Carolus Emanuel Vizzanius, Bononiensis, qui diligentissime contulit, quos nancisci potuit MStos Codices, & meliores Editiones; prodierat tamen ante Nogarolæ opera, qui Venetiis anno 1559. ediderat. Latine tantum prodiit Lugduni anno 1541. Guilhelmo Christiano interprete, ut ideoque primus non sit Nogarola, qui in linguam Latinam convertit, ut ipse jactat. Impressit postea ipsum illud exemplar Commelinus anno 1596. Optimus Comm. in illum Autorem est Vizzanii, nam Nogarolæ breves tantum notæ sunt. Emendavit itaque Autor ille tum ipsam Versionem, tum Paraphrasin, addidit & Commentarios pleniores, quibus argumentum philosophicum illustratur ulterius locis Platonicis & Aristotelicis. Hujus Ocelli passim sunt ap. Græcos Encomia, & apud ipsum Aristotelem. Illud, quod *de natura universi* scripsit, totum pene Aristoteles exscripsit, ut vel ex uno hoc pateat, non adeo falsos esse, qui Aristoteli plagia, in veteres Philosophos commissa, imputant. Omnia enim, quæ pro æternitate mundi apud Aristotelem argumenta occurrunt, ex his fontibus hauriuntur, ut conferenti patebit. Si alios haberemus aliorum Philosophorum & hujus ipsius libros superstites, plura fortassis observare liceret. Editus est Vizzanii Commentarius Amstel. anno 1661. in 4to.

4 JAMBLICHI Chalcidensis *Introductio in Nicomachi Arithmeticam & de fato.* Fuisse è Pythagorica schola Jamblichum, notum est, & Nicomachum quoque. Is scripsit Arithmeticam ex sensu Pythagoricorum, cujus MStum, cum scholiis marginalibus antiquis, habebatur in Bibliotheca Holsteniana. Illum Auctorem edidit Samuel Tennulius, Belga, qui primus è Codice Memmiano descripsit, cum Codice Regiæ Bibliothecæ Gallicæ, Romanoque contulit, Latine vertit, notisque illustravit. Incipit vero liber ille a libro quarto, nam ceteris editis traditur Vita Pythagoræ. Liber quartus certe, qui unicus hic est, ut tit. promittit, Introductionem in Arithmeticam Nicomachi continet. Ipsa vero Nicomachi Arithmetica integra habentur in Bibliotheca Holsteniana, quæ hactenus edita esse mihi non constat. Vide Tennulium *p. 67. in notis*. Extant quidem Notæ Joach. Camerarii in duos libb. Arithmeticæ Nicoma-

Regem significans, hortatu Dionysii Cassii Longini, Præceptoris, cum Græco PORPHYRII, a purpura, veste Regum propria, derivato, commutavit, velut, ex Eunapio, aliisque, in *Homonomoscopia* nostra, *P.* 3. *c.* 4. §. 3. p. 806. 807. est ostensum.

(o) Ocelli Lucani de *Universi natura*, & Timæi Locri *de Anima mundi & Natura*, Opuscula, Græce & Latine denuo sunt recensita, Notisque illustrata, à Thoma Galeo, in *Opusculorum veterum Mythologicorum, Physicorum & Ethicorum*, collectione, Cantabrigiæ an. 1671. & Amstelod. an. 1668. in 8. publicata.

chi, doctæ & laboriosæ, quas adjecit Tennulius suæ Editioni. De isto Nicomacho legatur Tennulius *in notis pag. 64. 65. 66.* Utilis esse liber ille potest ad intellectum Pythagoricæ Philosophiæ, quæ in numeris tota versatur. Edita sunt hæc Arithmetica etiam Lutetiæ anno 1538. teste Vossio *de scientiis Mathematicis, c.* 10. §. 1. Extat & alter hujus Jamblichi liber, cui titulus: *Arithmetica Theologumena*, qui editus est ibid. anno 1543. quo plenius traditur, quod ad Philosophiam de numeris Pythagoricam pertinet. Non inepta est illorum sententia, qui hanc numerorum doctrinam Hebræis, & eorum Cabalæ, debuisse Pythagoram existimant, ut late explicare contendit Henr. Mohr, in *Cabala* sua, Anglica lingua scripta, ubi plurima dogmata Pythagoræa confert cum Hebræorum dogmatibus, atque ipsam adeo doctrinam de solis quiete, quam è Judæorum schola hausisse Pythagoram ostendit. Non est omnino in vulgus notum, quid Pythagoras symbolica hac numerorum doctrina notare voluerit; nam è laciniis & fragmentis illa utcunque conjicere possumus. Galeus, ut omnia, ad Hebræos deducit ejus dogmata. Ego tamen, quod numeros attinet, existimo, Pythagoram illis usum fuisse, ut Ideis suis Platonem, formis Aristotelem, lineolis suis Chinenses. Res enim eodem recidit, an verbo quodam nationali, an signis, exprimantur rerum differentiæ; ad conceptum enim mentis omnia tantum referuntur. Martinus Martinius, in *Decade* sua *prima Historiæ Sinicæ*, sub initium, ubi de Philosophia Sinensium agit, illorum philosophandi per lineas modum plenius describit. Quatuor sc. lineas comminiscuntur, & ex earum vario positu (variantur autem septuagies) de potestatibus naturalibus argumentantur; quod si quis numeris efficere velit, res eodem recidit. Peripateticus efferre possit per illas suas formas formarum, & quæ nascuntur ab illis, generales, speciales, & subordinatas. Similia sunt illis pene & longe petita in re Medica principia, ubi omnis Anatomes ignari, suas tamen de venis observationes, omni Medicorum choro inauditas, tradunt; de pulsibus nescio quæ Meteora comminiscuntur, quibus tamen illi mirifice, ut fama est, proficiunt. Nam & sedes & causas morbi solo pulsu explorant, ac feliciter non nunquam pronunciant ac medentur, ut vel hinc pateat, de Medicis etiam verum esse, quod de Vatibus non nemo; *Omnium optime qui conjecerit, hunc Vatem perhibeto optimum.* Andr. Cleyerus (p) aliquis nuper mysteria hæc nobis revelavit, quæ, ubi in lucem protracta sunt, risum potius, quam applausum, merentur, ac merito pudorem illis incutiunt, qui Europææ Medicinæ hujus perfectionem objicere non sunt veriti. Quantum ex antiquis autoribus cognita est, numerorum illorum formalium doctri-

(p) Andr. Cleyeri, Cassellis Hassi, Med. Lic. & Societatis Indicæ in Nova Batavia Archiatri, *Specimen Medicinæ Sinicæ*, sex Autorum diversorum, partim Chinensium, partim Europæorum, Opuscula, ad mentem Chinensium, Medica, de pulsibus morborumque Indiciis ex linguæ coloribus & affectionibus agentia, complectens, prodiit Francof. an. 1682. in 4. Recensum ejus V. *in Actis Erud. Lips. M. Oct. an.* 1682. p. 301. 302. Georg. Hieron. Welschius etiam *de Medicina Sinensium Relationem Historicam Medico - Politicam* voluit edere, teste Luca Schröckio *in ejus Memoria* p. 75.

doctrinam Pythagoricam magna diligentia est exsecutus Joh. Meursius, in *Denario suo Pythagorico*, qui diligentissime investigavit e Græcis Philosophis, quæ ad illam pertinent. His addi potest *Petrus Bungus* in *libro de mysteriis numerorum*, qui & Pythagorica illa congessit, quanquam non isto ordine, accuratione & diligentia, quam Meursius. Plenius quidem & copiosius hoc argumentum tractavit, sed multa addit non ex Pythagoricis fontibus hausta, sed è Cabalistarum & Enthusiastarum scriptis, qui in hoc argumento valde sunt operosi. Aliqui ad ipsam Magiam & spiritum evocationem extendunt doctrinam hanc de numeris, quod facit Joh. Heydon, Enthusiasta Anglicus, in libro, cui tit. *The Rosie Crucian infallibile Axiomata, or, Generall Rules to know allthings past, præsent and to come*, Londini A. 1661. in 8vo edito. Ejusdem Autoris plura extant de Harmonia mundi, quibus multa magnifica promittuntur; hæc tamen omnia imputantur doctrinæ Pythagoricæ, ac nemo inter Enthusiastas tam obsurdus est novis sententiis & somniis, quæ non velit ex antiquissimis Philosophis, S. Scriptura, & Cabala Hebræorum, deducere. Qui homines suis sensibus & speculationibus permittendi sunt, ut Achivus ille Horatianus, qui ab amabili insania per Medicum revocari nolebat. Tetractus Pythagorica, quaternarius numerus, in magna veneratione apud Pythagoram, ejusque asseclas, fuit: hinc per illum numerum juramenta ipsis concepta. Sunt, qui hoc ad Tetragrammaton Hebræorum referunt. Erhardus Weigelius, Prof. Acad. Jenensis celeberrimus, multus est in Tetractus hac Pythagorica explicanda & demonstranda, cujus extant varia super hoc argumento Opuscula, diversis temporibus edita. Est ejus *θεόδειξις Pythagorica*, qua laborat è numeris realibus demonstrare existentiam Dei, item *de Corpore, divini numinis charactere demonstrativo alia Dissertatio*, ubi multa de quaternis principiis cujuscunque cognoscibilis. Quod Jamblichum attinet, editus ille est Arnhemii anno 1668. in 4to.

PHILOSTRATVS de vita Apollonii. Apollonius Thyanæus è Pythagoricorum quoque Secta fuit, homo vere *δαιμόνιος*, de quo multa miranda prædicant passim historiæ, hujusque historiam ac res gestas ad examen revocavit Johan. Francisc. Picus Mirandola *l. 7. de rerum prænotione cap. 10.* Illum omnes Magiæ recessus perreptasse fama est, nam & vetitæ Magiæ illum operam dedisse asserunt. Si veræ sunt historiæ, mortuos ille excitavit, disparuit in media hominum turba, vidit, quæ locis remotissimis fierent. Quæ omnia vix absque Magiæ infamis suspicione peragi ab illo potuerunt. Omnes hominem innocentissimæ vitæ & morum faciunt, nec desunt etiam inter Patres antiquos, qui tam stupenda opera beneficio interioris scientiæ naturalis illum patrasse existimant. Memorabile est, quod Ælius Lampridius, *in Alexandri Severi vita*, scribit, ipsum in Larario suo optimos quosque viros & animos sanctiores coluisse, in quibus Apollonium, Christum, Abrahamum & Orpheum, habebat, quibus quotidie sacra faciebat. Memorabile item est, quod Flavius Vopiscus, in *Aureliano* refert, Apollonii Imaginem Aurelianum, Thyanam, patriam ejus, expugnaturum, monuisse, ne faceret. Quæ dum re-

censet

censet Vopiscus, quasi sacro quodam furore abreptus in hæc verba erumpit; *hæc ego à gravibus viris comperi & in Ulpiæ bibliothecæ libris relegi, & pro Majestate Apollonii magis credidi. Quid enim illo Viro sanctius, venerabilius, antiquius divinius que inter homines fuit? Ille mortuis reddidit vitam, ille multa ultra homines & fecit, & dixit, quæ qui velit nosse, Græcos legat libros, qui de ejus Vita conscripti sunt. Ipse autem, si vita suppetat, & ipsius viri favori usquequaque placuerit, breviter saltem tanti viri facta in literas mittam, non quod illius viri gesta munere mei sermonis indigeant, sed ut ea, quæ miranda sunt, omnium voce prædicentur.* Incomparabile hoc atque invidendum istius viri elogium est. Ex Pythagoræa illum schola fuisse constat, & antiqua Magorum disciplina imbutum. Illum Talismanis usum fuisse, præcipue autor est ille, qui de Talismanis dissertationem scripsit Gallica lingua, quæ reperitur inter varia illa librorum Gallicorum, quæ sub tit. *Mercure galant* prodierunt, & quidem *Tomo nono*, *Mense Januario Anni 1680. p. 177.* (prodeunt vero singulis mensibus aliquot Tomi talium librorum Parisiis, qui continent Dissertationes elegantiores de rebus, vel naturalibus, vel moralibus, tum & Carmina elegantiora.) In medio nunc relinquo, an impostoris titulo salutandus sit. Certe a Magiæ infamis suspicione illum purgare laborat Gabr. Naudæus in doctissima *Apologia sua*, quæ Gallica lingua scripta est pro viris illis, qui falso accusati fuerunt Magiæ, c. 12. Ubi non Apollonium tantum, sed & Pythagoram, Orpheum, & Zoroastrem, a Magia defendit; quod vero Apollonii ista miracula attinet, non fortassis adeo absurde existimat Naudæus, suffragante Huetio in *Demonstrat. Evang.* conficta hæc potius fuisse ab illis, qui in invidiam Christiani nominis amplificare hujus res gestas & opera voluerunt, ne haberent Christiani, quod sibi objicerent. Conjectura ejus inde formatur, Philostratum, qui vitam ejus scripsit, adeo pene in omnibus observasse parallelismum Christi & Apollonii miraculorum, quem ille luculentius illic instituit. Cæteroquin Apollonium Virum fuisse probum & honestum autumat, & maximæ in rebus naturalibus experientiæ. (*p*) *Vita Apollonii* a Philostrato scripta Græce & Latine prodiit Venetiis in fol. Anno 1502. In Gallicam linguam convertit, qui multos Autores alios, Blasius Vigenerius; quam versionem ad exemplar Græcum emendavit Federicus Morellus, Lector & Interpres Regius, & Commentariis prolixis illustravit Artus Thomas,

(*q*) De Vitæ Appollonii Thyanæi Scriptoribus, Damide Assyrio, Hierocle, Philos. Alexandrino, Maximo Ægiensi, Moeragene, Nicomacho, Sidonio Apollinari, Stericho Oasite, Tascio Victoriano, Fl. Vopisco, & Philostrato Lemnio, consulendus omnino est Joh. Jonsius *in Libb. IV. de Scr. Hist. Philos. locis in Indice designatis.* Philostrati utriusque (& Senioris hujus, & Junioris, Utriusque Lemnii) Operum & in istis *Vitæ* etiam *Apollonii*, Editiones novas Græco-Latinas, cum MSS. collatas, emendatas, Notisque, tum propriis, tum aliorum (& has inter Salmasianis quoque,) auctas, Rich. Bentlejus (Apollonii *Epistolas* XCI. Eunapii *Vitas Sophistarum & Philosophorum*, suamque de *Apollonio & Philostratis* Diatriben, iisdem adjecturus) & Henr. Muhlius, ante aliquot jam Lustra, publice sunt polliciti, neuter autem promissis hactenus satisfecit.

Thomas, sed qui paulum licentius evagantur. Editus ille liber est Parisiis anno 1611. in 4to majori.

FRANCISCVS GEORGIVS, VENETVS. Inter Pythagoræ dogmata illud fuit præcipuum, totum mundum hunc certo numero, pondere & mensura, conditum fuisse. Hinc harmonica universi quædam proportio ab ipso excogitata, inde concentus orbium cœlestium conficti, de quibus multa operose commentati sunt & veteres, & recentiores. Omnes enim species consonantiarum harmonicarum ad proportionem corporum cœlestium aptatæ, de quibus multa cumulat Kircherus *in Oedipo Ægyptiaco, Tomo 2do, parte 2da, classe 7ma, sect. 7. c. 3.* Multa hic mirifica & monstrosa exstruuntur dogmata: posse per illam harmoniam, si quis recte intelligat, cœlum terræ misceri, ipsosque spiritus & res inanimatas moveri & trahi, quæ omnia nunc suo loco relinquimus. Quanquam quidem negari non possit, Musicæ admirandam esse vim, in moderandis hominum animis, imo & in morbis curandis. Notum enim est, beneficio Musicæ pestem fuisse curatam, & curari hodie, qui a tarantulis mordentur. Per accidens tamen hic videtur tantum Musica quicquam conferre, licet in tarantulis singulare aliquid & paradoxon esse videatur, non facile ingenio humano explicandum, quod suspicionem latitantium plurium in sono affectionum injicere posset. Fuit in Anglia, qui experimentum cepit, quomodo per Musicam certi generis, & certæ formæ, cicurari bestiæ possint; neque desunt etiam vulgo exempla, capi stupida & bruta animalia posse certo soni genere, qui aptus est movere spiritus animales. Ita Delphines afficiuntur voce *Simonis*, & notarunt nonnulli, asinum imprimis affici voce *Martini*, semperque respondere, si voce hac appelletur. Sed hæc extra scopum nostrum sunt constituta. Audaciora sunt, quæ hinc educunt Pythagoricæ scholæ sectatores, magnam esse musicæ vim, etiam in res animatas, imo in ipsos spiritus. Ipsa denique harmonica proportio mundi videtur plus ingenii ac phantasiæ habere, quam veri. Quam enim ineptum hoc est, mundi ætates distribuere per tonos, orbes cœlestes, per varias harmonicas proportiones. Denique concentus ipsi, qui nostris auribus non possunt audiri, nescio quid puerilis commenti, aut anilis fabulæ, sapere videntur. Quanquam Thomas Campanella, *in libro de sensu rerum inanimatarum*, spe illa teneatur, fore aliquando artifices, qui, ut oculi telescopiis armari possunt, ita pro auribus singulare instrumentum aliquod ἀκουστικὸν parent, quo audiri possint concentus orbium cœlestium. Notum quidem est, Hispanos tale aliquod instrumentum, quod ipsi *Sarbadana* vocant, pro acuendo auditu habere. Idem quoque efficit tuba Stentorophonica, auribus apposita, sed concentum orbium cœlestium nondum audivimus. Magna cura & labore totam hanc doctrinam deduxit, vasto libro, FRANCISCVS GEORGIVS, VENETVS, qui & seorsim prodiit, & junctim cum omnibus Scriptoribus Cabalisticis, editis Basileæ anno 1587. in fol. aliquot tomis. Infinita hic sunt somnia & commenta. Tota enim κοσμογραφία & χρονολογία secundum Musica principia instituta est, in quibus qui veritatem quærat, aut philosophiam aliquam solidam, is certe nubem pro Junone amplecte-

plectetur. Scripſerat & ante illum, in ſimili argumento, Joh. Picus Mirandula, qui magnus fuit Cabaliſticorum Auctorum amator; omnes enim libri ejus pleni ſunt his commentis. Rob. Fluddius, totus quantus παραδοξόσοφος, omnem ſuam Medicinam & Phyſicam in Monochordo collocat, cujus menſura apta ipſi eſt omnium rerum omnes interiores qualitates demonſtrare. Henr. Mohr quoque, in *Cabala* ſua *Philoſophica*, & ejus *Appendice*, operoſus admodum eſt in Pythagoricis de mundi Syſtemate hypotheſibus cum Judæorum Cabala conciliandis: nam *c. 5. Appendicis*, *n. 3.* Emblemata veſtimenti Aaronis cum hypotheſibus Pythagoræis confert, & proportionem illam harmonicam, Pythagoræis tam diligenter excultam, in veſtimento illo, quaſi per Euclidæam aliquam demonſtrationem, oſtendere laborat. Multa hic de Tetractus Pythagorica, quaſi primo illo harmoniæ fundamento, de quo Diſſertatio quoque reperitur, hactenus inedita, inter ſchediaſmata Joh. Andr. Boſii, ut patet e Catalogo MScriptorum Boſianorum, quem mecum communicavit Amicus. Illum crediderim accuratius aliquid hac de re tradidiſſe.

7 AMBROSII RHODII (r) *Dialogus de transmigratione animarum Pythagorica*. Inter præcipua Pythagoræ dogmata, in vulgus celebrata, eſt animarum transmigratio, ſive μετεμψύχωσις, cujus an autor primus fuerit Pythagoras, incertum. Apud Ægyptios certe & Indos primum hanc obtinuiſſe ſententiam, e locis non nullis veterum Autorum patet. Vulgo quidem a Pythagora ad Indos hoc dogma perveniſſe creditur, nam hodieque apud illos viget. Sed verum tamen eſt, ante Pythagoram Ægyptiis & Indis hanc fuiſſe doctrinam; incertum, cui genti præcipue aſſignari debeat. De ſenſu hujus opinionis varie diſputatum fuit inter Philoſophos. Aliqui συμβολικόν τι ſubeſſe huic doctrinæ crediderunt, ut fere omnibus cæteris Pythagoræ dogmatibus, cujus hodie ſuperſunt Symbola, & Jamblicho morali explicatione illuſtrata; & poſt illum a Beroaldo & Politiano. Hac in ſententia Galeus eſt, cujus videri poſſunt explicationes *l. 2. c. 3. §. 5.* Ego vero exiſtimarim, non fuiſſe Pythagoræ tropicam hujus doctrinæ acceptionem, ſed veram. Eſt & in eadem ſententia AMBROSIUS RHODIUS, cujus extat *Dialogus de transmigratione animarum Pythagorica*, Hafniæ anno 1638. editus in 8tavo. Multus ille eſt in ventilandis variis de hac μετεμψυχώσει opinionibus, ac tandem ſuam profert ſententiam, quatenus ea concipi & defendi poſſit. Sed ita ille non Pythagoricam, ſed ſuam ſententiam, propoſuit; quæ hic adducit de mutationibus animalium, inſectorum & ſimilia, ſpecioſa quidem ſunt, ſed durum eſt, hinc ad animas hominum conſequentias formare. Si enim vel maxime ſtatuas triplicem in homine animam, liberaliores quodammodo eſſe poſſimus, atque unam ex iis vel bovi, vel aſino, velut, ab inteſtato relinquere. Sed tamen habet illa ſententia

neſcio

(r) De Ambr hoc Rhodio Juniore, ejusque Scriptis, v. *Hypomnemata* noſtra *ad Alb. Bartholini Lib. de Scr. Dan. p. 157.* Profeſſor fuit Gymnaſii in Norwegia Chriſtianienſis Phyſico-Mathematicus, urbisque Poliater, patria autem Kembergenſis Saxo.

neſcio quid paradoxi, quæ animas in nobis multiplicat. Mihi hic illuſtrandus e Platoniſmo Pythagoras videtur. Platonis hæc erat ſententia, animam humanam poſt mortem certa ſubire vehicula, prout ſe in corpore geſſerit, vel æthereum, vel aërium, vel terreſtre: animas, voluptatibus corporis immerſas, in brutam naturam degeneraſſe, atque ita poſt mortem aërem hunc ſublunarem terreſtrem habere pro vehiculo. Hac doctrina præſuppoſita (nam Platonica Philoſophia Pythagoricæ quaſi propago eſt,) non a vero alienum videtur, ſtatuiſſe Pythagoram talem animam, vehiculo aërio-terreſtri huc illuc volutam, tandem in brutum aliquod corpus incidere, pro cœlo forte cavea aliqua aut hara donandam; cum contra mentes, per continuas ſpeculationes in ætheris naturam ſubtilitatæ & abſtractæ, poſt mortem dignam meditationibus ſuis ſedem in æthere ipſo nanciſcantur, atque ita fiant *θεοειδεῖς*, qui finis ultimus eſt philoſophiæ Pythagoricæ.

8 PYTHAGORAE *carmina aurea.* Tandem & illa prodeant, Pythagoræ quidem vulgo inſcripta, non vero ab illo, ſed ab aliquo, Pythagoricæ ſcholæ diſcipulo, ſcripta; ſapere tamen ejus ſcholam videntur, ob ſummam brevitatem, & argumenti ſublimitatem; vere enim *aurea* vocanda ſunt, quicunque demum ſcripſerit. Suidas Pythagoræ adſcribit, Gellius toti ſcholæ Pythagoricæ, quæ breves has ſententias, quibus moralem doctrinam proponere conſueverat Pythagoras, ex ore loquentis exceperit, unde poſtea ad poſteros illæ propagatæ. Alii exiſtimant, ideo Pythagoræ carmina dici, quod, ſi non eſſent, illo tamen Autore digna videantur. Aliquoties illa edita ſunt. Inter veteres editiones utiliſſima omnium eſt, quæ a Michaële Neandro, communi Germaniæ præceptore, in ſcholarum uſum, cum explicationibus & notis utiliſſimis, curata eſt, adjectis Phocylidis & Theognidis *ſententiis*, prodiitque Baſileæ anno 1559. *in 4to.* In hæc carmina extat Commentarius Hieroclis, qui Philoſophus Pythagoricus fuit Juliani tempore, ut vel hinc appareat, illorum jam tum Autorem creditum fuiſſe Pythagoram; prodiit ejus editio in *8tavo.* Pariſiis, Græce & Latine, anno 1583. Latine tantum *in 4to*, Romæ anno 1594. & Lugduni *in 12mo;* omnium optima editio eſt, quæ prodiit Londini, cum notis Merici Caſauboni eruditiſſimis, anno 1665. *in 8tavo.*

9 PAGANINUS GAUDENTIUS *de Pythagorica animarum transmutatione.* Quodnam de illo viro Judicium ferendum, ſatis patet e *dedicatione Adoptivorum Carminum* Nicolai Heinſii, ubi characterem ejus deſcribit, quod limæ ac lituræ impatiens, magnoque impetu, ſcribat, ut pro lutulento interdum, minusque nitido, a popularibus ſuis habeatur. Satis id oſtendit ejus *Inſtar Academicum*, in quo varia ſunt, nec inchoata ſatis, nec abſoluta. Hæc *Diſſertatio* ejus prodiit Piſis *in 4to*, anno 1641.

CAP. III.

DE PHILOSOPHIAE SOCRATICAE SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Socrates, Philosophiæ Practicæ, quam Theoreticæ, studiosior, immerito a Petr. Pomponatio Atheismi accusatur. Nihil vel pauca scripsit.* Epistolæ *sub ejus nomine a Leone Allatio publicatæ, Xenophontis de illo Scripta.* 2. *Joh. Lud. Balzaci lib. Gallicus* de Vita Socratis *(cui Versio librorum Xenophontis de eodem accessit)* & Socrates Christianus *commendantur, & de* Deo Socratis, *similibusque aliorum eruditorum, ac Hieron. præsertim Cardani, geniis, quos Gabr. Naudæus pro ipsorum habuit figmentis, disquiritur.* 3. *Cebetis* Tabula *λείψανον est Philosophiæ Socraticæ, cum Epicteti* Enchiridio, *præcipuum & ferme unicum. Joh. Elichmanni editio illius πολυγλώττος posthuma; & Aug. Mascardi in eandem* Dissertationes, *celebrantur.*

1 SOcraticæ scholæ quanta fuerit olim dignitas & autoritas, non opus est, ut hic prolixe recenseatur. Pauca vel nihil ipse Socrates scripsit, quanquam fuerint olim plures ex ejus discipulis, qui de ejus vita rebusque gestis aliquid consignarint. Tenuia tamen hæc tantum sunt fragmenta, e quibus apparet, quantus ille vir fuerit. Contemplativas scientias non usque adeo excoluit aut excolere voluit, cum videret, quantis difficultatibus omnia essent obsepta, ideoque ad moralem & civilem doctrinam totum se contulit, & quandam vitæ sanctimoniam. Hujus doctrinæ vestigia passim deprehendas in scriptis Platonis, in quibus ille sæpe sub persona Socratis loquitur. Notum est, illum supplicio fuisse affectum ab Atheniensibus, quod ipsorum Deos sperneret, ideoque illum Pet. Pomponatius, *in libro de incantationibus*, ipse Atheus, ut Atheismi Patronum commendat, ac Platonem existimat, eam ob causam, ne sibi exitio esset illa libertas, religionem & dæmonum cultum præ se tulisse; quæ tamen manifesta calumnia est. Contemsit Deos Atheniensium Socrates, ut idola, interim meliora de divinis rebus edoctus, ut patet e Platonis *Phædone*, ubi mortem ejus describit. Schola ejus in varias postea Sectas se divisit, quæ ex illo omnes ludo prodierunt. Aliquas Socratis & Socraticorum Epistolas Græce & Latine publicavit, cum notis suis, Leo Allatius (s) editas Parisiis in 4to, anno 1637. *Apologias Socratis* scripsere olim Xenophon, aliaque ejus discipuli; tum & Xenophon *de Socratis memorabilibus dictis & factis Libros IV.*

IOH.

(s) Dialogum Leonis Allatii *de Scriptis Socratis*, *Socratis Epistolis & Socraticorum* an. 1637. annexum, in quo varia Philosopho huic ingenii monumenta, contra Plutarchi aliorumque veterum, sententiam, vindicavit, examini erudito subjecit Gothofr. Olearius L. Gr in Acad. Lips. Professor doctissimus, in Exerc. peculiari, Lipsiæ, an. 1696. *in 4to* excusa. De Lysia, Xenophonte, cæterisque Socratis Apologetis, v. Joh. Jonsii *Lib. I. de Scr. Hist. Philos. c. 7. p. 35.*

2 IOH. LUD. BALZACUS *de Vita Socratis.* (t) Vir inter Gallos doctissimus *de vita Socratis* libellum Gallica lingua scripsit, quo ille diligentissime collegit, quicquid rerum Socraticarum apud Autores antiquos reperiri potuit. Addidit Xenophontis Opus *de rebus memorabilibus Socratis*, a se in Callicam linguam conversum, adjecit quoque tabulas Chronologicas, ad illustrandam Socratis vitam, ut hinc uno quasi conspectu pateat viri istius historia. Multa illic lectu digna, inprimis de Deo vel genio Socratis, de quo Apulejus quoque libellum scripsit. Multa illic affert de hoc argumento curiosa, de quo præterea legi potest Naudæus in *Apologia* sua *cap. 13.* ubi de omnibus illis geniis agit, qui assignati fuerunt Socrati, Aristoteli, Plotino, Porphyrio, Jamblicho, Scaligero & Cardano, existimatque, illos fuisse inter arcana philosophica, idque confinxisse ipsos, ut se eo venerabiliores redderent. Quod Cardanum attinet, de illo pluribus agit in Vita ejus, quam præmisit Operibus Cardani, in unum aliquod corpus a se collectis; nam potius ad calliditatem Cardani, quam ad malitiam aut magiam ejus, refert. At erat ille vir mirifice superstitionis, in quo magna dementiæ & sapientiæ mistura fuit; interdum enim ultra aniculas delirat, interdum ultra hominum sapit, prout sua habuit intervalla. Ubi foris aliqua crepuit, strepitus aliqui auditi, ille ad genium suum omnia retulit, ut facile est ingeniis melancholicis, quale ipsi fuit, quidvis fingere. Prodiit Balzaci liber Parisiis anno 1650. *in 8vo.* Scripsit & idem *Socratem Christianum* Gallica lingua, quo libro continentur varii Discursus Theologico-morales, de argumentis, in quibus Philosophiæ Socraticæ cum Christianismo convenit, ubi multa tamen in Pontificiorum favorem. Editus Arnhemiæ anno 1675. *in 12mo.*

3 CEBETIS *Tabula.* Cebes, Thebanus, Philosophus Socraticus fuit, cujus extat hodieque *Tabula*, qua vitæ humanæ conditio velut sub fabula aliqua depingitur, quod genuinum esse Socraticæ scholæ specimen facile videri potest, cum Socrates fuerit in istis rebus fingendis mire ingeniosus, lepidus etiam & facetus, unde & εἴρων dictus est. Hujus Tabulæ extant multæ editiones & commentarii, e quibus illa optima, quæ prodiit Græca, Latina Arabicaque linguas conjunctim, cum paraphrasi Arabica Joh. Elichmanni, edita in 4to Lugdun. Batav. anno 1640. Memorabilis est illa præfatio quam præmisit Salmasius, qua dolet obitum Elichmanni, viri in Orientalibus versatissimi, & multa præclaraque olim specimina daturi, si supervixisset. Fatetur ingenue illic, incomparabilia fuisse hujus viri erga se merita, in adjuvandis suis studiis Orientalibus, quibus ipsi ad res maximas indagandas subsidio fuit; inprimis considerattu dignum est, quod, cum Persicæ linguæ secreta penetraverit, præ cæteris omnibus singulari libro ostendere voluerit, Persicæ & Germanicæ affinitatem, imo Græcæ origines ex

(t) Balzaci *de Socratis vita* libello jungi meretur Christ. Hoffmanni ab Hofmannswaldau, Senatus Uratislaviensis Præsidis, Sterbender Socrates, sive Scriptum de Morte ejus, ac Sermonibus cygnæis, Germanicum Prosaico-Metricum, *Phædonis* Platonici ductu doctrinam etiam Socratis Philosophico-Theologicam, non ineleganter exponens, quod una cum reliquis vatis eximii Poematis vernaculis, aliquoties jam prodiit.

ex Scythica lingua. Habentur quoque illic singularia quædam de versionibus Arabicis Græcorum Philosophorum, quibus illæ vitiis redundent, quave oscitantia ex incogitantia factæ. Sed de his illic plura legi possunt, ubi præterea multa conferuntur paraphraseos Arabicæ & textus Græci loca. Solet ipsi jungi Epicteti *Enchiridion*, quod itidem scholæ Socraticæ opus est, in quod extant Simplicii & Arriani Commentarii, qui pleni sunt prudentiæ & doctrinæ moralis. In Cebetis *tabulam* extat elegans Commentarius, vel potius Dissertationes miscellaneæ Augustini Mascardi, viri doctissimi, qui Cubicularius fuit Urbani VIII. Cujus & extant aliæ Dissertationes morales, Latinæ, Italicæ ac Poëmata argutissima. Liber ille sæpe recusus est in Italia; una editio Venetiis prodiit *in 8tavo*, anno 1643. In Germanicam linguam nuper conversus est, prodiitque Francof. anno 1671. *in 12mo.* Autor versionis illic non apparet. De Cebete ipso pluribus agit Mascardi ad lectorem *præfatio.* De Epicteto plura dicentur, ubi ad Scriptores Philosophiæ Stoicæ perveniemus, quæ genuina est & princeps Socraticæ propago.

CAP. IV.

DE PHILOSOPHIAE STOICAE SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Stoici, e Socratis Schola progressi, multos Romanorum, & in his Senecam, atque JCtos ferme omnes, Sectæ suæ habuerunt asseclas.* 2. *Judicium de Justi Lipsii* Manuductione ad Philosoph. Stoicam, & Physiologia Stoica, *ac Casp. Scioppii* Elementis Philos. Moralis Stoicæ, *e Lipsio contractis.* 3. *De Jac. Thomasii* Dissertationibus Stoicis. 4. *Elogium insigne M. Aurel. Antonini, Imp. Operis ejus τῶν εἰς ἑαυτὸν ac editionis hujus, a Thoma Gatakero A. 1652. cum luculento Comm. publicatæ.* 5. *Commendatur Epicteti* Enchiridion, *ejusque, uti & Commentatorum illius, Arriani (cujus MS. etiam de* Romanorum Exercitiis *laudatur* Equestribus) *ac Simplicii, editiones ac interpretes enumerantur.*

1 E Socratis schola Zeno prodiit, pater atque autor Stoicæ Philosophiæ, quæ qua in re à Socratica differat, non adeo scitur. Quandoquidem Socrates ipse nihil scripsit, & Theoreticæ disciplinæ ab eo negligenter habitæ, dici non potest, an Stoicorum schola hic suas, an vero Socratis sententias profiteatur. Fuerunt Stoicæ Philosophiæ addicti olim maximæ autoritatis viri, &, quia à vulgo segregati honestiorem vitam sequebantur, Principes in Rep. Rom. & postea Seneca, qui Stoicam doctrinam, tam Moralem, quam Physicam, in libris suis excoluit, quanquam non methodo aliqua didactica, sed perpetuis dissertationibus. Post illa tempora JCti plerique omnes Stoicæ Philosophiæ erant addicti, cujus vestigia passim in Digestis deprehendas, ac notarunt loca non pauca alii JCti, in quibus Stoicismi aliqua apparet ratio.

LIPSII

2 LIPSII *Manuductio ad Philosophiam* Stoicam. Inter dogmaticos libros, quos Justus Lipsius scripsit, præ cæteris laudem merentur ejus *Manuductio ad Philosophiam Stoicam*, & deinde ipsa ejus *Philosophia Stoica*. Cum enim Justus Lipsius vehementer delectaretur lectioni Senecæ, eam sibi operam sumsit, ut præcipue è Seneca, hincque ex aliis Philosophiæ Stoicæ Scriptoribus, corpus aliquod concinnaret, & ad certa principia deduceret. Non est plenior in hoc argumento scriptor, & qui accuratius hanc doctrinam tractarit. Nam, quanquam Caspar Scioppius *Elementa Philosophiæ Stoicæ moralis* scripserit, quæ edita sunt Moguntiæ *in 8tavo* anno 1606. tamen partem ejus Philosophiæ, nimirum moralem, tantum attigit, & attigit tantum, nam in compendium traxit, quicquid a Lipsio scriptum prolixius erat. Aliud de Philosophia Stoica universa opus Scioppium esse molitum, Autor Vitæ P. Sarpii testatur.

3 JACOBUS THOMASIUS. Etiam ille doctrinam Stoicam, post Lipsium, illustravit ulterius, præcipua enim Philosophiæ Stoicæ capita, inprimis illa, quæ ad Physiologiam pertinent; singularibus dissertationibus persecutus est, e. g. Stoicam mundi exustionem; annum magnum; æternitatem mundi; doctrinam de Deo, fato, chao Stoicorum; de immortalitate animarum; pluralitate mundorum, & hominibus redivivis, de quibus ille prolixe & more suo erudite, e variis Scriptoribus, agit, interserit quoque Dissertationem de quatuor Græcorum Sectis præcipuis. Lipsiæ anno 1676. *in 4to Dissertationes* hæ *Stoicæ* prodierunt.

4 MARCUS AURELIUS ANTONINUS. Veniunt nunc quoque in ordinem nostrum Imperatores. M. Aur. Antonius, Philosophiæ Stoicæ addictus, vir inculpatæ vitæ, & inter Ethnicos quasi quidam Deus, magna sanctimonia, quam ipse præter naturam suam, quæ ipsi contigerat optima, debebat Philosophiæ Stoicæ. Ejus extant lib. 12. *τῶν εἰς ἑαυτὸν, de rebus suis*, sive de iis, quæ ad se pertinere censebat. (u) Editi illi sunt aliquoties, primum cum Merici Casauboni notis *in* 8tavo, postea cum elaboratissimo Commentario Thomæ Gatakeri, viri doctissimi, cujus extant varia scripta, eaque omnia doctissima, ut *Adversaria sacra, Cinnus*, aliaque. Opera illa, quam in Antoninum impendit Gatakerus, plane egregia est. Primum præmisit luculentam Dissertationem de disciplina Stoica, in qua eam confert cum Peripatetica & Academica Vetere, Epicurea, &c. Variæ lectiones notantur in margine, parallelismus Autorum, in Antonino occurrentium, ad minutias usque eos ostendit, lateri appositus. Denique Commentarii uberrimi, aliorum Philosophorum sententias Græcas,

(u) Recusi sunt novissime M. Antonini Imp. *Libri de rebus suis XII.* Græce, cum versione Latina & *Commentario* Thomæ Gatakeri, adjectisque huic *notis* Merici Casauboni & Guilh. Xylandri, inter *Opera* Gatakeri *Critica*, junctim denuo Trajecti ad Rhenum an. 1698. *in fol.* cum Præfat. Herm. Witsii, Theologi Ultrajectini, publicata. Anonymi versio illorum Italica Romæ anno 1675. *in 12.* Gallica autem Andr. Dacexii & Annæ Fabræ, conjugum doctissimorum; *notis* aucta, tum Lutetiæ, tum Amstelod. anno 1691. in 12. prodiit.

Græcas, Latinas, Antonini effatis respondentes, magno cumulo congerunt, ut librum hunc non immerito Pandectas doctrinæ moralis Stoicæ dicere possis; prodiit ille Cantabrigæ *in 4to*, anno 1652.

5 EPICTETI *Enchiridion.* Epictetus, Philosophus Stoicus, judice Gellio, Stoicorum maximus, vixit sub Domitiano, Stoicæque Ethices doctrinam compendiolo quodam proposuit. In illum Commentarii antiqui extant Arriani, qui Epicteti fuit discipulus, & sub Adriano floruit. Scripserat idem de vita Epicteti, præceptoris sui, quod opus injuria temporis periit. Arriani Commentarius in ipsum prodiit aliquoties *in 4to*, Basileæ anno 1554. Latine & Græce, Latine Basileæ *in 8tavo.* Prodiit itidem Genevæ Græce & Latine anno 1594; sed editio non satis correcta est. In eundem Epictetum extat Simplicii Commentarius, qui Græce prodiit *in 4to*, Venetiis anno 1528. Latine versus ab Angelo Caninio Venetiis *in fol.* anno 1569. Optima editio ejus prodiit, cum Versione Hieronymi Wolffii, & Commentario Claudii Salmasii, Lugd. Batav. in 4to, anno 1640. Arriani, cujus mentio nunc facta est, ut hoc etiam memorem, aliud extat opus MScriptum, & ineditum hactenus, de *veterum Romanorum Exercitiis Equestribus*, quod inter libros MStos Bibliothecæ Holstenianæ apparet. In eadem Bibliotheca extat Zenonis, & reliquorum Stoicorum, Philosophiæ moralis compendium.

CAP. V.

DE PHILOSOPHIAE EPICVREAE SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Epicuri* Secta *Stoicæ fuit invisa, & variis ab hac calumniis impetita, magis tamen, quam hæc, profana. In Theoreticis Epicurus Democritum est secutus, Philosophiæ Experimentalis Doctorem eximium, cui an MStum debeatur Chymicum, quod Titulo* Physicorum & Mysticorum Democriti *superest, disquiritur, judiciumque de illo fertur benignius. Commendatur Pet. Gassendi* de Vita, Moribus & Doctrina Epicuri *Liber. 2. T. Lucretius Carus, Poëmate* de Rerum Natura, *in sex Libros diviso, Epicuri Philosophiam complexus laudatur, & de Editoribus ejus ac Exegetis simul fertur judicium, de Hub. Gifanio benignius, de Dan. Pareo autem, Tanaqu. Fabro & Joh. Nardio, sequius. Laus Aonii Palearii, Styli Lucretiani & Ciceroniani imitatoris felicissimi. 3. Pet. Gassendi, moderni Philosoph. Epicureæ instauratoris, ac Operis ipsius de illa, sive* Commentarii in lib. X. *Diog. Laërtii elogium, Bernerii* Epitome *istius. 4. Joh. Franc. Grandis* Dissertationum Philosophicarum prima, *Physicæ Epicureæ opposita, commendatur. 5. Gvaltheri Charletoni* Physiologia Epicuro - Gassendo - Charletoniana. *6. Jordanus Brunus*, in libro de Immenso & Innumerabilibus, *Solium & Mundo-*

mundorum pluralitatem, cum Epicuro, defendit, sed vivicomburio hanc luit audaciam. 7. *Rob. Boylius doctrinæ Epicuri de atomis corpuscularis, post Cartesium, instaurator. Artificium ejus ossa emolliendi, & in cibum convertendi.*

EPICVRVS Gargettius, Atheniensis Philosophus, Sectam condidit de suo nomine, Stoicis plane adversam, inter quos perpetua olim bella fuere. Hinc mutua orta fuerunt convitia, cum schola Stoicorum insectaretur Epicureos, & Epicurei Stoicos. Notum est, quænam vulgo sit de Epicureis opinio, quasi sc. voluptatem omnem pro fine habeant, cum alii contra Epicurum defendant, qui existimant, illum per voluptatem non corpoream istam, sed animi intellexisse. Quicquid tandem ejus sit, profana magis fuit Epicuri, quam Stoicorum, Philosophia, ut per certa capita ostendit Gatakerus in docta illa Dissertatione præliminari super Commentarium in Antoninum. Quod doctrinam contemplativam attinet, veterem illam Democriti sententiam secutus est, quanquam verosimile sit, illum suis quibusdam dogmatibus interpolasse, vel adulterasse. Democriti scriptorum nihil extat, nisi pauca aliqua, quæ tamen dubiæ fidei habentur. Id certum est, fuisse illum Philosophum maximum, magnæ in rebus naturalibus experientiæ. Certum est, Aristotelem multa ex eo descripsisse, qui, ut in experimentis totus erat, ita nihil quicquam definivit, nisi quod ipse satis exploraverat. Plinius autor est, ejus libros multa habere de gemmis, unionibus, metallis, ut hinc suspicio aliqua multis oriatur, fuisse inter primos artis Chymicæ propagatores. Quam suspicionem firmat libellus, qui sub ejus nomine MStus (*x*) circumfertur Græca lingua, cum illo tit. *Democriti Physica & Mystica*, qui in linguam latinam conversus prodiit, si recte memini, Venetiis. Extat, cum aliis Artis *χρυσοποιητικῆς* scriptoribus Græcis, in Bibliotheca Regia Parisiensi, unde titulos illorum Auctorum excerpsit Labbæus in sua *Bibliotheca MStorum*, & multa Exemplaria transsumpta fuerunt, Viennense & Altenburgense. Quod extremum ad manus meas pervenit, mecum ab Amico communicatum, cum Annotamentis marginalibus Thomæ Reinesii, qui verba Græca, inemendate scripta, vel correxit, vel explicuit. Differt tamen illud exemplar a Regio Parisiensi MSto, ut notavit ipse Reinesius, in Dissertatione de his Scriptoribus MScripta. Quod enim Salmasius in *Commentario* suo *in Solinum*, ex exemplari Regio adducit de unionibus parvis, in magnos convertendis, in Altenburgensi Codice plane non apparet, ideoque aliqua sui parte mutilatum oportet fuisse librum, nec bona fide descriptum. Quicquid jam sit de illis Scriptoribus, & Democriti ipsius opusculo, non definiri libri

(*x*) De MSto, quod Democriti nomen præfert, Chymico confer *Polyhistoris* hujus P. I. L. I. *C. IX.* §§. *31. sqq.* de dogmatis vero Democriti Philosophicis Joh. Chrysost. Magneni *Democritum Reviviscentem, sive de Democriti Vita & Philosophia libellum.* Lugd. Bat. an. 1648. & Hagæ an. 1658. *in 12mo* editum.

istius autoritas potest. Incertum enim, an ab illo scriptum, quove tempore. Qui acutius hic se videre putant Critici, e stylo judicant, non esse illius ætatis foetum, qua Democritus vivebat. Adversus quos tamen, quæ excipiat, habet Borrichius in *Diss.* sua *de ortu & progressu Chymiæ adversus Conringium*, & in libro, quo plenius rem omnem de his scriptoribus persequitur, quem adversus Conringium iterata vice scripsit, sub titulo *Sapientiæ Hermetis, Ægyptiorum & Chymicorum, a Conringii Animadversionibus vindicatæ.* Equidem non omnem ipsi autoritatem detraxerim: quod enim stylum attinet, notum est, talia, quæ in Commentariis scribi solent, rudi tantum sermoni delineari solere. Deinde, si non ab ipso Democrito, fortassis ab aliquo discipulorum ejus potuerunt consignari, & quasi per manus tradi. Sed illa nunc mittimus, tanquam extra scopum nostrum constituta, & ad Scriptores Philosophiæ Epicureæ procedimus, quandoquidem Democriteæ Philosophiæ nihil restat. Qui vitam Epicuri, ejusque scholæ historiam, plenius nosse desiderat, ille adeat singularem Pet. Gassendi librum, quem *de Vita, moribus & doctrina Epicuri*, scripsit, editum Hagæ Comitum *in 4to*, anno 1656.

2 TITVS LVCRETIVS CARVS (y) Philosophus potius quam Poëta, sed cujus tamen purissima latinitas est, quem non immerito magni faciunt, tam veteres, quam recentiores. Etiam sylvam ejus cæcidit Virgilius, uti ex multis locis deprehendimus, quod argumento est, magni ipsum ei fuisse æstimatum. Nemo est ex antiquis, qui doctrinam Epicuream integro opere complexus sit, uti Lucretius. Nam Diog. Laërtius, *l. 10.* tantum per lacinias & fragmenta ejus doctrinam colligit. Lucretii variæ sunt editiones, & quidem inter eos, qui Autorem ipsum ratione textus emacularunt, præcipuus est præstantissimus ille JCtus, Obertus Gifanius, cujus extant alia multa in alios Autores Commentaria. Nam, quod illum plagio quædam Mureto subripuisse tradunt, in invidiam ejus, ut puto, confictum est. Dedit ille indicem in Lucretium, qui simul explicat ipsum textum Lucretianum. Editus liber est Lugdun. Batav. ex Officina Plantiniana anno 1595. in 8. Est & alia editio Danielis Parei, quæ prodiit Francof. anno 1631. in 8. qui merus est plagiarius Gifanii. Notus est enim inter Philologos vir ille, ut fucus aliena ad pabula. Edidit *Lexicon Lucretianum*, editioni suæ additum, quod ex Gifanio compilatum est, pauculis quibusdam non magni momenti additis. Adjecit Scip. Capitii *libros 2.* carmine scriptos, *de principiis rerum*, & Aonii Palearii *lib. 3.* itidem carmine scriptos, *de immortalitate animæ*, dictione tali, quæ Lucretianam ad vivum exprimit. Fuit enim

(y) De Lucretio plura *Tomi I. Lib. IVtus*, *Cap. XI.* jam exposuit. De plagii crimine, Commentatori ejus, Hub. Giphanio, objecto, v. Jac. Thomasii *Tr. de Plagio Literario*, *§. 445-448.* Anglicis versibus Lucretium reddidit, adjectisque notis, Oxoniæ A. 1682. *in 8vo* publicavit, & deinceps ipsum quoque textum Latinum, interpretatione sua & annotationibus illustratum, ibidem an. 1695. *in 8vo* edidit, Thomas Creechius, Collegii omnium Animarum Oxoniensis Socius, eodem, quo Lucretius, fato, *αὐτόχειρ*, ob amoris impatientiam, haud ita pridem, uti fertur, extinctus.

enim illo viro inter recentiores nemo Ciceroni qua dictionem similior, quod ex Orationibus & Epistolis ejus patet. In carmine hoc expressit Lucretium. Edidit quoque Lucretium Tanaquil Faber Salmurii anno 1662. *in 4to*, cum notis suis, ubi ille, more suo, multa audacter corrigit, vir quidem alias doctissimus, sed critica sua virgula nimium censorius. Nam in MStorum defectu parce ingenio permittenda est licentia. Atque hi sunt, quorum in Lucretium extant labores Philologici. Physicum Commentarium in illum scripsit Joh. Nardius, qui prodiit Florent. anno 1647. *in 4to.* Sed strictior tamen est pro materiæ amplitudine, in quam si diffundere se voluisset autor, majus ille opus concinnasset. Ejus multa alias extant scripta Physiologica, sed quæ non videntur spirare illam ἀκρίβειαν, quam seculi nostri perspicacitas requirit.

3 PETRVS GASSENDVS. Per compendium, & quasi per lancem saturam, exhibuerat Philosophiam Epicuri Diog. Laërtius *lib. 10.* Ex his igitur fragmentis, & Lucretiano Poëmate, magno molimine concinnavit Systema aliquod Philosophiæ Epicureæ Pet. Gassendus, quod est instar Commentarii in librum illum decimum Diog. Laërtii. Multa hic sunt prolixe disputata in omnibus argumentis, tam Physicis, quam Metaphysicis & Moralibus, vel pro Epicuri doctrina, vel adversus illam, ubi illa Christianismo, vel communibus Philosophorum placitis, repugnat. Adjicitur in fine *Syntagma Epicureæ Philosophiæ*, quo, & compendiosius, & ornatius, illa proponitur. Magno alioquin ingenio & apparatu liber ille scriptus est, prodiitque *in fol.* Lugduni, anno 1649. & cum ceteris ejus Operibus, junctim editis. Ceterum hic vir est summus Philosophiæ Epicureæ inter recentiores restaurator, quam & ipse ex animi sententia amplexus est. Cetera ejus scripta philosophica, mole non minora, Epicuri principia pro fundamento ponunt, præterquam in illis argumentis & hypothesibus, in quibus ipse ab ejus sententia divortium facit. Prodiit non ita pridem Gallica lingua Philosophia Gassendi Epicurea, in compendium contracta, de qua legi possunt Ephemeridum Gallicarum Scriptores. (z)

4 JOH. FRANCISCVS GRANDIS. Hujus viri extant *Dissertationis* aliquot *Philosophicæ & Criticæ*, Paris. anno 1658. *in 4to* editæ. Earum prima est adversus Epicuream Philosophiam, ad Pet. Gassendum scripta. Multa habentur in illa Dissertatione curiosa & non vulgaria, quæ doctrinam Epicuream de atomis &

(z) Epitomator Philosophiæ Gassendi Epicureæ, *h. l.* memoratus quidem, sed haud nominatus, est Franc. Bernerius, Principis Viduæ Aurelianensis Consiliarius & Archiater, cujus *Abregé de la Philosophie de Gassendi*, Lugd. Gall. an. 1678. *in 8vo*, ac revisa emendataque ibid. an. 1684. *in 12mo.* VII. Tomis prodiit. Exstant & ejusdem *Doutes sur quelques uns des principaux Chapitres de son Abregé de la Philosophie de Gassendi* ed. Paris. an. 1682. *12mo.* V. Corn. a Beüghem *Appar. ad Hist. Lit. Noviss. Conspect. I. p.* 47. & loca Ephemeridum Literariarum isthic allegata. Fuisse autem Bernerium hunc Gassendi comitem indivulsum, & Amicum intimum, Sam. Sorbierius *in Vita Gassendi* testatur. V. hanc in Wittenii *Dec. VI. Memor. Philos. p.* 224.

inani, unde totus orbis componitur, eorumque motu, impugnant. Nam principia illa ad rerum conſtitutionem, & ſpecierum productionem, non ſufficientia monſtrat, & ex ipſo Lucretio aliquod principium divinius, & quaſi ſupernaturale, oſtendit, quo opus ſit in digeſtione rerum, & ſpecierum fabrica. Errare itaque Epicurum demonſtrat, qui ex fortuito atomorum concurſu omnia vult produci.

5 GVALTERVS CHARLETON. Ille poſt Gaſſendum in theatrum hoc venit, & ex Epicuri Paralipomenis, Gaſſendi diſſertationibus, & ſuis hypotheſibus, Syſtema aliquod confecit, cui tit. *Phyſiologiæ Epicuro-Gaſſendo-Charletoniana, or a fabrick of ſcienſe natural, upon the hypotheſis of atoms*, editum Londini anno 1654. *in fol.* Ejus quanquam plurima ſint e Gaſſendo deſumta, non pauca tamen ipſi adjecit rerum & experimentorum novorum, quæ ad hypotheſin de atomis explicuit. Fuit & antea doctrina de atomis tractata a Joh. Chryſoſt. Magneno in *Democrito* ſuo *redivivo*.

6 JORDANVS BRVNVS, NOLANVS. Inter dogmata Democriti etiam illud fuit de pluralitate mundorum, imo illorum infinitate, quod argumentum Jordanus Brunus, Nolanus, reaſſumſit, cujus inter Opera extat *liber de immenſo & innumerabilibus, ſive de univerſo & mundis.* Quo in libro doctrinam hanc de multis ſolibus, & multis terris, ſumma cum cura propoſuit, hac methodo, ut primum præmittat carmen, deinde ſcholia ſubjungat, quibus argumenta, pro theſi ſua adducta, ulterius firmare intendit. Ille vero in Italia tandem vivicomburio ſententiæ ſuæ audaciam luit, quanquam non deſunt, qui alia de cauſa ſupplicio hoc affectum fuiſſe exiſtimant. Alioquin theſis ipſius pleriſque Aſtrologis nunc placet, qui ſtellas fixas habent pro ſolibus, quibus ſingulis ſuæ circumponuntur lunæ, vel terræ, nobis inviſibiles. Editus ille liber eſt Francof. anno 1591. *in 8tavo*, cum aliis quibusdam ejus operibus, quæ neſcio quid Cabaliſtici, aut Lulliani, ſapiunt. His enim rebus videtur fuiſſe addictus. Prolixe illic de mundis diſputat adverſus Ariſtotelem, pro immenſitate & infinitate mundi, in infinito ſc. ſpatio, infinita eſſe finite mobilia ſtatuit, infinitos ſoles (fixas ſtellas) & tellures (planetas), & non eſſe compertum planetarum numerum circa hunc ſolem, neque ſpectabilem circa alios. Iſtam illic ſententiam multis argumentis propugnat, quæ ibi prolixe legi poſſunt. Hanc ille ſententiam primus videri vult in medium protuliſſe e recentioribus, quanquam poſt Copernicum in theatrum venerit. (aa) RO-

(aa) Sententiam de pluralitate mundorum noviſſime, & majori quidem, quam omnes alii, conatu, audacia & curioſitate, propugnavit Chriſt. Hugenius, Mathematicus Bataviæ celeberrimus, in Κοσμοθεώρῳ *ſive Conjecturis de Terris Cœleſtibus, earumque ornatu*, ſcripto poſthumo, Hagæ Comitum an. 1698. *in 4to* edito, cujus recenſum, tum in reliquis Ephemeridibus nuperis Literariis, tum in Actis Erud. Lipſ. M. Octobr an. 1698. p. 448-455. Cenſuram autem in *Memoriis* Jeſuitarum *Trevorienſibus Menſtruis Anni* (niſi memoria me fallit) 1702. invenies. Dialogum etiam pro eadem Gallicum edidit Dn. de Fontenelles, Academiæ Pariſienſi Scientiarum Regiæ nunc a Secretis, in Linguam quoque nuper translatum Germanicam. Gallice prodiit Amſtelod. an. 1687. *in 12mo* ſub Tit. *Entretiens ſur la Pluralité des Mondes.*

ROBERTVS BOYLIVS. Inter dogmata Democriti fuit illud de minimis rerum particulis, unde omnia constent in rerum natura, quæ sententia nunc præ cæteris ita exculta est, ut addi vix quicquam posse videatur. De Cartesio res notissima est, quam ille particularum etiam minimarum figuras dimensus fuerit, atque inde operationes naturæ plurimas deducat. Hoc argumentum nemo nunc melius exposuit, quam Robertus Boylius, qui ingenio addens experientiam, multa in hac doctrina abstrusa patefecit. Ejus libri pene omnes, quos scripsit (scripsit autem multos,) super doctrina corpusculari, ut vocat, fundati sunt. *Liber* ejus *de Origine formarum, Chymista Scepticus, & Tr. de frigore*, multas habent curiosissimas demonstrationes, quæ omnes procedunt e conditione particularum, varie mutatarum, figuratarum, & in se incidentium, in quibus adeo operosus & diligens est, ut omnium superarit industriam. Speciatim quoque scripsit *de natura effluviorum, eorum determinatione & mira subtilitate, motu etiam particularum in solidis & apparenter quiescentibus corporibus*, etiam compactissimis, ut in gemmis, lapidibus, metallis, ossibus, quæ postrema nunc, novo artificio πνευματικῷ, ita in minimis suis attenuare docuit, ut in substantiam cartilagineam ac mollem e dura illa convertantur & vel ipsi homini in cibum cedere possint. Quod elegans quidem est & curiosum sed in fraudem canum, inventum.

CAP. VI.

DE SCRIPTORIBVS SCEPTICIS.

§. 1. *Sceptici e Schola Socratis & Academicorum sunt progressi. Nicol. Cabasilæ, Cl. Ptolomæi, Mar. Mersenni & Malebranchii, contra eos Scripta. Sectam hanc amplexi sunt Lucianus, Thomas. Hobbesius & Bened. Spinosa. Falso contra Scepticismi accusantur Ren. Cartesius, Henr. Corn. Agrippa, modernique Philosophi Experimentales, quibus Jos. Glanvil,* in Scepsi scientifica, *patrocinatur.* 2. *Scepticismum defenderunt Sex. Empiricus.* 3. *Et, inter modernos, etsi haud serio, Franc. Sanchez, a Dan. Hartnaccio impugnatus.*

VEnimus ad philosophiam SCEPTICAM veterum, sive Pyrrhoniam, a Pyrrhone, ejus Philosophiæ auctore, ita dictam, qui Scepticorum princeps fuit. Videtur hæc Secta ex Academicis prognata. Socrates enim, Academicorum princeps, primus fuit, qui ex modestia & neglectu contemplativarum disciplinarum nihil sciri posse asserebat; quanquam non desint, qui hoc per Ironiam illum fecisse arbitrantur, quasi scientiam dissimulando simulaverit, renunciando sc. iis, quos manifesto sciebat, ut ea, quæ nesciebat, scire etiam putaretur. Tota autem hæc Secta primum orta videtur a vanitate & jactantia, quod & notat Verulamius *de Augm. scientiarum l. 5. cap. 2.* eosque, qui eloquentia floruerunt, hanc fere sibi Sectam sumpsisse, ut in utramque partem copiose disputando gloriam assequeren- 1

tur. Contra illos Scepticos extant veterum nonnullorum Patrum declamationes, uti testatur Lambecius *Commentariorum de Bibliotheca Vindobonensi l. 5. pag. 212. Codice 276.* ubi de MStis Græcis agit. Laudat illic Nicolai Cabasilæ, Archi-Episcopi Thessalonicensis, *Dissertationem de Criterio veritatis* sive de facultate & instrumento judicandi, quid sit verum, contra Pyrrhonem, Scepticorum principem. Est & Claudii Ptolomæi peculiaris tractatus *περὶ κριτηρίου καὶ ἡγεμονικοῦ*, *de judicandi facultate & animi principatu*, qui reperitur MStus inter libros Lucæ Holstenii, & ab Ismaele Bulialdo Græce & Latine editus est Parisiis, apud Cramoisios *in 4to*, Anno 1663. In eodem illo Codice MSto, quem laudat Lambecius, extat ejusdem Cabasilæ *solutio argumentorum quinque contra Rhetoricam, sive artem dicendi*, quæ a scepticis proponuntur. Sed de istis ineditis nullum formari judicium potest, notari tamen debent, si fortassis aliquando in Bibliothecas incidamus, ubi reconduntur. Fuit & Lucianus isti Sectæ addictus, cujus argumenta multa sunt in ipsius libris. Solebant enim Sceptici omnia salse ridere, de omnibus rebus in utramque partem disputare, nihil ut certum asseverare. Audio &, e recentioribus, Marinum Mersennum, virum alioquin doctissimum, ut ex ejus libris editis constat, & Mathematicum solertissimum, totam hanc Scepticorum doctrinam singulari libro *de Veritate scientiarum*, Gallice scripto, a capite ad calcem refutasse. Quem cum ipse non viderim, est enim rarior, ut pene omnes istius viri libri, remitto ad Sorellum, qui, in *Scientia* sua *Universali*, quædam in compendium ex illo redegit. De capitibus, quæ spectant ad doctrinam Scepticorum, evolvi etiam meretur Malebranchius, autor Dissertationum Gallicarum, quibus tit. *la Recherche de la verité;* ubi de illis, quæ ad doctrinam de sensibus spectant, & de eorum erroribus, prolixe agit, eosque distincte proposuit. Palmarium enim argumentum Scepticorum in illo situm est, quod sensus nostros non recte affici demonstrare velint, illos variis modis errare ratione objecti & sensorii, quo fundamento sublato, omnium disciplinarum & rerum incertitudinem se confecisse existimarunt. In hoc itaque omnis opera ponenda est, ut sensuum demonstretur evidentia, unde omne principium demonstrationis dependet, quo sublato, omnes scientiæ essent sublatæ. Sed facillimo negotio illis responderi potest, ut qui meris sophismatibus & parallelismis sententiam suam defensum eunt. Ex hac tamen Camarina hauriunt hodie, qui impia dogmata, tam qua Dei cognitionem, quam qua mores, tradunt, Hobbesius & Spinosa. Ambo enim, in eodem ludo ad nequitiam docti, veterem illam cramben recoquunt, eoque subtilius venenum iis miscent, quo magis Mathematicis disciplinis fuerunt exculti. Sed absurditatem illarum sententiarum deprehendere facile est illi, qui solidam huic negotio affert doctrinam, interiorem scilicet philosophiæ, non veteris tantum, sed & recentiorum Sectarum, & Matheseos peritiam. Non referendi tamen sunt ad hanc classem, qui ideo de rebus dubitant, ut scientiam sibi forment veram & solidam, quemadmodum fecit Cartesius, cujus hoc primum principium est, de omnibus rebus aliquando dubitandum esse. Nam qui ideo Scepticum illum facere volunt, injurii in

ipsum

ipſum ſunt: nihil enim ille magis quærit, quam demonſtrationis evidentiam. Ac demonſtrari facile poſſit, ex omnibus Philoſophis antiquis, Platone & Ariſtotele, plane idem illos docuiſſe. Eodem modo Societas Angliæ Regia omnia illa ſeponit præjudicia veteris Phyſicæ, ut certas concluſiones inveniat & demonſtret. Quo fine Joſephus Glanvil librum ſcripſit Anglica lingua, cui tit. *Scepſis ſcientifica, adverſus vanitates Dogmaticorum*, editum Londini *in 4to* anno 1665. Scopus ejus Autoris in hoc opere eſt, ut monſtret, quam multa ſint incognita in ratione, nec ulla arte cognoſci poſſint, illis tamen viam eſſe ſternandam per ea, quæ manifeſtis demonſtrari poſſunt argumentis. Neque pertinet ad hanc claſſem Henricus Cornelius Agrippa, cujus extat *de Vanitate Scientiarum* liber, doctus profecto & laborioſus. Voluit enim potius abuſus & ineptias ſcientiarum Satyrico ſale defricare, quam, illas plane nihili eſſe, oſtendere.

2 SEXTUS EMPIRICUS. Sextus ille quis fuerit, ubi & quando vixerit, non ſatis certum. Alexandriæ quidem vixiſſe volunt. Ille quidem, in ſcriptis ſuis, multis in locis innuit, ubi non vixerit, nusquam autem diſertis verbis ait, ubi vixerit, ac neſcivit fortaſſe Scepticus, an illic viveret, ubi vivebat. De ordine Pyrrhoniorum doctorum & ſucceſſione Laërtius agit *lib. 9.* Sed parum hæc res ad nos pertinet. Prolixe admodum de ejus ætate diſputat Jonſius, *de ſcriptoribus hiſtoriæ Philoſophicæ lib. 3. cap. 12.* Hujus Sexti Empirici Opera omnia extant Græce & Latine edita Pariſ. *in fol.* anno 1601. & Genevæ 1621. *Pyrrhonianæ* ejus *Hypotheſes* Lat. ling. ſeorſim ſunt editæ ab Henr. Stephano cum notis, in *8vo* anno 1562. Opus *adverſus Mathematicos* Latine eſt editum a Gentiano Herveto *in fol.* Pariſ. anno 1569. Ceterum Opera ejus Omnia Græco-Latina rara ſunt, operæque pretium faceret, ſi quis e Criticorum familia iſta recudi faceret & emendatius ederet.

3 FRANCISCUS SANCHEZ. Fuit ille Doctor Medicus, & in Acad. Toloſona Prof. Regius, qui Tractatum ſcripſit, ut tit. habet, *de multum nobili & prima univerſali ſcientia, quod nihil ſcitur.* Libellus eſt exiguus, ſed qui in compendium traxit pleraque Scepticorum argumenta, argute ſatis & nervoſe. Aliquoties editus eſt, & *in 4to* quidem Lugduni apud Gryphium anno 1581. Poſtea Francofurti *in 8vo* anno 1618. Cui editioni additus eſt libellus Maturini Simonii, JCti, *de literis pereuntibus.* Eſt etiam alia quædam Roterodamenſis editio, ſi recte memini. Sc. is quoque vir e Medicorum gente novi aliquid ſapere viſus eſt. Plerumque enim Medici, vel in Theologia, vel Philoſophia, novaturiunt. Nam putarem tamen, adeo ſerio rem ſuam egiſſe Franciſcum noſtrum, eumque potius ſcriptionis ſuæ habuiſſe finem, ut exagitaret Scholaſticos, eorumque Philoſophiam, oſtenderetque, nihilo nos certiores fieri ex eorum ſcriptis, & longe incertiores eſſe, quam dudum. Multa ſane in illo ſcripto ſana ſunt & arguta, quanquam non omnia probem. Adverſus auctoritatem paſſim pugnat, & Ariſtotelem, qui ſi Scepticiſmus eſt, facile ipſi hujus delicti gratiam fecerim. Noviſſima ejus editio, una cum refutatione

tatione Danielis Hartnaccii, prodiit Stettini *in 12mo* anno 1665. sub. tit. *Sanchez aliquid Sciens.* Additæ sunt textui notæ refutatoriæ, & præmissa est Historia breviuscula Scepticismi veteris & recentis, quæ tamen longe plenius tradi potest. Nam qui hactenus hoc argumentum tractarunt, e Scriptoribus Historiæ Philosophicæ, parci admodum in eo sunt. M. Gabr. Wedderkopf Argentorati Disputationem habuit *de Scepticismo Veteri & Recentiori A. 1664.*

CAP. VII.

DE PHILOSOPHIAE PLATONICAE SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Plato Dogmata, a Socrate accepta, cum Barbaricis & Pythagoricis miscuit: multos Patrum primæ Ecclesiæ Sectatores habuit. Operum illius editiones & commentatores. Scripta ejusdem supposititia. Plagii in Timæum falso accusatur.* 2. *Isagogas in Philosophiam Platonis scripsere Joh. Bapt. Bernhardus, & ante hunc Alcinous, collationes autem ejusdem cum Aristotelica Georg. Gemistus, Georg. Trapezuntius (in Platonem perquam maledicus, & a Bessarione Card. refutatus,) Pet. Bembus, Jac. Mazonius, Seb. Foxius, Lud. de Morainoillier & Gabr. Buratellus. Plato pie est philosophatus, Atheisque contrarius.* 3. *Speusippi, successoris Platonis, quem Aristoteles permagni fecit, scripta.* 4. *Platonici reliqui celebriores, scriptisque etiamnum superantibus; inclyti, Plotinus sc. & Origines.* 5. *Proclus, de cujus scriptis, editis ac ineditis, paulo differitur uberius.* 6. *Maximus Tyrius.* 7. *Plutarchus.* 8. *Numenius.* 9. *Chalcidius.* 10. *Apulejus, Damascius, Hermias, Olympiodorus, Syrianus, Herennius, Sallustius.* 11. *Philo Judæus, si non Platonicus, Platonizans tamen.* 12. *Mich. Psellus, cujus, aliorumque Platonicorum, de Dæmonibus doctrina, magiæ est affinis.* 13. *Franc. Jos. Borri, in eadem de Dæmonibus doctrina,* πλατωνίζει. 14. *Nec non Autor libelli le Comte de Gablis, Georg. Pictorius, aliique.* 15. *Recentiores Platonici, Marsilius Ficinus, ad magiam proclivior.* 16. *Joh. & Joh. Franc. Pici, Comites Mirandulani.* 17. *Gabr. Buratellus, de quo, ceterisque Aristotelis cum Platone conciliatoribus, fertur judicium.* 18. *Scipio Agnellus, doctrinæ Platonis de ideis, contra Aristotelem, propugnator eximius, & Joh. Marcus Marci, ejusdem instaurator.* 19. *Henr. Morus, Philosophus Platonico-Cartesianus, animarum etiam cum Christoph. Sandio, & Anonymo* Lucis Orientalis *Autore, patrocinatus præexistentiæ, per Jac. Thomasium impugnatæ.* 20. *Leo Hebræus, doctrinæ Platonis de amore exegetes.* 21. *Dan. Heinsius, cujus* Poëma de Contemptu Mortis, *Platonis congruens doctrinæ, commendatur.* 22. *Indiculus Autorum, de Historia Dogmatisque Sectæ Platonicæ consulendorum.*

E Scho-

E Schola Socratica PLATONIS Philoſophia prodiit, quanquam alii Platonem incuſent, quaſi miſcuerit Socraticam doctrinam cum Barbara & Pythagorica. Exprobrat hoc ipſi Xenophon, ipſe Socratis auditor Epiſtola quadam, ad Æſchinem Socraticum ſcripta, quæ legi poteſt apud Euſebium *in præparatione Evangelica*, *lib. 24.* & Stobæum *in Sermone de Diis.* Longe autem ille a Scepticiſmo abeſt, quem imputare illi nonnulli voluerunt, a quo illum excuſat Verulamius, *in novo Organo l. 11. Aphor. p. 67.* Claud. Berigardus, *in Circulo* ſuo *Piſano*, *Circulo tertio part. 1.* Platonicam Philoſophiam partim Pythagoricæ, partim Peripateticæ, ſimilem facit; ſublatis enim Ideis, quas impugnarat Ariſtoteles, in ceteris tantum verbis & ratione conſiderandi differre ait; de quibus omnibus nunc diſputare non eſt noſtri inſtituti. De dignitate ejus Philoſophiæ præ Ariſtotelica, aut earum convenientia inter ſe, integris Voluminibus agitur a multis, de quibus plura in ſequentibus. Nos hic tantum, ὡς ἐν κεφαλαίῳ, quædam de Platonica doctrina afferemus, nam Hiſtoriam ejus integram non teximus: quam velim tamen a quopiam contexi. Non habemus Autorem ullum, qui Platonis Platonicorum omnium Hiſtoriam, Vitas, Scripta, juſto ordine congeſſerit & digeſſerit, qui tamen vehementer faceret ad Philoſophiæ illius illuſtrationem. In Ariſtotele ſollicitiores fuere nonnulli, quanquam tamen neque de illo omnia ea, qua poterant, diligentia tractata ſint. Et magni tamen intererat, tum ad Eccleſiaſticam Hiſtoriam, tum ad Philoſophicam, geminæ hujus Sectæ ortus & progreſſus noſſe accuratius, quandoquidem Patrum quorundam etiam in ſacris opiniones multum ex his fontibus hauſerunt. Platoniſmus primis Chriſtianis Patribus ad multa ſingularia facem prætulit, multi ex hoc fonte errores propullularunt; quam ob cauſam accuratius indaganda ſunt omnia, quæ in negotio hoc indagari poſſunt. Quod Platonis Opera attinet, aliquot eorum editiones prodierunt. Eſt Græco-Latina a Marſilio Ficino edita, cum argumentis & commentariis, *in fol.* Lugd. anno 1590. Item Francof. anno 1602. Melior vero eſt editio, quæ duobus Volum. *in fol.* prodiit, cum interpretatione Joh. Serrani, ejusque notis, *in fol.* apud Henr. Stephanum, anno 1578. *(bb)* Inter Libros ejus ſingulares, *Timæus* prodiit ſeorſim, cum Commentariis nonnullorum, extantque *libri 10. Commentariorum in Timæum Platonis* Pauli Benii, ne quid de aliis nunc dicam. In *libros de Rep.* extat *Paraphraſis* Averrois, quam in Lat. linguam convertit Jacobus Mantinus, Medicus Hebræus, editam una cum Franciſci Philelphi *libris 5. de Morali Philoſophia & (diſciplina.)* Non pauca quoque ſunt ſuppoſititia, quæ Platoni adſcribuntur, quorum aliqua addita ſunt Operibus ejus. Fuerunt & olim alii ejus adulterini Dialogi, quos recenſet Diogen. Laërtius, ſed qui amplius non extant. Emendatiſſima eſt editio Platonis illa, quæ Græca tantum lingua prodiit, cum Procli *Commentariis in Timæum*, Baſileæ anno 1534. *in fol.* Fuerunt, qui Platonem etiam plagii incuſarunt,

(bb) Digna eſt, cujus hic mentio fiat, Andr. Dacerii, Acad. Francicæ Socii, verſio Operum Platonis Gallica, cum notis elegantibus, Pariſiis an. 1699. *in 12mo* edi coepta.

runt, quod Timaeo doctrinam de anima mundi surripuerit, qui tamen injurii in illum sunt. Neque enim plagiarius dicendus est, qui profitetur nomen, unde ceperit.

2 Auctores ad doctrinam Platonicam παρασκευαστικοὶ sunt, tam Graeci, quam Latini, tam veteres, quam recentiores, omnium autem Platonicorum syllabum, operumque illorum enarrationem, quanquam valde imperfectam, praemisit *Seminario* suo *Philosophiae Platonicae* Lugd. Gall. A. 1599. *in fol.* excuso, Joh. Baptista Bernhardus. Extat aliquoties in lucem edita Alcinoi *Introductio in Philosophiam Platonis*, Graece *in 8vo*, anno 1521. apud Aldum Manutium (quae est editio correctissima,) Graece & Latine a Dan. Heinsio, una cum ejus *notis*, Lugd. Batav. *in 8vo.* Editus est idem liber cum Commentariis Dion. Lambini Paris. *in 4to*, anno 1557. & cum Commentariis Joh. Carpentarii *in 4to*, Paris. duobus voluminibus. Georgius Gemistius, cui Plethonis cognomen datum est ab amore Platonis, ut existimant, scripsit librum Graeca lingua *de Platonicae & Aristotelicae Philosophiae differentia*, qui prodiit Basileae anno 1574. *in 4to* Latine, & Venetiis, una cum Bernhardini Donati, Veronensis, *paraphrasi*, *in 8vo*, in linguam Latinam translatus a Georgio Chareandro, qui Basileensem editionem Latinam procuravit. Hujus Autoris plurima alia sunt scripta, partim edita, partim inedita, partim Philosophici, partim Historici argumenti, de quibus ulterius videri potest Leo Allatius in *libro de Georgiis Claris*. Georgius Trapezuntius *Comparationem Platonis & Aristotelis* instituit, qua Aristotelem Platone longo intervallo superiorem esse contendit, qui liber Venetiis editus est anno 1528. *in 8vo*. Quod vero in Platonem vehementer maledicus esset, permovit ejus rei indignitas celebratissimum Cardinalem Bessarionem, ut dissimulato Trapezuntii nomine, Calumniatori Platonis libris quatuor responderit, quibus sapientiam Platonis atque doctrinam, & probitatem morum, exponit. Addit porro quintum superioribus librum, in quo Trapezuntii errores in interpretatione legum Platonis refutavit, ostenditque, illum non intellexisse Platonem. Addidit quoque *Disputationem* suam *de natura & arte*, in eundem Trapezuntium scriptam, quae omnia Venetiis prodierunt *in fol.* apud Aldum, anno 1503. Ceterum de Georgio Trapezuntio itidem legendus est idem Leo Allatius libro citato: de Bessarione autem ejusque operibus aliis, ad Philosophiam spectantibus, Jac. Gaddius *in libro de Scriptoribus*, sub tit. *Bessarionis*. Scripserat & Pet. Bembus *Apologiam Platonis*, & *Dissertationem* in ejus opera, quae tamen hactenus inedita sunt, eodem referente Gaddio. Post illa tempora sequuti sunt alii complures, qui hoc argumentum copiose tractarunt, de convenientia & diversitate Philosophiae Platonicae & Aristotelicae. *De consensu utriusque* singularem librum scripsit Jacobus Mazonius, (de quo v. Erythraei *Pinacoth. I. p. 68.*), tum & Sebastianus Foxius Hispalensis, qui utriusque consensum tantum ad Philosophiam naturalem restrinxit, & editus est Wittebergae anno 1589. *in 8vo.* Idem Autor in *Phaedonem* Platonis, & *libros* ejus *de Rep.* prolixos scripsit Commentarios, *in fol.* editos Basileae anno 1554. & anno 1556. E recentioribus quoque aliquis Ludovicus de Morainuillier d' Orgeville, Doctor

Doctor Sorbonicus, *Examen Philosophiæ Platonicæ* edidit Macloviæ anno 1650. *in 8vo*, quo in libro universam Philosophiam Platonicam speculativam, quam sub nomine Dialecticæ comprehendit, sub examen vocat, additis nonnunquam Parallelis Peripateticis. Est ille liber velut summarium & breviarium Philosophiæ Platonicæ, cujus maxima pars versatur in Theologia & Metaphysica. Causas enim externas, efficientem & finalem, in philosophando magis respexit, quam materialem & formalem, rerum sc. mistionem ac generationem. Pie sane in illis dogmatibus philosophatus. Nam Spinosa, & alii profani ac Athei, omnem finalem causam e natura eliminare laborant, ut ingenii humani commentum, qua sublata facile ipsa efficiens tolletur, Deus. *De controversiis Platonis & Aristotelis præcipuis* Gabriel Buratellus librum itidem scripsit, qui prodiit Venetiis anno 1573. *in 8vo.*

SPEVSIPPVS. Inter primos Platonis successores fuit, ejusque ex sorore nepos. De illo, librisque ejus, fusius agit Laërtius *lib. 4.* Pauca ab illo habemus: Aristoteles illum magni fecit, ejusque libros maximo pretio emit, teste eodem Laërtio. Laudat ipsum quoque Aristoteles in Metaphysicis. Scripsit *de Philosophis*, scripsit itidem *Encomium Platonis* & *librum de cœna Platonis*, quorum nomina tantum supersunt. *De difinitionibus* tamen *Platonicis* superest libellus sub ejus nomine editus. Paris. lingua Græca, qui jungitur Alcinoo *de doctrina Platonis.* 3

PLOTINVS. Plotinus e Platonicorum schola libros scripsit, qui hodie supersunt; vixit sub Alexandro Severo, fuitque discipulus Ammonii Alexandrini, in cujus ludo Origenes quoque fuit institutus, qui in scriptis suis Theologicis Platonismi vestigia ubique ostendit. Fuit tamen inter Peripateticos connumeratus iste Ammonius, credo, quod ipse se talem profiteretur. Nam, ut Hierocles apud Photium testatur *Codice* 251. primus fuit, qui Aristotelem a Platone non dissentire ostendit. Addit porro, utramque illum Sectam edoctum, Philosophiam a contentionibus liberam tradidisse suis Auditoribus. Ejus Opera præ aliis omnibus vehementer illustrant doctrinam Platonicam, quæ Græce & Latine edita sunt Basileæ *in fol.* a Marsilio Ficino anno 1580. 4

PROCLVS. (cc) Celebratissimus Operibus suis Proclus est, cujus adhuc hodie libri extant plurimi, quanquam & multi ejus sint deperditi. Vixit Theodosii & 5

(cc) De Proclo, ejusque Scriptis, consulenda omnino est ab horum amasiis Marini Neapolitani *Vita Procli*, non mutila, sicut antehac a Guilh. Xylandro & Æmil. Porto, sed altera Parte *de Virtutibus Procli Theoreticis ac Theurgicis*, e Cod. Biblioth. Guidanæ MSto nunc primum eruta, auctior, atque adeo integra, Hamburgi an. 1700. *in 4to* a Joh. Alb. Fabricio, Polyhistore eximio, edita, ac versione Latina, *notis*, *Prolegomenis.* de Proclo & Marino, *Elenchoque Scriptorum* Procli accuratissimo, illustrata. Ex MSStis Procli Holstenianis, *h. l.* memoratis, in Bibliothecam Hamburgensem, beneficio Holstenii Professoris, cum aliis pluribus Codd. ineditis, Platonicorum præcipue transierunt Procli *Elementa Theologica* (cum Guilh. de Morbeca versione illorum Latina), Tres Μονόβιβλοι & *Comment. in Platonis Alcibiadem*, nec non Nicolai, Episc. Methonensis *in Procli Elementa Theologica Explicationes & Animadversiones.*

Leonis Thracis ætate. Scholam ejus, præceptores & discipulos, prolixe describit Jonsius *de Scriptoribus Historiæ Philosophicæ l. 3. c. 18.* Edidit, præter Philosophica, quædam Grammatica & Poëtica, sub titulo χρηστομαθείας, unde Excerptum nobis servavit Photius in *Bibliotheca, codice 239.* quod cum And. Schotti versione, & Petri Joh. Nunnesii *notis*, seorsim prodiit Hanoviæ *in 4to* anno 1615. additum Andreæ Schotti *Observationibus Humanis.* Operum ejus Philosophicorum variæ sunt editiones, neque omnia simul & junctim edita. Edita est ejus *Explicatio Platonis ex Timæo*, ubi de animarum generatione agitur, Latina lingua, cum Numerorum Harmoniarumque figuris, interprete Nicolao Leoniceno *in fol.* Parisiis anno 1580. Prodiit idem liber, cum *Enarratione difficilium quæstionum in Politica Platonis, in fol.* Basileæ anno 1584. Ejusdem *Elementa Theologica & Physica*, Latine a Francisco Patricio versa, prodierunt *in 4to* Ferrariæ anno 1583. Ejusdem *in Theologiam Platonis Commentarius*, una cum ejus *Vita* a Marino Neapolitano descripta, prodiit Græce & Latine, vertente Æmilio Porto, & sumptus suppeditante Serenissimo gloriosæ memoriæ Principe Holsatico, JOHANNE ADOLPHO, e Typographeo Frobeniano, Hamburgi A. 1618. *in fol.* Multa ejusdem Autoris adhuc hodie supersunt ἀνέκδοτα, quæ in lucem protrahi mererentur. Reperiuntur nonnulla inter Codices MStos Holstenii. Sunt in illis Procli *Elementa Theologica* Latine, ex veteri versione Fratris Guilhelmi de Morbeca, Archiepiscopi Corinthii, cum ejusdem *Demonstrationibus* in fol. Habentur & ejusdem *libri 3. singulares*, sive μονόβιβλοι, primus *de decem dubitationibus circa providentiam;* secundus *de providentia & fato, & eo quod in nobis*, ad Theodorum Mechanicum, tertius *de malorum subsistentia*, Latine translati ab eodem Interprete, Guilhelmo de Morbeca. Extant itidem varii ejusdem Commentarii in Platonis *Dialogos*, ut & in *Alcibiadem priorem*, Græce, in *Parmenidem* ejus *libri 7.* Græce *in fol.* in ejusdem *Cratylum scholia* Græce *in 8vo.* Extant & ejusdem *Dissertationes in Remp. Platonis* Græce, hactenus non editæ. Non dubito, multos alios passim in Bibliothecis superesse, scripsit enim plurimos, sed negliguntur jam illi, neque digna eorum cura habetur, cum præ Platonica triumphet Peripatetica Philosophia. Non tamen inutile est, vel titulos illorum librorum notasse, quanquam ipsos inspicere non liceat. Datur enim nonnunquam ex insperato occasio in libros illos incidendi, in Bibliothecis præsertim publicis.

MAXIMVS TYRIVS. Philosophus Platonicus, & Marci Antonini præceptor, scripsit varias *Dissertationes Philosophicas*, quæ *sermonum* nomine Græca lingua editæ sunt. Scripsit & *de Homero*, & quænam apud ipsum vetus Philosophia sit; an Socrates recte Apologiam detrectaverit. *Sermones* ejus e Græco in linguam Latinam convertit Cosmus Paccius, Archiepiscopus Florentinus, cujus Interpretationis Latina editio prodiit anno 1557. *in 8tavo.* Optima autem ejus Autoris editio est, quæ Græca & Latina lingua simul prodiit, cum interpretatione & notis Dan. Heinsii, Lugd. Batav. *in 8tavo* anno 1607. Jungitur huic Maximo Tyrio Alcinoi *liber de doctrina Platonica.*

PLV-

7 PLVTARCHVS. Plutarchus vetus collector est variarum rerum, cujus industria multa nobis sunt conservata, etiam in Philosophicis, quorum alioquin non superesset memoria: ejus extat Dissertatio *de placitis Philosophorum*, ubi velut per lancem saturam proponit varias Philosophorum veterum sententias. Ejusdem extant *quæstiones Platonicæ*, & Commentarius *de animæ procreatione*, quæ in *Timæo* Platonis describitur, in quibus omnia illa dogmata Platonica recenset, quanquam breviter admodum. Sunt & de aliarum Sectarum dogmatibus illius libelli singulares, ut *de Stoicorum repugnantiis, de communibus notitiis adversus Stoicos Dissertatio, ne suaviter quidem vivi posse secundum Epicuri decreta;* item *de Socratis genio*, quæ omnia, ut fragmenta vetustatis, magni facere debemus.

8 NVMENIVS, Philosophus Pythagoricus & Platonicus, sub Lucio Vero & M. Antonino floruit, cujus multi olim libri fuerunt, nunc pauci supersunt. Ejus olim *de Platonis & Academicorum discrepantia* liber fuit, quem laudat Eusebius *lib. 14. præparationis Evangelicæ*, atque inde argumenta recenset. Scripsit & περὶ τȢ ἀγαθȢ aliquot libros: librum *de immortalitate animæ* (quem laudat Origines *lib. 5. contra Celsum.*) Item *de anima*. Ejus nominis & alius fuit ab illo diversus, & alius quidam Rhetor; Vide Jonsium *de Scriptoribus historiæ philosophicæ l. 3. c. 10.* Ex illo cepisse multa Plotinum existimant, quam ob causam Amelius, itidem Platonicus Commentator & Philosophus, librum scripsit *de differencia Plotini & Numenii* teste Jonsio *loco citato*.

9 CHALCIDIVS. Est & is inter Sectatores Platonicos. Ejus *Commentarius in Timæum* editus est a Joh. Meursio novissime, Lugd. Batav. Græce cum notis, *in 4to*, & olim Parisiis anno 1579. *in 4to.* Magnificum huic viro elogium suspendit Barthius *Adverſ. lib. 48. c. 8. Nemo*, inquit, *melius profuisse seculo nostro videtur, quam Chalcidius, homo ita Christianus, ut alium eum non potuisse esse evincatur, ita* Philosophus, *ut videri velit, rationibus solis niti velle.*

10 APVLEIVS. Inter Philosophos quoque Platonicos Apulejus est, cujus varia argumenta illuc spectant, ut videre est in libris ejus. Ejus extant variæ editiones de quibus *L. 4. Polyhist. Lit. c. 13.* est actum. Varii extant præterea Scriptores Platonici inediti & editi, tam Compendiarii, quam Paraphrastici & Commentatores. Inter Manuscripta Holsteniana sunt Damascii περὶ ἀρχῶν sive *de principiis quæstionum & solutionum*, Græce in fol. quod magnum & præclarum opus in isto Holstenii Indice judicatur. Extant illic Hermiæ Philosophi *in Phædonem Platonis scholiorum lib. 3.* Græce *in fol.* qui & in Latinam linguam conversi sunt a Marsilio Ficino; sed nec versio illa edita est. Extant Olympiodori *Commentarii in Phædonem Platonis de immortalitate animæ* Græce *in fol.* & ejusdem *Commentarius in Georgiam Platonis*, Græce *in fol.* Extat Siriani Platonici, *in Metaphisicam Aristotelis Commentarius*, cujus objectionibus contra Pythagoram & Platonem respondet, Græce *in fol.* Extant Herennii Philosophi *Metaphysica*, quod est elegans Theologiæ

Platonicæ compendium, Græce *in fol.* Item Ægidii, Cardinalis Viterbiensis, *Commentaria in librum sententiarum ad mentem Platonis*, quibus universa Theologia Platonis luculenter exponitur, Latine *in fol.*

Sallustii Opera Græca a Leone Allatio Græce & Latine edita sunt Lugd. Batav. in 4to, in quæ extant notæ Lucæ Holstenii. *(dd)*

11 PHILONIS JUDAEI Opera. Philonum multi fuere olim; fuit Philo e Pyrrhonis schola, fuit aliquis Aristoteli familiaris Pythagoricus, & multi alii, quorum opera non sunt amplius salva. Fuit & Alexandrinus, Judæus ille, qui Caji Imperatoris tempore vixit, de quo vulgo creditur illum Platonicum esse. Extant multa ejus opera Philosophici argumenti, quæ quodammodo convenire cum Platonicorum doctrina videntur. Hinc vulgatum de illo judicium! *Aut Philo platonizat, aut Plato philonizat.* Multa quoque ex ejus libris excerpsit Johan. Baptista Bernhardus in *Seminario* suo; sed aliter tamen videtur viris doctis, qui libros ejus Platonicum genium non spirare existimant: qua in sententia quoque est Jonsius *(ee)* *Historiæ Philosophicæ lib. 3. c. 4.* ubi multa de aliis Philonibus. In multis tamen eadem videtur dicere cum Platonicis, sive ex Platone illa hauserit, sive e communi fonte cum Platonicis. Vero enim est simile, recentiores Platonicos multa e Rabbinorum & doctorum Judæorum, scriptis hausisse, uti Plato ipse e sacris literis. Ejus Opera per partes Græce Latineque sunt edita, sed junctim, Francofurt. cum Variorum Versionibus Latinis, curante Dav. Höschelio, A. 1587. *in fol.*

12 MICH. PSELLUS. Etiam hic inter Platonicos multa nos de Dæmonibus arcana, an in illorum ludo institutus, nescio, docuit, neque enim e divina, ut puto, revelatione habuit. Multum sc. rei Platonicis cum Dæmonibus fuit, de illorum tutela, evocatione, familiaritate, pleni sunt omnes Platonicorum libri, de ordine inter ipsos, de distinctione secundum elementa, mirabilia sunt illorum commenta, quæ ad Magiam fenestram aperire posse videntur. Pselli *Dialog. de dæmonibus, & eorum operatione*, est e Græco versus a Petro Morello, Parisiis *in 8vo* anno 1577. prodiit; hinc altera editio Græco-Latina, cum notis Gilberti Gaulmini, viri doctissimi, Parisiis anno 1615. *in 8tavo.* *(ff)* La-

(*dd*) Damascii, Hermiæ, Olympiodori, Syriani & Ægydii Viterbiensis, Opera, *h. l.* enumerata, inter Codices MSS. Holstenianos, in Biblioth. Urbis Hamburgensis Publica, olim se mihi obtulerunt. Sallustii, Philosophi, non Platonici, sed Cynyci, unicum tantum exstat de *Diis & Mundo opusculum*, Græce, cum Versione Leonis Allatii, & Lucæ Holstenii *Observationibus*, a Gabr. Naudæo Romæ an. 1638. *in 8.* editum, Lugd. Bat. an. 1639. *in 12.* recusum, & tandem a Thoma Galeo *Opusculis Veterum Mythologicis, Ethicis & Physicis*, Cantabr. an. 1671. ac denuo Amstelod. an. 1688. (*in 8.*) a se publicatis, insertum.

(*ee*) *Pro Philonis Judæi Platonismo*, Exercitationem, adversus Ioh. Ionsii *Cap. IV. Liber III. de Scr. Hist. Philos.* peculiarem Lipsiæ an. 1693. *in 4to* edidit Ioh. Alb. Fabricius, Gymn. Hamb. nunc. Professor.

(*ff*) Mich. Pselli *de Operatione Dæmonum* Dialogus, cum Gilb. Gaulmini Versione & Notis novis-

13 *La Chlave del Gabinetto del Borri.* Subjungo hunc librum Psello *de Dæmonibus*, quia in eodem argumento versatur. Quis Franciscus Josephus Borri fuerit, notum puto esse omnibus, multorum arcanorum Physicorum possessor, sed tamen & summus impostor. De hujus Vita & Dogmatibus exiit liber iste, impressus Coloniæ, ut titulus habet, anno 1681. in quo multa referuntur de doctrina ejus circa Dæmones, quæ cum Platonicis & Paracelsistis mire conveniunt. Dici non potest, quam liber ille plenus sit his næniis. Plura alia illic habentur de transmutatione metallorum, quam ipse tamen nescivit; Instructio item Politica ad Fridericum III. Daniæ Regem, qua ratione is cives suos in obsequio continere debeat. Additur quoque Vita ejus.

14 Le COMTE de GABLIS. Quisquis Autor illius libri fuerit (est autem Gallica lingua editus Amstel. anno 1571. ad exemplar Parisiense recusus,) mire illi cum *Clave* Borriana convenit. Profitetur titulos, multa illic agi de scientiis secretis, sed revera nihil aliud facit, quam ut Magiam & conversationem cum Dæmonibus probet & doceat, Cabalæ titulo illam honestans. Sed multi tales libri sunt, de quibus ut nimium solliciti simus, non est necesse. Multa de hoc argumento habentur quoque apud Georgium Pictorium, in libello *de Dæmonum sublunarium ortu, potestate, miraculis, & quomodo pellendi*; qui libellus additus est *Sermonibus* ejus *convivalibus*, Basileæ editis. Legi quoque potest Joh. Bodinus in sua *Demonomania*. Sed hæc non adeo sunt hujus loci.

15 MARSILIVS FICINVS, Florentinus, insignis Philosophus Platonicus is suo tempore fuit, & Medicus, cui editionem Platonis debemus, non quidem omnium accuratissimam, sed tamen non contemnendam. Quia enim potius Dogmaticus fuit & Philosophus, quam Philologus & Criticus, mirum non est, si in Platonis textu interpretando non usque adeo scopum tetigerit. Scripsit ille plurima Opuscula, fundamentis Platonicis superstructa, tam Theologica, quam Medica & Philosophica, v. g. *librum de Christiana religione*, cujus doctrinam cum Philosophia Platonica conjungit, earumque convenientiam monstrat. Scripsit & *de immortalitate animarum libros 16.* quibus titulum *Theologiæ Platonicæ* fecit. Multa illic memorabilia continentur, quorum usus esse potest ad hoc argumentum illustrandum; disputat enim adversus Epicureos & Atheos. Scripsit & *de raptu Pauli in cœlum tertium*, & *de nativitate Christi æterna & temporali*; libros item Medicos *de sanitate tuenda, & vita producenda, ac librum de vita cœlitus comparanda*, qui Magici aliquid sapere videtur. Docet enim in eo, quomodo vita nostra instituenda sit, ut astrorum nobis assignatorum constitutioni sit conformis. In eo libro per imagines Astrologicas mira se facturum confidit, quem se refutaturum fuisse dicit

noviffime a Dan. Hasenmüllero, Prof. Kilonienfi, an. 1688. Kilonii *in 12.* est recensitus. Verum Editionem hanc, & Textum Pselii, & *Notas* Gaulmini, mendis deformasse plurimis, recte jam monuit Joh. Clericus *T. XV. Biblioth. Univers. Historicæ, Gallice editæ, M. Oct. A. 1689. p. 117. 118.*

dicit Johannes Francisc. Picus Mirandula *l. 7. de rerum prænotione c. 10.* nisi id ob singularem cum illo amicitiam intermisisset. Plurimæ sunt ejus Epistolæ, quibus omnibus Philosophiæ Platonicæ argumenta tractantur. Tomus Operam ejus secundus continet Commentationes in Platonem ipsum, & in Platonicos aliquos, editus Basileæ in fol. anno 1576.

16 COMITVM MIRANDVLANORVM Opera. Johannes Picus & Joh. Franciscus Picus, Mirandulani Comites, magnum suo tempore nomen sibi pepererunt, editis in lucem libris Philosophici & Cabalistici argumenti, præprimis vero Joh. Picus, qui admodum juvenis magna ingenii sui specimina edidit. Interdum certe in libris suis platonizat, sed plurima tamen e Judæorum Philosophia hausit, ut indicio sunt Opera ejus varia, quæ Cabalisticum quid sapiunt. Scripsit *adversus Astrologos* acutissimum librum, cui respondit quidem Lucius aliquis Bellantius, sed dispari ingenio. Juvenis mortuus est anno 32. ætatis, quod illi tempus Astrologi in vindicationem artis suæ prædixerant. Ejus *Heptaplus* agit de constitutione mundi, in quo non pauca sunt Cabalistica. Est vero Commentarius in opus sex dierum; Joh. Pici Opera junctim prodierunt anno 1504. Argentorati in fol. Joh. Francisc. Pici Opera quoque non pauca sunt, liber egregius *de prænotione rerum; Examen item vanitatis doctrinæ gentium, libri de studio humanæ, ac divinæ Philosophiæ*, & alia nonnulla, quæ omnia, cum Fratris *(gg)* Operibus, junctim prodierunt Basileæ ex Officina Henr. Petreana in fol. anno 1573. Liber alioquin rarus est.

17 GABRIEL BVRATELLVS. Fuit ordinis Eremitarum, cujus extat *conciliatio præcipuarum controversiarum Aristotelis & Platonis.* Multa ille Autor in tit. promittit, nam *diu desideratum opus* vocat, *& a veteribus & recentioribus pollicitum, non tamen absolutum;* procedit per pleraque doctrinæ Platonicæ capita, ab Ideis incipiens. Sed & ille potius suo, quam Autorum, ingenio rem egit, ut solent plerumque omnes conciliatores, qui suo ingenio quomodocunque subveniunt difficultatibus. Fuerunt vero & ante illum, & post illum non pauci, qui hac in re operam præstiterunt, ut nesciam sane, quid ille præcipue hoc in negotio fecerit. *(hh)* Aristotelem dissensisse a Platone, verum certe est, ac patet ex ejus scriptis, an vere, an cavillandi studio, incertum. Certe & Pet. Ramus Platonis causam adversus Aristotelem agit, mea quidem sententia non infeliciter; nam in multis e Diametro distat Platoni Aristoteles. Pleraque enim, quæ Plato de mundi causa efficiente, de animarum immortalitate, vel e traditionibus majorum, vel e suo ingenio, docuerat, vel

(gg) Joh. Franc. Picus, perperam hic Joh. Pici Frater appellatur, cum nepos ejus potius ex Fratre Galeotto fuerit, uti ipsemet in Vita Patrui, *Operibus* illius præfixa, testatur. *Libros* ejus *duos de studio humanæ ac divinæ Philosophiæ* Joh. Franc. Buddeus, Prof. Acad. Halensis πολυμαθέστατος, seorsim nuper cum *Præfat.* sua, Halæ Saxonum an. 1702. *in 12.* curavit recudi.

(hh) De Conciliatoribus Platonis & Aristotelis fusius egit Joh. Bapt. Röschelius, Phys. Prof. Witteb. in *Disp. de Philosophia Conciliatrice*, ed. Witteb. 1692. *in 4.*

vel refutat, vel dissimulatione quadam negligit, ut vel e silentio ejus appareat, quidnam ipsi de multis animi fuerit. Prodiit Buratelli liber in 8. Venetiis anno 1573.

SCIPIO AGNELLVS. De ideis multa docuit Plato. Cum enim mundum intelligibilem alium a sensibili constitueret, contra quam nunc faciunt profani nostri scioli, qui totam naturam sensuum humanorum objectum constituunt, atque ultra sensum quicquam esse in natura negant, ideas quasdam rerum confinxit, quasi spirituales omnium productorum corporum effectrices. Subtilis est illa Platonis disputatio, in quam ductu ipsius naturæ pervenit, cum sensum ad rerum demonstrationem non sufficere videret. Multus est in illa sententia refutanda Aristoteles, qui tamen sensum Platonis non recte cepisse multis videtur. Totam hanc doctrinam, adversus Aristotelem, pro Platone, libro doctissimo propugnavit SCIPIO AGNELLVS. Nihil est omissum, quod ad hanc doctrinam pertinet, ab illo. Liber rarior est, & in paucorum manibus, Venetiis in 4to, anno 1615. editus. Notari ille unice pro hoc argumento potest, ac vehementer laudatur a multis istius temporis scriptoribus. Simile quid resuscitare videtur Joh. Marcus Marci, Med. & Consil. Cæsareus, Professorque Pragensis, in *libro* suo *de Ideis operatricibus*, (cujus Pragæ An. 1635. *in 4to* editi, hic est titulus: *Idearum Operatricium Idea, seu Detectio & Hypothesis illius occultæ Virtutis, quæ semina fœcunda, & ex iisdem corpora Organica producit.* Finxit & ille quasdam ideas rerum, rebus ipsis connatas, aut ipsis immersas, unde omne agendi principium dependeat. Scripsit & idem Autor *Philologiam veterem Restitutam*, Pragæ an. 1662. in qua idem Argumentum pluribus persequitur. Sed dolendum est, specialem partem *libri de Ideis operatricibus* post mortem ipsius Autoris, intercidisse, in qua multa tractaturus erat de Plantarum palingenesia, & multis aliis naturæ miraculis, quorum ille causas ideis suis quærit. Differt tamen ejus sententia a Platonica, quod ille intelligibiles suas ideas faciat, hic etiam ad sensus reducat. 18

HENRICVS MOORE. E recentioribus scriptoribus Philosophiam professus est, e Platonis & Cartesii dogmatibus mixtam, quod mirum alicui videri possit, Philosophiam, quæ meris demonstrationibus, ad Mathematica & sensuum principia institutis, utitur, misceri posse cum Philosophia, quæ tota consistit in abstractionibus & speculationibus. Sed tamen ille in multis non adeo infeliciter procedit. Nam & Cartesii non omnia probat; sed, ubi ille deficit & subsistit, e Platonis principiis intellectualibus quasi supplet, quo non pertingit Cartesii Philosophia. Quod animæ originem attinet, Platonicam sententiam de præexistentia animarum defendit integro libro, Anglica lingua scripto, *de immortalitate animæ*, qui nunc in Linguam Latinam, cum reliquis ejus Operibus, conversus est Nimis longum esset, recensere, quæ ille Argumenta pro animarum præexistentia afferat, adversus creationem & traducem disputans. Cœpit hæc controversia, jam pridem sopita, nunc iterum agitari inter Philosophos & Theologos, neque desunt adstipulatores & refutatores. Idem argumentum a Christophoro Sandio, Sociniano, pertractatum est, in 19

Tractatu de origine animæ, Cosmopoli anno 1761. *in 8vo.* In illo libro nihil aliud agit Autor, quam ut coacervet sententias parallelas, quæ stabiliant hanc de animarum præexistentia opinionem, e S. Scriptura, (quæ tamen valde detorta est) e Platone & Platonicis, Patribus, Rabbinis. Adversus illum Tractatum Orationem scripsit IAC. THOMASIVS, Lipsiæ anno 1674. editam, qua & Autorem illum & totam hanc doctrinam, refutat, prolixeque demonstrat, quam periculosi & graves errores ex hac doctrina proveniant. (*ii*) Ex adverso alii fuerunt, qui hac doctrina magnam origini animarum lucem accensam existimarunt. Extat Autor quidam Anglicus, sed Anonymus, qui libellum scripsit Anglica lingua, cui titulum fecit: *Lux Orientalis, sive inquisitio in opinionem Orientalium sapientum*, Londini anno 1662. in 8vo. Toto libro Autor ille, quisquis sit, demonstrare intendit, doctrinam hanc esse clavem mysteriorum providentiæ divinæ, cum Thomasius in Oratione sua ostendat, nihil magis in providentiam divinam impingere, quam hoc dogma. Henrici MOORI Opera Philosophica Latina Londini prodierunt anno 1679. *in fol.* Anglica autem Lond. An. 1662. *in fol.*

20 LEO HEBRAEVS *de Amore.* Etiam hic inter Platonicos recensetur, qui *de amore dialogos 3.* scripsit. Notum est, Platonem Dialogos aliquot de amore scripsisse, in quibus sunt multa de Pulchro memorabilia, quæ e principiis & fontibus sacris hausta videntur. Multa sunt sane divine de amore Dei dicta, & de amore hominum inter se, multa recitat Plato de Socratis amore illis in dialogis, quem male audire ob amorem suum notum est; sed sunt, qui illum defendunt, de quo legi potest *Vita Socratis*, a Balzaco scripta. Hanc sententiam Platonis de amore, omnemque ejus doctrinam, plenissime persecutus est Leo Hebræus in *tribus* illis de *Amore Dialogis*, quos nitida Latinitate donavit Joh. Carolus Saracenus. Editus est liber ille Venetiis anno 1564. *in 8.*

21 DAN. HEINSIVS *de Contemptu Mortis.* Partem hanc doctrinæ Platonicæ, quæ in contemplatione mortis consistit, adeo eleganti Carmine complexus est Dan. Heinsius, ut addi nihil possit. Virgiliano sane carmini comparat non immerito acerrimus rerum illarum judex, Buchnerus in *libro de commutata dicendi ratione.* Argumentum hujus poëmatis hoc est, quod, cum Plato Philosophiam per meditationem mortis definiverit, ille hanc ejus doctrinam, ex omnibus libris, confirmaverit, progrediendo ab abstractionibus animi per Philosophiam ad intelligibilia, monstransque, quomodo animus noster a corpore paullatim submovendus sit ad contemplationem pulchri æterni, quod mortem vocat Plato. Continentur illis libris pene tota doctrina mora-

(*ii*) Sandianum *de Origine Animæ* Libellum impugnavit etiam, post Thomasium, D. Balth. Bebelius, Theologus tunc Argentinensis, in *Exerc. adversus Præexistentiam Animarum Humanarum, errorem Christoph. Sandii & Anonymi cujusdam, novorum Origenistarum*, Argent. an. 1675. *in 8vo* edit. Jac. Thomasii Oratio, inter reliquas ejus *Orationes*, Lipsiæ an. 1683. *in 8vo* junctim publicatas, *num. 20. p. 457. 495.* est recusa.

moralis & Theologia Platonica, qui ideo commendandi ſunt præ ceteris, quod utile dulci miſceant, & ſuavitate carminis res abſtruſiſſimas proponant. Editi ſunt illi ſeorſim Lugd. Batav. in 4to, anno 1621. & junctim cum aliis ejusdem Poëmatibus.

Atque hæc dicta ſunto de Scriptoribus Philoſophiæ Platonicæ, de quibus longe plura dici poterant, ſed nos ad omnia ſingularia deſcendere non poſſumus. De Interpretibus Platonicis, eorumque Editionibus ſpecialibus, ſingulari libro legi poteſt Philippus Labbæus, de quo plura dicemus, cum de Scriptoribus Peripateticis agemus. De dogmatibus ſpecialibus Platonis agit Galæus *l. 3. c. 1. & 2.* Videndus quoque eſt Jac. Thomaſius in *Diſſertationibus* ſuis *Stoicis*, ſupra citatis; nec non Samuel Parkerus in *Tentaminibus Phyſico - Theologicis*, ubi de anima mundi ex Platonicis agit, *l. 2. c. 1. & 2.* & demonſtrat, veteres Philoſophos animam mundi pro ſupremo numine habuiſſe. Utinam perveniſſent ad poſteros notæ illæ, quas doctiſſimus ille Paulus Sarpius in Platonem, omniumque Sectarum fragmenta, ſcripſit, de quibus legi poteſt Fulgentius in *Vita* ejus *p.* 130. 131. Scripſit & doctiſſimus Jeſuita Renatus Rapinus librum *de comparatione Ariſtotelis & Platonis*, ubi omnes illos Autores recenſet, qui curſus Philoſophicos ſcripſerunt, quorum nemo ipſi cum Ariſtotele conferendus videtur; nam Ariſtotelem præfert Platoni. Videri quoque poteſt Hier. Cardanus in ſingulari libro *de clarorum virorum vita, & libris, & de hominum aliquorum illuſtriorum judicio*, ubi de Platone, Ariſtotele, aliisque, agit. Reperitur is *Tomo 10.* Operum, a Naudæo publicatorum.

CAP. VIII.

DE ARISTOTELE, SCRIPTORIBVSQVE DE SECTA AC PHILOSOPHIA PERIPATETICA ISAGOGICIS AC HISTORICIS.

§. 1. *Philoſophia Ariſtotelica Monarchica ferme hactenus gaviſa eſt autoritate. Librorum Ariſtotelis Verſiones ævo ſequiori ineptæ Philoſophiam Scholaſticam, ceu abortum, ſunt enixæ. Joh. Jonſii & Joh. Reiskii in Hiſtoria Peripatetica Conatus. Inter editiones Ariſtotelis excellunt duæ Pariſienſes, quarum recenſus brevis exhibetur. Inter Vitæ autem ejus Scriptores Diog. Laërtius & Ammonius, a Pet. Joh. Nunneſio egregie illuſtratus. Nunneſii ipſius & Guilh. Vudallii ſcripta de Philoſophia Ariſtotelis Iſagogica commendantur.* 2. *Johannis de Launoy* Libri de varia Ariſtotelis Fortuna *Argumentum.* 3. *Conſpectus* Diſcuſſionum Peripateticarum *Franc. Patricii, omnia, ad Ariſtotelis pertinentia notitiam, accurate perſequentium, ſed maligno ſimul animo criminantium, Compendiarius. Ariſtoteles a plagii crimine abſolvitur, & ob methodum luculentam commendatur.* 4. *De Theod. Angelutii, quem Patricius adverſarium, & Franc. Mucii, quem hyperaſpiſten eſt nactus, Scriptis*

censura. 5. *Phil. Labbæi Conspectus Interpretum Platonis & Aristotelis Græcorum.* 6. *Discrimen Librorum Aristotelis* Ἐξωτερικῶν & Ἀκροαματικῶν, *ex Oct. Ferrarii* Libro de Sermonibus Exotericis *addiscendum.*

1 PRocedimus nunc ad ARISTOTELEM, & Philosophiam Aristotelicam, quæ, postquam diu, Platonica etiam, in Christianismo regnaverat, ita tandem occupavit omnium animos & scholas, ut religioni duceretur, vel latum unguem ab ea discedere. Sero librorum Aristotelis notitia ad nos pervenit, non nisi post captam a Turca Constantinopolin. Fuere quidem jam olim aliquot Aristotelis libri, vel ex Arabico in Latinum sermonem conversi, quod curatum fuit a Friderico II. Imp. uti fusius deducit Conringius *in Antiquitatibus Academicis*, (*Diss. III. p. 95. 96. 97. & in Supplem. p. 343. 344. 349. 350.*) vel ex paucis quibusdam Græcis exemplaribus quarundam disciplinarum admodum corrupte in linguam Latinam translati, ab hominibus nec Græcæ, nec Latinæ linguæ, satis peritis, quorum tantum quatuor istius temporis numerat Antonius Wood *in Antiquitatibus Oxoniensibus*, qui ortum & progressum Philosophiæ Peripateticæ & Scholasticæ diligentissime tradit. Primi enim ejus natales in Parisiensi & Oxoniensi Academiis. Hinc elaborata est Philosophia qualis ex lacunis istis hauriri poterat. Ex Aristotele, male intellecto, & versionibus ineptis deturpato, omne hoc Philosophiæ genus primum prodiit. Unde conjici facile potest, quam bella proles e tam stulta sit matre nata. Videre exinde possumus, quam multi ingenii sui commenta pro Aristotelicis dogmatibus venditarint. Sed de illis hic multa afferre nostri non est instituti. Ad Aristotelem ipsum venimus, cujus vita, doctrina, libri, Philosophorum ab illo prodeuntium familia, accurate essent pernoscenda. Sed nihil hactenus habemus, quod implere desiderium nostrum possit. Molitus est IOH. IONSIUS, vir doctissimus, *Historiam Peripateticam*, cujus tamen non nisi *partis primæ prima dissertatio* lucem vidit, qua illud tantum argumentum tractatur, qui Aristoteli fuerint ὁμώνυμοι, & unde ejus Secta Peripatetica sit appellata; prodiit ea Hamburgi anno 1652. *in 4to.* Observavi in *Catalogis Francofurtensibus*, Iohannem Reiskium aliquid de historia Peripatetica scripsisse, sed nihil ejus vidi. Aristotelis Opera varie edita sunt, quorum editiones omnes recensere nihil attinet. Videatur Israel Spachius *in Nomenclatore Philosophico pag. 80.* Est vero editio omnium optima, cæterisque præferenda, quæ Parisiis prodiit anno 1639. *in fol.* duobus Voluminibus. Interpretationes Aristotelis sunt ab Hadriano Turnebo, Isaaco Casaubono, & Julio Pacio. Accessit *Synopsis analytica universæ doctrinæ Peripateticæ*, autore GUILHELMO DU VALLIO, qui in hac editione Commentariolos quosdam ad Synopsin addidit. Successit huic editioni alia, itidem Parisiensis, quæ melior tamen priori est & auctior, quod adjectus fuerit Index geminus, alter Autorum, qui suis lucubrationibus Aristotelis libros illustrarunt; alter, quo declaratur, quid sit a quoque e superioribus Interpretibus in singulas Aristotelicæ Philosophiæ partes scriptum, collectus a Paschale Gallo, e Bibliotheca Gesneri: promissa est Operi Aristotelis Vita, autore Diogene Laërtio scri-

pta, & altera ab autore Ammonio. (*kk*) Hanc, ab Ammonio scriptam, edidit, cum copiosis & eruditis scholiis, Petrus Joh. Nunnesius, qui liber ad historiam Aristotelis accuratius noscendam facit, editus Lugd. Batav. *in 8tavo*, anno 1621, junctusque ejusdem Autoris libro *de studio Philosophico*, quo ille exponit consilium de recte conficiendo Peripateticæ Philosophiæ.

2 IOHANNIS LAVNOY *Lib. de varia Aristotelis fortuna in Acad. præsertim Parisiensi.* Constantiensis hic patria, & Theologus Parisiensis historiam hanc scripsit, sed breviter admodum, nec adeo magno apparatu, qua exponit ortus & occasus intervallares Philosophiæ Aristotelicæ. Ordinate omnia instituit, eundo per secula, octoque observavit vices, quibus hæc Philosophia Aristotelis, vel occidit, vel novas vires acquisivit. Videas ex illo longa serie, quam conflictandum libris Aristotelis fuerit cum Ecclesiæ & Conciliorum decretis, quorum sententia nonnunquam combusti sunt publice, obnitentibus semper Scholasticis Doctoribus, qui Ecclesiæ & Pontificibus tandem invitis eos obtruserunt. Accurate hic quoque recensetur fortuna, quæ illi a Pet. Ramo obtigit, totaque illa impugnationis Ramisticæ Historia. Hagæ Comitum *in 4to*, anno 1656. libellus hic prodiit.

3 FRANCISCVS PATRICIVS. *Discussionum Peripateticarum Tomos quatuor* scripsit, in quibus magna cum cura omnia, quæ ad Aristotelis notitiam pertinent, proposuit, sed partium tamen studio ductus. Hinc Conringii est judicium, ex omnibus hostibus Aristotelis optime Patricium de illo esse meritum, in Philosophiæ ejus Historia recensenda. Iniquo enim in Aristotelem animo erat, veteremque, ut vocat, Philosophiam reducere in animo habebat; *Tomo 1.* agit de Aristotelis vita, moribus, libris, auditoribus, sectatoribus, Interpretum Sectis, philosophandi ratione, *libris 13.* cui omnia, quæ potest, adjunxit, ad invidiam Aristoteli, ejusque scriptis, faciendam, dum libros ejus negat esse genuinos, sed corruptos & suppositítios esse ait, & dum illum plagiorum arguit, de quibus legi etiam potest Thomasius, in *libro* suo *de plagio literario.* §. 364. & 365. *Tomo 2.* agit de Aristotelis cum Platone, aliisque veteribus Philosophis, *a multis promissa*, (ut titulus habet) *a nemine edita*, in omni Philosophiæ genere, Concordia, *libris 8.* Illic unum opus est Patricii, ut ostendat, nihil ab Aristotele dictum esse aut excogitatum hypothesium verarum, quarum non exstent in aliis quoque Philosophis vestigia. Ista tamen in injuriam istius Philosophi afferre non debebat; nihil enim facilius est, quam talia loca congerere. Quod si nunc excuteremus omnium novatorum hypotheses, nihil in illis inveniretur principiorum, quæ non in veteribus etiam legantur Philosophis, cum nemo tamen dicere possit, illos ex laciniis istis tale quoddam corpus collegisse. Talia enim casu eveniunt, ac possibile est, homines, de una eademque re sollicitos, in similes incidere cogitationes; rerum enim conceptus iidem sunt. *Tomo tertio* Aristotelis

 cum

(*kk*) Ammonii *Vita Aristotelis* (quam alii Ioh. Philopono tribuunt), cum *Scholiis* Pet. Ioh. Nunnesii, seorsim Helmstadii an. 1666. *in 4to*, est recusa.

cum Platone, aliisque veteribus discordiam persequitur *libris* 7. ubi omnia rapit in sinistram partem, quæ ab Aristotele disputata fuerunt adversus veteres, & illa, tanquam frivola, & cavillatoria, traducit. Cujus generis quanquam aliqua apud illum sunt, in omnibus tamen indistincte non reprehendendus est Aristoteles: quod si enim ille lucem Philosophiæ non intulisset methodo aliqua ordinata, in Platonis Dialogis, ac veterum fragmentis, velut incondita aliqua sylva, errassemus. Nunc ab illo in aliquam tamen viam ducti, agnoscamus beneficium, neque calumniemur. Nisi enim is manum operi tam vasto admovisset, non haberent recentiores tela, quibus adversus ipsum pugnarent. *Tomus quartus* denique, audax plane, totusque hypocriticus, rigidam instituit in Aristotelis dogmata censuram, *libris* 10. Condonemus huic egregio viro contumaciam. Liber certe ejus cum fructu legi potest, qui editus est Basileæ anno 1581. *in fol.*

4 PHILIPPVS LABBAEVS. Locum etiam in hoc Peripateticorum senatu habeat Labbæus, non tamen ut Senator, sed ut Nomenclator & Apparitor. Scripsit ille *brevem conspectum*, ut vocat, *Aristotelis & Platonis*, *Græcorum Interpretum Aristotelicorum & Platonicorum*, *eorumque editionum.* Utilis ille liber est ad indicium Autorum, in re ipsa alioquin parum sapit. Editus est Parisiis, ex Officina Cramoisiana, anno 1657. *in 4to.* Promisit novam & locupletiorem ejus editionem, cum titulo *Syntagmatis Philologici Græcorum Aristotelis Interpretum*, quibus additurus est aliorum Philosophorum veterum Interpretes, & præterea Andreæ Schotti *judicium de Aristotelicorum Operum Interpretibus Græcis & Latinis Bibliotheca Bibliothecarum*, *pag.* 7. *editionis Parisiensis*, *anni 1664.*

5 FRANCISCVS MVCIVS, Consentinus, fuit hyperaspistes Patricii. Irritaverat enim scripto suo Patricius Theodori Angelutii calamum, qui adversus Patricium scripsit. Opus ipsum Angelutii vidi quidem, sed non videtur par esse huic viro oppugnando. Franc. Mucii libri *Dissertationum* quinque sunt, Ferrariæ, anno 1588. *in* 4. editi, *in quibus*, ut titulus habet, *pene universa Aristotelis Philosophia in examen adducitur.* Mihi tamen non videtur Opus respondere tam amplo titulo.

6 OCTAVIANI FERRARII *Liber de sermonibus Exotericis.* Vir fuit ille doctissimus, & hanc Dissertationem *de sermonibus Exotericis* scripsit, quæ prodiit Venetiis, anno 1575. *in 4to.* Tota hæc Dissertatio facit ad elucidationem Aristotelicorum scriptorum. Notum scilicet est, distingui Aristotelis libros in Exotericos & Acroamaticos. Exoterici libri erant illi, qui non scripti erant ad genuinos discipulos, sed in promiscuum multorum usum. Discipuli itaque Aristotelis quasi in duas classes divisi, in quibus erudiendis duplici est usus ordine, etiam diverso tempore. Ammonius alios libros facit διαλογικοὺς, alios αὐτοπροσώπους. Hinc colligitur, Exotericos libros per dialogos fuisse scriptos, quemadmodum libri Platonis; & hi libri Exoterici præterea vocabantur ἐγκύκλιοι, quasi scilicet ideo editi, ut vulgo scilicet ac in circulis legerentur. Accuratiorem istorum librorum disquisitionem Ferrarius

in

in libro laudato habet. Sed edita poſtea eſt altera hujus libelli editio, plenior & auctior, quæ recuſa eſt in Germania cura Melchioris Goldaſti, a quo præfixa eſt præliminaris Epiſtola *de Cryptica veterum Philoſophorum diſciplina.* Titulus libri eſt: *Clavis Philoſophiæ Peripateticæ Ariſtotelicæ.* Addita eſt Diſſertationi de ſermonibus Exotericis altera ejus Auctoris, *de diſciplina ἐγκυκλίῳ*, ubi multa ſunt ſimilis argumenti. Editus eſt liber Francof. anno 1606.

CAP. IX.

DE INTERPRETIBVS ARISTOTELIS GRAECIS.

§. Cenſura de Interpretibus Ariſtotelis generalis. Græci Latinis ſunt præferendi. Latini ſæpe ejus doctrinam depravarunt ignorantia Linguæ Græcæ, Philoſopho perquam neceſſariæ. Laus notarum Joach. Jungii in Ariſtotelem marginalium ἀνεκδότων. 2. Theophraſti, Ariſtotelis diſcipuli atque ſucceſſoris, ſcripta, horumque editiones & exegetæ. 3. Inter Græcos Ariſtotelis Interpretes eminent Alex. Aphrodiſæus. 4. Themiſtius. 5. Joh. Philoponus. 6. Simplicius. 7. Aſpaſius, Euſtratius, Michael Epheſius, Andronicus Rhodius. 8. Mich. Pſellus. 9. Georg. Pachymerius. 10. Porphyrius, Ammonius Hermeas, Dexippus, Theod. Metochita. Singulorum ſcripta, translatores & editiones, enumerantur.

1 ARiſtotelicæ ſcholæ multi fuerunt *Interpretes, Græci*, Arabes, Latini, de quibus omnibus ſingulatim diſſerere nimis prolixum foret; nos præſtantiores ſeligemus. Id in univerſum notandum; Ariſtotelis ſcripta in re philoſophica potiora omnibus Interpretibus habentur; plerique enim ex illis peregrinos ſenſus in illum inferunt. Græci enim Interpretes omnibus ſunt præferendi, nam Latini, inprimis poſteriores, vehementer corruperunt doctrinam Peripateticam, qui non legerint, vel legere potuerint, Ariſtotelem in ipſis fontibus ſuis, ejusque Interpretes Græcos; magna autem eſt inter illos diverſitas, ſi quis doctrinas inter ſe conferat. Accurata linguæ Græcæ notitia habenda eſt Philoſopho. Niſi enim veteres Autores, primos Philoſophiæ fundatores, legere poſſit, totus ille Philoſophi titulus precarius eſt. Legerat olim Ariſtotelem magna cura IOACHIMVS IVNGIVS, quanquam a doctrina Peripatetica alienus, magnus tamen Philoſophus. Vidi, ut hoc obiter memorem, Ariſtotelis editionem Pariſienſem, perpetuis ejus notis marginalibus MStis illuſtratam, quam theſauri loco ſe habere dicebat Martinus Fogelius, cujus Bibliotheca ad Ducem Hannoveranum pervenit. Moliebatur ejus editionem Fogelius, ſed ipſe præmaturo fato huic conſilio præreptus fuit.

THEOPHRASTVS. Genuinus Ariſtotelis diſcipulus Theophraſtus fuit, qui

qui omnium Peripateticorum discipulorum princeps merito habendus est. Hujus viri si libri extarent omnes, ab illo scripti, Bibliothecam unus faceret, nam paucos tantum illos superstites habemus. Qui injuria temporis interciderunt, tam multi sunt, ut e titulis solis integrum libellum confecerit Johannes Meursius. Editus est sub tit. *Theophrasti* libellus ille Lugd. Batav. anno 1640. in 12. Adduntur *Lectiones* ejus *Theophrastea*, in quibus explicantur quædam obscuriora, quæ in libris Theophrasti superstitibus occurrunt. Libri ejus superstites, tam junctim, quam seorsim, variis editionibus prodierunt. Opera omnia Græca lingua prodierunt *in fol.* Basileæ, anno 1541. Græco-Latina itidem *in fol.* ex recensione Dan. Heinsii, Lugd. Batav. anno 1613. quædam autem ejus Opuscula, junctim, Interpretibus Daniele Furlano & Adriano Turnebo, quibus accessit liber *de spiritu innato*, qui Aristoteli vulgo tribuitur, e Bibliotheca Joh. Vincentii Pinelli, multarum linguarum & scientiarum peritissimi, Hanoviæ *in fol.* anno 1605. Libri quidam alii ejus seorsim sunt editi, cum nonnullorum Commentariis, ut liber *de Plantarum causis*, in quem extant J. Cæs. Scaligeri præstantissimi Commentarii. In eundem librum Commentarium scripsit Joh. Bodæus a Stapel, Lugdun. Batav. A. 1664. *in fol.* editum, qui aliquanto rarior est. *Characteres* Theophrasti *Ethici & Politici*, aureus libellus, editus est cum Commentario Isaaci Casauboni, liber ad omnem vitam civilem & conversationem utilissimus. Nova ejus editio prodiit Brunswigæ, curante Beckensteinio, anno 1659.

3 ALEXANDER APHRODISAEVS. Recensebimus præcipuos quosdam Aristotelis Interpretes, neque enim omnium instituere indicem possumus. Editiones illorum Autenticæ rarissimæ sunt, Græca enim exemplaria vel Venetiis ap. Aldum, vel Florentiæ, vel Parisiis, vel Basileæ, edita. Aldina autem, ut omnes Græci Codices, ab Aldo editi, optima sunt. Vixit seculo tertio Alex. Aphrodisæus, & multa scripsit in libros Aristotelis, ut in *priora Analytica*, quæ Græce prodierunt apud Aldum anno 1520. *in folio*, & *in 4to* Florentiæ; in *Topica*, quæ itidem prodierunt Græce ap. Aldum *in fol.* Venetiis anno 1520. Latine autem, interprete M. Ant. Mureto, *in 4to*, Ingolstadii anno 1602. *in 4to*, *libros Meteorologicorum*, interprete Piccolominæo, Venetiis *in fol.* anno 1540. Item *de mixtione* Græce *in fol.* Scripsit *quæstiones Naturales de anima, & Morales*, quæ editæ sunt Venetiis, anno 1596. *in fol.* & *de fato*, qui liber prodiit, cum Versione Latina Hieronymi Bagolini, Venetiis, anno 1541. *in fol.* Scripsit item in *librum de sensu & sensibili*, qui Comm. prodiit Græce *in fol.* apud Aldum, anno 1527. Item in 12. *libros* Aristotelis *de prima Philosophia*, qui Latine prodierunt, translati a Joh. Genesio Sepulveda, Parisiis *in fol.* anno 1536. Scripsit & *Problemata*, quæ *in fol.* prodierunt apud Aldum, Venetiis anno 1503. & cum *problematibus* Aristotelis, ex editione Friderici Sylburgii, *in 4to.*

4 THEMISTIVS. Vixit ille seculo 4to, multaque scripsit Opera in Aristotelem, quæ ab Aldo Græce edita sunt. Ejus Latinæ versiones *Paraphraseon* in Aristotelis *posteriora Physica*, *libros de anima*, *memoria & reminiscentia*, *somno &*

vigi-

vigilia, insomniis & divinatione per somnum, Interprete Hermolao Barbaro, prodiere, viro elegantissimo; additæ *sunt Lucubrationes in quædam Themistii obscuriora loca*, & *solutiones contradictionum*, Marci Antonii Zimaræ. Themistii comm. *de anima*, a Ludovico Nogarola, Veronensi, Latinitate donatus, & scholiis illustratus, prodiit Venetiis apud Scotum, anno 1560. *in folio.* Scripsit idem Themistius *Paraphrasin in libros 12. Aristotelis de prima Philosophia*, quam in Latinam linguam convertit Moyses Finzius, Venetiis anno 1558. *in fol.* apud Hieronymum Scotum, & *Paraphrasin in libros de Cœlo*, quæ in Latinam Linguam conversa a Moyse Alatino, Hebræo, *in fol.* Venetiis prodiit.

IOHANNES PHILOPONVS, Grammaticus. Fuit ille inter celebratissimos Aristotelis Interpretes, vixitque seculo quinto, quem alii tamen locant in seculo sexto. Dictus ille fuit, ob multitudinem operum, Philoponus, tanquam laboris amans, multa enim variaque scripsit in Aristotelis Opera. Ejus extat *Commentarius in priora Analytica*, Græce editus *in fol.* anno 1536. in Latinam vero conversus a Lucilio Philaltheo, apud Scotum, anno 1560. *in fol.* *In posteriora Analytica* prodiit Commentarius Græce apud Aldum, una cum aliis quibusdam Commentatoribus, anno 1534. *in fol.* Idem Commentarius in linguam Latinam conversus, Venetiis apud hæredes Hieronymi Scoti, anno 1586. Ejusdem *Explanatio in libros quatuor Physicorum, Aristotelis*, in linguam Latinam conversa a Johann Baptista Rasavio, Novariensi, Venetiis, apud Vincentium Valgrisium, *in fol.* anno 1569. Ejusdem *Commentaria in libros Aristotelis de generatione & corruptione*, e Colloquiis Ammonii Hermeæ, qui itidem Commentator Aristotelis fuit, propriisque ejus considerationibus, ab Hieronymo Bragolino in Latinam linguam conversa, prodierunt Venetiis apud Hieronymum Scotum *in fol.* anno 1559. *Commentarius in primum Meteororum* Aristotelis, a Joh. Baptista Camozio conversus, prodiit cum Olympiodori *in Meteora Aristotelis commentariis*, Venetiis apud Scotum, anno 1567. *in fol.* *Annotationes in 3. Aristotelis libros de anima*, e Dissertationibus Ammonii Hermeæ, & propriis meditationibus, Latine an. 1581. Venetiis, apud hæredes Hieronymi Scoti *in fol.* Apud Scotum hunc, ejusque hæredes, potissimi Peripateticorum Commentarii prodierunt, quasi scilicet ille, qui a tenebris nomen habebat, destinatus esset, ut lucem his scriptis conciliaret. 5

SIMPLICIVS. Præstantissimus Aristotelis Interpres est, qui & in Epictetum scripsit elegantissimum Commentarium. Ejus multa extant in Aristotelem Commentaria. Jonsius Simplicium facit coætaneum Johannis Philoponi, qui seculo 5to vixit, cum Simplicius referatur ad seculum septimum; sed ætas illorum Interpretum non usque adeo explorata est. Ejus extat *Commentarius* in κατηγορίας sive *prædicamenta*, in Latinam linguam conversus a Justo Velsio, Peripatetico magni nominis. Addita sunt Latina summaria, & præfixa singulis capitibus; prodierunt Græce & Latine Basileæ, anno 1551. *in fol.* apud Michaelem Isengrinium. Illud de Operibus Simplicii notandum est, neminem diligentius exponere atque enarrare sententias, tam Aristotelis, quam aliorum, qui ab Aristotele dissentiunt. Est vero hæc editio Basi- 6

leensis longe correctior, quam est Veneta, quæ anno 1499. prodiit; diligenter enim omnia enucleata sunt. Extat ejusdem *Commentarius in 8. libros Physicæ Auscultationis*, qui cum ipso textu Græco Aristotelis prodiit Venetiis *in fol.* apud Aldum, anno 1526. & Interprete Lucilio Philaltheo, Latine *in fol.* Venetiis, apud hæredes Hier. Scoti, anno 1587. quæ ultima editio melior est priore illa, quæ apud ipsum Scotum prodierat anno 1566. Venetiis. Nam hæc posterior a Johanne Vincentio a Collibus diligentiore cura est recognita, & marginalibus Annotationibus illustrata, textus ipse ordinatius distinctus, summaria præfixa, tabulæque additæ in fine, in quibus insigniora Simplicii dicta examinantur & explicantur. Apud eundem Scotum prodierat anno 1543. Latine conversus Simplicii *Commentarius in prædicamenta Aristotelis*, non a Justo Velsio curatus, sed a Sebastiano Foscareno, Venetiis *in fol.* Ejusdem Simplicii *Commentaria in libros Aristotelis de cœlo*, prodierunt itidem Venetiis, apud hæredes Hieron. Scoti, anno 1584. *Commentaria in 3. Aristotelis libros de anima*, ab Evangelista Lungo, Asulano, in linguam Latinam translata, Venetiis apud eosdem, anno 1587. *in fol.* Græcus autem textus, cum ipso textu Aristotelis Venetiis *in fol.* apud Aldum, anno 1527. qui Aldus ejusdem etiam *in 4. libros de cœlo Commentarium*, cum textu Aristotelis Græco, Venetiis *in fol.* edidit, anno 1526. quem in linguam Latinam verterat Guilhelmus Morbecus, cujus Versio prodiit Venetiis, anno 1540. Sed correctior est illa, & diligentius cum Codicibus Græcis collata, prodiitque anno 1584. cujus mentionem supra fecimus, non refertur tamen, quis illam editionem procuraverit. Simplicii *Commentarium in Epictetum* Angelus Caninius, magnum illud in Græca lingua nomen, in linguam Latinam convertit; editio illius procurata est Venetiis *in fol.* apud Hieronymum Scotum, anno 1569. sed longe melior est, quam procuravit Cl. Salmasius, cujus supra c. 4. §. 4. mentionem fecimus.

7 ASPASIVS, EVSTRATIVS & MICHAEL EPHESIVS. Commentatores illi sunt in *Ethica* Aristotelis, cum Aristotele ipso jungendi. Nam cum Aristoteles in Ethicis brevis sit & parcus, præclaram illi accessionem faciunt egregio huic Operi. Aspasius circa initia seculi secundi floruisse traditur, cujus discipulo Galenus adolescens magistro usus fuit. Meminere ejus Aphrodisæus in *Commentario ad lib. 1. Metaph.* & Simplicius *ad lib. 1. Phys.* Scripserat idem Aspasius Commentaria *in Categoras Aristotelis*, testibus Galeno, Boëthio & Simplicio. Eustratius itidem in *Ethica* commentus est, quem viri docti male passim cum Eustathio confundunt, *(ll)* præprimis Franciscus Patricius, accuratus alioquin rerum Aristotelicarum inquisitor, &, e Conringii judicio, omnium Aristotelis hostium optime de Aristotele meritus, in ejus Philosophiæ historia recensenda. Nam & Græca Editio Aldina & Feliciani translata, expresse Eustratii nomen præferunt, quod & apparet in *Catalogo MStorum Biblioth. Florrentinæ*, ab Henrico Ernstio publicato. Refertur ejus ætas ad seculum decimum, & illa tempora,

(ll) De Eustratii & Eustathii ob Paronomasiam confusione, nec non *Commentariis in Ethica & Analytica Posteriora* Eustratio, Presb. circa an. 560. Constantinopolitano, per Casim. Oudinum perperam tributis, Conf. *Homonymoscopiæ* meæ *P. II. c. 5. §. 30. p. 464. 465.*

pora, cum in Græcorum imperio Philoſophiæ ſtudia, auſpiciis Bardæ Cæſaris, renaſcerentur. Ejusdem Euſtratii extant doctiſſima *Commentaria in poſteriora Analytica*, quorum Græca editio prodiit apud Aldum Venetiis, una cum Johan. Grammatici, & incerti Autoris, in eadem *Commentariis*, anno 1534. Eadem Latine vertit Andreas Gratiolus, Michaël Epheſius itidem. Vixit poſt ſeculum X. ſcripſitque in *Ethicam* Ariſtotelis. Ejusdem exſtant præterea *Commentarii in 4. libros Ariſtotelis de partibus animalium*, quos Petrus Victorius e Bibliotheca Medicæa edidit, quique ab aliis Philopono adſcribuntur, nec non *Expoſitiones in parva naturalia* ab Aldo editæ, & Latine a Philatheo & Geſnero verſæ, quarum MSta ſuperſunt in Bibliothecis Medicæa & Bavarica. Hi ſunt Commentatores in Ethicam Ariſtotelis, Triumviri præſtantiſſimi, olim ſeorſim, tam Græce, quam Latine, editi. Eſt vero magna adhuc circa capita illarum commentationum controverſia. Autores enim nonnunquam permutantur, & uni adſcribitur, quod adſcribi alteri debebat, qua de re videantur Sam. Rachelius in *Introductione in Philoſophiam moralem Ariſtotelis*, & Conringius *in præfatione Interpretum Græcorum ſuper Ariſtotelis Opus Ethicum*, a Sam. Rachelio editorum. Edidit vero ille hos tres interpretes, e translatione Joh. Bernhardi Feliciani, Helmſtadii *in 4to*, anno 1662. Extat & Andronici Rhodii Paraphraſis Græco - Latina, interprete Daniele Heinſio, *in 4to* edita Lugd. Batav. anno 1607. Euſtratii ceterorumque *Commentaria in libros Ethicorum* Græce prodierunt in fol. Venetiis apud Aldum, anno 1536. Habuit in animo Joh. And. Boſius novam horum interpretum editionem, ſed morte præventus illam non publicavit.

8 MICHAEL PSELLVS Seculo XImo vixit, qui in Ariſtotelis libros multos ſcripſit. Fuit alioquin Pythagoricæ Platonicæque Philoſophiæ deditus, uti teſtatur opus ejus *de Operatione Dæmoniorum*, de quo ſupra, ejusque *Lyræ Pythagoricæ Diagramma*, quod hodie MStum in Gallia ſervari teſtatur Phil. Labbæus *in Bibliotheca nova MStorum fol. 114.* Ejus exſtat *Metaphraſis 2. libb. poſteriorum analyticorum*, in Latinam linguam converſa ab Emanuele Margunio, Venet. *in 8vo*, apud Juntas, anno 1575. *Commentarius in librum de interpretatione*, Græce editus ab Aldo, anno 1503. *in fol.* & *Commentarii in Phyſicorum libros*, qui a Joh. Bapt. Camozio in Latinam linguam ſunt converſi, Venet. anno 1554. *in fol.*

9 GEORGIVS PACHYMERIVS, Conſtantinopoli oriundus, & in Nicænorum ſacerdotum numerum cooptatus, claruit ſub Michaële & Andronico Palæologis. Fuit epitomator Ariſtotelis. Nam pene in univerſam Ariſtotelis Philoſophiam *Epitomen* confecit, quæ a Phil. Becchio, Philoſopho & Medico, in Latinum ſermonem eſt converſa, editaque Baſil. anno 1560. *in fol.* ap. Frobenium. Becchius ille magnam curam huic operi impendit. Opus illud, in varias partes ſciſſum, variis in locis prodiit, jam Græce, jam Latine, quarum omnium accuratam recenſionem inſtituit Leo Allatius in *Diatribe de claris Georgiis*.

10 Atque hi ſunt ferme celebriores Græci interpretes. Sunt præterea alii quidam, non usque adeo publici & vulgares, neque tam neceſſarii uſus, Porphyrius in *Categorias*

Græce *in 4to* prodiit, Parisiis anno 1543. Latine ex interpretatione Feliciani *in fol.* anno 1566. Ammonii Hermeæ *Commentarius in 10. Categorias* Græce Venet. anno 1503. apud Aldum, *in fol.* Ejusdem *Commentarius in 5. voces Porphyrii*, Græce in 8. Venet. anno 1545. Extat Dexippi *Defensio prædicamentorum adversus Plotinum*, Latine conversa a Feliciano, *in 8vo*, Paris. anno 1549. Est Theodori Metochitæ *Paraphrasis in Physica Aristotelis*, a Gentiano Herveto in Latinam linguam conversa, *in 4to*, Basil. anno 1549. Aphrodisæi *Problemata*, quorum mentionem supra fecimus, edita sunt Venet. apud Aldum, *in fol.* anno 1503. Ejus Alexandri magnum olim fuit nomen, ut pene non Aristotelicus haberetur, qui non esset Alexandreus. Solent jungi cum Aristotelis *problematibus*, in quæ absolutissimum Commentarium *in fol.* scripsit Ludovicus Septalius.

CAP. X.
DE INTERPRETIBVS ARISTOTELIS ARABICIS.

§. 1. *Arabum diligentia, in Græcorum scriptis, & speciatim Aristotele, lingua sua donandis, commendatur, sed plurimis simul monetur, versiones istas scatere ψευδερμηνείαις.* 2. *Mentione præ aliis digni Averroës,* 3. *Avicenna, Alfarabius, Jac. Alkindius.*

1 ARABES Aristotelis Philosophiam diligentissime coluerunt. Nam Platonis & Aristotelis libros omnes in suam linguam converterunt, fuitque Aristotelicorum scriptorum major apud illos notitia, quam apud Italos & Gallos. Legendus est Joh. Leo Africanus in *libro de Vitis Philosophorum Arabum*, (mm) quem, e Bibliotheca Florentina erutum, primus edidit J. Henr. Hottingerus, & *Bibliothecario* suo inseruit. Ubi de quodam Johanne Mesue, Chaldæo, refert, illum in linguam Arabicam convertisse Opera Aristotelis. Videatur etiam Hottingerus *in Historia Eccl. Seculi IX.* Plus igitur circa illa tempora Arabica versio viguit, quam ipse Textus Græcus, præsertim cum interdiceretur publice apud Arabes Græcæ linguæ usus. Hinc itaque factum est, ut, Friderici II. tempore, Aristotelis scripta partim de Arabico, partim de Græco, Latina reddita fuerint, qua de re videatur Conringius *Antiquitatum Academicarum Dissertatione 3. p. 95. & seqq.* Quid in universum de Arabicis illis versionibus sentiendum, docet Salmasius, in *præfatione* ad *Tabulam* Ce-

(mm) De Abennedin. Ibn. Casta, Abn. Alhasii, Joh. Leone, aliisque Philosophorum Arabum biographis & encomiastis vernaculis, in *Apparatu ad notitiam reip. literar. geographicam*, fusius dicetur. E Christianis, de illorum Philosophiæ studio, & philosophandi ratione, consuli possunt J. Henr. Hottingerus *in Biblioth. Orientali c. 3.* Sam. Schelgvigius *in Or. Inaug de Philosophia Turcica* (Dant. 1686. *in 4to.*) Gust. Peringerus *in Historia linguæ & eruditionis Arabum* (Upsal. 1694. *in 8vo.*) & *Historia rationalis Philosophiæ apud Arabes & Turcas*, in Acad. Halensi, Præside Joh. Pet. Ludovico, an. 1699. ab Henr. Balth. Seelmanno, Stasfurdiensi, proposita.

Cebetis. *Arabes enim*, ait, *tum temporis, cum e Græcis verterent, magistros illos habuere, qui Græcam istius temporis linguam vix recte intelligerent.* Regnante apud Arabes Abbasidarum familia, sub regno Almamonis, Chalifarum septimi, omnium scientiarum studia floruerunt, tumque certatim in versiones e Græcis incubuerunt, anno a Christo nato 900. cum barbaries summa, tam Græcam, quam Latinam linguam invasisset. Hinc infinitos esse ait in translationibus Arabum errores, & multas sententias falsas Autoribus affictas. Ita in Operibus Avicennæ, e Græcis Dioscoridis & Galeni, falsa sunt interpretamenta. Credibile itaque est, alios Autores non fuisse melius habitos, ut vix nobis promittere possimus, quod nonnulli volunt, e linguæ Arabicæ thesauris notabilem aliquam scientiarum emendationem.

2 Præcipuus inter Arabes interpretes est AVERROES Cordubensis, cujus exstant in omnia Aristotelis opera commentarii, ex arabica in linguam latinam conversi a Jacobo Mantino, quibus *annotationes* R. Levi Gersonidis *in libros Logicos*, & *notæ* Bernhardini Tomitani *in Averrois & Aristotelis dicta*, additæ, prodierunt Venet. *in 8vo*, duodecim voluminibus, anno 1575. Exstant quoque ejus *in libros Platonis de Rep. paraphrases*, de quibus supra. De Averroë qui plura velit, legat Jac. Gaddium in *libro de scriptoribus non Ecclesiasticis*, *Tomo I. p. 50.* qui & in eodem libro, sub tit. *Aristotelis*, multa de ipso, & ejus interpretibus, congessit. Fuit vero impius homo Averroës, & profanis sententiis plenus. Adversus illum *libros 46.* scripsit Ambrosius Leo, (*nn*) quos laudat Erasmus *lib. 10. Epistola 29.* Sed illi lucem, ut opinor, non viderunt.

3 AVICENNA itidem Arabs scriptor est, cujus Opuscula quædam *de Logica, de cœlo & mundo, de animalibus, de intelligentiis, in fol.* prodierunt, literis antiquis Gothicis; Opera omnia vero cum interpretibus, Venet. anno 1523. Tomis 5. *in fol.* Ejus medica seorsim quoque edita sunt. Spectant huc quoque ALFARABIVS *de intelligentiis*, & JACOBVS ALKINDIVS *de gradibus rerum*, editus *in fol.* Argentor. anno 1532. De Avicenna videatur judicium Rhodigini *lib. antiqq. lectionum, cap. 2.* ubi parum honorifice de ipso judicat, ut qui mutilaverit Aristotelis sensus, & multa commentitia in ipsum intulerit. Legendus etiam Gaddius *lib. citato p. 55.* Multum certe turbarunt Arabicæ illæ interpretationes Philosophiam. Multa enim impia per illas invecta, de quibus conqueritur Piccartus *in dissertatione de origine & progressu Philosophiæ Aristotelicæ, pag. 40. 41. 42.*

CAP. XI.

DE INTERPRETIBVS ARISTOTELIS LATINIS.

§. 1. *Horum primicerius est Sever. Boëthius.* 2. *Sequuntur hunc longa serie, præ-*

(*nn*) Ambrosii Leonis Nolani, *Castigationes in Averroëm* revera Venetiis anno 1517. prodiisse, testis est Jos. Simlerus *in Biblioth. p. 30.* addens, *librum* eas esse *magnum, ac totius Philosophiæ Thesaurum, quosdam quasi commentarios in singulos Aristotelis Libros ordine* exhibentem.

ter Scholasticos, Cap. XIII. *enumerandos*, *de quibus generatim hic fertur judicium.* 3. *E recentioribus*, *Aug. Niphus.* 4. *Pet. Pomponatius*, *doctor Atheismi*, *quem ipse ac discipulus ejus*, *Jul. Cæs. Vaninus*, *nec non Thom. Campanella*, *dum impugnare videri volunt*, *infirmis refutantes argumentis*, *lectori potius commendant.* 5. *Apollinaris Offredus.* 6. *Franc. Vicomercatus.* 7. *Joh. Franc. Burana.* 8. *Joh. Paulus Pernumia.* 9. *M. Ant. Majoragius*, *de cujus etiam scriptis aliis quædam adduntur.* 10. *Ant. Montecatinus.* 11. *Dan. Barbarus.* 12. *Lucil. Philaltheus.* 13. *Dan. Furlanus.* 14. *Lud. Septalius.* 15. *M. Ant. Flaminius.* 16. *Tarquinius Gallutius*, *plagiarius.* 17. *Philosophi Acad. Lovaniensis.* 18. *Acad. Venetæ* (*de cujus historia quædam adduntur*) *Professores.* 19. *Jac. Mazonius*, *homo indolis & memoriæ portentosæ.* 20. *Franc. Vatablus.* 21. *Franc. Toletus.* 22. *Franc. Robortellus*, *contra Thuani censuram defensus.* 23. *Jac. Schegkius.* 24. *Don. Acciajolus*, (*Joh. Argyropuli plagiarius*) *& Felix Accorombonus.* 25. *Andr. Cæsalpinus.* 26. *Nicol. Taurellus.* 27. *Ant. Scaynus.* 28. *Sim. Simonius & Joh. Neldelius.* 29. *Cæsar Cremoninus & Pet. Joh. Nunnesius.* 30. *Philosophi Altorfini*, §. 26. *etiam jam commendati*, *Philippus Scherbius* (*cujus*, *uti & Aug. Buchneri*, *Posthumorum editores*, *nullo usi delectu*, *obiter notantur*,) *Ern. Sonerus & Mich. Piccartus.* 31. *Jul. Pallamedes & Joh. Bapt. Bernhardinus*, *indicum in Aristotelem Scriptores.* 32. *Interpretes Aristotelis diversum sectati sunt institutum*, *diversaque usi methodo.* *Herm. Conringii* Laudationes Aristotelis. *Des. Erasmi Roterodami Epistola de scriptis ejus.*

1 SEVERINUS BOETHIUS. Inter INTERPRETES LATINOS principem locum merito obtinet Sever. Boëthius, cujus extant præclari super varia Philosophiæ argumenta Commentarii. Vixit seculo VII. jam barbariem trahente sermone Latino, Cassiodori æqualis. Ejus Opera omnia, quorum maxima pars ad Logicam doctrinam pertinet, edita sunt junctim *in fol.* Basil. ap. Henr. Petri, anno 1570. Genere fuit illustris, de quo videri potest prolixe *præfatio* Petri Bertii ad Rutgerum Boetzellerium ab Asperen, quæ præmittitur editioni variorum Operis *de consolatione Philosophiæ*, (oo) Lugdun. Batav. ex officina Hackiana, anno 1671. *in 8vo*, cum integris notis Sitzmanni & Vallini. In hac præfat. enarrantur omnia ejus Opera, quæ scripsit in Logicis, Rhetoricis, Arithmeticis, Musicis, Geometricis, Metaphysicis, Mechanicis. *Hujus*

(oo) Non possum *h. l.* laude defraudare debita, quam ingenti cum delectatione, per multos jam annos, volvi ac revolvi, metaphrasin librorum Boëthii *de Consolatione Philosophiæ* Germanicam, longe elegantissimam, quæ ἀνωνύμως Solisbaci an. 1667. *in 12mo* prodiit, Autorem vero agnoscit virum illustrem, & omnigena eruditione famam adeptum jampridem immortalem, Christ. Knorrium a Rosenroth, Silesium, Ministrum Aulæ Solisbacensis principem. Hanc certe, tum ob prærogativas alias haud vulgares, tum ob metra vernacula, Boëthianis ferme superiora, & nulli non Poëtarum Germaniæ modernorum palmam venustatis ingeniosæ, inque Autoris mente accurate exprimenda felicissimæ, dubiam reddituræ, omnibus aliis Boëthii versionibus cum Chr. Henr. Passelio (*in Observat. in Periocham de Junonis calliditate Homericam p. 480.*) præferre nullus dubito.

Hujus viri magna fuit eruditio, Caſpare Barthio judice, *lib. 17. c. 13. Adverſ.* Ejus *Ingenium neque ante ſe multos, neque poſt ſe aliquem toto Romani Imperii tempore habuit ſimilem.* Plura illo loco de Jani Bernartii & Theod. Sitzmanni editionibus invenies, qui in libros ejus *de conſolatione Philoſophiæ* commentati ſunt. Idem, *libro 24. c. 15. flumen Romani ſermonis apud hunc fere ſolum remanſiſſe*, judicat. Legatur elegantiſſima Epiſtola, quam Caſſiodorus *l. 1. variarum num. 45.* Boëthio inſcribit. Scaliger *l. 6. Poët. c. 5.* de Boëthio ita judicat: *Valla docet Boëthium Latine loqui, at Boëthius Vallam bene ſapere.*

2 Recenſebimus nunc, e Latinis recentioribus, potiores Interpretes & Commentatores. Omnium enim inire numerum res noſtri laboris non eſt. Parum curamus illos, qui in tenebris ſeculi Barbari in Ariſtotelem quicquam commentati ſunt, quanquam tamen in iis delectus etiam aliquis habendus eſt. Nam Scholaſtici Doctores, quos hæc ætas tulit, non ſunt in univerſum ſpernendi, de quibus, poſt enumeratos Latinos Interpretes, pluribus agemus. Licet enim ætate hos præcedant, præferendi tamen ſunt, qui preſſius Ariſtotelis veſtigia ſequuntur, a quibus magno ſæpe intervallo abſunt Doctores Scholaſtici. Non defuerunt, qui in utramque partem de illis diſputarunt. Extant Epiſtolæ mutuæ Joh. Pici Mirandulani & Hermolai Barbari, quorum ille Scholaſticos Doctores defendit, hic impugnavit. Recudi fecit Epiſtolas illas in Germania Philippus Melanchthon, adjectis diſpoſitionibus. Sed Hermolaus Barbarus potius Latinitatem ſpectabat, quæ in hoc argumento attendenda non erat. Sed de iis plura in ſequentibus. Nunc interpretes videamus.

3 AVGVSTINVS NIPHVS. Philoſophus pro tempore clariſſimus fuit, cujus extant varia ſcripta, neque cultu ſermonis ille deſtitutus. Extant *Commentarii in Ariſtotelis 8. libros Topicorum*, editi Venet. *in fol.* apud Hieron. Scotum, anno 1559. *Expoſitio in Ariſtotelis Elenchorum librum*, quæ prodiit itidem Venet. apud eundem, anno 1567. *in fol. Commentarii* in plures alios Ariſtotelis libros; *Expoſitiones* in ejus *Metaphyſica*, quæ prodierunt Venet. *in fol.* anno 1547. *Commentarius in libros de animalibus* ibidem, item *in libros de anima*, Venet. apud Juntas, anno 1544. *in fol. Commentarius in parva naturalia in fol.* apud eosdem, anno 1540. *Commentarius in Meteorologica*, Venetiis anno 1559. *in fol. in libros 8. Phyſicorum*, Venet. *in fol.* anno 1543. *in librum de Interpretatione Expoſitio* Venet. anno 1537. *in fol. in libros poſteriorum Analyticorum, in fol.* Venet. anno 1553. *in lib. 3. Rhetorices Ariſtotelis, in fol.* Venet. anno 1537. Hæc fere ſunt Opera illa, quæ in Ariſtotelis libros ſcripſit Niphus. De ceteris ejus Operibus agemus, cum ad argumenta illorum pervenimus.

4 PETRVS POMPONATIVS. Omnes, me quidem judice, argutia ſuperavit Pomponatius, qua abuſus etiam ultra, quam par eſt, videtur. Inter primos fere ille eſt, qui Atheiſmi ſemina ſparſit, prodiit ex ejus ſchola Jul. Cæſ. Vaninus, extremo ob Atheiſmum ſupplicio affectus, cujus ſententia & hypotheſes in *Dialogis*

conſpi-

conspiciuntur, qui cum privilegio Regis Christianissimi prodierunt, cum ipse titulus *Deam Naturam* præferat, quæ verba in ipso privilegio repetuntur. Atque hic perpetuo Dialogo inter se & Pomponatium sermonem instituit. Ita enim solent procedere hujus nequitiæ professores, ut, sub reciproci sermonis involucro, cum objectiones injiciunt, doctrinæ suæ interiora proponant. Moventur illic dubia, & segniter respondetur, dum vel ad autoritatem Ecclesiæ confugiunt, vel ad alia argumenta dubiis inferiora. Vaniniana illa argumenta notari tamen possunt in Thomæ Campanellæ *Atheismo Triumphato*. Eandem viam insistit Pomponatius, omnium magister, e cujus pharetra omnia illa tela desumta sunt, quibus nunc utuntur Spinosæ & Hobbesii, & quicunque in uno illo ludo ad nequitiam docti sunt. Vel unus ejus *liber de Incantationibus* multa producit ad hoc argumentum facientia. Acutissime e principiis peripateticis disputat, objectiones formando, iis respondendo, ac alias iterum Objectiones, Objectionumque responsiones, superinducendo. Scripserat autem librum illum, occasione quorundam obsessorum, quorum ille actiones ad ἐνεργείας quasdam occultas naturales reducere voluit, quæ ejus verissima sententia fuit, quam incrustavit specie autoritatis Ecclesiasticæ, cujus censuræ ille omnia sua subjecit, ultro ipsi reformationem thesium suarum concedens. Extat etiam ejus *de immortalitate animarum* Tractatus, quem ego nunquam vidi. Alioquin & in Aristotelem Commentarii aliquot ab eo scripti sunt. Extat quoque ejus *Dubitationes*, Venet. *in fol.* anno 1553. editæ, in quibus multa Aristotelis illustrat. Ego vero nihil ejus, præterquam *de Incantatione librum*, legi.

5 APOLLINARIS OFFREDUS. Celebris ille in Aristotelis præsertim Analytica Commentator, magna diligentia omnia evolvit. Fuit ex illustri familia apud Cremonenses, unde prodierunt viri, non armis solum, sed & literis, illustres, consiliis quoque publicis apud Italiæ Principes admoti. Hujus quoque familiæ fuit Offredus de Offredis, celebris JCtus. Hujus Apollinaris nostri passim meminerunt Historici Itali. Erat enim Medicus & Philosophus præstantissimus, qui famam suo tempore magnam spargebat. Ejus extant *Commentaria* absolutissima *in posteriora Analytica*, una cum *quæstionibus in posteriorum Analyticorum librum I.* In Aristotelis sensibus penetrandis argutus fuit. Ita autem disposuit Commentaria sua, ut primum Aristotelis verba evolveret, atque thesin veram ostenderet, deinde quæstionibus disputationibusque, tam in ipso Aristotele, quam in Interpretibus ejus, inquisitis, omnia illustraret. Edidit Commentarium illum Thomas Vachellius, Bibliopola, Cremonæ anno 1551. impensas subministrante Christophoro Præconio. Ejus Operis Historiam recensuit Joh. Ant. Honoratus *in præfat.* Multa de istius viri laudibus scripsit Hieron. Vida, Poëta Italus. Scripti sunt plures ab illo Commentarii, *in librum Aristotelis de anima*, pluresque alii, quos typis paratos esse ait Honoratus, in dicta *præfat.* ubi illos brevi edendos promittit. Sed nunc quidem dicere non possum, an illi, & quando, prodierint. *(pp)* Rariores enim illi libri sunt, neque nunc facile in Bibliothecis comparent.

FRAN-

(pp) Apollinaris Offredi *Comment. in Lib. Aristotelis de Anima* impressum esse, testatur Jos. Simlerus *in Biblioth. p. 5.*

FRANCISCVS VICOMERCATVS. Mediolanensis ille fuit, & Parisiensis Academiæ Prof. Commentator Aristotelis celeberrimus. In varios Aristotelis libros scripsit, quibus ille diligentiam singularem impendit. Nam fontes ipsos curiose rimatus, adhibitis in consilium Græcis Interpretibus, id operam dedit, ut mentem Aristotelis accurate indagaret. Versiones depravatas Aristotelis ipse correxit, imo alias substituit. Adduxit præterea, quæ ornamento esse poterant, ut superarit omnium, tam Græcorum, quam Arabum, industriam. Denique & hoc in ipso laudandum est, quod cultiori sermone Philosophica dogmata proponat. Ejus extant *Commentarii in 8. libros Physicorum Aristotelis*, quos ipse e Græco in Latinum convertit; Græcæ enim linguæ peritissimus fuit, & Philosophiam Parisiis Græce professus est. Prodierunt Venet. apud hæredes Hier. Scoti, anno 1584. *in fol.* Ejusdem extant *Commentarii in libros Meteorologicorum Aristotelis*, quos ipse etiam e Græco in Latinum convertit, editi Venet. *in fol.* apud Hier. Scotum, anno 1565. Addita est ipsius Autoris præfatio, in qua consilium Commentationum suarum exponit. Extant *Commentarii in Aristotelis lib. 3. de anima*, editi Venet. *in fol.* apud hæredes Hier. Scoti, anno 1574. Addita est ejusdem *de anima rationali Peripatetica* Dissertatio. 6

IOHANNES FRANCISCVS BVRANA. Veronensis ille fuit, optimusque Philosophus, qui in Aristotelis *libros priorum Analyticorum* perspicacissimos Commentarios scripsit, librosque ipsos e Græco in Latinum sermonem ipse convertit. Additi sunt Hieronymi Bagolini, Veronensis, in eosdem libros *breves Annotationes*. In hoc viro illud laudandum est, quod summa diligentia omnium Interpretum & Commentatorum Græcorum, Arabum, Latinorum, explicationes & sententias congesserit, sua addita censura & judicio. Editi sunt illi Commentarii Venet. apud Hier. Scotum, anno 1567. 7

IOH. PAVLVS PERNVMIA. Fuit ille Medicus Philosophusque Patavinus, cujus extat *Aristotelis Philosophia naturalis, ordine definitivo tradita, quod a nullo hactenus factum* (ita titulus habet.) Liber ille in tenebris latitaverat, a tineis fere consumtus, quem in lucem protraxit Simon Galignanus de Carera, suisque typis publicavit Patavii, anno 1570. *in fol.* Inscripsit autem Opus Johanni Sambuco. 8

MARCVS ANTONIVS MAIORAGIVS, vir, cujus historia vel ex Orationibus ejus nota est, magnæ doctrinæ, Philosophusque cultissimus. Linguæ Latinæ nitor singularis in illo fuit, quod vel ex libello ejus posthumo patet, quo castigat cujusdam Gaudentii Merulæ Latinitatem. Hujus extant varii Commentarii in Aristotelis libros, *in libros scil. de Cœlo*, Basil. *in fol.* apud Oporinum, anno 1554 & *in libros de generatione & interitu, in fol.* ibidem editi. Multa sunt ab illo viro scripta, quæ lucem non viderunt, quæque in Bibliothecis virorum doctorum passim latitant MScripta. Memini ab illo elegantem *Commentarium in quatuor Georg. Virgilii libros* scriptum, quem servat Bibliotheca Gudiana. 9

ANTONIVS MONTECATINVS. Ferrariensis ille fuit, cujus extant *Commentarii in 8tavum Aristotelis Naturalium librum.* Ita vero Commentarios suos in- 10

ſtituit, ut primum ponat argumentum textus, huic ſubjungat Textum Græcum cum Verſione Latina, additis in margine variis lectionibus, illis ſubjungit Explanationem uberiorem, Explanationi deinde ſcholia. Impreſſus eſt liber ille Ferrariæ, apud Benedictum Mamarellum, anno 1591. *in fol.* Edidit idem *Commentarium in librum Ariſtotelis de anima*, adjunctis *ſcholiis, quæſtionibus & digreſſionibus in Averröem*, *in fol.* Ferrariæ anno 1576.

11 DANIEL BARBARVS. Patritius ille Venetus fuit, vir doctiſſimus. Scripſit multa varii argumenti, & inter illa *Commentarium in Porphyrii Iſagogen*, qui editus eſt Venet. *in 4to* apud Aldum, anno 1542.

12 LVCILIVS PHILALTHEVS. Medicus ille fuit & Philoſophus, qui multa Ariſtotelis convertit in Lat. ſermonem, cujus ille culturam magni fecit, quod teſtantur Epiſtolæ ejus, plane ad Romanæ Latinitatis genium ſcriptæ, de quibus ſupra diximus. Ejus extant *Commentarii in libros Ariſtotelis de Cælo*, qui prodierunt Venet. *in fol.* apud Valgriſium, anno 1565.

13 DANIEL FVRLANVS, Cretenſis, e gente mendaci; Philoſophus tamen doctiſſimus, quod oſtendunt *Commentarii* ejus *in Theophraſti Opera*, e Pinelli Bibliotheca editi, de quibus ſupra egimus. Is ſcripſit *Commentarium in Ariſtotelis librum de animalibus*, & *problemata* ejusdem, qui prodiit Venet. *in 8.* anno 1574.

14 LVDOVICVS SEPTALIVS. Medicus ille fuit & Philoſophus maximi nominis, cujus extant multi libri Politici argumenti, inter quos eſt ille, quem *de ratione ſtatus* ſcripſit Italico ſermone, ſed in Latinam linguam converſum edidit Joh. Garmerus, Poliater Hamburgenſis. Edidit & *in Ariſtotelis Problemata Commentarium*, uberrimum & locupletiſſimum, multa rerum varietate refertum, & variis diſquiſitionibus diſputationibusque phyſicis inſtructum. Prodiit Francof. anno 1602. *in fol.*

15 MARCVS ANTONIVS FLAMINIVS. Vir ille doctiſſimus, Poëta quoque Latinus elegans, Italus fuit, cujus, præter Poëmata, extant varia Opuſcula, interque illa *Paraphraſis* quædam *in Ariſtotelis libros de prima Philoſophia*, edita *in 8.* Pariſ. anno 1547.

16 TARQVINIVS GALLVTIVS. Jeſuita ille fuit. Scripſit varios libros, ſtylo cultos, quod teſtantur ejus *Orationes*, quæ de ſingularibus & elegantibus argumentis ſcriptæ in lucem prodierunt. De iis dictum alio loco. Ceterum in Philoſophia non usque adeo virum ſe oſtendit, non indoctus ille quidem, ſed in argumento, quod tractavit, multa aliis ſublegit. Edidit ille *Commentarium in Ethica Ariſtotelis*, una cum eorundem Interpretatione Latina, qui prodiit duobus Voluminibus *in fol.* Pariſ. ap. Cramoiſios, anno 1632. & 1645. Ille, ut magnificum pararet Opus, omnium quercus excuſſit. Quod Textus explicationem attinet, e Giſanio, doctiſſimo *Ethicorum* Ariſtotelis Interprete, pleraque exſcripſit. Quæſtiones, quas adjecit, pleræque e Scholaſticis ſunt congeſtæ.

17 LOVANIENSES. Edita ſunt in Ariſtotelis libros Commentaria ab integris Collegiis, & habemus talia multa. Rarior vero eſt Commentarius, quem in *Iſagogen* Por-

Porphyrii, & in omnes libros Aristotelis de Dialectica, ediderunt Philosophi Academiæ Lovaniensis, cujus 3tia editio prodiit Lovan. anno 1568. *in fol.* ap. hæredes Arnoldi Birckmanni. Illorum Lovaniensium mentionem facit Pet. Joh. Nunnesius, in *Oratione de causis obscuritatis Aristotelis, ejusque remediis.* Sed eodem in loco, & laudat illos, & vituperat. Nam, cum l. c. dicit, quod multa addita fuerint, & observata a nonnullis in Aristotelis libros, per se obscuros, laudat Lovanienses qui in Logica rationem definiendi & dividendi accuratiorem tradiderint. In eodem autem libro *pag.* 234. ait, Lovanienses *accuratius aliquid in Commentariis suis scribere magis voluisse, quam potuisse.* Laudat & illic civem suum Joh. Gelidam, quem vocat *doctissimum Philosophum, & in Aristotele multum exercitatum,* qui addiderit multa, quæ deessent Aristoteli, detraxerit, quæ redundarent, quem tamen ego nunquam vidi.

18 ACADEMIAE VENETAE Professores. Multæ sunt in Italia a viris Principibus institutæ Academiæ, quas ita vocant, quarum quidem non illa dignitas est, quæ ap. Germanos. Neque enim jurisdictione gaudent, aut privilegiis sunt munitæ, sed sunt societates virorum doctorum, vel ad omnes scientias, vel ad aliquas excolendas, institutæ. Talis Academia instituta erat Venetiis a Friderico Baduario, qui in Germania pro Veneta Rep. Legati munere fungebatur. Quicquid itaque ab Academicis illis in universum, vel ab uno, scribebatur, nomine omnium edebatur, ac sunt permulti optimi libri, sed qui raro ad nos perveniunt, ab his Academicis editi. Talis est *explanatio nova Topicorum Aristotelis,* anno 1559. edita, typo eleganti Venetiis. Ex eadem Academia prodierunt multa alia, imprimis Federici Delphini, Medici & Philosophi, *de fluxu & refluxu maris Tr.* quem ediderunt Medici Academiæ Venetæ. In cujus libri præfatione plura habentur de institutione & consilio hujus Academiæ.

19 JACOBVS MAZONIVS. Portentum hominis fuit, Philosophus suo tempore ad omnem palæstram paratus, magna cum laude docuit, Disputator promptissimus & acerrimus. Nam 5197. *placita* Aristotelis & Platonis pro thesibus publice proposuerat, quibus Aristotelem & Platonem defendebat, omnium exspectans tela, omnes in pugnam vocans. Cum objiceretur illi, quod Doctoris titulo careret, & septem annos sibi præscribi videret, sex menses postulavit, quibus elapsis, cum stupore omnium ad omnia quæsita respondit. Integras ex Aristotele paginas memoriter recitavit Mille aureorum stipendio conductus a Cardinali Aldobrandino, ut Philosophiam Aristotelis in Gymnasio Romano profiteretur, sibi ipsi vitam præcipitavit, ultra consuetam in cibis temperantiam lautioribus epulis admotus. Scripsit ille varia, & inprimis laboravit in conciliando cum Aristotele Platone. Perpetua ipsi cum Francisco Patricio lis fuit, illo Aristotelem impugnante, hoc Mazonio defendente, ac, nisi scribendi finem fecisset Patricius, ille respondendo nunquam fuisset fatigatus. Extant ejus *in Aristotelem, & Platonis universam Philosophiam, præludia,* edita Venet. in fol. anno 1597. Ubi & ille demonstrat, Platonis, Aristotelisque principia ex uno eodemque fonte hausta. Plura de Mazonio videantur ap. Erythræum *in Pinacotheca I. p. 65-68.*

20 FRANCISCVS VATABLVS. Hunc Hebræi ipsi Lutetiæ Hebraicas

literas profitentem admirati sunt. Circumferuntur ejus *notæ in V. T.* ab auditoribus e prælegentis ore exceptæ. Nam ipse sive naturali pigritia, quæ ipsi exprobrata est, sive morte præventus, nihil omnino scripsit. Testatur hæc de ipso Thuanus, ad annum 1547. Multa ex Aristotele in linguam Latinam transtulit, ac supersunt aliqua ejus *Scholia* cum *Paraphrasi* in libros 8. Physicorum, quæ edita sunt *in fol.* Paris. anno 1531.

21 FRANCISCVS TOLETVS, Cordubæ natus in Hispania, & Philosophiæ Professor in prima adolescentia factus, multa scripsit in Aristotelem, aliis multum laudata. Meminit ejus Thuanus ad annum *1596.* Extant ejus *Commentaria in lib. 8. Physicorum, una cum quæstionibus*, Venet. 1573. *in 4to* edita, it. *in librum de generatione & corruptione*, ibidem excusa; *Commentaria in Logica Aristotelis, una cum quæstionibus, in 4to,* Colon. anno 1583. ac *in libros de anima Commentaria*, Colon. *in 4to*, anno 1576.

22 FRANCISCVS ROBORTELLVS. Si judicium Thuani audimus, *ad annum 1567. magno* ille *cum strepitu Patavii & Bononiæ professus, majorem de se opinionem excitavit, quam implevit;* quod quidem judicium ego paulo acerbius putem. Nam quæ scripsit in libros Aristotelis *de Poëtica* & *Rhetoricis*, non sunt adeo contemnenda. Multum enim illis boni inest, præcipue *Commentariis Rhetoricis*, in quibus multa de figuris occurrunt, de dictionis charactere, alias non observata. Invidiam, ut puto, ipsi concitarunt controversiæ inter illum & Scaligerum agitatæ, in rebus philologicis, cum quo ille comparandus non erat. Scripsit & *in Politica Aristotelis Dispp.* Venet. *in 4to* editas.

23 JACOBVS SCHEGKIVS. Vero ille cognomine *Deginus* dictus, cum hoc Patris agnomine istud permutavit. Prof. fuit Tubingensis, Aristotelisque Philosophiam singulari cura excoluit. Medicæ Artis Doctor factus, nunquam Medicinam exercuit; sed continuis lucubrationibus & meditationibus in cæcitatem incidit, & ex eo tempore majorem studiis, quam antea, operam impendit, in lucem edens libros, cum ipse luce careret. Optimos enim libros conscripsit, tam Philosophicos, quam Medicos. Nam *in Philosophiam naturalem Aristotelis Disputationes* scripsit. Ex Aristotelis *libris de anima*, & Simplicii *Commentariis*, interpretationes excerpsit. Ariani *Dissertationes in Epictetum* Latine vertit. Edidit *libros 15. de Demonstratione*, qui loco Commentarii locupletissimi sunt, in *duos posteriorum Analyticorum libros.* Addidit *Commentaria* cum *annotationibus & repetitionibus in Organi Aristotelis libros, ad artis partem analyticam pertinentes, in librum de Categoriis, de interpretatione, & duos Analyticorum priorum.* Scripsit item *Commentarium in libb. 7. & 8vum, Topicorum, quibus perfecta & absoluta definiendi ars tractatur.* Scripsit etiam Theologicos libros Eristicos, & Medicos plurimos, quorum titulos, cum reliqua ejus vita, vide ap. Melch. Adamum *in Vitis Medicorum Germanorum*, in vita hujus Autoris, *p. 290-301.*

24 DONATVS ACCIAIOLVS, vel Accievolus, celebris Aristotelis interpres Florentinus, scripsit in *Ethica* & *Politica* Aristotelis. Politica impressa sunt Venet. anno 1566. *in 8vo*, si recte memini, una cum *Ethicis*. Fuit præterea vir in rep. occupatissimus.

mus. Multa Plutarchi convertit. *Caroli M.* quoque *Vitam* scripsit, quæ solet addi *Vitis* Plutarchi. Vehementer illum laudant Jacobus Piccolomineus, & Erasmus quoque in *Ciceroniano* suo. Refert de illo Vossius, *l. 3. de Historicis Lat. p. 624. Editionis novissimæ*, fuisse illum auditorem Johannis Argyropuli, Byzantini, qui multa Aristotelis sub παλιγγενεσίαν literarum, in Latinam linguam convertit, Romæque ejus Opera prælegit, & *Commentaria, in Nicomachica Aristotelis*, non Acciajoli esse, sed prælectiones Argyropuli, ab Acciajolo descriptas, inque lucem emissas. Addi huic potest Felix Accorombonus, qui itidem fuit Commentator & interpres Aristotelis, inque *Ethica Nicomachica* Aristotelis *Commentarium* scripsit. Scripsit & de *Controversiis inter Platonicos, Aristotelicos & Galenum;* qui liber, una cum aliis ejus, editus est *in fol.* Romæ, anno 1603. Scripsit & librum, cui tit. *Vera mens Aristotelis, & dilucidissima in omnia Aristotelis opera explanatio;* qui cum priori prodiit. Patria Eugubinus fuit.

ANDREAS CAESALPINVS, Aretinus, Medicus & Philosophus suo tempore celebris. Scripsit *quæstionum Peripateticarum libros 5.* ad Fr. Medicen, Hetruriæ Ducem. Fuit Prof. Academiæ Pisanæ. Liber editus est Venet. ap. Juntas, anno 1593. *in 4to.* Continentur in illo variæ quæstiones Physicæ, præprimis ex Aristotele deductæ, quibus immiscentur nonnullæ Logicæ & Metaphysicæ. Adjicitur libellus, qui inscribitur: *Dæmonum investigatio peripatetica*, ad Pet. Jac. Borbonium, Archiepiscopum Pisanum, ubi e principiis Aristotelicis de dæmonibus agit, ac Galenum refutat, in credendis dæmonibus plane non superstitiosum. 25

NICOLAVS TAVRELLVS. Fuit ille Medicus & Philosophus Altorfinus, maximi, cum viveret, nominis. Habuit Academia Altorfina præstantissimos semper viros, præprimis Philosophos, qui solida semper principia sectati fuerunt, & Aristotelicam doctrinam, veteresque Philosophos, dogmatibus suis expresserunt. Cæterum Taurellum hunc Cæsalpino subjungo, quod ipsius insolentiora dogmata discusserit singulari libro, cui tit. *Alpes Cæsæ.* Scripsit & *de mundi æternitate* peculiarem librum, quo omnium veterum Philosophorum argumenta inter se confert. Scripsit & alia quædam contra Piccolomineum, *Discussiones sc. Physicas de mundo;* it. *Discussiones Physicas & Metaphysicas de cœlo, adversus eundem.* Adde his *Triumphum Philosophiæ, sive Metaphysicam philosophandi methodum*, qua, e notitiis menti inditis, firmissimas demonstrationes deducere laborat. Scripsit & alia Medica, de quibus videatur Melch. Adami in *Vitis Medicorum Germanorum, p.* 403. 404. 26

ANTONIVS SCAYNVS. Etiam ejus extant commentationes in Aristotelis quosdam libros. Fuit Salodiensis, ex agro Brixiano. Scripsit *Expositionem in 8. Aristotelis Physicorum libros*, quæ edita est Francof. anno 1607. *in 4to*, *Commentarium in libros Metaphysικῶν Aristotelis*, qui prodiit Romæ *in fol.* anno 1587. *Paraphrasin in Aristotelis libros de anima*, cum *Annotationibus*, quæ edita est *in fol.* anno 1599. & *in Politica Aristotelis Paraphrasin*, cum *Annotationibus & dubiis, aliisque Dissertationibus de argumentis civilibus*, lingua Italica, Romæ *in 4to*, anno 1578. 27

28 SIMON SIMONIVS, Lucensis Italicus, exulavit e patria ob religionem profugus. Lipsiam enim concessit, ubi Academiam illam docuit Ἀριστοτελίζειν, ac exemplo suo, & præceptis, ad solidiorem Philosophiam Analyticam viam monstravit. Multæ illi cum Jac. Schegkio fuere controversiæ, etiam in religionis negotio, qui tamen nimis indigne se ipsos tractant, cum uterque fuerit Philosophiæ maximo decori. Scripsit ille *Commentarium* in *Ethica* Aristotelis, qui prodiit Genevæ *in 4to*, anno 1567. apud Crispinum. Scripsit & in Aristotelis *librum de sensuum instrumentis, & de his, quæ sub sensum cadunt*, & alium *Commentarium in librum* ejus *de memoria & reminiscentia*, qui prodiit Genevæ, ap. Crispinum, *in fol.* anno 1566. Ex ejus schola prodiit Joh. Neldelius, doctior præceptore discipulus, uti judicat Conringius. Fuit & ipse Profess. Acad. Lipsiensis. Ejus extat præclarus liber, cui tit. *Institutio de usu Organi Aristotelici in disciplinis omnibus*, cujus postrema Editio Helmstadii prodiit *in 4to*, anno 1666. cura M. Henrici Crellii, & cum præfatione Herm. Conringii, qui egregium ipsi Elogium suspendit. Quanquam in Arte Analytica in multis ab illo se dissentire dicit, de qua plenius se acturum in ipsa *Arte* sua *Analytica* promisit, quæ tamen lucem hactenus non vidit, & fortassis non videbit.

29 CAESAR CREMONINVS. Fuit in Academia Patavina Philosophiæ Prof. cujus exstat egregius liber *de Pædia Aristotelica*, quo continetur Introductio ad Aristotelis naturalem Philosophiam, & quasi διατύπωσις universæ Physices Peripateticæ. Additur *explanatio proœmii librorum de Physico auditu.* Prodiit ille liber Patavii, apud Melch. Novellum, anno 1569. *in fol.* Digni sunt isti libri, qui diligenter legantur. Pauci enim sunt, qui παιδείαν Aristotelicam tractarunt. Hic quidem speciatim ad Physicam se restringit; Nunnesius autem, cujus supra facta est mentio, magis se diffundit, cujus utilissimus liber est, quem *de curriculo Philosophiæ Peripateticæ* scripsit. Elegantissima est ejus *Oratio de causis obscuritatis Aristotelis, earumque remediis*, in qua ingenue defectus Philosophiæ Aristotelicæ notat, neque laudes ejus dissimulat. Plenior ejus editio est, quæ *in 4to*, prodiit, Helmstadii anno 1667.

30 PHILOSOPHI ALTORFINI. E Germanis præcipua laude afficiendi sunt Altorfini, ut qui Philosophiam Aristotelicam præclaris ingenii monumentis illustrarunt, Philippus Scherbius, Ernestus Sonerus, Michael Piccartus, quorum extant Scripta varia, eleganti ingenii acumine & stylo non inculto scripta. Breviores illorum Disputationes & Theses publicatæ sunt uno fasciculo a Joh. Pavlo Felwingero, Metaphysices & Logices in Altorfina Academ. Professore, Norimbergæ, an. 1644. *in 4to.* Inter quas est elegantissima Scherbii *Disputatio pro Philosophia Peripatetica adversus Ramistas*, adeo brevis, nervosa, elegans, neque sine flore Eloquentiæ, ut vel vasto libro accuratius aliquid scribi non posset. Adduntur variæ Scherbii & Soneri *Orationes*. Prodierunt etiam ejusdem Scherbii Disputationes quædam, sub tit. *Thesium Philosophicarum* editæ, & in unum corpus redactæ, Helmstadii in *4to*, anno 1659. Inter quas prima est *de libris Aristotelis Acroamaticis & Exotericis*, qua in compendium

dium trahuntur, quæ Octavianus Ferrarius integro libro produxerat. Editus quoque fuit Philippi Scherbii *Commentarius posthumus in Aristotelis libros de Rep.* Francof. anno 1610. Sed ille plane non respondet famæ istius viri; ex schedis enim auditorum hoc, quicquid est notarum, collectum fuit, quod editum est e Schönwetteris, Bibliopoli, ut fieri plerumque solet, cum heredes, lucri captandi causa, omnia, quæ possunt, scripta corradunt, & Typographi facile sumtus & opera impendunt. Quod vel videas ex Aug. Buchneri scriptis, quorum multa in viri istius opprobrium eduntur, uti Joh. Barclaji *Icon animorum*, cum ejus *Notis* plane puerilibus, & ad tyrocinia scholarum relegandis. Questus est ea de re nuper Georg. Casp. Kirchmaierus in singulari programmate. Michaëlis Piccarti multa quoque extant doctissima, inprimis aureus ille *in Aristotelis Politica Commentarius*, ubi ille veros Aristotelis sensus enucleate exponit, ac confert cum interpretibus & commentatoribus. Optima ejus editio prodiit Jenæ, anno 1659. *in 8vo.* Vir ille non solum Philosophiæ, sed & Philologiæ, peritissimus fuit, quod ostendunt ejus *Pericula Critica* (exiguus libellus,) a Joh Sauberto Jun. denuo publicata, Helmst. 1663. *in 4to.* Exstant & ejus *Orationes* varii & singularis argumenti, inter quas una est *de Origine Germanorum*, qua ostendere laborat, Germanos esse Persarum fratres, argumentis profecto non futilibus, quanquam Christoph. Ad. Rupertus, ejusdem Academiæ Prof. illam opinionem se refutaturum, in quadam ad Georg. Richterum Epistola, minetur, quem tamen Richterus, Piccarto consentiens, in aliam sententiam adducere laborat. Ejusdem viri doctissimi extat *Isagoge in lectionem Aristotelis*, elegans libellus, quo carere non potest, qui solidioris Philosophiæ cultor est. Scripsit illam juvenis, ideoque quadam parte deficit, ac optandum sane fuisset, ut a viro fuisset suppleta, Queritur de eo Conringius, qui præfationem ultimæ editioni præmisit, in qua quanquam multa apud Piccartum esse dicit, a quibus ipse dissentiat, præcipue in Politicis, unicum tamen in hoc genere scriptorum laudat & agnoscit. Habetur in illo libro ut Titulus promittit, *Hypotyposis totius Philosophiæ Aristotelis*, qua series & ordo librorum, scopus & subjectum, divisio in capita, breviter & succincte proponuntur. Iteratam ejus editionem procuravit Johannes Conradus Durrius, Theologiæ & Philosophiæ Moralis in Acad. Altorf. Prof. cujus præmissa quoque est præfatio. Additur & Piccarti *Oratio de ratione interpretandi.* Editus est liber Altorfii, anno 1565. *in 8tavo.*

31 IVLIVS PALLAMEDES, Medicus. Imponemus tandem finem Commentatoribus Aristotelicis, quanquam non omnes enarraverimus. Supersunt Commentarii adhuc multi, memini ignoti, tam ab integris Collegiis, quam a Philosophis singularibus scripti. Cui ignota sunt Franc. Piccolominei, Franc. Zabarellæ, Pet. Fonsecæ Conimbricensium, Mexicanorum &c. Opera? Sed de iis, cum ad speciales disciplinas perventum erit, fusius dicemus. Subjungimus vero hunc *Pallamedem* Commentatoribus Aristotelis, qui Indicem scripsit in Aristotelis libros *Physicorum, Metaphysicorum & Ethicorum;* Titulus libri est: *Tabula, sive Compendium, explicans omnia*

ea,

ca, quæ in Aristotelis & Averrois Libris de naturali, morali ac divina Philosophia tractari possunt; nec non de generatione ac historia animalium brevis Epilogus. Editus est liber Venet. anno 1571. *in fol.* apud Juntas. Indices tales utilissimi sunt; illorum enim subsidio indagari interdum aliqua possunt, quæ alias industriam nostram fugerent. Sed modicus admodum ille Index est, & fortassis a IOH. BAPT. BERNHARDINO in *Seminarium* suum collatus; nemo enim hactenus mihi innotuit, præter duos illos, qui Indicem in Aristotelem confecerit. Imperfectus quidem uterque Index est, sed tamen ob meliorem defectum uti ipsis possumus. Bernhardini *Seminarium Philosophiæ Aristotelicæ* Lugd. Gall. anno 1599. *in fol.* editum, præter Aristotelem, omnes quoque Interpretes & Commentatores, quos ipse habuit, ad Indicem retulit, sed parum ex tanto numero decerpsit. Si enim ex illis omnibus justus Index conficiendus esset, duo vel tria Volumina *in fol.* non suffecerint.

32 Atque hæc dicta sunto de Aristotele, ejusque Commentatoribus. In quo viro laudando multorum versatur industria. Legi possunt Herm. Conringii Orationes, quas in laudem Aristotelis scripsit, quæque amplius desierunt comparere in Bibliopolis. Prior illarum inscripta est Cancellario Arnoldo Engelbrecht, & edita Helmst. anno 1633. Altera inscripta est Casp. Barlæo, eodemque anno edita; ad cujus dedicationem Responsoria Epistola reperitur inter Epistolas Barlæanas. Præfationes istarum Orationum habentur in Epistolis Conringianis. Interpretes Aristotelis varie rem agunt, quidam in verbis desudant Criticorum more, quod faciunt aliquando Aspasius & Themistius: aliqui paraphrasin instituunt verborum, uti faciunt Andronicus & idem Themistius; alii in peregrinam linguam verterunt, ut Arabes, & qui ex illis in linguam Latinam transfuderunt. Quod res attinet, aliqui synoptice scribunt, ut Simplicius; alii præcipua quædam dogmata sibi sublegunt, ut Porphyrius & Dexippus *de categoriis;* alii in epitomen redegerunt, ut Pachymerius, Damascenus, Nicephorus Blemmydas; aliqui varias quæstiones congesserunt, ut Alexander Aphrodisæus; alii stricturas & censuras sibi sumpserunt in Aristotelis dogmata, aut, ea cum aliis Philosophorum contulerunt, suo interposito judicio. Prout itaque quilibet rem suam tractaverit, ita uti illo quis potest. De Aristotelis libris in universum, quinam inter illos genuini sint, quinam suppostitii, & de nonnullis Aristotelis Interpretibus ac Commentatoribus, luculenta extat Epistola Erasmi *lib. 28. num. 13.* ad Joh. Morum, Thomæ filium, scripta, in qua omnes ejus libros, tam superstites quam perditos recenset, deque singulis fert judicium; de Editionibus quoque Aldinis & Bebelianis judicat, quarum illas, ut nitidissimas ac accuratissimas, quidem commendat, Bebelianas tamen, quod minori pretio parabiles sunt, non contemnendas esse existimat. Tum Joh. Morum instigat & hortatur, ut philosophari diligenter pergat, vel sororum suarum exemplo incitatus.

CAP.

CAP. XII.

DE ARISTOTELIS IMPVGNATORIBVS.

§. 1. *Veteres omittuntur. Inter recentiores eminent, post Franc. Patricium (de quo c. 8. §. 3. dictum,) Pet. Ramus, in optimos quosque veterum injurius, Novator in Logica & Rhetorica ineptus, in Physica vero imperitus, Rud. Agricolæ & Lud. Vivis in nonnullis secutus vestigia, de cujus vita, scriptis, assectis, adversariis & hyperaspistis, plura cumulantur.* 2. *Guilh. Postellus, partim ob ἀκρίσιαν, partim ob Pomponatii, aliorumque Atheorum, abusum Aristotelis, huic infensior.* 3. *Pet. Gassendus, cujus* Exercitationes Paradoxicæ adversus Aristoteleos, *opus imperfectum, ob temeritatem juvenilem, & cavillandi studium, notantur* 4. *Thom. Campanella, de cujus vita, fatis adversis, ingenio portentoso, doctrina multiplici, novaturiendi in scientiis singulis libidine, scriptis potioribus, & opinionibus, quibus pleraque scatent, Paradoxis, fuse disseritur.* 5. *David Gorlæus, cujus* Exercitationum Philosophicarum *brevis sistitur Sciagraphia.* 6. *Henr. Ernstius, cujus Σόφος Ἄσοφος, quam leviter in Philosophia versatus fuerit, ostendit.* 7. *Judicium Venerale de novatoribus Philosophicis, aliam, quam Aristoteles, viam ingressis.*

PETRVS RAMVS. Nolo hic prolixe recensere veteres Autores, qui Aristotelem impugnarunt, quidve adversus illum publice nonnunquam actum fuerit, de quibus singulis prolixe Joh. Launoy videatur, *in libro de varia Aristotelis fortuna.* De Francisco Patricio supra c. 8. §. 3. diximus. Nunc ad Ramum venimus, qui suo tempore magno conatu id agebat, ut, ejecto e scholis Aristotele, sua Philosophia substitueretur. Magnos ille tumultus strepitusque fecit in Gallia, fretus præsidio Cardinalis Caroli Lotharingii. Profess. quoque Eloquentiæ Regius illic fuit, & Mathematicarum disciplinarum. Tardior & serior accessit ad literas, aliquo quidem ingenio, sed in plurimis sciolus & cavillator, veteribus Autoribus, iisque optimis, sine causa bellum indixit, adeo, ut nec Cicero ipse, Eloquentiæ Romanæ Princeps, cujus ille umbram non refert, dentes ejus effugere potuerit. Est vero certissimum stultissimæ δοκησισοφίας argumentum, omnium seculorum judicia spernere, & viris, in exemplum positis, & ab omnibus in pretio habitis, detrectare. In Dialecticis præcipue reperisse sibi visus est, non quod pueri in faba, cum rem plane eandem nova & inepta methodo, novisque vocabulis, dixit, ejecta doctrina necessaria de Demonstratione & Elenchis sophisticis, sensusque Aristotelis, quos non intellexit, depravavit. In Rhetoricis ejecit maxime necessariam de Inventione partem, quæ in Enthymematibus Oratoriis consistit, cor itaque & caput hujus disciplinæ abjecit, reliquis servatis. *Mirare*, inquit Joh. Riolanus, Medicus acutissimus, in *præfatione Tra-*

ctatus de Physicis principiis, stipendiarium bene dicendi Professorem in male dicendo bonas horas consumere, bonaque destruere omnia, nihil ædificare, eoque magis, quod hoc faciat tam libere, ne dicam, impudenter, ut in hoc Regis stipendiis militare videatur. In Physicis quanquam corrigi Aristoteles poterat, tantum abest, ut ipse hoc fecerit, ut potius depravarit. Cum Aristotelem redarguit, adversus veteres Philosophos disputantem, audiendum ego illum existimo, sed ut tenuem aliquem disputatorem & qui in re ipsa parum possit. Nihil autem facilius est, quam dubiis implere omnia, nisi quis solidiora possit afferre. Riolano eodem in loco judice, Pet. Ramus, *Physicæ sacris vix initiatus, Physicus videri vult, gradumque sibi munit ad gloriam, cum ruina, cujus umbram referre, vel si se ruperit, non possit.* Liber, in quo novitates ejus proponuntur, præcipue ille est, cui titulum fecit: *Scholæ in Artes liberales*, qui prodiit Basil. *in fol.* anno 1559. Proponuntur illic Grammatica, Rhetorica, Dialectica, Physica, Metaphysica. Controversiæ inter ipsum, & Aristotelicos, magno conatu agitatæ sunt utramque in partem. Pro sua Philosophia ipse Orationes nonnullas conscripsit, quæ & illi Operi junctæ sunt, & seorsim editæ Parisiis, anno 1551. *in 8vo.* Adversus illas Orationes editæ sunt aliæ ab Aristotelis defensoribus, v. g. Joachimi Perionii *pro Aristotele in Petrum Ramum Orationes duæ*, editæ Parisiis, anno 1543. *in 8vo.* Est & Petr. Gallandii, Latinarum literarum Professoris Regii, *pro schola Parisiensi, contra novam Academiam Pet. Rami, Oratio*, edita Lutetiæ, anno 1551. Habuit ille discipulos plurimos, & hyperaspistas, inter quos præcipui sunt Joh. Thomas Freigius JCtus Germanus, vir alias non indoctus, qui multum laboris, in reformandis ad mentem Rami disciplinis, insumpsit, & tabulis, divisionibus, subdivisionibus, Philosophiam discerpsit. Tum & Henningus Rennemannus, JCtus Germanus, qui pro ejus Philosophia Apologiam scripsit, Francof. anno 1598. *in 8vo* editam. Irrepsit in Germaniæ Academias hæc hæresis, & Westphaliam pene totam occuparat. Helmstadio continuis quasi disputationibus eam in exilium misit Cornelius Martini, pene unicus tum temporis partium Aristotelicarum, adversus Novatores illos, adsertor. Ceterum de Secta Ramorum vid. Hornium *in Historia Philosophica, l. 6. c. 11.* & Launoyum *libro sæpe citato.* Ejecta fuit & tandem illa Philosophia ex Gallia, publico Regis Francisci decreto, quod Helmst. recusum est. Vitam ejus singulari libro descripsit Nicolaus Nancelius, discipulus ejus, quæ edita est cum ejusdem Nancelii Orationibus anno 1599. Videatur & Keckermannus in *præcognitorum Logicorum Tractatu 2do,* ubi plura de origine Sectæ Ramisticæ, ejusque incrementis. Gratiam huic viro conciliavit mediocris quædam facundia, qua polluit. Cum Jac. Schegkio ipsi quoque res fuit, inprimis in Dialecticis Disputationibus, & extat Petri Rami *Defensio sui adversus Schegkium.* Rami *Orationes, Præfationes & Epistolæ,* Marpurgi sunt editæ *in 8vo,* anno 1609. cum Vita ejusdem, a Joh. Thoma Freigio conscripta, e quibus tota illa historia tumultuum in Philosophiæ regno quasi compendio disci potest. Id dici in excusationem Rami potest, primum illum non fuisse, qui in rebus multis ab Aristotetele dissenserit. Nam RUDOLPHUS AGRICOLA, vir suo tempore maximus, & primus literarum in Germania restaurator, in libris suis *de inventione*, quasdam hypotheses ponit, quæ

Rami-

Ramiſticis illis ita ſimiles ſunt, ut ex illo quaſi depromſiſſe videatur. Nam, quod inventionem Rhetoricam attinet, eam quoque ad Locos Dialecticos reducit, ac prolixe diſputat de eo, quod omnia Enthymemata Rhetorica ad locos Topicos reduci poſſint. Idem in Rhetoricis ſuis dicebat Ramus. Habuit & LVDOVICVS VIVES quasdam ſententias in libris ſuis Philoſophicis, quæ cum Ramiſticis convenire videntur. Barthol. Keckermannus ſane, in libro ſuperius citato, eum excuſat, quod his Autoribus nova multa induxerit.

GVILHELMVS POSTELLVS. Inter profeſſos Ariſtotelis hoſtes ille numerandus eſt. Convertit enim in Latinam linguam librum, qui inſcribitur: *Juſtini Martyris everſio Ariſtotelicorum dogmatum*, quem Carolo, Cardinali Lotharingio, nuncupavit. Præmittitur huic libro virulenta præfatio, qua damnat omnem Ariſtotelis Philoſophiam, tanquam Sophiſtices & Atheiſmi camarinam. Memorabile eſt, neque adeo a vero alienum, quod de Pomponatio habet: *Eo impietatis profecti ſunt multi, ut, quod publice non auderent, ob legum ſeveritatem, ſub Ariſtotelis nomine auſi ſint profiteri, ut proximis iſtis annis perditiſſimus quidam nebulo, Pomponatius, cum ſummo Italiæ probro auſus ſit, ſcriptis, etiam ſummis Pontificibus oblatis, & tantum non ſuaſis, conari, ut ex Ariſtotele demonſtraret, mortales eſſe animas. Et ita bellua illa invaluit in ea impietate, ut etiam in gloria ponant quidam Pariſiis ejus doctrinæ Interpretes, ſe Perretti & Pomponatii eſſe diſcipulos.* Hæc quidem Poſtellus, cujus laudanda pietas eſt, ſed judicio plane vir ille non valuit, quod oſtendunt multa ejus deliræ ſententiæ & fœdi errores, quorum multi magnique ſunt in libris illis, quos ſcripſit *de Orbis terræ Concordia*, & *de Nativitate Mediatoris ultima.* Quo poſtremo libro, qui rariſſimus eſt, inſanas fovet ſententias in Theologia, & eo denique inſaniæ proceſſit, ut ſe mediatorem fœminarum jactaret, uti Chriſtus fuit virorum. Videatur Sammarthanus *in Elogiis Gallorum, Lib. III.*

PETRVS GASSENDVS. Magno impetu Ariſtotelem adortus eſt Pet. Gaſſendus, vir maximi ingenii, ſed juvenili quadam præcipitantia in hæc conſilia adductus. Judicium de eo format Honoratus Fabri, Philoſophus noſtri temporis acutiſſimus, & qui Ariſtotelem ex ipſo Ariſtotele interpretari docuit, quod inductus juvenili audacia, alia quadam cauſſa privata, quam ibi allegat, iſtam viam inſtituerit, qua ad famam perveniret. Senem tamen pœnitentia ductum fuiſſe, idem teſtatur Faber. Titulus libri ita habet: *Exercitationes Paradoxicæ adverſus Ariſtoteleos, in quibus præcipua totius doctrinæ Peripateticæ fundamenta excutiuntur, opiniones vero, aut novæ, aut e vetuſtioribus obſoletæ, ſtabiliuntur.* (qq) Editus eſt liber anno 1649. Amſtel. apud Elzevirium, *in 8vo*, & Hagæ anno 1656. *in 4to.* Inſcripſit autem librum *adverſus Ariſtoteleos*, non ipſum Ariſtotelem, ad effugiendam invidiam. Toto autem hoc libro

(I) 2 nihil

(qq) Gaſſendi *Exercitationes contra Ariſtoteleos* Diſputationibus Elenchticis Roſtochii an. 1698. & ſeqq. impugnavit M. Henr. Aſcan. Engelke, de quibus, cum non legerim, judicium ferre nequeo.

nihil aliud agit, quam ut ostendat, Philosophiam Aristotelicam esse spuriam, Sophisticam, pejorem histrionica, rixosam, altercationibus horridam, barbaram, tyrannicam, ignavam, nulla autoritate, incertam item & obscuram, superfluis & alienis scatentem, falsitatibus, impietatibus, calumniis & contradictionibus, plenam. Hæc in genere contra doctrinam Peripateticam scribit. Libro secundo toto, sex exercitationibus. Aristotelis Analyticam impugnat, eamque totam vult esse rerum inutilium farraginem, quæ inepte rerum classes in 10. Categorias distinguat, & futiliter multa de propositionibus & utraque Analysi tradat. Addit, nullam dari posse demonstrationem, vel definitionem Aristotelicam. Ceteros 5. libros, nimirum in *libros Physicorum, de corpore simplici, de mixtis, in Metaphysica, & moralem Aristotelis Philosophiam*, teste Honorato Fabri, ex consilio amicorum suppressit. Quam telam suam cum non posset absolvere, vituperare Aristotelem amplius sine dedecore, ad alterum extremum delapsus, Epicurum laudare, ejusque Philosophiam illustrare cœpit. In ejus Exercitationes *Apologeticum pro Aristotele* scripsit hujus olim Academiæ Professor, MICH. WATSONIUS, qui in schedis ejus adhuc delitescit, nec in lucem prodiit. Meras sane cavillationes *in Exercitationibus* illis deprehendas, dum vel methodum incusat, vel contradictiones aliquas venatur; qualia sunt repertu facillima in omnibus scriptoribus.

4 THOMAS CAMPANELLA, Mirum & portentosum istius viri ingenium fuit, ad omnia factum & natum. Philosophus, Theologus, Medicus, Mathematicus, & quid non? Editi ab ipso sunt multi libri. Longe plures, & integram pene Bibliothecam scripsit, quorum Catalogum ipse singulari libello complexus est, qui reperitur in Tomo illo Autorum, qui *de studiis instituendis* scripserunt, & in lucem editi sunt anno 1645. in Batavis. Scriptus autem est ille libellus ad Gabrielem Naudæum. Ordinis Prædicatorum fuit Monachus, omnium pene scientiarum ad suos sensus reformator, a Peripateticis principiis diversissimus, quæ data occasione semper impugnat; non tamen adeo inter professos Aristotelis hostes. Multorum invidiam in se provocavit, cum omnes disputationibus suis fatigaret. Cum Theologis aliquando bellum ingressus, omnem miseriam suam & calamitatem inde hausit. Multa magnaque animo molitus est, non in scientiis solum, sed & in rebus civilibus. Ajunt enim, novum regnum illum animo agitasse, nisi forte ab invidis ejus hoc confictum. Perduellionis tamen & magiæ reus factus, sub Inquisitorum ungues pervenit, ubi acerbe habitus est omni suppliciorum & tormentorum genere. Magiæ in ipso crimen incusabant, qui impossibile crediderunt, tantum doctrinæ vim ab uno homine posse comprehendi. Dubitandum non est de falsitate hujus objecti criminis, si vera sunt, quæ refert de eo Boeclerus *in Elogio Christophori Forstneri;* quod valde memorabile est, neque sine magiæ adminiculo fieri potuit: ipse enim Forstnerum, nunquam antea visum, nomine suo compellavit, & multa de futuris edocuit. Bernh. Telesii doctrinam avide propugnandam susceperat, qui novas hypotheses Physicas adversus Aristotelem confecerat, de quibus in Physicis agemus. Multos æquales suos acerbe tractavit, Joh. Bapt. Portam præcipue, cui plagii crimen impingit, eum accusans, quod multa e MStis suis descripserit, *Disquisitio-*

num

num Physiologicarum quæstione, articulo 5. in Appendice. Scripsit multa, quæ partim Parisiis, partim Francof. in Germania, prodierunt. In Hispania enim cum viveret, ob acerrimos inquisitores, qui Philosophicas etiam caussas ad fidei tribunal revocabant, non poterat sua propagare: præterea obstinatissimi Aristotelis propugnatores, & scholasticæ Philosophiæ semper fuere Hispani, ideoque, quæ edere voluit, amicis dedit, ut alibi edenda curarent. Multa itaque Campanellianorum Operum publicavit in Germania TOBIAS ADAMI, qui in eum inter peregrinandum inciderat, homo varia doctrina instructus, & postea Principum Saxonicorum consiliis admotus, de quo videri potest Tob. Schmidt, in der Zwickauer Chronike, *Tom. I. p. 503.* Ubi inter alios patriæ suæ viros doctos, etiam hunc Campanellianorum Operum editorem nominat. E quibus præcipuum est *Philosophia Rationalis.* Habet autem illa partes quinque, Grammaticam, Dialecticam, Rhetoricam, Poëticam, Historiographiam, juxta propria principia. In singulis mirificus Novator est, ut vel in Grammaticis Metaphysicas subtilitates sectetur, de quibus multa moneri possent, si ratio instituti permitteret. Logica mire miscet omnia. Multa illuc pertrahuntur, quæ ad Metaphysicam proprie spectant. Miras habet rerum definitiones & divisiones, de quibus ipse videatur. In Rhetoricis ad nova capita doctrinam Enthymematicam reducit, & nescio quas *primalitates*, ut vocat, comminiscitur, in quibus contradicit Aristoteli sine ratione, saltem ut contradixisse videatur. Negat adversus Aristotelem, Rhetoricam esse germen Logicæ, quia Logica sit omnium scientiarum Organon: negat, esse artem bene dicendi, cum contingat & Grammaticum, & Physicum, & Poëtam, & Theologum, in arte sua bene dicere, non per Rhetoricam, sed per Logicam. Definit ergo Rhetoricam, quod sit ars instrumentalis, ad suadendum bonum, & dissuadendum malum, dicendo; quo nihil aliud agit, quam ipse Aristoteles, & ipsum illud bene dicere requirit, non distinguens finem externum & internum. Stulte negat, Rhetorices Objectum esse omnem quæstionem, quod ille facit suasionem boni, & dissuasionem mali cum illa, si pro persuasione accipiantur, sensu generali, finem tantum externum constituant Rhetorices, si sensu speciali, finem unius caussarum generis, nempe deliberativi. Ineptæ itaque subtilitates illæ sunt. In Poëticis non melius versatur, aut majore judicio, cæcus judicans de coloribus. Edita *Philosophia* est illa *Rationalis* (ne quis exspectet aliam Irrationalem) Parisiis *in 4to*, anno 1638 Scripsit & *Disquisitiones Physiologicas in fol.* editas Parisiis, in quibus multa habentur non spernenda. Adversus Aristotelem passim insurgit; quæstiones multas proponit abditas & abstrusas, in quibus tamen parum sæpe præstat, remittendo nos ad qualitates & elementa, quæ sunt consueta illa ignorantiæ ap. Physicos asyla. In istis *Disquisitionibus* nihil tam absurde asserit, quod non ex S. Scriptura, aut antiquis Patribus, probare velit, illorum autoritatem paradoxis sententiis suis prætendens. Edidit & *libros 4. de sensu rerum & Magia.* Curavit illorum editionem Tobias Adami in Germania; vocat ipse librum hunc suum *partem mirabilem Occultæ Philosophiæ,* ubi demonstratur, mundum esse Dei vivam statuam, beneque cognoscentem, omnesque illius partes, patriumque particulas,

ſenſu donatas eſſe, alias clariori, alias obſcuriori, quantus ſufficit ipſarum conſervationi ac totius, in quo conſentiunt, & vere omnium naturæ arcanorum rationes aperiuntur. O felices nos, qui jam nihil ignoramus! Simili ratione inſaniebat. Joh. Bapt. Helmontius, qui, præter ſenſum, etiam phantaſiam omnibus rebus adſcribebat. Ita non truncos amplius ſtipitesque habebimus, & phantaſiam etiam habebunt ſtatuæ, in quibus cerebrum deſiderabat vulpes Æſopica. Sed bonus Campanella, cum hæc ſcriberet, novum ignorantiæ aſylum aperuit, fingendo novum aliquem ſenſum, quemadmodum Peripatetici qualitates ſuas, ut haberet colores, quibus omnia incruſtaret. Abundabat ſc. ſenſu Campanella, ut omnibus largiretur de ſuo. Sed aliud latitat arcanum; defendi hac velut orci galea omnis Magia poteſt, quod ex *libro* 4. hujus Operis videas. Per eum enim aër ſentit, & nobiſcum conſentit, atque ideo, quicquid nos cogitamus, etiam aër cogitat, qui & verba noſtra accipit & ſentit; prout itaque affectus a nobis aër eſt, ita & alii intelligere hanc arcanam aëris communicationem poſſunt. Hinc operationibus magneticis, incantationibus, ſimilibusque, via ſternitur. Editus eſt liber Francofurt. *in 4to*, anno 1620. Scripſit & *libros* 7. *Aſtrologicorum*, *in quibus*, ut tit. habet, *Aſtrologia*, *omni ſuperſtitione Arabum & Judæorum eliminata*, *phyſiologice tractatur*, *ſecundum ſacram ſcripturam & doctrinam S. Thomæ & Alberti*, *& ſummorum Theologorum.* Edidit hos libros Francofurt. *in 4to*, anno 1630. ſuperſtitiones, ut mihi quidem videtur, ſuperſtitionibus augens. Habentur tamen multa in illis, e Phyſicis depromta, tempeſtatum indicia. Liber ultimus agit *de fato Aſtrologico vitando*, quod nemini Aſtrologorum hactenus in mentem venerat; ſed vitare illud per hypotheſes ſuas Aſtrologicas docuit, adeoque fatum eluſit. Scripſit & *Atheiſmum Triumphatum*, & *de Gentiliſmo non retinendo*, *prædeſtinatione*, *electione & reprobatione*, *& auxiliis divinæ gratiæ*, *Centonem Thomiſticum*, *adverſus Lutheri & Calvini aſſeclas*, adeoque Thomas ipſe Thomam hyperaſpiſten accepit. In *Atheiſmo Triumphato* ſibi opponit argumenta, in uno latere Atheorum, in altero ſuas reſponſiones, quæ non adeo ſunt operoſæ, & paululum frigidiores. Liber *de Gentiliſmo non retinendo* adverſus Ariſtotelem directus eſt, in quo hæc capita pertractat, ſcientias inſtaurari debere poſt Græcorum & Latinorum Gentilium Philoſophiam, quod neceſſe ſit contra Ariſtotelem ſentire & agere, ob profana & impia ejus dogmata, quæ recenſet, quod utile ſit Ariſtoteli contradicere, exemplo Patrum, quos allegat. Thomam quoque ipſum ab Ariſtotele diſſentientem facit, qui Ariſtotelem non habeat pro optimo Philoſophorum, ac ipſe non ſit Peripateticus, uti multis locis probare contendit. Callide autem Thomam prætexit ſuis ſententiis, ne tantum in ſe derivet invidiæ. Editi ſunt libri illi, quorum mentionem feci, Pariſ. anno 1636. *in 4to*. Scripſit & *Medicinalium libros* 7. juxta propria principia, qui prodierunt Lugd. anno 1635. *in 4to*, in quibus nova multa, a reliquis Medicis diverſa, habet. Scripſit & in Politicis aliqua, ſcilicet *de arcanis Dominationis Hiſpanicæ*, *& conſilium de Belgio iterum ſubjugando.* Edidit & aliqua in moralibus, de quibus tamen omnibus tenendum eſt judicium Bœcleri, *in Commentario in Taciti Annales p.* 101. Editionis *in 8.* Edita eſt Campanellæ *Realis Philoſophia Epilogiſtica* par-

tibus 4. in qua continentur Phyſiologica & Moralia, in quibus mirabili methodo etiam de morbis, & febrium familia, agit, Politica, quibus addit *Civitatem ſolis*, ut Ideam Reip. Philoſophicæ, ac Oeconomicæ; quæ omnia edita ſunt, curante Tobia Adami, Francof. *in 4to* anno 1623. Poſt hanc Philoſophiam, 4. illis partibus conſtantem, Pariſiis *in fol.* aliam edidit, anno 1637. Petro Seguierio, Galliæ Magno Cancellario, inſcriptam, ubi immiſcet varias quæſtiones, quæ in *Philoſophia Epilogiſtica* non habentur, ipſa quoque dogmata fuſius proponit, in omnibus pene Ariſtotelem vellicans & reprehendens. Ubi in phyſicis interdum afferuntur aliqua non vulgaria, e quibus fortaſſis alii quædam ceperunt. E. g. cauſam intumeſcentiæ maris non lunæ vult adſcribi, ſed ſoli, & objectionibus Galilæi prolixe reſpondet. Illud, ut novum, Iſ. Voſſius, *in libro de motu marium*, prodidit, cauſam æſtus marini in ſolis motum conferens, quod jam tum ante ipſum fecerat Campanella, vel ipſi non viſus, vel diſſimulatus.

5 DAVID GORLAEVS, Ultrajectinus. Scripſit ille *Exercitationes Philoſophicas, quibus univerſa fere diſcutitur Philoſophia Theoretica, & plurima ac præcipua Peripateticorum dogmata evertuntur*, ita enim tit. habet. Exiguus liber eſt, ſed tamen cum aliquo ingenio ſcriptus. Incipit a Philoſophia in genere, hincque ad Metaphyſica & Logica pergens, multa illic ſtatuit a Peripateticis diſcrepantia. Procedit deinde ad Phyſica, in quibus ſuas ſequitur hypotheſes Ariſtotelicasque impugnat. Quarum præcipuæ ſunt illæ: cœlum nihil aliud eſſe, quam extenſionem aëris; duo fecit mixtorum elementa, terram & aquam; ignem e numero elementorum excludit, merumque facit accidens, quod etiam primarium Carteſianorum dogmatum eſt. Editus eſt ille liber Lugd. Batav. poſt mortem Auctoris, anno 1620.

6 HENRICVS ERNSTIVS. Etiam ille Philoſophorum Ordini Cenſor intervenit, ipſe Philologus potius, quam Philoſophus, ſed non adeo quicquam in Philoſophia tentavit, quam quod Ariſtotelem in judicium vocaverit plurimosque adverſus illum teſtes produxerit. Tit. eſt libri *σόφος ἄσοφος, ſive Diſſertatio de re ſumme omniumque difficillima, nempe de vera Philoſophia, vocisque ejus abuſu, profanis Philoſophis non ſine gravi conſilio oppoſita.* Diligentiſſime Autor hic collegit, quicquid adverſus Ariſtotelem, tum a Theologis & Patribus, tum a Philoſophis recentioribus, ſcriptum eſt, quo major etiam liber colligi poterat. Satis autem oſtendit in ea Autor, parum ſe Philoſophiæ ſacris imbutum. Prodiit Hamburgi, anno 1665. & 1668. *in 8vo.*

7 Poterant ſub hunc tit. plures revocari; ſunt enim multi, qui adverſus principia Ariſtotelica philoſophantur. Quoniam vero non adeo data opera Ariſtotelem impugnant, & profeſſos ſe ejus hoſtes gerunt, ideo a nobis ad Novatores referentur in Philoſophia. Nam ad illam accuratius indagandam, cum ſemper excitata fuerint ingenia erectiora, non exiguo numero, hanc Philoſophiæ partem ingreſſi ſunt multi, qui aliam ab Ariſtotele viam ſecuti ſunt, quos ego minime reprehendendos exiſti-

existimo, si quid rectius Aristotele in medium afferre potuerunt, ut possunt sane multa, licet multi nihilo meliorem doctrinam Physicam fecerint suis commentis. Ut pene satius sit, ab Aristotelis latere non discedere, via scilicet illi communi, quam aliorum manuductione in, nescio quas, sylvas inconditas & horrida tesqua dilabi. Sed de illis, ubi ad Physicam perveniemus.

CAP. XIII.

DE DOCTORIBVS SCHOLASTICIS IN GENERE, ET NOMINALIBVS IN SPECIE.

§. 1. *Aristotelis illi Philosophiam, ob linguæ Græcæ imperitiam, corruperunt, & neglectis partibus præcipuis, circa solas Notiones fuere occupati. Commentati de illis sunt historice Joh. Henr. Alstedius, Joh. Ad. Osiander, G. Hornius, Joh. Lud. Vives, cæterisque præferendus Ad. Tribbechovius.* 2. *Primus illorum fuit, non Lanfrancus, sed Joh. Rucelinus,* Nominalium *Autor, quorum, nec inter semetipsos concordium, de universalium existentia disceptationis cum Realibus, Historia exponitur, & inter Platonicos, Stoicos & Aristotelicos, eandem jam olim viguisse ostenditur. Gabr. Naudæi de Philos. Scholastica Ortu digressio allegata. Nominalium Sectæ, a Guilhelmo Occam Anno 1320. instauratæ, & Anno 1673. ab Anonymo Anglo resuscitatæ, præcipui recensentur ac celebrantur doctores.* 3. *Guilh. sc. Occam.* 4. *Rich. Suisset, ab Hier. Cardano & J. C. Scaligero, summopere commendatus, a Joh. Pico autem (contra quem* h. l. *defenditur,) & Joh. Lud. Vive ob subtilitates ineptas, exagitatus.* 5. *Greg. de Arimino.* 6. *Gabr. Biel.* 7. *Pet. de Alliaco.* 8. *Joh. Gerson.* 9. *Joh. Major. Mart. de Magistris, Joh. Celaya, Hier. ab Hangesto.* 10. *Joh. Raulinus, Jac. Almainus, Georg. & Pet. de Bruxellis, Joh. Dullard, Joh. Buridanus, Marsilius de Inghen, Thom. Bricot, Casp. Lachs, Ant. Coronell, Henr. & Joh. Altensteigii.* 11. *Alii ejusd. ævi complures, e recentioribus Rod. Arriaga & Joh. Salabertus.* 12. *Erasmi de Nominalibus, cæterisque Scholasticis, judicia. Nominalium & ducis horum, Guilh. Occami, Pontificem Imperatori subjicientium, cum Realibus, Oxoniæ, alibique locorum, contentiones. Ludovici XI. Regis Galliæ, edictum contra Nominales, A. 1473. promulgatum.* 13. *Nominalibus perperam accensentur Marius Nizolius (de cujus novaturiendi in Philosophia libidine, hostilique in Aristotelem animo, plura adduntur) & Thom. Hobbesius.* 14. *Georg. Calixti de Scholasticis judicium benignius.*

1 PRocedimus nunc ad Philosophorum genus, neque Aristotelicum plane, nec ab Aristotele omnino diversum. Scil. hi Aristotelis quidem Philosophiam professi, parum ex ipso, & interpretibus ejus Græcis, sapere potuerunt: cum ipsi Græcæ linguæ ignari fuerint. Quicquid e Boëtio, Latino Aristotelis Commen-

Commentatore, ac sordidis quibusdam Aristotelicorum librorum ex Arabico Versionibus Latinis, haurire potuerunt, illud, pro ingenii sui acumine, & seculi istius genio, exornarunt, & quoddam Philosophiæ corpus nobis inde fecerunt, quod instar simiæ illius Claudianeæ, *claro deforme* esset *amictu*. Parum ab illis præstitum est in Physicis & Mathematicis; in illis enim accuratior omnino indagatio instituenda erat. In solo notionum regno triumpharunt mirificis perplexisque subtilitatibus omnia implicantes, in quibus extricandis licet cerebrum quis ruperit, nihilo tamen in re ipsa sapientior erit. Historia si accuratior esset a quopiam instituta ortus progressusque dogmatum illorum, non parum illud faceret ad Theologiam & Philosophiam. Sed, ut ipsi confusum aliquod Philosophiæ chaos proponunt, ita & historia eorum tota tenebrosa est. Chronologiam Scholasticorum Doctorum dedit IOH. HENR. ALSTEDIVS *in Chronologia*, ubi in tres ætates distinguit; primam a Lanfranco ad Albertum M. secundam ab Alberto M. usque ad Durandum; tertiam a Durando ad Lutherum. Prodesse etiam huic instituto poterit Catalogus Scholasticorum, propositus a IOH. ADAMO OSIANDRO *in Chronotaxi* sua *Historica*, ubi & Scholasticos per successionem temporum in tabula disposuit, per sex scil. latera. In primo est nomen Autoris; in secundo nationis; in tertio Ordinis, quem professi; in quarto dignitas; in quinto tempus, quo floruerunt; in sexto Scripta illorum recensentur. Videatur quoque HORNIVS *l. 6. Historiæ Philosophicæ*. Legi etiam potest IOH. LVD. VIVES *in libro de causis corruptarum disciplinarum*, &, præ ceteris omnibus, qui argumentum hoc cum cura tractavit, Ad. Tribbechovius, *in libro de Doctoribus Scholasticis, & corrupta per eos divinarum humanarumque rerum scientia.* (rr)

Primus Doctorum Scholasticorum, quantum constat, fuit IOH. RVCELINVS, Britannus (Angli enim in his subtilitatibus valde solliciti fuerunt,) quem inter Scholasticos non video numerari ab Osiandro, neque ab Alstedio, qui quidem altius origines Scholasticorum incipit, ordiendo a Lanfranco, Archiepiscopo Cantuariensi, qui vixit anno 1050. Sed illi, quos nominant, non videntur ad Scholasticos esse referendi. Quæ enim illi scripserunt, Theologica sunt, neque ex illa schola, quæ postea prodiit. Fuerunt autem primo Doctores Scholastici Philosophi, quos secuta est postea Theologia Scholastica. Neque enim Theologia ordinari poterat, antequam ejus principia essent a Philosophis determinata. Refert & Alstedius Gratianum, Monachum Benedictinum, inter illos, qui collegit Canones sacros, quo tamen non referri debere videbatur. Sola enim illa Collectio in Scholasticorum numero non ponit. Primæ itaque debentur Joh. Rucelino, Nominalis Sectæ primo autori propagatorique. Notum enim est, Scholasticos fuisse distin-

2

(rr) Ad. Tribbechovii *de Doctoribus Scholasticis Libro*, Giessæ an. 1665. *in 4to* edito, jungi merentur, qui primas doctrinæ Scholasticorum origines accuratius aliis vestigant, Jac. Thomasii *de Doctoribus Scholasticis Latinis* Dissertatiuncula, Lipsiæ an. 1676. *in 4to* excusa, ac *Oratio XII. de Secta Nominalium.*

ctos in Nominales & Reales, & ex utriusque sectæ placitis acerrima inter illos fuisse orta bella, ac nonnunquam etiam inter discipulos cruenta. Campus autem harum velitationum erat Dialectica: hanc quoniam habebant a Boëtio Latino sermone traditam, in illam omnem operam impenderunt. Atque hæc dissidia in reliquas disciplinas, imo ipsam Theologiam, postea penetrabant, cum illi, qui se Reales appellabant, Nominales, velut hæreticos, aversarentur. Anshelmus certe appellavit hæreticos Dialecticos. Tota res versabatur in doctrina de existentia universalium, quæ ad Metaphysicos potius, quam Logicos, referenda. Alii non existere universalia autumabant, alii habere in re ipsa fundamentum, adeoque illi Nominales, hi Reales, vocabantur. Non fuit vero hæc doctrina primum in istorum cerebellis nata, sed jam tum in veterum Philosophorum scholis agitata. Qui ante Platonem erant Philosophi, negabant quid in rebus universale esse, sed omnia fluere, ac nihil esse stabile. Plato ideas suas in scenam produxit, velut eorum, quæ sensu percipimus, exemplaria alterna, quæ essent tanquam universalia ante res. Has impugnavit postea Aristoteles, ac ipsa universalia, quasi rebus immersa, tradidit. Stoici autem putabant, tum demum existere, cum cogitatio illa fingeret. Triplex ita hoc universalium genus, *ante multa, in multis, & post multa;* ac fuit, ob hanc distinctionem, in ipsis etiam Scholasticis Nominalibus differentia. Reales Scholastici Nominales incusabant Stoicismi, cum vicissim Nominales Reales arguerent, quod Platonica somnia propagarent. Ac erant inter utrosque, tam Nominales, quam Reales, qui sententias suas utrique, tam Platoni, quam Aristoteli, accommodabant, ut fuerunt, qui Aristotelem & Platonem inter se non dissentire, integris libris docuerunt. Convenientiam concordiamque Nominalium cum Platonis dogmatibus aliqui quoque observarunt. Inter Reales quoque erant, qui Platonem habebant in deliciis. Postea vero, cum universa Realium natio Thomistarum præcipue ac Scotistarum factionibus censeretur, aboliti pene toti fuerunt Nominales, quorum usque ad hæc tempora quasi tres erant familiæ. Aliqui, ut Rucelinus, universalia meras esse voces docuerunt. Alii iterum in solo intellectu posuerunt, atque meros animi conceptus esse autumarunt, quos Conceptuales aliqui vocant, & a Nominalibus distinguunt, quanquam alii etiam confundant. Alii fuerunt, qui universalia quæsiverunt, non tam in vocibus, quam in sermonibus integris, quod Joh. Sarisberiensis adscribit Pet. Abelardo; quo quid intelligat ille, mihi non satis liquet. Vocati sunt præterea Nominales illi Verbales, Terministæ, Connotatistæ; vocati sunt etiam ab aliquibus Tyrones, nam Reales se pro Veteranis habebant. Nominalibus hoc in ore erat Axioma: *non esse multiplicanda entia præter necessitatem.* Reales vicissim Nominales reprehendebant, ob miram illam Entium avaritiam, quam tamen natura non amet. Objiciebant illis, quod multas veritates interemissent. Atque hæc inter illos contentio perpetua fuit, quæ inter studiosos Parisienses (nam Parisiis & Oxoniæ qs. regnum erat illorum) in cruenta prælia prorupit, de quibus non verum erat illud Hesiodi: Ἀγαθὴ δ᾽ ἔρις ἥδε βροτοῖσι. Est enim illa pulchra præcipue inter studiosos, modo non sit cruenta. De origine progressuque Scholasticæ Philosophiæ & Theologiæ legi potest Gabriel Naudæus

in

in Additionibus ad Historiam Ludovici XI. p. 151-164. qui refert primam hujus originem ad tempora Joh. Damasceni, Græci scriptoris, unde postea ad Latinos etiam pervenit, Petrum Abelardum, ejusque discipulum, Petrum Lombardum, qui Theologica dogmata his sophismatibus incrustarunt, de quibus Joh. Sarisberiensis *lib. 1. metalogici, cap. 3.* conqueritur. Nominalium tamen schola a Rucelino primum orta, cujus mentionem nullam facit Osiander *in Chronotaxi* sua, prima tum partes habuit, quæ postea anno 1320. in Guilhelmo Occamo revixit, quem ideo primum nonnulli autorem Nominalium faciunt. Docuit vero ille Oxonii circa tempus illud, plurimaque scripsit, tam in Theologicis, quam in Philosophicis. Quare omnem hanc Nominalium doctrinam Angli sibi tribuunt, utpote ab Anglis primum introductam, & ab Occamo restauratam. Prodiit Oxonii libellus anno 1673. *in 12mo*, sub tit. *Ars rationis, ad mentem Nominalium.* Autor non est additus, quantum tamen videtur, resuscitare nunc in Anglia Nominalem doctrinam conatur, quam vehementer illic laudat, ac subtilitate & perspicuitate reliquas omnes superare gloriatur. Sed labor illius viri vel in Logicis ipsis valde imperfectus est, & in Historia Nominalium, quam præmisit, deficit. Nulla enim apud ipsum Rucelini mentio, qui tamen primus Nominalium est, & ipse Britannus, & aliquot seculis ante Occanum vixerat. Tum & alios omisit posteriorum temporum, qui tamen maximæ celebritatis erant, atque inter illos Rich. Svissetum, Calculatorem, cui tam mirifica elogia suspendunt Cardanus & Scaliger, uti postea videbimus. Breviter itaque recensebimus Nominales Scholasticos, quantum de iis expiscari possumus. Primi illi a Rucelino scriptores obscuri sunt, neque indagari possunt. Qui post D. Thomam vixerunt, quorum princeps est Guilhelmus Occamus, Realibus quidem Philosophis posteriores sunt, sed tamen Rucelini, tanquam antecessoris, doctrinam propagarunt; quanquam & in ipsum Thomam, qui ad Nominalium Sectam non pertinet, Commentarios plerique scripserint, cujus in suos sensus pleraque detorserunt, ut hodieque sunt multi, qui ipsum Aristotelem in suos sensus cogunt.

GVILHELMVS de OCCAM, sive OCCAMVS. Vixit circa annum Christi 1320. dictus *Doctor Invincibilis;* scripsit Theologica multa: Lib. *de sacramento altaris*, editum Parisiis *in 12.* anno 1513. *Annotationes in 4tum librum sententiarum D. Thomæ, & Centiloquium Theologicum, in fol.* editum Lugd. Gall. anno 1594. Scripsit & quædam ad Jurisdictionem Imperialem & Ecclesiasticam spectantia, quæ reperiuntur in Collectaneis Goldasti, quæ *de Monarchia Imperii* collegit. Ejus Opera edidit Marcus de Benevento, qui in *præfatione* testatur, quod *si apud Deos nexus Logicæ invenirentur, nullius, nisi Occami, viri doctissimi, solutione uti dignarentur.* 3

RICHARDVS SVISSET. Hic quanti nominis fuerit, vix credi potest, atque adeo tamen ignoratur, ut vix in Bibliotheca aliqua ejus nomen supersit, ut testatur Gabriel Naudæus in *Dissertatione* sua *de instruenda Bibliotheca pag. 86.* ubi miratur ille, in nulla Bibliotheca visa sibi esse ejus Opera, quæ tamen adeo commendat 4

Scaliger. Nomen ejus vocatur a Scaligero Richardus Sviſſet, cum cognomine *Calculatoris.* Gabriel Naudæus, qui, *in Diſſ. de inſtr. Bibliothec.* illum Richardum vocaverat, in *Additionibus ad hiſtoriam Ludovici XI. p. 214.* vocat Rogerium Sviſſetum, qui Monachus Ciſtertienſis ſalutatur in Edicto quodam Regis Galliæ. Vocatus autem fuit vero nomine, Anglica lingua, *Swinshead,* i. e. *caput porcinum* ſive *os porci,* quod poſtea nomen in Sviſſetum converterunt. Mentionem quoque ejus fecit Voſſius *in libro de ſcientiis Mathematicis c. 18. p. 78.* qui Johannem Sviſſetum vocat, quod prænomen ipſi quoque tribuit Gaddius *in lib. de ſcriptoribus.* Sed erravit hic Voſſius, qui, Calculatoris nomine inductus, ipſum ad Mathematicos retulit. Dicit enim, quod Logiſtices agrum excoluerit, & ab eximia artis hujus peritia dictus fuerit Calculator, præterea ne unicum quidem ejus librum citat, quem ſuper hoc argumento ſcripſerit, ſed ſolummodo ex Cardani *lib. 16. de ſubtilitate* ejus elogium recenſet. Unde patet, ex ſua conjectura eum hoc ipſi tribuiſſe: præterea nec annum, quo vixit, addidit, ut mirum ſit, adeo ignorari celebratum Scaligero nomen. Calculator vocatus eſt, ob ſubtilitates ſuas; ita enim Ludovicus Vives *l. 5. de corruptis artibus; Invectæ ſunt cavillationes ſtultarum ſubtilitatum, quas ipſi Calculationes vocant.* Scaliger *Exerc. 324.* de hoc Sviſſeto ait, illum *exceſſiſſe modum humani ingenii,* & Exercit. 340. ita de illo ſcribit: *Hic vir tam acute ſcripſit, ut a paucis plene & pro meritis intelligatur, dignus profecto, quem neque ſenium ſenem faceret, neque naturæ lex privaret vita. Illi viro maximo multa debeo, plura debiturus, ſi per ingenii mei imbecillitatem licuiſſet, non enim leviter in ejus campo nos exercuimus.* Et hic tamen Sviſſetus adeo ignoratus fuit, ut fruſtra illum in omnibus Bibliothecis quæſiverit Naudæus. Sed mirari merito debemus varietatem ſententiarum & judiciorum. Quem enim adeo in cœlum evehit laudibus Scaliger, illum, ut ſummum nugatorem, elevant Joh. Picus & Ludovicus Vives, hic *libro 5, de corruptarum artium cauſis* (ubi illi Rogerii nomen tribuit), ille autem ſubtilitates ejus vocat *quisquilias Sviſſeticas, quæ nihil ad ſciendum, vel ad uſum, conferunt.* Prolixior ejus locus adducitur a Gaddio *de ſcriptoribus Tom. 2. pag. 326.* Ejus an quicquam editum ſit, diu inquiſivi, ſed inveni tandem *de reactione Tractatum,* quem vellicare videtur Joh. Picus *dicto loco,* editus eſt ille liber hoc tit. *Richardi Sviſſet quæſtio de reactione, Venet. apud Octavianum Scotum, anno 1520. in fol.* Plura de illius ſcriptis expiſcari non licuit. Ceterum Picus exagitat infinitas ejus ſubtilitates, de motu uniformi, difformi, uniformiter difformi, difformiter difformi, de infinite raris aut denſis, de hora ſecta in partes proportionales aut hoc illo proportionis genere. Picus illa inventa eſſe dicit *ab otioſis hominibus, aliarum rerum omnium inſcientibus, ad exercendum in ſcholis guttur, ne tacendo obduceretur ſitu.* Hæc Picus, vir utique non obeſæ narit, adverſus Scaligerum, tot Autorum Hypercriticum, judicare non eſt veritus. Sed, ſi meam hic ſententiam dicere licet judicio, quantum ex titulo hujus libri colligere poſſum, rem illam non contemni debere. Motus enim doctrina infinitis modificationibus conſtat, in quibus ſi idonee ingenium exercuit Sviſſetus, profecto condemnandus non eſt. Qui diceret Picus, ſi hodie videret ſubtiliſſimas illas ſpeculationes Carteſianorum, Boylii,

atque

atque aliorum circa varios motus particularum? At hæc tamen ingenii profecto mera commenta non sunt, sed re ipsa fundata.

GREGORIVS de ARIMINO. Etiam ille inter Nominales celebratur, ipsi Occamo subtilitate non cedens. Hoc enim elogium illi tribuit editor *Logicæ Nominalium*, Anonymus Anglus. Edidit *Theologica* & *Philosophica* varii argumenti, quæ raro in Bibliothecis comparent. 5

GABRIEL BIEL. Vixit circa annum Christi 1470. Scripsit Theologica & Philosophica, Occami *libros in sententias* in *Epitomen* redegit, & ubi ipse vel nimis obscurus, vel brevis, de suo addidit, ac interpretatus est mentem ejus. Commentarius ejus in Sententiarum libros editus est *in* 4. Brixiæ, anno 1574. tribus Voluminibus. Edidit & in Theologicis *Expositionem Canonis Missæ, in fol.* Parisiis. Prodiit quoque eodem Autore *liber de monetis*, cum Notis Marquardi Freheri, Lugd. anno 1605. Fuit autem natione Germanus. 6

PETRVS de ALLIACO, Cardinalis Cameracensis, suo seculo doctissimus habitus, vixit anno 1404. qui tamen aliquid elegantius sapere videtur. Nam & in Mathematicis se exercuit, scripsitque *librum de sphæra mundi*, qui editus est *in fol.* Parisiis. Edidit *Commentarios* in varios Aristotelis libros. *Comment. in libros Meteorum*, qui prodiit Venet. anno 1509. *in fol.* Scripsit & Theologicos Tractatus, *Meditationes sc. in 7. Psalmos Pœnitentiales*, quæ prodierunt Parisiis *in 12.* anno 1545. *Lib. de reformatione Ecclesiæ, & de squaloribus Ecclesiæ Romanæ*, editum Basileæ, anno 1551. *Commentarium super libros sententiarum, una cum laudibus Theologiæ*, editum *in 4to.* anno 1505. *Lugd.* ac *Tractatum exponibilium de anima in 4to.* Paris. 1494. 7

IOHANNES GERSON, Cancellarius Parisiensis, cujus extant varia Opera, tam Theologica, quam Philosophica. Erasmus de eo *l. 19. Ep. 95: Gersonis quædam Opuscula legi juvenis, nec omnino displicuit.* Ejus Opera edita sunt *in fol.* Paris. 4tuor Voluminibus primum, & deinde auctiora atque castigatiora, anno 1606. *in fol.* Scripsit *de probatione spirituum Tractatum*, (*ss*) qui reperitur in Jacobi Sprengeri *Malleo maleficarum*; *Regulas morales, quæ editæ sunt Parisiis in 12*; *Lib. de Valore Excommunicationis* (Latine & Italice); *de Imitatione Christi Tractatum*, qui editus est Venet. *in 8tavo*, anno 1540. Edidit & illa quædam Opuscula Politica, quæ collecta sunt a Goldasto *in Monarchia Imperii.* 8

IOHANNES MAJOR. Scripsit & ille Opuscula quædam, quæ edi solent 9

(K) 3 cum

(*ss*) Joh. Gersonis Opuscula *de discernendis veris Visionibus a falsis, & probatione Spirituum*, occasione Controversiæ de Revelationibus Asseburgianis, Auspiciis Rud. Augusti. Ducis Brunsvic. Helmstadii an. 1692. *in* 8. ab Hermanno ab Hardt, Professore celeberrimo, denuo sunt edita.

cum Operibus Gerſonis, partim Philoſophica, partim Theologica. Neſcio, an idem ſit, *(tt)* qui ſcripſit *Hiſtoriam Majoris Britanniæ*, quæ edita eſt Pariſ. anno 1521. Edidit *Comment. in 4tum ſententiarum*, Pariſiis anno 1616. *in fol.* De illo vide Gaddium *Tom. 2do de ſcriptoribus p. 55.* Recenſebo nunc, quaſi per lancem ſaturam, illos, qui ſequuntur. Quis enim in turbo ordinem obſervet? Eſt MARTINVS de MAGISTRIS, Ludovico XI. a confeſſionibus & Eleemoſynis, qui præter Theologica, ſcripſit librum *de conſequentiis in vera divinaque Nominalium Via*, quem laudat Naudæus *in Additionibus ad hiſtoriam Ludovici XI.* Ejus Opera, duobus Voluminibus *in fol. ſuper 4. virtutes Cardinales*, impreſſa ſunt Pariſ. anno 1491. Scripſit & *Commentarium ſuper ſalve Regina, Orationem S. Bernhardi.* Vocatus fuit e ſchola Pariſienſi a Rege Ludovico, ut hiſtoriam ſcriberet. Vide de eo Epiſtolas Trithemii. IOH. CELAYA Doct. Pariſienſis dictus fuit, quoniam Pariſiis ad inſtituendam Univerſitatem Valentinam in Hiſpaniam evocatus eſt. Scripſit *Commentarium in libros Ariſtotelis de natura, una cum quæſtionibus*, qui editus eſt Pariſ. *in fol.* anno 1507. apud Emundum Febreum. Sequuntur jam multi, nomine ſolo mihi noti, uti HIERON. AB HANGESTO, cujus aliquod Opuſcula memorat Iſraël Spachius, ſine loco & tempore impreſſionis, quare dubito, an ipſe viderit. *De cauſis* ille ſcripſiſſe dicitur, & *de proportionibus, p. 345. & 354.* Ejus quoque extant *Moralia*, Pariſ. edita, apud Joh. Parvum, anno 1519. *in folio.*

10 JOHANNES RAVLINI aliqua etiam prodierunt in Philoſophicis & Theologicis, cujus *Sermones* impreſſi ſunt Pariſ. *in 8tavo*, anno 1642. duobus Voluminibus. Solebant autem illi ſermonibus ſuis miſcere ſcholaſticas ſubtilitates, quem morem reprehendit Eraſmus *l. 5. Epiſtola 27. p. 322. Editionis Londinenſis*, JACOBVS ALMAIN Opuſcula quoque ſcripſit, tam Theologica, quam Philoſophica, quæ cum Gerſonis, Majoris & Petri de Alliaco, *Opuſculis*, junctim eduntur. Extant ejus *Tractatus de Autoritate Eccleſiæ contra Thomam; Expoſitio circa deciſiones quæſtionum Guilhelmi Occam ſuper poteſtate Papæ, in 8.* Pariſ. anno 1537. Nam hæc controverſia tum maxime agitata fuit a Nominalibus, de poteſtate civili adverſus Papam, & contra dicebant illis Reales, de qua re in ſequentibus plura. GEORGIVS & PETRVS BRVXELLENSES ad hanc quoque familiam pertinent. Scripſerunt aliqua in Ariſtotelem & Petrum Hiſpanum; & quidem Georgius *in Petri Hiſpani tractatus Logicos quæſtiones*, Lugd. editas, una cum Petro Hiſpano, anno 1509. apud Jannotium de Campis; *Expoſitionem in Logicam Ariſtotelis per omnes Organi partes*, quæ prodiit Lugd. anno 1504. ap. Stephanum Gryad. Fuit alias dictus Crocard, teſte Spachio *in Nomenclatore pag. 629.* Petrus de Bruxellis quæſtiones in Phyſica Ariſtotelis ſcripſit, editas Pariſiis ap. Joh. Parvum, anno 1521. Scripſit & *in libros Ariſtotelis de anima Commentarium*, qui prodiit, una cum ejus *quæſtionibus in Phyſicam*, ibid. anno 1521. *in fol.* IOH. DVLLARD, cujus extant *quæſtione, in libros Ariſtotelis de cœlo* Pariſiis editæ

(tt) Joh. Major, Hadingtonienſis Scotus, Th. D. Pariſiiis an. 1528 ſuperſtes & *Commentarii in Lib. Sentent.* & *Hiſtoriæ Britannicæ*, Autor eſt. V. Simleri *Biblioth. p. 393.* Bellarm. *de Scr. Eccl. p. 307.* Labbeum *de iisdem, T. I. p. 591.* Voſſii *L. 3. de Hiſt. Lat.* P. I. c. 13. p. 687.

editæ *in fol.* IOH. BURIDANI *in Politica Aristotelis Commentarius* prodiit *in 4to*, Oxonii anno 1640. Scripsit & *Logicam*, *& in Aristotelis Ethica quæstiones.* MARSILIUS DE INGHEN, cujus an quicquam editum sit, ignoro; quæ scripsit Opera Philosophica, habebantur manu ipsius Autoris scripta in Bibliotheca Heidelbergensi, teste Israële Spachio *in Nomenclatore, pag. 31. & 241.* THOMAE BRICOT, Francisco I. Regi Galliæ a Concionibus, Commentaria juncta sunt Georgii Bruxellensis *quæstionibus*, & quidem ad Petri Hispani *Tractatum Logicum* & ad *Organon* Aristotelis. Est & ejusdem Epitome *Physices*, cujus meminit Spachius in *Nomenclatore Philosophico, pag. 608.* CASP. LACHS scripsit nonnulla de *Syllogismo*, Parisiis edita, & in Arithmeticis quædam, nisi forte fallitur Spachius, qui illic retulit ipsum, ductus *supputationum* titulo, quo nomine tum temporis non numerorum doctrina, sed Scholasticorum Nominalium subtilitates, veniebant. ANTONIUS CORONEL scripsit *in 12. capita libri primi poster. Analyticorum, qui Commentarius* prodiit Paris. *in fol.* HENRICUS ALTENSTEIG cujas fuerit, equidem dicere non possum, quidve scripserit, novi tamen illum fecisse *Indicem in Thomam*, & si recte memini, alios quoque Scholasticos, qui usui esse possunt illis, qui in hoc sterquilinio aurum quærunt. Est & alius quidam IOH. ALTENSTEIG, qui *Artem Epistolandi* scripsit, e cujus libri titulo satis apparet, quale hic elegantiarum cornu copiæ lateat. Idem scripsit *de vocabulis barbaris*, ipse barbarus. Editus est liber ille anno 1512. Hagenoæ *in 4to*, per circumspectum virum, Rinnemannum.

11 Supersunt alii, quorum ego libros nunc quidem enumerare non possum, Albertus de Saxonia, Guilhelmus de Rubione, Adamus Godsam, Robertus Holcot, Gervasius Wain Svevus, Caspar Hentesberg, quibus omnibus quoque accenset Editor ille *Logicæ Nominalium* RODERICUM ARRIAGAM, de quo dicit, illum profiteri se quidem Nominalem, sed eorum fundamenta non intellexisse. Facit & mentionem cujusdam IOH. SALABERTI, qui defensionem Nominalium nuper susceperit, & *Logicam in Nominalium via* lingua Gallica ediderit, quem tamen hactenus ego non vidi. Ceterum autor illæ Logicæ Anglus, quisquis est, toties a nobis citatus, in terminis, & eorum formalitatibus, mire se fatigat. In quibus tamen meo quidem judicio, satis subtilium tricarum est, quarum usus aliquis in negotio Eristico esse possit.

12 Atque hæc de Nominalibus Scholasticis dicta sunto, quorum Secta magna olim in celebritate fuit. Suo tempore illam floruisse testatur Erasmus *in Epistolis l. 19. ep. 9. p. 20. B.* cujus sunt varia de toto scholasticorum genere judicia, qui tamen non adeo adverso ab illis animo est. Non enim explodit illos, sed corrigi optat, & totam hanc Theologiam & Philosophiam accessione veteris veræque literaturæ locupletiorem & astigatiorem reddi cupit. Videatur ille *l. 1. ep. 22. p. 14. C. l. 11. ep. 15. p. 564. D. l. 19. ep. 38. p. 859. E. & l. 28. ep. 8. p. 1647. F.* Origo Nominalium, quæ Rucelino a quibusdam tribuitur, ab aliis ad Petrum Abelardum refertur. Sed parum quidem hæc ad nos. Sunt enim illa vetera & absoleta. Occamus alter ille, si non primus, est, sed qui hodie inter primos tamen habetur, uti Johannes Duns, Scotus

tus, Realium ſuo tempore antelignanus fuit, inter quos duos, Occamum & Dunſium Scotum, acerbæ fuerunt lites & controverſiæ, quarum tempus incidit in annum 1343. quo illæ diſſenſiones, in Oxonienſi Academia ortæ, totam illam univerſitatem in duas factiones diſtraxerunt, Aquilonarium & Auſtralium, quæ nomina jam olim factioſa, accedente novæ factionis titulo, vehementius recruduerunt. Auſtrales Occamo, Septentrionales Dunſio favebant. Neque ſubſtitit intra pulveres ſcholaſticos illa diſceptatio, ac intra Angliæ fines, ſed & in Galliam propagata eſt. Nam Occamus, in gratiam Ludovici Bavari, adverſus Pontificem Rom. ſententiam hanc publice defendebat, quod jurisdictio Eccleſiaſtica civili debeat ſubjacere, quod argumentum illo tempore diſcutere, erat ulcus tangere. Deſignatur tamen Avenione in Gallia huic palæſtræ ſcholaſticæ campus, rem acriter adverſus Occanum agentibus, tum Gallis, tum popularibus etiam Anglicis, qui ſtabant a Pontificiorum ſententia. Illis tamen omnibus ſuperior Occamus *Doctoris Invicibilis* titulum reportavit, quaſi in præmium illi e titulis Cæſareis ceſſerit. Ac magnam Pontificiæ tyrannidi plagam intulit, cum hoc dogma a ſcholæ ejus ſectatoribus propagaretur amplius, & Imperatoribus Rom. cederet in magnum beneficium. Plebs enim, his Doctorum diſputationibus commota, in dubium cœpit vocare jura Pontificis, & Imperatorum adhærere partibus. Hæc diſputatio nonnunquam in cruentos conflictus abiit, & in Academia Oxonienſi Boreales ſibi alium, alium Auſtrales, Cancellarium petiverunt, qui & dati ſunt utrique parti. Atque ita divortio illo ſciſſa fuit Academia, ſed res tamen iterum conciliata fuit, uti plenius deſcribit Antonius Wood *in Hiſtoria & Antiqq. univerſitatis Oxonienſis, ad annum ſupra dictum 1343.* Atque hanc ob cauſam credo in odium iſtud incurrit Nominalium Secta, dum paſſim adverſus illos concitarentur primum Scotiſtæ, & qui Scotiſtarum partibus favebant, Magnates & Principes. Eo tandem res deducta eſt, ut anno 1473. Rex Galliæ, Ludovicus XI. edicto publico damnaverit omnium Nominalium doctrinam, in quo diſertis verbis referuntur Guilhelmus Occam, Monachus Ciſtertienſis, quem Suiſſetum Naudæus interpretatur, de Arimino, Buridanus, Petrus de Alliaco, Marſilius Inghen, Adamus Dorp, Albertus de Saxonia, quorum ſcripta rejiciuntur, commendantur vero & permittuntur D. Thomas, Albertus Magnus, Ægidius de Roma, Alexander de Hallis, quem alii *Ales* vocant. Copia iſtius edicti, ex Archivo Academiæ Pariſienſis producitur a Gabriele Naudæo, *in Additionibus ad Hiſtoriam Ludovici XI. a p. 203. usque ad p. 224.* Omnes etiam nomen Nominalium & doctrinam eorum ejurare juſſi ſunt tam Doctores, quam Magiſtri & Cives Academiæ. Confiſcati quoque ſunt omnes Nominalium libri. Quam ob cauſam, puto, factum eſt, ut nunc tam pauci illorum Autorum libri exſtent, ac difficulter etiam in inſtructiſſimis Bibliothecis reperiantur.

23 Antequam vero ad Reales accedam, unum adhuc monendum duxi de MARIO NIZOLIO, quem inter Nominales refert Godfr. Gvilh. Leibnitzius, qui ejus librum *de veris principiis & vera ratione philoſophandi, contra Pſevdophiloſophos*, recudi fecit Francof. anno 1670. in 4to, in *Diſſertatione præliminari* operis illius. Tum & ipſe

ipſe Autor; *in fine capitis 6. l. 1.* diſerte ſe ipſum Nominalibus annumerat. Dicit enim, ſe Occami doctrinam & opinionem de Univerſalibus eſſe defenſurum, non tamen tanquam Ariſtotelicam & Peripateticam, quod Ariſtoteles ſine ulla dubitatione exiſtimavit, & poſuerit Univerſalia Realia, ſed tanquam veram & communi omnium, tam Græcorum, quam Latinorum, recte loquentium, ſermoni conſentaneam. Sed ille quidem ad Nominalem referri non poteſt, quippe qui Ariſtotelem ſemper & in omnibus impugnat, quod non faciunt Nominales, qui Ariſtotelem in partes ſuas pertrahunt. Nam, quod Nizolius ait, Ariſtotelem Univerſalia Realia facere, id diſerte ex ipſo nunquam probabit. Quod vero Nizolium attinet, cujus ſunt acerbæ adverſus omnes ſui temporis Philoſophos declamationes: irratus fuit ille a M. Ant. Majoragio, cum ab ipſo rerum philoſophicarum plane rudis haberetur; ideoque ut famam ſuam vindicaret, aggreſſus eſt omnes iſtius ætatis Philoſophos, & Ariſtotelis profeſſum hoſtem ſe conteſtatus, totam & Ariſtotelis & Ariſtotelicorum doctrinam, ut ſophiſticam, traducens. Voluit vero ille omnem Philoſophiam ad Oratoriam, Phyſicam & Logicam, reducere, cui fini immanem apparatum argumentorum ſtruit. In Univerſalium doctrina ipſe adeo a Nominalibus diſcrepat, ut plane aliam ſententiam proponat; Univerſalia enim tantum habet pro collectione ſingularium, ſeu inductione, quod non dicunt Nominales. Multa ſane tricatur adverſus doctrinam Ariſtotelicam, de quibus ipſe videri poteſt. Olim rarior erat ipſius liber, nunc a Leibnitzio editus parabilior eſt, qui breves notulas interſperſit, quibus ejus doctrinam nonnunquam ſub cenſuram vocat. Addidit ille utiliſſimam præfationem, de inſtituto operis & optima Philoſophi dictione, & Epiſtolam de Ariſtotele Recentioribus conciliabili, brevem quidem, ſed doctam; ſpectat vero præcipue ad Phyſica. Summum, ſed ineptiſſimum, Nizolii argumentum, quaſi Achillæum, hoc eſt, nullam eſſe Dialecticam, ſi univerſalia non ſint realia, cum tamen ipſi nominales Dialectica Ariſtotelis uſi ſint. Et recte quidem; nam, licet in nominibus ſaltem, ſecundum illorum ſententiam vera hæc ſint, nihilominus tamen ſeorſim ita tractanda, quoniam nominibus iſtis in explicandis rebus utimur. Accenſet Nominalibus Leibnitzius in eadem præfatione THOMAM HOBBESIUM, quem ille ipſo Occamo Nominaliorem, & plus quam Nominalem vocat, qui non contentus cum Nominalibus Univerſalia ad nomina reducere, ipſam rerum veritatem ait in nominibus conſiſtere, ac, quod majus eſt, pendere ab arbitrio humano. Quæ bella ejus ſententia, quanquam laudat eam Leibnitzius, monſtri aliquid alit, ac plane nequam eſt. Immania enim ex uno ſummo paradoxo fluunt abſurda. Logica certe, quam tractat Hobbeſius, a vocibus & terminis incipit, nec communi illa methodo procedit.

Hæc de Nominalibus ſufficiant. Quod doctrinam Scholaſticorum in univerſum attinet, legendus omnino de illis eſt Georg. Calixtus in *Apparatu Theologico, cap. de ſtatu, ſtudiis & Doctoribus Eccleſiæ, pag. 139. & ſeqq.* ubi ſecundum ſeriem Ordinum ſacrorum, ὡς ἐν ἐπιτομῇ, recenſet Doctores Scholaſticos, & utiliſſima quædam de eorum ſcriptis & uſu affert, illud inprimis in ipſis laudans, quod, in capita-

libus istis diffidiis suis, & in maximo sua tuendi studio, non nisi rationibus & argumentis pugnent, omnibus convitiis & maledictis abstineant, quod non faciant nostrorum temporum Theologi. Sed responderi poterit Calixto, non usque adeo profecisse hos homines in caninæ Eloquentiæ apparatu, quo instructius est nostrum seculum. Quia enim bene dicere non poterant barbari homines, nec male dicere didicerunt; nisi enim elegantia ingenii & styli ornet cavillos, frigida omnia erunt & insulsa. Ejus tamen doctrinæ studium magnopere illic commendat, monstratque, quid in illa fugere, quid amplecti debeamus.

CAP. XIV.

DE SCHOLASTICIS REALIBVS.

§. 1. *Princeps horum est Pet. Lombardus, de cujus Vita,* Libris sententiarum, *& scriptis aliis, plura afferuntur, Scholasticosque simul antiquiores & recentiores intermediis multo esse saniores, monetur. Sequuntur Alex. ab Hales, primus in* Sententias *Commentator, Pet. Comestor.* 2. *Albertus Magnus, de cujus Vita, rerum naturalium peritia, ob quam Magiæ est insimulatus, interiori, πολυγραφία, scriptis genuinis ac suppositititiis, discipulisque, pluribus differitur.* 3. *Thom. Aquinas.* 4. *Bonaventura.* 5. *Matth. Aquarius, D. Thomæ interpres recentior.* 6. *Durandus a S. Portiano, a Guilh. Duranto, Speculatore, distinguendus.* 7. *Æg. Romanus.* 8. *Joh. Duns, Scotus, a quo Scotistæ orti, quorum lites cum Thomistis obiter tanguntur.* 9. *Hier. de Ferrariis, LL. CC. in Scoti Opera Scriptor.* 10. *Ant. Sirectus & Franc. Aretinus,* Formalitatum *Scoti Collectores.* 11. *Joh. Ponzius,* Curriculi Philosophiæ Scotistici *compilator.* 12. *Claud. Frassen, Philosophiæ Scotisticæ illustrator, Paulus Leonhardus, Jesuitarum Thomam sectantium encomiastes.* 13. *Barthol. Mastrius & Bonav. Bellutus, doctrinæ Scoti vindices. Joh. Ponzius plagii a Mastrio accusatur.* 14. *Joh. de Rada, Thomæ ac Scoti conciliator.* 15. *Joh. Lalemandet, controversiarum inter Thomistas & Scotistas, Nominales & Reales, arbiter. Judicium ejus de doctrinæ Nominalium & Realium differentia, uti & de Arte Lulliana.* 16. *Mart. Meurisse, Metaphysicus Scotista.* 17. *Petrus Hispanus, ejusque* Summularum Logicarum *Commentatores, Joh. Versorius & Pet. Tartaretus.* 18. *Domin. de Flandria, Thomista.* 19. *Joh. a S. Thoma, Thomista.* 20. *Mich. Zanardus, Thomista.* 21. *Domin. Bannez, Thomista.* 22. *Nicol. de Orbellis, Scotista.* 23. *Barthol. a Medina, & quem is valde extollit, Franc. Victoria, Thomistæ.* 24. *Joh. Paulus Nazarius, Thomista.* 25. *Did. Nugnocabezudo, Thomista.* 26. *Domin. a Soto, Thomista.* 27. *Jac. Granadus, Thomista.* 28. *Collegium Complutense Thomisticum.* 29. *Franc. Murcias, hujus epitomator.* 30. *Paulus Vallius, Thomista.* 31. *Eustach.*

a S.

a S. Paulo. 32. *Bernh. Morisanus.* 33. *Paulinus Soncinas.* 34. *Rob. de Sorbona, Sorbonæ Parisiensis conditor.* 35. *Sylv. Prierias, Thomista.* 36. *Balth. Tellez, Thomista.* 37. *Franc. Mayro, Scotista.* 38. *Franc. Sylvester.* 39. *Matt. Borull. & Paulus Leonhardus*, de Scientia Media *commentati.* 40. *Pet. Hurtadus de Mendoza.* 41. *Franc. a Victoria.* 42. *Gabr. Vasquez, Thomista.* 43. *Franc. Svarez.* 44. *Ant. Ruvio, Thomista, a cognomine Erasmi adversario distinguendus.* 45. *Greg. de Valentia, Thomista.* 46. *Franc. de Oviedo, Thomista.* 47. *Rodericus de Arriaga.* 48. *Ant. Polus, Novator in doctrina de Anima, & sententiæ Aristotelis de Via Lactea defensor ineptus.* 49. *Phil. a Sanctiss. Trinitate, Thomista.* 50. *Christ. Javellus, Thomista.* 51. *Jac. Fournenc, Novator in doctrina de Anima, quam materialem esse, & se ipsam multiplicare, conjicit. Qua occasione Cl. Salmasii Digressio Historica de Doctrina Psychologica commendatur.* 52. *Pet. a S. Joseph, Thomista.* 53. *Did. Masius.* 54. *Melch. Cornæus.* 55. *Joh. Schulerus, Semi-Scholasticus Cartesianus.* 56. *Did. Alvarez.* 57. *Greg. Sayrus, Casuista.* 58. 59. 60. *Lud. Molina, Joh. de Lugo & Leonh. Lessius, Jesuitæ*, de Justitia & Jure *commentati.* 61. *Joh. Azorius, Casuista.* 62. *Ang. a Clausio, Casuista Thomisticus.* 63. *Jac. Zabarella, a Joach. Jungio impugnatus.* 64. *Franc. Titelmannus.* 65. *Ant. Scaynus, qui Alex. Aphrodisæi* Comment. in Metaph. Aristotelis *judicat esse suppositititium.* 66. *Joh. Bapt. Monlorius.* 67. *Rob. Balfoureus.* 68. *Joh. Cottunius, non Interpres solum Aristotelis, sed Epigrammatographus insignis.* 69. *Jul. Pacius.* 70. *Hub. Gifanius.* 71. *Ant. Roccus* (*de cujus* Tr. de Immortalitate Animæ, *materialitatem ejus adstruente, fertur judicium,*) *Interpretibus Aristotelis potius, quam Scholasticis, una cum VI. præcedentibus*, §. 65-70. *celebratis, accensendus.* 72. *Christoph. Binderus, doctrinæ Scholasticorum censor.* 73. *Plerique Scholasticorum Angli aut Hispani fuere, quod a Gvilh. Cambdeno Gallis est exprobratum.*

AD REALES SCHOLASTICOS accedimus, quorum princeps PETRUS LOMBARDUS habetur, peculiari nomine Magister sententiarum dictus: scripsit enim *Sententias.* Fuit Episcopus Parisiensis, & anno 1140 vixisse creditur. Frater Gratiani & Petri Comestoris, e cujus ipso nomine quis crediderit non fuisse jejunum Philosophum. Hos ex adulterio quidam natos volunt, quanquam dubia plane fide: plane enim diversæ nationis fuisse, quidam opinantur. De Pet. Lombardo dubitatur, an genuinus fuerit *Sententiarum* Autor; putatur enim a Pet. Abelardo confectum fuisse hoc Opus, cui ille per plagum surripuerit. Refertur quoque ad quendam Bandinum; sed obscura illa omnia sunt. Sunt in isto Lombardo multa sana, quibus Pontificiorum doctrina impugnari potest. Erasmus quoque, *l. 28. ep. 8. p. 1634. B.* opus illud genuinum esse Lombardi, in dubium vocat. Frid. Spanheimius, *in Epitome Isagoges ad Historiam N. T. p. 685.* Lombardum Damascenum imitatum fuisse, existimat. Fuit autem Joh. Damascenus Græcus, Græceque scripsit, anno C. 730. Ad ejus imitationem Lombardus pari arte ac methodo, parique instituto, in compendium redegit Theologiam ejus temporis, collatis senten-

(L) 2

sententiis Patrum; quem inter Latinos secuti postea fuerunt Lanfrancus, Anselmus, & Hugo de Sancto Victore. Prodierunt Petri Lombardi *Sententiæ* Lovanii, anno 1576, *in 4to*, & Paris. *in 8vo*, anno 1577. Scripsit itidem *in Psalmos Commentarium*, qui prodiit Paris. *in fol.* anno 1541. & alium *in Paulum*, qui itidem prodiit *in fol.* anno 1537. Hæc prima Scholasticorum ætas; multo tamen sanior fuit media illa ætate: prima enim rerum harum tractatio non tantum sordium admistum habuit, utpote quæ fonti erat propior. Aristotelis enim vel parca est, vel nulla, in Theologicis mentio. Postea vero Dogmata Theologica adeo intricata & implexa fuerunt Aristotelis sententiis, ut pene nullus esset scripturæ locus. Recentior illa Scholasticorum ætas, cum seculo cultiori, cultior quoque ipsa facta est, & nunc quidem, in Commentariis super Thomam, Scotum, Pet. Hispanum, scriptis, plus doctrinæ ostentat, & plus scripturæ, quod olim adeo in votis habebat Erasmus, ut politior literatura accederet his ingenii commentis, non omnino vanis & rejiciendis, si saniore via docerentur. Primus in Lombardum commentatus est ALEX. HALENSIS, vel DE HALES, qui vixit seculo sequenti, anno 1245. dictus *Doctor Irrefragabilis* & *Fons vitæ*, qui & præterea librum scripsit de Autoritate Verbi Dei, editum Paris. in 8. anno 1542. PETRUS COMESTOR, sive *Manducator*, Gallis *Le Mangeur* dictus, Magister Philosophiæ Scholasticæ, & ideo Comestor dictus, quod omnes Scholasticos devoraverit, quem elegantius Latina lingua helluonem librorum dicemus. (uu) Scripsit vero *Historiam V. & N. T.* additis multis traditionibus & fabulis, *Historia* hæc *Scholastica* prodiit in 8vo. Lugd. anno 1543.

2 ALBERTUS MAGNUS. Prodeat nunc Germanicæ gentis decus, ALBERTUS, merito *Magnus* dictus, omnium illorum argutiorum Scholasticorum princeps & pater, Thomæ Aquinatis præceptor, e cujus fonte omnes pene rivulos suos derivarunt ut ille ex Alberti M. Oceano. Fuit ille genere illustris, ortum trahens e Sveviæ Regulis, docuit Parisiis & Coloniæ Agrippinæ, ac unus pene Bibliothecam scripsit, cujus omnes Tomi 200. marcarum pretio constant. Fuit ille vir argutus, nec in nudis speculationibus substitit, ut ceteri faciunt Scholastici, sed multa impendit in res Naturales & Mathematicas, quarum ad miraculum fuit peritus, adeo ut pro Mago ab imperitis haberetur; in quam suspicionem facile apud ineruditos ingeniosior quis incur-

(uu) De Petro Comestore nonnulla hic minus accurate traduntur. Non solet is *Philosophiæ*, sed *Historiæ Scholasticæ*, *Magister* salutari, nec agnomen obtinuit *Comestoris*, *quod omnes devoraverit Scholasticos*, sed potius (quæ verba sunt Joh. Trithemii, a Georg. Calixto, *in Tr. de Autorit. S. Scripturæ P. II.* §. 78. *p.* 142. aliisque repetita), *quod Scriptorum autoritates, in suis Sermonibus & Opusculis, crebrius allegaret, quas in ventrem memoriæ manducando reposuisset.* Aliter ad agnomen hoc alluditur in Epitaphio ejus sequenti, quod teste Franc. Swertio *in Deliciis Orbis Christiani p.* 789. in Æde S. Victoris Parisiensi legitur:

Petrus eram, quem petra tegit, dictusque Comestor,
Nunc comedor Vivus docui, nec cesso docere
Mortuus, ut dicat, qui me videt incineratum
Quod sumus, iste fuit, erimus quandoque, quod hic est.

incurrit. Scripſit de Arithmetica, Muſica, Geometria, Aſtrologia, de quibus omnibus parum ſolliciti fuerunt ceteri. Formatio illius capitis æneis Mechanica, quod loqui potuit, arguit interiorem Mechanices & Anatomes peritiam, iſto ſeculo plane inuſitatam. A magiæ ſuſpicione ſtrenue ipſum defendit Naudæus, *in Apologia Virorum doctorum, magiæ inſimulatorum.* Ad illum ſolet referri ſecunda Scholaſticorum ætas. Opera ejus, quæ ſcripſit, recenſentur a Joh. Jac. Boiſſardo in *Iconibus Virorum Illuſtrium.* Præter Commentarios in libros ſacros, & philoſophica, ſcripſit *Commentarium ſuper ſententias Lombardi & Summam Theologiæ. Liber de ſecretis mulierum* & nonnulla alia, creduntur ipſi affingi. Publicata quoque ſunt Chymica ſcripta ſub ejus nomine, quæ ſuppoſititia putat Naudæus, cui hac quidem in re fidem non habeo. Nam ille Chymicorum hoſtis eſt: ac fuit tum temporis apud multos arcanior rerum naturalium ſcientia, quam nunc in aprico ſepoſitam habere putant lyncei noſtri. Fuit Epiſcopus Ratisbonenſis. Diſcipulos, ut diximus, habuit Thomam Aquinatem & Bonaventuram, qui Scholaſticam illam doctrinam ſuo tempore authenticam fecerunt, de cujus uſu in Theologia, ut obiter hoc memorem, elegantiſſimam Orationem ſcripſit Franc. Vovaſſor, e S. I. quæ eſt inter reliquas ejus *Orationes decima.*

3 D. THOMAS AQVINAS. Alpha Scholaſticorum, cui horribilia paſſim elogia ſuſpenduntur a ſuis. Nam ex hominum ordine ſemotum plane Angelum faciunt, & pene Deum. Familiaris enim ejus titulus, ut omnibus quaſi quidam Character tunc temporis imprimebatur, eſt, quod vocetur *Doctor Angelicus.* In ipſis Pontificum Decretis maxima ejus leguntur elogia. Vocatur *plus, quam Salomon, Interpres divinæ voluntatis, matutinus Lucifer, quaſi Luna ſapientia & moribus, & veluti Sol oriens mundo.* Solis autem elogium mirifice placuit cuidam Aettelbergero Rettenbachenſi, qui Panegyricum in ipſum ſcripſit, in quo, ut Solem oſtenderet eſſe Thomam ſuum, per duodecim cœli domos deduxit pro ingenii ſui acumine, quidque, in ſingulis illis ſignis, hoc ſigno dignum præſtiterit Hercules ille, oſtendit, cujus itidem feruntur 12. labores. Panegyricus ille editus eſt Patavii, anno 1642. *in 4.* typis Pauli Frambotti. Ejus vita extat, a Monacho quodam deſcripta, in Bibliotheca noſtra Kilonienſi, in qua mirificæ ſunt fabulæ de miraculis ejus. Opera, quæ ſcripſit, & magna & multa ſunt, quæ 18. Tomis *in fol.* compinguntur. Librorum illorum titulos recenſet Autor *Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Gothan. pag. 648.* Edita autem ſunt Opera illa omnia Romæ *in fol.* anno 1570. Partes illorum Operum, & libri ſingulares, diverſis locis plurimi editi ſunt, & quidem charactere Gothico. *Summa* ejus *Theologiæ*, Lovanienſium & Duacenſium Theologorum opera caſtigatior, & a falſis S. Patrum citationibus repurgata, prodiit Lugd. anno 1655. *in fol.* apud Johann. Baptiſtam Devenet, cum 5. Indicibus, primo locorum ſcripturæ, ſecundo locorum Communium, tertio rerum aliarum, quarto Refutatorio Hæreticorum, quinto Practico ad Evangelia & Epiſtolas. Atque hæc ſunt Theologiæ Scholaſticæ quaſi altera Biblia.

4 BONAVENTVRA. Fuit & ille diſcipulus Alberti M. & tandem Cardi-

nalis, cujus extant *Commentarii in Lombardi libros sententiarum*, in quos ipse etiam Thomas, & multi alii, sequentibus temporibus scripserunt. Scripsit varia Opera Theologica, quæ recensentur *in Compendio Historiæ Ecclesiasticæ Gothano, pag. 648.* & edita sunt 4. *in fol.* voluminibus, vel 8. *Tomis*, e Typographeo Vaticano, Romæ anno 1588. Prodierunt & Opuscula quædam seorsim per Henricum Sedulium, Antwerpiæ *in 4.* anno 1660. in quibus & liber ejus *de vita S. Francisci. Commentarius in libros sententiarum* Norimbergæ prodiit, apud Anton. Coberger, anno 1500. charactere Gothico.

5 MATTHAEVS AQVARIVS. Longe quidem ab his distat ille in Gymnasio Neapolitano Metaphysices Professor, sed tamen nunc nobis recitatur, tanquam Index quidam & Interpres D. Thomæ. Scripsit enim utilissimum in hoc genere librum, cui titulus est: *Formalitates juxta Doctrinam Doctoris Angelici.* Quo in libro agit de terminis Thomæ usitatis. Prodiit ille, cura Alphonsi de Marcho, Aversani, Neapoli anno 1605. *in fol.*

6 DVRANDVS a SANCTO PORTIANO. Etiam ille inter antiquos Heroas Scholasticos est, vixitque anno 1320. Scripsit *Commentariorum libros 4. in Petri Lombardi sententias Theologicas*, primum per Nicolaum a Martumbos, & postea per alios quosdam Doctores, emendatos, qui prodierunt Antwerpiæ, anno 1567. *in fol.* Ejus meminit Trithemius *in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum.* Fuit Ordinis prædicantium, & Aniciensis Ecclesiæ Episcopus, quem *magnum Declamatorem sermonum* ille facit. Solent cum illo quidam confundere Speculatorem, cui Guilhelmi Durantii nomen est. (xx) Ille Speculum Juridicum scripsit, quam ob caussam *speculator* vocatur, quo continentur, quæ ad processum & fori observantiam spectant.

7 AEGIDIVS ROMANVS, Ordinis S. Augustini, & illustris generis. Vixit anno 1290. Fuit Thomæ auditor, ejus defensor accerrimus, multaque in illius dogmata scripsit, sed tamen illa Commentariis suis super Aristotelis quosdam libros immiscuit. Ejus extat *Commentarius in libb. 8. Physicorum, de cœlo, de generatione & corruptione, in libros Meteororum, de anima, parva Naturalia*, editus *in 8.* Ursellis anno 1604. *Quæstiones* illius *Metaphysicales* Venet. prodierunt anno 1501. d. 7. Octobris. *Commentarius in Rhetorica vero Aristotelis*, una cum Alpharabii *Compendiosa Declaratione;* addita quoque Aristotelis *Poëtica*, cum Averrois in eandem *summa.* In his tamen sordibus aliqua invenias sæpe, quæ non spernas, inprimis in argumento illo, ubi de moribus & affectibus agit Aristoteles. Editus est *Commentarius* ille an. 1515. Venetiis *in fol.* charactere Gothico. Scripsit & *Quodlibetum variarum quæstionum*, editum Venetiis anno 1502. *in fol.* Adduntur Operi *Theoremata* ejusdem *de corpore Christi*,

(xx) De Durandi a S. Portiano confusione cum Guil. Duranto, aliisque Ὁμωνύμοις, plura invenies in *Homonymoscopia* nostra, *P. II.* c. 6. §. 33. *p. 556. 557.*

Christi, & Guilhelmi Occami *Tractatus de Sacramento Altaris.* Peculiare illi elogium tribuitur, quod appellatur Doctor fundatissimus. Habent enim omnes Scholastici suos titulos. *(yy)* Bonaventura, cujus supra mentionem fecimus, vocabatur *Seraphicus*, an forte in invidiam Thomæ, qui *Angelicus*, & hujus Seraphici præceptor.

8 IOHANNES DVNS, SCOTVS. Vixit ille eodem tempore, cognomenque habuit *Doctoris & Magistri subtilis*, a quo orta est peculiaris Scotistarum Secta, uti a Thoma Thomistarum. Perpetuus fuit Thomæ impugnator, habuitque suos asseclas & cum Thoma conciliatores. Legi potest ejus singulare elogium inter inscriptiones Petri Labbe, uti & alia aliorum, Alberti scilicet, Thomæ & Bonaventuræ, argutiora, quam merebatur horum hominum barbaries. Ejus sunt *Commentarii in Lombardi sententias*, editi charactere Gothico *in 4to*, quatuor Voluminibus, Venet. anno 1481. De ceteris ejus Operibus vid. Abr. Bzovii *Annales, Tomo 15. p. 765.* ubi habetur Apologia pro Bzovio, contra editorem Operum Scoti. *Recentior Commentariorum in sententias*, ceterorumque operum Scoti, editio procurata est ab Hugone Cavello. Atque ille est, quem impugnavit Bzovius; pro *Cavello vero & Scoto Apologiam* iis præfixit Hugo Magnesius, ejusdem Ordinis Minor; prodiit hæc novissima editio Coloniæ anno 1635. Causæ, ob quas impugnata fuit doctrina Scoti, multæ sunt, inprimis assertio illa de immaculata Virginis conceptione, impugnata præprimis a Jansenio. Historia illarum litium habetur in *præfatione ad lectorem*, quam præmisit *Apologiæ* suæ Hugo Magnesius, in qua potissima, quæ ad has controversias spectant, recensentur.

9 MAGISTER HIERONYMVS de FERRARIIS. Utilissimus ejus viri liber est, & Indicem præstat in Joh. Scoti Opera, cujus titulus: *Loci Communes ex libris sententiarum, & Quodlibeticis Johann. Duns, Scoti, diligentissime collecti*, in quibus non solum omnia, quæ sunt scitu digna, per modum Repertorii indicantur, sed etiam sententiæ, ad dogmata, & Casuum decisiones, pertinentes, continentur, adjectis propositionibus a Scoto contra D. Thomam assumtis, quas Johann Capreolus confutavit, asterisco demonstratis. Opus hoc usui futurum est non solum illis, qui Scoti, sed & qui Thomæ doctrinam profitentur. Singulis lemmatibus, vel sententiis adjiciuntur Notæ quædam. Ita SP. significat Scoti propriam opinionem, T. significat Thomæ sententiam; per P. H. notatur Aristotelis Opinio: per A. U. Avicennæ sententia; per C. O. M. Commentator Averrois, per O. P. vel, O. P. I. N notantur aliorum opiniones, quæ a Scoto reprobantur. Literæ D. U. B. notant dubitationes, opinionibus insertas. Denique hoc opus ita comparatum est, ut omnibus Scoti editionibus adaptari possit. Autor est Mag. Hieron. de Ferrariis Fontanus, Viglevenensis, Ordinis prædicantium, excususque est liber Venet. anno 1597. *in 4to*, apud Joh. Baptistam & Joh. Bernhardum Sessam. Errores typographici multi admissi sunt, ob Typothetarum incuriam, quos excusat Typographus. Præmissa est huic libro

(yy) De Scholasticorum Titulis, sive Agnominibus Hyperbolicis, plura congessimus in Homonymoscopia, *P. III. cap. V. §. 10. 11. 12. p. 878 - 884.* Conferatur de iisdem Adr. Bailetus, *T. I. des Jugemens des Sçavans, P. I. cap. 5. p. 204 - 217.* in rationes etiam Agnominum, Scholasticis potioribus impositorum, inquirens.

libro præfatio erudita Gascalini Regiselmi, qua Theologiam Scholasticam adversus hæreticos, ut vocat, defendit. Docta est, & multa habentur in illa ad historiam Philosophiæ Scholasticæ illustrandam utilia.

10 FRANCISCVS ARETINVS. Produximus supra Autorem, qui *Formalitatem D. Thomæ* scripserat, i. e. Expositionem de terminis Thomæ usurpatis. Ad eundem modum *de Formalitatibus* Scoti scripsit quidam Mag. Antonius Sirectus, in quem *librum Commentarium* alium edidit Franciscus Aretinus, Ordinis Minorum de Observantia Generalis Definitor, ac Hetruriæ Ducis Theologus ac Confessionarius, *in quo*, ut tit. habet, *difficultates quamplurimæ & controversiæ, quæ inter Scotistas versantur, facillime resolutissimeque explicantur*, prodiit ille liber Venet. ap. Joh. Antonium & Jac. de Franciscis, anno 1606. *in 4to.*

11 IOHANNES PONZIVS. Ut Thomas habuit dogmatum suorum epitomatores, de quibus in seqq. plura, ita & Scotus. Nam, post multorum Commentarios in Scotum, & conciliationes cum Thoma, de quibus in seqq. agemus, Joh. Ponzius, Corcagia Hibernus, Ordinis fratrum Minorum, S. Theologiæ Lector jubilatus, & olim in Collegio Romano vel Isidori primarius Prof. *Curriculum Philosophicum ex doctrina Scoti* concinnavit, cui tit. *Philosophiæ ad mentem Scoti Cursus integer, primum editus in Collegio Rom. fratrum Minorum Hibernorum*, postea *ab ipso Autore, in conventu magno Parisiensi, recognitus, insuperque morali Philosophia; variisque Editionibus, locupletatus;* prodiit Lugd. ap. Joh. Antonium Huguetanum, & Marcum Anton. Ravau, an. 1559. *in fol.* Proponit autem in isto libro non tantum doctrinam & thesin Scoti, sed & adversus adversarios defendit.

12 CLAVDIVS FRASSEN. Persequemur nunc Autores aliquos præcipuos, qui doctrinam Scoti dogmatice proposuerunt. Inter eos est CL. Frassen, Minorita Peronensis, & in majori conventu Parisiensi Philosophiæ Prof. Is librum edidit, cui tit. *Philosophia Academica, quam ex selectissimis Aristotelicis & Scotistis, rationibus ac sententiis, brevi ac perspicua methodo, adornavit.* Liber ille editus est Paris. sumtibus Dionysii Therri, *in 4to*, anno 1657. Laborat in illo Autor iste, ut strictam brevitatem cum solida claritate connectat, omissis Autorum prolixis allegationibus, quæ apud Scholasticos istius temporis pene ita in morem abierunt, ut nunc apud JCtos. Breviter quoque defendit Scotum suum, vindicatque ab impugnationibus aliorum. Thomistæ & Scotistæ pertinaces inter se habuerunt controversias, de quibus, earumque historia, videatur passim Antonius Wood *in Historia Universitatis Oxoniensis.* Jesuitæ tamen præcipue Thomæ doctrinam secuti sunt, quos ob eam causam vehementer commendat Paulus Leonardus, Hibernus, Prof. Theologiæ Menapiensis, *in libro Responsionum ad Expostulationes recentium quorundam Theologorum, contra scientiam mediam* (qui prodiit anno 1644. *in* 4. Lugd) *Parte 2da, Sect. 12.* ubi omnem Jesuitarum Thomistarum familiam, Svarezium, Molinam, Vasquezium, Gregorium de Valentia, Fonsecam, aliosque Thomæ Commentatores, plenis buccis laudat.

laudat. Idem Autor, *part. 3. sect. 5. n. 23. & part. 2. sect. 12. n. 29.* plura habet de veteribus Thomæ adversariis, & *ib. n. 54 & 58.* de Thomistarum recentiorum heterodoxia, & a veteribus discrepantia, quæ omnia ad historiam horum hominum accuratius pernoscendam pertinent.

BARTHOLOMAEVS MASTRIVS. Barth. Mastrius de Meldula, & Bonaventura Bellutus de Catana, ille Ordinis Minorum, hic Siciliæ provincialis ejusdem Ordinis, ediderunt junctim *Disputationes in Organon Aristotelis, quibus ab adversariis veteribus Scoti Logica vindicatur*, quarum altera editio prodiit Venet. apud Marcum Ginammum, anno 1646. *in 4to*. Præmissa est huic libro præliminaris quædam Dissertatiuncula de doctrina Scotistica, cœlitus & humanitus approbata & commendata, in qua recensentur omnes miraculosæ apparitiones & monitiones de doctrina illa, de quibus ipsi Autores viderint. Allegantur multa virorum doctorum & illustrium elogia, quæ omnia ad historiam hujus doctrinæ conducere possunt. Ejusdem Mastrii, sed non cum fratre suo juncti, extant *Disputationes in 12. libb. Aristotelis Metaphysicorum*, in quibus Scoti Metaphysica doctrina vindicatur, editæ Venetiis an. 1646. *in 4to*. In præfatione ad Lectorem de Pontio Scotista, de quo supra vidimus, queritur, quod in *cursu* suo *Philosophico*, nomine suo suppresso, sua quædam descripserit, & in quibusdam se nominatim insectatus fuerit. *Tomus posterior Metaphysicorum* anno sequenti 1647. est editus. Ejusdem extant *Disputationes in libros de cœlo & Meteoris*, quibus itidem Scotum defendit, cujus laboris ille socium habet Bonaventuram Bellutum. Editæ sunt illæ Venet. ap. Marcum Givanium, anno 1640. 13

IOHANNES de RADA, Arragonius, Episcopus Pactensis, & in Salmanticensi Academia Theol. Prof. conciliatorem agit inter Thomam & Scotum, in controversiis Theologicis; Tit. est: *Controversiæ Theologicæ inter S. Thomam & Scotum super 4. libb. sententiarum, in quibus pugnantes sententiæ referuntur, potiores difficultates elucidantur, & responsiones & argumenta Scoti rejiciuntur.* Autoris hujus consilium expositum vide in præfatione hujus libri, cujus partes sunt 4; prodierunt autem Coloniæ Agripp. anno 1620. *in 4to*, apud Joh. Crithium. Liber utilissimus est, & in hoc argumento palmarius. 14

IOHANNES LALEMANDET. Etiam ille conciliator inter Thomistas & Scotistas est, qui tamen ea libertate utitur, ut neutri se sectæ interdum applicet, suasque sententias proponat ac stabiliat, destructis communium opinionum fundamentis. Fuit ille Burgundus Sequanus, & Ordinis Minorum S. Francisci de Paula per Germaniam, Bohemiam & Moraviam Provincialis. Ejus extant *Decisiones Philosophicæ;* ita enim inscribit. Earum partes sunt tres, prima *de Logica*, secunda *de Physica*, tertia *Metaphysica*. *Logica* & *Physica* prodiit Monachii *in folio*, apud hæredes Cornelii Leyseri, anno 1644. *Metaphysica* ibidem anno 1645. Liber ille utilissimus est, nam quasi per compendium proponit omnem doctrinam Thomistarum, Scotistarum & Nominalium. Quod Nominales attinet, distinctissime illorum proposuit sententias, earumque differentias a ceteris, suo interposito ubique judicio, ut equidem non meminerim, ab alio quodam Autore simile quid factum. Parti ejus primæ, 15

Logicæ sc. adjicitur *Examen Dialecticæ Aristotelicæ, Nominalium, Realium, Ramææ, & Lullianæ*, de quibus singulis ille utilissima attulit. De initio Nominalium, & de ejus doctrinæ differentia a Realibus, agit prolixe. Nominales sc. ait disputare de rerum conceptibus, terminis & nominibus; de rebus ipsis Reales, e. g. cum de homine disputatur, Nominales intelligunt conceptum naturæ humanæ, vel nomen & terminum *homo:* Reales vero naturam humanam ipsam. Comparat itaque Reales & Nominales illis, qui vel absolute summam supputant, vel calculis utuntur. Nominales, ait, terminis pro rebus ipsis uti, ut si Arithmeticus velit uti calculis ad summam aureorum eliciendam: Reales vero ipsos aureos nummos numerare & subducere. Mentionem hic facit de veteribus quibusdam Sectis Scholasticorum, nunc abolitis, quæ apud ipsum prolixius legantur. Adducit deinde omnia illa capita sententiarum per partes, in quibus Nominales a Realibus discrepant, & in quibus consentiunt. Hæc ubi recensuit, singulis suum judicium subnectit. De Doctrina Rami & Lullii omnia in utramque partem argumenta adducit, &, quod Lullium attinet, non quidem e diametro Aristoteli contrarium, sed generaliores quosdam terminos commentum, recte judicat, illam doctrinam potius inservire extemporali & tumultuario sermoni, quam accuratæ & philosophicæ disputationi. In Physicis & Metaphysicis subjicit semper quoque Nominalium doctrinam Thomisticæ ac Scotisticæ, ut hic Autor instar omnium esse possit. In Nominalium Sectæ dogmatibus, ut & in ceteris, qui junxerit Sectarum illarum dogmata, nemo hactenus fuit.

16 M. MEVRISSE. Frater Martinus Meurisse, Royensis, Ordinis Minorum Doctor, & Prof. Theologus Parisiensis, *Metaphysicam* scripsit *ad mentem Doctoris subtilis;* Tit. libri est: *Rerum Metaphysicarum libri 3.* Prodiit Paris. ap. Dion. Moreau *in 4to*, anno 1623. Cui Operi magnifica elogia suspenduntur ab encomiastis, Poëtis nonnullis non contemnendis.

17 PETRVS HISPANVS. Inter antiquiores ille est, ac nescio quomodo prætervisus, tam Osiandro, quam Alstedio, in Scholasticorum Chronologia. Floruit an. 1272. Episcopus Tusculanus a nonnullis habetur. Helvicus illum postea Pontificem factum esse ait, de quo tamen, certo quod pronunciem, non habeo; Gaddius certe dignitatis ejus non meminit, qui talia tamen diligenter annotare solet. *(zz)* Celebris est *libro summularum*, quo nomine innuitur Compendium aliquod Summæ. Suis enim libris Compendium Dialectices proponit, cum alii integra opera *summas* vocent. Hinc solet Summulator dici. In eum extant diversorum Commentarii, Joh. Versorii, Prof. Coloniensis, & Petri Tartareti, Parisiensis. Petri Hispani *Summulæ Logicales*, cum Versorii *expositione*, & *Parva Logicalia*, eidem adscripta, prodierunt Colon. ap.

(zz) Petrum hunc Hispanum, Ulyssipponensem, ex Episcopo Tusculano an. 1276. Romanum esse factum Pontificem, & Johannis XIX. (XXI. vel XXII. juxta alios) nomen assumpsisse, octimestri autem spatio ab electione vix elapso obiisse, extra dubitationis aleam est positum, & Historiæ Pontificum Scriptores universi testantur. E quibus solum jam allego Lud. Jacobum a S. Carolo *Lib. I. Biblioth. Pontificiæ p. 137.* quod de Scriptis ejus plura, quam alii, congesserit.

ap. Anton. Hieradt, anno 1622. *in 4to.* Petrus Tartaretus, qui fuit Scotista, *Commentarium* in hujus *Summulas* scripsit, qui, uti & reliqua ejusdem Tartareti Opera Philosophica, Physica, Metaphysica, seu *Commentarius in libb. Aristotelis naturales, Metaphysicos, & morales*, prodierunt Venet. *in 8vo*, anno 1621. apud Jac. Sansinam. *Moralia* ejusdem publicavit Jodocus Badius Ascensius. De universis Petri Hispani Operibus vid. Gaddium *p. 265.*

DOMINICVS de FLANDRIA. Inter acerrimos D. Thomæ propugnatores hic fuit, qui, quo tempore vixerit, certo definire non possum. Verosimile est, illum Johanni Capreolo fuisse æqualem, (*aaa*) oriundo ex inferiore Germania, qui anno 1410. vixit. In Lombardia Ordinis fuit prædicatorum, & ibidem factus est Regens Bononiensis. Docuit multis in locis, ac scripsit in Aristotelis libb. pene omnes, ut & in Thomam, multos Commentarios, qui injuria temporum perierunt. Certe non est ex minimis in Thomam Commentatoribus, neque adeo sordidus, ut alii istius temporis scriptores. Aristotelem, Albertum M. & Thomam, unice sequitur, quem adversus Scotum & Scotistas acerrime defendit, & in Pseudo-Thomistas ubique insurgit. Catalogus omnium eorum, quæ scripsit, non exstat. In illis tamen, quæ servata sunt, deprehenduntur *Tractatus, vel Commentarii in Aristotelis libros Logicos omnes, libros Physicos, de cælo, de generatione & anima, parva naturalia, Ethica & Politica.* Composuit quoque *quæstiones quodlibeticas*, & Commentatores etiam Vett. Aristotelis sedulo volvit, & contulit. In Alberto M. multus est, quem diligenter legit, ubique ejus auctoritate fultus. Quæ supersunt ejus Metaphysica, *Commentarios* scil. *in XII. libr. Aristotelis Metaphysicorum*, in lucem edidit F. Cosmos Morelles, Theologus Coloniensis, & per illas terras Generalis Apostolicus Inquisitor, magna cura & diligentia, una cum *quæstionibus* ejus. Falsas citationes locorum Thomæ, & Aristotelis, aliorumque, expungit, genuinas substituit. In Aristotelem & Thomam juravit iste Autor. Nam Scoto, ac omnibus Anti-Thomistis, acerrime se opposuit. Editus est liber ille Coloniæ Agrippinæ, typis Arnoldi Kempensis, & Francof. apud Anton. Hierath, anno 1621. *in fol.* Vel ideo in pretio debet haberi hic Autor, quod Germanus sit. 18

IOHANNES a S. THOMA. Fuit ille Olyssipponensis, Ordinis Prædicantium, Professor in Complutensi olim Universitate, postea in Salmaticensi, Theologicus. Scripsit *Cursum Philosophicum Thomisticum, ad exactam veram, & genuinam Aristotelis & Doct. Angelici mentem.* Partes ejus 3. sunt. Prima continentur Dialecticæ Dispp. omissis alienis & prolixis citationibus; secunda parte agit de physicis: de Metaphysicis vero & anima in 3tia parte. Librum illum emendatiorem in lucem edidit Thomas de Sarria, Compellanus, Ordinis prædicantium, Colon. Agripp, apud Mynchium, anno 1638. *in 4to*, qui maximis illum elogiis ornat in libri præfatione. Ac sane non contemnendam operam posuisse in hoc opere Autor ille videtur. 19

(*aaa*) Dominicus de Flandria, teste Simlero *in Biblioth. p. 173.* circa A. C. 1512. floruit, nec proinde Joh. Capreoli, quem A. 1415. vixisse ex eodem (*p. 352.*) & Trithemio constat, fuit æqualis, sed integro ferme seculo recentior.

Nam ſecundum hujus ſcholæ propria ordinate procedit, & multa in illa brevitate complectitur.

20 MICHAEL ZANARDVS, Bergomenſis ex Urgnano, SS. Theologiæ Lector, ac Ordinis prædicantium, inter Commentatores Thomæ laudatur, in cujus libros non pauca ſcripſit, teſtibus illis, qui Cenſuram ejus *Phyſicæ* & *Metaphyſicæ* præpoſuerunt. Ad meam notitiam pervenerunt *Commentarius* ejus *cum quæſtionibus ac dubiis, in 8. libb. Phyſicorum Ariſtot.* ubi diligens eſt in dubiis movendis, iisque reſolvendis, quibus uti poſſunt, qui in hoc ſcientiæ genere diſputaturi ſunt ex principiis Ariſtotelicis. Eidem methodo inſiſtit in *Metaphyſicis*, in quibus principia Thomæ, ab antiquis & recentt. impugnatoribus, defendit. Liber editus eſt Colon. Agripp. apud Woetzerum, anno 1622. *in 4to.*

21 DOMINICVS BANNEZ. Fuit & hic Ordinis Prædicantium, Profeſſor Theologiæ primarius, in Salmatienſi Academia, patria Mondragonenſis. Scripſit in nonnulla Theologiæ Thomæ, & quidem *in primam partem ſummæ* ejus, *usque ad 64. quæſtionem.* Scripſit item *in ſecundam ſecundæ, de fide, ſpe, & charitate Commentaria*, quæ ad *quæſtionem 46.* pertingunt. Uterque liber prodiit Lugd. apud Stephanum Michaëlem, anno 1588. *in fol.* Inter celebres alias habetur Commentatores, ac fit magni a ſuis. Ejusdem exſtant *inſtitutiones minores Dialecticæ*, quas *ſummulas* vocant, quæ editæ ſunt Coloniæ anno 1617. *in 4to.*

22 NICOLAVS DE ORBELLIS, Ordinis Minorum, vixit anno 1455. Fuit Scotiſta. Scoti enim doctrinam defendit, & in meliorem ordinem redegit. Scripſit *Compendium ſuper ſententias*, elegantiora Doct. ſubtilis dicta ſummatim complectens. Edidit *Compendium* illud in lucem Lodoicus Hunnonius, Nerdius, qui non ſine elogio illius meminit, addito etiam Epigrammate non omnino inepto. Si ipſius judicio accedimus, illa, quæ a Scoto confuſo quodam ordine digeſta ſunt, hic adeo ſuccincte, ordinate, & lepide, in ordinem redegit, ut ſingula verba ſingulis fere quadrare videantur ſententiis. Editum eſt *Compendium* hoc Pariſiis, apud Johann. Petit. anno 1511. *in 8vo.*

23 BARTHOLOM. a MEDINA, Ord. Prædicantium, in Salmaticenſi Academ. Theologus primarius, *Expoſitiones in Thomam* ſcripſit. Et quidem exſtat ejus *Expoſitio in primam ſecundæ*, quæ edita eſt Venetiis anno 1550. *in fol.* Præfatio ejus præfixa encomium Thomæ continet, & illorum, qui ex Hiſpanis Thomiſticam doctrinam illuſtrarunt, in quibus ille celebrat Franciſcum Victoriam, in Salmaticenſi Academia Profeſſorem, *qui præclarus eruditione, ingenio, eloquentia, abdita Thomæ arcana dicipulis patefecerit, ut ſe ipſum ſuperaſſe videatur*, imo qui *Hiſpaniam primus Theologizare docuerit.* Nolo recenſere omnia, quæ ille prolixe in laudem ejus adducit. Quibus etiam hoc accedere poteſt, quod primus in his libris Grotio viam aperuerit, *de pace & bello* Opus ſuum ſuſcipienti. Laudat præterea Dominicum de Soto, hujus Franciſci Victoriæ diſcipulum primarium, Melch. Canum, Epiſcopum Canarienſem, Soto majorem, Pennam, Mantium, qui multa quidem in Tho-

mam reliquerunt, sed inedita. *Expositio* ejus *in tertiam D. Thomæ partem*, usque ad *quæstionem LX.* complectens *tertium librum sententiarum*, edita est Venet. anno 1582. *in fol.*

19 IOHANNES PAVLVS NAZARIVS, Cremonensis, Ord. Prædicat. itidem inter Commentatores est Thomæ. Ejus exstant *Commentarii & controversiæ in partem primam. D. Thomæ.* Fuit Theologiæ D. Bononiæ Collegiatus, & tum, cum *Commentaria* hæc scriberet, in Academia Bononiensi tertium Regens. Multa super Thomam scripsit, ut testatur ejus præfatio. Non enim tantum Theologica, sed & Philosophica, prælegit. Diligens est in Autorem sententiis citandis, pro Thoma facientibus, & in Thomasticis defendendis. Prodiit Bononiæ, anno 1619. *in fol.*

20 DIDACVS NVGNO CABEZVDO, Hispanus, Ord. Prædicator. SS. Theologiæ Magister, & in Collegio D. Gregorii Vallisolitano Regens primarius, *Commentaria scholastica* scripsit *in tertiam S. Thomæ de Sacramentis Ecclesiæ*, duobus Tomis comprehensa, cum aliis 4. Tractatibus, primo *de auctoritate Pontificis & Conciliorum*, secundo *de indulgentiis*, tertio *de auxiliis divinæ gratiæ* (de quo argumento vetitum postea fuit aliquid scribere ab ipsis Pontificibus) quarto *de bullis Pontificiis, quas vocant Cruciatas.* Adjiciuntur 3. indices. Editus est lib. Colon. Agrippinæ, *in fol.* apud Petrum Cholinum, anno 1630.

21 DOMINICVS a Soto, Segoviensis, Prædicat. familiæ Theologus, cujus supra §. 23. mentionem fecimus, & quem adeo in præfatione sua commendabat Barthol. de Medina, vocans ejus commentarios *divinos.* Ejus extant multa, tam Philosophica & Moralia, quam Theologica: *Commentarii in Porphyrii Isagogen, Aristotelis Categorias, & libb. de demonstratione, una cum quæstionibus* editi sunt Venet. ex officina Dominici Guerrei, & Joh. Baptistæ, fratrum, anno 1587. *in 4to.* Scripsit præterea *Commentarium in libb. 4. sententiarum, cum quæst.* editum Venetiis, anno 1569. *in 4to,* & Lovan. anno 1573. item *quæstiones in Aristotelis libb. physicorum,* Venetiis, anno 1582. *in 4to, Commentarium in Epistolam Pauli ad Romanos, & libb. 3. de natura & gratia,* editos Venetiis, anno 1547. *in 4to,* & Lugduni *in fol.* anno 1581. nec non *libb. X. Commentariorum de justitia & jure,* omnibus notissimos, quibus accesserunt *libri de juratione & adjuratione.* Prodierunt Venet. anno 1600. *in fol.*

22 JACOBVS GRANADVS, Gaditanus, e Societate Jesu, Theologiæ Prof. scripsit *Commentarios in summam S. Thomæ*, multum æstimatos. *In primam* ejus *partem*, exstant 3. Tomi, editi a Cramoisio Mussiponti *in 4to*, anno 1624. & Hispali, apud Franc. a Lyra, anno 1623. *in fol.* (*bbb*)

23 COLLEGIVM COMPLUTENSE. Celeberrima illius *Commentaria in Thomæ doctri-*

(*bbb*) Jac. Granadi in *Summam* Thomæ *Tomi Quartus & Quintus*, *Primam Secundæ* absolventes, & *Sextus ad Secundam Secundæ de Virtutibus Theologicis*, Hispali an. 1631. *in fol.* prodierunt. Secuti sunt hos Septimus & Octavus in *Partem Tertiam.* V. Nathan. Sothwelli *Biblioth. Jesuiticam p. 367. 368.*

doctrinam Philosophicam prodierunt sub. Tit. *Disputationum in Aristotelis Dialecticam, Philosophiam naturalem, 3. libb. de anima & Metaphysica. Disputationes in Dialecticam & Philosophiam naturalem* prodierunt Lugduni anno 1650. *in fol. Metaphysica* quasi in supplementum totius Cursus Philosophici addita videntur. Autor præfigitur Blasius a S. Conceptione, Carmelita Excalceatus, Lugd. anno 1651. *in fol.*

29 FRANC. MVRCIAS DE LA LIANA. Franc. Murcias de Liana scripsit *Cursum Philosophicum, sive Disputationes circa cursum Aristotelis Philosophicum, selectas ex subtiliore doctrina Academiæ Complutensis.* In partes 3. illum dispescuit Cursum, ut plerique, epitomator majoris istius Operis, quanquam ipse non pauca adjecerit. Prodiit Colon. Agripp. *in 4to*, A. 1641 apud Wilhelmum Friesen.

30 PAVLVS VALLIVS. Romanus ille fuit, & e Soc. Jesu. Scripsit *Philosophiam secundum Aristotelem & Scholasticos, Thomam præcipue, in X. distinctam Tomos.* Logica prodiit duobus Tomis, Lugd. ap. Ludovicum Prost. A. 1622. *in fol.* Vastissimum est Opus, in quod conjecit omnia pene Scholasticorum dogmata; diligentissime enim conferuntur & congeruntur. Ceteri Tomi in universam Philosophiam, an & quando prodierunt, nunc equidem dicere non possum. *(ccc)*

31 EVSTACHIVS a S. PAVLO. Ex Congregatione Fuliensi Ordinis Cistertiensis. Scripsit *Summam Philosophiæ quadripartitam*, quæ agit de Dialecticis, Physicis, Moralibus & Metaphysicis. Singulis partibus singulos Tomos tribuit. Est hæc quasi Breviarium & Epitome Philosophiæ Scholasticæ. Editus liber est Paris. apud Carolum Castellanum, anno 1614. *in 8vo.* Joh. Ad. Scherzerus in compendium redegit, *in Breviario Eustachiano Philosophico*, Lipsiæ A. 1663. in 12. excuso.

32 BERNHARDVS MORISANVS, Derensis Hibernus, scripsit *in Aristotelis Physicam, Logicam, & Ethicam Apotelesma*, quo Controversiæ, tam veteres, quam novæ, ex mente Aristotelis & Scholasticorum, deciduntur. Editus liber ille est Francofurti, apud Petrum Mareschallum, A. 1625. *in 4to.*

33 PAVLVS SONCINAS, Ordinis Prædicatorum, *Quæstiones Metaphysicas* acutissimas scripsit, quibus Thomæ diluuntur Scotique pleraque dubia. Editæ sunt Ursellis, in Archi-Episcopatu Moguntino, ap. Antonium Hieratum, A. 1622. *in 4to.*

34 ROBERTVS de SORBONA. Ejus mentionem *h. l.* facio, non, quod ipse quicquam scripserit, (*ddd*) sed quod instituerit pro Scholasticis, qui Theologiæ vacarent,

(ccc) Pauli Vallii *Tomos VIII.* reliquos in universam Philosophiam, mors illius, Perusii eodem, quo priores duo prodierunt, an. 1622. defuncti, intervertit. V. Nathan. Sothwelli *Biblioth. Jesuit p.* 654. 655.

(ddd) Rob. de Sorbona, Canonicus Svessionensis & Parisiensis, Ludovicoque IX. R. Gall. a Confessionibus, Sorbonæ Parisiensis medio Sec. XIII. fundator, ipse etiam nonnulla (quæ Autorem nostrum latuisse videntur) scripsit, *Opuscula* sc. duo de *Conscientia & Confessione*, nec non *Iter ad Paradisum, Bibliothecæ Patrum Parisiensis*, a Marg. Bignæo anno 1589. denuo publicatæ, *Tom. V.* novissimæ autem *Lugdunensis Tomo XXV.* obvia.

carent, Parisiis Collegium, quod hodie vocatur Collegium Sorbonæ. Ista enim ejus liberalitas etiam causa fuit, ut Theologia Scholastica propagata fuerit præ ceteris. Vide ejus elogium apud *Gaddium p. 329.*

SYLVESTER PERIERIAS, Pedemontanus fuit, & ibidem docuit, scripsitque multa, tam Theologica, quam Philosophica, nonnulla quoque Juridica. Scoto inprimis infensus, *Malleum Scotistarum* scripsit, & *Defensionem doctrinæ* D. Thomæ. Fuit Antagonista Luthero, una cum Cajetano, Idem Professor Patavinus, & postea Romanus est factus. 35

BALTHASAR TELLEZ, Lusitanus Ulyssipponensis, e Societate Jesu, primarius Ulyssippone Theologiæ Professor. Ejus exstat *summa Philosophiæ universæ*, Cancellario Franciæ, Petro Seguierio, inscripta ab Antonio Bertierio, qui librum illum in lucem edidit. Docuerat olim in Conimbricensi Academia. Commendari is liber debet, quod præcipue spectat ad usum Philosophiæ in Theologia. Immiscet enim quæstiones Theologicas, quæ & illo tempore inter Philosophos agitabantur. In omnibus Thomam sequens, sed ita tamen, ut Scholasticorum quoque jungat sententias, & aliquid ex elegantiore etiam literatura. In doctrina enim Physica, quicquid e veteribus Poëtis, Virgilio & Lucretio, ad suum pertrahere argumentum potuit, non omisit. Partes ejus *Summæ* 4. sunt, editaque est Parisiis anno 1664. *in 8vo.* 36

FRANCISCVS MAYRO, Natione Gallus, Scoti discipulus, e Franciscanorum familia suo tempore celebris. Joh. Picus enim in Apologia sua, judicat illum *Magistri sui, Scoti, famam & ingenium æmulari.* Trithemius quoque appellat *doctissimum*, & majori ornat elogio, quam ipsum Occamum. Peculiare cognomen *Doctoris illuminati* accepit. Vixit anno 1320. *De primo principio* scripsit, & *de Univocatione, formalitate ac Quodlibeta.* Vide de eo Gadd. *p. 38. de Scriptoribus.* 37

FRANCISCVS SYLVESTER, Ferrariensis, Ord. Prædicat. Generalis, Theologus ac Philosophus, inter alia *quæstiones* scripsit *in 3. libb. Aristotelis de anima*, quas *additionibus* suis, aliisque *quæstionibus philosophicis*, illustravit Matthæus Aquarius, in Neapolitano Gymnasio Prof. cujus supra §. 5. mentionem fecimus. Editus est liber Venet. A. 1629. ap. Scotum. 38

MATTHIAS BORRVL, Valentinus, e Societate Jesu, *de divina scientia futurorum contingentium, præcipue media*, scripsit, quod Opus prodiit Lugd. A. 1656. *in 4to.* Respondet hic aliorum dubitationibus & controversiis; est enim hoc argumentum præcipue difficultatibus plurimis implexum. De consilio hujus Operis vid. præfatio ejus ad lectorem. Jungi illi potest Pauli Leonhardi scriptum *de Scientia Media*, qui Hibernus fuit, in quo respondet explicationibus recentt. Theologorum, contra scientiam mediam. Qui liber prodiit Lugduni, an. 1644. *in 4to.* Scientiam ejus litis dabit præfatio ad Lectorem, & pars prima ipsius Operis. 39

PETRVS HVRTADVS DE MENDOZA, e Societate Jesu, magni nominis Scholasticus e Recentt. scripsit *Cursum Philosophicum*, qui rarior est, de quo 40

nunc

nunc dicere non possum, quando editus sit. *(eee)* Ejus sententiæ & opiniones citantur passim ab aliis. In Theologicis exstant ejus *Disputationes de Deo-Homine, sive de Incarnatione Filii Dei*, magna diligentia conscriptæ, in quibus omnes illæ controversiæ, a Scholasticis agitatæ, vel ab hæreticis motæ, operose excutiuntur. Opus illud est excusum Antwerpiæ, apud Martinum Nothium, *in fol.* A. 1634. Fuit ille Salmanticensis Academiæ Professor Theologus primarius.

41 FRANCISCVS a VICTORIA. Ejus supra §. 23. mentionem fecimus. Fuit Hispanus, Ordinis S. Dominici, cujus exstant multa, tam Theologica, quam Philosophica scripta. In Theologicis scripsit *Summam Sacrorum Ecclesiæ*, quæ edita est Antwerpiæ, an. 1562. *in 12mo*, nec non Venetiis, additis multis quæstionibus & Conciliorum Decretis, præsertim Tridentini, studio Thomæ Choves, & Antwerpiæ, apud Petrum Bellutum, an. 1558. *in 12mo.* Scripsit & *Prælectionum Tomos duos*, qui prodierunt Antwerpiæ *in 8vo*, Ingolstadiæ A. 1580. *in 8vo*, & Lugduni A. 1557. & 1586. *in 8vo.* Illi rarissimi sunt, & magno, quod scio, pretio venditi. Magna illi elogia tribuuntur a Medina. Sunt, qui eo usum fuisse Grotium in multis autumant, quanquam raro ille allegetur. Nisi me fallit memoria, ejus mentio est facta *in prolegomenis librorum de Jure Belli ac Pacis*, editionis novissimæ, quæ cum Gronovii notis nuperrime in lucem prodiit.

42 GABRIEL VASQVEZ, Bellomontanus, præcipui inter Theologos Scholasticos nominis, scripsit *in Summam Thomæ*, & quidem, si recte memini, in plerasque ejus partes. Nisi me fallit memoria, deficit *secunda secundæ*. *(fff)* Quatuor vasta sunt hæc Volumina, in fol. compacta, plures autem Tomi. Edita sunt Antwerp. an. 1621. sed priores editiones imperfectæ prodierunt Colon. *in fol.* ap. Anton. Hieratum, an. 1599. & 1600. Scripsit item *de cultu adorationis libb. 3.* qui editi sunt Moguntiæ, apud Ant. Albinum, an. 1660. *in 8vo.* Exstant quoque ejusdem *Disputat. Metaphysicæ, desumptæ ex variis locis Operum ejus*, quæ prodierunt Antwerpiæ, A. 1618. *in 8vo.* Continentur illo libro pleræque Dispp. Metaphysicæ, quæ usum suum habent in Theologia, sed quæ tamen argumenta ex Philosophicis ducunt, quales sunt Controversiæ de Communicatione Idiomatum, de unione naturarum humanæ & divinæ, de Personarum distinctione, de Dei existentia adversus Atheos, & demonstratione existentiæ ejus adversus ipsos nonnullos Scholasticos, similiaque alia, cujus Operis nullam facit mentionem Valerius Andreæ Taxander *in Catalogo Clarorum Hisp. Scriptorum*, uti nec ceterorum ejus Operum. Collegit enim tantum ex *Catalogis nundinarum Francof.* Scriptores suos, quorum illic parca seges

(eee) Pet. Hurtadi de Mendoza *Commentarios in universam Philosophiam*, sexto minimum recusos, posterioribus editionibus, ab an. 1624. auctiores & correctiores prodiisse, Sothwellus *in Biblioth. Jesuit. p. 677.*

(fff) Inter *Opera* Gabr. Vasquezii, *Tomis X.* Lugd. an. 1620. *in fol.* alibique junctim edita, VII. etiam occurrunt *Opuscula Moralia, ad Secundam Secundæ D. Thomæ spectantia.* V. Sothwelli *Biblioth. Jesuit. p. 272.*

seges est. Accuratior de Hispanicis illis Scholasticis notitia habetur in accuratissimo Opere *Hispanicæ Bibliothecæ*, quam Romæ publicavit Nicolaus Antonius.

43 FRANCISCVS SVAREZ, Magnus Doctor, & Sacra anchora Pontificiorum, qui & nostræ religionis hominibus magno usui esse potest in omni Theologia controversa, cujus ille quasi quidam Oceanus est. Vasta ab illo scripta sunt Opera, quæ Tomis XVI. constant. De quibus hoc notandum, posteriores Tomos anticipare annos editionis priorum, quod hanc ob causam factum est. Cum censuræ rigidæ tales libri apud Pontificios committuntur, incidunt nonnunquam dubia, de quibus ipsis inter se diutius aliquando est disputandum. Hinc factum est, ut posteriores libri interdum citius ex ipsorum censura lucem aspexerint. Scripsit autem in omnes pene libros Thomæ Theologicos, certe in Summæ partes omnes. Prodierunt Mogunt. *in fol.* ab anno 1619. usque ad 1629. Ordo autem Tomorum, ut dixi, plane interversus est. Tertius an. 1619. primus an. 1622. prodiit. *Metaphysicæ* ejus *Disputationes* editæ sunt Tomis duobus, Mogunt. A. 1614. *in fol.* Fuit Granatensis, & Theologiæ Professor in Academia Conimbric. Magna illi elogia suspendunt ejus Ordinis homines. Jam enim vocant *Oculum populi Catholici*, jam *universi orbis Magistrum.* Præter hæc *in Thomam Commentaria*, scripsit & alios libros egregios, inter quos est *liber de legibus & legislatione*, JCtis utilis, *in fol.* scripsit & *de auxiliis divinæ gratiæ*, & *Defensionem fidei Catholicæ adversus Jacobum, Angliæ Regem, & adversus Anglicanæ Sectæ errores, cum Responsione ad Apologiam pro juramento fidelitatis;* quod Opus prodiit *in fol.* Col. A. 1614. Plura de ejus libris videantur apud Alegambium *in Bibliotheca Patrum Soc. Jesu*, ubi Scholasticorum Jesuitarum familia Opera satis accurate recensentur.

44 ANTONIVS RVBIVS, vel RVBIO, Rhodensis, Theologiæ D. e Soc. Jes. docuit in Mexicana Indiæ Occidentalis Academia, tam Philosophiam, quam Theologiam, annos amplius XX. unde novus Orbis veterem beavit aliqua *Logica*, quæ *Mexicana* dicitur. Complutique est edita, & dehinc Colon. Agripp. recusa, apud Arnoldum Mylium, A. 1605. *in 4to.* Satis ille prolixus Commentarius in Logicam est, ubi coacervat pene omnium Doctorum sententias, tum quæ pro sua faciunt, tum quas prolixis Dispp. refutat. Editi sunt postea alii ab illo libri, in omnes Philosophiæ partes, sed modo quodam compendiario. Nam Dialectica in quæstiones breves contracta, ad quas breviter respondetur, omissis prolixis illis Dispp. quæ in *Logica* illa *Mexicana* apparent, *sive Commentarii in Universam Aristotelis Dialecticam* (ita enim titulus habet, editi sunt Colon. Agripp. A. 1624. apud Johannis Critii hæredes, *in 4to. Commentarii in 8. libb. Aristotelis de Physico auditu una cum dubiis, & quæstionibus*, Col. Agripp. apud eosd. anno 1624. *in 4. Commentarii in lib. Aristotelis de cœlo & mundo*, itidem *cum quæstionibus & dubiis*, Coloniæ A. 1626. *in 4to. Commentarii in lib. Aristotelis de ortu & interitu*, ead. methodo scripti, ibidem A. 1634. *in 4to. Commentarii in lib. Aristotelis de anima*, Colon. 1644. *in 4to.* apud Johannem Critium. Sequitur autem in omnibus sententiam Thomæ. Alius est ab hoc Antonius Rubio,

ſeu Antonius Ruvius, Legionenſis, Ordinis S Franciſci, qui ſcripſit *Aſſertationes Catholicas, adverſus Eraſmi in operibus paſſim occurrentes errores*, *libris IX.* editas Salmanticæ, apud Canovam. A. 1568. *in fol.*

45 GREGORIVS DE VALENTIA. Etiam ille inter Heroës Scholaſticos eſt, cujus celebratiſſimum nomen tum apud Pontificios, tum apud noſtros, eſt Fuit Jeſuita Hiſpanus, ſcripſitque vaſtos *Commentarios in Thomæ ſummam*, qui Tomis conſtant 4. & primo quidem Ingolſtadii prodierunt, ſed poſtea Lugduni, A. 1619. Scripſit & *controverſiarum Libb. adverſus Lutheranos & Calvinianos*, magno junctim Volumine editos, & alia minuta quædam Opera, quæ Lugduni junctim ſunt excuſa; ſcripſit *Analyſin fidei Catholicæ* (ubi agit de Eccleſia Pontificia, traditionibus &c.) *de vera Majeſtate Chriſti, de S. Trinitate, & aliquos libros de Idololatria*, optimum ſane ſcriptum. De illo amplius videri poteſt Alegambius, *in Scriptoribus Societat. Jeſu.*

46 FRANCISCVS DE OVIEDO, Madritanus, e Societate Jeſu, *Curſum Philoſophicum* conſcripſit, qui aliquoties editus eſt. Prima editio prodiit Lugduni anno 1651. *in fol.* altera ibidem, A. 1663. quæ & melior eſt, & auctior. Nam re-reſpondet in illa ad nonnullas Roderici Arriagæ vellicationes, inter quem & ipſum perpetua videtur eſſe æmulatio. Sed ſunt tamen illi Scholaſticorum optimi habendi, quippe qui non auctoritatibus veterum unice nituntur, ſed recentt. quoque Auctorum doctrinam, & experientiam, ſuis principiis accommodant. Scripſit Oviedus tamen *in ſummam D. Thomæ, in primam* ſc. ejus *partem, primam ſecundæ, & ſecundam ſecundæ*, quæ Tomis tribus prodierunt. *Commentarius in primam ſecundæ* editus eſt Lugduni A. 1646. *in fol. Comment. in ſecundam ſecundæ* Lugd. 1651. *in fol.* Fuit Theologiæ Prof. in Collegio Complutenſi, vir certe laude ſua digniſſimus, & qui Compendium pene eſſe poſſit omnium ante ſe Scholaſticorum.

47 RODERICVS DE ARRIAGA, Hiſpanus Lucronienſis, e Soc. Jeſu, Prof. in Pragenſi Univerſitate, cujus viri Laudes a multis & merito quidem celebrantur, arguitque eas ipſa Operum Philoſophicorum editio, quæ quater prodierunt, ſcripſit *Curſum Philoſophicum*, cujus 5ta editio prodiit Lugd. A. 1654. apud Claudium Proſt, *in fol.* Hoc ejus Opus curioſius elegantiusque videtur ſcriptum eſſe, quam ceterorum in hoc genere, præſertim, cum ad obſervata recentt. ſæpe reſpiciat, quod & ipſe ſe facturum *in præfat.* pollicetur, exemplo Franc. Svarezii, quem *hujus ſeculi Gigantem inter Scholaſticos* appellat Sequitur & ſuas quaſdem ſententias, a reliquis Scholaſticis diſcrepantes, ſed magis in Compendium ſua trahit, quam Oviedus, qui prolixior eſt. Ejus exſtant *Diſputationes Theologicæ in ſummam Thomæ*, 8. Tomis, quæ prodierunt Antwerpiæ, ab anno 1643. ad annum 1655 quo ultimus *in folio* eſt editus.

48 ANTONIVS POLVS, Venetus, ſcripſit, ut tit. habet, *novum veritatis lumen in libb. Ariſtotelis de anima, a nullo unquam Peripatetico ita perfecte cognitum*, quod prodiit Venet. apud Sim. Galignanum de Carera, anno 1588. *in 4to*, & toti

toti Cardinalium Collegio inſcriptum eſt. Videtur hic eſſe Novator, & quidem ſatis argutus, qui ubique Ariſtotelem, ejusque Interpretes, cum Scholaſticis confert, & ſingulis pene paginis, jam in Thoma, jam in Interpretationibus; aliisque Scholaſticis, aliquid reprehendit, ac quaſi interdum eos contemptui habet. Scripſit item *Abbreviationem veritatis animæ rationalis, 7. libris explicatam*, quæ prodiit apud eundem, Venet. anno 1588. inſcriptaque eſt Gregorio XIII, Pontifici, ubi multæ ventilantur controverſiæ de origine animæ, ejusque immortalitate, & ſimiles, in quibus profunda opus eſt ſpeculatione. Scripſit *Dilucidationem veritatis, in Proœmium Phyſicorum Ariſtotelis, a nullo unquam peripatetico* (ut titulus habet) *explicatum*, in qua habentur nonnulla de methodo & cognoſcendi principiis. Scripſit etiam *Digreſſionem de Circulo lacteo, in defenſionem Ariſtotelis, adverſus omnes Peripateticos.* Quo certe, neſcio, quid ſibi velit ille, qui Ariſtotelem hac quidem in parte defendit, qua maxime falſus eſt. Quis enim unquam Mathematicorum concedet, illi in meteoris locum eſſe? Qui ab Ariſtotele hic diſſentiunt, vel Scholaſtici, vel Interpretes, vera dicunt, quique adverſus illos pro Ariſtotele pugnant, hac quidem in parte delirant. Fruſtra itaque ab illo reſpondetur Scholaſticorum opinionibus, cum omnes cœci ſint, qui Ariſtotelis ſententiæ ſuppetias ferre argutiunculis ſuis volunt.

49 PHILIPPVS a Sanctiſſima Trinitate, Carmelitarum Diſcalceatorum Provinciæ ſanctæ Thereſiæ in Gallia Provincialis, ſcripſit *Summam Philoſophicam ex mera Ariſtotelis & Thomæ doctrina, juxta legitimam Scholæ Thomiſticæ intelligentiam*, quæ edita eſt Colon. Agripp. apud Wilhelmum Frieſen, anno 1665. *in 8vo.* Et ille quidem ita ſequitur Thomæ veſtigia, ut & *Philoſophicam* ſuam *ſummam*, ad methodum & rationem *ſummæ Theologicæ* Thomiſticæ dividere voluerit. Uti enim ille *ſummam Theologicam* in 3. partes, ita hic Philoſophicam in totidem diviſit. Quomodo etiam Thomas ſecundum partem, ob prolixitatem, diviſit in *primam*, & *ſecundam ſecundæ*, ita hic quoque ſecutus eſt ordinem Thomæ in proponendis quæſtionibus & Articulis, a quo ſe ne latum quidem unguem diſceſſurum pollicetur.

50 CHRYSOSTOMVS JAVELLVS, Canapitius, Ordinis Prædicatorum, varios libb. ſcripſit in Philoſophiam Ariſtotelis, quam pene totam ſuis illuſtravit commentariis. Frequens ejus apud Scholaſticos nomen eſt. Scripſit *Commentarios in Logicam Ariſtotelis*, qui prodierunt Venet. anno 1650. *in fol.* Comm. *in libb. Ariſtotelis Phyſicos ac Metaphyſicos*, Venet. anno 1555. *in 8vo; in libros Ariſtotelis de anima quæſtiones*, ibidem *in 8vo;* nec non *in Ariſtotelis libros phyſicos quæſtiones*, in quibus reſolvuntur dubia Ariſtotelis, & Commentatoris ejus, Averrois, ac deciduntur juxta Thomiſticum dogma, Venet. anno 1555. *in 8vo.* Scripſit & *Inſtitutiones divinas & Chriſtianas moralis Philoſophiæ*, in partes 8. diviſas, Venet. 1566. *in 8vo.* Omnium illorum librorum, ſi recte memini, Collectio inſtituta eſt, ac uno Volumine edita, *in folio.* Sed non ſuccurrit jam, ubi prodierit. Vidi in Bibliotheca Academiæ Roſtochienſis.

51 JACOBVS FOVRNENC, Presbyter Congregationis Oratoriæ Dni Jeſu,

Doct. Theologus, scripsit *Universæ Philosophiæ Synopsin accuratissimam*, ut titulus habet, *in qua sinceriorem Aristotelis doctrinam, cum mente Platonis, passim explicat & illustrat, & cum Orthodoxis Doctorum sententiis concinnat.* Edita est Parisiis, Anno 1655. *in 4to*, continetque *Logicam*, *Physicam* & *libb. de anima.* Jungit ille veteribus Scholasticis recentt. atque ex horum doctrina non pauca assumit ad Operis sui complementum. In doctrina de animæ origine diligenter recenset, atque examinat omnium sententias, ac suam quoque timide subindicat, quæ nova est, vel saltem innovata. Nam *cap.* §. 3. ubi refutat doctrinam illorum, qui animas propagari statuunt, aliquam sententiam proponit, quæ in eo consistit, quod putet esse etiam quandam materialitatem spirituum, secundum quam dici possint principium aliquod seminale habere, propter quod in illis requiri possit multiplicatio individuorum sub eadem specie. Terminis rem involvit, sed illud vult dicere, spiritus sua quadam ratione ex se producere posse spiritus, atque ita animam humanam producere posse aliam. Quare addit; *qui sic sentiunt, haud scio, an efficaciter a quoquam refelli possint; quia tamen singularis sententia est, paucosque patronos habet, nolo illam, tanquam certam, asserere, sua cuique sententia sedeat.* Hæc ille, qui plures ibi coacervat profundæ speculationis quæstiones de anima, in quibus, præ ceteris, audiri Scholastici debent. Cum enim res illa consistat in meris speculationibus, in quo regno illi triumphant, illorum judiciis aliquid est tribuendum. Non est ulla homine dignior meditatio, cujus quantum sciri potest, perquirendum nobis merito est, tum quoad dogmaticam partem, tum quoad Historicam. Hanc omnium optime tradidit Cl. Salmasius *in Commentario in Epictetum, & Simplicium*, ubi magna cum industria veterum Philosophorum, Aristotelis, Pythagoræ, Platonis, Epicuri, sententias de anima, ejus partibus, potentiis, origine, μετεμψυχώσει, immortalitate, congessit, prætereaque, ut hoc obiter moneam, de differentia Exotericorum & Acroamaticorum Aristotelis librorum disseruit, *a pag. 226. usque ad p. 244.* multa monens de libris & Interpret. præcipuis Aristotelis, aliis non animadversa.

52 PETRVS a SANCTO IOSEPHO, Fuliensis, Compendiator est Philosophiæ, & Theologiæ Scholasticæ, non contemnendus. Quantum in se fuit, in succinctam & perspicuam brevitatem conferre laboravit omnem illam doctrinam, cui tamen ex ingenio suo nova quædam subtilia cogitata addidit. Ejus libelli Parisiis primum prodierunt, postea recusi sunt in Germania aliquot Tomis, *in 12mo.* Scripsit *Ideam Logicæ & Metaphysicæ*, quæ prodiit Colon. Agripp. anno 1655. *in 12mo; Ideam Philosophiæ naturalis, sive Physicam*, Coloniæ itidem editam, anno eodem. *Idea Philosophiæ Moralis* prodiit ibidem eodem anno. De anima separata, ejus cognitione, modo existendi, communicatione cum Angelis, aliisque animabus, quæ scripsit, arguta sane sunt, & lectu digna. In Ethicis, ad propria actionum, quæ pertinent ad bonitatem vel malitiam actionum humanarum, & succincte & eleganter e Scholasticis sunt disputata, Thoma præprimis, quem sequi præ ceteris videtur. Nam & exstat ab illo scripta, *Defensio S. Thomæ, adversus recentiores quosd. Scholasticos, qui præ-*

detes -

determinationem physicam ad actus liberos illi falso affingunt, edita Lugduni, anno 1633. *in 8vo.*

53 DIDACVS MASIVS, Ordinis Prædicatorum, Philosophiæ & Theologiæ D. ejusdemque Professor ac D. Thomæ Interpres (his enim titulis se ipsum insignit,) edidit *Commentarios in universam Aristotelis Philosophiam, una cum quæstionibus, quæ a Philosophis agitantur.* Sed in illo libro, cui generalem istum fecerat titulum, nihil aliud, præter Physicam, duobus Tomis tractat, Aristotelem, ejusque Interpretes, Græcos & Latinos, diligenter se legisse ostendit, illorum dissidia accurate recensens, quibus addidit Thomam, & recentt. Aristotelis Commentatores, ac Paraphrastos. Methodi suæ rationes uberius in præfatione ad Lectorem exponit. Editus ille liber est Col. Agripp. A. 1628. *in 4to.*

54 MELCHIOR CORNAEVS, Theologiæ Prof. in Universitate Herbipolensi, e Societate Jesu, scripsit *Curriculum Philosophiæ Peripateticæ, uti hoc tempore in Scholis decurri solet, multis figuris & curiositatibus, e Mathesi petitis, & ad Physicam reductis, illustratum;* sic enim titulus libri habet. Est vero illud quasi aliquid mistum e Philosophia Scholastica & Mathesi, non corpus, sed *σκέλετον*; vere enim etiam in isto suo *Curriculo* omnia percurrit. Quæ enim spectant ad Logicam & Metaphysicam, in brevia quædam Axiomata ac quæstiones redegit. Non multum scilicet ipsis rebus, quas tractat, se immergens, sed velut littus tantum legens, novitatem operi conciliare voluit, additis quibusdam e Mathesi demonstrationibus, sed levibus illis, & vulgo obviis. Nam pene omnes Matheseos partes percurrit, & ad Physicam trahit, quantum ex illis, vel applicare, vel capere potest. Cum enim ad Planetas pervenit in Curriculo illo suo Physico, ubicunque potest, excurrit, & fere extra oleas vagatur, in ipso suo curriculo in viam & ordinem redigendus. Quam enim inconcinne tota Horologiorum Sciatericorum doctrina ad materiam de elementis, & de astris, refertur? Cetera, ex Matheseos fundo in Physices agrum translata, non aptam illic coloniam inveniunt. Quicquid tamen sit, si non alia re, certe nova quidem Operis forma se commendare voluit, ut solent nova veste induti, qui aliorum oculos in se convertere volunt. Prodiit Herbipoli, A. 1657. *in 4to.*

55 IOHANNES SCHVLLERVS. An hunc Scholasticis accenseam, ignoro. Se ipsum inter Scholasticos reponit, ac fuit Anti-Peripateticus, & quidem Cartesianus. Quoniam vero more tractandi singulari usus est, & ubique Scholasticos, in quibus illi a Cartesio non dissentiunt, sequitur, quasi Semi-Scholasticus nobis sit Cartesianus. Fuit ille Philosophiæ Prof. in Gymnasio Bredano, ibidemque Pastor Ecclesiæ. Scripsit *Philosophiam nova Methodo explicatam*, cujus pars prior continet libris sex Metaphysicam, Theologiam naturalem, Angelographiam, Psychologiam, Logicam, Ethicam; pars posterior, continet Physicam. Uti in parte prima Scholasticos quosdam Autores in medium adducit, suæ sententiæ suffragantes, ita in Physicis quoque omni sæpe conatu hoc agit, ut inveniat in illis sententias sibi adstipulantes. Utilis

lis iste liber erit illis, qui utramque, tam Aristotelicam, quam Cartesianam Philosophiam, jungere volunt, & cognoscere. Ubique etiam usum in Theologia ostendere laborat. Editus est liber Hagæ Com. apud Adrianum Vlacquium, anno 1663.

56 DIDACVS ALVAREZ, Medinensis, Archiepiscopus Tranensis & Salpensis; ex Ordine Prædicatorum. Scripsit *de Auxiliis divinæ gratiæ, & humani arbitrii viribus & libertate, ac legitima ejus cum efficacia eorundem auxiliorum concordia.* Editus est liber Lugduni, ap. Horatium Cardonum, anno 1611, *in 4to.* Argumentum hujus libri est difficile & intricatissimum, dubiisque plenum. Ex D. Augustino, & Thoma, præcipua solent afferri ad has Controversias, in quibus timide tamen, & magna cum cautione, procedendum. Inhibita est illa disputandi libertas ab ipso Pontifice, nec scil. illæ Dispp. in hæresin aliquam erumperent. Paulus Leonhardus quem supra §. 39. citavimus, in ejusd. argumenti scripto, doctrinam controversiarum illarum recensuit diligenter.

57 GREGORIVS SAYRVS, Anglus, Ordinis D. Benedicti Congregationis Cassinensis, Cœnobiique S. Justinæ de Padua Monachus, scripsit librum, cui titulus: *Clavis Regia Sacerdotum, Casuum Conscientiæ, S. Theologiæ Moralis Thesauri, locos omnes aperiens, in quibus præcipue Canonistarum & Summistarum difficultates, & communem praxin pertinentes, deciduntur & explicantur.* Operosus ille est in præceptis ac regulis ponendis, secundum quas conscientiæ casus examinari debeant, quo in argumento diligenter satis versatur. Prima ejus libri pars illa potissimum tractat, quæ ad Theologicam disquisitionem pertinent, quanquam & de homicidio, & autocheiria, quædam ventilentur, quæ ad forum pertinent, & in illo usum habent. Altera ejus pars potissimum ad Jurisprudentiæ usum facit. Agit enim ibi de dominio, possessione, furto, rapina, restitutione in genere & in particulari, de Judicibus, Advocatis & Notariis. Circa quæ multa argumenta profert, quæ ad circumstantias fori pertinent, potestque velut Indicis loco in multis haberi. Diligentissimus enim est in Autorum locis cumulandis. Adjecit porro Indicem quintuplicem, quo commode uti possumus. Liber prodiit *in fol.* Venetiis, A. 1605. ap. Baretium.

58 LVDOVICVS MOLINA. Qui est dictus Hylas? Is est, qui omnes JCtorum paginas complet, & velut Oraculum a multis consulitur. Fuit quondam primarius in Academia Eborensi Profess. Theologiæ, e Soc. Jesu. Scripsit *de justitia & jure Tomos VI.* qui prodierunt novissime Moguntiæ, ap. Schönwetterum, A. 1659. Ediderat olim etiam *in partem primam D. Thomæ Commentarios.* Complexus est his libris *de justitia* pene omnia, quæ spectant ad jurisprudentiam, ex Thoma, & Scholasticis, plena manu adducens, quæ ad illustrationem jurium ex principiis moralibus pertinent. Nemo est, qui horum librorum utilitatem ignorat.

59 IOHANNES de LVGO, Hispalensis, e Societate Jesu, in Collegio Rom. olim Theologiæ Profess. & idem Cardinalis, *de justitia & jure* operosos quoque Commentarios scripsit. Initium fecit ille Commentationum suarum a *Tertia summæ Theologicæ Thomisticæ parte,* ac processit ad *Secundam secundæ,* ex qua parte, qua

Tho-

Thomas virtutes pertractat, unicam tantum, justitiam, sibi pertractandam assumpsit. Procedit per omnia jurisprudentiæ capita, &, post Molinam & Lessium, scripsit, sed ita tamen rem suam instituit, ut magis e Theologorum & Scholasticorum fontibus sua hauriat, quam e Jurisprudentiæ fundo, ac tamen ad Conciliorum Canones & Capitula Juris Canonici, se referat. Ubi occasio fert, ex Jure Civili Romanorum quædam assumpsit, sed ita tamen, ut magis Interpretes ejus audiat, quam leges ipsas e fontibus suis interpretetur. Prodiit editio novissima Lugduni, A. 1652. *in fol.* Idem scripsit *de Incarnatione Domini Dispp. Scholasticas*, quæ prodierunt Lugduni, A. 1623. *in fol.*

60 LEONHARDVS LESSIVS, e Soc. Jesu, Theologiæ in Academia Lovaniensi Prof. scripsit *de justitia & jure, cæterisque Virtutibus Cardinalibus libb. quatuor, ad secundam secundæ D. Thomæ, a quæstione 47. usque ad 171.* Prior vero prodiit separatus Tractatus *de justitia & jure*, cui etiam accuratiorem operam impendisse videtur. Ultima editio prodiit Lugduni, A. 1653. *in fol.* Accessere Tractationes duæ ad defensionem hujus Operis; una, *de monte pietatis*, quæ ab ipso Lessio scripta, defendit quandam suam sententiam, occurrentem in libris de *justitia*, de monte pietatis; cujus occasionem peperit Controversia, a Moralistis instituta. Altera tractatio militat pro defensione quarundam thesium Lessii, quæ *libro 2. cap. XI. dubio 20. & cap. 49. dubio 9.* occurrunt, de licito usu æquivocationum, & mentalium restrictionum, quæ a Johanne Barnesio impugnatæ, propugnantur a Theophilo Raynaudo. Titulus Dissertationis est: *Splendor Veritatis moralis, collatus cum tenebris mendacii, ac nubilo æquivocationis ac mentalis restrictionis.* Multa in illa Dissertatione utilia occurrunt, ad illustrandam hanc doctrinam, quam Jesuitarum, si Diis placet, solertia nobis perperit, de qua alibi pluribus dicemus.

61 IOHANNES AZORIVS. Etiam ille inter principes moralis doctrinæ est recensendus, cujus exstant *Institutionum Moralium partes 3.* in quibus universæ quæstiones, ad conscientiam recte aut prave factorum pertinentes, tractantur. Fuit Lorcitanus e Soc. Jesu, & hoc Opus magna diligentia conscripsit, non e principiis Aristotelicis & Thomisticis tantum (Thomæ enim, ut omnes, methodum sequitur) sed adhibitis in consilium Juris Canonici ac Civilis Interpretibus, & Scriptura ipsa. Prodiit liber ille Brixiæ, A. 1617. ap. Franciscum Thebaldinum, *in fol.* Altera pars autem Mediolani, eod. anno, ap. hæredes Pacifici Pontii & Johannem Baptistam Picalium. Tertia denique eod. anno, ap. Thebaldinum.

62 SVMMA ANGELICA de CASIBVS CONSCIENTIAE. Angelus de Clavasio, Ordinis Minorum Vicarius Generalis, compilavit ex Operibus Thomæ Indicem aliquem generalem Casuum, qui occurrunt, & decisi sunt, in Thomæ Operibus, sub titulis *Locorum CC.* Utilissimus sane liber est, ac operæ pretium profecto faceret, quod his adjiceret omnes Thomæ Commentatores, atque ex illis Locos Universales Casuales efficeret. Prodesse hic liber & Theologis & JCtis potest. Quod si in Jure tales LL. CC. Practicos Casuum civilium haberemus, magni profecto usus

usus res esset. Sed tanta est Objecti illius vastitas, ut facile deterreat eum, qui hunc laborem suscipere velit. Editus est liber ille Argentinæ, A. 1502. *in 4to*, majori charactere Gothico.

63 IACOBVS ZABARELLA, Patavinus, nemini ignotus Autor, de quo prolixe verba facere opus non est. Scripsit in Logicis & Physicis, de anima, multa, omnibus celebrata Peripateticis. Edidit illius Opera integra Johannes Ludov. Havenreuterus, Medicus & Philosophus in Academia Argentorat. Francof. ap. hæredes Lazari Resneri, A. 1623. *in 4to.* Adversus illum Joach. Jungius, Rector Hamburg. Gymnasii, in Physicis aliquot Dispp. scripsit, in quibus doctrinam ejus, & sub ejus nomine omnem Peripateticam, exagitat. Aggressus autem est ille, quæ de principiis corporis naturalis, & de mistionis natura, apud illum habentur. Cum ingenium Jungius haberet mechanicum, & Mathematicum, accuratius physicas illas res est contemplatus, quam fecerunt Homines Scholastici.

64 FRANCISCVS TITELMANNVS, Ordinis Fratr. Minorum, Theologiæ apud Lovanienses Professor, scripsit *Summam Aristotelici Organi cum Scholasticis collati*, editam Lugd. A. 1480. sub titulo *Dialecticarum considerationum.*

65 ANTONIVS SCAYNVS. Autor ille non est ex Scholasticis, sed ex Aristotelis Interpret. optimis, cujus supra obiter *Cap. XI. §. 27.* mentionem fecimus. Subjungo tamen hic, & misceo Scholasticis, cum aliis nonnullis, ob argumenti affinitatem, cum supra omiserim. Edidit is *Paraphrasin in XIV. Libb. Metaphys. Aristotelis*, Romæ, apud Barthol. Gassum, A. 1581. *in fol.* Præmisit Operi luculentam præfationem, in qua multa continentur, quæ pertinent ad doctrinam *Libb.* Aristotelis *Metaphys.* Inter alia capite VII. occurrit ejus Observatio de Alexandri Aphrodisiensis *Commentario in libb. Metaphys. Aristotelis*, quem ait perperam ipsi adscribi, atque hanc suam sententiam adstruit adversus Sepulvedam. Censet itaque alterius cujusdam Alexandri, aut forte Mich. Ephesii, librum esse.

66 IOH. BAPTISTA MONLORIVS, Valentinus Bokayrentanus, Canonicus Oriolanus, non ignobilis Aristotelis Interpres Latinus, scripsit in Aristotelis *Analytica priora*, quæ latinitate donavit, ac *paraphrasin* & *Scholia* addidit. Quibus Coronidis loco adjecti sunt ejusd. Autoris Libri duo, unus de Ἐντελεχεία, alter de *Universis*, vel, ut alii vocant, *Universalibus*, in quo præcipue docet, universalia esse in rebus, sine mentis operatione, adversus Nominales. Alioquin perspicue, eleganterque, pro argumenti conditione, scribit. Prodiit Francof. *in 4to*, A. 1593. ap. Joh. Wechelium.

67 ROBERTVS BALFOVREVS. Præclarus ille Aristotelis Interpres est cujus exstant *Commentarii in libb. Aristotelis Philosophicos*, e quibus notiores sunt illi, quos in *libb. Ethicorum* scripsit. Scotus est natione, planamque viam insistit, & Aristotelem ex seipso explicat, non pauca elegantioris literaturæ adspergens. Scripsit & *Commentarium in Organum Logicum.* *Commentarius in Ethica Aristotelis* editus est Burdigalæ, A. 1620. *in 4to.*

IOHAN-

IOHANNES COTTVNIUS in Patavina Academia Philosophus, scripsit varia, interque illa *Commentar.* luculentissimum *in Aristotelis libb. Physicorum.* Præmisit *quæstiones Proœmiales* utilissimas huic Operi suo, quarum primaria est Historia de Aristotele, ex ipso illo libro. Omnia hic adducit in Aristotelis laudem argumenta, additis etiam iis, quæ in contrarium afferuntur, & quidem non pauca Francisci Patricii refutat, quæ ipse Aristoteli objecerat. Sane diligens adeo fuit in describendo a capite ad calcem Aristotele, ut ne quidem crura ejus omiserit. Certe diligentissimus ille Autor est in omnibus Aristotelicis examinandis, & cum Aristotelicis, præcipue Græcis Interprett. conferendis. Nam Græcæ linguæ peritissimus fuit, ut testantur ejus *Epigrammata, Græca lingua conscripta*, quæ Patavii edita sunt in lucem *in 4to*, A. 1653. Inter quæ exstant varia encomiastica in viros Europæ eruditos, unumque in laudes Herm. Conringii. Ceterum & *de Aristotele universa Epigrammatica* integrum scripsit librum, quem aliquoties a viris doctis laudatum inveni, & in Catalogis Bibliothecarum nominatum. *Commentarius in libb. Aristotelis physicos* prodiit Patavii, apud Paulum Frambottum, *in fol.* A. 1648. 68

IVLIVS PACIVS. Ille inter JCtos Philosophus, nec e vulgo, quod rarum in illis est. Scripsit in libb. Aristotelis nonnullos, eosque e Græco in Latinam vertit linguam, elegantioribusque Notis illustravit. Scripsit in Aristotelis *libb. Logicos* omnes, quos e libris MStis emendavit, ac vertit, ac perpetuis notis, tabulisque Synopticis illustravit. Insigniter fuit Dialecticæ peritus, quod satis eruditis illis in jure scriptis ostendit. Scripsit quoque Notas in *libb. Physicorum* Aristotelis, quæ si recte memini, Francof. editæ sunt. *Commentarius in Logicos libb.* prodiit Francof. ap. hæredes Wechelii, *in 4to*, A. 1597. 69

HVBERTVS GIFANIVS. Jungimus Pacio Gifanium, in Philosophia Practica parem, in Philologia, Criticisque, superiorem. Par certe nobile JCtorum, qui accuratiora ad Jurisprudentiam studia attulerunt, quam nunc vulgo fit, cum plane illotis ad illum acceditur manibus. Scripsit elegantissimos *Commentarios in Ethica & Politica* Aristotelis, *in 8vo* editos, in quibus textum Aristotelis emendat, paraphrasi illustrat, & simul Dispp. ad argumentum accommodatis, e Philosophorum veterum recentiorumque Scholis. 70

ANTONIVS ROCCVS. Etiam hic inter interpretes Aristotelis supra omissus, merito sibi hunc locum vindicat, in primis numerandus, quanquam postremo hic loco ponitur. Pauca ejus cognita sunt, ac rariora, quæ scripsit. *In libros Physicorum Aristotelis* Commentarium edidit, quem nondum vidi, sed si ex altero quodam ejus Tractatu *de immortalitate animæ* est æstimandus, nihil illi deesse credo acuminis, ad rem illam, quam tractat. Pro ratione tamen, & genio istius Philosophiæ. Tractatus ille ultimus, quem nominavi, hoc titulo prodiit: *Animæ Rationalis Immortalitas, simul cum ipsius vera propagatione ex semine, via quadam sublimi peripatetica, non hactenus per Aristotelem signata vestigiis.* Hæc enim elogia ipse Operi suo suspendit, & in præfatione ad Lectorem, regiam hanc viam unicamque recte circa 71

animæ rationalis immortalitatem philoſophandi vocat. Ipſe hæc de ſuo Opere prædicat, ſpondetque, lectorem non diſceſſurum, quin in partes ſuas pertrahatur. Equidem fateor, nihil deeſſe ipſi argutarum ratiocinationum, e principiis peripateticis deductarum, ſed, quantum mihi videtur, preſſius urget, & ſubminiſtrat argumenta, quæ materialitatem quandam animæ inferre poſſint, dum ſua quadam ratione illam e materia productionem aſſerit. Quæ vero concluſiones hæc præſuppoſita ſequantur, facile per ſe quivis intelligit; nam quæ ad ſpiritualitatem animæ probandam vulgo habentur argumenta, tum ex revelatione, tum ex natura, petita, frigide ab ipſo tractantur. Hypotheſes autem ipſius omnes paradoxologiam & a communi peripateticorum ac Philoſophorum ſententia heterodoxiam, ſapiunt. Liber prodiit Francof. apud Fridericum Hertz, an. 1644. Petro Mauroceno, Senatori Veneto, ab Aut. inſcriptus. Qui ſi extra Germaniam non prodiit, videtur ob cenſuræ rigorem imprimi non potuiſſe; nec tamen ejus quicquam refertur in illa editione.

72 CHRISTOPHORVS BINDERVS. Subjungimus hunc omnibus noſtris Scholaſticis Scriptoribus. Nam de *Scholaſtica Theologia* in univerſum ſcripſit, egitque de ejus cauſis, origine, progreſſu, ac methodo legendi ſcholaſticos, deque corruptelis Theologiæ, ab illis inſtitutis. Fuit Theologiæ D. & Eccleſiaſtes Aulæ Würtembergicæ. Prodiit liber Tübingæ, an. 1614. *in 4to.*

Atque hæc de Scholaſticis DD. dixiſſe ſufficiat, quorum plurimi fuerunt Hiſpani & Angli, exceptis Alberto & Thoma, aliisque nonnullis. Sed numero tamen hæ nationes videntur vincere. Certe magnam Gentis Anglicæ gloriam hanc judicat patriæ ſuæ Panegyriſtes, Guilielmus Cambdenus, qui in libro rariſſimo, Anglicaque lingua ſcripto, cui titulus: *Remaines concerning Britain*, edito Londini, anno 1657. *in 4to, p. 14.* enarrat omnes illos terræ ſuæ filios, & invidiam Gallorum monſtrat, jam ab omni ævo Anglos fuiſſe Gallorum pædagogos. Cum tamen hi ſe pene totius Orbis magiſtros venditent. Nam Joh. Piccartus, *in Celtopædia* ſua, data opera id egit, ut omnium artium ſcientiam, ipſasque literas, a Gallis in univerſum genus humanum profectas, oſtendat. Nimirum omnes gentes πατριδομανίᾳ laborant, ut difficile ſit inter illas ſedere arbitrum.

CAP. XV.

DE NOVATORIBVS IN PHILOSOPHIA.

§. 1. *Plerique illorum Ariſtotelicæ ſe oppoſuere Tyrannidi, & in Phyſicis præcipue fuere occupati, diverſo licet ſcopo atque genio.* 2. *Celebriores aliis ſunt Bernh. Teleſius, & , qui hujus nonnulla ſua fecit, Franc. Patricius. Illius ſcripta & dogmata Phyſica recenſentur: hujus autem ineptiæ exploduntur.* 3. *Hier. Cardanus, de cujus*

πολυ-

πολυγραφία, ingenio ob stultitiæ cum sapientia mixturam vario, certamine cum Jul. Cæs. Scaligero, Scriptis Physicis, opinionibusque illorum Paradoxis, Physiognomia ei supposita, genio familiari, Arcanis Prudentiæ Civilis, *avaritia, & Atheismo ei imputato, differitur.* 4. *Carpentarius Anglus,* Philosophiæ Liberæ *Scriptor.* 5. *Renatus Cartesius, cujus Vitæ Sectæque Historiam, sed haud plene satis, Johan. Tepelius & Johan. Christoph. Sturmius sunt persecuti.* 6. *Epicurum in nonnullis sequitur, Atheismi tamen immerito accusatur, licet Ben. Spinosa, aliique Athei, Dogmatis ejus sint abusi. Lites ei a Gisb. Voetio, aliisque Theologis motæ. Sam. Maresii Scriptum de abusu Philosophiæ ejus.* 7. *Fundamentum Philosophiæ ejus, cujus vitia, illorumque causæ, e Joh. Bapt. Hamelio & Henr. Moro, notantur.* 8. *Scripta quædam Cartesii potiora commendantur,* Dioptrica, *sc.* Lib. de Passionibus Animæ, Epistolæ, Tr. de Homine, Mechanica, & Chorea *in Natalem Christinæ Augustæ Poëtica.* 9. *Epitomatores Philosophiæ Cartesii, Henr. Regius, Tattinghofius, Franc. Bayle, Ant. le Grand (de cujus Scriptis plura afferuntur) ac Jac. Rahault.* 10. *Commentatores in eum Joh. de Raey, Dan. Lipstorpius (doctrinam de motu, una cum Joh. Alph. Borello & Christ. Hugenio, accuratius persecutus) & Dn. de Cordemoy.* 11. *Cartesii principia cum Aristotelicis miscuerunt & conciliarunt Honor. Faber & Adr. Heerebord, cum Mosaicis autem, labore vano ac inutili, Joh. Amerpoel & Dn. des Fourneilles, bruta sensu carere, Gomezius Pereira ante eum docuit.* 12. *Franc. Wilh. Lib. Baro de Nüland, Novator in Physica Anti-Cartesianus.* 13. *Thom. Hobbesius, Novator in omni Philosophia, ac Epicureismi instaurator, doctus quidem, sed in Literas pariter atque Religionem injurius. A Joh. Wallisio errorum in Matthesi puerilium est convictus. Physicam suam Epicuream (de qua Honor. Fabri additur judicium) e doctrina de Motu, nec tamen primus, derivat.* 14. Elementorum ejus Philosophiæ *ac* Leviathanis, *Tyrannidi ac Atheismo viam sternentium, Historia & Recensus.* 15. Problemata *ipsius* Physica *e Rob. Boylio confutata. Indoles ejus morosa & contentiosa. Politica ejus a Gallis avide excepta. Adversarii Angli & Belgæ. Vitæ ipsius Historia ἀδέσποτος. Ex ipso Atheismi sui principia hausit Bened. Spinosa. Thomæ nomen plerisque Novatoribus proprium.* 16. *Theophrastus Paracelsus, homo illiteratus, sed ingeniosus, Philosophiæ, Medicinæ, ipsiusque Theologiæ, Reformator, Magiæ suspectus, Enthusiastarum Recc. parens,* Comm. *ejus MSS.* in IV. Evangelia. *Sam. Siderocratis LL. CC. Sententia ejus.* 17. *Joh. Espagnetus, Chymicus ingeniosus, de cujus κρύψει Nominis Anagrammatica, Scriptis Chymicis, Paradoxisque illorum Physicis, & in his pluralitate mundorum, breviter agitur.* 18. *Joh. Amosus Comenius, Novator in universa Pansophia, Enthusiasmo affinis, cujus* Janua L. Lat. *aliaque Scripta Didactica, tanquam Barbara & minus Latina rejiciuntur.* 19. Physicæ *ipsius* ad Lumen Divinum ex Gen. c. I. reformatæ, *nova Principia & Dogmata, una cum* Libello de frigore *frigido, itidem exploduntur. Recocta illa sunt a Joh. Bayero, Comenio paulo accuratiore.*

POſt abſolutos Scholaſticos, hos in medium adducimus, veteris Scholæ novaturientes diſcipulos. Horum aliquam partem jam ſupra Cap. XII. adduximus, ubi agebamus de Scriptoribus Antiperipateticis. Plerique enim, occaſione affectatæ Tyrannidis Peripateticæ, rebellionem in hoc regno tentarunt, ut ſolent in republ. res novas moliri, qui faſtidioſo premuntur imperio. Ceterum Novatorum illorum non eſt unus idemque genius; aliqui illorum cum ratione inſaniunt, quidam toti ſunt inepti, nec quicquam novi, præter terminorum varietates, in Philoſophiam intulerunt, qui rectius feciſſent, ſi domi compreſſis ſediſſent manibus, aut pinxiſſent cucurbitas, quam ut tam inficetas turbas excitarent. Gloriolæ venatio multos abripuit, paucos veritatis ſtudium inſtigavit. Factum vero fuit a rebus naturalibus initium. Nam, cum illæ in ſenſus incurrerent, ac in notionibus plerique & ſpeculationibus ſubſiſterent Scholaſticorum, ad ſenſus viam reducere demonſtrationes ſuas laborarunt, & in ſingularibus exercere ingenium, ut expeditior eſſet Univerſalium doctrina.

2 Primus itaque, qui laudem aliquam hoc conatu quæſivit, eſt BERNHARDINVS TELESIVS. Conſentinus is fuit ex Oppido Calabriæ, ſcripſitque Opus *de Rer. natura*, juxta propria principia, quod in *libb. IX.* diſpeſcuit, editos Neapoli, apud Horatium Sardianum, anno 1587. *in fol.* Thuanus tradit, eum a Patruo ſuo, Antonio, Philoſophiæ ſuæ dogmata accepiſſe, qui, ſi recte memini, Opuſculum aliquod ſcripſit *de Coronis*, aliaque nonnulla Phyſici argumenti. Scripſit & idem Bernhardinus Teleſius alia quædam Opuſcula, librum ſc. unicum *de his, quæ in aëre fiunt*, *de terræ motibus*, qui prodiit Neapoli, anno 1570. *in 4to*, item *de Colorum* (quos omnes e principiis caloris & frigoris deducit) *generatione*, qui eodem anno Neapoli editus eſt *in 4to*, tum *de natura maris librum unicum*, (falſum illud eſſe natura contra Ariſtotelem diſputantem, aquam vero elementorum numero ejicientem) ibidem anno 1570. *in 4to*, Autor hic, ut præ ſe fert, in *proœmio libri de natura rerum*, ad ſenſum reducere vult dogmata ſua. Primo libro demonſtrat, ſolem a calore, terram a frigore conſtitutam, omnemque operandi facultatem illis inde provenire. Calorem, frigus, & materiam, tria principia eſſe ait, in quibus omnia conſiſtant, variasque fieri diverſasque operationes ratione locorum, in quibus illæ fiunt, ac temperie & moderatione frigoris. Hinc ſiccitatem, & humiditatem, deducit, & mare ſolis calore e terra produci oſtendit. Lib. 2. contra Ariſtotelem diſputat de communi materia, de cœlo, an igneæ ſit naturæ, an calor & frigus ſint ſubſtantiæ. Tertio libro impugnat qualitates elementares, ſiccitatem a calore provenire negat, quia calor liquefacit, humiditatem a frigore, quia frigus exſiccat. Rationibus etiam oſtendere vult, omnem aquam ſua natura eſſe calidam, ignem ſumme humidum; 4. humores in corporibus negat, ignem etiam & aërem a miſtione corporum excludit. Quarto libro multa de calore ſolis diſputat, multa de motu cœlorum, & primo motore. Quinto Ariſtotelis de anima humana ſententiam impugnat, ejusque potentias & facultates ſcrutatur. In ſexto de generationibus animalium & plantarum agit,

in quo non adeo multa reperiuntur; a communibus sententiis dissentientia. In octavo de sensibus interioribus, passionibus animi, virtutibus & vitiis, multa adversus Aristotelem philosophatur. Hæc fere sunt præcipua ejus Philosophiæ capp. in quibus cum studio novaturire quis non videt? Hujus quædam principia sua fecit Franc. Patricius. Calorem enim & frigus operandi principia retinet, addidit vero spatium, lucem & fluorem. Sed is magis intricavit sua dogmata, quam ipse Telesius, & pro rerum veritate nebulas aliquas Platonicas captat, quibus & sibi, & Lectoribus, tenebras offundit. Nullam enim veræ methodi, & artis Analyticæ, lucem illic deprehendes. Vid. quæ de Patricio *Cap. VIII. §. 3. & 4.* fusius sunt exposita.

HIERONYMVS CARDANVS, Mediolanensis, portentum ingenii insigne, intuitu mistæ cum sapientia stultitiæ. Novator in multis & Polygraphus, si quis alius. Tot enim libb. scripsit, ut & de *suis libris* ipse librum conscripserit, quo recenset tempora & occasiones librorum, a se scriptorum. Tria statuit elementa, aërem, aquam & terram: ignem sublunarem videt, astra calida magis & minus statuit; quæ in libris suis *de subtilitate & varietate* fuse deduxit. In quibus multa continentur egregia, multa immiscentur ridicula, ut fuit ejus hominis ingenium per dilucida intervalla summe stultum, summeque intelligens. Scripsit præterea vastos libb. in omni philosophiæ genere, Philologicos, Logicos, Morales, Physicos, Politicos, Astrologicos, quos X. Voluminibus *in fol.* collectos, atque hactenus magnam partem ineditos, edidit Carolus Sponius, moderante Gabr. Naudæo, Lugdun. anno 1663. Physici sunt ejus libri, quos modo nominavimus, quibus est addenda *Actio prima in Calumniatorem librorum de subtilitate.* Hos Julius Cæsar Scaliger, vir alioquin summus, impugnaverat contradicendi pruritu magis, & vana gloria, ductus, quam rei ipsius veritate. In multis enim potius sophistam & cavillatorem egit, quam Philosophum, ac defendit Cardanum in non paucis Joh. Sperlingius *in Meditatt. in Scalig. de subtilitate*, quæ prodierunt Wittebergæ, anno 1656. *in 8vo.* Sunt porro inter Opera ejus Physica *libris de secretis, de gemmis,* & *de coloribus, de vitali aqua sive æthere, de fulgure, de natura liber,* hactenus ineditus, *de immortalitate animarum, θεογνώςων liber primus, sive de tranquillitate,* itidem hactenus ineditus, *θεογνώςων liber secundus, sive dialogus de vita producenda; θεογνώςων lib. 3. sive de animæ immortalitate, θεογνώςων lib. 4. seu de Contemplatione, θεογνώςων lib. 5. hyperboreorum,* de quibus multas illic speculationes habet. Magna enim passim prædicatio est apud vett. hyperboreorum, per quos Svecos esse intelligendos, nuper nos docere voluit Olaus Rudbeckius in *Atlantica* sua. Ceterum & tres illi θεογνώςων libri tum primum sunt editi. Scripsit porro *de aceti natura, Problematum sectiones VII. Discorso di Vacuo,* Italica lingua, *Discorso, Si la qualita puo trapassade, de subjecto in subjecto,* qui quatuor tantum hactenus fuerant MSSti. Prodiit ejus *Physiognomia* seorsim Gallico sermone, in quam ex Italico est conversa. Sed vix mihi videtur genuinum esse Opus, quanquam ejus nomen mentiatur; nam lucri potius causa Bibliopolis id

 fictum

fictum crediderim. Valde enim adstrictus & brevis, præter morem suum, in illo est, neque omisissent, credo, hoc Opus inter cetera ejus edere, si pro genuino habuissent. Sed miror tamen, nullam ejus mentionem fieri in *Vita Cardani*, a Naudæo scripta, ubi diligenter omnia recenset, quæ ad Operum ejus Historiam pertinent. Multa in illo ibi excusat, multa etiam reprehendit. Quæ de genio suo, in *Physiogn.* ista alibique passim, recenset Cardanus, pro confictis habet Naudæus, & ad inanem ostentationem comparatis. Putavit enim hoc figmento se gratiam plebis aucupaturum, vel doctrinæ suæ autoritatem conciliaturum, ut videretur quasi per Enthusiasmum scripsisse, quæ scripsit. Fuit, sicut miri ac variabilis ingenii, ita miræ quoque fortunæ. Multas cum Medicis conflictationes habuit, ipse Medicus, quorum fraudibus, artibus, calumniis pleni sunt ejusdem libb. omnes. Habuit etiam non contemnendam rerum civilium sapientiam, quod mireris in homine perpetuis speculationibus, & Scholasticis rebus, addicto, tum in plerisque actionibus suis infelice, nec rerum suarum provido. Scilicet cum tempus sibi non sumeret de rebus suis cogitandi, majus aliena curandi otium habuit; ac sunt sæpe homines, qui, cum sibi non sapiant, aliis tamen sapiunt. Edidit *lib. de Arcanis prudentiæ civilis*, Lugd. anno 1635. *in 12mo*, excusum, & Helmstadii recusum, cui *Proxonetæ* dedit titulum, qui sane in societate civili versantibus est utilissimus, & nihil pene non habet fraudium, artium, technarum, quibus uti vulgo inter homines solemus, & ob quas adeo commendatur ab hominibus profanis. *Homo* ille *Politicus*, a quodam Pacifico a Lapide, & postea a Christoph. Pellero sub *Politici scelerati* titulo, editus. Laudatur Cardanus ab his, culpatur ab illis. Sunt, qui Atheismi illum crimine onerant, quod quidem non adeo e scriptis ejus elucet, quorum indicio quis interdum illum Fanaticum, & Enthusiastam, habuerit, quanquam & Enthusiasticus quidam Atheismus sit. Immitius item de illo judicium tulit Franciscus Sanchez in *Commentario ad Aristotelem de divinatione per somnium, p. 139. & 257.* Ridicula quoque de illo habetur Historia. Cum Bilib. Pirkhaimerus honoris causa illum in Italia inviseret, hunc ille excipiens statim rogavit, an secum ferret pecuniam, cum vero is, miratus quæsiti absurditatem, nihil præter necessaria sibi itineris esse subsidia responderet, regessit ipsi Cardanus, se non curare Transalpinos, nisi pecuniam sibi adferrent. Et, *ex illo tempore*, inquit Pirkheimerus, *non Cardanum, sed κερδαῖνον, appellabam. De vita sua librisque propriis* ipse scripsit.

4 CARPENTARIUS, Anglus, ille fuit, scripsitque librum, cui tit. *Philosophia libera*, qua singulares & paradoxas sententias proponit, qualia e. g. illa sunt: Non dari naturales notitias, locum esse nihil, omnes res ex nihilo fieri, sensus non posse errare, ignem esse humidum, omnia elementa esse gravia, & similia. Non memini, ubi & quando editus ille liber. (ggg)

RENA-

(ggg) Nathanaëlis Carpentarii *Philosophia Libera, triplici Exercitationum Decade proposita, in qua, adversus hujus temporis Philosophos, Dogmata quædam nova discutiuntur*, prodiit Londini an. 1672. *in 8vo.*

5 RENATVS de CARTES, ſeu CARTESIVS, ſi quis alius, præcipuum inter Novatores nomen meretur. Neque enim ipſe ſibi tantum ſapere voluit, ſed & Sectam ſui nominis condidit, quæ per totum Belgium, Angliam, Galliamque, & multas Germaniæ partes, ſe propagavit. Qui hujus viri vitam (*hhh*) deſcripſerit, ſecundum omnes circumſtantias, non eſt. Exigua tamen hinc illinc habentur ejusd. monumenta. Neque omnes pari conſilio de ipſo ſcripſere. Quidam enim ejus hoſtes multa de ipſo perperam retulerunt, inprimis, quod ſpectat dogmata ejus. Philoſophia ſimul & Vita illius aliquo modo adumbrata eſt a M. Joh. Tepelio, cujus exſtat ſuper hoc argumento libellus, Norибergæ *in 12mo* editus, an. 1674. Agit vero in illo Opuſculo primum de Aut. ipſo, & occaſione, qua inductus ad Philoſophiam ſe applicuerit. Agit deinde de ſcriptis Carteſii, tum & de principiis Philoſophiæ Carteſianæ. Hinc de adjunctis ejus Philoſophiæ, poſtea de oppugnatoribus, & propugnatoribus ejus, item de judiciis virorum doctorum ſuper Secta Carteſiana. Exſtat quoque Joh. Chriſtophori Sturmii, Profeſſ. Altorfini, brevis *Diſſertatio de Carteſianis & Carteſianiſmo*, Altorfii an. 1677. *in 4to* excuſa. Sed & in illa de Aut. & Hiſtoria ejus vitæ, parum habetur, ſed potius quædam de ejus doctrina tractantur.

6 Longa eſſet mihi enarranda Hiſtoria, ſi omnia, quæ huc ſpectant, in medium proferre velim. Ex Epicuri & Jordani Bruni Dogmatibus quædam reaſſumpſiſſe videtur, quæ tamen ita perpoliit meditationibus ſuis, ut nova eſſe videantur. Primam illi litem movere cœperunt Theologi, (*iii*) quibus nova plerumque hæreſeos ſuſpi-

(*hhh*) Deſideriis Morhofii, de vitæ Carteſii Hiſtoria fuſius atque accuratius exponenda, ſatisfactum jam eſt ab Adr. Baileto, Biblioth. Lamoignianæ Pariſienſis præfecto, cujus Opus de iſta Gallicum prolixum, ſub Tit. *La Vie de Mr. des Cartes*. Lutetiæ, anno 1691. *in 4.* Tomis duobus prodiit. Σκιαγραφίαν ejus Encomiaſticam, præter alios Ephemeridum Anni 1692. Literariarum Scriptores Lipſienſes, *in Actis Erud. A. 1692. M. Jun. p. 281-291.* exhibuerunt. Publicata eſt, biennio poſt, ab eodem Autore, Pariſiis an. 1693. *in 12.* operis hujus ſui majoris Epitome, Compendiariam Vitæ Carteſii ſiſtens Hiſtoriam, & hoc inſignita Titulo: *La Vie de Mr. des Cartes, contenant l'Hiſtoire de ſa Philoſophie, & de ſes autres Ouvrages, & auſſi ce qui luy eſt arrivé de plus remarquable, pendant le cours de ſa Vie.*

(*iii*) Præter Theologos Reformatos, quorum plurimi, contra Carteſium & Carteſianos, ſuos ſtrinxere calamos, e Lutheranis eos impugnarunt Valent. Alberti, Theologus Lipſienſis, *in Diſp. Inaugural. de Carteſianiſmo & Coccejaniſmo, Belgio moleſtis, quæ* Διπλοῦν Κάππα inſcribitur, Lipſiæ an. 1678. *in 4to* edita, & Joh. Ad. Oſiander, Acad. Tubing. Cancellarius, *in conſiderationum in Dogmata Carteſianorum Theologica Collegio*, Tubingæ anno 1684 *in 8vo* publicato. E Pontificiis autem contra eosdem inſurrexit Pet. Dan. Huetius, Epiſc. Abrincenſis in Gallia, *in Cenſura Philoſophiæ Carteſianæ*, Pariſiis an. 1689. *in 12mo* publicata, & an. ſequ. 1690. Helmſtadii *in 4to* curante Henr. Meibomio Jun. recuſa. Cui tamen, e Carteſianis modernis, D. Andr. Petermannus, Med. Prof. Lipſ. *Vindicationem Philoſophiæ Carteſianæ*, & Joh. Eberh. Schwelingius, Prof. Bremenſis, *Exercitationes Cathedrarias*, an. 1690. Joh. Schotanus autem Philoſophus

suspicione laborare videntur: ac sunt in Belgio, qui Atheum, & pene ipsi Vanino similem, faciunt. Doceri certe illic Philosophia ejus primum prohibita, ac Aristotelica prælegi jussa. Sed ita Cartesiani Aristotelem prælegerunt, ut totum ad Cartesii mentem reformarent. Resuscitata illa lis nupperrime fuit, & magna in Academia Leidensi dissidia etiam inter ipsos Theologos inde enata, quod, Cartesianismi prætextu, ipse Atheismus novam speciem sumpsisset. Prodierunt infames illi Ben. Spinosæ, aliorumque libri, qui omnes impingebant Cartesio suas sententias. Hinc ille in invidiam incurrit, qua facile, ut puto, se vivus expedivisset. Nam, post mortem ejus, quidvis in illum rejicere poterant ejus discipuli. Habemus, qui ex Aristotele, & Peripatetica Philosophia, nefanda dogmata produxerunt; neque tamen ob eam causam eversa est Peripatetica Philosophia. Facillimum enim est, alio detorquere sententias, & e principiis, male applicatis, educere conclusiones, Autori istorum inficiandas. In arenam cum ipso primus descendit Gisb. Voëtius, huic impar aggressor Achilli, adversus quem Philosophiam suam mascule defendit. Irrepserunt tamen in hanc Philosophiam, ut dixi, abusus, de quibus peculiari libro Samuel Maresius monuit Theol. ac Philosophiæ studiosus. Titulus ejus est: *De abusu Philosophiæ Cartesianæ subrepente, & evitando in rebus Theologicis, ac fidei.*

7 Primus, quem in lucem edidit, Liber *de Methodo* fuit, quo viam sternebat dogmatibus suis, quem postea subsecuti sunt libri Physici. Tota illa Doctrina fundata est super figuris corporum, & motu, in quibus admirabilis ejus solertia est. Omnes illas recensere hypotheses, res est ab instituto nostro aliena. Vid. Joh Bapt. du Hamel *lib. 1. de consensu Vet. & Novæ Philosophiæ, nono capite,* ubi prolixe recenset, quæ pro veris ipse habet, & quæ videantur aliena, ac principia Cartesii ita ait cum rebus ipsis cohærere, corporumque omnium vires, tum occultas, tum magis obvias, ita explicare, alia non esse naturæ primordia, vel doctissimus quisque facile dejeraret. Henricus Moor, Anglus, vir ingeniosus, aliquantulum ad Platonismum inclinans, cuique frequens fuit cum Cartesio Epistolarum commercium (quæ adhuc leguntur inter *Opera* ejus *Philosophica*, singularem quandam Epistolam inter illas habet, quæ quam diligentissime hypotheses, Cartesianas recenset, simulque ea, in quibus ingenio suo nimis indulsisse Cartesium credidit. Quos ejus Errores ille ad 3. capita reducit, nimirum (1) ad simplicem, nudamque inadvertentiam, (2) ad nimium, seu prudentiæ, seu honestæ astutiæ, studium, & denique (3) ad enormem quandam Mathematicæ certitudinis, ac necessitatis, in singulis suis conclusionibus, affectationem. Ad 2dum caput refert illud de brutis animantibus, quæ inanimatas machinas, & insensata Automata fingit Cartesius; quod comminisci debuit, ne brutorum animas, pariter ac nostras, e sua philosophandi ratione, concluderet immortales. Cartesianam hanc sententiam nuper singulari libro propugnavit Anton. de Grand, *in lib. de Carentia*

sensus

phus Franequeranus, *Exetasin Censuræ Huetianæ*, an. 1691. editam, reposuerunt. V. *Acta Erud. Lipf. M. Jan. an. 1690. p. 8-17. & M. Sept. an. 1691. p. 431-435.* Gallico eidem Scripto respondit Pet. Silvanus Regis Paris. an. 1691. *in 12mo.*

ſenſus brutorum. Pertinet & huc illud, de non inveſtigandis finibus earum rerum, quas in naturæ complexu videmus, quo præcavit ſpinoſas quasdam quæſtiones, quæ circa eam rem ſolent formari. Ad 3. caput refert, quod rarefactionem, & condenſationem, fieri ad modum ſpongiæ crederet, nempe diſtantiam, ſive ſpatium, & corpus idem eſſe realiter, nec ullam ullibi fingi poſſe extenſionem, quæ non ſit realis alicujus corporis affectio. Cui fundamento totam doctrinam de immenſis, numero & magnitudine, vorticibus, deque particulis primi elementi in infinitum diviſis, ſuperſtruit. Refert & huc commentum illud de formatione particularum ſtriatarum, earumque motu, qui non ſit plus minusve motus in natura uno tempore, quam alio. Sed illa cum refutatione operoſa, apud Morum legi poſſunt, qui quidem Vacuum illud, Carteſio negatum, ideo impugnat, quod in hypotheſibus ſuis extenſionem ne quidem a natura ſpiritualia excludat, ut videre eſt in libris ejus *de immortalitate animæ*, ubi ſpiritui finito, & animæ ſeparatæ, figuram ovalem adſcribit, & *in libris Metaphyſicis*, ubi omne illud, quod arte ſolet fieri, Vacuum, aëre non repletum, quod materiam tamen ſubtilem eſſe vult Carteſius, pro immateriali principio agnoſcit, & pene ipſum Deum facit.

8 Carteſii Opera prodierunt aliquoties junctim & ſeorſim in Belgio, ut omnibus notum eſt. *Dioptrice* ejus accuratiſſimum eſt Opus, & magno ingenio conſcriptum, ubi doctrina de meteoris ſolidiſſime explicatur. Libellus ejus *de paſſionibus animæ*, qui, & junctim, & ſeorſim, prodiit, in affectuum doctrina egregia multa docet, quatenus moralia principia cum Phyſicis conveniunt. Poſt mortem prodierunt quoque nonnulla ejus, *(kkk)* ut *Epiſtolæ*, in quibus multa ſpecialia principiorum ſuorum explicat, & alia multa occurrunt, quæ ad Hiſtoriam Philoſophiæ ipſius ſpectant. Editus eſt quoque *lib. de Homine* a quodam Florentio Schylio, ex Gallico in Latinum converſus. Sed hunc librum poſtea pleniorem edidit, & accuratius converſum, Dn. de Clerſilier. Voluit huic libro Carteſius addere *Tractatum de mente humana*, verum non eo pervenit. Quare hanc operam in ſe ſuſcepit Ludov. de la Forge, cujus liber Bremæ prodiit *in 4to.* Ceterum de tota ſumma Philoſophiæ Carteſianæ multa habentur cognitu digna, in præfatione libri iſtius *de homine*, editus Clerſilerianæ. Reliquit & *Tractatum de Mechanica*, Gallica lingua ſcriptum, quem in linguam Latinam convertit D. Joh. Dan. Major. Ceterum nec Poëticæ artis rudis fuit. Habeo enim, inter Schediaſmata mea, Choream, Gallice *Ballet* dictam ſuper Natalem Reginæ Chriſtinæ, *La Naiſſance de la paix*, quam in Germanicam linguam convertit Joh. Freishemius.

(kkk) Quæ noviſſime Amſtelod. an 1701. *in 4to* prodiit. Collectio *Opuſculorum* Carteſii *Poſthumorum*, Phyſicorum & Mathematicorum, partim Gallice, partim Latine, ſcriptorum, præter *Diſſ. de Lumine, & aliis Objectis ſenſuum primariis* (Fragmentum *Tractatus de Mundo*, ab Autore ſuppreſſi) & *Explicationem Machinarum Mechanicam*, jam ante editas, *Regulas ad directionem Ingenii, Inquiſitionem Veritatis per Lumen Naturale, Primas cogitationes circa generationem Animalium, & de Saporibus, Excerptaque e MSS. Algebraicis*, hactenus ἀνέκδοτα, uno faſce complectitur. De ſingulis V. Recenſum hujus Sylloges, *in Actis Erud. Lipſ. M. Dec. an. 1701. p. 532-543.*

9 Fuere multi, qui ejus doctrinam, vel in compendium redegerunt, vel Commentariis illustrarunt, vel suis dogmatibus miscuerunt. E primo genere est HENRICUS REGIUS, cujus exstant *Fundamenta Physices*, in quibus doctrinam Cartesianam proposuit, sed non satis recte perceptam, & Additionibus quibusdam, quas Cartesio sublegerat, auctum. Queritur de illo passim Cartesius *in Epistolis*. Edita sunt Amstel. A. 1646. *in 4to*. Est & quidam IOH. TATTINUS SOFIUS, qui *Clavem Philosophiæ Cartesianæ* scripsit. FRANC. BAYLE Gallica lingua complexus est ejus doctrinam, libro, qui inscribitur; *le Systeme general de la Philosophie*, (lll) edito A. 1669. Tolosæ *in fol.* XI. Capitibus pertractat Metaphysicam, Logicam, Principia naturalis Philosophiæ, doctrinam productorum in visceribus terræ, Meteororum, sensibilium qualitatum, plantarum, animalium, hominum, humanarum passionum, & denique Ethicam. ANTONIUS LE GRAND *Philosophiam Veterum e mente Renati des Cartes, more Scholastico, breviter digestam*, scripsit, quæ Londini edita est A. 1671. *in 12mo*. Scripsit idem Autor *Institutionem Philosophicam* uberiorem, qua omnes partes Philosophiæ ex mente Cartesii explicat, & methodo Dialectica tradit, & stylo perspicuo. Liber ille ante annos X *in 8vo* prodiit Londini, A. 1672. & nuperrime anno elapso auctior ibidem *in 4to*, postquam Norimbergæ recudi cœperat A. 1679. *in 8vo*. Ejus quoque exstat *Historia Naturalis*, quæ quasi pars specialis est *Institutionum Physicarum*, in qua experimentis agit, & ratiociniis. Prodiit illa Lond. A. 1673. *in 8vo*, & Norimbergæ recusa est. Credo illam auctiorem aliquando prodituram. Nam argumentum illud infinitis modis augeri potest. Scripsit & *Vindicationem pro Philosophia Cartesiana contra Sam. Parkerum*, quæ hoc A. 1682. prodiit Londini, *in 8vo*, & tangit præcipuas ejus cum Theologis & Philosophis controversias. Ante non fuit Cartesianæ Philosophiæ addictus Autor ille; scripsit enim Gallica lingua librum, cui titulus: *L'Homme sans passion*, quo veterem illum Stoicismum defendit, & serio quidem. Quam suam doctrinam ipse postea refutavit, postquam Cartesianæ Philosophiæ addictus esse cœpit. Cartesius enim hanc doctrinam accuratius, quam ullus Vett. Philosophorum, e principiis suis eruit, uti liber ejus *de Passionibus animæ* ostendit. Scripsit & IACOBUS ROHAULT *Tractatum Physicum*, Gallica lingua Paris. 1671. excusum, Amstelodami v. A. 1672. recusum, *in 12*. Autor ille, postea in linguam Latinam e Theophilo Boneto conversus, prodiit, adjectis Antonii le Grand Animadversionibus in eum, Londin. *in 8vo*, A. 1682.

10 Qui Commentariis Cartesium suis illustrarunt, non pauci fuere apud Batavos. Est illic IOH. DE RAEY, Prof. Physicæ, primum Leydensis, nunc Amstelodamensis, qui perpetuas in illum *Dispp.* edidit. Seorsim, sub ejus nomine, prodiit *Clavis Philosophiæ Naturalis Aristotelicæ Cartesiana*, liber ad intelligentiam principiorum Cartesianorum neces-

(lll) Præter *Systema Philosophicum Generale* Gallicum, Franc. Bayle, Med. D. & Prof. Tolosanus, Latine, triennio abhinc, Tolosæ an. 1700. *in 4.* Tomis Tribus, *Institutiones Physicas, ad Usum Scholarum*, publicavit, de quarum Methodo, Hypothesibus & Dogmatis, tum alii Ephemeridum Literariarum Scriptores moderni, tum Lipsienses, *in Actis Erud. an. 1702. M. Sept. p. 387-391. & M. Oct. p. 452-457. possunt consuli.*

necessarius, Lugd. Batav. 1677. editus altera vice auctior, *in 4to.* Ceteris omnibus illum ego prætulerim. Fuit enim Discipulus Cartesii assiduus, & præterea singularis ingenii & judicii. DANIEL LIPSTORPIUS edidit quoque *Specimina Philosophiæ Cartesianæ*, (Lugd. Batav. A. 1653. *in 4to,*) in quibus præcipue doctrinam de motu enucleatam proponit, & ad certas regulas reducere laborat. Quod argumentum multorum jam ingenia sollicita habet, inprimis JOH. ALPHONSUM BORELLUM, Italum, virum singularis & acutissimi ingenii, qui *de motu, & vi percussionis, librum* edidit, & novissime alios *de motu animali*, in quibus omnium motuum in animalibus causas ostendit, & quidem e principiis Mathematicis & Mechanicis. Sunt, qui Cartesii istas Regulas de motu non parum sollicitant, easque maximam partem falsas pronunciant, quod Cartesius potius hic Mathematicas rationes motus abstracti spectavit, quam motum ipsum corporibus concretum. Ideoque hoc negotium præ ceteris magna diligentia excoluit CHRISTIANUS HUGENIUS, qui, globis e varia materia confectis, atque inter se collisis, motus & impulsus doctrinam novis Axiomatibus proposuit, uti *in Actis Anglicis Societ. Regiæ* legitur. Aliqua etiam hujus argumenti habet FRANC. WILH. BARO DE NÜLAND, in *Physicæ suæ Elementis.* Est quidam CORDEMOY, qui Gallica lingua libros scripsit, alterum *de Discrimine Corporis & animæ, Le Discernement du Corps & de l' Ame* V. Oldenb. *Transacti p. 306. & T. II. Ephem. Gall. p. 258.*) in quo corporis & animæ proprietates & operationes, quatenus inter se communicant, ostendere laborat; alterum *de Verbo*, in quo de natura omnis loquelæ prolixe agit. Uterque libellus, conversus in Latinam linguam, prodiit Genevæ, *in 12mo.*

Qui Cartesiana tandem principia suis miscuerunt, multi sunt, præcipue in Anglia. HONORATUS FABER, qui nostro tempore e Soc. Jesu Philosophiæ Cursum scripsit, in Physicis omnia, quæ potest, novorum dogmatum confert cum veteribus. Aristotelem certe, nova aliqua, & inusitata inter suos methodo, secutus est, quam ob causam etiam male audivit suis, quasi Cartesianismum sectaretur. A quo tamen crimine se defendit in *tribus de hypothesi sua Philosophica Epistolis*, Moguntiæ *in 12mo*, editis, anno 1674. Per omnia enim Physicæ capp. procedens, ostendit, in quibus a Cartesio differat, & in quibus consentiat. Certe in doctrina de formis non adeo ab ipso diversus est, ut qui ostendat, jam tum Aristotelem in eadem fuisse sententia. Nusquam enim Aristoteles formas dixit substantias, quanquam ὀυσιώδεις appellet i. e. substantiales, quæ substantiam perficiant. Parallelismum, & dissensum Aristotelicæ & Cartesianæ Philosophiæ ostendit ADRIANUS HEERBORD in *Philosophia* sua *naturali*, quæ edita est Lugd. Bat. anno 1643. *in 8vo*, cujus & plures exstant libri. Sed hoc potissimum Philosophiam naturalem proposuit. Fuit quidam JOH. AB AMERPOEL, qui Cartesiana principia cum Mosaicis contulit, in *Cartesio* suo *Mosaizante*, Leovardiæ edito, anno 1669. *in 12mo*, Similis argumenti liber Gallica est lingua scriptus a quodam DES FOURNEILLES, quo Systematis Cartesiani cum Mosaico convenientiam, ejusque opinionem de anima brutorum nihil periculosi habere, ostendit. Sed solent interdum homines suo sensu ita abundare, ut de illo aliis etiam largiantur,

quod & hic factum eſſe crediderim. Neque enim puto, Carteſium, cum primum in meditationes principiorum ſuorum incideret, Moſen antea evolviſſe atque ex eo concluſiones formaſſe. Poſtquam ſemel illæ formatæ erant, ingenio facile erat viam comminiſci, qua utraque jungeretur. Perpetuus autem ille, qui inter res ipſas Analogiſmus eſt, in opinionibus etiam conciliandis valere poteſt. Quod attinet Carteſii doctrinam de Anima brutorum, quod ipſa plane non ſentiant, fuit jam dudum ante ipſum GOMEZIUS PEREIRA, Philoſophus ac Medicus Hiſpanus, qui librum edidit, cui titulus: *Antoniana Margarita,* quem ipſe ſic vocavit a nominibus Parentum ſuorum. In illo eadem doctrina proponitur de carentia ſenſus brutorum. Plura de ipſo videri poſſunt apud Nicolaum Antonium *in Bibliotheca Hiſpanica,* & apud Voſſium *libro Tertio de Idololatria Gentili, c. 41. p. 939. 940. Ed. Francof.*

12 Carteſianas hypotheſes, non pauci ſunt, qui ventilant, e quibus tamen illi, qui doctrinæ ejus fundum non attingunt, infeliciter verſantur. Niſi enim quis omnis rei Mathematicæ gnarus ſit, & mentem Carteſii ex ipſius ſcriptis aſſecutus fuerit, nihil plane agit. Eſt quidam FRANC. WILHELMUS, LIBER BARO DE NÜLAND, qui *Elementa Phyſica* ſcripſit, ſive *nova Philoſophiæ principia, in quibus,* ut titulus habet: *Carteſianorum principiorum falſitas oſtenditur, ipſiusque errores, ac paralogismi ad oculum demonſtrantur.* Lib. editus eſt *in 12mo,* Hagæ Com. anno 1669. Promittit plura adverſus Carteſium, etiam Metaphyſica, quæ an ex illo tempore prodierint, mihi non liquet. Exiguus libellus eſt, quo Carteſium refutat, vix 4. foliorum. Is non a corpore, Carteſianæ Phyſicæ principio, ſed ipſo adeo nihilo, incipit, ac oſtendere vult demonſtrationes, quibus evinci poſſit, mundum eſſe e nihilo creatum, atque hoc ſuum nihilum ille infinito æquivalere contendit. Finitum ens medium proportionale inter nihil & infinitum ipſi eſt, cujus ille Mathematicas demonſtrationes vult reddere. Vacuum contra Carteſium admittit in natura, corporis Phyſici rationem formalem, non in extenſione, aut doctrinali dimenſione, ſed in denſitate, ac ratitate, conſtituit. Hinc ad motum unicum Dei, Supremi Entis, in productione corporum inſtrumentum, procedit, cujus regulas etiam a Carteſio diverſas habet.

13 THOM. HOBBESIUS, Malmesburienſis Anglus, Regis Britanniæ hodierni quondam Præceptor, magnus in Philoſophia omni Novator, tantoque pejor, quo propius fidem & religionem affigit. Nullus hoc ſeculo exſtitit craſſior crudiorque Epicureiſmi propagator, doctus quidem, & rei Mathematicæ intelligens, unde pleraque principiis ſuis accommodavit. Scholaſticam doctrinam omnem contempſit: paſſim enim traducit DD. Academicos. Omnium ſcientiarum reformator videri voluit, ſed infeliciter in multis eſt verſatus. Quod enim Mathematica attinet, in quibus ille ſibi triumphare aliisque viſus eſt, in hoc ſuo velut fundo, adortus eſt ipſum JOH. WALLISIUS, Profeſſor Mathem. Oxonienſis, vir celeberrimus, ac pueriles errores ipſi oſtendit. Honoratus Fabri, in *ſecunda Epiſtolarum,* quas modo laudavimus, *n. 16.* de ejus Philoſophia ita judicat, eum vix quicquam addidiſſe de ſuo rei phyſicæ, niſi quantum ex Epicureiſmo deſumpſerit, nihil, niſi corpus, & corporis modum,

con-

concipi a nobis posse, credens, uno motu, positu, figura, ac mole, omnia perfici. Inane, dixit, esse incorporeum, & ipsam cognitionem merum esse motum, animamque corpoream. Hæc tam bella principia, quam infamibus paradoxis fenestram pandant, dici non potest. Quod Physica attinet, e doctrina de motu omnia demonstrare allaborat, atque, *in Epistola ad Sorbierium, libro de natura aëris præfixa*, primum se jactat, qui ita in physicis philosophari docuerit. De quo vereor, ne litem illi Cartesius, aliique, moveant, ne quid de veteribus dicam, Epicuro & Aristotele. Uterque certe in motu rationem operationum naturalium posuit. Aristoteli natura ipsa principium motus definitur. Hobbesii Opera omnia prodierunt Amstelod. anno 1668.

14 *Elementa Philosophiæ* scripsit, atque in III. Sectiones divisit, *primam de corpore, secundam de homine, tertiam de cive.* PRIORIS SECTIONIS partes ille facit IV. Prima illi dicitur *Computatio*, seu *Logica*, ubi de Philosophia in genere agit & de nominibus. Pars secunda est ipsi Philosophia prima, ubi agit de loco & tempore, corpore & accidente, causa & effectu, potentia & actu. Pars tertia agit de rationibus magnitudinum & motuum, ubi integra Geometria & Statica tractatur. Pars quarta agit de naturæ Phœnomenis, (1.) de sensu & animali motu, (2.) de universo & de sideribus, (3.) de luce, calore, & coloribus (4) de frigore, vento, glacie, &c. (5.) de sono, sapore & tactu (6.) de gravitate. SECTIONE SECUNDA de homine, pauca admodum affert de ejus constitutione & natura; in argumentum enim de natura visionis incidens totam pene Opticam proponit, quæ doctrina bene ab ipso est exculta. In TERTIA SECTIONE de Cive, novam sibi viam invenisse visus est, qua demonstraret Monarchiam. Liber ille paradoxis sententiis est plenissimus, & velut quidam earum promicondus. Alter ille, qui ipsi subjunctus est, sub *Leviathanis* nomine prodiit, ipsoque titulo arguente monstri aliquid alere videtur. Continentur in illis libb. principia Tyrannidis, & Atheismi. Ex ejus schola certe BENED. SPINOSA prodiit, & quicunque ejus in Batavia partes sequuntur. Editus etiam fuit *Leviathan* ejus Belgica lingua, & ex Anglica in illam conversus est ab Abr. Berkelio, viro docto, & editis in aliquot Autt. Græcos Commentariis celebri, qua in editione aliqua habentur, quæ non sunt in Latina. Belgica editio prodiit Amstelodami, anno 1667. *in 8vo.*

15 Scripsit præterea *Problemata* quædam *Physica*, per modum Dialogi, in quibus pleraque suarum hypothesium Physicarum proponit: sed ita quidem exceptus est in nonnullis a ROBERTO BOYLIO, ut gloriari amplius de his hypothesibus suis non possit. Fuit illi continua cum Philosophis ceteris contentio. Vivebat, sapiebatque sibi quasi extra societatem constitutus, morosus homo, omnia carpens & reprehendens, in exilium aliquando missus, urgente Clero, postea tamen revocatus. Conatus Regiæ Societatis contempsit, ideoque adversus illum sæpe conclamatum est. Boylius certe & Wallisius ipsi ostenderunt, satis *modice* apud illum *habitare philosophiam*, quod ille lemmatis instar imagini suæ adscribi curaverat: *En quam modice habitat Philosophia!* Acerbiores in ipsum popularium, quam ceterorum, censuræ fuerunt. In Gallia ejus Philosophia Civilis magno cum applausu est excepta, ac libri, illuc spectantes,

in linguam Gallicam conversi, curante Sam. Sorbierio, Historiographo Regio. Vernacula lingua multi sunt, qui adversus ipsum scripserunt integra Volumina. E Latinis cogniti nobis sunt SETHVS WARDVS, qui *Exercitationem in Thomæ Hobbesii Philosophiam* scripsit, quæ strictim ejus Paradoxa recenset, & refutat. Prodiit Liber Oxonii A. 1656. *in 8vo;* scripsit adversus ipsum RICH. CVMBERLAND, in argumento de jure naturæ, librum satis operose, & cum diligentia, conscriptum. Deinde JOH. TEMPLERVS Theologica ejus dogmata præcipue exagitavit, Theses & Antitheses distincta methodo sibi subordinans, ex quo vel uno summaria dogmatum ejus cognitio haberi potest. Est & quidam GISBERTVS COCQVIVS, qui librum scripsit cui titulus: *Hobbes Elenchomenus, seu Vindiciæ pro lege, imperio, & religione,* excusum Ultrajecti, A. 1668. *in 12mo.* (*mmmm*) *Vita* Hobbesii nuper prodiit, qua continentur pleraque, quæ ad historiam ejus spectant. Recensentur ejus libri; additur Carmen aliquod elumbe, cujus ipse Autor est, quo Vitam suam describit variis fortunæ vicissitudinibus fluctuantem. Ex Hobbesii fontibus BENED. SPINOSA hausit, cujus *Ethica* aliique libelli, ab ipso scripti, vestigia ejus Philosophiæ fuerunt, ita tamen discrepant, quod, quæ Hobbesius in arcanis habuit, ille profiteatur palam, atque ita plane non tegat Atheismum. Exstat *Epistola* apud Spinosam, qua ipse exponit differentiam suorum Hobbesianorum dogmatum. Atque hæc de Thoma Hobbesio dicta sunto, de quo etiam hoc, quod ridiculum esse possit, observo, plerisque illis Novatoribus Thomæ nomen esse.

16 PHIL. AVREOLVS THEOPHRASTVS PARACELSVS von Hohenheim. Mirabile huic homini, ut nomen, ita ingenium fuit, novus quasi literati Orbis Cometa, Novator in Theologia, & Philosophia, ipse pene illiteratus, i. e. nulla Scholastica doctrina imbutus. Mira huic animi, sed plane sylvestris, fertilitas, tot nova peperit dogmata perpetua Theologorum & Philosophorum, offendicula. Magna tamen in ipso mentis vis fuit, magna Arcanorum naturæ cognitio, quo factum est, ut Medicinam in novam aliquam speciem transfunderet. Gloriari tamen Germani hoc nomine possunt. Hujus enim artibus pene tota Schola Medicorum Galenica de sua dejecta est dignitate. Quod si viro illi contigisset in juventute literarum cultura, quibus ornasset suam doctrinam, non majus habuisset Germania Nomen. Quanquam nec αὐτοδίδακτος fuit Paracelsus, sed præcipua doctrinæ suæ Isaaci Hollandi scriptis ineditis, unde multa eum descripsisse quidam volunt, & Doctoris cujusdam Chymici informationi, debuit. Nunc sordes illæ monstrosorum terminorum, quorum est ipse Autor, infamant ejus doctrinam, & magiæ etiam suspectam reddunt. Nam Magorum sacra delibasse ipsum apparet, a qua suspicione bona tamen fide illum liberat Gabr. Naudæus. Æquius quoque de illo judicabunt, qui, scripta ejus omnia esse posthuma, nec a vivo quicquam literis

(*mmmm*) *Vita Thomæ Hobbesii* ἀνωνύμως prodiit *Carolopoli, apud Eleutherium Anglicum, sub signo Veritatis,* an. 1681. *in 12mo.* Autorem, qui nominis sui literas initiales R. B. præfationi subjecit, non alium esse credo, quam Radulphum Bathurst, Collegii Trinit. Oxoniensis Socium, cujus in laudem Hobbesii, ac Libelli ejus *de Natura Hominis,* Jambi elegantes, una cum Abrah. Cowlæi carmine simili Anglico, *Vitæ* huic sunt præfixi.

literis comprehensum, consideraverint. Quod si manus a Theologia abstinuisset, minus in se derivasset invidiæ. Nam exstant non solum inter Opera ejus edita, multa Theologica, sed inter inedita etiam. Et adhuc supersunt *in IV. Evangelistas Commentaria*, quæ lingua Germanica scripta, in Bibliotheca Isaaci Vossii latitant, in qua ipse ego vidi. Est quasi pater Enthusiastarum Recentt. qui e Theologia & Philosophia quasi mixtum aliquod chaos confecerunt, unde VAL. WEIGELIUS multa hausit, & qui ex ejus Schola prodierunt. Quo nomine ipse quoque IOH. ARNDIUS in suspicionem est tractus, qui alicubi in libris suis vom Wahren Christenthum, honorificam Paracelsi mentionem facit, sed defensus est peculiari scripto ab Henr. Varenio, Augusti parente. De Paracelsi Operibus, omnique Chymicorum illa doctrina, prolixius ago in *Epistola de Transmutatione Metallorum*, ubi tota historia Autt. Chymicorum proponitur. Exstat libellus quidam Germanicus, cui titulus: *Cyclopædia Paracelsica Christiana*, a quodam SAMUELE SIDEROCRATE collectus, qui sub titulis Locorum collocat sententias Paracelsi, easque cum dictis S. Scripturæ conjungit. Impressus est liber ille Nirgendshemii, anno 1583. *in 4to.*

17 IOHANNES ESPAGNET. Autor hic totus quantus Chymicus est, sed ex illis, qui subtilitatem aliquam & ingenium attulerunt ad hanc doctrinam. Fuit Præses Parlamenti Burdigalensis. Nomen suum non præfigit, nisi Anagrammate involutum: *spes mea est in Agno*; & item alio: *Penes nos unda Tagi.* Libros scripsit duos, quorum alter titulum habet: *Enchiridion Physices restitutæ*; alter: *Arcanum Hermeticæ Philosophiæ.* Primus liber per theses conscriptus est, proponitque dogmata magni momenti & ponderis. Ignem & aërem, e numero Elementorum excludit. Mundos innumerabiles agnoscere quoque videtur, quod fecerunt ante ipsum Jordanus Brunus, & Thom. Campanella, eamque sententiam cum Scriptura S. conciliare nititur. Ceterum plana est scribendi ejus ratio, inque dogmatibus admodum perspicua, & in hoc primo libro quasi viam sternit, & principia ordinat ad Opus *Arcani Hermetici.* Altero Lib. Chymicorum doctrinam, quantum per ipsa artis mysteria licet, distincte, enucleateque proponit, sine tricis, ut ante ipsum multi. Liber prodiit aliquoties recusus, nunc autem rarior; nihil vero in omnibus exemplaribus illius mutatur. Unum ex illis prodiit Rhotomagi, anno 1647. *in 16mo.*

18 IOHANNES AMOS COMENIUS. Notissimus ille est vel pueris, qui nondum ære lavantur. Nam variis suis scriptis aliquam ostendit novaturiendi pruriginem. Instituit novum philosophandi genus, atque omnem doctrinam & Philosophiam, a capite ad calcem, reformare voluit. *Pansophiam* enim molitus est, ac pene ad umbilicum perduxerat, cum ipsi, in patriæ suæ eversione, scriptum illud periret. Prodromum tamen ejus in lucem edidit, quem secuta sunt nonnulla alia Philosophici argumenti, quæ Amstelodami edita sunt, *in fol.* In Theologia ad Enthusiasmum accedere est visus, ac lites cum Calvinianis habuit in argumento Visionum Propheticarum, & millenarii Apocalyptici. In re Scholastica varias excogitavit methodos, diversus a se ipso interdum, & consiliis suis distractus, quæ ego neque damnaverim, neque probaverim penitus. In aliqui-

aliquibus ipse errores suos deprehendit. Quod Grammatica præcepta attinet, & Grammaticam Latinæ linguæ culturam, ejus aliqua ratio habetur, puræ & solidæ latinitatis nulla. Scatet barbarismis ipsius *Janua*, frustra ab ipso defensa. Nam ipsa *Apologia* ejus, altera Apologia indigeret. *Grammatica* ejus *elegans* adeo non meretur illud nomen, ut plus turbet puram latinitatem. *Janua* ejus, utut compendium linguæ haberi possit, & nominum ac verborum simul junctorum, sanæ tamen structuræ, quæ consistit in connexione verborum, usu particularum, & forma periodorum, nulla illic haberi potest Idea. Quare jejunum ac macilentum sermonem pueris, a prima ætate, instillavit, cum succiplenus magis, & nervosus, sermo hauriri possit ex integro aliquo sermone, justis suis membris & commatibus concinnato, qui typus plus imprimit animo, quam illa rerum multitudo, quanquam distinctissima.

19 Exstat ejus *Physica ad lumen divinum reformata*, in qua Philosophiæ naturalis principia e *cap. Gen. Imo* deducit. Laudo pietatem Viri, quæ tamen una non conficiet rem omnem. Neque enim ex illis principiis deducere omnia possumus, ac fuere forte alia principia totius systematis, cum crearetur, ac e quibusdam creatis producerentur nova, quam nunc, cum per viam generationis philosophandum est. Lucem primævam, materiam, & spiritum, tria statuit mundi principia, secutus autoritatem Sacri Codicis, sed nunc de principiis alia dicenda erant: quanquam, quod lucem attinet, audiendum ego illum esse existimem. Nihil enim illa mirabilius, ac dedit illa forte certis quibusdam corporibus sua principia, an omnibus, incertum. An itaque statui possit principium, non facile Comenius evincet. His suis principiis confisus, securo pede procedit, & ex motu & qualitatibus quibusdam rerum affectiones deducit. Sub quibus tamen omnibus nil adeo solidi est, ut pectus saturare vera aliqua demonstratione possit. Refert etiam huc doctrinam de Angelis, quæ ad Physicam proprie non spectat. Nam ipsi tres tribuit partes, corpus, spiritum & animam, auctoritate Apost. *1. ad Thess. V, 23.* Spiritum illum autem in homine habet, quasi colonum aliquem ex illo mundi spiritu, quem e Sacris agnoscit, pro quo etiam Apologiam scripsit singularem. Scripsit & *Tractatum de frigore*, sed satis quidem frigide; nihil enim accuratioris demonstrationis illi inest, quam apud Boylium invenias, qui de eodem argumento lingua Anglica scripsit. Ejus hypotheses secutus est magna ex parte IOH. BAYERVS, in *lib.* illo, quem inscribit *Ostium & Atrium naturæ*, editum Cassoviæ in Hungaria, A. 1662. *in 8vo.* Ille quidem operosior est ipso Comenio, & magna cum diligentia massas & formas distinxit suas, sed si rem recte perpenderis, nihil præter terminos, & nomina, sed plane nova, inveneris, quibus nihil subest demonstrationis. Poterant hic plures adduci Novatores, sed consultius visum est, illos ad Autores Physicos remitti. Illam enim Philosophiæ partem præcipue aggressi sunt. Autores vero, qui Encyclopædias scripserunt, & veterem Philosophiam nova methodo proposuerunt, *Tomi I. Lib 2. c. 5. & 7.* jam enumeravimus, nec istic allata huc denuo transscribemus.

D. G. MOR-

D. G. MORHOFI POLYHISTORIS

TOMUS II. PHILOSOPHICI LIB. II. SIVE POLYHISTOR PHYSICUS, IN PARTES II. DIVISUS.

PARTIS PRIMAE CAP. I.

QUOMODO HISTORIA NATURALIS SIT INSTITUENDA, E MENTE FRANC. BACONIS VERULAMII, ET EIUS SEQUENTIUM VESTIGIA.

§. 1. *In naturæ scrutinio duplici potissimum ratione peccatur, vel sensibus nimium tribuendo, vel nimiam argumentandi subtilitatem sectando. Hac ratione peccatum est ab Aristotele, a Democrito autem corpora in atomos scindendo, & his*

solis inhærendo. 2. *Franc. Baconis Verulamii, cui tanquam hodego, magnam partem debetur, quicquid ab anglis, aliisque, in philosophia experimentali hactenus est præstitum, divisio historiæ naturalis in narrativam, quæ sola hactenus est exculta, & inductivam, ab omnibus ferme neglectam, deque ista diligentius excolenda consilium.* 3. *Consilium hoc secuta societas regia anglicana studium historiæ illius inductivæ non infeliciter cœpit excolere.* 4. *Partitio Verulamianæ Historiæ Nat. inductivæ in historiam: 1. Generationum, 2. Prætergenerationum, sive monstrorum (quibus etiam veneficia, divinationesque, possunt adjungi,) 3. Immutationem per Artem, qua occasione prolixe de Artibus Mechanicis, cognitione illarum accuratiori Philosopho necessaria, hujusque parandæ modis, & Scriptis eo facientibus (inter quæ Thevenatii Opus affectuum eminet,) differitur, & quanto Artes vel sordidissimæ Philosopho possint esse usui, exemplo* Libri de Fermentatione, *a Thoma Willisio scripti, ostenditur.* 5. *Historiæ Immutationum Mechanicæ pars etiam est Historia falsationum.* 6. *Artium Mechanicarum summus in Physica usus exemplis & experimentis variis demonstratur. Transmutatio ferri in cuprum possibilis. Cupri cum ferro, stanni cum argento, aquæ frigidæ & glaciei cum stanno fuso, insociabilitas. Aurum admodum extensibile. Frumentum siliginis pro fundi diversitate nobilius, vel ignobilius. Panes igne, seu lentiori, seu fortiori, cocti, majus, & idem quidem semper, pondus acquirunt. Sebaldi Mülleri* de Fraudibus Pistorum *Libellus. Bas. Valentinus curiosus Cocturæ Salium observator.* 7. *Historia Naturalis, ex Inductiva & Narrativa mixta, commendatur. Quanti usus sint aliorum in conversatione erudita relationes, exemplo Rob. Boylii, plus justo licet creduli, ostenditur.* 8. *Appendices Historiæ Naturalis sunt Problemata Physica (qualia Aristoteles & Alex. Tassonus scripsere,) & Placita Philosophorum, quorum cognitionis utilitas extollitur, & veterum inventa, operaque naturalia, hodiernis præferenda, suffragio Merici Casauboni confirmatur.* 9. *Inquirendum etiam an errores vulgares, eorumque causas, de quibus Thom. Browne, Jac. Primerosius & Mericus Casaubonus scripsere.* 10. *Notanda sunt inventa atque experimenta certa, res item deperditæ, & pro impossibilibus, hisque proximis, vulgo habitæ.* 11. *Utilitas Musæorum Naturalium & Historiæ illorum, a quorum Collectoribus, in herbariis vivis conficiendis, aliisque minutiis congerendis, Vitio aliarum etiam scientiarum cultoribus familiari, sæpe peccatur.* 12. *Joh. Dan. Majoris Opus de Musæis hisce Historicum affectum. Consilium Autoris de Historia Musæorum Universali, accurate observato rerum naturalium, in iis latentium, ordine, conscribenda. Laus Musæi metallici Ulyssis Aldrovandi. Consilium Verulamii Crypticum de Gazophylaciis rerum naturalium distinctis adornandis, & per homines idoneos augendis & dirigendis, ex* Atlantide Nova *prolixe repetitum.* 13. *Secuta est istud magna ex parte Societas Regia Anglicana, cujus Historiam edidit Thom. Spraat, in Verulamium, Gentes alias, quibus Anglos, & tempora antiquiora, quibus nostram ætatem, palmam in Studio Physico excolendo præripuisse jactat, iniquior. Ambitio Anglorum Literaria inanis, in*

Jos. Glanvilio quoque, Soc. Regiæ Encomiaste, notata. Opponuntur utrique Mer. Casaubonus & Henr. Stubbe, Angli, antiquorum contra Societatem hanc, quam plagii etiam accusant, vindices. 14. *Ars a nativitate surdos ac mutos informandi, quam Angli, tanquam a Joh. Wallisio & Wilh. Holdero inventam, sibi vindicant, jam ante a Joh. Paulo Bonetto, Rud. Agricola, aliisque, est proposita.* 15. *Societatis Regiæ Anglicanæ ortus, progressus, constitutio, & methodus in res naturales inquirendi. Abr. Cowteji Poëma, quo ei prælusit.* 16. *Alibi etiam Gentium Collegia istiusmodi Physica instituta, a quibus Relationes de Rebus Naturalibus Medicisve quotannis eduntur. Tales sunt Romanæ, Florentinæ, Gallicæ J. Bapt. Dionysii (Gentibus aliis pleraque debentes.) Anglicæ Henr. Oldenburgii, Hafnienses, & Germanicæ tandem (de quibus durius fertur judicium) Academiæ Naturæ Curiosorum. Germaniæ Chymici alios omnes superant, ac proinde, ut suas edant Observ. optatur. Germanorum indoles inquisitiva a Th. Spraato celebrata.* 17. *Commendatur Magni Pegelii* Thesaurus Rerum Selectarum, *A. 1604. editus, in quo multa nostræ ætatis inventa jam proposuit, & ad studium Philosophiæ Experimentalis alios excitare est conatus.* 18. *Proceditur ad methodum experimenta indagandi, ingensque in ista Artis Analyticæ, & Locorum Dialecticorum, usus, contra Thom. Spraatium asseritur. Sed Analytica ista, cum propagine sua, Arte Inventiva, inter desiderata refertur. Commendantur Scriptores ei inservientes, Verulamius, Autor* Artis cogitandi, *& Rob. Boylius.* 19. *Verulamii partitio Artis Experimentalis, & septem modi experimenta capiendi, cum variis illorum exemplis.* 20. *Reducuntur isti ad Locos Dialecticos Generales, & in alios vicissim Locos Specialiores subdividuntur.* 21. *Quibus inveniendis & ordinandis mire inservit Index Categoricus.* 22. *Modus inartificialis experimenta capiendi, ex solo casu pendens, & Chymicis familiaris. Huc perperam a Verulamio refertur ignis in corpora operatio. Cujus occasione complura adduntur de præstantia stupendisque effectibus Destillationis Clausæ, qua natura etiam ipsa utitur in Generatione Animalium & Metallorum. Hanc, secretiori Chymiæ propriam, a nemine adhuc tentatam esse, falso credit Verulamius.* 23. *Verulamii partitio Philosophiæ Naturalis.* 24. *Doctrina de Fabrica Universi parum hactenus est exculta, & humano ingenio vix comprehensibilis. Ad eam spectat Rob. Boylii* Lib. de Cosmicis Rerum Affectionibus. *Ob hujus ignorantiam causæ latent multorum φαινομένων naturalium, qualia Astrologia divinatrix haud parce suppeditat.* 25. *Physicæ Sparsæ, sive Specialis, Subdivisio Verulamiana, cujus occasione, quam insufficientes sint Hypotheses Modernorum, ex materia sive corpusculorum schematismis, vel motu etiam, omnia deducentium, inculcatur.* 26. Metaphysica Physica *Verulamii causas rerum formales (de quarum cognoscendarum ratione Autor differit, addito nivis exemplo, & finales scrutatur.* 27. *Physicæ Operativæ partes illi sunt Mechanica & Magia Naturalis.* 28. *Appendix autem & ministra Philosophiæ Naturalis, Mathesis, cui dum Moderni, præeuntibus Democrito & Pythagora, imperium in istam vindicant, non minus peccant, quam Peripatetici, Logicæ idem asserentes.* 29. *Elogium Verulamii, & Scriptorum ejus Physicorum,*

1 CUm nihil sit inter omnia Objecta inquisitione dignius, quam universa hæc rerum natura, omni ope laborandum est, ut ejus cognitionem habeamus, quam fieri potest, perfectissimam. In illa a tot jam seculis laboratum est, laborant etiam nunc viri Eruditi & Illustres. Quandoquidem vero varia hominum præjudicia varietatem sententiarum induxerunt, ideoque in tot sententiarum fluctuationibus incerti sumus, quid sequamur, quid fugiamus, inque omnibus illis pene, quod capita, tot sensus, habemus. Sensus quidem, quo maxime duci debebamus, deserit sæpe nos & fallit. Deserit, nam sensus interdum stupent in apprehensione rerum, quæ, vel exilitate sua, vel vastitate, captum excedunt. Fallit sæpe sensus in ipsa illa apprehensione: unde observatio indiligens & inæqualis est, sistiturque intellectui materia aliqua vitiosa, cui, tanquam fundamento, superstruuntur falsa Axiomata & principia. Altera parte peccat argumentandi nimia subtilitas, quæ potius perplexiora reddet omnia, quam expediet. Natura enim ferimur ad assensum, ut tædia inquisitionum circa individua subterfugiamus: hinc ex qualicunque apprehensione argumentari statim incipimus a particularibus, qui communis est Elenchus, quo vulgo peccatur. Oriuntur hinc meræ notiones, & aliquod in Physica Sophisticum philosophandi genus, dum cupimus potius conceptus nostros in naturam inferre, quam illos ipsos ex natura formare. Suo vitio laborat Aristotelis Physica, qui e principiis Logicis Physicam potius nobis dedit, quam ex ipsis principiis Physicis. Intellectus humanus per naturam suam fertur ad abstracta, atque ea, quæ fluxa sunt, fingit esse constantia. Sed abstractio tamen illa, dum figit animum in ista contemplatione, quam sibi ex natura imperfecta formavit, simul ab ipsis principiis naturæ abducit. Quo modo laudandus præ Aristotele est Democritus, qui, ut in materia maneret, maluit secare naturam, quam inde abstrahere. Aristoteles vero ad generaliores formarum conceptus quosdam dilabitur, dimissa e manibus materia. Sed & ipse Democritus non minus peccavit, dum in Atomos scindebat materiam: non enim respiciebat ad massas corporum naturalium, & ad fabricam illorum mutuam, unde tot oriuntur in natura φαινόμενα, per simplices istos particularum conceptus non explicabilia.

2 Hos aliosque defectus sentimus in indagatione causarum naturalium, quos sub nomine Idolorum, in *Novo* suo *Organo*, proponit BACO VERULAMIUS, & prolixe explicat, quam ob causam de remedio his hominum morbis quærendo, quoad ejus fieri potuit, fuerit sollicitissimus. Ac commentus est viam aliquam maxime planam & naturalem, qua per Inductiones, sibi subordinatas, ad principia deveniret. Hanc ille Historiam naturalem Inductivam vocat, cujus ille rudimenta aliquot exemplis, in *Historia Ventorum*, & in *Historia vitæ & mortis*, magna cum cura, proponit. Ubi non satis mirari possumus profunditatem istius ingenii, in methodo indagandæ veritatis, ac experimentorum inveniendorum. Unde certe, qui hodie tot libros implent, quam plurimum hausere suarum cogitationum. Id enim facile expeditum dabo, nihil nunc præclari ab Anglis isto in argumento scribi, & pro singularibus cogitationibus vendi-

venditari, cujus vestigia non inveniantur apud Verulamium, passim in scriptis ejus. Ille enim, aliis negotiis impeditus, digito quasi ostendit vias, quas agmine facto jam occupant multi, ac sibi inventionis gloriam tribuunt. Longe certe vastius ingenium hujus viri est, quam eorum, qui in leviculo experimento tot triumphos canunt. Hic enim promptuaria sunt & fodinæ, ut ita dicam, præclararum cogitationum, illi ab uno quodam & exiguo experimento statim plerumque universam rerum naturam suspendunt, quod jam prævideraat ante Baconus futurum *lib. 1. novi Organi*, *Aphorismo 64.* Ex mente itaque Baconis Historia Naturæ, respectu usus & intentionis, dividitur in *Narrativam* & *Inductivam*. *Narrativam* illam vocant, quæ non certis fundamentis superstructa est, sed hinc inde vagatur, omnia consignans, quacunque ratione accepta & tradita, saltem ut aliquid sciatur, quo animus oblectetur & suaves offuciæ menti illinantur. Quo etiam argumento pene omnes, quotquot nunc Historias naturales scribunt, versantur. Nulla enim in illis vera est inductio, aut Topica aliqua specialis inquisitio, sed omnia sine discrimine, vera, falsa, ficta, in censum & ordinem referunt. Sed hi longe absunt a Philosophiæ naturalis penetralibus, nisi quod Chaos aliquod forment, cui lumen mentis infusum ordinatius aliquod Systema conficere potest, rejectis illis, quæ falsa sunt & inania. De his *cap. 2.* plura dicemus. *Inductiva historia* merito inter desiderata Verulamio ponitur. Nullus enim ante illum fuit, cui vel in mentem venit tale quid comminisci, & revera tamen absque ista via, utut laboriosa, vix quicquam præclari præstatur in doctrina Physica. Et quanquam ante Verulamium fuerint viri solertissimi, qui novis quibusdam rationibus explicare tentarunt naturam; illis tamen vel naturæ ductus hanc viam investigationis aperuit, vel ipsi, in imperfectione sua subsistentes, Theatricam Philosophiam, more majorum, nobis construxerunt, ceu talem, quæ ad autoritatem opinionibus faciendam, & sectas instituendas, fuit adornata. Quanquam etiam ipse Baconus ad optatum finem cogitata sua perducere non potuerit, immensitate argumenti victus. Nam unius illud opus esse ipse pernegat; sed multorum tantum esse, qui uno consilio ducuntur, & qui sumtus, tanto operi pares, sufficere possunt. Frustra itaque dicit tentari, nisi Regiis auspiciis res procedat. Fatendum tamen est, lineamenta, ab illo ducta, ansam dedisse posteris, ut colores illis adderent. Colores dico: nam sane non parum mihi videtur a via ista regia deflecti, quam præscripserat Verulamius.

3 Consilio hujus viri debemus tamen, quicquid hactenus præstitum est in Societate Anglica. Ideam enim istam sibi proposuerunt, quam in libris duxerat Verulamius. Hinc videmus, in *Historia Societatis Regiæ*, primum in institutione ipsa Verulamianam istam methodum indagandi experimenta luculentius propositam. Adduntur certi quidam inquisitionum Articuli, circa Subjecta quædam naturalia, more Baconiano concepti, quales sunt Inquisitiones circa gemmas Orientales (quæ tamen non ex natura ipsa, sed ex relationibus artificum petitæ,) Inquisitiones circa variationes tempestatum, Inquisitiones circa confectionem vinorum, circa ponderum diversitatem, circa cocturam nitri, circa confectionem pulveris pyrii, circa praxin artis tinctoriæ,

ctoriæ, circa generationem ostreorum, quomodo apud Verulamium Inquisitiones de ventis, de duratione rerum, vita & morte, de natura gravis & levis, duri & mollis, sonorum, corporum metallicorum, &c. reperiuntur. Quod si hac ratione a viris istis circa omnia naturæ Subjecta laboretur, posset aliquando universalissimum Opus Historiæ naturalis confici, ut ab initio sibi proposuerunt, nisi in illa obstacula inciderint, quæ vel a communi ingenii humani labe oriuntur, aut in particularitate experimentorum, quæ præjudicare solet axiomatibus universalibus, substiterint, omnia ad unius vel alterius Subjecti normam redigentes, quæ sedulo caveri jubebat Verulamius.

4 Historiam suam Inductivam ita partitur Verulamius. Primum Historiam generationum Historiæ suæ primam partem constituit, cui partes subordinatas subjungit: 1. Historiam cœlestium, quorsum Cœli φαινόμενα pertinent, 2. Meteororum, 3. Terræ & maris, quæ sunt universi partes integrales, 4. Massarum materiæ communium, sive Collegiorum majorum, ut vocat, quæ vulgo Elementa dicuntur, ratione suæ totalitatis, ut ita loquar, communiumque earum affectionum, seu specierum minorum. Speciales titulos, singulis capitibus generalibus subordinatos, ipse dedit in *Parasceve ad historiam naturalem*, quæ subjungitur *Novo* ejus *Organo*. Huic generationum historiæ addit alteram prætergenerationum; nam tripliciter naturam considerat, secundum quam considerationem historiam etiam partitur. *Imo* in Libertate sua, quo pertinet historia generationum, *IIdo* in Erroribus suis, quo spectat historia prætergenerationum, sive monstrorum, qualem hactenus nos habere negat: nam qui hac de re libri conscripti sunt, multa fabulosa continent, & sine ordine ac methodo res suas proponunt. Oportebat vero omnes prætergenerationum modos generationibus conjungi, ut inde melius innotesceret naturæ operatio, ejusque vel uniformitas, vel diversitas. Non referendæ tamen ad hanc classem sunt superstitiosarum narrationum historiæ, quæ sine fide vulgo circumferuntur. Si quæ tamen certo constent de maleficiis, fascinationibus, incantationibus, somniis, divinationibus, non plane ab hoc ordine excludit, in quantum a causis naturalibus errantibus propagata videntur. *IIItio* in immutatione sua, quæ fit per artem. Facit itaque tertiam partem Historiæ naturalis, Historiam Artium Mechanicarum, optimo profecto & præclaro consilio. Pessimus enim illorum error est, qui indignam Philosopho putant artium mechanicarum considerationem, tum quod secundum eorum opinionem, magna diversitas inter opera naturæ & artis sit, quæ tamen nulla est, cum nihil fieri possit per artem, quod non mediante natura fiat, tum quod Philosopho circa subjecta specialia versari indecorum putant. Hinc vero omnis fundi philosophici calamitas est, dum de rerum natura securi, secundum rationis perversæ εἴδωλα philosophamur, ac nihil in communem utilitatem afferre possumus ex inanibus ingenii speculationibus. Ea parte solidari debet naturæ cognitio ac stabiliri; quicquid enim experimentis quotidianis disci poterit, in lucro deputandum est. Unde fit sæpe, ut rustici, nautæ, metallifossores ac Mechanici artifices, promtius rerum causas subministrent, quas subministrare nequeunt theatrici & cathedrarii Philosophi.

Indi-

Indignum vero est Philosopho, ea parte superari a vilissimis hominibus. Quare omni ope nitendum est, ut habeamus, quam fieri potest, accuratissimam artium mechanicarum cognitionem, quæ nihil aliud sunt, quam Physica vel Mathesis operativa, & in praxin deducta. Bene hoc intelligebat Aristoteles, qui ad historiam suam naturalem artifices consulebat. Sed solæ relationes nondum rem omnem absolvunt: multa enim aliter accipimus interdum, quam sunt res ipsæ, ideoque penitior quædam scientia est habenda, non tantum nuda historia. Nec in historia naturali tantum, sed in perfectione intellectus ad omnia etiam vitæ genera ista prodest notitia. Quare semper suadere ego soleo, ut pueris, quamdiu uti ratione discunt, exhibeantur artium mechanicarum artificia, ut modos operandi videant, & instrumentorum nomina discant. Incredibile dictu est, quam perficiat hoc intellectum in apprehensione rerum. Omnium enim rerum quasi præsentes se sistunt ideæ, eoque ingenium paulatim præparatur ad analogiam aut conclusiones ex universali illa notitia faciendas: unde & stabiliuntur axiomata generalia, & via sternitur ad inventiones rerum maximarum, quæ magno esse commodo in vita humana possunt. Nam illa plerumque tenuibus orta sunt principiis. Hic vero nolim superficiariam aliquam & levissimam scientiam, qualem nobis proponit Alstedius in sua *Encyclopædia*. Illa enim vulgarior tantum & superficietenus doctos faciet. Seligendi illi, si qui haberi possunt, qui artes mechanicas libris integris persecuti sunt, ut habemus nonnullos, qui inferius data occasione recensebuntur: ipsi, quod præcipuum est, artifices consulendi sunt; etiam eorum secretiora inquirenda, quæ diligentissime notanda sunt. E veteribus scriptis nihil horum habemus, vel certe admodum jejuna, cujus causa veteri illi morbo imputanda est, quod scil. Philosophi infra dignationem suam posita hæc crediderint. Habemus aliqua de agricultura, horticultura, piscatione: de metallicis operationibus nihil, quæ tamen circa nobilissima subjecta, corpora scil. perfecte mixta, & globi hujus terraquei medullas versantur. Hodie non pauci sunt, qui in isto argumento sollicitiores sunt. Ne quid enim dicam de Societatis Anglicæ conatibus, cujus industria effectum est, ut permulta prodierint, scripta sermone Anglico, ad artes Mechanicas spectantia. Unice hunc fundum occupaturus est, quod ex relationibus amicorum scio, vir illustris, THEVENOTIUS, Gallus, qui historiam aliquam universalem Mechanicam molitur, & præterea, si recte memini, Corpus aliquod scriptorum mechanicorum veterum & recentiorum editurus est. Inter artes vero mechanicas præferendæ sunt illæ, quæ corpora naturalia & rerum materialia exhibent, alterant & præparant, ut agricultura, coquinaria, Chymica, tinctoria, vitrificatoria, confectoria, sacchari, pulveris pyrii, ignium artificialium, papyri, &c. Illæ vero tenuioris sunt usus, quæ in subtili usu manuum & instrumentorum consistunt, ut Ars textoria, Architectura, &c. Sed ne sordida quidem artificia hic sunt excipienda, & maxime vulgaria, unde sæpe plus discitur, quod ad rem Physices facit, quam ex subtilissimis artibus Mathematicis. Cum pulcherrimum suum *de fermentatione* Tractatum scriberet THOM. WILLISIUS, plus didicit e cellis vinariis & cerevisiariis, quam e scriptis Philosophorum. Vulgare enim opus fermen-

tationis

tationis est, & tamen tanti usus, ut hoc principio corpora naturæ fingere & refingere pro lubitu possimus, & hac in re experimenta mulierculárum ac coquorum, magno nobis usui erunt. Nemo enim inter illos est, qui non singulare aliquid observaverit circa artem suam, vel casu, vel alia etiam ratione. Unde sagacior Philosophus depromere potest, quæ sunt in rem suam, universalia scil. axiomata formare, e quibus deducat similia experimenta.

5 Ad Historiam Artium Mechanicarum ego etiam retulerim, quod omisit Verulamius, *historiam falsationum*, quibus uti solent, tum artifices, tum mercatores. Si quis enim curiosius eas inquirere velit, facili negotio, magnum aliquod volumen conscripturus sit, quarum rerum cognitio, præterquam, quod acuat intellectum, & experientiam physicam locupletet, œconomicam etiam prudentiam magna ex parte perficit. Quod si enim noverimus falsationes rerum, eo dilucidiorem habebimus notitiam artium ipsarum. Opposita vero inter se illustrantur. Utrumque cognitionem naturalem juvat.

6 Si exemplis probare sententiam nostram velimus, integrum volumen facile conficeremus de usu artium mechanicarum in Philosophia naturali. Sed pauca tamen tangemus hoc loco, inque medium afferemus. Disquiritur inter Physicos, an transmutatio ferri in cuprum fieri possit? ajunt multi, multi negant. Et videmus tamen in Hungaria, aliisque locis, per aquas vitriolicas ferri substantiam in substantiam cupri transire. Ferrum scilicet rubiginosum, & usu jam tritum, imponunt aquæ vitriolicæ; illud certo aliquo temporis spatio in pulverem rubiginosum convertitur. Pulvis ille, igne fusorio vexatus, in optimum cuprum funditur, quod jam ante confusionem erat, remanentibus tantum paucis quibusdam fæcibus metallicæ naturæ & ductibilitatis expertibus. Quantum enim partium Mercurialium in ferro latet, tantum sulphuris cuprei recipit, atque ita revera mutatio in cuprum accidit. Kircherus vero aliique transmutationum metallicarum impugnatores, ajunt, e vitriolo præcipitari latens cuprum. Quod falsum esse, paucitas scoriarum remanentium evincit. Quo enim tantum ferri pondus recessit? Refutat tandem experientia fabrilis. Notum enim est omnibus fabris ferrariis, minimam cupri portionem, massæ ferreæ insertam, ubi illa candet ab igne & cuditur, id efficere, ut ferrum undique dissiliat, & hinc illinc spargatur, non sine adstantium periculo. Quod si itaque per præcipitationem cuprum paratum est, quomodo a fabro tractabitur? Jam disquirant Philosophi naturales de transmutatione ipsa, & de ratione difficilis sociationis cupri & ferri. Mirabile enim est, ab exigua particula cupri tantam ferro candenti fragilitatem communicari. Similiter, si multæ argenti libræ fundantur, iisque exiguam quantitatem stanni injiciant, impossibile est argentum naturalem retinere ductibilitatem; fingat, refingat faber, ut volet, nunquam obsequetur malleo. Quare sedulo cavent aurifabri, ne illud misceatur argento, cum cetera metalla misceri facile possint. Hic jam labor est Philosophi, ut inquirat de natura stanni, diffusione scilicet exiguæ particulæ per

tantum

tantam argenti molem, & fragilitate stanni argento communicata. Similiter stanno liquato aqua frigida, vel minima particula glaciei, non est immittenda, nisi velimus stannum fusum hinc illinc spargi. Huic si pinguia & oleosa immittas, ferrumque madidum inseras, non dissipabitur stannum, sed cum ipso ferro unietur. Ex hoc artificio discimus, quæ sit convenientia oleosi cum stanno fuso, aquæ vero disconvenientia. Videndum itaque est, qua in re diversitas illa consistat. Bracteatores artificia multa docebunt Philosophum naturalem de auri & argenti natura Aurum dupla proportione excedit pene naturam argenti. Qua ex distensione (nam incredibile pene est, in quot folia unus aureus possit extendi) probari etiam potest possibilitas transmutationis metalli ignobilioris in aurum. Pistoriæ artes vulgares sunt, & cuique obviæ: interim, si omnia animadvertas, fermentationis naturam præcipue, multa ex vulgari illo artificio disces. Frumenta, siligo præcipue, ratione fundi, in quo crescat, singulares habent virtutes. Præcipuum & ponderosissimum frumentum siliginis est, quod in fundo arenoso crescit. Secundum locum obtinet, quod in fundo lutoso, Tertium locum, quod in fundo humido. Primum illud nobilissimum est, adeo, ut modius mensuræ Prussicæ C. libras ponderet. Quod frumentum, ubi mola bis comminutum est, XV. libræ furfuris remanent. V. libræ farinæ puræ, si coquantur igne, post fermentationem debitam panem efficiunt VII. librarum: duas enim libras addit portio aquæ, massæ isti quasi incorporata. Quæ massa V. librarum, sive lentiori, sive fortiori igne, coquatur, idem tamen pondus retinet, quæ res inquisitione Philosophi digna est. Nam certe videretur fortiori igne plus aquæ expulsum. Deprehendere ergo vel in illo exemplo libet naturam fixionis, qua per ignem majus pondus corpora acquirunt. Præterea hoc in artificio, si quis illud recte exploratum habeat, detegere facile technas & fraudes pistorum potest, ut detexit aliquis SEBALDUS Müller, ipse pistor, in Opusculo Germanico, cui titulus: Becker- und Müller-Ordnung. Qui sales coquunt, multa subministrare possunt, ad arcanam & interiorem Physicam spectantia. Nam, pene quot genera salium sunt (quorum magna, tum ratione naturæ, tum ratione fundi, est diversitas,) tot sunt præparandi modi. Nemo autem curiosius investigavit, quam BASILIUS VALENTINUS, sive verum illud Autoris nomen, sive fictum sit, in sua *Haligraphia*, quam edidit Joh. Toldenius. Sed pauca ista nobis sufficiant. Nam si singula discutere velimus, magni voluminis illa res esset. Titulos speciales artium Mechanicarum, quorum singularis in Philosophia naturali usus est, vide concinnatos apud Verulamium *in Parasceve ad Historiam naturalem.*

7 Hoc itaque modo, secundum mentem Baconis instrui debet Historia Naturalis Inductiva. Cum vero Opus illud non unius hominis sit, aditus tamen tentandus est, &, quatenus nostra opera res produci potest, producenda. Quod si itaque Historiam ex omni parte Inductivam habere non possumus, conficiamus aliquam ex Inductiva & Narrativa quasi mixtam, ita ut sub ordine corporum naturalium colligamus, quicquid vel experientia nostra inquisivimus, vel relatione fide digna accepimus, vel cogitatione nostra suspicamur; proderunt tamen ista omnia,

quanquam imperfecta. Quam rationem tenent viri eruditi, qui præclari aliquid conantur in Operibus naturæ. Ex omnibus ROBERTI BOYLII libris patet, diligentissimum illum esse conquisitorem Historiæ Naturalis, tum ex experimentis propriis, tum alienis, tum ex amicorum relationibus. Qua in parte credulus nimis videtur vir alioquin sagacissimus. Si quis librum ejus legat, quem Anglica lingua scripsit *de Usu Philosophiæ naturalis*, mera hic inveniet experimenta, per historiam quandam, sed confusam, congesta, super quibus, ut habet fœcundum ingenium, philosophemata sua instituit. Magna illorum pars in relationibus consistit, quarum fides, si non sit dubia, multum commodi afferre potest in re naturali. Si quis accuratius agere velit, relationes de rebus naturalibus singulari libro seponere possit, & ad ulteriorem dijudicationem reservare. Boylio certe conversatio illa cum tot viris eruditis, popularibus & peregrinis, magnam rerum naturalium lucem accendit, ac solemus interdum expeditiore via duci per relationes, quam per lectiones. Boylii domus commune quasi Oraculum est Gallorum, Belgarum, Germanorum, Italorum, qui ejus nominis fama moti adeunt illum, ac sermones suos miscent, cogitata & experimenta sæpe promunt. Ex variis illis relationibus, meditationibus, cogitationibus, si inter se ab ingenio profundo conferantur, multa analogismo quodam deprehendi possunt, etiam arcanissima, de quibus fortasse non cogitassemus, nisi hæc subministrata fuisset occasio.

8 Adjungit Baco Verulamius ipsi Doctrinæ physicæ Appendiculas aliquas, quæ potius ad ipsam Historiam Naturalem referendæ videntur. Suntque *primo* Problemata Naturalia, quibus de effectibus naturæ inquiritur & causæ multiplices assignantur. Quale Problematum Specimen, Comm. Lud. Septalic. illustratum absoluto, inter Aristotelis scripta habemus. Suntque non pauci etiam inter recentiores, qui problematice de multis Naturalis Philosophiæ capitibus egerunt, inter quos nunc succurrunt *Alexander Tassonus*, qui librum sub Titulo *Cogitationum diversarum*, lingua Italica edidit. Et ARN. SENGVERDIVS, cujus *Exercc. Physicæ* de Miscellaneis quibusdam Physicæ Specialis, Amst. A. 1658. *in 8vo* editæ, non contemnendæ sunt, ac multa habent alicujus frugis. *Secundo* Placita Philosophorum, quibus complectitur Dubitationes generales circa principia & fabricam hujus universi, quæ res magni usus est. Quanquam enim scientiam per se non pariat, tamen a præjudiciis abstinet, ac libertatem nobis quidvis sentiendi relinquit. Dubitatio, quæ principium est scientiæ, intellectum ad statum inquisitionis reducit, neque enim in dubitationibus subsistendum est, sed eum ob finem dubitationes sciendæ, ut in ipsam scientiam ducamur. Perducimur autem sæpe, si collatis tot sententiis, natura duce, tandem in aliquam dilabamur, quæ vero sit consentanea. Antequam vero dubitatio scientiam pariat, sedulo cavendum est, ne dubitationem ipsam in scientiam convertamus, quæ deinde, accedente authoritate, sectas parit. Quare nos recte fecisse arbitramur, quod Historiæ nostræ Naturalis primam partem constituerimus Historiam illam placitorum, quam inter desiderata refert Baco Verulamius. Eo enim fine id fecimus, ut tum ipsi Historiæ Naturali satisfaciamus, cujus maxima pars in ea re consistit, tum ut

ex

ex collatione mutua aliquam veritatem eliciamus. Id enim deprehendere licet, in tot sententiarum divortiis, aliqua esse, quæ testentur, notiones Philosophorum generalissimas aliquam inter se convenientiam habere, ut studio naturali idem pene accidere videatur, quod accidit Astronomiæ, quæ ex diversis hypothesibus & Systematibus eadem effecta producit. Ac mirum certe est, olim, cum regnaret Notionalis illa Physica, non defuisse tamen naturæ Artifices, qui, istis principiis nixi, stupenda tamen opera perfecerint, de quibus frustra laborant subtiles isti & lyncei Atomorum spectatores, qui adeò in numerato se habere omnes naturæ potestates existimant, si quippiam ex habitu corporum exteriore deducant. Memorabilis illam in rem est Epistola Merici Casauboni, Isaaci filii, quam ad Petrum Molinæum de Studio Societatis Regiæ in Anglia Anglico sermone scripsit, in qua veterum inventa & artificia cum hodiernis conferens, antiqua ista adeo præfert novis, ut omnes novorum conatus in iis indagandis per sua principia sunt frustranei. Ad Historiam illam placitorum pertinent, non antiquorum tantum Philosophorum sententiæ, quæ ex Historiis philosophicis depromi possunt, aut ex iis, qui sparsim earum mentionem faciunt, ut fasciculo illo Plutarchi *de placitis Philosophorum*, ex citationibus Platonicis, ex confutationibus Aristotelis, aliis item, qui incidenter talia tractant, & rebus suis immiscent, sed nec excludendi hic sunt recentiores, qui vel antiquorum Philosophorum dogmata resuscitarunt, novisque argumentis confirmarunt, vel quorundam Philosophorum principia confuderunt. Vix enim hodie quis principia comminiscatur, a Philosophorum veterum Scholis plane discrepantia.

Quarto addenda est Historiæ Naturali Historia Errorum popularium. Quemadmodum enim per errores sapere vulgo solemus, ita & in re naturali magnum scientiæ promovendæ præsidium est, nosse illa, quæ falsa sunt, & sub specie veri intellectui imponunt. Hoc in argumento nemo plenius inter recentiores versatus est, quam THOMAS BROWNE, Anglus, Autor illius libri, qui inscribitur: *Religio Medici.* Is patria lingua librum scripsit hoc Titulo: *Pseudodoxia Epidemica;* doctum sane & elegantem, quem in linguam Belgicam notiorem convertit aliquis Johannes Grün-dahl, Amstelodami, anno 1668. *in 8vo*, editum, & postea etiam alius in Germanicam. Hic primo libro docte disquirit de causis errorum in rebus naturalibus & particularibus. Neque enim solum errores in Philosophia naturali ostendit, sed & in sententiis quibusdam Historicis, Theologicis, ac in Artibus quoque Mechanicis, quin & in Medicis; quanquam de hoc argumento peculiarem librum scripserit IAC. PRIMEROSIUS. Legi etiam in illam rem, & conferri cum hoc instituto potest MERICUS CASAUBONIUS, Isaaci filius, in doctissimo libro *de fide rebus naturalibus, civilibus & divinis, habenda, vel non habenda*, quo, Anglica lingua conscripto, ex omni Historia diligenter inquirit in operationes naturæ prodigiosas & singulares; qui liber prodesse magnopere potest hoc negotium tractaturo. Diligenter quoque hac in parte inquirendum est in ipsam errorum causam & originem, ubi enim illa innotuerit, statim cessabit admiratio, & monstra illa opinionum evertentur, quæ ficto alicui prodigio

9

(R) 2 super-

superstruuntur. Eorum maximus est in re naturali numerus. Si quis enim secretorum naturalium Scriptores, qui de occultis Qualitatibus, Sympathia, Antipathia, Fascinis, Magnetismo, tractarunt, diligenter perspexerit, infinitam talium rerum sylvam invenit. Quorum errores facile detegentur, si in causas eorum inquiratur, quia vel super signatura aliqua externa, vel influxu aliquo astrorum, aut aliqua alia nugaci Sympathia, sunt fundati.

10 Quemadmodum Errorum & Dubitationum sylva ad scientiam confert, ita earum rerum, quæ jam tum inventæ sunt, & certorum experimentorum, singularis ratio habenda est. Nolim enim hæc misceri cum ceteris. Baco Verulamius Appendicem facit Physices operativæ, ad quam pertinet hæc doctrina, cum consideratur in ordine ad operandum. Referri tamen etiam potest ad Historiam Naturalem, sive partem aliquam seorsim constituat, sive addatur ipsi Historiæ Naturali generali. Baco vocat Inventarium opum humanarum, quo enumerentur omnium hominum bona & fortunæ, sive sint ex fructibus naturæ, sive proventibus artis, quæ jam habentur, & quibus homines fruuntur, adjectis illis, quæ olim fuisse constat, nunc autem perierunt. De quibus integri libri conscripti sunt, a Gvid. Pancirollo, *de Rebus Inventis & Perditis* commentato, aliisque. Addi etiam huic Inventario jubet illa, quæ communi hominum opinione judicantur impossibilia. Illis jubet jungere impossibilibus proxima, ut alterum humanam inventionem acuat, alterum quadantenus dirigat, ut ex his optativis & potentialibus activa promtius deducantur. Jubet quoque seorsim poni exempla experimentorum, quæ maxime πολύχρηστα sunt, ad aliorum inventionem manuducunt. Sed de hoc experimentorum genere plura dicemus, ubi de indagatione experimentorum per certa quædam Dialectices principia differemus.

11 Vidimus hactenus de subsidiis Historiæ Naturalis e Bacone Verulamio, quibus si usi fuerimus, deveniemus tandem in accuratiorem Scientiæ naturalis cognitionem. Cujus Objectum est universum illud Systema mundanum, proximum vero, quod sensibus nostris subjicitur, globus terraqueus, & e globo terraqueo producta, unde peti Historia illa debet. Objectum autem hoc proximum etiam adeo est diffusum, ut perlustrari unius ingenii oculo nequeat. Compendium cognitionis habebimus, si, quæ in majore hoc mundo dispersa reperiuntur, subjecta rariora in unum aliquem locum congeramus. Quare ad Historiam Naturalem officina aliqua vel thesaurus rerum naturalium requiritur, qui promtuarii instar esse possit, unde Subjecta naturalia depromamus, & in examen deducamus. Sed ex parte tantum prodest ille labor. Cum enim hæc tantum sint quasi fragmenta naturæ, & a matrice sua avulsa, perfectam ex illis cognitionem habere non possumus, quanquam iis juvari conatus nostri possint. Quemadmodum in scientiis addiscendis libris opus habemus, ita in scientia naturali experimentali uno hoc Volumine opus habemus, cujus Epitomen exhibere nobis potest instructum aliquod rerum naturalium Museum. In iis adornandis, tam viri docti, quam integra Collegia sollicita fuerunt, ac exstant non pauca in variis locis, quæ non exiguo labore congesta sunt. Horum Descriptiones aliquot habemus,

inte-

integris Voluminibus traditas, Museum sc. Calceolarianum, Museum Wormianum, Aldrovandinum, &c. quibus Icones rerum naturalium exhibentur, & Dissertationes super rebus naturalibus instituuntur. Hi libri Indicum instar esse possunt, a Musea ipsa sunt quasi Loci quidam Communes naturæ, si bene ordinata sint, & in Classes suas distincta. Sed & in illis superstitiosior quorundam diligentia esse solet, in quibusdam naturæ inanibus nimis occupatorum. Tales enim reduvias potius & ungues, ut proverbio dicitur, quam caput, curant. Quid enim prodest ad rerum naturam cognoscendam, adeo accurate depictas habere omnes plantarum species, ut sunt multi, qui Herbaria viva magno sumtu adornant, nullo alio fine, quam ut speculentur varios materiæ schematismos, quos natura in ejus superficie duxit. Parum enim adjumenti ad rem Physicam ex minuta illa cura confertur, tempus autem inutiliter consumitur, quod poterat utilius impendi aliis laboribus. Nimirum omnibus disciplinis accidit, aliqua in parte nugari, ac minutiæ quædam in singulis occurrunt, quibus sæpe nos ac alios, maximo temporis & sententiæ ipsius damno, detinemus. Qualis ingenii nostri abusus tot superflua peperit in omni scientiarum genere, de quibus eliminandis, ne dum augendis, sollicitissimos nos esse oportet.

12 Museorum Historiam generalem magna diligentia per Compendium dedit Clarissimus Collega noster, J. DAN. MAIOR, in scripto illo Germanico, cui titulus: Seefahrt nach der neuen Welt, *num. 49.* Integrum autem de iis Opus jam præ manibus habet. (*a*) Desiderarem vero alium quendam laborem circa Musea, nim. ut

(R) 3 ex

(*a*) Operis de Museorum Naturalium Historia Germanica a D. Joh. Dan. Majore promissi, & Tractatus plures, quam 30 complexuri, Tractatus quatuor tantum priores Kilonii an. 1674. & 75. *in fol.* prodierunt. Primus sc. Generalis (Unvorgreiffliches Bedencken von Kunst- und Naturalien-Kammern ingemein) Mich. Bernh. Valentini *Museo Museorum*, mox laudando, nuper etiam adjectus, & tres speciales de Museis, 1. Americanis & Asiaticis, 2. Africanis, Constantinopolitanis, Melitensibus ac Siculis, 3. Neapolitanis, & Antiquioribus Romanis. Reliquos, a Gunth. Chr. Schelhammero (*in Additt. ad Conringii Introduct. in Art. Med. p. 294*), aliisque, publice, sed frustra hactenus, efflagitatos, an Autor absolverit, dubito. Extant & ejusdem *Bibliotheca sine Libris*, Schediasma aliquot quaternionum exiguum, ἀνωνύμως, sine Loci Temporisque mentione, editum, in quo itidem de Rerum Naturalium Museis, eorumque usu multiplici, disserit, nec non Poëma ejusdem argumenti vernaculum, Kilonii an. 1679. *in fol.* sub Tit. Grosser Reichthum, zusammen gebracht aus den meisten Theilen der Welt, oder Poëtischer Interims-Discurs von Kunst- und Naturalien-Kammern) editum, & Dav. Schelhammero, Biblioth. postea Hamburgensis Præfecto, inscriptum. Moliebatur Schelhammerus ille Opus, quale a Morhofio *h. l.* desideratur, de Subjectis Naturæ rarioribus, in Museis, alibique, obviis, Physico-Historicum Germanicum, cujus ὕλην MStam, e variis Museorum Descriptionibus & Itinerariis congestam, J. Dan. Major, modo allegatus, multis quidem & Hyperbolicis, *in Præfat.* sua extollit laudibus, Amico forte, a quo Museum suum haud parum esse locupletatum fatetur, hoc pacto gratiam relaturus, ego autem, qui eandem sæpius inspexi, curioso hujus Seculi genio satisfacturam

ex jam editis Museorum Descriptionibus unum aliquod conficiamus, ut sub uno intuitu sisti possint subjecta naturæ, hinc illinc congesta, eorumque diversitates & convenientiæ notari. Sed oporteret exquisitum observari ordinem, qualis labor prodesse maximopere posset in inquisitione rerum naturalium. Si e. g. solum Regnum minerale per Classes ita distributum, secundum species illas, quæ in Museis servantur, haberemus; magnæ certe utilitatis res esset. Nam perreptare omnes terræ sinus unius hominis opus non est, ac ea est, rerum mineralium infinitas, ut vel multi homines tanto operi pares non sint. Quare in lucro deputare possemus, si, quæ jam ab aliis sunt congesta, conferantur & expendantur. In hoc argumento præire nobis poterit ULYSSIS ALDROVANDI *Museum Metallicum*, quod post mortem ejus editum est. Longe instructiora haberemus naturæ gazophylacia, vel potius ipsum naturæ & mundi simulachrum, si rerum naturalium subjecta per certas domos haberemus disposita, & vivas quasdam operationum naturalium imitationes. Cujus gazophylacii instruendi rationem dedit Baco Verulamius in elegantissima illa fabula *Novæ Atlantidis*. Ubi, quemadmodum Thom. Morus *Utopiam* suam, ita ille civitatem aliquam sapientum describit, ubi sit & regimen Politicum perfectissimum, & omnium scientiarum summa perfectio. Eo certe fine fabulam hanc scripsit, ut doceret nos, quemadmodum institui illa omnia possint. Fingit hic certa conclavia, certasque domos, certis naturæ operationibus adaptatas: (1) Cavernas amplas & profundas diversæ profunditatis, quibus utantur novi illi cives ad mineras naturales imitandas, & ad prolongandam vitam, pro Eremitis, qui illic habitare cupiunt; (2) Sepulturas corporum naturalium, ubi Cæmenta conduntur, quemadmodum Chinenses condunt procellanam suam: alias item cavernas pro variis stercorationibus & fimis; (3) Turres præaltas diversæ altitudinis pro speculatione Meteororum & habitationibus Eremitarum, qui vitam producere cupiunt; (4) Lacus magnos & salsos, in quibus pisces varii generis generentur, ac opera quædam maritima peragantur; (5) Puteos artificiales, ad imitationem naturalium, vitriolo, sulphure, nitro, aliisque mineralibus tinctos; (6) Ædificia pro imitamentis & repræsentationibus variorum Meteororum; (7) Cubicula vario aëre impleta, qui ad libitum stringitur & temperatur, pro curationibus morborum; (8) Balnea varia, ex diversis tincturis præparata; (9) Pomaria & hortos, qui arbores & fructus ferant, artificiis certis variatos; (10) Septa & vivaria pro bestiis & avibus, in quibus novæ animalium species per mutuas admissiones producantur; (11) Loca generationi insectorum destinata; (12) Domos pro conficiendis variis potionum generibus, ex variis vegetabilium speciebus, certo temporis spacio & modo fermentatis; Potibus etiam Medicatis inveniendis ex variis vegetabilium infusionibus; Panibus quoque ex variis

ram esse, præsertim cum Autor ejus judicio haud admodum valeret, persuadere mihi vix potui. Novissime, hoc ipso Anno 1704. simile Opus, Lingua Germanica, Francofurti *in fol.* a Mich. Bernh. Valentino, Prof. Acad. Giessensis Medico, est publicatum, sub Tit. *Musei Museorum* sive der vollständigen Schaubühne aller *Materialien* und *Specereyen*. Cujus, mihi donum visi, recensum exhibent *Acta Eruditorum Lipsiensia*, *M. Aug.* an. 1704. *p.* 363. 364.

variis granis, radicibus, nucibus, glandibus, carnibus & piscibus, conficiendis; (13) Dispensatoria & officinas pharmacorum; (14) Officinas varias artium Mechanicarum; (15) Fornaces varias, quibus opera generationis & vegetationis perficiantur, & pulli excludantur; (16) Domus perspectivas, ubi exhibeantur varia artificia optica, demonstrationes umbrarum & imaginum, irides artificiales, &c. (17) Domos sonorum, ubi omnis generis Instrumenta Musica recondantur, soni varii repercutiantur, augeantur, deferantur; (18) Domos suffituum & odorum ac saporum, ubi odores naturales imitatione ex rebus variis exprimuntur, saporum quoque artificiales misturæ parantur; (19) Domus Machinarum, pro motuum variis operibus in natura imitandis, ut sunt motus animalium, ratione volatus, ratione actionum naturalium, ac denique omnes alii motus, quibus commoditati & necessitati subvenitur; (20) Domum Mathematicam, pro instrumentis Mathematicis & Astronomicis; (21) Domum præstigiarum, ubi exhibentur variæ elusiones & fallaciæ sensuum. Hæc ille prolixe illic enumerat, svaviterque pro ingenio suo expendit, non, quod eo modo putet a privato quopiam instrui posse naturæ opes, sed, quod a Magnatibus aut Regibus, (quanquam nec unus Rex, nec unum regnum suffecerit,) tam vastum naturæ gazophylacium institui posse putet, quo in effectum dentur, quæ ille jucundissima hac idea præscripsit. Subjungit porro varias functiones & munera Sociorum, qui in Collegio hoc naturæ operationes exercent. Aliqui illi nominantur, qui ad exteros navigent, qui quæcunque rariora importent, qui illi vocantur Mercatores lucis. Tres facit Deprædatores, qui experimenta, quæ in libris inveniuntur, colligant. Tres, qui nova experimenta inveniant, quos vocat fossores. Tres, qui experimenta in ordinem redigant, ut inde eliciantur Observationes & Axiomata, quos Divisores vocat. Tres, qui ex experimentis sociorum nova Inventa comminiscantur, ad usum vitæ spectantia, ac naturales divinationes eliciant; hos Evergetas vocat. Tres alios, qui ex experimentis novis naturam quandam altiorem indagent; hos Lampades vocat. Tres, qui experimenta persequantur, ac eorum successus referant; hos Insitores vocat. Tres, qui ex experimentis Observationes & Axiomata, prævia consultatione, forment, hos Interpretes naturæ appellat. Multa præterea affert de Ornamentis istius Societatis, moribus atque legibus, quæ illic prolixe legi possunt.

13 Ex hac imaginaria sapientum civitate, quam ille ex ingenio suo finxit, ortum tamen postmodum est consilium istud apud Anglos, instituendi Societatem aliquam, certis quibusdam Legibus, Regiisque auspiciis, ad inquirendum in opera naturæ, & certitudinem Historiæ Naturalis in solido locandam. De ejus ortu ac progressu aliquid nobis dicendum, ac repetenda quædam breviter sunt ex *Historia* istius Societatis, quam peculiari libro, Anglica lingua, descripsit Lond. A. 1667. *in 4to*, Thomas Spraat, *(b)* postea

(b) Thomæ Sprathii, Episcopi jam ab A. 1684. Roffensis, *Historiæ Societatis Regiæ*, ante biennium, Anglice, sed nulla sui parte auctior, Londini an. 1702. *in 4.* est recusa. Σκιαγραφίαν ejus etiam invenies in Henr. Oldenburgii *Transact. Philos. M. Jul. A. 1667. p. 407 - 411. Edit. Lips. Actis*

postea in linguam Gallicam converso, ac Genevæ A. 1669. in 8vo, recuso. Agit primum is prolixe de veterum defectibus in Philosophia Naturali, cum quibus hodierni seculi felicitatem confert, initium faciens a Bacone Verulamio, quem laudibus maximis, ut decebat, ornat, aliqua tamen in illo desiderat, quod scil. ipsam Historiam Naturalem attinet. De quo tamen ita ego existimo, nullum inter hodiernos esse, qui ad tanti viri ingenium accedat. Primos Anglos esse jactat, qui in Studio naturali tale quid tentarint, qua in re tamen nimium genti suæ indulget. Nam & in Italia ante ea tempora, Collegia fuerunt, quorum inter alia etiam hoc institutum fuit, ut excolerent naturam. Qua de re plenius aliquando nos docebit liber, quem de *Physicis Italis* sub manu habet MARTINVS FOGELIVS, Professor Gymnasii Hamburgensis, ipse Historiæ Naturalis indagator acerrimus. In eo vero nimius ille Autor est, & non ferendus, quod suorum temporum studia præferat aliis gentibus antiquioribus. Quot enim sunt, & quam magna, veterum inventa, tum in Natura, tum in artibus Mechanicis, de quibus vix per nebulam, nobis constat? Quare merito virgula critica notantur socii isti a Merico Casaubono, qui in *Epistola* supra citata modeste illis objicit veterum solertiam, totque inventa alia, quibus illi similia nondum dederint. Sed familiare hoc in illa gente est, invidere alienæ gloriæ, sibi omnia tribuere, aliarum gentium, præcipue Germanorum, studia elevare & contemnere, unde tamen sæpe illi multa depromunt, quibus libri illorum turgent, quod facile vel integro Volumine demonstrari possit. Ac aliqua ex parte demonstravit HENRICVS STVBBE, ipse Anglus, qui libros contra Societatem Anglicam scripsit, in quibus, multa aliis subrepta, multa jam tum ab antiquis tradita, ostendit, quorum illi Authores se gerunt. Scripsit vero is, motus Thrasonismo cujusdam Josephi Glanvil, qui Tractatum scripserat, cui titulus; *Plus ultra*, quo omnem antiquitatem præ novis illis Philosophis despectui habuit. Huic Stubbius opposuit alium Tractatum, cui titulus: *The plus ultra reduced to non plus*; ubi multa novorum inventorum examinat, eaque cum veterum doctrinis confert. Negari tamen nequit, illum in quibusdam affectibus indulgere & præjudiciis, quanquam multa etiam sint, quæ ille jure perstringit.

14 Exemplum evidens nos etiam daturi sumus. (c) Vindicarunt Angli sibi inventionem

Actis Erud. Lips. M. Mart. A. 1703. p. 104-109. & Chr. Junckeri *Tr. de Diariis Erud. p. 17. 18.* Opposuit ille Henr. Stubbe *Specimen of some Animadversions upon the History of the Royal Society*, editum Lond. a. 1670. *in 4to.*

(c) De Arte hac surdos informandi, ejusque Scriptoribus, fusius disseruit Morhofius *in Diss. de Paradoxis Sensuum, c. 3. p. 19. 20.* & *L. 2. Polyhist. Lit. c. 3. §. 13. seqq.* Addendus est istis Scriptoribus Joh. Conr. Ammannus, Schafshusia Helvetius, Med. D. qui non solum *Surdum Loquentem, seu Methodum, qua, qui surdus natus est, loqui discere possit*, Amstelod. 1692. *in 12.* Latine, ac Harlemi Belgice, edidit, in Chr. Thomasii *Historia Sapientiæ & Stultitiæ, M. Nov. An. 1693. p. 180-224.* Latine recusam, sed & in Estera Kolartia, Pet. Kolarti, Mercatoris Harlemensis (cui Opusculum ejus est inscriptum,) filia a nativitate surda, legere pariter atque loqui a se edocta, Methodum illam in praxin feliciter deduxit. V. Pet. Rabi *Biblioth. Europæam*, Belgice editam, *M. Sept. & Octob. A. 1692.* & Wilh. Ern. Tenzelii *Dialogos Menstruos, M. Jan. A. 1693. p. 37-56.*

tionem cujusdam artis, qua aliqua a nativitate surdus, & per consequens mutus, informari possit per visum, ut sic satis expedite loqui discat, & ex motu labiorum ipsum vocum sonum intelligat. Scripsit super hac re prolixam Epistolam IOH. WALLISIUS, quæ in *Transactionibus Anglicis* extat. Scripsit & aliquis WILH. HOLDERIUS Anglico sermone librum, cui Titulus: *Elementa Sermonis*, quo idem argumentum tractat. Illi in cœlum extolluntur in *Transactionibus*, & editor illarum libellum Wallisii *de ratione sermonis & pronunciationis, quem Grammaticæ Anglicæ* suæ addidit, quique fundamentum sternit huic arti, vehementer laudat, quasi ante illum nemo exstiterit, qui naturam & potestatem literarum descripserit, Cum tamen Hieronymus Fabricius ab Aquapendente id singulari libro longe curiosius exsequutus fuerit, & PETRUS MONTANUS, Sacerdos Batavus, in libro, cui titulus, de Spreke-Kunst. De arte vero ipsa informandi mutos liber satis prolixus conscriptus est, lingua Hispanica, a IOHANNE PAULO BONETTO, quo omnis illa methodus perspicue proponitur, & in rem ipsam ab illo deducta est. Imo antiquior illa ars esse videtur, si conferas, quæ habet Rudolphus Agricola *lib. 3. de inventione, cap. ultimo.* Hujus tamen hominis ille ne unico quidem verbo mentionem facit. Sed hæc quasi obiter hic dicta sunto. Plura fortassis dabimus, ubi ad ipsam Tractationem veniemus.

15 Origo Societatis Regiæ Anglicæ primum ex eo extitit, quod in Academia Oxoniensi viri quidam ingeniosi privatum tale aliquod Experimentale Studium instituerint, inter quos fuere *Sethus Wardus, Rob. Boylius, Joh. Wilkius, Thom. Willis, Johan. Wallisius, Christophorus & Matthæus Wrenii*, ingenio & scriptis omnes celebres. Illorum fama cum perveniret ad Gallos, ipsi Academiam Parisiensem, quæ in linguæ Gallicæ culturam instituta erat, ad studium rerum naturalium transtulerunt; ut refert Thomas Spraat. Oxonio Londinum studium rerum naturalium deductum est cum viris istis, Londinum abeuntibus, ad quorum numerum accessio facta a multis Londinensibus, tam Proceribus, quam Philosophis, usque dum Regiis auspiciis An. 1660. illa Societas instituta est, teste Diplomate illo, quod inserit *Historiæ* suæ THOMAS SPRAATUS, quod privilegia Collegii, insignia, sceptra, sigillum, illis tribuit. Antequam illa omnia adornabantur, prodierat Scriptum ab ABRAHAMO COWLEIO, Poëta insigni, & in ceteris Medicinæ & Philosophiæ partibus insigniter erudito, quod suppeditabat consilia pro Studio Experimentali propagando. (Reperitur inter *Poëmata* ejus *Anglica*, Lond. A. 1669. *in fol.* publicata, p. 43.) Bene hic quidem omnia disposita, secundum officia Præsidis, Præfectorum seu Professorum, Artificum &c. Munia quoque singulorum certis legibus eleganter definita, unde postea, teste Thoma Spraato, Societatis Regiæ membra aliqua in rem Collegii sui verterunt. Sed quoniam is sumptus nimios impendi volebat in singulos Officiales, eorumque numerum nimium auxerat, inconveniens illi putabant, & quadantenus etiam impossibile, ejus consilium sequi. Neque enim certos reditus habet illa Societas, nisi aliqua donaria, ex liberalitate Procerum, & quæ a singulis Sociis, cum primum admittuntur, & deinde in singulas hebdomadas, contribuuntur.

Qui fundus quoniam in incerto locatus est, mihi quidem non adeo diuturnus videtur, nec suffecturus omnibus impensis, præsertim, si studia ab initio fervida, pro more hominum, paulatim refrixerint. Quod enim hic Thomas Spraatus philosophatur de experimentis in natura, per modica etiam subsidia capiendis, mihi credibile non videtur. Admittuntur ad istam societatem cujusque professionis, nationis, religionis homines, vel Mercatores etiam & Mechanici, si curiosiores sint, & rem naturalem juvare experimentis possint. Consilium eorum est, his experimentis Historiæ Naturalis certitudinem in solido locare. Methodus inquirendi ista est, ut non multis, sed uni, hoc subjectum, aliis aliud, examinandum proponatur, quæ postea in medium conferuntur. Inquisitio in remotiora subjecta naturæ instituitur per Commercium Epistolare cum hominibus, qui illis in locis vivunt, vel Residentibus Anglicis, qui & ipsi pene omnes in Membris Societatis sunt, vel aliis viris eruditis. Semel in hebdomade conveniunt, cujus Conventus Præses aliquis temporarius est constitutus. Assessores illi sunt viginti & unus, qui ex numero Sociorum per sortem eliguntur. Sociorum indefinitus numerus, Secretarii duo sunt, qui literas prælegant, aut exponant exponenda, aut proponant certa deliberationis capita, de quibus singuli sententias suas pronunciant, dirigente ita Præside. Nulla certa principia Philosophica illis præscribuntur. De principiis enim omnibus securi investigari tantum naturam ipsam jubent. Experientia enim simplex est & una, quæ, ut in facto consistit, ita refertur ab Inquisitoribus & Curatoribus experimentorum, ad id speciatim constitutis. De principiis differtur omnis contemplatio, usque dum ita sit exculta Historia experimentalis, ut certi rerum suarum esse possint. Commercia literaria circa negotia naturalia perpetua habent cum Gallis, cum Italis & Florentinis: Nam & apud illos, auspiciis magni Ducis Hetruriæ, institutum est tale aliquod Collegium Naturale, unde liber etiam, *Ducalium Experimentorum* Titulo, prodiit. Artes Mechanicas adeo in societatem hujus studii receperunt, ut & Professorem artium Mechanicarum constituerit Rex, qui statis temporibus publicas lectiones de iis haberet, quod consilium vehementer laudat Thomas Spraat. Cetera hujus Societatis Statuta legi apud illum Autorem possunt, cum Exemplis variorum capitum, quæ in consilium deducta sunt, & super quibus inquisitiones suas formarunt hujus Collegii Assessores. Enarrantur illic etiam varia instrumenta, quæ in usum hujus Studii comparata sunt vel, eo tempore, cum scriberet, inventa consiliis & ope Sociorum. (*d*)

Post-

(*d*) Cum iis, quæ *h. l. & seq. §. 16.* de Societatibus Eruditorum afferuntur, in Naturæ occupatis scrutinio, conferri possunt, quæ *T. I. Polyhist. L. I. c. 14.* de iisdem jam sunt observata, de Actis & Observationibus illarum, quæ ejusdem Libri *c. 16. §. 34. seqq.* breviter sunt monita, & Supplementum longe uberrimum, cui capiendo Hypomnemata nostra non sufficiunt, e Chr. Junkeri *Schediasmate de Ephemeridibus, sive Diariis Eruditorum Historico*, Lipsiæ A. 1692. *in 12mo* publicato, aliisque Scriptoribus nuperis, desiderant. Fallitur vero Autor, dum *h. l.* Thomæ Spraatii secutus autoritatem, Academiam Francicam, ad Gallicæ linguæ culturam, Card. Richelii auspiciis erectam, ad studium rerum naturalium, a Gallis, Anglos æmulan-

Postquam ab Anglis consilia Naturalis Historiæ restaurandæ suscepta, & primo statim tempore res non infeliciter cederet, viam patefecerunt ceteris etiam nationibus similia factitandi. Quanquam jam tum apud Italos, antequam Angli id cogitarent, talia consilia suscepta. Longe tamen acrius in id incubuerunt, postquam viam hanc tentarunt Angli, qui commercio isto literario eorum industriam primum excitarunt. Prodeunt Romæ singulis mensibus Relationes de rebus naturalibus, ut fit in Anglia. Sed rarius eæ ad nos exportantur. Quæ Florentiæ, circa naturam præsertim aëris & vacui, Magni Ducis auspiciis, ingeniosa experimenta tentata sunt, singulari libro illic prodierunt Anno 1668. (*in fol.*) cui Titulus: *Discorsus Saggi Academici, di Naturali Experienze fatti nell' Academia del Cimento.* In Gallia similiter talia Collegia sunt instituta. Postquam enim *Ephemerides Eruditorum*, quas ediderant, in desvetudinem abiere, loco earum meræ Relationes Physicæ, quæ constant experimentis, tam in Gallia, quam extra Galliam, inventis, itidem statis temporibus prodeunt, scribente illas *J. Bapt. Dionysio*, Regio Medico, quibus Titulus *Memoires concernant les Arts & les Sciences.* Sed pleraque in illis sunt peregrina; nisi enim haberent, quod ab Italis vel Anglis transscriberent, vix momenti alicujus esset, quod in lucem proferunt. Anglicæ Relationes singulis mensibus eduntur, in quibus multa etiam peregrina, sed plura tamen, quam in Gallicis, domestica. Addi etiam illis solent Recensiones librorum, qui circa argumenta naturalia scribuntur. Sed in iis tamen non ille delectus adhibetur, qui adhiberi debebat. Multa enim omittunt, quæ affectu aliquo ducti, credo, omittunt adversus Germanos, multa referunt in censum illum, quæ nullius pretii sunt. Editor illarum Relationum non tamen vult contineri illis Acta Societatis Regiæ, sed Opus aliquod privatum, a sua tamen industria profectum vocari cupit. Quam ob causam succenset illis, qui in Latinam linguam transferentes Titulum libro dedere: *Acta Societatis Regiæ.* Societas enim Regia, quæ in Collegio ipso observata sunt, hactenus celat. Versiones harum *Transactionum* plane non sunt accuratæ, inprimis, quæ a Joh. Sterpino editæ sunt. Melior aliquantulum illa est, quæ a Christophoro Sandio nuper continuata est; utriusque Defectus & Errores monstravit ipse Autor Anglicarum Relationum, Henr. Oldenburgius, versionem novam Latinam Operis proprii, si diutius vixisset, daturus. *Hafnienses Medici*, ad imitationem Germanorum & Anglorum, singulis annis *Acta* quædam edunt, quibus Rerum Medicarum & Physicarum Historiæ singulares continentur. In Germania *Collegium Naturæ Curiosorum* singulis annis magnam Observationum sylvam edit, quæ hinc illinc corroduntur, quibus tamen molitionibus scopus iste non obtinetur, qui quærebatur, accurata scil. aliqua Historia Naturalis. Subleſtum enim Relationum & Observationum fun-

æmulantibus, translatam, esse perhibet. Francica enim ista, etiamnum superstes, nunquam alia, quam Linguæ Gallicæ & Literarum elegantiorum studia, excoluit. Quæ vero circa res Naturales occupatur, Academica Scientiarum & Artium Regia, a Ludov. XIV. Rege a. 1666. excitata, ab ista plane est diversa. De Scriptoribus Historiæ illius, Joh. Baptist. Hamelio & Fontenellio, ad *T. I. L. I. c. 14.* ad §. 42. jam nonnulla attulimus.

fundamentum est, quod ab aliena manu habemus. Quemadmodum enim in Grammaticis prurigo quædam est, Regulas conficiendi, & in Dialecticis distinctiones inveniendi & terminos; ita in Physicis etiam morbus quidam invaluit, novas semper Observationes cudendi, quæ non raro prodeunt ex libidine aliqua paradoxologiæ, & novaturiendi studio magis, quam veritatis, a quibus nisi temperetur, veteris morbi recidivam patiemur, ut pro historiis fabulas habeamus. Neque dicam de Observationibus ipsis, quæ sic sparsim comparatæ sunt, e quibus nulla certitudo Axiomatum formari potest In Germanis vero desidero præprimis temperantiam aliquam in Commentariis & in opinionum Locis Communibus, quibus illi Annales suos inspissant, quibus potius lumini officitur, quam lux aliqua accenditur. Id ego serio optarem, ut uno sensu aliquo ducerentur omnes in experimentorum methodo. Latitant enim certe in Germania apud Operarios Chymicos, qui vere sunt insignes, & quibus similes in nulla gente reperiuntur, experimenta, quæ si in lucem protraherentur, multis modis superare possent aliarum Gentium conatus. Ac solent tales homines solertiores esse, quam qui scholas nimis sapiunt, præjudiciisque assueti, intentatam experimentorum viam habent. Quod si quis sagacior Philosophus eorum arcana perreptaverit, mirum in modum posset locupletare doctrinam Physicam. Candidus sane ea parte videtur Scriptor *Historiæ Societatis Anglicæ*, Thomas Spraat, qui indolem illam inquisitivam Germanorum præ ceteris gentibus laudat, ut gloriæ ducat genti suæ ex Germanica natione esse propagatam, atque ex illius origine illam indolem transfusam; ob quod ingenuum certe testimonium ceteris popularibus suis anteferendus est.

17 Atque hæc hactenus de Institutione certorum Collegiorum, ad Philosophiam Experimentalem propagandam. De quo consilio sero nunc demum, ante hos quindecim annos, (utinam serio!) cogitatum est. Quanquam non defuerint, etiam sub initium hujus Seculi, qui ista consilia animo agitarint, sed tamen, ut sunt homines suæ salutis sæpe negligentissimi, non auditi fuerunt. *Magnus Pegelius*, *Professor Rostochiensis*, Anno 1604. libellum in lucem edidit, cui Titulum fecit: *Thesaurum rerum selectarum, magnarum, dignarum, utilium, suavium, pro generis humani salute oblatum.* Quo in libello Autor ille varia, tam in studio naturali, quam in ceteris disciplinis & omnibus artibus mechanicis, inventa proponit, a se excogitata, & cum iis communicanda, qui sumtus in illa impendere, & labori suo mercedem statuere, non detrectaverint. Multa in his invenio, de quibus vir ille cogitavit, jam tum suo tempore, de quibus hodie nunc disquiritur, ac inventa magno triumpho a nonnullis ducuntur. Hic inter cetera pollicitus est, consilia se subministraturum, quomodo a Magistratu, Magnatibus, Communitatibus, Urbibus, deputandi & sustentandi nonnulli, qui utilissimas res inveniant, & inventa præclare ulterius experiantur; quod sic fieri possit, ut etiam homo unus, & diebus paucis, & domi quidem, longe utiliora experiatur & exequatur, quam Alexander M. dum animalibus indagandis pro arte impendisse scribitur 400000. Coronatorum, & ablegasse per terrarum

rum orbem ter mille homines. De quo labore recte judicat idem Autor; non mereri istam laudem, quæ vulgo illi tribuitur, & tanto sumptu plane indignum esse, quo longe perfectior haberi historia poterat. Atque ita, vel in mediis tenebris sæpe inveniuntur ingenia, quæ nonnunquam lucem per nebulam videant, ipsa vero a caligine invidiæ, paupertatis & avaritiæ opprimantur.

18 Hactenus de Historiæ Naturalis propagatione, ex mente Baconis Verulamii, fusius dicimus; reliquum jam est, ut de Methodo inveniendi experimenta, adeoque nova aliqua Dialectica Physica, quædam in medium afferamus, tam ex Baconis, quam aliorum recentiorum Philosophorum, sententia.

Quemadmodum rerum inventio consistit in conjunctione rerum similium, & separatione dissimilium, quæ certos quosdam Locos habet in Logicis, Generales sc. Titulos, quorum indicio mens dirigatur in combinationibus rerum; ita similiter procedere in omni negotio possumus. Quomodo in Logicis Loci isti ad Argumentorum inventionem ducunt, ita deducere etiam nos possunt ad inventionem rerum. Atque in eo præcipue usus Logices consistit, vulgo ignoratus, cujus ministerio non in argumentis tantum, sed etiam in quibuscunque negotiis, uti possumus, modo rem non intra generales illos terminos concludamus, sed ad specialiora nos diffundamus. Quod negotium nostrum attinet, Artem sc. Experimenta indagandi, illa certe fundamentum in Locis istis habet, quanquam Thomas Spraat, *Historiæ Societatis Anglicæ* Scriptor *pag. 89.* impossibile existimet, ad Artis regulas revocare Experientiam, propter infinitas, quæ rem variant, circumstantias. Quem tamen ego audiendum esse non existimo. Utut enim verum sit, multis modis variari rerum circumstantias posse, dari tamen certi quidam conceptus possunt, secundum quos mentis operationes dirigantur. Si singularia & infinita illa velimus respicere, eadem in ceteris quoque scientiis deprehendemus, in quibus tamen a generalioribus principiis & Axiomatibus formandis ab ista rerum multitudine non deterremur. Magnus certe artis Analyticæ, sive Combinatoriæ, ut quidam vocant, per omnes disciplinas, omniaque negotia humana, usus est, si modo illam certa methodo definitam ac præceptionibus descriptam haberemus. Sed hactenus inter desiderata illa referri debet, optandumque esset, ut de ea dispicerent eruditi. Hujus certe propago Ars inventiva est, quam desiderari queritur Verulamius; vel potius illa ipsa est. Sub hac Arte inventiva multo maxima comprehenduntur. Et Verulamius quidem, *lib. 5 de scientiarum augmentis, cap. 2.* primo loco ponit Artem inventivam ipsarum artium, seu mechanicarum, seu liberalium: quæcunque enim de artibus habemus, casu potius & necessitate, quam consilio, inventa sint. Et erat tamen in Arte illa rationis fundata methodus, qua Artes ipsas invenire poteramus, ut prolixe demonstrat Verulamius. Qui hic vero mentis errores evitandi sunt, prolixe disquirunt idem Verulamius in suo *Novo Organo*, & Autor ille Gallus Anonymus, qui lingua vernacula novam aliquam Logicam, quam *artem cogitandi* vocat, scripsit, *part. I. cap. 8. 9. 10. 11.* Ubi de idearum claritate & distinctione, ac earundem obscuritate

ritate & confusione, ejusque confusionis remediis, agit. (Liber ille in Latinam versus linguam prodiit Lugdun. Batav. anno 1674. *in 8vo.*) Legi etiam in illam rem potest, animusque eo præmuniri contra errores, libellus doctissimus Roberti Boylii *de infido Experimentorum successu*, ubi in causas errorum inquirit, ac, proposita multorum exemplorum farragine, ostendit, quam sæpe minima circumstantia, ac vix interdum vel sagacissimo animadversa, experimenti eventum vel dubium fecerit, vel plane nullum.

19 Ars ista experimenta indagandi Verulamio vocatur ars judicii & directionis, cujus ille duas partes constituit. Nam vel procedere dicit ab experimentis ad experimenta, vel ab experimentis ad Axiomata, quæ & ipsa nova experimenta designent. Priorem harum partium experientiam literatam nominat. Posteriorem vero interpretationem naturæ, quam ille Hermeneuticam Physicam, ut peculiarem aliquam disciplinam, libello, cui titulus *Novum Organum*, proponit, quæ in universalibus formandis sollicita est, cum prior illa circa singularia occupetur, non minori etiam artificio, quanquam posteriorem priori huic præferat Verulamius. Modos ipse præscribit experimenta capiendi, non quidem secundum ordinem Dialecticæ instructos, sed qui facile ad illum reduci possunt; specialiores enim locos ostendit, omissis generalibus illis, quibus tamen hi substernuntur. Primus modus experimenta indagandi illi est experimenti variatio. Illam instituit (1) in materia, si sc. in materia simili idem experimentum suscipiatur. E. g. Confectio papyri ex linteo usitata est, idem in serico tentandum, uti papyrum conficiunt Chinenses. Insitio in arboribus fructiferis in usu est, quid si idem tentetur in arboribus sylvestribus, in floribus? Huc etiam pertinet, quando in subjecto variatio instituitur, ut si, ad exemplum surculi, trunco arboris insiti, semen cepæ capiti alterius cepæ viridi indatur. (2) Variatio experimenti fit ratione causæ efficientis, E. g. Radii solares, per vitrum missi, calorem augent, an idem præstent radii lunares, tentandum? Item an fumus calefactus? quod tentarunt nonnulli, & similem eventum senserunt, teste Honorato Fabri. Variatio experimenti fit (3) in quanto: multiplicata enim quantitate creditur augeri virtus. E. g. Globus plumbeus unius libræ decem pulsuum spatio ad terram descendit, quot pulsuum spatio globus centum librarum? Secundus modus ipsi est productio experimenti, quæ duplex est, ratione quantitatis continuæ, vel discretæ. Ratione hujus est repetitio, ratione illius extensio. E. g. Spiritus vini, unica distillatione vires acquirit, annon majores acquirat pluribus distillationibus? Magnes ferrum integrum trahit; num etiam frustum Magnetis in dissolutione ferri immersum ferrum ad se alliciat? Tertius modus est illi translatio experimenti, uberrimus sane & pene princeps. Est vero ille triplex: aut a natura vel casu in artem, aut ab arte vel practica alia in aliam; aut a parte alicujus artis in partem diversam ejusdem. Primæ translationi pleræque artes mechanicæ originem debent. Exemplum esse potest Iridum artificiosarum ad exemplum naturalis imitatio, modus distillandi ad imbrium imitationem institutus, tonitrua & fulgura ad imitationem naturalium instituta, per ministerium singularis illius casus, qui Monacho Cimbro, Barth. Schwartzio, acciderat.

Plura

Plura artificialium imitationum in natura exempla vide apud Sorellum *in Scientia Universali*, libro Gallice scripto, *variis Capitibus*. Secundæ translationis exempla hæc: Specillis sensus visus juvari potest, an & sensus auditus instrumento aliquo ἀκουστικῷ, quale experimentum hodie detectum est, ac descripsit Kitcherus in sua *Phonurgia*, qui se autorem inventionis contra Anglos asserit. Cadavera per balsamationes conservantur, annon & corpora viva? Sigillorum impressio arti Typographicæ viam ostendit. Tertiæ translationis, quæ parum a secunda differt, exempla multa in Medicina dari possunt. E. g. Si experimenta partis Medicinæ de curationibus morborum ad partes de tuenda sanitate & prolongatione vitæ, transferantur. Quartus modus illi est inversio experimenti, cum sc. contrarium ejus, quod experimento constat, probatur. E. g. calidum per specula intenditur, num etiam frigidum? Per ignem distillationes institui possunt, num etiam per res frigidas, nivem, glaciem, &c.? quale experimentum Magni Ducis Hetruriæ refert *du Hamel in libro de affectionibus*. Quintus modus illi est compulsio experimenti, quam vocat, ubi urgetur & producitur experimentum ad annihilationem, vel privationem virtutis. Quomodo nihil novi indagatur, sed natura rei per negationem & contrarium deprehenditur. E. g. Magnes ferrum trahit. Vexentur jam ferrum & magnes, ut amplius non fiat attractio, unde quodammodo deprehendetur, in quo natura magnetismi consistat. Ac deprehenderunt sane, qui de magnete inquisitiones instituerunt. Sextus illi modus est applicatio experimenti, quæ illi est ingeniosa experimenti traductio ad experimentum aliud quoddam utile. E. g Aurum plus ponderis, & minus dimensionis habet, quam argentum, aqua, quam vinum; ab hoc traducatur experimentum Archimedis, ut ex mensura impleta, & pondere excepto, possis dignoscere, quantum argenti auro fuerit admixtum, quantum aquæ vino. Thermometra pro mensura aëris calidi vel frigidi inventa sunt, an etiam pro mensura liquorum talia inveniri possunt? Septimus illi modus est copulatio experimenti, quæ est experimentorum, applicationum potius experimenti, nexus & catena, ut cum singula profutura non fuissent, ad aliquem usum connexa valeant. E. g. Si rosas aut fructus serotinos habere cupis, fiet hoc, si gemmas præcociores avellas. Idem fiet, si radices usque ad ver adultum denudes, & aëri exponas: at multo magis, si jungas utrumque. Refrigerant glacies & nitrum, juncta magis refrigerant. Spiritus vini vegetabilia facile recludit; idem Spiritus salis Tartari facit, si jungas utrumque, fortius habebis vegetabilium solutivum.

Hos Baco Verulamius modos proponit, quos si recte consideraverimus, omnes **20** e generalibus illis locis Dialecticis petitos inveniemus. Ex loco causarum procedit variatio experimenti, ratione materiæ & efficientis. Ex loco effectuum productio experimenti. E loco similium translatio experimenti. E loco contrariorum compulsio experimenti, ejusque inversio. Ex loco cognatorum est applicatio experimenti & copula. Ex his ille fontibus modos particulares producit, qui generales tamen dicendi sunt, si respiciamus Topica ejus particularia, quæ nihil aliud sunt, quam loca quædam inventionis & inquisitionis particularibus subjectis appropriata,

sive

sive misturæ quædam e Logica & materia ipsa. Illa autem omnia esse disjunctissima certum est. Particulares enim loci isti ratione subjecti valde variant, nec simul & semel excogitari possunt. Quemadmodum enim cum ipsis inventis comparatum est, ut cum ætate crescant, ac dies diem doceat, ita etiam cum inveniendi arte; semper enim aliqua cogitata incidunt, quæ prima vel illustrant, vel interdum etiam tollunt. Quæ omnia quidem generales quosdam locos habere possunt. Sed quoniam subjectorum, ut ita dicam, quædam infinitas est, multis modis particulares isti conceptus, generalibus subordinati, variari possunt.

21 Atque hic ego præter vulgares istos Locos Dialecticos, Indicem quendam categoricum commendarem, de cujus infinitate in inveniendis argutiis plura alibi dixi. *Cum enim inventio rerum requirat magnam rerum sylvam & farraginem, optime nobis cognitam, ista vero confusissima sit, nisi quodam filo Ariadnæo ducamur, ejus instar esse posse* puto Locos istos decem, ut vocant, Prædicamentorum, non, quod illam rerum omnium partitionem habeam omnium accuratissimam, sed quod tamen melius sit, aliquas habere rerum classes & series, quæ indicis loco fungantur, secundum quem cogitata nostra dirigamus. Index itaque categoricus ὕλην aliquam sive sylvam rerum nobis suggerit, Dialectica argumentandi modum præscribit, ut sit utriusque ministerio in cognitionem rerum deveniamus, quæ facilitari, supra quam credat aliquis, hac methodo potest. Quanquam enim Index ille Categoricus inveniendis Enthymematibus argutis propositus sit, adeoque ad artem dicendi spectet, tamen nihil prohibet, eundem etiam ad artem meditandi referre. Nam & in ipsis Interrogationibus & Inquisitionibus, quæ sunt meditationum nostrarum consectaria, elucet ista vis animi & rerum combinatio. Nam, ut Plato ait, qui aliquid quærit, id ipsum, quod quærit, generali quadam notione comprehendit. Exempli hic instar esse possunt *Topica* illa *particularia*, sive articuli inquisitionis, quos de variis naturæ subjectis proposuit Baco Verulamius, ut de gravi & levi, *lib. de scientiarum augmentis 5. cap. 3.* de ventis, peculiari libro, cui titulus: *Historia Ventorum*, de vita & morte, libro, cui titulus: *Historia Vitæ & Mortis*, de denso & raro, de Sympathia & Antipathia rerum, de Sale, Sulphure & Mercurio: super quibus subjectis generalia quædam meditata ac imperfecta reliquit, quæ adduntur *Historiæ* ejus *ventorum*. Illorum Topicorum particularium inventio e Categoriis mihi quidem desumi posse videtur, ut facile demonstrari posset, si ulterius huic rei insistere vellemus. De Indice vero illo Categorico legi possunt, quæ in Lectionibus supra citatis, *de Arguta Dictione cap. 6. p. 108.* diximus, unde facilius patebit, qui ejus usus in præsenti negotio constitui debeat. Cujus subsidio si instructi sumus, non opus erit ad artem Lullianam, aut Combinatoriam, de quibus magnifica adeo promittunt nonnulli, recurrere. Omnia enim faciliori negotio, per notiores illas vias, expediri possunt.

22 Est etiam alius quidam modus experimenta capiendi inartificialis, vel irrationalis, quem sortes experimenti vocat Verulamius, cum aliquid experiri velle animum subit, non, quia aut ratio, aut aliud experimentum, te ad illud deducat, sed quia similis res nondum tentata fuit. Qui modus, quanquam absurdus videatur, tamen etiam

hic

hic, ut in practicis fieri solet, etiam audaces fortuna juvat, & sæpe occasio datur novis rebus inveniendis. Hunc in ordinem referas illos, qui circa Chrysopëiam laborant: illi, quando nullis principiis fulti sunt, neque artem per traditionem acceperunt, cum ex ingenio suo aliquid tentare audent, casu nonnunquam in aliqua experimenta incidunt, quæ frustra omni studio & opera indagassent. Exemplum hujus ponit Verulamius in operatione ignis super aliquod corpus naturale, in qua alterum horum semper evenit, ut aut aliquid evolet, aut saltem fiat separatio partium localis, & ad nonnullam distantiam, ut in distillatione, ubi fæces subsident, vapores in receptacula congregantur. Huic opponit distillationem clausam, quam neminem mortalium adhuc tentasse ait. Sed & exemplum hoc non quadrat, nam certe inter maxime rationales modos ille poni debet, & ipsa illa distillatio clausa jamdudum ab hominibus tentata est. Id autem verum est, minime esse vulgarem hanc operationem, & omnium artificiosissimam, atque unice secretam Chymicam, qua perpetrari in re naturali stupenda opera possunt, ad ipsius naturæ imitationem, quæ h. m. in generationibus rerum omnium operatur. Nec certe fallitur Verulamius, quando ait, vim caloris, si intra claustra corporis sua in alterando facinora edat, cum nec fiat jactura corporis, nec liberatio, tunc demum hunc materiæ Proteum, velut manicis detentum, ad complures transformationes adacturam, si modo calor ita temperetur & alternetur, ut non fiat vasorum confractio. Recte etiam Verulamius hanc rem matrici naturali assimilat, ubi calor operatur. Has operationes instituit natura in generationibus omnium rerum. In generationibus animalium distillatio clausa est, vel in utero, vel in ovo, quo posteriori exemplo ad oculum demonstrari potest, & demonstrata est a nonnullis. In generationibus Metallicis idem processus est: in carceribus enim terræ sursum deorsum moventur Spiritus metallici, si vapores Mercuriales & sulphurei, quos Witterung coruscationum nomine appellant Metallici. Eorum continuo ascensu & descensu fit illa metallica mistio, & metallorum generatio, vel puriorum, vel impuriorum, prout vel munditia, vel immunditia loci genitalis, vel solis absentia & propinquitas, vel concurrerunt ad operationes naturæ, vel eas deseruerunt. Receptacula illa venarum, quæ vitrorum instar sunt, montibus superinjectis hermetice, ut ita loquar, sigillata sunt. Qui Metallorum imitationem intendunt Chymici, ac productionem eorum per artem, similem distillationem clausam principiorum metallicorum præscribunt, ut videre est in scriptis illis, quæ genuina esse, vel ex historia, vel ex collatione mutua, deprehendimus. Illic omnes operationes occluso vase instituuntur, vaporibus diversorum principiorum metallicorum continuo ascensu descensuque operationes mutuas edentibus. Similes operationes in rebus vegetabilibus institui possunt, & qui plantarum resuscitationes in vitro exhibere volunt, clauso vitro prius operationes illas instituerunt. Neque dicam de diuturnis digestionibus, quæ itidem clauso vaso fiunt, quibus magnæ parantur medicinæ. Quare immerito Verulamius, ut rem insolitam inducit, & intentatam distillationem hanc clausam, quæ certe est Chymia illa secretior, a vulgari ista distans, quantum cœlum a terra. Vulgaris enim illa ad destruendas res, aut depravandas, inventa est, hæc vero ad generandas, melioran-

das & transformandas res conducit. Prior illa violento igne, vel exterminat subtiles spiritus, vel empyreumate inficit, & peregrinitatem quandam sulphuris impuri admiscet, qua plus nocetur, quam commodum infertur Medicinæ; hæc vero blando igne & diuturno intima misti corporis invadit, vincula unionis mistionis solvit, ac reformare & refingere apta nata est. His experimenta indagandi modis Baconianis jungenda sunt, quæ ab eodem Autore proponuntur in *Novo Organo*, quod id agit, ut ex naturæ experimentis formare doceat Axiomata Universalia, per aliquam artem Hermenevticam, cujus principia, a Dialecticis quidem desumta, suam autem quandam formam & limites sortiuntur, e subjectis, circa quæ versantur. De qua naturæ interpretatione, ut vocat, legi potest liber ille, neque enim nostrum est, omnia ista huc adducere.

23 Præmissis igitur jam omnibus illis, quæ aditum parare ad Physicam Universalem possunt, videamus, qua ratione scientiam Physices partiatur Verulamius, quaque Methodo, in illa docenda discendaque uti nos velit. Primum Naturalem Philosophiam dividit in Speculativam & Practicam, quas geminas ejus partes constituit. In prima docet inquisitionem causarum, in altera productionem effectuum; altera naturæ viscera scrutatur; altera naturam veluti super incudem efformat. Ulterius partem speculativam de natura dividit in Physicam Specialem & Metaphysicam. Ubi illud notandum, Metaphysicæ acceptionem illi alio sensu venire, quam vulgo nos capimus. Per Metaphysica enim in Physicis intelligit, quæ abstracta magis & constantia sunt. Per Physica, quæ materiæ immersæ sunt & mobilia. Physica illi supponunt existentiam tantum & motum, & naturalem necessitatem: Metaphysica etiam mentem & ideam. Physica est illi, quæ inquirit de efficiente & materia: Metaphysica, quæ de forma & fine. Physicam iterum partitur in doctrinas tres, in naturam, in unum collectam, aut fusam, aut sparsam. Colligitur vero in unum natura, aut propter communia rerum omnium principia, aut propter unicam integralem universi fabricam, quæ naturæ unio duas parit Physicæ partes, unam de principiis rerum, alteram de fabrica universi, sive de mundo. Tres itaque partes hæ sunt (1) de principiis rerum, (2) de mundo, sive de fabrica rerum, (3) de Natura multiplici sive sparsa.

24 De singulis quædam tractantur communiter apud Physicos, sed quanta accuratione, judicare facile omnes possunt. Certe doctrina illa de fabrica rerum parum fuit exculta, quæ tamen nostri est usus in doctrina physica: quanquam & obsistat imbecillitas sensuum humanorum, qui ideas ejus distinctas & accuratas animo sistere non possunt, ob vastitatem objecti, ejusque occultationem. Suspicione tamen aliqua attingere possumus, & dedit hæc Verulamii speculatio (quanquam ipse dissimulet) Roberto Boylio occasionem scribendi *de Cosmicis rerum qualitatibus*, seu de iis affectionibus naturalibus, quæ corporibus ratione Systematis mundani, & nexus competunt, sive in Globo hoc terraqueo solo eæ affectiones fundentur, in massis sc. illis majoribus, ut vocat Verulamius, aqua, aëre &c. sive ad Globum hunc Terrenum,

vel

vel ejus partes, pertineant, ex operationibus ceterorum corporum mundanorum in hunc terræ Globum perductæ. Quæ pars Physicæ cum pateat latissime, cum sit a sensibus remotissima, nisi forte ex effectu quædam divinemus, mirum non est, a nobis non posse apprehendi effectus ex his caussis propagatas, ut fortassis plurimi sunt in natura. Et videmus quodammodo in influxibus corporum Planetariorum in hunc globum terraqueum, quorum effectus passim deprehendunt illi opifices, quorum operationes vel circa massam aqueam, vel circa massam terræ versantur, e. g. Nautæ, Agricolæ, metallifossores, quibus observationes interdum aliquæ e re ipsa nascuntur, quarum tamen adeo determinata veritas non est, ut nec falli interdum possint. Referenda etiam huc est Astrologia illa divinatoria Naturalis, quæ adeo incerta & fallax est; & esse tamen aliquam, in natura fundatam, tam ratio ipsa dictitat, quam eventus confirmat. Accedit etiam huic naturalis quædam hominum circa universalia socordia. Plurimi enim, in minutiis & particulis rerum occupati, non adeo simul respiciunt ad hujus universi machinam, cujus intuitu, si cogitationes extolleremus, aliam interdum naturæ faciem videremus, & quædam in certiora e considerationibus illis formaremus, quam nunc quidem novimus. Hinc possemus certiores tempestatum regulas formare, cometas prædicere, frigidam vel calidam aëris temperiem prænoscere, si ad habitudinem aëris, aquarum, terræ, semper respiceremus, & collationibus mutuis, ac observationibus, in locis diversis habitis a plurimis, angustiæ unius ingenii subveniremus. Quod quidem instituerunt socii Angli, sed an effectum daturi sint, dies docebit. Ratione Astrologiæ cogitationes quasdam proponit Verulamius, *de augmentis Scientiarum lib. 3. cap. 4.* quæ legi illic possunt.

25 Physicam Sparsam, sive de varietate rerum, rursus in duas partes dividit, Physicam sc. de concretis, & Physicam de naturis. Altera inquirit de substantiis, cum omni varietate suorum accidentium; altera de accidentium; altera de accidentibus per omnem varietatem substantiarum. E. g. Si inquiratur de leone, quercu, &c. illa plura & diversa accidentia suffulciunt. Contra si inquiratur de calore & gravitate, illa plurimis distinctis substantiis insunt. Quandoquidem vero omnis Physica quasi media est inter Historiam Naturalem & Metaphysicam, prior pars Historiæ Naturali proprior est, posterior Metaphysicæ. Physica autem concreta eandem subit divisionem, quam Historia Naturalis; ut enim Historia Naturalis factum ipsum perscrutatur; ita Physica concreta causas inquirit, adeoque circa omnes illas rerum classes versatur, circa quas versari Historiam Naturalem jam tum supra diximus. Physica vero de Naturis, sive abstracta, in duas partes dividitur, in doctrinam de Schematismis materiæ, & in doctrinam de motibus. Schematismi materiæ sunt densum, rarum, grave, leve &c. Motuum vero genera multa sunt; sunt enim vel simplices, vel compositi, & ratione schematismorum materiæ varii. De quorum speciebus singulis nolumus repetere, quæ prolixe Verulamius loco habet, jam supra citato. Id vero mirabile est, Verulamium ea jam animo complexum esse, quorum particulas excolendas sibi sumserunt recentiores, & his, velut principiis & fundamentis, doctrinam Physicam inædificarunt.

ficarunt. Sunt hodie, qui in Schematismis materiæ omnia ponunt Physices principia, omnesque ex iis rerum formas educunt. Sunt, qui in motu similiter universam Philosophiæ Naturalis doctrinam fundant, atque ex illo omnium *φαινομένων* naturalium rationes reddere laborant. Quo in argumento versantur illi, qui corpuscularem Physicam profitentur, omniaque e particulis deducunt, G. G. Leibnitzius, in *novæ* Motus *Theoria*, & J. Alph. Borellus in *lib. de vi percussionis*, & in alio, quem promisit *de motu animali*. Hi, quanquam eleganter, ac plane Mathematice demonstrare velint effecta naturæ, quo quidem nomine laudandi sunt, mihi tamen partem tantum aliquam Philosophiæ Naturalis comprehendere videntur, nec universalia aliqua statuere principia. Externa illi naturalium operationum vestigia legunt, regulis Mathematicis adjuti; sed interiora rerum illis modis demonstrari, a vero valde alienum est. Rectius itaque Verulamius hanc tantum partem constituit magnæ & universalis istius scientiæ Physicæ, qua tamen nondum omnis naturæ fundus exhaustus est, eritque, ubi non minus illi Lyncei laborabunt particularum & motuum suorum determinationibus, quam Peripatetici formis suis & qualitatibus, de quibus in progressu nostri Operi plura dicenda erunt. Interim videmus Verulamium jamdudum præcepisse animo illa, in quibus novi illi Scriptores triumphant.

26 Metaphysicæ assignavit Baco inquisitionem causarum formalium & finalium. Causas formales quod attinet, de iis vulgo invaluit opinio, nulla eas humana diligentia inveniri posse. Plato eas a materia abstractas speculabatur, non in materia determinatas. Unde factum, quod ad speculationes Theologicas diverteret, quibus Naturalem suam Philosophiam corrupit. Substantiarum quoque formæ perplexæ sunt & intricatæ, quas ad tempus seponi jubet Baco, explicatis prius simplicioris naturæ formis. Ita formæ Schematismorum materiæ & motuum, quas primæ Classis appellat Baco, citius inveniri possunt, quod, velut literæ Alphabeti, essentias & formas omnium Substantiarum conficiant. Inquiratur itaque de forma hujus vel illius soni, de forma densi, rari, calidi, frigidi, &c. & deprehendemus ea ratione substantiarum ipsarum formas. E. g. Si inquiratur in causam albedinis in nive, redditur illa, quod sit subtilis intermistio aëris cum aqua; hæc autem non est forma albedinis, cum aër etiam pulveri, vitro aut crystallo, intermixtus albedinem similiter procreet, non minus, quam si admisceatur aquæ. Verum causa illa efficiens tantum est. At vero forma illa, corpora duo diaphora intermixta, portionibus eorum opticis simplici ordine, sive æqualiter, collocatis, constituere albedinem. Pars secunda Metaphysicæ Verulamio (cujus hanc distinctionem immerito ridet H. Conringius *Disp. Phys. 1. Th. 3.*) est finalium causarum inquisitio, quæ interdum in Physicis pro causis Physicis a nonnullis venditantur. In quem lapidem Plato, Aristoteles & Galenus sæpe offendunt.

27 Doctrina Operativa naturalis in Mechanicam & Magiam dividitur; quæ respondent partibus Speculativæ, Physicæ Mechanica, Metaphysicæ Magia. Mechanices usus est quam latissimus; sed ars illa non ita tradita, ut tradi quidem poterat & deberet.

De

De ea ſuperius quædam diximus. Magia vero naturalis eſt, quæ cognitionem formarum abditarum ad opera admiranda deducit. Quæ pars itidem non eſt pro dignitate exculta, niſi velimus ſuperſtitioſas aliquas traditiones & obſervationes eo nomine ſalutare.

28 Utrique, tam Speculativæ, quam Operativæ Phyſicæ, magnam Appendicem Mathematicam ſtatuit Verulamius, eamque inter Appendices potius poni debere putat, quam inter ſcientias ſubſtantivas, magis tamen Metaphyſicæ Philoſophiæ Naturali ſubordinat, quam Phyſicæ. Quantitas enim, quæ ſubjectum eſt Mathematicæ, materiæ applicata, velut doſis naturæ eſt, & plurimorum effectuum in rebus naturalibus productrix. Ideoque inter formas eſſentiales eam ponit Verulamius, quarum doctrinam ille ad Phyſicam Metaphyſicam rejecit. Appendicem autem facit eam, hanc ob cauſam, ut delitiæ & faſtus Mathematicorum retundantur, qui Matheſin Phyſicæ fere imperare cupiunt. Quo morbo, ſi verum fateri velimus, laborant hodie recentiorum illa dogmata Phyſica: hodie enim pene omnis Phyſices ſcientia Mathematica eſt, ſubtilis quidem in iis affectionibus demonſtrandis, quæ ad Matheſeos miniſterium referri præ ceteris poſſunt. At in cauſis internis indagandis æque laborant, ut Peripatetici, quorum contrarius quidem morbus eſt. Nam ut hi Mathematicam Phyſicæ Dominam conſtituunt, ita illi Logicam: hi naturam externe conſiderant, ratione ſolius quanti, unius tantum formæ; illi conceptibus notionalibus omnia metiuntur. Media hic via tenenda eſt, &, quid natura ipſa velit, diſpiciendum potius. Propriorem tamen ad naturæ clauſtra aditum habent, qui Mathematica, velut Indice aliquo, utuntur, in qua tamen iis non ſubſiſtendum eſt, & ipſa penetralia perreptanda. Veteres iſti, qui vixerunt ante Platonis & Ariſtotelis tempora, eadem principia ſecuti ſunt. Nam de Democrito notum eſt, in figuris Atomorum illum principia varietatis rerum collocaſſe. Pythagoras naturam rerum ex numeris conſtitui aſſerebat Non itaque novus ille modus philoſophandi eſt, ſed jamdudum ab antiquis traditus.

29 Hæc Franc. Baconis Verulami, Viri Illuſtris & maximi ingenii, de amplianda cognitione Philoſophiæ Naturalis, ſunt meditationes. Qui, ſicut in *Libris de Argumentis Scientiarum, Novo Organo & Atlantide retecta*, methodum illam primus detexit, ita in *Hiſtoria Ventorum, Hiſtoria Vitæ & Mortis, Hiſtoria denſi & rari, Hiſtoria de ſono & auditu, Articulis Quæſtionum circa Mineralia*, & *Topica Inquiſitione de Magnete*, ipſa praxi viam oſtendit, methodique iſtius dedit ſpecimina. *Hiſtoria Gravitatis & Levitatis* periit. *Sylva Sylvarum* farrago eſt Experimentorum Naturalium, quæ, tam ipſe, quam alii, inſtituerunt, quibus tamen in omnibus fides haberi nequit. Nulla enim in illis ἀκρίβεια eſt, & poſt mortem ejus, ſi recte memini, Anglice primum prodierunt: hujus viri ingenium magnæ mihi ſemper admirationi fuit. Profundum enim, expeditum & diffuſum eſt per omnia. Ariſtotelis ſententias in multis ſequitur. Neque enim novaturit, niſi cum neceſſitas, demonſtrationis ratio, & experientia, illud poſtulant. Neque tamen in autoritatibus inſanit. Plura de illo vid. in *Ephemeridibus Gallicis A. 1666. p. 225-228. Ed. Lat.*

CAP. II.

DE LOCORVM COMMVNIVM IN PHILOSOPHIA NATVRALI SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Pleni Autores hi sunt narrationibus falsis atque incertis, & a tyronibus proinde non legendi.* 2. *Pertinent ad hanc Classem C. Plinius Major, qui ob diligentiam commendatur, & contra recentiorum criminationes defenditur.* 3. *Solinus, in quem Cl. Salmasii exstant* Exercitationes *Eruditissimæ, sed festinanter nimis, ac sine delectu, scriptæ. Similes in Plinium ab eodem sunt promissæ.* 4. *Vinc. Bellovacensis & Gerh. Joh. Vossius, ille exigui, hic summi pretii Scriptor.* 5. *Ferrantes Imperatus, cui Nic. Anton. Stelliola labores suos 100. Scutatis vendidit ac transcripsit; Georg. Hornius, Scriptor proletarius. J. E. Nierembergius fabulosus.* 6. *Epistolographi Physici, Paulus Sarpius, Nic. Fabricius Peirescius, Fort. Licetus, Thom. Bartholinus & Sam. Sorbierius.* 7. *Dialogorum Physicorum, & Itinerariorum quorundam, Scriptores, præsertim Cl. Berirgardus, Joh. Bodinus, Monconisius & Thevenotius.* 8. *Observationum (in quibus opus esse delectu monetur) Scriptores, Pet. Bellonius (Pet. Gyllio, Domino suo, eas suffuratus) Joh. Rud. Camerarius, aliique.* 9. *Observationes integrarum Societatum Physicarum, imprimis Collegii Naturæ Curiosorum Germanici, de quibus denuo sequius fertur judicium. Insperguntur nonnulla de Acad. Lynceorum Romana, & fundatore ejus, Aug. Cæsio.* 10. *Polygraphi Physici, Hier. Cardanus, Ul. Aldrovandus, Athan. Kircherus, Fort. Licetus, P. Gassendus &c.* 11. *Scriptores Physici Miscellanei variorum generum, Hier. Cardani & J. C. Scaligeri Scripta contraria.*

1 AD LOCORVM COMMVNIVM *Scriptores* accedimus, seu Autores illos, qui farragines aliquas rerum naturalium congesserunt, quorum notitia aliqua habenda, non quod ex iis multum profecturi simus (plaustra enim mendaciorum, superstitionum, falsarum relationum, ac animalium fabularum, illic reperimus, sed quoniam argumenta naturæ tractaverunt, & varietate sua occasionem aliis cogitationibus subministrare possunt. Nam hic primum esto principium; dubitare, si non de omnibus, saltem de plurimis. Et prodesse tamen nonnunquam ipsa dubitatio potest, qua in veram rei naturam sæpe deducimur, casu aliquo, vel errore, vel sorte: nolim tamen admittatur ad illorum Autorum lectionem tyro, cui nulla adhuc via strata est ad Philosophiam Naturalem, miris enim modis dementabit ingenium ac falsis implebit præjudiciis. Verum, si jam Mathematices sit peritior, & notitiam habeat Physicorum principiorum, tam veterum, quam recentiorum, cautius in illis versabitur. Quanquam enim nondum exactam habeat Philosophiæ Naturalis scientiam, & fortassis nunquam, ob rei vastitatem, habiturus sit, aliquod tamen illi apparebit veritatis crepusculum, ut melius certiusque mentis oculos ad

varias

varias illas narratiunculas reflectet, & accuratius de rerum veritate judicium formet.

Inter veteres habemus, post Aristotelem, cujus exstat *Historia Animalium*, & *liber mirabilium Auscultationum*, PLINII *Historiam Naturalem*, qui mirabili brevitate, ac *stylo* ad summa rerum capita recensenda *facto*, res vastas, & pene infinitas, complexus est. Quam ob causam Rol. Maresius *Lib. 2. Ep. 26*, Plinii paucos de Animalibus libros pluris facit, quam Gesneri & Aldrovandi de iis infinitos, quod Plinius omnia egregio ordine complexus sit, & singula in suas classes apte distribuerit, quæ vero ex aliis decerpsit, digesta, & stylo quasi concocta, sua quodammodo fecerit. Ei licentius nonnulli e recentioribus insultant, quam æquum est. Nam certa magna illi gratia habenda est, quod conservaverit nobis memoriam multarum rerum, quæ alias intercidissent. Apud illum enim consignata invenimus multa veterum Philosophorum, tum placita, tum inventa, de quibus profundum apud alios silentium est. Nec est, quod de fabulosis quibusdam traditionibus nonnulli conquerantur, nam certe ego puto, in illis hodiernis Observationum Scriptoribus plus fabularum esse, quam in Plinio. Ex ingenio autem iste nihil finxit, sed, fidem veterum scriptorum secutus, ad posteros propagavit ea fide, qua a majoribus acceperat. At hodierni illi nostri Observatores sæpe mentiuntur, ut novam aliquam observationem cudant, sæpe rerum circumstantias non recte pensitant, &, ut mancum de rebus formant judicium, ita incertum nobis gignunt experimentum. Sed & multa fabulosa habentur in Plinio, quæ non sunt. Sæpe enim ipsi, laborantes ignorantia, alios incusamus malæ fidei, cum nos ipsi potius culpandi eramus; quod probari in Plinio non paucis in locis poterat, si nostri res esset instituti. Utinam nobis fata *non invidissent Claudii Salmasii Exercitationem de scriptis Plinianis*, quam editurus fuisset, nisi morte immatura subreptus fuisset, cujusque mentio extat in Catalogo Operum ejus, quem nobis reliquit *Laurentius Crassus Tomo 2. Elogiorum.* 2

Plinii epitomator SOLINUS *est*, cujus extat *Polyhistor*, quem *Salmasius* uberrimis vastissimisque Commentariis explicavit, qui liber Locorum Communium instar esse potest. Omnia enim vir ille doctissimus, quæ apud veteres de similibus argumentis tradita erant, collegit, suo ubique interspersо judicio. Sed, quoniam ille festinanter plerumque scribebat, ut uberrimo ingenio nulla sufficeret manus, nec vel verborum, vel rerum, modum nosset, multa illi exciderunt, quæ & ipse noverat melius, & rectius alio die tradebat, quæque facile evitasset, si paululum modo attendisset animum. Quod Gronovii judicium de hoc viro, *lib. 1. de pecunia Veteri, c. 41.* ut in Philologicis, ita etiam in his verum est. Nam multa etiam hic miscuit, quæ poterat opportunius alio tempore & loco dixisse. Sed quoniam hic vastitatem & multitudinem habeat objectorum, sponte ingenium ejus in tam varia excurrit. *Exercitationes* ejus *Plinianæ*, quas passim in hoc Commentario promittit, lucem non conspexerunt, mors enim istas molientem prævenit. Multa in illis de herbis & plantis dicturus fuisset, & aliquanto plenius accuratiusque, quam fecerant ante illum Scriptores illarum rerum, ac ipse Jul. Cæs. Scaliger *in Comment. de Plantis* eruditissimo. 3

E re-

4 E recentioribus naturalium rerum Collectoribus habemus VINCENTII BELLOVACENSIS *Speculum naturale*, partem Quadripartiti operis unam, quem in *Morali Speculo*, velut exſcriptorem Divi Thomæ, accuſat Jac. Thomaſius, *in libro de plagio literario §. 574.* In *Speculo* etiam *Naturali* totum fere Plinium exſcripſit, aliqua tamen e ſuorum temporum Scriptoribus addidit. Sed parum in illo Autore eſt doctrinæ elegantioris. Longe luculentius Opus eſt GERH. IOH. VOSSII, quod *Phyſiologiam Chriſtianam* inſcribit, ac addi ſolet ejus libris *de Idololatria*, quod ego quidem quam pleniſſimum habeo inter illa, quæ Hiſtoriam Naturalem Narrativam complectuntur. Omnes enim rerum claſſes perambulat, & quæ ad illas pertinent, diligenter ex Autoribus colligit.

5 Editus quoque Italica lingua Neapoli, A. 1599. *in fol.* liber eſt FERRANTIS IMPERATI, *Neapolitani*, cui titulus: *Hiſtoria Naturalis*, qui, antequam Venetiis, A. 1672. eſt recuſus, magno pretio ſæpe redemptus eſt ob raritatem. Liber eſt multa diligentia ſcriptus, ideoque præ cæteris commendandus, quod partem Operativam Phyſicæ plenius, quam ceteri, dederit; qua ratione prodeſſe plurimum poteſt. Quanquam tamen & ille, quod res metallicas inprimis attinet, e Germanis, Georg. Agricola præcipue, pleraque exſcripſerit. Adjutus fuit in Opere ſuo a præſtantiſſimis ſui temporis viris, Joh. Vincentio Pinello inprimis, maximi ingenii & multarum literarum viro, cujus in rebus naturalibus peritiam ex *Vita* ejus, a Paulo Gualdo ſcripta, diſcere poſſumus. Habuit & alios laboris ſocios, aut conſultores potius, Petrum Andream Matthiolum, Melchiorem Guilandinum, Bartholomæum Marantam, Jacobum Antonium Cortuſium, Ulyſſem Aldrovandum, Carolum Cluſium, Caſparum Bauhinum, Fabium Columnam & Nicolaum Antonium Stelliolam, quos ipſe Autores in præfatione libri ſui nominat, ut conſultores ſuos. Sed ſunt, qui hunc poſtremum ſcriptorem verum hujus libri Autorem vocant; is enim 100. ſcutatos accepit ab Imperato, ut nomen illi ſuum præfigere permitteret, quod prodidit typographus in libelli Stelliolæ, quem *de Teleſcopio* ſcripſerat, præfatione, vid. *Nicolaum Guibertum de murrhinis c. 1. in fine.* Plura de eo dicet MARTINUS VOGELIUS *in Hiſtoria Lynceorum*, quam typis paratam habet. Sed quicquid ſit de vero Autore, liber tamen ipſe bonus eſt, vehementer etiam commendatus *Antonio Nardo*, qui & ipſe multa ſcripſit in Hiſtoria Naturali, ac in quodam lib. Italico inedito, qui in Ducis Florentini Bibliotheca aſſervatur, cui titulus: *Scene Toſcene*, magnificum Ferranti Imperato elogium ſuſpendit, in eo laudans veritatem experimentorum. MICH. NEANDRI, Rect. Ilfeld. viri docti, *Phyſica* ſive *Sylloge Phyſicarum rerum eruditarum*, Lipſiæ A. 1591. *in 8vo* prodiit. Multa in ea habentur erudita Phyſica & Medica, ſed mera tantum Collectanea. IOH. EUSEB. NIEREMBERGII *Hiſt. Naturalis in fol.* edita, multa habet de variis rebus, imprimis orbis alterius Exoticis. Sed ſunt, qui Autorem in multis fabuloſam exiſtimant. GEORGII HORNII *Hiſtoria Naturalis* Leidæ A. 1670. *in 12mo* edita, magnifico iſto titulo jejunus admodum 17. foliorum liber eſt, qui facile ſomnianti alicui, & aliud agenti, excidere poſſit. Ne quid dicam de iis, quæ hic falſa recenſentur.

Scri-

Scripserunt etiam non pauci sub Epistolarum forma res varias naturales, qui primum locum inter Miscellaneos scriptores obtinent. Priores enim, quos nominavi, Ordinem naturæ sequuntur, & per singulas rerum Classes naturæ historica colligunt. Inter EPISTOLOGRAPHOS PHYSICOS primo loco recensebo *Pauli Sarpii*, Autoris illius, qui *Historiam Concilii Tridentini* scripsit, *Epistolas* de rebus Physicis, quæ tamen lucem nunquam adspexerunt, magno Philosophorum malo. Non enim facile ingenium fuit, quod magis penetraret in arcana, tam Politica, quam naturalia. Primus certe circulationis sanguinis Autor fuit, & experimenta ista publice Venetiis ostendit. Falso proinde jactant Angli, se ejus esse inventores, quibus id Anglus ipse, Henricus Stubbe, objicit, in libro illo, quem contra Societatem Regiam scripsit. Refert autem id *in Vita Patris Pauli* Fulgentius, in qua etiam de summo ejus ingenio in rebus Mathematicis, & de his ipsis Epistolis Physicis, *p. 232. & 233. vers. Gallicæ* agit. Similiter EPISTOLAE PEYRESCIANAE (e) de variis rebus Physicis magnum nobis lumen in Historia Naturali accendere possent, si aliquando ederentur, quas in Bibliotheca sua diligentissime servavit Petrus Puteanus, Consiliarius Regis Galliæ, teste Nicolao Rigaltio, *in vita ejus p. 500.* ubi de illis ista habet: *Præterea servavit Nicolai Fabri Peyrescii, Senatoris Aquensis, Epistolarum ad se atque Jacobum fratrem volumina duo grandia, quibus continentur ad naturalis historiæ, totiusque literaturæ notitiam, observationes elegantissimæ.* Quis autem vir Peyrescius fuerit, constat ex *Vita*, quam Petr. Gassendus scripsit. Ubi inter cetera Opera & studia, multum eum rebus naturalibus impendisse & operæ & temporis, deprehendimus. Jungi his possunt FORTVNII LICETI *Quæsita per Epistolas*, vastissimo viri ingenio, cujus extant magna volumina, tam in Medicina, quam in Philosophia Naturali, de rebus Philosophicis scripta. Et quanquam ille Peripateticæ Philosophiæ sit addictus, adeo quidem, ut vel integrum librum *de pietate Aristotelis* scripserit, ejusque sententias, quanquam falsas, cum recentiorum hypothesibus conciliare conatus fuerit, multa tamen apud illum reperiuntur curiosissima, & magno studio conquisita & elaborata. Nostris temporibus diligentissimus fuit, in Epistolis Physicis & Medicis conscribendis, THOMAS BARTHOLINVS, vir in augenda scientia naturali sagacissimus, cujus prodierunt *IV. illarum Centuriæ*, Hafniæ *in 8vo*, duæ quidem priores A. 1663. totidem vero posteriores A. 1667. Scripsit & Autor Gallus, SAM. DE SORBIERE *Epistolas Physicas*, quæ tamen non tantæ accurationis mihi videntur. Levius enim de rebus & Autoribus format judicium. Quo nomine vapulat Anglis, qui *Itinerarium* ejus *Anglicum*, Gallica lingua scriptum, non satis benigne, ut æquum etiam erat, exceperunt, & passim illi ignorantiam & incogitantiam objecerunt. 6

Epistolographis accensendi sunt, qui DIALOGOS scripsere, quibus complexi sunt *res naturales*, quorum aliqui sunt inter Scriptores Exoticos, Italos, Gallos, Hispa- 7

(e) Nicol. Fabr. Peyrescii *Epistolarum* editionem Galli propediem a se jubent expectari, uti e Novis Literariis, vel Jac. Bernhardi, vel Jesuitarum Trevoriensium, haud ita pridem sum edoctus.

Hispanos. Sic SIM. MAIOLI *Dies Caniculares* de variis naturæ subjectis, per modum Dialogi, agunt. Sic CLAVD. BERIRGARDVS, Philos. Patavinus doctissimus, profundissimi vir ingenii & judicii, in *Circulo Pisano*, qui Patavii A. 1661. *in 4to* prodiit, e Vett. & Recentt. Philosophis, perpetuo Dialogo inter Charilæum, Philosophiæ Peripat. defensorem, & Aristæum, Anaximandri principia proponentem, omnis Philosophiæ Naturalis penetralia rimatur. IOH. quoque BODINVS, sicut in omnibus, ita & in Physicis, Novator, *in Theatro Universæ Naturæ*, Lugd. A. 1596. *in 8vo* edito, de variis naturæ argumentis sub forma Dialogi differit, & hac styli forma eo commodius paradoxas monstrosasque opiniones suas, ope objectionum, proponit, in quibus plus sæpe theseos est, quam ubi veram Thesin suam ostendit. Inter Hispanos habemus TORQVEMADAE *Dialogos*, qui postea in linguam Germanicam sunt conversi. ITINERARIORVM SCRIPTORES nonnulli etiam non sunt negligendi, inter quos excellit MONCONISIVS, *(f)* cujus extant Gallica lingua *Itineraria* per Orientem, totamque Europam: in quibus diligenter notavit, quicquid rerum naturalium apud omnes gentes observavit, quicquid mechanicarum rerum a peritis artificibus obtinere potuit, quos omnes in itinere suo compellavit, nec omisit colloquia cum viris doctis & Philosophis naturalibus instituta. Medica etiam multa & Chymica immiscet, quorum tamen certa adeo non sunt experimenta. Ipse enim omnia, prout tradita sunt, velut per lancem saturam, congessit, suis postea experimentis exploranda. Sed, quoniam morte præmatura præreptus est, omnia sine discrimine, quæ in scriniis ejus reperta fuere, edita sunt, quorum si ipse vivus arbiter fuisset, majore fortassis cura scriptum haberemus opus. Interim laudanda vehementer est hujus viri industria, qui vel sic prodesse non parum studio naturali potest. Laudari etiam, ob diligentiam in naturalibus, merentur Pet. de la Valle *Itinerarium*, Anonymi *Historia Insularum Antillensium*, Guilh. Pisonis *de Indiæ utriusque Re Naturali & Medica Libri XIV.* de vastissima Er. Francisci Volumina Germanica, Norib. *in fol.* edita, in quibus, labore utilissimo, ex Itinerariis variis, Sinensibus inprimis & Indicis, omnia naturalia & artificialia collegit, ac sub unum conspectum produxit. *Thevenotius* in *Itinerariis* suis curiosior est. Ipse enim sua edidit observata, ac cum judicio omnia digessit, a quo, ut jam supra dixi, speranda nobis est aliquando accuratior rerum Mechanicarum Historia.

8 Tandem & OBSERVATIONVM *Scriptores* huc pertinent, qui præ ceteris magni faciendi sunt, si fidem illam, quam debebant, adhibuerint rebus suis. Et hodiernum quidem seculum, quod in experimentis capiendis deliciari nunc quodammodo videtur, supra modum fœcundum est illis Scriptoribus, sed in his oportet magno cum delectu versari. Non enim temere admittenda eorum experimenta, aut Historicis eorum fides habenda, nisi natura etiam nos fecerit certiores. Habuimus & superiori seculo, qui Observationes scripserunt, inprimis in Medicinalibus, quibus naturalia nonnunquam sunt mista. Sed in illis non est ἀκρίβεια illa observata, quam observare

(f) Germanicam Hodœporicorum Monconysii Versionem dedit M. Christ. Junckerus, Gymn. Schleusing. Conrector, excusam Augustæ a. 1696. *in 4to.*

vare debent, qui talia scribunt. Ideoque, velut narratiunculæ quædam sub certa fide traditæ, sunt accipiendæ, in quorum enarratione nos tempus terere nolumus. Mihi præ omnibus aliis arrident GEORG. HIER. WELSCHII Scripta hujus generis, ob delectum pariter atque doctrinam accuratissimam. Quibus addi merentur, quæ ROB. BOYLIUS in Lib. Anglico: *The Usu fulnesse of the Natural Philosophie* (Ox. 1664. *in 4to*), & altero *Occasional Reflexions*, de variis Rebus Naturalibus obsetvavit. Extant PETRI BELLONII *Observationes de rebus naturalibus Exoticis*, quas e Gallicis Latinas fecit Carolus Clusius, ediditque Antwerpiæ, anno 1586. sed quas subreptas ab illo Domino suo fuisse, cujus peregrinationum comes erat, fama est, de qua videri possunt Scævola Sammarthanus *Lib. I. Elogiorum pag.* 24. & Thuanus *lib. 16. Hist. fol. 333.* In quibus nonnulla sunt fide digna, meræ enim sunt Historiæ ab illo, vel Domino ejus, Petro Gyllio, congestæ. IOH. RUDOLPHUS CAMERARIUS *Centurias 17. Memorabilium Medicinæ, & mirabilium naturæ Arcanorum*, collegit, in quibus etiam occurrunt multa non spernenda. Longe tamen plurima sunt e lacunis superstitionum & traditionum hausta, aut ex trivio deprompta.

Hodie huic fini *tota* COLLEGIA instituta sunt in Italia, Anglia & Germania, in quibus in medium consulitur de re naturali per experimenta augenda. Habuerunt priora etiam tempora, apud Italos, talia Collegia, in quibus laudari præ ceteris meretur *Academia Lynceorum*, (g) a Principe Angelo Cæsio, acerrimo rerum naturalium & Mathematicarum indagatore, instituta, in qua tamen potius scribendis libris, quam novis inventis, opera dabatur. Passim enim collegit homines doctos, inopia oppressos, sumtusque iis liberaliter suppeditavit, ut aliquid scriberent. Ipse Nardi Antonii Recchi librum *rerum novæ Hispaniæ*, suis sumptibus, in lucem edidit, de quo videri possunt amplius Erythræus *Pinacotheca tertia*, *num.* 23. & Joh. Baptista Porta in præfatione *libri*, quem *de distillatione* conscripsit. De eodem Angelo Cæsio, ejusque Academia, liberalitate & scriptis vide Collegæ nostri Clariss. D. J. Dan. Majoris *Annot. I. ad Fabii Columnæ Opusculum de Purpura.* Qui Columna ipse membrum hujus Collegii fuit. Scripsit ipse Cæsius volumen ingens, quod *Naturæ Theatrum* inscribit, & multa alia, de quibus eodem loco videri Erythræus potest. Sunt & hodie Romæ & Florentiæ Collegia quædam instituta, unde Observationes prodierunt libris singularibus. Et Florentini quidem aërem & vacuum variis tentaminibus explorarunt, nec legi facile quicquam curiosius potest circa hoc argumentum, quanquam & Angli, Robertus Boylius præprimis, multa in illa re præstiterint. De Gallicis & Anglicis Collegiis, unde hodieque Observationes, vel menstruæ, vel annuæ, prodeunt, jam supra dictum est. Germanorum Societas magna parit singulis annis Observationum volumi-

9

(U) 2 na,

(g) De Academia Lynceorum, & Principe Cæsio, ejus fundatore, fusius jam disseruit Noster *T. I. Polyhist. Lib. I. c. 14. §. 18. seqq.* Ubi recte monuit, incertum esse, an fundatio ejus Federico Cæsio Parenti, pro quo Aug. Favoritus & Joh. Dan. Major, an vero Angelo Filio, pro quo Erythræus, ipseque & Henn. Wittenius, hunc secuti, militant, debeatur. Conferri quoque possunt, quæ nos hac de lite observavimus *in Homonymoscopia. P. III. c. 7. §. 22. p. 657. 658. 659.*

na, e quibus si quis in compendium traxerit nova illa, & quorum illi se primos inventores, vel observatores venditare possunt, exiguum quis libellum ex ista Scriptorum mole facile confecerit. Apud Danos quotannis quoque *Acta Hafniensia* prodeunt, in quibus non pauca etiam curiosa, sed & non immerito delectum aliquem desideres. Et habet sane illa Collectio, e locis tam diversis, Autorum cujuscunque generis aliquid incerti. Inter eos enim sæpe sunt homines aliqua tantum prurigine famæ laborantes, qui, cum & ipsi Principum misceri Archivis percupiant, aliquid corradunt Observatiunculorum, quibus interdum plus mendacii subesse deprehendas, quam veritatis.

10 Autores POLYGRAPHI in hunc etiam censum referendi sunt, suntque illi, qui pene in omnibus Naturalis Philosophiæ argumentis scripserunt. Inter quos referendus est HIERONYMUS CARDANUS, magni ingenii Autor, in quo, mirabili vicissitudine, summam sapientiam dementiæ mistam invenies. Nullum pene tam naturalis, quam moralis Philosophiæ, caput est, nulla Medicinæ & Mathematicæ pars, quam ille non Commentariis suis attigerit, doctis utique & laboriosis. Sed mira est hominis illius sæpe vanitas in somniis, ostentis, prodigiis, præsagiis astrorum ac geniorum, fingendis: Ejus Opera omnia, decem *in folio* Voluminibus, edita sunt a Gabr. Naudæo in Gallia. ULYSSES ALDROVANDUS quidam in scribendis libris Hercules fuit, nullum enim naturalis Philosophiæ Caput est, quod non Commentario prosecutus fuerit. Vastum Operum ejus Catalogum vide apud Joh. Imperialem in *Museo* suo, & Laurentium Crassum *in Elogiis Hominum literatorum*. ATHAN KIRCHERUM etiam Herculem (qui unius noctis concubitu cum 50. fœminis totidem genuisse filios dicitur) inter Scriptores, si librorum numerum videas, vocaveris. Non tamen omnes, qua debebant, accuratione sunt scripti. *Mundus Subterr.* non pauca habet Experimenta, non tamen accurate semper proposita. Multa in illis falsa, multa ex aliis transscripta, denique multi ligna sua in hanc sylvam contulerunt. FORTUNIUS LICETUS referendus etiam inter illos est, cujus Operum Catalogum apud Crassum habemus, *part. 1. pag. 294. & 295.* Similiter & PET. GASSENDUS multos scripsit in Philosophia naturali libros, cujus Opera aliquot Voluminibus congesta sunt, quorum Titulos vide apud eundem Crassum, *Part. I. pag. 300.* De Caroli Clusii Operibus vero *Part. II. pag.* 40.

11 PROBLEMATUM PHYSICORUM *Scriptores* huc quoque pertinent, de quibus jam tum dictum *priori Capite*. Quibus nunc addo librum CASPARI DE REIES, quam scripsit sub Titulo, *Campus Elysius jucundarum quæstionum.* Extant quoque Germanica lingua GOTHOFREDI VOGTII Problemata quædam Physica, non contemnenda. Legenda etiam est PET. MEXIAE *Sylva*, Hispanico quidem sermone scripta, sed nunc in Germanicum conversa. ERASMUS BARTHOLINUS, qui pauca quidem scripsit, sed docta & selecta, nec vulgari modo tractata, sed orationis flore vestita, in *Librum Qq. XIII. Academicarum de Naturæ Mirabilibus*, Hafn. A. 1674. *in 4to* excusum, congessit, quas seorsim ediderat, Dissertatiunculas *de Figura & Poris Corporum, Figura Nivis, vi consvetudinis*, aliasque lectu dignissimas. E Placitorum Philosophicorum

Scri-

Scriptoribus spectat huc etiam *Doxoscopia Physica* IOACH. IVNGII, varias Antiquorum & Recentiorum de rebus Naturalibus exhibens atque examinans sententias, quam post Autoris mortem edidit Mart. Fogelius, Hamb. A. 1662. *in 4to.* MARCI FRID. WENDELINI, Viri diligentissimi, *Contemplationum Physicarum Libri*, Physicam generalem, &, ex speciali, Tractationem de Mundo & Stellis, continentes, qui Francofurti, A. 1649. *in 8vo*, prodierunt, utiles itidem sunt ad cognoscendas variorum Autorum, & Scholasticorum quoque, sententias, quorum argumenta diligenter Autor collegit, & in se contulit. HENR. KIPPINGII *Institutiones Physicæ* titulum istum non merentur, cum LL. CC. tantum coacervent. Uti tamen Libro illo cum fructu possumus, cum non pauca notatu digna subministret, & sententias aliorum diligenter colligat. GEORG. HORNII *Arca Mosis* generalem quandam rerum σκιαγραφίαν, sub VII. dierum Operibus, delineat, additis nonnullis e Chymia, Physica, reliquisque Scientiis, inter se mistis. Reperiuntur in illis quædam, verbotenus ex aliis Autoribus Compendiariis (qualis etiam Hornius in omnibus est) descripta. Qui Memorabilia & Magica naturalia scripsere, quoque huc referendi, uti Levinus Lemnius, J. Jac. Weckerus, Antonius Mizaldus, Wolfg. Hildebrandus, Mart. Schmuckius, J. Bapt. Porta, Casp. Schottus, (Scriptorum Kircheri promus condus, & ex istis pleraque compilans,) *in Thaumaturgo Mathematico & Physico, Jocoseriisque Artis & Naturæ*, Joh. Jonstonus (Autor in Collectaneis Rer. Nat. non contemnendus,) *in* Θαυματογραφία *Naturali*, de quibus quid sit sentiendum, peti e superiori potest capite. Spectant & huc, qui de varietatibus & subtilitatibus naturæ scripserunt, Hier. Cardanus, & Jul. Cæs. Scaliger, qui adversus Cardanum insurrexit, refutatus tamen postea a Cardano, in quem certe injurius in multis fuit. Vindicat Cardanum in nonnullis Joh. Sperlingius, *in Meditationibus super Subtilitates Scaligeri.* Scaligerum multa hausisse ex aliis, præcipue ex Joh. Leone, Autor est Vossius *de origine Idololatriæ;* Vid. Thomasium *de plagio literario* §. 536. De Museorum Scriptoribus superiori cap. actum est, & de illis, qui errores vulgo refutarunt. Multa quoque ad Historiam Medicam & Physicam spectantia Manuscripta Volumina recensentur *lib. 6. Commentariorum de Bibliotheca Vindobonensi, Part. II.* a Pet. Lambecio, quæ hic referre nimis esset operosum &c.

CAP. III.

DE PHYSICA MOSAICA, EIVSQVE INTERPRETIBVS, VETERIBVS ET RECENTIORIBVS.

§. 1. *Invectiva in pietatem scientiarum omnium principia in S. Scriptura vestigantium ineptam, & hinc orta Fanaticorum somnia.* 2. *Historia Creationis Mosaica fabricam quidem universi illustrat, sed certa ac adæquata Physicæ principia non proponit. Diversæ Spiritus, qui aquis incubuit, interpretationes.* 3.

Vestigia Historiæ Creationis in Philosophis Gentilium, maxime Platonicis. 4. *Ex Philosophis modernis, Mosis Narrationes Physicas Cartesianis applicarunt. Principiis Joh. Amerpoel. Lud. de Beaufort & Henr. Morus, suis Rob. Fluddius, Aristotelicis Physicæ Christianæ Scriptores.* 5. *Novum autem ex iisdem Systema Physicum effinxerunt Johan. Amosius Comenius & Joh. Bayerus, quorum tria principia* (Massa *sc.* Mosaica, Spiritus & Lux) *reliquaque Philosophemata παράδοξα, prolixe recensentur ac confutantur.* 6. *Joh. Henr. Hottingeri, Bened. Pererii & Claud. Berirgardi in Historiam Creationis Commentationes, Johannisque Espagneti* Enchiridion Physicæ Restitutæ, *Mosaica legens vestigia, commendantur.* 7. *Cabalistarum, Franc. Georgii, Henr. Mori, &c. Interpretationes Paradoxæ.* 8. *Enthusiasticæ Æg. Gutmanni, Jac. Böhmii (de quo, & Asscla ejus, Quir. Kühlmanno, fusius differitur,) Joh. Heydoni, Joh. Sophr. Kozackii.* 9. *Scriptores alii in Historiam Creationis Miscellanei.*

1 ACcedimus nunc ad principia Philosophiæ naturalis exhibenda, ex variis variarum gentium sententiis. Quandoquidem vero inter illas primatum jure tenent Hebræi, & qui Thesaurum illum possident librorum divinitus inspiratorum, libros Mosis præcipue, Scriptoris antiquissimi, unde sua hausisse videntur, qui propius absunt ab ejus ætate, Philosophi, merito jam primo loco disserimus *de* PHYSICA ista MOSAICA, disquisituri, an in Historia illa Creationis, a Mose scripta, tradantur principia adæquata & sufficientia, quibus superstrui Philosophia naturalis possit. Ac primo hic sancta quorundam simplicitas notanda est, qui, inepta pietate, ac superstitione potius, quam ingenio, ducti, omnium scientiarum principia in sacra Scriptura putant esse recondita, qua opinione quidam imbuti integras Encyclopædias Biblicas nobis pepererunt. Sed satis quidem patet, homines illos non distinctas habere rerum ideas, nec ingenium illis esse aptum natum ad conceptus de rebus formandos. Neque enim eum in finem tradita est Scriptura sacra, ut scientias inde discamus. Quam enim ridiculum est, ex aliquot locis, ubi, data occasione, mentio fit nonnullarum rerum ad scientias pertinentium, principia quædam Methodica educere. Cui viæ si quis insistere velit, eadem ratione e Corpore Juris & Physicam, & Ethicam, & Politicam, & nescio quid non, concinnabit: ut sunt sane, qui magno ac inepto conatu magnas istas nugas egerunt. Quidam enim in Jurisprudentia tradenda principia Grammatica, Rhetorica, Physica, Medica, Theologica, adeoque omnium disciplinarum, indagarunt, quæ illi utcunque educunt e locis quibusdam, eorum argumentorum quædam forte attingentibus. Idem alii forte in Hippocrate, vel etiam aliis Autoribus, præstiterunt. Multæ hinc certe ortæ sunt ineptiæ, non Judæorum ac Rabbinorum tantum, quibus solenne est, in singulis apicibus mysteria quærere, sed & Fanaticorum hominum, qui priori seculo mira somnia excogitarunt, quibus infecerunt Philosophiam naturalem, vel e verbis Scripturæ Sacræ, male intellectis, vel sensibus quibusdam in ipsam Scripturam Sacram illatis. Ac sunt plerique illorum hominum artis Analyticæ ignarissimi, cumque destituantur vera interpretandi scientia, ea quæ interdum populari sensu, in libris sacris dicuntur, vel

vel etiam Metaphorico, illi alieno capiunt. Quare cavendum eſt ne, dum in ſacris literis quippiam rerum naturalium quærimus, ſomnia noſtra potius inferamus.

2 Quod jam attinet *Hiſtoriam Creationis*, pertinet illa quidem ad contemplationem Phyſicam, ita tamen, ut Theologicæ potius conſiderationis, quam Philoſophicæ ſit. Nam certe, qui hic vera, adæquata & ſufficientia Phyſices principia quærunt, fruſtra quidem laborare mihi videntur. Quoniam enim natura, nunc in iſtum ordinem redacta, alia, generationis ſcil. via incedit, ad quam principia naturalia dirigenda etiam ſunt, ex ſola Creationis hiſtoria rem omnem non conficiemus, quanquam negari id non poſſit, quoad σύνταξιν hujus univerſi inde deſumi multa poſſe. Specialia vero Corpora naturalia quomodo miſta vel compoſita ſint, nunquam inde diſcemus. Fueruntque alia certe principia mundi creandi, quam nunc ſunt Corporum naturalium creatorum. Deus enim ex nihilo creaverat univerſi hujus principia, unde poſtea producta eſſe omnia corpora apud Moſen quidem legimus, ſed quomodo, ac qua ratione, producta, illic non traditur. Præterea magna hic eſt in Interpretatione ambiguitas. Quando enim *Spiritum* dicit Moſes *incubuiſſe aquis*, aliqui Spiritum Sanctum, aliqui principium aliquod naturale activum & univerſi hujus conſtitutivum ſimul ac digeſtivum, aliqui ventum, intelligunt. Qui Phyſicam Moſaicam ſtricte ſequuntur, generale hoc Spiritus vel Animæ mundi principium, quaſi certum & θεόπνευςον, admittunt, de quo nunc diſſerendi locus non eſt.

3 Philoſophi Gentiles, Moſi viciniores, non obſcura habent Moſaicarum traditionum veſtigia, quorum loca Parallela diligentiſſime congeſſit in *Commentario* ad hæc loca doctiſſimo *Auguſtinus Steuchus*. Legi & HUGO GROTIUS poteſt in *libris de Veritate Religionis*, ac *Notis in eosdem*, ubi ex Scriptis aliorum Orientalium populorum Gentilium dogmata oſtendit, cum Moſe convenientia. Et videtur hinc Platonicorum & Pythagoreorum Schola exhauſta, qui ad cauſas externas in Phyſicis pleraque referunt, quemadmodum & Moſes facit, qui non tam internas rerum cauſas proponit, quam externas, earumque externum ordinem & diſpoſitionem. Hinc apud Platonicos tam multa eſt diſputatio de Deo, de Ideis, & ſimilibus rebus, quæ ad Theologiam potius naturalem, quam ad Phyſicam, pertinere videntur.

4 Fuerunt tamen nonnulli e recentioribus, qui ex Hiſtoria illa Creationis doctrinam Phyſicam fabricari conati ſunt, qui quidem principia aliqua generalia ex Hiſtoria Creationis aſſumunt, ſuo tamen modo quodam explicata, & ad ſuos ſenſus traducta. In ſpecialibus tantum abeſt, ut proponant ſententiam aut mentem priorum Capitum Geneſeos, ut novas etiam ſententias ſuas ad illa generalia principia reducere moliantur. Hinc pene omnes Phyſicorum ſectæ reducere principia ſua ad Moſaica illa, ſi id velint, poſſunt. *Carteſius* certe, quem ego Philoſophiam nunquam ad mentem Moſis inſtituiſſe credo, aut cum illam ſcriberet, illuc reſpexiſſe (requirit enim animum præjudiciis omnino liberum,) in eas tamen cogitationes devenit, ut Moſen ſecundum Philoſophiam ſuam explicare voluerit, quod patet ex Epiſtolis ejus,

ejus, *Tomo 2. Ep. 24. & 53. ad Mersennum.* Idem postea integro libro Leovard. 1669. *in 12.* tentavit IOHANNES AMERPOEL, Groninga Frisius, quem inscribit *Cartesium Mosaizantem*, quo in libello, velit, nolit, Cartesius mosaizat. LUDOVICUS etiam DE BEAUFORT, Paris. Med. D. in *Cosmopœia* sua *divina*, sive *fabrica mundi explicata*, Leidæ A. 1656. *in 12.* edita, Cartesium non inconcinne in multis conciliat cum iis, quæ apud Moysen dicuntur. *Henr. Moor*, Anglus, Philosophus Platonicorum Cartesianus, *in Defensione suæ Cabalæ Philosophicæ*, quam Anglica lingua scripsit, principia illa gemina, quæ ponuntur a Mose, Cœlum & Terram, ad mentem Cartesii explicat: vocem enim שמים interpretatur secundum principium Cartesianum; *ætherem*, quia vox illa *Schamajim*, secundum Rabbinos, composita ex אֵשׁ ignis & מַיִם aqua, quæ Etymologia, vel allusio vocis, occultiore quadem Cabala exprimere principium istud Cartesianum videtur. Terram ex Textu Hebraico Planetam facit, ab ustione, vel extinctione, dictum, quod sententiam Cartesii stabilire possit, terram nostram aliquando fuisse solem, qui, igne extincto, degeneraverit in Planetam, de quo infra fortassis plura. Qui dogmatica methodo complexus fuerit principia Mosaica, neminem novi, quam Comenium, &, qui ejus principia secutus est, Johan. Baierum. Rob. enim Fluddius, in *Philosophia Mosaica* sua, confusus est, & cœlum terræ miscet, omnia pervagando. Lamb. Danæus, Conr. Aslacus, Joh. Henr. Alstedius (*in Triumpho seu Encyclopædia Biblica*, ed. Francof. 1625. *in 8vo c. 9.* ac alii, qui *Physicam Christianam* scripserunt, nulla certa principia sequuntur, sed vel Interpretes sunt priorum Capitum Geneseos, vel Physicam Aristotelicam & vulgarem ad Mosaica illa reducunt.

5 IOHANNES AMOSUS COMENIUS, (h) quantum memini, primus est, qui *in Physica ad lumen divinum reformata*, Amstelod. An. 1643. *in 12.* publicata, principia quædam distinxerit. Ad sensum enim Moysis recte se statuere putat tria principia, *Materiam*, *Spiritum* & *Lucem*, quorum fundamentum in primi capitis Genes. verbis quærit. Sed unde ille novit, primam mundi materiam, sive Chaos, fuisse fumum vel vaporem? quidve opus est, peculiare aliquod principium statuere lucem? Neque enim vel ullo apice indicatum est, Lucem principium esse Corporum naturalium. De Spiritu seu anima mundi, quanquam concedamus, quomodo omnium corporum formæ ex uno hoc Spiritu resultant? Hominem non ad animalium, sed ad Spirituum classem reducit, nulla quidem, ut ego capio, causa. Sed quæ in Comenio obscura sunt, aut non satis expedita, illa a IOH. BAYERO, in lib. quem inscribit *Ostium seu Atrium Naturæ*, Cassoviæ in Hungaria, A. 1662. *in 8vo*, edito, prolixius explicantur. Primum principium, quod vocat massam Mosaicam, *Cap. 1.* exponit, cujus facit statum duplicem, statum Creationis primæ, respectu cujus universalis dicitur: alium Creationis secundæ, secundum quem particularis dicitur. Primus ille status diem primum duravit, hodieque nullus est; alter ille status est Constitutio Massæ sub peculiaribus formarum distinctarum characteribus, posterioribus Creationis diebus

(h) Confer cum *h. l.* quæ de Comenii & Bayeri Principiis & Dogmatis Physicis, *lib. præced. 1. c. 15. §. 18. & 19.* jam sunt allata.

diebus introductus, qui status hodieque durat, unde in massas illas particulares aquæ, terræ, mineralium, &c. distincta est. Ejus varietatem proponit ex varietate corporum principalium. Unde sicut corpora vel primordialia sunt, vel seminalia, ita massam corporum, vel primordialem, vel seminalem, facit; ratione corporis, cui competit, facit vel nativam, vel adventitiam, vel permanentem, vel fluxam. Pergit deinde Axiomata statuendo, quibus demonstrat, massam in unione Spiritus & Lucis constituere corpus. Massam illam informem fingit sed tamen instar fumi & vaporis discontinuam, cum Comenio, *Axiomate 14. cap. 1.* & tamen *Axiom. 16.* massam mundi partibus suis cohærentem undique facit, quam tamen statim *Axiom. 6.* porosam statuit; quæ quomodo consistere simul possint, ego quidem non video. Et illa cetera, quæ de massa proponit, potius ex suo ingenio finxit, quam ex verbis Moysis accepit. Namque illa omnia & de materia sua dicere possunt Peripatetici & Cartesiani, & quicunque alii Philosophi, qui principium aliquod passivum, ut statuere debent, statuent, quod sive massam Mosaicam voces, sive naturam subjacentem, ut Bayerus, sive Materiam, ut Peripatetici, sive Atomos, ut Democritus, omnia in idem recidunt. Alterum Bayero principium est Natura fabricans, sub qua comprehendit Deum, Spiritum vitalem, Mosaicum Plasmatorem, & extrinsecos patratores. Ita enim sollicite illos distinguit, non Moysis, sed suis insistens vestigiis. Neque enim video, quæ ratio sit distinguendi patratores extrinsecos ab ipso Spiritu vitali. Ex illis enim facit alium patratorem extrinsecum cujusque Individui in specie certa, Hunc facit, vel solitarium, vel totalem, qui sine concursu alterius concausæ sufficiens sit ad semetipsum seminaliter per novorum individuorum generationem propagandum & multiplicandum, vel socium, vel partialem, qui sine concursu alterius causæ id præstare non potest. Spiritum vitalem ex incubatione Spiritus S. super materiam Mosaicam trahere originem, asserit, quod adeo novum est ipsius commentum. Nam de uno tantum Spiritu mentio fit in verbis Moysis, sive intelligendus sit ille Spiritus Sanctus, sive Spiritus mundi, qui, quod incubatione productus fuerit, cum revelatione non constet, neque nos capere possumus, nec Bayerus definire potest. Spiritus vitæ universalis constituitur agens creatum & finitum ab illo, quod naturas corporeas, secundum assignatas ideas, efformet. Tale vero agens in natura esse, multis adhuc disputationibus obnoxium est. Quis vero ideas illas formet, secundum quas operetur illud agens, scire velim? An Deus id facit? Ita ad omnium rerum generationem speciali Dei concursu opus est, ac ipsius formæ vicem Deus subit. Si ab agente ipso ideæ formantur, intelligentiam illud faciat necesse est. Quæ sententia Arabum & Judæorum etiam fuit, quam inducere nobis religio est; maximis enim & periculosis difficultatibus subjacet ista doctrina, quique Magiam profitentur, perpetuum in illo dogmate patrocinium sibi quærunt. Hanc naturam fabricantem particularem, quam Spiritum vitalem vocat, facit, vel internam & immediatam, vel externam & mediatam. Internam ac immediatam vocat Auram illam vitalem, seu Spiritum vitæ (quem Sapientem etiam appellat, unde intelligentiam illum hunc facere certum est) actuosum ac penetrantem, quique omnia exequatur

in particularibus corporibus formandis, omnia penetret, ordinet, formet. Hunc Spiritum vitalem etiam Plasticum vocat; quem ratione subjectorum varie dividit, ut itaque entia præter necessitatem multiplicare videatur, cum alios accersat patratores Spiritus. Nam cum internus ille Spiritus ea jam tum potestate sit præditus, & plasticus disertis verbis ab illo vocetur; quid opus est ad alias causas hic recurrere? Spiritus illi vitæ est vel universalis, vel particularis, specificus scil. & individualis, alius Spiritus vitalis illi est nativus & perennis, qui cum corpore incipit & perdurat, alius adventitius & fluxus, qui extrinsecus advenit corpori, & nativo Spiritui sese commiscet, alius primordialis, qui eadem in statu, quem in creatione acceperunt, conservat. Alius est illi Spiritus vitæ supra-cœlestis, aquarum scil. supra cœlos positarum, de quibus an certi quid ille definire possit, non video. Primum enim de ipsis aquis supra-cœlestibus magna sunt sententiarum divortia, dum aliqui per illas nubes intelligunt, aliqui aquarum molem, supra omne cœlum sidereum constitutam, ex verbis Moysis arbitrantur; quæ tamen sententia maximis urgetur difficultatibus, cum nec cœli, nec siderum, ista sit figura & vicinitas, ut putant forte illi, qui huic sententiæ adstipulantur. Alius illi Spiritus vitæ sidereus est, per quem intelligit Spiritum astri cujusvis, per universam massam sideream diffusum; alius illi est Spiritus Elementaris substantificus, qui in Elementis habitat & agit; alius Spiritus Elementaris modificativus, qui in principiis Chymicis resideat, & modificationem corporum faciat, cum adhuc tamen ipsa 4. Elementorum doctrina, & trium principiorum Chymicorum, non sit adeo in tuto posita, ut certissimæ ac æternæ veritatis sit. Multa possunt contra quaternionem istum dici. Tria Chymicorum principia impugnavit integro libro *Robertus Boylius*, cui titulum fecit: *Chymista Scepticus*. Alius illi est Spiritus vitæ seminalis. Atque hinc per omnia naturæ subjecta Spiritum vitalem suum discerpsit, eaque omnia de hoc Spiritu affirmat; quæ de formis suis Peripatetici, quanquam contra illas disputet, quæ tamen, excepto solo nomine, omnia habent communia. Nam quanquam ille, *cap. 2. Axiom. 21.* prolixe ostendere laboret, in quibus doctrina Peripateticorum a sua differat, pauca tamen illa sunt, & vix attendenda, nisi quod ille Spiritus suos corpora esse negat, sed vere Spiritus ait esse, ab Angelis & mente humana secundum gradus distinctos, qua in opinione nova quædam habet, & hactenus in Physicorum scholis inaudita. Reliquæ ejus differentiæ potius in opinionibus illis fundantur, quas ipse in verba Moysis induxit. Huic Spiritui porro omnes operationes in corporibus adscribit, & inter eas fermentationem, de cujus efficacia, secundum principia sua, pluribus agit. Tertium principium, Lucem scil. constituit naturam ministrantem, quam facit inter Massam & Spiritum mediam, instrumentum universale naturæ ad omnes spirituum functiones & massæ adoptationes. Hanc lucem, ratione status sui, dividit in primogeniam sive universalem, & ortam sive characterizatam. Hujus munia & ministerium constituit in motu, agitatione & vibratione, quam alii Spiritui potius adscriberent, quippe cui tales ipse operationes tribuit, quæ absque motu esse nequeunt. Lucem hanc facit, vel evibra-

tricem,

tricem, seu quæ ex interioribus corporis sese agitat versus peripheriam, quam evibrationem colorem dicit, vel introvibraticem, sive quæ corpus ingressa agat se versus interiora, sive centrum corporis, unde frigus in corporibus oriri asserit. Quæ distinctio vereor ne a multis impugnetur, inprimis recentioribus illis, qui Lucis naturam omnem in motu corporum certo constituunt, ac nihil illi substantiæ subesse existimant. Eandem lucem iterum, ratione subjectorum, dividit pene eodem modo, quo massam & spiritum diviserat; quæ omnia, an non Spiritui, naturam impellenti & moventi, tribui possint, dispiciant alii. Nam certe inter principia corporum constitutiva ut numeremus, nulla nos necessitas cogit, atque omnes istas operationes speciales jam tum tribuerat spiritui Bayerus. Nam *Axiom. ult. cap. 3.* a luce provenire dicit Dispositionem & Ordinem totius mundi, quod ipse jam de Spiritu vitali affirmaverat, in prioribus *capp. 4. 5. 6. 7. 8. 9.* Varia etiam ponit, quæ vel principiorum esse loco vult, vel instrumenti vice fungi. *Cap. 4.* naturam dirigentem proponit, seu Ideam, dotes naturarum fabricantem, quæ omnia præsupponere intelligentiam in Spiritu vitæ videntur, & Metaphysicum potius quid sapere, quam vere Physicum. Sunt enim quidam rerum modi aut affectiones universalissimæ, quæ potius in conceptu hominum fundantur, quam veræ affectiones Physicæ sunt, quæ de corpore naturali, ut naturali, prædicari possunt. *Cap. 5.* proponit naturam sigillatam, seu characterem corporum discretivum ac determinativum, ubi agit de schematismis materiæ, & de configurationibus corporum naturalium. Atque hæc necessario consequuntur ipsam corporis naturalis constitutionem, quæ per formam supervenientem, ut ait ille, determinatur. Quod cum ait, aliud quoddam principium constituit, præter tria illa: Massam, Spiritum & Lucem, quibus, inter se operantibus, potius illa configuratio totius & partium tribuenda est, quam ulli alteri formæ. Video tamen formam illi esse potius configurationem sive dispositionem certæ portionis trium principiorum, nempe configurationem Massæ, concentrationem Spirituum, & temperamentum Lucis, in unione ac penetratione mutua. Quare nihil aliud est illi forma, quam notio quædam & conceptus de rebus, qui nihil realitatis involvit. Quorsum ergo opus est, tam anxie distinguere formas earumque proprietates, constituendo aliam genericam, aliam specificam & individualem, aliam totalem, aliam partialem; quales conceptus tantum confundunt notitias rerum naturalium, ut in his, velut in caussis, sæpe acquiescamus, nec interiora rerum perscrutemur? Quid opus est, tot formas partiales subordinatas, graduales, accidentales, secundarias ac ministrantes distinguere, cum tamen omnes nihil aliud esse arbitretur, quam configurationem massæ, concentrationem Spirituum & temperamentum lucis? quæ cum explicare ipse non queat, multo minus eorum varietates distinguere, quid opus est in his formis, nulli usui futuris, tempus perdere? *Cap. 6.* agit de dotibus, seu naturis ornantibus ac instruentibus, sub quibus nominibus intelligit proprietates, & constitutiones, nec non facultates, tum receptivas, tum impressivas, corporum universales unitas. Unitas vocat, quia ab omnibus principiis, simul sumtis, oriuntur, quo intelligimus, alias esse disjunctas, quæ ratione principio-

 rum

rum ſingulorum competunt. Dotes corporum, quæ a maſſa proveniunt, ſunt ipſi extenſio, exporrectio, terminus, figura, continuitas, contiguitas, ſitus; & hinc facultates receptivas totidem conſtituit, extenſibilitatem, exporrigibilitatem, terminabilitatem, figurabilitatem, continuabilitatem, contiguabilitatem, ſituabilitatem, quo quidem conatu magno magnæ mihi nugæ agi videntur. Cum enim Maſſa ſit natura ſubjacens ſecundum ipſum, habeatque ſe mere paſſive; quæ eſt hic ſubtilitas, invenire qualitates impreſſivas & receptivas, cum materia per ſe nihil agat, omnis vero actio ſit a Spiritu, ſive a luce, aut ab utrisque. Denique nihil reale involvunt iſtæ facultates receptivæ, ac mera tantum ſunt nomina, inerti quodam mentis conceptu progenerata. Cur etiam ſoli maſſæ tribuantur extenſio, terminus, figura, nec ſimul etiam luci, ego quidem non capere poſſum, cum & lux, ſecundum ipſum, ſit ſubſtantia, nec tamen Spiritus, ergo corpus, quoniam in ſenſus incurrere & ipſe concedit, & natura teſtatur; ideoque tribui etiam illi poſſunt iſtæ dotes vel qualitates, quas ille maſſæ tantum proprias facit. Proprietates ab altero principio, Spiritu, provenientes, facit vitam, cognitionem, cupiditatem, vim, nixum ſive conatum, operationem, de quibus ſingulis diſſerere prolixum nimis foret. Abſurditatem interim rei iſtius vel ex eo videmus, quod generalem hunc Canonem formet: *Omne Corpus gaudet vita, cognitione & ſapientia, appetitu, vi & nixu, & operatione.* Qui ſi verus eſt, omnia corpora naturalia intelligentiam habebunt, quod quam abſurdum ſit ſtatuere, quilibet videt, & longe quidem abſurdius, quam iſtam Campanellæ ſententiam, qui animam ſenſitivam omnibus tribuebat corporibus. Sed iſta conſectaria fluunt ex iſto principio Spiritus univerſalis, quem ſemel intelligentem fecerat Autor noſter. Ideoque, dato uno abſurdo, plura ſequi neceſſe erat. Per illum itaque bruta non tantum intelligunt, quod παράδοξον aliis ſtatuebatur, ſed & omnia corpora naturalia. De reliquis dotibus, ſcil. lucis, aliisque unitis affectionibus principiorum junctorum, quas facit Entitatem ac Subſiſtentiam, numerum, locum, &c. dicere nihil attinet, cum quilibet videat, illas potius ad Dialecticam & Metaphyſicam, quam ad Philoſophiam naturalem, pertinere. Dum *Cap. 8vo* de Naturis ſtimulantibus ac moventibus agit, nimirum amore & averſatione, cupiditatibus & fuga, illæ quoque præſupponere Spiritum ſuum intelligentem videntur. Hactenus enim locutionis iſtæ in Phyſicis, fuga vacui, Anthipathia & Sympathia, Magnetiſmus, nuda nomina ſanioribus habita ſunt, & potius quædam ignorantiæ velamenta, quam naturales cauſæ. Poëtis potius, qui fingere & Metaphoris uti gaudent, iſtæ locutionum formulæ ſunt transſcribendæ. Longum eſſet, recenſere ſpeciales iſtas diſtinctiones amorum & averſationum, quæ dicis tantum cauſa omnes adductæ ſunt. Quando *Cap. 9.* de Naturis conſociatis, ſive conſpirationibus & hoſtilitatibus naturæ agit, in iis etiam ἀλληγορεῖν videtur Phyſicus noſter, quanquam in aliqua contemperatione corporum, ratione effluviorum, quædam fortaſſe ſint recondita, quorum nos accuratam adeo ſcientiam non habemus, quæ tamen omnia in motu aliquo ſingulari; nobis incognito, conſiſtunt, de quibus in ſequentibus forte plura dicemus.

6 Atque hæc ſunt pleraque illa Capita ſumma, quæ ex Bayero recenſuimus, de

quibus

quibus judicium facile ferri potest. Si quis jam ulterius velit nosse, quæ a Commentatoribus in Capita illa Geneseos adferuntur, adeat eos ipsos, ut sunt sane eorum permulti, tam Judæi, quam Christiani. Judæorum sententias circa singula pene verba magna cura adduxit singulari libro *Historiæ Creationis* J. HENR. HOTTINGERUS, qui usui esse potest in sententiis Judæorum, circa multa Philosophiæ naturalis Capita, noscendis. Adhiberi etiam BEN. PERERIUS *in Genesin* potest, doctus sane liber, quique Physica plurima persequitur. Legatur etiam CLAUDII BERIRGARDI *Dissertatio de Literarum Sacrarum autoritate circa mundi originem*, & altera *de Origine mundi ex Literis Sacris*, quæ habentur in *Circulo* ejus *Pisano*, libro eruditissimo, in quo perpetuo Dialogo veterum recentiorumque principia confert, atque expendit. Autor ille Anonymus, (JOH. ESPAGNETUS) qui *Enchiridion Physicæ restitutæ*, Rhotomag. A. 1647. *in 16to* editum, scripsit, libellum splendidi Tituli, Mosen in plerisque sequitur ita, ut ubi commode fieri potest, quicquid ab illo traditum est, inter principia reponat, ita tamen moderetur, ut doctrinam Chymicam ex iisdem simul principiis deducat. Quo fine adjungit libellum, quem vocat *Arcanum Hermeticum*, quo confectionem magni Arcani Physici docet. Ac ratio quidem ejus scribendi distincta admodum & plana est, & longe explicatior, quam eorum, qui vulgo in hoc argumento versantur.

7 Quod si etiam Enthusiastas quæramus, certe nulla fertilior seges fuit, in qua Enthusiasticas illas suas contemplationes figerent nonnulli, quam Caput I. Geneseos. Fuerunt in nostris, qui Rabbinorum nonnulla somnia resuscitarunt. Et sunt integris libris congesti Cabalistici Scriptores recentiores, qui mira hic circa Hexaëmeron comminiscuntur, e quibus nomino nunc FRANCISCUM GEORGIUM, Venetum, qui *Harmoniam mundi* scripsit, mundumque in certos Tomos distinxit, veteres illas Pythagoreorum & Platonicorum fabulas de mundi Systemate repetens, & sacris Scripturæ locis passim abutens. Pertinent etiam huc PAULI RICCI *Agricultura Cœlestis*, & Joh. Pici Mirandulani nonnulla. HENRICUS MOOR, quem supra nominavimus, *Cabalam* Anglica lingua scripsit *literalem, Physicam & Moralem*, ubi pro lubitu suo explicat Scripturæ loca, varieque interpretatur. Quam rationem sequi si velimus, nihil certe dici scribique posset, in quod non inferre possemus cogitata quædam nostra. Ut enim perpetua quædam est rerum Analogia, ita nunquam desunt occasiones, quibus, reducere ad hæc vel illa cogitata certa verba ac rerum argumenta possimus.

8 Superiore Seculo fratres Roseæ Crucis plurimos ejus farinæ libros pepererunt, e quibus integram pene Bibliothecam quis confecerit. Unum nominabo ÆGIDIUM GUTHMANNUM, cujus exstat liber, Germanica lingua scriptus, & A. 1619. *in 4to* primum editus, cui Titulus: Offenbahrung göttlicher Majestät. In illo, ex singulis verbis primi Capitis Geneseos, singulos libros exstruit, in quibus mirabilia format problemata, sed ad nullum pene directe respondit, ut nescias, quid sibi velit. Tanto sane in pretio habitus olim fuit hic liber, ut centenis uncialibus venderetur. Con-

tra illum Autorem video ſcripſiſſe aliquem Chriſtianum Fabricium, ut ex *Catalogo nupero Francofurtenſi* obſervavi. Extat & alius quidam liber JACOBI Böhmen, hominis plebeji, ſed miro interdum Enthuſiaſmo rapti, ut ſcriberet libros, non omnino ſenſu omni deſtitutos, ſed tamen tenebricoſos, & qui vix intelligi poſſint ab aliquo. Is in Geneſin commentatus eſt lingua Germanica, ac librum iſtum cum Titulo *Myſterii Magni* edidit, quo miſcentur Theologica, Phyſica & Chymica, quæ inter ſe omnia mire componit, atque ex iis Enthuſiaſticam quandam Philoſophiam, velut Chaos quoddam, condidit. Principia tamen ejus farraginem quaſi quandam veterum hæreſium exhibent, quæ faſciculo quodam collecta recenſet Thom. Gatakerus, in *præfatione Miſcellaneorum ſuorum.* Judicium de hoc homine inſtituere difficile eſt. (*i*) Pium enim fuiſſe conſtat, & idiotam, & libri tamen, quos ſcribit, non omnino rudem illum eſſe, oſtendunt, quanquam pleni ſint fanaticorum ſenſuum. Unde ſuſpicio nonnullorum eſt, ſub ejus nomine ſcripta fuiſſe edita, ab aliis vero ſcripta, quod tamen probari ſatis non poteſt. Inſtinctu numinis ſe ſcripſiſſe, ipſe fatetur, ac fuerunt multi, qui ejus Philoſophiam & Theologiam, ut cœlo lapſam, venerarentur, Enthuſiaſtæ, quorum hominum gregi nuper acceſſit QVIRINVS KÜHLMANNVS, ſingularis certe homo ingenii; nam quæ pene in ipſa pueritia ſcripſit, arguunt magnam ingenii ejus capacitatem. *Tum Prodromus iſte quinquennii ſui mirabilis*, ut vocat, quo recenſet libros, aliquando a ſe edendos, oſtendit illum omni literaturæ genere non mediocriter eſſe imbutum. Is tamen, cum incideret in ſcripta *Böhmii*, adeo iſtorum lectione fuit quaſi intoxicatus, ut continuo nomen Sectæ Enthuſiaſtarum *addiceret*, convitiis omnem Philoſophiam ac Theologiam noſtratium proſcindens. Quem tamen in errorem hunc inductum exiſtimo, quod cum juvenis eſſet, nec maturum haberet de rebus judicium, ſcientiam autem variam ac non contemnendam, faſtu aliquo iſtas opiniones, communi hominum judicio adverſas, defendendas ſibi ſumſerit. Contra Böhmium ſcripſiſſe video etiam Chriſtianum Fabricium. Ceterum Hiſtoriam ejus viri vellem quis accuratius conſignaret. Extat Anglica lingua cujusdam *Johannis Heydon Harmonia mundi*, ubi Moſaica principia ſuis fanaticis accommodat, homo, vel ſtultus, vel majus, ut facile ex ceteris ejus libris quis colligat, illo præſertim, quo, ex doctrina numerorum & characterum, tradere voluit infallibiles regulas cognoſcendi præterita, præſentia & futura. IOH. SOPHRONII KOZACKII *Micæ Philoſophicæ*, Bremæ A. 1662. *in 8vo*, excuſæ, vix micam aliquam ſalis habent; nam & illæ fanatica multa miſta habent. Germanica lingua ſcriptæ ſunt, & in Hiſtoria Geneſeos aliquid, more fanatico, argutantur.

9 Legi quoque poteſt Tractatus *de Cabala Hebræorum* Kircheri *in Oedipo Ægyptiaco, Tom. 2. Claſſe 4.* ubi omnia illa Phyſica, quæ ex mente Hebræorum, in libris eorum Cabaliſticis, inveniuntur, ex aliis Autoribus, compendio quodam congerit, ac cum Ægyptiorum Hieroglyphicis utcunque componit. Eſt & Anglus aliquis, qui vernacula lingua Hiſtoriam Creationis, ante aliquod annos deſcripſit, cujus ſcripti Argu-

(*i*) De Jac. Böhmio confer iudicium Autoris *T. I. L. I.* c. 10. §. 28. & ad locum iſtum annotata.

argumenta recensentur in *Actis Societatis Regiæ.* Nomen ipsius Autoris jam non succurrit, Scripsit & aliquis IOH. de MEYEN, Sacerdos Middelburgensis, *Physicam divinam.* Qui tamen Autores locos Communes quosdam potius congerunt, ac nihil propemodum singulare habent, nisi quod ordinem illum Creationis, a Moyse descriptum, sequantur.

CAP. IV.

DE PHILOSOPHIA NATVRALI AEGYPTIORVM.

§. 1. *De Ægyptiorum Doctrina & Philosophia scripsere Herm. Conringius* (in Libb. de Medicina Hermetica, *Chymiæ odio, plus justo eam extenuans,) Athan. Kircherus (de cujus* Oedipo Ægyptiaco *sequius fertur judicium, & Ol. Borrichius, Conringii Antagonista.* 2. *Principia eorum Physica latent, quod Sacerdotes Philosophiam suam occultarent, & per sola docerent Hieroglyphica. Multum tamen illis Græci debuerunt. Jamblichi* Lib. de Mysteriis Ægyptiorum. 3. *Variæ Hieroglyphicorum Interpretationes Laur. Pignorii (Tab. Isiacæ illustratoris) Joh. Georg. Herwarti (ad magnetem, & pyxidem nauticam, omnia detorquentis) Athan. Kircheri.* 4. *Mich. Majeri, Pet. Joh. Fabri & Blasii Vigenerii Chymicæ. Alii de Hieroglyphicis Scriptores.* 5. *De Hermete Trismegisto, & Scriptis ejus supposititiis, nonnulla.* 6. *Nihil ex omnibus his certi de Ægyptiorum Philosophia colligi potest. Franc. Patricius, Physicus Hermetico-Platonicus.*

POst Judæos nulla gens est, quæ majorem Philosophiæ, ac omni adeo studio literarum, operam impenderit, quam AEGYPTII. Non certe isto pretio ac loco habendi, quo habet illos HERM. CONRINGIVS in libris II. *de Hermetica Medicina*, (k) in quibus illos omnis Philosophiæ rudes, aut valde mediocriter ea imbutos fuisse, contendit, nullo certe idoneo argumento nisus. Mihi quidem pleraque istius libri cum affectu scripsisse videtur, odioque Hermeticæ Medicinæ ductus, quam Ægyptiis vulgo deberi opinantur. Et posteriori quidem editione agnoscere illud ipse videtur, cum ATHAN. KIRCHERI *Oedipum Ægyptiacum* ad manus sibi tum non fuisse queritur, ex quo fortassis aliqua cepisset, instituto suo pro-

(k) Herm. Conringii *Libris II. de Medicina Hermetica*, Helmstadii a. 1648. *in 4to* primum editis, quibus Chymicorum doctrina, rigidiori subjecta examini, una cum Ægyptiorum Medicina & sapientia omni, tantum non explodebatur, Olaus Borrichius, Chymicorum nostræ ætatis doctissimus, jussu Frideric. III. Daniæ Regis, *Diss.* opposuit *de Ortu & Progressu Chymiæ*, Hafniæ anno 1668. *in 4to* excusam. Ad quam cum Conringius *in Apologetico* brevi, iteratæ Operis sui editioni, quæ Helmstadii an. 1669. *in 4to* auctior pariter atque emendatior prodiit, adjecto, respondisset, Borrichius, quinquennio post, *Hermetis, Ægyptiorum & Chymicorum, Sapientiam, ab Herm. Conringii Animadversionibus vindicatam*, prolixiori Opere, Hafniæ an. 1674. *in 4to* impresso, & in duos itidem libros diviso, juris fecit publici.

profutura. Quanquam nec istius, vel fidem, vel judicium, hic magnopere quis existimare possit, qui præter illa, qui ex veterum monumentis in omnium manibus sunt, nihil magnopere adfert, nisi quod tamen diligenter ex omnibus Autoribus collegerit, quæ ad rem Ægyptiacam spectant. Ingenio tamen ipse suo quin indulgeat in Hieroglyphicorum explicatione, nullus dubito. Facile enim, ex Analogia & Combinatione rerum, & perpetua Schematismorum comparatione, per conjecturam quædam explicari possunt; qui an revera sensus Ægyptiorum fuerint, non equidem temere dixerim. Ingenium tamen ejus στοχαστικὸν in figurarum illarum compositione & dijudicatione laudem suam meretur. Digressiones quoque plurimæ ejus sunt, quibus molem libri auget, sed quæ ad rem Literariam Ægyptiorum non nisi ex accidenti, aut aliqua similitudine, reductæ videntur. Iis vero maxima libri pars occupatur. Ceterum in singulis scientiis, secundum quas partitus est libros suos, eos excelluisse ostendit, locis non paucis, quæ plena manu serit. Legi, post Kircherum, OL. BORRICHII scripta possunt, quibus Conringii *Hermeticam Medicinam* impugnat, primum & alterum, ubi, ex omnibus veteribus Autoribus, loca, quæ pro Ægytiorum doctrina faciunt, adducit.

2 Ceterum ipsa illorum principia in obscuro latent, quoniam nullos habemus libros, vel paucissimos, qui aliquid ejus rei tangant; nisi forte ex IAMBLICHII scriptis, cujus extat *de Mysteriis Ægyptiorum liber*, aliquid conjiciendo assequamur, aut ex fragmentis Philosophiæ Pythagoricæ & Platonicæ quædam colligamus, de quibus singularibus capitibus agetur. Nec fieri etiam facile potuit, ut publicaretur eorum Philosophia, cum ejus mysteria solis sibi servarent Sacerdotes, æterna fide celanda, nec nisi literis ænigmaticis quicquam ejus proderent, quarum singularis & ipsa erat disciplina, nec ab aliis, quam a Sacerdotibus, intelligebatur. Quare quicquam hic certi definire non possumus. Magno semper illam in pretio fuisse Ægyptiorum doctrinam, abunde testantur itinera Græcorum Philosophorum, in Ægyptum suscepta. Unde & plurimam suorum partem depromptam ipsi non diffitentur Græci. Quos Ægyptius quidam Sacerdos, ut est apud Platonem, præ gente sua semper pueros vocabat.

3 Imaginum illarum veterum reliquias habemus in figuris Mensæ Isiacæ, quas exposuit singulari *libro* L'AVRENTIVS PIGNORIVS, cujus Commentarii altera editio prodiit Amstelodami, A. 1670. *in 4to*, curante Andrea Frisio IOH. GEORG. HERWARTVS, in libro suo *de admirandis Theologiæ Gentilis*, de pyxide nautica & magnete illas, (imagines) interpretatur; quæ, ut res sacræ, tamdiu custoditæ fuerint ab Ægyptiis. Sed nulla probabilis causa est, quare quis ita sentiat; meritoque ille exploditur a Reinesio *in Var. Lectt. & Historumenis Linguæ Punicæ.* Kircherus aliam eorum interpretationem adducit, quæ cum reliquis suis consentiat, quas in obeliscis ipse indagaverat, quorum rudera adhuc in Ægypto supersunt nonnulla, Romam magnis sumptibus transportata.

4 Ceterum variæ eorum interpretationes sunt, dum sensus suos fingunt, quicunque illos explicare intendunt. Sunt, qui doctrinam Chymicam illis occultari

existi-

existimant, inter quos *Mich. Majerus*, qui *Arcana Arcanorum* scripsit. *(l)* Talem enim Titulum libro dedit, quo omnia illa Mystica Ægyptiaca ad Philosophiam Chymicam, & singulares quosdam sensus judiciose satis, nec more vulgarium Chymicorum, traducit. Qui etsi omnino videtur improbandus, in quibusdam tamen plura ingenio suo tribuit, quam revera invenias in illis Hieroglyphicis. Etiam PET. IOH. FABER *Panchymico* suo, Gentilium fabulas sensu chymico explicavit, qua in re abundare quemque suo sensu patiamur. BLASIVS VIGENERIVS quoque *in Commentario in Phylostrati tabulas*, diserte satis & prolixe idem Argumentum tractat. De Hieroglyphicis Ægyptiacis Gallica lingua Discursum scripsit PETRVS l'ANGLOIT DE BELESTAD. Prodesse etiam ad eorum cognitionem potest *Pyramidologia* IOH. GRAVII, quæ Anglica, Gallica & Italica lingua prodiit. Pene omiseram, Horapollinem, Autorem vetustum, sed brevem & obscurum, nominare, cujus hodie quæ reliqua habemus de Hieroglyphicis agunt Ægyptiacis, edita, curante Dav. Hœschelio.

5 Inter Philosophos Ægyptiorum HERMES *(m)* nomine celebratissimo est, cujus scripta doctrinam Ægyptiacam continere putantur. Sed, an illa genuina, & quænam inter illa genuina sint, multum quæritur. Conringius pene in dubium vocat, vixisse aliquando Hermetem, quod tamen temere equidem non negarem; & evicit non contemnendis rationibus Olaus Borrichius in libro isto, quem contra Herm. Conringium scripsit pro Medicina Hermetica. IOH. HENR. VRSINVS quoque in *Exercitationibus de Zoroastre & Hermete*, non multum abesse a sententia Conringii videtur, ipse quoque refutatus ab eodem Borrichio. Quæ ejus nomine circumferuntur, & quæ FRANCISCVS PATRICIVS *novæ* suæ *de Universis Philosophiæ* adjecit, ab alio quodam videntur supposita, nisi forte fragmenta aliqua hinc inde illinc sparsa lateant. Ejus *Pimander*, cum Commentario horribili & vasto Hannib. Rosselii Parisiis *in fol.* prodiit, sed nugatorio & inepto.

6 Legi etiam potest Plutarchus *in libro de Iside & Osiride*, in quo aliqua de Philosophia Ægyptiaca tangit. OTTO HEVRNIVS quoque *in libro de Philosophiæ Barbaricæ Antiquitatibus*, fragmenta quædam hujus Philosophiæ inter cetera collegit. Sed de iis omnibus nullum formari solidum judicium potest, quandoquidem certis principiis illa comprehendi non possunt, cum omnia fabularum tenebris sint invo-

(l) Mich. Majeri Holsati, Archiatri Cæsarei & Hassici, *Arcana Arcanorum, h. e. Hieroglyphica Ægyptico-Græca, VI Libris exposita*, sine loci & anni (quem tamen 1614. fuisse e *Nundinali* ejus didici *Catalogo)* mentione, *in 4to* prodierunt. Qui & idem Argumentum, diversa licet Methodo, denuo pertractavit, *in Tr. de Theosophia Ægyptiorum, ut antiquissima, sic abdita Sacra*, cujus MStum αὐτόγραφον in Biblioth. Acad. Lips. Paulina superesse, Actorum Orbis Eruditi Lipsiensium Collectores, plura de eodem referentes (*M. Jul. A. 1687. p. 393. 394.* nos edocuerunt, editionem etiam, Morhofii hortatu, uti ipsemet mihi retulit, moliti.

(m) De Hermete complura jam olim a nobis sunt monita, simulque index Autorum aliorum, de illo consulendorum, exhibitus, *in Homonymoscopia, P. II. cap. 2. §. 16. pag. 255-259.*

luta, & imagines illæ nullam nobis lucem per se affundant. Ideoque potius ad superstitiones Philosophicas referam, quam ad veram rerum naturalium scientiam, quæ e certis principiis deducenda est, non fabulis, aut imaginum coloribus, delineanda. Inter recentiores FRANCISCUS PATRICIUS in *nova* sua *de Universis Philosophia*, aliqua ex parte Hermetica illa dogmata sequitur, vel potius Physicam Hermetico-Platonicam ex vetustis fragmentorum ruderibus concinnat. Sed de his postea dicemus, ubi de Pythagora & Platone agetur, & de Novatoribus illis, qui Aristotelica dogmata singularibus libris insectantur.

CAP. V.

DE PHILOSOPHIA NATURALI CHINENSIUM ET INDORUM.

§. 1. *Populi Chinensis, aliis cultioris & antiquioris, doctrina Mosaicæ Historiæ vestigia, & aliquid Pythagoricis dogmatibus simile, ostendit.* 2. *Cognitio ejus e Mart. Martinio, Athan. Kirchero, aliisque rerum Sinensium Scriptoribus, inprimis tamen e Theoph. Spizelio*, de re *illorum* Literaria *scripto, est haurienda.* 3. *Summa Theologiæ illorum Naturalis & Physicæ Capita, ratioque per imagines & numeros philosophandi, cum Pythagoræis ipsis communis.* 4. *In hujus originem inquiritur, addito de eadem judicio.* 5. *Doctrina Chinensium de quinque elementis, seu rerum principiis (aqua, terra, igne, metallo & ligno,) cum commoda ejusdem explicatione.* 6. *Indorum dogmata Philosophica (inter quæ μετεμψύχωσις eminet,) Pythagoricis affinia, e Palladio & Abr. Rogerio sunt haurienda.* 7. *Phœnicum & Persarum doctrina Physica haud satis est cognita.*

1 NUlla inter reliquas gens adeo culta fuit, quam SINICA, cujus tamen monumenta non nisi sero ad nos pervenerunt, & quidam a Jesuitis, qui, hoc & priori seculo, peregrinationibus suis in hanc terræ partem factis, eorum instituta & doctrinas nobis aperuerunt. Quod si illorum relationibus credendum est, nulla gens antiquior est, aut ex annalibus suis & fastis certiorem computum habet, quam ista. Ceterum & peregrinitas opinionum, ac omnia alia facile ostendunt, Gentem illam a ceteris fuisse sejunctam, nisi quod Historiæ Mosaicæ obscura quædam supersunt vestigia, & aliquid Pythagoricis ænigmatibus, numeris, ideis, simile, in eorum opinionibus possit deprehendi. Quanquam, dudum ante Pythagoræ tempora, istæ opiniones obtinuerunt apud Chinenses.

Fuerunt superiori seculo aliqui Scriptores, qui instituta illius Gentis Politica consignarunt literis; sed de Philosophia eorum pauca ab illis fuerunt memorata, nisi quod MARTINUS MARTINIUS, in *Decade* sua *prima Sinicæ Historiæ*, cujus continuationem frustra forte expectamus, quædam cœpit pressius enarrare de Philosophia eorum

eorum naturali, Mathesi, ac Scientia morali. Quæ tria doctrinæ genera unice illi æstimant, spretis vel ignoratis aliis. Ex illo, ceterisque Scriptoribus, in compendium traxit omnem rem literariam & Philosophiam Chinensium THEOPH. SPIZELIVS libro singulari *de re literaria Chinensium*, Lugd. Batav. A. 1660. in 12. edito. Post illum scripsere etiam alii, IOH. HEVHOFIVS *in Legatione ad Chinenses*, IOH. ADAMVS SCHALLIVS, in *Relatione de Ortu & progressu fidei Orthodoxæ in Regno Sinensi*, (Viennæ 1665. & Ratisb. 1672. *in 8.*) qui tamen Sacram Historiam potissimum tractat, & ATHAN. KIRCHERVS, qui *in China Illustrata* colligit passim, quæ secum communicata sunt a sui Ordinis Sociis.

3 De Deo & Angelis aliquam, quanquam subobscuram, habent cognitionem. Spiritus etiam tutelares agnoscunt, iis urbes dedicant, templa extruunt. Diluvii aliqua apud illos mentio. Causa nulla additur. Primum aliquem hominem nominant, quem e Chao, tanquam ex ovo, natum dicunt, illiusque testam, sive corticem in Cœlum, albumen in aërem, vitellum in terram abiisse. Qua cum Phœnicum doctrina quippiam simile habet, a quibus Ovum, ut imago mundi, religiosissime in Orgiis Bacchi colebatur. (*n*) De horis mira comminiscuntur, & extat quidam liber Sinicus *de natura*, in quo plena atque perfecta dies, quam naturalem dicimus, distribuitur in horas duodecim, ex quibus Orbis universi ortum & interitum ita conficiunt, ut horis singulis assignentur anni decies mille & octingenti. Qua opinione ducti etiam mundo finem suum decernunt. De singulis horis singula habent somnia. Hora nona, quæ nobis a meridie sexta, in Orbe universo magnam rerum atque ordinum omnium perturbationem, ingentia bella, regnorum seditiones, & hinc publicas calamitates, fore opinantur, donec tandem omnia ad suum Chaos, unde exierant, revertantur. Nostrum hoc, quod agitamus, ævum, ajunt, horam post meridiem primam esse, vel paulo quid amplius. Ceterum Philosophia illorum naturalis non usque adeo absurda est. Chaos initium rerum omnium faciunt & principium. Ex quo materiæ expers, sive spirituale summum, procreavit id, quod materia constat. Hoc ipsum adstruunt in duas divisum esse qualitates, quas *Yn* & *Yang* vocant. *Yn* occultum sive imperfectum sonat, *Yang* vero patens seu perfectum. Hæc duo quasi illis principia sunt. Ex his autem, in se ductis, imagines sive signa quatuor, inde octo formas aut symbola, prodiisse. Per imagines illas quatuor Martinius quatuor elementa, vel quatuor principes qualitates, notari putat. Illi vero patens aliud perfectum, aliud imperfectum, occultum itidem aliud perfectum, imperfectum aliud, nominant. Ex octo formis quælibet peculiarem modum habet, quo pingitur, & generales quasdam res significat, ex quibus omnium singularium generatio pendet atque corruptio. Earum picturam exhibet Martinius *lib. 1.* statim ab initio. Ubi quatuor & sexaginta symbola, sive imagines, adducit, quarum singulæ nomen habent singulare, quæ tamen non recenset Multa mysteria Chinenses venantur in his imaginibus, & memorat Martinius multos in eo libro sermones esse de generatione & corruptione, de fato,

 de

(*n*) Veterum *de Ovo Mundano* sententias Diff. peculiari, Præside Joh. Andr. Schmidio Jenæ a. 1693. habita, erudite exposuit M. Gottfr. Tenzelius, Arnstadiensis.

de Astrologia judiciaria, quæ tamen jejune disputantur, absque causis atque definitione rerum. Transferunt etiam eosdem numeros & figuras ad divinationes & sortilegia, item ad administrationem & morum disciplinam. Imaginibus certe his & numeris Pythagorίζειν videntur, ante ipsum Pythagoram, qui in ideis & numeris, & figuris, fundamenta Philosophiæ suæ ponebat. Sinenses quoque easdem imagines per numeros explicant, & res significatas suis numeris exprimunt, vel paribus, vel imparibus, quomodo Pythagoras etiam omnes rerum formas numeris certis exponebat.

4 Hæc quasi mystica fuit Chinensium Philosophia, &, ut ita dicam, Cabalistica, qualem fere in omni gente observes, quando scil. rerum causas indagant. Indagatione autem illa ducuntur ad, nescio quæ, abstracta, quæ vel per figuras, vel per numeros, exprimunt utcunque. Cum enim videt mens humana, esse quædam illis corporalibus altiora, & potestates quasdam, hæc inferiora sub se continentes, cum nihil in natura novit magis abstractum a rebus, Spirituum vero nullam notionem habet, ad numeros & figuras delabitur, easque vel ut causas, vel ut signa quædam rerum archetypa, pro veris quibusdam causis venditat. In quibus omnibus non quidem adeo certi quid deprehendas, ut pectus saturare possis, aut aliqua super hoc fundamento extruere, sed arguunt tamen illud, ferri natura sua omnes gentes ad generales quosdam conceptus, & naturas rerum spirituales sive æternas, quas quanquam explicare conceptibus idoneis non possumus, sufficit tamen eorum conceptuum quasi umbras inhærere menti. Laudari certe ex eo etiam Chinensium ingenia debent, qui, dudum ante Pythagoram & Platonem, nescio quid illi Philosophiæ simile animo speculati sunt. Pythagorici enim & Platonici, ab Ægyptiis, credo, edocti, e Græcis ad efficientem causam potissimum respiciunt, & Physicam quandam Metaphysicam, ut Verulamius vocabat, professi sunt. Qua in re laudandi præ ceteris, Epicuro, Aristotele, qui quidem naturam rerum ratione materiæ potius, causarumque internarum, indagare laborarunt, cetera autem omnia, quasi res nihili, & vana quædam somnia, eliminare. Unde pleraque orta est Aristotelis contra Platonem disputatio, male certe instituta, cum alio respiceret Plato, alio Aristoteles, hic tamen, ut sibi contrarium, refutaret, cum non esset. Qua in re profani aliquid Aristoteles, divinum aliquid sapiebat Plato. Sed de his in Capite de Philosophia Platonica agemus.

5 Jam, ut ad Sinenses nostros redeamus, alia etiam illi principia scientiæ naturalis habent, quæ elementa vocant, a nostris quidem discrepantia, non vero usque adeo absurda. Ii vero quinque elementa constituunt, metallum, lignum, aquam, terram & ignem. Rideat fortassis aliquis, Sinenses metallum & lignum inter elementa numerare, sed ejus rationes illi habent, quas recenset Martinius. Aqua, dicunt, irrigat & descendit, ignis siccat & ascendit, lignum erectum & distortum vocatur, metallum ductile levitatisque patiens, terra semina capit, affertque fructus. Irrigans illi & descendens, ajunt, dat salsum, siccum & ascendens dat amarum, rectum & distortum facit acidum, ductile & poturæ idoneum mordax facit sive acre, accipiens

semina

semina & fructus dans dulce gignit. Has illi faciunt quinque elementorum qualitates seu sapores; in quibus principia rerum naturalium constituunt, atque illa principia denominant ex iis saltem subjectis, in quibus qualitates illæ dominantur. Quod an accurate factum sit, nunc quidem non disputo. Interim non magis illi ridendi sunt, quam qui hodie magno apparatu omnis naturæ principia statuunt acidum & alcali (salsum,) & integris libris hoc argumentum defendunt, quorum tamen principiorum insufficientiam nuper Epistola quadam demonstravit *Joh. Bohnius*, Professor Lipsiensis. Ceterum si nostrorum Physicorum opiniones excutias, invenias in illis, qui multo absurdiora docuerunt. Id tamen videmus ex eo, Practicæ Physicæ fuisse scientissimos Chinenses. Quod enim ajunt de natura salsi & amari, acidi & acris, illud sane e Chymicis operationibus hausisse videntur, neque dubito, illa, si quis in Sinensium libris legerit, aliter proponi, quam recensentur ab hominibus peregrinis, nec linguæ Chinenses adeo gnaris, & Philosophia tantum Scholastica imbutis, ut sunt Jesuitæ. Non vacat singula excutere, alioquin Lynceus aliquis etiam observare hic posset aliquam corpuscularis Philosophiæ apud Chinenses notitiam. Si quis communi sensu interpretaretur hæc elementa, tria naturæ constituentia elementa hic observet, aquam, ignem & terram, qualia etiam hodie tantum a quibusdam statuuntur, excluso aëre, quem illi vix inter corpora specifica, nedum inter elementa numerant, ut qui tantum constet vaporibus terraqueis, & extrinsecus rei adsit, non insit. Quod metallum & lignum attinet, ea quis dixerit elementa artificialia illis esse, tam late sumtis vocabulis, ut sub metalli nomine omnia mineralia capiantur, sub vegetabilium nomine omnia excreta terræ. Unde certe omnia fiunt opera, quæ artifices moliuntur. Metallum itaque comprehendet omnia naturæ composita subterranea, lignum omnia composita naturæ supraterranea, e quibus certe omnia fiunt arte facta ad usus humanos. Et, si quis ita explicuerit, nihil apud Chinenses novi & absurdi in ista doctrina invenerit.

6 Chinensibus adiungi possent *Veteres Indi*, (o) quorum peculiares quædam fuerunt circa scientiam naturalem sententiæ; sed de illis adeo confusa omnia, ut nihil quippiam distincti colligi inde possit; nisi etiam quæ e quorundam Autorum laciniis colliguntur. Id tamen constat, quantum ex hodiernis Itinerariis patet, aliquid Pythagoricæ doctrinæ simile illas habere. Μετεμψύχωσιν enim statuunt, eamque sibi habent persuasissimam, adeo ut nulla ferme inter illos secta sit (sunt autem plurimæ) quæ non pro principio eam ponat. Est quidam Græcus Scriptor, *Palladius*, qui de gentibus Indiæ & Brachmanibus (ita Philosophi apud illos vocantur) libellum aliquem scripsit, quem ex Regia Bibliotheca edidit *Eduardus Bissæus*, Eques Auratus, *in 4to.* Londini, anno 1665. Cui additur S. Ambrosii Scriptum de moribus Brachmanum. Plura eorum dogmatum qui scire velit, legat ABRAHAMI ROGERII eröffnete Thür zum Heydenthum; qui liber primum Belgico sermone ab eo conscriptus, postea in Germanicum a CHRISTOPHORO ARNOLDO, Professore Noribergensi, conversus, Norimbergæ prodiit, A. 1663. in 8vo, cum Additamentis, ex aliis Auto-

(o) De Indorum Philosophia, ejusque Scriptoribus, conferantur, quæ ab Autore *Lib. præced. I. c. I. §.* 10. 11. sunt dicta, & a nobis ad locum istum monita.

Autoribus. Hoc libro continentur omnia ista, quæ spectant, tam ad Theologiam, quam ad Philosophiam Indorum; miræ ibi occurrunt fabulæ, hic non repetendæ. Ceterum liber est jucundus admodum lectu, quo quidem nullus adhuc accuratior prodiit in hoc argumento.

De PHOENICUM sententiis, pene doctrinæ Mosaicæ affinibus, videri potest Grotius *in Notis ad Libb. suos de veritate Religionis Christianæ;* De PERSARUM autem Dogmatis *Pet. de la Valle* in suo *Itinerario*, Italice edito, quod in Belgica J. H. Glasemakeri editione est mutilatum, multaque, & optima fere, omissa. Habet & BARN. BRISSONIUS *in Lib. de regno Persarum* nonnulla, ex aliis collecta. Sed liber iste exiguo est scriptus judicio, ac multa falsa continet. Sed his, obscuris admodum, ac vix notis, non immorabimur.

CAP. VI.

DE PHILOSOPHIA PYTHAGORICA, EIUSQUE PRINCIPIIS NATURALIBUS.

§. 1. *Autores antiqui, e quibus Philosophiæ Pythagoricæ notitia haurienda, recensentur, Johannisque Schefferi* de ejus Natura ac Constitutione libellus, *Scriptaque de eadem alia promissa & affecta, commendantur.* 2. *Mater illa est reliquarum omnium Sectarum, cognitioque illius, non summopere solum utilis, sed & necessaria.* 3. *Scriptores de Dogmatibus Pythagoræis veteres, Philolaus, Didymus, Moderatus Gaditanus, Aristoteles, Jamblichus, aliique una cum Antiphane Comico, istorum derisore, dudum deperditi.* 4. *Pythagoras Pherecydos & Mischi fuit discipulus, dogmataque sua variis, ad quas excurrit, gentibus, numerorum autem doctrinam Ægyptiis debuit.* 5. *Doctrina de numeris Pythagorica, ad Platonicos propagata,* γενικῶς *exponitur.* 6. *Pythagoræ Sententia de* Μετεμψυχώσει, *magiæque & artium divinandi peritia. Brutorum voces sermoni humano ab Is. Vossio prælatæ. Physiognomiæ Naturalis commendatio.* 7. *Philosophiæ Pythagoricæ finis* (similitudo Dei,) *duplexque divisio.*

1 INter Philosophos veteres, quorum nobis superest aliqua notitia, antiquitate ceteris facile superior est PYTHAGORAS, (p) Cujus nihil habemus, nisi, quod longo post tempore per alios traditum est. Ideoque, quæ de ejus dogmatibus apud illos supersunt, obscura, ænigmatica, confusa, omnia sunt, quibus, non dubito, aliena multa accessisse, ab interpretatione eorum hominum, qui eorum dogmatum aliqua collegerunt, Peti autem debent laciniæ istæ e Jamblichi Operibus, qui *vitam Pythagoræ* scripsit, e Demophili, Democratis & Secundi opusculis, editis a *Lu-*

(p) Conferendum est cum hoc Capite *Secundum Libri I. præcedentis*, de Philosophia itidem agens Pythagorica.

a *Luca Holstenio*, & *Ocelli Lucani libro de natura Universi* (quem Lat. vertit, emendavit, & cum Commentario edidit *Carolus Emanuel Vizanius*, Amstelodami, an. 1661. *in 4to,*) e *Porphyrii libro de Abstinentia*, Græce Latineque edito, cum notis a Luca Holstenio. Habet & *Laërtius* aliqua. Laudabilem operam præstitit Vir Clarissimus IOHANNES SCHEFFERVS, in *libro* singulari, quem *de natura & constitutione Philosophiæ Italicæ*, sive *Pythagoricæ*, jussu Christinæ, Sveonum Reginæ, conscripsit. Quo in libello, Upsaliæ A. 1664. *in 8vo* edito, ea, quæ ad historiam aliquam generalem hujus Philosophiæ pertinent, docte proponuntur, & e veterum scriptis eliciuntur. Sed dogmata ipsa illic non continentur, quæ majoris laboris sunt, & *ut Schefferus in præfatione* ait, ejus, qui nullis aliis occupetur curis, & unum hoc agat, qui tamen ipse negotii plus satis habiturus sit. *Secernere enim a veris germanisque ejus Philosophiæ dogmatibus, neque infarcire aliena, diligentiæ,* inquit ille, *non est superficiariæ, aut subitanei laboris.* Utinam ab ejus viri summa eruditione impetrare possimus eos, quos promisit, libros, unum scil. *de vita Pythagoræ*; & alterum *de Claris Pythagoricis.* De dogmatibus vero ipsis, adeoque integra Pythagoræ Philosophia, ab ipso aliquando opus perfectum, vix est, ut speremus.

2 Recte vero is Pythagoricam ante omnes laudat, ut reliquæ Philosophiæ omnis Gentilis matrem & fontem. *Sic persuasum habemus,* inquit ille, *non plus interesse publico, bonisque literis, ut, quid Plato, quid Aristoteles, quid Stoici, quid Epicuræi, censuerint de Philosophia, sit perspectum, quam quid Pythagoras. Non modo, quia diligenter isthæc reputanti apparebit, pleraque originem suam habere e Sacris literis, sive bene, sive perperam, intellectis, vel quod ipse illas habuit Pythagoras, vel quod habuerunt ii, quorum disciplina ipse fuit imbutus ac doctrina: sed & quia Plato, Aristotelesque, Capita & quasi Coriphæi quidam omnis sapientiæ inter Paganos atque eruditionis, sua habuerunt a Pythagora, atque ita tandem scietur, quibus debeantur initiis, quæ a gentibus bene, sanctisque doctrinis convenienter, tradita, tantopere apud eas admiramur & extollimus.*

3 Extiterunt quidem in Philosophia Pythagoræa non pauci Scriptores, qui dogmata ista congesserunt, quorum tamen nihil ad nos pervenit. Et Eusebio quidem nominatur hujus Philosophiæ Scriptor PHILOLAVS, Clementi Alexandrino DIDYMVS, de quo ille ait, quod *librum de Philosophia Pythagorica* scripserit. Qui Didymus tamen alius forte est, quam iste, cujus Hieronymus mentionem facit, qui περὶ αἱρέσεων scripsit. Is enim Christianus fuit. Philolaus scripsit *Dissertationes Pythagoræ*, Eusebio teste, qui Philosophiam Pythagoricam forte eo modo tradidit, quo Arrianus in *Dissertationibus Epicteti*. Quales Pythagoræ *Dissertationes* scripsit quoque MODERATVS GADITANVS, & quidem *libris quinque*, quas *Scholas* vocat, teste Stephano, *in voce* γάδειρα. Aristoteles quoque *libros de Pythagorica Philosophia* scripsit, teste Iamblicho, qui an Stagirita ille fuerit, dubitari adhuc potest. Quanquam Laërtius, inter libros Stagiritæ, memoret unum, πρὸς τοὺς πυθαγορείους, & alium τῶν πυθαγορείων, nisi

nisi quis posteriorem librum eum esse putet, quem citarit Jamblichus. Prior enim ille fuit contra Pythagoræos scriptus. Theon Smyrnæus Aristotelem quoque citat ἐν τῷ πυθαγορικῷ. Stobæus etiam, *in Eclogis Physicis*, *cap. 22.* Aristotelis *primum de Philosophia Pythagoræ librum* citat, ut, si non plures, duos saltem fuisse hinc perspiciamus; cum ceteri unius tantum libri mentionem faciant. Quod tamen an sufficiens sit argumentum, ut alterum quendam Aristotelem hujus libri Autorem faciamus, quod facit Schefferus, merito dubium mihi videtur. Simplicius quoque *libro 1.* ἀκροαμάτων *Physicorum*, cujusdam Eudori meminit. Jamblichus *de Secta Pythagoræ* scripsisse *libros tres* dicitur Gesnero, ex quo hoc Simlerus *scripsit de Pythagorica Secta libros tres*, *qui*, *cum Simplicii Commentariis*, *Romæ*, *in Bibliotheca Vaticana*, *habentur.* Hos tamen libros aliqui eosdem esse putant, quos *de vita Pythagoræ* scripsit Jamblichus, & tamen Simlerus distinguere videtur. Vossius *in libro de Philosophorum Sectis*, præter illos, quos enumeravimus, Androcyden, Antiphanem & Alexandrum, nominat, quos tamen ad *Symbola* Pythagoræ tantum scripsisse, ex Jamblicho & Clemente discimus. Antiphanes vero Poëta fuit, & Comico sale instituta ejus perfricuit, ut ex Athenæi *lib. 6. cap. 16.* apparet. Ut extant multa Comicorum veterum Græcorum ejus argumenti. Cronium, Numenium, Thrasyllum, quædam de hac Philosophia scripsisse, ex Porphyrio discimus. Meminit quoque Laërtius cujusdam Zenonis, quod scripserit *Pythagorica*; & Clemens cujusdam Hipparchi; qui tamen omnes Scriptores jamdudum perierunt. Fortassis aliqua habuissemus e Bibliotheca Vaticana, si supervixisset Lucas Holstenius, qui aliqua Jamblichii inedita de Philosophia Pythagorica editurus erat.

4 Doctrina hæc Pythagoræ ITALICA vocatur, quod Autor ejus, Pythagoras, illam in Italia docuerit. Cujus Autorem tamen Laërtius Pherecyden facit. Quem sequuntur alii, & ad illum initia hæc referunt, quod is Pythagoræ Præceptor fuerit. Sed Laërtius tamen, ipse sibi contrarius, alibi Italicæ Philosophiæ principem Pythagoram facit. Neque enim Pherecydis & Pythagoræ dogmata adeo conveniebant, quanquam ille Præceptor Pythagoræ fuerit. Ideo Pythagoras non recessit ab ejus opinionibus, qui non unius hominis dogmata est secutus, sed ab Ægyptiis, Chaldæis, Persis, Indis, quæ hauserat, postea in unum cinnum redegit, & pro suo ingenio interpolavit. Non pauca etiam ab ipsis Judæis, & forte plurima, habuit. Arabes quoque & Phœnices præceptores habuit, de quibus vide Schefferum *libro citato*, *cap. 4. & 5.* Quibus singulatim recenset, quæ dogmata quibus gentibus debeat. Arithmetica & Physica nonnulla didicit a Phœnicibus, speciatim vero a Moscho aliquo, non Mose, ut legi vult Arcerius, sed vetusto quodam Philosopho, & in rebus naturalibus exercitato, qui primus doctrinam de atomis adinvenit, cujus mentionem faciet Strabo *lib. 16.* Meminit ejusdem & *Sexus in Opere adversus Mathematicos.* Ab Ægyptiis accepit mystica sacra, & notitiam de Deo uno, & Geometriam, & arcana numerorum. Theodoretus Ægyptiis jungit Hebræos, quorum aliqui haud dubie tum erant apud Ægyptios. De numeris testis est Josephus, &, præter illum, Apulejus *lib. II. Floridorum*, ubi

ubi ait, quod ab Ægyptiis acceperit *numerorum admirandas vices.* Schefferus legit *vires*, quanquam ego causam non video, cur aliquid mutari debeat. Intelliguntur enim per illas proportiones certæ. Ægyptii vero occultas quasdam numerorum facultates habebant, quæ secretissimam eorum continebant Philosophiam. Quam philosophandi rationem a Mercurio inventam Trismegisto apud Ægyptios, scribit Stobæus in *Eclogis Physicis, cap. 2.* Adeoque certum jam est, ab nulla alia gente, quam Ægyptiis, mysticam illam numerorum doctrinam habuisse, quibus postea Philosophiam ipse suam superstruxit. Phœnicum enim Arithmetica longe fuit alia, vulgaris nempe ista & mercatoria; Ægyptiorum vero Philosophica & ad res naturales ac divinas accommodata. Quam, postquam jam alteram a Phœnicibus hausisset, ab Ægyptiis didicit.

Hanc de numeris doctrinam postea ad successores suos propagavit Pythagoras. Atque hinc Plato, ejusque Asseclæ, tam multa de numeris suis passim inculcant. Quorsum etiam referenda est doctrina de ideis. Socrates, cujus omnem Philosophiam libris suis complexus est Plato, ex Pythagoræis hausit illam, ut judicat recte Joh. Bapt. Hamelius *Lib. I. de Consensu vet. & novæ Philosophiæ, c. 3.* Secundum enim Pythagoræos unitas & numerus prima rerum exordia statuuntur. Neque numerorum verbo aliud quiddam ab iis diversum intellexere, ex iis quippe ordo, species, modus, distinctio denique omnis repetitur. Per varios numerorum gradus, ab ipsa unitate, qua omnia continentur, usque ad formas rerum sensibiles, descendit. Quas itidem deinceps numeris quibusdam mutabilibus distinguit. Unde patet, Platonicos numeris suis uti, non aliter, quam vulgus Philosophorum suis terminis & notionibus, quarum certe quædam esse debent, quæ vero inter illas rebus ipsis sint adæquatæ, aut essentias earum exprimant, de eo tam acriter disputatur. Porro Platonici, ut corporales res figuris designare solent, ita res spirituales numeris quoque designant. Quod autem, præter numeros intellectuales, vel ideas, alios in ipso Bono vel Deo, numeros superessentiales plerique Platonici admittant, easque unitates, ut primi Boni effectus quosdam, cum a sua causa, tum inter se, distinctos velint, & quasi innumerabiles quosdam ut vocant, Deos subsistere, istud per se absurdum est. CHAMBRAEUS, in opusculo *de Philosophia Platonica*, quod nondum publici juris fecit, laudat a. *citato loco* Hamelius: *Est*, inquit, *in Deo numerus quidam ex unitatibus divinis constans, cum cæteri numeri magis ex rebus, quæ unitatis sunt participes, quam ex ipsis unitatibus sint compositi. Sunt vero divini numeri non absoluti, sed relativi. Nam ad res, quæ fieri possunt, singulæ unitates, aut ideæ divinæ, habitudine quadam rationis referuntur, nec istæ unitates plus, quam ratione, sive cogitatione, differunt. Non enim ex ipsa unitatis Summa, quæ Deus est, fit statim progressus ad numerum absolutum, sed prius necesse est mente concipere relativum quendam numerum, qui suo fonti, ut propior, ita similior, est. Cujus velut partes non seorsim a suo principio disjunctæ, sed in ipso uno, aut Deo, subsistunt.* Hæc Chambræus ex mente Platonicorum differit, ænigmata ænigmatibus cumulans, ut sunt pleraque ista Platonicorum, qui mira potius student dicere, quam vera. Et certe illi numeris suis & ideis eandem fabulam ludunt,

quam intricatiſſimis ſuis conceptibus & notionibus Scholaſtici, alia ſaltem ſcena inſtituta.

6 Ab iisdem Ægyptiis Pythagoras doctrinam illam de μετεμψυχώσει animarum habuit, de quibus Herodotus *lib. 2.* & Porphyrius; quam ſententiam etiam apud Indos aliasque Gentes Orientales, hodieque obtinere videmus. De ea animarum μετεμψυχώσει libellum ſingularem conſcripſit *Ambroſius Rhodius*, qui editus eſt Hafniæ an. 1638. *in 8vo;* quo in libello mentem Pythagoræ explicare laborat, & ad ſaniorem aliquam ſententiam reducere, fortaſſis magis ex ingenio ſuo, quam ex rei veritate. Ceterum, & alios quoque Philoſophos ab hac ſententia non abhorruiſſe videmus. Rerum Magicarum doctrinam, quæ in ſacrificiis, conſecrationibus, & ſimilibus, conſiſtebat, elegantiſſime & diligentiſſime præ ceteris excoluit Pythagoras, divinationum etiam varia genera a variis Gentibus accepit, ὀνειροκριτικὰ ab Hebræis didicit, ſcientiam auguralem & divinationem ex thure ab Arabibus habuit. Arabes enim, & Phryges primi ſunt, qui excogitarunt aruſpicinam, ut Theodoretus teſtatur. Forte & intellectum ſermonum, quibus beſtiæ creduntur uti, atque aves. Apollonius enim, Pythagoræ ſimia, ab iis artem hanc ſe hauſiſſe gloriatur, ut teſtatur Philoſtratus *lib. 1. c. 14.* Quam artem, credo, hodie etiam callet Vir doctus, (Is. Vossius) qui *de cantu Poëmatum, & viribus Rhythmi*, libellum nuper ſcripſit, in quo non veritus eſt aſſerere, animalibus plus ſolertiæ ineſſe, in exprimendis affectionibus vel deſideriis, quam ipſi homini; quod inter cetera ejus libri παράδοξα (ſunt enim non pauca) reponendum eſt. Ab Indis Pythagoras habuit Phyſiognomiam, cujus ſingularis propagator fuit, adeo ut diſcipulos ſuos, ad artis iſtius regulas, primum explorarit, an idonei eſſent ad diſciplinam, an minus. Videatur Philoſtratus *lib. 3. cap. 5. in Vita Apollonii.* Atque certe illa doctrina non eſt de nihilo, quatenus Phyſicis principiis ſuperſtructa eſt, non Planetariis, ac mirabilem plane uſum habet in vita civili, ſi quis ex converſatione crebra cum hominibus majorem ſibi acquiſivit ſolertiam. De ejus utilitate legantur, *præfatio* Conringii in opus Scipionis Claramontii *de conjectandis latentibus animi affectibus*, librum ejusdem argumenti inſignem ſane, & Chambraeus in libro Gallico *de arte cognoſcendi homines.* *Symbola* Pythagoræ, a Phil. Beroaldo, Ang. Politiano, aliisque explicata, non Moralia ſolum, ſed & Magica quædam, celare mihi videntur. Qualia ſunt de corde non edendo (quæ adhuc nefaria inter Orientales magiæ ſpecies eſt, a Pet. de la Vale, *P. V. Itinerar. c. 1.* deſcripta,) unguibus, ante aram non incidendis, ſpeculo, noctu non intuendo, igne, gladio non fodiendo, &c. quorum multa a Thom Berounio, in *Pſeudodoxia Epidemica*, exploduntur.

7 Finis Pythagoricæ Philoſophiæ omnis, quam eo etiam definiebat, erat ὁμοίωσις Θεῶ, ſive ſimilitudo Dei, quæ divina ejus ſententia eſt, a Platone aſſumpta, & paſſim inculcata. Hanc Stoici, Cynici, Epicuræi, quoque arripuerunt, qui virum bonum & ſapientem definiebant Deo ſimilem. Ad hunc finem obtinendum media præſcribebat, noſſe ſemetipſum, & purgare ſe ac liberare a ſordibus corporis, ut animus ferretur

tur ad cœlestia & divina, atque tum vere Philosophum fieri. Quare & Philosophiæ partes duas faciebat, καθαρτικὴν, sive purgativam, τελικὴν, sive perfectivam. Dividebat etiam Philosophiam in ἐξωτερικὴν & ἐσωτερικὴν. In Exotericis tradebantur omnia, quæ ad communem vitam pertinebant, practica; In Esotericis, quod ad naturam & divina pertinebant, de quorum omnium ordine legatur Schefferus *Cap. 10. integro;* ubi summa cum diligentia omnia illa illustrat, & de modo quoque docendi per Symbola, deque ipsis Symbolis Pythagoræorum, pluribus agit.

CAP. VII.

DE PRINCIPIIS PHYSICIS SECVNDVM GRAECOS, VARIOSQVE EIVS GENTIS PHILOSOPHOS:

AC PRIMVM DE PHILOSOPHIA NATVRALI DEMOCRITI ET EPICVRI.

§. 1. *Pythagoras omnium Græciæ Philosophorum parens fuit. Ab Apulejo tamen quidam illo antiquiores celebrantur. Diversa Græcorum in philosophando instituta.* 2. *Philosophia Græcorum nec præ Barbarica plane est contemnenda, nec, cum Conringio, in Ægyptios injurio, supra illam nimis extollenda. Methodica ejus Tractatio Græcis debetur, inprimis Aristoteli, cujus tamen in Philosophos se priores tyrannis, sophisticaque contra illos disputandi ratio, culpantur. Platonem contra longe fuisse modestiorem, allato utriusque de Parmenide judicio, ostenditur.* 3. *De Philosophia Poëtarum, Orphei (de qua Lib. promisit J. Franc. Grandis,) Homeri &c. quid sentiendum. Nulla hic certa Principia, omnia fabulis involuta, quas nec ipsi intellexere. Orpheo & Zoroastri supposita ad Platonis doctrinam proxime accedunt.* 4. *Democritus, more veterum, abstractionibus in Physica abstinuit, & ad ea, quæ sub sensum cadunt, omnia reduxit. Magni ejus Philosophia etiam apud Romanos fuit habita. Principia ejus Physica, Atomos & Vacuum, sua fecit Epicurus.* 5. *Utriusque Philosophiam Naturalem, in Poëmate* de Rerum Natura, *proposuit Lucretius, & nuper instaurarunt Pet. Gassendus (in multis licet dissentiens) ac Gualth. Charletonus.* 6. *Democriti Scriptorum nihil superest, & proinde, quid vere senserit, incertum. De MSStorum, quæ sub ejus nomine supersunt, Chymicorum γνησιότητι in utramque partem disquiritur.* 7. *Doctrina de Atomis & Vacuo Epicurea, intermixtis subinde animadversionibus, proponitur.* 8. *Eadem, ex Joh. Franc. Grandis peculiari* Diss. *contra illam, refutatur, & Democrito ipsi (qui per Infinitum Inane Deum intellexit) adversa esse ostenditur.* 9. *Παρέκβασις ad Mediam Henr. Mori, Vacuum in Naturam spiritualem transformantis, eandemque Democrito ac Epicuro mentem affingentis, sententiam.* 10. *Doctrinæ Epicuri Physicæ, inprimis de motu Atomorum, confutatio ex J. Franc. Grandi, Cicerone ipsoque Lucretio, continuatur.*

nuatur. 11. Ex hac Epicuri doctrina fatalitas rerum omnium, aliaque profana Atheorum dogmata, profluunt. Falso jactatur, eam esse evidentissimam ac sensibus superstructam, cum imaginaria potius sit & absurda. 12. Degeneravit a principiis Democriti. Methodus ejus philosophandi corpuscularis utilissima quidem est in rerum naturalium scrutinio, sed a dogmatis profanis, ab ipso confutatis Gassendo, repurganda; nec tamen sine principiis aliis sufficit, cum & Atomi minutissimæ ex aliis coaluerint Elementis. 13. Methodo hac utuntur Cartesius, Rob. Boylius (insigni hic ornatus elogio,) moderni que Angliæ Philosophi. Agnoscendum tamen iis aliquod in Natura θεῖον, sibi incognitum, ob cujus in Philos. Epicurea neglectum Verulamius Aristotelica sequi maluit Principia.

1 PRodierunt e PYTHAGORAE schola integræ Philosophorum familiæ, atque adeo, quicquid GRAECIA sapientiæ habuit, huic viro natales suos debet. Quanquam & ante ipsum fuerint nonnulli inter Græcos Philosophi, iique etiam Præceptores Pythagoræ. Sed, quandoquidem etiam illi ex Oriente, & ex Ægypto, doctrinam suam habuerunt, ac fama illorum obscura est, hunc Autorem Philosophiæ apud Græcos, præ ceteris, laudare possumus. *Apulejus* quidem, *in Floridis*, Pherecydem Syrum, Anaximandrum Milesium, Epimenidem Cretensem, Leodamantem, Creophili discipulum, memorat, quorum omnium admodum exigua est notitia apud veteres Scriptores; fortassis & ipse non accuratam ejus rei notitiam dare potuit, tanto ab illis temporis intervallo disjunctus. Quod enim inter illos etiam Platonem numerat, vel ingens mendum est, vel magnus Anachronismus. Quanquam Lipsius huic textui subveniat, *in Philosophia Stoica, lib. 1. Dissertat. 6.* pro *Platone* legens *Piatorem;* quæ emendatio quo fundamento nitatur, non video, nisi solo ingenio Lipsiano. Quoniam vero Pythagoræ Philosophia, ob numeros illos, est obscurior, ac nulla certa habet principia, quod ipse nihil scripserit, a discipulis vero ejus omnia vel interpolata sint, vel negligenter tradita; sectabimur jam ceteros e Græca natione Philosophos, quorum distinctiora ad posteros principia pervenerunt, & quidem ita, ut non magnopere de ordine simus solliciti, sed potius ipsum principiorum, ab ipsis positorum, ordinem sequamur. In quibus tamen ipsis dijudicandis non parum difficultatis est; aliqui enim principia quædam cum aliis habent communia, alii, præter familiaria sua, adhuc quædam prima supponunt, quidam ænigmaticis locutionibus ista involvunt. Videbimus tamen, ut, quam fieri potest, distinctissime ea proponamus. Ac sunt sæpe inter illos, qui non re ipsa, sed nominibus, seu terminis, tantum discrepant. Quidam secunda principia pro primis arripiunt, & vice versa: quidam causas externas cum internis confundunt, de quibus omnibus dispiciendum est.

2 Quod attinet in universum *Philosophiam Græcam*, ut non probo, qui nimium illi tribuunt, ita nec audiendi sunt, qui nihil, adeo ut Græcam illam Philosophiam mancam, sophisticam & puerilem existiment, præ occulta illa Orientalium Philosophia

phia & Ægyptiorum; a quibus hausisse Græcos doctrinam suam, certum est. Neque enim temere credo, quod vult clarissimus vir, Conringius, Ægyptiorum istam fuisse ignorantiam in omni disciplinarum genere, ut Græcis præ illis palma debeatur. Qua in re meliora docuit OLAUS BORRICHIUS, in nupero illo scripto, quod Conringio opposuit; ubi prolixe per partes examinat, quam fuerit Ægyptiorum in omni doctrina perfecta sapientia. Apud Platonem certe ab Ægyptio Sacerdote Græcis objectum scimus, illos *in Philosophia semper esse pueros*, sive semper discere, nunquam perfectos esse. In eo tamen laudem summam merentur Græci, quod ordinem induxerint in Philosophiam & methodum; ceterorum enim libri vel ad posteros non pervenerunt, vel plane scripti non fuerunt, ac viva tantum voce præcepta Philosophiæ tradita. Quemadmodum & in Græcia, ante Platonis & Aristotelis tempora, nihil quoque libris & præceptis distinctis comprehensum fuit. Aristoteles vero primus methodum aliquam justam disciplinis circumposuit, veterum libros, si qui fuerunt, deprædatus, ut gloriam sibi soli pararet, aut sæpe pugnans contra illos, cum tamen eorum sensus non recte intelligat. Hinc Verulamius Aristotelem comparat Ottomannis, qui, ut tranquillum habeant regnum, & soli, fratres suos trucidare solent. Quare veterum sententiæ, non ex Aristotelis tantum verbis perpendendæ sunt, qui, propriæ laudi velificans, illas impugnat, vel ex plebis opinione, quam tamen ab his sacris arcebant veteres illi Philosophiæ antesignani, vel sophistica quadam cavillatione. Sed tamen, inquiat aliquis, Aristoteli facile fuit, reconditos antiquorum sensus scrutari. Id suspicari quidem licet, sed is forte loquendi genere minime proprio offendebatur, quod multis errandi præbuit occasionem, cumque autor novæ doctrinæ haberi vellet, ea ambiguitate ad cavillationes abusus est, suamque potius sententiam stabilire voluit, quam veterum obscuritatem illustrare. Plato hoc longe modestior fuit, qui *in Theæteto* de Melissi sententia & Parmenidis agens, tantum abest, ut exagitet, ut ignorantiam suam fateri malit, ac de obscuritate illorum conqueri: *Parmenides*, inquit, *acer mihi videtur ac venerandus; olim peradolescens loquutus sum cum illo Sene, & mihi visus est sapientia præditus profunda ac generosa; itaque vereor, ut satis ejus verba capiamus. Quod autem sub verbis tegitur, multo magis nos latet.* Unde videmus, ea, quæ Plato non intellexit, Aristotelem, ut cura sua indigna, rejecisse. Eum Aristotelis animum circa Parmenidis doctrinam observavit *Bened. Pererius*, vir diligentissimus, *lib. 4. Physicorum cap. 16. Parmenidem*, inquit ille, *impugnavit, non secundum reconditum sensum, sive iniquum erga eum se præbuerit, eum tamen ejus mentem calleret, sive recte id fecerit, ut vulgo errandi occasionem præcideret.* Sed de Parmenidis Philosophia in sequentibus plura dicemus.

Lipsius inter Germanicæ Philosophiæ partes etiam recenset *Poëticam*, quam ille vetustissimam facit, in qua Musæus, Linus, Orpheus, Hesiodus, Homerus, quos sapientiæ studia coluisse, certum sit. De ORPHEI antiquissima Philosophia & Theologia Johan. Franciscus Grandis, vir eruditissimus Gallus, integrum Tractatum conscripsit, quo, accuratissime veterum illam doctrinam complexum se esse, dicit. 3

dicit. Franciſcum Patricium & Auguſtinum Steuchum primoribus tantum labris deguſtaſſe, ait in *præfatione Diſſertationum ſuarum Philoſophicarum.* Sed vereor, ne liber ille non ſit editus. Hactenus enim nunquam videre licuit. De HOMERO Lipſius Democriti elogium laudat, qui tamen in illo, præter elegantiam Carminum, nil miratur, & Platonis teſtimonium *in Alcibiade*, ubi ait: *Non debere, qui initiati nondum ſapientia, incidere in Homerica Poëmata, ne fabellas cenſeant Heroëm illum ſcribere.* Sed ut mihi quidem videtur, non opus eſt, Sectam perculiarem hic conſtituere; quæcunque enim Poëtæ iſti prodiderunt literis de rebus Philoſophicis, ex accidenti tantum prodita ſunt. Nulla enim certa hic ſunt principia, nullus Sectæ Autor, ſed pleraque fabulis ſunt involuta, quas fortaſſis ipſi non ſatis intellexerunt Poëtæ, ſi quæ abſtruſiora ſub iis fuerunt recondita. Uti non intellexit Ovidius, qui tamen totam illam fabularum telam ordine pertexuit, Græcos imitatus; Græci vero ipſi etiam aliunde, non ex ingenio ſuo, depromſerunt. Quæ ſuperſunt ex Orphei carminibus, aut ex Zoroaſtris *Oraculis*, illa, ſi genuina ſunt, recondita quædam, fateor, habent, quæ tamen Theologica potius ſunt, & de Deo, divinis mentibus, animisque, Oracula potius aliqua, quam Philoſophiæ naturalis certa principia, loquuntur. Phyſica tamen quædam de mundo, ejusque ordine, illis inſperguntur, non admodum a principiis Platonicis aliena. Vid. Franciſcum Patricium in *nova de univerſis Philoſophia, Panaugias lib. 10.* Quibus in libris myſtica quoque Ægyptiorum ex Platone & Ariſtotele collegit. Legi etiam poſſunt ejus *Diſcuſſiones Peripateticæ*, in quibus paſſim de veteris illius Philoſophiæ, præ Ariſtotelica, præſtantia agit.

4 Nos primo loco, miſſis ambagibus illis & ænigmatibus, DEMOCRITI *Philoſophiam proponemus.* (q) Atque hic ſtatim initio notandum eſt, veteres illos Philoſophos non auſos eſſe ad materias & formas abſtractas rerum naturalium cauſas reducere, ſed ad talia principia, quæ ſub ſenſus cadunt. Maluerunt ſcil. illi manere intra carceres naturæ, nec evagari ingenio ad vanas notiones, quemadmodum fecerunt Plato & Ariſtoteles, qui poſterior diſputationibus ſuis veram iſtam & ſolidam ſcientiam naturalem corrupit. Ideoque vel ignem, vel aquam, vel aërem, vel particulas inter principia repoſuerunt, quod in ſenſus illa incidere viderent; quanquam etiam in modo & applicatione erratum ab illis fuit. Democriti nomen maximum fuit apud veteres, nam non ſuo tantum tempore ſummo in honore habebatur, ſed &, ipſius Ariſtotelis & Platonis ſchola vigente, apud ſapientiores Democriti Philoſophia obtinuit ac Romæ cum maximo plauſu exceptam fuiſſe, Cicero nos docet, qui ejus ubique ſumma cum laude mentionem facit. Quare exiſtimavit Verulamius, *in fabula de Cupidine*, non Ariſtotelem & Platonem, ſed Genſericum & Attilam, & barbaros, hanc Philoſophiam perdidiſſe. *Poſtquam enim*, inquit, *doctrina humana naufragium perpeſſa eſſet, tabulæ iſtæ Ariſtotelicæ & Platonicæ Philoſophiæ, tanquam materia cujusdam levioris & magis inflatæ, ſervatæ ſunt, & ad nos pervenerunt, dum magis*

(q) De Philoſophia Democriti & Epicuri dictum etiam jam eſt *Libri I. præced. Cap. Vto*, cum hoc præſenti conferendo.

magis solida mergerentur, & in oblivionem forte venirent. Hæc Verulamii sententia est de Democrito. Quod jam Philosophiam ipsius attinet, Democritus omnium principia pleno & vacuo, sive Atomis & inani, contineri statuit, cujus sententiam suam postea fecit EPICURUS, qui diligentius expendens motus & formas Atomorum, ex eorum complexione, connexione & occursu mutuo, omnia formari credidit in hoc universo corpora, omnia φαινόμενα hinc oriri.

5. Eam doctrinam inter Latinos erudito carmine comprehendit *Lucretius*, Philosophus potius, quam Poëta, sed qui, ob Latinitatis puritatem, magnopere æstimandus est, quemque Virgilius in multis est imitatus. Eum a Physices Professore in Academia Argentinensi publicis Lectionibus prælegendum Statuta ejus Academiæ volunt, teste *Bœclero in lib. de Scriptoribus Græcis & Latinis;* quod mirum tamen videri possit, cum sic crude admissa illa principia Epicurea, quemadmodum ea Lucretius proponit, profanum aliquid sapiant. Nostro tempore Philosophiam illam sepultam pene reduxit *Pet. Gassendus* atque diffuso *Commentario*, Lugd. A. 1649. *in fol.* edito, explicuit, cui addendus est alter ejus *liber de vita & moribus Epicuri*, qui historiam Epicuream complectitur. In ceteris vero dogmatica tractat sub specie *Commentarii in Diogenis Laërtii librum decimum*, quo ille dogmata Epicurea complexus est, collatis semper verbis & rationibus, a Lucretio petitis. Scripsit & BAPTISTA GUARINUS *de Secta Epicurea*, teste Gaddio in *libro* suo *de Scriptoribus, p. 219.* Sed eum nunquam videre memini, nec fortassis eum Gassendi scripto comparari potest, qui ista diligentia omnia inquisivit, ut nemini fortassis alteras curas reliquerit. Gassendus tamen non in omnibus amplectitur Epicuream doctrinam, aut probat, sed in multis contra ipsam disputat. Scripsit idem Gassendus libros Physicos, qui inter reliqua ejus Opera aliquot Tomis prodierunt, & istis principiis superstructi sunt. Postea GUALTERUS CHARLETON Anglica lingua edidit librum, quem inscribit *Physiologiam Epicuro-Gassendo-Charletonianam; sive Fabricam scientiæ naturalis, ex hypothesi Atomorum, fundata per Epicurum, reparatam per Gassendum, auctam per Charletonum*, quo in libro, Lond. 1654. *in fol.* excuso totum Systema Physicum ad mentem Epicuri, adornat, cum Gassendus ordinem Diogenis sequutus fuerit. Sed prima tantum ejus *Physicæ* pars Generalis, cui specialia interdum nonnulla immiscuit, in lucem prodiit; an altera prodierit, vel proditura sit, equidem ignoro. Et forte non prodibit, cum, parte ista generali sufficienter explicata, in specialibus rationes facile accommodari possint subjectis. *Democritum Reviviscentem* edidit IOH. CHRISOST. MAGNENUS, Philosophiam autem Epicuri cum Democritica & Theophrastea contulit NIC. HILLIUS libro peculiari, Parisiis edito.

6. De Democriti scriptis nihil hodie reliquum est, quamvis multa illum scripsisse, ex Aristotele, Plinio, aliisque Scriptoribus, constet. Quare adeo securi esse possumus de ejus principiis, nec determinare nobis licet, an illa cum Epicureis omni ex parte conveniant. Nos, ex aliorum tantum traditionibus, Democriti mentem & sententiam colligimus, qui fortassis non recte ceperunt illam, aut non satis bona fide

fide interpretati sunt. Uni certe Aristoteli, qui aliquoties contra ipsum disputat, fidem habere nolim. Ejus enim fides, ut in ceteris Autorum antiquorum censuris, etiam hic suspecta esse debet. Extant tamen in Bibliotheca Regis Galliæ, & aliis quoque, quædam MSS. quæ Democriti nomen in fronte scriptum habent, & de arte χρυσοποιητικῇ agunt. Quædam eorum, Latine a se versa, Domin. Pizimentius Patavii *in 8tavo* edidit. Quædam etiam Ant. Mizaldi *Centuriis Secretorum* sunt adjecta. Sed illa suspecta habent plerique, inprimis Salmasius *ad Solinum*, in *Exercitationibus* ejus *Plinianis*, qui, data occasione, aliquot ex illis loca descripsit. Titulus librorum recensent PHIL. LABBAEUS *in Bibliotheca MSStorum Regis Galliæ*, & THOM. REINESIUS, aliquam iis fidem habens, in *variis* suis *Lectionibus*, tum & OL. BORRICHIUS in *Hermetica Ægyptiorum Sapientia*, libro, quem nuper adversus Conringium scripsit, qui, genuinos esse Democriti libros, non veretur asserere *pag. 68.69.70.71.72.73.* Cujus argumenta illic legi possunt. Multa etiam ille collegit ex antiquis Scriptoribus de Democriti experimentis, quæ non obscure innuunt, hujus argumenti Democritum nonnulla scripsisse. Operationibus Physicis illum incubuisse, ex multis Autorum locis patet. Sunt & mihi nonnulla Democriti, quæ inscribuntur *Physica & Mystica*, sive *Arcana*, ex Codice Bibliothecæ Altenburgensis descripta, sed ea admodum mendosa sunt, ac multa omissa, præ ceteris illa Unionum artificialium præparatio, cujus meminit Salmasius *in Exercitationibus ad Solinum*, quæ formula in isto exemplari non reperitur.

7 Jam, ut ad principia Philosophiæ Democriticæ redeamus, ea constat ATOMIS & INANI. *Atomi* autem sunt Democrito & Epicuro corpora individua, quæ ita feruntur in infinito inani, ut concursionibus inter se cohærescant & efficiant, quæ gignuntur, omnia. Sunt autem Atomi non ita insectiles, ut omnis omnino extensionis sint expertes, non sunt puncta Mathematica, sed Physica, & tota illa Disputatio inepta est & Sophistica, quæ solet a Peripateticis contra existentiam Atomorum adduci. Illa enim divisio in infinitum, quam illi concipiunt, & Atomis opponunt, cum rerum natura pugnat, quæ necessario in minimo aliquo subsistit. Quare & inepta est altera illa quæstio: *Utrum Atomi ex punctis constent Mathematicis?* quam solide refutat Io. BAPT. DU HAMEL, *de consensu vet. & nov. Philosophiæ, lib. I. c. 8.* Quicquid sit, res tandem in inanes & Mathematicas speculationes deducitur, quibus sua illa relinquenda sunt principia, ad demonstrandas rerum quantitates, at illæ non pertinent ad minima Physica, quæ si tu minora adhuc animo concipere possis, ulteriusque dividere, nulla ratione hoc ad Physicum pertinebit. Ut jam explicent, quomodo inter se vinciantur Atomi, varias earum figuras, situm, ordinem, magnitudinem, motus, comminiscuntur. Cartesius autem plane depingit & delineat, quasdam enim rotundas, quasdam quadratas, quasdam alterius figuræ, facit, quod non omnino a rei veritate abhorret, & probare pene licet in minimis corpusculis salium variorum. Ut jam demonstrent, quibus vinculis connectantur, multa comminiscuntur, quæ nulla adeo demonstratione, sed quibusdam conjecturis nituntur, leves Atomi aliarum angulis implicantur, ramosæ particulæ firmius cohærent, quibus constare faciunt corpora

solida

solida. In quibus singulis explicandis multa quidem subtilitas est, quæ tamen non usque videtur rem omnem conficere. Nam certe alia debent quædam latere, quæ non expediri possunt sola ista Atomorum compositione: generationes rerum fieri transpositionibus partium, additionibus & detractionibus, docent, quæ ex semine prodeunt. Sic plantas additione formari arbitrantur, cum parva seminis moles, quicquid invenit sibi simile, sibi conciliat, & fermentationis beneficio in suam commutat naturam. Quæ omnia dici quidem ita possunt, sed profecto nondum satis explicari. Omnes porro qualitates non nisi Atomorum quædam effluvia sunt Epicuro. Illud vero nescio quomodo fatuum est & profanum, omnia illa corpora produci ex fortuito quodam Atomorum motu, cum ubivis necessitatem summam videamus. Alterum Democriti principium est *Inane*, vel Vacuum, idque est, vel patens illud infinitum, vel dispersum, & quodammodo in rebus disseminatum. Vacuum admitti debere in natura existimant hujus hypotheseos assertores, quoniam motus corporum cessaret, si omnia plena corporibus essent. Probant iidem vacuum ex rarefactione & condensatione, de quibus *in Cap. de Vacuo* pluribus agemus. Principia itaque hujus Philosophiæ sunt infinitæ Atomi, & infinitum Inane. Atomi, secundum Epicureorum sententiam, compingi in unum corpus non possunt, nisi virtute illius Inanis infiniti.

8 Adversus has Epicureæ Philosophiæ hypotheses pereruditam Dissertationem scripsit IOHANNES FRANCISCVS GRANDIS, ipsique hujus Philosophiæ propugnatori, Gassendo, inscripsit, inter *varias* ejus *Dissertat. Philosoph. & Criticas*, Paris. A. 1658, *in 4to* editas, primo loco obviam. Atque primus is ostendit, infinitatem Atomorum & vacuitatis a Lucretio, non citra insignem paralogismum, constitui, & contra mentem Democriti, qui per infinitum illud ipsum Deum intellexerit, non vero, quemadmodum recentiores Epicurei, spatium aliquod inane, in quo moveri & compingi corpora naturalia possint, atque adeo majora corporum naturalium Systemata, sive Mundi. Tale vero infinitum Inane per ipsam rationem & naturam dari non posse, ex intimiore Philosophia illic disputat, & concipi tale quid non posse statuit, imo pugnare ejus conceptum cum mente ostendit. Multo minus hæc infinitas locum habebit, si & Atomorum infinitas accedat. Nam illa Infinitas quomodo adæquabit infinitatem spatii, cumque utrobique principia sua sint & fines, quæ repugnant infinito, quomodo ista infinitas fingi aut concipi potest? Nullus itaque motus fieret, quoniam motus omnis terminos habet, tum a quo, tum ad quem. Principium vero hic ubi, vel in quo, ponendum est, si vacuum hoc & inane statuatur. Namque in ipso, ut plane nihilo, nulla causa esse potest, quæ moveat, atque ita illud Inane corpus esse deberet, in vacuo vero quies potius perpetua esset, quam motus. Nulla enim illic actio, nullus impulsus, atque ita iners & otiosa esset tota rerum natura. Inane enim, qua Inane, nec gravitatem habet, nec levitatem, neque sursum, neque deorsum importat, atque adeo ab omni locorum differentia alienum est: ac proinde motus, qui omnis localis est, causa existere nequit. Quod vero existimant illi, absque vacuo motum nullum esse, ejus plane contrarium verum est.

Nam, quando corpus loco movetur, illud proximum expellit; hoc rursum aliud protrudit, donec motu quodam circulari locus, a primo corpore derelictus, ab altero occupetur. Rem illam eleganter demonstrat Cartesius exemplis globorum, in orbem dispositorum, & explicatius, ad mentem Cartesii, proponit DAN. LIPSTORPIUS in *Speciminibus* Philosophiæ Cartesianæ. Quod attinet Vacuum, rebus interspersum, suis etiam difficultatibus laborat. Nam solent afferri hic quædam specimina, quibus suam sententiam stabilitum eunt Vacui propugnatores; de quibus inferius pluribus agemus; nam hic ista alieno loco proponentur; in ipsa autem Tractatione affectionum naturalium convenientius in medium adducentur. Ex rarefactione & condensatione iidem Vacui experimenta sumunt; quæ res majori difficultati subjacet. Oportet enim in rarefactione & condensatione attingere se particulas propius & rursus discedere; in ista vero recessione admittenda sunt quædam spatia, quæ non sint plena particulis istius corporis, quod dilatatur. Atque hodie machinam aliquam invenit ROBERTUS BOYLIUS, qua aërem pro lubitu rarefacere potest; atque adeo ad numerum, mensuram & proportionem, Sed de his inferius agemus. Quod infinitum illud inane attinet, hoc, uti diximus, impugnat Joh. Franciscus Grandis, atque a Democrito ait longe aliud quid denotatum fuisse, ipsum scil. Deum; qua ratione mentem æthereum illam & Spiritum, de quo adeo multa Platonici, per hoc intelligendum, asserit. Id multis Philosophorum testimoniis confirmat, ipsius præcipue Democriti, ex Clemente, juxta Eusebium *de præparatione Evangelica lib. 13.* Quocum eadem sensit Hippocrates, coætaneus Democriti. Ipsum Lucretium sibi contrarium adducit, qui ultra Atomos & Inane, tandem tertiam aliquam naturam, ipsius veritatis necessitate coactus, statuit, lib. 2. scribens:

> *Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi:*
> *Omnibus ille idem pater est, unde alma liquentes*
> *Humorum guttas mater cum Terra recepit.*
> *Fœta parit lætas segetes, arbustaque læta,*
> *Et genus humanum, &c.*

9 Atque ita Autor ille de hoc Inani Epicureo judicat; a quo tamen abire videtur HENRICUS MOHRUS, in *Enchiridio* suo *Metaphysico, part. 1. c. 8. num. 3. sive de rebus incorporeis succincta & luculenta Dissertatione*, qui quasi mediam sententiam amplectitur. Is scil. toto illo libro hoc agit, ut demonstret experimentis naturalibus, e tota rerum natura petitis, esse aliquid Extensum immobile, a mobili materia distinctum, non imaginarium quiddam, sed reale saltem, quod scil. non sit corpus, sed tamen reale aliquid & extensum, quod ille spiritualis naturæ vel divinæ etiam esse asserere non veretur, inque hunc suum sensum Democriti sententiam, rapit, qui principia duo vera ac realia statuat, Atomos & Inane, reliqua vero omnia non res esse, sed apparentias tantum in sensibus nostris excitatas. Rursum ex Diogene Laërtio adducit locum, ubi Epicurus vacuum & locum vocat naturam intangibilem, vel, ut ille interpreta-

pretatur, incorpoream; ideoque secundum Epicureorum sensum, per illud inane intelligit naturam aliquam spiritalem. Quæ tamen iste secundum sensum interpretatur. Omnes enim principium illud alterum Epicureum non aliter, quam sub ratione privationis alicujus, aut nihili, concipiunt, estque in eadem sententia Lucretius, cujus manifesta adduci possunt testimonia. Adducit quoque testimonium Pythagoræorum ex Aristotele, qui spatium tale vacuum describunt, quod ex infinito est spiritu, totumque universum permeat, sic, ut respirare mundus dicatur in hoc spatio. Verum, cum nec librum, nec caput, apud Aristotelem nominet, non habemus, quod de illo judicemus. Si ejus sensum sequeremur, facile cum ceteris conciliare hanc doctrinam Epicuream possemus.

Pergit Joh. Franciscus Grandis, atque, ultra tertiam hanc naturam, a Lucretio concessam, quartam adhuc ab eodem concedi ostendit contra Gassendum, qui ista Lucretii loca, studio, an casu, in *Philosophia* sua *Epicurea* omisit, *lib.3.* 10

Quarta quoque his igitur quædam natura necesse est,
Attribuatur, ea est omnino nominis expers,
Qua neque mobilius quicquam, neque tenuius, exstat.
Inde calor, motus, & venti cæca potestas
Accipit inde aër, inde omnia mobilitantur.

Quibus ex verbis patet, absque natura aliqua impellente & movente nihil fieri in natura, quo tamen principio communis illa Epicurea Philosophia destituitur, quæ præter Inane & Atomos nihil agnoscit. Illos Atomos dicunt esse æternas & increatas, quas creatas tamen esse, ex concessa Atomorum figura probatum it Grandis. Harum Atomorum motus fortuitus esse statuitur ab Epicureis, unde omnia proveniant corpora, eorumque vicissitudines & alterationes. Sed nec fortuitus motus potest esse a se ipso, aut ab Inani illo, ac, si esset, res statas & definitas omnibus suis numeris perficere non posset. Atomos istas, non specie, sed figura duntaxat, positione, motu & pondere inter se differre statuunt, quod rerum varietati & generationi explicandæ non sufficere, recte ait Hamelius *de consensu veteris & novæ Philosophiæ, lib. 1. c. 8.* Porro illa Atomorum ab Epicureis statuta συμπάθεια, vel nihil dicit, vel aliquam Atomorum, ratione actionis & passionis, differentiam arguit, quod a diversis esse principiis patet. Ioannes Alphonsus Borellus, in *libro suo de motu corporum*, cum in varias partes versasset doctrinam de motu, super particularum principiis fundatam, quo se vertat, nescit, nisi statuat, inter particulas inertes & materiales alias particulas vividas, spiritales, impellentes, & vi movendi præditas. Ideoque tandem omnibus istis, qui ex corpusculari Philosophia omnia se naturæ miracula explanata dare posse credunt, ad naturam aliquam superiorem, principium spiritale, confugiendum est, sine quo humano intellectui actiones naturæ concipere, impossibile plane est. Quod palmarium itidem argumentum est Johan-

nis Francisci Grandis, qui toto illo libro suo demonstrare laborat, illum ab Epicureis confictum Atomorum motum per rerum naturam nullum esse posse. Primo enim, propter infinitatem & soliditatem Atomorum, ab Epicureis statutam, nullum posse eorum motum fieri asserit. Ex natura enim infinitatis & soliditatis Atomorum concursionem nullam, nullum earum fluorem, nullum pondus, posituram nullam, dari posse evincit, adeoque contra Epicureos non contemnendis rationibus, & quæ Mathematicam sapiunt demonstrationem, probat, ex ipsis eorum hypothesibus sequi immobilitatem potius Atomorum, quam mobililatem. Ulterius illud, ex discussione specierum motus, quas Atomis suis tribuunt Epicurei, elicitur. Alias deorsum moveri dicunt, & ad perpendiculum, alias per declinationem, alias sursum per motum impulsionis. Primus ille motus ratione ponderis est, alter per compulsum alterutrius Atomorum, & tertius quasi inter illos medius. Ex istis motuum speciebus varios iterum specialiorum motuum modulos comminiscuntur. Motui deorsum subjiciunt transpositionem, accessum, ablationem, incessum, detritionem. Atque ista princeps motuum species est Epicuro, qua motum corporibus impertiri statuit, & Lucretius hinc ait:

Quod vacuum per inane deorsum cuncta ferantur.

Motui sursum, qui a percussione fit, subjiciunt contrarium concursum, recessum, refluxum, sive reflexionem, compulsionem, appositionem, permutationem, supra adjectionem. Ex utriusque hujus motus sursum & deorsum speciebus fieri mundum autumant. Heracliti apud Laërtium similitudinem ducunt a corpusculis illis minimis, quæ in sole observamus, sursum deorsum motis, quod puerile admodum ad rem illam confirmandam argumentum est. Tertio motui mixto & obliquo subjiciunt concretionem, condensationem, Synodon Atomorum, complexionem, affixionem, collisionem, coacervationem, cum sc. casu Atomi sunt compactæ in has, quas cernimus, formas. Cum vero plus aut minus spatiolorum intercipitur, oriuntur illæ qualitates Atomorum. Cum vero parum, & citra magnam inclinationem, coalescunt, hinc oritur positio & fixio; si major sit inclinatio, tumores & configurationes oriuntur. Atque hunc declinationis motum omnium compositionum naturalium, sive generationum principium statuit Epicurus. Lucretius perplexas atomos vocat. Contra totam hanc philosophandi rationem elegantissime, &, ut puto, solidissime, disputat Cic. *lib. 1. de finibus*, qui locus, quoniam prolixior est, illic legi potest. Recte Cicero rem totam pueriliter fictam judicat, &, si verum fateri velimus, multum illis dogmatibus forte subtilitatis inest, parum veritatis. Et, quanquam tales Atomorum motus, minimarumque particularum fluxus dentur in rerum natura, (ut secundum principia Epicurea dari non possunt, dari autem posse in natura, seu mundo, jam constituto, nihil repugnat,) ex istis tamen Atomorum fluxibus & repercussionibus universum hoc constituere ineptum est, & nulla veri specie demonstrabile. Velim enim concipiat mihi aliquis istud Inane Epicureum infinitum, seu longitudinum, altitudinum & latitudinum, infinitatem quandam, quanquam nec ita loqui liceat, cum illæ quantitatum finitarum affectiones sint, quem in illo finget mihi motum spontaneum Atomorum primo deorsum, cum in infinito isto spatio nihil sit, quod sursum & deorsum dici

dici possit, ac termini isti relativi sint, ac modi rerum, ex situ, tantum respectu nostri, rebus impositi. Quomodo reflectent ac resilient, cum quælibet Atomus ex ipsa doctrina Epicurea vi propria *non possit sursum ferri, sursumque meare*; quæ verba sunt Lucretii? Quomodo itaque impellet retro, si vis nulla est sursum meandi. Illa enim sursum-motio fieri debet per impulsum rei, se non sursum ferentis; quæ quomodo inter se constare possint, demonstrari nullatenus potest. Vim hujus ratiocinii eleganter ob oculos ponit Cicero *in lib. de fato*, qui locus legi præ ceteris meretur.

11 Magis ridicula est, quæ ex ipsis principiis deducitur, feralis rerum aliqua necessitas & fatum, cujus causa omnis in Atomis Epicuro ponitur. Hinc animi etiam essentiam & virtutes omnes compingit, & artes in homine, qua insania temere majorem esse non dixerim. Triumphant tamen apud multos perniciosa hæc dogmata, vana subtilitatis specie imponentia hominum animis, quæ lubentes accipiunt novaturientes, & qui in parte gloriæ ponunt, divina omnia speciose in dubium vocare, immortalitatem animæ impugnare, dæmones pro ludibriis sensuum habere, quales sententiarum rivuli ex Epicurea hac Camarina promanant. Et hæc tamen Philosophia, ut evidentissimam, se jactat, quia sensibus superstructa est; cum tamen, si rem perpendamus, ex ipsis illis Epicuri principiis pateat, non tam in sensu, quam in vanis & quibusdam imaginariis hypothesibus, eam Philosophiam positam esse. Quando enim de natura Atomorum disserunt, nullas Atomis suis qualitates assignant; neque enim ignis scintillis, neque aquæ guttis, neque auræ bullis, &c. similes sunt, neque calidæ aut frigidæ, aut densæ vel raræ, sed omnes ejusdem speciei: quod certe, si imaginarium non est, non video, quid ita vocandum sit; & magis certe est, quam materiæ & formæ reliquorum Philosophorum. Res certe ipsa inexplicabilis & absurda est, quod & Hamelius *loco supra citato* ait.

12 Atque hæc pene sunt istius Philosophiæ dogmata, quæ tamen degenerasse a veteri ista Democritea, etiam ego dixerim. Non enim usque adeo tota illa absurda est, quin magnam obtineat vim in demonstrandis affectionibus quibusdam naturalibus, quarum ratio ad sensum manifestius patet ex doctrina corpusculari. Retinere itaque corpuscularem hanc Philosophiam possumus, & cum utilitate maxima in explicandis rebus, modo abscindamus stultas illas & profanas Epicuri sententias. Quomodo tractavit eam Gassendus in *Physicis* suis, ubi proponit quidem Epicuri sententiam, ac, quæ defendi possunt, defendit, sed ita, ut refutet Epicuri profana dogmata: *primo*, quod non detur alia natura incorporea, præter inane, (*Physices Sect. 3. memb. 2. lib. 14. c. 3. & sect. I. lib. 4. c. 34.*) 2. quod infinitos mundos statuat (*Sect. I. lib. I. c. 2.*) 3. quod mundus sit æternus, (*ibid. lib. 4. c. 5. & 6.*) 4. quod Deum faciat naturæ corporeæ, nec curare res humanas statuat, (*Sect. 1. physices, lib. 4. c. 2. 3. 4. 5. 6.*) 5. quod ex nihilo nihil fieri, vi etiam divina, neget, (*Sect. 1. lib. 3. c. 1. & lib. 4. c. 5.*) Si quis dogmata Epicuri in compendium contracta velit, legat *Syntagma Philosophiæ Epicureæ*, a Gassendo scriptum. Nobis, ut dixi, utilis esse doctrina illa potest in explicationibus multis phœnomenorum naturalium; nec tamen in Atomis, velut in principiis,

consistere possumus, cum & ipsa illa minima naturalia Elementa sua habeant. Si enim e. g. in minutissimas partes aurum quis dissolveret per artificium chymicum minutissima tamen ejus particula adhuc composita erit, ex diversis quibusdam principiis combinata. Similiter in minutissima lactis particula serum erit & coagulum. Atque ita certe in omnibus corporibus naturalibus minutissimis diversitas quædam principiorum adhuc dari poterit, ut in simplicibus istis particulis minime subsistere possimus, ac pro veris principiis illas agnoscere. Illas vero fingere ad ingenium Epicuri, meræ notionis res est, non naturæ.

13 Assumunt hodie, qui philosophantur circa res naturales, e Democriti & Epicuri schola, particularum principia. Accepit ea etiam Cartesius, non tamen, ut unice super his Philosophiam suam fundaret; quanquam & in multis conveniat. Nemo tamen hanc doctrinam subtilius & plenius executus est illo, de cujus principiis singulari capite infra videbimus. Angli in experimentis suis ubique istam Atomorum doctrinam profitentur, quanquam incertum adhuc sit, quæ statuant principia, neque unum omnes sentiant; sed observant tamen hanc sensus in rationibus naturæ methodum, & φαινόμενα naturæ, qua possunt, perspicuitate ob oculos ponere, laborant. Sed ut hæc se belle habeant omnia, unico isto deficiunt omnes, obscuro isto, incognito isto, quorsum non penetrant Lyncei isti oculi; ideale dico illud, formale illud τὸ θεῖον, quod in natura est, quod supponendum tamen necessario. Nam in nudis particulis omnium rerum causas sufficientes nunquam daturi sumus; quod bene perspexit Verulamius, sagacissimus rerum naturalium scrutator, qui in particulis illis Philosophiæ naturalis principia non posuit, & præ illis Peripatetica potius amplecti voluit. Satis intelligens, qua erat mentis perspicacitate, animum tamen saturari non posse his rationum quasi nebulis quibusdam; quanquam & in vulgaribus illis non distinctas etiam præcipuorum notiones habemus. Interim tamen subtilissima utilissimaque illa est de corpusculis doctrina, cui, velut naturæ cortici, inhærere tantisper possumus, donec interiora rerum doceamur. Præ ceteris legi super hoc argumento possunt, quæ singulari nuper libro proposuit insignis ille per ἐμπειρίαν Philosophus ROBERTUS BOYLIUS, in *Exercitationibus* suis *de Athmo-Sphæris corporum consistentium, deque mira subtilitate, determinata natura & insigni vi effluviorum*, aliaque ejus viri scripta, quæ in manibus omnium versantur. Is enim præ omnibus ita contemplationem experimentis junxit, illam super his fundavit, hæc ex illa confirmavit, ut merito sociorum suorum ANTESIGNANUS habeatur.

CAP. VIII.

DE PRINCIPIIS SECTAE STOICAE PHYSICIS.

§. I. *Philosophiæ Stoicorum Moralis Scriptores, Epictetus ejusque Commentatores, Arrianus & Simplicius, a Cl. Salmasio, & M. Antoninus Imp. a Thoma Gatakero, insigni-*

insigniter illustrati, Casp. Scioppius, Ant. le Grand, Universæ autem illorum Philosophiæ, ac Naturalis inprimis, Justus Lipsius. 2. Philosophemata Stoicorum de rerum principiis (Deo ac Materia,) corporum mutationibus & motu, vacuo, mundo, ejusque ἐκπυρώσει. 3. De sole igneo, astris, igne, aëre, oceano, terra, ventis, mundo, ejusque interitu. 4. De homine Μικροκόσμῳ, meteoris, anima, intellectu tabulæ rasæ simili, sensibus, voce, discrimine inter animas stultorum & sapientum posthumo, animæ, quod ignea sit, in undis interitu (de quo Jac. Thomasius & Pet. Lasena scripsere;) sextoque sensu, titillatione scil. venerea (de qua idem Thomasius.) Pietas doctrinæ illorum de Deo commendatur.

STOICAE *Philosophiæ (r)* nihil restat, nisi quæ ex Plutarcho, Stobæo, Seneca, Scriptoribus de vitis Philosophorum, ut lacera Hippolyti membra, in unum corpus colligimus. Plura tamen ejus Philosophiæ, quantum ad moralia spectant, restant, quæ supersunt in Epicteto, cujus *Enchiridion* optimis notis exposuit ARRIANUS, Græce Latineque editum Genevæ, A. 1594. *in octavo*, & Romæ a Luca Holstenio, nec non SIMPLICIUS, in quem, & Epictetum ipsum, extant uberrimi Commentarii Salmasiani. Idem Salmasius *Exercitationum de Philosophia Stoica, in Simplicium & Epictetum, partem alteram*, cum *Prolegomenis* uberrimis de manuductione ad eandem Philosophiam, affectam habuit, teste Crasso, in *Elogiis hominum literatorum, in Elogio Salmasii, Tomo 2. p. 211.* Extat & MARCI ANTONINI, Imperatoris, liber *de rebus suis*, (*τῶν εἰς ἑαυτὸν*) ad se ipsum Græce scriptus, plenus morali doctrina Stoicorum, scriptum plane aureum, inque eum aureus plane *Commentarius* THOMAE GATAKERI, Cantabr. A. 1652. in 4to excusus, quem ego promptuarium veteris doctrinæ moralis non immerito appellare possum, adeo diligenter sententias Antonini, e Stoicorum scriniis depromptas, cum ceteris Philosophis contulit, non quidem, ut longas de iis disputationes institueret, sed breviter tantum testimonia adduceret, quæ hunc fundum occupaturo mirifice prodesse possunt. Præmisit *Diss. de disciplina Stoica, cum ceteris Sectis collata*, & var. LL. in margine notavit. In eundem post Gatakerum & Mericum Casaubonum (cujus editio, cum Notis adjectis, *in 8vo* prodiit, Salmasius quoque *Commentarium* editurus erat, referente eodem Crasso, *loco citato*. Idem quoque, sub elogio Dan. Heinsii, *Tom. 2. p. 219.* eum de Stoica Philosophia scripsisse testatur; quem tamen librum non vidi. Scripsit & CASPARUS SCIOPPIUS *Elementa Philosophiæ Stoicæ Moralis*, exiguum libellum, qui editus est in 8vo A. 1606. Moguntiæ, de quo multa jactitaverat apud Patrem Paulum Servitam, ut habetur in *vita ejus*, a Fulgentio scripta *Editionis Gallicæ, p. 193.* Sed is moralia tantum attingit, & Justi Lipsii est Epitomator. Legi etiam possunt, quæ circa doctrinam de affectibus scripsit, e mente Stoicorum, ANTONIUS LE GRAND, in libro Gallico: *l' Homme sans Passions (Homo absque affectibus.)* Sed ista, quoniam nostri

(r) Confer cum hoc præcedentis *Libri I. Caput IV. de Philosophia Stoica.*

nostri fori non sunt, omittimus. Præ ceteris Philosophiam omnem Stoicam, ac totam Physiologiam, duobus libris complexus est, *Manuductione* sc. *ad Stoicam Philosophiam*, & *Physiologia Stoica*, IUSTUS LIPSIUS, qui ordinata methodo ex Autoribus collegit omnia, atque in justum systema compegit. Qui labor valde utilis est ad hujus Sectæ dogmata, ortum eorum & progressum, & quicquid eo pertinet, intelligendum.

2 Conveniunt vero dogmata Physica Stoicorum in quibusdam cum Platonis sententiis. *Duo* statuunt *principia*, *Deum* & *materiam*; utrumque mundum vocant, illum intelligibilem & incorporeum, hunc corporeum, illum causam efficientem, hunc patientem. Illum naturam etiam vocant, & quidem potissimum, quæ continet mundum omnem, eumque tuetur summa ratione. Hunc Animam etiam mundi dicunt, mentem sapientiamque divinam corporibus omnibus immersam. Solet & ipse mundus Deus Stoicis vocari. Breviter: id statuerunt, Deum esse omnia, & in omnibus, unde & animam nostram *divinæ auræ particulam* vocarunt, quasi Dei, seu mundi intelligibilis, vel animæ hujus mundi (ea enim illis sunt Synonyma) ἀποτομήν; quam ob causam Vossius monet, Christianis non licere ea uti descriptione Animæ rationalis, ut quæ principia hæc Stoica præsupponat. Alterum principium stabuebant *materiam*, eamque æternam, quæ nec augeatur, nec minuatur, cujus sectio in infinitum fit, nec tamen ipsa infinita, sitque continua. Tertium quoque principium idearum eos agnovisse, Lipsius negat, contra eos, qui id existimant, Cum enim Deum ponant, quid opus ideas ponere, quæ sunt in Deo? Mutationes & alterationes corporum continuis conversionibus fieri existimant; ita ut primum Elementa vulgaria illa inter se transmutentur; reliqua corpora mista ajunt per generalem transmutationem Elementorum & corporum fieri. Conversio rerum vel æqualis est, vel inæqualis, vel perpetua. Quare distinctionem faciebant inter compositionem, misturam, temperamentum & confusionem, quas omnes species secundum certos gradus, ac materiarum naturas distinguebant. De motu corporum eadem pene sentiebant, quæ Epicurei; primos motus faciebant, rectum & obliquum, unde reliqui generentur. Motus versus centrum est, quem illi omnibus corporibus, imprimis ponderosis, adscribunt, levia etiam corpuscula ad suum centrum properare ajebant: mundum in vacuo librari existimabant, animal esse statuebant, sensu & ratione præditum. Mundum ab universo distinguebant, universum enim esse cum vacuo infinitum putabant, totum sine vacuo mundum. Unde eorum effatum hoc a Plutarcho exagitatum est, *universum corpus non esse.* Ideoque illi per universum intelligunt id, quod inane vocant Epicurei. Epicurei quidem laxe & ubique rebus mixtum asseruere; Stoici vero restrictius, in mundo nihil esse vacui, extra vero eum infinitum illud esse. Causa illa statuendi hæc illis fuit, quod mundus in vacuum resolveretur per ἐκπύρωσιν, sive conflagrationem. Imo & Pythagoras ipse, tantum vacui esse extra mundum ajebat, ut respirare cœlum possit, esse enim ipsum igneum. Sed hæ forte rationes a Plutarcho non recte intellectæ sunt, sunt enim absurdæ. Quod vero ἐκπύρωσιν illam attinet, sciendum est, Stoicos magnam mundi æstatem & hyemem statuere;

hanc

hanc fieri existimant per generale aliquod diluvium, illam per generalem aliquam mundi conflagrationem, quam causam Lipsius facit, quare universum illud infinitum vacuum extra mundum statuerent, ut scil. esset locus, quorsum concederent particulæ mundi, per conflagrationem resolutæ.

3 Solem faciunt præstantissimam ætheris partem, & mundanæ animæ ἡγεμονικὸν, esse etiam igneum credunt, quoniam omnia, quæ ignis, præstat. Ignem autem duplicem statuunt: ignem artificialem, & inartificialem. Artificialem eum vocant, qui auget res & conservat, qualis in plantis est, & in animalibus, cujus generis solem esse existimant. Vide, quæ nos in *Dissertatione nostra de Sole igneo* diximus, ubi, ignem illum nihil, vel parum, differre ab ipso igne Elementari, probatum ivimus. Nec Stoicorum alia sententia videtur, quanquam aliqui eos ita interpretentur. Nam de astris ipsi fatentur, teste Laërtio, nutriri atque ali, solem quidem e magno mari, lunam ex aquis dulcibus. Sed ista somnia sunt, & judicia eorum, qui rerum Astronomicarum ignari sunt. Errorem hunc refutavimus in dicta Dissertatione. Aërem primo frigidum vocant Stoici, contra Aristotelem, qui calidum eum facit. Oceanum duplicem faciunt, priorem vocant ipsum rerum magnum originalem Oceanum, qui terram ab ortu ad occasum mediam dividit sub ipsa Zona torrida, sive æquatore: alterum, qui, ab illo ortus, eandem terræ partem mediam secat, ab Austro in Septentriones. Itaque, secundum illos, duplici hoc Oceano tota terra scinditur in partes quatuor, seu totidem insulas. Terram matrem vocant, inde generationem ajunt cœpisse, tanquam a centro, eam etiam animal faciunt. Seneca *quæstionum naturalium lib. 6. c. 14.* ventos animam terræ vocat. Hippocrates, *lib. de flatibus*, Spiritum lunæ fundamentum, & terræ vehiculum, vocat; an ad mentem Stoicorum, non facile patet. Suspicio etiam quædam est, alterum Orbem eis fuisse cognitum. Mundum, uti dixi, duplicem faciunt, quare aliquis æternus dicitur, aliquis corruptibilis; per alterum enim mundum, nihil aliud, quam ipsum Deum, intelligere videntur. Id vero notabile est, duplicem eos interitum corruptibilis mundi statuere, alterum per diluvium, alterum per ignem. Qua sententia sua convenire cum Oraculis Scripturæ videntur. Legi potest *Hier. Magii* liber, quem *de conflagratione mundi* conscripsit, quo omnes Gentilium sententias in hoc argumento collegit. Heraclitum quoque & Epicureos eandem fovere sententiam, demonstrat Lipsius *Physiologiæ Stoicæ, Dissertatione 23.*

4 Hominem μικρόκοσμον primi, quod sciam, fecerunt, quare non adeo exsibilanda est ista doctrina a nonnullis, qui illam comparationem, ut futilem, rident. De Meteoris Seneca prolixe admodum egit, secundum Stoicorum mentem, qui ipse potius ea de re legatur. Animæ sedem in corde, vel in præcordiis, statuunt; animæ principem partem, intellectum, tabulæ rasæ adsimilant, quæ omnium formarum & characterum sit capax. Animam non in facultates, sed in partes, dividunt, quinque sensus principes quinque partes vocant. Visum vocant Spiritum, qui tendit a sede rationis ad oculos. Auditus est Spiritus, qui tendit ad aures; odoratus, qui ad

nares; gustus, qui ad linguam; tactus, qui ad superficies sensibiles rerum tendit. Sextam partem animæ constituunt in semine, septimam in voce, in qua etiam illi ideale & spiritale quid agnoscunt, quod format accentus, depressiones & elevationes, similesque figuras vocum, imo quod persuadet. Nulla enim fit persuasio, nisi talis character animi & affectuum imprimatur omnibus sermonis apicibus, mediante lingua, quæ eundum characterem sibi similem imprimat animo audientis, spiritusque animales eodem motu vellicet, qui fuit insitus isti, qui primum pronunciavit. Legi super hoc argumento potest CORDEMOY in libro, Gallica lingua scripto, *de la parole (de verbo.)* Animarum disparem conditionem faciunt. Quemadmodum enim Terentius: *Dii boni! homo homini quid præstat?* ita illi, animam animæ præstare, sentiunt. Stultorum animas non esse perpetuas, credunt, & cum corpore interire, existimant. Plutarchus tamen aliter interpretatur eorum mentem; ille enim dicit, animas stultorum & timidorum durare quidem aliquantum temporis, sed vagari circa corpora, & ad occursum præstantium & fortium animarum pavescere, ac metuere, ne ab illis absorbeantur, vel in aërem evanescant, cum animæ hominum magnanimorum sua vi subsistant. Atque isto sapientes præ stultis gaudent privilegio, quod animas habeant validas, post mortem superstites, non quidem æternum, sed per magnas mundi ætates, & vel ad universi hujus usque interitum, si animæ ad istum sublimitatis gradum fuerint evectæ. Easdem animas, ut ut maxime sint sublimes, quoniam igneæ, secundum illos, sunt naturæ, aquis perire posse crediderunt. Unde nihil miserabilius Heroibus habitum fuit, quam si naufragio ipsis pereundum. Ideoque maluerunt, sub instans naufragii periculum, gladio perire, ut scil. cum sanguine exiret anima in auras, quam aquis suffocari. Qua de re integram vide *Disputat.* Clarissimi Viri, IACOBI THOMASII, *de morte in undis.* Sed ante illum scripserat, quod fortassis non advertit, PETRVS LASENA, Jureconsultus Neapolitanus, *de iis, qui aquis pereunt*, integrum librum, quem laudat Crassus *in Elogiis hominum literatorum, part. I. p. 233.* Idem Thomasius *de Sensu sexto, Titillatione scil. venerea, integram Disputationem*, scripsit, quem Stoicis etiam statui, supra diximus. Quod doctrinam de Deo attinet, si abstrahas inde istam eorum sententiam, qua materiæ immersum illum statuunt, inter Gentiles nemo pie magis de Deo sensit, quod testari multa loca apud Senecam possunt. Mortalitas & interitus animarum hodieque a Socinianis statuitur, qua parte si rectiora scripsissent, nulla inter gentiles Philosophiæ Secta speciosior futura fuisset.

CAP. IX.

DE PRINCIPIIS PYRRHONIORVM ET SCEPTICORVM PHYSICIS.

§. I. *Scepticismum Scriptis propugnavit Sex. Empiricus, impugnarunt vero Nic. Cabasilas & Cl. Ptolomæus. Sceptici fuere Lucianus & Academici, Socrates vero tantum εἰρωνικῶς. Origo hujus sectæ fuit inanis jactantia, Oratoresque illi inprimis addicti. Absol-*

Absolvuntur a Scepticismo, qui scientiarum imperfectionem & ineptias detexerunt Henr. Corn. Agrippa, Nic. Cusanus, Franc. Sanchez. 2. *Absolvuntur etiam Ren. Cartesius, Societas Regia Anglicana, aliique Moderni, dubitationem de rebus omnibus professi philosophicam, de cujus, a Josepho Glanvil etiam defensa, necessitate disseritur.* 3. *Scepticismus antiquus via fuit ad Atheismum, nec Philosophia, sed Sophistica, ipsos sensus absurde ejurans. Thom. Hobbesius ab illo haud immunis.* 4. *Argumenta Scepticorum pro rerum omnium incertitudine, & contra demonstrationem, causas ac motum.* 5. *Sensuum παροράματα certitudini rerum non obesse, ostenditur, & Mar. Mersenni* Tr. de veritate scientiarum *commendatur.*

PRocedimus ad *Philosophiam* SCEPTICAM (*s*) veterum, cujus principia adhuc supersunt in SEXTO EMPIRICO, cujus tres elegantissimi & acutissimi extant libelli, quibus omnia Philosophorum placita in dubium vocantur, & nihil omnino certi in rebus relinquitur. Ejus Opera Græce Latineque edita sunt Paris. A. 1601. & Genevæ A. 1621. ab Henrico Stephano. STOBAEUS quoque e veteribus Philosophis ea, quæ huc spectant, collegit. Contra illos extant veterum nonnullorum Patrum Declamationes, ut testatur Lambecius *Commentariorum de Bibliotheca Vindobonensi, lib. 5. p. 212. Cod. 267.* ubi de MSS. Græcis agit. Reperitur in Bibliotheca illa NICOLAI CABASILAE, Archi-Episcopi Thessalonicensis, Dissertatio de *κριτηρίῳ Veritatis*, sive de facultate & instrumento judicandi, quid sit verum, contra Pyrrhonem, Scepticorum Principem. Est & Claudii Ptolomæi peculiaris Tractatus *περὶ κριτηρίου καὶ ἡγεμονικοῦ, de judicandi facultate & animi principatu,* ab Ismaële Bulialdo Græce & Latine editus, Parisiis, apud Cramoysios, *in 4to*, an. 1663. qui liber pene Titulo priori isti respondet. Sed quia neutrum vidi librum, quid de iis pronunciari debeat, non liquet. In eodem illo *Codice MSto*, extat ejusdem Cabasilæ *solutio argumentorum quinque contra Rhetoricam, sive artem dicendi,* quæ a Scepticis proponuntur. Fuit & LUCIANUS istæ Sectæ addictus. Accedunt etiam pene eorum dogmatibus Academici, quanquam nonnulli existiment, Socratem, Academicorum principem, cum scientiæ certitudinem a se amoveret, per ironiam tantum hoc fecisse, & scientiam dissimulando simulasse, renunciando scil. iis, quæ manifesto sciebat, ut eo modo, quæ nesciebat, scire etiam putaretur. Hanc ego Sectam a vanitate & jactantia originem sumsisse crediderim, & notat Verulamius, *lib. 5. de augmentis scientiarum, cap. 2.* eos, qui eloquentia floruerunt, hanc fere Sectam sibi sumsisse, ut in utramque partem copiose differendo gloriam assequerentur. Unde a via illa recta, per quam ad veritatem pergere debuissent, tanquam ad deambulationes quasdam amœnas, animi causa institutas, deflexum sit. Cujus commatis etiam illa sunt, quæ HENR. CORNELIUS AGRIPPA *de Vanitate scientiarum*, libro docto & laborioso, scripsit, quem ad Scepticos eam ob causam non

(*s*) De Scriptis, & illorum Philosophia, conferatur præcedentis *Libri I. Caput VI.*

retulerim, cum declamationis atque ostentationis gratia liber ille scriptus tantum videatur, atque ut vitia doctorum & imperfectionem scientiarum ostendat, quod ipse non diffitetur Agrippa. Neque etiam in recentiore Academia, quam Cicero amplexus est, illa incertitudo scientiarum pro universali, atque adeo solida & vera, habita fuit, & eo quidem sensu non improbandus est conatus illorum, qui, ad ostendendam scientiarum imperfectionem, similia quædam scripsere. Qui enim imperfectas dicunt sententias, non ideo statim negant illas, sed admonent homines de ulteriori indagatione. Extat NICOL. CUSANI, Cardinalis, doctissimus *de docta ignorantia* liber, qui inter cetera ejus Opera, junctim edita, reperitur, quo imperfectionem humanæ sapientiæ, præ divina & occulta illa, demonstrare laborat. Extat & FRANCISCI SANCHEZ *Tractatus de eo, quod nihil scitur*, quo Scholasticorum ineptias exagitare voluit.

2 Similiter & Scepticis accensendi non sunt, qui ideo dogmaticam veterum Philosophiam rejiciunt, quod ipsi nolint admittere, nisi quæ sua experientia habeant comprobata. Scripsit IOSEPHUS GLANVIL Anglica lingua σκέψιν *scientificam*, Londini A. 1665. *in 4to* excusam, qua omnem doctrinam dogmaticam impugnat, eamque vanam esse & ignorantiæ matrem, ostendit. Idem & consilium Societatis Regiæ Anglicæ, nulla principia Physica agnoscentis, nisi quæ experientia comprobavit; quod vel Symbolo illo suo: *Nullius in verba*, ostendit. Idem Cartesius propositum habuit, quam ob causam hæc ejus postulata sunt: omnia præjudicia exuenda esse, de omnibus aliquando dubitandum, quæ ejus assertiones invisæ multis fuerint Theologis, præcipue, qui Regulam istam: de omnibus dubitandum, ut impietatis plenam, incusarunt. Sed frustra quidem illi contra Cartesium eo pugnant, quod sensum ejus non recte capiant, vel capere nolint. Neque enim dubitat Cartesius, aut dubitari vult de omnibus, ut sit in dubitatione ista persistendum, sed ut sciat, & certas conclusiones demonstret. Nulla enim scientia certa est, nisi dubitatio præcesserit, quæ animum in utramque partem versat, usque dum ad certas conclusiones feratur. Quare, cum vult probare existentiam Dei Cartesius, primum dubitat de Deo. Neque enim rationes & argumenta ejus existentiæ inveniuntur, nisi tollamus illa, quæ dubiam faciunt sententiam; illa autem quomodo tolli possunt, nisi ista dubitatio animo concipiatur? quod certe faciendum est omnibus illis, velint, nolint, qui contra Atheos disputant. Cum enim eorum argumenta refutaturi sunt, animo illa habere debent præmeditata. Dum igitur cogitat ista animus, nihil determinat, seu dubitat, usque dum per collationes rationum certam conclusionem eliciat. Idem fatum habuit Societas Regia Anglica, non semel a Theologis impugnata, quod crederent, ista accuratiore rerum naturalium indagine detrahi aliquid mysteriis divinis, aut dubitationibus istis, atque incertis principiis, aliqua etiam in Theologiam derivari, quo certe falsi fuere homines, doctrinam omnem non nisi sancta quadam simplicitate metientes. Eos tamen, ut ad saniorem mentem reduceret, idem IOS. GLANVIL librum singularem scripsit Titulo *Philosophia pia*, (Lond.

1671.

1671. *in 8vo*,) quo ostendit, non adversari religioni novam istam Philosophiam Experimentalem. Sed de istis dubitationibus *capite primo* etiam dixi.

Scepticorum veterum Philosophia longe fuit alia, & revera Atheismum pro scopo habuit. Ii enim omnium, tam naturalium, quam moralium rerum incertitudinem professi, quid aliud animo volvere potuerunt, quam omnis religionis & virtutis contemtum, quæ perniciosissima dogmata etiam hoc tempore in multorum animis hærent, qui, sub specioso libertatis cujusdam in philosophando titulo, omnia divina humanaque pervertunt. Ex professo tamen, nemo est, qui Philosophiam Scepticam profiteatur. Si modo Philosophia vocanda est, quæ potius est opinio aliqua inconstans, nata ab hominibus vagis, vanis ac malitiosis. Aliqua certe ex illis principia assumsisse videtur Hobbesius, de quibus nunc prolixius agendi locus non est. Si dogmata eorum excutere velimus, omnia Sophismatibus plena inveniemus, quibus animis imbecillis imponunt. Quæ major potest esse dementia, quam ipsos sensus suos ejurare? Omnes enim sensuum perceptiones calumniabantur, unde & scientias simul evellebant, quæ ab iis pendent, cum debuissent potius sensuum defectus corrigere, qui oriuntur, vel ex erroribus mentis, vel contumacia, vel pravis demonstrationibus & modis ratiocinandi, ex perceptione sensuum perperam institutis. 3

Rationes, quæ Scepticos movebant, ut nihil certi in rebus esse crederent, eæ præcipue erant, quod multæ essent ambiguitates in cognitione rerum, quarum decem faciebant genera. Primum illis erat magna illa sensuum diversitas in animalibus, tum qua voluptatem, tum qua dolorem, quodque non habeant æqualem omnium apprehensionem, quod impedimentum adferat consensui nostro, quem vel huic, vel alteri parti, applicamus. Homines aliqua in deliciis habent, quæ animalia aversantur; cicuta in alimentum cedit pecori, venenum est homini. Secundum genus ambiguitatis illis petitur a diversitate naturarum in homine, pro variis ejus complexionibus; unde, quod alii nocet, alii commodat; ideoque & in eo se consentire sensus judicio non posse existimant. Tertium genus illis ducitur a differentia Organorum sensoriorum. Quibusdam dulce est, quod aliis amarum, bene olet quibusdam, quod aliis male; alii ex hoc loco melius vident, quam ex illo. Quartum genus ducitur illis a vicissitudine affectuum humanorum, qui mutantur secundum ætates, conditiones, statum sanum vel morbidum. Quintum genus illis petitur a legum & consuetudinum diversitate, secundum persuasiones fabulosas, aut Philosophorum quorundam authoritates, quod principium se ad moralia præcipue extendit, honestum & inhonestum, summumque Bonum, de quibus sunt variis nationibus variæ sententiæ; quod principium utinam nec hodie multorum animos insideret. Insidet saltem magna parte illos, qui præclaram illam Hobbesii Moralem & Civilem Philosophiam profitentur. Sextum genus est quibusdam a diversitate, quæ est inter objecta & media sensuum, unde iterum incertitudo. Ita aër, vel crassus, vel tenebrosus, vel subtilis, vel luminosus, vel calidus, vel frigidus, mutat & colores & odores. Septimum genus pertinet ad diversitatem locorum & situum, quam habent objecta eorum appro- 4

 ximatio-

ximationem & elongationem, quæ faciunt apparere res vel nimis grandes, vel nimis parvas, jam quadratas, jam rotundas, jam rectas & obliquas. Unde illi colligunt, nihil etiam accurate de illis sensu judicari posse. Octavum genus illis desumitur a diversa quantitate & qualitate omnium rerum vel in defectu, vel in excessu, considerataru, unde variæ ejus sunt operationes. Nonum genus petitur ab iis rebus, quæ accidunt contra ordinarium naturæ cursum, ut prodigia & monstra. Unde ea dubitatio suboriri possit, annon potius eo modo se res habere debeant, non vero modo communi, quia illud, quod perfectum est, non adeo commune est, quam quod imperfectum. Decimum genus illis a relationibus rerum sumitur, quæ, quoniam sint in rerum natura variæ ac pene infinitæ, impediant veram rerum apprehensionem, adeo, ut qualitates illæ, quæ attribuuntur rebus, nonnisi comparate tales sint, & saltem in modo aliquo relationis subsistant, ipsæ vero nihil Essentiale & Substantiale habeant, quæ eorum dubitatio aliquid etiam ex vero habet. In vulgari enim Philosophia quæ de formis & qualitatibus rerum referuntur, parum realitatis habent, ac multa inter illas nonnisi modi aliqui existendi sunt, aut termini relativi, qui nullam in nobis scientiam fundamentalem, præter conceptum illum notionalem, gignunt, de quibus prolixe videatur Rob. Boylius in *libro* suo *de origine formarum.* Hæc pene generalia illorum sunt dubia circa rerum apprehensiones, unde certe nihil sciri posse colligunt. Quibus accedunt etiam istæ perpetuæ Philosophorum discordiæ in quæstionibus & sententiis, pro quibus tamen illi suo seculo acerrime pugnabant, quæque interdum ab omnibus excipiebantur, quasi extra omnem controversiam positæ, ut: Doctrina de motu solis, terræ, mundi æternitas, & similia. Multas præterea formant ambiguitates in progressu quæstionum ac sententiarum ab una ad aliam, quarum non sit finis, cum incertum probetur per æque incertum, ac omnia se invicem sustineant, quorum uno negato, vel in dubium vocato, collabantur omnia. Omnia præterea Axiomata dogmatica in dubium vocant, ut adeo nullam conclusioni & demonstrationi firmitatem concedant. In isto vero rerum circulo & rationum reciprocatione, quarum tamen nulla certa sit, non sibi, quod pectus saturet, invenire videntur, ipsam illam adeo decantatam demonstrationem, ejusque necessitatem, non agnoscunt. Nam dicunt: Demonstratio fit de rebus demonstratis ad demonstrandam, quod si illa fiat de rebus demonstratis, una demonstratio opus habet alia, atque ita progressus erit ad infinitum; sed si demonstratio fiat de rebus ad demonstrandum, atque inter illas unum vel plura inveniantur, quæ repugnant primis, demonstratio nulla tota erit. Denique dicunt: qui vult comprehendere demonstrationem, necessarium illi esse, ut possit judicare & scire, quid sit judicium. Et ut sciatur, quid sit judicium, scire debet, quid sit demonstratio, eaque comprehendi, ita ut unum se referens ad aliud, alterumque se ipsum non comprehendat, ideoque nulla sit demonstratio. Amplius dicunt, quod non possimus comprehendere res sensibiles per sensibiles, quoniam illæ æqualiter subjectæ sunt sensui, neque intelligibiles per intelligibiles, quoniam illæ æqualiter subjectæ sunt intellectui, quodque h. m. non possit discerni verum a falso. Abolent porro etiam causas argutantes, quod si causa existentiam habeat, effectus quoque causæ habeat suam essentiam, vel ante vel post generationem aut corruptio-

nem, vel durante illa, quoque res ex eo, sive causa sit, s. effectus, non plus realitatis acquirat, ideoque nullam causam, neque effectum. Motum rebus inesse negant, quoniam, si esset, necesse esset rem motam se movere in loco, in quo est, vel in illo, in quo non est: utrumque vero esse impossibile, quoniam res nulla simul possit moveri & quiescere in loco, ubi est, quoniam esse in loco est illic subsistere & commorari. Quod itaque non moveatur, vel in loco, ubi sit, vel in loco, ubi non sit, atque ita nullus sit motus.

Sed non opus est omnia ista Sophismata diligentius inquirere, quæ facili negotio refutantur. Quod enim παροράματα sensuum attinet, non ea sunt tanti, ut propterea sensus omnes sint ejurandi, quandoquidem errores facile ad regulas revocari possunt, ut fieri solet ab iis, qui circa disciplinas, sensibus certis dicatas, versantur. Qui visus naturam explicant, abunde errores oculorum demonstrant, ut ab illis nihil falsi metuendum sit. Quæ circa sonos versatur disciplina, proponit etiam & emendat circa illum sensum errata. Similiter & in reliquis sensibus, si accedat ratiocinatio, non est metus, cuiquam facile ab erroribus illis imponi. Legatur MARINVS MERSENNVS in Tractatu, Gallice scripto *de veritate Scientiarum*, ubi prolixe Sophismata ista refutat.

CAP. X.

DE SECTAE IONICAE PRINCIPIIS, CVIVS AVTOR THALES MILESIVS.

§. I. *Aquam omnium rerum principium esse, statuere Thales ac Jonici, & ante istos, uti quibusdam placet, Poëtæ ac Ægyptii, quibus Nilus, terram fœcundans, hujus sententiæ præbuisse fertur occasionem. Fœcunditas Ægypti non a sola Nili aqua, sed particulis nitrosis, isti mixtis, derivanda. Rabbinorum Commentum de aqua masculina & fœminina, guttaque masculinæ, Nilum fœcundante, e Chambræi Relatione de Nubeculis, Nilo incubantibus, illustratur. Oculis Tauri (Nubecula) in Insula S. Helenæ Tempestatis Prodromus. 2. Argumenta Thaletis pro sua de Aqua, unico rerum omnium principio, sententia. Istam solam non sufficere, monetur. Resuscitarunt nostris temporibus eandem opinionem Joh. Bapt. Helmontius, falso de Chymærico suo liquore* Alcahest, *omnia in aquam insipidam reducente, gloriatus. 3. Bernh. Palissy (contra quem pro alio præter aquam principio κατ' ἄνθρωπον disputatur,) nec non Rob. Boylius & Nic. Steno, primam gemmarum metallorumque substantiam liquidam esse statuentes. 4. In Scrutinio principiorum naturæ Pythagorei & Platonici intellectum, Aristotelici & Epicurei phantasiam, Thales autem aquam, Anaximenes aërem, & Heraclitus ignem, principium constituentes unicum, sensum ducem sunt secuti. De singulis judicium Autoris additur.*

THA-

1 THALES MILESIVS, Jonicæ Sectæ Coryphæus, *Aquam* rerum principium (t) statuit, Deum autem esse eam mentem quæ ex aquis cuncta fingeret, ut ait Cic. *lib. 1. de natura Deorum c. 25.* Thaletem postea sequuti sunt HIPPON & HIPPIAS, simulque dixerunt, mundum fuisse a Deo conditum non ex nihilo, sed ex illa materia, informi quidem, sed æterna. Quod etiam Mosi tribuere videtur Marsilius Ficinus. Cur vero Thales materiam universi dixerit aquam, rationem affert Aristoteles *lib. 1. Metaph. c. 3.* quia nutrimentum omnium videtur humidum, atque *ideo* (inquit) *quidam existimant, Veteres Theologos ita sensisse, qui Orcanum & Thetyn generationis parentes esse cecinerunt, Deos quoque per aquam jurare solitos.* Johannes Picus, hanc opinionem ortum ab Ægyptiis habuisse, existimat, dum ex Nilo inundante fœcunditatem augurabantur. Proinde neque Hebræos, neque Thaletem, hujus fuisse sententiæ Autores primos. Quoniam enim Ægyptii, statis anni temporibus, Nilum terram inundare videbant, ex ista vero inundatione proveniebant ex terra omnia, atque generabantur, ideo aquam hanc principium rerum crediderunt. Sed tamen ejus rei non sunt adeo certa documenta, neque a veteribus quicquam traditum est de hac Ægyptiorum doctrina. Non poterant certe ex eo magis illud conjicere, quam e pluviis ceteræ gentes, quarum beneficio propagantur omnia vegetabilia. Sed non ab sola tamen aqua generationem istam fieri, facile quidem ipsi potuissent deprehendere, si rem accuratius intueri voluissent. Illa enim fœcunditas agri Ægyptiaci, non ab aqua sola est, sed a quibusdam particulis nitrosis, aquæ isti mistis; unde observatum est hodie, fœcunditatem illam nitro potius deberi, quam ipsi aquæ. Elegans illud est, nec adeo absque fundamento, Cabalistarum commentum, qui duplicem faciunt aquam, masculinam & fœmininam. Fœmininas vocant aquas inferiores, masculinas superiores, quo nomine pluviam & rorem, appellant. Quam ob causam *Baad Tobb Haavez fol. 28. Colum. 4.* citante Wagenseilio *in Comment. in Sotam. p. 308.* problema illud instituit, unde Nilo ista fœcunditas, cum sit saltem aqua fœminina, non masculina, atque respondet ex Rabbinis suis, Deum annis singulis, circa solstitium, M. Junio, dejicere guttam unam pilæ magnitudine ex aquis masculinis in medium Nilum, quæ gutta ita se habeat ad Nilum, ut fermentum ad massam, unde omnes aquæ Nili efficiantur masculæ, quam guttam annuam Abrahamum precibus a Deo impetrasse existimant. Quod commentum quanquam lepidum sit, & pro more istius gentis confictum videatur, non frustra tamen conficta est illa aquarum masculinarum & fœmininarum, superiorum & inferiorum, distinctio. Ab aquis enim pluvialibus; particulis salinis imprægnatis, existit illa fœcunditas. Quod vero Rabbini somniant de gutta aquæ masculæ, singulis annis, solstitii tempore Nilo immissa, etiam id commentum ali-

(t) Historiam & Examen Sententiæ de Aqua rerum omnium Principio nov-antiquæ invenies etiam in Ad. Rechenbergii *Philosophemate, an Aqua tantum sit omnium Corporum Materia & Principium primum?* Lipsiæ anno 1676. *in 4to* edito, & in Morhofii ipsius *Epist. de Transmut. Metallorum p. 12-28.*

aliquid ex vero habere videtur, si vera sunt, quæ observat DE LA CHAMBRE *in libro* suo, Gallice scripto *de Incremento Nili.* Eo scil. anni tempore, quo inundationes fiunt, quod in solstitium incidit, aliquibus locis observatas fuisse nubeculas aliquas, incubantes Nilo, quibus ille causam illam effervescentiæ in Nilo adscribit. Et notum est, unius in nubeculæ exiguæ spatium spiritosæ materiæ vim magnam concentrari posse, ut patet ex ea nubecula, quam *Oculum Tauri* vocant nautæ, quæ in summo fastigio montis, quem a planitie Taffel-Berg vocant, in Insula Helenæ, primum exhibere se solet sereno cœlo, Oculi Taurini magnitudine vel figura, ad cujus conspectum trepidant statim nautæ, velut ad signum furiosissimæ tempestatis, quam *Orcan* solent appellare. Esset itaque ista nubecula velut fermentum aliquod aëris, quemadmodum nubeculæ circa Nilum ejus aquæ fermentum esse videntur. Sed ista obiter.

2 Undecunque ergo prodierit hæc doctrina, Thales tamen eam sententiam inter Philosophos primus propagavit, cujus amplectendæ rationes forte illas habuit, quia rerum generationes fiunt in humido, ac alimenta sunt ab humido. Quas rationes prolixe adducit & exponit Verulamius in *fabula* sua *de Cupidine*, qua Parmenidis, Thaletis & Democriti dogmata examinat. Junxerat vero Thales aquæ mentem, quæ ex aqua fecerat omnia. Sed quomodo omnia ex aqua fiant, secundum ejus mentem, non est adeo manifestum. Nam oportuit, ut mens ex illa aqua secerneret omnes substantias, ad hujus mundi constructionem. Non enim quicquam ex nihilo fieri putavit, neque transmutationem ex materia statuit, quam ante Platonem nemo sententiam amplexus est. Qua ratione itaque sola aqua possit esse principium corporum mistorum, non satis patet. Repugnare enim naturæ mistionis videtur simplicitas, at mistio omnis diversa principia præsupponit. Crassior itaque hæc & ad rudes sensus excogitata Philosophia videtur, quam tamen nostro tempore resuscitarunt nonnulli e Chymicorum ordine, J. Bapt. Helmontius præ ceteris, qui, in libris suis Medicis & Physicis, doctrinam illam de aqua, omnium rerum principio, tam rationibus philosophicis, quam ex Experimentali Philosophia petitis, confirmare laborat. Rationes vero ejus & experimenta incerta admodum sunt; nam quod de salice affert, nihil plane probat. Liquor autem ille primævus, quem *Alcahest* vocat, per quem omnes res materiales in aquam insipidam reduci possint, tantis laudibus apud illum decantatus, quoniam nemini mortalium, qui cognitus quidem sit, fuit ostensus, imo ne ipsi quidem filio, Franc. Mercurio Helmontio, uti ab ipso in Anglia accepi, unquam visus, nihil probare certi potuit. Ne quid dicam de Helmontio, sibi ipsi contrario, qui fæces e corporibus remanere aliquo in loco dicit, alibi omnem substantiam in aquam abire pronunciat. De eo prolixius egi in *Dissertatione mea de Metallorum transmutatione.* Veterum Scholæ Chymicæ inauditus ille liquor fuit, primumque a Paracelso, Chymico novitio, ac prioribus longe inferiori, memoratus, &, si rem ipsam consideres, repugnare omnino rerum naturæ videtur. Accedo certe illorum sententiæ, qui hoc Sophisma putant Medicum, quo novæ suæ doctrinæ, & gratiam aliquam, conciliare voluerit, tam Paracelsus,

celſus, quam Helmontius, longe iſto ſpecioſior in aſtruendis Liquoris ſui Alcaheſtici dotibus. Me quidem judice, diſtinctæ ſunt liquidarum & conſiſtentium rerum naturæ, ac, licet hæ nonnunquam per illas vinculis, quibus cohærent, exſolvantur, ut diſſipatæ oculorum aciem effugiant, nunquam tamen inter ſe commutantur, nec ab illis principia & originem trahunt.

3 BERNH. PALISSY Gallus, figulus illiteratus, ſed ingenioſus tamen, patria lingua libros conſcripſit *de natura fontium, metallis, gemmis*, ubi ex aquis omnia vult produci, aquas tamen duas ſtatuit, alteram materialem, alteram congelantem. Quæ ſi quis recte perpendat, diverſitatem hinc principiorum agnoſcet. Quando enim duplicis generis aquas facit, neceſſe eſt, alteram illam aquam diverſum quid eſſe a priori, atque adeo non ratione aquæ, ſed ratione alterius cujusdam principii, differre a priori. Aqua enim, per ſe conſiderata, elementum eſt, ſimplicisque naturæ. Ergo vel non eſt propria hæc locutio, ſi aqua ſtatuitur primum omnium rerum principium, vel involvuntur ſub aqua iſta diverſa principia, quæ expedita tamen atque inter ſe diſtincta haberi oportebat. Non repugnabo, ſi quis aquam vehiculum omnium miſtorum corporum ſtatuat, & quaſi gluten aliquod, mediumque, quo uniuntur miſcibilia. Sed ex ea ſola fieri aliquid poſſe, non credo: fiet enim ex illa vel per transmutationem materiæ, quæ ſi concederetur, quæreret alius, in quo principium commutationis conſiſteret? neque enim per ſe materia aquæ in materiam alteram abit. Si confugiant ad aliam particularum diſpoſitionem, quæram ulterius, unde iſta diſpoſitio variata? Atomi enim & minutiſſimæ particulæ corporis ſimplicis & ſingularis omnes ſibi ſunt ſimiles; ergo aliud quid accedere debet ad aliam materiam producendam. Qui nuper *de Gemmis* libellum edidit *Robertus Boylius*, gemmarum ſubſtantiam primam liquidam eſſe ſtatuit. De cryſtallis, metallis idem ſtatuit ſubtiliſſimus *Nicol. Steno* in *Prodromo libri ſui de ſolido, intra ſolidum naturaliter contento*, cujus ego ſententiam in citata Diſſertatione mea prolixius impugno, *a p. 17. ad 20.* quæ huc transſcribere nolo.

4 Quemadmodum aquam Thales omnium rerum principium, ita *aërem* ANAXIMENES *(u)* delegit, eadem, qua ille, ratione ductus. Nam & ipſe principium ſubſtantiarum unicum ſtatuere voluit, quod eo certius eſſe putavit, quo illud univerſalius eſt, latiusque ſe extendit. Subtilius illud quidem principium Thaletis, ſed quod æque ſenſum habet pro fundamento, atque adeo certiorem viam eligere voluit præ imaginaria illa ceterorum. Scil. ita cum iſtis variantibus Philoſophorum principiis comparatum eſt, quemadmodum pro varietate facultatum illarum in homine, quæ perci-

(u) De Anaximene, ejusque Philoſophia, Diff. ni fallor, peculiari, Jenæ edita, fuſe diſſeruit celeberrimus Philoſophus pariter atque Theologus, Joh. Andr. Schmidius. Heracliti Dogmata Phyſica proponunt, & eleganter illuſtrant Gottfr. Olearii, L. Gr. Prof. Lipſ. Diſſert. duæ, altera *de Principio rerum Naturalium ex mente Heracliti*, anno 1697. altera vero *de Rerum Naturalium Geneſi, ex mente ejusdem*, anno 1702. Lipſiæ publicata.

percipiunt rerum naturam, habemus in nobis intelligentiam, habemus phantaſiam, habemus denique ſenſum. Qui principia naturæ ex fonte intellectus deducunt, ad cauſas æternas, invariabiles, animum intendunt, nec tam in internis rerum cauſis, quam in externis, contemplationes figunt, quorum ex ordine ſunt Pythagoræi & Platonici. Alter ille ordo, qui phantaſiam ducem ſequitur, quaſi medius inter illos eſt, qui intellectum, & qui ſenſum ſequuntur. Cum enim vident, eſſe in natura ſubtiliora quædam principia, quam ut in ſenſus incurrant, ideo ad notiones aliquas generales, confugiunt, materiam ſc. & formam, quæ demonſtrari in natura nequeunt, concipi autem animo poſſunt, vel ad minutas aliquas & inſenſibiles particulas, earumque figuras & motus, quæ æque ſenſu quidem non poſſunt percipi, niſi per longinquas aliquas concluſiones & conſequentias, magis tamen ipſi fundare in re ipſa principia ſua cupiunt, quam ii, qui generales iſtas materiæ & formarum notiones ſequuntur, quibus pene nihil aliud dicitur, quam prædicamentis Logicis, quæ per ſe nihil realitatis habent, ſed velut indices quidam ſunt, & rerum receptacula. Pari modo in forma & materia nihil aliud eſt, quam generalis quidam conceptus, qui fundamentum quidem in natura habet, nihil vero demonſtrat, neque ſcientiam aliquam in nobis gignit. Nihil enim aliud iis vocibus innuitur, quam eſſe aliquod in natura principium paſſivum, quod vocatur materia, & activum, quod vocatur forma; qualia vero iſta ſint, aut quo nomine vocentur, quomodo ſe habeant ad ſe invicem, nihil per hæc principia intelligo. Qui ſenſum ducem ſequuntur, ii quatuor illas corporum maſſas præ oculis habent, quæ cum maximam univerſi hujus partem complere vident, vel unum ex iis eligunt rerum principium, vel etiam diverſa aſſumunt, unde miſceantur. Atque ita Thales aquam, quod maximam Globi hujus terreni partem implere videret, generarique omnia ejus opera animadverteret, principium rerum ſtatuebat. Ita Anaximenes aërem, Heraclitus ignem, aliqui terram ſtatuebant. Qui ita ponunt principia, tribus videntur ordinibus diſtingui, aliqui infinita, vel innumerabilia ſaltem conſtituunt principia, jam tum ſpecificata, & ad ſua corpora deſtinata, quibus proinde non opus eſt alio quodam commento ad corporum diſtinctionem. Habent enim naturam, jam tum in ipſis principiis disgregatam, qua in ſententia Epicurus & Democritus, cum ſuis aſſeclis ſunt, qui tamen magis phantaſmata ſpeculantur, ſed quæ in ſenſibus tantum ſunt magna parte fundata. Secundus ordo illorum eſt, qui plurima conſtituunt rerum principia, ſenſibus obvia, corporumque diverſitatem ponunt in temperamento & miſtione, quorum ſententia quidem ceteris videtur anteferenda. Tertius ordo eorum eſt, qui unum idemque invariabile ponunt principium, corporum tamen naturalium diſtinctionem deducunt a variatione hujus principii, figura, poſituque diverſo. Qua in ſententia Thales fuit, quam tamen ſententiam, ut veritati conſentaneam, amplecti non poſſumus, ob rationes, quas jam ſupra allegavimus, præferentes opinionem illam, quæ diverſitates principiorum ſenſibilium ſtatuit. Quæ an in elementis illis quatuor reponenda ſint, dicemus, cum de iis ſermo nobis erit. Quod Anaximenem attinet, habuit ille validiores etiam cauſas, quam Thales, quas fuſius

deducit VERULAMIUS *in fab. de Cupidine p. 656.* Ejus principia Carmine complexus est Scipio Capitius.

CAP. XI.

DE PLATONICAE PHILOSOPHIAE PRINCIPIIS, EIUS ILLUSTRATORIBUS VETERIBUS ET NOVIS, CONSENSUQUE VEL DISSENSU AB ARISTOTELE.

§. 1. *Philosophiam suam Plato a Socrate praeceptore hausit, sed Barbaricae mixtura adulteravit. Socrates Physica parum excoluit. Scriptores de Philosophia Socratica, Hier. Cardanus, Joh. Lud. Balzacus & Aug. Mascardus. Physica Socratica Scepticismo fuit affinis, non item Platonica, licet* ἀκαταληψίαν *aliquam statuat.* 2. *Mistura Philosophiae Platonicae ex Heraclitica, Pythagoraea & Socratica; differentia autem ab Aristotelica, si ideas seponas, ferme tantum verbalis. Conciliatores utriusque Jac. Mazonius, Bernh. Donatus, Seb. Foxius, & his antiquior Georg. Gemistus. Platonis Apologetae Bessarion & Pet. Bembus. Plagium in Timaeum ac Mosen falso ei objicitur.* 3. *Dialogi quidam Platoni suppositi. Editiones operum ejus potiores. Commentatorum notitia e J. Bapt. Bernhardi* Seminario Philosophiae Platonicae *haurienda. Praecipui inter eos sunt Plotinus (Numenii plagiarius,) Proclus, Maximus Tyrius, Alcinous, Sallustius, Mich. Psellus, Chalcidius, Paulus Benius.* 4. *Platonis eloquentia, ob festivitatem pariter atque magnificentiam, commendatur.* 5. *Physica ejus parum ab Aristotelica differt, ac Naturalem Theologiam sibi substernit atque immiscet.* 6. *Philosophemata Platonica nimis subtilia de rerum principiis (Deo, idea & materia,) causisque, ac mundis totidem.* 7. *Doctrina de anima mundi, quae sensu Platonico rejicitur, saniori autem admittitur ac defenditur. Trahitur huc a Paulo Sarpio, eam ob causam periclitato, aliisque, Locus Gen. I, 2. Mosaicus. Cavendus ejus abusus multiplex in ignorantia causarum pallianda, in Diis duobus fingendis (quod Platoni a Sam. Parkero immerito objicitur,) & Physica Enthusiastica, Astrologia divinatrice, magia, medicinaque superstitiosa, defendendis.* 8. *Platonis* ἀμεθόδεια *notatur. Convenientiam doctrinae ipsius cum Mose, S. Literis & Christianorum dogmatis, ab Henr. Moro defensam, Sam. Parkerus,* in Censura Philosophiae Platonicae, ac Diss. de Trinitate Platonica, *impugnavit, sed incassum.* 9. *Sententia Platonis de elementis.* 10. *Doctrina de animarum praeexistentia, a Christoph. Sandio & Henrico Moro resuscitata, a Jac. v. Thomasio & Parkero confutata.* 11. *Philosophia Platonica Speculationibus Metaphysicis nimis indulget. Illustrant eam Dan. Heinsii* Poëma de Contemptu Mortis, *& Henr. Mori Scripta plurima, etiam Theologicus Platonismus Patrum, & Origenis praesertim Heterodoxus, Casp. Barthii Lib. affectus* de Christianismo Epicteti.

A Se-

(x) A Sectæ Jonicæ conditore Thalete promanavit SOCRATICA, cujus Socrates autor fuit: quæ tamen Philosophia hinc in varias Sectas abiit, cum scil. discipuli Socratis ipsi diversa sentirent, atque incertum esset, quænam genuina Socratis principia. Nihil enim literis ipse mandavit, sed omnia apud discipulos ejus ex ore ejus prolata asservabantur. PLATO certe, qui discipulus Socratis erat præcipuus, male audiit nonnullis, qui Socrate uno contenti erant, quod miscella sua Philosophia corruperit genuinam, quam a Socrate acceperat, maximeque Barbarica, Ægyptiaca & Pythagoræa, quæ ab alio fonte profluxerant. Hanc mixturam Xenophon ipse, Socratis auditor, exprobrat Platoni, in *Epistola* quadam, *ad Æschinem Socraticum* scripta, quæ legi potest apud Eusebium, *in præparatione Evangelica lib. 24.* & Stobæum *in Sermone de Diis.* Physices tamen negligentior fuisse videtur, cujus quidem junior adhuc incredibili cupiditate ductus fuit, senior vero factus, ut dubiam, incertam atque inutilem, repudiavit. vid Euseb. *lib. 1. præparat. c. 5.* Lactant. *lib. 3. c. 21.* Quare morali studio præ ceteris se dedit. Ceterum de Philosophia Socratica legi potest Hier. Cardani *liber de Studio Socratis*, qui reperitur in *primo* ejus *Operum Tomo.* Legi etiam potest IOH. LVD. BALZACVS in libro, quem *de vita Socratis* Gallica lingua scripsit. Et in alio, quem *Socratem Christianum* inscribit, ubi dogmata ejus moralia cum Christiana fide confert. Est & quoddam AVGVSTINI MASCARDI Manuscriptum, hactenus ineditum, *Il' genio de Socrate per la Corte*, cujus meminit Crassus *in Elogiis hominum Literatorum, part. 1. p. 257.* Sed illa ad nos non pertinent, qui Physica tantum quærimus. In quibus eum quidpiam e Sceptismo traxisse, jam supra innuimus, quem Scepticismum Media Academia in multis amplexa est. vid. Vossium *de Sectis Philosophorum cap. 20.* ubi de variis Scepticorum differentiis agit. Quare non crediderim ego, in Physicis præ ceteris secutum fuisse Platonem præceptorem suum, Socratem. Longe enim a Scepticismo abest, quanquam ejus quædam ἀκαταληψία & inquisitio vaga sit, quam Verulamius, *in novo Organo, lib. 1, Aphorismo 67.* eum primo credit introduxisse, tanquam per jocum & Ironiam, in odium veterum Sophistarum, qui nihil tam verebantur, quam ne dubitare de re aliqua viderentur, bono quidem instituto, non ut in ista ἀκαταληψία subsisteret, ut fecit nova Academia. Atque ita ille existimat, vel eam ob causam, quod per ambages longas rem ipsam dicat, nec modo aliquo dogmatico proponat. Certe Verulamius, Socratem non aliam ob causam dubitasse, ait, quam ut eo sapientior haberetur, atque eo occultiora scire videretur, quod etiam illa, quæ manifesta sunt, scire se negaret. 1

Si Laërtium audimus in *vita Platonis*, & Hesychium Illustrium, Philosophia Platonis ex Heraclitica, Pythagorica & Socratica mista fuit. In iis, quæ sensibus percipiuntur, Heracliti partes secutus est; in iis, quæ mente comprehenduntur, Pythagoram; in rebus civilibus, Socratem. Patet itaque inde, in Philosophia naturali Stoicorum sententias cum præ ceteris amplexum, quanquam ita Philosophiam 2

(C c) 3 suam

(x) Cum hoc Capite conferatur præcedentis *Libri I. Septimum, de Philosophia Platonica.*

suam naturalem instituerit, ut subinde commisceret abstractas illas animi motiones & ænigmatica Pythagoræorum commenta, atque ex iis unum quasi cinnum conficeret.

2 Ipse Aristoteles, *I. Metaph. c. 7.* Philosophiam Platonicam partim similem Pythagoricæ agnoscit, & Claudius Berirgardus, *in Circulo suo Pisano, Circ. 3. part. 1.* Platonicam Philosophiam partim Pythagoricæ, partim Peripateticæ, similem facit. *Sublatis enim Ideis*, inquit, *quas impugnat Aristoteles, fere in ceteris videntur differre verbis & ratione considerandi.* Arguit Aristoteles Platonem, quod putarit, materiam non distingui a privatione & esse non Ens, unde sequatur, omnia fieri ex non Ente, & præterea materiam esse ex se, postea vero dicit, eum vocasse materiam matrem & caussam eorum, quæ fiunt, privationem vero neglexisse, ut maleficam & non Ens, quod intelligi, nisi diverso sensu, nequit. Ita, *lib. 2. Metaph.* principia rerum apud Platonem ait esse numeros & figuras, alio vero loco *magnum* & *parvum* esse materiam, *unum* autem ideam sive formam, quæ arguunt, litem hanc in verbis tantum esse positam. Materia dissensus pars inter Aristotelem & Platonem sita est in illa de Ideis doctrina, quam ex Pythagoræorum scholis hausisse videtur. Et fuerunt sane tam Pythagoræ, quam Platonis, dogmata pro iisdem habita, *vid.* Barth. *Adversar. lib. 53. c. 13.* Sed injuriam in Idearum doctrina factam fuisse Platoni, jam dudum ab aliis ostensum est, ac legi potest super hoc argumento, liber, quem Scipio Agnellus *de Ideis* conscripsit. Alioquin negotium hoc conciliationis inter Platonem & Aristotelem multi tractarunt. Integrum librum *de consensu Aristotelicæ & Platonicæ Philosophiæ* conscripsit Jacobus Mazonius, Bernhardinus Donatus librum *de Platonicæ & Aristotelicæ Philosophiæ differentia*, Sebastianus Foxius *Tr. de Platonis & Aristotelis consensione in Philos. Naturali*, Witteb. A. 1589. *in 8vo* editum. Hubertus Folieta quoque *de nonnullis, in quibus Plato ab Aristotele reprehenditur*, Dissertationem edidit Romæ, anno 1574. *in 4to.* Seb. Basso, *in Libb. 12. Philos. Naturalis adversus Aristotelem*, in quibus abstrusa veterum Physiologia restauratur, & Aristotelis errores solidis rationibus refelluntur, dogmata quoque Platonis nonnulla, imprimis istud de Anima Mundi, contra Peripateticos defendit. Et, quem primo loco debuissem nominare, iis, quos recensui, longe antiquior, Georg. Gemisthus, *in Opusculo de differentia Philosophiæ Platonicæ & Aristotelicæ.* Non defuerunt etiam ex antiquioribus, qui Platonis dogmata impugnarunt. Atque contra unum eorum (GEORG. TRAPEZUNTIUM, qui *comparationem Platonis & Aristotelis*, in Platonem injuriam, ediderat, Venitiis An. 1523. *in 8vo*, excusam) BESSARION, Cardinalis, eruditum illum librum *in Calumniatorem Platonis* scripsit, Venetiis apud Aldum An. 1503. *in fol.* impressum. De quo Bessarione, ejusque Operibus, ad Philosophiam Platonicam spectantibus, legi potest Gaddius *in libro de Scriptoribus, sub Tit. Bessarionis.* Scripserat & Pet. Bembus *Apologiam Platonis, & Dissertationes in ejus Opera*, quæ tamen hactenus sunt inedita, eodem referente Gaddio. De ordine in legendis libris Platonicis adhibendo scripserunt Marsilius Ficinus, Johannes Serranus, Franciscus Patricius, Paulus Benius. Qui Platonem plagii incusant, injuriam illi faciunt. Nam quod a Timæo doctrinam de Anima mundi habuisse

habuisse existimant, verum id quidem est, sed aperte nomen Autoris laudat, in *Dialogi* sui fronte, quem totum ex ejus sententia concinnavit. Neque statim eam ob causam plagiarii dicendi sunt, qui sententias cum aliis habent communes. Quod Moysi multa surripuerit, pernegat Paulus Benius *lib. X. Commentarii in Timæum Platonis. Nihil unquam inveni*, inquit ille, *apud Platonem, quod deprehendere potuerim ex una Moysis Historia fuisse expressum, in multa vero incidi, ob quæ existimem eam legisse nunquam.* Legi quoque Hier. Cardanus potest, in eo libro, quem *de clarorum hominum vita, & de illustrium Antiquorum judicio* scripsit, ubi agit de Platone. Reperitur autem liber ille in Operum ejus *Tomo X.*

Reperiuntur inter Opera ejus Supposititii aliquot *Dialogi*, a quibus, qui inscribitur Axiochus, Æschynis Socratici esse scribitur a Suida *in vocibus Axiochus & Æschynes.* Habentur & plures alii, qui in fine Operum ejus solent poni. Fuerunt & alii adulterini ejus *Dialogi*, quos recenset Diogenes Laërtius, sed qui amplius non extant. Opera Platonis quam emendatissima prodierunt Basileæ, cum Procli Commentario in Timæum, A. 1534. sed Græce tantum. Latine una cum Græco Textu edita sunt ab Henrico Stephano, & cum *Commentariis* Joh. Serrani A. 1578. quod optima est editio. Ceteroquin & Lugdini A. 1590. prodiit, cum argumentis perpetuis & *Commentariis* Marsilii Ficini, cujus etiam seorsim extant opera, aliquot Voluminibus *in folio* edita, quibus Philosophiam Platonicam per partes illustravit. Interpretum vero & Commentatorum veterum & recentiorum magnus est numerus, quos omnes recensere operosum nimis esset. Legi potest Nomenclator istorum Autorum Johannes Baptista Bernhardus *in Seminario Philosophiæ Platonicæ*, ut vocat, libro utilissimo, quo e Platone & Platonicis omnibus, Græcis & Latinis, Arabicis, veteribus & recentioribus, Interpretibus & Commentatoribus, doctrinas Platonis collegit, utinam meliori ordine & distinctione, nam quasi chaos aliquod confectum est. Utiliter tamen liber iste, & ad varios usus, adhiberi potest, neque enim plenius aliquod Opus & ordinatius hactenus exstat, & in multis indicis loco esse potest. Præcipui tamen ex interpretibus ejus sequentes sunt. PLOTINUS, cujus *Enneades* Græce & Latine Basileæ excudit Henricus Petri; quem tamen plagium in Numenium commisisse, aliqui putarunt. Quod crimen ut refelleret AMELIUS, itidem Platonicus Commentator & Philosophus, librum scripsit de differentia doctrinæ Plotini & Numenii, teste Jonsio *lib. 3. de Scriptoribus Historiæ Philosophicæ c. 10. p. 246.* Procli *Elementa Theologiæ & Physicæ* idem Petri edidit, *libros autem sex in Platonis Philosophiam* Græce Latineque Æmilius Portus. Quæ editio Hamburgi prodiit, sumtus suppeditante Serenissimo Friderico, Holsatiæ Principe, gloriosæ memoriæ. MAXIMUS TYRIUS & ALCINOUS, Græce & Latine editi a Daniele Heinsio *in octavo*, Leidæ A. 1607. una cum *notis* ejus. SALLUSTIUS a Leone Allatio Græce Latineque editus Lugduni Batavorum; in quem etiam extant *Notæ* Lucæ Holstenii. MICH. PSELLI opuscula *de Dæmonibus & Magia*, & APULEJI quædam huc etiam spectant; nam & is Platonicus fuit. Ceterum Commentatores in libros Platonis singulares, *Timæum* præcipue, quo Physica ejus principia potissimum continentur, multi sunt,

tam veteres, quam recentiores, quorum Catalogum satis copiosum videas licet in *Nomenclatore Philosophico* Isr. Spachii *p. 32. 33. 34.* PAVLVS BENIVS in Platonis *Timæum* legi meretur. Commendat eum Crassus *in Elogiis hominum literatorum, part. 2. pag. 83.* CHALCIDII in eum *Commentarium* edidit Joh. Meursius, magnificum ejus viri elogium vid. ap. Barth. *Advers. lib. 48. c. 8. Nemo*, inquit, *melius profuisse seculo nostro videtur, quam Chalcidius fecit, homo ita Christianus, ut alium non potuisse eum esse evincatur, ita Philosophus, ut videri velit sese rationibus solis niti velle.* Legi etiam potest Plutarchus in *Timæo Platonis*, & *in quæstionibus Platonicis.* Jungi etiam huic possunt nonnulli Commentatores in Ciceronis *Timæum.* Legi & in eam rem merentur Petri Rami *Adversaria de Platonis Philosophia;* Carpentarii *Commentaria*, Johannis Pici & Joh. Francisci Mirandulanorum *Opera*, qui Platonica dogmata itidem illustrarunt.

4 Quod eloquentiam ejus attinet, eam multis laudibus extollunt nonnulli, aliqui etiam habent, quæ in ea desiderent. Plato, Socratis discipulus, ejus quoque in dicendo festivitatem & elegantiam retinuit, quod nec ipse dissimulat. Quam ut accuratius retineret, Dialogo suo proponere maluit, ut esset huic festivitati & elegantiæ in dicendo commodior locus. Sed & magnificentia quædam suaviloquentiæ juncta fuit, quarum virtutum commendationem prolixam, omnemque, quæ super hoc argumento instituitur, Disputationem, vid. apud Franc. Vavassorem *in lib. de ludicra Dictione p. 41.* ubi de Socratis quoque libris differit. Quæ aliqui in illo desiderant, examinat & refutat Leo Allatius *in lib. de Erroribus magnorum virorum in dicendo, cap. 4. p. 41. & seqq.*

5 Sed illa ad nos nunc non pertinent, qui Physica tantum sectamur, in quibus, si excipiantur, quæ Pythagoricis debet, non adeo differre ejus Philosophiam a Peripatetica, Claudius Berigardus dicebat, quod quidem non usque adeo improbabile est. Plato rem omnem a prima & principe causa orditur, quam illi Deum vel Mundum intellectualem vocant. Theologiam itaque naturalem, vel Metaphysicam, eo scil. sensu, quo veteres eam acceperunt, cum illa disciplina, quæ rerum naturalium affectiones docet, vel confundit, vel ab ea non separat. Quoniam itaque Deus, mens illa suprema, principium naturæ est, ideo præsupponere voluit Plato hanc causam, ut, cognito isto naturæ principio, in rerum naturalium causas inquireret. Platonis ergo Philosophia considerari debet, tanquam complexus aliquis scientiarum, quarum omnium initium Theologia est, atque adeo primum illud, unde dependent omnia. Hanc itaque Philosophiæ partem, ut fundamentalem, ceteris substernit, atque ita innectit, ut discrimen vix deprehendi queat. Quam ob causam Platonici divine statuunt, Philosophiæ rationem omnem contemplatione Dei comprehendi, atque hominis finem ponunt in *ἐξομοιώσει τοῦ Θεοῦ, in similitudine Dei.* Alterum Theoreticæ Philosophiæ & principium & finis est, alterum Practicæ. Omnis itaque ejus Philosophia huc dirigitur, pie quidem & recte, sed possunt tamen ceteræ scientiarum partes distingui & seorsim tractari, absque consideratione causæ primæ, quæ extra corpora naturalia constituenda est, nisi

niſi velimus, cum Stoicis, Deum formam eſſe, corporibus naturalibus immerſam. Quomodo ipſi, teſte Seneca *Ep.* 54, duo principia agnoſcunt, cauſam & materiam, cauſæ nomine accepto pro eo, quod operatur cum ratione in natura. A qua tamen ſententia alienos nos eſſe oportet, ut quam multa obſurda in Theologia ſequantur,

6 Duplicia itaque apud Platonem abſervare licet principia Phyſica, ſecundum variam naturæ conſiderationem. Conſideratur enim natura, vel ut creanda eſt univerſa a Deo, vel ut illa, quæ jam creata eſt, alteratur per generationes, corruptiones, aliasque affectiones, quæ poſterior acceptio a Peripateticis, aliisque Philoſophis, attenditur, ac principia Phyſica ſecundum eam acceptionem diriguntur. Apud Platonem vero diſtinguuntur quidem illa principia naturæ, vario hoc modo conſiderata; ita tamen temperat iſta, ut poſteriora illa prioribus innectat ſemper & committat. Priori conſideratione naturæ, quantum ex Platone ipſo & e Platonicis patet, tria illi ſunt principia, Deus, idea & materia. Deus ſcil. effectrix illa cauſa eſt univerſalis. Idea eſſentiam & ſpeciem largitur, quam materia contrahit & ſingularem efficit. Eſt vero idea a Deo ipſo, non re, ſed ratione diſtincta. Ubi non adeo liquet, an Plato materiam Deo coævam faciat, an vero ab ipſo creatam. Poſterius non videtur, quoniam inter principia ponit; ſed iſta, ſi ita ſentit, condonanda ipſi ſunt. Cauſas Platonici quinque ſtatuunt, & Proclus ita diſcriminat. *Effectrix*, inquit, *cauſa eſt id, a quo, Exemplaris id, ad quod, finalis id, propter quod, formalis id, quo, materia id, ex quo, vel in quo, res fiunt.* Effectrix vero & exemplaris cauſa, quanquam nonnullis confunduntur, aliis tamen diſtinguuntur, quoniam ad efficientem executionem, ad exemplarem directionem, quemadmodum ad finalem intentionem, referunt. Sed hæc ſubtilius paululum dicuntur, & ad Metaphyſicos rejicienda ſunt. Platonici enim in illis cauſis ſuis hic Metaphyſicos potius agunt, quam Phyſicos. Porro Platonici gradibus quibusdam ad Deum conſcendunt, Deum ſupra omnia locant, cui ſubſternunt intellectualem mundum, huic ſubjiciunt rationalem, huic iterum mundum ſeminarium ſive naturam, infimum faciunt mundum ſenſibilem. In Deo omnia ſunt illis, mundus intelligibilis plenus eſt ideis, quem certe cur ab iſto, Deo, diſtinxerint, cauſa nulla eſt, realis mundus plenus eſt rationibus, vel idearum formulis, natura ſeminibus, materia ſimulachris & imaginibus rerum, quo nomine illi formas ſenſibiles deſignant. Tres itaque cauſæ principes ſunt illis rerum omnium, Deus, a quo unitas, mens, ex qua ordo & pulchritudo, anima, quæ motu & vita omnia continet, quæ certe ſingula majorem ſubtilitatem, quam erat neceſſum, præ ſe ferunt, ac entia etiam præter neceſſitatem multiplicant. Cum enim mundus intellectualis, ſive mens, a Deo diſtinguatur, non video, neque etiam ideæ ab ipſo Deo differunt. Licet Dion. Petavius, diverſum aliquid a Deo illas ſtatui a Platonicis, longa Diſputatione contendat, *T. I. Dogm. Theol. Lib.* 4. *c.* 9. Rationalis mundus ex intelligibili illis procedit, velut lumen a luce, natura fœta ſeminibus ex rationali, ut calor ex ſplendore, dimanat Senſibilis ex naturali & ſeminario mundo non aliter, atque e calore vitali generatio proficiſcitur. Hæc omnia ita illis ordinata ſunt, & per quasdam quaſi

tribus & classes disposita, sive ab ipso Platone hæc inventa sint, sive a majoribus ita hauserat. In iis quidem non sunt, quæ adeo quis improbet, sed tamen ista partitio naturæ an ita se habeat, nec potius imaginaria multa comprehendat, definiri non potest. Quorsum etiam pertinet, tot distinctiones, quasi quorundam Orbium, facere, ubi necesse est, multas concipere substantias, quasi separatas, quæ an existant in rerum natura, incertum est. Nolo hic coacervare, quæ de primo, uno & bono, disserunt Platonici, quæ de ideis, quas percipi existimavit Plato, ea ratione ductus, quod incertam de rebus scientiam habeamus, nisi species quædam perfectæ animo cernantur. Quæ de numeris, de pulchritudine, amore, in quibus plane θεολογεῖν videtur; pulchra quidem ac speciosa proponit, ita sunt a vulgaribus sensibus separata, ita e peregrinis ratiocinationibus collecta, & tricis quibusdam complicata, ut non adeo quid distincte inde concipi possit.

7 Mundum Animalem Plato vocat totum istud universum, quod, ut animal, considerat, eique animam quandam, per omnes partes infusam, affingit. Ex quo iterum patet, nimium laborasse Platonem in corporibus naturalibus ad universales illas idearum classes, mente conceptarum, reducendis. Absurdum illi scil. visum est, partem aliquam mundi vivere, non vero totum, cum mundus generet animantes, neque illud, quod expers animi sit, generare possit animalia. Atque hæc Platonis vera sententia est, in *Timæo*, universum hoc animal vocantis, quod contineret reliquas animantes, quibus comprehendebat etiam omnes orbes cœlestes; quæ vero magnas absurditates implicat. Quid enim est absurdius, quam fingere animal, ex aliis infinitis compositum? quo idoneo argumento probari poterit, esse aliquam mundi animam intelligentem rationalem, a Deo diversam, quæ tamen nec esset Angelus? nulla certe id ratione evinci potest, nec revelatione; quæ omnia portentis potius, quam rationi sunt similia. Stoici quidem animam mundi etiam agnoverunt, sed ea ipsa Deum notabant, quem tamen alium ab anima mundi facit Plato. Fortassis & Pythagoræorum illa sententia est. Sed de illorum Philosophia nihil adeo distincte doceri potest. Quod si Plato per istam mundi animam *(y)* intelligere velit Spiritum quendam æthereum, rationibus seminariis fœtum, per partes universi dispersum, non esset adeo ob istam sententiam reprehendendus, quique illum rejiciunt, nihil possunt nobis reponere, quod notius sit, animoque distinctius concipi possit. Præterea omnes ii, qui nobis principia Physica posuerunt, ac ipsi quoque Peripatetici aliud quoddam comminiscuntur commune principium, quo confugiunt, quando per quatuor Elementa

(y) Quæ pro animæ mundi existentia Autor Chymiæ secretioris, tantopere sibi dilectæ, Mystas secutus, & ab istis in devia subinde abductus, fuse, licet aliis modestius, differit, paucissimis haud dubie probabuntur, & maximam partem dudum a multis sunt confutata. E quibus solum iudicasse jam sufficiat Ad. Rechenbergium, Theologum Lipsiensium, argumentum illud ex professo, in *Diss. de Anima Mundi*, Lipsiæ anno 1678. edita, persecutum. De anima mundi Stoicorum, Deo ipso, ejusque differentia a Platonica, *Diatribe* legatur Jacob. Thomasii accuratissima in *Dissertat. Stoicis*, *num.* 14. *pag.* 177-227.

menta rem non possunt expedire. Quare quintum aliquod, sive quintam essentiam, ut vulgo vocant, comminiscuntur, quæ inter quatuor illa Elementa quasi dominetur, illisque præsideat, eorum vero temperamentum quoddam excellentius comprehendat. Cartesiani quoque, cum fingunt subtilem istam materiam, per omnes mundi partes diffusam, quæque ex sole potissimum profluat, non videntur multum ab hac sententia dissidere. Nam & Platonicis sol quasi Regina istius animæ habetur, ut multis probat Johannes Franciscus Grandis *in Dissertatione* sua *de Epicuri Philosophia.* Quare imperite faciunt, qui hanc doctrinam de Spiritu mundi, non Platonico, sed saniori sensu, acceptam, ut rem inanem, vel impiam, rident & rejiciunt, quam aliqui etiam ipso in Moyse fundatam volunt, & per Spiritum illum, qui aquis incubabat, hunc Spiritum æthereum intelligunt. In quorum etiam numero sancti Patres sunt, & multi quoque Theologorum, quanquam aliqui locum hunc de Spiritu S. explicent. Periculosa ex eo lis aliquando mota fuit Patri PAVLO SARPIO, doctissimo illi *Historiæ Concilii Tridentini* Scriptori, a nescio quo inquisitore, qui negaverit Sacram Trinitatem ex *I. Genes. cap.* posse probari. Qua de re legi potest Fulgentius in ejus *vita*, in Gallicum sermonem conversa, *p. 31.* Et oritur sane ex coagmentatione illa partium universi quædam contemperatio, ac qualitates quædam universales, quarum effectus interdum videmus, causas vero animo comprehendere non possumus. Vid. quæ in eam rem disserit Rob. Boylius in lib. de Cosmicis qualitatibus. Atque in istarum rerum causas cum inquiritur, ad tale aliquod universale principium confugiendum est. Quorsum enim etiam se vertant omnes illi, qui singularia Physices principia commenti sunt, vident tamen, se rem non posse expedire, nisi ad naturam aliquam communem operatricem in operibus confugiant, ut supra ex Lucretio vidimus, qui ex Atomis suis expedire se non potest, nisi θεὸν ἀπὸ μηχανῆς arcessat, naturam scil. aliquam æthereum, subtilem, quam agnoscere necessitas interdum nos jubet, cum in rationibus specialibus dandis deficimus. Quo tamen nolim probare, quorundam vel superstitionem, vel socordiam, qui, Tragœdos imitati, ut illi ad componendas turbas Deum e machina evocant; ita ad communem aliquam causam confugiunt. Quanquam etiam peccare forte imbecillitas nostri intellectus potest, cum oculis lynceis rerum viscera nos penetraturos confidimus, specialissimas illas causas indagaturi. Nos certe enim circa particulam aliquam & portiunculam Philosophi sumus, & exiguis animi nostri cancellis non includimus universum illud, nec penetrare possumus ingenii acie, quod tot vasta corpora inter se cohæreant; annon quædam eorum inter se sit conciliatio, mutuaque operatio, quæ in occultis se exerat aliquando, nonnunquam in secula extendatur. Multis certe ex illa Platonicorum doctrina sententia hæc de anima mundi inhæsit, unde fortassis non de nihilo est, quod observat Samuel Parkerus, gentilium idololatriam pene omnem ad istam mundi animam respexisse. Vid. ejus *Tentamina Physico-Theologica* contra Atheos & Epicuræos, *lib. 2. c. 1. & 2.* Ex eodem etiam principio ἡλιολατρείαν ortam esse, illic probat, quandoquidem sol sedes istius animæ a Philosophis sit habitus. Non tamen crediderim, quod iste putat, a Platone geminum Numen statui, ut geminum mundum fingit, visibilem & intellectualem, nisi forte ita interpreteris, ut

per ſecundarium illum Deum intelligat genium, vel mentem aliquam: ita enim in Timæo: *Deus intellectualis & potens Deum ſibi ſufficientem & perfectiſſimum genuit, ſ. mundum.* Et Origines, *contra Celſum lib. 5.* ita Platonis mentem interpretatur; dicit enim, Stoicos facere mundum Deum primarium, Platonicos vero ſecundarium. Platonem autem ſupremum Deum extra pomœria mundi abegiſſe, Juſtinus, *in Cohortatione ad Græcos*, ait. Sed illis omnibus vel ſanior ſenſus, vel perverſior, a varia interpretatione accedere poteſt. Plato enim ea omnia ſermonibus ſuis implicuit, ut interdum mens ejus non recte deprehendi poſſit. Et quoniam elegantiam ſermonis ſectatus eſt, non fortaſſe ita expreſſit animi ſenſa, ut Philoſophus in illis pedem figere tuto poſſit. Ab Interpretum vero commentis toti etiam pendere non poſſumus; nam & vetus illud hic obtinet: *Quot capita, tot ſenſus;* raroque Philoſophia adeo illibata & incorrupta ſervatur. Solet enim ab interpretibus, novarum rerum cupidis, & vana gloria ſe jactantibus, illis aliquid affingi, aut per conſequentias, non recte inſtitutas, aliquid colligi, quod forte doctori ipſi & anteſignano in mentem non venit, ut abunde ex Ariſtotele, & ejus interpretibus patet. Id vero negari nequit, ſuper iſta mundi anima, ſi ea intellectu prædita ſtatuatur, fundatam fuiſſe, & adhuc fundari, illam Enthuſiaſtarum Phyſicam, quæ ſe plerumque in iſta principia reſolvit. Ex hoc fonte fluunt actiones in natura magneticæ, Sympatheticæ, Aſtrologia divinatrix, etiam circa actiones morales & contingentes, Oracula, Imagines Taliſmanicæ, & omnis denique Magia. Nullæ ſunt adeo nefandæ præſtigiæ, nulla tam ſuperſtitioſa & ſtulta doctrina eſt, cui patrocinium ex hac opinione peti non poſſit. Ex ea magnam partem etiam oritur ſuperſtitioſa Medicina, tam quæ olim ex incubationibus originem traxit, quam quæ hodie, per transplantationes, irrorationes, inſeminationes, ac ſimiles operationes incertas ac fallaces, conficitur. De quibus videri poſſunt, quæ ejus Medicinæ propugnator Anglus, SAMUEL BOULTON, ſua lingua *de Medicina Magico-Phyſica* ſcripſit. Sed, iſta omnia hic alieno loco excutere, non eſt neceſſarium.

8 Nos Platonis tantum ſententias breviter recenſemus, quantum ad Phyſicam ſpectant; nam de ceteris non ſumus jam ſolliciti, quanquam ipſe omnia commiſcuerit, & continuo ſermone implicuerit, nulla uſus legitima methodo, aut argumentis demonſtrativis, quam ejus ἀμεθοδείαν taxat, ac compluribus exemplis probat IOHANNES BAPTISTA CRISPUS, *in Quinario ſuo primo de Ethnicis Philoſophis, caute legendis.* Quem librum vehementer commendat in eo negotio Samuel Parkerus *in* ſua *Philoſophiæ Platonicæ Cenſura*, libro Anglice ſcripto, & Oxoniæ A. 1667. edito, eleganti ſane & lectu digno, quo doctrinam Platonis Ethicam, Logicam, Theologicam breviter complexus eſt, in Phyſica vero recenſenda non eam adhibuit diligentiam, quam poterat. Egit etiam illic de convenientia Platonis & Moyſis, ubi examinat, an iſta ſit revera talis, qualis habetur vulgo, atque ad partes negantium concedit; quo tacite etiam tangere videtur Henricum Mohr, qui in *Cabala* ſua *Philoſophica ſuper Cap. I. Geneſ.* conſenſum illum Platonis & Moyſis ſæpe urget. Sed mittamus iſtam Platonis Phyſicam, ut ita loquamur, Metaphyſicam, quæ tamen vel

ideo

ideo laudem meretur, quod nemo majori studio in ea versatus fuerit, Aristoteles vero eam contemsisse videatur, cum Plato tamen ita in illa versatus fuerit, ut multa in eo sint, quæ consonare cum sacris literis & dogmatibus Christianis videntur, utut Samuel Parkerus *in Tentaminibus* suis *Physico-Theologicis, lib. 2. c. 3.* existimet, Gentilium Philosophiam & Historiam plerumque Sacræ Historiæ perperam accommodari; rerum vero Græcanicarum & Hebræarum precariam & commentitiam existimet analogiam, quod vel fortuita illa esse potuerit, in ista varietate historiarum & sententiarum, ut fieri non possit, quin analogiam interdum inter se habeant; quam tamen sæpe admodum exiguam arripiant, tum *Aug. Steuchus in libro de perenni Philosophia*, quo Trinitatis mysterium e Platonicis ostendere laborat (vid. *Dissertatio* Parkeri Anglica *de Trinitate Platonica,*) tum Vossius & Bochartus. Qui tamen rem ipsam sine affectibus consideraturus est, is interdum identitatem aliquam conceptuum mirabitur.

9 Quod jam ipsam illam, stricte ita dictam, Physicam attinet, quæ versatur circa naturam hanc inferiorem, quatenus illa generationibus & alterationibus est subjecta, Platonicorum doctrina non adeo differt a Peripatetica. Nam, & materiam, & formam, mundi sensibilis principia cum Aristotele agnoscit. Ex materia & forma producit quatuor Elementa, quorum singulis proprias figuras assignat, pyramidalem igni, figuram octaëdram aëri, figuram icosaëdram, ex viginti triangulis, aquæ, terræ denique figuram cubicam, cœlo autem dodecaëdram. Quæ philosophandi ratio per figuras istas non omnino omni ratione destituta est, & fundamentum aliquod videtur habere in ipsa natura eorum corporum. Quanquam ista ὡς ἐν πλάτει tantum dicantur, neque adeo quicquam definiat Plato circa figuras illas in minimis particulis, quo reducendi essent illi conceptus, si vellemus aliquam iis inesse firmitatem.

Ex ista figurarum variatione, credo, Elementorum etiam varias vires & actiones deducit. Elementa enim facit, vel subtilia, vel crassa, vel acuta, vel obtusa, mobilia vel immobilia. Ignis illi subtilis est & mobilis, terra e contrario crassa, obtusa & immobilis, aër subtilis, obtusus & mobilis, aqua crassa, obtusa, mobilis.

10 De natura animæ multa quoque philosophatus est Plato, quæ non sunt reliquis Philosophis conformia, quanquam hic Platonicorum interpretationes & commentaria longius abeant, quam ipse Plato. Doctrina de præexistentia animæ Platoni quoque imputatur, & a Platonicis commentatoribus multis argumentis propugnatur, quam etiam hodie defendendam susceperunt nonnulli. Ac fuit inprimis circa illud argumentum diligens CHRISTOPHORVS SANDIVS, qui, in libello suo *de origine animæ,* non ita pridem omnia illa loca, e Platonicis, Patribus, imo ipsa etiam Scriptura Sacra, quæ huc trahi posse videntur, cumulavit, atque objectionibus nonnullis respondit; in quo tamen ille nimium sibi nonnunquam indulget, nec satis bona fide in locis illis versatur. Legi possunt, quæ nuper animadvertit in illum Autorem in *Oratione* sua *de præexistentia animæ* Clariss. IAC. THOMASIVS. Inter Anglos multi sunt hujus doctrinæ patrocinatores, & HENRICVS quidem MOHR, in Tractatu,

Anglica lingua ſcripto, *de Immortalitate animæ*, multis argumentis eam probare doctrinam laborat, & in reliquis quoque Platonica illa de natura animæ dogmata amplectitur. Legi etiam poſſunt, quæ Samuel Parkerus, *in lib. citato*, contra illam animæ præexiſtentiam affert.

11 Ceterum longe plura ſunt ſpecialiora dogmata Platonis, quæ omnia docere nimis operoſa res eſſet, omnia autem eo tendunt, ut mira potius videatur ejus doctrina, quam vera, ſeu quæ demonſtrata ſit recte, & percipi diſtincte poſſit. Omnia enim Allegoriis ſuis, ſuisque de amore, pulchro & bono notionibus implicat, quæ aptæ potius ſunt, animum in exceſſum quendam evocare, quam rebus ipſis applicare. Quare eum, cum ita phantaſmata ſpeculetur potius, quam ſenſum ſequatur, vel Poëtam, vel Metaphyſicum, apellaverim potius, quam Phyſicum. Qui Philoſophiam illam Metaphyſicam Platonicam carmine comprehenſam velit, legat elegantiſſimos Dan. Heinſii libros *de contemptu mortis*, ubi in ſinopſi quadam exhibetur ejus doctrina de anima, adeoque tota ejus Philoſophia contemplativa & practica. Quos libros ſtylo Virgiliano ſcriptos recte judicavit Buchnerus, in *lib. de commutata dic. ratione.* Verſibus Anglicis eam propoſuit Henricus Mohr, is ſcil. cujus exſtant tot libri, de Philoſophia Platonica ſcripti. Idem quoque Autor libros Theologici argumenti non paucos ſcripſit, nempe *Inquiſitionem in myſterium Iniquitatis*, *continentem veram Ideam Antichriſtianiſmi;* item *Explanationem grandis myſterii Trinitatis*, quibus itidem Platonica ſua dogmata paſſim immiſcet; *Dialogos* item *de Deo.* In quibus Operibus totus in eo eſt, ut Philoſophiam Platonicam repræſentet, velut Chriſtianiſmo maxime accommodatam. Ac eſt revera in multis non exigua convenientia, quæ impulit etiam ſanctos Patres, ut Philoſophiam Platonicam præ ceteris ſequerentur. Quanquam & anſam dederit multis heterodoxa ſentiendi, uti Samuel Parkerus *in Examine Theologiæ Platonicæ* pluribus annotat. Origines certe documento eſt, quanto in pretio olim iſta Philoſophia fuerit, qui, ejus principiis imbutus, ad Theologiæ myſteria multa attulit, quæ etiam pro heterodoxis habentur. Tale quid ex Philoſophia Stoica promiſerat Caſp. Barthius *Adverſar. lib. 3. c. 10.* ubi *de Chriſtianiſmo Epicteti* librum ſe ſcripturum pollicetur, quo plurima Epicteti dicta & ſcripta ex doctrina Apoſtolorum oriunda demonſtraturus erat. Sed nos, miſſa Platonis ſchola, ad Peripateticam nos convertimus.

CAP. XII.

DE PRINCIPIIS PHYSICIS ARISTOTELIS, VARIISQVE EIVS TAM PROPVGNATORIBVS QVAM IMPVGNATORIBVS.

§. 1. Ariſtotelicæ Philoſophiæ fata varia, a Joh. Launoyo expoſita. Operum Ariſtotelis editio optima eſt Caſauboniana. Plagii reus eſt. Scripta de ipſo, librisque ejus

ac

ac Philosophia, Historico-Isagogica Ammonii, Pet. Joh. Nunnesii, Oct. Ferrarii, Phil. Labbei, Andr. Schotti, Pasch. Galli, &c. 2. *Præ ceteris commendantur Franc. Patricii* Discussiones Peripateticæ. *De Libris Aristotelis suppostitiis, nec non Metaphysicis, nonnulla. Interpretibus ejus haud secure nimis fidendum. Joh. Cratonis prudens de nova Operum illius editione consilium. Commendantur Joach. Jungii* Notæ *in Aristot. inedita, Paulique Sarpii in eundem, ac Philosophos alios, affecta.* 3. *Præ ceteris Physicæ Aristotelicæ Illustratoribus, commendatur Honoratus Fabri, ob methodum philosophandi ex ipso Aristotele, neglectis Interpretibus, accuratam; eundemque cum recentiorum inventis & experimentis solerter conciliantem.* 4. *Commentatores alii in Libb. Physicos a Spachio enumerantur.* 5. *De Theophrasti, qui Aristotelis fuit successor, scriptis, horumque Exegetis, nonnulla. Honor. Fabri denuo commendatur, & de corruptelis Philosophiæ Aristotelicæ per Interpretes indoctos, Scholasticosque, disseritur.* 6. *Confirmantur illa testimoniis Rogeri Baconi, ob interiorem Physices ac Matheseos peritiam, eximiaque inventa, celebris, simulque de primis Interpretibus Aristotelis Latinis, Scriptorumque ejus in Scolas reductione, agitur. Insperguntur quædam de Telescopiis Bacono ante 5. jam secula, imo, teste illo, C. Julio Cæsari etiam, cognitis.* 7. *Impugnatores Aristotelis moderni, Pet. Ramus in primis & Pet. Gassendus, censura acriori perstringuntur, ac criminationes illorum γενικῶς confutantur, adjectis judiciis Hon. Fabri de Gassendo, ac Joh. Riolani de Ramo, parum benignis.* 8. *Aristoteles, contra veteres, qui vel unum tantum (cum Parmenide,) vel infinita statuerunt rerum naturalium principia, insurgens, sophistice disputat & incassum.* 9. *Rejiciuntur tria Aristotelis principia, materia prima, forma & privatio, spinosæque inprimis ipsius & Scholasticorum sublimitates ac disceptationes perplexæ de materia prima (per quam Deum non intellexit) recensentur, &, una cum Henr. Mohri materia prima spirituali, ex Atomis conflata, exploduntur.* 10. *Scriptores de Aristotelis & Platonis consensu vel dissensu. Antiquissimus inter Christianos Aristotelis Antagonista fuit Justinus Martyr, cujus libelli argumentum enarratur.*

(z) VEnimus nunc ad ARISTOTELICAM *Philosophiam*, quæ, postquam diu Platonica etiam in Christianismo regnaverat, ita tandem invasit omnium animos & scholas, ut religioni pene duceretur, vel latum unguem ab illa discedere. Fata vero habuit varia, variasque vicissitudines, quas erudito suo libro *de varia Aristotelis fortuna in Academia Parisiensi*, Hagæ A. 1650. *in 4to* excuso, prolixe recenset ION. LAVNOYVS, quem super hoc argumento legisse non erit inconsultum. De eo, ejusque Interpretibus generatim quædam prænotabimus, antequam 1

(z) Cum hoc capite conferenda sunt *Libr. præced. Primi* Capita sex integra, VIII. scil. *de Philosophia Aristotelica*, IX. X. & XI. *de Aristotelis Interpretibus*, XII. *de ejusdem Impugnatoribus*, & XIII. ac XIV. *de Doctoribus Scholasticis.*

quam ad ipsa ejus principia Physica perveniamus. Aristotelis Opera If. Casauboni industria quam optime sunt edita, cum suis, Adr. Turnebi Juliique Pacii Versionibus, *Volum. II.* Parisiis anno 1639. *in fol.* estque sine dubio illa editio, de cujus publicatione consuluerat Jos. Scaligerum Henricus Stephanus, socer Casauboni, Epistola Gallica, quæ reperitur inter *Epistolas Gallicas, ad Josephum Scaligerum scriptas*, ac uno volumine in Belgio editas. De ipso Aristotele gravis solet esse disputatio, an sua pleraque surripuerit, de qua imputatione videatur Thomasius, *in libro suo de plagio, §. 364.* Egit vero diffuso libro de hoc argumento FRANCISCVS PATRICIVS, quem *Discussiones Peripateticas* inscribit, acerbior, ut videtur, aliquanto quidem in Aristotelem, sed tamen in multis a vero forte non discedens. *Vitam* Aristotelis Ammonius, seu IOH. PHILOPONVS, Interpres ejus, descripsit, quem cum eruditis Scholiis, edidit Petrus Johannes Nunnesius, qui etiam in *libro de studio Philosophico, seu de recte conficiendo curriculo Peripateticæ Philosophiæ*, multa habet, quæ pertinent ad Historiam librorum Aristotelicorum. Lugduni is Batavorum anno 1621. *in octavo* prodiit. Jungi etiam huic potest liber Octaviani Ferrarii *de Sermonibus Exotericis*, in quo & multa de libris Aristotelis, & ejus Interpretibus, occurrunt, Venetiis A. 1575. *in 4to* editus, & a Melch. Goldasto Francof. A. 1606. denuo publicatus, cum *præfat. de Disciplina Veterum Philosophorum Cryptica.* Promisit & *Philippus Labbæus, in Bibliotheca Bibliothecarum pag. 7. Syntagma Philologicum de Græcis Aristotelis Interpretibus*, cui additurus est Andreæ Schotti *Judicium de variis Aristotelicorum Operum Interpretibus Græcis Latinisque.* Pertinet & huc Index geminus, alter Autorum, qui suis laboribus & lucubrationibus Aristotelis libros illustrare conati sunt, alter, quo declaratur, quid sit a quoque ex interpretibus in singulos Aristotelicæ Philosophiæ partes scriptum, collectus a Paschali Gallo e *Bibliotheca* Gesneri, ac subjunctus editioni Operum Aristotelis Casaubonianæ. Consuli quoque potest Jacobus Gaddius *in libro* suo *de Scriptoribus Tomo I. p. 46.* ubi prolixius agit de ejus Interpretibus, de Averroë *pag. 50.* de Avicenna *pag. 55.* de Boëtio *pag. 72.* de Johanne Grammatico Philopono *p. 203. 204. 205.* Legantur quoque Cardanus de *Virorum Clarorum vita & libris, Operum Tomo 10.* Conringius *in Antiquitatum suarum Academic. supplemento p. 233. 238.*

2 Præ ceteris legi possunt FRANCISCI PATRICII *Discussiones*, ubi de Aristotelicorum librorum ordine, γνησιότητι, omnibusque, quæ eo pertinent, prolixe disseritur, tum de Interpretibus etiam, Sectis, principiis, luculenter agitur, quæ cum veterum principiis conferuntur. Nemo enim temere est, qui accuratiorem diligentiam eo in argumento præstiterit, nisi quis forte suspectum Autorem habeat ex eo, quod Aristotelicæ Philosophiæ paululum infensior sit. Sed sunt tamen, hoc non obstante, multa erudita, ad historiam universæ Philosophiæ Peripateticæ facientia, quæ legi illic & conferri possunt. Nam si omnia, quæ ad Aristotelem & Aristotelicos pertinent, vel in compendium contrahere velimus, non pagellarum aliquot, sed integri voluminis res esset. An vero tot libri, quot ille vult, suppositi sint, nec ipsius Aristotelis, de eo adhuc dispiciendum est. Multæ enim circa eam rem Disputationes

sunt,

ſunt nondum ſatis dijudicatæ & compoſitæ. Recenſet PHIL. IAC. MAVSSACVS, in *Diſſertatione Critica ad Harpocrationis Lexicon pag. 382.* aliquos libros Ariſtotelis controverſos, de quibus tamen ille nihil definit. De libris *Metaphyſicis* Ariſtotelis publice combuſtis, velut aliquo hæreſium fomite, legi poteſt Naudæus *in Additionibus ad hiſtoriam Ludovici Undecimi, pag. 155.* Ex Academia Svecica etiam publica lege exulare juſſi ſunt. Qui Ariſtotelis Philoſophiam, ejusque ſententias, perdiſcere cupiunt, eos lingua Græca non vulgariter oportet eſſe inſtructos; nam qui ex Interpretibus tantum ſapiunt, non poſſunt veram Ariſtotelis mentem indagare. Ii enim & ſibi ſapere plerumque volunt, cum interpretantur Ariſtotelem, & ſuam mentem in illum inferunt. Quare recte Medicus doctiſſimus, IOHANNES CRATO a CRAFTHEIM, in Epiſtola ad Fridericum Sylburgium ſcripta ſuper editione Ariſtotelis, quæ eſt in *Centuria Epiſtolarum Philologicarum*, quas Goldaſtus uno volumine edidit, octogeſima prima, judicat: *Qui in Ariſtotelem ita in lucem emiſerit, ut in eo clare perſpiciantur, quæcunque ſcripſit, vel conjectura eorum, a quibus ipſe Ariſtoteles didicit, aſſequantur, vel eorum, quos ipſe docuit: præterea intelligatur, quo loco quidque docuerit, quoties, ad quod propoſitum, uſus ſit eodem verbo & phraſi: iſte, inquam, ea præſtabit, quæ hactenus a nullo præſtita ſunt.* Sequitur in eadem Epiſtola porro conſilium ejus Autoris, qua ratione edi vellet Ariſtotelis ſcripta. Quod, quoniam prolixius eſt, illic legi poteſt. Eſt vero omnium pulcherrimum, &, ſi hac methodo Ariſtoteles ederetur, longe profecto minore cum tædio legerentur ejus libri, atque diſtinctius omnia collocata haberemus. Qualem editionem ſi habuerint Ariſtotelis Studioſi, facile carere Interpretibus poſſent, *atque ſic*, ait Crato, *occaſio reſpondendi daretur ſcripto Patricii, quo Ariſtotelem privat poſſeſſione multorum librorum, de quibus hactenus Schola Græca, Arabica & Latina eum cognoverunt poſſeſſorem.* Quod de indicibus ait, præclarum eſt; in primo enim Indice materias omnes ſelectas annotari vult, ſecundum tria illa capita, *quid*, *quotuplex* & *quale*. Secundo Indice vellet colligi omnes locos ſimiles & contradicentes in Ariſtotele. Tertius colligat, quibus locis Ariſtoteles eſſet uſus iisdem verbis & phraſi, præſertim obſcurioribus, ut ita per collationem eliciatur eorum ſenſus; quod ſi fieret, carere poteramus *Lexico* Henrici Stephani, qui non omnia ſatis obſervavit. Concordantiæ etiam, ut ita dicam, Ariſtotelis & Platonis, quas ad marginem vult apponi, magno uſui eſſe poſſunt. Notari etiam hic poteſt, ſupereſſe Hamburgi ap. Virum Clariſſ. MARTINVM FOGELIVM, *Notas* MSS. marginales Joachimi Jungii in Ariſtotelem, doctas atque eruditionis pleniſſimas, ut fuit ille naturalis ſcientiæ præprimis ac Mathematum acerrimus indagator, ſed qui in plurimis ab Ariſtotele diſſentit. Sed pleraque in Ariſtotele loca quam diligentiſſime contulit & examinavit. Edentur eæ, ſi typographus erit, qui impenſas erogabit. Utinam etiam edita illa fuiſſent, quæ PAVLVS SARPIVS, doctiſſimus Vir, non tantum in Ariſtotelem, ſed & in Platonem, ceterarumque Sectarum fragmenta, ſcripſit, quæ Autor *vitæ* ejus prolixe commendat *p. 130. & 131.*

E recentioribus Phyſicis, qui guſtum aliquem habent elegantioris in Phyſicis 3

doctrinæ, & experimentorum in hoc negotio non sunt ignari, unice commendari potest, HONORATVS FABRI, Jesuita, qui Hypotheses suas Philosophicas principiis Aristotelis inædificavit, non ad mentem Arabum & Scholasticorum, sed ad nativum & proprium literæ, textus & verborum sensum, ut ipse ait in *Epistola secunda ad Pardesium scripta, num. 4. Sect. 4. Contendo,* inquit ille, *ac denuncio palam, meam hypothesin vere Aristotelicam, & me fere in omnibus Peripateticum esse, de quo certe nemo ambiget, qui rem intellexerit ac serio ponderaverit; nihil enim alios moror, qui nec me, nec Aristotelem, norunt.* Erat vero viro isti ea protestatione opus, quandoquidem, ut Novator & Epicureus, vel Cartesianus, a sui Ordinis hominibus accusabatur, quam ut a se suspicionem averteret, tres scripsit Epistolas ad Pardesium, ejusdem societatis hominem, quibus se parum Aristotelicum, non tamen ex mente Arabum & Scholasticorum, esse ostendit. Excipit tamen, quæ ad religionem, quæ ad corpora cœlestia, quæ ad novæ quædam experimenta pertinent, in quibus liberum se esse profitetur, & veritatem ubique diligere, sive illam in Aristotele, sive in Epicuro, exploret. Cujus viri scripta si quis legerit, mirabitur, si adeo discrepantes a Peripateticorum vulgo sententias invenerit. Nam & in ipsis principiis plane alia interdum ex Aristotelis textu educit, quam vulgo Interpretes, modo vero tractandi utitur Mathematico, & per propositiones incedit. Causa certe non est, quare Aristotelem deseramus, si hoc modo in Physicis philosophemur. Decantatas illas Peripateticorum formas rerum substantiales in Aristotele non invenit, ideoque nec illam sententiam approbat. Ceterum perspicuitas ejus in docendo, & peritia in omnis generis experimentis, quæ semper immiscet suis propositionibus, mihi præ ceteris vehementer placent, quicquid etiam sit de principiis, quibus adeo accommodat novissima illa inventa, ut non nimium morosus acquiescere illis possit, præsertim cum & in primis illis principiis vix habeant, quare glorientur præ Aristotele ceteri. Omnes enim hic in tenebris palpitant. *Operis* ejus *Physici Tomi IV. priores* editi sunt Lugd. Gall. A. 1670. *in 4to. Quintus* autem, sive *Ultimus,* ante istos ibid. A. 1666. *in 4to.* Jungenda autem iis est *Metaphysica* ipsius, Principia Physices explicans, & de Extensione, Motu, Figura, Tempore, similibusque, in abstracto agens, quoniam sine hac Physica ejus non possunt intelligi. Scripsit idem *Dialogos* quoque *Physicos,* quibus id præcipue agit, ut novorum Physicorum inventa cum Aristotele conciliet, quam ob caussam illi singulariter commendandi sunt. Scripsit etiam *Opticam,* plana & perspicua methodo traditam.

4 De ceteris Aristotelis libris, præter Physicos, nunc non sumus solliciti. In libros Physici argumenti Commentatores veteres ac recentiores videri possunt ap. Isr. Spachium, *in Nomenclatore Philosophico, a pag. 605. ad 608. In libros de Generatione, corruptione, mixtione, mundo, cœlo, mari, meteoris, anima, sensibus, animalium historia, commentatores* vide *a p. 617. ad 636.* in *problemata p. 707.* in quæ etiam extat operosus Commentarius Ludovici Septalii, *in fol.*

5 E Schola Peripatetica veteri etiam THEOPHRASTVS est, cujus *Opera* Græce,

Lati-

Latineque, adornata sunt a Daniele Heinsio. Edidit vero cum *Commentario* multos ejus libros Daniel Furlanus, cujus *Commentarii* ex Bibliotheca J. Vinc. Pinelli prodierunt. In *libros* ejus *de somniis & plantis* seorsim extat Comment. Julii Cæsaris Scaligeri. Ceterum magnam librorum copiam scripsit Autor iste. Suntque in Aristotelis Operibus multi libri, qui huic Theophrasto adscribi solent. De ejus *libris* integram *Dissertationem* conscripsit Johannes Meursius, qua ex Autoribus veteribus collegit tantum titulos librorum, quos Theophrastus scripsit. *Libros* ejus *de Odoribus* notis suis auxit Adr. Turnebus. De ceteris Aristotelis Interpretibus, tam veteribus, quam recentioribus, legantur libri, quos supra laudavimus. In Physicis vero omnibus aliis, qui ejus doctrinam sequuntur, præpono Honorati Fabri *Opera*, qui Aristotelem ex ipso fonte interpretatur ejusque Philosophiam, non ex versionibus Arabum, vel Latinorum, sed ex ipso ejus textu, proponit. Quam adeo discrepare inter se nemini mirum esse debet, siquidem ex historia observaverit, quam sero in lucem protracta fuerint Aristotelis scripta, quam segniter, quam inficete, quam barbare, conversa fuerint a Monachis, linguæ Græcæ & Latinæ imperitis. Quos tamen Scholastici sequuti sunt, qui sublesto fundamento superstruentes firma non potuerunt superimponere fastigia, cum aliter sensus caperent, quam sentiret Aristoteles, ex alieno sensu vero diversa orirentur absurda. Sic, accedentibus monstrosis illis sententiis, quas ipsi excogitarunt, & in Aristotelem intulerant, non potuerunt hinc nisi multa absurda consequi.

Sed fortassis operæ pretium fuerit, illi rei aliquantulum inhærere, ut pateat ortus & progressus istius Philosophiæ Scholasticæ, quæ cum vulgo Peripatetica habeatur, nihilominus est quam Peripatetica sæpe, sed longe in diversas vias abit. Ejus rei testem possumus fide dignum appellare ROGERVM BACONIVM, qui circa annum Christi 1270. vixit, & in MStis libris *Compendii Studii Theologiæ*, in *libris Communium naturalium*, *in Epistola ad Clementem IV. Papam*, & in *Opere de utilitate Scientiarum*, aliquam Philosophiæ istorum temporum historiam recenset. Hi libelli in Bibliotheca Oxoniensi asservantur, a viro illo conscripti, qui suo tempore, in ipsa illa crassissima barbarie, summus fuit rerum naturalium & Mathematicarum, imo omnium pene disciplinarum, doctor, ut hodieque in Physicis & Mathematicis, præ lynceis illis recentioribus, palmam ferat, quippe qui illa sciverit, illa inventa jam tum possederit & excogitarit ipse, quæ suo tempore, ob ignorantiam humanam pro Magicis habebantur, nostra vero ætate vel primum inventa sunt, & magno in pretio habentur, vel inter desiderata adhuc reponuntur. In *Compendio suæ Theologiæ* Baconus ait: *Tarde venit aliquid de Philosophia Aristotelis in usum Latinorum, quia naturalis Philosophia ejus & Metaphysica, & Commentaria Averrois, & aliorum, his temporibus nostris translata sunt, & Parisiis excommunicabantur anno Domini 1237. propter æternitatem mundi & temporis, & propter librum de Divinatione somniorum, qui est tertius de somno & vigilia, & propter multa erronea translata.* In *libro de utilitate Scientiarum: Una est*, inquit (causa scil. imperfectionis in Philosophia,) *quia Opera Aristo-*

6

telis non fuerunt translata in linguam Latinam, nec ab aliquo Latinorum composita, & ideo non fuit mirum, si eorum non æstimabant valorem. Platonis enim libros doctores omnes assumebant in manibus, quoniam translati fuerunt, nec inveniebantur in Græco. Sed libri Aristotelis non fuerunt tum temporis translati. Nam Augustinus primus fuit translator & expositor Aristotelis. Sed in minore & primo libellorum suorum, videlicet prædicamentorum. Nec fuit Philosophia Aristotelis tunc temporis Græcis nota, nec Arabibus, sicut prius factum est, & ideo Sancti, sicut alii, ignoraverunt Philosophiam Aristotelis, cujus usum non habebant, laudabant tamen Platonem, & quoniam intellexerunt, quod Aristoteles persequutus est Platonicas sententias, Aristotelem in multis reprobant, & dicunt, ipsum hæreses congregasse, sicut Augustinus dicit. Reperiuntur hæc Baconi loca apud Antonium a Wood *in Historia & Antiquitatibus Universitatis Oxoniensis, lib. 1. ad annum 1272.* Ubi Autor ille recenset primos ejus temporis Aristotelis Interpretes, Guilielmum de Morbeck, natione Brabantinum, fratrem primo Prædicatorem, & inde Pœnitentiarium Pontificis; Cancellarium, & Episcopum in Græcia Corinthiacum, qui, instante S. Thoma Aquinate, Philosophiam Aristotelicam Latine reddidit, circa annum 1271. *Analytica* scil. Aristotelica, reliquasque *Organi* partes. Ante annum ab illo, quem modo nominavi, quadragesimum, perpauci Interpretes fuere, qui in Academia Oxoniensi Logicæ Peripateticæ partem aliquam explicuere, S. Edmundus, Archiepiscopus Cantuariensis, Magister Hugo, Johannes Blond, qui anno 1227. & 1232. vixerunt. Ante tamen illa tempora Johannes Scotus, tempore Alfredi, Robertus Pulleinus circa annum 1146. Simeon Dunelmensis A. 1164. Johannes Sarisberiensis, Johannes Hantwillus, sive Architrenius, vel commentarios scripsere Philosophiæ Aristotelicæ, vel in Philosophia Aristotelica gradus & honores ambierunt in Academia Oxoniensi, qui tamen etiam Aristotelis versiones nullas, nisi aliquas corruptissimas, habuerunt. Postquam vero jus Cæsareum anno 1149. doceri, tam Oxoniæ, quam Parisiis, cœpit, adeo deferbuit omne Philosophiæ studium, & Theologiæ quoque; ut unice legibus Romanis incumberent, unde divitias & honores exspectabant omnes. Quam causam præcipuam ponit Baconus desertæ Philosophiæ, & corruptarum artium, atque in eam passim in Commentariis suis MStis acerbe declamat. Hinc quasi postliminio restituebatur Philosophia Aristotelica, adeo ut hominibus istius temporis quasi novus videretur Aristoteles, ac tum primum in notitiam hominum perductus. Qui tamen, præterquam, quod omnia per versiones erant corrupta, suspicione gravatus est, quasi Christianismo obesset ejus studium, de quo queritur idem Baconus *in opere antea citato.* Qui erant ignorantiores, etiam Magiam subesse suspicabantur. Qui doctiores erant, & exemplaria Aristotelis possidebant, vel ob invidiam supprimebant, vel ipsi ignorabant thesauros suos. Quæ exemplarium penuria etiam causa fuit minus cultæ Philosophiæ Aristotelicæ, & ab ætate Michaelis Scoti, h. e. anno 1230. ingens fuit. Dogmata autem Philosophiæ vere arcana erant, & omissis tam artis, quam naturæ admirandis, vilissima quævis, eaque segniter, & per partes, convertebantur in Latinum sermonem, ut integra

capita,

capita, imo integri sæpe libri, in *Physicis*, *Metaphysicis* & *Logicis*, deessent. Hujus autem generis peccata in materia potissimum Physica frequentiora fuerunt, partim quod non intelligerent linguam Græcam, partim quod nec rem ipsam, quæ intelligi absque perfecta Græcæ linguæ cognitione non poterat. Bacono enim recensente, in *Epistola ad Clementem Papam*, vix quatuor illo tempore viri fuerunt, qui linguæ Græcæ aliquam notitiam habuerint. Quæ erant Latine reddita, ut erant admodum pauca, illa ad literatorum plebem haud devenerant; quæ erant jampridem factæ versiones, vulgo etiam non innotuerant. Qui vero eo tempore vertendis, vel potius corrumpendis, bonis Autoribus operam commodarunt, recensente Bacono, fuerunt Gerhardus Cremonensis, Michael Scotus, Alfredus Anglicus, sive Philosophus, Hermannus Alemannus, Guilielmus Flemming, Magister Paraficius, de quibus singulis prolixius agit *eo in loco* Antonius a Wood. Rei Mathematicæ profundissima erat ignorantia, aitque Baconus *de Perspectiva*, neminem ante annum 1267. aliquid præstitisse, Parisiis vero nihil ea de re usque ad illud tempus innotuisse, imo Latinos omnes disciplinam hanc penitus ignorare, si tres in Anglia excipias. Addit quoque, *in opere de perspectivis*, Julium Cæsarem telescopii ope a Gallicano littore portus Angliæ urbesque maritimas spectasse, cum bellum in eam meditaretur, quod certe scire vellem, quo argumento probaret. Nam historiæ omnes silent, & vulgo telescopiorum inventio admodum recens habetur, quæ tamen non est. Nam Baco jam tum telescopium habuit, atque eo usus est, nec tamen se ejus inventorem jactat, ideoque jam ante tempora Baconis Tubum Opticum fuisse inventum necesse est, cujus tamen notitia nulla habetur. Illi certe antiqua visa est ejus origo, cum ad Julii Cæsaris etiam tempora reducat. Latent sane interdum aliqua arcana apud unum alterumve, quæ quia in publicum non proferuntur, vel non esse, vel periisse, putantur. Baconi usus Tubi Optici Magiæ crimen peperit. Is vero, ut Opticam suam tueretur, non modo θαυματουργίαν illis, quæ ad visum pertinent, statuit, sed, in *Opere minori ad Clementem IV.* ait, *omnia sciri per Perspectiva, quoniam omnes rerum actiones fiunt secundum specierum & virtutum multiplicationem, ab agentibus hujus mundi in materias patientes & leges hujusmodi multiplicationem non sciuntur, nisi a Perspectiva, nec alibi sunt traditæ adhuc; cum tamen non solum sint communes actioni in visum, sed in omnem sensum, & in totam mundi machinam, & in cœlestibus, & inferioribus.* Quæ verba Baconis aliquid in recessu habere videntur, & principia quædam ponere artibus quibusdam arcanioribus, aut curiosioribus; sed tamen nihil sinisterius suspicandum est, cum, quæ illic habeantur, ulterius non sint ad manus. Quæ autem ex eo hic affert Antonius a Wood, illa satis sane explicari possunt. Sed ista obiter omnia, quæ tamen non utiliter hic adducta sunt. Ad Aristotelem nostrum redimus, ejusque Philosophiam, quæ sequentibus temporibus majores vires sumsit, cum libri ejus e Græco in Latinum converterentur a viris doctissimis, unde postea sensus Aristotelici melius potuerunt indagari. Postquam Constantinopolis capta est, ex ista ruina ædificatæ sunt literæ in Occidente, adeoque Græciæ calamitati debemus renatas bonas literas. Græci

enim homines eruditi in Italiam conceſſerunt, & bonorum Autorum copiam ſecum adduxerunt. Unde poſtea & correctiora fuerunt exemplaria, & verſiones datæ accuratiores: quod & recte notat Gabriel Naudæus *in additionibus ad hiſtoriam Ludovici Undecimi.*

7 Paſſim itaque per Scholas regnavit tum Ariſtoteles, niſi quod ſubinde etiam quidam exſtiterint, qui ejus doctrinam impugnarent, non omnes æque docti. Quod Phyſicam ejus ſpectat, illam quidem adeo non omnibus placuiſſe, facile credi poteſt, cum multa in illa contineantur, quæ ſe omnibus commendare non poſſunt. Sed qui omnia in Ariſtotele rejicere & carpere voluerunt, ii homines vel arrogantes mihi nimium videntur, ac parum obſervantes majorum, vel etiam imperiti. Quo enim imperitiores ſunt homines, præſertim ingenioſi, quod non omnia perreptarunt hujus Philoſophiæ latibula, eo promtiores illi ſunt ad dicam aliis, etiam ſummis nominibus, ſcribendam. Non erat, quare PETRVS RAMVS adeo in omnibus ſuggillaret Ariſtotelem, qui ipſe non meliora, imo longe minora, dedit. Quanquam *in Scholis Phyſicis*, quæ contra Ariſtotelem diſſeruit, fidem aliquam merentur. Legi illæ poſſunt, non continetur in illis exacta disquiſitio eorum, in quibus a veteribus divortium fecit Ariſtoteles. Cujus ſtatus controverſiæ, diſputandi methodum, argumenta producta, ſecundum omnes partes ampliter examinat. Contra vero ejus principia ubique pugnat, adeoque veterum ſententias ab iſtis imputationibus abſolvit, quibus eas oneraverat Ariſtoteles. De ceteris diſciplinis, præter Phyſicam, nihil nunc dicemus, quandoquidem ad nos jam non ſpectant. In iis vero facile quidem primatum, ut ego puto, Ariſtoteli concedere poteramus, præſertim, quod Practicas diſciplinas & Dialecticam attinet, quam immerito quidem, ut mihi videtur, adortus eſt PET. GASSENDVS in *Exercitationibus* ſuis, ut vocat, *adverſus Ariſtotelicos*, in quibus tamen acerba & plena injuriarum omnia. Omnia enim impugnat, nihil ſani ab Ariſtotele dictum eſſe vult, totam Ariſtotelicam Philoſophiam ſpuriam eſſe, Sophiſticam, pejorem hiſtrionica, rixoſam duntaxat & altercationibus horridam, chimæricam, barbaram, tyrannidem, ignavam, nulla autoritate, incertam, obſcuram, multis defectibus, inſufficientem, ſuperfluis & alienis ſcatentem, falſitatibus, impietatibus, calumniis & contradictionibus plenam, toto *libro I. Exercitationum Anti-Peripateticarum* deducit. *Secundo libro* Analyticam Ariſtotelis aggreditur, ut quæ nihil, niſi frivola commenta & deliria, contineat, inepte rerum claſſes in decem categorias diſtinguat, futiliter, ſuperflue & ridicule multa de propoſitionibus, & de utraque Analyſi, tradat. Addit, nullam dari poſſe demonſtrationem, vel definitionem Ariſtotelicam, nullamque ſcientiam, concluditque, Pyrrhonios, qui nihil ſciri poſſe profitentur, naturæ non eſſe injurios. Reliquos 5. libros, nimirum in *ἀκρόασιν Phyſicam*, in *libros de corpore ſimplici*, in vulgares *Tractatus de mixtis*, in *Metaphyſicam* & *moralem Philoſophiam*, omiſit de amicorum conſilio, eo quod, propter prioris libri editionem, Peripatetici non parum ſtomacharentur, quorum patientia abuti veritus eſt, teſte Honorato Fabri, in *Epiſtola ad Pardeſium ſecunda.* Qui eo in loco ita de iſto Gaſſendi ſcripto judicat: *Ex hac provincia Gaſſendus multam laudem non retulit. Non tamen deſunt,*

qui

qui velint, nec ego ipse abnuerim, juvenilis ætatis ardore ac genio, & averso animo, quo semper in Stagiritam fuit, hoc indulgendum esse. Omitto aliam causam Gymnasticam, nostris Gallo - Provincialibus satis compertam, qua factum sit aquis sextiis, sicuti Bajonæ, & etiam alibi, ut alienus a novis Magistris animus in eam doctrinam, quam ipsi tradebant, refunderetur. Idem superius: *Nihil moror*, inquit, *Semisciolos quosdam, qui, cum sint levioris armaturæ homines; Stagiritam, ejusque organum, ut futile & inutile quicquam, vellicare non cessant. Sed ne sutor ultra crepidam; quanquam forte acerbius illud melius quadraret: Sus Minervam. Nihil unquam solidius, nihil felicius, nihil præstantius, excogitatum & ab hominis ingenio partum est; nihil ibi falsum & futile, nulla ibi contradictio vel ineptia, ut perperam Gassendus exprobrat.* Quod viri istius judicium potius amplecti velim, quam Gassendi sententiam, qui, cavillatorem tantum agens, meliora nos non docuit, quod facillimum esse quis nescit? Inprimis in veterum illorum Autorum Scriptis, qui, cum una illa contextus serie scribant, nec Methodo Scholastica, per theses & regulas, sententias suas proponant, facile *ἀμεθοδείας* cujusdam argui possunt, quod tantis viris exprobrare velle, leve nimis est, & futile, cum iis gratiæ potius agendæ essent, quod tantarum rerum thesauros nobis conservaverint. Quis enim ante Aristotelem unquam de Dialecticis præceptis, in ordinem redigendis, cogitavit? & is tamen ita ordinavit omnia, ut, qui ingenium istius non miretur, aut beneficium æstimet, improbus profecto & ingratus sit. Absque enim illo fuisset, nemo fortassis extitisset, qui Dialectices præcepta, ac artem istam Analyticam, vel primoribus rudimentis delineasset. Quod si tam pulchro operi nævi quidam inhærent, non ideo exclamare statim debemus, librum esse ineptum & insulsum. Qui boni viri, si absque Aristotele essent, quem nunquam attente legerunt, in re ista magis muti essent, quam pisces. Nunc, cum primus is nobis fontem aperuit, antea ignoratum, novi quidam Dialectici in rivulis suis, quos ab isto fonte derivarunt, soli triumphare volunt. De Ramo recte judicat Joh. Riolanus *in præfatione Tractatus de Principiis Physicis: Petrus Ramus*, inquit, *Physicis Sacris vix initiatus, Physicus videri vult, gradumque sibi munit ad gloriam, cum ejus ruina, cujus umbram referre, vel si se ruperit, non possit.* De Physicis quanquam non adeo nunc dicam, in ceteris tamen tam acerbe tractari a Ramo Aristotelem, res est intolerabilis. Et in ipsis tamen Physicis habemus præclara multa, præcipue *historiam* ejus *animalium*, quibus certe, velut thesauro quodam parato, uti nunc possumus. Quod in generalibus principiis sint, quæ desiderent nonnulli, res profecto tanti non est, ut conjurationem aliquam instituamus contra Aristotelem, aut exscindere eum omnibus armis cupiamus. Nemo enim ista, vel veterum, vel recentiorum Philosophorum, ita firmaverit, ut nulli disputationi sint obnoxia. Urget ista fatalis quædam obscuritas, humano ingenio vix pervestigabilis, quod in aliquibus notionum aut conceptuum generalium umbris conquiescet, lucem vero ipsam veritatis non assequetur. Sufficit illi, quædam ejus sentire crepuscula, & sub crepera ista luce prominentes veritatis radios: interim in Empirica illa speciali exerceat se, quantum potest. Qui Aristoteli ob *ἀμεθοδείαν* indi-

indignantur, tanta non ista est, quam isti putant; iis responsum velim, quod Salmasius *in præfatione funeris Hellenistici*, reprehensoribus suis objiciebat, *pretiosiora esse auri frusta, temere per acervum congesta, quam plumbi laminas, specioso quodam artificio fabrefactas & expeditas.*

8 Nos, missa historia Peripatetica, ad principia Physicæ Aristotelicæ pedem movemus, cujus commodum esse potest compendium FRIDEMANNI BECHMANNI *Systema Physicum*, in usum Gymnasii Gothani conscriptum, & Jenæ A. 1664. *in 8vo*, non addito Autoris nomine, impressum. Succincte enim omnia comprehendit, & passim nova inventa, sententiasque recentiorum, immiscet. Principia Physicæ positurus Aristoteles, prolixe primum disputat contra veteres, inprimis ideo eos reprehendens, quod nulla statuerint adæquata Physices principia. In quo parum sincere eum egisse, non recte proponendo illorum sententias, aut peregrinas illis sententias affingendo, etiam ii suspicantur, qui ceteroquin Peripateticæ Philosophiæ sunt addicti. Veteres autem Philosophi ab Aristotele in eo reprehenduntur, quod vel unum statuerint omnium principium, vel infinita. Unum principium *Parmenides* ex sententia Aristotelis statuebat, idemque immobile; sed tamen vel ex ipso Aristotele patet, eum principia inter se contraria definivisse, calidum & frigidum. E quo patet, non adeo absurdum fuisse Parmenidem, ut nec fuerunt omnes illi, quos reprehendit Aristoteles, ut unum statuerent principium, unde omnia constituerentur; nisi per unum illud principium forte intellexerunt causam efficientem, vel materiam naturantem, ut Scholastici loquuntur. Aut, si unum aliquod statuerunt, statuerunt vel universum aliquid, aërem, aquam, quod in se contineret contraria, aut quod principiis rerum constitutivis esset pro vehiculo. Qui infinita statuerunt principia, non tamen exclusisse putandi sunt universaliora quædam corpora, aut massas corporum, ex Atomis conformibus compositorum, quæ misti partes principaliores facerent. Argumenta Aristotelis, quibus pugnat contra unitatem principiorum & infinitatem principiorum, sunt ista: Si unum esset principium, nihil esset in natura contrarium, nulla corporum mistio aut generatio, quæ tamen omnia procedant ex principiis contrariis. Cum enim principia sint, quæ non fiant ex se invicem, neque ex aliis, sed ex iis omnia, necesse igitur est, ut omnia, quæ in natura fiant, sint contraria. Quando vero consideramus rationem, in qua ponit fundamentum contrarietatis Aristoteles, ea admodum est imbecilla. Forma enim & privatio illi statuuntur duo contraria principia, quæ qua ratione contraria dici possint, nisi conceptu tantum, non video. Nam sane privatio nullo modo locum meretur inter principia, ut purum aliquod non Ens, cujus nullæ sunt affectiones. Et sane, si in eo constitisset ratio contrarietatis principiorum, quam facile fuisset veteribus, etiam privationem suis principiis substernere. Nam & ipse dicere possum, privationem esse principium eorum etiam, quæ fiunt sola primorum corporum congregatione. Ut enim partes alicujus misti dissimilaris aduniantur, oportet prius non esse congregatas. An verisimile est, aliquem tam hebetem futurum, qui nesciat, vestem non esse consutam, ut consuatur, lucernam non esse accen-

accensam, ut accendatur? Quare privationem recte despexit Plato. Nec Veteribus ista subtilitas in mentem venit, quibus illa oppositio principiorum consistebat in substantiarum consensu atque dissensu, qui tantum ratione distinguebatur a rebus ipsis. Proprie tamen ille consensus, vel dissensus, inter principia non reponebatur, quæ illa potius sunt, quæ vere, realiter & intrinsece constituunt corpus. Unde patet, male disputare Aristotelem contra Veteres, tum quod pervertat illorum sententias, tum quod ratio illa, qua pugnat, minus sententiam suam stabiliat, quam Veterum illorum sententiæ ipsius Aristotelis opinionem confirmant, qui clarius, mea sententia, & rectius viderunt, in quo consisteret principiorum contrarietas, quam adeo exaggerat Aristoteles, &, velut telum ab ipso hoste petitum, longe minori robore retorquet. Contra illos, qui infinita statuunt principia, hoc argumento pugnat: Quoniam infiniti nulla sit scientia, ac proinde nulla Physica, utpote cujus principia nesciantur. Quod argumentum quidem, si eo sensu capiant veteres, quo proponit Aristoteles, satis stringit. Quid vero, si illi negent, infinita se statuisse? Quid si illi infinitas substantias, ad unum infinitum dissimilare reductas, sciri posse contendant, quod vel ipse Aristoteles concessit, qui nec ipse omnes rerum formas mente comprehendit, sed ad unam reducit. Deinde & quærere hic posset nonnemo: An natura, quasi conciliabunda, in universi hujus molitione, hoc sibi proposuerit, nihil sibi esse efficiendum, quod superaret humanam intelligentiam, deliberansque secum, an principiis finitis, an infinitis, uteretur, tandem statuerit, infinitum esse amovendum, propterea, quod sciri non possit. Infinita autem forte etiam ipsi non statuerent, quæ nullo comprehensa essent numero, sed quæ magno & vasto essent numero, quæ proprie non dicenda essent infinita, essent enim terminabilia. Dubitarent etiam aliqui, an absolute ad ista principia redigenda sint corpora naturalia, quæ generatim præscribit Aristoteles, an non quoque specialiora sint principia certarum specierum & certorum corporum. Quæ infinita si quis dixerit, habito ad multitudinem rerum creatarum, & corporum mistorum, respectu, non absurdus adeo esset. Quo forte sensu aliqui inter Veteres acceptum voluerunt, cum infinita statuerent principia, quæ quanquam ad generalem illam materiæ & formæ notionem reduci omnia possunt, atque adeo istis conceptis terminis ista infinitas describi, nihil tamen veri huic scientiæ subest, neque est accurata quædam rei cognitio, ut merito usurpes hic illud Poëtæ:

Pergula pictorum; veri nihil, omnia ficta.

Quod si etiam ad quaternarium Elementorum omnia reduxeris, nihilo eris sapientior. Nam & hic omnia perplexa & obscura. Neque enim certi esse possumus, qua ratione ad hujus vel illius misti compositionem Elementa, aut qua proportione, misceantur, neque verosimile est, si naturam rerum consulamus, ex Elementorum corpusculis (quorum & numerus ipse disputationi subjacet) πρώτως composita esse mista. Quid enim vetat, naturam in mistione rerum uti propioribus quibusdam principiis, quam Elementis, in quorum indagatione præ ceteris versari industria Philosophi debebat, neque ista consideratio adeo eliminari, ut quæ vel non deceret

Philoſophum, vel ob infinitatem ſuam excederet intellectum ejus. Si quis in ſubterraneis corporibus conſideret mineralium ſpecies pene infinitas, non eſt veroſimile, illas ex Elementis compoſitas eſſe a natura, ſed a corporibus quibusdam propinquioribus, quæ tamen ad hujus vel illius mineralis compoſitionem principii ſe inſtar habent. Hinc recte a Phyſicis recentioribus quibusdam, corpora quædam compoſita habentur, quædam decompoſita, id eſt, quæ e compoſitis iterum ſunt compoſita, quemadmodum beneficio ignis, per artem, interdum conficere poſſumus nova aliqua corpora, quæ & ipſa externa facie & modo operandi ab iis differunt, e quibus ſunt compoſita. Ita eodem modo in natura fieri, atque in regno iſto ſubterraneo, valde eſt veroſimile. Quare, qui iſta omnia indagare volet, non quidem omnia explorabit, ſed tamen fortaſſis aliqua, atque ex hoc ſuo examine diſcet, ad intelligentiam ſpecialiſſimam Phyſicam opus ſibi eſſe infinitis, ut ita dicamus, principiis, quæ in ordinem tamen, per Analogiſmum ingenii inſtitutum, reduci poſſunt. Atque iſta cauſa eſt, quod rerum naturam in ipſo fundo ſuo occupare nonnulli maluerint, ferro & igne eam aggreſſi, quam, generalibus quibusdam conceptibus freti, a præconceptis quibusdam opinionibus rerum naturalium veritate fraudari.

9 Ariſtoteli principia generationis tria conſtituuntur, *materia, forma & privatio*, de quibus omnia confuſa ſunt & intricatiſſima, totque hic ſunt ſpinoſæ Scholaſticorum difficultates, ut cerebrum prius ruperis, quam monſtroſos iſtos animo conceptus comprehendas, quos ubi omnes ad vivum ſecueris, & in omnes partes verſaveris, nihil adeo colliges, quod ſatisfacere animo poſſit. De prima materia, Dii boni! quam ſunt mirabiles ſententiæ, *quas non ſani eſſe hominis, non ſanus juret Oreſtes*, quod e fluctuatione Interpretum facile deprehendas. Materia prima Ariſtoteli eſt & non eſt, Entes larva & ſimulachrum, nihil actu, omnia poteſtate, formarum omnium avida, nullius tenax, generationis & corruptionis ſubjectum, cum ipſa ſit ingenerabilis & incorruptibilis. Atque iſtæ materiæ primæ deſcriptiones, velut lacera quædam Hippolyti membra, undique ex Ariſtotelis textibus colliguntur, nullo enim in loco integram ejus definitionem propoſuit, quam fortaſſis nec ipſe dare potuit, nec alii daturi ſunt. Aliquando eam definit primum potentia corpus ſenſibile, interdum illam non omnimodo forma deſtitutam, ſed etiam nullo Entis genere concluſam exhibet, adeo, ut neque ſit quid, hoc eſt, ſubſtantia, neque quantum, neque quale, neque quicquam eorum, quibus Ens determinatur. In Phyſicis ita definit: *Subjectum uniuscujusque, ex quo fit aliquid, cum inſit, non ſecundum accidens;* quæ verba *cum inſit*, quid ſibi velint, non ſatis patet, niſi forte eam ob cauſam ſunt adjecta, ut diſtingueret a materia tranſeunte, ut eſt vinum reſpectu aceti. Addit, *non ſecundum accidens*, ut oſtendat, ex materia & forma unum per ſe, hoc eſt, unius eſſentiæ corpus, non aggregatum quoddam per accidens, conflatum. Interpretes Ariſtotelici novos hic nodos nectunt, & Thomiſtæ quidem materiam ita eſſe puram potentiam exiſtimant, ut omnis omnino actus & exiſtentiæ ſit expers. Alii negant, materiam omni actu, ſaltem Metaphyſico, ſive Exiſtentia, eſſe deſtitutam. Quæ omnia ſi quis inter ſe contulerit, nihil

tot subtilitatibus subesse deprehendet, quam conceptum aliquem materiæ, qui merum sit aliquod Ens rationis, nec amplius quicquam inferat, quam summa illa rerum genera, quæ Dialecticis statuuntur, quæ non sunt nisi conceptus de rebus, eum in finem adornati, ut sub eorum classibus res distingui, & in ordinem redigi possint. Quæ si quis pro principiis rerum habiturus esset, is certe nihil diceret, ut sane ex tot subtilitatibus de materia & forma disputationibus nihil firmi solidique possit demonstrari. Ex hac perplexa Aristotelis, de materia prima, sententia aliqui existimarunt, Aristotelem per materiam primam intelligere Deum. Scholastici quidem persuadere nobis volunt, quod Aristoteles materiæ primæ creationem ex nihilo agnoverit. Sed certum est, Aristotelem illam, non coæternam tantum Deo, sed increatam etiam statuisse; ac Scholastici quidem ex Aristotele voluerunt reddere Christianum. Ex Aristotele tamen non patet, illum materiam primam pro Deo habuisse. Quanquam enim de illa occurrant apud Aristotelem prædicata ingenerabilitatis & incorruptibilitatis: tamen alterum ille agnoscit principium incorporeum, activum, formosum, consilii plenum, fontem boni, atque ita duo statuit principia æterna, quorum unum, quod modo nominavi, Dei nomine vocatur, alterum illa materia prima est, principium scil. corporeum, passivum, informe, brutum. Satis itaque ex eo patet, non eam fuisse mentem Aristotelis; quanquam etiam non determinet, quid sit ista materia sua prima. Nam, si materiam chaoticam intelligat, non certe conveniunt illi prædicata ista, alias sibi contraria. Nec video, qua ratione tunc Subjectum generationis dici possit. Qui *Metaphysicas contemplationes* scripsit, Henricus Mohr, Anglus, totus illo libro in eo est, ut demonstret, esse aliquod in natura immobile, quod non corpus sit, & tamen extensum, quoniam extensio ejus animadverti possit, saltem in iis partibus, quibus non continentur ab eo distinctæ. Illud a materia mobili distinguit, atque adeo putat, rem esse spiritalem, si non ipsum Deum. Hanc tamen non esse materiam primam Aristotelicam, nec subtilem Cartesianam, contendit, sed aliquod a materia distinctum principium immateriale, imo ipsum Deum, quod nescio, quomodo auribus Christianorum insolens est & durum. Id autem miror, quod corporis notionem hic excludat, cum tamen extensum agnoscat. Sed is, ut ex libro ejus *de immortalitate animæ* patet, nec extensionem spiritibus negat, quos eadem ratione etiam corpora, cum Tertulliano, poterat dixisse, & cum populari suo, Hobbesio. Ille vero materiam primam describit per Physicarum Monadum, (i. e. particularum, adeo minutarum, ut ulterius dividi non possint, vel in partes discerpi) congeries homogeneas, quæ se invicem penetrare non possunt, nec suapte natura cohærere, quæque quantumvis contiguæ sint, sint tamen actu solutæ, & quanquam moveri queunt, quiescentes sunt nihilominus & immotæ. Hæc ejus materia prima nihil differt ab Atomis Epicureis, & quodammodo etiam cum Aristotelica convenit, quam licet ille genus generalissimum omnium rerum corporearum potius, quam veram ac realem materiam, existimet, non male tamen possunt prædicata illa Aristotelis etiam in hanc conferri. Eo tamen maxime differunt, quod materiam suam primam mobilem faciat, cum contra faciat Aristoteles. Illud infinitum vero extensum immobile facit, unde jam velim

explicet nobis, a quo principio motus communicetur materiæ; illud enim infinitum extensum immobile est, ac proinde movendi vim non habet. Mea quidem sententia materia prima Peripatetica, ut nudum aliquod figmentum & chimæra, ejiciatur e Physicis. Quæ enim necessitas nos cogit, aliam fingere materiam primam, quam Elementa, ut si quæ sint alia corpora simplicia, in qua ultimo mixta resolvuntur, cum ex iis cuncta prodierint. Nam, si quis de corporibus simplicibus quærere velit, e qua materia illa sint composita, inutiliter quæret. in mixto corpore tantum quæritur illa proportio materiæ & formæ, in simplici vero Elemento nihil materiæ aut formæ locum obtinebit, cum illius partes omnes homogeneæ. Quis in materiam & formam eas secabit? quis demonstrabit? cogitatione cum Aristotele quidem complecti possumus materiam aliquam communem, Protei instar in omnes naturas versatilem, sed illa nullo modo explicari potest aut concipi. Et quid opus est, materiam istam communem fingere, cum Elementa possint esse prima corpora, ac primo ita creata, ut non statim ad materiam aliquam, vel formam generaliorem, nobis abeundum sit, ac debet sane terminus quidam esse inter conceptus & res. Iste est ingenii humani morbus, ut nunquam possit subsistere. Ubi in prima incidit, priora illis, si non invenit, fingit, cum necessario in aliquo subsistendum sit, nisi velimus abire extra naturam sensibilem, super quam tamen fundanda sunt naturæ principia. Ex hac tamen communitate & universitate materiæ, quæ in natura non reperitur, sed in ingenio tantum Aristotelis sita est, multa sequuta sunt per totam Philosophiam Aristotelis paradoxa, quæ, si absque hac materia prima essent, facile ruerent, ac ruunt etiam facile, quandoquidem ejus nulla certa est demonstratio. Huic doctrina superstructa est illa Elementorum transmutatio, magnum doctrinæ Peripateticæ principium, super quo multa etiam alia fundantur. At ista Elementorum transmutatio, nec re ipsa demonstrabilis est, nec habet in natura fundamentum, ideoque omnia illa, quæ huic doctrinæ superstruuntur, sublesta sunt & infirma. De quibus omnibus hoc in loco, ubi generalia tantum persequimur, differendi locus non est.

10 Qui diversitatem doctrinæ Peripateticæ & Platonicæ quasi compendio nosse cupit, legat Autores, quos supra nominavimus, qui de differentia Philosophiæ Aristotelicæ & Platonicæ scripserunt, aut conciliare utriusque sententiam laborarunt. Gabr. Buratellus, *in conciliatione plurimarum Controversiarum Aristotelis cum Platone*, potissimas ejus controversias, per theses & antitheses proponit. Indiculum eorum, in quibus differunt Aristoteles & Plato, texuit etiam Sorellus in *Scientia* sua *Universali*, *capite de iis*, *qui contra Aristotelem scripserunt*. Inter eos, qui contra Aristotelem scripserunt, ex Ecclesiæ Patribus antiquis, est S. Justinus, Philosophus & Martyr, qui ex *Apologia*, *pro Christianis* scripta, satis celebris & notus est. Is scil. partem aliquam religionis interpretatus est, impugnare Philosophiam Aristotelis, quam, ut profanam, & errorum ac hæresium promicondam, a Christianis hominibus rejiciendam esse vult. Ac primo quidem incertitudinem principiorum Physicorum, non Aristotelis tantum, sed & reliquorum Philosophorum, ob oculos ponit. Quo argu-

argumento persuadere vult, ut potius amplectamur, quæ de re Physica in S. literis docemur, quam quæ a Philosophis, ac imprimis ab Aristotele, docentur, sibi repugnantia, falsa & sophistica. Pergit & inde ad reliqua ejus principia & dogmata, eaque docte satis, & philosophicis etiam argumentis, refutat, ut proinde, qui nuper admodum contra Aristotelem scripserunt, falso sibi gloriam novationis illius vindicent. Apud Justinum enim jam tum potissimum philosophica illa dogmata examinata sunt, ac prolixe disputata. E recentioribus multi extiterunt, qui Aristotelis doctrinam facto agmine impugnarunt, de quibus *Capp. seqq.* videbimus.

CAP. XIII.

DE RECENTIORIBVS IN DOCTRINA PHYSICA NOVATORIBVS, QVI AB ARISTOTELE DIVORTIVM FECERVNT, ET PRIMO QVIDEM DE BERNHARDINO TELESIO, EIVSQVE PRINCIPIIS.

§. 1. *Philosophiæ Aristotelicæ Naturalis ævo sequiori Monarchia, & per Æg. Romanum, aliosque Scholasticos, corruptelæ.* 2. *Primus eam inter recentiores impugnavit, ac Parmenidis vicissim Physicam, duoque principia, ignem & terram, in lucem revocavit, Bernhardinus Telesius, modeste tamen imperfectionem speculationum suarum confessus. Verulamii de illo, ejusque nævis, judicium.* 3. *Antagonistam Telesius habuit Martum, hyperaspisten autem adversus hunc Thom. Campanellam.* 4. *Dogmatum Telesii de duobus principiis, calore, sive igne, cœlo, & frigore, terræ proprio, materiaque, quam, velut tertium, his adjungit, qualitatibus item horum ac mistionibus, indeque derivandis omnibus naturæ operationibus ac phænomenis, recensus prolixior, cui subinde Verulamii ac Autoris de iis judicia insperguntur.* 5. *Censura Generalis de principiorum naturalium fabricatoribus, defectibus illorum ac vitiis, horumque causis, & principiorum verorum inventionis difficultate pene insuperabili.* 6. *Censura & refutatio specialis principiorum Physicorum Telesii, cui laus ejus & nævorum excusatio subjungitur, adjectis Aristotelis & Cartesii de verorum naturæ principiorum impervestigabilitate confessionibus.*

Recepta fuit Peripatetica Philosophia, pene sola & unica, per universi orbis Academias, tanta quidem superstitione, ut piaculo simile haberetur, vel latum unguem ab illa discessisse. Quanquam tamen & illi, qui se Peripateticos jactabant, ipsi nesciebant interdum veras Aristotelis sententias, aut, velut ænigmata aliqua, ex suo ingenio explicabant, omniaque incrustabant ineptis quæstiunculis & vitilitigiis, quæ plena manu spargebant Scholastici, subtiles quidem rerum notionalium speculatores, sed revera solidæ Philosophiæ, præcipue naturalis, corrupto- 1

corruptores. Non potui sæpe sine risu legere, quæ Ægidius Romanus, inter Scholasticos illos non e postremis, in doctrina physica sua molitur: Deus bone! quot hic de materia prima, formis & privatione futiles & inanes leguntur controversiæ, in quibus adeo sudat ille homo, *diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis*, ut, in ista rerum & cogitationum perplexitate, quid sibi velit, non capias. Illi tamen homines tum temporis triumphos ducebant, & mire sibi placebant Philosophia hac imaginaria. Quare cum literarum lux affulgeret, paulatim imminuta est horum hominum autoritas, atque isto opinionum regno sunt dejecti, quanquam Aristotelis tamen nomen venerabile semper fuit.

2 Tandem etiam ejus doctrina a nonnullis in dubium vocata est, atque inter illos, qui Philosophiam ejus naturalem impugnarunt, primo loco memorandus est BERNHARDINVS TELESIVS, (aa) Consentinus Italus, cujus extat *de rerum natura, juxta principia propria, Commentarius*, distinctus, qui prodiit Neapoli *in folio*, an. 1587. Laudari hic Autor vel eam ob causam potest, quod primus ausus fuerit lacertos erigere adversus homines illos, qui uni Aristoteli omnia tribuebant, atque nihil alios sapere credebant. Sequutus est vero, ut omnes Novatores, sententiam aliquam veterem, quam assumpsit, & ratiociniis suis firmavit quasi & fundavit adversus Aristotelem. Nihil enim ab istis Novatoribus dictum est, aut operosis etiam Commentariis inculcatum, quod non alicui veterum in mentem venerit, quorum licet Systemata integra non habeamus, quæ ab iis suo tempore concepta fuisse, & in Scholis inculcata, credibile est, fragmenta tamen aliqua nobis servarunt, tum Laërtius, tum Plutarchus, e quibus sagacitas ingenii, per combinationes rerum, & progressum mentis ab universalibus ad specialia, facile potuit novum aliquod Systema conficere. Noster Telesius Parmenidis sententiam sequutus est. Is scil. duo principia rerum statuebat, ignem sive cœlum, & terram. Solem & sidera verum ignem esse asserebat, eumque purum & limpidum, non degenerem istum, qualis apud nos est. Ceterum principiorum ejus perexigua est memoria, nisi forte in libello illo, quem Plutarchus *de primo frigido* conscripsit, aliqua Philosophiæ ejus continentur, quæ forte ab homine Scholæ Parmenidis addicto exscripsit Plutarchus. Nam, ut recte judicat Verulamius, acutiora in isto libro & firmiora habentur, quam solent esse istius Autoris, qui ea vulgavit, atque iis excitatum putat idem Autor Telesium, ut ea studiose arriperet, & strenue persequeretur, in suis *de natura rerum* Commentariis. Eum tamen Autorem, judicat, destruendo, quam astruendo, esse meliorem. Multis enim dubiis adeo se involvit, ut expedire sese non possit. Estque inter illos, judice Verulamio, qui, cum prius opinantur, quam experiuntur, ubi ad res particulares ventum est, ingenio & rebus abutuntur, atque tam ingenium, quam res, misere lacerant & torquent. Quare & ipse Telesius, quasi desperabundus, hanc imperfectionem suorum principiorum testatur, ac voto præterea ulteriorem culturam expetit. In modis rerum, & gene-

(aa) De Bernhardino Telesio, ejusque Hypothesibus Physicis confer *Tomi hujus Secundi Lib. I. cap. 15. §. 2.*

generationibus earum, & mistionibus, multa esse obscura; fatetur, ac minime inquirenda, quæque homini nulla innotescere queat ratione. *Utinam*, inquit, *id otio fruentes, & perspicaciori ingenio præditi, & quibus in summa tranquillitate rerum naturam perscrutari licuerit, assequantur, ut homines non omnium modo scientes, sed omnium fere potentes, fiant.* Qua ingenua sua confessione laudandus est Vir doctissimus, præ illis, qui omnino impossibile statuunt, ut id assequantur homines, quod ipsi principiis suis assequi non potuerunt.

3 Adversus illum scripsit librum, undecim annorum labore confectum, *Martha*, teste Erythræo, *Pinacotheca I. Imagine 21.* Quem undecim mensium scripto refutavit Thomas Campanella, acerrimus Telesii propugnator, ut testatur Erythræus, *eod. loco. Telesii*, inquit *ille, nomine audito, ejus Philosophi librum, intra paucos dies decoravit, ejusque philosophandi rationem penitus perspexit atque probavit. Nec mora, undecim mensibus ad Marthæ librum, undecim annorum labore studioque contra Telesium exaratum, rescripsit.* Qui libri an lucem publicam aspexerint, me equidem latet. Neque enim quicquam ejus rei mihi cognitum est. Si in lucem prodiissent, multa utique præclara ex ea velitatione discere poteramus. Subtile enim admodum est Campanellæ ingenium, atque amplissime per omnia scientiarum latibula extensum, de quo speciatim nobis dicendum erit.

4 Nunc ad Telesium redimus, ejusque principia breviter atque summatim recensebimus. Primas constituit formas & substantias, quæ tamen incorporeæ sint, calorem & frigus, quibus corpus tamen largiatur materia, quæ utriusque naturæ ex æquo sit susceptiva, ac omnis actionis expers. Lucem vocat calorem dissipatum, quæ iterum possit per constipationem sui fieri sensibilis, opacitatem vocat destitutionem & confusionem naturæ radiantis ex frigore. Rarum & densum quasi caloris & frigoris texturæ illi sunt, a calore raritas, a frigore densitas. Hinc vel proclivitas ad motum, vel ad quietem. Duobus itaque his principiis sociat quasi quasdam naturas, priori calidum, lucidum, rarum, mobile, alteri oppositas, frigidum, opacum, densum, immobile. Naturas primi ordinis (caloris scil.) eminenter tales, ponit in sole, cœlo & sideribus. Naturas alterius principii in terra. Cœlum enim est e summo calore, materia rarissima & lucidissima, illi confectum: terra ex frigore quasi constipata atque condensata. In cœlo dominari caloris naturam ait integram, & ab omni insultu principii contrarii liberam; quanquam secundum magis & minus variat: corpora enim stellata intensius calere, inter stellaria remissius; ipsas etiam stellas aliis alias esse ardentiores, citra tamen frigidi receptionem; recipere enim diversitatem naturæ, non contrarietatem, de quo judicium ferri non possit ex igne nostro communi. Cœlo competere quoque luciditatem, itidem secundum magis & minus, alias enim cœli partes lucidiores esse aliis; etiam stellas, quod viæ lacteæ exemplo confirmat. Cœlum quoque habere substantiam tenuem & raram, sed tamen alia parte materiæ magis explicatam, alia minus explicatam, sortiri. Cœlo motum esse proprium, circularem natura

natura quidem sua, sed qui tamen etiam ab isto ordine nonnunquam divertat. Nam vel latione, vel incitatione, vel obliquitate, differre, ut sit vel celerior, vel tardior, vel spiralis, ex quo motu postea, accessionis scil. solis & recessionis, causas generationis & corruptionis deducit. Ex opposito terræ quoque portionem illam frigidi intemeratam atque integram adscribit, quæ nunquam penetret ad sedem caloris cœlum; in ejus vero superficie, quæ quasi cortex vel crusta terræ est, generationis illum fundum ponit, in quo velut extremo, concurrant quasi & confligant geminæ istæ naturæ, unde ex subactione materiæ fiant ista corpora, quæ fieri videmus, ita, ut singula, sive illa sint vegetabilia, sive mineralia, aliquid in se cœli vel caloris, recipiant, cœlum contra aliquid frigidi, e quorum subactione mutua tandem corpus aliquod concrescat; cum pura ista elementa caloris in summa cœli parte, frigidi in ipso centro terræ, conserventur. Atque sic quasi in regni sui inferioribus secura pace fruuntur, cum circa fines perpetuum bellum sit, atque ex eo, prout victoria cesserit, corpora fiunt, in quibus vel frigus dominatur, vel calor. Ex pacto enim, & æquali aliquo fœdere, nihil fieri statuit. Sed imbellius principium necessario servit, validius prædominatur. Ubi tamen aliquid etiam dotis & facultatis tribuere materiæ videtur Telesius, quanquam titubanter id faciat, & cum hæsitatione. Ulterius modum tradit Telesius, quomodo ex ista lucta tam fœcunda generatio fiere possit; quem ut definiat, primum causas ponit, quare terra jamdudum a sole destructa non sit, vel destrui non possit, cum unum quodque principium semper sibi simile laboret reddere alterum, sol, quantum in se est, terram laboret convertere in solem; ac terra vice versa solem in terram. Causas itaque impedientes hujus mutationis reponit, 1. in distantia. 2. declinatione radiorum solis a perpendiculo. 3. Obliquitate motus solis per zodiacum. 4. Celeritate motus solaris. 5. Contiguitate corporum inter solem & terram, quibus intermediantibus quasi franguntur & fatigantur caloris vires. Ex istis causis varias sortitur operationes calor, vehementer inæquales, & diversas, & perplexas. Fit autem ista operatio, vel per vim caloris, vel per dispositionem materiæ, vel per modum subactionis, quæ tria, inter se connexa, sibi ipsis quasi concausæ sunt. Calor differt vi, copia, mora, medio, successione. Successio variatur accedentia, recedentia, intentione, remissione, saltu, gradu, reditu, vel repetitione, per majora aut minora intervalla. Prout itaque calores variant, ita etiam operantur. Ipsi quoque calores inter se, prout gradu differunt, majores minores absorbent; qui aliquid cum frigore commune habere videntur, aut cum ipso conspirare. Copia caloris demonstrari potest, vel in multiplicatione radiorum solis, vel in perpendicularitate. Mora quoque caloris quantum efficiat, diversitas climatum ostendit, in quibus mora rependit calorem, quem alia parte perpendicularitas efficiebat. Medii singularis efficacia est in deferendo calore, unde tot tempestates oriuntur, tot aëris dispositiones sunt, vel salubres, vel noxiæ. Ipsa caloris successio, per motum solis, tot generationum causa est illi. Absque ea enim si esset, non posset tanta esse rerum varietas & vicissitudo. Per eam enim corpus solis se omnibus terræ partibus accommodat, & vicissitudine illa efficit, ut nulla ejus pars calore careat, quod Aristoteles

quo-

quoque vidit, qui generationem & corruptionem rerum viæ obliquæ solis tribuit. In eo tamen reprehenditur a Telesio, quod generationem seorsim accedentiæ, corruptionem recedentiæ tribuat, cum utramque utrique conjunctim tribuere debuisset. Nam, ut accedentia solis quædam generat, ita vicissim quædam corrumpit, quemadmodum & recedentia solis facit.

Hujus effigiem quandam & imaginem in igne nostro habemus, inter quos calores nulla ἑτερογένεια est, nisi quod ministerio nostro gradus illi produci non possint, aut caloris istius vicissitudines ita temperari, quemadmodum solaris calor circa terræ corpus dispensatur. Contraria principii, frigidi scil. nulla est accurata apud hunc Autorem dispensatio, nisi forte ea, quæ de materiæ dispositione dixerat, eo referri velit. Sed tamen distincta hæc considerandi ratio est. Distincta enim est natura materiæ, & illi, quasi tertium aliquod principium, prioribus additur. Quare in eo supplet hic Verulamius Autoris Philosophiam, & ostendit, quid de frigidi natura dicere speciatim potuisset, atque ex ea principiis suis accommodare. De materia vero non satis certum est, an non dotes aliquas Autor illi adscribat. Quantum enim ex ejus assertis patet, non mere passive se habet materia, sed aliquid confert ad constitutionem corporis operandam. Qualitates vero generales materiæ Telesio in eo consistunt, ut actionem caloris promoveat, impediat, mutet. Differentias autem constituit quadruplices. Prima est ex calore præinexistente, aut non præinexistente. Existimat enim Telesius, nullum esse corpus, cui non insit aliquid caloris, qui ab adventitio calore ad actiones suas peragendas excitetur suo isto modulo; quare quemadmodum, vel major, vel minor, ille calor est, eo tardior vel celerior est caloris externi conceptus. Secunda differentia est ex copia vel paucitate materiæ; si enim densa fuerit, caloris vires augentur & intenduntur, si laxior, disperguntur. Tertia differentia sumitur ex subactione materiæ, quæ secundum gradus suos multiplex est. Hos gradus constituit: Primo lentorem, quem vocat materiæ dispositionem, qua illa compressionis & extensionis patiens, fluxibilis ac ductibilis est, ac majorem violentiam sustinere apta. Secundus illi gradus est mollities, cum corpus levi etiam impulsioni cedit. Tertius illi gradus est viscositas, s. tenacitas, quæ principium quoddam fluoris est. Quartus gradus est ipse fluor, quando facile movetur corpus, atque ægre definitur & consistit. Quintus gradus est vapor, cum corpus attenuatur in intactile. Sextus gradus est halitus, qui vapor magis est attenuatus. Septimus aër ipse est, quem calore nativo præditum esse, statuit Telesius. Quarta differentiæ ratio est ex clausura vel apertura corporis subacti; aliter enim calor in compacta, aliter in porosa corpora, operatur. Hic vero satagit Telesius, ut omnia principiis suis accommodet, ut expediat modum divortii & separationis qualitatum suarum primarum connaturalium, caloris, lucis, tenuitatis & mobilitatis, & quaternionis oppositæ, prout corporibus accidunt. Aliqua enim corpora sunt calida, & tamen densa, quieta, nigra. Aliqua ita permutant has naturas, ut, quomodo expediri ista possint, non facile invenias. Hac in parte infelices fuisse Telesii conatus, tum Verulamius ait,

tum ipse Autor fatetur iis verbis, quæ supra adduximus. Porro subactionis modus triplici dogmate Telesii absolvitur. Primum est, quod omnis effectus in corpore naturali victoria & prædominantia constituatur, non vero æquali potentia. Secundum est, quod calor actione propria corpora semper vertat in Ens humidum. Calori enim non siccitatem adscribit Telesius, sed humiditatem, quare per illum flamma est omnium humidissima, quod facillime cedat, & ægre consistat. Itaque, ait, calorem humidum perpetuo allicere, depascere, extendere: contra frigus agere omnia in siccitatem, concretionem, duritiem. Quam ob causam succenset Aristoteli, quod non recte siccitatem cum calore copulaverit. Quod vero interdum desiccentur corpora per calorem, id fieri, dicit Telesius, per accidens, in corpore scil. dissimilari, partibus, partim tenuibus, partim crassis, constante, eliciendo per attenuationem primo partes tenuiores, unde crassiores se constringant, quæ tamen & ipsæ in humidum cedant, si violentiori igne urgeantur, quod exemplo laterum probat, quorum partes tenuiores primum per ignem attenuentur & ejiciantur; si vero fortior calor accesserit, lateritia substantia in vitrum tandem abeat, quod absque fluore confici non potest. Tertium dogma perspicue distinguit subactionis modum, qui duplex est, vel rejiciendo, vel vertendo, quando scil. calidum & frigidum magna mole concurrunt, tum sequitur ejectio (Entia enim loco moventur & impelluntur,) ubi vero minori quantitate res geritur, tum sequitur versio: tum enim interimuntur Entia, & naturam potius, quam locum, mutant. Hujus rei exemplum exhibet in regionibus aëris superioribus, qui frigidiores reperiuntur, quam sunt illæ, quæ terræ propiores. In illis enim locis, ubi ad sedem primi calidi propius perventum est, calorem, se colligentem, universam frigoris vim simul ejicere & detrudere, ait, unde & similiter vice versa in terra fieri possit, quod calores vehementiores in profundo ejus sint, quam in superficie. Alter ejus canon est, quod in aperto sequitur ejectio, in clauso versio, quod probat exemplo vasorum occlusorum, in quibus emissio corporis attenuati, sive spiritus, impedita, isque retrusus, corpora per fermentationem alterat. Quod idem etiam fit, si corpus adeo compactum est, ut egredi spiritus non possit. Atque ista fere sunt, quæ Telesio circa rerum principia visa sunt, quæ cum Parmenidis principiis fortasse conveniunt, nisi quod Telesius illis materiam addidit, in qua quanquam Verulamius eum Peripateticis notionibus depravatum esse ostendit, tamen, ut mihi videtur, rem aliter expedire non potuit. Nec enim video, quomodo se explicaret Telesius suis principiis, nisi & materiam agnosceret, quæ quidem frigido suo adeo implicata est, ut separari ab invicem non possint. Neque enim, quid frigidum sit, extra materiam demonstrare potest Telesius, neque etiam ipsam materiam ita distinctam explicare novit, nisi ex illis affectionibus, quæ consequuntur materiam, lentore, viscositate, duritie, mollitie, & similibus.

5 Quod Verulamii judicium attinet, is quidem magnificat ingenium hujus viris, ut certe absque ingenio confici non potest, quæ de objecto aliquo quasi recens formatur disciplina, ita enim recte vocari potest. Nam a tot seculis regnaverat Philo-

sophia,

ſophia, vel Peripatetica, vel Platonica, a cujus principiis cum diverſum Syſtema meditaretur Teleſius, in omnes partes verſare debuit oculos, ne principia, ſemel ab ipſo poſita, fallerent. Sed & in eundem is lapidem impegit, in quem pene omnes. Plerique enim primo ponunt principia, atque ut illorum principiorum jacturam non faciant, eaque vera eſſe oſtendant, non ingenium rebus, ſed res ingenio, accommodant, cum potius contraria ratione agendum eſſet. Id vero, ut recte fiat, præſtari humano ingenio, ob infinitatem rerum, vix poteſt. Quanquam proficere aliquo modo poſſimus, ſi illa experiundi cura inter multos dividatur, quæ & ipſa res non pauca habet obſtacula. Præterea cum dupliciter conſiderari univerſa rerum natura poſſit, vel quatenus Syſtemate aliquo eſt ordinata, ſuiſque connexa globis ex orbibus, tanquam partibus, & hujus globi terraquei maſſis majoribus, vel quatenus ſpecies aliquæ corporum naturalium producuntur, in quibus tam pene Phyſicorum opera verſatur, cum conſideratio hujus univerſi Syſtematica, & affectiones iſtæ, quæ univerſo huic, ob Syſtematicam compoſitionem, inſunt, comprehendi humano ingenio ægre poſſint, omnis eorum induſtria circa minuta iſta occupatur. Et, ſi vel maxime eorum aliquam habeamus notitiam, particularis illa tantum erit, ac nullis adeo certis principiis fundata, quæ tamen nemo non eſt, qui jactet, ideoque ingenio noſtro ſuccurrimus imbecillitati noſtræ, & hoc quaſi fuco & palpo nobis blandimur, quaſi certa quædam & univerſalia principia in ſolido locaverimus, cum illa ſpeciem quidem veri habeant, ſola tamen humani ingenii, ac notionum inde dependentium, norma exigantur. Quam mirum non eſt falli, cum & ipſi ſenſus noſtri ſæpe fallantur. Sed de his fruſtra forte inſtituitur querela, cum veteres iſtæ næniæ ſint, & ab omnibus decantatæ. Eſt tamen earum ratio habenda iis, qui adeo glorioſo animo Mathematicam totius Phyſices eruditionem jactant. Quare, ut pene omnes, ita & Teleſius, in hoc vitium incidit. Omnes, qui ſecundum ſenſum ſolum philoſophantur, materiæ æternitatem aſſerunt. Tria videntur eſſe dogmata, quæ ex fide nobis conſtant: Primum, materia creata ex nihilo; hic ſtupet & horret omnis ſenſus & intellectus: Secundum, eductio Syſtematis per verbum omnipotentiæ. Qui enim ſecundum ſenſum philoſophantur, ſtatuunt ex potentia materiæ omnia fuiſſe in Schematiſmos illos reducta; Tertium, quod Schematiſmus ille, ante lapſum Adami, fuerit optimus. Sed Philoſophiæ illæ vulgares ad nullum horum aſcendunt. Hæc quoniam magna fundamenta ſunt, neceſſe eſt, illum, qui iſtuc non reſpicit, in multis aliter ſentire. Et, ſi vel extra revelationis principium conſideretur hoc univerſum, quis animo comprehendere poteſt, quinam poſt multos ſeculorum decurſus futuri ſint univerſi hujus Schematiſmi. Aliqua Platonicorum & Stoicorum ea in re cura fuit, ſed omnia mira caligine ſunt involuta, & potius in conceptibus quibuſdam inanibus hic indulgetur, cum certi nihil determinari poſſit. In principiis Philoſophiæ naturalis id cavendum inprimis eſt, ne ex non Entibus Entia faciamus, aut ex non principiis principia. Abſtracta itaque, & univerſales quidam conceptus non ſunt Entia ac proinde non ſunt principia. Tum & Entia corruptibilia non poſſunt principii locum obtinere; quare

cum tot ſint rerum corruptiones & alterationes, neceſſarium eſt, ut unum aliquod ſit immutabile & immobile, ac velut centrum aliquod, quod vel potentiale aliquid eſt, vel minimum. At potentiale eſſe non poteſt, id enim actu ipſo non eſt, nec poteſt eſſe unum reſpectu omnium illorum corporum, quæ in actum deducuntur. Præterea etiam nihil ponit realitatis, ut principii locum tenere poſſit, cui quis ſecure poſſit ſuperſtruere. Ergo natura ipſa nos compellit ad minimum, quod revera eſſe in natura videmus, cum cetera tantum ſint ingenio conficta, atque illud potentiale, de quo loquebamur, idem ſit abſtractum, ut quod actum omnem negat, potentiam omnem continet. In minimo itaque ſenſui acquieſcendum eſt, niſi quis forte nulla principia velit, ſed unum corpus alteri principium eſſe ſtatuat, legem vero atque ordinem mutationis tantum conſtantia eſſe & æterna. Quam ſententiam Verulamius meliorem dicit, quam eam, quæ principiis abſtractis nititur, quæ æterna ſtatuunt homines, cum ſint tantum phantaſtica, & ab ingenio humano conficta. Eo enim modo dicit, exitum tamen aliquem earum rerum eſſe, ut res ita ferantur in circulum, atque in orbem mutentur. Cum in principiis notionalibus, tanquam in perpetuo labyrintho, ſemper occaſio nos aliosque vexandi & fallendi ſubminiſtretur. Quæ ſententia Verulamii, quanquam non ſpernenda ſit, vereor tamen, ne illa abutantur Sceptici, qui fortuitam omnium rerum generationem & conſtitutionem, ut fundamentum, ſubſternere ſolent nefariis hypotheſibus; facile enim ex ſuppoſita iſta ſententia, etiam conſtans ille ordo, quem hic principiorum permutatio ſociaverat Verulamius, labefactaretur.

6. Sed ad Teleſium noſtrum redeamus. Is certamen principiorum ſuorum tot varietati rerum procreandæ inſtituit, quæ quidem concertatio non æquis partibus videtur eſſe diſpoſita. Nam certe inter cœlum & terram non eſt iſta proportio æqualis, quanquam terra compactum corpus ſit, cœlum extenſum. Illa extenſio infinitis modis ſuperat maſſam terræ compactam, quæ ne punctum quidem implet comparata immenſis cœlorum orbibus. Quis etiam certa nobis fide tradet, omnem materiam ſolidam fuiſſe in unicum corpus terræ compactam. Nam, quæ nobis vicina eſt, luna, quaſi altera quædam terra eſt, & corpus opacum, ut oculis, perſpicillo armatis, deprehendi poteſt. Quid jam de ceteris cœli orbibus pronunciandum eſt, qui, ut a viſu noſtro diſtant longiſſime, ita eorum vel tenuitas, vel opacitas, dijudicari nequit. Neque dicam, eſſe multos in hoc expanſo globos, qui videri nequeunt, & generari interdum novos, non in ſublunari tantum regione, ſed etiam extra orbem Planetarium. Ut itaque ex eo ſatis pateat, fruſtra eſſe Teleſium, in unicum terræ corpus omnem maſſam ſolidam compingentem; ne dicam de ipſo ſole, διάφανον eſſe nobis, nemo temere affirmabit, ſuntque hodie, qui ſerio iſtam ſententiam tuentur, corpus ſolare conſtare materia tenaciſſima & compactiſſima, a perpetuo igne ſubacta, &, ut Chymicorum more loquar, fixa. Adduxerunt Teleſium in has ſententias præconceptæ opiniones, e Peripateticis, vel aliis, hauſtæ, de mira cœleſtium corporum ſubtilitate, calore & quinta quadam eſſentia, a corporum miſto-

miſtorum, elementarium natura exaltata & abſtracta; quod tamen non niſi ex ingenio noſtro dependet, qui omnia alia nobis imaginamur, quam illic revera ſunt. Quid enim de natura horum corporum pronunciemus, qui neque motum, neque ordinationem mutuam apprehendimus, quod tamen oculorum eſt, ut teſtantur varia illa a multis conficta Syſtemata. Præterea, ſi, ex Teleſii ſententia, totum cœlum, cum omnibus illis ſideribus, igneum eſſet, mirum, quod ex tot ignium conſtipatione jamdudum hæc terra flammis non ſit abſumpta, & in iſtud humidum ſuum, flammam ſcil. redacta, ad quod, quantum in ſe eſt, ignis reducere laborat contrarium principium. Niſi Teleſio his hypotheſibus, ſuccurramus Jordani Bruni ſententiæ, quæ etiam nonnullis aliis placuit, multos ſoles, multas terras, ſtatuentis, ita, ut iſta concreatio calidi & frigidi, & corporum exinde reſultantium productio, intra orbem planetarium compingatur. Sed tum in heterodoxas facile ſententias delabemur, neque tamen ſecure & certe ſatis de eo quicquam definiri poteſt. Neque recte menſuram iniiſſe videtur Teleſius, cum poneret frontibus adverſis pugnantia principia, cœlum & terram: illud *πρῶτον δεκτικὸν* caloris, vel ipſum potius ignem; hoc *πρῶτον δεκτικὸν* frigidi, ratione ipſius pugnæ mutuæ, unde illa corporum diverſitas oritur. Oporteret enim tela utrinque pertingere & ferire ſcopos ſuos; quod de ſole quidem verum eſt, ac reliquis corporibus cœleſtibus, quorum efficacitas ad intima terræ penetrat; quanquam etiam multi ſint, qui præfracte id negent. An vero terra vires ſuas usque ad ſolem & reliqua corpora cœleſtia pertendat, de eo magna dubitandi ratio eſt. Videre itaque hinc licet, quam inæqualibus armis, e Teleſii ſententia, in hoc naturæ campo, pugnetur, imo ne quidem pugnetur, cum arma ipſa eminus ſubſiſtant. At vero in ipſis etiam principiis calidi & frigidi quomodo acquieſcere quis poſſit, non video, cum & illa ſola non ſufficiant; ſunt enim in natura nonnullæ actiones & effectus, quæ ad calorem & frigus reduci non poſſunt. Nam quod Teleſius ait de materia, quod ſervet ſe & ſuſtineat, & potius ad rationem quanti, quam ad formam & actionem pertineat, atque adeo eam neque calori, neque frigori, deputet, eo oſtendit, aliquid etiam virtutis ineſſe materiæ, qua ejus deſtruibilitas impeditur, quaque renititur operationi caloris contrariæ. Ut igitur immerito ex agentium numero excludatur, utque plus pene agat, quam ipſa ejus agentia, atque, ut Verulamius loquitur ex hypotheſi Teleſiana, merum fatum & neceſſitatem inferre videatur. Sunt etiam naturæ nonnullæ, quarum calor & frigus effectus ſunt & conſectaria, neque per excitationem caloris præinexiſtentis, aut caloris adventitii, ſed prorſus in ipſo iſto puncto, generantur, ut ex Chymicis operationibus conſtat. Quorſum referre etiam poſſis, quod obſervatur in *Actis Hafnienſibus, Tom. 1. obſerv. 71.* duos ſpiritus frigidos, invicem confuſos, flammam edere. Deinde multa ſunt, quæ a calore & frigore originem ducunt, ac procedunt ab illis, tanquam ab efficiente & organo, non tanquam a cauſa propria & interna. Denique conjugatio illa quatuor connaturalium, quam inſtituit Teleſius, omnino permiſcetur & confunditur. De quibus omnibus ſingulatim dicere nunc non poſſumus. Laudandus tamen eſt Teleſius, ut vir amans veritatis, &

nonnullorum placitorum emendator, atque adeo ut primus inter eos, qui brutæ autoritati & opinionum regno se opposuerunt. Neque vitio vertendum ei est, quod, cum in multis satis bene se habeant dogmata ejus, & argutus sit & subtilis, inprimis cum redarguit Peripateticorum argumentationes, in quibusdam deficiat: quæ sors omnibus illis Novatoribus communis est. Utut enim se torqueant in cognitione rerum, aliqua forte, minutiora scil. & particularia, sic satis interdum cognoscent, cum vero ad rerum summam perventum est, & universalia principia, magna sæpe spe decidunt, adeoque multa sunt, quæ certitudini isti opponi possunt. Perplacet nobis ingenua summorum Philosophorum confessio, alterius principis veterum, alterius recentiorum antesignani, Aristotelis & Cartesii. Aristoteles enim, *in Meteorolog. lib. 1. cap. 7.* evidenter ostendit, de iis, quæ sensui pervia non sunt, satis esse juxta rationem demonstratum, si ad id, quod fieri possit, ea reducantur. Unde patet, Aristotelem maluisse in rebus sensum excedentibus opininari, cum scire non liceret. Sed tamen insignis ille paralogismus erat, a possibilitate ad existentiam rei argumentari. Similiter & Cartesius, ingeniosissimus ille principiorum ex abdito exstructor, hoc Philosophiam suam Corollario claudit: *Quamvis forte hoc pacto intelligatur, quomodo omnes res naturales fieri potuerint, non tamen ideo concludi debet, ipsas revera sic factas esse, & satis a me præstitum esse putabo, si tantum ea, quæ scripsi, talia sint, ut omnibus naturæ phænomenis accurate respondeant; hoc enim ad usum vitæ sufficiet.* Quam ingenuam viri illius subtilissimi confessionem, vellem considerarent isti e Schola ejus discipuli, qui mordicus adeo defendunt Cartesii sententias, & in præjudicium sæpe fidei Christianæ eas ulterius tendunt, quam ipse voluit extensas, ac meras in naturalibus demonstrationes jactant, præ quibus dissentientes contemnunt, quasi recta ratione non uterentur, nisi Cartesiana utantur. Ipse enim longe modestior fuit suarum sententiarum æstimator.

CAP. XIV.

DE FRANC. PATRITII, THOMAE CAMPANELLAE ET HIERON. CARDANI, PRINCIPIIS PHYSICIS.

§. 1. *Franc. Patritii eruditio & Scripta varii generis plurima. Justi Lipsii in* Parallelos *ejus* Militares *plagium. In Physicis Aristoteli se opposuit, & Bernh. Telesii principia duo, frigus & calorem, amplexus, lucem his, spatium & fluorem, superaddidit. Philosophandi ratione utitur intricata & ἀμεθόδῳ. Adversarios habuit Theod. Angelutium & Jac. Mazonium.* 2. *Hier. Cardani ingenium portentosum, mixtaque doctrinæ ac sapientiæ stultitia. Dæmon familiaris falso ab eo jactatus. Controversia cum J. C. Scaligero, sophistice ipsum aggresso. Dogmata Physica singularia. Scripta Physica.* Metoposcopia *illi supposita. Jactantia ejus de Inventis suis contra Plagiarios. Thema Christi Natalitium aliis ab eo subreptum.* Liber de Vita propria. *Laus* Proxenetæ *ejus* de Arcanis Politicis. 3. *Thomæ Campanellæ ingenium mirabile, suspicione*

Magiæ

Magiæ oneratum a Theologis adversariis. Diss. *ejus* de Libris propriis. *Paradoxon de sensu rerum omnium, Lib. peculiari ab illo defensum, fusius refutatur, & artibus Magicis patrocinari perhibetur. Scripta ejus reliqua potiora recensentur, opinionesque Physicæ & Astrologicæ singulares obelo notantur.*

QUædam Telesii principia sua fecit FRANCISCVS PATRICIVS, *(bb)* Philosophus utique non contemnendus, humaniorum quoque artium peritissimus, &, quod mirandum est, negotiis plurimis districtus & occupatissimus, tot ac tam varia scripsit. Præter Philosophica, in Rhetoricis, Poëticis, arte militari, multa scripsit Italica lingua. *Paralleli* ejus *Militares*, ut vocat, magnam eruditionem continent. Confert enim militiam veterem cum nova. Quo libro magnum fundum subministravit Justo Lipsio, qui illum in aliam orationis faciem convertens, pene totum exscripsit, quod & Josephus Scaliger alicubi in *suis Epistolis* observat, estque eadem de re aliquid inter *Excerpta* ejus consignatum. Magnum certe ingenium ostendit in *Discussionibus Peripateticis*, in quibus, vel integros libros, Aristoteli falso adscriptos, monstrat, vel omnia aliis Philosophis erepta. Quas Aristotelis sententias cum convulsisset primum, substituit deinde *novam* suam *de universo Philosophiam*, in qua principia caloris & frigoris retinet ex Telesio, sed lucem, spatium & fluorem, addit, ut principia oberrantia. In luce vero, ut principio primo visibilium, copiosus admodum est & prolixus, quam una cum tenebris faciem caloris & frigoris constituit, ut loquitur, eorum vero operationes, motum & quietem. Cœli rotunditatem & orbes, eorumque densitatem, vel tenuitatem, contra Aristotelem negat. Ignem sublunarem explodit, & IV. corporum Qualitates. Sed is magis intricavit sua dogmata, quam ipse Telesius, & interdum nebulas aliquas Platonicas potius captat, quam rei veritatem sectatur. Ad autoritatem tamen veterum omnium Philosophorum provocat, illisque Philosophiam suam consentaneam, atque adeo veram illam & unicam, asserit, ac Pontifici Gregorio XIV. & futuris omnibus Pontificibus Maximis, eam ob causam inscribit, ut, ejecto e scholis Aristotele, veram illam veterem Philosophiam ac divinam, se illam tradente, introducerent. Nihil tamen effecit, neque enim Aristotelis autoritatem convellere potuit, quæ altius radices egerat, & Patronos tunc temporis habebat maximos. Neque sane causa erat, quare, relicta Aristotelica, Patritianam illam Philosophiam amplecterentur, quæ discursibus quibusdam constabat, non vero in istam Methodum redacta erat, quam tamen poterat jactare Aristotelica Philosophia. Perpetuas habuit cum *Theodoro Angelutio*, Philosopho ac Medico Patavino, de naturali Philosophia, & cum *Jacobo Mazonio* de morali, controversias, suntque ab illis libri Eristici conscripti, qui in Bibliothecis passim latent, neque adeo ad multorum conspectum veniunt. In Rhetoricis, Poëticis ac Mathematicis, multa nova meditatus est; *de Historia scribenda* etiam Dialogos scripsit, & *Commentarium in Polybium de* *Militiæ*

(bb) De Patritio Confer *T. II. L. I. c. 8. §. 3. & 4. ac c. 15. §. 2.*

Militia Romanorum. Protulit e tenebris antiquitatis *Commentarium* Græcum Joh. Philoponi *Metaphysicam Aristotelis*, quem etiam in Latinam conversum a se emisit. Unde videri satis potest, magnum fuisse hujus viri & vastum ingenium, per reconditas etiam scientias diffusum, quod tamen in Physicis contemplationibus sagacitate multum concederet Telesio. Vix enim fieri potest, ut actionibus, per tam vastas meditationes distractus, ac ubique habitans, uno in fundo habitare totus possit.

2 HIERONYMVS CARDANVS, *(cc)* inter lumina seculi merito numerandus, Philosophiæ naturalis suo tempore magister fuit, vir prodigiosus in omnibus omnino scientiis, Medicus, Mathematicus, Theologus, Philosophus, quod ostendunt vasta ejus volumina, curante Gabr. Naudæo, decem Tomis *in folio*, congesta, in quibus ut multa sane sunt acutissima, ac profundi judicii specimina, ita non pauca valde stulta & inepta. Quoniam enim Melancholici ingenii homo erat Cardanus, multa divinationibus, somniis, ostentis, auguriis, tribuebat, in quæ ad anilem usque superstitionem pronus fuit, ut in suspicionem Magiæ veniret nonnullis, quod adeo sæpe in scriptis suis Dæmonium illud suum nominet, velut monitorem aliquem & doctorem suum. Qua imputatione tamen eum liberat Naudæus, tum in *Apologia sua omnium Magiæ accusatorum*, tum in *vita ipsius Cardani.* Ac res sane ipsa ostendit, vel ridiculam fuisse viri istius persuasionem, vel stultam istum gloriam affectasse, si persuadere posset hominibus, a genio se quodam, atque adeo divinitus, doceri. Ubi foris crepuit, ubi tumultus aliqui nocturno tempore in ædibus auditi, ubi somnium aliquod habuit emphaticum, omne id genio suo monitori tribuit Cardanus. Quod si semel aliquis memorabilis eventus ista præsagia sua erat subsecutus, quod tamen casu contingere poterat, statim genium suum appellabat, atque ab eo hæc omnia proficisci credebat. Quod si ridicula hæc quis suo loco habeat, in ceteris admodum cordatus, eruditus & sagax est. Nam certe, quæ Jul. Cæs. Scaliger contra illum adducit, meris sunt sophismatibus & cavillationibus plena, quanquam arguta & docta. Iis tamen respondit adhuc, cum viveret, Cardanus, quanquam eloquentia & ingenii acumine Scaligero inferior, libro, cui Titulum fecit: *Actio prima in calumniatorem librorum de Subtilitate.* Ceterum, ut quædam de principiis ejus attingamus, de iis obiter tantum notitia haberi potest, cum Systema Physicum integrum non adornarit, ac potius in argumentis quibusdam specialibus occupatus fuerit. Quantum tamen ex istis ejus libris colligitur, hæc præcipua sunt ejus dogmata. Tria tantum Elementa constituit, aërem, aquam & terram: ignem sublunarem ridet, astra minus magisque calida statuit. De quibus sententiis in *libris* suis *de Subtilitate ac varietate rerum*, pluribus agit. Nam in iis *pleraque naturalis doctrinæ capita* attingit. Physici argumenti libros permultos scripsit, præter dictos *de subtilitate & varietate rerum*, quorum maxima pars hactenus inedita fuit, edita vero a Gabr. Naudæo in voluminibus omnium Operum; suntque inter eos *liber de Secretis*, *de aqua vitali*, *sive æthere*, θεογνώςων libri *de tranquillitate*, *vita producenda & animæ immortalitate* &c. *de aceti natura*, *de vacuo.* *Meto-*

(cc) De Cardano Conf. *T. II. Lib. I. c. 15. §. 3.*

Metoposcopia, quæ seorsim prodiit Gallica lingua, Cardani non videtur esse, & ab alio potius conficta, titulusque Cardani operi præfixus, ut eo vendibilius esset. Ceterum magnifice admodum de se sensit Cardanus *Lib. 7. de rer. variet. c. 33.* Negat, se quicquam, ab aliis inventum, sibi adscribere, cum sufficiant sibi propria; conqueritur potius *lib. 1. de subtil. fol. 14.* esse, qui Cardani nomine suppresso, inventa ipsius sibi vindicent, atque hos *amentes* vocat, qui nescirent, inventa Cardani talia esse, ut a nullo inveniri potuerint, qui non jam fama egregia cognitus esset. Id quoque Naudæus de eo judicat, in vita ejus. Thema natalitium Christi Salvatoris, ab eo confectum, quod tamen dudum ante illum ab aliis jam confectum erat, quod tenaciter dissimulavit; quanquam a censura Ecclesiastica vehementer vexatus, ut solus haberet inventi hujus vel gloriam, vel audaciam. Ignem quoque sublunarem ante illum jam impugnarat Laurent. Valla *lib. 1. Dialect. c. 11.* Sed id fortassis fugere potuit Cardanum. Si recte memini, etiam Telesius de eo quid monuerat. Legi potest ipsius Cardani liber, quem *de vita propria & libris suis* scripsit, quo multa continentur ejus viri consilia, multa machinamenta in rebus naturalibus, multa etiam stulta & inepta. In Politicis & moralibus divina profecto sunt, quæ scripsit, nec credidisset aliquis, hominem Scholasticum in tam profundas speculationes de rebus practicis se immersisse. Liber ejus *de Arcanis prudentiæ civilis*, quem *Proxenetam* inscribit, aureus est, & multa continet dolorum & stratagematum, quorum usus est in vita civili.

3 THOMAS CAMPANELLA, (*dd*) Ordinis Prædicatorum, mirabilis ingenii & fortunæ homo, omnium pene scientiarum ad suos sensus reformator, acerrimi tamen ingenii, ut multorum invidiam & calumnias in se provocarit. Occasionem, qua inclaruit primo ejus fama, ostendit Janus Nicius Erythræus *Pinacotheca prima, Imagine 21.* scilicet in disputationem cum Theologis inciderat, qui cum ægre ferrent, ignorantiam suam a Campanella taxari, & argumentis convinci, magnas illi turbas concitarunt apud Quæsitores fidei, illum Magiæ incusantes, quasi ope Dæmonis sciret, quod sciret ea, quæ ignorarent Theologi. De libris ejus extat integra Dissertatio, quæ edita est inter varios illos Autores, qui *de studiis instituendis* scripserunt, ac uno Volumine Amstelod. anno 1645. *in 12.* prodierunt. Scripsit *de sensu rerum librum*, in quo omnibus omnino rebus sensum tribuit, & iis, quæ inanimatæ vulgo habentur. Cujus paradoxæ opinionis palmarium argumentum est, quod, quoniam effectus sentiunt, ideo & causæ, ac propterea Elementa ac mundus sentiunt. Cui quidem responderi facile potest, neque enim animalia ideo sentiunt, quia ex Elementis composita sunt, sed quia Spiritus ille sentiens per traducem, mediante semine, propagatus est. Quod si ad primum animalis ortum respicit tempore creationis, neque sic efficiet, ex Elementis composita esse animalia; quæ & ipsa a multis in dubium vocantur, &, si vel maxime essent, tamen neque tum primum animalibus principium dedisse, credibile est. Potuit enim idea aliqua, vel spiritus quidam

(*dd*) De Campanella Conf. *T. II. Lib. I. c. 12. §. 4.*

dam corporeus, per omnipotentiam divinam, ex nihilo productus, causam primis animalibus dedisse. Neque sane a Philosopho expediri potest aut debet, quomodo corpora per creationem facta fuerint; id enim ad aliud forum pertinet. Neque hic canon perpetuæ veritatis est: *Illud, quod est in effectibus, esse etiam in causis*, præcipue causis, corpus aliquod constituentibus intrinsece. Namque ex ignobilioribus, inter se mistis, interdum nobilius aliquid exsurgit. Sic e. g. ex variis nutrimentis animalium, fœno, frumentis, &c. sanguis generatur & Spiritus animales longe nobilioris naturæ, quam illud erat corpus, unde sunt fabricati: in iis enim apud animalia sensus consistit. Prolixe evincit Gassendus in *Philosophia* sua *Epicurea*, ex rebus insensilibus posse fieri sensiles, quod immerito refutat Antonius le Grand *in libro de carentia sensuum & cognitionis in brutis, pag. 49.* Sensum quoque ita definit, ut nec discursum a sensu excludat: quomodo totum mundum animal facit, omnesque ejus partes. Hinc aërem quoque sentire statuit. Quo fundamento posito, nihil tam absurdum est, quod non patrocinium ex ista hypothesi inveniat. Prædicere itaque futura, videre absentia possumus, quoniam sentit & intelligit aër, qui nostro sensui illa communicat. Jam itaque specula magica, & quicquid est divinationum, hac hypothesi salvantur. Cui fini etiam videtur hunc Tractatum scripsisse, ut patet ex *libro* ejus *ultimo*, qui est de Magia. Porro etiam illi, qui occultas interdum causas, vel ob stuporem non assequuntur, vel ob ignaviam assequi nolunt, pulcherrimum hic ignorantiæ asylum inveniunt, si ad sensum communem vel aëris, vel alterius Elementi, referant, quod ipsi explicare non possunt. Illos ridet Campanella, qui propterea sentire corpora negant, quod non habent sentiendi organa. Quod quidem argumentum, non, ut ille putat, adeo absurdum est. Sensus enim referunt se ad sensoria organa: atque ubi illa non sunt, nescio quomodo sensus ipsi concedi possint. Quod enim audimus, quod videmus, id mediantibus organis nostris dijudicamus, quare de corporibus, iis organis destitutis, dicere non possumus, ea audire, videre aut sentire. Nec video, quomodo ex motu aliquo corporum, vel interno, vel externo, sensus illis tribui possit, cujus formalem rationem in contractu statuebat Campanella. *Non propterea*, inquit, ille, *vento negandus est motus, quod careat pedibus, non igni manducatio, quod careat dentibus.* Quæ argumentationes admodum elumbes sunt. Non enim omnis motus a sensu dependet. Qui igni manducationem tribueret, insanus esset, nisi poëtice loquatur ac tropice. Ignis enim movet tantum particulas congeneres; quod quomodo manducationi comparari debeat, non video. Plantis quoque sensum adscribit, eam etiam ob causam, quod habeant organa sentiendi, fibras, nervos, succum nutritium. Cui etiam sententiæ adstipulatum fuisse nuper Franciscum Redum *in lib. de generatione insectorum pag. 258.* apparet; scripsit item Campanella *Disquisitiones Physiologicas*, magnum volumen, Parisiis *in folio* editum, in quo multa continentur rara ac curiosa. Scripsit in *Philosophiam realem Epilogisticam*, ut vocat, constantem partibus quatuor, quarum prima est *Physiologia.* Hic locum & materiam inter principia ponit, calorem & frigus principia activa statuit, in quo Telesium sequitur. Vanitatibus Astrologicis supra modum fuit deditus, & ipse nova quædam principia in illis

exco-

excogitavit: Non enim ſatis ante nugarum erat. Scripſit & ſingularem *de fato Aſtrologico evitando* librum, quod argumentum nemini hactenus Aſtrologorum in mentem venerat. Sed vitare illud, per ipſas ſuas hypotheſes Aſtrologicas, docuit, adeoque fatum fato eluſit. Referente Erythræo, ſcripſit *ingens Opus de reformatione ſcientiarum*, decem in codices diviſum; quorum ſinguli plures in partes diſtribuuntur. Non memini vero, illud opus ea ſerie prodiiſſe. Quæ ab illo edita ſunt, carptim & per partes prodiere, non illo, ſed Tobia quodam Adamo curante. Aliqua etiam a Jac. Gaffarello edita ſunt Medicinalia ejus, in quibus multa nova, uti in omnibus ejus, occurrunt. *Grammatica* ejus, *Logica*, *Ethica*, *Politica*, ſeorſim prodierunt, quæ plena ſunt variis novitatibus. in *Ethicis* quoque ſenſu ſuo abundat, ubi, neſcio, qua intemperie abreptus, de morbis, & omnium febrium familia, tractare inſtituit, quem ego quidem non exiguum ejus morbum exiſtimo. De *Politicis* ejus vide judicium apud Bœclerum *in Comment. ad Taciti Annales, pag. 101.*

CAP. XV.

DE IORDANI BRVNI, ALIORVMQVE RECENTIORVM, PRINCIPIIS.

§. I. *Jordanus Brunus, multitudinis mundorum & ſolium innumeræ aſſertor, ſententiam hanc vivicomburio luit. Pluralitatem mundorum, ac lunæ, aliorumque planetarum, cum terra ὁμογένειαν, ante illum Nic. Cuſanus & Nic. Copernicus, poſt ipſum autem Galilæus a Galilæis (palinodiam canere coactus,) Joh. Keplerus, Athan. Kircherus, Thom. Campanella, aliique Mathematici, itidem defenderunt. 2. 3. David Gorlæus & Carpentarius, Novatores Phyſici, quorum Paradoxa recenſentur. 4. Thom. Hobbeſius, Novator, tum in ſcientiis aliis, tum in Phyſica, in qua omnia a motu, non tamen primus, uti jactat, derivavit. Dogmata paradoxa & profana plurima, ipſumque Scepticiſmum Moralem, propugnat.* Elementorum *ejus* Philoſophicorum *recenſus Summarius. 5. Rob. Fluddius, cujus Philoſophia eſt Enthuſiaſtica. Somnia ejus picturæque nugaces de cauſis morborum, principia illius Catholica Medico-Phyſica ſunt virtus Septentrionalis & virtus Auſtralis, ſive rarefactio & condenſatio, quæ Ken. Digbæo etiam arriſerunt. Magicarum rerum in eo ſtudium. Cogitationes a Genitalibus cerebri credit produci, eadem ratione, qua Morhofius in* Carm. de Ente Rationis *jocoſe finxerat. Ridicula diviſio morborum. De principiis ipſius naturalibus, confuſe admodum expoſitis, judicium. Adverſarii ejus, Pet. Gaſſendus, Mar. Merſennus & Euſeb. a S. Juſto. 6. Henr. de Rochaz, Gallus, Phyſicæ e Chymia Reformator, cui aqua eſt omnium corporum materia. Alia ejus paradoxa. 7. Guilh. Gilbertus, Anglus, Dan. Sennertus & Joh. Sperlingius.*

IORDANVS BRVNVS, *(ee)* Nolanus, ſub ſuperioris ſeculi exitum, partim proſa, partim carmine, explicuit ſua principia, Lucretium eo imitatus, qui carmine Phyſicam ſuam doctrinam propoſuerat, quanquam a Lucretiano ſtylo, quem imitatur, multum diſcrepet. Ejus doctrina, *in libro de immenſis & innumerabilibus, ſeu de Univerſo & Mundis*, propoſita, toto libro (carmine ſcripto, Scholiis autem ſoluta oratione illuſtrato, & Francofurt. A. 1591. *in 8vo* edito) id agit, multos eſſe mundos imo innumerabiles, quos in duas tamen claſſes diſtribuit, aliquos ſoles vocant, aliquos terras. Stellas fixas, ait, meros eſſe ſoles, ſua congenita luce radiantes. Reliqua corpora, quæ aliena luce ſplendent, ſive illa videri poſſunt oculis, ſive ob diſtantiam non videri, terras vocat. Singulis ſolibus ſuas eſſe vult lunas, unde ſingulare aliquod Syſtema conficiatur. Ita ſol, ſtella fixa, plures ſibi adjunctas habet lunas, ſive terras: venerem, lunam in ſpecie dictam, Martem; qui planetæ omnes ſecundum phaſes variantur; unde conſtat, corpora eſſe lunari ſimilia. Atque iſtorum Syſtematum infinita eſſe pronunciat; in quibus ut primaria illa corpora ſolis & terræ ſe habent, ut principia activa & paſſiva, ita & partes illorum corporum varias ex illo conflictu alterationes ſubire exiſtimat. Non ſunt ejus fundamenta & rationes omnino nihili aut ridiculæ. Subtiliter enim ubique diſputat, & verſantur in iſta ſententia Galilæus, aliique Mathematici, qui, quanquam non ita diſertis verbis omnia pronuncient, tacite tamen cum illo conſpirant. Sed ille miſer vivicomburio ſententiarum ſuarum audaciam luit; in quo magnam ei factam injuriam eſſe credo; neque enim Atheiſmi crimine ſuſpectum eum ſcripta ejus faciunt. Orti circa ea tempora ſunt Mathematici, qui totum Orbis Syſtema reformarunt, Nic. Copernicus & Galilæus. Et Copernicus quidem, jam ante Brunum, quippiam de Syſtemate ſuo publicaverat, quo poſteriorem ſe alicubi conqueritur Brunus, cum prior ipſe in cogitationes iſtas devenerit. Sed tamen ante Nicolaus Cuſanus, Cardinalis, ſimilibus quibusdam cogitationibus anſam dederat. Neuter tamen ex illis ad Mathematicas demonſtrationes rem deduxit, ut eo quidem nomine Copernico gloria ſua ſalva ſit. Qua de re ulterius legi poteſt Petrus Gaſſendus *in deſcriptione vitæ ejus*, uberrime inſtituta. Copernicus terræ motum diurnum circa axem, annuum in orbem, ac tertium libratorium, attribuit ſoli, in centro mundi conſtituto. Galilæus poſtea, in *Dialogo ſuis*, rationibus hanc ſententiam probatum ivit, qui orbem terræ a corpore lunari nihil differre vult, omnesque objectiones refutat. Scripſit & Joh. Keplerus opuſcula aliqua pro motu terræ, inter quæ illud eſt, quod inſcribitur *Somnium* Kepleri, ſive *Opus poſthumum de Aſtronomia lunari*, in quo habetur deſcriptio cujusdam fabuloſi itineris verſus lunam, & multa dicuntur de facie terræ, quomodo apparere poſſit in luna verſantibus, quæque illic animalia habitare poſſint. Ad ejus imitationem Athan. Kircherum *Iter* ſuum *Ecſtaticum* confeciſſe veroſimile eſt, librorum ſuorum omnium, me judice, optimum, in quo a Genio Coſmiele ad varios orbes cœleſtes ſe deductum ſcribit, ac multa illic notaſſe & vidiſſe incredibilia.

Quo

(ee) De Jordano Bruno, & modernis pluralitatis mundorum defenſoribus, conf. *Tom. II. Lib. I. c. 5. §. 6.* & iſtic annotat.

Quo ex figmento tamen apparet, eam quoque Kirchero esse sententiam, quod corpora illa cœlestia non sint ita simplicia, ut vulgo creditur, sed suis quoque ex Elementis composita. Varios passi sunt insultus omnes a Theologis, & Galilæus quidem adactus fuit, ut palinodiam caneret. Cujus *Apologiam* tamen Thom. Campanella scripsit, & Sebastianus Montanus, Carmelita. Ac Campanella quidem ex sacris literis novos illos lunares vel lunaticos homines probare contendit. Sed ista ad principia Physica proprie non spectant. Incurrit etiam Kircherus Religiosorum quorundam censuram, adversus quos *Apologiam pro Itinere Ecstatico* edidit Casp. Schottus, Herbip. 1668. *in 4to*, Joci tantum gratia scriptus est liber Lusitanicus de homine lunari, in aliis etiam linguas translatus, (de Mann in de Man) Belgiceque excusus Amst. A. 1651. *in 12.* Autor tamen figmento illo, habitari posse lunam, ostendere voluit.

DAVID GORLAEVS, *(ff)* Ultrajectinus, *Exercitationes Philosophicas* scripsit, quæ editæ sunt post mortem ejus, Lugduni Batavorum, An. 1620. *in 8vo*, in *quibus plurima*, ut Titulus habet, *Peripateticorum dogmata evertit.* Postquam de Metaphysicis egit, ad Physica procedit, agitque de proprietatibus corporum secundum variorum sententias, partim novas, partim innovatas. Formas substantiales Peripateticorum negat, duo tamen Elementa, terram & aquam, constituit, ignem, e substantiarum classe extrusum, accidentibus adscribit, cœlum nihil, nisi aërem expansum, esse vult. 2

NATHANAEL CARPENTARIVS, *(gg)* Anglus, ut quidem volunt, *Philosophiam liberam*, uti vocat, scripsit, in qua multa paradoxa adstruuntur, quæ revera istud nomen merentur. Notitias naturales negat, locum nihil esse ait, omnes res ex nihilo fieri contendit, ignem humidum facit, Telesium in eo secutus, omnibusque Elementis gravitatem tribuit. In quibus, ut multa paradoxa sunt, ita non pauca vero consentanea. 3

THOMAS HOBBESIVS, *(hh)* Anglus, in Physicis, Mathematicis, Moralibus ac Politicis, nova dogmata multa invenit. Quod Physica attinet, e doctrina de motu omnia demonstrare laborat, atque, in *Epistola ad Sam. Sorbierium*, *Tractatui de natura aëris præfixa*, primum se jactat, qui ita in Physicis philosophari docuerit, de quo vereor, ne illi litem Cartesius, aliique, moveant. Ceterum de hoc Autore in universum tenendum, mirabilem esse ingenii ejus ad paradoxologias propensionem, quanquam ab illo non pauca sint argute satis excogitata & inventa, in Mathematicis præcipue, in quibus tamen Joh. Wallisio, Matheseos Professori Oxoniensi, sæpe vapulat, Longe tamen plura in illo sunt erronea, profana, & quædam, nescio quomodo, fanatica. Ejus Opera omnia prodierunt Amstelodami apud Blauwinum, 4

(ff) De Dav. Gorlæo Conf. *T. II. L. I. c. 12. §. 5.*

(gg) De Nathan. Carpentario Conf. *T. II. L. I. c. 15. §. 4.*

(hh) De Hobbesio Conf. *T. II. Lib. I. c. 15. §. 13. 14. 15.*

anno 1668. *in 4to.* Indicem in ea debemus Achilli Epsteinio. *Elementa Philosophiæ* scripsit, atque in III. Sectiones divisit, *primam de Corpore, secundam de Homine, tertiam de Cive.* Prioris Sectiones partes facit quatuor. Prima illi dicitur computatio, sive Logica, ubi de Philosophia agit in genere (cujus plane ineptam suppeditat definitionem,) de vocabulis (quorsum refert notionum doctrinam, prædicabilia ac prædicamenta,) de Propositione (ubi de Enunciationibus, Æquipollentia &c.) de Syllogismo, de Methodo. Pars II. Philosophiæ illi prima est, quam in locum secundum conjecit, eam forte ob causam, quod partem primam, velut Vocabularium aliquod & Lexicon Philosophiæ haberet. Hic agit primo de loco & tempore, uno, numero, toto, parte, infinito, minimo; Secundo de corpore & accidente, ubi de magnitudine, loco, pleno, vacuo, continuo, contiguo, motu & speciebus quantitatis; Tertio de causa & effectu, ubi de actione, passione & principio; Quarto de potentia & actu; Quinto de eodem & diverso; Sexto de quantitate; Septimo de Analogismo, ubi de proportionibus Arithmeticis & Geometricis Mathematico modo agit; Octavo de recto, curvo, angulo & figura. Pars Tertia de rationibus motuum & magnitudinum agit, ubi integra Geometria & Statica tractatur; Pars quarta de natura & ejus phænomenes, ubi primo de sensione & motu animali; Secundo de universo & sideribus; Tertio de luce & calore, & coloribus; Quarto de frigore, vento, glacie, &c. Quinto de sono, odore, sapore & tactu; Sexto de gravitate. Sectione secunda de homine pauca admodum habet, de ipsius constitutione & natura, plura toto libro de natura visionis affert, & plane ἀμεθόδως integram Optices doctrinam proponit, quanquam negari non possit, doctrinam illam bene ab ipso esse excultam. In Tertia Sectione de cive, novam sibi viam invenisse visus est, qua demonstraret Monarchiam. Liber ille paradoxis sententiis plenissimus est, uti & alter, qui illi subjungitur sub Titulo *Leviathanis*, in quo monstrosa proponuntur dogmata, tam Theologica, quam Physica & civilia. Si vero verum fateri velimus, ille Scepticismi Moralis propagator est, quo perniciosior doctrina in societatem civilem inferri non potest. Multos habuit e popularibus suis Antagonistas, de quibus hic differendi locus non est.

5 Fuerunt etiam ex Anglis alii Novatores, tum etiam e Gallis, quorum adeo celebre nomen non est; neque adeo nova quædam principia invenerunt, quam e Veteribus quædam recoxerint, aut alia forma proposuerint. Quidam etiam confuse omnia tractarunt, & partem tantum aliquam doctrinæ naturalis attingerunt. Fuit pene Enthusiasta in Philosophia naturali ROBERTVS FLVDDIVS, Vir cetera magni & profundi ingenii, qui multa veterum Rabbinorum & Cabalistarum dogmata resuscitavit, multa ipse commentus est, ut habebat ingenium phantasmatum valde fœcundum, quod vel mirabiles illæ picturæ, quibus cum ordinem creationis rerum repræsentat, tum alias operationes naturales, innuunt. Inprimis ridiculus est, quomodo de causis morborum philosophatur, ubi aliquod sanitatis fortalitium depingit, atque circa quemlibet fortalitii angulum angelos custodes disponit, & morborum quasi averruncos, quorum etiam nomina novit, *ceu digitos unguesque suos*, in magnam,

cre-

credo, eorum familiaritatem admiſſus; his opponit e Dæmonum grege Genios illos morbificos, qui a partibus ventorum cardinalium morbos ſingularum plagarum genio familiares immittunt, omnes nigro ore ſqualentes & larvatos, & *neſcio quos vultus imitantia ſigna ferarum.* Illic vermiculi quidam barbati apparent, vel locuſtæ, vel crabrones, atque hic ſinguli pene morbi ſuas figuras habent; tanti eſt ſapere. In omnibus his commentis non tamen nihil plane eſt, quod laudari mereatur. Fuit enim in illo ingenium μηχανικώτατον. In omni Matheſeos parte quædam ſcripſit, ac nova etiam non pauca invenit, quæ poſtea Kirchero, aliisque, in prædam ceſſerunt. Duo principia illi ſunt quaſi Catholica, in quibus univerſam Phyſicam ſuam & Medicinam fundat, virtus Septentrionalis & Auſtralis, ſecundum quas omnia diſponit. Virtus Septentrionalis eſt illi principium condenſans, virtus Auſtralis principium rarefaciens. Quod idem eſt, ac ſi quis rarefactionem & condenſationem principia Phyſices ſtatuat, quod fecit Kenelmus Digbæus, qui paulum aliter hoc in argumento verſatus eſt, & pulchrius principia iſta ornavit, atque omnia Phyſices φαινόμενα ad ea reduxit, *in Demonſtratione immortalitatis animæ rationalis*, Anglice ſcripta, & Latine etiam Pariſ. A. 1651. *in fol.* ac Francof. *in 8vo*, cum gemina *Præfat. Metaphyſica* Thomæ Angli, Digbæo ὁμοψήφȣ, edita, *Tractatu priori.* Cui *Demonſtrationi Libros V. Inſtitutionum Peripateticarum* addidit, ut manifeſtiorem redderet ſuæ Philoſophiæ (quam ad mentem veteris Peripateticæ inſtitutam vult eſſe) cum Ariſtotelica convenientiam. Ac ſunt profecto, in quibus Digbæo, quam Carteſio, malim ſubſcribere, etſi hic in aliis oculatior fuerit. Idem eſt, ac ſi quis calorem & frigus principia naturæ ſtatuat, vel ignem & terram ſecundum Teleſium, adeoque his non niſi terminis variatur. Unde videmus, etiam in naturali Philoſophia cramben eandem ſæpius recoqui, ac easdem carnes opponi, variatis juſculis. Roberti Fluddii *Opera* aliquot Voluminibus collecta ſunt, ac edita Londini, ſed rariores ſunt quidam ejus *Operum Tomi*, quod Magica quædam in illis contineantur, quibus vehementer addictus fuit Fluddius, quo nomine etiam male apud populares ſuos audivit. Primæ quoque illorum editiones ſunt optimæ, quod in poſterioribus multa ſint omiſſa, *Philoſophia Moſaica*, Goudæ A. 1638. *in fol.* impreſſa rarior eſt, & inter Pontificios prohibita. Nullum non divinationis genus attingit, ac non parum iis tribuit. In Aſtrologicis, in diebus Electitiis, in furtis inquirendis, & ſimilibus variis vetitisque artibus, ſua quædam præcepta ponit. Cogitandi modum in nobis & ſpeculationes illas rationum, mirifice quodam in loco, videlicet in libro *de myſtica cerebri Anatome*, ob oculos ponit. Solent ab Anatomicis illic delineari genitalia membra utriusque ſexus, quod proceſſus quidam & ſinus, eum in modum, figurati ſint. Hic Fluddius invenit, non quod pueri in faba, illic dicit generari cogitationes; quod mihi mirum viſum eſt, cum ego aliquando *joculare carmen de Ente rationis* ſcriberem, &, ferente ita genio carminis, joci gratia finxiſſem, illic generari Entia rationis, poſtea, cum incidi in iſtum Fluddii librum, quod ne ſomniando quidem cogitaveram, inveniſſe

me,

me, serio hæc asseri a Fluddio. Tota ejus Medicina mirabilibus referta est paradoxis, mirabiles habet morborum definitiones & divisiones. Legatur liber ejus *de morbi Essentia.* Ratione totius Macrocosmi dividit morbos in Empyreos, æthereos, Elementares, tenebrosos, in plaga Septentrionali procreatos, tenebrosos, ex plaga occidentali ortos, præternaturales æstuosos, ad plagam meridionalem spectantes. Ergo Sphærica nunc opus habemus, ut intelligamus morborum naturam. Fundat vero omnem hanc Philosophiam suam supra Septentrionalem & Australem potentiam in natura, ut jam dixi, cujus mensuram quasi ob oculos ponit Thermoscopium. Ex eo omnium rerum pene causas deducere laborat. Urinarum ac pulsuum mysterium ex eodem Thermoscopio demonstrat. Vera autem & ordinata ejus principia ista sunt. Principia illi sunt vel primaria, vel secundaria. Primaria sunt tenebræ, sive materia prima. Materia omnium rerum secunda sunt aquæ. Lux divina illi est essentia centralissima, omnia creans, informans, vivificans & movens. Secundaria illi principia sunt, vel activa, ut calor & frigus, vel passiva, ut humiditas & siccitas. Sympathiam lucis, Antipathiam tenebrarum sobolem facit, Spiritum quoque atque animam mundi statuit. Quæ omnia, quam sint confusa, quivis videt. Neque enim ordinata illa inter se sunt, aut satis cohærent, neque ullam demonstrandi vim habent. Quid enim causæ subest, quare tenebras inter principia ponat, quæ mera sunt privatio, ut adeo ineptum sit, materiam illas facere. Quando principia activa frigus & calorem facit, in eo ὁμόψηφος est Telesio, qui tamen multo elegantius principia ista sua deducit. Passiva principia, humiditas & siccitas, non separata sunt a prioribus, qualitates enim sunt, quæ calorem & frigus consequuntur. Porro Sympathiæ & Antipathiæ nomina non sunt, nisi nomina, atque nihil positivi in natura notant, quare inepte, vel ad lucem, vel ad tenebras, referuntur. Non defuere, qui ejus Philosophiam oppugnarunt, Pet. Gassendus & Marinus Mersennus, Galli, multo illo quidem in Disputationibus præstantiores. Eusebius de Sancto Justo, ut se vocat ficto nomine, librum itidem contra illum scripsit, quo hæreseos, impietatis, ignorantiæ, illum accusat. Fraternitati Roseæ Crucis etiam se immiscuit Fluddius, pro qua *Apologiam,* sub ficto nomine *Rudolphi Otreb,* scripsit.

6 Inter Gallos etiam fuit aliquis HENRICUS de ROCHAZ, in Physicis Novator, sed e Chymicorum familia, qui aliqua ex Bernh. Palissio, aliqua ex Nuysementii principiis de sale universali, desumpsisse videtur. Scripsit quædam *de Aquis Metallicis, ac secretis fodinarum Metallicarum,* quibus docuit rationem acidulas artificiales conficiendi. Librum edidit Gallica lingua sub *Physicæ Reformatæ* Titulo, cujus in principio refutat errores vulgares circa Elementa. Neminem esse statuit, qui primam omnium rerum compositionem nosse possit, nisi Deo creanti adfuerit, omniumque testis αὐτόπτης exstiterit. Soli itaque Deo perfectam omnium rerum cognitionem esse ait. Nobis tantum a posteriori, scil. per ἀνάλυσιν, res nosse datum esse, quæ scil. secundum principia Chymica instituenda. Porro demonstrat illa, quæ vulgo habentur Elementa, præcipue vero ignem & aërem, non ingredi constitutionem misti.

misti. Deinde de principiis uberius agit; salem facit principium, corpora consolidans, quod in vegetabilibus oleum, pinguedinem in animalibus, sulphur in metallis, statuit. Quod Mercurius illi in metallis, aqua & humor est in reliquis corporibus. Aqua illi omnis nutritionis principium. Nec opus esse putat, ut terra illi immisceatur, neque immisceri poris posse, quam opinionem tamen falsam esse existimo. Aquam vero se corporificare per spiritum aliquem vitæ insitum. Ulterius totam terram ex aqua confectam esse autumat, neque Deum duplicem, sed simplicem tantum materiam creasse, quæ aqua fuerit. Cumque dicatur *Genes. I.* Spiritum, incubantem aquis, divisionem fecisse inter aquas & aquas, ex eo aquam omnia fuisse probare contendit; qua tamen interpretatione falsus esse mihi videtur, cum dicatur illic a Deo non sola tantum aqua, sed terra & aqua, creata. Corporum positivas qualitates facit calorem & humiditatem, siccitatem & frigus privationes statuit. In altera parte operis sui morborum causas, e tribus Chymicorum principiis, deducit, & quomodo secundum eadem fieri in illis Medicina possit, tradit.

7 GVILH. GILBERTVS, Glocestriensis Anglus, Medicus Regius, *in Philosophia nova de Mundo nostro sublunari,* Amstelod. ap. Elzevirium, anno 1654. *in 4to,* edita, etiam Novator est in Physicis, ab Aristotele dissentiens. Impugnat enim Elementorum Quaternarium, transmutationem & mixturam, vacuumque statuit duplex, separabile & inseparabile. Ad doctrinam Magneticam, quam (uti *P. II. c. 32, §. 2.* dicetur) primus cum cura excoluit, specialia multa in Physicis reduxit speculationibus. Ita enim solet fieri a multis, immoderatius in una affectione demonstranda versantibus, ut eam deinde ad omnia referant, similes illi Philosopho Musico, qui animam per harmoniam definiebat, taxatus ideo a Cicerone, quod nollet ab arte sua discedere. In cœlo & sideribus Gilbertus non agnoscit quintam aliquam naturam & essentiam immutabilem, sed generari illic & mutari statuit corpora. De fluxu quoque & refluxu maris multa habet non spernenda. *Dan. Sennerti* Physica ab Aristotelica non adeo differt, nisi quod materiam primam, mutationem Elementorum, & similia specialia dogmata, impugnet. Eam *Joh. Sperlingius* Wittebergæ professus est non sine applausu. Sed potius ille declamat, quam demonstrat, nec ad ἀκρίβειαν Cartesianorum, methodumque demonstrandi Mathematicam, accedit, sed semper formas, qualitates occultas, sympathias, & similia ignorantiæ vocabula, pro rationibus affert.

CAP. XVI.

DE PARACELSO, EIVSQVE SECTAE PRINCIPIIS.

§. I. *Phil. Aureolus Theophrastus Paracelsus magiæ falso accusatus. Dotes ingenii ejus, & in Medicinam merita.* Πολυπραγμοσύνη *in Theologicis excusatur.* 2. *Doctrina*

Doctrina ejus ac Chymicorum de tribus corporum mistorum, in qua resolvi eadem iterum possunt, principiis, Sulphure, Mercurio, & quem ipse primus super addidit, Sale, Metallorumque speciatim ab his productione, explicatur & defenditur. 3. *Illustrantur hactenus dicta exemplo spiritus vini, de quo, an in priorem vini statum reduci possit, disquiritur.* 4. *Continuatur defensio principiorum Chymicorum contra horum Adversarios, & Rob. præsertim Boylii Chymistam Scepticum.* 5. *Historia Chymiæ e Conringii & Borrichii Scriptis contrariis, Autorisque* de Transmut. metall. Epistola, *haurienda esse monetur, & de Chymicis Græcis ἀνεκδότοις, Thomæque Reinesii in illos* Notis, *quædam adduntur.*

1 PEnultimus ille, quem nominavimus, *Henricus de Rochaz*, e PARACELSI *(ii)* Schola fuit, qui circa id tempus mirabilem aliquam Philosophiam & Theologiam instituit, ad cujus exortum, velut ad novi cujusdam sideris exortum, omnes sunt excitati. De vita ejus viri, moribus & studiis, multa traduntur ab aliis, integris libris. Laudatur enim ab his, culpatur ab illis, nec defuere, qui Magiæ crimen illi imputarunt, a quo tamen illum liberat Gabr. Naudæus *in Apologia hominum eruditorum, pro Magis habitorum;* ac solet esse hoc familiare convitium in viros singulari doctrina & inventis illustres. Ipsi Chymiæ veteris Professores, Andr. Libavius *(in Exam. Philosophiæ recentis,)* aliique, ipsum, tanquam Sophistam, exclusum ivere. H. Conringius, *in Libb. de Med. Hermet.* parum æque de illo judicat, sed, ut fieri nonnunquam solet, studio partium abrepti, ne quidem virtutes laudare possumus. Recensuit is quidem, e Melch. Adami *vitis Med.* nonnulla in ignominiam Paracelsi ab aliis dicta, sed ea subticuit, quæ erant in laudem. Fuisse in Paracelso maximum ingenium, ac perspicacissimum ad res naturales contemplandas, nemo certe negare poterit, qui quidem sine affectu judicaturus est. Magnam quoque lucem arti Medicæ intulisse certum est, quanquam ringantur & fremant sectæ adversariorum. Si manus a Theologia abstinuisset, neque dogmata sua ad fanaticam aliquam & Enthusiasticam Philosophiam extendisset, plus sibi laudis, invidiæ minus, parasset. Sed ferenda sunt in homine, in exemplum certe seculi nato, levia illa vitia, & grato animo accipienda, quæ ille in genus humanum contulit beneficia. De mirabilibus ejus remediis in morbis desperatis plurima sunt experimenta, quorum aliquot consignavit Melchior Adami *in lib. de vitis Medicorum Germanorum.*

2 Physicam doctrinam ad tria illa vulgo decantata principia redegit, Salem, Sulphur & Mercurium, quibus omnia mista corpora, velut Elementis quibusdam, constare credit, in quæ etiam arte resolvi possint. Quod certe non inepte, aut imperite admodum dictum est. Primus tamen ille fuit, qui veterum illa principia metallica ad corpora omnia mista extendit, addito insuper principio salis. Et quidem vetus illa Chymicorum Schola duo agnoscebat principia, quibus metalla constabant, Sulphur

(ii) De Paracelso, ejusque Philosophia & Medicina, Confer. *Tom. II. Lib. I. c. 15. §. 16.*

phur & Mercurium, quorum inter se mistura efficerentur corpora ista, quæ metalla vocamus. Sunt vero illis Sulphur & Mercurius non nisi vapores diversi, quorum mutuo complexu oritur primum metallum aliquod immaturum & volatile, quod deinde, pro ratione caloris, a quo excoquitur, pro puritate vel impuritate loci, in quo producitur, varias aliquas species subit. Nam, ubi vapores illi purissimi sunt, citra aliquam peregrinorum salium, vel terrarum impurarum accessionem, aurum fit & argentum, ubi vero accidunt impura Sulphura, & externa corpora metallica, conficiuntur impuriora, qualia sunt cetera illa præter aurum & argentum. Est vero illis unus idemque in omnibus metallis Mercurius, seu aqua quædam metallica, aquæ elementari toto genere dissimilis, quæque nomen aquæ non nisi improprie habet, & ob quandam analogiam, quoniam scil. respectu suorum compositorum se habet, ut aqua, quæ in illo dissolvuntur, quemadmodum corpora cetera in aquam, unde composita sunt, paulatim dissolvi possunt, quia ea quasi glutinis cujusdam instar est, quo compinguntur corpora illa supraterranea, debilius mista, quam corpora metallica. At vero metalla, quæ singularem aliquam classem rerum naturalium constituunt, & quasi radices sunt, vel medulla & nucleus hujus massæ terraqueæ, propiora quædam & sibi vernacula habent principia, Mercurium scil. aquam illam metallicam, sive viscositatem illam mineralem, quæ quasi materia communis est omnium metallorum. Sulphur vero, alterum illud principium, est pinguedo aliqua mineralis, vel oleaginositas metallica, non combustibilis, qualis est in corporibus supraterraneis, debilius mistis, & facile resolubilibus, sed incombustibilis, & quasi ipse ignis corporalis, nullo alio igne combustibilis & superabilis. Illud purissimum in auro est, impuritates quasdam habet in argento, summam vero fœculentiam in ceteris metallis, quibus parum sulphuris incorrupti & incombustibilis inest, & pleraque aduri & comburi possunt sulphure illo impuro combustibili. Hæc principia nemo e veteribus omni corpori naturali, præter Paracelsum, attribuit, qui tertium aliquod principium, Salem, addidit, quod nesciebat Chymicorum veterum Schola. In metallis enim, quanquam salis etiam termino nonnunquam utantur, nullus proprie sal est, qui non simul sit sulphur vel Mercurius. Paracelsus tria hæc principia primus, uti dixi, ad omnia corpora naturalia refert, illa scil. quæ mista sunt. In quo certe non est adeo reprehendendus. Est enim quidam Analogismus corporum naturalium, ac reperitur in ceteris corporibus sua quadam ratione, quod reperitur in metallis. Quanquam in animalium & vegetabilium ordine aliis illa nominibus sint appellanda. Quare Mercurii nomine significatur illud, quod humidum est in corporibus, præcipue vero illud, quod volatile, ut in plantis & animalibus spiritus, atque in fermentatis liquoribus cerevisia & vino, qui omnium primi distillatione separantur. Hunc aliqui cum sulphure confundunt, quod scil. utrique & calor, & motus, & volatilitas, conveniat. Sed est tamen omnino inter Sulphur & Mercurium distinctio. Quanquam enim Mercurius & Sulphur in spiritibus sæpe conjungantur, differunt tamen partes istius spiritus. Partes enim oleaginosæ & pingues subtiliores, quæ Sulphuris nomine veniunt, una cum spiritu propelluntur. In Mercurio itaque humor est, in sulphure pinguedo, in sale fixitas quædam & soliditas. Triæ hæc ferme

demonstrari possunt in uno quoque corpore misto, si analysis per ignem instituatur, quæ distincta illa mista principia nobis producit. Quæ principia inter se possunt misceri quasi & confundi, nam nulla pars spiritualis, sive Mercurialis adeo solitaria est, quin habeat sibi adjunctas partes aliquas sulphureas, imo etiam salinas. Raro enim ita separantur partes istæ, ut non vicinas etiam abradant. Sic in oleis etiam sales volatiles habemus aut in spiritibus, ut exinde pateat, ita divisa esse & confusa inter se ista principia, ut non omnia simul solvantur, sed conjuncta etiam remaneant. Ideoque singula illa tria principia partes habent volatiles & fixas, particulas scil. magis vel minus mobiles. Quæ autem inter omnes quam maxime sunt mobiles, illæ omnium sunt purissimæ & præstantissimæ.

3 Distingui ergo eum in modum corpora mista posse, ipse ἀνάλυσις per ignem docet, quæ certe non videtur novas species producere, quæ quorundam sententia est, sed illa, quæ latitabant, in conspectum proferre, separatis illis, quæ fœculenta erant & non nisi crassam aliquam molem & materiam exhibent. Quis enim existimet, e. g. spiritum vini esse speciem, ab ipso vino diversam, vel per ignem demum productam. Quod enim nobis objiciebat aliquando homo, istius sententiæ patronus, posse scil. ex spiritu vini & aqua iterum vinum fieri, si misceantur, quandoquidem novam speciem non velimus admittere, id ridiculum est. Vinum enim, cum liquor sit fermentatus & fermentationis beneficio ita mistus, vinculo hoc soluto per solam misturam in priorem statum reduci non potest. Est enim hæc confusio tantum liquorum inter se, fermentatio vero minimarum particularum inter se translocatio, interno aliquo motu excitata, quæ si reddi posset per artificium spiritui vini & phlegmati, inter se mistis, ac illæ etiam particulæ reponi, quæ in auras evolarunt, nova iterum fermentatione vinum produci posse non dubito. Quanquam proportio illarum partium deprehensu difficilis foret. Atque rem non omnino impossibilem esse, vel ex eo patet, quod, si liquori, ex uvis expresso, aliqua spiritus vini nobilissimi pars additur, vinum multo generosius evadat, auctis scil. istis spiritibus internis, in liquore contentis, per accessionem externorum. Quomodo in vino præparando multa sunt arcana, magnum profecto habitura momentum in re naturali, si ea omnia scirentur. Multa adhuc latitare existimo, quæ deprehensa magno commodo esse possent.

4 Argutias itaque tantum captare mihi videntur & sophismata, qui tria ista corporis misti principia impugnant, quæ quanquam per se prima non sint, sunt tamen prima ratione mistionis; ex iis enim proxime constant corpora, atque in illa proxime resolvi possunt, ut novas hic species produci non sit credendum. Nam, cum leni igne, eo scil. quo natura in compositionibus & generationibus rerum utitur, mista illa dissolvuntur, nihil aliud infertur partibus misti corporis, quam motus, ideoque simul ac calor incipit, incipiunt moveri in misto corpore particulæ maxime mobiles, quarum motus sensim continuatur calore continuato, ideoque divisio fit

inter

inter partes, quæ constituebant totum illud, quarum partium distinctionem ex ipsa specie externa, & proprietatibus ejus, deprehendere possumus, ideoque nihil novi hic generatur, sed, quod ignotum erat, detegitur. Quod si vero ignis instituatur ultra modum, violentus sit & destructivus, tum partes maxime mobiles, vel avolant, vel, si clausæ sunt, inficiuntur mistura reliquarum partium magis fixarum, per illam vim contra naturam suam propulsarum. Neque dicam de fuliginibus ligni vel carbonum, ex intenso illo igne particulis propulsis pro minima commistis, unde ἐμπύρευμα aliquod peregrinum infertur partibus destillatis. Atque tum certe, cum omnes inter se partes confunduntur, quasi nova aliqua species videtur produci. Atque in istis principiis nobis subsistendum est, naturam corporum mistorum indagaturis. Nam, si ad remotiora aliqua transimus, quibus etiam ista principia constant, nihil amplius sensu deprehendimus, sed ex intelligentia rerum nobis fingimus, sive ab Atomis illa arcessamus, sive a quibusdam formis, quæ omnia dubitationis & fictionum plena sunt Principiorum Chymicorum insufficientiam integro libro, cui titulum *Chymistæ Sceptici* facit, demonstrare voluit ROBERTUS BOYLE, argutus quidem ille & ingeniosus, sed a quo tamen ego dissentire malo. Nam, nisi aliquis finis modusque argutiarum statuitur, pro rebus tandem ipsis umbras captabimus, & inania quædam simulchra. Subsistere autem nos posse, in mistorum natura deprehendenda, his in principiis, arbitror. Quanquam non negem, esse φαινόμενα naturalia, in quibus ulterius progrediendum est. Sed in iis, cum possimus quædam vi ingenii, non falso examine, deprehendere; multa tamen sunt, in quibus ingenio tantum locus relictus est, cujus fiducia freti causas, vel damus, vel rejicimus.

Nolo nunc quicquam de veterum illa doctrina chymica prolixius differere, cum id abunde a nobis præstitum sit in Epistola, quam *de transmutatione Metallorum* scripsimus. Legi possunt in illo argumento libri in utramque partem scripti, Hermannus Conringius *in Medicina Hermetica*, qui aliquanto iniquior est in Chymiam veterum & recentiorum, & Olaus Borrichius in doctissimo libro, quem de *ortu & progressu Chymiæ* edidit, ac alio, quem adversus Conringium scripsit *de Sapientia Ægyptiorum*, in quibus operosus est in refutandis Conringii sententiis. Hic prolixe disquiritur de primis in ista doctrina Scriptoribus, quando illi vixerint, quosque libros ediderint. *(kk)* Ii Autores Græca lingua in Bibliothecis, Regia Parisiensi & Augustana asservati fuerunt, atque eo forte tempore in Italiam & Galliam importati sunt, cum anno Christi 1453. everso Imperio Constantinopolitano, Græci exules, Bessarion, Chrysoloras, Lascaris, Argyropulus, in Italiam & Galliam confugerunt. Ex codice Augustano codex Bibliothecæ Altenburgensis descriptus est, quem ex ista Bibliotheca, per amicum sumus adepti, multis in partibus mutilum. Nam in eo non inveniuntur, quæ Salmasius in codice Parisiensi legerat de artificiali unionum confectione. Notas Thomas Reinesius margini adjecit, ac multa loca emendavit,

(kk) De MSStis Chymicis Græcis vetustis, etiamnum reliquis, Autor *Tom. I. Lib. I. cap. XII.* prolixius disseruit. De Herm. Conringii & Ol. Borrichii Scriptis de Chymia contrariis paulo ante, *ad Lib. hujus Cap. IV. §. 1.* quædam sunt annotata.

addita quoque est ejusdem de ætate horum Autorum Dissertatio. Vetustissimi Autores in Annum Christi 400. incidunt. Nam, quæ sub Democriti nomine prodiere, supposititia habent omnes; quanquam Borrichius non omnino supposititia esse velit, sed extitisse quædam ejus generis scripta, veterum quorundam autoritatibus probare contendit. De recentioribus hujus Studii cultoribus legi amplius potest Epistola nostra.

CAP. XVII.

DE PHILOSOPHIA NATVRALI RENATI CARTESII, ET ASSECLARVM.

§. 1. *Laus Cartesii. Philosophia ejus immerito Theologis suspecta, & Atheismi, cui Aristotelica potius viam sternit, insimulata. Asseclarum ejus dogmata impia Cartesio non imputanda. Judicium de Gisb. Voëtio.* 2. *Cartesii quatuor de philosophandi ratione Regulæ, e* Libro de Methodo, *& Philosophemata ejusdem Physica, Generalia & Specialia* e Principiis Philosophiæ, *breviter recensentur.* 3. *Scripta illius reliqua enumerantur, illorumque Editores.* 4. *Philosophiæ item illius Epitomatores & Scriptores Systematici, Henr. Regius, Jac. Rohault, Joh. Tattinghof, Franc. Bayle, Ant. le Grand.* 5. *Commentatores in eandem, Joh. Claubergius, Dan. Lipstorpius, Jac. Rohault, Cordemœus, Thom. Cornelius, Joh. de Raey.* 6. *Cartesiana Principia suis miscuerunt Rob. Boylius & G. G. Leibnitzius.* 7. *Adversarii potiores Philosophiæ Cartesianæ, præter Scholasticos, Franc. Willh. Baro de Nyland, & in motus præsertim doctrina, Gallus Anonymus, Joh. Alph. Borellus & Henr. Morus, ad Enthusiasmum proclivis.* 8. *Cartesianæ Physices mira subtilitas laudatur, sed & incertitudo simul agnoscitur.* 9. *Henr. Mori judicium de nævis illius, vel a simplici inadvertentia, vel ab astutiæ honestæ studio, vel a nimia Mathematicæ certitudinis affectatione, ortis, exemplis, dogmatum de brutis avtomatis insensatis, causis finalibus non investigandis, motus causa efficiente & mensura, aliisque, illustratum.*

1 ACcedimus jam ad decantatissimam nostri seculi Philosophiam, cujus Autor RENATVS CARTESIVS, (*ll*) Gallus, perspicacissimi vir ingenii, & Mathematicorum studiorum peritissimus, quorum ministerio in omnibus Physices hypothesibus usus est. Variis agitata fuit fatis, cum primum orieretur, laudata ab his, culpata ab illis, adversarios tamen nacta est plurimos, inprimis Theologos, qui, nescio quas, insidias sibi ab illa metuebant, in quo tamen falsos eos fuisse, res ipsa docet. Quod enim illi maxime impugnant, adeo planum & perspicuum est; ut

(*ll*) De Renato Cartesio, ejusque Doctrina & Secta Philosophica, confer *Tom. II. Lib. I. c. 15. §. 5-12.*

ut sensus suos negent, qui adversum ista loquuntur. Quanquam non negem, quosdam e Cartesii Discipulis latius extendere illa, quam ipse olim Cartesius, satis quidem in sententiis suis modestus. Quod tantum abest ut Cartesio imputari possit, ut pene hoc cum omnibus commune habeat. Nihil enim a quoquam dici potest, quod non in sensus pravos possit corrumpi, ubi malum ingenium accesserit. Sane ex ipsis Peripateticorum principiis fuere, qui Atheismum, qui animæ mortalitatem, propugnarent, cum alii tamen, & ipsi quidem Theologi, ex iisdem principiis, diversa doceant. Non possunt certe Cartesius & Asseclæ præstare, quod infamis ille Dissertator *de Philosophia Scripturæ Interprete* (Eleutheropoli A. 1666. *in* 4.) Cartesiana principia ad dogmata sua Theologica Paradoxa detorqueat. Cui Ludov. Wolzogenius, Prof. Traject. Libello eximio *de Scripturarum Interprete* mascule respondit, ac paucis pagellis Nicol. Arnoldi *in Theologia Philosophiæ Domina*, Franeq. 1667. *in* 12. Prudens est & necessaria circa abusum Philos. Cartesianæ *Admonitio* Balth. Beckeri, Doct. Theologi, Vesaliæ 1668. *in* 12. edita. Qua cum conferri possunt, quæ de vero ejusd. usu Sam. Maresius, Brunius & Pet. ab Andlo scripserunt. Fuit vero ista Cartesii Philosophia magis istis criminationibus subjecta, quod ad sensum magis doctrinam suam reduxerit, atque eum normam hypotheseων suarum constituerit. In quo quidem ille nihil perperam facit; nam qui alia ratione naturam speculatur, in multa fanatica & inania incidat necesse est. Sed qui illud, per imperitiam suam, non assequebantur, miros statim clamores excitabant de perversis quibusdam & hæreticis sententiis. Id certe ex omnibus constat Cartesii scriptis, neminem majori studio & conatu in id incubuisse, ut demonstraret animæ humanæ immaterialitatem, & per consequens immortalitatem, & existentiam Dei; quæ duo certe capita ostendunt, longe illum abfuisse ab isto crimine, quod illi imputabant adversarii. Nemo enim e veteribus illis, nec Aristoteles ipse, cujus passim principia in Scholis recepta sunt, id data opera egit. Omnia enim apud illum super hoc argumento sunt tenebricosa, suspecta, ambigua, & jam in hunc, jam in illum sensum, flecti possunt. Unde non desunt, qui expressis verbis asserant, Aristotelem statuisse animam hominis mortalem. Magis forte pius est Cartesius, quam illi, qui Cartesianam Dei in nobis Ideam scriptis impugnarunt. Quorsum spectat Lib. cujusd. Steph. Ezeckii, qui, in *prima sua veritate defensa* (Traj. 1666. *in* 12.) acerbe istoc nomine Cartesium, ejusque asseclas, perstringit. Quod historiam vitæ & Operum Cartesii attinet, prodiit non ita pridem libellus aliquis singularis de hoc argumento scriptus a M. Joh. Tepelio. In quo simul exponuntur variæ ejus conflictationes cum Theologis, e quibus præ ceteris habuit antagonistam Gisbertum Voëtium, hominem magnæ quidem doctrinæ & variæ, sed nulla perspicacitate animi præditum.

Primum Opus, quod Cartesius scripsit, *liber* fuit *de Methodo*, quo IV. Regulis omnem philosophandi rationem complexus est. Prima est, ut nihil unquam veri admittatur, nisi quod quis certo & evidenter verum esse cognoscat. Secunda, ut difficultates, quas esset examinaturus, in tot partes divideret, quod expediret, ad illas com-

commodius resolvendas. Tertia, ut cogitationes ordine promoveret, incipiendo a rebus simplicissimis, & paulatim ad difficiliorum & magis compositorum cognitionem ascendendo. Quarta, ut perfecte singula enumeraret, & ad omnia circumspiceret, in mediis quærendis, & difficultatibus percurrendis. Primum ex eo, quod dubitet & cogitet, demonstrat, quod sit, unde existentia sui, & dubitatione de rerum essentiis, ad demonstrationem excellentioris naturæ, divinæ scil. procedit, naturalium rationem ex arte factis explicat, cum formas illas substantiales non agnoscat. Potissima vero naturæ phænomena e solo motu, & habitudine partium, explicari posse demonstrat. Natura nihil illi aliud est, quam corpus, quod trinam dimensionem habet, sequestrata omni ratione duritiei, asperitatis, gravitatis, &c. cum sola trina dimensio illi corpus constituat. Hinc vacuum, ut impossibile, in natura dari negat, formam in solo homine substantialem agnoscit, cum anima humana sola sit actionum humanarum conscia atque per se operetur. Ceterarum rerum formæ nihil aliud illi sunt, quam accidentium congeries. Inter accidentia principem locum tenet motus, tum quies, figura, situs, magnitudo. Tria illi sunt Elementa. Primum Elementum est materia quædam subtilissima, pernicissime agitata, fluida, nullius figuræ tenax, sed quæ facile corporum adiacentium figuras induat. Illud in sole, stellis, igne & lucidis corporibus, potissimum regnare ait, & meatus corporum occlusissimos pervadere. Secundum Elementum ipsi ex globulis minutissimis componitur, quod æthersam substantiam efficit. Tertium ex materia densiori, & particulis ramosis, aut aliter figuratis componitur. E quibus partibus crassioribus terra, aqua, aër, omniaque mixta corpora, componuntur. Ex primo illo & secundo Elemento vortices suos efformat. Cœlestis enim materia, quæ globulis secundi Elementi constat, circa centrum commune tota in orbem veritur, & quantum potest, a centro removeri nititur, &, nisi proximi vortices obsisterent, hinc magis ac magis recederet. Unaquæque autem stella proprium sibi vorticem & cœlum vindicat, in cujus medio celerrime agitatur. Unicuique vortici sui sunt poli & cardines. Vortex, in quo nos sumus, quique Planetas omnes complectitur, sex aut pluribus vorticibus ita circumdatur, ut motum sibi impressum, quam potest maxime, tueatur. Ex vorticibus illis, qui duobus istis Elementis constant, primo scil. illo, materia subtilissima & globulis illis æthereis, tertium prodit Elementum, quod solares maculas, cometas, & errantes stellas efficit. Id, ex angulis, & velut scobe, secundi Elementi concisum, partes non habet æquabiles, sed aliæ aliis sunt crassiores. Singula prolixius ab ipso Autore explicantur, quomodo maculæ in sole fiant, quomodo cometæ generentur, Planetæ facti sint. Hinc, Planetas novos novos Soles generare posse successu temporis, probare contendit. Quæ an ita se habeant, definire certo non possumus, quanquam sint summa subtilitate & verisimilitudine omnia excogitata. Ex iis principiis Mathematica ratione naturalia effecta deducere laborat, & quas occultas Physici habent affectiones corporum, magnetismos, sympathias, antipathias. Eam doctrinam præcipue in *libro Principiorum Philosophiæ* complexus est.

3 Scripsit præterea *de Geometricis*, *de Opticis*, libros elegantissimos, libros etiam

de

de Meteoris. Ejus *de Passionibus animæ* aureus liber eſt, Amſtel. A. 1650. *in 12.* editus. Prodierunt itidem variæ ejus *Epiſtolæ*, tum Gallicæ, tum in Latinam linguam converſæ, quibus controverſiæ, tam Phyſicæ, quam Mathematicæ & Morales, discutiuntur. De quibus Oldenburgius *in Transact. p. 392. 810.* & *T. III. Ephem. Gall. p. 26.* conſulantur. Tractatus ejus *de homine*, multa continet, a vulgatis Anatomicorum opinionibus diſcrepantia, qui primum Gallica lingua prodiit, & in Latinam poſtea converſus a Florentio Schuylio, cujus præfatio (in Edit. Leidenſi A. 1664. *in 4to*) multa de rebus Carteſianis monet. Quoniam vero morte præventus abſolvere non potuit, LUDOVICUS FORGIUS, Med. Pariſienſis, addidit alteram partem libro, Gallica lingua ſcripto, *de anima hominis*, in quo ſecundum eadem principia doctrinam de anima explicat, cuique longam præfationem de Carteſii doctrina, non nova, ſed cum antiquis Autoribus, ipſoque Auguſtino, conveniente, præmittit.

4 Fuerunt hinc multi, qui ejus doctrinam, vel in Compendium redegerunt, vel Commentariis illuſtrarunt, vel cum ſuis dogmatibus miſcuerunt. E primo genere ſunt Henricus Regius *in fundamentis Phyſices ſuæ*, Jacobus de Rohault, Joh. Tattinghof *in Clave Philoſophiæ Carteſianæ*, Franciſcus Bayle in lib. Gallico, qui inſcribitur *Syſtema Generale Philoſophiæ*, excuſus Toloſæ *in fol.* anno 1669. Qui undecim capitibus pertractat Metaphyſica, Logica, principia naturalis Philoſophiæ, doctrinam productorum in viſceribus terræ, meteororum, ſenſibilium qualitatum, plantarum, animalium, hominis, humanarum paſſionum, & denique Ethica, Antonius le Grand *Philoſophiam veterum, e mente Renati de Cartes, more ſcholaſtico breviter digeſtam*, ſcripſit, quæ Londini edita eſt Anno 1671. Sed ſuperiori anno elegans & luculentum Syſtema totius Philoſophiæ Carteſianæ in lucem dedit, quod præ ceteris commendo, ut quod ſumma diligentia & perſpicuitate dogmata Carteſiana proponit. Cui jungi poteſt *Hiſtoria* ejus *naturalis*, in qua, per ſingula Phyſices capita, phœnomenorum Phyſicorum rationes e Carteſii Philoſophia deducit. Scripſit & idem *de carentia ſenſus & cognitionis in brutis*, ad mentem & ſententiam Carteſii.

5 Qui Commentariis illuſtrarunt, multi ſunt, præcipue Joh. Claubergius *in Meditationibus, paraphraſi, Ontoſophia, Phyſica, Logica*, Gilbertus (*mm*) *in Phyſiologia, ſeu Philoſophia nova*, (Amſtel. A. 1651. in 4to edita) Dan. Lipſtorpius *in Speciminibus Philoſophiæ Carteſianæ*, in quibus doctrinam motus præcipue tradit. Jacobus Rohault in *Tractatu ſuo Gallico-Phyſico*, Pariſiis anno 1674. edito, & poſtea etiam Batavis recuſo, Carteſiana principia pluribus deducit, & prima in parte contra Peripateticos & Scholaſticos defendit: Cordemæus, doctiſſimus autor Gallus, populari lingua Tractatum edidit *de differentia animæ & corporis*, ex mente Carteſii, elegantiſſimum & ſubtiliſſimum Opus, quemadmodum & alterum, quod *de verbo* ſcripſit. Scripſit

(*mm*) Quo jure Gvilh. Gilbertus, *Cap. XV.* 7. inter Novatores relatus, Commentatoribus Carteſii accenſeatur, anno 1596. demum nati, cum diu ante hunc inclaruerit, & Opus ſuum, *de Magnete*, anno jam 1600. Londini ediderit, non video.

& Thomas Cornelius, Consentinus, *Progymnasmata Physica*, ad mentem Cartesii, *de ratione philosophandi, de rerum initiis, de universitate, de sole, de generatione hominis, de nutritione & vita*, Francof. A. 1665. *in 12.* recusa. Adversus Aristotelem sæpe disputat, interdum quoque adv. Cartesium, quem ex Jordani Bruni hypothesibus quædam desumpsisse, *Progymn. III. de Universitate*, ostendit. Longe vero plures sunt, quos omnes enumerare opus non est. In Belgia olim Lugduni, nunc Amstelodami, Joh. de Raey celebratissimus Philosophiæ Cartesianæ Doctor est, cujus multa extant, quæ doctrinam Cartesii illustrant, scripta.

6 Qui Cartesiana principia suis, vel aliorum principiis miscuerunt, non pauci sunt. Inter Anglos præcipuus est ROBERTUS BOYLE, qui, in libris suis *de origine formarum, formis subordinatis, qualitatibus Cosmicis, coloribus, &c.* Cartesianas sententias, quod doctrinam corpuscularem attinet, & phænomena naturalia, e motu procedentia, amplectitur, cum interim multa ejus Autoris rejiciat. Motum, e quo Cartesius multam deducit doctrinam, quatenus phænomena naturalia inde dependent, diligenter evolvit Godfr. Gvilh. Leibnitius in *hypothesi sua Physica nova*, qua phænomenorum naturalium plerorumque causas ab unico quodam universali motu, in globo nostro supposito, repetit, & in *Theoria motus abstracti, sive rationibus motuum universalibus, a sensu, & phænomenis inde dependentibus.* Quos duos libellos *Societati Regiæ Anglicæ, & Acad. Regiæ Francicæ*, inscripsit, Moguntiæ A. 1671. in 12. editos, & in Anglia, jussu Societatis Regiæ, recusos.

7 Cartesiana principia impugnant Scholastici quidem multi, sed, cum e suis hypothesibus contra Cartesianos disputant, nec Cartesium satis capiunt, nec solide refellunt. Eidem viæ demonstrativæ insistere oportet, si quis contra Cartesium agere velit. Quare illos ne nominabimus quidem. Qui solidiora demonstrationibus Cartesianis opponere volunt, pauci sunt. Sunt tamen, qui, contra specialia ejus dogmata, aliqua comminiscuntur. Est quidam Franciscus Wilhelmus, liber Baro de Nyland, qui *Elementa Physica* scripsit, seu *nova Philosophiæ principia, quibus Cartesii principiorum falsitas ostenditur, ipsiusque errores ac paralogismi ad oculum demonstrantur & refutantur* (ita titulus scil. jactitat:) Liber editus est Hagæ Comitis anno 1669. & digna, quæ de illo consulatur, censura Tschirnhausii *in Medicina mentis, pag. 131.* Is non a corpore, Cartesianæ Physicæ principio, sed ipso nihilo, incipit, quod infinito æquipollere contendit, & mundi ex nihilo creationem demonstrare laborat: quod certe est ἄτοπον, & ante ipsum nemo tentavit. Aristotelico principio: *nihil ex nihilo fieri*, adversa fronte repugnat. Finitum Ens medium proportionale inter nihil & infinitum facit, quod Mathematica demonstratione ponere ob oculos annititur. Vacuum contra Cartesium admittit in natura, corporis physici rationem formalem in densitate & duritie constituit, contra quam Cartesius, qui trinam dimensionem formalem corporis rationem esse vult; hinc ad motum unicum Dei, supremi Entis in productione corporum instrumentum, procedit. Cujus regulas habet a Cartesio diversas, quæ recensentur *in Actis societatis Regiæ Anglicæ p. 2167.* Quid de sententia

ejus

ejus sentiat Christianus Hugenius, legi potest in *Epistola*, libello ejus præfixa. Quod motus vero regulas attinet, a Cartesio præscriptas, eas etiam alii impugnarunt. Gallus quidam Anonymus *de Motu locali Dissertationem*, Anno 1670. scripsit, qui regulas tradidit, a Cartesianis discrepantes, de quibus videantur *Acta Societatis Anglicæ p. 2110.* Scripsit & Johannes Alphonsus Borellus, Italus, *de vi percussionis* Tractatum, in quo occurrunt regulæ, a Cartesianis diversæ, convenientes vero cum Francisci Wilhelmi hypothesibus, quod & ipse fatetur, quanquam librum ante a se visum neget. Est & Henricus Mohre, Cantabrigiensis, qui *Enchiridion Metaphysicum*, sive *Dissertationem de rebus incorporeis*, conscripsit, sub literis nominis initialibus, H. M. editam Londini, Anno 1671. *in 4to.* In quo φαινόμενα naturalia a Mechanicis caussis, ut vult Cartesius, produci negat, sed necessarias existimat esse quasdam immateriales essentias, s. Spiritus, ad motum in natura producendum. Cartesium reprehendit, quod Definitionem motus non philosophicam dederit, quæ omni sensui & facultati rationali repugnat. Demonstrat, quod sit aliquod extensum immobile, non apparenter tantum, sed & vere, existens, distinctum ab omni materia mobili, quod spirituale & immateriale facit, totum universum omnemque materiam penetrans & sustentans, quodque, ab omni cogitatione nostra independens sit, & quodammodo divinum. Ergo spatium illud, quod vulgo vacuum possit vocari, Cartesio vero corpus, sive materia est, ob extensionem, ille revera distinctum ab omni materia facit, & spiritum incorporeum, affirmans, se ea via, qua Cartesius Deum e mundo excluserit, introduxisse iterum. Quæ sententia ejus nescio quomodo peregrina & insolita est. Neque verum est, exclusisse Cartesium Deum e mundo, quando illum non sub extensione concepit. Eam enim differentiam faciebat inter spiritum & corpus, in quo etiam consentit cum omnibus Philosophis sanioribus. Henricus Mohre vero extensionem etiam spiritui competere ait, qui in *libro suo de immortalitate animæ* prolixe ea de re agit, multisque capitibus ostendit, spiritus non esse extensione omni destitutos, adeo quidem, ut animæ humanæ, separatæ a corpore suo, figuram ovalem vel rotundam tribuat, quod certe nescio quid Enthusiasticum sapit, neque ulla ratione a quoquam demonstrari potest.

8 Atque hæc de Philosophia Cartesiana dixisse sufficiat, de qua, si meum qualecunque judicium esset interponendum, ita quidem existimo, nullam unquam subtiliorem a quoquam esse Philosophiam traditam, quæque magis conetur naturam in ipsis suis principiis deprehendere, quæ ministerio sensuum ita alte sunt excitata, ut profundius quidem mens humana penetrare non possit. Quam enim subtilia sunt, quæ de materia subtili, de vorticibus hujus universi, excogitavit Cartesius, verisimillime? e quibus hypothesibus occulta illa naturæ φαινόμενα, inter quæ præcipuum est motus Magneticus, demonstrare contendit. Quanquam ista non adeo certa sint, ut nullus dubitationi amplius locus relictus sit, puto tamen, generales istos conceptus satis bene se habere, & verissimos esse, licet in omnibus illis fortassis natura ipsa non respondeat. Quæ enim inde deducit de solium generationibus, eorumque

rumque commutationibus in terras, quæ de cometis habet, illa quidem omnia admirabiliter excogitata sunt, & fortassis ita se habent, sed fides tamen earum rerum indubitata non est, ut quæ humano ingenio deprehendi non potest, ob vastitatem objecti, ob diuturnitatem temporum, ob distantiam locorum, ob imbecillitatem ipsius naturæ & mentis nostræ humanæ, quæ, inclusa hoc corpore, ministerio sensuum tantum apprehendit, &, vel separata, fortassis non omnes illos universi recessus capit.

9 HENRICVS MOHRE peculiarem scripsit *Epistolam*, quæ reperitur inter *Opera* ejus *Philosophica*, *de Philosophia Cartesiana*, in qua vehementer eam laudat quidem, & adversus stolidos & imperitos censores defendit, sed tamen aliqua deprehendere sibi visus est, in quibus dissentire malit a Cartesianis hypothesibus, vel iis diffidere, quæ ad tria genera reducit, nimirum vel ad simplicem nudamque inadvertentiam, qualis in omnes fere mortales cadere solet, vel ad nimium, sive prudentiæ, sive honestæ cujusdam astutiæ, studium, vel denique ad enormem quandam Mathematicæ certitudinis ac necessitatis in singulis suis conclusionibus affectationem. Singulorum capitum exempla fuse illic recenset, Ad secundum genus refert exemplum illud de brutis animantibus, quæ inanimes machinas, insensataque αὐτόματα Cartesius esse fingit, quod illi lepidum commentum necesse fuit comminisci, ne brutorum animas pariter, ac nostras, ex sua philosophandi ratione, concluderet immortales. Cum enim firmiter teneret, & ut principium indubitatæ fidei poneret, ne vilissimum quidem cogitandi actum in materiam cadere, qualitercunque etiam modificatam, si agnovisset sensum inesse brutis, debuisset etiam concedere, inesse illis substantiam, realiter a materia distinctam, h. e. animam immortalem. Maluit itaque sensu privare bruta, quam turbari quæstiunculis odiosis hominum captiosorum de animarum brutorum statu post mortem. Igitur putat Morus, illi potius hoc velut κρησφύγετον fuisse assumendum, non autem veram ejus aut seriam fuisse sententiam; quod conjicere etiam liceat ex verbis Epistolæ alicujus ad Henricum Morum scriptæ, ubi ait Cartesius: *Quamvis pro demonstrato habeam, probari non posse, aliquam esse in brutis cogitationem, non ideo puto posse demonstrari, nullam esse, quia mens humana illorum corda non pervadit.* Similiter etiam huc pertinet illud, *Principiorum part. 3. Articulo 2.* de non investigandis finibus earum rerum, quas in naturæ complexu videmus. Quo monito sibi præcavit ab importunis sciscitationibus, quas de corporibus cœlestibus urgere nonnulli possent, e. g. cur Deus tot soles crearit, quibus luceant, annon in Planetis omnibus bruta animantia essent, sive homines? Ad tertium genus permulta Cartesianæ Philosophiæ deduci possunt & refert Henricus Morus illam Cartesii magnificam pollicitationem de conclusionibus ex mechanica motus necessitate, per universam suam Philosophiam deducendis. Neque enim putavit se satis securum Cartesius de certitudine eorum modorum, quibus naturæ φαινόμενα fieri asserit, si divina consilia, (quæ variis modis eadem φαινόμενα exhibere possunt) cum materiæ motusque legibus miscerentur. Ad rotationem illam

vorti-

vorticum tam artificialem, quamque ille expediri putat poſſe ſolius materiæ & motus conditionibus, altior cauſa & divinior requiri debere videtur. Nam, ut recte notat Henricus Morus, nunquam eſſet motus adeo exactus & ordinarius, ſi ad ſolum principium Mechanicum illa referantur. Refert etiam huc ſcrupuloſum illud, ut vocat, principium, quod ne tantillo quidem plus minusve motus ſit in rerum univerſitate, uno tempore, quam alio. Cujus dogmatis ratio certa dari non poteſt, neque aliter illud conſiderari, quam hypotheſis aliqua Mathematica, quæ aſſumenda eſt, ut affectiones corporum cœleſtium demonſtrentur. Ita Carteſio aſſumendum fuit hoc principium, quoniam ex motu omnia naturæ φαινόμενα deducturus erat, quod tamen an ſit in rerum natura fundatum, vehementer dubitari poteſt. Quod enim ait Carteſius, nec genios, nec animam humanam, materiam poſſe movere, ſed motus ejus duntaxat verſus hanc vel illam partem determinare, credi non facile poteſt, cum certe, ſi vim habeant ſiſtendi ac dirigendi motum, etiam movendi potentia privandi non videantur. Interim tamen nihil vetat, ex motus iſto principio pulcherrime plurimorum phænomenorum naturam explicari; fieri enim pleraque motu in natura videmus, quicquid etiam de cauſis moventibus ſit. Quod ſi cum his reliquorum Philoſophorum dogmata conferamus, nihil plane iſti dicunt, talium phænomenorum cauſas rogati, quas tamen ſuppeditat Carteſius. De ceteris videatur ipſa Henrici Mori Epiſtola, ubi prolixe recenſet, quid in Carteſiana Philoſophia proponatur, pietati & religioni maxime conveniens, adeo ut Platonicum etiam videri poſſit, quibus dogmatibus in Phyſicis nihil religioſius eſt.

CAP. XVIII.

DE CONSENSV ET DISSENSV VETERVM ET RECENTIORVM, EORVMQVE CONCILIATIONE.

§. 1. *Philoſophi, circa principia Phyſica diſſentientes, vel ſenſum ſequuntur ducem, vel intellectum. 2. Senſum cognitione confuſa ſecuti ſunt veteres qui vel totum hoc univerſum, (teſte haud ſatis tutæ fidei Ariſtotele) vel unum ex 4. Elementis, principium rerum eſſe unicum ſtatuerunt, quorum ſententiæ dextre contra detorſiones Ariſtotelis explicantur, & facile conciliari poſſe oſtenduntur. 3. Senſum, accuratiori tamen indagatione prævia, ſecuti ſunt Democritei & Epicurei, atomorum patroni, qui tamen, ſi ſe tricis omnibus expediri velint, mentem aliquam, vel naturam Æthereàm, Architecti vice fungentem, cum Democrito & Lucretio, adjungere coguntur, quo pacto ab aliis eos parum diſſentire, & Philoſophiam hanc corpuſcularem magno uſui eſſe, docetur, admiſtis tamen de ejus imperfectione, & modo legitime utendi, monitis. 4. Intellectum ducem ſecuti ſunt Pythagorici, numeris, Platonici ideis ac animæ mundi, Ariſtotelici formis ac notionibus,*

omnia, sed perperam, tribuentes. 5. Conciliabuntur hi cum sensualibus, si sensus deficiens intellectus subsidio utatur. Quamvis nec hoc pacto perfecta rerum naturalium notitia unquam sit speranda. Elogium Joh: Bapt. Hamelii.

1 ENarravimus hactenus varias Physicorum veterum & recentiorum sententias, quæ inter se discrepare maxime videntur, ut difficillimum sit, in illa fluctuatione animorum veritatem indagare. Ajunt hi, illi negant, alii deliberandum censent, atque ita nulla certitudo est, nulla veritas. Aliqui sibi conspirare faciunt alienas sententias, & hypotheses ex suo ingenio interpretantur, vel etiam vi quadam in sensus suos detorquent. Quoniam enim Analogismus rerum perpetuus est, ideo facile tali interpretationi locus relinquitur, quoniam item conceptus nonnullorum generales sunt, facile applicari possunt aliis quibusdam specialioribus. Nos jam in superioribus capitibus, non pauca adduximus, quæ ad præsentis Dissertationis argumentum pertinent. Quæ legi possunt, ne hic otiose repetantur. Hoc vero loco quasi summam eorum inibimus, ac rationes, ut ita dicam, omnium sententiarum subducemus. Quod nunc expeditius fieri potest, postquam variorum sententiæ jam tum propositæ sunt. Quantum itaque e collectione omnium illorum, quæ diximus, patet, duplici primum in ordine collocandi sunt Autores, qui Philosophiæ naturalis principia tradiderunt. Vel enim sensum sequuntur ducem, vel intellectum. Quæ duo quanquam sejungi a se non possint, nam intellectus beneficio etiam illa argumenta cuduntur, quæ ad sensum spectant; eam tamen ob causam hanc distinctionem facimus, quod aliqui magis intellectum sequantur.

2 Qui *sensum* sequntur, vel ea principia agnoscunt, quæ cognitione confusa prima esse vident; vel determinatiore indagatione, non sine opificio aliquo externo, in illa inquirunt. Qui id, quod ante pedes est, tantum vident, & confusa tantum præmeditatione ducuntur, ea, quæ oculis patent, ad principiorum classem redigunt. Quorum in numero collocare quis illos possit e veteribus, qui unum rerum principium statuebant, idque infinitum, aut hoc universum, quod oculis apparet. Quo nomine aliquos e veteribus reprehendit Aristoteles, qui tamen falsam potius sententiam affingere judicandus est, cum, ex iis neminem tam absurdum fuisse, credibile sit, qui non distinctius & determinatius de principiis locutus sit. Nam, ut supra jam diximus, qui unum principium statuebant, vel intelligebant causam efficientem, mentem aliquam, sive Deum ipsum, vel unum aliquod dissimilare, quod haberet tamen in se substantias aliquas primas & simplices, ceterorum mixtorum corporum causas. Quod dum ajebant, diversitatem agnoscebant principiorum, quanquam ordinem & numerum eorum non inibant, quem forte inire, dictante ipsa rerum natura, non poterant. Multa quidem subtiliter Aristoteles de principiis in universum disserit. Ea enim esse vel unum, vel plura, dicit. Si unum, vel finitum, vel infinitum, utrumque vel mobile, vel immobile. Si plura, vel finita, vel infinita. Si finita, vel binario, vel quaternario numero comprehensa. Si infinita, vel essentia inter se distincta, vel figuris tantum. De qua ejus argumentatione non est, ut magnopere solliciti simus, saltem illud ex eo, ut

ut verum, agnoscendum est, principia debere esse plura, non unum. In quo non tam dissentientes, quam consentientes habet veteres, ut itaque male contra illos disputet. Nam qui unum aliquod agnoverunt principium e veteribus, consideraruntillud potius, tanquam subjectum aliquod mistionis primarium, non tanquam causam aliquam internam, quanquam nihil vetat, etiam causis internis accedere posse. Ita aliqui aquam, aliqui aërem, aliqui terram, aliqui etiam ignem, universale hoc statuebant principium, non quod unice constituere corpus credebant, neque enim aliud ex eodem fieri poterat; sed quod vel vehiculi loco erat, & pars etiam ejus aliqua cederet in materiam, ut terra & aqua; vel quod princeps operationum & motus causa esset in quolibet mixto, ut ignis & aër: quandoquidem has substantias maxime simplices, & motu præditas, sensu deprehendimus. Qui omnes, quanquam sententiis discrepare videantur, re ipsa tamen unum idemque sentiunt, cum pateat ex eorum sententia, duobus debere constare principiis corpus quodlibet, uno, quod materiam substerneret, sive illud aqua, sive terra sit, (nam facile ita sentientes in gratiam redigemus, cum terra beneficio aquæ id obtinere videatur, ut mistionem subire possit, perpetuum certe terræ & aquæ sit conjugium:) altero, quod sit substantia aliqua efficax, movens & mobilis, omnium operationum in misto causa, sive id ab aëre, sive ab igne, petant, quorum corporum naturæ sunt affines, & mutuis vicibus sustentantur.

3 Quandoquidem vero id sensu comprehendi non potest, sed intellectu colligitur, quæ tamen collectio fundamentum in re ipsa habet, non contenti eo alii alia indagarunt principia, quibus illa mistorum diversitas magis probari possit. Nam, quanquam sensu deprehendere possumus, esse aliquod in mistis principium crassius, solidius, quietum, iners, stupidum; aliud vero maxime movens & mobile, efficax, operans: non possumus tamen illa nisi nominibus communibus signare materiæ & formæ, principiique passivi & activi. Sed, quid in unoquoque misto corpore sit illud, quod materiam vocamus, atque illud, quod formam, demonstrare non possumus. Quare aliam viam ingressi sunt nonnulli, quodque se non posse explicare videbant, ob rerum infinitatem, ex alia iterum infinitate remedium huic suæ ignorantiæ petierunt. Statuebant enim infinitas illas numero Atomos, easque omnes uniformes & congeneres, omnium mistorum corporum causas, itidem a sensu suo, ducti dicam, an seducti? Nam, cum deprehendere poterant etiam sensu suo, naturam rerum esse quasi in continuo flexu, crescere corpora atque decrescere, videbantque id insensibilium particularum, vel accessione, vel recessu, fieri, in eas cogitationes adducti sunt, ut corpora omnia mista non alio modo generari, aut interire, existimarent. Igitur varias fingebant motus species, qui ex Epicuri schola erant, quibus expediri orbium omnium, omniumque mistorum corporum, compositionem posse credebant, accedentibus & recedentibus, per inania sua spatia corpusculis illis minutis. Atque ita quidem certos hac sua sententia se putabant, ut quæ alii ad spiritus reducebant & mentis operationes, illi e fluxu corpusculorum suorum determinare

magno

magno conatu niterentur. Sed de iis plenius actum est in *Cap. de Epicureis*, quo dubia non pauca in medium adduximus, quæ istarum hypothesium rationes infringant, hic non repetenda. Id certum est, expedire se Atomorum suarum tricis non posse Epicureos, nisi ætheream etiam aliquam naturam in subsidium vocent, principium scilicet, quod sensu nostro comprehendi non potest; cujus rei veritas, vel invito Lucretio, istam sententiam expressit. Quique ante Epicurum Democritus hanc philosophandi rationem instituerat, mentem non exclusit, & spiritum aliquem, rerum architectum. Idem & Borello videbatur, de quo *loco supra citato*. Qui jam corpuscularem hanc doctrinam amplectuntur, non adeo diffident a ceteris, ut componi cum illis nequeant, quanquam Epicurus aliquanto longius recedat, qui tamen, vel invitus, etiam in aliorum castra compellitur. Neque enim, quia corpora mista resolvi possunt in minimas particulas, certo modo figuratas, atque e talibus iterum componi, ideo negandum est, e propioribus principiis, quatuor scilicet Elementis, aut principiis chymicis, ea componi posse. Resolutio enim corporum in minima non impedit illam e principiis propioribus combinationem, sed substantia tantum corporum imminuitur per alterationem quantitatis, ac possunt etiam in minimis particulis vel diversa esse genera corpusculorum ad corporis compositionem destinatorum, vel singula ista corpuscula adhuc sibi adjuncta habent alia, quorum commistione componitur totum corpus. Quocunque jam modo consideremus particulas minimas, videmus quidem in illas resolvi corpora posse, sed solo sensu eorum etiam corpusculorum inter se differentias non deprehendemus, nisi eas sensu examinemus, cum in eo statu sunt, ut ob conglobationem suam cadere sub sensum possint. Quemadmodum illas detegit nonnunquam ars Chymica, in quo tamen non usque adeo etiam conquiescere possumus, cum raro, vel nunquam, ita puræ sint partes illæ, quas ignis secernit, quin ex aliis etiam participent. Sed ex eo, quod præcipuum est & præponderat, facile colligimus diversitatem. Ideoque non contradicunt aliis, qui corpuscularem doctrinam sequuntur, qui tamen in eo peccant, quod e solis corpusculis omnium corporum mistiones, & rerum causas, deducant. Sed tenenda est tamen firmiter corpusculorum illa doctrina, sine qua multa nescirentur in Physicis, inprimis operationes istæ, quæ e minimorum corporum figuris dependent. Hinc enim varias affectiones sortiuntur corpora, si vel e particulis globosis, vel hamatis, vel oblongis, constent; quarum affectionum ratio pulcherrime ob oculos poni potest illa particularum figuratione. Sed, an ea sola omnia expediri possint, ego non dixerim. Quanquam enim minima certo modo sint figurata, non tamen determinabimus, an omnia corporis alicujus minima pari modo sint figurata, annon e diversis particulis constent corpora? annon aliud quid adsit, sensu non perceptibile, quod hanc vel illam qualitatem impertiat, quanquam mediante certa aliqua figura corpusculari operetur? Quiescendum itaque est in hac particularum sententia, ubi sensus subsistunt. Subsistunt autem sensus, cum nulla demonstratione, quæ sub sensum cadat, ac necessaria aliqua consequentia, conclusio evinci potest. Quare tum suspicionibus & conjecturis locus

est,

est, quarum iterum certi quidam gradus sunt. Aliquæ enim, quo propius ad sensus accedunt, aut probabilioribus argumentis colliguntur, reliquis præferendæ. Ac sunt interdum phænomena naturalia, ubi sensus nostri hebetiores sunt, quare ad eorum mensuram non sunt exigenda. Ita canes odorari possunt vestigia fugientis leporis ad dies etiam aliquot interdum, quod hominibus negatum est. Fieri tamen hoc beneficio particularum minimarum, e corpore animalis exeuntium, verosimillimum est, cum aliter id accidere non posse videamus. Multa sunt in orbibus cœlestibus phænomena, de quibus, non nisi per suspiciones & conjecturas, philosophari possumus, quoniam objectum vastitate sua excedit sensuum facultates, ideoque hic a partibus ad partes, vel ad universum argumentandum est, & ex analogismo rerum deducenda sunt, si non omni ex parte vera, tamen verosimillima. Quorsum etiam referenda sunt ista in natura phænomena, fluxus & refluxus maris, conversio magnetis ad polos, &c. quæ ex universalioribus causis dependent, quam nos comprehendere possumus. Conversionem magnetis ad polos Cartesius ingeniosissime explicuit e vorticum suorum cœlestium natura: & Boylius quoque *in libro suo de suspicionibus Cosmicis*, qui ad certum effluviorum fluxum causam illam refert.

4 Succedat jam altera Philosophorum familia, qui plus ad *intellectum*, quam ad sensum, referunt. Nam, cum viderent, a sensibus suis se destitui, nec sine causa suspicarentur, subesse aliquod altius & sublimius principium, quod in sensus non nisi a posteriori incurreret, eo deducti sunt, ut substantias aliquas spirituales, vel ex ingenio suo fingerent, vel nudis quibusdam conceptibus & notionibus quocunque modo hanc solarentur ignorantiam. Et Plato quidem hic mundum suum intellectualem & ideas, & animam mundi, confingit. Stoici ipsi materiæ Deum immerserunt. Plato, undecunque hauserit ista sua mysteria, magis ad causam efficientem, quam ad compositionem corporum respexit, & Theologum potius in Physicis, quam Philosophum agere videtur. Nihil tamen ex eo certi colligitur, ac omnia tantum conjecturis sunt & suspicionibus plena. Ideas quod attinet, quas e recentioribus Joh. Marcus Marci *in Philosophia sua veteri restituta* amplexus est, & ad rerum causas explicandas adduxit, eæ certe sunt veluti nebulæ pictæ in pariete, & mera quædam phantasmata, ad solandam ignorantiam nostram inventa. Pythagorici numeris exprimebant rerum essentias, velut quibusdam terminis & conceptibus, ut fecit Aristoteles. Neque enim numeri possunt esse rerum principia, sed quasi vestigia aliqua & indices. Peripatetici formas suas invenerunt, de quibus mira illi comminiscuntur, quæ, credo, Aristoteli ipsi in mentem non venerunt. Sunt vero illa inexplicabilia & tricarum plena. Non negaverim equidem, esse aliquid in corporibus mistis substantiale, activum, movens, sed quod tales conceptus, quales Peripatetici de iis passim habent, fundati in rerum natura sint, nemo facile crediderit: quales sunt formarum tam accuratæ divisiones & subordinationes, & canones illi, vulgaria Scholæ Cymbala, qui officinam Metaphysicam potius, quam Physicam, spirant, ac in demonstrationibus effectuum Physicorum nihil plane efficiunt.

5 Ex his itaque patet, duplici ordine tantum esse distinctas Philosophorum sectas,

atque ad eos reduci etiam posse: ipsos vero ordines inter se etiam conciliari posse, modo desistant ab excessu illo suo in sententiis. Ubi deficit sensus, recurrendum quidem ad intellectum est, ita tamen, ut illo solo non simus contenti. Mutua debent esse ministeria, nec in solo sensu subsistendum est; quanquam intellectus interdum nos fallat. Quocunque tamen modo rem instituamus, nunquam tamen deerit, quod explicari humano ingenio non potest, & ad materiæ opificem, ejusque arcanam hujus universi œconomiam, referendum est. Ceterum legi in hoc argumento meretur *liber de consensu veteris & novæ Philosophiæ*, Oxoniæ Anno 1668. *in 8vo*, editus a Joh. Bapt. du Hamel, Gallo, Viro doctissimo, qui magna cum cura sua tractat, & ex optimis seligit optima, pulchro quoque orationis flore doctrinam suam vestiens.

CAP. XIX.

DE RECTA PRINCIPIORUM PHYSICORUM CONSTITUTIONE.

§. 1. Methodus Philosophandi Eclectica in Physicis commendatur. 2. Omnium phænomenorum naturalium non possunt dari demonstrationes, ob defectum principii cujusdam spiritualis incogniti. 3. Circa corporum cœlestium naturam, solis vestigandam conjecturis, Cartesii, vel aliorum, sententiæ maxime probabiles ceteris præferendæ. 4. Principii spiritualis Operativi (animæ mundi, sive geniorum, sive cujuscunque alterius) necessitas inculcatur. Principia Aristotelica, dextre ab Honor. Fabri explicata, in Disputationibus Scholasticis possunt retineri. 5. Ad mixtorum naturam indagandam utilis est Atomorum doctrina, nec tamen sola sufficit. Addendæ sunt, principiorum instar, massæ Globi terreni majores, sive IV. Elementa (de quorum singulis dissseritur, & ignem aëremque Elementorum numero excludi non posse demonstratur,) nec non tria principia Chymica, licet nec horum ope omnia possint expediri. 6. Plura mistorum principia, per Analysin illorum, & experientiam, sunt indaganda. Cognitio Physices manca semper erit & imperfecta.

1 QUod si jam recta principiorum Physicorum ratio ineunda est, id primæ hypotheseos loco assumendum nobis est, in nullius sectæ placita absolute jurandum esse, nec illa omnia ejuranda: quandoquidem ita comparatæ sunt res humanæ, ut non omnia omnes videant, ideo quasi succenturiandæ sunt sententiis sententiæ, atque, ubi una deficit, reponendum ex altera.

2 Secundo supponendum est, impossibile esse, omnium phænomenorum naturalium Mathematicas dare demonstrationes, quanquam allaborandum sit, ut eas, quoad ejus fieri possit, habeamus. Si omnium inter se sectarum principia conferamus in uno

uno aliquo, incognito scil. principio deficiunt, quod naturæ plus quam corporeæ & spiritualis esse probabilibus argumentis colligitur, non vero ita demonstratur, ut satisfacere plenæ cognitioni possit.

Tertio, Philosophia circa corporum cœlestium constitutionem, & naturam stellarum fixarum solis, planetarum ceterorum, cometarum, novarum stellarum, cum nonnisi ex suspicionibus & conjuncturis hauriri possit, præferendæ sunt sententiæ, quæ omnium sunt verosimillimæ. Quare hac in parte quidem audiendum putarem Cartesium cum istis suis vorticibus & orbium conversionibus; quanquam non omnia, quæ ille de tribus suis Elementis, licet ingeniose, præsupponit, probem. Materia quidem subtilis agnosci potest: non enim puto eam quicquam differre ab æthere, vel quinto illo elemento Peripateticorum. Secundum ejus & tertium Elementum redigi etiam ad communia principia potest. 3

Quarto, cum intellectualia principia ponenda etiam sint in natura, poni potest principium aliquod spirituale Operativum, quod tamen cum Stoicis Deum, immersum materiæ, & operantem, non audebimus appellare, quanquam fortassis, cum concursu divino generali omnia fiant, etiam speciale aliquid accidere in natura possit, quod fieri nos non existimamus, semper ad alias causas reducentes, ne videamur veteri aliquo & universali principio ignorantiæ effugium quærere. Nec satis quidem scimus, an cum Platonicis animam mundi statuamus, aut cum aliis genios quosdam & intelligentias, vel totius mundi, vel orbium cœlestium, præsides: id enim, si ita est, vel revelatione debet esse cognitum, vel suspicione aliqua conjicitur. Abstracta illa Aristotelis principia, quæ Metaphysica potius sunt, quam physica, seu universalia quædam de rebus formata, qualia sunt materia & forma, cum regulæ Lesbiæ instar applicari omni hypothesi possint, in gratiam eorum, qui disputationes scholasticas æstimant, retineri possunt, modo commode ex mente Aristotelis, non ejus interpretum, explicentur, atque ita applicentur ad rerum naturam, ne plane omni reali fundamento destituantur: quomodo doctrina de formis, earumque speciebus, harumque eductio e materia & subordinatio, satis commode explicari potest. Uti fecit illud Honoratus Fabri in *Physicis*, ubi eleganter demonstrat, quomodo sint substantiales, quanquam non sint substantiæ: qua interpretatione sua veram Aristotelis mentem se putat assecutum. Legi etiam potest Hamelius *de consensu veteris & novæ Philosophiæ, lib. 1. c. 7.* 4

Verum, cum præcipua Physicæ scientiæ pars sit corporum mistorum naturam & rationem cognoscere, ea enim sensibus propriora sunt, eas Philosophorum sectas perlustremus, qui ad sensuum ductum philosophantur. Atque hic quidam sensuum summam, quam possunt, subtilitatem sequuntur in particulis, quare omnis illa particularum doctrina, e mente Democriti, Epicuri, Cartesii, conferenda & examinanda est. Cum enim mistio fiat inter res diversas per minima, videndum nobis est, ut deprehendamus, in quo diversitas illa materiarum consistat, & quomodo illa mixtio 5

per minima fiat, explicandum, quæ quasi divina quædam manus est. Non tamen in illis subsistendum esse putem, aut hærendum in Epicuri Schola, qui nullam aliam mistionem agnoscit, quam minimorum corpusculorum compaginationem. Ea quidem concedenda est, sed non sola explet rationem mixtionis. Nam ad mixtionem diversa corpora requiruntur, non particulæ multæ congeneres. In minima corpuscula resolvi accidit corpori: neque ex eo statim inferendum est: igitur ex iis πρώτως & immediate componitur. Possunt enim minima corpuscula in diversas partes coire, atque hæ partes demum ad mistionem corporis referendæ sunt. Illa vero corporis in minima corpuscula resolutio continua, effluviorum illam doctrinam illustrat atque unice determinat, quæ qualitatum nomine vulgo efferunt Peripatetici, unde omnes sensationes contingunt, ac multæ etiam aliæ in natura operationes. Ex hac itaque doctrina novimus, odoratum, saporem &c. fieri per effluvia corpusculorum e corporibus, quanquam tamen, licet illa jam sciamus, nondum satis nobis cognitum sit, quid in iis particulis talem motum imprimat sensorium; an sola illa particularum figura acuminibus suis pungens papillas nerveas acicularum instar, vel an aliud quippiam reconditum sit. Hic enim subsistere nos rerum natura jubet. Quandoquidem ergo, ut vidimus, e particularum hypothesi, non tam ratio formalis mistionis radicalis dependet, quam aliquis tantum mistionis modus exterior, ideo superest inquirendum Physico, quænam occurrant in rerum universitate corpora prima, unde verosimile sit cetera nasci & misceri. Circumferenti itaque sensus suos per hunc, qui ante pedes est, terræ globum, magnæ aliquæ massæ congeneris materiæ videntur, & inter se commistæ, & seorsim collectæ, quas collegia majora vocat Verulamius. Iis velut matricibus quibusdam inhærent, atque ex earum fundo educuntur corpora illa mista, sive illa subterranea, sive superterranea, sive maritima sint, atque eæ massæ, quæ in oculos incurrunt, sunt terra & aqua. Nam duas illas naturas vehementer esse inter se diversas, vel ruditer inspicienti oculo patet; quanquam illæ sint ratione aliarum rerum, quas qualitates nonnulli falso vocant, vel potius corporum illis immistorum, licet accidentaliter, diversissimæ. Sic aquæ sunt vel salsæ, vel amaræ, vel acidæ, &c. Terræ quoque vehementer discrepant. Sed, si puræ sint utriusque corporis massæ, eas tamen diversas esse, & maxime simplices, ratio nos credere jubet, quanquam difficillima sit corporum illorum depuratio, ob minimorum corpusculorum admixtionem. Sed his alii duo adhuc addiderunt alia corpora simplicia, aërem nim. atque ignem. Et quidem massa aëris etiam sub sensum, quanquam subtiliorem, cadit, quæ globum hunc terraqueum circumvestit, & variis experimentis deprehendi potest essentia distincta a reliquis. Ut itaque falsi sint, qui existimant, aërem nihil esse aliud, quam congeriem effluviorum terreorum atque aqueorum, quibus quidem refertus est aër ille circumterraneus impurior, sed essentiam ejus totam non absolvit. Oportebat enim illis subesse quasi solum quoddam, cui inhærerent, massam scil. aliquam pro sua natura etiam solidam & succi plenam, quam deprehendere possumus ex ejus pressione sive renitentia, quæ certe non esset, nisi massa illa tota sibi esset similis; quemadmodum aqua, quanquam multis modis tenuior. Quod ignem attinet, ejus massas singulares non adeo animadver-

advertimus, nisi quis pro illis habere velit ignes illos subterraneos, aut ejus massam in corpore solari reponat, quod omnis caloris in natura causam principem esse videmus, unde participet globus ille terrenus, ac reliqui Planetæ. Sed de igne, cum semper in materia sit, determinari nihil potest, utrum detur aliqua substantia pura simplex, quam ignis nomine vocare possumus. Nunquam enim absque materia est, quam movet, & sunt, qui in ipso sole materiam aliquam liquefacto auro similem supponant. Quare ne quidem inter substantias aliqui numerant, sed motus aliquam speciem faciunt, a quibus tamen ego diffidere malo. Nullam ego causam video, quare ab antiquis discedendum sit. Nam licet demonstrare non possim purum ignis corpus, quid tum postea? Potest lux ignis esse depuratus non urens, e. g. radius solaris, qui tamen, si per refractiones multiplicetur, in ignem abit & comburere incipit: non enim comburit ignis purior, sed crassior, & tum comburit proprie, quando in corpus incurrit, quod habet particulas congeneres, facile mobiles, quomodo in singulis corporibus, tum animalibus, tum vegetabilibus, vel metallis, inest aliquid vel lucis, vel pinguis atque oleosi, quod ignem inspissatum dicas, quod, ubi extenuatur per motum, sua sponte lucere incipit, atque ita de præsentia sua testatur. Mea itaque sententia hæc est: nullam nos habere causam, quare veterem illam doctrinam de quatuor Elementis immutatam velimus, cum certe meliora non possint dare, qui eam doctrinam impugnant. Ignem inesse omnibus corporibus, ex omni mistorum corporum genere videmus, quanquam aliis magis, aliis minus. In animalibus ignem esse, nemo negabit, qui calidum esse sanguinem novit. Ex vegetabilibus præcipuis spiritus vel olea produci possunt, quæ flammam concipiunt, ubi igni admoveas. Similiter & metallis sua sunt sulphura. Aërem aliqui excluserunt ex Elementorum numero, quod non aptus sit mistioni, quia poros pervadit, & corpori tantum adest, non inest. Quæ tamen falsa sunt. Multa enim sunt corpora, quæ aëri non patent, cum pertranseant etiam liquores certi. Sunt in quibusdam corporibus spiritus volatiles, qui tamen in corporibus tenentur, & aëreæ plane sunt naturæ. Terram & aquam puto omnes in corporibus agnoscere. Qui tria principia chymica propiora statuunt, illi parum differunt sententia. Nam in istis eadem Elementa dominantur, ignis scil. & aër in spiritu & oleo: aqua in phlegmate, terra in sale, quanquam videamus hic aliqua corpora propiora mistioni. Sed qui ex iis principiis plus se demonstraturos credunt de operationibus naturæ, quam e quatuor Elementis, falluntur. Si quis enim quærat, unde virtus magnetis, quæ se ad septentrionem convertit, unde vita in plantis, sensus in animalibus? nullum mihi aliquis causam, vel e quatuor Elementis, vel e tribus principiis chymicis, dabit. Neque enim omnium naturæ operationum causæ e causis, corpora constituentibus, deduci semper possunt, aliqua enim extus adveniunt.

Sexto demum & ultimo corpora ipsa mista per experientiam, secundum naturæ methodum instituendam, resolvenda sunt, atque quid singulis insit, indagandum, quod si fecerimus, inveniemus, primordia corporum mistorum non esse quidem numero infinita, sed longe plura, quam numerantur. Neque enim, si aliqua e quatuor 6

tuor Elementis, eorumque mistione, dependeant, omnia inde deprehendere prædicanda sunt. Neque enim explicabit mihi Physicus, quomodo sapores, odores, aliæque qualitates, ex iis possint educi, quæ tamen e tribus chymicis principiis commode deduci possunt. Longe plures sunt qualitates nobis incognitæ, quæ non magis e principiis chymicis, quam e quatuor Elementis, deducuntur. Unde non est absurdum, nova illis principia adjicere. Fortassis etiam in quatuor Elementis, vel tribus principiis Chymicorum, velut in capsulis quibusdam, latent illa corporum semina, quæ humana industria tota investigari nequeunt. Ideoque cum omnia tentavimus, & plura nostro ingenio in lucem dedimus, semper nobis supererunt aliqua, in quibus necessario nobis hærendum est, deficiente in nobis sensu, ac fallente, & quasi oculis nostris se subducente, quæ in latibulis suis delitescere amat, natura.

LIBRI SECVNDI,

SIVE

POLYHISTORIS PHYSICI,

PARTIS SECVNDAE

CAP. I.

DE PRINCIPIIS CORPORIS NATVRALIS, SECVNDVM ARISTOTELEM ET RECENTIORES.

§. 1. *Principia Physica veteres ante Aristotelem ex sensu rerum ipso formabant. Aristoteles vero ex solo intellectu, tria sc. notionalia, materiam, formam & privationem.* 2. *Aristotelis spinosæ subtilitates, & Interpretum ejus nugæ difficiles, de Materia prima, quibus ignorantia creationis ansam præbuit. Nonnullis Materia prima est ipse Deus, quem per Vacuum etiam Henr. Morus intelligit.* 3. *Impugnarunt Aristotelis Materiam primam, & principia reliqua, Patres Ecclesiastici, Thom. Campanella, Franc. Patricius, Pet. Ramus, FF. Botii, Adr. Herebordus, & Dav. Gorlæus, omnia ex nihilo generari, & in nihilum denuo resolvi, absurde arbitratus.* 4. *De materia prima creationis Autoris judicium, & Rabbinorum somnia, tricis Aristotelicis similia.* 5. *Joh. Amosi Comenii & Theophr. Paracelsi opiniones de eadem ineptæ.* 6. *Cartesii, corpus sive extensum Materiam primam constituentis, sententia,*

a Franc.

a Franc. Wilhelmo, Barone de Nüland, parum feliciter impugnata. 7. *De Formis substantialibus in utramque partem, & contra Aristotelicos, earum patronos, & contra Philosophos corpusculares, qui meras accidentales substituunt, disputatur, Liberque Rob. Boylii* de Formarum origine *laudatur.* 8. *Joh. Amosi Comenii de Luce primæva, fonte formarum, & Joh. Marci de Ideis Substantialibus, opiniones. Ejusdem Marci* παράδοξον *de anima, post mortem in corpore superstite, illiusque consectaria magis adhuc absurda. Vera de formis tam hominum, quam animalium brutorum, & corporum reliquorum, doctrina.* 9. *De variis formarum divisionibus & subdivisionibus judicium. Privatio, tertium Aristotelis principium, exploditur. Scriptores quidam de Principiis.*

Postquam absolvimus varias Dd. sententias, & sectarum, tam veterum, quam recentiorum, hypotheses omnes recensuimus, super quibus illi Philosophiam naturalem exstruunt, deveniemus jam ad specialia Philosophiæ naturalis capita, inter quæ primum est DE PRINCIPIIS CORPORIS NATURALIS. 1

Principia corporum naturalium, ut vidimus, veteres Philosophi, ante Aristotelem, non ex intellectu suo formabant, sed ex ipso sensu rerum. Scilicet, ut judicat recte Verulamius *in Dissert. de principiis atque originibus*, illa ætate regnum nondum prædicamenta acceperant, ut potuisset principium illud materiæ abstractæ latere sub fide & tutela prædicamenti substantiæ. Itaque nemo ausus est confingere materiam aliquam plane phantasticam, sed principium statuerunt secundum sensum aliquod Ens verum, modum autem ejus dispensandi phantasticum. Aristoteles defectum quidem notans aliquem Antecessorum suorum in principiis naturæ ponendis, non enim sensu expediri omnia posse videbat, ad alterum extremum prolapsus est, & principia corporis naturalis pene in ratione sola constituit. Meliori certe jure Logica illa vel Metaphysica possunt dici principia, quam Physica, nihil enim aliud sunt, quam Termini & Notiones quædam abstractæ, in quibus intelligendis primum est magna difficultas, major in applicatione ad res ipsas. Statuuntur autem illi tria: *Materia, forma & privatio.*

Materiam dividit in primam & secundam. De materia prima quam abstrusus est & reconditus ejus intellectus? Sane, si Aristotelis loca consulas, non videntur tam absurda, ut sunt per Interpretum nonnullorum commentarios. Nam illorum quot capita sunt, tot sensus. *Lib. 1. Phys. c. 19.* inquit: *Materiam voco primam uniuscujusque subjectum, ex quo inexistente fit:* & 7. *Metaph. c. 3. Dico autem materiam, quæ per se ipsam neque quid, neque quantum, neque aliud quippiam dicitur, quibus Ens determinatur. Lib. 4. Phys. c. 2.* vocat materiam διάστημα τοῦ μεγέθους, *extensionem seu dimensionem magnitudinis*, dicitque, eam a forma contineri & a superficie determinari. Hæc ejus de materia effata sano quodam sensu explicari possunt; 2

sed

ſed mirum eſt, quam varient hic Interpretes, quibus nos recenſendis non immorabimur. Vid. Joh. Bapt. du Hamel *de Conſenſu vet. & novæ Philoſophiæ, lib. 1. c. 6. n. 6. 7. & 8.* & Claudius Berirgardus *in Circulo Piſano, Circ. 4.* ubi principia ſecundum Ariſtotelem, ex ipſo & Interpretibus exponit. In hoc tamen conveniunt Ariſtoteles & Interpretes, quod materia prima ſit pura potentia, non habeat propriam exiſtentiam, non ſit Ens proprie loquendo, non ſit proprie nihil, nec tamen aliquid, quæ certe omnia effata mirabiliter cerebrum vexant. Conciliationem inter illa tentaturi Conimbricenſes ſe eleganter munere ſuo functos eſſet arbitrantur, ſi dicant, materiæ primæ naturam eam eſſe, ut non poſſit ſciri. Quaſi forte Articulus fidei, aut myſterium aliquod ſit. Honoratus Fabri, ſolertiſſimus alias Ariſtotelis Interpres & Conciliator cum recentioribus, commentis Arabum & reliquorum Interpretum rejectis, ſolis verbis Ariſtotelis inſiſtit, quanquam in multis, dicis, ut videtur, potius gratia, ne ſcil. a regulis ſuæ ſocietatis abeat, quam ut vere ita ſentiat. Defenduntur tamen illi propoſitiones iſtæ de materia prima, *Tom. III. Phyſ. tr. 5. lib. 1. propoſ. 19. & ſeqq.* Sed cautior tamen is mavult Metaphyſicæ eſſe conſiderationis, quam Phyſicæ. Nam id *in Epiſtola, ad Pardeſium ſcripta*, alicubi fatetur, cum illi objiceretur, quod negaret materiam primam.

Cauſa, quod Ariſtoteles ita fluctuet in materia prima, nulla alia eſt, quam quod creationis ignarus æternitatem mundi ſtatuerit. Hinc neceſſum erat, illum dilabi ad vaga quædam & inexplicabilia principia, ignorato primo illo principio. Imo ſunt e gentilium Philoſophis, qui, cum neſcirent rerum primordia, eo tandem devenere, ut materiam primam ſtatuerent eſſe Deum, quod Alex. Epicureus, teſte Alberto Magno, *lib. 1. Phyſ. tract. 3. c. 13.* ſtatuit. Fuit quoque inter hæreticos Dynantius quidam, cujus eadem fuit ſententia, in Conciliis damnata. Compendio explicuit illud dogma ſing. Diſſert. Jacobus Thomaſius.

Non melior certe iſtis videtur eſſe *Henricus Mohr*, Anglus, qui vacuum illud in natura ſpatium, quod dari credit & probat, ipſum eſſe Deum contendit, ſpiſſo ſuper hoc negotio libro ſcripto, qui *Enchiridion Metaphyſicum, ſeu de rebus corporeis luculenta Diſſertatio*, inſcribitur.

3 Ut ad Ariſtotelem redeamus, is materiam primam, ut vidimus, tanquam puram potentiam conſiderat, quæ non ſit Ens actu, tribuit illi prædicata ἀσύςατα, quæ explicari nullo modo poſſunt, niſi tricas ex tricis velis nectere, & rem explicatione ipſa perplicatiorem reddere. Hinc Ariſtotelis ſententiæ magno agmine ſe oppoſuerunt multi, tum ex Patribus antiquis, tum recentioribus Philoſophis. Patres antiquos, eorumque ſententias de materia Ariſtotelica fuſe adducit Thom. Campanella *in Diſquiſitionibus Phyſiologicis*, cui id propoſitum fuit, ut ſententiarum ſuarum novitati, quam ſuſpectam ſuæ religionis hominibus ſciebat, auctoritatem a S. Patribus conciliaret. Eos enim ſemper dogmatibus ſuis prætexit, callido ſatis conſilio. Franciſcus Patritius, *in Diſcuſſ. Peripatt.* & in *nova ſua Philoſophia*, magno conatu impugnavit hæc dogmata. Pet. Ramus *in ſcholis Phyſicis* ſatis argutis argumentis contra ea militat.

Botio-

Botiorum quoque Fratrum, Gerhardi & Arnoldi, Hollandorum, *Philoſophia Naturalis reformata*, toto illo libro, Dublin. A. 1641. edito in 4to, nihil aliud agit, quam ut principia Ariſtotelica impugnet, & accurate quidem in hoc argumento verſatur, Ariſtotelem cum ſuis Interpretibus & Scholaſticis conferens, cum alii plurimi, qui Ariſtotelem refutarunt, non tam ipſum Ariſtotelem, quam ejus Commentatores, ſint aggreſſi. E noviſſimis Adrianus Herebord, *in Philoſophia naturali capitibus prioribus*, ſollicite argumenta omnia congeſſit, unde depromere poſſunt, qui doctrinam hanc Ariſtotelis impugnare volunt, Carteſiana ſententia ſemper ſubjecta. David Gorlæus quoque *Exercit. Phyſic. 14.* ita Ariſtotelis principia de materia & forma, impugnat, ut plane e Phyſicorum ſchola rejiciat illos terminos, nullamque materiam & formam, qualiscunque illa ſit, agnoſcat. Ait enim, omnia corpora naturalia eſſe ſimplicia, nullum componi, proinde neque materia, neque forma, opus eſſe, imo neque generationem iis principiis indigere. Novum enim plane & inauditum dogma proponit *Exerc. 5. ſect. 1.* Quæcunque fiunt, ex nihilo fieri, quæ intereunt, in nihilum interire, imo eo devenit, ut ſtatuat, creaturam poſſe aliquid ex nihilo facere. Miror certe, a Theologis illi dicam non fuiſſe ſcriptam, homini Philoſopho quidem ſatis arguto, ſed in hoc παραδοξολόγῳ, quam æquum erat. Laudem certe meretur, quod ante Carteſium iſta viderit, quæ poſtea Carteſius dogmata ſua eſſe voluit. Ignem enim accidentibus adſcribit, ſubſtantiarum claſſe excluſum. Sed in eo, quod ex nihilo fieri omnia, quæ generantur, exiſtimat, magis Sophiſtam agere videtur, quam Ariſtoteles & Scholaſtici, qui materiam primam defendunt. Operæ pretium eſt, ea argumenta legere & conferre. Nobis hic prolixioribus eſſe non licet.

4 Ut noſtram ſententiam tandem explicemus: Materia & forma generales conceptus ſunt duorum principiorum inter ſe contrariorum, quæ exiſtere in natura neceſſe eſt, illisque nominibus poſſunt appellari, quanquam rei natura nihilo clarius iis terminis exponatur, quam ſi termino Entis, vel Subſtantiæ exprimamus. Materiam primam quod attinet, illam aliquam fuiſſe & extitiſſe veriſſimum eſt, non autem ſenſu Ariſtotelico. Fuit enim mundi univerſalis quædam materia, unde poſtea corpora naturalia formata ſunt, quæ aut qualis fuerit, explicare nobis non licet. Rabbini pene Ariſtoteli ſimilia comminiſcuntur: putant enim, illam eſſe non tam corpus, quam umbram immenſam, non tam rem, quam rei imaginem opaciſſimam, aut Entis larvam quandam fuliginoſam: ex remotiſſimo illo principio, abyſſum quandam caliginoſam informem ac indigeſtam, proximam elementorum & mundi materiam, Deum eduxiſſe, quæ omnia fanatica ſunt, & Enthuſiaſmi plena. Nam certe ſi Cabaliſtas conſulamus, mira hic quidem deprehendemus ſomnia, ſed rei parum. Compendio quodam illa contraxerunt Hottingerus *in Hexaëmero ſuo*, & Henricus Mohr in *conjectura Cabaliſtica*, Rabbinis nihil ſanior.

5 Joh. Amoſus Comenius, in *Phyſica ſua*, materiam ſtatuit triplicem, tres ſc. maſſas rudes materiæ, ſpiritus & lucis, ſed primam tamen materiam facit vaporem ſive fumum, quem ait fuiſſe diſperſarum Atomorum chaos; ſed tamen antea dicit, abyſſum

 fuiſſe

fuisse a Deo creatam; tantum enim materiæ Deus produxit, quantum ad explendam abyssum sufficiebat. Si jam interrogemus illum, quidnam sit illa abyssus, dicet nobis, spatium esse; quæro jam iterum, corpus sit, an nihil? Corpus esse debebat, quia est extensum, & quoniam Deus creavit. Substantia enim terminus creationis. Ergo materia prima est ante materiam primam, quod certe implicat. Si abyssum vult materiam primam esse, spatium illud scil. extensum, cum Cartesio illi convenit, nam qui *Cartesium Mosaizantem* scripsit, Joh. Amerpol, in eo Cartesium Mosi ὁμόψηφον (consentaneum) facit. Mira hic quoque comminiscitur pro more suo Paracelsus, qui mysterium hoc magnum vocat, nihil aliud tamen nominare novit, quam materiam aliquam, seu principium, in quo conclusæ sunt omnes creaturæ, intra cœlum comprehensæ; qui forsan Orphei aliquod ovum somniavit.

6 Cartesio materia prima nihil aliud est, quam corpus, seu extensum aliquod, extensionem enim facit formalem rationem corporis. Antequam Deus mundum creavit, secundum eum nihil erat, quod quomodo se habuerit, cogitando assequi non possumus. Igitur spatium quoque & expansum nullum fuit, sed id spatium vel expansum postea a Deo factum, idque oppositum est nihilo illi, quod erat ante mundum conditum. Solum hoc spatium substantiam materialem, materiam, quantum & corpus appellat. Deinde Deum hoc spatium variis in locis variis proprietatibus exornasse, ut totum quidem hoc expansum sit mobile, divisibile, figurabile, certum aut motum, duritiem, levitatem, asperitatem, figuram, non nisi certæ hujus expansi portioni, quæ species deinde conformes constituit, indidisse, extra has proprietates materiam informem esse. Hæc Cartesii sententia, laudata ab his, culpata ab illis fuit. Non ita pridem aliquis Franciscus Wilhelmus, Liber Baro de Nüland, Ord. Johannæi Eques, Commendatorque Rotwilensis, Insulæ Gaditanæ Proprinceps, ac Regis Hispaniæ, Electorisque Brandeb. Vicetribunus, in libello abs se Hagæ A. 1669. edito, cui titulus: *Elementa Physica* Cartesianorum principiorum falsitatem, ipsiusque paralogismos, ut vocat, ostendere laboravit, in quibus, contra Cartesium, formalem rationem corporis in pondere & duritie ponit, quam ponebat in extensione Cartesius. Illud autem quod extra corpus est, extensum, non materiam, sed nihilum, ipse vocat, idque vacuum esse & extitisse ante mundum. Non vacat, ejus argumenta recensere, quæ multum, vel vacui, vel nihili, habere videntur; certe ἀσύστατα illa sunt, & nescio quid paradoxi involvunt.

7 E tenebris materiæ emergentes ad jucundiorem de *forma* doctrinam venimus. Illa vulgo alterum corporis principium constitutivum ponitur. Mira de ea Aristoteles, mirabiliora Interpretes, produnt. Dicunt, esse substantiam, sed nemini perspectam, unum aliquod per se esse, cujus in puncto hæreat, esse principium activum, quod per se sit causa actionum & operationum, quasdam earum esse partiales; quasdam totius, &c. Tota illa res multis difficultatibus plena est. Nam quanquam non probem omnia illa commenta Peripateticorum de formis, Metaphysica potius,

quam

quam Physica, non pauca tamen sunt, quæ negotium facessant, argumenta iis, qui formas mere accidentales, secundum Philosophos corpusculares, statuunt. Quam diligentissime omnia Peripateticorum Argumenta pro his collegerunt Fratres Botii in *Philosophia Naturali reformata*, *c.1. sect.3.* Generatio tamen animalium ac vegetatio aliunde videntur ortum, quam ex motu materiæ, habere. Nam certe veniendum est ad aliquod principium movens in natura, sive id commune sit, sive certis corporibus proprium. Quare necessario tandem omnes corpusculares Philosophi ad aliquam substantiam subtilem & spiritalem confugere debent, tanquam θεὸν ἀπὸ μηχανῆς, qua difficultatibus suis se expediant. In corporibus miscibilibus verosimile est, multa fieri sola proportione, vicinitate, & quacunque compositione materiarum, quæ a formis substantialibus deducere summa esset stultitia. Quod ad oculum nobis monstrat Chymia, quæ in tot formas fingit & refingit corpora, nullo alio, quam ignis, ministerio, & variarum inter se materiarum applicatione, quod doctissimo libro ad oculum demonstravit celeberrimus Boylius, quem de *origine formarum & qualitatum* inscribit, Anglice editum Oxoniæ A. 1667. *in 8vo*, qui secundum corpuscularium mentem solidissime scriptus, magnam accendere lucem poterit formarum naturam scrutaturo, & omnia experimentis confirmat. Sententiam de Accidentalitate formarum brevissime, cum dubiis contra illam, complexus est Guilh. Pembelius, Oxoniæ 1669. *in 12.* Conf. Joh. Bapt. du Hamel *in Lib. de manifestis & occultis corporum affectionibus*, in quo, Boylium secutus, omnem Qualitatum familiam, a formis Substantialibus resultantium, perpulchre ad doctrinam corpuscularem trahit. Adde Boylii Lib. *de Cosmicis qualitatibus*, cum præmissa *Introd. ad Hist. qualitatum Particularium.* Ceterum in animalium generatione, & plantarum productione, substantiale aliquod principium videtur agnoscendum, & in aliis quoque miscibilibus diversæ portiones particularum sunt, quarum aliquæ agiles, mobiles, activæ, quasi formæ imaginem, aliæ immobiles, quietæ & inertes, quasi materiam exhibent, ut videre est in nonnullis corporibus, in quibus arte chymica possunt separari diversæ illæ materiæ portiones. In generatione & vegetatione substantia impellens & movens, & ad certam rationem & mensuram operans, debet agnosci. Fernelius formas omnes a cœlo existimat proficisci, ea potissimum ratione motus, quod animantes, ex putredine ortæ, aliunde formari non possint, quæ sententia non admodum discordare a Cartesiana videtur, quæ materiæ cœlesti suæ, vel subtili, omnia adscribit, quæ formis suis tribuunt alii. Aliqui putant, demonstrari formarum substantiam posse ex eo, quod e plantis incineratis resuscitari idea quædam, vel vapor possit, formam plantæ repræsentans, quod certe non contemnendum esset argumentum, si experimenti fides certa est. Joh. Marcus Marci certe multum illi tribuit, qui in libris *de veteri Philosophia* & *de Ideis Operatricibus* formis istis vehementer patrocinatur. Sed ille, Ideis suis nimis forte confidens, plus inanium speculationum & notionum habet, quam forte ipse credit. Honoratus Fabri, Peripateticus Autor, hac tamen in doctrina quodammodo cum Cartesio facere videtur; diserte enim dicit, formam potius substantialem esse dicendam, quam substantiam. Neque

que enim Aristoteles disertis verbis substantiam appellat, & in *libro de plantis* nullam formam vegetativam substantiam agnoscit.

8 Joh. Amos. Comenius, & alii quidam recentiores, lucem primævam fontem formarum faciunt, atque ex ea derivant principium illud constitutivum & operativum in natura. Atque hi certe dicunt, se eas habere pro substantiis solidioribus, quam ipse habet Aristoteles. *Joh. Marcus Marci* sane in ea est sententia, quod formæ rerum substantiæ sint, a Deo creatæ, quæ etiam extra materiam & subjectum suum subsistere possint, imo quæ adeo tenaciter inhæreant subjecto, ut, quanquam corpus organicum conturbatum omnino sit, ipsi tamen pulvisculo ejus adhuc junctæ sint, & has angustiore Idearum nomine salutat, sed tamen a Deo creatarum, cum Platonici facerent suas Deo coæternas. Quo principio semel posito, necesse est, multa sequi paradoxa, quanquam is nonnulla in natura phænomena, quæ supernaturalia habemus, si satis certa eorum fides est, ita explicat, ut e suis principiis ultro fluere videantur. Nam cum præsupponit, posse animam in animalis demortui corpore superstitem esse, mira hinc sequuntur consectaria. Hinc enim spectra illa, mortuorum imagines præ se ferentia, hinc multas operationes magicas, quas operationes naturales appellat, defendit. Sed sibi ipsi objicit, an patrocinium ergo magiæ in se suscipere velit. Respondet negando, quod quamvis naturaliter tantum agant etiam magi, tamen intentio eorum dirigatur ad supernaturalia illicito modo facienda. Nihil ergo obstat, quo minus ferro, igni, &c. puniri possint. Hinc transplantationes, magnetismos, & similia, deducit, ac ex hoc principio salvat mirabiles illas Pontificiorum historias, de quibusdam per aliquod annos ecstaticis, iterumque ad se redeuntibus. Hinc defendit, cadavera hominum ad speciem posse tamen intus vivere, (quod demonstrare conatur per illos, qui in sepulchro inventi indusia, vestimenta, digitos, &c. vocarunt) imo esse aliquos post longam temporis & annorum moram resuscitatos. Hinc aliquos inediam ad aliquot annos tolerasse, quæ miraculis omnia, quæ naturalibus effectis, similiora sunt: quinimo tota magia omnesque præstigiæ, hac doctrina salvari possunt. Ex hoc suo principio explicat *celebre illud phasma, quod Morgana (a) dicitur*, de quo Kircherus *in arte lucis & umbræ*, a quo tamen Marci dissentit, putans, esse ibi ideas quorundam animalium demortuorum. Vid. Marci *Philosophia vetus restituta*, Pragæ A. 1662. edita, *P. 3. Sect. 6. subsect. 3. & P. 4. subsect. 1.* Nos hic malumus ἐπέχειν; nam in re dubia, obscura & recondita, definire nihil possumus. Certiora nos malumus sequi principia, ea scil. quæ sensus implent, & pectus saturant: Esse in corporibus, præcipue, quæ animata dicimus, substan-

(a) De *Morgana.* Phasmate æstivo, quod ad Fretum Siculum, prope Rhegium, Calabriæ Oppidum, media æstate crebro spectatur, & Theatrum quoddam rerum plurimarum atque diversissimarum, mira varietate ac vicissitudine sibi invicem succedentium, in aëre vaporoso exhibet, consulantur Athan. Kircherus (in repercussionem umbraticam illorum, quæ in terris exstant aut geruntur, causam ejus referens) *in Arte Magna Lucis & Umbræ, Lib. X. P. II. c. 1.* &, qui hunc allegat, Joh. Christoph. Becmannus *in Historiæ Orbis Terrarum Parte I. Geographica, c. 3. p. 34.*

ſubſtantiam vegetantem, moventem, impellentem, ſive illa communis ſit materiæ cujusdam cœleſtis propago, ſive ſubjecto alicui propria, quæ tamen, compage corporis ſoluta, redeat ad ſuum integrum. In homine mens ſemper eximia eſt, nec ad ceterorum corporum leges & modos componenda. In reliquis corporibus, vel perfecte, vel imperfecte miſtis, partes quasdam materiæ volatiles agnoſcimus eſſe, formæ ſpeciem præ ſe ferentes, & ſemper particulas quietas impellentes & vellicantes, multa tamen in illis fieri ſolius particularum translocationis beneficio, alterius materiæ combinatione. Quis neſcit, quam varia ſint naturæ per artem producta in officinis chymicis, inprimis in ſalibus, mineralibus mediis & metallis? Ea in officina globi hujus terraquei ſubterranea pari ratione fieri poſſe, nullum eſt dubium. Ex iis autem ſpecies ſingulares conſtituere, & ſubſtantiales aliquas formas illis tribuere, ineptum eſſet. Imo multa, quæ fieri videmus in corporibus viventibus, & nos vulgo peculiari cuidam formæ adſcribimus, ſola translocatione & commutatione particularum effici poſſunt, quod dilucidis rationibus ob oculos ponit Boylius, in ſuo *de origine form.* libello.

9 Sunt porro nonnulli tam anxie in hac formarum doctrina ſeduli, ut formas, iterum in alias formas particulares, has iterum in novas, dividant, & ſubdividant, quaſi familiam aliquam & exercitum inſtructuri. Nemo in iis diligentior eſt, quam Joh. Beierus in *Atrio ſuo naturæ.* Si terminorum tantum res agitur, diſtinctionis gratiæ quædam diviſio agnoſcenda eſt, prout in corporibus miſtis variarum particularum congeries eſt, jam hoc, jam illo modo, motarum, quas ſub imagine alicujus formæ notiones noſtræ concipere poſſunt.

Tertium principium ab Ariſtotele ſtatuitur *privatio*, quam ad generationem refert. De ea nihil omnino dicturi ſumus. Principium enim plane nugatorium eſt, & ſubtilitate ſua ineptum. Refutatus in eo Ariſtoteles eſt ab ipſis diſcipulis ſuis, Legantur Botii Fratres in *Philoſophia Naturali reformata*, *cap. 1. ſect. 4.* Ceterum *de Principiis corporis naturalis*, ſecundum Ariſtotelis mentem, præ ceteris legendum commendo lib. Bened. Pererii *de communibus rerum naturalium principiis & affectionibus.* Neque enim adeo ineptus eſt, ut multi Peripatetici, variæque doctrinæ ſtudiis imbutus, veterum Philoſophorum opiniones cum Peripateticis conjungit, quæque apud Scholaſticos ſunt bona, in unum quaſi cogit, & ea omnia inter ſe conciliat Prodiit is Coloniæ A. 1585. *in 8vo.* Joh. Sperlingius, in Libello *de Principiis Corporum*, doctrinam Ariſtotelicam impugnat, & ſpeciatim Materiæ primæ exiſtentiam. Quod & dudum ante eum fecerunt Franc. Patritius *Tom. IV. Diſcuſſ. Peripat. Lib. 3.* Phil. Melanchton *L. 2. Rudim. Phyſ. pag. 175.* P. Ramus *L. 1. Schol. Phyſ. c. 9.* ac Nicol. Taurellus *L. 2. Alpium Cæſarum, p. 286. 592.* & *P. II. de rer. æternitate p. 420.* *De Principiis mixtorum naturalium* Dn. du Clos, Conſil. & Med. R. Galliæ, Diſſ. edidit Gallicam ingenioſam, & brevi nervoſitate conſpicuam, Amſtelod. A. 1680. *in 12mo.* Librum vero Anglicum elegantem Nehem. Grew. Londini A. 1675. *in 12mo.*

CAP. II.

DE CAVSIS EXTERNIS, ET DE IIS, QVAE ILLVC PERTINENT, NEC NON DE MONSTRIS.

§. 1. De causa naturæ efficiente, Deo, in Physica non agendum, uti a Platone est factum, sed in Theologia. Eadem est ratio causæ finalis. 2. Fati item, casus & fortunæ. 3. De Monstris in Physica, sed speciali, omnino agendum, cum magna sit hujus doctrinæ utilitas. Causæ illorum, & de his Joh. Marci Marci speculationes Mathematicæ. 4. Judicium de præsagiis Monstrorum, de quibus Corn. Gemma & Mericus Casaubonus sunt commentati. Alii de monstris Scriptores. 5. Monstra humana, Pygmæi, virunculi subterranei, homunculi metallici, &c. Scriptores de iis. 6. Gigantum priscorum existentia conceditur, gentes autem illorum integras fuisse negatur. Fabulæ quædam & Scriptores de iis. 7. Hermaphroditi, qualis Adamus fuisse falso creditur. Hirci Lactiferi. 8. Centauri & Satyri fictitii. Homines marini sunt animalia aquatica.

1 MUlti hic operosi sunt in *causa efficiente & finali*, quarum tamen tractatio, ad Physicam plane non pertinet, sed ad Theologiam potius. Quod enim efficientem causam attinet, quæ Deus est, de eo Physicus, qua Physicus, nihil, quod agat, habet, nisi forte cum quibusdam Deum in partes etiam corporum naturalium vocare velit, ex nonnullorum Philosophorum placito. Quales sunt, qui Deum a rebus creatis non differre statuebant, vel ipsam materiam primam Deum faciebant, vel Deum formam omnium rerum statuebant, quorum sententiæ e Christianorum Scholis merito sunt rejectæ. Inter veteres Plato in Philosophia naturali Theologus est; in Deo enim & Ideis suis operosissimus est, de quo cum parte priori prolixius disseruerimus, nihil hic repetimus. Causa finalis itidem refertur ad Deum, ad cujus gloriam universum hoc conditum est, ob quem finem homo naturam cognoscit.

2 De *fortuna, casu & fato* impertinens plane est in Physicis doctrina, quæ causas Physicas, non morales, considerat. Quæ casu fiunt, fortuita sunt, nec ad scientiam spectant, quæ res æternas & necessarias pro objecto habet, nisi forte circa casus accidant aliqua, quæ contemplationi physicæ ansam præbere possunt. Quemadmodum multa inventa casu sunt, quæ magna meditatione non potuissent excogitari, sed id hoc modo fit, ut aliquid ignoranti accidat, cujus postea causas veras deprehendit. Nihil itaque imputandum est casui, qui eo modo scientiam parere potest, quemadmodum apud JCtos error jus facit, & ineptus esset, qui errorem inter principia juris poneret. Idem dicendum est de Physicis, qui quæstiunculis suis se discipulosque suos hic fatigant. Fortuna per se nihil aliud est, & ad Physicam pariter non pertinet. Si enim omnium rerum causa dari posset, esset fortuna. Ad morales Autores

tores releganda est, si qua est ejus tractatio. Quare inutiles sunt quæstiunculæ de fortuna Medici, quas hic nonnullos congessisse video. Generalis enim & vulgo nota est regula: *Fortunam stultorum esse*, quod & maxima sui parte verum est.

3 De *Monstris* tamen aliud videtur dicendum, quæ per errores causarum naturalium facta sunt, quanquam vulgo præter naturæ intentionem esse dicant, atque adeo natura causa per accidens monstrorum sit. Sed in eo tamen errare illi videntur, necessarias enim causas præsupponunt, quibus positis, non potuerunt alia nasci corpora. Nam vel in animalibus imaginationis idea aliter determinavit spiritus plasticos, aut materia deficiens spiritum influxui se subduxit, aut ejus copia inutili pondere gravavit, ut itaque omni ex parte necessaria sit causa, necessariusque effectus, ac frustra sint illi, & rhetoricari potius videantur, qui hic de intentione naturæ multum philosophantur. Conimbricenses *in Comm. Phys. p. 438.* & Joh. Bodinus *L. I. Theatri Naturæ p. 32.* monstra facere, ajunt, ad pulchritudinem universi. Quod ego non facile dixerim, cum error potius naturæ sint. Locus autem monstris in physicis debetur, sed ad specialissimam Physices partem illa rejicienda sunt, non, quod alii faciunt, ad generalem, & causarum tractationem, ac puto eorum naturam majore cura perlustrandam, quam corporum, quæ legitimo naturæ ordine facta sunt. Nam in excessibus illis naturæ sæpe rimari possumus occultos illos processus operantis naturæ. In animalium corporibus, per accuratam Anatomen, multa possunt deprehendi in monstris, unde judicium fieri possit confirmatius de usu partium adæquato in corporibus, ordinate structis. Joh. Marcus Marci singularem hic diligentiam exhibuit *cap. 4. Libri de Ideis operatricibus*, ubi pictis quibusdam schematismis, & Mathematica quadam ratione, ob oculos ponere voluit, quomodo radii plastici monstrorum generationi causam dent, si scilicet species, vel propter obstaculum, aut defectum materiæ, non possint expedite evolvi, aut inæquales faciant progressus, analogismo quodam refractionum radiorum lucidorum, per reflexiones & refractiones varias obliquatorum, in vi spiritus plastica adumbranda usus. Quod quanquam ingeniosum sit, nihil enim magis ad animæ naturam accedit, aut ejus speciem nobis exhibet, quam lux, speciesque ejus (propaginem certe lucis animas omnes facit Gvalth. Charletonus *in Tract. de orig. animarum*, est tamen æque obscurum, nec ideo clariorem habemus ideam generationis.

4 Magna monstrorum familia est, ad omnia enim corpora se extendunt, suntque hic, qui pietatem potius, quam Philosophicas rationes ostendunt; multi etiam monstrorum causam ad extraordinaria opera divina referunt, quos ego quidem sensu suo abundare patior. Aliqui eo devenere, ut, tanquam ad artis quædam principia, revocarit præsagia ex monstris. Id agit Cornelius Gemma, Prof. Med. Lovan. *in libro Artis Cosmo-Criticæ, seu de naturæ divinis characterismis*, quo in Opere, Antverpiæ A. 1575. *in 8vo* edito, multis de præsignificationibus monstrorum agit, illa, tanquam opera, a Deo extra ordinem facta, considerans. Idem argumentum tractavit ex parte Mericus Casaubonus, Isaaci filius, in libro Anglice scripto *de fide*

rebus

rebus naturalibus, civilibus & divinis, vel habenda, vel non habenda, ubi monstrorum quoque doctrinam & prodigiorum *Lib. I.* hujus tractationis partem facit. Cornelius Gemma ex Analogia mundanarum partium modum ostendere laborat, quo de præsagiis ex monstris capiendis judicium iniri possit. Peculiares *de monstris* libros scripsere *Ulysses Aldrovandus, Mart. Weinrichius, fortunius Licetus, Fridericus Bonaventura, Joh. Schenckius, Andr. Laurentius, Car. Stengelius*, qui circa specialia versantur, & monstrorum varia genera, cum Schematismis, exhibent.

5 In hominum genere solet de *Gigantibus* & *Pygmæis* quæri, an inter monstra referri debeant. De Pygmæis plurima fabulosa narrantur, quorum integram gentem aliqui memorant, quos falsos tamen esse, dubium non est. Vid. Casp. Schottus in *Physica curiosa lib. 3. cap. 7.* Johannes Eusebius Nierembergius *in Hist. naturali lib. 5. c. 16. 17. 18.* Weinrichius *de Monstris c. 21.* Licetus *de Monstr. lib. 2. c. 23.* Joh. Cassanio *in Lib. de Monstris c. 12.* Casp. Bartholinus (qui eos ex Ezech. XXVII, 11. adstruere voluit) libello peculiari, & Conimbricensis *Lib. 2. Comm. Phys. cap. 9. Qu. 5. Art. 3.* Ii quidem, integras gentes ex iis constituisse, frustra nobis persuadere laborant. Casu quidem nascuntur exiguæ staturæ homines, qui inter monstra referendi, non tamen totæ gentes, uti recte judicavit Hier. Cardanus *in lib. de Variet. Rerum c. 40.* & Steph. Theupolus *L. 6. Contemplatt. Acad. p. 224.* *Homunculi subterranei* in eorum classem non referendi, quos nonnulli fingunt, & de quibus miræ solent ab aniculis historiæ narrari. Solent illis habitacula subterranea assignare, quorsum infantes nonnunquam abducant. Notissima est historia de pueris Hamelensibus, quam fabulam tamen esse ostendit, Groningæ A. 1662. *in 12. Martinus Schockius*, peculiari Disquisit. Historica, quam tamen alium iterum refutasse fama est. *(b)* Esse vero dæmones & spiritus in fodinis versantes, negari non potest. Nam constans est illa omnium metallifossorum relatio. De iis integrum librum scripsit *Georg. Agricola*, & habuere quoque Dissertationes *Caspar Posnerus* Jenæ, & *Joh. Henr. Rumpelius* quidam Lipsiæ, ac vellem historias ejus generis omnes accurate, cum omnibus circumstantiis, notari. Nam solent metallifossores secretissima ista habere, superstitione illa inducti, male mulctari nimiam curiositatem suam. Valde autem faceret ad existentiam & naturam spirituum cognoscendam & convincendos illos homines, qui omnia

(b) Mart. Schockii *Fabulæ Hamelensi* (ita enim is librum suum appellat, M. Sam. Erichii, Scholæ Hamelensis Rectoris, *Exodo Hamelensi*, Germanice, ad Narrationis vulgatæ veritatem asserendam, anno 1655. Hannoveræ *in 8vo*, editæ, Groningæ anno 1662. oppositum) M. Theod. Kirchmayerus, Ord. Philos. Witteb. Adjunctus, *Historiam* Wittebergæ an. 1671. *(in 4to)* reposuit *Hamelensem*, seu *Diss. de Inauspicato liberorum Hamelensium egressu*, nec multo post Franc. Wörgerus, Ecclesiastes Lubec. *Historiam Hamelensem contra M. Schockii fabulam Hamelensem defensam*, Hamb. an. 1683. in 12. De Homunculis Scotiæ, sive Angliæ Occidentalis, Subterraneis Guil. Neubrigensis *(Lib. I. Hist. Angl. c. 27.)* Narrationem, addito judicio suo, recitat Athan. Kircherus, *in Mundo Subterr. L. 8. c. 3.* & ex isto repetit J. Christoph. Becmannus *in Hist. Orbis Terr. P. I. Geographica c. 9. p. 207-212.*

omnia de fpiritibus fine difcrimine pro fabulis habent. Mira paffim in fodinis Norwegiæ accidere hominibus per iftos homunculos, fama conftans eft, & narravit quædam de iis, *in Actis Hafnienfibus*, Ol. Borrichius. Aliter judicandum de iis hominibus, quos fub terra educatos victitaffe referunt Hiftoriæ Scoticæ, & ex iis Athan. Kircherus *in Mundo fubterraneo.* De omnibus his, quæ ad monftrorum claffem referri poffe videntur, aut fub phantafmatis alicujus fpecie pro monftris habentur, videri poteft Joh. Prætorius *in fuo Anthropodemo Plutonico;* qui liber, etfi inepte fcriptus, magnam tamen farraginem hiftoriarum ex omnibus Scriptoribus colligit. Editus eft Magdeburgi A. 1666. *in 8vo.* Magna in Autore ejus fuit miftura fcientiæ & dementiæ.

6 De Gigantibus multæ funt itidem veterum hiftoriæ, plurimam partem, ut arbitror, falfæ, de quibus Joh. Chaffanio in *Lib. de Gigantibus, illorumque Reliquiis*, confulendus. Eos fuiffe negant Joh. Goropius Becanus in *Gigantomachia* fua, & Kircherus *in Mundo fubterraneo, fect. 2. qu. 2.* At teftes habemus ejus rei facras literas. Gentes Gigantum integras fuiffe, non facile dixerim, quanquam id multi velint. Ratione Climatis variare tamen ftaturam hominum, cognitum eft, fed ad immanem Gigantum proceritatem gentes integras excreviffe, verofimile non eft. Errant etiam, qui exiftimant, homines primorum temporum fuiffe Gigantes, & Rabbini quidem ita delirant, ut Adamum fuiffe credant ejus ftaturæ, quæ ab una terræ plaga fe extenderet ad alteram. Succeffu feculorum cum, decrefcente natura, decreviffe etiam homines arbitrantur, refutati a Joh. Jonftono, *in Lib. de Conftantia Naturæ*, nullam antediluvianæ ætati, in corporibus valentioribus generandi, concedente prærogativam. Quod fi verum eft, non homines tantum, fed & cetera animalia majora effe debebant. Si homo 60. cubitos longus erat, equus elephantis inftar effe debuit; fed merito ridetur ifta fententia a Joh. Marco Marci *l. c.* Ubi exiftimat, veteres arte quadam imaginativa effeciffe, ut procerioris effent ftaturæ homines, quam fententiam fuo loco relinquimus. De Gigantibus Nephilim antediluvianis elegans extat Differtatio J. Henr. Heideggeri, *Exercitat. II. Hiftor. Patriarch.* ubi prolixe, adductis argumentis, pro Gigantum exiftentia pugnat, & fecus fentientium argumenta refutat. De iisdem Nephilim conf. Jac. Boulduci *Lib. de Ecclefia Dei ante Legem*, & Th. Bangii *Cœlum Orientis, de Gigantibus* autem, *qui gemunt fub aquis, Job. XXV. 6.* Zach. Bogani *Diff.* accuratam *Epiftolarem*, præfixam Edmundi Dickinfoni *Delphis Phœniciffantibus*, Francofurt. A. 1669. in 8vo. Fuiffe inter Germanos veteres Giganteæ proceritatis homines, probant J. Jac. Chiffletius *part. I. Vefontionis, c. 17.* & Herm. Conringius *in libro de habitus corporum Germanic. caufis.*

7 Porro etiam *Hermaphroditi* inter monftra cenfendi funt, de quibus prolixe agit Joh. Ben. Sinibaldus in *γενεανθρωπεία*, *feu de hominis generatione Decatevcho, lib. 2. tr. I. c. 5. & 6.* Monftrofa itaque eorum eft fententia, imo ipfi monftra funt, qui Adamum nobis Androgynum *(c)* fecerunt, quam fententiam Rabinicam refufcitatam

 cuidam

(c) Adamum Androgynum fuiffe, & facultate absque conjuge generandi præditum, noviffime docuit

cuidam videmus. Curiosam Hermaphroditi descriptionem *V. Transact. Philos. 32. pag. 624.* Similia quoque exempla Hermaphroditorum in brutorum genere occurrunt. Sed iis accensenda non sunt exempla illa de hircis, quorum testibus adnata fuerunt ubera, lac copiosum stillantia. Joh. Sophronius Kozackius, *cap. 8. lib. 5. Horologii*, se Dresdæ hircum vidisse talem, testatur, cui fidem non dedissem, nisi fide dignus vir mihi narrasset, fuisse quendam Regni Suecici Senatorem, qui convivis suis caseum hircinum apponere consueverit, e lacte hirci confectum. Inquisivit ille vir apud rusticos, an simile quid unquam viderint, qui responderunt, solere hircis in senectute mammulam sub scroto nasci, quæ primum serum, postea lac funderet, si crebro mulgeretur. Incidi postea in Sinibaldum, qui, *Geneanthropiæ libr. 4. tr. 2. c. 6. p. 566.* refert, ex Aristotele & Peucero, de hircis lactiferis. Exemplum quoque extat in Schotti *Physica Curiosa.* Quæ si vera sunt, falso Virgilio inter operas frustraneas positum est: *mulgere hircos & jungere vulpes.*

8 Specialium monstrorum humanorum exempla per Anatomen explorata, passim extant *in Actis Societatis Anglicæ.* De *Centauris* & *Satyris* res omnino ficta videtur. De *Nymphis, Syrenibus, Trytonibus*, multæ extant historiæ, quæ si veræ sunt, inter monstra referendi non sunt, sed ad animalia aquatica referendi. Theophrastus Paracelsus mira hic somnia comminiscitur, & Gallicus aliquis Auctor Anonymus, qui non ita pridem prodiit. Sed illa exempla ad lusus dæmonum referenda sunt. Nam quod ajunt, homines submaritimos tandem eo deductos, ut loquerentur, imo artem textoriam discerent, ejus rei fides certe mihi dubia est. Si artes edocti sunt, nihil novum est, nam & simiæ possunt doceri. Quod loquelam attinet, forte & ipsa ad psittacorum modum fuit instituta. Syrenis alicujus Anatomen dedit Franciscus Rhedus *in Experimentis naturalibus.*

CAP. III.

DE AFFECTIONIBVS CORPORVM COMMVNIBVS, ET PRIMO QVIDEM DE QVANTITATE.

§. 1. *Peripateticorum de his altercationes.* 2. *Quantitatis corporum consideratio accuratior summe necessaria, sed a Peripateticis neglecta. Matheseos usus in illa maximus.* 3. *Quantitatis divisio.* 4. *Mundi infinitas, de qua variorum allegantur sententiæ, rejicitur. Jordani Bruni dogma de mundis pluribus, imo infinitis.* 5. *Corporum divisibilitas, etiam in Atomos, pro quibus contra Aristotelem pugnatur, & inter*

docuit (*in præf. libri de Novo Cœlo & Nova terra Gallici*, A. 1679. edidit) & visione id sibi cœlica revelatum esse jactavit Antonia Bourignonia, notata, ob fanaticum hoc delirium, a Pet. Bælio *T. I. Dictionarii Historico - Critici, P. I. p. 94. 95.* Et aliis Adversariis, Jacobum etiam Böhmium, tanquam illi (*in Myst. Magno, c. 18. & in Lib. de triplici Vita c. 6.*) ὁμόψηφον culpantibus.

& inter Scriptores de iis præcipue commendatur Cartesius. Minimis istis considerandis inserviunt microscopia, & microscopiæ, tum aliorum, tum imprimis Rob. Hookii, observationes. Usus doctrinæ de particulis istis minimis insignis. 6. Judicium de Kenelmi Digbæi divisione quantitatis, & a substantia distinctione Metaphysica. 7. Corporum impenetrabilitas mistionem particularum non prohibet.

1 POstquam causas consideravimus, ad AFFECTIONES CORPORUM COMMUNES descendimus, quales sunt, quantitas, motus certus, cui quies opponitur, qualitas, tam elementaris, quarum quæcunque alia, quibus juxta rei constitutionem & naturam accedunt locus & tempus. De quibus in Peripateticorum scholis insanæ sunt & Cimmeriis tenebris tenebricosiores altercationes, in quibus parum solidi quis invenit.

2 Quod *quantitatem* attinet, ea ita corpori inhæret, ut non sit ab illo distincta, certe semper cum corpore est, ac primum illud, quod animus noster cognoscit, mediante sensu. Quare magna est opera impendenda hujus contemplationi, & paulo accuratior, quam vulgo in Peripateticorum scholis fit, qui pene piaculum ducunt, si quippiam e Mathematicorum scholis in hanc doctrinam transferant, solis imaginariis contemplationibus & notionibus contenti; cum tamen sine exacta Matheseos cognitione nunquam solida hujus affectionis notitia haberi possit, imo multa contingant in natura phænomena, quæ cum alii ex superficiariis quibusdam speculationibus explicare frustra laborent, tota possunt e Mathematica doctrina explicari. Cui certe in acceptis ferenda sunt, quæ hactenus accuratius in Philosophia naturali indagata habemus. Cujus exemplum insigne nobis dedit Cartesius, qui, quod hanc partem spectat, inter omnes Physicos familiam ducit.

3 Quantitas est prima materiæ affectio, imo ipsa materia; non enim nisi ratione differunt. Quantitas est, vel continua, vel discreta. Illius formalis ratio consistit in extensione, hujus in numero. Quæ quantitatis species tantum æquivoca est; in extensione enim quantitas omnis consistit.

4 Quantitas consideratur primo ratione universi totius, scil. mundani corporis, & quæri tum solet, quousque illa extensio corporum pertendat. Ubi *de Infinito* magna est Physicorum disputatio, de quo Cartesius libellum scripsit, *de maximo & minimo* autem Opusculum perelegans Nicolaus, Card. Cusanus, e quo multa Kircherus *in Oed. Ægypt.* exscripsit. Vetus illa controversia est, & magna rationum subtilitate agitata, quarum compendium e veteribus & recentioribus exhibet Claud. Berirgardus, *Circ. 7. P. 1.* Ab Aristotele infinitum impugnatum fuit, ab aliis statutum: sed repugnat aliud præter Deum statui. Cartesius in has controversias se non immittit, & extra Physices objectum esse existimat, & vere quidem. Stantibus enim Theologiæ principiis, infinitum aliquod in natura admitti non potest, nisi naturam ipsam Deam facere velimus. Franc. Wilh. Liber Baro de Nüland hic nihilum suum

nobis obtrudit, quod cum infinito ipsi pari passu ambulat, in eo non novam fovens sententiam, sed Epicuri scholam sapiens. Is enim ex corpore & inani mundum compingebat, inane vero illud ipsum erat illi nihilum, de quo vid. prolixe Gassendus in *Physica Epicuræa.* Liber Baro de Nüland *p. 12. Elem. suor. Physic.* Mathematica aliqua demonstratione, τȣ̃ Nihili ad infinitum proportionem ostendere laborat, in qua illum suo sensu abundare permittamus. Nos quidem nulla necessitas cogit, ut pro demonstratione accipiamus. Alii quantitatem corporum mundanorum discretam etiam infinitam faciunt, ut *Jordanus Brunus*, qui innumerabiles mundos statuit, de quo suo loco agemus. De quantitate corporum principalium, globorum cœlestium, massæ terrestris & aqueæ, hic dici quidem aliqua poterant, sed remittimus ad Mathematicos, ubi illa plenius demonstrantur.

(Hic Jordanus Brunus statuit, plures esse mundos, & quidem infinitos, si non actu, tamen potentia, & stellas in via lactea soles esse putat, quod & ipse Cartesius facit. Crematus propterea est Brunus, quamvis Atheismi accusari non potuerit.)

5 Quantitatem sequitur *divisibilitas:* quod enim extensum est corpus, in partes quoque divisibile est. Eæ sunt, vel sensibiles, vel insensibiles. De sensibilibus nulla controversia est, de insensibilibus magna. Nam Aristoteles Atomos negat, & Peripatetici, sed sophisticis potius, quam veris argumentis, quæ inter se conferunt & examinant vulgares etiam Physici, tamen natura sane oportet aliquod ultimum esse, quod non amplius sit divisibile. Quid animo vel notionibus fiat, non curat Physica, qua Physica, Tota igitur *de Atomis & particulis* doctrina huc spectat, de quibus singulari libro egit Joh. Chrysost. Magnenus, nec non *de poris corporum*, de quibus Er. Bartholini extat Tractatus, excusus Hafniæ *in 8.* Nemo autem subtilius & explicatius omnem particularum doctrinam proposuit, quam Cartesius. Cui jungi velim etiam e Peripateticis Honoratum Fabri, *Tom. I. Physic.* quo de statu corporum ex ratione quantitatis agit. Omnes illæ affectiones, durities, fluor, viscositas, lævor, varietas, densitas, &c. a nemine melius explicantur, quam a Cartesio, qui in particularum conditione sive figura omnem illarum affectionum rationem quærit. Et ipse, cum de iis agit, Aristoteles necesse habet, ad illas confugere, ut aliquod exemplis demonstrare possem. Legatur Ant. Grandis *in Institutione Philosophiæ Cartesianæ, part. 4.* qui facilitate insigni Cartesiana principia explicat. Quanta Atomorum & minimorum effluviorum vis sit, & quam multæ operationes naturales ex iis dependeant, nemo plenius exequitur, quam Rob. Boylius *in libro de mira subtilitate & insigni vi effluviorum*, Londini 1673. *in 12.* Pertinet huc minimorum speculatio per microscopia instituta, quæ multa detegit in corporibus, quæ ad varias spectant affectiones, sive conformationem totius, sive rationem superficiei, colores, &c. Italus quidam Fontana primus Microscopiorum fuit inventor, post hunc Pet. Borellus *de minimorum phænomenis Microscopicas* aliquot *observationes*, Hagæ A. 1656. editas, scripsit. Post illos absolutissimam Rob. Hooke, Vir maximi ingenii, & in rebus naturalibus

libus tum acutum, quam Aquila, cernens, *Micrographiam* dedit, Londini A. 1667. *in fol.* Anglice hic liber est conscriptus, multisque ornatus figuris æneis & Differtt. Physicis elegantibus. Henrici Poweri exstant quoque *Microscopicæ* (quæ Figurarum tamen delineatione carent) *Observationes*, Lond. 1664. *in 4to.* Commendat quoque Georg. Hieronymus Welschius *in Addendis ad Hecatostheam secundam* Germani cujusdam Microscopicas observationes, quas ille admirabiles vocat. Ceterum doctrinæ hujus maximus usus est in Physicis: in omnibus enim naturæ operationibus quasi deprehendi vestigia ejus possunt in minimarum particularum figuris observatis, ut ex Opere illo Hokiano abunde patet. Ne quid nunc dicam de admirabili illa proportione, quam deprehendere etiam in minimis corpusculis possumus. Unde Boylius, in *libro Anglico de utilitate naturalis Philosophiæ p. 38. & seqq.* eleganti discursu proportionem illam vermiculi, qui *Acari* vocatur, quo esse nihil potest minutius, confert proportioni, quæ est in Elephante, atque illum huic præferre non veretur. Comparat ibidem vastitatem balænæ cum vermiculis, in aceto detectis.

6 EDV. DIGBAEVS aliam habet quantitatis divisionem, quam ipse Metaphysicam appellat. Distinguit enim inter substantiam & quantitatem. Substantiam dicit unam eandemque, quantitatem autem variari, unde fiat, ut corpus aliquod varias subeat alterationes, jamque se majus, jam minus, fiat. Atque hæc principia substernit raritati & densitati, quibus affectionibus generalibus omnem doctrinam physicam superstruit. *Non possumus intelligere*, inquit, *Tr. 1. c. 3. quo pacto major sit proportio quantitatis, quam substantiæ, vel contra, substantiæ, quam quantitatis, nisi realis inter utramque divisibilitas intercedat, multoque adhuc difficilius est intellectu, quomodo res eadem nunc majorem, alias minorem quantitatis proportionem habeat, nisi major minorve proportio ab ea separari possit, seu nisi vera sit divisibilitas inter quantitatem & substantiam, quod ut principiis, causæ huic principiis, ostenderem, necessarium foret, altius adhuc, & ipsa, ut sic dicam, Metaphisicæ viscera penetrare.* Hæc Digbæus, quem tamen nihil novi hic docuisse video, quam, quod vulgo distinguat inter corpus, & inter effluvia corporum, quod extra illas Metaphysicas speculationes concipi rectius possunt, ut ad eorum intellectum iis non sit opus. Nec video, quomodo distinctio inter substantiam & quantitatem hic commode locum habeat, cum & substantia corporis, quam vocat, ipsa per se quanta sit, effluvia vero particularum, vel corporis rarefacti majores portiones, non desinant substantiæ esse, & suas habere singulæ quantitates. Nihil itaque, ut mihi quidem videtur, hac subtilitate demonstratum est.

7 Aliud quoque quantitatis consequens est impenetrabilitas; Canon enim est, *non dari penetrationem dimensionum.* Ille autem non prohibet particularum inter se mistionem: alia enim mistio est, alia penetratio. Sunt autem quædam ita apta nata misceri, ut pene penetrare se videantur. Circa quæ multæ considerationis sunt naturalia phænomena, de quibus *Cap. de mistione* pluribus agemus.

CAP. IV.

DE LOCO, VBI ET DE VACVO, VARIISQVE CIRCA VACVVM EXPERIMENTIS.

§. 1. De Loco doctrina Aristotelis (quæ exploditur,) Cartesii & Pet. Gassendi, Epicurum secuti. Nihil aliud est locus, quam mera relatio. Theoriæ ejus utilitas in Physicis. 2. Vacuum in natura defendunt Epicurei, Gassendus, Valerianus Magnus, & alii Recentt. impugnant autem, post Aristotelicos, Cartesiani (& hos inter inprimis Ant. le Grand,) Th. Hobbesius, & plerique Philosophi ceteri. 3. Spatium aëre vacuum posse dari, constat e Scriptis & Experimentis Rob. Boylii, Ott. Guerickii & Florentinorum, de hoc argumento, de quibus judicium additur. 4. Franc. Lanæ Ars ope Globorum Metallicorum, aëre evacuatorum, per aërem volandi & navigandi, a G. G. Leibnitio commendata & emendata, a Phil. Lohmeiero autem, plagiario Lanæ, pro suo venditata invento, examinatur, & in praxin deduci haud posse ostenditur.

1 QUoniam corpus naturale quantitatem habet finitam, LOCVS illi competit, quem affectionem corporum externam faciunt. Non opus est, ut hic tempus teramus inutilibus Peripateticorum disputationibus, quorum sunt ad speciem quidem subtiles controversiæ, sed revera nihil habentes solidi. Vid. Berirgardus *Circ. Pisan. 8.* ubi Aristotelis doctrina in utramque partem excutitur. Tota res tandem in prædicamentales quosdam conceptus abit. Nuda itaque relatio est, refertur enim ad aliud; jam vero relatio nihil aliud est, quam modus aliquis Entis: ex eo scil. quod corpus habeat respectum ad aliorum corporum situm, ex eo locum habere dicitur, & inde denominamus terminis localibus corpora naturalia, quæ nos non in universum, sed comparate, ratione sensuum & aliorum corporum, consideramus. Aristoteles quidem locum definit per superficiem immobilem, ut significetur, locum non simul moveri cum corpore locato, quo sane quid dicatur, non constat. Nam certe locus alicujus rei, si est superficies corporis adhærentis, oportet illam superficiem moveri, moto corpore. Cartesius locum duplicem facit, primo internum, per quem vocat spatium, trina sua dimensione constans, secundo externum, per quem intelligit superficiem, vel corporis ambientis terminum. Gassendus concedit, locum esse quantitatem, seu spatium, trina dimensione constans, illud tamen facit incorporeum. Dimensiones enim ille facit alias corporeas, alias spatiales, illas verorum corporum, trinam dimensionem habentium, has istius spatii, cujus aliqua dimensio a terminis corporum, vel adjacentium, vel circajacentium, nobis concipitur, revera autem nihil est. Atque in eo sententiam Epicuri sequitur, qui totam mundi compagem ex corpore & vacuo fabricatur, quorum aliquod extra corpora est, aliquod ipsis corporibus interspersum, atque huic vacuo, rebus interspersо, locabilitatem corporum & motum adscribit, id scil. esse, in quo corpora quiescant & moveantur.

Neque

Neque enim motum in natura fieri posse existimat, nisi per vacuum; *omnia enim*, inquit, *quiescerent, quoniam, si vacuum non esset, corpus corpori obstaret*, de quo postea dicemus. Quod si plenitudo mundi statuitur, ut a plerisque Philosophis fit, nihil certe locus est, nisi mera σχέσις. Si enim locus definitur per spatium, quæro, quid sit spatium. Dicit Cartesius & omnes, esse extensum, quare locus esse non potest, ipsum enim corpus est, & habet locum. Quoniam ergo corpus non potest esse in corpore, quia non datur penetratio dimensionum, nullum corpus in spatio, vel in se ipso, contineri potest. Aut itaque locus, cum Epicureis, per vacuum spatium definiri debet, aut nihil est, nisi mera relatio, quod postremum verum ego esse existimo. Magnæ tamen utilitatis est hæc doctrina in Physicis, quoniam respectiva illa corporum locatio magnum ad operationes naturales momentum habet. Magna enim est corporum naturalium consensio & dissensio ratione situs, quem habent. Magna solis virtus in terram est, quoniam eo in loco consistit, quam non haberet, si esset remotior. Si Sirius staret in loco solis, fortassis easdem operationes sentiremus, quas nunc sentimus a sole; certe Sirii & solis conjunctio duplicare illorum virtutem videtur. Ita vicinitas vel remotio agentium in natura magnos præstant effectus. De loco totius mundi more suo philosophatur Val. Weigelius, in Lib. Germ. vom Orte der Welt, Halæ Sax. *in 4to* edito, sed nihil demonstrat.

Offert hic se de VACVO agendi occasio, de quo varie sentiunt Philosophi. Plerique illud non admittunt in natura. Contra sunt alii, qui naturam salvam esse non posse putant, nisi illud admittatur. Quid Epicurei statuerint, jam diximus, quorum dubiis respondet Ant. Grandis *in Historia naturali corporum, Art. 2. & 3.* Demonstrat illic, non opus esse inani spatio, ut corpora quiescant aut moveantur, nam in omni motu integrum corporum circulum simul moveri docet, Mathematica plane demonstratione. Ut itaque non opus sit, ad Vacuum aliquod recurrere. Respondet, quoque experimentis illis, quæ Gassendus adducit ad vacuitates in corporibus demonstrandas. Ad quem lectores remitto; perspicue enim & distincte dubia illa proponit & solvit. Nam affert Gassendus inter alia experimenta & hoc, quod, si quis accipiat vas quoddam, aqua ferme repletum, & tantum salis communis addat, ut plane sit repletum, tunc adhuc varii alii sales, alumen, nitrum, &c. addi possint, ex quo Vacuum vult demonstrare. Cartesiani Peripateticorum exemplo, nullum item Vacuum in natura agnoscunt; illi enim materia sua subtili omnia complent. Hobbesius *in lib. de Aëre*, ne aërem quidem excludi e spatio aliquo posse concedit, quanquam experimentis, ut ego quidem arbitror, contrariis convictus. Valerianus Magnus (in *Philosophia* etiam sua Aristoteli, in Logicis pariter atque Physicis, contrarius,) peculiari libro, Varsaviæ A. 1648. *in 8vo* edito, Vacuum adstruit, rationibus e thermometro petitis, quæ ulterius a Marino Mersenno experimentis illustrantur, Victorio item Torricello, If. Vossio *(Lib. de Natura Lucis c. 9. ac 10.)* & aliis. Defendunt quoque Vacuum Joach. Jungius *in Doxoscopia, P. 2. sect. 1. c. 5. distinct. 6.* David Derodon in *Physica* sua *Contracta, P. 1. c. 7.* Lud. de Beaufort *in Cosmopœia*, Joh.

2

Phocyl.

Phocyl. Holwarda *in Phyſica Novantiqua, c. 2.* Liber Baro Nüland in *novis Phyſicæ Elementis.*

3 Robertus Boylius, in variis libris *de aëris vi Elaſtica, de ejus rarefactione & condenſatione*, ac in *novis Experimentis de aëre*, Anglice ſcriptis, quæ *Actis Philoſophicis Anglicis* inſerta ſunt, non quidem ſimpliciter Vacuum agnoſcere vult, dari tamen in natura poſſe ſpatium aëre vacuum contendit; imo eo devenit, ut certo inſtrumento gradus iſtius rarefactionis ad menſuram vocarit. Experimenta alia multa monſtravit Otto Guerickius, Conſul Magdeb. magnus affectionum naturalium per principia Mechanica demonſtrandarum Artifex, qui pleniſſimos *de Vacuo* Commentarios *in folio* ſcripſit, quo in libro multa complexus eſt, illuc non pertinentia. Nam totum pene mundi Syſtema illic exponit, & ſuper ſuis demonſtrationibus fundare voluit, quæ tamen pertinent tantum ad ſingulares quasdam corporum naturalium affectiones, præcipue Vacuum & rerum Magnetiſmum. Certum eſt autem, Virum illum in Germania cogitaſſe de iſtis inventis diu, antequam alibi iſtarum Demonſtrationum quicquam inſtitutum fuit. Liber quidem ejus A. 1672. demum prodiit, ſed Caſp. Schottus *in Technica Curioſa*, præcipuam ejus partem, velut per Epitomen, A. 1664. in præguſtum jam dederat. Varia ſunt & curioſa experimenta circa eam materiam, *in Diſcurſibus Florentinis, Saggi Academici* dictis. Magni ſunt momenti omnia hæc experimenta, ac inprimis Boyliana, quia inter omnes majorem operam contemplationi huic Boylius impendit. Is ſcil. varia ſpeculatus eſt naturæ phænomena, corporumque locatorum in tali aliquo vacuo, ratione omnium qualitatum, varios effectus inde expertus, quorum cauſas accuratas nec ipſe dare poteſt. Adeo latent nos, quæ in profundo naturæ ſunt. Quod ſi accuratius illa omnia indagari poſſent, mirabiles poſſent inde effectus deduci. Vacuum aliquod ſpatium dari, tale ſc. in quo non ſit aër, certis experimentis demonſtrari poteſt, niſi forte quis exiſtimaverit, aërem adeo rarefieri poſſe, & tamen implere idem ſpatium, quod cum rerum natura pugnat. Neque enim corpus minus fieri poteſt ſe ipſo, aut majus, niſi per alterius corporis vel expulſum, vel inſinuationem. Si aër craſſior eſt atque conſtipatur, ut in ſclopetis πνευματικοῖς, debet id fieri per approximationem partium, a ſe diſtantium, quarum diſtantia concipi non poteſt, niſi quod vacua quædam illis fuere interſperſa, tale, quod aëre ſubtilius ipſi cederet, compreſſione facta. Quemadmodum in ſpongia fieri videmus, cujus partes ad ſe accedunt in compreſſione, aëre expulſo, qui antea foraminula illa complebat, e latere tamen ſuperſtite, ſeu conatu reſiſtendi, & in priorem ſtatum reponendi, ſi libertas detur. Eadem ratio eſt thermometrorum, baroſcopiorum, &c. de quibus *in Cap. de aëre* prolixius dicemus. Nihilominus tamen Franc. Linus, *in Tr. de Corporum inſeparabilitate*, poſt Ant. Deuſingium & Honor. Fabrum *(in Tr. de Vacuo,)* experimenta iſta pro Vacuo, tam Torricelliana, quam Magdeburgica & Boyliana, impugnavit, aliisque illorum cauſis detectis Vacuum naturaliter dari poſſe negavit, Ariſtotelicam autem de Rarefactione ſententiam, tam contra vacuitatum, quam corpuſculorum, aſſertores, ſibi viſus eſt demonſtraſſe. Sed huic a Rob. Boylio eſt reſponſum. Exſtat & Gilb.

Klerckii

Klerckii *Lib. de plenitudine mundi*, quo Philoſophia Carteſiana, ea etiam in parte, defenditur. Joh. Marcus Marci, *in Lib. de Iride p. 54.* Vacuum quinto Elemento compleri contendit. Quomodo hinc de levitate quoque & gravitate aëris judicium inſtitui poſſit, *Cap. de aëre* videbimus.

Occaſione tamen hujus doctrinæ incidit, quod aliquis, hoc fundamento fretus, machinam aliquam meditatus fuerit, quæ, ſublevata in aërem proportionatum, aliquod onus ſecum trahere poſſet, quod pro lubitu navicula eſſe poſſit, vel corporibus aliis, vel hominibus, referta, ſervata tamen ponderum proportione. Eſt is FRANCISCUS LANA, Italus, cujus liber Italica lingua ſcriptus, *Prodromo al' arte maeſtra* (Brixiæ A. 1670. in fol.) c. 2. 3. varia a ſe experimenta excogitata proponit, ſed pleraque inania, ac in inanibus ſpeculationibus fundata, nec ad praxin deducta. Inter ea habetur illud quoque *c. 6. quomodo poſſit fabricari navis, quæ per aërem eat, cum remis & velis.* Fundamentum ejus hoc eſt præcipuum: quod ſupponat, dari poſſe globum aliquem, e laminis metallicis confectum, cujus contentus aër ipſo globo gravior ſit, quod ille calculo Euclideo, ex proportione Diametri ad peripheriam ducto, evincere laborat. Præſupponit porro, aërem, in tali globo contentum, graviorem ipſo globo, ſi inde extrahatur per artificia nunc nota, effecturum, ut globus ille ſurſum feratur, quemadmodum, ſi intra aquam globum talem quis haberet, aqua vacuum, globus ille aſcenſurus ſit in ſuperficiem aquæ. Globus illos multiplicat pro ratione ponderis appendendi. Hæc ejus Viri ſententia eſt, quæ tamen graviſſimis dubiis urgetur. Ne quid enim dicam de calculo iſto Euclideo, valde vereor, ne ille, in abſtracto ita formatus, in materia deficiat, præſertim in tanta metalli & ipſius aëris proportionis & ponderis incertitudine. Neque enim laminæ metallicæ adeo exacte proportionem ponderis ſervare poſſunt, & ipſa craſſities metallica obſtare videtur. Quod ſi nimis tenuis illa lamina eſſet, difficile exhauriri aër poſſet, qui eſt conatus omnium maximus, adeo ut laminæ non niſi exacte rotundæ, & aliquo modo etiam craſſæ, hanc vim ſuſtinere poſſint. Quadrata forma laminæ etiam craſſæ hoc conatu, velut pannus, complicatur. Denique & ipſa adunitio laminarum multum difficultatis habet, nam non ita illa exacte fieri poteſt, ut non rimula aliqua ſuperſit, qua ſuperſtite tota res in nihilum recideret. Præterea etiam illud Lanæ præſuppoſitum, de aſcenſione talis globi, nondum probatum mihi videtur hoc fundamento; longe enim alia ratio eſt corporis, inter aquam concluſi, quam ejus, quod in aëre eſt. Illud enim terminum ſuum facile aſſequitur, ſuperficiem ſcil. aquæ, quem vero in aëre terminum aſſequi poſſit globus talis, non video, &, niſi me omnia fallunt, preſſio ipſa Athmoſphæræ impediret ejus aſcenſionem: illa enim, æqualiter omnibus lateribus incubans, non admitteret ejus aſcenſionem. Plura de hoc Navigio volatili J. Chr. Sturmius *in Collegio ſuo Curioſo.* Vocarunt quoque Angli ſub examen. Sed fruſtra, ut mihi quidem videtur, omnes illi conatus erunt. Miror Gottf. Wilh. Leibnitium, Virum ingenioſum Germanum, *in Hypotheſi ſua nova Phyſica*, probaſſe hæc fundamenta Lanæ. Diſerte enim ille *p. 25.* ait, ſi quid arte humana parari queat aëre levius, ſpem eſſe, perveniri ad artem volandi poſſe; ubi & recenſet Lanæ ſententiam, quam & Iſ. Voſſii eſſe

4

ait: Si detur vas concavum, tam grande, ut aër intus conclusus continenti, seu vasi, per se sumpto, præponderet, aëre tum exantlato ascensurum illud vas in aërem. Calculos tamen Lanæ non recte ductos ait, aliumque substituit, quem rectius processurum putat. Caute tamen addit tandem: *Sed an bullæ* (ita vocat vasa illa) *tantæ magnitudinis commode fieri, & penitus, & sine ruptura, exhauriri & durare possint, ego in me non susceperim.* Illud Lanæ Commentum nuper nonnemo sibi tribuere ausus est, manifesti plagii facile arguendus, Philippus Lohmeier, sc. Prof. Rintel. *in Dissertatione* non ita pridem, *de arte volandi per aërem,* edita. Omnia enim pene verba ex Lana descripsit, nulla ejus mentione facta, seque Autorem tanti arcani jactat, ac Principes ad elaborationem ejus machinæ invitat. Apud Ott. Guerikium, quodam in loco, legere memini paratum sibi fuisse recipientem vitreum, cujus peripheriam aëre contento leviorem fuisse ait, nescio quo calculo suo & mensura usus. Nulla vero illic mentio est, in aërem ascendisse globum istum.

CAP. V.

DE TEMPORE.

§. 1. *Tempus ad Physicam non pertinet, nisi quatenus durationem rerum designat. Durationis hujus cognitio usum habet in Physica & Medicina multiplicem. Franc. Baconis Verulamii* Historia Vitæ & Mortis, *& Joh. Grauntii* Bils of the mortality, *in hoc argumento commendantur.* 2. *Quæstio de Interitu Orbium & Globorum integrorum affirmative deciditur. Stoicorum hac de re doctrina. Scriptores de interitu mundi, gentilibus credito.* 3. *Diluvii universitatis ab If. Vossio Mathematice impugnata, a Nicol. autem Stenonio demonstrata. Possibilitas conflagrationis Globi Terraquei ex Physica itidem ostenditur. Summa difficultas in corporum, non solum maximorum, sed etiam minimorum, temporibus investigandis.* 4. *Scriptores varii de vitæ termino & prorogatione, uti & longævitate.* 5. *De Cadaverum corruptionis tempore, vita, in iis e Joh. Marci Marci sententia superstite, quorundam item incorruptibilitate & cruentatione miraculosa, monita. Th. Kerkringii præservatio cadaverum per succinum.*

1 INter externas corporum affectiones TEMPUS quoque refertur, quod quidem per se ad Physicam non pertinet, nisi in quantum ex duratione rerum judicium aliquod de constitutione corporum iniri possit. Aristoteli definitur tempus *numerus motus secundum prius & posterius;* sed ea Mathematica potius definitio est. Neque solum ad motum refertur tempus, physice consideratum, sed Mathematice, quando scil. ex ratione motus solaris, vel aliorum corporum cœlestium, mensura temporis initur. Ideoque temporis consideratio, quatenus mensura est, ad Physicam non pertinet, nisi in quantum nobis designat durationem rerum. Sola enim rerum

rerum duratio ſpectatur Phyſico. Quæſtiones hinc ſolent formari: *An tempus fuerit ante ſidera & mundum conditum?* quod ſuo modo concedi poteſt. *Quomodo differat æternitas a tempore Phyſico?* quæ inutilis quæſtio eſt, a nobis non expedienda. Habemus & in Mathematicis Menſuræ Menſuras, Horologia ſcil. ſecundum quæ computari tempora poſſunt, de quibus Mathematici conſulantur. Ad durationem rerum perveſtigandam non eſt nobis opus illis minutiis, ſufficit hic latior calculus. Eſt vero illa durationum hiſtoria in natura maximi uſus, unde judicium de mixtura & textura corporum fieri poteſt, quomodo ſc. illa inter ſe compacta ſint, quo ordine, qua proportione. Nam eorum omnium aliqua ſigna apparent in duratione eorum. Judicium hinc quoque de corruptione corporum inſtitui poteſt. Inprimis obſervari poſſunt fatales illæ corporum periodi & termini, quos Deus ipſis præſcripſit, ipſaque non excedunt. Multum quoque cognitionis inde accreſcet doctrinæ Medicæ, ſi hiſtoria quædam inſtituatur durationum vitæ & mortis diſtinctorum hominum, ſub vario cœli climate poſitorum, in montibus, ſylvis, locis paludoſis, arenoſis, metallicis, calidis, frigidis, habitantium. Præivit in hoc labore Magnus Verulamius, cujus extat *Hiſtoria vitæ & mortis*, magno ingenii conatu ſcripta. Utile quoque erit hiſtorias ipſas in aliqua ſocietate vita functorum notare, quo ſcil. genere morbi, qua ætate, perierint. Id fecit ex Anglis, libro, cui tit. *Bils of the mortality* (i. e. *Naturales & Politicæ Obſervationes ſuper ſchedulas mortalitatis Anglicas, ſive Catalogos hebdomadales natorum & mortuorum)* Johannes Graunt, *(d)* qui perpetuum catalogum texuit omnium hominum certo morbi mortisque genere mortuorum & natorum, unde educit multa conſectaria, tam Politicis & Statui, quam Medicis & Phyſicis, utilia. Prodiit Liber iſte (cujus Argumenta *Tomo II. Ephem. Gall. p. 352. & ſeqq.* enarrantur) Oxoniæ A. 1665. *in 8vo.* Similiter in omnibus corporibus naturalibus procedere licet a ſummis ad ima, ad methodum illam, a Verulamio præſcriptam.

Pertinet huc quoque quæſtio *de interitu & corruptione integrorum orbium & globorum*, cujus eſſe viciſſitudines veteres quoque ſenſere, qui idem illis fatum eſſe voluerunt, quod partibus eorum. Et ſane generationes illæ novarum ſtellarum & cometarum non obſcurum argumentum præbent, nova quædam corpora, in vaſto hoc aëris vel ætheris Oceano, vel vorticibus, ut appellat Carteſius, naſci poſſe, quemadmodum in mari Inſulæ naſcuntur per materiæ cujusdam congeriem, in unum aliquem locum compactæ. Non omnia etiam in orbibus æthereis eſſe æterna & conſtantia, nunc credere incipimus, poſtquam Mathematici demonſtrationibus ſuis fidem fecerunt. Stoici olim mundi interitum etiam ſtatuebant, ſive generalem quandam ἐκπύρωσιν & κατακλυσμὸν, æſtatem ſcil. atque hyemem univerſalem, quæ per vices redirent, ut ita mundus ſecundum externam ſui compoſitionem tantum interiret, non ratione ſubſtantiæ. De hac Stoica mundi exuſtione quid ſentiendum ſit, legi

(Oo) 2

(d) Grauntii Exemplum, laudabili inſtituto, in Germania imitati ſunt Collegæ Academiæ Naturæ Curioſorum Uratislavienſes, qui *Hiſtoriam Morborum*, in Civitate ſua ſingulis annis graſſatorum, Ægrotorumque iſtis correptorum ac mortuorum, an. 1699. inchoatam, ad præſentem usque, quotannis continuarunt.

legi potest Jac. Thomasius in pecul. *Differt.* qua Epicrisin & collationem instituit cum Christianorum doctrina, mundi interitum statuente. Vid. quoque Hier. Magius, qui de *exustione mundi* singularem librum scripsit, & quæ Alphonsus Pandulphus ex omnibus, tam Gentilibus, quam Christianis Scriptoribus, *libro de fine mundi*, congessit.

3 Ceterum, quod globum terraqueum attinet, impossibile non est, illum has vices subire. Quomodo diluvium toti huic globo accidere potuerit, subtilissima methodo demonstravit Nicolaus Stenonis, *in Prodromo Dissertationis suæ de solido, intra solidum naturaliter contento.* Qua ratione illorum argutatiunculæ retundi possunt, qui Mathematicis rationibus universalitatem diluvii impugnant. Quod fecit singulari libro Isaacus Vossius, quanquam nomen Dissertationi non proposuerit. Ita quoque igne conflagrare posse globum terrenum simili ratione non est impossibile, si æstuaria illa subterranea vires acquisiverint, & vicinas partes, maxime inflammabiles, corripiendo totum tandem globum incendant. Cum enim maxima terræ pars metallica sit, imo ea, quæ centro propiora sunt, ipsissimum metallum fusum existimem, impossibile non est, colliquatione partium metallicarum facta, corticem hunc externum, quem terram vocamus, cum appendicibus suis, facile in cineres abiturum. Fuit quoque Cartesius in illa sententia, terram successu temporis mutari in solem posse, quod fieret forte hac conflagratione; solem vero mutari in terram vel planetam posse, ubi maculæ, quas sensim attrahit, prævaluerint, ut corpus solare crustam aliquam terream sibi obducat. Illa hic obiter de corruptionibus corporum & massarum universi dicta sunto, in quibus sensu suo quemcunque abundare patimur, ab experientia nihil adjuti, sola enim suspicione tantum quædam divinamus, cum unius hominis, & multorum millium, ætates non sufficiant ad has observationes. Objecti enim vastitas, & infinitas, & longinquitas, & diuturnitas, magna sunt philosophantium obstacula, qui in particulis tantum sæpe laborant, & vix sapiunt, quoniam universi hujus connexio illos latet. Unde multæ dependent operationes, multa phænomena naturæ, in quorum causis inveniendis ætatem & vitam consumimus, oleumque & operam perdimus. Quæ difficultas magnorum corporum, eadem minimorum est, nam & in horum temporibus observandis maximus profecto labor est. Quis fungi unius noctis propaginem satis mihi explicet, & texturam ejus aliquot horis elaboratam, ut pene visui petere posset, nisi cognitioni nostræ quasi sponte subduceret natura. In vita Ephemeri insecti, quam Joh. Schwammerdammius Belgice descripsit, quæ non miracula observes?

4 Pertinet quoque huc doctrina de Termino vitæ humanæ & de vita proroganda, & longævitate Patriarcharum, circa quæ argumenta plurimæ occurrunt difficultates, integris Disputationibus & Libris a quibusdam deductæ. *De Vita & Morte* Matth. Flacius Jun. Librum scripsit non contemnendum.

De Termino vitæ Joh. Beverovicius Viros doctissimos sui temporis exercuit, qua Theo-

Theologos, qua Medicos, quorum Reſponſa ſingulari volumine (Leidæ A. 1636. *in 4to)* ſunt congeſta, & lectu digna ob varia dubia, omni ex parte mota. *(e)*

Quod *longævitatem Patriarcharum* attinet, aliorumque hominum, legendi ſunt Verulamius in ſua *Hiſtoria vitæ & mortis*, Joh. Henr. Heideggerus peculiari *Diſſertatione*, quæ habetur in ejus *Patriarcharum hiſtoria*, & Henr. Meibomius Jun. in ſingulari *Epiſtola de longævis*.

Quod *vitam prorogandam* attinet, Medicos habemus, qui ex artis ſuæ principiis integros libros eo de argumento ſcripſere. Phyſicis quoque rationibus & Medicis uſus eſt, in libro ſæpius laudato, Verulamius, cujus liber multarum aliarum cogitationum ſemina tradere videtur. Ita enim omnia complexus eſt generali ſua contemplatione, ut ſingula ejus libri viam ſternant ulterioribus cogitationibus. Hier. Cardanus quoque *libro 2.* θεογνώστων, qui occurrit in *Operum* ejus *Tomo 2.* argumentum hoc de vita proroganda tractat. Legi quoque poſſunt *Acta Anglicana Regiæ Societatis p. 1179.* ubi de eodem argumento diſſeritur.

Poteſt hic quoque diſquiſitio inſtitui *de tempore, quo cadavera vel hominum, vel brutorum corrumpi ſolent.* Joh. Marcus Marci quidem vitam etiam cadaveribus reliquam facit, ac per tempus aliquod ſatis longum incorruptibilia ea manere poſſe credit, quoniam exiſtimat, ecſtaſin pati poſſe homines, quæ annos plures durare poſſit, unde corpora hominum cadaveribus ſimilia quidem videantur, revera autem vivant. vid. *Philoſophiæ vet. Reſtit. P. 4. ſubſect. 1. & 2.* Multa hinc deducit paradoxa, quæ ſuo loco relinquimus. Videatur quoque Chriſt. Frid. Germannus in *libro de Miraculis mortuorum*, Lipſ. A. 1670. edito. Quod corpus totum, vel corporis partes aliquas, incorruptibiles, attinet, ego multa hic ſuperſtitioſa & fabuloſa ſubeſſe exiſtimo. Ceterum exiſtimantur cadavera violenta morte peremtorum inconſumpta manere, cujus rei exemplum memorabile extat apud Melchiorem Adamum, *in vitis JCtorum in vita Hutteni p. 17.* Ipſe Huttenus ad Arnoldum de Glauberg, JCtum Francofurdienſem, ſcribit: *Rem admirandam, & cujus prope nullius fides capax ſit, vidiſſes, quartum jam annum defoſſum corpus non conſumptum, non putrefactum, totam adhuc faciem cognoſcibilem, quin etiam ſanguine commaduit attactum. En igitur innocentiæ teſtimonium.* Fuit ille Joh. Huttenus e familia Uldarici, in prælio quodam occiſus, de quo prolixior ibi narratur hiſtoria. Quid arte fieri poſſit, non jam moramur. *Theod. Kerckringius* hodie ſuccinum ita temperat, & coquit, ut tota cadavera, quanta quanta ſunt, ejus circumfuſione a corruptione præſervet.

Habet infantem undiquaque ſuccino circumfuſum, quem adhuc integrum & ſine corruptione ſervat, fœtum item bimeſtrem.

(e) Præter Beverovicianam Schediaſmatum *de Termino Vitæ* Syllogen, alia etiam Lipſiæ an. 1691. *in 8.* curante Hieron. Dicelio, Prof. Publ. prodiit, in qua Dan. Henrici Theologi Lipſienſis, Liber de Argumento iſto integer, aliorumque Theologorum Lutheranorum, Æg. Hunnii, Joh. Majoris, Balth. Menzeri, Juſti Feurbornii & Joh. Guilh. Bajeri, de eodem Diſſertationes, junctim exhibentur.

CAP. VI.

DE MOTU CORPORUM ET PARTICULARUM IN CORPORIBUS.

§. 1. *Motus doctrinam recentiores Mathematice explicant, & ex ea, post Epicureos, omnia ferme Phænomena naturalia deducunt. Sed Principium hoc est insufficiens.* 2. *Aristoteles intricatissime de eo philosophatur, distinctius autem & luculentius Cartesiani, quorum doctrina, ex ipso Cartesio & Dan. Lipstorpio, fuse proponitur.* 3. *Subjungitur ejusdem censura, quædam dubia, quædam falsa in ea esse, ostendens.* 4. *Motus variæ subdivisiones.* 5. *G. G. Leibnitii theoria Motus abstracti, & hypothesis Physica, huic superstructa, commendantur.* 6. *Nec non Scripta de Motu Joh. Alph. Borelli, quocum Franc. Wilh. L. B. de Nüland, ferme eadem docet. Wilh. item Petti nova hypothesis, & Joach. Jungii de Motu MStum.* 7. *E sola Motus doctrina omnia naturæ Phænomena non possunt explicari.* 8. *Pauca de Quiete, & Intestinis motibus particularum in solidis quiescentibus, e Rob. Boylii de his Scripto, adduntur.* 9. *Doctrinæ de fermentatione in Physicis & medicis utilitas, ac Scriptores præcipui.*

1 AD affectiones externas MOTUM & Quietem referunt vulgo Physici. Affectio enim externa corporis naturalis est moveri & quiescere. De motu hoc multa dici possunt, & sunt, qui omnes naturæ operationes in eo fundant. Recentiores methodo Mathematica plane hic procedunt, ut, positis definitionibus, petita aliqua sive postulata tradant, his impetratis regulas certas, vel axiomata, conficiant, quibus, ut certis & indubitatis, explicari posse putant ea, quæ habemus in natura phænomena, omnesque naturæ operationes. Hinc formam, & formales actiones & vitales, deducunt, & quicquid præterea in corporibus activum est. Epicurei e veteribus primi sunt, qui motum particularum horsum, vorsum, sursum, deorsum, motum concurrentiæ, &c. animo concipiebant, ut inde corporum rationem demonstrarent. Subtiliter illi quidem multa de hoc motu disseruere, & quæ usum aliquem obtinere possunt in demonstratione rerum, solo tamen illo principio frustra confidimus, ut *Cap. de Secta Epicureorum* pluribus diximus. Videri quoque Joh. Franciscus Grandis potest, in singulari *Diatribe adversus Epicureos*, ad Gassendum, eorum defensorem, scripta.

2 Aristoteles quoque multa de motu tradit, imo naturam per principium motus definit. In toto vero hoc argumento, quod in Mathematicorum scholis tractandum erat, Metaphysicis speculationibus omnia involvit, ut certe, quid velit sibi, expeditu admodum sit difficile. Quis enim Oedipus satis mihi explicet illam motus definitionem: *Motus est actus Entis in potentia, quatenus in potentia?* Infinitæ sunt hic Interpretum speculationes, ipsis verbis Aristotelicis intricatiores. Nihil attinet in re inani

inani tempus & operam perdere. Longe diſtinctius Carteſius motum nobis definit: *Motus eſt translatio unius partis materiæ, ſive unius corporis, ex vicinia eorum corporum, quæ illud immediate contingunt, & tanquam quieſcentia ſpectantur, in viciniam aliorum.* Vid. ejus *part. 2. principiorum Philoſophicorum, §. 25.* Hinc *quies*, motui contraria exiſtens, nihil aliud eſt, quam *ejus abſentia, ibid. p. 27. & 37. Determinatio motus eſt, qua mobile a termino a quo, ad certum terminum ad quem, promittitur. Communicatio vel propagatio motus eſt actio, qua motus ex una parte materiæ in aliam, vel quieſcentem, vel tardius aut aliter motam, transfertur.* Atque hæ definitiones ſunt expediti ſenſus, quas capere quilibet poteſt; explicant enim naturam motus localis, extra quem nullus alius datur, quanquam Ariſtoteles motum localem ab aliis quibusdam ſpeciebus diſtinxerit, quales ſunt augmentatio & diminutio, generatio, corruptio, &c. Quæ ipſæ ſpecies tamen motu locali peraguntur, &, ſi recentiores audimus, omnis ejus formalis ratio in particularum motu, ejusque determinatione conſiſtit, quod tamen ſuo loco nunc relinquimus. Nos quidem, materiæ generationem & compactionem mediante motu tali fieri, agnoſcimus, ſed determinationem iſtius motus a ſublimiori principio dependere exiſtimamus. Poſtquam has definitiones motus in ſolido collocavit Carteſius, poſtulata hinc aliqua & axiomata format, quæ diſtinctius ordinat DAN. LIPSTORPIUS *in ſpeciminibus Philoſophiæ Carteſianæ.* Petit enim, ut (1) concipiamus vacuum ſpatium, ſeu corpus, quod motus aliorum corporum nulla ratione impediret, nec juvaret; (2) petit, ut duo corpora perfecte dura, & a reliquis omnibus ſic diviſa, concipiantur, ut eorum motus a nullis aliis circumjacentibus impediretur, nec juvaretur; (3) petit, ut dua illa corpora perfecte dura, & a reliquis omnibus diviſa, inter ſe indirectim, a ſiniſtra verſus dextram, committantur; (4) petit, ut in iis magnitudo & velocitas accurate examinentur & ſeorſim ſpectentur; (5) petit, ut, depoſitis ſenſuum præjudiciis, pura mente conſideretur, quid futurum ſit in eorum mutuo concurſu; (6) petit denique, ut, veritate diſtincte percepta, Philoſophi conſiderent, eſſe a ratione plane alienum, propter ſola ſenſuum præjudicia & experientias, in medio heterogeneo, & ope corporum non exacte durorum, nec perfecte ſolidorum, factas, ea, quæ a puro intellectu clare & diſtincte percipiuntur, in dubium revocare.

Hinc Axiomata & regulas communes deducit: (1) Deus omnium eſt motuum, qui ſunt eruntque in mundo, cauſa generalis. (2) Deus in principio mundi materiam creavit, & tantum motus illi impreſſit, quanto illi opus fuit ad rerum productionem, quam hactenus conſervat. (3) Hinc eſſe, quod omne corpus, quantum in ſe eſt, in eodem ſtatu maneat ſimplex & indiviſum, nec unquam, niſi a cauſis externis mutetur. (4) Et ſic id, quod quieſcit, perſeveraturum ſemper in quiete ſua, niſi externo impetu loco pulſum fuerit. (5) Ubi vero corpus aliquod moveri cœpit, tamdiu moveri eadem celeritate, quamdiu nihil occurrit, quod vel imminuit, vel ſiſtit, ejus impetum. (6) Ex eo porro educit, omnem naturam eſſe conſervatricem ſui, & nihil tendere ad ſui ipſius deſtructionem. (7) Omnem motum ex ſe ipſo eſſe rectum,

rectum, & ideo circulariter mota tendere ſemper, ut recedant a centro circuli, quem deſcribunt. (8) Corpus motum, alteri occurrens, ſi minorem vim habeat ad pergendum ſecundum lineam rectam, quam hoc alterum ad ei reſiſtendum, nihil amiſſurum de ſuo motu, ſed ſolam motus determinationem perditurum. (9) Si occurrat corpori minus forti ad reſiſtendum, quam ipſum ſit ad movendum, tum illud ſe commoturum, & tantum de ſuo motu amiſſurum, quantum in alterum corpus transfert. (10) Si occurrat corpori æquali, & æque velociter mobili, ſolam motus determinationem amiſſurum. (11) Si vero occurrat corpori plane æquali, ſed quieſcenti, utrumque ſui effectus partem ſortiturum dimidiam, h. e. partem ſui motus communicaturum cum reſiduo reflectendam.

3 Hæc ex mente Carteſii Lipſtorpius prolixe proponit in libro, a nobis laudato, quod pleraque Mathematicæ veritati inniti videntur. An vero in Phyſicis pro abſolute veris & demonſtrativis habenda ſint, non parum dubitationis eſt. Nam aliqua vel ex hypotheſi tantum dicuntur, e. g. nullum motum ceſſare ſemel inceptum, niſi propagetur eadem quantitate, omnem materiam ſubtilem recedere a ſua Sphæra per lineam rectam, quod circa nos vacuum nullum ſit, in quo moveri poſſunt corpora, ut proinde difficilis ejus probatio ſit. Quædam ex iis falſa omnino eſſe videntur, e. g. motus certa quantitate mundo inditus, ut nullus novus oriatur, ſed tantum tranſeat de uno corpore in aliud, & quantum uni accedit, tantum alteri decedat. Inſtantias plurimas dedit Ludovicus Beaufort *in Coſmopœia divina pag. 65.* Unicus ille animalium ſpontaneus motus falſitatis arguit hanc hypotheſin. Cum enim animalia, antea quieſcentia, incipiunt ſubito vehementer moveri, quæritur, a quo talis motus iis communicetur, & cui decedat. Denique quis neget, corpus aliquod immediate moveri poſſe ab aliquo Spiritu, Angelo vel Dæmone? Homo quoque, immediate a mente excitatus, ſe libere determinat ad motum, vel quietem. Hæ poſtremæ ſunt, ſed validiſſimæ objectiones Beaufortii: Nam ad ceteras regeri non pauca poſſunt. Ideoque ex his ſpeculationibus, plane Mathematicis, & a materia abſtractis, tantum afferendum eſt ad naturæ phænomena demonſtranda, quantum ipſa natura admittit. Multa quidem notionibus noſtris præſupponere poſſumus, quæ ſatis quidem expedita nobis videantur, multum tamen difficultatis habeant, ubi rei ipſi applicueris. Certe, quæ de propagatione motus ſemel incepti, Carteſiani tradunt, inſignem & apertiſſimum habent in natura uſum; ſtatuendum tamen eſt, eum aliquando etiam ceſſare poſſe. Omnis enim motus propagatur cum gradu aliquo deficientiæ ad quietem.

4 Motus varie ſubdividi poſſunt, & ſecundum varios reſpectus conſiderari. Nam ſecundum gradus alius eſt, vel celer, vel tardus, vel mediocris. Secundum cauſas eſt vel ſpontaneus, vel violentus, vel inſitus, vel propagatus. Secundum terminos alius eſt vel rectus, vel circularis, vel mixtus. Rectus iterum eſt vel horizontalis, vel perpendicularis, vel obliquus. Ex his variæ aliæ ſpecies oriuntur, tractatio, vectio, ſuctio, frictio, pulſio, truſio, curſus, volatus, natatus, reptatio, preſſio, volutatio,

tatio, rotio, refractio, diftillatio five evaporatio, difcombinatio, ferratio, terebratio, & fi quæ funt his cognatæ fpecies aliæ.

5 Non ita pridem GODFR. GVILH. LEIBNITIVS *Theoriam motus abftracti, feu rationes motuum univerfales, a fenfu & Phœnomenis independentes*, edidit, qui exiguus libellus magna induftria omnem motus rationem, fecundum omnes figuras, pofitus, modos, explicat, ut profecto plus ille perfecerit exiguis iftis foliis, quam alii vaftis libris. Huic *Theoriæ* fuperftruit *Hypothefin Phyficam novam*, in qua Phænomenorum naturæ plerorumque caufas ab unico quodam univerfali motu, in globo noftro fuppofito, neque Tychonicis, neque Copernicanis afpernando, repetit. Plena funt omnia fubtili ingenio, & in multis quafi ex abdito eruit nonnulla, de quibus non cogitarunt alii. Hanc fuam doctrinam Societati Anglicæ dedicavit, quæ in pretio quoque habuit, & recudi a Typographo fuo fecit. In *Actis Societatis* quædam habentur Joh. Wallifii ad ejus *Hypothefin* monita, quæ illic legi poffunt.

6 Non ita pridem etiam IOHANNES ALPHONSVS BORELLVS, (f) Prof. Pifanus, Mathematices Phyficesque peritiffimus Vir, ac fingulari judicii & ingenii acumine in naturalibus pollens, *de vi percuffionis* vaftum librum edidit in 4. acutum & laboriofum, in quo omnem illam motus doctrinam ad certas quasdam regulas revocavit, in multis cum Cartefianis convenientes. Quibus regulis femel pofitis, procedit deinde ad demonftrationem multorum in natura phænomenorum, ac fpecialibus exemplis illuftrat, quæ generalibus regulis conceperat. Dignus fane eft liber ille, qui cum Cartefio Leibnitioque jungatur, ut ita collatis omnium fententiis videamus, in quibus conveniant, in quibus differant. Omnibus certe in illo genere Scriptoribus palmam præripit, & nil ferme addi poteft ejus fubtilitati. Poft Borelli Tractatum editum Francifcus Wilhelmus, Liber Baro de Nüland, in *Elementis* fuis *Phyficis*, vel *novæ Philofophiæ principiis*, in multis Cartefio contradixit. Nam Cartefium motus naturam non intellexiffe ait, per fe nullum motum circularem dari, corpora circulariter mota non conari recedere a centro, regulas quoque motus habet, cum Borellianis in multis convenientes, quod fe infcio tamen contigiffe memorat, Borellum tamen ipfum paralogifmo-

(f) Joh. Alph. Borelli, Neapolitani, Acad. Pifanæ Mathematici, *Tractatum de Vi Percufsionis*, Bononiæ an. 1667. *in 4.* editum, &, cum *Refponfionibus ad animadverfiones Stephani de Angelis*, auctiorem Leidæ an. 1686. *in 4.* recufum, *Librumque de Motionibus Naturalibus, a gravitate pendentibus*, Regiojulii an. 1670. & Leidæ an. 1686. *in 4.* impreffum, excepit tandem *Opus de Animalium Motu pofthumum* Bipartitum, Romæ An. 1680. & 1681. *in 4.* publicatum. Recenfus fingulorum prolixiores quære in Ephemeridibus iftorum, quibus lucem afpexere, temporum Literariis, quarum Loca Corn, a Beüghem, *in Confp. I. Apparatus ad Hift. Liter. Noviff. p. 60. 61.* fuggeret. Joach. Jungii *Phoranomica*, feu *Doctrina de Motu Locali*, cujus, etiamnum ineditæ, honorifica etiam mentio, in Henr. Oldenburgii *Transact. Philof. Soc. Angl. M. Apr. A. 1669. p. m. 148.* & G. G. Leibnitii *Theoria Motus abftracti p. 33.* eft injecta, Hamburgi an. 1688. ni fallor, *in 4.* curante Henr. Sivero, Prof. Gymnafii Mathematico, & Autoris difcipulo, prodiit, a Siveri autem fucceffore, Balth. Menzero, ibid. an. 1699. *in 4.* denuo eft recenfita, & Joh. Ad. Taffii *IV. Opufculis Mathematicis* adjecta.

logismorum nonnullorum accusat in motus demonstrationibus. Ceterum & ipse Borellus *de motu animali* librum, quem editum nunc esse audio, promisit, quo forte non minus subtilia & curiosa continebuntur. Quæ in natura contingunt generationes & fermentationes, ex hypothesibus suis satis concinne explicat. Superest & Joach. Jungii *Lib. de Motu* posthumus, quem discipulorum aliquis Editioni paratum servat. Urgent hanc vehementer Angli, a quibus magni Jungius æstimatur. Et fuit sane Vir sublimis ingenii, quique naturalium rerum causas, accuratiori, quam vulgo hactenus factum, oculo inspexerat, ac multa ad Mathematicas leges revocaverat. *Novam Hypothesin Motus Elastici* Wilh. Petrus e Soc. Reg. Angl. adjecit Libello suo *de Usu duplicatæ proportionis in singularibus quibusdam*, Londini A. 1674. *in 12mo* excuso. Multa is habet curiosa, quæ spectant ad doctrinam Motus, cujus varia proponit Experimenta specialia, duplicando Motuum propositiones. Quæ de primo motore apud Peripateticos sunt controversiæ, legi possunt apud Berirgardum in *Circulo Pisano*, ubi & de motu projectorum prolixe agitur.

7 Mihi quidem non videntur omnia illa indistincte posse ad motus doctrinam referri naturæ Phænomena. Utut enim subtiliter ista sint excogitata, non tamen omnes absolvunt rationum numeros. Est præterea aliquod in natura super illos motus constitutum principium determinans, quod qui non observat, in specialibus nonnullis exemplis, is nihil videt. Borellus istis suis Regulis explicare se tamen non potest, nisi concedat, esse particulas quasdam in natura, quæ per se ipsas moveantur, & moveant alias. Ad id extremum demum deveniendum est, sive sit illud materia subtilis, sive aliud quod in natura spiritale principium.

8 Restat nunc, ut etiam de QVIETE aliqua dicamus. *Quies nihil aliud est, quam absentia motus, in quo statu corpora per se sunt, motus vero illis accidit.* Atque hic, si argumentum hoc pressius consideremus, profunda sane illa inquisitio est, quæ corpora quiescant, & quatenus quiescant, an, cum tota quiescant, etiam partes eorum moveantur. Quod si rem recte consideraverimus, nullum corpus tam densum & ponderosum inveniemus, in cujus, ut ita dicam, visceribus, & abstrusis recessibus, non dentur intestini quidam particularum motus. Nemo rem illam attentius consideravit, quam Rob. Boylius *in Dissertatione de intestinis motibus particularum in solidis quiescentibus*, ubi exemplis gemmarum, vitri, lapidum, marmorum, lignorum ostendit, tot affectionibus ista corpora esse obnoxia, ob inobservatum quendam motum particularum, in illis delitescentium, quæ, cum in motu sunt, vel provocantur a vicinis corporibus, particulas sibi connexas iterum movere incipiunt. Illustria sunt exempla illa, quæ de maculis in gemmis notat ad solis motum mobilibus.

9 Pertinet huc etiam doctrina *Fermentationis*, quæ maximi in Physicis usus est, cujusque veram indolem ac naturam quisquis accurate sciverit, eum perfectissimum rerum Naturalium habebo Indagatorem. Omnes enim naturæ mutationes, alterationes, generationes, corruptiones, non nisi fermentatione fiunt. Ejus artifex sola atque unica est Chymia illa sublimior, quæ flammis agentibus, modo naturæ æmulo,

par-

particulas corporum quiescentes novit excitare, ut in alium statum deducantur, ipsamque speciem naturalem, vel corpus, in aliud transmutent. Fermentatio, sive a causis externis, sive ab internis, oriatur, unica est & fœcundissima morborum genitrix. Ratio ejus plane abstrusa est. Pauca de illa habent Veteres, quæ Herm. Conringius & Mart. Schoockius, in Dissertt. de ea adferunt. Thom. Willisius, magno labore, in cellis vinariis & cerevisiariis, variis Opificum officinis, Experimenta, Fermentationis doctrinam illustrantia, collegit, sed, quia principia quinque, ab omnibus aliis Physicis diversa, statuit, sententiam suam impugnari vidit, tum ab Anglis, tum a Mart. Kergero, Germano, cujus libellus, Witeb. 1663. *in 4to* editus, non est omnino contemnendus, & multa attulit Willisio prætermissa. Febres totæ in fermentatione consistunt, quam si quis compescere norit, his facile medebitur. Qua de re diligentissime actum a Willisio *in Diatribis II. de Ferment. & Febribus.* Ziegleri Scriptum *de Fermentatione rerum omnium Germanicum* Titulo, magnifica multa pollicenti, haud respondet. Non res enim dat, sed verba, obscura sæpe & ænigmatica, nec experimentis sua confirmat, quæ tamen unice hic desiderabantur.

CAP. VII.
DE QVALITATIBVS.

§. 1. *Motus Qualitas est non tantum externa, sed etiam interna.* 2. *Peripateticorum doctrina de Qualitatibus exploditur.* 3. *Pleræque Qualitates a situ, figura, motu & mistione, oriuntur, quod diversis ostenditur exemplis.* 4. *Divisiones Qualitatum Peripateticæ.* 5. *In specie agitur de Raritate & Densitate.* 6. *De Humiditate, Siccitate, Fluiditate, Firmitate, Mollitie, Viscositate, Flexilitate, Rigiditate, Lævitate, Asperitate.*

Vidimus de motu, quæ quidem præcipua est inter qualitates corporum naturalium, quoniam, ut vidimus, recentiores nonnulli super ejus hypothesi omnem doctrinam Physicam exstruunt. Maluimus tamen nos distinguere, methodum vulgatam sequentes eorum, qui motum affectionem externam faciunt corporum, & distinguunt a qualitatibus reliquis, quas internas vocant, a forma illa substantiali sua procedentes, quanquam & motus possit esse internus, atque adeo intestinus, ut, quiescente solido, vel toto corpore, quædam tamen particulæ ejus in continuo motu sint, ut *cap. priori diximus.* Quod si observassent ii, qui motum affectionem externam faciunt, cautius puto distinxissent species motus. Accedit, quod qualitates omnes illæ, quas observamus in corporibus, non sine motu fiant. Fiunt enim pleræque sola partium translocatione, quæ nihil aliud est, quam motus, ideoque nunc cum meris larvis & chimæris res est, fictis scil. illis Entitatibus, quas schola Peripateticorum introduxit, formæ suæ substantialis prolem, ut ii quidem putant, non degenerem. 1

Quod si Aristotelicos jam rogamus, quid sit Qualitas, perbellam nobis definitionem moliuntur; *qualitas sc. est, qua res qualis dicitur.* Multum sane hac defini- 2

tione profecimus. Idem est, ac si quis interrogatus: quid est humor, calor, frigus? responderet: est id, quo quid humidum, calidum, frigidum est. Multæ in Peripateticorum Scholis sunt disputationes de qualitatibus illis. Disquiritur scil. an substantiæ sola ratione distinguantur, an qualitates primæ sint, an secundæ? an qualitas qualitatem producere possit; quæ omnia cum dicuntur, nuda aliqua vocabula & notiones audimus, nihil rei. D. Thomas qualitatem melius tamen difinivit per *modum seu determinationem substantiæ*, quod propius ad recentiorum doctrinam accedit. Ii enim satis demonstrarunt, qualitates illas omnes esse relativas & respectivas, & referre se, vel ad alia corpora, vel ad nostros sensus, quod innumerabilibus exemplis illa illustravit Rob. Boylius *in lib. de orig. form. & qualitatum*, ut cornea illi fibra sit, qui dissentire ab eo velit. Nugatoria itaque omnia illa sunt, omnes illæ disputiunculæ Peripateticorum; an educantur e subjecto qualitates? an ex uno in aliud migrent, an qualitates intendi possint & remitti? Hinc, cum de causis alicujus proprii vel insoliti affectus quæritur, specifica vel occulta qualitas solet prætexi, quarum primo nihilo sumus doctiores, altera nihil dicitur. Ideo enim quærebatur, quod occulta qualitas inter causas allegari potest, ut *sequenti Cap.* videbimus.

3 Natura itaque Qualitatum in eo consistit, quod ex diverso materiæ, ejus particularum, motu, quiete, quantitate, situ, figura formentur: nihil enim tam abstrusum est, quod eorum ope non eruatur. Clavis seram penetrat & aperit ob figuram illam, sine aliqua peculiari forma. Ita particulæ penetrant interdum sola figura sua, atque hac ratione agunt, quod nos adscribimus certæ formæ. Mercurii sublimati particulæ interimunt hominem, non ob qualitatem aliquam venenatam, ut quidam autumant, sed quod particulæ ejus summe acutæ compungant tenerrimas viscerum partes, unde ex infinitis vulnusculis tandem inflammationes sequuntur, & ipsa mors; crudus vero Mercurius nihil horum efficit, cum alia sit partium figuratio, nec aciem salinam habet. Videmus, quam solo motu sæpe mutentur res, sola applicatione diversorum corporum. Aqua marina sola partium agitatione colorem mutat. Videmus liquores limpidissimos, una mistos, in momento alios colores acquirere, vel nigrescere, vel rubescere, vel inter se exæstuare. Sic cyathus, aqua tepida si impleatur, & foliorum senæ manipulus immergatur, mox, mixtione peracta, aliquot olei tartari, guttulæ infundantur, tota illico aqua rubescet, cum nullus insit aquæ, foliis, aut oleo rubor. Pomum, qua parte percussum est, sapore & colore immutatur. Fructus halicacabi digitis tactus amarescit, antea dulcis, ubi certe nemo somniare poterit de nova qualitate, vel immissa, vel emissa. Fuit non ita pridem inter Anglos, qui duo sicca ea proportione miscere novit, ut, qua velit hora, in incendium apertum erumpant & flammam concipiant, quod factum sola particularum mistione fuit. (*) Hæc & similia exempla magno numero apud Boylium, in eo, quem laudavimus, libro, legi possunt &, qui ejus Dissertationes in Compendium traxit, J. Bapt. du Hamel *in libro de corporum affectionibus*, c. 1. & 2.

(*) Hanc artem etiam calluit Morhofius, sibi tamen sub fide silentii concreditam.

Qui

Qui Regi Angliæ eam aperuit, præmium magnum reportavit, &, ut nunquam divulgaret, ſub pœna Capitali ei injunctum eſt.

4 Deſcendendum jam nobis eſſet ad qualitatum illas ſpecies, quas vulgo faciunt Peripatetici, & alii Philoſophi. Quoniam vero inter illas quædam ſolent ad elementa referri, quæ *primæ* ob eam cauſam dicuntur & *Elementares*, aliquæ ſecundum ſenſus diſtinguuntur, unde qualitates etiam *ſenſibiles* dicuntur, reſervabimus earum uberiorem tractationem iſtis capitibus. Hic tantum eas recenſebimus qualitates, quas ex materia dependere præcipue volunt, & ad ſenſum tactus alias referre. Inter eas eſt *gravitas* & *levitas*, de quibus agemus *cap. de aëre, & terra; calor & frigus*, de quibus agemus, quando ad *caput de igne* perveniemus.

5 Supereſt primo *Raritas*, quæ eſt qualitas tactilis, per quam inter alicujus corporis particulas multum materiæ heterogeneæ intercedit, ſive illa ſit aqua, aër, ſive materia ſubtilis. Talia corpora ſunt ſpongia, vapores, tophus, &c. Hic ſimplex eſt iſtius qualitatis conceptus & rei conformis. Contra *Denſitas* eſt, qua corporis particulæ ita ſunt ſibi junctæ, ut parum materiæ heterogeneæ iis intercedat, ut aurum, Mercurius, marmor. Hinc eſt, quod valvæ arida tempeſtate facile claudantur, ægre, humida & pluvioſa, quod clavis ferrea candefacta foramen ſuum non ſubeat, quod frigida ſubit; quod multum materiæ heterogeneæ intercedat. Ita quoque in Thermometris aër condenſatur & rareſcit, materia ſubtili ſubeunte per poros vitri. Digbæus ſubtilius philoſophatur in hac affectione corporum, quam neceſſe eſt, quæ ipſi tanti fuit, ut totam doctrinam Phyſicam illi ſuperſtrueret. Sed de ejus ſententia in ſuperioribus diximus.

6 Inter has qualitates porro eſt *Humiditas*, per quam corporis alicujus particulæ facile alterius corporis ſuperficiei manifeſte adhæreſcunt, & in poros ejus leniter penetrant, ut aqua, vinum & oleum. Cui contraria *Siccitas* eſt, cujus particulæ non facile adhæreſcunt, ut ſabulum, Mercurius, qui tamen ratione auri qualitatem hanc deponere videtur. Illi enim adhæret, illud penetrat. Referenda huc eſt *Fluiditas* & *Firmitas*, de quibus integrum librum ſcripſit Rob. Boylius, cui tit. *Hiſtoria Fluiditatis & firmitatis.* Quo libro omnia corpora ad examen vocantur, quæ vel natura ſunt fluida & firma, vel per artem fieri talia poſſunt. Chymici enim eas qualitates pro arbitrio ſuo poſſunt exigere & reducere. In natura maximum illud, & miraculo ſimile eſt, aquam fluidam in momento ſiſti poſſe & firmitatem acquirere, de quo pluribus dicemus, cum *de Calore & Frigore* agemus. *Mollities* cum flore coincidit, eſtque qualitas, per quam particulæ alicujus corporis ita ſibi adhærent, ut facile ſuo loco dimoveri, tactuique undiquaque cedentes in omnem dimenſionem & figuram variari poſſint. Huic affinis eſt *Viſcoſitas*, per quam mobile eſt corpus & molle, non vero cum fluore. *Flexilitas* eſt, per quam corporis alicujus particulæ, ſalvo inter ſe ſitu, cohæſione & vicinia, multæ ſimul in aliam plagam, poris variatis, converti poſſunt. Qualia ſunt fila metallica, vimina recentia, membranæ, &c. *Rigiditas* eſt, per

 quam

quam corporis alicujus particulæ ita sibi adhærent, ut poros suos variari, nisi per partium quarundam rupturam & separationem, non admittant, ut chalybs induratissimus, testa ovorum, &c. *Lævitas* est, per quam corporis alicujus superficies ita est conformata, ut particulæ ejus æquali protuberantia, sine sensibilibus poris ac anfractibus, consistant, tactumque nihil remorentur. Talia sunt speculum, metallum politum, glacies &c. *Asperitas* est, per quam corporis alicujus superficies ita est comparata, ut particulæ ejus inæquali protuberantia emineant, porosque & anfractus, quibus tactum sensibiliter remoratur, admittat, ut sunt cortices arborum &c. Notandum tamen est, illas qualitates omnes secundum sensus nostros se ita habere: nam si microscopium quis inspiciat, illa, quæ lævissima oculis videntur, tamen per specilla scabra apparent & inæqualis superficiei. Ratio est, in iis, quæ poliuntur, polituram illam fieri per pulveres durissimos, quorum grana ita duci nequeunt, quin sulcos quosdam post se relinquant. Videri id ex puncto acus potest, quam depinxit nobis, secundum apparentiam in *suo Microscopio* Rob. Hookius. Et hæc asperitas superficiei, quanquam sensibus nostris non appareat, negari tamen non debet. Non enim sensus nostri sufficiunt ad corporum affectiones detegendas, & in iis sæpe hallucinantur. Polita corpora fortius, quam aspera, agere & resistere putat Ant. le Grand *in historia naturali*, exemplo cultrorum & ensium, qui, ærugine obducti, minus scindunt aut penetrant, quam dum politi nitent, quod ratione aciei verum non est. Nam hæc, utut tenuissima & rectissima ad visum, habet tamen quandam scabritiem ac superficiem serratam, cujus beneficio sectio perficitur.

Harum Qualitatum & similium cognitio, multum prodest ad phænomenorum naturalium rationes inveniendas. De quibus in progressu pluribus agendi locus erit. Missis itaque Qualitatibus manifestis, ad occultas progredimur.

CAP. VIII.

DE QVALITATIBVS OCCVLTIS.

§. 1. *Doctrina de Qualitatibus occultis e Physicis est eliminanda, etsi certissimum sit, plurimas dari qualitates Physicas, omnibus Naturæ scrutatoribus occultas & impervestigabiles.* 2. *Alb. Kyperi ineptæ illarum divisiones exploduntur. Omnes ad sensus referri nequeunt. Judicium de exemplis illarum generale.* 3. *De Sympathiis & Antipathiis, & Curationibus, quæ his innituntur, Morborum Medicis,* Theatro *item Scriptorum hujus Argumenti* Sympathetico, *ac* Medicina Magica *Sam. Boultoni, censura.* 4. *De Transplantationibus Morborum, unguento Armario, pulvere Sympathetico. Ken. Dighæi, & Franc. Joh. Burrhi artificio humorum oculis restituendorum.* 5. *De Transfusione sanguinis, & J. Bapt. Dionysii infaustis circa hanc conatibus.* 6. *De Curationibus per tactum Regum Galliæ & Angliæ, Ensalmadorum Hispaniæ, Prolis septimæ Masculæ. Americanorum, Valentini Greatreak Hyberni, &c. it. de Flagellatione, actus Venerei Incentivo.* 7. *De Induratione & Invulnerabilitate*

tate corporum, magica potius, quam naturali, a Joh. Ern. Burggravio inepte defensa, a Gabr. Naudæo autem perperam negata, nec non de Imaginibus Talismanicis, illarumque Hyperaspiste, Jac. Gaffarello, & gladiis, (qualem Gust. Adolph. R. Svec. habuisse fingitur) sub certa constellatione confectis. 8. De Fascino, quod argumentum J. C. Frommannus illustravit. 9. De Virgula divina, Metallorum Indice. 10. De Antipathiis generalia quædam, & specialia de Casei Aversatione, Cadaverumque cruentatione. 11. Veræ Qualitates occultæ sunt, quæ humano ingenio sunt impervestigabiles.

VEnimus ad QVALITATES OCCVLTAS, vexatissimum Physicorum argumentum, de quibus multa dici possunt: Eæ vero per se e Physicis eliminandæ sunt: quid enim rei cum qualitatibus occultis est scientiæ, quæ docet rem per causas cognoscere. Aut itaque non est scientia Physica, aut non docet rem per causas cognoscere, si qualitatibus occultis locus est. Physices scil. negotium est, ut demonstret, inesse affectiones rebus, idque per causas debet facere. Jam autem qualitates occultæ sunt non Entia, nihil enim illo termino dicitur; quare ridiculi profecto sunt, qui causam alicujus affectionis rogati, qualitate occulta nos absolvunt, quod idem est, ac si dicant, ignorare se ejus rei causam. Terminus ille itaque est, cum multis aliis ejusdem farinæ, Magnetismis, Antipathiis, Sympathiis; &c. modestum ignorantiæ obvelamentum. Quod cum dico, saltem eos reprehendo, qui pro causis hos terminos allegant, illos vero plane non reprehendo, qui inesse ajunt corporibus qualitates, quas perfecte cognoscere non possumus, atque ideo revera occultas, quas negare velle summæ esset impudentiæ & arrogantiæ. Et ego quidem hunc magistrum viderim, qui omnium causas manifestas dare se posse confidat. Fortassis nobis sunt plures qualitates occultæ, quam credant aliqui Lyncei naturæ Speculatores, qui in extremo tandem deficiunt, & universali aliqua causa ignorantiam suam salvant. Cartesiani in materia subtili vexatissimarum quæstionum effugium inveniunt, aliqui in Archæo quodam universali aut spiritu mundi, aliqui ad Deum ipsum recurrunt, quem vel formam rerum informantem faciunt, vel aliquas primas indidisse materiæ creatæ proprietates, existimant, quæ adhuc dum durant. Ita profecto est, ut omnes ferme qualitates ultimo in occultas nobis desinant: nam etiamsi ab Elementorum qualitatibus (si tot essent, quot vulgo volunt) manifestæ deduci possent, res tamen æque dubia esset, unde Elementa istas suas qualitates possiderent. Qualitates, quæ ex diverso materiæ ejusque particularum motu oriuntur, & manifestæ nobis dicuntur, si attentius speculatus fueris, aliqua sui parte erunt occultæ; quædam enim ex illis, vel ad certam motus speciem, nobis cognitam, deduci non possunt, vel occultum est, quid particulas moveat, cur aliæ aliæque species alium atque alium particularum motum ament, ac aliter aliterque determinentur. Ideoque in plurimis ad ordinationem Dei in primæva creatione recurrendum est, quod, ejus sc. directione, species variæ hoc vel illo modo formentur. Præterea multæ quoque qualitates sunt in natura, quæ sensus nostri mensuram excedunt, ob objecti vastitatem

1

tem vel infinitatem. Verosimile enim est, multas corporum, a nobis remotorum, esse operationes, quarum effectum interdum percipimus, causas vero indagare non possumus. Possunt quoque in massis corporum, quatenus scil. massæ sunt, esse peculiaria quædam, quæ intelligere nos non possumus, qualis in mari est fluxus & refluxus, & multa alia, quæ jure possunt inter qualitates occultas referri. Quantum itaque est, quod scimus de rebus, in superficie & cortice rerum hæremus, & ne quidem hunc totum pernoscimus.

2 Producamus tamen hic aliquas qualitatum occultarum, quæ vulgo eo nomine salutantur, & monstremus, eas vel non esse occultas, ac ad manifestas posse reduci, vel esse superstitiosas & falsas, vel esse occultas. Quomodo subdividi qualitates occultæ debeant, aliqui sunt solliciti, interque eos *Alb. Kyperus.* Sed quæ possunt esse species rei, quæ per se occulta est? Ille tamen dividit a subjectis qualitatum propriis, ut alias faciat mineralium, alias plantarum, alias animalium, quæ rursus subdividuntur; sed ita pene totam Physicam ad qualitatum occultarum titulum revocabimus. Aliter dividit ex Adjunctis, unde facit alias Sympathicas, alias Antipathicas, illas ob convenientiam & similitudinem, unionem præstantes, has ob disconvenientiam & contrarietatem, a se invicem secedentes. Sed ad has classes omnes tamen referri non possunt. Aliam divisionis rationem sumit ab effectis, ubi alia occulta qualitas est attractiva ferri, alia cathartica sive purgans in medicamentis, alia deleteria in venenis, alia aliud quid præstans. Quam divisionis rationem si sequimur, quot erunt qualitates occultæ, tot erunt species qualitatum occultarum; nam in qualitatibus occultis nihil, præter effectum, videmus, & ex hoc, causa non cognita, qualitatem occultam esse judicamus. Superstitiosa hæc & inutilis diligentia est, ac parum refert, quo ordine illa proponantur. Rectius forte quis faceret, si ad sensus nostro referrentur qualitates occultæ, ad quos tamen omnes referri non possunt: quædam enim corpora mutuas inter se invicem affectiones habent, quæ ad sensus nostros non referuntur, quales sunt e. g. tractio ferri a magnete, conversio acus magneticæ ad polum. Hæc enim quanquam visu percipiamus, non tamen ad visum proprie referuntur, ceu partem aliquam suæ operationis. Præstat itaque sine discrimine illas enarrare.

Exempla Qualitatum occultarum, uti dixi, magnam partem fabulosa sunt, magnam partem fundatas etiam in natura rationes habent, quædam etiam revera titulum istum merentur. Eorum Syllogen aliquando collegit Mich. Watsonius *in Unione Sapientiæ P. II. Sect. 3. c. 1.* quorum vel rationes ipse dat, quanquam non semper adæquatas, vel, ut ridicula & falsa explodit. Sed minuta illa missa faciemus, ac notioribus tantum insistemus.

3 Primo loco ponemus *Sympatheticas* & *Antipatheticas* operationes. Sympathia & Antipathia Termini generales sunt, & nihil aliud, quam Termini, si iis causam aliquam sufficientem exprimere volumus. Alioquin negari non debet esse in natura rerum

rerum fundatam aliquam corporum convenientiam & disconvenientiam, ſecundum quam multa fieri phænomena in natura poſſunt, ut ita revera cauſa illa poſſit aſſignari, ſi modo conſtet modus ille, quo corpora illa ſibi conveniant vel non conveniant. Nam quanquam Termini illi pure relativi videntur, termini tamen ejus relationis reales ſunt & fundamenta. Ut itaque hac ratione aliquid realitatis agnoſci debeat, cum omnes ceteræ qualitates pene in ſola relatione & modo conſiſtant. Nihil itaque diximus, niſi modum illum ſimul demonſtramus, & digitum eo intendimus, ut percipere illum poſſimus. Innumera ſunt, quæ ad has claſſes univerſales pertinent Sympathiarum & Antipathiarum, ut vaſtis etiam libris ea proponantur. Nam, ſub *Theatri Sympathetici* titulo, Norimbergæ A. 1662. *in 4to* prodierunt, edentibus Endteris, omnes illi Auctores, qui de Antipathiis & Sympathiis ſcripſerunt, uno libro collecti. Et verſatur quoque eo in argumento Athan. Kircheri liber, Amſt. 1667. excuſus *in 12mo*, cui titulus: *Magneticum naturæ Regnum*. Sed in *Theatro* illo infinita ſunt mendacia & aniles ſuperſtitiones, quam Camarinam aliquis nolim moveat. Sylveſtri Rattray *Aditus ad occultas Sympathiæ & Antipathiæ cauſas inveniendas, per principia Philoſophiæ naturalis, ex fermentorum artificioſa Anatomia hauſta, patefactus*, qui in *Theatro* hoc occurrit, nil omnino habet, quod Titulo iſti ſatisfaciat. Exhibetur illic Catalogus rerum & Actionum Syn- & Antipatheticarum, temere e ſecretorum Scriptoribus congeſtus. Nihil cauſæ innititur, quanquam Titulus promittat, cujus pollicitationem ex fermentorum doctrina falſam & abſurdam eſſe, res ipſa oſtendit. Nulla autem fœcundior his nugis eſt, quam Ars Medica. Illa enim, ut imperitis hominibus, mulierculis & olitoribus, ſomniis & incubationibus, primam ſuam originem debet, ita factum eſt, ut multa immigraverint in illam, quibus ſola patrocinatur ſuperſtitio, cujus præſidio multa interdum feliciter effectum ſortiuntur, ſupplente perſuaſione noſtra, vel natura, quæ expectabantur a nugaciſſimis remediis. Interdum caſu fit, ut in iis veri aliquid deprehendatur. Spectant ad hanc Claſſem curationes Sympatheticæ & Magneticæ, per transplantationes, inſitiones, irrorationes, quas deſcribit Samuel Boulton in libro Anglico, cui titulus: *Medicina Magica, ſed tamen Phyſica*, quo in libro rationes adducere laborat, & principia, unde tales vulgo creditæ operationes oriantur. In quibus tamen principiis ponendis magna nobis dubitatio eſt. Nam, quæ ille pro principiis & Axiomatibus habet, illa non minus dubia ſunt, ac ipſæ operationes. Multa ſane poſſunt adverſus illa adferri magni ponderis dubia. Quæ enim ille pro veris & indubitatis ſupponit, illa non ſunt extra omnem controverſiam poſita, aut ita demonſtrabilia, ut pro principiis haberi debeant. Quis enim demonſtrabit nobis, inter ſanguinem, ſudorem & excrementa, corporaque, unde illa depromta ſunt, eſſe quandam mutuam paſſionem & actionem. Certe ad Experimenta provocare, ex iis fidem his principiis aſſerere, non poſſumus, ob ſummam operationum inconſtantiam & incertitudinem, cum certi interdum eſſe non poſſumus, an non caſu interdum aliqua eveniant, quæ illi ex principiis his deducunt.

4 *Transplantationes* quod attinet, ſunt multi, qui mirabiles earum effectus pollicentur, ſed revera, quid præſtitum ſit a multis, non apparet. Febricularum curatio-

nes ajunt interdum feliciter iis factas, sed earum facilis est etiam per naturam curatio, solamque abstinentiam & persuasionem, si leves illæ sint, nec inveteratæ. Ut falso itaque transplantationi adscribatur, quod sua sponte evenit; neque illa causarum hic est connexio. Vid. Andr. Tenzelii *Medicina Diastatica* & Jac. Lupii liber, cui tit. Schatzkammer der Natur; qui Autores mutuo se exscribunt, & in quibus magna talium rerum farrago continetur. Pleni sunt omnes secretorum & arcanorum Scriptores; sed in iis pene, quot lineæ, tot sunt mendacia. Ad hanc Classem unguentum Armarium & pulvis Sympatheticus Digbæanus, e vitriolo confectus, quoque pertinet. Id unguentum Armarium etiam veteribus in usu fuisse, cognoscas ex Barthio, *Advers. colum. 1770.* A plerisque habitum semper fuit pro re diabolica & magica, vel saltem impostoria, donec tandem Kenelmus Digbæus, in libro suo *de pulvere Sympathetico* naturales rationes in medium attulit, quibus qualitercunque salvat illas operationes, adducta magna exemplorum farragine, quorum non omnis certa fides est. Exstiterunt & alii Autores, qui ea de re Dissertationes scripserunt. Pulveris tamen illius vires Ant. Deusingius, Medicus Groninganus, in dubium vocavit, scripto super hoc argumento peculiari libro. Sed infeliciter contra illum militant, & ille, & Joh. Frid. Helvetius (Homo exigui judicii, & circumforaneæ tantum doctrinæ) *in Theatridio Herculis triumphantis*, Hagæ A. 1663. *in 8vo* Belgice edito. Mihi quidem si sententia promenda esset, dubia admodum res tota videtur. Quod Digbæum enim attinet, scio, admodum credulum fuisse illum, nec experimentorum fides mihi adeo certa est, ut qui noverim, aliquos nullo cum fructu eo usos. Quod si successus aliquis interdum apparuit, potuisset naturæ id beneficio fieri, quæ sua sponte ad vulnerum consolidationem properat, ut in animalibus fieri videmus, modo ab injuria externi aëris custodiantur, quod & hic faciendum est. In brutis certe videmus, parum turbare externi aëris injurias vulnerum, etiam gravium interdum, curationem. Idem certe hic fieri mihi videtur, quod in restitutione oculorum, quorum humores digitis expressi erant. Eos se restituisse per singularem aquam Chelidoniæ, gloriabatur Franciscus Josephus Burrhus, cujus extat super hoc argumento *Epistola*, quod alii postmodum simplici aqua fecere, restituente natura eos humores, non arte.

5 Nescio, an huc referam eam, quæ fit per *transfusionem sanguinis*, curationem; *(g)* ea enim per priores operationes extendere se potest. Alius enim sanguis iterum succedit, qui sanguis, si purior est, necessario immutationem aliquam facit in corpore. Non pauca ejus rei specimina cepit Joh. Bapt. Dionysius, Medicus Regius Gallus,

(g) De Transfusoria Medicina diu nostra ætate esse disceptatum, & scripta in utramque partem prodiisse plurima, nemo ignorat. Quæ cum omnia recenseri Instituti ratio haud permittat, solam jam commendamus, quæ ceterorum nucleum, in folia paucissima contractum, exhibet, Joh. Christoph. Sturmii, Philosophi Acad. Altorfinæ eximii, *Dissertationem de Transfusi Sanguinis Historia, Methodo ac Artificio, Effectis item & Phænomenis*, Academicam, Altorfii an. 1676. *in 4.* excusam. Cujus judicium de illa cum Morhofiano pene congruit.

Gallus, quæ extant *in Actis Philoſophicis Anglicis*, ſed, poſtquam triſtior eventus bonam ſpem deſtituit, communi quaſi ſuffragio receſſum ab iſto arcano eſt, & bono Dionyſio ab aliis Medicis lis mota de homicidio, a quo tamen is abſolvere ſe omnibus argumentis laborat. Ceterum res illa vetuſtior eſt, quam vulgo creditur, nam, ſub initium hujus ſeculi, anno 1618. jam tum Andr. Libavius ejus mentionem fecit, &, ſi recte memini, apud Marſilium Ficinum, *in libro de vita cœlitus comparanda*, aliqua legi ejus generis. Sed deſerenda tamen non eſſet res meo judicio, nec ſpernenda, & in maleficis, aut morti damnatis, capienda ſpecimina; non enim deſtituitur veriſimilitudine, ſed, in experimentorum defectu, quilibet in ſe periculum fieri grave exiſtimat. Sine fermentatione miſtio illa ſanguinis diverſi non erit; ubi enim diverſi generis humores conveniunt, ſanguis corruptus miſcetur cum ſano, aut cum reſiduis illis humoribus parata erit fermentatio, ut ſolent alias diverſi humores facile in fermentationem abire, & per eam tandem uniri. Id forte etiam fieri poſſet in hac mixtura. Verendum tamen eſſet, ne nimia illa fermentatione tota vita ſimul expellatur.

6 Referri etiam huc debet ea, quæ fit per *tactum manuum*, Curatio, qualis a Regibus Angliæ & Galliæ facta, certas morborum ſpecies curare perhibetur. In cauſis ejus inquirendum merito eſt, num vere id fiat, an vero Sophiſma aliquod politicum intercedat; ſolet enim Aulicorum fucus in Axiomate Regio exaggerando non eſſe infrequens. Quod a Veſpaſiano factum eſt, Grotius *lib. de Verit. Relig.* ſpeciali gratiæ divinæ adſcribere non dubitat. Adrianum ſimulato egiſſe, ipſe Spartianus fatetur. De Regibus Galliæ & Angliæ prolixe egi in Diſputatione mea, cui titulus: *Princeps Medicus.* *(b)* In Gallis (quorum curationis hiſtoriam Andr. Laurentius peculiari *de Strumis* Libello deſcribit) certe rem non eſſe absque fuco, facile oſtendunt fabulæ illæ de Ampla cœlitus miſſa, cujus efficaciæ illam potentiam adſcribunt in Regibus. Pro Angliæ Regina, Eliſabetha, Guilielmus Tooker ſingularem librum ſcripſit, quo idem chariſma ipſi adſcribere, & conquiſitis undecunque argumentis aſſerere labo-

(b) Sententiam Morhofii, *in Principe Medico*, Roſtochii an. 1665. edito, & in *Volumine Diſſert.* Hamburgi an. 1699. recuſo, miraculoſas eſſe Regum Angliæ & Galliæ curationes arbitrati, refutandam ſibi ſumpſit D. Joh. Joach. Zentgrafius, Prof. Acad. Argent. Theologus, *in Biga Diſſertat. de Tactu Strumoſorum Regis Franciæ.* Witteb. A. 1669. habitarum, *Diſp. II. ∫. 2. & ſeqq.* Ipſum etiam Autorem eandem mutaſſe, ex *h. l.* facile perſpicies. Narrationem de Valentino Greatreate, aliisque Medicis ſeculi elapſi Θαυματέργοις, prolixiorem & accuratiorem, judicio de iisdem cordato illuſtratam, Joh. Nicol. Pechlini, Conſiliarii & Archiatri Holſatici, nobis amiciſſimi, *Obſervationum Phyſico-Medicarum Liber III. n. 31. & 32. p. 476-493.* exhibet. Commendatur inter iſtos, nomine licet ſuppreſſo, & Joh. Thamſenius, Ripenſis Cimber, Mercator in vicinia noſtra Huſenſis, ac dein Fridrichſtadienſis, qui Miraculis hujusmodi Medicis quamplurimis, circa an. 1681. inclaruit. Vir pius & honeſtus, cujus Hiſtoriam, Libello peculiari Vernaculo, Lipſiæ an. 1691. *in 12.* impreſſo, traditam, fuſius quoque repetiit Gottfr. Arnoldus, *in Opere Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ & Hæreſeologicæ* Germanico, *T. III. c. 24. p. 242. 243 & T. IV. Sect. III. n. 18. p. 775. 776.* nec non in *Vitis Fidelium* Vernaculis, Halæ an. 1701. editis, *p. 1091-1103.*

rat, exagitatus eam ob caufam a Delrio, *lib. 1. c. 3. quæft. 4. Disqq. Mag.* & Balzacio, *in Principe fuo, §. 63.* Sunt hodie in Hifpania *Enfalmadori*, vel *Salvadori*, vel *Salutatores*, qui vi orationum, faliva, halitu, tactu, fuctione, morbis medentur, de quibus peculiari libro *de Enfalmis* egit Emanuel de Valle de Moura, Hifpanice fcripto, & conferri quoque poffunt Mart. Delrius *L. 1. Disquif. Mag. c. 3. qu. 4.* Theoph. Raynaudus *de Stigmatibus facr. & prof. Sect. II. c. 4. p. 317.* & Pet. Pomponatius *in Lib. de Incantat. c. 4.* Idem ajunt de prole feptima mafcula, citra interruptionem nata, ftrumas curandi facultate fc. eam præditam, cujus rei veritatem teftatur Vir alias minime vanus, Thomas Willifius, *in Anatome cerebri c. 20. p. 159.* fed omnem rem ad perfuafionem refert. Apud Americanos talem per fuctionem & tactum curandi modum frequentem effe, teftatur Barlæus *in Defcriptione rerum fub Mauritio geftarum in Brafilia p. 204.* Fuit non ita pridem apud Anglos Nobilis quidam Hybernus, VALENTINUS GREATREAK, qui multas curationes inftituit morborum graviffimorum folo tactu & compreffione, quarum hiftoria peculiari libello edita eft Londini anno 1666. in 4to, ac infcripta Rob. Boylio, qui aliquod tamen eis pretium ftatuit. Addita funt præterea multa teftimonia, tam ægrotorum, quam Virorum Illuftrium. Sed is Londino excedere juffus eft autoritate Regia, forte, quod invidiofa illa Regi curatio effet, qui ipfe tactu curat. Memorat etiam notabiles quasdam obfervationes, de morbis tactu & frictione curatis, Henricus Oldenburgius *in Actis Societatis Philofophiæ p. 206. & feqq.* ex communicatione Boylii, quem vide *in lib. de Utilitate Experimentalis Philofophiæ, Sect. 2. c. 15.* ubi rationes ejus rei fufe proponit. Omnes fcil. motus animales, vectionem, lationem, fuccuffionem deducit. Refertur & ibi de quodam fabro ferrario, qui manu fua ventrem mulcens vomitionem parare poterat, fi nates mulceret, laxiorem alvum, fi pedes, levamen a podagra. Henricus Morus, in *Difcurfu Anglico de Enthufiafmo*, Enthufiaftus naturaliter tactu curare poffe credit, fuasque rationes *p. 42.* recitat. Forte & huc referri poffit, quod aliqui actum venereum exercere non poffint, nifi probe fuftigati, cui tamen rei rationes Phyficæ fubfunt, quas legere poffumus in fingulari Joh. Henr. Meibomii de hoc argumento *Epiftola*, cui additæ funt Henr. Meibomii filii *Obfervationes quædam*, uti & Thomæ Bartholini, in Editione tertia Hafnienfi A. 1670. *in 8vo.*

7 Ad occultas qualitates aliqui etiam referunt, quod corpora animalium vel herbis, vel rebus arte factis, aut imaginibus Aftrologicis, miniri poffint contra vim externam, gladiorum fectiones, aut globulorum ictus, de qua re multæ circumferuntur hiftoriæ, quas aliqui pro veris habent, aliqui in dubium vocant. Poffibilitatem ejus rei voluit oftendere Joh. Ern. Burggravius in fuo *Achille Panoplo redivivo, five Panoplia Phyfico-Vulcania, qua in prælio Philoplos in hoftem educitur facer & inviolabilis.* Raritas argumenti facile invitet Lectorem, qui tamen admiffus mire fe ludi videbit ineptis & alienis digreffionibus, paralogifmis perpetuis, quique nihil minus, quam id, probant, cujus gratia liber ille fcriptus erat. Mea quidem fententia operæ pretium non tulit Gabriel Naudæus, qui *in libro fuo de ftudio militari, lib. 1. fect. 32.* eum

(non

(non a Burggravio, ſed ab alio, huic gratificaturo, uti oſtendit, ſcriptum) refutat; habet tamen multum doctrinæ iſta Diſſertatio, quæ ab ovo repetit originem hujus opinionis, qua poſſibile habetur, invulnerabiles aliquos fieri poſſe. In eo autem diſplicet, quod rem totam neget, quam factam tamen fuiſſe veriſimile eſt, niſi velimus omnium hiſtoriarum fidem in dubium vocare. Et ego quidem, non niſi ope Dæmonum, hoc factum fuiſſe, crediderim, in quam ſententiam difficulter deſcendit Naudæus, non magnus rerum, quas omnes pro vanis & fictis habet, Dæmoniacarum æſtimator. Prolixe illic de ſigillis, characteribus, & Taliſmanicis imaginibus, agit, quibus obtinere aliqui voluere hanc corporum ſuorum ſoliditatem. De Taliſmanicis imaginibus multa alias fabulantur nonnulli, tanquam iis magna effici poſſint miracula, ſemperque illæ fuere inter ſuperſtitionum ſupellectilem ab Orientalibus ad nos propagatæ. Tota earum ratio & operatio ex influxu ſtellarum deducitur, aut ſpiritus cujusdem mundani informatione. Integri ſunt ſuper hoc argumento Libri conſcripti; præ ceteris vero legi hic poteſt Jac. Gaffarelli liber Gall. cui tit. *Curioſitates Inauditæ*, A. 1650. *in 8.* editus, qui omnia corraſit, indigna relatu, quæ ad patrocinium illis præſtandum pertinent. Nuper ille in linguam Latinam converſus eſt, & notis variis, etiam Elenchticis, auctus a Greg. Michaëlis. Sed & jam ante in Gallia a nonnemine, teſte Sorello *in Bibliotheca Gallica*, erat refutatus. Extat etiam Jul. Reichelti *de Amuletis* liber. Fabulantur quoque de gladiis, ſub certis conſtellationibus fabricatis, quibus miracula præſtari aliqui poſſe credunt. In vita Joh. Bapt. Morini Aſtrologi, quæ *Aſtrologiæ* ejus *Gallicæ* præfixa eſt, refertur, talem habuiſſe gladium Guſtavum Adolphum, Regem Sveciæ, quem Morinus ab aliquo ſibi venditum emerit; quæ ego tamen mendacia eſſe exiſtimo. Ceterum quod ſolidationem corporum attinet, illa quibusdam naturalibus etiam mediis fieri poſſe creditur, quorum ego ſimplicitatem ſatis mirari non poſſum, qui in corporis cujusdam naturalis poteſtate credunt eſſe poſitum, ut textura cutis & carnis noſtræ immutetur, quæ immutatio ſi fieret, corneam totam & calloſam cutem iis eſſe oporteret, qui hoc præſidio utuntur, quod tamen factum fuiſſe non audivimus, neque poſſet iſta immutatio tam ſubito, & tam brevi tempore fieri, ac poſtea cutis redire in priorem ſtatum. Abſurdi itaque omnino ſunt, qui id fieri putant poſſe, vel Ægagropila, vel aliis quibusdam herbis, quarum omnium diligentiſſimam mentionem facit Frommannus, *in libro de faſcinatione.* Legi quoque poteſt Georg. Hier. Welſchii *liber de Ægagropila*, qui fortaſſis ea de re plenius tractat, nam mihi tantum aliqua pars iſtius libri lecta eſt. Sigillis & imaginibus per ſe nihil efficitur, niſi majore aliqua potentia armatis. Valde itaque vereor, ne Dæmon aliquis ſub iſtis larvis lateat. Si principia Campanellæ, aut Joh. Marci Marci ſequeremur, facile talia ſalvari poſſent, vel per ſenſum illum Univerſalem Campanellæ, vel per Ideas Marcianas; ego tamen ab illis opinionibus manum potius amoverim, veritus *ignes ſuppoſitos cineri doloſo.* Noſtri inſtituti non eſt, pluribus de iis hic agere, alioqui integri voluminis res eſſet. Vid. Chiffletii *Commentarius in Macarii Abraxas*, ubi multa de iis ſigillis, aliisque magicis ineptiis. Pleni ſunt talium etiam nugarum libri Henr.

Corn. Agrippæ *de occulta Philosophia*, Costaben Arabis, *Tr. de Ligaturis Physicis*, ab *Arn. Villanovano Lat. versus*, Bernh. Penoti *Denarius Medicus*, & Constant. Albini, Villanovensis, *Magia Astrologica, seu Clavis Sympathiæ VII. Metallorum, & VII. Selectorum Lapidum, ad Planetas*, Parisiis A. 1611. edita, qua ratio conficiendi sigilla, ad varios effectus obtinendos, una cum precibus, characteribus, similibusque ineptiis, recensetur. Impugnavit istam characterum efficaciam Ol. Borrichius in Diss. peculiari *de Cabala Characterali*, Hafn. A. 1649. *in 12.* excusa.

8 Doctrina *de Fascino* ad hanc quoque classem pertinet, de qua perculiaribus libris agunt Leonh. Vairius & Gutierrus, ac novissime post illos, J. Christ. Frommannus, Med. D. & Prof. Coburg. vastissimo libro, Norib. A. 1675. *in 4to* edito, quem omnium superstitionum anilium Pandectas dixeris; non facile enim quicquam prætermisit. Et ille quidem fascinum, secundum omnes sensus, pertractavit. Hic aliqua vere naturalia subesse existimem, uti oculorum fascino, multa tamen in illis superstitiosa, multa Dæmoniaca sunt. Non audiendi certe, qui ad Operationes naturales omnia ista referunt, cum Morini, Astrologi Galli, Filius, qui totum Orientem peragravit, ut omne genus artium Magicarum addisceret, hasque naturales esse, Libris editis se demonstraturum promittit.

9 De *virgula divina* etiam hic agendi locus est, de qua multa dubia sunt, an naturalis illa sit operatio, an Dæmoniaca. Mihi quidem, ut verum fatear, non liquet. Nam cum de rei ipsius veritate nondum sim certus, frustra in causas inquiritur. Est vero virgula illa bifurcata, unius anni proles; hanc exscindunt aliqui, non sine magicis incantationibus & ceremoniis, ex Corylo aliqui, aliqui ex aliis arboribus, illas decerpunt, aliqui indistincte e quibusvis arboribus. Georg. Agricola, diligentissimus rerum metallicarum Scriptor, rem non sine concursu Dæmonis peragi putat. Solent quoque diem solstitialem sectioni huic deligere, quod equidem superstitiosum non est; nam & in aliis, vel herbis, vel arboribus, tale tempus cum fructu observatur. Consistit enim tum in vigore suo rerum natura, calore solis & rectis ejus radiis excitata. Figuram ejus exhibet Pet. Molinæus, *Physicorum lib. 5. c. 7.* ubi modum quoque describit, quomodo teneri debeat, & admoveri locis illis, quibus suspicio est, latere venas metallicas. Quod si arbores tales, e quibus exscindi debet surculus iste bifurcatus, excreverint in fundo metallico, rei aliqua verisimilitudo esset, verti posse ad vapores virgam. Sed ad metalla, extra suas venas constituta, verti virgulam, res mira sane, si vera est. Miror, non plus experientiæ hic dari, & adeo latere istius rei fidem. Extant *Disputatiunculæ* aliquæ Joh. Sperlingii & Theod. Kirchmaieri *de hac virgula*, quæ tamen nihil novi nos docent, & pactum cum Dæmone implicitum subesse, cum Georg. Agricola, agnoscunt.

10 *Antipathiarum* etiam multa sunt exempla, quorum aliqua fabulosa sunt, aliqua naturalibus causis expediri possunt, aliqua inter veras occultas qualitates referenda.

Fabu-

Fabulosa sunt, quæ de pelle lupi & ovis referunt, fabulosa quoque multa alia. Medici interdum multa talia observant in ægrotis, aut in iis subjectis, quibus Medicinam adhibent. Mirabilia enim earum Antipathiarum exempla passim invenimus. Sunt, qui ad campanæ sonitum deliquium patiuntur, ad gladium evaginatum animo concidunt. Fuit apud Anglos fœmina, quæ, tonitru audito, vomebat, & alvo laxabatur, quod fieri forte ob consternationem potuit, & accidere talia potuere, si mater, in utero gestans, istis quondam rebus perterrefacta, earum ideas fœtui impressit; unde plurimas antipathiarum species ortas ego crediderim. De aversatione casei in quibusdam mira quoque est ratio, conatus tamen ad causas naturales est reducere Mart. Schookius, singulari libello *de aversatione casei*, Groningæ A. 1668. *in 12mo* edito. Solet quoque hæmorrhagia cadaverum inter singularia Antipathiæ specimina referri, quæ opinio adeo firmas radices egit, ut inter signa judicialia quoque nonnullis admissa fuerit, & quædam judicii divini species habita, quibus ego temere non accesserim; facilis est enim cadaverum, violenta morte percussorum, cruentatio spontanea. Recens enim sanguis est, & nullo morbo correptus. Tuetur tamen hanc sententiam Joh. Marci Marci *in Philosophia vet. Restituta, toto cap. de hæmorrhagia cadaverum.* Olim in judiciis majorum nostrorum magni æstimata fuit illa probatio, ut patet ex iis, quæ supersunt nobis, legibus vetustis.

Ad occultas Qualitates, quæ vere tales sunt, referri debent omnes illæ, quæ proveniunt ex objecto, quod sensibus capi non potest, vel ob vastitatem suam, vel ob remotionem nimiam. Non enim est credibile, cum videamus, minutis etiam corporibus, imo corporum partibus, inesse affectiones, non inesse illas totis massis & globis, e. g. toti massæ aqueæ, toti massæ aëreæ, globis hujus universi, quorum corporum omnium operationes deprehendi a nobis non possunt, quibus fortasse multa adscribi debent, quæ fieri in natura videmus, nec tamen ad certas causas reduci possunt. Possunt quoque in magno hoc aëris Oceano disseminatæ esse multæ corporum particulæ, quæ, hoc vel illo motu accedente, varias mutationes faciant, vel in aliis corporibus, vel in nostris quoque, quorum causæ deprehendi non possunt. Unde ego existimo, accidere sæpe animalibus, hominibusque morbos quosdam inauditos & insolitos, quibus curandis Medici omnia frustra adhibent consilia. Quam vim vasta illa corpora, per aërem dispersa, vel in terrenum hunc globum totum, vel in aliquas ejus partes, aut certas quasdam ejus massas, terram videlicet & aquam, aërem, animalia & homines, habeant, definire non possumus, fallente nos experientia & observationibus, quas longinquitas temporum facile eludit. Nam de Astrologicis dogmatibus non omnia credere possumus, quanquam nec omnia rejicere. Fortassis enim aliqua per revelationem, majoribus nostris factam, pervenere ad posteros, aut hodie innotescunt, vel bonorum, vel malorum spirituum, proditione. Nam quæ Salmasius, in *Diatribe* sua *adversus Astrologiam*, contra naturales etiam effectus astrorum affert, inepta sunt, & nullius ponderis. De his plenius agit, & primus est, cui de argumento hoc dicere in mentem venit Rob. Boylius in libro *de Systematicis vel Cosmicis*

11

micis rerum qualitatibus, & in altero, *de suspicionibus Cosmicis*, quibus plura continentur, hanc doctrinam illustrantia. *(i)*

CAP. IX.

DE MAGIA.

§. 1. *Magiæ Naturalis existentia ostenditur. Discrimen veræ a falsa. Illa nihil aliud est, quam Physica secretior operativa, & naturæ imitatrix.* 2. *Thom. Campanella & Joh. Marcus Marci Magiæ Naturalis nomine; ad vetitæ patrocinium, abutuntur. Scriptorum Cabalisticorum & Chymicorum lectio dissuadetur, obscuritasque culpatur. Magiæ divisio.*

1 Vidimus priori Capite aliqua de Qualitatibus occultis, restat, ut jam aliquid etiam de MAGIA dicamus, quam dari naturalem nemo negare ausit, nisi qui in Physicis omnia ita explorata esse putat, ut nihil sit occultæ Qualitatis. Quod cum falsum esse priori capite viderimus, & plus sit qualitatum occultarum, quam forte credimus; omnino quædam Physices etiam pars erit, quæ circa illas versabitur. Verulamius, *lib. 3. de augmentis scientiarum*, quandam Physices Metaphysicam constituit, quæ occupata sit in contemplatione formarum, atque in relatione ad illas. Magiam ille esse Physices partem existimat. Metaphysicæ enim Physicæ Magiam subordinat, estque, illo definiente, *Magia scientia, quæ cognitionem formarum abditarum ad opera admiranda deducat, atque, quod dici solet, activa cum passivis compingendo, magnalia naturæ manifestat.* Est itaque Magia nihil aliud, quam Physica abscondita, quam qui agnoscunt, certe potissimam Physices partem in absconditis versari concedere debent. Talis itaque Philosophia cum detur, & paucis, quos æquus amavit Jupiter, cognita sit, iis sc. qui admirabilibus inventis humanum genus locupletarunt, non putandum est, omnes illos, qui naturalis magiæ nomen mentiuntur in libris, magna pompa conscriptis, esse ex eorum hominum familia. Multi enim Thyrsigeri sunt, pauci Bacchi. Superstitiosæ enim observationes de Sympathiis & Antipathiis rerum, atque de occultis & specificis proprietatibus, & frivola utplurimum experimenta, potius occultandi artificio ac larva, quam reipsa, admiranda, ut loquitur Verulamius, non absolvunt splendidum Magiæ nomen; ac tantum distare Verulamio videntur a vera Magiæ scientia, quam libri Rerum gestarum Arthuri ex Britannia, & hujusmodi Heroum umbratilium, a Commentariis Julii Cæsaris. Manifestum enim est, Cæsarem majora revera patrasse, quam illi de Heroibus suis

(*i*) Rob. Boylii Scripta *de Cosmicis rerum Qualitatibus*, & *Cosmicis Suspicionibus*, h. l. commendata, nec non *de Temperie Subterranearum & Submarinarum Regionum, Fundoque Maris*, Schediasmata, *Introductioni ad Historiam Qualitatum Particularium* annexa, Anglice prodierunt Oxoniæ an. 1670. *in 8vo*, Latine autem (Interprete Morhofio nostro, qui Nomen tamen suum in Versione ista, uti, in *Prolegomenis Polyhistoris* hujus, a nobis jam est monitum, profiteri noluit) Hamburgi an. 1671. *in 12mo.*

ſuis confingere auſi ſunt, ſed modis faciendi minime fabuloſis. Hujusmodi doctrinas eleganter comparat fabulæ de Ixione, eamque levem & degenerem Magiam naturalem ſimilem facit ſoporiferis quibusdam Medicamentis, quæ ſomnum conciliant, atque inter dormiendum læta & placentia ſomnia immittunt. Cum enim ſpectra quædam objiciant & larvas proprietatum ſpecificarum, velut cœlo lapſarum; his occupati homines a veris cauſis indagandis abſtinent. Eſſe quædam, ut in omnibus ſcientiis, ita & in Phyſica, recondita, colligere multis indiciis poſſumus, ac ita mihi ſemper viſum eſt: aliqua poſſe ſciri in natura, eam tamen ſcientiam non omnibus eſſe utilem: ideoque Deum, qui providentia omnes res humanas tractat, etiam in eo proſpexiſſe hominum ſaluti; quod non omnibus ingeniis velit etiam obvia occultiora quædam naturæ miracula, quibus illa abuti poſſint, ſi ſibi relinquerentur. Fabrica divina & univerſi hujus conſtructio, ut ubivis operantis Dei veſtigia perſentiſcere poſſimus. Videmus in natura multa mirabili & occulto modo fieri, omniaque illa opera generationem omnium corporum, in quibus indagandis utut vexemus cerebrum, utut ſæpe nobis blandiamur ſpecie aliqua conceptus, obſervabimus denique, nobis, quo plus progreſſi ſumus, plus reſtare vitæ. Sollicitanda tamen interim natura eſt oculis emiſſitiis, omnia venanda, omnes perquirendi ſinus, an alicubi deprehendere poſſimus naturæ proportiones in mixturis corporum, prima corporum elementa, & rationem conſtitutionis eorum. Idque non ſola inani ſpeculatione efficitur, ſed manus injicienda operi eſt, & ad naturæ methodum, quam diligentiſſime nobis obſervandam, inſtituenda imitatio. Quare recte Verulamius partem alteram operativæ Phyſicæ facit, cum alteram feciſſet Mechanicam, ſapienti ſane in eo uſus conſilio. Ubi itaque continua operatione mirabiles quosdam in natura effectus produximus, perſiſtendum iſto incœpto eſt, ut fabricare nobis certa principia poſſimus. Neque enim principia prius nobis præſupponenda ſunt, antequam de effectis ipſis nobis conſtat. Vehementer enim falli poſſumus, &, uno poſito abſurdo, ſequentur infinita.

THOMAS CAMPANELLA, ſagaciſſimi quidem ingenii Vir, ſed qui ultra ſpeculationes in natura non proceſſerat, ut occulti aliquid ſapere videretur, viam commentus eſt, qua mirabilibus & inauditis arcanis fidem faceret. Ut ergo, quicquid magicarum rerum eſt, ſalvaret, etiam earum, quæ non ſine ſpirituum & dæmonum interventu agi creduntur, *de ſenſu rerum libros tres* præmiſit quarto, qui *de Magia* inſcribitur. In quo mirabilia multa proponit, ultro jam ex iſtis, quæ poſuerat, principiis, fluentia. In quibus tamen omnibus, cum quantivis pretii eſſe quis credat, nihil ſolidi & veri ineſt. Quam multis enim mirabilibus concluſionibus principia illa occaſionem ſuppeditant; aëri ineſſe ſenſum, aërem affici rebus præſentibus futurisque, atque nobis eas communicare; aërem eſſe vehiculum ſententiarum, quæ animalibus ſunt incluſæ? Quo uno principio poſito, omnibus prædictionibus, faſcinationibus, omnibusque præſtigiis, fundamentum ſuppoſitum eſt. Imo ex hac Magia, multa fieri poſſe miracula & transmutationes corporum, exiſtimat. Sed illum tantum in imaginariis rebus verſari, facile videas ex illo exemplorum apparatu, quæ 2

passim adducit: Sunt enim omnia illa multam partem ficta & fabulosa & ex lacunis traditionum anilium, aut scriptorum de secretis, petita. Multa possunt ad longe alias causas referri, quam ipse retulit, quoniam effectus ipsos & rationes operandi non satis exploratas habuit. IOH. MARCUS MARCI cum eo sane in multis conspirat, & quicquid Campanella e sensu suo rerum educit, hic ex Ideis suis exstruit. Sed rectius sane faciemus, si imaginaria illa relinquamus, præoccupant enim animum præjudiciis, & rectioribus contemplationibus, super ipsa operatione fundatis, eum subtrahunt. Eadem ex causa suaserim, ut a Cabalisticis Scriptoribus manum abstineamus, de quibus magna quidem fama est, inprimis *de libris MSS. Esdræ*, quos Judæi adhuc possidere dicuntur. Utut enim forte aliquid iis subsit, non tamen omnes in sensibus occultis pervestigandis sunt Oedipi. Ideoque relinquenda sunt ænigmata Scriptoribus suis, & non legantur, quia nolunt intelligi. Quod si quis exactum & multis laboribus exercitatum habeat ingenium, discere fortassis aliquid ex istis libris posset, sed magno, ut puto, temporis dispendio, magnaque animi afflictione. Quod idem dictum velim de Autoribus Chymicis; quanquam enim transmutatio metallorum inter summa Magiæ secreta sit, a quibusdam indubiis possessoribus ejus arcani, multis ænigmatibus & verborum sensuumque ambagibus, descripta, oleum tamen & operam perdes, si vel totam ætatem huic studio insumseris, & tamen internecinis vigiliis & laboribus tandem nihil profeceris. Ideoque intemperantiæ species quædam est, plus scire velle, quam possis scire. Nolo hic quicquam dicere de Magiæ divisionibus in *cœlestem, ceremonialem, naturalem, dæmoniacam*, & exempla, quæ a vulgaribus Physicis etiam referuntur, hic cumulare. Integri super hoc argumento libri conscripti sunt. Videantur Mart. Delrii *Disquisitiones Magicæ*, Mericus Casaubonus *de fide rebus naturalibus & civilibus, vel habenda, vel non habenda*, Henr. Kippingius *in Instit. Physic. l. 2. c. 7.*

CAP. X.

DE PRINCIPIIS IN NATVRA MECHANICIS.

§. 1. *Qualitates Corporum, a Motu & Figura orientes, e Principiis Mechanicis sunt explicandæ.* 2. *Factum id a Joh. Wallisio in Controversia, cur Aqua in loco naturali non gravet? a Cartesio in Operationibus Brutorum explicandis.*

1 CUm viderimus maximam partem Qualitatum in corporibus fugere sensum, & intellectum, ideo sinamus eousque tectam hanc naturæ faciem, usque dum solertia nostra aliquid ex ea detegamus, & contemplemur altera ex parte naturam, quam sc. sensibus patet, per affectionem aliquam externam. Summa & princeps omnium affectionum est motus. Figura quoque operationibus in natura multis dat originem. Ideoque verisimile est, ex figura & motu maximam par-

partem qualitatum manifestarum, in quantum manifestæ sunt, demonstrari posse. In quo tamen etiam magnos ingenio nostro limites positos esse videmus. Eousque enim ista nostra procedit speculatio, quousque sensum non excedunt corpora. Ideoque oculi ipsi, utut ignei, & specillis armati, in minimis corporum deprehendendis vacillant, & suspicaci ingenio supplent, in quibus minima non respondent sensui. Atque hæc principia vere sunt principia mechanica. Mechanica enim consistit in motu & figura. Ex utriusque enim combinatione diversa tot pulcherrima artis spectacula nasci videmus, ut negari non debeat, naturam simili motu procedere in corporum suorum formationibus, & in effectibus suis producendis. Nemo hoc luculentius depinxit nobis, quam Leibnitius in *Theoria* sua *Motus abstracti*, in qua mira brevitate recenset, quam varia fieri possint in natura per combinationem figuræ & motus; & Borellus, *in libro de vi percussionis*, eo processit, ut in ipsis minimis etiam particulis agnosceret diversitatem harum figurarum, ut quasdam vectis habere figuram diceret, quasdam cuneorum, & ex varia figurarum istarum mistura inexspectatos sæpe effectus subsequi. Sic quod vitrum rotundæ formæ rumpi possit tono consono, imputandum est minimis vitri particulis, quæ tenues quædam sunt armillulæ inflexiles, quæ motu totius corporis, vel potius materiæ subtilis aut æthereæ, quæ in spatiis vitri habitat, constringuntur, usque dum frangantur. Vid. pluribus Borellus *in lib. citato.* Sed subtilior est illa Philosophia, quam ut demonstratio ejus Mechanica in sensus incurrere possit. Nihilominus tamen intentata ejus consideratio facit, ut suspicionibus etiam scopum nostrum feriamus, quæ interdum multis magnisque inventis occasionem præbuerunt. Sic multi sunt in natura mirabiles effectus, de quorum causis acerrima disputatio est, distractis in varias sententias Scholasticis & Physicis naturæ Practicis, quæ tamen sæpe solo Mechanico quodam principio, aut necessitate dispositionis cujusdam, vel superficiei, vel totius corporis, feliciter expediri possunt.

Magna controversia fuit, *cur aqua non gravet illum, qui sub aquis ambulat, cum tamen magni ponderis moles illi incumbat.* Hic varia commenti sunt nonnulli, aliqui causam dedere, quod aqua in naturali suo loco non gravet. Nunc litem illam solide & eleganter decidit Joh. Wallisius in *Discursu* suo Anglico *de gravitate & gravatione*, in quo ex principiis Mechanicis demonstrat, non posse aliter rem se habere. Cartesius operationes animalium omnis generis soli dispositioni organicæ adscribit, quæ tamen omnia formis suis Peripatetici. Hinc omnia illi admirabilia brutorum opera deducunt. Vid. Anton. le Grand *in libro de cognitione Brutorum.* Et aliquam ejus rei verisimilitudinem esse ostendunt statuæ illæ a quibusdam confectæ, quæ vocem humanam imitari potuerunt, qualem Albert. Magnus confecisse dicitur.

CAP. XI.
DE MVNDO.

§. 1. *De Mundo in Physica speciali agendum.* 2. *Mundi triplex acceptio. De Materia ejus, & constituendi (Nihilo scil. vel Chao,) & constituti, sententiarum varietas.* 3. *Æternitas ejus a Philosophis Ethnicis, & Hæreticis quibusdam, credita. Argumenti pro ista Aristotelici, e Motus doctrina deprompti, Refutatio.* 4. *Sententiæ Platonicorum, Aristotelicorum, Stoicorum & Epicureorum, de coæternitate Dei & Materiæ, Mundique ex hac ortu, recensentur & conferuntur, addito de singulis judicio.* 5. *Mundorum Infinitas & Pluralitas, ab Epicuro, Metrodoro, & aliis Veteribus, propugnata, ab Aristotele futilibus impugnatur Argumentis. Favent illi etiam Origines, Cabalistæ Judæi, Nic. Cusanus, Card. & e Recentioribus, Nic. Copernicus, Guilh. Postellus, Thom. Campanella, Gal. a Galilæis, Cartesius, aliique Philosophi, omnes Stellas fixas Soles, Planetas vero Terras, esse, persuasi. Ex professo eam defendit Jord. Brunus, vivicomburio eam ob causam affectus. Obstant illi dubia Theologica, quibus Campanella satisfacere conatur. In utramque partem complura hic ab Autore, ab illa haud admodum alieno, afferuntur.* 6. *Argumenta, quibus nonnulli, seposita revelatione, e rationis lumine, novitatem mundi evincere conantur, ab Historiæ Antiquioris defectu, & artium novitate, petita, uti & aliud, quo, Interitum ejusdem esse possibilem e Naturæ senio ac defectibus ostendere allaborant, justo infirmiora esse monetur.* 7. *Commendantur Scriptores varii de Mundi Origine & Conformatione, quos inter de Ocello Lucano, Pythagorico, fusius agitur.* 8. *Cartesianorum de Fabrica Mundi, ejusque ratione, sententia recensetur, addito judicio.* 9. *Scriptores de variis mundi Systematis Astronomici. Ath. Kircheri* Iter *per Orbes Cœlestes* Ecstaticum. *Mundi divisiones supervacaneæ.* 10. *Controversia de Aquis Supracœlestibus non est fori Theologici. Proprie sic dictæ non dantur, sed intelliguntur per eas Aquæ nubium.*

1 POstquam consideravimus generalia Philosophiæ naturalis, perveniendum jam nobis est ad specialia corpora. Et, quoniam de principiis & affectionibus corporum in communi egimus, nunc inter corporum species primum ponemus MVNDVM, cujus tractationem quidam solent ad extremum reservare, cum in Physica speciali non nisi de Specialibus agi velint. Sed, cum omnes species, simul sumtæ, sint mundus, ac omnes illæ species, quatenus non aliquo Systemate sunt concinnatæ, aliquid habeant ab ipsis singulis speciebus diversum, sc. affectiones quasdam ex ipsa Systematica coordinatione emanantes, necessarium est, seorsim de eo agi, ac parum refert, sive id primo, sive postremo loco, fiat.

2 *Mundum* cum dicimus, controversum est, quid eo Termino denotemus: nam vulgari acceptione, non est unus hujus Termini sensus. Aliqui globum hunc terraqueum intelligunt tantum, exclusis reliquis partibus; aliqui Systema totum Planetarium, estque illis mundus, qui terminatur planetis, inter quos & terra est, circumvolutus circa centrum suum, Solem. Aliqui complexum omnium corporum telluris

ris hujus, planetarum, omniumque Stellarum fixarum, dicunt, cum mundum dicunt. Nos ultimo ſenſu accipiemus, & primum enarrabimus ſententias veterum Philoſophorum, de hujus Univerſi, quatenus in illo ordine apparet, cauſis. Et quidem etiam hic, quemadmodum in reliquis corporibus, conſiderare poſſumus materiam & formam. Quod Materiam attinet, alia erat mundi conſtituendi, ſcil. *nihil negativum.* Quamvis quidam hic chaos ſubſtituant, dicantque, mundum mediate ex nihilo conditum eſſe. Quæ ſententia, cum contradictionem invehat, dicunt tandem, modum ex nihilo per indiſpoſitionem factum. Quod *nihil*, an non ſit *aliquid*, expendendum eſt. Alia eſt materia Mundi conſtituti, quæ ſecundum Carteſium magnum illud ſpatium extenſum eſt, omnibus ſpeciebus ſubſtans. Ceterum multæ hic ſunt veterum recentiorumque controverſiæ, de iſta prima mundi materia, & vidimus jam tum in *primo cap.* varias Auctorum ſententias. Ex revelatione nobis conſtat, mundum quidem conditum eſſe, ac habere principium; ſed de matera prima nihil conſtat, ideoque vel ratione ipſa percipienda eſt, vel videndum, quid e veterum Philoſophorum ſententiis, a fide & ratione non alienum, exſculpi poſſit.

3 Hic vero ſe Oceanus aperit infinitarum diſputationum. Quoniam enim illi ſpeculationibus ſuis relicti erant, ac nihil illis revelatum, ubi pedem figerent, non invenerunt. Id tamen ratione ſibi aſſequi viſi ſunt, quod æternum aliquod agnoſcant in mundo. Deum enim & materiam omnes æternam agnoverunt, e quacunque demum Philoſophorum familia fuerint. Ac fuere inter Chriſtianos etiam Hæretici, qui idem dixere, eo freti argumento, quod nusquam apud Moyſen dicatur, Deum creaſſe cœlum & terram ex nihilo. In eo autem fuit magna ſententiarum diverſitas, *quando* & quomodo aſpectabilis ille mundus ortus fuerit. ARISTOTELES totum hunc, quantus eſt, æternum facit, & ſemper cum Deo exiſtentem, unico hoc & palmario, ut ſibi videtur, innixus argumento, quod ſc. motus non poſſit eſſe, niſi æternus. *Motus*, inquit, *eſt actus mobilis, qui requirit movens & mobile exiſtens. Vel igitur motus ſemper fuit, vel incepit aliquando.* Si ſemper fuit, habet, quod vult, Ariſtoteles, ſemper enim movens & mobile ſimul natura fuerunt cum motu. Si aliquando incepit, antequam inciperet, mobile & movens, vel erant, vel non erant. Si non erant, ergo facta ſunt aliquo motu præcedente primo, & ſic dabitur motus prior primo, quod eſt abſurdum. Si erant, & tamen unum non movebatur, & alterum non movebat, vel utrumque erat proxime potens, vel non erat. Si erat, nulla videtur ratio, cur movens non moveret, & mobile non moveretur; ſi non erat, ergo redacta ſunt ad potentiam proximam aliquo motu, & ſic iterum dabitur motus prior primo. Dicendum eſt ergo ſecundum Ariſtotelem, motum eſſe æternum, ſimulque primum motorum, & mobile ipſum, i. e. cœlum. Hoc quidem Ariſtotelis argumentum ſatis ſubtile eſt, ſed tamen non conficiet eo hujus univerſi æternitatem. Facile enim reſponderi poteſt Ariſtoteli quærenti: *cum nullus exiſteret motus, unde ſit, ut extiterit aliquando, & quæ ejus cauſa eſſe potuit?* Conceſſa enim ejus hypotheſi, quod motus requirat movens & mobile, dicendum eſt, motum non ſemper fuiſſe, ſed aliquando incepiſſe; & ante primum motum fuiſſe quidem primum motorem, non autem mobile.

Ad id, quod quæritur, *an utrumque, priusquam daretur motus, esset proxime potens?* respondendum est: Mobile, cum nullo modo existeret, non fuisse proxime potens; Potentem vero fuisse motum, qui omnia habuit ad movendum requisita. Non sequitur tamen ex hoc, motum semper fuisse. Tale enim argumentum nihil concludit in agentibus liberis, quæ positis omnibus ad agendum requisitis, possunt non agere. Neque demonstratur hoc Argumento Aristotelico unus numero motus æternus & continuus, sed probatur fuisse semper aliquem motum in infinita corporum multitudine, neque fieri potuisse, ut omnia simul quiescerent. Atque ita Aristoteles de mundi hujus constitutione judicabat.

4 PLATO itidem Deum & Materiam statuebat æternam, quorum neutrum sit alterius procreatrix causa. Materiæ necessitatem maximam omnes sectæ dabant, Deo libertatem tanto minorem quisque ex iis sectis, quanto arctius cum materia connecteret aut ei immergeret. Plato credidit, mundum ex libro Dei cum materiæ congressu exititisse. Platoni itaque maxime, inter Philosophos Gentiles, liberrimum agens Deus est; cum Aristoteles & Stoici fatalem aliquam necessitatem hujus nexus inter Deum & materiam statuerent. Platonicis itaque Deus fabro similis est, a sylva sua per vasta spatia distracto; hic, quamdiu volet, quiescet, ubi cupido veniet exercendæ artis, movebit se ad sylvam, & instrumentis suis tantum ejus fabricabit, quantum aptum est recipere Ideas suas. STOICI Deum plane mundo immergebant, & faciebant eum formam mundi informantem, cum Aristoteles faceret formam assistentem. Illi autem ita immersum putant omni materiæ, ut nulla plane illi libertas competat; fati enim vinculis irretitus est, ut nassa pisces. Solus inter eos Plato rectius quid sensit, quanquam ipse & materiam æternam faceret, & pervicaciorem, quam ut in omnibus pro lubitu Deus operari potuerit, & mundum, semel conditum, nunquam interiturum statuerit. Stoici mundum quidem interiturum credebant, sed per vices tamen iterum exoriturum. Quanquam enim & Cataclysmum & Ecpyrosin statuebant, negabant tamen unquam a modo separari ejus animam, pristinum illud systema suum iterum elaboraturam. Imo Aristoteles ipse, *lib. 1. de cœlo c. 10.* eos, qui jam ipsius tempore, per vices dissolvi mundum & redintegrari disputabant, revera mundi æternitatem adstruere judicat, ætatibus tanquam per circulum redeuntibus. Eorum sententiam Jac. Thomosius sub figura Ovi & Gallinæ, in circulo positorum, repræsentat. EPICVRVS plane in alia secessit, & mundum credidit ortum a se ipso, luctantibus ab æterno tamdiu atomis, donec ad extremum illa, quantumvis temeraria, libratio, formam exprimeret mundi. Atque hæc materia mundi a Deo illi deserta habetur, quem, a materia æterno privilegio adjunctum, sua solum beatitudine frui jubet. Inter hos globos, fortuita Atomorum libratione congestos, fortunam quasi intermediam statuit Epicurus, i. e. necessitatem quandam materiæ, omnem rationem excludentem. Et hæc quidem absurdissima ex omnibus Sectis sententia est, & omnium impiissima, quæ quidem subtilitatis aliquid habere videtur, in isto Atomorum motu curiosius explicando; sed, cum in ipsis principiis impingat, non possunt hinc nisi in-

finita

finita absurda sequi, quanquam is in quibusdam satis sit argutus. De variarum Sectarum, circa originem mundi, sententiis, vid. Berirgardum *part. 3. Circ. Pisano 2. & 3.* & Jac. Thomasium *in Exercitationibus de Stoica mundi exustione, Diss. 2. 3. 4. 14. 16. 17.* In quibus agit de Aristotelica, Platonica, Stoica, mundi æternitate, & de Deo Stoico, forma mundi informante. Et illæ quidem sunt sententiæ præcipuorum Philosophorum de origine mundi & constitutione ejus prima, e quibus tantum capere possumus, quantum revelationi non repugnat, modo in eo nobis temperemus, ne quid statuamus temere, quod sacris literis adversari ulla ratione possit. Nam de æternitate materiæ nihil nobis affirmandum est, de modo ipsius conditionis hujus universi tantum ex Platonismo capiemus, quantum non contrariatur sacris literis. Liberrimam scil. voluntatem divinam ex eo retinere possumus, abjicere vero istam materiæ æternitatem & pervicaciam. Stoicorum Hypotheses in eo rejiciendæ, quod Deum ita adstringant ad materiam, ut omnia in illa agat. Epicuri sententia de Atomis non omnino absurda est, imo multum subtilitatis habet, sed tamen in ea conquiescere non possumus. Fortuitus ille particularum concursus totus profanus est, & contra rationem introductus.

Illud Epicuri dogma, quod non unum, sed infinitos mundos statueret, pressius a nobis considerandum est, cum, ad hanc suam sententiam stabiliendam, non vulgaribus utatur rationibus. Quando vero is plures mundos statuit, non putandum est, eum intelligere mundos eo significatu, quo sc. illo termino denotatur complexus omnium orbium cœlestium, sed intelligere illum tantum singulares illos globos, quos mundos vocat, & infinitos ait per vastum hoc spatium sparsos. Etiam Metrodorus olim dicebat, tam esse absurdum, dari mundum unum in infinito, quam in latifundiis unicam spicam reperiri. Cui sententiæ, extra Epicuri scholam, eo vetustiores fuere addicti, ut proinde existimandum non sit, primum Epicurum ejus sententiæ autorem esse. Contra illos disputat Aristoteles, sed futilibus argumentis. Nam & ostendere nititur, mundum ita esse unum, ut eo plures esse non possint, quam sententiam ne Christiani quidem Philosophi approbant. Quid enim prohibeat, Deum posse plures mundos creare, si velit? Quam leve illud argumentum est: si dantur, inquit, plures mundi, terra unius feretur ad terram alterius naturaliter vel violenter. Non primum, alioquin violenter in perpetuo centro detineretur: violentus est enim ille terminus, unde fit motus naturalis, non secundum, quia si movetur violenter, ibi etiam quiesceret violenter, quod falsum esset, siquidem ibi esset in centro. Præsupponit hic Aristoteles unum commune toti universo centrum, illi vero, qui pluralitatem mundorum tuentur, tot centra agnoscunt, quot mundos. Nec ulla ratio est, quare, si plures terræ essent, mutuus inter se collapsus fieret. Terræ enim, extra orbem suum positæ, vel ut Cartesius loquitur, vorticem, intra se cohibent sui materiam, nec evagari illam patiuntur, ut nullus itaque ejus metus sit, quod metuit Aristoteles, qui rationem gravitatis recte penetrasse non videtur. Nam vel ex ejus sola ratione perspecta refutabitur argumentum. Non enim est insita quædam qualitas & virtus gravitas,

vitas, aut ad terram ſolam debet reſtringi, ita ut virtus illi inſit magnetica, quæ pura Chimæra eſt. Proprie enim nihil grave, nihil leve eſt in natura, ſed prout, vel magis, vel minus, cedit prementi athmoſphæræ, ita diverſitas aliqua in pondere obſervatur, quod extra hunc locum aliter ſe haberet. Hæc Ariſtotelis argumenta, ut inania ſunt, & nihil probant, nollem tamen contrariam ſententiam meam facere, ut quæ multas involvit difficultates adverſus ſacræ Scripturæ authoritatem. Quod ſi per mundos intelligamus corpora diverſa, quæ in hoc univerſo occurrunt, non eſt, quod magnopere ſententiam illam reprobemus. At Ariſtoteles, cum mundum unum dicit, totum hunc complexum omnium ſtellarum & telluris intelligit, tellure pro centro univerſi ſuppoſita, cujus ſententiæ abſurditas jam ſatis ſolide demonſtrata a Mathematicis eſt. Et forte ſic unitatem mundi ſtatuere poſſumus, etiam cum plures ſtatuimus. Ariſtoteles eo magis pronus in ſuam ſententiam fuit, quod putaret, aſtra habere quintam quandam Eſſentiam, ſubtilioremque, quam ut materia eorum terræ eſſe ſimilis poſſit. Sed & hoc in dubium vocarunt Mathematici, & accedunt iis quoque e Phyſicis nonnulli, qui aſtra, præcipue Planetas, ſole excepto, corpora eſſe putant, terreno corpori non adeo diſſimilia. Id Galilæus dixit, quanquam timidius, & ex parte quoque Carteſius, qui tamen plus materiæ æthereæ & ſubtilis illic agnoſcere videtur. Sed, utut ſit, qui in illa ſententia ſunt, a pluralitate mundorum videntur non alieni; multos enim ſoles & terras ſtatuunt, quod dum faciunt, plures mundos agnoſcunt. Galilæus & Carteſius omnes ſtellas fixas habent pro ſolibus, qui circumpoſitas habeant terras ſuas, ſive planetas, ob nimiam longinquitatem, & mutuatitium lumen, nobis non ſpectabiles. Quemadmodum enim Sol noſter circumpoſitos ſibi habeat Planetas, cum quibus unum Syſtema, vel mundum planetarium, conficit, ita veriſimile illi dicunt eſſe, omnes Stellas fixas, ceu Soles quosdam, ſua habere peculiaria Syſtemata, quod qui dicunt, neceſſario debent multos mundos agnoſcere, rem ſane demonſtratu & creditu facilem, ſi cum Scriptura res tranſigi poſſet. Ea ſola difficultas ergo eſt, *an illic homines habitent, an pro illis Chriſtus ſatisfecerit*, ſi illic exiſtant. Quibus dubiis obviam ire laborat Thomas Campanella in *Disquiſitionibus Phyſiolog.* adeo in hanc ſententiam proclivis, ut & e quibusdam Scripturæ locis ſtabilire tentet theſin ſuam & ex ſanctis Patribus. Ad Theologica illa argumenta reſpondet, Deum cum terræ incolis fœdus pepigiſſe, ejusque ſolum memoriam voluiſſe extare, de ceteris nos ſecuros eſſe poſſe. Fortaſſis & illic homines ſanctos innocentesque, & in ſtatu incorrupto, remanſiſſe quis dixerit, ut ſatisfactione Chriſti non indigeant, quanquam Origenes, acris plurium mundorum propugnator, Chriſtum per orbes ſucceſſive natum paſſumque fuiſſe, dixerit. Is enim mundos innumerabiles, æternis ſibi ſeculis ſuccedentes, credidit, ex veteri Gentilium, vel antiquiori Philoſophia illud dogma mutuatus. A quo neque Judæorum Cabaliſtæ abhorrent, ut judaizare hac in parte etiam videatur Gvilh. Poſtellus, *in lib. de nativitate Salvatoris ultima.* Superiori Seculo JORDANUS BRUNUS, Nolanus, ſingulari libro illud dogma reſuſcitavit, plauſibilibus ſatis argumentis in medium adductis, qui tamen ſcripti ſui audaciam miſer vivicomburio luit. In quo injuriam illi factam exiſtimo, quia aperte

ex

ex eo quidem libro Atheiſmi convici non poteſt; idque dixit, quod ante eum Cardinalis Nicol. Cuſanus docuerat, & Copernicus, ejusdem ſententiæ Patronus, a quo ſibi ereptam queritur ſuæ opinionis prærogativam. Is enim ſententiam ſuam prior edidit, cum differret adhuc Jordanus Brunus. Argumenta ejus libri hæc ſunt præcipua: cœlos non eſſe, ſed æthereum unum ſpatium circa omnia aſtra; ſicut circa tellurem & ſolem, duo item eſſe aſtrorum genera, ſoles & tellures, nullam eſſe Univerſi finitatem aut ultimam mundi ſuperficiem, neque tellurem, neque ullum quippiam corpus eſſe in medio, cometas eſſe planetas omnino & tellures, ſeu mundos, eſſe ex perfectionis hujus mundi pluralitatem mundorum, omnes mundos eſſe diſſolubiles, eſſe plura ſpecie diſtincta infinita in infinito univerſo, in infinito ſpatio infinita eſſe finite mobilia, infinitos eſſe ſoles, ſeu infinitas fixas Stellas, & Tellures ſeu Planetas, & non eſſe compertum Planetarum numerum circa hunc Solem, neque ſpectabilem circa alios, univerſum eſſe infiguratum, mundos vero neceſſario figuratos & finitos, tellurem ita eſſe aſtrum maculoſum, & in cœlo poſitum reſpectu lunæ, quemadmodum luna reſpectu telluris, tellurem totam habitabilem eſſe, intus & extra & innumerabilia animantium complecti, tum nobis ſenſibilium, tum occultorum, genera. Hæc ille prolixe eo in libro argumentis ſuis deducit, de quibus liberum eſto omnibus judicium. Certe multa ſunt in illo homine arguta & ſubtilia.

6 De Mundi exordio aliqui etiam ex ſignis argumentantur, quibus tamen non ineſt magna probandi ratio. Certe fabricatorem mundi hæc machina, ſummo ordine diſpoſita, præſupponit, quo tempore autem ille ortus ſit, natura ipſa nos docere non poteſt. Aliqui argumentantur de novitate mundi ex defectu hiſtoriæ. *Si mundus æternus eſt*, inquiunt, *omnique principio caruit, cur non hiſtoriæ ſuperſunt? Cur artes omnes tam noviter ſunt inventæ?* nam earum omnium inventarum tempora & Autores conſtant nobis ex hiſtoriis, quæ certe conſtare non deberent, ſi tam antiquus eſſet mundus. Quibusdam reſponderi poteſt, etiam eſſe aliquot gentes, Chaldæos & Chinenſes, qui longiorem annorum memoriam, in faſtis ſuis, conſignatam habent, quam ex ſacrarum literarum computo cogi poſſunt. Quod Chinenſes attinet, Martinus Martinius, ſagaciſſimus rerum Chinenſium indagator, adeo ſe hic torquet, ut, quomodo nodum ſolvere hunc poſſit, neſciat. Ab altera parte ſtat ſumma Hiſtoricorum Chinenſium & accurata fides qua accuratiorem nulla gens hiſtoriis ſuis adhibuit, ab altera S. Scripturæ Auctoritas. Martinius certe rem intricatam & perplexam relinquit. Sunt porro multa obſtacula, quæ Hiſtoriæ defectum efficiunt. Nam potuere diluvii eruptione, velut aquis letheis, multa mergi. Artium quoque ſunt periodi per intervalla redeuntes, neque credendum eſt, quod nunc inventum eſt, olim, vel non eſſe inventum, vel non potuiſſe inveniri. Migrationes gentium, bella, peſtes, incendia, multa confundunt & tollunt, ut vix aliquarum rerum memoria ſuperſit. Non eſt itaque hoc ſatis idoneum argumentum pro novitate mundi. Id quoque non firmum argumentum eſt, cum, ut interitum mundi oſtendant poſſibilem, e naturæ defectibus argumentantur, & miror, hoc argumentum Antonio Grandi placere potuiſſe, quod ſingulari & erudito libro oppugnavit Joh. Jonſtonius *de naturæ con-*

stantia, Amstelod. A. 1634. *in 12.* excuso, ubi omnia defectuum naturalium argumenta singulatim explicat, singulaque refutat.

7 Quæ porro spectant ad doctrinam de Mundo, ejus origine, totaque coordinatione, ea prolixe explicantur a Berirgardo, *part. 2. Circ. Pis. 1. 2. 3. 4.* ubi digressio singularis instituitur de literarum S. autoritate, circa mundi originem, quæ magno usui esse potest in hoc argumento. Quod argumentum de æternitate mundi spectat, legantur Caroli Emanuelis Vizzanii *Commentarii in Ocellum Lucanum de Universi Natura;* qui Ocellus Lucanus, Pythagoræ discipulus, ante Aristotelem, hoc ipsum scripserat, quanquam & suspicio est quorundam, hanc doctrinam fuisse ab Aristotele desumtam, & ab invido deinde subjectam, ficto nomine Ocelli Pythagorici. Fieri enim non potuisse arbitrantur, ut ille liber Aristoteli non lectus fuerit, aut inspectus, qui tamen opinionem illam de mundo æterno non sibi adscribit. Citatur tamen Ocellus a Philone *lib. de mundo non interituro.* Legi potest & Beaufortius *in libro de Cosmopœia divina*, ubi ad mentem Cartesii c. 1. Genes. explicat. In Scriptoribus Rabbinicis, Cabalisticis, & ejus farinæ hominibus, multa habentur somnia, & ineptæ de mundi hujus concinnatione & conformatione opiniones, quas hic legere aut congerere non est necessum. Videantur Auctores Cabalistici, uno volumine comprehensi, interque eos Francisci Georgii *liber de Harmonia mundi.* Vid. & Henricum Morum *in Conjecturis suis Cabalisticis.* Multa sunt quoque Fratrum Roseæ Crucis somnia, quæ libro singulari explicuit Ægidius Gutmann, cui tit. Offenbahrung Göttlicher Majestät.

8 Cartesiani, in mundi Systemate ordinando, alia quadam ratione procedunt. Illis, in prima mundi creatione, Deus dicitur universam corporis molem ex nihilo produxisse. In secunda (nam illi duas quasi creationes faciunt) communem illam & informem materiam divisit in plures velut provincias, variis eam formis & figuris ornavit, diversasque facultates ei concessit, non sine materiæ motu. Communis omnium materia, in mundi origine, vehementi motu fuit agitata, qui hodie cum materia perdurat. Partes ejus materiæ minutissimæ & magis concitatæ primum fecerunt elementum, quod, instar pulveris aut scobis tenuissimæ, ex aliarum partium abrasione, profectum est. Cum exilia ista corpora motus impressioni non obstent, neque alia aliis sint implicita, sed omnino divisa, quam citissime ea moveri necessum est. Secundum elementum prodiit ex infinitis fere & minutissimis globulis, qui minus perniciter cientur, & prima agitatione quasi tornati fuere, ac mutuo contactu spatiola quædam reliquere non omnino vacua, sed primi Elementi velut polline completa. Tertium Elementum continet communis materiæ partes crassiores & ramosas, alias aliis implicatas, quæ concessere in terram, Planetas, & Elementa vulgariter ita vocata, quæ ex tertio illo elemento constant. Jam illis primum elementum, in centro cujuspiam mundi, seu vorticis, inquieto motu agitatum, globulos æthereos in rectas lineas protrudit, qui, cum visus organum feriunt, luminis & caloris sen-

ſenſum procreant. Illos globulos majores eſſe ajunt, quo longius a ſole, ſeu centro mundi, diſtant. Cœleſtis materia, quæ globulis ſecundi elementi conſtat, circa centrum commune tota in orbem vertitur, &, quantum poteſt, a centro abire nititur, &, niſi proximi vortices obſiſterent, magis magisque recederet. Globuli illi cœleſtes, colliſione mutua attriti, minus, quam ante, loci occupant, cumque jam aliquantum a centro ſui vorticis receſſerint, primum elementum, ut mole minimum, ſic raptiſſime incitatum, medium locum, ab ætherea ſubſtantia relictum, implet, major enim eſt & uberior primi elementi copia, quam globulorum anfractibus vel interſtitiis complendis ſufficiat. Quod igitur reliquum eſt hujus tenuiſſimæ ſcobis, in medium vortices confluit, & ſolem efficit, cujus partes tenuiſſimæ & diviſæ ſeorſim inſtar flammæ moventur, atque æthercam ſubſtantiam in rectas lineas undiquaque premunt, in qua preſſione luminis natura illis conſiſtit. Ita flamma, in medio noſtri vorticis, aut cœli, accenſa, pabulo non eget, neque enim alieno ſubjecto, ut ignis noſter, inſidet, neque in vicinum aëra diſſipatur, ſed tamen hæc materia ex aliis in alios vortices, commeat. Jam unaquæque ſtella ſibi proprium vorticem, aut cœlum vindicat, & in illius medio celerrime agitur. Unicuique vortici ſui ſunt poli aut cardines, circa quos vertitur, ſua eſt Ecliptica, ſeu maximus circulus, quem motu ſuo deſcribit. Alii vortices aliis ſunt majores, atque ita diſpoſiti, ut quam minime ſe impediant. Is itaque vortex, in quo ſumus, quique planetas complectitur, ſex aut pluribus vorticibus ita circumdatur, ut motum, ſibi impreſſum, quam poteſt maxime, tueatur. Primum elementum, per interſtitia globorum recta propulſum, &, qua celerrimus eſt motus, nempe ab Ecliptica unius vorticis, emiſſum, facile ſubibit alium vorticem per eas partes, quæ ſunt polis proximæ, ubi minor eſt reſiſtentia, hinc ad centrum illius vorticis confluit, ut vortex id; quod deperditum eſt, reſarciat. Itaque per polos hujus cœli, ex aliis vorticibus, materia primi elementi continenter elabitur, & ad polum oppoſitum properaret, niſi materia ſecundi elementi obſtaret. Secundi elementi materia in orbem quidem agitur, ſed in alios vortices non prorumpit. Hæc ſunt Carteſianorum de Syſtemate mundi cogitata, e quibus compendio quodam propoſuit eorum doctrinam J. Bapt. du Hamel *de Conſenſu V. & N. Philoſophiæ lib. 1. cult.* Et ſane plena quidem ſubtilitatis eſt hæc ſententia, ſed habet tamen & permulta dubia, neque ita demonſtrata eſt a Carteſio, ut res ita ſe habere poſſit, quæ tota ſuſpicionibus ingenioſis nititur. Interim ille phænomena nonnulla cœleſtia ſatis feliciter his hypotheſibus ſuis explicat.

9 Quod varia mundi Syſtemata attinet, notiſſimum eſt, differre in eo, tum Aſtrologos, tum Phyſicos. Et Phyſici quidem eam rem ad ſe pertinere non putant, quo ordine, quave ſerie corpora mundana ſe exhibeant. Aliter Syſtema ſuum diſponit Ptolomæus, aliter Copernicus, aliter Tycho, de quibus videantur libri Hypotheſeon Aſtronomicarum, Galilæus Galilæi *in Dialogo de mundi Syſtemate*, Dan. Lipſtorpius *in Vero Mundi Syſtemate*, Petrus Gaſſendus *in Aſtronomia ſua*, Ant. Deuſingius *in vero mundi*

Systemate; præ omnibus v. J. Bapt. Ricciolus *in Almagesto suo novo*, quod Opus rei Astronomicæ Pandectas dixeris. Nobis enim hic extra institutum nostrum posita est hujus rei tractatio. Qui imaginarias speculationes velit supra natura & constitutione omnium orbium cœlestium, is legat Athan. Kircheri librum, cui tit. *Iter Ecstaticum*, in quo, sub ficto quodam itinere per cœli orbes, Duce Angelo Cosmiele facto, narrat, quæ sibi illic visa sint. Et hunc ego librum optimum e Kircherianis esse, nec sine ingenio scriptum, existimo. Apologiam pro illo, contra Religiosorum quorundam censuras, Casp. Schottus, Jesuita edidit. Quantum ad usum Physicum, mundum solent dividere (1) in species generabiles & ingenerabiles, sive perpetuas & mutabiles; (2) in supralunares & sublunares: (3) in cœlos & stellas; (4) in tria elementa, ut distinguunt Cartesiani. Sed, me judice, supervacaneum est, hic nimis esse sollicitum: quomodo enim satis accurate distinguemus, quorum conditionis & naturæ ignari sumus.

10 Est & hic locus quæstioni *de aquis supracœlestibus*, de quibus magna controversia est, magna opinionum sunt divortia, quæ enarrata legere possumus apud Bened. Pererium *in Comment. ad cap. I. Gen.* Lud. Beaufortium *in Cosmopœia divina, sect. 2. c. 1.* Sunt, qui partem Heterodoxias hodie faciunt, si quis negare ausit, aquas dari supracœlestes, eo sensu, quo ipsi accipiunt. Adeo Theologi hanc litem etiam ad se pertinere putarunt, quos satius esset manus abstinere ab iis doctrinis, quæ per se e sacris literis principia sua & auctoritatem non habent. Certe res inexplicabilis est, fingere aliquas aquas, extimam cœli superficiem circumdantes, quæ illic nulli usui essent, & ratione nulla ibi concipi possunt. Cum enim figura mundi extrema non uno aliquo termino contineatur, & Mathematici ad oculum demonstrent, stellas esse corpora, non cœlo, ut plano alicui, infixa, sed diversis altitudinibus a se remota, & inter ea minima visu altissima, concipi non potest, quomodo aqua hic quasi superfundi possit, atque omnes orbes circumdare. Malim itaque cum illis facere, qui aquas supracœlestes interpretantur eas, quæ supra eam cœli partem sunt, quam regionem aëris vulgo dicunt, eas scil. quæ nubibus continentur. Notum enim est, vocem *cœli* apud Hebræos etiam aëris regiones denotare, cum vocant *pluviam cœli, aves cœli*. Quales aquæ etiam aliis corporibus possunt circumdari, ut ita, respectu terræ nostræ, etiam illæ aquæ, quæ in Athmosphæris orbium cœlestium continentur, aquæ supracœlestes suo modo dici possint.

CAP. XII.

DE COELO ET STELLIS.

§. 1. *Aristotelis de Cœlo commenta exploduntur. Cœlum visibile est substantia aëris tenuissima, Empyreum merum figmentum, locus autem beatorum humano ingenio impervestigabilis.*

2. *Stellæ*

2. Stellæ sunt, vel Planetæ, vel Fixæ (quibus etiam Sol accensendus.) Planetæ, uti in luna observatum, corpora sunt composita terreno simillima. 3. Stellarum Fixarum natura parum explorata. Veteres eas cum sole igneas esse credebant. Stoici ac Pet. Bourdin vapores maris pabulum illis assignarunt. Non sunt corpora simplicia. Sol Honorato Fabri aurum liquidum. 4. Variæ de Stellis novis & Cometis sententiæ. De Stanisl. Lubienicii Theatro Cometico *sequius, de Joh. Hevelii autem* Cometographia *præclare, judicatur. Cometæ ab Ott. Gverikio, & aliis, prædicti. Effectus illorum naturales. Solis & Lunæ maculæ. 5. Planetæ plures, quam septem. Saturni & Jovis satellites. 6. Nec Astrorum omnium (uti contrariæ de Sole, Saturno, Marte & Luna, docent observationes) Figura est Sphærica, nec omnia moventur. Motus duo contrarii absurde iis affecti. 7. Luna lucem tantum mutuatitiam habet, forte & Venus. 8. Via Lactea, Aristoteli falso Meteorum credita, innumeram continet stellarum multitudinem. Fort. Liceti figmentum duplicis Viæ Lacteæ. Cometæ multi illic orti. 9. Astrorum, & Lunæ præsertim, in terrestria influxus astruitur. Ant. Mizaldi de hoc scripta, parum accurata. De Artis Astrologicæ principiis, certitudine controversa, Adversariis (inprimis Cl. Salmasio,) & Patronis Physicis, Placido de Titis, J. Bapt. Morino & Thoma Campanella, judicium.*

DE COELO apud Aristotelem mirabilia sunt commenta, quorum fides, nec per revelationem, nec per argumenta demonstrata est, ut itaque mirum sit, superesse hodie, qui velint ejus sententiis applicare animum. Cœlum ei est substantia æterna & simplex; tribuit etiam illi soliditatem plus, quam adamantinam; facit memorabile & incorruptibile. Soliditatem in cœlis probat, quoniam, attrito aëre ab eorum latione, calor & lumen generatur, & his orbibus ait infixas esse stellas, claves aliquos, & eorum motu moveri, quo certe quid ineptius dici possit, non video. Ac miror *J. Bapt. Morinum*, Astronomum e recentioribus Gallum, in eo assentiri Aristoteli, & nunc in tanta rei Mathematicæ luce voluisse defendere, quasi vero Deus, ad Archimedis instar, vitream aliquam Sphæram conficere necesse habeat. Hinc opus ille habuit motoribus suis, quos ad machinas suas alligaret, ut canes nos solemus machinæ versatili, qua veru circumducitur. Nolo ejus argumentis, aut refutationibus illorum, immorari. Non enim operæ pretium facturi sumus. Legantur, quæ in utramque partem disceptantur ap. Berirgardum *Circ. Pis. 5. P. 2.* Nobis *cœlum nihil aliud est, quam substantia aëris tenuissima, seu illa sit specie distincta ab illo aëre, qui terram ambit, seu ejusdem cum illo naturæ.* Quantum ratiociniis probabilibus colligitur, non nisi gradu aliquo differt ab hoc aëre, qui terram ambit. Puerile itaque est, imaginari sibi hic certum aliquem orbem, vel sphæram, vel concavum aliquod, cui astra sint infixa. Ubique cœlum est, &, tam illud, quod terram circumdat, quam quod reliquos corporum cœlestium globos. Cœlum, quod vulgo *Empyreum* vocamus, est itidem inter suavia ingenii nostri commenta; locum autem determinare velle, ubi *sedes beatorum* sit, nostræ non est res sapientiæ. Non enim determinato tali loco indiget Deus, sed, ubicunque vult, cœlum

lum suum facit. Ubi Deus, ibi cœlum, sedes illa beatorum. Quomodo enim in manu Domini sint animæ piorum, id a sensibus & speculationibus nostris longe est remotum. Vid. Gisb. Voëtii de hoc argumento Tractatus, Gorichemi A. 1666. *in 8vo* editus.

2 STELLAS quod attinet, quas Aristoteles definiebat partes densiores sui orbis, de iis etiam pronunciare nihil nos certi possumus, quamvis tamen discrimen manifestum sentiamus inter Planetas & Stellas fixas, in quarum numerum recentiores Mathematici etiam Solem referunt. Planetæ enim, quorum naturam ex vicina nobis Luna perdiscere possumus, non videntur differre a corpore hoc telluris, & ex suis quibusdam elementis compacti, hic telluris elementis non dissimilibus. Ideoque svavia illa somnia sunt, quæ nonnulli sibi imaginantur, de simplici astrorum indistincte omnium natura, & compositionis omnis experte. Id enim in luna oculis, tubo armatis, manifeste perspicere possumus, esse illic partes quasdam solidas & fluidas, quod jam ad compositionem demonstrandam sufficere potest. Quanquam fabulis accenseam, quod refert Gassendus, *in vita Peirescii*, de Cornelio Drebelio, qui tubum parare potuerit, quo oppida & fortalitia lunaria potuerit conspicere.

3 De Stellis fixis major est dubitatio, an illæ adeo sint simplicis naturæ, ut quidam volunt. Cartesius in eo pene cum Aristotele sentit, quod faciat Solis & Stellarum fixarum partes simplicissimas. Veterum Philosophorum schola astra omnia faciebat ignea, aliqui Solem ferro vel lapidi candenti assimilabant. Epicurus quoque in ea sententia erat, in qua explicanda Gassendus operam suam impendit. Idem Stoici quoque dicebant, qui tamen illis pabulum conficiebant ex vaporibus maritimis. Qua in sententia satis quidem illi absurdi. Vid. Jac. Thomasii *Disquis. sing. de vaporibus nutrimento siderum*, quæ inter *Exercitationes* ejus *Stoicas* una est. Eandem quoque sententiam defendit peculiari libro Paris. A. 1646. *in 8vo* edito, Autor Anonymus (Petrus Bourdin,) cui tit. *Sol flamma, seu de Sole, ut flamma est, ejusque pabulo*, in quo mira, sed inepta, diligentia, pabulum Solis, secundum zonas & regiones aëris, distinguit. An vero Solis, & ceterarum Stellarum fixarum, substantia adeo simplex sit, res disquisitione digna est. Sane non veteres tantum, sed & recentiorum nonnulli, mistum corpus esse fatentur, quod certe heterogeneas partes sibi habeat additas, ut e maculis videre licet, ac videtur ignis illis esse cum viscida substantia quadam mistus. Quam ob causam Honoratus Fabri, Solem, si aliquid e mixtis sublunaribus, hactenus cognitis, non nisi aurum liquidum, pronunciat. De ea re prolixius agimus in *Dissertatione* nostra *de Sole igneo*. Videatur etiam Franciscus Patritius in *nova* sua *de Universis Philosophia*, *lib. 15, an sidem sint ignes & lib. 19. de Sole*, ubi prolixius de eo argumento agitur.

De cetero, quod stellas attinet, non nisi per conjecturas dicere possumus. Supervacaneum itaque est, hic quærere de materia vel forma stellarum, cum nihil ea de re determinare possimus.

Aristo-

Ariſtotelicorum ſententia erat, nihil generari, nihil corrumpi poſſe in cœlo. Sed illa fabula eſt jamdudum exploſa, cum aliud arguant Cometæ & novæ Stellæ, niſi forte cum Ariſtotele omnes Cometas velimus habere pro ſublunaribus. Quod novas ſtellas attinet, ex ſententia Carteſiana earum origo a macularum diſſolutione pendet, quæ ita aliquando ſideri ſuperinducuntur, ut omnes illius radios ſua denſitate aut duritie impediant, ſi vero ſtella liberetur iis maculis, novæ ſtellæ imago apparet, quæ forte ante multa ſecula non viſa fuerat. Alii exiſtimant, viciniorem poſitum in cauſa eſſe, ut ſtellæ appareant, olim non conſpicuæ. De Geminiani Montanari, Mathematici Patavini, Obſervationibus, de duabus ſecundi fulgoris ſtellis in Argo Navi, Bayero B. & V. ſignatis, quæ A. 1667. penitus evanuerunt, atque, ne veſtigio quidem relicto, e cœlo deceſſerunt, paucis poſt annis evulgatis, v. Car. Patini *Lycæum Patavinum p. 111. in vita Montanari.* Qui & pluribus circa alias ſtellas obſervationibus, in Opere, quod molitus eſt, Italico, *de l' Inſtabilita del Firmamento*, confirmare id voluiſſe perhibetur. Secundum Carteſii ſententiam ſtellæ nonnunquam in planetam & cometam degenerant, quod quomodo accidere poſſit, perſpicue Ant. le Grand *in Hiſtoria ſua naturali, part. 3. art. 7. n. 5. & art. 11.* docet, ubi de Cometarum generatione agit. Sed ea omnia ſolis in contemplationibus conſiſtunt, nec certis argumentis demonſtrari poſſunt, ideoque incertum eſt omne, quicquid de hoc negotio docetur, diſputatur, ſcribitur. Quæ ad rem Cometicam pertinent, & varias eruditorum ſuper Cometarum ortu ſententias, vaſtiſſimo libro congeſſit STANISLAVS LVBIENICIVS, cui tit. *Theatri Cometici* fecit. Sed liber ille naturam ſubjecti ſui imitatur. Uti enim Cometæ compacti ſunt ex vaporibus & fumis, ita liber ille multa habet inutilia, & ab argumento aliena, cui caudam tam longam fecere Epiſtolæ variorum præter rem accumulatæ & inſertæ. Habemus & IOH. HEVELII (qui unus hoc ſeculo omnium Anteceſſorum diligentiam in laboribus vicit cœleſtibus, imo cœlum & ſtellas in accuratiorem redegit ordinem, Mathematicis ac Mechanicis principiis omnia ſua ſuperſtruens) tum *Prodromum Cometicum*, tum *Cometographiam*, ſive ingenioſum de Cometis opus. Ejus ſententiam, quoniam liber ad manus non eſt, exponere hic nequeo. Niſi fallor, cauſam ortus Cometarum refert ad Planetarum effluvia, extra ſuam Athmoſphæram, inque unum corpus, conglobata, e quibus Cometæ Lunares, Solares, Joviales, naſcantur. *(k)* Ex quo principio aliqui Cometarum ortus etiam prædicere auſi ſunt, & quidem non infelici conatu, ejus rei exemplum de *Auzuto* Gallo, qui ex Obſervationibus ſuis motum, tam primi, quam ſecundi Cometæ, præ-

(k) Sententiam Joh. Hevelii de Ortu Cometarum ex Planetarum Effluviis, & perſpicue propoſuit, & adverſus Pet. Petitum (Cometas ſidera eſſe ſemilucida, ſtelli reliquis Ὁμοιόσια & coæva, ſed, certa demum annorum periodo abſoluta, viſui noſtro iterum iterumque obvia, ſtatuentem) egregie aſtruxit, Joh. Chriſtoph Sturmius in *Diſſ. Cometarum Naturam. Motum & Originem, ſecundum duas hodie Celebriores Joh. Hevelii & P. Petiti Hypotheſes, declarante*, Altorfii an. 1681. *in 4to* edita. Quo Anno ibidem & altera Mathematici ejuſdem Celeberrimi, &., in immenſa iſta Scriptorum de Cometis multitudine, unice a nobis jam commendan-

prædixit, & in paucis fefellit, extat *in Actis Regiæ Societ. Anglicæ*, cui Schematismum is suum transmiserat. De Ottone Gverikio, Consule Magdeb. referunt, eum ex thermoscopio prædixisse ortum alicujus Cometæ. Generantur autem Cometæ, non in orbe sublunari, ut voluit Aristoteles, sed inter ipsas stellas fixas, unde falso ab Aristotele inter Meteora referuntur. De Cometarum præsignificationibus non est hic disserendi locus. Astrologi antiquum suum obtinent, & in omnibus arcana quædam venantur. Mutationes quasdam naturales per eos contingere, non est omnino improbabile. Non enim sine impressione magna esse potest, si tam vastum corpus extra suos vortices feratur. Editæ sunt super hac controversia variæ a variis Dissertationes, quas in *Theatro* suo *Cometico* congessit Lubienicius. Virorum Doctorum contra Astrologorum, de Cometis non nisi infausta portendentibus, ineptas Dissertationes collegit, & junctim edidit, J. Andr. Bosius. Eodem spectant J. Georg. Grævii *Or. de Cometis, contra Vulgi Opinionem, eos esse malorum nuncios*, Trajecti A. 1665. *in 4to*, cum Andr. Dudithii libello ejusd. argumenti, excusa, Gotfr. Wendelini *Teratologia Cometica*, & Vinc. Gvinisii, Jesuitæ, *Or. de Cometæ Felicitate*, quæ in *Allocutionibus* ejus legitur. De Solis maculis & Lunæ legendus est Hevelius in sua *Selenographia*. Cartesii sententiam perspicue exponit Ant. le Grand *loco citato, art. 9.*

5 Planetarum numerus ad septenarium vulgo reducitur, in quo tamen falli nos ostendunt Telescopia; habent enim inter Planetas nonnulli satellites quosdam, ut vocant, qui quasi Planetarum Planetæ sunt. Saturnus ex tribus stellis compositus videtur, ut ex varia ejus facie colligi potest, jam enim rotundus est, jam ovalis seu cum angulis, quæ sunt lunulæ quasi duæ, quibus utrinque stipatur. In hoc Systemate Saturni explorando Christianus Hugenius multum temporis impendit, qui *Ephemeridas* certas eorum motuum consignare laboravit. Etiam Jupiter habet Satellites, quas Circum Joviales vocant, quanquam alii novem sibi detexisse visi sunt. De iis videantur Galilæus in *Nuncio* suo *Sidereo*, & Simon Marius *in Mundo Joviali*. Forte & plures in vicinia sunt Planetæ, nobis hactenus inobservati.

6 Peripateticorum schola omnibus astris figuram Sphæricam inesse existimabat, sed falsum id esse hodiernorum Astrologorum experientia docet. Vidit enim Galilæus Galilæi, &, post ipsum innumeri alii perspicaces ac lyncei Viri, telescopio invento, id in Planetis jam fefellisse, atque inde incertum quoque in ipsis stellis fixis factum. Sol namque spectatus fuit ovali figura, de qua videatur Christoph. Scheinerus *in Sole Elliptico*. Saturnus duabus lunulis vel ansis stipatus apparet, quanquam id sphalma visus

mendandi, prodiit, huic jungenda, *an & quæ mala Cometa nuperus Terris, aut illaturus ipsemet influxu Physico, aut aliunde justo Dei judicio inferenda portendere saltem & præsignificare credendus sit, ea, quæ Christianum decet Philosophum, libertate decernens, &* Κωμητομαντείας vanitatem luculenter ostendens. Quæ &, ex ipsis Theologis, Joh. Olearium, S. Lit. in Acad. Lipf. Professorem, eodem Anno, in *Diss. de Mantice Cometica*, lectu dignissima, Antagonistam invenit dexterrimum.

visus esse potest, ob vicinitatem Satellitum, quos adeo distincte, ob nimiam distantiam, videre non possumus. Mars instar montis turbinata figura ac pyramidali conspicitur. Luna anfractuosa tota est, partibusque eminentioribus ac depressioribus tumet ac subsidet, de qua antea egimus, & legi potest Hevelius, &, qui ante illum scripsit, Galilæus *in Nuntio suo Sidereo.* De singulis vide Matthæum Hitzgarten in *detectione dioptica corporum Planetariorum*, & Lipstorpium *in Copernico Redivivo c. 3.* Stellas omnes moveri, Peripateticorum Schola ait, recentiores autem vehementer dubitant. De Planetis dubium quidem non est, sed de stellis fixis magna est disputatio inter Copernicæos & alios, quorum illi terram moveri asserunt, stellis fixis in extrema sphæra, ac Sole in centro universi, jugiter quiescentibus. De qua sententia videbimus *cap. de Terra.* Quod singulorum Planetarum motus attinet, docent nos libri Astronomici, qui hypotheses suas prolixe satis proponunt. Ab externo principio illos, & omnes stellas, moveri Aristoteles credebat, & quidem ab intelligentiis, quæ orbibus suis, veluti rotæ cuidam, affixæ, semper illos volverent, ut Diogenes dolium suum. Sed inepta sunt argumenta, quibus illa confirmantur. Id quoque falsum est, quod duos contrarios motus astris tribuerint. Serio enim id defendere velle, non est fide dignum, ac aliqua ratione verisimile. Ex hypothesi Mathematica, ad intellectum quarundam demonstrationum, talia fingere licitum est. Id vero ad Physicas veritates transferri non debet. Sicut enim nullum corpus simul ad dextram & lævam moveri potest sine motu interrupto, aut ipso corpore rupto, ita de stellis illud ne cogitando quidem concipi potest, solique tarditati corporis, cujus motus ad aliud comparatur, adscribendum est. Huic figmento originem dat fabula de raptu Sphærarum, se mutuo ambientium, ubi exteriores tyrannidem exercent in subditas seu inferiores, cum potius omnes stellæ libero gaudeant motu, ita tamen, ne ordinatis suis semitis excidant.

7 Dubitari etiam de Stellis solet, *an omnes lucem habeant propriam.* Ac de Sole quidem, & Stellis fixis, res expedita est: de Planetis dubitari solet, quoniam, quæ proxima nobis luna est, sub Eclipsi, ubi nimirum præpeditur terræ intercessione, quo minus Sol apertos in eam radios derivare possit, obscuram & subruffam lucem retinet, quæ tamen ipsa lunæ non vernacula esse, sed per reflexionem peregrinæ lucis excitari creditur. Nimium simplices sunt, qui ex eo credunt, lunæ lumen inesse proprium, quod Scriptura sacra illam *lumen minus* vocet. Nam ea appellatio lunæ etiam competere potest, quatenus mutuatitio lumine splendet. Quomodo res se cum aliis Planetis habeat, definiri humano ingenio non potest, num illis insita quædam lux sit, aut omnis mutuatitia. Certe Venus æque phases suas monstrat, ac luna, ut itaque verisimile sit, non aliam esse corporis ejus constitutionem, quam quæ est corporis lunaris. De cetero verum ego existimo, quod Rob. Boylius, *in libro de Cosm. qualit.* ait, in motibus corporum cœlestium nimium nos esse credulos, & rectiorem nobis ordinem atque accuratiorem imaginari, quam is revera est. Neque enim hypotheses Astronomicæ adeo fallere non possunt, ut, quæ extra Systema Planetarium sunt, certitudine Mathematica determinent.

8 *Galaxia*, seu *via lactea*, Aristoteli olim inter meteora recensebatur, & vapor aliquis credebatur, cum tamen observationes hodiernorum Astrologorum doceant, esse numerosam fixarum stellarum multitudinem, quæ ita sibi sint vicinæ parvæque, ut incertam ac quasi nebulosam lucem aspectui relinquant, quas immenso spatio a nobis, & a se invicem, remotas rationes opticæ satis docent. Certe sola illa via lactea probabilitatem faciat eorum sententiæ, qui multa & infinita Systemata Planetaria statuunt. Humanum enim ingenium succumbit cogitationi isti, si ad tam vasta corpora dirigitur, & in eorum utilitatem & necessitatem inquirit, cui fini tam vasta corpora, tam innumerabilia, si illi vacua, & non nisi ad ornamentum cœli inventa. Vid. Schemata viæ lacteæ apud Galilæum *in Nuncio Sidereo.* Id vero lepidum est de Fort. Liceto, Aristotelis magno defensore, qui, ut salvaret ejus sententiam, quam de via lactea habet, duplicem facit viam lacteam: aliam aëream, aliam æthereani. Ne scil. Aristoteles mendacii argueretur, tam monstrosam sententiam comminisci voluit, quæ, ne minima quidem rei veritate, probabilis potest reddi. Unde enim orirentur vapores adeo constantes hyberno tempore, ubi maxime serenus aër est, & quid opus est duplicem illam statuere, cum nullus inter æthercam & aëream illam Galaxiam nexus esse possit. Veterum sententia erat, animos Heroum sedes suas illic capere, qua de re prolixe Manilius & Scaliger *in Comment. in Manilium.* Observatum est, Cometarum multorum natales circa hanc Galaxiam fuisse, quod argumento est, multa illic quasi constipata esse corpora, quæ, ob nimiam illam vicinitatem, extra orbitas suas interdum ferantur. Sententias varias *de via lactea* uno libello congessit Ludolph. Georg. Lundenius, Helmstadii A. 1665. *in 4to* excuso.

9 Locus hic quoque esset, de effectibus Astrorum disserendi, an eorum aliquis in terreum globum sit influxus. Eum esse naturæ non repugnat, & ratio sana suadet, & aliqua etiam experientia testatur. Una luna indicio esse potest, magnam esse vim suam in aëris alterationibus & aquæ, frustra hoc negante Is. Vossio *in libro de Motu marium & ventorum*, quem vel rustici & nautæ refutent. Marium enim motus & aëris, vel dirigente, vel ministrante illa, fiunt, modo nobis non satis intelligibili. Unde accidit, ut, quæ vulgo observata habentur, non sint tam certæ veritatis, ut fallere aliquando non possint. Possunt enim aliæ æque potentes causæ intercedere, quæ effectum interdum suspendunt, quem alioquin, positis iisdem principiis, consecutum fuisse vidimus. De Sympathia lunæ cum corporibus terrestribus Anton. Mizaldus scripsit singularem librum Gallicum, *(Secret de la Lune*, Paris. 1571. *in 8vo)* De Planetarum ceterorum viribus in *Planetologia* sua (Lugd. Gall. 1551. *in 4to)* idem scripsit, sed sunt illa ex vulgaribus fabulis collecta & corrasa. Idem quoque *Aëromantiam* scripsit; in qua de Tempestatum præsagiis agit: qui liber digna indignaque miscet. Et pleraque certe ejus viri inanibus potius opinionibus, quam solidæ demonstrationi, innituntur. Quid stellis in animos hominum, in mores & in fortunas eorum liceat, res est perplexa, & non satis dijudicata. Principia certe artis Astrologicæ, unde nata primum sint, dici non potest. Eorum verisimilitudinem re-

futare

futare non eſt res operoſa, ut illi, qui integris libris hoc fecerunt, parum gloriæ hinc, me quidem judice, habeant. Sunt Joh. Picus Mirandula, Tob. Wagnerus, Frid. Spanhemius *in Dubiis Evangelicis* (quanquam is tamen argumentis eruditioribus pugnat,) Claud. Salmaſius *in Diatribe de Aſtrologia antiqua*, qui totus in ratiociniis ſuis ineptus eſt, & Grammaticis potius, quam Philoſophicis argumentis, pugnat. Aliquid tamen iis ſubeſſe veri experientia teſtatur, ut facile perſpiciet, qui rem ipſam tentabit. De principiis res ſe, ut velit, habeat, quæ ego exiſtimarim per revelationem aliquam hominibus fuiſſe communicata. Temperamenta moresque hominum ab interno dependent principio. Ideoque facile fieri poteſt, ut a Planeta aliquo concitetur in homine illa vis, quæ ad tale temperamentum, talesque mores diſponat, & iſta quidem aſtra non operantur, per ſe & primario, ſed per conſequentiam. De Fortunis hominum multa puto eſſe incerta, ut illa, quæ ad naturam pertinent, aliquam veri ſpeciem habeant, quod in morbis ad oculum videre poſſumus, qui ex lunæ poſitione & configuratione, vel augeri, vel decreſcere, ſolent. Fuit quidem Placidus de Titis, qui, *in Aſtrologia ſua*, (in qua ſatis eſt ſubtilitatis, parum ſolidæ demonſtrationis, influxus ſtellarum rationibus Phyſicis voluit demonſtrare; is enim ex luce ſtellarum, variisque radiorum configurationibus & temperaturis, voluit quasdam concluſiones deducere, pro determinatione quorundam effectuum. Joh. Bapt. Morinus quoque, *in Aſtrologia Gallica* ſua, pene iisdem principiis inſiſtit, & vehementer ſe torquet in diſtinctione domorum cœleſtium, dignitatibusque & debilitatibus Planetarum ex Phyſica vel Mathematica demonſtrandis. Sed omnis illa res in meris hariolationibus conſiſtit, & eo majus operæ pretium fecit, qui ingenioſius ſuſpicatus eſt. Thom. Campanella, ingenioſus alias talium diſciplinarum rimator, *libros 7. Aſtrologicorum* ſcripſit, quibus ſe Aſtrologiam, omni ſuperſtitione Arabum & Judæorum eliminata, phyſice tractaſſe ait, ſingularemque librum addidit *de Siderali fato vitando*, quo ſane fatum fato eluſiſſe videtur, ſed ſolertiam tamen ſuam ea in re prodidit.

CAP. XIII.

DE ELEMENTIS.

§. 1. *Cognitio noſtra globi Terraquei ſuperficiaria tantum eſt. Terra & Aqua prima miſtorum ſunt Elementa.* 2. *Errant, & qui Elementum unicum ſtatuerunt, veteres (quoque Ariſtotelem ſententiam hanc illis affinxiſſe, credit Pet. Ramus,) & Philoſophi corpuſculares, qui infinita. Minimorum miſtionis ratio inexplicabilis.* 3. *Veſtiganda ſunt Elementa corporum, non remota, quorum ingens eſt obſcuritas, ſed proxima. De principiis Chymicis, & Rob. Boylii* Chymiſta Sceptico, *judicium.* 4. *Nec non de tribus Elementis Carteſii.* 5. *Examen doctrinæ, de 4. Elementis, ac 4. primis eorum Qualitatibus, Ariſtotelicæ, Honoratique Fabri pro hac Argumentorum.* 6. *Ad Miſtionem duo*

Elementa requiruntur contraria, siccum & humidum. 7. Scrutinii Mistionis necessitas. Tricæ de illa Aristotelica Veterum doctrina sanior. Mixtionis Chymicæ cum Naturali collatio. 8. Mixtionis variæ species & divisiones. 9. J. Bapt. Helmontii & aliorum, opinio de Aqua, Elemento unico, rejicitur. 10. Scriptores de Elementis legendi.

1 A Cœlo in terram descendimus, tanquam orbem nostrum, omnium parentem & matricem, circa quem tantum hæret Philosophia naturalis, imo circa cujus corticem tantum occupata est. Quantum enim phænomenorum naturalium apparet, vel circa superficiem terræ, vel in regione illa aëris, superficiei terræ proxima, vel in corporibus animalium, vel in plantis; id tantum qualecunque objectum est nostræ Philosophiæ. Ceterum circa interiora hujus globi, & specierum illic in abdito latentium, profunda nobis est ignorantia ac insuperabilis, cum nemo, vel oculis, vel ingenio, pertingere eo queat. Quantum enim rerum metallicarum scimus, id vel alienæ fidei debemus, vel incertis quibusdam experimentis, institutis circa illa corpora, e matrice sua eruta, & artis accessione, & peregrinorum agentium applicatione quasi in novam formam redacta, ut mirum non sit, si in istorum corporum natalibus adeo cœcutiamus, &, nescio, qua imaginaria Elementorum mistura qualitercunque ignorantiæ nostræ subveniamus. Quando jam itaque specierum, vel corporum, ad hunc terrestrem globum pertinentium, constitutio inquirenda est; solemus primo de principiis illorum esse solliciti, internis sc. illis, quæ in constitutionem eorum ingrediuntur. Jam ergo, cum globum hunc consideramus, duas in illo invenimus massas præcipuas, & conformitate quadam naturæ suæ collectas, *Terram* sc. *& Aquam*. Ista duo corpora, ut universalia, intuemur, ac sensu comprehendimus. Quare verisimile est, primas esse materias eorum, quæ ex terra, producta sunt, & summa quædam elementa, quæ ad mixtionem ex ipsa texturæ suæ ratione apta videntur. Satis ergo, ut arbitror demonstrari potest, remotissima corporum principia esse salutanda.

2 Non enim audiendi sunt, qui unum aliquod principium statuerunt, quod fecerunt e veteribus Philosophis aliqui, sunt enim, qui aquam, sunt, qui terram, sunt, qui ignem, sunt, qui aërem faciunt principium corporum. Contra eos argumentis satis stringentibus pugnavit Aristoteles, recte demonstrans, contrarietatem debere inesse principiis. Unitatem vero nihil habere in se contrarii. Quanquam Petrus Ramus, *in prælectionibus suis Physicis*, Aristoteli imputet, cavillationem aliquam, ut qui noluerit intelligere sententiam veterum. Demonstrat enim illic, non statuisse veteres unum aliquod homogeneum principium, sed partibus dissimilaribus scatens. Ideoque, cum Aquam dixere unum elementum, id agnoverunt quasi principium aliquod & gluten partium, sed tamen & alias partes & principia agnoverunt. Idem de iis dicendum, qui reliqua, aërem, ignem & terram, unicum elementum habuerunt. Fuerunt & alii, qui infinita corporum principia statuebant. In ea sententia fuere

Cor-

Corpuſculares Philoſophi, qui non aliam corporum miſtionem agnoſcebant, quam ex Atomis, diverſa inter ſe figura & forma prædítis. Contra quos etiam pugnat Ariſtoteles, quos & ego ab hac doctrina eliminandos eſſe cenſeo. Naturam enim ultra ſuos terminos producunt, & principia in iis ſedibus quærunt, in quibus ſenſui ſunt imperveſtigabilia. Quanquam enim non diffitear, multa corporum phænomena dependere a minimarum particularum conditionibus: tamen id affirmare non poſſumus, miſtionem corporum talem vel talem eſſe, ob minimas particulas, ita inter ſe comparatas. Et quanquam corpora per extremam reſolutionem in ejus naturæ particulas abire poſſint, non ſequetur tamen ex eo, ab initio ſtatim adfuiſſe tales particulas, quæ corpus iſtud conficerent. Poſſunt enim diverſa quædam corpora, velut principia, eſſe in tertia quadam ſpecie conſtituenda, ubi non eſt tam de particulis inquirendum, quam de ipſis corporibus diverſis, quibus accidit in tales vel tales particulas reſolvi, vel ita per minima ſua miſceri. Quod ſi itaque cognoverim duo illa principia, ultra contemplationem eſt noſtram & ſenſuum apprehenſionem, quomodo minima iſtorum corporum ſeſe complectantur. Id enim ſponte ſua evenit, & eſt quidam nexus & relatio corporum quorundam inter ſe, nullo nobis ingenio explorabilis, quam permittere naturæ debemus, ſatis docti, modo principia ipſa cognoverimus.

3 Quo magis ergo a ſenſibus receſſerimus in doctrina Elementorum, eo minus certitudinis ſe nobis offert. Animus enim, a materia abſtractus, ſpeculatione quadam, in ſe reflexa, multa concipiet, quæ tamen adeo abſolutæ veritatis non ſunt, ut in his acquieſcere poſſimus. Et id forte poſitum eſt extra ingenii noſtri conditionem, ut Elementa rerum πρώτως prima definire ulla cogitatione poſſimus. Abeundum enim eſt ad aliquas notiones abſtractas communes, univerſales, quibus tamen nihil effectum eſt, quam ut ingenioſa aliqua veriſimilitudine exprimamus ea, quorum veras rationes aſſequi non poſſumus. Nihil itaque nimium, aut a re ipſa alienum, dixero, ſi hunc Phyſicorum laborem Siſypheum dixerim, & in ſe redeuntem, ac incertum. Sufficit nobis, ſi in mixtionibus corporum ea indagare poſſimus principia, quæ illa immediate conſtituunt, & tum, ut puto, officio noſtro egregie functi fuerimus, relicta imaginariis & Cathedrariis Philoſophis illa, quæ viget in ſcholis, infructuoſa contemplatione & altercatione. Sic multa ſunt e corporibus naturalibus, imo pleraque, quæ ex principiis iſtis communibus Elementaribus quomodo compacta ſint, nulla ratione perſpexeris. Ac poſſunt forte aliqua propiora corpora dari, ex quibus proxime componitur corpus aliquod, quæ rectius quis Elementa dixerit, quanquam non ſint iſtius ſimplicitatis, quam vulgo tribuunt Elementis. Certe Chymicorum principia in quibusdam propius ferire ſcopum videntur, quam quæ vulgo habentur de Elementis dogmata: ſed tamen & in illis multa ſpeculationibus incertis ſunt ſuffulta, & generali aliqua notione nos æque in obſcuro retinent. De iis *Parte I.* egi aliquanto prolixius, unde repeti poſſunt, in quantum ad præſens negotium pertinent. Nolim tamen facile omnia probare, quæ adverſus tria illa principia affert Boylius *in Chymiſta ſuo Sceptico*, cujus ſcripti ſcopus omnis in eo verſatur, ut mon-

 ſtret,

ſtret, non eſſe adæquata illa principia, & eſſe iis aliqua priora, quod poſterius equidem non negaverim, ut qui exiſtimem, nobis in cognitione rerum naturalium non opus eſſe ſubtilibus illis principiis, quæ ſenſu dijudicari non poſſunt, quanquam illa forte revera dentur, ſed Philoſopho naturæ Practico conſideranda potius eſſe principia in ordine ad miſtionem, qua parte quo ſagaciores erimus, magis in viſcera naturæ penetrabimus, quam ſi extra eam abducti, ad ſubtiliora quædam & altiora animum extollamus, de proximis ſecuri. Hinc nihilo doctiores ſumus in Phyſicis his ſpeculationibus, & vincimur interdum operariorum experientia.

4 Tria illa Carteſii Elementa ſatis ſunt ſubtiliter excogitata, quanquam 3. illa ex uno reſultare videantur. Vult enim, mundi initio totum Univerſi ſpatium a materia creata, ex cubis conſtante, fuiſſe occupatum, quorum ſinguli cum circa axem converterentur, ita ſuperficies tornata fuit, ut pars in globos abierit, pars in quædam ramenta, pars denique in ſtriata quædam corpuſcula, ex hujusmodi ramentorum plexu contexta. In quibus ſingulis magnis dubiis locus relinquitur. Nam a quo motus ille turbinationis eſt? cur potius in unam, quam in aliam partem? denique videndum, an non motus unius cubi motum alterius impediat, & an ramenta deciſa ita convenire poſſint, ut nullas vacuitates relinquant, quas Carteſius tamen penitus rejicit. Præterea omnia hæc hypothetica ſunt, & nullis neceſſariis rationibus ita demonſtrari poſſunt, ut aſſenſum nobis extorqueant.

5 Quod vulgatam illam doctrinam de Elementis attinet, ſciendum eſt, illam non eſſe adeo antiquam, ut quidam exiſtimant, cum Ariſtotele antiquiores longe alia ſenſerint, quibus aliqua ex iis in Elementa aſſumta ſunt, non autem eo ordine quatuor illa, quæ quidem ſatis ſollicite ab Ariſtotele diſpoſita ſunt, & ferme ad numerum & pondus omnia revocata, ne quid ſc. periret e principibus illis 4. qualitatibus, quas velut ſatellites adjungit ſuis Elementis; cum tamen & ipſa Elementa, quatenus Elementa, & Qualitates iſtæ Elementares multum habeant difficultatis. E recentioribus hanc Ariſtotelis doctrinam magno molimine & apparatu, & doctius, quam ceteri ejus Interpretes, propoſuit Honoratus Fabri, *Tom.2. Phyſ. Tr.5. lib.2.* cujus tamen argumenta eodem labore & ingenio, quo adſtruuntur, deſtrui poſſunt. Ut quaternarium Elementorum nobis probet, argumentum ducit a primis 4. qualitatibus, &, ut primas qualitates probet, argumentum ducit a primis 4. Elementis, harum 4. qualitatum receptaculis. Ut itaque demonſtratio hæc in circulum abeat, & principium ſuum petat. Neque enim ulla ratio nos cogit, has qualitates abſolute primas facere, cum & aliæ eſſe poſſint non minus primæ, atque iſtæ, quas ſi quis negare velit ineſſe πρώτως corporibus ſuis, non difficilis illi labor futurus ſit. Quam enim ob cauſam debet eſſe aqua frigidum in ſummo, terra elementum ſiccum in ſummo, cum certe demonſtrari ſatis poſſit, aquam, cum ſumme frigida eſt, quaſi in aliam ſpeciem abire, & formam ſuam deponere, quando ſc. in glaciem abit, quod fieri, interventu alterius corporis, veroſimile eſt. Ut itaque ſummum frigus per ſe non inſit aquæ, ſed fortaſſis terræ, ut quibusdam placuit, inprimis Bernhardino Teleſio, qui calorem & frigus

frigus duo Elementa statuit, quorum ille cœlo, & corporibus cœlestibus, competit, hoc terræ, quæ duo mutuo inter se concursu, actione & reactione, conficiant nobis corpora naturalia. Ne quid nunc dicam de qualitatibus ipsis, in se consideratis, quarum natura omnis in relatione ad nostros sensus subsistit, & in modo aliquo materiæ, unde nulla probatio desumi potest ad quaternarium Elementorum numerum constituendum. Si enim illæ Qualitates nec simpliciter primæ sunt, si multæ aliæ sunt Qualitates, quæ æque primæ possunt salutari, (nam ideo hæ primæ dicuntur, quoniam primo insunt Elementis,) nulla ratione ex iis probari potest quaternarius numerus Elementorum, sine manifesta petitione principii. Ubi negavero quaternarium Elementorum, negavi etiam primas illas qualitates, quatenus primas; ubi has negavero, simul negabo quaternarium Elementorum. Eandem firmitatem habent reliqua illa argumenta, ab Honorato Fabri adducta, sc. ex illarum primarum qualitatum conjugatione, vel combinatione. His enim negatis eo ordine, quo statuuntur, frustra sumus solliciti de earum conjugatione vel combinatione. Neque triplex ille corporum status quaternarium nobis probabit. Sunt, inquit Honoratus Fabri, duo status oppositi, tertius medius; oppositi, sunt spirabilis & durus, medius vero liquidus. Spirabilis inest aëri, durus terræ, liquidus aquæ. En tria Elementa! Ut autem hæc inter se uniantur, communi ac primæva fibula indigent, quam facit ignem. Ergo jam per illum sic demonstrata habemus 4. Elementa; cum tamen illi responderi possit, non esse nobis opus statibus illis ad quaternarium Elementorum demonstrandum. Quæ enim dura sunt, sunt dura per se, quæ liquida, liquida, neque est illorum oppositio hic in examen vocanda. Spirabilitas aëri plane accidit, nec ad corporum compositionem quicquam facit, quibus aër vel in superficie hæret, poros pervadit, corpori per partes adhærens, non autem commistus. Quod autem igne fibulatore illi tres status opus habeant, neque id satis apparet, cum, ad diversas partes conglutinandas, sufficere humor possit, vel aqua. Ignis autem, quem aliqui ne substantiam quidem esse volunt, nulla manifesta ratione dici potest ingredi in substantiam corporis, ut qui corpora potius destruat, si vehemens sit, nisi in quantum motu suo movere primum particulas diversarum partium potest, usque dum intra se recedant & comprimantur, atque ita uniantur, quam unionem ignis, ut instrumentum parare potest, non ut Elementum. Præterea multa sunt corpora, quæ mediante frigore miscentur, nec fibulatore igne indigent.

6 Hæc, uti dixi, omnia problemata sunt, & in utramque partem disputari possunt, in quibus cuivis liberam sententiam relinquendam esse existimo, ut qui una hypothesi non plus proficiet, quam altera, modo id sciverimus, principia esse diversa & contraria, quorum mistio nobis corpus aliquod constituat. Illa enim necessario supponenda sunt, si mistionem in natura admittamus. Eam autem esse, sensus nostri nos convincunt, & severa illa ignis anatome. Illa elementa naturæ sunt siccæ & humidæ; Non facile enim mistio institui potest, nisi habeamus corpora ejus naturæ. Sicca sunt discontinua; humida partes habet continuas & contiguas, quæ quasi glutine

tine quodam colligant particulas discontinuas sicci, iisque sibi associatis massam unam conficiunt, quemadmodum e. g. videre est in gypso pulverisato, cui aqua affusa in lapidis soliditatem partes adunat.

7 In hujus mistionis natura bene cognoscenda pars magna, imo unica, Physices sita est, huic explorandæ omnis impendenda opera est. Nam, quantum illius scimus, tantum etiam de natura scimus. Quid si Peripateticorum scholam consulimus, Deus bone! quantæ hic sunt tricæ, quam varii, sed inanes, conceptus de alteratione & commutatione elementorum? quanta hic est qualitatum primarum, ut vocant, & quam sollicite quæsita distributio & proportio? quæ cum ad unguem omnia perdidiceris, nihilo doctior meliorque, in cognoscenda rerum natura, evades. Cum Aristotelici omne negotium in qualitatibus suis ponerent, veteres tamen ante Aristotelem Philosophi rectius sensere. Statuebant illi primas aliquas substantias simplices, liquidas omnes, alias magis, alias minus, pro naturali partium adhæsione. Ex portionibus simplicium substantiarum, aliarum cum aliis copulatione, mutuoque complexu, fabricabantur semina specierum compositarum, quæ, suscepto paulatim incremento, perficiuntur. In subsidium suæ mistionis demonstrandæ vocarunt etiam particularum figuras, quæ omnia arguunt, oculatiores illos fuisse, quam Aristotelicos. De mistione, secundum Aristotelem & antiquos, vid. Berirgardum *Circ. Pisano 25. P. 3.* ubi prolixe admodum, & allatis exemplis, doctrinam eorum explicat, inprimis e Chymicorum operationibus. Chymia enim vera mistionis addiscendæ schola est, sive resolvamus corpora in sua principia, sive commistione & conjunctione diversorum corporum nova quædam producta efficiamus, quæ quanquam species nolint appellare Physici, sunt tamen ab ipsis non magnopere distinctæ, cum videamus, naturam eodem modo procedere, ut nos procedimus in artificialibus productis, in quibus tamen omnia naturalia sunt, quoniam agentia ad patientia applicantur, eorumque operationes mutuæ soli naturæ relinquuntur. In eo vero natura artem superat, quod perfectiori & lentiori modo agat, quem si imitari arte possemus, eadem ratione, eodem gradu, miscere corpora possemus.

8 Mistio illa corporum fieri variis rationibus potest. Fieri enim mixtio potest vel respectu corporum mixtorum, vel ratione modi, quo miscentur. Respectu corporum mixtorum, mistio distingui duplici via potest, scilicet in eam, quæ fit per conjugationem, vel quæ fit per proportionem. Per conjugationem intelligitur certa mixtura quorundam principiorum talium, quæ iterum triplici ratione variat, (1) ratione numeri, ut cum unum corpus componitur duobus, aliud tribus, aliud 4. aliud 5. principiis; (2) ratione speciei, ubi quanquam sit conjunctio ejusdem numeri, non sit tamen ejusdem speciei; (3) cum differunt inter se, & ratione numeri, & ratione speciei. Solis his mistionibus, absque concursu imaginariæ cujusdam formæ, produci possunt varia illa corpora naturalis mundi, cum semel natura præparatas habet varias illas materias, quibus mixturæ illæ fiunt. (2) Mixtura principiorum etiam proportione variare potest, seu diversis quantitatibus diversorum principiorum, vel

par-

partium, inter se mistarum. E. g. si quantitas unius se habeat, ut quinque ad decem, alterius, ut quinque ad quindecim, & iterum alterius, ut quinque ad viginti, &c. vel si in uno sit proportio quinque ad sex, in secundo sex ad 7. in tertio 7. ad 8. per quas proportiones mixtura innumerabiliter variari potest.

Ratione modi conjunctionis omnia corpora misceri possunt, vel per mediationem, vel per contactum. Omnis contactus, sive compositorum, sive Atomorum, non alia ratione fieri potest, quam qua respondet illarum figuris, cujus tres modos concipere possumus, (1) per contactum in puncto, ut cum duæ particulæ globulares, vel alio modo gibbosæ, sibi occurrunt. (2) si per contactum in plano, ut in conjunctione triangularium, vel quadrangularium laterum particularum; (3) per contactum in concavo, ut quando particula admittitur in concavo, vel in foramine, particulæ alterius. Primus modus vocari potest oppositio, secundus applicatio, tertius receptio, vel intrusio, qui ultimus modus exprimit nobis misturam per mediationem. His generalibus quibusdam notionibus Mathematicis concipi ratio misturæ potest: in quibus tamen ita acquiescere non possumus, ut jam interiorem mistionis naturam recte percipiamus. Nam latitant in principiis & corporibus ipsis occultæ quædam consensiones & dissensiones, quibus fit, ut aliqua misceantur, aliqua misceri repugnent, quæ humano ingenio explorari non possunt, sola autem experientia disci.

9 Qui unum Elementum statuunt, rationem mistionis non intelligere videntur, aut si illud unum videtur, revera habet in se partes heterogeneas & diversas, ad mistionem aptas. Quidam e veteribus aquam statuebant Elementum commune omnium, quam doctrinam reassumsere Joh. Bapt. Helmontius, Henr. de Rochaz, ac alii nonnulli. Helmontius ad experimenta provocat, quo falli tamen ipsum certum est. Quod enim ostendit, salicem omne suum incrementum ex aqua habuisse, falsum ego puto. Aquæ enim, quæ ad rigandum adhibebatur, immistæ erant particulæ heterogeneæ, ab aqua diversæ, quæ non minus, quam aqua, salici aliquid contulerunt.

10 Quod ceteras illas de Elementis controversias attinet, quas nulla dies componet; de iis præcipue legi velim J. Bapt. du Hamel *de consensu veteris & novæ Philosophiæ*, Berirgardum *part. 2. & 3. Circ. Pis.* & Honoratum fabri *loco superius citato*, qui, sepolita scabritie illa Scholastica, & illa terminorum stribligine, elegantius, secundum Aristotelis & veterum Philosophorum mentem, philosophantur, eorumque rationes & momenta inter se componunt. Casp. Contareni, Cardinalis cetera doctissimi, *Libri V. de Elementis, & eorum mistionibus*, Peripateticis & Platonicis principiis potissimum indulgent, sed parum habent, quod sapiat interiorem aliquam ἀκρίβειαν. Prodierunt Leidæ A. 1633. *in 12.* Sperlingiani, vel Sennertiani, quaternarium quidem Elementorum numerum retinent, sed diversa tamen ab Aristotele in nonnullis sentiunt. Eorum de Elementis doctrinam Henr. Schævius scripto peculiari, adhuc ἀνεκδότῳ, impugnavit. Exstat & Corn. Drebbelii *de Elementis liber*, in Lingu. Germ. quoque conversus, Magistri rerum naturalium & artificialium insignis, quique multis magni Arcani Philosophici possessor fuit habitus. In eo multa arcana

innuit rariſſima, quæ ex Elementis poſſint confieri, mirabileſque in natura effectus habeant. Multa habet de natura ventorum, pluviarum, aliorumque meteororum, inprimis autem laudat Quintam ſuam aëris Eſſentiam, miræ, in refocillandis ægris, & reſpirationibus ſub mari ſublevandis, efficaciæ. Deſcriptionem ejus quandam vid. In Monconiſii *Itinerario, P. II. p. 33.* ubi, uti & *p. 40.* plura de Drebbelio, ejusque genero, D. Kauffero, omnium Arcanorum Soceri, poſt mortem illius reliquorum (longe enim plura cum ipſo expirarunt,) poſſeſſore, leguntur.

CAP. XIV.

DE LVCE.

§. 1. *Lux in Principiorum & Elementorum naturalium numerum a Franc. Patritio, aliisque, relata.* 2. *Controverſia, an lux ſit ſubſtantia, vel accidens, adductis partis utriusque Autoribus & argumentis, prolixe ventilatur. Autor ſubſtantiam credentibus favet, & J. Bapt. Hamelii ſimul de pabulo ſolis ſententiam rejicit.* 3. *Pergitur in aſtruenda, contra Carteſium, Iſ. Voſſium, aliosque, lucis & radiorum ſolarium ſubſtantialitate, diluendisque illorum objectionibus. Obiter quædam de vermiculo Acari adduntur.* 4. *Lucis Natura imperveſtigabilis. Nihil tamen ineſt divini. Male prætexitur Irradiationibus, Curationibus, Prædictionibus, aliisque Actionibus & Præſtigiis ſuperſtitioſis aut Magicis.* 5. *Inquiſitio in cauſas Luminis lapidis Bononienſis, lignorum putridorum, carnis agninæ, aliorumque corporum in tenebris lucentium. Thomæ Bartholini* Lib. de Luce Animalium *commendatur.* 6. *Cauſæ viſus acutioris Noctuarum, hominum quorundam, aliorumque animalium, noctu videntium.* 7. *Adamas Regis Angliæ mirabiliter lucens & ſcintillans.*

1 POſtquam de Elementis generatim egimus, veniamus nunc ad corpora illa, quæ Elementa vulgo habentur. Et in eorum ordine primum merito ponimus LVCEM, qua nihil eſt in tota natura admirabilius, &, quo magis ſenſibus noſtris patet, eo magis natura ejus obſcura eſt. Quidam, ſequuti doctrinam Moſaicam, lucem illam primigeniam, quam Deus condidiſſe primo dicitur, vel ut quintum aliquod Ens, quatuor Elementis ſuperadditum, atque ea in ordinem redigens & miſcens, habent, vel inter ipſa Elementa referunt. Ac fuere inter Philoſophos veteres ejusdem aliqui ſententiæ, quam omni conatu reſuſcitare laborat Franc. Patritius *in Nova de univerſis Philoſophia*, quo in libro, ut ipſe titulus innuit, per lucem & lumina ad primam cauſam aſcendere laborat. Idem quoque pro principio præcipuo agnoſcit Auctor ille, qui ſcripſit *Enchiridion Phyſicæ reſtitutæ.* Joh. Amoſus Comenius quoque inter principia ſua recenſet. Quorum ſententiæ equidem non omnino refragabor, ut quæ ſatis eſt veriſimilis, & autoritate etiam ſacrarum literarum fundata.

Multa

Multa tamen passim adferuntur dubia, & integris libris agitantur, de natura lucis, an sc. illa substantiis, an accidentibus, accensenda; quod ultimum si verum esset, non recte inter principia referretur. Si omnia ea argumenta, quæ ab utraque parte referuntur, recensere velimus, non exigui certe laboris res esset; sunt enim & numero multa, & subtilia. Aristoteles inter qualitates refert, & Cartesius e recentioribus Philosophis, nullam vult esse ejus distinctam naturam, nisi quod solo motu fiat, ideoque, secundum illum, inter accidentia numeranda est. Illi enim lux est motus, quo corpora luminosa materiam subtilem quaqua-versum, secundum lineas rectas, a se propellunt, quo conatu globulos secundi elementi circumjacentes premit, e quibus Inferiores in superiores impingunt, ac ultimi demum, qui corporis lucidi superficiei incumbunt, materiam subtilem, omnia spatia inter partes aquæ, aëris, terræ, replentem propellunt. Alii contra substantiam esse volunt lucem, inter quos e Recentioribus nominandus Kenelmus Digbæus, qui, *Tract. I. de natura Corporum c. 6. 7.* prolixe de hoc argumento agit, lucemque ignem rarefactum esse, imo generari, corrumpi, & in pulverem præcipitari posse, asserit. Quod non credo. Potuerunt enim alia corpuscula adventitia isto igne illuc attrahi & calcinari. Præcipuum ejus argumentum est ejus cum igne convenientia. Controversiam hanc vastissimo libro in utramque partem exsecutus est Franc. Maria Grimaldus *in Physico-Mathesi de lumine, coloribus & iride*, Bononiæ A. 1665. *in* 4. excusa. Ubi *lib. 1.* afferuntur experimenta & rationes pro substantialitate luminis, *lib. 2.* dissolvuntur argumenta in primo adducta, & probabiliter sustineri posse docetur sententia Peripatetica de accidentalitate luminis. Pro substantialitate luminis præcipua sunt argumenta; quod reflectatur, quod fieri non posset, si non corpus esset, quod radii solares concentrari in ardentissimum ignem possint. Ut sunt in Gallia artifices, qui specula parare possunt, quibus solis, etiam hyberni, radii ita per refractiones multiplicari possint, ut ignem pariant, qui metalla & lapides in momento liquare possit, cujus rei testis est du Hamel, *lib. de Affect. c. XI.* Quod certe fieri sine corporeitate radiorum nequit. Idem procedere etiam in radiis, e calente furno speculo ustorio exceptis, testatur Honoratus Fabri. Qui in contraria sententia sunt, ut potissimum argumenta afferunt, pro accidentalitate luminis, quod, si lumen corpus sit, impossibile sit, ut mittatur per poros compactorum corporum, quale vitrum est, ut momento temporis diffundatur; sic etiam eventurum, ut venti difflarent corpuscula illa lucida, ut sol non sufficeret infinitorum illorum corpusculorum expulsioni: Impossibile esse, ut per unum aliquod punctum possint transmitti tam distincti, & varii variorum corporum colores, quod præ ceteris urget Is. Vossius, substantialitatis luminis Impugnatur. Nam inter illum, Pet. Petitum, & Joh. Brunium integris libris illæ controversiæ agitatæ sunt. Sed tamen eorum argumenta non sunt ejus certitudinis, ut alteram illam sententiam plane evertant, quanquam, ut verum fatear, turbare possint non nihil J. Bapt. Hamelius, præstantissimus sane Philosophus, & qui omnium Auctorum recentiorum sententias bene inter se contulit, postquam in *Astronomia sua Physica* illam de accidentalitate luminis sententiam

secutus erat, in *libro de Affectionibus c.* XI. ita immutat sententiam, ut substantiale quoddam effluvium, cum perpetua motione conjunctum, existimet. In *libro de Astron. Physica* mediam secutum opinionem se dicit, quæ inter substantiam & motionem est, sed illa nihil aliud est, quam qualitas, atque adeo merum accidens. In posterioribus autem cogitationibus substantiam esse lumen agnovit, quod sua mole donetur, quod cum dispendio atque imminutione corporis lucidi fluat, quod omnes corporum affectiones subeat, & iisdem legibus ac cetera corporum moveatur, quod ejusdem cum igne originis sit. In quo quidem recte illum sentire existimo, sed, quod existimet, lucem, cum dispendio atque imminutione corporis lucidi, fluere, id probari mihi non potest. Nihili enim mihi videtur ista contra substantialitatem luminis objectio, quod impossibile sit, corpus lucidum indesinenter corpora lucida spargere, absque sua consumtione, cum ista actio evibrationis radiorum, in Sole præcipue, semper perpetua sit & constans, atque intra certum ambitum finiatur, extra quem corpuscula illa lucida non divagentur; ideoque continua est illa radiorum expulsio, qui eadem via, qua expelluntur, recipi possunt, ut nihil tandem de substantia Solis pereat. Quare mirum mihi visum fuit, potuisse in illam sententiam incidere virum doctissimum, ut aliquo pabulo Solem indigere credat, quo reficeretur ignis deperditus, in eo sequens Stoicorum sententiam. Putat ille, non ex terra solum, sed ex planetariis etiam corporibus egredi pingues quosdum halitus, quos in ignis sui pabulum attrahat Sol, unde macularum ortum in Sole esse existimat, quod mihi certe contra ordinem naturæ factum videretur, qui neutiquam credere possum, aliquod vicinorum illorum corporum, & quidem crassiores fæces, in Solis globum posse recidere. Neque certe illo figmento opus est, cum sibi possit constare per se lux, per eosdem canales revertens, quibus emittebatur. Est enim Sol quasi fomes & receptaculum omnis lucis Systematis hujus Planetarii, in quo vivimus, &, quemadmodum e mari procedunt fluvii & vapores, qui in pluvias resolvuntur, iterumque ad mare tendunt, eodem modo a Solis corpore emittitur lux, & intra illud iterum recipitur. Nihil itaque obstaculi est ab hac objectione.

3 Cum Cartesius lucis naturam in sola motuum pulsione consistere dicit, certe non ita expedita res est, ut quidem Ant. Grandis existimat, qui neminem e Philosophis, tam veteribus, quam recentioribus, melius lucis naturam, quam Cartesium, explicuisse contendit. Nam quanquam dici illa & animo fingi possunt, tamen, si quis urgeat motum ipsum, & rationem motus, non pauca inveniet dubia, quibus, quomodo extricare se possit, non video. Si enim corpus lucidum pellit globulos circumstantes, quæritur, quomodo pulsio ista fieri possit, aut quomodo sola ista pulsio lucem nobis facere possit, absque emanatione substantiæ alicujus. Fieri id modo quodam repræsentativo, ut in speculis fieri solet, nihil est dicere, cum quæri amplius possit, quomodo repræsentatio illa corporis lucidi concipi possit, absque communicatione substantialis effluvii. Igitur non est adeo perspicuum Cartesianum illud de luce dogma. Reliqua dubia contra substantialitatem lucis allata, non sunt istius firmitatis,

mitatis, ut illi quidem putant. Quod enim ajunt, radios ventis debere difflari, si essent corpora; Resp. vel deficere sensum nostri visus in eo, vel obstare pulsionem illam radiorum continuam, quanquam illa non sit adeo fortis, ut variato medio resistere possit. Hinc videmus, radios, per vapores & crassiorem aërem cadentes, infringi, prohibente transitum illum rectum crassitudine materiæ, unde parallaxes oriuntur. Videmus id quoque in vitro, reflecti radios, ut tandem in centrum concurrant, qui per aërem paralleli ivissent, ex quo substantialitas radiorum, ut puto, satis demonstrari potest. Venti enim, qui in infima aëris regione plerumque versantur, non possunt inhibere vim tantæ pulsionis, quæ ultra hanc athmosphæram in Sole potentissima est, ex quo æqualiter omni ex parte propelluntur radii. Quanquam tamen neque dicere nos possimus, annon in ea regione, in qua venti dominantur, inflectatur ille radiorum cursus rectus, quos projicere in alios locos venti non possunt, cum æqualis sit lucis circumfusio, &, sicubi radii alicubi intercepti sunt, illi ne pelli loco possint, obstat universalis illa & constans pulsio. Quod per vitrum radii transire possint, non est argumentum eorum accidentalitatis. Nullum enim est vitrum tam compactum, ut poros non habeat, quicquid etiam neget Vossius; licet illi crassiori aëri forte non sint penetrabiles, luci tamen non obsistent. Imo experimento demonstratum est, etiam liquores aliquos transsudare vitrum posse, ut aliquo in loco observat Borrichius. Quod in instanti moveantur radii, non est quoque ad argumenta accidentalitatis referendum; non enim puto, sensum visus adæquatam esse motionis lucidæ mensuram, cui quanquam in instanti moveri videatur, tamen falli ille potest, & in ipsa illa celeritate tamen successiva aliqua ratio movendi concipi. Atque id colligi potest e corporibus lucidis, non justa distantia a visu nostro remotis; ab iis enim radii evibrati tandem deficiunt, usque dum corpus ipsum lucidum in nebulosam aliquam substantiam converti videatur. Ex eo itaque, quod terminum hujus motus videamus, colligere licet, non esse motum pure simultaneum, sed successivum. Quod enim per gradus distinctæ lucis visioni eripitur, per gradus motum fuisse concipi potest. Ut itaque graduale illud lucis incrementum & decrementum istam motus successionem satis exprimat. Solum illud Vossii argumentum subtile est, & magnæ difficultatis, cum ait, impossibile esse, ut corpora lucida, e vastis corporibus, spatio magno interjecto, effluentia, in uno aliquo puncto Mathematico cameræ obscuræ, vel oculi nostri, subsistere possint. Cui resp. ideo substantiam lucis omnium esse mirabilissimam, quæ ad naturam spiritalem proxime accedere videtur, unde adductæ gentes divinitatis characterem in illa quæsiverunt, & omnium sagacissimæ Heliolatriam pro cultu religioso habuere, quæ certe inter omnes minime absurdæ sunt, & vix aliam viam, sibi relictæ, sequi potuerunt, vid. Joh. Franc. Grandis *Dissertatio* elegans *de divinis nominibus soli attributis.* Cum itaque, post spiritalem substantiam, nihil sit in natura excellentius luce, nemo mirari debet, eam in tam arctum locum compingi posse, quod certissimum summæ subtilitatis argumentum est. Quod si sensus nostros hic in judicium ducimus, certe succumbere illi tantæ subtilitati videntur, qui in minimis vermiculis tam mirabilem

ſtructuram, adeoque perfectam & concinnam, videre per ſpecillum poſſunt, cum non videant, extra ejus adminiculum. Si quis *Acari* vermiculum conſideret, punctum nudo oculo videbit, & motum ægre deprehendet; at per ſpecillum mirificam videbit variorum membrorum ſtructuram, adeo elegantem & concinnam, ut mirari quis ſatis non poſſit, cumque antea punctum tantum videret, nunc videt partes tot extra partes. Quod ſi itaque, in corpore tam exili ea tamen varietas & diſtinctio eſt, ac minima hujus corpuſculi pars tamen ſubſtantia, mirum profecto non eſt, in uno aliquo puncto lucido (quod ego tamen non Mathematicam dixerim) poſſe tot corporum colores contineri. Qui per pulſionem & motionem naturam lucis exponunt, illi profecto habebunt, quod agant, ſi ad hypotheſes ſuas phænomenon hoc explicare debeant; quæ enim confuſio uno in puncto orietur, ſi ſola pulſio propagare lucem, & cum luce colores, deberet?

4 Atque hæc quidem de Luce, velut in tenebris palpitantes, philoſophamur. Ultra humanum ingenium eſt ejus vera ſolidaque demonſtratio. Metiri quidem radios ars nos docet, & ex eorum combinatione, vel refractione, mirabilia phænomena producere, quæ omnia certa ſunt & ſatis explorata, ac Mathematicorum regulis definiuntur. At, in natura lucis exploranda, vel omnes Argi & Lyncei cæci ſunt. Non poſſum tamen illorum ſententiæ accedere, qui divini aliquid luci omnino ſubeſſe exiſtimant, atque hinc operationes ſuas, quas fieri per irradiationem ajunt, ſalvant. Ita ſunt, qui credunt, radios ſtellarum certarum quaſi figi arte poſſe in certis metallis & lapidibus, qui item irradiatione ſua medeantur morbis, & vim illam ſtellarum, quæ in luce conſiſtit, ſuo miniſterio in homines transfundant. Hinc infinita ſunt figmenta Taliſmanicarum Imaginum, Amuletorum, Periaptorum, hinc tot virtutes tribuuntur gemmis nonnullis, in quibus nihil niſi ſuperſtitionem deprehendere poſſumus, quantocunque conatu defendat hanc doctrinam Joh. Marcus Marci, in gratiam Paracelſi & Helmontii. Eidem principio ſuperſtruuntur tot artes curioſæ & prædictiones nonnullarum rerum. Sunt, qui in cryſtallis, ſpeculis, unguibus oſtendunt imagines certas, vel perſonarum, vel certarum rerum aut actionum, quales præſtigias nonnulli audent excuſare, & naturam lucis diviniorem & præſciam eventuum, ac conſciam, omnium eorum, quæ aguntur, effectricem, prætexere, quos facile nos ſibi ſapere patimur. Nobis ſecurior & certior ſapientiæ via placet.

5 Pertinet doctrina quoque huc de Luce variorum corporum. Sunt enim in natura corpora quædam, quæ apta nata ſunt per ſe lucere, præcipue in tenebris, e. g. *Lapis Bononienſis*, qui Soli expoſitus ad tempus aliquod ita lumine imbuitur, ut in tenebris luceat, de quo videantur *Acta Soc. Anglicæ p. 375. & 362.* ubi & de aliis corporibus lucidis examina inſtituuntur. De Lapide, qui *Oculus Mundi* dicitur, &, prout magis vel minus aqua imbuitur, transparens fit, ſimulac vero humor evaporat, priori calori reſtituitur, experimenta, ratione variationis ponderum, varia vid. in *Hiſt.*

Soc.

Soc. Regiæ p. 230. Edit. Angl. De vermiculis lucentibus in ostreis agitur *in Act. Angl. p. 203.* De Muscis lucentibus in Jamaica *ib. p. 706.* In iisdem *p. 611.* multa de ligno, de piscibus lucentibus, uti & *p. 581.* ubi demonstratur, lumen istis demi posse ab exhausto aëre. Scil. in vase vitreo, cui aër subtrahi potest, lignum putridum, subducto aëre, non lucet, aëre iterum admisso lucet. Causam hujus si quis indagare velit, mire certe vexabit ingenium. Quod Lapidem Bononiensem attinet, is a Sole, vel igne, lucem illam accipit, ut vel ex eo appareat, aliquid substantiæ inesse lumini, neque solo motu rem expediri. Habet enim lapis Bononiensis forte talem superficiei texturam, ut diu servet lucem, sed in quo res ista proprie consistat, nemo fortassis accurate determinabit. Quod ligna putrida, squamæque piscium, luceant, id adscribunt Cartesiani itidem partibus celeri & intestino motu agitatis. Id enim fieri ajunt in putredine, quæ fermentationem novam præsupponit. Fermentatio vero nulla absque aliquo calore est, magis vel minus sensibili, unde lucem sequi posse verosimile sit. Carnis agninæ, in tenebris lucentis, causa non satis indagari potest, quanquam illa ansam dederit THOMAE BARTHOLINO, ut integrum librum *de luce animalium* conscriberet, satis curiosum & doctum. Plurima enim illic habet singularia lucis animalium exempla, sed, in causis ejus indagandis, nec per illum, nec per alios, multum profecimus. Additus illi libro est Conr. Gesneri rarissimus quondam libellus *de raris & admirandis herbis lunariis & rebus noctu lucentibus.*

6 Hinc est, quod aliqua etiam animalia noctu videant, & homines nonnulli noctu in mediis tenebris distincte legere possint characteres scriptos, ob lucem aliquam oculis insitam. Et ii quidem ita videre videntur, quod sc. luce oculorum suorum illustrent simul, & medium, & objectum, ad certam quandam distantiam. Quoniam enim visio fit, non solum per receptionem radiorum objecti lucidi & colorati, sed & per emissionem radiorum, ex oculis evibratorum, verosimile est, quibusdam hominibus & animalibus validiores esse radiorum evibrationes, quam sunt corporum lucidorum vel coloratorum, ut ex eo fieri possit, illos in tenebris nonnunquam videre, cum ex somno experrectis collecti vapores moveri derepente incipiunt, quod & in quodam, cum febri maligna laboraret, factum fuisse notat Boylius. Animalia, quæ noctu vident, ut noctuæ, validam habent ex oculis evibrationem, unde fit, ut de die minus videant, quoniam solis lux turbat radios oculorum, quemadmodum majus lumen obfuscat minus.

7 De corporibus lucidis, per artem factis, quæ idem præstant, quod lapis Bononiensis, infra pluribus agendi locus erit. De Adamante singulari, qui nunc penes Magnæ Britanniæ Regem est, multa adfert, ratione lucis ejus, singularia experimenta Robertus Boyle *in lib. de coloribus.* E quibus illud memorabile est, quod duro corpore, ut tegula aut ferrei styli acie, aut digitis ipsis, arctius pressus radiet, & scintillas emittat, igni admotus, aut accensæ candelæ, tenuem, sed debilem admodum & momentaneam, lucem spargat. Quod exemplum illustrat illam noctuarum visionem debiliorem de die, fortiorem de nocte. Idem Adamas, affrictus panno, fere ut

ut lignum putridum lucebat, at terreno aut duro corpori, cum motu celeri & reciproco, affrictus, vegetiorem multo lucem vibrabat, quam etiam aquæ immersus diu retinuit.

CAP. XV.

DE COLORIBVS.

§. 1. *Colores propago lucis. Distinguuntur in Reales & Emphaticos. Reales certo quodam sensu dari, contra Cartesianos, ostenditur.* 2. *Aristotelici ab Elementorum mixtione, & Chymici a sulphure suo, colores omnes derivantes, refutantur. Scriptores de coloribus, Franc. Maria Grimaldus, Is. Neutonus, Rob. Boylius.* 3. *Ratio albedinis, nivis exemplo illustrata. Censura de Gotfr. Vogtii* Diss. contra nivis albedinem. 4. *Ratio nigredinis & Colorum mediorum.*

1 DE COLORIBVS hoc loco agere malui, quoniam lucis propago sunt, quam alio quodam minus conveniente. Vulgo ad titulum Qualitatum sensibilium referunt etiam colores; sed rectius, me judice, ad lucem illi referentur, quanquam alii ipsam lucem ad qualitates sensibiles referant. Colores vulgo distinguuntur in *Reales* & *Emphaticos*, quam distinctionem aliqui exsibilant, inprimis Cartesiani, qui nullos putant esse Reales colores, rei sc. insitos, sed omnes habent Emphaticos, sc. qui formentur tantum in superficiebus corporum per refractionem radiorum lucidorum, eorumque in superficie modificationem. Ita nullum putant inesse corpori colorem, sed lucis appulsu tantum apparere. Quod quanquam negari non possit, existimo tamen, distinctionem illam non esse rejiciendam, ut exprimamus colorum gradus, quos in corporibus observamus. Nam certe negari nequit, inesse quibusdam corporibus peculiarem illam & perpetuam superficiei dispositionem pro hoc vel illo colore, qui ad distinctionem alterius, qui vel adventitius est, aut momentaneus, aut facile separabilis, realis dici potest. Ita e. g. aurum fusum perpetuo, quamdiu in statu illo manet, flavum colorem habet, per spiritum salis in minimas particulas solutum nigrorubicundum colorem obtinet, sed igni iterum subjectum fusorio pristinum colorem recuperat. Unde apparet, colorem illum perpetuo esse auro naturalem atque realem. Emphatici vero colores illi possunt appellari, qui non perpetuo insunt rei, sed ex certo positu & motu varias sortiuntur radiorum in superficie corporum reflexiones & refractiones, ut in collis columbarum & anatum fit, aliisque corporibus naturalibus. Illud interim certum verumque manet, colores omnes formari pro ratione dispositionis superficierum, ita, ut quædam corpora vix unquam mutent speciem coloris, quamvis subinde gradus admittant, ut in pannis e. g. rubris apparet, aliisque tinctis, quædam omnes colores pro diversa vel visus, vel lucis, applicatione, recipiant, quod in prismate potissimum videre est.

Peri-

Peripatetici, cum colorum naturam nobis demonſtrari petimus, ad Elementa ſua nos ablegant. Ex eorum ſc. miſtionibus putant illi varietatem colorum oriri. Sed Apollo nobis ex iis erit, & Phyllida ſolus habebit, qui modum nobis monſtrare poterit, quomodo iſta Elementorum miſtio gignere nobis varietatem colorum poſſit. Chymici quoque nonnulli indiſtincte ſulphuri ſuo originem & naturam colorum adſcribunt, non felicius ſane, quam Peripatetici. Satis enim habebunt, quod agant, ſi explicatius proponere ſententiam ſuam jubebuntur. Nam imaginatio aliquo conceptu non patiuntur ſe abſolvi, qui accurate in rerum cauſas inquirunt. Ne quid enim dicam de incertitudine ipſorum trium principiorum, de qua prolixe egit in *Chymiſta ſuo ſceptico* Boylius, vellem aliquis rationem doceat, quomodo omnes colores ex principio ſulphuris, vel oleaginoſitatis, oriri poſſint, cum & cetera duo principia non ſint ſine colore, aut certe colorem habere poſſint. Id quidem concedi poteſt, quosdam colores eſſe cum quibusdam rebus connexos, ut ex eo facile induci poſſimus, quo credamus, eas eſſe cauſas talium colorum, cum ſint potius ſubjecta. Ita ſulphurea & oleoſa in rubrum colorem facile abeunt, imo omnia olea chymica, vi ignis expreſſa, rubent, aut, ſi non rubent ab initio, tractu temporis rubeſcere incipiunt. Omnia diuturna quoque digeſtio rubrum ſolet colorem inducere, quod non a ſulphure, aut oleaginoſo principio, per ſe evenit, ſed ab agitatione partium per ignem, qui in illo figere aliquas ſui particulas videtur, & colore iſto flavo vel ſubrubro tingere, ut videmus in oleis ac ſpiritu etiam vini, qui per magnam ignis violentiam pelluntur, fortius aliquod & rubicundius Empyreuma induci, ſeu hoc fiat a partibus ſpirituoſis vehementius agitatis per ignem, ſeu a fæcibus forti illo ignis pulſu ſimul ſubvectis, & aduſtione quadam ſpiritus ſubtiliores inficientibus, cum contra, quæ leni igne ſolent evaporari, Chryſtallinum plane & album colorem ſoleant acquirere. Videmus ſpiritus varios miſtos, & olea, per ſe nullius coloris, ex miſtione certum aliquem colorem in momento acquirere, ut hinc pateat, non ſoli ſulphuri adſcribendam eſſe tincturam corporum, quanquam pati nos poſſimus, ut vel Elementis, vel propriis Chymicis, aliquid in hac parte imputetur, quod tamen inter cauſas colorum veras adæquatas poni non poteſt, quorum primi natales a luce, ejusque varia reflexione, repetendi ſunt Qua in re forte prodeſſe poſſunt, quæ Franc. Maria Grimaldus, *in ſua Phyſico-Matheſi de coloribus* habet. Longe vero ſubtiliora ſunt, quæ Is. NEWTONIVS, Medicus Anglus, non ita pridem circa colorum phænomena obſervavit, qui ſingulorum rationem accuratam, e principiis Opticis, deducere laboravit, cujus tentamina referuntur *in Actis Soc. Angl. noviſſimis*. De cetero, quæ ad colorum doctrinam pertinent, tam in abſtracto, quam in concreto, toto libro *de Coloribus* diligenter explicuit ROBERTVS BOYLIVS, in quo de coloribus, non tam de naturalibus, corporalibusque principiis, quam de artificialibus, & ex miſtura certorum liquorum comparatis, magna induſtria agit. Quæ compendio complexus eſt Hamelius *lib. de Affectionibus c. 12. & 13.* Initia quidem tantum Hiſtoriæ de coloribus naturalis Boylius exhibuit, ſed plura tamen docuit, quam qui vaſtos de eo argumento libros ſcripſerunt, omnibusque aliis eſt accuratior. 2

Quod album colorem attinet, oritur ille ex continuitate corporis diaphani in- 3

terrupta. Sic aqua in spumam agitatur, vitrum crystallinum, ignis vi calefactum, & aqua restinctum, tot fissuris solvitur, ut candidum appareat, vitrum contusum in partes minutissimas candidum apparet. Unde ratio albedinis patet; alba enim quæ sunt, innumeris particulis constant, quæ cum sint pellucidæ, tamen, ob figuram aut exiguitatem, lumen, seu quædam specula, regerunt. Duo sc. Boylio judice, sunt, quæ corpori albedinem conciliant, primum, ut parvas habeat & innumeras superficies, quæ sic lucem excipiant, ut illam, velut totidem specula, reflectant, adeo ut, nec refractione, nec umbrarum permistione, ut in aliis coloribus fit, lux ipsa diluatur; alterum est, ut lex pene tota, quæ in corpus incidit, reflectatur, nulla intus subeat, aut intra poros coërceatur; sic enim alba corpora confusam velut lucis imaginem exhibent. Exemplum primi modi manifestum in nive videmus. Illæ, quæ prius erant, guttulæ aquæ diaphanæ, in summa ista tenuitate congelascunt, & sunt per se singula nivium fragmenta perspicua, sed compactæ & turbatæ inter se, ob varias minimorum figuras speculares, candidæ apparent, cum lux in singulis superficieculis terminatur & reflectitur. Hanc ob causam Gotofr. Voigtius, *in Dissert. de nivis albedine*, nivem albam esse negat, quod non sit realis in illa color, sed emphaticus, qui tamen eo ostendit, se interiorem colorum naturam non satis habere exploratam.

4 Ex natura albedinis patet & ratio nigredinis. Nam, si alba corpora partes sic habent aptatas, ut incidentes radios magna copia extrorsum regerant, nigra vel pauciores reflectent, vel multo plures intra cœcos meatus recondent, aut propter partium asperitatem, in qua Democritus rationem nigredinis ponebat, radii, repetitis intra partes corporis reflexionibus, fracti, & variis umbris diluti, ita languescent, ut visus organo nullum motum imprimant. Quæcunque certe nigredinis causa sit, id manifesto observare possimus, nullos vel paucissimos a nigro corpore radios reflecti. Nam in crepusculo corpora nigra conclavis alicujus plane non videmus, alba autem videmus, quoniam lucem, etiam tenuem, reflectunt. Eam ob causam dici potest, nigrum colorem proprie non videri, nisi per accidens, quoniam radios nullos spargit, per quos fit visio. De ceteris coloribus, eorumque generatione, hic fusius non disseremus, quoniam vulgares etiam libelli ad nauseam talia inculcant. Qui accuratius de iis judicare velit, pictorum tabernas adeat, ac ex iis colorum mistiones discat. Omnes enim ab albedine, nigredini permixta, oriuntur, quanquam & inde submistiones aliquæ sint, quæ varios possunt sine nomine colores producere.

CAP. XVI.

DE IGNE.

§. 1. *Ignis a Luce densitate tantum differt.* 2. *Ignem corpus esse, contra Cartesium, Dav. Gorlæum & Is. Vossium, inter accidentia referentes, docetur, veterumque & recentiorum consensus allegatur.* *Rob. Boylii Tr.* MS. de Igne *eo con-*

consumptus. 3. Ignis Sublunaris fictitius. Ignes subterranei. Ignes potentiales. Incendia spontanea. Arcana Incendiariorum investiganda. 4. Joh. Mayow de essentia Ignis Nitro-aërea, ejusque per mistionem cum particulis sulphureis propagatione, opinioni proponitur & confirmatur.

1 PRæmissa de Luce doctrina, ad IGNEM venio, quem inter Elementa numerari pene coquis ipsis notum est, licet ex horum classe Hier. Cardanus, Clem. Timplerus, Franc. Patritius, Adr. Heerebordus, Lamb. Danæus, Casp. Bartholinus, Henr. Nollius, Dav. Gorlæus, Ath. Kircherus, Joach. Jungius, Thom. Willisius, aliique Philosophi, illum ejiciant. A luce differre non videtur, nisi densitate aliqua, ut sit luce quasi solidius quoddam corpus, & quasi sustentaculum aliquod & fomes lucis. Qui lucem corpus esse statuunt, necessario etiam statuere debent, ignem esse corpus. Eam enim ob causam lucem inter corpora referunt, quod habeant ignem rarefactum. Qui Cabalæ aliquam autoritatem agnoscunt, non fortassis, quod pueri in faba, reperisse se credere possint, si observaverint, apud Hebræos lucem & ignem eadem voce efferri. Lux enim illis אוֹר, Ignis אוּר vocatur. In altero punctum illud distinctivum quasi ventri vocis immersum est, in altero voci superius apponitur, quo innui possit, illic materialem magis esse ignem, in altero magis abstractum.

2 Cartesianis, quoniam lux nihil nisi motus est, ignis quoque nihil aliud, quam motus est, atque ideo non inter substantias, sed inter accidentia, refertur. Hæc sententia jam ante Cartesium Davidi Gorlæo, *in Exerc. Philosoph.* defensa fuit, qui, *Exerc. 17. Sect. 3.* multis argumentis probare illud laborat. Cartesii quidem argumenta non sunt alia, quod sc. præter motum, nihil in igne concipi possit. Nam, cum particulæ alicujus corporis varie agitantur, & mutuo atteruntur, tactui nostro propter discontinuationem dolor accidit. In ligno, aliisque cremabilibus, propagato & continuato motu, qui in scintillam per affrictionem validam introductus est, exturbantur humida, atteruntur reliqua ad cineres usque ad calcem, qui ad talem motum sunt inhabiles. Similiter in aliis corporibus motum talem aliquem excitari posse ajunt, quem ignem vocant. Hinc calorem etiam ab igne non distinguunt. Illum in animalibus non nisi a pulsu cordis derivant. Ignis culinaris ex silice per motum excitatur, & propagatur in materiam habilem, ita ut in pinguibus ac humidis flamma ac lux in vapore tali accendatur. Ita scil. illi de igne philosophantur, quos ego sensu suo abundare facile patior, modo non existiment, se ita sententiam suam demonstrare, ut ab illa abire piaculum sit. Ego quidem malim insistere veteri sententiæ, & inter corpora referre ignem, ex quorum classe solus ille motus eum non emovebit. Neque enim statim inferendum est, cum nos nihil præter motum videmus, non subesse aliud quoddam hujus motus subjectum. Vetusti Philosophi omnes ignem inter corpora retulerunt, eumque primum elementum fecerunt. Pythago-

ras, ab igne primum factum esse mundum, censebat. Empedocles in factione mundi dicebat, primum secretum fuisse ætherem, deinde ignem, post terram, solem ex igne, reliqua circa terram, quæ sunt condensata, coiisse ex reliquis. Plato igni peculiarem etiam figuram adscribit, ut omnibus elementis. Bernhardinus Telesius, inter recentiores, adeo ignem corpus esse vult, ut inter duo elementa ignem cum frigore ponat. Propendere etiam in hanc sententiam videtur sagacissimus naturæ indagator, Robertus Boylius, *qui Experimentis quibusdam novis* ostendit, posse partes ignis & flammæ reddi stabiles ponderabilesque. Vidit ille & observavit corpora aliqua pondere aucta fuisse, quibus nihil præter torturam ignis accesserat. Unde probabiliter colligi potest, aliquam accessionem ex ipso igne corporibus factam fuisse, nisi quis dicere velit, compactiora corpora beneficio ignis reddita per propiorem partium ad se accessionem, & eam ob causam ponderosiora facta. Ut videmus corpus interdum gravius fieri posse se ipso, exemplo pumicis, qui integer levior est, quam in pulverem contritus. Vid. super hac controversia de accidentalitate vel substantialitate ignis Is. Vossius *in libro de natura & proprietate lucis, c. 2.* qui inter accidentia refert, & adversus illum Pet. Petitus, qui in contraria est sententia. Argumenta utrinque subtilissima adferuntur. Vellem superesset *Tractatus* Rob. Boylii *de igne*, qui igne consumtus est in incendio Londinensi. Is fortassis multa nos docere posset, quæ aliis in mentem non venissent.

3 Ignis sublunaris Peripateticorum figmentum est, cujus si aliquis locus assignandus est, ut ceterorum elementorum, circa solem, vel in sole potius ipso, quærendus est, quanquam & subterranea habeamus æstuaria, & integra ignita maria, ut in incendiis montium sæpe videmus, de quibus infra pluribus agemus. De variis ignis operationibus multa dici possunt, in quibus ingenii solertiam passim exercent Philosophi naturales, sed nobis illa non omnia possunt exequi. Præ ceteris commendo hic Honoratum Fabri *lib. 2. Tract. 5.* ubi propositionibus doctis, & Mathematica methodo concinnatis, ignis operationes explicat, & imprimis, quæ ad corpoream ignis naturam demonstrandam pertinent, sollicite conquisivit. De ignibus potentialibus, quos vocant, multa sunt subtilissima, tum ab aliis inventa, tum multa supersunt ab aliis invenienda, e quibus, & damno & commodo hominum, multa extundi possunt. Opportunum est hic monere, fuisse aliquem apud Anglos, qui duo sicca corpora, sed pulverisata, ita miscere potuerit, ut, quo puncto temporis ipse vellet, in flammam manifestam erumperent. Ita enim proportiones Corporum illorum temperare noverat. Quare non est impossibile, oriri sæpe posse incendia ex causis occultis, nobisque incognitis, nulla nostra culpa, quorum aliqua proferuntur exempla ab Autore aliquo Gallo, qui super incendio quodam, quod in Gallis contigit, Disquisitionem edidit, cujus Summa recensetur in novissimis *Ephemeridibus*. Verisimile est, doctrinam hanc multum illustrari posse, si quis omnia Incendiariorum arcana penetrare posset. Sunt enim homines, qui naturæ beneficia in infames sæpe usus convertunt, abominabiles quidem, & suppliciis digni, quorum tamen periculo possit

augeri

augeri res Physica, si ab Inquisitoribus eorum sufficiens adhibeatur diligentia. Ita Athan. Kircherus, *in lib. de peste*, fatetur, se inquisitioni veneficorum præfectum, magna didicisse sceleſtæ hujus artis arcana, nunquam a se in lucem edenda, sed quæ tamen sibi magno in rerum naturalium cognitione subsidio fuerint.

De ratione, qua ignis propagetur, singularis est sententia IOHANNIS MAYOW, Angli, J. V. & Med. Doct. Is, ut essentiam ignis constituit in spiritu nitro-aëreo, ita etiam, propagationem flammæ ejus beneficio fieri, ait. Spiritus nitro-aëreus illi summum est & subtilissimum in natura, quod præcipue sedem suam habet in corpore solari. Illic particulæ nitro-aereæ, motu velocissimo exagitatæ, corpus solare igneumque chaos illi constituunt, hinc illas particulas summe volatiles superiori aëris regioni incumbere ait, ibidemque, pro diverso earum statu, distincta, seu ignis, seu frigoris, elementa constituere. In lumine vero solari rem haud multo secus habere se existimat, ac in illius radiis, ope speculi ustorii collectis. His particulis nitro-aëreis ubi obviant particulæ sulphureæ, accensio fit, ideoque, ad ignem sublunarem conflandum, particularum sulphurearum & nitro-aërearum affluxum perpetuum esse debere contendit, atque id pabulum vocat ignis. In ignibus autem cœlestibus rem aliter se habere putat; illos enim motus suos, semel institutos, sine particularum sulphurearum ope, in æternum continuare, unde & ignis, in speculo ustorio collectus, sine sulphurearum consortio ipsi esse creditur. Quanquam ego existimem, etiam ex aëre illas posse particulis nitro-aëris copulari. Hinc facile propagationem ignis demonstrat; nam particulæ nitro-aëreæ sulphureæque, in motu igneo constitutæ, quamplurimas alias, atque istæ insuper alias ejusdem molis eadem velocitate, exagitant. Hæ particulæ accensæ, ut motus suos augeant, corpus aliquod aliud, in motu constitutum, sociant, quod earum motum promovet & intendit. Scil. particulæ sulphureæ, ab igne in partes minutissimas divisæ, in particulas nitro-aëreas, particulis aeris insitas, impingunt, easque in spatiola ea impellunt, in quibus materia subtilis motu velocissimo circumgyratur. Particulæ autem nitro-aereæ sulphureæque intra sphærulas, quæ a materia ea circumrotata describuntur, impulsæ, ab eadem protinus impelluntur, motuque suo aucto foras protruduntur. Hæc, ut verum fatear, subtilissime sunt excogitata ab illo, quorum veritas pulvere pyrio amplius posset demonstrari. Hic enim particulæ sulphureæ particulis nitrosis immediate, & per minima, mistæ sunt, ideoque subitanea ejus est deflagratio. Cui si humidi aliquid miscueris, ob partes discontinuatas, lentior erit deflagratio, cum strepitus aliqua continuatione. In reliquis corporibus, in quibus rariores sunt particulæ sulphureæ, aut heterogeneis multis permistæ, lentius erit incendium. Hinc ligna viridia difficulter incenduntur, arida vero subito flammam concipiunt & deflagrant, quoniam vicinior illic est particularum sulphurearum & nitrosarum positus, nec cum heterogeneis iis multum luctandum.

4

CAP. XVII.

DE FRIGORE.

§. 1. *Calor & Frigus ad omnes naturæ operationes concurrunt.* 2. *Frigus non solum ut qualitas & privatio, ex mente Aristotelis, Cardani & Cartesii, est considerandum, sed etiam ut positivum aliquid.* 3. *Joh. Mayow frigus a particularum Nitro-aërearum motu languidiori, J. Bapt. Hamelius & Seb. Wirdigius a Spiritibus frigorificis, derivant. Experimentum de congelatione Boylianum. Congelatio per pulveres certos artificialis. Vera causa Frigoris sunt corpuscula salina.* 4. *Thom. Hobbesii sententia, frigoris & congelationis causam ventis tribuens, refutatur, liberque Rob. Boylii* de Frigore *commendatur.* 5. *Frigoris effectus varii, præsertim aquæ attenuatio. Censura de J. Am. Comenii* Lib. de Frigore. *Frigus & Glacies arte possunt produci. Insecta, hirundines, ciconiæ, imo & homines nonnulli, post diuturnam congelationem, reviviscunt. J. Nic. Pechlini Lib. hujus argumenti commendatur.*

1 Contrarium calori FRIGUS est, & secundas ab illo partes merito sibi vindicat, utpote, quorum ministerio utitur, in omnibus pene operationibus suis, natura. Quare non sine causa Magnus Baco Verulamius frigus & calorem vocat dextram & sinistram naturæ, neque omnino absurdus est Bernhardinus Telesius, qui calorem & frigus duo ponit in natura principia activa, de quorum pugna inter se & victoria nascantur corpora, & plurima naturæ phænomena; quæ enim ex illis pars palmam obtinuerit, alteram partem sibi subjugat, atque ita, vel corpus aliquod constituit, vel aliud quoddam naturæ phænomenon.

2 Eorum, quæ ad frigoris naturam pertinent demonstrandam, subtilissima plane & recondita ratio est. Potest autem varie considerari frigus, primo quatenus qualitas aliqua est, tum meram relationem denotat, & ratione sensus nostri determinatur. Prout enim tactus noster incurrit in corpora, quorum minima vel non moventur, vel tardius moventur, quam particulæ nostri corporis, e diversitate illa motus judicamus, rem esse frigidam, quæ tamen per se nihil aliud agit, quam quod ex lege motus agere debet. Ideoque frigus, quatenus qualitas est, Ens est mere respectivum. Considerari potest secundo frigus, ut privatio caloris, & tum nihil aliud denotat, quam absentiam istius motus minimorum in aliquo corpore, qui inest corpori, quod calidum vocamus. Sunt nonnulli, qui omne frigus habeant pro sola privatione, ut sit nihil aliud, quam caloris absentia, qua etiam sententia Hier. Cardanus est, qui putat, solo caloris discessu corpora refrigescere, non minus ac aër redditur obscurus, solo corpore luminoso abeunte. Aristoteles inter qualitates suas hæret, cumque definitionem illum rogamus, illam audimus, quod sit qualitas, quæ congreget homogenea & heterogenea; qua definitione quid dicere velit, obscurum admodum est. Ille enim congregationis actus, ut vocat, quomodo frigori adscribi potest? Quod si qualitas est sola, quæ actio ejus erit in congregatione homogeneorum & heterogeneorum?

neorum? Cartesium si audimus, is nobis ex materia subtili sua subveniet, quasi ex insidiis quibusdam, vel ut θεὸς ἀπὸ μηχανῆς. Is enim statuit subtilis materiæ, sive ætheris, partes majusculas, & validioris motus opifices, calorem procreare, minusculas & debiliores frigus efficere, ut per illum frigus nil aliud sit, quam insensibilium partium, vel quies, vel tardior motus. Ideoque & illi non nisi privationem frigus esse videmus. Verior est illorum sententia, qui positivum aliquid intercedere in frigore existimant, ita, ut, præter absentiam motus, accedat novum aliquod, vel novæ quædam particulæ, quarum mistione tam mirabiles mutationes fieri videmus. Quis enim existimet, sola privatione pluvias in nives & grandines mutari, aquam in glaciem, nisi nova aliqua causa accedat, vera & realis? Quam sunt varii & admirabiles frigoris effectus, quomodo rumperentur vasa metallica, si sola motus cessatio sufficeret ad frigus determinandum? Est itaque frigus, varia consideratione, aut qualitas, sive Ens respectivum, aut privatio, aut positivum aliquid.

Joh. Mayow, cujus superiori capite mentionem fecimus, ut de natura caloris subtiliter admodum, ita & de natura frigoris, differit. Spiritus enim ejus nitro-aëreus, e solari corpore recedens, motu paulo remissiori commovetur in media aëris regione, cum a sole remotissimus est prope polos, verosimiliter a motu circumgyrationis prorsus cessat, & tum alterum illud frigoris elementum (ita vocat, pene Telesio in eo ὁμόψηφος) constituit. Hic ait hospitari particulas nitro-aëreas copia satis ampla, quæ congelationem vaporum & guttularum pluviarum efficiant. Hæ particulæ aëreæ, illic ob frigus imprægnatæ & graviores factæ, valde rigidæ evadunt, ut jam, non instar telorum erectæ, sed rotatim, moveri incipiant. Hæ particulæ cum descendunt, probabile est, eas non recta deorsum, sed oblique versus polos deferri, cum continuus vaporum ascensus in regione meridionali, ob calorem ibi intensum, aërisque rarefactionem, rectum descensum impediat, a polis autem eas oblique revertentes versus meridiem iter tenere, usque dum ad terram deveniant. Unde rationem ait dari posse, cur ventus septentrionalis maxime siccus frigidusque sit, in quantum sc. aërem, particulis nitro-aëreis gravidum, secum rapit; quanquam tamen & experientia notum sit, non septentrionalem tantum ventum, sed & contrarios, frigus inducere, quod ex positu regionum determinandum est. Nam quibus ad Austrum surgunt montes altissimi, nivibus tecti, iis Auster frigora inducit. Atque hanc aëris continuam esse circulationem, Mayowius putat, ut particulæ aëreæ spiritu nitro-aëreo armatæ in altum tollantur, ibidemque eodem denuo imprægnatæ, inde ad inferiora revertantur. Quicquid jam sit de hac sententia, seu spiritum illum nitro-aëreum statuamus, sive non, illud manifestum est, deportari per aërem corpuscula, quorum interventu congelatio fit, & frigus oritur, idque positivum illud est, quod in frigore reperiri diximus. Neque absurdum est, cum J. Bapt. Hamelio statuere spiritus aliquos frigorificos. Non enim existimandum est, illic tantum esse spiritus, ubi calor est: nam & frigida corpuscula æque celeriter moveri posse, vel paulo etiam tardius, nihil vetat, sive per se illa moveantur, sive ventorum, aut materiæ subtilis vehiculo.

3

Video

Video etiam Seb. Wirdigium, in suo *de spiritibus* libello, frigus quoque inter spiritus referre, quo referri meliori jure potest, quam tenebræ. Talia corpuscula revera ad frigefactionem requiri, ostendit luculento experimento Boylius. Is enim, aërem folle ventilans, nullam mutationem sensit in thermoscopio, simul ac vero nivem & glaciem orificio apposuit, statim, ubi afflavit thermoscopium, aër in illo fuit congelatus vel condensatus. Imo ipsa artificialis congelatio id ostendit, & arcanum illud Ducis Mantuæ, qui pulverem habet, certo modo præparatum, qui possit aquam media æstate vertere in glaciem. Cujus naturæ forte is quoque pulvis fuerit, cujus mentionem facio *in Epistola de Scypho vitreo rupto*, qui aquam in tam solidam substantiam convertere potuit, ut crystalli inde & gemmæ potuerint efformari, genuinis non multum dissimiles. id quidem difficulter dici potest, quanquam ipsam historiam satis veram putem, quippe quam ex ore Boylii ipse habeo. Causa itaque frigoris & congelationis est corpus aliquod novum, & principium aliquod salinum, quod per minima miscetur aliis corporibus, liquidis præcipue, quæ minima illa corpuscula facile intra sinus suos recipiunt; tum liquidæ partes cujusvis misti, vel humidi, quæ congelare itidem possunt, ita ut in nonnullis locis ligna quoque ipsa congelare solent, imo lapides rumpi.

4 Apparet itaque ex eo, quam inepta sit & absurda sententia Thomæ Hobbesii, qui, *in libro de corpore, cap. 28. art. 6. 7.* omnem rationem frigoris & congelationis ponit in motu aëris directo, quem ventum vocat, a Sole productum, primum sub ipsa solis sphæra & linea, & hinc propagatum ad utrosque polos. Quam rem ut demonstret, schema aliquod ob oculos pingit, quomodo sc. per Solem moveatur aër, aëris motus, seu ventus, moveat deinde aquam, usque dum sub locis polo vicinis in grumos quosdam condensetur, atque ita congeletur. Quæ certe sententia, utut ad speciem ingeniosa videatur, tamen falsissima est, & in ipsius effectus demonstratione plane inexplicabilis. Ne quid enim dicam, quam non sit illud satis certum, omnem ventum a Sole fieri, veritati plane repugnat, ad frigus & congelationem ventum requiri, ut causam, quanquam concomitans interdum esse possit, ut putem, Hobbesium fallacia causæ hic sibi imposuisse. Exemplum, quod affert de sufflatione forti ex ore compresso, illam frigus efficere, cum halitus ex ore aperto sit calidus, nihil probat. Qualis enim aër externus est, qui semper frigidior est intra fauces concluso, talis ille sentitur pulsus a flatu oris exeunte. Esset vero calidus ille flatus, si aër esset calidus, ut observare in hypocaustis & balneis possumus, ubi aër ore compresso protrusus non infrigidat, sed magis calefacit. Jam vero explicet nobis Hobbesius, quomodo venti a Sole producantur; certe non possunt aliter, quam per calorem produci, & eo in loco, ubi producerentur, oporteret esse intensissimum frigus, quod tamen est illis in locis, ubi motus istos oportet decrescere, ut longius propagatos. Ergo debet aut aliud quid accedere ex isto loco, quo appellunt, quod congelandi potentia illos imbuat. Miserum quoque est responsum ad instantiam illam de artificiali congelatione, ubi dicit, ventum aliquem exire nive & contusis salibus, qui

qui transiret vitrum vel metallum, & quidem insensibiliter. Quæ certe manifesto sunt falsa, ut vel uno hoc experimento refutari posset tota ejus doctrina. Reclamat etiam experientia. Longe penetrantius frigus est aëre tranquillo, quam turbulento & ventis commoto, imo congelascunt aquæ in ipsis penetralibus domus, in ipsis vasis vitreis, etiam hermetice sigillatis, quo ne tenuissimus quidem ventus potest accedere. Non immerito itaque sagacissimus Rob. Boylius exagitat illam Hobbesii sententiam *in Appendice libri* istius, quem *de frigore* conscripsit, Londini A. 1665. *in 8vo* Anglice editi, & adeo accurati, ut parum addi posse videatur. Multa, & plus quam ducenta experimenta instituit circa varios liquores, quorum summa capita referuntur *in Actis Soc. Angl. Edit. Lips. Latinæ p. 6. & 35.*

Frigoris effectus varii sunt, aliqua corpora condensat, aliqua attenuat, in aliqua nullam plane efficaciam habet, quod accidere oportet, ob singularem corpusculorum dispositionem. Aër condensatur, aqua attenuatur & distenditur, ut ex eo patet, quod valida etiam vasa lapidea & metallica rumpantur, si aqua iis infusa congeletur. Imo notandum est, bombardas majores rumpi posse, si aqua, illis infusa, in glaciem mutetur. Ex quo apparet, particulis, aquam subeuntibus, Elaterem inesse. Hinc etiam est, quod aqua glaciata levior sit aqua non congelata. Ceterum omnia illa nimis prolixa sunt, quam ut hic possint recenseri. Vid. Boylius, &, qui in compendium eum traxit, du Hamel *in libr. de affect.* Scripsit & IOH. AMOS COMENIVS *librum de frigore*, de quo operose hic nolumus disserere, non enim est istius ἀκριβείας, quam habet liber Boylii. Habetur *in Actis Societatis Angl. p. 195.* experimentum novum, ostendens, quomodo in momento notabilis frigoris gradus possit produci, sine usu nivis, glaciei, grandinis, venti, aut nitri, idque quovis anni tempore. Paratur id materia quadam ex sale Ammoniaco extracta. Eorund. *Act. p. 313.* adferuntur quædam remedia contra frigus. Ubi mihi recordatio in mentem incidit cujusdam Artificis, qui jactabat, se corpora humana, vel contra Novæ-Zemblæ frigora munire velle. De glacie artificiali multa reperiuntur curiosa in *Experimentis Florentinis, a cap. 34. ad 42.* quorum aliqua recensentur *in Actis Angl. Societ.* recentioribus, nondum in Latinam linguam conversis, p. 1020. De corporibus insectorum illud memorabile est, illa non interire per frigus, sed ad auram tepidiorem reviviscere, quod & de hirundinibus & ciconiis memoriæ produnt. Sunt, qui historiis quibusdam, quas a fide dignis hominibus acceperunt, inducti, existiment, similia in hominibus aliquibus facta fuisse, qui non per horas, sed per dies aliquam multos, &, si recte memini, menses, aqua suffocati & congelati, iterum in vitam revocati fuerint. De quibus Exemplis vid. clarissimi Collegæ D. J. Nicol. Pechlini, *liber de Aëris atque Alimenti defectu.* Refert quoque Beckerus, sub finem *Disputationis de frigore*, anno 1618. Nobilem Matronam Wenzelikiam, Trestii in Moravia Dominam, famulum, quarto post congelationem die repertum, ad vitam hoc modo revocasse. Primum corpus gelidæ aquæ imposuit, usque dum glacies e corpore evocata, corporique obducta fuit, postea in locum calidum transportavit, orique infudit calidum aromatibus conditum jusculum, ut ita respirare tandem cœperit, & ad vitam redire. Nescio, an fide digna

sit historia, nam, nec unde habeat, refert Autor, neque satis circumstantias alias examinat. Credo illum ex Comenio *de frigore* cepisse.

CAP. XVIII.

DE AERE.

§. 1. *Aër Diogeni Apolloniatæ Deus, & rerum omnium materia, Rob. Hookio, aliisque modernis, Tinctura tantum aliqua particularum Terraquearum. Distinctio horum inter Aërem sive Athmosphæram & Ætherem, admitti potest, modo utrumque corpus esse concedant. Vacuum, absolute tale, arte produci posse negatur.* 2. *Unde varia aëris constitutio, salubris præcipue & insalubris?* 3. *De Condensatione & Rarefactione aëris Bernh. Varenii & Rob. Boylii observationes.* 4. *Thermometra, ad inquirendam istam, inventa, vel a Corn. Drebbelio, vel a Rob. Fluddio. Variæ horum species recensentur. Fluddius omnem suam in istis fundat Philosophiam.* 5. *Aër gravis est, etiam in loco naturali, non minus, quam aqua. Falsum est, Elementa in loco proprio non gravare. Cur aqua non gravet in fundo maris?* 6. *Modi aëris gravitatem explorandi. Baroscopia ab Evang. Torricellio inventa. Variæ illorum species ac Phænomena. Is. Vossii Aëroscopium, & Ott. Gverickii Virunculus, Baroscopio inclusus (qui, an Cometam prædixerit, dubitatur,) ventos & tempestates præsagiverunt. Quod etiam herba Chinensis Chifung, facere perhibetur.* 7. *Consilium de Aëromantia ista, per experimenta crebra, ad aliquam perducenda certitudinem. Laudantur Principis cujusdam Germani* Tempestatum Ephemerides. 8. *Nautarum, Rusticorum, Metallicorum, præsagia tempestatum. Talia Ant. Mizaldus in* Aëromantia *colligit.* 9. *Hygroscopia humiditatis siccitatisque aëris præsaga. Variæ illorum species. Cur idem præstent cornua cervina in Aula Taurinensi?*

1 AD AEREM accedimus, cui aliqui plus, quam Elemento, aliqui minus, quam Elemento, tribuunt, aliqui ne quidem inter species corporum locum relinquunt. E veteribus Diogenes Apolloniates aerem Deum fecit, si Ciceroni *lib. 1. de natura Deorum* credimus. Augustinus, *lib. 8. de C. D. c. 2.* vult, illum aerem agnovisse pro materia omnium rerum, & compotem divinæ rationis. Theodoretus quoque & Eusebius ajunt, illum statuisse densum aerem & rarescentem mundos gignere. Sic autem ajunt fecisse mundos, aut factos putavisse, universo motu huc atque illuc, & rarefacto, & condensato, ubi coincidebat, quod densum erat, fecisse constipationem, & sic reliqua secundum eandem rationem levissima ordine sursum sumto fecisse Solem. Quæ coincidunt pene cum Cartesii dogmatibus, cujus varii vortices videntur ad ejus imitationem conficti. Aliqui ne quidem inter certas species nume-

numerare voluerunt aerem, estque inter illos etiam Rob. Hookius, qui *in Micrographia sua* statuit, aerem nihil esse aliud, quam tincturam & solutionem quandam particularum, ex terra & aqua prodeuntium, quæ in æthere exsolvuntur, & continenter moventur, fere ut parum salis aut pigmenti multum aquæ inficit. Atque, ut hoc pigmenti arte potest separari, sic aer ab æthere secernitur, atque ita, secundum ejus sententiam, aer nihil aliud esset, quam particulæ aqueo-terreæ diffusæ, quarum sustentaculum esset æther. Quæ tamen sententia vera esse non videtur. Nam hyemis tempore particulæ istæ, maximam partem aqueæ, in aquam concrescerent; liquidæ enim particulæ, aliis junctæ, primum in guttas, hinc in glaciem, verterentur. Accedit, quod continuitatem hujus corporis, & quendam fluxum ad mensuram revocare possimus, quod fieri non posset, si corpus esset non continuum, vel discontiguum. Qui aerem non habent, nisi pro effluviis aqueo-terreis, illi, athmosphæræ nomine contenti, quicquid reliquum est, ætheris nomine complectuntur. A qua sententia nec Boylium alienum esse video, qui, fumum intra vas vitreum cogens, exhausto prius aere, subsidere fumum observavit instar aquæ undulantis, quique admoto igne in Cylindrum se erexit, iterum recidentem igne subtracto. Alii ætherem ab aere differre nolunt, nisi ratione puritatis, cum quibus nos non multum litigabimus, modo nobis concedant, esse aliquod corpus crassius, aliquod rarius, quod globum hunc terraqueum ambit, seu jam specie distincta sint illa corpora, seu gradu tantum differant. Nam plane vacuum esse, non facile asserendum, neque ullis instrumentis id ita potest demonstrari, ut nullus dubitationi locus sit relictus. Vitro certe aerem excludi posse, experientia nos docet, an æther vero excludi possit, vel alia quædam materia subtilis, dici non potest, cum videamus, aliqua in illis spatiis fieri, quæ non possunt concipi fieri in vacuo, quanquam aliqua, quæ aerem videntur propius tangere, abesse possint. Ita aeris exhaustio extinxit lumen in corporibus lucentibus, de quo videantur Experimenta Boylii *in Actis Societ. Regiæ p. 474. Edit. Lips.* Ceterum, quod absolute vacuum dici possit, nec aere, nec æthere, plenum, dari non potest, nisi forte velimus illud agnoscere in lacrymis vitreis, seu vitro stillatitio (Springgläsern) quarum accuratiorem examinationem instituere passim Autores Anglici, Merettus *in notis super Anton. Nerum de Arte vitriaria*, præcipue vere Hookius *in Micrographia*, sua, e quibus collegit, suis Observationibus additis, Collega noster clarissimus, D. Sam. Reyherus in *libro suo de Aëre*.

Ex heterogenearum particularum mixtura oritur varia aeris constitutio, hinc ille vel salubris est, vel noxius, vel gravior, vel levior, vel salsior, vel nitrosior, vel sulphuratus magis, prout illa loca, quibus imminet, se habent. Unde & corpora, eum aerem spirantia, variis mutationibus sunt subjecta, prout scil. ille ratione loci, accessus & recessus solis, mutatur. Hinc observat Baco Verulamius, *in Histor. vitæ & mortis*, eos, qui in montanis habitant, quoniam aerem spirant puriorem, vivaciores esse iis, qui in vallibus habitant, aut in locis paludosis. 2

Aër rarefieri & condensari potest. Cum enim spongiosus sit, habeatque vacua 3

 spatia,

ſpatia, ut per compreſſionem demonſtrari poteſt, poteſt aliquando minus, aliquando majus ſpatium occupare. Condenſatur vel per frigus, vel per compreſſionem violentam. De condenſatione per frigus *ſuperiori cap.* egimus. Condenſationis per compreſſionem exemplum habemus in ſclopeto pnevmatico, in quo aer, referente Bernh. Varenio, *Geograph. general. lib 12. c. 19.* adeo condenſari poteſt, ut ſexageſimam tantum partem prioris ſpatii occupet. Rarefactio aeris fit vel per calorem, vel per certas aliquas machinas. Si Varenio credimus, dilatari poteſt aer, ut ſpatium occupet ſeptuagies majus, quam antea, quanquam Boylius, *lib. de vi Elaſtica aëris, Experim. 36.* affirmet, ſe ad dimidium tantum iſtius gradus pervenire potuiſſe, cujus fides exploratior eſt, quam omnium aliorum, quia in aeris gravitate, vel levitate exploranda multum temporis conſumſit, & ad eam ſubtilitatem rem redegit, ut menſuram proportionis inſtituere potuerit, ſecundum quam aer, vel condenſetur, vel rarefiat.

4 Ad hanc rarefactionem vel condenſationem aeris inquirendam, inventa ſunt ſingularia quædam inſtrumenta, quæ *Thermometra* appellantur, quorum inventionem aliqui CORN. DREBBELIO, Batavo, magno in Phyſicis & Mathematicis Artifici, aliqui ROBERTO FLVDDIO, tribuunt, qui ſane illorum inventor videri vult, & in iis quaſi omnem Philoſophiam ſuam fundat. Nam in ſingulis paginis pene apud illum occurrunt eorum imagines, commode incommode adductæ. Is in potentia condenſante & rarefaciente, Septentrionali vel Auſtrali, ut loquitur, cauſam omnium naturalium operationum collocat, atque hoc velut inſtrumentum habuit rarefactionis & condenſationis demonſtrandæ, imo totam quaſi ſphæram, cum omnibus ſuis circulis, in hoc inſtrumento ob oculos poſitam eſſe voluit. Sed, ut multa in illo Autore Enthuſiaſmum potius, quam demonſtrationes, ſapiunt, ita & in hoc ignoſcendum illi eſt, ſi genio ſuo paulo liberius indulſerit. Thermometrorum variæ ſunt ſpecies. Simpliciſſima ſunt, quibus Fluddius utitur, & ruditer diſtincta. Subtiliores modos Recentiores invenerunt, & ex iis Boylius, cujus deſcriptionem communicavit nobiſcum J. Bapt. du Hamel *de corporum affectionibus lib. 1. c. 4. n. 14.* Nam in vulgaribus illis Thermoſcopiis multus errori locus relictus eſt. Simplicia thermometra conſtituunt phialæ vitreæ, quarum extremitas aquæ immerſa eſt, in quibus externus aer, aquæ incumbens, alterationes ſuas aeri interno communicare poteſt. Prout enim aer externus, vel gravior fit, vel levior, & per conſequens, vel rarior, vel denſior, ita aquam ſibi ſubjectam pellit, atque hæc iterum aerem incluſum aquæ. Alia thermoſcopia ſunt utrinque clauſa, in quæ externus aer non tantum impreſſionis habet, quanquam aliqui exiſtiment, certiora in iis ſumi poſſe caloris & frigoris documenta, quæ non ita accurate obſervari poſſint in iis thermometris, quorum extremitas vaſi aqua pleno immerſa eſt. In iis enim aer externus, pondere ſuo gravans aquam, ſibi ſubjectam, pondere ſuo turbat ſubtiliora caloris & frigoris indicia, ad quæ cognoſcenda aer, intra vitreos canales incluſus, ſufficere poſſit, cum frigoris & caloris externi tanta vis ſit, quæ penetrare ſtatim vitrum poſſit, ut exigua iſta aeris portiuncula eodem modo afficiatur, quo exterior aer, quanquam ipſe in ſua ſubſtan-

ſubſtantia penetrare vitrum non poſſit. Materia enim ſubtilis, aeris quaſi vehiculum, iſtarum alterationum & motuum propagatrix quædam eſt, cui nihil pene claudi poteſt. De Thermoſcopiis illis refert Monconiſius, *in ſuo Itinerario*, Robert. Boylium integrum Tractatum ſcripſiſſe, ſed quem ego hactenus non inveni, nec in Indicibus librorum, ab eo conſcriptorum, conſignatum memini. Eſſet ſane operæ pretium, ſi quis talem in ſe laborem ſuſcipere velit, quem Boylio nemo poſſet melius in ſe ſuſcipere. Utut enim multum vulgo confidant Phyſici in iſtis inſtrumentis, non pauca tamen urgent eas demonſtrationes dubia, in quæ ulterius inquirendum eſſet. Habentur paſſim aliqua apud Boylium, in ejus ſcriptis *de vi aëris Elaſtica*, & *in Actis Soc. Angl.* Hamelius, *lib. 1. de affection. corpor. c. 4.* ex Boylii ſcriptis collegit, quæ ad hanc doctrinam pertinent, adjectis ſimul iconibus. Legatur & Sam. Reyheri *Diſſ. de aëre, cap. 2.* ubi de aliquot eorum ſpeciebus agit. Vid. porro J. Chr. Sturmius *in Collegio ſuo Curioſo, Tentamine 9. & in Auctario ad illud Tentamen* Franciſcus Lana quoque *in Prodromo all' Arte Maeſtra, c. 7. & 8.* ubi novas aliquas thermoſcopii inventiones habet.

5 Aer vulgo levis habetur, ſed is gravis eſt, & æque gravat corpora ſibi ſubjecta, ac aqua. Qui enim ſtatuunt, elementa in ſuo loco non gravare, falluntur. Et in toto, & per partes, elementa gravant. De Aqua vulgo creditur, non gravare illam corpora, ſibi ſubjecta, vel potius corpora in aqua verſantia, ut ſi quis Urinator, in fundo maris ſtans, non obſervat aquam ſuperincumbentem ſibi eſſe gravem, quanquam moles aquarum a capite, ſeu ad ſuperficiem aquæ, extans longe ſuperet pondere ipſum corpus. Hinc ſolent ad illud confugere: *Elementa non gravare in locis propriis, in aliis vero non naturalibus gravare;* quod falſum eſt. Nam, ſi vaſtum aliquod vas ſit aqua plenum, in illius fundo homo jacens non gravabitur, nec tamen eſt aqua in loco proprio, ſi quis vero in utre, vel vaſe, portaverit aquam, ſatis ſentiet ejus pondus. Cauſa vero, quod in fundo maris non gravet aqua, eſt partium fluentium continuitas. Illæ enim, ſibi junctæ, & ſe mutuo ſuſtinentes, quaſi fornicem faciunt, & pondus illud intra ſe quaſi reflectunt, quod ſatis ſentiretur, ſi locus in aqua dari poſſet aqua vacuus, vas forte aliquod, cui per foramen aliquod immitteretur aqua. Eodem modo res ſe habet cum aere; nam & ille gravis eſt, & quaſdam gravitatis ſuæ vices habet, ut levior alio tempore ſit, alio gravior.

6 Iſta gravitas aeris variis modis exploratur. Aliqui per lances explorant, ut veſicas ſuillas, nunc inflatas, & aere multo confertas, nunc flaccidas, ad bilancem examinent. Excogitatum quoque ſingulare quoddam inſtrumentum, quod *Baroſcopium* vocant, cujus inventio prima tribuitur EVANGELISTAE TORRICELLIO, Magni Ducis Hetruriæ Mathematico, qui ſingularem de eo invento *Epiſtolam* divulgavit. Hinc ad alios quoque dimanavit idem inventum, & a multis tentatum eſt, cujus hiſtoriam accurate deſcribit Sturmius *in Colleg. Curioſo, in Auctario tertii Tentaminis.* Solet in hoc Baroſcopio, pro aqua argentum vivum adhiberi. Illud orificio, quod apertum eſt, infunditur, & hinc inverſum vitrum vaſculo, quod argento vivo im-

pletum est, immergitur, clauso prius orificio, ne aer ingrediatur, dum immergitur. Solent aliqui tubum vitreum, non vasculo alicui immergere, sed ab altera parte incurvatum ita liberum relinquere, quomodo Hookius, in *Micrographia sua*, Baroscopium suum efformavit, addito quodam indice, qui gradus levitatis & gravitatis ostendat, pondere aliquo ductus. Schematismum ejus Baroscopii, qui Hookium non habet, videat apud Reyherum *in Tract. de aëre c. 11.* vid. quoque Sturmius *in Collegio curioso Tentam. 3.* ubi plures habet Baroscopiorum Schematismos. Observatum est in Baroscopio, quanto altius illud in aerem evehitur, conscensis altissimis montibus turribusque, tanto magis deprimi Mercurium intra tubulum, & contra tanto altius ascendere, quanto id profundiori loco constitutum est, item, cum serenior aer est, & purgatior, depressiorem esse, cum pluviosus, aut nubilus, & tempestates minatur, altius evehi in tubulum Mercurium. Hujus Baroscopii beneficio aliqui tempestates præcognosci posse existimant, & Is. VOSSIVS *lib. de motu marium, c. 29. Aëroscopium* construere docet, quod a nemine, ut inquit, hactenus observatum est. Certe idem hydrargyro fistulas illius implere innuit, ut ex eo pateat, a Baroscopio illud non esse diversum. Observasse is se dicit, quando procella, vel ventus, in mari oritur, deprimi altitudinem hydrargyri, idque exacte ad mensuram ingruentis tempestatis, ventis vero a tellure venientibus ascendere denuo observavit. Hoc instrumentum tantæ utilitatis esse existimat, ut nesciat, an ullum magis idoneum ad prævidendas tempestates possit excogitari. Vossius certe, ut a plurimis accepi, vatem quendam ventorum se gessit, ac aliquoties a nautis consultus non fefellit. Tale aliquod Baroscopii genus invenisse dicitur OTTO GVERIKIVS, Consul Magdeb. qui in vitro, in quo humor absconditus erat, *virunculum* aliquem formavit, tempestatum significatorem, quem etiam cometam inde prædixisse volunt; quod casu ego potius factum existimo, cum sententia ejus de commetis, quæ illos avulsas tempestates facit, non videatur probabilis. Naturale aliquod Aero-scopium exhibet nobis, si verum est, quod referunt Scriptores, herba *Chifung*, quæ reperitur in provincia Chinensi Quangton; ea enim nautis ostendere perhibetur, quo mense, & quot toto anno sint futuræ tempestates; idque colligunt ex nodulis, sive geniculis. Quo enim nodi pauciores sunt, eo pauciores illo anno tempestates esse dicunt; ex distantia autem nodorum a radice scire aut colligere se posse autumant, quo mense quælibet accidere tempestas debeat. Digna certe inquisitione res illa esset, &, si veritas ejus constaret, in causas inquirendum. Sed fortassis aliquid etiam indulgendum superstitionibus vulgi, in quas proni sunt Chinenses.

7 Magna alioquin res esset, si præsciri istæ mutationes aeris accurate possent, & redigi fortassis res ad aliquas regulas posset, si tentamina talia multiplicarentur, ratione instrumentorum. Nam omnibus Thermometrorum, Baroscopiorum & Hygroscopiorum, speciebus res simul tentanda esset. Tum ratione locorum; deberent enim tentamina institui a multis, sub eodem & diversis climatibus, jam in locis montanis, jam in campis apertis, jam in vallibus, & locis subterraneis, jam in mari, jam

in locis paludosis, arenosis & similibus. Tum ratione temporum experimenta capi deberent, alia sole oriente, alia culminante, alia occidente, alia noctu, silente luna vel lucente, alia verno tempore, alia æstivo, alia hyberno, alia pluvio, alia sereno aëre. Ex iis singuli Observatores diligenter variationes graduum in instrumentis observent & consignent. Inde collatio fiat singulorum, & regulæ hinc constituantur. Methodum aliquam indagandæ prænotionis talis in tempestatibus præscripserunt Angli, cujus specimen vide *in Historia Soc. Regiæ p. 1073.* Notantur illic semper variationes thermoscopiorum ad *συζυγίας* lunares, quas multum posse in tempestatibus verosimile est. Hoc pacto si res instituatur, credibile est, aliquid nos profecturos, nisi tædia objectorum tam variorum conatum illum superarint. Fuit & aliquis, si recte memini, Princeps Germanus, qui Ephemerides tempestatum, per annos aliquot, germanica lingua scripsit, quæ sub *Historiæ Uranologicæ Uranophili Cyriandri* titulo editæ sunt *in 4to.* Qui labor quanquam tædiosus, non tamen inutilis est. Nam ex multa & varia observatione aliquid interdum discimus. Si modo ventorum omnium causas & ortus haberemus satis exploratos, felicius etiam judicare in præsagiis illis possemus.

8 Nautis præcipue & Agricolis solent aliqua observari, & nautæ magnas tempestates, vel subitaneas & graves, plerumque indicio aliquo prænoscunt; Ex monte, qui Tapffelberg dicitur, in Insula Helenæ, cum exiguus aliquis vapor primum e longinquo oriri videtur, statim nautæ sciunt, eo tempestatem præsignificari atrocissimam. Ea enim nubes semper in majores sphæras se volutat, tandemque maximo impetu aërem & aquam concutit. Legatur de iis tempestatibus, & quibusdam earum prænotionibus, Bernhardus Varenius *in Geograph. Gen.* Solent, qui in fodinis laborant, multis horis præscire venturam tempestatem, pluvias, tonitrua, idque ex aeris subterranei gravitate. Cum enim omnes aeris mutationes principium suum in vaporibus terreis habeant, necessum est, tales primos deprehendi ab iis, qui sub terra vivunt. Hujus rei eadem est, quæ thermoscopiorum, ratio. Aer enim montibus inclusus, easdem variationes subit, quas in thermoscopio. Et sunt montes quidam, qui diversis temporibus aerem internum exspirant, & externum absorbent, ut in Italia mons Cæsiorum, quod a rarefactione & condensatione aeris, per accessum & recessum solis, fieri oportet. Vulgares illas prænoscendarum tempestatum regulas, rusticis & nautis familiares, junctis simul Astrologicis Observationibus, edidit ANTONIUS MIZALDUS, sub tit. *Aëromantiæ*, Francof. A. 1613. *in 12mo* recusæ. In quibus quanquam fabulosa multa reperiantur & superstitiosa, non tamen inutilis labor est; nam seligi ex iis possunt, quæ vero videntur similiora.

9 Est & alia Instrumenti species, quo aeris natura explicari solet & inde dependentes aeris mutationes, quod vocatur *Hygroscopium*, quo humiditas vel siccitas aeris exploratur. Eorum Hygroscopiorum variæ sunt formæ, & solent ad explorationem adhiberi corpora imbibendis humoribus apta, ut sunt funiculi, chordæ, spicæ avenaceæ. In aula Taurinensi suspensa cornua cervina certum futuræ tempestatis aut mutationis in aere indicium dedere, prout in hunc vel istum mundi angulum con-

converterentur, cujus rei meminit Sturmius *in Colleg. Curioso, Tentam. 14.* Sed illud non cornibus, verum funiculo potius, adscribendum fuit, ipseque autor circello ligneo, chorda tenui suspenso, idem expertus est, vid. eundem *ibid. Phænom. 3.* Franc. Lana, *c. 7. libri sui,* illud bilance tentat, vid. eund. *Phænom. 3. & 4.* & Lanam ipsum *c. 8.* Cujus tamen sal nitratum calcinatum non videtur idoneum esse explorandæ humiditatis instrumentum, quoniam totum illud corpus successu temporis in liquorem abit, atque ita, ratione massæ suæ, ejusque conformationis, pondus acquirere videtur. Habet & Lana aliud explorandæ humiditatis Instrumentum. Unam enim chordam inter verticillos tendit, alteram protendit pondere appenso, ut ejusdem soni sint, unde differentiam humiditatis aereæ ex diversitate soni judicat. Sed dubium & incertum illud esse, recte monet Sturmius *eodem in loco.* Est & aliud Hygroscopiorum genus, Georgio Sinclaro (Scoto,) *in libro de hygroscopio, Dial. 1.* vehementer celebratum, qui in ejus rei causis indagandis vehementer sollicitus est. Fusius hic describere illud nolo, quoniam Sturmius, *eod. loco, Phænom. 6. 7. & in Auctario,* satis prolixe istud descripsit. Vid. & Kircherus *lib. 3. Artis Magneticæ, cap. 3. p. 2.* & Schottus *in Mechanico-Hydraulico-Pneumatica P. 2. Cl. 1. c. 3. Mach. 4.* Paratur illud ex spica avenacea, quod experimentum eandem causam habere videtur cum virga ex corylo, quæ igni admota intra foramina sponte volvitur. Idem Sturmius aliud quoddam instrumentum Hygroscopicum invenit, quod describit *phæn. 8.* Sed idem variatur tantum ratione aliquorum accidentium, æque enim, ut cætera, chorda dirigitur.

CAP. XIX.

DE AQVA.

§. 1. *Aqua verum est Elementum. Affectiones ejus, fluiditas, humiditas, figura minimorum (quam falso cubicam Hon. Fabri facit.)* 2. *Frigus, cujus tamen non est πρῶτον δεκτικόν.* 3. *Aquæ vulgares impuræ. Puræ an dentur, dubium. Salubres fore, non lethales, si dentur contra Hon. Fabri, ostenditur.* 4. *Mistio cum corporibus impervestigabilis, gravitatio, motus internus. Aqua Tamesis spiritum ardentem emittit.*

1 VEnimus ad AQVAM, corpus magnæ extensionis in globo hoc terraqueo, patetque sane ex ipso aspectu, esse hoc inter prima corpora numerandum. cum massam aliquam universalem constituat. Inter Elementa refertur, & a veteribus nonnullis unicum statuitur Elementum, de quo supra pluribus egimus. Aqua, ratione texturæ suæ, has qualitates habet: Est fluida, habet enim partes facile mobiles, quam qualitatem aliqui in eminenti gradu aeri tribuunt; humida est, quoniam poris & vacuitatibus facile adhæret. Puncta ejus minima, sublata omni determinatione extrinseca, cubica facit Honoratus Fabri, quod quanquam prolixo ratiocinio Geometrico probare nitatur *lib. 2. tr. 5. prop. 210.* non video tamen adeo

adeo necessarias hujus asserti rationes. Crediderim enim, terræ potius particulis cubicam figuram esse aptam, nec video, quomodo cum mollitie & fluiditate consistere cubica figura possit: De ratione enim formali fluiditatis est, ut protendatur materia.

Constituunt aliqui Aquam πρῶτον δεκτικὸν frigoris, putant sc. aquam frigidam esse in summo, & nullum aliud dari in natura corpus, quod magis frigidum sit, quam aqua. Unde etiam concludunt, ea, quæ habent plus frigoris, corpora, plus habere in se aquæ; quod sane absurdum est, sequens ex primo illo absurdo posito. Cum enim frigus non sit per se subsistens aliquod, aut corpori alicui insit vere, ineptum est, facere aliquam rem summum frigoris receptaculum, cum frigus qualitas respectiva sit, ad sensus tantum relata. Nam quanquam in congelationibus intercedat substantia quædam, tamen non possumus vere dicere, illam substantiam esse frigus, quamvis facit, ut mista corporibus liquidis, quietem aliquam iis inducat summam, ad cujus tactum cum motum nullum sentimus, frigidam rem dicimus. Deinde, quis dicere ausit, crystallos, lapides, metalla, ad tactum satis frigida, plus aquæ habere in se, quia frigida nobis per tactum existimantur. Nullius momenti sunt, quæ Peripatetici, aliique Philosophi, super hoc asserto prolixe contendunt, quæ luculenta Dissertatione discussit Rob. Boylius *in Historia Experimentali de Frigore, tit. 17.* 2

Aqua, in naturali suo statu, parum vel nihil contrahi potest. Potest autem facile & valde rarefieri. Differunt Aquæ elementares ab aquis illis vulgaribus impuris; nollem tamen dicere cum Honorato Fabri, specie illas differre. An vero aquæ tales puræ dari possint, non facile dixerim. Nulla enim aqua adeo pura est, quæ non aliquid uliginis admixtum habet. Aqua vero pura nulla sapore & odore debet esse prædita, qualem, si detur, nollem ego, cum Honor. Fabri, *loc. citato prop. 221.* præsentissimum venenum dicere, cujus asserti ratio fundatur in ista aquæ falso credita frigoris prærogativa. Putat enim, suo frigore calorem vitalem extincturam, sanguinem congelaturam, suaque subtilitate totum corporis complexum, atque adeo intimas medullas, penetraturam ope rarefactionis. Hinc dubitat, an aqua illa stygis, cujus haustu Alexandrum M. extinctum dicunt, ad puram aquam propius accesserit, cum saltem in hoc aquæ puræ similis fuerit. Quo ego quidem metu bonum Honoratum facile absolverim, ut qui existimem, aquam talem, si detur, potius Medicinæ loco futuram, quam veneni. Nam videmus vulgo, aquas, quo limpidiores, eo saniores haberi, quo magis fæculentas, eo magis noxias. Existimem ego, magnam refocillandi potentiam habituram aquam talem, quippe cui inesset purior aliquis spiritus nitro aëreus, si Mayowii principiis standum. Sunt ceteroquin aquæ omnes, etiam quæ limpidæ nobis habentur invisibilibus fæcibus occupatæ, quas putrefactio detegit, post putrefactionem vero si distilletur aqua, non facile iterum corrumpetur, si vase bene clauso servetur. Rorem, si putrefiat, videmus producere omnis generis vermiculos & insecta. 3

4 Hæc nobis dicta sunto de Aqua, quatenus Elementum habetur. Quomodo enim ingrediatur in mistionem corporum, altius reconditum est, quam humana solertia indagari possit. Quod aquam spectat, quatenus massa integra est, varias habet affectiones, tam cognitas nobis, quam incognitas. Inter eas est gravidatio aquæ, de qua nobis superiori capite aliqua dicta sunt. Legatur de ea scriptum luculentissimum *Joh. Wallisii*, qui Mathematicis rationibus eam demonstratum ivit. Altera affectio nobis in oculos incurrens est motus, qui quo manifestior est, eo magis perplexas & absconditas causas habet. Intelligo autem internos motus marium, quorsum spectat præcipuus fluxus & refluxus, ne quid dicam de aliis incognitis & inobservatis. Quod si aquæ, secundum proprietates suas & mistiones cum heterogeneis corpusculis, considerari deberent, res infinita esset, sed tamen magnæ utilitatis. Singulis enim fontibus inest nativa quædam indoles a fundo, vel aere in illos propagata. Cujus notitiam, quanquam confusam, proponit Leonh. Thurnheuserus *in lib. germ. de aquis*. Notat Boylius de aqua Tamesina, illam, diu clausam servatam, si aperiatur, spiritum ardentem emittere, seu qui tenuem aliquam flammam ab admota lucerna rapiat. Forte id adscribendam est fundo ejus fluvii cretaceo.

CAP. XX.

DE MARI, EIVSQVE INPRIMIS FLVXV ET REFLVXV, FONTIBVS ITEM, FLVVIIS ET THERMIS.

§ 1. *Mare a ceteris aquis specie diversum perperam facit Honor. Fabri.* 2. *Scriptores de Mari. Ejus affectiones quædam, salsedo inprimis & facultas nauseam excitandi. Remedium nauseæ.* 3. *Maris Fluxus & Refluxus. De causa ejus variæ sententiæ, cum veterum, tum recentiorum, Scaligeri, Seb. Bassonis, Verulamii, Gal. Galilæi, Joh. Wallisii, Theod. Moreti, addito de iis, & præcipuis argumenti hujus Scriptoribus, judicio.* 4. *Verisimillima judicatur illorum opinio, qui ad lunæ pressionem, ac simul motum terræ, eam referunt. Cartesii, Joh. Wallisii & Honor. Fabri, diversæ circa hanc hypotheses. Is. Vossii sententia de sole Æstus marini causa, a Thoma Campanella hausta, exploditur. Observationes circa illum diligenter instituendæ, quales Angli & Bernh. Varenius jam dederunt. Pauli Sarpii de eodem Epistolæ jactura.* 5. *Causæ inundationum, tum Maris, tum Nili, & Scriptores de iis. Diluvii universalis, ab Is. Vossio impugnati, possibilitas Physicis rationibus a Nic. Stenone est ostensa.* 6. De Fundo Maris (*qui æque salsam & frigidam habet aquam ac superficies*) *Lib. Rob. Boylii. Ejusd.* Historia Naturalis Maris *affecta.* 7. *De Maris, & aquarum, pondere, colore, aliisque proprietatibus, Monconisii, Anglorum & Bernh. Varenii, observationes.* 8. *Fontium origo e vaporibus, plu-*

viis & mari. Originem marinam Is. Vossius impugnat, Joach. Burserus defendit. Salsedo ab aqua marina separari potest. Fontes Artificiales. 9. Scriptores de fluviis singularibus, & imprimis de Nili origine. 10. De Aquis subterraneis. 11. Miscellanea de aquis, & speciatim de Thermis, earumque ortu.

MARE Honoratus Fabri facit mixtum imperfectum aqueum, in quo Elementum aquæ aliis sensibiliter prævalere videatur, ideoque specie diversum a ceteris aquis; quod mihi non satis aptum videtur. Si enim ita velimus distinguere corpora, pene, quot fontes, tot aquæ species haberemus. Omnes enim fontes singularem habent naturam quandam dependentem ab heterogeneis commixtis, & si aquas ita velimus distinguere, certe aerem etiam ita distinguere deberemus. Quod enim mare salsum est, illud a solis admistione est, quem extrahi inde posse per artificium, & per naturam, videmus. Salem tamen illum statim ab initio creationis illi mistum fuisse dici debet. Quod si statim aqua specie diversa esset, facile ipsi species novas facere possemus & multiplicare Entia. Si communi sale aquam communem imprægnamus, videmus statim nova aliqua Phænomena, quæ in communi aqua non deprehendas. Ova in communi aqua merguntur, in aqua salsa natant, unde ratio patet, quare majores naves non adeo per flumina navigare possint, quam per maria. Nolim tamen idcirco dicere, aquam, sale imprægnatam, specie esse diversam a ceteris aquis. 1

Generales quasdam *Dissertationes* de mari edidit Franequeræ A. 1651. *in 8vo* NIC. AMAMA, Sixtini Fil. quibus tit. fecit *Decadis Dissertationum marinarum*, sed in iis pleræque Scholasticæ sunt & proletariæ disputationes. De salsedine maris prolixe agit HONORATUS FABRI, *Tract. 6. lib. 3.* ubi & de aliis quibusdam ejus affectionibus, quales sunt, æstate, fervente æstu, mare salsius esse, unde sub Æquatore, & Zona torrida, mare salsius esse dicit, cujus ratio hæc est, quod calor solis vapores aqueos attollat, & partes facile mobiles volatiles reddat, relicta materia crassiori salina,) marinam aquam ad ignem extinguendum minus aptam esse, aquam marinam pinguiorem esse, aquam salsam vino dulci supernatare, aquam maris ad nauseam provocare. Cujus causæ motui, & fœtori navis & auræ marinæ, adscribi debent, illæ enim junctæ possunt concurrere ad nauseam excitandam, quanquam & singulæ interdum nauseam excitare possunt. (Conf. Ad. Olearii *Itin. Pers. lib. 1. c. 2. pag. 6.* qui id soli motui tribuit, & Jac. Pontanum, *in Bellar. Att. p. 124.* fœtori maris id tribuentem, refutat.) Hujus nauseæ remedium arcanum suppeditat Alexander de Rhodes *in Histor. Tunchinensi:* si scil. quis pisciculum, ab alio pisce devoratum, torreat, atque edat. Cujus periculum facere potest, qui velit. Ego fidejussorem boni effectus me non præstiterim: mihi enim vel ipse pisciculus satis nauseæ faceret. 2

3 Princeps maris phænomenon est fluxus & refluxus ejus, cui immergitur, quo absorbetur omnis humani ingenii solertia. Vid. *Diss.* Belmontis Cagnoli *de fluxu & refluxu maris*, Romæ habitam, & Diatr. elegantem *in cogitatis & visis* Verulamii, nec non aliam Sorelli *in scientia universali.* Quicquid hic dicimus, per conjecturas tantum colligimus, quarum eæ sunt meliores, quæ verosimiliores. Antiqui varie se torserunt in indagatione hujus phænomeni, & Pythagorei ac Stoici spiritum quendam terrestrem excogitarunt, hujus fluxus causam. Eadem Platonis opinio fuit, qui aquam e tartaro, vi spiritus, emitti & recipi dixit. Nimirum terram, velut animal aliquod, conceperunt, quod spiritum emitteret & reciperet. Aristoteles quoque spiritum aliquem æstus causam agnovit: ait enim, a sole & igne subterraneo multum in terra generari spiritum, cujus vim immensam ait æstimandam, non tantum ex iis, quæ fiunt in magno mundo, sed & in parvo, h. e. in corpore animalium, *lib. 2. de meteor. cap. de Terræ motu.* Jul. Cæs. Scaliger, in hac de fluxu maris doctrina, totus fluctuat, nec, quam in partem se vertat, novit, aliquam tamen causam assignat dominio illi, quod luna habet in aquas, externum tamen principium agnoscit potius, quam internum. Ita enim argumentatur: Si ab interno principio motus procedat, mare animal esse, quæ argumentatio non satis procedit. Tandem eo tota ejus speculatio finitur, ut ignorantiam suam fateatur. Qui ignibus subterraneis adscribunt causam illius, inconsiderate id faciunt. Non enim ab agentibus dubiis, & non perpetuis, motus tam constans posset propagari, qui, vel ipso oculo judice, magis videtur per pulsionem fieri, quam per rarefactionem, a qua si procederet motus ille, tumultuarius esset, interruptus, nec sibi per certa intervalla ac mensuras constans. Seb. Basso tribuit spiritibus quibusdam mari contentis, quorum concitatione effervescant aquæ, perinde, ut in animali accendi febrilem materiam videmus. Qui etiam nescio quam animalis Ideam, de terra sibi impressam, habet, ut omnes illi, qui hanc maris circumvolutionem circulationi sanguinis in corpore humano comparant, vid. Phil. Jac. Sachsius *in Oceano Macromicrocosmico, seu Diss. de analogo motu Aquarum ex & ad Oceanum, & sanguinis ex & ad cor* (Uratisl. 1664. *in 8vo,*) & Franciscus Follius a Puppio *in Recreatione Physica de sanguinis ac omnium viventium universali analogica circulatione.* (ed. Florent. 1665. *in 8vo.*) Verulamius, acerrimus alioquin rerum naturalium indagator, vehementer hoc in argumento fluctuat; nam primum longa est illi disputatio de variis motibus marium, & hinc examinat Analogismum cum lunæ motu, quem tamen ipse in causa hujus motus esse agnoscere non vult, ad internos potius aquæ motus, & generales totius orbis, quam ad specialem lunæ pulsionem, confugiens. Unde de motibus maris sexhorario, menstruo, semimenstruo, semestri, varie judicat, nec ad unum illos principium, sed ad varias causas, refert, cum tamen ista varietas hic potius turbet, quam expediat, Ut itaque longe incertiores simus, quam pridem. Primus GALILAEUS GALILAEI, Vir summi ingenii & judicii, aliquid majus animo concepit: is enim ad motum terræ retulit fluxum maris. Quoniam enim terræ globus, secundum ejus hypotheses, motum habet annuum diurnum, ex eo pendere ait inæqualem illum maris motum. Assertionis principium

cipium vulgari experimento comprobat, quod videamus lineam rectam, si ab æquali motu transit ad incitatiorem aut repressiorem, aut ad repentinam quietem, illico totam concitari in unam partem, & relabi in contrariam. Hanc hypothesin Galilæi Joh. Wallisius, acutissimus Mathematicus, *in Diss. de fluxu & refluxu maris*, quæ habetur *in Actis Anglicis p. 204.* summe rationalem, causam vocat, non excludendos tamen putat motus lunares, ad determinandas periodos æstus marini. Quid vero contra illam Galilæi sententiam inferri possit, prolixa disputatione recensetur apud Berirgardum *P. 5. Circ. Pis.* ita tamen, ut magnificis Elogiis semper eum ornet Theodorus Moretus *in Tr. Physico-Mathematico de æstu maris*, Antwerpiæ A. 1665. *in 4to* excuso, ad virtutem lunæ magneticam, & luminosam istam aquarum elevationem, refert, quod nihil est dicere. Sonoræ enim voces illæ sunt, quibus nihil causæ subest.

4 Id certe verosimilius conjecturis apprehendere possumus, cum videamus globum hunc terreum maxima suæ massæ parte aqua circumdari & interfundi, motum maris esse aliquem, quia corpus fluidum est. Distinguimus etiam facile motum superficialem a motu totius, qui a ventis procedit. In hoc vero motu, quando videmus, totam maris massam moveri, nulla deprehensibili externa vi compulsam, qualis est ventorum, recte & firmiter inde colligimus, motum hunc debere procedere, vel per inclinationem totius globi, vel per pulsionem corporis, quod corpori terreo mole sua pene respondet. Per inclinationem si fit, ejus ratio petenda est ex motu terræ; per pulsionem si fit, a nullo alio corpore, quam a luna, fieri talis motus potest: quoniam vicinus ille planeta est, & breviore circulo circa terram volvitur. Vid. Federici Delphini Lib. integrum, Patavii A. 1559. *in 4to*, editum, quo fluxus & refluxus maris cum luna convenientiam demonstravit. Movet vero tale corpus omnia corpora, sibi obstantia, facile mobilia. Obstat autem primo materia cœlestis vel æther, motu suo perveniens etiam ad lunam, hinc aër gravior, quem excipit aqua, sphærica figura sua terram abiens. Moto itaque corpore lunari, movetur æther, movetur aër, & omnium ultimo aqua, terminus illius motionis, & quasi ultimus in rota ista circulus. Accedit motus illius tenor quidam & æqualitas, quam non ab alio, quam a continuo movente, vel premente, posse procedere ratio dictitat. Quæ in isto motu inæqualitas est, potest & determinari observatione accurata. Nam, quod in fluviis, vel maribus, per insulas interfusis, aut inter angusta littora coarctatis, inæqualitas quædam sentiatur, ab altera illa inæqualitate decedens, id tribuendum est littoribus aut obicibus, ad quos alliduntur marini fluctus. Hæc omnia cum consideraret Cartesius, commentus est facilem aliquam methodum, qua reciprocationem illam maris nobis demonstraret. A pressione enim lunæ, & motu cœlestis materiæ ascensum & descensum maris deducit. Quoniam enim vastum corpus luna est, omniaque loca corporibus repleta sunt, igitur nova corpora non aliter admittuntur, quam ut priora situ suo detrudant, cogantque alio se extendere. Hypothesin illam Cartesianam perspicue ob oculos posuit Ant. le Grand, *in Instit.*

Philoſ. P. 6. Art. 12. & Hiſtoria ſua naturali, ubi de ſpecialibus æſtuum phænomenis pluribus agit, quæ nos, cum prolixiora ſunt, hic excutere omnia non poſſumus. Ex iſta preſſione lunæ per ſe patet, & ex ſchematiſmo depicto, cur maris æſtus bis in die fiat. Luna enim verticalis alicui puncto preſſione ſua pellit aquas, quæ in extremo preſſionis ſuæ, quod quadrantem circiter globi implet, altiſſimæ, atque ita, in gyrum acta luna, per vices aqua deprimitur & tollitur. In his Carteſius ſatis, ut puto, explicuit rem totam, niſi forte e motu terræ, quem Galilæus in cauſa æſtuum eſſe dicebat, quædam aſſumenda ſint ad inæqualitates æſtuum determinandas. Satisfacere tamen non potuit Iſaaco Voſſio Carteſius, qui, *in libro de motu marium & ventorum*, (Hagæ anno 1663. *in 4to* edito,) in omnia alia dilabitur. Is enim omnes, etiam maximas intumeſcentias marium, vel a tantilla caloris aquæ intenſione produci poſſe putat, qui ſoli potius, quam lunæ, adſcribendus ſit. Videatur is *cap. 11. 12. & 13.* præcipue, ubi rem iſtam prolixe proponit, ratiociniis inſuper quibusdam e Stathmica petitis, quæ tamen impingere ait Walliſius in principia iſtius artis, loco ſæpius citato. Non enim ſe conſentire huic hypotheſi poſſe ait, quod inter maximum minimumque maris tumorem vix unius pedis perpendicularis intercedat diſcrimen. Walliſius itaque judicat, ſe nihil in toto libro invenire, quod ſuam ſibi ſententiam mutare poſſit. Quod hiſtorica attinet, de iis ſuſpicatur Walliſius, ea ad propoſitum ſuum torſiſſe eum potius, quam ut ſecuri eſſe poſſimus de eorum veritate. Manet itaque in illa ſententia, eſſe lunæ adſcribendam cauſam fluxus & refluxus maris, non ſoli, ideoque commune quoddam centrum gravitatis terræ & lunæ poſuit pro explicandis phænomenis illis. Scil. terra & luna corpora illi ſunt adeo connexa, ut unius motus motum alterius analogice ſequatur, luna obſervante terram, ut centrum periodici ſui motus. Ideoque conſiderari poſſe putat, ut unum corpus, vel potius ut unum aggregatum corporum, habentium unum commune centrum gravitatis, quod centrum eſt in recta linea, connectente illorum reſpective centra, ita diviſa, ut ejus partes ſe habeant in reciproca proportione ad gravitates duorum corporum. Supponit Walliſius, terram & lunam, ſimul junctas, ut unum corpus circumvolvi circa ſolem, in magno orbe motus annui, & ex hac ſuppoſitione motum æſtimat illum motu communis centri gravitatis utrorumque corporum. In Stathmicis enim, ait, æſtimari corpus, aut aggregatum corporum, moveri deorſum, ſurſum, aut quovis alio modo, quo ejus commune centrum gravitatis illo motu movetur, quomodocunque etiam partes inter ſe loca mutent. Linea itaque motus annui deſcribitur non centro terræ, ut ii exiſtimant, qui conſtituunt terram primarium, & lunam ſecundarium planetam, nec centro lunæ, ut ii, qui lunam primarium & terram ſecundarium planetam, faciunt, ſed communi centro gravitatis corporum terræ & lunæ, ut unius aggregati. Ex hac hypotheſi varietatem ille æſtuum deducere prolixis & quodammodo perplexis ratiociniis laborat, in quibus tamen non ſibi ipſi omni ex parte ſatisfacit, cum hiſtorica æſtuum cognitione ſe non ſatis inſtructum eſſe fateatur. Ideoque, ut conjecturam tantum ſuam proponit, & virorum eruditorum dubitationes ultro provocat, quarum aliquæ *in Actis* referuntur *Anglicis*,

glicis, una cum Responsionibus ad illas. *Vid. p. 219. 234. 235. 518.* Honoratus Fabri, *Tom. 3. Physices, Tr. 6. lib. 3.* magna industria totam hanc doctrinam proponit. Ad lunam tamen causam non refert intumescentiæ maris, sed eam occasionem tantum appellat, quæ certe subtilitas hic non est magnopere attendenda. Situm lunæ in causa esse dicit, ut aeris, superficiem terræ ambientis, nisus sit inæqualis. Scil. lunæ globus sphæram gravitationis habet: Habet & terra, quarum utrarumque sphæras gravitationis communi tangente gaudere dicit; unde inæqualitas aeris, & eum sequentis aquæ, sequatur. Quæ opinio non multum a Wallisiana differre videtur. Ceterum speciales circa æstus marinos observationes, earumque causas, centenis propositionibus, & multis schematismis, persequitur, ut non credam, facile quenquam majore industria rem istam examinasse. Pro fundamento tamen hic substernendæ sunt observationes a variis, in variis locis, magna cum attentione, institutæ. Quomodo æstus secundum tabulas observandi, præscribitur *in Actis Angl. Societ. p. 18.* De varietate æstuum in Insulis Occidentalibus Scotiæ vid. eadem *Acta p. 40.* De varietate eorum in Bermudis, (in Scotia) *p. 460. & 664.* De æstuum vero tempore extat Epistola Henrici Philippi ad Wallisium *in Actis p. 540.* E quibus videmus, multum adhuc superesse in inquisitione ipsius rei, antequam definitivam de vera æstuum causa sententiam dicere possimus. Jungi etiam iis observationibus possunt, quæ Bernh. Varenius notavit *in Geographia generali*, cujus nullam mentionem fieri ab istis Inquisitoribus miror. Subsistemus itaque in generali illa sententia, lunam vel solam, vel terræ junctam, & cum ea in motu communicantem, horum æstuum causam esse, securi interim de specialibus illis, usque dum longa dies, & perfectior cognitio eorum, accuratas demonstrationes manifestaverint. Nam, vel illis, ut manifestis causis, adscribendum est hoc phænomenon, vel ad qualitates quasdam Cosmicas; nobis incognitas, recurrendum. Utinam superesset Epistola, quam super hoc argumento scripsit Pater Paulus Sarpius, & adeo desiderat Scriptor *vitæ ejus p. 132. 133. Edit. Gall.* Quod Vossii sententiam attinet, qui in Sole causam æstuum ponit, ea non est nova ejus opinio, sed ante illum prolixe Thom. Campanella, *in Disquisitionibus Physiologicis, quæst. 20. Art. 3.* pro sole pugnavit, ac Galilæi objectionibus respondit.

Sunt & alii motus maris, a Septentrione ad Austrum, ab Austro ad Septentrionem, ab Ortu in Occasum, ab Occasu in Ortum, de quibus Vossius pluribus agit, & Honor. Fabri *loco citato, propos. 101.*

5 E motibus marium, si solito fuerint majores, inundationes oriuntur, quas Verulamius pocula lethea humani generis vocat. Eas obtingere nonnunquam videmus, an casu, an successione aliqua periodica, non facile definiri potest; nam non sunt omnium inundationum accuratæ historiæ observatæ, nec observari recte possunt ab hominibus, in extremo periculo constitutis, quare in illis nihil definire possumus. Verosimile est, illas interdum, si non sint admodum magnæ, oriri ex nimia pluviarum & nivium mole, tempestatibus & procellis insolitis, nonnunquam a vi

aliqua

aliqua interna, cum ſc. aliqua quaſi fermentatio aquarum eſt. Neque enim adeo abſurdum eſt, ut putat quidem Iſ. Voſſius, *in libro de Nili, & aliorum fluminum origine* contra Chambræum diſputans, a fermento aliquo nitroſo intumeſcere Nilum. Id enim fit eo tempore, quo ſpiritus ille nitro-aereus agitare totam naturam ſolet. Voſſius vero omnem illam inundationem a continuis illo tempore in Æthiopia pluviis oriri putat, ut omnes omnino fontes. Dignum ſane eſt, accuratius inquirere, & in ortum Nili, & in inundationem iſtam. Nitroſitatis indicium eo tempore manifeſtum argumentum eſt, ex glebis terræ, eo tempore ponderoſioribus, quam ante, adeo ut incolæ exinde menſuram inundationis capere poſſint. Vide in *Act. Angl. p. 192. 193.* rationes & argumenta ſummatim enarrata, quibus Chambræus ſententiam ſuam (*in diſcurſu Gallico de cauſis Inundationis Nili*) ſtabilire conatur, quam & examinat Th. Campanella *Disquiſ. Phyſiol. quæſt. 20. art. 5. in Appendice*. Ceterum, quod ad Nilum, ejusque inundationes, ſpectat, legi poteſt Marcus Frid. Wendelinus *in Admirandis Nili*, & Joh. Bapt. Scortiæ *lib. de natura & incremento Nili*, Lugd. Gall. A. 1617. *in 8vo* editus. Videantur & obſervationes de incremento Nili in *Itinerario* Monconiſii, *P. I. p. 158. 197. & 268.* & Anonymi Lib. Anglicus, Lond. A. 1669. *in 8vo* editus, ſub Tit. *A ſhort Relation of the River Nile.* De Diluvio univerſali naturalibus rationibus poſſibili ſupra quædam diximus, & Nic. Stenonis *prodromum libri de ſolido intra ſolidum naturaliter contento* laudavimus, qui nova quadam ratione argumenta pro demonſtranda univerſalitate illa invenit, quæ illic legantur. Sufficit nobis veroſimilitudo demonſtrata, ut habeamus, quæ opponere poſſimus temerariis ſacrarum literarum impugnatoribus. Iſaaci Voſſii certe, quanquam ſe non nominet, argumenta contra univerſalitatem diluvii non ſunt tam invicta, imo plus abſurditatis in ſe habent, quam ipſe forſitan exiſtimet. Conf. *Tr. de Diluvii univerſalitate*, Genevæ A. 1667. *in 12.* editum, cum *lib. de origine Animalium* Abr. Mylii, cujus an & ille fœtus ſit; incertum eſt, cum nomen Autoris non addatur. Quibus ex cauſis inundationes particulares contingere poſſint, & quæ olim fuerint in Belgio inundationes, ſingulari libello deducit Mart. Schokius, Groningæ A. 1652. *in 12.* excuſo.

6 Proprietatis maris, vel in genere conſiderati, vel ſpecialium quorundam, ſi omnes, quæ referri poſſunt, tractare hic velimus, non paginæ aliquot, ſed volumina, nobis eſſent ſcribenda. Quomodo mare comparatum ſit in fundo ratione frigoris, Rob. Boyle oſtendit, e relationibus Urinatorum peritiſſimorum, in libello *de fundo maris, & temperie ſubmaritimarum regionum*, ubi notat, falſum eſſe, quod vulgo dicitur, & a Georg. etiam Fournerio, (*L. 9. Hydrograph. c. 26.*) acriter multisque rationibus, ſed incaſſum, defenditur, *minus eſſe frigidum & ſalſum mare in fundo*, (*l*) cum

(*l*) Maris hyberno tempore congelati, & glaciem, & aquam glaciei proximam, dulcem eſſe, mediam modice tantum ſalſam, infimam autem, & fundo propiorem, adeo ſalſam, ut unus Cantharus, ſive IV. Libræ Romanæ iſtius aquæ, igni appoſitæ, & in vapo-

cum contrarium verum ſit. Illud autem verum eſt, non eſſe tam rapidum aquæ motum in medio maris, & in fundo, quam eſt in ſuperficie. Ceterum præ manibus habuit Boylius abſolutam aliquam hiſtoriam naturalem maris, cujus ſumma capita recenſentur *in Actis Angl. p. 255.*

7 De diverſarum aquarum proprietatibus, ratione ponderum, videantur obſervata Monconiſii *in Itinerario p. 227. 449. 278. 282. part. 2.* De pondere aquæ congelatæ vid. *eund. p. 278. part. 2.* De ponderibus aliorum liquorum *p. 449.* Quomodo aqua ponderanda ſit, methodus præſcribitur apud eundem *p. 27. & 28.* De diverſo pondere aquæ marinæ vid. *in Actis Anglicis Transactionem 4. p. 442. edit. Angl.* Ibid. plura habentur de diſcriminibus aquæ marinæ & fontanæ *p. 565. & 701.* De varietate colorum in maribus diverſis vid. *ead. Act. Angl. p. 496.* Multa alia, quæ ad doctrinam de mari ſpectant, tam Geographica, quam Phyſica, habentur *in Geographia generali* Bernh. Varenii *c. 12. 13. 14.* quæ omnia hic ſpeciatim enarrare non licet.

8 De fontibus, & eorum ortu, peculiariter quoque hic agi debebat, de quo variantes ſunt Phyſicorum ſententiæ, tam Veterum, quam Recentiorum. Ariſtoteles fontes oriri putat ex aëre incluſo & vaporibus a ſole elevatis, inque aquam converſis. Alii ex concurſu pluviarum, vel aquarum nivalium, fontes generari putant; quam ſententiam Iſ. Voſſius integro libro demonſtrandam reaſſumpſit, eorumque ſententiam refutavit, qui e mari oriri flumina volunt, per percolationem, ita ut ſalſugo in terra remaneat, & purior aquæ ſubſtantia ſcaturiat. Eam enim ſententiam legibus naturæ adverſam putat, & contra principia hydraulica eſſe, imo totos illos tubos ſubterraneos fictos & imaginarios habet. Percolari per terram ſalſedinem poſſe experimento alias probatum eſt, quanquam & alii modi ſint ſalſedinem illam ſeparandi. Fuit enim Gallus aliquis nobilis, qui coram Rege experimentum ejus fecit per deſtillationem. Modus deſcribitur *in Act. Angl. recentioribus p. 2048.* Ut proinde impoſſibile non ſit, ex mari poſſe oriri fontes dulces. Honoratus Fabri *Tom. 2. tr. 6. lib. 3. Phyſ. ſuæ, propoſ. 105.* ægre etiam adducitur, ut ex mari pervenire fontes putet, cujus rationes illic legantur, quanquam, ut mihi quidem videtur, non usque adeo iis rem conficiat. Quanquam enim verum non ſit, eſſe intra terræ viſcera tales quosdam tubos, aut machinas aliquas hydraulicas, tamen ita præfracte negari non poteſt, potuiſſe aliquos ductus ſubterraneos caſu fieri intra terræ viſcera, per quos pellatur aqua. Quod autem fontium ſcaturigines attinet, quæ e mon-

vaporem redactæ, Salis Marini unciam unam cum, ſeſquiſcrupulo, reliquerint, d. 6. Februar. An. CIↃ IↃC IIIC. in portu Kilonenſi, deprehendit Sam. Reyherus, Acad. Kilon. JCtus & Mathematicus. Vid. ejus Hiſtoriam elegantem *Novi ſui Experimenti de Aquæ Marinæ Dulcedine*, in qua cauſam hujus dulcedinis ab aquæ compreſſione, & ſalis gravitate, repetit, novasque rationes ſalis coquendi, & aquæ marinæ edulcorandæ, e Phænomeno hoc derivari poſſe oſtendit.

montibus oriuntur, illæ cum mari continuæ esse non possunt, alioquin aqua, quæ gravis est, ascenderet, absque ullo exteriori impulsu. Fieri tamen id per accidens potest, si superficies maris sit ulterior quopiam terræ tractu, quo posito, fieri potest, ut aqua maris, per laxiores spongiosæ terræ partes se insinuans, in scaturigines alicubi erumpat. Mihi hac in re probaretur illa sententia, non omnium fontium esse easdem origines. Aliqui oriuntur e pluviis, aliqui forte ex vaporibus liquescentibus, quod quomodo fieri possit, non absurde exponit Fabri *l. cit. propos. 104.* Et memini ipse tale exemplum, cum flueret in superficie montis rivulus quidam, in effossione terræ nullam se aquam exhibuisse, sed tantum vapores quosdam. Aliquos Honoratus Fabri ex aëre liquescente oriri putat, cui tamen assentiri non possum, nisi per aërem liquescentem velit intelligere pluviam. Aër enim per se non mutatur in aquam, aut meros vapores & effluvia aquea, nisi in pluvias omnes condensentur, ad fontes producendos aptos esse non credo. Qui ad Angelos motores recurrunt, aut ad influxum siderum, illi certe præter necessitatem superstitiosi sunt in natura. Quomodo per artificium fieri fons possit, docet nos Joh. Majow *lib. de Salenitro c. 15. p. 256.* Quo experimento evincere vult, ab aquis pluviis oriri posse fontes. Argumentum *de origine fontium integro libello,* (Hafniæ A. 1639. in 8.) pertractavit JOACHIMUS BURSERUS, quo omnium sententias examinat, & dubia circa singulas sententias operose discutit, qui tamen fontium ex mari ortum magno conatu propugnat & inprimis *c. 22.* maximæ illi difficultati satisfacere laborat, quomodo aqua marina ad fontium orificia adscendere possit, quæ an hydraulicis legibus satisfaciant, Mathematici viderint. Jungi Bursero potest scriptor Gallus Anonymus Libelli *de origine fontium,* Paris. anno 1674. in 12. editi, qui utilissimus est, & Physicorum omnium opinionibus recensitis & examinatis, suam tandem de origine illorum a nivibus & pluviis addidit. De Aquis Mineralibus vid. *observations sur les eaux minerales de plusieurs provinces de France, faites en l'Academie Royale des sciences, en l'année 1670. & 1671.* per le Sieur de Clos, A. 1675. in 12. editas.

9 Spectat huc consideratio fontium specialium, Nili, Danubii, Rheni &c. tam ratione ortus illorum, quam ratione ceterarum proprietatum. De Tiberi Ant. Baccius tres libros Italica lingua scripsit. *m)* De origine Nili, hactenus abstrusa omnia & recondita. Marcus Frid. Wendelinus, *in Admirandis Nili* Francof. An. 1623. in 8vo editis, multorum sententias recenset. Vide tamen, quæ affert ex nonnullis Orien-

m) Veros Nili Natales, in Regno Habessiniæ Gojam, Petrus Pays, Jesuita, Testis αὐτόπτης, an. 1618. detexit, Gregorii autem Habessini, ac aliorum, suffragiis fusius confirmavit Iobus Ludolphus in *Historia Æthiopica,* Francof. an. 1681. edita, *Lib. I. c. 7. & 8.* nec non in *Commentario* ad hanc *Historiam,* anno 1691. ibidem publicato. Charta ejus Æthiopiæ Chorographica, ab Arnoldo promissa, *Lib. I. Hist. Æthiopicæ,* modo memoratæ, *Cap. IV.* est inserta. Conf. de Nili, in regno Gojam, Fontibus brevius differentem Joh. Christoph. Beemannum *in Historia Orbis Terrarum Geographica, cap. 3. P. 4. §. 16. p. 59. 60.*

Orientalibus Scriptoribus Joh. Chriſtoph. Wagenſeilius *Comment. in Sotam. p. 306. 307. 308.* & Chriſtophorus Arnoldi *in notis ad eum Commentarium*, ſub finem additis, *p. 1179.* ubi promittit D. Hiobi Ludolphi Chartam Æthiopiæ, inque ea veram Nili originem. *De Rheni Alveis* videatur Phil. Cluverii ſcriptum. Sunt & multi alii, qui ſingulorum quorundam fontium hiſtoriam ſcripſere, ſed ea cura magis ad Geographos pertinet: in quantum tamen ex iis quid capi poteſt de ortu eorum, variis mutationibus, inundationibus, occluſionibus, referri poteſt ad doctrinam Phyſicam.

Multa hic etiam de aquis ſubterraneis dici poſſent, quarum magna eſt copia per viſcera terræ diffuſa, quæ multum negotii faceſſere ſolent foſſoribus, qui peculiaribus Machinis eas ab uno in alium locum transferre norunt. De earum utilitate videndus Auguſtus Hauptmann in Tract. Germ. cui tit. Waſſer-Schaz, quo demonſtrat, quantum illæ conferant ad mineralium productionem, ac Lib. alius Germ. Leonh. Thurnheuſeri, rerum metall. maxime gnari adeoque præ aliis commendandi. Cloſii, Scriptoris Galli, paulo ante jam facta eſt mentio. 10

Poſſent hic multa de puteis, de ſitu fontium, de æſtibus fontium, de proprietatibus quibusdam aquarum, quatenus illæ corpori humano proſint, vel obſint, de ſignis aquæ latentis, de miraculoſis quibusdam & ſingularibus fontium proprietatibus, quarum multæ fabuloſæ ſunt, de fontibus & aquis tempeſtuoſis, de fluminum curſu, & ſimilibus, dici, de quibus omnibus legi velim Honorat. Fabri, qui ſingulari brevitate complexus eſt omnia. De aquis tempeſtuoſis videatur Kircherus *in Mundo ſubterraneo.* De Thermis multa etiam hic dici poſſent. De iis ſcripſit integrum librum Andr. Baccius, & de ſpecialibus nonnullis varii Autores egere, qui legi poſſunt omnes & examinari. Bernh. Varenius quoque admodum diligens fuit in aquarum mineralium ſpeciebus & proprietatibus enarrandis *Geogr. Generalis c. 17. toto, poſtquam c. 16. & 15.* multis de fluviis, lacubus, ſtagnis & paludibus, egerat. Multa is, in *Geographia* hac *Generali*, de terris ac maribus plene atque eleganter tradidit. Optandumque eſſet, ut ſimili labore Geographiam ſpecialem potuiſſet perſequi. Sed morte immatura præventus perficere opus inſtitutum non potuit. Thermarum ortum aliqui tribuunt ignibus ſubterraneis; ſed rectior eſſe videtur ſententia Johannis Mayowii, qui Jordanum, popularem ſuum, ſequutus, Thermarum incaleſcentiam a fermentatione, in terræ viſceribus alicubi excitata, provenire exiſtimat, ita ſc. ut particulæ aëreæ, una cum aquis pluvialibus (cum quibus illæ magna copia miſcentur), in altam tellurem deſcendentes, ibidem mineræ ſalino-ſulphureæ occurrentes, æſtum admodum intenſum in eadem excitent, & demum aquarum ſcaturigines, e minera, eo modo exæſtuante, profluentes, thermas conſtituant. Vide *Tractatum* ejus *de Sale-nitro, cap. 15.* ubi de Thermis Bathonienſibus agit. 11

CAP. XXI.

DE TERRA.

§. 1. *Terra, imo Sabulum quoque, non eſt Elementum, ſed corpus Compoſitum. Cinis reſiduus pars ejus eſt purior, & maxime Elementaris.* 2. *Terram & cineres omnino in aquam poſſe abire, darique liquorem omnia in hanc reſolventem, contra J. Bapt. Helmontium, & alios, aquam rerum omnium materiam ſtatuentes, negatur.* 3. *Mathematicæ affectiones Terræ recenſentur, & pro motu terræ Copernicano, contra quietis ejus Patronos, nonnulla congeruntur.* 4. *Joſ. Ant. Gonzalezii opinio de duplici terra.* 5. *Terræ vis magnetica & variatio quoad Climata. Speluncæ ſubterraneæ. Fabulæ de terra Septentrionali, de qua Diſſ. promittitur.* 6. *Variæ terrarum ſpecies, ceſpites, Porcellanæ Chinenſes e terra Cretacea confectæ.* 7. *Terræ cultura. De illa conſulendi Scriptores Geoponici veteres & Joh. Evelinus. Joſ. Lucatelli nova Machina, ſimul arans & ſeminans.* 8. *E guſtu & odore terræ loca a nonnullis, ubi degebant, explorata.*

1 Accedimus ad TERRAM, quam quartum Elementum faciunt. Quomodo vero comparata eſſe illa debeat, ut Elementum nobis conficiat, certe tam eſt ambiguum, ut oſtendi illud facile non poſſit; quod enim nos terræ nomine ſalutamus, tantum abeſt, ut elementum ſit, ut ipſum potius elementatum & compoſitum. Nulla enim eſt terræ ſpecies inter omnes illas, quam ſimplicis corporis titulo honorare poſſimus, niſi quis forte ſabulum Elementum terræ nobis exprimere putet. Ajunt enim, eo puriorem eſſe terram, quo propior centro ſit, exteriorem vero hanc cruſtam eſſe metallis ſuccisque mineralium permiſtam, unde variæ ejus proprietates oriantur, quo profundius vero foſſores terram ſcrutentur, eo plus ſabuli illos invenire. Quod ego univerſaliter verum eſſe non exiſtimo, neque enim, quod uno forte in loco obſervatum eſt, perpetuam nobis regulam facit. Crediderim enim ego, plus metallici ineſſe terræ, quo magis ad centrum terræ accedimus. Quicquid vero ſcil. eſto, ſabulum illic reperiri, falluntur illi, qui id pro terreo Elemento accipiunt. Sabulum enim eſt corpus aliquod compoſitum, habetque in ſe materiam lapideam, quale ſabulum, utut in minutiſſimas partes ſit conciſum, non tamen corporis ſimplicis nomine poteſt ſalutari. Quod ſi aliquod tale corpus datur, ut certe dari debet, ſubſtantia quædam prima arida, nunquam forte id oculis exhiberi poteſt, niſi quis cineres, poſt calcinationem fortem & validam reſiduos, hoc nomine appellare velit. Quanquam & hic aliqui erunt, qui cinerem productum aliquod ignis potius, quam corpus naturale, habebunt, quibus tamen ego non accedo. Ineſſe enim revera tales particulas corporibus, nec ab igne produci, manifeſtis ſane rationibus deprehendere poſſumus. Ignis enim nihil novi producit, ſed ſeparat tantum corpuſcula heterogenea, varie inter ſe miſta, reſiduo illo, in quod imperium ſuum exercere non poteſt, quod vel cinerem, vel ſalem fixum, appellare

poſſu-

possumus. Alius terram appellaret elementarem illam; dari enim terra pura debet, quia datur impura. Si cespites bituminosos quis combusserit, cineres remanent, antea terra erat impura, particulis sulphureis plena; illæ, ubi per ignem deflagrarunt, illud, quod aridum est, remanet, igne insuperabile. Terram enim puram non esse inflammabilem volunt Physici, non esse exhalabilem, non posse comprimi, non posse liquari, qualia omnia dici possunt de cineribus residuis. Certe terræ puræ elementaris ideam non alia notione concepere. Sed illa nunc missa faciamus. De reliquis, quæ ad terram, quatenus Elementum est, spectant, videatur Honoratus Fabri, *Tom. 2. Tr. 5. lib. 2.* ubi de punctis minimis terræ, aliisque proprietatibus, prolixe agit.

2 Qui terram ex Elementorum ordine eliminant, quod ii faciunt, qui aquam omnium rerum principium ponunt, ut inter veteres Thales, inter recentiores Helmontius & alii, ii inepto argumento utuntur: putant enim, quoniam terra & cineres in aquam tandem abeant, terram pro Elemento non habendam esse, sed potius aquam. In quo tamen eos falli existimo. Falsa enim hypothesi nituntur, quasi cineres & terra quævis in aquas abeant reali immutatione; quanquam enim dispergi possint minima eorum per substantiam aquæ, tamen dicendum non est, mutari particulas illas in aquam. Quo magis mirum mihi videtur, posse dari menstruum aliquod universale, quod omnia in aquam insipidam vertat & solvat, cum naturæ ipsi repugnet, tale quid dari. In tanta enim diversitate structuræ partium in corporibus naturalibus (aliter enim vegetabilia, aliter mineralia, aliter animalia, & hic iterum aliæ species aliter texturam suam sortiuntur), unum dari posse liquorem, omnibus corporibus solvendis aptum, res monstro similis videtur, nisi forte dicere velimus, esse aliquod quasi gluten universale in omnium corporum particulis, quod liquoris hujus affusione solvatur, residuis ceteris portionibus. Sed iidem ajunt, omnia abire in aquam, quod magis mirum videtur, & sibi ipsi contrariantur hujus liquoris Patroni. Helmontius enim alicubi nihil remanere dicit, alicubi fæces aliquas remanere ait. Sed iis tandem fæcibus quid fiet? E. illæ generali hujus liquoris imperio non continebuntur. Ego mera hæc sophismata habeo, vel ad ostentandam doctrinam, vel ad suspicionem secretorum artificiorum fovendam, inventa. Nunquam enim vel fando accepimus, aliquem oculis suis vidisse experimentum, quod tamen de aliis dicere possumus.

3 Terra, quatenus globum cum aqua efficit, Mathematicæ considerationis est, & tum affectiones ejus a Mathematicis excutiuntur, quibus nos non immorabimur: sunt enim extra institutum nostrum, quanquam aliquatenus eæ etiam pertineant ad Physicam considerationem. Disquiri potest de Telluris figura in universum, de loco telluris in mundi Systemate, de dimensione & magnitudine telluris, de substantia ejus & constitutione, de motu telluris, de quibus singulis magno studio egit Bernh. Varenius, qui Mathematicis Physica miscet. Quod Terræ motum spectat, is magno conatu olim defensus est, & Nicol. Copernico reductus, postquam per tot secula sententia illa quasi obdormiverat. Est tamen illa verosimillima, iisque rationibus fun-

fundatur, quæ pene demonſtrandi aliquam vim habent. Honoratus Fabri, præter Eccleſiaſticam autoritatem, vix aliquid opponere novit huic ſententiæ, quæ olim maximis etiam Mathematicis obſtitit, ne ex animi ſententia loquerentur, multis etiam periculoſa fuit. De motu ipſo, ejusque varietate, in vulgaribus etiam compendiis Phyſicis legitur. Triplex illius motus ſtatuitur: 1. diurnus, 2. annuus, 3. inclinationis, a Copernico. Singulorum motuum rationes explicate propoſuit Petrus Gaſſendus *Inſtitutionum Aſtronomic. lib. 3. c. 1. & 2.* Ex quo in Phyſicam ſuam excerpſit illa Fridem. Bechmannus. Rationes, tam pro motu, quam pro quiete terræ, variæ a variis afferuntur, de quibus ſingulis agere nos hic non poſſumus. Quæ pro quiete terræ a ſenſu afferuntur argumenta, ridicula ſunt & inepta. Ad ſcripturæ teſtimonia reſpondet Dan. Lipſtorpius *in Copernico ſuo Redivivo*, qui hanc litem reaſſumſit, & argumenta inter ſe contulit. Aliqua pro quiete terræ congeſſit Henr. Kippingius *lib. 4. c. 7. Inſtit. Phyſic.* ſed nullius momenti. Motum terræ diurnum, ante aliquot annos, Franc. Travaginus (Italus), e quibusdam obſervationibus, a ſe factis, in terræ motu Raguſiano, demonſtrare voluit, de quo, capite de terræ motu, agemus. Robertus Hookius non ita pridem aliam motus terræ probandi rationem inſtituit ex obſervationibus quibusdam parallaxeos, de quibus legi ipſe Autor poteſt, *in Conamine ſuo,* Latine anno 1679. *in 4to* Lipſiæ recuſo. Terræ editiora montes vocantur, de quibus Varenius videri poteſt.

4 An terra iſta, quam calcamus, eadem ſit cum antediluviana, video dubitare autorem quendam Hiſpanum, Joſephum Antonium Gonzalez de Salas, *in Diſſertatione paradoxa de duplici viventium terra,* Amſt. A. 1650. *in 4to* edita, quam ipſe *mirabilem* appellat. Putat enim, terram antediluvianam, vel plane aliam eſſe ab hac noſtra, vel ſaltem novam eſſe ſuperficiem, quæ ante diluvium non erat. Argumenta ejus excuſſit J. Henr. Heideggerus *in hiſtoria Patriarcharum, Exerc. de diluvio.* Micrælius *de Præadamitis p. 70.* ita de eo judicat: *Gonzalez de Salas, hanc ſuam opinionem jactat, tanquam novum repertum, cum noſtris Eccleſiis, ſi nonnulla excipias, in quibus ſua ſibi habeat, hæc ipſa ſententia jam a Luthero ſit probata in Gen. c. 2.* De Terra & Terreſtrium corporum textura, de diverſis corporum terræ ſtratis, de productione montium, ſimilibusque, ſubtiliter admodum diſſerit Nic. Steno *de ſolido intra ſolidum naturaliter contento.*

5 Inter affectiones, quæ terræ competunt, ut globo alicui, eſt verticitas, ſive vis ad polos converſiva, vel vis magnetica. Nihil enim aliud terram, quam magnetem magnum, eſſe, dudum demonſtrare laboravit Guilh. Gilbertus in ſuo *de Magnete* libro, ut taceam aliorum experimenta. Ratione ſitus ad plagas cœli, prout ſc. pars aliqua terræ ſoli, vel magis, vel minus, vicina eſt, variæ ſunt terræ affectiones, ipſe quoque aër & effluvia, e terra emanantia, variationes ſuas ſortiuntur. Quicquid itaque variationis in terra obſervari poteſt ratione climatum, huc pertinet, cui fini inſtituuntur obſervationes in variis orbis locis, ac methodus ejus rei paſſim præſcribitur *in Societat. Regiæ hiſtoria.* Qui Itineraria curioſiora ſcripſere, non etiam ſunt ſpernendi, e quibus Monconiſianum ceteris præſtat. Pertinet etiam huc conſideratio

tio

tio locorum ſubterraneorum, cryptarum, ſpecuum, inter quas referri debet ſpecus Baumanniana, de qua M. Henr. Eckſtormius librum ſcripſit, & D. Joh. Dan. Major alium pollicetur. Vid. & Kirch. *in Mundo ſubterraneo*, ubi plurium talium cryptarum meminit. De conſtitutione metalli-fodinarum & venarum, per quas ducuntur metalla, operæ pretium eſt accuratiorem notitiam habere. Vid. Steno, *in libro citato*, prolixe omnes illas terræ facies examinans. Aliqua ſunt terræ Septentrionali propria, aliqua Auſtrali. *De ſeptentrionali terra* mirificæ ſunt multorum fabulæ, de quibus aliquando *peculiari Diſſertatione* agam. *n*) Volunt Septentrionem primum eſſe creatum, inde ignem oriturum, qui mundum deſtruet, ibi appariturum Chriſtum in judicio, ſub ipſo polo, vel circiter, eſſe paradiſum, magnam illic eſſe auri copiam, ſedem eſſe illic ignis infernalis, habitari a Dæmonibus, in terram deturbatis.

6 Dicenda etiam hic quædam eſſent de variis terræ ſpeciebus. variæ enim illæ ſunt, ſed earum diſtinctio in vulgaribus etiam Phyſices Compendiis ſolet haberi, ubi de mineralibus agunt. Nemo diligentius omnes congeſſit Ferrante Imperato, *in Hiſtoria ſua Naturali.* Varia etiam dici poſſent de uſibus talium terrarum, qui ſunt, vel Medici, vel Oeconomici. De ceſpitibus bituminoſis, (Torff,) Mariſcis antiquitus appellatis, vid. Barth. *in Adverſ. 2215.* Martinus Schokius, Vir diligentiſſimus, doctiſſimus, & multæ lectionis, (ſed cujus pleraque cura extemporali ſunt ſcripta) integro libro egit de hoc argumento, Groningæ anno 1658. in 12. excuſo, ubi multa curioſa, tam Phyſica, quam Oeconomica, continentur. Gallicum de iisdem ceſpitibus Tractatum Car. Patinus edidit Pariſ. A. 1663. in 4to. Porcellanæ Chinenſium ex terra ſingulari cretacea vel alba, per vitrificationem, conficiuntur, & falſa eſt opinio eorum, qui ex excrementis humanis, vel oſſibus, aut alia materia, fieri putarunt. Modum parandi porcellanas tradunt Kircherus *in China Illuſtr.* & Joh. Neuhoffius *in Itinerario Chinenſi.*

Add. Salmuth *Tom. 2. Rer. mem. ad Panciroll. lib. 2.* & Andr. Müllerus *in Cathaja pag. 76.*

7 Poteſt etiam terra conſiderari, ut vegetationis & agriculturæ ſubjectum, &, ratione ejus, variis ſignis & qualitatibus, ejus vel bonitas, vel ineptitudo, cognoſcitur, de quibus prolixe agunt *Geoponici Auctores* veteres, quorum accuratior editio optanda eſſet, quam moliri dicuntur Angli. In Gudiana Bibliotheca Exemplar eſt collatum cum MSS. Codicibus, quod integras periodos habet, quæ in vulgatis Editionibus non reperiuntur. Jungendi ſunt illis Latini Auctores, Columella, Varro, Palladius, & ſi qui forte e Recentioribus hoc argumentum tractant. Superiori anno in

n) Ejusdem cum Diſſert. a Morhofio promiſſa, ſed non abſoluta, Argumenti Tractatum Phyſico-Hiſtoricum, ſub *Boreæ* Titulo edendum, expectari nunc a ſe jubet D. Otto Sperlingius Jun. Auguſtiſſimi Regis Daniæ Conſiliarius. VII. ejus Capitum argumenta V. *in Novis Literariis Lubecenſibus, M. Majo A. 1703. p. 113.*

in Anglia prodiit lingua Anglica Joh. Evelini *Discursus Philosophicus de Terra, quatenus refertur ad vegetationem & propagationem plantarum,* quo de omnis generis stercorationibus agitur. Inventa quoque, ut hoc obiter moneam, est nova quædam machina, quæ simul arare, serere & sulcos componere possit, Londinique in Collegio Greshamiensi asservatur. Ejus descriptio habetur in ejusdem Joh. Evelini literis, quæ habentur *in Actis Angl. p. 1056. & seqq.* Ejus instrumenti Inventor est Eques Hispanus, Don Joseph Lucatello.

8 Ceterum de terræ variis qualitatibus, quæ illi ex permistione heterogeneorum corporum insunt, multa dici possunt, quibus specialibus non immorabimur. Id saltem, quod memorabile videri potest, hic notari velim, fuisse homines, qui gustu distinguere terras potuerint, & odore, atque ex iis certo prædicere, quo in loco versarentur. Vid. *Dissertationem* nostram *de paradoxis Sensuum, c.* 4. ed. Kil. A. 1676.

CAP. XXII.

DE USU PRIMORUM CORPORUM SEU ELEMENTORUM.

§. 1. *Accommodatio Elementorum ad usus humanos, per mutuam applicationem.* 2. *Aëris Exercitatio. Artificium Aëronauticum. Franc. Lanæ, J. Chr. Sturmii, Honor. Fabri, Rog. Baconis, Magni Pegelii circa illud Experimenta & consilia, & judicium de praxi ejus periculosa. Pegelii Consilium de conclavi Medico, vario aëre replendo.* 3. *Aquæ usus Mechanicus. Scriptores Hydraulici. Statuæ sonantes, aliaque Instrumenta Musica, aqua animata. Scriptores de Artificio liquores varios evomendi, artibusque Natatoria & Urinatoria.* 4. *Terræ usus non tam multiplex, ac aëris & aquæ.* 5. *Ignis usus ingens, inprimis in Chymia, cujus laudes decantantur. Artificia veterum Chymicorum, ignis ope parata, præsertim Lampades sepulchrales perpetuæ, in quarum caussam inquiritur. Phosphori Modernorum (Chr. Ad. Balduini, Joh. Kunckelii, &c.) Artificiales, & Scriptores de iis.*

1 Quoniam in hoc globo terreo habitamus, & circumposita habemus varia illa corporum naturalium genera, inque iis quotidie mutua actione passioneque multa fieri videmus, in eo quoque laborare nos debemus, ut & nos, applicatione mutua corporum, usum vitæ civilis perficiamus, sive id per principia Mechanica, sive per naturalia, efficiatur. Primum itaque ad massas corporum universales respiciamus, aërem, aquam & terram, quæ tria corpora varia ratione usibus nostris accommodari possunt.

2 Quod aërem primo attinet, de ejus quibusdam utilitatibus jam supra aliqua diximus. Nunc, ut de quibusdam specialibus dicamus, id inprimis consideratione dignum est, quod aër extrahi possit certis quibusdam spatiis, & beneficio hujus vacuita-

cuitatis multæ mirabiles operationes fieri. Multa dependent ex gravitate & levitate aëris, quæ ſi exacte ſcirentur, mirabiles poſſent ex iis effectus produci. Huic certe principio Franc. Lana ſuperſtruit illam inventionem artificii Aëronautici, de quo ſupra pluribus egimus: nunc autem addimus, idem fuiſſe artificium examinatum a Joh. Chriſtophoro Sturmio, *Colleg. Curioſ. Tentam.* 10. qui hujus rei poſſibilitatem aliquam agnoſcere videtur, alioque quodam experimento illo ſubvenit. Quod enim Franc. Lana in aëre experiri voluit, id ille in aqua tentavit, eoque modo naviculam formavit e plumbo tantæ gravitatis, ut mergeretur in aqua, huic naviculæ, per funiculum duplicem, æquali longitudine propendentem, ſphæras vitreas connexuit, aëre quidem plenas, ſed aqua vacuas, a quibus Sphæris pendula navicula libere intra aquam natavit. Hujus rei rationem ex eo deducit, quod utriusque ſphærulæ vitreæ tota ſubſtantia nobiliter eſſet levior ea aquæ mole, quæ ſingulas adimpleret, unde abſente aqua, & ſphærularum cavo ab aëre occupato, totum compoſitum e vitro & aëre, intus concluſo, levius fuit aqua, atque ideo neceſſario ſupra aquam natavit. Cum jam ſimili ratione talem navem aëream commentus fuerit Lana, putat, non impoſſibile eſſe, ut res illa procedat, modo ſphæræ illæ ita comparari poſſint, ut aër illis extrahatur. Honoratus Fabri, *Phyſices Tract. 1. Lib. 2. propoſ. 246.* per tubos amplos, aëre copioſo & compreſſo refertos, obtineri poſſe ſperat, quod Lana per evacuatos globos confectum vult. Is, occaſione illa, qua tradit, modum parandi jacula, quæ ſurſum inſtar pyriorum miſſilium ferantur, non ſulphureo pulvere, ſed aëre compreſſo fœta, inter varia alia artificia, tandem ſubjungit: *Ut autem aliquid mirabilius addam, poteſt eſſe tanta vis aëris, intra tubum majorem compreſſi, ut magnum pondus, tubo conjunctum, ſecum attollat. Hinc, ſi affigatur paulo major clavus & ſedes penſilis, in qua homo ſedeat, cum clavum ipſum ad libitum regere, & quoquo verſum torquere poſſit, ſedens impune volabit per aërem, &, quod majus eſt, aëra rurſum, intruſo Embolo, opera organi mechanici, comprimere poſſet, dum ſc. prioris impetus vi ſurſum ferretur. Hinc diu per multas horas per medium aëra ambulabit, quo nihil fere mirabilius eſſe poteſt.* Hæc Honor. Fabri ita proponit, ut invidere videatur, ſi parabile eſſet tantum arcanum: non enim explicate innuit, quomodo machina talis conſtrui poſſit. Rogero Bacono, homini ad miraculum in Phyſicis & Mathematicis perito, in *Epiſtola* illa *de operibus ſecretis artis & naturæ, atque nullitate Magiæ,* ſimile aliquod inſtrumentum indicatum fuit, ſed quod in artificiali aliquo motu fundatum eſt: *Poſſunt*, inquit, *fieri inſtrumenta volandi, ut homo ſedens in medio inſtrumenti revolvens aliquod ingenium (machinam) quo alæ artificialiter compoſitæ aërem verberent, ad modum avis volantis.* Plura illic habentur ab illo indicata artificia, ab uſu aëris provenientia. In his tamen aliquid moliri admodum grave eſt. Nam, ubi nullus rei ſucceſſus eſt, Inventor pro gloria reportabit riſum & contemtum. Excidere autem ille fine ſuo poteſt, ſi vel minima aliqua circumſtantia rem vitiaverit, imo praxis ipſa difficultates oſtendet, de quibus non cogitatum eſt, cum ſpeculationi indulgeremus. Quare & Honor. Fabri monitum ſuæ propoſitioni addit, ſe, licet theoretice loquendo hæc veriſſima ſint, nemini auctorem eſſe velle, ut peri-

culum faciat, & veniat aliquando ad praxin. Varii ſunt alii uſus aëris in organis pneumaticis, ſtatuis loquentibus, in ſonorum directione, de quibus ſingulis dicere non poſſumus. Videantur multa de iis in Sam. Reyheri *Diſſertatione de aëre.* Unicum adhuc meminiſſe operæ pretium eſt, de conclavi aliquo parando, quod repleri poſſet, quo velis, aëre, fumo, halitibus juvenum vigentium, variis item liquorum, certis morbis medentium, odoribus, ut peregrini aëris nihil accedat, quibus corpus ægrum, dum reſpiratione perpetua quaſi in ſpirituum ſuorum familiam adoptat ſalutares odores, ſanitati reſtituatur. Propoſuit illud Magnus Pegelius *in Theſaur. rer. ſelect. p. 108.* qui & *p. 123.* cujusdam navigii aërei meminit.

3 Aquæ uſus, tum mechanicus, tum naturalis, multiplex eſt. De naturali uſu non erimus hic ſolliciti. Quod Mechanicum attinet, varius ille eſt, pro ratione aquæ, vel compreſſæ vel attenuatæ, unde mirabiles operationes poſſunt in natura fieri. Eſt vero huic uſui dicata peculiaris ars hydraulica, quam hodie magnopere excultam habemus. Caſpar Schottus ſingulari libro potiſſima artificia collegit. Legi etiam poſſunt Rob. Boylii *Paradoxa Hydroſtatica.* Statuæ ſonantes antiquitus etiam factæ ſunt, mediante aqua, & docet Kircherus, *in arte ſua Muſica*, talem ſtatuam conficere, quæ ad ſolis ortum incipiat cantillare, veteri illi Memnoniæ ſimilis. Fabricarunt etiam veteres alia inſtrumenta muſica, aqua, quemadmodum noſtra aëre, animata. Talis organi meminere Vitruvius & Hero, e quibus, ſecundum illorum mentem, Syſtema hoc deſcripſit Iſaacus Voſſius *in libro de poëmatum cantu & viribus rhythmi p. 100.* quod apud illum prolixe explicatum videatur. Magnifice ſane illud deprædicat Voſſius, illudque Organis aëreis longe præſtantius eſſe contendit. Artificium hydraulicum eſt forte & illud, quo quis, epota prius aqua, omnis generis vina & liquores potuit evomere, de quo, ſi recte memini, aliqua prodidit Scottus *in Joco-ſeriis artis & naturæ.* Simile tamen huic videtur fuiſſe illud, quod Magnus Pegelius *pag. 125. Theſauri ſui præpoſuit;* ex eodem certe principio deductum. Pertinet & huc ars Natatoria & Urinatoria, cujus ſingularia notare accurate conveniret. Etmundus Digbæus *de arte natandi & urinandi* librum ſcripſiſſe dicitur, ſed nunquam mihi videre hunc licuit. Ericius Puteanus etiam *de natatu* ſcripſit teſte Craſſo *in Elog. hom. literatorum, P. I. p. 328.* Sed & illum nunquam vidi, & fortaſſis ille, quæ artem ipſam ſpectant, non attigit. De Thermis per artem faciendis paſſim tradunt recentiores Scriptores.

4 Quod Terram ſpectat, quantus ejus uſus ſit, ſatis in propatulo eſt, inprimis in iis, in quibus ratione ponderis operationes inſtituendæ ſunt. Non tamen tam variis uſibus illa patet, quam aër, vel aqua, corpora ſubtiliora, quæ fluore ſuo omnes in partes verſari poſſunt, & eam ob cauſam multis mechanicis operationibus occaſionem dare.

5 Quod Ignem attinet, ejus uſus tantus eſt in natura, ut major eſſe non poſſit. Ille promus condus eſt omnium Secretorum, ille ſolvit corpora & componit, ne quid

dicam

dicam de vulgaribus usibus. Tota Chymia, cum omni apparatu suo, ad illum pertinet, qua arte divinius & præstantius nihil excogitatum est: illa enim quasi imitari opera Dei & naturæ videtur, *destruit, ædificat, mutat quadrata rotundis*, fingit & refingit omnia. Ignium variæ origines & formæ, & modi producendi tam varii sunt & multi, ut magno volumine quis non satis explicet. Utinam Rob. Boylii haberemus eo de argumento scriptum, quod flammis periit, multa ab illo doceremur. Antiquis accuratiorem fuisse ignium cognitionem, historiæ demonstrant, multa enim admiranda secretorum ignium cognitione efficère potuerunt, quæ nos imitari non possumus; quod manifestum argumentum est, plus illos operationibus practicis chymicis dedisse, quam nos forte credimus. Imo lampades illæ ardentes & lucentes, in sepulchris repertæ, testari ea de re possunt, de quibus varie a nonnullis disseritur, nemo autem inter illos expromere veram eorum ignium rationem potuit. Videantur omnes sententiæ congestæ apud Sorellum in sua *scientia Universali*, *Tom. 3. pag. 68.* Hermolaus Barbarus certe inter secreta chymica eos ignes retulit, & ex auro paratum fuisse liquorem oleosum existimat, qui potuerit intra vitrum conclusus & incensus ardere & lucere, admisso autem aëre statim extinctus fuerit, quod quidem temere dici non potest. Vid. Claudii Guichardi discursus in libro suo, Gallice scripto, *de Ritibus funeralibus Græcorum & Romanorum*, de his lampadibus sepulchralibus & subterraneis. Non crediderim ego, quod aliqui putant, illusum fuisse illis phasmate aliquo; nam certe constans est multorum de ea re traditio. Chymicæ arti adscribendum certe est tale artificium, quanquam non æque in auro illud quærendum crediderim. Plura sunt fortassis naturæ subjecta, quæ, debito modo præparata, lucem spargere possunt. Suntque variorum super hac re cogitationes, quibus tamen omnibus nihil certi inest, nisi quod nuper admodum ab artificibus quibusdam productum in lucem fuerit per artem chymicam tale aliquod naturæ phænomenon, quod possibilitatem talium ignium ostendat. Materia haud dubie nitrum est, e quo præparari possunt, quæ lucida sunt, quanquam non adeo clare & distincte. Qua in sententia confirmor a Joh. Mayovio, qui lucem omnem particulis suis nitro-aëreis adscribere non veretur. Et quidem Chr. Ad. Balduinus Phosphorum Hermeticum produxit, sive magnetem aliquem luminarem, præparatum aliquod chymicum, quod ex aëre illuminato lumen suum mutuatur. Nuperrime autem alia quædam materia præparata per artem est, quæ, illita corpori, illud in tenebris radiare facit. Est & alia materia inventa, quæ, vitro hermetice sigillato inclusa, per vices & intervalla lumen emittit, quæ propterea Phosphori fulgurantis nomine salutatur. Experimentum hoc ostendit Electori Brandenburgensi Daniel Craftig, cujus notitiam dedit Joh. Sig. Elsholtzius in schediasmate quodam *de Phosphoris quatuor.* Ejus vero inventorem Joh. Kunckelium, Sereniss. Sax. Electori a laboribus Chymicis, laudat Georg. Casp. Kirchmaierus in sua *Noctiluca constante*, in qua hujus inventi occasione, multa alia de perennibus lucernis affert.

CAP. XXIII.

DE METEORIS AEREIS, PRÆCIPUE DE VENTIS.

§. 1. *Meteororum nomen inadæquatum est, & terræ motibus perperam tribuitur.* 2. *Meteororum aëreorum origo, extra aërem, a sole & ignibus subterraneis. Fossilium & Chymiæ cognitio ad tractationem de iis necessaria. J. Bapt. Hamelii Tr. de utrisque laudatur.* 3. *De ventis legendæ Verulamii (ob merita simul in scientiam naturalem commendati)* Historia Ventorum, *& Hon. Fabri de iisdem Tractatio.* 4. *Pila Æolia ventorum generationem adumbrat. Aqua subterranea præsentiæ illorum Index.* 5. *Ventorum variæ divisiones & affectiones. Directe Borealis, a nautis haud observatus, finem mundo, uti credunt, afferet. Angeli ventorum præsides, juxta Rob. Fluddium. Vortices aërei. Anemometri inventum. Car. Malapertii de ventis Poëma laudatur.*

1 Vidimus massas universales globi hujus, aërem, aquam & terram, prima illa corpora, quæ universim collecta habemus. Iis, qua talibus, quatenus sc. integræ corporum massæ sunt, suæ sunt quædam passiones, variis a caussis excitatæ, certæ sunt figurationes, debilesque misturæ. Unde phasmata nonnunquam aliqua apparent, motusque excitantur, quibus omnibus Meteororum nomen imponere placuit Aristoteli an adæquatum, an minus, (uti ipsi Honorato Fabri est visum, mixta imperfecta vocare illa malenti) nunc non disputo; facile enim in Terminis convenire possumus. Quanquam absurdum videatur, ea meteororum nomine vocare, quæ non supra, sed infra nos sunt, ut terræ motus, qui inter meteora tamen referuntur.

2 Nos primum de AËRIS METEORIS agemus: quanquam non ita distincta sit singulorum meteororum natura, ut ab uno simpliciter Elemento dependeant. Quæ enim in aëre fiunt, non ex solo aëre proveniunt, sed originem suam, partim ignibus subterraneis, partim exhalationibus maritimis adscribunt. Meteora itaque aërea potius a subjecto, in quo sentiuntur, vocanda sunt. Aër per se quietus esset, nisi lacesseretur, vel sole, vel ignibus subterraneis, qui iis in locis potentiores sunt, in quibus multæ sunt metallifodinæ. Ideoque in illis locis longe est frequentior apparitio cujuscunque generis meteororum, plura sunt illic fulgura, venti, dracones volantes, & similia, velut quædam producta naturalis officinæ chymicæ. Quare meteororum talium natura intelligi accurate non potest, nisi cognita fossilium & metallorum natura, & laboribus chymicis, qui circa ea institui solent. Natura enim, in magnis illis montium furnis, idem agit, quod artifex in suis. Quare recte fecit præstantissimus Vir, J. Bapt. du Hamel, Philosophus & diligentissimus, & acutissimus, qui meteororum & fossilium naturam conjunctim explicuit in suo *de*

meteoris & fossilibus libro, Parisf. in 4. edito, qui ad meteororum naturam probe pernoscendam adeo aptus est, ut nullus liber majorem lucem accendat.

Quod ad meteora aërea attinet, principem in illis locum tenet VENTUS, commotio aëris violenta, sensibus facile percepta, sed originis admodum obscuræ, nisi quantum conjecturis assequimur. Nemo in eum majori diligentia & sollicitudine, non tam inquisivit, quam inquirere docuit, ac Magnus BACO VERULAMIUS in sua *ventorum Historia*, quanquam tamen in multis historica suppeditet, quibus an secure satis credere possimus, non equidem dixerim. Fuit isti Viro vastum & capacissimum ingenium, quod credo universæ naturæ pervestigandæ suffecisse, nisi negotiis civilibus fuisset impeditus; eam tamen tradidit inquirendi methodum, ut multis ad inquirendum sit campus uberrimus patefactus. Unica illa *ventorum Historia* incredibilem ejus sagacitatem & diligentiam satis ostendit, ad cujus ductum infinita notari & observari possunt, ad hoc argumentum pertinentia. Non est nostri instituti, singula, quæ ad singulorum ventorum indolem pertinent, exponere, id enim tum a Verulamio, tum a Bernh. Varenio *in Geographia generali*, abunde præstitum est, quibus addatur Honor. Fabri *in Physices Tract. 6. lib. 4. integro*, ubi, quæ ad causas ventorum spectant, & proprietates eorum, dilucide exponit. Tota origo ventorum dependet a rarefactione, condensatione & compressione aëris, quæ generales causæ sunt, quibus occasio ab aliis corporibus suppeditatur. Nemo, quam Honor. Fabri, magis plana via procedit, minusque in hac doctrina extra viam rapitur. 3

Generationem ventorum ostendunt aliqui per machinam, fabris ac artificibus quibusdam haud ignotam, quam *pilam Æoliam* dicunt, estque globus æneus, undiquaque clausus, uno saltem patente foramine perexiguo. Hic ad ignem probe calesit, & immergitur frigidæ, ubi paulatim insugit nonnihil aquæ, deinde cum operatio institui debet, apponitur globus igni, ut calefiat modice, tunc aqua resoluta exhalat, fitque ventus, qui instar follis, per multas horas, ignem exsuscitare potest. Similiter & in natura fieri credibile est, aqua vel aëre, aut utraque simul, in angustias contrusis, & per exiguos hiatus exitum molientibus. Sane observatio illa, quæ reperitur *in Actis Anglicis p. 387. Edit. Lipf.* idem ostendit. Vicennali Experientia quis didicerat, quotiescunque deprehensa in fossione locorum subterraneorum aqua fuerit, nunquam fuisse destitutam aëre vel vento, aqua autem non inventa vix tantum aëris illis superfuisse, quantum ad respirationem & ventilationem candelæ ardentis sufficeret. Quando vero magna copia aquæ inventa fuerit, operariis de ea derivanda sollicitis, simul ac ad illum horizontis parallelismum perventum fuerit, ut aqua inceperit devolvi, inclusum aërem, seu ventum, in aqua stagnante fragore adeo horribli erupisse, ut crederes displodi tormentum, tantaque violentia, ut omnia secum abriperet, ipsas dissolvendo rupes, vel aliquam multum distantes. Ex qua observatione patet, aëri incluso & compresso magnam esse violentiam, qui, si per tenues vias montium exeat, durare in isto ventrosita- 4

tis statu eo usque potest, dum, e latere aëris compressi remisso, in æqualem statum ille se composuerit.

5 Venti quidam sunt ordinarii & perpetui, quidam periodici, quidam ad certos cœli cardines divisi, quidam ex imis terræ cavernis prorumpunt, quidam desuper irruunt, ut venti septentrionales. De quibus omnibus legantur Verulamius, Varenius, Honoratus Fabri, & Isaacus Vossius *in libro de motu marium & ventorum.* Id fortassis, ut superfluum aliquod, memorare possum, quod narrasse mihi nautas memini, nunquam se ventum directe septentrionalem invenisse, sed semper uno gradu, vel ad Orientem, vel ad Occidentem, inclinantem. Estque quædam illis persuasio, finem mundi futurum, cum ex septentrionis angulo spiret. Robertus Fluddius, ut in multis aliis, ita & in his, vel fanaticus, vel superstitiosus est. Nam Angelos, vel bonos, vel malos, facit ventorum præsides & diribitores. Illos scil. quasi in fortalitio collocat, ventos jaculantes in orbem; cum ventis veniunt omnia larvarum & morborum genera. Quod ad vertices illos aëreos attinet, qui Anglis *Spoul* dicuntur, eos nemo accuratius, iconibus etiam additis, descripsit quàm Joh. Mayow *in Tract. de Sale-nitro cap. 11.* Quantitas ventorum singulari instrumento mensurari potest, quod repræsentatur *in Actis Philosophicis Anglicis p. 358.* Ubi Iconismus ejus simul habetur; sed non est adeo accurate descriptum, ut satis ejus structura pateat. Si quis utile dulci miscere velit, is legat Caroli Malapertii poëma eruditum *de ventis, Lib. II.* constans, quod reperitur in poëmatibus Jesuitarum, uno volumine congestis, sive *Parnasso Poëtico Soc. Jesu,* Antwerpiæ A. 1616. in 12. excuso. In eo etiam simul Tempestas anni 1606. Belgica describitur. Plures de ventis Autores vid. in Isr. Spachii *Nomenclat. Philos. p. 624-626.* Quibus addi possunt Joh. Placentini & Christoph. Notnagelii *de ventis insolitis anni 1660. Dissertationes Physico-Mathematicæ.*

CAP. XXIV.

DE METEORIS IGNEIS.

§. 1. *Origo illorum e terra exhalationibus accensis.* 2. *Ignes fatui, lambentes, istisque similes, & incendia ab his improvisa.* 3. *Cometæ, juxta Aristotelem & Claramontium, sunt Meteora, juxta Anonymum mali genii, juxta Th. Bartholinum abscessus universi. Stan. Lubienicii & J. Ad. Osiandri scripta de iis.* 4. *Aristotelis, de fulguris per Antiperistasin accensione, sententia contra Honoratum Fabri defenditur.* 5. *Cartesius & Joh. Mayovius, fulgur & tonitru a nubium conglaciatarum lapsu derivantes, refutantur, veraque illorum origo e vaporibus sulphureonitrosis astruitur.* 6. *Vulgi circa illa superstitiones, una cum sententia Bodini, Helmontii & Lutheri, de Diabolo, illorum Autore, improbatæ. Miscellæ de iisdem, ac effectibus illorum, nec non lapidibus fulminaribus, Scriptoribusque hujus argumenti, observationes.* 7. *Scriptores de Meteoris in genere, præcipue igneis.*

METEO-

METEORA IGNEA, quæ ita vocantur, originem ſuam debent exhalationibus pinguibus, e terra elevatis, ſeu per vim ignium ſubterraneorum, ſeu per calorem Solis. Tales exhalationes æſtatis præſertim tempore admodum frequentes ſunt, &, cum accenduntur, vel a ſitu, vel a figura ſua peculiare aliquod nomen ſortiuntur, quanquam forte nihil inter ſe differant. 1

Exhalationes viſcoſæ, quæ non procul a terra incenduntur, ignes fatui ſolent appellari, Germanis Irrwiſche, de quibus mira fabulatur vulgus, quod ſc. inſequentes fugiant, fugientes inſequantur, in præcipitia deducant, quæ tamen magnam partem ſuperſtitioſa & fabuloſa ſunt. Et ſunt illi ignibus lambentibus quaſi ſimiles, quo nomine appellantur exhalationes corporum animalium accenſæ, ut fit nonnunquam in hominibus & equis, quanquam & his ſuperſtitio miſceatur. Sunt & multæ aliæ talium ignium ſpecies, in quibus operoſum eſſe non neceſſe eſt, cum eorum accenſio ſit fortuita, & pene non differant cauſis. Sulphureæ enim exhalationes, ubi paulo vehementius motæ ſunt, ſtatim flammam concipiunt, & hi ignes noctu magis, quam die, ſunt viſibiles, quod lumen majus minus obfuſcet, quanquam & in die æque deflagrare poſſint tales vapores. Unde videmus, quam parata ſit ſæpe incendiis cauſa, præcipue æſtatis tempore; ſæpe enim in aëre, ubi minime credas, aliquid talium exhalationum deliteſcit, ſæpe incurrunt illæ in alia corpora, unde mutuo tritu ignes educuntur. Novi, nocte ſerena, tempore æſtatis, incenſum fuiſſe fœni aggerem per vapores quosdam ſulphureos, noctu in aëre vagantes, & vicinas ex eo domos conflagraſſe. Scripſit Gallus aliquis Obſervationem *de incendiis, ex improviſo ortis*, quornm nulla manifeſta cauſa eſſet. Ejus in *noviſſimis Gall. Ephemeridibus* fit mentio. 2

Ariſtoteles Meteoris etiam *Cometas* accenſet, de quibus ſupra egimus. Is enim ſublunares omnes habuit Cometas, quod falſum tamen eſt; quanquam Scipio Claramontius, Mathematicus excellentiſſimus, Ariſtotelis partes tueri non veritus fuerit *in libro de Univerſo*, adverſus præſtantiſſimos Mathematicos, domeſticis pugnans principiis. Varias de Cometarum ortu ſententias congeſſit is, quem ſupra laudavi, Stanisl. Lubienitius *in Theatro Cometico*, omnia ad doctrinam Cometicam ſpectantia corradens. Malim ego legere Joh. Ad. Oſiandri *Diſſ.* brevem *de Stella Magorum*, in qua breviſſime omnes de Cometis ſententias recenſet. Non tamen abſunt hic ſuperſtitiones nonnullorum. Nam Anonymus aliquis, qui ſe *Mercurium Platonizantem o)* vocat, in libello, A. 1662. in 12. edito, cui tit. *Cometæ malus Genius*, demonſtrare vult, Cometas malos eſſe angelos, quemadmodum ſtellæ boni ſint angeli. Thom. Bartholinus, e ſchola Medica, naturam Cometarum explicuit ſatis quidem inge- 3

o) Sub *Mercurii Platonizantis* nomine delituit Mich. Praunius, J. U. D. Com. Pal. Cæſ. & Marchionis Durlaco-Badenſis Conſil. Aulicus, qui eandem *Diſſ. de Cometæ Malo Genio*, tum aliis Obſervationibus, tum judicio de Cometa Anni 1680. auctiorem, Nomine ſuo præfixo, Francof. An. 1682. in 12. curavit recudi.

ingeniose; Cometas enim comparat abscessibus ulcerum, *in Concilio Medico de Cometa,* Hafniæ A. 1665. edito, in quo tamen magis ingenio indulgere voluisse, quam veritati, videtur.

4 Inter omnia Meteora ignea omnium mirabilissimum est *Fulgur.* (de quo Lib. exstat Hier. Cardani) & *Tonitru*, in cujus causis explicandis, multæ sunt Philosophorum fluctuationes. Id quidem manifestum est, accendi aliquos vapores sulphureos, occultum vero, quomodo fiat iste impetus. Peripatetici volunt, accendi fulgur per aliquam Antiperistasin, quod Honor. Fabri rejicit, quanquam id suo tamen modo tolerari possit. Non simplicem hic accensionem esse, omnes circumstantiæ nos docent; illa enim celeritas & vibratio oculis apparens, illi mirabiles effectus, innuunt, explosionem aliquam esse cum ista occasione conjunctam. Quod quidem negat fieri posse Hon. Fabri, mihi autem non adeo absurdum videtur, qui existimo, in nubibus fieri posse separationem quandam partium, ita ut particulæ quædam sulphureæ, vel sulphureæ ac nitrosæ simul, uno aliquo loco junctim consistant, circumdatæ crassis quibusdam nubibus aqueis, quæ satis quidem molis circumponere possunt particulis inclusis, atque illas premere, ut non aliter hic teneantur, atque in tubo quodam metallico. Illæ ut accendantur, facile fieri potest; motu enim interno agitari possunt, vel extrinsecus advenire sulphureæ quædam exhalationes, massam illam particularum sulphureo-nitrosarum accendentes, quæ statim cum impetu disploduntur.

5 Joh. Mayow violentam quandam concussionem hujus flammæ causam agnoscit, sed tamen illam procedentem a nubium superiorum, condensatarum & conglaciatarum, lapsu. In quo ille Cartesium sequitur, qui hanc causam in tonitru assignavit. Simile illud, quod dat, plane mihi non exprimere fulguris naturam videtur; si silicum minutissimarum congeries immensa concussione adeo valide exagitaretur, ut ex particulis ejusdem innumeris, invicem allisis, ignis scintillulæ pene infinitæ excuterentur, ita flamma quædam levior, per totam silicum congeriem propagata, subito accenderentur. Ita existimat ille particulas nitro-aëreas, inter particulas aëreas disseminatas, ob violentam atmosphæræ concussionem, in motum talem concitari posse, qui ad lucem excitandam requiritur. Sed, ut verum fatear, in his speculationibus plus mihi subtilitatis, quam veritatis inesse videtur. Ex lapsu certe nubium tam insolitas operationes deducere, res mihi incredibilis videtur, qui illum lapsum nubium plane imaginarium esse existimo. Quanquam enim in nubibus congelari possunt aquæ, non sunt tamen illæ molis continuæ, sed per minutissimas partes sparsæ, & in aëre libratæ, unde cadere non possunt a se invicem avulsæ, quemadmodum corpora contigua, sed continua quadam inclinatione deorsum ferentur, sine aliquo strepitu notabili, unde non potest causa tonitrûs deduci prima (quanquam non negem, ad propagationem soni posse contribuere, multo minus fulgur, quod quomodo ex conglaciatorum corporum collisione oriri possit, nec sensibus, nec ratione, percipio. Videmus sane, & sentimus, aërem tempore tonitrûs calidum

dum ad ſqualorem usque, quod arguit certe, particulas eſſe ſulphureas in aëre. Videmus, ſpiritus nitri & tartari, in vitro miſtos, adeo exæſtuare, ut cum diſruptione vitri diſplodantur. Cur idem non fieri poteſt in vaporibus ejusdem naturæ, qui nihil aliud ſunt, quam ſpiritus ſulphurei & nitroſi rarefacti? quid prohibet, illos in unum locum compingi poſſe intra cavum aliquod nubis denſioris, cum ipſi tum gravitatem aëris ſatis ſentiamus? videmus ipſi, quod fulgura in terram ipſam penetrent, cum quibus tamen conjunctas eſſe non videmus nubes quasdam glaciales. Si vel ſenſus noſtros conſulamus, non aliter apprehendere poſſumus naturam fulguris & tonitrus, quam ut ſtatuamus, primum materiam aliquam ſulphureo-nitroſam explodi, ſecundo ab hac exploſione ſubitanea impetum primum fieri in nubes denſas, & in omnem, quaqua patet, aërem, per quem prima illa concuſſio, multiplicatis circulis, ut in omnibus ſonis fieri ſolet, propagatur. Hinc alliſio frequens eſt, & repercuſſio ſoni ad montes & ædificia editiora, quæ multiplicata repercusſio efficit nobis continuitatem iſtius ſoni. Ac fuit fortaſſis prima illa aëris ſub exploſione concuſſio non adeo valida, quæ dehinc ex repercuſſione ſonum tam formidabilem parit. Illuſtrat rem hanc experimentum a Varenio, *Geograph. Gen. lib. 1. p.385.* allatum, e Davidis Frœlichii obſervatione quadam, de Hungariæ monte Carpatho. Is, in ſummitate rupis editiſſimæ, quæ etiam Alpes vinceret altitudine, tranquillum plane & ſubtilem aërem offendit, ut ne pili quidem motum ſentiret, cum tamen in depreſſioribus montibus ventum vehementem expertus fuiſſet. Exploſit illic ſclopetum, quod non majorem ſonitum primum præ ſe tulit, quam ſi tigillum, vel bacillum, confregiſſet, poſt intervallum autem temporis murmur prolixum invaluit, inferioresque montis partes, convalles & ſylvas, opplevit. Deſcendendo intra convalles, cum iterum ſclopetum exoneraret, major & horribilior fragor, quam ex tormento capaciſſimo, ortus fuit, veritusque ille eſt, ne totus mons concuſſus ſecum corrueret, & duravit hic ſonus per ſemiquadrantem horæ, usque dum abſtruſiſſimas cavernas penetraſſet, ad quas aër undique multiplicatus reſiliit. Ex iſta obſervatione ſatis patet, ſonum illum in tonitru poſſe e non adeo forti exploſione oriri, & repercusſione tantum ita intendi. Non itaque confugiendum eſt ad imaginarios illos nubium lapſus, quos in tonitru fingit Carteſius, inductus analogia iſtius ſoni, quem nives, e ſummis montibus deciduæ efficiunt tonitrui ſimilem, e cujus tamen nivis lapſu nubium lapſum fingere non poſſumus.

Nullum eſt in tota natura phænomenon, quod magis attonitos reddat animos vulgi, in rerum cauſis indagandis ignari, multa quoque ſuperſtitionibus data ſunt. Quid in mentem venerit, neſcio, certe a ſuperſtitione parum abeſt, quod Diabolum faciat cauſam tonitrus, quod & Helmontius fecit. Bodinus tamen Dæmones elementares fingit, quibus, una cum Strozza, tonitrua, & meteora reliqua, adſcribit in ſuo *Theatro naturæ.* Etiam Lutherus, *in Comm. in Gen.* (ſi recte memini,) omnia Meteora, præter Iridem & Cometam, a Diabolo eſſe dicit. Eſt & nonnullorum ſuperſtitio, per incantationes ſagarum poſſe excitari tonitrua & grandines, aliasque tempeſtates, ad quas avertendas ſuperſtitio alia remedia invenit. Contra quam 6

hominum opinionem profanam insurgit S. Agobardus singulari quadam Dissertatiuncula, quæ reperitur inter opera ejus, a Stephano Baluzio edita, *Tom. I. p. 145*. Legi potest circa naturam fulminis Gvalth. Charletoni *Inquisitio Anatomico-Physica prima,* qua Anatomen pueri cœlo tacti instituit, Londini An. 1665. in 8vo edita, in qua multa curiosa. Solet & hic de lapidibus fulminaribus quæri, quales extare aliqui credunt, aliqui plane pro fabula habent. Sane Charletonus rem totam habet pro ficta, quæ si naturam ipsam considerare velimus, ejusque operandi methodum, non potuit generari in nubibus. Qui vulgo ostendi solent, e terra plerumque effodiuntur, unde suspicio est, radios fulminares, terram penetrantes, arenam, quam forte offendunt, in talem aliquam massam lapideam, per vitrificationem quandam, colliquare. Historica de fulmine multa videantur apud Vossium *lib. 3. de ortu & progressu Idololatriæ, c. 7.* De variis fulminum generibus, & mirabilibus operationibus, legatur prolixius is, quem laudavi, Charletonus, & Honor. Fabri *Tr. 6. lib. 5. prop. 4.* Videantur & variæ observationes *in Actis societatis Anglicæ p. 446.* de quadam fœmina, quæ tonitru audito, in choleram incidebat, perseverans in vomitu & profluvio ventris, quoad durabat tempestas. Nec indigna lectu est relatio de miris fulguris effectibus Stralsundiæ *ib. p. 2084.* Artificialia etiam fulmina, ex nitro & tartaro, arte excitari possunt Chymica. Tale est auri fulminantis Phænomenon, cujus per tartarum fit præparatio. Sed & absque tartaro hoc potest parari.

7 De reliquis Meteoris ignitis non attinet multa dicere. Illa enim ab aliis Physicis prolixe satis tractantur, & sunt eorum causæ satis manifestæ. Legi possunt, qui de Meteoris in universum scripserunt, Libertus Fromondus, &, qui illo longe accuratior est, Nicol. Cabæus, &, post illos omnes, J. Bapt. du Hamel *in loco superius citato.* De Meteororum causis Theod. Osius, *in Sylva sua novarum Opinionum,* (Francof. 1669. in 12.) *cap. 9.* more suo quædam philosophatur, quibus non est ut immoremur.

CAP. XXV.

DE IRIDE, AC RELIQVIS METEORIS EMPHATICIS.

§. 1. Iris, & colores ejus, e radiorum solarium refractione orti, considerationis sunt Opticæ. Scripta Joh. Marci Marci & Franc. Mariæ Grimaldi de ea commendantur. 2. Figura ejus circularis. Iris secundaria. Irides artificiales in aquæ guttis & prismate. 3. Parhelii, & reliqua Meteora emphatica.

1 Inter Meteora emphatica IRIS præcipuum locum tenet, pulcherrimum aëris phænomenon. Circa cujus considerationem tota doctrina Optica impendenda est, tota refractionum & reflexionum doctrina huc pertinet. Mirabilis enim illa radio-

radiorum ſolis in guttis ſingulis nubis rorantis refractio & reflexio omnem colorum familiam parit, nigredine & albedine excepta. Tota itaque hujus Phænomeni conſideratio videtur ad Opticam eſſe remittenda. Nam, cum ipſo intuitu Iridis colorum iſta generatio fiat per radiorum illas reflexiones, tota ad illam doctrinam pertinet. Quæ ſpeculationes tam ſunt ingenioſæ & multæ, ut integrorum librorum materiam quibusdam ſuppeditaverint. Præcipue magna induſtria ſingula ejus argumenti delineata ſunt a JOH. MARCO MARCI in libro Pragæ A. 1648. edito, cui titulus: *Thaumantias, ſe de arcu cœleſti;* ubi de Iridum poſitu, concentricitate, variis coloribus, variis apparitionibus, de Iridibus lunaribus, halonibus, ſimilibusque phænomenis, prolixe admodum agit, & pene omnem Opticæ doctrinam, omnem de natura lucis & colorum contemplationem, exhaurit. Poſt illum nuper FRANC. MARIA GRIMALDUS, in ſua *Phyſico-Matheſi de lumine, coloribus & iride*, Bononiæ A. 1665. in 4to edita, poſt præmiſſam generalem de luce tractationem, totum librum inſumit in explicatione iridis, velut cujusdam complementi totius hujus doctrinæ, quæ omnia, ſi hic enarrare vellemus ſpecialius, multum nobis temporis inſumendum eſſet.

2 Duo ſunt in Iride conſideranda: Circularis illa figura, colores, & ordo colorum. Figura illa circularis & arcuata nobis apparet, & quidem ſemicirculum æquans. Quod ſi quis eſſet in ſupremo aëre, & oculus inter ſolem & roridam nubem ſtatueretur, integrum orbem videret. Certum autem eſt, unicuique ſuam iridem videri. Iris etiam ſecundaria eſt, quando radii, infimo guttarum quadranti incidentes, poſt duas refractiones, & totidem reflexiones, ſub iisdem conjugationibus, ſub majore tamen elevationis angulo, emergunt, atque oculo incidunt. Igitur eosdem colores, ordine tamen inverſo, exhibent. Videatur quoque Honor. Fabri *tr. 3. Phyſic. lib. I. de coloribus, propoſ. 210. 207. 208. & tr. 6. lib. 4. prop. 12.* Ubi ſpeciales quasdam quæſtiones adducit & reſolvit, abſurdas autem quorundam opiniones de iride inverſa, & aliis, rejicit. Poſſunt iridis colores exprimi per artem hydraulicam, ubi eadem ratione in guttis ſingulis ſolis imago ſe conſpiciendam præbet, & colores iidem apparent. Eadem ratio vitri eſt, quod Priſma vocatur; prout enim illud varie vertitur & invertitur, colores variegati apparent, quorum productionem idem Honoratus Fabri locis laudatis docet.

3 Quod attinet alia *Meteora*, quæ EMPHATICA dici ſolent, qualia ſunt Parhelii, virgæ, corona ſeu halo, aurora Borealis, vorago vel hiatus, de iis omnibus non poſſunt adeo multa dici, quæ non jam pridem ſint ab aliis dicta. Et ſatis eorum natura patet, ſi naturam Iridis habeamus ſatis exploratam, aut reflexionum ac refractionum doctrinam ex Opticis probe teneamus. De Parheliis vide Obſervationes *in Actis Soc. Angl. p. 953. Edit. Angl. & p. 1065.* ubi ſchematiſmus etiam additur. Videatur quoque de his omnibus Honor. Fabri *Tr. 6. lib. 4. prop. 8. 9. 10. 11.*

CAP. XXVI.

DE IGNIBUS SUBTERRANEIS ET TERRÆ MOTU.

§. 1. *Ignium subterraneorum existentia & causæ diversæ. Scriptores varii de montium ignivomorum incendiis.* 2. *Terræ motuum causæ (quarum præcipua est ignis subterraneus), differentiæ, sonus mugitui similis, effectus & præsagia.* 3. *Franc. Travagini observationes de terræ motu Ragusiano, quibus motum terræ diurnum astruere conatur.*

1 Solent aliqui IGNES SUBTERRANEOS, quanquam improprie, ad Meteora revocare, uti & TERRÆ MOTUM, de quibus hoc loco nobis quædam dicenda sunt. Esse ignem subterraneum experientia testatur, passim enim ille grassatur per totum terrarum orbem, ut ex montibus ignivomis videre possumus, & ex integris quibusdam torrentibus igneis, quos nuper in Ætnæ incendio observatos fuisse, fama est. Sunt tales ignes subterranei vel casu aliquo accensi per ignem fodinæ alicui injectum, uti à pastoribus aliquando fodinis carbonum ignis admovetur, qui, semel accensus, cum pabulum nunquam deficiat, inextinctus deinde manet, & per intervalla, prout major minorque accedit ventilatio, vel increscit, vel decrescit, vel etiam fulminis afflatu ignis excitari potuit, vel ex aliqua collisione, aut effervescentia corporum, vel potuit ille ab initio mundi perdurasse. Id certum est, magna esse in terra ignium receptacula, quæ æstuaria vocat Kircherus in *Mundo subterraneo,* ubi nobis ea ad oculum depingit, quæ tamen ipse non viderat, nisi quantum vidit in Ætnæo illo incendio novissimo, illo scil. de quo Paulus Bocco, in libro, cui tit. *Recherches Curieuses*, magna diligentia egit. Vide & *Acta Soc. Angl. pag. 967. Ed. Angl.* De incendio Vesuviano scripsit Joh. Baptista Masculus, teste Crasso *in Elog. hom. Erud. P. I. p. 353.* & Antonius Santorellus, teste eod. *p. 295.* Vinc. Alsarii *Vesuvius Ardens*, Romæ anno 1632. Jul. Cæs. Braccini autem *Trattato dell' Incendio, fatto nel Vesuvio,* Neapoli eod. A. *in 4to* prodiit. Scripsit &, occasione incendii Vesuviani Petrus Castellus, Medicus Romanus, librum, cui tit. *Incendio del Monte Vesuvio,* Romæ Anno 1632. *in 4to* editum, de omnibus locis ardentibus, differentiis ignium eorum, signis, prognosticis, remediis. Scripsit & nuper THOMAS ITTIGIUS *Lucubrationes* aliquas *de Montium Incendiis* Lipsiæ anno 1671. *in 8vo* excusas, in quibus omnium terrarum montes ignivomos recenset, & quicquid ab Autoribus de iis traditum est, colligit, tam historiarum, quam causarum. Qui tamen, ut apparet, Castellum non legit, nimisque prolixus est in digressionibus & citationibus, parum interdum ad rem facientibus. Conferri quoque possunt Mart. Schokii *de Vesuvio ardente* Disputationes.

Ex

Ex incendiis ignium ſubterraneorum *terræ motus* oriri ſolet, quanquam non ex ſolis, nam ex aliis etiam cauſis terræ motus oriri poſſunt. Habent tamen & illæ pro cauſa remota, ſi non proxima, ignem ſubterraneum. Quando enim halitus comprimuntur uno in loco, quando venti in ſubterraneos ſpecus intruduntur, unde exitum invenire non poſſunt, quando aquæ cavernarum capacitatem occupant totam, poſtea rarefactæ exitum quærentes; id fieri tamen non poteſt absque ope ignis ſubterranei, absque quo ſi eſſet, omnia quieſcerent. Principi itaque huic cauſæ imputandus eſt terræ motus, ceteris quaſi ſecundariis. Scripſit aliquis homo militaris, Alex. Achilles Tr. germanicum von den Grund-Urſachen der Erdbebungen, in quo cauſam illorum vere ad ſpirituum mineralium mutuum inter ſe refert conflictum. Nam qui, cum Bodino, ad Genios motores confugiunt, citra neceſſitatem ſuperſtitioſi ſunt. Sunt & multæ aliæ ſuper hac re fabulæ, quibus non eſt, ut immoremur. Terræ motuum genera ſecundum cauſas differunt. Qui a ſolo igne excitantur, omnium ſunt validiſſimi, qui ab aqua aut halitu procedunt, eundem quidem ignem præſupponunt, ſed non tam potentem & copioſum, ideoque remiſſior in illis motus eſt. Aliqui terræ motus diſtinguunt ex varietate ipſius motus, cum vel terra tremit, vel diverſi terrarum tractus invicem arietant, vel quando movetur terra navigii inſtar. Sed inutilis eſt illa diviſio, & ex accidente deſumta, quæ nullam facit veram & ſpecificam differentiam, & ſolet motus determinationem ſuam ab ipſa locorum conditione adipiſci. Solet terræ motum fragor quidam & mugitus comitari, qui ſonus eodem modo formatur, quemadmodum tonitru in nubibus, niſi, quod concluſio aëris lentius trahat ſonum, & in ſe reflectat, unde mugitui ſimilis fit, qui in tonitru per novos impetus ſemper videtur frangi. Terribilior autem ſonus omnis videtur in loco occluſo, unde fieri credo, ut lapillus, fontibus injectus, ſpecu quodam concluſis, tantos tumultus excitet, de quo tam mira vel fabulantur, vel memorant, nonnulli. Effectus terræ motui varii tribui ſolent. Ædificia evertit, facit, ut terræ tractus aliquando ſitum mutet, ut tecta inter ſe arietare videantur, ut integræ civitates abſorbeantur, ut novi lacus, vel nova flumina, prodeant, ut montes aſſurgant, ut peſtilens aliquis halitus aërem inficiat. Sunt & certa ſigna vel præſagia terræ motuum, de quibus prolixe agit Petrus Caſtellus, *in libro ſupra laudato*, e quo in Compendium traxiſſe videtur Honor. Fabri *tr. 6. lib. 2. propoſ. 22. & ſeqq.* qui & de terræ motu artificiali *prop. 30.* agit, ejusque rationes cum naturali comparat. 2

Ex hoc terræ motu Franc. Travaginus argumentum nuper petiit, quo motum terræ diurnum probare voluit. Is ſc. in terræ motu Raguſiano, maximo illo & memorabili, ſingularia quædam obſervavit Phænomena, quæ ille contingere non potuiſſe putat, niſi ſtatuatur terræ motus diurnus: Obſervavit ille, 1) terram motam fuiſſe ab occidente ad orientem, & reciproce ab oriente in occidentem, ita tamen, ut ſuccuſſionem non ſenſerit. 2) Obſervavit, canales omnes, ab oriente ad occidentem recta linea deductos, undas ſuas ſecundum eandem lineam refluas ac reciprocas habuiſſe, in canalibus vero, qui a ſeptentrione ad meridiem ducuntur, easdem undas fuiſſe laterales ab una ripa ad aliam, ſeu ab oriente ad occidentem. 3) Obſerva- 3

servavit, quod Campanilia, atquæ aliæ fabricæ erectiores, eodem modo vibratæ fuerint, & quicquid ex domorum laquearibus aliquo fune ligatum pependit. Id observavit ille Venetiis in Museo suo, cum Ragusæ terræ motus vis esset maxima, eo vero in loco duplicem illi motum observarunt, unum motum succussionis, quo terra ab imo in altum succutiebatur, & alterum motum lateralem, quo terra videbatur deferri ab occidente in orientem. Et hunc terræ motum lateralem, ut appellat is, accipit in argumentum probandi motus diurni terræ. Ab ipso enim terræ motu, qui per succussionem fit, illum non procedere, argumentis, e Mechanica petitis, demonstrare laborat, ideoque existimat, mota per succussionem tam vasta terræ portione, vorticem, in quo terra defertur, tumori huic obvium terræ ultra centrum motæ occurrere velut obici cuidam, & illum motum ab oriente ad occidentem efficere, quem durante terræ globo in statu quieto, observare non possumus, quemadmodum is, qui in cymba quadam dormiens secundo flumine defertur, ubi vero obex objicitur cymbæ, tum demum observat, ex variato motu vel impedito, illum, quo antea deferebatur, qui in ista cymba quietus aderat. Hæc fundamenta sunt, quibus illam sententiam suam superstruit, quam ut probet, varias ex Mechanica demonstrationes adducit, quæ quidem ipsæ in se aliquo loco haberi merentur, sed quoniam ipsius observationis non adeo certi esse possumus, ne quod fortassis Autorem fefellerit, ideo inter conjecturas referenda est illa observatio.

CAP. XXVII.

DE METEORIS AQUEIS.

§. 1. *Natura & Phænomena nubium.* 2. *Nebulæ & pluviæ, inprimis prodigiosæ.* 3. *Speciatim pluviæ ranarum fictitiæ.* 4. *Roris, de quo Joh. Nardii Lib. commendatur, & Rabbinorum commentum de aqua masculina Nilum fœcundante explicatur.* 5. *Cujus occasione digressio instituitur de plantarum florumque resuscitatione, ope roris, aut artificiis aliis, imaginaria, & Franc. Lanæ productione illorum absque semine, quæ in dubium vocantur, nec non anguillarum beneficio roris procreatione.* 6. *Natura & historia productorum roris, mellis scil.* 7. *Sacchari,* 8. *Et Mannæ, de quo Magnenus & Salmasius scripsere.* 9. *Nivis origo, figuræ variæ, Hexagonismus, usus Medicus, a Thoma Bartholino expositus, albedo emphatica, a Gottfr. Vogtio illustrata, fœcundandi. Sal nivis liquida subito coagulans. Glacies ex nive artificialis. Spiritus vini ope nivis, absque igne, destillatus.* 10. *Grandinis formatio, portentosa sæpe magnitudo, figura ovalis, liquefactio subita, harumque causæ.* 11. *Pruinæ e rore concreto formatio.* 12. *Judicia de Scriptoribus Meteorologicis, præsertim Nic. Cabæo, Lib. Fromondo, Rob. Fluddio, Ren. Cartesio, J. Bapt. Hamelio, & Mich. Watsono.*

AD

AD METEORA AQUEA pertinet primo *nubes,* quæ *nihil eſt aliud, quam congeries halituum cum aliquo denſitatis gradu, quam aër in illa producit.* Tamdiu ſurſum tendit, quamdiu frigori occurrenti non ſiſtitur, libratur tamen in aëre, nec deorſum cadit, quoniam gravior eſt aër, ut inepti ſint, qui nubes vel a Deo, vel ab Angelo, vel ab aliqua magnetica vi, ſuſtineri putant. Nubium altitudo varia eſt, prout ipſæ graviores vel leviores ſunt. Pluvioſæ enim nubes terræ ſunt viciniores, quam ſiccæ. Varii ſunt earum colores, vel prout ſoli objectæ ſunt, vel ut aquæ, nivis, grandinis multum admiſtum habent, ſed de iis vulgares etiam Phyſici. 1

Pertinet & huc *nebula,* craſſior ſcil. nubes, quæ terræ incubat. Quas nebulas præcipue habent loca illa, quæ magnum roris vim habere ſolent, ut paluſtria & fluviatilia. Pluvia ex vapore concreſcit, cujus analogiam in aquis diſtillatis habemus. Eodem enim modo vapores aſcendentes reſolvuntur. Totus ſcil. globus terreus magnum æſtuarium eſt, unde vapores humidi ſurſum lati tandem frigore cohibente colliqueſcunt, & in guttulas conglomerati decidunt in terram, quod intra ipſa terræ viſcera fieri nonnunquam ſolet, teſtibus metallifoſſoribus. Circa ipſam pluviam, & ejus rationem non admodum multa ſunt conſideranda, res enim manifeſta eſt, & per ſe patet. Quod vero nonnulla adjuncta ejus attinet, præſagia pluviæ, ſalutiferos vel peſtiferos effectus, ventos, eas vel efficientes, vel impedientes, de iis Honor. Fabri videatur, *tr. 6. lib. 3. propoſ. 118.* Differt vero pluvia a communi aqua multis modis. Nam prout ſolum ſe habet, unde educti fuere vapores, ſi illud paluſtre vel uliginoſum, foetebit interdum pluvia, ſi arenoſum, purior erit illa, ſemper tamen plus habet admixtum ſalis nitroſi, vel alterius etiam ſalis, ſi tellus ſubjecta illo abundet. Videmus etiam in quibusdam terræ partibus pluvias maculare veſtes & corpora, ubi fortaſſis nimius ſolis æſtus plus ſalinarum particularum illis miſcuerit. Veroſimile quoque eſt, multa per aërem vagantia minima inſecta, vel eorum ova ac ſemina miſceri cum aqua pluvia, unde forte eſt, quod in papiliones mutatæ fuerint pluviæ guttæ. De quibus habetur *in Actis ſociet. Angl. p. 402. Edit. Angl.* Idem in rore obſervatum fuiſſe, monſtrant Thomæ Henshaw obſervationes, quæ referuntur *in Actis Angl. p. 25.* De prodigioſis pluviis *p)* multa a multis ſolent dici, ſed plurima in iis fabuloſa ſunt & ſuperſtitioſa. Quod & lacte, ſanguine, pluerit, id coloris tantum ſpecie fucum aliquibus fecit; poſſunt enim pluviæ multa miſceri, ſi ex terra evehatur, poſſunt contrarii nonnunquam ſpiritus ſalini, quales multi habentur in nubibus, tales colores producere, quos vulgus ex coloris ſimilitudine judicat vel lacteos, vel 2

p) De *Pluvia Prodigioſa* vide Diſſertat. peculiarem D. Val. Alberti, Lipſiæ an. 1667. & 1674. editam; de Pluvia ſanguinea Joh. Chriſtoph. Becmannum, *in Diſſ. de Prodigiis ſanguinis* in Acad. ad Viadrum Francofurtana an. 1676. habita, *Cap. I.* Phænomena ejus a Cauſis Naturalibus ſolerter derivantem; de rubris Papilionum Excrementis, an. 1608. in Gallia pro pluvia habitis ſanguinea, Pet. Gaſſendi *Lib. II. de vita Peireſcii p. m. 66. 67.*

vel sanguinolentos. Quod lapidibus, frumentis, muribus, piscibus, imo vitulis etiam, pluerit, narrationes sunt, quæ fidem superant; ideoque ad aniles fabulas relegandæ. Vulgo enim facile fucus fit, in causæ Elenchis frequentibus.

3 Pertinet & huc illa opinio quorundam, quod ranis pluat, suntque, qui se *αὐτόπτας* testes profiteantur, quos tamen & ego falli credo. Joh. Marcus Marci hic iterum in Ideis suis præsidium quærit: putat enim, ideas, per pluviam delatas, statim ut in terram cadunt, corpus sibi quoddam ex limo fabricari. Quod certe nimis Metaphysicum est, ne dicam superstitiosum. Franciscus Rhedi, Patritius Aretinus, *in libro* doctissimo *de insectis*, idem argumentum etiam tractat, cujus hæc sententia est: Ranæ illæ, quas, decidente pluvia, videmus, diebus aliquot ante lapsum pluviæ, natæ sunt, & in sicco morantes inter dumeta & saxa, vel terræ cavitates delitescunt, &, quia terræ concolores sunt, subsidentes & immotæ a pulvere haud facile discernuntur. Cujus ille evidens argumentum adducit, quod stomachum plenum cibi, & intestina plena excrementorum, eo ipso, quo natæ creduntur, momento habent. Adducit & hujus suæ sententiæ confirmatorem Theophrastum Eresium, Aristotelis discipulum, cujus libelli titulus & argumentum in Bibliotheca Photiana refertur *περὶ τῶν ἀθρόως φαινομένων ζώων, de animalibus subito apparentibus.* Mihi videtur illa valde verosimilis ratio, cui addi hoc potest, odore pluviæ & roris evocari plerumque ista animalcula, uti & lumbricos; istis enim succis, veluti lacte aliquo, nutriuntur. Honor. Fabri *Tract. 6. lib. 3. propos. 118. §. 17.* statuit non quidem cum pluvia decidere ranas, sed tamen post lapsum guttarum generari; quod mihi certe verosimile nulla ratione videtur. Non enim video, qua ratione pene in instanti corpus aliquod generari possit, quod habet partes suas organicas, & non est minimæ quantitatis, ut certe successione aliqua temporis opus sit, dum partes tot producantur. Remittit nos ad librum suum *de animalibus,* qui nunc non est ad manus.

4 Inter Meteora aquea *Ros* quoque est, qui parum differt a pluvia, nisi quod videatur magis impraegnatus spiritibus salinis & nitrosis. Ejus vis frequentior autumno & verno tempore, quia major tunc humor in aëre regnat, solis vero calor temperatior est, ut non statim consumat. Nubilo & ventoso cœlo non apparet, tum quod venti vapores dissipent, tum quod una cum nubibus elevetur. Si acrimoniam nimiam admixtam habet, nocet interdum frugibus. Tempore plenilunii major est roris copia, statim post occasum solis cadit. De illo elegantem *Disquisitionem physicam* peculiarem scripsit Johan. Nardius, Florentinus, Florentiæ Anno 1642. in 4to juris factam publici, in quo libello multa curiosa, ad rorem spectantia, disquiruntur. Multum autem facit ad vegetationem plantarum, & ad fœcundationem illarum, quoniam multum salis nitrosi admixtum habet. Hinc Cabalistæ rorem & pluviam vocant aquas superiores & masculinas, aquas vero inferiores, ut flumina, aquas fœmininas. Quare *Baal Tobh Haarez fol. 28. Col. 4.* de Nilo fluvio ita, vel fabulatur, vel argutatur: Deum singulis annis, circa solstitium, M. Junio, dejicere

guttam

guttam unam, pilæ magnitudine ex aquis masculis in medium Nilum, quæ gutta se habeat, ut fermentum ad massam. Omnes enim aquas Nili efficit masculas, ut proinde Ægyptus non egeat pluviis. Hanc guttam dicit Abrahamum precibus suis impetrasse. Fabulosum sane illud & superstitiosum apparet, nullibi enim fœcundius est, quam apud Rabbinos, nugarum promptuarium. Mire tamen convenit cum illis, qui observant, circa solstitium nubeculam aliquam primum incubare exiguam Nilo fluvio, unde effervescere ille incipiat. Quoniam tam multa heterogeneorum corpusculorum admixta sunt rori, resolutione artificiosa, & salia, & spiritus inde elici possunt, ad nitri naturam accedentes, atque inde vis tanta vegetandi in rore est, ob summam nitri volatilisationem, quod principium fœcundans est terræ, atque ita penitissime se insinuat fibrillis plantarum. Ex sale roris menstruum aliqui conficere laborant, quod aurum solvere possit. Vid. Henr. Nollius *in Hermetica Medicina*, & Nardius *in dicto libro*.

Rori etiam adscribenda est, si qua est, *Plantarum resuscitatio: q)* Notum enim est, celebrari a Chymicis quandam plantæ e cineribus reproductionem, de qua multis dubitatum fuit, & dubia adhuc supersunt de vera reali productione, quam nemo, quod quidem cognitum sit hactenus, præstare potuit, nisi quod historiolæ quædam circumferantur, quibus fides haberi nequit. Potest tamen beneficio roris bona quantitas seminis herbæ vel floris alicujus, per infusionem continuam & calcinationem, ad solem, in vitro clauso, ita præparari, ut, admoto postea igne cineri, idea floris vel herbæ, per vapores repræsentetur in vitro, quæ tamen species, remoto calore, iterum concidit. Modum illum Jac. Gaffarellus descripsit quodam in libro, ac inde Kircherus *in Mundo subterraneo, lib. 12. sect. 4. pag. 414.* & Harsdœrfferus in

q) De Resuscitatione plantarum Iac. Gaffarellus egit *P. II. Curiositatum Inauditarum. Cap. V. §. 5. pag. 97. 98. 99.* sed solam Medici Poloni Historiam e Quercetano, in patrocinium ejus, allegavit. Plura de eadem Collectanea exhibet Commentator Gaffarelli, Greg. Michaelis, *in Notis ad h. l. num. 55. p. 249-253.* Phænomenon Nemoris Lavendulæ, e Salibus suis resuscitati, D. Ioh. Dan. Major, Morhofii Collega, Kilonii M. Aug. an. 1676. in Vitris duobus, Experimento spectavit fortuito, & eodem Anno, *in Diss. de Ærumnis Gigantum c. 4. §. 47. 48. 49.* fusius descripsit, adjectis ejusdem Schematismo, ac Tetrasticho sequenti:

En redit ex gemino memorosa Lavendula Vitro,
Quæ prius in terram versa salemque fuit.
Pulverulenta olim sic corpora nostra redibunt:
Et Salia arcanæ quid Deitatis habent.

Gottfr. Vogtio, Resuscitationem hanc impugnanti, responsum est ab Ol. Borrichio *in Sapientia Hermetis & Ægyptiorum Vindicata. Lib. II. c. 5. §. 9. p. 359-368.* Ubi fusius ejus veritatem astruit sed plantarum tamen imagines tantum, non veras plantas, hoc Artificio Chemico exhiberi fatetur. Conferri de hoc etiam Argumento meretur Henr. Meibomii Iun. *Epistola* erudita ad Theoph. Spizelium, *de Chemicorum Artificiis, quæ a nonnullis Phænomenis Naturalibus, Resurrectionem Mortuorum illustrantibus, adduntur*, Spizelii *Considerationi Corporis Gloriosi*, Noribergæ an. 1662. in 8. excusæ, præfixa.

in den Mathematischen Erquickstunden. Paracelsus quoque, *lib. 6. de natura rerum,* ex ligni combusti cineribus plantam excitare docet, & modum aliquem præscribit confuse admodum, quo certe quid effici possit, dici non potest, nec credo ab ipso Paracelso fuisse tentatum. *Jos. Quercetanus* refert de Medico Cracoviensi, qui pulverem habuerit ex plantæ cujusvis partibus, pluribus quam 30. vitris contentum, admota lucerna plantam, omnibus partibus absolutam, succrescentem exhibentem. Refert & *Pet. Borellus Cent. 3. obs. 71.* fuisse peregrinum quendam Parisiis, qui in vasibus sigillatis rosæ, tulipæ, & aliorum florum, aqua semiplenis, resuscitationes, quinque assium pretio, admoto igne, ostenderit. Habet & idem exempla alia. *Petr. Servius,* Urbani VIII. Medicus, conspexit rosam ex cineribus ustis, solerti & ingenioso artificio excultis & elaboratis, 24. horis natam, adultam profectamque. Vid. *Tract. de Naturæ & Artis Miraculis.* His illi exemplis probant ejus rei possibilitatem, quam, nisi ipsi mihi aspiciendi copia detur, non possum facile mihi persuadere.

Sane, quod fumos & vapores, ideam floris repræsentantes, attinet, non præfracte equidem negaverim, posse talem speciem exhiberi, sed scio tamen, quam nobis ipsis sæpe imponamus, ut videre nos credamus, quæ videre cupimus. Quam enim facile est, in fumo volubili, ascendente, descendente, aliquas species sibi imaginari, ut in nubibus solemus. Quod Borellus, *Cent. 3. Observ. p. 279.* refert, pomorum succum congelatum mali figuram exhibuisse, id certe novum non est, & nihil miraculi habet. Novimus enim congelationes omnes virgatas esse & striatas, ut videmus in vaporibus fenestræ congelatis, quas figuras Borellus, observator alias non satis Lynceus, pro mali quadam figura potuit accipere. Simile & illud est, quod in conditura fructus Ribium, saccharo confecta, vidit multas figuras, folia ejus arboris optime referentes. Oleaginosa enim omnia facile in tales formas abeunt, in circulos multos & globulos, quos etiam circumspectus observator pro foliis arborum veneratur. Incidit hic mihi in memoriam aliud artificium Franc. Lanæ, Jesuitæ, *in lib. sæpius citato,* de floribus & fructibus sine semine productis. Is sc. bonam quantitatem florum de pomis aurantiis indidit dimidiæ libræ olei amygdalarum dulcium, cum exiguo alumine, qui vitro bene custodito & observato, Soli per mensem sunt oppositi, usque dum putrefierent. Post mensem oleum imprægnatum in alia vasa vitrea effudit, & seposuit, ubi proximo vere vidit enatos flores, & postea media æstate fructus, poma scil. minutula ejusdem coloris & odoris cum pomis aurantiis. Mira certe illa esset metamorphosis, quæ plane mihi non fit verosimilis, ut multa alia ejus Autoris.

De Plantæ resuscitatione ex cineribus legi potest Athan. Kircherus *L. 12. Mundi Subterr. Sect. 4. p. 414.* qui ipse testatur, exhibuisse se Reginæ Christinæ phænomenon illud, illam vero incuriosam, cum e manibus dimitteret, vitrum illud fregisse, & simul artificium perdidisse. Kircherus de eo integrum librum pollicitus est. De cetero, quæ pertinent ad hujus experimenti vel veritatem, vel falsitatem, & alia similia, congessit singulari *Dissertatione de resurrectione plantarum* Gottfr. Voigtius,

quæ

quæ reperitur in *Curiositatibus* ejus *Physicis*. Notari etiam debet singulare illud arcanum *producendi anguillas* M. Majo, beneficio roris, quod agricolas, duobus cespitibus graminosis ac rorulentis, sibi in margine piscinæ superimpositis, in Belgio efficere, in itinere meo didici, referentibus id nonnullis, quibus non credidissem, nisi postea, in Abrahami Mylii scriptum *de origine animalium* incidens, idem illic experimentum legissem *pag. 101.* quod hactenus nemini e Scriptoribus naturalibus observatum est, si J. Bapt. Portam exceperis. Verba Mylii *in Ep. de Transmutat. Metall. p. 38. 39.* recitavi. Verosimile hoc experimentum videtur, quod nullum in anguillis reperiatur semen, nulla organa generationis, ac multa proinde de illarum origine Scriptoribus Historiæ Naturalis fuerit Disputatio, quæ jam sublata esset, si veritas sua huic experimento constaret.

Habet & Ros sua quædam producta, de quibus etiam hic agendum. Est vero inter illa primum *mel*, quod ex rore constare, vel in rore contineri, sensibus assequi possumus, si scil. vapore abeunte, observaverimus, subsidere in vasis fundo materiam mellei penitus coloris, odoris atque saporis. Est scil. aliqua oleaginositas, ex terra per calorem elevata, & partim ex aëre decidit in caliculas florum, partim etiam per caules florum, e terra percolatur. Utrumque scil. aliquid ad generationem mellis, caulis floris, & ros decidens in florem, unde etiam fit, quod mella tam varia habeamus. E thymo, cityso, ac rore marino, parantur optima mella. Mel ab apibus colligitur tantum, ut plurimis videtur, non formatur per concoctionem aliquam in earum utriculis, quod aliis placet. Mel enim, extra apum operam, a natura generari satis constat, imo & alia sunt animalcula mellilega. Tradidit olim *Eudoxus Gnidius*, in Africa quandam esse gentem, quæ supra Syrtes & Carthaginem incolat, *Gyzanteres* vocatam, quæ hanc exerceat artem, ut flores colligat, melque copiose ex iis conficiat. De Medicamentis ex melle, aliisque ex melle comparatis liquoribus, de melle roscido & aëreo, quod in Indiæ quibusdam locis pluit, multa vide utiliter collecta apud Nardium, a *cap. 25. usque ad 75.* 6

Inter producta Roris etiam *Saccharum* est, quod non aliud est, quam mel Indicum, humana opera paratum, quanquam & sponte sua in Cannis nasci soleat, &, ubi plane maturuerint cannæ, liquidum inde exstillet. Sed solent plerumque non expectare illud tempus, & cannis exprimere succum illum dulcem, quem igne coquunt, saccharumque vocant barbara voce. De hujus sacchareæ cannæ cultura, omnique apparatu, ad confectionem sacchari spectante, multa vide memorantem Casp. Barlæum *in Descriptione rerum sub Mauritio in Brasilia gestarum.* 7

Manna itidem productum Roris est, quanquam alii potius resinam arborum velint. Non ubique enim reperitur, sed vel in certo aliquo gramine, vel in certis quibusdam arborum foliis. Varias habet illud distinctiones secundum loca, in quibus colligitur, secundum arbores, in quibus apparet. 8

Manna Calabricum inter optima censetur. De variis ejus speciebus legatur Joh. Chrysost. Magnenus singulari libro, & Joh. Nardius *de rore c. 36. & seqq.* Scripturus

quoque erat *Tractatum de Saccharo & Manna* Cl. Salmasius, teste Laur. Crasso *in Elogiis hominum Literatorum, Tom. II. part. III.* Qui nuper demum Ultrajecti A. 1689. *in fol.* editus est in Appendice Soliniani Commentarii novissimæ editionis. Scripsit etiam *de Manna & Saccharo* Libellos peculiares Ant. Deusingius, sed is, more suo, Locos Communes potius coacervat, quam experimenta, aut aliquid de suo, affert. *De Sacchari & auri convenientia* Tr. edidit Joh. Tackius, Prof. Med. Giessenus.

9 Inter aquea Meteora etiam *Nix* referenda est. Est autem illa vaporis, non, ut Honor. Fabri vult, quædam spuma, sed potius ipse vapor congelatus. Namque nubes rorans, subitaneo frigore correpta, eo modo congelatur, ut in nive videmus. Quoniam enim particulæ humoris non sunt unitæ, sed ita dispersæ, ut solent esse in vaporibus, ideo statim frigus, occupans particulas, in multos globulos glaciales eas convertit, quæ deinde sibi oppositæ varias figuras sortiuntur, vel stellarum, ita ut singuli radii quasi arborescere videantur, vel sphærularum, inter quas sunt aliquæ semisphærulæ, coni, cylindri, quæ omnia a diversis turbinationibus oriri Honoratus Fabri ait, quas vel admixtus halitus, vel ventus, imprimit. Totum enim casui tribuendum esse hoc existimat. Spicula autem rigida in nive, quemadmodum & in pruina, & radii illi arborescentes, eandem causam habent cum qualibet congelatione; semper enim, ubi humor rarior est, vel superficiei affusus, ut in fenestris, videmus in varios radios abiisse materiam. Cum enim fluxus ille aquæ sistitur, partes abs se discedunt, quarum contiguitas de natura fluxus erat. Abscedentibus a se partibus, cum tamen humor omnis rectis constet particulis, sibi junctis, in rectos quosdam ramos & radios humor videtur discedere. Sæpe etiam ventus, pro ratione pulsus sui & fluxus sibi coëxtendit humorem, & in ipsa coëxtensione illum figit in glaciem. Hæc omnia explicari satis commode possunt. Quod vero hexagonam illam figuram attinet, quæ in nive conspicitur, mirabili illa varietate ludentem, id tanti non esse putat Honor. Fabri, cum tamen ego maximi rem habeam momenti. Verosimillima illa ratio est, quod, cum quælibet gutta sphæricam figuram repræsentet, in omni autem congelatione fiat discontiguitas partium, illa autem subito contingat, & æqualiter premat globulos, necessario sphærica illa figura discontinuata abit in ramos aliquos figuræ sphæricæ proportionales. Primum enim ex globulo fit planities rotunda, pressione enim corpusculorum glacialium complanatur sphæra in orbem rotundum. Eo complanato, cum partes a se divelluntur æqualiter, ita ut a centro versus peripheriam signentur illi ramuli. Est tamen res magnæ multæque speculationis mira illa formarum varietas & figura præcise sexangularis: nam ex ratione allata poterat in plures lineas dispesci globulus ille. Vid. Erasmus Bartholinus in *sing. Dissert. de figura nivis,* (quæ secunda est in *Qq. Accad. de Naturæ mirabilibus*), & diligentissimus minutarum naturæ rerum scrutator, Rob. Hookius, *in Micrographia pag. 88.* ubi eleganti præterea discursu, & plane Mathematico, illustrat sexangularem illam congelandi rationem, quæ certe adeo accurata est, tamque affabre facta, ut

nulla

nulla ars illam ſolertiam in minimis aſſequatur, quam in natura majorem eſſe fateamur neceſſe eſt, quam ingenium apprehendere poteſt. Videmus tamen ſexangularem illam figuram naturæ familiarem in multis operationibus. Ita apis format ſibi domicilia hexagona, in cryſtallis & ſalibus easdem figuras nonnunquam deprehendimus, quas ſoli caſui adſcribere non poſſumus, cum videamus tam conſtantem naturæ proceſſum. Hæc, in genere de formatione nivis dicta, ſatis illuſtrant cognitionem ejus, in quantum illa haberi poteſt. Sunt vero multa alia, quæ circa nivem quæri ſolent, quæ integro libro proponuntur a Thoma Bartholino *in Tractatu de Uſu Medico nivis*, ubi Medica præprimis ab illo diſquiruntur, in quibus ut nos detineamur, non eſt opus. Primum, quod accidit nivi, *candor* eſt, qui nivi quidem per ſe non competit, ſed quatenus ſuperficieculæ variæ floccorum ſibi ſuperimpoſitæ, ex variæ lucis reflexione candorem aliquem oculis repræſentant, tantæ quidem efficaciæ, ut excœcare animalia hominesque poſſit, ſi frequentius in nivis conſpectu verſentur. Hinc Gotfr. Voigtius in *Curioſitatibus* ſuis *Phyſicis* problema de albedine nivis propoſuit, quam non realem ineſſe nivi ex adducta ratione exiſtimat, ſed emphaticam, cum tamen emphatici colores eo magis colores ſint, quo propius ad naturam lucis perveniant, & ex prima radiorum lucidorum miſtione oriantur *r*). Quanquam non negem, differre illos colores ab iis, qui conſtantius inhærere materiæ videntur, eſſentiæ tamen ratione nihil inter ſe differunt. Nivem agros fœcundare obſervant Agricolæ, & ratio ejus in promtu eſt, quoniam multum nitroſi ſalis ineſt nivi, ut & ſeparari illud per artem Chymicam poſſit. Nihil autem nitro præſtantius eſt ad fœcundandos agros. Refert Thomas Bartholinus de Sale quodam, ex nive confecto, qui in momento poſſit coagulare res liquidas, qualem ſe vidiſſe teſtatur Hamelius *in libro de affectionibus corporum.* Nos quidem non vidimus, ſed rem a vero alienam eſſe non putamus, cum videamus, beneficio nivis vel in media æſtate, cum additione ſalis, vel ſine eo, artificialem glaciem parari poſſe, quod aliqui etiam glacie ipſa efficiunt, ſed majorem tamen particularum glacialium copiam nivi ineſſe exiſtimarim. De pulvere coagulatorio, quo gemmæ formatæ fuerunt, vide *Epiſtolam* noſtram *de Scypho vitreo per ſonum rupto*, quæ ſi vera eſt hiſtoria, alterius originis pulvis ille eſſe videtur. Notari etiam illud cuilibet de nive poteſt, poſſe ſpiritum vini beneficio nivis diſtillari, absque igne, ſola nive alembico ſuperimpoſita, idque feciſſe Magnum Hetruriæ Ducem teſtatur J. Bapt. du Hamel, *lib. de affect. corporum, cap. de frigore.*

r) Gothofr. Vogtius, Scholarum olim Güſtrovienſis & Hamburgenſis Rector, Albedinem Nivis realem non impugnavit, *in Curioſitatibus*, uti *h. l.* traditur, *Phyſicis*, Güſtrovii an. 1668. *in* 8. & Lipſiæ an. 1698. *in* 12. excuſis, ſed *Diſſertatione Philoſophica* contra illam peculiari & ſatis prolixa, quæ Roſtochii an. 1669. *in* 8. ſeorſim prodiit. De *Figura Nivis Sexangula* conferri etiam poteſt Joh. Kepleri, Mathematici Cæſarei, *Strena* ſive *Diſſertatiuncula* ad Joh Matth. Wackerum, in Caſp. Dornavii *Amphitheatro Sapientiæ Socraticæ Jocoſeriæ, Tom. I. p.* 751 - 757. recuſa.

10 *Grando* a nive in eo differt, quod primum quidem in guttula insensibili congeletur, novarum deinde partium accessione crescat. Primum enim subtiles globuli concreti, quando decidunt, ex humore, cui in descensu occurrunt, semper novam accessionem habent, & quasi novis quibusdam tunicis induuntur, ut in candelarum formatione fieri solet, quæ repetita immersione novam semper crassitiem acquirunt. Vulgo solent infimæ aëris regioni generationem grandinis adscribere, ex eo argumento, quoniam in altissimis montibus nives quidem inveniantur, nunquam vero grando, quod quidem aliqua ratione verum est. Nam quanquam grando nivi ab initio non sit multum dissimilis, in descensu ex occursu particularum humidarum in sphæricam illam figuram convertitur, quæ semper increscit, prout terræ vicinior est. Hinc in dissectione grandinis varias invenire licet crustulas, & quasi tunicas glaciales, per intervalla sibi circumpositas, pari modo, ut in candelis abscedere solent tunicæ illæ sebaceæ, e multis immersionibus coagmentatæ, in centro autem grandinis invenire licet substantiam molliorem nivi propemodum similem, quæ substantia primum principium grandini dedit. Solet interdum portentosæ magnitudinis grando decidere, quod vel ita fit, ut ventus, cum nivem e sublimi in inferiora præcipitat, plurimos ejus floccos simul compellat, & gelu in unam massam constringat, vel etiam in ipsis nubibus portiones quædam aquarum congelentur, atque ita decidant, nisi velimus statuere integras nubes posse esse congelatas, & in unam massam per frigus constrictas, quarum interdum ruptura & casus fiat; sed rarior est talium frustorum de cœlo lapsus. Alioquin omnis grando, etiam molis majoris, sphæricæ figuræ esse solet, vel ovalis, quod argumento est, non alio modo, quam communem grandinem, formari, sed vel altius cecidisse, vel plus humoris obvium habuisse, unde crassitiem istam acquisierit. Nam ventis illud adscribendum, quod Antonius Grandis facit, vix videtur verosimile, tum enim hyeme frequentiores spectaremus grandines & majores; cum æstate magis spectemus. Solet facile liquescere grando, quoniam humidiorem aërem inferiorem offendit, & certum esse argumentum frigoris cessaturi, si hyeme grando cadat post intensum frigus. Indicat enim, aërem circumterraneum magis esse humidum, quam frigidum.

11 *Pruina* nihil aliud est, quam ros concretus, ut enim e pluvia grando, e vapore nix, ita e rore pruina fit. Nisi enim ex rore fieret, ex aëre cadentem videremus, quod nunquam fit, sed quando vapor e terra surgit, corporum superficiebus adhæret, & occursu aëris frigidi in striolas aliquas, vel spicula glacialia, abit, quorum bases sint latiores ob liquationem humoris descendentis. Quando enim assurgit vapor, cum partibus superioribus allinitur, quod restat humoris nondum concreti, defluit in basin.

12 Atque hæc de Meteoris in universum dixisse sufficiat, quorum naturam putaverim satis esse declaratam, ut non opus sit diutius his inhærere. Specialia enim omnia tangere nostri non est instituti, & satis illa per se intelliguntur, bene cognitis generalibus. Integri quidem libri de hoc argumento conscripti, sed plus semper in illis

illis nugarum est, quam veræ rationis. NIC. CABÆUS, *in Comm. in Aristotelis Lib. de Meteoris*, inter Scholasticos & Peripateticos diligentissimus optimusque est, LIBERTUS FROMONDUS, *in Libris VI. Meteorologicis*, Antwerpiæ A. 1627. in 4to excusis, mirus nugator, quem passim exagitat, data occasione, Honor. Fabri. ROBERTUS FLUDDIUS etiam *Meteorologiam Cosmicam* scripsit, sed is more suo nubes & inania captat, *παραδοξολογεῖν* potius amat, quam veras rerum causas dare. Subtilissimus in iis CARTESIUS est, cujus judicio, quod Optices peritissimus fuerit, multum tribuitur, & unice post illum legendus, qui magna diligentia totam illam doctrinam excussit, JOH. BAPT. DU HAMEL *in libro de Meteoris & fossilibus*. Est enim meteororum & fossilium magna inter se cognatio. Multi ad meteora referunt, quæ illuc non spectant. Sic MICH. WATSONIUS *in unione sapientiæ pag. 371.* eo refert heterogenea illa, quæ in humano corpore solent generari: lucem carnis ovillæ in obscuro cubiculi angulo, aliaque prodigiosa. Sed ea ratione omnia naturæ phænomena ad meteora possunt referri.

CAP. XXIIX.

DE ALTERATIONE, GENERATIONE ET CORRUPTIONE CORPORUM.

§. 1. *Censura doctrinæ Aristotelicæ intricatissimæ de istis.* 2. *Inprimis subtilitatum inutilium de Alteratione.* 3. *Nec non de Generatione.*

Quod hoc capite nobis tractatur, id non hoc loco videbatur demum tractandum, sed potius eo in loco, ubi de elementis, & elementorum qualitatibus, agebamus. Sed quoniam illic de mistione a nobis actum est, non videbatur admodum necessarium, multa de hoc argumento verba perdere. Nam, quæ hactenus e corporibus physicis tractavimus, illa sola mistione absolvi possunt, ut & cetera illa corpora, ut non sit necessum, inutilibus istis & perplexis liticulis Peripateticorum nos immittere, quas illi super hoc argumento mira fœcunditate pariunt. Quoniam enim, velut exercitus, qualitates suas disponunt, adversus se pugnantes, ex varia illa qualitatum combinatione & reactione multa invenerunt singularia commenta, quæ ubi quis omnia magna cum molestia devoraverit, non inveniet tamen, quod pectus saturet. Quare non male fecit Joh. Sperlingius, quod ex *Institutionibus suis Physicis* rejecerit alterationem illam peripateticam. 1

Media via procedit Honor. Fabri, qui semper Aristotelem cum recentioribus Philosophis conciliare tentat. Nam, quæ apud illum egregia sunt, ex corpusculari Philosophia ad hanc doctrinam sunt desumta. Distinguit enim alterationes corporum ratione statuum sensibilium, ut ex raritate & densitate, ex mutatione ordinis & situs partium, ut cum partium positus diversus, vel opacitatem, vel perspicuitatem adfert corporibus, atque ideo illa alterat, ex figuræ mutatione in corpusculis sive particu- 2

ticulis, ex quibus corpora constant; id, quod probat ex Aristotele *lib. 1. de Generat. c. 4. text. 23.* Ex motu item & agitatione, & compressione & tensione. Atque hæc omnia satis bene, neque opus erat ad alias qualitates confugere alterationis quasi directrices. Ut tamen etiam Peripateticæ doctrinæ satisfaciat, multa circa qualitatum ipsarum potentias philosophatur, quæ Metaphysicis speculationibus, quam Physicis demonstrationibus videntur propiora, ingeniosa tamen, & ad sententiam Aristotelis stabiliendam argute & subtiliter inventa. Hinc non adeo opus erat istis Axiomatibus: *Qualitas alterativa non agit in proprium subjectum: Agens potest esse magis vel minus alterativum. Ubi agens repetitur secundum aliam qualitatam, contrariam illi, secundum quam agit, illa forma est capax intensionis, cujus effectus formalis major vel minor esse potest; intensio causæ effectum auget ad intra & ad extra; extensio causæ non auget effectum ad intra sc. intensive, secus ad extra.* Hæc omnia arguunt, nescio quam superstitiosam sollicitudinem, qua in demonstrationibus Physicis nihil proficimus, sunt enim vel notiones quædam generales, quas nemo in dubium vocat, vel termini quidam inutiliter multiplicati, in quorum multiplicatione admodum sollicita est hæc peripateticorum Philosophia. Quid enim opus est, tam sollicite distinguere principia alterationis, ne dicam inepte? Tria enim principia intrinseca alterationis faciunt, quæ sunt 1. *privatio.* 2. *forma accidentalis vel alterativa.* 3. *Subjectum commune.* Nam absque illis terminis res tamen expediri potest. Privatio & forma alterativa nuda sunt nomina, ne quid dicam de privatione, quæ nihil est in se, & inepte inter principia refertur: Communitas subjecti per se patet, quanquam & hic de subjecto, & varietate istius subjecti, multa est & intricata disputatio. Ideoque rectius, meo judicio, faciunt, qui inconditam hanc terminorum sylvam relinquunt, & in *figura, motu, ordine partium,* acquiescunt. Ea enim sub sensus referri possunt, cum cetera sint otiosorum hominum vitilitigia.

3 De *Generatione* in communi agi etiam solet a Peripateticis, quæ illis definitur mutatio a privatione formæ substantialis ad formam substantialem in materia. Sed quoniam formarum substantialium existentia nondum satis est demonstrata, illis sublatis, de tota hac definitione actum erit, ideoque non opus est, ut omnes illas controversias Peripateticorum de principiis generationis, de eductione formæ e materia, de privatione, & plura alia recenseamus. Commodior nobis de generatione agendi locus erit, ubi de *animalibus* agemus. Nam in reliquis corporibus generatione opus non habemus, quam ita generaliter accipiunt Peripatetici. Cum docent, quomodo mistio fiat, qualitates suas elementares in ordinem redigunt, ex illa temperie diversum aliquid ab elementis generari ajunt, vel elementa converti in naturam vincentis, eum in modum, quo materia combustibilis in ignem convertitur. Quæ tamen omnia otiose sunt concepta, & nulla idonea ratione demonstrari possunt. Nos missa faciemus sterilia illa commenta, &, postquam de corporibus imperfecte mixtis egimus, quæ non tam mista, quam alterata, magnam partem dici debent, ad corpora, quæ vocant, perfecte mixta descendemus.

CAP.

CAP. XXIX.

DE MINERALIBUS, IN GENERE, ET AUTORIBUS, QUI ILLORUM HISTORIAM SCRIPSERUNT.

§. 1. *Metallorum & Mineralium mistionis ratio, ejusque investigandæ difficultas.* 2. *Illorum præ aliis corporibus prærogativa, & gradus diversi.* 3. *Judicium generale de historiæ illorum Scriptoribus, & Germanorum in hanc meritis.* 4. *Joh. Websteri* Metallographia *commendatur, & Metallographi præcipui, in tres classes Speculatorum, Chymicorum & Observatorum, distributi, ex ista recensentur.*

A Corporibus, quæ imperfecte mixta vocantur, progredimur ad illa, quæ perfecte mixta, quorum in classe primum sibi locum venditant METALLA & MINERALIA. Quoniam enim illa materiæ maxime consistentis sunt, & durabilitatem aliquam ipsa particularum suarum textura præ se ferunt, arctius compacta & particulis suis inter se connexa videntur, neque tam facile destrui possunt, quam alia naturæ corpora subterranea. Ipse certe locus natalis eorum arguit, plus illa ex Elemento suo, in quo nata sunt, trahere, quam reliqua corpora. Massa enim terrestris in eis præcipua videtur, præ reliquorum, si qua forte sunt, Elementorum portionibus. Quoniam itaque rerum crassioris substantiæ difficilior & diuturnior approximatio est, ideoque mistura particularum in iis corporibus multo est difficilior & arcanior, quam in ceteris corporibus, quorum mistiones deprehendi aliqua ratione possunt per resolutionem vel naturæ, vel artis. At in his longe abstrusior est omnis illarum mistura, & sicut a sensibus nostris quam longissime corpora illa sunt remota, in locis tenebricosis abdita, quorsum paucis hominibus, iisque plerumque operariis & idiotis, penetrare datum est, ductusque & canales naturæ per quas colliguntur eorum primogeniæ partes, tam alte sunt radicati, mirum non est, si cœcutiat hic intellectus noster, in obviis etiam quibuscunque superficiaria contentus cognitione. Eam ob causam perfecte mixta, nec male sane, vocantur, quanquam perfectæ istius mistionis cognitio longe sit imperfectissima, maximi tamen usus, si haberi vel aliqua ex parte possit. Ut vel eam solam ob causam impossibile ego existimem, ignorata mineralium natura, reliquorum corporum perfectam adipisci cognitionem, ne quid de astris dicam. Illa locus ipse sensui nostro subduxit, reliqua corpora omnia a massa hac terraquea origines suas habent, & intra atmosphæram globi terreni propaginem vicissitudinis suæ sortiuntur; Meteora ortum suum in globo terreno habent, &, ut in superioribus vidimus, sine fossilium scientia non recte pernoscuntur. Cetera omnia, quæ accidunt plantis, arboribus, animalibus, quin ex terra varias vices subeant, dubium non est. Nam & semina, pro ratione terrarum, quandam crescendi promtitudinem habent, & indolem suam sustentant, vel perdunt. Etiam in animalibus magna

gna est, respectu terrarum, variatio, adeo ut spiritus huic parti terræ familiares aliter aliterque afficiant eorum corpora, seu propagetur ea vis per cibos, seu per aërem, quem spirando spiritibus suis sociant. Medici certe experiuntur, magnam esse corporum diversitatem, pro genio istius soli, in quo homines sunt nutriti, vel cui per assuefactionem quasi incorporati.

2 Sed nos forte in hac consideratione nimii sumus, & ad mineralia nostra redimus, quæ ego *medullam naturæ* ausim dicere. In iis enim radices quasi fixit natura compacta, inque solidum & in nucleum redacta, cum cetera corpora quasi scoriæ ejus sint, aut quædam appendices, aut quidam velut flores. Certe nullibi firmior & constantior est, quam in metallis, natura, in ceteris corporibus ambulatoria. Sunt tamen & mineralium certi gradus, neque una omnibus est perfectio. Aliqua enim debilius mista sunt, aliqua fortius & majori partium temperie, ut aurum & gemmæ, præ vilioribus metallis, mineralibus & lapidibus. In iis enim subtilissimarum particularum quasi cribratio peracta videtur, & in tam nobilem massam consolidatio arctissima, quæ excellentiæ istorum corporum optimus character est.

3 De iis antequam alia speciatim dicamus, recensebimus primum Autores, qui Historiam mineralem descripserunt. Tanta est vulgo illorum Scriptorum farrago, ut omnia quis excussa crederet, si numerum aut pondus librorum spectaret. Sed plerique inter illos sunt Locorum Communium Scriptores, & pauca quædam & manuaria experimenta proferunt, quæ ad nostram mineralium intelligentiam parum conferunt. Quicquid vero ea in re præstitum est, *Germanis* potissimum debetur, qui, occasione multarum fodinarum, quarum ferax est Germania, ad opera illa invitantur.

4 Post omnes mineralium Scriptores JOHANNES WEBSTERUS, Anglus, *in Metallographia* sua, libro Anglice scripto, magna diligentia collegit uno libro, non adeo spisso, quicquid apud Auctores veteres & recentiores invenire potuit, quod ad Historiam metallicam pertineret. Eo itaque velut indice uti possumus in Autoribus his evolvendis. Is, *cap. 2.* ejus libri, ubi de Autoribus Metallographis agit, triplicem eorum facit classem, commodam sane & concinnam. Ad primam refert *Speculatores;* inter quos recenset Aristotelem, Platonem, Hippocratem, Dioscoridem, apud quos paucula quædam inveniuntur de metallis & mineralibus; Plinium secundum, Andream Cæsalpinum, Bernhardum Cæsium, Jesuitam, qui collectanea vasta, & magna volumina scripserunt, nullius usus, ad cognoscendam mineralium naturam, vel admodum pauci. Refert & inter illos Athanasium Kircherum, de quo (*universalem* illum vocans *conscribillatorem & rhapsodistam,* in cujus *Mundo subterraneo,* mendaciis contra Chymicos pleno, nihil, præter titulum, sit, quod promissa impleat) verum perhibet judicium; non enim implet expectationem illam, quam fecerat promissis suis. Magno quidem hiatu magnifica multa in *Mundo subterraneo* promisit, sed quadrat in eum illud Horatianum: *Amphora cœpit institui, currente rota vix urceus exit.* Quanquam enim vastus liber sit, rerum tamen inops est, & necessaria

non-

nonnunquam omittit, ſuperflua multa coacervat, cramben coctam multoties recoquit, nova parca manu ſerit, multa ex aliis Autoribus deſcribit, in multis impingit, ac ipſis ciniflonibus deridendum ſe præbet. Referendi etiam huc ſunt Muſeorum ſcriptores, ut Olaus Wormius & Ulyſſes Aldrovandus, quorum ille in *Muſeo* ſuo metallicas quasdam ſpecies adduxit, hic integrum *Muſeum metallicum* ſcripſit. Sed ſunt ii Auctores non alio, quam Nomenclatorum nomine vocandi, ut qui indicant tantum res metallicas, parum de iis judicant, plus tamen conferunt utilitatis ad metallorum cognitionem, quam ſoli Speculatores. Webſterus ad tertiam claſſem Nomenclatores quidem refert metallicos, qui tamen potius ad primam eſſent referendi, quanquam Aldrovandi nullam mentionem fecerit, quem puto illi fuiſſe incognitum. In ſecunda claſſe ponit *Scriptores Myſticos* ſeu *Chymicos*, quorum iterum duas claſſes facit, primam illorum, qui de vulgari Chymia ſcripſere, quos enumerat, Joſ. Quercetanum, J. Dan. Mylium, J. Beguinum, Ang. Salam, Joh. Pet. Fabrum, Henr. Nollium, Andr. Libavium, e tam vaſto numero, cum longe plures nominare potuiſſet, imo ſexcentos. Sed tamen illi ad Myſticos Scriptores non pertinebant. Ad illos, qui de Myſtica Chymiæ parte, transmutatione ſc. metallica, ſcripſerunt, refert Morienem Romanum, Arnoldum de villa nova, Albertum M. Raymundum Lullium, Rogerum Baconem, Thomam Northonum, Georgium Riplæum, Auctores *Roſarii Philoſophorum* & *Muſei Hermetici*, Mich. Sendivogium, Bernhardum Treviſanum, Baſilium Valentinum, Theophr. Paracelſum, J. Bapt. Helmontium. Sed hi longe pauciſſimi ſunt ex vaſto illorum numero. Plura nos de his Auctoribus diximus *in Epiſtola* noſtra *de metallorum transmutatione*. In tertia claſſe ponit *Obſervatores experimentales*, qui ipſi acceſſerunt fodinas, & hiſtoriam omnium operum metallicorum ſcribunt, quorum princeps eſt GEORGIUS AGRICOLA, Vir doctiſſimus, qui maxima diligentia omnem rem metallicam, omnesque operationes, perſecutus eſt, primusque inter Germanos in opere *de re metallica* (Baſil. 1561. *in fol.*) & *Lib. de ortu ac cauſis ſubterraneorum* (Witteb. 1612. *in 8vo*). cum cura hoc argumentum tractavit. Secundas tribuit JOH. MATTHESIO, qui, in *Sarepta ſua*, Concionibus quædam immiſcuit metallica. Tertias JOHANNI KENTMANNO, qui ſcripſit *Nomenclaturam foſſilium inventorum in Miſnia, aut aliis regionibus*. Hinc CASPARUM SCHWENCKFELD nominat, qui ſcripſit *Catalogum foſſilium Sileſiæ*, CHRISTOPHORUM ENCELIUM, qui librum reliquit *de re metallica*, vehementer ipſi laudatum, & ANDREAM SOLEAM, a Meiero commendatum, cujus eſt liber germanicus vom Urſprung der Metallen, qui ſub Baſ. Valentini nomine prodiit. Ceteri, quos nominat, huc non pertinent. In hac tamen claſſe, præcipuos aliquos omiſit, nempe LAZARI ERKERI, (omnium optimi & fideliſſimi obſervatoris) Probier-Buch, quo nemo luculentius ἐγχειρήσεις metallicas deſcripſit, CHRISTOPHORUM LÖHNEISEN, qui Germanica lingua von Bergwercken ſcripſit, ipſe artifex metallarius, & prolixus in eo argumento, PET. ALBINI Meißniſche Berg-Chronicke, quo in libro recenſetur foſſilium Miſnicorum hiſtoria, quam diligentiſſime, a prima origine per annos ſuos de-

deducta, ZACHARIÆ THEOBALDI *Arcana naturæ.* Scripsit & MODESTINUS FACHSIUS Germ. lingua librum, cui titulus; Probierbüchlein. Addi poterant alii quoque Scriptores, quos, vel non vidit, vel incuria quadam prætermisit.

CAP. XXX.

DE VARIIS TERRARUM GENERIBUS.

§. 1. *De terris hic agitur minerali succo imbutis, ad quarum cognitionem commendatur Ferr. Imperati* Historia Naturalis. 2. *Argillæ in ferrum transmutatio, a Joh. Joach. Becchero credita, impugnatur.* 3. *Unde vires terrarum. Haud tantæ illæ sunt, quantæ vulgo creduntur.*

1 Terram Elementum esse corporum, plerisque Philosophis supponitur. Ideoque, quatenus Elementum est, ad mineralia & metalla non potest referri. Solet tamen ad mineralium classem referri terra, sed, quatenus succo aliquo minerali imbuta est. Inter corpora enim solidioris naturæ cum primum se offerat terra, matrix mineralium, ea primo loco inter mineralia referenda est. Imbuitur autem illa variis succis mineralibus, suntque talis TERRÆ VARIÆ SPECIES, de quibus etiam in vulgaribus Compendiis operose sane a multis agitur. Vid. *Systema Physicum Gothanum.* Præcipue vero magna diligentia collegit, ex omnibus Scriptoribus metallicis, varias terrarum species, easque luculenter descripsit FERRANTES IMPERATUS, Scriptor Italus, *in Historia naturali,* lingua Italica conscripta, cujus ea in re labor ita omnia absolvit, ut vix addi aliqua posse videantur, nisi quæ forte in *Ephemeridibus Anglicis* habentur de quibusdam terris relationes. Et nos quoque supra aliqua de hoc argumento diximus, ut non sit necessum, hic illa repetere.

2 Vulgatissima terrarum species est *Argilla,* unde figulina conficiuntur opera, cujus nuper *Joh. Joachimus Beccherus* voluit ostendere in ferrum transmutationem, edito super hoc argumento libro satis prolixo, quem ego tamen falli sua observatione existimo. *s*) Nam forte separavit ex argilla aliquas ferri particulas argillæ interspersas. Solet enim ferrum omni argillæ, & omnibus vulgaribus etiam lapidibus inesse, uti observavit dudum Guilh. Gilbertus *in libro de Magnete,* & præterea ipse color flavus ostendit, ochræ vitriolicæ testis, quæ ferro plerumque adesse solet, & ex Martis vitriolo quam copiosissime conficitur.

E sa-

s) Ad ea, quæ Autor, non *h. l.* solum, sed & *in epist. de Transmutatione Metallorum*, an. 1673. edita, *p.* 82. 83. adversus Joh. Joach. Beccheri de Argillæ in Ferrum Transmutatione sententiam, disputavit, nonnulla, nisi memoria me fallit, regesta sunt a Becchero *in Supplemento Physicæ subterraneæ Secundo*, an. 1678. publicato, & nuper cum ipsa *Phys. Subterr.* Halæ Sax. recusa.

E salibus metallicis, & præcipue vitriolo, plerumque terræ istæ præcipuas suas qualitates habent, & vel solum vitriolum varii coloris mire ludit in tingendis terris, quanquam & quibusdam Mercuriales quædam qualitates, aut sulphureæ, inesse possint, de quibus singulis hic agere nimis foret prolixum, cum, præter vulgata, & ab aliis notata, vix afferre quicquam possimus. Legi potest GERH. JOH. VOSSIUS *in Physiologia Christiana*, qui, ut pleraque Philosophiæ naturalis capita complexus est, ita & hoc in argumento collegit, quæ, vel apud veteres, vel apud Scriptores sui temporis, inveniebat rariora. Medici quibusdam earum speciebus magnam vim tribuunt, quam quidem in dubium vocare nolim; certum tamen est, plus sæpe inesse iis rebus superstitionis, quam veræ experientiæ. Quot non de gemmis circumferuntur superstitiones, quibus tamen Viros etiam doctissimos passim implere libros videas? 3

CAP. XXXI.

DE LAPIDIBUS, EORUMQVE GENERATIONE, PETREFACTIONE ET CORPORIBVS PETREFACTIS.

§. 1. *Methodus detegendæ constitutionis corporum, præcipue subterraneorum, per Analysin; commendata.* 2. *Observata illa est a Nicolao Stenonis* in Prodromo Dissertationis de solido intra solidum naturaliter contento, *cujus prolixus exhibetur recensus.* 3. *Stenonis, Bernh. Palissii, Henr. de Rochaz & Thomæ Schirlæi, de crystallis & lapidibus ex aqua concretis, sententia.* 4. *Refutatur ea, &, ad generationem lapidum, crystallorum, metallorum, præter aquam, succum etiam viscosum requiri, ostenditur.* 5. *Quid de corporibus petrefactis judicandum, dubiis magnam partem, & non genuinis.*

Quandoquidem Mineralia terræ producta sunt, ideo considerandum nobis primo erit; *an illa terræ producta dicantur, vel ratione loci, vel ratione causæ.* Terram autem locum præbere mineralibus in confesso est, causam an præbeat, incertum, ita, ut ab ea sola dependeat. Ex ejus tamen consideratione in aliquam causæ cognitionem deduci possumus per viam *ἀναλύσεως*, qua quam tutissime proceditur in corporum constitutionibus detegendis. Aliquam certe cognationem cum loco, cui connexa sunt, habent corpora, aut aliquod facere indicium possunt primæ illius compactionis, minimum illud, an ex solido, an ex liquido, concreverint corpora, eo in statu reperta; ubi figura superficierum & ratio contiguitatis in corporibus in consilium adhiberi debent, atque ex iis judicium institui de prima partium illarum coagmentatione. Non memini, istam methodum ab ullo Physicorum fuisse tentatam, cum tamen simplicissima sit, & maxime naturalis ac demonstrativa. Iis enim quasi vestigiis quibusdam, a natura impressis, inceden- 1

dum est, cum alioquin diffusa difficilisque sit earum rerum comprehensio. Quemadmodum sc. in animalis naturæ cognitione procedimus, ut per anatomen indagemus primas humorum secretiones, liquidorum a consistentibus intervalla, ichnographias ramulorum, quas natura delineavit quasi quædam stamina texturæ totius corporis, postea nova occasione materiæ vel consolidanda, vel extendenda, vel novis corporibus incrustanda; simili modo in productis subterraneis procedi posse nullum est dubium, si modo ita semel simulque objici oculis possint tam vastæ corporaturæ, quæ seculis solent demum elaborari, & intra terræ carceres formantur, ingenio humano non perspiciendos, & forte non alia intelligentia cognoscibiles, quam quæ ipsa hæc ordinavit, & primum illum motum impertita est.

2 Devenit tamen ad illas cogitationes non ita pridem subtilissimus Vir, Nicol. Stenonis, acutissimi homo ingenii, qui multa vidit in rerum natura, in quibus alii cœcutiunt. Is, occasione quæstionis, a Magno Hetruriæ Duce sibi propositæ, de conchyliis & rebus maritimis, in locis mediterraneis repertis, Dissertationem instituit *de solido intra solidum naturaliter contento*, cujus ille *prodromum* edidit, ex quo, velut ex ungue, leonem judicare possumus. In tota illa Dissertatione id præcipue agit & tractat, quomodo corpora illa varia, quæ sub terra reperiuntur, concreverint. Id ut explicet, magna diligentia considerat locum eorum, in quo reperiuntur, quomodo scil. iste corpora includat, quibus superficiebus illa contingat, an planis & lævigatis, an asperis, an totis, an quibusdam earum partibus, e quorum omnium accurata collectione Mathematicis ratiociniis demonstrare laborat, quomodo hæc corpora, secundum has vel illas superficies, ita figurata in hoc loco potuerint coagmentari. Atque in iis omnibus ita procedit, ut, positis quibusdam propositionibus, quasi Mathematicis, sententiæ suæ, velut quædam conclusiones, ex iis sequantur. Illud problema Universale ejus est, quod tota *secunda parte Dissertationis suæ* pertractat, cujusque *in Prodromo suo* tantum, velut lemmatis alicujus, meminit: *Dato corpore, certa figura prædito, & juxta leges naturæ producto, in ipso corpore argumenta inveniri, locum & modum productionis detegentia.* Propositiones ejus simplicissimæ sunt, ex quibus conclusiones suas educit. Prima est: Si corpus solidum alio corpore solido undique ambitur, illud ex iis primo induruit, quod, in mutuo contactu, sua superficie alterius superficiei proprietates exprimit. Hinc consectaria sua educit: 1) In illis terris, vel saxis, quæ undique circumdant & continent crystallos, marcasitas, testas animalium, & alia corpora, levi superficie prædita, jam tum induruisse illa corpora, quo tempore terrarum saxorumque, illa continentium, materia etiamnum fluida erat, adeoque ex illis colligi posse, non terras vel saxa produxisse contenta in illis corpora, imo ne quidem extitisse, quo tempore eadem corpora ibidem producta fuerunt. Colligit 2): Si crystallus crystallo, marcasita marcasitæ, includitur, jam tum induruisse contenta illa corpora, quando corporum continentium pars etiamnum fluida erat. Colligit 3), in illis terris & saxis, quibus testæ crystallinæ, argenti, antimonii, &c. continentur, continentia corpora jam tum induruisse, quo tempore

con-

contentorum corporum materia etiamnum fluida erat, adeoque marcafitas primum productas effe, inde lapides, quibus includuntur marcafitæ, tandem venas minerlium, quæ lapidum fiffuras replent. Tertia ejus propofitio hæc eft; fi corpus folidum fecundum naturæ leges productum eft, e fluido productum eft. Crefcit illud, dum particulis ejus novæ apponuntur particulæ, ab externo fluido fecretæ. Fieri autem appofitionem hanc, vel a fluido externo immediate, ait, vel mediante fluido interno, uno vel pluribus, quæ omnia eleganter illuftrat, comparatione corporis humani cum productis terræ inftituta. In omnibus locum productionis accurate infpiciendum docet, i.e. corpora vicina, quæ ad incluforum productorum figuras componenda.

3 De *cryftalli productione* multa fubtiliter difquirit Steno, an inter fluidum & fluidum, vel inter fluidum & folidum, an vero in ipfo fluido, producatur. Nam e fluido productam effe, dubium illi nullum eft, frigore tamen concretam, at e cineribus, ignis vi, in vitrum exuftam negat. Putat enim, etiam absque ignis violentia fieri vitrum poffe, etiam humano artificio, modo quis inftituat accuratam analyfin faxorum, in quorum cavitatibus optimæ cryftalli formantur. Certum enim effe putat, ut ex fluido concrevit Cryftallus, fic in fluidum eandem poffe refolvi, modo quis verum naturæ menftruum imitari norit; fluidum autem, in quo cryftallus crefcit, eodem modo fe habere ad cryftallum, quomodo aqua communis fe habet ad falem. Ejusdem fententiæ plures alii quoque funt. Nam Bernhardus Paliffy, Gallus, libro patria lingua fcripto *de natura fontium, metallis*, &c. ex aquis metalla, & lapides produci vult: aquas autem duas ftatuit, alteram materialem, alteram congelantem. Henricus de Rochaz, popularis ejus, qui de eodem argumento etiam aliqua fcripfit, aquam quidem materiale rerum principium facit, fed falem illi adjungit, principium confolidans corpora. Thomas Schirley, in peculiari *libro de caufis lapidum*, eos oriri putat ex aqua & feminibus fuis, quod certe eft nihil dicere. Nam illa femina nos quærebamus.

4 Ut fententiam meam aperiam, nec lapides, nec metalla, e fola aqua fimplici poffe produci credo. Metalla, quia corpora habeo fecundum mifta, quæ decompofita alii vocant, in partibus fuis conftituentibus, primo miftis, agnofcunt fortasfis liquorem primogenium, fed qui in ipfa fpecifica metallorum productione non apparet. Quod ad cryftallorum ex aqua concretionem fpectat, nondum ita illa expedita eft, ut putabat Stenonius, non pauca enim fuperfunt dubia. Ipfa earum fragilitas teftatur, minus ineffe iis humoris, quam ipfis metallis. Bernhardus Paliffy per aquam congelantem nihil aliud, quam falem intelligit, ut explicat Sorellus, aut aliquam fubftantiam lapidificam & incruftantem, quæ ab aquæ natura diverfa eft, ut vel inde pateat, cryftallum non effe corpus ὁμοιομερὲς, feu fimilium partium. Peirefcius, tefte Gaffendo *in ejus vita*, craffam fatis communium lapidum mifturam invenit, quando ex aqua limum vifcofum eruit, ad contactum aëris in lapidem abeuntem. Ita poterant & in metallis diverfi fucci, vel terræ, fed natu-

natura purioris, miſceri. Si aquarum veſtigia in cryſtallorum incunabulis invenit Stenonius, non ſequitur tamen, inde fuiſſe productas cryſtallos. Nam poterant aquæ vehiculorum vice fungi, quæ materias earum conſtitutivas ad loca illa deferrent, extra autem corpus ipſum conſiſtebant. Tum & illa aſſertio, cryſtallos poſſe per liquorem ſolvi, quia ex liquore productæ ſunt, admodum incerta eſt, cum non perpetuum ſit, ex ſolventibus rem aliquam eſſe productam, & non ſatis certum, cryſtallos ſolvi poſſe. Neceſſario itaque materia lapidum nobis reponenda eſt in ſucco aliquo ſpecifico, & per naturam ita præparato. Quod certo cum dicimus, profiteri non erubeſcimus, non ſatisfacere illam rationem curioſis ingeniis; ſed ſervanda illa eſt, usque dum meliorem doceant alii. Nam ex ſubtilitatibus illis, quas affert Stenonius, utut ſatis argutæ ſint, & mathematico plane ordine procedant, nondum tamen res confecta eſt. Quanquam id libenter concedamus, inter prima lapidum elementa aquæ eſſe præcipuam partem, ſed, cum in natura miſtionis multa conſiſtant, ideo oportet, ex ſolido aliquo principio, & ex aqua, primo materiam mediæ naturæ, inſtar ſucci eſſe inſpiſſatam, quæ poſtea in lapidis duritiem abiit, humore arctius cum particulis arcuatis unito. Aliquam certe ideam talis miſtionis in operibus gypſatis deprehendere poſſumus, quæ ſola affuſa aqua, in duritiem aliquam abeunt, non tamen ſatis conſtantem, quoniam abeſt viſcoſitas illa, quæ magis continet partes. Unde videmus, cum oleo imbuitur iſta materia, vel aqua glutinoſa, eam duritiem lapideam acquirere. In ceteris vero lapidibus durities illa & tenacitas, non ab aqua ſola, non a particulis terreis, ſed a quadam viſcoſitate eſt, in quam multis, vel circulationibus, vel aliis miſturis nobis incognitis, aquam illam natura inſpiſſavit, vel multo tritu particulas magis illi uniens, vel tertium etiam aliquod unctuoſæ naturæ, nobis incogitum, illi addens. Ut itaque ex eo appareat, nihil veroſimilius dici, quam ſi ſuccum lapideſcentem proximam lapidis materiam faciamus. Proceſſus iſte, quomodo veroſimiliter ſuccus ille producatur a natura, ſatis ingenioſe deſcribitur ab Honor. Fabri *tr.* 7. *prop.* 7. qui & in ceteris rariorum lapidum, communium, ut marmorum, lapidis Lydii, ſilicum, cotis, pumicis, tophi, calculi in corpore humano, texturam magna induſtria explicat.

5 Quod petrificata corpora attinet, certum eſt, eſſe quosdam fontes, qui lapideam naturam videantur induere rebus non lapideis, & oſtenduntur multa in muſeis paſſim corpora petrefacta, quæ omnia tamen ego non genuina eſſe exiſtimo. Nam & raritatem aliquam, aut novitatem, fraudibus doctis interdum venari ſolemus, ut veritatem Theologi interdum fraudibus piis. In illa omnia ſpecialius inquirendum eſt. Utut enim non negem, incruſtari quædam corpora poſſe cruſta aliqua lapidea, tota tamen, quanta quanta ſunt, mutari in lapides poſſe, res eſt creditu admodum difficilis, niſi forte tanta ſit copia particularum lapideſcentium, ut ita penetrent minimos etiam corporum receſſus, & ſingulis particulis ſe circumponant. Sed, neque tum tamen concipere poſſumus, quomodo ſubſtantia nova, & ſatis ponderoſa & multa, eidem corpori miſceri poſſit, ſalva manente ejus figura, niſi forte novæ illæ particulæ adve-

advenientes ſimul conſtringant molliores quasdam corporum immutandorum particulas. Vid. D. Joh. Dan. Majoris *Epiſtola de Corporibus petrefactis t)*.

CAP. XXXII.

DE MAGNETE.

§. 1. *Virium ejus cauſam reddere arduum, quæ nec ad internam virtutem, cum J. C. Scaligero, nec ad ſimilitudinem ejus ac ferri, eſt referenda.* 2. *Guilh. Gilberti* Lib. de Magnete, *ac Obſervatt. de virtute totius globi terreſtris Magnetica, indeque enata magnetica recentiorum Philoſophia, a Nic. Cabæo, Nic. Zucchio, Jac. Grandamico & Athan. Kirchero, exculta.* 3. *Ren. Carteſii & Hon. Fabri, vires Magnetis ad effluvia externa referentium, ſententia recenſetur & approbatur.* 4. *Diſquiritur, an magnes, igne candefactus, vim ferri attractivam amittat. Variatio declinationum acus magneticæ.* 5. *Judicium de Vinc. Leotaudii* Magnetologia. *Alii de Magnete Scriptores, Henr. Nicolai, Laur. Reael, Verulamius, Petitus, Joh. Frid. Herwarti de eodem ineptiæ.*

Inter reliqua lapidum genera facile palmam, ob mirabilem ſuam virtutem, reportat MAGNES. Occaſionem certe præbuit vaſtis voluminibus, quibus quidem operoſe ſatis inquiritur de iis, quæ circa illum notanda ſunt, e g. de *converſione ad ſeptentrionem, declinatione*, aliisque mechanicis artificiis, quæ ſuper virtute magnetis fundantur. In veris autem cauſis earum rerum indagandis, præter occultas aliquas qualitates, nihil magnopere ſcitu neceſſarium nos docuere. Jul. Cæſ. Scaliger, mirum quantum ſubtilis, adeo acutum non cernit, ut veram virium magneticarum cauſam nos docere poſſit. Nihil enim aliud ab illo accepimus, quam quod ab interna potius virtute, quam externa, exiſtimet, motum illum procedere, veluti movetur catulus ad mammillam, & anima noſtra ad beatitudinem, ab intimo principio, quod ſummi boni appetit fruitionem. Qualis Philoſophia, & quidem tam ſancta, mirum, quomodo in lapides jam ſit propagata. Tantum ſc. abeſt, ut ab interna virtute procedat, ut ab externa potius illud provenire longe ſit verius, ut e ſequentibus videbimus. Aliqui ſolam ſimilitudinem, in Sympathia, quæ inter magnetem eſt & ferrum, pro cauſa nobis venditarunt, quod certe nihil eſt dicere, cum ſic in ceteris etiam corporibus ſimilitudo eosdem effectus parere debeat. 1

Primus

t) D. J. Dan. Majoris, Prof. Medici Kilonienſis, *Diſſ.* quæ *h. l.* allegatur, *De Cancris & ſerpentibus petrefactis, ad D. Phil. Jac. Sachſium, Epiſtolica*, una cum Sachſii Reſponſoria *de Miranda Lapidum Natura*, Jenæ 1664. *in 8vo* prodiit. Pollicetur in ea, & breviter *p. 13. ac ſeqq.* delineat, *Lithologiam* ſive *Tr. de Corporibus Petrefactis* integrum, quem tamen abſolutum ab illo eſſe vix credo.

2 Primus in hoc argumento diligenter excolendo fuit Anglus, WILHELMUS GILBERTUS, qui in experimenta super uno hoc subjecto mire accurata quinquaginta nummorum millia, ut Harvæus refert, impendit, edito in lucem libro, (cui Tit. *Philosophia nova de Magnete, Magneticisque Corporibus, & de magno Magnete Tellure* Amstel. 1600. *in fol.*) quo primus demonstravit, virtutem magneticam terrestri globo a natura insitam, atque adeo terram magnum esse magnetem, ut magnes est parva terrella. Quæ observatio, quanquam integram magnetis naturam non demonstret, viam tamen pandit ad cogitationes quasdam secretiores, & latius patentes. Nam ex eo id sequitur, virtutem illam latius diffusam esse, quam in solo illo lapide, ut fides amplius non habeatur fabulis illis veterum, nescio quas magneticas rupes fingentium, aut cœli cujusdam plagam, & sideris cujusdam influxum in rei hujus causam vocantium. Quos inter Rogerius Baconus quoque est, qui, in *Ep. de virtutibus Magneticis*, cœlum terræ miscet, a cœlo virtutes istas derivando, cum posset a Terra. Statim ergo, post Gilbertum, quasi nova quædam de magneticis Philosophia cudi cœpit, ut sunt hodieque multi homines ita animati, qui una super observatione tota sæpe Physices Systemata fundant. Gilbertus nihil asseruit, nisi quæ experimentis comprobata fuerunt. Postea illum tamen insecuti sunt Nic. Cabæus, Nic. Zucchius, Jac. Grandamicus, Athan. Kircherus, Jesuitæ, qui vasta de re magnetica Opera ediderunt, id præcipue agentes, inprimis Cabæus & Zucchius, ut ad principia, juxta Philosophiæ leges, reducerent Gilbertiana experimenta. Grandamicus singulari Opusculo terræ immobilitatem ex virtute magnetica demonstrare conatus est. Quod scriptum ejus Henr. Power refutavit *Parte III. Philosophiæ Specialis*, Lond. A. 1664. *in 4to* editæ. Kircherus, sicut solet, per omnia hujus tractationis cognata se diffudit, nam non solum anteriorum scriptorum ratiocinia collegit, sed & omnia, quæ in natura analogiam quandam magneticam præ se ferunt, eo retulit, additis variis laboribus mechanicis, ex operationibus magnetismi erutis.

3 Post tot tamen labores non satis inquisita fuit magnetis natura, & nihilominus obscura relicta fuerunt earum operationum principia. E modernis, Kenelmus Digbæus magnetem credidit ex atomis generari, ab utroque polo fluentibus, ac per emanationem operari, quæ sententia mihi haud probatur. Præ ceteris aliquid sapere hic visus est *Cartesius*, latius vibrans mentis sagacissimæ oculos, quam alii ante ipsum Scriptores. Observavit ille sc. virtutem illam, qua ferrum attrahit magnes, aut in polum convertitur, non in ipso esse magnete, nisi solummodo passive: Principium autem dirigens, & motum illum exercens, extra ipsum, vel lapidem, vel ferrum, esse constitutum. Per illum itaque pro certo positum est, externam aliquam naturam fluidam ea via ferri ab austro scil. ad septentrionem, eamque poris magnetis, vel ferri, ita se insinuare, ut simul secum in eandem viam dirigat, quæ postea etiam remanet in minimis particulis magnetis, quæ ferro affricantur. Ex eodem principio censenda est provenire virtus illa attractrix. Materia enim fluida, per magnetis poros transiens, dum ferrum offendit, simili ratione per ferri poros transire laborans, dum non recte sibi oppositos incurrit, eos ita dirigit, ut accedere ad magnetem fer-

rum

rum videatur, & accedente subinde nova particularum copia, & poris recta via oppositis, particulæ illæ striatæ quasi ferrum induant, atque ita firmiter magneti ipsi apponant. Id enim certum est, magnetis & ferri esse pene eandem substantiam, unde *Honor. Fabri* magnetem facit corpus mixtum ex materia lapidea & metallica. Et hic doctiss. utique & sagaciss. Vir eandem hypothesin Cartesianam sequitur, quamvis aliter proponat. Id autem ita exacte & mathematica plane ratione facit, ut in dubium vocari non possit, *Tract. 7. lib. 1. propos. 34.* Postquam multis aliis viam muniverat suæ assertioni, hac analogia rem demonstrat. *Cogita,* inquit, *suberis frustum innumeris fere acubus ferreis, magnetica vi instructis, in parallelis, quanquam insensibilibus, confixum, illud haud dubie suos polos, suosque aspectus, habebit, &c.* Quo certe exemplo elegantissime illustrare totam hanc materiam videtur, quamvis in materiam striatam Cartesianam propendere non videatur. Interim tamen simile aliquid principium agnoscere videtur. Sed tamen non tam generale ac universale, quale Cartesius. Proponit autem totam hanc doctrinam admodum luculenter & perspicue, & plane methodo mathematica, ut sane rectiore via & planiore nemo facile hic procedere possit.

4 Cetera, quæ spectant ad magnetem, declinationes ejus, divisiones secundum polos, & alia, mathematica plane sunt, vel mechanica, & sollicite jam tum ab aliis notata. Multa præterea fabulosa referri solent de magnete. Solent & illud inter observata referre, vim omnem suam deponere magnetem, si igne candefiat, quod tamen non usque adeo verum esse, produnt *Acta Philosophica Anglica p. 406. Edit. Lips.* Quanquam Honor. Fabri rem extra controversiam esse existimat. Eatenus tamen veritas constat huic observato, quod scil. virtus illa attrahendi in magnete aliqua ex parte fuerit imminuta, ac potuit fortassis magnes ille fuisse validior, quam isti, in quibus alii experimenta fecere, qui totam hanc vim omnino deposuerunt. Nam inter magnetes magnam esse differentiam, multi Autores notant. Ceterum in declinationibus acus magneticæ mira est varietas, ut eam sæpe notavit Rob. Boylius, in exiguis milliaribus notabiliter variasse, cujus ille causam adæquatam dare non potuit. In *Actis Philosophicis Anglicis* multæ, quæ variationem illam spectant, passim sunt Observationes.

5 Scripsit & VINCENTIUS LEOTAUDIUS *Magnetologiam*, Lugd. Gall. A. 1668. *in 4to* editam, *in qua*, ut titulus habet, *exponitur nova de magneticis Philosophia*, quæ tamen mihi quidem non multum adferre videtur novi, sed doctrinam hanc intricatiorem, quam ante fuit, relinquere. Accurate tamen omnia illa artificia magnetica exponit, & *lib. 1. cap. 4.* prolixe agit de vi magnetica ferro communicanda absque magnete, unde probat ille totius terræ virtutem esse magneticam. Congessit quoque *Henr. Nicolai*, in exigua *Diss.* (Dant. 1641. *in 4to,*) varias de hoc argumento quæstiones. *Laur. Reael,* celebris Batavorum Navarchus, Amstelod. A. 1651. *in 8vo* edidit, Onderfinding van de Magnetsteen, en de magnetische Kracht der Aarden, Libellum quidem exiguum, sed in quo experimenta non contemnenda, notisque

Latinis a Casp. Barlæo illustratum, ab erroribus tamen suis haud immunem. Inter posthuma Verulamii peculiaris reperitur *Inquisitio de Magnete*, in qua cogitata sua profert, & Q q. exponit, ad quas instituti Experimenta Magnetica possint, quales etiam in *Transact. Angl.* passim leguntur. Dn. *Petiti*, bellicis in Gallia munitionibus præfecti, *Diss. de Magnetica declinatione, ejusque variatione, Astronomiæ Physicæ* J. Bapt. Hamelii est addita. Legi etiam merentur, quæ de motu in natura magnetico *J. Alph. Borellus*, sub finem Operis *de vi Percussionis*, philosophatur. Ingeniose stultus fuit JOH. FRID. HERWARTUS, qui *in Admirandis Ethnicæ Theologiæ mysteriis propalatis*, Ingolstad. A. 1623. *in 4to* editis, Magnetem olim pro Deo cultum, Philosophiamque Magneticam, & Mysterium Pyxidis Nauticæ, sub omnibus Gentilium fabulis a sacerdotibus fuisse occultata, operose evincere est conatus. Quo quidem nihil poterat excogitari stultius, cum ne minimum quidem apud Autt. veteres Pyxidis istius notetur vestigium.

CAP. XXXIII.

DE LAPIDIBUS PRETIOSIS.

§. 1. *Gemmmarum præstantia & prærogativa præ lapidibus. Varii de illis Scriptores.* 2. *Ceteris præfertur Rob. Boylius, cujus sententia de Gemmarum generatione, constitutione & solutione, cum Nic. Stenonio ipsi ferme communis, recensetur.* 3. *Quid de Gemmarum viribus & motu intestino judicandum?* 4. *De Adamantibus, ceterisque Gemmarum speciebus, nonnulla.* 5. *De Margaritis item,* 6. *Ac Coralliis, Lignoque fossili.*

1 Vidimus plebejos lapides, veniamus ad Regios, & ob raritatem præ ceteris æstimandos. Sunt enim sane nobilioris naturæ & compositionis, neque a solo pretio & æstimatione dignitatem suam accipiunt. Mistio enim longe perfectior est, & singularis eorum textura arguit longinquitatem productionis, & eam ob causam naturam nobiliorem. Nisi enim particulæ subtiliores essent, & longo tempore longisque circulationibus naturæ excoctæ, & in talem massam subactæ, non tam splendida forma & durabili corpore apparerent; nulla enim alia corpora his virtutibus prædita videmus. De iis Scriptores sunt multi, sed innumeris fabulis referti, ut vix liqueat, quid in illis sincerum sit, aut pro vero & demonstrato debeat haberi. Anshelmus Boëtius a Boot, Marbodæus, Franc. Ruæus, Hier. Cardanus, Joh. de Laet, Albertus M., integros de illis libros scripserunt, inter quos Boëtii a Boot liber optimus videtur; reliqui enim miris sunt fabulis & superstitionibus referti. Nuper etiam aliquis Thom. Nicolotius, Anglus, de eo argumento scripsit, qui liber in Germanicam quoque linguam conversus est. Ul. Aldrovandus quoque *in Museo Metallico* varias earum species, cum Iconibus, repræsentat, sed is de formis & figuris earum magis sollicitus. Prodiit ante aliquot annos liber Gallica

lingua,

lingua, exiguus quidem, sed magnæ utilitatis, sub Tit. *Histoire des Joyaux, & des Principales Richesses de l'Orient & de l'Occident, par le Sr. Chappuzeau,* cujus argumentum *Transact. Angl. p. 429. & seqq.* recensent. Ex eo enim bene perdisci potest res gemmaria, quoad notas loci natalitii, & rationem valoris.

2 Post illos omnes Rob. Boylius, sagacissimus naturæ Indagator, singularem libellum scripsit *de origine & virtutibus gemmarum*, elegantem satis & curiosum, cujus hæc sententia est; Gemmas pellucidas aliquando substantias liquidas fuisse ait, quæ si tincturis quibusdam mineralibus, dum fluidæ vel molles sunt, imbuantur, colores, pro ratione mineralis obvii, acquirant. In opacis gemmis, cujus generis sunt Hæmatitæ, Jaspides, Onyches, similesque lapilli, terram, metallicis succis impraegnatam, accessione liquoris petrescentis, seu spiritus petrifici, in lapidis formam coagulari putat, & hos spiritus petrificos opinatur aliquando ascendere in forma vaporum. Unde probabiliter deducit, non tantum diversas virtutes medicinales talium lapidum, sed & alias quasdam illorum qualitates, ut colorem, gravitatem. Hinc evenire existimat in lapidibus alterius generis, vel Marcasitis, vel ipsis vegetabilibus & animalibus substantiis, repertos fuisse alios lapides. Quandoquidem substantiæ illæ facile concipi possunt terræ inclusæ, dum adhuc essent terra mineralis vel limus, & postea thecæ quasi inditæ, accessione petrificorum agentium, quæ eas pervaserint. Atque hanc suam sententiam Boylius, isto in libro, prolixius explicat, in quo in plurimis convenit cum assertionibus Nic. Stenonis. Sed fuit ille, in *præfatione* ejus libri admodum sollicitus, ut præcaveret suspicionem plagii; nam, cum imprimeretur libellus, Stenoniana se nondum vidisse multis documentis probare illic laboravit. Sunt vero in illo libro singulares Observationes, & magis quidem solidæ, ut mihi videtur, quam Stenonianæ, quæ meris Mathematicis ratiociniis niti videntur, cum hic in subsidium vocet experimenta artis Chymicæ. Illa præcipue elegans ejus meditatio est, qua statuit, terram plenam esse menstruis, aliisque liquoribus variorum generum, e fodinis, per quas vagantur, varie impraegnatis, qui in quibusdam casibus vice menstrui fungi, alio vero modo concurrere ad productionem corporum mineralium, possint. Quin ipsam aquam communem variis mineralium effluviis infectam, ut est plerumque (quod Leonh. Thurnheuserus peculiari *libro de aquis mineralibus* docet), id præstare posse credit. Refert quoque, se casu aliquando incidisse in liquorem, qui gemmas solvere potuerit, quod certe mihi, nescio quomodo, a vero alienum videtur. Putaverim enim ego, rem arduam forte, & magni in natura prodigii, si quis id præstare posset, & longe illo Alchesto Helmontiano pretiosiorem. Quæ circa figuras gemmarum philosophatur, pulchre illustrata Chymicis experimentis sunt.

3 Quod vires gemmarum attinet, illæ cum sint in abdito positæ, erui non facile possunt. Joh. Bapt. Helmontius, & ejus Hyperaspistes, Joh. Marcus Marci, magnam vim ipsi irradiationi tribuunt, in qua tamen tantum latere arcani, ut illi quidem volunt, vix mihi persuadeo. Esse vero in illis incognitas quasdam vires, & non fa-

cile deprehendendas, vel ex iis Obſervationibus conjicere licet, quas recenſet Boylius *in libro ſuo de Quiete abſoluta corporum.* Obſervavit enim, in ipſis duriſſimis corporibus eſſe particulas quasdam, quæ moveant ſe a centro ad ſuperficiem. In *Tractatus ſui de Coloribus Appendice* refert de quadam Turcoide, in qua macula fuerit, quæ motum habuerit menſtruum, ad phaſes ſc. lunæ comparatum.

4 De ſingulis gemmarum ſpeciebus ſi agere nobis animus eſſet, toto Volumine rem non expediremus, & habemus, quos de iis libros legere poſſumus, a me ſupra indicatos. De valore earum, & ordine, omnium optime Auctor ille Gallicus egit, ut non neceſſum ſit, ex eo quædam repetere. Adamantes præ omnibus pretium habent, magis ob raritatem, quam ob naturam ceteris præſtantiorem. Nam & ceteræ illæ gemmæ ejusdem miſturæ ſunt, & pulcherrimi præterea coloris. Quænam illis ſuccedant, ambiguum eſt, quibusdam pro Smaragdis, aliquibus pro Saphiris, certantibus. Earum omnium natura, ſpecies & diſtinctiones, vel vulgares etiam Auctores Phyſici & Compendiarii recenſent, quibus innumeræ fabulæ & ſuperſtitiones ſunt permiſtæ.

5 De Margaritis, earumque piſcatione, conſulenda ſunt Itineraria Indiæ Orientalis. Habuit & Britannia quondam margaritas, multum olim æſtimatas, ſed nunc illæ ibi non comparent. Quæritur hic a multis ars majores efficiendi uniones e minutioribus, ſed vix puto illud effectum dabitur, cum ſplendor ille ſuperficiei externæ nulla poſſit arte conciliari, licet forte maſſa aliqua major inde confingi poſſit. Refert Cl. Salmaſius, in *Exercitationibus ſuis Plinianis ad Solini Polyhiſtora*, in libris illis Græcis MSS. qui de Chymia, & Metallorum transmutatione, in Bibliotheca Regis Galliæ aſſervantur, recenſeri artem aliquam conficiendi uniones artificiales. Sed illa non comparet in Cod. Altenburgenſi, cujus inſpiciendi mihi copia data eſt.

6 Coralliorum hiſtoriam Johannes Ludovicus Ganſius peculiari opuſculo pertexuit. Eorum etiam mirabilis productio eſt, & ſunt, qui obſervarunt, ea ſub aquis mollia, quod argumento eſt, ex ſucco quodam coaluiſſe. Sed in his omnibus cœca omnis philoſophandi induſtria eſt, & pene meris conjecturis abſolvuntur, quæ circa illa diſquirimus. *De ligno Foſſili* Lib. Italicum ſcripſit Franc. Stellutus, quem ſe, cum notis ſuis, denuo editurum J. Dan. Major eſt pollicitus.

CAP. XXXIV.

DE VITRO ET GEMMIS ARTIFICIALIBUS.

§. 1. *De vitro varia, inprimis, an flexibile & ductile confici poſſit.* 2. *Gemmæ e vitro artificiales.* *Ant. Neri* Ars Vitriaria, & *Autoris* Epiſtola de Scypho vitreo, per ſonum vocis humanæ rupto, *laudantur.*

VITRUM

VITRUM quodammodo ad gemmas etiam referri videtur, ob densitatem & compactionem suam, licet arte factum sit, quanquam & natura habeat vitra quædam fossilia. Quod arte paratum est, fragile est. Aliqui per artem flexibile & ductile fieri posse credunt, & adfertur ejus rei historia quædam apud Plinium & Petronium, de artifice quodam, qui Tiberio obtulerit phialam, ex vitro tali ductili paratam. Cujus historiæ fidem aliqui in dubium, cum Christoph. Meretto, vitrum ductile per artem confici posse negante, vocant, sed immerito, ut opinor. Nam certe non repugnat naturæ, talia vitra confieri per additionem materiæ cujusdam viscosioris metallicæ, quæ tamen perspicua sit, ac maneat. Ol. Borrichius certe, in *libro suo de ortu & progressu Chymiæ*, pro exemplo allegat talcum illud Muscoviticum pellucidum, quod non ita fragile est, ut vitra nostra, per vim ignis parata. Chymici vitri flexibilis præparationem magno suo Elixiri solent tribuere, quod naturæ sit viscosæ, incombustibilis & summe perspicuæ, vitroque admistum talem ei naturam conciliet. Vixit, uti a Viro fide digno accepi, in aula *Joh. Casimiri*, Regis Poloniæ, Nobilis Italus, qui certo quodam spiritu chymico vitrum frigidum ita emollire potuit, ut illi sigilla, tanquam ceræ, imprimerentur, manuque imagines in eodem formari potuerint. Nummos aliquot, ex eo vitro confectos, Magnatibus donavit Aulicis, quod tamen postea ad naturam suam fragilem rediit. Idem artificium in Anglia etiam quibusdam nunc innotuisse, retulit mihi Henr. Oldenburgius. Nicol. etiam Stenonis, absque ignis opera ut vitra conficiantur, non putat esse impossibile, quod si verum esset, talia vitra ad gemmarum naturam accederent propius, ac gemmæ nihil aliud essent, quam vitra metallica. Nostrum autem vitrum, quod, vi ignis, aërem, salem & cineres, in massam aliquam viscosam & lentam fundit, non potest, nisi fragile esse, ut omnia corpora sunt, subitanea aliqua operatione fabrefacta. Non etiam misceri ita particulæ possunt, sed violenta fusione statum quasi violentum sortiuntur, a quo discedunt interdum. Levi enim aëris rarefactioni & condensationi, vel sono vocis etiam, videmus ad rupturam patere. Borrichius putat, si salem possimus habere flexilem aliquem, ductibilitatem inde acquisiturum vitrum. Nam sal ad fusionem maxime confert, & ad continendas inter se minimas particulas. Sed, quoniam salis communis particulæ rigidæ sunt, dum in igne sunt, fluunt illæ quidem, sed frigefactæ veteri suo rigori restituuntur, ideo non potest aliter evenire, quam ut fragile vitrum sit. Quod si pro sale illo communi sal aliquis metallicæ naturæ possit substitui, aut ipsum illud metallum in salis formam redactum, non dubito, quin res successura sit. 1

Sed hactenus quidem frustra in eo negotio laboratum est: quod si perfici posset, parum abesset, quin gemmas ipsis nativis respondentes perficere opera nostra possemus, cum videamus in vulgari etiam vitro puriori, sed tamen fragili, & non tam ponderoso, quam gemmæ sunt, adeo per artem, naturæ æmulam, posse effigiari gemmarum species, secundum colores suos distinctas, ut fallere interdum ipsos gemmarios negotiatores possint, si non ad omnia examinum genera revocent. Species sane 2

&

& fulgor summus conciliari illis potest, non tamen durities. Et hanc quidem artem parandi gemmas fictitias tradidit *u*) ANTONIUS NERUS, Florentinus, in elegantissimis suis 7. libris *de arte vitriaria*, Italica lingua scriptis, quos in Latinam linguam vertit Andreas Frisius, ediditque Amst. A. 1668. *in 12.* cum *notis*, quas Christoph. Merettus, Medicus Anglus, in illos scripserat. Ubi ordine omnia illa legi possunt, quomodo Crystalli, Saphiri, Amethysti, Granati, & similes, effici possint. Illic enim & instrumenta ejus artis, & omnes apparatus, prolixe describuntur. Plura, quæ ad vitri naturam sepectant, recensuimus in *Epistola* nostra *de Scypho vitreo rupto per certum vocis humanæ sonum*, ubi memorabiles quædam occurrunt historiæ de gemmis quibusdam artificialibus, ex aqua factis, & præterea alia scitu digna.

CAP. XXXV.

DE METALLORUM GENERATIONE.

§. 1. *Materiam Metallorum proximam non esse aquam, aut salia, ostenditur.* 2. *Nec argentum vivum vulgare, sed longe probabilius Chymicorum Mercurium (cujus ab isto differentia explicatur) ac sulphur. Generationis metallorum diversorum ex hisce ratio.* 3. *Quænam sit inter sulphura auri, argenti, & metallorum impurorum, sicut & vulgare, differentia?*

1 A Lapidibus ad METALLA venimus, quæ alterius plane texturæ esse, ipsa exterior forma arguit, plus enim viscidi & lentoris habent, quam lapides. Quanquam enim sunt durissima, fragilitatem tamen aliquam habere violentam, pondus eorum arguit, & ad metallicam naturam propius, quam ad vegetabilem accedere. Jam, *quæ metallorum origo sit, quibusque rebus constituantur*, vexatissima quæstio est, cum eorum natales vix humana industria videatur posse rimari. Qui aquam omnium rerum Elementum statuunt, etiam metallis assignant, non quidem falso, fuisse enim aquam remotum primum & prædominans illorum Elementum concedo, jam tamen per alterationes in naturam propiorem, materiam scil. viscidam & lentam, inspissatam, verosimile est, quæ propinquiore cognatione metallicam naturam attingeret. Nihil itaque prodest nobis, si sciamus vel credamus, ex aqua esse metalla composita; id enim demonstrari ægre potest, ac fortassis fieri potuit,

u) Antonii Neri Artem Vitriariam, post Christoph. Merettum, illustravit, novisque inventis solerter auxit Joh. Kunckelius, Chymicus haud ita pridem Germaniæ & Sueciæ, coævis plerisque superior, e Cimbria nostra oriundus, cujus *Ars Vitriaria Experimentalis* (vollkommene Glaßmacher-Kunst) Germanico Idiomate Lipsiæ an. 1679. *in 4to.* edita, *Parte I.* Commentarium in Ant. Neri Libros, & Meretti *Notas*, Experimentalem luculentissimum, *Parte II.* duas experimentorum, ad Artem hanc, aliasque cognatas, spectantium, Centurias, in Appendice autem Historiam Gemmarum Naturalium, & quarundam Artificialium, nec non Margaritarum aliorumque similium Naturæ Cimeliorum Physicam exhibet.

potuit, ut talis materia, lenta & viſcoſa, ſimul cum ipſa tellure creata ſit, ut neceſſum non ſit, altius procedere. Nam & nimia ſubtilitate ſæpe obſiſtimus veritati. Aliqui ſunt, qui metallorum originem a ſale petunt, argumento illo ducti, quod videant corpora metallica a ſalibus poſſe diſcerpi & corrodi, aut, quod nonnulla cognatos habeant ſales vitriolicos, ac inter ſe per vices commutentur, quod tamen neutiquam eorum ſententiam confirmat. Non enim valet iſta conſequentia: quod corrodere poteſt aliquid, ex eo id componitur. Et vitriola nil aliud ſunt, quam corpora metallica & ſalina miſta temperato contubernio, non perpetuo aut radicali. Non vacat quidem res illa admiratione, quod ita corpora ſecari poſſint a ſalibus, ac patet inde magna ſalium cum mineralibus cognatio, non tamen intima, ſemper enim divelli poſſunt levi negotio, cum partes ceteræ eſſentiales cohæreant. Quæſiverunt multi in vitriolo, aliqui in nitro, cujus ſalis potentia magna eſt in fixiſſimis quoque metallis vexandis. Quare ſpiritu roris auri tinctura elici ſolet, quoniam in illo eſt ſpiritus nitri ſubtiliſſimus. Sed hic tantum abraſio eſt particularum minimarum, ipſæ vero, vel minimæ, eſſentialem ſuam miſturam retinent.

2 A ſalium familia ad metalla itur, inter quæ primum omnium appellari ſolet *argentum vivum*, mirabilis profecto ſubſtantiæ, quæ mille ſe in formas fingit & refingit, quibuscunque in artibus & experimentis tractata. Id in illo præcipue conſideratione dignum eſt, nullam aliam ſubſtantiam inter metalla tanto amore complecti aurum, cui etiam pondere æqualis eſt, ſtatim enim auro unitur, idque in illo mergitur, cum cetera omnia metalla ſupernatent, id quod ex amalgamate Mercurii luculenter patet. Qui hanc ſubſtantiam inter principia metallorum ponunt, propius abſunt a vero, non tamen verum eſſe principium, uno ore omnes illi dicunt, qui Chymiam iſtam ſecretiorem profitentur, atque inter illos Lullius, qui argentum vivum inter principia metalli ponendum eſſe judicat, ſed a vulgari argento vivo diſtinguit, ut ovum fœcundum ab ovo ſubventaneo. Illi ſc. quando argentum vivum ſuum, ceu principium metallicum, requirunt, ajunt, eſſe illud corpus metallicum ſumme ductile, lentum & viſcoſum, ponderoſum, ita ut auri pondus æquet, non currens, ut vulgare argentum vivum, ſed tamen in igne ſumme volatile, &, ut uno verbo dicam, talem materiam, quæ nondum aurum & argentum, aut aliud metallum, eſt, ſed rudimentum quaſi & embryo metallicus, aurum & argentum immaturum, quod pondere ſuo dignoſci facile poſſit, ſummo autem ſtudio ab illis celatur. Hoc primum illis eſt & materiale principium, quod certe cum ponunt, nihil abſurdi comminiſcuntur. Ipſa enim compoſitio & textura metalli arguit, ex tali quadam ſubſtantia componi debere metallum. Alterum principium componens metalla *ſulphur* vocant, illudque geminum faciunt, *album* & *rubrum*, prout de albore & rubore metalla participant, vel copioſius, vel purius, vel parcius, vel impurius, admiſtum. Atque hæc perfecta metallica ſubſtantia, vel illud argentum, vel aurum immaturum, jam tum in prima ſua miſtura ſulphur commiſtum habet, ab eoque leviter digeſtum eſt, quæ ſubſtantia ſi naturæ Operario permittitur, tandem in aliquod metallum fixum abit per longas digeſtiones, vel perfectum,

ut aurum & argentum, vel imperfectum & impurum, si sulphura sordes aliquas a loco natali contrahant, atque tum stannum, cuprum, ferrum, &c. nascitur. Quæ metalla plus sulphuris impuri, & quam minimum argenti vivi, seu mercurii, habent, non ita sunt ductilia, ut aurum & argentum, aurum præcipue, quod infinite pene dixerim extendi potest. Ab una ergo radice omnia metalla descendunt, tali scil. substantia, quæ ex binis principiis constitutivis leviter commista est.

3 Aurum omnium optimum est, & primum, antequam exaltaretur sulphur, illud candidum fuit, suntque, qui putant, flavum illum auri colorem exui auro posse. Hujus naturam omnes inquirunt, nemo capit. Chymici inprimis, in natalibus ejus investigandis, laborant, verum scientes silent, verba dant ignavi. Exstant Abrahami e Porta Leonis, Medici Hebræi, *Dialogi III. de Auro,* in quibus non solum de auri facultate Medica, sed & specifica ejus ac ceterarum rerum forma, duplicique potestate, qua in mixtis illa operatur omnibus, operose disputatur, Venet. A. 1584. in 4to editi. Nec spernendi Joh. Franc. Pici Mirandulani *Libri III. de Auro,* in quibus multa recensentur transmutationum exempla. Argentum ejusdem cum auro naturæ est, & eodem sulphure gaudet, sed nondum ad ruborem excoctum. Et ista quidem sulphura, quæ ita vocantur, incombustibilia sunt & esse debent, quoniam naturæ metallicæ sunt, perfectioris sc. & fixæ, quæ destrui non possunt & dissipari, ut cetera sulphura vegetabilia vel animalia, quæ in fumum abire, atque dissipari posse, flamma ipsa facile testatur. Combustibile autem sulphur ad compositionem perfectorum metallorum nihil facit: impura quidem metalla ex eo habent plurimum, quare destrui etiam facile per sulphur vulgare possunt. Imo ipsum argentum potest destrui, quod indicio est, non tam purum, vel saltem minus fixum esse in argento sulphur, quam est in auro. An vero natura, diuturna coctione, ex vulgari sulphure possit fixum facere & incombustibile, res est nobis non determinanda.

CAP. XXXVI.

DE METALLORVM TRANSMUTATIONE.

§. 1. *Plumbi in stannum, ferri in cuprum, transmutatio.* 2. *Metallorum imperfectorum in aurum transmutatio propugnatur, Chymicique Græci MSti, a Thom. Reinesio emendati, & Ol. Borrichii atque Autoris de χρυσοποιίας historia scripta, commendantur.*

1 De Transmutatione Metallorum in universum agere nostri non est instituti. Multa enim circumferuntur experimenta de plumbi in stannum, ferri in cuprum, conversione, de quibus tamen dubiorum plena sunt omnia. Quod plumbum attinet, id depurari coctione in stannum posse, non equidem inficias iverim, quanquam tamen stanni natura admodum sit a reliquis metallis distin-

diſtincta. Nam plane illi non convenit cum argento, cum plumbo tamen maxime cum illo conveniat, omnisque maſſa plumbea aliquam portiunculam argenti habeat. De ferri in cuprum mutatione, de qua *P. I. c. 1. §. 6.* plura in medium a nobis jam ſunt allata, ajunt aliqui, aliqui negant. Lazarus Erckerus, diligentiſſimus metallurgus, id pro certiſſimo habet. Sed mittamus illa, ut vulgaria.

2 Hic quæſtio erit; *an imperfecta metalla in aurum & argentum mutari poſſint?* Id factum fuiſſe, tot hiſtoriæ teſtantur, quas in dubium vocare non poſſumus, totque libri fatentur, ut vel mire impudentes eſſe oporteat, qui orbi ita impoſuerunt, vel homines plane pertinaces, qui fidem iis denegare velint, cum natura rerum plane non repugnet, quam veroſimilitudinem nos in *Diſſertatione de metallorum transmutatione* prolixe oſtendimus, nec hic denuo inculcabimus. Quod argumenta inartificialia attinet, autoritatem ſcil. ſuperſunt Manuſcripti libri Græci variorum autorum, qui, ſub ænigmatibus multis, hanc artem proponunt, habeoque apud me codicem Altenburgenſem, Thomæ Reineſii manu notatum & emendatum, cum ejus Epiſtola de ætate & ſcriptis illorum Auctorum. Cetera, quæ ſpectant ad hiſtoriam hujus rei, prolixe executus eſt Olaus Borrichius in *libro de ortu & progreſſu Chymiæ*, & in altero *Sapientiæ Hermetis, Ægyptiorum & Chymicorum vindicatæ*, quo reſpondit objectionibus Herm. Conringii. Quibus addi poſſunt ſelecta quædam, & cum omnibus circumſtantiis enumerata, in noſtra *de Metallorum transmutatione, Epiſtola.* Quibus longe plura addere poſſemus, ſi res eſſet noſtri inſtituti. Athan. Kircheri adverſus probabilitatem transmutationis metallicæ argumenta, tam hiſtorica, quam philoſophica, diligentiſſime examinavit, & operoſe ſolideque refutavit, Valer. Bonvicinus, *in Lance peripatetica adv. Kircherum*, Patav. A. 1676. *in 8vo* edita.

CAP. XXXVII.

DE MEDIIS MINERALIBUS.

§. 1. *Quænam iſta, & cur ita dicantur?* 2. *Antimonium, ejus conſtitutio, uſusque Chymicus & medicus. Controverſia de illo forenſis in Gallia. Baſ. Valentini* Currus Triumphalis Antimonii, *a Th. Kerkringio illuſtratus, commendatur.* 3. *Succinum, cujus natales controverſi terræ vindicantur, ſolutioque a Theod. Kerkringio, ad condituram cadaverum, facta eſſe perhibetur. Succinum Chinenſium artificiale.* 4. *Ambra, de cujus ortu variæ recenſentur ſententiæ.*

1 MEDIA MINERALIA vocantur, quod mediam obtineant naturam inter metalla & lapides, referuntque illic quidam & terras, & ſalia, & ſuccos foſſiles: ſed rectius referuntur huc illæ Mineralium ſpecies, quæ nec perfecta metalla, neque lapides ſunt, & aliquid quidem metallici habent, ſed parum Mercurii. Sales & ſucci a natura metallica paulo longius abeunt, ideoque in ulterioram locum rejiciendi.

2 Præcipuum inter media mineralia locum habere videtur *Antimonium*, fragilis omnino naturæ, quia parum Mercurii habet, & malleari non poteſt, quanquam liquari, ut cetera metalla, poſſit. Quare recte ſemimetallum vocat Honor. Fabri, qui *Tract. 7. Phyſ. lib. 2. propoſ. 60.* ut ceterorum metallorum, ita & hujus, proprietates luculenta brevitate explicuit. Chymici, in ejus natura indaganda, multum operæ inſumunt. Aliqui enim neſcio quæ arcana transmutationum in eo quærunt, quæ tamen in illo fruſtra quæruntur, quoniam corpus eſt Mercurio pene deſtitutum, aut admodum exiguum habens, *x*) quod tamen materiale principium ſummum illis & unicum eſt. Magnæ tamen ejus vires ſunt, & multus uſus. Varias ejus formas, variaque experimenta, magno labore congeſſit Baſilius Valentinus in libro germanice ſcripto, cui tit. Triumph-Wagen des Antimonii, quem in Latinam linguam convertit Theodorus Kerkringius, & Commentariis utilibus illuſtravit, quibus Baſiliana illa Experimenta partim confirmavit, partim etiam nova adjecit. Prodiit is Amſtelod. A. 1671. *in 12.* Mirifica vi purgante pollet, tum per alvum, tum per vomitum, ad chirurgicas etiam operas mirifice prodeſt. Medicamenta & panaceæ paſſim circumferuntur, ex eo confectæ. In Gallia aliquando ad Tribunal Regis vocatum eſt, ejusque ſententia damnatum, cum illud vero Medici defenderent, iterum admiſſum fuit, ac extant ſuper hac re in utramque partem ſcripta, Gallica lingua edita. Reliqua, quæ ad illud ſpectant, ex officinis Pharmacopæorum petantur. Plura ſunt talia Mineralia, partim ſalutaria, partim venenoſa, Biſmutum, Tucia, Zincum, Arſenicum, de quibus ſingulis legi poſſunt officinales Scriptores.

3 E ſuccis, qui varii ſunt, præ ceteris commendabile eſt *ſuccinum y*) de quo lectu digna eſt Phil. Jac. Hartmanni, Prof. Med. Regiom. *hiſtoria Succini Pruſſici Phyſica & Civilis*, Francof. A. 1677. *in 8vo* edita, & varia de illo adducens Experimenta. Ejus locus natalis valde adhuc dubius. Autor libri *l' Europe vivante*, neſcio quo experimento in medium producto, ex melle oriri putat, & per quandam compoſitionem, ex tartaro & ſpiritu vini factam, poſſe diſſolvi, quod plane mihi veroſimile non videtur. Non enim diſſolvuntur corpora, niſi a ſimilibus. Quare cum gummi aliquod ſit, oportet a viſcoſitate quadam congeneri ſuccinum diſſolvi. Aliqui ex mari productum exiſtimant, quidam ex terra, quæ ſententia veroſimilior videtur, & confirmant illam animalia & inſecta terreſtria, paſſim in ſuccino reperta. Id quod D. Joh. Dan. Major, *Libro* integro *de Natalibus Succini non maritimis*, fuſius

x) Celare hic lectores nolo, Autorem, qui *h. l.* Antimonium *Corpus eſſe Mercurio pene deſtitutum, aut admodum exiguum habere*, pronunciavit, ſententiam hanc ſuam poſtmodum retractaſſe, Verbis, quæ Codici, quo ipſemet uſus eſt, MSto αὐτόχειρι ab eo in margine adjecta inveni ſequentibus: *Hæc falſa ſunt; Copioſiſſimus in eo eſt Mercurius*, Utra e duabus hisce Contradictoriis vera ſit, Chymici diſpiciant.

y) Uberius ſuam de Succino, ejusque Natalibus, Sententiam A. 1673. Autor expoſuit *in Ep. de Tranſmut. Metallorum*, *p. 49-53.* a Phil. Jac. Hartmanno, *Libro II. Hiſtoriæ Succini* diverſis in locis, partim calculo ſuo approbatam, partim vero impugnatam.

ſius oſtenſurum ſe eſſe, promiſit. Naſcitur vero frequenter in locis, ubi pinus & terebinthi creſcunt, quod argumento eſſe poſſit, a ſimili quadam viſcoſitate, per terram diſperſa, naſci, & a particulis maris ſalinis coagulari. Multum in eo laboratum eſt, an ſolvi poſſit, atque iterum coagulari, quod ſi fieret, res admodum lucroſa eſſet. Theodorus Kerckringius hanc ſibi artem vindicat, & integra cadavera ſuccino circumfuſo condivit, quam ſolutionem ſuccini ille ſolo regimine ignis fieri aſſeverabat, quod perſuadere tamen hactenus mihi non potui. Chinenſes, per artem Chymicam, ex pice & reſina arborum, ſubſtantiam conficiunt, ſuccino ſimillimam, teſte Martino Martinio *in Atlante Sinico.*

4 Inter ſuccos quoque terreſtres nobiliores eſt *Ambra*, quæ gryſia eſt, de cujus natalibus varie diſputatur. Aliqui enim excrementum avium quarundam exiſtimant, alii evomi a balænis crediderunt. Videatur *Hiſtoria Ambræ*, a Juſto Fido Klobio edita. Nunc vero Angli invenerunt Ambram, ipſis rupibus in mari adnatam, unde apparet, ex ipſis lapidibus transſudare, vel e terra gigni.

CAP. XXXIIX.

DE SALIBUS, ET PRIMUM QUIDEM DE NITRO.

§. 1. *Nitri vis terram fœcundandi. Cenſuræ de Joh. Rud. Glauberi* Novo Mundi Miraculo *& Guilh. Clarckii* Hiſtoria Nitri. 2. *Joh. Mayow* Lib. de Nitro *commendatur, ejusque Philoſophemata & Experimenta quædam afferuntur.* 3. *Nitrum vitam prolongandi facultate pollet. Pulvis Pyrius e Nitro. Quis ejus inventor, Barthol. Schwartz, an Rog. Baconus?*

1 Sales ad metallorum familiam e longinquo etiam pertinent, de quibus nunc agemus. Eſtque inter illos merito numerandum NITRUM, quo nullus magis eſt per terram & aërem diffuſus, ut aliquibus recte ſal terræ, aliquibus ſal aëreum dicatur. Hoc certe ſale tota terra fœcundatur, & certa quadam præparatione ita aptari poteſt, ut unum frumenti granum, illo imbutum, viginti & amplius ſpicas producat. Hinc commotus Joh. Rud. Glauberus, Chymicus, in libro ſuo, quem inſcribit *Novum mundi Miraculum*, ſubjectum aliquod ac menſtruum univerſale in eo quærit, unde, neſcio quos, aureos montes pollicitus eſt. Ceterum multa ſunt in iſto libro utilia, quanquam plura ſuavia ſomnia, quibus ille ſibi & aliis impoſuit. Sed mutavit ipſe poſtmodum ſententiam. Scripſit *de Nitro* Anglica lingua Guilh. Clarckius, *z)* Medicus Regius, Libellum, in quo recenſet varios

z) Guilh. Clarckii *Hiſtoria Naturalis Nitri, ſive Diſcurſus Philoſophicus de Natura, Generatione, Loco, Artificiali Extractione, Virtutibus & Uſibus Nitri*, qui Anglice Londini an. 1670. *in 8vo.* prodierat, Latine etiam poſtea eſt translatus, Hamburgi an. 1675. in 8. editus.

ejus productionis, tam a natura, quam artis ministerio, modos, verum parum præstitit pro dignitate hujus subjecti, nam in natura ejus indaganda exilis admodum ipsius opera est.

2 Longe doctius, & magno molimine, nuper in ejus materiam inquisivit toto libro JOHANNES MAYOW, qui ostendit, per totam terram & aërem spiritum quendam, quem nitro-aëreum vocat, esse dispersum, unde omnium rerum fermentationes & germinationes deducit. Ille vero nitrum ita describit, quod constet e sale acido, maxime igneo, & insuper Alcali, seu salis Alcali vicem subeunte sale volatili, pure salso. Nam, si nitri Analysis instituitur, spiritus acidus hinc primum destillatur, relicto in retorta nitro fixo, quod si spiritus acidus sali cuique Alcali affundatur, ex mutua congredientium lucta generabitur, quod igni injectum promte deflagrat. Nitri ergo partes duas statuit; alteram fixam, alteram volatilem, vel potius, ut rectius loquar, species, quanquam revera sunt eadem corpora; quatenus in terra radicatur, sal fixum est, quatenus in aëre circumfertur, sal volatile est. Cum itaque in terra radices suas habeat (omnium enim salium fixorum semina in terra residere ait,) ab aëre promte augetur terra, quæ fixum nitrum habuit, vel ejus semen adhuc habet. Terra enim, ex qua omne nitrum extractum est, si aëri exponatur, per aliquod tempus, tota iterum nitrosa evadit, quod indicat ex aëre propagari nitrum, partibus volatilibus se iterum fixis applicantibus. Hæc ille prolixe isto in libro exponit, ubi, quem ex nitrosis effluviis format, spiritum nitro-aëreum, magno labore & diligentia per operationes naturales, fermentationes, vegetationes, respirationes animalium, &c. circumducit.

3 Notandum & hic, quod Franciscus Baconus observat *in historia vitæ & mortis*, quotidiano usu nitri vitam posse propagari, quare ipse semper cibis admiscuit. Ratio ejus hæc fuit, quod inordinatos spirituum motus sistat ac figat, a quibus tot oriuntur in corpore humano incommoda. Ex nitro, sulphure & carbonibus, pulvis pyrius conficitur, cujus patrocinium suscepit Mich. Maierus *in veris inventis Germaniæ*, ubi Germanis ejus inventionem asserit. Quam nec ego iis inviderem, nisi in Rog. Baconis, Angli, qui diu ante Barth. Schwartzium vixit, *Epistola de Operibus secretis artis & naturæ*, jam tum ejus mentio fieret. Quare miror, Guilh. Cambdenum, *in Reliquiis Historiæ Anglicæ*, Anglice scriptis, istam gloriam popularis sui in dubium vocare, & Germanis adscribere.

CAP. XXXIX.

DE SALE COMMUNI, VITRIOLO, CETERISQUE SALIUM SPECIEBUS.

§. 1. *Salis communis variæ species. Salis usus Physicus & Chymicus. Judicia de Joh. Sophr. Kozackii & Bernh. Gomesii Scriptis de illo. Vitriolum late in variis corporibus diffusum.* *Usus*

Usus ejus Chymicus. Scripta de illo J. G, Trumphii & J. J. Becheri. 3. Salis Ammoniaci, naturalis pariter atque factitii, descriptio & usus medicus.

Possent & hic de SALE COMMUNI multa dici, quod vel fossile est, vel arte productum. Solet & ipse sol excoquere e mari salem, qui per artem solet facilitari. De modo, quo id fieri consuevit in Gallia, videantur *Acta Anglica pag. 1025.* Præstantissimum alias illud naturæ subjectum est, ac præ ceteris contemplatione dignum, cum permultum faciat ad corporum compositionem, quibus continuitatem tenui & inexplorabili insinuatione conciliat, tam ob figuras suas perpetuas distinctas & singulares, quam ob alias virtutes. Quare in ipso aëre, in ipsis etiam dulcissimis fontibus, imo in ipso rore ac aqua pluvia, & vegetabilibus, habitant insensiles salinæ particulæ, quæ manifestari per artem Chymicam possunt. Chymicorum multus in hoc sale labor est. Nam, qui ex eo parantur per artem liquores, mirabilia præstant in metallorum operationibus. Extat cujusdam Johannis Sophronii Kozackii *de Sale* liber, sed oppido insulsus, uti vere Kippingius judicat; pauca enim in illo sunt alicujus frugis. Scripsit & Bernhardinus Gomesius Miedal *Halographiam* quandam sive *Diascepseon de Sale libros quatuor*, Ursellis An. 1600. in 8vo editos, quorum I. de Sale Physico, II. de Medico, III. de Geniali, seu Jocoso, IV. de Mystico agit; sed in quibus multa sunt aliena & peregrina. Habet tamen etiam quædam sic satis bona, quæ ad naturam salis explicandam pertinent. Ceterum non est ejusdem bonitatis sal, & magna inter species ejus differentia. Marinum enim ceteris est crassius, quemadmodum & fossile, illud vero, quod e fluviis salinis excoquitur, omnibus ceteris melius. 1

Vitriolum sal est metallico generi propior, cupri enim & ferri mineris connascitur. Sed & illud longe lateque diffusum est, &, quemadmodum nitrum, ita & hoc per aërem oberrat, imo & in vegetabilibus ipsis latet. Monstravit mihi *Theodorus Kerkringius* quantitatem non exiguam veri & genuini vitrioli, sed admodum impuri, quod ex aëre Amstelodamensi insalubri, multis aquarum salsarum, & soli paludosi, effluviis imprægnato, machinæ cujusdam beneficio, extraxerat. E corticibus juglandis diu coctis, & in locum frigidum sepositis, verum & genuinum vitriolum potest excoqui, quod & arguit nigredo ista, quam succus eorum contrahit. Quercus etiam multum habere vitrioli, vel ipse sapor prodit, & præterea, tum ex aceto, quod inde conficitur, tum ex sale volatili in fumis ligni quercini supra modum mordace, potest colligi. E quibus exemplis videmus, quam sint naturæ rerum inter se communicabiles, & quanta affinitate se mutuo complectantur. Ceterum magna latent in illo arcana Chymica, varia enim ex eo medicamenta parari possunt, multa item, quæ ad corrodenda metalla inservire possunt, oleum præterea ferventissimum, de quibus omnibus consulantur libri officinales. *De natura vitrioli* librum singularem edidit Joh. Georg. Trumphius aliquis, Anglis quoque *in Actis suis* laudatus. Scripsit & J. Joach. Becherus, si recte memini, *vitrioli* quandam *Anatomen.* Fuere quoque multi, qui in eo quæsiverunt 2

arca-

arcanum metallorum transmutatorium, & circumferuntur eam in rem integri processus, sed fabulosa illa sunt omnia & conficta.

3 *Sal Ammoniacus*, seu Armeniacus, naturalis item est & factitius, quique naturalis est, sub arena invenitur, in laminas concretus, & quidem in regione Cyrenaica, colore nigricans & sapore ingratus. Sal est summe volatilis, & maximæ in medicina utilitatis, si per artem chymicam tractetur. Solet etiam per artem fieri ex quinque partibus urinæ humanæ, parte una salis communis, ac parte dimidia fuliginis lignorum, simul coctis ad consumtionem humiditatis. Odoris est gravis, qui admodum percellat nares, imo suffocare posset, si naribus imprudenter hauriatur. Magna enim vis ejus Elastica est, & magnopere se diffundit, ideoque in spiritibus ad se revocandis optimo cum successu adhibetur. Si quod menstruum ex eo paretur subtilius, eique jungantur vegetabilium olea vel succi, momento pene temporis per totum corpus diffundere vim suam potest, & mira nonnunquam in morbis præstare. Sunt & ejus in metallorum præparationibus vires magnæ. Nos, missis salibus, & tota mineralium doctrina, ad vegetabilia nos convertemus.

CAP. XL.

DE PLANTIS ET VEGETATIONE.

§. 1. *Anima Vegetativa Aristotelicorum exploditur.* 2. *Vera vegetationis & fructificationis plantarum ratio, ex Ken. Digbæi Diss. de illa, quæ simul commendatur, exposita, & vitis exemplo illustrata.* 3. *Experimenta de Succi arborum nutritii circulatione. Laus* Anatomes Plantarum *Marcelli Malpighii.* 4. *Scriptores de plantis & arboribus varii, præsertim Historici.* 5. *Scriptores de Plantis Asiaticis & Americanis. Abraham Cowlæi Poëma de Plantis.* 6. *Osw. Crollius & J. Bapt. Porta de figuris & signaturis Plantarum, Jac. Böhm* de Signaturis rerum.

1 E Tellure tandem eluctati, ea, quæ circa tellurem sunt, ac in superficie ejus hærent, videamus, corpora sc. illa, quæ e seminibus suis continua appositione excrescunt, quam VEGETATIONEM dicimus, quemque actum Peripatetici non absque singulari aliqua anima absolvunt. Ab illa enim procedere putant, quod nos nutriri, crescere, florere, fructus ferre, dicimus, &, secundum illas varias alterationes partium in plantis, varias huic animæ vegetativæ facultates adscribunt, facultatem sc. nutritivam, auctricem & generatricem. Talem animam vegetativam singulis plantis & arboribus esse specificam volunt. Sed non opus est ad animas hic recurrere, cum demonstrari nulla ratione tales formæ possint. Sufficit hic organica corporum compositio, quæ succum nutritium hoc vel illo modo admittit. Hinc recte Honoratus Fabri, singulari libro, eleganti & curioso, *de plantis*, Paris. A. 1666. *in 4to* edito, *lib. 1. prop. 18.* ait, quod forma plantæ nulla sit entitas absoluta, quod illa extra plantam subsistere non possit, & quod proprie non producatur.

Magnam

Magnam huic vegetationi lucem affert liber KENELMI DIGBÆI *de vegetatione plantarum,* e Lingua Angl. in Lat. converſus, quo eleganter proceſſum nutritionis & accretionis e ſemine demonſtrat, cujus Diſſertationis argumentum *libro ſuo de immortalitate animæ* inſeruit. Tota illa Diſſertatio ſubtiliſſima eſt, & cum accuratione legi meretur. Mathematica demonſtratione enim ob oculos ponit, quomodo a primo ſeminali puncto partes extra partes procedant, partim ſalibus aëreis aut terreſtribus evocatæ, partim preſſione aëris & humoris externi, partim calore ſubterraneo, quæ omnia hic ſingulatim explicare, nimis eſſet operoſum. Videatur Auctor ille, & cum ipſo conferatur Honor. Fabri, qui partes plantarum, quæ ſucceſſione excreſcunt, optime delineavit, &, ut exiſtimo, maxime ad mentem Digbæi. Sive itaque ex ſemine, ſive ex bulbo, ſive ex radice, procedat germen, ita creſcit, ut ſuccus terreſtris primum ſe inſinuet poris ſeminum & radicum. Primæ partes madefactæ e latere quodam intumeſcunt, & vicinas pellunt, atque ita primum fit ruptura tunicæ, quæ ſemen includit, & tenues quidam proceſſus, in centro ſeminis delineati, incipiunt ſe exerere, atque ita, ſuppeditato ſemper novo ſucco, continua ſemper eſt particularum pulſio, hincque rami novi ſuccedunt, & folia, & tandem ipſi fructus vel ſemina, quæ quaſi novæ iterum plane ſunt, novo quodam umbilico, matrici ſuæ, innatæ. Totum autem corpus plantæ materiam ſuam debet ſucco illi terreſtri, ſalibus quibusdam impraegnato, aut particulis etiam ſulphureis. Unde demum fructus naſcuntur tam varii ſaporis. Poſtquam enim humores inſipidi, per truncum & ramulos delati tandem, ubi ad ſecundam concoctionem veniunt, incipiunt quaſi in ſe ipſis fermentari, & continua illa circulatione in pulpis ſuis motum promovente, ardore ſolis particulæ ſulphureæ tandem ſubigunt aqueas, & cum illis novum aliquem liquorem ſapidum conſtituunt. Quod in vite manifeſte videre poſſumus, in qua ſuccus ille nutritius inſipidus, ſed tamen jam tum aliquas ſulphureas particulas admixtas habens, per fungoſam vitis medullam percolatur, ut fieri in laciniis illis ſolet, quibus herbæ rigantur. Tandem in globulis aut uvulis ſuis quieſcit, atque illic diuturna ſolis coctione, ſaliumque & ſulphurum nova ſemper acceſſione, ſaporem illum acquirit. 2

Quod jam ſuccum illum nutritium attinet, ejus ſingularem aliquam eſſe circulationem, quemadmodum ſanguinis in corporibus humanis, aliqui ſtatuunt, & habetur ejus experimentum de Aloë Americana Sarratifolia, a Chr. Merretto prolatum & deſcriptum, *in Actis Philoſophicis Anglicis p. 455. Edit Angl.* Specimina quædam Obſervationum de circulatione ſucci hujus nutritii legantur *in Actis Philoſophicis Angl. p. 680. & 800. Edit. Lat.* quo poſtremo loco elegans exemplum de ſucco betulæ proponitur. Primus forte de ea cogitavit D. Joh. Dan. Major, *aa*) cujus collectanea ea 3

aa) Primitias ſuarum de Circulatione Succi in Plantis Nutritii Meditationum D. Joh. Dan. Major, Med. Prof. Kilon. Anno jam 1665. Academiæ iſtius Natali, publicæ Eruditorum Cenſuræ ſubjecit, *in Diſſ. Botanica de Planta Monſtroſa Gottorpienſi,* Slesvigiæ in 4to excuſa, p. 20. 27. ubi, novam iſtam doctrinam a nemine ante ſe ex profeſſo eſſe traditam, ſimul aſſerit.

ea de re ante aliquot annos vidi, quique non pauca habet experimenta, illuc spectantia. Legi etiam de hoc argumento potest Marcellus Malpigius in solertissimo opere *Anatomes Plantarum*, ubi, quæ ad succi hujus circulationem pertinent, summa diligentia exponit, & ceteroquin omnem plantarum familiam, earumque partium structuram, admirabili magis, quam utili subtilitate, exponit, additis simul iconibus.

4 Tenendi hic sunt Autores, qui de generatione, de arboribus, plantis, earumque cultura, scripserunt. Sunt vero hic multi, qui historice magis, quam physice, illud argumentum tractant. Præ ceteris veteres hic Autores commendandi sunt, qui de plantis scripserunt, *Theophrastus* ac *Dioscorides*. Extat in Theophrastum doctissimus Jul Cæs. Scaligeri *Commentarius*. Quæ apud Dioscoridem & Plinium occurrunt, ea magnam partem explicantur in Opere Salmasiano *in Solinum* scripto, ubi, quod nomina plantarum attinet, & earum species, eruditissimæ sunt Dissertationes. Inservire huic usui, præter Medicum, etiam potest liber Casp. Hoffmanni de *Officinalibus*. Ceteros Scriptores Botanicos nunc non recensebimus. Legatur Conringius *Introductione in Medicinam cap. X.* ubi omnium Botanicorum familiam, in quantum tunc temporis patuit, cum cura recenset, interspersо accurato ubique judicio. Fortassis & Simonis Pauli *Opus quadripartitum* aliqua docebit; sed multa illic sunt inutilia & aliena. Æg. Menagius quoque scripsisse se *Botanica* testatur *in observationibus in Malherbæ poëmata p.395.* Gerh. Joh. Vossius, *in Physiologia sua Christiana*, quanquam etiam medica, magis tamen historica, sectatur. Ulysses Aldrovandus in *Dendrologia sua*, Joh. Meursius *in Arboreto* (quo Arbores, Diis Gentilibus olim consecratas, tantum consideravit) *sacro*, Joh. Henr. Ursinus *in Arboreto Biblico*, Sam. Bochartus (cujus Opus peculiare *de Plantis S. Script.* exspectatur posthumum) *in Appendice Hierozoici*, historica tantum & philologica persequuntur.

5 Videri etiam possunt Itineraria varia versus Indias, in quibus si diligentiores fuerint Auctores in rebus peregrinis annotandis, multa ex illis capi possent de herbis, iis in locis crescentibus. De Plantis Chinensium multa Athan. Kircherus *in China illustrata*, Joh. Neuhoff *in Itinerario Chinensi*, & Mich. Boym. *in Flora Chinensi*. Brasilienses plantas Guilh. Piso singulari Opere recenset. Thevenotius, variis in *Itinerariis*, Gallice scriptis, diligens quoque est earum rerum notator. Auctor quoque Gallus, qui *Insulas Antillas* descripsit, cujus liber Francof. A. 1668. in 12. etiam in Germ. linguam conversus est, diligenter plantarum historiam enarravit. *Plantarum historiam earumque vires*, elegantibus carminibus, Lond. A. 1668. in 8vo editis, descripsit Abrahamus Cowlæus, Anglus.

6 Solent & hic aliqui esse occupati circa externas plantarum figuras, e quibus judicium de viribus plantæ ferunt. Oswaldus Crollius, e Chymicorum familia singularem *de signatura illarum* librum scripsit, Joh. Baptista Porta autem primus, quantum memini, plenius paulo hoc argumentum, & magis philosophice, persecutus est in *Pythognomicis suis*, libro doctissimo, Francof. anno 1591. in 8vo excuso. Jac. Bœhmius quoque *de signatura rerum* Tractatum emisit Germanicum, sed mire, ut omnia

omnia ejus ſunt, fanaticum, & in quo, non tam de plantis, quam de aliis rebus, agit.

CAP. XLI.

DE PROPAGATIONE ET MELIORATIONE PLANTARUM.

§. 1. *Artificia, ope nitri, plantas, arbores frugesque, fertiliores reddendi.* 2. *Progerminationem item illarum e ſemine & incrementum accelerandi.* 3. *Agrum ipſum fœcundandi.* 4. *Varia propagationis plantarum & arborum genera. Rob. Scharrockii, Auſtenii, Joh. Evelini, ſcripta huc ſpectantia.*

Vidimus ſuperiori capite, quomodo vegetatio in plantis fiat, & quidem beneficio ſucci nutritii, cujus circulatione, lignique inde intumeſcentia, e certis quibusdam partibus fungoſioribus, gemmæ primum protruduntur, &, velut novæ aliquæ plantæ, prioribus innaſcuntur. Ideoque, quo magis ſuccus ille promovetur, vel ut ſit copioſior, vel ut eo vehementius propellatur, eo magis fœcunda fit arbor, vel tempus maturitatis præoccupat. Quod ſi ergo ſecreta quis quædam artificia noverit, iſtum ſuccum augendi, vel vehementius propellendi, is nova quidem opera & arcana præſtare poteſt in re vegetabili. Cum enim ſuccus ille nutricius multum habeat in ſe ſalis volatilis nitroſi, veroſimile eſt, certa quadam iſtorum ſalium præparatione, ita diſponi ſemina, vel radices, poſſe, ut fœcundiores ſint, vel in ramis, vel in fructibus proferendis. Experimentum ejus rei ſatis notum eſt, quoniam, præparatione quadam ſalis nitri & calcis vivæ, liquor aliquis parari poteſt, qui, ſi grano e. g. tritici imbuatur, ut in eo intumeſcat, ita auctam in eo videbimus vim particularum Elaſticam, particulis ſalinis turgentium, ut ex uno grano plus quam viginti interdum ſpicæ prodeant, ſingulæ granis ſuis conſtantes. Et fieri illud ſolet nonnunquam in agris, multo ſale nitroſo præditis, ut, citra artificium aliquod, prodeant ex uno grano plures ſpicæ. 1

Sotent etiam jactari quædam artificia de herbis & leguminibus quibusdam, intra tres quatuorve horas e ſemine producendis. Honor. Fabri tribuit vim illam ſeminibus aceto maceratis, quod an fieri poſſit, ambigo. Exiſtimaverim enim, acetum tardare magis potentiam illam vegetativam, quam promovere. Claud. Sorellus, in ſua *Scientia Univerſali, cap. de uſu & perfectione plantarum*, methodum quoque præſcripſit, ſed admodum difficilem, quam bona fide communicabo; experiatur, cui otium eſt ad talia. Recipiatur terra perfecte miſta cum bono fimo, & addantur cineres moſci; illam maſſam oportet irrigare ſucco fimoſo multis vicibus, & ſemper iterum ſiccare ad ſolem. Iſta terra curioſe ſervetur, poſtea immittatur vaſi cuidam figulino, manibus probe ſubigatur, & per vices ſemper ſucco fimoſo irrigetur. Vas illud ponatur ſuper ignem, qui convenienter ſecundum gradus poſſit 2

dirigi; huic terræ immittantur semina lactucæ, per noctem succo fimoso, vel alio liquore, macerata, cumque terra siccescit, semper irriganda est aqua pluvia tepida, & exiguo temporis spatio videbimus prodire herbas, & ad visum oculi crescere, cum magna admiratione spectatorum. Hæc experiatur, qui volet. Quod vero intra trium quatuorve horarum spatium fieri possit plantæ productio, id nisi αὐτόπτης, non facile crediderim. Certe Robertus Scharrockius, qui *de propagatione vegetabilium per concursum artis & naturæ* singularem librum Anglicum, nec inelegantem, scripsit, Londini A. 1660. *in 8vo* editum, testatur, multis experimentis nihil se effecisse, ideoque inter fabulas referre videtur omne id, quod ea de re a quibusdam dicitur.

3 Ad meliorationem plantarum & fructuum pertinet cultura ipsius agri. Eodem enim res recidit, sive liquore aliquo semen extra terram præparetur, sive terra ipsa admistione variorum fermentorum & salium ita præparetur, ut agere in semina possit; mediantibus enim salibus istis fit fœcundatio.

4 Propagatio plantarum varia est e semine, radicibus, bulbis, cineribus, e ramis abscissis & terræ insertis, ac e gemmis. Et sunt in singulis suæ quædam observationes, de quibus plena manu rei hortensis Scriptores agunt. Vel ex inoculationibus & insitionibus apparet, ramos & gemmas novas esse plantas, ut volebat Honor. Fabri; qua enim parte compinguntur, sive rami, sive gemmæ, quasi incorporatur novo stemmati surculus & gemma, & succo nutritio communi pasci incipit. Videantur de modis meliorandi & propagandi arbores, & plantas, & flores, Scharrockius in eo, quem modo laudavi, libro, & Austenius, itidem Anglus, *in Tractatu de arboribus frugiferis*, ubi & omnes illas propagationis species examinat, & ad experimenta Baconiana, quæ in *Sylva Sylvarum* occurrunt, notas quasdam, non inutiles, adjecit. Hic liber ejus triginta septem annorum experientia ab eo excultus est, editusque Anglice Oxon. anno 1665. *in 8vo.* Est & nobilis cujusdam Angli, Johannis Evelini, liber, cui titulus *Sylva & Pomona*, Londini *in folio* editus, quo multa continentur curiosa de plantatione Sylvarum arborumque, ad architecturam præcipue necessariarum, & de cultura arborum frugiferarum. Ejus libri, in Latinam linguam conversi, titulus occurrit in *quodam Francofurtensi Catalogo*, sed nunquam impressum me videre memini.

CAP. XLII.

DE AGRI-VITI- ET HORTI-CULTURA, VINO, ET VARIIS POTUUM GENERIBUS.

§. 1. *Scriptores aliquot Agriculturæ & Horticulturæ veteres ac recentiores.* 2. *Scriptores varii, de vite, viticultura & vino.* 3. *De Cerevisia, & potu, ex pomis pirisque confecto.* 4. *De re cibaria, calidæ & frigidæ potu, Tabaco ac herba Thee.*

De

De Agri- & Horticultura hoc in loco non inconvenienter agi poſſet, quandoquidem ad plantarum propagationem, & arborum, Agricultura magnum adfert ſubſidium. Ob fruges præcipue, quibus veſcitur humanum genus, terræ melioratio & cultus conſiderari debet. Verum, quoniam ſupra, *Cap. de Terra*, aliqua dixi de hoc argumento, nolo operoſus hic eſſe. Saltem Autores aliquos nominabo, quibus feliciter hoc in genere uti poſſumus. Sunt *Autores* vetuſti *Græci Geoponici*, qui de argumento hoc ſingularibus libris agunt, quorum plenam & emaculatam editionem admodum deſiderant Angli. Sunt & Latini Autores, Palladius, Columella, Varro, qui *de re ruſtica* ſingulares Commentarios ſcripſere, nec omittendus eſt Virgilius. Inter recentiores commendari debet Caroli Stephani *Prædium, ſive de parando & inſtruendo prædio Lib. utiliſſimus*, in quo omnia continentur, quæ ſpectant ad agri- & horticulturam. Ceteros enumeratos vid. in Wolfii Helmhardi, Baronis ab Hohberg, præfat. *Georgicæ Curioſæ*, Germanice Norib. A. 1682. *in folio* editæ. Horticulturam, præter Scriptores rei Ruſticæ veteres, qui tamen leviter ſaltem attingunt, aliqui e recentioribus plenius tradidere. Optimus omnium, tam ratione culturæ ſoli, quam ornamentorum, videtur Joh. Sig. Elsholtzius, in Lib. Germ. *de Horticultura in 4to* editus. Renatus Rapinus, Jeſuita, carmine omnium elegantiſſimo, & plane Virgiliano, de eadem eſt commentatus, addita *Diſſ.* brevi *de cura hortorum*. Sed nec contemnendus eſt Pet. Laurembergii *de Horticultura Liber*. Antonii Mizaldi *liber de ſecretis hortorum* multa quidem immiſcet digna indigna relatu, fabuloſa & ſuperſtitioſa. Sed verum tamen de illo iſtud Horatii: *Cum flueret luculentus, erat, quod tollere velles.* 1

Vitis cultura præ ceteris commendabilis eſt, cujus hiſtoriam prolixo libro deſcripſit Phil. Jac. Sachſius in ſua *Ampelographia*, quo refert omnia, tam Medica, quam Oeconomica. *De inſignibus viticulturæ erroribus* Auguſtus Hauptmannus librum ſcripſit; eſtque, qui nuper, publicato libello, vineas in Anglia plantari poſſe, oſtendere voluit, Johannes ſcil. Roſa, Hortulanus Regius, lib. cui titulus: *The Engliſch Vinegard vindicated.* Liquor, qui ex uvis exprimitur, vinum vocatur, cujus laudes in omnium ore, ut ipſum in omnium appetitu eſt. *Hiſtoriam natalem vinorum* ſcripſit Andreas Baccius, *deque vino Italico, conviviis antiquorum & cereviſiis*, Romæ anno 1596. editam. Potum ejus diſſuaſit eleganti libello Hadrianus Turnebus, qui, vereor, ne ſurdis narret fabulas; paucis enim placet tam ſobria Philoſophia. Additur is libro J. Henr. Meibomii *de cereviſiis.* De modo vina conſervandi, ac perdita recuperandi, ante aliquot annos, autor quidam Anglus ſcripſit, cujus libri, Lond. A. 1669. *in 8vo* editi, titulus eſt: *The myſtery of Winthners.* 2

Æmulus vini potus *cereviſia* eſt, Poëtarum Aſinus, ut quidam jocabatur, quemadmodum vinum Poëtarum equus. De hujus præſtantia præ vino exſtat elegans 3

concertatio *Francisci Guieti*, Galli, & *Hugonis Grotii*, Belgæ, quorum ille pro vino, alter pro cerevisia scripsit, quanquam ille inficete, hic eleganter. De variis cerevisias parandi modis vellem historia aliqua conderetur, publice enim utilis esset. *De cerevisia* librum conscripsit Mart. Schoockius, doctius vero pleniusque illud argumentum tractavit *Johannes Henricus Meibomius*, (Vir, tam in Medicina, quam Historia, doctissimus, qui pauca quidem scripsit, sed eximia) libro singulari, quem filius ejus nuper Helmst. A. 1668. *in 4to* edidit, in quo accurate de variis veterum recentiorumque potibus & ebriaminibus, extra vinum, differitur. Habent & cerevisiæ suos morbos, de quorum remediis aliquis Justus Stengel Erfurti A. 1626. edidit die bewehrte Bier-Künste, *in 8vo.* Fuit Anglus nonnemo, qui, unica gutta præparati liquoris rubri, in momento vina & cerevisias corruptas, per fermentationem instantaneam, restituere potuit. Potus vini etiam æmulus ille est, qui ex pomis & piris conficitur, cujus parandi rationem optimam integro libello nuper descripsit Anglus quidam. Titulus libri est, *Vinetum Britannicum.* Addit quoque instrumenti aut molæ alicujus descriptionem, cujus beneficio facile comminui possint poma, aliique fructus, & succus inde commode extrahi. Dissertationes super hoc argumento institutæ admodum utiles sunt. Omnes enim fructuum species recenset, & de eorum aptitudine, vel ineptitudine, ad potus tales conficiendos, judicat.

4 Quantum e plantis ad rem cibariam pertinet, argumentum hoc tractant Johannes Bryerinus, Franc. I. Reg. Gall. Medicus, *Lib. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. de re cibaria*, & Ludovicus Nonius *in Diætetico. De potu calidæ* Joh. Freinshemius dissertatiunculam scripsit, ubi de herbis Indorum quibusdam, earumque decoctis, quæ calida bibuntur, etiam agit. Apud Orientales enim frequens calidæ potus est. *De gelidi potus abusu* Nic. Masinus scripsit. Veteribus etiam incognitum fuit monstrosum ebrietatis genus, quo fumo Tabaci pascimur, sive vescamur eo, sive bibamus. Mirabiles ejus virtutes aliqui in cœlum extollunt, aliqui ad tartara illnm deprimunt. *Panegyricum* Tabaco scripsit elegantissimum, & quidem poëticum, sive *Hymnum Tabaci*, (nam & tabacus Poëtas facit, non vinum tantum,) Raphaël Thorius, Medicus Londinensis, *libris duobus; Orationem* vero *de eo* Jac. Tappius, Professor Helmstadiensis; Rex autem contra Britanniæ, Jacobus I. *integram Declamationem adversus Tabacum*, quæ reperitur inter *Opera* ejus, *in folio* edita. Extat & Satyra Poëtica lepidissima Jac. Baldæi, Germ. versa, contra abusum Tabaci: Die truckene Trunckenheit. Joh. Tarter fabulam *de origine tabaci* versibus Belgicis exposuit elegantissimis. Scripsit & Joh. Neander *Tabacologiam*, & Æg. Eberhardus *de Herba Panacæa, seu Tabaco.* Quæ omnia, cum *Lusu* Jacobi Regis, & *Hymno* Thorii, junctim Ultrajecti A. 1664. *in 12.* prodierunt. *De abusu Tabaci & herbæ Thee* D. Sim. Pauli, Archiater Danicus, Argent. A. 1665. & 1681. *in 4to Commentarium* publicavit.

CAP.

CAP. XLIII.

MISCELLA QUÆDAM DE HERBIS, PLANTIS ET ARBORIBUS, EXHIBENS.

§. 1. *De Plantarum viribus Medicis, illarumque causis, Honor. Fabri consulendus.* 2. *Scriptores de plantis quibusdam singularibus, Malo aureo & Citreo, Tabaco, Moro, Opio, Mandragora, Tulipis, &c.* 3. *De Nepenthe, it. Homerico, Urtica & Rosa. Verulamii* Sylva Sylvarum *commendatur.* 4. *Vires plantarum quarundam Magicæ exploduntur.*

Quod si omnia illa, quæ de plantis habentur, recensere hic velimus, voluminis illa res esset. Et sunt multa in iis admodum fabulosa, qualia passim in secretorum libris occurrunt, aut in anilibus comitiis solent frequentari. Generatim quod attinet virtutes plantarum, eæ sunt vel medicæ, vel fluunt e proprietatibus earum. Quod nonnullæ vi purgante polleant, quod ad vomitum provocent, urinam, sudorem excitent, sanguinem sistant, lac generent, coagulent, abortum provocent, vermes necent atque expellant, ebrietatem concilient, venerem excitent, venenosæ sint, aut venena pellant, id omne provenit ex varia earum temperie, sæpe etiam pendet ex partium dispositione. De his quoniam ad rem medicam pertinent, non est opus, ut multa differamus, quandoquidem illa omnia utili compendio complexus est Honoratus Fabri *libro secundo de plantis*, ubi rationes illorum physicas succincte recenset. 1

Nos, quasi per lancem saturam, aliqua enarrabimus de singularibus, earumque Scriptoribus. *De cultura pomorum aureorum, & mali Citrei*, Joh. Baptista Ferrarius integrum volumen *in folio* scripsit; cujus Epitomen dedit Herm. Grubius *in Analysi mali Citrei*, carmine, cui titulus: *Horti Hesperidum*, eandem descripsit Joh. Jovianus Pontanus. De inoculatione arborum mali citrei & aurantii, unde fructus oritur inter geminas specie quasi medius, vid. *Acta Philosophica Anglica pag. 553. Editionis Anglicæ. Culturam Tabaci* Johannes Neander singulari libro descripsit cum Iconibus, cui additus est *hymnus* Raphaëlis Thorii. *De abusu Tabaci & herbæ Thee* Simon Pauli egit. *De Moro*, quomodo præparari debeat pro alendis bombycibus, *de cerasorum melioratione, de Aloë Americana*, (ad cujus historiam spectantia D. Joh. Dan. Major in Scripto *de Aloë Gottorpiensi* diligenter congessit) de variis vegetabilibus Orientalium, passim *Acta Philosophica Anglicana* egerunt. *De Aromatibus* Tractatum editurus erat Salmasius, teste Crasso *in Elogiis hominum literatorum, Tom. 2. p. 221.* De *Absinthio* & *Croco* singulares libri a quibusdam naturæ curiosis editi sunt. *bb*) *De Opio* Joh. Freitagius scripserunt & Georg. Wolfg. Wedelius. Singula- 2

bb) De Absinthio, ex Academiæ Naturæ Curiosorum Germaniæ Collegis, hujus Præses, D. Joh. Mich. Fehrius, Poliater Svinfurtensis, edidit *Hierapicram Curiosam, sive Absinthii Historiam Medico-Chy-*

gularem quoque librum *de eo* parat Ol. Borrichius, & ſcripturus quoque fuiſſet rariora quædam Martinus Fogelius, ſi vixiſſet. *De Mandragoræ radice* multæ ſunt hominum ſuperſtitioſorum fabulæ, & Diſſertationem ſcripſit Jac. Thomaſius, ſatis curioſe hiſtoriam ejus recenſentem, ſcripſerat quoque ante illum Sam. Bochartus, ut ipſe refert in Hierozoico ſuo. *De Tulipis* egit peculiari Diſſertatione Martinus Schookius.

3 *De Nepenthe Homeri* peculiarem librum ſcripſit Petrus Laſena, Juriſconſultus Neapolitanus, teſte Craſſo *in Elogiis pag. 234. part. 1. cc)* *De Nardo & Epithymo* exſtat Joh. Fabri, Medici Romani, *Diſp.* adverſus Joſ. Scaligerum, addita *Scaligero Hypobolimæo* Scioppii, qua arguit Scaligerum, male de Croco explicantem verſum Propertii *L. 4. El. 31. Terque lavet noſtras Spica Ciliſſa comas.* *Urticam* eleganter delineavit Rob. Hookius *in Micrographia ſua p. 142.* repræſentat enim aculeos pungentes, qui efficiunt uſtulationem illam, ſimulque & de aculeis aliarum venenatarum plantarum agit, nec non de ſucco urticæ, in quo etiam aculeos deprehendit, quos comparavit cum aculeis inſectorum quorundam & crabronum. In *centuria ſexta Sylvæ Sylvarum* Verulamii, & paſſim per totum librum, experimenta multa circa fructus & plantas occurrunt, circa earum degenerationem, transmutationem, durationem, excreſcentias, ſupervegetationes, amplificationes, diminutiones, figurarum variationes. De magna quadam eſſentia vegetabili, qua aſſumta plumæ & ungulæ animalibus, pili & ungues hominibus excidant, videatur Rob. Boylius *in libro de uſu naturalis Philoſophiæ.* *De Roſa* Joh. Car. Roſenbergius quidam egit *in Rhodologia*, Argent. An. 1628. in 8vo edita. Sed Panegyrica Phyſicis miſcet, phyſica vero parce & jejune tractat.

4 Multæ quoque referri ſolent herbarum vires ſecretæ & magicæ, quales paſſim in libris ſecretorum occurrunt. Ita referunt de quadam planta latronibus cognita, quæ ferrum ſecet, ſerasque aperiat. Referunt de foliis quibusdam ambulantibus. Referunt de plantis, quæ dæmones fugent. Sed in iis, uti dixi, fabuloſa multa occurrunt & ſuperſtitioſa, multa etiam plane ſunt nugatoria, quibus non opus eſt, ut immoremur.

CAP.

micam, Lipſiæ A. 1668. in 8. de Croco autem D. Joh. Ferd. Hertodius, Medicus in Moravia Brünnenſis, *Crocologiam, ſeu Curioſam Croci, Regis Vegetabilium, Enucleationem.* Jenæ 1671. in 8vo.

cc) Exſtat etiam recentior Pet. Petiti *Diſſ. de Nepenthe Homeri, ſive de Medicamento Helenæ, luctum omnemque animi ægritudinem abolente, & aliis quibusdam, eadem facultate præditis,* Trajecti an. 1689. in 8. edita a Joh. Georg. Grævio, cui ab autore illa eſt inſcripta. Conjicit autem ille, per Nepenthes eſſe intelligendam radicem Oenopiam ſive Oenotheram, & de Pet. Laſenæ Libro exiliter judicat. V. *Acta Erud. Lipſ. M. Nov. A. 1689. pag. 575. 578.*

CAP. XLIV.

DE ZOOPHYTIS UBI ET DE SENSU PLANTARUM.

§. 1. *Zoophyta describuntur.* 2. *Thom. Campanellæ & Franc. Rhedi pro sensu plantarum argumenta proponuntur simul & rejiciuntur.* 3. *Ex Zoophytis sensu carere ostenditur fungum quendam marinum, herbam atque arborem pudicam,* 4. *Agnumque vegetabilem* Boranez. 5. *Anseres autem Schoticos, quos* Bernaclas *vocant, veras esse aves, ex ovis prognatas.*

Est quoddam plantarum genus, quod mediæ naturæ inter plantas & animalia esse perhibetur, ZOOPHYTA sc. sive Plantanimalia. Dicuntur vero ideo Zoophyta, quod figura & conformatione corporis ad plantas, motu & tactu vero ad animalia accedant, ac potentiam se dilatandi & contrahendi habeant. 1

Atque hic primo in genere tenendum est, fuisse aliquos, qui omnibus indistincte plantis sensus adscriberent, putarentque, ideo sensum etiam plantis competere, quod in animalibus sentiendi potentiam propagarent, quo argumento præcipue usus est Thom. Campanella in *libris* suis *de sensu rerum*. Franciscus quoque Rhedus, *in libro de generatione insectorum,* ideo plantis sensum adscripsit, quod inde nascantur animalcula, atque hinc novum aliquod paradoxon constituit, plantas, præter vitam vegetativam, etiam sensitiva gaudere, qua mediante habiles fiant ad generanda ista animalcula, quæ a se producuntur. Habet & hoc pro argumento sentientis naturæ, quod plantæ instar animalium nutriantur, crescant, semenque pariter & fructum producant, & anxie solem ac apertum aërem quærant. Addit præterea: *quis scit? si non usque adeo alte in terra radicatæ essent, & pedes organaque vocis haberent, annon vitaturæ essent lædentem, & læsæ lamentis & versibus dolorem suum testaturæ.* Quæ certe argumenta omnia magis Poëtica licentia conficta videntur, quam aliquid e vero trahere. Nutritio enim & incrementum non statim sensum infert. Quod si organa vocis haberent, ut ille argumentatur, non jam plantæ amplius essent, sed animalia, idemque valet, ac si argumentarer: Si asinus volat, habet pennas. 2

Quod vero historiam istius fungi marini attinet, qui ad cultrum admotum se contraxerit & corrugaverit, res est amplius indaganda. Sunt interdum motus quidam in plantis tenerioribus & fungosioribus, qui spontanei videntur, & a facultate quadam sentiendi procedere, cum tamen, si recte rem consideres, motus ille ab externo agente imprimatur. Cujus naturæ sunt illæ, quæ in exemplum adferri solent, plantæ, ut herba viva, quæ ab Arabibus & Persis *Sulve* vocatur, & cui Philosophi *pudicæ* vocabulum indidere. Illa, si levi manu attingatur, illico refugit, contrahiturque, mox, subducta tangentis manu, paulatim erigitur, & priorem situm repetit. Cujus rei causam nemo melius ostendit, quam Henricus Regius, *lib. 4. philosophiæ* 3

philosophiæ naturalis, e quo transsumsit illam Antonius Grandis *in historia naturali p. 305.* Ubi pene mathematica demonstratione ostendere laborat, quomodo res illa procedat. Supponit 1) magnam hujus plantæ teneritudinem, quæ levi contactu quodammodo ulceretur & contundatur; 2) nervos quosdam interiores esse exterioribus ampliores, quo fiat, ut halitus ex terra majori copia in superiores foliorum fibras transmittantur, quam inferiores; unde, manu superioribus foliorum partibus admota, spiritus in illis partibus contenti per nervos interiores deorsum ferantur. Ex quo postea insequatur illa foliorum contractio & explicatio. Quam rationem prolixius, & secundum omnes particulas illic explicat. Est & pudiferana arbor, ut appellatur, quæ non hominis tantum manum, sed & afflatum ejus, odisse dicitur, atque ad ejus accessum refugere. Qua in re non opus est, ad sensum aliquem confugere. Potest enim variatio aëris, plantam circumsistentis, & cum superficie ejus singulari quadam ratione connexi, quæ fieri per halitus admixtos potest, ut ipse expanditur vel contrahitur, superficiem plantæ immutare, ut, contractione quadam ab externo aëre illi incussa, moveri sponte videatur.

4 Referunt quoque de vegetabili quodam Tartariæ, quod agno perquam simile sit, *Boranez* lingua Tartarorum vocatum, de quo Andr. Libavius Diss. egit peculiari. Olearius *in Itinerario Pers. lib. 3. c. 2.* facit speciem aliquam peponum, figura externa referentem agnum. Caulis umbilico affigitur, quo convertitur, gramen exarescit, quod illi vocant depascere. Ubi maturuit, lanugine quadam, agninæ simili, vestitur. Scaliger addit, etiam pedes illi esse, ungulas, caput & carnem, sapore cancris similem, ex vulnere fluere sanguinem, lupos quoque illi insidiari. Sed non placet mihi, sensum huic vegetabili attribuere. Similitudo enim animalis non statim facit animal, ut radices quædam, humanam speciem habentes, non statim hominem. Qui sanguis aliquibus visus est, succus forte ruber est, huic fructui, quemadmodum Betis, proprius. Lanuginem etiam alii fructus habent. Gramina exarescunt fortassis, quod succus nutritius illis subducatur.

5 Referuntur etiam multa de *anseribus Scoticis*, quos in arboribus crescere aliqui existimant, qua opinione Viri etiam docti sibi placuere. Michaël Mayerus, Vir sane doctissimus, singulari *libro de volucri arborea* scripto, & Franc. An. 1619. in 8vo edito, hujus rei veritatem ostendere voluit, ac multis aliis exemplis in natura confirmare; sed falsus ille est. Nam hodierna experientia docuit nautas, anserculos illos generari more naturali, & quemadmodum aliæ aves generari solent, per exclusionem ex ovis. Nidulantur enim illi in rupibus & desertis septentrionis locis, ubi infinito numero excluduntur anserculi illi, sive anates, quæ *Bernaclæ* dicuntur. Quod cum ignorarent homines, qua ex regione provenirent, nescii, finxerunt tam stulta & absurda, ut vel ex spuma maris, quemadmodum Poëtæ Venerem, natos crederent, vel ex conchyliis ostreisque marinis in aves mutatos, imo alii in arboribus crescere putarent, inducti quibusdam indiciis, quibus id evincere se posse videbantur. Anatomen earum avium instituit Sengverdus, qui *Exercitationum Physicarum suarum 44.*

teſtatur, plurima ſe ova in illis ſæpe obſervaſſe. Sunt enim fœcundiſſimæ, ut jam nullum amplius dubium ſuperſit, eas, pari ratione cum ceteris avibus, ex ovis eſſe excluſas.

CAP. XLV.

DE GENERATIONE ANIMALIUM ET PRIMUM QUIDEM DE INSECTIS.

§. 1. *In Generationis animalium ſcrutinio perdifficili, rejectis Ariſtotelicorum tricis, Anatomicorum obſervationes his ſunt præferendæ.* 2. *Commendatur inprimis diligentia Guilh. Harvei, qui ſeminis maſculini nihil in utero deprehendi, obſervans, nihil iſtud ad generationem conferre ſtatuit, impugnatus idcirco, ſed incaſſum, a Jano Orchamo, ſive Joh. Vorſtio.* 3. *Animalia omnia, juxta obſervationes Harvei, imo & homines, uti Theod. Kerckringius detexit, ex ovis generari oſtenditur.* 4. *Cenſura de doctrina, cum Peripateticorum de anima brutorum ſenſitiva, ejusque facultatibus, tum Carteſianorum, iſtam negantium, omnesque brutorum, quæ automata ipſis ſunt, actiones a ſolo motu derivantium.* 5. *Admiranda inſectorum ſtructura. Hiſtoriæ illorum Scriptores, quos inter recentiorum, Rob. Hookii, J. Bapt. hodiernæ (qui* oculi muſcæ *dedit* anatomen,) *Joh. Gœdarti, Joh. Schwammerdammii (qui apum regem fœminam eſſe obſervavit,) Franc. Rhedi (generationem negantis dari æquivocam) & Joach. Jungii ſolertia inprimis laudatur.* 6. *Unde vermiculorum in caſeis multitudo?* 7. *Judicium de Wilh. Ramſey* libro de vermibus corporis humani. *Aug. Hauptmanni* Mors viva, *in vermem eam transformans.* 8. *Scriptores varii de inſectis ſpecialibus, bombycibus, apibus, curculionibus, formicis (quarum ſpiritus medicamentum eſt Mnemonicum,) tarantulis, araneis, pulicibus, & locuſtis, quas comedit Joh. Baptiſta.*

Pervenimus nunc ad materiam omnium difficillimam, ANIMALIUM ſcil. GENERATIONEM; quæ quanquam ſit vulgo obvia, quanquam ab Anatomicis ita examinata, ut nihil addi a quoquam poſſe videatur, quo tamen illa explicatior videtur, eo magis, cum ad principia perveniendum, intricata eſt, & ubique ſpeculatores ſuos detinet. Non eſt opus, ut e Peripateticorum ſcholis anxie repetamus illa, quæ ipſi habent, de ſubordinatis animarum vegetativæ & ſenſitivæ miniſteriis, quæ illi, quaſi diribitores quidam & metatores, ita diſpertiuntur, ac ſi ipſi functionibus iſtis teſtes ſint propius admiſſi. Nolumus, quas illi de materia & forma habent, inutiles plane & deſperatiſſimas tricas magno conatu hic recenſere. Excutiamus potius Anatomicorum ſagaciorum obſervationes, atque illic veſtigia generantis naturæ ſequamur, quæ ſuos ſecundum ſubjecta certos terminos & modos habet. De quibus in univerſum diſſeri non poteſt. 1

2 Nemo majorem hic adhibuit diligentiam, quam diligentissimus GUILH. HARVEUS, qui incredibili labore generationis vias, per incubationes ovorum successivas, ita inquisivit, ut addi nihil posse videretur: additis etiam aliis observationibus, quas in gravidis animalibus instituit. Nihilominus tamen, post tot ejus labores, secuti sunt alii, qui acutius quædam viderunt. Demonstravit vero Harveus, adeo nihil seminis masculini in utero fuisse animadversum post ipsam conceptionem, ut statueret, nihil omnino contribuere semen ad generationem animantis. Quæ sententia cum videatur παράδοξος, aliquibus non est ad palatum, impugnaturque a multis, quanquam plurimi sint, qui illam sequantur. Ideoque Janus Orchamus, vel, qui sub eo ficto nomine latet, JOHANNES VORSTIUS, *conjecturam de generatione animantium* proposuit, observationi isti Harveanæ submissam, & Col. Brandeb. An. 1667. in 12mo editam, qua in dubium quidem non vult vocare experientiam Harveanam, sed aliqua tamen comminiscitur, quo inter Harveanam & vulgatam sententiam conciliationem quandam instituat, ea ratione motus, ne vetus pervulgataque omnium gentium opinio per sententiam Harveanam concidat. Operose is primum adducit varia scripturæ loca, varia item Hippocratis testimonia, aliorumque Medicorum & Philosophorum, quibus innuitur, semen animantium in ipsum uterum penetrare, atque inde, velut ex materia, fœtum fieri. Ideoque, ut salvet & Harvei, & veterem illam sententiam, existimat, materiam seminalem, in uterum delatam, vi caloris in minimas particulas resolvi, ut conspici nequeat, idque statim a tempore congressus, quo Harveus sectiones suas instituit, aliquanto autem post minimas illas particulas rursus colligi, & primo manticæ, inque illa contento liquori; deinde ipsi fœtui, materiam præbere. Quam sententiam suam etiam ex eo firmat, quod Harveus testetur, uteros damarum ac cervarum, primis post coitum temporibus, majores ac crassiores fieri, quod ille fieri existimat ab illa liquoris seminalis rarefactione & dispersione. Hæc ille Autor operose satis disquirit, quo tamen, ut puto, labore supersedere poterat. Utut enim Harveus non statuat, pertingere semen in uterum, tamen spiritum quendam ejus aut odorem, eo pertingere posse non negat. Ideo tamen aliquid seminis illuc transfertur. Nec itaque concidit, per ejus observationes, vetus illa & pervulgata Gentium opinio.

3 Debet vero observatio ejus, circa ova instituta, nobis esse in pretio, cum ovorum illa contemplatio unice illustret doctrinam generationis. Legatur itaque illa diligenter apud Harveum historia, & quicquid ex eo in Epitomen redegit Honoratus Fabri, *in libro de generatione animalium.* Nunc enim solertia recentium Anatomicorum observavit, omne animantium genus ex ovis prodire, & ipsos quoque homines, uti Theodorus Kerckringius, in *Anthropogeniæ suæ Ichnographia*, demonstravit. Reperiuntur ea in testiculis, non fœminarum tantum, conjugio adsuetarum, sed etiam virginum, non secus ac fit in gallinis, quæ ova ponunt, etsi ignorent galli consuetudinem. Sunt hæc ova pisi viridis magnitudine. Intus latet humor, qui, sicut aliorum ovorum albumen & vitellus, dum coquitur, indurescit. Fuerunt & ab aliis, ante Kerck-

Kerckringium, iſta ova obſervata, ſed neminem ſuſpicio eo deduxit, ut ex iis formari fœtum crederet. Iſtud ovum, odore ſeminis maſculi fœcundatum, ad uterum tranſit, &, intra ſpatium duorum vel trium dierum, ad magnitudinem ceraſi majoris nigri excreſcit. Quod directe impugnat Harvei obſervationem, qui exiſtimat, in cavitate uteri, per aliquot dies, poſt coitum, nihil deprehendi. Et hæc ova, non a conjugatis tantum, ſed & a virginibus, ſæpiſſime excerni, præſertim cum ſanguinis menſtrui fluxu, aut ſtimulante libidine, ex relationibus nonnullarum notavit Kerckringius. Multum exercuerunt Kerckringianæ iſtæ obſervationes Viros doctos, & ſtatim ſunt translatæ in linguam Gallicam a Joh. Bapt. Dionyſio, Medico Regio, *in memoriis ſuis ſpectantibus ad artes & ſcientias.* Cujus extant ſuper hoc argumentum quædam, ut vocat, *Reflexiones*, quibus aliqua dubia proponit, ita tamen, ut propendere magis in illam ſententiam videatur. Nunc vero illa opinio ita obtinuit, ut pene pro demonſtrata habeatur a plurimis, quanquam non deſint, qui aliqua ſuper hac doctrina dubia habeant.

Animantibus ſenſitivam animam tribuunt vulgo Peripatetici, de qua, cujus naturæ ſit, obſcure determinant, in eo tamen conveniunt, naturæ eſſe corporeæ, quanquam Joh. Marcus Marci, in quibusdam a Peripateticorum ſententiis diſcedens, eam ſuperſtitem velit corpori. Carteſius, aliique recentiores, qui formalem rationem animæ humanæ conſtituunt in cogitatione, animam ſenſitivam purum putum figmentum habent, eamque ſentiendi facultatem in ſolo motu putant conſiſtere, & a mechanica corporis diſpoſitione dependere, quæ tamen ſententia, an vero ſit conſentanea, non auſim ego determinare. Actiones ſcil. illæ brutorum, quæ in nonnullis reperiuntur, pene humanis ſimiles, videntur teſtari de aliqua diſtincta ab ipſo corpore eſſentia, in quam tales actiones cadant. Quanquam enim non deſint Carteſianis, quæ ad illa reſpondeant, ea tamen non videntur usque adeo rem omnem conficere. Studioſe omnia illa congeſſit Anton. le Grand *in Diſſertatione de carentia ſenſus & cognitionis in brutis.* Legatur & Henrici Mohri *Epiſtola*, quam ad Carteſium ſuper hoc argumento ſcripſit, quæ reperitur *in Operibus* ejus *Philoſophicis Latino-Anglicis*, nec non ejusdem *Enchiridion Metaphyſicum*, ex ſola mechanica materiæ diſpoſitione omnes operationes deducentibus oppoſitum, inprimis *cap.* 24. Peripatetici fortaſſis nimium ſapiunt circa animam brutorum inveſtigandam, quando in tot facultates & potentias diſtinguunt, quæ tamen nihil ſunt, quam nuda nomina. Carteſiani (quorum ſententiam etiam Honor. Fabri, Ariſtotelicus, *in lib. de plantis ac generatione animalium*, ferme ſequitur) nimium hic videntur paradoxi, cum animal non aliter, quam Automaton, conſiderant, cujus motus interior, quem ſenſationem dicimus, ab objecto aliquo proveniat. Sed illa lis fortaſſis in æternum non decidetur; utrique enim parti ſua ſunt argumenta, e domeſticis principiis formata, quæ cum non demonſtrari poſſint, an vera vel falſa ſint, aut eam certitudinem habeant, ut ſtatim aſſenſum eliciant, non eſt, ut aliquam in ſententiis iſtis certitudinem expectemus. Subtilitas enim rei intellectus noſtri anguſtias excedit. Non eſt veroſimile, cum 4

videamus in vegetabilibus, aut in animalibus ipsis, mirabiles istas partium conformationes, & ex eo occultum aliquod principium movens spirituale agnoscamus, illud in motu animalium tam subtili, qualis est in sensatione, non subesse.

5 Ideoque, missis his, veniemus ad animantium genera, & primo de *insectis* videbimus, quorum consideratio, pro subtilitate objectorum, subtilior est. Nusquam enim majora naturæ miracula, quam in minimis, conspiciuntur, ut recte dixerit Boylius, magis esse admirandam proportionem illam insecti, quod vocatur *Acarus*, quam Elephanti. *Historiam insectorum* singularibus quidem libris habemus traditam a *Conr. Gesnero, Ul. Aldrovando, Sam. Bocharto,* qui, ut de omnibus animantibus, ita & de insectis, quanquam non omnibus, agunt. Speciali libro de iis egit *Thom. Mouffetus*, Londinensis. Nuperrime vero magis exculta est ista de insectis Philosophia, Microscopiis etiam in subsidium vocatis, quorum ope minutissimorum animalculorum partes sunt detectæ, & quam accuratissime delineatæ. Quod videre licet in Rob. Hookii *Micrographia*, ubi pulicem, pediculum, vermiculos in caseo natos, schematibus amplissimis depingit. Johannes Baptista Hodierna Italica lingua scripsit *Anatomiam oculi Muscæ*, ubi diligenter examinat, atque delineat, omnes istius oculi nervulos & musculos, & quicquid illi adhæret. Descripsit & *insectorum historiam* Belgica lingua, additis iconibus, ad vivum expressis Joh. Goedartus, Pictor Middelburgensis, quæ in Latinam linguam conversa est & notis illustrata a Joh. de Mey. Sed in ea tamen multa desideranda sunt, non enim ista accuratione examinavit omnia, ut qui post ipsum, hoc argumentum occuparunt. In multis illum refutat Johannes Schwammerdammius, Vir admirabilis in ista re doctrinæ *P. I. Historiæ generalis insectorum*, Ultraj. A. 1669. *in 4to* editæ. Quo in libro ille nullam Metamorphosin agnoscit insectorum, ut Goedartus, sed graduale aliquod incrementum. Non credo, vivere nunc virum, qui curiosius omnium insectorum naturam & ortus inquisiverit. Nam ex omnibus terrarum partibus collegit omnia insectorum genera, quorum familiam & species, suis quaslibet scriniis distinctas, non sine admiratione ego vidi. Liquore vero quodam Balsamico corpora insectorum tinxit, ut a corruptione servaret. Mentio ejus, non sine laude, *in Transact. Philos. Angl. p. 2078.* occurrit. Ac affirmavit mihi ille, vel centenis hominibus se negotii satis daturum, si adsistere sibi, in universali aliquo Opere concinnando, velint. Historiam insecti, quod *Ephemeron* vocatur, nuper scripsit. *De apibus* quoque singularem lib. paravit, in quo multa proponit singularia, inter quæ etiam hoc, quod apes, quas vulgo *ductores* & *reges* vocant, & *mares* existimant, *fœminæ* sint. Quod si verum est, perit Politicis præclarum stabiliendæ Monarchiæ virilis e natura exemplum, & naturalis aliqua γυναικοκρατία demonstratur. Obiit Schwammerdammius cum magno rei naturalis damno, qui si seculum vixisset integrum, & singulis annis librum aliquem de insectis edidisset, argumentum tamen totum non exhausisset. Sunt & Francisci Rhedi, Patritii Aretini, *Experimenta circa generationem insectorum*, primum Italica lingua publicata, deinde ab Andrea Frisio in Latinam conversa, & Amstel.

ſtel. A. 1671. in 12. edita. Quo in libro ſuſtulit omnem æquivocam illam generationem, vulgo creditam, ac nulla vult inſecta ex carne naſci, niſi in quantum ſemina vel ova ab aliis animalculis illic poſita ſint. Statuit & illic, ſuccum nutritium plantarum, tam plantæ generationi, quam animaculis e planta producendis, eſſe aptum. Qua in re, ſi recte memini, diſſentientes habet Schwammerdammium, Joach. Jungium, ſagaciſſimum hiſtoriæ inſectorum exploratorem (cujus aliqua, niſi fallor, obſervata de iis ſuperſunt *ἀνέκδοτα,*) *dd*) & alios, nec valde illud probabile eſt.

De *vermiculis in caſeo natis* res mira videtur, eos ex ovo progeneratos, cum videamus totam caſei maſſam, quanta quanta eſt, in vermes abire, niſi velimus dicere, productis aliquot vermiculis, ſemper per propagationem novos generari, & caſei ſubſtantiam paulatim abſumere corrodendo, ut tandem ſoli vermes remaneant. 6

De *vermibus*, præcipue vero illis, *qui in corpore humano generantur*, peculiarem librum ſcripſit Anglica lingua WILHELMUS RAMSEY, qui editus Londini eſt anno 1668. in 8vo; ubi multa de vermiculis aëreis in morbis epidemiis, & de vermiculis in ſanguine exiſtentibus. Omnes ſcil. ille corporis partes perluſtrat, demonſtraturus, quomodo vermium cauſæ ſint, nutrimenta etiam, cibos & potus, examinat, quomodo originem vermibus ſubminiſtrare poſſint. Sunt tamen in illo multa aliena, & magno apparatu adducta, quæ ad hoc argumentum non adeo pertinent. Voluit libello peculiari edito, cui titulus: *Mors viva, ee*) AUGUSTUS HAUPTMANNUS demonſtrare, morbos omnes, imo mortem ipſam, a vermibus eſſe, depinxitque ibi vermiculi mortiferi imaginem. Adverſus eum neſcio quis ſcripſit *Mortem mortuam*, ejus hypotheſin, Chriſt. Langio. Prof. Medico Lipſienſi, etiam approbatam, refutans. 7

Bombycum hiſtoriam curioſa inquiſitione, multisque Anatomicis bombycum obſervationibus, explicavit Marcellus Malpighius, ſagaciſſimi Vir ingenii, Italus, cujus 8

dd) Joach. Jungii de Inſectis Obſervationes, quæ h. l. tanquam *ἀνέκδοτοι* allegantur, prodierunt, ſed ab igne, in ædium Vagetianarum incendio, mutilatæ, Hamburgi an. 1691. in 4to ſub titulo *Hiſtoriæ vermium, e Schedis autoris MStis a Joh. Vagetio, aliisque Viris præclaris, fideliter eruta, & Erudito Orbi, quantum per obvenientem calamitatem licuit, a Joh. Garmero communicatæ.* Confuſum illa exhibet Chaos Obſervationum, Excerptorum & Experimentorum Jungii, relatu partim dignorum, partim indignorum, & ab Autore Editioni magnam partem haud deſtinatorum, ſed, poſt obitum ejus, e Schedis, ſine ſelectu & ordine congruo, coacervatorum, ac in lucem protruſorum.

ee) An Aug. Hauptmanni, Medici Dresdenſis, *Libellus de Viva mortis imagine*, Francofurti an. 1650. uti ferunt, editus, & a Morhofio (h. l.) Kirchero, aliisque allegatus, revera unquam prodierit, imo an ab illo ſit perfectus, dubitat, & negativam ferme, cum Georg. Wolfg. Wedelio (*in Pathol. Medica p. 242.* amplectitur Chr. Franc. Paulinus, Poliater Iſenacenſis, *in Diſquiſit. Curioſa, an Mors Naturalis plerumque ſit ſubſtantia Verminoſa.* Quo Scripto in Italia primum, A. circiter 1672. per Athan. Kircherum edito, & nuper Francof. an. 1703. in 8vo. ab Autore ipſo denuo recenſito, eandem cum Hauptmanno Theſin, poſt Kircherum (*in Scrutinio Peſtis*) & Chriſt. Langium, Prof. Lipſ. (*in Animadverſionibus in Pet. Joh. Fabri Pathologiam Spagyricam,*) defendit, ſed parum firmis, uti mihi videtur, argumentis.

jus liber, curante Societate Regia, editus est Londini in 4to. De methodo alendi bombyces, deque negotio serica conficiendi in Gallia, historica extat relatio in *Actis Anglicis pag. 87-91.* M. Hier. Vidæ, Cremonensis, Poëma de iisdem legitur Heroicum, Libris II. comprehensum. Microscopicas observationes circa bombyces, ac ova bombycum, habet Rob. Hookius *in sua Micrographia.* Quæ apud veteres de illis & serico occurrunt, in Ad. Tribbechovii *Diss. de Bombycibus,* Giessæ A. 1665. in 4to edita, exhibentur. *Anatomen apis* scripsit Franciscus Stellutus. Extant & de cultura apum, præter quartum Georg. Virgilii, libri integri. Ortum earum ex bovinis excrementis fabulosum putat Franc. Rhedus, verum autem Athan. Kircherus, *in Obelisco* etiam *Pamphilio,* capitis bovini in apibus esse simulacrum, observans. De *Curculionibus,* qui frumenta corrumpunt, extat tractatus germanicus, Berolini anno 1665. in 12. editus, Conradi Tyburtii Rangonis, ubi etiam reperitur remedium eos pellendi. De generatione formicarum, earum ovis, productione, speciebus, usu plenam satis descriptionem vide *in Transactionibus Anglicis pag. 524.* Solet ex illis oleum aliquod & spiritus præparari, qui maxime corroborare spiritus creditur, atque memoriam præcipue juvare. Unde adhuc in usu est medicamentum Mnemonicum Petri Laurembergii, quod ille pro memoriæ subsidio commendare solitus est. *De Tarantulis* Athan. Kircherus multa *in arte* sua habet *magnetica* ac Wolferdus Sengwerdius in peculiari de isto argumento Scripto, quod Lugd. A. 1668. in 12. excusum, cur Angli inter Acta sua retulerint, causam nullam video, non enim magnæ rei est. Mart. Listeri *Tr. de Araneis & cochleis* prodiit Londini An. 1678. in 4to. De araneis in aëre, unde telæ oriuntur aëreæ, videantur *Transactiones Anglicæ p. 1014. De Pulice* Venet. A. 1625. in 12. scriptum prodiit peculiare Italicum Johannis Antonii Moschetti. *De locustis,* quas comedit Johannes Baptista, varie sentiunt Autores. Videatur Sam. Bochartus *in Hierozoico,* & Joh. Dan. Majoris *Dissertatio* peculiaris *de myrrha & locustis,* qua sententias omnium congessit. Videatur & Alexander Rossæus *in Arcanis Microcosmi, in Appendice,* ubi occurrit refutatio nonnullorum locorum, quæ habentur *in Pseudoxia Epidemica* Thom. Brounii L. 2. c. 1. putatque herbas fuisse, quas comederit Johannes Baptista. In eodem libro & de aliis insectis agitur.

CAP. XLVI.

MISCELLA QUÆDAM DE ANIMALIBUS CETERIS EXHIBENS.

§. 1. *Judicia de quibusdam historiæ animalium universalis Scriptoribus, Aristotele, Ul. Aldrovando, Sam Bocharto, &c.* 2. *Scriptores varii de piscibus in genere, Balænis, Harengo, Quadrupedibus item quibusdam, Viperis, Cervis, Muribus Norwagicis, Equis.* 3. *De venatione, avibus venaticis, canibus.* 4. *Scriptores quidam de variis animalibus Miscellanei ac Anatomici.* 5. *Artificium oculos restituendi, a Franc. Jos. Burrho tantopere jactatum, antiquum & vulgare esse ostenditur.*

Obser-

Observationum circa animalia tantus est numerus, ut integro volumini præbere materiam possit. Nam primum ipsorum animalium vastus est numerus, & observationum deinde, quæ circa illa institui possunt, longe major. *Historiam animalium* inter veteres, præter Ælianum, scripsit *Aristoteles*, quod ejus præstantissimum Opus esse credunt multi; magnam certe pecuniæ vim Alexander M. in illam impendit. Sed in illa tamen multa sunt incerta, multa relationibus non satis securis ad Aristotelem pervenere, ut fieri plerumque in promiscuis illis Annotationibus solet. Quæ habemus vasta Opera nonnullorum Autorum superius a nobis enarrata, illa in alienis & peregrinis plerumque versantur, & inutilibus interdum narratiunculis & paginam utramque implent. *Ulyssis Aldrovandi*, post Conr. Gesnerum, maxima fuit diligentia, in varia eruditione circa omnes animalium species congerenda. Sam. Bochartus, *in Hierozoico*, animalia S. Script. eorumque nomina & differentias, collatione cum veteribus recentioribusque Historicis facta, recenset. *Historiam Medicam animalium*, quatenus ex iis medicamenta parantur, scripsit *Guilh. van den Bosche*, Bruxellis An. 1669. in 4to. Nos quasi per lancem saturam, & Autores nonnullos notabimus, &, si quid præterea notatu dignum nobis occurret. 1

Piscium, ut inde incipiamus, historiam persecutus est Guilh. Rondeletius, uti & Hippolytus Salvianus, *in aquatilium animalium historia*, quæ Romæ anno 1554. prodiit. Scripsit & Paulus Jovius *de piscibus Romanis Tractatum*, qui rarus est. Habemus etiam e veteribus fragmenta Ovidii. Sed pleraque veterum in historia piscium obscura sunt. Autores omnes de piscatione, veteres & recentiores, Herm. Conringius nuper singulari volumine collegit. De *Balænis* earumque captura, observationes leguntur *in Actis Anglicis pag. 232.* ac meminere passim piscationis istius itinerariorum septentrionalium Scriptores. De *Harengo* commentatus est Paulus Neucrantzius, Medicus Lubec. De *Viperis* peculiares libros scripsere Moses Charras & Marcus Aurelius Severinus, qui de virtute salis viperini multa attulit. Edidit & Franciscus Rhedus *Experimenta de viperis*. De *Cervo* extant Tractatus Germanicus Joh. Agricolæ, Latinusque Joh. Andr. Grabii, ex Academia curiosorum. *ff*) De *Muribus Norwagicis* Thomas Bartholinus scripsit. De *Equis*, eorum natura & indole, prolixe agunt Autores, qui rem equestrem describunt, ac artem domandi caballos tradunt, qualis est Ant. Ferrarius in Lib. Italico: *Cavallo Frenatto*, Venet. An. 1620. in fol. excuso. 2

De *Arte venandi*, ministris avibus, extant integri veterum libri, qui collecti uno volumine prodierunt Lutetiæ An. 1612. in 4to sub titulo Ἱερακοσοφικὸν, sive *Rei accipitrariæ scriptores*. Accessit & κυνοσοφικὸν, sive *liber de cura canum*, uti & Jac. 3

ff) Perperam h. l. Olai Wormii, Prof. Medici Hafniensis, *Historia Muris in Norwagia depluentis*, Hafniæ an. 1653. in 4. edita Thomæ tribuitur Bartholino, Autoris Collegæ, qui de Muribus istis peculiare Scriptum haud publicavit.

Jac. Aug. Thuani carmina *de re accipitraria*, & præterea alia quædam de generibus falconum. Extant præterea Friderici Secundi Imperatoris *Reliquiæ*, ubi multa de artificio venandi per falcones. De *omni venationum genere Tractatum*, non minus curiosum, quam utilem, scripsit Belgica lingua PAULUS MERULA in folio, qui additur quibusdam Constitutionibus Juris Belgici, & in ipsa Batavia rarissimus est, ac magno pretio vendi solet. Sunt & Gallica lingua de arte venandi multi libri conscripti, quos inter accuratissimum est scriptum recens: *La Venerie Royale.* Ad venationem canes pertinent, quorum naturæ ac laudes integris decantatæ libris sunt. Habemus e Græcis veteribus Oppiani *Cynegetica*, Græco carmine scripta, in quæ extat doctissimus Conr. Rittershusii Commentarius. Sunt & in Latinis, qui rem venaticam describunt, ac cum Commentario Jani Vlitii Leidæ An. 1653. prodierunt. Est & inter recentiores Pet. Angelius Bargæus, qui *Carmina Cynegetica* scripsit, quæ Gratii carminibus Cynegeticis præferre non dubitat Manutius. Pene prætermiseram Arriani *Cynegeticum*, quem Lucas Holstenius Parisiis A. 1644. edidit, & in Latinam convertit. Extat & Johannis Caji liber, seorsim initio, & postea in Casp. Dornavii *Amphith.* excusus, *de canibus Britannicis, eorumque indole.*

4 *De Elephantis*, Pet. Gillius peculiarem librum conscripsit. Extat & laudatio eorum apud Lipsium *in Epistolis.* De eorum captura & pugnis videantur *Acta Anglicana pag. 328.* De *Chamæleonte, de partu & congressu viperarum, de lachrymis Crocodili, animalium resuscitatione*, Gotfr. Vogtius peculiaribus Dissertationibus egit. *gg*) Variæ Anatomicæ observationes circa canes, leones, pisces, animalia monstrosa, partes animalium, occurrunt tam *in Transactionibus Anglicis*, quam *in Ephemeridibus Gallicis*, aliisque Medicorum libris observatoriis, Thomæ Bartholini inprimis *Centuriis, Epistolis & Miscellaneis Ephemeridibus Germanicis & Danicis.* In *Actis Anglicis*, sub *Anatomes* titulo, in Indice inveniuntur ordine enumerata, quæ circa Anatomen quorundam animalium observata sunt. *De Cygni cantu* egit Thom. Bartholinus, peculiari libro. Videatur & Æg. Menagius *in Tractatu super Poëmata Malherbæ pag. 314.*

5 *De restitutione oculorum* in animalibus per liquorem chelidoniæ multa magnaque commentatus est Franciscus Josephus Burrhus, *in Epistolis suis ad Thomam Bartholinum scriptis*, cum tamen experientia testetur, id fieri quacunque aqua pura & limpida posse. Aristoteles, *lib. 2. de historia animalium cap. 17.* evenire serpentibus idem ait, quod pullis hirundinum, oculis enim serpentum laceratis, subnasci alios referunt. Wagenseilius *in Sota pag. 155.* illa in dubium vocat, ab Aristotele tradita, sed immerito. Nam idem hoc experimentum fuit, quod hodie observatum est

gg) Gottfr. Vogtii Diatribæ *de Chamæleonte, congressu & partu Viperarum & Brutorum ex Mortuis resuscitatione*, una cum duabus aliis *de resuscitatione Plantarum & Cantione Cygnea*, junctim *in Curiositatibus Physicis* Güstrovii an. 1668. in 8. & Lipsiæ an. 1698. in 12. sunt recusæ, *Diss.* autem *de Lacrymis Crocodili*, cum pluribus aliis Zoologicis, ejusdem *Deliciis Physicis* Rostochii an. 1671. in 8. editis, inserta.

eſt in anſeribus & canibus, aliisque animalibus, quibus oculi non quidem renaſcuntur, ſed reſtaurantur, ſuppeditante ipſa natura humores oculorum deperditos vel expreſſos. Ceterum in ſingulis illis recenſendis infinita eſſet opera. Animalium diſtributiones & claſſes certas vulgares etiam Phyſici tradunt, e quibus illæ capi poſſunt. De ceteris videndi ſpeciales Obſervatores.

CAP. XLVII.

DE HOMINE.

§. 1. *Hominis præ ceteris animalibus prærogativa, & tractationis de illo amplitudo.* 2. *Scriptores præcipui de homine integro, ejusque generatione, nutritione & longævitate.* 3. *De Partibus ejusdem ac Membris, Cerebro, Oculis, Viſceribus, Medulla Spinali, Muſculis, Lingua & Guſtu, Membris genitalibus, Pulmonibus.* 4. *De Sanguine, ſanguificatione inter cor & hepar controverſa, ſanguinis transfuſione, ac medicina infuſoria, cujus inventum plures ſibi vindicant.* 5. *De Pilis, barba, ſtercore, crepitu ventris & unguibus.* 6. *Scriptores de Anima humana, ejusque immortalitate (quam an Ariſtoteles, ab Ant. Rocco fruſtra defenſus, ſtatuerit, dubitatur,) Lud. la Forge, Cordemoæus, Lud. Vives, Ken. Digbæus (ab Amando Vero impugnatus,) Aon. Palearius, &c. Controverſia de origine animæ. Judicium de Traducis Patronis. Præexiſtentiam Animarum defendunt Henr. Mohrus, & præcipue Chriſtoph. Sandius.*

Animal omnium digniſſimum HOMO eſt, qui Microcoſmus a quibusdam dicitur, non quidem adeo adæquato nomine, ſed quod tamen ſenſu poſſit tolerari. Nullum enim eſt corpus humano elaboratius, quod præterea mentem habet ſibi junctam, & mirabili modo unitam. Eo enim differre a reliquis animalibus homines in confeſſo eſt, quod ſcil. mente præ ceteris animantibus præditi ſint. Ceterum unum illud objectum ampliſſimum eſt, & magnis voluminibus argumentum ſuppeditare poteſt. De animo nihil dicimus, nam is extra Phyſices conſiderationem eſt. Solum corpus humanum integram doctrinam Medicam ſibi vindicat, cujus maxima pars, Anatome, in analyſi hujus corporis verſatur, de qua extant vaſtiſſima Volumina, totque Obſervationes ſingulares, præter generales iſtas Bartholini *Inſtitutiones*, ut vel index earum parere integrum volumen poſſit. Summarias illas partium corporis delineationes Phyſici Autores omnes Anthropologici, præter Anatomicos, qui illud ex profeſſo agunt, operoſe ſatis exponunt. Nos perſequemur ſumma quædam & Autorum & rerum capita. 1

Pulcherrimus eſt Carteſii liber poſthumus, e Gallica in Latinam verſus, *de Homine*, cum Ludovici de la Forge *Commentario* Amſtelodami A. 1677. *in 4to* editus, a *Claud. Clerſelerio*, in quo multa occurrunt nova & notabilia. Prior Editio, a Flor. Schuylio curata, non erat perfecta. Honorati quoque Fabri *Tractatus de homine* non pauca, magna diligentia, nec vulgari modo, compendioſe perſequitur. Quæ 2

ad naturam sexus masculini & fœminini, constitutionem partium genitalium, rationem generationis, pertinent, J. Bened. Sinibaldus, *in Geneanthropia* sua (Romæ A. 1642. *in fol.*) magna cum cura, exponit. De pulchræ prolis habendæ ratione extat elegans carmen Calvidii Læti, *Callipædia, sive de pulchræ prolis habendæ ratione.* Similis argumenti est Jani Huarti, Hispani, *Scrutinii ingeniorum Appendix, quomodo generari ingeniosi & sapientes Liberi possint*, ab Æschacio Majore, cum ipso *Scrutinio*, Lat. versa, Lips. A. 1662. *in 8vo.* De *prole nutrienda* Poëma Scævolæ Sammarthani inter *Delicias Poëtarum Gallorum* invenitur. De *Signaturis fœtus* egit Martinus Schoockius Dissertatione peculiari, de *hominibus longævis* Epistola prolixa Henr. Meibomius.

3 *De partibus animalium, & earum usu,* Galenus egit singulari libro, in quem extat doctissimus *Commentarius* Casp. Hoffmanni, ubi quam plenissime & disertissime de omnium partium conformatione ac usu, junctis politioris Literaturæ subsidiis, disseruit. Diverso instituto Allegorice de membris humanis egit Mich. Mayerus *in civitate corporis humani*, joculare autem de iisdem Poëma, lectuque haud injucundum, Pet. Baart, sub tit. Leedestemmung, Belgice edidit. De *partibus humani corporis* multa contra Guilh. Harveum disputat Alex. Rossæus, *in Arcanis Microcosmi*, Anglice scriptis. Sed is non felicior in Physicis censor, quam in Poëticis, videtur, in quibus ne sensus quidem Poëtarum capit. *Anatomen cerebri* Marcellus Malpighius, Italus dedit. Extat & Thomæ Willisii liber curiosissimus, *Pathologia cerebri*, summa diligentia conscripta; *De cerebri vero humani proprietatibus* Gualth. Charletoni Dissertatio, quæ una cum *inquisitione de fulmine tactis* Lond. A. 1665. *in 8vo* edita est. *Oculorum fabricam* accurate describunt Optici, & extat de ea singularis Mart. Hortensii *Dissertatio.* De *Cerebro* pariter atque oculis egit Franc. Jos. Burrhus, *in Epistolis ad Thom. Bartholinum*, quarum *considerationem* dedit D. J. Dan. Major, & non pauca hujus hominis vana consilia cogitataque vellicavit. *De Coloribus oculorum* Sim. Portii liber prodiit Florentiæ A. 1550. *in 4to.* *De Nervis opticis* scripsit Malpighius, cujus omnia præclara sunt, & accuratissimis observationibus eruta. *Viscerum structuram* Malpighius, idem explicatam dedit. *Medullæ spinalis Anatomen* Gerh. Blasius. *De Musculis* nemo eruditius scripsit, quam Nicolaus Stenonis *in Myologia* sua, in qua, e Geometricis principiis, eorum motus demonstrare laborat. *Gustus* organon Laur. Bellinus & Marcellus Malpighius accurate examinarunt, demonstraruntque, in quo ratio gustus consistat, videl. in papillis nerveis, per totam linguam dispersis, ex quarum contactu illa perceptio sensilis, quam gustum dicimus. *De organis virorum genitalibus* Regnerus Grafius scripsit, qui accuratissimam testiculorum anatomen instituit, innumerabili plexu nervulorum constantium. Publicavit & Joh. de Horne *observationum circa genitalia prodromum*, sed morte præventus totum opus perficere non potuit. *De pulmonibus* extat Thomæ Bartholini peculiaris Tractatus, Hafn. A. 1663. *in 8vo* editus, in quo demonstravit, omnem pulmonum substantiam constare vesiculis, quibus aër continetur, cujus beneficio quomodo re-

spi-

ſpiratio fiat, peculiaribus libris oſtenderunt Joh. Schwammerdammius, Joh. Mayow, & Malach. Thruſton.

De ſanguine, ejusque generatione, & generationis loco, diverſæ ſunt ſententiæ; Antiqui hepati adſcribunt, recentiores cordi, quorum Anteſignanus Guilh. Harveus, qui circulationem ſanguinis primus in medium adduxit. Unde varia ſcripta edita ſunt, tam pro hepate, quam corde, a Thoma Bartholino, Lud. Biliſio, & tam pro, quam contra circulationem, quorum hiſtoriam ſic ſatis diligenter recenſet Mich. Watſonius *in unione ſapientiæ*. *De ſanguine* Joh. Betti quoque Tractatus exſtat, multa habens circa ejus generationem notabilia, multa quoque de lacte, qui non multum ab antiquis abire videtur. Plurima circa ſanguinem hominum fuerunt experimenta, ratione transfuſionis ejus ex uno animalis corpore in aliud, & ratione etiam infuſionis, qua liquor aliquis medicamentoſus venæ injicitur, de cujus artis inventione lites variæ moventur. Sibi illam vindicat D. Joh. Dan. Major, cujus extat *de Chirurgia infuſoria* ſingularis liber. Joh. Sig. Elsholzius contra, edita *Clyſmatica nova*, ſibi tribuit, contra quem Major inventum ſuum vindicavit. Sed & Galli de eadem Anglis, & hi viciſſim illis, litem moverunt. Contra transfuſionem ſanguinis prodiit Tractatus Ant. Santinelli, cui titulus: *Confuſio transfuſionis;* ubi multis argumentis eam impugnat, quæ tamen non omnia æque ſtringunt. Eſt vero transfuſionis inventio antiquior, ac jam tum Andr. Libavii tempore fuit cognita, qui ejus per jocum mentionem facit *in actione contra Henr. Scheunemannum.* De variis corporis partibus extant erudita opuſcula Hieronymi Fabricii ab Aquapendente, de quibus, aliisque Anatomicis antiquioribus, in Herm. Conringii *introductione ad artem Medicam* plenior eſt relatio. 4

De pilis extat Joh. Tardini liber in Caſp. Dornavii *Amphitheatro* recuſus. De *barba* Marci Antonii Ulmi vaſtum volumen, Bononiæ A. 1602. *in fol.* impreſſum, ſub Tit. *Barbæ humanæ Phyſiologia, ſeu de fine ejus Philoſophico & Medico.* Ant. Hotomanni *de Barba Dialogus,* & Joh. Pierii Valeriani *Apologia pro Barbis Sacerdotum,* Philologica tantum ſectantur. Scripſit & alius, neſcio quis, *Medicinam Stercorum*, *hh*) qui fortaſſis, ut Virgilius ex Stercore Ennii, aurum conquiſivit. Georg. Segerus, Med. Thorunienſis, *de Crepitu ventris* Tractatum ineditum ſervat, & ſumma diligentia omnem ejus naturam rimatus eſt, non ſine perpetuis experimentis. Sed is, ob ignobilitatem argumenti premit librum, nec audet in publicum proferre. De *ungue* ipſe librum ſub manibus olim habui. *De affectionibus Capillorum & Unguium* Vopiſcus Fortunatus Plempius peculiari ſcripto eſt commentatus. 5

hh) Quis ille ſit *Medicinæ Stercorum* Scriptor, a Morhofio *h. l.* memoratus, ignoro. Luſtro poſt obitum Morhofii elapſo, ſimile Scriptum Francof. an. 1696. *in 8.* Germanico edidit Idiomate, Chriſtianus Franc. Paulinus, Medicus Iſenacenſis, ſub Titulo *Pharmacopolii Stercorei* ſive Heilſame Dreck-Apothek, wie nemlich mit Koth und Urin, faſt alle, ja auch die ſchwerſte giftige Kranckheiten und bezauberte Schaden, vom Haupt bis zu den Füſſen, inn- und äuſſerlich, glücklich ſind curiret worden, &c.

6 De *Anima* tractatio ad Physicam per se quidem non pertinet, sed quatenus a corpore distinguenda est. Ut clarior corporis Idea sit, notitia ejus aliqua habenda est, quam suppeditat Lud. de la Forge, Cartesianus, *in libro de mente humana*, e Gallica in Latinam linguam converso. Prae ceteris legendus est liber Cordemoaei Galli, quem *de differentia corporis & spiritus* Gallice, elegantem conscripsit. Lectu etiam dignus est Lud. Vivis *de Anima liber*, non quidem intima Philosophiae argumenta penitus excutiens, sed eleganter tamen, ut omnia ejus viri, scriptus. Lib. Fromondus *de Anima*, Fort. Licetus *de Ortu animae humanae, & cum corpore coëxtensione*, ac Sim. Portius *de Mente humana*, bonorum Collectorum vice funguntur. Ceterum *de origine animae, ejusque immortalitate*, ut est plena difficultatis disputatio, ita a Physicis componi & decidi tota non potest. De Aristotele non pauci dubitant, & quidem non absque fundamento credunt, mortalitatem potius animae statuisse eum, quam immortalitatem, quae mihi, ex Aristotelicis principiis, eadem facilitate, ac forte majori, destrui, quam astrui, posse videtur. ANT. ROCCUS, autor sublimis ingenii, vasto quidem libro contrarium ex Aristotele ostendere voluit, sed tamen ita disputat, ut causam suam potius destituat, quam juvet. Refutationes certe ejus argumentorum, contra immortalitatem animae ex Aristotele prolatorum, debiliores sunt, quam ut omnem illorum vim elidant. Prodiit is liber Francofurti A. 1644. *in 4to*, sub Tit. *Animae rationalis immortalitas, simul cum ipsius vera propagatione ex semine, via quadam sublimi peripatetica, hactenus post Aristotelem non signata vestigiis, Exercitationis Philosophicae illibataeque veritatis gratia, indagata.* KENELMUS quoque DIGBAEUS hoc argumentum tractavit *in Demonstrat. immortalitatis animae rationalis*, Anglice scripta, & Lat. quoque Paris. A. 1651. *in fol.* & Francof. *in 8.* edita, qui, perpetua & natura corporum, eorumque qualitatibus, quarum praecipuas facit raritatem & densitatem, progressione, functiones animae, ejusque immortalitatem, monstrare laborat. De princiis ejus primum transacta oportet esse omnia, quae an omnibus ad palatum futura sint, dubito. Alioquin, qui illa impugnat, nexum illum tollit. Refutat illum, sed non satis judiciose, singulari libro, A. 1661. *in 12.* edito, Jesuita quidam, qui se Amandum Verum nominat (genuinum nomen est *Eggefeld,*) sub tit. *Anima triumphans.* Aonius Palearius in *Poëm. de immort. animae*, ad Lucretii imitationem scripto, Platonicorum sententias prae ceteris sequitur. *De ortu animae per traducem, de praeexistentia animarum, de creatione*, multae sunt controversiae, suique singulis sententiis patroni. Sententia de traduce apud plures assensum obtinuit, quanquam & illa suis difficultatibus urgeatur, si mordicus tenere velimus nonnullas assertiones, quas de spirituum natura nobis persuasimus. Praeexistentiam Angli nonnulli prae ceteris defenderunt, suntque libri Henrici Mohri, Philosophi Platonico-Cartesiani, & aliorum, integri super hoc argumento conscripti. Vid. praesertim Mohri *Lib. de immortalitate animae*, & Sam. Parkeri *Tentamina Theologico-Physica*, in quibus contra praeexistentiam disputat. Eam quoque sententiam CHRISTOPHORUS SANDIUS singulari libro *de origine animae* defendit, *Cosmopoli ap. Libertum Pacificum*, A. 1671. *in 8vo* edito, qui meris testimoniis constat, nihilque aliud agit,

quam

quam ut probet, præexiſtentiam animarum ſacris literis eſſe conſentaneam, & plerorumque Patrum ac Philoſophorum ſententiis comprobatam. Platonicorum enim ſuffragia frequentiſſima habet. Totus in eo eſt, ut, non niſi ſola hac ratione, difficultates circa animæ originem monſtret poſſe expediri, quas omnes recenſet, & argumentis Adverſariorum reſpondet. Ceterum S. literis & Patribus perverſos ſæpe ſenſus impingit, & non raro Hæreſeos ſuæ ſpargit ſemina.

CAP. XLVIII.

DE SENSIBUS ANIMALIUM.

§. 1. *Carteſii ſententia, bruta ſenſibus ſpolians, improbatur. Motus ſenſationis celerrimus vix perveſtigabilis. Joh. Alph. Borelli Scripta de motu commendantur.* 2. *Viſum, & cognatas de coloribus, oculis, ſpeculis, lumine, doctrinas, ſibi vindicat Optica.* 3. *Auditum Acuſtica. Inſtrumenta eum adjuvantia. Soni natura & diverſitas. Autores huc ſpectantes.* 4. *Odoris & odoratus natura. Cur plus eo valeant bruta, quam homines? Doctrina ejus neglecta.* 5. *Guſtus & ſaporis ratio atque origo a papillis linguæ nerveis. Scriptores de inedia quorundam prodigioſa.* 6. *Tactus natura.* 7. *De ſenſibus internis rectius Carteſiani docent, quam Ariſtotelici. Scriptores de imaginatione, qua Pet. Pomponatius & Jul. Cæſ. Vaninus contra religionem ſunt abuſi.*

Nihil eſt vulgatius ſenſatione; ſed ita tamen alte abdita ejus principia, ut in ſenſationis cauſis dandis ſufficientibus deficiamus. In animalibus ſenſationem nihil eſſe, præter motum, Carteſiani ajunt, in homine vero concurrere mentis operationes, ideoque ſenſum ab intellectu non ſejungit Carteſius. Cetera animantia ne ſentire quidem exiſtimat, quam ſententiam ſuo loco nos relinquimus. Res quidem ipſa ſatis innuit, ſentire illa non ſolum, ſed & percipere ipſum ſenſum, quod tamen negabat Carteſius, qui, perceptionem ſenſus intellectus opus eſſe, putavit. Secundum enim tres gradus naturam ſenſionis diſtinxit, ex mente Carteſii, Antonius le Grand, e quibus gradibus tertium ſoli homini tribuit. Interim, ſi externas reſpiciamus circumſtantias, motum quidem omnino deprehendimus ſubtiliſſimum, celerrimum, inſtantaneum, qualis motus quibus principiis dirigatur, res profecto non eſt adeo expedita, ut quidam exiſtimant. Non dependent omnes illi motus ab objecto externo. Quemadmodum Henr. Regius, *in Philoſophia naturali, lib. 4. c. 16.* ex mente Carteſii, ſatis quidem accurate, deſcripſit. Sunt enim in brutis quoque animantibus aliqui ſpontanei motus, a nullo principio determinati. Examinandi tamen interim nobis ſunt iſti motus, & quantum de eorum natura apprehendere poſſumus, tantum ad illuſtrationem hujus doctrinæ conferendum. Ken. Digbæus (*in Demonſtr. Immort. Animæ,*) & Gualth. Charletonus (*in Phyſiol. ſua*) ſenſum, & qualitates ſenſiles, corpora eſſe ſtatuunt, ſed falſo. Eſto enim, qualitates illas particulas eſſe minimas, e ſubjecto expulſas; ſenſum tamen per ſe non faciunt, ſed quatenus nervos ſenſorios feriunt. In qua applicatione illorum ad nervos, quæ acci-

accidentalis omnino eſt, ratio formalis ſenſus conſiſtit. Si in lucem prodiiſſet Johannis Alphonſi Borelli liber *de Montibus animalium ii)* multa ex eo haurire poſſemus, ad perfectam ſenſationis declarationem: ſatis enim ex libro ejus *de motu projectorum* ſingularis hujus Viri ſagacitas patet. Quæ ad ſenſum requirantur, tradunt omnes etiam compendiarii Autores. Requiruntur ſc. *objecta media, & organa*, de quibus cumulatiſſime agunt omnes, ideoque non eſt neceſſum illa hic repetere.

2 Omnium ſenſuum nobiliſſimus eſt *viſus*, cui excolendo integra diſciplina inventa eſt, Optica ſcil. vaſtiſſimis voluminibus exculta. Hic acres ſunt diſputationes de ratione viſionis, an fiat per emiſſionem, an receptionem radiorum, fieri autem per utramque veroſimile eſt. Pertinet huc tota de coloribus doctrina, quæ ad ſpecies ſenſiles aliis refertur. Pertinet huc tota ſpeculorum doctrina, doctrina de oculo item, ejusque partibus, quæ omnia plena manu Optici Autores ſerunt. Pertinet etiam huc doctrina de lumine. Ut enim viſio fiat, medium illuminatum neceſſarium eſt.

3 *Auditus* alter ſenſus externus eſt, cujus itidem peculiaris diſciplina datur, quam ἀκουστικὴν vocare poſſis, quo generali titulo non muſica tantum, quæ verſatur circa ſonos harmonicos, ſed omnes ſoni, comprehenduntur. Pertinet huc mirabilis illa auris ſtructura, quam Anatomici nobis depingunt. Cæcilius præſertim Folius, Equ. Venetus, cujus extat *Nova internæ auris delineatio, ex ratione ſtructuræ modum Auditus demonſtrans*, Venetiis anno 1645. in 4to edita. Cujus organi potentia arte etiam juvari poteſt. Quale inſtrumentum habent Hiſpani, qui, præter perſpicilla, ſibi familiaria, ſemper ſecum portant inſtrumentum tale, quod auribus apponunt, ut eo diſtinctius ſonum percipiant. Ceterum objectum Auditus, ſonus eſt; oritur vero ſonus ex concuſſione aëris vel aquæ. Variat autem ſonus ratione ſubjectorum, & ratione mediorum. Obtuſius enim in aqua ſonat corpus, quam in aëre, acutius ſonant metalla, quam ligna, quæ omnia explicare velle magni Voluminis res eſſet. Nemo eſt, qui naturam ſonorum ſagacius explicuit, per multas corporum ſpecies, quam Honoratus Fabri, qui ſingularem *de ſonis* Tractatum Phyſicis ſuis inſeruit. Cui addi meretur Franc. Baconis Verulamii *de Sono & audibilibus hiſtoria*, licet exigua. Multa Kircherus *in arte ſua magna conſoni & diſſoni* habet, quæ ad naturam Echus ſpectant. Ea omnia, quia totis diſciplinis pertractantur, ab inſtituto noſtro nunc ſunt aliena. Pertinet huc etiam omnis illa doctrina *de voce & pronunciatione*, de quibus legantur Cordemoæi *lib. de verbo*, & Petrus Montanus in libro, cui titulus: De nie Spreck Konſt. Multa poſſent etiam hic afferri de *ſurdorum informatione;* ſed de iis omnibus dictum eſt in *Diſſertatione* noſtra *de Paradoxis ſenſuum*, quæ cum in omnium manibus ſit, nolumus illa hic repetere.

4 *Odoratus* ſenſus eſt, quo diſtinguimus res ſecundum odorem. Eſt odor nihil aliud, quam effluvia ſubtiliſſima corporis odorati, canales narium ad proceſſus mamillares delata, qui præcipue organon conſtituunt hujus ſenſionis. Medium eſt, vel aër, vel aqua, per quod transfunduntur corpuſcula illa volatilia. Et hac quidem ſenſationis parte

brutis

ii) Joh. Alph. Borelli *Opus de Animalium Motu Poſthumum* in duas partes diviſum, Romæ an 1680. & 81. in 4. revera prodiiſſe, ſupra *ad Cap. VI. §. 6.* jam eſt monitum.

brutis animantibus inferiores sunt homines; longe enim felicius illa distinguunt & dijudicant per odores, quam homines. Cujus diversitatis causa est, quod simpliciori cibo vivant animalia, quam homines, quibus peregrini vapores & halitus semper obsident nares. Hinc fit, ut jejuni magis olfactu polleant. Estque singulare illud exemplum hominis, cujus Digbæus meminit, qui diu in sylvis vivens, ac radicibus & oleribus victitans, canes sagacitate odorandi æquavit. Ceterum illa de odoribus doctrina minus est ceteris sensuum objectis exculta, adeo ut & ipsa odorum formalis ratio nondum sit satis expedita. Aliqui enim salibus velut volatilibus, aliqui sulphuri adscribunt, de quibus vide Joh. Bapt. Hamelium in *libro de affectionibus corporum, integro capite.* Quod mistionem odorum attinet, illa ita non est explorata, ut natura colorum. Colores enim ex mistura varia produci, & quomodo illi produci debeant, notum est omnibus, at odorum distinctio nulla talis est. Pet. Servius, *in Lib. de Odoribus*, Romæ anno 1641. in 8vo edito, plenius quidem hoc argumentum aliis tractat, sed non recentiorum Philosophorum principiis est imbutus, quæ qui non degustavit, in odorum scrutinio non satis emunctæ naris est. Joh. Bravi *Lib de odorum & saporum differentia* Ven. An. 1592. in 8vo prodiit.

5 *Gustus* organon lingua est, cujus superficies ita comparata est, ut aliorum corpusculorum superficiebus tacta, vel gratum sibi motum, vel ingratum, persentiscat, qui sapor dicitur. Sunt autem in superficie linguæ variæ papillæ nerveæ, quas Marcellus Malpighius & Laur. Bellinus primum detexere, quæ prout afficiuntur a tactu corpusculorum minimorum, ita sapor, vel gratus, vel ingratus, illi objicitur. Horum saporum certi quidam gradus sunt & classes, suntque eorum nomina rectius distincta, quam odorum. Consistit omnis illa diversitas saporum in particularum conditione, quæ papillis nerveis illiduntur. Nam Peripatetici, qui ex elementis illam diversitatem deducunt, longinqua nimis sapiunt. *De sapore dulci & amaro* Laur. Gryllus Tr. edidit, Pragæ A. 1566. impressum. *De iis, quæ sine alimento vivunt*, exstat Liber Fortunii Liceti, cum quo conferri potest Phil. Sechtlenii *lapis Lydius prodigiosarum inediarum*, Paderbornæ A. 1614. in 12mo editus.

6 *Tactus* ignobilissimus omnium sensus habetur, cujus tamen interventu sensus omnes constant. Objectum Tactus sunt qualitates illæ sensiles, quas manibus præcipue, vel toto corpore, deprehendimus, calidum sc. frigidum, humidum, siccum, &c. Medium tactus caro, vel cutis, habetur, organa constituuntur nervi. Quæ per tactum fieri possunt mirabilia, in *citata Dissertatione* prolixius exposuimus, e qua suppleri possunt, quæ hic omittimus.

7 Habentur & apud Peripateticos *sensus interni*, de quibus illi magna cum cura philosophantur. Sed, si rem recte intuearis, omnia terminorum plena invenies, & parum rei in iis. Magis Cartesiani placent, ac legi potest, quem supra laudavimus, Ludov. de la Forge *in libro de mente humana*, sicut & Cordemoæus *in libro de differentia corporis & animæ.* Addatur Cartesius ipse *in libro de passionibus animæ*, quo nihil est elegantius & consummatius. De *Imaginatione* Thom. Fienus Libellum scripsit, ac multa habet Pet. Pomponatius in libro profano *de Incantatione*, qui omni magiæ

viam ſtruit, & hanc divinis immiſcet miraculis. Unde non ſine horrore legas, quæ ſceleſti Præceptoris nequam diſcipulus, Jul. Cæſ. Vaninus, in *Dialogis* ſuis, ex eo in religionem infert.

CAP. XLIX.

DE SEDE ANIMÆ RATIONALIS.

§. 1. *Variæ de illa ſententiæ.* 2. *Ceteris probabiliores judicantur opiniones Carteſii de glandula pineali, & Nic. Hobokenii de medulla cerebri.* 3. *Concluſio de difficultate cognitionis ſui ipſius, ſive Pſychologiæ.*

1 Nulla eſt difficilior inquiſitio, quam nexus illius, quem cum corpore ANIMA habet. Tanto enim conatu inquirimus in animam, nec illam, in qua ſede invenire debeamus, ſatis conſtat. Magna hic diſputatio eſt veterum & recentiorum. Aliqui cum nullam certam ſedem agnoſcunt, per totum corpus peregrinantur, eamque totam in toto humano corpore, totamque in partibus, ponunt. Mirabili fingendi licentia, hinc aliqui faciunt animam toti corpori coëxtenſam, & extat, *de anima corpori coëxtenſa* elegantiſſimus & doctiſſimus liber Pet. Petiti, Pariſiis in 8vo editus A. 1665. Aliqui animam in ſanguine ponunt, aliqui in ſpiritibus animalibus. Sed illæ omnes ſententiæ vagæ ſunt & indeterminatæ. Alii, qui particularem magis ſedem quærunt, cor regiam animæ faciunt, in quam ſententiam loca quædam Scripturæ afferunt.

2 Corde tamen rejecto rectius alii in capite ſedem animæ collocant. Sed & hic iterum quæritur, in qua parte capitis ea quærenda ſit; variæ enim hic ſententiæ ſunt. Aliqui eam reponunt in ventriculis cerebri, aliqui, uti Carteſius, in glandula pineali. Hanc glandulam pinealem cum primum detexit Carteſius, non ſe reperiſſe exiſtimavit, quod pueri in faba. Ex hujus enim glandulæ motu & percuſſione omnem putabat cogitandi rationem procedere, quoniam nullum alium ejus uſum poterat deprehendere. Sed oſtenderunt alium ejus uſum Anatomici, interque eos Nic. Hobokenius ſingulari libro *de ſede animæ in corpore humano, cap. 5. Art. 6.* Quam ſententiam cum refutaviſſet, cerebri ſubſtantiam medullarem tandem illam animæ ſedem conſtituit, poſtquam omnes aliorum opiniones prolixis diſſertationibus excuſſerat.

3 Tanti ſcil. eſt, ſe ipſum deprehendere, tam operoſum, illud cognoſcere, per quod ſumus illud, quod ſumus, quæ tamen notitia debebat eſſe omnium ſuprema. Nos hic pedem figimus, & in hoc, velut culmine naturalis cognitionis conſiſtimus. Mens humana ſcil. ſpeculatrix illa eſt, omnibus ſuperſtes, cui ſoli excolendæ adhibetur omne illud, quod cura noſtra diſcitur, & illam tamen ipſam, non niſi per nebulam, videmus, imo non videmus illam, niſi ipſa, quæ ſemet in ſe ipſa, contemplatur.

D. G. MORHOFI
POLYHISTORIS
TOMI II.
SIVE
POLYHISTORIS
PHILOSOPHICI,
LIBER III.
ΜΑΤΑΙΟΤΕΧΝΟΣ,
DE ARTIBUS DIVINATORIIS ET MAGIA.

§. 1. *Scriptores de Divinatione in genere.* 2. *De Divinatione naturali eventuum naturalium. Astrologorum, & in his comitis de Flisco, temeritas culpata. Prædictiones Ecstaticorum.* 3. *Commendatur Divinatio morum & affectuuum animi e signis externis, velut Politico utilissima, una cum Scriptoribus de illa præcipuis, Jano Huarto, Scip. Claramontio, Aug. Mascardo, Chambræo, Aristotele, Theophrasto, &c. Divinationem hujusmodi e voce Lud. Cresollius, e risu Prosp. Aldorisius, e temperamento, unguibus & scriptura, Camillus Baldus instituere docuit.* 4. *Scriptores Physiognomiæ naturalis de membrorum configuratione, Hon. Nicquetius, Joh. Bapt. Porta, Andr. Otto; De illorum proportione Joh. Sig. Elsholtzius, de Nævis idem, Lud. Septalius & Chambræus, de Pede Joh. d'Arty.* 5. *Judicium de Metoposco-*

poscopiæ & Chiromantiæ antiquitate. Divinatio veterum ex Salissatione, sive trepidatione membrorum. Hermetis Trismegisti Melomantia. Melampus περὶ παλμῶν. *Artemidorus de Manuum inspectione. Jul. Cæs. Bulengerus de ominibus & divinationibus.* 6. *Scriptores Metoposcopiæ & Chiromantiæ varii recentiores.* Metoposcopia *Hier. Cardani an eum Autorem agnoscat, dubitatur. Magistri Chiromantiæ olim creati.* 7. *Judicia prolixiora de Joh. Belotti & Philippi May Scriptis Chiromanticis. Hier. Cardani circa omina & divinationes superstitio. Finellus de Maculis unguium.* 8. *Scriptores Onirocritici de Somniis interpretandis, Artemidorus, Synesius ab H. Cardano illustratus, Apomasar, &c.* 9. *Astrologiæ judiciariæ Impugnatores, e quibus præsertim Cl. Salmasii rigor nimius notatur. Judicium de principiis illius benignius.* 10. *Defensores ejusdem, Joh. Bapt. Morinus, Joh. Heydon (cujus ineptiæ notantur) & Placidus de Titis.* 11. *Henr. Ranzovii Scripta Astrologica commendantur. Artis Astrologicæ Scriptores antiqui, Petosiris, Ptolomæus, Arabes, Proclus, Diadochus, Manilius, & recentiores nonnulli.* 12. *Astrologia Genethliaca mater plerarumque artium divinatricium, & speciatim quidem doctrinæ imaginum Talismanicarum, quam tradiderunt & defenderunt Const. Albinus, Henr. Corn. Agrippa, Jac. Gaffarellus, impugnavit vero Gabr. Naudæus. Fabula de Gustavi Adolphi, Regis Sueciæ, gladio Talismanico.* 13. *Ex Astrologia profluxit etiam omnis doctrina Magica, inprimis Geomantia, cujus Scriptores aliquot, Guilh. de Morbeca, & duo Anonymi, recensentur. Divinatio e jactu cuborum. Chinensium Geomantia Physica, e terræ figura & constitutione de incolarum judicans ingenio.* 14. *Scriptores Magici de spirituum conjuratione, divinatione & magia numerorum, ac arte Genium suum familiarem cognoscendi.* 15. *Scriptores varii de Magia Dæmoniaca. Notantur moderni quidam, ejus existentiam negare ausi, Reginaldus Scotus, Abr. Palingius, & alii. Commendantur, qui istos refutarunt, Henric. Morus, Mericus Casaubonus, Ericus Mauritius.* 16. *Probatio sagarum per aquam, species judiciorum Dei vetustorum. Herm. Conringius illam defendit. Indorum similes modi perjuria explorandi.* 17. *Medicina magica, & curationes per eam. Varii de his Scriptores. Ensalmadores Hispani. Incantatio serpentum magica, Judæorum Curationes cabalisticæ.* 18. *Dæmones sive Genii familiares. An Socrates & Hier. Cardanus vere tales jactarint. Gabr. Naudæi* Apologia pro Viris eruditis, Magiæ suspectis, *commendatur, Pet. autem Borelli* lib. de Vanitate Magiæ *promissus contemnitur.*

1 Postquam PHYSICA absolvimus, ad ea progrediemur, quæ naturam excedere videntur. In eorum numerum ARTES DIVINATORIÆ referendæ sunt, quarum objectum est futura & incognita scire, cum Physici circa res sensui subjectas & manifestas versentur. Sunt vero variæ divinationum species, *naturales* aliæ, aliæ *magicæ*, aliæ *licitæ*, aliæ *illicitæ*. De divinationibus generatim, tam licitis, quam illicitis, scripsit, inter veteres, Cicero, in quam extant multi Commentatores, quos vide in *Nomenclatore Philos.* Spachii. E Recentioribus de iisdem scripsere Casparus Peucerus, Joh. Jac. Boissardus, & Ragusæus, qui, in *Epistolis in*

8vo

8vo *de divinatione* editis, nitido ſtylo, contra omnem Aſtrologiam divinatricem, Chiromantiam, Phyſiognomiam, Geomantiam, &c. pugnat.

2 De naturali divinatione primum dicemus, quæ conſiſtit in animis hominum, per ſigna externa naturalia cognoſcendis, vel in prædicendis eventibus e cauſis naturalibus, vel ſiderum, vel aliorum corporum, qualem paſſim ab imperitis etiam fieri videmus. Ad alteram hanc ſpeciem pertinent, quæ ex certo Planetarum concurſu ac configuratione, de tempeſtatibus & morbis Epidemicis, prædicuntur. Quo in argumento verſantur Cornelius Gemma, *in libro de naturæ divinis characteriſmis*, Antonius Mizaldus in *Aëromantia*, Paulus Minerva (de quo conſulendus eſt Jul. Cæſ. Capaccius *lib. 2. Elog. pag. 342.*) *in libro de præſagiendis temporum mutationibus*, & alii, quorum ſupra mentionem fecimus. Pertinent & huc, quæ ex avium volatu & garritu, ruſtici obſervant, non quidem omnia contemnenda. Veterum ſuperſtitio latius ſe extendit, quam magnam partem ab aliquibus etiam hodie probatam invenias, ac defenſam. Videatur Auguſtinus Niphus *de auguriis*. Spectant & huc Aſtrologi, qui de periodis Regnorum, ac converſionibus gentium, ex aſtris philoſophantur, qui plerumque certant inter ſe mendaciis, ac nil, niſi canoras nugas, proferunt. Quo in genere Comitis de Fliſco *liber de fato* verſatur, in quo magna ſe propalare credit myſteria, ſed futilia omnia ſunt, & nugarum plena. Naturales divinationes de rebus etiam futuris fieri poſſe ab animo, extra ſe quaſi conſtituto, non diffiteor, ſuntque mirabilia ejus rei exempla. Videndus Joh. Franc. Picus Mirandula in *libris de prænotionibus*, & Martinus Schoockius in *libro de Ecſtaſi*.

3 Majorem habent certitudinem, quæ de animis hominum e ſignis externis capiuntur; & hic quidem præcipue circa affectus & paſſiones animi indagandas præcipua cura eſſe debet. Quæ quidem doctrina Politico multis modis eſſe uſui poteſt, qui ex animorum inclinationibus judicare de omni actione & commodo poteſt, quid ſibi, vel Reipublicæ, e converſatione exſpectandum. Cujus rei elegans exemplum habemus in *Relatione* Legati cujusdam Veneti *de aula Romana*, ubi Pontificis, omniumque Cardinalium, inclinationes ac temperamenta, ſtudioſe perſequitur, & perpetua collatione, quæ uſui eſſe poſſint Reipublicæ Venetæ, quidve ſingulis exſpectandum, colligit. Hic inſerviunt libri non pauci, ingenioſe ac erudite ſcripti, qualis eſt *Examen des ingenios para las ſcientias*; liber Hiſpanicus, ſcriptus a Jano Huarto, in linguam Latinam autem converſus ab Æſchatio Majore, ſub titulo: *Scrutinium ingeniorum*. Sed verſio illa vehementer diſcrepat ab Hiſpanico, multa addita ſunt, multa omiſſa. Eſt & egregium Opus Scipionis Claramontii *de conjectandis cujusque moribus & latitantibus animi affectibus*, quod iterata editione publicavit Herm. Conringius, qui *incomparabile Opus* vocat, atque in *præfatione* multa utilia in Phyſiognomiæ commendationem diſſerit. Sunt & Auguſtini Maſcardi, Viri elegantiſſimi ingenii, ac Urbani Octavi Cubicularii, *Diſſertationes Romanæ de affectibus, ſive perturbationibus animi, earumque characteribus*, plenæ reconditæ eruditionis, & Ant. Zaræ, Aquilegienſis, *Anatomia Ingeniorum & Scientiarum*, Venet. A. 1615.

 in

in 4. edita. Sunt & a Domino de la Chambre libri de eo argumento conſcripti, *les Caracteres des Paſſions*, & *l'Art de connoitre les hommes;* qui poſterior liber in linguam Germanicam eſt converſus. Nec ſpernendus eſt Tract. Anglicus Anonymi *off de different Wills of men*, id eſt *de varietate ingeniorum*, excuſus Londini anno 1669. *in 8vo.* De voce egit, quæque ex ea ſigna animi colligi poſſint, prolixo & doctiſſimo libro expoſuit Ludovicus Creſollius, *in vacationibus autumnalibus, ſive de perfecta oratoris actione & prpnunciatione*, Lutetiæ editis A. 1620. *in 4to.* *Gelotoſcopiam*, ſive *divinationem ex riſu*, Proſp. Aldoriſius, Italus, ſcripſit, a Naudæo *in Bibliogr. Polit.* allegatus, quocum idem forte tractavit argumentum Ludov. Septalius *in libro de riſu* inedito. E Veteribus habemus *Phyſiognomica* Ariſtotelis, in quæ elegantem *Commentarium* ſcripſit Camillus Baldus, Italus, qui & alios libellos reliquit *de humanarum propenſionum ex temperamento prænotionibus*, item *de naturalibus ex unguium inſpectione præſagiis*, & *de ratione cognoſcendi mores & qualitates ſcribentis ex ipſius Epiſtola, ſive divinatione Epiſtolari*, qui tres Tractatus prodiere Bononiæ A. 1664. *in 4to.* Poſtremus eorum omnium eſt curioſiſſimus, ac jactant, ſi recte memini, etiam Rabbini quidam talem artem, qua ex manu ſcribentis de ingenio hominis præſagia formantur. Quo forte etiam ſpectat M. Aur. Severini *Vaticinator, ſeu Tr. de Divinatione litterali* ineditus, quem, una cum *Phyſiognomiæ Medicinalis Idea*, ei tribuit Laur. Craſſus *P. I. Elog. p. 377.* Eſt & inter Veteres aureus liber, Theophraſti *Characteres*, cum aureo Iſaaci Caſauboni *Commentario* editus, quem præcipue Politicis commendaverim, quorum hominum ingenia noſſe intereſt.

4 Ad naturalem divinationem ſpectat illa etiam Phyſiognomia, quæ, ex membrorum configuratione, de ingenio hominis judicat. De planetaria poſtmodum dicemus. Eam eleganter tradidit Honoratus Nicquetius *libris quatuor*, ubi omnia Phyſica congerit, ſeparatis nugis planetariis. Eſt & elegans *Opus Phyſiognomicum* Johannis Baptiſtæ Portæ, in quo præcipue curioſa eſt vultuum humanorum cum animalium vultibus collatio, quorum aliquam harmoniam deprehendet facile, qui diligentius examinabit. Id vero notandum eſt, editionem Italicam longe eſſe locupletiorem, quam eſt Latina, Hanoviæ A. 1593. *in 8vo* impreſſa. Ex proportione membrorum oritur etiam quædam divinatio, de qua libellum eruditum conſcripſit Joh. Sigism. Elsholtzius, cui titulum fecit *Anthropometriæ*, ubi & ſimul de nævis agit, quomodo ſc. ex nævis vultuum, de nævis latentibus in reliquo corpore ferri judicium poſſit. De illo argumento etiam Ludovicus Septalius libellum ſcripſit, uti & Dominus de la Chambre, Elsholtzius ideam ſeu harmoniam nævorum peculiari pictura ob oculos poſuit. *Anthropoſcopiam Compendiariam* ſcripſit aliquis Andreas Otto, ubi judicia de homine colligit, tam naturalia, quam planetaria. Non deſunt, qui etiam divinationes peculiares ex reliquis membris formant, uti ex pectore, ac plantis pedum. *Podoſcopiam* appellant. Ac fuit, qui Anno 19. hujus ſeculi, Pariſiis opuſculum edidit, Cardinali Rupefucaltio dedicatum, *de pedis admirandis*, in quo pedem divinitatis habere notam demonſtrat, cognitionem ejus neceſſariam eſſe, totum eſſe

homi-

hominem, totam hominis animam, rem esse sacram, regulam religionis & nobilitatis, totiusque vitæ nostræ, proinde valde honorandum, nec quicquam dignitati illius derogare podagram. Autor vocatur Johannes de Artis, teste Thoma Bartholino *in Epistolis Medicis, Centuria 3. Epistola 76. p. 321.*

Persequemur nunc ceteras Physiognomiæ partes, quatenus principiis naturalibus miscent ineptias planetarias. Occurrit hic primo ars divinatrix de *fronte*, quæ μετωποσκοπία vocatur, ac solet cum Chiromantia, quæ ex manuum inspectione vaticinatur, conjungi, eademque principia habere. Sunt vero istæ artes non plane destitutæ veteri aliqua autoritate, quanquam illa non tanti est, ut movere aliquem debeat. Artemidorus, qui *de Insomniis* est commentatus, *de Auguriis* etiam & *Manuum inspectione* scripsit, quos libros Græce Aldus edidit, Latine autem a Jano Cornario redditos Frobenius, ex officina sua Basileensi. Vid. Jacobi Gaddii *Tomum I. de Scriptoribus non Ecclesiast. pag. 49.* Exstat inter Hermetis Trismegisti supposititia opuscula unum, quod agit *de Melomantia, seu divinatione ex membris humanis*, ubi de Salissationibus. Vide Lambec. *lib. 6. Bibliothec. Vindobon. Codice Medico MSto Græco quinquagesimo.* De lineis in manu, certis planetis, dicatis, vestigia sunt in libro Melampodis, Græci Autoris, περὶ παλμῶν πρὸς Πτολεμαῖον βασιλέα, in quo de *salissationibus* agit, quomodo vocantur trepidationes membrorum, quod genus peculiare divinationis apud veteres fuit. Illic enim meminit digiti Jovis, Saturni, &c. si in illis fortassis salissatio contigerit. De quo genere divinationis vide & Jul. Cæs. Bulengerum *de ominibus libro 4. cap. 2.* cujus hic Autoris mentionem facio, quod veterum deliria circa omnia studiose colligat, quæ & magna pars divinationis apud antiquos fuit. Ceterum idem *de tota divinationis ratione libros VI.* scripsit, qui Spicilegia sunt post aliorum accuratiores labores. *Opuscula* ejus in fol. Tomis II. collecta sunt. ac Lugd. Gall. A. 1621. edita. 5

Ut ad Μετωποσκοπίαν redeam, Autores ejus multi sunt. Edita est Gallica lingua Hieron. Cardani Μετωποσκοπία, quam mihi genuinam esse vix persuadeo. Nec edita est inter Cardani Opera omnia, a Gabriele Naudæo promulgata. Fuerunt & plures alii superioris ac hujus seculi Autores, qui simul & *Chiromantias* scripserunt, & Appendicis loco Metoposcopiam tractarunt. Liber Italicus Spontani *della Metoposcopia* accuratius has nugas tractare videtur. *De Chiromantia* & *Metoposcopia* librum in folio conscripsit Johannes Taisnierius, quem singularem in ea arte Magistrum esse dicunt, Naudæus autem, *in Bibliogr. Polit. p. 106. 107.* integrum Opus Bartholom. Coclitis plagio sibi tradit vindicasse enormi, de quo etiam Thomasius, *in Tr. de Plag. Lit. §. 553.* potest conferri. Quin ea fuit priorum temporum vesania, ut peculiares ejus artis Magistri crearentur, ceu videre licet in quibusdam Monachorum ea de re libris. Exstat inter vetustiores Autores Doctoris Andreæ Henrici *Chyromantia* (uti ipse Autor inscribit.) Anno 1538. in octavo edita est Johannis Digandri *Chyromantia* (simili inscriptione per y,) qui singularia ea in arte principia jactat. Rud. Goclenius, Professor Marpurgensis, itidem edidit *Chiromantiam*, una cum *Obser-* 6

Observationibus, per aliquot annos factis. Ex Italis Alex. Achillinus, Bononienfis, Prof. Patavinus, teste Jac. Gaddio (*T. I. de Script. non Eccles. p. 18.*) libro peculiari Chiromantiæ & Physiognomiæ probavit principia. Varios Autores prioris & nostri seculi Chiromanticos uno Volumine collegit quidam Joh. Prætorius, quod inscribit *Theatrum Chiromanticum*, quibus ipse etiam suas adjecit nugas, qui & chartulas lusorias Chiromanticas publicavit. Est & aliquis Johannes Kohlmannus, qui Chiromantiæ cum Genethliaca arte consensum ob oculos ponere voluit singulari libro, ubi Themata Genethliaca semper cum manuum lineis confert.

7 Gallus quidam, M. Johannes Belott, qui se Magistrum vocat scientiarum divinarum & cœlestium, *Chiromantiam & Physiognomiam* scripsit, in quibus peculiaria quædam sunt principia; sed ille etiam Magicas artes immiscet, Geomantiam, Onychomantiam, & artem genium familiarem sibi conciliandi. Liber profanus & impius est, nam Onychomantiam suam ex Judæorum Urim & Thumim deducit. Unde & Geomantiam Gentilium natam fuisse putat Guilh. Schickrdus *in libro de Iure Regio Hebræorum*. Nuper aliquis Philippus May *Chiromantiam Medicam* scripsit, quæ Gallica Hagæ anno 1665. & Germanica lingua Dresdæ anno 1670. in 8vo edita est. Is singularem jactat ejus artis experientiam, quæ multorum historiis & relationibus firmatur, quæ si veræ sunt, certe aliud quippiam subesse videtur, quam communia ista principia. Eam vero *Chiromantiam* ad morbos, vulnera & mortem prænunciandam direxit. Reliqua & *Curiosa*, quam promisit, qua illa, quæ ad fortunas hominum spectant, tractabit. Multa circa maculas unguium tradit, quarum singularem doctrinam invenisse vult videri. Quæ de morbis e coloribus oculorum præsagiendis habet, non omnino spernenda sunt. Physicas enim rationes habent. Habeo & ejus *Chiromantiam* manuscriptam Germanicam, quæ ab edita in multis discrepat. *De Unguium maculis* Finellus Italus libellum scripsit peculiarem. Quæ ad omina, Physiognomiam & Chiromantiam spectant, in Operibus suis passim tractat Hier. Cardanus, qui mirus fuit talium ineptiarum æstimator, atque ut ingenio fuit summe melancholico, ita finxit sibi, nescio quæ, præsagia e vocibus, crepitu januarum atque istis minutiis, quibus nonnunquam integras implet paginas.

8 Ad naturalia vaticinia aliqua etiam ex parte pertinent *somnia*, quorum interpretandorum peculiaris inventa ars est, quæ ὀνειροκριτικὴ vocatur. Ejus veteres aliquot Autores habemus, inter quos præcipuus est Artemidorus, qui lingua Græca doctissime *de Somniis* scripsit, additis ubique rationibus, & cum notis Nicol. Rigaltii editus est. Scripsit & Synesius *librum de Somniis Græce, quem* Commentario illustravit Hier. Cardanus, in quo adeo diligenter, & cum anxietate quadam conquisitis rationibus, hanc tradit doctrinam, ac si res maximi momenti ageret, & subtilissimam Philosophiæ partem tractaret. Qui liber & in Germanicam linguam est conversus. De Apomasare, sive Achmeto potius, Onirocrita Arabe, vid. Barthium *lib. 31. Advers. c. 14.* & ex eo Placcium *de Scr. Pseudon. p. 150. 151.*

9 Extra hominem omnium artium curiosarum & divinatricium fons & origo est Astro-

Aſtrologia, Judiciaria ſcilicet, cujus principia a multis ſunt ex profeſſo impugnata, Johanne Pico Mirandula (cui reſponſum eſt a quodam Lucio Bellantio, de quo, ejusque libro, lege Gaddium *T. I. p. 91.*) Hieronymo Savanarola, Tobia Wagnero, Pet. Gaſſendo (*in Philoſophia Epicuri,*) carptim vero a plurimis aliis. Illi vero non omnis improbanda eſt, ut faciunt aliqui, quorum rigor mihi non placet. Cl. Salmaſius, *in libro de annis Climactericis, etiam antiqua Aſtrologia,* nugatoriis argumentis omnium aſtrorum vim Phyſicam etiam tollit. Multi offenduntur principiis, nec autoritate, nec ratione, demonſtratis, diviſione ſc. domuum cœleſtium, de quibus ego ita ſentio: rejici illa non poſſe, ſi experientia confirmet, (ut confirmat ſæpe in effectis naturalibus,) ſed accipienda eſſe, ſive a primi ſeculi hominibus, experientia notata, ſive revelatione excepta, ad poſteros per traditionem longævam devenerunt. Eſſe enim quosdam influxus, præcipue ſolis & lunæ, ratione morborum & vitæ, deprehendere manifeſto poſſumus, & eſſet profecto homo ineptiſſimus, qui tam vaſtis corporibus aliquod effluviorum commercium negare vellet. Quare, cum vitæ noſtræ & ingenii anguſtia, & corporum iſtorum diſtantia, prohibeant, quo minus obſervare effectus illos poſſimus, ſaltem accipiamus tantiſper, quæ nobis tradita ſunt a majoribus, hominibus non tam abſurdis, exploremusque per experientiam earum veritatem, quæ ſi conſpiret, de principiis diſputare res erit inutilis.

Aſtrologiam, non ſolum *naturalem*, ſed & *Genethliacam* quæ circa fortunas hominum verſatur, diffuſo libro vindicare eſt molitus Joh. Bapt. Morinus, Gallus, qui ſpeciatim contra Gaſſendum eam defendit, & quidem omnium doctiſſime & philoſophice (quantum tamen res ipſa permittit,) de principiis hujus artis eſt commentatus. Eſt & Anglus aliquis, *Iohannes Heydon*, inſignis nugator, qui rationibus philoſophicis, ſed plurimam partem vanis & Cabaliſticis, planetarum & fixarum ſtellarum influxum probare voluit. Placidus de Titis quoque *Diſſertationem Phyſico-Mathematicam de Aſtrologia* ſcripſit, in qua omnes influxus ad lucem refert, multisque argumentis probare nititur, effectus tales in corporibus naturalibus provenire poſſe a luce in corporibus cœleſtibus, affectionibus iſtorum imprægnata. 10

Ceterum librorum, qui ad Aſtrologiam Genethliacam pertinent, magnus eſt numerus, quos omnes recenſere non licet. Judicia de Aſtrologis & Aſtrologia judiciaria congeſſit peculiari libro *Henricus Ranzovius*, qui & alio ſcripto omnem illam artem divinatricem in compendium redegit, e variis Autoribus, tam antiquis, quam recentioribus. Inter Antiquiores præter Petoſiris, Philoſophi Ægyptii, *Epiſt. Aſtrologicam ad Nechepſin Regem* (de qua Lambecius *L. 6. Comm. de Biblioth. Vindob. p. 94.* & Otto Heurnius, *in Chaldaicis p. 47.* conſulendi,) Ptolomæi ſunt ſcripta, quem paſſim omnes Arabes ſequuntur, qui in iſto divinationis genere admodum fuere curioſi & ſuperſtitioſi. Complura talia Manuſcripta Arabica recenſet Chriſt. Ravius *in ſpolio orientis*, ſuntque etiam nonnulla in Latinam linguam converſa. Exſtat & Procli Diadochi *Paraphraſis in quadripartitum Ptolomæi de ſiderum affectionibus*, a Leone Allatio in Latinam linguam converſa, Lugdunique Bat. An. 1635. in 8vo edita. Inter Latinos Poëtas Manilius *Aſtronomica* ſcripſit, in quem exſtant luculenta Joſ. Sca- 11

ligeri *Commentaria.* Inter Recentiores Johannes Schonerus, Cypr. Leovitius, Dav. Origamus, præcepta ista divinatoria prolixe congesserunt, præter multos alios, quorum nomina recitare supersedeo.

12 Ex ista doctrina influxuum cœlestium, tanquam fertilissima segete, orta sunt pleraque omnium artium divinatricium genera, inter quas prima est vaticinandi ex imaginibus sculptis, iisque in Medicina utendi ad profligandos morbos, ad animalia abigenda, vel congreganda, securitatem loco præstandam, corpus contra ictus muniendum, & victoriam obtinendam. Tales imagines vocatæ fuerunt *Talisman*, & insculptæ potissimum gemmis vel metallis, quorum occultam aliquam cum astris fingunt sympathiam, cujus rationem tradit Constantinus Albinus *in Magia Astrologica*, libro Parisiis A. 1611. impresso, ubi & illa sigilla ac imagines describit. Henr. Cornelius Agrippa, in profano Opere *de occulta Philosophia*, præcipua, quæ ad illam rem spectant, complexus est. Præ ceteris vero, & ex professo doctrinam illam Talismanicam defendendam suscepit Jac. Gaffarellus *in curiositatibus* suis *inauditis*, libro gallice scripto, ubi ex ipsis etiam S. literis, Rabbinorum Commentariis, omniumque gentium consensu, earum adstruere veritatem laborat, in eamque rem abutitur *Urim & Thumim*, quorum in Sacris mentio fit, de quibus elegantem Dissertationem conscripsit Joh. Spencerus Anglus, Cantabrigiæ A. 1669. in 8vo. editam. Ex Gaffarello pleraque transscripsit Athan. Kircherus in *Oedipum* suum *Ægyptiacum.* Multa contra Talismanicas illas imagines disputat Gabriel Naudæus, *in libro de studio militari*, occasione artis istius, qua corpus humanum adversus ictus munitur, quam ille totam negat, &, ut vanissimorum hominum commentum, explodit. Refertur & in *vita* Joh. Bapt Morini, quæ *Astrologiæ* ejus *Gallicæ* præmittitur, de *gladio Gustavi Adolphi*, R. Sueciæ, quod iisdem signis Talismanicis fuerit insignitus, qui demum in manus Morini inciderit, cui ille tam fortia facta adscribere non veretur. Quod ego quidem credere non ausim; puto enim, potius subornatum esse aliquem, qui id venditaret, ut invidiam aliquam Gustavi Adolphi nomini contraheret.

13 Ex ista doctrina derivandi influxus cœlestes in corpora naturalia & artificialia prodiit fœcundo agmine omnis doctrina Magica. Præsupposito enim isto principio, nihil jam poterat fingi, vel concipi, quod non ex eo regulas aliquas haberet. Hinc nata primum est *Geomantia*, in qua e certo punctorum numero, convenienti loco positorum, divinatio quædam de rebus contingentibus instituitur. Fuerunt, qui artem hanc probarunt, Viri alias non omnino contemnendi, inter quos Rob. Fluddius, Henr. Corn. Agrippa, ac alii nonnulli. Guilhelmi de Morbeca, Clementis IV. Papæ, Pœnitentiarii, Monachi Dominicani, qui Procli Institutiones Theologiæ Platonicæ Latine vertit, *liber de Arte Geomantica* in Biblioth. Cæsarea MStus reperitur. Vid. Lambecii *Lib. 3. de Biblioth. Vindob. in Append. Additam.* 7. Est quidam, qui Gallica lingua plenum Opus eo de argumento conscripsit, cujus nomen jam non succurrit. Latine prodiit *Opus Geomantiæ completum* in tres libros distinctum, quorum primus Geomantiam Theoreticam, secundus Praxin, tertius varias e diversis Autoribus decerptas quæstiones continet, a *Medico quodam Neoterico* Anonymo (ita enim

se

ſe vocat,) conſcriptum. Ex eo principio ſunt Quæſtiones illæ, ad quas reſponſio per jactum cuborum expeti ſolet. Solent vero illi confici ex omnibus metallis, varie inter ſe miſtis, ac numeri ad certas conſtellationes inſculpi. Chinenſes aliam habent Geomantiæ ſpeciem, quæ Phyſica eſt, ac quodammodo defendi poteſt. Quemadmodum enim e lineamentis externis de ingenio hominis judicatur, ita illi, ex figura terræ, de ingenio atque natura regionis, omniumque incolarum, judicant, qua de re vide Kircherum *in China illuſtrata.* Illud vero habet aliquid de vero. Facit enim ad temperamentum hominis loci conſtitutio, ſive is montanus ſit, ſive in planitie, ſive in locis paludoſis, ſive arenoſis ac metalliferis. Ex qualitate enim ſoli variat natura ciborum, ex natura cibi temperamenta, e temperamentis inclinationes hominum. Hinc in locis montanis ſolent habitare homines aſperi, in locis paludoſis homines ſtupidi, in locis arenoſis & calidis ingenioſi.

14 Alia divinationum genera ſunt, quæ recenſere nihil attinet, cum apertam Magiam præ ſe ferant. Hinc conjuratio ſpirituum per Imagines & numeros, de qua Henr. Corn. Agrippa *in libris de Occulta Philoſophia,* & Johannes Heydon in libro, cui titulus: *The Roſie Crucian infallible Axiomata.* Numerorum doctrinam, ac Magiam, quæ per eos exerceri ſolet, deſcripſit Petrus Bungus peculiari *libro in 4to de Myſterio Numerorum.* Huc quoque ſpectat ars cognoſcendi Genium ſuum familiarem e Themate Natalitio, de qua nonnemo ſcripſit, cujus nomen mihi nunc excidit. Alias divinationum ſpecies, earumque principia, tradidit Rob. Fluddius in *Operibus* ſuis.

15 Dicenda etiam quædam ſunt *de Magia illicita,* ſive *Dæmoniaca,* quæ exercetur per pactum cum Dæmone & ſpiritibus, idque vel explicitum, vel implicitum. Ad noſcendum itaque omne genus iſtarum nequitiarum conferent *Diſquiſitiones Magicæ* Mart. Delrii, *Dæmonologia* Franc. de Torreblanca, ac Joh. Wieri *Lib. VI. de Præſtigiis Dæmonum.* Ac eſt profecto diligentius inquirendum in omne illud commercium Dæmoniacum, quia nunc ſunt homines adeo perfrictæ frontis, ut negent omne illud, & ipſos etiam ſpiritus malignos. Exſtant certe ejus generis libri quidam, qui multis argumentis ea omnia in dubium vocant. Talis eſt liber in fol. ſcriptus Anglica lingua a *Reginaldo Scoto,* in quo plurima occurrunt contra Magiæ exiſtentiam argumenta. Eſt ille etiam in Belgicam linguam converſus, ſub titulo: Ontdekking van Tovery. Sed plenior Editio eſt ultima Anglica. Eſt & quidam *Abrahamus Paling,* qui librum ſimilem Belgica lingua conſcripſit, Amſtelodami anno 1659. in 8vo editum. Anglus inſuper aliquis Anonymus exiguo libello, quæcunque impugnare veritatem Magiæ poſſunt, collegit, omneque negotium conventionis cum Dæmone pro ficto habet, cui ab alio itidem Anonymo, reſponſum eſt. Scripſit contra hos Novatores Henricus Morus (is enim Autor eſſe videtur,) libellum Anglica lingua, cui titulus: *Philoſophical Conſiderations about Witchrafft,* in quo omnia argumenta, quæ ab iis in medium produci ſolent, refutat doctiſſime, adjecta ſimul hiſtoria de Dæmonis apparitionibus, alicubi in Anglia factis. In eodem argumento verſatur etiam Mericus Caſaubonus, Iſaaci filius, qui in libro: *Off credulity and incredulity in things divine & ſpiritual,* operoſe congerit omnia, quæ de ſagis & incan-

tationibus habentur, adductis passim historiis, undique excerptis & collectis. Edidit item Autor *Diarium colloquii*, inter aliquos spiritus, & Edv. Kelleum ac Johannem Dee, instituti, *in folio*, eum in finem, ut convinceret Atheos, conversationem istam Dæmoniacam ducentes pro nihilo. Denique quam diligentissime, quicquid ad hoc argumentum pertinet, congessit Ericus Mauritius *in Dissertatione* sua de *Denunciatione Sagarum*, Gallicis etiam Ephemeridum Scriptoribus, *Ephem. XLI. A. 1666. p. 557. & seqq.* eam ob causam, laudata. *De Conventibus Sagarum* videatur Dissertatio Gotfr. Vogtii *in Deliciis suis Physicis*. Videantur etiam JCti, qui Tractatus de Sagis scripserunt, ubi multæ solent occurrere de hoc negotio historiæ. Addantur & illi Autores, qui de Spiritibus, Præstigiis Dæmonum & Lamiis, scripserunt, Joh. Wierus, Georgius Pictorius, Pet. Thyreus, Nicol. Remigius, Franc. de Torre-Blanca, & Petrus de Lirres, qui Gallica lingua quam plenissime de Spectris, visionibus, Sagarum transformationibus, agit.

16 Commode hic incidit divinatio, quæ circa sagas instituitur per aquam, quæ solet admitti, deficientibus aliis mediis & probationibus, sed quam multi tamen rejiciunt, ac, ut superstitiosam, damnant. Est vero ista ratio probandi admodum antiqua, soletque *judicium divinum* vocari. *Ordalium*, a Germanica voce Orde = Herr, Seculi Barbari Scriptores appellant. Talis quoque fuit probatio per ferrum candens, per prunas, per panem vel caseum consecratum, quod Chorschund dicitur. De his judiciis Dei, contra quæ S. Agobardus Tractatum scripsit, multa notarunt eruditissima Henricus Spelmannus *in Archæologia* sua, seu *Glossario*, & Johannes Seldenus *in Notis ad Chronicon aliquod antiquum Anglicum*. Res vero illa mirabilis est, nec desunt multæ historiæ veritatis his modis exploratæ apud antiquos Christianos, ac videtur vel in ipsis sacris literis simile quid injungi de adultera, per aquæ amaræ potum dignoscenda. Non est dubium, hinc quoque originem esse probationis per aquam in sagis, quam cum pene omnes, tam JCti, quam Theologi, ut rem temerariam, damnent, probat tamen Herm. Conringius *in Disputatione de Judiciis*, argumentis quidem non usque adeo stringentibus, & a generali Dei circa judicia & veritatem providentia petitis, uti & ab historiis ejusmodi probationum. Ac dicitur ille singularem librum, pro defensione hujus probationis, esse molitus. Sunt & apud Indos Orientales similes modi explorandi, *an quis recte juraverit, an vero perjurium fecerit*, quos notavit Phil. Baldæus *in libro* van de Indianische Affgöderey, qui additur *Descriptioni Zeilaniæ* & *Malabariæ*. Ollam scilicet habent butyro fervente plenam (butyrum enim illis, ut omnia, quæ a vacca proveniunt, res sacra est,) cui si quis impune digitos immiserit, recte jurasse censetur. Alius etiam illis modus est: Condunt serpentes, una cum pomis aureis in vase aliquo, unde si quis pomum extraxerit a serpente illæsus, recte itidem jurasse censetur.

17 Ad Magiam istam Diabolicam, quæ exercetur per pactum cum Dæmone, pertinet etiam, cum per certos characteres, symbola & signa, quæ vel expliciti, vel impliciti argumenta sunt pacti, mirabiles effectus producuntur in natura, quanquam etiam hic peccetur nonnunquam ex superstitione potius, quam malitia. Huc pertinent curationes

istæ

iſtæ per tactus, inſufflationes, carmina, inſputationes, quibus interdum aliquid etiam naturale ſubeſſe poteſt. Noti eo nomine ſunt in Hiſpania, qui dicuntur *Enſalmadores*, a canendo ita dicti, vel ut *Salutatores*, de quibus integrum aliquis Tractatum ſcripſit. Vide & Theoph. Raynaudum *in libro de Stigmatiſmo ſacro & profano* (ubi, ut hoc obiter addam, curioſa exſtat diſquiſitio de ſtigmatibus magicis, ſive a Dæmone impreſſis, quæ ſolent, inter argumenta pacti, cum Dæmone initi, recenſeri,) Joh. Jac. Boiſſardum *in libro de divinatione & Magicis præſtigiis, cap. 11.* & Caſp. de Reyes *in Campo Elyſio jucundarum Quæſtionum, quæſt. 24.* Simile quid refert Antonius Bietus *in Itinerario verſus Franciam Æquinoctialem lib. 3. c. 12.* de morbis per inſufflationem curatis; Caſp. Barlæus autem *in Deſcriptione rerum, ſub Mauritio geſtarum in Braſilia pag. 204.* de morbis per ſuctionem a Braſilianis ſublatis. De Curatione per Carmina jam apud Homerum mentio fit, unde & *Homerica curatio* dicitur, de qua integrum libellum Galenus ſcripſit. Quam ſtultitiam doctiſſime refutavit Gabriel Naudæus *in libro de Studio Militari.* Videatur & Ol. Borrichius *in Diſſertatione de Cabala Characterali.* Solent & certæ quædam voces adhiberi, pro veneno ſerpentum mitigando, pro morſibus eorum ſanandis, aut iis in unum locum convocandis, qua de re vide Bochartum *in Hierozoico, parte 2. libro 3. c. 6.* ubi prolixe de omni iſta incantatione ſerpentum agit, & Joh. Pet. Lotichium *in Commentario in Petronium.* Sed illud forte ſibilo adſcribi poteſt, quo utuntur iſti incantatores. Talis Codex MS. antiquus *de Viperarum generibus & modis incantandi variis*, in Biblioth. Cæſarea Vindobonenſi reperitur, teſte Lambecio *T. 6. Comm. de illa p. 145.* Confer etiam Caramuelem *in Apparatu Philoſophico,* in quo multa de Magia verbali, multa etiam de aliis divinationum ſpeciebus, accurate ſunt conquiſita. Solent & Judæi hic eſſe ſagaces, qui, neſcio, quæ miracula a Cabala ſua exſpectant, de qua vide Joh. Reuchlinum peculiari libro, & Claudium Duretum *in Hiſtoria Univerſali omnium linguarum*, Gallice ſcrip[illegible] in qua multa habentur de divinationibus per nomina, &c.

18 Spectant & huc Dæmones illi Familiares, quibus utuntur nequam homines, ut opibus, ſcientia vel dignitate, ceteros antecellant, ſuntque, qui nequitiæ iſtius præcepta tradere non verentur, quomodo ſcilicet talis ſpiritus advocandus ſit. Exemplum quoque Socratis ſequi ſe in illa re putant, qui de Dæmonio ſuo multa jactavit. Jactavit id ipſum *Hieronymus Cardanus*, quod Gabriel Naudæus, *in vita ipſius*, Melancholico ejus ingenio tribuit. Fuit enim homo, mire deditus ominibus ac oſtentis. Cum crepuere fores, cum audita vox aliqua eſt, ſtatim illud Genio ſuo adſcripſit. Fuerunt & alii, qui, ut gloriam aliquam ſingularis ſcientiæ ſibi quærerent, tale quid finxerunt. Fuerunt etiam, quos ſingularis quædam excellentia ingenii in Magiæ ſuſpicionem apud imperitos homines adduxit, quos defendit eruditiſſimo libro, Gallice ſcripto, Gabriel Naudæus. *De varietate Magiæ* Petrus Borellus librum ſe parare dicit, *in Obſervationibus* ſuis, in quo omnia illa quæ vulgo oſtenta credi ſolent, ad naturales cauſas ſit reducturus. Sed ab iſto homine, ut apparet, exigui judicii nihil adeo præclari exſpectari poteſt.

D. G MORHOFI

POLYHISTORIS

TOMI II.

SIVE

POLYHISTORIS

PHILOSOPHICI,

LIBER IV.

SIVE

POLYHISTOR MATHEMATICVS.

§. 1. *Physicæ & Matheseos cognatio. Historiæ Mathematicorum Literariæ Scriptores, Ios. Blancanus, Hugo Sempilius, Gerh. Ioh. Vossius, Ioh. Bapt. Ricciolus.* 2. *Nomenclatores Historici, Geographorum, Chronologorum, Musicorum, Dan. Pauli Catal. Mapparum Geographicarum.* 3. *Scriptores Encyclopædiarum, cursuum & Miscellaneorum Mathematicorum.* 4. *Hier. Vitalis* Lexicon Mathematicum, & *Ioh. Micrælii* Philosophicum. *Censura de Lexicis disciplinarum.* 5. *Scriptores Arithmeticæ, Pythagoræorum mysticæ, vulgaris, & subtilioris Logarithmicæ, Algebræ item, a Cartesianis præcipue excultæ, computationumque (de quibus censura additur) Ioh. Neperi per Bacillos, & Boulweri per digitos, ac practicæ tandem Italicæ.* 6. *Inter Geometras veteres excellit Euclides, inter commentatores ejus Chr. Clavius,*

Ioh.

Ioh. Dee & I. Alph. Borellus, inter modernos Angli, & Ioh. præsertim Wallisius, a Thom. Hobbesio infeliciter impugnatus. Compendiorum & Problematum Geometr. Scriptores præcipui. 7. *Geodæsia a Germanis, Ars Fortificatoria ab iisdem, Belgis, Italis, Gallisque, exculta.* 8. *In Astronomia Ioh. Bapt. Riccioli* Almagestum *commendatur. Scriptores de Systematis Astronomicis, Dan. Lipstorpius, Ant. Deusingius &c. novorumque Inventores, Nauta quidam Batavus & Otto a Guericke. Laus Ioh. Hevelii, operumque ejus Astronomicorum, nec non Compendiorum Ioh. Kepleri, Guilh. Blaeu & Æg. Strauchii. Poëtæ Astronomi Manilius & Georg. Buchananus. Chr. Hugenii* Systema Saturninum. *Gnomonica a Ioh. Caramuele a Lobkowiz tradita.* 9. *Scriptores Optici potiores, tum Generales (inter quos Rog. Baco, Athan. Kircherus, Ioh. Christoph Kolhausius, Hon. Fabri, Ambr. Rhodius & Ren. Cartesius, commendantur,) tum Speciales de refractionibus, observatt. Microscopicis & Perspectiva.* 10. *Scriptores Musici, tum veteres, a Marco Meibomio editi, tum e recentt. Ath. Kircherus, Mar. Mersennus, Hon. Fabri. Acustica Pars est Musicæ.* 11. *Geographiæ divisio, & a Cosmographia differentia. In generali sufficit Bernh. Varenius. Geographi Universales, e quibus Sansonius præcipue commendatur. Geographi veteres, Ptolomæus, Stephanus (cujus editores & commentatores recensentur,) Pomp. Mela. Lucæ Holstenii affectum Geographorum Græcorum Syntagma.* 12. *Scriptores de Mappis Geographicis conficiendis. Artificia inepta, Geographiam per chartulas Lusorias, aleamque Kœnigii, addiscendi, exploduntur. Scriptores Chorographici, Topographici & Hydrographici potiores, judiciaque de iis, ac Georg. Hornii* Geographia Antiqua. 13. *Commendantur Itineraria (quorum recensum Autor desiderat historicum, præcipue ἐξοχώτερα illa Petri della Valle, Monconysii, Thom. Herberti, & volumina ex iis ab Arn. Montano, Erasmo Francisci, & I. Chr. Becmanno, congesta.* 14. *Ad Tabulas Geographicas, illarumque errores, reditur, ac Sansonianæ, Blavianæ & Wittianæ, cæteris præferuntur.* 15. *Staticæ (quam Medicinæ applicuit Sanctior Sanctorius,) eique cognatæ doctrinæ de Motu Mechanicæ (cui Principia modernorum Physica innituntur,) Horologiographiæ item, Pneumaticæ & Hydraulicæ, Scriptores præcipui, antiqui & recentiores.* 16. *Artium Gymnasticarum, Luctatoriæ, Funambulatoriæ, Gladiatoriæ, Natatoriæ, &c. uti & Mechanicarum, Scriptores.* 17. *Ars volandi a Rog. Bacone, Besnerio, Franc. Lana, & Paulo Guidotto Burghesio, proposita aut jactata.*

Subjungimus Physicis MATHEMATICOS. Vehementer enim inter se conspirant Physica & Mathesis, alteraque alterius opem poscit. Nunc quidem prout exculta est Philosophia naturalis, cœcus est, qui sine Mathesi in illa quicquam suscepturus sit. Quandoquidem vero de Scriptoribus Mathematicis, integri sunt libri conscripti, qui illorum Catalogum Operaque exhibent, inutilis labor esset, singulis disciplinis & Auctoribus immorari, atque adeo ab ovo omnia repetere. Nam, si Autores, qui sic satis dili- 1

diligenter versati sunt in hoc argumento, ad manus sint, non opus est nova recensione, nisi quod prioribus subnecti possint, qui post veteres illos quicquam in hoc argumento tractarunt. Scripsit Josephus Blancanus, *Mathematicorum Chronologiam*, ab orbe condito, usque ad sua tempora, Bononiæ anno 1625. in 4to editam, additamque *Explicationi locorum Mathematicorum Aristotelis, ex universis ipsius Operibus collectorum.* Meminit Labbæus *in Bibliotheca Bibliothecarum* Hugonis Sempilii, & Andr. Stiborii, qui de eodem argumento *libros* scripsere, quos hactenus non vidi. Quam luculentissime tractavit, ad sua usque tempora, hoc argumentum GERH. VOSSIUS *in libro de universæ Matheseos natura & constitutione*, quem a primis usque temporibus ad sua deduxit, elegans sane Opus, & quod perfectam suppeditat historiam ortæ & auctæ, per temporum intervalla, Matheseos. Definit autem ille circa annum hujus seculi 50. circiter, ideoque, qui post illud tempus quædam in lucem ediderunt, illis subjungendi sunt. Ac suppleri historia illa quadantenus potest ex JOH. BAPT. RICCIOLO, qui in plenissimo illo Astronomico opere, quod *Almagestum* inscribit, duplex habet *Chronicon Astronomorum, sive Astrologorum, Cosmographorum ac Polyhistorum, qui Astronomica, vel Cosmographica, propius attigerunt.* Hujus prior pars, ordine temporum constructa, succincte Auctores enumerat, posterior autem ordine exhibet Alphabetico pleniorem Autorum cognitionem, tam ratione doctrinæ, quam ratione vitæ. Quanquam etiam non omnes Mathematicos, ut titulus habet, hic recenseat, maximam tamen eorum enumerat partem, ut inter generales Scriptores merito illi locus concedatur, qui præter Mathematicos etiam Physicorum recentiorum Catalogos suppeditat. Absoluta certe hic Astronomorum & Astrologorum historia legitur, ut facile carere possimus laboribus Henr. Brucæi, Henr. Ranzovii & Jac. Ryffii, qui itidem in Astrologis commemorandis occupati fuerunt.

2 Scriptæ sunt & Bibliothecæ specialiorum disciplinarum Mathematicarum. *Geographicam* edidit Antonius de Leone Pinello lingua Hispanica, qua rei nauticæ Scriptores diligenter recensentur. Ejus meminit Labbæus *in Bibliotheca Bibliothecarum.* Martinus Zeilerus *Chronologorum & Geographorum historiam* totam fere e Vossio exscripsit, sed addidit tamen recentiores nonnullos Autores. De antiquis Geographis videndus est Joh. Wouwerius *Polymath. cap.13.* Ad generalem Geographiæ cognitionem pertinet quoque Tabularum Geographicarum notitia, cui non contemnendam, quanquam imperfectam, operam, impendit Simon Pauli, Bibliopola, *in Catalogo Mapparum* secundum terras & regiones dispositarum, spatio vacuo relicto, quo referri possint, si quæ sunt ab illo neglectæ, ut sunt sane plurimæ. Rectius vero se haberet res, si ab eximio quodam Mathematico & Geographo labor ille susceptus fuisset, qui accuratiorem instituere potuisset delectum, ac rectius de singulis formasset judicium. De Musicis veteribus aliqua scripsit Joh. Meursius *in Prolegomenis Notarum super antiquos Musicæ Scriptores.* Legi quoque de iis potest Marcus Meibomius *in præfatione Musicorum*, abs se editorum. Gallicos rerum Mathematicarum Scriptores recenset Sorellus *in Bibliotheca* sua *Gallica.*

Ad

Ad generales Mathematum Scriptores pertinent etiam, qui Encyclopædias Mathematicas ſcripſerunt, quales habemus plurimos. Notiſſimus eſt Joh. Henr. Alſtedii libellus, qui inſcribitur: *Admiranda Mathematica*, ſed qui ſumma tantum tradit principia. Joh. Jac. Heinlini *Synopſis Mathematica* non contemnenda eſt. Plenior autem eſt Caſparis Schotti *Curſus Mathematicus, in fol.* editus Herbipoli anno 1661. Spectant huc omnes illi Autores, qui Miſcellanea Mathematica ſcripſerunt, Marius Bettinus *in Apiario Mathematico*, Bononiæ *in fol.* (cui multa ſublegit Kircherus in Opticis præcipue) Dan. Suenterus *in Deliciis Mathematicis*, Georg. Phil. Harsdœrfferus, *in Continuatione earum*, ac ſimiles Autorum, quorum non pauci tum Gallica, tum Belgica lingua prodierunt. 3

Referendi quoque huc ſunt Lexicorum Scriptores, quale eſt Hieron. Vitalis *Lexicon Mathematicum, in 8vo maj.* Bononiæ editum, quo terminos omnes Mathematicos, quacunque in diſciplina occurrentes, explicat. Fecit & illud ſic ſatis diligenter Joh. Micrælius *in Lexico ſuo Philoſophico.* Sed diſplicet mihi, neſcio quomodo, omnis illa in diſciplinis *Lexicographia*, niſi forte memoriæ cauſa talis labor commendandus ſit. Tyronibus enim ea Methodo ſcientias proponere non eſt conſultum, ac plane *ἀμέθοδον*, ſcientibus vero inutile. De Geographicis Lexicis agemus, ubi de Geographis. 4

Arithmetica primum locum occupant in Matheſi. De iis inter veteres ſcripſerunt Nicomachus, in quem extat *Commentarius* Jamblichi, Arnhemiæ anno 1668. *in 4to* editus, cum *Notis* Samuelis Tennulii: ſed ille perſequitur multa de numeris ex Pythagorica doctrina, multa abſtruſa continente, quæ non tam ſpectant ad Mathematica, quam ad neſcio quos reconditos magicosque ſenſus. Quam doctrinam J. Meurſius *in Denario ſuo Pythagorico*, & Petrus Bungius *in libro de myſteriis numerorum*, tradiderunt quadantenus. E veteribus perſequutus eſt Arithmeticam vulgarem Euclides; inter recentiores Pet. Ramus, Pet. Laurembergius, Gerh. Neuville, *Inſtitutiones* ſcripſere. Nec ſpernenda eſt Joh. Micrælii *Arithmetica methodo Erotematica digeſta.* Subtiliores Arithmeticæ ſpecies, ut *Logiſticam* & *Logarithmicam*, Petrus Crügerus, & alii, ſingularibus libris tradiderunt. Verſantur illæ circa ſtellarum computationes, praxinque earum Joh. Placentinus *in Uranotomia ſua* demonſtrabit. Conferri quoque poteſt Caſp. Schottus *in Curſu Mathematico*, & Autores, qui Tabulas Sinuum tangentium & ſecantium ediderunt. *Algebram*, Arabici inventi doctrinam, noſtro tempore illuſtrarunt Viri doctiſſimi, quos inter ap. Germanos Mich. Stifelius præ ceteris commendatur. *Iſagogen in artem Analyticam, ſive Algebram novam*, ſcripſit Franciſcus Vieta. Franciſcus quoque a Schoten & Florimundus de Beaune commentati in illam doctrinam ſunt, quatenus Geometriæ inſervit. Carteſius enim *Geometriam* Gallice edidit, ſuper principiis Algebraicis fundatam, quam in linguam Latinam converſam, ediderunt illi, cum Commentariis ſuis Lugd. Batavorum anno 1649. *in 4to.* Excogitati a nonnullis ſunt peculiares computandi modi, quibus compendium aliquod laborioſæ ſupputationis inire voluerunt, cum tamen 5

illis quanquam ingeniosis, difficilior hæc doctrina reddatur. Fuit *Joh. Nepperus*, Scotus, qui modum invenit computandi per Bacillos, qui *virgulæ Nepperianæ* vulgo dicuntur. Ejus rei rationem ipse singulari libro, *in fol.* scripto, operose proposuit, ex quo Epitomen confecit *Benjamin Ursinus*, Mathematicus Electoris Brandenburgici, Germanica lingua Berolini anno 1623. *in 4to* editam: sed tanti illa res non est, ut isto cum apparatu tradi mereatur: Facile carere virgulis istis potest, qui ipsius artis principia recte perdidicit. Rectius talia e manibus ejicientur juventutis, cui impedimenta sunt exercendi ingenii, quod expeditius labore suo fungetur, si naturali methodo ac ductui relinquatur. Similis est ratio supputandi *per digitos*, libro singulari a *Boulwero* Anglo tradita, e quo aliqua Georg. Phil. Harsdœrferus *in Secretario Germanico*, & *Deliciis* quoque, ni fallor, *Mathematicis*, exscripsit. Longe est felicius Practicæ Italicæ subsidium, de quo apud Italos & Germanos nonnullos Scriptores plenius agitur. Compendium ejus videri poterit ap. Casp. Schottum *in Cursu suo Mathematico.*

6 In *Geometricis* habemus antiquioribus Euclidem, cujus variæ prodierunt editiones, sed quæ cum Christophori Clavii *Commentariis* prodiit, optima hactenus est; nam luculentæ illic habentur demonstrationes. Edita est Coloniæ *in 8vo Maj.* & cum ceteris ejus Operibus *in fol.* Scripsit & Anglus aliquis, Johannes Dec. *Commentarium* in illum, qui magno in pretio est apud Anglos ipsos. Apud Italos Jos. Alphonsus Borellus, Vir doctissimus, scripsit *Euclidem restitutum*, qui ipsum in ordinem redigit, & novas quasdam demonstrationes meliori methodo, quam Euclides ipse fecerat, suppeditat. Autor in magno pretio est apud Viros doctos, ob varia scripta Physica, quæ Mathematicis principiis pleraque fundantur. Nunc ap. Anglos studium illud præ ceteris floret, & quidem *Joh. Wallisius* non pauca invenit ipse nova, quæ magno fastu primum refutare conatus est Thom. Hobbesius. Verum ita is vindicavit nominis sui famam, ut Hobbesium quidem errorum suorum pudere debeat. Compendii Geometriæ non contemnendi vice fungi possunt Joh. a Felden *Elementa*, in quibus Problemata Geometrica, sed absque figuris, proposuit, nec non Joach. Jungii *Geometria Empirica*. Varii sunt Autores miscellanei, qui problemata Geometrica scripsere, ut Dan. Suenterus, Wilib. Schnellius, Marius Bettinus, Casp. Schottus in variis scriptis suis, præprimis in *Technica curiosa*, Athan Kircherus itidem in multis.

7 *Geodæsiam*, Geometriæ propaginem, in Germanica gente multi excoluerunt præ ceteris. quo spectat etiam *Ars Fortificatoria*, Italicis, Belgicis, & Germanicis Scriptoribus præcipue illustrata, quorum nomina hic congerere non est nostri instituti. Multi, inprimis Germani, nimis operose in hoc argumento versantur. Apud Gallos, ut in omnibus rebus, nova nunc inveniuntur, ita multa sunt bellicis his temporibus circa hanc doctrinam ab illis innovata. Nam, ut usus artificem facit, & diem docet, ita hac quoque in re factum est. Paulatim enim ab antiqua ruditate, per secula, ars ista incrementa sua acquisivit.

Astro-

8 *Astronomia* a tot seculis est exculta, maximosque semper habuit Autores, Græcos, Ægyptios, Arabes, de quibus videndus præcipue est Vossius in Opere suo. Quod vero doctrinam attinet, præ ceteris omnibus laudandus JOH. BAPT. RICCIOLUS *in Almagesto Novo*, quo quasi Pandectis quibusdam, omnem doctrinam Astronomicam, ad sua usque tempora, complexus, unus Bibliothecæ instar esse potest. Omnia enim tam vetera, quam nova, recenset & expendit. De variis mundi Systematibus illic omnia videas, secundum Autorum variorum sententias, collecta. Sunt plures alii Autores, qui de orbibus variisque Systematibus integros libros, in utramque partem, & pro Copernicano, & pro Tychoniano, scripserunt. Copernicanum Dan. Lipstorpius dissertationibus quibusdam defendit, neque dubito, posse plura Systemata a multis fingi. Erat, ante 20. circiter annos, *Nauta* quidam *Batavus*, qui novum Systema invenerat, multosque strepitus hoc suo invento excitarat. Sed refutatus est plurimis scriptis contrariis, ut tandem Systema hoc cum autore suo interierit. Scripsit & *Antonius Deusingius* librum *de Systematibus variis*; sed is more suo scribit, plurima recitans, raro judicium suum interponens, ac, ubi interponit, plerumque inepte judicat. Quæ superiori seculo agitatæ fuerint controversiæ circa Systematum varietatem, scriptique libri, de iis videri potest Vossius, & post omnes is, quem dixi, Ricciolus. Referendus ad hos quoque Scriptores est OTTO GVERICKE, qui in libro suo *de Vacuo*, vastos facit excursus de variis Systematibus, ac inter alia novam de maculis solaribus doctrinam proponit, habens illas pro Planetis circumsolaribus adversus plerorumque omnium Mathematicorum sententias. In plerisque sequitur Nic. Cusani & Jord. Bruni (qui soles & terras facit infinitas) principia. Summam in Astronomia gloriam occupavit jam *Joh. Hevelius*, Vir obstinatis laboribus, & magno sumtu, in hoc studium excolendum ductus. Ejus *Selenographia* jamdudum prodiit, qua orbem lunarem ita detexit, ut si non corpore, saltem oculis, in mappa ejus peregrinari possimus. Tanta enim accuratione maculas ille distinxit, ut superaverit omnium diligentiam. Prodiit ejus *Machina Cœlestis in fol.* in qua de instrumentis Observatoriis, & de varia observandi ratione, agit, promittitque magnum illud Opus suum totius cœli reformationem. Omnia enim fixarum stellarum vera loca, de quibus tam anxie hactenus laboratum, diligentissima observatione, ac tædiosissima calculatione, investigare conatus est. Quem librum lucem aspexisse audio, sed pleraque exemplaria incendio consumta, duobus vel tribus superstitibus, incomparabili rei Mathematicæ damno. Si quis compendia velit artis Astronomicæ, uti potest Joh. Kepleri *Institutionibus*. Ratione diversarum hypothesium *Institutiones Astronomicas* scripsit Guil. Blaeu. Nam prima parte secundum hypothesin Ptolomæi per terram quiescentem, altera, secundum Copernici hypothesin, per terram mobilem, philosophatur. Liber ille editus primum est Belgica lingua, in Latinam vero conversus a Matth. Hortensio, Matheseos Prof. in Amstelodamensi Gymnasio. Fuit vero Vir ille magnorum etiam in Geographiam & Astronomiam meritorum, machinasque & tabulas multas ipse confecit. Legenda est ejus libri Præfatio, qui prodiit anno 1640. Amstelod. in 8vo. Neque Æg. Strauchii *Astrognosia*

contemnenda est, qui & *Astrologiam* in breves Canones redegit. Ad historiam Astronomicam penitius noscendam utilissimæ sunt *vitæ Tych. Brahei, Nic. Copernici, Joh. Regiomontani & Georg. Purbachii,* a Pet. Gassendo editæ. Poëtas quoque Astronomos habemus, inter Veteres Manilium, insigni *Comm.* Jos. Scaligeri illustratum, inter Recentiores Georg. Buchananum, qui *de Sphæra Libros V.* eleganti scripsit Carmine. Astronomicas Observationes speciales habemus *in Actis Societatis Regiæ Anglicæ* plurimas, inprimis a Christiano Hugenio institutas, qui nostro tempore *Systema Saturninum* perfectum dedit. Appendix Astronomiæ est *Gnomonica*, sive Ars Sciotericorum formandorum, quam singulari libro magna cum cura tradidit Joh. Caramuel a Lobkowiz, in fol. Romæ edito, ut taceam Clavii & aliorum labores.

9 *Optice* multa in Astronomia detexit, cujus varios Autores habemus, tum antiquos, tum novos. Inter antiquos sunt Euclides, Archimedes, Alhazen Arabs, Vitellio, Rogerus Baco, cujus *libri de perspectiva* editi sunt Francofurti anno 1671. in 4to. Fuit ille Vir incomparabilis suo tempore artifex, & multa præstitit in illa arte admiranda, ob quæ in Magiæ suspicionem apud imperitos monachos incurrit. Qui fusius de hoc argumento scripserunt, nostro tempore plurimi sunt. Athan. Kircherus, *in libro de arte lucis & umbræ*, omnia collegit pene ex omnibus, quæ ad hoc argumentum spectant. Compendium omnium eorum practicum, quæ ad artem Catoptricam & Perspectivam pertinent, utilissimum dedit Joh. Christoph. Kolhansius, *in Tractatu Optico* Lipsiæ anno 1663. in 8vo, qui & non ita pridem Germanica lingua *Curiosorum problematum Opticorum librum* publicavit. Honoratus Fabri *in Optica sua*, & in parte *Physices*, qua de perspicuo agit, rem omnem Opticam mirifice illustrat rationibus, tum Physicis, tum Mathematicis. Nec spernendum compendium præbet *Optica* Ambr. Rhodii. Nemo vero subtilior in hac doctrina est, quam Cartesius, qui, in *Dioptricis suis*, peculiaribus contemplationibus hanc artem illustravit. Specialia hujus artis varii sunt Autores, qui describunt. Ita doctrinam refractionum magno studio explicatam dedit Joh. Marcus Marci *libro de Iride*, & Franc. Maria Grimaldus *libro peculiari de luce.* Microscopiæ speculationes vehementer conducunt ad rem physicam. Primus, quantum scitur, est Franciscus Fontana, de quo Laur. Crassus *T. II. Elog. p. 200.* consulendus) scripsit *novas cœlestium terrestriumque observationes.* Post illum Pet. Borellus, Rob. Hookius, aliique, hoc argumentum tractarunt. Spectat huc quoque *ars perspectiva*, quam vulgo vocant, sive Scenographica, de qua tum Gallice, tum Germanice, multi scripserunt; Marlois, Lautensack, Jos. Furtenbach, & alii.

10 *Musica* metitur sonum, ut Optica radium. Alii novam hic doctrinam effingunt Acusticam. Sed non sunt multiplicanda Entia præter necessitatem, cum utraque doctrina sub voce Musices generali possit contineri. Omnem illam doctrinam, quæ ad artem Musicam spectat, collegit Athan. Kircherus *in Musurgia sua Universali, sive arte magna dissoni & consoni*, ex qua *Epitomen* quandam confecit lingua Germanica, non contemnendam, Andr. Hirsch. Kircherum in multis reprehendit Marcus

cus Meibomius *veterum Muſicorum* editor, qui tamen non omnes edidit. Nam Ptolomæi *Harmonica* apud illum non comparent, quorum tamen ſuperſunt in Bibliothecis Virorum doctorum, Gudiana aliisque, MScripta. Marinus Merſennus *libros Harmonicorum kk)* tam Latine, quam Gallice, Pariſ. anno 1648. in fol. edita, in quibus multa, quæ ſpectant ad Organorum Muſicorum fabricam. Legendus quoque eſt Honoratus Fabri in Tractatu *Phyſicæ* ſuæ, ubi de ſonis corporum agit. Multa enim ſubtiliter diſputat. Ceterum Muſici Scriptores, tam Theoretici, quam Practici, inter Recentiores plurimi ſunt, quos omnes recenſere res eſſet infinita. Nobis ſufficiunt illi, qui artem ipſam, ejusque principia, tradunt.

11 *Geographia* utiliſſima eſt Politico, quare, præ ceteris Mathematicis diſciplinis, opera illi danda eſt. Partibus abſolvitur generali & ſpeciali. Generalis principia Geometrica, Aſtronomica, Arithmetica &c. aſſumit, quam nemo diligentius exſequutus eſt, quam Bernh. Varenius *in Geographia ſua generali*, qui unus eſſe inſtar omnium poteſt. Ubi ſimul & artem navigatoriam proponit, ejusque principia ordine recenſet, uſui futura in Mappis Hydrographicis. A Geographia differt Coſmographia, quæ latior eſt diſciplina; cœlum enim cum terra conſiderat. Speciales Geographiæ partes ſunt Chorographia, quæ certas orbis partes, Topographia, quæ Regiones & urbes, Hydrographia, quæ aquas deſcribit. Geographos univerſales & particulares habemus, Abr. Ortelium, Paulum Merulam (tribus tomis in 12.) Pet. Bertium, Autores *Atlantis Majoris & Minoris*. Epitomes vice fungitur Phil. Cluverus, in quem exſtant Joh. Bunonis *notæ* eruditæ, una cum *Tabulis*. Nicol. Sanſon de Abbeville totam Geographiam *Tabulis* æri inciſis publicavit anno 1644. ita quidem, ut Gallica lingua proponeret novam, Latina antiquam Geographiam. Nunc vero *Compendium ejus Geographicum*; cum mappis nitide pictis, prodiit in Germanicam linguam converſum, in quo illud præcipue laudandum, quod accuratus ſit in latitudinibus longitudinibusque locorum aſſignandis, & in Mapparum diſcrepantiis notandis. Inter veteres Geographos habemus Ptolomæum, cujus *Geographiæ libri octo* Græco-Latini, cum *Tabulis* Gerh. Mercatoris, & *caſtigationibus* Petri Montani, prodierunt, excudente Jodoco Hondio, Francofurti & Amſtelodami in fol. Cujus Viri labor niſi ſervatus nobis fuiſſet, in magnis tenebris verſaretur antiqua hiſtoria. Eſt & Stephani liber Græcus *de Urbibus*, qui Græce editus eſt, ni fallor, ap. Aldum in fol. Pro-

(Nnn) 3 diit

kk) Cl. Ptolomæi *Harmonicorum Libri III.* MStis ineditis non amplius jam poſſunt accenſeri, cum a Joh. Walliſio, Mathematico Oxonienſi, ex XI. Codicibus MSS. Græce, cum Verſione ſua Latina, ac Notis Oxoniæ an. 1682. in 4to ſint publicati. Latinam eorundem Verſionem Seculo jam XVI. concinnavit Ant. Hermannus Gogava, Gravienſis Belga, Medicus Italus. An in lucem illa prodierit, Joſ. Simlerus *Biblioth. p. 51. 131.* & Val. Andr. Deſſelius *in Biblioth. Belg. p. 67.* dubitarunt. Certum tamen eſt, Venetiis an. 1562. una cum Ariſtoxeni *Harmonicis* itidem a Gogava Latinitate donatis, eſſe editam. Græcum Textum a Meibomio, cum pollicito, fruſtra exſpectatum, primus dedit Walliſius, de cujus editione *Acta Erud. Lipſ. M. Febr.* 1683. p. 77-80. merentur conſuli.

diit non ita pridem cum operoso *Commentario* Thom. Pinedæ, *ll*) Judæi Hispani, sed qui multa peregrina immiscet. Versatur adhuc sub prælo altera Stephani Editio cum *Notis* Abrahami Berkelii, quæ per integrum decennium Amstelodami apud Gaesbekios hæsit, illam ob causam, quod aliam ejus Editionem minetur Jac. Gronovius, ex MScriptis nonnullarum Bibliothecarum auctiorem. Parabat quoque Commentarium in Stephanum Salmasius, teste Crasso, *T. II. Elog. pag. 211.* Promiserant etiam Elzevirii Editionem novam hujus Stephani, cum notis Lucæ Holstenii, Viri in re Geographica versatissimi, quod ostendunt Notæ ejus posthumæ in Ortelium, Cluverium, &c. quæ Romæ editæ sunt in 8vo anno 1666. An vero Stephanus ille lucem viderit, hactenus nescio. Habebat Luc. Holstenius in animo justum *Opus Geographorum Græcorum*, cujus Syllabum dedit Lambecius *lib. 1. Biblioth. Vindob. p. 113.* quorum maxima pars nondum edita est in lucem. Pomponium Melam eruditissimis notis illustravit Isaacus Vossius.

12 Pertinet huc doctrina conficiendi Mappas Geographicas, quæ singulari libro tradita est a Wilhelh. Schickardo. Est & quidam Casparus Dauthendey, qui Germanica lingua librum scripsit, cui titulus: *Fundamentum Geographicum*, editum Brunsvigæ anno 1639. in 8vo. Videndus & Casp. Schottus *in cursu suo Mathematico.* Qui chartulas lusorias Geographicas confecerunt, inepti sunt: De illis, jam tum suo tempore, Matth. Berneggerus *in Oratione de illegitimis scientiæ parandæ modis.* Est & quidam Königius, cujus exstat singularis *Methodus per aleam lusoriam locorum cognitionem alicui infigendi*, quod ille inventum Imperatori inscripsit. Sed omnis illa res majori cum opera & difficultate agitur, quam si ex mappis quis addiscat, quæ si elegantes sint, & bene coloribus distinctæ, per se artificium Mnemonicum exhibent. Chorographicas & Topographicas descriptiones habemus plurimas, præcipue Europæ partium, quales sunt *Topographiæ* Matth. Meriani. *Holsatiæ* habemus accuratissimam *Geographiam*, accurantibus Joh. Meyero & Casp. Danckwerthio, nec alia facile

ll) Thomæ de Pineda Editio Stephani *de Urbibus*, Vers. Lat. & Comm. prolixo instructa, prodiit Amst. A. 1678. in fol. Lucæ Holstenii *Notæ & Castigationes in Stephanum posthumæ*, edente, cum Scymni Chii *Fragmentis*, & suis aliquot Appendicibus. Theodor. Ryckio, Prof. Leidensi, Lugd. Bat. A. 1684. in fol. Editio autem novissima ipsius Stephani, *e Codd. Palatinis, per Cl. Salmasium collatis, e MSto Vossiano, cura Abr. Berckelii, restituta, suppleta, & Versione Latina, integroque Commentario illustrata, una cum Jac. Gronovii Notis, ac Variis Cod. Perusinii Lectionibus*, Ibid. An. 1688. in fol. *Fragmenta* aliquot Abr. Berckelius Lugd. Bat. A. 1674. in 8. & Jac. Gronovius ibid. A. 1681. in 4. cum Versionibus suis & Animadversionibus Speciminum instar, Editioni huic post mortem Berckelii a Gronovio curatæ, jam præmiserant. Pomponii Melæ Editionem Vossianam, Hagæ A. 1658. in 4. excusam, exceperunt, & acerbe simul castigarunt, duæ Jac. Gronovii, Lugd. Bat. A. 1685. & 1696. in 8. publicatæ. Quarum priori Ἀνωνύμω Is. Vossius, *in Appendice Observationum ad Melam*, Londini A. 1686. in 4. edita pari styli acerbitate respondit, non minori a Gronovio iterum, in Edit. sua posteriori (præter Notas Nummis etiam illustrata, exceptus.

cile erit ullius Provinciæ adeo accurata delineatio. Non ita pridem omnium Gallicarum urbium *Topographia* prodiit, ſed adeo generalis, ut de particularibus nihil doceat. Eſt & *Theatrum Britannicum* Joh. Spedi, quo Regionum Britanniæ mappæ generales & ſpeciales accuratiſſime recenſentur, una cum deſcriptione. *Orbem Maritimum* deſcribit Claud. Barhol. Moriſottus, qui liber plura promittit, quam præſtat. *Hydrographiam* Georg. Fournerius ſcripſit. *Germaniam* & *Italiam* magnis Voluminibus explicuit Phil. Cluverius, qui & ſpecialem *de Rheno* librum ſcripſit. Thomas Dempſterus, Scotus, ſeptem elegantiſſimos libros *de Hetruria regali* ſcriptos reliquit, qui nondum editi, ſumma Magni Hetruriæ Ducis cura aſſervantur, teſte Erythræo *in Pinacotheca l. n.9. pag. 25. 26.* *Geographiam antiquam* optimis pulcherrimisque tabulis illuſtravit Georgius Hornius, editis Amſtelod. anno 1657. in fol. Liber ille ad intelligentiam Hiſtoriæ, tam ſacræ, quam profanæ, eſt utiliſſimus.

13 *Itineraria* magnam etiam Geographiæ partem conficiunt, & quidem *Indicarum Navigationum* Tomos habemus integros, quos non jucundum ſolum, ſed & utile, eſt legere. *Americam* Arnoldus Montanus ex Itinerariis deſcriptam uno Volumine dedit, cum pulcherrimis Iconibus, Amſtel. 1671. in fol. Suntque, qui hodie in reliquis orbis partibus ſimilia faciunt, ſed non pari omnes judicio in hoc argumento verſantur. Talium Itinerariorum perfectam conficere hiſtoriam ſumme eſſet utile. Inter Anglos aliquis eſt HERBERTUS, qui populari lingua potiſſima recenſet itineraria, præcipue tamen ea, quæ in Anglicam linguam ſunt converſa, ſed non accuratum illorum init numerum. Valde enim imperfectus labor eſt. Sorellus *in Bibliotheca Gallica* ea recenſet, quæ Gallica lingua ſcripta ſunt, ut ſane plurima: ſed accuratus labor hactenus plane deſideratur. Monconyſii, Galli, & Petri de la Valle *Itineraria* magna ſunt cum cura conſcripta. Apud illum multa colliguntur rerum naturalium & Artificialium, quas in itinere ſuo deprehendit. Sed opus poſthumum eſt, fuiſſetque majori cura elaboratum, ſi ſupervixiſſet Autor. Prodiit Lugd. Gall. anno 1665. in 4to. Petrus de la Valle diligentiſſime deſcripſit, quæ ad ſtatum civilem & Eccleſiaſticum, præſertim Aſiaticum, ſpectant, qui in Germ. linguam nunc eſt converſus. Thomæ Herberti *Hodoeporici* editio paranda eſt Anglica. Nam verſio Belgica integras portiones omiſit, quibus tamen optima continentur. Dies me deficeret, ſi omnes recenſere Itinerariorum Scriptores, mihi tantum cognitos, velim. Eorum uſus poteſt eſſe maximus ad res varias, ſi excerpantur illa, quæ uſui noſtro inſervire poſſunt. Habentur illic Geographica, Politica, Naturalia, Oeconomica, & quæ ad commercia ſpectant, de quibus omnibus nos doceri conſultum eſt. Hunc in finem Eraſmus Franciſci libros aliquos ſcripſit, quibus, ex Itinerariis præcipuis, pleraque talia colligit. Et expedit profecto tales inſtituere Locos Communes, tam ex antiquis, quam recentioribus Geographis, & Itinerariorum Scriptoribus, ut fecit Joh. Chriſtoph. Becmannus *in Hiſtoria ſua orbis terrarum geographica & civili.*

14 *Tabulas Geographicas* quod attinet, earum magna est varietas, multæquæ hallucinationes. Nunc reliquis præferuntur Sansonianæ, quanquam in illis tamen non paucos errores mihi deprehendere visus sim. Vix sperari labor aliquis accuratus in omnibus ab uno potest. Rectius se res haberet, si uni Viro, Mathematices peritissimo, quique peregrinando partes illas perlustraverit, quas descripsit, fides haberetur; & secundum ejus delineationem, omnes chartæ instituerentur. Batavi, atque apud illos Blavii & Wittii, præ ceteris famam optimarum delineationum occuparunt. Sane Lucas Holstenius, in *Epistola* quadem *ad Lambecium*, quæ est *libro 6. Commentariorum de Biblioth. Vindobonensi p. 241.* monet Lambecium, ut præcipue Amstelodami Pinacographiam & Hydrographiam addiscat, i. e. rationem delineandi tabulas, tam geographicas, quam nauticas. *Ceteræ enim scientiæ*, ait, *ubivis locorum, hæ Amsterodami tantum, percipi possunt.* Versatus etiam est Joh. Baptista Ricciolus, *in Geographia & Hydrographia sua Reformata*, Bononiæ A. 1661. in fol. edita, simili in argumento. Delineationes enim locorum accuratiores quomodo haberi possint, tradit. Circumferuntur multæ delineationes urbium, per varias provincias, quarum aliquæ secundum provincias, aliquæ sine ullo accurato ordine, sunt dispositæ; sed tales libri potius scripti sunt, ut oculos oblectent, quam ut accurati censeri possint. Hæc omnia secundum provincias recensere res infinita esset.

15 Utilissima Mathematices disciplina *Statica* est, quæ circa pondera rerum versatur, cujus magnus est per omnem Physicam usus. Ejus principia, tradita ab ipso Archimede; impressa in fol. in Italia quodam in loco prodierunt. Transtulit hanc doctrinam ad Medicinam pulcherrimo invento *Sanctor Sanctorius*, cujus *Observationes*, quanquam exiguo libello propositæ, a quadraginta tamen annis magna diligentia institutæ sunt. Scripsit etiam Cartesius super hoc argumento quædam Gall. lingua, quæ in Latinam convertit D. Joh. Dan. Major (*de Mathematica.*) Placuit etiam aliis comminisci disciplinam Mathematicam, quam *Kineticam*, sive Motivam, vocant, quæ tamen sub Statica facile potest comprehendi, quanquam, si vocem videas, generalius objectum habere videatur. Omnes enim motus huc spectarent, atque super hanc motus doctrinam Physices principia nunc fere omnes fundant recentiores, qui accuratius volunt indagare causas naturales, ut fecerunt Gottfr. Guilh. Leibnizius in *Methodo sua nova*, Joh. Alphonsus Borellus *in Tractatu de vi percussionis*, Dan. Lipstorpius *in Specimine Philosophiæ Cartesianæ*. Ap. Anglos nunc Joh. Wallisius totus est in his rebus. E veteribus consulantur quoque Aristotelis *Mechanica*, quæ, *Commentariis* illustrata ab Henrico Monantholio, prodierunt in 4to Parisiis anno 1599. & cum Johannis de Guevarra *Commentariis* Romæ in 4to anno 1627. Veteribus Ægyptiis maximam fuisse hujus artis peritiam, docent Obelisci, ab illis erecti, ac scripsit de hac Ægyptiorum arte singularem Dissertationem Ath. Kircherus, quæ reperitur *in Oedipo* ejus *Ægyptiaco*. De qua Italica quoque lingua singularem librum scripsit Dominicus Fontana, qui editus est Ro-

mæ

mæ *in fol.* anno 1590. Inter veteres alioquin *de motu* ſcripſit Proclus Diadochus, Græce & Latine a Juſto Velſio editus Baſileæ anno 1545. *in 8vo.* Galilæus Galilæi Italica lingua ſcripſit librum *de demonſtrationibus Mathematicis, ad Mechanicam pertinentibus, & motu locali, cum Appendice de centro gravitatis ſolidorum,* qui editus eſt *in 4to* Lugd. Batav. anno 1638. Extant Petri Gaſſendi hujus etiam argumenti ſcripta, *de motu perpendiculorum, de motu impreſſo a motore translato, de proportione, qua gravia decidentia accelerantur,* quæ ſeorſim edita ſunt Pariſiis tum *in 8vo,* tum *in 4to,* ap. Cramoiſios anno 1643. & 46. & una cum ceteris ejus Operibus. Scripſit & Guidus Ubaldus *Scholia in duos Archimedis Æquiponderantium libros,* Piſauri *in fol.* anno 1588. editos. Eſt & ab eodem *liber Mechanicorum* ibid. anno 1577. *in fol.* editus. Marinus Ghetaldus, quem magni fecit Paulus Sarpius, teſte *Vita ejus pag. 90. & 91.* ſcripſit librum, cui titulus: *Promotus Archimedes, ſive de variis corporum generibus, gravitate & magnitudine comparatis.* Prodiit *in 4to* anno 1605. Spectat huc quoque liber Jordani *de ponderibus,* Norimb. *in 4to* anno 1533. editus, cujus correctior eſt Editio, quæ per Nicolam Tartaleam procurata eſt Venetiis *in 4to* anno 1565. De Horologiorum motu multæ nunc inſtituuntur Disquiſitiones, ac plena ſunt Anglorum *Acta Societatis* de hoc negotio. Nuper Joh. Joach. Becherus publicavit Londini ſua *de Horologiis* cogitata. Motus aëris & aquæ ſingulares quoque peperit artes, Pneumaticam & Hydraulicam. Illam proponit inter veteres Hero Alexandrinus, cujus *ſpiritalia* Latine *cum notis* prodierunt a Friderico Commandino, *in 4to* Urbini anno 1575. & Amſtelod. An. 1680. Hujus Heronis *Geometrica,* nunquam hactenus edita, latitant in Bibliotheca Gudiana. Scripſit & Joh. Baptiſta Porta *Pneumaticorum librum,* editum *in 4to* Neapoli An. 1601. Qui compendium iſtarum operationum in utra arte velit, legat Caſparis Schotti *Technicam Curioſam & Hydraulicam.*

16 Referri huc poſſunt multæ artes particulares Gymnaſticæ, quæ motu perficiuntur, atque in eo ſolo conſiſtunt, ut *Luctatoria,* die Ringekunſt, quæ conſiſtit in motu muſculorum, & in libramento corporis, quam, e principiis ſuis erutam, ſingulari Belgico tradit Nic. Petter, Civis & Oenopola Amſtelodamenſis, ille ſc. qui ſcyphos vitreos vocis ſono frangere poterat, Editus eſt Amſtel. 1674. in 4to. Spectat huc quoque *ars verſoria,* die Lufftſpring-Kunſt, & *Funambulatoria,* de qua curioſum librum conſcripſit Angelus Tuſcanus, lingua Gallica Anno 1599. *in 4to* editum Pariſiis. Referri huc poteſt etiam *ars Gladiatoria,* quæ pariter in ſitu & libramento corporis, ac motu brachiorum, conſiſtit. Fuere jampridem, qui e circulo, ejusque dimenſionibus, totam hanc artem tradere voluerunt, cujus hiſtoriam tradit Henricus a Günterrot *in Tractatu de veris principiis artis dimicatoriæ,* Witteb. anno 1579. *in 4to* edito. Poſtea vero Gerhardus Thibautius operoſiſſimo libro fundamenta hujus artis, ex circulo demonſtratæ, perſecutus eſt, edito Gallice *in fol.* anno 1630. Amſtelod. ap. Elzevirios, cum Caſparis Barlæi carmine Encomiaſtico. Referendæ etiam huc ſunt *Ars Natatoria,* de qua Eduardus Digbæus peculiarem

tractatum ſcripſit, *Ars Saltatoria, & Ars Torneatoria* (Turnier-Kunſt.) Ex his principiis deſcendunt pleræque artes Mechanicæ, quarum Sciagraphiam dedit *in Encyclopædia* J. Henr. Alſtedius, plenius Syſtema pollicitus eſt Nicol. Melch. Thevenotius. Aliqua hujus argumenti per lancem ſaturam congeſſit Joh. Dan. Major **in der See-Fahrt nach der neuen Welt ohne Schiff und Segel.**

17 Ut verbo mentionem faciam *Artis volandi*, fuerunt olim & hodieque, qui illam tentarunt, & quidem Rogerus Baco, *in Epiſtola de Secretis Artis & Naturæ*, machinas tales fieri contendit, quibus ſublevetur corpus humanum. Nuper quoque in Gallia quidam *Besnier* rationem volandi commentus eſt, cujus machinæ deſcriptionem videre poſſumus ap. Scriptorem *Philoſophicarum Collectionum Anglicarum N. 1. Obſ. 4.* Franciſcus quoque Lana ſimile quid commentus eſt, cujus methodum fuſius explicat J. C. Sturmius *in Collegio Curioſo:* Examen fundamentorum illorum vide *in collectionib. Philoſ. N. 1. Obſ. 5.* Memorabile eſt, quod refert J. Nicius Erythræus *Pinac. 1. n. 68.* de *Paulo Guidoto Burgheſio*, homine mirifico, qui dicebat, 14. ſe eſſe artibus præditum, atque inter illas arte quoque volandi, ſed fame pene enectus nullum ab omnibus auxilium habuit.

D. G. MORHOFI

POLYHISTORIS

TOMI II.

SIVE

POLYHISTORIS PHILOSOPHICI,

LIBER V.

SEU

POLYHISTOR LOGICO-METAPHYSICUS.

DE LOGICIS ET METAPHYSICIS SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Metaphysica & Logica a Scholasticis præcipue exculta, sed & ineptis suis subtilitatibus corruptæ. Aristotelis in his Primatus frustra impugnatur.* 2. *Commendantur Barth. Keckermanni* Præcognita Logica, *& G. J. Vossii* Lib. de Natura Logices. 3. *Judicium de Scripto Anonymo Novatoris in Logica Cartesiani* (L'Art de Penser) *honorificum. Cartesii primum cognoscendi principium, ex Idea mentis deductum, impugnavit Chr. Dreierus. Ant. le Grand & Joh. Schulerus, Novatores itidem in Logica Cartesiani.* 4. *Scriptores varii de Methodo, Interpretatione, Inventione, Demonstratione, & Syllogismo, seorsim commentati, additis subinde judiciis, recensentur.* 5. *Doctrinam de Sophismatis e Logica non esse elimenandam, contra Pet. Ramum, asseritur. Loci Communes*

illorum a Disputatoribus contentiosis conficiendi. 6. *Axiomatum, Terminorum & Distinctionum, Scriptores, deque iis, uti & Raym. Lullii* Arte Magna & Parva, *& Stanislai Mingkii* Imaginibus Logico-Mnemonicis, *judicia sequiora.* 7. *Logicæ & Metaphysicæ cognatio. Metaphysica Veterum Theologia Naturalis. Thomæ Campanellæ Metaphysicorum, paradoxis scatentium, recensus.* 8. *Metaphysicæ modernæ subtilitas perplexa & inutilis. E Dan. Stahlio & Pet. Musæo est addiscenda. Reformatores ejus, Ren. Cartesius & Honor. Fabri. De Henr. Mori* Enchiridio Metaphysico, *Thomæ Angli* Euclide Metaphysico, *aliorumque Gnostologia, Noologia, Hexologia, disciplinis noviter effictis, nec non de Cabalistarum dogmatis, censura. Lud. Vivis* Lib. de prima Philosophia *commendantur.*

1 Accedimus nunc ad LOGICOS ET METAPHYSICOS SCRIPTORES, & in iis quidem parcius versabimur, quia supra, ubi de *Philosophia scholastica* egimus, uberrimam istorum Autorum messem dedimus. Omnis vero campus ille est, quem decurrunt cum studio conatuque Scholastici. In hoc illi, velut suo regno, triumpharunt, & plus, quam forte opus erat, ingenio suo indulserunt. Horum enim beneficio magna messis inutilium speculationum in hoc fundo nata est, qua de re exstant multæ doctissimorum Virorum querelæ, & hos inter Lud. Vivis, in libro, quem contra *Pseudo-Dialecticos* scripsit, & in altero *de causis corruptarum artium.* Intemperans sane disciplinarum istarum tractatio doctrinæ plus officit, quam prodest. Refert Nicolaus Antonius, *in Bibliotheca Hispanica,* sub nomine Caspari de Laz, ex Alphonsi Matamori, Hispalensis, *Apologia de Academiis & doctis Hispaniæ viris,* ortam fuisse isto tempore nugatoriam quandam Dialecticam, cujus beneficio velut præstigias miscere poterant ejus Doctores, quibus tandem Galliæ Rex, Franciscus I. interdicere cathedris debuit. Paulus Sarpius, Vir alioquin doctissimus, non magni illorum hominum fecit doctrinam, teste Fulgentio *in ejus vita, p. 153. & 154. editionis Gallicæ.* ARISTOTELES hic primas obtinet, & non solum primus, sed & omnium optime, Artem Logicam tradidit, quicquid etiam iis videatur, qui Aristotelem impugnarunt. Nisi enim Aristoteles scripsisset, non fuissent domi illis tela, quibus impugnare ipsum potuissent. Pet. Gassendus, Pet. Ramus, Mar. Nizolius, & quivis alii, quorum jam supra est mentio facta *in libri 1. capite de Novatoribus*, cavillatores potius agunt, quam veros Disputatores & Dialecticos.

2 Successionem Philosophorum, tam antiquorum, quam recentiorum, qui Logices doctrinam excoluerunt, usque ad sua tempora, prolixe satis deduxit Barthol. Keckermannus, *in Præcognitis suis Logicis*, naturam vero & constitutionem Logices, ex mente Aristotelis & Interpp. optime singulari libro exhibuit Gerh. Joh. Vossius, *de Logices & Rhetorices natura,* Hagæ Com. A. 1658. in 4. edito, ubi ordine recenset veteres Aristotelis Logicorum Commentatores. Utilissimus ille liber est, & quasi in prægustum Aristotelis legi potest.

Inter

3 Inter recentissimos Novatores Logicos ille est, qui Gallica lingua scripsit librum, cui tit. *L' Art de penser*, sive *Artem cogitandi*, *mm*) quæ olim latine reddita quidem fuit, sed imperfecte & mutile, nunc vero denique, e tertia ap. Gallos editione recognita & aucta, Latine a quopiam translata. Cartesianus ille Autor est, & passim aliqua miscet, ex hypothesibus Cartesianis deprompta, exemplisque Mathematicis frequenter utitur, ad demonstrationis naturam indagandam peridoneis. Dissertationes duas præmittit, quibus consilium hujus novæ suæ Logicæ exponit, & defectus Logicarum vulgarium recenset. In *Dissertatione præliminari secunda* objectionibus quibusdam occurrit, quæ contra hanc Logicam sunt factæ. Multa habet circa apprehensionem nove excogitata, & illam Idearum doctrinam, de earum claritate, confusione, ejusque causis. In eo enim Cartesii sententia discrepat a Peripatetica, & omnibus pene antiquis Philosophis, quod principium primum cognitionis non a sensu deducat, sed ab idea mentis. Nam principium illi primum est: *Cogito, ergo sum.* Quam ejus sententiam eleganti Dissertatione impugnavit CHRISTIANUS DREYERUS, Prof. Theol. Regiom. adjecta *Dialecticæ Regiomontanæ, sive Compendio Topicorum Aristotelis*, eleganti sane libro, & ad Rhetoricam bene accommodando, quem edidit nuper Helmstadii Joh. Eberh. Busmannus, qui & antea Hartw. Wichelmanni *Tractatum de Demonstratione* ediderat. Circa doctrinam Syllogisticam Gallicus ille Autor quædam citra necessitatem innovavit, in doctrina de methodo & demonstratione prolixior est, & Mathematicam quandam accurationem quærit. Quisquis ille sit, Vir sane doctissimus fuit, plusque ingenii & judicii ad hanc rem attulit, quam ceteri Novatores omnes. Versio Latina est edita Lond. anno 1674. in 8. Ex mente quidem Cartesii etiam Ant. le Grand, *in Institutione sua Philosophica*, Logicam proposuit, sed sterilior est illa tractatio. Cartesius vero ipse, *in libro de Methodo* diffusior est, nec ita ad regulas se alligat, velut AUTOR ille *Artis cogitandi*. Est & quidam Joh. Schülerus, qui Cartesianæ Aristotelicæque Logices velut cinnum quendam fecit singulari in libro, qui reperitur inter ejus *Philosophicas Exercitationes*, Hagæ Com. anno 1663. in 4. editas, *libro* illarum 5.

4 Doctrinam de Methodo seorsim excoluere multi, quos commemoratos vide apud Isr. Spachium *in Nomenclatore Philosophico p. 247*. De Interpretatione pauca habemus & apud Vett. & Recc. tractata. Vid. id. Spachius *p. 232*. Eam doctrinam quam plenissime se daturum, promisit Herm. Conringius, sed hactenus nihil ejus comparuit. Doctrina de Inventione magni usus est, tum in Oratoriis, tum in ceteris disciplinis, ac revera latius patet Logices usus, quam quis credat. Nam inventio non solum se extendit ad terminos aliquos inveniendos, sed ad res, imo ipsas scientias inveniendas, ut pulchre ostendit Verulamius *in libro de augmentis scientiarum*, & in *præfatione*

mm) De Anonymi *L' Art de Penser* Judicium conferatur honorificum Vinc. Placcii in *Tr. de Scriptoribus Anonymis detectis*, *c. 14. p. 110.* ubi a nonnullis eam Domino de Trigny (*Grammaticæ Generalis & Rationabilis vero Autori*) sed incerta conjectura, vindicari testatur.

tione omnium Operum suorum. E recentioribus doctrinam hanc tractavit RUDOLPHUS AGRICOLA docte & diserte, sed heterodoxus est, & ab Aristotelis abit sententia. Cui jungendus est Gerh. Bucholdianus, *in libris 3. de amplificationibus & inventionibus*, Lugd. Gall. in 4to. apud Sebastianum Gryphium, an. 1534. impressis. Sunt certe, qui ex Rudolpho Agricola doctrinæ suæ fundamenta Pet. Ramum hausisse existimant. Pars Logices, de demonstratione agens, magni quoque est usus, de qua Barthol. Viottus edidit *5. libros*, ab Andr. Frölingio Helmstadii recensitos, cum præfatione Conringii. Scripsit & ERH. WEIGELIUS *Analysin Aristotelicam ex Euclide restitutam*, in qua Mathematica methodo doctrinam demonstrationis tradit, Jenæ 1658. in 4. Melch. Zeidlerus quoque in hoc argumento quædam scripsit. De Wichelmanno supra dixi. Commendari etiam debent OWENI GÜNTHERI *Methodorum Tractatus duo, continentes totius Artis Logicæ medullam, facultatem nempe omnium scientiarum ac demonstrationum principia inveniendi, dijudicandique.* Erat vero is Professor Academiæ Juliæ, liberque editus est Helmstadii anno 1586. in 8vo. Doctrina de Syllogismo seorsim a quibusdam est tradita; quo spectant Jacob. Honoldi *Consideratio Syllogistica*, & Georg. Stengelii *liber de Syllogismo bono & malo*. Vid. Spachius *in Nomenclatore p. 233.*

5 Spectant & huc Autores, qui de Sophismatibus in specie egerunt, quorum multa est seges, tam Vett. quam Recentt. Vid. Spach. *pag. 288.* Ramus hanc doctrinam plane eliminavit ex institutionibus suis Logicis, sed minus recte, cum non semper, ex generalibus figurarum modorumque regulis, de Sophismate judicium ferri possit. Probe est tenenda hæc doctrina inprimis disputantibus, præcipue cum hac maxime sibi placere soleant Eristici, qui invenisse se putant in his sæpe, non quod pueri in faba. Consilium itaque dederim, ut, qui paulo studiosius his in rebus versaturus est, Locos communes Sophismatum sibi conficiat, secundum regulas generales & speciales figurarum, & capita Elenchorum, sub quibus congerat, quicquid ubique invenerit Sophismatum argutiorum, sic ipse non imparatus erit, cum talia objicientur, ac alios exagitare poterit, qui istis deliciis delectantur. Præire poterit Mellinghausen in *Sylvula Sophisticationum*, & alii Scriptorculi, quos recensere non est operæ pretium.

6 Ad doctrinam Logicam spectant & Regulæ ac Axiomata, in quibus Dan. Stahlius omne punctum tulit: Jac. Honoldus idem quoque argumentum tractavit, verum Stahlius illo est ingeniosior, & accuratius in iis versatur. Honoldus tamen, uti simplicior, ita magis perspicuus. Solent & termini & distinctiones singularibus libris, quasi Lexicis, colligi, *formalitates* vocant Scholastici, e quibus unum, alterumque supra nominavimus. Nec desunt e Recentioribus, qui hoc in argumento operam aliquam posuerunt. Aliquot terminorum & distinctionum istiusmodi Collectores uno volumine congessit JOH. AD. SCHERZERUS. Quod quidem studium mihi plane displicet, cum malim, terminos ex ipsis fontibus, seu disciplinis, ubi nascuntur, hauriri, quam ordine tumultuario, vel etiam Alphabetico, extra eas, addisci. Displi-

plicent etiam, qui beneficio Mnemonices imaginariæ artem rationis tradunt. Qualis est Stanisl. Mingk a Weinsheim, cujus libellus Halæ Sax. A. 1659. in 12. prodiit, ac jam supra est memoratus. De Novatoribus supra dixi, inter quos præcipuus est Lullius, cujus exstat *Ars magna & parva*, quoddam e Logicis & Metaphysicis mistum chaos. De eo judicium supra tulimus.

Logicæ jungenda est Metaphysica, seu Prima Philosophia, quæ disciplinæ mutuas sibi operas tradunt, licet hæc vulgo princeps, illa famula omnium, habeatur. Conspirant tamen illæ inter se, nec recte intelligentur Logices principia, nisi Metaphysicam probe cognitam habueris. Quanquam negari nequit, veteres Philosophos pleraque Metaphysicæ capita ad τὰ Λογικὰ revocasse, nec ista quidem Methodo, ac apparatu, quo nunc solet fieri, illis tradita. Ad Metaphysicam enim Theologiam naturalem referebant, qua de causa nomen quoque illud invenit. Plato ad Dialecticam omnem revocavit Metaphysicam, qua etiam methodo conscripsit *Dialecticam Platonicam* Ludov. de Morenvillier de Orgeville, qui liber est editus Anno 1650. Maclovii, sub tit. *Examen Philosophiæ Platonicæ.* Aristotelis Interpp. & Commentatores Scholasticos supra laudavimus: Scriptores recentiores, qui Scholasticam Metaphysicam ab Aristotelis, ceterorumque Philosophorum, mente diversam, tradidere, magno sunt numero, de quorum aliquibus, jam supra egimus. THOMÆ CAMPANELLÆ vero mentionem illic omisimus, cujus exstat *Metaphysicorum* ingens in folio opus, Lugduni, si recte memini, in Gallia excusum. Mirus ille, sicut in omnibus, Novator est, & principia aliqua ponit, e quibus mira fluunt consectaria, ad paradoxas sententias formandas facile accommodanda. Habet sane mirificas opiniones circa doctrinam de origine mundi, ejus æternitate, distributione orbium cœlestium, eorum potentiis, de successione seculorum, de statu animarum, de eversionibus orbium, influxibus astrorum, quæ partim arguta sunt, partim periculosa, & vel hæresin aliquam sapiunt, vel magiam, vel denique stultitiam. Generales affectiones Entis ipsi sunt Potentia, Sapientia & Amor. Per hæc itaque principia ex quolibet per potentiam fit quidlibet, omnia suo modo sapiunt & sentiunt, & intellectu quodam corporeo, ut ita loquar, gaudent, omnia motu suo quodam insito feruntur ad sibi simile per amorem. E quibus sequitur *sensus* ille *rerum*, de quo integrum ipse librum conscripsit, omnis magiæ fundamentum. 7

Si verum fatendum est, quædam in illis studiis intemperantia fatigavit Academias; nam, omissis solidioribus studiis, & quæ a sensu magis dependent, multi ad notionalia illa dilabuntur, atque tricas e tricis nectunt inexhausto labore, quibus tantum abest, ut juventur cetera studia, ut perplexiora potius reddantur. De Ente, ejusque affectionibus, perplexæ multæ sunt quæstiunculæ, dediscendæ, si scires. Quæ omnia ad rem Philosophicam non multum adjumenti afferunt, nihil ad Mathesin, parum ad Physica, ad moralem vero disciplinam & Theologiam alicujus sunt usus, præsertim quoniam nunc hujus fundamenta doctrinis istis pene sunt superstructa. E nostris DAN. STAHLIUS & PET. MUSÆUS præ ceteris commendandi. Non desunt, qui 8

&

& hic viam Scholaſticis tritam relinquentes, ad Ariſtotelis methodum ſtrictiorem illam doctrinam revocant, quomodo Carteſius *Meditationes ſuas de prima philoſophia* ſcripſit, diſceptationibus inter viros claros reciprocis confirmatas. Fecit idem Honor. Fabri, qui veſtigiis Ariſtotelis preſſius inſiſtit, nec Phyſices doctrinam intelligi poſſe exiſtimat, ſine accurata Metaphyſices cognitione. Quare generales quosdam terminos Phyſicos, qui explicari in Phyſicis debebant, ad Metaphyſicam remiſit, deque iis quaſi in abſtracto egit, in Phyſicis vero illos materiæ & rebus ipſis applicuit, atque affectiones eas in corpore naturali prolixius demonſtravit. HENRIBUS MOORE *Enchiridion Methaphyſicæ* ſcripſit, Londini anno 1671. *in 4to* editum, & nunc cum ceteris ejus operibus recuſum, cujus unum hoc opus eſt, demonſtrare, ex rebus corporeis incorporearum exiſtentiam. In poſtrema editione additamenta quædam adjecit, quibus illuſtrat hypotheſes ſuas, easque adverſus nonnullorum objectiones defendit. Sed ille ab erroribus ſuis non eſt immunis, & cum principio ſuo hylarchico multas difficultates incurret, ipſi non præviſas. Fuit & nonnemo ex Gente Anglica, qui ſe vocat THOM. ANGLUM ex Albiis Eaſt-Saxonem, qui Phyſica & Metaphyſica principia ad demonſtrationes Mathematicas revocare voluit, in libro, cui titulus: *Euclides Metaphyſicus, ſive de principiis ſapientiæ;* edito A. 1658. Lond. *in 12mo.* Is quoque ſuas quasdam rationes ſequitur, & Metaphyſicam modo Mathematico, per propoſitiones ſuas & conſectaria, tractat, cum tamen natura rei hoc refugere videatur. Verum facile eſt materiam ab illis propoſitam, pro lubitu fingere, vel refingere. Gnoſtologias, Noologias, Hexologias, & neſcio quos aliorum Logicorum Logos, hic non attingemus, cum inepta ſit diſciplinarum aut partium ex iis inſigniorum, alibi tractatarum, inutilis repetitio. Quod ſi, pro diverſo conſiderandi modo, novas ſtatim cudere velimus diſciplinas, immanis profecto earum erit numerus. Si quis Platonicos Scriptores, Cabaliſtas, & ſimiles, velit (nam & illi quodammodo ad Metaphyſicam referri poſſunt,) multa in Joh. Pici Miranduli *Libris*, & *Cabaliſticis* inveniet, in unum corpus collectis, ſed illi homines mirabilia potius, quam vera, ſcribunt, ac ſibi potius, quam aliis ſapiunt, ſi tamen ſapere ſibi poſſunt, qui vix ipſi ænigmata ſua intelligunt. Legi etiam poteſt elegans Ludov. Vivis de *prima Philoſophia* libellus, ubi totam illam diſciplinam, ex mente veterum Philoſophorum, pertractat.

POLY-

POLYHISTORIS
TOMI TERTII,
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI
LIBER I. ETHICVS.
DE PHILOSOPHIÆ MORALIS SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Neglectus Philosophiæ Moralis. Fragmenta ejus apud Veteres. Barbarica ab Ad. Tribbechovio exhibita, Poëtica a Theod. Zwingero, Historica (Exempla colligens a Val. Max. & aliis.) Henr. Stephani Lib. de harum Differentia.* 2. *Bibliographi Morales. Henr. Iul. Scheurlius & Sam. Rachelius. Aristotelis inter Moralium Scriptores primatus. Eman. Thesauri, Lud. Septalii & M. Ant. Mureti in eum Commentaria.* 3. *Ethicæ Christianæ Scriptores, Joh. Cirellus, seu Crellius, Lamb. Danæus, M. F. Wendelinus, Henr. Morus.* 4. *Novatores Ethici, quoad Methodum, Adoardus Gualandus, Ren. Cartesius & Thom. Campanella. Corruptores hujus doctrinæ, & Atheismi Doctores, Thom. Hobbesius & Bened. Spinosa.* 5. *Ad Ethicam quoqne spectant Fabulæ Morales Poëtarum Veterum (a Verulamio explicatæ,) Dan. item Bartoli, Mercurii Britannici, Thom. Mori, Thom. Campanellæ, Verulamii, Iani Nicii Erythræi & Iac. Bidermanni, Apologi Morales Æsopi, Er. Mich. Læti, Howelli, & Vulpeculæ Saxonicæ Scriptoris, Fabulæ Romanenses, inprimis Euphyes, Satyræ, præsertim Horatianæ, & Elogiorum, Vitarum Characterumque, Scriptores.* 6. *Princeps Ethicorum Aristoteles. Interpretes ejus a Iac. Thomasio recensiti. Systematum, compendiorumque, Scriptores præcipui, ac de iis Iudicia.* 7. *Scriptores de Officiis, Cicero cum Commentatoribus in eum Moralibus, Ambrosius, Rob. Scharrockius, & Rob. Sandersonius.* 8. *Scriptores de officiis Principum, Amicorum, Conjugum, Aulicorum, specialibus.* 9. *De Virtutibus Homileticis, civitate, ac Ritibus Aulicis, quorum accurata observatio Politicis inculcatur, commendato simul I. C. Wagenseilii de iis Collegio.* 10. *Scriptores de Virtutibus & Vitiis, Principiis*

piis Actionum Humanarum & Summo Bono. 11. *De Argumentis Moralibus variis ac miscellis, inter quos Aug. Mascardus inprimis commendatur, una cum Ant. le Grand, Dn. de la Chambre & Scip. Claramontii Scriptis de Affectibus. Doctrinæ de Officiis, Librique Sam. Puffendorffii de illis imperfectio.* 12. *Casuum Conscientiæ Scriptores præcipui, Ioh. Azorius, Rob. Sandersonius, Detestatio doctrinæ de Æquivocationibus Iesuiticæ.* 13. *Necessitas Philosophiæ Moralis, cujus neglectus denuo deploratur.*

1 Doctrina de moribus negligentius est exculta, quam par est. Disputationum quidem multum est, sed vivæ validæque doctrinæ parum. Non erimus hic nimis operosi, cum jam tum supra Autores, qui ex Scholasticis huc pertinent, adduxerimus. Ideoque illos prætermittimus. Apud veteres, ante Platonem, non erant nisi tenuia quædam fragmenta sententiarum vel dogmatum, quæ adducunt, re ita ferente, Vitarum Scriptores. Philosophia moralis, ad placita diversarum gentium varia est, & fabulis interdum ac ineptiis multis referta. Operæ tamen pretium est illa colligere, ut fecit quadam ex parte Ad. Tribbechovius, cujus prodiit hoc in loco *Dissertatio de Philosophia morali inter Barbaros*, sed non absolvit hoc argumentum. *a*) Multa quoque Poëmatibus fuerunt comprehensa & Carminibus, quorum nonnulla *Stobæus in Eclogis* suis collegit. Fuit & hoc Theodori Zwingeri institutum, qui *Philosophiam Moralem Poëticam*, e Poëtarum Græcorum & Latinorum Scriptis congestam, edidit. Sunt quoque Historiæ ad ilustrandam illam scriptæ, ut *Exempla Virtutum & vitiorum* a Val. Maximo, & de Christianis *Valerius Maximus Christianus Balth. Exneri.* Suecorum Exempla collegit *Ioh. Schefferus* singulari libro. Quibus cum diversis modis virtutes doceantur, differentiam istius doctrinæ ostendere voluit Henricus Stephanus *libro de Aristotelicæ Ethices ab Historica & Poëtica differentia,* qui additur libro ejus, cujus titulus, *Principium Monitrix Musa*. Qua in Dissertatione multorum locorum Aristotelis fidelior interpretatio, & quorundam emendatio, ut titulus habet, promittitur, Basileæ 1590. in 8vo.

2 Multa hic dicere possemus de Platonis ac Aristotelis Scriptis, ad Philosophiam moralem pertinentibus, aliisque Veteribus, ut Seneca, Cicerone, Plutarcho, Boëthio, nisi isto nos labore sublevassent Viri Clarissimi, Henr. Julius Scheurlius, Moralium

a) Moliebatur Ad. Tribbechovius, Vir doctissimus, cum Ethica adhuc in Acad. Kiloniensi Professione fungeretur, Opus de Philosophia Gentium omnium, Barbararum pariter atque Cultiorum, nec Paganarum minus, quam Judaicæ ac Christianarum, Morali Historico-Dogmaticum. Sed prima tantum hujus A. 1666. (in 4to) prodiit Dissertatio *de Philosophia Morum inter Barbaros Orientales, Sabios sc. Chaldæos, Persas, Indos, Sinenses, Japonenses, Peguanos & Siamenses*, cui venustam Morhofius noster, in laudem Sapientiæ Barbaricæ, præfixit Elegiam, *in Autoschediasmatis Poëticis p. 15. 16. 17. & in Operibus Poëticis p. 636. 637. 638.* recusam. Reliquæ Partes Operis eximii an ab Autore, ad Ephoriam in Aula Saxo-Gothana Ecclesiasticam aliquot post annos avocato, absolutæ sint, dubito.

ralium quondam ac Civilium Professor Helmstadii, in *Bibliographia sua Morali*, ad modum *Bibliographiæ Politicæ* Naudeanæ conscripta, A. 1660. in 4to *b*) & Sam. Rachelius *in Introductione ad Philosophiam Moralem*. In his libris quoniam multa ejus argumenti tractantur, supervacaneus labor esset, illa repetere. Aristoteles in Ethicis τὸ Πάνυ est, cujus elegantem *commentariolum*, Italica lingua ab Emanuele Thesauro scriptum, non possum hic præterire. Editus est sub tit. *la Filosophia morale derivata del alto fonte del grande Aristotele.* Optima ejus editio prodiit Taurini 1671. & alia, sed mendosior, Venetiis 1674. utraque in 12mo. Libros Ethicos Aristotelis Paraphrasi illustrarunt non pauci, inter quos M. Ant. Muretus ceteris videtur præferendus. *Comm. Italici*, a Lud. Septalio in eos scripti, mentio occurrit apud Crassum *P. II. Elog. p. 284.*

3 Non desunt, qui ETHICES præcepta ad THEOLOGIÆ dogmata reformarunt. E Socinianis aliquis, qui se *Cirellum* vocat (sub quo Joh. Crellius per Anagr. latet,) *Ethicam Christianam* scripsit, alia methodo, quam vulgo fieri solet, institutam, sed in qua passim virus suum propinat. Præmittitur *Aristotelis Ethica ad sacrarum literarum normam emendata*, & alia Dissertatione præliminari *de Ethnicæ, Hebrææ ac Christianæ Virtutis comparatione* agitur. Liber in 4to editus est Selenoburgi, sumtibus Asteriorum, typis Venetis, quæ omnia ficta sunt. Videtur tamen in Belgio impressus, annus non additur. Similiter & Lamb. Danæus *Ethicam Christianam* scripsit; Marcus Frid. Wendelinus quoque *in Philosophia sua Morali*, e Theologia multa in Ethicam intulit. Henr. Morus, Anglus, inter alia Scripta Philosophica, *Enchiridion Ethicum* quoque publicavit, Londini in 8vo seorsim, cum ceteris Operibus Londini in fol. editum A. 1679. Et Vir quidem ille insigniter pius, ut vehementer laboravit in Atheismi fundamentis eradicandis, ita in Ethicis ad pietatem pleraque refert; Sententias habet in multis singulares. Editioni ultimæ in fol. adjecta sunt Scholia, quæ non reperiuntur in Editione illa *sub forma 8va.*

4 Sunt, quibus PECULIARIS quædam METHODUS in tradenda hac disciplina placet. Extat Adoardi Gualandi, Pisani, Episcopi Cæsenatis, liber, cui tit. *Moralis Philosophiæ, ac totius Facultatis Civilis, vera & absoluta Methodus*, Romæ editus A. 1604. in fol. Miscetur hic cum Morali Civilis doctrina, ac velut unum in conspectum producuntur. Nam ad Societatum species, ac jura in Rep. omnem Philosophiam hanc extendit. Cartesius quoque nova multa e Physicis principiis in Moralem doctrinam invexit, ut possunt sane multa, debentque ex illis fontibus in hanc doctrinam derivari. Non modicas etiam turbas excitavit Thomas Hobbes, *in libro de Cive*, & *Leviathane* suo, (quem monstri aliquid alere vel ipse Titulus arguit) cujus sunt multæ profanæ theses, quæ viam Atheismo pandunt, omnique nequitiæ in Republica.

b) Recusa est Henr. Julii Scheurlii *Bibliographia Moralis*, Helmstadii A. 1686. in 8vo. Sam. Rachelii *Introductio in universam Aristotelis Philosophiam Moralem* seorsim non prodiit, sed Editioni ejus *Ethicorum Aristotelis Nicomachicorum* Græco-Latinæ, Helmst. A. 1660. in 4to publicatæ, est præfixa.

De Libertate, & principiis actionum humanarum multa ejus ſunt Paradoxa, quæ tum a Setho Wardo, tum a Joh. Bramhall, peculiari Tractatu, Anglico ſermone ſcripto, cui tit.: *A defence of true liberty* (Londini 1655. in 8vo.) tum a Gisb. Cocquio, & aliis, refutantur. Herm. Conringius, magnus profecto rerum Civilium Cenſor, Dogmata ejus *Deliramenta* vocat. Thomas Campanella, *in Moralibus*, ſuo quoque ſenſu abundat, aliumque principiorum ordinem ſtruit, qui in Ethicis etiam morbos, febriumque omnium familiam, tractare non veretur, quem quidem inſignem ejus morbum ego exiſtimo. Prodiit Liber Francof. A. 1623. in 4to. Et hi quidem omnes extra Hobbeſium, novitatis quadam prurigine laborant. Qui vero Atheiſmo fundamentum ſubſternunt, in his quaſi principiis veneni ſemina abſcondunt, ut fecit ſceleſtiſſimus ille BENED. SPINOSA, qui ſingulari quadam methodi ratione, & quidem Mathematica, Ethicam propoſuit, &, cum ad evertendam divinam naturam omnia argumenta inſtrueret, a Deo tamen principium Ethices ſuæ ſumſit. Continetur autem illa *Ethica* ſimul etiam Phyſica, ſubdoleque Autor ille ſub hac perſona nequitiam ſuam abſcondit. Tollit ille e natura cauſas omnes finales, illasque nihil niſi humana eſſe figmenta aſſerit, quod unum eſt nefariorum ejus dogmatum, quo poſito multa ſequuntur abſurda. Operæ pretium eſſet, refutari hunc librum ordine illo, quo ipſe ſcripſit, ut refutari ſane poteſt facile, ſi duo vel tria ejus ſumma principia, quibus tanquam Orci galea ſe abſcondit, elidantur.

5 Sunt, qui *Poëtico modo*, per FICTIONES & FABULAS, Ethicam doctrinam tradiderunt. Fr. Baco Verulamius quam elegantiſſime & acutiſſime Veterum Poëtarum fabulas ad Moralem & Civilem doctrinam applicat *in libro de Sapientia Veterum.* Ita Daniel Bartoli, Italus, libro patria lingua ſcripto, & Romæ A. 1665. in 12mo edito, ſub Tit. *Geographiæ ad Senſum Moralem reductæ*, eleganter, ſub Regionum nominibus, & quadam quaſi peregrinatione, rem omnem moralem deſcribit. Eodem modo is, qui ſe *Mercurium Britann.* vocat, orbem quendam Vitiorum deſcripſit, ſub tit. *Mundus alter & Idem, ſive Terra Auſtralis ſemper incognita*, Ultrajecti 1643. in 12mo. Similis ſunt argumenti *Utopia* Thomæ Mori, Thom. Campanellæ *Civitas Solis*, Verulamii *Nova Atlantis*, quibus quaſi quædam Idea hominum, in Rep. viventium, ſecundum virtutem, depingitur. Ita Janus Nicius Erytræus, ſub *Eudemiæ* fabula, flagitioſos Aulæ Romanæ mores deſcribit. Bernardinus (Bidermannus) in *Utopia* ſua ſimile argumentum tractat, Coloniæ edita A. 1649. in 12mo. Multum quoque Æſopici & alii reconditi habent Apologi. Quo etiam ſpectant Eraſmi Michaëlii Lætii *Colloquia Moralia* carmine deſcripta, quibus Animalia & Arbores inter ſe de rebus moralibus ſermocinantes introducuntur, Baſileæ 1573. in 4to. Adde his Howelli, Angli, *Synodum Avium & Remp. Arborum*, Anglice pariter atque Gallice publicatas, in quibus miro lepore Seculi ſui Vitia, eorumque, qui in Rep. adminiſtranda, nequitias commiſere, mores deſcribit. Adde Fabulam *de Vulpecula* Saxonicam, ſub Apologis iſtis multum Moralis & Civilis rei complectentem. Nec obliviſci hic fas eſt Fabularum (de quarum Origine Pet. Dan. Huetii exſtat Diſſ. Fabulæ

bulæ Hispanicæ *Zayde*, Gallice Paris. A. 1671. in 8vo editæ, præmissa) Romanensium. E quibus præ ceteris commendanda Fabula *Euphyes*, e Lingua Anglica in Belgicam conversa. Possunt denique huc referri omnes illæ Satyræ, quibus publica vitia perstringuntur; & sunt, qui integros illarum libros scripsere, ut Petrus Firmianus *in Gyge Gallo*, & in *Seculi Genio*. Omnes autem superant Satyræ Horatianæ, in quibus tam præclara morum Philosophia recondita est, ut felicius ex illis, quam ex ipsis præceptis, disci possit. Feliciorem enim disciplinam habet Satyra & suaviorem: quod enim est χαρακτηριστικὸν in hominum animis & negotiis luculenter, & ad minutias usque, depingitur, quod non observant, nec observare possunt, qui præcepta scribunt.

Elogiorum denique Scriptores etiam hic omittendi non sunt, illorum præprimis, qui Vitas Philosophorum, aliorumque Virorum Illustrium, describunt. In Plutarcho infinita talium seges est; ne quid de ceteris dicam. *Characterum Scriptores*, ut inter Veteres Theophrastus, inter recentiores Lud. Molinæus, qui tamen illum plane non æquat, ad hanc classem etiam referendi.

6 Ut ad DOCTRINAM ETHICES, stricte ita dictam, revertamur, Aristoteles cum Interpretibus princeps habendus, de quibus videatur Jac. Thomasius in *Appendice Orationis*, quæ *Breviario* ejus *Ethico* affixa est. *Institutiones Ethicas*, omnium optimas, Conradus dedit Hornejus, quas cum Aristotelis Textu legendas & conferendas suaserim. Si quis Erotematica Methodo delectetur, non contemnendus est Theoph. Golius: *Breviaria* & *Tabulas* Balth. Cellarius & Jac. Thomasius dederunt. Henr. Kippingius, ut solet, diligens est in sententiis & quæstionibus coacervandis, remittendo semper ad Autores. Ejus *Institutiones Ethicæ*, ut vocat, Bremæ editæ sunt in 4to, ac poterit in illa quoque re prodesse Marc. Frid. Wendelini *Philosophia moralis*, A. 1647. Francofurti edita in 8vo. Joh. Christophori Becmanni *Lineæ Doctrinæ Moralis* multa habent non spernenda. Hamburgi illam doctrinam præ ceteris excolere laborat Vincentius Placcius, cujus exstat elegans liber *de fructu præcipuo doctrinæ moralis*, & alter, cujus tit. est: *Nosologia & Medicina moralis*, cujus laboris velut Sciagraphiam quandam tantum dedit. Johannes Franciscus Bonomi scripsit *Democritum, sive Risus morales*, & Lib. alterum, cui tit. *Heraclitus, seu fletus morales*, teste Crasso *in Elog. hominum Lit., Tom. 2. p. 315.* Sed illi ad Ethicam Satyricam & poëticam pertinent.

7 Ad generales libros morales pertinent illi, qui DE OFFICIIS scripserunt, ut inter Gentiles Cicero, inter Christianos Ambrosius. In illum Commentariorum magna sylva est, sed *moralis* in illum *Commentarius* exstat nostri Sam. Rachelii. Promiserant in ipsum suos quoque J. H. Bœclerus & Joh. Schefferus Commentarios, qui an unquam lucem adspecturi sunt, ambigo: Refertur tamen in Catalogo Scriptorum Schefferianorum, qui habetur in ejus *Suecia Literata, sive Commentario de Scriptoribus Suecicis*, post ejus mortem Holmiæ A. 1680. in 8vo edito, tanquam qui ultimam manum desideret. Est & Roberti Scharrockii liber *de Officiis secundum naturæ jus*,

in quo ea tractat, quæ ad Jurisprudentiam naturalem pertinent. Quanquam multa aliena & impertinentia admiſceat, cujus argumenti liber etiam eſt de *Obligatione & Conſcientia* Rob. Sanderſonii, Oxoniæ A. 1660. in 8vo editus. Magnificum Ciceroni Elogium ex merito ſuſpendit Hier. Cardanus *in lib. de Utilitate ex adverſis capienda p. 449.*

8 Specialiores hic ſunt libri, qui ARGUMENTA MORALIA SPECIALIA tractant, ut qui *de Officio Principis erga ſubditos, & vice verſa,* ſcripſerunt. *De officiis inter Potentiores & tenuiores amicos* extat elegans Diſſertatio Joh. Caſæ, quæ reperitur inter *Monumenta* ejus *Latina.* *De officio mariti & fœminæ* præclarus liber eſt Joh. Lud. Vivis. *De Officiis Conſiliarii, Senatoris, Aulici,* variorum extant Tractatus. Pertinet huc liber, cujus Tit. *Inſtitutio Viri privati, Politici & Aulici,* e linguis Hiſpanica, Gall. & Ital. in Latinam converſa, Francofurti 1647. in 8vo. Joach. Paſtorii *Inſtitutiones Aulicæ* e Gallico ſcripto totæ ſunt converſæ.

9 Ad hanc doctrinam referre poſſis, qui de VIRTUTIBUS tractant HOMILETICIS. Elegans exſtat Diſſertatio J. Henr. Bœcleri de hoc argumento, inter *Diſſertationes* ejus *Academicas, de elegantia moris civilis & aulici.* Joh. *it.* Caſæ *Galateus,* ſeu *de moribus liber,* & Steph. Guazzii, *de Civili converſatione:* *Aulicus Balthaſaris Caſtalionei* in Latinam linguam eſt converſus ab Hieron. Turlero, Witteb. 1569. in 8vo. Apud Gallos magna exſtat talium Scriptorum copia, quos recenſet Sorellus *in Bibliotheca Gallica,* ſub tit.: *Des Livres pour la conduite de la vie dans le monde.* Quod ad gentem Gallicam, ejusque mores, attinet, exſtat libellus Gallica lingua ſcriptus, ſub tit: *De la civilité, qui ſe pratique en France.* Viro Civili inprimis minutiæ illæ uſui eſſe poſſunt, ac conſtruendi ſunt talium rerum curioſo velut Loci Communes quidam, tum ſecundum gentes, tum ſecundum varietatem actionum, in Republica, in Comitiis, Legationibus, Inaugurationibus, aliisque ſolennitatibus feſtivis, Conviviis publicis, & privatis audientiis. Ac memini, tales libros collectaneos Viris in Republ. verſantibus concinnatos, ſummaque diligentia, velut Arcanum aliquod, cuſtoditos. Plus enim ſæpe in his ineptiis latet, & in illo aulico, ut ita loquar, Pedantiſmo, quam in ſeria & profunda rerum Civilium intelligentia. Tale aliquod *Collegium Rituum ac Civilitatis apud varias gentes* J. Chriſtoph. Wagenſeilius, Profeſſor Jurispubl. Altorfinus, Vir eleganter doctus, habuit.

10 Ad Generales Ethicos Scriptores pertinent & illi, qui de VIRTUTIBUS & VITIIS ſcripſerunt. Tali titulo liber adſcriptus eſt Ariſtoteli. Inter Recentiores eſt Caroli Paſchalii *liber de Virtutibus & Vitiis,* Genevæ 1620. in 8vo. Exſtat & Joach. Paſtorii *liber de Characteribus Virtutum & Vitiorum,* eleganter ſcriptus. *De principio Actionum humanarum* peculiares Diſſertationes Sam. Rachelius ſcripſit, Helmſtadii editas, atque ex eo doctrinæ fonte in Theologiam & Jurisprudentiam multi ducuntur rivuli. Quoad Theologiam huc ſpectat Eilh. Lubini *Phoſphorus de prima cauſa & Natura mali.* Nec contemnendus eſt J. Joach. Beccheri Tr. German. von den eigentlichen Urſachen des Glücks und Unglücks. Pertinent huc, qui de *ſummo Bono* ſeor-

seorsim scripserunt, uti Bernhardus a Mallincrot, qui peculiari Dissertatione sententias Veterum congessit, additas *Paralipomenis Historiæ Græcæ.* Lev. Nicol. Moltkenii *Consolatio Socratis* varia habet ejus argumenti.

Hieronymus Cardanus, *in libro de Utilitate ex adversis capienda,* & aliis quibusdam, moralia argumenta diligentissime illustravit. Conscripsit & Franciscus Petrarcha similis argumenti libellos. *De Nobilitate* Simon Simonius librum scripsit; *De abusu mendacii* Albericus Gentilis elegantem Dissertationem, iis oppositam, qui omne mendacium, quod vulgo jocosum & officiosum dicitur, illicitum atque adeo peccatum putant. De *Affectibus & perturbationibus animi* Augustinus Mascardus Dissertationes dedit, quæ sub *Prolusionum Ethicarum* titulo prodierunt Parisiis An. 1639. in 4to, item sub alio *Dissertationum Romanarum* titulo, ibid. 1639. in 4to. quarumque Pars IIda MSta restat, teste Crasso *P. I. Elog. p. 257.* Hujus viri in Morali Philosophia excolenda singulare fuit studium. Nam exstant etiam Italica lingua scriptæ commentationes ejus *super Tabulam Cebetis,* quæ nunc in Germanicam sunt conversæ. Scripsit & Antonius le Grand, cum nondum esset Cartesianæ Philosophiæ addictus, librum Gallica lingua, cui titulus: *L'homme sans passions, Homo sine affectibus,* Hagæ Comitis 1662. in 12mo. quo Stoicorum doctrinam propugnavit; sed postea, cum Cartesii sententias sequeretur, Stoicismum hunc abdicavit, quem Lipsius quo-*in libro suo de Constantia* assertum ivit, uti & in Physiologia sua *Stoica, Censuram animi ingrati* Carolus Paschalius scripsit. Exstat etiam elegans J. Henr. Bœcleri Dissertatio, *de Actione legibus prodita, aut non prodita, adversus ingratos.* Multa sunt talia Scripta specialia Joh. Jov. Pontani, Cardani, Petrarchæ, aliorumque lingua Latina scripta, longe plura Gallica, Italica, & Hispanica, quæ omnia recitare Voluminis integri res esset. Commodo tamen illa maxime, vehementer ad morale studium profutura. Si quis enim diligentius illa legerit, rationemque omnium accuratam inierit, multa ex illis hauriret, ad universalem aliquam moralem notitiam parandam, & illam de officiis doctrinam diligentius excolendam, quæ mereretur sub disciplinæ alicujus forma proponi, & quidem ordinatius, quam hactenus factum. Qui enim scripserunt hactenus de hoc argumento, imperfecte tantum, & per partes id tractarunt. Nuper *Samuel Puffendorfius* hanc doctrinam singulari libro proposuit, ante aliquot annos edito. Verum ille ad actiones in Republ. justas doctrinam tantum suam restringit; qui vero de officiis in universum vellet agere, non has tantum officii partes, sed omnes, quarum in societate usus est, pertractare deberet, non ejus tantum, quod ex virtute descendit, sed & ejus, quod ex decoro. Inter Auctores de affectibus omisi Dominum de la Chambre, Medicum Regium, qui Gallica lingua elegantem librum scripsit, cui titulus: *Les characteres des Passions,* Amstelod. 1658. in 12mo. Facunde admodum & prolixe hic agit de affectibus, e Physices quoque fontibus Characteres eorum clare delineat, poteritque liber ille tribus disciplinis inservire, Physicæ, Ethicæ & Rhetoricæ. Mentio etiam hic facienda est Scipionis Claramontii, cujus exstat aureus plane liber *de Conjectandis latentibus Animi Affectibus,* olim in Italia impressus, nunc Helmstadii, cura Conringii, recusus, cum hujus luculenta in illum Auctorem præfatione. Sed is non tam ad Ethicos, quam

quam ad Physiognomos, pertinet, ad conversationem tamen civilem est accommodatissimus.

12 Pertinent & huc, qui Casus Conscientiæ scripserunt, quorum multi sunt; & quidem e Scholasticis supra nominavimus nonnullos, qui in his negotiis scrupulosi admodum sunt inspectores. Operæ pretium esset hujus rei aliquam scribi regulam. Nam Casuum est infinitas, & tamen methodica illorum Disquisitio instituenda. Facem hic præferet is, quem supra commendavi, Joh. Azorius, ac prodesse quadantenus liber Rob. Sandersonii *de Obligatione ex Conscientia,* supra nobis laudatus, potest. Pene omiseram Æquivocationis doctrinam, quæ moralem Philosophiam nuper ad modum pestis infestare cœpit, tot ante seculis incognita, & tam præclaris philosophis non perspecta. Istam scil e divino illo ingenio suo, excuderunt nobis Jesuitæ, verum nequitiæ ludum, imo integris Commentariis & libris propugnarunt. Operæ pretium fecit Clar. noster, Sam. Rachelius, qui illorum Auctorum aliquos collegit uno libro, ac refutavit, Helmstadii in 4to edito. (c)

13 Spectaret & huc Jurisprudentiæ Universalis Disciplina, morali Philosophiæ subordinata, de qua, cum agere plenius constituerimus, ubi ad Scriptores Juris perveniemus, hic illos omittimus, & Philosophiæ moralis Scriptoribus finem imponimus. Cujus studium non possumus, quin serio commendemus. Jejuna est hujus studii in plerisque Academiis tractatio, plurimis circa notionalem Philosophiam consenescentibus, cum hæc tamen faciat ad viros bonos formandos. Scilicet sunt, quæ inflant, scientiæ, ut quæ circa notiones intemperantius versantur, quædam pectus etiam saturant, ut rerum naturalium cognitio; ut boni vere simus, uni huic disciplinæ, & post illam Theologiæ, debemus. Conqueritur de hoc defectu non immerito J. Henr. Bœclerus in eleganti *Dissertatiuncula de fatis literariis nostri temporis,* & meliora tempora exoptat. Nos jam ad Politicos properamus.

c) Doctrinam Jesuitarum de Æquivocatione Sam. Rachelius peculiari Scripto non impugnavit, sed *Probabilitatis, quam Jesuitæ, novique Casuitæ, præcipuum Theologiæ suæ Moralis fundamentum, constituerunt, Examen,* Ludov. Montaltii (sive Blasii Paschalis, sub larva hac absconditi) *Literis de Morali & Politica Jesuitarum Disciplina Provincialibus,* per Wilh. Wendrockium Latine versis, *Notisque Theologicis* illustratis, a se autem Helmstadii A. 1664. in 4to denuo editis, subjunxit. Video tamen Herm. Conringium, in Epistola, Syllogæ huic præfixa, Rachelium serio esse hortatum, ut *Jesuitarum* etiam *Æquivocationes, Restrictiones Mentales, ceteraque monstrosa doctrinæ Moralis capita, Stylo suo pariter confoderet, Herculis* Ἀλεξικάκȣ *nomen & laudes, eo facto, a grata posteritate meriturus.* Sed monito isti Rachelius, aliis haud dubie Occupationibus deinceps impeditus, haud obtemperavit.

FINIS LIBRI PRIMI.

POLY-

POLYHISTORIS
TOMI TERTII
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI,
LIBER II. POLITICVS.
DE PRUDENTIAE CIVILIS SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Nomenclatores horum & Critici, Gabr. Naudæus, Christoph. Colerus, Herm. Conringius.* 2. *Systemata Politica omnia imperfecta. Platonis Politica* ἀμέθοδος, *Aristotelica* ἐυμέθοδος. *Generalia Politices Præcognita a Joh. Caselio, Casp. Scioppio, Herm. Conringio, Scriptis tradita peculiaribus. Optimi Politicorum Aristotelis Commentatores Mich. Piccartus, Hub. Giphanius & Dan. Heinsius.* 3. *Iudicia de Institutionibus & Compendiis Politicis Henr. Kippingii, Henn. Arnisæi, M. Z. Boxhornii, Georg. Schœnborneri, M. F. Wendelini, Ioach. Stephani, Er. Puteani, Franc. Burgersdicii, & Georg. Hornii Notis in hujus Ideam.* 4. *Censuræ de Novatoribus Politicis Anti-Aristotelicis, Ioh. Bodino ac Pet. Greg. Tholasano, Pseudo-Politicis item modernis, Nicol. Machiavello (per Casp. Scioppium defenso,) Thoma Hobbesio, & Politici Scelerati Autore. Technæ Pseudo-Politicorum, ab Aristotele jam & Hier. Cardano (in Arcanis Prud. Civ.) observatæ.* 5. *Scriptores de Republica Dogmatici, quos inter Andr. Fricius commendatur. Cyr. Strozzæ Supplem. Politicorum Aristotelis.* 6. *Necessarii Politico sunt Historici, sed prudentia Civili conspicui, quales sunt Polybius, Iac. Aug. Thuanus, & Victorius Siri, Rerump. item Descriptores Generales, e quibus Aristoteles, aliique Veteres, periere. Iudicia de hujus Argumenti Laboribus affectis atque ineditis Herm. Conringii, I. H. Bœcleri I. Andr. Bosii & Bern. Varenii, nec non de editis Lucæ de Linda, Georg. Hornii & Christ. Funccii.* 7. *Specialium Rerump. Descriptores. In Suecia, alibique, Scripta hujusmodi de Patriæ Rebus vetita. Legatorum de Rebusp. Relationes, a Phil. Honorio, Casp. Ensio & Nicol. Bello (Plagiario,) publicatæ.* 8. *Vitarum Scriptores & Epistolographi Politici, quales sunt Hugo Grotius, Foxius & Arn. Ossatus.* 9. *Memoriarum de rebus propriis, aut aliorum Virorum Illustrium, & Actorum Publicorum Collectores.* 10. *Scriptores de Rebus Politicis Satyrici, & Libelli Famosi. Pasquillorum Romanorum Tomi. Ioh. Barclaji Euphormio. Scriptores de eo, quod Princi-*

pum & Rerump. interest. Censuræ de Anonymi Europe Vivante, & Ducis Rohanæi Trutina Statuum Europæ. 11. *Itineraria Politica. Judicium de Phil. Andr. Oldenburgeri Itinerario Germanico.* 12. *Ex Observationum in Autt. Antiquos Politicarum Scriptoribus commendantur Chr. Forstnerus, J. H. Bœclerus & Traj. Boccalinus in Tacitum, Nic. Machiavellus, I. Schefferus, Casp. Facius & I. Gruterus in Livium, Bœclerus & Iac. Zevecotius in Suetonium, Zevecotius & Chr. Ad. Rupertus in Florum, Rupertus in Sallustium & Vellejum. Consilium de Locis Communibus ex iis concinnandis.* 13. *Dissertationes Politicæ I. H. Bœcleri, Disquisitt. M. Z. Boxhornii, Orationes Demosthenis, Isocratis, Ciceronis, & Thomæ Lansii, Censuræ de Lansii Consultatione, & Georg. Hornii Dissertationibus.* 14. *Iudicia de Georg. Richteri Aphorismis, Ioh. Chokieri Thesauro Politico, & Politicis Iusti Lipsii, quæ Mart. Berneggerus, I. H. Bœclerus, Herc. Catus & I. Lud. Praschius, illustrarunt. Aphorismi Variorum ex Tacito & Floro. Mich. Fetteri Succus Curtianus exsuccus. Iusti Lipsii Monita Politica, Ioh. Boteri Scripta hujus generis varia,* 15. *Scriptores de Ratione Status (Lud. Septalius, &c.) de Arcanis Dominationis (Arn. Clapmarius, Cyr. Lentulus, hisque præferendi Gabr. Naudæus & Hier. Cardanus,) ac de Institutione Principis (quos inter Suecus Anonymus, a Ioh. Scheffero editus, commendatur.)* 16. *Scriptores Nomotheticæ, sive Doctrinæ de Legibus Gentium, vulgo neglectæ, it. de Moribus gentium, quo spectat Ioh. Barclaji Icon Animorum.* 17. *Scriptores de Ministris Principum (Silhonius, V. L. a Seckendorf, &c.) de Migrationibus Gentium & Rerump. Excidiis (Ioh. Bisselius, Mart. Schookius & Wolfg. Lazius, Historici potius quam Politici, Dn. item de la Cour, & Ioh. Schildius,) de Periodis Rerump. (Ioh. Loccenius,) & de Seditionibus (Mart. Schookius, aliique.)* 18. *Non negligenda Politica Sacra, Pontificum inprimis. Cognoscendæ huic inserviunt Lud. Maimburgii Historia Lutheranismi, Basil. Hyperetæ Libellus de Aulæ Romanæ Artibus, & Pauli Sarpii Historia Concilii Tridentini.* 19. *Politicæ Biblicæ Scriptores, Hispanus nonnemo, Theod. Reinkingius, & Eggefeldius Iesuita, Amandi Veri larva indutus.* 20. *Dissertt. Politicæ Miscellæ Georg. Obrechti, Ioh. Henr. Bœcleri, Iac. Thomasii, M. Berneggeri & Sam. Puffendorfii, Conclavia Pontificum, Scripta it. alia Ioh. Calderini, R. H. Schelii, Ioh. Gen. Sepulvedæ & Alb. Gentilis, commendantur,* 21. *Politica quædam in omnibus occurrunt Scriptoribus, etiam in Poëtis Heroicis ac Comicis, Virgilio præsertim & Terentio (quem Hugo Grotius magni æstimavit,) ac ipsis quoque Fabulis.*

1 POLITICA Architectonica vocatur scientia ab Aristotele, quoniam Reipublicæ regendæ præcepta præscribit. SCRIPTORES ejus recenseri speciatim omnes non possunt, nec opus est, cum jam tum opera illa sublevarint nos Viri doctissimi. *a)* Exstat Gabrielis Naudæi *Bibliographia Politica*, præclarus liber,

a) Gabr. Naudæi *Bibliographia Politica*, Jac. Gaffarello, Th. & J. Can. Doctori, Priori ad D. Ægid. Parisino, & Protonot. Apostolico, inscripta, seorsim initio prodiit Venet. An. 1633.

ber, quem in Germania recudi fecit Aug. Buchnerus; ac habetur quoque inter Auctores illos, qui Methodos variarum disciplinarum proposuerunt, ac in Belgio junctim prodierunt. Plus justo diligentior videtur Conringio, eaque notasse, quæ præteriri silentio commode poterant. Est & Christoph. Coleri *Epistola de studio Politico*, ejusdem argumenti, quam Dissertationi Naudæanæ addidit Buchnerus, quæ tamen & inter Auctores *de studiis instituendis* reperitur. Additur Hug. Grotii Consilium aliquod, in Epistola ad Legatum Regis Galliæ, Benj. Auberium Maurerium, perscriptum, quod pauca tantum ad Politicam spectantia, quanquam utilia, attingit. Post illos diligentissime hoc argumentum tractavit Hermannus Conringius, *in libro de Civili prudentia*, edito Helmst. 1662. in 4to, c. 14. quo recenset Scripta, ad parandam prudentiam Civilem maxime necessaria, supplens, quæ a Naudæo omissa, addens, quæ doctrinæ civili sunt affinia, ut vix aliquid superesse videatur, nisi Scripta quædam specialia, & quæ post editum hunc librum demum prodierunt, argumenti Politici.

2 Auctores, qui prudentiam Civilem METHODO DOGMATICA sunt complexi, pauci sunt, qui laudari mereantur, imo pene nulli. Perfectas enim Politicas Institutiones hactenus non habemus, quæque titulum illum tueri possint. Hugo Grotius, de optimo Politices Auctore rogatus, consilium dedit, ut quis Volumen chartæ puræ sibi conficeret, & visa auditaque in illo notaret. Sed illa de specialibus dicta sunt. Oportet vero omnino generalia tenere præcepta. Inter Veteres, ante Platonem, non nisi fragmenta habemus. Plato Socraticam Politicam *libris de Republica*, aliisque *Dialogis*, complexus est, sed methodo abstrusiore. Aristoteles tandem omnium optime principia Politica digessit, atque ad Respublicas in Idea consideratas, sed quales dari possunt, applicavit, cujus utinam specialia haberemus Scripta *de Rebuspublicis*, magnus utique superesset Veterum Rerumpubl. tum qua Historiam, tum qua Civilem prudentiam, thesaurus. Generalia istius doctrinæ tractarunt Joh. Caselius in *Propolitico*, Casp. Scioppius in *παιδείᾳ Politices* (quem optimum ejus & sanissimum librum nominat Naudæus,) Herm. Conringius in libro *de Civili prudentia & Propoliticis suis*, qui parum inter se discrepant, ac eadem ferme repetunt. Videtur pene Caselii vestigia in illis legere, quod & Capitum lemmata ostendunt. Jungi his debet Caselii πολιτευόμενος, quo in libro disserit, quemadmodum primarius aliquis

(Qqq) 2 ado-

in 12mo. Recusa deinde est, cum aliis similis argumenti Opusculis, Witteb. 1640. in 16to (curante Aug. Buchnero,) Lugd. Bat. 1642. in 32mo. Et Amstelod. (inter Scriptores *de Studiis instituendis*) A. 1645. in 12mo. Quatuor hisce Editionibus, una cum Versione Gallica Challinii, Advocati Regii Carnutensis, Parisiis A. 1642. in 8vo excusa, a Phil. Labbeo *in Biblioth. Bibliothecarum p. m. 99. 100.* jam memoratis, addenda est Novissima Francofurtensis Anno 1673. in 12mo. ab Herm. Conringio curata, quæ simul etiam Hug. Grotii, Ignat. Hannielis, Joh. Henr. Alstedii, Ægidii a Lancken & Christoph. Coleri, *de Studio Politico* Consilia & Epistolas, Casparisque Scioppii *Pædiam Politices*, Conringii illustratam *Animadversionibus*, eodem fasce complectitur.

adoleſcens mature & recte educetur ad Rempublicam, Francof. 1631. in 8. De Interpretibus & Verſionibus *Politicorum* Ariſtotelis Conringius agit peculiari libro *Introductione in Politica* Ariſtotelis. Inter Interpretes & Commentatores Recentiores Michaël Piccartus optimus habetur; Hubertus Giphanius verborum ſenſus accuratius inveſtigat. Paraphraſis Heinſiana ad intelligentiam textus præ ceteris commendari debet.

3 INSTITUTIONES POLITICAS, ut dixi, perfectas hactenus non habemus. Prodiit quidem eo titulo liber HENRICI KIPPINGII, Bremæ A. 1667. in 4to. ſed non implet hujus tituli menſuram. Neque enim omnia Politices capita juſto & ſcientifico ordine tractavit. Multa immiſcentur a ſcopo aliena, digreſſionesque prolixiores, non tamen inutiles, ad Phyſicam doctrinam. Solus Henn. Arniſæus, ſi a Jurisconſultorum controverſiis ſibi temperaſſet, aliquod operæ pretium feciſſet. Habemus interim Compendia non omnino ſpernenda, imo ipſis Inſtitutionibus, quales hactenus exſtant, meliora. Tale eſt Marci Zuerii Boxhornii, cui jungat aliquis Balth. Cellarium licet. Georg. Schönbornerus, ejusque Epitomator, Marcus Frid. Wendelinus, mirificum aliquod Chaos conſtituunt miſtæ cum Jurisprudentia Politices. Joachimi Stephani *Demonſtratio Politicorum* Roſtochii excuſa in 8. A. 1576. & deinde Gryphiswaldiæ A. 1599. recuſa, non omnino contemnenda eſt, ſed Juridica itidem multa immiſcet. Scripſit & *Compendiolum* aliquod Erycius Puteanus ex Ariſtotele, ſed breve admodum, & more iſto Laconico excerptum, ac præterea imperfectum. Prodiit illud ſub Titulo *Linearum Doctrinæ Civilis*, & tres tantum Ariſtotelis Libros abſolvit. Eſt & Franconis Burgersdicii *Idea Politica*, cum *Notis* Georgii Hornii, Lugd. Bat. A. 1668. in 12. edita, ſed Hornii *Notæ* extemporales, ut omnia illius Viri, ac exiguo conſcriptæ judicio, de quibus tamen Horatianum illud uſurpes: *Cum flueret lutulentus, erat, quod tollere velles.* In Burgersdicio denique mediocria omnia, nec illa, quæ eſſe debebat, accuratio.

4 Qui heterodoxa, & ab Ariſtotele DIVERSA METHODO, Politicam doctrinam tractarunt, vel ratione ordinis tantum, vel ratione principiorum, differunt. J. Bodinus, quem Naudæus ubique magnum & acutum Politicum crepat, totus diverſus eſt ab Ariſtotele, de induſtria ſæpe in plano quærens lapides, in quos impingat, & in ſcirpo nodos. Magnifice etiam ipſe de ſe ſentit, & præ ſe Ariſtotelem contemnit, in quo tamen, & illum, & alios, vehementer falli certum eſt. Plus ſæpe in una linea Ariſtotelis prudentiæ politicæ reconditur, quam in integris aliorum diſſertationibus. Quin ipſi, qui nunc ſceleratæ Politices Architecti ſunt, legere illa omnia apud Ariſtotelem poſſunt, qui artes, tam tyrannicas, quam oligarchicas, non diſſimulavit, quibus omnis ille nequitiæ ludus ſuperſtruitur. Falluntur itaque, qui Nicol. Machiavellum ex ſuo ingenio tam bellam doctrinam depromſiſſe autumant, quam de Principe proponit, in quem tot exſtant Declamationes doctorum, indoctorum, ſed tamen defendit peculiari Apologia, qua erat pietate & probitate ſcil. inſignis, Caſpar Scioppius. Defendit & aliqua ex parte Herm. Conringius *in Præf. & Notis ad Machiavelli Principem*

pem ſcriptis, quæ Editio optima eſt, prodiitque Helmſtadii anno 1660. in 4to. Petrus Gregorius Tholoſanus alia quoque ab Ariſtotele incedit via, prolixior in rebus non neceſſariis, unde in vaſtum opus liber ejus *de Republ.* excrevit, editus Francof. 1609. in 4to. Thom. Hobbeſius in libris *de Cive*, a ſe ſcriptis, inepte gloriatur, neminem ante ſe quidquam Politicæ rei demonſtraſſe, quæ hominis ſuperbia ab ipſorum dogmatum ſtultitia non eſt aliena. Neminem enim ita deliraſſe puto ante illum. Quanquam non pauci ſunt, qui cum iſto flagitioſe ſapere malunt, quam cum aliis recte ſentire. Præcipuum & palmarium ejus dogma eſt: *Natura inter homines, non ſocietatem, ſed diſcordiam, eſſe inſtitutam, vel*, ut ille loquitur, *omnium eſſe in omnes bellum;* ex qua Camarina quam fœtidi fluant rivuli, facile ſubolfaciet, qui non eſt naris obeſæ. Prodierunt quædam Axiomata Politica (revera Scopæ tantum diſſolutæ, & promiſcuæ quædam Obſervationes) ſub tit. *Politici ſcelerati*, quæ Chriſtoph. Pellerus refutare voluit, ſatis ipſa turpitudine ſua infamia. Prodierunt eadem ſingulari libro, ſub tit. *Homo Politicus*, auctiora, a quodam Pacifico a Lapide conſcripta. Sed non ſunt tam rara ejus libri præcepta. Longe enim plura jam tum ab aliis obſervata videas, præſertim ab Hier. Cardano *in Arcanis prudentiæ Civilis*, libro profecto aureo Helmſtadii recuſo, in quo multæ occurrunt technæ & fraudes, ab ipſo notatæ, quas ſcire etiam homini probo interdum expedit, ne technis talibus decipiatur.

5 Multi ſunt alii Auctores, qui de REPUBLICA IN UNIVERSUM ſcripſerunt, ſcil. de ea, vel inſtituenda, vel emendanda, e quibus præ ceteris commendo librum inſignem Andr. Fricii *de Republ. emendanda*, editum in fol. Baſileæ A. 1559. Quo in libro ad Statum Eccleſiaſticum ſe quoque demittit Autor, pluribusque de ejus emendatione agit. Scripſit Cyriacus Strozza *de Republ. librum* Græce & Latine, quaſi in ſupplementum Ariſtotelis, qui prodiit etiam una cum Ariſtotelis Operibus, Pariſiis editis. In *Bodinum*, quod ſupra omiſi, *Animadverſiones* a nonnullis ſcriptæ ſunt. Ferrierus Gallica lingua tales ſcripſit, Pariſiis A. 1580. editas, Apologiam vero, pro Bodino Renatus Herpinus, itidem Gallicam, quæ & converſa eſt in linguam Latinam. Celebratur & Italicus *Aldi Manutii* liber *de excellentia Rerumpublicarum.* Joh. Ferrarius Montanus *de Republ. bene inſtituenda* librum in folio, Baſileæ A. 1556. publicavit.

6 Pertinent ad Auctores Politicos etiam HISTORICI; illi enim manus inter ſe jungunt, eſtque Hiſtoria quaſi altera Politices manus. Vid. Juſti Lipſii *Ep. 61. Centur. Miſcell.* de Hiſtoricis legendis & excerpendis. Non ſpectant huc Hiſtorici illi Compendiarii, qui Hiſtoriam Imperiorum & Monarchiarum ſcripſerunt, pauca enim ex adeo rudi labore depromi poſſunt. Nam ad Politica ſola, & ad rerum cauſas & eventus, hic reſpiciendum eſt. Hiſtoria talis Univerſalis haberi non poteſt, ſed haberi tantum poteſt illa certorum temporum, quales ſunt *Jac. Aug. Thuani*, (ab Anno 1546. ad 1607. e qua expuncta ſeorſim poſtea prodierunt) & *Victorii Siri* (ab Anno 1635. ad 1647. Italice, ſub *Mercurii* titulo, pari induſtria pertexta,) certarumque Rerumpublicarum. Quale Opus ſcripſit Ariſtoteles, & ante Ariſtotelem alii Græci Au-

ctores, quorum quædam supersunt hodie fragmenta, sed exigua. *Polybius* Historiam Universalem in animo habebat, sed exiguam ejus partem tentavit. Videantur Bœclerus *in Dissert. de utilitate ex Historia universali capienda*, & Is. Casaubonus *in Comment.* super auream illam Polybii *præfationem* aureo, seorsim edito. Respublicas in universum describendas nostro tempore sibi sumserunt aliqui; sed omnis imperfecta opera est. De scriptoribus illarum veteribus & novis vide J. Andr. Bosium in *Introductione in notitiam Rerumpubl. c. 4. period. 5. 6. 7. 8. 9.* Decurrit nunc illud stadium HERMANNUS CONRINGIUS, qui privatis lectionibus, sed tamen extemporalibus, plerasque omnes Respublicas enarravit. *b*) Publicavit illos Commentarios, hactenus Manuscriptos, *Phil. Andr. Oldenburgerus*, invito & reclamante Conringio. Incidit vero in Exemplar, ipso Conringio teste, vitiosum, & nulla cum cura exceptum. Ipse Manuscriptum exemplar habeo, illo longe plenius. Addidit Oldenburgerus quædam pro more suo, ex Hornio aliisque excerpta. Sed, cum alia haberi editio non possit, præstat tamen aliquam habere, quam nullam. Incepit quidem ipse Conringius hunc laborem (jam enim aliquot folia excusa sunt,) sed non credo, illum tam prolixum Opus absoluturum, aut tantum illi otii esse, ut apponat manum ultimam. Crescit enim cum tempore talis labor, & librorum Exoticorum, Linguis Gallica, Italica, aliisque editorum, quorum tamen usus hic necessarius est, rarior videtur fuisse apud Conringium lectio. Et nunc, post illud Opus, multi novi prodierunt hujus argumenti libri. Audio & *Joh. Henr. Bœclerum* privatis lectionibus quædam fuisse de hoc argumento commentatum, quæ lucem forte nunquam adspicient. Suscepit & *Joh. Andr. Bosius*, Prof. Jenensis, laborem similem, sub Titulo *Notitiæ Orbis*, sed telam suam non pertexuit. Habuit & tale aliquid in animo Bernh. Varenius *in Geographia Speciali*, in *Præf. Generalis* promissa, & fortassis quam accuratissime rem istam pertractasset. Sed mors improvisa conatum illum intervertit. Et poterunt illi principes in his studiis Viri, præ ceteris, diligentius in hoc labore desudare; sed facile animadverterunt etiam illi, quam non sit unus homo par isti labori, propemodum infinito, totiesque repullulanti, & in orbem redeunti. Huc quoque spectant Archontologia Cosmica, Joh. Boteri Imperiorum mundi Catalogus & Descriptio (Col. 1613. in 8vo.) ac Lucæ de Linda *Descriptio Orbis*, quam Juvenile esse Opus facile apparet, licet non inutile. Scripsit & GEORG. HORNIUS Opuscula quædam *Orbis Politici & Imperantis*, non quidem contemnenda: sunt enim memoriales libelli,

b) Quid *in Thesauro Rerumpublicarum totius Orbis Quadripartito*, Textum sui de iis Collegii, Notis Excerptisque Politicis illustratum, exhibente, ac per Phil. Andr. Oldenburgerum Genevæ A. 1675. in fol. publicato, desideret, quasque ob causas suis illum fœtibus accensere non possit, ipse Conringius, *in Admonitione* peculiari, Helmstadii eod. A. 1675. in 4to edita, fusius exposuit. Sicut Georg. Hornii *Orbem Politicum* Otto Menckenius illustravit ac repurgavit, ita *Orbi Imperanti* eandem impendit operam Menckenii Collega, Joach. Fellerus, Poës. Profess. Lipsiensis, cum cujus ille *Animadversionibus* novissime Lipsiæ A. 1693. in 12mo. est recusus.

libelli, nec male ordinati. Non respondent tamen titulo, cum multa, imo potissima, sint omissa, nec pauci illic occurrant errores. A sphalmatibus ergo debent repurgari, ut repurgavit *Orbem* ejus *Politicum* Otto Menckenius, Professor Lipsiensis, Vir doctus, & rerum istarum peritus. Christ. Funccius *Breviarium* ex omnibus contraxit, cui ea debetur laus, quæ omnibus Epitomatoribus.

7 Inter Speciales RERUMPUBL. HISTORIAS quænam præcipue sint laudandæ, longa posset institui Dissertatio. Sed occuparunt jam tum hoc argumentum Conringius *in Prolegomenis Collegii sui*, & Bosius *in Introductione sua.* Accuratiores collegerunt, & forma minuscula ediderunt Elzevirii. Eduntur alioquin variarum Rerumpubl. Historiæ, veteribus illis perfectiores, quas annotare cum prioribus debemus. Ut enim variat Status Civilis per tempora, ita Descriptiones quoque illæ variant. Utriusque vero temporis, tam elapsi quam præsentis, ratio habenda. Unde etiam de futuro statu prudens Politicus conjicere potest. Sed multa isti Autores dissimulant, quæ non expedit publicari. Est enim Reip. perniciosa omnium Arcanorum Status publicatio, adeo ut in quibusdam regionibus capitali pœna prohibitum sit, quicquam de statu, reditibus, & similibus, scribere, unde notitia possit esse accurata Hosti, vel Vicino. *c*) Memini, cum apud Suecos aliquis *Epitomen Descriptionis Sueciæ* scriberet, publice prohibitam fuisse vendi, & lege simul edictum, ne quid tale in posterum fieret. Unde Liber rarus est, Aboæ, in Acad. Finlandorum, A. 1650. in 8vo. impressus. Solent quoque circumferri Relationes de Rebuspublicis, quales a Legatis conscribi Venetis solent præcipue & Romanis, quarum Tomi illic in Bibliothecis asservantur. Operæ pretium esset, si illæ e tenebris extraherentur, sed raro in lucem prodeunt. Earum tamen aliquas publicavit Philippus Honorius *in Thesauro Politico*, quem Casparus Ensius eodem tit. Latine edidit, junctimque exhibuit Relationes istas, in linguam Latinam ex Italica a se conversas. Edidit & Nicolaus Bellus varias *Dissertationes*, in quibus nihil mutatum est, præter ordinem. Eadem enim in his omnibus libris leguntur. Nicolai Belli Opus editum est Coloniæ A. 1610. in 8vo. Vide de his Autoribus Jac. Thomasium, *in libro de plagio*, *§. 238. in notis.* In his relationibus adeo exercitatus erat Paulus Sarpius, ut statim divinare potuerit de Relatione, an vera, an ficta esset. Vid. P. Fulgentii *Vitam ejus p. 84.* Exemplum accuratæ Relationis suppeditare potest Agathii Securi *Relatio notabilis de Aula Romana,* vere notabilis

8 VITARUM SCRIPTORES in hoc argumento præcipuum aliquid habent. Prout enim conditio est personæ, quæ in functione publica constituta est, ita ex ejus Vita capere possumus, quod ex usu nostro sit. Diligenter itaque colligendi sunt Auctores, qui Vitas Ministrissimorum, Regum, Imperatorum, Consiliariorum accurate, &

c) Autor *Descriptionis Sueciæ*, vendi in Suecia prohibitæ, cujus nomen a Morhofio est suppressum, fuit Mich. Vexionius Güldenstolpe, Smalandus, J. U. D. & Prof. tunc Aboënsis, postea autem Tribunalis Sueciæ Regii Assessor, de quo Joh. Schefferi *Suecia Literata p. 151. 152. 330.* & nostra ad illum *Hypomnemata p. 394.* possunt consuli.

& secundum omnes circumstantias, describunt. Sic e Vitis Borgiæ Ducis Valentini Castruccii, Cromwelli, Wallensteinii (cujus Mortis & Rebellionis Historiam, sub ficto *Gneji Falcidii Donaleri* nomine, edidit Italice Joh. Franc. Lauredanus, teste J. Rhodio *in Catal. Scr. Suppos. p. 23.*) multa discas, quæ ad rem Politicam faciant. De quibus jam *T. I. Lib. 1. c. 19. p. 215. seqq.* quædam diximus. Jungendi illis sunt Epistolarum Politicarum Scriptores, Principum ad Principes, Consiliariorum ad Consiliarios & Principes. Tales Epistolas Grotius multas scripsit, quæ nondum sunt editæ, & quarum multæ adhuc superesse dicuntur apud Blavium, qui illarum Editionem parat, *d*) cujus mentionem facit Isaacus Gruterus *in præfat. Cogitatorum* Baconis Verulamii, *p. 578.* Nic. Rigaltius sane, *in Vita* Pet. Puteani, *p. 49.* refert de Puteano, illum magna cum cura congessisse Epistolas Foxii & Arn. Ossati, de quibus hoc prædicat Rigaltius, post illam Pauli Sarpii *Tridentinam Historiam* nihil exstare, unde queant Aulæ Romanæ artes clarius certiusque pernosci. Conf. de Epistolis Ossati Cardinalis Vitam ejus, in Laur. Crassi *Elogiis T. II. p. 202.* Tales etiam sunt Epistolæ Italicæ *Principum ad Principes*, & Latinæ *Virorum Illustrium* in Belgio publicatæ, nec non Aug. Busbequii, Er. Roterodami, Chr. Forstneri, Pet. Martyris, Ferd de Pulgar, &c. de quibus *T. I. L. 1. c. 23. & 24. dictum.*

9 Similes Relationibus sunt MEMORIÆ illæ GALLORUM, quas latine *Commentarios* dicas. Ut enim Cæsar Commentarios appellat, quos ipse de rebus suis scripsit, ita hi *les Memoires*, quod ipsi rerum suarum quasi Annales in illis conficiant. Legendus est de illis Sorellus *in Bibl. Gallica c. 7.* Magnam in illis congerendis curam adhibuit Petrus Puteanus, teste Rigaltio in *ejus Vita, p. 51.* De Card. Bentivoglii *Relationibus* vid. Crassum *l. c. T. I. p. 262.* & Gaddium *de Script. non Eccles. p. 77.* Exstant Richelii & Mazarini, Cardinalium, *Memoriæ*, quibus continetur omnis illorum temporum arcanior Historia, sed non tamen adeo magno scriptæ Judicio. Elegantior est, quæ Gallice prodiit, *Historia Ducis Monckii*, Consilia & Successum Restitutionis Caroli II. Regis Angliæ, continens. De Legatorum Venetorum Relationibus hoc memoriæ prodidit Lambecius, *Comment. de Vindobonensi Biblioth. lib. 1. p. 55.* Hugonem Blotium omnes Venetorum Legatorum Relationes in unum Volumen collegisse. Spectant huc Frid. Hortlederi & Mich. Casp. Londorpii *Acta Publica*, Pacificationes, similiaque publici argumenti Scripta.

10 Nec omittendi hic sunt libri SATYRICI & APOLOGETICI, de publicis argumentis scripti, imo libelli etiam famosi. In his veritas sæpe nuda & acerba proponitur, in illis aliqua interdum dissimulantur. Solent talia Scripta multa publicari, cum bella inter-

d) *Epistolæ* Hug. Grotii, quæ *h. l.* tanquam ἀνέκδοτοι allegantur, Amstelod. 1680. in fol. uno jam prodierunt Volumine. Cujus Editionis ab ipso etiam Autore *T. I. Lib. 1. c. 24. §. 21. sqq.* jam facta est mentio. Arnoldi Ossati, Cardinalis, *Epistolæ Gallicæ*, ex Aula Romana in Regiam Parisiensem missæ, itidem jam sunt editæ, & novissime quidem longe auctiores ac emendatiores, Notisque Historico-Politicis a Dn. Amelot de Houssaye illustratæ, Parisiis A. 1697. in 4to maj.

intercedunt inter Principes, raroque illa colliguntur. Eriſtica quidem Scripta patent omnibus, non autem adeo ſcripta famoſa. Itali in his valde ingenioſi ſunt. Suntque de rebus Romanis Vetuſtioribus publicati *Pasquillorum Tomi duo;* editi Baſil. 1544. in 8. Recentiores audio etiam in unum Volumen congeſtos, ſed nondum editos, quod tanquam Manuſcriptum hactenus inter illarum rerum curioſos verſatur. Joh. Barclaji *Euphormio* talis quoque liber eſt, in quo multa ſub fictis nominibus tanguntur Magnatum Vitia. Sunt & Auctores, qui de Utilitatibus (*Intereſſe*) Regnorum & Rerumpublicarum ſingulares libros ſcripſerunt, ſed totus illorum labor imperfectus eſt, & mutilus. Anonymus ille Gallus, qui Gallica lingua ſcripſit, turpiſſime ſæpe labitur. Sed & Auctor libri, cui titulus *L'Europe vivante,* proletaria tantum tangit, & quæ nullius momenti. Omnium optima eſt Ducis de Rohan *Statuum Europæ trutina,* quæ e Gallica in Latinam converſa eſt. *Notas* in illam ſcripſit Joſua Arndius, Guſtrovii in 8vo recuſam. Non quidem is omnia plene & perfecte perquirit, ſed tamen, cum ſenſus in illis rebus Viro in publicis exercitatiſſimo profundior eſſet, de non paucis præclare judicat.

11 Nec Itineraria hic omnino ſunt excludenda, præcipue, quæ Statum Civilem accuratius deſcribunt, qualia rariſſima ſunt: Plerique enim in aliis rebus verſantur. Gallicorum Itinerariorum hac in re defectum incuſat Popelliniere *in Epiſt.* quadam Gallica, ad Scaligerum ſcripta, *lib. 2. Epiſt. 70.* Hujus commatis Itinerarium ſcribere volebat Phil. Andr. Oldenburgerus, & titulum *Itinerarii Germanici* libro ſuo dedit, in quo multa eſt rerum ineptiſſimarum farrago, quibus nonnunquam immiſcentur aliqua notatu non indigna; ſed Lectore prudente opus eſt, qui cum judicio illa legere poſſit. *e*)

12 Non omittendi hic ſunt Auctores, qui Observationum Singularium libros, vel in Hiſtoricos, vel ſeorſim aliquos, ediderunt. Nihil eſt abſolutius Chriſtoph. Forſtneri *in Tacitum Obſervationibus;* quanquam etiam alii multi ſunt, ut Scipio Amiratus, Cauriana, Hannibal Scotus, Matth. Berneggerus, Mich. Virdungus, tam Latini, quam Italici. Omnes tamen Vir ille ſuperat accurata exemplorum veterum recentiorumque collatione. Joh. Henr. Boecleri *Diſſertationes in Tacitum & Suetonium* rei Politicæ pleniſſimæ ſunt, ac magno judicio ſcriptæ. Nicol. Machiavelli *in Livium Diſſertationes* profundiſſimi ſunt ingenii & judicii. Exſtant quoque Joh. Schefferi in priores libros *Diſſertationes,* ſub tit. *Regni Romani.* Caſp. Facii *in Livium Diſſertationes,* Altenburgi, 1617. in 4to prodierunt, non contemnendæ, quanquam prioribus longe inferiores. Jani Gruteri *in Livium & Tacitum Diſſertationes* Locos Communes ſapiunt, & in parallelis ſententiis coacervandis laborant. In actionum autem circumſtantiis dijudicandis & expendendis Autor non eſt usque adeo ſagax. Jac. Zeveco-

e) Phil. Andr. Oldenburgeri *Itinerarium Germaniæ Politicum, modernam præcipuarum Aularum Imperii faciem repræſentans,* ſub larva *Conſtantini Germanici,* ab illo Coſmopoli in 12mo, ſine anni mentione, eſt publicatum, & ob licentiam quoque, in Vitiis Principum ac Magnatum Aulicorum, notandis, hoc ſeculo rariorem, multorum Cenſuras incurrit.

vecotius *in Florúm & Suetonium* non omnino privandus eſt acutioris judicii laude, in rerum momentis perquirendis. Etiam Chriſtoph. Ad. Rupertus, in *Commentariis* ſuis *in Florum, Vellejum* & *Salluſtium* nonnunquam Politica tangit, ſed rarius, in Hiſtoricis & Philologicis occupatior. Quid Trajanus Boccalinus in *Comment.* ſuo *ſuper Tacitum,* Italica lingua ſcripto, præſtiterit, cum nondum legerim, pronunciare nequeo. Olim, tanquam Κειμήλιον ſervabatur in Eruditorum Bibliothecis, nunc a Blavio editus eſt, qui e Bibliotheca Gudiana ipſum accepit. Legi de illo poſſunt Erythræus *in Pinacotheca I. p. 272.* & Craſſus *in Elogiis hominum literatorum P. 1. p. 159.* Si meo quis uti hic conſilio velit, ſuaſerim, ut quis conficiat generales Locos Communes ex his omnibus Commentatoribus, diligenter Auctorum loca notando; qualis labor ſi in publicum prodiret, non tam impune furari poſſent Scriptorculi ceteri, qui de charta in Papyrum ſcribunt, & ex unius loci parallelismo omnes, quos inveniunt apud Commentatores annotatos, redituro ſemper in orbem labore, coacervant.

13 SINGULARES DISSERTATIONES multi ſcripſere: Elegantes ſunt Joh. Henr. Bœcleri *Diſſertationes Academicæ,* uno Volumine Argent. 1658. in 8vo comprehenſæ. *f*) Si quis Diſſertationes in utramque partem velit, vel Conſultationes potius in cauſis quibusdam ſpecialibus, in ſingularis reipublicæ argumentis verſantes, earum elegans ſpecimen exhibet Marcus Zuerius Boxhornius, in *Disquiſitionibus politicis*, quibus proponuntur ac deciduntur Caſus Politici, annotato ſemper eventu. Liber editus eſt Amſtelodami A. 1663. in 12. Orationes quoque Politici argumenti huc ſpectant, quales apud Demoſthenem, Iſocratem & Ciceronem, ſunt multæ, & circa generalia & ſpecialia Antiquarum Rerump. occupatæ, magnaque Prudentiæ Civilis arccana, cum a ſummis Politicis ſint conſcriptæ, continentes. Inter Recentiores Thom. Lanſius ad hanc claſſem referendus videri poſſet, ſed nihil præter Locos Communes ſcribit, nec accurato Judicio Rerump. penitiora inveſtigat, & parum cultus eſt ſtylus. Mich. Piccartus, Matth. Berneggerus, ſcripſere itidem *Diſſertationes,* & Georgius quoque Hornius aliquas, quæ junctim editæ ſunt Lugd. Batav. 1668. in 12. Reperiuntur hic nonnulla interdum non contemnenda, inprimis, quæ habet de quibusdam Belgii Ducatibus & Urbibus, quanquam hoc argumentum accuratius tractarit Boxhornius, & Martinus Schookius *de ſtatu fœderati Belgii.* Habet & illic Diſſertationes *de Æquivocationibus Ieſuitarum, de Sejaniſmo, de Saracenorum Origine, de Academiarum Origine, &c.* Jejunitatem tamen illæ ſuam ſatis probant, ſuntque, neſcio quod, Chaos ex Hiſtoria, Politica, Geographia, miſtum.

Huc

f) Recuſæ ſunt Ioh. Henr. Bœcleri *Diſſertationes Academicæ, Commentationibus in Plinii Panegyricum,* ac XIII. Exercitationibus in priori Editione Anni 1658. haud obviis (quas enumerata *vid. in Actis Erud. Lipſ. M. Mart. A. 1702. p. 126.*) auctiores redditæ, Argentinæ 1701. in 4to. Quod Volumen Novus aliarum *Diſſertationum,* nec non *Orationum* ac *Programmatum,* Tomus ſequetur.

Huc quoque referre possis APHORISMORUM *Scriptores*, quorum Rhapsodias aliquas conscripsere Greg. Richterus & Joh. Chokierus (*in Thesauro Politico,*) qui Richtero melior est. Ac visus est Lipsium ille imitari voluisse in *Politicis*, qui, quantum ad principatum spectat, ex optimis Auctoribus, eorumque Aphorismis, concinnare doctrinam suam voluit, uti fecerunt, ad ejus imitationem, postea in Ethicis Janus Gruterus & Guilh. Mechovius in sua *Parænetice*. Optima Justi Lipsii *Politicorum* Editio est, quæ cum *Notis* Matthiæ Berneggeri, Argentorati prodiit A. 1658. in 12. Exstat quoque in illa J. Henr. Bœcleri singularis *Dissertatio*, excusa A. 1642. in 12. & nunc, si recte memini, nova Editio prodiit, cum Commentariis Matth. Berneggeri, & Bœcleriana Dissertatione. Exstat & in Italicam linguam conversus Lipsii Liber, *cum Commentariis exemplorum antiquorum, & recentium Notulis*, Herculis Cati, Ferrariensis Venet. 1618. in 4to. Legi etiam possunt *Notæ* Joh. Lud. Praschii, Viri eruditi, Senatoris Ratisbonensis, in Lipsii *Politica*, Norimb. editæ A. 1666. in 12. Super Tacitum multi sunt, qui Aphorismos scripsere. Ex illo enim, tanquam e quadam Aurifodina, omnem sapientiam civilem eruere se posse putant nonnulli. Exstant Itali cujusdam Aphorismi, præter illos Annibalis Scoti, cujus nomen mihi excidit. Sunt & Hispanica lingua *Aphorismi ex Tacito* sub certis titulis collecti, hac inscriptione: *Anima Taciti.* Est & Joh. Theod. Sprengeri *Tacitus Axiomaticus*, in 12. ex aliis quasi in Epitomen redactus. Ex *Floro Axiomata* confecit quidam Anonymus, qui Ruperti *Commentario* additur. Scripsit & *Succum Curtianum* Mich. Fetterus, sed qui admodum macilentus est, exsuccus & jejunus. Magnæ est prudentiæ, regulas e circumstantiis actionum deducere, neque hoc in ingenium aliquod Pædagogicum cadit, sed ab ipsis Viris prudentibus, atque in actionibus civilibus exercitatis, demum recte curabitur. Spectant & huc *Monita & Exempla Politica*, a quibusdam conscripta, inter quæ est Justi Lipsii Opusculum præcipuum, quod *Monitorum Politicorum* titulo evulgavit. Non omittendus etiam hic est Joh. Boterus, Italus, cujus exstant varii libri, Italica lingua scripti, inprimis ille, quem *de Politica Illustrium* scripsit, a Conringio in Latinam linguam conversus, ac Helmstadii editus, quo continentur variæ Dissertationes de Incrementis Decrementisque Rerumpubl. Scripsit & ille alia nonnulla, uti *de Urbibus, & Relationes Universales de toto terrarum Orbe*, editas Venetiis A. 1605. in 4to, quæ, si recte memini, etiam in Latinam linguam sunt conversæ, ac Helmstadii editæ.

Sunt nonnulli Auctores, qui de ARGUMENTIS POLITICIS SPECIALIBUS tractant, 15 quæ se per universam prudentiam Civilem diffundunt; quales sunt, qui de *ratione Status* scripsere, inter quos optimus videtur Ludovicus Septalius, ex Italica lingua in Latinam conversus a Joh. Garmero, Hamb. A. 1659. in 8vo. & plures alii, de quibus vid. Conring. in *Lib. de Prud. Civili.* His affines sunt Autores, qui de *Arcanis Dominationis* scripserunt, quod argumentum nemo hactenus digne tractavit, atque ex Historiis omnium nationum expeditum dedit. Est quidem Arn. Clapmarii *Opus* de eo argumento scriptum, ac aliquoties editum, in quod etiam *notæ* a Joh. Christ-

frido Sagittario conſcriptæ, Jenæ 1665. in 4to. Præterea etiam a Martino Schookio editus eſt in illum *Commentarius*, una cum ſuis *Appendicibus*, Francof. ad Oder. in 8vo 1668. Sed non reſpondent, tam Autor ipſe, quam Commentatores, votis omnium & deſideriis. Non enim, niſi communia ac ordinaria Rerumpubl. acquirendarum tuendarumque media ſectantur, a quibus omnino differunt Dominationis Arcana. Nec Cyriaci Lentuli *Arcana Regnorum & Rerumpubl.* illum titulum merentur, cum non niſi vulgarem contineant Locorum Communium farraginem. Accuratius aliquid de eo argumento commentari incepit Gabriel Naudæus, libro Gallice ſcripto, ſub tit. *conſiderations politiques ſur les coups d' Eſtat*, Romæ 1667. in 12. Ejus Opuſculi primum non niſi duodecim exemplaria impreſſa ſunt, atque inter rariſſima habitum fuit, usque dum in Belgio eſt recuſum. Poſtea in Germania editum eſt cum *Commentario* Gallico cujusdam Lud. Du May A. 1673. in 8. in quo, quanquam non usque adeo abſtruſa habeantur, occurrunt tamen nonnulla, ad elucidationem ejus libri non parum facientia. Non pauca in hoc Naudæi libro docentur, quæ Politico prodeſſe poſſunt, quanquam multa illius Vir honeſtus non immerito damnet. Quis enim adeo perfrictæ frontis, ut lanienam illam Pariſienſem, tanquam ſingularem artem Politicam, laudet, quod ille facit, inque ea nihil reprehendit, niſi executionem non ſatis expeditam. Laudat ibidem Hier. Cardani *Proxenetam*, ac *librum de utilitate ex rebus adverſis capienda*, quibus contineantur multæ technæ, tam Politicæ, quam Oeconomicæ, quod & verum eſt. Fuit enim is Autor, ut ingenio ſumme melancholico & ſuſpicaci, ita in omnibus etiam rebus perſpicaci, & quodammodo divinatorio, quanquam miris etiam nugis & ſuperſtitionibus ſua ubique incruſtet. Qui de *Principis inſtitutione* ſcripſerunt Auctores, huc quoque ſpectant, de quo argumento, & veteres, & recentiores, habemus plurimos, de quibus videantur Nomenclatores Philoſophici. Ante aliquot annos lingua Suecica editus eſt de hoc argumento liber, ante ducentos plus minus annos conſcriptus, curante Regni Sueciæ Cancellario, *Magno Gabr. de la Gardie*, cujus exſtat ad Car. XI. Regem præfatio libro præmiſſa. Adduntur & Notæ Joh. Schefferi, eruditæ & multum Politici ſucci habentes. Pleraque ſunt e Veteribus Auctoribus excerpta. Editus eſt liber Holmiæ A. 1669. in fol. *g*)

16 Refert Conringius inter Generales Politicos Scriptores etiam eos, qui LEGES VARIARUM GENTIUM collegerunt, quæ uſui eſſe poſſunt Politico, cum in doctrina Legum variis Rerumpublicarum formis applicandarum verſatur. Pauciſſimi ſunt inter Politicos, qui hoc argumentum tractarunt; imo nulli. Nomothetice enim ſegniter tractata eſt a Politicis, & illa tamen maximam conſtituit Reipublicæ partem. Quomodo enim leges, quibus Rerumpublicarum formis applicandæ, quibus ille conveniant,

g) De Sveci Anonymi, qui Sec. XIV. vixit, *Inſtitutione Regia*, ſive *Regimine Regum* Vernaculo, Holmiæ A. 1669. cum Joh. Schefferi *Verſione Latina & Notis*, publicato, vid. plura in Schefferi *Suecia Literata p. 9.* noſtrisque ad illam *Hypomnematis p. 351.* Morhofius Autorem Seculo integro juniorem, quam, Scheffero teſte, fuit, crediſſe videtur.

veniant, vel minus, de eo altum est apud Politicos plerumque silentium. Et hæc quidem ita deberet ab illis tractari, ut JCti his fundamentis superstruere possent. Illi vero nunc in solis Romanis legibus cuicunque formæ applicandis, omnem operam ponunt, cum specialia illa Gentium jura, secundum principia Politica examinanda, longe accuratiorem operam requirant. Plerumque enim tumultuarium hoc est, & ratiociniis, ex legibus Romanis utcunque petitis, leviter incrustatum. Specimen aliquod talis ἀναλύσεως legum dedit Herm. Conringius in *Explicatione Legis Unicæ de studiis urbis Romæ & Constantinopolitanæ.* Referri huc etiam possunt Auctores, qui de MORIBUS GENTIUM scripserunt. Nam & illi multum conferunt ad prudentiam Civilem, vel Legati, vel Hominis in Magistratum constituti. Quo in genere nihil novi, quod magnopere commendari debeat, præter Joh. Barclaji *Animorum Iconem.* Meminit Gabr. Naudæus *in Bibliographia Politica*, quorundam Auctorum, qui Hispanorum, Gallorum ac Italorum, ingenia quam minutissime delinearunt, sed incognita illa vulgo sunt. Qui curiosius nosse mores variarum gentium velit, sedulo inquirat in omnes ritus, tam privatos, quam publicos, eosque ad certa capita moralium actionum deducat, atque inter se conferat. Unde prudens aliquis facile perspiciet, quæ illis forma regiminis apta, quæ leges commodæ, quid excitare inter illas tumultus possit, &c. Sed ejus rei peculiaris quædam quasi ars est, a Politica distincta, & fundamenta quædam artis Physiognomicæ supponit.

17 Referri huc possunt etiam illi Auctores, qui de MINISTRIS PRINCIPUM in genere agunt, quales sunt in Gallica lingua multi. Præ ceteris laudo Auctoris Anonymi librum, cujus tit. *le Conseiller d'Estat*, Parisiis A. 1633. in 4to & Domini de Silhon librum, cui tit. *le Ministre d'Estat*, in quo simul integra proponitur Politica, variaque afferuntur memorabilia, editum Amst. 1661. in 12mo *tribus Tomis.* Elegans quoque liber est German. lingua scriptus Viti Ludov. Seckendorffii, cui tit. Teutscher Fürsten-Staat, cujus aliquot Editiones prodierunt, Francof. 1665. in 8vo. De *Migrationibus gentium, & excidiis Rerumpubl.* Historicos quidem Scriptores habemus, paucos vero, quod mallem, Politicos, qui causas mutationum & excidiorum e politicis rationibus deducant. Sunt quidem Joh. Bisselii *Illustres Ruinæ Rerumpubl. & Familiarum*, ac Martini Schoockii *Fatum Reipublicæ Achæorum & Vejentium*, quo libro causas deducit interitus illorum. De Migrationibus gentium omnia sunt imperfecta. Nam *Wolfg. Lazius*, qui hoc argumentum sibi sumsit, plane a scopo Politices dilabitur. Multa vero sunt in Migrationibus gentium consideratu digna, quibus e causis proveniant, item doctrina *de Coloniis*, quæ ex illa pendet; de quo argumento neminem digne egisse memini. Pauca quædam habentur, sed eximia, *in Dissertat. Belgicis de la Cour*, eleganti libro, in quo multa occurrunt ex intima Civili prudentia depromta. Scriptus autem ille fuit, una cum ceteris ejus, (quales sunt *Considératien* van Staat, offte Politische Waagschale, Amst. Anno 1662. in 12mo & alter *de Interesse Reipubl. Belgicæ*,) instinctu Joh. de Witten, Reipubl. causam agit adversus Principem Auriacum, ac fortasse ipse (Wittius) magnam illorum partem

tem confecit. Nam ille, sub cujus nomine prodierunt, van dem Hofe, s. de la Cour Mercator fuit. Obiter hic moneo, librum illum Germanicum, cui tit. Itziger Welt Regierende Schaubühne, qui prodiit sub nomine Leuthoffs a Franckenberg, maximam partem ex Belgico illo, & Conringianis *Rebuspublicis* esse descriptum. Versatur & in eodem argumento, quanquam non toto, Joh. Schildius, in *lib. de Coalitione Populorum ac Rerumpubl. in 4to. De Periodis & Conversionibus Rerumpubl.* Joh. Loccenius paucula quædam scripsit, & fortassis nos aliquando, in *libro de Fato Civili*, agemus. *De Seditionibus*, quæ vehementer faciunt ad Rerumpubl. mutationes & eversiones, singulari libro egit Martinus Schookius, post Conr. Brunum, Claudium Modain, Ludov. Fosserium, (*in Lib. de Remediis opportunis Seditiosorum*) Bernhard. Grassiam, (*in Lib. de Turbulentia Civium*) & Matth. Drurium (*in Lib. de Militum audacia reprimenda.*) Optimus liber est, prodiitque Groningæ, A. 1664. in 8vo.

18 Non dissimulandi hic quoque sunt Scriptores, qui de REPUBL. & POLITIA SACRA tam Historice, quam Politice, scripsere. Maxima enim rerum Civilium momenta pendent a sacrorum cultu, cui eo studiosius invigilandum, quo tectior est omnis Politica, quam cucullus & infula velant. Certe Hierarchiæ Pontificiæ maxima sunt arcana, cujus per omne ævum se extendunt insidiæ. Merentur illa ab ovo recenseri omnia, ut factum est a nostratium nonnullis, imo & ab ipsis Pontificiis, qui inter illos præ ceteris sinceri sunt. Certe, qui superiori anno *Lutheranismi Historiam* descripsit Gallica lingua Ludov. Maimbourg, Jesuita, jam aliquoties editam Parisiis, ringente Pontifice, non dissimulat Pontificiorum technas, & errores, quanquam & eandem scabiem Lutheranismo affricet, (Parisiis anno 1682. in 12mo.) Præclarum Opusculum est, quod Germanica lingua edidit, qui se nominat *Basilium Hyperetam, in 12mo.* In quo, utut brevi, plures habentur Politicæ annotationes super religionis negotio, quam in diffusis aliorum Scriptis. Magnam hic quoque lucem accendit Paulus Sarpius, *in Hist. Concil. Trid.* qui se Petrum Suavem Polanum vocat. Hujus Editionem debemus Marco Antonio de Dominis, magno Viro, cujus labores, non quidem absoluti, ad hoc quoque argumentum referri possunt. Suavem illum Polanum, sive Paulum Sarpium, quidam *Scipio Henricus*, libro Dillingæ impresso, & *Sfortia Pallavicinus*, Cardinalis, sub Censuram vocarunt, atque in illum acerbius sunt invecti. Sed postea aliquis Cæsar Aquilinius *Dissertatiunculam* scripsit *de tribus Historicis Concilii Tridentini*, Amstelod. 1662. in 8vo. editam, qua ille, quisquis tandem est, Suavem Polanum adversus Censores illos defendit.

19 Non defuerunt, qui ipsas sacras literas ad argumentum Politicum traxerunt, cujus generis liber est Hispanica lingua scriptus in folio, ex libris Regum, & Historia Davidica, præcipue concinnatus, fuitque postea etiam a Theod. Reinkingio (quem Hispano isti multa debere, qui vidit, asseverabit) idem argumentum tractatum, & a quodam Jesuita Eggefeldio, qui se *Amandum Verum* vocat, in lib. cui tit. *Imperium Politicum, ex sacra Regum Historia descriptum, ad normam hodiernæ Politicæ administrationis, & exemplis utriusque imperii illustratum.* Liber editus est in

12mo

in 12mo 1661. non adjecto impressionis loco, sed parum videtur reconditæ doctrinæ habere.

20 Quod si jam omnia SPECIALIA POLITICES ARGUMENTA percensere velimus, quantus se nobis objiceret Librorum & Dissertationum cumulus? Certe integri Voluminis res esset. Enarramus velut per lancem saturam quædam. Georg. Obrechti *Secreta Politica*, liberque Germanice scriptus von Anstellung guter Policey, und von billiger Erhöhung der Jährlichen Gefällen, multa habent Reipublicæ utilia monita, Argent. 1444. in 4to. Quot non sunt J. Henr. Bœcleri *Dissertationes*, quæ recenseri non omnes possunt, junctim, seorsim editæ? Quot non sunt Jac. Thomasii *de Ratione Status, de Latrocinio gentis in gentem*, aliæque? Matth. Berneggeri exstant *Vita Vespasiani*, s. *Speculum boni Principis* ejusdemque in Suetonii *Cæsarem & Augustum Diatribæ*. Sam. Puffendorffii variæ sunt *Dissertationes*, nunc junctim editæ, inter quas una est *de Obligatione adversus Patriam*. Joh. Lud. Praschii *de Caritate Patriæ* exstat lib. Norimb. 1662. in 4to. Conclavia Pontificum, Italica lingua subinde publicata, magna continent Pontificum arcana. Joh. Calderini *Discursus in regulas Status Joh. Boteri*, Germanica lingua Francof. A. 1657. in 12mo editi, non pauca utilia monent. Radbodi Herm. Schelii *Libertas Publica* aureolus liber est, pro statu populari defendendo. Scripsit & Joh. Genesius Sepulveda speciales nonnullas *Dissertatiunculas*, quæ habentur inter ejus *Opera*, junctim edita. Alberici Gentilis exstant non paucæ Dissertationes, *de potestate Regis absoluta, de Vi Civium in Regem semper injusta*; sed paucula illa sunt, neque omnia recenseri possunt.

21 Illud, quasi Corollarium, hic adjiciemus, *inesse omnium scriptorum generi aliquid Politici*, quod notari potest, atque ad usus nostros seponi, adeo, ut ne *Poëtæ*, quidem & *Fabulatores* sint prætermittendi. Epici ac Panegyrici Poëtæ, quales Virgilius & Claudianus, cum Heroas suos describunt, multa ex Politicis principiis desumunt. Ac fuit aliquis Jesuita, qui integro libro, & magno apparatu, *Ethicam & Politicam Virgilianam* proposuit. Qui quanquam inepte versetur in hoc Argumento, verum tamen est, multum latitare in Æneide Civilis Prudentiæ, atque sub uno interdum verbo recondi. Non prætereundi etiam hic sunt *Comici*, qui, cum integrum Vitæ humanæ Theatrum repræsentent, Actionesque tam civiles, quam domesticas, quilibet videt, magnum eorum esse usum posse in Characteribus hominum describendis. Certe *Comœdia schola populi est*. Hugo Grotius non verebatur in maximis etiam suis negotiis Terentii legere fabulas, & rogatus a quopiam, cur id faceret, respondit: *Alia in illis legere Pueros, alia Viros*. Fabularum Politicas Interpretationes dedit Franc. Baco Verulamius, Vir profundi ingenii, *in Lib. de Sapientia Veterum*.

FINIS LIBRI SECUNDI.

POLY-

POLYHISTORIS
TOMI TERTII,
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI
LIBER III. OECONOMICVS.

§. 1. *Doctrina Oeconomica negligenter tractata. Arcana ejus celantur.* 2. *Scriptores ejus Antiqui, Xenophon, Aristoteles, & Autores Geoponici, Recentiores Lud. Septalius, & pauci alii. Discrimen Oeconomiæ Imperantium (a V.L. Seckendorfio & Georg. Obrechto illustratæ,) ac Privatorum.* 3. *Consilium de Historia Commerciorum scribenda. Scriptores de Commerciis Anglicis ac Belgicis. Ioh. Ioach. Becheri Lib. de Rerump. Incrementis & Decrementis commendatur, uti & Gerh. Niveri ac Ioh. Marquardi de Mercatura Commentarii.* 4. *Fraudes & Adulterationes Mercatorum Oeconomorumque notandæ, Defectusque simul Commerciorum, Regis Galliæ Prudentia Oeconomica. Auri Malleatio, inter Defectus Pecuniæ apud Germanos causas relata præcipuas.* 5. *Oeconomo Physices & Matheseos Studium commendatur. Casp. Barlæi Mercator Sapiens. Censura de Georg. Richteri Axiomatis Oeconomicis.*

1 Politicis subjungimus aliqua de Oeconomicis. Nam & illa pertinent ad Practicam Philosophiam; estque sane dolendum, adeo jacere hanc partem, & frigide tractari, quæ tamen fundamentum sternit omni Reip. & nervum rerum gerendarum suppeditat. Tradita sunt hujus disciplinæ principia tantum generalissima, specialia nemo diligenter satis detexit. Cum enim secretiora hujus doctrinæ Viris illiteratis magis, quam literatis, cognita sint, illi vero tantum abest, ut publicata hæc velint, ut potius omni studio celent, pauca sunt, quæ de iis in vulgus dimanant. Ac quemadmodum in Politicis arcana quædam Status sunt, ita in Oeconomica, ac in Commerciis, occulta quædam sunt, quæ ab ipsis gentibus nonnunquam summo studio celantur, si sint talia, quæ ad amplificandas Universitatis opes spectant. Privati etiam non facile alios scire patiuntur, e quibus lucrum captare possunt.

2 Ex antiquis itaque nihil, quam *Oeconomicon* Xenophontis, ac duos Aristotelis *libros* habemus, quibus aliqua addidit Leonardus Aretinus, *Commentarios* autem adjecere exiguos Joh. Casus, Jacob. Ludovicus Strebæus, & Jac. Faber. Neque enim memini, ullos esse alios Commentatores hujus doctrinæ, cujus tamen dignitas tanta est, ut ejus Professorem in Academiis constituendum ego quidem arbitrer. Artem Chrematisticam & Cteticam jejunis quibusdam libellis Recentiores aliqui tradiderunt,

runt, ſed vix operæ pretium fecerunt. Poterant his addi Geoponici Auctores, Cato, Varro Columella, Palladius, Conſtantinus; ſed iſti tantum partem attigere doctrinæ domeſticæ, quatenus ex agris proventus haberi poſſunt: Deinde rem iſtam potius Phyſice, quam Politice tractant. Inter Recentiores neminem novit Gabriel Naudæus, Vir talium rerum peritiſſimus, *in Bibliographia Politica*, quam Ludov. Septalium, quem *librum de re familiari* ſcripſiſſe ait, in quo omnia minute & diligenter perſecutus ſit, quem ego hactenus non vidi. Addidit alterum, Hieron. Cardanum in *Proxeneta* & in *libro de utilitate ex adverſis capienda:* ſed iſta tantum pauca ſunt, & quædam ſpecialia. Si quis omnem illam artem Oeconomicam omnibus numeris abſolutam tradere velit, primum omnes Reipubl. Status ſub examen vocare debet, ac modos oſtendere, quibus divitiæ domeſticæ poſſint conſervari & augeri. Nam conſervatio domeſticarum opum per prudentem adminiſtrationem, fundamentum eſt omnis artis Oeconomicæ & Chrematiſticæ. Ejus aliquam partem attigere Vitus Ludov. a Seckendorff, im Teutſchen Fürſten-Staat, & Georg. Obrechtus in *ſecretis ſuis Politicis.* Sed hæc potius ad Oeconomiam Principum & Status pertinent, cujus alia ratio ineunda eſt, quam privatorum, quanquam & hæc illis ſubveniat, illique defraudentur ſæpe, ſi ærarium omnia ad ſe rapiat. Potior illa ars erit, quæ privatorum Oeconomiam emendare docet. Nam ærarii augendi artes ſatis per ſe notæ ſunt, nec poteſt illud laborare, ſi divites ſunt cives.

Quoad *reditus Provinciarum* in genere conſideratos, omnia debent, circumſpici, 3 ſitus loci, cœli Clima, maria, terræ fertilitas, artificum peritia & copia. Deberet Hiſtoria, tam generalis, quam ſpecialis, omnium commerciorum, diligenter conſignari. In generali notandi eſſent ortus, progreſſus, & interitus Commerciorum, migrationes item & fata. In ſpeciali Hiſtoria ſingularum mercium, variis in regionibus provenientium, notitia conſignari deberet. Ac eſſent quidam libri Collectanei faciendi, in quibus colligenda omnia, tum ex Itinerariis noviſſimis, in quibus nonnunquam multa hujus artis produntur, tum ex relationibus, vel publicis, vel ſecretis, unde proſpicere quis poſſit, quid in rem ſuam vertere queat. Denique omnia Commerciorum genera curioſius perveſtigari debent, quæ ſcil. ex Commerciis rerum naturalium vel artificialium commoda, vel integræ alicui nationi, vel privatis, exſpectanda, quid conferant in Rempublicam Societates, ſi inſtituantur, quarum commoda nunc aliæ etiam, præter Batavos, gentes perſentiſcunt, Galli inprimis, qui novas Societates erexerunt; de quarum Inſtitutione ſingularis *Diſſertatio* Germanica lingua prodiit, a Joh. Chriſtoph. Wagenſeilio ſcripta. Suadet Baco Verulamius populo alicui, ad opes parandas, ut ſolers ſit in inveniendis novis pannorum generibus variorum colorum, variæque texturæ; quod egregie nunc norunt Galli & Belgæ, quibus magnæ inde parantur divitiæ. Eorum, qui Hiſtoriam ſpecialem Commerciorum gentis alicujus ſcripſerunt, neminem novi. Anglica lingua quidem ſcriptus eſt liber, cui titulus: *Englands Treaſure,* in quo pauca quædam habentur de Anglorum Commerciis. Belgæ admodum celant artes

suas, præter illas, quas celare non possunt. Non pauca commerciorum Belgicorum secreta publicavit Anonymus in Lib. Belgice scripto, & post in L. Germ. converso, cui Tit. Anweisung der Heilsamen Politischen Gründe und Maximen der Republique in Holland, (A. 1671. in 8.) A Primate quodam Status Belgici scriptus esse perhibetur, &, cum imprimeretur, publico edicto vendi prohibitus, quod quædam publicaret non publicanda. Consulendus & de illis est Leo ab Aizema, cujus vastissimi libri de *negotiis hujus Reipublicæ civilibus* prodierunt. Multa illic traduntur de Commerciis illorum, deque artibus, quas non dissimulant, quibus ad se pertraxerunt ceterarum nationum commercia. Martinus quoque Schookius, in *Belgio suo fœderato,* hoc argumentum tangit, & multa diligentia plurima minuta persequitur. Scripsit & Germanica lingua Joh. Joachimus Beccherus Discursum Politicum, von den eigentlichen Ursachen des Auf- und Abnehmens der Städte, Länder und Republiquen, in specie, wie ein Land volckreich und nahrhafftig zu machen, und in eine rechte Societatem civilem zu bringen, qui prodiit Francof. A. 1673. in 8. Multa continentur in libro illo, tum de Commerciis in genere, tum in specie de quibusdam Commerciorum generibus, neque hactenus ullus fuit, qui pleniora aliqua de hoc argumento scripserit. Molitur libri hujus partem alteram, qua varia consilia proponit locupletandi ærarii & Commerciorum augendorum; sed premit hactenus librum illum, præmium aliquod a Magnatibus laboris sui sperans. Sunt præterea Gerhardi Niveri *libri duo de utilitate mercaturæ,* cum Epistolis intermistis eo spectantibus. Utile quoque hic esse potest Joh. Marquardi *Opus de jure mercaturæ,* præcipue *pars ejus secunda,* qua continentur Acta, Instrumenta, Privilegia, Imperatorum, Regum & Principum, quæ ad publica commercia, inter gentes agitata, spectant.

4 Utile quoque esset notatas habere, quæ a Mercatoribus solent adhiberi, mercium adulterationes, quarum integram Historiam pertexere quis posset, si diligenter inquirat. De Fraudibus Præfectorum & Oeconomorum (quas ipsi non facile produnt) consuli potest Joh. Wilh. Wundschii *Memoriale Oeconomicum,* Germanice editum, von den Ambtschreibern, in quo non pauca habentur de illorum officio & artibus, tam licitis, quam illicitis. Utinam & haberemus publica auctoritate constitutos Censores, qui in unoquoque Regno talia sub examen vocent, qui defectus notent Reipubl., unde fiat, quod opes dissipentur, vel ad alias gentes deriventur commercia. Huic fini constituti sunt a nonnullis Statibus Commerciorum Consiliarii. Omnes vero nunc superat Galliæ Rex, qui immensas opes, ex prudenti administratione Regni sui, & ex prudentia Oeconomica, colligit. Publicavit aliquis Anglica lingua librum, quo demonstrare voluit, Rempubl., Religionem, Commercia, extrema agere, atque iisdem subjecta esse periculis, An. 1671. in 8vo Londini. Ante aliquot annos nonnemo singulari quodam libro in Comitiis Ratisbonensibus exhibito detegere voluit causas defectus pecuniæ in Germania, atque inter illas hanc tanquam præcipuam affert, quod auri malleatores tantum quotannis absumant, cujus nullus

lus esset fructus, & incredibilem pecuniæ vim servari posse ostendit, si ista auri malleatio prohibeatur.

Summum erit hoc in Republ. arcanum, ut cives sint, quantum fieri potest, rerum naturalium scientes, ac Mathesin Mechanicamque non perfunctorie tractarint. Ex iis, velut duobus quibusdam fontibus, omnes reditus, omnesque artes, opes congerendi, profluunt. Quod fusius prosequi nostri non est instituti. Videatur Casp. Barlæi elegans Oratio: *Mercator sapiens*, qua illud thema prolixe, additis Exemplis & rationibus, deducit. Sunt etiam Auctores, qui *Axiomata Oeconomica* collegerunt, ut Georg. Richterus, quique de *arte ditescendi* scripserunt; sed parum ab iis quidem exspectes. Facile enim est, generales quasdam sententias colligere.

FINIS LIBRI TERTII.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * * *

POLYHISTORIS
TOMI TERTII
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI, LIBER IV. HISTORICVS.

DE HISTORIÆ SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Autoris Prælectiones de Scriptoribus Historicis ineditæ. Alii illorum Nomenclatores. Gallorum in Historicos Veteres, Patresque, merita.* 2. *Autores, qui de Historicis scripsere, potiores, Degoreus Whear, Paulus Bolduanus, ac complures alii, deque his, ac Lexicographis Historicis, Car. Stephano & Joh. Jac. Hoffmanno, judicia.* 3. *Scriptores Artis Historicæ, G. J. Vossius, Aug. Mascardus, Franc. Balduinus, Rein. Reineccius, Joh. Bodinus, Frid. Tilemannus, J. H. Bæclerus, &c. C. Scioppius de Stylo Historico.*

storico. 4. *Judicia de Compendiis Historicis Joh. Cluveri, J. Micrælii, Christoph. Heidmanni, M. Z. Boxhornii, Jani Gruteri, Joh. Sleidani, &c.* 5. *Chronologorum Dissensus. Opera Chronologica Jos. Scaligeri, Dion. Petavii, Sethi Calvisii, &c. Compendia Chr. Helvici, J. Henr. Alstedii & Æg. Strauchii. Chr. Ad. Ruperti Observat. ad Chr. Besoldi Synopsin Historicam commendantur.* 6. *Chronicorum ævi medii sive sequioris, Monasticorum Nævi ac Utilitates. Versatissimi in illis fuere Herm. Conringius & Pet. Casanova.* 7. *Chronica Regionum & Urbium Particularia, e quibus Spirense Christoph. Lehmanni inprimis commendatur. Chronica privatorum Manuscripta publicis interdum præferenda. Joh. Barclaji Historia Europæ affecta.* 8. *Vitarum Scriptores. Ant. du Verdier Prosopographia.* 9. *Historiæ de Argumentis Specialibus Politicæ. Historia Commerciorum a J. H. Bœclero desiderata. Ad. Tribbechovii circa illam, R. H. Schelii & Cl. Salmasii circa Militarem, Th. Rivii, J. Schefferi & J. H. Bœcleri, circa Navalem, Conatus & Labores.* 10. *Scriptores Genealogici, e quibus Hier. Henningius, & Historici de Familiis Illustribus Nobilibusque, e quibus Tob. Pfannerus præcipue commendatur.* 11. *Consilium de Locis Communibus & Excerptis Historicis. Judicium de Chronologia J. H. Alstedii.* 12. *Historiæ Ecclesiasticæ Universalis Scriptores, Centuriatores Magdeburgenses, & Cæs. Baronius, eorum Compilator. Baronii Continuatores, Epitomatores, Adversarii (Is. Casaubonus, Dav. Blondellus, &c.) & Hyperaspistæ. Is. Casauboni Lib. de Libertate Ecclesiastica editus, cur imperfectus?* 13. *Compendia Hist. Eccl. præstantiora, Gothanum V. L. Seckendorfii, Frid. Spanhemii Jun. (cujus etiam introductio ad Geographiam Sacram, & Aub. Miræi Lib. de Statu Orbis Christiani, commendantur,) & Ant. de Godeau. Alex. Tassoni Opus ineditum contra Baronium. J. H. Hottingeri Hist. Ecclesiastica.* 14. *Historia Ecclesiastica Sec. XVI. & XVII. recentior nondum satis exculta. Judicium de Scriptis Ludov. Maimburgii. Epistolæ Theologorum a J. H. Hottingero collectæ.* 15. *Christoph. Sandii Nucleus & Systema Historiæ Ecclesiasticæ Arianismum sapiunt. Jac. Ben. Bossveti Discursus in Historiam Universalem.* 16. *Lexicographi Ecclesiastici, Joh. Lud. de la Cerda, Car. du Fresne, Josua Arndius, Domin. Macer, J. Casp. Svicerus.* 17. *Scriptores Patrologici. Censura de Phil. Labbeo.* 18. *Scriptores de Episcopis, Sanctis, Martyribus, Ordinibus Monasticis, Hæreticis, Conciliis, aliisque Argumentis Specialioribus vel Miscellaneis, de quibus Joh. Andr. Bosii Schediasma de Notitia Scriptorum Ecclesiasticorum jubetur consuli.*

1 Magnus hic se nobis aperit differendi campus, nam vel integri Voluminis res esset, si, quæ huc pertinent, complecti recensendo velimus. Habuimus olim Lectiones publicas *de Historiæ Scriptoribus, ejusque varietate*, quas hic recoquere animus non est. Hic paucula tantum delibabimus, ad utramque HISTORIAM, tam CIVILEM, quam ECCLESIASTICAM, spectantia, & quidem libros compendiarios, nam ipsos Historicos ut curiosius persequamur, supervacanea opera est, cum jamdudum in hoc argumento versati sint G. J. Vossius, in Opere

de

de Scriptoribus Historicis, a) & qui ſupplementa in illum ſcripſere, Joh. Hallervordius, Bernh. a Mallincrot, ac Chriſtophorus Sandius; In Eccleſiaſticis vero Rob. Bellarminus, ejusque novus Editor, cum inſignibus Auctariis, Phil. Labbeus. Quibus ſpicilegia forte non pauca addi poſſent per ſingulos Auctores, prout vel dies diem docet, vel Auctores novi Editionibus antiquis emendandis operam ſuam

a) Gerh. Joh. Voſſii *Libri IV. de Hiſtoricis Græcis* Lugd. Bat. A. 1623. in 4to, *Libri III. de Hiſtoricis Latinis* ibidem A. 1627. in 4to, prima vice prodierunt. Utrumque deinde Opus in iſto argumento hactenus incomparabile, longe & emendatius, & auctius, ac poſterius quidem tantum non dimidia parte locupletatum, ibidem A. 1651. in 4to lucem denuo adſpexit, Francof. A. 1677. in 4to (ſed admodum mendoſe) recuſum, ac nuper tandem *Tomo Operum* Autoris ſui *Omnium Quarto*, Amſtelod. A. 1699. in fol. excuſo, inſertum. *Paralipomenon ad Libros de Hiſtoricis Græcis Centurias V. Diſcurſui* ſuo *de Summo Bono* ſubjunxit, & Coloniæ A. 1656. in 4to edidit, Bernh. a Mallincrot, Decanus Monaſterienſis, perperam a Theod. Janſonio (*in Biblioth. promiſſa p. 30.*) inter Ἀνέκδοτα relatas. Plurima tamen ex hisce in altera Operis Voſſiani Editione, A. 1651. ab Iſaaco Filio curata, itidem comparuerunt, ignaro Mallincrotio, qui priori tantum uſus fuerat, uti a Morhofio T. I. Polyhiſt. L. 1. c. 18. §. 60. jam eſt obſervatum. *Annotationes ad Hiſtoricos Græcos a Voſſio recenſitos, a Paralipomenis* hisce diverſas, quas prælo ſe jam ante Biennium paratas habuiſſe, *ſub finem Paralip.* ſignificat, nondum prodierunt, & forſitan interciderunt. Quale fatum iniquius, vereor, ne Orbi Literato, jactura irreparabili, itidem ſubduxerit Thomæ Reineſii *Supplementum eorundem Voſſii de Hiſtoricis Græcis Librorum*, ſeu integrum potius in iſtos *Commentarium*, in quo ſe *omiſſa ſuppleviſſe, ἀγνοήματα indicaſſe, & cuivis ætatem, qua liceret, ſuam aſſignaſſe*, ipſemet, *Ep. 15. & 16. ad Caſp. Hofmannum p. 33. 34.* eſt teſtatus. Nam & iſtud ad finem ab Autore eſſe perductum, & prælum jam provocaſſe (licet Celeb. Tenzelius *in Dial. A. 1692. Menſtr. M. Jul. p. 608.* in dubium hoc vocet,) A. 1657. ipſemet *Ep. 21. ad Joh. Vorſtium* (in Belgio excudi illud curaturum eſſe Gronovium, addente,) A. 1656. Joh. Andr. Boſius, *Ep. 90. ad Reineſium, p. 347.* imo A. jam 1649. Joh. Chriſt. Baro a Boyneburg, *Ep. 20. ad Joh. Conr. Dietericum p. 92.* ſignificarunt. Ad *Latinos* Voſſii *Hiſtoricos* eundem Supplementum itidem paraſſe, Boyneburgius (ad Reineſii provocans Epiſtolam) *l. c.* & Henn. Wittenius *Dec. VIII. Memor. Philoſ. p. 468.* teſtantur. Pari inſtituto Ludov. etiam Jacobus a S. Carolo, Cabilonenſis, Carmelita Gallus *Paralipomena* ad Voſſii *Hiſtoricos Græcos* pariter atque *Latinos* affecta, & tantum non prælo parata, habuit. Vid. Labbei *Biblioth. Bibliothecarum, p. m. 249. 254.* & Cl. Sarravii (a Morhofio *l. c.* allegati) *Epiſtolas p. 267.* In ſolos *de Hiſtoricis Latinis Libros* Joh. Hallervordius, Regiomontanus, *Spicilegium* dedit, *majori Supplementorum Operi præmiſſum*, Jenæ A. 1672. in 8vo Chriſtoph. Sandius autem, Neo-Arianorum Promachus, itidem Regiomontanus, *Notas & Animadverſiones*, Amſtelod. A. 1677. in 12. excuſas. Continuationis illarum, ſive *Auctarii* in Libros Voſſianos, Partis Secundæ inſtar, iis adjiciendi, quod *in Præf.* pollicitus eſt, Fragmentum ſolum inter Schedas defuncti comparuit. Vid. *Biblioth.* ejus *Anti-Trinitariorum poſthumam p. 172.* Henr. Meibomii Jun. in Errores Voſſianos Animadverſiones, quarum ipſe, *in Addit. ad Val. Henr. Vogleri Introd. in Notit. Bon. Aut. p. 184.* ſpem injecit, a Filio patriſſante, Herm. Diet. Meibomio, Orbis Literatus, ut jacturam Sandiani Laboris ſoletur, cupide efflagitat. Balth. Bonifacii, Rhodigini, Epiſ. Tarviſini, *de XL. Romanæ Hiſtoriæ Scriptoribus, ab U. C. ad Car. M. ætatem, e Bodino, Voſſio, aliisque, Excerpta* (quæ, ſibi licet non viſa, Voſſius, *L. 3. de Hiſt. Lat. p. 815. Edit. Sec.* inſigni dignatus eſt Elogio,) una cum Car. Sigonii de iisdem *Judicio*, & Andr. Politi *Ordine Hiſtoriæ Romanæ legendæ*, Venetiis A. 1627. in 4to ſunt edita, a Joh. Eberh. Busmanno Helmſtadii A. 1674. in 4to denuo recenſita, & a Gaudentio quoque Roberto *Tom. III. Miſcellaneorum Italicorum*, Parmæ A. 1692. in 4to excuſo, inſerta.

impendunt. Succeſſu enim temporum perfectiſſimæ procurantur Editiones, & nunquam edita e Manuſcriptis in vitam quaſi revocantur. Olim quidem Germani, nunc vero Galli, & aliqua ex parte etiam Britanni, in Hiſtoricis ac Patribus emendandis, nec ſumptui parcunt, nec labori. Quot non prodierunt in Gallia magnifica Patrum & Hiſtoricorum Opera? Habemus *Hiſtoriæ Byzantinæ Corpus*, Auguſtum plane, & Regium. Habemus in Collectionibus Conciliorum, ceterarumque antiquitatum Eccleſiaſticarum Herculeos labores, & profecto eam ob cauſam Gallis univerſus literatus Orbis obſtrictus eſt, quod fontes ſapientiæ & Hiſtoriæ, tam divinæ, quam humanæ, recludere laborent, eosque, quoad ejus fieri poteſt, ſinceros nobis ſuppeditent.

2 Veniamus primum ad HISTORIAM CIVILEM, cujus Scriptores qua Methodo legendi, quove ordine, a pluribus dictum eſt. Mihi non diſplicet exiguus libellus Degorei Whear, Angli, qui *Relectiones Hyemales*, ut vocat, ſcripſit, *de Ratione & Methodo legendi Hiſtoriam Civilem & Eccleſiaſticam.* Scripſit & Thom. Dempſterus accurata de unoquoque ætatis cujusvis Hiſtorico judicia, teſte Erythræo, in ejus Vita, *Pinac. I. p. 26.* Scripſit & Carolus Sigonius de *Romanis Hiſtoricis Judicium*, ac Franc. Mottæus Vayerus in libro Gallico de *Veteribus ac præcipuis Hiſtoricis, Græcis & Latinis*, agit. Exſtant etiam Balth. Bonifacii *de Romanæ Hiſtoriæ Scriptoribus, ab U. C. ad Caroli M. ætatem, Excerpta* e Bodino, Voſſio, ac aliis. Mart. Zeileri *Catalogus Hiſtoricorum* totus pene e Voſſio eſt exſcriptus. Promiſerat quoque Lud. Jacobus a S. Carolo *Paralipomena* quædam *ad Voſſium de Hiſtoricis Græcis & Latinis*, teſte Labbeo *in Biblioth. pag. 118.* quæ equidem edita eſſe non credo. Præ ceteris commendanda eſt Pauli Bolduani *Bibliotheca Hiſtorica*, ſane locupletiſſima, in qua Hiſtoricos & Geographos, tam univerſales, quam particulares, Vitarum item & Genealogiarum Scriptores, ea recenſet Methodo, ut vix accuratior Catalogus dari poſſit. Addi huic poteſt *Catalogus Bibliothecæ Cordeſianæ*, a Gabr. Naudæo editus, in quo ſelecti comparent Hiſtorici. Sunt & alii quidam de hoc argumento minuti Auctores, quibus non eſt opus immorari. Ad generales Hiſtoriarum Scriptores referendi etiam Lexicographi Hiſtorici, quos quidem hic deſideramus. Omnia enim ſunt imperfecta & manca. Quod Carolus Stephanus *Dictionarium* ſcripſit, tempore omnibus quidem prius eſt, ſed ne nunc quidem, ut a Nicol. Loydo interpolatum eſt & auctum, omnibus numeris eſt abſolutum. Idem eſto Judicium de J. Jac. Hoffmanno, quanquam is *Lexico* ſuo, tanquam Voragine quadam, omnia abſorpſerit Geographica, Poëtica, Hiſtorica, Genealogica. Utinam prodirent *Thom.* Reineſii in *Carolum Stephanum* labores, accuratior fortaſſis tunc illa cura eſſet. *b)*

Ad

b) Inter Lexica Hiſtorica Morhofius, ſi ſuperſtiti illa inſpicere licuiſſet, non omiſiſſet mentionem *Dictionarii Magni Hiſtorici* Ludov. Morerii, poſt tot Editiones alias, a Joh. Clerico a numeroſis repurgati erroribus, plurimisque Articulis & Obſervationibus novis locupletati, ac Ultrajecti A. 1691. *in fol. IV. Tomis* publicati. Cujus præ noviſſima Editione Pa-

Ad ARTEM HISTORICAM pertinet *Gerh. Ioh. Vossii* liber hujus argumenti, qui Lugd. Bat. prodiit 1653. in 4to. *Iacobus Mazonius* quoque singulari libro de hoc argumento egit. Omnium vero diligentissime & maxima cum cura Augustinus Mascardus, in Libro Italice scripto, *dell' arte Historica*, Venetiis edito A. 1655. in 12. Erat vero ille Urbani VIII. Cubicularius, Poëta, Oratorque præstantissimus. *Appendicem* ad illam artem Historicam Mascardi scripsit Paulus Pirani da Pesaro, in 4to editam, Venet. A. 1646. Non contemnenda etiam est Franc. Balduini JCti *Institutio Historica*, in 12. edita, ubi illa præcipue tanguntur, quæ sunt Juridici argumenti. Addantur his Joh. Jov. Pontani *Dialogus de Historia*, Franciscus Robortellus *de Historica Facultate*, Florent. in 8. 1548. Ant. Riccoboni *de Historia Commentarius*, Venet. 1568. in 8vo. & Paulus Benius, Eugubinus, qui *de Historia librum* scripsit, editum Venet. 1622. in folio. Elegans est Reineri Reineccii liber, cui tit. *Methodus legendi Historiam sacram & profanam*, editus in folio, Helmstadii A. 1583. Ejus editio secunda prodiit in 4to ibid. anno 1660. Erat Vir ille in studiis versatissimus, magnique suo tempore nominis Joh. Bodinum pene omiseram, qui primo loco poni debebat. Ejus *Methodus Historiarum*, & seorsim, & cum aliis, edita est: seorsim Argent. A. 1627. & multis in locis aliis, in 12. cum ceteris vero ejusdem argumenti Scriptoribus, Franc. Patricio, J. Jov. Pontano, Huberto Folieta, Franc. Balduino, Joh. Ant. Viperano, Dav. Chytræo, Cælio Secundo Curione, Simone Grynæo, aliquot Tomis, in 8vo. Basileæ editis, & ob argumenti conformitatem junctis, prodiit. Neque omnino contemnendus Frid. Tilemanni *Discursus Philologicus de Historicorum delectu*, Wittebergæ A. 1597. in 8vo editus, qui Bodini tamen in plerisque legit vestigia. Ad Generales Scriptores quoque referendus omnino est ante nobis laudatus Joh. Henr. Bœclerus *de Utilitate ex Historiæ Universalis Scriptoribus capienda.* Quod Stylum Historicum attinet, legenda est Dissertatio Casp. Scioppii *de stylo Historico*, quæ jungitur ejus *Infamiæ Famiani.* 3

HISTORIÆ UNIVERSALIS multa circumferuntur Compendia, de quibus non est ut multum solliciti simus. Joh. Cluveri, qui ipsis Historicorum Verbis, quasi per Centonem concinnatis, omnia proponit, *Epitomen Historiæ* ego ceteris prætulerim, quanquam 4

risiensi Anni 1699. totidem Tomis constante, & ab Advocato quodam Parisiensi (Gauterio, ni fallor) curata Prærogativas ipse Clericus, in Parisinæ (multa suæ debentis) Censura, Jac. Bernhardi *Novellis Reip. Lit. M. Febr. A. 1700. Art. 7.* inserta, abunde ostendit. Sed nec oblitus esset Noster *Dictionarii Historico-Critici* accuratissimi, quod Polyhistor Κριτικώτατος, Pet. Bælius, post σκιαγραφίαν ejus ac Specimina, A. 1692. in 4to præmissa, *Tomi II. in fol.* Roterodami A. 1696. &, in Editione secunda, emendatiore pariter atque locupletiore, Tertii accessione auctum, ibidem A. 1702. ingenti cum Eruditorum applausu, edidit. Utroque, & Moreriano & Bæliano, Gallico sermone exaratis, haud inferius futurum speramus, & majori præterea Rerum Germanicarum atque Arctoarum copia nostratibus se commendaturum, Germanicum istud, cui Joh. Franc. Buddeus, Professor Acad. Hallensis πολυμαθέστατος, ab aliquot iam annis, sedulo insudat.

quam & alii habeant, quo ſint commendandi. *c*) Nam Joh. Micrælii *Lexicon*, quod vocat *Hiſtoricum*, elegans eſt, & multa in iſta brevitate complectitur, modo corrigantur errores, qui in illo habentur, Chronologici & Genealogici. Chriſtoph. Heidmanni *Epitome Hiſtorica*, quouſque pervenit, diligenter ex Hiſtoriis omnia recenſet. Marci Zuerii Boxhornii, quæ vocatur *Chronologia*, non tam Chronologiæ nomen meretur, quam Hiſtoriæ Civilis & Eccleſiaſticæ quidem index eſt, ad temporum qualemcunque terminum alligatus. Non enim accuratus in Chronologicis eſt, admodum præterea imperfectus. Optimum ſane eſt rerum Civilium compendium, nam pleraque hiſtoriæ capita, & quæ dependent ex mutationibus Politicis momenta, attingit. Exſtat & Joh. Gualterii *Chronicon Chronicorum*, aliquot *Tomis in 8.* adornatum, cujus Autor perhibetur eſſe Janus Gruterus, qui nomen ſuum diſſimulavit, quod multa in illo Chronico poneret, non usque adeo ſecure ponenda. *Joh. Sleidanus*, ejusque continuatores, Æg. Strauchius & Conr. Sam. Schurtzfleiſchius, exigui compendii loco eſſe poſſunt, ſed poſteriorum illorum labor accuratior eſt, quam ipſius Sleidani.

5 Hiſtoria ſecundum temporum Calculum inſtituta, CHRONOLOGIA dicitur, in qua tot pene diverſæ ſunt ſententiæ, quot capita. Deſperatus hactenus labor fuit Conciliatio Chronologorum, vehementer enim a ſe ipſis diſſident. Joſ. Scaligerum habemus, qui Herculeo plane conatu, auſus eſt *emendare tempora*, ſed habuit multos in hoc negotio adverſarios, quorum doctiſſimus eſt Jeſuita, Dion. Petavius, cujus exſtat *Doctrina temporum, in folio, Tomis duobus* concinnata, qua fundamenta ſua Chronologica, Scaligerianis Hypotheſibus adverſa, proponit. Non defuerunt etiam alii, ſed minorum gentium Adverſarii, qui paſſim inſultarunt Scaligero. Nactus tamen ille eſt rationum ſuarum propugnatorem, *Sethum Calviſium*, qui ſuper Eclipſium fundamento, conſilio propemodum divino, ex Aſtronomia, per Scaligerum

c) Joh. Cluveri noſtratis, Theologi pariter atque Hiſtorici eximii, *Epitomæ* merito locum inter Compendia Hiſtorica principem Morhofius vindicavit, Judicio hoc ſuo ὁμόψηφος J. C. Danhauero, J. H. Hottingero, Joh. Hornbeckio, Giſb. Voëtio, Chr. Ad. Ruperto, V. L. Seckendorfio, Henr. Ernſtio, Ioh. Henr. Urſino, Balth. Bebelio, J. Conr. Durrio, Chr. Schradero, J. Andr. Boſio, Abr. Calovio, Ioach. Paſtorio, Sam. Rachelio, Theoph. Spizelio, aliisque Viris celeberrimis, diligentiam ejus, accurationem, fidem, ἀπάθειαν, Styli nervoſi elegantiam, aliasque dotes egregias, certatim deprædicantibus, quorum Iudicia in *Cimbria* exhibebuntur *Literata*. Non digni igitur ſunt, quos moremur, duo inter Rhapſodos modernos Hiſtoricos Cenſores multei, quorum alter nimiam in illa notat brevitatem; alter vero, Ioh. Ionſtoni *Hiſtoriam Univerſalem*, ac *Polyhiſtorem*, a ſe, ſi Bibliopolam ſumptuum prodigum offendat, continuandum, illi præferens, neſcio quam ἀταξίαν, imperfectionem, Politicesque imperitiam, deprehendiſſe ſibi videtur. Cui hoc Ionſtoni ipſius de Scripto Cluveriano judicium eſt inculcandum, *in Tr. de Naturæ Conſtantia p. 74. 75.* obvium: *Si de Univerſali Hiſtoria loquamur, deduxit eam egregie Joh. Cluverus, Prof. Soranus. Vincere tamen in quibusdam videtur Clariſſ. Conr. Graſerus, Præceptor noſter obſervandus. Qui iſtos duos, tanquam Pollucem & Caſtorem, conjunxerit, ei ſecuritatem in turbido alias Hiſtoriarum Oceano auſim ſpondere.*

rum suggesto, *Chronologicum Opus* exstruxit, quod Scaliger summis in cœlum effert laudibus. Successerunt sequentibus temporibus plurimi alii, qui novas miscuerunt cum Scaligerianis Hypotheses. Quidam plane in diversas partes abiere, ut Jac. Gordonus, Rob. Boylius, Thom. Lydiat, aliique. Aliqui mysticas temporum rationes e sacris eruere laborarunt, uti fecit Joh. Jac. Heinlinus, nec non Hieron. Vecchiettus, in vastissimo & sumtuosissimo *Chronologiæ* suæ Opere, de quo ille multa mira magnaque promittit. De illo judicium vide Erythræi, *Pinac. I. p. 114.* Sed immorari his non est opus, quos somniis suis, doctiorumque ludibriis, relinquimus. Vid. de Scriptoribus Chronologicis Vossius *in lib. de Histor.* & *Mathematicis;* nam hæc doctrina tam ad hos, quam ad alios, pertinet. Usui accommodatissimum est Christoph. Helvici *Theatrum*, qui Scaligeri & Calvisii calculum sequitur. J. Henr. Alstedii *Chronologia,* quanquam eleganti methodo adornata, ut Locorum Communium Chronol. instar esse possit, multa habet in tempore errata. Ceterum & Æg. Strauchius *Breviarium Chronologicum* scripsit, in quo proponuntur variæ quæstiones de argumentis Chronologicis. Omisi inter Historiæ Generalis Compendiarios Scriptores Christoph. Ad Rupertum, cujus exstant *Observationes in Synopsin Historicam Christoph. Besoldi,* elegans Opus, in quo invenias nonnunquam reconditiores ad Historiam notas.

6 Vocantur & CHRONICA, quæ certorum temporum, & certarum Regionum aut Urbium, Historiam tractant, ad perpetuam temporum seriem alligatam. Multa illorum habemus in Historia mediæ ætatis, Monachis plerumque scripta, stylo quidem inculto & barbaro, ac mirificis præterea fabulis referta; quorum tamen cognitio non est spernenda. Ex hoc enim sterquilinio eruenda altis immersa tenebris veritas, ac fuerunt nostro tempore Viri, qui maximum sibi nomen illorum cognitione pepererunt, & ad historiam illius temporis illustrandam felicissime iis usi sunt. Multa passim in cœnobiis talium Manuscriptorum Chronicorum latent, e quibus ingens Volumen, Gallicam continens Historiam, concinnavit Phil. Labbeus, ac Parisiis edidit in folio. Eorum nomina & scripta apud Vossium, ejusque Suppletores, videre licet. Hoc tempore, in Academia Julia, multa illorum Scriptorum publicarunt, tum Henr. Meibomius, tum Herm. Conringius ac Joh. Joach. Maderus. Et Conringius quidem ex illis magnam juris publici, tam Germanici, quam aliarum gentium, hausit notitiam. Fuit & singulari istius Historiæ Mediæ notitia præditus Petrus Casanova, Gallicus Scriptor, de quo Medonius hæc habet in vita ejus: *Quod ea sagacitate illam perscrutatus sit, ut nihil eorum temporum adeo tenebris obductum fuerit, quod non illustrarit, inque illum ordinem omnia redegerit, ut luculento aliquo Opere, sed perfecto, omne ejus Historiæ latifundium exhaurire voluerit.* Sed Fata intercesserunt tam præclaro operi, & nobis illud inviderunt. Ceterum & illorum temporum Chronica, aliaque Opera Chronologica, non levi cura enarrantur *in Bibliotheca Thuana, p. 265. 266. & seq.*

7 VARIARUM GENTIUM HISTORICOS, qui & statum Rerumpubl. & res gestas de-

scribunt, diligenter recenset Conringius *in Collegio Manuscripto Rerumpubl.* Debent & notari Historiæ CERTARUM URBIUM, quæ vernaculis linguis scriptæ sunt; Et in Germanica quidem lingua tam amplum earum habemus numerum, ut vel integram ex iis Bibliothecam exstruere possimus. Nec facile credat aliquis, quam sint illi Auctores ad juris publici cognitionem utiles. Unum illud Christoph. Lehmanni *Spirense Chronicon*, magna diligentia conscriptum, quid non habet rerum, ad statum Germaniæ perdiscendum, utilium? Solent & latitare passim in Archivis, Scriniisque publicis, vel in privatorum Bibliothecis Chronica, a privatis conscripta, quæ fidem interdum merentur præ publicis; Solet enim veritas magis nuda in illis proponi. Nam quæ illo fine scribuntur, ut edantur, multa dissimulare necesse habent. Si quis populorum urbiumque Historicos, ordinate collectos velit, & secundum seriem locorum, is utatur Bolduani *Bibliotheca Historica*, & illa, quam supra laudavimus, *Bibliotheca Thuana*, ubi, secundum regiones & urbes, Auctores disponuntur. *Historiam Europæ* totius Italica lingua orsus erat Joh. Barclajus, qui tamen illud Opus non complevit. Manuscriptus ille liber adhuc hodie superest, teste Crasso, in ejus Vita, *P. I. p. 205.*

8 Ad Historicos Scriptores pertinent etiam BIOGRAPHI, sive Prosopographi, qui scripserunt Illustrium Virorum Vitas vel universales, vel particulares. Universales voco, qui multorum Vitas scripserunt, particulares, qui Viri unius Historiam scribunt. Gallica lingua scripsit Ant. du Verdier tria Volumina in folio, sub tit. *Prosopographiæ Unierſalis*, in qua stricte Vitas & res gestas, qua Veterum, qua Recentiorum Virorum Illustrium describit. De ceteris Vitarum Scriptoribus in superioribus, (*Tomi sc. I. Lib. I. cap. 19.*) multa monuimus, quæ hic non repetemus.

9 Extendit se Historia non tantum ad civiles actiones, aut bellicas, sed & ad res omnes. Sed posterior acceptio nimis lata est, neque ad nos spectat. Historia enim literaria ac naturalis huc non pertinet. Sola rerum civilium Historia hujus argumenti est. Sed magis ad Politicam ipsam spectat Historia PARTIUM ad REMPUBL. PERTINENTIUM, ut si quis Historiam militiæ navalis, commerciorum, bellorum, &c. scripserit: Ii Autores mirifice juvant rem Historicam. Nisi enim ob usum Civilem discatur, frustra est Historiæ omnis lectio. Optat Bœclerus *in Dissertatione de Utilitate ex Universalis Historiæ cognitione capienda*, ut quis integram Commerciorum Historiam concinnare velit, quam intactam hactenus ille esse ait, cum tamen sit Reipubl. utilissima. Ideam quandam ejus singulari Diss. dedit *Ad. Tribbechovius. Historia Militaris* antiqua & nova magnam lucem adfert Historicis, quale Opus parabat Radbodus Hermannus Schelius, ut videmus *in notis* ejus *ad Castra Polybiana.* Idem in animo habuit Cl. Salmasius, a Principe Arausionensi ad tale Opus scribendum incitatus, cujus nunc fragmentum superest. *Historiam Navalem*, præter Ioh. Schefferum, *in Lib. IV. de Militia Veterum Navali*, Thomas Rivius aliquatenus deduxit, *in Historia sua Navali antiqui, medii, & novi Seculi: Historiam medii seculi* ego tantum vidi, ceteræ an & quando prodierint, equidem ignoro. Operæ sane

pretium

pretium fecerit, si quis perfectum absolutumque hunc laborem dederit. Quod ad veterem Historiam navalem attinet, ejus summariam delineationem dedit J. Henr. Bœclerus, in Dissertat. quæ inscribitur: *Argo Nova.* Sed reconditum hoc argumentum est, & quoniam destituimur fide dignis monumentis, vix quicquam feliciter efficietur. Dependet alioquin ex hoc labore magnam partem doctrina *de Coloniis gentium*, *de Commerciis antiqui orbis*, & similia.

10 GENEALOGIARUM Scriptores ad Historicos specialissimos etiam referendi sunt. Habemus autem & hic Scriptores, tam *generales*, quam *speciales*. De *Romanis Familiis* Joh. Glandorpius *Onomasticon* scripsit, ut supra vidimus, sed est tantum Onomasticon aut Lexicon, non vera Genealogia. Opus optimum, quod hoc in argumento prodiit, est Hieron. Henningii *Theatrum Genealogicum*, præclarum Opus & rarum, præcipue Francorum Regum Historia Genealogica cum cura & diligentia deducta est. *d*) Illum secuti sunt postea Scriptores multi alii, Ant. Albizius, Nicol. Rittershusius (in quo tamen non pauci sunt errores,) & novissime Phil. Jac. Spenerus. Sunt & Hispanis, Gallis, Italis, sui Scriptores Genealogici, quos non opus est adeo morari, cum illorum usus non sit tanti, nisi forte, quod illustriores Principum familias attinet, qui cum Principibus Germanicis aliqua affinitate juncti sunt. Eos magno numero videre licet in *Bibliotheca Thuana*, Specialium Familiarum Scriptores non pauci sunt, sunt & qui Nobilitatem certæ cujusdam gentis per Genealogias deduxerunt: Qui labor non omnino inutilis est. Quoniam enim e Nobilibus deligi solent Viri ad administrationem, tam Civilem, quam Militarem, ideo specialissima hæc Historia etiam hac in parte juvare doctrinam Politicam potest. Omnino expediret in Germania historiam certorum Principum, Comitum, accuratius describi, neque tantum jejuno illo modo, quo Genealogiæ per tabellas proponuntur, sed methodo quadam pleniore, ut & Historia quædam strictior Genealogiæ adjiciatur. Non contemnendum hujus rei Specimen præbuit Tobias Pfannerus in libello *de præcipuis Principum Germaniæ Familiis.* Possent & Genealogicæ recensioni adjici Pacta Illustrium illarum familiarum, & similia, unde optima esse possit Juris publici cognitio. Historia enim Germaniæ Germanorumque Principum accurata unicam illam præcipuamque Juri publico lucem accendit, hinc dependent omnia.

11 LOCI COMMUNES HISTORICI & CHRONOLOGICI vel secundum classes rerum, vel secundum classes Rerumpubl. vel secundum seriem temporum, institui possunt, pro scopo cujusvis. Primus ille modus nihil aliud pro fine habet, quam ipsam temporum notitiam in certis quibusdam rebus. Eo modo adornavit *Chronologiam* suam *Alstedius*, quæ & seorsim, & junctim cum ejus Operibus, prodiit. Vehementer labor ille prodest ad accuratam omnium rerum historiam, per tempora sua deductam,

 quem

d) Hier. Henningii, Ecclesiastæ Lüneburgensis, *Theatrum* (cui Bœclerus etiam, Bosius, aliique primas in hoc studio decernunt) *Genealogicum* recensere, emendare, supplere & augere, Conr. Balth. Behrens, Medicus Saxoniæ inferioris eruditus, nisi fallor, ab aliquo jam tempore, hortatu Illustris Leibnitii, est aggressus.

quem si quis ab ineunte ætate institutum continuaverit, magnum sibi thesaurum successu temporis comparabit. Opus illud Alstedianum mancum mutilumque est, & indicis tantum loco: multis modis in immensum talia augeri possunt. Immiscuit quidem & Gentium Rerumpublicarumque Historiam Alstedius, sed illis singularem ego librum destinarem. Prolixius enim tale Opus est, quam ut simul cum ceteris misceri possit. Cum enim ad usum in doctrina civili instituantur talia Excerpta, separatim illa colligenda sunt. Denique qui præcipua rerum momenta ad certum ordinem temporum colligunt, sine separatis rerum classibus, illi Chronologiam tantum respiciunt, atque his inservire poterit *Chronologia* M. Z. Boxhornii, quæ ad usum Civilem & Ecclesiasticum accommodata est, ad cujus ductum ista quoque notari possunt, quæ illic non continentur.

12 Veniamus ad HISTORIAM ECCLESIASTICAM, de qua paucula delibanda sunt. Est vero illa vel *totalis*, vel *partialis*. Universalis est vel *diffusa*, vel *compendiaria*. Centuriatores Magdeburgenses primum Universale aliquod Opus instituerunt, quibus ut paria facerent Pontificii, e) Cæsar Baronius *Annales* suos contexuit, qui, Scaligero Judice, pleraque sumsit e Centuriatoribus. *Annales* Baronii continuarunt Abr. Bzovius & Odericus Rainaldus, cujus Tomi 14. editi sunt Romæ in fol. Henr. Spondanus *Epitomen Annalium Baronii* scripsit Parisiis A. 1693. editam in folio. Aug. Torniellus vero *Annales sacros & profanos ab Orbe condito ad Passionem Christi*, Opus quasi prævium Annalibus Baronianis, Francofurti 1611. in folio, editum. In Baronii exiguam Annalium partem extant If. Casauboni *Exercitationes*, quem laborem continuavit per aliquot annos Dn. Ad. Tribbechovius. Quædam Theologicorum in illis Dogmatum, in quibus Pontificii a nobis diversum sentiunt, refutavit Dn.

e) De Cæs. Baronii *Annalium Ecclesiasticorum* Historia, illorumque Epitomatoribus, Metaphrastis Continuatoribus, Antagonistis, & Hyperaspistis, Casp. Sagittarius, *in Introd. in Hist. Eccl. toto Cap. XIV. p. 282-323.* Joh. Frid. Mayerus, *in Eclogis de Fide Baronii & Bellarmini ipsis Pontificiis ambigua, ad Gerb. a Mastricht, Syndicum Bremensem* (qui itidem in Baronium aliquid molitur,) Amstelod. An. 1697. in 12mo. editis, Joh. Christoph. Rumetschius *in Schediasm. de Universali Theologorum Evangelicorum Historia p. 41-46.* & Ad. Tribbechovius *in Prolegomenis V. Exercitationum Anti-Baronianarum*, Kilonii An. 1669. in 4to editarum, merentur consuli. Tribbechovius telam, ab If. Casaubono inchoatam, ab A. C. XXXIV. Num. 222. ad ejusdem *Anni num. 287.* tantum continuavit, deinde vero, in Aulam Gothanam Kilonio evocatus, abrupit. Quæ in eadem Academia Cimbrica A. 1677. prodierunt, Christ. Kortholti, Prof. Theologi, *VII. Disquisitiones Anti Baronianæ, de Domo Nazarethico-Lauretana, suffragiis pro Defunctis, Purgatorio, Confirmationis, Ordinis & Extremæ Unctionis Sacramentis, Traditionibusque non scriptis*, sicut & Octava *de cultu Reliquiarum*, seorsim A. 1680. edita Loca Baronii de hisce Argumentis, hinc inde decerpta & collecta, impugnat. De Dav. Blondelli *Animadversionibus* pauculis, ab Andr. Magendeo, Ecclesiaste Benearnensi, in *Anti-Baronio* suo (ad *Tomi I. Annum 34.* tantum perducto) Leidæ A. 1679. in fol. publicatis, & Joh. Henr. Ottii, Prof. Tigurini, *Examine Annalium Baronii perpetuo*, A. eod. 1679. inchoato, & per tres Centurias (in 4to *impressas*) continuato, vid. Sagittarium l. c. p. 318-319.

Dn. D. Kortholtus. Parabat *Animadversiones in Baronii Annales* Cl. Salmasius, teste Crasso in *Elogiis Hominum Litt. T. 2. p. 211.* Idem memorat, a Paulo Benio scriptas esse *Disputationes de Annalibus Baronianis, Part. II. p. 83.* In eosdem *Annales* Dav. Blondellus integrum Opus affectum habuisse dicebatur, quæ fama commovit Magistratum Amstelodamensem, ut ex Bibliotheca ejus pararet sibi *Annales* Baronianos magno ære, quibus notæ ab ipso marginales adscriptæ erant, sed tentata tantum ab illo res fuit, neque amplius quicquam sub illius nomine comparuit. Non ita pridem editas illas notas vidi singulari quodam, in folio, libro, sed tenui. Si Casaubonus supervixisset, palmam ab hac palæstra referre potuisset. Ille enim tanto labori erat par, qui ad manus habebat Bibliothecam Regis Galliæ, & ipse cognitione Antiquitatis Ecclesiasticæ instructissimus erat. Nam quanquam ingenio inter nostros etiam multi non destituuntur, deest tamen apparatus librorum huic rei necessarius. Multa a Baronio in subsidium vocantur, quæ vix alibi, quam in Bibliotheca Vaticana, reperias. Post Casaubonum Blondellus huic rei poterat adhiberi, quem ego præ Salmasio ad tale Opus scribendum aptum fuisse crediderim. Qui adversus Casaubonum Vindicias pararunt, J. Cæs. Bulengerus & Herib. Rosweidus, nihil habent, in quo cum ipso conferri possunt, & satis illum adversus hos Insultatores defendit Richardus Montacutius. Idem Casaubonus scripsit librum *de Libertate Ecclesiastica*, ab ipso Galliæ Rege incitatus, adversus Pontificem, cujus mentionem facit Colomesius *in Opusculis suis pag. 127.* quod sc. viderit apud Marquardum Gudium, impressum A. 1607. in 8vo. Nomen Casauboni notaverat in Frontispicio libri Josias Mercerus, Socer Salmasii, sua manu, & sub finem paginarum, quæ procedunt usque ad *numerum 264.* iterum notavit Mercerus: *cetera, rebus mutatis, non sunt edita.* Compositis enim Venetorum cum Pontifice litibus, Henricus IV. Rex Galliæ, librum jussit supprimi. Addit ulterius Colomesius Illustrationem horum verborum ex Jac. Capello, quæ illic legatur; Fragmentum hujus libri notat Placcius, *in Libro de Anonymis c. 2. p. 22.* Melch. Goldastum inseruisse *Monarchiæ* suæ *Imperii Tom. I. p. 674. seq.*

COMPENDIARIAM *Historiam Ecclesiasticam* a nullo habemus ita tractatam, ut illo acquiescere possimus. Non contemnendum est *Historiæ Ecclesiasticæ Compendium Gothanum*, quod a Vito Lud. Seckendorfio & J. Henr. Bœclero concinnatum creditur. Apud Reformatos Frid. Spanhemius operam illam suscepit, qui Historiæ Ecclesiasticæ prima lineamenta duxit, edita A. 1675. Lugd. Batav. in 12mo sub titulo *Introductionis ad Historiam, & Antiquitates sacras*, cum *Appendicibus, Chorographica, & Critica. f)* Est vero liber ille Epitome tantum & prodromus Operis ma- 13

f) Frid. Spanhemii Jun. *Brevis Introductio ad Historiam Sacram utriusque Testamenti, ac præcipue, Christianam, ad A. usque Chr. 1518. perducta* auctior atque emendatior denuo prodiit Leidæ A. 1694. in 4to, Operis autem majoris sive *Introductionis ad Chronologiam & Historiam Sacram, ac præcipue Christianam, ad Tempora usque Reformationi proxima,*

joris, sed optime ad instituendam juventutem comparatus, nam per secula Historiam deducit, sub certis ejus capp. adeo ut statim pateat, quidnam singulis seculis contigerit. E Recentioribus Scriptoribus non pauca adducit, non dissimulans ipsorum, vel scripta, vel scriptorum argumenta. Utilissimus aliquando liber ille major erit, quando prodibit. Idem quoque Autor scripsit *Introductionem ad Geographiam Sacram, Patriarchalem, Israëliticam, & Christianam*, hancque per Romanum omne Imperium, ante & post Constantinum M. & per Provincias Barbaricas, deduxit. Liber ille quasi manus jungit cum Historia Ecclesiastica, cujus non est accurata sine Geographia cognitio. Sumpserat, quod religionem Christianam spectat, & Aubertus Miræus sibi hoc argumentum tractandum, *in libro de Statu universi Christiani orbis*, ubi Pontificiæ religionis per totum terrarum orbem disseminationem historice proponit. Qui liber utilis est ad Pontificiæ religionis Politiam accuratius pernoscendam. Quod Indicas Gentes attinet, Joh. Hornbeckius videri potest singulari lib. *de conversione Barbarorum*, Lugd. Batav. in 4. edito. E Pontificiis recentioribus præstantiorem non habemus, qui per secula *Historiam Ecclesiasticam* deduxerit, quam Antonium de Godeau, Virum doctissimum & Episcopum, eum sc. qui Psalmos Davidicos in versus elegantissimos Gallicos convertit. Prodiit Gallica Lingua Opus ejus aliquot Tomis in folio, nunc vero recusum est in Batavia minutiore Charactere. Præfatio ejus libri est luculenta, multaque habet de defectibus Scriptorum Historiæ Ecclesiasticæ. Ingenue enim scribit, ut solent omnes Galli, neque ipsius Baronii errores dissimulat. Solent in illo Itali esse parciores; memini tamen Alexandrum Tassonum, Virum doctissimum Italum, sed tamen & dicacissimum, editioni paratum habuisse librum *della Historia Ecclesiastica & Secolare*, in quo Baronii *Annales* examinat majori libertate, quam aliqui factum vellent, ut ajunt Joh. Bapt. Laurus & Leo Allatius *in Apibus Urbanis*. Plura alia circumferuntur Compendia recentiorum Scriptorum, & plures sunt Antiquæ Ecclesiasticæ Historiæ Scriptores, quos secundum ordinem, seriemque suam, recensent Nomenclatores Scriptores Bibliothecarii. Illorum nomina recensere supervacaneum est; quid enim attinet circa lacunas operosum esse, cum habeamus fontes? Exscribunt illi se mutuo. Non prætereundus tamen est Joh. Henr. Hottingerus, cujus *Historia Ecclesiastica* satis quoque diligenter scripta est, inprimis recentior, ubi in tempora Reformationis incidit.

14 RECENTIORIS hujus TEMPORIS pleniorem HISTORIAM in Protestantium Ecclesia merito desideramus. *g*) Nam licet Joh. Sleidanus initia bene satis complexus fuerit,

cui perpetuæ etiam Cæs. Baronii, & recentiorum Galliæ Pontificiæ Scriptorum (Lud. Maimburgii, Nat. Alexandri, &c.) Castigationes sunt immixtæ, Tomus I. ab O. C. ad Sec. usque VII. Æræ Chr. Ibid. A. 1683. in 4to. Tomusque II. Secula quatuor, Septimum, Octavum, Nonum & Decimum, complectens, Ibid. 1687. in 4to. *Tomus III*, ni fallor, duobus prioribus, in Editionis Operum Spanhemii omnium *Tomo I.* Lugd. Bat. A. 1701. in fol. publicato, est adjunctus.

g) Primorum Reformationis Temporum Historiam Sleidano longe plenius atque accuratius

rit, & Georg. Cœlestinus *Historiam Augustan. Conf.* scripserit, Henr. Hœpfnerus quoque *Saxoniam Evangelicam,* multa tamen specialius poterant diduci. Sed neque hic omnia impune scribuntur. Nam, ad subterfugiendam invidiam, non est consultum omnia attingere. E Pontificiis Ludov. Maimbourg hoc tempore omnium Sectarum Historiam scribere aggressus est, & candorem aliquem præ se fert; multa tamen in illo desiderantur. Scripsit is *Historiam Lutheranismi, Historiam Calvinianismi* (cujus censuram nuper Theologus Reformatus dedit,) *Historiam Arianismi,* qui libri ad hæc tempora cognoscenda utiles sunt, modo cum judicio legantur; neque enim homini Pontificio per omnia tuto potest credi. Hottingerus *in Bibliothecario quadripartito* refert, habere se omnium istorum temporum Theologorum MSStas Epistolas, tam Protestantium, quam Reformatorum, quem ille non immerito Thesaurum incomparabilem vocat. Ex his monumentis multa poterant ad talem Historiam illustrandam afferri, sed perierunt omnia hæc molimina in aquis, cum ipso Autore.

15 Sunt & alia COMPENDIA *Historiæ Eccl.* HÆRETICORUM scil., a quibus cavendum est. Hos inter præ ceteris nomino Christoph. Sandium, cujus exiit olim *Nucleus,* & postea integrum *Systema Historiæ,* præcipue primorum seculorum. Operæ pretium faceret, si quis ex Orthodoxis Theologis hujus libri insidias detegeret. Prodiit & nuperrime A. 1681. Lugd. in 4to & Amstelod. in 12. a Jacobo Benigno Bossueto, Episcopo Condomensi, *Discursus super Historiam Universalem,* Gallica lingua, ad Delphinum, in quo, præter mutationes Imperiorum, Successio religionum etiam proponitur, sed tantum usque ad tempora Caroli M. Non vidi ipse hunc librum, sed Lipsienses in *Actis suis A. 1682. p. 215.* elogium aliquod illi suspendunt.

16 Ut in Historia Civili, ita & Ecclesiastica, quædam sunt conscripta LEXICA, facientia ad intellectum Patrum & Conciliorum, in quibus occurrunt sæpe termini, ac voces vulgo ignotæ. Sunt Joh. Ludov. de la Cerda *Adversaria* in hunc finem scripta, nunc vero, postquam Caroli du Fresne *Glossarium* prodiit, omnia puto *illi* transsumpta. Et illa quidem Lexica voces tantum spectant. Sunt vero, qui Ritus & Antiqui-

exposuit Vitus Ludov. a Seckendorf, Consil. Int. Saxon. & Brandenb. Heros Literatissimus *in Comm. Historico & Apologetico de Lutheranismo, seu de Reformatione Religionis,* Lud. Maimburgii *Historiæ Lutheranismi* (cujus *Libri III. priores* Latine simul versi exhibentur) opposito, Librisque III. ab An. 1517. ad 1546, Luthero emortualem, perducto, qui Lipsiæ An. 1692. in fol. prodiit. Henr. Hœpfneri, Theologi Lips. *Saxonia Evangelica,* jussu Joh. Georgii I. Electoris, Pet. Cutsemii *Saxoniæ Catholicæ* opposita, ac Lipsiæ An. 1625. & 1672. 4to excusa, in Historicis est parcior, & dogmatica præcipue persequitur. Nuperrimi Historiæ Seculi XVII. Ecclesiasticæ Scriptores, Joh. Wolfg. Jægerus, Professor Tubing. qui tria tantum Decennia priora An. 1692. & 93. exhibuit, & And. Carolus, Abbas Sangeorgianus in Duc. Würtemberg. totum emensus Seculum, cum, præter Collectanea, ex aliis coacervata, eaque maximam partem vulgaria, vix quicquam attulerint, judicio haud satis accurato in argumento isto sint versati, præjudiciis autem suis plus justo indulserint, parum ex illo labore gloriæ reportarunt.

tiquitates ſimul congerunt per Indicem, ut fecit Joſua Arndius, cujus exſtat *Lexicon Antiquitatum Eccleſiaſticarum*, in 4to. Subjunxit Autor ille etiam Catalogum de præcipuis Scriptoribus Eccleſiaſticis, ad Bernhardum usque, *a p. 685. ad p. 1086.* Eſt & Italica lingua ſcriptus liber, cui tit. *Notitia de Vocaboli Eccleſiaſtici, Con la dichiaratione delle Ceremonie, & Origine delle riti ſacri, voci barbare, e fraſi uſitate de ſancti Padri, Concilii e Scrittore Eccleſiaſtici, raccolta da Dominico Magri, Malteſe,* in Venetia A. 1675. in 4to. Superiori Anno Joh. Casp. Svicerus, Canonicus & SS. LL. Profeſſor Tigurinus, *Theſaurum Eccleſiaſticum* ſcripſit, e Patt. Græcis ordine Alphabetico concinnatum. XX. Annorum labor eſt, & colliguntur in illo non Voces ſolum, ſed & varii Ritus Eccleſiaſtici, dogmata Orthodoxorum & hæreſes conferuntur, hodierna item dogmata cum antiquis. Subjicitur Index triplex, unus Autorum, ex quibus ille *Theſaurus* collectus, alter Locorum Scripturæ explicatorum, Tertius rerum & verborum, in toto hoc *Theſauro* occurrentium. Promiſit idem Autor in *præfatione Lexicon Græcum minus, & Lexicon Græcum majus, duobus Tomis in fol.* quod a ſe magno labore collectum eſſe teſtatur.

17 Quod ſi jam ad ipſos Scriptores Ecclesiasticos deſcendere velimus, ratione argumentorum illi eſſent diſpeſcendi, ac comprehenderentur ſic ſub nomine Eccleſiaſticorum Scriptorum Patres univerſi, de quibus poſſent multa dici, tum ratione Editionum, tum ratione mutilationum, tum rariore adulterationum, quod poſtremum argumentum Ioh. Dallæus præ ceteris inſigniter tractavit. De Scriptis Patrum *Phil. Labbæus*, poſt Bellarminum, prolixe egit. *b*) Ille enim Bellarminum *de Scriptoribus Eccleſiaſticis* ſupplevit, quo carere in hoc argumento non poſſumus, quanquam Scriptore maledicentiſſimo, & in Proteſtantes admodum furioſo. Vocetur & in ſubſidium *Thuana Bibliotheca*, ubi ſecundum ordinem annorum, recenſentur, optimæque Editiones habentur, exceptis iis, quæ poſt illa demum tempora lucem aſpexerunt. Inter quas eſt Origenes, eleganter Latine redditus, & cum Comment. editus, a Pet. Dan. Huetio.

18 Huc pertinent Notitiæ *Epiſcoporum* & *Epiſcopatuum*, de quibus per ſingulas gentes exſtant libri. Adde Autores, qui ſcripſerunt *Vitas Patrum, Sanctorum* & *Martyrum*, varia illa *Martyrologia*, & qui de *Ordinibus Religioſis* ſcripſere, deque horum *Cœnobiis* & *Collegiis*. Habemus pene ſingulorum Ordinum Annales, a certis Autoribus ſcriptos. Franciſcanæ familiæ Annales Franc. Gonzaga dedit, Annales Capucinorum Zach. Bove-

b) Phil. Labbei de *Scriptoribus Eccleſiaſticis* Opere carere iam facilius poſſumus, poſtquam alii argumentum idem maiori, quam ille, & dexteritate, & candore, pertractarunt, e Pontificiis ſcilicet Ludov. Ellies du Pin & Caſim. Oudin (ad Reformatos deinde transgreſſus,) Theologi Pariſienſes, e Reformatis autem Angliæ Guilh. Cave, Canon. Windſorienſis, curienſis, cujus *Hiſtoria Scriptorum Eccleſiaſticorum*, qui XIII. prioribus Æræ Chr. ſeculis floruerunt, *Literaria*, Opus eximium Lond. A. 1688. in fol. prodiit, & Henr. Whartonus, qui luculentam de Seculorum XIV. & XV. Scriptoribus *Appendicem* iſti a A. ſequ. 1689. ſubiunxit.

Boverius teste Crasso *in Elogiis Hom. litt. P. I. p. 242.* i) Editum & est singulare *Monasticon Anglicum.* Claud. Robertus *Galliam Christianam* scripsit, in qua agit de Officialibus sacris Galliæ, Ferd. Ughellus *Italiam Sacram,* Opus vastissimum, & novem in folio Tomis comprehensum, in quo agit de omnibus Episcopatibus Italiæ. Opus laboriosum sane est & doctum. Spectant huc omnes Autores, qui *Hæreticorum & Conciliorum historiam* tradiderunt, item qui *historiam dogmatum Ecclesiasticorum, Pontificum & regiminis Ecclesiastici,* consignarunt. Sunt & specialiores Scriptores certorum argumentorum, qui Scriptoribus Universalibus facem quasi accendunt, v. g. qui de *persecutionibus Ecclesiæ* scripserunt, D. Chr. Kortholtus scil. & Joh. Bapt. Masculus (de quo vide Crassum *in Elogiis Hom. Litt. P. I. pag. 355.)* qui de *Cruciatibus Martyrum Christianorum* egerunt, de quibus librum singularem Ant. Gallonius scripsit, & multa reperias *in Roma subterranea* Pauli Aringhi, optimo libro, & in quo multa sunt, ad Ecclesiasticas Antiquitates spectantia, loco sæpe alieno adducta. Sunt deinde Miscellanei Scriptores variorum *rituum Ecclesiasticorum,* quales sunt Aloys. Novarinus in suis *Selectis & Schediasmatibus,* J. Bapt. Casalius, J. Steph. Durantius, &c. Sed de his omnibus speciatim agere nostri non est instituti, in universum autem plura de illis disquirere supervacaneum, postquam Joh. Andr. Bosius eruditum *Schediasma de comparanda notitia Scriptorum Ecclesiasticorum,* publicavit, Jenæ A. 1673. in 4to, in quo multa habentur, quæ lucem inferre Scriptorum Ecclesiasticorum lectioni possunt.

FINIS LIBRI QUARTI.

POLYHISTORIS
TOMI TERTII,
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI
LIBER V. THEOLOGICVS.
DE THEOLOGICIS SCRISTORIBUS.

§. 1. *Amplitudo Studii Theologici. In Hist. & Antiqq. Eccl. Pontificii & Reformati, in Theol.*

i) *Monasticon Anglicanum,* seu Opus de Cœnobiis Angliæ Historicum, quod *h. l.* absque Autorum laudatur indicio, a Guilh. Bugdale & Rogerio Dodsworth est congestum, tribusque Voluminibus Londini A. 1655. & 1673. in fol. publicatum

Theol. Dogmatica Lutherani, præcellunt. 2. *Theologia Naturalis Priscorum fuit Metaphysica, a Platonicis præcipue exculta. Plato multa a Judæis & Ægyptiis hausit. Jamblichi Lib. de Mysteriis Ægyptiorum commendatur.* 3. *Laudantur, qui Theol. Naturalem e Philosophis & Poëtis congesserunt, Mars. Ficinus, Mocenicus, Franc. Patricius, Sibyllinis Oraculis (de quibus quinam scripserint, obiter monetur) addictior.* 4. *Aug. Steuchus, cujus Operis de perenni Philosophia, & κοσμοποιΐας, insignia adduntur Encomia, Mutius Pansa, Steuchi secutus vestigia (cujus occasione de Nicol. Cusani scriptis etiam judicatur,) Joh. Owenus & Sam. Parckerus, qui discrimen Theol. Naturalis & Revelatæ ostenderunt.* 5. *Relationes & Iudicia de Is. Vossii lib. de Oraculis Sibyllinis, in Textum V. T. Hebræum injurio, & Adversarii ejus, Rich. Simonis, Historia V. T. Critica.* 6. *Scriptores Theologiæ Naturalis Methodici potiores, Raym. de Sebonde, Dan. Clasenius, Pet. Musæus, Renatusque Cartesius, Atheismi falso accusatus.* 7. *Recensus Criticus Librorum pro Veritate Relig. Christianæ a Mars. Ficino, Lud. Vive, Er. Roterodamo, Pet. Ramo, Phil. Mornæo, Hug. Grotio & Pet. Dan. Huetio, editorum. Scripta Patrum contra Gentiles, Hier. autem Magii & Alph. Pandulphi de Conflagratione Mundi. Iudicium de Guilh. Postelli Lib. de Orbis Terrarum Concordia.* 8. *Inter Naturalistas eminent Edv. Herbertus, Thom Hobbesius & Bened. Spinosa, quorum Adversarii recensentur.* 9. *Scriptores contra Atheos. Gisb. Voëtius, Thom. Campanella, Paulus Sarpius, Henr. Morus, Theoph. Spizelius, Ant. Reiserus, Franc. Cuperus, Sam. Parckerus, Chr. Ioach. Ianus, Ioh. Lud. Fabricius (Gentium, Atheismi accusatarum, Patronus,) ac de singulis Iudicia. Frustra contra Atheos e S. Script. disputatur.* 10. *Thom. Browne falso Atheismi accusatur. Ejus Religionis Medici, ac Pseudodoxiæ Epidemicæ, variæ Editiones, Versiones ac Censores.* 11. *Philosophia S. Scripturæ Interpres, quæ Ben. Spinosæ tribuitur, dextre a Lud. Wolzogenio, minus dextre a Pet. Serario refutata. Gotfr. a Valle Ars nihil credendi, Bonav. de Periers Cymbalum Mundi, aliique Libri Athei. Marini Mersenni Comm. in Genesin commendatur.* 12. *Argumentum contra Atheos e Scriptis Gentilium Historicum, ab Aug. Steucho, Anonymo Italo, Chr. Hofmanno & Tob. Pfannero, illustratum.* 13. *Bibliothecarum Theologicarum Scriptores, Sixtus Senensis, Ant. Possevinus, Paulus Bolduanus, Georg. Draudius, Gisb. Voëtius, Gerh. Meierus, Georg. Calixtus, Sev. Walth. Sluterus, Ioh. Dallæus, Th. Spizelius, & I. H. Hottingerus (cujus Bibliothecarius Quadripartitus, cum G. Calixti Apparatu Theologico, ceteris præfertur.) De singulis Iudicia.* 14. *Inter Bibliorum Editiones eminet πολύγλωττος Anglicana Briani Waltoni, apparatu etiam insigni instructa. Hottingeri de Bibliis El. Hutteri Hebræis Censura. De Versionibus Biblicis P. D. Huetii Libri de Interpretatione legendi. Ejusd. Demonstr. Evangelica, & Chr. Kortholdi de Canone ac Versionibus Scripturæ Tractatus, commendantur. Versio Evangelistarum Gothica.*

ca. 15. *Commentatores S. Scripturæ Critici. Laudantur præ ceteris Hugo Grotius (in quem Esdras Edzardi scripsit Animadv.) & Matth. Polus, reliquorum Epitomator. Lexica, Concordantiæ, Encyclopædiæ Biblicæ.* 16. *Commentatores Exegetici. Paraphrases Er. Roterodami in N. T. ab Edv. Leo, aliisque, impugnatæ. Paraphrases Chaldaicæ. Interpretationes Cabalisticæ Henr. Mori, & aliorum. Origenis Comm. in Joh.* 17. *E Locor. Commun. Theol. Scriptoribus Lutheranis, commendantur Phil. Melanchthon (cujus Opus, uti & Mart. Buceri Comm. in Psalmos, sub fictis Nominibus, etiam in Italia prodiere,) Mart. Chemnitius, Joh. Gerhardus & Joh. Musæus.* 18. *E Pontificiis autem Dion. Petavius, de cujus non Dogmatis solum Theologicis, sed & Scriptis aliis disseritur.* 19. *Hæresium Cognitio ex Epiphanio, Philastrio, aliisque Recentioribus, Scriptorum vero cujusvis Sectæ Symbolicorum ex Hottingero haurienda.* 20. *Scriptores de Religionibus Sectisque variis, Joh. Hoornbeckius, Frid. Spanhemius Jun. (cujus in Cartesianos odium notatur,) Edv. Brerewodus, J. A. Bosius, Alex. Rossæus, Edv. Sandys, &c. caute, vel ob incuriam, vel partium studium, legendi.* 21. *E Scriptoribus Anti-Judaicis commendantur Raym. Martini, J. Chr. Wagenseilius & Wilh. Schickardus.* 22. *Ex Anti-Muhamedanis J. H. Hottingerus. Alcorani Versiones pleræque futiles. Libri Arabum præstantes. Hugo Grotius (in Lib. de Ver. Rel. Chr.) & Jac. Gaffarellus plagii in hoc a Jac. Sponio accusati, contra quem Grotius defenditur. Joh. Seldeni de Rebus Judæorum Scripta.* 23. *Scriptores de Græcorum Religione. Consensum ejus cum Pontificia falso jactat Leo Allatius. Major ille est cum Doctrina Protestantium. Vita illorum corruptissima. Biblioth. Jesuitarum Cochinensis, MStis Orientalibus referta, Batavis in prædam cessit. Moscovitarum Religio Græca corruptior. Notitia ejus ex Itinerariis Augustini, Bar. a Mayerberg, aliorumque, haurienda. Historiæ Schismatis inter Græcos ac Latinos Scriptores.* 24. *Ecclesiæ Pontificiæ Promachus præcipuus Rob. Bellarminus. Hujus Antagonistæ, inter quos Dan. Chamierus eminet.* 25. *Scripta alia contra Pontificios infinita. Laus Pet. Molinæi.* 26. *Scriptores de Primatu Papæ & Regionibus Suburbicariis. Judicia de Cl. Salmasio, Jac. Perronio, Dav. Blondello, Lud. Molinæo, Jac. Gretsero, Jacobo I. Rege Britanniæ (sub cujus larva Is. Casaubonus latere credebatur,) M. Antonio de Dominis, &c.* 27. *Scriptores de Jure Magistratus circa Sacra, Regimine Ecclesiastico, Episcopisque & illorum potestate, alii item Primatus Pontificii, & Impugnatores, & Propugnatores. Gisb. Voëtii Lis Canonicis mota Ultrajectinis. Elogium Codicis Theodosiani Jac. Gothofredi.* 28. *Fraudes Pontificiæ circa Patrum Opera, Bellarmini inprimis & Cæs. Baronii. A quibusnam illæ detectæ. Scripta Rob. Coci, Joh. Dallæi, Abr. Sculteti & And. Riveti, de Patribus commendantur, nec non J. G. Dorschei Thomas Aquinas Confessor, & Matth. Flacii Catalogus Testium Veritatis. Simile Opus ex Jure Can. Dorscheus meditabatur.* 29. *Commendantur Scripta contra Pontificios generalia Joh. Meisneri (insigniter laudati,) Joh. Forbesii & Sedanensium, specialia item de Justificatione*

Henr. Höpfneri, de S. Cœna & Transsubstantiatione Edm. Albertini, Dav. Blondelli, Phil. Mornæi, de Imaginibus Joh. Dallæi & Lamb. Velthusii (ob Moderationem a Reformatis durioribus impugnati,) de Sacramentis Joh. Dallæi. 30. *Pugnandum contra Pontificios ex Antiq. Eccl. Factum id a Reformatis, qui Lutheranis proponuntur imitandi. Elogium J. G. Dorschei.* 31. *De Certaminibus inter Pontificios intestinis, Jansoniano & Anti-Jesuitico, nonnulla. Scripta varia contra illos Satyrica.* 32. *Miscella quædam de Reformatis, & Schismaticis inter eos, Amyraldistis, Anglicis ac Arminianis. Judicia de Marco Frid. Wendelino & Nicol. Vedelio.* 33. *Miscella de Socinianis & Neo-Arianis (Christoph. Sandio inprimis ac Mart. Ruaro,) illorumque Antagonistis.* 34. *Anabaptistarum Annales J. Henr. Ottius publicavit.* 35. *Chiliastæ quidam (Pet. Serarius, Dan. Brenius, Jul. Sperberus, Andr. ab Hobernfeld,) illorumque Adversarii.* 36. *Monita de Enthusiastis, ac speciatim Val. Weigelio, Rosæcrucianis, Æg. Gutmanno, Jac. Böhmio, Quir. Kuhlmanno, Dav. Georgio, & Indifferentistis illorumque Impugnatoribus.*

1 Quoniam Philosophiam, ejus partes præcipuas, jam recensuimus, ad Facultates ipsas, quas vocant, nos convertimus, & primo quidem ad earum Principem, THEOLOGIAM. Magnus est ille campus, ad quem decurrendum integris opus esset annis, librorum seges infinita est, scribuntur & describuntur toties libri, nec opus est, farraginem illam minutorum omnium conquirere, nec Professionis nostræ. Deinde tenerrima est Theologia, in cujus Lib. dijudicandis facile offendimus, prout studio partium hi vel illi ducuntur. Quare consultius forte est, manus ab his abstinere, ne ulcera quorundam tangantur. Non desunt Virorum doctorum Labores, qui ad Παιδείαν Theologicam luculentas præferunt faces, quorum judiciis facile acquiescere possumus. Habemus tam quoad universam Theologiam, quam ad ejus partes singulas, Autores quasi Hodegetas, modo illos sequamur, qui nos in devia non abripiunt, seu ad sectarum studia non impellunt. Et negari non potest, e Pontificiis, ac Reformatis multos accuratiora quædam indicasse vestigia in Historia & Antiquitate Ecclesiastica, quam factum est a nostris, qui Theologiam Dogmaticam præ ceteris excolendam sibi sumpserunt. Nos, digitum intendisse contenti, ad specialiora non descendemus.

2 Quod attinet igitur præliminaria Theologiæ, agemus de THEOLOGIA NATURALI Autoribusque eam impensius excolentibus. Non pertinet quidem illa ad Theologiam stricte dictam, sed Philosophiæ quasi surculus est, & si rem recte putes, vera illa priscorum Philosophorum Metaphysica, Doctrinam de Deo Spiritibusque complexa. Illam præ cæteris excoluit Plato, Platonicique pene omnes. Dispersa quidem apud Platonem omnia, sed Sectatores ejus, Proclus, Numenius, aliique, sub Theologiæ nomine, Lib. ex mente Platonis scriptos publicarunt. Seu illam ex se, sive aliunde, habuerit Plato, multa sunt illic mirifice cum ipsis S. Literis convenientia. Et vero est

eſt ſimillimum, illum a Judæis accepiſſe plurima, uti oſtendit Galeus prolixe in libro Anglice ſcripto, *Aula Gentilium* (*Court of Gentils*) cujus poſtrema Editio in 4to Anglica locupletior eſt, quam Latina, antea edita. Sed illo ſolidius pleniusque hoc opus agit Pet. Dan. Huetius *in Demonſtratione ſua Evangelica*, libro multijuga eruditione referto, de quo infra plura. Veroſimile eſt, & ab Ægyptiis quædam habuiſſe Platonem, uti videre eſt e præclaro Jamblichi libro *de myſteriis Ægyptiorum*, quem in Linguam Lat. converſum, cum notis ſuis edidit Thom. Galeus Oxon. An. 1678. in fol. Multa illic de Dæmonibus, eorum Evocatione, familiaritate, cultu, quæ profani aliquid & idololatrici præ ſe ferunt. Sed ſunt tamen quædam e limpidioribus fontibus hauſta. Nam ad unum Deum omnia tandem reducit Jamblichus, & Dæmonum cultum nihili eſſe concedit, ſi apud illum ſimus in gratia, quod tamen pauciſſimis contingat. Denique multa ſunt adeo ſincera, & pia, ut oblectare lectores poſſint. Lege *Sect. V. c. XXII.*

3 Orti fuere deinde quidam e Recentioribus, qui ſemina hujus Theologiæ, per Philoſophos, Poëtasque hinc inde diſperſæ, velut hylen aliquam, collegere, & ex iis quaſi SYSTEMATA fabricati ſunt totius hujus Theologiæ. Atque illi quidem, e ſententiis placitisque Philoſophorum, jam tum deprehenſis, tale quoddam concinnarunt Opus, uti alii, rationis ſuæ ſenſus & dictata ſequentes, illam vel e Philoſophia Peripatetica, vel ſuis principiis, exædificarunt. Qui Veterum ſententias uno Syſtemate collegerunt, illos equidem laudo, ut qui utiliſſimam operam poſuerunt. Sed indulſerunt forte illi aliquid præjudicio ſuo, & harmoniam Chriſtianæ religionis cupidius quæſiverunt, quam veritas ipſa admittebat. Non referam nunc Platonicos Commentatores Latinos recentiores, Marſilium Ficinum, Mocenicum, Franc. Patritium, aliosque. Nam Ficinus, in Operibus ſuis paſſim, & ſeparato quoque *de Theologia* libro, ſed brevius, & ex ingenio ſuo paulo liberius, recenſet. Mocenicus, *in libro de Tranſitu Hominis ad Deum*, Venet. A. 1558. in fol. edito, præclara multa & ingenioſa affert, quibus ipſa pietatis exercitia, & unionem cum Deo, ex Platone & Ariſtotele oſtendere laborat. Patritius multa ex Scriptis Mercurii, & Oraculis Sibyllinis, arripit pro veris, quæ tamen ſuppoſita eſſe multi demonſtrant, & inter illos præcipue David Blondellus in libro Gallice ſcripto *de Sybillis*, Opere non illa tantum lingua, ſed Latina etiam digniſſimo. A quo tamen mirum eſt diverſa nunc ſentire Iſaacum Voſſium *in libro de Sibyllis*, nuper edito. Edidit & Gallica lingua Joh. Craſſetius, Jeſuita, quædam pro veritate Carminum Sibyllinorum, quem laudat. Huetius *in Demonſtratione Evangelica*, quanquam cum Blondello potius faciens, ſed noviſſime Joh. Marckius *XII. ſuis de Sibyllinis Carminibus Diſputationibus Spicilegium* adjecit, quo Craſſetii ſententiam refutavit. *a*)

a) Scriptorum de Sibyllis variorum recenſum, *Oraculorum*, quæ illis tribuuntur, editiones, aliaque de iisdem ἀξιομνημόνευτα, vid. *in Homonymoſcopia* noſtra, *P. II. c. 2. §. 20. p.* 271 - 277.

4 Augustinus Steuchus, Eugubinus, præ ceteris omnibus hoc illustravit argumentum, in Libro aureo *de Perenni Philosophia*, cujus ille scopus est, ut ostendat, esse perpetuam Theologiæ Christianæ & Philosophiæ Gentilium concordiam. Hunc librum tanti fecit Julius Cæsar Scaliger, at quanti judicii Vir! ut secundas ipsi a Sacro Codice partes dederit. Ac memorabilis est Historia, quam refert Jos. Scaliger in *prima* sua *Epistola* de hoc ipso libro, *p.* 41. *Editionis Francofurtensis*, quod scil. Pater suus hominem, desperatissimo Atheismi morbo laborantem, sola hujus libri lectione, non ad saniorem tantum mentem revocarit, sed etiam acerrimum fidei Christianæ propugnatorem effecerit. Liber ille prodiit seorsim in 4. Basileæ, & cum ceteris ejus Operibus Basil. in fol. A. 1587. editis, in quibus plura continentur ejusdem argumenti. Præ ceteris præclarum Opus est, quod inscripsit de *Κοσμοποιΐα*, quod prolixus est Commentarius in prima Geneseos capp. ubi diligentissime ex omnibus, tam Philosophis, quam Poëtis, colligit, quæ spectant ad Historiam creationis mundi, ac nemo, post illum, accuratiorem laborem hac in re præstitit. Laudatus omnibus est, nisi, quod errores pauculos notarit Dionysius Petavius, *in Doctrina sua Theologica*, ubi de omnipræsentia Dei agit. De illo plura vide apud Jac. Gaddium *Tom. II. p. 325.* Notavit & in illo Ben. Pererius quædam in *Commentario in Genesin.* Gesnerus *in Bibliotheca* testatur, multa illum scripsisse, quæ desiderentur. Post illum Mutius Pansa, Philosophus & Medicus, librum scripsit, cui Tit. *de Osculo & Consensu Ethnicæ & Christianæ Philosophiæ*, editum Marpurgi, A. 1605. in 8. cui facile fuit, post Steuchum hoc in argumento versari. Conspirat enim argumentum per omnia, licet non videam, ipsi Steuchum laudatum fuisse, quem tamen eum non legisse vix vero est simile. Unus tamen, quantum memini, locus est *in Admonitione ad lectorem*, ubi Eugubini meminit, jungitque eum cum Cusano, Bessarione & Gemistho, quorum dicit se vestigia secutum, & multa noviter addidisse. At vero jungendus non erat cum ceteris Eugubinus, ut qui plus in hoc argumento præstitit, quam ante illum, vel Cusanus, vel Bessarion. Nic. Cusanus quidem, qui totus Cabalisticæ doctrinæ est immersus, Germanus Cardinalis, Opera multa scripsit, quæ ex Mathesi, Theologia, & Philosophia Platonica, quasi cinnum faciunt. Abstrusa quidem multa proponit, verum longe abest ab illa veterum Philosophorum & Poëtarum lectione, quam pro fundamento habuit Steuchus. Hoc sane verum est, qui in his argumentis versantur, pleraque ex Steucho depromere. Quibus ego quidem multa addi posse credo. Prima tamen ab illo lineamenta sunt ducta. Post illum laudarem Joh. Oweni, Angli, Libb. *de natura, ortu, progressu & studio veræ Theologiæ*, Oxon. A. 1661. in 4. editos. Multa illic erudita sunt, ac primo quidem in ipsa præfatione monstrat, quam differat illa, quæ e Paganorum veterum libris hauritur Theologia, a vera & revelata, & quam fuerit Platonis Philosophia sæpe impedimento priscis Patribus in rebus fidei, adeo ut illius errores in ipsam Theologiam intulerint. *Toto Primo Libro* agit de Theologiæ naturalis corruptione & amissione, & deinde *Libb. seqq.* de Theologia antediluviana (quod argumentum Jac. Boulducus,

Capu-

Capucinus, *in Lib. de Ecclesia ante legem,* mirificis fabulis referto, tractavit,) de Theologia Noachica, ortu & progressu Idololatriæ, Theologia Abrahamica & Mosaica, de Theologiæ Mosaicæ corruptione & reparatione solenni, & de ejus abolitione ac de Theologia Evangelica. Adde huic SAM. PARKERUM, cujus edita sunt *Tentamina Physico-Theologica.* Multa illic tractantur de Theologiæ Platonicæ diversitate a revelata. Singulares tamen illic Dissertationes contra Atheos instituit, item contra Epicureos de Providentia. Idem Anglice librum scripsit hujus argumenti, cui Tit. *The Unraisonablenesse of Atheisme,* in quo argumenta Atheorum breviter examinantur, & ad illa respondetur.

Prodest & scopo huic novissimus ISAACI VOSSII liber, supra nobis memoratus, qui *de Sibyllinis, aliisque, quæ Christi natalem præcesserunt, Oraculis* agit, An. 1680. Lugd. Bat. in 12. editus. Primarium enim illud argumentum, quo tum veteres Christiani Patres, tum recentiores Scriptores, utuntur, pro stabilienda Christiana religione, nempe *Sibyllina Oracula,* ipse denuo, contra tot Viros doctos, Casaubonum & Blondellum, asserit, &, velut invincibile Testimonium veritatis Christianæ, laudat. Notum est, quæ sint de eis Virorum Doctorum judicia. Scripti sunt de Oraculis Sibyllinis integri libri a Viris doctis, inter quos Danielis Clasenii liber quoque est, sed tantam illorum prærogativam nemo hactenus asseruit. Vossius non dubitat, illa Judæis asserere, & singulari Oratione protreptica, ad illos formata, hortatur, ut tandem Christianam fidem amplectantur, tot testimoniis convicti. Sed ita ille disputat pro religione Christiana ex hoc argumento, ut fraudi sit illis, qui textus Hebraici Authentiam sustinent. Omnia enim ejus illuc tendunt, ut monstret, Versionem τῶν *LXX.* ipso Hebraico textu esse potiorem; de qua lite inter ipsum, & alios, magna contentione est disputatum. Huic sc. textus Hebræi nimiæ æstimationi imputat ille, quod non possint converti Judæi, & Lutheranos præcipue ipsos notat, ceu Lutherum hæreseos damnantes, quod cuncta Hebraica floccifecerit, & pro Commento Rabbinico habuerit. Sed de hac lite illi viderint, ad quos illa pertinet. Adjungit huic Dissertationi suæ *Responsionem ad Objectiones nuperæ Criticæ sacræ* RICHARDI SIMONIS, cujus prodiit Gallice liber hoc titulo: *Histoire Critique sur le vieux Testament,* ante aliquot annos editus Parisiis. *b*) Est vero hic liber ad rogum damnatus

b) An veritati sit congrua Autoris narratio de Rich. Simonis *Historia V. T. Critica* Pontificis jussu combusta, & Exemplo ejus unico flammis vix subducto, admodum me dubitare non diffiteor. Nec in præfatione enim Editionis Amstelodamensis, nec alibi, tale quicquam legisse recordor. Sed & Eruditorum nemo, quam parum Galli fulmina hodie morentur Romana, ignorat. Ceterum *Historiam* hanc *V. T. Criticam,* cujus Editio Gallica Septima An. jam 1685. Roterodami prodiit, & Versio præterea exstat Latina Natalis Alberti de Verse aliquot post lustris (secus ac Noster est ominatus) exceperunt, *Historia Critica Textus N. T.* A. 1689. *Historia Critica Versionum N. T.* A. 1690. *Historia Critica Commentatorum N. T. præcipuorum* An. 1693. & *novellæ in Textum &*

tus a Pontifice, & ægre unum exemplum ſalvatum, quod in Elzevirii manus incidit, ſtatimque Amſtelodami recuſum eſt, ſine Impreſſionis loco, & Typographi nomine. Multa illic habentur curioſius inquiſita circa hiſtoriam Libb. V.T. quæ multos injicere ſcrupulos apta ſunt. Taxarat ille Autor multa in Voſſianis, ad quæ Voſſius in Appendice reſpondet. Habebat in animo idem Autor Hiſtoriam N.T. ſed illa nunc æterno forte premetur ſilentio. Hæc de Autore hoc obiter dicta ſunto, cujus mentio potius ſpectaret ad Commentatores Biblicos.

6 Nos in Theologia naturali pergimus, & porro Autores illos recenſemus, qui illam e Gentilium placitis illuſtrant. Hic offerunt ſe primum illi, qui Philoſophica methodo totam hanc doctrinam tractant, inter quos præcipue laudandus RAYMUNDUS *de* SEBONDE, Philoſophiæ ac Medicinæ D. & Theologiæ Profeſſ. cujus lib. prodiit hoc tit. *Theologia naturalis, ſeu liber Creaturarum, ſive de homine, & de natura ejus, in quantum eſt homo, de his, quæ ſunt ei neceſſaria ad cognoſcendum Deum & ſeipſum, & omne debitum, ad quod homo tenetur, & obligatur, tam Deo, quam Proximo,* Francofurti A. 1635. in 8vo. Non parum æſtimatur a Grotio, qui ejus aliquot in locis meminit. Non deſunt alii e Scholaſticis, qui, vel totam hanc doctrinam, vel ex parte, tractant, de quibus partim aliqua ſupra diximus, partim aliis dicenda relinquimus. Adhiberi tamen in ſubſidium hic poteſt DAN. CLASENII *Theologia Naturalis,* qui Aut. diligentiſſimus e Scholaſticis pleraque collegit, ad hoc argumentum ſpectantia, ac poterit hic Locorum CC. inſtar eſſe. Exſtat & D. PETRI MUSÆI *Theologia Naturalis,* hactenus MSta, & inter Auditorum manus vagatur. Sunt & ex Recentioribus, hanc qui doctrinam methodo a vulgari Scholaſtica diverſa, & ſecundum ſua principia, proponunt, uti facit Carteſius in *Meditationibus ſuis de Prima Philoſophia,* cujus omnis illuc tendit ingenii ſubtilitas, ut e natura demonſtret Dei exiſtentiam animæque immortalitatem. Magnam ſane injuriam illi faciunt, qui Atheiſmi principia illum ſtabilitum iviſſe credunt.

7 Sequantur hos, qui vocata in ſubſidium naturali Theologia, religionis Chriſtianæ veritatem demonſtrare laborarunt. E quibus forte eſt primus MARSILIUS FICINUS, qui *de veritate Religionis Chriſtianæ* libellum ſcripſit, & ſeorſim, & cum ceteris ejus *Operibus,* editum, ſed tenuem admodum, nec magnæ rei. Quantum enim ex Platonicis capere poteſt, tantum inſtituto ſuo accommodat. Ludov. Vives dehinc idem argumentum ſingulari libro tractavit *de veritate fidei Chriſtianæ,* qui Baſileæ editus eſt Anno 1544. in 12mo, & recuſus Lugd. Batav. Anno 1639. Reperitur & inter cetera ejus *Opera* junctim edita. Scripſit & Eraſmus de hoc argumento, ſed parvum librum, uti & PET. RAMUS aliquem *de Religione Chriſtiana,* in 8vo, Francofurti 1577. editum. Vives autem elegantius pleniusque rem illam tractat,

Verſiones N. T. Obſervationes A. 1695. Quæ ſcripta omnia Gallico Idiomate, tria quidem priora Roterodami, poſtremum autem Pariſiis prodierunt. Taceo Apologetica, quæ Criticæ ſuæ Sacræ Anti-Criticis, Iſ. Voſſio, Joh. Clerico, aliisque compluribus, repoſuit, Schediaſmata.

ctat, contra Ethnicos, Judæos, Mahumedanos, & perversos Christianos. Post illos plenius PHIL. MORNÆUS *de Plessis*, Nobilis Gallus, in *libro de veritate Religionis Christianæ*, Gallice scripto, hunc fundum occupavit, Lugd. Bat. Latine reddito A. 1607. in 8vo. Liber optimus est, qui argumenta priorum, quanta potuit diligentia, conjunxit, uberius tamen testimoniis indulgens, quorum mihi videor in Steuchi libro deprehendere vestigia. Post hos omnes HUGO GROTIUS eleganti libello rem istam tractavit, exiguo quidem, sed pondere argumentorum pleno. Primo quidem Belgica lingua scripsit, in usum popularium, sed postea, a Viris magnis rogatus, auxit, & Latine reddidit, additis notis, ad intelligendum textum, necessariis. Non quidem multa ab ipso afferuntur nova, ab aliis nondum tacta, sed plenius tamen nitidiusque omnem argumentorum vim, quasi in arctum, compegit, eaque elegit, quibus vis aliqua inesset, omnibus denique limatissimum suum judicium addidit. Novissime tandem prodiit Viri Celeberrimi, PET. DAN. HUETII *Demonstratio Evangelica*, Paris. in fol. & eo ipso anno recusa est in Batavis. Liber inscriptus est Delphino, ut illum averteret ab illorum judiciis, qui Christianam religionem plerumque in aulis traducunt. Procedit Autor methodo Mathematica, per definitiones, & propositiones, putatque se veris uti demonstrativis argumentis, sed qualia rei natura esse permittit, iisque religionis Christianæ capp. confirmat. Pugnat contra Judæos præcipue & Atheos. Postquam capp. fidei Christianæ recensuit, ad historiam Christi, & Libb. Veteris & N. T. certitudinem, ab omnibus dubiis vindicandam procedit, quod argumentum maximam istius libri partem occupat. Nam ad γνησιότητα illorum demonstrandam omne studium impendit, examinat omnia V. T. de Christo Oracula omniumque accuratissimum parallelismum instituit, Bened. Spinosæ quoque argumenta & argumentatiunculas subinde vellicat & refutat, eas scil. quæ habentur in *Tractatu* ejus *Theologico-Politico*. Nam posthuma Spinosiana, cum ille scriberet, nondum prodierant. *c*) Crediderim ego, post aliquot annos novam ejus libri Editionem moliturum Autorem. Spectant huc, qui contra Gentiles e Patribus libros scripserunt, uti fecerunt Origenes contra *Celsum* (quem in Anglia edidit Cantabr. Ann. 1658. pulcherrimoque *Commentario* illustravit Guilh. Spencerus,) Justinus Martyr *in Apologia*, Arnobius, Minutius Felix. Argumentum de ultimo judicio, & conflagratione mundi singulari libro, in fol. edito, e Philosophis, ceterisque gentilibus Scriptoribus, illustravit HIER. MAGIUS, Vir doctissimus, Basil. A. 1562. in fol. edito, & quidem ante Steuchum. Non argumentum hoc Steuchus ex parte tantum attingit. Est & alius quidam ALPHONSUS PANDULPHUS, Episcopus Comaclensis, qui *Disputationes de fine mundi* scripsit, in quibus, quæ a variis Philosophorum Sectis

c) Recte conjectavit Morhofius, Pet. Dan. Huetium, Episc. Abrincensem, novam *Demonstrationis* suæ *Evangelicæ* moliturum esse Editionem. Prodiit enim illa Parisiis A. 1690. in fol. ab Autore non solum recognita & castigata, sed duabus etiam prioribus (Parisiis An. 1679. in fol. & Amstelod. A. 1688. in 8vo. excusis) multis in locis auctior reddita, & Apologetica insuper adversus quorundam de Opere hoc censuras Præfatione instructa.

Sectis hoc in argumento naturali lumine ſunt conjecta, revelantur, & Evangelica Propheticaque doctrina una recipitur & propugnatur, Bonon. 1658. in fol. Scripſit & *de veritate Religionis Chriſtianæ* Georg. Calixtus. Contra Mahumedanos & Judæos integra Autorum ſylva eſt. Contra illos ſuo tempore ſcripturus erat Guilh. Postellus, ac ſcripſit *in libro de Orbis terrarum Concordia*, ipſe in Orientem profectus Capp. doctrinæ Alcorani diligenter conquiſivit, ſed, ut erat Viro illi turbidum ingenium, ita parum dextre hoc in argumento verſatus eſt, in errores ſæpe incidens, & in diverticula multa excurrens. Adverſus Judæos Raymundi Martini *Pugio fidei* præ ceteris placet. Sed de his ſuo in loco plura.

8 Chriſtianæ Religionis inſidiatores peſſimi ſunt illi, quos a naturali religione Naturalistas vocamus. Horum ſe noſtro tempore major numerus oſtendit. Sunt enim ex illis, qui religioni Chriſtianæ colorem ex his rebus quærunt, ſunt, qui directe everſum eunt. Nota ſunt de Vanino ejusque Sectatoribus omnia. Edv. Herbertus in ſuis *Libb.* mire lubricus eſt, & qui ex eodem fonte hauriunt, Thom. Hobbeſius, & Ben. Spinoſa. Contra Herbertum pauca ſcripta ſunt. Petri Muſæi adverſus illum exſtat docta Diſſertatio. Scripſit & quædam adverſus illum Joh. Muſæus. Hobbeſii doctrinam e popularibus magno numero refutarunt Viri non docti ſolum, ſed & pii. Nemo autem Spinoſa nequior eſt, ut patet ex ex ejus *Tractatu Theologico-Politico*, & *Scriptis poſthumis*, inprimis *Ethica*, in qua omne reconditum hominis virus eſt. Illic enim quaſi arcem exædificat, & e fundamentis excitat, quæ antea tantum ruditer delineata erant *in Tractatu Theologico-Politico*. In hoc ad evertendam authentiam Sacri Textus argumenta undique congeruntur; in *Ethica* vera Atheiſmi fundamenta ſternuntur. Optandum eſſet, ut aliquis eadem hanc refutet methodo, quam ille Mathematicam jactat, & qua uſus eſt in adſtruendo Atheismo. Sed hactenus leviter tantum contra illum pugnatum eſt, niſi quod Lambertus a Velthuſen ſingularem contra illum Diſſertationem ſcripſit, brevem quidem, ſed tamen argutam. Henricus Morus quidem illud tentavit, non autem data opera egit. In Belgio Ultrajectinus Prof. Regnerus a Mansfeld, *Tractatum* ejus *Theologico-Politicum* aggreſſus eſt, quem tamen, ut Hominem ſuarum rationum & argumentorum ignarum, ridet exſibilatque Spinoſa. Neque omittendum eſt, quod ſupra diximus, Huetium data occaſione in illum *in Demonſtratione Evangelica* incurrere. Noviſſime operam illam ſuſcepit Guilielmus a Blyenburg, qui *Ethicam* ejus eadem methodo refutavit.

9 Spectant & huc, qui de Atheismo, vel hiſtorice, vel dogmatice, vel Elenchtice, ſcripſerunt. Exſtant in Gisb. Voetii *Diſſertationibus* quædam de Atheiſmo, in quibus varia coacervavit, ad hoc argumentum ſpectantia, ſed legendus eſt cum judicio, quo ipſe non adeo utitur. In Scriptis enim ſuis coacervat ſine diſcrimine digna, indigna, laudat Autores, eorumque loca, ſibi interdum non viſa. & libb. nunquam editos. Utilis tamen ejus eſt labor, ob varia Collectanea, quibus interdum feliciter uti poſſumus. Ejus certe *Diſputationes de Atheiſmo* anſam dederunt aliis, ut de ſimili argumento ſcriberent, qui pene omnia illinc cepere, alia tantum

forma

forma Operi addita. De THOM. CAMPANELLÆ *Atheiſmo Triumphato* ſupra diximus, in quo objectiones Atheorum adducit, & e regione illarum ponit reſponſiones, quæ tamen ipſis objectionibus frigidiores ſunt. Et ſunt, qui compertum ſe habere putant, cum moliretur hunc librum Campanella, voluiſſe illum inſcribere *Atheiſmum Triumphantem*, ſed auſum non fuiſſe, ne rem malam ſuo ſibi jumento accerſeret. Utinam prodiiſſet in lucem, quem PAULUS SARPIUS molitus fuit, liber hujus argumenti, *quod Atheiſmus repugnet naturæ humanæ*, teſte Fulgentio *p. 134. in Vita ejus.* Sine dubio enim argutiſſima produxiſſet argumenta ad Atheiſmum exſtirpandum. Quantum enim titulus libri arguit, vel ex geneſi hominis, vel ex partium ejus conſtitutione, argumenta ad Dei exiſtentiam probandam elicere voluit, uti eſt ſane in hoc maximum ad Atheos convincendos præſidium. Certe Henr. Morus, qui *Antidotum adverſus Atheiſmum* ſcripſit, non aliis uti argumentis voluit. Qui Atheiſmum propagarunt, & libri horum tam editi, quam inediti, ſub exordium hujus Operis, *T. I. Lib. I. c. 8.* producti ſunt. Feci illic mentionem *Jul. Cæſ. Vanini* & *Joh. Bodini.* Uterque *Dialogos* ſcripſit. Illius quidem editi ſunt, ſed raro ſolent vendi, niſi in Auctionibus, & quidem magno pretio. Hujus Dialogi non ſunt editi, ſed manuſcripti latent. *d*) THEOPH. SPITZELIUS aliquot libellos ſcripſit ad hiſtoriam Atheiſmi ſpectantes, exſcriptos e Voëtii *Diſſertatione.* Tum & ANTONIUS REISERUS *Diſſertationem Epiſtolarem* ſcripſit *de Origine, Progreſſu, & Incremento Atheiſmi*, ubi multa ſcitu digna occurrunt, Auguſtæ Vindel. A. 1669. in 8. editam. FRANCISCUS CUPERUS librum ſcripſit, cui tit. *Arcana Atheiſmi revelata*, Roterodami An. 1676. in 4to. editum. Sed Autor ille non adeo ſincerus mihi viſus eſt. Promittit, ſe multa arcana argumenta propoſiturum, quibus Athei uti ſoleant, & quæ ex converſatione cum illis didicerit. Non video tamen plura eſſe ab illo prolata, quam ab aliis in hoc nequitiæ ludo anteſignanis, &, ſi quædam ejus loca recte ponderentur, leviter tractare rem ſæpe videtur, & cauſæ bonitatem prodere. Scio, multos eſſe, qui hocce tractant argumentum, & quidem ſpiſſis libris, ſed plerique non ſatis ad hanc cauſam inſtructi, nec iis utentes armis, quibus, ad hanc hydram conficiendam, uti debebant. Solent enim pro fundamento uti locis Scripturæ, quæ non admittunt adverſarii; illam enim ipſi in controverſiam vocant. SAM. PARCKERI ſupra mentio eſt facta, cujus *Liber contra Atheiſmum* Anglice editus eſt Lond. A. 1669. in 8. Spectantque huc etiam Ejusdem *Tentamina Phyſico-Theologica*, Londini A. 1665. in 4to.

 edita,

d) Joh. Bodini *Dialogorum de Abditis rerum ſublimium Arcanis* MStorum, & Hiſtoriam elegantem, & Cenſuram accuratam, Theologus dedit πολυμαθέστατος, Joh. Diecmannus *in Schediaſmate de Joh. Bodini Naturaliſmo Inaugurali*, Kilonii A. 1683. in 4to. publicato. Theophili Spizelii, Eccleſiaſtæ in patria Auguſtani, tria adverſus Atheos prodierunt Opuſcula: *1. Scrutinium Atheiſmi Hiſtorico-Æthiologicum*, Auguſtæ A. 1663. in 8vo; *2. Epiſtola de Radice Atheiſmi, ad D. Henr. Meibomium Juniorem*, Ibid. A. 1666. in 8vo: *3. Epiſt. de Atheiſmo eradicando, ad Ant. Reiſerum, cui acceſſit Pius Literati Hominis Seceſſus*, ibid. 1669. in 8vo. Conferri etiam poteſt ejusdem *Felix Literatus ex Infelicium Periculis & Caſibus, ſive de Vitiis Literatorum Tractatus*, Auguſtæ A. 1676. in 8vo. editus, cujus *Commentatio I. (p. 89-202.) de Literatorum quorundam Impietate, ſive Atheiſmo*, diſſerit.

edita, in quibus de mundi æternitate vel origine, Generis humani ortu, Corporis humani structura, Anima Mundi, & similibus Argumentis, contra Atheos, ex principiis Physicis, disputatur. Nec omitti debet hoc in loco Domini D. CHRISTOPH. FRANCKII Dissertatio, cui tit. *Atheus convictus*, in qua Atheorum & Epicureorum argumenta conquiruntur diligentissime, & ad ea respondetur. CHRISTOPHORI JOACH. JANI *Atheus refutatus, & ad veram Religionem conversus* quoque exstat, in quo agitur de Atheis, & eorum sectis variis, ac quomodo illi rationibus refutari, & ad veram Christianæ Religionis agnitionem adduci possint. Editus est Jenæ A. 1668. in 4. Verum non ea argumenta adducit, quæ rem omnino conficiant. Procedit per Oppositiones, & Responsiones, & S. Scripturæ loca, cum Responsionibus, simul adducit. Pleraque tamen collegit e Scholasticis, quæ apud illos solent disputari hoc super argumento. Scripsit & JOH. LUD. FABRICIUS, Prof. Heidelbergensis, *Apologeticum pro genere humano, contra Atheismi calumniam*, quo demonstrare laborat, nullam esse gentem, quæ Atheismi convitio traduci possit, atque adeo omnes adducit, quæ vulgo ejus insimulantur apud Itinerariorum Scriptores & Historicos, demonstratque, illas non posse Atheas dici. Additus est iste *Meditationibus* ejus, An. 1663. Heidelb. in 4. editis.

10 Sunt &, qui Atheismi crimine infamare volunt Autorem *Religionis Medici*, cui nomen THOMAS BROWNE. Erat is Medicus Londinensis, & male audiebat apud suos de non optima religione, qua calumnia inductus, ut vindicaret nominis sui existimationem, librum scripsit hujus tituli. Scripserat & antea alios quosdam Libb. Theologici argumenti. *Religio* autem *Medici* Anglice edita fuit, & postea Latine reddita a Joh. Meryweather. In librum hunc *notas* scripsit Levinus Nicol. Moltkenius, non contemnendas, præfationemque addidit, qua de occasione Scripti, & Autore ipso, plenius agit. Latina editio est publicata Argentorati A. 1665. in 8vo. Ante XII. circiter annos prodiit Liber ille Anglice, auctior ab ipso Autore, & erant quorundam additi Discursus super libri hujus nonnullis argumentis, inter quos præcipue sunt Kenelmi Digbæi *Observationes in Religionem Medici*, quæ etiam seorsim editæ sunt Londini A. 1643. in 8. Quod ejus sententiam & dogmata attinet, quanquam liberius forte judicet de nonnullis religionis Articulis, pro Atheo tamen habere nolim, quod mihi videor ex ejus multis sententiis, quæ serio prolatæ sunt, deprehendere. Scripsit & *Censuram* in eam Alex. Rossæus, præcipue tamen in alterum ejus librum, quem Anglice scripsit *de vulgaribus erroribus*, quæ Censura reperitur in libro Rossæi, cui tit. *Arcana Microcosmi*, A. 1652. Lond. in 8. edito. Quod vero attinet hunc Brownii Librum, editus ille olim est Lond. in folio, Anglice sub Titulo *Pseudo-doxiæ Epidemicæ*, & postea, Belgice redditus a Joh. Grundal, Amstelodam. A. 1668. in 8. sub Tit. Beschriving van verscheden allgemeene Dwalinge des Volcks. Continentur hoc in libro quidem pleraque Physica, sunt tamen & aliqua, quæ ad Theologiam possunt referri.

Feci

11 Feci ſupra mentionem BENED. SPINOSÆ, & libri ab illo ſcripti, cui titulus: *Tractatus Theologico-Politicus.* Librum hunc præceſſerat alius quidam, hac inſcriptione: *Philoſophia Scripturæ S. Interpres.* Illum huic Autori tribuunt quoque, nam in eo quaſi fundamenta ponuntur paradoxarum ſententiarum. Liber a multis refutatus eſt per Belgium, e quibus tamen præ ceteris laudandus eſt Ludov. Wolzogenius. Liber Spinoſæ editus eſt Eleutheropoli, loco ficto, A. 1666. in 4. Reſpondit huic quidem ſingulari libro *Petrus Serrarius,* Amſtelod. A. 1664. in 4. edito; ſed ille non ſatis philoſophica methodo procedit, Vir quidem pius, ſed ad convellendas Hæreticorum & adverſariorum ſententias parum argutus, pronior etiam quodammodo ad Enthuſiasmum. Scripſit enim Gallica Lingua librum, quo defendit ſatis operoſe Mille annos Apocalypticos. Circumfertur & *Ars nihil credendi,* cujus mentio fit apud Voëtium *in Diſputatione de Atheiſmo,* & apud Spizelium *in Scrutinio Atheiſmi.* Tribuitur cuidam Gothofredo a Valle. Eſt & alius Lib. cui tit. *Cymbalum mundi.* Hujus meminerunt, tum Voëtius, tum Spizelius, & Autorem ejus faciunt Bonaventuram de Periers. Henricus Stephani ejus quoque meminit *in Apologia Herodoti, cap. 26. p. 364.* Marinus Merſennus *in Geneſin p. 669.* vocat eum de Perez. Qui & ipſe Merſennus, in illo *Commentario,* ſatis curioſus eſt, in rimandis illis, quæ videntur adverſus autoritatem textus ſacri adduci poſſe. Magna certe diligentia conquiſitæ apud illum ſunt Objectiones, quæ a profanis hominibus adferri ſæpe ſolent. Neque tantum ſubſiſtit in iis, quæ Geneſi Moſaica continentur, ſed per tota Biblia ſe diffundit. Argumentum iſtius libri, qui *Cymbalum Mundi* vocatur, refertur apud Spizelium. Idem & alterius meminit libri, cujus argumentum, & Tit. *de eo, cur receptum ſit Evangelium.* Exſecrabilem eſſe hunc librum ajunt, qui videre.

12 Adverſus peſtifera horum nebulonum dogmata, quoniam ſacras literas contemnunt, nullum eſt efficacius argumentum, quam quod e Philoſophicis, & Hiſtoricis gentilibus, contra illos ſumitur, quo in genere ſupra laudatus Steuchus palmam fert. Eſt & alius liber cujusdam Anonymi, cujus meminit Gaddius *in Lib. de Scriptoribus Non Eccleſiaſticis, Tom. I. ſub voce Anonymi, p. 30.* quo is teſtimonia de Chriſto collegerit, loca ſc. integra Veterum librorum Græca, Perſica, Thracica, Ægyptiaca, Babylonica, Chaldaica, & Italica. De Trinitate etiam, de Verbi in carnem adventu, ſignis divinis, reſurrectione, aſcenſione, de S. Spiritus ignitis linguis, de Judicio, de Paradiſo, Græcos, ceterosque populos, jam tum philoſophatos eſſe, oſtendere ille conatur. Exſtat & Diſputatio CHRISTIANI HOFMANNI, cui tit. *Umbra in luce, ſeu Conſenſus & Diſſenſus religionum profanarum cum veritate Chriſtiana,* Jenæ edita A. 1677. in 4. quæ iſtud argumentum tractat. Velut ſpicilegium, poſt aliorum meſſes, ſuperiore Anno TOBIAS PFANNERUS integrum *Syſtema Theologiæ* edidit, ſecundum omnes Locos Theologicos e Gentilium Philoſophorum Scriptis adornatum, qui, quamvis Duces habuerit ea in re Steuchum, aliosque, eleganti tamen methodo & delectu rem omnem inſtituit. *c)*

c) Ad hanc quoque claſſem pertinent Pet. Dan. Huetii *Quæſtiones Alnetanæ* (ab Agro, in quo

13 Venimus jam ad Autores Philologicos BIBLIOTHECARIOS, quorum præmitti notitia debet. Habemus vero perpaucos, imo pene nullos, qui pro dignitate rei hoc argumentum tractarunt. De Sixto Senensi, & Ant. Possevino supra diximus. Paulus Bolduanus & Georg. Draudius nudi sunt Nomenclatores, imo vix illud nomen merentur. Multi enim in illis sunt errores & sphalmata. E Reformatis habemus quosdam, qui Ideam aliquam ejus Operis animo conceperunt. Et GISBERTUS quidem VOETIUS librum scripsit, cui tit. *Exercitia & Bibliotheca Studiosi Theologiæ*, sed ille, in alienis occupatior, ne suum quidem negotium recte curat. *f*) Bibliothecam enim

scriptæ sunt, Alnetano ita dictæ,) sive *de concordia Rationis & Fidei Libri III.* Cadomi A. 1690. in 4to editi, & curante Frid. Bened. Carpzovio, Lipsiæ A. 1692. in 4to. recusi. Cujus Operis eximii, Dialogo inter Autorem & Joh. Bapt. Hamelium, Philosophum Galliæ Celeberrimum, perpetuo concinnati, *Liber I.* Consensum Religionis Christianæ & Sanæ Rationis generatim asserit, suisque Limitibus circumscribit, *IIdus* autem in Credendis, sive Doctrinæ Christianæ Articulis, ac *IIItius* in Agendis, seu Vitæ Morumque præceptis, eundem e Paganorum Philosophia, Historia & Mythologia, Scriptorumque varii generis Ethnicorum Monumentis, speciatim ostendunt. Idem Argumentum pertractare voluit Adamus Tribbechovius, in *Collatione Theologiæ Gentilis cum Divina*, quam, *non tam affectam, quam confectam*, esse, Anno jam 1667. *in Historia Chiliasmi c. 1. §. 1.* est testatus, cujusque *Specimen de Statu Animarum post mortem, Fine Seculorum, & Poenis Præmiisque æternis*, biennio ante, *in Catalogo Nundinarum Anni 1665. Vernalium*, publice promiserat. Sed & *Collationem* præterea *Historiarum S. Codicis cum Fabulis Gentilium* idem a se jussit expectari, cujus prægustum exhibet *Dissert.* elegans, *Veritatem Creationis Mundi, prout a Mose est descripta, in Traditionibus Gentium, & Vetustissimis Antiquitatis profanæ Monumentis, ad convincendos Atheos, ostendens*, Kilonii A. 1668. in 4to edita, & in Thomæ Crenii *Fasciculo I. Dissertationum Historico-Philologicarum* Roterod. A. 1691. recusa. In hac sequentia *p. 18.* de toto offendes Opere, salivam tibi haud dubie motura. *Quod si & tenuis nostra hic allegari Opella mereatur, affirmare certe ausim, ne unicam quidem alicujus momenti Historiam, sunt autem omnes permagni, in S. Scripturis occurrere, cujus transscriptum exemplum, in profanis Gentium Scriptis, non deprehenderim.* Utinam illud, una cum Val. Henr. Vogleri, Prof. Medici Helmstad. Doctissimi, *Mythologicis* (quæ in simili versata esse argumento, Casp. Sagittarius, spem Editionis illorum simul injiciens, A. 1675. *in Exerc. ad Justini Historici Lib. II. c. 1. §. 6. p. 9.* significavit,) in lucem propediem, si vel maxime lima haud accesserit ultima, protrahatur publicam!

f) Gisb. Voëtii *Bibliothecæ Studiosi Theologiæ* Editio Tertia, quæ Francofurti A. 1685. in 12mo. prodiit, ac in Titulo, ceu prioribus auctior atque emendatior, falso commendatur, harum menda, crebrosque Autoris errores, novis cumulavit sphalmatis. Severini Waltheri Sluteri *Propylæum Historiæ Christianæ* multo quidem auctius Lüneburgi A. 1696. in 4to est recusum, sed nihilo tamen minus valde adhuc mancum ac imperfectum. Palmam certe illi extorquet, quæ biennio ante, A. 1694. scil. Jenæ in 4to prodierat, Casp. Sagittarii, eximiæ eruditionis Theologi atque Historici, *Introductio in Hist. Eccl. & singulas ejus Partes, sive Notitia Scriptorum illius Veterum atque Recentium*, cujus *Tomum alterum posthumum*, a Joh. Andr. Schmidio, Theologo Helmstadiensi ἱστορικωτάτῳ recognitum & luculentis auctum Accessionibus, cupide Eruditi expectant, &, ut promissis Vir doctissimus quamprimum satisfaciat, efflagitant.

enim Studiosi Theologiæ descripturus, omnem non solum Encyclopædiam Philosophicam, sed & omnia alia, rebus suis immiscet. Præcipue illic obvii crassissimi sunt errores. Venditantur Autores nunquam editi, &, qui de argumentis alienis scripsere, ille ad sui argumenti Scriptores refert. Editus est ille Lib. Ultraject. An. 1651. in 12mo. Edidit & Gerh. Meierus, Bremensis, *Bibliothecam Theologicam*, methodo quidem satis concinna, sed admodum concisam, nec satis perfectam. E nostris quem nominare possim, nescio, nisi quis Georg. Calixti *Apparatum Theologicum* hunc in censum referat. Sed ille vastius argumentum animo complexus erat, nec tantum de Scriptoribus Theologicis agere in animo habuit, sed de omni Apparatu Theologico in universum. Magnam certe fecimus jacturam in hujus libri defectu, paucula enim tantum attigit, sed profecto eruditissima, & profundam antiquitatis & Historiæ, tam Sacræ, quam Civilis, cognitionem spirantia. Nuper SEVERINUS WALTHERUS SLUTERUS *Propylæum Historiæ Christianæ, seu enarrationem methodicam Scriptorum ad Historiam Ecclesiæ Christianæ, facientium* Francofurti A. 1680. in 12mo edidit, sed pauca sunt illa, ac multis modis ampliari possunt, uti forte faciet Autor cum ad curas secundas descendet. Faciunt huc quodammodo *Autores, qui de Usu Patrum* quædam commentantur e variis religionibus, inter quos merito suo commendari debet præstantissimus Joh. Dallæus, cujus *de Usu Patrum, & Pseudonymis & suppositi-tiis* illorum Libri exstant, magna Antiquitatis Ecclesiasticæ cognitione referti. MSStos libros Ecclesiasticos, & Theologicos nonnullos, Theoph. Spicelius dedit in libro, cujus titulus: *Illustrium Bibliothecarum Arcana retecta*, de quo supra egimus. Spectat huc quoque liber Joh. Henr. Hottingeri, quem inscribit *Bibliothecarium Quadripartitum*. Nam in toto Opere hoc sibi præfixit, ut ostenderet, quomodo Bibliotheca Theologica adornanda sit. Hujus argumenti occasione ad singulas Theologiæ partes procedit, accurate omnia dividens, & potissimos in singulis autores indicans. Liber est utilissimus Theologiæ Studioso. Nam, ut erat Vir πολυμαθέστατος, ita magna cura conquisivit, quæ quomodocunque ad argumentum, quod tractat, spectant. Pene optimus est in hoc argumento: nam, & methodo concinna utitur, & ubique judicia sua interspergit non contemnenda.

14 Nunc procedimus ad fontem ipsum Theologicorum dogmatum, BIBLIA scil. codicemque sanctum. Ejus libri quomodo dividantur, notum est omnibus. Multa hic notari possent de variis Bibliorum Editionibus, tum V. tum N.T. variisque Versionibus in linguas varias. Quod Editiones attinet, variæ prostant V. T. vel sine versione, vel cum versionibus, quas enumeratas vide *in Bibliotheca Thuana*, ubi pene omnes illæ Editiones comparent, præter recentiorem Anglicam, a Briano Walthono procuratam, cum versionibus omnibus Orientalibus, Græcis & Latinis. Quod magnificum sane Opus Complutensem Codicem, aliosque omnes, longo post se intervallo relinquit, quanquam tamen non desunt, qui & in illa Editione non pauca desiderant. Præmisit Walthonus Tomum integrum, quem vocat *Apparatum*, quo expenduntur omnia illa præliminaria circa textum Hebraicum & Versiones ac contro-

trover-

troversiæ circa authentiam Hebraici textus, quod argumentum ante illum inter Lud. Capellum & Joh. Buxtorfium disputatum est, & ante aliquot annos a Domino D. Matthia Wasmutho. *Apparatus* ille in Epitomen a nonnemine redactus est, ac *in duodec.* editus, usui futurus illis, qui vastum istud Opus parare sibi, vel nolunt, vel non possunt. De ceteris consulendus est Hottingerus, in sua *Bibliotheca Theologica, Lib. I. c. 1.* quo agit de Bibliorum exemplaribus Authenticis, Hebræis Veteris, & Græcis N. T. tam MSStis, quam impressis, & *cap. sequente secundo*, quo agit de Editionibus Polyglottis, *g*) omnesque ad examen vocat, judicio de singulis instituto. Judicat & ibi de Opere Eliæ Hutteri Biblico, quod scil. distinctio Literarum servilium & radicalium, in Textu Hebraico Hutteriano, discentium conatui plus obsit, quam prosit. Idem refert, Biblia illa (quæ vulgo Tetraglotta sunt) Norribergæ excusa esse XII. linguis. Multa hic possent de variis Bibliorum translationibus dici, de quibus peculiari cap. 3. agit Hottingerus, ubi omnium gentium versiones recenset. Qui hoc argumentum plenius tractavit, laudari debet Petrus Dan. Huetius, Vir omnium literarum peritissimus, cujus exstant *de Interpretatione libri duo*, quorum *primus* agit *de optimo interpretandi genere, alter de claris Interpp.* Quanquam autem liber iste in genere, de omni interpretandi & transferendi ratione, agat, de qua nil hactenus erat præceptum, se tamen per omnes disciplinas diffundit, & quidem in singulis, qua cura quid conversum sit, disquirit, addito ubique limatissimo judicio. Occasione itaque illa de Bibliorum versionibus etiam plerisque egit, magno hoc in argumento usui futurus. Cui tamen Autori hoc vitio vertere possis, quod iniquior paulo videatur in Germanos. Liber ille, olim Parisiis editus in 4to, erat admodum rarus, sed nunc Stadæ recusus est A. 1680. in 8. Jungi potest huic libro ejusd. Autoris *Demonstratio Evangelica*, cujus supra mentionem fecimus, in qua γνησιότης omnium Scripturæ librorum ordine ostenditur. De his libris non paucæ intercedunt nobis cum Pontificiis controversiæ, de quibus libros singulares scripsit Dominus D. Christ. Kortholtus, alterum *de Canone Scripturæ S.* alterum *de variis versionibus*, hic Kilonii editos. *gg*) De variis versionibus Germanicis antiquissimis egit Hottingerus. Est & in Gothicam Linguam conversa bona Evangeliorum Pars, quæ a Francisco

g) De Bibliis Polyglottis, post Hottingerum, fusius commentati sunt, & conferri cum illo merentur, Chr. Kortholtus *in Tr. de Variis S. Script. Editionibus, Cap. XXI.* & Wilh. Ern. Tenzelius in peculiari de iis *Diatriba*, Witteb. A. 1686. in 4to edita.

gg) De Versionibus Bibliorum Germanicis, ante Lutheri Translationem, concinnatis atque evulgatis, præter eundem Hottingerum (*Lib. II. Biblioth. Quadrip. c. 3. §. 2. p. 146-154.*) consulendi C. Kortholtus in Edit. posteriore atque auctiore Tractatus modo laudati, c. 25. Joh. Frid. Mayerus in *IV. Dissertationibus, Historiæ Versionis Bibl. Germanicæ Lutheri*, Hamburgi A. 1701. excusæ, subjunctis, Joh. Reiskius *in Diss. Epistolica ad Mayerum*, eidem addita, & Georg. Frid. Magnus Gymnasii Augustani Rector, *in Disp. de Antiquis S. Scripturæ Versionibus Germanicis, Augustæ excusis*, A. 1690. publicata, cujus recensum Dn. Tenzelius, *in Dial. Menstr. Germ. M. Aug. A. 1692. p. 676-698.* exhibuit.

ciſco Junio edita ſunt cum Commentariis, quorum & ſupra mentionem fecimus. *ggg*)

Sequuntur COMMENTATORES BIBLICI; qui vel *Critici* ſunt vel *Exegetici*. CRITICORUM magnus eſt numerus, tam illorum, qui in Biblia univerſa, quam qui in libb. ſingulares ſunt commentati; tum qui de argumentis peculiaribus egerunt. Horum Autorum Syllabum, quaſi per lancem ſaturam, dedit Hottingerus *Lib. I. cap. 5.* ubi agit *de Criticis Biblicis*. Quidam illorum contulerunt inter ſe Exemplaria MSSta, quidam Verſiones, uti Ludov. de Dieu, Arnoldus Botius, Johannes Viccars. In univerſa Biblia exſtant *Commentaria Critica* HUGONIS GROTII, quæ noviſſime edita ſunt 4. *Tomis in folio*, ap. Blavium, cum abſolutiſſimis Indicibus Autorum, rerum, Locorum Scripturæ, quorum maximus in exegeſi uſus eſſe poteſt, exceptis Locis Socinianiſmum ſpirantibus. Hoc enim morbo Grotius laboraſſe dicitur. Prima horum *Commentariorum* Editio ſine Indicibus eſt, ideoque ad uſum non ita accommodata. Alteri Editioni, præter Indices, acceſſere novæ quædam Autoris notæ, & peculiares quidam libri. De his Commentariis hoc notandum eſt, in Rabbinorum locis citandis, & explicandis, non raro eos fallere. Secutus enim plerumque aliorum fidem eſt Grotius, linguarum Orientalium non adeo gnarus. Plurima horum errorum ſpecimina notavit harum literarum peritiſſimus Dominus *Esdras Edzardi*, quæ ipſe mihi aliquando oſtendit. Ceteri Commentatores Critici, nec legi ab omnibus, nec enarrari a nobis, omnes poſſunt. Quare non inutilem laborem ſuſcepit MATTHÆUS POLUS, qui ex omnibus Criticis Scriptoribus extraxit illa, quæ faciunt ad intelligentiam locorum Scripturæ, illaque Bibliis, juxta ordinem librorum, capitum & verſiculorum, diſpoſitis, inſeruit, annotatis ſemper Autorum locis. Quanquam Epitomarum, & Compendiorum, inglorius ſæpe & noxius labor ſit. Vix enim ſemper ita aſſequitur mentem Autoris Epitomator. Laudanda tamen illa eſt opera, quæ multis modis utilis eſſe poteſt, ob ſeriem illam librorum, & ob laboris compendium. Liber ille olim impreſſus in Anglia, magno conſtabat pretio, & vix haberi poterat, cujus Exemplaria incendio Londinenſi erant abſumpta. In Germania itaque recuſus eſt, ac vendi ſolet XX. circiter Imperialibus. Ad Commentarios Criticos refert Hottingerus & Lexica Biblica, Concordantias & Encyclopædias Sacras, quæ tamen huc non adeo ſpectare videntur. Concordantiæ enim, etſi utiliſſimæ ſunt ad explicationem Locorum Parallelorum, ad inventiones argumentorum in Homileticis, pro ſe tamen nihil explicant, ſed purum putum Indicem

ggg) De Gothica IV. Evangeliorum Verſione, & recentiori illius Editione, poſt Junianam, a Georg. Stiernhelmio Upſaliæ An. 1671. in 4to curata, & Translationibus eorundem Vulgata Latina, Suecica & Islandica, παραλλήλως adiectis, aucta, vid. Joh. Schefferi *Sueciam Literatam p. 180. Hypomnemata* ad illam noſtra *p. 401. 402.* M. Georg. Frid. Heüpelii, Argentinenſis, *Diſſ. de Ulphila, ſeu Verſione illius IV. Evangeliorum Gothica*, Witteb. 1693. editam, aliosque Autores *in Hypomn. l. c.* allegatos.

dicem præstant. Encyclopædia tantum abest, ut ad Criticam pertineat, ut inutiliter quæri videatur. De quibus Encyclopædiis quid sentiam, supra aliquoties dixi.

16 EXEGETICI Autores alterum ab his locum occupant, suntque illi, qui in vero Scripturæ sensu indagando occupantur. Horum magnus est ab omni ævo numerus, quibus recensendis integro libro opus esset. Exegetæ primo sunt, qui Paraphrasin librorum Scripturæ dederunt, qualem laborem in N. T. suscepit ERASMUS, qui cum ceteris ejus Operibus editus est in fol. & in 4to recusus. Multos Vir ille his suis Scriptis contra se provocavit, qui passim quid in interpretationibus ejus desiderabant. Nominatim contra illum insurrexit Edvardus Leus, qui *Annotationes in N. T. Erasmi* scripsit, ad quas *Annotationes Responsiones* suas edidit, & *Apologiam paraphraseos principii Evangelici Johannis: In principio erat sermo;* in qua Paraphrasi deprehendere aliquid sibi visi sunt nonnulli, quod Arianismum saperet. Additæ sunt literæ doctorum Virorum, & ipsius Erasmi, de hoc negotio. Editi sunt hi libri Basileæ, apud Frobenium, A. 1520. in 4to. Scripsit & Alphonsus Henriquez *Defensionem pro Erasmo, contra Edvardum Leum, & Universitatem Parisiensem*, quæ *in Classe secunda Indicis Expurgatorii Hispanici* perhibetur. Fuerunt Paraphrases illæ diu usitatæ, jamque olim in Synagoga Judaica, estque ille modus interpretandi simplicissimus. Prætereo illas, quas habemus, Orientalium V. T. paraphrases, aliasque interlineares ac Germanicas, quæ omnibus sunt notissimæ, & de quibus plenissime agitur apud Scriptores hujus argumenti Bibliothecarios. De Paraphrasibus Chaldaicis, præter alios, singulari libro egit Augustus Pfeifferus, Witteb. A. 1665. in 4to edito. Legi & Walthonus *in Apparatu* prolixe potest. Exstant & Paraphrases & Interpretationes quorundam Cabalisticæ & Mysticæ, quæ tantum abest ut sint Exegeses, ut novas potius Exegeses suorum ænigmatum requirant. Nemo in iis fœcundior est Judæis, qui miras sunt commenti inprimis super Mosis libb. fabulas, & qui e Christianis Enthusiasmo quodam Judaico sunt afflati. Multus in his Interpretationibus mysticis est Henricus Morus, Theologus Anglus, cujus *triplex super Genesin Cabala* exstat, *literalis, naturalis, moralis*, mirum e Philosophia Platonica, Cartesiana, & Rabbinorum traditionibus Chaos. Possunt Exegetæ distingui secundum ætates & religiones. Quod ætates spectat, primo ponendi sunt Patres, qui in Biblia sunt commentati. Hos, secundum ordinem temporum, & seculorum, satis diligenter collocavit Autor *Bibliothecæ Thuanæ*, sed illic non habentur alii, quam qui in Bibliotheca Thuana continebantur. Reperiuntur & in MSStis Codicibus, *Thuanæ Bibliothecæ* subjunctis, Commentatores e Patt. Græci & Latini inediti. Multa talium olim Origenes scripserat, Καλκέντερος hac de causa dictus, quæ pleraque perierunt. *b)* Ejus tamen *Commentarium super Joh. Evange-*

b) Editus quidem est Origenis *Comm. in Johannem*, tum Latine, ex Versione Joach. Perionii, in Antiquioribus Operum ejus Editionibus, tum Græce, *in Exegeticorum, quæ Græce reperiri potuerunt*, Editione Anni 1668. Rhotomagensi Græco-Latina, a Pet. Dan. Huetio, cum Notis & Observationibus suis publicata. Sed utrobique mutilus est & imperfectus,

angelium refert se vidisse MStum & integrum, apud Arsenium Calutum, Hieromonachum Græcum in urbe Corsa, Jac. Sponius *in Itinerario suo, P. II. p. 27. Editionis Germanicæ,* ubi habentur multa observatu dignissima. Recentiorum temporum Exegetas, secundum religiones varias, satis diligenter recenset Hottingerus *in Bibliothecario quadripartito, lib. 1. c. 6.* ubi de illis plura possunt legi.

17 Transimus ad *Locorum Communium* THEOLOGICORUM *Scriptores,* quorum prima lineamenta duxit *Phil. Melanchthon,* communis divinæ ac humanæ doctrinæ restaurator. Quanto olim in pretio illi habiti fuerint, inde videre est, quod, cum primo ederentur Venetiis, sub nomine *Philippi de Terra Nigra* impressi, statim distracti fuerint apud ipsos Pontificios, ignaros a Phil. Melanchthone hoc Opus esse profectum. Quod idem quoque obtigisse Martini Buceri in *Psalmos Commentariis,* notat Vir doctus Anonymus, *in notis in Scaligeriana Excerpta,* a Tanaqv. Fabro edita. Nam, sub nomine Aretii Telini *Commentarii* ille vendebatur Cardinalibus & Episcopis, magni facientibus illum, sed cum audivissent, Bucerum ejus verum esse Autorem, statim suppresserunt librum, & inter damnatos rejecerunt, qui antea sub fucato nomine mirifice placebat. Post Melanchthonem, Locos Communes majore diligentia excoluit MARTINUS CHEMNITIUS, Vir Ecclesiæ nostræ maximus, cujus Opera Pontificios valde sollicitos habuere. Magnam enim Antiquitatis & Historiæ Ecclesiasticæ cognitionem Theologico studio junxerat, ut eo nomine facile adversariis superior esset, accedente ad insignem peritiam causæ bonitate. Variæ sunt *Locorum* illius Editiones, non bonæ notæ omnes. Quæ in 8vo prodiit, ceteris est correctior, & altera quoque, quæ Francofurti in 4to. Mendosissima est Wittebergensis in folio, & vel recusa mendis suis non destituitur. Scripsit & alia Vir ille, quæ religionis nostræ Cultoribus in deliciis esse debent, *Harmoniam Evangelicam,* cujus Editio optima prodiit Francofurti in folio, it. *Examen Concilii Tridentini,* Opus præclarum, & quod maximi faciunt Theologi nostri, crux vero Pontificiorum, qui in ejus Operibus facile genuinum frangunt. Laudatissimam quoque operam in Locis posuit JOH. GERHARDUS, Vir multorum laborum, & meritorum. Meditatus & olim Locos Communes fuisse dicitur JOH. MUSÆUS, Theologus Jenensis, imo maximam partem confecit, fuitque ante aliquot annos, qui, ipso invito, illorum editionem parabat, Bibliopola, cujus tamen conatui ipse, cum viveret, intercessit. An nunc habituri simus scriptum hoc ejus posthumum, est incertum.

18 E Pontificiis maximis ornari laudibus debet DIONYSIUS PETAVIUS, Jesuita, Vir summi laboris & judicii, quem unum e Jesuitis sapere judicabat Scaliger, utut ab illo scriptis Eristicis lacessitus. Scripsit ille *Libros Dogmatum Theologicorum,* quos ad Locos Communes Theologicos certa ratione referre possimus, etsi ulterius se labor

(Yyy) 2 ejus

quippe in quo, e 32. Tractatibus, quos olim continuit, novem tantum supersunt, uti Huetius e MSto Biblioth. Regiæ ostendit, *Vid. Ephem. Vir. Erud. Gall. A. 1668. p. 857. Edit. Lat.*

ejus extendat. Nam & controverſias, & quicquid ad doctrinam Theologicam ſpectat, addidit. Opus hoc ejus *Dogmatum Theologicorum 4. Tomis in folio* prodiit Pariſiis A. 1610. & ſeqq. *i)* Liber tamen imperfectus eſt, ſed quæ tractavit, ſi exceperis, in quibus nobis cum Pontificiis controverſia eſt, ſolida ſunt, docta & expolita, ac magno uſui futura in argumentis Theologicis. Locus de Trinitate integrum illi in fol. Tomum complet, unde perſpicias, quanto molimine & cura rem ſuam egerit. Dolendum eſt, non abſoluta fuiſſe omnia, ſed perveniſſe tantum ipſum ad Locum de Libero Arbitrio. Culta illi elegansque eſt tractandi ratio, varia eruditione undique aſperſa, non horrida illa & Scholaſtica, frequens antiquorum lectio, in quibus evolvendis & emaculandis multum temporis conſumpſit. Edidit enim multos cum notis ſuis, nempe Epiphanium Pariſ. *2. volum. in fol. A. 1622. Appendicemque ad ſuas notas*, Syneſium *cum notis A. 1632. in folio. Notas in* Juliani Apoſtatæ *Opera*, edita A. 1634. item *Tr. de poteſtate conſecrandi, Sacerdotibus a Deo conceſſa*, in 8vo. Pariſ. A. 1639. & *Diſſertationes Eccleſiaſticas de Epiſcoporum dignitate, & aliis argumentis* Paris A. 1641. in 8. In Chronologiam ſcripſit *Opus de doctrina temporum, 2. volum. in folio* editum Pariſ. A. 1627. apud Cramoyſios, quod poſtea in Epitomen contraxit ſub tit. *Rationarii temporum*, & Scaligero oppoſuit, cui multum faceſſebat negotii, edidit & *Uranologium, ſive Syſtema variorum Autorum, qui de Sphæra, ac Sideribus, commentati ſunt, Græce, cum Latina Interpretatione, & variarum Diſſertationum Libb. 7.* Pariſ. in folio, A. 1630. Unde patet, quantæ doctrinæ Vir fuerit. De Locorum Communium Scriptoribus, tam apud Proteſtantes, quam Pontificios & Reformatos, vide Hotting. *in Bibliotheca Theologica, lib. 3. c. 2. 3. 4. ſub ſingulorum capp. initium.*

19 Theologiæ Polemicæ Scriptores ſunt permulti, ratione Sectarum, quorum tangemus celeberrimos. Spectant huc omnes, qui de Hæreticis ſcripſerunt, licet non omnes hæreſes ad noſtra tempora ſe extendant. Prodeſt tamen illarum habere, quoad fieri poteſt, notitiam accuratiſſimam. Solent enim plerumque reviviſcere hæreſes illæ, & a Novatoribus reſuſcitari. De Epiphanii *Opere de Hæreſibus*, & Petavii *notis* in illud, ſupra diximus. Philaſtrius *Catalogum Hæreticorum*, ſcripſit, fœcundum ſane & locupletem. At illi in more poſitum eſt, facile hæreſeos condemnare, ex levibus & innoxiis quibusdam opinionibus. Catalogos Hæreticorum poſt illos dedere Centuriatores, ſub ſingulis ſeculis, & plures alii ſingularibus libb. uti Joh. Gualterius, (Janus Gruterus) *in Chronico Chronicorum*, Joh. Pontanus *in Catalogo Hære-*

i) Pariſinæ *Dogmatum* Dionyſ. Petavii *Theologicorum* Editioni palmam præripuit nupera, quæ A. 1700. in fol. prodiit, Antwerpienſis, ſive potius Amſtelodamenſis, a Theophilo Alethino (ſub cujus larva Joh. Clericus deliteſcit) Præfatione pro Petavio, adverſus Chriſtoph. Sandium, Arianiſmi eum convincere conatum, aliosque Cenſores, Apologetica, ac Notulis, Exegeticis partim, partim Elenchticis, aucta, ceterorumque inſuper Tractatuum Petavii, qui ſeorſim antea prodierant, Theologicorum acceſſione locupletata. Σκιαγραφίαν ejus *vid. in Actis Erud. Lipſ. M. Majo A. 1700. p. 230. 231. 232.*

Hæreticorum. Florimondus Ræmundus *in libro de ortu, progressu, & ruina hæresium hujus seculi* (qui e Gallica in Latin. Linguam est conversus A. 1614. Colon. in 4to) Conradus Schlüsselburgius *Catalogum* quoque *Hæreticorum* scripsit. Expedit hic nosse singulorum, in quacunque, vel Secta, vel Religione, Doctorum Symbola, Confessiones, Catecheses, quorum libb. copiam insignem in unaquaque habemus religione. Illos autem omnes prætermittemus, cum operam hic laudabilem posuerit Hottingerus *lib. 3. c. 1. Bibliothecæ Theologicæ*, ubi diligentissime agit de Scriptis Symbolicis præcipuarum religionum.

Prænosci hic debent summa Controversiarum capita, quæ præcipue in Ecclesiis nostrorum temporum, & variis sectis, agitantur. Earum *Controversiarum summam* e Reformatis Joh. Hornbeckius dedit libello aliquoties recuso. Præstitit & heic operam compendiariam non ita pridem Frid. Spanhemius *in Introduct. ad controversias selectiores*, Lugd. Batav. A. 1677. in 12. edita, cui libello accesserunt, quæ recenter motæ fuerunt a Naturalistis quibusdam & Atheis in Belgio, controversiæ. Quorsum & refert Cartesianos, Hobbesianos, & Spinosianos. Ut de posterioribus nihil dicam, in Cartesium aliquanto iniquior fuit Vir ille, cujus consiliis & impulsu ejecta Belgio fuit Cartesii Philosophia. Etsi non negem, recentiores Cartesianos, Cartesii auctoritate & sententiis abusos, multa deduxisse ad religionem, de quibus ne quidem cogitarat Cartesius. Illi nempe reprimendi erant, non omnis Philosophia Cartesiana exstirpanda. Proderit etiam hic EDV. BREREWOODI *Scrutinium Religionum*, *breve* tamen admodum; ubi omnia controversiarum capp. reperias. Nec omittendus est J. ANDR. BOSIUS *in Dissertatione sua III. de Religionis, & rei literariæ, in Europa, ejusque imperiis, statu præsenti*, quæ subjuncta est ejus *Introductioni in Notitiam Rerumpublicarum.* Sunt & Anglica lingua libri quidam scripti hoc in negotio utiles, uti Alex. Rossæi liber *de Religionibus Orbis*, qui in omnes pene linguas conversus est, Gallicam, Italicam, & Germanicam, & in hanc quidem ab Alberto Reimaro, Lubecensi, sub tit. Der gantzen Welt Religionen. Prodiit Amstelod. A. 1668. cum figuris in 8vo. Scripsit & *Edvinus Sandys* Anglice de eod. argumento Tr. qui itidem Germanice redditus est in 12. sed plenius hoc argumentum tractatur a Rossæo. Fuit & olim editus Liber Italica lingua hoc Titulo: *Mare Oceano di Tutti le religioni:* sed hunc non vidi. Titulus ejus comparet *in Bibliotheca Cordesiana.* Sed de his Autoribus tenendum est, fuisse interdum incaute, & non satis accurate, hoc in argumento, versatos. Quidam enim aliorum fidem sequuntur, & in ipsis interdum peregrinationibus non satis accuratæ observationes instituuntur. Omnium optimæ relationes haberi possunt e propriis cujusque sectæ Libb. fundamentalibus, & iis, quæ a Theologis notata sunt, quanquam & hi interdum partium studio aliquid dissimulant. Nos brevissime per singulas Sectas nunc cognitas, & Ecclesiæ nostræ Cultoribus perspiciendas, Autores præcipuos ostendemus, eoque remittemus, ubi plenior illorum haberi copia possit.

21 De Antiquioribus jam ſupra eſt dictum, Judæis ſcil. & Mahumedanis. Contra Judæos commendavimus Martini Raymundi *Pugionem fidei*, *in folio*, *k*) in quem exſtat elegantiſſimus *Commentarius* Joſephi de Voyſin. Illic habentur tela contra Judæos ex ipſorum armamentario deſumpta. Liber eſt utiliſſimus illis, quibus cum Judæis res eſt. Nuper & Vir Clar. Joh. Chriſtoph. Wagenſeilius Judæorum Libros adverſus Chriſtianam fidem, hactenus ineditos, vaſto Volumine publicavit ac refutavit, cui tit. *Tela Ignea Satanæ.* Multi e noſtris ſunt Scriptoribus, qui e Rabbinis contra Judæos doctrinam Chriſtianam propugnarunt. Guilh. Schickardus magni nominis, cum viveret, fuit; majoris vero apud Exteros, quam apud ſuos populares, cujus Bibliothecam & MSSta poſthuma Rex Galliæ ære ſuo redemit, Regiæque Bibliothecæ addidit.

22 MAHUMEDANORUM RELIGIO, ejusque notitia, eſt petenda ex J. Henr. Hottingeri *Bibliotheca Orientali. l*) Alcoranus, quo continentur Religionis Mahumedanæ capp. ex Arabico a nonnullis verſus eſt, ſed periti illarum rerum adeo diſcrepare Verſiones ab Authenticis Exemplaribus dicunt, ut multa deſint, multa mutilate ac inepte ſint converſa. Editus eſt Gallica etiam lingua, ſed nec ille eſt plenus, & fide dignus. Magna cum difficultate impetrantur ejus exemplaria authentica, ſed ſunt tamen a Chriſtianis furtim exportata, ac reperiuntur in quorundam Bibliothecis. Multi ſunt Arabica Lingua ſcripti libri de negotio religionis, unde cepiſſe multa nonnullos noſtrorum opinantur aliqui. Acutiſſimi ſunt Diſputatores, ut patet e Libris Philoſophicis, qui Latine ſunt redditi. Teſtis eſt Jac. Sponius, Medicus, *in Itinerario per Græciam ac Dalmatiam,* didiciſſe ſe e relatione cujusdam popularis ſui, eſſe Arabica Lingua Librum quendam ſcriptum adverſus Mahumedanos & Judæos, pro veritate religionis Chriſtianæ, unde potiſſima Argumenta ſua ceperit Grotius, quod mihi tamen non ſit veroſimile. Non enim crediderim, Grotio tam fuiſſe familiarem Arabicæ Linguæ uſum, ut abuti illa in rem ſuam potuerit. Solent ſæpe talia fingi- ab

k) Raymundi Martini, Barcinonenſis, Monachi Sec. XIII, Dominicani Erudititiſſimi, *Pugionem Fidei adverſus Mauros & Judæos*, e MSto Toloſano, Ord. Prædicatorum auſpiciis ac ſumtibus, a Franc. Boſqueto, Epiſc. Lodevenſi, & Phil. Jac. Mauſſaco, Præſide Toloſano, cum Notis Joſephi de Voyſin, Presbyteri & Exſenatoris Burdigalenſis, luculentis, Lutetiæ A. 1651. in fol. editum, Joh. Bened. Carpzovius, Jun. Acad. Lipſienſis Theologus, Lipſiæ A. 1687. in fol. non ſolum cum iisdem Obſervationibus Voyſinianis curavit recudi, ſed ſuam etiam *in Theologiam Judaicam Introductionem*, lectu ſane digniſſimam, eidem præmiſit. Plura de Raymundo, ejusque Opere, & Plagio in iſtud, cujus Pet. Galatinus accuſatur, immani, in *Homonymoſcopia* noſtra *P. II. c. 6. §. 84. p. 612-615. congeſta invenies.*

l) De Alcorani Editionibus (quas inter Hamburgenſis Arabica, ad Codd. optimorum fidem, A. 1694. in 4to, per Abrah. Hinckelmannum, Antiſtitem Catharinæum, publicata, ſed Verſione deſtituta, eminet) & Translationibus variis conſulendæ ſunt, quas hoc ipſo A. 1704. in Acad. Altorfina, Joh. Mich. Langius, Prof. illius Theologicus, propoſuit, *Diſſertationes duæ Hiſtorico-Philologico-Theologicæ*, Prior ſc. *de Speciminibus, Conatibus variis atque noviſſimis ſucceſſibus, doctorum quorundam Virorum, in edendo Alcorano Arabico, ac Poſterior de Alcorani Verſionibus variis, tam Orientalibus quam Occidentalibus, impreſſis pariter atque* ἀνεκδότοις.

ab Hominibus rerum peregrinarum ſtudioſis, ut pretium ac deſiderium peregrinæ mercis accendant. Idem, ut obiter hoc memorem, addidit, Jac. Gaffarellum, *in Curioſitatibus ſuis inauditis*, pleraque ex libro transſcripſiſſe Arabico ejusdem Argumenti. De ſectis Judæorum videndus Joh. Seldenus *in Diſſertatione de Anno Civili, & Calendario Veteris Eccleſiæ, cap. 2.* & paſſim *in Opere de jure naturæ & gentium ſecundum diſciplinam Hebræorum*, uti & in alio libro *de Synedriis*.

23 CHRISTIANI in ORIENTALES *Græcos*, OCCIDENTALES *Latinos* dividuntur. *Græcorum* religio ad nos nunc adeo non ſpectat. Operæ tamen pretium eſt, noſſe ejus doctrinæ capita. Magnum inter Eccleſias, Latinam & Græcam, eſſe diſſenſum, *m*) ex Hiſtoricis notiſſimum eſt, quod vel ex una illa *de Imaginum cultu* controverſia patet, quæ miras in Oriente Tragœdias excitavit. Hodierni Græci multum diſſident a priſca religione. Fucum itaque fecit, fumosque Eccleſiæ vendidit Latinæ, Leo Allatius, Græcus, Romæ vivens, qui ſingularen librum ſcripſit *de Græcæ & Latinæ Eccleſiæ conſenſu perpetuo in 4to.* Quis Græcæ Eccleſiæ ſub Turcis ſit ſtatus, videri poteſt ex Martini Cruſii *Turco-Græcia*, cujus *libri octo* Baſileæ in fol. A. 1584. prodierunt. Vide & *Acta & Scripta Theologorum Würtenbergenſium & Patriarchæ Conſtantinopolitani, ab A. 1576. ad annum 1581. ſibi mutuo transmiſſa, in negotio Auguſtanæ Confeſſionis.* Lib. prodiit Witteb. A. 1584. in fol. Unde diſci poteſt, magnam eſſe Religionis illorum cum Proteſtantium religione convenientiam. Sed Vita illorum male reſpondet doctrinæ. Nam, uti Viatores omnes teſtantur, corruptiſſime vivunt. Videantur noviſſimi peregrinatores, Joh. Bapt. de Tavernier, & Jac. Sponius. Qui poſtremus mentionem facit Conſulis cujusdam Gallici, Athenis reſidentis, qui vaſtum Opus ſub manibus habuit de omni religionis hodierno ſtatu, apud quem multa quoque Veterum MStorum e Theologis Græcis deliteſcere ait. Multa etiam talium delituiſſe in Bibliotheca Jeſuitarum Cochinenſium, teſtis eſt Tavernier *in Itinerariis ſuis*, eo loco, ubi agit de Belgarum in Aſia actionibus. Ubi Belgas, & inprimis Gubernatorem Gour, ut hominem ferocem & ruſticanum, incuſat, qui ſc. in cauſa fuerit, quod, Jeſuitis inde ejectis, præſtantiſſima illa Bibliotheca, in qua Theſaurus Græcorum Orientalium, Arabicorum Copticorumque MStorum continebatur, militibus & nautis in prædam ceſſerit, cum irreparabili rei Literariæ damno. Hinc ſe toto illo tempore, quo verſatus fuit in his terris, ſemper deprehendiſſe aliquem librum MStum, vel apud milites & nautas, vel inſtitores, integros paucos, plurimos vero laceratos & mutilos, eorumque aliquam partem ſibi comparaſſe. Exſtant de

m) Diſſidii inter Græcos & Latinos Hiſtoriam Frid. Spanhemius Jun. non obiter tantum *in Introduct. ad H. E. h. l.* allegata, ſed fuſius etiam, & ex profeſſo, eſt perſecutus in *Exerc. Hiſtorico-Theologica de Eccleſiæ Græcæ & Orientalis a Romana & Papali perpetua in hunc diem diſſenſione*, in V. partes diſtributa, &, cum aliis Pontificiis, tum præcipue Leonis Allatii Operi, contrarii plane Tituli, *de perpetuo Orientalis & Occidentalis Eccleſiæ Conſenſu*, h. l. memorato, oppoſita. Prodiit illa ſeorſim Lugd. Bat. a. 1694. in 4to, nuperque ibidem *Tomo II. Operum* Spanhemii, in fol. editorum, An. 1703. eſt recuſa.

de hodiernæ Græcæ religionis ſub Turcis ſtatu, *Epiſtolæ*, a Thoma Smith, Anglo, ſcriptæ, quæ ante annos ſex vel ſeptem Londini in 12mo ſunt editæ. Græcæ religionis, ſecundum gentes varias, diverſa in quibusdam dogmata ſunt. Ex mixtura enim populorum, variis interdum acccesſionibus doctrina purior incruſtata fuit. Notum eſt, Moſcovitas etiam Græcam religionem jactitare, ſed in multis admodum deformem. De ejus religionis ſtatu conſulendi Itinerariorum Scriptores. Vix enim alios habemus idoneos ejus teſtes. Nuperrime aliquot prodiere Itineraria, in quibus & de religione agitur. Vir illuſtris, AUGUST. BARO A MAYERSBERG, *Itinerarium* ſcripſit *Moſcoviticum*, A. 1661. *in fol. editum*, cui multa ſunt de rebus Moſcoviticis, tam Politicis, quam Eccleſiaſticis, inſerta. Addit & Leges Rusſicas, Latine redditas, quibus multa continentur, ex Jure Romano deſumpta. Prodiit & in Italia Patavii, ante 3. circiter annos, *Itinerarium Moſcoviticum*, ſine nomine Autoris in 8. Crediderim tamen, librum hunc eſſe potius e Scriptoribus ceteris congeſtum a quopiam, in Bibliopolæ gratiam. Ceterum de iis, quæ ad Theologiam Græcorum ſpectant dogmatica, a Græcis ipſis tractata, Leo Allatius paſſim in ſuis ſcriptis quædam memorat, & maxima eorum pars exhibita eſt *in Bibliotheca Thuana a p. 21. ad p. 46.* ubi ſecundum ſucceſſionem ſeculorum, Autorum Græcorum ſcriptores recenſentur, in quibus reperiuntur multi, qui de Controverſiis, inter Eccleſiam Latinam & Græcam agitatis, v. g. de cultu Imaginum de proceſſione Spiritus S. a Filio, ſingulares libros ſcripſere, & immiſcentur etiam Scriptores Homiletici. Ceterum & Jeſuita Ludov. Maymburgius *Hiſtoriam* illam *Schiſmatis Græcæ Eccleſiæ*, ut vocat, ſingulari libro pertractavit. Quæ ſeculis 8vo, 9. & 10. inter Orientalem & Occidentalem Eccleſiam lites fuerint, vide Georg. Calixtum *in Diſſertatione ſingulari, de ſtatu rerum in Eccleſia Occidentali*, quæ addita eſt *Apparatui* ejus *Theologico*. Jungi huic poteſt J. Henr. Bœclerus *in Hiſtoria ſeculi IX. & Xmi.* Legi etiam, velut in Compendio, poteſt Frid. Spanhemius in *Epitome Iſagogica ad Hiſtoriam N. T.* ubi agit de Eccleſiæ Græcæ ſtatu & diſſenſione a Latina, *ſecul. V. p. 465. ſecul. IV. p. 492. ſecul. VII. p. 526. ſecul. VIII. p. 548. ſecul. IX. p. 581. ſecul. X. p. 605. ſecul. XI. p. 638. ſecul. XII. p. 680.* Nonnunquam quidem tentata eſt unio inter utramque Eccleſiam, ſed fruſtra, ut ex tot ſeculorum conſenſu & ſucceſſione ſatis refutetur Leonis Allatii *liber de perpetuo Orientalis & Occidentalis Eccleſiæ conſenſu*, de cujus libri cauſis, & Autoris conſiliis, vide Spanhemium *a p. 628. ad pag. 685.*

24 Pergimus ad PONTIFICIOS, quorum capita doctrinæ breviter a Joh. Andr. Boſio proponuntur *in Diſſertatione* ſupra laudata *p. 9.* Alii e noſtris ſunt, qui doctrinam eorum integris libris proponunt; ſed veræ illorum ſententiæ ex ipſis Pontificiis habendæ ſunt. Eſt inter Pontificios, quaſi Hercules quidam, ROBERTUS BELLARMINUS, quo Atlante cœlum ſuum fulciunt, Vir pius, quod negari nequit, cujus exſtant aliquot Libri argumenti Moralis & Homiletici, *de aſcenſione mentis ad Deum*, & *de gemitu columbæ*, qui oſtendunt animum devotum, ſed doctrina ejus eſt erronea. Fuit patria Politianus, primumque Archi-Epiſcopus, inde Cardinalis factus, &, ut perhibetur,

betur, invitus ad illam dignitatem pertractus est. Opus *Controversiarum Theologicarum,* quod scripsit, per 40. annos ipsi elimatum traditur. Hoc Opus ejus aggressi, & e Reformatis, & e Lutheranis, sunt multi. E Reformatis praecipuus est *Dan. Chamierus,* qui *in Panstratia* sua Opus hoc sub Examen vocat. Pars una prodiit Argentorati, altera Francofurti. Sed dolendum est, non potuisse eum totum Opus perficere, *quintum* enim *Tomum* Joh. Henr. Alstedius adjecit. Si Calvini dogmata exceperis, magnus est hujus libri in nostra quoque usus Ecclesia. Sed totum Opus rarius est, cujus *Epitome* etiam scripta est, quae in usu esse solet. Post illum, quem merito primo loco ponimus, Bellarminum sunt aggressi multi, sed carptim tantum, & per partes, Guilh. scil. Amesius *in Bellarmino Enervato,* Conr. Vorstius *in Anti-Bellarmino, n)* Mart. Chemnitius *in Exam. Concilii Tridentini,* Guilh. Wittackerus, Anglus, *in Locis de Verbo DEI, & Ecclesia.* Versantur & in manibus Domini D. Christ. Kortholti *Disputationes,* Kilonii habitae, & excusae. Coloniensis Editio Bellarmini omnium habetur optima, quae prodiit A. 1665. in fol.

Ceterum Doctrinam Pontificiorum *in genere* multi impugnarunt, uti Philippus Mornaeus, *in Mysterio Iniquitatis,* sive Historia Papatus (quae prodiit Salmurii An. 1611. in fol. & contra quam Casp. Scioppius scripsit *Alexipharmacum Regium* An. 1612. in 4to.) Gisb. Voëtius *in Desperata Causa Papatus,* (quae alicujus pretii est) Abr. Calovius *in Mataeologia Papistica,* & Pet. Molinaeus *in Novitate Papismi o)* (cui 25

n) Perperam *h. l.* Mart. Chemnitii *Examen Concilii Tridentini,* aliquoties jam ante Annum 1580. tum in fol. tum in 8vo, impressum, scriptis annumeratur, Rob. Bellarmini *Controversiarum Operi* oppositis, cujus (Chemnitianum potius *Examen* passim impugnantis) *Tomus I.* Anno demum 1581. *IIdus* A. 1583. *IIItius* autem An. 1592. prima Editione, teste Nathan. Sothwello, *in Biblioth. Jesuitica p. 722.* prodiit. Christ. Kortholtus, Theologus Kiloniensis, Disputationes suas Anti-Bellarminianas, simul etiam Jac. Gretseri *Defensioni Bellarmini,* & Viti Ebermanni *Bellarmino Vindicato,* oppositas, tribus inclusit Tractatibus, quorum Primus *de Canone S. Scripturae* Rostochii An. 1665. & Kilonii A. 669. Alter de *Variis S. Scripturae Editionibus* Kilonii A. 1668. & 1686. Tertius denique *de Lectione Bibliorum in Linguis vulgo cognitis* ibidem An. 1670. & Ploenae An. 1692. in 4to prodiit. Solam autem Primam *Tomi Primi* Bellarminiani *de Verbo Dei* Controversiam, & nec quidem totam, absolvit, nec ad sequentes perrexit. De ipso Bellarmino, ac Opere illius, consulantur, e Pontificiis Jac. Fuligattus, & Dan. Bartolus, *Vitae* ejus Scriptores, & Nathan. Sothwellus *l. c. p. 720. 721. 722. 723. 724.* e Lutheranis autem Chr. Kortholtus *in Praef. Tr. de Canone S. Scripturae,* & Joh. Frid. Mayerus *in Eclogis de Fide Baronii & Bellarmini ipsis Pontificiis ambigua,* Amstelod. Ann. 1697. in 12mo. editis.

o) Pet. Molinaei Senioris Operi *de Novitate Papismi,* contra Card. Perronium, Gallice, Genevae A. 1627. & 1633. Germanice (ex Versione Mart. Stutzingii, Secretarii Electoralis Brandenburgici) Vesaliae A. 1632. & Belgice Ultraj. A. 1657. in 4to edito, *Antiquitatem Papatus* (das Alt-hergekommene Pabstuhm) Sermone Germanico opposuit, & Dillingae A. 1644. 1645. 1646. in 4to IV. Voluminibus evulgavit, Laur. Forerus, Jesuita, Acad. Dillinganae Cancellarius. De utroque Opere & Molinaeano, & Foreriano, minus benigne judicavit Thom. Reinesius, Ep. 45. *ad Casp. Hofmannum, p. 379.* ita scribens: Στωμύλματα *sunt, & ferocium Ingeniorum, cum Veritatis & Caritatis detrimento, infelicia Certamina.*

(cui nonnemo e Pontificiis librum opposuisse dicitur, *de Antiquitate Papismi,* quo commotus Dux fertur Turennius, ut ejurata Religione Reformatorum, Pontificiæ se addiceret.) Ceterum præclarus Vir Molinæus fuit, Sedanensis Ecclesiæ Pastor, & Academiæ ejus Professor. Plurima ejus alia exstant scripta, tam Philosophica, quam Moralia, & Theologica. Quod si jam descendere velimus ad omnia specialia doctrinæ Pontificiæ capita, Bibliotheca scribenda nobis esset. Tot enim sunt, tum Dogmatici ab ipsis Pontificiis libri scripti, tum Eristici a Nostris & Reformatis, contra Pontificios, & a Pontificiis contra Nostros, ut integro Opere enarrari debeant. Quod ut fiat aliquando, optandum est. Hactenus enim tantum fragmenta quædam, & lacinias talis Operis habemus.

26 Princeps caput est, quod de Papæ Primatu agit, tot controversiis & libris, ab utraque parte & satis quidem acerbe, disputatum. Ulcus enim est, quod sine dolore nequit tangi. Manum huic argumento admovit Claud. Salmasius singulari quodam libro *de Papæ Primatu,* cui, quod sciam, nemo alium opposuit, sed, me Judice, non adeo subtilis hoc in argumento disputator est, nisi quantum ex Historia adducit, & ex vetustis monumentis, quæ ipse perreptaverat. Inprimis controversia de suburbicariis regionibus, quæ libris singularibus & propugnata, & impugnata est, plene copioseque ab illo est pertractata, uti & ab Hieron. Alexando, qui doctissime illas defenderat. Ni fallor, & Jacobus Gothofredus de illis quædam commentatus est. De suburbicariis regionibus Jac. Syrmondus quoque scripsit, eruditissimus Jesuita Gallus, sed nomen non addidit, & Joh. Dartes, qui & Salmasium *de Primatu Papæ* refutare cœpit. Sed ineptus labor est, & ejus Autor impar congressus Achilli. Idem argumentum, *de Primatu in Ecclesia,* Dav. Blondellus tractavit, & quidem contra Cardinalem Jac. Perronium, illum scil. cujus habemus a Fratribus Puteanis Collecta Excerpta, Virum in omni literarum genere exercitatum, sed liber Gallice scriptus, plerisque nostrorum hominum est ignotus. Quantus vero Vir Blondellus fuerit, omnibus notum est. Scripsit & Nicol. Vedelius, e Reformatis *librum de Cathedra Petri Antiochena,* quo illa disquiritur Controversia: *An Romæ fuerit Petrus,* quod eruditis in medium allatis argumentis negat. Ejus plura alia sunt ingenii monumenta laudatissima, inter quæ eminet *liber de prudentia Veteris Ecclesiæ,* merito commendandus Ecclesiasticis; sed Opus hoc totum non est absolutum. Tractavit & hoc de primatu Papali Argumentum Ludov. Molinæus, Petri filius, verum Patre ingenio & judicio inferior. Tit. Libri est: *Nova detectio Mysterii iniquitatis,* Hagæque ante XX. ni fallor, annos is est editus. Acerbe hic invehitur in Jurisdictionem Ecclesiasticam, eamque esse existimat, quæ in Sacris Mysterium iniquitatis dicitur. Scripsit idem *Characteres morales,* sed non est magnæ rei liber. Phil. Mornæum, cujus supra mentio facta est, adortus est e Pontificiis Jac. Gretserus, Jesuita, ut doctissimus, ita maledicentissimus, in libro; cui tit. *Mysta Salmuriensis.* Multa vir ille scripsit, quorum vastum Catalogum exhibet Phil. Alegambe *in Catalogo Bibliothecæ Societ. Jesu.* Fuit idem Bellarmini Hyperaspistes, exstant-

ſtantque contra illum Diſpp. D. Kortholti. Venit & JACOBUS, Angliæ Rex, in Cenſum Diſputatorum Anti-Pontificiorum, cujus exſtat Opus *de Controverſiis fidei*, quod quidam Iſaaco Caſaubono, qui tunc vivebat in Anglia, tribuunt, cum tamen ipſe Caſaubonus hoc perneget. Occaſio tamen hinc data eſt quibusdam, qua lacerarent nomen Regium, inprimis Caſp. Scioppio, qui *Collyrio* illum *Regio*, Scripto injurioſiſſimo, beare voluit. Scripſit & Bellarminus contra Jacobum. Vivebat tum in Anglia Vir maximæ doctrinæ & nominis, MARCUS ANTON. *de* DOMINIS, Epiſcopus antea Spalatenſis, cujus exſtat laborioſiſſimum & doctiſſimum Opus *de Republ. Eccleſiaſtica*, contra Pontificios, quod primum in Anglia eſt editum, inde vero Heidelbergæ recuſum, promtuarium rerum Theologicarum, ex ipſis viſceribus antiquitatis & Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, erutarum, ſed deſunt duo libri, uti creditur, ipſius Regis Angliæ Juſſu ſuppreſſi, quod multa illic invenirentur, quæ Papiſmum ſapere viderentur. Sed miſerum hujus Viri fatum fuit, de quo Erythræus *in Pinacotheca III. n. 17.* Nactus etiam eſt Vir ille Adverſarios, & inter eos Nic. Coffetellum, ſed defendit M. Antonium de Dominis Petrus Molinæus, libro Gallice ſcripto, cui titulus: *Defenſio fidei Catholicæ*, qui hactenus Latine non eſt redditus. Scripſit & M. Antonius de Dominis *librum de Primatu Pontificis*, contra Pontificios, qui Gallice editus eſt in folio, Genevæ, ſed rarior eſt, nec adhuc, ni fallor, Latine translatus. Scripſit & contra Jacobum, Angliæ Regem, Jac. Perronius Gallica Lingua. De Guilh. Barclaji libro *de primatu Papæ* vide Erythræum *in Pinacotheca ſua.* Scripſit & Dan. Lipſtorpius de *Monarchia Papali* librum in 4.

27 Ad hoc argumentum illi ſpectant Autores, qui de JURE MAGISTRATUS CIRCA SACRA, & de *Politiis Eccleſiaſticis* in genere agunt. Nam & hoc argumentum de primatu Papæ, ejusque dominatu, omnino tangendum eſt illis. Multi ſunt hic Autores, qui rem illam in utramque partem tractant, ac fuere inter ipſos Pontificios jam olim, qui immenſam Pontificum potentiam infregerunt, etiam e Scholaſticis, juratis alioquin Pontificum Paraſtatis. *De Imperio Poteſtatum ſummarum* circa *Sacra*, elegantem libellum ſcripſit Hugo Grotius, qui prodiit Hagæ Com. A. 1661. in 8. Adduntur illi Dav. Blondelli *Diſſertatio de jure plebis in regimine Eccleſiaſtico*, & alia nonnulla. Legendus & in hoc argumento eſt Petrus de Marca *de Concordia Sacerdotii & Imperii, ſive de libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ.* Sed ille magis circa ſpecialia occupatus eſt, & circa Galliæ conſuetudines & jura. Liber ille prodiit Pariſ. in folio, A. 1663. Poſthuma quædam vero hujus Viri ante annos aliquot in 12mo. Veteres hujus argumenti Scriptores, Guilhelmi ſcil. Occami Opera hujus argumenti varia, Johannem Pariſienſem *de Poteſtate Regia ac Papali*, & Antonii de Roſellis *Monarchiam, ſive de Poteſtate Imperatoris & Papæ librum*, videre eſt apud Melch. Goldaſtum *in Monarchia S. Rom. Imperii*, ubi collegit hæc, ſimiliaque Opera, utiliſſimo ſane labore. Facile enim talia perire ſolent. Marquardus quoque Freherus, *in Collectione Rerum Germanicarum*, quædam habet. Multa duobus his libris continentur præterea ſcripta ſpecialia, ſpectantia ad controverſias ſuper Jurisdictione,

inter Pontifices & Imperatores agitatas. *De Politia Civitatis DEI Hierarchiæ Romanæ* Theophilus Banco, vel Banofius, ut aliis audit, fingularem librum fcripfit in 4to, Francofurti A. 1592. Aliquoties hunc citatum inveni, fed non vidi. *De Primatu Petri* Onuphrius Panvinius librum edidit Venet. in 4to A. 1591. *de primatu Papæ* Ulricus Velenus. Marcus Antonius Capellus duas edidit *Difputationes, primam de fummo Pontificatu Divi Petri, fecundam de fucceffione Epifcopi Romani,* ubi & materiam de fuburbicariis Regionibus explicat, Colon. in 4to. A. 1621. Spectant huc Autores, qui *de Epifcorum authoritate & juribus* agunt, inprimis Joh. Filefacius in libro *in octavo* Parif. A. 1606. edito. Legi & poffunt Dionyfii Petavii *Differtationes de Epifcoporum dignitate,* Parif. A. 1641. in 8vo. Nemo autem, quod attinet hiftoriam, luculentius hoc argumentum tractavit, quam Herm. Conringius *in Differtatione Epifcoporum Germaniæ,* quæ, inter ejus *Juris publici Difputationes,* quadruplo pene auctior, quam olim edita erat, legitur. E Reformatis Rob. Parkerus, Theologus Anglus, *de Politia Ecclefiaftica* librum fcripfit, quem aliquot libris poftea continuavit Gisbertus Voëtius, acerrimus Hierarchiæ Pontificiæ Infectator, adeo ut vix quicquam jurisdictioni Papali fimile pati potuerit in Reformatorum Ecclefia. Magna illi lis cum Canonicis Ultrajectinis fuit, quibus ille controverfiam Status movit, bona Ecclefiaftica iftis ufibus non effe impendenda, clamitans. Contra illum Canonici, de quorum fortunis agebatur, in aciem produxerunt Martinum Schokium, Voëtii difcipulum, qui in *libro de Bonis Ecclefiafticis,* Ultrajecti in 4to edito, controverfiam illam pro Canonicis decidit. Commendari ad hæc argumenta, quæ de Jurisdictione Ecclefiaftica difputari folent, debet *Codex Theodofianus* cum infignibus *notis* Jacobi Gothofredi, JCti & Hiftorici confummatiffimi, qui liber & Theologis & Jurisconfultis prodeffe poteft. Quæ enim illic occurrunt Conftitutiones de rebus facris & Magiftratibus facris, uti occurrunt fane plurimæ, magnam poffunt lucem accendere in rebus Ecclefiafticis, quæ illo tempore agitabantur.

28 Et hæc quidem de Primatu, & Jurisdictione Pontificia. Quod fi jam porro ad fpecialia capita defcendere vellemus, magnus aperiretur campus. Solent Pontificii præcipua dogmata in Traditione ex PATRIBUS fundare, & his quidem omnem operam impendunt, ac non raro fuppofititiis, confictis, & mutatis, in rem fuam utuntur, præcipue Rob. Bellarminus, cujus *lib. de Scriptoribus Ecclefiafticis* legi tuto non poteft, nifi fimul adhibeantur Roberti Coci *Cenfura,* Andr. Riveti *Criticus Sacer,* ac Joh. Dallæi *liber de Pfeudepigraphis,* utiliffimus ad cognofcenda fcripta Patrum primi temporis, quibus multa tribuuntur fuppofititia & ficta. Idem agit Cæf. Baronius in magno *Annalium* Opere, qui paffim, ubi id commode fieri poteft, ex hiftoriarum curfu, ad ipfa dogmata Pontificia digreditur, plerumque auctoritatibus Patrum feu Locis, vel male adductis, vel confictis, fuperftructa. Ceterum, Patres quod attinet, ufum in Theologia eorum Joh. Dallæus, Vir doctiffimus, Blondelli difcipulus, & deinde Collega, fingulari libro oftendit. Eft & inter Reformatos

ABRA-

ABRAHAMUS SCULTETUS, Theologus Heidelbergenſis, qui Friderici, Electoris Palatini, creati Bohemiæ Regis, Comes fuit, & *Medullam Patrum* ſcripſit, ſed non niſi 4. priora ſecula abſolvit. Hoc in libro id agit, ut demonſtret, Patres non ſtare a Pontificiorum partibus, ſed omnem Proteſtantium & Reformatorum doctrinam in illis magis eſſe fundatam. Laudandus eſt & in hac parte ANDR. RIVETUS, cujus ſupra mentio eſt facta, qui ſex priora ſecula abſolvit. *Criticus* ejus *Sacer* ſeorſim eſt editus, & junctim cum *Operibus* ceteris. Vir fuit doctiſſimus, & judicii præclari. Quod illi in Patribus fecerunt, hoc in Scholaſticis, & eorum Principe, J. GEORG. DORSCHEUS fecit, cujus exſtat *Thomas Confeſſor*, ubi oſtendit, doctrinam Proteſtantium e Thomæ Aquinatis Scriptis poſſe probari. Idem in animo habuit ſimile Opus e Jure Canonico, quod credo affectum apud Hæredes latet, ſed lucem non vidit, illo præmortuo. Non omittendus hic MATTHIÆ FLACII *Catalogus Teſtium veritatis*, ubi colliguntur Teſtimonia dogmatum fidei. Aliquoties editus eſt Baſileæ & Francofurti. Auctaria, & quædam Notæ ſuper illum ſunt ſcriptæ a J. Conrado Dieterico, Prof. Gieſſeno, Francof. A. 1666. in 4to. Eſt quidam e Pontificiis Guilh. Eiſengreinius, qui huic *Catalogo* alium oppoſuit, quo conatur illa Teſtimonia, ad Pontificiorum dogmata ſtabilienda, reducere, ſed nullius eſt pretii, ſi cum Flacii *Catalogo* conferatur. Sed tamen eſt eo laudandus liber ille, quod multa illic occurrant e non editis Scriptoribus excerpta.

29 CONTROVERSIARUM cum PONTIFICIIS *Synopſin* Joh. Meiſnerus ſcripſit, cujus Viri pauca ſunt ſcripta, eximia tamen, & multa eruditione referta, quod teſtantur omnia, quæ ab illo hactenus ſunt edita. Idem ſcripſit *de Perſecutionibus & Martyriis veteris Eccleſiæ, de jure eligendi Pontificem Romanum, de Tyrannicidio*, & aliis quibusdam argumentis. Joh. Forbeſius, Theologus Scotus, *Inſtructiones Hiſtorico-Theologicas* edidit, doctum Opus, quo continentur Controverſiæ Pontificiæ non ſolum, ſed & aliæ, Amſtelod. A. 1645. in folio, eſtque inde Epitome quædam concinnata in 8vo. *Sedanenſium Diſputationum* Volumen etiam hic memorandum eſt, quo continentur Controverſiæ præcipuæ, quæ Reformatis cum Pontificiis intercedunt. Quod ſpecialia dogmata attinet, multi ſunt Autores, qui ea ſingularibus libris impugnarunt. Doctrinam *de Juſtificatione* Henr. Höpfnerus, Theologus Lipſienſis, Vir doctiſſimus, pertractavit, cujus ſcriptorum, antehac editorum, maxima pars nuper eſt recuſa. Doctrinam de *Transſubſtantiatione* impugnavit e Reformatis Edmundus Albertinus ſingulari Opere, Daventriæ excuſo. Valde exagitantur Pontificii hoc Opere, nec facile invenient, quod opponant. Idem Argumentum contra Pontificios Claudius Salmaſius, ſub ficto Simplicii Verini nomine tractavit, ac nemo facile eſt inter noſtros, qui non idem data occaſione faciat. Salmaſii *Epiſtola, ad Juſtum Pacium ſcripta, de Libro Hug. Grotii poſthumo, de Euchariſtia,* prodiit in 8vo, Hagiopoli A. 1646. & alter ejus *lib. de Transſubſtantiatione*, contra Grotium A. 1646. eod. in loco, in 8vo. Sed illi quidem ita tractant hanc controverſiam, ut ſimul Doctrinam Lutheranorum infringere conentur. Facit hoc Edmundus Albertinus, cui hactenus, non ſcio, a quo-

quam esse responsum. *p*) Idem & Salmasius facit, & argumentorum Philosophicorum & Theologicorum non magnus Declarator. Occupatus quoque in illo est David Blondellus in libro Gallice scripto, cui Tit. *Esclaircissement familiaire de l'Eucharistie*, A. 1641. in 8vo. Parisiis edito. Phil. Mornæus etiam magnum Opus *de Eucharistia* scripsit. Doctrina de Imaginum cultu doctissime discussa est a Joh. Dallæo, Viro antiquitatum peritissimo, cujus prodiit *de Imaginum cultu lib.* & ex intima antiquitate Ecclesiastica productis argumentis, simulque a ratione & natura desumptis, pugnat. Laudandus hic est etiam Lambertus Veldhusius, qui *de Idololatria, & superstitione* scripsit *libellum*, qui reperitur inter cetera ejus Opera, junctim edita. Solent autem hoc in argumento Reformati præ ceteris esse morosiores, & omnium acerrime contra Pontificios disputant, a quo rigore paululum remittere videtur Veldhusius, unde Synedrium Belgicum Ultrajectinum habuit quædam, quæ in hunc ejus Tractatum animadverteret. Sed respondit illis Autor peculiari Apologia, quæ *Tractatui de Idololatria* est addita. Doctrinam Pontificiorum *de Sacramentis*, in quibus fingendis illi admodum liberales sunt, Joh. Dallæus quoque adortus est *in lib. de Confirmatione, & extrema Unctione.*

30 Et his quidem Autoribus felicius uti possumus, quam aliis, qui non istam afferunt ad sua argumenta doctrinam. Promptius contra Pontificios quis pugnat, si quis illos in domo sua adoriatur, in illa ipsa sc. Historia de ANTIQUITATE ECCLESIASTICA. Illa enim præ ceteris turgent, & triumphos sibi ducere videntur. Sed fuere his temporibus e Reformatis (neque enim denegari illis laus ista potest,) qui fastum illorum valde retuderunt libris editis doctissimis. Optandum esset, ut & nostri Doctores antiquitates illas majori cura tractarent. Certe quicquid Casaubonus, Blondellus, Dallæus, aliique his similes, ediderunt, in lucem omnium poni meretur. Poterant hic multo plura adferri, sed pleraque notissima sunt, quæ communiter scribi disputarique solent. Habuimus, ante XX. circiter annos, J. GEORG. DORSCHEUM inter nostros, Virum sane omni armaturæ genere instructum, quo instrui debent, qui sacra hæc

p) Edmundi Albertini, Ecclesiæ Parisiensis Reformatæ Pastoris, *Opus de Eucharistia, Libris III.* (quorum Primus Reformatorum sententiam argumentis astruit, contrariam simul, tam Pontificiorum, quam Lutheranorum, doctrinas impugnans, Secundus Patrum omnis ævi testimoniis eandem confirmare laborat, ac Tertius tandem Certaminum Eucharisticorum exponit Historiam) comprehensum, Daventriæ A. 1654. in fol. edidit Joh. Frid. Gronovius, Criticus & Philologus excellens, transitum suum a Lutheranis ad Reformatos hac ratione, ni fallor, significaturus pariter atque defensurus. Lutheranorum doctrinæ Hyperaspistes adversus Albertinum mihi etiam nullus hactenus innotuit, præter Fridemannum Bechmannum, Theologum Jenensem, cujus brevis *Disputatio de Verbis Institutionis Cœnæ Dominicæ, contra Edm. Albertinum, Inauguralis*, Præside D. Seb. Niemanno proposita, Jenæ 1668. in 4to prodiit, A. 1697. ibid. recusa. De Claud. Salmasii Schediasmatis duobus Anti-Grotianis, ad Justum Pacium, sub larva *Simplicii Verini*, Hagiopoli (sive Leidæ) A. 1646. editis, Confer. Vinc. Placcii *Tr. de Scr. Anon. & Pseudon. p. 257. 258.* Priori responsum est, sub *Justi Pacii* nomine, a Scriptore quodam Pontificio, *in Revisione Judicii, sive Responsoria ad Epistolam Simplicii Verini de Libro Hug. Grotii posthumo*, Dicæarchiæ A. 1647. in 8vo impressa.

hæc bella meditantur. Ejus Opera edita pene Bibliothecam efficiunt. Totus eorum Catalogus recenſetur in ejus *Programmate funerali*, unde excerpſit, & ſuum in *Templum Honoris* repoſuit Theoph. Spizelius, qui Vitas Theologorum Proteſtantium congeſſit, uti & Henningius Witte in *Theologorum Memoriis*. Multa Dorſcheus ſcripſit contra Pontificios, *in Anti-Cornæo ſuo*, & aliis ſpecialibus libris, contra Calvinianos vero *in lib. de Gratia*. Scripſit & *in Articulos A. C. nonnullos*, quæ omnia ſunt ſelectiſſima, ac doctiſſima.

31 Apud Pontificios Sectæ quoque ortæ fuere JANSENISTARUM & Anti-Jeſuitarum. Janſeniſtæ ab Epiſcopo Iprenſi, *Cornel. Ianſenio*, dicuntur, qui, in libro ſuo poſthumo, qui *Auguſtinus* inſcribitur, occaſionem huic liti dedit, ex lectione aſſidua Auguſtini. Aliquot Articulos de gratia & prædeſtinatione, Calvinianum aliquid ſpirantes, defendit. Res in aperta diſſidia erupit, fueruntque ab utraque parte libri atroces ſcripti. Defendebant Janſenii partes Sorboniſtæ Pariſienſes, quibus non adeo religioſa fuit Pontificis veneratio. Janſeniſtæ Scholaſticam Jeſuitarum Theologiam Pelagianiſmi, hi Janſeniſtas Prædeſtinatianiſmi & Calvinianiſmi accuſabant. q) Cauſam Janſeniſtarum inter alios Dion. Petavius egit. *Anti-Ieſuitas* voco, qui Jeſuitarum Doctrinam Moralem, & Theologiam Caſualem, ut impiam, blasphemam, legibusque divinis & humanis adverſam, damnabant, quibus ipſe poſtea Pontifex aſſenſit, cujus juſſu magnus iſtarum quisquiliarum cumulus confixus, publiceque damnatus eſt. Scripta Satyrica in Pontificios multa ſunt. Ingenioſum eſt, quod Germanice editum eſt, r) der Römiſche Bienenkorb, ut & aliud von der Eſel-Monarchie. Eſt & Gallice ſcriptus liber a quodam, qui ſe vocat Frangidelphum, cui Tit. *Hiſtoire de la mappe-monde Papiſtique*, ubi ſub forma provinciarum & Itinerarii deſcribuntur & exagitantur Pontificia dogmata, Anno 1567. Sunt & Bernhardini Ochini *Apologi*, quibus valde exagitantur Pontifices, Clerici, & Monachi. Sed firmiora ſolidioraque tela nobis ſunt, quam ut tam imbellibus, & minus honeſtis, contra illos pugnemus.

32 Procedimus hinc ad CALVINIANOS, quorum doctrinæ capita in Epitome proponit J. Andr. Boſius, *in Diſſertatione ſupra laudata p. 14.* Eorum non eſt unum idemque genus. Nam eodem tempore, quo Janſeniſtica eſt controverſia orta, inter Moſen

q) Falſo hic traditur, Dion. Petavium cauſam egiſſe Janſeniſtarum, cum illam potius, tum in *Dogmatis Theologicis* (diſſimulato licet Janſenii nomine,) tum in Scriptis aliis, præſertim *Diſſertationibus de Concilii Tridentini Interpretatione e mente S. Auguſtini*, acriter impugnaverit, & inter Jeſuitas, quorum tota Societas hoſtili in Janſeniſtas ſemper hactenus fuit animo, eminuerit. Nec de toto Sorboniſtarum Collegio recte dicitur, eos Janſenii partes defendiſſe, cum haud pauci, inde ab initio certaminis, diverſa ſenſerint, & moderni inprimis maximam partem cauſæ illius, vel adverſentur, vel patrocinium denegent.

r) De *Apiario Romano*, per Phil. Marnixium, Nobilem Belgam, ſub *Jeſuwaldi Piccarti* nomine fictitio, Belgice edito, deinde vero ab alio in Linguam Germ. converſo, & paſſim interpolato, Chriſtlingæque An. 1586. in 8vo denuo publicato, vid. Vinc. Placcii *Tr. de Script. Anon. & Pſeudon. p. 240. 241.*

ſen Amyraldum, & Claudium Teſtardum, Fridericum item Spanhemium Sen. Andr. Rivetum & Petrum Molinæum, ſuper decreto prædeſtinationis, & decretorum divinorum natura ac immutabilitate, lis orta eſt. Differentiam dogmatum illorum, & partis utriusque Hyperaſpiſtas, recenſet Boſius, ut non opus ſit, quicquam a nobis addi. Ratione externorum rituum, ceremoniarum, & adminiſtrationis Eccleſiaſticæ, magnæ fuere in Anglia turbæ, ubi infelicia illa & fatalia diſſidia diffundebantur. Ipſis etiam Batavis & Gallis Theologis non ſatis inter ſe conveniebat, quibusdam pro Epiſcopalibus, aliis pro Presbyterariis, cauſam decidentibus. Ceterum Statum Eccleſiæ Reformatorum in Anglia, cunctaque diſſidia & dogmata, nemo luculentius ob oculos ponit, quam *Honorius Reggius* (id eſt, Georgius Hornius) *de Statu Eccleſiæ Britannicæ hodierno,* Dantiſci A. 1648. Doctrinæ capita Calviniſtarum a *Marco Frid. Wendelino* breviter ſunt propoſita, ſed tamen non ſine judicio & acumine, quod in hoc libro magis, quam in ceteris ejus libris Philoſophicis, apparet. Hactenus non niſi carptim tactus eſt a noſtratibus. *s*) Dominus D. *Chriſtoph. Franckius,* ut audio, nunc ejus refutationem molitur, ſicut & Sam. Mareſii *Syſtematis Theologici.* E noſtris Juſtus Feuerbornius *Synopſin Errorum Calvinianorum* edidit. Qui e Reformatis contra Pontificios ſcripſere, jam ſupra nobis indicati ſunt, qui & aliqua ex parte rem noſtram tuentur. *Nicolaus Vedelius,* cujus ſupra mentionem fecimus, multa ſcripſit præclara, ſed in nonnullis a reformatis recedit. Exorti etiam inter illos fuere ARMINIANI, a *Jac. Arminio,* Theologo, ſic dicti, cui magnificum ſcripſit Epitaphium Hugo Grotius, quod reperitur inter ejus *Poëmata.* De eorum dogmatibus in Compendio agit Boſius *p. 24. Arcana Arminianiſmi* Nicol. Vedelius edidit, *Anatomen Arminianiſmi* Petrus Molinæus, *Conſiderationem Arminianiſmi*

s) Prodierunt jam Kilonii Ann. 1687. in 4to, quarum Editionis ſpes *h. l.* eſt facta, D. Chriſtoph. Franckii, Theologi Kilonienſis cordatiſſimi, (hoc ipſo A. 1704. defuncti) *Exercitationes X. Anti-Wendelinianæ, de præcipuis inter Eccleſias Lutheranas & Reformatas Controverſiis, Marci Frid. Wendelini Theologiæ Chriſtianæ & Exercitationibus Theologicis Vindicibus, pro illa, adverſus D. Joh. Gerhardi Collegium Theologicum Anti-Wendelinianum ſcriptis, oppoſita.* Remonſtrantium Doctrinam idem impugnavit, non ſolum in *Specimine,* quod *h. l.* allegatur, *Controverſiarum cum illis,* unicum tantum de S. Scriptura Articulum diſcutiente, & A. jam 1673. Kilonii in 4to edito, ſed & in *Exercitationibus* (quibus & *Specimen* iſtud Appendicis loco acceſſit) *Anti-Limburchianis, de præcipuis inter Lutheranos & Remonſtrantes Controverſiis,* Philippi a Limburg, Remonſtrantium modernorum apud Amſtelodamenſes Promachi, *Theologiæ Chriſtianæ* oppoſitis, Kiloniique A. 1694. in 4to excuſis. Quæ Scripta Elenchtica τȣ̃ μακαρίτȣ, Theologi non doctiſſimi ſolum, ſed & judicioſiſſimi atque moderatiſſimi, πολλῶν ἄλλων ἀντάξια, vel ideo ſunt commendanda, quod, ſequeſtrata omni autoritate humana, tela contra Adverſarios, ex ſolo S. Codicis ſanæque rationis armentario, nec ſine accurato delectu, depromſerit, & hoc pacto, ſoli, quæ tractatur, rei accuratiſſime inhærens, omnibusque, & in Sectas, & in illarum Doctores convitiis & ſcommatis abſtinens, planiſſimam Controverſias Sacras decidendi ac terminandi viam oſtenderit.

nianismi Abr. Calovius, Witeb. 1657. Edidit & Dominus D. Christoph. Franckius *Specimen Controversiarum, quæ Lutheranis cum Remonstrantibus intercedunt.*

SOCINIANORUM, & Novorum Arianorum, uti solent dici, seu Neophotinianorum, dogmata proposita vide apud Bosium. *Disputationem de Ortu & Progressu* Arianismi Joh. Meisnerus scripsit, *Historiam* item *Arianismi* Joh. Frid. Königius, Gryphisw. an. 1654. Notandum hic, exstare in Gudiana Bibliotheca *Apologiam* Photini, Græca Lingua scriptam, quæ nunquam edita fuit. *Socinianismum profligatum* Joh. Hornbeckius scripsit, Samuel vero Maresius edidit *Anti-Volkelium*, ubi contra Joh. Volkelium defendit Religionem Reformatorum. Nostro tempore Christoph. Sandius, cujus exstat *H. E. Nucleus*, & *Paradoxicæ Explicationes in Evangelia*, passim hæresin suam inculcavit. (*t*) *Corpus omnium Socinianorum Scriptorum* editum est aliquot Tomis *in fol.* Amstelodami, dissimulato licet loco, quo continentur omnia Socinianorum hactenus edita Scripta, quibus tamen post hoc tempus alia accesserunt. Novissime prodierunt *Christ. Liberii cujusd. Epistolæ*, quibus doctrina Socinianorum passim proponitur, & propugnatur, de quo & *T. I. Lib. I.* egimus. Absolutissimum Scriptorum Socinianorum Catalogum dedit Sev. Walth. Sluterus *in Propylæo Historiæ Christianæ, a p. 186. ad pag. 207.* quem ipsi consignaverat Christoph. Sandius, satis illorum notitia instructus. Plerique illorum libri sunt Belgice redditi, ac vidi ego Amstelod. Bibliopolium totum Socinianum, merisque Socinianorum libris, in Linguam Belgicam conversis, constans. Hugo Grotius sub extremum vitæ suæ Socinianismo infectus esse creditur a Martino Ruaro, Dithmarso, cetera Viro docto. (*u*) Ejus Ruari *Epistolarum Centuria* Amstelod. an. 1677. *in 8vo*, edita est, ubi habentur Epistolæ multæ, tam Socinianorum, quam nostrorum quoque Theologorum. Multæ etiam sunt illic Epistolæ Grotianæ, & plurima, ad Historiam Socinianismi spectantia.

33

(*t*) *Bibliotheca Fratrum Polonorum, quos Unitarios vocant*, Irenopoli (sive Amstelodami A. 1668. Tomis compluribus *in fol.* publicata, non continet, uti Morhofius credidit, scripta Socinianorum omnia, ad id usque tempus edita, sed sola Fausti Socini, Joh. Crelii, Jonæ Schlichtingii, Joh. Ludov. Wolzogenii & Andr. Wissowatii, Opera, & Schlichtingii quidem ac Wissowatii non nisi Exegetica. Seriem illorum ac Ordinem, sub Autorum singulorum nominibus exhibet Christoph. Sandii Junioris *Bibliotheca Anti-Trinitariorum posthuma*, sive Catalogus singulorum hujus Sectæ Scriptorum Vitas ac Opera recensens, Freistadii (h. e. Amstelodami) A. 1684. *in 8vo* a B. W. (Benedicto, ni fallor, Wissowatio, per quem actus est atque interpolatus) in lucem editus, longe certe locupletior & accuratior Indice ejusdem Sandii compendiario, per Sev. Wath. Sluterum publicato, quem Morhofius *h. l.* ceu *absolutissimum*, perperam commendavit.

(*u*) Mart. Ruarus (de cujus vita ac scriptis *in Cimbria Literata* fusius commentabimur) non Dithmarsus fuit, velut ab Autore, & *h. l.* & *T. I. Polyhist. L. I. c. 24. §. 102.* est traditum, sed Crempensis Stormarsus, ac Petri, Scholæ Oppidi istius Rectoris, Filius. *Centuriam Epistolarum* ejus *priorem*, A. 1677. editam, quæ Morhofio sola innotuit, quadriennio post secuta est *posterior*, a Davide Filio Amstelodami A. 1681. *in 8vo* publicata.

34 ANABAPTISTARVM discrimina, & dogmata, vide apud *Bosium.* Ceterum quicquid illorum spectat Historiam, *Joh. Henr. Ottius, in Annalibus Anabaptisticis*, an. 1672. editis *in 4to* plenissime proposuit, ubi simul omnem Enthusiastarum progeniem recenset. Ille sane Liber ad Historiam istorum hominum unice commendandus est. Dogmata Anabaptistica qui refutarunt, vide apud *Bosium.*

35 CHILIASTARVM non tam peculiaris est Secta, quam opinio certa, per omnes pene Religiones, de mille Annis Apocalypticis, diffusa. Ejus *Historia* copiose proposita in Disputatione quadam Ad. Tribbechovii. Scripsit & Samuel Maresius *Chiliasmum enervatum.* Qui vero Chiliasmum defendunt, plurimi sane sunt. Pro illo Gallice Pet. Serarius scripsit librum contra Mosen Amyraldum, an. 1657. *in 8vo.* Singularem etiam Tractatum pro illo scripsit Dan. Brenius, Socinianus, cujus etiam exstant *Commentarii*, vel potius *Notæ in Biblia universa.* Julius Sperberus, in libro Germanico von den dreyen Seculis, idem defendit argumentum, & ultimum illud seculum Spiritus S. seculum vocat. Scripsit jam tum an. 1622. Andr. ab Hobernfeld *Hierosolyma restituta, seu seculum Spiritus S. igneum, sub præsentis magnæ tribulationis quaternarii finem magno lumine suum accepturum initium, quo etiam minæ interitus bestiæ Romanæ, & Mahumetismi, ad annum futurum 1624. ex Scriptura S. recensentur, ac deducuntur.* Verum vana hæc sunt & inania somnia.

36 ENTHVSIASTAE varii sunt generis, quibus an accenseri VALENTINVS WEIGELIVS debeat, aliqui dubitant. Verum tamen est, multos illum habuisse errores, licet Vir cetera pius fuerit. Ejus errores Nicolaus Hunnius singulari libro refutat. Summam ejus dogmatum Bosius *ap. 318. ad 323.* recenset. Scripsit & Theodor. Thummius librum, cui Tit. *Impietas Weigeliana*, Tubingæ 1650. *in 4to.* Multos occupavit illorum hominum doctrina pietatis specie, & affines ipsis sunt FRATRES ROSEAE CRVCIS, de quibus libro peculiari egit Andr. Libavius. Defendit illos Michaël Mayerus, multis libris. Unus ex illis, ÆGIDIVS GVTMANN, librum scripsit Germ. cui Tit. Offenbahrung der Göttl. Majestät, *in 4to*, ubi multa habentur paradoxa. Successu temporis plures propullularunt hujus farinæ homines. (x) Exortus est IACOBVS BÖHME, homo plebejus, sed miri ac singularis ingenii, cujus exstant tam Theologica, quam Philo-

(x) De Jac. Böhmio Autor, & *h. l.* & alibi (*Tomo sc. I. Lib. I c. 10. §. 27. 28. & T. II. L. II. P. I. c. 3. §. 8.*) benignius, quam Theologi plerique, judicavit, Chymicorum, Scriptores hujus farinæ μυστικωτέρους obscuriores adamantium atque excusantium, morem secutus. Operum Böhmii Germanicorum Editionem novissimam, ab Henrico Ammersbachio, nisi memoria fallit, *in 4to* curatam, in Germania, non in Belgio, prodiisse, Typi ostendunt. Sam. Poniarius, ex professo, libroque peculiari, doctrinam ejus non refutavit, sed in scripto tamen Anti-Gutmanniano vernaculo bipartito, publico Ecclesiastarum Lubecensium Hamburgensium & Luneburgensium, nomine A. 1677. & 1679. edito (Abgenöthigte Lehr und Schutzschrifft gegen den Gutmannischen Offenbahrungs-Patron, passim vellicavit. De Dav. Georgio, Joh. Labadio & Antonetta Bourignonia, horumque Sectis & Adversariis, *Isagoge* mea *ad Hist. Cimbr. P. II. Cap. V. & VI.* Autoresque alii, istic allegati, possunt consuli.

Philosophica, plena abstrusorum sensuumque Cabalisticorum, de quibus quid dici debeat, non liquet. Lutheranæ Ecclesiæ membrum fuit, totiesque a Theologis nostris in Examen vocatus sic respondit, ut illum damnare non ausi sint. Quæcunque ab illo sunt scripta, videntur quasi per Enthusiasmum scripta, nec dissimulavit ipse visiones & somnia sibi divinitus, ut dicebat, oblata. Cetera Vir erat pius, pacificus, nemini molestus, & quotidiano suo labore victitans. Scripsit *prophetias de temporibus ultimis* ineditas, de quibus mira dixerunt, qui eas legerunt. Attingit quæstiones, tam Theologicas, quam Philosophicas utilissimas. Synopsin doctrinæ ejus recenset Henr. Morus in Operibus suis Philosophicis, Latine editis, qui damnare non audet Virum hunc. Scripsit inter alia *Responsiones ad 40. quæstiones de anima*, quas ipsi proposuerat Medicus aliquis, qui se plus ab ipso didicisse profitebatur, uno alteroque Colloquio, quam longis per Orientem peregrinationibus. Dignæ illæ sunt visæ Joh. Angelio Werdenhagen, JCto, ut Latine redderet, & notas suas adjiceret, qui liber est editus Amstelod. A. 1632. *in 24.* sub Tit. *Psychologia vera.* Nuper incidit in ejus scripta quidam QVIRINVS KVHLMANNVS, Uratislaviensis, Juvenis ingeniosus, adeo istorum lectione inescatus, ut se totum Enthusiasmo tradiderit, ac ipse librum scripserit, cui Tit. Neu-begeisterter Böhm. Scripserat antea *Epistolas duas*, unam de arte Combinatoria, alteram de admirabilibus quibusdam inventis, ad Athan. Kircherum, qui ipsi etiam respondit, literæque sunt simul editæ Lugd. Batav. A. 1674. *in 8vo.* Edidit & *Prodromum quinquennii mirabilis* Lugd. Batav. Ann. 1674. *in 8vo.* Ubi proponit nova sua in re literaria inventa. Nunc ille per terrarum orbem errat, suique ingenii homines ubique compellat. Scripsit & *Epistolas Londinenses*, quarum Nona edita est, in qua multa habentur prophetica de ultimis temporibus, Roterod. A. 1679. *in 12mo.* Doctrinam Böhmii, ejusque Clientum, nuperrime refutandam suscepit *Samuel Pomarius*, Superintend. Lubecensis. Nunc Opera Böhmii junctim recusa prodiisse in Batavia dicuntur. De DAVID IORITIS singulari libro D. Friedericus Jessenius, Pastor Primarius Kiloniensis, egit, qui & Historiam Dav. Georgii deduxit, & doctrinam refutavit. Contra Indifferentes Moses Amyraldus singularem librum scripsit, qui e Gallica Lingua in Germanicam conversus prodiit Lips. A. 1667. *in 12mo.* Orientalium Christianorum differentias & dogmata proposuit Bosius *Diss. III. de Statu Europæ, Introductioni adjecta.* Multa possent huc alia referri. Novissimis enim his temporibus novi sunt orti Errores, novæ Sectæ, uti *Labadistarum*, & eorum, qui *Antonettam de Bourignon* sequuntur, de quibus libri editi omnibus sunt cogniti. Nos hic Autores Theologicos seponimus, & ad JCtos progredimur.

FINIS LIBRI QVINTI.

POLYHISTORIS
TOMI III.
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI,
LIBER VI. IVRIDICVS,
DE SCRIPTORIBVS IVRIS.

SECT. I.
DE IVRISPRVDENTIAE VNIVERSALIS SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Commendantur Juris Cultori Ethicæ & Politicæ Doctrina, & quidem Aristotelica, & Scriptorum de Justitia & Jure Scholasticorum Lectio cum selectu instituenda.* 2. *Franc. Baconis Verulamii Cogitatorum de Jurisprudentia Universali imperfectio. Descriptio ejus. Judicia de Adoardi Gualandi Methodo Philosophiæ Moralis ac Civilis, & Vinc. Turturetti Parallelis Ethico-Legalibus.* 3. *Nec non de Rob. Scharrockii & Sam. Pufendorffii Scriptis de Officiis.* 4. *Thom. Hobbesius, Novator in J. Nat. a Rich. Cumberlando dextre confutatus. Julii Cæsaris Conatus de Jure in Artem redigendo frustranei. Justinianus male de Jurisprudentia meritus.* 5. *Elogium Librorum Hug. Grotii de Jure Belli & Pacis. Judicia de Illustratoribus illorum, J. Frid. Gronovio, J. Henr. Bœclero, Casp. Zieglero, Joh. Ad. Osiandro, Joh. Feldeno, Th. Graswinckelio, Henr. Henningio, J. G. Simone, Sam. Rachelio, nec non de Guilh. Grotii, Mart. Schoockii & Jani Klenkii, Libellis de Jure Naturali.* 6. *De Alberici item Gentilis Scriptis de Jure Belli, Joh. Seldeni vero, Joach. Hopperi, Sam. Pufendorffii, Dan. Mevii, Rich. Zouchei, Er. Mauritii, Franc. Jul. Chopii & Joh. Feldeni, de Jure Nat. & Gentium.* 7. *Commendantur Diod. Thuldeni & Christoph. Ehemii de Principiis Juris Tractatus.* 8. *Lanx satura Scriptorum de Jure Naturæ, argumentisque ejus Specialibus, Miscellaneorum.*

1 CUm Jurisprudentia propago sit Ethices ac Politices, necessario earum illi principia sunt præmittenda; atque in his disciplinis quasi solum & fundus est hujus doctrinæ. Ut hic principia jacta fuerint, ita omne erit, quod illis superstruetur. Genuini hic & limpidissimi fontes turbidissimis lacunis sunt præferendi. Quicquid Aristoteles, ejusque Interpretes, tradiderunt, pro fundamento

substerni

fubfterni debet. Si quis enim ad heterodoxa nonnullorum Novatorum ftatim in limine digreffus fuerit, in errores infinitos paulatim prolabetur. Nolo hic repetere, quæ de doctrina morali fupra nobis dicta funt, quorum non exigua pars Jurisprudentiæ etiam applicari poteft. Dixi etiam de iis, qui e Scholafticis argumentum *de Juftitia & Jure* uberrimis Commentariis exfecuti funt Leonh. Leffio, Ludov. Molina, Dominico Soto, aliisque, de quorum ufu ad Jurisprudentiam Univerfalem legi præterea etiam Grotius poteft, & Commentator ejus, J. Henr. Bœclerus, ille *in Prolegomenis Operis de Jure Belli & Pacis*, hic *in Prolegomenis Commentarii fuper illud Opus.* In ifta tamen librorum mole excutienda ita eft verfandum, ut ea tantum feponamus ex illis, quæ fpectant ad officia hominum in focietate aliqua civili conftitutorum, & *fpeciatim*, quæ ad Jurisprudentiam pertinent. Nam multa in iis pertractantur, quæ funt fori Theologici, aut quæ funt, ad oftentandum ingenium, fubtilius potius excogitata, quam ut ufum aliquem in vita, & doctrina Civili, habeant.

Franc. Baco Verulamius, in fuo *de Augmentis Scientiarum* Opere, inter defiderata ponebat *Juftitiæ Univerfalis doctrinam*, quam *lib. 8.* ejus *Operis* quibusdam Aphorismis proponit. Sed in iis nihil aliud invenimus, quam cogitata quædam de Legibus ad certas Reipubl. formas attemperandis, non quidem illa contemnenda, fed quæ tamen tam vaftum objectum non exhauriunt. Pertinent illa tantum ad prudentiam Nomotheticam, quæ particula tantum Jurisprudentiæ Univerfalis dici poteft ac debet. Eft itaque Jurisprudentia Univerfalis mixta quædam e Principiis Ethicis & Politicis difciplina, e quibus deinde deducuntur illa, quæ fpecialioris objecti funt. Nefcio, an tale quid in animo habuerit ADOARDUS GUALANDUS, Pifanus, Epifcopus Cæfenas, qui librum fcripfit, cui tit. *Moralis Philofophiæ, ac totius facultatis Civilis, vera & abfoluta Methodus*, Romæ editum A. 1604. *in fol.* Latius fane extendit fua objecta, quam fit vulgo ab iis, qui difciplinas has feorfim tractant. Non diffufus eft in illis, quæ ad juftitiam pertinent, & fe in quæftiones ac thefes demittit jurisprudentiæ, quæ practicæ difciplinæ, feu Philofophiæ, funt propiores. *Libri* ejus *octavus & nonus* de Juftitia, Jure & Legibus agunt, in quibus confufiora paululum videntur effe nonnulla & μικρόλογα. Qui *Parallela Ethica & Legalia* fcripfit, *Vincentius Turturettus*, inter Locor. Comm. Scriptores potius eft referendus, quam eos, qui jufta methodo deducunt dogmata.

3 Lucem etiam Jurisprudentiæ Univerfali commendant *Scriptores* de *principiis Actionum Humanarum*, item qui de OFFICIIS egerunt, de quibus fupra diximus. Ad argumenta Juridica accommodatius illa tractavit ROBERTUS SCHARROCKIUS, Anglus, qui ad Jus Naturæ totam hanc retulit doctrinam, quem in Germania, cum *notis* fuis recudi fecit Dominus D. Sam. Reyherus *in 12mo.* Sed ego quidem in Scharrockio non videor mihi deprehendere hoc argumento dignam ἀκρίβειαν. Multa enim mifcet digna indigna relatu, adeo ut & jejunam illam liticulam Theologorum Batavorum de *Capillorum habitu* non omiferit, operofe ab utraque parte adductis argumentis. Multa generalibus quibusdam Locis Comm. abfolvuntur. Adverfus

ſus Hobbeſium non raro diſputat. Accuratius paululum hoc in argumento verſatus eſt SAM. PUFFENDORFIUS, cujus exſtat libellus *de Officio Hominis & Civis, juxta legem naturalem.* Sed communiora illa ſunt omnia, unde quidem jurisprudentiæ lux accedere poteſt. Plurima tamen ex illis in actibus internis terminantur, aut ad eos externos actus referuntur, qui non æque ad juſtas in civitate actiones pertinent. Accenſeri quoque illis poteſt ROB. SANDERSONIUS, cujus libellus *de obligatione in conſcientia* in Germania eſt recuſus.

4 Si NOVATORES veſtigemus, THOM. HOBBESIUM habemus, qui, in libris ſuis civilis argumenti, profana & paradoxa principia poſuit, unde, quod deducit Naturæ jus, plane aliter formatum eſt, quam quod ex ſanioris Philoſophiæ principiis extructum eſt. Hunc ſingulari refutavit Richardus Cumberlandus *Diſquiſ. de LL. Naturæ*, Lond. A. 1672. edita, diligenter legendus. Illud enim, quod eſt in Hobbeſio præcipue ulcus, tangit, quo detecto, non eſt tantus a gangræna iſta in progreſſu juris metus. Neque enim dicam nunc de ceteris ejus, vel Antagoniſtis, vel Hyperaſpiſtis. Non enim facit ad noſtrum inſtitutum. De Jure in artem reducendo jam tum Ciceronis tempore actum fuit, & hoc opus, quaſi triumphorum ſuorum appendicem, Jul. Cæſar affectabat, ſed nihil illo tempore actum eſt, neque quidem perfici tam exiguo tempore poterat, & in tam vaſtis JCtorum Voluminibus. Neque fuit poſt illa tempora, qui opus hoc aggredi auſus fuerit, quanquam varii fuerint Juris Juſtinianei Compilatores. Ne quid dicam de Juſtiniano ipſo, quem de tota Jurisprudentia male meritum eſſe, non e vulgo JCti autumant, quod in Compendium, aut velut ad Locos Comm. redegerit JCtorum ſententias. De qua re infra videbimus.

5 HUGO GROTIUS præcipuam Jurisprudentiæ partem, & quidem Univerſalis, attigit *in libris ſuis de Jure B. & P.* ſed eam partem tam præclare nobis depinxit, ut nulli ſint poſt hunc Appellem, qui hanc tabulam ſe abſolvere poſſe confidant. Ac ſane iſta in parte, de pace ac bello quæ agit, omnia poterat civitatis tempora & jura complecti. Frater ejus, *Guilielmus*, generalem de *principiis Juris naturalis* libellum ſcripſit, non quidem fratris Operi comparandum, ſed tamen non omnino ſpernendum, cum hactenus neminem habeamus, qui doctrinam illam iſta brevitate complexus fuerit, cujus ille lineamenta duxit, licet ad expoliendum minus ingenii habuerit. In Hug. Grotii Opus certatim prodierunt Virorum doctorum Commentarii, ac nuper ipſius nova editio in Belgio data in lucem eſt, cum quibusdam *Diſſertt. & Notis* Joh. Frid. Gronovii, quæ extemporales eſſe videntur, neque a Gronovio hunc in finem concinnatæ, ut lucem aliquando adſpicerent. Poſt mortem ejus, ut ſolet fieri, conquiſitum eſt, tam ab Hæredibus, quam a Typographis, quicquid ejus nomen præfixum habet. Non pauca ſunt, in quibus ipſe diſſentit a Grotio, argumenta adverſus ipſum velut in aciem producens, ac tangit difficillimas nonnunquam quæſtiones, quorum omnium uſus eſſe poteſt non contemnendus in his argumentis verſanti. Cœpit in libros Grotii Commentarios, edere J. Henr. Bœclerus, Vir ad

hæc

hæc ſtudia natus, ſed pervenit tantum usque *ad VIImum Caput Lib. II.* Aliqua iſtius Commentarii latitare apud Hæredes dicuntur, ſed, ut ego puto, inelaborata, quorum editionem, credo, omittent Hæredes, *ne turpiter atrum deſinat in piſcem mulier formoſa ſuperne.* Quoniam enim ipſe ultimam manum illis non addidit, vix ſperanda eſt tanta illorum ἀκρίβεια. Poſt illum plures hoc Opus ſunt adorti. Caſp. Ziegleri *notæ* breves ſunt quidem, ſed utilia tamen afferunt, præcipue illa, in quibus vel illuſtratur Jus Commune, vel ab Autore diſceditur. In Theologorum etiam cenſuras incurrit, Joh. Ad. Oſiandri præprimis, qui ſingularem librum conſcripſit, quo impugnat illa, quæ heterodoxa videntur. Sed facile eſt in illum lapidem impingere, cum in alienæ religionis Scriptoribus ſemper inſidias metuamus. Scripſit & in Grotium *ſtricturas*, Joh. Feldenus, quas data occaſione edidit olim Boeclerus. Refutavit has Theod. Graswinckelius, non dignus tamen tanti Viri Hyperaſpiſtes. Exſtat & Henr. Henningii *Commentarius* in Grotium, qui impetus magnos ad illam rem attulit. J. Georg. Simon eo utilius eſt, quod coacervet Autorum vel conſentientium, vel diſſentientium, loca. Exſtat etiam Val. Velthemii in illum *Commentarius.* Promiſerat quoque *Martinus Schoockius* quædam in illum, quæ tamen non viderunt lucem, ſed morte ejus ſunt intercepta. Dubito autem, an operæ pretium facturus fuiſſet, nam, quantum ex *Diſſertatione* ejus *de Jure naturali* colligere licet, operoſe quidem ſatis in hoc argumento, ſed non tanto cum delectu, verſatur. Erat enim illi plerumque extemporalis librorum ſcriptio, qualis profecto in tam gravi argumento eſſe non debet. Videbimus etiam aliquando fortaſſis Domini Sam. Rachelii labores in Grotium. E Grotii Opere Epitomen aliquam confecit Janus Klenckius, qui libello exiguo titulum ſuſpendit magnificum, *Inſtitutionum J. naturalis & gentium,* nihil vero aliud agit in illo, quam ut Grotii Pediſſequus methodo Erotematica, ſententias ejus in Compendium redactas, in uſum tyronum proponat. In Batavis primum editus eſt liber, poſtea in Germania recuſus Jenæ an. 1666. *in 12.*

6 Scripſerat ante Grotium Albericus Gentilis *libros tres de Jure belli*, duosque *de Jure Romanorum armorum*, doctos equidem & eruditos, nec e jure civili ſolum, ſed & morali, & prudentia Civili, illuſtratos. Subtilius vero diſputavit, & altioribus e principiis eruit ſua Grotius, explicatius quoque omnia propoſuit, ut merito illi palma præ Alberico debeatur. Æmulatus eſt Grotium Joh. Seldenus, cujus exſtat *de Jure naturæ & gentium, ex mente Hebræorum*, liber, in Germania recuſus, in quo Jus naturale ad Juris Noachidarum capita reduxit. Specialius itaque, & ex unius gentis ſenſu, de Jure Naturæ Gentiumque hunc ſcripſit, cui addi debent ejusdem *de Synedriis Hebræorum, & de Uxore Hebraica* Libri. Joachimi Hopperi *Seduardus*, quem Herm. Conringius edidit, ceterique ejus libri, officinam hujus juris ſapere videntur. Philoſophice certe tractat Jura Juſtinianea, non contemnendus quidem, ſed qui methodo Dialogiſtica involvit & abſcondit ſententias, & neſcio quid interdum platoniſare mihi videtur. Samuel Puffendorffius denique hoc argumentum de jure Naturæ & Gentium ſpeciatim ſibi tractandum ſumſit. Ediderat is antea *Elementa Jurisprudentiæ*, in quibus multa

ſubti-

subtiliter disputantur. Plurima ex illis mutata videas ampliore *de jure naturæ & gentium* Commentario, in quo attentius rem suam agit, & in ipsa Jurisprudentiæ penetralia intimius se demittit, methodo quoque alia utitur. Sunt, qui illum Hobbesii sententias plus æquo sequi opinantur; sed tamen & ipse ab Hobbesio in plurimis dissentit, ac profanas nonnullas ejus sententias mascule satis impugnat, inter quas & illa est de statu naturæ ex lege. Sunt & e Theologis nonnulli, qui in illo Heterodoxa nonnulla reprehendunt, fuitque ipsi acris cum quibusdam decertatio. Primus certe est, qui hujus tituli librum in lucem edidit. Destinaverat quoque hoc argumentum curis suis Dav. Mevius. Affectum enim Opus habuit, cui titulum erat daturus *Jurisprudentiæ Gentium*, sed ultimam illi manum non admovit. Prodiit post obitum ejus liber, cui titulus: *Prodromus Jurisprudentiæ gentium Civilis & Communis.* Sunt quædam hic generales Disputt. de Origine & progressu Juris gentium primævo & secundario, de præceptis naturalibus ex natura derivatis, quibus Jurisprudentiæ hujus latifundium se exhaurire posse putat, & quædam alia de Justitia & Jurisprudentia, potestate Imperantium circa leges &c. Erat vir ille Legum Romanarum, atque hodierni Juris, peritissimus, adeoque huc potissimum respexit, neque ex tam sublimibus principiis rem totam eruit. *De jure gentium miscellaneas aliquas quæstiones* scripsit Richardus Zoucheus, Anglus, in quibus methodus est nulla. Historiam juris naturalis, & præcipuorum ejus capitum, ad mentem Orientalium & Græcorum, brevi Specimine, sed docto & specioso, delineavit Ericus Mauritius, qui tamen, cum hic viveret, *de jure naturæ* Commentarium pleniorem sub manu habebat. Franciscus Julius Chopius ad duo Juris Capita, *Potestatem ac Obligationem*, omne jus deduxit, exemplis e Jure Rom. petitis, atque hunc suum conatum titulo *Philosophiæ juris veræ* ornavit. Liber editus est Lipsiæ an. 1650. *in 4to.* Referendus tamen potius est ad illos, qui Jus Justinianeum nova methodo proposuerunt. Joh. Feldeni *Elementa Juris universi* ex jure speciali Justinianeo exstruunt Jurisprudentiam Universalem, quæ illuc proprie non spectat. Quorsum enim pertinet illa tam prolixa tractatio de statu Romanæ Reipubl. de Imperatoribus Romanis? si hæc ita miscere velimus, omnia confundemus.

7 Diodorus Thuldenus, Prof. Lovaniensis, *de principiis Jurisprudentiæ Libros IV.* scripsit, in quibus, ex jure Justinianeo, generalia quædam de justitia, Jurisprudentia, æquitate, summo Jure, Legibus XII. Tabularum, aliisque Juris Romani speciebus, commentatur, potius ad Historicos juris, quam ad hanc classem referendus, prodierunt Lovanii an. 1655. *in 8.* Omiseram pene Christoph. Ehemii elegantem librum *de principiis Juris*, in quo ille multa copiose de Jure ordinando disputat, & consilia potius suppeditat, quomodo Jurisprudentiæ Systema possit adornari.

8 Sunt & quidam *Autores*, qui in *universum* quædam de Jure Naturæ & Gentium commentantur, non tamen ut Systematice tractent, sed ad specialia descendant. Spectant huc Joh. Fridericus Hornius *de subjecto juris naturæ*, Hugo de Roy *de eo, quod justum est.* Samuelis Rachelii *Disputt. variæ de jure naturæ & gentium.* Ne

quid

quid dicam hic de Theologis, qui sua quadam ratione Jus Naturæ proponunt, uti Joh. Ad. Osiander *in Typo juris naturæ.* Legendus quoque est Joh. Ludov. Praschius, Senator Ratisbonensis, *in JCto vero & personato*, ubi multa de Jure Universali hoc & Justinianeo. Si ad argumenta specialia, quæ ex Jure hoc universali deducta sunt, descendere velimus, magnum hic possemus Catalogum illorum texere. Pertinent huc *Tractatus de dominio maris* Joh. Seldeni, Hug. Grotii, Theod. Graswinckelii, Palatii, Jacobi Gothofredi, Mart. Schookii, H. Grotii *Tractatus de Æquitate*, novissimæ Editioni Operis de J. B. & P. subnexus, Rich. Zoucheus *de Legati delinquentis Judice competente*, J. Henr. Bœcleri & Sam. Puffendorffii Dissertationes de variis argumentis, Rob. Scharockius *de variis Incontinentiæ Speciebus*, H. Grotius *de Imperio summarum potestatum circa sacra*, Paulus Sarpius *de jure Asylorum*, Radbodus Herm. Schelius *de Pace*, Petrus Musæus *de Pœnis*, Jac. Thomasii varia *de Latrocinio gentis in gentem*, *de Duellorum moralitate*, *de Justitia Belli Punici*, *de Statu ex lege naturali*, Albericus Gentilis *de Vi Civium in Principem semper injusta*, Radbodi Herm. Schelii *Tractatus de jure Imperii*, ejusdem *Libertas publica*, & *de Tyrannicidio*, Casp. Ziegleri *Exercitationes circa Regicidium Anglorum*, Joach. Stephani *Demonstrationes Politicæ*, Joh. Phil. Slevogt *de jure Retorsionis*, Jac. Thomasius *de Ostracismo*, Lamberti Veldhusii *Tractatus de justitia divina & humana*, ejusdem *Tractatus de Naturali pudore & dignitate hominis*, in quo agitur de Incestu, Scortatione, Conjugio, Adulterio, Polygamia, ac *Dissertatione de principiis justi & decori* (quæ omnia reperiuntur in *Operibus* ejus, Roterod. an. 1680. junctim editis,) Henr. Uffelmann *de sermone, quo homo homini obligatur*, Cl. Salmasii & Joh. Cloppenburgii Controversiæ *de re usuraria*. Hæc, & similia, notatu digna sunt, nam illustrant speciales materias hujus argumenti.

SECT. II.

DE SCRIPTORIBVS IVRIS SPECIALIBVS, ET QVIDEM CERTARVM GENTIVM.

§. 1. *Jus Hebræorum proposuerunt & illustrarunt Moses Maimonides, Joh. Seldenus, Guilh. Schickardus (a Cl. Salmasio plagium passus,) J. C. Wagenseilius, & Scriptores de Rep. Hebr. inter quos Pet. Cunæus eminet.* 2. *Anonymi Collatio Antiqua Legum Mosaicarum & Romanarum, & Josuæ Arndii Manuale Legum Mosaicarum.* 3. *Jus Ægyptiorum Diod. Siculus, Joh. Lud. Praschius & Athan. Kircherus, Leges variarum Gentium Hellanicus.* 4. *Jus Spartanorum (ab Ægyptiis derivatum) Nicol. Kragius, Jus Atheniensium Sam. Petitus, Cl. Salmasius, Desid. Heraldus, Ant. Thysius, illustrarunt.*

1 INter gentes, quæ jus & leges certo ordine conſcripſerunt, primi procul dubio ſunt Hebræi. Hebraicum autem jus libris Moſis potiſſimum continetur. Ejus juris partitio varie, tum a Chriſtianis, tum Rabbinis, inſtituitur. Joh. Seldenus occupavit hoc argumentum *in libro de jure naturæ & gentium, juxta diſciplinam Hebræorum*, cujus præterea alii quoque exſtant libri, v. g. *Uxor Hebræa, Tr. de Succeſſionibus*, &c. (a) Inter Rabbinos fertur a Moſe Maimonide (qui primus ineptire deſiit inter Rabbinos) collectum eſſe totum Juris Hebræi Corpus, quod nondum in Linguam Lat. converſum poſſedit J. Henr. Hottingerus, teſte Mauritio *de principiis Juris publici, c. 3. n. 24.* Quæ ad leges Forenſes Hebræorum pertinent, illa Joh. Seldenus *in libb. de Synedriis* potiſſimum tractavit. (α) *Jus Hebræorum Regium* ſingulari libro perſecutus eſt præſtantiſſimus Guilh. Schickardus, unde multa cepit Salmaſius, cum adverſus Joh. Miltonum diſputaret, licet illud alte diſſimulet. Vir ille fuit in Hebræarum antiquitatum cognitione verſatiſſimus, ut oſtendunt Scripta ejus edita, inedita vero tranſiiſſe in Regis Galliæ Bibliothecam dicuntur. Politiam Judaicam ſingularibus libb. deſcribunt, Car. Sigonius, Joh. Steph. Menochius, Bonav. Corn. Bertramus, Pet. Cunæus, qui & JCtus, rei literaturæque Hebraicæ peritiſſimus fuit. Plurima autem, ut ipſe fatetur, ex Moſe Maimonide deſumſit, ac fuit ſane libellus ille multis adjumento, argumentum hoc magno cum apparatu tractantibus. Jura Pontificum & Sacerdotum Hebræorum Joh. Seldenus ſingulari quoque libro deduxit. Quæ ad jus repudii & matrimonii ſpectant, Joh. Seldenus attigit in *Uxore Hebræa*; Joh. Chriſtoph. Wagenſeilius vero Prof. Altorfienſis, plenius hoc argumentum deduxit *in Commentario ſuo ſuper librum Sota de Uxore adultera*, cui fortaſſis plura adhuc in Judaicis rebus aliquando debebimus.

2 Leges ipſæ Judæorum a Moſe traditæ ſunt in SS. Literis, unde rivulos ſuos pleræque gentes derivarunt, apud quas exſtant harum legum aliqua veſtigia. Suntque

(a) Corpus Juris Hebræi, Moſis Maimonidis, quod J. Henr. Hottingerum poſſediſſe Er. Mauritius teſtatur, eſt celebre illud Opus Quadripartitum, Venetiis An. 1574. *in fol.* excuſum, יד חזקה (*Manus Fortis*,) cujus Partium, Librorum & Sectionum ſingularum, Argumenta, cum Commentatoribus ejusdem Judaicis, Joh. Buxtorfius *in Biblioth. Rabbinica, p. 345-349.* enumerat, laudes autem Mart. Geierus, *in Ep. Dedic. & Præf. Tr. de Luctu Hebr.* nec non *ipſo Tr. p. 3.* Pet. Cunæus *L. I. de Rep. Hebr. c. 2. p. 11. 12.* aliique decantant. Totum Latine nondum prodiit; Librorum tamen aliquot & Sectionum Verſiones Ludov. Compeigne de Veil, Humphridus Prideaux, aliique, dederunt. Ex hoc Opere, aliisque Scriptoribus Rabbinicis, Hottingerus ipſe haud parum ſubſidii habuit, cum *Juris Hebræorum Leges CCLXI. juxta νομοθεσίας Moſaicæ Ordinem atque Seriem digeſtas & ad Judæorum mentem, ductu R. Levi Barcelonitæ, propoſitas*, Tiguri A. 1655. in 4to publicaret; cujus Libri, nec a Mauritio, nec a Morhofio, ullam miror eſſe factam mentionem. Vid. de illo J. Henr. Heideggeri *Vitam Hottingeri, ad A. 1655.*

(α) Wilh. Schickardi *Jus Regium Hebræorum*, Argentinæ antehac A. 1625. in 4to editum, Notis ac Animadverſionibus prolixis & luculentis a ſe illuſtratum, Lipſiæ A. 1674. in 4to recudi curavit Joh. Bened. Carpzovius Jun. Theologus Lipſienſis.

que in ipsis Romanis Legibus non pauca inde desumpta. (*b*) Exstat *Mosaicarum & Romanarum Legum Collatio antiqua*, ex integris Vett. JCtorum Libris, ante tempora Justiniani, desumpta. Incerti quidem Autoris, sed magni pretii liber, quod multa in illo inveniamus fragmenta Vett. JCtorum, quæ in *Corpore Juris* non reperiuntur. Edidit illam e Biblioth. sua Pet. Pithæus cum *notis* suis, Heidelb. A. 1603. *in fol.* Similis argumenti Scriptum est *Manuale Legum Mosaicarum*, a Josua Arndio scriptum, in quo Catalogum Legum recenset 1. ex partitione Judæorum, 2. ex partitione Christianorum. Parallela e Pentateucho loca adjicit. Specialia quædam jurium Hebræorum nonnunquam attigerant Joh. Buxtorfius, Henr. Hottingerus, Aug. Varenius, Joh. Frischmutius in variis Scriptis.

3 Ab Hebræis ad AEGYPTIOS progredimur, gentem olim cultissimam, nam ab Hebræis ad illos venisse Leges verisimile est, quanquam Joh. Marshamus, Eques Auratus Anglus, *in Canone suo Chronologico*, ab Ægyptiis ad Hebræos leges & ritus multos pervenisse, existimet, quæ sententia nescio quid profani habet. Ægyptiarum legum Diodorus Siculus *in Bibliotheca* non paucas recenset. Si superessent, quæ Hellanicus περὶ νομικῶν βαρβαρικῶν, *de legibus & moribus Barbarorum* scripsit, fortassis & plura de aliis gentibus teneremus. Leges Ægyptiorum, ex Diodoro Siculo, peculiari Dissertatione explicuit, & earum rationes prolixe inquisivit Joh. Ludov. Praschius, Argentor. A. 1657. Legi etiam potest Athan. Kircherus *in Oedipo Ægyptiaco, parte illa, quæ de Rep. agit.*

4 Ab Ægyptiis ad GRAECOS, ut omnis pervenit sapientia, ita & Prudentia civilis, & uberrimi ejus fructus, bonæ leges, quas ab illis petiere Legislatores Græcorum, uti multa indicia sunt tam in Spartanæ, quam Atticæ gentis legibus. Nam ex illis habemus aliqua fragmenta, unde postea Gens Romana non pauca mutuata est, in jure gentis suæ constituendo. Spartanorum quidem leges comprehensæ certo libro non sunt, sed earum tamen lacinias aliquas collegit Nicolaus Kragius *in Rep. Lacedæmoniorum.* Si quis conferat leges illas cum Ægyptiis, exacte sibi respondere animadvertet. Celebre inter Græcos Atheniensium Jus est, cujus plura adhuc supersunt fragmenta, tum in Historicis Græcorum, tum in Oratoribus. Jus vero Atheniensium Civile e Legibus & Plebiscitis maximam partem constabat. Senatus-Consulta, nisi accederet Populi auctoritas, annua tantum erant, quamdiu scil. harum Legum Latores Reipubl. præessent. Eas Leges, ex Historicis & Oratoribus, sub titulis suis, peculiari Corpore collegit Samuel Petitus, & *Commentario* doctissimo illustravit, quod Opus Paris. A. 1635. *in fol.* prodiit, *in 8vo* libb. distinctum. Post illum Juris

(Bbbb) 2 hujus

(*b*) *Collationis Legum Mosaicarum & Romanarum* Antiquæ Autor fuisse perhibetur Licinius Rufinus, non JCtus ille Alex. Severo, Imperatori, coævus (quocum Noster a Joh. Bertrando, *Lib. I. de Jurisperitis p. 180. 181. 182.* confunditur,) sed alter hujus nominis, duobus illo seculis Junior, incertum an JCtus extra Controversiam vero Christianus. Vid. Jac. Gothofredi *Manuale Juris, P. II. c. 2. §. 10. p. 59. 60. 61.* Æg. Menagii *Amœnitates Jur. Civ. c. 7.* & *Homonymoscopiam* nostram, *P. II. c. 4. §. 56. p. 402. 403.*

hujus capita nonnulla illustravit peculiaribus quibusdam libris Claud. Salmasius, cui cum Desiderio Heraldo lites multæ intercesserunt circa nonnulla juris hujus capita. Ejus *Observationes ad jus Atticum, & Romanum*, & *miscellæ defensiones pro suis observationibus*, prodiere Lugd. Bat. A. 1644. & 45. *in 4to.* Heraldi vero *Jus Atticum cum Romano collatum in fol.* Parisiis. Conferri possent cum his Scriptoribus illi, qui Remp. Atticam descripserunt, Guilh. Postellus & Ant. Thysius, qui brevem aliquam & compendiariam *Juris Attici & Romani comparationem* instituit.

SECT. III.

DE LIBRIS ET SCRIPTORIBVS IVRIS ROMANI, ET QVIDEM ILLIS, QVI IN VETEREM IVRISPRVDENTIAM SVNT COMMENTATI.

§. 1. *Legum Regiarum Fragmenta, a variis viris doctis collecta & illustrata. Laudatur Diss. Joh. Seldeni ad Fletam. 2. Leges XII. Tabularum. Editores illarum & Commentatores, inter quos Conr. Rittershusius & Jac. Gothofredus præsertim extolluntur, hujusque Fontes quatuor Juris Civ. commendantur. 3. Fori Veteris Romani Processum ac Solennia Guilh. Budæus, Formulas Barn. Brissonius, exposuit. 4. Leges post XII. Tabb. latæ ac receptæ. Historiæ Legum Romanarum Scriptores. Collectores earundem, Ludov. Charondas, & hoc accuratior Ant. Augustinus. 5. J. Wolfg. Freymonii Symphoniæ Jur. Utr. Chronologicæ, Joh. Bertrandi Libri de JCtis Vett. & Jac. Labitti Indicis Legum Rom. Encomia. 6. Laus Cod. Theodosiani a Jac. Gothofredo editi ac illustrati. 7. Autores, qui, vel unius JCti Leges omnes, vel ex illustrioribus singulas, seorsim explanarunt. Laus Frid. Brummeri. Nummorum, Inscriptionum, & Autorum Criticorum, in Legibus explicandis usus. 8. Edicta Prætorum Romanorum annua. Edictum perpetuum Salvii Juliani. Fragmenta hujus collecta & illustrata ab Eguin. Barone, Franc. Ranchino, ac præsertim Jac. Gothofredo. Ejusd. Gothofredi Comm. in Regulas Juris laudatur. 9. Rubricæ Legum probe attendendæ. Pauli Sarpii Peritia Juris Canonici. Dav. Blondelli Pseudo-Isidorus, Juri Can. oppositus, ἐν παρόδῳ laudatur. 10. Sectæ Veterum JCtorum. Scripta de istis edita Chr. Ott. a Böckeln & Pet. Velasci, affectum Christoph. Ehemii. 11. Jac. Gothofredi Corpus Antiqq. Rom. e Libris Juris promissum.*

1 SUb initium Reip. Romanæ, cum *Reges* rerum potirentur, variæ *leges* sunt latæ, quæ a Sexto Papirio in unum corpus olim collectæ fuerunt. Illæ vero ad nostra tempora non pervenere. Supersunt tamen aliqua fragmenta, quæ Antonius Augustinus, Ant. Contius, Franc. Balduinus, Fulvius Ursinus, Pandulphus Pratejus, Franc. Modius, Paulus Manutius, Justus Lipsius, collegerunt. E quibus

bus diligentiæ laudem præcipuam Urſino adſcribit Joh. Seldenus in *Diſſertatione ad Fletam* (Fleta eſt jus anglicum, liber paucis admodum notus,) libro elegantiſſimo, quo Juris Romani Juſtinianei Hiſtoriam breviter & docte proponit. Balduinus XVIII. Romuli Leges ſe habere, ex columna quadam, Romæ in Capitolio olim erecta, affirmat, quod an vero conſentaneum ſit, dubitarunt Eruditi. Exſtant Romuli, Numæ, & Servii Tulli Leges cum aliis quibusdam, quarum capita recenſet Dionyſ. Halicarnaſſæus, *l. 3. c. 5. in fine*, & ex illo fuſius explicat Chriſtoph. Adamus Rupertus in doctiſſimo illo *Commentario*, quem in *Enchiridion* Pomponii *de Origine Juris* ſcripſit *cap. 3.*

Sequuntur has LEGES XII. TABB. quibus continentur omnia Jurisprudentiæ Romanæ ſemina. Diligenter itaque omnis earum hiſtoria tenenda eſt. Hiſtoriam Legum iſtarum, atque Leges ipſas, certo ordine diſpoſitas, ediderunt permulti, ſed in quibus ſinguli ingenio ſuo indulgent. Interpretationes in illas edidit Joh. Oldendorpius, quem bona, vel potius mala fide, exſcripſit Valentinus Forſterus. Dedit & Franc. Balduinus uberrimos in eas *Commentarios*, Franc. item Hotomannus & Jac. Rævardus. Sunt porro & alii, tum JCti, tum Critici, qui in illas Leges aliquid ſunt commentati, & ſe invicem ſolent exſcribere. Poſt illos omnes prodiit CONRADVS RITTERSHVSIVS, qui abſolutiſſimum in has Leges dedit Commentarium, cui tit. *Dodecadeltos*, qui magnis Elogiis in ipſo titulo a filiis Editoribus ornatur. Laudabilis ſane eſt Viri iſtius diligentia, qui in ſuis *Commentariis progreſſum juris recepti*, ex illo jure antiquo, proponit. Prodiit Liber A. 1616. Argentinæ *in 4to.* Sed defuere, in tanto Interpretum & Commentatorum numero, qui juſtam Tabularum iſtarum hiſtoriam, ſeriem, diſtinctionem, ac collationem accuratam, exhibuerint, ideoque poſt omnes palmam hanc meritus eſt IACOBVS GOTHOFREDVS, Dionyſii filius, JCtus conſummatiſſimus, qui hiſtoriam illarum Legum accuratiſſimam, in quantum haberi poteſt, nobis dedit. Legi poteſt *præfatio* ejus libri, qua exhibetur ratio & conſilium, quo uſus eſt in indagando harum Legum ordine, quem ſagaciſſima Critica, tum ex Hiſtoricorum locis, tum e Legibus Juris Juſtinianei, quæ mentionem earum Tabularum, vel diſertis verbis, vel obſcure, faciunt, eduxit, hunc ordinem Legum per tabulas verba ipſis legum ſubjiciens, exprimit, addita e regione paraphraſi. Singulis Legibus probationes ſuas ſubjungit, & breves notas atque explicationes verborum antiquorum. Editus vero eſt cum tribus aliis hic liber ſub titulo: *Fontes 4. juris Civilis.* Nam *Legibus XII. Tabularum* addidit *Legum Juliæ & Papiæ fragmenta, Edicti perpetui & Sabinianorum Librorum ordinem.* Lib. editus eſt Genevæ Anno 1653. *in 4to.* 2

Poſt Legg. XII. Tabb. acceſſit *Interpretatio Prudentum & diſputatio fori.* Compoſitæ etiam Actiones; quibus inter ſe homines diſputarent, quarum formulas certas conſtituerant, earumque Interpretatio ad Collegium Pontificum pertinebat. His formulis magna inerat ſubtilitas, atque ideo multis fraudibus & technis actiones illæ forenſes patebant. Interveniebant certa negotiis ſolennia, & actus quidam Imagina- 3

rii, de quorum origine non esset injucunda disquisitio. A Græcis ad Romanos illa fluxisse verosimile est; Nam & in Jure Attico multa talia deprehendas, & in antiquissimis quoque barbararum gentium Legibus, ut in Vetustissimis illis Gothicis, (de quibus Joh. Olai Stierenhöeck, *in libro de Jure antiquo Sveo-Gothico*, & in ceteris quoque juribus. Quod processum veterem spectat, illum docte, pro more suo, exsecutus est Guilh. Budæus singulari libro, qui non parum lucis huic negotio accendit. Ac confert sane ad ipsam Veteris juris Theoriam, nosse veterem illum agendi morem, judiciorum formam, actionum formulas, quæ omnia per universum jus diffunduntur, ac tenebras sæpe offundunt. Barnabæ Brissonii *liber de formulis* quadam ex parte etiam hic prodesse potest. Reliquias illarum formularum collegit Joh. Calvinus, *in Lexico suo Juridico, sub finem.*

4 Quoniam vero illæ Disputationes non exhauriebant casuum ambages, & lubrica erat illa constituendi juris ratio, ideo quædam Leges tandem sunt latæ, quæ Jura Certa sancirent, *XII, Tabularum legibus* non comprehensa. Pertinet itaque huc primo omnis illa Legum constituendarum historia, quæ prodesse potest multis modis in Legum sensus & fines inquirenti. Generalis Legum historia pertractatur a Paulo Manutio *in Lib. de Legibus*, & a Nicol. Grucchio *in lib. de Comitiis.* Earum Legum copia subinde crescebat, quarum nomina, & summa capita, recensentur a nonnullis, Franc. Hotomanno & Fluvio Ursino, qui de Legibus aliqua scripserunt, e quibus excerpsit Legum nomina Joh. Calvinus, & sub finem *Lexici* sui proposuit ordine Alphabetico. Harum Legum accurata est habenda Chronologia, unde dependet notitia, quo tempore, quam ob rationem & causam illæ sint constitutæ. Veteres Romanas Leges Ludov. Charondas collegit, in quo tamen multi sunt errores. Nam fumos, sibi non satis cauto & attento venditos, lectori rursus vendidit, & multa addidit supposititia. Nam, ut in ceteris Inscriptionibus, ita & in Legibus antiquis, non paucæ fuerunt doctorum Virorum fraudes. Multa postea ipse correxit Charondas in Editione recentiore, quæ An. 1575. Parisiis est excusa. Prodiit postea Antonii Augustini liber doctissimus *de Legibus & singulis Juris Consultis*, in quem exstant Fulvii Ursini *notæ*, in quibus sæpe a Charondæ sententiis disceditur: Ejusdem etiam exstant *Observationes & Emendationes*, quibus varia Juris Justinianei loca illustrantur.

5 Prodesse hic potest, quod *Chronologiam* attinet, lib. Joh. Wolfgangi Freymonii, quem inscripsit *Symphoniam Juris utriusque Chronologicam*, in qua, perpetua serie, primo numeri Olympiadum, secundo Imperatorum, tertio Anni ab U. C. quarto Consules, quinto Anni a nato Christo, sexto JCti, septimo Pontifices, hinc anni Pontificiales, menses, & dies, collateraliter ponuntur. Sub Imperatoribus ponuntur Leges, quæ ab illis constitutæ, & loca *Pandectarum & Codicis*, ubi earum fit mentio, sub JCtis Libri, quos scripserunt, & Leges, quæ ex illis libris sub diversis habentur titulis, ex Jacobo Labitto excerptæ. Sed non perduxit hanc Chronologiam suam ultra tempora Justiniani. Lib. Francofurti A. 1584. in fol. est editus. Hoc

Frey-

Freymonii Opus utilissimum est ad Historiam Legum tenendam, ut eo pleniorem habeamus, jungi potest illi IOH. BERTRANDUS, qui *de JCtis* scripsit, & JCtis singulis Commentarios, ab iis scriptos, subjecit. Liber olim rarissimus, nunc est recusus Lugd. Batav. an. 1675. *in 8.* Sed imperfectus tamen hactenus ille labor est, & alium quendam desiderat Virum doctum, qui plenius hoc argumentum pertractet. (c) Promisit certe ÆGIDIUS MENAGIUS *Historiam JCtorum Veterum*, an unquam edenda in lucem sit, dies docebit. Interim Bertrandi liber commendari debet, ob defectum melioris. Ad Historiam Legum deinde IACOBI LABITTI liber facit, qui compilavit *Indicem Legum omnium, quæ in Pandectis continentur*, in quo singulæ ad singulos JCtorum libros, ex quibus desumptæ sunt, referuntur, loca item omnia, quibus JCti in *Pandectis*, & *Justinianeo Codice*, & *Institutionibus*, & *Novellis*, citantur. Adjicitur *Dissertatio* de usu Indicis, qua repræsentatur, quomodo, in conciliandis Legibus & interpretandis, magno cum fructu illo uti possimus. Exempla afferuntur non pauca, e quibus de ceteris judicium potest fieri. Præclarus profecto est labor, qui plus utilitatis habet in recessu, quam in fronte promittit. Liber ille olim rarior fuit, nunc recusus est Lugd. Bat. an. 1674. *in 8.*

6 Longe pleniorem viam monstravit nobis IAC. GOTHOFREDUS in absolutissimo suo *Codicis Theodosiani* Opere, cui præmisit accuratam illam *Codicis Theodosiani Chronologiam*, unde statim institui possunt Collationes temporum. Chronologiæ subjecit *Historiam*, vel *Chronicon Historicum* circa singulas Leges, quo notantur omnia memorabilia, quæ circa illud tempus gesta sunt in Rep. Unde statim ratio potest iniri de lege ipsa, & inquiri in ejus causas per prudentiam Nomotheticam, præsertim si in subsidium adhibeantur ceteri ejus Indices, uti *Notitia dignitatum Codicis Theodosiani*, *Prosopographia Cod. Theod. Topoprаphia Cod. Theod.* quæ omnia si quis junxerit, in omnes angulos & recessus Legum penetrare potest. Qualem laborem si *in Digestis* haberemus, infinita hæc esset utilitas. Lib. editus est Lugd. Gall. an. 1665. *in fol. VI. Tomis.*

7 Sunt, qui CERTAS quasdam LEGES, vel certi cujusdam JCti Leges omnes, in unum Corpus collegerunt. Ita Jac. Cujacius Papiniani & Modestini Leges unum in corpus collegit, quod & alii fecerunt, Franc. Balduinus, Ant. Contius, &c. in aliis JCtis. Separatas quoque Leges explicarunt nonnulli JCti, Ita *ad Legem Juliam Majestatis* scripsit Ant. Contius, *ad Legem Juliam de Adulteriis*, Barn. Brissonius *ad Legem Vellejam* Antonius Augustinus. Franc. Balduinus *Legum Falcidiæ, Juliæ, Papiæ, Poppeiæ, Rhodiæ, Aquiliæ*, capita collegit, quæ Basil. an. 1559. *in 8.* sunt edita. Jac. quoque Gothofredus speciales Leges explicandas sibi sumsit, quæ sub *Opusculorum* nomine

(c) Desiderio Morhofii, de Vitis JCtorum, post Joh. Bertrandum, ab alio Viro docto plenius & accuratius conscribendis, satisfactum jam aliquatenus videtur, postquam Guilh. Grotii (Hugonis fratris germani) *Vitæ JCtorum, quorum in Pandectis exstant nomina, posthuma*, Bertrandi, aliorumque, in eodem argumento versatorum, errores sæpissime castigantes, Lugd. Bat. an. 1690. *in 4to* prodierunt.

nomine seorsim sunt edita. Johannes Fichardus *Indicem Autorum, qui in Leges speciales scripserunt*, collegit, qui Pandectis Florentinis præmittitur. Frid. Brummerus *Commentarium ad Legem Cinciam* scripsit, Juvenis magnæ spei, sed cum in Gallia peregrinaretur, infelici fato aquis submersus. Editus ille est Parisiis, ac Joh. Bapt. Colberto inscriptus. Exstat & Hermanni Conringii Comment. *in Legem primam Unicam Codicis de studiis Urbis Constantinopolitanæ & Romæ.* Non parum illustrant Legum notitiam Nummi & Inscriptiones. Nam in nummis illustrium familiarum Romanarum legi solent nomina legum ab ipsis latarum, ut prolixe ostendit Ezech. Spanhemius, *in libro de præstantia & usu Numismatum antiquorum, Dissertatione 6ta.* Similiter & ex Inscriptionibus antiquis multa possumus colligere, quæ ad cognitionem Legum antiquarum pertinent. Hujus rei multa vestigia deprehendere possumus *in Inscriptionibus Gruterianis*, ac suaserim ego, ut quis ex illis Autoribus conficiat Excerpta quædam, ad Leges certas pertinentia. Critici quoque Scriptores & Antiquarii, ac Philologi, quorum exstant Commentarii in Historicos Veteres Romanos, magnam suppeditare possunt huic rei lucem, quos si quis legat diligenter, atque ex iis colligat, quæ de singulis Legibus observarunt, præclaram habebit sylvam, unde cogitata non vulgaria exprimat.

8 Quoniam Legibus in Rep. Romana decidi omnia non poterant, Prætores inter Cives jus dicebant. Illi EDICTVM, sive Juris formulam, e Legibus Romanis constituebant initio Magistratus. Illa Edicta erant annua, quæ necessitas & usus in Republica tandem fecit perpetua. Collectum itaque ex omnibus Edictis est *Edictum perpetuum*, quod licet ante Hadrianum obtinuerit, tamen sub illo Salvius Julianus majori diligentia collegit sub suis titulis, idque interpretatus est. Atque illud quasi fundus quidam est, unde istæ Pandectarum Laciniæ a Compilatoribus sunt desumptæ. Si id hodie superstes esset, multum lucis haberemus in intellectu Legum multarum. Quoniam vero iniquitate Compilatorum Juris Justinianei surreptum nobis est illud Opus, proderit tamen non leviter, si e sparsis illis fragmentis ordinem Edicti Perpetui recolligamus, quoad ejus fieri potest. Quod quidem tentavit Eguinarius Baro *in libris Manualium*, & postea Franc. Guilielmus Ranchinus, qui tamen secundum Justinianeum ordinem capita *Edicti* disposuit, cum disponere debuisset secundum verum illum & genuinum ordinem. Ideo hanc operam quoque suscepit Jac. Gothofredus, mirabili Stochasmo (conjectura) usus in ordine illo solerter eruendo e Veterum JCtorum Commentariis, ad Edictum Julianum Ulpiani, Pauli, Caji, Callistrati, Pomponii, & ceterorum, unde fragmenta plurima in Pandectas sunt depromta. Quam seriem, a se erutam & concinnatam, aliquot tabulis proposuit, quæ habentur inter *fontes* ejus 4. *Juris civilis.* Quis ejus rei usus sit, exemplis illic plurimis docet Autor, & perpetuis exemplis *Commentario suo* doctissimo *super Tit. de ff. Regulis Juris*, in quo communes Regulas proponit, quæ sunt flosculi, ex omni Jurisprudentiæ fundo excerpti, secundum ordinem Edicti Perpetui, e cujus Interpretationibus desumptæ sunt. Infinita enim sunt vulgo doctorum in interpretatione Regularum illarum paroramata.

Summa

9 Summa omnis interpretationis Regula etiam jure judicanda est, respiciamus semper ad TITT. & RUBRICAS, unde Leges desumptæ sunt, quanquam AD. RICCIUS *in Tractatu suo Rhapsodico p. 49.* illos reprehendat, & speciatim Jac. Cujacium, quod nimis superstitiose inhæreat Rubricis, sub quibus olim Leges collocatæ fuerunt. Cujus ego quidem judicium hac in parte parum æstimo. Laudabo potius PAULI SARPII exemplum, illius scil. qui *Concilii Tridentini Historiam* scripsit, de quo Fulgentius, *in vita* ejus Ital. Lingua scripta, hæc memorat: Miraculo simile fuisse, quod sciret accuratissime singulorum Canonum tempora, nomina, unde ea petita, errores, vel rationes, quibus impulsi scripserunt eos Pontifices. Quod in Jure Canonico eo magis necessarium est, quod multa illic habeantur supposititia & per fraudem invecta, ut demonstravit Opere suo doctissimo, quod *Pseudo-Isidorum* inscripsit DAV. BLONDELLUS, Vir istarum rerum peritissimus. Qui liber, ad lectionem Juris Canonici summe utilis, sed rarus est, ac optandum, ut recuderetur. Nam Pontificias technas ita detegit, ut ne ipsi quidem Pontificii adversus ipsum hiscere ausint.

10 De SECTIS JCtorum VETERUM & eorum *diversis opinionibus*, qui singulari libro scripserit, neminem hactenus habemus. Quod ad hoc argumentum spectat, colligendum est *ex Tit. de Origine juris, & successione Prudentum*, & Commentatoribus super illum Tit. tum & e Bertrando *de ICtorum vitis.* Ex iis omnibus, quæ spectant ad hoc argumentum, collegit, & doctissimis Dissertationibus illustravit Christ. Otto a Böckeln, in singulari *Disputatione de diversis ICtorum Sectis*, quæ cum aliis ejus *Opusculis* est recusa in Batavia *in 12mo.* Habuerat in animo illud argumentum Christoph. Ehemius, Vir doctissimus, Consiliarius Palatinus, qui *librum* scripsit *de principiis juris.* Promittit enim ille ibi, se de *Sectis ICtorum, eorumque opinionibus*, aliquando librum editurum. Sed ille non prodiit in lucem. Ex Hispanis est nonnemo, qui se vocat Don Pedro de Velasco & Medivilla, qui *Caji & Proculi, aliorumque Juris veteris Autorum apertas rixas, & implacabiles concertationes* (ita inscribitur liber) edidit Salmanticæ, an. 1625. *in 4to.* Sed ipse hunc non vidi, a Nicolao Antonio *in Bibliotheca Hispanica* notatum.

11 Ad veterum Jurisprudentiam pertineret etiam ille labor, si, quæ in Jure sunt obsoleta, & ad antiquitatem potius, quam Jurisprudentiam, pertinent, singulari libro colligerentur. Habuit in animo Jacobus Gothofredus singulare *Corpus Antiquitatum Romanorum*, e libris Juris concinnandum, cujus ille ideam, & dispositionem dedit *in præfatione Tractatus de 4. Iuris Civilis fontibus.*

SECT. IV.
DE SCRIPTORIBVS AD IVRIS HISTORIAM PERTINENTIBVS.

§. 1. *Quantum huc conferant Historici Veteres; qui tempore latarum legum vixerunt.* 2. *Procopii Historia Justiniani Imp. Arcana. Hyperaspistæ Justiniani contra eam, J. Eichelius, Thom. Rivius & Gabr. Trivorius. Historiæ Justiniani Scriptores Moderni, Hub. Giphanius, Franc. Gvyetus & Franc. Balduinus. Triboniani in jure compilando Errores. J. Jac. Wissenbachii Emblemata illius. Joh. Chifletii Apol. pro Juris Utr. Architectis.* 3. *Scriptores de libris Juris, Joh. Seldenus, Ad. Riccius, Arth. Duck, Herm. Conringius, Alb. Gentilis, &c.* 4. *Historiam Juris Rom. tradunt Tit. 2. L. 1. Pandect. de Orig. Juris, ejusque Commentatores, Chr. Ad. Rupertus (omnium optimus,) Val. Forsterus (Plagiarius J. Oldendorpii) M. A. Muretus, Vent. Cæcus, Rein. Bachovius, Ant. Garro, Joh. Sithmannus, Arn. Vinnius, Sim. Leewius, Judicia de singulis. Jac. Gothofredi Manualis Juris Elogium. Fragmenta Institutt. Caji Hier. Aleander & Jac. Oiselius (hujus Plagiarius,) Autores vero de Finibus regundis, Adr. Turnebus, Nic. Rigaltius & Wilh. Goesius, illustrarunt.* 5. *Constitutionum Imperatoriarum Codices, Hermogenianus, Gregorianus (quorum nonnisi Fragmenta restant,) & Theodosianus, etiamnum, una cum Aniani Breviario illius, superstes. Theodosiani, post alios a Iac. Gothofredo editi, Autoritas controversa. Congestus ex istis est Codex Iustinianeus, de quo, ac 50. Decisionibus ei adjectis, breviter disseritur.* 6. *Sicut & de Pandectis.* 7. *De Institutionibus, & Theophili Græca illarum Paraphrasi.* 8. *De Novellis item ac Authenticis, quarum hæ Irnerio falso tribuuntur. I. Strauchii & J. J. Wissenbachii Dissertationes de iis contrariæ.* 9. *Autores quidam de Libris Corporis Iuris Iustinianei. Hujus Editiones optimæ a Dion. Gothofredo & Sim. Leewio curatæ.* 10. *Iurisprudentiæ Græco-Romanæ Monumenta. Libri Juris Justinianei Græce redditi.* 11. *Basilicorum Libri LX. Horum, uti & Editionum eorundem, a Gentiano Herveto & Car. Hann. Fabrotto curatarum, Historia. Jac. Cujacii Versio Lat. affecta, Glossæ in illa Græcæ, a Joh. Leunclapio & Car. Labbeo publicatæ Jos. Mariæ Suaresii Notitia Basilicorum.*

1 Libri ad Historiam Juris pertinentes sunt vel illi, qui viam ad Historiam Juris sternunt, vel qui ipsam Historiam Juris tradunt. Ad HISTORIAM itaque IVRIS recte intelligendam commendandi sunt Autores Historici, qui illo tempore vixerunt, quo leges latæ fuerunt. Ad *Codicis & Novellarum* jura, *Historiæ Augustæ Scriptores*, & reliquorum Cæsarum res gestæ debent esse cognitæ. Ad *Jus Feudale* confert subsidium historia mediorum temporum, quæque a Barbaris, & Semi-Latinis Scriptoribus monumenta nobis relicta sunt. Ad *Jus Pontificium* conferunt Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores. Qui ad Historiam liberæ Reip. Romanæ Scriptores spectant, in recensendis iis non est opus, ut tempus teramus, cum abunde de illis constet.

2 Ipsius IVSTINIANI Historia accuratior est habenda, cum ex Historicis aliis istius temporis, tum imprimis Procopii *Historia Arcana*, quam edidit Nicol. Alemannus, & Helmstadii recudi fecit Joh. Eichelius. Quo in libro multa recensentur de ambitione

tione & avaritia istius Imperatoris, deque occasionibus nonnullarum Legum. Scripsit *Animadversiones* in istam *Historiam arcanam Eichelius*, quibus mendacia nonnulla contra Justinianum detegit, & refellit. Scripsit & Thom. Rivius, ICtus Anglus, *Justiniani defensionem adversus Alemannum*, & Gabriel Trivorius *Observationes Apologeticam ad Inscriptionem Orationis ad Antecessores*, *ff.* Justiniani præpositæ. Scripsit & Hub. Gifanius *de Justiniano Imperatore Commentarium*, quo Historiam omnem Justiniani, tam rerum gestarum, quam Legum conditarum, compendio complexus est. Quibus addi potest Franc. Guyeti *Justinianus Magnus*. Utrumque hunc librum junctim edidit Christoph. Arnoldus, Norimb. 1660. in 12. Spectat huc quoque Franc. Balduini *Justinianus, seu libri 4. Commentariorum de jure novo*, quo libro pertexitur Historia omnium illarum Constitutionum, quæ a Justiniano sunt conceptæ. Liber impressus est Genev. An. 1596. in 8vo. Scripsit idem Autor alium librum, cui titulus *Constantini M.* quo antiquum jus est persecutus, cetera ejusdem Autoris, ut *Commentarius de Jurisprudentia Mutiana*, ac similes, multum conferunt ad institutum præsens. Præfatio ejus in *Justinianum* non paucas habet de Triboniano querelas, cujus errata non pauca fuere in Jure compilando, quam ob caussam vehementer exagitatur a nonnullis ICtis. Ejus *Emblemata*, seu Laciniæ, quas inseruit textui Iuris, singulari libro sunt collectæ a Ioh. Iac. Wissenbachio, sub tit. *Emblemata Triboniani.* Ioh. Chifletius *Apologeticam Dissertationem* scripsit *pro juris utriusque Architectis, Justiniano, Triboniano, Gratiano, & sancto Raymundo*, quæ edita est Antwerp. A. 1651. Sed mera sunt excerpta ex Autoribus, qui ab utraque parte rem illam ventilarunt, nihilque omnino singulare illi inest. Quod Historiam Iustiniani attinet, meretur quoque legi Christoph. Adamus Rupertus *in Synopsi Historiæ universalis Besoldianæ, cap. XV.*

3 De Libris Iuris, *in universum* etiam aliqui scripsere. Præ ceteris hic commendandus est Seldenus *in Dissertatione ad Fletam.* Multa in illa de ortu & progressu Iuris Iustinianei, deque usu ejus, tam antiquo quam recenti, in foro Anglico, A. 1647. in 4to Londini illa prodiit. Iungi possunt huic Erici Mauritii *Dissertatio de libris Juris*, Ioach. Hagemeyer de eodem argumento, Adamus Riccius in *Tractatu Rhapsodico de libris Juris Rom. tam Civilis, quam Canonici, tam Orientalis, quam Occidentalis, nec non præcipuorum Municipalium in Germania receptorum jurium quantitate, & qualitate.* Qui hoc argumentum utcunque tractavit longe majoris apparatus, si titulum spectes. Habet & non pauca Anton Wood, *in Antiquitatibus suis Oxoniensibus*, de propagatione Iuris, tam Civilis, quam Canonici, per Europæum Orbem, cum in ista tempora incidit, quæ illi Historiæ respondent. Denique elegans est liber Arthuri Duck *de Auctoritate Juris Civilis*, in quo de tempore receptionis, & progressu juris Iustinianei apud Europæas gentes, plenius agitur. Tractavit & ex parte argumentum hoc Herm. Conringius *in libro de Origine Juris Germanici*, cujus occasione in controversias cum Ioh. Ott. Tabore incidit. Legi etiam debet, quem pene omiseram, Albericus Gentilis *in Dissertatione de libris juris Civilis.*

4. Historia Iuris pene tota deserta est, paucula enim illa, quæ habemus *in Tit. 2. libri prim. Pandectarum*, quanquam tot Commentariis incrustata, nihil perfecti habent. Plerique leves quasdam observatiunculas, undique corrasas, congerunt, quidam cramben, toties ab aliis recoctam, recoquunt, ut moris est apud ICtos. Optimus inter Commentatores illos est Christoph. Ad. Rupertus, non ex ICtorum, sed e Philologorum familia, atque adeo hospes in hoc regno, qui plus præstitit, quam ante eum tot ICti. Ejus exstat elegans *Commentatio in Enchiridion Pomponii*. ICtorum Commentarii plurimi quidem sunt, sed de illis verum est Comicum illud: *Unum noris, omnes noris*, nisi quod posteriores sint præferendi prioribus, quia plura legerunt, atque adeo plura collegerunt. Val. Forsterus inter præcipuos est, cui plagii crimen intendit Conradus Rittershusius, quod pleraque ex Ioh. Oldendorpii libro similis argumenti ceperit. (*d*) M. Ant. Mureti & Venturæ Cæci solent conjungi *Commentarioli*, quos in *legem secundam ff. de Origine Juris* scripserunt. Mureti extemporales videntur lectiones esse. Ventura Cæcus multa immiscet aliena. Reinerus Bachovius, dum reliquis argutior videri & esse vult, ea sæpe ex ingenio suo comminiscitur, quæ non sunt veritati historiæ consentanea. Nam in Pomponio interdum reprehendit aliqua, quæ erudite vindicavit Rupertus. Antonius Garro strictas etiam *notas* in hunc *Tit.* scripsit. Ioh. Sithmannus, *in Speculo Imperii Rom.* (ita enim vocat *Comm. in leg. secundam de origine juris*,) in Historiam Rom. excurrit fræno laxiori, quam historiæ ratio postulat. Arn. Vinnius *notas* in hunc *Titulum* scripsit, quas, una cum ceteris Autoribus & *fragmentis Veterum JCtorum de Origine & progressu Juris Civilis Rom.* collegit Simon Leewius, ICtus Lugdunensis, Lugd. Batavorum A. 1671. in 8. Elegans pro Historia Juris Compendium est *Manuale* illud, quod publicavit Jac. Gothofredus. Vide illic *cap.* 2. istius partis, quam inscribit *Bibliothecam Juris Civilis*, ubi agit de Jurisprudentia Justinianea. Quæ pleraque in libro illo prostant, & collecta sunt, quem edidit Simon Leewius, cujus modo fecimus mentionem. Inter illas Reliquias habentur Caji *fragmenta Institutionum*, unde Justinianus Institutiones suas formavit. In illas Commentarium scripserunt Hier. Aleander (Romæ in 4to) & Jacobus Oiselius, JCtus Batavus, qui pleraque Hieronymo Aleandro surripuit, uti conferenti patebit. Inde breves quædam notulæ sunt excerptæ, & una cum Caji *Institutionibus* editæ in Opere isto Leewiano. Facit & Gothofredus mentionem Autorum illorum, *qui de finibus regundis* scripsere, quos Adr. Turnebus primum, posteaque Nic. Rigaltius edidit, notisque illustravit, Paris. A. 1614. Sed luculentissimam illis operam, post illud tempus, impendit

(*d*) Val. Forsterus, JCtus Acad. Juliæ, plagii a Conr. Rittershusio (*in Prolegom. Comm. ad LL. XII. Tabb. c. 6. p. 14*) eam tantum ob causam insimulatur, quod, quæcunque de LL. XII. Tabb. *L. I. Hist. Juris Rom. c.* 22. habet, e Joh. Oldendorpii *Expositione in LL. XII. Tabb.* nomine illius dissimulato, ad verbum descripserit, neutiquam vero, quod pleraque totius Operis sui ex Oldendorpii Libro similis argumenti ceperit. Vid. de hoc Plagio Jac. Thomasii *Tr. de Plag. Liter.* §. 433.

impendit Guilielmus Goesius, JCtus Batavus, qui Autores illos denuo, cum uberrimis *notis & Emendationibus* suis publicavit *in 4to*, si recte memini, Lugd. Batavorum. De ceteris legatur ipse Gothofredus.

Imperatoriarum Constitutionum, ante Justinianum promulgatarum, Reliquiæ a Jac. Gothofredo memorantur *Cap. 3.* quas ille Codicibus aliquot comprehendit, *Codice* nimirum *Hermogeniano, Gregoriano & Theodosiano. Gregoriani & Hermogeniani Codicis* fragmenta exstare aliqui negant, exstare tamen ait Jac. Gothofredus in *Prolegomenis Commentarii super Codicem Theodosianum, c. 1.* ac integris illis usum fuisse probat Augustinum, *lib. 2. ad Polentiam de adulterio, c. 8.* Auctor *Collationis Legum Mosaicarum* sæpe ex illis fragmenta quædam citat. Ad horum Codicum exemplum *Codex* postea *Theodosianus* est editus, in quem conjectæ fuerunt Christianorum Imperatorum Constitutiones. De iis, quæ pertinent ad Historiam hujus Codicis, agit Seldenus *in Dissertatione ad Fletam c. 5. §. 2.* & omnium uberrime Jac. Gothofredus in *Prolegomenis in Codicem Theodosianum*, quem ille cum optimis *Commentariis* in lucem edidit. Hujus Codicis usus & autoritas per Orientem & Occidentem magnus etiam fuit. In Italia sub Ostro Gothis, & sub Vandalis in Africa, auctoritatem suam habuisse, e Cassiodoro præcipue patet. *Breviarium Codicis Theodosiani* postea factum fuit per Arcianum jubente Alarico, in quo multa fuerunt interpolata, quanquam non tantum *Codicis Theodosiani* discrepantiam, & *Breviarii* fuisse Gothofredus autumet. Quid de *Codice* illo *Theodosiano*, quem habemus, sentiendum sit, dubitant Eruditi: vid. Seldenum *in Diss. sua c. 5.* & Er. Mauritium *in Disput. de libris juris, Thesi 5.* Miror tamen, ejus Controversiæ nullum exstare vestigium apud Gothofredum, *in Comm. super Cod. hunc.* Nam certe *in Prolegomenis*, ubi de hujus *Codicis* editionibus variis, earumque vel probatione, vel rejectione, deberet institui disputatio, nihil apparet ejus rei. In *Manuali* suo a Joh. Fichardo publicatum esse ait *Breviarium* illud Anianeum. Postea Joh. Tilius *Libros VIII. posteriores* integros, non jam ab Aniano decurtatos, postremo libro mutilo, edidit. Deinde Jac. Cujacius *librum 7mum & 8vum* integros eruit, *quinque priores, & initium sexti*, sibi eruendos adhuc esse ait, quorum *Breviarium* Anianeum hactenus tantum habemus. An vero illi integri sint & incorrupti in hoc *Codice Theodosiano*, dicere non possum. Antonius quidem Marvillius, ejus *Commentarii* Editor, *in Præfatione* monet, contineri hoc Codice certissimas & incorruptas septem Imperatorum Constitutiones, sed Autor ipse passim a Barbarorum manu mutilatas esse agnoscit. De ipso *Codice Theodosiano* nolo esse prolixior, cum abunde de illo disserant, tum ipse Gothofredus, tum Anton. Marvillius, *Codicis* ejus Editor. *Codex Justinianeus e Codice Theodosiano* potissimum, *Gregoriano*, & *Hermogeniano*, collectus, ac altera vice editus est, ac promulgatus, cum Tit. *repetitæ prælectionis*, qui est ille, quem hodie habemus. In isto *Codice* multa esse Compilatorum errata ostendit Gothofredus *in Prolegomenis Comment. super Codicem Theodosianum, c. 4.* Additæ sunt *Codici Justinianeo repetitæ prælectionis 50. Decisiones*, in quas exstant *Commentarii* eruditi Edmundi

mundi Merilli & Joh. Strauchii. Quod controversiam spectat de Prærogativa *Codicis* & *ff.* videantur Mauritius *in Dissertatione de libris juris, Thes. XIV.* & multi alii.

6 PANDECTAE e Responsis Juris-Consultorum Veterum sunt collectæ. Illarum Editio aliis duplex, aliis triplex est. Vide Riccium *in libro Rhapsodico, num. 36.* & Joachimum Hagemeyerum *de auctoritate Juris Civil. c. 4.* Hasce tamen præcessisse alias notat Mauritius, quem de iis pluribus vide. *Pandectas* Florentinas non dubitat Politianus scriptas esse ætate Justiniani, mutata autem non pauca fuisse in editionibus ad Autographum Florentinum (e) procuratis, notant multi, quæ in aliis editionibus lineolis sunt inclusa. Vid. Albericus Gentilis *Dissert. de libris juris cap. 4.* Optandum sane esset, ut Critici, qui tamen & JCti, serio in istum laborem incumberent, & omnia ista variantia loca diligenter conferrent, unde profecto non exigua redundaret in Jurisprudentiam utilitas. Joh. Leuwenclavius memorat, *Pandectas* in Turcicam quoque Linguam esse conversas.

7 Dum Pandectæ conficiuntur, INSTITUTIONES quoque jussu Justiniani scriptæ sunt. Illæ *Institutiones* e Caji JCti *Institutionibus* sunt confectæ, ut supra vidimus. *Institutionum* exstat Græca Theophili *paraphrasis*, qui utiliter interdum explicat quædam Institutionum loca, sed in multis tamen fallit. *Institutionum* Caji etiam 4. olim libri fuere, cum hodie duos tantum habeamus Theophili. Editio optima est illa, quam Carolus Hannibal Fabrottus, Antecessor Aquisextiensis, e tribus MSStis Codicibus Bibliothecæ Regiæ Parisiensis, recensuit, ac Scholiis Græcis auxit, qui & Jac. Curtii Latinam interpretationem emendavit, *& notas* adjecit, A. 1638. *in 4to*.

8 Novissimum Ius Iustinianeum est, quod NOVELLIS continetur. Fuerunt autem illæ Græce scriptæ, easque Græca Lingua edidit Gregorius Haleander, Norimb. A. 1531. quam insecutæ sunt plurimæ Editiones. Vid. de illis Gothofredus *in Manuali* & Mauritius *in Dissertatione sæpius citata.* Ceterum e Novellis illis Epitomæ quædam, sub *Authenticarum* nomine Titt. Codicis accensentur, quæ fidem non merentur, nisi Novellis suis conspirent. Eæ *Authenticæ* vulgo Irnerio tribuuntur. Quod falso tamen fieri docuit erudita Dissertatione Joh. Strauchius, cui tit. fecit; *Irnerius non errans.* Edidit & Ioh. Iac. Wissenbachius *Syllogen errorum Irnerianorum*, qua fidem Irnerii, ut non integram semper, arguit; sed & ille hac hypothesi nititur, quasi Irnerius harum Authenticarum Autor fuerit.

Reli-

(e) *Emendationum in Pandectas, juxta Florentinum Exemplar examinatorum*, Specimen Criticum, in tribus Justiniani Præfationibus, & Indice Jurisconsultorum Veterum *Pandectarum* Operi præmissis, Lugd. Batav. A. 1685. *in 8vo* dedit Laur. Theod. Gronovius, Joh. Friderici Filius natu minor, qui, in Itinere Italico Florentiæ, per integrum Quadrimestre, MStum istud pervolverat, & cum Editionibus impressis contulerat, inque ipsas *Pandectas* similem laborem est pollicitus. Laudes & simul Censuram *Speciminis* istius vid. *in Actis Erud. Lips. M. Nov. A. 1685. p. 531. 532.*

Reliqua, quæ pertinent ad auctoritatem & progressum Juris Justinianei, disputata uberius sunt apud Arthurum Duck peculiari libro, Joh. Seldenum *in Dissert. ad Fletam, & in notis super librum* Joh. Fortescue *de laudibus Legum Angliæ*, in quibus prolixe inquiritur, quando & quousque Jus Justinianeum valorem acquisierit in Regno Angliæ. Adde his Hermannum Conringium *in libro de Origine Juris Germanici.* Atque hoc Jus Justinianeum vulgo sub nomine *Corporis Juris Civilis* venit, cujus Editiones variæ olim fuere, & nunc sunt, cum notis, & sine notis. Dionysii Gothofredi elegantes super textum ejus Juris *notæ* sunt, ad parallelismum, & Antithesin Legum valde utiles. Ac certe laudem meritus hoc labore est Vir ille, quanquam tenuiter admodum de eo judicet Baudius *alicubi in Epistolis.* Optima est editio novissima, quam procurarunt Elzevirii, Simonis Lewii aliorumque, *notis* aucta. *Corpus Iuris Glossatum* ad practicos usus est accommodatius, quod quinque *in fol.* Tomis constat. 9

Sequitur *Iurisprudentia* GRAECO-ROMANA, quandoquidem Constantinus M. universa Græcia potius, eam Romanorum Legibus imbuit, ut Imperii sedes, & totius Orientis Caput eodem jure regeretur, quo Civitas gentium doctrina. Opus itaque erat, ut Jure uteretur in Græcam Linguam translato. Hinc Græca Lingua pleræque Constitutiones compositæ, *Pandectarum Libris 50.* comprehensæ, Græce redditæ etiam Justiniani ætate a Thalelæo, e cujus interpretatione multa in Basilicis superesse observant Ant. Augustinus & Jac. Cujacius. De *Codice Iustinianeo* idem alii dicunt. De Novellarum versionibus prolixe agit Jos. Maria Svaresius *in Notitia Basilicorum.* 10

Post Justinianum BASILIVS MACEDO Opus novum Jurisprudentiæ est meditatus, & cum filiis, Constantino & Leone Philosopho, rem aggressus, unde LIBRI *βασιλικῶν* a Basilio dicti sunt, in 6. Volumina distincti, & libros 60. Diu latuere illi libri, sed, cum ad Cujacii manus pervenirent, ille feliciter in emendandis juris textibus iis usus est, adeo, ut quidam æstimarent, contra bonam fidem eum fuisse versatum in illis. Quam ab illo suspicionem avertit Fabrottus in *Editionis Basilicorum præfatione ad Lectorem*, ubi prolixe de ea re agit. *Basilicorum libros* primum indicavit Viglius Zwichemus, edidit vero Latine Gentianus Hervetus, Paris. an. 1557. *in fol.* Tomos eorum duos, quos ab Antonio Augustino acceperat. Joh. Cujacius deinde librorum aliquorum versionem promisit, qui tamen promissa, ob mortem intervenientem, non implevit, multum dolente eam ob rem Fabrotto. Nam Gentianus Hervetus multa sphalmata admisit in versione, quia non erat JCtus. Prodierunt tamen uteunque Libri X. in lucem. Postea Rex Galliæ, qui e Cujaciana Bibliotheca integrum sibi Opus comparaverat, id negotii dedit Cancellario, Petro Seguierio, ut in lucem produceret omnes *βασιλικῶν* libros. Quare, curante illo, in Lat. Linguam convertit Car. Hann. Fabrotus, JCtorum Aquisextiensium Decanus. Prodiit Opus integrum Parisiis an. 1640. apud Cramoisios. Est vero Opus non in sex, ut olim, sed 7. ab illo Tomos divisum. Verum e 60. *Libris* supersunt solum 41. perierunt 19. 11

&

& 31. 38. 43. 44. 49. usque ad 60. Quod pulcherrimi Operis vulnus sanavit Fabrottus, vel e Synopsi *βασιλικῶν*, tantum edita, vel ex Theodoro Hieropolita nondum publica luce donato, vel ex Constantino Harmenopulo, cum Regis Codicibus collato. Sunt vero *Basilica* compilata e Justiniani Cod. ff. *Instit. Nov.* & Edictis, quæ supersunt, e Justini Junioris, Tiberii, Zenonis, & aliorum Imperatorum, atque ipsius Macedonis, Novellis, e *Paratitulis* ac *Glossis*, quas veteres JCti scripserunt, quarum *3. libros* edidit Joh. Lewenclavius, & ex aliis nonnullorum JCtorum ejus temporis & priorum Scriptis. Causa autem, cur Opus *βασιλικῶν* susceptum fuerit, illa est, ut quæ in Operibus Justiniani, in variis libris *Institutionum ff. Cod. & Nov.* dispersa habentur, in unum Corpus & Systema colligerentur, quanquam & vanæ cujusdam gloriosæ cupiditas Basilium incitavit, a quo primum institutum fuit Opus, teste Cedreno. Filius vero Leo Philosophus perfecit, ac postea Constantinus Porphyrogenetus, Leonis filius, prælectione repetita edidit. In Opus illud variorum JCtorum Commentarii & Glossæ exstant, circa eadem tempora scriptæ, de quibus legi potest Josephus Maria Suaresius in *Notitia βασιλικῶν* ad Urbanum VIII. Pontificem, scripta, quæ præfixa est editioni *βασιλικῶν* Fabrottianæ. In qua ille relationes instituit non solum de libris *βασιλικῶν*, sed & aliis Græcis Scriptis Juridicis, quæ vel in Vaticana, vel aliis Bibliothecis, latent. Cum qua conferri potest Lambecius *in Comm. suo de Bibliotheca Vindobonensi, Tom. VI.* qui de JCtis agit. De reliquis libris Græcæ Jurisprudentiæ (sunt enim multa Compendia & Manualia scripta) vid. Jacobus Gothofredus *in Manuali* suo, & Suaresius *l. c.* Edidit Car. Labbeus *Glossarium Iuris Græci*, Paris. an. 1606. *in 8vo*, quibus in Glossis illa habentur verba & termini Græci, qui *in Basilicis* reperiuntur. Sed pleniores eas exstare apud Jac. Sirmondum testis est Jacobus Gothofredus *lib. 2.*

SECT. V.

DE COMMENTATORIBVS IVRIS IVSTINIANEI, QVI NOVA ILLVD METHODO PROPONVNT.

§. 1. *Judicium de Juris Justinianei ἀμεθοδείᾳ, & Novatoribus, hanc emendare aggressis, in genere.* 2. *Speciatim vero de Franc. Connano.* 3. *Nicol. Vigelio, in Praxi etiam Novatore, variisque illius Scriptis.* 4. *De Joh. Corasio & Petro Gregorio Tholosano.* 5. *De Henn. Rennemanno, Ioh. Kleinschmidio, & aliis.* 6. *De Novatoribus, Corpus Iuris reconcinnare aggressis.*

1 QUandoquidem Jus Justinianeum *ἀμεθοδείᾳ* laborare multis visum est, Novatores non pauci orti sunt, qui *singulari* METHODO illud tradere voluerunt, & tamen isto conatu suo nihil aliud efficiunt, quam ut soli in scholis

lis relinquantur. Est quidem sua Jurisprudentiæ, ut Scriptoribus Legum Romanarum, cum circa Speciale aliquod Jus versentur, methodus, illud autem cum methodo ista comprehendi non possit, consultius est viam, quæ est præscripta, sequi, quam nova aliqua via erroribus ansam dare. Methodica tractatio potius ad illam universalem & naturalem Jurisprudentiam pertinet.

2 FRANC. CONNANUS libellorum supplicum Magister in regno Galliæ, Jus Civile Romanum *X. Libris* proposuit, sua quidem methodo, & ordine, sed retinet triplicem illam objectorum juris distinctionem. Elegans illud Opus est, nam diffuse explicat Leges, rationibus e fontibus Juris Naturæ deductis, & contraria sæpe solvit. Specialem enim Syllabum Legum contrariarum, quæ in Opere illo conciliantur, *Commentariis* suis subjunxit. Vehementer commendat illum librum Franc. Hotomannus.

3 NIC. VIGELIUS, JCtus Hassus, singularem aliquam methodum excogitavit, quæ omnia complecteretur, *Jus Civile, Pontificium, Controversum*, eo modo, ut Jus omne primo in generales Libros dispescat, Libros in Titulos, Titulos in certas quasdam Sectiones, Sectiones in Regulas suas, Regulas in Exceptiones, Exceptiones iterum in Replicationes, quæ omnia per brevia axiomata & enunciata proponit, addita semper Lege, quo remittat Lectorem. Feliciter quidem uti possumus his, tanquam Locis Communibus, in jure interpretando, & in causis fori agendis; sed excidit tamen illo consilio Vigelius, quod vellet Libros suos a Statibus Imperii approbari, ut jura, secundum ordinem illum reciperentur, docerentur, administrarentur. In Praxi novam itidem methodum instituit, cui fini edidit Tr. Germanicum Richterbüchlein, in quo certam præscribit judicandi methodum. Scripsit & *Practicam forensem*, methodo suæ novæ adaptatam. Sed ut fieri solet in rebus novis, adversus illum est conclamatum ab Advocatis, eum, tanquam praxeos imperitum & processus, traducentibus. Quibus ut responderet, & Praxeos etiam scientiam ostenderet, *Responsorum Juris Centurias* 4. edidit, ubi, ratione methodi suæ, Casum proponit, deinde subjungit disputationem, & ultimo sententiam, semper se referens ad suam *Methodum*, vel *juris Civilis*, vel *Pontificii* vel *Controversi.* Ad hunc modum etiam publicavit Librum utilissimum, quem inscribit *Juris Repertorium*, quo in libro velut indicem proponit, vel directorium aliquod instituit, secundum quod rationes, certis Casibus competentes, investigari, instituique possint. Addidit Opusculo huic *Disputationes XX. Causarum*, quibus illustrat suum consilium. *Mihi* quidem vehementer placuit illa methodus; mira in illo est brevitas, semper se in textibus juris fundat, Dispp. & Dissentientes Autores addit, quin habet Casum in terminis decisum, neque, more aliorum JCtorum evagatur per generalia illa Juris Brocardica, quibus vulgo ita obruuntur Consilia & Responsa, ut, si aliena ab iis, quæ ad rem pertinent, separaveris, aliquot interdum Lineis comprehendi totum negotium possit.

4 Joh. Corasius, JCtus Gallus, *de Jure Codicis in artem redigendo* Commentarium etiam scripserat, sed in quo generalia tantum continentur. Neque enim certam

methodum præscribit, sed tantum in genere disserit de definitione & divisione juris, de bono & æquo, Justitiæ divisione, tribus Juris præceptis, & similibus argumentis. Exstat & PETRI GREGORII THOLOSANI *Syntagma Juris Universi atque Legum omnium pene gentium ac Rerumpubl.* uti tit. habet, *in quo divini & humani juris totius naturali ac nova methodo, ordineque, materiam universalium & singularium rerum, simulque judicia, explicat.* Quo magnifico & splendido titulo quis non rem magnam agi credat? sed, si verum dicere velimus, nihil aliud hac methodo est effectum, quam ut ordo sit turbatior. Tria illa Juris principia & objecta retinet, sed in illa res personis anteponit, futili quadam ratione ductus, quoniam voluerit sequi naturam rerum, Res autem Corporales, & incorporales, in Opere sex dierum, primum sint productæ, postea vero homo primum creatus. Quæ certe admodum ridicula est ratio, quasi JCtus Physicam aliquam proponeret, vel secundum Classes, aut Scalam Prædicamentalem, disponi valde ad Leges pertineret.

5 HENN. RENNEMANNUS simili pene modo *Jurisprudentiam suam Romano-Germanicam* instituit. Nam, cum ipse ex Ramistis fuerit, qui omnia divisionibus & subdivisionibus concinnare solent, in jure, secundum singulas disciplinas, principia statuit Metaphysica, Logica, Physica, Rhetorica, Grammatica, Mathematica, atque ad ea reducit, quæ quadam ratione eo perduci possunt; quod sane nihil aliud est, quam tempore & otio abuti. Hugo Donellus, Herm. Vultejus, Joh. Althusius, singuli novam aliquam Jurisprudentiæ Methodum faciunt. IOH. KLEINSCHMIT, *in præcognitis Jurisprudentiæ 6.* Tractatibus distinctis, in forma disciplinæ, proposuit Jurisprudentiam, sed ille potius προπαιδείαν aliquam scripsit, quam Systema Juris. Quid porro Joachimus Stephani *in Arte Juris,* Joh. Rebhan *in suo Hodegeta,* aliique præstiterint, singulatim dicere nimis operosum foret. Supervacaneus ille est labor, ac potest sufficere ordo, quem in Pandectis habemus. Si quis memoriæ causa ordinem quendam requirat, eligat sibi ex Autoribus, qui jus totum Schematismis sunt complexi, unum aliquem, quem sequatur, sive Henr. Hahnium, sive I. Ottonem Taborem, perinde hoc erit.

6 Frustra quoque solliciti sunt, qui *rationem Corporis Juris, reconcinnandi (f)* propo-

(f) *Rationem Corporis Juris reconcinnandi* Anonymus quidam, sine loci temporisque indicio, *in 12.* edidit. Occasionem hæc præbuit Viro illustri, Gottfr. Guilh. Leibnitio, ejusdem Tituli, sed diversæ sententiæ, libellum, sub *Veridici de Justiniani* larva, an. 1669. *in 12.* publicandi, ceu prodromum *Corporis Juris,* quod tunc molibatur, *Reconcinnati,* Septennio post a. 1676. *in 12.* prodiit Justini Nomici, τῦ ψευδωνύμου, *Consilium novissimum & facillimum de incertitudine & ambiguitate Juris tollenda, seu novo Codice faciendo,* Hanoviæ an. 1679. *in 12.* cum W. B. R. C. H. *Examine* illius, recusum. De singulis hisce Scriptis, aliisque similibus, longe benignius, quam Morhofius, tulit judicium, simulque quæ in iis desideraret, indicavit, & sua, de reconcinnatione ista ad Ordinem Institutionum, consilia exposuit Vinc. Placcius breviter initio *in Tr. de Scr. Anon. & Pseudon. P. I. c. 3. p. 34. 35.* ac fusius deinde *in Epistola Curiosa super Quæstionibus eruditis variis de Tempore* sub *Nicetæ Spilii* per Græcam proprii Metaphrasin efficto nomine, Veronæ an. 1681. *in 12mo* publi-

proponere voluerunt publice, ut tale aliquod Corpus Juris, quo illi ordine dispoſuerint Leges, concinnaretur, idque publice ab omnibus reciperetur. Sed caruit illud Conſilium ſucceſſu, ut facile quis prudens conjicere potuit. Turbarentur, & Tribunalia, & Cathedræ, hujus rei novitate, quæ uſum, vel plane nullum, vel exiguum, habitura eſſet. Nam, quod Autores illi promittunt, ſe in Legibus ipſis facturos, id jam dudum a Commentatoribus in Legibus, & Paratitlorum Scriptoribus, eſt præſtitum.

SECT. VI.

DE LIBRIS AD PROTHEORIAM IVRIS FACIENTIBVS.

§. 1. Bibliothecarum Juridicarum Scriptores, Joh. Fichardus, Guido Pancirollus, Joh. Bechtoldus, Mart. Lipenius, Caſp. Thurmannus, Corn. a Beüghem, ac de iis judicia. 2. Commentatores in Tit. ff. de Verb. Signif. Lexicographi, Gloſſariorum in Leges Exoticas Scriptores, & Particularum Juris Explanatores. 3. Autores de Interpretatione Juris, & qui Dialecticas ſcripſere Juridicas. 4. Regularum Juris Commentatores, quorum vitia deteguntur. Optimus hos inter Jac. Gothofredus Collectores Brocardicorum. Horum Emendatio a G. G. Leibnitio promiſſa.

UT propius ad ipſos Autores Juridicos veniamus, notandi hic ſunt primo *Scriptores* Juris Bibliothecarii, *qui vel generatim* de omnibus Scriptoribus, vel ſpeciatim de Juridicis, egere. De illis abunde ſupra eſt dictum. De his pauca ſunt, quæ dici poſſunt. Joh. Fichardus, Guido Pancirollus, aliique nonnulli, jejune totam hanc rem tractarunt. Paulo plenius, & cum majori fructu Joh. Bechtoldus *in Locis ſuis Comm. Juridicis*, nam ſecundum Titulos materiarum diſpoſuit Autores. Verum nec hic omnia ſatis accurata ſunt & ſincera. Parum quoque hoc argumentum ornavit Martinius Lipenius, cujus exſtat *Biblioth. Manualis Juridica*, qui liber non eſt illa ἀκριβείᾳ conſcriptus, qua ſcribi debebat. Non enim tale negotium ſuſcipi debet ab homine extra Jurisprudentiæ Sacra conſtituto. Putarim ego, perfectum talem laborem non niſi ab optimo JCto fieri poſſe. Accuratiora procul dubio erunt, quæ *Caſp. Thurmannus* promiſit, Bibliothecas Juris, ſecundum Jurisprudentiæ inſigniores partes partiturus. Edet enim *Bibliothecam Proceſſualem, Criminalem, Teſtamentariam*, & ſic deinceps. (g)

(Dddd) 2 Ante

publicata, tota *Quæſt. I.* Nec multo poſt ſpecimen ſuæ idem exhibuit Methodi, in *Juſtiniani Inſtitutionibus Reconcinnatis*, Francofurti A. 1682. in 8vo excuſis. Decidant Litem iſtam, ad quos ea ſpectat, Juriſconſulti, peritia Nomothetices accuratiore inſtructi.

(g) E Caſp. Thurmanni Bibliothecis Juridicis Specialibus Halæ Saxonum in 4to jam prodierunt, A. 1700. *Academica, Canonica* (de Canonicis, ac illorum Collegiis) & *Duellica*, A. 1701. *Statiſtica*, ac A. 1702. *Salinaria & Metallica*, laudatæ ab his, culpatæ ab illis.

Ante aliquot annos quidam Cornel. a Beughem ſcripſit *Bibliographiam Juridicam & Politicam*, qua continentur libri, qui prodierunt ab An. 1651. ad Annum 1680. Amſtelodami 1680. in 12. Idem Autor promittit *Bibliothecam materiarum nov-antiquam.*

2 Sequuntur Autores, qui circa Verba & Terminos ſunt occupati. Quo pertinent primo omnes illi Autores, qui in *Tit. ff. de Verborum Significatione* ſunt commentati, Barth. Briſſonius præcipue & alii, uno Volumine junctim editi, deinde qui Lexica ſcripſerunt, qualia complura ſunt ſcripta. E quibus omnia collegit *Joh. Calvinus*, qui Lexicographorum ante ſe Annotationes plerumque integras, Operi ſuo inſeruit. Multa poſſent hic ſuppleri, ſi a Viris rei Philologicæ & Jurisprudentiæ peritis negotium hoc tractaretur. Gloſſaria Legum Exoticarum, ubi illud Frid. Lindenbrogii, item Feudalium terminorum Lexica, Godfr. Wendelini *Gloſſarium Legis Salicæ*, ad Jus Codicis non pertinent, uſui tamen eſſe poſſint in Juribus Barbaris verſanti, uti & Joh. Loccenii *Lexicon Juris Sveo-Gothici in 8vo.* Pertinent huc Autores, qui particularum Juris uſum explicuerunt, uti *Chriſtoph. Phil. Richterus, in libro de ſignificatione Adverbiorum juris*, & Joh. *Strauchius* in libro *de Particulis juris* quarum uſus, cum in theoria, tum in praxi, permagnus eſt. Pertinent huc Chriſtoph. Beſoldus *in Theſauro practico*, a Chr. Lud. Dietherro aucto, Paulus Matth. Wehnerus *in Practicis Obſervationibus*, Joh. Jac. Speidelius *in Speculo*, qui Autt. terminos Juris conſuetudinarii, ſtatutariique, & practicos, cumulant, ſed & multa aliena inferciunt.

3 Ad Protheoriam Juris pertinent Autores, qui de Interpretatione ſcripſerunt, & ſpectant huc primo, qui in genere de Interpretatione Legum agunt, Joh. Eichelius *in ſingulari libro de Interpretatione juris*, Nomicus Pacemutus (i. e. Vincentius Placcius) *in JCto perfecto*, Joh. Ludov. Praſchius *in JCto Vero & perſonato.* Sunt deinde Autores, qui *Dialecticas Juris* ſcripſerunt, magno numero, Franc. Hotomannus, Mart. Schickardus, Joh. Thom. Freigius, Matthias Stephani, Nicol. Vigelius, Daniel Otto, Nicol. Everhardus (cujus *Synopſin* conſcripſit Georg. Adamus Brunnerus,) qui tamen iſtis laboribus ſuis nil minus docuerunt, quam interpretationem Juris. Legendum de iis judicium Dav. Mevii in *præfatione in prodromum Juris N. & G.*

4 Huic interpretationi inſerviunt Juris Regulæ, quarum *in Pandectis* peculiaris titulus magnam habet Commentatorum ſylvam. E quibus omnium optimus eſt Jac. Gothofredus. Nam plerique omnes imperite in explicatione Regularum verſantur. Sed Gothofredus oſtendit, e quibus fontibus illæ deſumptæ, & quomodo ex illis interpretandæ ſint. Sunt &, qui *Juris Regulas prætermiſſas* ſcripſerunt, ut Ryſewick, quorſum refert interdum, quæ apud JCtos reperiuntur indefinita effata. Prodiit in 8. paucis notus liber. Sed in his Axiomatibus caute procedendum eſt, neque, ut univerſalia, accipienda, quæ reſpectu certo dicuntur. Ita enim a particulari argumentamur, quo ſophiſmate nihil eſt frequentius, abeſſe vero a Regulis

juris

juris debet, quantum fieri potest. Est enim omnis definitio (universale effatum) in jure periculosa. Sunt præterea alii, qui nova illis Axiomata addiderunt e Doctoribus & Practicis, & pene tot Regulas & sententias Juris confecerunt, ut mole sua ipsum Jus exæquent, uti Aug. Barbosa *in Axiomatibus* a Joh. Ott. Tabore locupletatus. *Brocardica* appellant, ut dignum habeant elegantiis ipsis nomen, perpetua Causidicorum crepitacula. Eorum Brocardicorum reformationem promisit Autor *Methodi novæ Jurisprudentiæ* Godfr. Guilh. Leibnitius, ad perfectam universalitatem se omnia reducturum sperans, qui ne spe sua excidat, valde vereor. Quæ enim vere universalia sunt, pauca sunt, neque cum tanta turba & apparatu comparent.

SECT. VII.

DE SINGVLORVM IVRIS LIBRORVM INTERPRETIBVS.

§. 1. *Judicium de Antiquis Corporis Juris Glossatoribus. 2. De notis in istud Dion. Gothofredi & Sim. Lewii. 3. Ad Institutiones Notæ Marginales sufficiunt. Prolixi in eas Commentatores vituperantur, uti & JCtorum se mutuo exscribendi Cacoëthes. Judicia de Comm. Conr. Rittershusii, J. Borcholti, Rein. Bachovii, & Arn. Vinnii (e Bachovio sua mutuati.) 3. Commentatores in Pandectas perpetui Joh. Brunnemannus & J. Otto Tabor, in fragmenta quorundam JCtorum Jac. Cujacius, in Leges insigniores Paulus Busius. 4. Paratitla (cujus Vocis significatio fusius evolvitur) in Pand. Matth. Wesenbecii, ab Henr. Hahnio & R. Bachovio illustrata. 5. Commentatores ff. Critici, Guilh. Budæus, Petrus Cestalius, Paulus Busius, Pet. Grævius, Princepsque omnium Jac. Cujacius. Joh. Steckii contra hos Liber. Judicium de Comm. Hug. Donelli, ejusque Epitomatore, Osw. Hilligero. 6. Systemata Juridica, Pandectarum ordine disposita, Bernh. Schotani & J. Jac. Wissenbachii, hisque addendum Collegium Argentoratense. 7. Diod. Thuldeni Comm. insignis in ff. promissus, Scriptaque alia edita. Necessitas conjunctionis Theoriæ & Praxeos in Jure. Pet. Denaisii de Advocatorum imperitorum multitudine Apophtegma. 8. Alii Systematum & Disputationum Jurid. juxta Methodum Digestorum, Scriptores, Franc. Duarenus, Georg. Ad. Struvius, Joach. Schnobelius, & Hier. Treutlerus (Rein. Bachovium Censorem nactus.) M. Ant. Delrio & Pet. Brossæi Miscellanea Scriptorum Juris sive Loci Communes ad Pandectas & Codicem. 9. Commentatores in Codicem præstantiores, Jac. Gothofredus (in Cod. Theod. omnium optimus,) Azo, Rich. Malumbra, Hub. Giphanius (cujus Eruditio laudatur,) Diod. Thuldenus, Lud. Grempius, Ant. Perez, J. J. Wissenbachius, Matth. Wesenbecius, Joh. Brunnemannus. 10. Jac. Cujacii Paratitla in Cod. Ant. Matthæi Elogium illorum. 11. Ordinem Codicis sequuntur Ant. Faber. (de quo, & Censore ejus importuno, Rein. Bachovio, obiter fertur judicium,) in*

Cod. Fabriano & Paulus Christinæus in Decisionibus. 12. *Novellarum Interpretes*; *Conr. Rittershusius & Pet. Gudelinus. Lingua Græca ad illarum lectionem necessaria.* 13. *Jus Canonicum Orientale, Conciliorum constans Canonibus, Photii Nomocanon, & Christoph. Justelli Biblioth. I. Can. complectuntur.* 14. *Nonnulla de I. Can. Occidentali, sive Pontificio, ejusque Compilatoribus (Gratiano & Raymundo) & Illustratoribus. Decretum Gratiani jussu Greg. XIII. emendatum. Pet. Ciacconii Castigationes deperditæ. Ant. Augustini de Emendatione illa Dialogi. Dav. Blondelli Pseudo-Isidorus, Epistolis Decretalibus oppositus. Forma Processus hodierni e I. Can. est derivata.* 15. *Juris Feudalis in Publico Necessitas. Vulgare Jus Feud.* ἀμέθοδον. *Complura de Ant. Mericutii nova illius Collectione. Scriptores ejusdem alii complures, quos inter Conr. Rittershusius & Thom. Craigius præcipue commendantur, Stylus Jur. Feudalis Barbarus. Terminos ejus explicant Glossariorum Scriptores, quorum Princeps est Car. du Fresne.* 17. *Joh. Strauchii Amœnitates Juris Canonici, & Casp. Ziegleri de eodem labor, commendantur.*

1 DIcendum nunc aliquid de INTERPRETIBUS Insignioribus *librorum juris.* Et quidem Corpus illud Legum Romanarum nactum est plurimos Interpretes, cum quorum notis prodiit in lucem. *Glossatores* illi veteres multa quidem ad libros Juris notarunt, sed quoniam nulla historia ac philosophia erant imbuti, & præterea artis Hermeneuticæ instrumentis destituti, multa protulerunt inepta, in quibus tamen reperiuntur utilissima quædam, ad praxin spectantia. Occurrunt etiam aliqua, quæ ad ipsius Juris & Legum explicationem pertinent, & veluti conjectando proferuntur. Bartolus Cajus, *in præfatione Commentariorum Juris* Franc. Connani, eleganter comparat Glossatorum Juris Volumina, & eorum lectores, iis, qui in metalli-fodinis operantur, quibus est magna opera insumenda, ut, inter tot excrementa & scorias, aliquam auri particulam inveniant. Eorum tamen usus non est contemnendus, ut profuerunt sane in multis Hug. Grotio, cum Opus de I. B. & P. conficeret. Multi quoque, qui tot hodie in Jure novos libros parturiunt, non exiguam partem illis debent. Multa quoque plenius & accuratius pertractare possent, si legissent Vett. illos libros. Veneremur itaque illos, ut solemus Opera vetusta in pretio habere, non ob elegantiam, sed quod in ruditate illa antiqua lateat aliquid, quod usui esse possit.

2 Dionysii Gothofredi Notulæ sunt elegantes; nam e Cujacio, aliisque ejus temporis Criticis & JCtis, textuum emendationes notat, locaque parallela, & contrarias Leges. Hodie auctiores illæ notæ in Editione nova Batavica occurrunt, quam Simon Lewius paravit, qui e Salmasio, aliisque Criticis Autoribus, utilissimas prioribus notas adjecit.

3 In libros Juris speciatim scripserunt multi. Quot non sunt in Institutiones Commentarii? atque hic, si ullibi, mos est JCtis familiaris, se mutuo exscribere. Jac. Cujacii quidem est sententia, *Institutiones vix Interprete indigere, nisi breviu-*

sculo

sculo marginali. Quæ sententia & mihi placet. Magnam enim confusionem pariunt spissi isti Commentarii, & fusiores disputationes Juris, e ff. in Elementa juris illatæ. Qua in re pravus nonnullorum mos est, qui ex omni Jure, Divino, Humano, Cæsareo, Canonico, Statutario, Praxi ipsa, & Processu, varia coacervant ad Institutionum Textum, quales sunt Joh. Schneidewini & Casp. Manzii *Commentarii.* Quorsum enim attinet, in Elementa Juris ista omnia congerere, atque ita multiplicare inutiliter labores, necessario suo loco & tempore repetendos. Conr. Rittershusii *Commentarius* eruditus est, & ad interpretationem verborum & textus multum confere commodi. Joh. Borcholti quoque planus est *Commentarius*, & e Cujacio, plurimisque optimis JCtis, congestus. Reinerus Bachovius in subtilitatibus juris venandis curiosior, quam esse oportet. In prima illa juris institutione tyronibus non est legendus, commendandusque pro illo Arn. Vinnius, quanquam Bachovium pene omnibus paginis exscribat, in eo tamen laudandus, quod quæ apud Bachovium sunt obscuriora, dilucidius & distinctius proponat. Infiniti denique sunt in *Institutiones* Commentarii, quos omnes recensere, tempore esset abuti, cum verum hic sit vetus illud: *unum noris, omnes noris.* Si unum habeamus, eumque optimum, aut jungamus illi alterum subtiliorem disputatorem, quid opus est de variis nominibus & titulis esse sollicitum?

3 In PANDECTAS perpetuum *Commentarium* non habuimus, antequam *Joh. Brunnemannus* Opus suum publicavit; sed nescio, an perpetuos tales Commentarios scribere utile sit, cum possit res brevius expediri. Multa enim in legibus ipsis sunt supervacanea, nulla repetita, quibus vestigiis si Commentator insistit, multa illum repetere necesse est, atque ita Commentarium inutiliter augere. *Jac. Cujacius* aliam quandam methodum instituit. Nam ICtorum Responsa, ut Pauli, Papiniani, Modestini, in unum Volumen collegit, atque ita in ICtorum singulorum fragmenta est commentatus. Quod ad Historiam quidem juris egregie conducit, sed methodum turbat vulgatam. Inediti sunt hactenus Ioh. Ott. Taboris *perpetui Commentarii in Leges singulas*, qui ab hæredibus premuntur, usque dum Bibliopolam liberaliorem invenerint. In aliquas Leges insigniores *Paulus Busius* est commentatus.

4 PARATITLARES *Scriptores* omnium in manu sunt. Matth. Wesenbecii *Paratitla* utilissima sunt, quæ postea Commentariis suis, tum Rein. Bachovius, tum Henr. Hahnius illustrarunt. Eo tamen effecerunt, ut non amplius essent Paratitla, quæ proprie sunt, uti Justinianus Imperator in *Præfatione de concept. ff.* ait, *Indices* tantummodo *Legum.* Dicuntur autem *Paratitla*, quod sint Appendices titulorum; Alii vocant *Supplementa titulornm*, notas scil. quibus ex reliquis titulis supplentur ea, quæ ad titulum præsentem pertinere videntur. Ut recte dixerit Matthæus Monachus *in fragmento*, edito ab Antonio Augustino, *Paratitla esse repletiones titulorum, i. e. Indices Legum, quæ ex ceteris titulis ad unum subtiliter revocari possunt.* Idem & Car. Hannibal Fabrottus ait, *in notis ad Collectionem Constitutionum Ecclesiasticarum*, ubi Cujacium reprehendit, quod ignoraverit, quid essent Paratitla. Illi enim Paratitla

non

non nisi summaria habentur, quod & ipse suis Paratitlis, quæ in *ff.* & *Cod. Theodos.* scripsit, ostendit. Jac. Gothofredus quoque in *Cod. Theodos.* multis monstravit speciminibus, quid sint Paratitla. De Paratitlis vide ulterius Æg. Menagium *in Amœnitatibus Juris civ. cap. 15.* Ceterum Paratitla ista, si recte sint instituta, optimi Commentarii instar esse possunt, si constet de sensu verborum. Nil enim melius explicatur, quam si res cum re ipsa conferatur.

5 *Commentatores ff.* CRITICI & PHILOLOGICI hic etiam magnum habent numerum & usum. Guil. Budæi *Comment. in τὰ πρῶτα* utilissimus est ad intellectum Legum, quam diligentissime enim vetera illa explicat, quibus si destitueremur, in multis esset hallucinandum. Petrus Costalius *Adversaria* scripsit, in quibus collegit ex *ff.* Leges notabiliores, & ad illas est commentatus. Optimus Autor & rarus, editus Colon. an. 1560. Idem fecerunt Paulus Busius, cujus exstant *Subtilitates in ff.* quo in libro difficiliores Leges explicat, & Petrus Grævius, *in Exercitationibus super difficiliores Leges*, Ultraj. *in 8vo* editis. Criticorum in Legibus tractandis audaciam reprehendit Joh. Steckius *in Observationibus Anticriticis Juris, s. Vindicationibus Legum a Corruptelis Criticorum & Neotericorum Interpretum*, qui Liber, Basileæ editus an. 1627. *in 4to*, multa continet scitu dignissima. *Jac. Cujacius* primus hanc viam emendandi jura est ingressus, & æmulos ob illam causam est aliquos nactus, qui Libris Eristicis illum exceperunt. Sed ita se adversus illos defendit Cujacius, ut facile appareat discrimen. Hugo Donellus Jus Codicis luculentis *Comm.* illustravit, methodum tamen *ff.* paululum immutans. Hunc nimis prolixum enucleavit *Oswaldus Hilligerus*, cujus liber ad usum est expeditior. Ego tamen malim ipsius Donelli *Commentariis* uti.

6 Aliqui secundum ff. *methodum* omnes Libros Juris disposuerunt, quo modo procedit Bernh. Schotanus *in Examine suo Juridico* & *in Collegio*, quod tamen non est absolutum. *In Examine* per Erotemata omnia proponit, quod liber est commodus pro informatione prima. Joh. Jac. Wissenbachius, *in Dispp. suis ad ff. insigniores Legg. & controv.* perspicue & brevissime omnia proposuit, leges contrarias interdum feliciter conciliat, diligenter & cum cura enumerando varias ICtorum sententias & interpretationes. Additur his *Disp. Comment. in titt. de V. S. & R. J.* Celebre quoque est *Collegium Juris Argentoratense*, quod secundum *ff.* concinnatum est methodum, per varios Autores, dirigente tamen Justo Meyero, ICto doctissimo, uti patet ex *Endoxis* illis, quæ addidit *Collegio Argentoratensi.* Adjecit etiam *notas* suas Joh. Otto Tabor. Opus certe locuples est, & magna cura congestum. Pleraque omnia ex aliis Juris Libris, imo & nonnunquam ex Jure Publico, Feudali & Canonico, immiscentur. Atque eo fine scriptum est, ut exhiberet velut Digesta universalia Juris. Ex eo *Compendium* adornatum est a Greg. Biccio. Nam vastus ille liber exercitiis primis juventutis non adeo commodus esse videtur.

7 Promisit & *Diodorus Thuldenus*, JCtus Lovaniensis, Vir, non in Jure solum, sed

ſed & in aliis doctrinis, eleganter doctus, *Comm. in ff. Juris Methodicum, Ætiologicum, Analogicum & Pragmaticum* (ita enim titulus habet.) Non crediderim tamen, lucem illum vidiſſe. Saltem Titulus ille apparet inter reliqua ejus Opera iſtis præfixus, quantum tamen ex illo apparet, optima methodo conceptus eſſe videtur. Nam & cauſas Legum, & Analogiſmum, & praxin, illo oſtendere voluit, quæ omnia ſi conjungantur, feliciſſime res ſuccedet. Rari ſunt illi JCti, qui illa omnia ab ipſis fundamentis conjungunt. Sterilis eſt omnis Ætiologica, & Analogica cognitio, niſi accedat uſus & praxis, rurſusque praxis ſuo eſt fundamento deſtituta, ac infeliciſſime tractatur, ſi cognitio methodica non præceſſerit. Hinc eſt, quod *Petrus Denaiſius*, Aſſeſſor Cameræ Spirenſis, JCtus doctiſſimus, teſte Melch. Adamo *in ejus vita*, ſolitus eſt dicere, ſe vix tres quatuorve vidiſſe Advocatos, qui ſupra rabularum nomen fuerint, quique ſtatum controverſiarum probe intellexerint, & ex fundamentis juris ſuorum Clientum cauſas agere norint. Ceterum Thuldenus ille, quem modo laudavi, plures alios in jure libros ſcripſit, in quibus eminent *libri* ejus *V. de Cauſis ac Remediis corruptorum judiciorum*, qui Coloniæ editi ſunt an. 1624. *in 4to*; item *libri duo de Jurisprudentia extemporali, ſ. de Regulis Juris*, Lovanii primum editi *in 4to*, an. 1629. qui deinde, tertia parte auctiores recuſi, ibidem prodierunt an. 1643.

§ 8 Franc. Duareni *Diſputationes Juris* pleraque complectuntur, quæ ſpectant ad Jus univerſum. Vir fuit doctus, qui tamen Thuano ex Æmari Ranconetti ſchedis multa petiviſſe dicitur. Georg. Ad. Struvii *Jurisprudentia* notior eſt, quam ut quicquam de ea dici opus ſit. Hodie plerumque pro libro compendiario univerſi juris habetur. Solet enim ſic fieri, ut liber alicujus JCti, qui famam aliquam eſt promeritus, in uſus publicos adhibeatur. Joach. Schnobelii breves *Diſputatiunculæ* non tamen cum cura ſcriptæ, in Academiis Germaniæ plerumque Theſium loco inſervire ſolent, quibus Jus univerſum ὡς ἐν ἐπιτομῇ diſputandum proponitur. Ceterorum Scriptorum Compendiariorum, nec finis, nec modus eſt, quibus recenſendis ut immoremur, vix operæ eſt pretium. Unicum ut addam, Locorum Communium in Jure Exegeticorum ideam dedit *Marcus Antonius Delrio*, cui poſtea augmenta inſignia adjecit Petrus Broſſæus, JCtus, quæ prodierunt Lugd. apud Sam. Criſpinum, an. 1606. *in 4to*, ſub tit. *Miſcellanea Scriptorum univerſi Juris civ. duobus Tomis diſtincta, ex optimis Autoribus & Interpretibus Juris, quæ ſparſim ab illis alieno loco notata, ſub ordinem Titulorum & Legum Digeſtorum & Cod. ad ſuas Leges relata.* Qualis labor ſi continuaretur ab illis, res magnæ ſane utilitatis foret. Illi Autores tantum digitum intendunt, viamque oſtendunt. Hieron. Treutleri *Diſputationes* omiſimus, qui inter Compendiarios eſt referendus, ac frequentari ſolet paſſim in Academiis. Optimum eſt in illo, quod controverſias ad ſedes, & genera ſua, revocavit, quarum definitiones & diviſiones perpetuis JCtorum Autoritatibus confirmat, non diſſimulatis etiam illis, qui diſſentiunt. Laudari itaque Treutlerus debet tanquam Locor. Commun. Collector. Illius Theſes enim non tantum habent ponderis aut curæ. Præcipue ratio

habenda est Autorum illorum, quos citat, quorum loca & legenda sunt, & relegenda quoque, ac cum Autoris Thesibus conferenda, in quibus tamen multa sunt improbanda, multa per errorem & incuriam admissa. Nactus est Hypercriticum & censorem satis rigidum, Reinerum Bachovium, cujus exstant in illum *Commentaria*, non quod Autor ipsi dignus visus fuerit, quem *Commentario* illustraret, sed quod hic quasi signentur loca, & vestigia universæ Jurisprudentiæ ducantur.

9 In CODICEM exstant multorum labores. Omnium antesignanus est Jac. Gothofredus, qui Herculeum pene laborem in *Cod. Theodos.* insumsit, e quo fonte *Justinianeus* profluxit. Tam operosa hujus Viri fuit industria, ut omnium conatus unus vinceret. Nemo *Codicis* textum in ipsis incunabilis suis intelligit, nisi ab hoc Autore monstrata via sit. Omnem enim singularum Legum historiam accuratissime & uberrime deduxit. Noti sunt Veterum Autorum labores, Azonis & Richardi Malumbræ. Ille rudis adhuc, & impolitus, & hic non contemnendo *Commentario* quidem *Cod.* illustravit, sed superavit illum Recentiorum diligentia. Scripsit Hubertus Giphanius *Enarrationes & Commentarios in 8. Libros Cod.* non quidem in Leges omnes, sed tamen in celebriores & difficiliores, in quibus non solum abstrusiores Antinomias & Controversias, tam Scholasticas, quam Forenses, sed legum etiam ipsarum sensus explicat. Liber editus est Francofurti ad Mœnum an. 1631. *in 4to.* Quantus autem Vir Giphanius fuerit, nemini est ignotum, Heros sane inter JCtos Germanos, qui doctrinam multiplicem, multarumque linguarum peritiam, ad juris scientiam attulit. Non immerito Johannes Strauchius (ipse JCtus Germaniæ doctissimus) *Germaniæ* illum *Cujacium* vocat *in Diss. sua de Beryto.* Diodorus Thuldenus, in Academia Lovan. Antecessor, *Comment. ad Cod. Justinianeum* scripsit non spernendum, qui editus est an. 1651. Lovan. *in fol.* in quo sensa legum cujusque tituli illustrantur, ac quæstiones adjiciuntur, quæ in judiciis frequentiores occurrunt. Selecta sunt, quæ illic habentur, quanquam non omnia sint absoluta & perfecta. Compendiarium laborem in *Cod.* scripsit Ludov. Grempius, cujus exstat *Cod. Iustinianei methodica tractatio,* Francof. an. 1593. cura Jacobi Schegkii edita. Ille vero brevis tantum est, & per Erotemata simplicia, atque in usum juventutis formata, Jurisprudentiam *Cod.* proponit. Plenior est *Comm.* Antonii Perezii, qui post ceteros omnes illum edidit, adjectus & posterioribus tribus Libris, qui vulgo alias omitti solent. Non enim adeo ad rem forensem pertinent, sed pleraque illa jam in usu esse desierunt, & ad Veterem Jurisdictionis Romanæ formam spectant (non tamen vetustissimam.) J. Jac. Wissenbachius ad *Cod.* etiam nonnulla scripsit, sed pro suo more, non ad singulas Leges commentatus est, sed excerpta quædam difficiliorum Legum dedit, quarum sententias & controversa diligenti Autorum collatione sic satis investigavit. Quæ Matth. Wesenbecius *in Cod.* scripsit, mutila sunt, & manca. Joh. Brunnemannus ad practicos usus potissimum est referendus.

10 IAC. CVIACIVS Paratitla *Cod.* scripsit, Libellum exiguum, quem omnes JCti mirifice

rifice laudant. Anton. Matthæus, JCtus certe non obesæ naris, in sua *Oratione IV. p. 103.* magnum illi suspendit Elogium, cujus hæc sunt verba: *Omnium lucubrationes, etiam, qui justa Commentaria scripserunt, Viri Excellentissimi, Jac. Cujacii, indefessa contentio supergressa est, cujus aureum Paratitlorum Opus apud sapientes in tanta est admiratione, ut in reliquis quidem scriptis alios, in Paratitlis autem Cod. se ipsum superasse visus sit. Hotomannus certe, quanquam æmulus illi, ac prope inimicus, tamen sine invidia ac simpliciter adversarii vires æstimans, tanti id Opus fecit, ut filium, Joh. Hotomannum, peregre ob studia profecturum, cum Davidis Psalmis, Paratitla ejus perpetuo in itinere circumferre jusserit.*

11 Fuerunt, qui secundum ordinem & seriem TITT. COD. privatim aliqua sibi promtuaria concinnarunt, quorum deinde specimina publice ediderunt, uti Paulus Christinæus, & Anton. Faber, magni Vir nominis. Et hic quidem, cujus, tam in Theoria, quam in Praxi, superiori seculo celebrata fuit ἀκρίβεια, *Codicem* publicavit, qui *Fabrianus* ab ejus nomine dicitur. Hunc adeo mihi quondam commendavit *Dav. Mevius,* ut hunc sibi unicum ad praxin fuisse magistrum diceret. Claritas nominis ejus movit Rein. Bachovium, ut adversus illum libros scriberet. Nam Opus aliquod adversus ipsum edidit, in quo integram Chiliadem errorum ejus observavit. Sed fuerunt alii, qui ipsum adversus Bachovium defenderunt. Erat enim Bachovio quodammodo Sophisticum ingenium. Insignis quidem fuit ejus eruditio, tam in Historia, quam in Jure, sed importunus erat aliorum Censor, &, libidine contradicendi motus, sæpe lites movit non necessarias, sæpe etiam falsas plane sententias sectatus est, sæpe loca Legum, ex suis conjecturis, pro corruptis habuit, sæpe etiam in ipsos JCtos Veteres, sæpe in Tribonianum, injurius. In praxi certe Juridica non magnopere est aliis æstimatus. Sæpe enim Consuetudines fori in alia omnia abeunt, quod cum observant homines, in rem illam intenti, sæpe excursu illarum admittere aliqua debent, quæ manifeste contra Jura esse clamavit JCtus, Scholæ tantum assuetus. Pleræque ejus subtilitates, in erroribus Fabri notatis, in eo versantur, ut notet actionem non recte institutam, vel alteri non recte mistam, quæ omnia, siquidem ex indole Romani Juris æstimaveris, recte se habere possint, si vero ex usu & observatione forensi, nonnunquam alia ratio est ineunda. Paulus Christinæus itidem *Decisiones supremorum tribunalium*, non fortuito & temere confusas, sed justo ordine *Codicis* diligenter & accurate digestas, edidit, cujus Viri nomen inter Practicos satis est celebratum.

12 Ad NOVELLAS CONSTITUTIONUM pergimus. Earum optimum habemus Interpretem Rittershusium, Virum, non in Juris scientia tantum, sed in omni elegantiori literatura versatissimum. Huic jungendus Pet. Gudelinus in *Jure novissimo*, qui Jus illud Novellarum, inprimis, ubi discrepat a ceteris Juribus, diligenter collegit, ac ea inter se contulit. De *Novellis Constitutionum* quando illæ editæ, deque Imperatorum Novellis, quæ Juris autoritatem non habent, uti Leonis, aliorumque, legendus est Jos. Maria Suaresius, *in Notitia βασιλικῶν*, præmissa Operi ipsi βασιλικῶν,

 quod

quod edidit in Gallia Car. Hann. Fabrottus. Ceterum quoniam omnes Novellæ Græca Lingua sunt conscriptæ, vel inde videmus, quam utilis sit ICto Græcæ Linguæ notitia. Cum enim novissima Jura his contineantur, & illa autoritatem suam in Græca Lingua habeant, necessum est, eos, qui e Versione tantum sapiunt, in multis titubare. Quinimo in ipsis Versionibus plurimi sunt errores passim a Viris doctis notati. De variis interpretationibus & Interpretibus Novellarum vid. Er. Mauritius *in Dissert. de Libris Juris, Thes. 16.* ubi pluribus ea de re agit.

13 CANONICI IVRIS Historia & Interpp. probe quoque notandi sunt. Et quidem Jus Canonicum quoque duplex est, illud, quod in *Oriente* obtinuit sub Imperatoribus Græcis, & quod deinde *Pontificia autoritate a Compilatoribus* est collectum. Antiqui illius non fuit ista autoritas, quæ Juris Canonici Pontificii, constititque Canonibus Conciliorum Græca Lingua scriptis. Edidit Photius *Nomocanonem*, quo pleraque comprehenduntur, quem illustravit Græco *Commentario* suo Theodorus Balsamon. Postea autem *Christoph. Justellus*, Vir doctissimus, quicquid nancisci potuit Veterum Canonum, & hunc ipsum *Nomocanonem* Photii, uno libro *in folio* collegit, sub Tit. *Bibliothecæ Juris Canonici.* Liber rarissimus est, & magno pretio venditur, sed in quo multa continentur, quæ spectant ad disciplinam Ecclesiasticam Veterum, ut ita non ratione Juris tantum, sed & ratione Historiæ Ecclesiasticæ, prodesse possit.

14 IVRIS CANONICI *Pontificii* nullam habemus hactenus historiam *(h)* accurate scriptam, præter paucula illa, quæ notarunt Albericus Gentilis *in Dissertatione de libris J. Civ. & Can.* Arthurus Duck *in Lib. de autoritate J. Can.* & Conr. Rittershusius *in lib. de Differ. J. Civ. & Can.* qui liber utilissimus est Juris Studiosis, præcipua enim capita tractat, in quibus abit Jus Canonicum a Civili. Ceteri, qui peculiares aliquas Dissertatiunculas scripsere, ut sunt nonnulli, vix aliud afferunt, quam quod e citatis modo libris concinnarunt. Compilatores hujus Juris præcipui sunt Gratianus Monachus, & Raymundus, Capellanus Gregorii Noni. Ille *Decretum* congessit, hic *Decretales.* Varia de his Compilatoribus Judicia compilavit Joh. Chifletius *in Apologetica Dissertatione de Juris utriusque Architectis;* sed nihil ab illo solidi affertur, quod facere possit ad defensionem illorum, mera enim tantum ex Autoribus Excerpta sunt. Gratiani *Decretum*, cum multis scateat mendis, institutum fuit a Gregorio XIII. quoddam Virorum doctorum Consilium eum in finem, ut operam suam conferrent in emendandum Decretum. Illi Concilio adhibitus quoque fuit Pet. Ciacconius, Philologus magni nominis Hispanus, quem plura, quam ceteros omnes, contulisse ad hanc emendationem, ait Andreas Schottus, quæ tamen Casti-

(h) *Historiam Juris Canonici* (quam inter Desiderata Jurisprudentiæ refert Morhofius) sive *de Progressu, Incrementis, Collectionibus Auctoribusque Juris Ecclesiastici & Pontificii, Tractationem*, Duisburgi A. 1677. *in 8vo* edidit Gerh. a Mastricht, Reip. nunc Bremensis Syndicus, de qua, mihi licet non visa, ob doctrinam Autoris insignem & multiplicem, optima quæque ominor.

Castigationes lucem non adspexerunt, ipso teste. Discissæ enim fuerunt istæ paginæ a Ciacconio, quorundam rumoribus offenso, quasi ad se rapere omnem Editionis laudem vellet. Exstant & Antonii Augustini *Dialogi de Emendatione Gratiani*, Opus eximium, quodque ad Juris Can. intelligentiam magnam afferre lucem possit, non ita pridem recusum in Batavis. Multum quoque operæ posuit, in suppostititiis quibusdam Pontificum Epistolis configendis, Vir in Antiquitatis cognitione versatissimus, *Dav. Blondellus*, cujus exstat Pseudo-Isidorus, præclarum, sed rarum Opus. Hi sunt præcipui Autores, quos ad historiam istius Juris commendare possum. Commentatorum in Jus Pontificium integra est sylva, cui me non immittam; neque enim necesse est, in iis nimis esse operosum. Si enim capita illa, in quibus Jus Civile differt a Canonico, cognita habeamus, non est, quod moremur cetera. Forma tamen processus hodierni tota ex Jure Can. est, quam ob causam Commentatores hujus argumenti ex Jure Can. bene delegisse non parum ad praxin ipsam confert. Ceterum de Processibus ipsis, eorumque Scriptoribus, integrum quis Volumen facile conficere possit, ac promisit inter ceteras Juris Bibliothecas Bibliothecam quoque *Processualem* Casp. Thurmannus.

Jus FEUDALE non est perfunctorie tractandum iis, qui Jus publicum accuratius tractare volunt. Cum enim cetera Jura pleraque sint privata, hæc Feudalia se immiscent rebus Principum, & alte ex historia sunt repetenda, in qua non vulgariter doctum esse oportet, & quidem usque ab ævo Caroli M. qui Jura Principum est tractaturus. Quod habemus in Corpore Juris Jus Feudale, sine methodo certa & ordine conscriptum est. Ejus collectio postrema ab *Antonio de Prato Veteri* facta fuit, quam & a Friderico III. Imperatore probatam aliqui volunt. (*i*) Multa sunt JCtorum loca, quibus Autor ille desideratur. Hoc Opus inciderat olim in manus Erici Mauritii, in hac quondam Academia Prof. nunc Cameræ Spirensis Assessoris, quod ille, velut singularem Thesaurum, sæpe mihi ostendit, ac editioni destinavit, quæ an unquam sit proditura, ambigo. Nomen integrum Autoris est *Antonius Mericutius de Prato Veteri*. Mentionem facit ejus Mauritius *in Disputatione de Libris Juris, Thesi 24. & 25.* ac ostendit, quam discrepent multa apud illum a vulgari textu. Quod vero attinet hujus Juris Interpretes, pene non sunt pauciores illi, quam ipsi juris Civilis Interpretes, diversa enim methodo omnes utuntur. Aliqui scripserunt Epitomas, Compendia, Methodos, Analyses, Synopses. Aliqui celebriora & utiliora ejus Juris loca illustrarunt. Alii novum ordinem fabricati sunt, relicta Librorum

15

(*i*) Ant. Mericutii de Prato Veteri, JCti Bononiensis, *Collectio Novæ Juris Feudalis*, A. 1428. jussu Collegii Juridici Bononiensis, conscripta, in Libros VI. digesta, & a Frid. III. Imp. uti fertur, approbata, cujus Editionem tot JCti desiderarunt, & Er. Mauritius e Codice suo pollicitus quidem est, sed non exhibuit, post obitum tandem ejus e Codice Regio Parisiensi, curante Joh. Schiltero, JCto Argentinensi, prodiit, & subjuncta ab hoc est *Codici Juris Alemannici Feudalis, Commentario* a se illustrato, & Argent. A. 1696. in 4to excuso. Historiam ejus D. Sam. Reyherus, JCtus Kil. Dissertatiuncula peculiari, hoc ipso A. 1704. edita fusius enarravit.

Feudalium ferie. Aliqui Controversias, & Quæstiones insigniores tractarunt, uti Hartmannus Pistorius, & Andr. Fachinæus. Inter Compendiarios præcipuum locum meretur Conr. Rittershusius, qui *Partitiones Juris Feudalis* scripsit, in duos Libros distributas, & Marpurgi A. 1615. editas. Methodus, qua utitur, est simplex, & ad informandum aptissima. Proponit enim Erotematice totum illud Jus, perpetuo instituto sermone inter Discipulum & Magistrum. Autores aliquot præcipuos, qui de Feudis scripsere, sed Compendiarios tantum & breviores, Guilh. scil. Fornerium, Ant. Contium, Marqu. Freherum, &c. Francof. A. 1668. in 12. collegit uno libello Magnus Wedderkopfius. Interpretum alioquin magnus est numerus. Rittershusius e Veteribus celebrat Andream de Isernia, Jac. Alvarottum, Jac. Ardixo, Jac. de Belviso. E Recentioribus ceteris præferri solent Henr. Rosenthal *de Feudis*, & Ludolphus Schraderus. *De Regalibus* Henr. Bocerus scripsit, quod itidem argumentum est Juris Feudalis. Edidit & *Dispp.* aliquas *Feudales* in lucem Joh. Borcholt, quem Rittershusius Præceptorem suum laudat. Matthæus de afflictis, Uldaricus Zasius, Petrus Rebuffus, Joh. Schneidewinus, Matth. Wesenbecius, Nic. Vigelius, Hermannus Vultejus, super Jus Feudale omnes scripserunt, sed hi postremi pro more suo methodum immutarunt. Consilia Feudalia ceteris immiscuere multi, uti Joachimus Mynsingerus, & Andr. Gailius. Sunt & peregrini Autores, Galli, Itali, Hispani, qui Jura Feudalia ex Consuetudine suæ gentis interpretantur, uti Carolus Molinæus *in suis Consuetudinibus Parisiensibus, & Casanova*, Vir in omni antiquitate doctissimus, in singulari quodam Opere *de Galliæ Feudis*, a quo plura habuissemus, nisi improvisa mors ejus Conatus, interrupisset. Anglicum Jus Feudale, quod continetur Jure illo Anglico, quod *Fleta* inscribitur, totum, quatenus per Scotiam, Angliam, & partem Galliæ, obtinet, diffuso libro explicuit *Thom. Craigius* de Riccartum, in lib. cui tit. *Jus Feudale, tribus libris comprehensum.* Eruditus ille est liber, neque tam Jura & Consuetudines Scotiæ, quam omne in universum Feudale Jus complexus, & locis non solum Juris Civ. illustravit, sed & Exemplis e variis gentibus petitis antiquis & recentibus. Editus est Lond. in fol. A. 1655.

16 Ceterum ad Juris Feudalis intelligentiam pleniorem nova quasi lingua opus est. Nam Autores mediæ ætatis, de quorum fontibus petenda sunt illa Jura Exotica, Anglica, Gallica, tum & ipsum Jus Feudale, quod inter Juris libros habetur, suos quosdam terminos habent, quos nemo intelligit, nisi qui lectioni Librorum istorum est assuetus. Excutienda itaque sunt Glossaria Barbararum Vocum, quas collegerunt Frid. Lindebrogius, Henr. Spelmannus *in Archæologia sua*, Gothofredus Wendelinus *in Glossario Vocum Legis Salicæ*, Gerh. Joh. Vossius in *Glossematis* suis, & qui instar omnium est, Carolus du Fresne *in Glossario Scriptorum mediæ & infimæ ætatis*, qui liber quasi Oceanus est omnium illorum Glossariorum minorum & particularium. Nam Autor ille, Herculeo plane labore, totum illud Augiæ stabulum, non repurgavit, sed complevit, accurate congesto omni hoc Latinitatis Sterquilinio. Explicavit & *Franc. Hotomannus* vocesFeudales quasdam notiores, quæExplicationes addi solentLexico Joh.Calvini.

Non

Non pauca eorum, quæ ad Jus Feudale ſpectant, habentur in Johannis Strauchii *Amœnitatibus Juris Canon.* quas ille ad exemplum Æg. Menagii ſcripſit, qui *de Amœnitatibus Juris Civ.* librum ediderat. Ceterum liber ille Strauchii multa quoque habet rariora, quæ ad Juris Canonici interpretationem pertinent. Supra eum omiſimus, uti & *Caſp. Zieglerum,* qui *de Jure Canonico* ſcripſit, & multa erudita, ad hiſtoriam ejus pertinentia, notavit. 17

SECT. VIII.

DE CONTROVERSIARVM ET ARGVMENTORVM SPECIALIVM SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Multitudo hujus generis Scriptorum & Plagia frequentia. De Joh. Jac. Speidelio, Seb. Nævio & Dav. Döringio, Locorum communium in hoc genere Collectoribus, Cenſuræ.* 2. *Legum, quæ ſibi contrariari videntur, Conciliatores, Nicol. de Paſſeribus, Jul. Pacius & Eberh. Bronchorſtius. Quænam ad Conciliationem hanc requirantur. Jac. Gothofredi Opus hujus argumenti promiſſum.* 3. *De Hier. Treutlero, Helfr. Ulr. Hunnio, Rein. Bachovio & Steph. Forcatulo, Controverſiarum juridicarum Scriptoribus, judicia.* 4. *Nec non de variis Lectionibus Juris Gvid. Pancirolli & Phil. Jac. Mauſſaci, de Antinomiis Hub. Giphanii & Ant. Matthæi, Diſſertationibus Bernh. Sutholti, Nic. Vigelii Methodo Juris Controverſi, Arn. Vinnii Quæſtionibus Selectis, Ferd. Vasquetz Qq. Illuſtribus, And. Fachinæi & Bachovii Junioris Controverſiis, ac Gerh. Noodti Probabilibus.* 5. *Inter Argumentorum Specialium Scriptores quidam Titulos rariores ridicule affectant. Scriptores de Juribus Ægrotorum. Autoris Tr. affectus de Jure Silentii.*

MAgnum mihi maris æquor arandum, ſi huic me Oceano immiſerim. Integra iſtorum Autorum Bibliotheca poſſet concinnari, & IOH. IAC. SPEIDELIVS ſane librum vaſtum *in folio* concinnavit e ſolis quæſtionum controverſarum Titulis, qui utiliſſimus eſt, ſed ſolum ſe Nomenclatorem exhibet. Si quis eſſet, qui quæſtionibus illis ſubjiceret Autores, vel affirmantes, vel negantes, non male meretur de ſtudio Juris. Neminem enim hactenus habemus, qui rem illam ſuſceperit, aut qui ad illam ſuſcipiendam aptus fuerit. Oportet enim aliquo judicio eſſe inſtructum, qui illum laborem ſuſcipit, neque promiſcua debet allegare nomina & loca, quæ ſi excuſſeris, parum ſolidæ frugis illic invenias. Ita enim moris eſt vulgo apud JCtos, ut de charta in papyrum ſcribant inepta, futilia, ſupervacanea, theſin ipſam, vel parum, vel nil attingentia. Subſidio hic quidem ſunt nonnulli Autores, uti SEB. NAEVIUS in ſuo *Syſtemate*, diligens in Autorum variis ſententiis conglobandis ſuper ſingulas tam ff. quam *Cod.* Leges & Inſtitt. §. §. non quidem contemnendus, & cujus non exiguus uſus eſſe poſſit. Sed tamen ille etiam laborat morbo confuſionis, quo plerique omnes. DAV. DÖRINGIUS Collectanea quædam inſtituebat Juridica ſub titulo *Bibliothecæ*, quæ non tam Controverſias, quam omnia ſine diſcrimine 1

mine congerebat. Nondum vero abſolvit integram Literam A. cujus dimidia circiter pars, grandem in folio librum dedit, unde hariolari facile licet, quantum Chaos futurum fuiſſet, quod reſtabat.

2 Inter CONTROVERSIARUM SCRIPTORES primum locum ſibi vindicant, qui de contrariis Legibus ſcripſerunt, qua in re pene omnes adeo inepte verſantur, ut plus tenebrarum, quam lucis afferant huic argumento. Eſt aliquis Nicol. de Paſſeribus, qui conſarcinavit *librum antinomiarum*, indoctum & futiliſſimum. Nihil enim ſolidi affert ad conciliationem Legum, omnia ſunt cerebrina, & imaginaria commenta quædam etiam ridenda. Jul. Pacius & Eb. Bronckhorſtius paulo accuratius hoc argumentum tractarunt, ſed multa aliis, imo plurima, excutienda reliquerunt. Digniſſimus certe labor eſſet, quem ſuſciperet non vulgaris ingenii JCtus. Requiritur enim ad rem illam perfecta Hiſtoriæ & Jur. Rom. cognitio, non ex Interpretibus, ſed ex ipſis fontibus, unde Leges iſtæ profluxerunt, quarum accurata analyſis ad methodum Hermenevticam eſt inſtituenda. Jac. Gothofredus promiſerat in his ſuam operam, ſed morte præventus nihil præſtitit. Fuiſſet vero unus inter ceteros omnes par huic labori Hercules. Meminit ejus in *Manuali ſuo juridico.*

3 HIERR. TREVTLERVS cujus ſupra fecimus mentionem, *Compendium* quondam concinnavit omnium illarum *Diſputationum*, quæ in Jus Civ. incidunt. Hunc quaſi Hodegetam conſtituerunt ſibi in Academiis, & exſtant nonnullorum vaſti & prolixi ſuper illum libri. HELFRICVS VLRICVS HVNNIVS vaſtum in illud Opus ſcripſit, ſatis quidem perſpicuum, ſed tamen & in multis jejunum, & plane deſtitutum illa ἀκριβείᾳ, quæ requirebatur in acuto Diſputatore. Coacervat argumenta futilia ſæpe & ſupervacanea, &, ne quid deſit verborum, forma ſyllogiſtica proponit, quaſi tam ſtupidi eſſent homines, ut ab illo demum Syllogiſmum fabricare docendi ſint. Solet tyronibus eſſe in deliciis, qui inde cramben ſuam, toties coctam, recoquunt. REINERVS BACHOVIVS ſubtilitate peccat, uti ille ſimplicitate, & nodos interdum in ſcirpo quærit & lapides in via plana, ut in illos impingat. Omnia tamen ejus acumen Philoſophicum ſapiunt, & erectioribus ingeniis ſunt ſcripta. Pene omiſeram hic STEPHANVM FORCATVLVM, JCtum Gallum non exigui nominis, qui inter ceteros *Necromantiam* ſcripſit, monſtroſi quidem tituli librum, ſed in quo tamen multæ Leges controverſæ deciduntur. Introducit autem veteres JCtos perpetua Diſſertatione inter ſe ſermocinantes & Legum ſuarum cauſam dicentes, earumque argumenta in utramque partem ventilantes. Quæ cauſa eſt, quod *Necromantiæ* Titulum libro huic donet, Umbras quaſi JCtorum e tumulis ſuis excitans. Autor non omnino hebetis ingenii, niſi quod abripiatur nonnunquam, neſcio quibus Ecſtaticis cogitationibus, circa Legum interpretationem, ac librorum Juris diſtributionem, e quibus tamen ingenium elucet. Opera ejus junctim prodierunt Pariſiis *in fol.*

4 Qui *varias* LEGVM LECTIONES in Jure ſcripſerunt, huc quoque referendi ſunt; faciunt enim ad ſenſus Legum veros indagandos. Guido Pancirollus *Theſaurum*

talium

talium *Lectionum* scripsit, ac negotium hoc utilissimum est, quanquam non adeo usque obvium. Editurus quoque erat Phil. Jac. Maussacus *Lectionum Juris libros*, in quibus Romanam Jurisprudentiam ex Atheniensi illustraturus erat, ut ejus rei Specimina quædam exhibuit in *Dissertatione*, quæ additur *Dictionario Harpocrationis*, ab illo edito. Feliciter sane emendantur sæpe ex illis subsidiis Leges Juris Civilis & Feudalis. *Antinomias* Hub. Giphanius scripsit, quæ tamen illum titulum non merentur. Cum enim diversa Jura illa sint, a diversis Compilatoribus congesta, non est, quod *Antinomias* in illis quæramus, quæ conciliari debeant. ANTONIUS MATTHAEI, ut multos in scirpo nodos quæsivit, ita quoque varias in Jure Antinomias indagavit, a quibus supersedere potuisset. Novator ille in methodo est, ac fundamenta Juris aliter locanda esse autumat. Scripsit enim singularem librum de fundamentis *Juris aliter jaciendis, quam vulgo jacta sunt.* Qui Tractatus seorsim editus est, prodiitque junctim cum aliis ejusdem libb. sub tit. *Collegia Juris 6.* Vid. Foppius ab Aizema in suis *Dissertationibus Juris lib. 1. c. 4.* *Dissertationes* BERNH. SUTHOLTI sunt accuratæ & elegantes, ac dolendum est, Virum illum non potuisse plus operæ impendere Juris studio, immaturiori fato abreptum. Nunc & aliorum notæ in illum sunt scriptæ. NICOLAUS VIGELIUS scripsit *Methodum Juris civ. controversi*, librum utilissimum, & praxi inprimis servientem. Summa enim brevitate, & elegantissimo ordine, materias juris adornavit, & controversa non tam Legum, quam Doctorum, brevibus quasi lemmatibus proposuit, semper additis locis JCtorum. Magno profecto, si quicquam, usui esse potest hic liber. ARNOLDI VINNII *Quæstiones selectæ*, seorsim editæ, plenius & majori accuratione deductæ sunt, quam cetera ejus scripta, in quibus plerumque fucus aliena ad pabula est, scriniorum Bachovianorum præcipue magnus Compilator. Sunt & FERD. VASQUEZII *Quæstiones Illustres* magna diligentia & ἀκριβείᾳ discussæ, ut solent esse plerumque Hispanorum Scripta, ubi accuratius rem suam agunt. Hispanorum enim ingenium profundum est, apud quos permulta experimenta ad Juris exercitium accedunt. Qui illi operam impendunt, certum habent annorum numerum præfinitum, antequam ad Doctoris titulum adspirare audeant, neque statim ad tribunalia admittuntur, nisi primum probe perspecta sit illorum Juris peritia. Scripsit & ANDR. FACHINAEUS *Controversias Illustres*, quæ per totum Jus se diffundunt, suntque non pauci alii, qui in variis Juris argumentis se exercuerunt, quorum nos numerum inire non possumus. Est illa cura reservanda Juridicæ Bibliothecæ integræ. *Bachovii* filius etiam aliqua scripsit *de variis Juris Interpretationibus*, sed exigua illa sunt, neque ad patris ἀκρίβειαν adspirant. Prodiere non ita pridem GERH. NOODTII, Professoris Neomagensis, *Probabilia*, in quibus continentur multa rariora in Legibus explicata, emendata, & illustrata. Vir enim ille accuratiorem cognitionem ad Juris intelligentiam affert, & Philologiæ præterea sacris imbutus est.

5 De *specialibus materiis* infiniti sunt, qui scripsere. Sunt vero materiæ illæ vel directe Juridicæ, ac sedes suas habent in Titulis certis, vel Legibus, vel per totum Jus sunt diffusæ. Ubi explodenda & ridenda est obscura quorundam diligentia, qui si themata aliqua adornari possint peregrini tituli, mire sibi plaudunt, ut sunt aliqui, qui de 4. Elementis scripserunt, & ad 4. Elementa pene totum Jus referunt, quo labo-

re nullus poteſt eſſe nugacior. Quis enim in objectis Juris quærat diſpoſitionem rerum, quaſi Phyſicam aliquam ſcripturus. Hoc eſt, jura fori confundere, ut jura culinæ confundit coquus. Sunt tamen ſpeciales interdum materiæ, de quibus certæ Leges non ſunt conſtitutæ, de quibus tamen argumentis Juris tractari aliquid poteſt. Illorum Autores probe ſunt notandi. Sic e.g. de *Juribus ægrotorum* non exſtant peculiares, vel tituli, vel Leges. De iis tamen integro Libro egit *Thomas Actius*, & poſtea *Paulus Zacchias in Quæſtionibus Medico-Legalibus*. Sic *de ſimulatis contractibus* nusquam in Jure expreſſe quid ponitur; de iis tamen integros libros ſcripſere JCti. Et talia ſane occurrunt multa, de quibus incidere poſſunt Quæſtiones & Controverſiæ Juridicæ. De *Jure ſilentii* nusquam expreſſe quid traditur, & tamen hæc materia per totum Jus eſt diffuſa, de qua nos *Diſputationem Inauguralem* ſcripſimus, & fortaſſis aliquando integrum Tractatum ſumus ſcripturi. Materiæ vulgares, & ubivis obviæ, notatæ ſunt a Scriptoribus Bibliothecarum Juridicarum, præprimis Joh. Bechtoldo, quanquam is mutilus ſit, & multis modis augeri poſſit.

SECT. IX.
DE IVRIS PVBLICI SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Jus Publicum Vetus Romanum Scriptores de Magiſtratibus Romanis, & Cod. Theodoſianus Jac. Gothofredi, illuſtrant.* 2. *Modernum Germanicum Hiſtorici ævi medii, Scripta Imperii Romano-Germ. Publica, Eriſtica de Controverſiis Illuſtribus, Jus Feudale, imprimis vero Car. IV. Imp. Aurea Bulla, Ordinationes Judiciorum Cameralis & Imperialis Aulici, Anonymi* Grundfeſte des H. Röm. Reiches, *Car. Sigonii Hiſtoria Imperii Occidentalis, & Chr. Lehmanni Chronicon Spirenſe.* 3. *Scriptores J. Publ. Univerſales, J. Limnæus, Dan. Otto, &c. Laus Notitiæ S. Rom. Imperii J. Henr. Böcleri.* 4. *Diſſertationes Speciales Herm. Conringii & Joh. Strauchii.* 5. *De Statu Imperii Romani Scripta Sev. a Monzambano & Hippolyti a Lapide. Diſputationes Er. Mauritii, & aliorum, de Argumentis J. Publ. ab Ahaſv. Fritſchio collectæ.* 6. *Judicia de Scriptis Henn. Arniſæi & Chr. Beſoldi. Conſilium de ratione addiſcendi Juris Publici Germanici. Perperam illud a JCtis ad normam Juris Romani exigitur.*

1 AD PVBLICVM IVS accedimus. Illud vero duplex eſt, *Vetus Romanum & hodiernum Germanicum*, Utriusque fundus ſunt *Hiſtoria*, & *Conſtitutiones*. Hiſtoria Veteris Juris Publici inprimis ad Magiſtratus eſt referenda. Debent itaque libri eſſe cogniti, qui agunt de Notitia Officiorum Domus Auguſtæ, tam Occidentalis, quam Orientalis. De illis dixi quædam ſuperius, ubi agebam de Antiquitatibus Romanis, quæ hic repetere non eſt opus. Ceterum ad Jurisprudentiam Juſtinianeam Publicam illuſtrandam *Codex Theodoſianus*, a Jac. Gothofredo illuſtratus, tantam afferre lucem poteſt, ut non indigeamus multum aliorum opera.

2 Eos potius ſpectabimus, qui magis in noſtrum uſum ſunt. Juris Publici Germanici Scriptorum fundus, uti dixi, petendus eſt ex Hiſtoria medii ævi, a Caroli M. usque temporibus. Quicquid eſt Germanicarum rerum collectum a variis Autoribus

variis Tomis, a Beato sc. Rhenano, Chr. Urstisio, Joh. Pistorio, Sim. Schardio, &c. id omne huc pertinet. Dehinc Autores, qui Constitutiones & Jura collegerunt, tam Vetustiora, quam Recentiora, uti *Melch. Goldastus in Constitutionibus Politicis, Recessus Imperii* (de quibus legi potest Er. Mauritius singulari *Disputatione*,) *Capitulationes Imperii, Instrumenta pacis, Negotiationes religiosæ*, & similia. Pertinent huc Scripta super controversiis Principum in diversis illorum familiis, quorum aliquod specimen nuper exhibuit *Tobias Pfannerus*. Qui ad Historiam Germaniæ pertinent, ac singulorum Principatuum & Urbium libri, collecti sunt a Mich. Hertzio *in Biblioth. Germanica.* Fundamentum Juris Publici Germanici ex parte constituit Jus Feudale, quatenus scil. spectat ad controversias Principum super terris & possessionibus eorum. (k) Quod attinet Jura Imperatorum & Principum, legem fundamentalem præbet *Aurea Bulla* Caroli IV. super quam sunt commentati Nicol. Mylerus. Domin. Arumæus, Gerlacus Buxtorfius. Est & elegans liber Germanicus, Grundfeste des Heil. Römischen Reichs, Liber optimus, & qui magnam lucem affert huic argumento. (l) Ad Judicia publica pertinent Ordinatio Cameralis, in quam exstant variorum Commentarii, Ordinatio Aulici Judicii, de quo *Disputationem* conscripsit Er. Mauritius. Hæc, uti dixi, omnia fundamentum substernunt Juri Publico, de quibus plenius Sam. Rachelius *in Introductione ad Jus Publicum Germanicum, c. 8. 9. 10.* Duo optimi libri sunt, quorum usus se per omne Jus Publicum diffundit, Car. Sigonii *Historia Imperii Occidentalis, & Comm. de Statu Italiæ*, ac Christoph. Lehmanni *Chronicon Spirense*, quibus aliqui felicissime usi sunt in Juris Publici argumentis pertractandis.

3 SCRIPTORES IURIS PUBLICI, tam universales, quam particulares, varii sunt. Diffusum Opus dedit *Joh. Limnæus*, sed mera sunt Collectanea, unde quis ædificium quasi construere possit satis concinnum, si subsidia omnia conjungat. Compendia habemus multa, sed revera parum bonæ frugis in illis est. Notissimus est liber Danielis Ottonis, qui multa e Politicis admiscuit, super quem exstant J. Henr. Böcleri quædam Commentatiunculæ. Sunt *Georgius Brautlacht, Wilh. Beckerus, Car. Scharschmid, Herm. Hermes, Theod. Sprengerus*, sed, ut dixi, non implet omnem illam, quam sibi quis promiserit, ἀκρίβειαν. Optimum laborem impendit J. HENR. BÖCLERUS, qui *Notitiam Sacri Rom. Imperii* scripsit. Liber ille, Argentorati. A. 1678. in 4to editus, Indicem tantum habet materiarum Juris Publici, sed utilissima tamen est illa delineatio, semper enim addit Autores, unde peti omnia possunt. Quod si Böclero tempus superfuisset, facili negotio ex illa Ichnographia integrum Opus concinnasset. Qui nunc talem laborem forte molirentur, subsidia abunde in hoc libro haberent.

(k) *Bibliothecæ* suæ *Germanicæ*, Erfurti A. 1679. *in fol.* editæ, novam & longe auctiorem Mich. Hertzius, Hist. olim Prof. Erfurtensis, promisit Editionem, in Sciagraphia hujus peculiari, Lipsiæ A. 1692. *in 4to* excusa. Sed nondum illa prodiit.

(l) De Libro Vernaculo Grundfeste des H. Röm. Reichs, sub fictitio nomine Eitelii Friderici ab Herden, Franc. A. 1663. *in 8vo* edito, quem nonnulli Joh. Schwartzkopfio, Cancellario Aulæ Guelphicæ, alii Heidenreichio, Consiliario Saxonico, alii aliis, vindicant, vid. Vinc. Placcii *Tr. de Scr. Anon. & Pseud. p. 206.* & Joh. Deckheri *Conjecturas de Scriptis Adespotis p. 123. 124.*

4 Speciales Dissertationes varii argumenti scripsit HERM. CONRINGIUS, qui maxima cum laude Juris Publici Professionem sustinuit Helmstadii. Continent vero illæ Dissertationes pleraque Juris Publici capita, ut proinde vera fundamenta ex his solide sterni queant. Idem Vir insignem scripsit *Commentarium* in *Jac. Lampadii Jus Publicum*, quo in libro illa habentur suo loco posita, quæ in *Dissertationibus* fusius sunt deducta. Scripsit & IOHANNES STRAUCHIUS *Exercitationes Exotericas*, in quibus ille præcipua Juris Publici capita pertractat. Multa, illic, quæ ad negotium religionis spectant, & controversias, superiori seculo inter Principes agitatas, quorum historia summaria habetur apud Sleidanum, *in Commentariis de Statu religionis*, sed hic plenius deducuntur omnia, cumque omnibus fundamentis & argumentis partium.

5 Quod STATUM IMPERII ROM. attinet, varii de illo sunt Libri scripti, in quibus non tam magnifice de illo sentitur, quam sentiunt JCti ipsi. *Sever. Monzambani Exercitat.* cuivis sunt notæ, in quas multorum extant Observationes. *(m)* Ante illum multa scripsit in præjudicium Domus Austriacæ nonnemo, qui se vocat *Hippolytum a Lapide*, & peculiari libro est refutatus a *Joh. Schlütero.* De variis materiis specialibus varii sunt libri editi, v. g. de Regalibus, de Austregis, de Archi Cancellariis Imperii (de quibus scripsit Bernh. Mallincrotius, Decanus Monasteriensis,) de Judiciis Imperii, &c. Disputationes sparsim editas varii argumenti collegit Ahasv. *Fritschius*, in quibus pene omnes Erici Mauritii habentur, qui magna cum diligentia argumenta Juris Publici persecutus est, *(n)* ut testantur Dispp. ejus *de Electoribus & Comitiis Electoralibus, de Matricula Imperii, de Recessibus Imperii, de Judicio Aulico, de Judicio Rothvilensi, de Secularisatione* (quæ tamen non ab ipso scripta est, sed cui ille subsidia commodavit.) Cetera, quæ circumferuntur, non habent istum antiquitatis & eruditionis gustum.

6 HENN. ARNISAEI pene oblitus sum, cujus exstant Scripta non pauca, ad Jus Publicum pertinentia. Fuit ille Vir doctissimus, & in Politicis non vulgariter versatus, sed evenit illi, quod vulgo solet JCtis, qui multa solent inter se miscere & confundere, quod & unice in illo reprehendit Conringius. Par alioquin erat futurus tam Civili prudentiæ, quam Juri Publico. CHRISTOPH. BESOLDI multa quoque habemus scripta, sed & ille lutulentus est, & digna, indigna relatu, prout ipsi visum est, coagmentat. Nos quidem Juris Publici Studioso non suadebimus, ut in Scriptorculorum illorum lectione omne tempus perdat, & inanem operam impendat. A capite & fonte omnia arcessat. Historia primum medii temporis, deinde quæ a Caroli V. tempore procedit, & tandem

(m) De Severino Monzambono (quem non alium fuisse, quam Sam. Pufendorfium, nemo hodie dubitat, licet ipse foetum hunc pro suo agnoscere aliquamdiu noluerit) vid. Placcium *de Anon. & Pseudon. p. 228.* & Joh. Deckheri *Conjecturas de Scr. Adesp. p. 86.* Quis autem sub Hippolyti a Lapide larva delituerit, duumviri illi dissensu suo ex incerto reddidere incertius. Ille p. 208. Joh. Joach. Rusdorfio, Elect. Palatini Consiliario, hic autem, p. 70. 73. Joach. Dranseo, Legato in Aula Brandeb. Suecico, scriptum Hippolyti vindicat.

(n) Erici Mauritii variæ de Argumentis Juris Publ. Dissertationes, una cum ceteris Juris Feudalis & Privati, junctim prodierunt in Syntagmate *Opusculorum* ejus, a Joh. Nicol. Hertzio JCto Giessensi, Francof. 1692. in 4to publicato.

tandem recentior, fundus ille est, super quo ædificari debet omnis illa doctrina junctis in subsidium Legibus illis, quæ ad Statum publicum pertinent, de quibus jam supra a nobis est dictum. Intemperies illa nonnullorum est, qui Juris Publici Dispp. ad Juris Rom. normam exigunt, atque inde controversias decidunt. Atque in illum lapidem plerique ICtorum offendunt, quod nihil sapiunt extra forum suum. At vero aliis legibus Jura publica definienda sunt, & illæ quidem ad statum Imperii Germanici pertinent, de quo certe nil disponit Jus Civile. Denique, quæ sunt in Jure Civili Juris Publici argumenta, ad longe aliam familiam pertinent. Vetus enim illud Jus Publicum Rom. nihil habet cum nostro commercii. Quare non inutilis solum illa est opera, sed & damnosa & noxia, cum perversi imprimantur Tyronibus conceptus.

SECT. X.

DE IVRIS STATVTARII SCRIPTORIBVS.

§. 1. *Quid sint Statuta. Ad Notitiam Juris Statutarii Germanici commendantur Frid. Lindebrogii Codex Legum Antiquarum, & Herm. Conringii Liber de Origine Juris Germ.* 2. *Scriptores alii de Consuetudinibus & Statutis, tum generales, tum speciales de Belgicis.* 3. *De Juribus item Germaniæ Statutariis potioribus, Bavarico, Saxonico, Lubecensi (per Dav. Mevium præcipue illustrato,) &c. Holsaticis quoque, Danicis & Svecicis.* 4. *Consilium de Harmonia Statutorum, & Judicium de Henr. Gieseberti Justiniano Harmonico.*

Præter Jus Civile, IVRA STATVTARIA cuique sua tenenda sunt. Sunt vero Statuta Leges Rerumpublicarum speciales, quæ a communi Jure abeunt, atque illis tum opera singularis danda est, cum Jus Civile probe habebimus cognitum. Jura ista Statutaria multa sunt, & fuerunt olim. Referri huc possunt omnes illæ Leges Gothorum, Burgundiorum, &c. quas uno Volumine comprehendit *Frid. Lindenbrogius*, qui & *Glossarium* in illas scripsit. De singulis illis Juribus magna cura & industria egit *Herm. Conringius, in libro de Origine Juris Germanici*, ubi inprimis Germanica Jura, eorumque Origines, diligentissime excussit. 1

Sunt præterea, præter Statuta, suis quoque locis CONSVETVDINES, i. e. *Jura non scripta*, quæ communi quoque Juri derogant. Scripsit Lud. Carbo *de Bello legali inter Legem & Consuetudines*, ubi doctrina illa, quatenus conveniant, & discrepent a Legibus, eleganter proponitur. De Statutis in genere qui scripsere, nonnulli sunt, ut Paulus Voëtius *in Tractatu de Statutis, eorumque Concursu*, qui & *Commentarium in Institutiones* edidit ubi perpetuo illustrat textum Statutis Batavicis. Quod Jus Batavicum si quis scire velit, legere potest huic fini utilem librum Hug. Grotii, Inleydinge in dee Hollandsche Rechts-Gelartheit. De *Statutis* in universum elegantem Dissertationem scripsit Wolfg. Ad. Lauterbachius, *Tractatum* Buccius. Statuta variarum gentium qui velit omnia nosse, multum laboris & operæ insumere oportet. Gallica Statuta & Consuetudines singularibus libris conscripta sunt, uti & Hispanica & Italica, de quibus non opus est ut solliciti simus. 2

3 Tantum Germanica præstantiora nosse oportet, horumque a Jure Communi differentiam. Habemus in tota Germania pene, quot Urbes, tot *Jura singularia*, nisi quod tamen illa præcipue habeat unum aliquod Jus Statutarium, quod in multis locis receptum est. Ita *Jus* est *Bavaricum*, cujus *Institutiones* scripsit Sebast. Khraiserus, easque cum *Institutionibus* Juris Rom. contulit, ita ut e latere sibi respondentia poneret, hinc Jus Romanum, inde Bavaricum. Habemus *Ulmense*, *Suevicum*, *Magdeburgense*, &c. Præcipua vero sunt, & quæ quam latissime dominantur, *Saxonicum* & *Lubecense*. *Saxonici* Juris diversitatem a Civili singularibus libris ostenderunt multi. Georgius Schultzius *Synopsin* confecit *Institutionum Juris Civilis*, & semper addidit discrepantiam Juris Saxonici. Bened. Carpzovius, tam theoretica, quam practica, Juris Saxonici, in libris suis, passim inculcat. Jus *Francofurtanum* ab aliquo Schultzio editum est. *Lubecense* latissime dominatur, tam intra, quam extra Germaniam, & receptum est pene ab omnibus Balthici maris accolis. In illud insignem *Commentarium* edidit *Dav. Mevius*, cujus præfatio de Origine hujus Juris multa docet. *Commentarius* ipse discrepantiam a Jure Communi passim & ubique inculcat, e quo in Compendium contraxit Frid. Movius exiguo libello. Doctrinam de differentia Juris Lubec. & Civilis & Ant. Dan. Sonnemann (Præside Sam. Stryckio) peculiari Dissertatione, Andr. item Bilderbeckius & Paulus Kochius, Schediasmatis brevioribus, exposuerunt. (*o*) Habemus hic in Holsatia Jus Dithmarsicum & Jus Provinciale, in Dania Statuta sunt singularia (das Low-Buch,) super quibus omnibus Practicorum multa sunt observata. Habet & Svecia sua Jura Statutaria, quæ cum *Commentario* edidit *Joh. Loccenius*, qui & *Lexicon Juris Sueo-Gothici* scripsit.

4 Horum Statutorum omnium si quis HARMONIAM velit, operosa quidem res esset, sed tamen utilis. Moliebatur hanc HENR. GISEBERTVS, (*p*) qui, postquam *Commentarium in Jus Dithmarsicum* scripserat, *Justinianum Harmonicum* edidit, Commentarium scil. in *Institutiones Juris*, additis Locis variorum Statutorum, quæ concordant, vel discrepant a communi Jure. Sed velim illam rem a quopiam tractari, qui sit Nomotheticæ peritus, atque ex ejus principiis doctrinam illam Statutorum proponat. Nam Giesseberti opera tantum tumultuaria est, neque multum rem istam ornat. Quorsum enim facit, loca parallela tam sollicite notasse? Rectius esset, si discrepantiæ cum majori cura notarentur. Giesebertus quidem majora animo movit, sed hic ipsi tamen subsistendum fuit.

(*o*) De Juris Lubecensis Historia, Editionibus & Exegetis, fuse disseruimus *in Isagoge ad Histor. Chersonesi Cimbricæ. P. IV. cap. VI. p. 493-505.* de Jure Dithmarsico *ibidem Cap. XII. §. 6. 7. p. 635. 636. 637.* de Juribus autem ceteris Slesvigo. Holsaticis Provincialibus, tum Antiquis, tum Modernis, ac præsertim de Nomocanone Jutico (dem Jütischen Lowbuche,) & Constitutione Judiciaria Slesvigo-Holsatico Provinciali (der Schleswig-Holsteinischen Landgerichts-Ordnung,) *h. l.* allegatis, *Parte ejusd. Isag. Prima, toto Capit. XVto, p. 246-282.*

(*p*) De Henr. Giesseberti, JCti Dithmarsici, Scriptis, quibus jurium Statutariorum complurium Collationem qualemcunque exhibuit, diversis, *Harmoniæ* scil. *Statutorum Practicæ in Jus Dithmarsicum Periculis duobus*, Lubec. A. 1652. & Hamb. 1652. *Justiniani Harmonico* Lubec. A. 1670. & *Deuteronomio Harmonico* Francof. 1677. in 4to editis, nonnulla diximus *P. IV. Isag. ad Hist. Cimbr. Cap. XII. §. 7. p. 636. 637.* plura in *Cimbria Literata* allaturi.

fuit. Ceterum, qui juris est studiosus, id operam dare debet, ne in Jure patrio sit hospes, & diligenter notare parallelismos, & discrepantias sui juris a communi, factis etiam super hac re certis Locis Communibus. Diligenter in istis notentur quoque Præjudicia & Consuetudines non scriptæ, quorum usus in praxi longe est maximus.

SECT. XI.

DE SCRIPTORIBVS IVRIS PRACTICIS.

§. 1. *In quo Praxis Juridica consistat. Jac. Gothofredi Ars Causandi promissa, Defensio Jac. Cujacii, & Theoreticorum, quibus Praxeos imperitia objicitur.* 2. *Praxis, & ex Experientia, & ex Libris, discenda. Scriptores de Processu Judiciario, & Stylo Curiæ, Lexicorum item & Axiomatum Practicorum Collectores.* 3. *Autores, qui Praxin & Processum Cameræ Imperialis docuerunt & illustrarunt, præcipui.* 4. *Diversitas Praxeos Saxonicæ, Lubecensis (e Dav. Mevii Decisionibus haurienda) ac Holsato-Slesvicensis. Scripta de Jure Obstagii, Ratio Experientiæ in Praxi forensi parandæ.*

AD Scriptores tandem PRACTICOS accedimus, qui veluti duces sunt ad usum fori. Est vero praxis ista, quæ facta applicat generalia Juris præcepta, & Leges ac thesin ad hypothesin transfert. Hanc artem ut recte teneat, prænosse debet Juris Studiosus, quomodo Jus facto debeat applicari, i. e. quomodo casus aliquis ex Legibus formandus. Hæc enim quasi præexercitamenta sunt tyronum, & in Theoria prius probe excutienda. Neque adeo nulla ad hanc rem opus est peritia, ut quidam existimant, sed tenenda est quædam ratio, quomodo facta Legibus quasi commensurari debeant. Certe tanti fecit hanc rem IAC. GOTHOFREDVS, ut proponeret sibi scribendum peculiarem *Causandi Artem*, ut vocat. Cui fini seponere jubet Leges singulares & practicabiles, seorsim locandas, & diligenter excutiendas. Sed non prodiit illius Liber, qui magnam certe lucem accendere Juris Studiosis potuisset. Credunt vulgo, Theoreticos Juris pessimos fuisse Practicos, in quo tamen falluntur. Nam certe, quod *Jac. Cujacium* attinet, quem testatur Jos. Scaliger in praxi plane fuisse imperitum, falsum apparet ex eo, quod reliquerit inter Opera sua *Consultationes*, magno cum ingenio & judicio scriptas. 1

Praxin illam discendi duplex est ratio, una ex experientia, altera ex libris. Prior illa sine dubio præferenda posteriori; Posterior vero non solum utilis est, sed & necessaria. Cum enim tædiosum sit, & nimis prolixum, experientia sola sapere, ideo etiam ad libros est confugiendum. Illud vero, quod doceri potest, processus forma est. Iam vero quædam ejus sunt generalia, quæ inculcant omnes processus judiciarii Scriptores, e quibus, inter Veteres, ceteris est præferendus Guil. Durandus in suo *Speculo Juris*, e Recentioribus Gotfr. Fibigius, Joh. Georg. Nicolai & Joach. Christ. Kochius, quanquam & Ilico Ummius non sit sua laude privandus. Joh. Oldendorpius *Actionum Formulas*, omnemque proponendi & excipiendi Methodum proposuit. Est & *Praxis aurea* Joh. Petri Ferrariensis, in qua similia habentur. Specialia processuum continet Stylus Curiæ, qui constat Juribus quibusdam non scriptis, ex Actibus judiciariis 2

ciariis ortus, & ille quidem libris consignari solet. Atque iste est, qui diversitatem in praxi efficit, quæ tam multa, tamque varia est. Ille, si non experientia ipsa, ex Observationibus Judiciorum, quas varii scripserunt Autores, habendus est. Prodesse etiam hic possunt illi, qui *Practica Lexica* scripserunt, uti J. Jac. Speidelius, Chr. Besoldus, Paul. Matth. Wehnerus, de quibus ante dictum est, tum & Axiomatum Scriptores, ut Aug. Barbosa, ejusque locupletator, I. Otto Tabor, Arn. Reigerus *in Thesauro practico*, cum *Additt.* Ahasv. Fritschii recuso.

3 Praxis in Germania florentissima est, in *Imperatoria Camera*, cujus primum *Ordinatio* prænoscenda est, variæque ejus Editiones, deinde præcipui ejus Observatores, And. Gailius, Joach. Mynsingerus, & in Gailium scriptæ Eberhardi Fabricii *Repetitiones*, in Mynsingerum autem Weiperti Lud. Fabricii *Observationes*. Succedunt postea Scriptores, qui Observationes Practicas Camerales, Decisiones, Symphoremata Supplicationum, Relationes, Vota, scripserunt. De processu Camerali singulares libros scripsere Neumeierus, & Joh. Forsterus. Exstant Guilh. Rodingii *Pandectæ Camerales*, Jacobi Blumii *Processus Cameralis*, *Sententias Camerales* spissis *in fol.* Voluminibus collegit Chr. Barthius. *Chiliadem sententiarum recentiorum* publicavit Jac. Blumius. Scripsit & Pet. Denaisius *Methodum Cameralem*. De quibus singulis nolo esse prolixior, cum doctissime & prolixe de iis omnibus egerit Ericus Mauritius *in Consiliorum Kilon. præfatione ad Lectorem*, ubi ille proponit *Introductionem* quandam *ad Praxin*. (q)

4 Praxis Saxonici Juris & Lubecensis itidem diversa est, & sua quædam habet observanda, de quibus idem *loc. cit.* agit. Juris Lubec. praxis doceri discique non potest plenius, quam ex libris *Dav. Mevii*, præcipue vero ex ejus *Decisionibus*, quæ nunc junctim sunt editæ, continentque plerumque Controversias Jure Lubec. decidendas. Quoniam enim Jus hoc est receptum a plerisque Civitatibus, quæ Svecico regimini subsunt, ideo argumenta litium talibus e causis plerumque oriuntur, quæ Jure Lubec. sunt decidendæ. In Holsatia viventi, vel in Ducatu Slesvicensi, alia praxeos ratio est observanda. Processum hic moderatur Ordinatio Provincialis (Landgerichts-Ordnung.) Sunt & hinc introducti consuetudine certi quidam Processus Rusticorum, de quibus inter illos solos ratio constat. Est & Jus, quod continetur Libro dicto das Lowbuch, quod in Ducatu Slesvicensi processum moderatur. Multum quoque hic variat praxin *Obstagii Jus*, de quo exstant *Constitutio Haderslebiensis*, utilissimus Joh. Ottonis Taboris liber, & Frid. Reinbohtii *Disp. Inauguralis*. Longe vero plurima relinquuntur exercitio ipsi, quod omni doctrinæ prævalet. Quare in rem ipsam veniendum est, Judicia frequentanda, audiendi Advocatorum ex utraque parte Recessus, quos vocant, ponderandæ Judicum sententiæ, atque ex illorum omnium collatione haurienda est illa, quæ nobis usui esse potest, Praxis, in qua tandem subsistendum.

POLY-

(q) Erici Mauritii *Introductio in Praxin Forensem*, præsertim Cimbricam, non solum, Præfationis instar, *Specimini* ejus *Consiliorum Kiloniensium*, Kilonii A. 1669. *in 4to* excuso, est præmissa, sed A. 1692. etiam Francofurti, in *Dissertationum* illius Volumine (*p. 337-388.*) & A. 1696. Kilonii, sub finem *Introductionis* Joh. Fuchsii *in Processum Holsaticum*, recusa.

POLYHISTORIS
TOMI III.
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI,
LIBER VII. MEDICVS,
DE SCRIPTORIBVS MEDICIS.

§. 1. *Causæ brevitatis ejus. Elogium insigne Introductionis ad Artem Medicam Herm. Conringii.* 2. *Hippocratis Editiones optimæ. Casp. Hoffmanni in Galenum, Thomæ Bartholini & Jac. Holstii in Corn. Celsum, Jac, Rhodii in Scribonium Largum, Jos. Scaligeri in Paulum Æginetam, Labores inediti commendantur. Veterum Medicorum Lectio Philiatris utilissima.* 3. *Bibliothecarum Medicarum Scriptores Pasch. Gallus, J. G. Schenckius, J. Ant. a Linden, Isr. Spachius, Mart. Lipenius, Corn. a Beüghem.* 4. *Inter Autores Physiologicos, Honor. Fabri Lib. de Homine, & Thomæ Bartholini Anatome, præcipue commendantur.* 5. *Scriptores aliquot Botanici potiores. Benj. Priolivana in Historia Plantarum promissa.* 6. *Moderna in Medicina Dogmatica novaturiendi prurigo, & Sectarum multitudo.* 7. *In Praxi chymica Conr. Gesneri Evonymus, Joh. Zwelferi Pharmacopœa, & Joh. Joach. Beccheri Scripta commendantur.*

RESTARET jam, ut de MEDICIS quædam afferremus. Quia vero & Tractatio illa satis prolixa est, & pauci sunt Medicinæ Cultores, ac plurima jam ab aliis dicta, remittam tantum ad illos Autores, unde accuratior instructio haberi potest. Et quidem, quod attinet Manuductionem ad universum Medicum Studium, non pauci sunt, qui Methodos varias præscribunt. Varia quoque antiquitus fuit medendi ratio, unde variæ Medicorum sectæ natæ sunt, quarum historia integris est Voluminibus pertractata. Ut mittam alios, unus instar omnium esse potest HERMANNVS CONRINGIVS, cujus *Introductio ad Artem Medicam* exstat, sub forma Disputationis comprehensa, & a Seb. Scheffero, jam Medico Francofurtano, publice Helmstadii defensa; liber sane aureus, quo continetur Historia & Veteris Medicinæ, & Sectarum, & Autorum, tam veterum, quam recentiorum, qui omnes Medicinæ partes illustrarunt. *(a)* Utinam VIR ille ultimam manum addidisset huic scripto

(a) Supplementa Conringianæ *in Universam Artem Medicam, singulasque ejus Partes, Introductionis.* Helmstadii A. 1654. *in 4to* excusæ, a Morhofio *h. l.* desiderata, quæ Autori ipsi, per senectutem, & occupationes plurimas, dare non licuit, post obitum illius dedit Gener ejus Excellentissimus, tantoque Socero dignissimus, Güntherus Christoph. Schelhammerus, Med. D, & antehac in Julia & Jenensi, nunc autem in Kiloniensi Academia, Professor Celeberrimus, qui illam, pari a se dexteritate

ſcripto, & quæ ipſi deſunt, peregrinorum, & poſt illa tempora editorum Librorum, ſuppleviſſet, non poſſet labor utilior dari. Quare artis Medicæ Studioſus hunc Librum cum cura legat, judicia de Autoribus perpendat, nova addat Autorum nomina, ſi facili negotio accuratam rei Medicæ hiſtoriam ſibi comparabit. De ſolis Chymicis iniquius ferre videtur judicium.

2 AUTORES MEDICI potiores veteres ſunt *Hippocrates* & *Galenus*. (*b*) Hippocratis *in fol.* Editio Græco-Latina Francofurti, ni fallor, prodiit, & alia *in 8vo*, curante Joh. Ant. Lindano, Lugduni Batavorum. Galenus nondum prodiit accurata & emendata alicujus viri docti opera. Caſp. Hoffmannus, Altorffinus Profeſſor, promiſerat novam Editionem Galeni, cum accurato in Opera ejus *Commentario*, ſed non potuit vivus nanciſci Typographum, qui impendere ſumptus vellet; latet adhuc in Bibliotheca Joh. Georgii Volckammeri, Medici Norimbergenſis, vixque erit, ut lucem olim videat. *Commentarius* ejus *in Galeni Librum in uſu partium* eruditiſſimus *in fol.* prodiit, ante multos jam annos. Cornelius Celſus Scriptor Latiniſſimus, Medicorum Cicero vulgo dictus, eleganti compendio rem medicam complexus eſt. Sed nulla hactenus ejus Editio prodiit, quæ Eruditis placet; Optima eſt, quæ Antwerpiæ, ex officina Plantiniana, *in 4to* prodiit. In illum Commentarium moliebatur Thomas Bartholinus, qui incendio Bibliothecæ ejus abſumtus eſt. Novam quoque ejus Editionem in animo habuit Jacobus Holſtius, Medicus Tönningenſis, nunc mortuus, Vir alioquin doctiſſimus. Hujus ego vidi *Emendationes*, & apud me vidit Joh. Georg. Græviuſ, qui Editionem valde urgebat. Nam placebant illi, quanquam plerumque conjecturis ille ſuis niteretur, Manuſcriptis codicibus deſtitutus. Præter Emendationes illas adornatas habebat ſuper hunc Autorem *Commentarios Medicos*, *Grammaticos*, *Philologicos*, magna cura confectos. Bene mererentur de ejus Viri fama, ſi ederent, hæredes. Scribonius Largus etiam inter veteres Latinos fuit, in quem *Commentarium* & *Indicem* Joh. Rhodius ſcripſit, qui, ut arbitror, incendio Bibliothecæ Bartholinianæ etiam conſumptus eſt. Paulus Ægineta, Græcus, itidem mendoſe eſt editus. Ejus exemplar eſt in Bibliotheca Gudiana, manu Joſ. Scaligeri correctum, & emendatum. Nolo jam de ceteris minoris famæ Medicis veteribus quicquam dicere, licet conſultum tamen ſit, aliquam etiam illis operam impendere. Plerique nunc alto ſupercilio hos contemnunt Autores, a ſola novitate & impeiria decus artis ſuæ exſpectantes. Qui vero Doctorum Medicorum nomen tueri volunt, & hos debent jungere Recentioribus. Sæpe enim accidit, ut inveniamus aliqua in veteribus illis, quæ, ut nova, ab aliis venditantur, quoniam veteres Autores nunquam illis lecti ſunt aut cogniti.

Commen-

ritate *Additamentis neceſſariis*, & *Serie Scriptorum præcipuorum ad noſtra tempora continuata*, *auctam* A. 1688. denuo publicavit, & Joh. Rhodii inſuper, aliorumque principum Medicorum, Commentationes ſimilis argumenti breviores, Appendicis inſtar, ei adjecit.

(*b*) Noviſſimam Editionem Operum Hippocratis pariter atque Galeni omnium, a ſe emendatorum, & magnam partem etiam translatorum, Græco-Latinam, in XIII. Tomos, ſecundum diverſas Medicinæ partes, digeſtam, Pariſiis, A. 1680. *in fol.* publicavit Renatus Charterius, Vindocinenſis, Doctor Medicus Pariſienſis.

3 Commentatorum in Hippocratem & Galenum magna ſylva eſt, quos recenſent AVTORES BIBLIOTHECARII hujus facultatis, Paſchalis Gallus, Joh. Georg. Schenckius *in Bibliothecis Medicis*, Iſrael Spachius *in Nomenclatore Medico*, & poſt illos Joh. Antonides Lindanus, qui noviſſime *Scriptorum Medicorum ſyllabum* congeſſit, usque ad ſua tempora, ſic ſatis perfectum, (*c*) quanquam multa in illo deſiderat & reprehendit Val. Hen. Voglerus *in Introductione ad notitiam Autorum*. Poſt illos omnes telam hanc iterum orſus eſt, vel potius alio ordine retexuit, Martinus Lipenius, *in Bibliotheca Materiali Medica*. Sub titulis enim materiarum Autores digeſſit; ſed multa illic ſunt manca, multa & ſpalmata occurrunt. Optandum eſſet, ut a quodam Rei Medicæ non ſolum, ſed & Philologicæ perito talis labor ſuſciperetur. Qui in Medicina & Phyſicis noviſſime prodierunt libri ab Anno 1650. ad præſentem, eorum Catalogum texuit Cornelius a Beughem, qui non ita pridem prodiit.

4 Quod jam attinet Medicinæ partes, princeps illarum eſt PHISIOLOGIA. In Autoribus illius recenſendis, non eſt, quod prolixi ſimus, cum jam ſupra in Phyſicis bonam eorum partem attigerimus. Claſſes Phyſiologiæ variæ conſtitui poſſunt, pro ratione ſubjectorum. Primo hiſtoria animalium, quatenus ad hiſtoriam Medicam ſpectat, ratione anatomes, morborum & remediorum probe notanda eſt, & Autores illi diligenter conquirendi ſunt, qui de his argumentis ſcripſerunt. Tum hiſtoria Hominis, & Autores circa hominis Anatomen occupati, & doctrina plantarum, quæ omnia hoc tempore ita ſunt exculta, ut vix quicquam addi poſſe videatur. *De Homine, & Plantis*, in genere, Honor. Fabri libro peculiari egit, quo illa pene continentur omnia, quæ ad philoſophiam ſpectant, & Medica nonnunquam attinguntur. Circa *hominis Anatomen*, ejusque partium, tot ſunt operoſæ Recentiorum demonſtrationes e quibus pleraque collegit, & in ſyſtema redegit, Thom. Bartholinus, additis & ſuis Obſervationibus, cujus Liber Anatomicus toties eſt recoctus & reformatus, ad experimenta recentorum temporum.

5 Res BOTANICA ad ſuperſtitionem hodie exculta eſt. Nam Marcellus Malpighius *novam Plantarum Anatomen* magna cura publicavit, uti & Nehemias Grewius, licet hic labor ad rem Medicam parum conducat. Uſus Plantarum Medicos qui ſcripſerunt, tot ſunt, tamque varii, ut recenſendis illis liber integer ſit impendendus. Notus eſt Jac. Theod. Tabernæ-Montani Liber, nec non Simonis Pauli *Quadripartitum Botanicum*, quod uſus Medicos diligenter notavit, varia etiam ad rem illam non pertinentia immiſcens. De veteribus Autoribus conſule Coringium. Multa obſervanda

(*c*) Joh. Antonidæ a Linden, Med. D. & in Acad. Lugduno-Batava Profeſſoris, *Libros de Scriptis Medicis duos*, quorum prior ſub Autorum ea ſuorum Nominibus, Alphabetica ſerie collocatis, Poſterior vero ſub Argumentorum, quæ tractant, titulis, diſpoſuit, Amſtel. A. 1637. & 1651. *in 8vo* editos, tertiaque vice ibidem A. 1662. *in 8vo maj.* longe auctiores ab ipſo Autore recenſitos, quarta Editione a ſe continuatos & dimidia pene parte amplificatos, Noribergæ A. 1686. *in 4to*, ſub *Lindenii Renovati* Titulo publicavit Georg. Abrah. Merclinus Med. D. & Reipublicæ Noriberg. Poliater.

vanda vetustaque circa plantas recenset Jul. Cæs. Scaliger *in Comment. in Theophrastum, de Plantis*, qui prodiit repetita Editione, una cum Joh. Bodæi a Stapel *Commentariis.* Legendus quoque Cl. Salmasius est *in Commentario in Solini Polyhistorem.* Denique promiserat & Benjamin Priolus *in Appendice Historiæ suæ Gallicæ, Opus absolutum de re omni plantarum, Veterum, Recentiorum, Exoticarum, Patriarum,* & Indignatur aliis, qui hanc sibi operam præripuerint. Sed homo ille est ineptus, ut *Historia* ipsa, ab illo scripta, testatur, Vix crediderim, præclari aliquid ab illo exspectandum. Subjecta naturalia, quæ in Officinis habentur, variis quoque Commentariis sunt illustrata. Exstat Casp. Hofmanni singularis *de Officinalibus* Liber, præclarus & eruditus, & non multis cognitus. Vixisset utinam magnum Germaniæ Decus, Georg. Hieron. Welschius, nullam non Medicinæ partem per illum habuissemus excultam.

6 Qui INSTITUTIONES scripsere, magno habemus numero. Olim Dan. Sennertus Princeps illorum habebatur, nunc, reformata novis Observationibus toties Medicina, *scinditur incertum studia in contraria vulgus*, variosque singuli sibi duces eligunt, prout principia admiserunt, vel certorum Doctorum elegerunt scholas. Nam pene quotannis vel nova Methodus prodit, vel principia cuduntur singularia. Aliqui J. Bapt. Helmontii adhærent doctrinæ, quæ e diametro sæpe Veteribus adversa est. Aliqui Chymicam sequuntur Methodum, & in his multi quoque sunt suis principiis & opinionibus divisi. Sunt, qui inter hos amicitiam spondent, & gryphes jungere equis laborant, de quibus omnibus disserendi locus nunc non est.

7 PRACTICORUM Autorum immanis est numerus, eorum scil. qui Observationes, Consilia, formulas Remediorum, scripserunt, e quibus, qui diligens velit esse Medicus, magnam Excerptorum potest congerere sylvam. Praxes Chymicæ sunt institutæ multæ, & habentur libri integri, qui præparare docent varii generis medicamenta modo Chymico. Olim Conr. Gesnerus talem præstitit operam in libro, qui inscribitur *Euonymus*, quo collegit potissimas, quæ suo tempore circumferebantur, Operationum Chymicarum, tum officinalium, tum arcaniorum, formulas. Nostro tempore Joh. Zwelfferus, in sua *Pharmacopœa*, illas collegit, unde plura exscripsit Febure, Gallus, in Chymico suo Opere, Gallice scripto. Colligere autem talia infinita quis potest, e Relationibus & notitiis Chymicorum. Nuperrime talis liber prodiit, curante J. Joach. Becchero, cui Tit. Chymischer Glücksshaffen. Atque hæc de Medicina dixisse sufficiant. Finem jam hic Lectionibus nostris *de Notitia Autorum* imponimus, Deoque, pro opere ad istum perducto, gratias agimus.

F I N I S.

INDEX I.

AVTORVM,

In quo

Primus Numerus major TOMVM, ſecundus minor LIBRVM Tomi, tertius CAPVT Libri, quartus PARAGRAPHOS denotat.

NB. Aſteriſcus (*) PARTEM SECVNDAM Libri ſecundi Tom. II. indicat.

Bullart

Chœro-

Dempste-

Gibson

Grotius

Haven-

Linden-

Muretus

Rubius

Scarrochia

Schwen-

Witta-

INDEX II. RERUM.

Primus Numerus major TOMUM, secundus minor LIBRUM Tomi, tertius CAPUT Libri, quartus PARAGRAPHOS denotat.

Asterisci Nota (*) Partem Secundam Lib. II. Tomi II. indicat.

 de Aca-

Affe-

Anima-

Antedi-

 inventiva

scribere

B.

Batavi-

C.

Calor

Nova-

Confla-

&

 Deſtil-

Dispu-

Dra-

E.

 Encyclo-

Epicu-

exege-

tr. de

de

Furlani

Exco-

in

Fatum

s. Mer-

Prover-

dogma

I.

Jonicæ

intelle-

Kentman-

Leo

Libri

M.

Mecha

librarii

Morellius

Opinio

in

O.

Societas

Petro-

succi

novorum

Pul-

de

Liber

Sengver-

sacra

Stylus

T.

se

W.

Wou-

MELETEMA PHILOLOGICO-SACRVM
DE
CORPORE MORTIS
EX ROM. VII. v. 24.
QVO
VIRO MAXIME REVERENDO AMPLISSIMO DOCTISSIMOQVE
M. GEORGIO FRIEDERICO STRANZIO
SCHLAIZENSI
PASTORI SCHNEEBERGENSIVM PRIMARIO AC
SCHOLAE INSPECTORI BENE MERITO
AFFINI SVO OMNI HONORIS CVLTV PROSEQVENDO
SVMMOS IN THEOLOGIA HONORES
A MAGNIFICO THEOLOGORVM ORDINE
IN ACADEMIA WITTEBERGENSI
D. XXV. MAII MDCCXLVII.
IMPETRATOS
QVAEVIS IPSI FAVSTA ACCLAMANS
GRATVLATVR
ATQVE
IPSIVS SE FAVORI COMMENDAT
M. CHRISTOPHORVS KRETZSCHMAR
CRVCIANI DRESD. CON-R.

DRESDAE, LITTERIS HARPETERIANIS.

VIR MAXIME REVERENDE, AMPLISSIME ATQVE DOCTISSIME,

AFFINIS ac FAVTOR multis mihi nominibus COLENDE.

A MAGNIFICO THEOLOGORVM ORDINE in alma Leucorea insigni dignitatis incremento exornatus cum redeas, arctissimum propinquitatis atque amicitiae vinculum, quod Tecum mihi intercedit, requirebat omnino, vt publice Tibi, nouisque honoribus in Te collatis ex intimo mentis affectu applauderem. Circumspicienti igitur mihi, quale inprimis sumerem argumentum, quo pro virili excusso laetitiae meae signum statuerem, Tvte ipse, & litteris ad me datis, & coram relato Dissertationis, Inauguralem quam vocant, argumento, omne pluribus inquirendi dubium exemisti. Decernebam videlicet,

cum TE, *Spiritum, qui vita eſt propter iuſtitiam,* ex Rom. VIII. 10. illuſtraſſe, certior redderer, illud, quod huic opponitur ſpiritui, nempe *Corpus Mortuum,* quanta fieri poſſet breuitate, deſcribere. At TE monente, priorem quoque huius verſus partem TE non potuiſſe non paucis explicare, vt ex oppoſitione mens TVA eo luculentius pateſceret, ſtatim ad v. 24. c. VII. huius a PAVLO ſcriptae ad Romanos epiſtolae delabebar, hoc inprimis argumentum qualicunque mea dignum eſſe meditatione arbitratus. Noui equidem, iam antea ſummos in illuſtrando hoc verſu deſudaſſe viros (*), hacque ratione meam TVAE diſparem eſſe conditionem, ſiquidem TV, neminem, qui verba PAVLI, abs TE expoſita, ex inſtituto explicuiſſet, quantum ego exquirere potui, habuiſti ducem, mihi autem non deſunt, qui viam ad ſcopum mihi praefixum tendentem oſtendant: Interim cum verbum Dei ſit fontis inexhauſti inſtar, qui nunquam aquis de nouo emiſſis deficiat, doctiſſimorum, qui praeiuerunt mihi,

(*) Ex inſtituto PAVLI verba illuſtrarunt B. JO. GERHARDVS in Diſſ. *de Summa Hominis Renati Miſeria, ob quam ingemiſcit Apoſtolus*, Rom. VII. 24. Jenae 1657. in lucem emiſſa; Nec non B. JO. JOACH. ZENTGRAVIVS in Diſſ. *de Conuerſione Hominis Continuata, quae eſt Stantium, & Poenitentia quotidiana dicitur*, ex h. l. Argent. 1679. ventilata: Nec minus conferri meretur B. JO. GEORG. NEVMANNI Diſſ. *de Perfectiſſimo Regenitis attributo* ex Rom. XIV. Witteb. 1699. habita, qui §. 14. p. 19. ſeqq. verba haec PAVLI paucis quidem, ſed concinne, explicuit. Praeterea ſecundum Commentatores huius Epiſtolae euoluendi ſunt THEOPHIL. AMELIVS *in Eroerterung der dunckelen Scrifft-Stellen*, T. I. p. 124. ſeq. JO. ALBERTVS *in Obſeruatt. Philolog.* p. 305. ſ. NORTON. KNACHTBVLL *in Animaduerſ. in libros N. T.* edit. Oxon. 1676. in 8vo impreſſae p. 94. ſeq. B. WILH. LYSERVS *in Syſtem.* p. 659. ſ. JO. FRIDER. HOMBERGIVS *in Parerg. Sacr.* p. 229. JO. GEORG. ALTMANN. in *Tempe Heluetic.* T. IV. Sect. III. No. 2. p. 416. aliique.

mihi, fama virorum, me non deterruit, quo minus mea in verba PAVLI δυσνόητα cogitata, Tecum, VIR MAXIME REVERENDE, communicarem. Faxit Deus, vt isto, quem laetus suscipio, labore gloria Nominis Diuini vel aliqua ex parte illustretur, coelestisque verbi Diuini veritas confirmetur atque patescat!

CONSPECTVS TRACTATIONIS.

§. 1. *Connexio verborum PAVLI adiecta dicendorum partitione.*
§. 2. *Vocis θάνατος significationes.*
§. 3. *Sententia eorum, qui θάνατον h. l. de morte temporali,*
§. 4. *eorum, qui de morte spirituali & aeterna, exponunt.*
§. 5. *PAVLVM per θάνατον νόμον ἁμαρτίας intelligere, ostenditur & confirmatur.*
§. 6. *Vocis σῶμα significationes.*
§. 7. *quid PAVLVS h. l. per σῶμα, intelligat, eruitur, &*
§. 8. *pluribus illustratur.*
§. 9. *Vocis ταλαίπωρος significatus & emphases, ex quibus*
§. 10. *locus hic exponitur & illustratur.*
§. 11. *Verbi ῥύομαι pondus.*
§. 12. *loquendi forma: τίς με ῥύσεται; illustratur.*
§. 13. *Paraphrasis verborum PAVLI.*

§. 1.

PAVLVS a v. 14. huius VII. cap. scriptae ad Romanos epistolae impedimentum, quod sanctitatis iustificatorum incremento, a peccati reliquiis ipsis immanentibus, obiicitur, describere coepit, cuius grauitatem vsque ad finem huius capitis non sine mentis tristitia depinxit, vti cap. sequenti VIII. robustissimum tristitiae inde ortae solatium opposuit. In hoc itaque v. 24. quem curatiori destinauimus in praesentia meditationi, *miseriam, ad regenitos contra peccati residuum pugnantes* (ex v. 23.) *quae redundat, in persona sua* ostendit atque deplorat, his verbis: Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· Τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; Quae verba paucis ita perlustrabimus, vt 1) eruamus, quid θάνατος f. *mors* h. l.; 2) quid σῶμα τοῦ θανάτου, *corpus mortis* denotent; 3) quanta sit illa, quam deplorat PAVLVS, miseria; & tandem 4) quid verba: τίς με ῥύσεται, significent.

§. 2.

Vocem θάνατος, a θνήσκω *morior*, mortem denotare, in vulgus notum est. At mors, voce in propria significatione accepta, cum triplex existat, temporalis, spiritualis & aeterna, vsurpatur vocabulum θάνατος in Noui Testamenti libris tum generatim de triplici hac morte, coniunctim sumta, vt Rom. VI. 23. τὰ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος, & in loquendi forma: θανάτῳ τελευτάτω. Matth. XV. 4. quae cum Hebr. מוֹת יוּמָת ex Genes. 2. v. 17. coincidit; tum sigillatim de qualibet mortis specie quam saepissime occurrit, vt *de temporali*, Matth. X. 21. coll. Marc. XIII. 12. Matth. XX. 18 &c. *de spirituali*, 1 Jo. III. 14. Rom. VIII. 6. Jac. V. 20. &c. *de aeterna*, 1 Jo. V. 16. Apoc. XX. 6. &c. Tandem τροπικῶς de iis, quae mortem proxime caussantur, seu eam tam certo adferunt, quasi ipsa mors existerent, non raro, tum a sacris, tum profanis adhibetur scriptoribus, e. gr. de grauioribus morbis, de peste, de praesentissimo mortis periculo, it. in scriptura sacra de malo nobis innato, nosque omnes morti tradente, cf. 2 Cor. I. 9. 10. Apocal. VI. 8. XVIII. 8. &c. Plura dabunt Lexicographi. Quaeritur itaque, de quonam mortis modo, Apostolo hoc, quem explicamus loco, sermo existat? Sunt enim, qui de temporali, sunt, qui de spirituali, sunt, qui de aeterna morte Pauli verba explicent.

§. 3.

De temporali morte, quasi PAVLVS beata morte haereditario hoc malo, quod deplorat, in corpore regenitorum, dum viuunt, immanente, liberari cuperet, ex patribus THEODORETVS, THEOPHYLACTVS (*) & alii, Apostoli mentem explicant. Putant videlicet τὸ σῶμα θανάτου idem esse, quod σῶμα θνητὸν, *corpus mortale* seu *morti obnoxium*. Eos sequuntur GVIL. ESTIVS in *Comment.* ad h. l. (**), B. BALDVINVS ad h. l. B. WILH. LYSERVS *in Systém. Theol. Exeget.* p. 662. (***), alii-

(*) Eorum verba v. apud JO. CASP. SVICERVM, *in Thesaur. Eccl.* T. II. p. 1212. sub voce σῶμα.

(**) Verba eius sunt: *Corpus mortis vocat corpus mortale, id est, morti destinatum per corruptionem, quam ex peccato contraxit: Sicut vir mortis Hebraea phrasi quis dicitur propter admissum scelus, quod dignum sit morte, &c.*

(***) His vtitur verbis: *Liberari ergo a corpore mortis est, per beatam mortem*

aliique quam plurimi, quos allegare ſuperſedeo. At recte monet B. CALOVIVS *in Bibl. Illuſtrat.* ad h. l. *vel imprudentis vel impatientis fore,* ſi mortem optaſſet Apoſtolus. Ad Philipp. I. 23. teſtatur quidem, ſe τὴν ἐπιθυμίαν ἔχειν εἰς τὸ ἀναλῦσαι, ſed non propterea, quoniam ipſi cum maſſa peccaminoſa pugnandum eſſet, vt hoc loco, ſed propter τὸ σὺν Χριςῷ εἶναι, Praeterea tota verborum συνάφεια minus commode fluit, cum PAVLVS in antecedentibus potius vitioſitatem naturae, lapſu attractam, ſeu νόμον τῆς ἁμαρτίας ſibi inhabitantem deſcribat, atque hoc verſu deploret, quam vt ſermo ſit ipſi de morte temporali, ſeu beata ἀναλύσει, quod ſequentia illuſtrabunt. Et qui, quaeſo, id tanto anhelaſſet deſiderio, quod paulo poſt futurum erat? Rectiſſime quaerit AVGUSTINVS *Serm.* XVI. ad haec verba: *Quid eſt hoc, fratres? Quaſi carere vult corpore? Quid feſtinas, ſi tantum ibi eſt intentio tua, vt corpore careas? Mors quandoque ventura eſt, & te ab iſto corpore mortis dies adueniens vltimus procul dubio liberabit: Quid eſt hoc, quod dicis, quis me liberabit? Mortalis loqueris, moriturus loqueris.* &c.

§. 4.

Multo minus mors ſpiritualis aut aeterna hoc loco poteſt intelligi. Prius videtur CLEMENS ALEXANDR. *Stromat.* l. III. p. 433. adfirmare, his vſus verbis: Ἐι μὴ τὴν ὁμοφροσύνην τῶν εἰς κακίαν ὑποσεσυρμένων σῶμα θανάτε τροπικῶς λέγει, *niſi forte eorum conſenſionem, qui detrahuntur in vitium, corpus mortis tropice dicit.* Quid enim eſt ὁμοφροσύνη τῶν εἰς κακίαν ὑποσεσυρμένων, niſi mors ſpiritualis, quam conſenſio in peccata operatur? Ab hac morte PAVLVS regenitus, qui ob hoc regenerationis beneficium Deo gratias agit, v. 25. erat immunis atque per Jeſum Chriſtum liberatus; Sicuti credit certiſſime, nullam in ſe condemnationem locum inuenire ex v. 1. c. VIII. Scribit quidem v. 14. c. VII. ſe πεπραμένον ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, *venditum eſſe ſub peccatum,* inſtar mancipii, Domino ſoluta nummorum ſumma venditi: ſed cum PAVLVS liberationis ſe ſuae certum eſſe in ſequentibus teſtetur, illa verba non in rigore, ſed ſenſu latiori de PAVLO, inuito inhabitans peccatum ſentiente & tolerare coacto, ſunt exponenda; Uti & verba v. 23. h. c. VII. conquerentis, ἕτερον νόμον, ἐν τοῖς μέλεσι, αἰχμαλωτίζειν

corpus illud deponere, quod, quamdiu ei coniuncta eſt anima, non poteſt non peccare, ob radicem illam peſſimam, peſſimos ſemper ſurculos producentem.

λωτίζειν σε τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, non de effectu, quasi PAVLVS reuera fuerit captiuatus, sed de conatu, sunt explicanda. Profitetur videlicet PAVLVS, inhabitans illud peccatum omni robore, omnique vi conari se mancipium reddere, sed se ἀντιστρατεύεσθαι, & tanquam fortissimum Jesu Christi militem victoriam reportare. Ergo rebus ita comparatis, cum nulla PAVLI ἐμοφροσύνη εἰς κακίαν ὑποσεσυρμένε fuerit, mors spiritualis ab eo fuit remota, & nequaquam hoc loco venit intelligenda. Nec magis potest mors secunda aut aeterna hic innui, quam sententiam doctissimus Anglus NORTONVS KNACHTBVLL in *Animaduersionibus in libros N. T.* p. 94. adfirmauit (*). Huic sane interpretationi & interrogatio Paulina: τίς με ῥύσεται; negatiue, i. e. *nemo me liberabit*, interpretanda, vti paulo post videbimus, & sequens v. 25. it. cap. VIII. totum repugnant. Æque minus hi audiendi sunt, qui θάνατον PAVLI de variis afflictionibus & calamitatibus, mortis praenunciis, peccatique effectibus interpretantur. Omnes enim isti a contextu & scopo Paulino longissime aberrant, qui per totum hoc pensum tantummodo inhabitans suis in membris malum, nempe massam illam peccaminosam, lapsu hominum attractam, & dum viuunt mortales, perpetuum certamen intentantem, seu spiritui repugnantem, deflet atque deplorat.

§. 5.

Θάνατος ergo PAVLI ex antecedentibus & strictiore contextus consideratione est explicandus. Id videlicet, quod versu 23. ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί με, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τε̃ νοὸς, item νόμον ἁμαρτίας, τὸν, ὄντα ἐν τοῖς μέλεσί με, appellitauerat, id nunc hoc v. 24. vocat θάνατον, & intelligit nil aliud, nisi peccati reliquias, sibi vere regenito immanentes, quas alias veterem Adamum, item veterem hominem vocauit in codice sacro Spiritus S. Recte OECVMENIVS p. 299. edit. Paris. in fol. anno 1630. exscriptae: Τίς με ῥύσεται ἀπὸ τε̃ μὴ συναρπάζεσθαι ἀπὸ τῶν ἐν τῷ σώματι ἐπιθυμιῶν, αἳ θάνατός εἰσιν ἡμῖν; *Quis me eripiet, ne corripiar a concupiscentiis,*

(*) Ita allegatus Criticus & Philologus l. c. scribit: *A morte nempe secunda & aeterna, statutum enim est hominibus semel mori, a qua morte non est liberatio expectanda. Perinde ac si dixisset, quis me liberabit ab aeterna condemnatione, qui sum ita captiuus factus, & venundatus sub peccato.*

tiis, quae in corpore sunt, quaeque mors nobis existunt? Ab effectu sic has reliquias denominat Apostolus, quia eae, si homini imperant, morti eum spirituali, quin adeo, ni superior in lucta discedat, aeternae tradunt; praeterea mortis temporalis & corruptionis nostrorum corporum sunt causa, siquidem haec propterea morti & putrefactioni traduntur, vt illae peccati tollantur deleanturque reliquiae. Hanc esse PAVLI mentem, demonstratiua particula τέτε confirmat, quae quidem interpretes admodum reddidit dubios, vtrum ad τὸ σῶμα, an ad θάνατον sit referenda. CL. HOMBERGIVS in *Parerg. Sacr.* ad vtrumque, plerique ad τὸ σῶμα eam trahunt; Inprimis CL. KNACHTBVLL metathesin hic se inuenisse putauit, q. d. PAVLVS: τίς με ἐκ τε θανάτε τε σώματος τέτε ῥύσεται; *quis me a morte corporis huius liberabit?* At coacta sic omnia existunt, & optime fluunt verba, si τέτε ad vocem θανάτε referas, quasi Apostolus digito extenso ad antecedentia, & ad νόμον τῆς ἁμαρτίας, quem mortem vocat, nos remittat. Assensum merentur verba LVDOV. de DIEV in *Critic. Sacr.* ad h. l. p. 658. ita scribentis: *Neque singularem emphasin habere videtur, si demonstret corpus: Sed longe maximam, si mortem. Indicat enim, tristissimam & infelicissimam eam esse mortem, quam ex reliquiis potestatis peccati in corpore suo sentiebat.* Sequentia versus 25. verba idem confirmant, quibus PAVLVS gratias Deo agit, qui ipsum seruitute huius mortis liberauerit, adeo vt, etsi illam in membris sentiat, etsi ista pugnam intendat, & legi spiritus vehementissime repugnet, eius tamen non existat mancipium, sed a tyrannide eius liberatus, in vera per Jesum Christum libertate consistat. Conf. c. VIII. v. 2. vbi PAVLVS ita: ὁ νόμος τε πνεύματος ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τε νόμε τῆς ἁμαρτίας καὶ τε θανάτε.

§. 6.

Sed satis de morte, nunc de corpore eius, quod secundum est momentum, nobis in praesentia veniens considerandum. Vox σῶμα non minus, quam vox θάνατος, est πολύσημος. Notat enim corpus humanum in oppositione τῆς ψυχῆς, alterius, eiusque nobilioris hominis partis; Notat istud corpus, non tantum anima inhabitatum, sed etiam ab ea per mortem se-

 para-

paratum, quod alias cadauer appellant; Notat totam hominis perſonam; Notat formam eius externam; Notat corpus Chriſti myſticum, ſeu vniuerſum vere credentium, membrorum corporis inſtar inter ſe vnitorum ac coniunctorum, coetum; Notat alia, quae Lexicographi explicant atque exemplis confirmant. Non poſſum tamen non inſuper vnum allegare huius vocis πολυσήμȣ ſignificatum, & in profanis & ſacris interdum obuium, qui quodammodo noſtrum illuſtrat locum: Significat videlicet τὸ σῶμα *corpus ſeruile* ſeu *mancipium*. Illuſtrat hoc exemplis ex ARISTOTELIS, AESCHINIS, DIODORI SICVLI, POLYBII, aliorumque ſcriptis, ſollicite conquiſitis, JAC. ELSNERVS *in Obſeru. S. in N. T. Libros* ad Apocal. XVIII. v. 13. vbi per τὰ σώματα *mancipia* omnino eſſe intelligenda, contendit. Plura ex profanis exempla JO. CASP. SVICERVS *in Theſaur.* T. II. p. 1213. ſeq. ſuppeditat, qui inter alia STRABONIS σωματεμπορεῖν, *corpora nundinari*, id eſt, *mancipia vendere*, vnde σωματεμπόρος, *mango*, quem EVSTATHIVS ad *Odyſſ.* A. ἀνδραποδοκάπηλον, καὶ μεταβολέα ἀνδραπόδων, dicit, allegat atque explicat.

§. 7.

Quibus praemiſſis, nunc quaeſtio nobis venit extricanda, quid hoc loco per σῶμα τȣ̃ θανάτȣ intelligatur. Eos iam ſupra §. 3. qui per σῶμα θνητὸν *corpus mortale*, hoc σῶμα θανάτȣ, ſeu *corpus mortis*, explicant, repudiauimus. At nec ii audiendi eſſe nobis videntur, qui ad Hebraiſmum confugiunt, & τὸ σῶμα eodem modo, quo גּוּף, *corpus*, apud Hebraeos, aut vt עֶצֶם, pro *ille ipſe, idem ille*, hoc loco vſurpari contendunt. Sic quidem voces גּוּף & עֶצֶם apud Hebraeos inueniri vſurpatas, exemplis confirmatum inuenimus apud Lexicographos, inprimis EDMVNDVM CASTELLVM: Sed vtrum τὸ σῶμα Graecorum, idque hoc loco eodem ſenſu veniat, res eſt altioris indaginis. Vt moleſte ſedulam ego multorum operam, quam ex veterum Graecorum ſcriptis Nouo Teſtamento impendunt, dum in ſingulis fere verbis huius aut ad antiquitates gentium alluſiones inueniunt, aut rariores vocum ſignificatus, in hoc ſiue illo ſcriptore profano obuios, ad verba Spiritus S. explicanda, vel collo obtorto

obtorto trahunt (*), taxo atque reiicio: Ita ex altera parte στοχασμὸς, seu nimis faciles aut longius petitas coniectationes illorum, qui ex veterum Rabbinorum scriptis plurima fere loca Noui Testamenti explicanda esse contendunt, & vbique Hebraismos aut Judaicas loquendi formas & consuetudines venantur, esse repudiandos, arbitror. Hoc certe loco, cuius sensum perscrutari conor, τὸ σῶμα per *ille ipse* non posse explicari, demonstratiua particula τούτου, voci θάνατος diserte a PAVLO subiecta, luculenter ostendit, quae sane sine manifesta ταυτολογίᾳ, siue ad τὸ σῶμα, siue ad θάνατον eandem referas, explicari non poterit. Ad alia absque dubio PAVLVS respexit, quae nobis curatius sunt rimanda. Per σῶμα nempe intelligit *corpus nostrum naturale* seu *materiale*, in oppositione τοῦ πνεύματος sic denominatum, non quasi *animam* excludat, quae primum

 est

(*) Conf. JO. LAVR. MOSHEMII oratio, *de eo, quod nimium est in studiis linguarum & critices*, Obseruatt. Sacris Amstelaed. 1721. in 8vo maj. exscriptis, a p. 395. seqq. subiecta. Cancellos excedunt isti, dum aut etymologias vocum nimis vrgent; aut rariores vocum & phrasium significatus in profanis inueniendos, iis Noui Testamenti locis obtrudunt, vbi vel plana fluunt omnia, nisi a propria discedatur vocum significatione; aut ritus & antiquitates Graecorum veterum seu allusiones ad has factas in singulis fere verbis deprehendunt. Vno haec JAC. LYDII, viri alias elegantissime docti, exemplo illustrabo, qui, vt alia taceam, *in Syntagm. Sacr. de Re Militari*, Dordraci 1698. edito, cum ARNOLDO BOOTIO locum Pf. CX. 3. *ex consuetudine Romanorum emeritos in casibus subitariis & repentina consternatione euocandi*, explicuit. Sane absona haec mihi & longe a Dauidis mente remota esse videntur. Nec minus idem iste LYDIUS in doctissimo libello: *Agonistica Sacra*, primum Roterod. 1657. in 12. & postea cum JO. LOMEIERI *Additamentis*, adiecta H. STEPHANI Diss. *de Stylo N. T.* Franequerae 1700. in 8. typis exscripto, limites est transgressus, vtpote qui varia loca ex palaestra veterum gentium illustrauit, in quibus nunquam de ea cogitauit Spiritus S. *Est modus in rebus, sunt certi denique fines.* Lectio Graecorum veternum atque Latinorum scriptorum N. T. explicationem in multis iuuat: At intra terminos est subsistendum. Et ita etiam ii, qui Rabbinorum scripta in consilium adhibent, ex altera parte peccant, qui Judaicas loquendi formas, Judaicarumque consuetudinum vestigia fere vbique se inuenisse credunt. Sed plura de his alio loco.

eſt δεκτικὸν peccati, ſed quia θάνατος ab Apoſtolo intellectus per membra corporis ſe prodit, ſeque exſerit, atque ſic in lucem progreditur malum hominibus innatum, iisque, etiam regenitis, & ad ſtatum gratiae translatis, perpetuo per omnem vitam adhaerens. Inde Apoſtolus v. 23. aneteced. bis ἐν τοῖς μέλεσι eſſe νόμον τῆς ἁμαρτίας adfirmauerat. Vitioſitas videlicet naturae, quae nobis lapſu attracta eſt, ſe per membra corporis, per oculos, per aures, per os, per manus pedesque, imo & reliqua corporis membra continuo exſerit; Quare haec membra mortificare Apoſtolus ad Coloſſ. III. v. 5. nos iubet, & Jacobus c. IV. v. 1. adfirmat, τὰς ἡδονὰς στρατεύεσθαι ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. Quo pertinet etiam Seruatoris monitum Matth. V. v. 29. 30. nos oculos & manus, offendicula nobis praebentes, excidere iubentis. Et quare Apoſtolus Rom. VI. v. 6. σῶμα ἁμαρτίας, corpus noſtrum, malo hoc innato infectum, (cuius corruptionem ratione dominii (τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ) in regenitis eſſe abolitam, addit); & c. VIII. v. 10. σῶμα νεκρὸν ſeu tale corpus, quod mortem hanc, quam deſcripſimus, ſecum circumgeſtet, appellitaret, niſi ad hoc, vires nempe mali huius nobis innati, per membra corporis ſe prodere reſpiceret? PAVLVS itaque negat hoc loco, poſſe ſe aliquem liberare, dum hoc corpore ſit indutus, a morte illa, quam poſt lapſum circumferamus omnes, & verba eius ita ſunt explicanda: *Quis, quaeſo, meum corpus, quatenus eſt peccato obnoxium, & quatenus peccata per illius membra ſe exſerunt, ab hoc malo, adeo firmiter mihi meoque corpori inhaerente, poterit liberare? Sane nemo; Inde in ſumma ego verſor miſeria. Interim gratias ago Deo, qui me ſeruitute huius mortis liberauit, vtpote qui per Ieſum Chriſtum in ſtatum gratiae ſum translatus.*

§. 8.

Nec ſpernenda erit meditatio, quam quis a ſignificatu τοῦ σώματος, ex quo *mancipium* denotat, de quo §. 6. nonnulla monuimus, repetere poſſet. Ad hanc nos verbum αἰχμαλωτίζειν ex verſu 23. item denominatio corruptionis noſtrae per νόμον ἁμαρτίας adducunt. Etſi enim vox αἰχμαλωτίζειν, quae ſignificat aliquem in bello captum in ſeruitutem redi-

redigere, hoc loco, vt iam monitum est, non de effectu, sed de conatu, quatenus ἀντιςρατεύεται τῷ νόμῳ τȣ̃ νοὸς, sit intelligenda, tamen τὸ σῶμα, etiam regenitorum eatenus est mancipium, quatenus vinculis his est constrictum, nec iis se per omnem vitam liberare potest. Perpetuo iste Dominus, qui corpus nostrum ratione possessionis, non dominii, quod ipsi regeniti denegant, & contra quod ἀντιςρατεύονται, suam legem, nempe νόμον ἁμαρτίας, regenitis vult obtrudere. Jus atque auctoritatem videlicet suam in corpus, quod inhabitat, continuo sibi arrogare, atque potentiam suam exercere annititur, quam omnino in eos, qui fortes se in hac militia non exhibent, obtinet: At regeniti contra eius impetus fortiter stant, leges eius repudiantes, victoriamque reportantes. Quare conditio eorum est eadem, quae mancipiorum, seu bello captorum, qui, etsi vinculis hostis constricti tenentur, se tamen eidem subiicere aut eius legibus submittere detrectant, Domino priori fidem, quam iureiurando dederunt, praestantes, etsi ex vna parte blanditiae, illecebrae atque dulcissimae promissiones, ex altera terribiles minae, saeuissima arma, contentiones atque lucta aduersarii contranitantur, eosque ad perfidiam in Dominum priorem, aut suauiter allicere, aut vi cogere allaborent. Faciunt huc verba JO. CASSIANI, quibus *Collat.* XXIII. c. XVI. p. 604. (Oper. Lipſ. 1733. edit.) vtitur: *Hoc est corpus mortis, quod a coelesti eos intuitu retrahens ad terrena deducit; quod psallentes eos atque in oratione prostratos, vel humanas effigies, vel sermones, vel negotia, vel actus facit superfluos tractare. Hoc est corpus mortis, quod aemulantes angelicam sanctitatem, & volentes Domino iugiter inhaerere, perfectionem tamen huius boni, quia mortis corpus obsistit, inuenire non possunt, sed faciunt malum, quod nolunt, id est, traducuntur mente etiam ad illa, quae ad profectum virtutum perfectionemque non pertinent* - - - Et paulo post: *Per peccati legem ita momentis singulis me sentio CAPTIVARI, vt, quamuis immobili circa legem Dei desiderio perseuerem, nullo tamen modo vim huius CAPTIVITATIS euadere me posse sentiam, nisi confugero semper ad gratiam Saluatoris.*

§. 9.

Sed anguſtia ſpatii, quod nobis praeſcripſimus, ad ταλαιπωρίαν, quam PAVLVS a corpore peccati ſibi attractam eſſe conqueritur, nos iubet feſtinare deſcribendam. Vox ταλαίπωρος h. l. maximam hominis miſeriam & defatigationem a moleſtiſſimis ad eum laboribus proficiſcentem inſinuat. Ille eſt ταλαίπωρος, qui continuis, omnes exhaurientibus corporis vires, defatigatus laboribus, quietis ceſſationisque ſpem ſibi promittere poteſt nullam. Deſcendit enim a ταλάω ſeu τλῆμι, *perfero, ſuſtineo,* vnde τάλας, quae, teſte SVIDA, ἄθλιον, ſ. eum denotat, qui aut certaminibus defatigatur (voce e palaeſtra deſumta ab ἄεθλος ſ. ἆθλος *certamen*), aut aliis laboribus ac aerumnis, inde redundantibus, vrgetur; & a voce πῶρος, quae quidem luctum vehementiorem, it. callum ſeu duram & ſiccam manuum cutem, multis partam laboribus, inprimis tamen quendam inſignis duritiae lapidem ſignificat, quem PLINIVS in *Hiſt. Natural.* l. XXXVI. c. 17. ita deſcribit: *Pario ſimilis candore & duritia, minus tamen ponderoſus, qui porus vocatur.* Iſtum ſecare atque expolire lapidem, res erat ſummi laboris, miſerisque maxime annumerabantur, quorum erat iſto defungi labore. Inde tyranni, quos ſupplicio dignos putabant, in eiusmodi coniiciebant lapicidinas ſ. λιθοτομίας, quae non carceris ſolum erant loco, ſed & captiuos, improbis adſtrictos laboribus, & praeterea ſoli & pluuiae, frigori & aeſtui expoſitos miſere torquebant. v. CL. JAC. PERIZONIVS ad *Aeliani Var. Hiſtor.* l. XII. c. 44. (quo loco AELIANVS de λιθοτομίαις Siciliae mentionem intulit). Quamobrem etiam Chriſtiani primitiuae eccleſiae a profanis perſecutoribus quam ſaepiſſime in lapicidinas coniecti, cum his miſeriis, quae ibi laborantes excruciabant, conflictati, miſeram expectare mortem cogebantur. v. LAVRENT. PIGNORIVS de *Seruis*, p. m. 256. ſeq. (edit. Patav. 1606. in 4to euulgatae), LVDOV. COELIVS RHODIGINVS *in Lectionibus Antiqu.* l. X. c. 5. p. 359. ſeqq. B. CHRISTIAN. KORTHOLDVS de *Perſecut. Martyr.* c. IX. §. 10. ſeqq. alii. Primum itaque ταλαίπωρος, vi vocis, in lapicidinis duriſſimos perferentem labores, maximisque ibi expoſitum miſeriis ſignificat: Deinde vero a ſpecie ad genus ſignificatus vocis huius transfertur, & quemuis calamitatibus atque quarumlibet

aerumna-

aerumnarum onere oppreſſum indicat. Inde HESYCHIVS: ταλαίπωρος, ἐπίπονος, τλητικός. Conf. GVIL. BVDAEVS *in Commentar. Graec. Lingu.* p. 426. de voce ταλαιπωρεῖν.

§. 10.

Ex eorum itaque numero quamuis non exiſtam, qui vbique emphaſes longe petitas venentur: Attamen vbi vis vocum easdem infert, minime eas eſſe ſpernendas arbitror: Id quod hoc loco quam maxime obſeruandum eſſe puto. PAVLVS etenim non ſolum mortem lapſu attractam, ſeu concupiſcentias carnis, mortem & temporalem, & niſi reſiſtatur, ſpiritualem ac aeternam, parientes deplorabat, & corpus ſuum his vinculis, mancipii inſtar, eſſe conſtrictum, conquerebatur, ſed & pugnae vehementioris verſu anteced. 23. mentionem fecerat, quam ſubire, quam ſuſtinere, atque depugnare cogeretur, niſi in captiuitatem redigi vellet. Quare has, quibus eſſet immerſus, defatigationes cum laboribus atque aerumnis eorum confert, qui in lapicidinis per omnem deſudabant vitam. Vehementiſſima ſane lucta Chriſtianis cum hoſte interiori ſubeunda eſt, quam debellare atque victoriam reportare nequaquam poſſent, niſi robore Dei ſuffulcirentur, atque redderentur robuſti. Cf. Summi Theologorum, Magnifici D. V. E. LOESCHERI *Decim. Euangel.* P. V. 32. Dec. No. I. p. 359. ſeqq. vbi aerumnoſae huic luctae operantes regulas, quomodo his defungendum ſit laboribus, concinne edocet.

§. 11.

Aerumnae vero, quae inde regenitis enaſcuntur, eo maiores ſunt, quia, dum in hoc verſantur mundo, iis liberari nequeunt. Cum hoſte interiori perpetuum per omnem vitam regenitos Dei filios manet certamen: Nullam ille init pacem, & quamuis ſubactus eſſe videatur, vel minimum vix momentum durant induciae, quin caput erigat, robur intendat, atque ſanctos Dei filios munimentis eiicere annitatur. Haec luctandi miſeria atque calamitas cum ante mortem nequaquam ceſſet, quaerit Apoſtolus: τίς με ῥύσεται; Verbum ῥύομαι de mirifica atque potentiſſima

tentiſſima ex periculis, certiſſimam perniciem alicui minitantibus adſerentibusque, liberatione quam ſaepiſſime vſurpatur. Inde HESYCHIVS ῥύονται per σώζουσι & ῥύσατο per ἠλευθέρωσεν & ἐλυτρώσατο, expoſuit. Vſurpatur in orationis formula, a Seruatore nobis praeſcripta, Matth. VI. 13. ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, vbi ſane validiſſimam a cuiusuis generis calamitate, quae Chriſtianos vrget, & ſub cuius onere ipſis pereundum eſſet, niſi potentiſſima Dei manu ſuffulcirentur, liberationem denotat. Pariter clerus Judaicus Chriſto, e cruce pendenti, illudens, exclamabat: Πέποιθεν ἐπὶ τὸν Θεόν· ῥυσάσθω νῦν αὐτόν, vbi de potentiſſima Diuini Numinis ereptione adhibetur; cf. Luc. I. 74. Coloſſ. I. 13. &c. In ſummis itaque verſans anguſtiis PAVLVS, vehementioris luctae durationem meditans, ῥυόμενον anhelat: Sed nullum cum videat, non minus ſe miſeria putat conflictantem, quam eos, qui ad metalla aut lapicidinas damnati, ſuae non videant finem miſeriae.

§. 12.

Verba quidem, τίς με ῥύσεται; lamentantis atque miſeriam deplorantis eſſe putant plurimi Interpretum. Non nego aerumnam atque miſeriam dolere ac deplorare PAVLVM: Sed vocibus ταλαίπωρος ἐγώ, huius miſeriae deſcribi faciem atque vehementiam arbitror. Verbis autem τίς με ῥύσεται; eum ſuae ταλαιπωρίας, quam allegauerat, rationem reddere, cenſeo. Nam *interrogatiua adſirmatiua abſolute negant, dum de perſonis ſermo eſt*; quem canonem B. GLASSIVS *in Philolog.* S. libr. V. tract. II. c. V. p. 2028. ſeq. pluribus confirmauit exemplis. Ita Hebr. I. 5. τίνι εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων, υἱός μου εἶ σύ; h. e. *ad neminem angelorum dixit: tu es filius meus.* cf. Luc. XIV. 5. Luc. VIII. 46. &c. Ita pariter hoc loco PAVLVS, quaerens: τίς με ῥύσεται; inſinuat, non eſſe tam potentem vllum, qui ſe miſeria hac, quam ob mortis ſeu vitioſitatis naturae, corpori inhabitantis repugnantiam ſentiat regenitus, poſſit liberare. Ipſe ſane Deus alia hominem ratione his malis liberare non poteſt, niſi eundem ex mundo auocet, atque ad beatorum ſedem transferat: Multo minus id in angeli aut hominis viribus erit poſitum. Sapientiſſimum ſane

atque

atque iustitiae suae quam maxime conuenientem lapsos redimendi homines modum, misso in hunc mundum filio, Deus, misericordia motus, inuenit: At vero hominem plane corruptionis, quam sibi attraxerat, prauitate, quamdiu est viator, in his terris ambulans, eximere atque repurgare, erat impossibile, & ordini salutis a Deo sapienter facto contrarium. Id vero tum fiet, hocque cessabit malum, quando beata ἀναλύσει anima ad conspectum Dei sedemque beatorum transferetur: Tum non ipsa solum munda erit, sed & corpus in terra putrefactioni demandatum hac miseria liberabitur. At vero gratias agere Deo poterat PAVLVS per Jesum Christum, qui ipsum dominio huius infensissimi hostis liberarat. Id enim est regenitorum priuilegium, vt naturae vitiositas non ipsis, sed ipsi naturae vitiositati imperent.

§. 13.

Sensus verborum PAVLI itaque hic est: *Ego PAVLVS, qui regenitus sum Dei filius, sed nihilo tamen minus vehementissimam carnis, lapsu deprauatae repugnantiam in me sentio, certe ob vehemens hoc certamen, quod continuo cum illa depugnandum est, summa conflictor miseria: Nemo enim est, qui me meumque corpus, per cuius se membra vitiositas naturae exserit, hoc malo, quod instar mortis est, & quam mortem per omnem vitam mecum circumgestare cogor, eximere atque liberare possit.*

*** *** ***

Rebus ita comparatis, & cum regenitis etiam PAVLI querelae per omne aetatis spatium sint repetendae, continuo iis contra hoc mortis corpus est pugnandum.

gnandum. Inprimis verbi miniſtris hoc certamen eſt ineundum atque debellandum, vtpote qui non ſolum ratione ſui continuo contra hoſtes in acie ſtare, ſed & alios hanc pugnam doctrinis & exemplis edocere iubentur. Inde PAVLVS, qui vehementiam huius luctae ſatis compererat, ſuum adhortatur TIMOTHEVM, 2 Timoth. II. 3. Σὺ κακοπάθησον, ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ. Nec deſperandum eſt de victoria in hoc certamine, vt vt vehementiſſimo: Per Jeſum Chriſtum, arreptis, quae ipſe ſuppeditat, armis, vincunt fortiter in acie ſtantes, atque tandem victoria reportata, coronantur. TV, VIR MAXIME REVERENDE, adhuc fortem TE Jeſu Chriſti praebuiſti militem: IPSE, quod ad TVAM attinet vitam, interioribus repugnaſti hoſtibus fortiter, felicique ſucceſſu victor euaſiſti: Sed praeterea aliis quoque dux fuiſti prudentiſſimus, vtpote qui eos optimam pugnandi rationem edocuiſti, ad pugnam eos exſtimulaſti, atque iis continuo, vt *Corpus Mortis* ſuperarent, armis ex munito Spiritus S. armamentario depromptis praeiuiſti ſapientiſſime. Corona TE manet, ſi in hoc certandi modo ad finem vsque perſeueras, certiſſime in coelo reſeruata. At etiam non deſunt praemia in his terris in TE benigna Numinis collata manu. Honores Summos, quibus Maxime Reuerenda Facultas Theologica in Aca-

demia

demia Wittebergensi in praesentia TE exornauit, testes prouocare possum felicis illius certaminis, quod contra *Corpus Mortis*, & pugnando, & alios docendo pugnam, iisque praeeundo non suscepisti solum, sed etiam multoties depugnasti fortissime. Gaudio igitur ego, qui ex animo TE semper ob virtutes eximias dilexi, summo perfusus opere, non possum non hoc dignitatis incrementum TIBI gratulari, omnis generis TIBI apprecans felicitatem. Faxit Numen, vt nouum istud honoris ornamentum TE magis magisque corroboret, nouasque TIBI pariat vires, vt hanc certaminis ταλαιπωρίαν, quam vna cum PAVLO sustines, atque per omnem sustinebis vitam, adaucto animi robore perferre, certamen contra *Mortis Corpus* fortissime continuare, multasque ab hoste victorias reportare possis. Seruet TE Deus, mentis corporisque vires confirmet, atque noua cuiusuis felicitatis incrementa TIBI addat, vt non minus in Maxime Reuerendi PARENTIS, (cuius senectutem Deus iubeat esse vegetam atque longaeuam!) quam VIRI EXCELLENTISSIMI, cum quo nouum propinquitatis vinculum, Deo auxiliante, propediem contrahes, & vtriusque familiae gaudium atque solamen, valeas, crescas atque floreas! De ceteris in votis habeo, vt mutuus iste amor, qui a multis abhinc annis inter nos inter-

cessit,

cesſit, quemque affinitatis vinculum mirum in modum confirmauit, per omnem maneat vitam. Sic me, TVO quem dignum iudicas fauore, nunquam non felicem & beatum praedicabo. Dabam Dresdae, d. XXIV. menſis Maii, A. O. R. MDCCXLVII.

Sothebys Jan 1865

1 vol mor

c/p

CDG